ÉRTELMEZŐ SZÓTÁR+

Értelmezések, példamondatok, szinonimák, ellentétek,
szólások, közmondások, etimológiák,
nyelvhasználati tanácsok és fogalomköri csoportok

A MAGYAR NYELV KÉZIKÖNYVEI XIII–XIV.

Sorozatszerkesztő
KISS GÁBOR

Értelmező szótár+

A szótár tervezetét a Magyar Tudományos Akadémia Szótári Munkabizottsága
2005. április 13-i összejövetelén megvitatta és egyetértőleg jóváhagyta

A szótár szerkesztésében közreműködtek
a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete
nyelvművelő és nyelvi tanácsadó osztályának munkatársai

Főszerkesztő
EŐRY VILMA

Tanácsadó
KISS GÁBOR

Lektorok
BÁRDOSI VILMOS, NEMODA JUDIT, TEMESI VIOLA

Szerkesztők
BÁNKI JUDIT, BÍRÓ ÁGNES, SZIRMAI DIÁNA

A szócikkeket írták
BÁNKI JUDIT, BÍRÓ ÁGNES, EŐRY ERIKA, EŐRY VILMA,
SZIRMAI DIÁNA, SZŰTS LÁSZLÓ, T. URBÁN ILONA†

Az etimológiákat készítette
FALK NÓRA

A nyelvhasználati tudnivalókat írta
BÍRÓ ÁGNES

A hátoron túli anyagot összeállították
BENŐ ATTILA, ĆURKOVIĆ-MAJOR FRANCISKA, CSERNICSKÓ ISTVÁN, KOLLÁTH ANNA,
LANSTYÁK ISTVÁN, PÉNTEK JÁNOS, SZOTÁK SZILVIA, VARGA TÜNDE, ZAGAR-SZENTESI ORSOLYA

A fogalomköri csoportosítást és a gyakorisági mutatót
KISS GÁBOR állította össze

A szerkesztésben közreműködtek
Bató Kinga, Heiszer Erika, Kiss Zita, Szücs Gábor

ISSN 1589-4371
ISBN 978-963-7094-71-2 Ö
1. kötet: ISBN 978-963-7094-72-9
2. kötet: ISBN 978-963-7094-73-6

© TINTA Könyvkiadó
© Bánki Judit, Bíró Ágnes, Eőry Erika, Eőry Vilma, Falk Nóra, Kiss Gábor,
Szirmai Diána, Szűts László, valamint T. Urbán Ilona jogutódja

Kiadja a TINTA Könyvkiadó, Budapest
Első kiadás: 2007

A mű sem részleteiben, sem egészében nem reprodukálható semmilyen eljárással
a jogtulajdonosok engedélye nélkül.

TARTALOM

ELŐSZÓ 7

1. A SZÓCIKKFEJ 8

2. A SZÓCIKKTÖRZS – A JELENTÉS 10

3. A SZÓCIKKLÁB 12

4. A STÍLUSMINŐSÍTÉSEK 15

5. EGYEBEK 16

6. JELEK ÉS RÖVIDÍTÉSEK 17

7. AZ *ÉRTELMEZŐ SZÓTÁR*+ LEGFONTOSABB ADATAI 19

A KORÁBBAN MEGJELENT MAGYAR ÉRTELMEZŐ SZÓTÁRAK 20

A, Á 22

B 99

C 207

Cs 228

D 276

Dzs 313

E, É 315

F 438

G 566

Gy 601

H 624

I, Í 747

J 798

K 825

L 1038

Ly 1107

M 1108

N 1221

Ny 1251

O, Ó 1273

Ö, Ő 1300

P 1327

R 1409

S 1477

Sz 1543
T 1641
Ty 1779
U, Ú 1780
Ü, Ű 1804
V 1820
W 1913
X 1914
Y 1915
Z 1916
Zs 1933
FOGALOMKÖRI CSOPORTOK 1943

ELŐSZÓ

Az *Értelmező szótár*+ (rövidítve ÉrtSz+) olyan egynyelvű kéziszótár, amely magyar szavakat tartalmaz, ezeket magyarázza, és ezekről közöl sokrétű ismereteket a magyar anyanyelvűek, elsősorban a fiatalok számára, de haszonnal forgathatják a magyart idegen nyelvként tanulók is. Jellegénél fogva alkalmas arra, hogy szolgálja az oktatást, elsősorban az anyanyelvoktatást.

Miért van szükség arra, hogy anyanyelvünk szavairól szótár készüljön? Ennek többféle oka lehet. Bár nagyon sok szót ismerünk, bizonyára nem mindet. Ha hallottuk-olvastuk is már őket, előfordul, hogy nem tudjuk, pontosan mit is jelentenek. Sokszor azt nem tudjuk, milyen helyzetben használatosak, milyen szavakéhoz hasonló a jelentésük, hogyan nevezik ugyanazt a dolgot vidéken vagy a határon túl. Előfordul, hogy arra vagyunk kíváncsiak, egy-egy szó hogyan viselkedik a nyelvhasználatban, vagy honnan származik.

Mindezekre választ ad ez a szótár, amely a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézetében készült öt évig. Előzménye volt az 1992-ben megjelent Képes diákszótár. Szótárunk készítői az intézet nyelvművelő és nyelvi tanácsadó osztályának dolgozói, illetve néhány külső munkatárs.

Az *Értelmező szótár*+ 16 065 címszót tartalmaz. Megmagyarázza a címszók jelentését, és használatukat példamondatokkal is megvilágítja. A klasszikus értelmező szótári funkciókon kívül szótárunk a címszavak többszörösét kitevő nyelvi adatot tartalmaz újszerű módon a szócikkekbe beépítve:

megadja a szinonimákat,
felsorolja az ellentéteket,
szókapcsolatokat, szólásokat, közmondásokat közöl,
tájszavakat sorol fel.

Ezeken a nyelvi adatokon kívül az *Értelmező szótár*+ egy szócikken belül még további információkat is ad:

jelzi a gyakoriságot,
közli az etimológiát,
nyelvhasználati tanácsokkal szolgál,
felsorolja az összetételeket utótagjuk szerint,
illusztrációkkal szemléltet.

Mindezek együtt mutatják be, hogy szavaink nem elszigetelten, önmagukban állnak, hanem szinonimáikkal, ellentéteikkel, szókapcsolataikkal hálót alkotnak. A szavaknak ezt az összetartozását szemlélteti a kötet végén található fogalomköri csoportosítás is. A magyar szótárirodalomban először vállalkoztak arra a szótár szerzői, hogy a szavaknak ezt a szövevényes kapcsolatrendszerét egyetlen szótárban mutassák be. Erre utal a szótár címében szereplő „+”.

Milyen szavakat tartalmaz címszóként a szótár? Elsősorban az úgynevezett alapszókincs elemeit, amelyeket a leggyakrabban és a legtöbben használunk, ezek között egyaránt vannak fogalomszók (pl. *alma, fehér, néz*) és formaszók (*az, de, hogy*).

Az alapszavak mellett sok a tantárgyi szakszó, olyanok, amelyekkel a diákok az irodalom-, a nyelvtan-, a történelem-, a matematika-, a fizikaórán találkozhatnak (pl.: *epika, líra, dráma, expresszionizmus; főnév, ige, középfok, alany; nádor, kormányzó, jobbágytelek, tized, despota*; *egyenlet, merőleges, tengely, kúp*; *erő, tömeg, út, fénytan, halmazállapot)*.

Megtalálható a szótárban több olyan régi szó, amelyek már csak irodalmi és történelmi szövegekben olvashatók (*bicebóca, csobolyó, drótostót, estebéd, félpénz, fidibusz, früstök, köpölyöz, kurtavas, nábob* stb.). Ezeken kívül vannak benne új, legtöbbször a modern technikával kapcsolatos szavak, mint pl. a *laptop*, a *palmtop*, az *MMS*. Ugyancsak megtalálhatók a szótárban a „régi” szavak újabb jelentései, mint pl. a *kukac* ’számítástechnikai határolójel’ vagy a fiatalok nyelvhasználatában a *király* szó ’elsőrangú, nagyszerű’ jelentésben.

Helyet kaptak a szótárban olyan szavak is, amelyeket Magyarországon nem használunk, de a határon túli magyarok életéhez hozzátartoznak. Azok, akik ezeknek a területeknek valamelyikén élnek, bizonyára örömmel fedezik fel az általuk használt szavakat, azokat is, amelyek általában az idegen nyelvi környezet hatására keletkeztek.

Akik pedig nem ott élnek, ízelítőt kapnak az ottani nyelvhasználatból, hiszen ezek a szavak is a magyar nyelv egészéhez tartoznak.

Bízunk benne, hogy az *Értelmező szótár+* azzal, hogy nemcsak megmagyarázza a szavakat, hanem sokféle ismeretet is közöl róluk, sokak számára nyújtja a szavaink közötti összefüggések felfedezésének izgalmas élményét.

Budapest, 2007. március 15.

Előry Vilma
főszerkesztő

1. A SZÓCIKKFEJ

A címszót tartalmazó sort nevezzük szócikkfejnek. Itt találjuk többek között a címszóra vonatkozó gyakorisági, nyelvtani és a szó használatára vonatkozó adatokat.

1.1. A CÍMSZAVAK

A szótárban szereplő címszavak vastag betűvel szedve, szoros betűrendben követik egymást. A magyar szótári hagyományoknak megfelelően betűrendi szempontból nem tettünk különbséget az *a–á, e–é, i–í, o–ó, ö–ő, u–ú* és az *ü–ű* betűpárok között.

A címszavak között vannak olyanok, amelyek teljesen azonos alakúak, de egy indexszám megkülönbözteti őket: **ég¹, ég²**, **hó¹, hó², hó³:** ezek azonos alakú, de jelentésükben teljesen különböző szavak, homonimák.

ég¹ ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

ég² ◆◆◆◆◆ fn *egek, eget, ege*

Vannak olyan címszavak, amelyek ugyancsak azonosak, és római számmal vannak jelölve, pl.: **kedves I., kedves II.,** ezek ugyanannak a szónak különféle szófaji változatai: a **kedves I.** melléknév, a **kedves II.** főnév. Ugyanígy az **apró I.** melléknév, az **apró II.** pedig főnév.

apró I. ◆◆◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n*

apró II. ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, apraja* vagy *~ja*

Az ikes igék *-ik* ragját virgula (|) választja el az ige tövétől, hiszen a toldalékok esetükben mindig a tőhöz járulnak.

garasoskod|ik ◆ ige *~ni* (rosszalló)

úsz|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

Itt szerepel még az esetleges alakváltozat, a címszó és az alakváltozata közül általában az első a gyakoribb, a fő alak.

megeléged|ik ◆◆◆◆ ige *~ni* **megelégsz|ik** *megelégedni*

tejfölösszájú ◆ mn **tejfelesszájú** *~ak, ~t, ~an* (tréfás, gúnyos)

vödör ◆◆◆◆ fn *vödrök, vödröt, vödre* **veder** *vedrek, vedret, vedre*

1.2. A GYAKORISÁG JELZÉSE

A címszó után először a gyakoriság jelzése áll: **◆,** a jelek növekvő száma a nagyobb gyakoriságot mutatja egy ötfokú skálán, a **szelíd** eszerint a közepesnél gyakoribb szó. A **gádor** ritka, a **leró** közepesen gyakori, a **sajt** pedig a leggyakoribb szavaink közé tartozik.

szelíd ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

gádor ◆ fn *~ok, ~t, ~a* (népi)

leró ◆◆◆ ige *~ni*

sajt ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1.3. A CÍMSZÓ SZÓFAJA

A szócikkfejben a gyakoriság jelzése után következik a szófajmegjelölés. Ennek alapeleme (főnév, határozószó, ige, igekötő, igenév, indulatszó, kötőszó, melléknév, mondatszó – ezek egy része módosítószói szerepű is lehet –, névelő, névmás, névutó, számnév) általában rövidítve van (fn, hsz, ik, in, isz, ksz, mn, msz, nm, nu, szn). A **szelíd** esetében például a szófaj melléknév, rövidítve: mn. Az igét és a névelőt nem rövidítettük, az ige ugyanis rövid szó, a névelő szófajmegjelölés pedig ritka, hiszen mindössze három van belőle a magyar nyelvben (*a, az, egy*). Ha megkülönböztető elem is járul a szófajmegjelöléshez, az ki van írva: személyragos hsz, birtokos személyjeles fn, vonatkozó nm stb. A **kendőz** ige, a **sajnos** msz, azaz mondatszó, ill. módosítószó, a **vele** pedig személyragos hsz, azaz határozószó.

szelíd ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

kendőz ◆◆ ige *~ni* (választékos)

sajnos ◆◆◆◆◆ msz

vele ◆◆◆ személyragos hsz

1.4. A CÍMSZÓ TOLDALÉKOS ALAKJAI

A szófajmegjelölés után találhatók a címszó legfontosabb toldalékos alakjai úgy, hogy a címszót tilde (~) helyettesíti, ehhez kapcsolódnak a jelek vagy ragok. Így a főneveknél a többes számú, a tárgyragos és az egyes szám harmadik személyű birtokos személyjeles alak van megadva, pl. **hétfő:** *hétfők, hétfőt, hétfője* (rövidítve: *~k, ~t, ~je*); a mellékneveknél a többes számú, a tárgyragos és az *-n, -an, -en* vagy *-ul, -ül* határozóragos alak, pl.:

hétfő ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

szelíd ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

gondatlan ◆◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*

Ha egy szóhoz a toldalék több változatban is járulhat, mindegyik változat fel van tüntetve. Pl. a **fotel** szó többes száma lehet *fotelok* és *fotelek* is, vagy a **sár** szó tárgyesete *sarat* vagy *sárt*.

fotel ◆◆◆◆ fn *~ok* vagy *~ek, ~t, ~ja* vagy *~je* vagy *~e*

sár ◆◆◆◆◆ fn *sarak, sarat* vagy *~t, sara*

Az *-a, -e* végű névszók utolsó magánhangzója toldalékos alakban megnyúlik. Ezt ˊ jelöli. Pl. a **létra** toldalékos alakjai: *létrák, létrát, létrája;* a **körte** toldalékos alakjai*: körték, körtét, körtéje,* ezeket az alábbi módon közli a szótár:

létra ◆◆◆◆◆ fn *~ˊk, ~ˊt, ~ˊja*

körte ◆◆◆◆◆ fn *~ˊk, ~ˊt, ~ˊje*

A többi változó tövű szó toldalékos alakját teljes egészében kiírjuk:

kehely ◆◆◆◆ fn *kelyhek, kelyhet, kelyhe*

víz ◆◆◆◆◆ fn *vizek, vizet, vize*

Azoknak az összetett szavaknak a toldalékos alakjait, amelyeknek utótagja is címszó a szótárban, nem tüntettük fel, ha az utótag és az összetett szó ragozása azonos:

körkérdés ◆◆ fn

serkentőszer ◆ fn

Az igéknél pedig csupán a főnévi igenévi *-ni, -ani, -eni* képzős alakot tüntettük fel:

köröz ◆◆◆◆ ige *~ni*

tart ◆◆◆◆◆ ige *~ani*

csippent ◆ ige *~eni*

Ha a címszónak valamely toldalékos alakja nem használatos vagy nem létezik, helyére kis vízszintes vonalat (–) tettünk.

görögkeleti ◆◆ mn *~ek, ~t,* –

labdarúgás ◆◆◆◆ fn –, *~t, ~a*

1.5. A CÍMSZÓ MINŐSÍTÉSE

A címszó sorában állhat még az egész szócikkre (a jelentések mindegyikére) vonatkozó stílusminősítés vagy megszorítás, pl. az **egyszálbélű** és a **herkópáter** címszavak népi minősítésűek, a **viaskodik** választékos, a **virtuális** pedig idegen minősítéssel van ellátva.

egyszálbélű ◆ mn *~ek, ~t, ~en* (népi)

herkópáter ◆ fn (népi, csak néhány raggal)

viaskod|ik ◆◆◆◆ ige *~ni* (választékos)

virtuális ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an* (idegen)

2. A SZÓCIKKTÖRZS – A JELENTÉS

A szócikktörzs a címszó jelentését vagy jelentéseit tartalmazza. Ha a címszónak több jelentése van, mindegyiket új sorban kezdve, arab sorszámozással (ezen belül ritkábban betűjelöléssel) különíti el a szótár.

2.1. AZ ÉRTELMEZÉSEK

Az egyes jelentések értelmezéssel indulnak, ezek leírják, mit jelent a szó, pl. a **szelíd** esetében:

szelíd ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. Engedékeny, nyájas, béketűrő.
2. Az emberre nem támadó (állat).
3. (választékos) Végletességtől mentes, megnyugtató.

A jelentések értelmezései általában körülíró, magyarázó értelmezések (**szelíd 2., 3.**), szükség szerint szinonimák (**szelíd 1., 3.**), a **préri** szócikkben pl. körülírók:

préri ◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
1. Nagy kiterjedésű füves puszta Észak-Amerikában.
2. (bizalmas) A város széle.

2.2. A PÉLDAMONDATOK

A szó jelentését és használatát dőlt betűvel nyomtatott példamondat vagy példamondatok szemléltetik:

szelíd ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. *Szelíd leányka, soha nincs egy hangos szava. Szelíd kedélye minden vitát megold a családban. Szelíden mosolyog.*
2. *Van egy szelíd medvéje.*
3. *Szelíd érzelmeket táplál iránta. Szelíd színeket használ. Szelíd éghajlata miatt szívesen látogatják Észak-Olaszországot a skandinávok. „A folyó oly símán, oly szelíden Ballagott le parttalan medrében”* (Petőfi S.: A Tisza).

Az **1.** pontban a két első példamondat azt mutatja be, milyen lehetőségek vannak a melléknévnek ebben a jelentésben való használatára: személy is lehet szelíd, és valakinek a jelleme is. A harmadik pedig a határozói használatra példa. Ezek és más példamondatok is szolgálhatnak tehát olyan információkkal a szó jelentéséről, amelyek az értelmezésben nem voltak benne. Ilyen például a **teve** címszó értelmezéséhez viszonyítva a két példamondat is:

teve ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
Az állatkertben van egypúpú és kétpúpú teve. A sivatagi beduinok a tevét elsősorban teherhordásra és közlekedési eszközül használják, de megisszák zsíros tejét is, ürülékével pedig tüzet raknak.

A példamondatokban időnként aláhúzott szó is található. Ha a címszó többször fordul elő a példamondatban, az adott jelentésben szereplő szót aláhúzzuk:

reszket ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
„Reszket a bokor, mert Madárka szállott rá, Reszket a lelkem, mert Eszembe jutottál (Petőfi S.: Reszket a bokor, mert...).

Ha a példamondatban nyelvi adat szerepel, azt is aláhúzzuk:

rövid l. ◆◆◆◆◆mn *~ek, ~et, ~en*
A katona szó csupa rövid szótagból áll.

A példák egy része kitalált mondat, másik részük pedig számítógépes szövegkorpuszokból származik. A példák egy csoportja irodalmi műből vett idézet, szövegrészlet. Irodalmi alkotásból akkor idéztünk, ha a szót inkább csak az adott műből ismerjük, mint pl. a **csobolyó**t Arany János Toldijából:

csobolyó ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (népi)
„Bort ez csobolyóban, az kecsketömlőben, Kenyeret hoz amaz bükkfa tekenőben…” (Arany J.: Toldi).

Abban az esetben is irodalmi alkotásból vettünk példamondatot, ha a szó választékossága, korhoz kötöttsége miatt nem lehet rá köznyelvi példát adni, mint pl. a **menny** szó **3.**, 'égbolt' jelentésére:

menny ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
3. *„A magas menny holdas, csillagos”* (Petőfi S.: Éj van…).

A **szelíd** szócikk **3.** jelentésében a Petőfi-vers idézését szintén a használat költőisége, választékossága, a köznyelvben nem szokásos volta indokolja.

> **szelíd** ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
> **3.** *„A folyó oly símán, oly szelíden Ballagott le parttalan medrében”* (Petőfi S.: A Tisza).

Az irodalmi idézeteknél a szerzőt és a mű címét is feltüntetjük. És bár a szépirodalmi példák nem adnak irodalmunkról egyenletes áttekintést, több mint négy évszázad magyar irodalmát fogják át Bornemisza Pétertől Esterházy Péterig, sőt a népköltészetet is megjelenítik. Csak a magyar irodalomból idéztünk, fordításokból nem, kivételt csak a Biblia jelentett.

2.3. AZ ÁLLANDÓSULT SZÓKAPCSOLATOK, A SZÓLÁSOK, A KÖZMONDÁSOK

Az egyes jelentéseken belül kapnak helyet a címszóhoz, illetve a jelentéshez kapcsolható állandósult szókapcsolatok, szólások, szóláshasonlatok, valamint közmondások, különféle jelekkel kiemelve. A szólásokat általában az első főnévi elem szócikkében lehet megtalálni.

Az állandósult szókapcsolat jele a ■. A szólásokat és a és közmondásokat a • Szólás, illetve a • Közmondás jelzés és szavak vezetik be.

> **bárány** ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
> **4.** ■ *Megtévedt bárány*: olyan, alapjában jó szándékú ember, aki valamilyen vétkes dologba keveredett. | *Isten báránya*: Jézus. • Szólás: *Szelíd, mint a bárány. Ártatlan, mint a ma született bárány.*
>
> **madár** ◆◆◆◆◆ fn *madarak, madarat, madara*
> ■ *Ritka madár*: ritkaság. *Mifelénk ritka madár az irigység.* • Szólás: *Szabad, mint a madár*: teljesen, tökéletesen független. | *Ahol a madár sem jár*: elhagyatott vidék. | *Annyit eszik, mint egy madár*: nagyon keveset. | *Madarat lehetne vele fogatni*: nagyon örül. • Közmondás: *Madarat tolláról, embert barátjáról*: minket minősít, kivel barátkozunk.

A szókapcsolatoknak, szólásoknak, közmondásoknak legtöbbször van értelmezésük, kivéve, ha jelentésük világos, mint pl. a *Szelíd, mint a bárány* vagy *Ártatlan, mint a ma született bárány* szólásoké.

Ha több szókapcsolat, szólás található egy szócikkben, azokat függőleges vonal (|) választja el egymástól.

3. A SZÓCIKKLÁB

A szócikktörzs után következik az ún. szócikkláb, a szócikknek az a része, amelyben a következők kapnak helyet:

a szinonimák,
a tájszók,
az ellentétes jelentésű szavak,
a szó etimológiája,
a nyelvhasználati tanácsok,
az utótag szerinti összetételek.

A szócikkekben a felsorolt rovatokat a ✧ jel vezeti be, ezt a rovat rövidítése (Szin, Táj, Ell, Etim, Ö) követi, a nyelvhasználati tanácsokra pedig a ☝ képecske hívja fel a fegyelmet. Természetesen nem minden szócikkben van az összes rovat kitöltve.

3.1. A SZINONIMÁK

A rokon értelmű szavak (rövidítésük: Szin) jelentések szerint elkülönülnek, tehát a szó jelentései szerint számozva vannak. Akkor nem kapnak számot, ha a szó egyjelentésű, vagy ha a szinonima mindegyik jelentésre egyaránt

vonatkozik. A szinonimák lehetnek szavak és szólások is. Ez utóbbiakat ugyanaz a jel jelöli, mint a szócikktörzsben lévő szólásokat (•), és sorrendben a szó szinonimák után következnek a rájuk érvényes jelentésszámmal. Pl. a **szelíd** szó **2.** jelentésének szinonimái az *idomított, megszelídített, szelídített, házi, nemesített* és a (népi) *kezes* szavak. A **sovány** szó **1.** jelentését pedig a szó szinonimákon *(vékony, vézna, csontos, szikár,* (bizalmas) *nyúzott, egyszálbelű, keszeg, gebe, aszott*) kívül kifejezhetjük a következő szinonim szólásokkal is: *Csont és bőr. Zörögnek a csontjai. Nem fog rajta az étel. Olyan vékony, mint egy cinege.* (bizalmas) *Hátához nőtt a bele. Elöl deszka, hátul léc. Át lehet látni rajta.*

szelíd ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. Engedékeny, nyájas, béketűrő.
2. Az emberre nem támadó (állat).
3. (választékos) Végletességtől mentes, megnyugtató.
✧ Szin: **1.** *jámbor, gyöngéd, türelmes, galamblelkű, megértő,* (régi) *szelíded* **2.** *idomított, megszelídített, szelídített, házi, nemesített,* (népi) *kezes* **3.** *kellemes, mérsékelt, enyhe, csendes, nyugalmas* • **1.** *A légynek sem árt. Fát lehet vágni a hátán. Olyan jó, mint egy falat kenyér. Olyan, mint egy angyal.*

sovány ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, ~an*
1. Olyan (ember vagy állat), akin, amin nincs elég hús- és zsírréteg.
2. Csekély zsírtartalmú (élelmiszer), illetve élelmiszernek ilyen része.
3. Kevés tápanyagot tartalmazó, terméketlen (föld).
5. Szegényes, nem kielégítő.
✧ Szin: **1.** *vékony, vézna, csontos, szikár,* (bizalmas) *nyúzott, egyszálbelű, keszeg, gebe, aszott* **2.** *diétás, fogyókúrás, könnyű* **3.** *hitvány, meddő* **4.** *szűkös, terméketlen* **5.** *kevés, böjtös, szűkös* • **1.** *Csont és bőr. Zörögnek a csontjai. Nem fog rajta az étel. Olyan vékony, mint egy cinege.* (bizalmas) *Hátához nőtt a bele. Elöl deszka, hátul léc. Át lehet látni rajta.*

Vannak olyan szócikkek, amelyekben megjelennek a határon túli szavak is szinonimaként. Pl.: a **papucs** neve a Vajdaságban lehet *nanula* vagy *japánka*, az **érettségi** megnevezése a Vajdaságban és a Dráva-vidéken *matúra*, ill. Muravidéken és Őrvidéken *matura* is. Mura-vidéken a villanykörte neve *zsarnica* is lehet.

papucs ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
1. Otthon viselt, sarkatlan vagy alacsony sarkú, kényelmes lábbeli.
✧ Szin: **1.** *házicipő,* (bizalmas) *mamusz,* (Va bizalmas) *nanula, japánka*

érettségi I. ◆◆◆◆ mn *~k, ~t,* – (bizalmas)
1. Középiskolát lezáró (vizsga, illetve ezzel kapcsolatos).
✧ Szin: *érettségi vizsga,* (Va, Dv bizalmas) *matúra,* (Mv, Őv) *matura*

villanykörte ◆◆◆ fn (bizalmas)
Izzószálas elektromos fényforrás.
✧ Szin: *izzó, izzólámpa, égő, villanyégő,* (bizalmas) *körte,* (Mv bizalmas) *zsarnica*

3.2. A TÁJSZÓK

A címszó tájnyelvi megfelelői külön rovatot képeznek, itt a köznyelvben nem használt, a magyar nyelvterület különböző részein élő szavak kapnak helyet. Ezeknél a jelentésszám ritkább, mint a többi szinonimánál, hiszen a tájszógyűjtemények alapján gyakran nem állapítható meg, hogy a tájszó melyik köznyelvi jelentésre vonatkozik, de általában igaz, hogy az elsőre, a konkrét jelentésre. Pl. a **szelíd** szó **1.** jelentésének tájnyelvi megfelelője az *angyalicska*, a **sánta** szó **1**. jelentését a tájnyelvben pedig kifejezhetjük a *döci, csötölős, sánta-bice, sántabicér, sántakata* szavakkal is.

szelíd ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. Engedékeny, nyájas, béketűrő.
✧ Táj: **1.** *angyalicska.*

sánta I. ◆◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n*
1. Bicegve, sántítva járó (ember vagy állat).

✧ Táj: **1.** *döci, csötölős, sánta-bice, sántabicér, sántakata*

kapzsi ◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n*
Pénzsóvár.
✧ Táj: *cinok, kaparkodó, harizs, húzmány*

3.3. AZ ELLENTÉTEK

A szinonimákhoz hasonlóan a címszó jelentései szerint vannak felsorolva az ellentétes jelentésű szavak, más néven antonimák is (rövidítésük: Ell). Pl. a **szelíd** szónak mind a három, a **sovány** szónak pedig mind az öt jelentésében van ellentéte:

szelíd ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. Engedékeny, nyájas, béketűrő.
2. Az emberre nem támadó (állat).
3. (választékos) Végletességtől mentes, megnyugtató.
✧ Ell: **1.** *durva, vad, erőszakos* **2.** *támadó, vad* **3.** *kellemetlen, harsány, vad*

sovány ◆◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, ~an*
1. Olyan (ember vagy állat), akin, amin nincs elég hús- és zsírréteg.
2. Csekély zsírtartalmú (élelmiszer), illetve élelmiszernek ilyen része.
3. Kevés tápanyagot tartalmazó, terméketlen (föld).
4. Gyenge termést hozó (időszak).
5. Szegényes, nem kielégítő.
✧ Ell: **1.** *kövér, hájas, elhízott* **2.** *zsíros, nehéz, kövér* **3., 4.** *termékeny* **5.** *bőséges, kiváló, gazdag*

3.4. AZ ETIMOLÓGIÁK

Ebben a rovatban található röviden megfogalmazva a címszó eredete (rövidítése: Etim):

szelíd ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

hód ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
✧ Etim: Ősi, ugor kori szó.

interjú ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen)
✧ Etim: Amerikai angol, végső soron francia eredetű nemzetközi szó.

Az etimológia megadásakor néhány szó jelentése felső vesszők között van. Pl. a **makulátlan** szócikkben szereplő *makula* szó jelentése a régi nyelvben: erkölcsi szeplő.

makulátlan ◆◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul* (választékos)
✧ Etim: A latin eredetű, régi nyelvi *makula* ‘erkölcsi szeplő’ főnév származéka.

Ha ebben a rovatban olyan szó is szerepel, amely címszó a szótárban, mivel ott is van szóeredet-magyarázat, nyíllal utalunk rá:

fakad ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
✧ Etim: A → *faggat*, → *fakaszt* igék tövével azonos ősi, finnugor kori, hangutánzó eredetű szó származéka.

3.5. A NYELVHASZNÁLATI TANÁCSOK

Különösen érdekes része ez a szótárnak. A nyelvhasználati tanácsokat egy mutató kézfej vezeti be: ☝. Az olyan címszók esetében, amelyeknek kiejtése, helyesírása, ragozása gondot okozhat, ez a rovat tartalmazza a helyes változatot:

fagyosszent ◆ fn (bizalmas)
☝ Elválasztása: *fa-gyos-szent*.

felsőfok ◆◆ fn
☝ A *superlativus* szinonima kiejtése [szuperlatívusz].

faj ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
☝ Főnévi jelzőjével mindig egybeírjuk: *növényfaj, állatfaj, fafaj, virágfaj* stb.

feléje ◆◆◆◆ személyragos hsz
☝ Ragozása: *felém, feléd, felé* vagy *feléje, felénk, felétek, feléjük.*

szelíd ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
☝ Hosszú *í*-vel írjuk és ejtjük. Toldalékos alakokban és származékokban azonban megrövidülhet az *í:* [szelíden] vagy [szeliden], [szelidít].

Olyan esetben is olvashatók használati tanácsok, amikor a szóval kapcsolatban esetleg szókincsbeli vagy jelentésbeli kérdések merülhetnek fel a szótárhasználóban:

fácán ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*
☝ A hím madár neve a *kakas*, *fácánkakas*, a nőstényé a *tyúk, fácántyúk*.

felség ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
☝ Nem tévesztendő össze a *fenség* szóval. A *felség* csak az uralkodónak (császárnak, királynak), illetve házastársának a megszólítása (ritkábban a megnevezése) volt, így: *császári felség, királyi felség, felséged.* A *fenség* megszólítás az uralkodócsalád többi tagját illette meg. A két szó azonban a népi szóhasználatban és ennek nyomán az irodalomban, a népköltészetben keveredett.

3.6. AZ UTÓTAG SZERINTI ÖSSZETÉTELEK

A szótárban szereplő olyan összetett címszavak, amelyeknek utótagja is címszó, mind fel vannak sorolva az utótag szócikkében (rövidítése: Ö). A **madár** címszó alatt megtudhatjuk, hogy a szótárban megtalálhatók a **griffmadár**, a **jómadár** és a **vészmadár** címszavak, illetve a **szak¹** szócikk utal rá, hogy van **erőszak, évszak, időszak, korszak, műszak, napszak, ülésszak** címszavunk is.

madár ◆◆◆◆◆ fn *madarak, madarat, madara*
✧ Ö: griff + madár, jó + madár, vész + madár

szak¹ ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
✧ Ö: erő + szak, év + szak, idő + szak, kor + szak, mű + szak, nap + szak, ülés + szak

Ezzel a résszel a szócikkek szerkezete lezárul. Előfordul azonban a szócikkeken belül még néhány olyan jelölés, amely magyarázatot igényel, ezek a stílusminősítések és az egyéb zárójeles megjegyzések.

4. A STÍLUSMINŐSÍTÉSEK

A szó használati körét és jelentésének hangulati elemét jelölik a stílusminősítések. Zárójelben vannak álló betűvel, és az előtt a szó (szavak), ill. jelentés előtt állnak, amelyre vonatkoznak.

A használati besoroláshoz és a hangulati jellemzéshez egyaránt használtuk a *választékos,* a *bizalmas*, a *szleng*, valamint a *régi* és *népi* minősítést.

A *választékos* jelentése ’gondosan, körültekintően kiválasztott’, ill. ilyen minősítést kaptak a más szótárakban irodalminak minősített, általában csak irodalmi szövegben szereplő szavak is.

A *bizalmas* a mindennapi, közvetlen hangú társalgásban használt szavak minősítése.

A *szleng* a bizalmas nyelvhasználatnak olyan változata, amelyik még ennél is kötetlenebb, s főleg egyes társadalmi csoportok tagjai használják, különösen a fiatalok.

A *régi* és *népi* minősítés egyaránt jelöl régi, ma már nem használatos, illetve csak a népnyelvben használatos szavakat, és régies vagy népies hangulatot.

Kifejezetten hangulati jelentéselemet emel ki a *kedveskedő,* a *szépítő,* a *rosszalló* és a *durva* minősítés, és ide sorolható a *gyermeknyelvi* is, bár ennek használati köri vonatkozása is van. Ezek a minősítések magukért beszélnek.

Az *idegen* minősítés azonban magyarázatot kíván. Egyrészről ilyen minősítést kaptak a nyelvünkbe az utóbbi évtizedekben bekerült szavak (pl.: *manöken, sci-fi, walkman, web, xerox).* Másrészről egyes szavak nem csak azért kaptak *idegen* minősítést, mert idegen eredetűek, hanem esetükben az idegen minősítés arra is utal, hogy a mai nyelvhasználatban is őrzik még idegenes hangulatukat, esetleg akkor is, ha már több száz éve használjuk őket (*asztronómia, optimista, gesztikulál, viadukt* stb.).

A *ritka* pedig nem csupán az előfordulás ritkaságát mutatja, hiszen arra van más jelünk is, hanem a címszó adott jelentésének szokatlanságát:

gót ◆◆◆ mn *~ok, ~ot, ~ul*
2. (ritka) Gótikus. *A gót stílus szereti a csúcsívet.*

góc ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
2. (ritka) Központ. *A város ipari és kereskedelmi góc.*

Előfordul még, de ritkán, az *átvitt* minősítés is, akkor, amikor a szó jelentése a szótározott fő jelentéshez képest alkalmibb, képes jelentés. Ezt mutatja be mindig a példamondat, hiszen éppen abban látszik az értelmezésben megfogalmazott jelentéstől való eltérés:

takar ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
3. Beborít, elfed valamit. *A bútorokat ujjnyi porréteg takarja. Arcát fátyol takarja.* (átvitt) *Rongyos kabátja nemes szívet takar.*

mentsvár ◆ fn (régi, választékos)
Menedéket adó hely. *A Börzsönyben egy kis erdészház volt a család mentsvára.*
(átvitt) *Utolsó mentsvára a zene volt.*

Stílusminősítést kaphat egy címszó egésze (a szócikkfejben), ekkor a minősítés az összes jelentésre vonatkozik, pl.:

szemtelen ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül* (rosszalló)

De külön minősítése lehet egy-egy jelentésnek, mint ahogy a **szelíd** melléknév **3.** jelentése választékos:

szelíd ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
3. (választékos) Végletességtől mentes, megnyugtató. *Szelíd érzelmeket táplál iránta. Szelíd színeket használ. Szelíd éghajlata miatt szívesen látogatják Észak-Olaszországot a skandinávok. „A folyó oly símán, oly szelíden Ballagott le parttalan medrében”* (Petőfi S.: A Tisza).

A szinonimák és ellentétek ugyanúgy kaphatnak stílusminősítést, mint a címszó vagy az egyes jelentések, így a **szelíd** melléknév **1.** jelentésének szinonimái közül a (régi) *szelíded* vagy a **2.** jelentéshez tartozó szinonimák közül a (népi) *kezes:*

szelíd ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
✧ Szin: **1.** *jámbor, gyöngéd, türelmes, galamblelkű, megértő,* (régi) *szelíded* **2.** *idomított, megszelídített, szelídített, házi, nemesített,* (népi) *kezes*

A minősítés mindig azokra a szinonimákra és antonimákra vonatkozik, amelyek a minősítés után állnak, és ez érvényes egészen a következő minősítésig, illetve a szósor végéig. A **táplálék** szócikkben pl. a minősítés nélküli, köznyelvi szinonimák után áll a régi minősítésű *betevő, étek, táp.* Ez a minősítés a következő, a bizalmas megjelenéséig érvényes, a *kaja* szó bizalmas, a *zaba* pedig szleng minősítésű.

táplálék ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
✧ Szin: **1.** *élelem, tápanyag, ennivaló, étel, eleség, eledel, élelmiszer,* (régi) *betevő, étek, táp,* (bizalmas) *kaja,* (szleng) *zaba*

5. EGYEBEK

A stílusminősítésekhez hasonlóan álló betűvel írva zárójelbe vannak téve azok a jelek is, amelyek arra utalnak, hogy a szó határon túli (Fv, Ka, Er, Va, Dv, Mv, Őv), de azok a megjegyzések is, amelyek a szó használatára utalnak, mint pl.: (Főnévi használatban:), (Matematikában:), (Csak többes számban:), (férfiról:), (hajról:), (növényről:).

Ha a határon túli szavak előtti zárójeles rész stílusminősítéssel kezdődik, akkor ez arra utal, hogy a szó közmagyar szó is az adott stílusban. Pl. a **szakmunkásképző** szó *tanonciskola* és *inasiskola* szinonimái a közös magyar nyelvben régiesek, a Felvidéken pedig ma is használatosak. A **szpartakiád** szó mint közmagyar szó kissé régies, de a Felvidéken a mindennapi nyelvhasználat része, és Kárpátalján a választékos nyelvhasználatban él.

szakmunkásképző ◆◆ fn
Szakmunkások képzésére szolgáló, általános iskola elvégzése, esetleg az érettségi megszerzése után végezhető iskola.
✧ Szin: *ipari iskola,* (régi; Fv) *tanonciskola,* (Fv hivatalos) *szaktanintézet,* (régi; Fv bizalmas) *inasiskola*

szpartakiád ◆ fn *~ok, ~ot, ~ja* (kissé régies; Fv; Ka választékos)

6. JELEK ÉS RÖVIDÍTÉSEK

~ (tilde)	a címszót helyettesíti; az etimológiákban alakváltozatok között áll
˜	a címszót utolsó magánhangzóján ékezettel kiegészítve helyettesíti
’ ... ’	jelentésmegadást jelöl
■	állandósult szókapcsolat
•	szólás a szinonimák közt
• Szólás	szólás a szócikk törzsében
• Közmondás	közmondás a szócikk törzsében
Ell:	ellentétes értelmű szó (antonima)
Etim:	szóeredet (etimológia)
Ö:	összetételek utótag szerint
Szin:	rokon értelmű szó (szinonima)
Táj:	tájnyelvi, nyelvjárási szavak
☝	nyelvhasználati tanácsok

A szófajok rövidítése

fn	főnév
ik	igekötő
in	igenév
isz	indulatszó
hsz	határozószó
ksz	kötőszó
mn	melléknév
msz	mondatszó
nm	névmás
nu	névutó
szn	számnév

Stílusminősítések

átvitt
bizalmas
durva
gyermeknyelvi

idegen
kedveskedő
népi
régi
ritka
rosszalló
szépítő
szleng
választékos

A határon túli területek rövidítése

Fv: Felvidék, Szlovákia magyarlakta részei
Ka: Kárpátalja, Ukrajna magyarlakta részei
Er: Erdély, Románia magyarlakta részei
Va: Vajdaság, Szerbia magyarlakta részei
Dv: Dráva-vidék, Horvátország magyarlakta részei
Mv: Muravidék, Szlovénia magyarlakta része
Őv: Őrvidék, Ausztria magyarlakta részei

7. AZ *ÉRTELMEZŐ SZÓTÁR*+ LEGFONTOSABB ADATAI

A címszavak száma:	16 065	(ebből 55 határon túli)
A jelentések, értelmezések száma:	32 853	(ebből 115 határon túli)
A példamondatok száma:	40 410	
Az irodalmi idézetek száma:	585	
A szókapcsolatok száma:	3 198	
A szólások száma:	1 288	
A közmondások száma:	183	
A szinonim szavak száma:	78 315	(ebből 850 határon túli) ezek 13 680 címszó alá vannak besorolva
A szinonim szókapcsolatok, szólások száma:	2 395	ezek 1 195 címszó alá vannak besorolva
A tájszavak száma:	10 360	ezek 4 662 címszó alá vannak besorolva
Az ellentétek száma:	18 642	ezek 5 690 címszó alá vannak besorolva
Az utótag szerint csoportosított összetételek száma:	1 980	ezek 1 200 címszónál vannak felsorolva
Az etimológiák száma:	16 061	
A nyelvhasználati tanácsok száma:	1 930	
Az ábrák, illusztrációk száma:	535	

A címszavak gyakorisági mutatójának megoszlása

A leggyakoribb szavak	◆◆◆◆◆	3 270
Gyakori szavak	◆◆◆◆	3 559
Közepesen gyakori szavak	◆◆◆	3 234
Ritka szavak	◆◆	3 447
A legritkább szavak	◆	2 355

A KORÁBBAN MEGJELENT MAGYAR ÉRTELMEZŐ SZÓTÁRAK

A magyar nyelv szótára I–VI. CZUCZOR GERGELY, FOGARASI JÁNOS. Emich Gusztáv Akadémiai Nyomdásznál. Pest, 1862–1874.

A magyar nyelv teljes szótára I–II. Szerk. BALLAGI MÓR. Kiadja Heckenast Gusztáv. Pest, 1873. Reprint kiadás. Nap Kiadó, 1998.

A magyar nyelv szótára I–II. Szerk. BALASSA JÓZSEF. Grill Károly Könyvkiadóvállalata. Budapest, 1940.

A magyar nyelv értelmező szótára I–VII. Szerk. A Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete. Akadémiai Kiadó. Budapest, 1959–1962.

Magyar értelmező kéziszótár. Szerk. JUHÁSZ JÓZSEF, SZŐKE ISTVÁN, O. NAGY GÁBOR, KOVALOVSZKY MIKLÓS. Akadémiai Kiadó. Budapest, 1972.

Képes diákszótár. Szerk. GRÉTSY LÁSZLÓ, KEMÉNY GÁBOR. Akadémiai Kiadó. Budapest, 1992.

Magyar Larousse enciklopédia 1–3. Főszerk. BAKOS FERENC, RUZSICZKY ÉVA, SZÁVAI JÁNOS. Akadémiai Kiadó. Budapest, 1991, 1992, 1994.

Magyar értelmező kéziszótár. Második, átdolgozott kiadás. Főszerk. PUSZTAI FERENC. Akadémiai Kiadó. Budapest, 2003.

AZ *ÉRTELMEZŐ SZÓTÁR+* KÉSZÍTÉSE SORÁN FELHASZNÁLT FORRÁSOK

Adatbázisok

Magyar történeti szövegtár. A Magyar nagyszótár korpusza.
http://www.nytud.hu/hhc/

Magyar nemzeti szövegtár
http://corpus.nytud.hu/mnsz

A magyar szókészlet határon túli elemei. Szerkesztő: Lanstyák István. Kézirat

Szótárak, kézikönyvek

Akadémiai kislexikon. Főszerk. BECK MIHÁLY, PESCHKA VILMOS. Akadémiai Kiadó. Budapest, 1992.

A magyar helyesírás szabályai. Tizenegyedik kiadás. Tizenkettedik (szótári anyagában bővített) lenyomat. Akadémiai Kiadó. Budapest, 2000.

A magyar nyelv értelmező szótára I–VII. Szerk. A Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete. Akadémiai Kiadó. Budapest, 1959–1962.

A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára I–III. Főszerk. BENKŐ LORÁND. Akadémiai Kiadó. Budapest, 1967–1976.

A növénykedvelők kislexikona. SZŰCS LAJOS. Gondolat Kiadó. Budapest, 1977.

Etimológiai szótár. Magyar szavak és toldalékok eredete. Főszerk. ZAICZ GÁBOR. Tinta Könyvkiadó. Budapest, 2006.

Európa madarai. R. T. PETERSON, G. MOUNTFORT, P. A. D. HOLLOM. Gondolat. Budapest, 1977.

Helyesírás. LACZKÓ KRISZTINA, MÁRTONFI ATTILA. Osiris Kiadó. Budapest. 2004.

Idegen szavak és kifejezések szótára. BAKOS FERENC. Második, átdolgozott kiadás. Akadémiai Kiadó. Budapest, 2002.

Idegenszó-tár. Idegen szavak értelmező és etimológiai szótára. TÓTFALUSI ISTVÁN. Tinta Könyvkiadó. Budapest, 2004.

Képes diákszótár. Szerk. GRÉTSY LÁSZLÓ, KEMÉNY GÁBOR. Akadémiai Kiadó. Budapest, 1992.

Magyar értelmező kéziszótár. Második, átdolgozott kiadás. Főszerk. PUSZTAI FERENC. Akadémiai Kiadó. Budapest, 2003.

Magyar helyesírási szótár. Szerk. DEME LÁSZLÓ, FÁBIÁN PÁL, TÓTH ETELKA. Akadémiai Kiadó. Budapest, 1999.

Magyar közmondástár. Közmondások értelmező szótára példákkal szemléltetve. T. LITOVKINA ANNA. Tinta Könyvkiadó. Budapest, 2005.

Magyar nagylexikon I–XVIII. Szerk. Az Akadémiai Kiadó Magyar Nagylexikon Szerkesztősége. Akadémiai Kiadó. Budapest, 1999–2004.

Magyar néprajzi lexikon I–V. Főszerk. ORTUTAY GYULA. Akadémiai Kiadó. Budapest, 1977–1982.

Magyar ragozási szótár. ELEKFI LÁSZLÓ. Az MTA Nyelvtudományi Intézete. Budapest, 1994.

Magyar szinonimaszótár. O. NAGY GÁBOR, RUZSICZKY ÉVA. Akadémiai Kiadó. Budapest, 1978.

Magyar szókincstár. Rokon értelmű szavak, szólások és ellentétek szótára. Főszerk. KISS GÁBOR. Tinta Könyvkiadó. Budapest, 1998.

Magyar szólások és közmondások szótára. Mai nyelvünk állandósult szókapcsolatai példákkal szemléltetve. FORGÁCS TAMÁS. Tinta Könyvkiadó. Budapest, 2003.

Magyar szólástár. Szólások, helyzetmondatok, közmondások értelmező és fogalomköri szótára. Főszerk. BÁRDOSI VILMOS. Tinta Könyvkiadó. Budapest, 2003.

Nyelvi illemtan. Szerk. DEME LÁSZLÓ, GRÉTSY LÁSZLÓ, WACHA IMRE. Ifjúsági Lap- és Könyvkiadó. Budapest, 1987., Szemimpex Kiadó. Budapest, é. n. [1998.]

Nyelvművelő kézikönyv I–II. Főszerk. GRÉTSY LÁSZLÓ, KOVALOVSZKY MIKLÓS. Akadémiai Kiadó. Budapest, 1980, 1985.

Nyelvművelő kéziszótár. Második, javított és bővített kiadás. Szerk. GRÉTSY LÁSZLÓ, KEMÉNY GÁBOR. Tinta Könyvkiadó. Budapest, 2005.

Új magyar tájszótár I. (A–D), II. (E–J), III. (K–M), IV. (N–S). Főszerk. B. LŐRINCZY ÉVA. Akadémiai Kiadó. Budapest, 1979–2002.

A, Á

a ◆◆◆◆◆ határozott névelő (magánhangzóval kezdődő szó előtt) **az**
✧ Etim: Ősi uráli kori szó.
☝ A névelő két alakjáról és használatukról lásd az *az II.* szócikket!

abajgat ◆ ige *~ni* (népi)
1. (Állatot, esetleg személyt) kerget, hajszol. *Ne abajgasd a kiscsibéket!*
2. Piszkál, zaklat, nyaggat valakit, valamit. *Ha folyton abajgatsz, nem tudok dolgozni. Ne abajgasd azt az órát, mert elrontod!*
3. (régi) Ordítva kiabál. *A vásár zajából csak akkor hallunk valamit, ha egy árus vagy kocsis hangosan abajgat.*
✧ Szin: **1.** *űz; vadászik valamire* **2.** *háborgat, nyúz, bánt, idegesít,* (bizalmas) *szekál, szekíroz, molesztál* **3.** *óbégat*
✧ Ell: *békén hagy*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

abakusz ◆ fn *~ok, ~t, ~a* (idegen)
1. Ókori számolótábla vagy számolóasztal. *Az abakuszon korongok vagy kövek képviselték a számjegyeket, ezek mozgatásával lehetett szorozni és osztani.*
2. (Az ókori görög építészetben:) Az oszlopfőnek a terhelést átvevő, négyzetes vagy kerek záróeleme. *Az építőmunkások már az abakuszt faragták.*
✧ Szin: **1.** *számológép* **2.** *fejlemez, fedőlemez*
✧ Etim: Görög eredetű szó.

abál ◆ ige *~ni*
Ízesített lében rövid ideig főz valamit. *Szalonnát abál, aztán megpaprikázza.*
✧ Szin: *párol*
✧ Táj: *köveszt, abárol*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.

abaposztó ◆ fn
Durva, festetlen posztó. *A székely viselet abaposztóból készül.* (Jelzőként:) *Abaposztó zekét hord.*
✧ Etim: Összetétel; *aba* ‘posztó, daróc’: oszmán-török jövevényszó + → *posztó*.

abbahagy ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
Nem folytat tovább valamit. *Családi okokból abbahagyta tanulmányait.*
✧ Szin: *felad, félbehagy, félbeszakít, szüneteltet; felhagy, leáll valamivel* • *Leteszi a lantot. Szegre akasztja a cipőt.* (szleng) *Bemondja az unalmast. Bedobja a törülközőt.*
✧ Ell: *befejez, folytat valamit*
✧ Etim: Igekötős ige; *abba*: az *az* mutató névmás ragozott alakjából létrejött igekötő + → *hagy*.

abbamarad ◆◆◆ ige *~ni*
Nem folytatódik. *A váratlan zápor miatt abbamaradt a szabadtéri előadás.*
✧ Szin: *félbemarad, félbeszakad, eláll, megszakad, vége szakad*
✧ Ell: *folytatódik, tart*
✧ Etim: Igekötős ige; *abba*: az *az* mutató névmás ragozott alakjából létrejött igekötő + → *marad*.

ábécé ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
1. Egy nyelv betűinek összessége. *Leírja a görög ábécét.*
2. Betűrend. *Sorold szoros ábécébe a megadott szavakat!*
3. Az írás-olvasás ismerete. *Már megtanulta az ábécét.*
4. Valamire vonatkozó elemi ismeretek összessége. *Elsajátította a számítógép kezelésének ábécéjét.* • Szólás: *Annyit ért hozzá, mint tyúk az ábécéhez*: egyáltalán nem ért hozzá.
5. Élelmiszerbolt. *Lemegyek az ábécébe tejért.*
✧ Szin: **1.** (idegen) *alfabétum* **2.** *ábécérend* **5.** *közért, csemegebolt, vegyesbolt, áruház*
✧ Etim: A latin ábécé kezdőbetűinek összeolvasásából keletkezett betűszó.
☝ Elválasztása: *á-bé-cé.*

ablak ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Épületen, járművön a világosság és a levegő bebocsátására való (zárható) nyílás. *Nyisd ki az ablakot, hadd jöjjön be egy kis friss levegő! Egy kis ablakon át leolvasható a mérőóra állása.* (átvitt) *A televízió ablak a világra, segítségével tudomást lehet szerezni a nagyvilág eseményeiről.* • Szólás: *Az ablakon szórja ki a pénzt*: pazarol. | (gúnyos) *Ezt aztán nem teszi ki az ablakba*: nem büszkélkedik vele.

2. (Számítógép képernyőjén) kerettel határolt téglalap alakú terület, melyben dokumentum vagy információ van vagy lehet. *Nyiss egy új ablakot a szövegszerkesztőben, és másold át oda ezt az oldalt!*

✧ Szin: **1.** (hivatalos) *nyílászáró*
✧ Etim: Szláv, valószínűleg szlovén jövevényszó.
✧ Ö: vak + ablak

ábra ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Vázlatos szemléltető rajz, kép. *A szöveget ábrákkal tették érthetőbbé.* • Szólás: *Amint a mellékelt ábra mutatja*: mint látható.

2. (szleng) Helyzet. *Mi az ábra?*

✧ Szin: **1.** *illusztráció* **2.** (idegen) *szituáció,* (bizalmas) *szitu*
✧ Etim: Nyelvújítás kori elvonás az → *ábrázol* igéből vagy az → *ábrázat* főnévből.

abrak ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. Szemes vagy más, nem szálas takarmány. *Abrakot ad a lovának.*

2. (tréfás) Ennivaló. *Valami abrakot is kell venni.*

✧ Szin: *abraktakarmány*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.

abrakadabra ◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Keleti varázsszó. *Abrakadabra! – mormolta a varázsló, és az oroszlán kisegérré változott.*

2. Értelmetlen beszéd. *Abrakadabrával még senki nem oldotta meg a problémáját.*

✧ Szin: **2.** *zagyvaság*
✧ Etim: Görög eredetű nemzetközi szó.

ábránd ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja* (választékos)

(Megvalósíthatatlan) elképzelés, vágy, tervezgetés. *Sokszor nagy a különbség ábránd és valóság között.*

✧ Szin: (választékos) *ábrándkép, délibáb, illúzió, légvár,* (idegen) *fantazmagória*
✧ Ell: *valóság,* (idegen) *realitás*
✧ Etim: Nyelvújítás kori elvonás az → *ábrándozik* igéből.

ábrándoz|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

(Megvalósíthatatlan) dolgokat elképzel. *Nem halad a munkával, folyton csak ábrándozik. Egy afrikai utazásról ábrándozik, vágyakozva gondol rá.*

✧ Szin: *álmodozik,* (választékos) *mereng, mélázik, fantáziál, révedezik* • (választékos) *Álmokat sző. Ábrándokat kerget. Légvárakat épít.*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szótő származéka.

ábrázat ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

Arckifejezés. *Savanyú az ábrázata, mert becsapták.*

✧ Szin: *arc,* (bizalmas) *fizimiska,* (régi) *orca,* (durva) *pofa*
✧ Etim: A szláv eredetű, régi nyelvi *ábráz* ‘ábrázol’ igei származéka.

ábrázol ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Rajzzal, képpel szemléltet. *A beteg hőmérsékletének alakulását grafikonnal ábrázolják a lázlapon.*

2. Technikai eszközzel megjelenít. *A fénykép egy távoli rokont ábrázol.*

3. Művészi eszközökkel bemutat. *A dráma Galilei életét ábrázolja.*

✧ Szin: **1.** *érzékeltet, megrajzol, leír* **3.** *elénk tár, ismertet, jellemez* • *Képet ad valamiről.*
✧ Etim: A szláv eredetű, régi nyelvi *ábráz* ‘kép, alak’ főnév származéka.

abroncs ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Gyűrűszerű, szoros összetartó pánt. *Abroncsot tesz a hordóra.*

2. Gumiabroncs. *Új abroncsokat vett az autójára.*

✧ Szin: **1.** *pánt, vasalás, kerékabroncs* **2.** *gumiköpeny*
✧ Táj: **1.** *ráf*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.

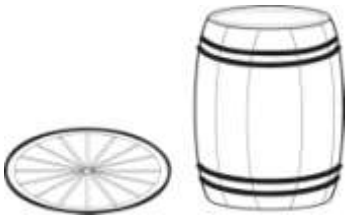

abrosz ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. Általában étkezéshez használt asztalterítő. *Fehér abrosszal terítette meg az ünnepi asztalt.*
2. (régi) Térkép.
✧ Szin: **1.** *terítő* **2.** (idegen) *mappa*
✧ Táj: **1.** *asztalruha*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.

acél ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*
1. Edzett vasötvözet. *A kés pengéje acélból van.* (Jelzőként:) *Acél mérőszalagot vett elő a zsebéből.*
2. Rendkívül erős, szívós. *Minden izma csupa acél.* (Jelzőként:) *Acél idegrendszere van.*
3. A kard pengéje. *Szikrát hányt az acél, amint a vitézek összecsaptak.*
✧ Szin: (régi) *vas*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.

achtel ◆ szn (Őv bizalmas)
A liter nyolcadrésze. *Annyira ízlett neki a bor, hogy több achtelt megivott belőle.*
Etim: Német jövevényszó.

ács ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
Épületek fedélszerkezetét készítő és más famunkákat vállaló iparos. *Ácsok dolgoznak a ház tetején.*
✧ Szin: *ácsmester, építőmester*
✧ Etim: Honfoglalás előtti török jövevényszó.

acsarkod|ik ◆◆ ige *~ni*
1. Dühösen kiabál, veszekszik. *A rossz szomszédok évek óta folyton acsarkodnak.*
2. (Kutya) fogát vicsorgatva hangot ad. *A kutya dühösen acsarkodott rá a kerítés mögül.*
✧ Szin: **1.** *ordít* **2.** *ugat*
✧ Etim: Az → *agyar* főnév származéka.

ácsi ◆◆ msz (népi)
(Rendszerint mulatás közben, muzsikáló cigányokhoz szólva:) Hagyd abba! *Ácsi! Hallgassuk meg a pohárköszöntőt! „kíváncsian fordult a király hozzája: – Ácsi, kis lány, ácsi! Miért vagyok rossz bácsi?”* (Móra F.: A didergő király)
✧ Szin: *állj, hallgass, csönd legyen, elég*
✧ Ell: *rajta, tessék, mondd*
✧ Etim: Cigány jövevényszó.

ácsingóz|ik ◆ ige *~ni* (bizalmas)
1. Nagyon szeretne valamit. *Egy jó töltőtollra ácsingózik.*
2. Vágyakozva, nézelődve ácsorog. *Sokáig ácsingózott a kirakat előtt.*
3. Ácsorog. *Órákig ácsingózott az utcán, de a barátja nem jött.*
✧ Szin: **1.** *áhítozik, vágyakozik valamire* vagy *valami után; sóvárog, epekedik valami után* **3.** *álldigál, álldogál*
✧ Etim: A nyelvjárási *ácsing* ‘sóvárog’ ige származéka.

ácsol ◆◆◆ ige *~ni*
1. Ácsmunkát végez. *A munkások egész nap ácsoltak.*
2. Ácsmunkával faanyagból készít valamit. *Állványzatot ácsol a ház mellé.*
✧ Szin: **2.** *épít, összeállít, összerak*
✧ Etim: Az → *ács* főnév származéka.

ácsorog ◆◆◆◆ ige *~ni*
Tétlenül vagy várakozva hosszabb ideig áll. *Ráérősen ácsorog a kapu előtt. Húsz percig ácsorgott a villamosmegállóban.*
✧ Szin: *álldogál*
✧ Táj: *dángubál, ófringál, tantalog*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható tő származéka.

ad ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Átnyújt, eljuttat, rendelkezésre bocsát valakinek valamit. *Adjatok több teát a gyereknek!* ■ *Kezet ad*: kezet nyújt. *Találkozáskor kezet adtak egymásnak.* **a)** Adományoz. *Ő is ad valamennyit jótékony célra.* **b)** Biztosít. *Termet ad a műsorhoz.* **c)** Kapcsol. *Adom a hívott felet.* **d)** Pénzért árul. *Hogy adja a tojást?* **e)** Fizet. *Foglalót ad a házra.* **f)** Elnevez. *Nevet ad a gyereknek.* ● Közmondás: *Jobb adni, mint kapni.* | *Kétszer ad, aki gyorsan ad.*

2. (Ruhát) húz valakire, valamire. *Pizsamát ad a gyerekre.*

3. Hozzátesz valamit valamihez. *3 tojást ad a piskótatésztához.*

4. Biztosít valamit, lehetőséget teremt valakinek. *Jogot ad a fellebbezésre. Helyet ad a padon egy idős úrnak. Munkát ad a friss diplomásnak. Időt ad a felkészülésre.* ■ *Órát ad*: magántanítás során oktat. *Órát ad német nyelvből.*

5. Létrehoz, eredményez, okoz, előidéz valamit. *A kísérlet jó eredményt adott. Ez a duda túl éles hangot ad. Jelt ad az indulásra.*

6. (Terméket, energiát) szolgáltat. *Ez a tehén napi 10 liter tejet ad. A kandalló kellemes meleget ad.*

7. Rendez valamit. *A követség ma este fogadást ad.*

8. Műsoron van, játsszák. *Mit adnak ma az Operában?*

9. (Televízió- vagy rádiócsatorna) közvetít valamit. *Ezt a mérkőzést a tévé is adja.*

10. Taníttat, küld, enged valakit valaminek. *Műszerésznek adta a fiát. Egy orvoshoz adja feleségül a lányát.*

11. (Kifejezésekben:) Kinyilvánít, közöl valamit. ■ *Írásba ad*: leír. *Adja kérem írásba az ígéretét!* | *Szavát adja*: **a)** állítja, hogy igaz **b)** megígéri.

12. (Kifejezésekben:) Bizonyos cselekvést végez, teljesít. *Választ ad*: válaszol. *Hétfőig kell választ adnom a munkaajánlatra.*

13. (Fenyegetésként:) *Ad valakinek*: megbünteti. *Majd ad neked!*

14. *Ad valakire, valamire*: fontosnak tartja. *Az ő véleményére sokat adok. Túl sokat ad a külsejére.*

✧ Szin: **1. d)** *árusít* **2.** *felöltöztet valakit; belebújtat valakit valamibe* **3.** *hozzáad* **5.** *hoz, kiad, hallat* **7.** *tart* **8.** *előad* **9.** *sugároz* **14.** *hallgat valakire*

✧ Táj: *ád*

✧ Ell: **1.** *kap, elvesz* **2.** *levetkőztet* **3.** *elvesz valamiből* **4.** *megvon valakitől* **14.** *elhanyagol; megfoszt valamitől*

✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.

✧ Ö: elő + ad, közre + ad

adag ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

Meghatározott mennyiség valamiből. *Az új mosóporból kisebb adag is elegendő.* (Jelzőként:) *Evett egy nagy adag somlói galuskát.*

✧ Szin: (idegen) *dózis, porció,* (Fv, Va, Ka, Dv, Mv; Er, Őv bizalmas) *porció*

✧ Etim: Az → *ad* ige nyelvújítás kori származéka.

✧ Ö: fej + adag

adakoz|ik ◆◆◆ ige *~ni*

Adományt ad valaki, valami megsegítésére. *Adakozzatok a szegények javára!*

✧ Szin: *adományoz, jótékonykodik,* (rosszalló) *alamizsnálkodik*

✧ Ell: *kéreget, koldul*

✧ Etim: Az → *ad* ige származéka.

adalék ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a* (választékos)

Kiegészítő részlet, adat. *Újabb adalékokkal járult hozzá a kérdés tisztázásához.*

✧ Szin: *kiegészítés*

✧ Etim: Az → *ad* ige származéka.

ádámcsutka ◆ fn

Férfiak nyakán előredudorodó porc. *Ahogy nyelt, ugrott egyet az ádámcsutkája.*

✧ Szin: *pajzsporc, gége*

✧ Táj: *ádámalma, ádámfalat, gégecsutka, nyeldeklő*

✧ Etim: Összetétel: *Ádám* személynév+ → *csutka*.

ádámkosztüm ◆ fn (tréfás)
Ádámkosztümben: meztelenül, ruhátlanul. *Ádámkosztümben állt ott, és szégyellte magát.*
✧ Etim: Összetétel; német mintára alkotott tükörszó: *Ádám* személynév + → *kosztüm*.
adandó ◆◆◆◆ mn (választékos)
Esetleges, későbbi. *Adandó alkalommal*: ha alkalom lesz rá. *Adandó alkalommal meglátogatlak benneteket.*
✧ Etim: Az → *ad* ige származéka.
adás ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. Az a cselekvés, hogy valaki valamit ad. *Nagy dolog az adás képessége. Karácsonykor ajándék adásával is kifejezzük szeretetünket a hozzánk közel állóknak.*
2. Rádió-, illetve televízióközvetítés, műsor. *Az adásban előforduló hanghibáért elnézésüket kérjük. Adásunkat szombat délután megismételjük.*
✧ Szin: **2.** *sugárzás,* (idegen) *program*
✧ Ell: **1.** *vevés* **2.** *vétel*
✧ Etim: Az → *ad* ige származéka.
✧ Ö: elő + adás
adásvétel ◆◆◆◆ fn
Valamely dolog eladásának, illetve megvételének jogügylete. *Gyorsan lebonyolították a ház adásvételét.*
✧ Szin: *adás-vevés, üzletkötés, áruforgalom*
✧ Etim: Összetétel: → *adás* + → *vétel*.
adat ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
1. Valakire, valamire jellemző (nyilvántartott) tény, részlet. *Az értékbecsléshez szükség van a lakás pontos adataira. A nyomozók fontos adatokat derítettek ki a feltételezett elkövetőkről.*
2. *Személyi adatok:* személyről hivatalosan nyilvántartott legfontosabb tények összessége. *Beírta az űrlapra személyi adatait.*
3. Bizonyíték. *Újabb terhelő adatokat sorolt fel a vádlott ellen.*
4. Számszerű eredmény. *Ellenőrzi a mérési adatokat.*
5. Vizsgálati, kutatási alapul szolgáló tény. *A nyelvjárásgyűjtőktől kapott adatokat a nyelvészek előbb rendszerezik, azután értékelik, elemzik.*
✧ Szin: **1.** (idegen) *információ*
✧ Etim: Az → *ad* ige származéka.
adatbank ◆◆◆ fn
(Számítógépen tárolt) információk, adatok rendezett gyűjteménye. *A központi egészségügyi adatbank segítségével pillanatok alatt megállapítják, hogy az elhunyt veséje mely betegek számára alkalmas átültetésre.*
✧ Szin: *adatbázis, adatállomány, adattár*
✧ Etim: Összetétel: → *adat* + → *bank*.
adatlap ◆◆◆ fn (hivatalos)
Adatoknak a felvételére szolgáló űrlap. *Kitöltötte az adatlapot, s a négyes ablaknál beadta az ügyintézőnek.*
✧ Szin: (Er, Fv, Va, Dv, Mv bizalmas, Ön) *formulár*
✧ Etim: Összetétel: → *adat* + → *lap*.
ádáz ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an* vagy *~ul*
Ellenséges indulatú (személy, állat), illetve rá jellemző. *Az ádáz ellenség földúlta az egész országot. Ádáz haraggal fordult feléje.*
✧ Szin: *bősz, dühödt, megveszekedett, elvakult, engesztelhetetlen* • *Forr a düh benne. Tajtékzik dühében. Fuldoklik a dühtől.*
✧ Ell: *békés, nyugodt, szelíd*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.
addig ◆◆◆◆ hsz
A megjelölt (távolabbi) helyig, ideig. *Csak addig menjetek, ameddig ismeritek a járást! Addig halogatta az indulást, hogy végül elkésett.* • Szólás: *Nem addig van ám az!*: nem lehet ilyen könnyen elintézni.
✧ Szin: *odáig,* (régi) *addiglan, eladdig*
✧ Táj: *addigelé*
✧ Etim: Az → *az* mutató névmás megszilárdult ragos alakulata.
adjonisten ◆ fn (népi)
(Köszöntésként:) *„Adjonisten, Jézusunk, Jézusunk! Három király mi vagyunk”* (József A.: Betlehemi királyok). • Közmondás: *Amilyen az adjonisten, olyan a fogadjisten*: ahogyan viselkedünk valakivel, olyan viszonzást várhatunk.
✧ Szin: *Jó napot!*
✧ Ell: (népi) *fogadjisten*
✧ Etim: Összetétel: az → *ad* ige egyes szám harmadik személyű, felszólító módú alakja + → *isten*.
☝ Az eredetileg mondat formájú *Adjon Isten!* összetett szóvá vált, ezért egybeírjuk. Elválasztása: *ad-jon-is-ten.* – Az *adjonisten* köszönésre a válasz: *fogadjisten*.
adó[1] ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Rádió- vagy tévéadások információit hordozó, nagyfrekvenciás rezgéseket előállító berendezés. *A Kossuth adó URH-sávon is sugároz műsort.*
✧ Szin: *adóállomás, adóberendezés, adótorony*
✧ Ell: *vevő*
✧ Etim: Az → *ad* ige főnevesült melléknévi igeneve.
✧ Ö: elő + adó, hang + adó, hír + adó, óra + adó

adó[2] ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Rendszeres állami bevétel. *A jövedelem után kötelező adót fizetni.*
✧ Szin: *illeték, járulék,* (Va, Dv bizalmas) *porez,* (régi) *dézsma, kilenced, porció, tized*
✧ Etim: Az → *ad* ige főnevesült melléknévi igeneve.

adód|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Előfordul, véletlenül van. *Ilyen lehetőség nem adódik egyhamar újra. Ha úgy adódik, kérj segítséget!*
2. Következik valamiből. *Az üzemzavar áramkimaradásból adódott.*
✧ Szin: **1.** *jön, kerül, kínálkozik, nyílik* **2.** *származik, ered*
✧ Etim: Az → *ad* ige származéka.

adogat ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Darabonként vagy több részletben egymás után átad. *A kőműves keze alá adogatja a téglát. Apránként zálogba adogatja a holmiját.*
2. Több játékos a labdát egymás között adja-kapja. *A csatárok addig adogattak, míg az ellenfél játékosai közbe nem léptek.*
3. A labda elütésével ismételten elindítja, kezdeményezi a játékot. *A két teniszező közül most ő adogat.*
✧ Szin: **1.** *ad, kézről kézre ad* **2.** *passzolgat, tologat* **3.** (idegen) *szervál*
✧ Etim: Az → *ad* ige származéka.

adoma ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (választékos)

Rövid, vidám, csattanós történet. *Esténként borozgatás közben adomákat meséltek egymásnak.*
✧ Szin: *vicc,* (választékos) *anekdota, élc*
✧ Etim: Nyelvújítás kori mesterséges szóalkotás az → *ad* igéből.

adomány ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

Jótékony támogatás, hozzájárulás. *Adományokat gyűjt. Adománnyal segíti a szegényeket.*
✧ Szin: *ajándék, felajánlás,* (rosszalló) *alamizsna,* (Va, Dv, Mv; Őv bizalmas) *donáció*
✧ Etim: Az → *ad* ige származéka.
✧ Ö: könyör + adomány

adós ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~at* vagy *~t, ~an*

Olyan (személy), aki valakinek tartozik. *Nem maradunk neki adósak a válasszal*: jól odamondogatunk neki. | *Adós valakinek valamivel*: tartozik vele. *Adós vagy nekem egy látogatással.* ■ *Sokkal vagyok adósa*: sok hálával tartozom neki. | *Nem maradok adósa*: megtorolom a sérelmet. (Főnévi használatban:) *Hogy visszaszerezhesse pénzét, be kellett perelnie adósát.* • Szólás: *Adós, fizess!*: tartsd meg az ígéretedet.
✧ Szin: *tartozó, hátralékos,* (szleng) *sáros*
✧ Ell: *hitelező*
✧ Etim: Az → *ad* ige származéka.

adósság ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

Tartozás. *Hatvanezer forint adóssága van. Sok adósságot csinál.*
✧ Szin: *hátralék, kölcsön*
✧ Etim: Az → *adós* főnév, végső soron az → *ad* ige származéka.

adott ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Szóban forgó, (akkor és ott) létező. *Az adott körülmények között ez volt a legjobb megoldás.*
2. Egy bizonyos, meghatározott. *Adott jelre a versenyzők futni kezdtek.*
3. ■ *Adott szó*: ígéret. *Tartja az adott szavát.*
✧ Szin: **1.** *jelenlegi, illető, tényleges* **2.** *konkrét*
✧ Etim: Az → *ad* ige származéka.
☝ Állítmányként választékosabb az *adva van* kifejezés. Például a matematikában: *adva van* (nem: *adott*) *két egyenes*.

adottság ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Öröklött képességek, tulajdonságok összessége. *Előnyös adottságai segítik az érvényesülésben.*
2. (hivatalos) (Általában többes számban:) Meglévő körülmények. *A környezeti adottságok meghatározzák a település fejlődését.*
✧ Szin: **1.** *tehetség, alaptermészet, hajlam, alkat* **2.** *helyzet, lehetőség, feltétel*
✧ Etim: Az → *adott* melléknév, végső soron az → *ad* ige származéka.

adó-vevő ◆ mn *~k, ~t, ~je*

1. Kereskedéssel foglalkozó (személy). *Nagykereskedéseket és vásárokat járó, adó-vevő ember lett belőle.*
2. Rádióhullámok sugárzására és felfogására szolgáló (készülék, berendezés). *Az adó-vevő készüléket maga javítja.* (Főnévi használatban:) *A rádióamatőrök rövidhullámú adó-vevővel dolgoznak.*
✧ Szin: **1.** *kereskedő, üzletelő, ügynök*

✧ Etim: Összetétel; *adó* az → *ad* ige folyamatos melléknévi igeneve + *vevő*: a → *vesz* ige folyamatos melléknévi igeneve.

adóz|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Adót fizet. *Minden jövedelme után becsületesen adózik.*

2. ■ (választékos) *Valamivel adózik valakinek, valaminek*: kinyilvánítja véleményét, érzelmeit vele kapcsolatban. *Tisztelettel adózik annak, aki fölnevelte.*

✧ Szin: **2.** (választékos) *hódol, tiszteleg*

✧ Etim: Az → *adó* főnév, végső soron az → *ad* ige származéka.

adu ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Kártyajátékban a többit ütő szín, illetve kártyalap. *Tök az adu. Osztáskor nem kapott egy adut sem.*

2. (bizalmas) Döntő érv. *A vita végén állt elő az aduval.*

✧ Szin: **1.** *ütőkártya, tromf,* (bizalmas) *adutt* **2.** (szleng) *nagyágyú, ász*

✧ Etim: Bajor-osztrák jövevényszó.

áfonya ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Hegyvidéki erdőkben tenyésző örökzöld cserje. *Az erdőben galagonya és áfonya is él.*

2. Ennek ehető bogyója. *Az áfonya fanyar, de finom. Délután áfonyát szedtünk az erdőben.*

3. A bogyóból készült dzsem vagy fagylalt. *Vaddisznósültet kérek áfonyával. Két gombóc áfonyát kérek!*

✧ Szin: (Fv bizalmas) *csucsoriedka*, (Va, Mv bizalmas) *borovnica*

✧ Táj: *kokojsza*

✧ Etim: Román jövevényszó.

ág ◆◆◆◆◆ fn *~ak, ~at, ~a*

1. Fa törzséből kinövő erős hajtás. *Télen a fák ágai kopaszon nyúlnak a magasba.* • Szólás: *Zöld ágra vergődik*: kilábal a gondokból, boldogul. | *Hét ágra süt a nap*: forrón.

2. Folyóvíznek vele egyesülő vagy tőle elváló része. *A folyó bal oldali ága hajózható.*

3. Rokonsági, leszármazási vonal. *Apai ágon tanítók az ősei.*

4. Ismeretrendszer, tevékenység része, részterülete. *A nyelvtudománynak sok ága van.*

✧ Szin: **1.** *gally, hajtás, vessző* **4.** *ágazat*

✧ Etim: Valószínűleg ősi, finnugor kori szó.

✧ Ö: olaj + ág, sport + ág

☝ Általában az *ág* vastagabb, erősebb, a *gally* pedig vékonyabb, gyengébb. De a bokornak inkább csak *ág*-a van, a népies és az irodalmi nyelvhasználatban pedig a *gally* is jelenthet ágat.

aga ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (régi)

Tiszt az oszmán-török hadseregben. *„Ferhád agát, a jobbszárny vezérét, halva hozták a vezér elé, lándzsákra fektetve”* (Jókai M.: Erdély aranykora).

✧ Etim: Oszmán-török jövevényszó.

ágál ◆◆◆ ige *~ni*

1. Beszéd közben erősen gesztikulál. *Az öreg színész régiesen, ágálva adta elő a verset.*

2. Hevesen, indulatosan vitatkozik. *A képviselő hosszan ágált a törvényjavaslat mellett. A ház lakói ágáltak a közös képviselő ellen.*

✧ Szin: **1.** *hadonászik* **2.** *szónokol,* (bizalmas) *szájaskodik; érvel valami ellen* vagy *mellett; tiltakozik valami ellen*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

agancs ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

Hím szarvasok fején található többágú szarvféle. *Hullatott agancsot keresnek az erdőben. A két szarvas dühösen akasztotta össze agancsát.*

✧ Szin: *címer, szarv,* (régi) *ágazat*

✧ Etim: Nyelvújítás kori mesterséges szóalkotás az → *ág* főnévből.

☝ A választékos beszélt nyelvben rövid *g*-vel ejtjük. Az [aggancs] kiejtés népies.

agár ◆◆◆ fn *agarak, agarat, agara*

Hegyes orrú, hosszú lábú, nyúlánk vadászkutyafajta. *Kedvence az afgán agár.* • Szólás: *Hátrább az agarakkal!*: viselkedjék szerényebben, visszafogottabban. | *Sovány, mint az agár*: nagyon sovány.

✧ Etim: Valószínűleg nyugati szláv jövevényszó.

ágas I. ◆◆ mn *~ak, ~at, (~an)*

Ágakra bomló, ágakban végződő. *Keress egy ágas fát!*

✧ Szin: *ágas-bogas, sokágú, szétágazó*

✧ Etim: Az → *ág* főnév származéka.

ágas II. ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* (népi)

Többágú tartóoszlop, pózna. *Az elmosott tejesköcsögöt az ágasra akasztotta száradni.* • Szólás: *Megfejné az ágast is*: nagyon kapzsi, haszonleső.

✧ Szin: *oszlop*, (népi) *ágasfa*

✧ Etim: Az → *ág* főnév származéka.

✧ Ö: kút + ágas, tót + ágas

ágas-bogas ◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, ~an*

1. Sokfelé ágazó. *Gyerekkorában szívesen időzött az öreg fa ágas-bogas koronáján.*

2. Bonyolult, szövevényes. *Nehezen igazodik el a gazdasági élet ágas-bogas kérdéseiben.*

✧ Szin: **1.** *ágas, ágbogas, szétágazó* **2.** *kusza, szerteágazó*

✧ Táj: *igres-ágas, csáklyás*

✧ Etim: Összetétel; → *ágas* melléknév + *bogas*: a → *bog* főnév származéka.

ágaskod|ik ◆◆◆ ige *~ni*

1. Lábujjhegyen áll, és fölfelé nyújtózkodik. *Kicsi gyerek még, csak ágaskodva éri el a villanykapcsolót.*

2. (Indulat, erős érzelem) feltámad, forr valakiben. *Hiába ágaskodott benne a harag, hallgatnia kellett.*

✧ Szin: **1.** (népi) *pipiskedik* **2.** *forrong, lázad, lázadozik*

✧ Táj: *gebeszkedik, csimpeszkedik, mereszkedik, pipiskél*

✧ Etim: Az → *ágas*, végső soron az → *ág* főnév származéka.

ágazat ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Fa, bokor ágainak összessége. *Szépre sikerült alakítania a körtefa ágazatát.*

2. Ismeretrendszer, tevékenység részterülete, ága. *A mezőgazdaság két fő ágazata az állattenyésztés és a növénytermesztés.*

✧ Szin: **2.** *szakág, szakterület,* (Fv, Őv bizalmas) *reszort, rezort*

✧ Etim: Az → *ág* főnév származéka.

ágaz|ik ◆◆ ige

1. Ágak formájára nő, terjed. *A gesztenyefa gyökerei messzire ágaznak.*

2. (Folyó) ágakra szakad. *Csepelnél a Duna kétfelé ágazik.*

3. (Tevékenység) megoszlik, többféle dologra irányul. *A cég tevékenysége sokfelé ágazik.*

✧ Szin: **2.** *válik*

✧ Etim: Az → *ág* főnév származéka.

agg ◆◆◆◆ mn *~ok, ~ot, ~on* (választékos)

Nagyon idős. *Agg kora ellenére friss a szelleme.* (Főnévi használatban:) *Beköltözött az aggok otthonába.*

✧ Szin: *öreg, vén,* (választékos) *aggott, hajlott korú* • *Vén, mint az országút.* (gúnyos) *A hamut is mamunak mondja.*

✧ Ell: *fiatal, ifjú*

✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.

aggály ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

Aggódó bizonytalanság. *Aggállyal szemléli a helyzet alakulását. Bízom benne, hogy sikerül a terv, de aggályaim is vannak.*

✧ Szin: *aggodalom, aggódás, félelem, szorongás, kétség,* (idegen) *skrupulus*

✧ Etim: Nyelvújítás kori származék a régi nyelvi *aggik* ‘törődik valamivel’ igéből.

aggastyán ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja* (választékos)
Nagyon idős, tiszteletet keltő férfi. *Tisztelettel övezik a bölcs aggastyánokat.* (Jelzőként:) *Aggastyán kora ellenére sem jött meg az esze.*
✧ Szin: *öregember,* (választékos) *agg,* (régi) *matuzsálem, pátriárka*
✧ Ell: *fiatalember, ifjú*
✧ Etim: Vagy az *Ágoston* névből, vagy az *augusztinus* (Ágoston-rendi) szerzetesek nevéből származik.

aggaszt ◆◆◆◆ ige *~ani*
Aggodalmat kelt valakiben. *Aggasztja, hogy sokat fáj a feje. Aggasztja a gyerekei sorsa.*
✧ Szin: *bánt, izgat, idegesít, nyomaszt, emészt, nyugtalanít valakit*
✧ Ell: *megnyugtat valakit*
✧ Etim: A régi nyelvi *aggik* ‘törődik valamivel’ ige származéka.

aggat ◆◆◆ ige *~ni*
1. (Több tárgyat) egymás után akaszt, függeszt valahová. *Mézeskalács díszeket aggatott a karácsonyfára.*
2. (rosszalló) *Aggat valakire valamit*: illet valamivel. *Bátortalan osztálytársukra gúnyneveket aggatnak.*
✧ Szin: **1.** *felköt, felkötöz, lógat, tűz* **2.** (rosszalló) *ragaszt*
✧ Etim: Az ősi, ugor kori *ak-* ‘akad’ igető származéka.

agglegény ◆◆◆ fn
Idősebb férfi, aki sohasem nősült meg. *Az idős asszony a fiával él, aki agglegény.*
✧ Szin: *öreglegény, legényember*
✧ Táj: *egyedülember,* (gúnyos) *kanbagoly*
✧ Ell: *házas, házasember*
✧ Etim: Összetétel: → *agg* + → *legény*.

aggodalom ◆◆◆◆ fn *aggodalmak, aggodalmat, aggodalma*
Bajtól való félelem. *Aggodalommal gondol arra, hogy kicsúszik a határidőből.* ■ *Aggodalomra semmi ok*: nem kell megijedni, minden rendben (lesz). *Aggodalomra semmi ok, a hibát elhárítottuk.*
✧ Szin: *aggódás, gond, nyugtalanság, szorongás*
✧ Ell: *nyugalom, elégedettség*
✧ Etim: Az → *aggódik*, végső soron a régi nyelvi *aggik* ‘törődik valamivel’ ige származéka.

aggód|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
Aggodalmat érez. *Aggódik, hogy nem tudja a kitűzött időre befejezni a munkát. Az édesanya aggódik beteg gyermekéért.*
✧ Szin: *nyugtalankodik, aggodalmaskodik, emésztődik, emészti magát, fél valamitől, félt valakit*
✧ Táj: *töpekedik, vekkedez*
✧ Ell: *bizakodik, bízik*
✧ Etim: A régi nyelvi *aggik* ‘törődik valamivel’ ige származéka.

ágrólszakadt ◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
1. Elhanyagolt külsejű. *Miért mászkálsz folyton ilyen ágrólszakadtan?*
2. (Főnévi használatban:) Elhanyagolt, szegény ember. *Megsajnálta szegény ágrólszakadtat.*
✧ Szin: *nyomorult,* (bizalmas) *toprongyos,* (szleng) *csóró*
✧ Ell: *jó külsejű, ápolt, jól öltözött, gondozott*
✧ Etim: Összetétel; *ágról*: az → *ág* főnév ragozott alakja + *szakadt*: a → *szakad* ige befejezett melléknévi igeneve.

agronómus ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* (idegen)
A mezőgazdasági termelést irányító szakember. *Az agronómusokat főiskolákon és egyetemeken képzik.*
✧ Szin: (hivatalos) *mezőgazdász, agrármérnök, mezőgazdasági mérnök,* (Fv, Ka, Va, Dv bizalmas) *agronóm*
✧ Táj: (bizalmas, tréfás) *ugrómókus*
✧ Etim: Görög eredetű nemzetközi szó.

agy ◆◆◆◆◆ fn *~ak, ~at, ~a*
1. Agyvelő. *Az emberi agy két féltekéből áll.*
2. Észbeli képesség. *Jó agya van.* ■ *Nem fog az agya* vagy *tompa az agya*: nem tud gondolkodni. *Késő van, ilyenkor már nem fog az agyam. Ettől a fülledt időtől egész nap tompa az agyam.* | *Átvillan az agyán* vagy *megfordul az agyában valami*: (hirtelen) eszébe jut. *Egy pillanatra átvillant az agyán egy sötét gondolat, de gyorsan elhessegette. Megfordult az agyában, hogy otthagyja az iskolát, de végül mégis leérettségizett.* | *Befészkelte magát az agyába valami*: folyton azon jár az esze. *Befészkelte magát az agyamba a költözködés gondolata.* | *Kipattan az agyából valami*: hirtelen kitalálja. *Egyszer csak kipattant az agyából egy remek ötlet.* | (bizalmas) *Használd az agyadat!*: gondolkodj. | *Az agyára megy valaki* vagy *valami*: **a)** meghibban tőle. *Úgy tűnik, agyára ment a sok munka.* **b)** idegesíti. *Agyamra mész az örökös fecsegéseddel! Az agyamra megy már ez a zene.*

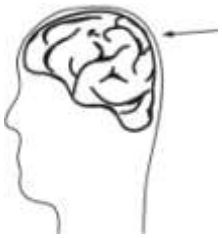

3. Kocsi kerekének hengeres középső része, ahol a tengelyhez kapcsolódik, és ahol a küllők összefutnak. *A kerék agyáig süppedt sárba a szekér.*

4. A puska, pisztoly kiszélesedő hátsó része. *A puska agyát álla alá támasztva célzott. Görcsösen szorongatta a pisztoly agyát.*

✧ Szin: **1.** *szürkeállomány* **2.** *értelem, elme, felfogóképesség,* (bizalmas) *fej* **3.** *kerékagy* **4.** *puskaagy, puskatus*

✧ Etim: Valószínűleg ősi, finnugor kori szó.

✧ Ö: kerék + agy, nyúlt + agy

ágy ◆◆◆◆◆ fn *~ak, ~at, ~a*

1. Fekvőhelyként szolgáló bútordarab. *A földre vetett ágyat magának. Hálószobájában az ágy foglalja el a legnagyobb helyet.* ■ *Megveti az ágyat*: előkészíti a lefekvéshez. *Fogmosás előtt még megveti az ágyat a hálóban.* | *Ágynak dől* vagy *esik*: megbetegszik. *Éppen karácsonykor dőlt ágynak. Ágynak esett influenzával.* | *Nyomja az ágyat*: betegeskedik. *Hetek óta súlyos tüdőgyulladással nyomja az ágyat.* | *A halálos ágyán*: súlyos betegen, a halála előtt. *A halálos ágyán is befejezetlen regényével foglalkozott.* • Szólás: *Elválnak ágytól és asztaltól*: megszüntetik házastársi együttélésüket. • Közmondás: *Ki mint veti ágyát, úgy alussza álmát*: mindenki olyan eredményt várhat, amilyent munkájával kiérdemel.

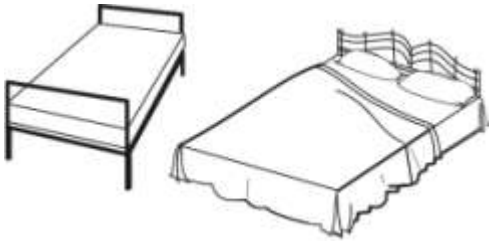

2. Kórházi férőhely. *Ezer kórházi ágy van a városban. Nem tudunk több beteget felvenni, nincs több üres ágyunk.*

3. (bizalmas) Ágynemű. *Tiszta ágyat húz.*

4. (választékos) *A folyó ágya*: a folyó medre. *Tíz kilométert gyalogoltunk a kiszáradt folyó ágyában.*

5. Ágyás. *A veteményeskertben ágyat készít a palántáknak.*

✧ Szin: **1.** *fekhely,* (népi) *nyoszolya,* (gyermeknyelvi, kedveskedő) *ágyikó* **5.** *virágágy*

✧ Táj: **1.** *nyoszolyháj, nyuszola, neszelye, dikó*

✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.

✧ Ö: francia + ágy, gyerek + ágy, gyermek + ágy, hord + ágy, kis + ágy, köröm + ágy

agyafúrt ◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

Találékony eszű (ember), illetve ilyen emberre jellemző, tőle származó. *Nem sikerült túljárnia az agyafúrt szomszéd eszén. Agyafúrt megoldást eszelt ki.*

✧ Szin: *furfangos, ravasz, leleményes, csavaros eszű, fortélyos,* (bizalmas) *dörzsölt,* (tréfás vagy rosszalló) *fifikus, fifikás* • (bizalmas) *Minden hájjal megkent. Hét ördög lakik benne.*

✧ Ell: *buta, együgyű, mafla, oktondi*

✧ Etim: Összetétel; *agya*: az → *agy* birtokos személyjeles alakja + *fúrt*: a → *fúr* ige befejezett melléknévi igeneve.

agyag ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. Finom szemcsés üledékes kőzet. *Ha ásol még, agyagot is találsz.*

2. Nedvesen képlékeny, jól formálható anyag. *A fazekas agyagból megformázza, majd kemencében kiégeti a korsókat.*

3. Agyagos sár. *Két ló alig tudta megmozdítani az agyagba beleragadt szekeret.*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

agyalágyult ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an* (gúnyos)

Szellemi képességek híján levő (személy). *Hogy lehet ilyen agyalágyultan viselkedni? Jól kioktattad azt az agyalágyult vénembert!* (Főnévi használatban:) *Nehezen viseli el a munkahelyén a sok agyalágyultat.*

✧ Szin: *ostoba, bolond,* (gúnyos) *hibbant,* (bizalmas) *hígvelejű, ütődött, idióta,* (durva) *hülye* • (bizalmas) *Hiányzik egy kereke.*

✧ Etim: Összetétel; *agya*: az → *agy* birtokos személyjeles alakja + *lágyult*: a → *lágyul* ige befejezett melléknévi igeneve, végső soron a → *lágy* származéka.

agyar ◆◆◆ fn *~ak, ~t, ~a*

1. Egyes emlősállatok kiálló szemfoga. *A sebzett vadkan agyarával felhasította a vadász oldalát. Az elefántnak letört az egyik agyara.* • Szólás: *Feni az agyarát valakire*: szeretne valakit tönkretenni, elpusztítani.
2. (tréfás) Ember szemfoga. *Úgy vigyorgott, hogy kilátszottak az agyarai.*
✧ Szin: *fog*
✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.

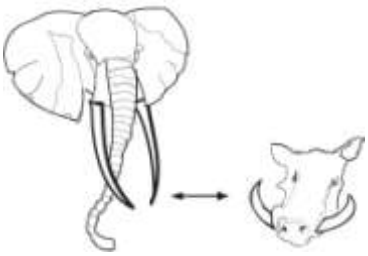

ágyás ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
Virágos- vagy veteményeskert szabályos alakú, kisebb, egyforma növényekkel beültetett része. *Az egyik ágyást tulipánnal, a másikat nárcisszal ültette tele.*
✧ Szin: *ágy, virágágy*
✧ Etim: Az → *ágy* főnév származéka.

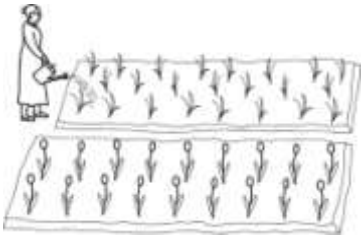

ágyaz ◆◆◆ ige *~ni*
1. Hálóhelyet készít vagy rendbe rak. *Szükségből a földre ágyazott.*
2. Puha anyagba helyez, csomagol valamit. *A lámpaburát papírforgácsok közé ágyazza, hogy a költözéskor ne törjön el.*
3. Ágyást készít. *Mielőtt elveti a retket, gondosan ágyaz neki.*
✧ Szin: **1.** *beveti* vagy *megveti az ágyat, ágyat bont, beágyaz, megágyaz* **2.** *beágyaz*
✧ Etim: Az → *ágy* főnév származéka.
agyba-főbe ◆◆ hsz
1. Kíméletlenül, nagyon. *Agyba-főbe verte a szegény gyereket.*
2. Túlzóan, mértéktelenül. *Agyba-főbe dicséri a tanítványait.*
✧ Szin: **1.** *kékre-zöldre, félholtra, összevissza,* (bizalmas) *ripityára* **2.** *szertelenül, összevissza*
✧ Etim: Összetétel: *agyba*: az → *agy* ragozott alakja + *főbe*: a → *fő* 'fej' ragozott alakja.
ágyék ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
Az emberi testnek a nemi szervet is magába foglaló alhasi része. *Kendőt köt az ágyéka elé.*
✧ Szin: *szeméremtájék, lágyék, alhas*
✧ Etim: Ősi, ugor kori szó magyar képzőelemmel.
agymosás ◆◆ fn
Valakinek a nézeteit, gondolkodásmódját befolyásolni, megváltoztatni próbáló erőszakos ráhatás. *Abban az időben nem volt ritka a politikai agymosás. Árad a televízióból az agymosás.*
✧ Etim: Összetétel: → *agy* + *mosás*: a → *mos* ige származéka.
ágynemű ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
1. Alváshoz, ágyazáshoz használt párna, takaró, illetve párnák, takarók összessége. *Kirakta szellőzni az ágyneműt.*
2. A párna, takaró levehető huzata és a lepedő. *Mosásba adja az ágyneműt. Vett két garnitúra ágyneműt.*
✧ Szin: **2.** *ágyhuzat*
✧ Táj: **1.** *ágyiruha, ágyruha, ágybeli* **2.** *ciha, ágyiruha, ágyruha, ágybeli*
✧ Etim: Összetétel: → *ágy* + *nemű*: a → *nem* 'fajta' származéka.
agyondicsér ◆◆ ige
Túlzottan, mértéktelenül, agyba-főbe dicsér valakit, valamit. *Agyondicsérte a filmet, pedig nem is jó.*
✧ Szin: *feldicsér, az egekig dicsér* vagy *magasztal* • *Dicshimnuszt zeng valakiről.*

✧ Ell: *szid, leszól, ócsárol,* (bizalmas) *lehord*
✧ Etim: Igekötős ige; → *agyon*: az → *agy* főnév ragozott alakjából létrejött igekötő + → *dicsér*.
☝ Rövid *i*-vel írjuk és ejtjük.

agyondolgoztat ◆ ige *~ni*
Erején felül dolgoztat valakit, valamit. *Agyondolgoztatja a munkásait és a lovait is.*
✧ Szin: *agyonhajszol,* (bizalmas) *kizsigerel,* (szleng) *kicsinál*
✧ Ell: *megkímél, kímél*
✧ Etim: Igekötős ige; *agyon*: az → *agy* főnév ragozott alakjából létrejött igekötő + *dolgoztat*: a → *dolgozik* ige származéka.

agyonüt ◆◆◆ ige *~ni*
1. Ütéssel elpusztít valakit, valamit. *Agyonüti a csótányt.* • Szólás: (tréfás) *Ha agyonütnek sem jut eszembe*: semmiképpen sem. *Nem lehet agyonütni se*: **a)** erős, egészséges **b)** nem lehet elhallgattatni, folyton beszél.
2. (Villám, áram) belecsap valakibe és agyonsújtja. *Agyonütötte a villám.*
3. (bizalmas) Elront, tönkretesz valamit. *A rikító tapéta agyonütötte a berendezés összhangját.* • Szólás: *Egyik szavával agyonüti a másikat*: ellentmondásosan beszél.
4. (bizalmas) (Szabad időt) eltölt valamivel. *Rejtvényfejtéssel üti agyon a várakozás idejét.*
✧ Szin: **1.** *agyonver, leüt, megöl, agyoncsap, agyonvág* **2., 3.** *agyoncsap, agyonvág* **4.** *elüt*
✧ Táj: *megnyuvaszt, agyonduvaszt*
✧ Etim: Igekötős ige; *agyon*: az → *agy* főnév ragozott alakjából létrejött igekötő + → *üt*.
☝ Elválasztása: *agyon-üt*.

agyrém ◆◆◆ fn
1. (választékos) Beteges félelem szülte látomás, rémkép. *Éjszakánként agyrémekkel küzd.*
2. (bizalmas) Meghökkentő, ellenszenves, megvalósíthatatlan ötlet. *Agyrém, amit kitaláltál.*
✧ Szin: **1.** *lázálom, fantom, rémlátomás,* (választékos) *fantazmagória,* (idegen) *kiméra* **2.** (bizalmas) *őrültség,* (választékos) *fantazmagória*
✧ Etim: Összetétel: → *agy* + → *rém*.

ágytál ◆◆ fn
Lapos, nyeles vagy fogantyús edény, amelybe a fekvő betegek vagy kisgyermekek szükségüket végezhetik. *A mozgásképtelen betegnek ágytálat hoz az ápolónő.*
✧ Szin: (gyermeknyelvi) *bili*
✧ Etim: Összetétel: → *ágy* + → *tál*.

ágyú ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Nagyobb lövedéket lapos röppályán kilövő löveg. *A szabadságharc idején Gábor Áron harangokból öntetett ágyúkat.* • Szólás: *Ágyúval lő verébre*: kisszerű célra használ nagyszabású eszközöket. | *Süket, mint az ágyú*: (majdnem) teljesen süket.
✧ Szin: (régi) *tarack, mozsár, pattantyú*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán honfoglalás előtti török jövevényszó.
✧ Ö: nagy + ágyú

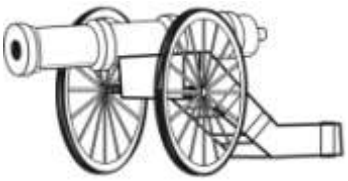

agyvelő ◆◆◆◆ fn
1. Az ember és a gerinces állatok központi idegrendszerének a koponyában elhelyezkedő, kocsonyás állagú központi, vezérlő része. *A robbanáskor szétloccsant az agyveleje.*
2. (bizalmas) Ész, észjárás, gondolkodásmód. *Öreg korára meghibbant az agyveleje.* ■ *Csavaros az agyveleje*: furfangos, eszes. | *Híg az agyveleje*: gyenge szellemi képességű, korlátolt.
✧ Szin: **1.** *agy, szürkeállomány*
✧ Etim: Összetétel: → *agy* + → *velő*.

agyvérzés ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
Az agyi verőerek megbetegedése következtében kialakuló érfalrepedés. *Súlyos agyvérzés érte, emiatt a bal oldala megbénult, és egy ideig beszélni sem tudott.*
✧ Szin: (népi) *gutaütés, szélütés,* (régi) *agyszélhűdés,* (idegen) *stroke*
✧ Etim: Összetétel; → *agy* + *vérzés*: a → *vérzik* ige származéka.
☝ A *stroke* szinonima kiejtése: [sztrók].

ah ◆◆◆◆◆ isz (kissé régi vagy választékos)

(Elégedettség, öröm, bánat, óhaj kifejezésére:) *Ah, mily kellemes itt! Ah, de kár, hogy nem jöhettek el! Ah, be jó volna, ha sikerülne találkoznunk!*

✧ Szin: *ó, jaj, a, á,* (kissé régi vagy választékos) *óh*

✧ Etim: Önkéntelen hangkitörésből keletkezett.

☝ Az *ah* szóban általában kiejtjük a *h*-t, de olyan gyengén, hogy alig hallatszik. Bosszúság, csodálkozás, ellenérzés kifejezésére használatos az *a* és az *á* indulatszó: *A, nincs kedvem! Á, ezt nem hiszem!*

áhít ◆◆◆ ige *~ani* (választékos)

Óhajt valamit, nagyon vágyik valamire. *Nyugalmat áhít a sok vita után.*

✧ Szin: *nagyon kíván;* (választékos) *epedezik, eped, epekedik, sóvárog valami után*

✧ Ell: *elutasít, elhárít*

✧ Etim: Hangutánzó-hangfestő eredetű szó.

áhítat ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Vallásos elmélyülés, illetve rövidebb istentisztelet. *Részt vett a közös áhítaton.*

2. Csodálat, megilletődéssel párosuló tisztelet. *Áhítattal hallgatta a nagy költő szavait.*

✧ Szin: **1.** *ájtatosság, áhítatosság* **2.** *bámulat, rajongás, imádat, hódolat*

✧ Etim: Az → *áhít* ige származéka.

áhítatos ◆◆◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, ~an*

1. Megilletődöttséggel áthatott. *A templomban áhítatos csönd honolt.*

2. Megilletődött tisztelettel, csodálattal teli (személy). *A gyermekek áhítatosan figyelték a művész munkáját.*

✧ Szin: **1.** *ájtatos, kegyes,* (rosszalló) *kenetes* **2.** *hódoló, csodáló, rajongó, odaadó*

✧ Etim: Az → *áhítat* főnév, végső soron az → *áhít* ige származéka.

ahol ◆◆◆◆◆ vonatkozó hsz

1. Amely helyen. *Üti, ahol éri.*

2. Bárhol, amilyen sok helyen. *Ahol csak megjelenik, feltűnést kelt.*

✧ Szin: **1.** *hol,* (régi) *holott, aholott* **2.** *akárhol, valahol*

✧ Etim: Összetétel: → *az* mutató névmás + → *hol*.

☝ Ha az *ahol* nem helyet jelentő szóra utal, nem választékos a használata: *Ez az a kérdés, ahol döntenünk kell.* Itt az *amelyben, amelyről* helyesebb.

ahonnan ◆◆◆◆ vonatkozó hsz

1. Amely helyről, irányból. *A falucska, ahonnan érkezett, az országhatár közelében fekszik.*

2. Bárhonnan, amilyen sok helyről. *Onnan kap, ahonnan csak akar.*

✧ Szin: **1.** *merről, amerről, honnan* **2.** (régi) *valahonnan*

✧ Táj: *ahonnét*

✧ Etim: Összetétel: → *az* mutató névmás + → *honnan*.

ahova ◆◆◆◆ vonatkozó hsz

1. Amely helyre, irányban. *A fodrászat, ahova járok, a belvárosban van.*

2. Bárhova, amilyen sok helyre. *Ahova csak megy, mindenütt szeretettel fogadják.*

✧ Szin: **1.** *ahová, amerre,* (régi) *hova* **2.** *bármerre, akárhova, akármerre*

✧ Etim: Összetétel: → *az* mutató névmás + → *hova*.

AIDS ◆◆◆◆ fn –, *~et, ~e*

Az immunrendszernek jelenleg gyógyíthatatlan, de elővigyázatossággal megelőzhető, testváladékkal és nemi úton terjedő fertőző betegsége. *Sajnos már Magyarországon is egyre többen kapják meg az AIDS-et.*

✧ Etim: Angol eredetű betűszó.

☝ Kiejtése [éidsz] vagy [édsz]. A toldalékos alakokat kötőjellel írjuk: *AIDS-et, AIDS-szel* stb.

ajak ◆◆◆◆ fn *ajkak, ajkat, ajka* vagy *~a*

1. Az ember (és az emlősállatok) szájának külső, izmos, pirosas széle. *Mosolyra nyílik az ajka. Beszívja az alsó ajkát.*

2. (választékos) Száj, beszélőszerv. *Dalra nyílik az ajka.* ■ *A nép ajka*: a nép beszéde. *A mesék, mondák a nép ajkán élnek. A nép ajkán másképp hangzik ez a szó.* ● Szólás: *Ajkára fagy a szó*: rémülten elhallgat. | *Csüng valakinek az ajkán*: áhítattal hallgatja minden szavát.

3. Egyes virágok sziromleveleinek ajakhoz hasonlóan összenőtt része. *A virág ajkán csillog a harmat.*

✧ Szin: **1.** (választékos) *ajk*

✧ Táj: **1.** *szájaszéle*

✧ Etim: Az ősi, uráli kori *áj* ‘nyílás’ főnév származéka.

☝ Az *ajk* újabb változat. Az *ajkbiggyesztve* szóban csak ez használatos. Az *-ú* képzős melléknévben is a rövid változat él: *duzzadt ajkú; a német ajkú* (német anyanyelvű) *lakosság*.

ajándék ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

Valakinek ingyen, szívességből, figyelmességből, szeretetből adott dolog. *Könyvet veszek ajándékba a barátomnak.* ■ (bizalmas) *Ez szinte ajándék ennyiért*: nagyon olcsó. | (választékos) *A sors ajándékának tekinti*: rendkívül nagyra értékeli. ● Közmondás: *Ajándék lónak ne nézd a fogát!*: az ajándékba kapott dolgot nem illik bírálni, leszólni.

✧ Szin: *ajándéktárgy, adomány,* (népi) *vásárfia*

✧ Táj: *prezent*

✧ Etim: Egy ismeretlen eredetű tő származéka.

ajánl ◆◆◆◆◆ ige *~ani*

1. Használatra javasol valamit. *Egy jó könyvet ajánlott barátjának. Ezt a módszert nem ajánlják.*

2. Munkára, szerepre, társnak javasol valakit. *Őt ajánlották a megüresedett helyre. Ajánlottak egy lányt feleségnek.* ■ *Valakinek a jóindulatába* vagy *pártfogásába ajánl valakit*: kéri, hogy támogassa. *A kollégák az igazgató jóindulatába ajánlották az új munkaerőt. Egy barátja ajánlotta a nagy író pártfogásába.* | *Valakinek a figyelmébe ajánl valamit*: figyelmezteti, felhívja a figyelmét rá. *A tanítványaim figyelmébe ajánlottam az új helyesírási szabályzatot.*

3. (Cselekvést, magatartást) tanácsol. *Ajánlom, hogy fogadj szót.*

4. Tiszteletből neki szóló sorokkal lát el valamit. *Könyvét hajdani tanárának ajánlja.*

5. (régi) (Búcsúzó köszönésként:) *Ajánlom magamat!*

6. Kínál, ígér valamit. *Új kerékpárt ajánl megvételre. Tízezer forintot ajánlottam érte.*

7. Elfogadásra javasol valamit. *Jó üzletet ajánlottak neki.*

8. *Ajánlva*: ajánlott küldeményként, ajánlottan. *Ezt a csomagot ajánlva add fel!*

✧ Szin: **3.** *indítványoz* **4.** *dedikál*

✧ Táj: **2.** *kommendál*

✧ Ell: **1., 2.** *lebeszél*

✧ Etim: Egy ismeretlen eredetű tő származéka.

☝ Kiejtése lehet [ajál] is, különösen akkor, ha az *l*-et mássalhangzó követi: *ajánld* [ajáld]. Az *ajánlja* alak kiejtése: [ajánja] vagy [ajájja].

ajánlott ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. (Iskolában:) Olyan (mű), amelyet a tananyaghoz kapcsolódóan ajánlatos elolvasni. *A tanár lediktálta az ajánlott olvasmányokat. Az ajánlott irodalmat a fejezetek végén találod.*

2. Olyan (küldemény), amelyet a posta felelősséggel továbbít, különös gonddal kezel. *Ajánlott levele érkezett! Az ajánlott küldemény átvételét aláírásunkkal kell igazolnunk.*

✧ Szin: **1.** *javasolt*

✧ Etim: Az → *ajánl* ige nyelvújítás kori származéka.

ajnároz ◆◆ ige *~ni* (népi)

Túlzottan kényeztet valakit. *Nagyanyó ajnározza az unokáit.*

✧ Szin: *babusgat, pátyolgat, dédelget* ● *A tenyerén hordja* vagy *hordozza.*

✧ Táj: *ajnárol*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán kun jövevényszó magyar képzőelemmel.

ájtatos ◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. A vallási buzgólkodást kedvelő (személy). *Ájtatos asszonyok igyekeznek a templom felé.*

2. Így elmondott (ima) vagy elénekelt (ének). *Ájtatos imádság hallatszott a templomból.*

3. (gúnyos) Szenteskedő, képmutató. *Az csak egy ájtatos vénasszony! Ájtatos képpel hallgatta a dorgálást.* ■ *Ájtatos manó*: **a)** táskaszerű ragadozó rovar. *Láttunk egy természetfilmet az ájtatos manókról.* **b)** álszent, képmutató, jóindulatot színlelő ember. *Most kimutatta a foga fehérjét az az ájtatos manó.*

✧ Etim: Az → *áhít* ige régi nyelvi *ájojtat ~ ájejtat* változatának származéka.

ajtó ⬩⬩⬩⬩⬩ fn *~k, ~t, ajtaja vagy ~ja*

Épület, jármű, bútor nyílása, illetve nyitható-csukható része. *Ajtót vágtak a két szoba közé. Nem szeretem, ha tárva-nyitva marad az ajtó.* • Szólás: *Minden ajtó kinyílik előtte*: mindenütt szívesen fogadják. | *Zárt ajtókra talál*: elutasítóan fogadják. | *Ajtóstul ront a házba*: váratlanul, a kellő előkészület nélkül csinál valamit. • Közmondás: *Hívatlan vendégnek ajtó mögött a helye.*

✧ Szin: (épületen:) *bejárat, kapu, portál*

✧ Táj: *ajtal, ejtu*

✧ Etim: Egy ősi, ugor kori tő folyamatos melléknévi igenevének főnevesült alakja.

ajtónálló ⬩ fn *~k, ~t, ~ja* (régi)

Palota, fogadóterem bejáratánál szolgálatot teljesítő őr. *Az ajtónálló nem akarta beengedni őket.*

✧ Szin: *kapus, portás,* (régi) *palotás*

✧ Etim: Összetétel; *ajtón*: az → *ajtó* főnév ragozott alakja + *álló*: az → *áll* ige származéka.

ájul ⬩⬩⬩ ige *~ni*

Eszméletét vesztve valahova zuhan. *A karjaiba ájult egy nő a villamoson.*

✧ Szin: *eszméletét veszti, összerogy,* (választékos) *alél*

✧ Etim: Hangutánzó-hangfestő eredetű szó.

akác ⬩⬩⬩⬩ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Tövises ágú, fürtös virágú, páratlanul szárnyalt levelű fa. *Az Alföld egyik legelterjedtebb fája az akác. Az utat akácok szegélyezték.*

2. Ennek faanyaga. *A kerítés akácból készült.*

3. Akácvirág. *Nyílik az illatos, fehér akác.*

✧ Szin: **1., 2.** *akácfa*

✧ Táj: **1.** *koronafa, ákác, agáca, agacsi* **2., 3.** *agáca, agacsi*

✧ Etim: Bajor-osztrák jövevényszó.

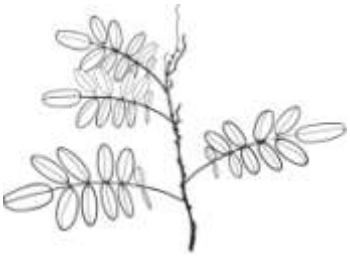

akad ⬩⬩⬩⬩⬩ ige *~ni*

1. Korlátozva van a mozgásban. *Akad a kulcs a zárban.* • Szólás: *Torkán akad a szó*: meglepetésében, ijedtében nem képes megszólalni.

2. Valamibe (véletlenül) beleütközve, beleakadva ott marad. *Horogra akad a hal. Bogáncs akad a ruhájába. Almahéj akadt a foga közé.*

3. (Rá)bukkan valakire, valamire. *Jótevőkre akadt. Kezébe akadt egy jó könyv.*

4. Adódik, lehet találni. *Mindig akad egy jóbarát. A szövegben akad néhány hiba is.*

✧ Szin: **1.** *megakad, szorul* **2.** *beleakad, beakad, megakad* **3.** *ráakad, rálel, rátalál* **4.** *kerül, előfordul*

✧ Etim: Ősi, ugor kori szó magyar képzőelemmel.

✧ Ö: fenn + akad

akadály ⬩⬩⬩⬩⬩ fn *~ok, ~t, ~a*

1. A szabad mozgás, előrejutás útjában álló tárgy. *Elvitték a sérült buszt, így megszűnt a forgalmi akadály.*

2. Futó, illetve ló és lovas ügyességét próbára tevő korlát vagy vizesárok. *Szerencsésen átvitte az akadályt.*

3. Fejlődést, valamely célra irányuló tevékenységet gátló körülmény. *Akadályt gördítettek eléje, de leküzdötte. Mindennek a végére jár, nem ismer akadályt.*

✧ Szin: **1.** *gát, torlasz, kordon, korlát* **3.** *nehézség, buktató, erőpróba, korlát*

✧ Táj: **1.** *akadék, nyűg*

✧ Etim: Az → *akad* ige származéka.

akadékoskod|ik ⬩⬩ ige *~ni*

Fölöslegesen, esetleg rosszindulatúan ellenvetéseket tesz. *A szerződés megkötésekor folyamatosan akadékoskodott.*

✧ Szin: *gáncsoskodik, kötözködik, okvetetlenkedik, aggályoskodik,* (bizalmas) *bakafántoskodik, kukacoskodik, szőröz* • *A kákán is csomót keres. A hajszálat is meghasítja.*

✧ Táj: *kapcáskodik*

✧ Etim: Az *akadékos* melléknév, végső soron az → *akad* ige származéka.

akadémia ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Tekintélyes tudósokból választott, a tudományos kutatást irányító országos testület. *Az Akadémia levelező tagja lett. Ülésezik az Akadémia.*

2. Ennek épülete. *A közgyűlés az Akadémián lesz.*

3. Szabadon látogatható előadássorozat, tanfolyam. *Művészeti akadémiára jár.*

4. (Fv) Közművelődési tanfolyamokat szervező intézmény. *A Művelődési Akadémia a felnőttek művelődésével foglalkozó legnagyobb intézmény Szlovákiában.*

5. Főiskolai jellegű szakiskola. *Katonai akadémiát végzett.*

6. (Va, Ka, Dv) Egyetemi szintű oktatási intézmény. *A főiskolát a minisztérium akadémiává minősítette.*

7. (Fv, Va, Őv) (A szakközépiskolák egyik típusaként:) (Fv, Őv) *Kereskedelmi akadémia*: közgazdasági szakközépiskola. *A fia tizenhat éves, kereskedelmi akadémiára jár.*

✧ Szin: **1.** *tudós társaság* **3.** *szabadegyetem* **5.** *főiskola*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

☝ A *Magyar Tudományos Akadémia* neve a hagyomány alapján rövid formájában is tulajdonnévnek számít, ezért nagybetűvel írjuk: *Akadémia*. Rövidítése: *MTA* (pont nélkül).

akadémikus I. ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

A tudományos akadémia tagja. *Akadémikussá választották. A konferenciát egy idős akadémikus nyitotta meg.*

✧ Szin: *akadémiai tag, az akadémia tagja*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

akadémikus II. ◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

Elméleti, elvont, a gyakorlat szempontjából kevéssé hasznos. *Ez akadémikus vita, nincs értelme.*

✧ Szin: *meddő*, (idegen) *teoretikus*, (gyakran roszszalló) *spekulatív*

✧ Ell: *gyakorlatias*, (idegen) *praktikus*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

akadoz|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*

Működésének folyamatossága többször megszakad. *Útépítés miatt akadozik a forgalom. Áruhiány következtében akadozik az ellátás.* ■ *Akadozik a nyelve*: botladozva, szaggatottan beszél. *Amióta szélütés érte, akadozik a nyelve.*

✧ Szin: *el-elakad, kihagy, ki-kihagy, botladozik, döcög*

✧ Etim: Az → *akad* ige származéka.

akar ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Szándékozik megtenni valamit, tudatosan törekszik rá. *Meg akar tanulni angolul. Csak akarnod kell, és sikerülni fog.*
• Szólás: *Ha akarom vemhes, ha akarom nem vemhes*: kedvem, érdekem szerint értékelhetem a dolgot.

2. Szeretne valamit (tenni, kapni). *Mit akarsz voltaképpen? Ahogy akarod. Szívességért szívességet akar cserébe.*

3. (Tagadásban:) **a)** Nem, vagy nehezen hajlandó valamit tenni. *Nem akarom elhinni ezt a butaságot. Ma nem akar kisütni a nap.* **b)** Alkalmatlannak mutatkozik valamire. *Nem akar írni ez a toll.*

4. Már-már megtörténik valami. *Le akar szakadni a gombom. Nagyon szédül, folyton el akar esni.*

✧ Szin: **1.** *szándékszik, készül, törekedik* **2.** *óhajt, kíván, kér, igényel* **3.** tud, *képes; akaródzik valami valakinek, valaminek*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű szó, talán egy önállóan nem adatolható ugor kori tő származéka.

akár I. ◆◆◆◆◆ hsz

1. Inkább. *Ha úgysem hallgattok végig, akár ne is szólaljak meg. Akár el se indulj, úgysem érsz oda idejében!*

2. Ha úgy tetszik. *Felőled akár éhen is halhatunk.*

3. Ha kell, ha szükséges. *Akár írásba is adhatom.*

4. Esetleg; lehetséges, hogy még… *Az eredeti árának akár a kétszeresét is megéri.*

5. Legalább. *Olvastál tőle akár egyetlen sort is? Bár pihenhetnék, akár csak egy napot is!*

✧ Szin: **4.** *talán* **5.** (idegen) *minimum*

✧ Etim: Szófajváltással keletkezett az → *akar* ige egyes szám második személyű felszólító módú, régi nyelvi *akar*! alakjából.

akár II. ◆◆◆◆◆ ksz

1. Mint. *Hazudik, akár a vízfolyás. Egyik nap olyan, akár a másik*: nincs különbség köztük.

2. *Akár…, akár nem*: (annak jelölésére, hogy a közölt tény mindkét esetben igaz:) ha …, ha … *Akár hiszed, akár nem, ezt mondta szó szerint. Ő is el fog jönni, akár akarod, akár nem.*

✧ Szin: **2.** *vagy …, vagy …*

✧ Etim: Szófajváltással keletkezett az → *akar* ige egyes szám második személyű felszólító módú, régi nyelvi *akar*! alakjából.

akarat ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Tudatos törekvés valaminek a megtételére. *Akarattal tette. Akarata ellenére történt. Közös akarattal elhatározták.*
• Közmondás: *Az erős akarat diadalt arat*: kitartással, szorgalommal sok mindent el lehet érni.

2. Az, amit valaki akar, óhajt. *A többség akarata érvényesült a törvény megszavazásakor.* ■ *Végső akarat*: végrendelet. *Az ügyvéd közölte a rokonokkal az elhunyt végső akaratát.* | *A sors* vagy *Isten akarata*: a gondviselés érvényesülése. *A sors akarata, hogy színész legyen belőle. Gyógyulása Isten akarata volt.*

✧ Szin: **1.** *akarás, elhatározás, szándék* **2.** *akarás, kívánság, követelés*

✧ Etim: Az → *akar* ige származéka.

✧ Ö: jó + akarat.

akaratlan I. ◆◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*

1. Akarattól független; önkéntelen. *Egy akaratlan mozdulattal elárulta magát.*

2. Nem szándékos. *Akaratlanul tettem, bocsáss meg!*

✧ Szin: **1.** *ösztönös* **2.** *szándéktalan, véletlen*

✧ Ell: **1.** *tudatos* **2.** *szándékos*

✧ Etim: Az → *akar* ige származéka.

akaratlan II. ◆◆◆ hsz

Akaratlanul, nem akarva. *Akaratlan megbántottad.*

✧ Szin: *szándéktalan, szándéktalanul, véletlen, véletlenül*

✧ Ell: *tudatosan, szándékosan, készakarva*

✧ Etim: Az → *akar* ige származéka.

akaratos ◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Olyan (személy), aki mereven ragaszkodik szándékához. *Akaratos gyerek, folyton követelőzik.*

2. A szándékához mereven ragaszkodó emberre jellemző. *Akaratos álla van.*

✧ Szin: **1.** *makrancos, dacos, makacs, konok, nyakas, önfejű* • *Nem enged a negyvennyolcból.*

✧ Táj: *fejes, bakafántos*

✧ Ell: **1.** *engedelmes, szófogadó, kezes, jámbor*

✧ Etim: Az → *akarat* főnév, végső soron az → *akar* ige származéka.

akárcsak ◆◆◆◆◆ ksz

(Éppen úgy, egészen úgy,) mint… *Roskatag a kunyhó, akárcsak a gazdája. Zuhog, akárcsak tegnap.*

✧ Szin: *ugyanúgy*

✧ Etim: Összetétel: → *akár* + → *csak*.

☝ Összetett kötőszó, ezért egybeírjuk, amikor hasonlítást fejez ki. Különírva óhajtást fejez ki: *Akár csak egyszer is láthatnám!*

akárhogy ◆◆◆◆ általános hsz

1. Bármilyen módon. *Akárhogy dicséred, nekem nem tetszik.*

2. (rosszalló) Nem megfelelően, illetlenül. *Akárhogy nem beszélhetsz előtte.*

✧ Szin: *akármiképpen, akármint, akárhogyan, bárhogyan, bármint*

✧ Etim: Összetétel: → *akár* + → *hogy* határozószó.

akárhol ◆◆◆ általános hsz

1. Akármely helyen. *Akárhol találkozhatunk.*

2. (rosszalló) Nem megfelelő, alkalmatlan helyen. *Akárhol nem vacsorázom.*

✧ Szin: *akármerre, bármerre, bárhol, mindenütt*

✧ Etim: Összetétel: → *akár* + → *hol*.

akárki ◆◆◆◆◆ általános nm

1. Akármely személy. *Akárki benyithat.*

2. Akár mindenki. *„E fiúból pap lesz, akárki meglássa!”* (Arany J.: Családi kör)

3. (rosszalló) Jelentéktelen, méltatlan ember. *Akárkihez nem mehet feleségül.*

✧ Szin: **1.** *akárkicsoda, bárki, bárki emberfia, valaki* **2.** *akárkicsoda, bárki, bárki emberfia* **3.** (bizalmas) *boldog-boldogtalan, mindenki*

✧ Ell: **1., 2.** *senki*

✧ Etim: Összetétel: → *akár* + → *ki* kérdő névmás.

akármelyik ◆◆◆◆ általános nm

1. Kettő vagy több közül akár az egyik, akár a másik; mindegy, hogy melyik. *Nekem akármelyik ceruza jó lesz, a színes is, a fekete is.*

2. (kissé rosszalló) A kevésbé értékesek közül akár az egyik, akár a másik. *Akármelyik jelentkező azért mégsem felel meg.*

3. (Birtokos személyjellel:) A szóban forgó személyek közül akárki, akár mindenki. *Ezt akármelyikünk szívesen megteszi.*

✧ Szin: **1.** *bármelyik* **2.** (kissé rosszalló) *bármelyik, akármilyen, akármiféle* **3.** *bármelyik*

✧ Ell: **1., 2.** *semelyik, egyik sem* **3.** *semelyikünk, egyikünk sem*

✧ Etim: Összetétel: → *akár* + → *melyik*.

☝ Főnevet helyettesítve rendszerint többes számú birtokos személyjelet kap: *akármelyikünk, akármelyiktek, akármelyikük.* Ezeknek a népi, illetve régies alakjai: *akármelyikőnk, akármelyikőtök, akármelyikőjük*. Egyes szám 3. személyű személyjellel birtokos szerkezetben fordul elő, viszonylag ritkán, pl.: *A képviselők akármelyike tehet ilyen indítványt.*

akármi ◆◆◆◆◆ általános nm

1. Akármely dolog. *Akármi megzavarhatja a felelésben.*

2. (rosszalló) Bármilyen jelentéktelen dolog. *Ő akármit elfogad zálognak, akármilyen csekélységet.*

3. ■ (bizalmas) (Fogadkozásként:) *Akármi legyek*: bármi történjék is velem. *Akármi legyek, ha tegnap nem egy hatlábú kutyát láttam.*

4. (rosszalló) Nem megfelelő, méltatlan dolog. *Akármit nem írok alá.*

✧ Szin: **1.** *akármicsoda, bármi* **2.** (rosszalló) *akármicsoda, bármi* **3.** (bizalmas) *bármi*

✧ Ell: **1., 2.** *semmi*

✧ Etim: Összetétel: → *akár* + → *mi* kérdő névmás.

akármikor ◆◆◆ általános hsz

1. Akármely időben. *Akármikor becsengethetsz hozzánk.*

2. (rosszalló) Valamely alkalmatlan, nem megfelelő időpontban. *Hogy képzeled, akármikor beronthatsz oda?*

✧ Szin: *bármikor, mindenkor*

✧ Ell: *soha, sosem, sohasem, semmikor, sohanapján*

✧ Etim: Összetétel: → *akár* + → *mikor*.

akármilyen ◆◆◆◆ általános nm

1. Bármilyen. *Barackot vegyél, akármilyen jó lesz.*

2. Nem a legjobb. *Akármilyen emberrel nem áll szóba.*

✧ Szin: *bármiféle, akármiféle,* (régi) *bárminemű, akárminemű*

✧ Etim: Összetétel: → *akár* + → *milyen*.

akaródz|ik ◆◆ ige *~ni* vagy *~ani* **akaróz|ik** *~ni*

Akaródzik valakinek valamit tenni: kedve van valamihez. *Nem akaródzik neki megfizetni az adósságot.*

✧ Szin: *szándékában áll, szándékozik valamit tenni*

✧ Ell: *nincs ínyére; elutasít valamit*

✧ Etim: Az → *akar* ige származéka.

☝ Felszólító módú alakjaiban két *d*-t írunk: *akaróddzon* vagy (ikesen ragozva, választékosan) *akaróddzék*. Ezek elválasztása: *a-ka-ródz-dzon* stb.

akaszkod|ik ◆◆ ige *~ni*

1. Kiálló részével valamibe befúródik. *Nem vette észre, hogy egy kiálló szög akaszkodott a kabátjába. A kullancs a kutya bőrébe akaszkodik.*

2. (Örömében, üdvözlésül) valakibe kapaszkodva megfogódzik. *Nyakába akaszkodik, nem hagyja békén.*

✧ Szin: **1.** *akad* **2.** *fogódzik, csimpaszkodik, kapaszkodik*

✧ Táj: *aggatódzik, csimpajkozik, kötül*

✧ Ell: *elenged*

✧ Etim: Ősi, ugor kori szó magyar képzőelemmel.

akaszt ◆◆◆◆◆ ige *~ani*

1. (Tárgyat) úgy helyez valahová, hogy lefelé lógjon. *A kabátját a fogasra akasztotta. Naptárt akaszt az íróasztala fölé.*

2. Kötél által kivégez valakit. *Magyarországon eltörölték a halálbüntetést, így már senkit sem akasztanak.* • Szólás: *Amikor a hóhért akasztják*: **a)** azzal bánnak el, aki másokkal szokott rosszul bánni. **b)** valaki a saját szakterületén követ el hibát, abban éri kellemetlenség.

✧ Szin: **1.** *függeszt, aggat, felakaszt, felköt,* (bizalmas) *fellógat* **2.** *felakaszt,* (bizalmas) *fellógat, felköt, felhúz*

✧ Táj: *csemmeszt*

✧ Ell: **1.** *levesz, leemel*

✧ Etim: Ősi, ugor kori tő magyar képzőelemmel.

akasztó ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Ruha gyűrődésmentes felakasztására szolgáló eszköz. *Tedd a zakódat erre az akasztóra, itt majd kisimul.*

2. Hurok, fül, amelynél fogva a ruhát fel lehet akasztani. *Leszakadt a kabátod akasztója.*

✧ Szin: **1.** *fogas, ruhaakasztó, ruhafogas, víllfa*

✧ Etim: Az → *akaszt* ige főnevesült melléknévi igeneve.

akasztófa ◆◆◆◆ fn

Gerendákból ácsolt kivégzőeszköz. *A várbörtön udvarán régen egy akasztófa állt.* ■ *Akasztófára jut*: felakasztják. *Akasztófára jutott a banditavezér és három bűntársa.* | *Akasztófán végzi*: előbb-utóbb rossz véget ér. *Meglásd, akasztófán végzed, te átokfajzat!* | *Az akasztófa árnyékában él*: halálbüntetés fenyegeti.

✧ Szin: *bitó, bitófa,* (régi) *törvényfa*

✧ Táj: *halványfa*

✧ Etim: Összetétel: → *akasztó* + → *fa*.

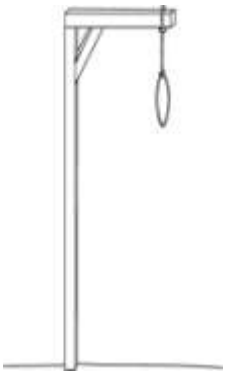

akasztófahumor ◆ fn

Keserű humor, tréfálkozás. *Némi akasztófahumorral azt mondta, nem bánja, hogy ellopták a kocsiját, úgyis drága a benzin.*

✧ Szin: *fekete humor*

✧ Etim: Többszörös összetétel: → *akasztófa* + → *humor*.

akció ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen)

1. Céltudatos tevékenység, tevékenységsor. *Akcióba lépett, és elintézte az ügyet.* ■ *Egyéni akció*: saját felelősségre végrehajtott vállalkozás. *Egyéni akcióban merényletet tervezett egy politikus ellen.*

2. Szervezett vállalkozás, mozgalom. *Jótékonysági akciót szerveztek. Manapság gyakori a rendőri akció a szervezett bűnözés ellen.*

3. (Er, Fv, Va, Dv) Szervezett családi, kisközösségi esemény: rendezvény vagy munka. *A bátyám is részt vett a házépítési akcióban.*

4. Fogyasztási cikkek, áruk árának (nagymértékű) csökkentése, illetve az így rendezett kiárusítás. *Akció van a műszakicikk-osztályon, hosszú sor áll a kasszánál.*

5. Fizikai, biológiai hatás. *Az akció és reakció elve érvényesült a kísérletben.*

6. (Sportban, harcászatban:) Támadás. *Az akció végén sikerült gólt lőni.*

✧ Szin: **1.** *tett, cselekvéssorozat* **2.** *megmozdulás,* (hivatalos) *kampány, eljárás, beavatkozás*

✧ Ell: **1.** *tétlenség* **5.** *ellenhatás,* (idegen) *reakció*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

akciófilm ◆◆◆ fn

Mozgalmas, látványos, gyakran erőszakos események sorozatára épülő izgalmas film. *Nem szeretem a fegyveres összecsapásokat, verekedéseket az akciófilmekben, de az autós üldözéseket néha megnézem.*

✧ Szin: *kalandfilm*

✧ Ell: *művészfilm*

✧ Etim: Összetétel: → *akció* + → *film*.

aki ◆◆◆◆◆ vonatkozó nm

(Kötőszóként:) A vele bevezetett mellékmondatban meghatározott személy. *Ő az, aki keresett. A fiú, akivel láttál, a barátom.*

● Közmondás: *Aki nincs velünk, az ellenünk van*: aki nem a szövetségesünk, az az ellenségünk.

✧ Szin: *ki, amelyik*

✧ Etim: Összetétel: → *az* mutató névmás + → *ki* kérdő névmás.

☝ Személyek csoportját jelölő gyűjtőnévhez *aki* helyett *amely* vonatkozó névmás kapcsolódhat: *a család, amely elköltözött.*

akképpen ◆◆ vonatkozó hsz (választékos)

Úgy, olyan módon. *Én is akképpen vélekedem.*

✧ Szin: *olyanformán,* (választékos) *akképp, akként, olyképp, olyanképpen*

✧ Ell: *ilyenformán,* (választékos) *ekképpen, ekként, ekképp*

✧ Etim: Az → *az* mutató névmás megszilárdult ragos alakulata.

akkor ◆◆◆ mutató hsz

1. Az említett időben. *Amikor ezt tanultuk, akkor éppen hiányzott.*

2. Abban az esetben. *Ha telefonálsz, akkor megmondom.*

3. (bizalmas) Ennek következményeként. *Jelest kaptál, ugye, akkor most örülsz?*

✧ Szin: **1.** *akkoriban, akkortájt, az idő tájt* **3.** *tehát, ezek szerint*

✧ Ell: **1.** *most*

✧ Etim: Az → *az* mutató névmás megszilárdult ragos alakulata.

akkora ◆◆◆◆◆ mutató nm

1. A szóban forgóhoz hasonló, illetve azzal egyező nagyságú. *Én is akkora darabot kérek, mint ő.*

2. Olyan nagy, hatalmas. *Akkorát estem, hogy még mindig fáj a lábam.*

✧ Szin: **1.** *ugyanakkora, éppen akkora* **2.** *annyira (nagy)*

✧ Etim: Az → *az* mutató névmás származéka.

akkumulátor ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* vagy *~ja* (idegen)
Vegyi energiát villamos energiává átalakító áramforrás. *A gépkocsi akkumulátorral működik. Kimerült az akkumulátor, fel kell tölteni.*
✧ Szin: (bizalmas) *akku*, (szleng) *aksi*, (Mv bizalmas) *batri*
✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.

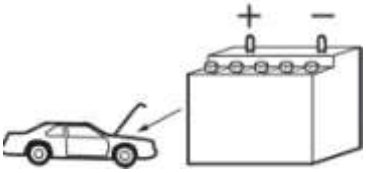

akna[1] ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Földbe vájt szabályos üreg. *A vízgyűjtő akna a ház mellett van.*
2. Felvonó számára kiképzett üreg. *A lift aknájának a szellőzését is meg kell oldani.*
3. Bányába levezető, földbe vágott járat. *A régi akna beomlott.*
✧ Szin: **3.** *tárna, járat* **1–3.** (Fv, Ka bizalmas) *sachta*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.
akna[2] ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Ütődésre robbanó lövedék. *A házukat eltalálta egy akna.*
2. Előzetesen elhelyezett robbanószerkezet. *A harckocsi aknára futott, és felrobbant.*
✧ Szin: **1.** *aknagránát, robbanólövedék, robbanóakna* **2.** *taposóakna, robbanóakna*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.
aknamező ◆◆ fn
Aknákkal betelepített terület. *A frontszakasz déli része aknamező, veszélyes rálépni.*
✧ Etim: Összetétel: → *akna*[2] + → *mező*.
akó ◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Régi űrmérték, kb. fél hektoliter. (Jelzőként:) *Két akó bor van még a tavalyiból.*
✧ Etim: Nyugati szláv vagy orosz jövevényszó.
akol ◆◆ fn *aklok, aklot* vagy *~t, akla* vagy *~ja*
Állatok, elsősorban juhok számára körülkerített hely. *A puli beterelte a birkákat az akolba.*
✧ Szin: *juhhodály, hodály, karám*
✧ Táj: *kutrica*
✧ Etim: Szláv, valószínűleg szlovén vagy horvát-szerb jövevényszó.
ákombákom ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a* vagy *~ja*
Nehezen olvasható írás, betű. *Az öregember nagy ákombákomokkal írt levelet a fiának.* (Jelzőként:) *Ákombákom betűk vannak a füzetben.*
✧ Szin: (bizalmas) *krikszkraksz*, (tréfás vagy rosszalló) *macskakaparás,* (tréfás) *szarkaláb*
✧ Ell: *gyöngybetű*
✧ Etim: Játékos szóalkotással keletkezett ikerszó, tagjai ma már nem használatos, régi nyelvi szavak származékai.
akrobata ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
A közönséget erő- és tornagyakorlatokkal szórakoztató cirkuszi művész. *A vándorcirkusz műsorában elsőként az akrobaták léptek fel.*
✧ Szin: *légtornász, artista*
✧ Etim: Görög eredetű nemzetközi szó.
akt ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
Meztelen emberi testet művészi módon ábrázoló rajz, festmény, szobor, fénykép. *A képzőművészet minden korszakában rajzoltak, festettek, formáztak aktot.*
✧ Etim: Német jövevényszó.
akta ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Hivatalos irat. *Az ügyintéző asztalán feldolgozásra váró akták kötegei sorakoztak.*
✧ Szin: *okmány, okirat, ügyirat*
✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.
aktív ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an* (idegen)
1. Olyan (személy), aki cselekszik. *Aktív szereplője az eseményeknek. Még mindig aktív sportoló, indul a versenyeken.*
2. Erőteljes. *Barátai aktív támogatásával jutott el a világ másik végére.*
3. Tényleges állományban lévő, nem nyugdíjas (dolgozó). *Szülei még aktív dolgozók.*

4. Használatban levő. ■ *Aktív szókészlet* vagy *szókincs*: az a szókincs, amit nemcsak megért, hanem használ is az ember. *Sokat megértek németül, de az aktív szókincsem még mindig elég kicsi.*
5. ■ *Aktív szén*: jól vegyülő, erős megkötő tulajdonságú szén. *Bélfertőzés ellen jó orvosság az aktív szén.*
6. A kiadásnál több bevételt felmutató. *A külkereskedelem aktív mérleget mutat.*
✧ Szin: **1.** *cselekvő, tevékeny, tetterős, ügybuzgó,* (idegen) *agilis, energikus* **2.** (idegen) *intenzív* **6.** (idegen) *pozitív*
✧ Ell: **1.** *tétlen,* (idegen) *passzív* **3.** *nyugdíjas,* (idegen) *passzív* **4.** (idegen) *passzív* **6.** (idegen) *negatív*
✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.

aktus ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* (idegen)
Cselekedet, művelet. *A hivatalos aktust mulatság követte.* ■ *Nemi aktus*: közösülés. *Létezik olyan fogamzásgátló gyógyszer is, amelyet a nemi aktus után lehet alkalmazni.*
✧ Szin: *tett, eljárás*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

akupunktúra ◆◆◆ fn *–, ~t, ~ja* (idegen)
Távol-keleti eredetű tűszúrásos gyógymód. *Akupunktúrával kezelik a fejfájása ellen.*
✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.

akvarell ◆◆ fn *~ek, ~t, ~je* (idegen)
Vízfestékkel készült kép. *Szeretne egy szép akvarellt a szobája falára.*
✧ Szin: *vízfestmény*
✧ Etim: Olasz eredetű nemzetközi szó.
☝ Elválasztása: *ak-va-rell.* Toldalékai magas hangúak: *akvarellje, akvarellel.*

akvárium ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a* (idegen)
1. Halak, vízinövények mesterséges tartására való üvegfalú medence. *Az akváriumot rendszeresen tisztítani kell.*
2. Víziállatokat és -növényeket bemutató intézmény. *Az állatkerti akváriumban ritka tengeri élőlényeket láttunk.*
✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.
☝ Elválasztása: *ak-vá-ri-um.*

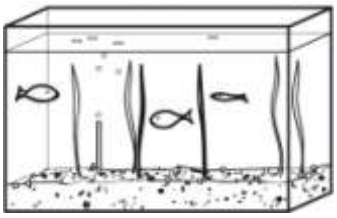

alá I. ◆◆◆◆◆ nu
1. Valami alatt levő helyre. *Az eső elől egy fa alá menekültek.*
2. Település déli széléhez. *A főváros alá húzódtak a csapatok.*
3. A megjelölt címre, helyre. *A Rákóczi út 5. alá küldte a levelet.*
4. A megadott szintnél alacsonyabbra. *0 fok alá süllyedt a hőmérséklet.*
5. Valamilyen alárendelt helyzetbe. *Közvetlenül a minisztérium irányítása alá került az intézet. Felügyelet alá helyezték a fiatalembert.*
✧ Ell: **1., 2., 4., 5.** *fölé*
✧ Etim: Ősi, uráli kori tő megszilárdult ragos alakulata.
✧ Ö: fel- + alá, talp + alá + való

alá II. ◆◆ hsz (régi, népi)
1. Lefelé. *Hegynek alá mentünk.* ■ *Fel s alá*: fel-alá; fel, le. *Fel s alá sétált egész nap.*
2. Lent. *Arra alá legelt a nyáj.*
✧ Szin: **1.** *alulra* **2.** *lejjebb*
✧ Ell: **1.** *fel* **2.** *fent*
✧ Etim: Ősi, uráli kori tő megszilárdult ragos alakulata.

alá III. ◆◆◆ ik
1. Valami alatt levő helyre. *Alábukik, aláfekszik, alámerül. Ezen a helyen merültek alá a búvárok.*
2. Alul vagy alulról végezve. *Alágyújt, alákanyarít, alátámaszt. Alá kell támasztani a rogyadozó házat.*
3. Lefelé irányulva. *Aláhull, alászáll, alátekint. Tekints alá a városra, láthatod az éjszakai fényeket!*
4. A ténylegesnél kevesebbre, kisebb értékűre. *Alábecsül, aláértékel. Ne becsüld alá a képességeidet!*
✧ Etim: Ősi, uráli kori szó megszilárdult ragos alakulata.

alabárd ◆ fn *~ok, ~ot, ~ja* (régi)
Hosszú nyelű vágó- és szúrófegyver. *Az őrök alabárdot tartottak a kezükben.*
✧ Etim: Német eredetű vándorszó.

alabástrom ◆◆ fn –, *~ot, ~a*

1. Márványszerű kristályos gipsz. *Ez az egyiptomi szkarabeusz valódi alabástromból készült.* (Jelzőként:) *Egy alabástrom aktszobor tűnik ki fehérségével a kiállított tárgyak közül.*

2. (választékos) (Jelzőként:) Sima, fehér. *Alabástrom nyakú szép nő ült vele szemben.*

✧ Etim: Valószínűleg egyiptomi eredetű latin jövevényszó.

alacsony ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Kis növésű, függőleges irányban kis méretű. *Alacsony ember, nem éri fel a szekrény tetejét. A nappaliban alacsony dohányzóasztal áll.* • Szólás: *Olyan alacsony, hogy beveri a könyökét a járdaszegélybe.*

2. A kívánatos mértéket el nem érő. *Alacsony a vérnyomása. Alacsony fizetése van.*

3. Finomabb erkölcsi érzék nélküli személyre jellemző. *Alacsony indulatokat táplál ellenfelével szemben.*

✧ Szin: **1.** *kicsi, apró, törpe* **2.** *kevés* **3.** *silány, hitvány,* (választékos) *nemtelen, alantas* • **1.** *A földből is alig látszik ki. Akkora, mint a kutya ülve. Létráról szedi a földiepret.*

✧ Táj: **1.** *alattka, csököti, kutak, zsurmó*

✧ Ell: **1.** *magas, nyúlánk* **2.** *jelentős, kiugró, magas* **3.** *nagyszerű, magasztos, nemes*

✧ Etim: Ősi, uráli kori tő származéka.

aláfestés ◆◆ fn –, *~t, ~e*

1. (Olaj)festmény alapozási eljárása, illetve a festés legalsó rétege. *Az aláfestéssel már készen van.*

2. Valaminek zenével, illetve érzelmi, hangulati elemekkel való kísérése, színezése. *A film romantikus hangulatát jól szolgálta a zenei aláfestés.*

✧ Szin: **1.** *alapozás, alapozóréteg* **2.** *zenekíséret, háttérzene*

✧ Etim: Igekötős ige; → *alá* + *festés*: a → *fest* ige származéka.

alagsor ◆◆◆ fn

A földszint alatti szint. *Az alagsorban van a mosókonyha.*

✧ Szin: (bizalmas) *szuterén*

✧ Etim: Összetétel: *alag* ‘pince, föld alatti üreg’ + → *sor*.

alagút ◆◆◆◆ fn

1. Vasút, vízfolyás föld alatti átvezetésére való építmény. *A vonat áthalad a sötét alagúton.*

2. Föld alatti folyosó. *Rábukkantak a vár alatt húzódó titkos alagútra.*

✧ Szin: **1.** (idegen, régi; Fv, Va, Ka, Dv, Mv, Őv bizalmas) *tunel* **2.** *járat*

✧ Etim: Összetétel: *alag* ‘pince, föld alatti üreg’ + → *út*.

☝ Elválasztása: *alag-út.*

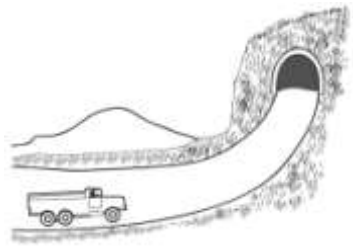

aláhúz ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Szó, szövegrész alá kiemelésül vonalat húz. *A megtanulandó szövegben aláhúzta a lényeget.*

2. Hangsúlyozottan, kiemelten mond valamit. *Beszédében aláhúzta az egységes felfogás fontosságát.*

3. (választékos) Lefelé húz valakit, valamit. *Az örvény aláhúzta a fuldoklót.*

✧ Szin: **1.** *megjelöl* **2.** *nyomatékosít, kidomborít, hangsúlyoz* **3.** *beszippant* • **2.** *Felhívja a figyelmet valamire.*

✧ Etim: Igekötős ige: → *alá* + → *húz*.

aláír ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Valamely szöveg végére, az utolsó sor alá odaírja a nevét. *A levelet nemcsak géppel, hanem kézzel is illik aláírni. A jobb sarokba írd alá a neved!*

2. Ilyen módon hitelesít valamit, elismeri valaminek az érvényességét, illetve felelősséget vállal valamiért. *A környezetvédelmi egyezményeket minden államnak alá kellene írnia. Csak akkor fizetik ki az útiköltséget, ha az igazgató aláírja a kérvényedet. Ha ennyit hiányzol a főiskolai előadásokról, a tanár nem fogja aláírni a leckekönyvedet, és nem lesz érvényes a féléved!*

3. (bizalmas) Hivatalos iratok aláírásával van elfoglalva. *Egész nap csak aláír. Hiába adtam be ma a papírjaimat, a gazdasági osztályon csak kedden és csütörtökön írnak alá.*

4. Neve és adatai feltüntetésével igazolja, hogy egyetért valamely szöveg tartalmával. *Sokan aláírták a tiltakozást a készülő törvény ellen. Vannak, akik elvből vagy lustaságból soha nem írnak alá semmit.*

5. (bizalmas) Helyesnek tart valamit, egyetért valamivel. *Hiába állítod, hogy jó lesz így, ezt én nem írom alá! A vitában rendszerint Péternek adok igazat, amit ő mond, én is aláírom.*

✧ Szin: **1.** (tréfás) *aláfirkant, alákanyarít,* (bizalmas) *aláskribál* **2.** (bizalmas) *láttamoz,* (idegen) *szignál,* (választékos) *kézjegyével ellát,* (hivatalos) *ellenjegyez,* (idegen) *parafál* **5.** *helyesel, elfogad*
✧ Táj: *alákezel*
✧ Ell: **5.** *ellenez, visszautasít; tiltakozik valami ellen*
✧ Etim: Igekötős ige: → *alá* + → *ír*[1].

alá|ja ◆ személyragos hsz **alá**
Valami, valaki alá. *Alacsony az asztal, nem fér alája a szék.*
✧ Ell: *föléje*
✧ Etim: Ősi, uráli kori tő megszilárdult ragos alakulata, illetve ennek ragozott alakja.
☝ Ragozása: *alám, alád, alá* vagy *alája, alánk, alátok, alájuk*.

alak ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
1. Térbeli megjelenési forma. *Az épület alakja kissé szokatlan.*
2. Emberi testalkat, termet. *Szép az arca, de az alakja rossz, mert elhízott.*
3. (bizalmas) Személy, különösen férfi. *Két ismeretlen alak szólította meg. Ki ez az alak?*
4. Irodalmi műben, művészeti alkotásban ábrázolt személy. *A dráma alakjai élethűek.*
✧ Szin: **1.** *formátum, küllem* **2.** *küllem* **3.** (bizalmas) *tag, fazon* **4.** *hős, figura, szereplő*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű; egy ismeretlen eredetű tő származéka.
✧ Ö: kül + alak

alakít ◆◆◆◆◆ ige *~ani*
1. Más alakúvá, formájúvá tesz valamit. *A síkidomot ötszöggé alakítja. Divatossá alakította a ruhát. A vízi erőmű a mozgási energiát elektromos árammá alakítja.*
2. (választékos) Valakinek, valaminek fejlődését segíti. *Jellemét alakítja, ha több dolgot kipróbál.*
3. Színészileg megjelenít valakit, valamit. *Hamletet alakította a színházban.*
4. Szervezéssel létrehoz valamit. *Bizottságot alakítottunk érdekeink védelmére.*
✧ Szin: **1.** *formál, formáz* **2.** (választékos) *formál, fejleszt;* (gúnyos) *idomít valamihez* **3.** *játszik, megszemélyesít* **4.** *alapít, szervez*
✧ Etim: Az → *alak* főnév nyelvújítás kori származéka.

alakoskod|ik ◆◆ ige *~ni*
1. Kétszínűen viselkedik. *Még a barátai előtt is alakoskodott. Olyan régóta alakoskodik, hogy lassan maga sem tudja, milyen is valójában.*
2. (népi) Maskarának öltözik; betlehemes vagy farsangi alakos játékban vesz részt. *Farsangkor a faluból többen is maszkot és álruhát öltve alakoskodtak.*
✧ Szin: **1.** *színlel, színészkedik, kétszínűsködik, tetteti magát, komédiázik,* (bizalmas) *megjátssza magát* • **1.** *Egy lyukból fúj hideget és meleget. Nem úgy fázik, ahogy reszket.*
✧ Etim: Az → *alak* főnév származéka.

alakul ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Alakot ölt, (szervezett) formát nyer. *Már alakul az elképzelése a jövőről. Új irodalmi társaság alakult.*
2. *Valamivé alakul*: más alakot ölt. *A beszélgetés egy idő után értekezletté alakult.*
3. Bizonyos irányba változik, módosul. *A körülmények úgy alakultak, ahogy terveztük.*
✧ Szin: **1.** *létrejön, szerveződik, formálódik, képződik, létesül* **2.** *módosul, átváltozik; válik valamivé*
✧ Etim: Az → *alak* főnév nyelvújítás kori származéka.

alakulat ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
Katonai egység. *Minden alakulatot mozgósítottak.*
✧ Szin: *kötelék, csapat, csapattest, osztag*
✧ Etim: Az → *alak* főnév nyelvújítás kori származéka.

alakzat ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
1. (választékos) Valaminek (látható) egységes képe, alakja. *Az őskori koponyák alakzata eltér a maiakétól.*
2. (A geometriában:) A vonal, a síkidom és a test valamelyike. *Milyen mértani alakzat keletkezett a transzformáció során?*
3. (A retorikában:) A szokásostól eltérő kifejezésmód, (költői) stíluseszköz. *A leggyakoribb stilisztikai alakzatok*: *a szóismétlés, a halmozás, a kérdés és a felkiáltás.*
4. Felvonulási rend. *A harci egységek zárt alakzatban vonultak.*
✧ Szin: **1.** *forma* **3.** (idegen) *figura* **4.** *kötelék,* (idegen) *formáció, alakulat*
✧ Etim: Az → *alak* főnév nyelvújítás kori származéka.

alamizsna ◆◆◆ fn *–, ~t, ~ja* (gyakran rosszalló)
1. Csekély, általában pénzbeli adomány. *Alamizsnát ad a koldusnak.* • Szólás: *Szemesnek áll a világ, vaknak az alamizsna*: aki élelmes, az érvényesül, aki élhetetlen, az rosszul jár.
2. Megalázóan csekély anyagi juttatás. *Valódi segítség helyett alamizsnát kapott. Inkább ingyen dolgozik, mint alamizsnáért.*
✧ Szin: *könyöradomány*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

alamuszi ◆◆ mn *~k* vagy *~ak, ~t, ~n* vagy *~an*
Leplezetten rosszindulatú. *Alamuszi képpel hallgatott.* • Szólás: *Alamuszi macska nagyot ugrik*: a sunyi ember veszedelmes.
✧ Szin: *alattomos, álnok, ravaszkodó,* (régi) *sunynyogó*

✧ Táj: *szuszka, pepecs*
✧ Ell: *nyílt, őszinte*
✧ Etim: Vitatott keletkezésű belső fejlemény. Vagy tréfás szóképzéssel jött létre az → *alszik* igéből, vagy szóvegyüléssel keletkezett a nyelvjárási *alamár* ‘alamuszi’ és az azonos jelentésű *szuszi* szavakból.

alantas ◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Nemesebb érzések iránt érzéketlen. *Az állatokat kedvtelésből kínozni alantas szórakozás.*
2. Alacsonyabb társadalmi értékű. *Sok országban a bevándorlókkal végeztetik el az alantas munkát, például az utcasöprést.*

✧ Szin: **1.** *durva, otromba, aljas, közönséges, hitvány* (választékos) *nemtelen* **2.** *alsóbbrendű, megszégyenítő, lenézett*
✧ Ell: **1.** (választékos) *emelkedett, fennkölt* **2.** *nagyra becsült, értékes*
✧ Etim: Ősi, uráli kori tő megszilárdult ragos alakulata.

alany ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. (Nyelvtani fogalomként:) A mondatnak az a része, amely megjelöli azt, akiről, amiről az állítmánnyal mondunk valamit. *Húzd alá egy vonallal a mondat alanyát! Ennek a mondatnak az alanya a kutya, állítmánya pedig az ugat.*
2. (Filozófiai fogalomként:) Tudatos lény. *Az alany a megismerő, gondolkodó, tudattal, akarattal bíró lény, az „én”.*
3. (A tudományos nyelvhasználatban:) ■ *Kísérleti alany*: kísérletnek, új eljárásnak alávetett élőlény. *Kísérleti alanyokat keresnek egy pszichológiai kutatáshoz.*
4. (bizalmas) Olyan személy, aki eltűr, elvisel valamit. *A gyerekek általában jó alanyok, könnyű bánni velük riportkészítéskor is.*
5. Még oltatlan facsemete. *Termő hajtást olt az alanyra.*

✧ Szin: **1.** (idegen) *szubjektum, ágens* **2.** *egyén,* (idegen) *szubjektum* **5.** *vadonc*
✧ Etim: Latin mintára alkotott nyelvújítás kori származékszó.

alap ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. Építménynek földbe süllyesztett alsó része, amelyre épül. *Már lerakták a ház alapját.*
2. Az a szín, amelyből a többi szín kiemelkedik. *A ruhája fehér alapon piros pöttyös.*
3. Rendelkezésre álló pénzösszeg. *A biztosítási alap a befizetők pénzéből képződik.*
4. Bizonyítható tény, adat. *Feltételezése minden alapot nélkülöz.*
5. (A geometriában:) A síkidomok alsó oldala, a testek alaplapja. *A magasság merőleges az alapra.*
6. (A matematikában:) Az a szám, amelyen a műveletet el kell végezni. *Az alap a 4 lesz, ennek vegyük a 6. hatványát!*
7. A legfontosabb tényező. *A rend alapja a rendszeresség.* ■ *Alapjában* vagy *alapjaiban rendül meg*: a lényegében. *A sajtószabadság korlátozásával alapjaiban rendül meg a demokrácia.*
8. *Valamilyen alapon*: e szempont szerint. *Elvi alapon vitatkozik.* | (Névutószerűen:) *Valami alapján*: ebből kiindulva. *Tehetsége alapján sokra viheti.*

✧ Szin: **1.** *alapzat,* (idegen) *bázis,* (választékos, idegen) *fundamentum* **7.** *lényeg*
✧ Etim: Nyelvújítás kori mesterséges szóalkotás egy ősi, uráli kori tőből.

alapfok ◆◆ fn

1. (Nyelvtanban:) A melléknév nem fokozott alakja. *A szép alapfokban van, középfokban: szebb, felsőfokban: legszebb.*
2. Az alapismeretek szintje. *Csak alapfokon beszél angolul. Ennyit már alapfokon is tudni kell.*

✧ Szin: **1.** (idegen) *positivus* **2.** *kezdő szint, alapszint*
✧ Ell: *felsőfok*
✧ Etim: Összetétel: → *alap* + → *fok*[3].
☝ A *positivus* kiejtése: [pozitívusz].

alapfokú ◆◆◆ mn *~ak, ~t, ~ja*

1. (Nyelvtanban:) *Alapfokú melléknév*: olyan, amelyen nincs rajta a középfok vagy a felsőfok jele. *A nagy alapfokú melléknév, a nagyobb középfokú, a legnagyobb felsőfokú.*
2. Alapozó, kezdő. *A kisvárosokban is van alapfokú művészeti iskola. A bátyám alapfokú eszperantó nyelvvizsgára készül. A nagymama is elvégzett egy alapfokú számítógép-kezelői tanfolyamot.*

✧ Szin: **2.** *elemi, előkészítő, bevezető*
✧ Ell: **1.** *felsőfokú* **2.** *felsőfokú, haladó*
✧ Etim: Az → *alapfok* főnév származéka.

alapít ◆◆◆◆◆ ige *~ani*

1. Kezdeményezőként létrehoz valamit. *Egyik barátjával vállalatot alapított.* ■ *Családot alapít*: megházasodik. *Fiam, már harminc éves vagy, ideje családot alapítanod!*
2. *Valamire alapít*: rá épít, vele megokol. *A bíró a szakvéleményre alapította ítéletét.*

✧ Szin: **1.** *alkot, szervez, létesít* **2.** *alapoz*
✧ Táj: **1.** *fundál*
✧ Ell: **1.** *megszüntet, felszámol*
✧ Etim: Az → *alap* főnév nyelvújítás kori származéka.

alapítvány ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

A kezdeményező által meghatározott közcélra fordítható vagyon. *Alapítványt hozott létre a fogyatékos gyermekek támogatására. Az alapítványra befolyt pénzből tehetséges fiatal művészeket támogatnak.*

✧ Etim: Az → *alapít* ige nyelvújítás kori származéka.

alapkő ◆◆◆ fn

Középület építésének a megkezdését jelképező üreges kő, melybe az alapító okiratot elhelyezik. *Ő rakta le ünnepélyesen az iskola alapkövét.* (átvitt) *Valaminek az alapköve*: szilárd, biztos alapja. ▪ *Leteszi* vagy *lerakja valaminek az alapkövét*: megalapít valamit. *A Magna Carta szerkesztői rakták le a modern szabadságjogok alapkövét.*

✧ Szin: *talpkő,* (idegen) *fundamentum*

✧ Etim: Összetétel: → *alap* + → *kő*.

alapos ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Kellő alapú, megalapozottságú. *Alapos a gyanú, hogy ő a tettes. Alapos oka van rá, hogy ne adjon hitelt a hallottaknak.*

2. Minden részletre kiterjedő. *Alapos vizsgálatot tartottak az intézményben.*

3. Olyan (személy), aki kötelességét lelkiismeretesen végzi. *Alapos ember, jól dolgozik.*

4. Jelentős mértékű, fokú. *Az üzlet alapos átalakításra szorul. Alaposan megfázott.*

✧ Szin: **1.** *megalapozott, jogos, indokolt, komoly, nyomós* **2.** *gondos, beható, részletes, teljes, átfogó* **3.** *precíz, megbízható* **4.** *jelentékeny, nagyfokú*

✧ Ell: **1.** *alaptalan, komolytalan, indokolatlan* **2.** *felszínes, felületes,* (idegen) *parciális* **3.** *felszínes, felületes, hanyag* **4.** *jelentéktelen, csekély*

✧ Etim: Az → *alap* főnév nyelvújítás kori származéka.

alapoz ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (Építményt) alappal ellát, készíti az alapját. *Már alapozzák az új szállodát.* (átvitt) *Alapozza a karrierjét.*

2. (Falat, vásznat) alapozófestékkel vagy egyéb anyaggal bevon. *Végleges festés előtt a felületet alapozni kell.*

3. Valamire alapít. *Állítását tényekre alapozza.*

✧ Szin: **2.** *aláfest* **3.** *épít*

✧ Etim: Az → *alap* főnév nyelvújítás kori származéka.

alaprajz ◆◆◆ fn

Vízszintes keresztmetszeti (vázlatos) rajz. *A lakást még nem látta, csak az alaprajzát.*

✧ Szin: *tervrajz, vázlat,* (bizalmas) *skicc*

✧ Etim: Összetétel: → *alap* + → *rajz*.

alapszín ◆◆ fn

1. A színkép hét látható színe közül az egyik. *A szivárvány az alapszínekből áll.*

2. Azoknak a színeknek az egyike, amelyeket más színekből nem lehet kikeverni. *A sárga, a vörös és a kék a három alapszín.*

3. Uralkodó, meghatározó szín. *A berendezés barna alapszínét jól élénkítik a piros és sárga lakástextilek.*

✧ Etim: Összetétel: → *alap* + → *szín*.

alaptalan ◆◆◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*

Alap nélküli. *Alaptalan a gyanúja, hiszen nem tudhat semmit. Alaptalanul haragszik rám, nem tettem ellene semmit.*

✧ Szin: *megalapozatlan, indokolatlan, légből kapott, valótlan*

✧ Ell: *megalapozott, indokolt, valós, jogos*

✧ Etim: Az → *alap* főnév nyelvújítás kori származéka.

alapul ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

Valamely lényeges feltételből következik, rá támaszkodik. *Kutatási eredményei kísérleteken alapulnak. Véleménye tényeken alapul.*

✧ Szin: *alapszik; épül valamire; származik, következik valamiből*

✧ Etim: Az → *alap* főnév nyelvújítás kori származéka.

alapvető ◆◆◆◆◆ mn *~k* vagy *~ek, ~t, ~en*

1. Valami alapjának tekintett. *A kutatásban az alapvető munkát a professzor végezte.*

2. Legfőbb, lényegbevágó. *Alapvető kérdés, hogy elhisszük-e, amit mond.*

✧ Szin: **1.** *elsődleges, meghatározó, kulcsfontosságú, lényegbevágó,* (idegen) *fundamentális, primer* **2.** *a legfontosabb, a leglényegesebb*

✧ Ell: **1.** *másodlagos,* (idegen) *szekunder* **2.** *lényegtelen, mellékes*

✧ Etim: Összetétel; → *alap* + *vető*: a → *vet* ige származéka.

álarc ◆◆◆◆ fn

Az arc elrejtésére, illetve védelmére való eszköz. *A bálban mindenki álarcot viselt. A tűzoltók álarccal védik arcukat mentés közben.* (átvitt) *Valaminek az álarcában*: azt színlelve. *A becsületesség álarcában megtévesztette barátait.*

✧ Szin: (népi, kissé régi) *maszk, maszka,* (bizalmas) *maskara,* (ritka, választékos) *álca;* (Va, Mv; Fv, Ka, Dv bizalmas) *maszka*

✧ Etim: Összetétel; *ál*: honfoglalás előtti török jövevényszó + → *arc*.

alárendel ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Valaki vezetése alá helyez valakit, valamit. *Az új részleget a főmérnök közvetlen irányításának rendelték alá.*

2. Háttérbe szorít valamit. *Egyéni érdekeit alárendeli a közösség céljainak.*

✧ Szin: **1.** *alávet* **2.** *alávet; valakinek, valaminek a szolgálatába állít*

✧ Ell: *fölérendel; függetlenít valakitől*

✧ Etim: Igekötős ige: → *alá* + → *rendel*.

alászolgája ◆ mondatszó (régi)

(Köszönésként:) Alázatos szolgája (vagyok önnek, önöknek). *Mennem kell, uraim, alászolgája.*

✧ Szin: *viszontlátásra,* (régi) *ajánlom magamat*

✧ Táj: *alája szoknyája*

✧ Etim: Összevonással keletkezett az *alázatos szolgája* üdvözlési formulából.

☝ Az egykor férfiak által használt, alárendeltséget is kifejező elköszönő formula mára elavult, legfeljebb tréfásan használható. Valaha így válaszoltak rá: *Volt szerencsém.*

alátét ◆ fn *~ek, ~et, ~e* vagy *~je*

1. Valami alá védőnek tett tárgy: kistányér, illetve üvegből, papírból, textilből stb. készült korong vagy téglalap. *Tegyél alátétet a kávéscsésze alá, nehogy foltot hagyjon az abroszon! Jobban tudsz írni, ha a papír alatt alátét van.*

2. (Műszaki használatban:) Valami alá védőnek vagy rögzítésként helyezett tárgy. *Alátéttel használd a csavart, úgy jobban fog!*

✧ Etim: A → *tesz* ige → *alá-* igekötős alakjának származéka; lásd még: → *tét*.

alatt ◆◆◆◆◆ nu

1. A jelzett szintnél alacsonyabb helyen. *A mélyföld a tenger szintje alatt helyezkedik el.* ■ *Egy fedél alatt*: együtt. *Egy fedél alatt élünk, mindenkinek ki kell vennie a részét a házimunkából!* | *A föld alatt*: a sírban. *Nagyszülei már mind a föld alatt nyugosznak.*

2. A településnek a vízfolyás irányában lenti, illetve déli szélénél. *Pest alatt a Dunán szoktak evezni.*

3. A jelzett helyen, címen. *A Váci utca 6. szám alatt lakik.*

4. A jelzettnél alacsonyabb szinten. *20 fok alatt van a hőmérséklet. Eredményei az átlag alatt vannak.*

5. Valami következtében. *A nagy súly alatt megroppant a födém.* ■ *Valaminek a terhe alatt*: súlyos következményeinek kitéve. *A gondok terhe alatt összeomlott.* | *Járom alatt nyög*: le van igázva.

6. Valamely alárendelt helyzetben. *A híres tudós vezetése alatt dolgozott.* ■ *Valaki keze alatt*: az ő irányításával. *Három inas dolgozik a mester keze alatt.*

7. A jelzett idő folyamán, időtartamán belül. *Óra alatt is mással foglalkozik. Hogy nem értünk egyet, kiderült a beszélgetés alatt.*

✧ Szin: **7.** *közben, során, idején*

✧ Ell: **1., 2., 4.** *fölött*

✧ Etim: Ősi, ugor kori tő megszilárdult ragos alakulata.

✧ Ö: tenger + alatt + járó

☝ Mást jelent: *két óra alatt tanulja meg a leckét* (szüksége van a teljes két órára) és *két órán belül megtanulja a leckét* (lehet, hogy hamarabb).

alatta ◆ személyragos hsz

Valami, valaki alatt. *Az alattunk levő lakásban mindig zaj van.*

✧ Ell: *fölötte*

✧ Etim: Az → *alatt* névutó ragozott alakja.

☝ Ragozása: *alattam, alattad, alatta, alattunk, alattatok, alattuk*.

alattomos ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

Rejtetten rosszindulatú. *Alattomos ember hírében áll. Alattomos betegsége későn derült ki.*

✧ Szin: *álnok,* (választékos) *fondorlatos, sanda,* (bizalmas) *sunyi* ● *A szeme se áll jól.*

✧ Táj: *kamuti, kummancs*

✧ Ell: *egyenes, őszinte, becsületes, nyílt*

✧ Etim: A régi nyelvi *alattan* ‘lent’ határozószó származéka.

alattvaló ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Valamely hatalomnak alávetett ember. *Hűséges alattvalója a királynak.*
2. Valamely állam (többnyire királyság) polgára. *Már húsz éve brit alattvaló.* (gúnyos) *Az alattvalók nem örülnek a döntésnek.*
✧ Szin: **1.** *alárendelt* **2.** *állampolgár*
✧ Ell: **1.** *uralkodó*
✧ Etim: Összetétel: → *alatt* + → *való*.

alávaló ◆◆◆ mn *~k* vagy *~ak, ~t, ~an*
Minden rosszra képes. *Alávaló gazember, nem akarom többé látni.*
✧ Szin: *becstelen, gonosz, galád, aljas, hitvány, semmirekellő, bitang,* (bizalmas vagy tréfás) *akasztófáravaló* • *Akasztófára sem jó. Nem érdemli meg, hogy süssön rá a nap.*
✧ Táj: *alattyán*
✧ Ell: *nemes, tisztességes, becsületes*
✧ Etim: Összetétel: → *alá* + → *való*.

alázat ◆◆◆◆ fn *–, ~ot, ~a*
Önmegtagadó szerénység. *Mély alázattal borult az uralkodó lába elé. Kellő alázat nélkül nincs is igazi művészi teljesítmény.* (régi) *Alázattal kér valakit*: alázatosan. *Alázattal kérem felségedet, hogy bocsásson meg!*
✧ Szin: *alázatosság, megalázkodás, hódolat, meghunyászkodás*
✧ Ell: *fennhéjázás, önteltség, gőg, önhittség*
✧ Etim: Az *aláz* ige származéka, amely egy ősi, uráli kori tőből alakult.

alázatos ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
1. Saját alárendelt, függő helyzetét hangsúlyozó (személy). *Idegesítenek az alázatos emberek.* (régi) *Alázatosan jelentem, megjöttem.*
2. Alárendelt helyzetét hangsúlyozó személyre jellemző, tőle származó. *Alázatos hangon beszélt az igazgatóval. Alázatos levélben könyörgött neki.*
✧ Szin: (rosszalló) *alázatoskodó, meghunyászkodó* • **1.** *A saját árnyékának is köszön.*
✧ Ell: *fölényes, öntudatos, büszke,* (rosszalló) *gőgös, önhitt*
✧ Etim: Az → *alázat* főnév származéka.

albatrosz ◆ fn *~ok, ~t, ~a*
Fehér tollazatú, fekete szárnyú óceáni viharmadár. *Az albatroszok kitartó vitorlázórepülők. Az albatroszok közül a legnagyobb a vándor albatrosz, kiterjesztett szárnya 3 méternél is hosszabb.*
✧ Etim: Portugál és spanyol, végső soron talán arab eredetű nemzetközi szó.

albérlet ◆◆◆◆ fn
Főbérlőtől vagy tulajdonostól bérelt lakás, lakásrész, hivatal vagy üzlethelyiség. *Évek óta albérletben lakik egy idős asszonynál. A kft. csak albérletbe kapta meg ezt a helyiséget, az épület a tervezőintézeté.*
✧ Szin: (Fv bizalmas) *privát*
✧ Etim: Összetétel; *al*: ősi, uráli kori szó + → *bérlet*.

album ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
1. Gyűjtemény megőrzésére való könyvféle tartó. *Albumba rakja a bélyegeket. A fényképeket albumban gyűjti.*
2. Színes műmellékletekkel díszített, nagyméretű művészettörténeti könyv. *Művészeti albumot kapott ajándékba.*
✧ Szin: **1.** *bélyegalbum, fényképalbum* **2.** *képeskönyv*
✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.

álcáz ◆◆◆ ige *~ni*
1. *Valaminek álcázza magát*: megtévesztésül, színleg valamilyennek mutatja magát. *Rendes embernek álcázza magát.*
2. Megtévesztésül eltakar valamit. *Az orvvadászok gallyakkal álcázták a farkascsapdát.*
3. Valódi érzést, tulajdonságot takargat. *Mosollyal álcázza dühét.*
✧ Szin: **2.** *elrejt, elfed, leplez* **3.** *elrejt, elfed, leplez,* (választékos) *palástol, elkendőz*

✧ Ell: **1., 3.** *feltár, megmutat, napvilágra hoz*
✧ Etim: A nyelvújítás kori *álca* főnév származéka. Az *álca* az *álorca* összetételből (*ál*: honfoglalás előtti török jövevényszó + → *orca*) keletkezett szórövidüléssel.

áld ◆◆◆◆◆ ige *~ani*

1. Hálával emleget valakit, valamit. *Még az emlékét is áldja.*
2. (Népies elköszönésben:) *Isten áldja!*: minden jóban legyen része a továbbiakban.

✧ Szin: **1.** *magasztal, dicsőít, dicsér*
✧ Ell: **1.** *átkoz, ócsárol, szid* **2.** *ver*
☝ Egyes szám 2. személyű, határozott ragozású felszólító módú alakja: *áldd!* A múlt időt kifejező toldalékok kötőhangzóval kapcsolódnak hozzá: *áldottam, áldottál* vagy *áldottad* stb.

áldás ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. (Istentől származó) kegyelem, jóakarat. *Isten áldását kéri tervei megvalósításához.* ■ *Nincs áldás valamin*: **a)** nem sikerül. *Nincs áldás ezen a munkán.* **b)** bajt hoz. *Nincs áldás az új autón.*
2. Ima jellegű rövid szöveg. *Elmondja az asztali áldást.*
3. Jóváhagyás. ■ *Áldását adja valamire*: jóváhagyja. *Nem adom áldásom erre a tervre!* | *Áldását adja valakikre*: házasságukat jóváhagyja. *Áldását adja a fiatalokra, minden jót kíván nekik.*
4. (tréfás) (Kifejezésekben:) ■ *Hull rá az áldás*: szidják. | *Csőstül jön az áldás*: egymás után érik a bajok.

✧ Szin: **1.** *segítség* **2.** *imádság* **3.** *beleegyezés*
✧ Ell: **1.** *átok* **3.** *elutasítás*
✧ Etim: Az → *áld* ige származéka.
☝ A református vallásúak köszönése: *Áldás, békesség!* Erre a válasz: *Isten áldásával!*

áldatlan ◆◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*

Kellemetlenséggel, bajjal járó. *Áldatlan állapotok uralkodnak az országban.*

✧ Szin: *átkos, komisz, balszerencsés, rendezetlen, zűrzavaros,* (idegen) *kaotikus*
✧ Ell: *kellemes, szerencsés, rendezett*
✧ Etim: Az → *áld* ige származéka.

áldomás ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. (népi) Megállapodást jelképesen megpecsételő ivás. *Miután megkötötték a vásárt, áldomást ittak.*
2. (régi) Pohárköszöntő, jókívánság. *Elmondta az áldomást az új pár egészségére.*
3. (régi) Ősmagyar áldozathoz kapcsolódó lakoma. *Áldomást ültek, miután elfoglalták új szálláshelyüket.*

✧ Szin: **2.** (régi) *szerencsekívánat,* (népi) *tószt* **3.** (régi) *evés-ivás*
✧ Etim: Az → *áld* ige származéka.

áldoz ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Valamit általában elégetve, szertartásosan felajánl valamely természetfölötti hatalomnak. *Az ősmagyarok engesztelésül vagy hálájuk jeléül lovat áldoztak isteneiknek. Legtöbbször források, fák mellett áldoztak.*
2. Magasztos dologért önként odaad valami számára nagyon fontosat. *Életét áldozta a szabadságért.*
3. (választékos) Rendelkezésre bocsát; valaki, valami javára fordít valamit. *Áldozzon öt percet a drága idejéből! Áldozzon a pénzéből a szegényeknek is!*
4. (Katolikus szertartás szerint) oltáriszentségben részesül. *Először gyónt, azután áldozott.*

✧ Szin: **2.** *ad* **3.** *fordít, ráfordít, költ, szán, szentel*
✧ Ell: **3.** *megtagad valakitől valamit*
✧ Etim: Az → *áld* ige származéka.

áldozat ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. A feláldozást kísérő szertartás. *Zeusz kegyeiért bemutatták az áldozatot.*
2. Az, akit vagy amit feláldoznak. *Az istenségnek szánt áldozat az oltárra kötözve feküdt.*
3. Az, akit a baj sújtott. *A háború áldozatainak száma ismeretlen.*
4. Erején felüli megpróbáltatás, lemondás. *Gyermekeiért vállalta az áldozatot.*

✧ Szin: **3.** *mártír, vértanú* **4.** *önfeláldozás*
✧ Etim: Az → *áldoz* ige származéka.

alfa ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. A görög ábécé első betűje. *A görög betűk közül az alfát tanulta meg először.* (Jelzőként, tudományos szóhasználatban:) Ezzel a betűvel jelölt. *A béta és a gamma szög segítségével számold ki az alfa szöget!*
2. (Kifejezésekben:) Felsorolásban az első. ■ *Alfától az ómegáig*: elejétől a végéig. *Alfától az ómegáig mindent megtanult, amit a szakmáról tudni lehet.*

✧ Szin: **2.** *kezdet, valaminek az eleje*
✧ Ell: **2.** *ómega, vég*
✧ Etim: Héber eredetű latin jövevényszó.

alföld ◆◆◆◆ fn

A tengerszint fölött 200 m-nél nem magasabb síkság. *Az alföldeken rendszerint mezőgazdaságból élnek az emberek. Az Alföld*: a nagy magyar alföld, a Nagyalföld. *„Lenn az Alföld tengersík vidékin Ott vagyok honn, ott az én világom”* (Petőfi S.: Az Alföld).

✧ Szin: *síkság, sík, lapály, puszta,* (választékos) *róna, rónaság*
✧ Ell: *hegyvidék, dombvidék, hegység, dombság*
✧ Etim: Összetétel; *al*: ősi, uráli kori szó + → *föld*.

alga ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Vízben élő, gyökér nélküli, klorofiltartalmú növény. *A „zöld aranynak” is nevezett algát a jövő táplálkozásának egyik alapanyagaként tartják számon.*

✧ Etim: Valószínűleg indoeurópai eredetű latin jövevényszó.

algebra ◆◆◆ fn –, *~t, ~ja*

A matematika egyik ága, amely egyenletek megoldásával, műveletek általánosításával és számelmélettel foglalkozik. *Jobban szereti a geometriát, mint az algebrát.*

✧ Szin: *számtan,* (régi) *betűszámtan, betűszámvetés*
✧ Táj: *számolás*
✧ Etim: Arab eredetű nemzetközi szó.

alibi ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. Bizonyíték arra, hogy a gyanúsított a bűncselekmény idején másutt tartózkodott. *Tökéletes alibije van, nem tartóztathatjuk le. A krimiben az alibi megdönthetetlennek látszott.*

2. Kibúvó, ürügy. *Alibiként használja rengeteg elfoglaltságát, hogy ne kelljen találkoznia a rokonaival.* (Jelzőként:) *Alibi munka*: látszólagos, színlelt, tessék-lássék munka. *Ez a négyórás alibi munka nem fárasztja ki túlságosan.* | *Alibi állás*: névleges állás, ahol valójában nem kell dolgozni. *Alibi állással próbálja leplezni az italcsempészést.*

✧ Szin: **1.** *mentség, igazolás,* (régi) *máshollét* **2.** *mentség, igazolás*
✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.

alig ◆◆◆◆◆ hsz

1. Nagyon keveset, kevéssé. *Alig dolgozik, mindig csavarog. Már alig lát.*

2. Nagyon nehezen. *Alig bírja mozgatni a lábát, annyira megütötte.*

3. Nagyon ritkán. *Alig találkozunk mostanában a régi barátokkal.*

4. Csak megközelítően. *Alig 2 kilós az újszülött, de szép formás.*

5. (Kötőszószerűen:) Alighogy, amint. *Alig fejezte be a könyvet, már kezdi is a következőt.*

✧ Szin: **1.** *nemigen, kismértékben* **2.** *bajosan, üggyel-bajjal* **3.** *elvétve, hébe-hóba, néha* **4., 5.** *éppen hogy csak*
✧ Ell: **1.** *sokat* **2.** *könnyedén* **3.** *gyakran, sokszor, sokat* **4.** *pontosan*
✧ Etim: Ősi, uráli kori tő megszilárdult ragos alakulata.

aligátor ◆ fn *~ok, ~t, ~a* vagy *~ja*

Krokodilféle, széles orrú, páncélos hüllő. *Amerikában az aligátort farmokon tenyésztik.*

✧ Etim: Spanyol eredetű nemzetközi szó.
☝ Egy *l*-lel írjuk és ejtjük.

alispán ◆◆ fn (régi)

A vármegyei közigazgatás választott feje 1950-ig. *„Az alispán a főügyésszel s jegyzővel szobájába zárkózott, s kétségen kívül igen fontos tárgyakról beszélgetve…”* (Eötvös J.: A falu jegyzője).

✧ Szin: (régi) *viceispán, vicispán*
✧ Ell: (régi) *főispán*
✧ Etim: Összetétel; *al*: ősi, uráli kori szó + → *ispán*.

alj ◆◆◆◆ fn *~ak, ~at, ~a* (választékos)

Női ruhadarab, amely a testet deréktól lefelé körbefogja. *Az ünnepélyen sötét aljat visel fehér blúzzal.*

✧ Szin: *szoknya*
✧ Táj: *rokolya, rokona*
✧ Etim: Elvonás az ősi, uráli kori *al* ‘alsó rész’ főnév birtokos személyjeles *alja* alakjából.
✧ Ö: csésze + alj, derék + alj, hón + alj, zászló + alj

aljas ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an* vagy *~ul*

Gátlástalanul gonosz, alattomos. *Ez a gazember aljasul elbánt szegény szomszédjával.*

✧ Szin: *alávaló, elvetemült, becstelen, hitvány, jellemtelen, galád*
✧ Ell: *nemes, becsületes, tisztességes*
✧ Etim: Az → *alj* főnév származéka.

alkalmas ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

Valamely követelménynek, helyzetnek megfelelő. *Ez a deszka nem alkalmas könyvespolcnak. Szemhibája miatt nem alkalmas gépkocsivezetőnek. Megvárta az alkalmas pillanatot.*

✧ Szin: *hasznavehető, célszerű, kellő, illő,* (bizalmas) *odavaló*
✧ Táj: *alkalmatos*
✧ Ell: *alkalmatlan, hasznavehetetlen*
✧ Etim: Az → *alkalom* főnév származéka.

alkalmasint ◆◆◆ hsz (választékos, kissé régi)

Valószínűleg. *A kísérletet alkalmasint meg kell ismételni.*

✧ Szin: (választékos, kissé régi) *hihetőleg, vélhetőleg, sejthetően, feltehetőleg*

✧ Ell: (választékos, kissé régi) *aligha*
✧ Etim: Az → *alkalom* főnév megszilárdult ragos alakulata.
☝ Gyakran használják a szót ‘alkalomadtán’ jelentésben, sőt ma már ez a használat a szokásosabb a beszélt nyelvben.

alkalmatlan ◆◆◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*
1. Nem alkalmas valamire. *Erre a munkára alkalmatlan vagyok. Ez a vastag ceruza írásra alkalmatlan.*
2. Olyan (személy), aki terhére van valakinek. *Az alkalmatlan vendégnek természetesen nem örültek.*
✧ Szin: **1.** *hasznavehetetlen, nem megfelelő* **2.** *terhes, kellemetlen* ● **1.** *Alkalmatos, mint a vak a tetűfogásra.*
✧ Ell: **1.** *alkalmas, hasznos* **2.** *kellemes*
✧ Etim: Az → *alkalom* főnév származéka.

alkalmaz ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Felhasznál valamit valamire. *A repülőgépgyártásban sok alumíniumot alkalmaznak.*
2. Felfogad munkára valakit. *Idénymunkára diákot alkalmaz. Telefonkezelőnek alkalmazták.*
3. A körülményekhez igazít valamit. *Viselkedését a helyzethez alkalmazza. A regényt színpadra alkalmazta. Az esetre a megfelelő jogszabályt alkalmazza.*
✧ Szin: **1.** *igénybe vesz* **2.** *szerződtet, foglalkoztat, felvesz* **3.** *átültet,* (idegen) *adaptál, aktualizál*
✧ Táj: **2.** *szegődtet*
✧ Ell: **2.** *felmond, elbocsát, elküld*
✧ Etim: Az → *alkalom* főnév származéka.

alkalmazkod|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*
Igazodik valamihez, valakihez. *Alkalmazkodott a főnökéhez, magatartását neki tetszően alakította. Szemünk alkalmazkodik a fényviszonyokhoz, gyorsan követi változásukat.*
✧ Szin: *illeszkedik, idomul, hozzáedződik,* (idegen) *akklimatizálódik*
✧ Etim: Az → *alkalmaz* ige származéka.

alkalmazott I. ◆◆◆◆◆ mn, mn-i in *~ak, ~at, ~an*
Gyakorlati, tapasztalati. *A nyelvművelés alkalmazott nyelvészeti tudományág, amely az elméleti nyelvtudomány eredményeit a gyakorlatban alkalmazza.*
✧ Ell: *elméleti,* (idegen) *teoretikus*
✧ Etim: Az → *alkalmaz* ige befejezett melléknévi igeneve.

alkalmazott II. ◆◆◆◆◆ fn *~ak, ~at, ~ja*
Munkavállaló, dolgozó. *Az állami alkalmazottak fizetési kategóriáit törvény szabályozza. Háztartási alkalmazott egy családnál.*
✧ Szin: *munkaerő, beosztott*
✧ Ell: *munkáltató, főnök*
✧ Etim: Az → *alkalmaz* ige főnevesült melléknévi igeneve.
✧ Ö: köz + alkalmazott

alkalmi I. ◆◆◆◆ mn *~ak, ~t, ~lag*
1. Ünnepélyes alkalomhoz kapcsolódó vagy illő. *A fogadáson alkalmi ruhában illik megjelenni. Ő mondja az alkalmi beszédet.*
2. Ritka, előnyös. *Ez igazán alkalmi vétel volt.*
3. Véletlenül adódó, alkalomszerű. *Alkalmi ismerősei megmutatták neki a várost. Csak alkalmi munkát végez. Csak alkalmilag ül autóba, inkább villamossal jár.*
✧ Szin: **1.** *estélyi* **2.** *olcsó, leértékelt, filléres, akciós* **3.** *véletlenszerű, időszakos, esetleges, ideiglenes*
✧ Ell: **1.** *hétköznapi* **2.** *drága,* (idegen) *luxus-* **3.** *gyakori, állandó*
✧ Etim: Az → *alkalom* főnév származéka.

alkalmi II. ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (kissé régi, bizalmas)
Kedvezményes áron hibás vagy használt árut forgalmazó üzlet. *Alkalmiban vette a cipőjét.*
✧ Szin: (kissé régi) *bizományi*
✧ Etim: Az → *alkalom* főnév származéka.

alkalom ◆◆◆◆◆ fn *alkalmak, alkalmat, alkalma*
1. Valaminek a véghezviteléhez szükséges körülmény, időpont. *Itt a nagy alkalom. Talál rá alkalmat, hogy megmondja a véleményét.* ● Szólás: *Alkalom szüli a tolvajt.*
2. (Ünnepi) esemény. *Készülődik a nagy alkalomra. Az alkalomhoz van öltözve.*
3. (Névutószerűen:) *Valaminek alkalmából*: valaminek okán, valami miatt. *Születésnapod alkalmából minden jót kívánunk.* | *Valaminek alkalmával*: valaminek idején, időpontjában. *A legutóbbi tárgyalásuk alkalmával sikerült megállapodni.* | *Ez alkalommal*: ezúttal, most, ebben az esetben. *Ez alkalommal nem úszod meg szárazon!*
✧ Szin: **1.** *lehetőség, esély, helyzet,* (bizalmas) *sansz, ziccer, apropó* **2.** *összejövetel, ünnepség, ünnepély*
✧ Etim: A bizonytalan eredetű, elavult *alk* ‘valamihez való illeszkedés’ származéka.
☝ Az *alkalmából* és az *alkalmával* határozóragos főnév egyaránt használatos névutói szerepben. Jeles eseménnyel kapcsolatban az *alkalmából* a szokásos: *gratulál valakinek a névnapja, esküvője, kitüntetése* stb. *alkalmából*. Puszta időpont megjelölésére az *alkalmával* való, pl.: *Legutóbbi találkozásunk alkalmával említetted, hogy…*

alkalomadtán ◆◆◆ hsz
Alkalomszerűen, esetenként. *Alkalomadtán meglátogathatnál. Csak alkalomadtán fordulok meg náluk.*
✧ Szin: *alkalmilag, adódó alkalommal, néha, ritkán, olykor-olykor*

✧ Ell: *gyakran, gyakorta, sűrűn, rendszeresen*
✧ Etim: Összetétel; → *alkalom* + *adtán*: az → *ad* ige származéka.

alkat ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Testi felépítés. *Tömzsi az alkata.*

2. Lelki sajátságok összessége. *Ideges alkat, pedig ehhez a munkához tökéletes belső nyugalomra lenne szüksége.*

✧ Szin: **1.** *termet, testalkat, forma* **2.** *alaptermészet, természet, lelkialkat,* (idegen) *habitus*
✧ Etim: A bizonytalan eredetű, elavult *alk* ‘valamihez való illeszkedés’ nyelvújítás kori származéka.

alkatrész ◆◆◆◆ fn

Több részből álló dolognak, gépnek, szerszámnak, szerkezetnek valamely része. *Az öreg autókhoz már nehéz alkatrészt kapni. Apám alkatrészekre bontotta a varrógépet, és végül sikerült megjavítania.*

✧ Szin: *alkotóelem, alkotórész, tartozék, kellék, hozzávaló, összetevő,* (idegen) *komponens*
✧ Etim: Összetétel: → *alkat* + → *rész*.

alkímia ◆ fn –, *~t, ~ja* (idegen)

Vegyészeti jellegű középkori áltudomány. *Az alkímia célja az volt, hogy nem nemes fémekből aranyat állítson elő.*

✧ Szin: *titkos vegyészet, aranycsinálás,* (régi) *bűvegyészet*
✧ Etim: Arab eredetű nemzetközi szó.

alkohol ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

1. Színtelen, égető ízű folyadék, etilalkohol. *Alkohollal fertőtlenítette a sebet.*

2. Szeszes ital. *Ha volánhoz ülsz, ne fogyassz alkoholt!* • Szólás: *Alkoholba fojtja a bánatát*: bánatában sok szeszes italt fogyaszt.

3. (A kémiában:) *Alkoholok*: szénhidrogénekből és hidroxilcsoportokból álló szerves vegyületek. *Az alkoholok oxidációjakor aldehidek keletkeznek.*

✧ Szin: **1.** *szesz, borszesz* **2.** (bizalmas) *itóka, tütü,* (szleng) *pia*
✧ Etim: Arab eredetű nemzetközi szó.

alkoholizmus ◆◆ fn –, *~t, ~a*

Nagy mértékű alkoholfogyasztás, illetve ennek kóros szenvedélye. *Egész családjának az életét tönkretette alkoholizmusával.*

✧ Szin: *iszákosság, részegesség, részegeskedés*
✧ Ell: *józanság, mértékletesség,* (idegen) *absztinencia*
✧ Etim: Az *alkohol* főnév származéka.

alkonyat ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

A besötétedést közvetlenül megelőző napszak. *Alkonyatkor hűvösre fordul az idő.*

✧ Szin: *napnyugta, naplemente, sötétedés,* (választékos) *alkony,* (régi) *esthajnal*
✧ Táj: *napszentület, szürkönyet*
✧ Ell: *hajnal, virradat, pirkadat, napkelte*
✧ Etim: A nyelvújítás kori *alkony* főnév származéka. Az *alkony* elvonás az *alkonyodik* igéből, amely az elavult *alk* ‘valamihez való illeszkedés’ származéka.

alkot ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Folyamatos munkával létrehoz valamit. *Az író egymás után alkotja a remekműveket. A parlament az idén sok törvényt alkotott.*

2. (Tudati tartalmat) létrehoz, kialakít. *Fogalmat alkot eddig ismeretlen dolgokról.*

3. Kitesz, képez valamit. *Egységes csapatot alkotnak.*

✧ Szin: **1.** *teremt, készít, csinál, előállít, épít,* (rosszalló) *kreál* **2.** *teremt, csinál,* (rosszalló) *kreál*
✧ Ell: **1.** *megsemmisít, lerombol*
✧ Etim: A bizonytalan eredetű, elavult *alk* ‘valamihez való illeszkedés’ származéka.

alkotmány ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Egy állam alaptörvényeinek összessége. *Az állampolgárok jogait és kötelességeit az alkotmány rögzíti.*

2. (népi, régi) Szerkezet. *Mi lehet ez a furcsa alkotmány?*

3. (tréfás vagy rosszalló) Építmény. *A telken álló rozoga alkotmányt leginkább szerszámoskamrának néztük.*

✧ Szin: **1.** *alaptörvény, alapszabályzat,* (idegen) *charta* **2.** (rosszalló) *csinálmány* **3.** (rosszalló) *tákolmány*
✧ Etim: Az → *alkot* ige származéka.

alku ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Szóbeli egyezkedés a két fél számára előnyös megállapodás céljából. *Ez nem lehet alku tárgya.* ■ *Alkuba bocsát*: adás-vétel, egyezkedés tárgyává tesz valamit.

2. Egyezkedés eredményeként létrejött megállapodás. *Megszegte az alkut. Az eladó és a vevő végre megkötötte az alkut.* ■ *Áll az alku*: létrejött a megegyezés, érvényes a dolog.

✧ Szin: **1.** *alkudozás* **2.** *egyezség, egyezmény, szerződés, fogadás,* (idegen) *paktum*
✧ Táj: *aku*
✧ Etim: Vagy elvonás az → *alkuszik* igéből, vagy az elavult *alk* ‘valamihez való illeszkedés’ folyamatos melléknévi igeneve.

alkudoz|ik ◆◆◆ ige *~ni*

Egyezkedik. *A turista hosszasan alkudozott a bazárbeli kereskedővel. A gyerekek azon alkudoznak, melyikük vigye ki a szemetet.* • Szólás: *Alkudozik, mint cigány a lóra.*

✧ Szin: *alkudik, alkuszik, tárgyal,* (régi) *paktál*
✧ Etim: A bizonytalan eredetű, elavult *alk* ‘valamihez való illeszkedés’ származéka.

alkusz ◆ fn *~ok, ~t, ~a* (régi)
Kereskedelmi ügyleteket lebonyolító személy. *Az alkusz feladata, hogy az eladót és a vevőt összehozza, a feltételeket közvetítse.*
✧ Szin: *ügynök, pénzügynök, tőzsdeügynök, tőzsdés,* (idegen) *bróker*
✧ Etim: Nyelvújítás kori elvonás az *alkuszik* igéből.

alkusz|ik ◆◆◆◆ ige *alkudni*
Számára kedvező árra törekedve tárggyal az eladóval. *Egy kertes házra alkuszik.* (átvitt) *Nem alkuszik*: ragaszkodik elveihez, nem enged álláspontjából.
✧ Szin: *alkudozik, egyezkedik*
✧ Táj: *egyeskedik*
✧ Etim: A bizonytalan eredetű, elavult *alk* ‘valamihez való illeszkedés’ származéka.
☝ Jelen időben az *sz*-es tőváltozaton kívül *d*-s változat is előfordul: *alkuszom*, de népiesen *alkudok; alkudtok* és *alkusztok.*

áll[1] ◆◆◆◆◆ ige *~ni* vagy (régi, népi) *~ani*
1. Függőleges helyzetben a lábára nehezedik. *A fiú órák óta a kapu előtt áll.* ■ *Négykézlábra áll*: a négy végtagjára nehezedik rá. *A kisgyerek négykézlábra állva kúszik végig a szobán.* | *Talpra áll*: **a)** feláll. *Állj talpra, megmérem, milyen magas vagy!* **b)** meggyógyul, rendbe jön. *Örülök, hogy végre talpra álltál a sok gond után!* | *Mellé áll valakinek*: támogatja. *Sokan álltak az új igazgatójelölt mellé.* | *Állok elébe (valaminek)*: nem ijedek meg tőle, elfogadom. *Minden kihívásnak örömmel állok elébe!* • Szólás: *Alig áll a lábán*: nagyon gyenge, fáradt. | *Áll, mint a sóbálvány; áll, mint a cövek;* (rosszalló) *áll, mint egy faszent*: mereven áll. | (rosszalló) *Áll, mint szamár a hegyen* vagy *mint Bálám szamara*: tanácstalanul, bambán.
2. Függőlegesen kimagaslik, fölnyúlik. *A ház mellett egy nagy fa áll.* • Szólás: *Égnek áll a haja*: nagyon nem tetszik neki valami.
3. Nem mozog, nem működik. *Vihar előtt sokszor áll a levegő. Éppen áll a villamos. Két napja állnak a gépek.*
4. (Felhasználatlanul) hever, pihen. *Halomban állnak nála a régi újságok. Jó, ha a tészta áll egy kicsit.*
5. (Folyamat, cselekvés) nem halad előre. *Anyaghiány miatt hetekig állt a munka.*
6. Kész állapotban van. *Végre áll a ház.*
7. Folyamatban van. *Napokig állt a bál, jöttek a vendégek a lakodalomba.*
8. Érvényben van. *Akkor áll az alku! Aláírhatjuk!*
9. (Valamilyen helyzetben) van. *Itt állok a nagytakarítás közepén.* ■ *Harcban áll valakivel*: harcol ellene. | *Arányban áll valamivel*: arányos vele. • Szólás: *Neki áll feljebb*: jogtalanul megsértődik, illetve szemtelenkedik.
10. Kinéz valahogy, illetve valamilyen kifejletre mutat. *Most úgy áll a dolog, hogy győzhetünk. A csata vesztésre áll.*
11. Valahogyan mutat valakin, illik valakinek. *Szépen áll rajta a ruha. Jól áll neked a piros szín.*
12. Hirtelen jön. *Pénz áll a házhoz.*
13. Múlik valakin. *A főnökön áll a siker.*
14. Összetevődik valamikből. *Ez a gép ócska alkatrészekből áll. Nem csak munkából áll az élet.*
15. Elvisel valakit, valamit. *Ez a kutya nem állja az idegeneket.*
16. (Ígéretet) megtart. *Bízhatsz benne, állja a szavát.*
17. Elkezd valamit. *Hétfőn újra munkába áll. A fiú katonának állt.*
✧ Szin: **1.** *álldogál, ácsorog* **3.** *rostokol, vesztegel, várakozik* **6.** *elkészül* **7.** *folyik, tart* **8.** *érvényes, hatályos* **10.** *látszik* **13.** *függ valakitől* **15.** *állhat, szível* **16.** *tart* • **16.** *Ura a szavának.*
✧ Ell: **1.** *megy, halad, mozog* **3.** *megy, halad, mozog, működik*
✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.
✧ Ö: elő + áll, félre + áll, fenn + áll, helyt + áll, tovább + áll

áll[2] ◆◆◆◆ fn *~ak, ~at, ~a*
Az arcnak a száj alatti kerekded része. *Az állán kisebb szakállt növesztett.* ■ *Állig fegyverben*: teljesen fölfegyverkezve. *Felsorakoztak a katonák, állig fegyverben.* | *Állig begombolkozik* vagy *begombolkozó*: **a)** nagyon zárt öltözéket visel. *Ebben a szeles időben mindenki állig begombolkozva várja a villamost.* **b)** tartózkodóan viselkedik. *Ki ez az állig begombolkozó, szerény, csendes kislány?* • Szólás: *Felkopik az álla*: nélkülöz.
✧ Szin: *állkapocs, állcsont*
✧ Táj: *állkapca*
✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.

állag ◆◆◆ fn –, *ot, ~a* (hivatalos)
Állapot. *Meg kell őrizni az épületeknek legalább a jelenlegi állagát, ha már a felújításra nincs pénz.*
✧ Etim: Latin mintára alkotott nyelvújítás kori szó, az → *áll* ige származéka.

állam ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
1. Az ország hatalmi szervezete. *Az állam élén a kormány és szervei állnak.*
2. Ország. *A magyar állam kiegyensúlyozott viszonyra törekszik a szomszédos államokkal.*
✧ Szin: *államszervezet,* (régi) *álladalom*
✧ Etim: Latin mintára alkotott nyelvújítás kori szó, az → *áll* ige származéka.

államosít ◆◆◆ ige *~ani*
Állami tulajdonba vesz valamit. *1946-tól a nagyüzemeket fokozatosan államosították.*
✧ Szin: *kisajátít, állami birtokba vesz*
✧ Ell: *magánosít,* (idegen) *privatizál*
✧ Etim: Az → *állam* főnév származéka.

állandó ◆◆◆◆◆ mn *~k,* vagy *~ak, ~t, ~an*
1. Megszakítás nélküli, folytonos. *Az állandó esőzés elég kellemetlen.*
2. Tartósan maradó. *A hajónak állandó személyzete van.* ■ *Állandó szókapcsolat*: sajátos jelentésű szószerkezet, amelynek tagjai egységet alkotnak. *Ez a szótár az állandó szókapcsolatokat fekete négyzettel jelöli.* (Főnévi használatban:) *Állandónak azt a mennyiséget nevezzük, amely nem változtatja számértékét, mint pl. a p (pí).*
3. *Állandóan*: rendszeresen, ismételten. *Ha állandóan szól a telefon, nem lehet dolgozni.*
✧ Szin: **1.** *folyamatos, szakadatlan, szüntelen, tartós* **2.** *változatlan, tartós,* (idegen) *stabil, fix* **3.** *gyakran*
✧ Ell: **1.** *rendszertelen, ritka, átmeneti* **2.** *változó, ideiglenes, átmeneti, alkalmi* **3.** *rendszertelenül, ritkán, néha-néha*
✧ Etim: Az → *áll* ige melléknévi igenevének mellléknevesült alakja.

állapot ◆◆◆◆◆ fn –, *~ot, ~a* vagy (régi) *~ja*
Valakinek, valaminek jellemző létezési módja. *A sebesült súlyos állapotban van. Minden este ittas állapotban megy haza. A ház még jó állapotban van.* (hivatalos) *Családi állapotában változás következett be, férjhez ment. Vagyoni állapotára a bizonytalanság jellemző.* ■ (választékos) *Áldott állapotban van*: terhes.
✧ Szin: *közérzet, hogylét, forma, helyzet, körülmény,* (idegen) *kondíció*
✧ Etim: Az → *áll* ige elavult *állapik* 'megáll' származékából képzett szó.
✧ Ö: halmaz + állapot, lelki + állapot

állapotos ◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
Gyermeket váró. *Az állapotos kismamáknak rendszeresen kell járniuk orvosi vizsgálatra.*
✧ Szin: *várandós, terhes, másállapotban levő, babát váró,* (választékos) *áldott állapotban lévő,* (régi) *boldog állapotú,* (népi) *viselős*
✧ Táj: *boldogállapotos, hozós, vastag*
✧ Etim: Az → *állapot* főnév származéka.

állás ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. A mozgás szüneteltetése. *Egy kicsit gyalogoltunk, majd 5-10 perces állás következett. A háromnapos állás miatt nem halad a munka.*
2. Álló testhelyzet. *Rosszul bírja az állást, az évnyitón mindig elájul. A birkózó állásból indította az újabb akciót.*
3. Valaminek elhelyezkedése, helyzete. *Érdekes a szeme állása.*
4. Fejlődési fok. *A tudomány mai állása szerint már meg tudják gyógyítani.*
5. Részeredmény. *A csapatok 1:1-es állásnál cseréltek térfelet.*
6. Állandó munkaviszony, alkalmazás. *Sikerült megfelelő állást találnia.*
7. (Katonai) harcegység helye. *Sikerült felderíteni az ellenség állásait.*
✧ Szin: **1.** *pihenés, várakozás, szünet* **3.** (idegen) *pozíció* **6.** *álláshely, munkahely, munkakör, foglalkozás,* (idegen) *státus* **7.** *őrség, lesállás*
✧ Ell: **2.** *fekvés, ülés*
✧ Etim: Az → *áll* ige származéka.
✧ Ö: ellen + állás, hozzá + állás, jót + állás

álláspont ◆◆◆◆◆ fn
1. Elvi magatartás, nézet, felfogás. *Az önkormányzat hivatalos álláspontja szerint nem szabad kivágni az idős fákat az üzletközpont terjeszkedése miatt. Nem lehet eltéríteni az álláspontjától, makacsul kitart a véleménye mellett.* ■ *Várakozó álláspontra helyezkedik*: egyelőre nem dönt, nem cselekszik.

2. Az a hely, ahonnan a katonai parancsnokság a harcot irányítja. *A tábornok egy magaslaton jelölte ki az álláspontját.*
✧ Szin: **1.** *vélemény, nézőpont, szempont, állásfoglalás* **2.** *harcálláspont*
✧ Etim: Összetétel: → *állás* + → *pont*.

állat ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Az élőlények egyik fő típusa, melynek idegrendszere, mozgásszervei és érzékszervei vannak. *A teve sivatagi állat. Az állatkerti állatok mesterséges körülmények között élnek.*
2. Háziállat. *A ház körül mindig tart néhány állatot. Állatok tenyésztésével foglalkozik.*
3. (rosszalló) Rendkívül durva, elembertelenedett személy. *Ez a kegyetlen állat veri a családját.*
✧ Szin: **2.** *jószág, barom* **3.** (rosszalló) *barom, szörnyeteg, vadállat, dúvad, bestia*
✧ Ell: **3.** *angyal, tündér*
✧ Etim: Az → *áll* ige származéka.
✧ Ö: házi + állat, vad + állat

állatkert ◆◆◆◆ fn

Különféle állatfajok bemutatására és tanulmányozására létesített intézmény. *A modern állatkertekben lehetőleg természetes körülmények között tartják a vadállatokat. Az állatkertek egyik fontos feladata a kihalófélben levő állatok védelme, szaporítása.*
✧ Szin: *vadaspark, vadaskert,* (idegen) *zoo*
✧ Etim: Összetétel: → *állat* + → *kert*.

alleluja ◆◆ isz

Halleluja.
✧ Etim: lásd → *halleluja*
☝ Az *alleluja* és *halleluja* alakváltozatról lásd a *halleluja* szócikket.

allergia ◆◆◆ fn –, *~t, ~ja* (idegen)

1. Az emberi vagy állati szervezetbe kerülő bizonyos anyagokkal szembeni fokozott érzékenység. *Az allergiának számos megnyilvánulási formája van, ezeket a szervezet reakciója szerint csoportosítják.*
2. A túlzott érzékenység miatt kialakuló kóros állapot, betegség. *Az egyik legsúlyosabb allergia az asztma. Sok embernél okoz allergiát a parlagfű virágpora, ők nyár végén szénanáthától szenvednek.*
✧ Szin: **1.** *túlérzékenység*
✧ Etim: Görög elemekből keletkezett nemzetközi szó.

állhatatlan ◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*

Olyan, aki gyakran változtat (véleményt, érzelmet, helyet stb.). *Állhatatlan természetű ember, nem lehet megbízni benne.*
✧ Szin: *ingatag, hűtlen, csapodár, hitszegő, ingadozó, megbízhatatlan, szeszélyes, változékony, köpönyegforgató* • *A kutyáját sem bízná rá az ember. Arra fordítja a köpönyegét, ahonnan a szél fúj.*
✧ Ell: *állhatatos, erős, hajthatatlan, kitartó, következetes, megbízható, rendíthetetlen, szilárd*
✧ Etim: Az → *áll* ige származéka.

állhatatos ◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

Olyan, aki következetesen kitart valaki, valami mellett. *Állhatatosan kitart barátja mellett.*
✧ Szin: *hű, hűséges, hajthatatlan, kitartó, következetes, megbízható, rendíthetetlen, szilárd* • *Állja a szavát.*
✧ Ell: *állhatatlan, hűtlen, hitszegő, ingadozó, következetlen, megbízhatatlan, szeszélyes, változékony*
✧ Etim: Az → *áll* ige származéka.

állít ◆◆◆◆◆ ige *~ani*

1. Valamit valahová helyez. *Az íróasztalt az ablak alá állítja.*
2. Kér valakit, hogy álljon valahova. *A tanító sorba állítja a gyerekeket.*
3. Megbíz, késztet vagy kényszerít valakit, hogy csináljon valamit. *Éjszakára őrt állítanak. Csalásért állították bíróság elé.* ■ *Választás elé állít valakit*: választásra készteti, kényszeríti.
4. Intézkedik, hogy valami létrejöjjön. *Szobrot állítottak a nagy költőnek.*
5. (Készüléket) szabályozva beigazít. *Mikorra állítottad az ébresztőórát?*
6. Kijelent, mond valamit. *Azt állítja, hogy találkoztunk már.*
✧ Szin: **1.** *tesz, rak* **4.** *emel, létesít* **6.** *bizonygat, hangoztat*
✧ Ell: **4.** *lerombol*
✧ Etim: Szóvegyüléssel keletkezett az → *áll* ige *állat* igenevéből és az *állít* ‘vél, hisz, remél’ igéből.

állítólag ◆◆◆◆◆ hsz

Hírek szerint. *A híres művész fellépése állítólag elmarad. A pajtát állítólag ő maga gyújtotta fel.*
✧ Szin: *azt mondják, amint hírlik, úgy hírlik* • *Azt csiripelik a verebek.*
✧ Ell: *biztosan,* (bizalmas) *tuti*
✧ Etim: Az → *állít* ige folyamatos melléknévi igenevének megszilárdult ragos alakulata.

állkapocs ◆◆◆ fn

1. Az ember, illetve az emlősállatok koponyájának alsó részén levő, az alsó fogsort hordozó erős csont. *A száj zárásakor az állkapocsban és a felső állcsontban levő fogak összeérnek.*
2. Az ember álla. *Eltört az ökölvívó állkapcsa.*
3. Egyes gerinctelen állatok rágásra szolgáló szájszerve. *A puhatestűek és az ízeltlábúak állkapocsnak nevezett szerve a táplálék fogva tartásában is szerepet játszik.*

✧ Szin: *alsó állcsont,* (idegen) *mandibula*
✧ Táj: *állkapca*
✧ Ell: *felső állcsont,* (idegen) *maxilla*
✧ Etim: Összetétel: → *áll*² + → *kapocs*.

állomány ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. (Hivatalos) testület, csoport együttes teljes létszáma. *Ő is az állományhoz tartozik. Táppénzes állományba kerül.*
2. Valamiből felhalmozott mennyiség. *Gyarapítja a könyvtár állományát.*
3. Élő szervezet egynemű, sajátos anyaga. *Az agyvérzés maradandó sérülést okozott az agyvelő állományában.*

✧ Szin: **1.** *keret, személyzet,* (idegen) *kontingens* **2.** *készlet, felszerelés, ellátmány*
✧ Etim: Az → *áll* ige nyelvújítás kori származéka.

állomás ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Vasúti megállóhely, illetve ennek épülete. *Kimentek a vendégek elé az állomásra. Az állomás területén tilos a dohányzás!*
2. Az életben, valamely tevékenységben elért állapot, helyzet. *Életének fontos állomása volt, amikor megházasodott. A munkálatok jelentős állomáshoz érkeztek.*
3. Telep, kirendeltség. *Új meteorológiai állomást építettek.*
4. Rádióadó. *Minden állomást kipróbált rádióján.*

✧ Szin: **1.** *megálló, vasútállomás, pályaudvar,* (Er bizalmas) *gára* **2.** *pont, fordulópont* **3.** *támaszpont, állomáshely,* (idegen) *poszt*
✧ Etim: Latin mintára keletkezett nyelvújítás kori szó, az → *áll* ige származéka.
✧ Ö: űr + állomás

állomásoz|ik ◆◆◆ ige *~ni*

(Katonai egység) táborozik, szolgálatot teljesít. *Az ezred a határ menti kisvárosban állomásozott.*

✧ Szin: *tartózkodik*
✧ Etim: Az → *állomás* főnév származéka.

állott ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Állásban meglangyosodott, langyos (folyadék). *Megrándult bokáját állott vízbe mártott ruhával borogatja.*
2. Nem friss, romlásnak indult. *Az állott ételtől gyomorrontást kapott. Ennek a levesnek már állott a szaga.*

✧ Szin: **1.** *kézmeleg* **2.** *romlott, poshadt, áporodott*
✧ Ell: **1.** *friss* **2.** *friss, jó, ehető, élvezhető*
✧ Etim: Az → *áll* ige befejezett melléknévi igeneve.

állóvíz ◆◆ fn

A szárazföld mélyedéseit kitöltő víztömeg, amely a tengerrel nincs összeköttetésben. *Az állóvizek között a legfontosabb képződmények a tavak, de állóvíz a mocsár, a láp is. A mesterséges úton kialakult medencéket, például a halastavakat, bányagödröket is állóvíznek tekintjük.*

✧ Szin: *tó, tavacska; mocsár, posvány, láp, ingovány, holtág, morotva,* (régi) *fertő*
✧ Táj: *tonya, állovány*
✧ Ell: *folyó*
✧ Etim: Összetétel; *álló*: az → *áll* ige származéka + → *víz*.

állvány ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Fa- vagy fémvázból és pallókból ideiglenesen felépített szerkezet. *A tatarozáshoz állványt emelnek a ház köré.*

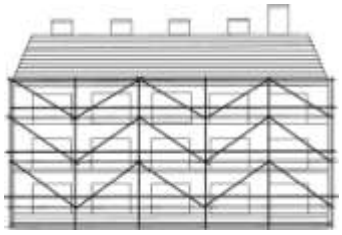

2. Lábon álló, rekeszes polc(rendszer). *Könyvei már nem férnek el a régi állványon.*
3. Lábakon álló tartószerkezet. *Állványra erősítette a fényképezőgépet, hogy ne mozduljon el a felvételkor.*

✧ Szin: **1., 3.** *állványzat*
✧ Táj: **1.** *állás*
✧ Etim: Az → *áll* ige nyelvújítás kori származéka.

alma ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Rózsaféle gyümölcsfának gömbölyded, húsos, ehető termése. *Az alma nagyon egészséges gyümölcs. Almát reszel a pitéhez.*
• Szólás: *Kerek, mint az alma.* • Közmondás: *Nem esik messze az alma a fájától*: a gyermek hasonlít szülőjére.
2. (szleng) Megvalósíthatatlanság, lehetetlenség. *Alma a dolog, nincs rá egy fillérünk se.*
✧ Szin: **2.** (szleng) *almás*
✧ Etim: Honfoglalás előtti török jövevényszó.
✧ Ö: gránát + alma, ország + alma

almárium ◆ fn *~ok, ~ot, ~a* (régi)
Fiókos, polcos alacsony szekrény. *Régi porcelánokat őriz az öreg almáriumban.*
✧ Szin: *komód, pohárszék, kredenc*
✧ Táj: *kaszni, kászli, almáriom, almárjom*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

almás ◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
1. Almával töltött. *Szereti a rétest, de csak az almásat.*
2. Almát tartalmazó. *Egymásra tornyozták az almás ládákat.*
3. Alma nagyságú foltokkal tarkázott (ló). *Felpattant almás szőrű paripájára.*
4. (szleng) Érdektelen és tárgytalan. *Ez a vita teljesen almás. Mostanra már almás a dolog.*
✧ Szin: **3.** *almásderes, almásszürke* **4.** (szleng) *alma, ugrott*
✧ Etim: Az → *alma* főnév származéka.

álmatag ◆◆ mn *~ok, ~ot, ~on* vagy *~ul* (választékos)
1. Álmosan tétova, ábrándozó. *Álmatagon néz a távolba. Álmatag mozdulattal igazította meg a haját.*
2. Álmosan bódult, mozdulatlan. *Álmatagon állt szemben velem.* (átvitt) *A rekkenő hőségben álmatagon terült el a táj.*
✧ Szin: **1.** (választékos) *ábrándos, ábrándozó, elmélázó, merengő, réveteg* **2.** (választékos) *kábult, bamba*
✧ Táj: *alamuszi*
✧ Ell: *friss, határozott, energikus*
✧ Etim: Az → *álom* főnév származéka.

álmatlan ◆◆◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*
1. (El)aludni nem tudó (személy). *Az utóbbi időben egyre álmatlanabb, alig alszik egy-két órát.*
2. Az aludni nem tudástól nyugtalan. *Álmatlanul forgolódik ágyában.*
3. Alvás nélkül, ébren töltött (időszak). *Sok álmatlan éjszakám volt a rossz bizonyítvány miatt.*
✧ Szin: **1.** *virrasztó, éjszakázó* **2.** *éber* **3.** *átvirrasztott*
✧ Ell: **1.** *jól alvó, mélyen alvó* **2.** *jól alvó, mélyen alvó, nyugodt* **3.** *átaludt*
✧ Etim: Az → *álom* főnév származéka.

☝ Mást jelent az *álomtalan*: ‘álom nélküli’. *A kimerítő munka után mély, álomtalan alvás következett.*

álmélkod|ik ◆◆◆ ige *~ni*

Meghökkenve csodálkozik. *A meglepő hír hallatán csak álmélkodott.*

✧ Szin: *ámuldozik, ámul-bámul, bámul, meglepődik, hüledezik* • *Eláll szeme-szája. Egyik ámulatból a másikba esik.*

✧ Etim: Az elavult, hangfestő eredetű *álmél* ‘ámul’ ige származéka.

álmod|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Alvás közben álmot lát, álmában átél valamit. *Azt álmodta, hogy tud repülni. A szeretteivel álmodott.*

2. (választékos) Ábrándozik valamiről, vágyakozik valamire. *„Szövőlány cukros ételekről álmodik”* (József A.: Hazám). ■ *Álmodni se meri*: nem is sejti, nem reméli. *Álmodni sem merte, hogy ő kapja meg a külföldi ösztöndíjat.* • Szólás: (bizalmas) *Álmodik a nyomor*: valaki elérhetetlen dolgok után vágyakozik.

✧ Szin: **2.** (választékos) *álmodozik, mereng, álmokat kerget*

✧ Etim: Az → *álom* főnév származéka.

álmodoz|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*

Ábrándosan képzelődik. *Arról álmodozott, hogy egyszer körülhajózza a Földet.*

✧ Szin: *ábrándozik, álmodik,* (választékos) *mereng, réved. Álmokat kerget.*

✧ Etim: Az → *álom* főnév származéka.

álmos ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Aludni vágyó, illetve kialvatlan. *Az álmos kisgyerek nyűgös. Álmosan indul munkába.* • Szólás: *Álmos, mint a Pilátus macskája.*

2. Az aludni vágyó, a kialvatlan, illetve az egészen még fel nem ébredt emberre jellemző. *Álmos hangon szólalt meg.*

3. Álmosító, egyhangú. *Egy álmos délutánon jobb híján a családi fényképalbumokat lapozgatta.*

✧ Szin: **1.** *fáradt* **2.** (választékos) *álomittas* **3.** *eseménytelen, unalmas* • **1.** *Akkorákat pislog, mint az urasági ökör. Apagyra készül a szeme. Keresztbe áll a szeme. Laposakat pislant. Majd leragad a szeme.*

✧ Táj: *szunyáta*

✧ Ell: **1., 2.** *éber*

✧ Etim: Az → *álom* főnév származéka.

álmoskönyv ◆◆ fn

Babonás magyarázatok gyűjteménye az álmok jelentésének megfejtésére. *Krúdy egyik legnépszerűbb műve az álmoskönyve.*

✧ Szin: *jóskönyv*

✧ Etim: Összetétel: *álmos + könyv*.

álnok ◆◆◆◆ mn *~ak* vagy *~ok, ~at* vagy *~ot, ~ul*

Alattomosan valaki ellen törő (személy), illetve rá jellemző (viselkedés). *Vetélytársát álnok módon győzte le.*

✧ Szin: *csalárd, aljas, hamis, kétszínű, hazug, ravasz, gonosz, becstelen* • *Angyal a szava, de ördög a szíve. Báránybőrbe bújt farkas. Olyan, mint az áspiskígyó.*

✧ Ell: *egyenes, becsületes, nyíltszívű*

✧ Etim: Vagy az eredetileg főnévi funkciójú *ál* származéka, vagy déli szláv jövevényszó.

alól ◆◆◆◆◆ nu

1. Valami alatt levő helyről. *Bújj elő az asztal alól! A vezér egy terebélyes fa alól figyelte a csatát.* (átvitt) *Buzgólkodása alól csakhamar előtűnt az önzés.* • Szólás: *Eltesz valakit láb alól*: eltávolítja, illetve meggyilkolja.

2. Arról a helyről, ahol a folyó elhagyja a települést. *Budapest alól indultak csónakkal a Dunán.*

3. A település déli részéről. *Az ellenség elvonult Szeged alól.*

4. (Állandó vonzatként:) *Minden szabály alól van kivétel. Mentesítették a büntetés hatálya alól.*

✧ Ell: *fölül, felül*

✧ Etim: Ősi, uráli kori tő megszilárdult ragos alakulata.

alóla ◆ személyragos hsz

Valami, valaki alól. *Hiányzik alóla az aláírás.*

✧ Táj: *alulla*

✧ Ell: *fölüle*

✧ Etim: Az → *alól* névutó ragos alakja.

☝ Ragozása: *alólam, alólad, alóla, alólunk, alólatok, alóluk*.

alom ◆◆◆ fn *almok, almot, ~ja* vagy (népi) *alma*

1. Szalma mint fekhely. *Friss almot terít a jószág alá.*

2. (Állatoknál:) Ugyanaz a fialás. *Ezek a kiskutyák egy alomból valók.*

✧ Szin: **2.** (szárnyasoknál:) *fészekalja*

✧ Táj: *alájukvaló, aljazó*

✧ Etim: Ősi, ugor kori szó.

álom ◆◆◆◆◆ fn *álmok, álmot, álma*

1. Alvás közben észlelt kép(sor). *Furcsa álmom volt az éjjel.* ■ *Álmot lát*: álmodik. *Elmondtam a pszichológusnak, miféle álmot láttam.* | *Álmot fejt*: magyarázza az álom jelentését. *Nem is tudtam, hogy szabad időben álmot fejtesz.*

2. Alvás. *Felverték álmából. Álmában*: alvás közben. *Álmában beszél.* • Szólás: *Nem jön álom a szemére*: nem tud elaludni. | *Úgy megtanulta, hogy álmából felkelve is fújja*: nagyon megtanulta. | *Ne vigye el az álmunkat!*: ne siessen el tőlünk. | (választékos) *Örök álmát alussza*: meghalt. | *Álmomban se jöjjön elő!*: még rágondolni is rossz.
3. Alvásra való hajlandóság. *Kimegy az álom a szeméből.*
4. Szabadjára engedett képzelet alkotta kép. *A diploma megszerzésével legszebb álma vált valóra. Merész álmokat sző.*
✧ Szin: **2.** *szendergés, szundítás, szundikálás, bóbiskolás* **3.** *álmosság* **4.** *remény, vágy, ábránd*
✧ Ell: **2.** *ébrenlét* **3.** *éberség* **4.** *valóság,* (idegen) *realitás*
✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.

álomszuszék ◆ fn *~ok, ~ot, ~ja* (rosszalló)
Sokat és sokáig aludni szerető ember. *Kelj fel, te álomszuszék!* (Jelzőként:) *Az az álomszuszék fiam ma is 11-kor bújt ki az ágyból.*
✧ Táj: *alamuszi, álomtáska*
✧ Etim: Összetétel: → *álom* + → *szuszék*.

alpári ◆◆ mn *~ak, ~t, ~n* vagy *~an*
1. Faragatlan, parlagi (személy), illetve ilyen személyre jellemző. *Felszállt a villamosra egy alpári fickó és ordítozni kezdett. Alpári a stílusa. Alpárian viselkedik.*
2. Alacsony színvonalú, silány (hely). *Egy alpári mulatóban énekel.*
✧ Szin: **1.** *közönséges, durva, bárdolatlan, útszéli,* (népi) *böszme,* (durva) *bunkó* **2.** *közönséges*
✧ Ell: **1.** *finom, magasztos, magasröptű, választékos* **2.** *finom, előkelő,* (bizalmas) *elit, nívós*
✧ Etim: Az *Alpár* helységnév származéka.

alperes ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
Az a személy, aki ellen a per folyik. *Az alperesnek feltétlenül szüksége van védőügyvédre.*
✧ Ell: *felperes*
✧ Etim: Összetétel; *al*: ősi, uráli kori szó + *peres*: a → *per* főnév származéka.

alsó I. ◆◆◆◆◆ mn *~k, ~t, –*
1.(Leg)alul levő. *Az alsó fiókban van a kesztyű.*
2. Valamely helytől délre levő (terület). *A város alsó részén laknak.*
3. Iskolázatlan, szegény. *Az alsóbb rétegekből származik.*
4. Kiindulást jelentő, alapozó. *Alsóbb fokú iskoláit szülőfalujában végezte. Még alsó tagozatra jár.*
✧ Szin: **1.** *lenti, alulsó* **3.** *alacsony*
✧ Ell: *felső*
✧ Etim: Az ősi, uráli kori *al* ‘alsó rész’ származéka.
☝ Fokozása: *alsó – alsóbb – legalsó.*

alsó II. ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. (Magyar kártyában:) A legkisebb értékű figura. *Tök alsóval ütötte a kilencest.*
2. Alsóruha, fehérnemű, elsősorban alsónadrág. *Minden nap tiszta alsót vesz.*
✧ Szin: **2.** (bizalmas) *gatya*
✧ Ell: **2.** *felsőruházat, felső*
✧ Etim: Az ősi, uráli kori *al* ‘alsó rész’ főnevesült származéka.

alsóház ◆◆◆ fn (régi)
Kétkamarás országgyűlésnek az a része, amely választott képviselőkből áll. *Az alsóház megszavazta a törvényjavaslatot.*
✧ Szin: (régi) *alsótábla*
✧ Ell: (régi) *felsőtábla, felsőház*
✧ Etim: Összetétel: → *alsó* + → *ház*.

alsós I. ◆◆ mn *~ak, ~at, ~an* (bizalmas)
Alsó tagozatos. *Az alsós diákokat tanító néni tanítja.*
✧ Szin: (régi) *elemista*
✧ Ell: *felsős, felső tagozatos*
✧ Etim: Az → *alsó* főnév származéka.

alsós II. ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. (bizalmas) Alsó tagozatos tanuló. *Az alsósoknak egynapos kirándulást szerveztek.*
2. Olyan kártyajáték, amelyben az adu alsó a legerősebb lap. *Egész este alsóst játszottak.*
✧ Szin: **1.** (bizalmas) *kisdiák,* (régi) *elemista*
✧ Ell: **1.** *felsős, felső tagozatos diák*
✧ Etim: Az → *alsó* főnév származéka.

alsz|ik ◆◆◆◆◆ ige *aludni*
1. (Élőlény) lecsukott szemmel pihen, miközben tudatos tevékenységei szünetelnek, és szervezete ezáltal felfrissül. *Ágyban kényelmesebb aludni, mint fotelban.* ■ *Éberen alszik*: nem mélyen, fel-felriadva. • Szólás: *Az igazak álmát alussza*: tiszta lelkiismerettel alszik. | *Úgy alszik, mint a tej.* | *Alszik, mint a bunda*: mélyen alszik. | *Alszik rá egyet*: nem dönt azonnal.
2. Éjszakát tölt, megszáll. *Ha Pestre jön, mindig nálunk alszik.*
3. (választékos) Nyugalomban van. *Télen alszik a Balaton. Alszik a természet a hótakaró alatt.*

✧ Szin: **1.** (bizalmas) *durmol, szundikál, csicsikál* **2.** *hál, meghál, éjszakázik* **3.** *nyugszik* • (bizalmas) *Húzza a lóbőrt.*
✧ Táj: **1.** *aluszik, buvál, dormitál*
✧ Ell: **1.** *ébren van*
✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó származéka.

alt ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
1. A legmélyebb női énekhang. *Kellemes altja van.* (Jelzőként:) *Alt szólamot énekel az énekkarban.*
2. Ilyen szólam. *Az alt a szoprán után lép be.*
3. Ilyen hangú énekes. *Az altok külön próbát tartottak.*
✧ Ell: *szoprán*
✧ Etim: Latin eredetű német jövevényszó.

által I. ◆◆◆◆ nu
1. (régi, népi) (Helyen, időn) át. *A fenyvesen által van egy rövidebb út is. Esztendőkön által tartott a háború.*
2. (Valaki) segítségével. *Ismerősei által jutott el külföldre.*
✧ Szin: **1.** *keresztül* **2.** *révén, útján*
✧ Etim: Az ősi, ugor kori *ált* 'át' szó megszilárdult ragos alakulata.

által II. ◆◆◆ ik (régi, népi)
Át. *Általmegy, általvág, általvisz. Által kell vágni az erdőn.*
✧ Szin: *keresztül*
✧ Etim: Az ősi, ugor kori *ált* 'át' szó megszilárdult ragos alakulata.

általa ◆ személyragos hsz
Valami, valaki által. *Általam jutott jó álláshoz.*
✧ Etim: Az → *által* névutó ragozott alakja.
☝ Ragozása: *általam, általad, általa, általunk, általatok, általuk.*

általában ◆◆◆◆◆ hsz
1. A dolog egészét tekintve, a részleteket és a kivételeket figyelmen kívül hagyva. *Általában jó a helyzetünk. A gyerekek általában szeretik a gyümölcsöt.*
2. Az esetek legnagyobb részében, majdnem mindig. *Általában hétkor szokott fölkelni. Általában a piacon vásárolok.*
✧ Szin: **1.** *általánosságban, egészében véve, nagyrészt, javarészt, többnyire* **2.** *rendszerint, többnyire,* (bizalmas) *zömmel*
✧ Táj: *általán, átaljában, általjában, átlagvéve*
✧ Etim: Az → *által* névutó megszilárdult ragos alakulata.

általános I. ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
1. Mindenkit érintő, mindenkinek kötelező. *Az általános iskola mindenki számára kötelező. Az általános betegbiztosításért jár az alapellátás.*
2. Az adott helyen mindenkire kiterjedő. *A szónok szavait általános derültség fogadta.*
3. Sok helyen tapasztalható. *Általános jelenség, hogy az üzletközpontok ünnepnapon is tele vannak vásárlóval.*
4. Nem szakosodott. *Általános orvos az anyja, nem specialista.*
5. (Nyelvtanban:) *Általános névmás*: mindenre, mindenkire érvényes, összefoglaló értelmű névmás. *A bármi, mindenki, akármilyen szavak általános névmások.*
6. Valaminek a legfontosabb elemeit felölelő. *Az általános műveltség megszerzéséhez szükség van érettségire.*
7. (Tudományban:) Az alapfogalmakat, az alapvető törvényszerűségeket tárgyaló. *Általános földrajzot tanul.*
✧ Szin: **1.** *általános érvényű* **2.** (idegen) *univerzális* **3.** *közkeletű, mindennapos, szokásos,* (idegen) *univerzális* **4.** (idegen) *univerzális*
✧ Ell: **1.** *egyedi,* (idegen) *konkrét* **2.** (idegen) *konkrét* **3.** *ritka, szokatlan,* (idegen) *konkrét* **4.** (idegen) *speciális*
✧ Etim: Az ősi, ugor kori *ált* 'át' szó származéka.

általános II. ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. Általános dolog, jelenség. *Az egyedi és az általános viszonya a tudomány egyik fő kérdése.*
2. (bizalmas) Általános iskola. *Hova jártál általánosba?*
✧ Szin: **1.** (idegen) *univerzális* **2.** (Fv) *alapiskola*
✧ Ell: **1.** *különös, egyedi*
✧ Etim: Az → *általános* melléknév főnevesülésével keletkezett.

általánosít ◆◆◆ ige *~ani*
Általános érvényű következtetéseket von le. *Néhány kirívó eset alapján nem szabad általánosítani.*
✧ Szin: *egyetemesít, kiterjeszt,* (idegen) *tipizál*
✧ Ell: *egyedít, leszűkít,* (idegen) *konkretizál*
✧ Etim: Az → *általános* melléknév származéka.

általvető ◆ fn *~k, ~t, ~je* (népi)
Kettős tarisznya vagy középen átkötött zsák, amelyet vállon átvetve vagy állat hátán keresztbe fektetve használnak. *Az eleséggel tele általvető egyik fele a vándor hátán, a másik fele a mellén lógott.* (Jelzőként:) *Általvető zsákba rakták a rablott holmit.*
✧ Szin: (népi) *átalvető, iszák*
✧ Etim: Az *általvet* igekötős ige (→ *által* + → *vet*) főnevesült folyamatos melléknévi igeneve.

altat ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Alvásra késztet valakit. *Az édesanya csöndes ringatással altatja gyermekét.*

2. Mesterségesen alvást idéz elő. *Kisebb műtéthez nem altatják a beteget, hanem csak helyileg érzéstelenítik. Idegösszeroppanása után sokáig altatták.*

✧ Szin: **1.** *ringat, álomba ringat* **2.** *kábít, bódít,* (idegen) *narkotizál*
✧ Táj: *csicsígat, csucsujgat*
✧ Ell: *ébreszt, kelt*
✧ Etim: Az → *alszik* ige származéka.

általt ◆◆◆ ige *~ni*

Alaptalanul megnyugtatni, reményt kelteni igyekszik. *Azzal általtja magát, hogy hűtlen kedvese visszatér hozzá. Környezete azzal általtja, hogy fölgyógyul súlyos betegségéből.*

✧ Szin: *ámít, hiteget, félrevezet, ígérget, bolondít, becsap* • *Orránál fogva vezet. Lóvá tesz. Ujja köré csavar.*
✧ Etim: A valószínűleg honfoglalás előtti török jövevényszó, az *ál* melléknév származéka.

alul I. ◆◆◆◆ hsz

Alsó részen, lent. *Fönt a verseskötetek, alul a lexikonok sorakoznak a polcon. „Habár fölül a gálya, S alúl a víznek árja, Azért a víz az úr!”* (Petőfi S.: Föltámadott a tenger…)

✧ Szin: *lent, lenn, mélyen,* (választékos) *alant*
✧ Ell: *felül, fent*
✧ Etim: Ősi, uráli kori tő megszilárdult ragos alakulata.

alul II. ◆◆◆◆ nu (*-n* ragos főnévvel)

1. Valaminél lejjebb. *Térden alul érő szoknyát hord.*

2. Valamilyen szintet el nem érve. *Várakozáson alul szerepelt.*

3. Valaminél kisebb értékben, alacsonyabban. *Értékén alul adta el a zongorát. Rangján alul házasodott.*

4. Valamely korhatár alatt. *A film 18 éven alul nem ajánlott.*

✧ Szin: **3.** *valaminél alább*
✧ Ell: *valamin felül, valami felett*
✧ Etim: Ősi, uráli kori tő megszilárdult ragos alakulata.

alul III. ◆◆◆◆ ik

Valaminél alacsonyabb helyzetben, mértékben. *Alulmarad, alulfizet, alulmúl. A kövér fiú maradt alul a verekedésben. Ne fizesd alul a munkát!*

✧ Ell: *felül*
✧ Etim: Ősi, uráli kori tő megszilárdult ragos alakulata.

alumínium ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

Ezüstös színű, jól formálható könnyűfém. *Az alumínium alapanyaga a bauxit. Az alumíniumot az újságírók egy időben „magyar ezüstnek” nevezték.* (Jelzőként:) *Mi nem használunk alumínium evőeszközöket.*

✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.
☝ Vegyjele: *Al* (pont nélkül). Ha egyszerű szó jelzője az *alumínium*, egybeírjuk vele, pl.: *alumíniumedény.*

alvad ◆ ige *~ni*

Kocsonyássá válik, majd megdermed. *Már alvad a vér a sebén.*

✧ Szin: *sűrűsödik, kocsonyásodik*
✧ Ell: *hígul*
✧ Etim: Az → *alszik* ige származéka.

alvilág ◆◆◆◆ fn

1. (Mitológiában:) A föld mélyében levő birodalom a holtak lelkével. *Az alvilág istenei általában bosszúálló istenek.*

2. (Keresztény vallásban:) A túlvilági szenvedés helye. *Aki bűnöző, az holta után az alvilágba kerül.*

3. A bűnözők társadalmi rétege. *A szervezett alvilág csaknem megközelíthetetlen a rendfenntartók számára.*

✧ Szin: **1.** (választékos) *árnybirodalom* **2.** *pokol, tisztítótűz,* (választékos) *árnybirodalom,* (idegen) *infernó, purgatórium*
✧ Ell: **2.** *mennyország, menny*
✧ Etim: Összetétel; *al*: ősi, uráli kori szó + → *világ*.

ám I. ◆◆◆◆ hsz

1. Bizony, igazán. *Én is láttam ám!*

2. (Érdeklődés felkeltésére:) *Egyszer csak látja ám, hogy közelednek.*

3. (Ellentét kiemelésére:) *Enne ám, de nincs mit!*

4. Hát jó, nem bánom. *Ám legyen, de ne mondd, hogy nem figyelmeztettelek!*

✧ Etim: Valószínűleg az → *a* mutató névmás származéka.

ám II. ◆◆◆◆ ksz

De, csakhogy. *Tetszik, ám nagyon drága.*

✧ Szin: *ámde, azonban, bár, hanem*
✧ Etim: Valószínűleg az → *a* mutató névmás származéka.

amatőr ◆◆◆◆ mn *~ök, ~t, ~ül*

1. Nem hivatásos. *Megrendezték az amatőr búvárok találkozóját.* (Főnévi használatban:) *A film főszerepét amatőrre bízta a rendező. Csak amatőrök vehettek részt a versenyen.*

2. Műkedvelő, nem hivatásos személy által művelt, készített. *Hobbija az amatőr bűvészkedés. Az eseményről mindössze egyetlen amatőr fénykép maradt fenn.*

3. (rosszalló) Silány, gyenge minőségű, alacsony színvonalú. *Ez csak afféle amatőr munka.*

✧ Szin: **1.** *öntevékeny, műkedvelő, kontár,* (idegen) *dilettáns, laikus,* (szleng) *pancser* **2.** *öntevékeny* **3.** *kontár,* (bizalmas) *fuser*

✧ Ell: **1., 2.** *hivatásos, avatott,* (bizalmas) *profi* **3.** *kiváló, elsőrendű,* (idegen) *príma*

✧ Etim: Francia jövevényszó.

amaz ◆◆◆◆◆ mutató nm (mássalhangzóval kezdődő szó előtt:) **ama**

A. Főnévi

1. (Az *az*-hoz képest) még távolabbi, egy másik, ismert vagy mutatással megjelölt személy, tárgy, dolog. *Melyiket választod: ezt, azt vagy amazt?*

2. (Ragozott vagy névutós jelzőként:) Az a másik. *Amazt a házat nézd! Amaz előtt a fa előtt állj meg.* (Ragozatlan jelzőként:) *Amaz utcában van a posta.*

B. Melléknévi

(ritka, régi) (Ragozatlan jelzőként:) Az előzőleg említett (személy, dolog). *Ő is ama nevezetes házban lakott. Ő is amaz évben született.*

✧ Etim: Mondattani tapadással keletkezett összetétel; *am*: az → *ám* határozószó alakváltozata + → *az* mutató névmás.

amazon ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* vagy *~ja*

1. Ógörög mitológiai asszonyállam tagja. *Az amazonok csatákat vívtak. Úgy védelmezi a rábízott gyermekeket, mint egy amazon.*

2. Félelmet nem ismerő, bátor, harcias nő. *Ez a lány valóságos amazon.*

✧ Szin: *hősnő, női harcos*

✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

ámbár ◆◆◆◆ ksz (választékos)

Jóllehet, noha. *Ámbár vállalkozó szellemű, mégis óvatos.*

✧ Szin: *bár, habár,* (régi) *ámbátor*

✧ Etim: Összetétel: → *ám* + → *bár*.

ámbitus ◆ fn *~ok, ~t, ~a* (népi, régi)

Falusi ház udvarra néző oldalára épített, fedett, oldalt nyitott, széles folyosó. *A barokk présház fehér oszlopos, bolthajtásos ámbitusáról szép kilátás nyílik a Balatonra.*

✧ Szin: (népi) *tornác,* (népi; Va bizalmas) *gang*

✧ Táj: *ambit, hambit*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

ámbra ◆ fn –, *~t, ~ja*

Egy cetfajta sárgásszürke, viasszerű váladéka. *A tenger felszínén és a tengerparton darabokban gyűjthető ámbra régen bájitalok alapanyagául szolgált, ma kozmetikai készítmények illatosítója.*

✧ Etim: Arab eredetű vándorszó.

ambrózia ◆ fn –, *~t, ~ja*

Istenek eledele a görög hitregékben. *A görög istenek az Olümposzon ambróziát ettek és nektárt ittak.*

✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

ámde ◆◆◆◆ ksz (választékos)

De, ám. *Szívesen pontot tennék már az ügy végére, ámde nem tudom, hogyan.*

✧ Szin: *azonban,* (választékos) *mindazonáltal*

✧ Etim: Összetétel: → *ám* + → *de*.

amely ◆◆◆◆◆ vonatkozó nm (kötőszóként)

(A vele bevezetett mellékmondatban kifejtett tárgyra, dologra stb. utalva:) *Ez az a film, amelyet a múlt héten láttam. Ez az a ház, amelyben azelőtt laktunk.*

✧ Szin: *mely*

✧ Etim: Összetétel: → *az* + *mely* (→ *melyik*).

☝ Az *amely* kötőszó gyakorisága a mindennapi beszédben csökken, helyette sokszor az *ami* vagy az *amelyik* áll.

amelyik ◆◆◆◆◆ vonatkozó nm (kötőszóként)

(A vele bevezetett mellékmondatban kijelölt egyetlen személyre, dologra stb. utalva:) *Amelyik tanuló megmondja a helyes választ, jelest kap. Vidd el azt a fényképet, amelyik a legjobban tetszik.* (Birtokos személyjellel:) *Amelyikünk első lesz, jutalmat kap.*

✧ Etim: Összetétel: *az* + → *melyik*.

☝ A mindennapokban egyre gyakrabban használják az *amelyik* kötőszót az *amely* helyett: *Azt a könyvet szeretném, amelyik a kirakatban van.* A választékos beszédben és írásban továbbra is az *amely* használatos ilyenkor: *Azt a könyvet szeretném, amely a kirakatban van.*

ámen I. ◆◆◆ msz

(Ima befejezéseként:) *Ámen!*: úgy legyen.

✧ Etim: Latin, végső soron héber eredetű nemzetközi szó.
☝ Népies kiejtése: *ámmen, ammen.*

ámen II. ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~je*

1. Az esemény vége, utolsó mozzanata. *Az ámenre ért oda.*

2. Végső jóváhagyás. *Kimondta a dologra az ámen.t.*

✧ Szin: **1.** *befejezés* **2.** *beleegyezés, igen*
✧ Etim: Latin, végső soron héber eredetű nemzetközi szó.

amerikai ◆◆◆ mn *~ak, ~t,* (tréfás) *~ul*

1. Az Amerikában, de elsősorban az Egyesült Államokban élő emberek közé tartozó, velük kapcsolatos. *Az amerikai elnököt az állampolgárok választják. Mi a véleményed az amerikai életformáról?* (Főnévi használatban:) *Az amerikaiak gyakran változtatják munka- és lakóhelyüket.*

2. Amerikában lévő, onnan eredő. *Az amerikai szokások egyre jobban terjednek Európában is.*

✧ Szin: (régi vagy tréfás) *amerikánus,* (szleng) *ami, amcsi*
✧ Etim: Az *Amerika* földrajzi név származéka.

amfiteátrum ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a* (régi)

Ellipszis vagy kör alakú, lépcsőzetesen emelkedő nézőterű, nyitott színházépület. *Aquincumban és Óbudán még láthatók egy-egy római kori amfiteátrum maradványai.*

✧ Szin: (régi) *teátrum, körszínház*
✧ Etim: Görög eredetű nemzetközi szó.

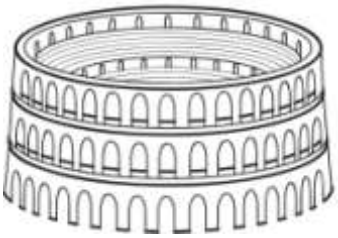

amfora ◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Ókori görög vagy római, hosszúkás agyagkorsó olaj, bor, méz stb. tárolására. *Az ásatások során számtalan kisebb-nagyobb amfora is előkerült.*

✧ Etim: Görög eredetű nemzetközi szó.

ami ◆◆◆◆◆ vonatkozó nm (kötőszóként)

1. (A vele bevezetett mellékmondatban közelebbről meg nem határozott dologra utalva:) *Mutasd meg azt, amit hoztál. Ami volt, elmúlt.* • Közmondás: *Amit ma megtehetsz, ne halaszd holnapra.*

2. Amennyi. *Ami öröme volt benne, most az is odalett.*

3. (Ún. álvonatkozói mellékmondatban, mellérendelt tagmondatok között:) *Sokszor meglátogat, ami jól is esik.*

✧ Szin: *mi*
✧ Etim: Összetétel: → *az* + → *mi*.
☝ A 3. jelentés példamondata a választékosabb beszédben így is hangozhat: *Sokszor meglátogat, és ez jól is esik.*

amíg ◆◆◆◆◆ vonatkozó hsz

(Kötőszószerűen, a vele bevezetett mellékmondatban kifejtett idő- vagy térbeli folyamatra, vagy végpontra utalva:) *Addig maradj itt, amíg nem hívlak. Addig sétálok, amíg világos van. Addig hajts, amíg tart a betonút!*

✧ Szin: *míg, ameddig*

✧ Etim: Összetétel: → *az* + → *míg*.

amikor I. ◆◆◆◆◆ vonatkozó hsz (kötőszóként)

(A vele bevezetett mellékmondatban meghatározott időre, időpontra utalva:) *Ne csengess be, amikor alszanak. Gyere, amikor ráérsz!*

✧ Szin: *mikor, amíg, ha*

✧ Etim: Összetétel: → *az* + → *mikor*.

amikor II. ◆◆◆◆◆ ksz (bizalmas)

Pedig, bár. *Állandóan pénzt kér, amikor tudja, hogy nekem sincs.*

✧ Szin: *holott*, (bizalmas) *mikor*

✧ Etim: Összetétel: → *az* + → *mikor*.

amilyen ◆◆◆◆◆ vonatkozó nm (kötőszóként)

1. (A vele bevezetett mellékmondatban meghatározott személy vagy dolog minőségére utalva:) *Amilyen az anyja, olyan a lánya. Olyan, amilyen*: **a)** gyenge minőségű **b)** nem számít, hogy milyen.

2. (A vele bevezetett mellékmondatban meghatározott személy vagy dolog minőségének fokára utalva:) *Amilyen hideg van télen, olyan meleg van nyáron. Amilyen feledékeny, úgyis otthon hagyja a könyvet.*

✧ Szin: **2.** *amennyire*

✧ Etim: Összetétel: → *az* + → *milyen*.

amint I. ◆◆◆◆◆ vonatkozó hsz (kötőszóként)

(A főmondatban meghatározott cselekvésnek a mellékmondatban kifejtett módjára, mértékére utalva:) *Tégy úgy, amint jónak látod. Amint sötétedett, egyre jobban fázni kezdtünk.*

✧ Szin: *ahogy, ahogyan, amiképpen*

✧ Táj: *mihelyst*

✧ Etim: Összetétel: → *az* + → *mint*.

amint II. ◆◆◆◆◆ ksz

1. Mialatt, miközben. *Amint beszélgettünk, meg is érkezett.*

2. Mihelyt. *Amint valamit megtudsz, telefonálj!*

✧ Szin: **1.** *amíg, míg* **2.** *miután, ahogy, ha*

✧ Etim: Összetétel: → *az* + → *mint*.

ámít ◆◆◆ ige *~ani*

1. Hazugsággal, teljesíthetetlen ígérettel megtéveszt, félrevezet valakit. *A bátyám folyton azzal ámít, hogy vezethetem az autóját, de még egyszer sem engedett a volánhoz ülni. A reklámok csak ámítják az embert. „A hegy mögött a bibor csík nem ámít, Nem hajnal az, de éjnek követe”* (Kiss J.: Intermezzo).

2. (ritka) Ámulatba ejt, csodálkozásra késztet valakit. *Egy osztálytársnőnk minden héten új műkörmökkel ámít bennünket.*

✧ Szin: **1.** *hiteget, áltat, bolondít, kábít,* (választékos) *kecsegtet*, (bizalmas) *szédít,* (szleng) *etet, átver* **2.** *elkápráztat, elbűvöl, lenyűgöz*

✧ Etim: Az → *ámul* ige tövével azonos hangfestő eredetű szótő származéka.

ámokfutó ◆◆ fn

Súlyos idegrohamában őrjöngve (és öldökölve) rohangászó személy. *Egy intézetből szabadult ámokfutóval találkozott. Ámokfutóként viselkedik, indulatait nem fékezi.* (Jelzőként:) *Szirénázó rendőrautó ered az ámokfutó autós nyomába.*

✧ Szin: *futóbolond, őrült, eszeveszett*

✧ Etim: Német mintára alkotott összetétel. Előtagjának forrása a maláj *āmuk* ‘düh, dühöngő’ szó, utótagja a → *fut* ige származéka.

amondó ◆◆ mn *~k* vagy *~ak, –, –* (népi)

Olyan (személy), akinek az a véleménye, javaslata. *Amondó vagyok, lássunk neki a munkának.*

✧ Etim: Összetétel; → *az* + *mondó*: a → *mond* ige származéka.

☝ Rövid *m*-mel ejtjük, és egy *m*-mel írjuk.

amőba ◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Alakját könnyen változtató, egysejtű élőlény. *A mikroszkopikus méretű amőbák nemcsak vízben, de a nedves földben is megélnek.*

2. Kockás papírlapon vonalak húzásával játszott kétszemélyes társasjáték. *Mialatt a tanár magyarázott, a hátsó padban ülők amőbával szórakoztak.*

✧ Etim: Görög eredetű nemzetközi szó.

ámul ◆◆◆◆ ige *~ni*

Erősen csodálkozik. *Én csak ámulok, milyen ügyes ez a gyerek.*

✧ Szin: *bámul, álmélkodik, hüledezik, elképed* • *Tátva marad a szája. Leesik az álla. Szeme-szája eláll.*

✧ Etim: Hangfestő eredetű tő származéka.

amulett ◆◆ fn *~ek, ~et, ~je*

Valamilyen apróbb tárgy, pl. érem, amelynek segítő erőt tulajdonít viselője. *Nyakában hordja amulettjét.*

✧ Szin: *talizmán, kabala*
✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.

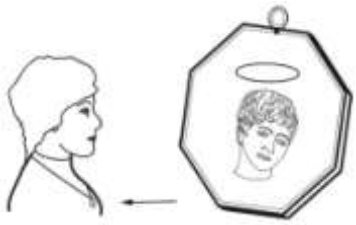

amur ◆ fn *~ok, ~t, ~ja*
Nagy testű, ízletes húsú növényevő hal. *A Kínában őshonos amurt hazai halastavainkba is betelepítették.*
✧ Etim: Az *Amur* folyó nevéből köznevesült szó.
☝ Rövid *u*-val ejtjük és írjuk.

analógia ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen, választékos)
1. Különböző dolgok, jelenségek közötti hasonlóság, egyezés. ■ *Valaminek az analógiájára*: a hasonlóság alapján. *A Gyöngyös melletti üdülőhely, Benepuszta nevét 1930-ban Tátrafüred analógiájára Mátrafüredre változtatták.*
2. Ezen alapuló következtetés vagy eljárás. *Analógiával jutott erre az eredményre.*
✧ Szin: **1.** *egyezés, párhuzam, megfelelés, rokonság,* (választékos) *hasonlatosság*
✧ Etim: Latin, végső soron görög eredetű nemzetközi szó.

ananász ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
Pikkelyes héjú, sárgás húsú, zamatos trópusi gyümölcs. *Ebéd után ananász volt a desszert. „Dudva lenne a dudvák közt az ananász*: *Kanász marad, akinek a nevelője kanász”* (Csokonai Vitéz M.: Jövendölés az első oskoláról Somogyban).
✧ Etim: Brazíliai indián eredetű nemzetközi szó.

anarchia ◆◆◆◆ fn –, *~t, ~ja* (idegen)
A központi irányítás hiánya miatti zűrzavar, fejetlenség. *Mátyás halála után az országban anarchia lett úrrá.*
✧ Szin: *felfordulás, szervezetlenség*
✧ Ell: *rend*
✧ Etim: Görög eredetű nemzetközi szó.
☝ A *ch* kiejtése kemény *h*. Elválasztása: *anar-chia.*

anatómia ◆◆ fn –, *~t, ~ja* (idegen)
Az élő szervezet belső felépítésével foglalkozó tudomány. *Az orvostanhallgatók anatómiát is tanulnak.* (átvitt) *A hatalom anatómiája számunkra nehezen átlátható.*
✧ Szin: *bonctan*
✧ Etim: Görög eredetű nemzetközi szó.

andalító ◆◆ mn *~ak, ~t, ~an*
Ábrándos, érzelmes hangulatba ringató. *Andalító zenére szeret táncolni.*
✧ Szin: *elringató, bódító*
✧ Ell: *felzaklató*
✧ Etim: Az ismeretlen eredetű tőből származó *andalít* ige származéka.

andalog ◆◆ ige *~ni*
1. Lassan, mélázva (gyalogosan) halad. *Ráérősen andalogtak hazafelé.*
2. (választékos, régi) Érzelmes álmodozásba, ábrándozásba merül. *Andalog a kellemes muzsika hallatán.*
✧ Szin: **1.** *sétál, sétálgat, kószál, ődöng* **2.** (választékos, régi) *mereng, mélázik*

✧ Táj: **1.** *labodáz, bandalog*
✧ Ell: **1.** *siet*
✧ Etim: Egy ismeretlen eredetű tő származéka.

anekdota ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

(Ismert) emberekről szóló rövid, csattanós történet. *Baráti társaságban sosem fogy ki az anekdotákból.*
✧ Szin: *adoma, história, eset,* (bizalmas) *sztori*
✧ Etim: Görög eredetű nemzetközi szó.
☝ Rövid *o*-val írjuk és ejtjük.

angol ◆◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*

A főként Angliában élő, nyugati germán néphez tartozó, vele kapcsolatos. *Az angol választásokon a konzervatív párt győzött. Egy igazi angol ilyet sosem tesz!* (Főnévi használatban:) *Az angolok hazája a ködös Albion. A legtöbb ember angolt tanul.*
✧ Szin: *brit, szigetországi, angliai, angolszász,* (régi) *ánglius*
✧ Táj: *gángol*
✧ Etim: A latin eredetű, régi nyelvi *anglus*-ból keletkezett a nyelvújítás korában.

angolna ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Kígyószerű hal. *A Balatonban nem ritka az angolna.*
2. Ennek húsa mint étel. *A füstölt angolna vetekszik a lazaccal.*
✧ Szin: (régi) *kígyóhal*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

angóra ◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Egy hosszú selymes szőrű házinyúlfajta, illetve ilyen szőrű kecskefajta gyapjából készült puha, bolyhos fonal. *Gyönyörű pulóverek készülnek angórából.* (Jelzőként:) *Angóra kötöttkabátot vett.*
2. (bizalmas) Hosszú selymes szőrű házinyúl. *Az angóra gyapjából fonalat sodornak.*
3. (bizalmas) Hosszú (fehér) szőrű macska. *Ezek a kiscicák nem perzsamacskák, hanem angórák.*
✧ Szin: **2.** *angóranyúl* **3.** *angóramacska*
✧ Etim: *Ankara* városának görög *Angora* nevéből köznevesült nemzetközi szó.
☝ Ha egyszerű szó jelzője az *angóra*, egybeírjuk vele, pl.: *angórapulóver.*

ángy ◆ fn *~ok, ~ot, ~a* (népi vagy régi)

Idősebb nőrokon, testvérbátya felesége. *Ángyomtól kaptam ezt a kosár szőlőt.*
✧ Szin: *sógorasszony, sógornő*
✧ Etim: Egy ősi, uráli kori szó származéka.

angyal ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Isten környezetéhez tartozó képzeletbeli, tökéletes szellemi lény. *Az angyalok kara kíséri a mennybe.* • Szólás: *Angyal szállt át a szobán*: a bent lévők egyszerre hallgattak el.

2. (Elvont fogalom megszemélyesítésére:) *A béke angyala szállt Európára.*
3. (bizalmas) Önzetlen, segítőkész személy. *Angyal vagy, köszönöm!*
4. Ártatlan kisgyermek. *Álmos a kis angyal.*
5. Szép fiatal nő. *A menyasszony egy mosolygós, szőke angyal.*
6. (Kedveskedő megszólításként:) *Ne haragudj, angyalom!*
7. (bizalmas, tréfás) (Felkiáltásként:) *Az angyalát!*: ejha.
✧ Szin: **1.** *kerub* **2.** (régi) *nemtő* **3.** *tündér* **4.** *puttó* **5.** *tündér* **6.** *kedves, kedvesem*
✧ Táj: *angyó*
✧ Ell: **1.** *ördög, sátán* **5.** *boszorkány, banya*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.
✧ Ö: ark + angyal, réz + angyal

animációs ◆◆◆ mn *~ak, ~t,* – (idegen)
Animációs film: A (mozdulatlan) rajzok, tárgyak életszerű mozgásának illúzióját keltő filmezési technika. *A hagyományos animációs filmekben (rajzfilm, bábfilm, gyurmafilm stb.) a mozgás mozzanatait kockánként rögzítik filmszalagra; a számítógépes, digitális képelőállítás megjelenése óta erre már nem mindig van szükség.*
✧ Etim: A latin eredetű *animáció* 'mozgalmasság; rajzok, tárgyak életszerű mozgásának illúzióját keltő filmezési technika' főnév származéka.
ánizs ◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. Ernyős virágú, illatos fűszernövény. *Az ánizs magjából gyógytea is főzhető.*
2. Ennek ízesítőül használt termése. *A mézeskalácsba ánizst is tesznek.*
3. (bizalmas) Ánizzsal ízesített likőr. *Ánizst kérsz vagy abszintot?*
✧ Szin: **1., 2.** *bécsikömény*
✧ Etim: Görög eredetű vándorszó.
anorák ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
Rövid, csuklyás, vízhatlan, szélvédő kabát. *A gátőr anorákjába burkolózva ment végig az eső áztatta töltésen.*
✧ Szin: *esőkabát, viharkabát, orkándzseki*
✧ Etim: Grönlandi eszkimó eredetű nemzetközi szó.
antenna ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Elektromos rezgések sugárzására és vételére szolgáló berendezés. *Letört a mobiltelefonom antennája.*
✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.
✧ Ö: parabola + antenna

antibiotikum ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a* (idegen)
Mikroorganizmusok (főleg gombák) által termelt, egyes kórokozókat elpusztító vagy szaporodásukat gátló vegyület. *A penicillin felfedezése óta az antibiotikumok a legfontosabb gyógyszerek közé tartoznak.*
✧ Szin: (Mv bizalmas) *antibiotik*
✧ Etim: Görög elemekből keletkezett nemzetközi szó: *anti + biotikum.*
antik ◆◆◆◆ mn *~ok, ~ot,* – (idegen)
1. Az ókori görög és római világgal kapcsolatos. *Az ásatások során feltárt antik romok a történelem számos kérdésére választ adhatnak. „Antik istenség, örökifjú Élet!"* (József A.: Rövid óda a kelő naphoz)
2. Régen készült, művészi értékű. *Örökölt egy szép antik órát.*
✧ Szin: **1.** *ókori,* (idegen) *klasszikus* **2.** *régi, ódon, ó,* (idegen) *patinás*
✧ Ell: *mai,* (idegen) *modern*
✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.
antikvárium ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a* (idegen)
Használt és régi könyveket felvásárló és árusító bolt. *Az antikváriumokban szép, régi metszeteket és térképeket is lehet vásárolni, nemcsak könyveket.*
✧ Szin: *régiségkereskedés,* (régi) *böngészde,* (Fv) *antikvariátus*
✧ Etim: A latin eredetű *antikvárius* nemzetközi szó magyar származéka.
☝ Elválasztása: *an-tik-vá-ri-um.*
antilop ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
1. Afrikában és Ázsiában élő, üreges szarvú kérődző állat. *A gazella is az antilopok családjába tartozik.*

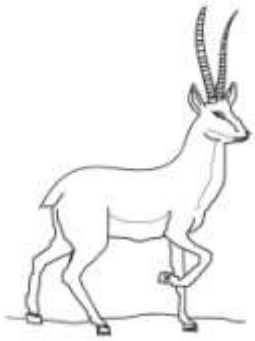

2. Az antilop bőre. *Igen finom cipőt és kesztyűt is készítenek antilopból.*

✧ Etim: Bizánci görög eredetű nemzetközi szó.

ántivilág ◆ fn (népi, tréfás)

A régi világ, apáink, nagyapáink kora. *Ez még az ántivilágban történt. „Tudja, milyen paradicsom volt ez a legmesszebb ántivilág óta, amire a mi öregjeink öregjei csak visszaemlékeztek?”* (Illyés Gy.: Ézsaiás és Jeremiás)

✧ Etim: Összetétel; *ánti ~ anti* ‘ellen-, ellenes’: görög eredetű nemzetközi szó + → *világ*.

antológia ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen)

Irodalmi művekből válogatott gyűjteményes kötet. *Kedvenc olvasmánya a francia szimbolisták műveiből összeállított antológia.*

✧ Szin: *szöveggyűjtemény, szemelvénygyűjtemény, válogatás*

✧ Etim: Görög eredetű nemzetközi szó.

anya ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, anyja* vagy (ritka) *~ja*

1. Olyan nő, akinek gyermeke van. *Már két éve anya. Valakinek az anyja*: az, aki a világra hozta. *A barátnőm anyja tanítónő, apja mérnök. Ő a világ legkedvesebb anyája!* • Közmondás: *Amilyen az anyja, olyan a lánya. Nézd meg az anyját, vedd el a lányát!*

2. (Megszólításként gyermek, vő, meny részéről:) *Anya! Anyám!*

3. Női ős, előd. *Anyáink jobban értettek a háztartáshoz.*

4. Olyan nő, aki gyermeket szülőként gondoz, nevel. *Az árvának anyára van szüksége.*

5. (Apácafőnöknő megszólításaként:) *Tisztelendő anya!*

6. Anyaállat. *A nyúltenyésztőnek tíz anyája van.*

7. A csavar orsójára rácsavarható rögzítő rész. *Ehhez a csavarhoz kicsi ez az anya.*

✧ Szin: **1.** *édesanya,* (választékos) *szülőanya*, (bizalmas) *anyu*, *anyuka*, *anyuci*, *mama*, *mami*, (szleng) *muter* **3.** *ősanya* **4.** *nevelőanya* **7.** *anyacsavar*

✧ Táj: **1.** *szüle* **2.** *anyámasszony, szüle*

✧ Etim: Valószínűleg egy ősi, uráli kori szó származéka.

✧ Ö: édes + anya, kereszt + anya, öreg + anya

anyag ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. A tudattól függetlenül létező objektív valóság. *A szaktudományok az anyag más-más fajtáival, azok egymástól eltérő mozgástörvényeivel foglalkoznak.*

2. Ennek valamely megjelenési formája. *Ásványi anyagokra szüksége van a szervezetnek.*

3. Feldolgozásra, felhasználásra való nyersanyag. *Anyag hiányában nem tudunk dolgozni. A szobor anyaga bronz.*

4. Ruhaanyag, textil. *Egy szoknyára való anyagot vett.*

5. Tárgyak, általában műalkotások összessége. *A kiállítás anyagát az ország több múzeumából gyűjtötték egybe.*

6. Valamely tevékenység alapját képező ismeretek összessége. *A vita anyagát már előzőleg megkapták a résztvevők.*

7. Tananyag. *Angolból áprilisra átvették az egész évi anyagot.*

8. (szleng) Kábítószer. *Minden pénze elment anyagra.*

✧ Szin: **1.** (régi) *matéria, szubsztancia* **4.** *szövet, kelme* **6.** *tárgy,* (idegen) *szüzsé* **8.** (bizalmas) *narkó, kábszer, fű*, *drog*, (szleng) *por*

✧ Ell: **1.** *szellem* **3.** *késztermék*

✧ Etim: Nyelvújítási szó, az → *anya* főnévnek latin mintára (*materia*) keletkezett, nyelvújítás kori származéka.

✧ Ö: építő + anyag, mű + anyag, nyers + anyag, oltó + anyag, üzem + anyag

anyajegy ◆◆ fn

Az emberi bőrön születéskor is meglevő vagy később kialakuló, állandó jellegű, kisebb barna, feketés vagy vöröses folt, illetve szemölcsszerű elváltozás. *Jól áll a húgomnak a kis lencse alakú anyajegy az arcán. Az anyajegyeket időnként meg kell mutatni bőrgyógyásznak, különösen akkor, ha hirtelen megváltoznak.*

✧ Szin: *lencse, tűzfolt*

✧ Táj: *anyajel, jegyecske*

✧ Etim: Összetétel: → *anya* + → *jegy*.

anyakönyv ◆◆◆ fn

Személyek adatait tartalmazó hatósági nyilvántartó könyv. *Születésünket, nevünket, házasságkötésünket, esetleg válásunkat, majd végül halálunkat vezetik be az anyakönyvbe.*

✧ Szin: (idegen) *matrikula*, (régi) *egyházkönyv, keresztelőkönyv,* (Fv) *matrika*

✧ Etim: Összetétel: → *anya* + → *könyv*.

anyámasszony ◆◆ fn –, ~*t*, – (népi, régi)

(Anya vagy idősebb, tiszteletre méltó nő megszólításaként:) *Anyámasszonyt kéreti apámuram. Hova igyekszik, anyámasszony?*

• Szólás: (tréfás) *Anyámasszony katonája*: gyáva, gyámoltalan személy (különösen fiú).

✧ Etim: Összetétel; *anyám*: az → *anya* főnév birtokos személyjeles alakja + → *asszony*.

anyányi ◆ mn ~*ak*, ~*t*, ~*an*

Külsőre érett, kifejlett, felnőttnek látszó (lány). *Az az anyányi lány úgy viselkedik, mint egy csitri.*

✧ Szin: *fejlett*

✧ Táj: *anyási*

✧ Ell: *éretlen, fejletlen*

✧ Etim: Az → *anya* főnév származéka.

anyás ◆◆ mn ~*ak*, ~*at*, ~*an*

1. Olyan (gyermek), aki rendkívüli módon ragaszkodik az anyjához. *Nem tud társaságba járni, mert a fia nagyon anyás.*

2. Az anyákra jellemzően gyöngéd. *A húsvétra kapott kisnyulat szinte anyás mozdulattal karolta át.*

3. *Anyás csavar*: csavaranyával, menetes fémgyűrűvel ellátott csavar. *Válogasd ki az anyás csavarokat abból a dobozból!*

✧ Ell: **1.** *apás*

✧ Etim: Az → *anya* főnév származéka.

anyáskod|ik ◆ ige ~*ni*

1. Gondos anya módjára bánik valakivel. *A kislány az óvodában anyáskodik a kisebbekkel.*

2. Túlzottan babusgat, gyermekként kezel valakit. *A nővére még mindig anyáskodik fölötte.*

✧ Szin: **1.** *törődik valakivel; gyámolít, gondoz valakit; gondoskodik valakiről*

✧ Etim: Az → *anyás* melléknév, végső soron az → *anya* főnév származéka.

annyi ◆◆◆◆◆ mutató nm

1. Olyan mennyiségű, számú. *Annyi tollam van, mint neki. Annyian vagyunk, hogy nem férünk el.*

2. Akkora összegű pénz. *Annyit nem adok érte.*

3. Olyan nagy vagy kis mennyiségű, számú. *Annyi rosszat beszélnek róla.* • Szólás: *Annyi baj legyen!*: nem baj.

4. Az. *Annyi biztos, hogy neki van igaza.*

5. (Határozószóként:) *Annyiban* vagy *annyiból*: olyan tekintetben, abban a vonatkozásban. *Annyiban igaza van, hogy túl sokan leszünk. Annyiból jó volt a nyaralás, hogy egész idő alatt sütött a nap. Annyira*: **a)** olyan távolságra. *Az iskola annyira van ide, hogy gyalog járhatok.* **b)** olyan fokban, mértékben. *Annyira hideg van, hogy megfagy a víz a kannában.*

✧ Etim: Az → *az* mutató névmás képzett alakja.

anyó ◆◆◆ fn ~*k*, ~*t*, ~*ja* (népi)

Idős asszony. *Az anyó a kemence padkáján melegedik.*

✧ Szin: *öregasszony, néni,* (népi) *anyóka, öreganyó,* (bizalmas) *vénasszony, mámi, nyanya*

✧ Táj: *banyóka, szüle, nyanyó*

✧ Etim: Az → *anya* főnév alapszavával azonos tő származéka.

☝ Megszólításként ma már nem használatos, sértő, bizalmaskodó. Erdélyi nyelvjárásban azonban még lehet nagymama megszólítása.

anyóka ◆◆◆ fn ~*k*, ~*t*, ~*ja* (népi, kedveskedő)

Öreg nénike. *Rózsét gyűjtő anyókával találkozott az erdőben.*

✧ Szin: (népi) *anyó*

✧ Etim: Az → *anyó* főnév származéka.

anyós ◆◆◆◆ fn ~*ok*, ~*t*, ~*a*

Házastárs édesanyja. *Remek asszony az anyósom, sokat segít az unokák nevelésében.*

✧ Táj: *napa, napaasszony, másikanyó, anyámasszony*

✧ Etim: Az → *anya* főnév alapszavával azonos tő származéka.

☝ Megszólításként nem használatos. Helyette az *anyuka, mama* megszólítás, illetve a keresztnéven vagy keresztnév + *néni* kifejezéssel való megszólítás a leggyakoribb.

anyu ◆◆◆◆◆ fn ~*k*, ~*t*, ~*ja* (bizalmas)

(Édesanya családias megszólításaként vagy említéseként:) *Anyu, ne haragudj! Ezt a mellényt anyu varrta nekem.*

✧ Szin: *anya, édesanya,* (bizalmas) *anyuka, anyuci, anyuska, mama, mami*

✧ Táj: *anyika*

✧ Etim: Az → *anya* főnév alapszavával azonos tő származéka.

☝ Az *u* sem a kiejtésben, sem az írásban nem hosszú.

apa ◆◆◆◆◆ fn ~*k*, ~*t*, *apja* vagy (ritka) ~*ja*

1. Olyan férfi, akinek gyermeke van. *A barátom már húszéves korában apa lett. Te vagy a világ legnagyszerűbb apája! Valakinek az apja*: az, aki nemzette. *Tegnap az áruházban találkoztam az apáddal.*

2. (Megszólításként gyermek, vő, meny részéről:) *Apa! Apám!*
3. Férfielőd. *Apáink már sok mindent tudtak, amit mi újra tanulunk.* ■ *Apáról fiúra száll*: nemzedékről nemzedékre öröklődik, hagyományozódik. *Ez a kedves családi hagyomány nálunk apáról fiúra száll.*
4. Olyan férfi, aki szülőként nevel valakit, szülőként gondoskodik valakiről. *Mától fogva ő lesz az apád.*
5. Szaporításra alkalmas hím tenyészállat. *A nyúltenyésztőnek tíz anyája és két apája van.*
✧ Szin: **1.** *édesapa,* (választékos) *édesatya, atya,* (bizalmas) *papa, apu, apuka, apuci,* (szleng) *fater, öreg, ős* **3.** *ős, ősapa* **5.** *apaállat*
✧ Táj: *szüle*
✧ Etim: Valószínűleg egy ősi, finnugor kori szó származéka.
✧ Ö: édes + apa, kereszt + apa, öreg + apa

apáca ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Női szerzetes. *Van olyan kórház, ahol apácák látják el az ápolói teendőket. Kiskora óta apácák nevelték.*
✧ Szin: *nővér, tisztelendő anya,* (régi) *zárdaszűz,* (idegen, régi) *soror*
✧ Etim: Vitatott eredetű, déli szláv vagy német jövevényszó.
☝ A *soror* szinonima ejtése: [*szoror*]. Apáca megszólítása: *kedvesnővér*; keresztnévvel pl.: *Márta nővér, Teréz anya*.

apacs ◆ fn *~ok, ~ot ~a*
1. Észak-amerikai indián törzs. *Winnetou az apacsok törzsfőnöke volt.*
2. (régi) Alvilági személy. *Az apacsok a tanyájukon gyülekeztek a bűntény előtt.*
✧ Szin: **2.** (kissé régi, szleng) *jassz, huligán, vagány*
✧ Etim: Valószínűleg zuni indián eredetű nemzetközi szó.

apad ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. (Víz) szintje lejjebb száll. *A Duna Budapestnél apad.*
2. Lassanként egyre kisebb, kevesebb lesz. *Az utóbbi időben jócskán apadt a bevétel.*
3. Egyre kisebb mértékben nyilatkozik meg. *Idővel apadt lelkesedése az ügy iránt.*
✧ Szin: **1.** *süllyed* **2.** *csökken, fogy, kevesbedik* **3.** *lohad, csillapodik, mérséklődik, alábbhagy, csökken*
✧ Táj: **1.** *hüttyed*
✧ Ell: **1.** *árad, emelkedik* **2.** *emelkedik, gyarapodik, növekszik* **3.** *fokozódik, erősbödik*
✧ Etim: Valószínűleg egy ősi, finnugor kori szó származéka.

apály ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. A tengerszintmozgás apadó szakasza. *Ha jön az apály, a hajó megfeneklik a sekély vízben.*
2. (választékos) Átmenetileg hanyatló, pangó időszak. *Most a tőzsdén is apály van.*
✧ Szin: **1.** *apadás* **2.** *pangás, visszaesés, mérséklődés*
✧ Ell: **1.** *dagály* **2.** *fellendülés*
✧ Etim: Az → *apad* ige tövének származéka.

apás ◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
1. Olyan (gyermek), aki (jobban) ragaszkodik az apjához. *Mind a két fiú inkább apás.*
2. Az apákra jellemző vagy rájuk jellemzően gondoskodó. *Apásan bánik a szomszéd gyerekkel.*
3. ■ *Apás szülés*: az apa jelenlétében végbemenő szülés. *Ma már a legtöbb kórházban lehet apás szülést választani.*
✧ Ell: **1.** *anyás*
✧ Etim: Az → *apa* főnév származéka.

apát ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
Apátság élén álló szerzetes főpap. *Az egész kolostor életét az apát irányítja.*
✧ Szin: *rendfőnök, perjel, házfőnök,* (idegen) *prior*
✧ Etim: Vitatott eredetű, déli szláv vagy német jövevényszó.
☝ Az apát megszólítása idegenek részéről: *főtisztelendő úr.*

apátság ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
Szerzetesi kolostor a hozzá tartozó birtokkal együtt. *Nevezetes nyelvemlékünk a tihanyi apátság alapítólevele.*
✧ Szin: *rendház,* (régi, idegen) *klastrom*
✧ Etim: Az → *apát* főnév származéka.
aperitif ◆ fn *~ek, ~et, ~je* (idegen, választékos)
Étvágygerjesztő szeszes ital. *Aperitifként vermutot kínáltak a vacsora előtt.*
✧ Etim: Francia eredetű nemzetközi szó.
☝ A második *i* is rövid a kiejtésben és az írásban is!
apó ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (népi)
1. Szeretett, becsült idősebb férfi. *Bem apó a seregével sok csatát nyert.*
2. Nagyapa. *Apó egész délután az unokáival játszott.*
✧ Szin: **1.** *öregember, vénember,* (népi, kedveskedő) *apóka,* (bizalmas) *öregapó, bácsi, papa, tata* **2.** *nagypapa*, (népi) *nagyapó*
✧ Etim: Az → *apa* főnév alapszavával azonos tő származéka.
☝ Családias, bizalmas megszólítás lehet, idegenekkel szemben azonban nem használható.
apóka ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (népi, kedveskedő)
Öreg bácsika. *A vándorlegény találkozott egy ősz, öreg apókával.*
✧ Szin: (népi) *apó*
✧ Etim: Az → *apó* főnév származéka.
ápol ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Betegségében ellát, gondoz valakit. *Ápolja a lázas kisgyermeket.*
2. Rendben, tisztán tart, gondoz valamit. *Gondosan ápolja arcbőrét.*
3. Segíti valaminek a fejlődését. *Rendszeresen ápolja kerti növényeit.* (átvitt) *Ápolja az anyanyelvét.*
4. Igyekszik fenntartani valamit. *Ápolja a rokoni kapcsolatokat. Még mindig ápolja a családi hagyományokat.*
✧ Szin: **1.** *gyógyít; gondot visel valakire, valamire; gondoskodik valakiről, valamiről* **2.** *gondot visel valakire, valamire; gondoskodik valakiről, valamiről* **3.** *művel, gondoz* **4.** *őriz, megtart*
✧ Etim: Egy ismeretlen eredetű tő származéka.
áporodott ◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
Szellőzetlen, elhasznált, kellemetlen szagú. *Nyissatok ablakot, nagyon áporodott itt a levegő!*
✧ Szin: *állott, büdös, pállott, poshadt, fülledt*
✧ Táj: *bannyus, tószagú*
✧ Ell: *friss, üde, illatos*
✧ Etim: A vitatott eredetű *áporodik* ige befejezett melléknévi igeneve.
após ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
Házastárs édesapja. *Szeret kertészkedni az apósával.*
✧ Táj: *ipa, ipaura, másikapó*
✧ Etim: Az → *apa* főnév alapszavával azonos tő származéka.
☝ Megszólításként nem használatos. Helyette az *apuka, papa* megszólítás, illetve a keresztnéven vagy a keresztnév + *bácsi* kifejezéssel való megszólítás a leggyakoribb.
apostol ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. Jézus 12 tanítványának egyike. *Péter apostol megalapította az egyházat.* • Szólás: (tréfás) *Az apostolok lován*: gyalog.
2. (választékos) Valamely nemes ügynek lelkes támogatója, buzgó népszerűsítője. *A béke apostolaként megpróbálja összebékíteni a feleket. Az egészséges életmód apostolaként járja az országot.*
✧ Szin: **2.** *hirdető,* (választékos) *szószóló*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.
apraja-nagyja ◆◆ birtokos személyjeles fn *apraját-nagyját*
A közösség minden tagja, gyerekek és felnőttek együtt. *A család apraja-nagyja összegyűlt a nagyszülők aranylakodalmára.*
✧ Táj: *fiatalja-vénje*
✧ Etim: Összetétel; *apraja*: az *apró* melléknév birtokos személyjeles alakja + *nagyja*: a *nagy* melléknév birtokos személyjeles alakja.
apránként ◆◆◆ hsz
Kis részletekben, fokozatosan. *A teljes igazságot csak apránként mondták meg neki.*
✧ Szin: *lassanként, kevesenként, lépésről lépésre, egyenként*
✧ Táj: *apródonként, kevesével, kicsinként*
✧ Ell: *egyszerre, tömegével*
✧ Etim: Az → *apró* melléknév megszilárdult ragos alakulata.
aprehendál ◆ ige *~ni* (népi)
Neheztel valakire. *A mostoha mindig aprehendál szegény kislányra, bármit csinál is.*
✧ Szin: *haragszik,* (bizalmas) *orrol, pikkel* • *Rossz néven vesz. Zokon vesz.* (bizalmas) *Felhúzza az orrát.*
✧ Táj: *nehezkedik, tüszköl, konyít*
✧ Ell: *megbékél valakivel; megbocsát valakinek.*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

április ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
Az év 4. hónapja. *Az idei április nagyon hűvös volt.* ■ *Április bolondja*: olyan személy, akit április 1-jén beugrattak, illetve akit könnyűszerrel be lehet ugratni. ● Szólás: *Áprilist járatnak vele*: gonoszul megtréfálják, becsapják.
✧ Szin: (régi) *tavaszhó, negyedhó, Szent György hava*
✧ Táj: *ápilus*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

aprít ◆◆◆◆ ige *~ani*
1. Sok kisebb darabra vág, tördel. *Gyújtóssá aprítja a tuskókat.* ● Szólás: *Van mit aprítania a tejbe*: jó az anyagi helyzete.
2. (népi) (Ellenséget) üt-vág, kaszabol. *Bátor vitéz, csak úgy aprítja az ellenséget.*
✧ Szin: **1.** *darabol, hasogat, metél, apróz, vagdal* **2.** *öldös*
✧ Táj: *szecskáz*
✧ Etim: Az → *apró* melléknév származéka.

apró I. ◆◆◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n*
1. A szokásosnál kisebb méretű. *Apró köveket gyűjtött a tengerparton.*
2. Igen fiatal, még kicsi. *Apró gyerek korában már dolgozott. A homokozó tele van apró gyerekekkel.*
3. Kisebb jelentőségű. *Csak apró hibákat követett el.*
4. *Apróbb-nagyobb*: kisebbek és nagyobbak vegyesen.
✧ Szin: **1., 2.** *aprócska, csöpp, kicsiny, pöttöm, kicsike, pici, parányi, icipici* **3.** *csekély, jelentéktelen, lényegtelen*
✧ Táj: **1.** *aprincsó* **2.** *pöttönke, tökmagjankó*
✧ Ell: **1.** *nagy, hatalmas, óriási* **3.** *fontos, jelentős*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán honfoglalás előtti török jövevényszó.

apró II. ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, apraja* vagy *~ja*
1. Aprópénz. *Nincs apróm, fel kell váltanom ezt az ezrest.*
2. *Valaminek az apraja*: kisebb méretű darabjai, szemei. *Csak a nagyobb almákat hámozd meg, az apraját hagyd ott!*
3. (Alkalmi főnévként:) *Aprókat lép*: rövideket.
✧ Szin: **1.** *fémpénz, váltópénz*
✧ Ell: **1.** *papírpénz, bankjegy,* (régi) *bankó*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán honfoglalás előtti török jövevényszó.
☝ Aprópénz jelentésben az *aprója* alak használatos: *Nem volt aprója a telefonáláshoz.*

apród ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
Uralkodói, főúri udvarban nevelkedő, fegyverhordozói szolgálatot ellátó nemesifjú. *Bornemissza Gergely Török Bálint apródja lett.*
✧ Szin: (régi) *fegyverhordozó, fegyvernök*
✧ Etim: Az → *apró* melléknév származéka.

apróhirdetés ◆◆ fn
Apró betűkkel szedett, fizetett rövid közlemény. *Elolvasom az apróhirdetéseket az újságban. Apróhirdetés útján találtuk ezt a házat.*
✧ Szin: *hirdetés,* (bizalmas) *apró,* (Fv, Őv bizalmas) *inzerát*
✧ Etim: Összetétel: → *apró* + → *hirdetés*.

aprójószág ◆ fn (népi)
Szárnyas háziállat, illetve ezek csoportja. *Reggel hatkor már megetette az aprójószágot.*
✧ Szin: *baromfi, háziszárnyas,* (népi) *aprómarha*
✧ Táj: *aprólék, majorság*
✧ Ell: (népi) *lábasjószág*
✧ Etim: Összetétel: → *apró* + → *jószág*.

aprólék ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a* vagy *~ja*
Levágott baromfi végtagjai, feje és ehető belső részei. *Aprólékból készít csirkepaprikást.*
✧ Szin: *belsőség*
✧ Etim: Az → *apró* melléknév származéka.

aprólékos ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
1. Az apró részletekre is kiterjedő. *Aprólékos gonddal javítja ki a hibákat. Aprólékosan*: tüzetesen, körültekintően. *A nyomozók aprólékosan átvizsgálták az egész lakást.*
2. (rosszalló) Fontoskodó, kicsinyes. *Ebben az elemzésben elvész a lényeg, túlságosan aprólékos.*
✧ Szin: **1.** *részletes, részletező, kimerítő, alapos* **2.** (rosszalló) *szőrszálhasogató*
✧ Ell: *felületes*
✧ Etim: Az → *aprólék* főnév származéka.

aprómunka ◆ fn
Nagyobb munkához tartozó kisebb-nagyobb műveletek, feladatok sora. *Az unalmas aprómunkát is el kell végezni valakinek.*
✧ Szin: *babramunka*
✧ Etim: Összetétel: → *apró* + → *munka*.

aprópénz ◆◆◆◆ fn

Kisebb címletű, általában fémpénz, váltópénz. *Az összes aprópénzem bedobáltam az automatába.* • Szólás: *Aprópénzre váltja a tehetségét*: (anyagi okokból) kisebb feladatokra, méltatlan dolgokra pazarolja. *Aprópénzzel fizet ki valakit*: lerázza a nyakáról, nem foglalkozik vele, illetve nem ad neki annyit, amennyit érdemelne vagy amennyi járna neki.
✧ Szin: *apró*
✧ Ell: *papírpénz, bankjegy,* (régi) *bankó*
✧ Etim: Összetétel: → *apró* + → *pénz*.

apróság ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
1. Kisebb értékű tárgy, holmi. *Hazafelé menet vásárolt egy-két apróságot.*
2. Kicsi gyerek. *Az apróságok tágra nyílt szemmel bámulták a csillogó karácsonyfát.*
3. Jelentéktelen dolog. *Ilyen apróságon nem érdemes bosszankodni.*
✧ Szin: **1.** *semmiség,* (tréfás) *mütyürke,* (rosszalló) *vacakság, haszontalanság* **2.** *kicsi, csöppség* **3.** *semmiség, kicsiség, csekélység*
✧ Táj: **1.** *piciség* **2.** *poronty, csimota*
✧ Ell: **2.** *felnőtt*
✧ Etim: Az → *apró* melléknév származéka.

aprószentek ◆ többes számú fn
1. A bibliai Heródes által legyilkoltatott kisdedek. *Az aprószentek mind kétévesnél fiatalabb fiúgyermekek voltak.*
2. Ezek katolikus ünnepnapja (dec. 28.). *Az aprószentek ünnepét az V. század óta tartják meg.*
✧ Etim: Összetétel; → *apró* + a → *szent* főnév többes számú alakja.

apróz ◆◆ ige *~ni*
1. Lábával több gyors mozdulatot tesz. ■ *Aprózza lépteit*: gyors, apró lépésekkel halad. *Aprózza a táncot*: gyorsan járja.
2. (ritka) Apró darabokra vág. *Petrezselymet apróz a levesbe.*
✧ Szin: **1.** *szaporáz* **2.** *metél, darabol, vagdal, aprít*
✧ Etim: Az → *apró* melléknév származéka.

apu ◆◆◆ fn –, *~t, ~ja* (bizalmas, kedveskedő)
(Édesapa családias megszólításaként vagy megnevezéseként:) *Apu még nincs itthon. Mit hoztál, apu?*
✧ Szin: *apa, édesapa,* (bizalmas, kedveskedő) *apuka, apuci, apus, apuska, papa*
✧ Etim: Az → *apa* főnév alapszavával azonos tő származéka.

ár[1] ◆◆◆◆◆ fn *~ak, ~at, ~a*
1. Áru pénzben kifejezett értéke. *Kedvezményes áron vásárol.* ■ *Mennyi az ára?*: mennyibe kerül. | *Áron alul*: nagyon olcsón. *Csak áron alul sikerült eladniuk a vidéki házukat.* | *Nincs ára valaminek*: keveset fizetnek érte. | *Megadja az árát valaminek*: megfizet, meglakol érte, megkeserüli. | *Nagy árat fizet valamiért*: sok munkát, szenvedést kell érte vállalnia. | *Élete árán*: életét kockáztatva, feláldozva. *Az anyatigris élete árán is megvédi kölykeit.* | *Semmi áron*: semmiképpen. *Semmi áron nem adom fel az elveimet.*
2. A vásárlásra szánt pénz. *Elveszítettem a ruha árát.*
3. (népi) Bizonyos összegnek megfelelő. *Száz forint ára meggyet kért a piacon.*
✧ Szin: **1.** *vételár, csereérték, ellenérték* **2.** (bizalmas) *rávaló*
✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.
✧ Ö: fel + ár

ár[2] ◆◆◆◆ fn –, *~t, ~ja*
1. Áramló víztömeg. *Elsodorta a folyó árja.* ■ (választékos) *A könnyek árja*: ömlő, patakzó könnyek. • Szólás: *(Az) ár ellen úszik*: szembefordul a többség akaratával, véleményével. | (rosszalló) *Úszik* vagy *sodródik az árral*: megalkuvóan alkalmazkodik a helyzethez, tétlenül szemléli sorsának alakulását.
2. Árvíz. *Elönti az ár a falut.*
3. A tengerszint rendszeres emelkedése. *Ár és apály váltogatja egymást.*
✧ Szin: **1.** *sodrás, sodor, áramlat, áradat* **2.** *áradás, árhullám, özönvíz* **3.** *dagály*
✧ Ell: **2.** *apadás* **3.** *apály*
✧ Etim: Ősi, ugor kori szó.
✧ Ö: zöld + ár

ár[3] ◆◆ fn *~ak, ~t, ~ja*
(Bőr lyukasztására való) hegyes végű szerszám. *A cipészek régen árral lyukasztották ki a bőrt varrás előtt.*
✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.

ár[4] ◆◆◆ fn –, *~t, ~ja*
(Területmértékként:) 100 m². (Jelzőként:) *25 ár földje van.*

✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.
☝ Rövidítése: *a* (pont nélkül).

ara ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (régi, választékos)

Menyasszony. *„Jöjjön utolszor szép szeretője, titkos arája, Kund Abigél!”* (Arany J.: Tetemre hívás)
✧ Szin: (régi, választékos) *mátka, jegyes*
✧ Etim: Ősi, ugor kori szó származéka.

arab ◆◆◆◆ mn *~ok, ~ot, ~ul*

1. Az Észak-Afrika és a Közel-Kelet több országában élő népcsoporthoz tartozó, vele kapcsolatos, róla elnevezett. *Az arab írás jobbról balra tart. Az ún. arab számok valójában indiai eredetűek.* (Főnévi használatban:) *Sok arab tanul a budapesti egyetemeken. Arabot tanít a bölcsészkaron.*
✧ Szin: (régi) *szerecsen, szaracén, mór, arabs, arabus*
✧ Etim: Arab eredetű latin jövevényszó.
☝ Az *arabs* ma csak az *arabs telivér* (ló) szókapcsolatban él, az *arabus* pedig a következő közmondásban: *Aki nem tud arabusul, ne beszéljen arabusul*: aki nem ért valamihez, ne próbálkozzék vele.

árad ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Emelkedik a folyó- vagy állóvíznek a szintje. *Árad a Tisza, mindenütt homokzsákokat raknak halomba.*
2. Bőven folyik. *Árad a víz az eltört csőből.* (választékos) *Könny árad a szeméből.* (átvitt) *Áradt belőle a panasz.*
3. Nagy tömegben terjed. *A pékségből meleg levegő és jó illat árad az utcára.*
4. Nagymértékben érezhetően, folyamatosan megnyilvánul. *Mindenfelől szeretet áradt feléje.*
✧ Szin: **1.** *dagad, duzzad, emelkedik, megárad, kitör, kilép a medréből* **2.** *dől, ömlik, áramlik* **3.** *áramlik* **4.** *sugárzik, áramlik*
✧ Ell: **1.** *apad, csökken* **2.** *szivárog, apad, csökken*
✧ Etim: Az → *ár*² főnév származéka.

áradoz|ik ◆◆ ige *~ni*

Elragadtatással beszél valakiről, valamiről, hosszan dicsér valakit. *Szeptember óta áradozik az új osztályfőnökéről.*
✧ Szin: *magasztal valakit;* (rosszalló) *ömleng*
✧ Etim: Az → *árad* ige származéka.

áram ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Villanyáram. *A vihar leszakította a vezetéket, így a környéken egy órán át nem volt áram. Fázisceruzával lehet ellenőrizni, hogy van-e a konnektorban áram.*
2. (választékos) Áramlat. *Bekerült az új eszmék áramába.*
✧ Szin: **1.** *villany, elektromosság, elektromos áram* **2.** *áramlás, sodrás*
✧ Etim: Nyelvújítás kori elvonás az → *áramlik* igéből.
✧ Ö: villany + áram

áramlat ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Levegő vagy víz áramló tömege. *A tengeri áramlatok közül a legismertebb a Golf-áramlat. Dél felől meleg áramlatok érkeztek a Kárpát-medencébe.*
2. Határozott irányba tartó szellemi felfogás. *Érdeklődéssel kíséri az új szellemi áramlatokat.*
✧ Szin: **1.** *áramlás, áram, özön* **2.** *irányzat, mozgalom,* (bizalmas) *trend*
✧ Etim: Az → *ár*² főnév nyelvújítás kori származéka.

áraml|ik ◆◆◆◆ ige *~ani* vagy *áramolni*

1. Egy irányba folyik. *A kádból a lefolyóba áramlik a víz.*
2. Vezetékben terjed. *A lakás elektromos hálózatában 220 voltos villanyáram áramlik.*
3. Nagy mennyiségben jut valahova. *Zápor után a nyitott ablakon át friss levegő áramlik a szobába. Csúcsforgalom idején csak úgy áramlik a tömeg a metrólejárók felé. A sikeres vállalkozásokba áramlik a pénz.*
✧ Szin: **1.** *ömlik* **2.** *közlekedik, kering* **3.** *behatol, tódul, özönlik, zúdul, árad*
✧ Etim: Az *ár*² főnév nyelvújítás kori származéka.
☝ Felszólító módú alakjaiban a teljes szótövet használjuk: *áramoljon* vagy (ikesen ragozva, választékosan:) *áramoljék.*

aranka ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

A lucernán és a lóherén élősködő, sárgás színű, csavarodó szárú, levéltelen növény. *Elszaporodott a lucernásban az aranka.*
✧ Táj: *aranyfonal, fecskefonal, boldogasszony-haja*
✧ Etim: Az → *arany* főnév származéka.

arany ◆◆◆◆◆ fn *~ak, ~at, ~a*

1. Kémiai elem; sárga színű, nem oxidálódó nemesfém. *A tiszta arany nagyon puha anyag.* ■ *Aranyat ér valami*: nagyon értékes. *Aranyat mos*: folyó vízzel elválasztja az aranyszemcséket az értéktelen kőzettől.
2. Aranyat tartalmazó ötvözet. *Ez a gyűrű 18 karátos aranyból van.* (Jelzőként:) *Arany ékszert visel.* • Szólás: *Aranyból van a szíve*: nemes, szerető szíve van; engedékeny.
3. (régi) Aranyból vert érme. *Egy zacskó arannyal fizetett.*
4. Pénz, kincs, vagyon. *Féltve őrzi az aranyát.* • Szólás: *Minden arannyá válik a kezében*: minden tevékenysége hasznot hoz. • Közmondás: *Hallgatni arany. Nem mind arany, ami fénylik. Ki korán kel, aranyat lel. Májusi eső aranyat ér.*
5. Az 1. helyezés díja. *Sportolóink számos aranyat nyertek az olimpián.* (Jelzőként:) *A kitüntetés arany fokozatát kapta.*

6. Aranyszál. *A koronázási palást arannyal van hímezve.*
7. Az aranyhoz hasonló csillogó szín. *Arannyal fújta be a diót és a fenyőtobozt.*
8. (Jelzőként:) ■ *Arany élete van*: kellemes, gondtalan, derűs. *Az arany középúton jár*: kerüli a szélsőségeket.
9. (Kedveskedő megszólításként:) *Aranyom!*
✧ Szin: **1., 2.** *színarany* **3.** (régi) *aranypénz, dukát, aranyforint* **5.** *aranyérem* **6.** *aranyfonál*
✧ Etim: Ősi, ugor kori szó, végső soron iráni átvétel lehet.
✧ Ö: sár + arany, szín + arany
☝ Ha egyszerű szó jelzője az *arany*, egybeírjuk vele: *aranylánc*; ha összetett szó jelzője, külön írjuk a szerkezetet: *arany nyaklánc*. – Az arany vegyjele: *Au* (pont nélkül).

arány ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. Két szám vagy mennyiség viszonya, melyet kettőjük hányadosa fejez ki. *Kettő egy arányban keveri az anyagot*: az egyikből két részt vesz, a másikból egyet. *A csapat 4:2 arányban győzött*: négy gólt, illetve pontot szerzett az ellenfél csapatának két góljával, illetve pontjával szemben.
2. Valaminek valamihez viszonyított nagysága, mértéke. *A beadott pályázatok számához képest kicsi volt a hibátlanok aránya.*
3. Arányosság, megfelelő viszony két vagy több dolog között. *Helyre kell állítani a bérek és az árak arányát. Az eredmény nincs arányban a befektetett munkával.*
4. Tárgy, alak részeinek megfelelő, harmonikus viszonya. *A rajztanár megdicsérte az ábrázolt alak arányait.*
5. (Általában nagy) méret vagy mérték. *Lenyűgözik a hatalmas épület arányai. A lakosság létszáma nagy arányban csökken.*
✧ Etim: Nyelvújítás kori elvonás a régi nyelvi *arányoz* ‘gondol, vél’ igéből.

aranybánya ◆◆◆ fn
1. Aranyércet kitermelő bánya. *Nálunk szinte nincs is aranybánya.*
2. Rendkívül jövedelmező üzleti lehetőség. *Aranybánya ez a bolt.*
✧ Szin: **2.** *kincsesbánya*
✧ Etim: Összetétel: → *arany* + → *bánya*.

aranyér[1] ◆ fn
Aranyércet tartalmazó kőzetréteg. *Aranyérre bukkantak a bányában.*
✧ Szin: *aranytelér*
✧ Etim: Összetétel: → *arany* + → *ér*.

aranyér[2] ◆◆ fn
A végbélnyílás körüli visszerek tágulása, gyulladásos megbetegedése. *Speciális kenőccsel kezeli az aranyerét.*
✧ Etim: Összetétel, latin mintára alkotott tükörszó: → *arany* + → *ér*.

aranyeső ◆◆ fn
1. Az akáchoz hasonló, május–júniusban nyíló, csüngő, fürtös, sárga virágú magas cserje vagy kisebb fa.
Sok kertben sárgállik ilyenkor nyár elején az aranyeső.
2. (népi) Az olajfafélék családjába tartozó, tavasszal nyíló, aranysárga virágú cserje. *Márciusban a szobámban virágzott ki az aranyeső rügyező ága.*
✧ Szin: **1.** *aranyzápor, sárgaakác* **2.** (hivatalos) *aranyfa,* (idegen) *forzítia*
✧ Etim: Összetétel; német mintára alkotott tükörszó: → *arany* + → *eső*.
☝ Az *aranyeső* szónak a 2. jelentésben való használatáról lásd még az *aranyfa* szócikket!

aranyfa ◆ fn
Az olajfafélék családjába tartozó, 2-3 méter magas, kora tavasszal, lombfakadás előtt nyíló, aranysárga virágú kerti díszcserje. *Csaknem minden városi kertbe ültetnek aranyfát, mert korán és igen dúsan virágzik. Az aranyfa rügyes ágai meleg helyen, vázában télen is kivirágzanak.*
✧ Szin: *aranycserje,* (idegen) *forzítia,* (népi) *aranyeső, aranyvessző*
✧ Etim: Összetétel: → *arany* + → *fa*.

☝ Az *aranyfa* a cserjének a magyar növénytani neve; a budapesti köznyelvben azonban ezt a bokrot a legtöbbször *aranyeső*-nek, ritkábban *aranyvessző*-nek hívják, holott ezek két másik növény nevei. Lásd még az *aranyeső* és az *aranyvessző* szócikket!

aranyfedezet ◆ fn

A kibocsátott bankjegynek, fizetőeszköznek megfelelő értékű, aranyban lévő fedezet, tartalék. *Az állam aranyfedezete megszabja a bankjegykibocsátás mértékét.* ● Szólás: *Aranyfedezete van a szavainak*: szavai megbízhatók, hitelesek.

✧ Szin: *aranyalap*

✧ Etim: Összetétel: → *arany* + → *fedezet*.

aranyfüst ◆◆ fn

Nagyon vékony, néhány tízezred milliméter vastagságú aranylemez. *Aranyfüsttel borították a szobrot.*

✧ Etim: Összetétel: → *arany* + → *füst*.

aranygaluska ◆ fn

Apróra szaggatott és cukros dióval rétegesen lerakva megsütött kelt tészta. *Az aranygaluskához vaníliaöntetet szokott készíteni.*

✧ Etim: Összetétel: → *arany* + → *galuska*.

aranyhal ◆◆◆ fn

1. Kínai eredetű, a pontyfélékkel rokon narancsvörös vagy foltos díszhal. *Aranyhalakat tart egy akváriumban.*

2. Arany színű, csodatevésre képes mesebeli hal. *Az aranyhal teljesítette a halász három kívánságát.*

✧ Etim: Összetétel: → *arany* + → *hal*.

aranyifjú ◆ fn (régi, rosszalló)

Gazdag, gondtalan, léha életű fiatalember. *Az aranyifjú külföldön költötte el családi örökségét.*

✧ Szin: (régi, rosszalló) *ficsúr, uracs, világfi,* (ritka) *zsúrfiú*

✧ Etim: Összetétel: → *arany* + → *ifjú*.

aranyigazság ◆ fn

Bölcs megállapítás, mely minden körülmények között érvényes. *Aranyigazság, amit mondasz. Kötetbe gyűjtötték a filozófus aranyigazságait.*

✧ Szin: *életigazság, aranymondás, életbölcsesség, aranyszabály,* (választékos, idegen) *szentencia,* (bizalmas) *aranyköpés*

✧ Etim: Összetétel: → *arany* + → *igazság*.

aranykezű ◆ mn *~ek, ~t, –*

Rendkívül ügyes, sokféle munkához értő. *Ajánlok neked egy aranykezű asztalosmestert.*

✧ Szin: *rátermett, hozzáértő*

✧ Ell: *ügyetlen, kétbalkezes*

✧ Etim: Összetétel; → *arany* + *kezű*: a → *kéz* főnév származéka.

aranykor ◆◆◆◆ fn

1. Az emberiség boldognak, békésnek vélt őskora a görög és a római mitológiában. *A régi romok között átélte az aranykor hangulatát.*

2. (választékos) Valakinek, valaminek virágzó korszaka. *Erdély aranykoráról Móricz írt regényt.*

✧ Szin: **2.** (választékos) *virágkor, hőskor, virágzás, fénykor*

✧ Etim: Összetétel: → *arany* + → *kor*.

aranyköpés ◆ fn (bizalmas)

1. Szellemes vagy szellemeskedő mondás. *A matekfüzet hátuljára gyűjti a tanár aranyköpéseit.*

2. Aranyigazság. *Híres emberek aranyköpéseit írta fel a táblára.*

✧ Szin: **1.** *bemondás, sziporka, szellemesség,* (szleng) *beköpés, benyögés,* (régi) *élc, elméncség* **2.** *aranymondás,* (választékos, idegen) *szentencia*

✧ Etim: Összetétel; → *arany* + *köpés*: a → *köp* ige származéka.

aranylábú ◆ mn *~ak, ~t, –*

Nagyon tehetséges, ügyes (labdarúgó). *Az aranylábú játékos egymás után három gólt lőtt.*

✧ Etim: Összetétel: → *arany* + *lábú*: a → *láb* főnév származéka.

aránylag ◆◆◆◆ hsz

Viszonylag (jól), elfogadhatóan. *Aránylag jól szerepelt a versenyen. Aránylag olcsón hozzájutott egy használt kocsihoz. A karambolt aránylag könnyen megúszta, megsérült, de nem súlyosan.*

✧ Szin: (választékos, idegen) *relatíve*

✧ Etim: Az → *arány* főnév megszilárdult ragos alakulata.

aranylakodalom ◆ fn

A házasságkötés 50. évfordulója. *A nagyszülei aranylakodalmukat ünneplik.*

✧ Etim: Összetétel: → *arany* + → *lakodalom*.

aranymálinkó ◆ fn

Sárgarigó. *Egy aranymálinkó szállt a cseresznyefánkra.*

✧ Táj: *málinkó, málingó, sárgamálingó, aranyállú, aranyáruló, aranymál*

✧ Etim: Összetétel: → *arany* + → *málinkó*.

aranymetszés ◆ fn –, ~*t*, ~*e*

1. Egy adott szakasz két részre osztása oly módon, hogy a kisebbik rész úgy arányuljon a nagyobbikhoz, mint a nagyobbik az egészhez. *A művészetben sokszor alkalmazták az aranymetszés szabályát.*

2. Könyv szélének (lapjai élének) aranyfüsttel való aranyozása. *Nagy értékű könyvtárában aranymetszéssel díszített régi könyvek sorakoznak.*

✧ Szin: **1.** *aranymetszet* **2.** *aranyozás*

✧ Etim: Összetétel; → *arany* + *metszés*: a → *metsz* ige származéka.

aranyos ◆◆◆◆ mn ~*ak*, ~*at*, ~*an*

1. Aranyozott, arannyal díszített. *Az aranyos kannában hozza be a teát.*

2. (régi) Arannyal kivarrt ruhájú. *„Tüstént parancsolá király őfelsége, Tizenkét aranyos vitéz menjen érte”* (Arany J.: Toldi).

3. (választékos) Aranyra emlékeztető színű. *Haján megcsillant az aranyos napsugár.*

4. Kedvesen bájos, szeretetre méltó. *Milyen aranyosak ezek a nyuszik! Jaj, de aranyos vagy!* (Főnévi használatban:) (kedveskedő vagy gúnyos) *Te kis aranyos! Már tud beszélni a kis aranyos.*

5. (bizalmas) Tetszetős, csinos. *De aranyos ez a ruha!*

✧ Szin: **3.** *aranyszínű*, (választékos) *aranyló* **4.** *drága, nyájas helyes, édes, elragadó* (bizalmas) *cuki, ennivaló* **5.** *takaros, helyes, édes, elragadó,* (bizalmas) *cuki, ennivaló*

✧ Ell: **4.** *visszataszító, undorító* **5.** *előnytelen, csúnya*

✧ Etim: Az → *arany* főnév származéka.

aranyszabály ◆◆ fn

Fontos erkölcsi szabály. *Ezt jegyezd meg jól, ez aranyszabály.*

✧ Etim: Összetétel: → *arany* + → *szabály*.

aranyvasárnap ◆ fn

1. A karácsony előtti utolsó vasárnap. *Jövő héten már aranyvasárnap lesz, igyekezni kell az ajándékvásárlással.*

2. (Határozószó-szerűen:) Aranyvasárnapon. *Aranyvasárnap gyújtjuk meg egyszerre mind a négy adventi gyertyát.*

✧ Etim: Összetétel: → *arany* + → *vasárnap*.

aranyvessző ◆ fn

1. Átlagosan 1 méter magasra növő, nyár végén virágzó, sárga, fürtös virágzatú évelő növény. *Már virágzik az aranyvessző az óvoda kertjében.*

2. (népi) Az olajfafélék családjába tartozó, tavasszal nyíló, aranysárga virágú cserje. *Márciusban a rügyező aranyvessző a szobában nyílt ki.*

✧ Szin: **2.** (népi) *aranyeső*, (hivatalos) *aranyfa*

✧ Táj: **1.** *aranyruta, istápfű* **2.** *sárga szelence*

✧ Etim: Összetétel: → *arany* + → *vessző*.

☝ Az *aranyvessző* szónak a 2. jelentésben való használatáról lásd még az *aranyfa* szócikket!

arasz ◆◆◆ fn ~*ok*, ~*t*, ~*a*

1. A széttárt hüvelyk- és kisujj hegye közti távolság adta népi hosszmértékegység (kb. 20-25 cm). *Van vagy egy arasz a szakálla.* (Jelzőként:) *Nagyjából egy arasz széles deszka kellene.*

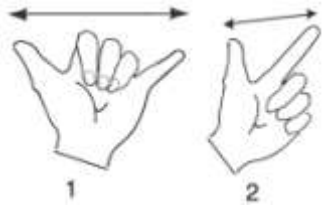

2. Nagyon kicsi, alig valamennyi. *Épphogy elkerülték az összeütközést: alig egy arasz volt a távolság a két kocsi közt.*

✧ Szin: **1.** (jelzőként) *arasznyi* **2.** *csekély*

✧ Táj: *araszt*

✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.

araszol ◆◆ ige *~ni*

1. (Hernyó) hátát felgörbítve, majd kinyújtózva jellegzetes haladó mozgását végzi. *Jókora hernyó araszol felfelé a fa törzsén.*

2. Egyszerre csak rövid szakaszokat megtéve, meg-megállva, lassan megy. *Az útakadály miatt a kocsisor csak araszolva halad.*

✧ Szin: **1.** *kúszik, mászik*

✧ Etim: Az → *arasz* főnév származéka.

áraszt ◆◆◆◆ ige *~ani*

1. (népi) (Vizet, könnyet) áradni késztet. *„Tavaszi szél vizet áraszt, virágom, virágom”* (népdal).

2. (Levegőt, fényt, szagot) folyamatosan, nagy tömegben kibocsát magából. *A cserépkályha kellemes meleget áraszt. Finom illatot árasztanak esténként a virágzó hársfák.*

3. (választékos) (Személy külső megjelenése vagy szellemi alkotás valamely tulajdonságot, érzést, hangulatot) szembetűnően érzékeltet, nagy hatással kifejez. *Jókedvet árasztott az arca. Nem szeretem ezt a képet, csak úgy árasztja a szomorúságot.*

4. (választékos) *Valamit áraszt valakire, valamire*: bőven ad, gazdagon oszt. *Áraszd reánk kegyelmedet, Istenünk!*

✧ Szin: **2.** *ont, záporoztat, lövell, kilövell, zúdít* **3.** (választékos) *sugároz;* (bizalmas) *lesír, lerí valakiről valami*

✧ Etim: Az → *ár*[2] főnév származéka.

arat ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (Érett szemes terményt kaszával, sarlóval vagy géppel) levág. *Nyáron aratják a búzát.*

2. Megszerez, elér valamit. *A seregek győzelmet arattak az ellenség felett. Sikert aratott előadásával.*

3. (Betegség, halál) tömegesen pusztít. *A középkori Európában gyakran aratott súlyos járvány a lakosság körében.*

4. (bizalmas) Nagy haszonra vagy nyereményre tesz szert. *Minden vállalkozása után arat. Neked kedvez a lapjárás, ma egész este aratsz.*

✧ Szin: **1.** *kaszál, sarlóz, vág* **3.** *tombol, dúl* **4.** *nyer*

✧ Ell: **1.** *vet* **4.** *veszít*

✧ Etim: Vitatott eredetű. Vagy egy ősi, uráli kori szó származéka, vagy honfoglalás előtti török jövevényszó.

árboc ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

Hajónak vitorlákkal, jelzőeszközökkel felszerelt magas, vastag rúdja. *Az árboc tetejéről körbekémlelő matróz megpillantotta a szárazföldet.*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán latin jövevényszó.

☝ Rövid *o*-val írjuk és ejtjük.

arc ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. A fej elülső része. *Felém fordította az arcát. Az arcába nevet valakinek*: szemtől szembe kineveti. ■ *Megmutatja az igazi arcát*: valódi egyéniségét, jellemét.

2. Az orr és a száj melletti húsos rész. *Pirospozsgás az arca.* ■ (választékos) *Arcul üt* vagy *csap valakit*: megpofoz. | *Lángba borul az arca*: elpirul. | *A vér lefut az arcáról*: elsápad.

✧ Szin: **1.** *ábrázat,* (népi, régi) *orca,* (bizalmas) *kép, fizimiska,* (durva) *pofa,* (szleng) *pofalemez, pofázmány,* (kedveskedő) *pofi* **2.** (népi, régi) *orca,* (kedveskedő) *pofi,* (durva) *pofa*

✧ Táj: **1.** *cifferblatt*

✧ Etim: Elhomályosult összetétel (→ *orr* + *szá* ‘száj’).

arcátlan ◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*

Kihívó viselkedésű, durván szemtelen. *Rég láttam ilyen arcátlan viselkedést! Arcátlanul letagadja, hogy ő okozta a kárt.*

✧ Szin: *pimasz, szégyentelen, gátlástalan, szemérmetlen, tolakodó,* (népi vagy választékos) *orcátlan,* (durva) *pofátlan* • *Olyan, mint a piaci légy. Van bőr a képén.*

✧ Ell: *előzékeny, tisztelettudó, udvarias*

✧ Etim: Az → *arc* főnév származéka.

arculat ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a* (választékos)

Valaminek a jellegzetes külső képe, formája. *Az irodalmi lap meg tudta őrizni addigi arculatát, sajátos jellegét.*

✧ Szin: *arc, külső, megjelenés,* (idegen) *imázs*

✧ Etim: Az → *arc* főnév származéka.

aréna ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Lelátókkal körbeépített küzdőtér. *A római gladiátorok az életükért küzdöttek az arénában. A cirkuszi aréna mulatságos és lélegzetelállító mutatványok helyszíne.*
2. (szleng) Zajos jelenet, veszekedés. *Ne csináld itt az arénát!*
✧ Szin: **1.** *porond* **2.** (szleng) *balhé,* (bizalmas) *ramazúri*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

árenda ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (régi)
Hasznot hozó dolog vagy jog bérlete. *„Most is azon sóhajt és dúl-fúl magába, Mért nem adhatja az áert árendába”* (Csokonai Vitéz M.: Zsugori uram).
✧ Szin: (hivatalos) *haszonbér, haszonbérlet*
✧ Etim: Latin jövevényszó.
☝ Az *áer* szó jelentése: ‘levegő’.

árfolyam ◆◆◆◆◆ fn
1. Értékpapírok, részvények tőzsdei ára. *Az OTP-részvények árfolyama folyamatosan magas.*
2. Valutának, devizának a hazai pénznemben kifejezett értéke. *Az euró árfolyama már 270 Ft fölött van.*
✧ Szin: (idegen) *kurzus,* (régi) *ázsió, folyóár,* (Fv bizalmas) *kurz,* (Mv, Dv bizalmas) *tecsaj*
✧ Etim: Összetétel: → *ár*[1] + → *folyam.*

argó ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Az alvilág, illetve a bűnözők nyelve. *A betörők argója számunkra érthetetlen.*
2. (rosszalló) Idegen és durva szavakkal kevert, igénytelen nyelv(használat). *A fiatalok nyelvhasználatát erősen átszövi az argó.*
✧ Szin: **1.** *tolvajnyelv, csibésznyelv, zsargon,* (régi) *jassznyelv* **2.** *utcanyelv, szleng*
✧ Etim: Francia jövevényszó.

árgus ◆◆ mn –, *~at, ~an*
Szigorúan, gyanakvóan figyelő (szem, tekintet). *Árgus szemmel lesi minden mozdulatát.*
✧ Szin: *éber*
✧ Etim: Görög eredetű nemzetközi szó.

árgyélus ◆ mn *~ok, ~t, ~a* (régi, népi)
1. (ritka) (Csak a népköltészetben:) Kalandozó, bolondos. *„Az árgyélus kismadár nem száll minden ágra, én sem fekszem minden nap szép paplanos ágyba”* (népdal).
2. (Indulatszóként, bosszúság vagy csodálkozás kifejezésére:) *Az árgyélusát! De a szent árgyélusát, hát ez a köszönet? Ejnye az árgyélusát, de megnőttél!*
✧ Etim: Köznevesüléssel keletkezett *Árgirus* királyfinak, egy XVI. századi széphistória hősének nevéből.

ária ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Opera vagy más dalmű lírai jellegű része: zenekari kísérettel előadott énekszám. *Szívesen hallgatja a legismertebb áriákat.*
✧ Szin: *dalbetét, szóló*
✧ Etim: Olasz jövevényszó.

áristom ◆ fn *~ok, ~ot, ~a* (népi, régi)
1. Kisebb büntetés letöltésére használt helyiség. *Az újoncot fegyelemsértésért áristomba csukták.*
2. Rövidebb szabadságvesztés, elzárás. *Egyheti áristomot kapott.*
✧ Szin: **1.** *börtön, fogda, zárka, fogház,* (népi, régi) *tömlöc,* (bizalmas) *dutyi,* (szleng) *sitt* **2.** *börtön, fogda, fogság*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

arisztokrata ◆◆◆ mn *~k, ~t* (ritkán) *~n* vagy *~ul* (idegen)
1. Főnemesi származású és rangú (személy). *Arisztokrata hölgyek szokása volt a lovaglás.* (Főnévi használatban:) *Az úri kaszinóba csak arisztokraták léphettek be.*
2. Az arisztokratákra jellemző, előkelő. *Arisztokrata megjelenése van, elegáns és egyenes tartású.*
3. A többieknél magát különbnek tartó (személy), rá jellemző. *Arisztokrata gőggel kezel mindenkit.*
✧ Szin: **1.** *úri,* (bizalmas) *kékvérű, főrendi* **2.** (idegen) *arisztokratikus* **3.** *gőgös, fölényes, lenéző*
✧ Etim: Görög eredetű nemzetközi szó.

árkád ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
Pillérekre, oszlopokra emelt boltív, illetve ilyen boltívek sora. *A hirtelen jött eső elől behúzódott az árkádok alá.*
✧ Etim: Latin eredetű francia jövevényszó.

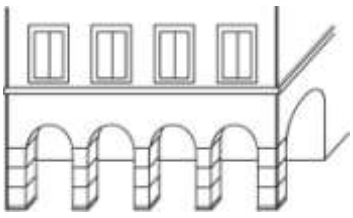

arkangyal ◆◆ fn

1. (Katolikus vallásban:) Magasabb rangú angyal. *Gábriel az egyik legismertebb arkangyal.*

2. (Tréfás szitokszóként:) *Az arkangyalát!*

✧ Szin: *főangyal*

✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

árkol ◆ ige *~ni*

Árkot ás. *A kert végében árkolunk, vízelvezető árkot ásunk.*

✧ Szin: *csatornáz*

✧ Etim: Az → *árok* főnév származéka.

árkus ◆ fn *~ok, ~t, ~a* (régi)

Ívpapír, ív. *A papír mennyiségét régebben árkusban mérték.* (Jelzőként:) *Ez a lap egy árkus nagyságú. A gyerekek szívesen rajzolnak a földre terített nagy árkus papírokra.*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

ármádia ◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. (régi) Hadsereg. *Besorozták az ármádiába.*

2. (népi) Nagy sokaság. *Egész ármádia vett részt a lakodalmon. Valaminek az ármádiája*: halmaza, tömege. *A gondok ármádiája szakadt rá.*

✧ Szin: **1.** (régi) *regiment* **2.** *tömeg*

✧ Etim: Az *armada* olasz jövevényszó latinosított formája.

ármány ◆ fn *~ok, ~t, ~a* (választékos)

Aljas szándékú szövetkezés valaki ellen. *Gonosz ármány áldozata lett. „Ki lesz az Én fiam, Ha megejt az ármány?”* (Arany J.: Mátyás anyja) ■ *Ármányt sző valaki ellen*: alattomosan összeszövetkezik ellene másokkal.

✧ Szin: (választékos) *cselszövés, cselszövény, fondorkodás, fondorlat, ármánykodás, cselvetés*

✧ Etim: Valószínűleg nyelvújítás kori elvonás a régi nyelvi, német eredetű *ármányos* ‘elmés, fondorlatos’ melléknévből.

árny ◆◆◆◆◆ fn *~ak, ~at, ~a* (választékos)

1. A fényforrás (részleges) eltakarásával keletkezett, kevésbé megvilágított rész. *Megpihent az árnyat adó fák alatt.*

2. Árnyékként megjelenő kísértet, szellem. *A holtak árnyai járnak a régi várban. Árnyakkal csatázik.*

✧ Szin: *árnyék*

✧ Etim: Nyelvújítás kori elvonás az → *árnyék* főnévből.

árnyalat ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Színeknek világosabb, illetve sötétebb fokozata, változata. *Kedvelem a kék szín valamennyi árnyalatát.*

2. Kis eltérést mutató változat, fokozat. *Ez a csempe halványabb egy árnyalattal, mint a többi. Az étel egy árnyalattal csípősebbre sikerült a kelleténél. Érzékeny a kifejezésbeli árnyalatokra, a stílus csekély eltéréseire.*

✧ Szin: **1.** *színárnyalat, tónus* **2.** (választékos, idegen) *nüansz*

✧ Etim: Az → *árny* főnév nyelvújítás kori származéka.

árnyék ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Az a terület, amelyet valamely tárgy vagy élőlény eltakar a nap vagy más fényforrás elől. *A fa árnyékot vetett az útra. Árnyékban, naptól védett helyen pihen.* ● Szólás: *Követi, mint az árnyék*: állandóan a nyomában van. | *Nem ijed meg a maga árnyékától*: bátor ember. | *Olyan, mint saját magának az árnyéka*: betegesen lefogyott, sovány.

2. (választékos) Valaminek védelmező és eltakaró közelsége. *Meghúzódik a hatalom árnyékában.*

3. Valami rossznak a bevezetője, fenyegető veszélye. *Előreveti árnyékát a katasztrófa.* ■ *Az akasztófa* vagy *a halál árnyékában*: életveszélyben. *Évekig élt az akasztófa árnyékában, végül sikerült a törvény elől külföldre menekülnie. A halál árnyékában sok mindent újragondol az ember.*

4. Bánat, szomorúság kifejezése az arcon. *Szemén sötét árnyék ül.*

5. (választékos) Kísértő, komor emlék. *A múlt árnyéka folyton kísérti.*

6. Valaminek a legcsekélyebb mértéke. *A gyanú, a kétség leghalványabb árnyéka sem fér hozzá.*

✧ Szin: **1., 2.** (választékos) *árny* **3.** *rémkép, árnykép,* (választékos) *árny* **4.** *ború, mélabú,* (választékos) *árny* **5., 6.** (választékos) *árny*

✧ Ell: **1., 2.** *fény* **4.** *derű, fény* **5.** *fény*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű tő származéka.

árnyékszék ◆◆ fn

Gödör fölé deszkából épült illemhely. *A kert végében rozoga árnyékszék áll.*

✧ Szin: *vécé, latrina,* (népi) *budi*

✧ Táj: *árnyék, perváta, reterát*

✧ Etim: Összetétel: → *árnyék* + → *szék*.

árok ◆◆◆◆◆ fn *árkok, árkot, árka*

1. Talajba készített hosszú mélyedés. *Vetés előtt árkot húzott a magnak. Falun sok helyen árok vezeti el a vizet.*

2. Hosszanti irányú lesüllyedés a földkéreg rétegeiben. *Az óceánok alatt számos mélytengeri árok húzódik, a legismertebb közülük a Mariana-árok.*

3. ■ *Zenekari árok*: *a* színpad és a nézőtér között, a színpad szintje alatt a zenekar számára kialakított hely. *Mindjárt kezdődik az előadás, már hangolnak a zenészek a zenekari árokban.*

4. Félkör alakú mélyedés a szem alatt. *Mély árok húzódik a szeme alatt a kialvatlanságtól.*

✧ Szin: **1.** *barázda, vájat, csatorna, vízelvezető* **4.** *karika*

✧ Táj: **1.** *sánc, árkolat, csurgó*

✧ Etim: Honfoglalás előtti török jövevényszó.

aroma ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Élelmiszernek, élvezeti cikknek kellemes, finom, jellegzetes illata és zamata. *A madártejet a vanília aromája teszi igazi csemegévé.*

2. Ízesítő, zamatossá tevő anyag, kivonat. *Rumos aromával ízesítette a süteményt.*

✧ Szin: **1.** (idegen) *buké* **2.** (idegen) *eszencia*

✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

árpa ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Hosszú, szálkás kalászú, főleg takarmánynak termesztett gabonaféle növény. *Már az óegyiptomiak is főztek sört árpából.*

2. Gyulladásos duzzanat a szemhéj szélén. *Árpája csak napok múlva gyógyult meg.*

✧ Szin: **2.** *szemárpa*

✧ Etim: Honfoglalás előtti török jövevényszó.

arra ◆◆◆ mutató nm

1. Abba az irányba. *Inkább arra menj!*

2. Azon a környéken, vidéken. *Nagyon megváltozhatott minden, régen jártam arra.*

✧ Szin: *arrafelé*

✧ Ell: *erre, errefelé*
✧ Etim: Az → *az* mutató névmás megszilárdult ragos alakulata.

árt[1] ⬥⬥⬥⬥ ige *~ani*

1. Károsan hat valakire, valamire. *A cigaretta árt az egészségnek.*

2. (Tagadó alakban:) Inkább jót tesz, előnyös, javára válik valakinek, valaminek. *Nekem se árt egy kis mozgás. Nem ártana már kitakarítani.* • Szólás: *Se nem árt, se nem használ*: közömbös a hatása.

✧ Szin: **1.** *rosszat tesz, bajt okoz, kárt okoz, ártalmára van, kárára van; károsít, rongál valamit*
✧ Ell: **1.** *használ*
✧ Etim: Vitatott eredetű. Vagy ősi, finnugor kori szó, vagy honfoglalás előtti török jövevényszó.

árt[2] ⬥⬥⬥ ige *~ani*

■ *Valamibe ártja magát*: beleavatkozik. *Ne ártsd magad más dolgába, nem rád tartozik!*

✧ Szin: *beleártja magát, beleszól* • (bizalmas, rosszalló) *Beleüti az orrát.*
✧ Etim: Az → *avat* alakváltozata. Az → *avat* ige régi nyelvi *át* változatából keletkezett szóhasadással.

ártalom ⬥⬥⬥⬥ fn *ártalmak, ártalmat, ártalma*

1. Káros hatás, illetve annak (következménye). *Sok betegséget okoznak a környezeti ártalmak.*

2. Külső hatásra kialakult kóros elváltozás, testi állapot. *A lúdtalp foglalkozási ártalom is lehet.*

✧ Szin: *kár, károsodás*
✧ Etim: Az → *árt*[1] ige származéka.

ártatlan I. ⬥⬥⬥⬥⬥ mn *~ok, ~t, ~ul*

1. Erkölcsileg romlatlan, tiszta. *Az ámokfutó gyilkos az ártatlan gyermekeket sem kímélte.* • Szólás: *Ártatlan, mint a ma született bárány.*

2. Ilyen személyre jellemző. *Ártatlan tekintete van.* ■ *Ártatlan képet vág*: úgy tesz, mintha ártatlan lenne.

3. (választékos) Szűz. *Régebben erkölcsi követelmény volt, hogy a menyasszony még ártatlan legyen.*

4. Nem bűnös. *Ártatlanul ítélték el; tehát ártatlanul bűnhődik.*

5. Nem ártó szándékú. *Ártatlan játékot játszanak. Egy ártatlan megjegyzés robbantotta ki a botrányt.*

✧ Szin: **1.** *tiszta lelkű, erkölcsös, mocsoktalan, szeplőtlen, makulátlan* **2.** *erkölcsös, tiszta, mocsoktalan, szeplőtlen, makulátlan* **3.** (választékos) *érintetlen, mocsoktalan, szeplőtlen, makulátlan* **4.** *vétlen, bűntelen* **5.** *veszélytelen, ártalmatlan* • **1., 4.** *A gyanúnak még az árnyéka sem fér hozzá.*
✧ Ell: **1.** *romlott, erkölcstelen, becstelen* **4.** *bűnös, vétkes* **5.** *veszélyes, ártalmas*
✧ Etim: Az → *árt*[1] ige származéka.
☝ Nem tévesztendő össze az *ártalmatlan* szóval, ennek a jelentése: ‘nincs káros, ártalmas hatása’. Pl. *ártalmatlan étel, vegyszer.*

ártatlan II. ⬥⬥⬥⬥⬥ fn *~ok, ~t, ~ja*

Erkölcsileg nem bűnös, nem ártó szándékú személy. *A bombatámadásban ártatlanok százai vesztették életüket.* (gúnyos) *A kis ártatlan!* ■ *Adja az ártatlant*: úgy tesz, mintha ártatlan lenne.

✧ Ell: *bűnös, vétkes*
✧ Etim: Az → *árt*[1] ige származéka.

artézi ⬥⬥ mn *~k* vagy *~ak, ~t, –*

■ *Artézi kút*: természetes víznyomásból táplálkozó fúrott kút. *Ez az ásványvíz a közeli artézi kútból származik.* | *Artézi víz*: ilyen kútból nyert (gyógy)víz. *Az orvos tanácsára csak artézi vizet fogyaszt.*

✧ Táj: *ártézi*
✧ Etim: Francia eredetű nemzetközi szó.

artista ⬥⬥⬥ fn *~k, ~t, ~ja*

A közönséget cirkuszban, mulatóhelyen ügyességi vagy erőmutatványokkal szórakoztató művész. *A porondon ugrószámot mutatott be három artista.*

✧ Szin: *cirkuszművész* (gyűjtőszó, lehet: *akrobata, trapézművész, zsonglőr, bűvész, légtornász*)
✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.

áru ⬥⬥⬥⬥⬥ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Eladásra szánt termék. *A gyár sokféle árut termel.*

2. A kereskedelmi forgalomban levő termékek önálló darabja vagy fajtája. *A boltban csak csomagolt áru kapható.*

3. Közlekedési eszközön szállított tárgyak, anyagok. *A vasút felelősséget vállal az áruért.*

4. ■ *Áruba bocsát valamit*: **a)** árul, megvételre kínál. *Összes ingatlanát áruba bocsátotta.* **b)** pénzért, előnyért feláldoz. *Áruba bocsátotta a függetlenségét.*

✧ Szin: **1., 2.** *gyártmány, árucikk, cikk,* (népi) *portéka,* (Er bizalmas) *márfa* **3.** *teheráru, rakomány, szállítmány, fuvar*
✧ Etim: Az → *ár*[1] főnév származéka.
✧ Ö: hentes + áru

árucikk ⬥⬥⬥ fn

A kereskedelmi forgalomban levő termékek egy fajtája vagy darabja. *A mai kereskedelmet az árucikkek bősége jellemzi.*

✧ Szin: *áru, cikk, iparcikk,* (bizalmas) *portéka,* (Er bizalmas) *márfa*
✧ Etim: Összetétel: → *áru* + → *cikk*.

áruda ⬥⬥ fn *~k, ~t, ~ja* (régi)

Kisebb üzlet. *A sarki árudában egy ősz hajú, mosolygós néni ül a pult mögött.*

✧ Szin: *bolt, boltocska, kereskedés, elárusítóhely,* (bizalmas) *bódé*
✧ Etim: Az → *áru* főnév nyelvújítás kori származéka.

árul ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Megvételre kínál valamit. *Könyvet árul.* ■ (rosszalló) *Árulja magát*: pénzért felkínálkozik.

2. (Valahol) árusként dolgozik. *Minden szombaton a piacon árul.*

✧ Szin: **1.** *árusít, elad, áruba bocsát, forgalomba hoz, értékesít, mér* **2.** *árusít*
✧ Ell: **1.** *vesz, vásárol* **2.** *vásárol*
✧ Etim: Az → *ár*[1] főnév származéka.

árulkod|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. *Árulkodik valakire*: valakinek a mulasztását, vétségét más személynek ártó szándékkal tudomására hozza. *Folyton árulkodik osztálytársaira.*

2. (választékos) *Árulkodik valamiről*: valamely dologra vall. *Mozdulata gyöngédségről árulkodik.*

✧ Szin: **1.** *beárul, befeketít valakit;* (választékos) *júdáskodik;* (bizalmas) *besúg valakit,* (durva) *beköp valakit*
✧ Etim: Az → *áru* főnév származéka.

áruló ◆◆◆◆◆ mn *~k* vagy *~ak, ~t, ~n* vagy *~an*

1. Olyan (személy), aki valakit vagy valamit elárul. *Hegedűst, az áruló hadnagyot az egri vár piacán felakasztották.* (Főnévi használatban:) *Gerébet, az árulót nem fogadták vissza maguk közé a Pál utcai fiúk.*

2. Valamit jelző, sejtető, elároló (dolog, jelenség). *Áruló nyomokra bukkant a padláson, amelyek azt sejtették, hogy járt ott valaki.*

✧ Szin: **1.** *hitszegő, hazaáruló,* (választékos, idegen) *renegát,* (rosszalló) *besúgó,* (bizalmas) *spicli* **2.** *árulkodó*
✧ Etim: Az → *árul* ige folyamatos melléknévi igeneve.

árus ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

Bódéban vagy a szabad ég alatt árusító kiskereskedő. *Az utcai árus hangosan kínálgatja portékáját.*

✧ Szin: *eladó, elárusító, kereskedő*
✧ Etim: Az → *áru* főnév származéka.

árusít ◆◆◆◆ ige *~ani*

Rendszeresen árul valamit. *Használt ruhaneműt árusít a szomszéd utcában.*

✧ Szin: *árul, forgalmaz, értékesít, elad*
✧ Ell: *vesz, vásárol*
✧ Etim: Az → *áru* főnév származéka.

árva ◆◆◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n*

1. Olyan (gyermek), akinek meghaltak a szülei. *Ötévesen árván maradt. Az árva gyerekek általában intézetben nevelkednek.* (Főnévi használatban:) *Segélyezi, istápolja az árvákat.*

2. (népi vagy választékos) Társtalan, magányos, magában levő. *Ott maradt árván. Egyetlen árva fűzfa áll a parton.*

3. Szerencsétlen, szánandó. *Jaj, szegény árva fejemnek!*

4. (Nyomósító szóként, főleg tagadásban:) *Nem jár arra egy árva madár sem. Nincs egy árva vasam sem*: semmi pénzem nincs.

✧ Szin: **1.** *apátlan-anyátlan, elárvult* **2.** *elhagyatott, elárvult, gazdátlan,* (bizalmas is) *elanyátlanodott*
✧ Táj: **1.** *árvika*
✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó, végső soron iráni eredetű.

árvácska ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Az ibolyával rokon, apró, bársonyos szirmú, sárga, lila vagy kék virágú növény. *Az egyik legkedvesebb kerti virág az árvácska.*

✧ Szin: *szentháromság violája, tarka viola, árva viola, szentháromságfű*
✧ Táj: *árvavirág, bársonyka*
✧ Etim: Az → *árva* melléknév származéka.

árvalányhaj ◆◆ fn

Sárgásfehér, selymes, hosszú szálú pázsitfűféle. *Árvalányhajból kötött bokrétát tűzött a kalapja mellé.*

✧ Szin: *hajka, lányhaj*
✧ Táj: *árvalányszőre*
✧ Etim: Többszörös összetétel: → *árva* + → *lány* + → *haj*.

árverés ◆◆◆◆ fn

Szabályozott menetű nyilvános eljárás, amelynek során a legnagyobb árat kínáló vevő jut hozzá az eladásra meghirdetett tárgyhoz vagy tárgyakhoz. *Értékes festményeket bocsátottak árverésre. Az árverésen régi könyvek kerültek kalapács alá.*

✧ Szin: (népi) *kótyavetye,* (idegen) *aukció, licitálás*
✧ Táj: *kótyálás, licitáció*
✧ Etim: Nyelvújítás kori összetétel; → *ár*[1] + *verés*: a → *ver* ige származéka.

árvíz ◆◆◆◆◆ fn

1. Megduzzadt folyónak, vízfolyásnak a mederből kilépő és száraz területeket elárasztó vize. *Az árvizek katasztrófákat is okozhatnak, mint például az 1838-as jeges pesti és az 1879-es szegedi árvíz. A falunkban tizenkét házat döntött romba az árvíz.*

2. A folyók áradása, szélsőségesen magas vízállása. *Most erősítik a gátakat a jövő tavasszal, hóolvadás után várható árvíz ellen.*

✧ Szin: **1.** *ár, áradat, kiöntés, jégár, zöldár* **2.** *árhullám, vízár, víztömeg,* (régi) *özön, özönvíz, vízözön*

✧ Etim: Összetétel: → *ár*[2] + → *víz*.

☝ A *jégár* a téli vagy kora tavaszi, a *zöldár* a nyári vagy késő tavaszi árvizek neve, ez utóbbiak ugyanis a mezőket már zölden találják.

arzén ◆◆ fn –, *~t, ~je*

1. Acélszürke, fémes fényű, kristályos elem. *Az arzén levegő kizárásával hevítve 65 °C-on olvadás nélkül gőzzé alakul. A gyógyszergyártásban is használnak arzént.*

2. Ebből készített erős méreg. *A kút vizében arzént találtak. A gyilkos asszony úgy tette el férjét láb alól, hogy naponta egy kis adag arzént csempészett a teájába.*

✧ Szin: (idegen) *arzenikum*, (régi) *egérkő, légykő*

✧ Etim: Perzsa eredetű nemzetközi szó.

☝ Az arzén vegyjele: *As* (pont nélkül).

arzenál ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja* (idegen)

1. (régi) Fegyverraktár. *A katonák az arzenálból kaptak fegyvereket.*

2. Óriási készlet, gyűjtemény. *Valóságos arzenál van a fiókjában radírokból és tollakból.*

3. Szellemi eszközök tárháza. *A színészi eszközök egész arzenáljával rendelkezik.*

✧ Szin: **1.** *lőszerraktár* **3.** *ismeretanyag, tudás*

✧ Etim: Arab eredetű nemzetközi szó.

ás ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Talajt (ásóval) feltör. *Egész délután a kertben ásott.*

2. (Gödröt, mélyedést stb.) ásással elkészít. *A fának jó nagy gödröt ásnak. Árkot ástak a vár köré.*

3. A földből ásással kiemel valamit. *Krumplit ás.*

4. Mélyedésbe rejt valamit. *A magányos tölgyfa alá ásta a kincset.*

5. Ásatást végez, folytat. *Több hónapig ástak a régészek, mire feltárták a középkori templom maradványait.*

6. (választékos) Fokozatosan pusztít. *Kétségbeesés és bosszúvágy ás a lelkében.*

✧ Szin: **1.** *forgat, túr, feltúr, váj* **2.** *kiás, váj, kiváj* **3.** *kiás, kiváj* **4.** *elás, beás* **5.** *feltár* **6.** *rág*

✧ Táj: **1.** *ásóz*

✧ Ell: **1.** *elsimít* **2.** *betemet* **4.** *kiás*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

ásatag ◆ mn *~ok, ~ot, ~on*

1. Régi földtani korokban a föld alá került növények, állatok lenyomatát tartalmazó (kőzet). *Ásatag levélmaradványokra bukkantak.*

2. (választékos) Elavult, idejétmúlt. *Nem lehet eltéríteni ásatag gondolkodásmódjától. Egy láda ásatag holmit őrizget a padláson.*

✧ Szin: **2.** *divatjamúlt, ócska, ósdi,* (választékos) *ősi, ódon, özönvíz előtti* • **2.** *Eljárt fölötte az idő.*

✧ Ell: **2.** *mai, korszerű, divatos*

✧ Etim: Az → *ás* ige származéka.

ásatás ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

A földbe került régi tárgyak szakszerű feltárása. *Móra Ferenc Szeged környékén végzett nagy jelentőségű ásatásokat.*

✧ Szin: *leletmentés*

✧ Etim: Az → *ás* ige származéka.

ásít ◆◆◆◆◆ ige *~ani*

1. (Álmosságtól vagy unalomtól) száját tágra nyitva hosszú, mély lélegzetet vesz. *Hatalmasat ásít, mialatt a tanár magyaráz.*

2. (választékos) (Üresen) tátong. *Hirtelen ott ásított előttük a barlang szája. Az érdektelen meccs alatt a lelátó szinte ásított az ürességtől.*

✧ Szin: **1.** *ásítozik* • **1.** *Előreküldi a párnákat. Előreküldi az ágyvetőt. Tátogat, mint a fiaszarka.*

✧ Táj: **1.** *ásint, tátong*

✧ Etim: Hangfestő eredetű tő származéka.

áskálód|ik ◆◆ ige *~ni*

Áskálódik valaki ellen: alattomosan rágalmazza, rossz hírét kelti. *Rendszeresen áskálódik munkatársa ellen.*

✧ Szin: *vádaskodik,* (idegen) *intrikál; ellenségeskedik;* (bizalmas) *bemárt valakit,* (szleng) *bemószerol valakit* • *Rakja a tüzet valaki alatt. Vágja a fát valaki alatt. Vermet ás valakinek.*

✧ Táj: *furikál, törzsönködik*

✧ Etim: Az *áskál*, végső soron az → *ás* ige származéka.

ásó ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Éles, hegyes vaslemezből és fanyélből álló, talajmunkához használt szerszám. *Fogd az ásót, és ásd fel a kertet!*

2. Ennek fémrésze, a nyél nélkül. *Új nyelet farag az ásójába.*

✧ Etim: Az → *ás* ige főnevesült melléknévi igeneve.

áspis ◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Egyiptomi mérgeskígyó. *A hagyomány szerint Kleopátrát egy áspis marta meg.*

2. Európai viperafaj. *Az Európában élő áspis hetven centiméteresre is megnő*het*.*

3. (választékos) Gonosz, házsártos, álnok (nő)személy. *Ez az áspis alattomban összeugrasztotta a régi jó barátokat.*

✧ Szin: **1.** *pápaszemes kígyó, áspiskígyó* **2.** *áspiskígyó* **3.** (választékos) *vipera, áspiskígyó*

✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

ásvány ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

Természetes eredetű, egynemű kőzet. *Gazdag gyűjteménye van ritka ásványokból.*

✧ Szin: *érc,* (idegen) *minerália,* (Va bizalmas) *minerál*

✧ Etim: Az → *ás* ige származéka.

ásványvíz ◆◆◆◆ fn

Természetes forrásból vagy a föld mélyébe fúrt kútból származó, literenként ezer milligrammnál több oldott vegyi anyagot tartalmazó víz. *Magyarország természeti kincsei között fontos helyet foglalnak el az ásványvizek. A különböző betegségek gyógyítására használatos ásványvizeket gyógyvíznek, a forrón a felszínre kerülőket hévíznek, termálvíznek is nevezzük.*

✧ Szin: *savanyúvíz, keserűvíz, forrásvíz,* (régi, választékos is) *kristályvíz, gyógyvíz,* (Őv) *minerál,* (Mv bizalmas) *radenszka*

✧ Táj: *borvíz, csevice*

✧ Ell: *csapvíz, vezetékes víz, kútvíz*

✧ Etim: Összetétel: → *ásvány* + → *víz*.

☝ A szinonimák közül a *savanyúvíz* a nagy szénsavtartalmú ásványvíz neve, a *keserűvíz* pedig a sok oldott keserűsót tartalmazó vízé. A *borvíz* tájszó az erdélyi köznyelvben is általános, a *csevice* pedig a Felvidéken használatos széles körben a savanyú jellegű ásványvizek megnevezésére.

ász ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. A legnagyobb értékű kártyalap. *Nála van a zöld ász.*

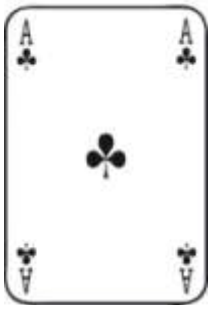

2. A legsikeresebb, a legérdekesebb, a legnagyobb befolyású ember. *Ebben a társaságban ő az ász.*

3. Visszaadhatatlan adogatás a teniszben. *Egymás után négy ászt ütött.*

✧ Szin: **1.** *disznó, ütőkártya* **2.** *jó, kiváló,* (szleng) *nagymenő, professzor*

✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.

aszal ◆◆ ige *~ni*

(Gyümölcsöt, ritkábban zöldséget) szárítással tartósít. *Szilvát aszal télire.* ■ *Aszalja magát a napon*: túlzottan sokat napozik.

✧ Szin: *szárít, megszárít, elhervaszt, elfonnyaszt, megfonnyaszt, szikkaszt*

✧ Táj: *száraszt*

✧ Etim: Az ősi, ugor kori *aszik* ige származéka.

aszály ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

Tartós csapadékhiány. *Az aszály nagy károkat okozott a mezőgazdaságnak.*

✧ Szin: *vízhiány, esőhiány, szárazság,* (régi) *aszúság*

✧ Etim: Az ősi, ugor kori *aszik* ige származéka.

aszfalt ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. Szurokfekete, olvasztható, nyúlós útburkoló anyag. *Úthengerrel simítják el az aszfaltot.*

2. Az ebből készült útburkolat. *Beleragadt a cipője sarka a friss aszfaltba. Aszfalton kényelmesebb biciklizni, mint földúton.* (átvitt, a nagyvárosi utca jelképeként:) *Az aszfalton nő fel.*

✧ Szin: **1.** *szurok, bitumen* **2.** (bizalmas, idegen) *flaszter*

✧ Etim: Görög eredetű nemzetközi szó.

aszkéta ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen)

1. A földi dolgoktól elforduló, életét vallási elmélkedésnek szentelő, önsanyargató személy. *Az aszkéta a világtól elvonultan él. A vallásalapító Buddha először aszkétaként kereste a megvilágosodást.* ■ *Aszkéta módjára él*: kemény testi fegyelemben, önmegtartóztatóan.

2. (Jelzőként:) Aszkétára jellemző. *Aszkéta élettel vezekelt bűneiért.*

✧ Szin: **1.** *remete, fakír* **2.** *önmegtagadó, szerzetesi, spártai,* (idegen) *puritán, aszketikus*

✧ Ell: **1.** (idegen) *hedonista* **2.** *féktelen, zabolátlan,* (idegen) *hedonista*

✧ Etim: Görög eredetű nemzetközi szó.

ászok ◆◆ fn *~ok* vagy *ászkok, ~ot* vagy *ászkot, ~ja* vagy *ászka*

Fagerendából összerótt állvány, amelyre a borospincében a hordót helyezik. *Két gerendát használ ászoknak.*

✧ Szin: *kantárfa, aljfa, párnafa, vánkosfa*

✧ Etim: Valószínűleg honfoglalás előtti török jövevényszó.

aszott ◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Fonnyadt. *Mi legyen ezzel az aszott krumplival?*

2. Kiszáradt. *Az ilyen aszott földben nem terem meg semmi.*

3. Ráncos, petyhüdt (bőrű). *A töpörödött kis öregasszony aszott karjával magához szorította rég látott unokáját.*

✧ Szin: **1.** *összezsugorodott, töppedt, töpörödött* **2.** *kiégett, száraz, szikkadt* **3.** *fonnyadt, megvénhedt, töpörödött*

✧ Táj: **1.** *apadtas, apadt* **3.** *apadt*

✧ Ell: **2.** *nedves* **3.** *üde, telt*

✧ Etim: Az ősi, ugor kori *aszik* ige befejezett melléknévi igeneve.

aszpik ◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

Hús- vagy csontléből készült finom kocsonya. *Aszpikkal vonta be a sonkatekercset.*

✧ Szin: *zselé*

✧ Etim: Francia eredetű nemzetközi szó.

aszpirin ◆◆ fn *~ok* vagy *~ek, ~t, ~ja* vagy *~je*

Fájdalom-, illetve lázcsillapító gyógyszer. *Fejfájás ellen bevett egy aszpirint.*

✧ Etim: Német jövevényszó.

asszó ◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Egy mérkőzés a vívásban. *Megnyerte az összes asszót.*

✧ Szin: *csörte*

✧ Etim: Latin eredetű francia jövevényszó.

asszony ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Férjes, özvegy vagy elvált nő. *Már évek óta asszony. Asszonyként is megtartotta lánynevét.* (Jelzőként:) *Asszony lányuk van.*

2. Felnőtt nő. *Egy ismeretlen asszony csöngetett be.* (Udvarias megszólításként:) *Asszonyom!*

3. (bizalmas) Feleség. *Várja otthon az asszony.* ■ (népi) *Asszonyt visz a házhoz*: megnősül.

4. (népi vagy régi) (Udvarias megnevezésként vagy megszólításként:) *Ágnes asszony, Szabóné asszony, Szabó Györgyné asszony.* (Hivatalos, tiszteletteljes megszólításként rang, beosztás mellett:) *Tisztelt Főorvos Asszony! Kérem képviselő asszonyt, tartsa meg beszámolóját.*

5. *Valaminek az asszonya*: úrnője. *A ház asszonya fogadja a vendégeket.*

✧ Szin: **1.** *hitves, feleség, nej* **2.** *hölgy,* (rosszalló) *nőszemély,* (Fv bizalmas) *panyika* **3.** (bizalmas) *házisárkány, oldalborda*

✧ Táj: **1–3.** *asszonyember, asszonyszemély, fehérnép, fehérszemély*

✧ Etim: Alán jövevényszó.

✧ Ö: fiatal + asszony, gazd + asszony, házi + asszony, javas + asszony, kis + asszony, légi + kis + asszony, meny + asszony, meny + asszony + tánc

asztag ◆ fn *~ok, ~ot, ~a* vagy *~ja*

1. Gabonakévékből rakott nagy, magas, szabályos halom. *Az aratás végén asztagba rakták a búzakévéket.*

2. (Jelzőként:) Ilyen mennyiségű (gabona). *Elcsépeltek egy asztag árpát.*

✧ Táj: *kalangya*

✧ Etim: Szláv jövevényszó.

asztal ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Lábakon nyugvó vízszintes lapból álló bútordarab. *Szobájának legfontosabb bútordarabja egy háromlábú kerek asztal, azon eszik, dolgozik, és kártyázik a barátaival.* ■ *Fehér asztalnál*: étkezés közben. | *Asztalhoz ül*: evéshez kezd. | *Az Úr asztalához járul*: úrvacsorát vesz, megáldozik. | *Nem az én asztalom*: nem hozzám tartozik, nem értek hozzá.

2. Asztaltársaság. *Meghívja az asztalához az étteremben magányosan vacsorázó barátját is.*

✧ Etim: Szláv jövevényszó.

✧ Ö: svéd + asztal

asztalitenisz ◆◆◆ fn

A tenisznek asztalon, kisebb ütőkkel és labdával játszott változata. *Az asztalitenisz szórakoztató játékból izgalmas versenysporttá fejlődött.*

✧ Szin: *pingpong*

✧ Etim: Összetétel; *asztali*: az → *asztal* főnév származéka + → *tenisz*.

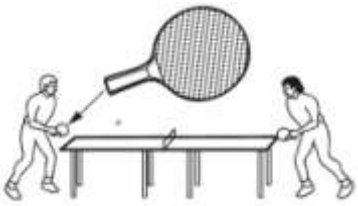

asztalos ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

Fából ajtót, ablakot, bútort stb. készítő mesterember. *Asztalost hív, hogy polcokat rakasson a szekrényébe.*

✧ Táj: *tisler*

✧ Etim: Az → *asztal* főnév származéka.

asztma ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Fulladásos köhögési rohammal és légzési görcsökkel járó betegség. *Allergiás asztmája van. Súlyos asztmáját szanatóriumban kezelteti.*

✧ Táj: *fojlás*

✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

asztrológia ◆◆ fn – *~t*, – (idegen)

Az égitestek helyzete és a földi események közti összefüggéseken alapuló eszmerendszer, illetve jóslás. *Újabban megint sok híve van az asztrológiának.*

✧ Szin: *csillagjóslás, horoszkópkészítés*

✧ Etim: Latin, végső soron görög eredetű nemzetközi szó.

asztronómia ◆ fn –, *~t*, – (idegen)

A világegyetem megismerésével foglalkozó tudomány. *Asztronómiával foglalkozik, felfedezett egy új csillagot is.*

✧ Szin: *csillagászat*

✧ Etim: Latin, végső soron görög eredetű nemzetközi szó.

aszú I. ◆◆ mn *~k, ~t, ~n*

Összeaszalódott, fonnyadt. *Egészen aszú lett a tőkén hagyott szőlőfürt.*

✧ Szin: *száraz, kiaszott, megaszalódott*

✧ Ell: *lédús, viruló, zöld*

✧ Etim: Az ősi, ugor kori *aszik* ige folyamatos melléknévi igeneve.

aszú II. ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Aszalódottra érett szőlő. *Az aszút október végén szüretelik.*

2. Ebből készült bor. *Világhírű bor a tokaji aszú.*

✧ Szin: **1.** *aszúszőlő* **2.** *aszúbor*

✧ Etim: Az ősi, ugor kori *aszik* ige főnevesült melléknévi igeneve.

át I. ◆◆◆◆◆ hsz

(Vezényszóként:) ■ *Jobbra át! Balra át!*: fordulj jobbra, fordulj balra.

✧ Ell: *vissza*

✧ Etim: Vitatott eredetű szó. Vagy a régi nyelvi *ált* határozószó folytatása, vagy szórövidüléssel keletkezett az → *által* szóból.

✧ Ö: ide + át

át II. ◆◆◆◆◆ nu

1. Valamin végighaladva. *Egy keskeny hídon át jutunk el a szigetre.*

2. Elhaladva valami fölött. *„Holttestemen át Fújó paripák száguldjanak a kivívott diadalra”* (Petőfi S.: Egy gondolat bánt engemet).

3. Valamiben végigmenve. *Az alagúton át jutottak a Lánchídhoz.*

4. Valamin keresztül. *A kulcslyukon át hallgatózik.*

5. Valami közbeiktatásával. *Üvegen át néz. Hallatszik a lárma a falon át.*

6. Valami érintésével. *Budapesten át utazik Fehérvárról Kecskemétre.*

7. Egy bizonyos időtartam alatt. *Egész télen át nem fűtött.*

✧ Szin: *keresztül,* (régi vagy választékos) *által*

✧ Etim: Vitatott eredetű szó. Vagy a régi nyelvi *ált* határozószó folytatása, vagy szórövidüléssel keletkezett az → *által* szóból.

át III. ◆◆◆◆◆ ik

1. Egyik helyről a másikra. *Áthajít, áthord, átköltözik. Jövő nyáron át fogunk költözni egy nagyobb lakásba.*

2. Valahol haladva. *Átbújik, átmászik, átsétál. Az egér át tud bújni a kamra szellőzőjén.*

3. Az egyik személytől, csoporttól a másikig vagy a másiknak. *Átad, átjátszik, átpártol. Miért pártoltál át az ellenséghez?*

4. Valamilyen anyagon, testen keresztülhaladva. *Átfúr, átlő, átszakít. Reméljük, hogy nem szakítja át a gátat a víz.*

5. Behatolva valaminek a részei közé, az anyagába, a testébe. *Átázik, átizzik, átnedvesedik. Ha így esik, át fog ázni a ruhám.*

6. Körös-körül. *Átfog, átkarol, átnyalábol. Két kézzel nyalábold át a vesszőket!*

7. Valamin újból vagy futólag végighaladva. *Átismétel, átolvas, átszámol. Ismételjük át az eddig tanultakat!*

8. Újból, de másképp, más eredménnyel. *Átalakul, átöltözik, átszervez. Úgy tudom, át fogják szervezni az egész hivatalt.*

9. Valamely időszaknak az elejétől a végéig. *Átalszik, átmulat, átvirraszt. Ne aludd át az egész napot, még sok dolgunk van!*

✧ Ell: **1–3.** *vissza*

✧ Etim: Vitatott eredetű szó. Vagy a régi nyelvi *ált* határozószó folytatása, vagy szórövidüléssel keletkezett az → *által* szóból.

átalány ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Becsléssel megállapított átlagos díj. *Saját gépkocsija használatáért a munkahelyétől átalányt kap. Havonta átalányt fizet a vízhasználatért.*

2. (régi) *Átalányban*: átlagban, átlagosan. *Átalányban 25-30 kilométert tesz meg naponta.*

✧ Szin: **1.** (idegen) *pausálé,* (Fv, Dv; Va, Mv bizalmas) *pausál*

✧ Etim: Nyelvújítás kori elvonás az → *általános* melléknévből.

átall ◆◆◆ ige *~ani* (népi)

Restell, vonakodik valamit megtenni. *Átall kölcsönkérni.* (Tagadó formában a köznyelvben is:) *Nem átallod becsapni a barátaidat?*

✧ Szin: *szégyell, restell; vonakodik, visszariad, idegenkedik, iszonyodik valamitől*

✧ Etim: Egy ismeretlen eredetű tő származéka.

átcsap ◆◆◆ ige *~ni*

1. Hirtelen áthelyez valamit valahova. *A ló hirtelen mozdulattal átcsapta a sörényét a másik oldalára.*

2. Nagy erővel, gyorsan átterjed. *Átcsap a víz a gáton. A tűz átcsapott a szomszéd házra.*

3. Más irányba tér. *Átcsapott jobbra.* (átvitt) *Átcsapott egy új témára.*

4. Az ellenkezőjére vált, más jellegűvé válik. *Egyik végletből a másikba csap át. A mennyiségi változás néha minőségi változásba csap át.*

✧ Szin: **1.** *átdob, áttesz* **2.** *elharapódzik, végigsöpör, végigszáguld* **3.** *átfordul, átbillen* **4.** *átváltozik, átalakul*

✧ Etim: Igekötős ige: → *át* + → *csap*.

ateizmus ◆◆ fn *–, ~t, ~a* (idegen)

A természetfölötti, a legfelső lény létének tagadása. *Az ateizmus több filozófiai rendszer lényeges eleme.*

✧ Szin: *istentagadás, hitetlenség*

✧ Ell: *istenhit, hit*

✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.

átejt ◆ ige *~eni*

1. *Valamit átejt valamin*: úgy ejti le, hogy átjusson rajta. *A kannát óvatosan átejtette a kerítésen.*

2. (bizalmas) Félrevezet, becsap valakit. *Nem számíthatok rá, már többször átejtett.* ■ (tréfás) *Átejti a palánkon*: becsapja.

✧ Szin: **1.** *átjuttat, átdob* **2.** *rászed* ● *Orránál fogva vezet.*

✧ Etim: Igekötős ige: → *át* + → *ejt*.

☝ Elválasztása: *át-ejt*.

átenged ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Hagyja, hogy keresztülmenjen valamin. *Átengedték a lezárt területen.* (átvitt) *Átengedték a vizsgán.* ■ *Átengedi magát valaminek*: hagyja, hogy valami teljesen lefoglalja. *Átengedi magát a fájdalomnak.*

2. *Átenged valamit valakinek*: lemond valamiről a javára. *Átengedte az ülőhelyét az idős embernek.*

3. (Anyag, tárgy) nem akadályozza meg, hogy valami átjusson rajta. *Az üveg átengedi a meleget.*

4. Keresztülfolyat, átereszt valamit valamin. *Átengedi a gyümölcslevet a szűrőn.*

✧ Szin: **1.** *keresztülenged, átbocsát* **2.** *átad, odaad, átruház* **3., 4.** *keresztülenged, átbocsát*

✧ Ell: **1.** *visszafog, feltartóztat, visszatart* **2.** *megtart, megőriz; ragaszkodik valamihez* **3., 4.** *viszszafog*

✧ Etim: Igekötős ige: → *át* + → *enged*.

☝ Elválasztása: *át-en-ged*.

átérez ◆◆◆ ige *~ni*

1. Tudatára ébred valaminek, mélyen érez valamit. *Átérezte a helyzet komolyságát, és a saját felelősségét.*

2. Azonosul valamely érzéssel, érzelemmel. *Átérzi másnak a fájdalmát.*

✧ Szin: **1.** *megért* **2.** *átél; beleéli magát, beleérzi magát valamibe; együtt érez valakivel*

✧ Etim: Igekötős ige: → *át* + → *érez*.

☝ Elválasztása: *át-é-rez*.

atilla ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (régi)

Szűk, fél combig érő, dúsan zsinórozott kabát. *Petőfi korában a hazafiak atillát viseltek.*

✧ Szin: *díszmagyar,* (régi) *zubbony, mente, dolmány, huszárdolmány, díszkabát*

✧ Etim: Az *Atilla, Attila* személynév köznevesülésével jött létre.

átjut ◆◆◆ ige *~ni*

1. Sikeresen odaér valahova. *A menekülő átjutott a túlsó partra.*

2. Sikeresen túljut valamin. *Épségben átjutott az ellenséges területen.* (átvitt) *Átjutott a nehézségeken. Végre átjutott az érettségin.*

✧ Szin: **1.** *átmegy, átér* **2.** *keresztülmegy, végighalad, átfér, áthatol; legyőz, legyűr, leküzd valamit*

✧ Táj: **2.** *átsikerül, általtörekedik*

✧ Ell: *bennreked, bennmarad, elakad valahol*

✧ Etim: Igekötős ige: → *át* + → *jut.*

atka ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

A pókok osztályába tartozó, apró, ízelt lábú állat. *Súlyos kárt okoztak a méhesben az atkák.*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

átkel ◆◆◆◆ ige *~ni*

Valamilyen akadályon (rendszerint vízen, hegyen, forgalmas úton) keresztül kisebb-nagyobb fáradsággal átmegy. *Itt nincs híd, kompon kelünk át a Tiszán. A karthágói Hannibál elefántokkal kelt át az Alpokon. A városi főútvonalakon csak a zebrán ajánlatos átkelniük a gyalogosoknak.*

✧ Szin: *áthalad, átvág, keresztülmegy;* (vízen:) *átlábol, átgázol,* (vízi járművön:) *áthajóz, átevez, átvitorlázik;* (nagyobb csoport, sereg:) *átvonul*

✧ Táj: *átvádol;* (vízen:) *átcsökik,* (vizet:) *átal*

✧ Etim: Igekötős ige: → *át* + → *kel*[1].

átlag ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Több mennyiség számtani középértéke. *Számítsátok ki a következő számok átlagát! A félévi bizonyítványomban 4,5 volt az átlagom. Átlagban*: átlagosan, a középértéket tekintve. *Átlagban tízen szoktunk lenni edzésen.* ■ *Átlagon felül*: a közepesnél jobban. *Az osztály átlagon felül teljesített az atlétikai versenyen.* | *Átlagon felüli*: a középszerű mértéket meghaladó. *Átlagon felüli műveltséggel rendelkezik.*

2. (Határozószó-szerűen:) Átlagban. *Átlag tíz órát dolgozik naponta.*

✧ Szin: **1.** *átlagérték, középarányos, többség,* (Er) (iskolában:) *média* **2.** *átlagosan*

✧ Ell: *szélsőség, kisebbség*

✧ Etim: Nyelvújítás kori szóalkotás az → *át* szóból.

☝ Az *átlag* szó melléknévi, ‘átlagos’ jelentése általában összetételek előtagjaként fordul elő, pl.: *átlagérték, átlagkereset, átlagember.*

atlasz[1] ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

Könyv alakú gyűjtemény térképekből, szemléltető képekből. *Épségben megőriztem általános iskolai földrajzi atlaszomat. Antikváriumban hozzájutott Barcsay Jenő anatómiai atlaszához.*

✧ Szin: *térképgyűjtemény, térképkönyv, térképalbum*

✧ Etim: Görög eredetű, személynév köznevesülésével keletkezett nemzetközi szó.

atlasz[2] ◆ fn *~ok, ~t, ~a* (régi)

Fényes selyemkelme. *Atlaszból varrott szoknyát és pruszlikot viselt.*

✧ Szin: (régi) *atlaszselyem*

✧ Táj: *atlac*

✧ Etim: Arab eredetű vándorszó.

atlasz[3] ◆ fn *~ok, ~t, ~a*

Izmos férfialakot ábrázoló szobor mint építészeti tartóelem, oszlop. *Kétfelől két atlasz díszíti a kapuzatot.*

✧ Etim: Görög eredetű, személynév köznevesülésével keletkezett szó.

átlátszó ◆◆◆◆ mn *~k, ~t, ~an*

1. Olyan (tárgy, anyag), amelyen át lehet látni. *Az átlátszó függöny nem sötétíti be a szobát. Köveket gyűjtöttünk a hegyi folyó átlátszó vizében.*

2. Finom, vékony. *A nagymama csak ünnepnapokon használta drága, átlátszó porcelán teáscsészéit. Alig merte megfogni a törékeny kislány átlátszó fehér kezét.*

3. (rosszalló) Olyan, hogy rejtett, igazi célja könnyen felismerhető. *Nem csapsz be ezzel az átlátszó kifogással. Senki sem hiszi el átlátszó hazugságaidat.*

✧ Szin: **1.** *áttetsző, fényáteresztő, vékony, kristálytiszta, vízszínű, fátyolszerű, pókhálószerű* **2.** *áttetsző* **3.** *félreérthetetlen, leplezetlen, kendőzetlen, szembetűnő, szembeszökő, nyilvánvaló*

✧ Táj: *általlátszós*

✧ Ell: **1.** *homályos, zavaros, átlátszatlan* **3.** *megtévesztő, félreérthető*

✧ Etim: Az *átlátszik* igekötős ige (→ *át* + → *látszik*) származéka.

átlép ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Egy lépéssel vagy párat lépve átjut valamin, illetve valahova. *A játékszabály szerint nem szabad átlépni a vonalat. Lépd át a küszöböt! Sopronnál léptük át a határt.* ■ *Átlépi valakinek a küszöbét*: belép a lakásába, meglátogatja. *Úgy fogadott, hogy én bizony soha többé nem lépem át a háza küszöbét!*

2. (bizalmas) Közeli helyre (rövid időre) átmegy. *Átlépek egy percre a szomszédasszonyhoz, van egy kis megbeszélnivalónk.*

3. Más körbe, más szervezetbe lép. *A rendőrségtől átlépett a határőrség szolgálatába.*

4. Valamely időhatáron túlhalad. *Átléptünk a XXI. századba. Nagyapa tavaly lépte át a hetvenet.*

5. Túllép egy megszabott határt. *A bank figyelmeztetett, hogy a hónap végén átléptem a hitelkeretet.*

✧ Szin: **1.** *átmegy, átjön, áthalad, keresztüllép* **2.** (bizalmas) *átugrik, átnéz* **3.** *valahonnan ki- és valahova belép, átszerződik, átigazol* **4.** (életkort:) *betölt, elér* **5.** *áthág, megsért, megszeg*

✧ Etim: Igekötős ige: → *át* + → *lép*[1].

atléta ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Atlétikát űző sportoló. *A híres Diszkoszvető szobor egy ókori görög atléta alakját örökíti meg.*

2. Magas, vállas, izmos férfi. *Valóságos atléta a férjed!*

3. Ujjatlan, kivágott nyakú férfi fehérnemű. *Inge alatt atlétát is hord.*

✧ Szin: **1.** *versenyző* **3.** *atlétatrikó, alsóing*

✧ Etim: Görög eredetű nemzetközi szó.

atlétika ◆◆◆ fn *–, ~t, ~ja*

A sportágaknak az a köre, amelybe a futás, gyaloglás, ugrás és dobás, tágabb értelemben ezeken kívül a birkózás, ökölvívás és súlyemelés tartozik. *Az atlétikát a sportok királynőjének is nevezik.*

✧ Etim: Görög eredetű nemzetközi szó.

☝ A szóból létrehozott képzett szavak általában rövid *e*-vel írandók: *atletizál, atletikus.* Az *atlétizál* alak is helyes, csak ritkább.

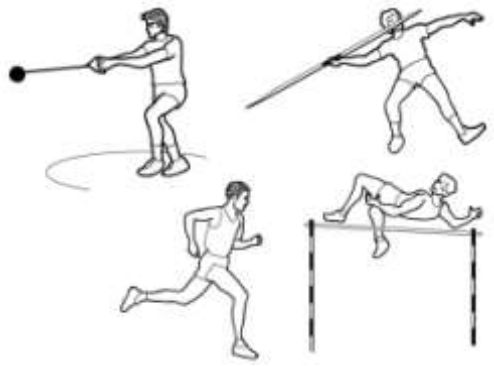

átló ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Két nem szomszédos csúcsot összekötő egyenes. *Berajzolja a rombuszba az átlókat. A négyzet átlói egyenlő hosszúak és derékszögben metszik egymást.*

✧ Szin: *átfogó,* (idegen) *diagonális*

✧ Etim: Nyelvújítás kori származékszó, szófajváltással, a tévesen igének tekintett *átal* ‘által’ folyamatos melléknévi igenevének főnevesülésével keletkezett.

átmegy ◆◆◆◆◆ ige *átmenni*

1. *Átmegy valahova*:

a) Közelre megy. *Átmegy a szomszédba egy kis sóért.*

b) Csatlakozik valahova. *Átmegy az ellenség táborába.*

c) Valami elfogadottá válik valamilyen körben. *A felfedezés átment a köztudatba.*

d) Átkerül valahova. *A kastély átment az állam tulajdonába.*

e) Más állapotba kerül, más dologban folytatódik. *A szürkület sötétségbe ment át. A kék lilába megy át.*

2. *Átmegy valamin*:

a) Keresztülmegy valamin. *Átment az úton és a vízen is.* ■ *Átmegy a kezén*: hozzá kerül, dolga van vele. *Sok levél ment át a kezén.*

b) Valamin túli területre megy. *Biciklivel ment át a határon.*

c) Túljut valamin. *Átment a vizsgán.*

d) Átél valamit. *Súlyos betegségen ment át.*

3. (Fv bizalmas) *Átmegy valakin*: (betegség, rosszullét) elmúlik. *Megfáztam, de hamar átment rajtam.* (Vonzat nélkül:) *Fájt a fejem, de már átment.*

✧ Szin: **1. a)** *átugrik, átnéz* **1. b)** *átáll, átpártol* **1. c)** *átkerül, átterjed* **1. e)** *áttűnik; átalakul valamivé* **2. a)** *keresztülhalad, áthalad, átkel, átvág, átgázol* (vízen) **2. b)** *átlép, átjut* **2. c)** *átjut*

✧ Táj: **2. a)** (vízen:) *átlábol*

✧ Ell: (minden jelentés, kivéve **2. c), d)** *marad*

✧ Etim: Igekötős ige: → *át* + → *megy*.

atmoszféra ◆◆◆ fn *–, ~t, ~ja* (idegen)

1. A Földet körülvevő, levegőből álló burok. *Az atmoszféra a Föld legkülső természetföldrajzi övezete.*

2. A légnyomás mértékegysége. *Egy atmoszférával csökkent a nyomás.* (Jelzőként:) *Két atmoszféra nyomással működik jól.*

3. (választékos) Szellemi légkör. *Kellemes az atmoszféra ebben a társaságban.*

4. ■ (tréfás) *Van benne egy kis atmoszféra*: becsípett.

✧ Szin: **1.** *légkör, gőzkör* **3.** *hangulat, környezet,* (idegen) *miliő* **4.** *nyomás*

✧ Etim: Görög eredetű nemzetközi szó.

☝ Elválasztása: *at-mosz-fé-ra* vagy *at-mo-szfé-ra.*

átnyalábol ◆ ige *~ni*

Két karjával erősen átfog valakit, valamit. *A birkózó átnyalábolta és a földre rántotta ellenfelét. Az anyja hátulról átnyalábolta a kisfiút, és levette az ablakpárkányról. A kicsik is átnyaláboltak egy-egy halom kihúzott gazt, és hordták szorgosan a komposztgödörbe.*

✧ Szin: *átölel, magához szorít*

✧ Ell: *elenged*

✧ Etim: Igekötős ige; → *át* + *nyalábol*: a → *nyaláb* főnév származéka.

átok ◆◆◆◆◆ fn *átkok, átkot, átka*

1. Indulatból mondott rossz kívánság. *A gonosz boszorkány átkot mondott Csipkerózsikára.* ■ *Átkot szór valakire*: rosszat, bajt kíván valakinek. | *Átok sújt valakit*: rossz kívánság hatására bekövetkező csapás, szerencsétlenség éri. | *Átok alá helyez valakit*: kiátkoz, kizár az egyházból. *A pápa átok alá helyezte eretnekségéért.*

2. (bizalmas) (Határozói értékű jelzőként:) *Átok rossz*: nagyon, átkozottul rossz. *Átok rossz ez a film.*

✧ Szin: **1.** *balszerencse, csapás, kárhozat, kiátkozás, kiközösítés, pusztítás, rontás*

✧ Ell: **1.** *áldás, szerencsekívánat, kegyelem, visszafogadás, megbocsátás,* (idegen) *benedikció*
✧ Etim: Elvonás az ismeretlen eredetű *átkoz* igéből.

atom ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. Kémiai elemeknek vegyészeti eljárással tovább nem osztható legkisebb része. *A hidrogén egy atomja volt Bohr atommodelljének mintája.*
2. Parányi alkotórész. *A régi közösség atomjaira hullott szét.*
3. (bizalmas) Atomenergia. *A tengeralattjárót atom hajtja.*
4. (bizalmas) Atombomba. *Attól rettegtünk, hogy ledobják az atomot.*

✧ Etim: Görög eredetű nemzetközi szó.

atomenergia ◆◆◆ fn *–, ~t, ~ja*

Az atommagok átalakításakor, hasadásakor vagy összeolvadásakor felszabaduló óriási energia. *Az atomenergia pusztító formában jelenik meg az atombombában és békés, szabályozott formában az atomerőművekben.*

✧ Szin: *nukleáris energia,* (bizalmas) *atom*
✧ Etim: Összetétel: → *atom* + → *energia*.

atomerőmű ◆◆◆◆ fn

Atommaghasadások során felszabaduló energiát hasznosító, azt villamos vagy hőenergiává alakító erőmű. *Az atomerőmű általában több atomreaktorból és a hozzájuk tartozó kiegészítő berendezésekből áll.*

✧ Szin: *nukleáris erőmű,* (szűkebb értelemben:) *atomreaktor*
✧ Etim: Összetétel: → *atom* + → *erőmű*.

átölel ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (Személy) két karjával gyöngéden, szeretettel átfog valakit, valamit. *A fiatalok szerelmesen átölelték egymást. A kisfiú átöleli a nagyapa derekát. A kertbe érkezve a kislány a kedves törökmogyorófájához futott, és átölelte a törzsét.*
2. (választékos) (Tárgy, dolog) körülvesz, átfog valamit. *A lány derekát piros bőröv öleli át. „Bejártam a rónát, Melyet átölel a Duna-Tisza karja”* (Petőfi S.: Kiskunság).

✧ Szin: **1.** *megölel, átkarol,* (testrészt) *átkulcsol, átfon, körülfon* **2.** *körülfog,* (választékos) *körülölel, átfon, körülfon* • *(Két) karjába zár. Karjába szorít. Magához szorít. Nyakába borul valakinek.*
✧ Táj: *keresztülölel*
✧ Etim: Igekötős ige: → *át* + → *ölel*.

átruház ◆◆ ige *~ni*

1. (hivatalos) (Jogot, kötelességet) más személynek átenged, illetve másra áthárít. *A szerző minden jogát átruházta a könyvkiadóra.*
2. (hivatalos) Használatra átad valamit. *A menetjegyet tilos másra átruházni.*
3. (bizalmas) Rábíz, áthárít valamit valakire. *A kollégájára ruházta át a munkát.*

✧ Szin: **1.** *lemond valamiről*
✧ Ell: **1.** *megtart*
✧ Etim: Igekötős ige: → *át* + → *ruház*.

átszellemült ◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

Magasztos érzéseket tükröző. *Átszellemült arccal hallgatta a zenét.*

✧ Szin: (választékos) *emelkedett, fennkölt*
✧ Ell: *egyszerű, földhözragadt, közömbös*
✧ Etim: Igekötős ige melléknevesült alakja; → *át* + *szellemült*: végső soron a → *szellem* főnév származéka.

átvág ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Teljes szélességében vagy vastagságában elvág valamit. *Vágd át a csomót, ha nem tudod kibogozni! Az út avatásán a miniszter vágta át a nemzetiszínű szalagot.*
2. (Falon, gáton, töltésen) nyílást készít. *Ide kell egy ajtó, átvágjuk a falat.*
3. (Áradat gátat, töltést) átszakít. *A Tisza két helyen is átvágta a gátat.*
4. *Átvág valamin*: a legrövidebb úton halad át rajta. *Ha átvágunk a réten, hamarabb hazaérünk, mint a kanyargós úton.* ▪ *Átvágja magát valamin*: erővel, ügyességgel átjut rajta. *Átvágta magát a tömegen, hogy a zenekar közelébe jusson. A huszárok csapata átvágta magát az ellenség gyűrűjén.*
5. (Tárgyat, általában labdát) hirtelen, nagy erővel más helyre juttat. *A szélső átvágta a labdát a középcsatárnak. Ha még egyszer átjön a szomszéd kandúrja, átvágom a kerítésen!*
6. (szleng) Becsap, rászed valakit. *Az autóvásárlásnál csúnyán átvágtak: utólag derült ki, hogy a kocsi jóval többet futott, mint amennyit az óra mutat, és már többször is karambolozott.*

✧ Szin: **1.** *átmetsz* **2., 3.** *áttör* **4.** (utat:) *levág, lerövidít* **5.** *átdob, átüt, átrúg* **6.** (bizalmas) *átver, átejt, átráz* • **6.** *Csőbe húz. Palira vesz.*
✧ Etim: Igekötős ige: → *át* + → *vág*.

átváltoz|ik ◆◆◆ ige *~ni*

1. Egészen más valamivé alakul át. *Hamupipőke egerei pompás paripákká változtak át. Ha sokáig forralod a vizet, az egész átváltozik gőzzé.*
2. (ritka) Nagyon megváltozik. *Mióta utoljára látta, egészen átváltozott az arca, komoly és férfias lett.*

✧ Szin: **1.** *valamivé válik;* (választékos) *átlényegül, átvedlik* **2.** (ritka) *elváltozik*

✧ Etim: Igekötős ige: → *át* + → *változik*.

atya ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, atyja* vagy *~ja*

1. (választékos) Édesapa. *Tiszteld atyádat és anyádat!*
2. (választékos) Ős. *Megtért atyáihoz.*
3. (Megszólításként is:) Isten, Atyaisten. *Atyám, irgalmazz!*
4. (választékos) *Valaminek az atyja*: **a)** megteremtője, elindítója. *Aesopus az állatmese atyja.* **b)** vezetője, vezére. *A pápa egymilliárd római katolikus lelki atyja.*
5. (Katolikus, görög katolikus vagy ortodox pap megszólításaként vagy megnevezéseként:) *Tisztelendő atyám! Meghívtuk az atyát, s Ferenc atya el is jött. A fiatal káplán a templomba járó gyerekek kedvenc atyája.*

✧ Szin: **1.** *apa* **2.** *ősapa, elől* **4. a)** *alapító*
✧ Ell: **2.** (választékos) *utód, sarj*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán egy ősi, uráli kori szó származéka.
✧ Ö: hon + atya, szent + atya

atyafi ◆◆ fn *~ak, ~t, ~ja*

1. (régi, népi) Rokon. *Szegről-végről atyafiak.*
2. (népi) Ugyanonnan származó, ugyanott élő személy. *Mikszáth novellaskötetet írt a tót atyafiakról.*
3. (bizalmas, tréfás) Parasztember. *Egy kucsmás atyafi baktatott a présház felé.*

✧ Szin: **1.** (régi vagy tréfás) *sógor*
✧ Ell: **1.** *idegen*
✧ Etim: Összetétel; → *atya* + *fi*: elvonás a → *fiú* főnévből.

atyafiság ◆◆ fn –, *~ot, ~a* (népi)

1. Rokoni kapcsolat. *Atyafiságban vannak egymással.*
2. A rokonok összessége. *A lakodalomba meghívták az egész atyafiságot.*

✧ Szin: **1.** *rokonság,* (régi) *sógorság* **2.** *rokonság,* (régi) *sógorság,* (bizalmas) *pereputty*
✧ Etim: Az → *atyafi* főnév származéka.

augusztus ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

Az év 8. hónapja. *Augusztusban megyek nyaralni.*

✧ Szin: (régi) *Kisasszony hava, nyárutó, Szűz hava, szőlőérlelő hó, nyolcadhó*
✧ Etim: Latin jövevényszó.
☝ A szó köznyelvi kiejtésében az első *u* is hangzik félhangzóként. Elválasztása: *a-u-gusz-tus*.

aula ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (választékos)

Díszterem, előcsarnok. *Az egyetem aulájában tartották a tanévnyitó ünnepséget.*

✧ Szin: (választékos) *díszcsarnok*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.
☝ Elválasztása: *a-u-la*.

ausztrál ◆◆ mn *~ok, ~t,* –

1. Az Ausztráliában élő, angolul beszélő néphez tartozó, vele kapcsolatos. *Az ausztrál lakosság döntő többségében európai ősöktől származik.* (Főnévi használatban:) *Az ausztrálok úszásban és teniszben a legjobbak.*
2. Ausztráliában létrehozott, onnan származó. *Híres az ausztrál gyapjú.*

✧ Szin: *ausztráliai*
✧ Etim: Az *Ausztrália* földrajzi névből keletkezett nemzetközi szó.
☝ Elválasztása: *a-uszt-rál*.

autó ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Gépkocsi. *Még kirándulni is autóval jár.*

✧ Szin: *személyautó,* (hivatalos) *személygépjármű, személygépkocsi,* (régi) *automobil,* (népi) *ótó,* (bizalmas) *kocsi, tütü,* (szleng) *járgány, szekér, tragacs, verda*
✧ Etim: Francia eredetű nemzetközi szó.
✧ Ö: mentő + autó
☝ Elválasztása: *a-u-tó*.

autóbusz ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Nagyméretű utasszállító gépkocsi. *Autóbusszal jár iskolába. Az osztály autóbusszal kirándult Egerbe.*
2. (bizalmas) Az autóbusz utasainak összessége. *Az egész autóbusz rájuk figyelt.*

✧ Szin: *busz,* (régi) *omnibusz*

✧ Etim: Francia eredetű nemzetközi szó.
☝ Az *autóbusz* és a *busz* szó használatáról lásd még a *busz* szócikket!

autodidakta ◆◆ mn ~*k*, ~*t*, – (idegen)
Olyan (személy), aki szakképzés nélkül, önmaga szerezte vagy szerzi tudását. *Autodidakta csillagászként többet tud a világmindenségről, mint némelyik képzett szakember.*
✧ Etim: Görög eredetű nemzetközi szó.

autogram ◆ fn ~*ok*, ~*ot*, ~*ja* (idegen)
Saját kezű aláírás. *Autogramot kért a híres színésztől.*
✧ Etim: Görög mintára létrejött német jövevényszó.
☝ Elválasztása: *a-u-tog-ram.*

automata I. ◆◆◆◆ mn ~*k*, ~*t*, – (idegen)
Önműködő. *Automata biztosíték van a villanyórában. Automata fényképezőgéppel könnyű fényképezni, semmit sem kell beállítani.*
✧ Szin: (idegen) *automatikus*
✧ Etim: Görög eredetű nemzetközi szó.
☝ Elválasztása: *a-u-to-ma-ta.*

automata II. ◆◆◆◆ fn ~*k*, ~*t*, ~*ja* (idegen)
Pénz bedobására vagy kártya behelyezésére működő készülék. *Hozz egy kávét az automatából! Pénzt vettem ki az automatából.*
• Szólás: *Úgy viselkedik, mint egy automata*: gépiesen, lélektelenül.
✧ Szin: *robot,* (régi) *automatikum,* (Őv, Mv bizalmas) *automát*
✧ Etim: Görög eredetű nemzetközi szó.
✧ Ö: bank + jegy + automata, parkoló + automata

automatikus ◆◆◆◆ mn ~*ak*, ~*at* vagy ~*t*, ~*an* (idegen)
1. Önműködő. *A gép, ha befejezte a munkát, automatikusan kikapcsol.*
2. Önkéntelen. *Hát persze! – hangzott az automatikus válasz.*
✧ Szin: **1.** (idegen) *automata* **2.** *reflexszerű, ösztönös, akaratlan, gépies,* (idegen) *spontán*
✧ Ell: **2.** *tudatos*
✧ Etim: Görög eredetű nemzetközi szó.

autópálya ◆◆◆◆◆ fn
1. Kizárólag gépjárművek közlekedésére szolgáló, irányonként legalább két forgalmi sávval megépített út, melyen a forgalmi irányok között elválasztó sáv van, s amelyet csak külön szinten lehet keresztezni. *Az autópályák használatáért a legtöbb országban fizetni kell. Autópályán tilos stoppolni!*
2. Autóversenyek céljára épült vagy erre alkalmas pálya. *Magyarországon is van Formula–1-es autóversenyek megrendezésére alkalmas autópálya, a mogyoródi Hungaroring.*
✧ Szin: **1.** *autósztráda, sztráda, pálya* **2.** (idegen) *ring*
✧ Etim: Összetétel: → *autó* + → *pálya*.
☝ A magyarországi autópályák jelzéseinek írásmódja: *M1-es, M3-as autópálya* stb.

autópályadíj ◆◆◆ fn
Autópályán való közlekedésért vagy szállításért fizetendő díj. *A legtöbb helyen úgy kell leróni az autópályadíjat, hogy előre megvásárolunk egy meghatározott ideig érvényes matricát.*
✧ Szin: (Va) *úthasználati díj,* (Dv bizalmas) *cesztárina,* (Mv bizalmas) *cesztnina*
✧ Etim: Összetétel: *autópálya* (→ *autó* + → *pálya*) + → *díj*.

autópálya-matrica ◆◆◆ fn
Az autóra ragasztható címke formájában lerótt autópályadíj. *Meddig érvényes még az autópálya-matricád?*
✧ Szin: (bizalmas) *matrica, sztrádamatrica*
✧ Etim: Összetétel: *autópálya* (→ *autó* + → *pálya*) + → *matrica*.

autóút ◆◆◆◆ fn
1. Kizárólag gépjárművek közlekedésére szolgáló, rendszerint több forgalmi sávval megépített út, melyet a vasút csak külön szinten keresztezhet. *Az autópályával ellentétben az autóutat egyes csomópontokon keresztezhetik más utak. Autóúton tilos biciklizni!*
2. (bizalmas) Autóközlekedésre alkalmas, rendszerint aszfaltozott út. *Ne az autóúton szánkózzatok, a mellékutcák biztonságosabbak!*
3. (Bizonyos idő alatt) autón megtett vagy megtehető út. *Ötórás autóút után fáradtan érkeztünk haza.*

4. (ritka) Autón való utazás. *Sokat mesélt olaszországi autóútjáról.*
✧ Szin: **1.** *gyorsforgalmi út* **2.** (bizalmas) *műút,* (népi) *kövesút*
✧ Ell: **2.** (bizalmas) *földút*
✧ Etim: Összetétel: → *autó* + → *út*.

avar[1] ◆◆◆ fn –, *~t, ~ja*
Lehullott száraz lomb. *Zizegett az avar a lábuk alatt.*
✧ Szin: (választékos) *lombszőnyeg, levélszőnyeg,* (népi) *haraszt*
✧ Táj: *csalit*
✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó származéka.

avar[2] ◆ mn *~ok, ~t, ~ul*
1. A honfoglalás előtt hazánk területén élt török nyelvű néphez tartozó, vele kapcsolatos. *Magyarország területén sok avar települést, sírt tártak fel.*
2. A Kaukázus vidékén élő népcsoporthoz tartozó, vele kapcsolatos. *Az avar nyelvterület nagyrészt a Kaukázus keleti részén van.*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

avas I. ◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
Állásban megromlott, kellemetlen ízű (étel). *Csak avas szalonnát lehetett kapni.*
✧ Szin: *romlott*
✧ Ell: *friss, jóízű*
✧ Etim: A régi nyelvi *av* ‘régi’ tő származéka.

avas II. ◆ fn *~ok, ~t, ~a* (régi, népi)
Kopárosodó erdő, korhadt növényzetű hely. *Pihenőt tartott a hegy oldalában levő avasban.*
✧ Etim: Jelentéselkülönüléssel keletkezett az → *avas* ‘régi’ szóból.

avat ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Ünnepélyesen fölvesz valakit valamely közösségbe. *Díszdoktorrá avatták.*
2. Valamivé tesz valakit. *Ez az élmény felnőtté avatta.*
3. Ünnepélyesen átad rendeltetésének valamit. *A Dunán új hidat avatnak.*
4. *Valamibe avat valakit*: valaminek ismeretébe bevezet valakit. *Még a legjobb barátját sem akarja a titkába avatni.*
5. (Textíliát) forró vízbe márt, hogy végleges méretűre zsugorodjék. *Szabás előtt az új vásznat avatni kell.*
✧ Szin: **1., 3.** *felavat* **4.** *beavat* **5.** *áztat, beavat*
✧ Etim: Az uráli eredetű, elavult *avik* ‘behatol’ ige *av-* tövének származéka.

avatatlan ◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*
1. Még be nem avatott, folyadékba nem mártott (textília). *Az avatatlan vászonból varrt ruha az első mosásban összement.*
2. (választékos) A dologban járatlan, tapasztalatlan, az ügybe be nem avatott (személy). *Nem szabad avatatlan munkatársakra bízni ezt a feladatot.* (Főnévi használatban:) *Avatatlanoknak nincs itt keresnivalójuk!*
✧ Szin: **2.** *illetéktelen, kívülálló,* (idegen) *laikus*
✧ Ell: **1.** *beavatott* **2.** *szakavatott, illetékes, jártas, tapasztalt,* (bizalmas) *profi*
✧ Etim: Az → *avat* ige származéka.

avított ◆◆ mn *~ak, ~at, ~an* vagy *~ul*
Viselésben megkopott (ruha). *Évek óta hord egy avított öltönyt.*
✧ Szin: *elkoptatott, elnyűtt, használt, ócska, kopott, viseltes*
✧ Ell: *jó állapotú, új*
✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó származéka.

ávós ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* (bizalmas, régi)
Állambiztonsági szolgálatot teljesítő, az ÁVH (Államvédelmi Hatóság, korábban a Belügyminisztérium Államvédelmi Osztálya) kötelékébe tartozó katonai személy. *1956-ig ávós volt, pisztolyt is viselt.*
✧ Szin: *államvédelmis, ÁVH-s, elhárító, elhárítós*
✧ Etim: A Belügyminisztérium *Államvédelmi Osztálya* nevéből létrejött mozaikszó főnevesült származéka.

avul ◆◆ ige *~ni*
Idejétmúlttá válik. *Nem sokáig van divatban egy cipőforma, gyorsan avul.*
✧ Szin: *elavul* • *Kimegy a divatból.*
✧ Ell: *divatba jön*
✧ Etim: Ősi, finnugor kori tő származéka.

az I. ◆◆◆◆◆ mutató névmás
1. Távolabbi személy, dolog stb. *Nem ez, hanem az a ház a miénk.* (régi) *Az irányban*: abban az irányban.
2. (Előzményre való utalásként:) *Valamit hallott, azt szeretné elmondani. Ez is, az is jó megoldás lehet.* (Nyomósításként:) *Beszélni, azt nem szeret!* (Azonosításként:) *Kétszer öt az tíz.*
3. (Alárendelő összetett mondat főmondatában utalószóként:) A mellékmondatban meghatározott személy, dolog. *Ők azok, akiket vártunk.*
4. (rosszalló) Ő. *Az úgyse jön el.*
5. (bizalmas) (Indulat kifejezésére, kiemelésként:) *Tedd le azt a vázát! Azt a kutyafáját!*

✧ Ell: *ez, e*
✧ Etim: Ősi, uráli kori szó.

az II. ◆◆◆◆◆ határozott névelő (mássalhangzóval kezdődő szó előtt:) **a**
1. (Meghatározott, ismert köznév, időhatározó előtt:) *Megkaptam az üzenetet. A héten*: ezen a héten.
2. (Állítmányként, alanyként használt melléknév, névmás előtt:) *A könyv az enyém. Elveszett a piros.*
3. (Fajtát, csoportot, elvont fogalmat jelölő köznév előtt:) *Az árpa gabonaféle. Az olaszok Itáliában élnek. Nagy kincs az egészség.*
4. (Az *ez, az, mind* névmás és jelzett szava között:) *Ez az iskola új. Az a szoba kicsi. Mind a ketten eljöttek.*
5. (Birtokos személyjeles szó előtt:) *Beteg az öcsém.* (Birtokos jelzőként álló személyes névmás előtt:) *Az ő lova.* (*-nak, -nek* ragos birtokos jelző után:) *Péternek a tolla.*
6. (Jelzős vagy többes számú tulajdonnév előtt:) *a két Bolyai, az éhes Bandi, a Báthoryak.* (A szerkezet köznévi tagjára vonatkoztatva:) *A Budapest körül épülő autópálya csak lassan készül.*
7. (Állatok, égitestek neve, illetve földrajzi nevek, intézménynevek, címek előtt:) *a Bodri, a Vénusz, a Mátra, a Rózsadomb, az IBUSZ, a Pesti Műsor.* (Államnevek előtt:) *A Német Szövetségi Köztársaság, az USA.*
8. (bizalmas vagy népi) (Személynév előtt:) *Megjött a Jancsi. Hol a Kovács?*
✧ Etim: Szófajváltással keletkezett az → *az* mutató névmásból. Az → *a* változat későbbi fejlemény.
☝ Az *a* névelő használata az *az* helyén lehet gyermeknyelvi vagy népi, pl.: *a ajtó*.

azaz ◆◆◆◆◆ ksz
1. Más szóval. *Törökparadicsomot, azaz padlizsánt vett a piacon.*
2. Helyesebben. *Készen vagyok, azaz majdnem készen.*
3. Mégpedig, úgymint. *Csak mi ketten, azaz te meg én kaptunk meghívást.*
✧ Szin: **1.** *mármint, vagyis* **2.** *illetve, illetőleg, pontosabban* **3.** *mármint, vagyis*
✧ Etim: Összetétel: → *az* mutató névmás mint alany + → *az* mutató névmás mint névszói állítmány.

azbeszt ◆ fn –, *~et* vagy *~ot, ~je* vagy *~ja*
Rostos szerkezetű, szürkés vagy zöldes tűzálló ásvány. *Azbeszttel szigetelték a cserépkályha ajtaját.* (Jelzőként:) *Azbeszt alátétre állítja a vasalót.*
✧ Etim: Görög eredetű nemzetközi szó.

azelőtt ◆◆◆◆◆ mutató hsz
1. Valamely múltbeli cselekvésnél korábban. *Azelőtt, hogy személyesen is találkoztunk, másmilyennek képzeltem.*
2. Régebben. *Azelőtt nem ismerték egymást, most viszont a legjobb barátok.*
✧ Szin: **1.** *előzőleg, addig* **2.** *előzőleg, egykor, hajdan, korábban, régen, valaha,* (régi) *annak előtte, addigelé*
✧ Ell: **1.** *azután* **2.** *később, utóbb*
✧ Etim: Összetétel: → *az* mutató névmás + → *előtt*.

azért I. ◆◆◆◆◆ mutató hsz
1. Azon ok miatt. *Nincs pénzem, azért nem vásárolok.* (bizalmas) *Csak azért se! Azért is!*: mindennek ellenére.
2. Azzal a céllal. *Ezt azért mondom, hogy tudd.*
3. (bizalmas) (Párbeszédben érzelmi nyomatékosításra:) *Megírtad a leckét? Igen? Na azért!*: rendben van, mert különben baj lett volna. (Dacos, a magyarázatot elkerülő válaszként:) *Miért nem csináltad meg? – Azért!*
✧ Szin: **1.** *annak okáért, annálfogva, amiatt* **2.** *avégett*
✧ Ell: **1., 2.** *ezért*
✧ Etim: Az → *az* mutató névmás megszilárdult ragos alakulata.

azért II. ◆◆◆◆◆ ksz
1. Mégis. *Késő van, (de) azért elmegyünk.* (Nyomósításként:) *Hát ez azért már sok!*
2. Tehát. *Csak egyszer mondom, azért jegyezd meg!*
✧ Etim: Az → *az* mutató névmás megszilárdult ragos alakulata.

áz|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Eső áztat valamit. *„Esik az eső, ázik a mező”* (népdal). *Bőrig ázik.* (választékos) *Könnytől ázik az arca*: nagyon sír.
2. Valamilyen eljárás, pl. tisztítás, főzés részeként huzamosabban folyadék itat át valamit. *A mosnivaló reggel óta ázik. Ázni hagyta a tésztát a levesben.*
✧ Szin: **1.** *átázik, vizesedik, nedvesedik*
✧ Ell: *szárad, szikkad*
✧ Etim: Vitatott eredetű, ősi, ugor vagy finnugor kori szó származéka.

aznap ◆◆◆◆◆ mutató hsz
Ugyanazon a napon. *Megfájdult a fogam, és még aznap elmentem a fogorvoshoz.*
✧ Szin: *ugyanaznap,* (régi) *akkornap*
✧ Ell: *másnap, máskor*
✧ Etim: Összetétel: → *az* mutató névmás + → *nap*.

azon I. ◆◆◆◆◆ mutató nm (hivatalos, régi)
(Jelzőként:) Az a …, ugyanaz a …. *Egyetértek azon megállapítással, hogy nem bűnös. Ráripakodott, de még azon pillanatban megbánta.*
✧ Etim: Az → *az* mutató névmás származéka.

azon II. ◆◆◆◆◆ ksz (kissé régi)
1. *Azon nyomban*: azonnal, haladéktalanul. *Megkapta a levelet, és azon nyomban nekiült megírni a választ.*
2. A szóban forgó állapoton nem változtatva. *Alighogy kifolyt a kávé, azon forrón kortyolni kezdte.*
✧ Etim: Az → *az* mutató névmás származéka.

azonban ◆◆◆◆◆ ksz
1. (Ellentét kifejezésére, szórendileg rendszerint a második helyen:) Pedig. *Ezt elhiszem, abban azonban kételkedem.*
2. (Új témára térve:) *Idáig megfelelt ez a kocsi, azonban most ne erről beszéljünk, hanem ….*
✧ Szin: **2.** *de, hanem*
✧ Etim: A régi nyelvi → *azon* ‘az’ mutató névmás megszilárdult ragos alakulata.

azonképpen ◆◆ mutató hsz (régi)
Ugyanúgy. *Amiként velem bántak, azonképpen bánok majd én is ővelük.*
✧ Szin: *úgy,* (régi) *akképp, akképpen, szintúgy*
✧ Ell: *így,* (régi) *ekképp, ekképpen, ugyanígy*
✧ Etim: A régi nyelvi → *azon* ‘az’ mutató névmás származéka.

azonnal ◆◆◆◆◆ hsz
Rögtön, időhúzás nélkül. *Azonnal nekifogok a levélírásnak. Azonnal add ide azt a gyufát!*
✧ Szin: *haladéktalanul, máris, nyomban, tüstént,* (régi) *legott, menten* • *Azon melegében. Minden teketória nélkül.*
✧ Táj: *ahajt, ízibe, tüsténtesen*
✧ Etim: A régi nyelvi → *azon* ‘az’ mutató névmás megszilárdult ragos alakulata.

azonos ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
1. Egyenlő. *A lakásban két azonos alapterületű szoba van.*
2. Egyforma. *Nincs két azonos poharuk.*
3. Ugyanaz. *Ennek a két épületnek azonos a tervezője. Azonos valakivel, valamivel*: ugyanaz, mint akiről, amiről szó van. *A barátnőm férje azonos azzal a Kovács Péterrel, aki az iskola igazgatója.*
4. Állandó. *Ennek a fonalnak mindig azonos a minősége.*
✧ Szin: **1.** *megegyező* **2.** *ugyanolyan* **4.** *változatlan*
✧ Ell: **1.** *eltérő, különböző* **2.** *különböző, másféle* **3.** *különböző, más* **4.** *változó*
✧ Etim: A régi nyelvi → *azon* ‘az’ mutató névmás származéka.

azonosul ◆◆◆◆ ige *~ni* (választékos)
1. Azonossá válik valakivel, valamivel. *Végre azonosult önmagával.*
2. Egyetért valakivel, valamivel. *Nem tudok azonosulni ezekkel a nézetekkel. Azonosul azzal, akit méltánytalanság ér.*
✧ Szin: *azonosítja magát,* (választékos) *egybeforr, egybeolvad,* (idegen) *szolidáris*
✧ Etim: Az → *azonos* melléknév származéka.

azontúl ◆◆◆◆ mutató hsz
1. Attól kezdve. *Egyszer alaposan eltévedt, azontúl mindig vitt magával térképet.*
2. (ritka) Azonkívül. *Annyit érintkezik a külvilággal, amennyi elkerülhetetlen, azontúl teljesen visszavonultan él.*
✧ Szin: **1.** *attól fogva, azután, a későbbiekben*
✧ Ell: **1.** *ezentúl, ezután*
✧ Etim: Összetétel; *azon*: az → *az* mutató névmás ragozott alakja + → *túl*.

aztán ◆◆◆◆◆ hsz, kötőszószerűen is
1. Sorrendben utána. *Előbb megebédel, aztán tanul. Előbb jön Balatonakali, aztán Zánka.*
2. (bizalmas) (Mondatok vagy mondatrészek laza kapcsolására:) *Voltak ott németek, aztán szerbek és horvátok is.*
3. (bizalmas) (Kérdő, illetve felszólító mondatok bevezetésére:) *Aztán jól tanulsz-e? Aztán írj legalább egy lapot!*
4. (Következmény bevezetésére:) *Sokat evett, aztán most fáj a gyomra.*
5. (Elhárító kérdésben:) *Na és aztán? Hát aztán?*: mi közöd hozzá.
6. (bizalmas) (Szembeállításként:) Mégis. *Jó idő van, aztán otthon kuksol!*
7. (Nyomósításként:) *Ilyet aztán nem találsz másutt!*
✧ Szin: **1.** *azután, majd* **2.** *és, azonkívül, azontúl* **3.** (bizalmas) *hát* **4.** *ezért* **6.** *ennek ellenére* **7.** *bizony*
✧ Táj: *azt, oszt, osztán, osztég*
✧ Ell: **1.** *ezután, azelőtt*
✧ Etim: Hangkieséssel keletkezett az → *azután* határozószóból.
☝ Az **1.** jelentésben az *azután* változat választékosabb.

áztat ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. (Folyadék) hull valamire. *Napok óta eső áztatja a várost.* (választékos) *Vér áztatta a földet.*
2. Folyadékban tart valamit. *A főzésre szánt babot egy éjszakán át áztatni kell. Puhításul cserzőlében áztatják a nyersbőröket.*
✧ Szin: **1.** *öntöz* **2.** (pl. babot:) *puhít,* (bőrt:) *füröszt,* (ruhát:) *beavat*
✧ Ell: *szárít*
✧ Etim: Az → *ázik* ige származéka.

áztatószer ◆ fn *~ek, ~t, ~e*
Mosás előtt a ruhaneműben a makacs szennyeződést fellazító, feloldó vegyszer. *A por alakú áztatószerből két evőkanálnyi, a folyékonyból egy kupaknyi kell tíz liter langyos vízbe. Az a jó áztatószer, amelyben folttisztító is van.*

✧ Szin: *mosószer, mosószappan,* (régi) *kenőszappan, lúg*
✧ Etim: Összetétel; *áztató*: az → *áztat* ige származéka + → *szer*.

azték ◆ mn *~ok, ~ot, ~ul*
A hajdan a mai Mexikó területén élt indián néphez tartozó, vele kapcsolatos, rá jellemző. *Az azték birodalmat a spanyol gyarmatosítók döntötték meg. Az azték kultúra emlékei ma is csodálatra méltók.* (Főnévi használatban:) *Az aztékok kincse sok film témája lett.*
✧ Etim: Nahua indián eredetű nemzetközi szó.

azúrkék ◆ mn
Tündöklően világos, élénk kék. *Közel s távol nem látszik más, csak az azúrkék tenger.* (Főnévi használatban:) *Kedvenc színem az azúrkék.*
✧ Szin: *azúr, égszínkék, égkék*
✧ Etim: Összetétel; *azúr*: újperzsa eredetű nemzetközi szó + → *kék*.

azután ◆◆◆◆◆ mutató hsz (kötőszószerűen is)
Sorrendben utána. *Megnézték a várost, azután elmentek vacsorázni. Azután, hogy megvacsoráztak, hazamentek.*
✧ Szin: *aztán, majd*
✧ Ell: *ezután, eztán, azelőtt, ezelőtt*
✧ Etim: Összetétel: → *az* mutató névmás + → *után*.

ázsió ◆◆ fn –, *~t, ~ja*
1. Pénz, értékpapír forgalmi és névértéke közti különbség. *Egyre emelkedik a részvényeim ázsiója.*
2. (bizalmas) *Valaminek az ázsiója*: értéke, keletje, becsülete. *A nyelvtudásnak mostanában megnövekedett az ázsiója.*
✧ Szin: **1.** *árfolyamkülönbözet, értékkülönbözet* **2.** (idegen, bizalmas) *renomé*
✧ Etim: Olasz eredetű nemzetközi szó. Végső forrása valószínűleg a görög.

azsúr ◆ fn –, *~t, ~ja*
Szálhúzásos szegélydísz. *Azsúrt hímzett az ünnepi abroszra.*
✧ Etim: Francia eredetű német jövevényszó.

B

bab ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. Hüvelyes növény. *Péterék babot termesztenek a kert sarkában.*

2. Ennek termése. *Babot fejt, és levest főz belőle.* • Szólás: *Nem babra megy a játék*: nem csekélység a tét.

3. Ebből készült étel. *Rakott bab van ebédre.*

✧ Szin: (népi, Er) *paszuly,* (Er) *fuszulyka*

✧ Táj: *törökborsó*

✧ Etim: Szláv jövevényszó.

báb ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. (népi, régi) Játékbaba. *„Ha férfi vagy, légy férfi, S ne hitvány, gyönge báb”* (Petőfi S.: Ha férfi vagy, légy férfi…).

2. Emberi, állati vagy más alakot ábrázoló, kézre húzható, zsinórral mozgatható figura. *A bábszínházban bábokkal adják elő a történetet.* (rosszalló) *Bábként mozgatják a gyenge, mások akaratának engedelmeskedő embert.*

3. (népi) Mézeskalácsból készült figura. *A búcsúban kapott egy bábot.*

4. Az átalakulással fejlődő rovarok ivarérettség előtti, pihenő állapota. *Az átalakulás során a lárvából először báb lesz, és csak ezután alakul ki a kifejlett rovar.*

✧ Szin: **1.** *baba* **2.** *bábfigura,* (idegen) *marionett* **3.** (népi) *mézesbáb*

✧ Táj: **1.** *buba*

✧ Etim: Hangutánzó eredetű gyermeknyelvi szó, összefügghet a → *baba* főnévvel.

✧ Ö: déli + báb

baba ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Játékbaba. *A kislány hajas babával játszik.*

2. Csecsemő, kisbaba. *Két hónapos a babájuk.*

3. (népi) Valakinek a szerelmese, szeretője. *Öleli és csókolja a babáját.*

4. Tekebáb. *Felállította mind a 9 babát.*

5. Próbababa. *A ruhát varrás közben babára adják.*

6. (bizalmas, kissé régi) Csinos fiatal nő. *Egy szőke, divatos baba ült a szomszéd asztalnál.*

✧ Szin: **1.** *báb* **2.** *pólyás, pólyásbaba,* (bizalmas) *bébi* **4.** *bábu* **6.** (bizalmas) *cicababa, csinibaba*

✧ Táj: **1.** *buba, bábó, pupa* **2.** *bábó*

✧ Etim: Hangutánzó eredetű gyermeknyelvi szó, összefügghet a → *báb* főnévvel.

bába ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Szülésznő. *Bába segítette világra a gyereket.* • Közmondás: *Sok bába közt elvész a gyerek*: amit sokan intéznek, végeznek, annak nem lesz meg a kellő eredménye.

2. (Er) Idős asszony. *A bába egyedül él harminc éve.*

3. (régi) (Gonosz) *öregasszony* ■ *Vasorrú bába*: (mesékben:) boszorkány.

✧ Szin: **1.** *bábaasszony,* (idegen) *madám* **2.** *öregasszony* **3.** *öregasszony*

✧ Táj: **2.** *bábi*

✧ Etim: Szláv jövevényszó.

babér ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

1. Mediterrán, örökzöld levelű fa, illetve ennek fűszerként használt illatos levele. *Babérral készíti a krumplifőzeléket.*
2. (választékos) Babérkoszorú mint a dicsőség jelképe. *A győztesek homlokát az ókorban babér díszítette.* • Szólás: *Babérokra pályázik*: dicsőséget, érdemeket szeretne. | *Nem terem számára babér*: nem ér el sikert. | *Pihen a babérjain*: (állítólagos eredményre hivatkozva) lustálkodik.
✧ Szin: **1.** *babérfa, babérlevél* **2.** (választékos) *borostyán, borostyánkoszorú*
✧ Táj: **1.** *babérlapu, babilevél, babkalevél*
✧ Etim: Latin eredetű vándorszó.

babérkoszorú ◆◆ fn

1. Babér leveles ágából font koszorú. *A 2004-es athéni olimpián a versenyek első három helyezettje babérkoszorút is kapott, akárcsak az ókori bajnokok.*
2. (választékos) Ez mint az elismerés, a dicsőség jelképe. *Ezért a verseskötetért babérkoszorút érdemel az ifjú költő.*
✧ Szin: **2.** (választékos) *babér, koszorú, borostyán, borostyánkoszorú*
✧ Etim: Összetétel: → *babér* + → *koszorú*.

babérlevél ◆◆◆ fn

A babér fűszerként használt, illatos levele. *Magyarországon sajnos csak szárított babérlevelet lehet kapni. Tegyél babérlevelet is a lencsefőzelékbe!*
✧ Etim: Összetétel: → *babér* + → *levél*.

babona ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Bizonyos dolgoknak természetfölötti hatást tulajdonító hiedelem. *A babona szerint a négylevelű lóhere szerencsét hoz.*
2. A hiedelemhez kapcsolódó közösségi szokás. *Babonából lekopogja a szerencséjét.*
✧ Szin: *tévhit, babonaság*
✧ Táj: *bozsena*
✧ Etim: Szlovák vagy ukrán jövevényszó.

babos ◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Bab tárolására való (edény). *Behozta a babos fazekat.*
2. (népi) Pöttyökkel díszített. *Piros babos szoknya van rajta.*
✧ Szin: **2.** *pöttyös*
✧ Táj: **2.** *pettyegetett*
✧ Etim: A → *bab* főnév származéka.

bábos ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. (népi) Mézeskalács-készítő. *Tucatnyi mézeskalács figurából lehetett válogatni a bábosnál.*
2. (bizalmas) Bábjátékos. *A vásári bábosok hagyományos figurája Vitéz László.*
✧ Szin: **1.** *mézeskalácsos* **2.** *bábszínész*
✧ Táj: **1.** *bábsütő*
✧ Etim: A → *báb* főnév származéka.

babrál ◆◆◆ ige *~ni*

1. Matatva játszogat valamivel. *Óra alatt a ceruzájával babrál.*
2. Fölösleges aprólékossággal végez valamit. *Sokáig babrált az elromlott rádióval.*
✧ Szin: **1.** *piszkál, tapogat, fogdos valamit* **2.** *bíbelődik, vacakol, piszmog, pepecsel, szöszmötöl valamivel*
✧ Táj: *babrikál, birizgél, bizget, bizergál, peszmetel*
✧ Etim: Valószínűleg hangfestő eredetű szó.

babramunka ◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Nagy türelmet, aprólékosságot igénylő tevékenység. *Festés után padlót mosni kellemetlen babramunka.*
✧ Szin: *aprómunka, piszmogás, pepecselés,* (Fv bizalmas) *babracska*
✧ Táj: *babros munka, babrás munka*
✧ Etim: Összetétel; *babra*: elvonással keletkezett a → *babrál* igéből + → *munka*.

bábu ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. (népi) Játékbaba. *Folyton a régi bábujával játszik.*
2. A bábjátékhoz szükséges figura. *Maga készíti a bábuit.*
3. A tekejátékban használt báb. *Hat bábut ütött el egy gurítással.*
4. A sakkjátékban használt figura. *A fekete bábukat választotta.*
✧ Szin: **1.** *baba* **2.** *báb, bábfigura* **3.** *tekebáb, tekebábu, kuglibábu* **4.** *sakkbábu, sakkfigura*
✧ Táj: **1.** *buba, bábó, pupa*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó, valószínűleg a → *báb* főnév származéka.

babusgat ◆◆ ige *~ni*

Ölelgetve, csókolgatva dédelget valakit. *Nem szereti, ha babusgatják.*
✧ Szin: *cirógat, kényeztet, becéz,* (bizalmas) *ajnároz*
✧ Táj: *babózsgat, csompolygat*
✧ Ell: *fegyelmez, büntet, fenyít*
✧ Etim: A → *baba* főnév származéka.

baby-sitter ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e* (idegen)

Bébiszitter.
✧ Etim: Angol jövevényszó.
☝ Használatáról lásd a *bébiszitter* szócikket!

bacilus ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* (idegen)
Kórokozó. *A fertőtlenítő kézmosás megöli a bacilusokat.*
✧ Szin: (idegen) *baktérium,* (bizalmas) *baci*
✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.
☝ Egy *l*-lel ejtjük és írjuk. A biológiai, orvosi nyelvben csak a pálca alakú baktérium neve *bacilus.*

bácsi ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Nagybácsi. *Vasárnap eljön látogatóba a bácsim, édesanyám testvére.*
2. (bizalmas) (Idősebb férfi említésére vagy megszólítására:) *Nem kell félni a doktor bácsitól. Bácsi kérem, legyen szíves megmondani, mennyi az idő!*
✧ Szin: **1.** *nagybátya,* (bizalmas) *bátya,* (bizalmas, népi) *bátyó* **2.** (bizalmas) *bácsika*
✧ Táj: **1.** *bátyós, bátya* **2.** *apó, apóka, bágye*
✧ Etim: A → *bátya* főnév *bács* alakváltozatának származéka.
☝ Csak a *nagybácsi* szóösszetételt írjuk egybe, egyébként a jelzőjétől külön áll a *bácsi*, pl.: *tanító bácsi, doktor bácsi.*

badarság ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
Zagyva, ostoba dolog. *Rengeteg badarságot hordott össze.*
✧ Szin: (bizalmas) *értelmetlenség, butaság, sületlenség, szamárság, zöldség, zagyvaság, ostobaság*
✧ Ell: *bölcsesség, okosság*
✧ Etim: A *badar* ‘ostoba, zagyva’ melléknév származéka. A *badar* talán a → *hadar* igéből keletkezett szófajváltással.

bádog ◆◆◆ fn –, *~ot, ~ja*
Vékony, melegen hengerelt vaslemez. *A kalyiba teteje bádogból készült.* (Jelzőként:) *Felszerelték a bádog ereszcsatornát.*
✧ Szin: *horganylemez, pléh, pléhlemez*
✧ Táj: *bádik*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

bádogos I. ◆ mn *~ak, ~at, ~an*
Bádoggal bevont. *Bádogos a tetőnk, hallani rajta az eső kopogását.*
✧ Táj: *báldogos*
✧ Etim: A → *bádog* főnév származéka.

bádogos II. ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
Bádogedényeket, ereszcsatornákat stb. készítő, illetve épületek bádogozását végző iparos. *Kész a ház, már csak a bádogosnak kell felszerelnie az ereszcsatornát.*
✧ Szin: *üstfoltozó, üstkészítő,* (népi, régi) *drótostót*
✧ Táj: *kolompár, drótos*
✧ Etim: A → *bádog* főnév származéka.

bagó ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. El nem égett dohány, illetve szivarcsutka. *Kiverte a bagót a pipájából. Bagót rágcsál.* • Szólás: *Bagót sem ér* vagy *nem ér egy pofa bagót*: semmit sem ér.
2. (tréfás) Dohányáru, különösen cigaretta. *Örökké ott a bagó a szájában.*
3. (bizalmas) Nagyon kevés pénz, szinte semmi. *Bagóért dolgozik. Bagóért vette azt a földet.*
✧ Szin: **2.** (bizalmas) *cigi* **3.** (bagóért:) *olcsón, potom áron, potom pénzért, fillérekért*
✧ Táj: **1., 2.** *bagoj*
✧ Etim: Olasz jövevényszó.

bagoly ◆◆◆◆ fn *baglyok, ~t* vagy *baglyot, baglya*
Horgas csőrű, nagy kerek szemű ragadozó madár. *A baglyok éjjel járnak zsákmányuk után. A mesékben a bölcs bagolyhoz fordulnak tanácsért.* (átvitt, gúnyos) *A barátod, az a bölcs bagoly is tévedhet néha.* • Szólás: *Bagoly mondja verébnek, hogy nagy fejű*: olyan személy bírál valakit, aki még nála is hibásabb a dologban.
✧ Szin: *halálmadár,* (egy fajta bagoly:) *kuvik*
✧ Táj: *bagó, bagolymadár, buhu*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.
✧ Ö: füles + bagoly
☝ A bagoly jellegzetes hangjait a *huhog* és a *rikolt* igével fejezzük ki (tájnyelven a *sí* és a *süvölt* igével is).

bagóz|ik ◆◆ ige *~ni*

1. Bagót rágcsál. *Az öreg szokásává vált, hogy bagózott.* • Szólás: *Oda se bagózz!*: rá se hederíts.

2. (bizalmas) Dohányzik. *Folyton bagózik, büdös van nála.*

✧ Szin: **2.** *cigarettázik,* (bizalmas) *cigizik, füstöl, szív*

✧ Táj: *bagyozik*

✧ Etim: A → *bagó* főnév származéka.

bágyadt ◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Kissé fáradt, kedvetlen. *Nagyon bágyadt ez a gyerek, lehet, hogy beteg lesz. Bágyadtan legyintett.*

2. (választékos) Gyenge, erőtlen. *Valami bágyadt fény pislákolt a kunyhó ablakában. Csupán egy bágyadt alakításra telt már a színész erejéből.*

✧ Szin: **1.** *kimerült, pilledt, alélt, kókadt* **2.** *színtelen, halvány,* (választékos) *élettelen, tompa,* (idegen) *enervált*

✧ Táj: *bágyatt, kornya, vánnyadt*

✧ Ell: **1.** *friss, élénk, erős, erőteljes* **2.** *erős, erőteljes*

✧ Etim: A hangfestő eredetű *bágyad* ige származéka.

baj ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Rossz helyzet, keserves állapot. *Ha nem vigyázol, bajba jutsz. Nincs baj, nem történt semmi kellemetlenség! Mi a baj, mit akarsz, mi kellene?* • Szólás: *Ellátja a baját*: elbánik vele, megszidja vagy megveri. • Közmondás: *A baj nem jár egyedül*: gyakran több csapás éri az embert rövid időn belül.

2. Gondot, kárt okozó eset. *Nagy baj történt, beszakadt a tető a viharban.* ■ (népi) *Bajba kerül*: (lány) teherbe esik.

3. Vesződség, fáradság. *Sok baj van egy újszülöttel.*

4. Hiba, rendellenesség. *Valami baja van a kocsinak, nem indul.*

5. Betegség, sérülés. *Valami baj kínozza. Baj érte, nem tud dolgozni. Síelés közben baja esett, eltört a lába.*

6. (régi) Párbaj. *„Egy erős cseh ví bajt Duna szigetében”* (Arany J.: Toldi).

✧ Szin: **1.** *bosszúság, csapás, sérelem, balszerencse,* (bizalmas) *balhé, pech,* (szleng) *gáz* **2.** *nehézség,* (bizalmas) *balhé, pech,* (szleng) *gáz* **3.** *bajlódás, nehézség* **4.** *fogyatékosság* **5.** *sebesülés* **6.** (régi) *tusa, párviadal*

✧ Táj: **2.**, **3.** *aj-baj*

✧ Ell: **1.**, **2.** *szerencse, haszon*

✧ Etim: Horvát-szerb jövevényszó.

✧ Ö: cukor + baj, pár + baj, vér + baj

báj ◆◆◆◆ fn *~ak, ~t, ~a*

1. Megnyerő külsővel párosuló szeretetreméltóság. *Ez a gyerek csupa báj.*

2. (gúnyos) Női idomok, illetve ezek valamelyike. *Nem leplezi bájait, nagyon kivágott a ruhája.*

3. (választékos) Szelíd, üde természeti szépség. *A vidék bája rabul ejtette a költőt.*

✧ Szin: **1.** *kedvesség, kecsesség*, (régi) *kecs, kellem*, (választékos) *grácia*, (idegen) *sárm*

✧ Etim: Valószínűleg honfoglalás előtti török jövevényszó.

bajadér ◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

Indiai táncosnő. *Gyönyörködött a bajadérok táncában.*

✧ Etim: Francia, végső soron portugál eredetű nemzetközi szó.

bájital ◆ fn

Varázserejűnek tartott, szerelmet ébresztő (mesebeli) ital. *Ha ezt a pohár bájitalt megissza a legény – mondta a boszorkány csúf leányának –, olyan szépnek fog látni téged, hogy nyomban feleségül kér. A legendás bájitalokban valószínűleg lehetett valami kábító hatású szer.*

✧ Szin: *szerelmi bájital, varázsital*

✧ Etim: Összetétel: → *báj* + → *ital*.

bajlód|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Sok baja van valakivel, valamivel. *Sokat bajlódik a kertjében a sűrű gazzal.*

2. Szenved valamely betegség vagy beteg testrész miatt. *Régóta bajlódik reumás derekával.*

✧ Szin: **1.** *fáradozik, győzködik, vesződik, tusakodik* **2.** *nyűglődik, viaskodik, kínlódik*

✧ Táj: *bajmolódik, veszkődik, küszkölődik*

✧ Etim: A → *baj* főnév származéka.

bajnok ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Verseny, versenysorozat győztese. *Országos bajnok lett. Mindegyik versenyszámban új bajnokot avattak.*

2. (régi) Vitéz, harcos. *Toldi legyőzte a cseh bajnokot.*

3. (választékos) Nemes ügyért lankadatlanul küzdő személy. *Az igazság bajnokaként mindig kiáll társaiért.*

✧ Szin: **1.** *győző, nyertes, az első,* (Va bizalmas) *sampion* **2.** (régi) *bajvívó, levente* **3.** *védelmező,* (választékos) *szószóló*

✧ Ell: **1.** *vesztes, az utolsó*

✧ Etim: Horvát-szerb jövevényszó.

bajor ◆◆◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*

Dél-Németországban élő német népcsoportoz tartozó, vele kapcsolatos. *A bajor emberek barátságosak. Bajor tájszólásban beszél.* (Főnévi használatban:) *Egy bajor nehezen érti meg az északnémetet. A bajorok általában szeretik a sört.*

✧ Etim: Kelta eredetű német jövevényszó.

bájos ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

Olyan (személy), akinek viselkedésében báj van. *Egy bájos kisgyerek nyűgözi le a társaságot. Bájosan mosolyog.*

✧ Szin: *elbájoló, elragadó, elbűvölő,* (idegen, bizalmas) *sármos*

✧ Ell: *visszataszító, ellenszenves, csúnya*

✧ Etim: A→ *báj* főnév származéka.

✧ Ö: bű + bájos

bajtárs ◆◆◆◆ fn

1. (Fegyveres testületek tagjainak megszólításaként:) *Őrmester bajtárs!*

2. (választékos) Nemes célért másokkal együtt küzdő személy. *Együtt indultak a harcba a bajtársak.*

✧ Szin: **2.** (választékos) *fegyvertárs, küzdőtárs, harcostárs*

✧ Ell: **2.** *ellenség*

✧ Etim: A → *pajtás* főnév *pajtárs* alakváltozatából keletkezett a nyelvújítás korában.

bajusz ◆◆◆◆◆ fn *~ok* vagy *bajszok, ~t* vagy *bajszot, ~a* vagy *bajsza*

1. Férfiak felső ajka fölött meghagyott szőrzet. *Apám bajuszt visel.* ■ *A bajsza alatt*: csendesen, illetve nehezen érthetően. *A bajsza alatt mormogott valamit.*

2. Állat szája körül növő hosszú szőrszálak. *A macska bajusza nagyon érzékeny az érintésre.*

3. (népi) A kukoricacső végén kibújó selymes porzószálak együtt. *A kukorica bajuszát a tűzre dobták.*

4. (népi) Inda, kacs. *Le kell tördelni a szőlő bajuszát.*

✧ Szin: **1., 2.** *szőr,* (bizalmas) *pihe*

✧ Táj: **1–3.** *bajc* **4.** *bajuszka, bajc*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

bak ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. A kecske hímje. *A kecskék között csak egy bak van.*

2. Kisebb kérődzők hímje. *Két őz: egy suta és egy bak legel a tisztáson.* • Szólás: *Bakot lő*: nevetséges vagy kirívó hibát követ el.

3. Két X alakú lábból és az őket összekötő gerendából álló, fűrészeléshez való állvány. *Bakon fűrészeli a lécet.*

4. Kocsisülés. *A hintón a bakon ül a kocsis.*

5. (régi) Négy lábon álló, hengeres, bőrrel bevont tornaszer. ■ *Bakot ugrik*: lehajolt személyt hátára támaszkodva átugrik.

6. (Tulajdonnévként:) Az állatöv egyik csillagképe, amelyben a Hold december 22. és január 20. között tartózkodik, illetve ennek a jele. *A Bak jegy szülöttei állítólag racionális gondolkodású emberek.* ■ (bizalmas) *Bak vagyok*: ebben a jegyben születtem.

✧ Szin: **1.** *kecskebak, bakkecske* **2.** *kan* **3.** *fűrészbak,* (népi) *kecskebak*

✧ Táj: **1., 2.** *bag, bakk*

✧ Etim: Német jövevényszó.

✧ Ö: bűn + bak

baka ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (bizalmas)

Rendfokozat nélküli gyalogos katona. *Szegény bakákkal ötödször is felmosatták a kaszárnyafolyosót.*

✧ Szin: *közlegény, gyalogos, közkatona,* (bizalmas) *bakancsos*

✧ Ell: *tiszt*

✧ Etim: Valószínűleg szóhasadással különült el a → *boka* főnévtől.

bakacsin ◆ fn –, *~t, ~ja* (régi)
Ravatal bevonására használatos fekete vászon vagy posztó. • Szólás: *Fekete, mint a bakacsin.*
✧ Szin: *gyászlepel*
✧ Etim: Oszmán-török eredetű olasz jövevényszó.

bakafántoskod|ik ◆ ige *~ni* (bizalmas)
Mindenkibe beleköt, mindenben hibát talál. *Nem szeretik a főnököt, örökké bakafántoskodik.*
✧ Szin: *akadékoskodik, kötekedik, zsörtölődik, gáncsoskodik* • *A kákán is csomót keres.*
✧ Táj: *panyókál*
✧ Etim: Összetétel; ? → *baka* + *fántos*: talán a → *kacifántos* melléknév utótagjával azonos szó.

bakancs ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
Bokán felül érő, nehéz, fűzős lábbeli. *Töri a lábát a bakancs.* • Szólás: (szleng) *Feldobja a bakancsot*: meghal.
✧ Szin: *egészcipő,* (bizalmas, gúnyos) *surranó*
✧ Etim: A → *boka* főnév származéka.
☝ Rövid *k*-val ejtjük, a [bakkancs] kiejtés népies.

bakelit ◆ fn –, *~ot* vagy *~et, ~ja* vagy *~je*
Préselhető, törékeny műanyag. *Bakelitből van a régi vasaló fogantyúja.*
✧ Etim: L. H. *Baekeland* belga vegyész nevéből keletkezett nemzetközi szó.

bakfis ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
Serdülőkorú lány. *Vihorászó bakfisok jöttek szembe az utcán.*
✧ Szin: *kamaszlány, lányka*, (bizalmas) *süldőlány, csitri, fruska, tini*
✧ Etim: Német jövevényszó.

baki ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (bizalmas)
Nyelvi tévesztés, kisebb (kiejtési) hiba. *Ennek a bemondónőnek feltűnően sok a bakija. Az első bakikat gyakorlatlanságának tulajdonították.*
✧ Szin: *elszólás, nyelvbotlás,* (bizalmas) *gikszer*
✧ Etim: A *baklövés* összetételből (→ *bak* + → *lövés*) alakult szóelvonással és játszi szóképzéssel. A *baklövés* a német mintára keletkezett *bakot lő* kifejezésből jött létre.

bakkalaureus ◆ fn *~ok, ~t, ~a* (Fv, Ka választékos)
Három- vagy négyéves alapképzésben részesült felsőfokú végzettségű személy, illetve a végzettsége. *Béla még nem magiszter, csak bakkalaureus.*
✧ Szin: (ritka, idegen) *baccalaureatus, bachelor*, (Ka bizalmas) *bakalávr, becselevr*
✧ Etim: Latin jövevényszó.
☝ A *baccalaureatus* szinonima kiejtése: [bakkalaureátus], a *bachelor* szinonimáé: [becslö].

bakó ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (régi)
Hóhér. *Hunyadi Lászlónak a bakó csak negyedik csapásra tudta leütni a fejét. „Bakónak álltam, s a halálbul élek”* (Heltai J.: A néma levente).
✧ Szin: (hivatalos) *ítélet-végrehajtó*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

baksis ◆ fn –, *~t, ~a*
1. Könyöradomány. *Félig pucér gyerekek nyújtogatták kezüket baksisért.*
2. (bizalmas, rosszalló) Lekenyerezésül adott pénz. *Folyton a baksist lesi.*
✧ Szin: **1.** *pénzadomány, alamizsna* **2.** (bizalmas, rosszalló) *kenőpénz, borravaló, csúszópénz*
✧ Etim: Perzsa eredetű oszmán-török jövevényszó.
baktat ◆◆◆ ige *~ni*
Nehézkesen, lassú léptekkel megy. *Öregesen baktat hazafelé.*
✧ Szin: *ballag, bandukol, mendegél, kutyagol, cammog,* (bizalmas) *caplat* • *Csigaparipán jár. Mászik, mint a csiga.*
✧ Táj: *caflat*
✧ Ell: *vágtat, száguld, rohan*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű. Vagy a → *bukik* ige származéka, vagy hangfestő eredetű szó.
bakter ◆◆◆ fn *~ok* vagy *~ek, ~t, ~ja* vagy *~je*
1. Vasúti pályaőr. *„S mi föntről pusztítandó vasút vagy gyárüzem, Az bakterház, s a bakter előtte áll s üzen…”* (Radnóti M.: Nem tudhatom…).

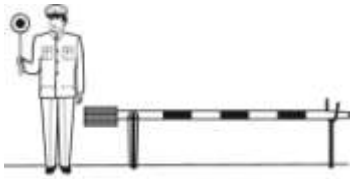

2. (régi) Éjjeliőr. *A bakter elkiáltotta már az éjfélt.* (rosszalló) *Újabban bakter egy gyártelepen.*
✧ Szin: **1.** *váltóőr* **2.** (régi) *csősz*
✧ Táj: *bokter, ármás, salabakter*
✧ Etim: Német jövevényszó.
baktérium ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a* (idegen)
Létfontosságú, de gyakran kórokozó egysejtű. *A baktériumok szabad szemmel nem, csak mikroszkóppal láthatók.*
✧ Szin: (hivatalos) *csíra, bacilus, mikroba*, (bizalmas) *baci*
✧ Etim: Görög eredetű nemzetközi szó.
☝ A biológiai, orvosi nyelvben csak a pálca alakú baktérium neve a *bacilus*.
bal I. ◆◆◆◆◆ mn –, *~t, ~ul*
1. A szívvel azonos oldalon levő. *A bal kezével eszik, de ügyesen.* • Szólás: *Bal lábbal kelt fel*: rosszkedvű.
2. A bal kéz felé eső. *A bal szekrényt választja a kettő közül.*
3. (Folyóval kapcsolatban:) A folyás irányát tekintve balra fekvő. *A folyómeder bal oldalán jobban lehet hajózni. A város a folyó bal partján épült.*
4. Szerencsétlen, kedvezőtlen. *Jó szándéka balul ütött ki, a helyzet inkább rosszabbodott.*
✧ Táj: *balog*
✧ Ell: **1–3.** *jobb*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán ősi, finnugor kori szó.
✧ Ö: két + bal + kezes
bal II. ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*
1. Bal kéz, bal láb. *Ballal ír. Ballal lő kapura.*
2. (választékos) Bal oldala valakinek. *A férfi a nő balján megy.*
3. Bal kéz felőli irány. *Balra át! A saroknál balra fordulunk.*

✧ **Szin: 1.**, **2.** *balja*
✧ Táj: *balog*
✧ Ell: **1.**, **2.** *jobb*, *jobbja* **3.** *jobb*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán ősi finnugor kori szó.

bál ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

Nagyobb szabású táncmulatság. *Farsangi bált rendez.* • Szólás: (bizalmas) *Áll a bál*: mozgalmas esemény, veszekedés stb. javában tart.
✧ Szin: *estély,* (bizalmas) *buli, muri*
✧ Táj: *báld*
✧ Etim: Francia eredetű német jövevényszó.
✧ Ö: gólya + bál

bála ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Göngyölt vagy préselt nagyobb csomag, köteg. *Bálákban szállítják a szövetet.*
2. (Jelzőként:) Egy ilyen csomag mint mértékegység. *Nyolc bála szalma fér egy sorba a teherautón.*
✧ Szin: *göngyöleg, nyaláb*
✧ Táj: **1.** *bálna*
✧ Etim: Német jövevényszó.

balalajka ◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Háromszög alakú orosz népi pengetőhangszer. *Megtanult balalajkán játszani.*
✧ Etim: Orosz eredetű nemzetközi szó.

balázsolás ◆ fn *–, ~t, ~a*

1. (régi) Diákok Balázs-napi házalása iskolások toborzása és alamizsnagyűjtés céljából. *Február 3-án vártuk a diákok balázsolását, mondókáit.*
2. A torok előtt keresztbe tett két égő gyertyával végzett katolikus szertartás a torokbaj megelőzésére. *A pap balázsolás közben imát mond.*
✧ Szin: **1.** (régi) *balázsjárás* **2.** *balázsáldás*
✧ Etim: A *Balázs* keresztnév származéka.

baldachin ◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

Ágy fölött levő sátorszerű díszes mennyezet. *A királylány baldachin alatt alszik.*
✧ Szin: *ágymennyezet,* (régi) *ágysátor, szuperlát*
✧ Etim: *Bagdad* város olasz nevéből származó nemzetközi szó.
☝ Kiejtése: [baldahin]. Elválasztása: *bal-da-chin.*

balek ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja* (bizalmas)

Együgyű, hiszékeny, kihasználható ember. *Talált egy balekot, aki mindent megtesz neki.*
✧ Szin: (bizalmas) *tökfilkó,* (Er bizalmas) *frájer,* (szleng) *palimadár, balfék*
✧ Táj: *balfaszmatyi, balgota*
✧ Etim: Valószínűleg oszmán-török jövevényszó.

balerina ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Balett-táncosnő. *Olyan kecsesen mozog, mint egy balerina.*
✧ Szin: *táncosnő, táncművésznő*
✧ Etim: Olasz eredetű nemzetközi szó.

baleset ◆◆◆◆◆ fn

Testi sérülést vagy anyagi kárt okozó véletlen szerencsétlenség. *Figyelmetlensége miatt balesetet szenvedett. Még mindig sok a közúti baleset.*
✧ Szin: *karambol; gázolás*
✧ Ell: *szerencse*
✧ Etim: Összetétel: → *bal* + → *eset*.
☝ Elválasztása: *bal-e-set.*

balett ◆◆◆◆ fn *~ek* vagy *~ok, ~et* vagy *~ot, ~je* vagy *~ja*

1. Színpadi tánc, táncművészet. *Balettet tanul, táncos lesz belőle.*
2. Tánccal előadott színpadi jelenet vagy önálló mű. *A Diótörő klasszikus balett. Balettet táncol az Aidában.*
3. Balett-táncosok együttese. *A Győri Balett néhány év alatt bejárta a világot.*
✧ Szin: **1.** *tánc* **2.** *táncjáték* **3.** *táncegyüttes, balettegyüttes*
✧ Etim: Olasz eredetű nemzetközi szó.
☝ A *t*-vel kezdődő toldalékokat úgy kapcsoljuk hozzá, hogy a három *t* közül egyet elhagyunk: *balettel, balettől.* A *t*-vel kezdődő utótagot kötőjellel kapcsoljuk hozzá: *balett-tanár, balett-táncos.*

balga ◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n* vagy *~ul* (választékos)

Ostoba, gyermekien együgyű. *A balga gyermek nem tudhatta, hogy veszélyes dolgot művel. Igen balgán viselkedett, mintha nem is felnőtt ember volna.*

✧ Szin: (választékos) *botor, oktondi, dőre,* (rosszalló) *fajankó, tökelütött,* (bizalmas) *balek,* (durva) *balfasz* • *Ostoba, mint a birka.*
✧ Táj: *balgatag, balfaszmatyi*
✧ Ell: *okos, ravasz*
✧ Etim: Nyelvújítás kori elvonás a *balgatag* melléknévből. A *balgatag* a → *bolyong* ige *bolyg ~ bolyog* (vö. → *bolygó*) változatának származéka.

balhé ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. (bizalmas) Veszekedés, botrány. *Örökösen balhé van náluk.*
2. Sz.: (szleng) *Elviszi a balhét*: bűnbak lesz, vállalja a felelősséget valamiért.

✧ Szin: **1.** *verekedés,* (bizalmas) *felfordulás, patália, ramazúri, cirkusz,* (Fv szleng) *prúszer, plúszer*
✧ Ell: **1.** *nyugalom, béke*
✧ Etim: Jiddis, végső soron héber eredetű német jövevényszó.

balin ◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

Keszegfajta. *Az ezüstös balin színe a mell- és hasúszója környékén piros.*
✧ Táj: *bojing*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.

balkezes ◆◆◆ mn *~ek, ~et* vagy *~t, ~en*

1. Bal kézre való. *Találtam egy balkezes kesztyűt.*
2. Bal kézzel kezelhető (eszköz, szerszám). *Balkezes fűrésszel ügyesebben tud dolgozni.*
3. Bal kézzel végzett. *Balkezes adogatásban különösen ügyes.* (Főnévi használatban:) *Jól sikerült a teniszbajnoknő balkezese.*
4. Olyan, akinek a bal keze ügyesebb. *Sok gyerek balkezes.* (Főnévi használatban:) *A balkezeseket általában tehetségeseknek tartják.*
5. Ügyetlen (személy), elhibázott (dolog). *Semmit nem lehet rábízni, olyan balkezes. Megint előhozakodott balkezes ötletével.*
6. Bal kézzel adott (ütés, pofon). *Az előző menetben kapott egy balkezes horgot.* (Főnévi használatban:) *Kapsz egy balkezest!*

✧ Szin: **1–3.** *balos* **4.** (régi, népi) *balog* **5.** *suta, kétbalkezes,* (régi, népi) *balog*
✧ Ell: **1–4.** *jobbkezes* **5.** *ügyes* **6.** *jobbkezes*
✧ Etim: Összetétel; → *bal* + *kezes*: a → *kéz* főnév származéka.

balkon ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

Lakóház helyiségéből nyíló, a fal síkjából kiugró, korláttal körülvett épületrész. *Nyáron estefelé jólesik üldögélni a balkonon. „Bús donna barna balkonon Mereng a bíbor alkonyon”* (Babits M.: Messze, messze…).
✧ Szin: *lodzsa, erkély, terasz*
✧ Etim: Olasz eredetű nemzetközi szó.

ballada ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Általában tragikus történetet elbeszélő, szaggatott, homályos előadásmódú költemény, illetve ennek műfaja az irodalomban és a zenében. *Megjelentették Arany János balladáit Zichy Mihály illusztrációival. Elzongorázott kettőt Chopin balladái közül.*
2. (régi) Olasz népi táncdal. *Balladákat játszik mandolinján.*

✧ Etim: Angol, végső soron provanszál eredetű nemzetközi szó.

ballag ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Lassan sétálva, ráérősen megy. *Nyugodtan ballagnak hazafelé, nincs holnapra leckéjük.*
2. (Diák) ünnepélyesen búcsút vesz az iskolától. *Az érettségizők májusban ballagnak.*

✧ Szin: **1.** *bandukol, baktat, mendegél, andalog, battyog*
✧ Táj: **1.** *ballagcsál, bandukál, campózik, potorál*
✧ Ell: **1.** *siet, rohan*
✧ Etim: Hangfestő eredetű szó.

ballépés ◆◆ fn (szépítő)

Helytelen cselekedet, általában hűtlenség. *A férj nem bocsátja meg feleségének a ballépését.*

✧ Szin: (szépítő) *botlás, megtévelyedés, kisiklás, félrelépés,* (bizalmas) *gikszer*
✧ Etim: Összetétel: → *bal* + → *lépés*.

ballon ◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

1. Nagy felfújható gömb. *Gázzal töltötték fel a léghajó ballonját. Időjárási jelenségek vizsgálatához kísérleti ballonokat alkalmaznak.*
2. Textilfajta. *Ballonból varratott sportos szoknyát.*
3. (bizalmas) Ballon anyagból készült kabát. *Vett egy bélelt ballont télire.*
4. Gömb alakú nagy üvegtartály. *A maró hatású vegyszert vesszővel körültekert ballonokban szállították.*

✧ Szin: **1.** *léggömb, légballon* **2.** *ballonvászon, ballonselyem* **3.** *ballonkabát*
✧ Etim: Olasz eredetű nemzetközi szó.
☝ A 2. és a 3. jelentésben a rövid *l*-lel való kiejtés a gyakoribb [balon], az 1. és a 4. jelentésben a [ballon] kiejtés a választékosabb.

bálna ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Óceánokban élő óriási emlősállat. *Az öreg hajós megküzdött a hatalmas bálnával. Addig vadásztak a bálnákra, míg csaknem kipusztultak.*

✧ Szin: *cet,* (népi, bizalmas) *cethal*
✧ Táj: *cakhal, techal*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

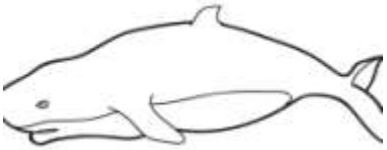

balog mn ◆ *~ok, ~ot, ~ul* (népi, régi)

1. Balkezes. *Nem is tudtam, hogy balog vagy.*
2. Félszeg, suta. *Olyan balog mozdulatai vannak.* (gúnyos) *Amilyen balog vagy, mindjárt leejted a vázát.*

✧ Szin: **1.** *balos* **2.** *ügyetlen, kétbalkezes*
✧ Táj: **1.** *balogács, balogsuta* **2.** *balogsüti*
✧ Ell: **1.** *jobbkezes, jobbos* **2.** *ügyes*
✧ Etim: A → *bal* melléknév származéka.

baloldali ◆◆◆ mn *~ak, ~t, ~an*

1. Társadalmi és szociális egyenlőségre törekvő. *Baloldali pártok is ülnek a parlamentben.*
2. (Főnévi használatban:) *A baloldaliak különös súlyt fektetnek a szociális kérdésekre.*

✧ Szin: (bizalmas) *balos*
✧ Ell: *jobboldali,* (bizalmas) *jobbos*
✧ Etim: Összetétel; → *bal* + *oldali*: az → *oldal* főnév származéka.
☝ A fenti jelentésekben egybeírjuk, ha azonban konkrét helyre vonatkozik, akkor külön: *A bal oldali járda le van zárva.*

balos ◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Bal kézre vagy kézbe való. *Csak a balos kesztyű van meg. Balkezeseknek lehet balos ollót kapni.*
2. (ritka) A bal lábra való. *A balos cipőt próbáld fel először!*
3. Bal felé záródó. *Balos ajtót kell szerelni a hűtőszekrényre.*
4. (bizalmas) (Szélsőségesen, túlzón) baloldali. *Ebben a rendszerben is balos politikus maradt.*

✧ Szin: **1.** *balkezes,* (népi) *balog* **2.** *ballábas* **4.** *baloldali*
✧ Táj: **1.** *balogsuta*
✧ Ell: **1.** *jobbkezes* **2.** *jobblábas* **4.** *jobboldali,* (bizalmas) *jobbos*
✧ Etim: A → *bal* melléknév származéka.

báloz|ik ◆ ige *~ni*

Bálon, illetve bálokon vesz részt. *Először bálozik az idén. Minden farsangkor bálozik.*

✧ Táj: *báldozik*
✧ Etim: A → *bál* főnév származéka.

balszerencse ◆◆◆ fn

(Sorozatos) sikertelenség, valakinek az erejét próbára tevő helyzet. *Balszerencsénk volt, aznap minden múzeum be volt zárva. Üldözi a balszerencse, családjában mindig beteg valaki.*

✧ Szin: *megpróbáltatás, balsors, végzet, viszontagság,* (bizalmas) *pech,* (régi) *balvégzet*
✧ Ell: *szerencse, jószerencse,* (bizalmas) *mázli*
✧ Etim: Összetétel: → *bal* + → *szerencse*.

balta ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Éles vas- vagy acélszerszám rövid fanyéllel. *Baltával aprítja fel a gyújtóst.*

✧ Szin: *fejsze, szekerce, bárd*

✧ Táj: *balaska, valaska*

✧ Etim: Török, valószínűleg kun jövevényszó.

balti ◆ mn *~ak, ~t,* –

A Balti-tengerrel vagy partvidékével kapcsolatos. *A balti államok rohamos fejlődésnek indultak.* ■ *Balti finn nyelvek*: a finn, a karjalai, a vepsze, a vót, az észt és a lív. | *Balti nyelvek*: a lett, a litván és a kihalt óporosz.

✧ Szin: *baltikumi*

✧ Etim: A *Balti-tenger* nevéből keletkezett.

bálvány ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Istenként tisztelt (képzeletbeli) lény szobra. *A Biblia szerint a bálvány emberkéz alkotta hamis isten.*

2. Olyan személy, akiért (kritikátlanul) rajonganak. *A közönség bálványának koncertjére az utolsó jegyet is eladták.*

✧ Szin: **1.** *istenszobor,* (idegen) *totem, fétis, idol* **2.** *sztár*

✧ Etim: Valószínűleg szláv eredetű török jövevényszó.

✧ Ö: só + bálvány

balzsam ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Egyes forró égövi növények illatos, gyantás nedve, illetve az ebből készült (gyógy)kenőcs. *Balzsamot kent a sebre, hogy gyorsabban behegedjen.*

2. Szenvedést enyhítő vigasz. *A jó szó balzsam a léleknek.*

✧ Szin: **1.** *kenet, ír, orvosság, gyógyír* **2.** *gyógyír, vigasztalás*

✧ Táj: **1.** *barzsamkenőcs*

✧ Ell: **1.** *méreg*

✧ Etim: Latin, végső soron héber eredetű vándorszó.

bamba ◆◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n* (rosszalló)

Nehéz felfogású, illetve ilyen személyre valló. *Látom, hogy nem érti, bamba képet vág.*

✧ Szin: (rosszalló) *bárgyú, együgyű, mamlasz, mafla, mulya, ostoba, gügye, málé, málészájú* • *Ostoba, mint a birka.*

✧ Táj: *bugyuta, szájtáti, bamfli*

✧ Ell: *okos, eszes, életrevaló*

✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, a → *bámészkodik*, → *bámul* igékkel összefüggő hangutánzó-hangfestő eredetű szótő származéka.

bambusz[1] ◆ fn *~ok, ~t, ~a*

Fás szárú, nádszerű forró égövi növény. *A trópusokon gyakran bambuszból építik a házat.*

✧ Szin: *bambusznád*

✧ Etim: Holland, végső soron maláj eredetű nemzetközi szó.

bambusz[2] ◆ fn –, *~t, ~a* (Va, Mv; Dv bizalmas)

Vörösborból és kólából álló italkeverék. *A nagyobb gyerekek megkóstolták a bambuszt.*

Etim.:

bámész ◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an* (népi)

Szájtátva, önfeledten bámészkodó. *Bámészan nézett rá.*

✧ Szin: *méla, mélázó, álmatag* • *Bámul, mint a borjú az új kapura.*

✧ Táj: *bámlász*

✧ Etim: Elvonással keletkezett a → *bámészkodik* igéből.

bámészkod|ik ◆◆◆ ige *~ni*

Meghatározott cél nélkül hosszasan nézelődik. *A városban mászkált és csak bámészkodott.*

✧ Szin: *bámul, bambul* • *Száját tátja.*

✧ Táj: *málékodik, mulyászkodik, ámészkodik*

✧ Etim: A → *bamba*, → *bámul* szavak tövével azonos, hangutánzó-hangfestő eredetű szótő származéka.

bámul ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Ráérősen nézeget valamit. *Egész délután a kirakatokat bámulja.*

2. Hosszan, elmerengve néz. *Csak áll, és a semmibe bámul.*

3. Ijedten vagy meglepődve néz. *Mikor megkapta az ajándékot, csak bámult.* • Szólás: *Bámul, mint borjú az új kapura*: értelmetlenül, bambán néz.

4. Áhítattal, tisztelettel felnéz valakire, valamire. *Bámulja barátja talpraesettségét.*

✧ Szin: **1.** *bámészkodik; rámered,* (bizalmas) *fixíroz,* (szleng) *stíröl valakit* • *Rámereszti a szemét valakire, valamire.* **2.** *bambul* **3.** • *Mereszti a szemét. Nagy szemeket mereszt.* (bizalmas) *Néz, mint Rozi a moziban.* **4.** *csodál, nagyra tart; rajong valakiért*

✧ Ell: **4.** *lenéz, megvet valakit*

✧ Etim: A → *bamba*, → *bámészkodik* szavak tövével azonos, hangutánzó-hangfestő eredetű szótő származéka.

bámulat ◆◆ fn –, *~ot, ~a*

Valakinek, valaminek bámulni való tulajdonsága által keltett érzés. *Teljesítménye még az elfogulatlan nézők körében is bámulatot keltett.*

✧ Szin: *csodálat, rajongás, elragadtatás*
✧ Ell: *lenézés, megvetés*
✧ Etim: A → *bámul* ige származéka.

bán[1] ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Lelkiismeret-furdalást érez valami miatt, szeretné meg nem történtté tenni. *Bánja, hogy megbántotta szüleit.* • Szólás: *Bánja, mint a kutya, amelyik kilencet kölykezett*: nagyon bán valamit.
2. Sajnál, fájlal valamit. *Ne bánd! Nem bánom, hogy elment.*
3. (Kifejezésekben:) *Mit bánja ő! Bánja is ő!*: nem törődik vele. ■ (népi) *Bánja az ördög!*: nem törődöm vele!
4. (Tagadó alakban:) Beleegyezik. *No, nem bánom, mehetünk moziba.*
5. ■ (népi) *Valami bánja*: kárt szenved, elvész. A *mi zsebünk bánja*: nekünk van anyagi károrunk miatta.

✧ Szin: **1.** *sajnál, szán, szán-bán; kesereg, búsul valami miatt* **2.** *szán, szán-bán*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán honfoglalás előtti török jövevényszó.

bán[2] ◆ fn *~ok, ~t, ~ja* (régi)

1. A középkori Magyarország déli határvidékeit kormányzó főtisztviselő. *Bánk bán a Bor nemzetségből származott, s 1211-től az ország nádora lett.*
2. 1868 és 1918 között az autonóm horvát-szlavón-dalmát kormány feje. *Jellasics 1854-ben horvát bán lett.*
3. (Főrangú személy címeként:) *Petúr bán főúrként viselte ezt a méltóságot.*

✧ Szin: **1., 2.** (régi) *kormányzó*
✧ Etim: Horvát-szerb jövevényszó.

banán ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

1. Édes húsú, hosszúkás trópusi gyümölcs. *Hámozz meg egy banánt uzsonnára! Ízletes étel a sült banán.*

2. Banánfa. *Pálmák és banánok szegélyezik az utat.*

✧ Etim: Portugál eredetű, végső soron valamely afrikai nyelvből származó nemzetközi szó.

bánásmód ◆◆◆◆ fn

Az a mód, ahogy valaki bánik, viselkedik valakivel, valamivel. *Tiltakozik az embertelen bánásmód ellen.*

✧ Szin: *elbánás, eljárás*
✧ Etim: Összetétel; *bánás*: a → *bánik* ige származéka + → *mód*.

bánat ◆◆◆◆◆ fn –, *~ot, ~a*

1. Tartós szomorúság, nagy lelki fájdalom. *Majd megszakad a szíve bánatában.*
2. (választékos) Megbánás. *Most már késő a bánat, korábban kellett volna jól meggondolni.*

✧ Szin: **1.** *bánkódás, búbánat, elkeseredés, csüggedtség, lehangoltság, levertség* **2.** (választékos) *bűnbánat*
✧ Táj: *bánság*
✧ Ell: **1.** *öröm, jókedv*
✧ Etim: A → *bán* ige származéka.
✧ Ö: bú + bánat

bánatpénz ◆◆ fn

Olyan előre megállapított összeg, amelynek kifizetésével el lehet állni a megkötött szerződéstől. *Visszalépett az ügylettől, így meg kell fizetnie a bánatpénzt.*

✧ Szin: *foglaló, zálog, előleg, biztosíték*
✧ Táj: *bánompénz*
✧ Etim: Összetétel: → *bánat* + → *pénz*.

banda ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Rendzavarásra, bűnözésre társult csoport. *Bandába verődve garázdálkodnak.*
2. Semmirekellő társaság. *Hitvány banda!*
3. (bizalmas, tréfás) Összetartozó csoport, társaság. *A találkozóra eljött az egész banda.*
4. (népi) Zenekar, például cigányzenekar. *A lakodalomban fáradhatatlanul húzta a banda a talpalávalót.* (bizalmas) *Egész nyáron a Balaton körül turnézott a banda*.

✧ Szin: **1.** *galeri, bűnszövetkezet* **3.** *csapat,* (bizalmas) *brancs* **4.** *együttes*
✧ Etim: Olasz jövevényszó.

✧ Ö: rezes + banda

bandita ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Veszedelmes gonosztevő. *Álarcos banditák kirabolták a bankot.* ■ (bizalmas) *Félkarú bandita*: egyfajta szerencsejáték-automata.

✧ Szin: *rabló, bűnöző, gonosztevő, gengszter,* (régi) *útonálló, zsivány, haramia, betyár*

✧ Táj: *becsár*

✧ Etim: Olasz jövevényszó.

bandukol ◆◆◆ ige *~ni*

Lehajtott fejjel, lassan megy. *Szomorúan bandukol hazafelé, mert rossz jegyet kapott.*

✧ Szin: *ballag, baktat, kullog, mendegél, cammog*

✧ Táj: *csangál, laftat, tészeleg*

✧ Ell: *siet, rohan*

✧ Etim: Hangfestő eredetű szó.

bandzsa ◆◆ mn *~k, ~t, ~n* (népi)

Olyan (személy), aki nem párhuzamosan néz a két szemével, illetve ilyen személyre jellemző (szem, tekintet). *Ki az a bandzsa kislány? Nem tudni kire néz, bandzsa a szeme.*

✧ Szin: *kancsal* • *Csáléra áll a szeme.*

✧ Táj: *bandzsal*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

☝ Elválasztása: *ban-dzsa.*

bán|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. *Valahogyan bánik valakivel*: valamilyen magatartást tanúsít iránta. *Emberségesen bánik az alkalmazottaival.* • Szólás: *Úgy bánik vele, mint a kutyával*: durván viselkedik valakivel. | *Úgy bánik vele, mint a hímes tojással*: óvatosan viselkedik valakivel.

2. Foglalkozik valakivel. *Aki gyerekekkel bánik, tudja, mi az állandó készenlét.*

3. Felhasznál, kezel valamit. *Jól bánik az idejével. Ügyesen bánik a szerszámmal. Nem tud bánni az ecsettel.*

✧ Szin: **2.** *ellát valakit, valamit* **3.** *működtet valamit*

✧ Etim: A → *bán* ige szóhasadással elkülönült ikes formája.

bank ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. Pénzintézet. *Bankban tartja megtakarított pénzét. Hitelt vesz fel a banktól.*

2. A bank épülete. *Bemegy a bankba.*

3. Szerencsejátékban a játékhoz szükséges összes játékpénz. *Tartom a bankot.* • Szólás: *Adja a bankot*: nagyzol.

✧ Szin: **1.** *takarékpénztár,* (népi) *takarék* **2.** *bankház* **3.** *játékalap, pénzalap*

✧ Etim: Olasz, végső soron germán eredetű vándorszó.

✧ Ö: adat + bank

bankár ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* vagy *~ja*

1. Bankügyletekkel foglalkozó üzletember, illetve banktulajdonos. *A bankárok a pénzvilág urai.*

2. Szerencsejátékban az a játékos, aki a bankot kezeli. *A bankár összegyűjti a tételeket.*

✧ Szin: **1.** *pénzember, tőkepénzes, bankvezér* **2.** *bankos*

✧ Táj: **1.** *bankáros*

✧ Etim: Az azonos jelentésű, német eredetű *bankír* főnévből keletkezett a nyelvújítás korában.

bankett ◆◆◆ fn *~ek* vagy *~ok, ~et* vagy *~ot, ~je* vagy *~ja*

Valamely örvendetes alkalomból nagyobb társaság részére nyilvános helyen adott ebéd vagy vacsora. *Az érettségi banketten már minden diák felszabadultan szórakozik.*

✧ Szin: *díszebéd, díszvacsora, fogadás,* (régi) *lakoma*

✧ Etim: Német, végső soron olasz eredetű nemzetközi szó.

☝ A *t*-vel kezdődő toldalékokat úgy kapcsoljuk hozzá, hogy a három *t* közül egyet elhagyunk: *bankettel, bankettől.* A *t*-vel kezdődő összetételi utótagot kötőjellel kapcsoljuk hozzá: *bankett-terem.*

bankjegy ◆◆◆◆ fn

A központi bank által kibocsátott törvényes papírpénz. *Egyre nagyobb címletű bankjegyek kerülnek forgalomba.*

✧ Szin: (régi, bizalmas) *bankó*

✧ Táj: *bankópénz, bankós*

✧ Ell: *fémpénz, pénzérme, aprópénz*

✧ Etim: Német mintára keletkezett nyelvújítás kori összetétel: → *bank* + → *jegy.*

bankjegykiadó ◆◆◆ mn *~k, ~t, –*

■ *Bankjegykiadó automata*: olyan készülék, amelyből bankkártya segítségével a saját számláról pénzt lehet kivenni. *Pénzre van szükségem, hol találok a közelben bankjegykiadó automatát?*

✧ Szin: *bankautomata, pénzautomata,* (Dv, Őv; Mv bizalmas) *bankomát*

✧ Etim: Összetétel; → *bankjegy* + *kiadó*: a → *kiad* ige származéka.

bankkártya ◆◆◆ fn

1. A tulajdonosa számláján levő összeg erejéig készpénz felvételére és áruk, szolgáltatások kifizetésére jogosító, névvel ellátott és azonosító kóddal használható, kártya alakú műanyag lap. *Nem baj, hogy bezárt a bank, a bankkártyáddal az utcai automatából is vehetsz föl pénzt. Készpénzzel vagy bankkártyával óhajt fizetni, asszonyom?*

2. Fedezet, bankbetét nélkül is használható hasonló eszköz. *Pontosan fizető ügyfeleik számára a bankok olyan bankkártyát is kibocsátanak, amellyel hitelbe vásárolhatnak vagy pénzkölcsönt vehetnek föl.*

✧ Szin: **1.** (bizalmas) *kártya,* (Mv bizalmas) *kartica* **2.** *hitelkártya*

✧ Ell: *készpénz*

✧ Etim: Összetétel: → *bank* + → *kártya*.

bankó ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (régi, bizalmas)

Bankjegy. *Csak úgy zsebre gyűri a bankóit.*

✧ Szin: *papírpénz*

✧ Táj: *bankópénz, bankós*

✧ Etim: A német mintára keletkezett, nyelvújítás kori *bankócédula* összetétel (*bankó* + → *cédula*) előtagjának önállósulásával keletkezett.

bánkód|ik ◆◆◆ ige *~ni*

Hosszabb ideig bánatot érez valaki, valami miatt. *Azon bánkódik, hogy a fia megbukott nyelvtanból. Nem érdemli meg az a lány, hogy ennyire bánkódj utána!*

✧ Szin: *kesereg, szomorkodik, búslakodik, gyötrődik, búsul, emészti magát,* (régi, választékos) *búsong, borong* • *Lógatja az orrát. Lógatja a fejét. Fáj a szíve. Emészti a bú.*

✧ Táj: *bánatoskodik, kesergél*

✧ Ell: *örül, örvendezik valaminek*

✧ Etim: A → *bán* ige származéka.

bánság ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a* (régi)

A déli határvédelmi övezet egy közigazgatási egysége, tartománya. *A középkori bánságok egy-egy bán fennhatósága alá tartoztak.*

✧ Szin: (régi) *kormányzóság*

✧ Etim: A → *bán* főnév származéka.

bánt ◆◆◆◆◆ ige *~ani*

1. Üt, megver valakit. *Nem szabad a gyengébbet bántani.*

2. Ingerel, háborgat valamit. *Ne bántsd azt a kutyát! Ne bántsd a műszert!*

3. Valami izgat, kínoz valakit. *Bántja a füst a szemét. Bántja az éhség.*

4. Nyugtalanít valakit, gondot okoz valakinek. *Bántanak ezek a hírek. Bánt, hogy megsértettelek.*

✧ Szin: **1.** (választékos) *kezet emel valakire* **2.** *zaklat, nyaggat, bosszant, piszkál* **4.** *aggaszt, gyötör*

✧ Táj: *bántoz, kókányol*

✧ Ell: **1.** *dédelget, ajnároz* **2.** *békén hagy* **4.** *megnyugtat*

✧ Etim: A → *bán* ige származéka.

bántalmaz ◆◆◆◆ ige *~ni* (hivatalos)

Ok nélkül durván bánt valakit. *Részegen bántalmazza a családját. Tettleg bántalmazta a sértettet.*

✧ Szin: *üt, ver, üt-ver;* (választékos) *kezet emel valakire*

✧ Ell: *dédelget, ajnároz*

✧ Etim: A → *bánt* ige származéka.

bántalom ◆◆ fn *bántalmak, bántalmat, bántalma* (választékos)

1. Valakinek okozott testi vagy lelki fájdalom. *Az utóbbi időben sok bántalom érte. Megtorolja a rajta esett bántalmakat.*

2. Valamely testrész rendellenes állapota. *Emésztési bántalmakkal küszködik. Reumás bántalmak kínozzák.*

✧ Szin: **1.** *bántás, bántalmazás, sértés, méltatlanság, sérelem* **2.** *zavar, rendellenesség, fájdalom*

✧ Ell: **1.** *elismerés*

✧ Etim: A → *bánt* ige származéka.

bántódás ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

(Testi) bántalom. *Nem esik semmi bántódása. Fél, hogy bántódás éri.*
✧ Szin: *sérelem, károsodás, ártalom, sértés, bántás*
✧ Ell: *védelem*
✧ Etim: A → *bánt* ige *bántódik* származékának továbbképzett alakja.

banya ◆◆◆◆ fn (rosszalló)
Csúf, gonosz vénasszony. *Egy perc nyugtom sincs attól a banyától.*
✧ Szin: *vénasszony, boszorkány,* (rosszalló) *szipirtyó, csoroszlya, satrafa,* (csak mesékben:) *vasorrú bába*
✧ Táj: *banyó, bonya, satrantyú*
✧ Etim: A régi nyelvi *jobanya* 'nagyanya' összetétel (*job*: a → *jó* melléknév középfokú alakja + → *anya*) téves tagolásával keletkezett.

bánya ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Hasznos ásványok kitermelőhelye. *Megnyitották a bányát. Sújtólégrobbanás volt a bányában.*
✧ Szin: *tárna*
✧ Etim: Nyugati szláv, valószínűleg szlovák jövevényszó.
✧ Ö: arany + bánya

bányarém ◆ fn
1. (régi) (A babona szerint:) Föld alatti üregek gonosz szelleme. *Elvitte a bányarém a hiedelem szerint.*
2. (rosszalló) Nagyon csúnya nő. *Ki ez a bányarém?*
✧ Szin: **1.** *kísértet* **2.** (rosszalló) *csúfság, banya*
✧ Ell: **2.** *szépség*
✧ Etim: Összetétel: → *bánya* + → *rém*.

bányász ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
Bányában dolgozó munkás. *A bányászok köszöntése: „Jó szerencsét!"*
✧ Szin: *bányamunkás, vájár,* (régi) *hevér*
✧ Etim: A → *bánya* főnév származéka.

bányászat ◆◆◆ fn –, *~ot, ~a*
1. Hasznos ásványok iparszerű kitermelése. *A bányászat a nehézipar egyik ága. Fel kell hagyni a kis fűtőértékű szén bányászatával.*
2. Ásványok kitermelése mint szakma és tudományág. *Bányászatot tanul a főiskolán.*
✧ Szin: *bányaipar, bányaművelés, fejtés, kitermelés*
✧ Etim: A → *bánya* főnév származéka.

bányász|ik ◆◆◆ ige **bányász** *~ni*
1. Bányamunkát végez, ásványokat termel ki. *A Bakonyban barnaszenet is, bauxitot is bányásznak. A gránitot sok helyütt a felszínen bányásszák.*
2. (bizalmas) Fáradságos munkával kutat valami után. *Családi okiratok után bányászik a levéltárban.*
✧ Szin: **1.** *fejt, kifejt, kiás, kiaknáz, kiváj,* (hivatalos) *jöveszt* **2.** *keres, nyomoz*
✧ Etim: A → *bánya* főnév származéka.

baptista ◆◆ mn *~k, ~t,* –
Protestáns jellegű (vallás, egyház), illetve ezzel kapcsolatos. *A baptista gyülekezet nem templomban, hanem imaházban tartja szertartásait.* (Főnévi használatban:) *A baptisták csak felnőtt korukban keresztelkednek meg.*
✧ Szin: *újrakeresztelő*
✧ Táj: (tréfás) *bakpista, vakpista, bagó-pista*
✧ Etim: Latin, végső soron görög eredetű nemzetközi szó.

bár[1] ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*
(Éjszakai) szórakozó-, illetve mulatóhely. *A legtöbb bár hajnalig is nyitva tart.*
✧ Szin: *klub, éjszakai mulató, lokál, koktélbár*, (idegen) *night-club*
✧ Etim: Angol, végső soron francia eredetű nemzetközi szó.

bár[2] **I.** ◆◆◆◆◆ ksz (megengedő értelmű mondatban)
1. Noha, habár. *Bár nem szép, mégis sokaknak tetszik.*
2. Még akkor is, ha… *Beszéljenek bár rosszat róla, én mégis szeretem.*
3. De. *Szép idő van, bár lehet, hogy még esik.*
✧ Szin: **1.** *ámbár,* (régi) *ámbátor* **2.** *ugyan*
✧ Táj: *debár*
✧ Etim: A régi nyelvi *bátor* 'ámbár' határozószó rövidülésével keletkezett. A *bátor* határozószó szóhasadással különült el a → *bátor* melléknévtől.

bár[2] **II.** ◆◆◆◆◆ hsz
1. (Óhajtásban:) *Bár úgy lenne!*
2. (népi) Legalább. *„Anyám, édes anyám! szólj bár egyet hozzám!"* (népdal)
✧ Szin: **1.** *bárcsak, bárha,* (régi) *vajha*
✧ Etim: A régi nyelvi *bátor* 'ámbár' határozószó rövidülésével keletkezett. A *bátor* határozószó szóhasadással különült el a → *bátor* melléknévtől.

barack ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. Kajszi- vagy őszibarack. *Vett egy kiló barackot a piacon.*

2. Barackfa. *Virágzik a barack a kertben.*

3. Barackpálinka. *Iszik egy kupica barackot.*

4. (tréfás) Gyerek feje búbjának hüvelykujj bütykével való hirtelen megkoppintása. *Gyere, kapsz a fejedre egy barackot!*

✧ Szin: **1.** *kajszi, sárgabarack, rózsabarack*

✧ Táj: **1.** *boroc, barackó* **2–4.** *boroc*

✧ Etim: Szláv jövevényszó.

✧ Ö: kajszi + barack, őszi + barack, sárga + barack

barakk ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

Ideiglenes lakó- vagy irodahelyiség. *A menekülteket fűthető barakkokban helyezték el. Az építkezés befejeztével lebontották az építésvezető barakkját.*

✧ Szin: *felvonulási épület, bódé, fakunyhó*, (bizalmas) *bodega*

✧ Táj: *baráko*

✧ Etim: Spanyol eredetű nemzetközi szó.

☝ A *k*-val kezdődő hasonult toldalékokat úgy kapcsoljuk hozzá, hogy a három *k* közül egyet elhagyunk: *barakkal*. A *k*-val kezdődő utótagot kötőjellel kapcsoljuk hozzá: *barakk-kémény.*

barangol ◆◆◆ ige *~ni*

Nagyobb területet bejárva kóborol, csatangol. *Szeret barangolni a környéken.*

✧ Szin: *bolyong, csavarog, tekereg, kódorog, kószál, őgyeleg, vándorol*

✧ Táj: *kóricál, kujtorog*

✧ Etim: A → *bolyong* igéből szóhasadással elkülönült *barang* szó származéka.

bárány ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Fiatal juh. *Két kis fehér bárány legelészett az udvaron. Az aranyszőrű, csengős bárány ismerősünk a mesékből.*

2. Fiatal juh húsa. *Húsvétkor rántott bárányt ettek.*

3. Fiatal juh kikészített gyapjas bőre. *Kabátja báránnyal van bélelve.*

4. (néha gúnyos) Szelíd, jámbor ember. *Olyan bárány a férje, hogy bármire rá tudja venni.* ■ *Megtévedt bárány*: olyan, alapjában jó szándékú ember, aki valamilyen vétkes dologba keveredett. | *Isten báránya*: Jézus. • Szólás: *Szelíd, mint a bárány. Ártatlan, mint a ma született bárány.*

✧ Szin: **1.** (gyermeknyelvi) *bárányka, bari, barika*

✧ Táj: **1., 2.** *jerke, bürge, berbécs, birge*

✧ Ell: *farkas*

✧ Etim: Szláv jövevényszó.

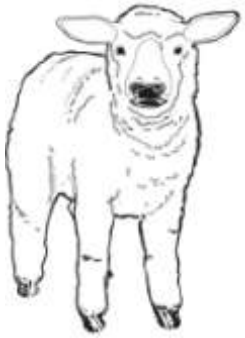

bárányhimlő ◆◆◆◆ fn

Hólyagos kiütésekkel járó, enyhe lefolyású fertőző gyermekbetegség. *Mind a három gyerek átesett a bárányhimlőn.*

✧ Szin: (ritka) *himlő*

✧ Táj: *birkakanyaró, kecskehimlő, báránycsécs*

✧ Etim: Német mintára keletkezett összetétel: → *bárány* + → *himlő*.

barát[1] ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. Az a személy, akit bizalom, szeretet köt a másikhoz. *Jancsi és Peti barátok.* (Megszólításként:) *Barátom, várunk holnap!* (Csodálkozás kifejezésére:) *Barátom! De ügyes vagy!*

2. Az, aki vagy ami jóakarattal van valaki, valami iránt. *Melyik nép barátja a magyarnak?*

3. Nőnek viszonylag tartós társa, szeretője. *Már egy éve ő a barátja a házmester lányának.*

4. Valakinek, valaminek a kedvelője. *A nők nagy barátja.*

✧ Szin: **1.** *cimbora, társ, pajtás, kebelbarát,* (népi) *kenyeres pajtás,* (bizalmas) *haver, puszipajtás* **3.** *kedvese valakinek*, (kissé régi) *udvarló, lovag,* (népi) *babája valakinek*
✧ Táj: **1.** *koma, bratyipajtás, cingara*
✧ Ell: **1., 2., 4.** *ellenség*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.
✧ Ö: fele + barát

barát[2] ◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
Szerzetes. *A ferences barátok barna csuhát viselnek.*
✧ Szin: *fráter, testvér,* (bizalmas, gúnyos) *csuhás, kámzsás*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.

barátkoz|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Baráti kapcsolatba lép vagy van valakivel. *Egy kóbor kutyával barátkozik. Szakmabeliekkel barátkozik.*
2. Ismerkedik valamivel, igyekszik hozzászokni. *Barátkozik új lakóhelyével. Barátkozik a gondolattal, hogy más városba költözik.*
✧ Szin: **1.** *pajtáskodik,* (bizalmas) *haverkodik, bratyizik,* (idegen, régi) *fraternizál*
✧ Táj: **1.** *cimborál, kötekezik, köt*
✧ Ell: **1.** *ellenségeskedik, elzárkózik*
✧ Etim: A → *barát*[1] főnév származéka.

barátnő ◆◆◆◆◆ fn
1. Valakivel, általában nővel baráti viszonyban levő nő. *Annyi barátnője van a lányomnak, hogy alig tudom megkülönböztetni őket. Jó barátnők vagyunk.*
2. Férfinak viszonylag tartós társa, szeretője. *Már két éve van barátnője. Gyorsan váltogatja a barátnőit.*
✧ Szin: **1.** (régi) *leánypajtás,* (régi, népi) *barátné* **2.** *kedvese*,(népi) *babája valakinek*
✧ Táj: *asszonybarát, bratyina*
✧ Etim: Összetétel: → *barát*[1] + → *nő*[2].

barátság ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
1. Két vagy több személy közötti kölcsönös bizalom, ragaszkodás, szeretet. *Bizalmas, őszinte barátság köti össze őket.* ■ *Barátságot köt valakivel*: összebarátkozik. | *Kutya-macska barátság*: sok civódással járó viszony.
2. Népek közötti jó viszony. *A lengyel–magyar barátságnak nagy múltja van.*
3. Jóakarat, szívesség. *Barátságból segített rajta.*
✧ Szin: **1.** *pajtásság, cimboraság, haverság* **2.** *testvériség, testvériesség,* (idegen) *szolidaritás* **3.** *jóindulat, segítőkészség*
✧ Táj: **3.** *jókarat*
✧ Ell: **1.**, **2.** *ellenségeskedés, ellentét, ellenszenv,* (választékos) *viszály*
✧ Etim: A → *barát*[1] főnév származéka.

barátságos ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, ~an*
1. Jóindulatot, kedvességet árasztó. *Jó náluk lenni, barátságos emberek.*
2. Jóindulatot, kedvességet kifejező. *Barátságos mosollyal fogadták.*
3. Jó hangulatú, kellemes, otthonos. *Új munkahelyén barátságos kis szobát kapott.*
4. (Sportban:) Nem bajnokságért folyó. *A két csapat barátságos mérkőzést játszott.*
✧ Szin: **1.** *baráti, barátkozó, jóindulatú, megnyerő,* (idegen) *szimpatikus* **2.** *nyájas, édesded* **3.** *lakályos, meghitt*
✧ Ell: **1.** *barátságtalan, mogorva, rideg* **2.** *rideg* **3.** *sivár*
✧ Etim: A → *barát*[1] főnév származéka.

barázda ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Földbe vágott hosszúkás mélyedés. *Mély barázdát szánt az eke.*
2. Valaminek a felületén levő vájat, bemélyedés. *Megült a por a hanglemez barázdáiban.*
3. (választékos) (Arcon, homlokon levő) mélyedés a bőrben. *A gondoktól mély barázdák húzódnak a homlokán.*
✧ Szin: **1.** *árok* **2.** *vágat, rovás, vonal, csík* **3.** *redő, ránc*
✧ Táj: **1.** *borázno, barázdaárok, brázda*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.

barázdabillegető ◆ fn *~k, ~t, ~je*
Hosszú farkát föl-le billegető, mezőn élő kis énekesmadár. *Bár télre elköltözik, nyáron nálunk mindenütt megtalálható a barázdabillegető.*
✧ Táj: *leánykamadár, barázdabillege, barázdácsa*
✧ Etim: Összetétel; → *barázda* + *billegető*: a → *billeg* ige *billeget* származékának folyamatos melléknévi igeneve.

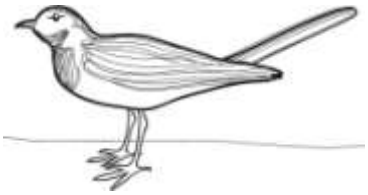

barbakán ◆ fn *~ok, ~t, ~ja* (régi)
Vár főkapuja előtti, azt védő kisebb erőd. *Pécs egyik nevezetessége a felújított barbakán.*
✧ Szin: (régi) *kapuerőd, kapuvédő bástya, őrtorony, kapuvédőmű, elővédmű*
✧ Etim: Arab eredetű vándorszó.

barbár ◆◆◆◆ mn *~ak* vagy *~ok, ~t* vagy *~at, ~ul*
1. Műveletlen, kulturálatlan. *A barbár népek primitív kultúrájának tanulmányozása érdekes élmény.*
2. Kegyetlen, embertelen. *Egyes országok börtöneiben még ma is barbár módszereket alkalmaznak.* (Főnévi használatban:) *Ez a barbár nem törődik semmivel!*
3. (régi) Az ókori görögök és rómaiak szerint a nem görög, illetve a nem római (személy). *Barbár harcosok támadtak Rómára.* (Főnévi használatban:) *A barbárok betörtek Itáliába.*
✧ Szin: **1.** *civilizálatlan, primitív, faragatlan,* (bizalmas) *bunkó* **2.** *otromba, kíméletlen, brutális*
✧ Ell: **1.** *kulturált, kifinomult, művelt* **2.** *emberséges, szelíd,* (idegen) *humánus*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

bárcsak ◆◆◆◆ hsz
(Óhajtás kifejezése:) De jó volna, ha…, De örülnék, ha… *Bárcsak készen volnék már!*
✧ Szin: *bár,* (régi) *vajha*
✧ Táj: *bácsak*
✧ Etim: Összetétel: → *bár*[2] + → *csak*.

bárd[1] ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
1. Rövid nyelű, egyenes és széles pengéjű vágószerszám. *A hentes bárddal darabolja fel a húst.*
2. Rövid nyelű, széles pengéjű harci eszköz, fegyver. *A végvári vitézek egyik fegyvere a bárd volt. A hóhér bárdja vetett véget életének.*
✧ Szin: **1.** *szekerce, fejsze, tagló* **2.** *pallos, csatabárd*
✧ Táj: **1.** *bárda, székács, balaska, hasogató, valaska* **2.** *balaska, hasogató, valaska*
✧ Etim: Német jövevényszó.

bárd[2] ◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
1. Kelta népi énekes. *Arany János balladát írt a walesi bárdokról.*
2. (választékos, tréfás) Költő. *Megjelentek az ifjú bárd első versei.*
✧ Szin: *lantos, dalnok, énekmondó,* (régi) *regös, jokulátor, igric*
✧ Etim: Latin, végső soron kelta eredetű nemzetközi szó.

bárdolatlan ◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*
1. Bárddal még ki nem faragott, megmunkálatlan. *Ott áll a bárdolatlan faoszlop.*
2. Neveletlen. *A viselkedése bárdolatlan.*
✧ Szin: **1.** *durva, nyers* **2.** *faragatlan, modortalan, közönséges, pallérozatlan, parlagi, útszéli, durva, nyers,* (bizalmas) *bunkó*
✧ Ell: **2.** *kifinomult, pallérozott, kulturált, jólnevelt, civilizált*
✧ Etim: A → *bárd*[1] főnév származéka.

bárgyú ◆◆◆ mn *~ak, ~t, ~n*
Tompa elméjű (ember), illetve rá jellemző (dolog). *Bárgyú arcot vág. Hozzáment ahhoz a bárgyú alakhoz.*
✧ Szin: *együgyű, bamba, mamlasz, mulya, gügye, ostoba, mafla*
✧ Táj: *faszali, maflaszájú, maflajankó*
✧ Ell: *eszes, okos, életrevaló*
✧ Etim: A hangfestő eredetű *bágyad* ige (vö. → *bágyadt*) tövével esetleg összefüggő, önállóan nem adatolható szótő származéka.

barhesz ◆ fn *~ek, ~t, ~e*
1. Izraeliták ünnepi fonott kalácsa. *Már az asztalon van a barhesz, az ünnepi gyertyák mellett.*
2. Fonott kalács alakú kisebb péksütemény. *Nem mindig kapni mákos barheszt.*

✧ Etim: Jiddis jövevényszó.

bárhogy ◆◆◆ hsz

1. Bármilyen módon. *Bárhogy odaerősítheted, a fő, hogy le ne essen.*

2. Bármilyen nehézségek árán is. *Légy nyugodt, bárhogy, de megadom a tartozásom.*

✧ Szin: (választékos) *bárhogyan, akárhogy, akárhogyan, bármiképpen, akármiképpen, bárhogy is, akárhogy is, akármi* vagy *akármilyen módon*

✧ Táj: *akárhogy-miképp*

✧ Ell: *sehogy, semmiképpen, semmilyen módon*

✧ Etim: Összetétel: → *bár*[2] + → *hogy*[1].

bárhol ◆◆◆◆ hsz

1. Akármely helyen. *Előkerítem, bárhol legyen is. Bárhol, ahol csak megfordult, jó szívvel fogadták.*

2. Mindenhol, nagyon sok helyen. *Tejet bárhol kaphatsz, kár innen cipelned.*

✧ Szin: *akárhol, akármerre, bármerre*

✧ Táj: *bárhon*

✧ Ell: *sehol, semerre*

✧ Etim: Összetétel: → *bár*[2] + → *hol*.

bari ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (gyermeknyelvi)

Kisbárány. *Csengőt kötöttek a bari nyakába.*

✧ Szin: (gyermeknyelvi) *barika, bárányka*

✧ Táj: *jerke, barcsika, boriska*

✧ Etim: Játszi szóképzéssel, szórövidüléssel keletkezett a → *bárány* főnévből.

barikád ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

Utcakövekből, homokzsákokból stb. emelt alkalmi torlasz. *A barikádokon harcolt.* ■ *A barikád túlsó* vagy *ellenkező oldalán (áll* vagy *foglal helyet)*: ellentétes (politikai) oldalon.

✧ Szin: *akadály, útakadály*

✧ Etim: Francia eredetű nemzetközi szó.

☝ Egy *r*-rel ejtjük és írjuk.

bariton ◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

1. Közepes mélységű férfihang. *Kellemes, lágy baritonja van.*

2. Közepes mélységű hangon éneklő férfi énekes. *Külföldön vendégszerepel az Operaház híres baritonja.*

✧ Szin: **2.** *baritonista*

✧ Etim: Olasz, végső soron görög eredetű nemzetközi szó.

barka ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Fürtös, bolyhos virágzat. *A nyírfa porzós barkái kisebb csomókban csüngenek. A mogyorócserje télen is könnyen felismerhető barna barkáiról. A kecskefűz koronáját tavasszal elborítják a világossárga barkák.*

✧ Táj: *cicamaca, pimpó, bárka, berke*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán szóhasadással különült el a → *bárány* főnév becéző *barika* alakjából.

bárka ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Lapos fenekű, nagyobb csónak. *Az öbölben egy bárka horgonyoz. „És hadd jöjjön el Noé bárkája, Mely egy új világot zár magába”* (Vörösmarty M.: A vén cigány).

✧ Szin: *dereglye, hajó,* (bizalmas, tréfás) *teknő*

✧ Táj: *bárkás hajó*

✧ Etim: Valószínűleg olasz jövevényszó.

barkácsol ◆◆ ige *~ni*

(Szórakozásul) maga végez kisipari munkákat, illetve így készít valamit. *Ügyesen barkácsol, maga barkácsolta a bútorait is.*

✧ Szin: *fúr-farag, ezermesterkedik, fabrikál, faragcsál, farag, összeállít,* (rosszalló) *összetákol,* (bizalmas) *bütyköl*

✧ Táj: *bárkás hajó*

✧ Etim: Valószínűleg szlovák eredetű *barkács* ‘ezermester’ főnév származéka.

bárki ◆◆◆◆◆ általános nm

1. Akármely vagy akármelyik személy. *Közülünk bárkihez bizalommal fordulhatsz. Bárkinek odaadhatod, aki kéri.*

2. Akármiféle ember. *Ez zártkörű rendezvény, nem jöhet be bárki. Ne állj szóba bárkivel!*

✧ Szin: **1.** *akárki, akárkicsoda* **2.** *boldog-boldogtalan, akárki, akárkicsoda*

✧ Ell: *senki*

✧ Etim: Összetétel: → *bár*[2] + → *ki*[1].

barkochba ◆ fn –, *~t, ~ja*

Fejtörő társasjáték, amelyben a feladott személy, tárgy vagy fogalom „igen” és „nem” válaszok alapján található ki. *A barkochba fejleszti a logikai készséget.*

✧ Etim: A héber *Bar-Kochba* személynév köznevesülésével keletkezett.

☝ A *ch* betű a kiejtésben kemény *h*-t jelöl.

barlang ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. Földbe nyúló nagy, természetes üreg. *A hegy oldalában egy barlang nyílása tátongott.*

2. Állatok földbe vájt vagy sziklaüregben levő lakóhelye. *A medve még alszik a barlangjában.*

3. Alvilági személyek állandó rejtekhelye. *A bűnözők barlangja jól el van rejtve a emberek elől.*
✧ Szin: **1., 2.** *odú, sziklaodú, verem,* (régi) *grotta, kaverna* **3.** *verem*
✧ Táj: *odor, ballang*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.
✧ Ö: bűn + barlang

bármi ◆◆◆◆◆ általános nm
1. Akármilyen dolog. *Bármi történjék is, rám mindig számíthatsz. Ha bármire szükséged van, szólj!*
2. Akármilyen foglalkozású személy. *Még bármi lehet belőle.*
✧ Szin: *akármi, akármicsoda*
✧ Táj: *bámi*
✧ Ell: **2.** *semmi*
✧ Etim: Összetétel: → *bár*[2] + → *mi*[2].

bármikor ◆◆◆◆ hsz
Akármilyen időben, időpontban. *Bármikor felhívhatsz, egész nap otthon vagyok.*
✧ Szin: *akármikor, mindig, mindenkor*
✧ Ell: *semmikor, soha*
✧ Etim: Összetétel: → *bár*[2] + → *mikor*.

bármilyen ◆◆◆◆◆ általános nm
1. Bármely fajtájú, minőségű. *Hozzál kenyeret, bármilyen lehet.*
2. Bármekkora, bármennyi. *Bármilyen összeg segítene rajta.* ■ *Bármilyen áron*: a) bármekkora összegért. *Bármilyen áron, de meg akarom venni*. b) bármekkora áldozatok árán. *Orvos akar lenni bármilyen áron*.
3. (Határozószó-szerűen:) Bármilyen mértékben. *Bármilyen hosszú is a szünet, hamar elmúlik.*
✧ Szin: **1.** *bármiféle,* (választékos) *bármily* **3.** *bármennyire,* (választékos) *bármily*
✧ Ell: **1.** *semmilyen, semmiféle* **2.** *semekkora; semennyi* **3.** *semennyire*
✧ Etim: Összetétel: → *bár*[2] + → *milyen*.

barna ◆◆◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n*
1. Sötét, a fekete és a vörös közötti színű. *A gesztenye, a csokoládé, a kávé barna.*
2. Barna hajú, esetleg bőrű. *A barna lányok tetszenek neki.* (Főnévi használatban:) *Láttam a bátyádat egy kis barnával.*
3. A napsütéstől sötétebb színű (bőr). *A nyaralásból szép barnán jött haza.*
4. Rozslisztből készült. *A barna kenyeret szereti.*
5. (választékos) Komor, sötét. *Barna homály ereszkedett a tájra.*
6. (Főnévi használatban:) *A barna komor, de meleg szín. Az asztalt barnával festette be.*
✧ Szin: **1.** *kávébarna, rozsdabarna, kakaószínű, négerbarna, gesztenyebarna, dióbarna* **2.** *kreol, sötét* **3.** *napbarnított* • *Elmehet olvasva a cigányok között*.
✧ Táj: *barnya*
✧ Ell: **2.** *szőke, világos* **3.** *sápadt, fehér, hófehér* **4.** *fehér* **5.** *világos*
✧ Etim: Német jövevényszó.
✧ Ö: szolár + barna

báró ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
A főnemesi rangok közül a legalacsonyabb. *Báró Eötvös József és Jósika Miklós báró is írók voltak.*
✧ Etim: Germán eredetű latin jövevényszó.

barokk I. ◆◆◆◆ fn *–, ~ot, ~ja*
1. Művészi stílus a XVII–XVIII. századi Európában. *A barokk éltető eleme, lényege a mozgás.*
2. A barokk kor. *A barokk a kertművészet virágkora is.*
✧ Etim: Olasz, végső soron valószínűleg portugál eredetű nemzetközi szó.
☝ A *k*-val kezdődő (hasonult) toldalékokat úgy kapcsoljuk hozzá, hogy a három *k* közül egyet elhagyunk: *barokkal.*

barokk II. ◆◆◆◆ mn *~ok, ~ot, –*
1. Erre a korra jellemző, e stílusban készült. *A magyar késő barokk építészet egyedülálló remeke a fertődi Esterházy-kastély. Szeretem a barokk zenét.*
2. E stílusban alkotó (művész). *Velazquez, Rubens, Rembrandt barokk festők.*
✧ Etim: Olasz, végső soron valószínűleg portugál eredetű nemzetközi szó.

barom ◆◆◆◆ fn *barmok, barmot, barma*
1. (népi, régi) Nagyobb háziállat, általában szarvasmarha. *Kihajtja a barmokat legelni.* • Szólás: *Dolgozik, mint az igavonó barom*: erejét megfeszítve sokat dolgozik.
2. (durva) Durva, állatias viselkedésű ember. *Te barom!*
3. (durva) Ostoba ember. *Az csak egy barom, soha nem ért semmit.*
✧ Szin: **1.** *igásállat, marha,* (népi, régi) *jószág, lábasjószág* **2., 3.** (durva) *ökör, hatökör, marha*
✧ Táj: **1.** *baromállat*
✧ Etim: Honfoglalás előtti török jövevényszó.

barométer ◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

A légnyomást mérő készülék. *A higanyos barométert Torricelli találta fel. Mit mutat a barométer, lesz eső? | Emelkedik, süllyed a barométer*: higanyoszlopa növekvő, illetve csökkenő légnyomást mutat.
✧ Szin: *légnyomásmérő*, (régi) *légsúlymérő, légmérő*
✧ Táj: *baromérő*
✧ Etim: Görög eredetű nemzetközi szó.

baromfi ◆◆◆◆ fn *~ak* vagy (ritkán) *~k, ~t, ~ja*
Háziszárnyas. *Fiatal baromfi húsából főz levest a betegnek.*
✧ Szin: *szárnyas,* (népi) *aprójószág,* (népi, régi) *aprómarha*
✧ Táj: *aprólék, csőrös, majorság*
✧ Etim: Összetétel; → *barom* + *fi*: elvonással keletkezett a → *fiú* főnévből.

bársony ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. Finom, bolyhos szövet. *Bársonyból varr takarót.* (Jelzőként:) *Bársony bútorhuzatot vett.* ■ *Selyemben, bársonyban jár*: nagyon szép, díszes öltözéket visel. ● Szólás: *Olyan, mint a bársony*: selymesen puha.
2. (választékos) Bársonyosan meleg, lágy, illetve sima dolog. *Emlékszik szeme bársonyára.* (Jelzőként:) *Bársony bőre volt.*
✧ Szin: **1.** *plüss, velúr* **2.** (választékos) *selyem*
✧ Etim: Honfoglalás előtti török jövevényszó.
✧ Ö: kord + bársony

basa ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. (régi) Török katonai helytartó vagy udvari méltóság címe. *Az utolsó budai basa síremléke a Várban ma is megtalálható.*
2. (régi) Török katonatiszt, ritkán hivatalnok címe. *„…a basák még egy ostromot akartak”* (Gárdonyi G.: Egri csillagok).
3. Hatalmaskodó, önkényeskedő ember. *Ő a környék basája, mindenki retteg tőle.*
✧ Szin: **1.** (régi) *pasa, kormányzó* **3.** *zsarnok, kényúr, kiskirály* ● **3.** *Mindenkinek a nyakán ül.*
✧ Etim: Oszmán-török jövevényszó.

basáskod|ik ◆ ige *~ni* (rosszalló)
Hatalmaskodik. *A legerősebb fiú gátlástalanul basáskodik a többiek felett.*
✧ Szin: *önkényeskedik, erőszakoskodik, zsarnokoskodik; nyomorgat, sanyargat valakit* ● *Igába hajt valakit.*
✧ Etim: A → *basa* főnév származéka.

bástya ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Várfalból kiugró, félkör vagy sokszög alakú védőépítmény. *„… az őrtálló katonaság a Sándor bástyán hajnalban elhelyezkedett a palánk mögött”* (Gárdonyi G.: Egri csillagok).

2. (választékos) Valaminek szilárd támasza, védelmezője. *A Felvidék bástyája 1552-ben Eger volt.*
3. Sakkfigura. *A bástya a sakktáblán csak vízszintes vagy függőleges irányban mozoghat.*
✧ Szin: **1.** *védmű, bástyatorony,* (idegen) *rondella,* (régi) *barbakán*
✧ Etim: Germán eredetű olasz jövevényszó.

baszk ◆◆ mn *~ok, ~ot, ~ul*
A Spanyolország és Franciaország határvidékén élő kis néphez tartozó, vele kapcsolatos. *A baszk sapka mint viselet elterjedt az európai művészvilágban.* (Főnévi használatban:) *A legtöbb baszk ma már kétnyelvű. Még nem sikerült kideríteni, honnan ered a baszk, ez a különös nyelv.*
✧ Etim: Spanyol, végső soron latin eredetű nemzetközi szó.

basszus ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. A legmélyebb férfi énekhang. *Szép, zengő basszusa van.*
2. Basszus hangú énekes. *A híres basszus ezúttal dalénekesként aratott sikert.*
3. (Énekkarban:) A legmélyebb férfiszólam. *Az oratóriumban legszebben a basszus szólt.*
4. Mély hangolású, rendszerint elektromos, gitárféle hangszer. *A zenekarban ki játszik a basszuson? Vettem egy öthúros basszust.*

✧ Szin: **2.** *basszista* **4.** *basszusgitár,* (bizalmas) *basszgitár*
✧ Etim: Olasz, végső soron latin eredetű nemzetközi szó.

határ ◆ fn *~ok, ~t, ~ja*
1. (régi) Üveges, fedett hintó. *A lakáj lesegítette az uraságot a batárról.*
2. (tréfás) Régimódi, ormótlan gépkocsi. *Egy ócska batárral jár évek óta.*
✧ Szin: **1.** *kocsi* **2.** (gúnyos, bizalmas) *bárka*
✧ Etim: Francia eredetű német jövevényszó.

batiszt ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
Finom len- vagy pamutkelme. *Nyári ruhának nagyon jó a batiszt.* (Jelzőként:) *Batiszt hálóinget hord.*
✧ Táj: *patic, patéz*
✧ Etim: A francia *Baptiste* személynév köznevesülésével keletkezett nemzetközi szó.

bátor ◆◆◆◆◆ mn *bátrak, bátrat, bátran*
1. Félelem nélküli, merész. *Bátor embernek ismerik.* (Főnévi használatban:) *Az akadályversenyen a bátrak győztek.* • Közmondás: *Bátraké a szerencse*: a szerencse, a véletlen a bátor embereket segíti.
2. Ilyen emberre valló. *Bátor cselekedet volt megmenteni a fuldoklót.*
3. *Bátran*: joggal és megokoltan, ezért nyugodtan, félelem nélkül. *Bátran mondhatom, kitűnő a munka. Gyere csak bátran!*
✧ Szin: **1.** *vakmerő, hősi, hősies, rettenthetetlen, elszánt, oroszlánszívű, vitéz* **2.** *vakmerő, merész, hősies* • **1.** *Belekezd, ha benne veszt is. Hét ördögtől sem fél. Neki merne menni az eleven ördögnek is. Nem ijed meg a maga árnyékától. Talán a halállal is áldomást ivott.*
✧ Táj: *kurázsis, meritomos*
✧ Ell: **1.** *gyáva, bátortalan, ijedős*
✧ Etim: Honfoglalás előtti török jövevényszó.

bátorkod|ik ◆◆◆◆ ige *~ni* (régi, népi)
Mer, merészel valamit tenni. *Nem bátorkodott megszólítani a fejedelmet.* (Szerénykedő kifejezésben:) *Bátorkodom megemlíteni, hogy…*
✧ Szin: *merészkedik, veszi magának a bátorságot*
✧ Etim: A → *bátor* melléknév származéka.

bátya ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, bátyja*
1. Idősebb fivér. *Tanácsot kér a bátyjától.*
2. Idősebb férfirokon, nagybátya. *Józsi bátyám, anyám testvére vidéken él.*
3. (Idősebb nem rokon férfi megszólításaként:) *Bátyámnak is erre visz az útja? Kedves Miklós bátyám!*
✧ Szin: **1.** *testvérbátya,* (új) *báty* **3.** (régi) *bátyámuram*
✧ Táj: **1.** *bája, bátyó, bátyóka, bátyos* **2.** *bátyós, bátyos, bátyó, bátyóka, bája* **3.** *bája, bátyó, bátyóka, bátyos*
✧ Ell: **1.** *öcs*
✧ Etim: Vitatott eredetű. Vagy szláv jövevényszó, vagy gyermeknyelvi szóalkotás.
✧ Ö: nagy + bátya
☝ Ma már *báty* (*~ok* vagy *~ak, ~ot* vagy *~at*) formában is előfordul, pl.: *Nehéz egy ilyen bátyot elviselni!*

bátyámuram ◆ fn –, *~at,* – (régi)
(Idősebb férfi említésére, megszólítására:) *Köszöntöm bátyámuramat!*
✧ Szin: *bátya*
✧ Táj: *bátyó*
✧ Ell: (régi) *öcsémuram*
✧ Etim: Összetétel; *bátyám*: a → *bátya* főnév birtokos személyjeles alakja + *uram*: az → *úr* főnév birtokos személyjeles alakja.

batyu ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Holmiknak kendőbe kötött nagy csomója. *Nagy batyuval a vállán indult útnak.* • Szólás: (szleng) *Tele van vele a batyum*: elegem van belőle, torkig vagyok vele.
✧ Szin: *csomag, cókmók,* (bizalmas) *motyó, cucc,* (régi) *pakk*
✧ Táj: *batu, köcőlék, puciha*
✧ Etim: Vitatott eredetű szó. Vagy a *bugyolál,* → *bugyor* szavakkal összefüggő, önállóan nem adatolható szótő származéka, vagy szlovák jövevényszó.

bauxit ◆ fn –, *~ot, ~ja*
Alumíniumérc. *Az alumínium alapanyaga a bauxit.*
✧ Etim: A francia *Les Baux* helynév köznevesülésével keletkezett nemzetközi szó.
☝ Kiejtése: [ba-uk-szit]. Elválasztása: *ba-u-xit.*

bazalt ◆◆ fn –, *~ot, ~ja*
Vulkáni eredetű, kemény kőzet. *Bazaltból útburkolatot készítenek.* (Jelzőként:) *Felszedik a bazalt szegélyköveket, és betonra cserélik.*
✧ Etim: Latin, végső soron görög eredetű nemzetközi szó.

bazár ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*
1. (Olcsó) tömegcikkeket árusító kis üzlet. *Az állomáson nyílt egy új bazár.*
2. Üzletekkel teli átjáróház. *Átment a bazáron, és két helyen vásárolt.*
3. Üzletekkel teli utca, piac. *A keleti bazároknak különös varázsuk van.*
✧ Szin: **1.** *zsibáru-kereskedés,* **2.**, **3.** *üzletsor*
✧ Etim: Perzsa eredetű nemzetközi szó.

bazilika ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Három- vagy öthajós (őskeresztény) templom. *A bazilikák mennyezete vízszintes, s középső hajójuk magasabb a többinél.*
2. Kiváltságokkal rendelkező, jelentősebb katolikus templom. *Az esztergomi bazilika kincstárának különösen gazdag gyűjteménye van.*
✧ Szin: *székesegyház, főszékesegyház, főtemplom, dóm*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

bázis ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. Alap. *Hiányzik az anyagi bázis terveim megvalósításához.*
2. Támaszpont. *A katonai bázisról indulnak a csapatok bevetésre. A kutatócsoport a bázisról hajnalban indult.*
3. Lúgos hatású vegyület. *A bázis savakkal sókat alkot.*
4. ■ *Artikulációs bázis*: (valamely nyelvben) a hangképző szervek működési jellemzőinek összessége. *A magyar nyelv artikulációs bázisa erősen eltér az angolétól.*
✧ Szin: **1.** *kiindulópont, magalapozás,* (idegen) *fundamentum* **2.** *központ, táborhely*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

bazsalikom ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a* vagy *~ja*
1. Tojásdad levelű, balzsamos illatú virágos növény. *A bazsalikom a melegebb éghajlatot kedveli.*
2. Ennek összemorzsolt virága vagy virágzás előtti friss hajtása mint fűszer. *Tégy egy kis bazsalikomot a pástétomba!*
✧ Táj: *bazsajékom, bisziok, biszióka, buszujok*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

bazsarózsa ◆◆ fn
1. Nagy, telt, piros, fehér vagy rózsaszín virágú növénynemzetség.
2. (népi) Pünkösdirózsa. *Májusban nyílik a kertünkben a bazsarózsa.*
✧ Szin: **1.** (idegen) *peónia*
✧ Táj: **1.** *pévenye, pévenyerózsa*
✧ Etim: Szószaporító összetétel; *bazsar* ‘bazsarózsa’: délszláv jövevényszó + → *rózsa*.

be[1] **I.** ◆◆◆◆◆ hsz
1. Valaminek a belsejébe. *Hova ment? Be a házba.*
2. A középpont felé. *A város szélétől be a központba hosszú az út.*
3. (népi) Benn. *Hol van? Arra be.*
✧ Szin: **1.** *befelé, bele*
✧ Táj: *bé*
✧ Ell: **1.** *ki, kifelé*
✧ Etim: Szórövidüléssel keletkezett a → *bele* határozószóból.
✧ Ö: ki- + be

be[1] **II.** ◆◆◆◆◆ ik

1. Zárt tér belsejébe. *Bekukkant, benéz, bemegy. Menj be a házba, mert hűvös van!*
2. Valamit körülvéve. *Bekerít, becsomagol, bekarikáz. Be is karikázza a hibát.*
3. Valamit megtöltve. *Begyógyít, benépesedik, betöm. Mikor telik be a füzeted? Be kell tömni a lyukat!*
4. Rést, nyílást okozva. *Bezúz, behorpad, betör. Törje be a tűzoltó az ablakot!*
5. Valamik, valakik közé. *Bekerül, bevesz, beiratkozik. Be kell iratkozni augusztusban az iskolába.*
6. Valaki előtt, valakinek. *Bevall, bemutatkozik, benyújt. Be kell nyújtani a kérvényt a hivatalnak!*
7. Magához gyűjtve. *Beszerez, begyűjt, beszed. Be lehet szedni a díjat.*
8. Valamit elvégezve, valamit megelégelve. *Begyakorol, beér. Érd be ennyivel!*
9. Alaposan, nagymértékben. *Beijed, begerjed. Ne ijedj be!*
10. Valamiből sokat fogyasztva. *Beiszik, bereggelizik, besöröz. Be ne sörözz, még vezetned kell!*
✧ Táj: *bé*
✧ Ell: *ki*
✧ Etim: Szórövidüléssel keletkezett a → *bele* határozószóból.

be[2] ◆◆◆ isz (választékos)
(Csodálkozás kifejezésére:) Milyen nagyon! *Ó be szép!*
✧ Szin: *de*
✧ Etim: Spontán hangkitörésből keletkezett.

beáll ◆◆◆◆◆ ige ~*ni*
1. Védett helyre áll. *Beáll az eső elől az eresz alá.*
2. (Jármű) befut valahova, és ott várakozva megáll. *Beállt a busz a megállóba.*
3. Valamely csoporthoz csatlakozik. *Állj be közénk!*
4. Bevonul, elmegy valamely testülethez, munkába áll. *Beáll katonának.*
5. Bekövetkezik, megkezdődik. *Ügyében nem várt fordulat állt be. Beállt a fogába a fájás.*
6. Befagy. *Beállt a Balaton, mehetünk korcsolyázni.*
7. (Csak tagadó formában:) (Száj) folyton jár. *Be nem áll a szája.*
✧ Szin: **1.** *behúzódik, bemegy* **4.** *felcsap, elszegődik valaminek (valahova)*
✧ Táj: **6.** *beállik*
✧ Ell: **1.** *kimegy, kilép valahonnan* **2.** *kiáll valahonnan* **3.** *kilép valahonnan* **4.** *felmond, leszerel; kilép valahonnan*
✧ Etim: Igekötős ige: → *be* + → *áll*[1].

beállít ◆◆◆◆◆ ige ~*ani*
1. Bent levő helyre állít valamit. *Télre beállítja a kerti asztalt az előszobába.*
2. Valamely feladat elvégzésére befog valakit. *A gyerekeket is beállították takarítani.*
3. Üzembe helyez valamit. *Beállították az új hűtőszekrényt.*
4. Beigazít, elrendez valamit. *Rosszul állította be a távolságot a fényképezőgépen. A filmrendező beállította a következő jelenetet.*
5. Valamilyennek feltüntet valamit. *Úgy állította be a dolgot, mintha neki lett volna igaza.*
6. (Sportban:) *Beállít valamit*: azzal azonos eredményt ér el. *Sikerült beállítania a világcsúcsot.*
7. Hívatlanul betoppan. *Este vendégek állítottak be.*
8. ■ *Be van állítva valamire*: úgy készül, hogy be fog következni. *Már mindannyian be vagyunk állítva az ünnepségre.*
• Szólás: (bizalmas) *Be van állítva*: részeg.
✧ Szin: **1.** *betesz, behelyez* **4.** *szabályoz* **7.** *befut, beköszön, bevetődik*
✧ Ell: **1.** *kivesz, kivisz* **7.** *elrohan*
✧ Etim: Igekötős ige: → *be* + → *állít*.

bebeszél ◆ ige ~*ni*
1. Kívülről befelé beszél. *Bebeszél a nyitott ablakon.*
2. (bizalmas) *Bebeszél magának valamit*: elhiteti magával. *Bebeszéli magának, hogy beteg.*
✧ Szin: **1.** *beszól* **2.** (bizalmas) *bemesél, bemagyaráz,* (szleng) *bead*
✧ Ell: **1.** *kiszól*
✧ Etim: Igekötős ige: → *be* + → *beszél*.

bébiszitter ◆◆◆ fn ~*ek*, ~*t*, ~*e* (idegen)
Kisgyermek(ek) mellé fogadott alkalmi felügyelő, gyermekgondozó, rendszerint fiatal leány. *Az egyetemisták közül sokan esténként bébiszitterként dolgoznak, hogy fizetni tudják az albérleti vagy a kollégiumi díjat.*
✧ Szin: *dajka, dada,* (idegen, régi is) *nörsz, bonne,* (régi) *szárazdajka, gyermeklány,* (népi) *pesztra, pesztonka,* (szleng) *bébicsősz*
✧ Etim: Angol jövevényszó.
☝ Az utóbbi években az ilyen munkát vállaló fiatalok és a fiatal szülők között széles körben elterjedt ez az angol szó, ezért ma már magyar helyesírással írjuk. A francia eredetű *bonne* szinonima kiejtése: [bon].

bebugyolál ◆◆ ige ~*ni*
Betakargat, takaróba göngyöl valakit, valamit. *A hidegben jól bebugyolálta a gyereket.*
✧ Szin: *bepólyál, beburkol*
✧ Táj: *bebanyál, bebónyál, begombótáz*
✧ Ell: *kibont, kicsomagol*

✧ Etim: Igekötős ige; → *be* + *bugyolál*: a → *bugyor* főnév tövével azonos, talán hangfestő eredetű tő nyelvjárási *bugyol* ‘bugyolál’ származékának továbbképzett alakja.

becéz ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Babusgat valakit. *Becézi a csecsemőt.*

2. Kedveskedő, becéző néven szólít, emleget valakit. *Babának becézte kedvesét.*

✧ Szin: *becézget, ajnároz, kényeztet, dédelget*

✧ Táj: *tutujgat, tutul, kicsidel*

✧ Ell: *korhol*

✧ Etim: A *bec* állathívogató szó *bece* ‘borjú, kisgyerek’ származékának továbbképzett alakja.

becsap ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Gyorsan, hangos csattanással becsuk valamit. *Ne csapd be megint az ajtót magad mögött, felébred az egész ház! A szél úgy becsapta az ablakot, hogy betört.*

2. Nagy erővel bedob valahova valamit. *Mérgében becsapta a virágcsokrot a szemétbe.*

3. ■ (bizalmas) *Zálogba* vagy *zaciba csap valamit*: kölcsönért zálogházba teszi. *Ha nincs pénze, becsapja a vastag aranyláncát a zaciba.*

4. (szleng) (Szeszes italt) gyorsan megiszik. *Amíg vártak a vonatra, becsaptak egy-két féldecit.*

5. (Szél, légáramlat) besodor, behajt valamit valahova. *A szél becsapta a szobába az égő avar füstjét.*

6. (Eső) ferdén esve behatol valahova. *Csukd be az ablakot, mert becsap a zápor.*

7. (Hullámzó víztömeg, illetve levegő, szag) bezúdul valahova. *A hullámok becsaptak a csónakba. Ajtónyitáskor becsapott a szobába a sülő palacsinta illata.*

8. ■ *Becsap valamibe a villám*: úgy csap le, hogy ütése tárgyat, építményt ér. *Becsapott a villám az öreg nyárfába.*

9. Félrevezet, megcsal valakit. *Csúnyán becsaptak a piacon, majdnem kétszáz forinttal többet számolt a hentes. Még egyszer nem csapsz be a meséiddel! Választások előtt a politikusok gyakran becsapják a népet ígéreteikkel.* ■ *Becsapja magát valamivel*: olyasmit hisz vagy tesz, aminek csalódás, bukás vagy ráfizetés lesz a vége. *Magadat csapod be, ha a fogyókúrás ebéd után kólát vagy más cukros löttyöt iszol. Becsapja magát, aki piaci árusoktól akar olcsón márkás holmikat vásárolni.*

✧ Szin: **1.** *bevág* **2.** *bevág, behajít* **3.** *bead, zálogba ad* **4.** *felhajt,* (szleng) *bedob, behajít* **6.** *bever, beesik, bevág* **7.** *betódul, beömlik, beárad* **8.** *belecsap, belevág* **9.** *rászed, ámít, beugrat, bolonddá tesz,* (bizalmas) *felültet, átejt, átver, átráz,* (szleng) *átvág, áthintáz, átdob, bepaliz, beetet, belógat* • **9.** *Áprilist járat valakivel. Lóvá tesz. Orránál fogva vezet. Kiszedi a szeme szőrét.* (régi) *Jégre visz.* (szleng) *Csőbe húz. Elküld az erdőbe. Palira vesz. Hídba tesz. Huszonnyolcra vesz.*

✧ Táj: **1.** *bezuppant* **9.** *becsábít, bekavarint, bekefél, bekormoz, eláltat*

✧ Ell: **1.** *kivág, kinyit*

✧ Etim: Igekötős ige: → *be* + → *csap*[1].

becses ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en*

1. Különlegesen értékes. *A kirakatban sok becses áru van.*

2. Féltve őrzött, megbecsült. *A fiókban tartja becses emlékeit.*

3. Tisztelt, nagyra becsült. *Becses vendég érkezik ma hozzánk.* (Udvariassági fordulatként, régi:) *Hogy van a becses neje? Szabad a becses nevét?*

✧ Szin: **1.** *drága* **2.** *becsben tartott, drága* **3.** *kedves*

✧ Ell: **1.** *értéktelen*

✧ Etim: Az ismeretlen eredetű *becs* ‘érték, tisztelet’ főnév származéka.

becsíp ◆◆ ige *~ni*

1. Beszorít valamit. *A táskáját becsípte az ajtó. Becsípte az ujját a fiók.*

2. (bizalmas) Kissé ittas lesz. *Tegnap este a barátaival volt, és becsípett.*

✧ Szin: **2.** *beiszik,* (népi, bizalmas) *becsiccsent, bepityókozik* • **2.** *Felönt a garatra.*

✧ Táj: **1.** *becsiped* **2.** *bekortyint, bekóstol, bekótyál*

✧ Ell: **1.** *elenged* **2.** *kijózanodik*

✧ Etim: Igekötős ige: → *be* + → *csíp*.

becslés ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

Valami értékének, mértékének megközelítő meghatározása. *A tüntetők létszámát csak becsléssel állapították meg. Becslésem szerint ez a kabát nem ér többet ötezer forintnál.*

✧ Szin: *értékelés, mérlegelés* (bizalmas) *taksálás, saccolás*

✧ Etim: A → *becsül* ige származéka.

becsmérel ◆◆ ige *~ni*

Lebecsülő szavakkal illet valakit. *Ne másokat becsmérelj, először magadban keresd a hibát!*

✧ Szin: *szid, szidalmaz, ócsárol, gyaláz,* (bizalmas, népi) *csepül, szapul* • *Leszedi ról a keresztvizet is.*

✧ Táj: *mocskol, böcsmöl, becsmél, pocskol*

✧ Ell: *dicsér, magasztal*

✧ Etim: Az ismeretlen eredetű *becs* ‘érték, tisztelet’ főnév származéka.

becsül ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Valaminek az értékét, mértékét hozzávetőleg meghatározza. *Négyezer forintra becsülték a kárt. Tízezer kötetesre becsülöm a könyvtárát.*

2. Elismerésre méltónak tart valakit, valamit. *Becsülöm az őszinteségét.*
✧ Szin: **1.** *felbecsül, értékel,* (bizalmas) *saccol, taksál* **2.** *nagyra tart, méltányol, tisztel, elismer, értékel*
✧ Ell: **2.** *lebecsül*
✧ Etim: Az ismeretlen eredetű *becs* ‘érték, tisztelet’ főnév származéka.

becsület ◆◆◆◆◆ fn *–, ~et, ~e*
1. A társadalmi erkölcs eszményének megfelelő magatartás. *Ezt kívánja a becsület, tehát megteszem.*
2. Kötelességtudás. *Becsületre nevelték.*
3. (régi) Megbecsülés, tisztelet. *Nincs már becsületem nálatok.*
✧ Szin: **1.** *tisztesség, korrektség, emberség* **2.** *lelkiismeret, tisztességtudás, emberség*
✧ Ell: **1.** *becstelenség* **2.** *léhaság*
✧ Etim: A → *becsül* ige származéka.
✧ Ö: betyár + becsület

becsületszó ◆◆◆ fn
(A becsületre való hivatkozásként, állítás vagy ígéret nyomósítására, általában ebben az alakban:) *Becsületszavamra mondom, hogy így volt.*
✧ Szin: (bizalmas) *becsszó*
✧ Táj: *bizonyszó*
✧ Etim: Összetétel: → *becsület* + → *szó*.

becsüs ◆ fn *~ök, ~t, ~e*
Hivatalos értékmegállapítást végző szakember. *Az antikváriumi becsüs szép tárgyakkal foglalkozik. A biztosító becsüse felmérte a gépkocsiban esett kár nagyságát.*
✧ Szin: *becslő*
✧ Táj: *böcsülő*
✧ Etim: Az ismeretlen eredetű *becs* ‘érték, tisztelet’ főnév származéka.

becsvágy ◆◆◆◆ fn
Érvényesülésre irányuló belső hajtóerő, törekvés. *Erős becsvágy él benne, mindenáron bizonyítani akar.*
✧ Szin: *dicsőségvágy, nagyralátás, nagyravágyás,* (idegen) *ambíció,* (régi) *dicsvágy*
✧ Etim: Összetétel; *becs*: ismeretlen eredetű szó + → *vágy*.

bedolgozó ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Teljesítménybérért otthon rendszeresen munkát végző személy. *Bedolgozóként alkalmazzák, egy varrodából minden héten kap munkát.*
✧ Etim: A *bedolgozik* igekötős ige (→ *be* + → *dolgozik*) származéka.

beduin ◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*
Nomád arab népcsoporthoz tartozó, vele kapcsolatos. *Útjuk során egy beduin tábort találtak.* (Főnévi használatban:) *A Szaharában találkozott beduinokkal.*
✧ Etim: Francia, végső soron arab eredetű nemzetközi szó.

beenged ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Belső, zárt helyre enged valakit, valamit. *Egyszerre csak két látogatót engednek be a beteghez. Engedd be a kutyát, kaparja az ajtót!*
2. (Személyt valamely közösségbe) befogad. *Ilyen embert nem engedünk be a társaságunkba.*
3. Engedi, hogy valami bekerüljön, betóduljon. *Ne engedd be a hideget!*
✧ Szin: **1.** *beereszt, bebocsát; ajtót nyit valakinek* **2.** *bevesz, beereszt, felvesz; szállást ad valakinek*
✧ Ell: **1.** *kienged, kiküld* **2.** *kirekeszt, kizár, kiközösít*
✧ Etim: Igekötős ige: → *be* + → *enged*.

beereszt ◆◆ ige *~eni*
1. Beenged valakit, valamit. *Beeresztem a kutyát, nagy a zimankó odakint. Idegent ne eressz be a lakásba! Jó lesz, ha beeresztünk egy kis friss levegőt.*
2. Betold. *Be kell ereszteni a szoknyába, mert derékban szorít.*
3. (régi) (Padlót, parkettát) oldott viasszal beken. *Úgy ápolták a padlót, hogy havonta beeresztették.*
✧ Szin: **1.** *bebocsát* **2.** *beleilleszt, beletold* **3.** (régi) *viaszol*
✧ Ell: **1.** *kirekeszt, kizár, kienged* **2.** *kienged*
✧ Etim: Igekötős ige: → *be* + → *ereszt*.

befejez ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Bevégez valamit, túljut rajta. *Délután négykor fejezi be a munkát. Most fejezték be az építkezést.*
2. Abbahagy valamit. *Egyelőre befejezzük, majd holnap folytatjuk. Fejezzétek be a veszekedést!*
3. *Befejez valamit valamivel*: vele mint utolsó mozzanattal bevégez. *Az énekkar egy népdalfeldolgozással fejezte be a műsort. Azzal fejezte be, hogy megköszönte a segítséget.* | *Valami befejez valamit:* azzal ér véget. *A filmet egy giccses jelenet fejezte be.*
✧ Szin: **1.** *elvégez, megcsinál,* (idegen; Fv, Ka, Őv) *abszolvál* **2.** *félbeszakít; felhagy valamivel* **3.** *lezár, zár* • **1.** *Felteszi a pontot az i-re. Pontot tesz a végére. Tető alá hoz.*
✧ Táj: **1.** *elfogyat*
✧ Ell: **1.** *elkezd; hozzálát valamihez; nekilát valaminek* **2.** *folytat, újrakezd* **3.** *indít, kezd*

✧ Etim: Igekötős ige; → *be* + *fejez*: a → *fej* főnév származéka.

befektet ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Belső helyre fektet valakit, valamit. *A kislányt befektették a belső szobába, hogy ne zavarja a zaj.*

2. Eredmény, haszon reményében valamit valamire fordít. *Pénzt fektetett be a tőzsdén. Pénzét ingatlanokba fektette. Túl sok energiát fektettem be ebbe a munkába.*

✧ Szin: **1.** *behelyez, betesz* **2.** *beruház,* (idegen) *invesztál,* (szleng) *belefeccol, belepumpál*

✧ Ell: **2.** *kivesz*

✧ Etim: Igekötős ige: → *be* + → *fektet*.

befolyás ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Folyékony anyag bejutása valahová. *Meg kell szüntetni a víz befolyását a hézagokba.*

2. Folyamatos tartós hatás, irányítás. *Rokonai befolyása alatt van. Befolyás alatt cselekedett.*

3. Valakinek az a helyzete, képessége, hogy illetékes helyen sok mindent el tud érni. *Latba veti a befolyását.*

✧ Szin: **1.** *beszivárgás, becsorgás* **2.** *ráhatás, befolyásolás,* (idegen) *szuggesztió* **3.** *tekintély,* (idegen) *presztízs, renomé*

✧ Etim: Német mintára keletkezett összetétel; → *be* + *folyás*: a → *folyik* ige származéka.

befőtt ◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~je*

Befőzéssel tartósított gyümölcs. *Téli estéken jólesik felbontani egy-egy üveg befőttet.*

✧ Szin: *kompót,* (régi) *dunsztos*

✧ Táj: *befőzött, befőszt*

✧ Etim: A *befőtt gyümölcs* szószerkezet jelzőjének önállósulásával keletkezett (→ *be* + → *főtt*).

bég ◆◆ fn *~ek, ~et, ~je*

A pasánál alacsonyabb török rang. *„Csak a bégek közbevetődésén múlt, hogy a két pasa össze nem verekedett a hadsereg színe előtt”* (Gárdonyi G.: Egri csillagok).

✧ Szin: *bej*

✧ Etim: Oszmán-török jövevényszó.

begerjed ◆ ige *~ni*

1. Erősáramú készülék (motor, generátor) bekapcsolva működni kezd. *Egy kicsit várjunk, míg begerjed a motor.*

2. (Vevőkészülékben) zavaró jelek hatására adászavar keletkezik. *A szomszéd CB-készülékétől mindig begerjed a televíziónk.*

3. (bizalmas) Dühbe gurul. *Minden apróságtól begerjed.*

4. (tréfás) Szerelmi vágy fogja el. *Ha lát egy csinos nőt, rögtön begerjed.*

✧ Szin: **3.** *felmérgesedik, feldühödik, felbőszül, felfortyan,* (bizalmas) *begőzöl, begurul, bepöccen* **4.** *felizgul* • **3.** *Elönti a méreg. Méregbe gurul. Kijön a sodrából. Haragra gerjed* vagy *lobban.* (szleng) *Felkapja a vizet. Felforr az agyvize. Felmegy benne a pumpa.* **4.** *Csurog a nyála valaki után. A hideg leli valakiért.*

✧ Ell: **3.** *megnyugszik, lecsillapodik,* (bizalmas) *lelohad*

✧ Etim: Igekötős ige: → *be* + → *gerjed*.

béget ◆◆ ige *~ni*

1. (Juh) nyekergő, elnyújtott hangot ad. *Bégetnek a bárányok, mert éhesek.*

2. (bizalmas) Siránkozik. *Kár bégetni, úgyse mehetsz el!*

✧ Szin: **2.** (bizalmas) *jajgat*

✧ Táj: **1.** *bőget, méget*

✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó.

begombolkoz|ik ◆ ige *~ni*

1. Ruháján az összes gombot begombolja. *Állig begombolkozik a hideg szél miatt.*

2. (választékos) Tartózkodóvá, zárkózottá, bizalmatlanná válik. *Eddig barátságosan viselkedett, de most hirtelen begombolkozott.*

✧ Szin: **2.** *visszahúzódik, elzárkózik,* (bizalmas) *begubózik*

✧ Ell: **1.** *kigombolkozik* **2.** *felenged, feloldódik, megnyílik*

✧ Etim: Igekötős ige: → *be* + *gombolkozik*: a → *gombol* ige származéka.

begónia ◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Pirosas levelű, apró rózsaszín virágú dísznövény. *Télen is virágzik a begóniám.*

✧ Szin: (népi) *hűségvirág, jegecske, pléhlevél, ferdelevél, szőlővirág*

✧ Táj: *belegónia, betónika*

✧ Etim: A francia *Bégon* személynév köznevesülésével keletkezett.

begubóz|ik ◆ ige *~ni*

1. Gubóval veszi körül magát. *Mielőtt lepkévé alakul a hernyó, begubózik.*

2. (bizalmas) Kerüli az embereket, magába zárkózik. *Ha valami baja van, begubózik.*

✧ Szin: **1.** *bebábozódik* **2.** *visszahúzódik, elzárkózik,* (választékos) *begombolkozik*

✧ Ell: **2.** *felenged, feloldódik, megnyílik*

✧ Etim: Igekötős ige; → *be* + *gubózik*: a → *gubó* főnév származéka.

begurul ◆ ige *~ni*

1. Valaminek a belsejébe, belülre, valami alá gurul. *A dobókocka begurult az asztal alá.*

2. (bizalmas) Feldühödik, megmérgesedik. *Az értetlenség láttán begurult.*

✧ Szin: **2.** *felfortyan, felbőszül,* (bizalmas) *begőzöl, begerjed, bepöccen* • **2.** *Kijön a sodrából. Haragra gerjed* vagy *lobban. Elönti a méreg. Méregbe gurul.* (szleng) *Felforr az agyvize. Felmegy a cukra. Felmegy benne a pumpa. Felkapja a vizet.*
✧ Ell: **1.** *kigurul* **2.** *lecsillapodik, megnyugszik, lehiggad*
✧ Etim: Igekötős ige: → *be* + → *gurul*.

begy ◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Madarak nyelőcsövének kiöblösödő része, amelyben a táplálékot átmenetileg raktározzák, megpuhítják. *Sokat ettek a tyúkok, tele van a begyük.*

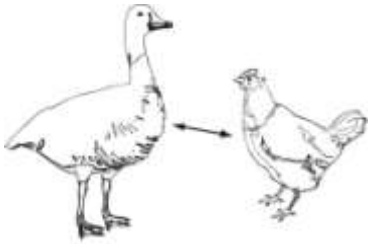

2. (tréfás) Gyomor. *Teletömi a begyét.* • Szólás: *Egyetek, hadd nőjön a begyetek!*

3. (átvitt) (Az ember bensőjében) az a hely, ahol az indulatok összegyűlnek. ■ *A begyében van valaki, valami*: neheztel rá. | *Kimondja, ami a begyében van*: kimondja azt, ami bántja.

4. (bizalmas) Női mell. *Jó kis begye van.*

5. (népi) *Az ujj begye*: hegyének húsos része. *Tűvel megszúrta az ujja begyét.*

✧ Szin: **1–3.** (népi) *bögy* **4.** (választékos) *kebel*, (népi) *bögy* **5.** (népi) *bögy*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán hangutánzó eredetű szó. Összefügghet a → *biggyeszt* ige tövével.
✧ Ö: vörös + begy

begyepesed|ik ◆ ige *~ni*

1. Füves, gyepes lesz. *A füvesített terület csak lassacskán gyepesedik be, soká lesz rajta ellenálló, sűrű gyepszőnyeg.*

2. (rosszalló) Ellustul a gondolkodása. *Egyre jobban begyepesedik az agya.*

✧ Szin: **1.** *befüvesedik* **2.** (rosszalló) *eltompul, berozsdásodik*
✧ Etim: Igekötős ige; → *be* + *gyepesedik*: a → *gyep* főnév származéka.

begyullad ◆◆ ige *~ni*

1. (ritka, bizalmas) Égni kezd. *A gázmelegítő begyulladt, és már adja is a meleget.*

2. Öngyulladással égni kezd. *A telepen tárolt szénhalmok némelyike begyulladt.*

3. Elindul, működni kezd. *Nehezen akar begyulladni a motor.*

4. (bizalmas) Megijed, megszeppen. *Nem kell begyulladni!*

✧ Szin: **1.** *meggyullad, fellobban* **2.** *belobban, kigyullad* **3.** *beindul* **4.** *megrémül,* (bizalmas) *becsinál, berezel* • **4.** *Inába száll a bátorsága.*
✧ Ell: **1., 2.** *kialszik, elalszik* **3.** *leáll* **4.** *felbátorodik*
✧ Etim: Igekötős ige: → *be* + → *gyullad*.

begyűrűz|ik ◆ ige *~ni* (hivatalos)

Valahova átterjed, és (fokozatosan) ott is érzékelhetővé válik. *Az olajárrobbanás hatása Magyarországra is begyűrűzött.*

✧ Etim: Igekötős ige: → *be* + → *gyűrűzik*.

behajóz ◆ ige *~ni*

1. Hajón bejár valamit. *Matróz lévén behajózta a világot.*

2. (Szállítmányt) hajóra rak. *Fél nap alatt behajózták a konténereket.*

3. Hajóra száll, elfoglalja helyét a hajón. *A megszabott időre a legénység behajózott.*

4. (régi) Behajózik. *A kapitány behajóz a kikötőbe.*

✧ Szin: **3.** *kihajózik*
✧ Ell: **4.** (régi) *kihajóz*
✧ Etim: Igekötős ige: → *be* + → *hajóz(ik)*.

behajóz|ik ◆ ige *~ni*

1. Hajóval bemegy valahova. *Behajóznak a csatornába.*

2. Hajóval befut, megérkezik valahova. *Behajóztak a legközelebbi kikötőbe.*

3. Hajóra száll. *Délután kettőre a legénység behajózik.*

✧ Szin: **3.** (régi) *behajóz*
✧ Ell: **1., 2.** *kihajózik*
✧ Etim: Igekötős ige: → *be* + → *hajózik*.

behajt[1] ◆◆◆ ige *~ani*

1. (Állatokat) valaminek a belsejébe terel. *Behajtja a juhokat a karámba.*

2. Pótlólag elvégeztet valamit. *Az adóson behajtja a követelést. A tanár a hiányzókon is behajtotta később a dolgozatot.*
3. Járművel valaminek a belsejébe hajt. *Miután behajt a garázsba, mindig behúzza a kéziféket.*
✧ Szin: **1.** *beterel, behajszol* **2.** (pénzt:) *beszed,* (bizalmas) *bevasal* **3.** *bemegy, bevezet*
✧ Táj: **1.** *becsap*
✧ Ell: **1.** *kiterel, kihajt* **3.** *kihajt*
✧ Etim: Igekötős ige: → *be* + → *hajt*[1].

behajt[2] ◆◆◆ ige *~ani*
1. (Lapos tárgy kisebb részét) ráhajtja a nagyobbra. *Behajtja a papírlap sarkát.*
2. (Csaknem teljesen) becsuk valamit. *Éjszakára behajtja az ablakot, de nem csukja be teljesen. Mielőtt behajtaná, jelzőt tesz a könyv lapjai közé.*
✧ Szin: **1.** *behajlít* **2.** *betesz, bezár, összecsuk*
✧ Ell: **1.** *kiegyenesít, kisimít* **2.** *kinyit, kitár*
✧ Etim: Igekötős ige: → *be* + → *hajt*[2].

behatható ◆◆◆ mn *~k* vagy *~ak, ~t, ~n* vagy *~an*
Alapos, tüzetes. *Behatóan tanulmányozta a tervezetet.*
✧ Szin: *mélyreható, mélyenszántó, átfogó, részletes, gyökeres, kimerítő*
✧ Ell: *felületes, sekélyes*
✧ Etim: Összetétel; → *be* igekötő + *ható*: a → *hat* ige származéka.

behatol ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Erőszakkal bejut valahova. *A betörő megkísérelt behatolni a lakásba.*
2. Beszivárog, beáramlik. *A víz behatolt a járda repedései közé.*
3. Valaminek a belsejébe jutva hatást fejt ki. *A hallottak csak fokozatosan hatoltak be a tudatába.*
4. Belemélyed. *A fúrógép feje behatol a falba.*
✧ Szin: **1.** *betör, benyomul* **2.** *befolyik, benyomul* **3.** *benyomul*
✧ Ell: **1.** *kitör* **2.** *kifolyik* **4.** *kijön*
✧ Etim: Igekötős ige: → *be* + → *hatol*.

behemót ◆◆ mn *~ok, ~ot,* –
Idomtalanul nagy termetű (ember, állat). *Van egy behemót kutyájuk, akkora mint egy borjú.*
✧ Szin: *megtermett, tagbaszakadt, robosztus, drabális, dromedár*
✧ Táj: *behemed, mahomed*
✧ Ell: *apró, pöttöm, filigrán*
✧ Etim: A héber eredetű latin *Behemoth* személynév köznevesülésével keletkezett.

behívó ◆◆ fn *~t, ~k, ~ja* (kissé régi)
Az a hivatalos irat, amellyel katonaköteles személyeket szolgálatra rendelnek be. *Megérkezett a behívója, egy hét múlva bevonul.*
✧ Szin: *parancs*
✧ Etim: A *behív* igekötős ige (→ *be* + → *hív*) származéka.

behízelgő ◆ mn *~k* vagy *~ek, ~n* vagy *~en*
Bizalmat ébresztő, vonzóan kedves dolog, ember, magatartás. *Behízelgő modorával könnyen talált új munkahelyet. Egy behízelgő dallamot játszott a zongorán. Behízelgő mosollyal várt.*
✧ Szin: *vonzó, kellemes, megnyerő, fülbemászó* (dallam)
✧ Ell: (magatartás, tekintet:) *undok,* (dallam:) *disszonáns*
✧ Etim: Összetétel; → *be* igekötő + *hízelgő*: a → *hízeleg* ige származéka.

beismer ◆◆◆◆ ige *~ni*
Bevall valamit. *Beismeri a tévedését, és elnézést kér.*
✧ Szin: *elismer, belát, megvall*
✧ Ell: *tagad*
✧ Etim: Igekötős ige: → *be* + → *ismer*.

beivód|ik ◆ ige *~ni*
Beivódik valamibe: beleszívódva átitatja. *A cigarettafüst beivódott a lakás egész berendezésébe.* (átvitt) *A szép élmény beivódik a lelkébe.*
✧ Szin: *beissza magát; áthat, átjár valamit;* (régi) *beenyész*
✧ Táj: *bejár*
✧ Ell: *kiszellőzik; elszáll valamiből*
Etim: Igekötős ige; → *be* + *ivódik*: az → *iszik* ige származéka.

bej ◆ fn *~ek, ~t, ~e* (régi)
1. Az egykori tuniszi uralkodó címe. *A bej magához rendelte a kádit.*
2. A pasánál alacsonyabb török rang. *A bej földre borult a szultán előtt.*
✧ Szin: **2.** (régi) *bég*
✧ Etim: Oszmán-török jövevényszó.

bejár ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Rendszeresen bemegy, beutazik valahova. *A hátsó kapun jár be az épületbe. Bejár a városba dolgozni.*
2. (Gépjármű) beáll, begördül valahova. *Az autó bejár a garázsba. A vonat bejár az állomásra.*
3. Keresztül-kasul végigjár valamit. *A költő gyalog járta be az országot.* (Több hellyel kapcsolatosan:) *Bejárja ismerőseit.* (Hírrel kapcsolatosan:) *Megérkezésének híre bejárta a falut.* • Szólás: *Bejárja Tolnát–Baranyát*: sok helyen megfordul.
✧ Szin: **3.** *bebarangol, becserkész,* (rosszalló) *bekóborol, becsavarog;* (hír:) *elterjed valahol, tovaterjed* • **3.** *Nyakába veszi (a világot, a várost stb.)*.
✧ Etim: Igekötős ige: → *be* + → *jár*.

bejárat[1] ◆◆◆ ige *~ni*
1. (Új gépet) addig működtet, míg alkatrészei össze nem csiszolódnak. *Az új gépkocsit be kell járatni.*
2. (Gépet) beindít és járatásával indulásra kész állapotba hoz. *Indulás előtt bejáratja a motort.*
✧ Szin: **1.** (Er) *rodál* **2.** *bemelegít, beizzít*
✧ Etim: Igekötős ige: → *be* + → *járat*.

bejárat[2] ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
1. Nyílás, kapu, amelyen át valahova be lehet jutni. *Az üzlet bejárata az udvarról nyílik. A házunknak van hátsó bejárata is.*
2. (Fv) Több lépcsőházas épületben valamelyik lépcsőház. *Laczkó Editék tavaly költöztek ebbe a bejáratba.*
✧ Szin: **1.** *ajtó, porta,* (régi) *portálé; száj* (barlangé)
✧ Táj: **1.** *bejáró*
✧ Ell: **1.** *kijárat*
✧ Etim: A → *bejár* ige származéka.

bejáratos ◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
Bejár valakihez, bennfentes nála. *Azzal dicsekszik, hogy bejáratos a miniszterhez.*
✧ Szin: *járatos valahova; otthonos valahol*
✧ Táj: *járós*
✧ Etim: Összetétel: → *be* + → *járatos*.

bejáratós ◆ mn *~ak, ~at, ~an*
Egészen új, bejáratás alatt álló (gépkocsi). *Még bejáratós az autója, nem mehet vele túl gyorsan.*
✧ Etim: Összetétel: → *be* igekötő + *járatós*: a → *járat* ige származéka.

bejárónő ◆◆ fn
Női háztartási alkalmazott, aki nem a háznál lakik. *A háztartásra nincs ideje, ezért bejárónője van.*
✧ Szin: *takarítónő*
✧ Táj: *bejáróné*
✧ Etim: Összetétel; *bejáró*: a → *bejár* ige származéka + → *nő*[2].

bejelent ◆◆◆◆◆ ige *~eni*
1. Hivatalosan jelent valamit. *Bejelenti a biztosítónál a töréskárt.*
2. Nyilvánosságra hoz valamit. *Bejelentik a forintleértékelést.*
3. Nyilvántartásba vétet valakit, valamit. *Szüleit bejelenti saját lakásába.*
4. (népi) Följelent valakit. *Bejelentette a rendőrségen az orgazdát.*
✧ Szin: **1.** *jelentést tesz valamiről* **2.** *tudat valakivel valamit; tájékoztat, értesít, informál valakit valamiről* **4.** *felad, bevádol; bejelentést tesz valakiről;* (bizalmas) *beköp*
✧ Etim: Igekötős ige: → *be* + → *jelent*.

bejgli ◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
Dióval vagy mákkal töltött tekercs formájú sütemény. *Nagy keletje volt a karácsonyi bejglinek. A bejgli tésztája sok zsiradékkal készül, ezért nehezebb, és jobban hizlal, mint a kalács.*
✧ Szin: *mákos tekercs, mákos patkó, diós tekercs, diós patkó,* (bizalmas) *bájgli*
✧ Etim: Német jövevényszó.

bejövet ◆ hsz
Befelé jövés közben. *Bejövet a munkahelyére megveszi az újságot. Bejövet oltsd el a lámpát az előszobában!*
✧ Etim: A *bejön* igekötős ige (→ *be* + → *jön*) származéka.

bejövetel ◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
Az a cselekvés, tény, hogy valaki, valami bejön. *Bejövetelkor fel kell iratkozni a kapuügyeletesnél.* | *A magyarok bejövetele*: a honfoglalás.

✧ Szin: *bejövés, megérkezés*
✧ Ell: *kimenetel, kivonulás*
✧ Etim: A *bejön* igekötős ige származéka.

béka ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Csupasz bőrű, farkatlan, kétéltű állat. *Eső után sok béka ugrál az úton.* • Szólás: (bizalmas) *Lenyeli a békát*: elvisel valamely méltatlanságot. | *Pislog, mint a miskolci kocsonyában a béka*: ijedten vagy zavartan pislog. | (durva) *A béka feneke alatt van*: **a)** nyomorúságos helyzetben van. **b)** nagyon alacsony szinten van.

2. (bizalmas, gúnyos) Csúnya kislány. *Ki ez a kis béka?*

✧ Szin: **1.** (gyermeknyelvi) *breki, brekusz, brekkencs*
✧ Táj: **1.** *körmöshal,* (gúnyos) *bekejóska*
✧ Etim: Valószínűleg honfoglalás előtti török jövevényszó.
✧ Ö: leveli + béka, teknős + béka

békalencse ◆ fn

Állóvizek felszínét ellepő, apró levelű vízinövény. *A margitszigeti tó felszínét időnként beborítja a békalencse.*

✧ Táj: *békakása*
✧ Etim: Összetétel: → *béka* + → *lencse*.

békanyál ◆◆ fn

Állóvizekben élő, nyálkás, zöld moszatok tömege. *Nem fürdöm ebben a tóban, tele van békanyállal.*

✧ Táj: *békahínár, békahártya, békatakony*
✧ Etim: Összetétel: → *béka* + → *nyál*.

béke fn ◆◆◆◆◆ *–, ~t, ~je*

1. Két vagy több nép között az az állapot, amikor nincs köztük háború. *A háború végén a felek általában békét kötnek.*
2. Békekötés. *A szatmári béke zárta le a Rákóczi-féle szabadságharcot.*
3. Nyugalmas együttélés, békesség. *A különböző nemzetiségek békében élnek egymással. A család békében él.*
4. (Belső, lelki) nyugalom. *Megtalálta lelki békéjét.* (Köszönésben:) *Béke veled* vagy *veletek!* (Sírfeliratként:) *Nyugodjék békében!* • Közmondás: *Ha békét akarsz, készülj a háborúra!*

✧ Szin: **1.** *békeidő* **2.** *békeszerződés, fegyverszünet* **3.** *egyetértés, összhang* **4.** *háborítatlanság*
✧ Táj: *bék*
✧ Ell: **1.** *háború, harc, ellenségeskedés* **3.** *békétlenség, viszály, zűrzavar* **4.** *nyugtalanság*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

bekebelez ◆◆◆ ige *~ni*

1. (választékos) (Területet) saját területéhez csatol. *A második világháború előtt Németország bekebelezte Ausztriát.*
2. (bizalmas) Jóízűen megeszik, elfogyaszt valamit. *Két tányér bablevest bekebelezett.*

✧ Szin: **1.** *elfoglal, megszerez; kapcsol valahova,* (választékos) *magába olvaszt,* (idegen) *annektál* **2.** (bizalmas) *behabzsol, felfal,* (szleng) *bekajál*
✧ Ell: **1.** *felszabadít, függetlenít* **2.** *kiad magából, kihány*
✧ Etim: Igekötős ige; → *be* + *kebelez*: a → *kebel* főnév származéka.

bekecs ◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

Rövid prémes kabátka. *Legalább a bekecset vedd fel, ha kimégy fáért!*

✧ Szin: *félkabát,* (népi) *ködmön, zeke*
✧ Táj: *berbécs, brekecs*
✧ Etim: Lengyel jövevényszó.

békejobb ◆◆◆ fn

A kibékülés szándékának jeléül az ellenfélnek nyújtott jobb kéz. ■ *Békejobbot nyújt*: kész kibékülni. | *Elfogadja a békejobbot*: hajlandó kibékülni.

✧ Etim: Összetétel: → *béke* + → *jobb* főnév.

békít ◆◆ ige *~eni*

1. (Perlekedő ellenfeleket) igyekszik rávenni a kibékülésre. *Békíti a válni készülő házastársakat.*

2. (Ingerült embert) nyugtat, csendesít. *Békíteni próbálja a dühös asszonyt.*

✧ Szin: **1.** *békéltet* **2.** *csillapít, csitít* • *Sót vet a tűzre.*

✧ Ell: **1.** *összeugraszt, uszít* **2.** *hergel, ingerel, izgat*

✧ Etim: A → *béke* főnév származéka.

béklyó ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Mozgást akadályozó lánc vagy kötél. *A legelésző ló két mellső lábára béklyót tesznek, hogy ne tudjon elfutni.*

2. (régi) Rablánc, bilincs. *A rabot béklyóba verték.* (átvitt, a rabság, megkötöttség jelképeként:) *A szerelem béklyójában senyved. Nem képes lerázni a kishitűség béklyóját.*

✧ Szin: **1.** *szíj, gúzs* **2.** (régi) *rabság*

✧ Táj: **1.** *békó, béklyóvas*

✧ Ell: **2.** *szabadság*

✧ Etim: Valószínűleg honfoglalás előtti török jövevényszó.

beköszönt ◆◆◆ ige *~eni* (választékos)

1. Betér, beállít valahova. *Beköszönt a jó hírrel a barátaihoz.*

2. (Évszak, helyzet stb.) beáll, megérkezik. *Alig várom, hogy beköszöntsön a tavasz.*

✧ Szin: **1.** *belép, benéz, bekopogtat, bevetődik, betoppan* **2.** *megkezdődik, elkezdődik*

✧ Ell: **2.** *elmúlik*

✧ Etim: Igekötős ige: → *be* + → *köszönt*.

bekövetkez|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (Bizonyos okok következményeképpen) szükségszerűen megtörténik. *A gyors hóolvadás után bekövetkezett a hegyi folyók áradása. Állapotában a tiszta hegyi levegő hatására javulás következett be.*

2. (Jövőre vonatkozó állítás) ténnyé válik, igaznak bizonyul. *Havazást jósoltak karácsonyra, s be is következett.*

3. (Nem várt esemény) megtörténik. *Egyszerre meglepő fordulat következett be a perben: a vádlott tanúja megváltoztatta vallomását.*

✧ Szin: **1.** *beáll, elkövetkezik* **2.** *eljön, elérkezik, megvalósul, beteljesedik* **3.** *beáll, előáll, megesik,* (szleng) *beüt*

✧ Ell: **1., 2.** *elmarad, várat magára*

✧ Etim: Igekötős ige: → *be* + → *következik*.

bekvártélyoz ◆ ige *~ni* (régi)

1. Beszállásol valakit. *Az ezredet bekvártélyozták a faluba.*

2. (rosszalló) *Bekvártélyozza magát*: berendezkedik. *Úgy bekvártélyozta magát nálunk, mintha többé el sem akarna menni.*

✧ Szin: **1.** *beköltöztet* **2.** *beköltözik, elhelyezkedik*

✧ Ell: **1.** *kiköltöztet* **2.** *kiköltözik*

✧ Etim: Igekötős ige; → *be* + *kvártélyoz*: a → *kvártély* főnév származéka.

bél ◆◆◆◆ fn *belek, belet, bele*

1. Az emésztőcsatorna hosszú, tekervényes, csőszerű része. *Üres béllel kell vizsgálatra menni.* (durva fenyegetésként:) *Kitaposom a beledet!*: kíméletlenül elbánok veled. ■ (bizalmas, népi) *Felfordul a bele*: erős undor fogja el.

2. Növények szárának laza, puha belső része. *Ha fűzfaágból sípot akarsz csinálni, először ki kell vájnod a belét.*

3. Növényi termés belső, húsos része. *A narancs beléről néha nehéz leválasztani a héját.*

4. Sült tészta belső, puha része. *A kenyérnek csak a belét szereti, a héját otthagyja.*

5. Tárgy belső része, tölteléke. *Belet vett a ceruzájába.*

6. Világítóeszköz kanóca. *Meggyújtja a gyertya belét.*

✧ Szin: **1.** (régi) *húr* **3.** *gyümölcshús* **5.** *betét*

✧ Ell: **2.** *kéreg* **3.**, **4.** *héj* **5.** *külseje, külső része*
✧ Etim: Valószínűleg ősi, finnugor kori szó.
✧ Ö: nyom + bél, vak + bél

belát ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Betekint valahová. *A kerítéslécek közt belát a kertbe.*
2. Tekintetével átfog valamit. *A domb tetején állva az egész környéket belátja.*
3. Felfog valamit. *Belátja a tétel igazságát.*
4. Elismer valamit. *Ugye belátod, hogy ezt egyedül nem tudom megcsinálni? Nem látja be, hogy ő is hibás.*
✧ Szin: **1.** *belelát* **2.** *áttekint, átlát* **3.** *megért* **4.** *beismer*
✧ Ell: **1.** *kilát* **3.** *visszautasít; tiltakozik valami ellen*
✧ Etim: Igekötős ige: → *be* + → *lát*.

belbecs ◆ fn –, *~et ~e* (régi vagy tréfás)
Belső érték, tartalom. *Dolgozatíráskor ne csak a belbecsre ügyeljetek, hanem a külcsínre is!*
✧ Szin: (régi) *belérték*
✧ Ell: *külalak,* (régi vagy tréfás) *külcsín*
✧ Etim: Nyelvújítás kori összetétel; *bel*: szórövidüléssel keletkezett a → *belső* melléknévből + *becs*: ismeretlen eredetű szó.

bele I. ◆◆◆◆◆ személyragos hsz
1. Belsejébe. *Itt ez a váza, tegyünk bele virágot. A kutya belém harapott.*
2. Miatta, tőle. *Akkora volt a robbanás, hogy megremegett bele a ház.*
✧ Szin: (népi) *belé*
✧ Etim: A → *bél* főnév *bel* változatának megszilárdult ragos alakulata.
☝ Ragozása: *belém, beléd, bele* vagy (népi) *belé* vagy *beléje, belénk, belétek, beléjük.*

bele II. ◆◆◆◆◆ ik
1. Valaminek a belsejébe. *Beleesik, beleharap, belenéz. Nézz bele a kútba!*
2. Valamely folyamatba, dologba. *Belegondol, beleszól. Szólj bele a vitába!*
3. Valamely dologgal, személlyel érintkezve. *Belekapaszkodik, belecsíp, beletöröl. Bele is törölte a lábát?*
4. Érzelmeivel valakire, valamire irányulva. *Beleszeret, belefásul, beleun. Bele ne unjon az olvasásba.*
5. Valamely cselekvést elkezdve. *Belevág, belefog, belekezd. Kezdj bele a munkába!*
6. Valamely cselekvés következtében. *Belefárad, belebetegszik, belepirul. Bele fog pirulni, ha sokat dicséred.*
✧ Szin: (népi) *belé*
✧ Etim: A → *bél* főnév *bel* változatának megszilárdult ragos alakulata.

belebolondul ◆◆ ige *~ni* (bizalmas)
1. *Belebolondul valamibe*: megőrül tőle. *Belebolondul a fájdalomba.*
2. *Belebolondul valakibe*: szenvedélyesen beleszeret. *Belebolondult az osztálytársába.*
✧ Szin: **1.** *beleőrül, belezavarodik, belekábul* **2.** (bizalmas) *belehabarodik, belegabalyodik, belepistul, belezúg, beleesik* • **2.** *Elvette az eszét valaki. Forr a vére. Fáj a foga valakire.*
✧ Táj: **1.** *belebőszül* **2.** *belebomlik, belebonyolódik, belebőszül*
✧ Ell: **1.** *kijózanodik* **2.** *kiábrándul, kiszeret valakiből, valamiből*
✧ Etim: Igekötős ige: → *bele* + → *bolondul*.

beleegyez|**ik** ◆ ige *~ni*
Beleegyezik valamibe: kijelenti, hogy valamely tervvel, kéréssel, követeléssel egyetért, és hajlandó azt támogatni, illetve teljesíteni. *A szülők beleegyeztek a házasságba. A nővérem nem egyezett bele, hogy elvigyem a fényképezőgépét a kirándulásra.*
✧ Szin: *belenyugszik, beletörődik; hozzájárul valamihez; rááll, rábólint valamire; elfogad, jóváhagy, engedélyez, megenged valamit;* (bizalmas) *belemegy* • *Beadja a derekát. Kötélnek áll. Igent mond valamire.*
✧ Ell: *tiltakozik valami ellen; ellenez, visszautasít valamit*
✧ Etim: Igekötős ige: → *bele* + → *egyezik*.

beleköt ◆◆◆ ige *~ni*
1. (Tárgyat valamely ruhafélébe, kendőbe vagy zsákba) becsomagol, majd a ruhafélét összeköti. *Az útra szánt kenyeret anyám belekötötte egy tiszta konyharuhába.*
2. (Kötött kézimunkába) beledolgoz valamit. *A sapkába másfél gombolyag fonalat kötött bele. A gyerekeknek ajándékba készített sálakba belekötöttem a nevüket.*
3. ■ *Beleköt valakibe*: ok nélkül vitát, veszekedést kezd vele. *A buszon belénk kötött egy részeg utas, alig tudtunk megszabadulni tőle. Ha folyton belekötsz az öcsédbe, ne csodálkozz, hogy verekszik!*
4. ■ *Beleköt valakibe, valamibe*: hibát talál benne, kifogásolni kezdi. *Feleléskor a tanár szinte minden szóba belekötött.*
✧ Szin: **3.** *kötözködik, kötekedik valakivel,* (bizalmas) *kikezd valakivel* **4.** *belekapaszkodik; helytelenít, kritizál valamit; fennakad valamin* • **4.** *A kákán is csomót keres.*
✧ Táj: **3.** *belekapcáskodik*
✧ Ell: **3., 4.** *békén* vagy *nyugton hagy valakit*
✧ Etim: Igekötős ige: → *bele* + → *köt*.

bélel ◆◆ ige *~ni*
1. (Valamilyen jellegű) béléssel lát el valamit. *Selyemmel béleli a szoknyáját.*

2. (tréfás) Teletöm valamit valamivel. *Bankókkal van bélelve a zsebe.*
✧ Szin: **2.** *kitöm, kipárnáz*
✧ Etim: A → *bél* főnév származéka.

beléndek ◆ fn *~ek, ~et, ~e*
A burgonyával rokon, sárga virágú, mérgező gyomnövény. *Kiirtottuk a beléndeket a kert végéből.* • Szólás: *Nem ettem beléndeket*: nem bolondultam meg, eszem ágában sincs megtenni.
✧ Szin: (népi) *bölénymag, csábítófű, csodabab, ördögszem*
✧ Táj: *belénd, bolondító*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.

béles ◆ fn *~ek, ~t, ~e*
Réteges tésztából készült töltött sütemény. *Kedvencem az almás béles.*
✧ Táj: *kőttes*
✧ Etim: Szófajváltással keletkezett a → *bél* főnév melléknévi *béles* származékából.

bélés ◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
1. Ruhadarabot bélelő kelme. *A kabát ujjánál kiszakadt a bélés.*
2. Belső védőburkolat. *A kályha bélése samottból készül. Kimarta a sav a tartály bélését.*
✧ Szin: **2.** *belső, burkolat, burkolás*
✧ Ell: **2.** *külső*
✧ Etim: A → *bélel* ige régi nyelvi *béll* változatának származéka.

belesül ◆ ige *~ni*
1. Odakozmál, odaég. *Úgy belesült a hús az edénybe, hogy alig lehetett kiszedni.*
2. (népi) (Növény, termés stb. a földben vagy kalászban) nem fejlődik ki rendesen, vagy összetöpörödik. *Belesült a krumpli a földbe.*
3. (bizalmas) (Szövegmondásban) elakad, nem tudja folytatni. *A szereplő belesül a versbe.*
✧ Szin: **1.** *beleég* **3.** *belezavarodik; megakad,* (bizalmas) *leblokkol*
✧ Etim: Igekötős ige: → *bele* + → *sül*.

belföld ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~je*
Az országhatárokon belüli terület. *Idén belföldön nyaralunk, körbejárjuk a Balatont.*
✧ Szin: *haza,* (belföldön:) *itthon*
✧ Ell: *külföld*
✧ Etim: Összetétel; *bel*: szórövidüléssel keletkezett a → *belső* melléknévből + → *föld*.

belga ◆◆ mn *~k, ~t, –*
A Belgiumban élő, francia vagy flamand nyelvű néphez tartozó, vele kapcsolatos. *Az afrikai belga gyarmatok már sok éve függetlenné váltak.* (Főnévi használatban:) *Egy belga kért tőlem eligazítást. A belgák alkotmánya több más államnak szolgált mintául.*
✧ Etim: Kelta eredetű latin jövevényszó.

belgyógyász ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
Belső szervek betegségeivel foglalkozó szakorvos. *Gyomorpanaszaival belgyógyászhoz fordult.*
✧ Szin: (régi) *belorvos,* (Fv bizalmas) *internista*
✧ Etim: Összetétel; *bel*: szórövidüléssel keletkezett a → *belső* melléknévből + *gyógyász*: a → *gyógyít*, → *gyógyul* igék tövének nyelvújítás kori származéka.

beljebb ◆◆◆◆ hsz (a *be, belül, benn* határozószók középfoka)
1. Jobban befelé irányulva. *Beljebb halad az erdőbe.*
2. Jobban benn lévő helyre. *Lépjen beljebb!*
✧ Táj: *bennebb, belrébb*
✧ Ell: *kijjebb*
✧ Etim: A → *be* határozószó *bel* alakváltozatának megszilárdult középfokjeles alakulata.
☝ Kiejtése: [bejjebb].

belorusz ◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul* (kissé régi)
A Belorussziában élő, keleti szláv nyelvet beszélő néphez tartozó, illetve vele kapcsolatos. *A belorusz népviselet és tánc egészen másféle, mint a magyar. Beloruszul tanul.* (Főnévi használatban:) *Egy belorusszal utaztam. A beloruszt beszélők száma kb. 10 millió. A beloruszok*: a belorusz nép.
✧ Szin: *fehérorosz*
✧ Etim: Orosz eredetű nemzetközi szó.
☝ *Belorusszia* mai neve: *Belarusz,* magyarul: *Fehéroroszország, Fehérorosz Köztársaság.* A köznyelvben a *belorusz* népnevet lassan felváltja a *fehérorosz.*

belovagol ◆ ige *~ni*
1. Lovon bemegy valahova. *Belovagol az erdőbe. Be kell lovagolni a faluba.*
2. Lóháton bejár valamit. *Belovagolta a környéket.*
3. (Lovat) megülve lovaglásra alkalmassá idomít. *Belovagolta a csikót.*
✧ Szin: **1.** *benyargal, bevágtat, beüget, beléptet* **3.** *betör*

✧ Etim: Igekötős ige: → *be* + → *lovagol*.

belőle ◆◆◆◆◆ személyragos hsz

1. Valaminek a belsejéből. *Itt a pénztárcám, vegyél ki belőle pénzt!*

2. Valamiből egy bizonyos rész, mennyiség. *Jó az ebéd, kérek még belőle.* | (átvitt) *(Köszönöm,) nem kérek belőle*: szívesen lemondok róla.

3. *Valaki, valami lesz belőle*: valakivé, valamivé válik. *Nagy ember lett belőle. Fogtam egy pontyot, halászlé lesz belőle.*

4. (Vonzatként:) *Dől belőle a szó. Kiábrándult belőle. Gúnyt űz belőlem.*

✧ Etim: A → *bél* ‘belső rész’ főnév *bel* alakváltozatából származó *belöl* megszilárdult ragos alakulata.

☝ A [belölle] kiejtés népi. – Ragozása: *belőlem, belőled, belőle, belőlünk, belőletek, belőlük*.

bélpoklos ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. (régi) Leprás. *A bélpoklosok csak a városokon kívül, elkülönítetten élhettek.*

2. (népi, tréfás) Folyton éhes, nagyevő ember. *Tíz szelet rántott húst megevett ez a bélpoklos.* • Szólás: *Annyit eszik, mint egy bélpoklos*: nagyon sokat eszik.

✧ Szin: **1.** (régi) *poklos* **2.** *falánk, nagyétkű, nagyevő,* (bizalmas) *haspók,* (szleng) *zabagép*

✧ Táj: **2.** *étkes, nagyétű*

✧ Ell: **2.** *étvágytalan, kisétkű,* (bizalmas) *kákabélű*

✧ Etim: Összetétel; → *bél* + *poklos*: a → *pokol* főnév származéka.

belpolitika ◆◆◆ fn

Az ország belső ügyeinek intézése. *A legtöbb embert jobban érdekli a belpolitika, mint a külpolitika.*

✧ Szin: *belügy*

✧ Ell: *külpolitika, külügy*

✧ Etim: Összetétel; *bel*: szórövidüléssel keletkezett a → *belső* melléknévből + → *politika*.

belső I. ◆◆◆◆◆ mn *~k, ~t,* –

1. Belül levő. *A belső szobában nem hallatszik az utca zaja.*

2. Belül, zárt helyiségben készült. *A belső felvételek gyorsan befejeződtek.*

3. (Szervezetileg) szorosan valahová tartozó. *A munka nagy részét belső munkatársak végzik. A belső ügyeket intézik.*

4. Valakivel szorosabb, bizalmasabb kapcsolatban lévő. *Csak belső embereiben bízik.*

✧ Szin: **1.** *benti* **4.** *kebelbeli, bensőséges*

✧ Ell: *külső*

✧ Etim: A → *bél* ‘belső rész’ főnév *bel* alakváltozatának származéka.

belső II. ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je* vagy *belseje*

1. Belső része valaminek. *A város belsejében nem járnak autók.*

2. (A labdarúgásban:) A lábfej belső oldala. *Jól rúg belsővel.*

3. Tömlő a gumiabroncsban. *Új belsőt kell vennem a kerékpáromhoz, mert kilyukadt.*

4. (választékos) Lélek. *Egész belsőmet áthatja a meggyőződés.*

✧ Szin: **3.** *gumibelső* **4.** (választékos) *benső*

✧ Etim: A → *bél* ‘belső rész’ főnév *bel* alakváltozatának származéka.

☝ A birtokos személyjeles formák közül a *belseje* az eredeti, ez az 1. jelentésben, a *belsője* átvitt értelemben, a 2–4. jelentésben használatos.

belsőség ◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

A levágott állat belső részeinek (szív, máj, tüdő stb.) összessége. *Nem mindenki szereti a belsőségből készült ételeket.*

✧ Etim: A → *belső* melléknév származéka.

bélszín ◆ fn –, *~t, ~je*

A levágott marhának a vesetájékán levő legszebb és legízletesebb húsa, illetve az ebből készült sült. *Rendelt egy bélszínt tükörtojással. Angolosan szereti a bélszínt.*

✧ Szin: *vesepecsenye*

✧ Etim: Összetétel: → *bél* + → *szín*[1].

belterület ◆◆◆◆ fn

Valaminek sűrűn beépített belső része. *A város belterületén nagyon magasak a lakásárak.*

✧ Szin: *belváros, városközpont,* (idegen) *centrum*

✧ Ell: *külterület, peremvidék, kertváros, külváros*

✧ Etim: Összetétel; *bel*: szórövidüléssel keletkezett a → *belső* melléknévből + → *terület*.

belügy ◆◆◆◆ fn

1. Az ország belső rendjével kapcsolatos tevékenység. *Nem avatkozhatunk más ország belügyeibe.*

2. Magánügy. *A háztartás ellátása minden családnak belügye, nem tartozik másra.*

✧ Szin: **1.** *belpolitika*

✧ Ell: **1.** *külügy, külpolitika* **2.** *közügy*

✧ Etim: Összetétel; *bel*: szórövidüléssel keletkezett a → *belső* melléknévből + → *ügy*.

☝ Elválasztása: *bel-ügy*.

belül I. ◆◆◆◆◆ hsz

1. Valamely tér határai között, határfelületei belső oldalán. *A ház belül is nagyon szép.*

2. Lélekben. *Kifelé kedves, de belül csupa gonoszság.*
3. Benn valamely közösségben. *A párt kifelé egységet mutat, pedig belül tele van ellentmondásokkal.*
✧ Szin: **1.** *benn, bent, valaminek a belsejében,* (népi, régi) *bévül* **2.** *szíve mélyén*
✧ Táj: *belől, bévül*
✧ Ell: **1.** *kívül, kint*
✧ Etim: A → *bél* 'belső rész' főnév *bel* alakváltozatának megszilárdult ragos alakulata.
✧ Ö: körül + belül

belül II. ◆◆◆◆◆ nu
1. Benn valaminek a belsejében. *Az országon belül nagy népszerűségnek örvend.* • Szólás: *Birtokon belül van*: a vagyontárgy birtokában.
2. Valamely tárgytól határolt területen. *A kerítésen belül harap csak a kutya.*
3. Benn valamely közösségben. *Az osztályon belül nagy az összetartás.*
4. Bizonyos időtartam alatt, annak eltelte előtt. *Két órán belül visszaér.*
✧ Szin: **1–3.** *kívül* **4.** *túl*
✧ Etim: A → *bél* 'belső rész' főnév *bel* alakváltozatának megszilárdult ragos alakulata.

belváros ◆◆◆◆ fn
A város központi, belső része. *A legszebb üzletek a belvárosban vannak.*
✧ Szin: *városközpont, városmag,* (idegen) *centrum, city*
✧ Ell: *külváros, előváros, peremvidék*
✧ Etim: Összetétel; *bel*: szórövidüléssel keletkezett a → *belső* melléknévből + → *város*.

bélyeg ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
1. Rajzzal ellátott, fogazott szélű, ragadós hátú, a rajta feltüntetett értékben használható, nyomtatott kis papírlap. *Bélyeget ragasztottam a levélre, mielőtt feladtam.*

2. Pecsét, jel. *Bélyeget égettek az állatokba, hogy megkülönböztessék őket.* (régi) *A bűnözőkre bélyeget sütöttek.* ■ (választékos) *Homlokán ott van* vagy *rajta van a szégyen bélyege*: megbélyegzettnek tartják vagy érzi magát.
3. Különös ismertetőjegy. *Már első művein látszott a tehetség bélyege.* • Szólás: *Rányomja a bélyegét valamire*: meglátszik, illetve érződik rajta a hatása.
✧ Szin: **1.** *postabélyeg, okmánybélyeg* **2.** *jelzés, jegy, szégyenbélyeg* **3.** *ismérv, ismertetőjel*
✧ Táj: **1., 2.** *billog, billög*
✧ Ell: **2.** *glória*
✧ Etim: Szláv vagy honfoglalás előtti török jövevényszó.

bélyegző ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
1. Pecsétnyomó. *A szövetkezet bélyegzője elveszett, használata a mai naptól érvénytelen. Nálad van az orvosi bélyegződ? A bélyegzőt át kell állítani a mai dátumra.*
2. (kissé régi) Vasból készült eszköz, amellyel bélyeget ütnek az állatokra. *Régen tüzes bélyegzővel jelölték meg a lovakat.*
3. A bélyegző lenyomata. *Ide kerek bélyegző kell.*
✧ Szin: **1.** (bizalmas) *stempli* **2.** (kissé régi) *bélyegzővas* **3.** (ritka) *pecsétnyom*
✧ Táj: **2.** *billegvas*
✧ Etim: A → *bélyeg* főnév származéka.

bemelegít ◆◆ ige *~eni*
1. Meleggé tesz valamit. *Bemelegíti az egész lakást ez a kis kályha.*
2. (Gépet) üzemmeleggé tesz. *A motort bemelegíti, addig járatja üresen, amíg el nem éri a szükséges hőmérsékletet.*
3. Izomlazító testmozgást végez. *Edzés előtt bemelegítenek a gyerekek.*
✧ Szin: **1.** *felfűt, befűt, átmelegít* **2.** *túráztat*
✧ Ell: **1.** *kihűt*
✧ Etim: Igekötős ige: → *be* + → *melegít*.

bemondó ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Műsorközlő és hírolvasó munkatárs (a rádióban, televízióban). *A nézők jól ismerik az adó bemondóit.*
✧ Szin: (idegen) *szpíker*
✧ Etim: A *bemond* igekötős ige (→ *be* + → *mond*) származéka.

bemosakod|ik ◆ ige *~ni*

Fertőtlenítő kézmosást végez. *Az orvos a műtét előtt bemosakodik.*

✧ Szin: *bemosakszik, bemosdik*

✧ Etim: Igekötős ige: → *be* + → *mosakodik*.

bemutat ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Nevén nevezve megismertet valakit valakivel. *Barátját Katinak is bemutatta.*

2. (hivatalos) Meg- vagy felmutat valamit. *Iratait bemutatta az illetékeseknek.*

3. Első ízben előad valamit. *Bemutatták az új színdarabot.*

4. (Közönség előtt) elvégez valamit. *Bemutatta tornagyakorlatát.*

5. (Műalkotás) megmutatja valaminek, valakinek a lényeges tulajdonságait. *A regény a cigányság életét mutatja be.*

6. ■ *Áldozatot mutat be (valakinek)*: áldozati szertartást végez (valamely istenség tiszteletére). *Áldozatot mutattak be a görögök Zeusznak.*

✧ Szin: **1.** *megismertet, összeismertet valakivel* **2.** *megmutat* **4.** *végrehajt* **5.** *leír, lefest, megvilágít* **6.** *áldoz valakinek, valaminek*

✧ Táj: **1.** *bemutaszt*

✧ Ell: **2.** *megtart, elrejt*

✧ Etim: Igekötős ige: → *be* + → *mutat*.

bemutatkoz|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Megmondja a nevét. *Az újonnan érkező vendég bemutatkozik.*

2. Először lép fel közönség előtt. *Főiskolás korában mutatkozott be egy epizódszereppel.* (átvitt, rosszalló) *Na, te is szépen bemutatkoztál, most láttak először, de máris ellenszenvet keltettél bennük magad iránt!*

✧ Szin: **1.** *megismerkedik, összeismerkedik valakivel* **2.** (idegen) *debütál*

✧ Etim: Igekötős ige; → *be* + *mutatkozik*: a → *mutat* ige származéka.

bemutató I. ◆◆◆◆ mn *~k, ~t,* –

1. *Bemutató előadás*: első nyilvános. *A bemutató előadáson díszvendégek is voltak.*

2. Népszerűsítő, oktató célzatú. *A bemutató repülés izgalmas a pilótáknak és a nézőknek is. A bemutató tanítás nemcsak a diáknak, a tanárnak is próbatétel.*

✧ Etim: A → *bemutat* ige származéka.

bemutató II. ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Bemutató előadás. *Elmentem a bemutatóra.*

2. Népszerűsítő, oktató célú előadás. *Szakmai bemutatón volt.*

3. ■ *Bemutatóra szóló (csekk, utalvány, váltó)*: a bemutató személy által beváltható.

✧ Szin: **1.** (idegen) *premier* **2.** *parádé, szemle,* (régi) *mustra* **3.** *lát*

✧ Etim: A → *bemutat* ige származéka.

✧ Ö: ős + bemutató

☝ A *premier* szinonima kiejtése: [premier], nem: [prömier].

béna ◆◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n*

1. Mozgásképtelen. *A bal karja egészen béna. Egy béna öregember ült a padon.* (Főnévi használatban:) *Kapott egy bénák számára való tolókocsit.*

2. (választékos) Tehetetlen. *A lesújtó hír hallatán csak állt bénán.* (bizalmas, rosszalló) *Néha olyan bénán viselkedsz.* (Főnévi használatban:) (durva) *Megint leejtettél egy poharat, te béna!*

✧ Szin: **1.** *mozgássérült, mozgáskorlátozott* **2.** (választékos) *ügyefogyott,* (bizalmas) *mafla*

✧ Táj: **1.** *binna, bonka* **2.** *nyehe-nyühe*

✧ Ell: **1.** *mozgékony, élénk* **2.** *tettrekész*

✧ Etim: Valószínűleg szlovák jövevényszó.

bendő ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

A kérődző állatok gyomrának egyik része. *Tele van a tehenek bendője.* (átvitt, tréfás) *Pista jól megtömi a bendőjét.*

✧ Szin: *has, gyomor,* (bizalmas) *pocak, poci*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán német jövevényszó.

bendzsó ◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Lapos, kerek szekrényű, hosszú nyakú pengetős hangszer. *A perui előadó énekét bendzsón kíséri.*

✧ Etim: Angol, végső soron talán portugál vagy spanyol eredetű nemzetközi szó.

benn I. ◆◆◆◆◆ hsz

1. Belső vagy valamely körülhatárolt helyen. *Benn a házban jó meleg van.*

2. Valamely anyagban. *Ott vannak a játékok benn a homokban.*

3. Valamely közösségben vagy intézményben. *Melyik pártban vagy benn? Benn volt a kapitányságon.*

4. Felhasználatlanul. *Még benn van a pénzem, nem vettem föl.*

✧ Szin: **1.** *bent, belül*

✧ Táj: *bévül*

✧ Ell: **1.** *kinn, kint, kívül*

✧ Etim: A → *bél* ‘belső rész’ főnév *bel* alakváltozatának megszilárdult ragos alakulata.

✧ Ö: ide + benn

benn II. ◆◆◆◆◆ ik

Valaminek a belsejében rekedve. *Bennég, bennpusztul, bennragad. Bennragadtunk az elromlott szerelvényben.*

✧ Etim: A → *bél* ‘belső rész’ főnév *bel* alakváltozatának megszilárdult ragos alakulata.

benne ◆◆◆◆◆ személyragos hsz

1. A belsejében. *Megnéztem a postaládát, de nincs benne semmi.*

2. Valaki természetében, viselkedésében. *Van benne valami, amit nem szeretek.*

3. Valaki személyében. *Benned végre megtaláltam a társamat. Már nem bízom bennetek.*

✧ Etim: A → *benn* határozószó birtokos személyjeles alakja.

☝ Ragozása: *bennem, benned, benne, bennünk, bennetek, bennük*.

benneteket ◆ személyes nm

(A *ti* tárgyesetű alakja hangsúlytalan helyzetben:) Titeket. *Nagyon szeretlek benneteket, gyertek el máskor is.*

✧ Etim: A → *benn* határozószó birtokos személyjeles alakja.

bennfentes ◆◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en*

A (helyi) körülményeket jól ismerő, valahol, valamiben otthonosan mozgó, jól értesült (személy). *Bennfentesen viselkedik.* (Főnévi használatban:) *Néhány bennfentesen kívül senki sem tud a dologról.*

✧ Szin: *beavatott,* (bizalmas) *brancsbeli*

✧ Táj: *benfides, benyalatos, benyalós*

✧ Ell: *kívülálló, idegen,* (idegen) *outsider*

✧ Etim: Összetétel; → *benn* + *fentes* ‘ravasz’: vitatott eredetű szó, vagy a → *fen* ige, vagy az ebből képzett régi nyelvi *fentet* ‘valahová tart; láb alatt van’ ige származéka.

☝ Az *outsider* ellentét kiejtése: [autszájder].

bennszülött ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et,* –

1. Távoli vidéken őslakos. *Egy bennszülött lányt hozott magával Tahitiból.* (Főnévi használatban:) *Az afrikai bennszülöttek közül ma is sokan éheznek.*

2. (bizalmas) A szóban forgó helyen született, őslakosnak számító. *A bennszülött szegediek büszkék nyelvjárásukra.*

✧ Szin: **1.** *őshonos, ősi, őseredeti* **2.** *tősgyökeres, helyi, helybeli, törzsökös*

✧ Ell: **2.** *idegen*

✧ Etim: Összetétel; → *benn* + *szülött*: a → *szül* ige származéka.

bennünket ◆ személyragos hsz

(A *mi* tárgyesetű alakja hangsúlytalan helyzetben:) Minket. *Meghívtak bennünket vendégségbe.*

✧ Etim: A → *benn* határozószó megszilárdult ragos alakulata.

benső I. ◆◆◆ mn *~k, ~t, ~leg* (választékos)

1. Belső, belül lévő. *A benső szobában pihen.*

2. Valakinek a lelkében levő. *Súlyos benső csatát vívott, míg a helyes megoldást meglelte.*

✧ Szin: **1.** *benti* **2.** *lelki*

✧ Táj: **1.** *jonh*

✧ Ell: **1.** *külső*

✧ Etim: A → *benn* határozószó nyelvújítás kori származéka.

benső II. ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je* vagy *benseje* (választékos)

1. A test belseje. *Egész bensőjét átmelegítette a forró tea.*

2. Lélek. *Viharok dúlnak a bensejében.*

✧ Szin: **1.** *belső* **2.** *lelkivilág,* (régi) *belvilág*

✧ Ell: **1.** *külső*

✧ Etim: A → *benn* határozószó nyelvújítás kori származéka.

bensőséges ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

Mély érzelmekből fakadó, szívből jövő. *Bensőséges hangulatban töltötték együtt az estét.*

✧ Szin: *meghitt, meleg, szívélyes, otthonos, testi-lelki,* (idegen) *intim*

✧ Ell: *rideg, távolságtartó*

✧ Etim: A → *benn* határozószó többszörösen képzett származéka.

bent ◆◆◆◆◆ hsz

Benn.

✧ Etim: A *benn* határozószó alakváltozata (vö. → *lent*).

☝ Használatáról lásd a *benn I.* szócikket.

benzin ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~je*

Kőolajból lepárlással nyert, gyúlékony, oldószerként is használt, gyorsan párolgó folyadék, üzemanyag. *Benzinnel dörzsöli ki a nadrágjából a zsírpecsétet. Ólommentes benzint tankol a kocsijába.*

✧ Szin: *hajtóanyag,* (szleng) *kakaó*

✧ Táj: *berzin, penzio*

✧ Etim: Német eredetű nemzetközi szó.

benzinkút ◆◆◆◆◆ fn

Gépjárművek motorjaihoz szükséges üzemanyag (benzin, dízelolaj, ritkábban gáz halmazállapotú szénhidrogének) megvásárlására és gépjárműbe töltésére kialakított létesítmény. *Álljunk meg a legközelebbi benzinkútnál, mert már majdnem üres a tank! A legtöbb benzinkútnál van autómosó és üzlet is, ahol autófelszerelési cikkeket, enni- és innivalót is lehet kapni.*

✧ Szin: (hivatalos) *üzemanyagtöltő állomás, töltőállomás,* (bizalmas) *kút,* (Fv, Va, Dv, Mv bizalmas) *pumpa,* (Őv népi, bizalmas) *tankstöll*

✧ Etim: Összetétel: → *benzin* + → *kút*.

benyíló ◆◆ mn *~k* vagy *~ak, ~t, –*

Olyan (helyiség), amelynek csak egy másik, nála nagyobb helyiség felől van bejárata. *Nem kényelmes a benyíló szobában lakni.* (Főnévi használatban:) *A vendéget a benyílóban szállásolták el.*

✧ Ell: *külön bejáratú*

✧ Etim: Összetétel; → *be* igekötő + → *nyílik* ige származéka.

benyomás ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Az a cselekvés, hogy valamit benyomnak (valahova). *A kapu erőszakos benyomása miatt tönkrement a zár.*

2. Külső hatásokra a tudatban keletkező élmény, érzés, tapasztalás. *Kínos benyomást tett ránk a botrányos jelenet. Unalmas volt az előadás, nem tett rám maradandó benyomást. Az a benyomásom, hogy nem leszünk készen időben.*

3. A külvilágból eredő hatás. *Sok új benyomás érte az utazás alatt.*

4. ■ *Valamilyen benyomást kelt*: valamilyennek vagy valaminek, valakinek látszik. *Az új diák jó benyomást keltett mindenkiben. Az új szomszéd művészember benyomását keltette a bemutatkozáskor.*

✧ Szin: **2.** *hatás, érzet, kép,* (idegen) *impresszió* **3.** (idegen) *impresszió*

✧ Etim: A *benyom* igekötős ige (→ *be* + → *nyom*[1]) származéka.

beolt ◆◆◆ ige *~ani*

1. (Fa, cserje) oltását elvégzi. *Nem kell kivágni az apró virágú rózsákat, beoltjuk őket nemes hajtásokkal.*

2. *Beolt valakit, valamit (valamivel)*: védőoltást ad neki. *Ma már minden kisgyermeket beoltanak kanyaró ellen is. Beoltották már a kiskutyákat?*

3. (választékos) *Beolt valakibe valamit*: eléri, hogy valamely érzést, szokást magáénak valljon, hosszú időre elfogadjon. *A gyermekeibe is beoltotta a könyvek és a természet szeretetét.*

✧ Szin: **1.** *szemez, nemesít,* (népi) *beojt* **3.** *belenevel,* (választékos) *belecsepegtet, beleültet,* (régi) *beleplántál*

✧ Táj: **1.** *berak*

✧ Etim: Igekötős ige: → *be* + → *olt*[2].

beosztás ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Az a cselekvés, hogy valaki valamit, valakit beoszt (valahova). *A pénz beosztása nem könnyű. Zsuzsa beosztása erre a munkára nem valami szerencsés.*

2. E cselekvés eredményeként létrejött tagoltság. *A táblázat beosztásán még változtatok. Jó a lakás beosztása.*

3. Munkakör, feladatkör. *Már évek óta vezető beosztásban dolgozik.* ■ (bizalmas, gúnyos) *Jól megkapta a beosztását*: alaposan megszidták.

4. Az a cselekvés, életmód, hogy valaki idejét, erejét, pénzét stb. beosztja. *Beosztással él, így nem kell sietnie, és nem fárad ki.*

✧ Szin: **2.** *felosztás, elrendezés, tagolás* **3.** *tisztség, rang,* (idegen) *pozíció,* (bizalmas) *poszt*

✧ Etim: A *beoszt* igekötős ige (→ *be* + → *oszt*) származéka.

bér ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Munka díjazásaként kifizetett pénzösszeg. *Megállapítják a béreket. A bérből és fizetésből élők ma nehéz helyzetben vannak.*

2. Valaminek a használatáért fizetett díj. *Sokallja a lakás bérét. Bérbe vesz egy csónakot.*

✧ Szin: **1.** *munkabér, munkadíj, fizetés, fizetség, illetmény, kereset, járandóság* **2.** *bérlet, bérleti díj*

✧ Táj: *taksa*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű, vagy déli szláv, vagy honfoglalás előtti csuvasos típusú török jövevényszó.

✧ Ö: lak + bér, munka + bér, óra + bér

beránt[1] ◆◆ ige *~ani*

Hirtelen maga felé ránt, behúz valamit. *Berántja a féket. Berántja maga után az ajtót.*

✧ Szin: (ajtót) *becsuk, becsap, bevág*

✧ Ell: (ajtót) *kinyit, kivág*

✧ Etim: Igekötős ige: → *be* + → *ránt*[1].

beránt[2] ◆◆ ige *~ani*

Rántást keverve hozzá, (ételt) elkészít. *Végül berántja a levest.*

✧ Etim: Igekötős ige: → *be* + → *ránt*[2].

berber ◆ mn *~ek, ~t, ~ül*

Az Északnyugat-Afrikában szétszórtan élő néphez tartozó, vele kapcsolatos. *A berber nyelvjárásokat kutatja. Líbia keleti oázisaiban sokan beszélnek berberül.* (Főnévi használatban:) *A berberek az arab írást használják.*

✧ Etim: Latin, végső soron arab eredetű nemzetközi szó.

bérc ◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e* (választékos)

Magas hegység, különösen hegycsúcs. *„Bércre hág és völgybe száll”* (Kölcsey F.: Himnusz). *„Legmesszebbről rám merengve néztek Ködön át a mármarosi bércek”* (Petőfi S.: A Tisza).

✧ Szin: *csúcs, orom, hegytető, hegyhát, kőszirt,* (választékos) *hegyorom, kőszirt*

✧ Táj: *börcök*
✧ Ell: *hegyláb, völgy*
✧ Etim: Valószínűleg délszláv jövevényszó.

berek ◆◆◆ fn *berkek, berket, berke*

1. (választékos) Kis erdő, bokros, cserjés hely, különösen vízparton. *Elrejtőzött a berekben.*

2. (népi) Nádas, bozótos lapály; nedves rét. *Átlábalt a berken.* • Szólás: (Hirtelen eltűnés kifejezésére:) *Illa berek, nádak, erek!*

3. *Valamilyen berkekben vagy valaminek a berkeiben*: valamilyen területen a beavatottak körében. *Szakmai berkekben jól ismerik. Otthonosan mozog a művészet berkeiben.*

✧ Szin: **1.** *liget,* (választékos) *csalit,* (régi) *pagony* **2.** *láp, mocsár*
✧ Táj: **2.** *lap, lápa, lapság*
✧ Etim: Vitatott eredetű. Vagy szláv jövevényszó, vagy ősi, finnugor kori szó.

bérel ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Fizetségért meghatározott időre használatba vesz valamit. *Sátrat bérel a nyaraláshoz. Lakást bérel a városban.*

2. (régi) (Színházban helyet) bérlettel biztosít magának. *Páholyt bérel az Operában.*

✧ Szin: **1.** *bérbe vesz,* (használati tárgyat:) *kölcsönöz, kölcsönvesz,* (régi) *árendál*
✧ Ell: **1.** *bérbead,* (lakást:) *kiad*
✧ Etim: A → *bér* főnév származéka.

bérenc ◆◆ fn *~ek, ~et, ~e* (rosszalló)

Anyagi előnyökért aljas célokat is kiszolgáló, felbérelt személy. *Bérencekkel végezteti el a piszkos munkát.*

✧ Szin: (rosszalló) *csatlós, lakáj, fullajtár, csahos, zsoldos*
✧ Etim: A → *bér* főnév nyelvújítás kori származéka.

berendezés ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Az a cselekvés, hogy valamit berendeznek. *Folyik az új iskola berendezése.*

2. Helyiség használati tárgyainak, bútorainak összessége. *Még kissé hiányos az új lakás berendezése. A nagymama szobájának berendezése régimódi, de nagyon kényelmes és barátságos.*

3. Gépi, műszaki felszerelés. *A hangtechnikus saját hangerősítő berendezését szállítja a koncertre.*

4. Szervezet, rendszer. *Az arab országok társadalmi berendezését tanulmányozza.*

✧ Szin: **1.** *bebútorozás, felszerelés* **2.** *bútor, bútorzat* **3.** *készülék, szerkezet, műszer,* (bizalmas) *szerkentyű,* (bizalmas, népi) *masina, masinéria* **4.** *berendezkedés, felépítés,* (idegen) *mechanizmus*
✧ Táj: **2.** *ájriktum, belsőség*
✧ Etim: A *berendez* igekötős ige (→ *be* + → *rendez*) származéka.

berendezked|ik ◆◆◆ ige *~ni*

1. Házát, lakását, illetve egyéb célra használatos helyiségeit berendezi. *Kényelmesen berendezkedett az új lakásban. A vendég gyerekek a padlásszobában rendezkedtek be.*

2. A tartós ottmaradás szándékával helyezkedik el valahol. *A törökök hosszú időre berendezkedtek a Balkánon.*

3. Felkészül valamire. *Ideje berendezkednünk a télre, ki kell tisztítani a kályhákat és elővenni a vastag gyapjútakarókat.*

✧ Szin: **1.** *elhelyezkedik* **2.** *letelepedik*
✧ Etim: A *berendez* igekötős ige (→ *be* + → *rendez*) származéka.

béres ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e* (régi)

Mezőgazdasági cseléd, illetve bérmunkás. *Nem lévén saját földje, elszegődött béresnek. „…ő béresekkel gyűjt, kaszál egy sorban…”* (Arany J.: Toldi).

✧ Szin: (régi) *napszámos, zsellér, szolga, szolgalegény*
✧ Táj: *bőrös*
✧ Ell: (régi) *gazda*
✧ Etim: A → *bér* főnév származéka.

berezel ◆ ige *~ni* (bizalmas, szépítő)

1. Ijedtében a nadrágjába csinál. *Néhányan észrevették, hogy berezelt.*

2. Megijed, megrémül. *Nem kell berezelni, nem bántalak!*

✧ Szin: **1.** (szleng) *berosál* **2.** (bizalmas, szépítő) *begyullad* • *Inába száll a bátorsága.*
✧ Ell: **2.** *megnyugszik*
✧ Etim: Igekötős ige; → *be* + *rezel*: a → *réz* főnév származéka.

bérház ◆◆◆ fn

Bérelt, illetve bérelhető lakásokból álló nagyobb lakóház. *Nincs saját lakása, bérházban lakik a belvárosban, az önkormányzatnak fizet lakbért.*

✧ Szin: (régi) *bérpalota,* (gúnyos) *bérkaszárnya,* (Őv) *magasház*
✧ Ell: *társasház, családi ház*
✧ Etim: Összetétel: → *bér* + → *ház*.

berkenye ◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. Élénkpiros színű, fanyar ízű gyümölcs. *Csipegetik a madarak a vörös berkenyét.*

2. Ezt termő cserje, fa. *A berkenyét díszfának is ültetik.*

✧ Szin: **1.** (régi, népi) *barkóca* **2.** (régi, népi) *barkócafa, barkóca*

✧ Táj: **1.** *belekenyer, benekenyér* **2.** *berginyefa, belekenyer, benekenyér*
✧ Etim: Déli szláv vagy szlovák jövevényszó.

bérlemény ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e* (hivatalos)
Bérbe vett dolog, különösen lakás. *A bérlemény gazdája tartozik a karbantartásról gondoskodni.*
✧ Szin: *bérlakás,* (hivatalos) *haszonbérlet,* (régi) *árenda*
✧ Etim: A → *bér* főnév nyelvújítás kori származéka.

bérlet ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
1. Bérbeadásra, illetve bérbevételre vonatkozó jogi viszony. *Felmondta a lakás bérletét.*
2. Bérbe vett lakás, bérlemény. *Lakbértartozása miatt kitették a bérletből.*
3. Többszöri rendszeres látogatásra, igénybevételre jogosító jegy. *Bérletünk van a Vígszínházba. Mindig bérlettel utazom a buszon.*
✧ Szin: **1.** *haszonbér*, (régi) *árenda* **3.** *előfizetés, bérletjegy;* (Er bizalmas) *abonament*, (Fv bizalmas) *preukázka*
✧ Etim: A → *bér* főnév nyelvújítás kori származéka.

bérmálás ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
Általában fiatal, katolikus hívőt vallásában megerősítő szertartás. *Vasárnap lesz a bérmálása.*
✧ Etim: A horvát-szerb vagy szlovén, végső soron latin eredetű *bérmál* ige származéka.

bernáthegyi ◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
Fehér alapon vöröstarka, hosszú szőrű, nagy testű, erős, tanulékony kutyafajta. *Svájcban bernáthegyiket alkalmaznak hegyimentő kutyaként.*
✧ Etim: Összetétel; *Bernát*: a német *Bernhard* név magyar változata + → *hegyi*.

berobban ◆◆ ige *~ni*
1. (ritka) Hirtelen, zajosan beront. *Berobbant az ajtón, és máris hadarta a jó hírt.*
2. Egy csapásra ismertté, kedveltté válik. *Legújabb számával berobbant a popzene élvonalába.*
3. (Motor) begyullad, működni kezd. *Nehezen akar berobbanni a motor.*
✧ Szin: **1.** *berobog, bevágtat, beviharzik* **3.** *beindul*
✧ Ell: **1.** *kivágtat, kirobog, kirohan* **3.** *leáll*
✧ Etim: Igekötős ige: → *be* + → *robban*.

berreg ◆◆◆ ige *~ni*
Szaggatottan pergő, mélyebb hangot ad. *Induljunk, már régen berreg a motor. Csúnyán berreg ez a csengő.*
✧ Szin: *zakatol, búg*
✧ Táj: *birreg-berreg, burrog*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó.

berúg ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Lábbal bejuttat valamit valahová. *Berúgja a labdát a hálóba. Berúgja a tizenegyest, gól!*
2. Rúgással kinyit valamit. *A gomolygó füstöt látva berúgta az ajtót, hogy kimentse a bennrekedteket.*
3. ■ *Berúgja a motort*: lábával az indítókart erőteljesen lenyomja.
4. (bizalmas) Ittas lesz, lerészegedik. *Már egy pohár bortól is berúg.* • Szólás: *Berúgott, mint a szamár.*
✧ Szin: **1.** *belő, bevág* **2.** *betör, beszakít* **3.** *beindít, begyújt* **4.** *leissza magát,* (bizalmas) *becsiccsent, becsíp, bepiál, elázik, benyakal,* (szleng) *betankol* • **4.** *Felönt a garatra. A pohár fenekére néz.*
✧ Táj: **4.** *beálmélkodik, beándorodik, beszed*
✧ Ell: **4.** *kijózanodik*
✧ Etim: Igekötős ige: → *be* + → *rúg*.

beruházás ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* (hivatalos)
Pénz ráfordításával történő fejlesztés, bővítés. *A beruházásra fordítható összeg jelentős. A cégnek nincs elég pénze újabb beruházásra, új létesítmény építésére.*
✧ Etim: Összetétel; → *be* igekötő + *ruházás*: a → *ruház* ige származéka.

berukkol ◆ ige *~ni* (népi, régi)
Bevonul katonának. *Ősszel neki is be kell rukkolnia.*
✧ Szin: *beáll katonának*
✧ Ell: *leszerel*
✧ Etim: Igekötős ige; → *be* + *rukkol* ‘lép, vonul, megy’: német jövevényszó.

berzenked|ik ◆◆ ige *~ni*
1. (népi) (Izgalmában, dühében) felborzolja a tollát. *A baromfiudvar fölött köröző héja láttán berzenkedik a csibéit féltő kotlós.*
2. Nemtetszését, egyet nem értését fejezi ki. *Nem tetszik neki a dolog, de csak magában berzenkedik. Igazságérzete berzenkedik a döntés ellen.*
✧ Szin: **2.** *méltatlankodik, tiltakozik, dühösködik; lázadozik valami, valaki ellen; ellenkezik, dacoskodik valamivel, valakivel*
✧ Táj: **2.** *böstörködik, berzeng*
✧ Ell: **2.** *elfogad valamit; beletörődik valamibe*
✧ Etim: Hangfestő eredetű szó, valószínűleg a → *borzong* ige magas hangrendű párjának, a *berzeng* ‘dühösködik’ igének a származéka.

besenyő ◆◆ mn *~k, ~t, ~ül*

A IX–XII. században a mai Dél-Oroszország és Moldva területén élt néphez tartozó, vele kapcsolatos. *Többek között a besenyő támadások idézték elő a magyar honfoglalást.* (Főnévi használatban:) *Az Árpád-korban Magyarországon is települtek le besenyők.*

✧ Etim: Honfoglalás előtti török jövevényszó.

beskatulyáz ◆ ige *~ni* (rosszalló)

Mereven osztályokba sorol, minősít valakit. *Szerinte csak jó és rossz ember létezik, ennek megfelelően mindenkit beskatulyáz. Ha egyszer beskatulyázták, a legjobb színész is nehezen tud szerepkört váltani.*

✧ Szin: *beoszt, besorol,* (idegen) *kategorizál*

✧ Etim: Igekötős ige; → *be* + *skatulyáz*: a → *skatulya* főnév származéka.

beste ◆ mn *~k, ~t, ~n* (régi)

Haszontalan, csibész. *Már megint felbosszantott a beste kölyke!* | *Beste lélek*: galád ember. | *Beste féreg*: kártékony, ártalmas állat.

✧ Szin: *rossz, bitang, gyalázatos, gaz, hitvány*

✧ Táj: *bestye*

✧ Ell: *becsületes, tisztességes*

✧ Etim: Valószínűleg olasz jövevényszó. Végső forrása azonos *bestia* szavunkéval.

bestia ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. (választékos) Vadállat, fenevad. *A bestiák nyugtalanul járkálnak fel-alá a ketrecben.*

2. (rosszalló) Számító, gonosz nő. *Minden kitelik attól a bestiától.*

3. (bizalmas) Csinos, kívánatos nő. *Odanézz, micsoda bestia megy ott!*

4. (Kedveskedően:) Akaratos gyermek. *Mindig eléred, amit akarsz, te kis bestia!*

✧ Szin: **1.** *állat, ragadozó,* (választékos) *dúvad, szörnyeteg* **2.**, **3.** *boszorkány, boszorka,* (szleng) *dög*

✧ Táj: *beksia*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

besúgó ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (rosszalló)

Érdekből másokat megfigyelő és beáruló személy. *Azt hitték róla, hogy besúgó, ezért nagy ívben elkerülték.*

✧ Szin: *titkos ügynök,* (rosszalló) *áruló,* (bizalmas) *spicli,* (szleng) *tégla*

✧ Etim: Összetétel: → *be* igekötő + → *súgó*.

besuszterol ◆ ige *~ni* (bizalmas)

Valamit, esetleg valakit utólag erőltetve besorol vagy bejuttat valahova. *Ezt a tennivalót még besuszterolom valahogy mára. A megkésett jelentkezőt nagy nehezen besuszterolták a tanfolyam egyik csoportjába.*

✧ Szin: *beprésel, beerőltet, benyom, begyömöszöl,* (bizalmas) *besuvaszt,* (választékos) *beiktat*

✧ Etim: Igekötős ige; → *be* + *suszterol*: a német eredetű *suszter* főnév származéka.

beszámol ◆◆◆◆ ige *~ni* (kissé hivatalos)

Jelentést tesz, számot ad valamiről. *Beszámolt róla, mit látott a külföldi könyvtárakban.*

✧ Szin: *tájékoztat, tudósít; elmond, jelent valamit;* (idegen) *referál valamiről*

✧ Ell: *eltitkol, elhallgat, takargat valamit*

✧ Etim: Igekötős ige: → *be* + → *számol*.

beszámoló ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Valamiről számot adó, illetve valamit ismertető jelentés vagy előadás. *El kell készítenie az év végi beszámolót. Az órán beszámolót tartott legújabb olvasmányélményéről.*

✧ Szin: *tájékoztatás,* (idegen) *referátum, expozé,* (Er, Fv, Va, Ka, Dv bizalmas) *referát*

✧ Etim: A → *beszámol* ige származéka.

beszed ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Egyenként bevesz valamit valahonnan. *Beszedte a virágokat az ablakból.*

2. Begyűjt, összeszed valamit. *Beszedték a dolgozatokat. A gázóra-leolvasó beszedi a díjat is.*

3. (Gyógyszert) többszörre bevesz. *Összesen 24 db tablettát kell beszedni.*

4. (bizalmas) Elégtelen osztályzatot kap. *Beszedett kémiából.*

✧ Szin: **2.** *összegyűjt* **4.** (bizalmas) *szekundál, beszekundázik*

✧ Ell: **1.** *kirak, kitesz* **2.** *kioszt* **3.** *kiköp*

✧ Etim: Igekötős ige: → *be* + → *szed*.

beszéd ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e* vagy *~je*

1. Beszélés. *Nehezére esik a beszéd. Az írásnál jobban megy neki a beszéd, a szóbeli megnyilatkozás. Akadozó, lassú a beszéde.*

• Közmondás: *Sok beszédnek sok az alja*: a lényeget kevés szóval is el lehet mondani.

2. Ennek tartalma. *Ez bölcs beszéd volt.* | *Ez már beszéd!*: helyes, ennek van értelme.

3. Kifejezésmód, stílus. *Ízes beszéde miatt szívesen hallgatják történeteit.*

4. Megbeszélnivaló. *Van egy kis beszédünk egymással!*

5. Szónoklat. *Az üdvözlésül mondott beszéd nagyon hatásos volt. Kiadják a neves politikus beszédeit.*

✧ Szin: **1.** *megszólalás, szóbeli közlés, szóáradat,* (bizalmas) *traccs, hadova,* (szleng) *duma, sóder, vaker* **5.** *előadás,* (idegen) *oráció,* (szleng) *szpícs*

✧ Ell: **1.** *hallgatás*

✧ Etim: Szláv jövevényszó.
✧ Ö: pár + beszéd, szó + beszéd

beszél ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Gondolatait, véleményét stb. élőszóval kifejezi, elmondja. *Két órája egyfolytában beszél. Erről nem szívesen beszél.* (bizalmas) *Mindenki az ő szépségéről beszél.* | *Beszél valamiről*: említi. *Beszélt valamiről, hogy hosszabb időre elutaznak.*

2. *Valahány nyelvet* vagy *nyelven beszél*: ennyi nyelvet ismer. *A tolmácsunk öt nyelven beszél.*

3. Tárgyal vagy társalog valakivel. *Tegnap telefonon beszéltem vele. Lehet beszélni vele, meg lehet győzni. A te szüleiddel lehet beszélni?*

4. Beszédet mond. *Az igazgató érdekesen beszélt az évzárón.*

5. *Beszél valamiről*: tükröz valamit. *Egész megjelenése szenvedésről beszél.* | *Valami beszél belőle*: megnyilvánul szavaiban. *Csak az indulat beszél belőle.* | *Valami önmagáért beszél*: egyértelműen, magyarázat nélkül tanúskodik valamiről. *Az adatok önmagukért beszélnek.*

✧ Szin: **1.** *szól, mond* **2.** *tud* **3.** *cseveg* **4.** *előad, prédikál, szónokol* • **1.** *Jár a szája.* (szleng) *Nyomja a sódert. Löki a szöveget.*
✧ Táj: **1.** *gambál, mondikál*
✧ Ell: **1.** *hallgat*
✧ Etim: A → *beszéd* főnév származéka.
✧ Ö: félre + beszél, haza + beszél, tele + beszél

beszélget ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

Társalog. *Vacsora közben a család meghitten beszélget.*

✧ Szin: *társalkodik, cseveg,* (bizalmas) *cseverészik, tereferél,* (szleng) *dumál*
✧ Táj: *beszélgelődik*
✧ Ell: *hallgat*
✧ Etim: A → *beszél* ige származéka.

beszélhetnék ◆◆ fn (csak birtokos személyjellel) *~je* (bizalmas)

Kedv a beszédhez. *Hirtelen beszélhetnékje támadt. Hagyj békén, most nincs beszélhetnékem.*

✧ Táj: *beszélőke*
✧ Etim: A → *beszél* ige megszilárdult ragos alakulata.
☝ Személyjeles alakjai: *beszélhetnékem, beszélhetnéked, beszélhetnékje, beszélhetnékünk, beszélhetnéketek, beszélhetnékjük*.

beszélő I. ◆◆◆◆◆ mn, mn-i in *~k, ~t,* –

1. Olyan (személy), aki éppen beszél. *Megzavarta az éppen akkor beszélő tanulót.*

2. Olyan (kapcsolat), amelyre a beszéd jellemző. ■ *Nincsenek beszélő viszonyban*: a) alig ismerik egymást b) haragszanak egymásra.

3. Kifejező. ■ *Beszélő név*: olyan név, amely tartalmával, esetleg hangzásával jellemzi viselőjét. *Kukorica Jancsi és János vitéz egyaránt beszélő név.*

✧ Szin: **1.** *csacsogó, locsogó, előadó, szónokló, tudósító* **3.** *beszédes, sokatmondó*
✧ Ell: **1.** *hallgató*
✧ Etim: A → *beszél* ige származéka.

beszélő II. ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. Olyan személy, aki beszél. *Mindannyian a beszélőre figyeltünk.*

2. (Börtönben, zárdában) látogatásra szolgáló helyiség, illetve az erre szóló engedély. *Voltak nála beszélőn.*

✧ Szin: **1.** *előadó, szónok*
✧ Ell: *hallgató*
✧ Etim: A → *beszél* ige származéka.
✧ Ö: has + beszélő, táv + beszélő

beszély ◆ fn *~ek, ~t, ~e* (régi)

Elbeszélés, novella. *Jókai első beszélyei nagyon tetszettek Petőfinek. A költői beszély a romantika korának kedvelt műfaja volt.*

✧ Szin: *történet,* (régi) *rege*
✧ Etim: A → *beszél* ige nyelvújítás kori származéka.

beszolgáltat ◆◆ ige *~ni* (hivatalos)

1. Az illetékes hatóságnak átad valamit. *Beszolgáltatta a múzeumnak a telkén talált régi pénzeket.*

2. (régi) Kötelezően átad valamit a terménybegyűjtő központnak. *Az 50-es évek elején minden terményt be kellett szolgáltatni.*

✧ Szin: *bead, lead*
✧ Ell: *visszatart*
✧ Etim: Igekötős ige: → *be* + → *szolgáltat*.

beteg I. ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

1. Valamilyen betegségben szenved. *A tanulót hazaküldték az iskolából, mert beteg.* | *Betegre ette magát*: túl sokat evett.

2. Rendellenes működésű. *Beteg az elméje, de a szíve is.*

3. (tréfás) Elromlott, rossz állapotban lévő. *Ezzel a beteg autóval nem merek elindulni.*

4. (választékos) Életképtelen, rossz. *Beteg a társadalom.* (bizalmas) *Beteg ötletei vannak.*

✧ Szin: **1.** *gyengélkedő,* (bizalmas) *nyavalyás, hektikus,* (régi) *kórságos* **3.** (rosszalló) *gyatra, ócska* **4.** (bizalmas) *hektikus* • **1.** *Hálni jár belé a lélek. Nyomja az ágyat. Rossz bőrben van.* (szleng) *Dögrováson van.*

✧ Táj: **1.** *bajos, kólikás, jóltehetetlen*
✧ Ell: **1.** *egészséges, gyógyult*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.
✧ Ö: cukor + beteg

beteg II. ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Beteg személy. *Sok beteg várakozott a rendelőben.*
2. Páciens. *Melyik orvosnak a betege tetszik lenni?*
3. ■ (túlzó) *Betege valaminek*: feldúlt állapotban van valami miatt. *Már szinte betege vagyok az ügynek.*

✧ Szin: **1.** *ápolt,* (bizalmas) *páciens,* (Fv, Őv bizalmas) *paciens*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

betegség ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Az élő szervezet működésében bekövetkező zavar, rendellenesség. *A betegség ágynak döntötte. Fertőző betegségben szenved.*
2. (választékos) Visszásság. *A politikai élet betegségei különösen választások előtt látszódnak.*

✧ Szin: **1.** *fertőzés,vész, járvány, baj, kór,* (bizalmas) *nyavalya, hektika* **2.** *baj,* (választékos) *kór,* (bizalmas) *nyavalya*
✧ Táj: *métely*
✧ Ell: *egészség*
✧ Etim: A → *beteg* melléknév származéka.
✧ Ö: gyermek + betegség, tengeri + betegség

betét ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~je*

1. Díszítésül beillesztett rész. *A ruha elején van egy világosabb színű betét.*
2. Cserélhető alkatrész. *A golyóstoll betétje hamar kifogy.*
3. Lúdtalpbetét. *Betétje miatt nem viselhet szandált.*
4. *(Egészségügyi, tisztasági) betét*: nők által használt higiéniai termék. *Nagyon sok reklám szól a betétek különböző fajtáiról.*
5. (Irodalmi, zenei műben) más jellegű, önálló rész. *A színműben elég sok zenés betét volt.*
6. (Bankban) elhelyezett pénzösszeg. *A takarékpénztár kamatot fizet a betétekért.*
7. Valaminek a használatáért fizetett összeg. *Nem tudja, mennyi a befőttesüveg betétje.*

✧ Szin: **1.** (bútornál:) *berakás,* (idegen) *intarzia* **2.** *bél, belső, belseje* **6.** *bankbetét, takarékbetét* **7.** *üvegbetét*
✧ Etim: Összetétel; → *be* igekötő + *tét*: a → *tesz* ige származéka.

betéve ◆◆◆ hsz

Kívülről, könyv nélkül. *Betéve tudja a szerepét.*

✧ Szin: *emlékezetből, fejből, álmában is* • *Ha álmából felébresztik, akkor is…*
✧ Etim: Összetétel; → *be* igekötő + *téve*: a → *tesz* ige származéka.

betevő ◆◆◆ mn *~k, ~t, –*

A legszükségesebb mennyiségű (ennivaló). *Sokat dolgozik a mindennapi betevő falatért.* (Főnévi használatban:) *Azért hajszolja magát, hogy meglegyen a betevője.*

✧ Szin: *mindennapi, táplálék, eledel*
✧ Etim: Összetétel; → *be* igekötő + *tevő*: a → *tesz* ige származéka.

betlehem ◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. A betlehemi istálló kicsinyített mása a bibliai alakokkal együtt. *A papírból és fából készített kis betlehemet odaállította a karácsonyfa alá.*
2. Betlehemes játék, a betlehemi történet megjelenítése. *Helyenként ma is élő népszokás a betlehem.*

✧ Szin: **2.** *betlehemezés*
✧ Etim: A latin, végső soron héber eredetű *Betlehem* helynév köznevesülésével keletkezett.

betokosod|ik ◆ ige *~ni*

1. (Gabonaszem) beleszárad a pelyva tokjába. *Ez a búzaszem betokosodott.*
2. (rosszalló) Szűk látókörűvé válik. *Ha nem figyelsz a körülötted zajló eseményekre, betokosodsz.*

✧ Szin: **1.** *betokozódik* **2.** (rosszalló) *begyepesedik, elparlagiasodik*
✧ Ell: **1.** *kifakad, felfakad* **2.** *kinyílik*
✧ Etim: Összetétel; → *be* igekötő + *tokosodik*: a → *tok*[1] főnév származéka.

beton ◆◆◆ fn –, *~t, ~ja*

1. Folyami kavicsból, cementből és vízből kevert építőanyag. *Betonból készítették a tartóoszlopokat. Nehéz munka kézzel keverni a betont.* (Jelzőként:) Ebből az anyagból készült. *Beton kerítésoszlopokat állítunk fel.*
2. Ebből az anyagból készült szilárd szerkezet, építmény. *A friss betont vízzel kell locsolgatni, amíg meg nem köt.*

✧ Szin: **2.** *betonozás, betonréteg*
✧ Etim: Francia eredetű nemzetközi szó. Végső forrása azonos → *bitumen* szavunkéval.

betoppan ◆◆ ige *~ni*

Hirtelen, váratlanul belép valahova, valakihez. *Otthon kellett maradnom, mert nem várt vendég érkezett: betoppant hozzánk a rég nem látott nagybátyám. „Ím azonban kelletlen, hivatlan A fiú betoppan; szive égő katlan…”* (Arany J.: Toldi).

✧ Szin: *megérkezik, megjön, ott terem, beállít, benyit, bevetődik, beugrik, betér, beköszön, bekukkant, benéz, befut, beront, berobban* • *Beugrik, mint Bolond Istók Debrecenbe.*

✧ Táj: *betámít, bedöndül, bependül*
✧ Etim: Igekötős ige; → *be* + *toppan*: a → *topog*, → *toppant* igék tövével azonos szótő származéka.

betör ◆◆◆◆ ige ~*ni*
1. Rést, lyukat ütve bever valamit. *Betörték az ablakot.* | *Betörte a fejét*: ütés következtében zúzódás keletkezett rajta.
2. (Állatot) addig idomít, amíg nem engedelmeskedik. *Betörték a vad lovakat.*
3. Lopás, rablás céljából erőszakosan behatol valahová. *Betörtek a szomszédhoz.*
4. (Katonaság) a védelmi vonalon áttörve bejut valahova. *Az ellenség betört a városba.*
5. Nagy erővel hirtelen betódul valahova. *Éjszaka hidegfront tört be az országba.*
✧ Szin: **1.** *kitör, beüt, átlyukaszt* **2.** *megszelídít* **3.** *rabol, fosztogat*
✧ Ell: **2.** *megvadít* **4.**, **5.** *elvonul*
✧ Etim: Igekötős ige: → *be* + → *tör*.

betör|ik ◆◆◆ ige ~*ni*
1. Ütés, nyomás hatására lyukas lesz, bereped. *Betörött az ablaküveg.*
2. (Állat) hozzászokik az engedelmességhez. *Lassan betörik a csikó.*
✧ Szin: **1.** *kitörik, beszakad* **2.** *megszelídül, kezessé válik,* (népi) *megjuhászodik*
✧ Táj: **1.** *befakad*
✧ Ell: **2.** *megvadul*
✧ Etim: Igekötős ige: → *be* + → *törik*.

betörő ◆◆◆◆ fn ~*k*, ~*t*, ~*je*
Valahova lopás szándékával erőszakosan behatoló személy. *Riasztót szereltetett fel a betörők ellen. Betörőt fogott a kutyánk.* (Jelzőként:) *Egy betörő külsejű férfi ólálkodik a ház körül.*
✧ Szin: *rabló, tolvaj, szarka,* (régi) *zsivány, haramia, martalóc*
✧ Etim: A → *betör* ige származéka.

betű ◆◆◆◆◆ fn ~*k*, ~*t*, ~*je*
1. Írásjegy. *Az ny, az sz, a zs kétjegyű betű. Latin betűkkel írunk.* ■ (népi) *Ismeri a betűket*: tud írni, olvasni. • Szólás: *Ebből egy betű sem igaz*: egy szó sem, semmi sem.
2. Írott szöveg. *A betű hatalma a legújabb időkig tartott.* | *Betű szerint értelmez valamit*: a szöveg egyes szavaihoz ragaszkodik.
3. (Nyomdában, írógépen) az írásjegyek fordított képét alkotó formák. *Lekoptak a betűk a régi írógépen.*
✧ Szin: **1.** *betűjel, írásjel,* (rosszalló) *ákombákom, irkafirka* **2.** *írásbeliség, írás*
✧ Ell: **2.** *beszéd*
✧ Etim: Török jövevényszó.
✧ Ö: gyöngy + betű, nagy + betű, varga + betű
☝ ‘Hang’ jelentésben való használata pontatlan.

betűrím ◆ fn
(Irodalmi műben, különösen versben) egymás után álló szavak kezdőhangjainak összecsengése. *Babits Mihály nagyon kedvelte a betűrímeket.*
✧ Szin: *előrím,* (idegen) *alliteráció*
✧ Etim: Összetétel: → *betű* + → *rím*.

betűvetés ◆◆ fn –, ~*t*, ~*e* (népi)
Kézzel való írás. *A betűvetést szülőfalujának iskolájában sajátította el.*
✧ Szin: *kézírás*
✧ Etim: Összetétel; → *betű* + *vetés*: a → *vet* ige származéka.

betűz[1] ◆◆◆ ige ~*ni*
1. Betűnként haladva olvas. *Az első osztályosok először hangosan betűzve olvasnak.*
2. Betűnként ejt valamit. *A nevet betűzte, hogy a telefonban is lehessen érteni.*
✧ Szin: **1.** *szótagol, silabizál, böngész*
✧ Táj: *baggat, becéz*
✧ Etim: A → *betű* főnév származéka.

betűz[2] ◆◆◆ ige ~*ni*
1. Szúró mozdulattal beilleszt valamit valahova. *A szegfűt betűzte a gomblyukába.*
2. (Erős napfény) bejut valahova. *A nap betűz a szobába.*
✧ Szin: **1.** *bedöf, beszúr* **2.** *beragyog, bevilágít, besüt*
✧ Ell: **1.** *kihúz, kifejt*
✧ Etim: Igekötős ige: → *be* + → *tűz*[2].

betyár I. ◆◆◆◆ fn ~*ok*, ~*t*, ~*ja*
1. (régi) Útonálló, fosztogató szegénylegény. *Sok gazdagot kifosztottak a betyárok. Rózsa Sándor híres betyár volt.*
2. Mihaszna fickó. *Kitekerem a nyakát annak a betyárnak.*
3. (Tréfás, kedveskedő megszólításként:) Vásott, csintalan gyermek, illetve nőkkel huncutkodó férfi. *Te kis betyár! Maga nagy betyár!*
✧ Szin: **1.** *rabló, bandita,* (régi) *zsivány, haramia,* (idegen) *gengszter* **3.** (tréfás) *gézengúz,* (bizalmas) *csibész*
✧ Táj: **1.** *járkálóember, járkáló, becsár*

✧ Ell: **3.** (bizalmas) *kisangyal*
✧ Etim: Horvát-szerb jövevényszó.

betyár II. ◆◆◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*
1. (rosszalló) Haszontalan, semmirekellő. *Mondd meg annak a betyár bátyádnak!*
2. (tréfás) Huncut. *Ez a betyár kiskutya mit csinált megint?*
3. (bizalmas) Kínos, rossz. *Betyárul érzem magam. Betyár helyzet volt, amikor felfedezték dolgozatíráskor a puskát.*
✧ Szin: **1.** (rosszalló) *semmiházi, hitvány* **2.** *pajkos, csínytevő* **3.** *keserves, kellemetlen,* (bizalmas) *komisz*
✧ Ell: **1.** *rendes, megbízható* **3.** *jó, kitűnő*
✧ Etim: Horvát-szerb jövevényszó.

betyárbecsület ◆ fn
A cinkos iránt érzett bajtársiasság. *Nem árulja el tettestársát betyárbecsületből.*
✧ Etim: Összetétel: → *betyár* + → *becsület*.

betyárbútor ◆ fn (népi, tréfás)
Magunkkal vihető egyszerű, személyes tárgyak együtt. *Fogta a betyárbútort, és fél óra alatt elköltözött.*
✧ Szin: *holmi,* (népi, tréfás) *cókmók, batyu,* (bizalmas) *hóbelevanc, motyó, cucc*
✧ Táj: *cók, cókamóka, himihumi*
✧ Etim: Összetétel: → *betyár* + → *bútor*.

beugr|ik ◆◆◆◆ ige *~ani*
1. Beleveti magát valamibe. *Beugrott a folyóba.*
2. (bizalmas) Sietve (rövid időre) belép, betér valahova. *Az eső elől gyorsan beugrottunk egy kapu alá.* | *Beugrik valakihez*: rövid látogatást tesz nála. *Beugrottam hozzá egy percre.*
3. (bizalmas) (Rábeszélésre) hirtelen dönt valamiben. *Beugrott egy telekvásárlásba.*
4. (bizalmas) *Beugrik valaminek*: komolyan veszi, elhiszi. *Beugrott a mókának.*
5. (bizalmas) Szerepet hirtelen átvesz és eljátszik. *A beteg főszereplő helyett beugrott a darabba.*
✧ Szin: **1.** *beveti magát* **2.** *bemenekül, besiet, beiszkol valahova; bekukkant valahova, valakihez; felkeres valakit* **3.** *rászánja magát valamire* **4.** (bizalmas) *bedől, felül; bevesz valamit* **5.** *beszáll* • **4.** *Lépre megy.* (bizalmas) *Bekapja a horgot.*
✧ Etim: Igekötős ige: → *be* + → *ugrik.*

beugró ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Falmélyedés. *A beugróban éppen elfér a könyvespolc.*
2. (szleng) Belépti díj, illetve az ezért kapott belépőjegy. *Mennyi a beugró? Szerzett két beugrót a koncertre.*
3. (bizalmas) Előre fizetendő nagyobb összeghányad. *A lakásvásárláskor már a beugró is több millió.*
✧ Szin: **1.** *beszögellés, zug, fülke, alkóv, benyíló* **2.** *jegy,* (bizalmas) *belépő* **3.** *előleg*
✧ Etim: Összetétel; → *be* igekötő + *ugró*: az → *ugrik* ige származéka.

bevál|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Alkalmasnak, megfelelőnek bizonyul valamire. *Beválik igazgatónak.*
2. Valóra válik, beteljesedik. *Jövendölése bevált.*
✧ Szin: **1.** *megfelel,* (szleng) *szuperál* **2.** *beteljesül,* (bizalmas) *bejön, beüt*
✧ Etim: Igekötős ige: → *be* + → *válik*.

bevasal ◆ ige *~ni* (bizalmas)
1. Az utolsó darabig kivasal valamit. *Még aznap este bevasalta a mosott ruhát.*
2. Behajt valakin valamit. *Kíméletlenül bevasalja adósain a tartozást. Most be akarja vasalni rajtam azt az ígéretemet, hogy meghívom hozzánk vendégségbe.*
✧ Szin: **2.** *kierőszakol, kiprésel, kicsikar valakiből valamit*
✧ Etim: Igekötős ige: → *be* + → *vasal*.

bevásárlóközpont ◆◆◆ fn
Több kisebb-nagyobb üzletet, áruházat magában foglaló épület, létesítmény. *A nagyobb bevásárlóközpontokban több étterem, kávéház, mozi, posta, bank működik, és más szolgáltatások is igénybe vehetők.*
✧ Szin: (idegen) *pláza, center*
✧ Etim: Összetétel; *bevásárló*: a → *bevásárol* ige származéka + → *központ*.

bevásárol ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. (Többféle árut, különösen élelmiszert, háztartási cikket) vásárlással beszerez, illetve ilyen vásárlást elintéz. *Szombat délelőttönként bevásároljuk a főznivalót egész hétre. Megyünk a piacra bevásárolni. Bevásároltál már az ünnepekre?*
2. ■ (bizalmas) *(Jól) bevásárol valakivel, valamivel*: csúnyán megjárja vele, csalódik benne. *Jól bevásárolt az új alkalmazottjával, aki többet lóg, mint dolgozik. Alaposan bevásároltunk ezzel a tévével, egy év alatt háromszor kellett javítani.*
✧ Szin: **1.** *megvásárol, megvesz,* (Mv bizalmas) *bevásároz* **2.** *ráfizet valamire;* (szleng) *befürdik* • **2.** *Pórul jár. Rossz vásárt csinál.*
✧ Etim: Igekötős ige: → *be* + → *vásárol*.

bevés ◆◆ ige *~ni*
1. Erősen, mélyen belekarcol, beváj valamit valamibe. *Az ékszerész bevési a gyűrűbe a dátumot. Bevésik a falba a vezeték helyét.*
2. *Bevés valamit az agyába, emlékezetébe stb.*: jól megjegyzi. *A dátumokat jól bevési az emlékezetébe.*

✧ Szin: **1.** *metsz,* (fémbe:) *gravíroz* **2.** *betanul, megtanul,* (idegen) *memorizál*
✧ Ell: **2.** *elfelejt*
✧ Etim: Igekötős ige: → *be* + → *vés*.

bevet ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Beledob valamit valamibe. *Bevetette a horgot a tóba*. | *Beveti magát valamibe*: **a)** beugrik. *Bevetette magát a Dunába*. **b)** nagy lendülettel helyet foglal valahol. *Bevetette magát a fotelba*.
2. ■ *Beveti az ágyat*: beágyaz.
3. (népi) Kemencébe tesz valamit. *Beveti a kenyeret*.
4. Valaminek a vetését elvégzi egy földterületen. *Bevetette a hátsó kertet árpával.*
5. Harcba vezényel valakit, valamit. *Beveti a hadosztályt*.

✧ Szin: **1.** *bedob, behajít* **3.** *betesz, behelyez* **5.** *harcba küld*
✧ Táj: **3.** *bevetél*
✧ Ell: **1.**, **3.** *kiszed, kivesz* **5.** *visszavon, visszahív, visszarendel*
✧ Etim: Igekötős ige: → *be* + → *vet*.

bevétel ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. (Adás-vételből) befolyt pénzösszeg. *Elszámol a bevétellel.*
2. Elfoglalás. *Csellel hajtották végre a vár bevételét.*

✧ Szin: **1.** *hozam, jövedelem, keresmény* **2.** *megszállás*
✧ Táj: **1.** *bejövetel*
✧ Ell: **1.** *kiadás, veszteség* **2.** *feladás*
✧ Etim: Összetétel: → *be* igekötő + → *vétel*.

bevett ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, –*

1. (bizalmas) Általánosan elfogadott, régóta meghonosodott. *Bevett szokásunk az, hogy vizsgák után együtt megyünk fagylaltozni.*
2. (régi) Hivatalosan is elfogadott. *Bevett vallás, több templomuk is épült az országban.*

✧ Szin: **1.** *általános, elterjedt, hagyományos, régi, szokásos, rendszeres* **2.** *elismert, bejegyzett*
✧ Ell: **1.** *szokatlan, új*
✧ Etim: A *bevesz* igekötős ige (→ *be* + → *vesz*) származéka.

bevon ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Vékony rétegben befed, beborít valamit valamilyen anyaggal. *A fotelt puha szövettel akarjuk bevonni. A tortát cukormázzal vonták be.*
2. (Kint levő tárgyat) bevesz, eltesz. *Bevonták a nemzeti zászlót. Vond be az evezőt, húzd be a csónakba! Bevonták a vitorlát, leeresztették és összegöngyölték.*
3. (Pénzt, értékpapírt) kivon a forgalomból. *A lyukas kétfilléreseket már több évtizede bevonták, régen nem használatosak.*
4. *Valakit bevon valamibe*: lehetővé teszi, hogy részt vegyen a közös tevékenységben. *A kicsit is vonjátok be a játékba!*

✧ Szin: **1.** *betakar, beburkol, behúz,* (folyékony anyaggal:) *beken* **4.** *bekapcsol*
✧ Ell: **2.** (zászlót, vitorlát:) *felhúz* **3.** *kibocsát* **4.** *kihagy, kirekeszt, kizár valamiből*
✧ Etim: Igekötős ige: → *be* + → *von*.

bevonul ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (Hadsereg) idegen területre megy, és ellenállás nélkül elfoglalja. *A győztes sereg bevonult a városba. Napóleon csapataival bevonult az égő Moszkvába.*
2. Ünnepélyes lassúsággal bemegy valahova. *A bíróság bevonul a tárgyalóterembe. Sértődötten bevonult a szobájába.*
3. (kissé régi) Katonai szolgálatba áll. *Az újoncok ősszel vonulnak be. A bátyám is bevonult katonának.*

✧ Szin: **1.** *benyomul,* (népi) *bemasírozik* **3.** (népi) *berukkol*
✧ Ell: **1.**, **2.** *kivonul* **3.** *leszerel,* (régi) *obsitot kap*
✧ Etim: Igekötős ige: → *be* + → *vonul*.

bezárólag ◆◆ hsz (hivatalos)

A végső határként megjelölt időpontot, életkort is beleértve. *Az utazási bérlet a következő hónap 5-ig bezárólag érvényes, 5-én tehát még használható. Négyéves korral bezárólag ingyenes a belépés.*

✧ Szin: *beleszámítva*
✧ Etim: A *bezár* igekötős ige (→ *be* + → *zár*[1]) megszilárdult ragos alakulata.

bezupál ◆ ige *~ni* (régi, bizalmas)

Hivatásos katona lesz. *Sorkatonai szolgálata leteltével bezupált, továbbszolgálatra jelentkezett.*

✧ Táj: *bezsupáz, bezupázik*
✧ Ell: *leszerel*
✧ Etim: Igekötős ige; → *be* + *zupál*: a német eredetű *zupa* ‘rántott leves’ főnév származéka.

bezzeg ◆◆◆◆ hsz

(Szembeállítás nyomósítására:) *Akkor hősködtél, most bezzeg hallgatsz! „De a kocsma bezzeg hangos”* (Petőfi S.: Falu végén kurta kocsma).

✧ Szin: *annál inkább, pedig, persze*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szótő megszilárdult ragos alakulata.

bezsebel ◆◆ ige *~ni* (bizalmas, rosszalló)

1. (Anyagi vagy erkölcsi hasznot, elismerést) jogtalanul elfogad. *Szemrebbenés nélkül bezsebeli a csúszópénzt. Fülig érő szájjal zsebelte be a dicséretet, holott az nem is őt illette volna meg.*

2. A zsebébe dug valamit. *Az asztalon heverő cukorkákat mind bezsebelte.*

✧ Szin: **2.** *zsebre vág, zsebre tesz,* (bizalmas) *besöpör*

✧ Etim: Igekötős ige; → *be* + *zsebel*: a → *zseb* főnév származéka.

biankó ◆ mn *~k, ~t, ~ja*

Üres, illetve nem minden adatot tartalmazó (okirat, csekk, űrlap). *Aláírt egy biankó meghatalmazást, amire nem írta rá a meghatalmazott nevét.*

✧ Szin: *kitöltetlen*

✧ Ell: *kitöltött*

✧ Etim: Olasz eredetű német jövevényszó.

bibe[1] ◆ fn *~k, ~t, ~je* (bizalmas, kissé régi)

1. Valaminek sebezhető, támadható pontja. *Rájött, hogy hol van a dolog bibéje.*

2. Valakinek a gyengéje, gyenge oldala, szeszélye. *„Ármány-adta Péterkéje! Még mi nem volt a bibéje!”* (Vörösmarty M.: Petike)

3. Kis seb, apró sérülés, kisebb fájdalom, baj. *Fáj a bibéd?*

✧ Szin: **1.** (bizalmas) *bökkenő, bibi* **2.** (bizalmas) *valakinek a bibije,* (választékos) *valakinek az Achilles-sarka* **3.** (bizalmas) *bibi*

✧ Etim: Valószínűleg egy hangfestő eredetű szótő főnevesült melléknévi igeneve, esetleg a → *bibi* főnév szóhasadással elkülönült párja.

bibe[2] ◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

Virágon a virágport felfogó képződmény. *A méhek a virágok bibéire szállva gyűjtik a nektárt.*

✧ Etim: Valószínűleg egy hangfestő eredetű szótő főnevesült melléknévi igeneve, esetleg a → *bibi* főnév szóhasadással elkülönült párja.

bíbelőd|ik ◆◆◆ ige *~ni*

Lassan, aprólékosan, türelmesen foglalatoskodik valamivel. *Sokat bíbelődik a bélyeggyűjteményével. Nem szívesen bíbelődik a főzéssel.*

✧ Szin: *pepecsel, babrál, bajlódik, vesződik,* (kissé rosszalló) *piszmog, vacakol*

✧ Táj: *babirgál, bibirkál, birgelődik, maszmákol*

✧ Etim: Hangfestő eredetű szó.

bibi ◆◆ fn *~k, ~t, ~je* (bizalmas)

1. Kisebb seb, sérülés, fájdalom. *Mitől van a bibi a kezeden?*

2. Valaminek sebezhető, támadható pontja. *Van egy bibije az ügynek.*

✧ Szin: **1.** (bizalmas, kissé régi) *bibe* **2.** *gyenge pontja valaminek,* (bizalmas, kissé régi) *bibe*

✧ Etim: Gyermeknyelvi szó, talán a → *bibe*[1] főnév szóhasadással elkülönült párja.

bíbic ◆ fn *~ek, ~et, ~e*

Mocsaras helyeken élő, galamb nagyságú, hegyes bóbitájú, éles hangú költöző madár. *„Fölkereste fészkét a réti madárnak, Szárcsa-, vadrucának, bíbicnek, sirálynak”* (Arany J.: Toldi).

✧ Szin: (népi) *bíbicmadár*

✧ Táj: *libuc, bibóc*

✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó.

☝ A *bíbic* jellegzetes hangját a *jajgat* igével fejezzük ki.

bibircsók ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

Szemölcsszerű kinövés a bőrön. *Az öregember arca és nyaka tele van barna és vöröses bibircsókokkal, némelyiken szőr is nő.*

✧ Szin: *szemölcs,* (bizalmas) *bigyó*

✧ Táj: *bibircsó, bibircs*

✧ Etim: A → *búb* főnévvel azonos eredetű, a → *buborék* főnévvel összefüggő, önállóan nam adatolható szótő származéka.

biblia ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. (Tulajdonnévként:) A zsidó és a keresztény vallás szent könyve, illetve ennek egy példánya. *Esténként a Bibliát olvassa. Egy bőrkötéses Bibliát kapott ajándékba.*

2. Valaki számára feltétlen tekintélyű könyv. *József Attila verseskötete mindig vele van, az az ő bibliája.* ■ (tréfás) *Az ördög bibliája*: kártya.

✧ Szin: **1.** *Szentírás, Ó- és Újszövetség, Ó- és Újtestamentum, a könyvek könyve* **2.** *szentírás*

✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

☝ Könyvcímként, illetve szent könyvként nagybetűvel írjuk, közszóként (2. jelentés) azonban kicsivel, ahogy a *Szentírás, szentírás* szinonimát is.

bibliográfia ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen)

1. Könyvek, írásművek rendszerezésével foglalkozó tudomány. *A könyvtárosok a bibliográfiát is tanulják.*

2. Egy kérdésről, szerzőről írt könyvek, cikkek együttese. *Összeállítja a korszak nyelvészeti bibliográfiáját, vagyis az ilyen tárgyú művek jegyzékét.*

3. Írásmű forrásait felsoroló jegyzék. *A dolgozat végén a bibliográfiában fel kell sorolni a megírásához felhasznált könyveket, folyóiratcikkeket.*

✧ Szin: **1.** *könyvészet* **2.** *dokumentáció* **3.** *irodalom, szakirodalom, irodalomjegyzék, forrásjegyzék*

✧ Etim: Görög eredetű nemzetközi szó.

bíbor ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* vagy *~ja*

1. A vörös szín mély árnyalata. *A festő szívesen használja a bíbort a hajnal és a naplemente ábrázolására. „Bús donna barna balkonon mereng a bíbor alkonyon”* (Babits M.: Messze… messze…).

2. Az ókori föníciaiak és rómaiak által használt, a bíborcsigákból nyert drága festék. *Az előkelő urak bíborral festett tógát viseltek.*

3. Ezzel festett finom kelme. *A bíbor az ókorban a királyi méltóság jelképe volt. II. Konsztantinosz bizánci császár a X. században az előkelő „bíborbanszületett” megnevezést viselte.*

✧ Szin: **1.** *bíborvörös, bíborpiros, bíborszín, skarlátpiros, kármin, kárminpiros, bordó, lilásvörös,* (régi) *karmazsin, karmazsinpiros, karmazsinvörös*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű szó, talán a → *báb* főnév származéka.

bíboros I. ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

A katolikus egyházban rangban a pápa után következő főpap. *A bíborosokat a pápa nevezi ki.*

✧ Szin: (idegen) *kardinális,* (régi) *bíbornok*

✧ Etim: A → *bíbor* főnév származéka.

bíboros II. ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Bíborosi rangot viselő. *A bíboros érsek celebrálta a szentmisét.*

2. (választékos) Bíborvörös. *Naplementekor bíboros az ég alja.*

✧ Szin: **2.** *bordó, lilásvörös,* (választékos) *bíborszín*

✧ Etim: A → *bíbor* főnév származéka.

biccent ◆◆◆ ige *~eni*

(Köszönésképpen vagy egyetértése jeléül) fejét kissé előre billenti. *Alig üdvözölt, csak felém biccentett.*

✧ Szin: *bólint*

✧ Etim: Hangfestő eredetű szó.

bicebóca ◆ mn *~k, ~t, ~n* (népi, tréfás)

Bicegve járó, járás közben jobbra-balra billegő. *Az állatorvos kertjében egy madárházban lábadozik egy bicebóca kánya.* (Főnévi használatban:) *Amikor a testvérem eltörte a lábát, az osztálytársai kedveskedve „kis bicebócának” nevezték.*

✧ Szin: *sánta, sántikáló, bicegő,* (hivatalos) *mozgássérült, mozgáskorlátozott, járáshibás*

✧ Táj: *batla, böcöri, bice, csámpás, csötölő, csötölős, döce*

✧ Etim: Összetétel, ikerszó; *bice* ‘sánta’: a → *biceg* igével rokon, hangfestő eredetű szó + *bóca*: a *bice* mély hangrendű alakváltozata.

biceg ◆◆◆ ige *~ni*

1. Kissé sántít. *A jobb lábára biceg.*

2. Tehertől, vagy attól való szabadulástól egyik oldalára billen. *Az a szék biceg, ne ülj rá!*

3. (választékos) Akadozik. *Itt egy kicsit biceg a vers ritmusa.*

✧ Szin: **1.** *sántikál, húzza a lábát*, (népi) *biccent* **2.** *inog, billeg,* **3.** (választékos) *botladozik, döcög*

✧ Táj: **1.** *gyökint, libellál*

✧ Etim: Hangfestő eredetű szó.

bicepsz ◆ fn *~ek, ~et, ~e*

A behajlított felsőkar kidomborodó izma. *Megcsodálták a súlyemelő erős bicepszét.*

✧ Szin: *karizom,* (bizalmas) *muszkli,* (népi) *béka*

✧ Táj: *malac, malacka*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

bicikli ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

Kerékpár. *Biciklivel megyünk kirándulni. A kisgyermekek háromkerekű biciklijén elöl egy kerék van, hátul kettő.*

✧ Szin: (bizalmas) *bringa, bicaj, bicó, canga,* (régi) *velocipéd,* (népi) *vasparipa, drótszamár*

✧ Táj: *bificli, picikli, vicikli, cikli*

✧ Etim: Angol eredetű német jövevényszó.

bicsakl|ik ◆ ige *~ani*

Nem kívánt, rossz irányba hajlik, fordul. *Ahogy lelépett a lépcsőről, nagyot bicsaklott a bokája, majdnem kifordult. Izgalmában nagyokat bicsaklik a hangja. Mostanában sokat bicsaklik a nyelve, sokat bakizik.* (átvitt) *Itt bicsaklott egyet az írás gondolatmenete.*

✧ Szin: (a beszéd, a nyelv:) *akadozik,* (a gondolatmenet:) *zökken*

✧ Etim: Hangfestő eredetű szó.

☝ Felszólító módú alakja: *bicsakoljon* vagy (ikesen ragozva, választékosan) *bicsakoljék.*

bicsérdista ◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Kizárólag nyers növényi táplálékot fogyasztó vegetáriánus. *Bicsérdista lévén nem eszik sem húst, sem tojást, sem tejterméket, de még kenyeret sem.* (Jelzőként:) *Bicsérdista életmódot folytat már tíz éve.*

✧ Etim: *Bicsérdi* Béla vezetéknevének származékából keletkezett főnevesüléssel.

bicska ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Behajtható pengéjű zsebkés. *Fanyelű bicskával hegyezte ki a nyársakat a szalonnasütéshez. Az én bicskámon olló és dugóhúzó is van.* • Szólás: *Kinyílik tőle a bicska az ember zsebében*: felháborító (dolog). | *Beletörik a bicskája*: kudarcot vall vele.

✧ Szin: (népi, tréfás) *bicsak, bugyli, bugylibicska,* (tréfás) *békanyúzó,* (szleng) *halef*

✧ Táj: *kusztora, csuklibicska, bizsók*

✧ Etim: Vitatott eredetű. Vagy török jövevényszó, vagy a török vagy olasz eredetű *bicsak* ‘bicska’ főnév származéka.

✧ Ö: bugyli + bicska

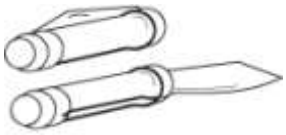

bicskanyitogató ◆ mn *~k, ~t, ~an*

1. (bizalmas) Felháborító, dühítő (dolog). *Láttad tegnap? Már megint bicskanyitogatóan viselkedett.*

2. (tréfás) Rossz minőségű, nagyon savanyú (bor). *Valami bicskanyitogató borral kínált meg minket, alig tudtuk meginni.* (Főnévi használatban:) *Hiába kínálgatta a bicskanyitogatóját, senki sem kért belőle.*

✧ Szin: **1.** *botrányos, tűrhetetlen* **2.** (bizalmas) *komisz, ecetes*

✧ Etim: Összetétel; → *bicska* + *nyitogató*: a → *nyit* ige többszörösen képzett származéka.

bidé ◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

Az altest zuhanyozására való mosdó. *A WC-kagyló mellé bidét is építtetett a fürdőszobájukba.*

✧ Etim: Francia eredetű nemzetközi szó.

biedermeier I. ◆◆ fn –, *~t, ~e* (idegen)

A XIX. század első felében Európában elterjedt művészeti irányzat, amely a polgárság érzésvilágát, ízlését testesítette meg. *A biedermeier egyik központja Bécs volt.*

✧ Etim: Német jövevényszó.

☝ Kiejtése: [bídermejer].

biedermeier II. ◆◆ mn *~ek, ~t,* – (idegen)

1. E stílus jegyeit mutató. *Nekem tetszenek a biedermeier bútorok.*

2. E stílusban alkotó (művész). *A biedermeier költők versei érzelmesek.*

✧ Etim: Német jövevényszó.

bifláz ◆ ige *~ni* (tréfás, bizalmas)

Értelmezés nélkül kívülről tanul valamit. *Már egy órája biflázza a verset.*

✧ Szin: *betanul*, (bizalmas) *magol, bevág,* (választékos) *emlékezetébe vés,* (idegen) *memorizál*
✧ Etim: Német jövevényszó.

bigott ◆◆ mn *~ak, ~at, ~ul* vagy *~an* (rosszalló)
Megszállottan, vakbuzgón vallásos. *Nagyanyám a szomszédait bigott katolikusoknak tartotta.*
✧ Szin: *szenteskedő,* (idegen) *fanatikus,* (bizalmas) *szentfazék*
✧ Etim: Francia eredetű német jövevényszó.
☝ A *t*-vel kezdődő toldalékokat úgy kapcsoljuk hozzá, hogy a három *t* közül egyet elhagyunk: *bigottal.*

biggyeszt ◆◆ ige *~eni*
1. *Ajkát biggyeszti*: fitymálóan kifelé görbítve előre tolja. *Ha valamit magyarázok neki, csak az ajkát biggyeszti, nemigen hallgat rám.*
2. (bizalmas) (Kis, könnyű tárgyat) kissé fitogtatva valahova tesz. *Az új melltűt feltűnően a blúzára biggyeszti. Orrára biggyeszti szemüvegét.*
3. (bizalmas) (Kiegészítésül) kissé fontoskodva valahova csatol valamit. *Mindig a neve elé biggyeszti a dr.-t. Kézjegyét az irat margójára biggyesztette.*
✧ Szin: **2.**, **3.** *illeszt, helyez*
✧ Etim: Hangfestő eredetű szó.

bigyó ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (bizalmas)
1. Apró, rendszerint olcsó tárgy, alkatrész. *Az a kis bigyó hiányzik a szerkezetből, azért nem működik. Add nekem azt a kis bigyót a karkötődről, úgy tetszik!*
2. Olyan tárgy vagy dolog, amit nem tudunk vagy nem akarunk megnevezni. *Mi a bigyó az ott, a földön?*
✧ Szin: **1.** *függő, csecsebecse, fityegő,* (bizalmas) *mütyür, mütyürke,* (szleng) *ketyere, bizgentyű* **2.** (bizalmas) *micsoda, izé, mifene*
✧ Táj: **1.** *bigyegő*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán szóhasadással különült el a → *bogyó* főnévtől.

bika ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Hím szarvasmarha. *Csak Toldi tudta megfékezni a megvadult bikát.*
2. A vadon élő nagyobb kérődzők hímje. *A szarvasvadászaton szép, nagy agancsú bikát lőttek.*
3. (bizalmas) Erős és nemileg gátlástalan férfi. *Ő a falu bikája.*
4. (Tulajdonnévként:) Az állatöv egyik csillagképe, amelyben a hold április 20. és május 20. között tartózkodik, illetve ennek a jele. *A Bika jegyben született emberekkel nehezen tudok szót érteni.* ■ (bizalmas) *Bika vagyok*: ebben a jegyben születtem.
✧ Szin: **3.** (bizalmas) *csődör*
✧ Etim: Honfoglalás előtti török jövevényszó.
✧ Ö: bölöm + bika

bikini ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
1. Kétrészes női fürdőruha. *Jó alakja van, nyugodtan hordhat bikinit.*
2. Csípőig érő női bugyi. *Bikinit kér vagy tangát?*
✧ Szin: **2.** *csípőbugyi*
✧ Etim: *Bikini* szigetének nevéből köznevesült nemzetközi szó.

biléta ◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. (népi, régi) Belépőjegy. *Bilétát vált a cirkuszi előadásra. Csak a mozi előtt vette észre, hogy otthon felejtette a bilétákat.*
2. (bizalmas) Sorszámozott fém-, műanyag vagy papírlapocska. *Az uszodában bilétát adnak, amelynek a számát felírják az öltözőszekrény vagy a kabin ajtajának belső oldalára.*
✧ Szin: **1.** *jegy, belépő*
✧ Etim: Francia, végső soron latin eredetű nemzetközi szó.

bili ◆◆ fn *~k, ~t, ~je* (bizalmas)
Éjjeliedény. *Bilire szoktatja a gyereket.*
✧ Szin: (gyermeknyelvi) *bilike*
✧ Táj: *bigyó, pudli, bimbi, serbli*
✧ Etim: Szórövidüléssel keletkezett a német eredetű *serbli ~ serbeli* ‘éjjeliedény’ főnévből.

biliárd ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
Zöld posztóval bevont, keretes asztalon dákóval és golyókkal játszott játék. *A biliárd is izgalmas, de én a tekézést jobban kedvelem.*
✧ Etim: Francia eredetű nemzetközi szó.
☝ Régies írásmódja: *billiárd.*

biliárdszalon ◆◆◆ fn

Vendéglátóhely, ahol biliárdot lehet játszani ehhez berendezett teremben, helyiségben. *A bátyám a barátaival legszívesebben egy biliárdszalonban tölti a szabadidejét.*

✧ Szin: *biliárdklub*

✧ Etim: Összetétel: → *biliárd* + → *szalon.*

bilincs ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Kézre vagy lábra kapcsolható, a szabad mozgást gátló fémpánt vagy -karika. *Csattan a bilincs a betörő csuklóján.* ■ (választékos vagy régi) *Bilincsbe ver valakit*: letartóztat, elfog, börtönbe zár.

2. Csavarral rögzíthető, abroncsszerű szerkezet, amellyel építőelemeket, csöveket, vezetékeket kapcsolnak össze, illetve kötelet rögzítenek. *A locsolócsövet bilinccsel rögzítette a csaphoz, hogy a vízsugár erejétől le ne csússzon.*

✧ Szin: **1.** *rabbilincs, rablánc, lánc,* (szleng) *karkötő*, *karperec*, (régi) *kurtavas, béklyó*

✧ Táj: *bölincs, vas*

✧ Etim: Honfoglalás előtti török jövevényszó.

billeg ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Ide-oda mozog, erre-arra hajlik, többször billen. *Ha billeg az asztal, kilötyög a bor. Nézd, milyen mulatságosan billeg a kutya füle!*

2. (népi) Testét kissé himbálva lépked. *A fiatal nő hazafelé billegett.*

✧ Szin: **1.** *inog, imbolyog, himbálózik, hajladozik, hintázik, dülöngél*

✧ Táj: *billög, büllög*

✧ Etim: Hangfestő eredetű szó, a → *ballag* ige magas hangrendű párja.

billen ◆◆◆◆ ige *~ni*

Hirtelen mozdul egyet egyik irányból a másikba. *A létra a festékes vödörrel együtt a fal felé billent. Ahogy elszunyókált ültében, a mellére billent a feje.*

✧ Szin: *megdől, dől, lendül, hanyatlik, csuklik, nyaklik*

✧ Etim: Hangfestő eredetű szó, töve azonos a → *billeg* ige tövével.

billentyű ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. Kis kétkarú emelő, illetve (számítógép billentyűzetén) nyomógomb, amely lenyomás után visszaugrik eredeti helyzetébe. *Leütött egy billentyűt a zongorán. Beragadt az írógép egyik billentyűje. Nyomd meg az „escape" billentyűt!*

2. Szívben a kamrákat záró hártyaszerű képződmény. *Műtéttel kellett helyreállítani a billentyűk működését.*

✧ Szin: **1.** *nyomógomb, kapcsológomb,* (régi) *emeltyű,* (idegen) *taszter*

✧ Etim: A → *billen* ige származéka.

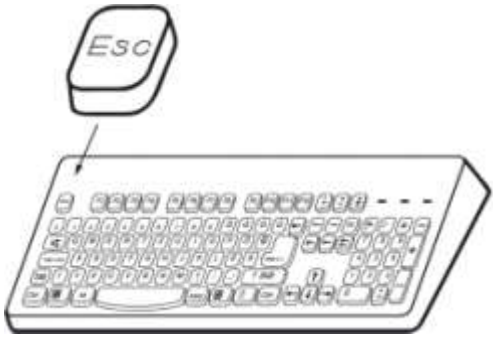

billentyűzet ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Valamely billentyűkkel működtethető szerkezet, hangszer része, a billentyűk összessége. *A zongora billentyűzetét lecsapható fedél védi a portól. A régi írógépek billentyűzetén nem mindig voltak magyar ékezetes betűk: hosszú í, ő, ű.*

2. A számítógép vezérlését billentyűkkel lehetővé tevő önálló kiegészítő eszköz. *A modern billentyűzeten kényelmesen megtámaszthatja az ember a kézfejét.*

✧ Szin: (idegen) *klaviatúra, tasztatúra*

✧ Etim: A → *billentyű* főnév származéka.

billikom ◆ fn *~ok, ~ot, ~a* (régi)

Üvegből, kristályból vagy fémből készült nagyobb serleg. *A lakomázó urak fenékig ürítették a súlyos billikomokat.*

✧ Szin: (régi) *kupa, kehely, pohár*

✧ Etim: Német jövevényszó.

billió ◆◆ tőszn

Milliószor millió. *Egy fényév kb. 9,5 billió km.*

✧ Etim: Francia eredetű német jövevényszó.

☝ A franciában és az amerikai angolban a *billion* jelentése: ‘milliárd’.

billog ◆ fn *~ok, ~ot, ~ja* (népi, régi)

1. Bőrre sütött megkülönböztető jegy, bélyeg. *Minden gazda a saját billogjával jelölte meg a marháit. Régen billogot sütöttek a megátalkodott bűnözőre is.*

2. Bélyegzővas. *A billogot megforrósítva nyomták oda az állat bőréhez.*

✧ Szin: **1.** *jel, jelzés,*(idegen) *stigma*

✧ Táj: *bilyog, billeg*

✧ Etim: A → *bélyeg* főnévvel azonos eredetű, szláv vagy honfoglalás előtti török jövevényszó.

bimbó ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* vagy (régi) *bimbaja*

1. Fejlődő, ki nem nyílt virág. *Csupa bimbó a muskátli. Nyílik a rózsa bimbója.*

2. Kis kidudorodás az emlő közepén. *A szoptató kismamának nagy gondot kell fordítania az egész emlő, de különösen a bimbó bőrének az ápolására.*

✧ Szin: **2.** *mellbimbó, emlőbimbó, csecsbimbó*

✧ Táj: *bingó*

✧ Etim: Egy ismeretlen eredetű szótő származéka. A tő összefügghet a → *bomlik*, → *bont* igékkel.

biogazdálkodás ◆◆ fn –, *~t, ~a*

1. A természeti környezettel összehangolt, annak megóvására törekvő gazdálkodás szemlélete és gyakorlata. *A biogazdálkodás fontos eleme a hulladékok újrahasznosítása és a környezetet nem szennyező energiaforrások, például a szélerőművek alkalmazása.*

2. (A növénytermesztésben és az állattenyésztésben:) Szennyezetlen talajon, az emberi szervezetre káros vegyszerek nélküli gazdálkodás. *A biogazdálkodás során természetes módszerekkel védekeznek a növények kártevői ellen.*

✧ Szin: *ökológiai gazdálkodás*

✧ Etim: Összetétel; *bio*: görög eredetű nemzetközi szó + *gazdálkodás*: a → *gazdálkodik* ige származéka.

☝ A *bio-* összetételi tag a köznyelvben és a szaknyelvekben nem vált önállóvá szóvá, ezért idegen elemként rövid *o*-val írjuk.

biográfia ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen, választékos)

Valakinek az életéről és tevékenységéről szóló mű. *Egy-egy klasszikus magyar íróról és költőről több biográfiát is írtak az irodalomtudósok.*

✧ Szin: *életrajz*

✧ Etim: Görög eredetű nemzetközi szó.

biológia ◆◆◆◆ fn –, *~t, ~ja* (idegen)

1. Az élő természetet, életet, életjelenségeket vizsgáló tudományok összessége. *Nagyapám a biológia nagy tekintélyű tudósa volt.*

2. Ez mint iskolai tantárgy. *A második óra ma biológia.*

✧ Szin: **1.** *élettudomány, élettan* **2.** *élővilág*, (régi) *természetrajz, természetismeret,* (szleng) *biosz, dögtan*

✧ Etim: Görög eredetű nemzetközi szó.

bír ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Képes valamit tartani, vinni. *Szegény kisgyerek alig bírja azt a nagy táskát.* | *Jól bírja magát*: jó erőben van, erős.

2. Képes elviselni, tűrni valamit. *Jól bírja a hideget, az éhezést.*

3. (bizalmas) Szeret, kedvel valakit, valamit. *Nagyon bírják őt a társai.*

4. Képessége, ereje van arra, hogy valamit megtegyen. *Nem bírok többet futni.* | *Bírja valamivel*: győzi vele. *Bírja erővel a versenyt.* | *Bír valakivel, valamivel*: meg tudja fékezni, kordában tudja tartani. *Nem bírok ezzel a rossz gyerekkel.* • Szólás: *Bírja cérnával*: van türelme hozzá. • Közmondás: *Aki bírja, marja*: az erősebb, az erőszakosabb győz.

5. Rávesz valakit valamire. *Végre sikerült elhatározásra bírni.*

6. (régi, választékos) Birtokol, magáénak mondhat valamit. *Most az unokái bírják az ősi házat. Elmondhatom, hogy bírom a barátságát és a bizalmát.*

7. (ritka) *Bír egy nyelvet*: érti és beszéli. *Az angolon kívül a németet is bírja.*

✧ Szin: **1.** *elbír* **2.** *kibír, eltűr, kiáll, áll* **3.** *szível; tetszik valakinek valaki, valami;* (szleng) *csíp, komál* **4.** *tud* **5.** *rábeszél, rábír* **6.** *birtokában van valami; rendelkezik valamivel* **7.** *tud*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán honfoglalás előtti török jövevényszó.

☝ Hosszú í-vel ejtjük és írjuk. A régebbi hivatalos nyelvben használatos *bír valamivel* szókapcsolat általában nem valóságos birtoklást, hanem valamely tulajdonság meglétét fejezi ki: *jelentőséggel bír, nagy fontossággal bír valami.* Ezeket ma már inkább egyszerűbben fogalmazzuk: *jelentős, nagyon fontos valami.*

bírál ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Értékelő ítéletet, véleményt mond valamiről. *Még nem tudjuk, ki fogja bírálni a benyújtott pályamunkákat.*
2. (rosszalló) Elítélően szól valamiről, kritizál valamit, valakit. *Mindenben hibát keres, örökösen csak bírál.*
3. (Műalkotást, írásművet) elemez és megállapítja az értékét. *A lapokban bírálták a filmet.*
✧ Szin: **1.** *értékel, minősít, véleményez* **2.** *kifogásol, rosszall, helytelenít,* (bizalmas) *leszól, kiveséz, ledorongol* **3.** *bírálatot, kritikát mond* vagy *ír valamiről*
✧ Etim: A → *bíró* főnév származéka.

bíráskod|ik ◆◆◆ ige *~ni*
1. Bíróként működik, peres ügyekben ítélkezik. *Huszonöt éve bíráskodik a megyei bíróságon. Szigorúan bíráskodik.*
2. Igazságot tesz valakik között, kéretlenül ítéletet mond valaki fölött. *Ha veszekednek a gyermekei, sohasem bíráskodik köztük. Ne bíráskodj fölöttem!*
3. Sportmérkőzést bíróként vezet. *Már csak hobbiból bíráskodik a helyi futballmeccseken.*
✧ Szin: **1.** (régi) *törvénykezik, törvényt ül,* **2.** *igazságot oszt*
✧ Etim: A → *bíró* főnév származéka.

birizgál ◆◆ ige *~ni* (bizalmas)
1. Piszkál, kapirgál valamit. *Idegességében a haját birizgálja. Óra alatt mindig az előtte ülőt birizgálja, és ezzel bosszantja.*
2. Nyugtalanít valami valakit. *Állandóan az birizgál, vajon igaz-e, amit hallottam.*
3. (Valamely ügyet) felelevenít, feszeget. *Jobban teszed, ha nem birizgálod ezt a kérdést.*
✧ Szin: **1.** (bizalmas) *fogdos, abajgat, babrál; nyúlkál valamihez; játszik valamivel* **2.** *aggaszt* **3.** *firtat,* (bizalmas) *megpiszkál, piszkálgat*
✧ Táj: *birizgél, babrikál, bizgat, bizerget*
✧ Etim: Hangfestő eredetű szó.

birka ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Juh. *A puli beterelte a birkákat a karámba.*
2. Ennek húsa. *Olyan paprikást kerekített birkából, hogy mindenki megnyalta utána a tíz ujját.*
3. (gúnyos) Rendkívül ostoba vagy túlzottan türelmes ember. *Hiába magyarázok ennek a birkának.* (Jelzőként:) *Ez a birka sofőr már a huszadik gyalogost engedi át.* • Szólás: *Türelmes, mint a birka*: nagyon türelmes. | *Úgy viselkedik, mint a kerge birka*: esztelenül forog, forgolódik, vagy fejetlenül kapkod.
✧ Szin: **3.** *jámbor* • **3.** *Fát lehet vágni a hátán.*
✧ Táj: **1., 2.** *birge, birke, bürge*
✧ Etim: Vitatott eredetű szó. Vagy cseh jövevényszó, vagy a *berreg* igével összefüggő hangutánzó eredetű szó.
☝ Eredetileg a külföldi eredetű, finomgyapjas juh elnevezése a *birka*. A *birka* és a *juh* szó használatáról lásd még a *juh* szócikket!

birkóz|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. (Két személy) küzd oly módon, hogy egymás testét, végtagjait megragadva igyekeznek a másikat a földre teperni. *Nem haragszanak egymásra, csak időtöltésül birkóznak.*
2. Sportszerűen űzi a birkózást. *A fiú egyesületben birkózik.*
3. (választékos) Küzd valamivel vagy valami ellen, igyekszik úrrá lenni rajta. *Órákig birkózott a viharral a nyílt tengeren. Régóta birkózik ezzel a problémával.*
✧ Szin: **1.** *dulakodik, tusakodik, birokra kel, ölre megy* **3.** (választékos) *hadakozik*
✧ Táj: *birakozik, győzködik, küzdölődik, ölekedik*
✧ Etim: A → *bír* ige származéka.

bíró ◆◆◆◆◆ fn *~k* vagy *bírák, ~t, ~ja* vagy *~bírája*
1. Az igazságszolgáltatásban tárgyaló és ítéletet hozó személy. *A perben pártatlan bíró döntött.*
2. (régi) A községi elöljáróság feje. *A falu bíráját három évre választották.*
3. Sportversenyen a szabályok betartására ügyelő és az eredményt megállapító személy. *A bíró helyesen döntött a büntetőrúgás megítélésében. A vívásban négy bíró ügyel a szabályok betartására.*
✧ Szin: **1.** *ítélőbíró,* (régi) *törvénytevő, törvénylátó* **3.** *játékvezető, mérkőzésvezető, versenybíró, döntőbíró*
✧ Etim: A → *bír* ige főnevesült melléknévi igeneve.
✧ Ö: vonal + bíró
☝ A *bírák, bírája* alak régies és választékos a *bírók, bírója* változathoz képest. Nincsen azonban *bíra* alapforma!

birodalom ◆◆◆◆◆ fn *birodalmak, birodalmat, birodalma*
1. Nagy kiterjedésű állam, amely más országokat is uralma alatt tart. *A brit birodalom a II. világháború után pár év alatt felbomlott.*
2. Monarchikus állam, amelynek császár az uralkodója. *A Római Birodalom hanyatlása a Krisztus utáni évszázadokban kezdődött.*
3. (választékos) Az a hely, ahol valaki (korlátlanul) kedvére élhet, cselekedhet. *A könyvtár az ő birodalma.*
4. (választékos) Valaminek a sajátos világa, képzeletbeli helye. *Ilyesmi csak a mesék birodalmában létezik.* ■ *A holtak birodalma*: alvilág.
✧ Szin: **1.** *világhatalom, államközösség,* (régi) *impérium*
✧ Etim: A → *bír* főnév származéka.

birok ◆◆◆ fn (csak *-ra* ragos alakban)

■ *Birokra kel*: birkózni kezd. *Birokra kelt a két fiú, melyikük az erősebb.* | (átvitt, választékos) *Birokra kel valamivel*: igyekszik felülkerekedni valamin. *Birokra kel saját lustaságával.*

✧ Etim: Szóelvonással keletkezett a → *birkózik* igéből.

bíróság ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Igazságügyi, ítélkezési, döntési joggal rendelkező hatóság, testület. *Panaszával bírósághoz fordult.* ■ *Bíróság elé állítanak valakit*: vádat emelnek ellene.

2. Ennek hivatali helye, épülete. *Délután a bíróságon lesz dolgom.*

✧ Szin: (régi) *törvényszék, ítélőszék, törvény, ítélőtábla*

✧ Etim: A → *bíró* főnév származéka.

birs ◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Alma vagy körte alakú, halványsárga, illatos, fanyar gyümölcs. *A nagymamám birsből finom befőttet és birsalmasajtot készít.*

2. Ezt termő fa. *Ki kellett vágni a birset.*

✧ Szin: *birsalma* vagy *birskörte*

✧ Táj: *birsóka, birisalma, bisalma, béresalma*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

bírság ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

Jogsértés esetében kirótt pénzbüntetés. *Nem kapcsolta be a biztonsági övét, s ezért tízezer forint bírságot fizetett.*

✧ Szin: *pénzbírság, büntetés,* (Fv bizalmas) *pokuta,* (régi) *bírságpénz,* (régi, idegen) *pönálé*

✧ Ell: *jutalom, pénzjutalom*

✧ Etim: A → *bír* ‘hatalma van’ ige származéka.

birtok ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. (Nagyobb kiterjedésű) földtulajdon. *Őseinek hatalmas, több száz holdas birtoka volt.*

2. *Valakinek a birtokában van valami*: az övé, rendelkezik vele. *A birtokomban van egy értékes régi óra.* | *Birtokba vesz valamit*: birtokolni vagy használni kezdi. *Birtokba vették az új lakást.* | *Valaminek a birtokában*: tulajdonosaként. *Ezeknek a bizonyítékoknak a birtokában egészen másképp fest a helyzet.*

3. (Nyelvtani szakszóként:) A birtokviszonyban lévő szószerkezet egyik tagja. *Az apám könyve szókapcsolatban a könyve a birtok.*

✧ Szin: **1.** *földbirtok, uradalom, gazdaság, föld, tanya,* (régi) *jószág* **3.** *birtokszó*

✧ Etim: A → *bír* ige származéka.

birtokol ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

Birtokában tart, tulajdonaként kezel valamit. *Családi örökségként birtokol egy értékes régi Bibliát. A tényleges hatalmat nem a kiskorú király tartja kezében, hanem a kormányzótanács birtokolja.*

✧ Szin: *hatalmában tart, ural; van valakinek valamije; rendelkezik valamivel*

✧ Etim: A → *bír* ige származéka.

bisztró ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Gyors, többnyire álló fogyasztásra alkalmas étkezde. *Leugrik harapni valamit a sarki bisztróba.*

✧ Szin: *falatozó, gyorsbüfé, büfé, talponálló*

✧ Etim: Francia eredetű nemzetközi szó.

bitang I. ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja* (rosszalló)

Hitvány, züllött, jellemtelen személy. *Mit keres nálunk ez a bitang?*

✧ Szin: *gonosztevő,* (rosszalló) *gazember,* (bizalmas) *szélhámos, gazfickó,* (régi) *zsivány*

✧ Etim: Német jövevényszó.

bitang II. ◆◆◆◆ mn *~ok, ~ot, ~ul*

1. Hitvány, jellemtelen. *„Sehonnai bitang ember, Ki most, ha kell, halni nem mer”* (Petőfi S.: Nemzeti dal).

2. (régi) Gazdátlan (tárgy, birtok); szökött, elkóborolt (állat). *„Jaj! Ne hagyd bitangul az ős Toldi házat”* (Arany J.: Toldi). *Az udvarba terelte a bitang jószágot.*

✧ Szin: **1.** *elvetemült, semmirekellő, alávaló, haszontalan* **2.** *kallódó,* (régi) *elbitangolt*

✧ Etim: Német jövevényszó.

bitó ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (választékos)

Akasztófa. *A gyilkos bitóra került.*

✧ Szin: (választékos) *bitófa,* (régi) *törvényfa*

✧ Etim: A régi nyelvi *bitol* ‘bitorol’ ige (vö. → *bitorol*) tövével azonos, ismeretlen eredetű szótő származéka.

bitorol ◆◆◆ ige *~ni* (rosszalló)

Jogtalanul birtokol, használ valamit, illetve gyakorol valamilyen jogot. *Nem sokáig bitorolta a csalással szerzett doktori címet.*

✧ Szin: (rosszalló) *megkaparint, kisajátít; visszaél valamivel*

✧ Táj: *butorol*

✧ Etim: Az azonos jelentésű, régi nyelvi *bitol* ige nyelvújítás kori származéka. A *bitol* a → *bitó* főnév alapszavával azonos, ismeretlen eredetű tő származéka.

bitumen ◆ fn –, *~t, ~e* vagy *~je*

Hőre lágyuló kátrányszerű kőolajszármazék. *Az aszfalt nagyobbrészt bitumenből áll.*

✧ Etim: Francia, végső soron latin eredetű nemzetközi szó. Forrása azonos → *beton* főnevünkével.

bivaly ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

A szarvasmarhánál kisebb testű, fekete szőrű, hátrafelé hajló szarvú, kérődző állat. *A rendkívül erős és szívós bivalyt Erdélyben még ma is használják igavonóként. Az afrikai bivalyok egyetlen faja a kafferbivaly.* • Szólás: *Erős, mint a bivaly.*

✧ Táj: *bihal*

✧ Etim: Latin eredetű szláv jövevényszó.

☝ A *bivaly* hímjének *bika*, nőstényének *tehén* a neve, a kicsinye: *borjú.*

bíz ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. *Valakire bíz valamit*: a feladatává tesz. *Nehéz munkát bíztak rá.* | *Bízd csak rám!*: el tudom intézni.

2. (Személyt, tárgyat, dolgot) átad valakinek, hogy vigyázzon rá, gondozza. *A szomszédra bízta a gyereket. Hétvégére rád bízhatom a növényeimet?* | *Titkot bíz valakire*: úgy közli vele, hogy ne adja tovább.

3. *Valakire, valamire bízza magát*: engedi vagy várja, hogy az intézze a sorsát, ráhagyatkozik. *Az idegen városban teljesen a házigazdájára bízta magát.*

4. *Valamit valamire bíz*: valaminek a megoldását tőle várja. *A véletlenre bízták a döntést.* | *Sorsára bíz valakit, valamit*: nem törődik vele többé.

5. *Valamit valakire, valakinek a tetszésére, ítéletére bíz*: átengedi neki a döntést. *Hogy történt-e hiba, az önök józan megítélésére bízzuk.*

✧ Szin: **1.** *rábíz; megbíz valakit valamivel* **2.** *ráhagy, hagy* **3.** *támaszkodik* **4.** *hagy*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

bizakod|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*

Tartósan bízik valakiben, valamiben. *Most nehéz az élete, de bizakodik a jövőben. Abban bizakodik, hogy nem éri bántódás. Már mindenki elcsüggedt, de ő még bizakodik.*

✧ Szin: *hisz, reménykedik; remél valamit*

✧ Ell: *kételkedik*

✧ Etim: A → *bízik* ige származéka.

bizalmas ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Kölcsönös bizalmon alapuló, őszinte (viszony). *Bizalmas barátság alakult ki köztük.*

2. Ilyen viszonyban lévő. *Csak néhány bizalmas barátjával beszélte meg a dolgot.*

3. Ilyen személyek között szokásos. *Bizalmas beszélgetést folytattak.*

4. Formaságok nélküli. ■ *Bizalmas szóhasználat*: a közvetlen társalgásra jellemző.

5. Titkos. *A levél szigorúan bizalmas.*

6. (Főnévi használatban:) *Valakinek a bizalmasa*: olyan személy, akiben megbízik. *A bizalmasom, Kati megőrzi a titkomat.*

✧ Szin: **1–3.** *fesztelen, belső, baráti, bensőséges, meghitt,* (régi) *bizodalmas,* (idegen) *intim* **4.** *laza, keresetlen, családias* **5.** (idegen) *diszkrét*

✧ Etim: A → *bízik* ige származéka.

bizalmaskod|ik ◆◆ ige *~ni*

Bizalmas viszonyt sejtetve, illetve erőltetve tolakodóan viselkedik. *Ez az alak mindenkivel bizalmaskodik.*

✧ Szin: *pajtáskodik,* (népi) *komázik,* (bizalmas) *bratyizik*

✧ Etim: A → *bizalmas* melléknév származéka.

bizalmi ◆◆◆ mn *~ak, ~t,* – (szókapcsolatokban)

1. Bizalomra épülő. *Remélem, köztünk marad, ez bizalmi kérdés.*

2. Valakinek a bizalmát élvező (személy). *Csak a bizalmi embereit tűri maga körül.*

3. Megbízhatóságot, titoktartást kívánó. *Nem tehetem, nekem bizalmi állásom van.*

4. (Főnévi használatban:) Kisebb csoport tagjainak ügyeit intéző megbízott. *Őt választották szakszervezeti bizalminak.*

✧ Szin: **1.** (idegen) *intim*

✧ Etim: A → *bizalom* főnév származéka.

bizalom ◆◆◆◆◆ fn –, *bizalmat, bizalma*

1. A körülmények kedvező alakulásába vetett hit, bizakodás. *Bizalommal néz a jövőbe.*

2. Az olyan személyre irányuló érzésünk, akiben megbízunk. *Bíznak benne, őszinték hozzá, mert kiérdemelte a bizalmat.*

✧ Szin: **1.** *remény,* (régi) *bizodalom, reménykedés,* (idegen) *optimizmus*

✧ Etim: A → *bízik* ige régi nyelvi *bizodalom* származékából keletkezett szórövidüléssel.

✧ Ö: ön + bizalom

bíz|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Kedvező eseményeket vár, és reméli, hogy azok bekövetkeznek. *Ő még bízik. Bízik a győzelemben.* | *Bízva bízik*: erősen, rendíthetetlenül remél, hisz. *„Mondottam ember: küzdj és bízva bízzál!”* (Madách I.: Az ember tragédiája)

2. Meg van győződve valakinek a becsületességéről, jóindulatáról. *Bízik a barátjában, aki még soha nem hagyta cserben.* | *Bízik magában*: hisz saját értékében, tehetségében.

3. Hisz valaminek a hatékonyságában, jót remél tőle. *Csak a gyógyteákban bízik.*

✧ Szin: **1.** *bizakodik, reménykedik*

✧ Ell: *bizalmatlankodik, kételkedik*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

bizományi ◆◆ mn –, *~t*, –

1. Valamilyen árunak megbízásból, jutalékért való továbbadása. *Bizományi értékesítést is vállalunk.*

2. (kissé régi, bizalmas) (Főnévi használatban:) Az ilyen ügyletekkel foglalkozó üzlet. *Bevitte az óráját a bizományiba.*

✧ Szin: **2.** *bizományi áruház*

✧ Etim: A → *bízik* ige nyelvújítás kori *bizomány* származékának továbbképzett alakja.

☝ **2.** Rövidített alakja hivatalosan és a köznyelvi szóhasználatban: *BÁV*.

bizony ◆◆◆◆◆ hsz

1. (Állítás nyomósítására:) *Bizony, mind pórul járt. Bizony mondom, hogy még megbánod.* ■ *Bizony Isten* vagy *Isten bizony*: esküszöm, hitemre mondom.

2. (gúnyos) (Annak kifejezésére, hogy a dolog nem úgy van:) *Majd bizony te kapsz jutalmat!*

3. (Sajnálkozás kifejezésére:) *Bizony már nagyon beteges szegény.*

✧ Szin: **1.** *igazán, valóban, tényleg* **2.** (gúnyos) *hát, ugyan*

✧ Táj: *beany, bejon, bijony, bizog, bizott*

✧ Etim: A → *bízik* ige származéka.

bizonyára ◆◆◆◆◆ hsz (választékos)

Valószínűleg, remélhetőleg. *Bizonyára ő is megérkezik az órakezdésre.*

✧ Szin: *alighanem, bizonyosan, feltehetően,* (választékos) *bizonnyal, minden bizonnyal*

✧ Ell: *esetleg, talán*

✧ Etim: A → *bizony* határozószó megszilárdult ragos alakulata.

bizonyít ◆◆◆◆◆ ige *~ani*

1. Valaminek érvényes, igaz voltát igazolja vagy igaznak állítja. *Állításait érvekkel bizonyította. Tanúk sora bizonyítja, hogy így történt az eset.*

2. Valami meggyőzően tanúsít valamit. *Az eredmény az ő igazát bizonyítja.*

✧ Szin: *alátámaszt, megerősít, hitelesít,* (választékos, idegen) *demonstrál, illusztrál, dokumentál*

✧ Ell: *cáfol, kétségbe von*

✧ Etim: A → *bizony* határozószó, eredetileg az ‘igaz, valódi’ jelentésű melléknév származéka.

bizonyíték ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Adat, érv, tény valaminek a tisztázására. *Írásos, kétségbevonhatatlan bizonyítékot mutatott be a tanú.*

2. A vádlott bűnösségét bizonyító adat, tény, tárgy. *A bizonyítékok hatására megtört, és mindent bevallott.*

3. Valaminek a tanújele, bizonysága. *A pénz elvesztésével újabb bizonyítékát adta könnyelműségének.*

✧ Szin: **1.** (idegen) *dokumentum,* (választékos) *bizonyság* **2.** *bűnjel, bűntárgy,* (idegen) *corpus delicti*

✧ Etim: A → *bizony* határozószó, eredetileg az ‘igaz, valódi’ jelentésű melléknév nyelvújítás kori származéka.

☝ A *corpus delicti* kiejtése: [korpusz delikti].

bizonyítvány ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Valamely tény, helyzet, állapot igazolására kiállított hivatalos irat. *Erkölcsi bizonyítvánnyal kell igazolni a büntetlen előéletet.*

2. Az iskolai tanulmányi eredményről kiállított okirat. *Csupa jeles volt az év végi bizonyítványában.* ■ *Szegénységi bizonyítvány*: az erkölcsi érzék vagy a szellemi képességek, ismeretek hiánya. *Ezzel a hazugsággal kiállította magáról a szegénységi bizonyítványt.* ● Szólás: *Magyarázza* vagy *megmagyarázza a bizonyítványát*: mentegetni próbálja magát.

✧ Szin: **1.** *bizonylat, igazolás, igazoló irat, tanúsítvány,* (Er bizalmas) *dovádа* **2.** (hivatalos) *tanulmányi értesítő,* (idegen) *index,* (bizalmas) *bizi,* (szleng) *bizonyhitvány, mérgesítő,* (Er bizalmas) *dovádа*

✧ Etim: A → *bizony* határozószó, eredetileg az ‘igaz, valódi’ jelentésű melléknév nyelvújítás kori származéka.

bizonylat ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a* (hivatalos)

1. Könyvelési tételt igazoló irat. *Bevételi, kiadási pénztári bizonylatok kiállítása a munkája.*

2. Valamely tényt, helyzetet, körülményt igazoló hivatalos irat. *Minőségi bizonylatot mellékeltek az áruhoz.*

✧ Szin: **1.** (hivatalos) *nyugta, elismervény,* (bizalmas) *belég* **2.** *igazolás, bizonyítvány,* (hivatalos) *tanúsítvány*

✧ Etim: A → *bizony* határozószó, eredetileg az ‘igaz, valódi’ jelentésű melléknév nyelvújítás kori származéka.

bizonyos ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Olyan, amely megfelel a valóságnak vagy kétségtelenül bekövetkezik. *Bizonyos valamiben* vagy *valami felől*: biztos benne. *Bizonyos vagyok benne, hogy így történt. Bizonyos vagyok afelől, hogy jól megállja majd a helyét.*

2. (Mutató névmással:) Az utalásokból, a körülményekből ismert. *Azon a bizonyos estén még más is történt.* ■ (szépítő) *Azon a bizonyos helyen*: az illemhelyen.

3. Meg nem nevezett, de meghatározott. *Bizonyos feltételekkel egyeztem bele a találkozóba.*

4. (Határozószó-szerűen) *Bizonyosan*: bizonyára, valószínűleg. *Bizonyosan telefonál, ha megérkezik.*

✧ Szin: **1.** *biztos, egyértelmű, hiteles, kétségtelen* **4.** *biztosan, egyértelműen, kétségtelenül*

✧ Ell: **1.** *bizonytalan, kétes* **4.** *esetleg, talán*

✧ Etim: A → *bizony* határozószó származéka.

bizonyosság ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Biztos tudás valaminek az igaz voltáról, érvényességéről. *A feltevés bizonyossággá vált.*

2. Valamely dolog bekövetkezésének bizonyos, kétségtelen volta. *A kutatók bizonyossággal megállapították a vulkán kitörésének időpontját.*

✧ Szin: **1.** *meggyőződés,* (régi) *bizonyság*
✧ Ell: *bizonytalanság*
✧ Etim: A → *bizonyos* melléknév származéka.

bizonyság ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
1. (választékos) Bizonyíték, tanújel. *Bátorsága bizonyságául felmászott a legmagasabbik fára. Kell-e több bizonyság?*
2. (régi) Tanúvallomás. *Bizonyságot tett arról, amit látott.*
3. (régi) Bizonyosság. *„Ime, bizonyság Isten előtt: Gyilkos erőszak ölte meg őt!”* (Arany J.: Tetemre hívás)
✧ Szin: **2.** *tanúság, tanúbizonyság* **3.** *meggyőződés*
✧ Táj: **3.** *bizonság*
✧ Ell: **1.** *cáfolat*
✧ Etim: A → *bizony* határozószó, eredetileg az ‘igaz, valódi’ jelentésű melléknév származéka.

bizonytalan ◆◆◆◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*
1. Kétségbe vonható, nem bizonyos. *Ilyen bizonytalan adatokra nem építhetjük a tervet.*
2. Nem eléggé szilárd helyzetű. *Bizonytalanul ül a kicsi a hintalovon, félő, hogy leesik. A szülők alacsony keresete miatt bizonytalan a család megélhetése.* (Főnévi használatban:) *Bizonytalanra nem lehet családot alapítani.*
3. Nem eléggé határozott. *Még bizonytalan vagyok ebben a kérdésben, nem tudok dönteni. Bizonytalanul mondott igent.*
4. Nem eléggé ismert. *A szomszéd bizonytalan foglalkozású, különös ember, nem bízom meg benne.*
5. Alig felismerhető. *Csak bizonytalan körvonalakat láttam a sötétben.*
6. Kiszámíthatatlan. *Bizonytalan időjárás lesz a hétvégén.*
7. Nem biztonságos. *Háborús időkben bizonytalan az ember élete.*
8. Egyelőre meg nem határozott. *Bizonytalan időre utazott el.*
✧ Szin: **1.** *ellenőrizetlen, kétes, kétséges, kétértelmű, félreérthető, vitatható* **2.** *ingatag,* (idegen) *instabil, labilis* **3.** *habozó, határozatlan, ingadozó, tétova,* (idegen) *hezitáló,* (bizalmas) *vacilláló* **5.** *elmosódó, elmosódott, homályos, ködös* **6.** *szeszélyes, változékony* • **2.** *Hajszálon függ.*
✧ Ell: **1., 2.** *biztos* **3.** *határozott, eltökélt, katonás, szilárd*
✧ Etim: A → *bizony* határozószó származéka.

bizonyul ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
Valamilyennek bizonyul: valamit, valakit a tények, tapasztalatok, bizonyítékok valamilyennek mutatnak. *Igaznak bizonyult a feltevés. Méltónak bizonyult az apjához.*
✧ Szin: *mutatkozik, minősül, látszik*
✧ Etim: A → *bizony* határozószó, eredetileg az ‘igaz, valódi’ jelentésű melléknév származéka.

bizottság ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
Valamely feladat ellátására választott vagy kijelölt testület. *Az ügy kivizsgálására bizottságot küldtek a helyszínre. Az ünnepség megrendezésére bizottság alakult.*
✧ Szin: *választmány,* (régi) *bizottmány,* (idegen) *komité,* (idegen; Er, Fv, Ka, Dv; Va, Mv, Őv bizalmas) *komisszió*
✧ Etim: A → *bízik* ige nyelvújítás kori származéka.

biztat ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Reményt keltve buzdít, kitartásra ösztönöz valakit. *Biztatja a csüggedőket.*
2. *Valamivel biztat (valakit)*: valamit ígér, kilátásba helyez (valakinek). *A végzős diákokat állással biztatják, ha megállják a helyüket a gyakorlaton. Ez az eset nem sok jóval biztat a jövőre nézve.*
3. Igyekszik rábeszélni valakit valamire. *Arra biztatott, hogy vegyem meg a számítógépet.*
4. (népi) (Állatot) nógat, ösztökél. *Lovát ostorral biztatja.* • Szólás: *Biztatja, mint cigány a lovát*: üres ígérgetésekkel kecsegteti.
✧ Szin: **1.** *bátorít, lelkesít* **2.** *kecsegtet* **3.** *unszol*, (rosszalló) *bujtogat* **4.** *sarkall, noszogat*
✧ Táj: *bizgat, noszol, késztekel*
✧ Ell: **1.** *elcsüggeszt,* (bizalmas) *lelomboz* **3.** *lebeszél valamiről; eltántorít valamitől*
✧ Etim: A → *bízik* ige származéka.

bizton ◆◆◆ hsz (régi, választékos)
1. Bizonyosan, kételkedés nélkül. *Rám bizton számíthatsz.*
2. Bizalommal, bátran, aggodalom nélkül. *Bizton elfogadhatod a felkérést, nem kell meglepetéstől tartanod.*
✧ Szin: **1.** (régi, választékos) *bizonysággal* **2.** *nyugodtan,* (választékos) *bízvást*
✧ Táj: **1.** *bizton-bátran* **2.** *bízvásan*
✧ Etim: A → *bízik* ige *bízt ~ bízott* befejezett melléknévi igenévi származékának megszilárdult ragos alakulata.

biztonság ◆◆◆◆◆ fn *–, ~ot, ~a*
1. Veszélytelen, zavartalan, nyugalmas állapot. *A házban nem kell félni a villámlástól, itt biztonságban vagyunk. Biztonságba helyezte pénzét a bankban.*
2. Bizonyosság, határozottság. *Teljes biztonsággal állította, hogy a terv jó.*
✧ Szin: **1.** *nyugalom,* (régi) *biztosság, bátorság, biztonlét*
✧ Ell: **1.** *veszély, kockázat,* (bizalmas) *rizikó* **2.** *bizonytalanság, határozatlanság, kétkedés*
✧ Etim: A → *bizton* határozószó származéka.
✧ Ö: jog + biztonság

biztos[1] ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Olyan, amihez kétség nem férhet, ami tény. *Biztos forrásból való a hír.* • Szólás: *Biztos, mint a halál*: egészen biztos.

2. Nyilvánvaló, kétségtelen, szemmel látható. *A betegségnek biztos jelei mutatkoztak.*

3. *Biztos valaki valamiben*: nem kételkedik benne, feltétlenül számít rá. *A kiadó biztos a sikerben.* • Szólás: *Ami biztos, az biztos*: **a)** jó, ha a kellemetlen meglepetésekre is felkészülünk **b)** meg kell ragadni az adódó alkalmat.

4. Nehezen megingatható, megváltoztatható, megzavarható. *Biztos állása van.*

5. Biztonságos, veszélytelen. *El szeretne rejtőzni, egy biztos helyet keres.*

6. Megbízható (személy). *Van egy biztos embere, akire mindig számíthat.*

7. (Főnévi használatban:) Biztos dolog. *Nem ígér semmi biztosat.* ▪ *Biztosra megy*: úgy fog neki, hogy a sikertelenséget lehetetlennek tartja.

✧ Szin: **1.** *cáfolhatatlan, hiteles, hitelt érdemlő,* (bizalmas) *holtbiztos,* (szleng) *tuti, ziher* **2.** *egyértelmű, kétségbevonhatatlan, vitathatatlan* **4.** *szilárd, állandó,* (idegen) *stabil,* (bizalmas) *holtbiztos,* (szleng) *tuti* **5.** *bizalmi* • **1.** *Mérget lehet rá venni.*

✧ Táj: **1–6.** *bizodalmas, biztosságos*

✧ Ell: **1.** *bizonytalan, vitatható* **2.** *kétséges, bizonytalan, vitatható* **3., 4.** *bizonytalan* **5.** *kockázatos, bizonytalan,* (bizalmas) *rizikós*

✧ Etim: A → *bízik* ige származéka.

✧ Ö: kormány + biztos, maga + biztos

biztos[2] ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Valamely feladat ellátásával megbízott, különleges hatáskörrel felruházott személy. *Az árvíz sújtotta város újjáépítésére miniszteri biztost neveztek ki.*

2. (régi) A legénységi állományhoz tartozó rendőr. *A biztos kísérte a rabot.*

3. (bizalmas) (Rendőr megszólításaként:) *Biztos úr, most már távozhatok?*

✧ Szin: **1.** *megbízott* **2.** (régi) *csendbiztos*

✧ Etim: A → *bízik* ige származéka.

biztosít ◆◆◆◆◆ ige *~ani*

1. Megad, lehetővé tesz valamit. *Az idegenforgalom munkaalkalmat biztosít a környékbelieknek.*

2. Biztonságot ad, véd. *A robbanás ellen egy védőszerkezet biztosít. Biztosítják a meghívott minisztert, gondoskodnak biztonságáról.*

3. Biztosítást köt valamire. *Biztosítja a lakását betörés és tűzkár ellen.*

4. *Biztosít valakit valamiről*: igyekszik meggyőzni róla. *Biztosíthatlak, hogy már nem haragszom.*

✧ Szin: **1.** *teremt, szerez, juttat, ad, nyújt, szolgáltat* **2.** *óv, oltalmaz, őriz* **4.** *bizonygat, erősít valamit, kezeskedik valamiről*

✧ Ell: **1.** *megszüntet, elvesz* **2.** *kiszolgáltat valaminek, valakinek*

✧ Etim: A → *biztos* melléknév nyelvújítás kori származéka.

☝ Az 1. jelentésében nagyon gyakori, úgynevezett divatszó a hivatali és a sajtónyelvben. Választékos szövegben ezért inkább a megfelelő szinonimáit használják.

biztosítás ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Az a tevékenység, hogy valamit biztosítanak. *A mindennapi kenyér biztosítása is nehéz.*

2. Szerződés, amelynek alapján, ha a biztosított fizeti a díjat, a biztosító kárpótlást fizet meghatározott esemény bekövetkeztekor. *Biztosítást kötött a lakásra betörés ellen is.*

3. Magas rangú személyiségek biztonságát szavatoló tevékenység. *A küldöttség biztosítására száz rendőr vonult ki.*

✧ Szin: **1.** *megszerzés, juttatás* **3.** *oltalmazás, védelem*

✧ Etim: A → *biztosít* ige származéka.

✧ Ö: társadalom + biztosítás

biztosító I. ◆◆◆◆◆ mn mn-i in *~k, ~t,* –

1. Biztosítással foglalkozó, ezzel kapcsolatos. *A pénztár 6-ig fogadja a biztosító ügyfeleket.*

2. Szerkezetek zavartalan működésének biztosítására való. *A biztosító szerkezeteket villamos berendezésekhez használják.*

✧ Etim: A → *biztos* melléknév nyelvújítás kori származéka.

biztosító II. ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Biztosítással foglalkozó intézmény, biztosítótársaság. *Elemi csapás esetén fizet a biztosító.*

2. Villamoskészülékeket a zárlat vagy a túlterhelés romboló hatásától megvédő készülék. *Kicserélték a biztosítót.*

✧ Szin: **2.** *biztosíték, olvadóbiztosíték*

✧ Etim: A → *biztos* melléknév nyelvújítás kori származéka.

biztosítótű ◆◆ fn

Kétágú, rugalmasan összenyomható tű, amelynek hegyes végét kis tokba lehet beakasztani úgy, hogy magától nem nyílik szét. *Itt van egy biztosítótű, ezzel összetűzheted a blúzodat addig, amíg nem tudod felvarrni a leszakadt gombot.*

✧ Szin: (bizalmas) *ziherejsztű, ziherejctű, ziherhejctű*

✧ Etim: Összetétel: → *biztosító* + → *tű*.

bízvást ◆◆◆ hsz (választékos)

1. Bizalommal, bátran. *Bízvást fordulhatsz hozzá segítségért.*

2. Teljes joggal, kétségtelenül. *Bízvást állíthatom, hogy igazat mond.*

✧ Szin: *nyugodtan, nyugodt lélekkel,* (régi) *bizton*

✧ Etim: A → *bízik* ige *bízva* származékának megszilárdult ragos alakulata.

bizsereg ◆◆◆ ige *~ni*

1. Valamely testrészben vagy felületén apró tűszúrásokhoz hasonló érzést észlel. *A masszírozás után kellemesen bizsereg a fejbőre.*

2. Valamely érzés, érzelem hatja át. *Bizsereg a vére*: kellemes, pezsdítő izgalmat érez. | *Bizsereg a szíve*: örömöt, szeretetet érez.

✧ Szin: **1.** *zsibong, zsibbad, viszket, csiklandik*
✧ Táj: *bizseg, bizserékel, bizserél, bizsog*
✧ Etim: Hangutánzó-hangfestő eredetű szó.

bizsu ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Értéktelen divatékszer. *Arany, ezüst helyett szívesebben hord bizsut.*

✧ Szin: *csecsebecse,* (régi, bizalmas) *zsuzsu*
✧ Etim: Kelta eredetű francia jövevényszó.

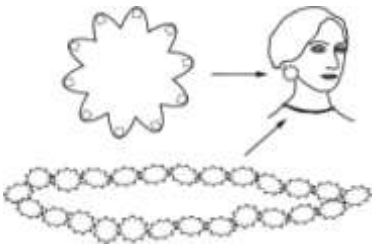

bliccel ◆◆ ige *~ni* (bizalmas)

1. Érvényes jegy nélkül utazik, illetve jegyváltás nélkül megy be valamilyen rendezvényre. *A buszon rendszeresen bliccel.*

2. Elmulaszt valamit azáltal, hogy ügyeskedéssel, csalással kivonja magát a kötelező megjelenés alól. *Most ő is bliccelt egy fizikaórát, pedig eddig soha nem hiányzott.*

✧ Szin: **1.** (bizalmas) *potyázik, lóg* **2.** *mulaszt;* (bizalmas) *lóg valamiről*
✧ Etim: Német jövevényszó.

blog ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja* (idegen)

Rendszeresen frissülő, a szerző megjegyzéseit közlő, naplóként működő, de nyilvánosan elérhető számítógépes weboldal. *Már megint a blogjával foglalkozik.*

✧ Szin: (idegen) *webnapló*
✧ Etim: Az angol *web log* ‘internetes napló’ szószerkezet összevonásával keletkezett.

blokád ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. Valamely terület közlekedés alóli elzárása katonai események idején. *Blokád alá vonták az egész várost.* | *Kikötői blokád*: tengerzár. | *Szárazföldi blokád*: ostromzár, ostromgyűrű.

2. Valamely ország elleni külkereskedelmi korlátozás, tilalom. *A gazdasági és kereskedelmi blokád miatt élelmiszert sem vihettek be az országba.*

3. Egyes idegek működésének injekciókkal történő felfüggesztése, általában fájdalomcsillapítás céljából. *Blokáddal kezelték derékfájását.*

✧ Szin: **1.** *zár, zárlat, körülzárás, vesztegzár* **2.** (idegen) *embargó*
✧ Etim: Német jövevényszó.

blokk ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. Letéphető papírlapokból álló, füzetszerű tömb. *A telefonüzeneteket blokkra írja.*

2. A kifizetett áruk árát feltüntető cédula. *Kérj blokkot az üzletben!*

3. Bélyegsorozatot együttesen tartalmazó, díszes kivitelű ív. *A posta új blokkot bocsátott ki.*

4. A téglánál nagyobb, általában belül üres építőelem. *Blokkból építik a házat.*

5. (Er, Fv, Va) (Lakótelepi) panelház, tömbház. *Eddig a blokkban laktak, most családi házba költöztek.*

6. (Ka) (Cigarettából:) Egy egész csomag, karton. *Egy blokk Marlborót kért.*

✧ Szin: **1.** *jegyzettömb, jegyzetblokk, jegyzetfüzet, írótömb, notesz* **2.** *számla,* (régi) *számolócédula* **3.** *bélyegblokk*
✧ Etim: Német jövevényszó.

blokkol ◆◆ ige *~ni*

1. Blokkot állít ki valamiről. *A pénztáros most blokkol, már ne tegyél semmit a kosárba.*

2. Érkezésének időpontját bélyegzőórával igazolja. *A munkahelyén reggel pontosan 6 órakor blokkolt.*

3. (Vasúti járművet) leállít, nem ereszt át valamely szakaszon. *A vonatot a nyílt pályán blokkolták.*

✧ Szin: **1.** *számláz* **2.** *bélyegez* **3.** *megállít, lefékez*
✧ Ell: **3.** *elindít, átenged*
✧ Etim: A → *blokk* főnév származéka.

blúz ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

Lazán a testhez simuló, rendszerint csípőig érő, női felső ruhadarab. *Kedvenc viselete a szoknya blúzzal. Nyáron legszívesebben rövid ujjú blúzt hord.*
✧ Szin: *ing*
✧ Táj: *blujz, pulúz*
✧ Etim: Francia jövevényszó.
✧ Ö: matróz + blúz

boa[1] ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Dél-Amerika őserdeiben élő, ragadozó óriáskígyó. *A boa rátekerőzik zsákmányára, úgy fojtja meg.*
✧ Szin: *anakonda*
✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.

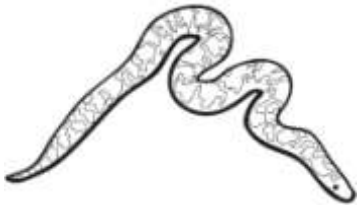

boa[2] ◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Nyakba vagy vállra vethető, nemes prémből, ritkábban tollból készült, díszes női ruhadarab. *A kivágott ruha fölött elegáns boát viselt.*
✧ Szin: *nyakprém, szőrmestóla, prémstóla, stóla*
✧ Etim: Francia eredetű nemzetközi szó.

bob ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja* (idegen)
Alacsony építésű, kormányozható versenyszánkó. *A bob több mint 100 km-es sebességgel száguld a pályán.*
✧ Szin: *szánkó*
✧ Etim: Angol jövevényszó.
bóbiskol ◆◆◆ ige *~ni*
(Fel-felriadva) szundikál. *Hazafelé a buszon ültében bóbiskolt egy kicsit.*
✧ Szin: *szunyókál, szendereg*
✧ Táj: *bóbiskál, bókol, bólogat, szunyákol*

✧ Etim: Hangfestő eredetű szó.

bóbita ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Madár fején búbos tollazat. *A bíbicnek jellegzetes hegyes bóbitája van.*

2. Fészkes virágzatú növény termésének csúcsán ernyőszerű, a repülést segítő képződmény. *Elfújta a pitypang bóbitáját.*

3. Pincérnők, szobalányok haját elöl leszorító csipkés vagy fodros (fehér) vászonszalag vagy annak a dísze. *A szobalány bóbitája mindig frissen volt vasalva.*

✧ Szin: **1.** *búb, tollbokréta* **3.** *fityula*

✧ Etim: A → *búb* főnév származéka.

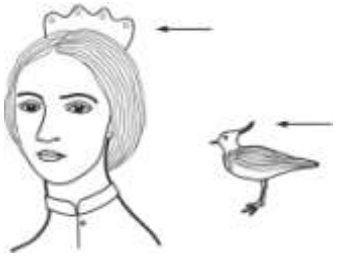

boci ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (gyermeknyelvi)

Borjú, kisborjú, illetve (ritkábban) tehén. *Az éhes boci orrával döfködi anyja tőgyét.*

✧ Szin: (gyermeknyelvi) *bocika*

✧ Táj: *bocka, bocikó*

✧ Etim: Valószínűleg a nyelvjárási *bece* ‘borjú’ főnév (vö. → *becéz*) mély hangrendű változatának származéka.

bocs[1] ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

A medve kölyke. *Az anyamedve, nyomában bocsaival egy szempillantás alatt eltűnt a málnásban.*

✧ Szin: *mackó, medvebocs, kölyökmedve*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

bocs[2] ◆◆◆◆◆ msz (bizalmas)

(Könnyed bocsánatkérésül:) Bocsánat. *Bocs, nem tudtam, hogy dolgozol! Ezer bocs a zavarásért!*

✧ Szin: *elnézést,* (bizalmas) *bocsi,* (választékos, idegen) *pardon*

✧ Etim: Szórövidüléssel keletkezett a → *bocsánat* főnévből.

bocsánat ◆◆◆◆◆ fn *–, ~ot, ~a*

1. Büntetés elengedése, megbocsátás. *Vétkére nincs bocsánat.*

2. Hibáért, sértésért, zavarásért kért engedelem. *Bocsánatot kérek, ha megbántottalak.* (Elnézéskérés bevezetéseként:) *Bocsánat, ne haragudjon, véletlen volt!* (Udvarias ellenvetés bevezetésére:) *Bocsánat, ez az én kabátom!* (Erélyes ellenkezés bevezetésére:) *Bocsánat, ez félreértés, nem így történt a dolog!*

✧ Szin: **1.** *felmentés, bűnbocsánat, kegyelem,* (választékos) *könyörület* **2.** *elnézést,* (választékos, idegen) *pardon,* (bizalmas) *bocs, bocsi, ezer bocs* • (bizalmas, tréfás) (Bocsánatkéréskor:) *Ezer bocs és tízezer anyamedve!*

✧ Etim: A régi nyelvi *bocsánik* ‘megbocsáttatik’ ige származéka. A *bocsánik* honfoglalás előtti, csuvasos típusú török jövevényszó.

bocsánatos ◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

Megbocsátható, elnézhető. *Pár szem gyümölcs vagy egy-két szál virág ellopása a kertből bocsánatos bűnnek számít.*

✧ Szin: *menthető, enyhe, kisebb*

✧ Ell: *megbocsáthatatlan*

✧ Etim: A → *bocsánat* főnév származéka.

bocsát ◆◆◆◆ ige **bocsájt** *~ani*

1. Engedi vagy elősegíti, hogy valami valahova kerüljön. *Vizet bocsát a medencébe. Vízre bocsátja az új csónakot, a partról a vízbe csúsztatja.*

2. (választékos) Valamibe, valakibe juttat valamit. *A méh a hadonászó ember kezébe bocsátotta fullánkját.*

3. Engedi, hogy valaki valahova menjen. *Útjára bocsátja gyermekét. Szabadon bocsátották a rabot.*

4. (hivatalos) Engedi, hogy valaki részt vegyen valamely próbán. *Befejezte a gimnázium utolsó osztályát, érettségire lehet bocsátani.*

5. Engedi, hogy a dolog megtörténjen vele. *Szavazásra bocsátották a kérdést. A rendelkezésünkre bocsátották az udvart, ott edzhetünk.* | *Áruba bocsát valamit*: **a)** szándékozik eladni. *Áruba bocsátotta a régi házat*. **b)** anyagi előnyökért hajlandó megváltoztatni. *Meggyőződését is áruba bocsátja*.

✧ Szin: **1–4.** *ereszt*

✧ Táj: **1–3.** *bucsít*

✧ Ell: **1., 3., 4.** *visszatart*

✧ Etim: Honfoglalás előtti, csuvasos típusú török jövevényszó.

☝ A *bocsájt* alakváltozat enyhén népies hangulatú, de egyre inkább terjed a köznyelvben is. A *bocsát* semleges stílusú, illetve a *bocsájt*-hoz képest választékosabb.

bocsátkoz|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*

(Szókapcsolatokban:) Belekezd vagy belemegy valamibe. *Vitába bocsátkozott a tanárával. Hosszas fejtegetésbe bocsátkozott az előadáson. Ne bocsátkozz alkuba, ez a végleges összeg!*

✧ Etim: A → *bocsát* ige származéka.

bocskor ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Egyetlen darab bőrből készített, szíjjal a lábra erősített lábbeli. *„Megismerni a kanászt cifra járásárul, Tűzött, fűzött bocskorárul, tarisznyaszíjárul”* (népdal). ■ *Bocskoros nemes*: elszegényedett nemes ember.

2. (népi) Baromfi csüdjén és lábujjain lévő megkeményedett bőr. *A csirke tisztításakor lehúzzuk a bocskorát.*

3. Egyes gombafajok tönkje tövén lévő képződmény. *A gyilkos galócának is van bocskora.*

✧ Szin: **1.** (régi) *talpsaru, lábi öltözet*

✧ Táj: *botykor*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán német jövevényszó.

bódé ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Deszkából tákolt ideiglenes házikó. *Az útépítők egy kis bódéban tartják szerszámaikat.*

2. Árusítófülke, pavilon. *Zárva találtam az újságos bódéját.*

✧ Szin: **1.** *kunyhó, barakk* **2.** *áruda,* (idegen) *stand*

✧ Táj: *butka, butyka*

✧ Etim: Német jövevényszó.

bodega ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (népi, régi)

Italt és (hideg) ételt árusító kisebb étkezde. *Elfáradván a vásár forgatagában kerestek egy bodegát, hogy csillapítsák éhségüket és szomjúságukat.*

✧ Szin: *falatozó, büfé,* (bizalmas) *talponálló*

✧ Táj: *butka, bodaga*

✧ Etim: Spanyol eredetű nemzetközi szó.

bódító ◆◆ mn *~k* vagy *~ak, ~t, ~an*

1. Enyhe kábulatot okozó (illat). *A liliom bódító illatától már szédült.*

2. Valakinek a tudatállapotára andalítóan ható. *A bódító zene hallatán régi emlékek villantak fel benne.*

3. (bizalmas) Hitegető, ámító. *Bódító mondatai nem vezettek félre.*

✧ Szin: **1.** *kábító, szédítő* **2.** *mámorító, zsongító* **3.** *bolondító*

✧ Ell: **1.** *kijózanító* **2.** *kijózanító, kiábrándító* **3.** *nyílt, egyenes*

✧ Etim: A *bódít* ige származéka. A *bódít* a → *bódul* ige tövével azonos szótő származéka.

bodnár ◆ fn *~ok, ~t, ~ja* (régi)

Olyan mesterember, aki fából hordót, kádat, dézsát stb. készít. *Nagymama mindig a falubeli öreg bodnárral csináltatta a virágtartó dézsáit.*

✧ Szin: *hordókészítő*, (régi) *kádár, pintér*

✧ Táj: *butnár*

✧ Etim: Szláv jövevényszó.

☝ Nem tévesztendő össze a *bognár* szóval, amely ‘kerékgyártó’-t jelent.

bodobács ◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

Fekete-vörös mintázatú mezei poloska. *A fűbe hasalva sokáig figyelte a bodobácsok sürgölődését.*

✧ Szin: *szuszterbogár*

✧ Táj: *istentehene, bugabácsi, bödebácsi*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

bodros ◆◆ mn *~ak, ~at, ~an* (népi)

1. Fodrozott, fodros. *Vedd fel a bodros szoknyádat!*

2. Karikába hajló, tekervényesen göndörödő. *A házikó kéményéből bodros füst szállt fel. Hanyatt fekve sokáig bámulta az égen úszó bodros felhőket.*

3. Göndör (haj, szőr). *Kendő alá rejti bodros hajfürtjeit. Egy bodros szőrű kutya szaladgál a kertben.*
✧ Táj: *bongyor, bondor, bodor*
✧ Etim: A *bodor* főnév származéka. A *bodor* egy ismeretlen eredetű szótő származéka, valószínűleg a → *fodor* főnév szóhasadással elkülönült párja.

bódul ◆◆ ige *~ni*
Enyhén kábul. *Feje bódul a szilveszteri pezsgőtől.*
✧ Szin: *szédül, tompul,* (szleng) *zsibbad* • *Forog vele a világ.*
✧ Ell: *tisztul, józanodik*
✧ Etim: Egy ismeretlen eredetű szótő származéka. A tő talán a → *bolygat,* → *bolyong* igék tövének szóhasadással elkülönült párja.

bodza ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Átható illatú, ernyős, fehér virágú cserje vagy kisebb fa. *Köhögés ellen kitűnő a bodza virágából készült tea.*
2. Ennek fekete színű bogyója. *A bodzából lekvárt, bort és pálinkát készítenek.*
✧ Szin: **1.** (népi) *gyepűbodza*
✧ Táj: **1** *borza, bocfa* **2.** *bodzacsete, borza*
✧ Etim: Déli szláv jövevényszó.
☝ Elválasztása: *bo-dza.*

bog ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a* (népi)
Csomó. *Mielőtt varrni kezd, bogot köt a cérnára.*
✧ Szin: *göb, görcs*
✧ Táj: *csombó, göcs, bincsó, bincsók*
✧ Etim: Valószínűleg ősi, finnugor kori szó.

bogáncs ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
1. Fészkes virágzatú, kórószerű tüskés gyomnövény. *Lila virágú bogáncs díszlik az árok partján.*
2. Ennek a gyomnövénynek termése. *Bogáncs ragadt a kutya bundájába.*
✧ Szin: (népi) *szamártövis, szamárkóró*
✧ Táj: **1.** *bogáncskóró, bodogáncs, bógécs*
✧ Etim: A → *bog* főnév származéka.
☝ Az *o* kiejtésben és írásban is rövid.

bogár ◆◆◆◆◆ fn *bogarak, bogarat, bogara*
1. Kemény szárnyfedőjű rovar. *A bogarak alkotják a rovarok osztályának egyik legnépesebb rendjét, több mint 300 000 fajjal.*
2. (népi) Kicsiny, általában kártékony rovar. *Elszaporodtak idén a bogarak, tönkretették a termést.* • Szólás: (bizalmas) *Bogarat tesz valakinek a fülébe*: nyugtalanító dolgot közöl vele.
3. (Kedveskedő megszólításként:) *Kicsi bogaram!*
4. Szembogár, pupilla. *Szép sötét a szeme bogara.*
5. (bizalmas) Rigolya. *Sok bogara van, rossz természetű ember.*
6. (népi) (Jelzőként:) Fekete. *Két bogár szeme szinte izzott a haragtól.*
✧ Szin: **5.** *hóbort, mánia, szeszély,* (bizalmas) *dili, rapli,* (szleng) *hepp*
✧ Etim: Valószínűleg a → *búg* ige származéka.
✧ Ö: csere + bogár, csoda + bogár, sváb + bogár, szem + bogár

bogaras ◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
1. (népi) (A böglyök, legyek áradatától) nyugtalan. *A tehén bogaras, nehéz megfejni.*
2. (bizalmas) Rigolyás, szeszélyes (ember). *Barátom kissé bogaras, de amúgy rendes ember.*
✧ Szin: **2.** *hóbortos, mániás,* (bizalmas) *dilis, dilinós, háklis, raplis,* (szleng) *hangyás,* (népi) *habókos*
✧ Táj: **2.** *hóborkás, lebőkös, nábókos*
✧ Ell: *nyugodt, kiegyensúlyozott*
✧ Etim: A → *bogár* főnév származéka.

bogarász|ik ◆ ige *~ni*
1. Bogarakat fogdos. *A fecskepár fáradhatatlanul bogarászik, hogy fiókáit jóllakassa.*
2. (rosszalló) Túlzottan a részletekbe merülve foglalkozik valamivel, keresgél. *Már megint a régi újságokban bogarászik.*
✧ Szin: **2.** *kutat, kutakodik*
✧ Etim: A → *bogár* főnév származéka.

boglár ◆ fn *~ok, ~t, ~a* vagy *~ja* (régi)
Ékszerként viselt gomb, csat vagy ékköves tű. *Ez a boglár a korabeli ötvösművészet remeke.*
✧ Szin: *díszcsat,* (idegen) *bross*
✧ Etim: Német jövevényszó.

boglárka ◆ fn *~k, ~t, ~ja*
A vízen fehér, szárazföldön sárga virágú növény. *Már kora tavasszal virít a boglárka.*
✧ Szin: *boglárvirág,* (régi) *sziron ták*
✧ Etim: A → *boglár* főnév származéka.

boglya ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Szénából vagy aprított fából való kupola alakú rakás. *„Boglyák hűvösében tíz-tizenkét szolga Hortyog, mintha legjobb rendin menne dolga”* (Arany J.: Toldi).

✧ Szin: (népi) *boglyakazal*

✧ Táj: *bubja*

✧ Etim: Vitatott eredetű. Vagy a → *bog* főnév származéka, vagy honfoglalás előtti török jövevényszó.

boglyakemence ◆ fn (népi)

Kerek vagy ovális alaprajzú, illetve csonka kúp alakú, elsősorban fűtésre használatos, agyagból, sárból készített zárt tűzhely. *Az Alföldön még ma is gyakori a boglyakemence a régi házakban. A boglyakemence nagy tűzterében fa hiányában nádat, sást, szalmát, kukoricaszárat is fel tudtak használni tűzelőként.*

✧ Szin: (népi) *búbos kemence, búbos*

✧ Táj: *bonyakályha, banyakemence*

✧ Etim: Összetétel: → *boglya* + → *kemence*.

boglyas ◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

Rendetlen, borzas. *Fésülködj meg, ilyen boglyasan nem engedlek sehova!*

✧ Szin: *kócos, bozontos, fésületlen, gubancos, torzonborz* • (népi) *Olyan a feje, mint a szénás szekér*.

✧ Ell: *jól fésült, sima, rendezett*

✧ Etim: A → *boglya* főnév vitatott eredetű tövének származéka.

bognár ◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

Fából kocsit, kocsialkatrészt készítő iparos. *A bognár szükség szerint akár szerszámnyelet is farag.*

✧ Szin: *kerékgyártó, kocsigyártó, szekérgyártó*

✧ Táj: *kollár*

✧ Etim: Német jövevényszó.

☝ Nem tévesztendő össze a *bodnár* szóval, amely ‘kádár’-t, ‘kádkészítő’-t jelent.

bogoz ◆◆◆ ige *~ni*

1. (népi) Csomóval hozzáköt valamit valamihez. *A csomagot a fához bogozta.*

2. (Csomót, csomóra kötött madzagot, kötelet stb.) bontogat. *Már jó ideje bogozza a csomót.*

3. (választékos) Valaminek a megoldásán gondolkodik. *A legutóbb elhangzott kérdéseket bogozta.*

✧ Szin: **1.** *köt, csomóz* **2.** *bont, oldoz, old* **3.** *old* • **3.** *Keresi a nyitját.*

✧ Ell: **1.** *elold, eloldoz, kicsomóz* **2.** *köt, csomóz, összegubancol*

✧ Etim: A → *bog* főnév származéka.

bogrács ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

Tűz fölé akasztható, félgömb alakú (vas) főzőedény. *Az igazi gulyás bográcsban, a szabadban készül.*

✧ Szin: *üst, kondér,* (szleng) *rohamsisak*

✧ Táj: *kotla*

✧ Etim: Oszmán-török eredetű horvát-szerb jövevényszó.

bogyó ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Puha, apró növényi termés. *A madarak jól tudják, melyik bogyó ehető, melyik nem.*

2. (bizalmas, tréfás) Apró, golyó alakú ürülék. *A kecske mindenfelé hullatja a bogyóját.*

✧ Szin: **2.** *ganéj*

✧ Táj: *bubúcs, bingyó*

✧ Etim: Ősi, finnugor, esetleg uráli kori szó származéka.

bohém I. ◆◆◆ fn *~ek* vagy *~ok, ~et* vagy *~ot, ~je* vagy *~ja*

Kissé könnyelmű, a társadalmi formákra nem sokat adó, kedélyes, művészi hajlamú ember. *A barátom javíthatatlan bohém. A bohémek ritkán alkalmazkodnak a kispolgári szokásokhoz.*

✧ Szin: *művészlélek*

✧ Etim: Francia jövevényszó.

bohém II. ◆◆◆ mn *~ek* vagy *~ak* vagy *~ok, ~et* vagy *~at, ~ül* vagy *~ul*

1. Bohémre jellemző életmódú. *A bohém művészek egy csoportja esténként itt találkozik.*

2. Bohémre valló. *Bohém természete miatt nemigen lehet rá számítani.*

✧ Etim: Francia jövevényszó.

bohó ◆◆ mn *~k, ~t, ~n*

1. (Gyermek módjára) pajkos, mókás. *Hagyd abba a bolondozást, ne légy már ilyen bohó!*

2. Ilyen személyre jellemző. *Mire való ez a bohó beszéd?*

✧ Szin: **1.** *játékos, gyerekes, komolytalan, bohókás,* (régi) *golyhó* **2.** *gyerekes, komolytalan, bohókás,* (régi) *golyhó* • **1.** *Hűbelebalázs módjára cselekszik.*

✧ Ell: *komoly, szigorú*

✧ Etim: Egy ismeretlen eredetű szótő származéka. A tő összefügg a → *bolygat*, → *bolyong* igék tövével.

bohóc ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Mulatságos külsejű cirkuszi artista. *A bohóc mókái mindig megnevettetik a gyerekeket.*

2. Idétlenül bohóckodó személy. *Ezt a bohócot nem szabad komolyan venni. Ő az osztály bohóca.* • Szólás: *Bohócot csinál magából*: nevetségessé teszi magát.

✧ Szin: **2.** *paprikajancsi, csepűrágó*

✧ Táj: *böhönc, bohéc*

✧ Etim: A → *bohó* melléknév nyelvújítás kori származéka.

bohókás ◆◆ mn *~ak, ~at, ~an* (választékos)

Pajkos, mókás. *Bohókás kedvében van. Bohókás figura, mindig megnevetteti az embert.*

✧ Szin: *tréfás, vicces,* (választékos) *bohó*

✧ Ell: *komoly, komolykodó*

✧ Etim: A → *bohó* melléknév származéka.

bohózat ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

Vaskos humorú (rövid) vígjáték. *Legszívesebben valami bohózatot néznék meg a színházban. Nóti Károly bohózatai még mindig megkacagtatják a közönséget.*

✧ Szin: *komédia,* (idegen) *burleszk, szkeccs*

✧ Ell: *tragédia, szomorújáték*

✧ Etim: A → *bohó* melléknév nyelvújítás kori származéka.

bója ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Feltűnő színű, lehorgonyzott vízi jelzőeszköz. *A bóján túl már nagyon mély a víz.*

✧ Szin: *jelzőbója*

✧ Etim: Német jövevényszó.

bojár ◆ fn *~ok, ~t, ~ja* (régi)

Orosz, bolgár, illetve román feudális főnemes, földesúr. *A bojárok ellenezték I. Péter cár reformjait.*

✧ Táj: *bojér*

✧ Etim: Orosz eredetű német és román jövevényszó, mely többszörös átvétellel került nyelvünkbe.

bojkott ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja* (idegen)

1. A gazdasági kapcsolatok teljes vagy részleges megszüntetése valamely állammal, szervezettel stb. *A háborús bűnöket elkövető állam ellen bojkottot vezettek be: a legtöbb ország beszüntette a vele való kereskedést.*

2. A szolgáltatások teljes beszüntetése. *A béremelést követelő alkalmazottak bojkottal fenyegették az intézmény vezetőit.*

✧ Szin: **1.** *kiközösítés, kirekesztés, elszigetelés,* (idegen) *blokád, embargó, izolálás* **2.** (idegen) *sztrájk*

✧ Etim: Az angol Ch. C. *Boycott* nevének köznevesülésével keletkezett nemzetközi szó.

☝ A *t*-vel kezdődő toldalékokat úgy kapcsoljuk hozzá, hogy a három *t* közül egyet elhagyunk: *bojkottal.* A *t*-vel kezdődő összetételi utótagot kötőjellel kapcsoljuk hozzá: *bojkott-tanácskozás.*

bojler ◆◆ fn *~ek, ~t, ~e* (idegen)

Gázzal vagy villanyárammal működtetett vízmelegítő. *Nincs központi melegvíz-szolgáltatás, csak bojler.*

✧ Szin: *melegvíztároló, gázbojler, villanybojler,* (régi) *autogejzir*

✧ Etim: Angol eredetű nemzetközi szó.

bojt ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

Összekötött, formára nyírt fonalcsomó. *Valami mókás kis bojt lóg le a sapkájáról. Kardjának markolatát tiszti bojt ékesítette.*

✧ Szin: *pompon*

✧ Táj: *csömbők, bakló, pamucs, bogolya*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

bojtár ◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja* (népi)

A pásztornak segítő legényke. *Mielőtt katonának állt volna, Kukorica Jancsi bojtár volt.*

✧ Szin: (népi) *juhászbojtár, pásztorsegéd*

✧ Etim: Vitatott eredetű. Vagy a → *bujt*[2] 'bujtogat' ige származéka, vagy német jövevényszó.

bojtorján ◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

1. Lila virágú gyógy- és gyomnövény. *A bojtorján nagy leveleivel beárnyékolja maga körül a veteményt.*

2. Ennek szúrós, tapadós, bogáncsszerű termése. *A népi gyógyászatban régóta használatos a bojtorjánból főzött tea.*

✧ Táj: *bojtergyán, bujtorgya, bútorvány*

✧ Etim: Honfoglalás előtti török jövevényszó.

bók ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. Kedveskedő, hízelgő vagy udvarló szándékú (túlzott) dicséret. *Elhalmozza az asszonyt bókjaival. Ez mind csak üres bók.*

2. (régi) Kisebb meghajlás. *Az udvarhölgyek bókkal köszöntötték a rangos vendéget.*

✧ Szin: **1.** (régi, idegen) *kompliment* **2.** *térdhajtás,* (régi, bizalmas) *pukedli*

✧ Etim: Nyelvújítás kori elvonás a → *bókol* igéből.

boka ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. A lábszárat és a lábfejet összekapcsoló ízület és környéke. *Ugrás közben megrándult a bokája.*

2. Bokacsont. *Búcsúzásul könnyedén összeütötte a bokáját.* • Szólás: (bizalmas) *Megüti a bokáját*: vigyázatlansága vagy szabályszegése miatt bajba jut, meglakol.

✧ Etim: Honfoglalás előtti török jövevényszó.

bokály ◆ fn *~ok, ~t, ~a* (népi)

Egyfülű, mázas, karcsú cserépkancsó. *Volt egy régi bokálya, abba tette a virágot. A leghíresebbek és legszebbek a korondi bokályok.*

✧ Szin: *korsó,* (népi) *bokálykancsó*

✧ Táj: *pokál, bokálya, bokályakorsó*

✧ Etim: Latin, végső soron görög eredetű olasz jövevényszó.

bóklász|ik ◆◆ ige *~ni* (népi)

1. (Nagyobb állat) lassan, meg-megállva, legelészve járkál. *A lovak szabadon bóklásztak a tágas legelőn.*

2. (Személy) meg-megállva, nézelődve, valamint keresgélve járkál. *Ráérősen bóklásztunk az erdőben, azt remélve, hogy találunk szedret vagy gombát.*

✧ Szin: *bolyong, jár-kel, kószál,* (népi) *kóricál*

✧ Etim: Hangfestő eredetű szó.

bókol ◆◆◆ ige *~ni*

1. Bókokat mond valakinek. *Az öregurat szeretik a társaságban, mert mindig gálánsan bókol a hölgyeknek.*

2. (régi) Meghajol valaki előtt. *Amerre a királynő elhaladt, mélyen bókolt az udvari nép.*

3. (választékos) Hajladozik, hajlong. *Az orgona lombja bókol az ablak előtt.*

✧ Szin: **1.** *udvarol, hízeleg, szépeket mond,* (régi, idegen) *komplimentez* **2.** *hajlong, meghajtja magát,* (régi, bizalmas) *pukedlizik* • **1.** *Csapja a szelet. Teszi a szépet.*

✧ Etim: Egy bizonytalan, talán hangfestő eredetű szótő származéka. A tő összefügghet → *bóbiskol*, → *bólogat* igéink tövével.

bokor ◆◆◆◆◆ fn *bokrok, bokrot, bokra*

1. Közvetlenül a föld felett elágazó, fás szárú, alacsony növény. *Az út szélén bokrok nőttek.*

2. Csoport. *Bokorba ültette a szegfűket, úgy jobban mutatnak.*

3. (népi) Munkacsoport. *Éjszakánként bokorban halásztak a Tiszán.* • Szólás: (bizalmas) *Nem minden bokorban terem*: ritkán akad. | *Szidja, mint a bokrot*: erősen, dühösen.

✧ Szin: **1.** *cserje* **3.** (népi) *halászbokor*

✧ Táj: **1.** *cseprente*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

bokréta ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Virágcsokor. *Szép, színes bokrétával kedveskedik a háziasszonynak. A legény bokrétát tűz a kalapja mellé.*

2. Felpántlikázott lombos gally. *A frissen felhúzott fal ormán bokrétát lenget a szél.*

✧ Szin: **1.** *csokor,* (tréfás) *csokréta,* (régi) *bukéta* **2.** *májusfa*

✧ Táj: **1.** *bokrét, bukrét*

✧ Etim: A → *bokor* főnév származéka.

boksz[1] ◆◆◆◆ fn *–, ~ot, –*

Ökölvívás. *A boksz kemény, férfias sportág. Profi bokszban ért el szép eredményeket.*

✧ Szin: *öklözés,* (szleng) *bunyó*

✧ Etim: Angol eredetű nemzetközi szó.

boksz[2] ◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Fényesre cserzett borjú- vagy marhabőr. *Fekete bokszból készíttetett magának cipőt.*

2. (népi) Cipőkrém. *Barna boksszal fényesítette ki a csizmáját.*

✧ Szin: **2.** *cipőkenőcs, cipőpaszta,* (bizalmas) *suviksz*

✧ Etim: Német jövevényszó, az angol eredetű német *Boxkalb* 'borjúbőr, bokszbőr' összetétel előtagjának átvétele.

boksz[3] ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

Elkülönített rekesz, fülke. *Összebújva ülnek a cukrászda egyik bokszában. Minden versenylovat külön bokszban tartanak.*

✧ Szin: (régi) (mulatóban:) *szeparé,* (színházban:) *páholy,* (istállóban:) *lóállás*

✧ Etim: Angol eredetű nemzetközi szó.

bokszer[1] ◆ fn *~ok* vagy *~ek, ~t, ~ja* vagy *~je* vagy *~e*

Négy ujjra húzható fém gyűrűsor alkotta öklöző eszköz. *Bokszerral ütötte le a támadót.*

✧ Szin: *öklözőgyűrű*

✧ Etim: Vitatott eredetű szó. Vagy a → *boksz*[1] és → *szer* 'eszköz' főnevek összetételéből keletkezett, vagy angol eredetű nemzetközi szó.

bokszer[2] ◆◆◆ fn *~ok* vagy *~ek, ~t, ~ja* vagy *~je* vagy *~e*

A buldoggal rokon fajtájú erős kutya. *A bokszerek nagyon támadó kedvűek.*

✧ Etim: Angol eredetű nemzetközi szó.

bokszernadrág ◆◆ fn

(Rövid) száras alsónadrág. *A bokszernadrágokra nagyobb a kereslet, mint a hagyományosakra.*

✧ Szin: (bizalmas) *bokszeralsó, bokszer,* (Fv bizalmas) *bokszerki,* (Mv bizalmas) *bokszerca*

✧ Etim: Összetétel; *bokszer* 'ökölvívó': angol jövevényszó + → *nadrág*.

boldog ◆◆◆◆◆ mn *~ok, ~ot, ~an*

1. Sorsával, körülményeivel teljesen elégedett (ember). *Szerencsés, aki boldog ember tud lenni.* | (bizalmas) *Legyél boldog vele!*: bánom is én, legyen a tiéd.

2. Ilyen lelkiállapotra valló. *A gyerekek boldogan játszanak.*

3. Boldogító. *Az ifjú pár a boldog jövőről álmodozik.* (Jókívánságban:) *Boldog születésnapot! Boldog új évet!*

4. Az egyház által hivatalosan üdvözültnek nyilvánított (személy). *Boldog Miklós tiszteletére gyertyát gyújtottak.* ■ *Boldoggá avat valakit*: hivatalosan üdvözültnek nyilvánítja. *Árpád-házi Margitot először boldoggá, majd szentté avatták.*

5. (választékos) *Boldog emlékű* vagy *emlékezetű*: szeretve tisztelt, már nem élő. *Boldog emlékezetű dédapám tanított szeretni a természetet.*

6. (tréfás, népi) *Valaminek a boldogabb vége*: (általában ütőszerszámnak) a vastagabb vége. *Rávágott a fejére a bot boldogabb végével.*

✧ Szin: **1.** *megelégedett* **2.** *gondtalan, vidám, víg, derűs, megelégedett* **3.** *gondtalan, vidám, víg, derűs* **5.** *áldott* • **1.** *Madarat lehet fogatni vele. Majd kiugrik a bőréből. A mennyben érzi magát. Rózsás kedve van.*

✧ Ell: **1–3.** *boldogtalan, szerencsétlen, szomorú*

✧ Etim: Egy ismeretlen eredetű szótő származéka. A tő összefügghet a → *bódul*, → *bolyong* igék tövével.

boldog-boldogtalan ◆◆ fn –, *~t,* – (bizalmas, rosszalló)

Válogatás nélkül mindenki. *Házába hívott boldog-boldogtalant. Boldog-boldogtalannal szóba áll.*

✧ Szin: *akárki, bárki,* (bizalmas) *pityipalkó*

✧ Ell: *senki*

✧ Etim: Összetétel: → *boldog* + → *boldogtalan*.

☝ Csak egyes számban, birtokos személyjelek nélkül használatos. Csak a második tagját ragozzuk.

boldogtalan ◆◆◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*

1. Olyan (személy), aki szerencsétlen vagy ilyennek érzett sorsa, állapota miatt szenved. *Boldogtalan volt egész életében. Egyetlen fia halála után boldogtalanul élte idős napjait. Boldogtalan a rosszul sikerült dolgozat miatt.*

2. Ilyen személyre jellemző. *A megérdemelt szidás után boldogtalan arccal turkálta a vacsorát.*

3. Keserűséget, szomorúságot okozó. *A boldogtalan szerelem tönkretette az egész életét.*

4. (bizalmas) Szánalomra méltó. *A boldogtalan gyerek nem merte megmondani a nagynénjének, hogy utálja a kelbimbót.* (Megszólításban:) *Mit csinálsz, te boldogtalan!*

✧ Szin: **1., 2.** *bánatos, bús, búskomor, mélabús, csüggedt, levert, kedveszegett, lehangolt, rosszkedvű, vigasztalan,* (bizalmas) *nyomott* **2.** *fájdalmas* **3.** *balsikerű, siralmas, szerencsétlen* **4.** *szegény, szerencsétlen*

✧ Ell: **1., 2.** *boldog, vidám, szerencsés* **3.** *boldog*

✧ Etim: A → *boldog* melléknév származéka.

boldogul ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Előbbre jut az életben, sikereket ér el. *Jól boldogul az életben. Akármivel próbálkozik is, nem tud boldogulni.*

2. *Boldogul valamivel*: meg tudja csinálni, el tudja végezni. *Sehogy sem boldogulok ezzel a feladattal.*

3. *Boldogul valakivel, valamivel*: tudja kezelni. *Nehezen boldogul a rábízott gyerekekkel. Még mindig nem boldogul a számítógéppel.*

✧ Szin: **1.** *érvényesül, halad, sikert arat, viszi valamire* **2., 3.** *megbirkózik valamivel, valakivel* • **1.** *Zöld ágra vergődik. Felviszi az Isten a dolgát. Emelkedik a szamárlétrán.*

✧ Ell: **1.** *megbukik, elbukik, alulmarad*

✧ Etim: A → *boldog* melléknév származéka.

bólé ◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Gyümölcsből, borból, pezsgőből cukorral és fűszerekkel készített hideg ital. *A bólét szilveszterkor üvegtálban tálaljuk, és csészeszerű poharakból fogyasztjuk.*

✧ Etim: Angol eredetű német jövevényszó.

boleró ◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Gombolás nélküli, ujjatlan női kiskabát. *Bársonyból van a bolerója, amelyet az estélyi ruhája fölött visel.*

2. 3/4-es ütemű spanyol népi tánc. *Ravel feldolgozása rendkívül népszerűvé tette a boleró dallamait.*

✧ Szin: **1.** *kabátka*

✧ Etim: Spanyol eredetű nemzetközi szó.

bolgár ◆◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*

1. A tömegében Bulgáriában élő, déli szláv nyelvet beszélő, részben török eredetű néphez tartozó, vele kapcsolatos. *A bolgár termékek közül az egyik leghíresebb a rózsaolaj.* (Főnévi használatban:) *Nem ismerek sok bolgárt. A bolgárok finom salátákat készítenek. Az orosz ismeretében meg lehet érteni a bolgárt.*

2. (népi) (Főnévi használatban:) Zöldségeket öntözéses módon termelő (bolgár származású) kertész. *Hozz egy fej salátát a bolgártól!*

✧ Szin: **1.** (népi) *bulgár* **2.** *bolgárkertész*

✧ Etim: Török eredetű bolgár jövevényszó.

☝ A köznyelvben minden esetben *o*-val használjuk a *bolgár* szót, tulajdonnévben is: *Bolgár Köztársaság;* a *Bulgária* országnévben azonban a régebbi *u*-s változat maradt meg.

bolha ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Apró, szárnyatlan, vérszívó rovar. *Csípi a bolha, azért vakarózik. Amilyen kicsi a bolha, olyan nagyot ugrik.* • Szólás: *Bolhából elefántot csinál*: (valamely) apró, jelentéktelen dolgot szándékosan felnagyít, felfúj. | *Bolhát tesz* vagy *ültet a fülébe valakinek*: nyugtalanító dolgot közöl vele. | (tréfás) *Köhög a bolha*: valaki a képességeit jóval meghaladó dologgal próbálkozik.

✧ Táj: *bósi, feketemarha, kukusz*

✧ **Etim:** Szláv jövevényszó.

✧ Ö: vízi + bolha

bolhászkod|ik ◆◆ ige *~ni*

1. Fogdossa magán a bolhákat. *Figyelte a majmot, hogyan bolhászkodik.*

2. (tréfás) Lassan, pepecselve készülődik. *Meddig bolhászkodsz még, elkésünk!*

✧ Szin: **2.** *tollászkodik,* (bizalmas) *vacakol, totojászik*

✧ Táj: **1.** *bolhászódik, bolházódik*

✧ Etim: A → *bolha* főnév származéka.

bólint ◆◆◆◆◆ ige *~ani*

1. Egy kissé előrebiccenti fejét. *Köszönés helyett csupán bólintott.*

2. *Bólint valamire*: egyetért vele. *Gondolkodás nélkül bólintott a javaslatra.*

✧ Szin: **1.** *biccent* **2.** *helyesel, igenel, jóváhagy, elfogad valamit*

✧ Táj: **1.** *bakkan, bukkan*

✧ Ell: **2.** *tiltakozik valami ellen; elutasít valamit*

✧ Etim: Egy bizonytalan, talán hangfestő eredetű, a → *bólogat* ige tövével azonos szótő származéka.

bólogat ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Egymás után többször bólint. *A hallgatóság bólogatva hallgatta az előadót.*
2. Szundikálva fejét le-lehajtja. *Ebéd után bólogat egy kicsit.*
3. *Bólogat valamire*: beleegyezik. *Akármit mondanak neki, mindenre bólogat.*
✧ Szin: **1.** *bólingat* **2.** *bóbiskol, szendereg, szunyókál* **3.** *bólint; igenel, helyesel, jóváhagy valamit*
✧ Táj: **1.** *biceget, bóktat* **2.** *bickel, bólongat*
✧ Ell: **2.** *virraszt* **3.** *tiltakozik valami ellen; elutasít valamit*
✧ Etim: Egy bizonytalan, talán hangfestő eredetű, a → *bólint* ige tövével azonos szótő származéka.

bolond I. ◆◆◆◆◆ mn *~ok, ~ot, ~an* vagy *~ul*
1. Elmebeteg, nem egészen épeszű (ember). *A bolond asszony minden nap legalább tízszer megkerüli a háztömböt.*
2. Ilyen emberre jellemző, értelmetlen, meggondolatlan. *Bolond beszéd, ne is figyelj rá!*
3. (bizalmas) Szeszélyes, bolondos. *Ez a bolond gyerek megint új szokást vett fel. Érthetetlen, miért kukorékol ilyen korán az a bolond kakas.* • Szólás: *Üt, mint a bolond óra*: meggondolatlanul cselekszik.
4. (bizalmas) Különös, meghökkentő, bosszantóan furcsa. *Bolond világ ez!*
✧ Szin: **1.** *zavart elméjű, féleszű, gyengeelméjű, elmebajos, félkegyelmű, háborodott, hibbant, őrült, tébolyult, eszelős*, (bizalmas) *dilis, ütődött, kótyagos, flepnis,* (durva) *hülye,* (szleng) *flúgos, lökött, nyomott, golyós* **2.** *őrült, tébolyult, eszelős* **4.** *képtelen,* (idegen) *abszurd, groteszk* • **1.** *Bolondgombát evett. Hiányzik egy kereke. Nincsenek otthon nála. Nincs ki a négy kereke. Kivették a kerekét.*
✧ Táj: **1–3.** *bolondikus*
✧ Ell: **1–3.** *épeszű,* (idegen) *normális* **4.** *értelmes,* (idegen) *logikus*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.

bolond II. ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
1. Elmebeteg, gyengeelméjű személy. *A bolond azt hiszi, ő a császár.* ■ *Kötni* vagy *kötözni való bolond*: ostobán cselekvő ember. | *Jó bolond*: **a)** aki mindent eltűr **b)** aki más helyett is dolgozik. • Szólás: *A bolond is látja* vagy *tudja*: mindenki. | *A bolondnak is megéri*: nagyon megéri, nagyon olcsó. | *A bolondját járatja valakivel, bolonddá tesz valakit*: félrevezeti, becsapja. | *A bolondját járja*: esztelenül viselkedik, féktelenül tombol. • Közmondás: *Egy bolond százat csinál*: az emberek gondolkodás nélkül utánozzák egymást. | *Bolondnak kedvez a szerencse*: gyakran az jár jól, aki nem érdemli meg.
2. (régi) *Udvari bolond*: uralkodó, főúr házi mulattatója. *Az udvari bolond gyakran nagyon is okos tanácsokat adott urának.*
3. *Bolondja valakinek, valaminek*: rajong érte. *Bolondja az akciófilmeknek.*
4. *Bolondokat beszél*: értelmetlenségeket, bolondságokat. *Ha csak egy pohár bort is megiszik, mindjárt bolondokat beszél.*
✧ Szin: **1.** *őrült, félkegyelmű* **3.** *megszállott* **4.** (bizalmas) *hülyeség*
✧ Táj: **1.** *babajkó, tébolya, gajdult*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.

bolondgomba ◆ fn (népi)
Mérgező gomba. *Vizsgáltasd meg, amit szedtél, nehogy bolondgomba is legyen benne!* • *Nem ettem bolondgombát*: nem vagyok bolond.
✧ Szin: *mérges gomba*
✧ Táj: *bolondosgomba*
✧ Ell: *ehető gomba*
✧ Etim: Összetétel: → *bolond* + → *gomba*.

bolondít ◆◆ ige *~ani* (bizalmas)
1. Megtéveszt, félrevezet valakit. *Hazugságaival csak bolondít mindenkit.*
2. Hiteget valakit. *Üres ígéretekkel bolondította.*
3. *Magába bolondít valakit*: szerelmet ébreszt benne maga iránt. *Szórakozásból magába bolondítja a fiúkat.*
✧ Szin: **1.** *becsap, rászed,* (választékos) *szédít, bódít,* (bizalmas) *beugrat, átejt, átver,* (szleng) *átdob, bepaliz* **2.** *áltat, szédít, bódít,* (választékos) *ámít,* (bizalmas) *hülyít* **3.** *szédít, bódít* • **1.** *Orránál fogva vezet. Lóvá tesz.* **2.** *Elhúzza előtte a mézes madzagot.* **3.** *Elcsavarja a fejét.*
✧ Táj: *javátít*
✧ Etim: A → *bolond* melléknév származéka.

bolondokháza ◆◆ fn (bizalmas)
1. Elmegyógyintézet. *Ha így megy, bolondokházába kerülök.*
2. Felfordulás, kapkodás, izgalom. *A utazás miatt bolondokháza van otthon.*
✧ Szin: **1.** *ideggyógyintézet, zárt intézet,* (bizalmas) *diliház, őrültekháza,* (szleng) *vigyorgó,* (kissé régi) *tébolyda* **2.** *zűrzavar,* (bizalmas) *diliház, őrültekháza,* (kissé régi) *tébolyda,* (rosszalló) *kupleráj*
✧ Etim: Összetétel; *bolondok*: a → *bolond* főnév többes számú alakja + *háza*: a → *ház* főnév birtokos személyjeles alakja.

bolondóra ◆ fn (bizalmas)
(Átmenetileg) esztelen viselkedés. *Rájött a bolondóra, ok nélkül vihogott.*
✧ Szin: *bolondéria, hisztéria,* (bizalmas) *hiszti, dili*
✧ Táj: *bónaóra*
✧ Etim: Összetétel: → *bolond* + → *óra*.
☝ Elválasztása: *bolond-óra.*

bolondul ◆◆◆◆ ige *~ni*

Bolondul valakiért, valamiért vagy *valaki után*: nagyon, rajongva szereti. *Bolondul a tanáráért. Bolondul a mákos tésztáért. Bolondul Eszterért, szerelmes belé. Bolondul az után a lány után.*
✧ Szin: *lelkesedik, él-hal valakiért, valamiért; sóvárog valaki után; kedvel, imád valakit, valamit;* (bizalmas) *bele van esve* vagy *zúgva* vagy *habarodva valakibe*
✧ Etim: A → *bolond* melléknév származéka.

bolt ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
1. Üzlet, kereskedés. *A kis bolt tovább tart nyitva, mint az áruház.*
2. (bizalmas, kissé régi) Üzletkötés. *Jó boltot csinált megint.* | (átvitt is) *Becsukja a boltot*: abbahagyja üzleti tevékenységét, felhagy a vállalkozással.
✧ Szin: **1.** *üzlethelyiség, elárusítóhely,* (bizalmas) *butik,* (régi) *áruda,* (idegen) *shop*
✧ Etim: Olasz jövevényszó, eredeti jelentése 'boltív'.
✧ Ö: menny + bolt, sír + bolt

bolthajtás ◆ fn
Íves kiképzésű mennyezet. *A középkori épület bolthajtásai még ma is épek.*
✧ Szin: *boltozat, boltív,* (választékos) *bolt*
✧ Táj: *tekerület*
✧ Etim: Összetétel: → *bolt* + → *hajtás*[2].

boltív ◆◆◆ fn
Fal-, ajtó-, ablaknyílásokat és mennyezetet áthidaló, ív alakú tartószerkezet kőből, téglából vagy betonból. *Boltív választja el a nappalit a konyhától. Boltív alakú a ház bejárata.*
✧ Szin: *bolthajtás, boltozat,* (választékos) *bolt*
✧ Táj: *tekerület*
✧ Etim: Összetétel: → *bolt* + → *ív*.

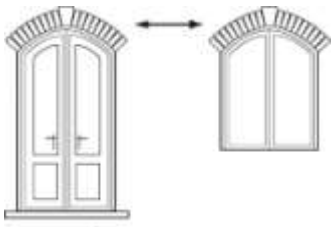

boltos ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* (bizalmas)
Kiskereskedő, kiskereskedés tulajdonosa vagy alkalmazottja. *A boltos nagyon figyelmesen szolgálja ki a vevőit.*
✧ Szin: *elárusító, eladó, árus,* (régi) *kalmár, szatócs*
✧ Táj: *bódas*
✧ Etim: A → *bolt* főnév származéka.

boltozat ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
1. Íves mennyezet. *A templom boltozata mestermunka, freskókkal van díszítve.*
2. Domború vagy annak látszó tető, borítás. *Az ég boltozata kéken tündöklik.*
✧ Szin: **1.** *bolthajtás*, (választékos) *bolt*
✧ Etim: A → *bolt* 'boltív' főnév származéka.

boly ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. Szervezett közösségben élő rovarok, különösen hangyák fészke, illetve az ebben nyüzsgő rovarok tömege. *A termeszek is bolyokban élnek.*
2. (választékos) Csoport. *A sok gyerek egy bolyban nyüzsgött az udvaron.*
3. Sportversenyben együtt haladó versenyzők csoportja. *A fáradt kerékpáros leszakadt a bolytól.*
✧ Szin: **2.** *csapat, raj, sereg*
✧ Táj: **2.** *trupp*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

bolygat ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. (Ügyet) (lezárt) állapotában zavar. *Fölösleges ezt az ügyet újra bolygatni.*
2. Nyugalmi állapotában zavar valakit, valamit. *Ne bolygasd folyton szegény nagyapádat! Ne bolygasd a pihenő kiscsirkéket!*
✧ Szin: **1.** *elővesz, feszeget* **2.** *háborgat, zaklat, piszkál*
✧ Ell: *nyugton hagy, békén hagy*
✧ Etim: A → *bolygó*, → *bolyong* szavak tövével azonos ismeretlen eredetű szótő származéka.

bolygó I. ◆ mn *~k, ~t, ~n*
Örökösen bolyongó, kóborló. *Wagner egyik operája, A bolygó hollandi egy állandóan vándorló hajósról szól.*

✧ Szin: *barangoló, csavargó, kalandozó*
✧ Etim: A → *bolygat*, → *bolyong* igék tövével azonos ismeretlen eredetű szótő származéka.

bolygó II. ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Csillag körül keringő, önálló fénnyel nem rendelkező égitest. *A Naprendszerben mindössze két bolygó kering közelebb a Naphoz, mint a Föld.* ■ *Mesterséges bolygó*: Nap körüli pályán keringő űrállomás, űrkutató berendezés.
✧ Szin: (idegen) *planéta,* (mesterséges bolygó:) *műhold,* (idegen) *szatellit*
✧ Etim: A → *bolygat*, → *bolyong* igék tövével azonos ismeretlen eredetű szótő származéka.

bolyhos ◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

Sok finom, puha szállal borított, finoman szőrös, bársonyos tapintású. *Jó meleg a bolyhos pulóver. A nyuszifül nevű virág levele bolyhos.*
✧ Szin: *molyhos, gyapjas, pelyhes, pihés*
✧ Táj: *bölyhös, bumhos*
✧ Etim: Az ismeretlen eredetű *bolyh* főnév származéka.

bolyong ◆◆◆◆ ige *~ani*

1. Céltalanul járkál. *Szabadsága alatt ráért napokig bolyongani az erdőben.*
2. El-eltévedve jár-kel. *János vitéz sokáig bolyongott, míg emberekre lelt.*
✧ Szin: **1.** *ődöng, őgyeleg, kószál,* (népi) *bóklászik* **2.** *barangol, kóborol,* (választékos) *bolyog, tévelyeg*
✧ Táj: *bócorog, bódolog, bójászik, kalézol, zalámbol*
✧ Etim: A → *bolygat*, → *bolyong* igék tövével azonos ismeretlen eredetű szótő származéka.

bomba I. ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Robbanóanyaggal töltött lövedék. *A repülőgépekből bombák hullottak a városra. A repülőtéren megint robbant egy időzített bomba.* ■ *Bombaként robban*: váratlanul riadalmat, felfordulást kelt. *Bombaként robbant a hír, hogy lemondott a kormány.*
✧ Szin: *robbanólövedék, pokolgép*
✧ Etim: Olasz, végső soron görög eredetű vándorszó.
✧ Ö: levél + bomba

bomba II. ◆◆◆◆ mn *~k, ~t,* – (bizalmas)

Pompás, remek, csodálatos. *Egy bomba nő a barátnője. Bomba üzletet kötött.* (Fokozásra, határozószó-szerűen:) *Bomba jól játszik a zenekar.*
✧ Szin: *nagyszerű,* (bizalmas) *szuper*
✧ Etim: Olasz, végső soron görög eredetű vándorszó.

bombabiztos ◆ mn

1. (Repülőgépről ledobott) bomba hatásának ellenálló, tőle védő. *A II. világháborúban sok városlakó életét mentették meg a bombabiztos pincék. A metróalagutak bombabiztos óvóhelyként is használhatók.*
2. (bizalmas) Biztos sikert ígérő. *Te bízol ebben a bombabiztosnak mondott vállalkozásban?*
3. (bizalmas) Biztonságos, nehezen felfedezhető. *Tudok egy bombabiztos helyet, ahol el szoktam bújni a szüleim elől.*
✧ Szin: **2.** *holtbiztos,* (bizalmas) *bomba* **3.** *biztos, nyugodt, csendes, megbízható, eldugott,* (bizalmas) *tuti*
✧ Etim: Összetétel: → *bomba* + → *biztos*[1].

bombáz ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Bombákkal támad, rombol valamit. *Repülőgépek bombázzák a várost.*
2. (Sportversenyen játékos) szünet nélkül támad valamit. *A csatárok bombázzák az ellenfél kapuját.*
3. Valamivel sűrűn eláraszt, zaklat valakit. *A gyerekek kérdésekkel bombázzák osztályfőnöküket.*
✧ Szin: *ostromol, rohamoz,* (régi) *bombardíroz*
✧ Táj: **1., 3.** *bumáz*
✧ Etim: A → *bomba* főnév származéka.

bombázó ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Földi és tengeri célpontoknak bombával való megsemmisítésére alkalmas repülőgép. *Még álmában is a bombázók hangját hallotta.*
2. (szleng) Feltűnően csinos (fiatal) nő. *És akkor a férfiak örömére megjelent egy bombázó, kivágott ruhában.*
✧ Szin: **1.** *bombázógép, bombavető* **2.** (szleng) *bomba nő, jó nő, szexbomba, jó csaj, jó bőr*
✧ Ell: **2.** (szleng) *bányarém*
✧ Etim: A → *bombáz* ige származéka.

bomlaszt ◆◆ ige *~ani*

1. Segít, késztet bomlani valamit. *Baktériumok bomlasztják a szerves trágyának szánt hulladékot.*
2. (rosszalló) Valaminek a rendjét megszüntetni törekszik. *Rosszindulatú pletykáival bomlasztja a csapat egységét.*
✧ Szin: **1.** *rothaszt, korhaszt* **2.** (rosszalló) *zülleszt,* (idegen) *demoralizál, destruál*
✧ Ell: **2.** *egyesít, épít, erősít*
✧ Etim: A → *bomlik* ige származéka.

boml|ik ◆◆◆◆ ige *~ani* vagy *bomolni*

1. Szétnyílik, oldódik. *Bomlik a varrás a szoknyámon. Bomlik a csomó a kötélen, jobban meg kell húzni.*
2. Alkotóelemeire, részeire esik szét. *A víz hidrogénre és oxigénre bomlik.*
3. Oszlik. *Bomlik a holttest.*

4. Egyre gyengébb lesz. *Bomlik a fegyelem a hadseregben.*
5. (bizalmas) *Bomlik valaki után*: rajong érte, szerelmes belé. *Bomlik a felesége után.*
6. Mértéktelenül, szilajul viselkedik. *Ne bomolj!*
7. Megőrül. *Úgy tűnik, mintha már bomlana az elméje.*
✧ Szin: **1.** (varrás:) *lazul, feslik,* (csomó:) *kioldódik*, (kissé régi) *bomol* **2.** *szétválik*, **3.** *porlad* **4.** *gyengül* **4.** *lazul* **5.** (bizalmas) *bolondul,* (kissé régi) *bomol* **6.** *bolondozik, vadul* **7.** *tébolyodik, eszét veszti,* (kissé régi) *bomol*
✧ Etim: A → *bont* ige tövével azonos, a → *bimbó* főnév tövével is összefüggő, ismeretlen eredetű szótő származéka.
☝ Felszólító módú alakjait a teljes tőből képezzük: *bomoljon* vagy (ikesen ragozva, választékosan) *bomoljék.*

bonbon ◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*
Különböző formájú és ízű, csokoládéval bevont, apró darabokból álló édesség. *Kapott a névnapjára egy doboz bonbont.*
✧ Szin: (idegen) *desszert, praliné,* (Fv bizalmas) *dezert*
✧ Táj: *bombó, bombóc, bombonné*
✧ Etim: Francia eredetű nemzetközi szó.

boncol ◆◆◆ ige *~ni*
1. (Állati tetemet vagy emberi holttestet) vizsgálat céljából felvág. *Az orvosok a halál okának pontos megállapítása érdekében boncolnak holttesteket.*
2. (választékos) (Témát, kérdést) részletesen tárgyal, elemez. *Már hetek óta ugyanazt a témát boncolják.*
✧ Szin: **1.** *felnyit* **2.** *vizsgál, tanulmányoz,* (idegen) *analizál*
✧ Etim: A → *bont* ige származéka.

bong ◆◆ ige *~ani* (választékos)
Elnyújtott mély hangot ad. *Bongva szól a harang.*
✧ Szin: (választékos) *zúg, búg*
✧ Táj: *bonog*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó.

bont ◆◆◆◆◆ ige *~ani*
1. (Korábban elkészített, összeállított dolgot) szétszed. *Nem sikerült a varrás, most bontja. A táborozás végén sátrat bontanak. Bontják a régi házukat. Este ágyat bont. Bontja a csomókat a hálón.*
2. (Levágott állatot) feldarabol, és belső részeit kiszedi. *Édesanyám ügyesen tud libát bontani.*
3. (Lezárt, becsomagolt dolgot) felnyit, kinyit. *Reggeli után leveleket bont. Pezsgőt bont az ünnepi alkalomra.* ■ *Zászlót bont*: céljainak ismertetésével csatlakozásra szólít fel.
4. (Rendezett állapotot) megszüntet vagy megszüntetni igyekszik. *Néhányan bontják a rendet.* | *Házasságot, szerződést bont*: hivatalosan megszüntet. ■ *Asztalt bont*: étkezés végén elsőnek feláll.
✧ Szin: **1.** (varrást:) *fejt,* (házat:) *lebont,* (házat, sátrat, ágyat:) *szétszed, szétbont,* (csomót:) *kiold, old, oldoz* **2.** *boncol, felbont,* (bizalmas) *trancsíroz* **3.** (levelet, csomagot, üveget:) *felbont, kibont*
✧ Táj: **1–3.** *boncirál*
✧ Ell: **1.** *összeállít* **3.** *bezár,* (levelet, csomagot, üveget:) *lezár*, (zászlót:) *összehajt* **4.** *létesít, teremt,* (szerződést, házasságot:) *köt*
✧ Etim: A → *bomlik* ige tövével azonos, a → *bimbó* főnév tövével is összefüggő, ismeretlen eredetű szótő származéka.

bonyodalom ◆◆◆◆ fn *bonyodalmak, bonyodalmat, bonyodalma*
1. Kellemetlen fordulat, váratlan zavar. *Sok bonyodalommal jár az építkezés.*
2. (Irodalmi műben:) A cselekményt előrevivő, fordulatot hozó esemény. *A János vitézben ott kezdődik a bonyodalom, hogy Kukorica Jancsi hagyja szétszéledni a nyájat.*
✧ Szin: **1.** *gond, baj, nehézség, kellemetlenség, galiba,* (idegen) *komplikáció, probléma,* (bizalmas) *bibi*, (régi, idegen) *kalamitás,* (szleng) *gubanc*
✧ Táj: **1.** *bonyolgás, galamuta, galibaság*
✧ Etim: A → *bonyolít* ige *bony-* tövének nyelvújítás kori származéka.

bonyolít ◆◆◆◆ ige *~ani*
1. Összezavar, bonyolulttá tesz valamit. *A váratlan esemény bonyolítja a helyzetet.*
2. Fordulatokkal gazdagít valamit. *Az író érdekesen bonyolítja a regény cselekményét.*
3. (hivatalos) (Kereskedelmi ügyletet) intéz. *Ő bonyolítja a vállalat külkereskedelmi ügyleteit.*
✧ Szin: **1.** *kuszál, összekuszál, gabalyít,* (idegen) *komplikál,* (szleng) *kavar* **2.** *szó*
✧ Ell: **1.** *egyszerűsít, könnyít*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű szó, talán egy ősi, finnugor kori szótő többszörösen képzett származéka.
☝ A 3. jelentésben nem logikus a használata, mert ellentétben áll az 1., eredeti jelentéssel. A *lebonyolít* vagy az *intéz* szó itt természetesebb.

bonyolód|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Bonyolulttá válik. *A bűnügy szálai tovább bonyolódtak.*
2. Szövevényes anyagba beleakad, és nem vagy nehezen tud kiszabadulni. *A kifeszített hálóba bonyolódott a vad.*
3. Akarata ellenére belekeveredik valamibe. *Kínos ügybe bonyolódott, és nem tud kikerülni belőle.*
4. Fordulatokban gazdagodik. *A regény cselekménye tovább bonyolódik.*
✧ Szin: **1.** *összekuszálódik* **2.** *belegabalyodik* **3.** *belebonyolódik, belegabalyodik* **4.** *szövődik, alakul*
✧ Etim: A → *bonyolít* ige *bonyol-* tövének származéka.

bonyolult ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

Olyan, amiben nehéz eligazodni. *Bonyolult feladatot kapott. A történet bonyolult, de elmesélem. Bonyolultan beszél, alig lehet érteni.*

✧ Szin: *összetett, szövevényes, áttekinthetetlen, nyakatekert, körülményes, kusza,* (idegen) *komplikált,* (beszéd:) *körmönfont*

✧ Ell: *egyszerű, világos, áttekinthető*

✧ Etim: A → *bonyolít* ige *bonyol-* tövéből képzett régi nyelvi *bonyolul* 'bonyolódik' ige származéka.

bor ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

Érett szőlő, ritkán más gyümölcs levéből erjesztett szeszes ital. *Az ország több vidékén is terem jó bor.* ■ *A bor beszél belőle*: részegségében, mámorában beszél. ● Közmondás: *Jó bornak nem kell cégér*: a jó árunak, igaz ügynek nincs szüksége hírverésre. | *Borban az igazság*: az ittas ember őszintén kimondja, amit gondol.

✧ Szin: (választékos) *borital, szőlőnedű, a hegy leve,* (bizalmas) *tütü,* (rossz bor:) *vinkó*

✧ Táj: *borcsa,* (rossz bor:) *acsari, csaviszka, csiger, lotty, lőre*

✧ Etim: Honfoglalás előtti török jövevényszó.

✧ Ö: fehér + bor, vörös + bor

bór ◆◆ fn –, *~t, ~ja*

Barna por vagy sötétszürke, fémfényű kristály alakban előforduló nemfémes kémiai elem. *A bór három vegyértékű.*

✧ Etim: Német eredetű nemzetközi szó.

☝ Vegyjele: *B* (pont nélkül).

bóra ◆ fn –, *~t, ~ja*

Hideg, száraz északkeleti bukószél. *Az Adriai-tenger partján bóra söpört végig.*

✧ Szin: (Va; Dv bizalmas) *búra,* (Mv bizalmas) *burja*

✧ Etim: Olasz jövevényszó.

borbély ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Férfifodrász. *Elmegy a borbélyhoz, hogy lenyírassa a haját. Borbélynál borotválkozik.*

2. (régi) Seborvos. *A borbély kivette a golyót a sebből.*

✧ Szin: **1.** (régi) *figaró* **2.** (régi) *felcser*

✧ Táj: *borotvás*

✧ Etim: Francia eredetű vándorszó.

borbolya ◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Sárga virágú, tövises, piros bogyójú cserje. *Magyarországon is honos a közönséges borbolya.*

✧ Szin: *sóskafa, sóskaborbolya*

✧ Táj: *leánysom, leányiszőlő, nyúlsom, pöszme*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán latin jövevényszó.

borda ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. A mellkas ívelt csontjainak egyike. *Leesett a létráról, és eltörött két bordája.*

2. A sertés bordái a rajta lévő hússal, illetve az ebből készült étel. *Vacsorára frissen sült bordát eszünk.*

3. Szövőszék fésűszerű alkatrésze. *A borda a keresztszál tömörítésére szolgál.* ● Szólás: *Egy bordában szőtték őket*: egyik sem jobb a másiknál.

4. Kisebb, hosszúkás kiemelkedés vagy hosszúkás szerkezeti elem. *Nehéz megtisztítani a fűtőtest bordáit. A zsalu bordái közt szűrődik csak be a fény.*

✧ Szin: **1.** *oldalcsont, oldalborda* **2.** *bordaszelet, karaj*

✧ Táj: **1., 2.** *bodda, borcsa* **3.** *borcsa*

✧ Etim: Szláv jövevényszó.

✧ Ö: oldal + borda

bordal ◆◆ fn

A bort dicsérő költemény, illetve ennek megzenésített változata. *Több költőnk is írt bordalokat.*

✧ Etim: Összetétel: → *bor* + → *dal.*

bordel ◆ fn –, *~t, ~je* (Fv bizalmas)

Rendetlenség, felfordulás. *Micsoda bordel van itt!*

✧ Szin: (bizalmas) *disznóól, kupi*

✧ Etim: Szlovák jövevényszó.

bordély ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* (régi)

Prostituáltakat foglalkoztató vállalkozás, illetve ennek épülete. *A bordélyokon általában piros lámpa világított.*

✧ Szin: *bordélyház, nyilvánosház, piros lámpás ház,* (bizalmas) *kupleráj, örömtanya,* (tréfás) *műintézet,* (szleng) *kupi*

✧ Táj: *barlanghely*

✧ Etim: Ófrancia eredetű olasz jövevényszó.

bordó ◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n*

A meggyhez hasonló, sötétvörös színű. *Túl ünnepélyes ez a bordó ruha.*

✧ Szin: *sötétvörös, bordóvörös, meggyszínű, bíborszínű*

✧ Táj: *berdó*

✧ Etim: A német *bordeauxrot* ‘bordóvörös’ összetétel részfordításával, az előtag önállósulásával keletkezett. A német szó francia eredetű (*bordeaux* ‘egyfajta vörösbor’: a *Bordeaux* helynév köznevesülésével jött létre).

borít ◆◆◆◆◆ ige *~ani*

1. Valahova esni, dőlni késztet valamit. *A szakadékba borította az autót.*

2. (Edényt) úgy fordít, hogy tartalma valahova ömlik. *A szemetesbe borította a hamutartót.*

3. Valahova önt, zúdít valamit. *Az asztalra borítja a hamut.*

4. Úgy tesz rá valamit valamire, valakire, hogy betakarja, befedje. *Takarót borít rá, hogy ne fázzon. Poharat borít a fél citromra.*

5. Burkol valamit valamivel. *Csempével borítják a falat.*

6. Eltakar valamit. *Felhő borítja az eget. Hó borítja a tetőt.*

7. (választékos) (Szókapcsolatokban:) *Lángba borít valamit*: **a)** tűzvészt okoz benne. *Néró lángba borította Rómát.* **b)** (érzelem) okozza, hogy (arc) elpirul. *Lángba borította arcát a heves szerelem.* | *Gyászba borít valakit, valamit*: nagy szomorúságot okoz neki. *A szabadságharc bukása gyászba borította az országot.* | *Vérbe borít valamit*: vérontást okoz benne. *A felkelés vérbe borította a várost.*

✧ Szin: **1.** *dönt* **2.** *zúdít, dönt* **4.** *terít, lefed, betakar* **6.** *elfed, befed,* (hó:) *ellep*

✧ Etim: A → *borogat,* → *borong,* → *borul* igék tövével azonos szótő származéka. A tő honfoglalás előtti török jövevényszó.

boríték ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

Főleg levél burkolatául használt négyszögletes papírtasak. *Vettem levélpapírt és borítékot.* | *Borítékot csúsztat valakinek (a zsebébe)*: hálapénzt ad valakinek.

✧ Táj: *koperta*

✧ Etim: A → *borít* ige származéka.

borízű ◆◆ mn *~ek, ~t, ~en*

1. Savanykás. *A rétesbe borízű alma való.*

2. (A túlzott alkoholfogyasztástól) rekedtes, reszelős, érdes (hang). *Megismertem borízű hangjáról.*

✧ Szin: **1.** *savanyú* **2.** *recsegő, rezes*

✧ Ell: **1.** *édes* **2.** *kellemes, bársonyos*

✧ Etim: Összetétel; → *bor* + *ízű*: az → *íz*[1] főnév származéka.

☝ Elválasztása: *bor-ízű.*

borjú ◆◆◆◆ fn *borjak* vagy *~k, borjat* vagy *~t, borja* vagy *~ja*

1. Szarvasmarha, illetve néhány más emlősállat kicsinye. *Az elefántnak, a fókának, az őznek, a szarvasnak, a zsiráfnak borja van.*

2. Szögletes katonai hátitáska. *A borjú szőrös borjúbőrből készült.*

✧ Szin: **1.** *boci* **2.** *hátizsák*

✧ Táj: **1.** *bece, beci, boca, böle,* (gyermeknyelvi) *búbece*

✧ Etim: Honfoglalás előtti csuvasos típusú török jövevényszó.

☝ Az állatnak *borja* van, a gazdának *borjúja*. – A hím borjú neve *bikaborjú,* a nőstényé *üszőborjú;* a herélt bikaborjú neve *tinó.*

borkorcsolya ◆ fn

1. (népi) Boroshordók le- és felgördítését segítő csúsztató. *A borkorcsolya két gerendából áll.*

2. Borivás közben fogyasztott, általában zsíros, sós és fűszeres (hideg) harapnivaló, rágcsálnivaló. *A mogyoró és a sós pálcika jó borkorcsolya.*

✧ Táj: **1.** *korcsolya, bortavászfa*

✧ Etim: Összetétel: → *bor* + → *korcsolya.*

bornemissza ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (tréfás)

A bort nem kedvelő, nem fogyasztó ember. *Hozunk üdítőitalt is, sok itt a bornemissza.*

✧ Szin: (idegen) *antialkoholista,* (választékos, idegen) *absztinens,* (régi, tréfás) *vízissza*

✧ Ell: (idegen) *alkoholista,* (tréfás) *borissza,* (rosszalló) *iszákos*

✧ Etim: Összetétel; → *bor* + → *nem*[2] + *issza*: az → *iszik* ige folyamatos melléknévi igeneve.

☝ Elválasztása: *bor-nem-isz-sza.*

borogat ◆◆ ige *~ni*

1. Nedves ruhával betakarva gyógyít valakit, valamit. *A beteg testrészt vizes vagy gyógyvizes kendővel szokták borogatni.*

2. (Edényt) sorozatosan szájával lefelé fordít. *Mosogatáskor a bögréket a szárítórácsra borogatjuk.*

3. Öntöget valamit valahova. *A magára hagyott kisgyerek az asztalra borogatta a poharakból az italt.*

4. (népi) Feldöntöget valamiket. *Dühében bútorokat, tárgyakat borogatott.*

✧ Szin: **1.** (bizalmas) *priznicel* **2.** *leborít* **3.** *döntöget* **4.** *felforgat, döntöget*

✧ Táj: *borongat, burigat*

✧ Ell: **4.** *felállít*

✧ Etim: A → *borít,* → *borong,* → *borul* igék tövével azonos szótő származéka. A tő honfoglalás előtti török jövevényszó.

boróka ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Örökzöld levelű, hamvaskék termésű cserje. *A közönséges boróka Magyarországon is honos, védett növény: bogyóját fűszerként és pálinka ízesítésére is használják.*

2. (Fv bizalmas) Karácsonyfának való erdeifenyő. *A borókát nehezebb díszíteni, de levelei nem potyognak annyira, mint a közönséges fenyőé.*
✧ Szin: *gyalogfenyő, borsfenyő, aprófenyő*
✧ Táj: *méregtüske*
✧ Etim: Szlovák jövevényszó.

borona ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

A talaj porhanyítását, a nagyobb rögök felaprítását fogakkal vagy késekkel végző talajművelő eszköz. *A szántás után előkerül a borona, hogy a rögöket fellazítsa.*
✧ Szin: *boronálógép*
✧ Táj: *fogas, bránno*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.

borong ◆◆◆ ige *~ani*

1. Sötétlik. *Borong az ég, talán eső is lesz.*
2. Elmélázó, borús hangulatban van. *Sokáig borongott a híd karfájára könyökölve.*
✧ Szin: **1.** *elsötétül,* (ég:) *felhősödik, borul* **2.** *mélázik, mereng, búsong, szomorkodik*
✧ Ell: **1.** *derül, világosodik, tisztul* **2.** *vidul*
✧ Etim: A → *borít*, → *borogat*, → *borul* igék tövével azonos szótő származéka. A tő honfoglalás előtti török jövevényszó.

borongós ◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Borult, felhős. *Ma borongós idő lesz, nem lehet napozni.*
2. Bánatos, szomorkás. *Borongós hangulatban van.*
✧ Szin: **1.** *borús* **2.** *bús, komor, borús,* (idegen) *melankolikus, deprimált,* (bizalmas) *nyomott*
✧ Táj: *morzsongós*
✧ Ell: **1.** *derült, derűs, tiszta* **2.** *derűs, vidám, jókedvű*
✧ Etim: A → *borong* ige származéka.

borostás ◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

Borotválatlan, néhány napos szúrós szőrzettel borított (férfiarc). *Borostásan jelent meg a társaságban.*
✧ Szin: *szőrös*
✧ Táj: *koszpitos*
✧ Ell: *borotvált, sima*
✧ Etim: A német eredetű *borosta* főnév származéka.

borostyán[1] ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

1. Fényes, sötét, örökzöld levelű kúszónövény. *A kerítést borostyánnal futtatták be.*
2. (A dicsőség jelképeként:) *„Más csak levelenként kapja a borostyánt, S neked rögtön egész koszorút kell adni.”* (Petőfi S.: Arany Jánoshoz)
✧ Szin: **2.** *babér*
✧ Etim: Szláv, valószínűleg horvát-szerb jövevényszó.

borostyán[2] ◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

Megkövesedett sárga vagy világosbarna, áttetsző őskori fenyőgyanta. (Jelzőként:) *Borostyán nyakláncot visel.*
✧ Szin: *borostyánkő*
✧ Etim: Holland eredetű német jövevényszó.

borotva ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Szőrzet tőből való levágására használt, éles pengéjű, tokjába behajtható szerszám, kés. *A borotvát régen szíjon élesítették.*
• Szólás: *Éles, mint a borotva*: nagyon éles. | *Vág az esze, mint a borotva*: roppant éles eszű.
2. E célra használt egyéb eszköz. *Borotvaként ma a férfiak pengés vagy villanyborotvát használnak. Vettem egy csomag eldobható borotvát. A férjem borotvája elemmel is működik.*
✧ Szin: **1.** (népi) *beretva,* (régi) *borbélykés* **2.** *önborotva, villanyborotva,* (szleng) *pofagyalu*
✧ Táj: *bretva*

✧ Etim: Szláv jövevényszó.

borotvál ◆◆◆ ige ~*ni*

Borotvál valamit, valakit: a rajta kinövő szőrt tőből levágja. *Borotválja az arcát. A férfifodrász borotválja is a férfiakat.*

✧ Szin: *leborotvál*

✧ Etim: A → *borotva* főnév származéka.

borovnicsevec ◆ fn –, ~*et*, ~*e* (Mv bizalmas)

Áfonyapálinka. *A borovnicsevec úgy a legfinomabb, ha friss gyümölcsöt is tesznek bele.*

✧ Etim: Szlovák jövevényszó.

boroz|ik ◆◆ ige ~*ni*

(Társaságban) poharazik, bort iszogat. *Minden péntek este együtt boroztak.*

✧ Szin: *borozgat, iddogál,* (bizalmas) *kvaterkázik*

✧ Etim: A → *bor* főnév származéka.

borravaló ◆◆◆◆ fn ~*k*, ~*t*, ~*ja*

A szolgáltatásért járó összegen kívül fizetett kisebb pénzösszeg. *Borravalót ad a pincérnek, a taxisnak, a fodrásznak, mégpedig legalább tíz százalékot.*

✧ Szin: *hálapénz,* (bizalmas) *baksis*, (szleng) *jatt*

✧ Táj: *borpénz*

✧ Etim: Összetétel; *borra*: a → *bor* főnév ragozott alakja + → *való*.

bors ◆◆◆◆◆ fn –, ~*ot*, ~*a*

1. Indonéziából származó, a trópusokon termesztett fűszer- és gyógynövény. *A fekete bors nevű növény cserje alakú.*

2. Ennek termése mint fűszer. *A bors fekete színű, apró gömb alakú és erősen csípős. Őrölt borssal ízesíti a majonézt.* • Szólás: *Borsot tör valakinek az orra alá*: bosszantja, kellemetlenséget okoz neki. • Közmondás: *Kicsi a bors, de erős*: kicsi vagy jelentéktelennek látszó embertől is kitelhet nagy teljesítmény.

✧ Táj: *boss, magyarbors*

✧ Etim: Honfoglalás előtti török jövevényszó.

bórsav ◆ fn

Színtelen, csillogó lemezkés anyag, vízben oldva gyengén savas kémhatású. *A bórsavat a porcelán-, zománc-, üveg- és cserzőiparban, valamint fertőtlenítőszerként használják.*

✧ Etim: Összetétel: → *bór* + → *sav*.

☝ A bórsav kémiai képlete: H_3BO_3. A bórsav vizes oldatának neve *bórvíz*, erről lásd még a *bórvíz* szócikket.

borscs ◆ fn ~*ok*, ~*ot*, ~*a* (Ka)

Céklából és káposztából hússal és tejföllel készített leves. *Itt főzik a városban a legjobb borscsot.*

✧ Etim: Orosz jövevényszó.

borsikafű ◆ fn

Illatos kerti fűszernövény. *A borsikafű pompásan ízesíti a hússal készülő lucskos káposztát.*

✧ Szin: *csombor, borsika, borsfű*

✧ Etim: Összetétel; *borsika*: a → *bors* főnév származéka + → *fű*.

borsó ◆◆◆◆◆ fn ~*k*, ~*t*, ~*ja*

1. Fehér, pillangós virágú, lágy szárú, hüvelyes növény. *A veteményeskertben borsó is nő.*

2. E növény gömbölyű, zöld magja. *Zölden vagy szárítva fogyasztjuk a borsót. Borsó lesz ebédre.*

✧ Szin: *zöldborsó, sárgaborsó*

✧ Táj: *bab*

✧ Etim: Honfoglalás előtti török jövevényszó.

✧ Ö: csicseri + borsó, sárga + borsó, zöld + borsó

borsódz|ik ◆◆ **ige** ~ani **borsóz|ik** ~ni

Libabőrös lesz. *Borsódzik a karja a hidegtől.* ■ *Borsódzik* vagy *borsózik a háta valamitől*: fél, borzad tőle. *Borsódzik a hátam a költözködéstől.*

✧ Szin: *lúdbőrzik, idegenkedik, viszolyog, irtózik, undorodik*

✧ Táj: *borsókádzik*

✧ Etim: A → *borsó* főnév származéka.

☝ A *borsódzik* alakváltozat felszólító alakjaiban két *d*-t írunk: *borsóddzon* vagy (ikesen ragozva, választékosan) *borsóddzék*. Ezek elválasztása: *bor-sódz-dzon* stb.

borsos ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Borssal fűszerezett. *Nem szereti a nagyon borsos ételt.*

2. Túlságosan magas (ár). *Ilyen borsos áron nem tudom megvenni.*

3. Csípős, bántó, erős. *Kíméletlen, borsos tréfákat űz velünk.*

✧ Szin: **1.** *erős, csípős* **2.** *tetemes* **3.** *durva, trágár*

✧ Ell: **2.** *alacsony, méltányos* **3.** *szalonképes*

✧ Etim: A → *bors* főnév származéka.

ború ◆◆◆ fn *–, ~t, ~ja* (választékos, régi)

1. Borús, felhős, esetleg viharos idő. *„De ki vívna bajt az égi háborúval, Szélveszes, zimankós, viharos borúval?”* (Arany J.: Toldi)

2. Szomorúság, bánat. *„A dalköltőn fekszik az átok, Szívén, lelkén vad ború”* (Kölcsey F.: Átok). • Közmondás: *Derűre ború* vagy *borúra derű*: a vidámságot bánat, illetve a bánatot vidámság követi.

✧ Szin: *borulat*

✧ Ell: **1.** *napsütés, verőfény* **2.** *vidámság, jókedv,* (választékos) *derű*

✧ Etim: Elvonással keletkezett a → *borul* igéből.

borul ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Mélyre dől, esik. *A kocsi az árokba borult.*

2. Kiömlik. *A ruhámra borult a só.*

3. Felső testével előre hajolva nehezedik valamire, valahova. *Az asztalra borulva alszik. Földre borult előtte. A nyakába borult örömében.*

4. (választékos) Valami fölé terül és eltakarja. *Sötétség borult a tájra. Az arcára lepel borult.*

5. (Negatív érzés) eltölt valakit, valamit. *Bánat borul a lelkére.*

6. Borússá, felhőssé válik. *Ebéd után már kezdett borulni. Nyugat felé már borul az ég.*

7. (népi) (Növény) fejesedik. *Már borul a káposzta.*

8. (választékos) (Szókapcsolatokban:) *Valamibe borul valami, valaki*: elborítja, elfedi, eltölti valami. ■ *Lángba borul*: égni kezd. *A gyufától gyorsan lángba borult az egész szalmakazal*. (átvitt) *A durva tréfa hallatán lángba borult a kislány arca*. | *Gyászba borul*: gyászruhát ölt, illetve elborítja a gyász. *A haláleset hírére gyászba borult az egész ház*. | *Virágba borul*: tele lesz virággal, kivirágzik. *A fák két nap alatt virágba borultak*.

✧ Szin: **1.** *fordul, esik* **2.** *ömlik, hullik* **3.** *roskad, rogyik* **4.** *elborít, ellep valamit;* (választékos) *ráborul* **6.** *felhősödik, beborul*

✧ Ell: **5.** *felvidul* **6.** *derül*

✧ Etim: A → *borít*, → *borogat*, → *borong* igék tövével azonos szótő származéka. A tő honfoglalás előtti török jövevényszó.

borúlátó ◆◆ mn *~k* vagy *~ak, ~t, ~an*

1. Mindenben a rosszat látó, semmi jót nem remélő (személy). *Egy borúlátó ismerősöm szerint még csak most jön a neheze.*

2. Ilyen személytől származó (vélemény stb.) *Borúlátó jóslatai vannak.*

3. Az életet értelmetlennek, céltalannak hirdető (személy, filozófia). *Megint divatos a borúlátó világnézet.*

✧ Szin: **1.** *kishitű,* (idegen) *pesszimista* **2., 3.** (idegen) *pesszimista*

✧ Táj: *burhos*

✧ Ell: *derűlátó,* (idegen) *optimista*

✧ Etim: Összetétel; → *ború* + *látó*: a → *lát* ige származéka.

borult ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Felhős. *A borult ég szürkesége tükröződött a vízen. Borult lesz az idő, eső is lehet.*

2. (választékos, régi) Szomorú, bánatos. *Egy ideje borult a tekintete.*

✧ Szin: **1.** *borús, borongós* **2.** *komor, bús, levert,* (idegen) *deprimált*

✧ Táj: *bogdányos*

✧ Ell: **1.** *derült, napfényes, világos* **2.** *derűs, életvidám*

✧ Etim: A → *borul* ige származéka.

borús ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Felhős. *Borús az ég. Borús időben nem szeretek kirándulni.*

2. Szomorú, komor. *Borús hangulatban van.*

✧ Szin: **1.** *borult, borongós* **2.** *bánatos, bús, borongós, levert,* (idegen) *deprimált*

✧ Táj: **1.** *bogdányos, borultas*

✧ Ell: **1.** *derült, napfényes, világos* **2.** *derűs, életvidám*

✧ Etim: A → *ború* főnév származéka.

borvíz ◆ fn (népi)

(Erdélyi) szénsavas ásványvíz. *A leghíresebb erdélyi borvíz a borszéki.*

✧ Szin: *savanyúvíz*

✧ Táj: *csevice*

✧ Etim: Összetétel: → *bor* + → *víz*.

☝ Rövid o-val írjuk és ejtjük. A *bórvíz* mást jelent! – A *borvíz* szónak és rokon értelmű megfelelőinek a használatáról lásd még az *ásványvíz* szócikket!

bórvíz ◆ fn

A bórsav vizes oldata. *A gyógyászatban fertőtlenítőként használják a bórvizet.*

✧ Etim: Összetétel: → *bór* + → *víz*.

☝ Hosszú ó-val írjuk és ejtjük. A *borvíz* más jelent!

borz ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

Fekete-szürke-fehér színű, durva szőrű, hegyes orrú, kisebb kutya nagyságú, mindenevő emlősállat. *A borz csak éjjel bújik elő föld alatti üregéből.*

✧ Etim: Valószínűleg honfoglalás előtti török jövevényszó.

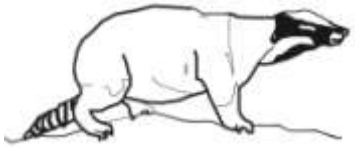

borzad ◆◆◆ ige *~ni*

1. Megremeg, megborzong. *Borzad a hűvös hajnali szélben.*

2. *Borzad valamitől*: félelmet és utálatot érez iránta. *Borzad a kígyótól.* (átvitt) *Borzad a rá váró feladattól.*

✧ Szin: **2.** *fél, irtózik, iszonyodik, undorodik; utál valamit*

✧ Táj: **2.** *berzed*

✧ Ell: **2.** *vonzódik valamihez*

✧ Etim: Hangfestő eredetű szó. Töve azonos → *borzalom*, → *borzas*, → *borzasztó*, → *borzol*, → *borzong* szavaink tövével.

borzalmas ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Borzalmat, rémületet keltő. *A borzalmas robbanás romba döntötte a házat.*

2. (túlzó) Nagyon kellemetlen, nehéz vagy csúnya. *Borzalmas volt az időjárás a nyarlásunk alatt. Borzalmas a haja.* | (Határozószó-szerűen:) *Borzalmasan*: nagyon, szerfelett. *Borzalmasan fáj a foga.* (bizalmas) *Borzalmasan szerelmes.*

✧ Szin: **1.** *borzasztó, irtózatos, iszonyatos, rettenetes, szörnyű* **2.** (túlzó) *kegyetlen(ül), borzasztó (an), irtózatos(an), iszonyatos(an), rettenetes (en), szörnyű* vagy *szörnyen;* (csak határozószóként:) *igen*

✧ Ell: **1.** *csodálatos, kellemes, vonzó*

✧ Etim: A → *borzalom* főnév származéka.

borzalom ◆◆◆◆ fn *borzalmak, borzalmat, borzalma*

1. Erős undor, rémület vagy félelem. *Borzalom fogja el, ha pókot lát.*

2. Szenvedést, félelmet okozó esemény. *Átélte a háború borzalmait.*

3. (bizalmas, túlzó) (Felháborodás kifejezésére:) Szörnyű(ség). *Borzalom, milyen rendetlenség van itt!*

✧ Szin: **1.** *borzadás, borzadály, iszonyat, rettenet* **2.** *iszonyat, rettenet* **3.** *borzasztó, elképesztő*

✧ Etim: Hangfestő eredetű szó. Töve azonos → *borzad*, → *borzas*, → *borzasztó*, → *borzol*, → *borzong* szavaink tövével.

borzas ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Fésületlen, bozontos. *Borzas a haja és a szakálla is.*

2. Kusza (szőr vagy toll). *A kutya szőre borzas. A tyúkok közül a legszebb az a borzas tollú.*

✧ Szin: **1.** *felborzolt, kócos, loboncos, torzonborz* **2.** (szőrzet:) *gubancos*, (tollazat:) *kuszált*

✧ Táj: **1.** *borzadt, gyapár, kosztros, boncos* **2.** *boncos*

✧ Ell: **1.** *rendezett, jól fésült, sima* **2.** *sima*

✧ Etim: Hangfestő eredetű szó. Töve azonos → *borzad*, → *borzalom*, → *borzasztó*, → *borzol*, → *borzong* szavaink tövével.

borzasztó I. ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~t, ~an*

Borzalmas. *Borzasztó balesetet láttam.* (túlzó) *Borzasztó, hogy még mindig havazik.*

✧ Szin: *dermesztő, hátborzongató, rettentő, rettenetes, szörnyű*

✧ Ell: *kellemes, mennyei*

✧ Etim: A *borzaszt* ige származéka, melynek hangfestő eredetű töve azonos → *borzad*, → *borzalom*, → *borzas*, → *borzol*, → *borzong* szavaink tövével.

borzasztó II. ◆◆◆◆◆ hsz (túlzó)

(Fokozás kifejezésére:) Nagyon, szörnyen. *Borzasztó sok eső esett.*

✧ Szin: *szerfölött,* (túlzó) *iszonyú, iszonyúan,* (bizalmas) *fenemód*

✧ Ell: *alig, épphogy*

✧ Etim: A *borzaszt* ige származéka, melynek hangfestő eredetű töve azonos → *borzad*, → *borzalom*, → *borzas*, → *borzol*, → *borzong* szavaink tövével.

borzol ◆◆◆ ige *~ni*

1. Kócol, borzassá tesz valamit. *Kézzel borzolja apja szakállát.*

2. Mozgatja valaminek a felszínét. *A szél borzolja a vizet.*

3. ■ *Borzolja valakinek az idegeit*: idegesíti. *Ne borzold az apád idegeit ezzel a hangos zenével!*
✧ Szin: **1.** *összekócol, kuszál, felborzol* **2.** *felborzol*
✧ Táj: **1.** *berzel, bodraz*
✧ Ell: **1.** *megfésül, elsimít* **2.** *elsimít* **3.** *nyugtat, csitít, csillapít*
✧ Etim: Hangfestő eredetű szó. Töve azonos → *borzad*, → *borzalom*, → *borzas*, → *borzasztó*, → *borzong* szavaink tövével.

borzong ◆◆◆◆ ige *~ani*
1. Remeg, didereg. *Borzong a hidegtől. Borzong a magas láztól.*
2. Irtózik valamitől, valakitől. *Borzongok ettől az embertől.*
✧ Szin: **1.** *reszket, vacog*, (bizalmas) cidrizik **2.** *iszonyodik, viszolyog, borzad, cidrizik, reszket, vacog* • *Rázza a hideg. A hideg leli. Vacog a foga. Futkos a hideg a hátán. Lúdbőrözik a háta.*
✧ Táj: *borzog*
✧ Etim: Hangfestő eredetű szó. Töve azonos → *borzad*, → *borzalom*, → *borzas*, → *borzasztó*, → *borzol* szavaink tövével.

boszorka ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (bizalmas, népi)
1. Boszorkány. *A vén boszorka gonoszul vihogott a mesefilmben.*
2. (tréfás) Pajkos, csintalan, fiatal nő. *Micsoda kis boszorka ez a lány!*
✧ Szin: **1.** *mágus, varázslónő*
✧ Táj: **1.** *bába, boszor, lidérc*
✧ Ell: **1.** *tündér*
✧ Etim: Elvonással keletkezett a → *boszorkány* főnévből.

boszorkány ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. Rosszindulatú, emberfeletti hatalmú öregasszony. *A népmesék gyakori szereplője a boszorkány. A gonosz boszorkány békává varázsolta a királyfit.*
2. Az ördöggel szövetkezett, gyógyító és rontó erővel felruházott nő vagy (ritkán) férfi. *A régi, babonás néphit szerint a férfiak között is vannak boszorkányok.*
3. (rosszalló) Kiállhatatlan, gonosz vénasszony. *Egy perc nyugtom nincs attól a boszorkánytól.*
4. (kedveskedő) *Te kis boszorkány, megbabonáztál!*
✧ Szin: **1., 2.** *mágus, varázslónő* **3.** *banya, sárkány, szipirtyó, vén szatyor,* (idegen) *fúria, hárpia* **4.** (kedveskedő) *bestia, boszorka*
✧ Táj: **1.** *bába, boszor* **2.** *lidérc* **3.** *bába, boszor*
✧ Ell: **1., 3.** *tündér*
✧ Etim: Honfoglalás előtti török jövevényszó.

boszorkányos ◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
1. (régi) Boszorkánytól eredő. *Valami boszorkányos varázslat történt.*
2. (választékos) Bámulatot keltő, ördöngös, csodálatos. *Boszorkányos ügyességgel bogozta ki a csomót.*
3. (népi) Bosszankodást vagy csodálkozást kifejező szitokszóként. *Boszorkányos! Boszorkányos Varga János!*
✧ Szin: **1., 2.** (választékos) *bűvös-bájos, bűbájos*
✧ Táj: *basszerkányos*
✧ Etim: A → *boszorkány* főnév származéka.

boszorkányság ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
1. Valakinek állítólagos boszorkány volta. *Régen sok embert vádoltak boszorkánysággal.*
2. Természetfölötti, csodálatos jelenség. *Valami boszorkányság van a dologban.*
✧ Szin: **2.** *varázslat, bűvészet, mágia, bűbáj*
✧ Táj: **2.** *boszorkaság*
✧ Etim: A → *boszorkány* főnév származéka.

boszorkányszombat ◆ fn
1. (Babonás néphit szerint:) A boszorkányok lármás, szilaj éjjeli összejövetele. *A boszorkányszombatot rendszerint kopár hegytetőn rendezik, ahová a boszorkányok seprűnyélen repülve érkeznek.*
2. (ritka) Nagy lármával járó felfordulás. *Nem lehet pihenni, a szomszédban boszorkányszombat van.*
✧ Szin: *ördögszombat*
✧ Etim: Összetétel: → *boszorkány* + → *szombat*.

boszorkányüldözés ◆ fn *~ek, ~t, ~e*
1. (régi) Boszorkánynak tartott személyek üldözése, perbe fogása. *A középkorban gyakoriak voltak a boszorkányüldözések.*
2. Ellenségnek tartott, nemkívánatos gondolkodású személyek elleni politikai támadássorozat. *Az ötvenes években boszorkányüldözés folyt a „szocializmus ellenségei” ellen.*
✧ Szin: **2.** *koncepciós per*
✧ Etim: Összetétel; → *boszorkány* + *üldözés*: az → *üldöz* ige származéka.

bosszankod|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*
Mérgelődik, bosszúságot érez. *Bosszankodik a rossz idő miatt. Azon bosszankodik, hogy nem sikerült a dolgozata.*
✧ Szin: *dühöng, fortyog, füstölög* • *Eszi a méreg. Nyeli a mérgét.* (bizalmas) *Bántja a csőrét valami. Szúrja a szemét valami. Eszi a fene valami miatt.* (szleng) *Eszi a kefét.*
✧ Táj: *hergelődik*
✧ Etim: A → *bosszant* ige tövével azonos honfoglalás előtti török jövevényszó származéka.

☝ A kiejtésben is hosszú az *ssz*.

bosszant ◆◆◆◆ ige *~ani*

1. Zavar valakit, kellemetlen valakinek. *Bosszantja őt a lárma.*

2. Bosszúságot okoz valakinek. *Bosszant, hogy rosszul csináltam.*

3. Ingerel, mérgesít valamit, valakit. *Ne boszszantsd a kutyát! A nővére folyton bosszantja őt csípős megjegyzéseivel.*

✧ Szin: **1., 2.** *bánt, dühít, idegesít, nyugtalanít* **3.** *háborgat, hergel, zaklat, bánt, dühít, idegesít, nyugtalanít,* (bizalmas) *macerál, piszkál* • **3.** *Borsot tör az orra alá. Tormát reszel az orra alá. Zongorázik az idegein.*

✧ Táj: **2.** *bizgat, bizget, böllenkedik*

✧ Ell: *nyugtat, csitít, csillapít*

✧ Etim: A → *bosszankodik* ige tövével azonos honfoglalás előtti török jövevényszó származéka.

☝ A kiejtésben is hosszú az *ssz*.

bosszú ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Szándékos, önkényes megtorlás valamely sérelemért. *A sorozatos megaláztatások után nem maradt el a bosszú.* ■ *Bosszút áll valakin valamiért*: megbosszul, megtorol valamit. *A rabló bosszút akar állni a társán, amiért elárulta őt.* | *Bosszút esküszik valaki ellen*: megfogadja, hogy megbünteti. *Bosszút esküdött rosszakarói ellen.*

2. Megtorlást, büntetést kívánó dühös indulat. *Bosszúból felgyújtotta a szomszéd házát.* ■ *Bosszút forral valaki ellen; bosszúért liheg*: ilyen indulat tölti el.

3. Dac. *A gyerek bosszúból nem ette meg az ebédet.*

✧ Szin: **1.** *bosszúállás, leszámolás,* (idegen) *retorzió, revans* **2.** *bosszúvágy* **3.** *csakazértis,* (bizalmas) *trucc*

✧ Ell: **1.** *megbocsátás* **2.** *békevágy*

✧ Etim: Valószínűleg honfoglalás előtti török jövevényszó.

☝ A kiejtésben is hosszú az *ssz* és az *ú*.

bosszús ◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

Egy kicsit haragos, rosszkedvű. *Ilyen apróság miatt nem leszek nagyon dühös, legfeljebb bosszús. Bosszúsan szólt rá a gyerekre.*

✧ Szin: *bosszankodó, epés, haragos, ingerült, zsémbes*

✧ Ell: *békés, higgadt, nyugodt*

✧ Etim: A → *bosszú* főnév származéka.

☝ A kiejtésben is hosszú az *ssz* és az *ú*.

bosszúság ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Ingerlékenység, haragos keserűség. *A kellemetlenség miatt bosszúság fogta el. Sok bosszúságot okoz a szüleinek. Bosszúságában káromkodott.*

2. Baj, bosszantó körülmény. *Sok bosszúság ért bennünket.*

✧ Szin: **1.** *bosszankodás, harag, neheztelés* **2.** *kellemetlenség*

✧ Táj: *égedelem*

✧ Ell: *öröm*

✧ Etim: A → *bosszú* főnév származéka.

☝ A kiejtésben is hosszú az *ssz* és az *ú*.

bot ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. Rendszerint fából készült, hüvelykujjnyinál vastagabb, hosszú, egyenes vagy kampós végű eszköz. *Az idős emberek bottal járnak, botra támaszkodnak.* ■ *Botot emel valakire*: bottal támad rá. • Szólás: *Bottal ütheti a nyomát*: eltűnt, egérutat nyert. • Közmondás: A botnak két vége van: a) óvatosnak kell lenni, mert az ellenség is visszavághat b) ellenkező oldalról is meg kell vizsgálni a dolgokat.

2. Horgászbot. *Hozd a botot, megyünk horgászni.*

3. Síbot. *A léceket és a botokat a vállán viszi.*

4. (régi) Botütés, verés. *Botot érdemel. Huszonöt botot mértek rá.*

✧ Szin: **1.** *dorong, husáng, sétabot, vessző* **4.** (régi) *botozás, ütleg*

✧ Táj: **1.** *celőke, botikó*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán honfoglalás előtti török jövevényszó.

✧ Ö: furkós + bot

botanika ◆◆ fn –, *~t, ~ja* (idegen)

A növényekkel foglalkozó tudomány. *A természettudományok közül leginkább a botanika érdekel.*

✧ Szin: *növénytan,* (régi) *füvészet*

✧ Etim: Latin, végső soron görög eredetű nemzetközi szó.

botanikus ◆◆ mn *~ok, ~t, ~a* (idegen)

1. Botanikával foglalkozó, a növényeket tanulmányozó vagy bemutató. *Egy botanikus folyóiratban olvastam erről a növényről.* ■ *Botanikus kert*: növények bemutatására, tanulmányozására létesített kert. *A vácrátóti botanikus kertben láttam először légzőgyökeres mocsári ciprust.*

2. (Főnévi használatban:) Növénytannal foglalkozó szakember, illetve ez iránt érdeklődő személy. *A biológiaórán egy neves botanikus tartott előadást. Az unokahúgom lelkes botanikusként minden kiránduláson növényeket fényképez.*

✧ Szin: **1.** (‘botanikus kert’ értelemben:) *arborétum,* (régi) *füvészkert* **2.** *növénytantudós,* (bizalmas) *növénytanos,* (régi) *füvész*

✧ Etim: Latin, végső soron görög eredetű nemzetközi szó.

botcsinálta ◆◆ mn

Kényszerűségből, hozzáértés és kedv nélkül feladatot vállaló. *A botcsinálta szónokot kifütyülték.*

✧ Etim: Összetétel; → *bot* + *csinálta*: a → *csinál* ige származéka.

botfül ◆ fn

Fejletlen zenei hallás. *Nem tudom, miért jár hangversenyre, hiszen botfüle van. Hamisan énekel, botfüle van.*

✧ Etim: Összetétel: → *bot* + → *fül*.

botkormány ◆◆ fn

1. Rúd alakú, függőlegesen mozgatható szerkezet. *A repülőgépet botkormánnyal irányítják.*

2. Számítógépes játékhoz való, arasznyi karral ellátott irányítószerkezet. *Amikor Peti balra rántotta a botkormányt, a képernyőn futó figura leesett a szakadék bal oldalán.*

✧ Szin: **2.** (idegen) *joystick*

✧ Etim: Összetétel: → *bot* + → *kormány*.

☝ A *joystick* szinonima kiejtése: [dzsojsztik].

botl|ik ◆◆◆◆ ige ~*ani*

1. Beleütközik valamibe a lábával, és elveszíti egyensúlyát. *Futás közben egy kőbe botlott.* ■ *Botlik a nyelve*: olyat mond, amit nem akart, vagy másképp akart kifejezni.

2. Téved, hibát követ el. *Az ember gyakran botlik.*

3. *Valakibe botlik*: váratlanul szembetalálkozik vele. *Az utcán régi ismerősbe botlottam.*

✧ Szin: **1.** *csetlik-botlik, botladozik* **2.** *félrelép, melléfog* **3.** *rábukkan, ráakad valakire, valamire*

✧ Táj: **1.** *bakik*

✧ Etim: Egy ismeretlen eredetű szótő származéka. A tő azonos a → *(meg)botránkozik* ige tövével.

✧ Ö: csetlik + botlik

☝ Felszólító módú alakjait a teljes tőből képezzük: *botoljon* vagy (ikesen ragozva, választékosan) *botoljék*.

botor ◆ mn ~*ak, ~t, ~an* vagy ~*ul* (választékos)

1. Gyámoltalanságában könnyen félrevezethető. *Könnyen becsapta azt a botor gyermeket.* (Főnévi használatban:) *Az a botor csak a jó szóra nem hallgat.*

2. Meggondolatlanságból elkövetett. *Botor tettével mindent elrontott.*

✧ Szin: **1.** *bamba, buta, ostoba, bárgyú, mulya,* (választékos) *balga, dőre, balgatag* **2.** *megfontolatlan, buta, ostoba,* (választékos) *balga, dőre, balgatag*

✧ Táj: *potor*

✧ Ell: *értelmes, eszes, okos*

✧ Etim: Elvonással keletkezett a → *botorkál* igéből.

botorkál ◆◆◆ ige ~*ni*

1. Lassan, bizonytalanul lépkedve halad, gyakran megbotlik. *A sötétben tapogatózva botorkál az ajtóhoz.*

2. (választékos) Tévelyeg, hibákat követ el. *Tévutakon botorkál.*

✧ Szin: **1.** *botladozik, bukdácsol, csetlik-botlik, támolyog, tántorog*

✧ Táj: **1.** *bakalász, botolog, csötönöz, potorász*

✧ Etim: A → *botlik* igéből kikövetkeztetett *bot-* tő többszörösen képzett származéka.

botrány ◆◆◆◆◆ fn ~*ok, ~t, ~a*

1. Általános felháborodást, megütközést, megbotránkozást keltő eset. *Óriási botrányról írnak a lapok.*

2. Felháborodást keltő viselkedés. *Kerüljük el a botrányt!* (túlzó) *Mégiscsak botrány, hogy nem válaszol!*

3. Kínos jelenettel végződő esemény. *Botrányba fulladt az előadás.*

✧ Szin: **1.** (bizalmas) *balhé, cirkusz, grimbusz, hűhó, muri,* (idegen) *skandalum* **2.** *feltűnés, csúfság, gyalázat* **3.** *csúfság, gyalázat*

✧ Etim: A → *(meg)botránkozik* ige kikövetkeztetett *botr-* tövének nyelvújítás kori származéka.

bóvli ◆◆ fn ~*k, ~t, ~ja* (bizalmas, rosszalló)

Rossz minőségű holmi, különösen áru. *Már megint valami bóvlit vett a piacon, pár hét múlva dobhatja ki.*

✧ Szin: *ócskaság, silányság,* (bizalmas, rosszalló) *lom*

✧ Ell: *minőségi darab, minőségi áru*

✧ Etim: Jiddis eredetű német jövevényszó.

boy ◆◆◆ fn ~*ok, ~t, ~a* (idegen)

1. Küldönc. *Boy szállítja házhoz a vásárolt árut.*

2. Szállodai liftesfiú. *A boy kinyitotta a lift ajtaját.*

✧ Szin: **1.** *kifutó* **2.** *liftes, liftkezelő*

✧ Etim: Angol eredetű nemzetközi szó.

☝ Magyar kiejtése [boj]. Írásban a kiejtett formához illesztjük a toldalékokat, pl.: *boyjal*.

bozontos ◆◆◆◆ mn ~*ak, ~t* vagy ~*at, ~an*

1. Sűrű és rendetlenül kócos, összegubancolódott. *Bozontos hajú, ápolatlan férfi szállt fel a buszra.*

2. Ilyen szőrzettel borított. *Bozontos farkú róka szaladt át az úton.*

✧ Szin: **1.** *borzas, fésületlen, összekuszált, csapzott* **2.** *csapzott, lompos*

✧ Táj: *turcos*

✧ Ell: **1.** *jól fésült, sima* **2.** *sima*
✧ Etim: Szóhasadással keletkezett a → *bozót* főnév *bozótos* származékából.

bozót ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
Bokrokból, gazból álló, sűrű, kusza növényzet. *Az egykor gondosan ápolt kert helyén ma áthatolhatatlan bozót terpeszkedik.*
✧ Szin: *aljnövényzet, cserjés, erdőalja, rekettyés, sarjúerdő*
✧ Táj: *ciher, csekmet, cseplesz, csohó*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, a → *borzad* ige hangfestő eredetű tövével összefüggő szótő származéka.

bő ◆◆◆◆◆ mn *bővek, bővet, bőven*
1. Tágas, kényelmes. *Jó bő csizmát vett.*
2. A test körvonalaitól elálló szabású (ruhadarab). *A bő szoknyához sok anyag kell.*
3. Nagy mennyiségű. *Az epret bő vízben kell megmosni. Bő készlettel rendelkeznek.*
4. (választékos) Gazdag, sikeres. *Bő aratás lesz. Bő esztendőt zártunk.*
5. Részletes. *Bő tájékoztatást adtak az útról.*
6. *Bővebb*: **a)** tágabb, szélesebb. *Összejött a bővebb család.* **b)** közelebbi. *Bővebb ismeretségben van velük.* (Főnévi használatban:) *Előszóban majd mondok bővebbet is.*
✧ Szin: **1.** *laza, lezser, széles, terjedelmes* **2.** *buggyos* **3., 4.** *kiadós, bőséges* **5.** *alapos, kimerítő*
✧ Táj: **1., 2.** *bév* **3.** *bé, bü*
✧ Ell: **1., 2.** *szoros, szűk* **3.** *kevés,* (választékos) *csekély* **4.** *szegényes, szűkös* **6.** *szűkebb*
✧ Etim: Valószínűleg honfoglalás előtti török jövevényszó.

bőbeszédű ◆◆ mn *~ek, ~t, ~en*
1. Sokat és szívesen, néha fölöslegesen beszélő, fecsegő. *A bőbeszédű emberek nagyon fárasztanak.*
2. Terjengős, hosszadalmas. *Bőbeszédű stílusa fölöttébb unalmas.*
✧ Szin: **1.** *közlékeny,* (rosszalló) *locsogó, szószátyár,* (szleng) *dumás,* (durva) *szófosó* **2.** *dagályos* • **1.** *Álmában is beszél. Be nem áll a malom. Csoda, hogy eddig el nem kopott a nyelve.*
✧ Táj: **1.** *lafatyoló, hebrencs, szószapora*
✧ Ell: **1.** *szófukar, szótlan, szűkszavú* **2.** *szűkszavú*
✧ Etim: Összetétel; → *bő* + *beszédű*: a → *beszéd* főnév származéka.

bödön ◆◆ fn *~ök, ~t, ~e* vagy *~je*
Nagyméretű, fedeles, zománcozott edény. *Nagyobb háztartásokban a zsírt, a mézet stb. bödönben tartják.* (Jelzőként:) *A parasztasszony egy bödön túrót vitt a piacra.*
✧ Táj: *bodon, döbön*
✧ Etim: Déli szláv jövevényszó.

bődül ◆◆ ige *~ni*
Rövid, bőgő hangot ad. *A tehén egyet bődült.*
✧ Szin: *bömböl, felbőg*
✧ Etim: A → *bőg* igével egy szócsaládba tartozó hangutánzó eredetű szó.

bődületes ◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. (túlzó) Hihetetlenül, elképesztően nagy. *Bődületes sikert aratott a csapat. Bődületes marhaságokat beszél.*
2. (rosszalló) Elképesztően ostoba, képtelen. *Bődületes ötletei vannak.*
✧ Szin: **1.** (túlzó) *hatalmas, irdatlan, óriási, fantasztikus,* (idegen) *kolosszális* **2.** (rosszalló) *őrült, lehetetlen*
✧ Etim: A → *bődül* ige származéka.

böffen ◆ ige *~ni*
1. Hangosan kiengedi száján a gyomrában keletkező gázt. *A nehéz, bőséges ebéd után jókorákat böffen.*
2. (durva) Odavet, kurtán mond valamit. *Nem válaszolt rendesen, csak böffent valamit.*
3. Rövid, mély hangot hallat. *Böffen az őz.*
✧ Szin: **1.** *böfög*
✧ Táj: **1.** *bökked, bökken* **2.** *bökkent*
✧ Etim: A → *böfög* ige tövével azonos hangutánzó eredetű szótő származéka.

böfög ◆◆ ige *~ni*
1. Többször egymás után böffen. *Nem jó mellette ülni, folyton böfög.*
2. (durva) Durván, mogorván odavet néhány szót. *Nem beszél, hanem böfög.*
✧ Szin: **1.** *büfög, böffent,* (gyermeknyelvi) *büfizik*
✧ Táj: **1.** *bökked, bökken, bufogat* **2.** *bökkent*
✧ Etim: A → *böffen* ige tövével azonos hangutánzó eredetű szótő származéka.

bőg ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. (Állat) elnyújtott, tompa, mély hangot ad. *Bőg a szamár, biztosan éhes.*
2. (Természeti jelenség) félelmetesen zúgó hangot ad. *Bőg a szél odakint. „Vágtatott a Tisza a Rónán át, Zúgva, bőgve törte át a gátot”* (Petőfi S.: A Tisza).
3. (bizalmas) Hangosan, elkeseredetten sír. *Bőg a gyerek.* (durva) *Ne bőgj!*
4. Hangosan szól, ordít. *A szomszédban egész nap bőg a tévé.*

✧ Szin: **1.** *bömböl, ordít* **2.** *bömböl, ordít,* (víz:) *morajlik* **3.** *bömböl, ordít, sivalkodik,* (bizalmas) *óbégat,* (választékos) *rí* **4.** *bömböl, ordít, üvölt*
✧ Táj: **1.** *bőgődik*
✧ Etim: A → *bődül* igével egy szócsaládba tartozó hangutánzó eredetű szó.

bőgő ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
Nagybőgő. *Csak néhány bőgő van a zenekarban.*
✧ Szin: *gordon*
✧ Táj: *brúgó*
✧ Etim: A → *bőg* ige származéka.
✧ Ö: nagy + bőgő

bögöly ◆ fn *~ök* vagy *böglyök, ~t, ~e*
A házi légynél nagyobb, vérszívó légy. *A teheneket marják a bögölyök.*
✧ Szin: *pőcsik,* (népi) *pöcsök*
✧ Táj: *babócs, bagócs, bangócs, brungó, lólégy, dongócs*
✧ Etim: Vitatott eredetű szó. Vagy egy hangutánzó eredetű, a → *bőg* igével összefüggő szótő származéka, vagy török jövevényszó.
☝ Mindkét *ö*-t röviden írjuk és ejtjük a köznyelvben. A *bőgöly* elavult, illetve tájnyelvi változat.

bőgőmasina ◆ fn (gúnyos)
Folyton síró gyerek. *Hallgattassátok el ezt a bőgőmasinát!*
✧ Etim: Összetétel; *bőgő*: a → *bőg* ige származéka + → *masina*.

bögre ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
1. A csészénél magasabb, porcelánból, fajanszból vagy fémből készült egyfülű ivóedény. *A gyerek csak a kedvenc macis bögréjéből issza meg a kakaót.* (Jelzőként:) *Egy bögre tejet kérek.*
2. Ennek tartalma. *Kiitta az egész bögrét.*
✧ Szin: *csésze*
✧ Táj: **1.** *bögörcse, csupor, findzsa, pohár, ibrik*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

bögyörő ◆ fn *~k, ~t, ~je* (népi, bizalmas)
1. Kisfiú hímvesszője. *Nem a bögyörődet akarja megcsípni a kakas, hanem a szőlőt, amit eléje tartasz!*
2. Burgonyametélt. *Bögyörőt ettek ebédre.*
✧ Szin: **1.** (bizalmas) *fütyi, fütyülő, kukac, kuki* **2.** (bizalmas) *krumplinudli, nudli*
✧ Táj: **1.** *bille* **2.** *angyalbögyörő, billemácsik, billetészta*
✧ Etim: A nyelvjárási *bögyörödik* ‘domborodik’ ige *bögyör-* tövének származéka. A tő *begy ~ bögy* szavunkkal és a → *biggyeszt* ige tövével függ össze.

böjt ◆◆◆ fn *~ök, ~öt, ~je*
1. Húsevési tilalom vagy táplálkozáscsökkentés. *A vallási törvények bizonyos napokra böjtöt rendelnek el.*
2. (bizalmas) Koplalás. *Az orvos böjtöt írt elő neki.*
3. A hamvazószerdától nagyszombatig tartó időszak, az ez idő alatti böjtölés. *A böjt alatt tartózkodni kell a zajos mulatozástól is.*
4. (Kifejezésekben:) Jólét utáni szükség, ínség. *Meglesz még ennek a böjtje*: szomorú vége lesz, meg kell szenvedni miatta.
✧ Szin: **1.** *önmegtartóztatás* **2.** *diéta, éhezés* **3.** *önmegtartóztatás, nagyböjt* **4.** *nélkülözés*
✧ Etim: Valószínűleg német jövevényszó.
✧ Ö: nagy + böjt

bök ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Lök, taszít valakit. *A szomszédja könyökkel oldalba bökte.*
2. Szúr valamit, valakit. *Böki a lábát egy szög a cipőjében.*
3. Szarvával döf, öklel. *Bök a bika, a kecske, a kos is.*
4. Hirtelen rámutat valamire. *Egy képre bökött a könyvben.*
✧ Táj: **3.** *szarval*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

bőkezű ◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~en*
1. Bőven, nagylelkűen vagy nagyvonalúan adó vagy adakozó. *A szülei bőkezűek, egy házat vettek nősülő fiuknak. Bőkezűen adakozott a szegények javára. Bőkezűen bánik a pénzzel.*
2. Bőséges. *Az iskola bőkezű támogatást kap külföldről.*
✧ Szin: **1.** *gáláns, nagystílű* **2.** *gazdag* • **1.** *Fizet, mint a köles. Fizet, mint a katonatiszt.*
✧ Táj: **1.** *gálántos*
✧ Ell: **1.** *fösvény, fukar, zsugori* **2.** *szerény*
✧ Etim: Összetétel; → *bő* + *kezű*: a → *kéz* főnév származéka.

bökkenő ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
Hiba, nehézség, akadály. *Itt a bökkenője a dolognak! Mi a bökkenő?*
✧ Szin: *bibi, bibe*

✧ Táj: *bötönet*
✧ Etim: A nyelvjárási *bökken* ‘tántorog, billeg’ ige főnevesült melléknévi igeneve. A *bökken* ige töve vagy a → *bukik* ige magas hangrendű párja, vagy hangfestő eredetű.

bököd ◆◆ ige *~ni* (népi)
1. Szurkál valamit, valakit. *Böködi a talpát a tarló.*
2. Bökdös valakit. *A mellette ülőt böködi a könyökével.*
3. (bizalmas) Bosszant, piszkál valakit. *Csípős megjegyzésekkel bököd mindenkit.*
✧ Szin: **1., 2.** *bök* **3.** *csipked, ingerel*
✧ Táj: **3.** *bökölődik*
✧ Etim: A → *bök* ige származéka.

bökvers ◆ fn (tréfás)
Rövid, csattanós, nem művészi igényű gúnyvers. *Bökverset írtak a diákok egymásról.*
✧ Szin: (régi) *csasztuska, rigmus*
✧ Etim: Összetétel: → *bök* + → *vers*.

bölcs ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. Okos, tapasztalt, nagy tudású, megfontoltan cselekvő (személy). *Bölcs ember lévén hallgatott.* (Főnévi használatban:) *Deák Ferencet a haza bölcsének nevezték.*
2. Mély értelmű, nagy tudásra valló, józan (gondolat, beszéd, viselkedés). *Bölcs gondolatai vannak. Bölcsen beszél. Bölcsen elhallgatta, amit tudott.*
3. (régi) (Főnévi használatban:) Tudós, filozófus. *A bölcsek tanácsa elé vitték a dolgot.*
✧ Szin: **1.** *higgadt, józan* **2.** *átgondolt, lényeglátó, salamoni* **3.** *gondolkodó,* (régi) *bölcselő*
✧ Ell: **1., 2.** *balga, buta, oktalan, meggondolatlan*
✧ Etim: Honfoglalás előtti török jövevényszó.

bölcselet ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e* (régi)
Filozófia. *A bölcselet tudományában jeleskedett.*
✧ Szin: *bölcselkedés, bölcsészet, bölcsészettan*
✧ Etim: A → *bölcs* melléknév származéka.

bölcselked|ik ◆◆ ige *~ni*
1. (régi) Filozófiával foglalkozik, filozofál. *Bölcselkedéssel tölti napjait.*
2. (gúnyos) Okoskodik, tudálékosan magyaráz. *Fárasztó, hogy folyton bölcselkedik.*
✧ Szin: **1.** *elmélkedik, gondolkodik* **2.** (gúnyos) *fontoskodik, tudálékoskodik*
✧ Etim: A → *bölcs* melléknév származéka.

bölcsesség ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
1. Tudás, tapasztalat, megfontoltság. *Cselekedetei, beszéde nagy bölcsességre vallanak.*
2. Okos, bölcs megjegyzés. *Bölcsességeket mond.* (gúnyos) *Tartsd meg a bölcsességeidet!*
✧ Szin: **1.** *éleselméjűség, éleslátás, eszesség* **2.** *aranyigazság,* (gúnyos) *aranyköpés*
✧ Ell: *balgaság, butaság,* (választékos) *dőreség*
✧ Etim: A → *bölcs* melléknév származéka.

bölcsész ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
1. (régi) Filozófus, társadalomtudós. *A bölcsészeket bizalmas szóval „filosz”-nak is mondják.*
2. Társadalomtudományokat tanuló egyetemi hallgató. *Negyedéves bölcsész koromban ismerkedtem meg későbbi feleségemmel. Magyar–francia szakos bölcsész volt.*
✧ Szin: **1.** (régi) *bölcselő, gondolkodó* **2.** *bölcsészhallgató,* (régi) *bölcsészettan-hallgató*
✧ Etim: A → *bölcs* főnév származéka.

bölcső ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
1. Fából készült, ív alakú talpon ringatható gyerekágy. *Régen a csecsemőket bölcsőben ringatták.* ■ *A bölcsőtől a koporsóig*: az emberi élet kezdetétől a halálig.
2. (választékos) Szülőföld. *„Hazádnak rendületlenül Légy híve, oh magyar; Bölcsőd az s majdan sírod is, Mely ápol s eltakar”* (Vörösmarty M.: Szózat).
3. (választékos) Az a hely, ahol valami keletkezett. *Görögország a tudományok bölcsője.*
✧ Szin: **2.** *szülőhely, haza,* (választékos) *anyaföld*
✧ Táj: **1.** *ingató, rengő*
✧ Etim: Honfoglalás előtti csuvasos típusú török jövevényszó.

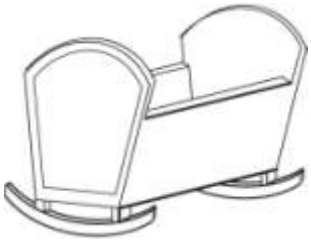

bölcs|őde ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

Háromévesnél fiatalabb gyermeket napközben megőrző és gondozó intézmény. *Ma már kevés gyermeket visznek bölcsődébe.*

✧ Szin: *csecsemőotthon,* (bizalmas) *bölcsi,* (rosszalló) *dedó,* (Er, bizalmas) *krésa,* (Fv, Ka bizalmas) *jaszli*

✧ Etim: A → *bölcső* főnév nyelvújítás kori származéka.

☝ A második *ő* kiejtésben is hosszú.

bölény ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

Busa fejű, gyapjas szőrű észak-amerikai és európai szarvasmarhaféle állat. *Európában már csak természetvédelmi területen élnek csordában bölények.* ■ *Utolsó bölény*: kivesződben lévő dolognak (pl. foglalkozásnak) utolsó képviselője.

✧ Szin: (idegen) *bizon*

✧ Táj: *begyend*

✧ Etim: Valószínűleg honfoglalás előtti török jövevényszó.

☝ A bölény hímje a *bika*, nősténye a *tehén,* kicsinyének neve: *borjú*.

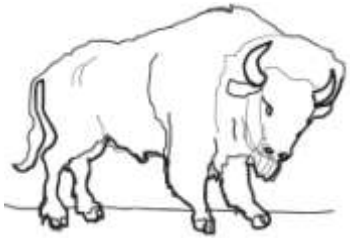

böllér ◆ fn *~ek, ~t, ~e* vagy *~je* (népi)

A disznó leöléséhez értő tapasztalt parasztember. *A házi disznóöléshez böllért hívnak. Böllérnek lenni nem foglalkozás, hanem megbízatás dolga.*

✧ Szin: *hentes,* (régi) *mészáros,* (népi) *vágólegény*

✧ Táj: *bébillér*

✧ Etim: Német jövevényszó.

bölömbika ◆ fn

Varjú nagyságú, bömbölő hangú, gémféle vízimadár. *A bölömbika veszély esetén föltartott csőrrel, megmerevedett testtel áll a nád között.*

✧ Táj: *dobosgém, nádibika, vízibika*

✧ Etim: Összetétel; *bölöm*: a → *bölény* főnév játékos szóalkotással keletkezett változata + → *bika*.

bömböl ◆◆◆ ige *~ni*

1. (Állat) mély, erős hangot ad. *Haragjában bömböl az oroszlán.*

2. Hangosan, elkeseredetten sír. *Bömböl a kisgyerek, mert elesett.*

3. (bizalmas) Torkaszakadtából üvölt, ordít. *Bömböl, mint egy állat.*

4. (Ágyú, tenger, vihar) zúg, morajlik, erős hangot ad. *Egész éjjel bömbölt a zivatar.*

✧ Szin: **1.** (oroszlán:) *ordít,* (bika:) *bőg* **2.** *ordít, sivalkodik, bőg* **4.** (ágyú:) *dörög*

✧ Táj: **2.** *bőköl, koákol*

✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó.

böngész|ik ◆ ige *~ni*

1. A tőkén, bokron stb. ottfelejtett gyümölcsöt keresgél. *A késő őszi kirándulók a szőlőben böngésznek.*

2. Olvasgat valamit. *A hirdetéseket böngészi az újságban.*

3. Búvárkodik, kutat. *A könyvtárban böngészett hetekig. Az interneten böngésztünk állás után.*

✧ Szin: **1.** *gyűjtöget* **2.** *bogarászik, nézeget, tallóz* **3.** *kutakodik, keresgél*

✧ Táj: **1.** *babrikál, bilingel, bilingérezik, csikészik, kórászik, mezgerél, tarlóz*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű szó. Vagy a → *bog* főnév magas hangrendű *bög* változatának, vagy az abból képzett nyelvjárási *bönge* ‘ágon, tőkén felejtett gyümölcs, bogyó’ főnévnek a származéka.

bőr ◆◆◆◆◆ fn *~ök, ~t, ~e*

1. Az emberi és az állati testet borító szövetek összessége. *Gondosan ápolja érzékeny bőrét, hogy ne legyen ráncos.* ■ *Bőrig ázik*: nagyon megázik, átázik a ruhája. • Szólás: *Nem fér a bőrébe*: féktelen, izgága. | *Majd kiugrik a bőréből*: nagyon örül. | *Még a bőre alatt is pénz van*: nagyon gazdag. | *Nem szeretnék a bőrében lenni*: nem irigylem a helyzetét. | *Saját bőrén érzi*: saját kárán tapasztalja. | *A bőrére megy a dolog*: neki kell felelnie érte.
2. (Kifejezésekben:) Testi épség. ■ *Félti a bőrét*: félti a testi épségét, saját magát. | *Rossz bőrben van*: nem egészséges.
3. (Kifejezésekben:) Arcbőr. ■ *Nincs bőr a képén*: felháborítóan szemtelen. | *Vastag bőre van*: minden szégyentelenségre képes. | *Majd leég* vagy *lesül a bőr az arcáról* vagy *a képéről*: nagyon szégyelli magát.
4. Levágott állat kikészített bőre. *Bőrből van a táska. Bőrrel van bevonva a fotel. Bőrbe kötött könyvei vannak.*
5. (bizalmas) Futball-labda. *A téren fiúk rúgják a bőrt.*
6. Gyümölcs vékony héja. *Lehúzza a barack bőrét.*
7. (Folyadékon) hártyaszerű réteg. *Lehűlés közben bőr képződik a forralt tejen.*
8. ■ (szleng) *Jó bőr*: csinos, kívánatos nő.
✧ Szin: **1.** *felhám, hám* **2.** *irha* **4.** *irha* **5.** *labda, focilabda,* (szleng) *laszti* **7.** *föl* **8.** (szleng) *csaj*
✧ Táj: **1.** *bűr*
✧ Etim: Ősi, uráli kori szó.
✧ Ö: kutya + bőr

bőregér ◆ fn (népi, régi)
Denevér. *A bőregér elnevezés is arra utal, hogy a denevérek emlősállatok.*
✧ Szin: (régi) *tendenevér, tündevény, púpdenevér*
✧ Táj: *bőrmadár, estilapatyika, szárnyasegér*
✧ Etim: Összetétel: → *bőr* + → *egér*.

bőrke ◆ fn *~k, ~t, ~je*
Kis darab szalonnabőr. *Egy darab bőrkét adott a kutyának.*
✧ Szin: *bőr*
✧ Táj: *bürke*
✧ Etim: A → *bőr* főnév származéka.

bőrönd ◆◆◆◆ fn *~ök, ~öt, ~je*
Lapos, szögletes, nagy utazótáska. *A repülőgépen a bőröndök nem az utas-, hanem a rakodótérben vannak.*
✧ Szin: *koffer, utazóbőrönd*
✧ Etim: Elvonással keletkezett a → *bőr* főnév nyelvújítás kori *bőrönde* ‘bőrönd’ származékából.
☝ Az első *ő* a kiejtésben is hosszú.

börtön ◆◆◆◆◆ fn *~ök, ~t, ~e*
1. Büntetésül szabadságvesztésre ítélt személyek fogva tartásának helye, épülete, illetve ez mint intézmény. *A betörő végül börtönbe jutott. A fogház enyhébb, a fegyház szigorúbb intézet, mint a börtön. Kiszabadul a börtönből.* | *Valakinek börtöne valami*: rabnak érzi magát benne. *„Börtönéből szabadult sas lelkem, Ha a rónák végtelenjét látom”* (Petőfi S.: Az Alföld).
2. Börtönbüntetés. *Hat év börtönre ítélték.*
✧ Szin: **1.** *büntetőintézet, fegyház, fogház, fogda,* (régi) *tömlöc,* (Fv bizalmas) *baszi* **2.** *szabadságvesztés*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

börtönőr ◆◆◆ fn
Börtönben dolgozó fegyveres őr. *A börtönbüntetésüket töltő elítéltekre börtönőr vigyáz, hogy meg ne szökjenek.*
✧ Szin: *fegyőr, fogházőr,* (régi) *hajdú, foglár,* (szleng) *smasszer*
✧ Táj: *börtönész*
✧ Etim: Összetétel: → *börtön* + → *őr*.

bőség ◆◆◆◆ fn –, *~et, ~e*
1. Testtáj kerülete. *Mellének és csípőjének bősége azonos.* (Ruhaméretként:) *A szoknya bősége 90 cm.*
2. Az az állapot, amelyben valamiből nagyon sok van. *Nagy bőség volt az idén gyümölcsből.*
3. Gazdagság, jólét. *Bőségben él, nincsenek gondjai. „Isten áldd meg a magyart Jó kedvvel, bőséggel”* (Kölcsey F.: Himnusz).
■ *A bőség kosara*: a gazdagság forrása.
✧ Szin: **2.** *bővelkedés, fölösleg, többlet* **3.** *jómód*
✧ Ell: **3.** *ínség, nyomor, szűkösség*
✧ Etim: A → *bő* melléknév származéka.

bőséges ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

1. Elegendő, sőt a szükségesnél is több. *Bőséges eső esett. Bőséges választék van a bevásárlóközpontokban. A családban bőséges volt a gyermekáldás.* | *Bőséges esztendő*: termésben gazdag.

2. *Bőségesen*: sokszor, gyakran. *Bőségesen lesz még rá alkalom.*

3. Részletes, alapos, kimerítő. *Bőséges magyarázatot kapott kérdésére.*

✧ Szin: **1.** *kiadós* (eső); *nagy, bő* (választék, gyermekáldás), *dús* (esztendő, gyermekáldás), *pazar* (választék, kínálat)

✧ Táj: **1.** *dusás; szapora* (gyermekáldás)

✧ Ell: **1.** *ínséges, nyomorúságos, szűkös* (esztendő) **3.** *szűkszavú*

✧ Etim: A → *bő* melléknév származéka.

bősz ◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

1. (választékos) Vadul indulatos, dühös, gyűlölködő (személy). *A bősz ember közeléből mindenki menekült.*

2. Feldühödött, bárminek nekitámadó (állat). *A bősz bika mindent és mindenkit felöklelt.*

3. (választékos) Elkeseredett, vad dühöt kifejező. *Bősz ordítással rohant ellenfelére.*

4. (választékos) Féktelenül tomboló (természeti jelenség). *A bősz vihar elsöpörte a tengerparti házakat.*

5. (bizalmas) *Bőszen*: nagy lendülettel, minden másról elfeledkezve. *Vizsga előtt bőszen tanul.*

✧ Szin: **1.** *dühödt, dühöngő, féktelen, vad,* (választékos) *bőszült, ádáz* **2.** *vérengző, dühödt, dühöngő, féktelen, vad,* (választékos) *bőszült, ádáz* **3., 4.** *heves,* (választékos) *szenvedélyes, bőszült, ádáz, dühödt, dühöngő, féktelen, vad*

✧ Ell: **1–4.** *szelíd*

✧ Etim: Nyelvújítás kori elvonás a *bőszít, bőszül* igékből (vö. → *bőszült*).

bőszült ◆ mn *~ek, ~et, ~en* (választékos)

1. Indulattól elragadtatott, fékevesztett dühvel cselekvő. *Nem lehetett megállítani a bőszült tömeget. A felingerelt kutyák bőszülten rohantak az idegen felé.*

2. Féktelenül tomboló. *A bőszült zivatarban eltévedtek.*

✧ Szin: *dühödt, dühöngő, féktelen, vad,* (választékos) *bősz, ádáz*

✧ Ell: *békés, nyugodt*

✧ Etim: A *bőszül* ige származéka. A *bőszül* egy ismeretlen eredetű szótő származéka.

bővelked|ik ◆◆◆ ige *~ni*

Bővelkedik valamiben: **a)** (választékos) bőven van neki belőle. *Bővelkedik a pénzben, nincs anyagi gondja*. **b)** nagy számban van benne belőle. *Az erdő bővelkedik vadban*.

✧ Szin: **a)** (választékos) dúskál, fürdik, tobzódik **b)** hemzseg, rajzik, nyüzsög benne valami

✧ Ell: **a)** *szűkölködik; nélkülöz valamit; nyomorog*

✧ Etim: A → *bő* melléknév származéka.

bőven ◆◆◆◆◆ hsz

1. A szükségesnél nagyobb mennyiségben. *Bőven van időnk. Termett barack bőven.*

2. Jobban a szokásosnál. *Bőven cukrozza a süteményt.*

3. (Mérhető mennyiségre vonatkoztatva:) *Bőven megvan*: eléri az adott mennyiséget, de lehet, hogy több. *A kosár alma bőven megvan tíz kiló.*

4. Részletesen, aprólékosan. *Bőven, majd még bővebben kifejtette az elképzeléseit.*

✧ Szin: **1.** *gazdagon* (terem)*, jócskán* **2., 3.** *jócskán*

✧ Táj: **1.** *bővel, bővében, dufásosan*

✧ Ell: **1.** *rosszul, gyengén* (terem) **3.** *éppen csak, röviden* **4.** *röviden, szűkszavúan*

✧ Etim: A → *bő* melléknév megszilárdult ragos alakulata.

bővérű ◆ mn *~ek, ~t, ~en*

1. Életerőtől duzzadó, heves, szenvedélyes. *Jókai egyik bővérű hőse Kárpáthy János.*

2. Gazdagon áradó, nem finomkodó. *Nem meri finom társaságba vinni, mert bővérű humora van.*

✧ Szin: **1.** *tüzes, vérmes* **2.** *vaskos, durva*

✧ Ell: **1.** *halvérű, hidegvérű, hűvös* **2.** *finom*

✧ Etim: Összetétel; → *bő* + *vérű*: a → *vér* főnév származéka.

bővít ◆◆◆◆◆ ige *~eni*

1. Bővebbé, tágasabbá tesz, nagyobbít valamit. *Bővítik az épületet, hogy az egész család elférjen benne.*

2. Gazdagabbá tesz valamit. *Folyamatosan bővíti tudását.*

3. (Nyelvtani műszóként:) Kiegészít valamit. *A mondatot határozóval bővíti.*

4. (Matematikai műszóként:) *Bővíti a törtet*: számlálóját és nevezőjét megszorozza ugyanazzal a számmal.

✧ Szin: **1.** *kiterjeszt, megnövel, szélesít, tágít* **2.** *gyarapít, növel, szaporít*

✧ Táj: **1.** *megbővít*

✧ Ell: **1.** *szűkít* **2.** *csökkent* **4.** *egyszerűsít*

✧ Etim: A → *bő* melléknév származéka.

bővül ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Mérete, területe kiegészül valamivel, bővebbé válik. *A színház új próbateremmel bővült.*

2. Gyarapszik. *Bővültek az ismeretei.*

✧ Szin: **1.** *növekszik, nagyobbodik, gazdagodik* **2.** *nő, gazdagodik*

✧ Ell: **1.** *kisebbedik, szűkül, csökken* **2.** *szűkül, csökken, fogy*
✧ Etim: A → *bő* melléknév származéka.

brácsa ◆ fn *~k, ~t, ~ja*

A hegedűnél kicsit nagyobb, mélyebb hangú vonós hangszer. *Brácsára írtak versenyműveket is.*
✧ Szin: *mélyhegedű, nagyhegedű, öreghegedű,* (idegen) *viola*
✧ Etim: Olasz eredetű német jövevényszó.

brancs ◆ fn *~ok, ~ot, ~a* (bizalmas)

1. (rosszalló) Gyülevész népség, banda. *A téren a fiatalok brancsba verődtek.*
2. Baráti csoport. *Összetartó brancsunk van.*
✧ Szin: **1.** (bizalmas, rosszalló) *galeri, kompánia* **2.** *társaság, társulat, kör,* (bizalmas) *kompánia*
✧ Etim: Latin eredetű francia jövevényszó.

bratyiz|ik ◆ ige *~ni* (bizalmas, rosszalló)

Fölöslegesen pajtáskodik valakivel, bizalmaskodásra bátorít valakit. *Bratyizik a beosztottjaival.*
✧ Szin: *barátkozik, cimborál,* (bizalmas, rosszalló) *haverkodik, bizalmaskodik,* (régi) *fraternizál*
✧ Etim: A szlovák eredetű *bratyi* ‘pajtás, cimbora’ főnév származéka.

bravó ◆◆◆ msz

(Helyeslés, elismerés kifejezésére:) Nagyszerű! Jól van! Éljen! *Bravó, ez szép teljesítmény volt!*
✧ Szin: *remek,* (idegen) *vivát*
✧ Etim: Olasz jövevényszó.

bravúr ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

1. Rendkívüli ügyesség, kiváló teljesítmény. *A rendőrség nagy bravúrral órákon belül elfogta a tettest.*
2. Nehéz, vakmerő mutatvány. *A patak átugrása nagy bravúr volt.*
✧ Szin: **2.** (idegen) *attrakció,* (bizalmas, idegen) *kunszt*
✧ Etim: Olasz eredetű nemzetközi szó.
☝ Kiejtésben és írásban is hosszú az *ú*.

brazil ◆◆ mn *~ok, ~t, –*

1. A Brazíliában élő, zömében portugál nyelvet beszélő néphez tartozó, vele kapcsolatos. *A brazil szokások közül legismertebb a karnevál.* (Főnévi használatban:) *Egyik vidéki labdarúgócsapatunk szerződtetett egy brazilt.*
2. Brazíliai. *A brazil kávé világhírű. Már kiirtották a brazil őserdők egy részét is.*
✧ Etim: A *Brazília* országnévből keletkezett nemzetközi szó.
☝ A *Brazília* szóban hosszú az első *í*, a brazil *i*-je pedig rövid.

brekeg ◆◆ ige *~ni*

(Béka) szaggatott, recsegő hangot ad. *Több száz béka brekeg a tóban.*
✧ Szin: *kuruttyol, vartyog*
✧ Táj: *kvartyog, kvákog*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó.

bricska ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (régi)

Magas, nyitott, négykerekű, négyüléses, könnyű lovas kocsi. *Bricskán hajtattak át a szomszéd uradalomba.*
✧ Szin: (régi) *cséza, homokfutó*
✧ Etim: Német, végső soron olasz eredetű szláv, valószínűleg lengyel jövevényszó.

bridzs ◆ fn *–, ~et, ~e*

Francia kártyával játszott négyszemélyes játék. *Bridzsből olimpiát is rendeznek.*
✧ Etim: Angol eredetű nemzetközi szó.
☝ *-val/-vel* ragos alakja: *briddzsel.* Ha rövid *dzs*-vel írjuk, jelentése: ‘bridzset játszik’: *bridzsel.*

brigád ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. Közös feladaton dolgozó munkások csoportja. *Egy jó brigáddal jól halad a munka.*
2. Önkéntes harcosok, partizánok egysége, csoportja. *A nemzetközi brigád tagjaként harcolt a spanyol polgárháborúban.*
3. (régi) Zászlóaljakból álló nagyobb katonai egység. *A brigád zászlóaljai bekerítették az ellenséget.*
4. (Fv) Társadalmi munka. *A rendszerváltás előtt minden nyáron brigádra vitték a főiskolásokat.*
5. (Fv) Alkalmi munka. *Laci nem dolgozik a cukorgyárban, csak brigádon van ott.*
✧ Szin: **1.** *munkabrigád, munkacsapat, munkaközösség, gárda,* (idegen) *team* **2.** *különítmény, osztag, gárda* **3.** *dandár*
✧ Táj: **3.** *brigadé*
✧ Etim: Olasz eredetű nemzetközi szó.
☝ A *team* szinonima kiejtése: [tím].

brigadéros ◆ fn *~ok, ~t, ~a* (régi)

Parancsnok a brigád élén. *Az áruló Ocskay brigadérosból Herczeg Ferenc rokonszenves színpadi hőst formált.*
✧ Szin: *dandártábornok, dandárparancsnok*
✧ Etim: A régi nyelvi *brigadér* ‘brigadéros’ főnév származéka. A *brigadér* francia eredetű német jövevényszó.

brikett ◆ fn *~ek, ~et, ~je*

Szénporból szögletes vagy tojás alakúra sajtolt tüzelőanyag. *Jól ég a kályhában a német brikett.*
✧ Szin: *sajtolt szén, széntégla, tojásszén*

✧ Táj: *briget*
✧ Etim: Francia eredetű nemzetközi szó.
☝ A *t*-vel kezdődő toldalékokat úgy kapcsoljuk hozzá, hogy a három *t* közül egyet elhagyunk: *brikettel.*

briliáns I. ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
Csiszolt, ragyogó fényű gyémánt. *Briliáns van a fülbevalójában.* (Jelzőként:) *Briliáns nyakéket visel.*
✧ Szin: *brill*
✧ Etim: Francia eredetű nemzetközi szó.
☝ Írásban, ejtésben rövid az *l*.

briliáns II. ◆◆ mn *~ak, ~t, ~an*
Elkápráztatóan kiváló. *Briliáns előadó hírében áll, most is briliáns szónoklatot tartott.*
✧ Szin: *elsőrendű, kitűnő* (alkotó vagy alkotás), *káprázatos, pazar, pompás, mesteri, remek, tökéletes* (alkotás)
✧ Ell: *silány, vacak, rossz*
✧ Etim: Francia eredetű nemzetközi szó.

brindza ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (népi)
1. Liptói túró. *A brindzás galuska a szlovákok nemzeti eledele.*
2. (Sós) juhsajt. *Az erdélyi pásztorok finom brindzával kínáltak meg.*
✧ Szin: **1.** *juhtúró*
✧ Etim: Román eredetű vándorszó.
☝ Elválasztása: *brin-dza.*

bringa ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (bizalmas)
Kerékpár. *Jó bringája van, az emelkedőt is bírja.*
✧ Szin: *bicikli*, (bizalmas) *bicaj*, (szleng) *canga, keró, drótszamár*
✧ Táj: *bicifli, pöcökli, vicikli, címbik, cikli*
✧ Etim: Játékos szóalkotással keletkezett, valószínűleg a → *bicikli* főnév *bicaj* változata alapján.

briós ◆ fn *~ok, ~t, ~a*
Zsemle nagyságú, kerek fonott kalács. *Reggelire néha briós eszik.*
✧ Etim: Francia eredetű nemzetközi szó.

brit ◆◆◆ mn *~ek, ~et, –*
1. Nagy-Britanniához tartozó. *A brit szigeteken sok a csapadék.* | *A brit oroszlán*: Anglia jelképe. (választékos) | *Brit államférfi*: angol. (Főnévi használatban:) *A britek közismerten hagyományőrzők.*
2. (Történelmi elnevezésként:) Anglia kelta őslakói közé tartozó.
✧ Szin: **1.** *nagy-britanniai*
✧ Etim: Kelta eredetű német jövevényszó.
☝ A szóvégi *t* kiejtésben kissé megnyúlik, de ha toldalék van utána, rövid marad, pl.: [*britek*].

brokát ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
Arany- vagy ezüstszálakkal gazdagon átszőtt, illetve az alapból kiemelkedő mintázatú selyemszövet. *A kastély függönyei brokátból készültek.*
✧ Etim: Olasz eredetű vándorszó.

bróker ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~je* (idegen)
Értékpapírok piacán (megbízás alapján) kereskedő, pénzügyi műveleteket lebonyolító személy. *Megbízott egy brókert, hogy adjon tanácsot megtakarított pénze befektetésére, és vásároljon számára részvényeket a tőzsdén.*
✧ Szin: *tőzsdeügynök, értékpapír-kereskedő*, (bizalmas, régi) *alkusz*
✧ Etim: Angol jövevényszó.

bróm ◆◆ fn *–, ~ot, ~ja*
1. Barnásvörös, csípős szagú, maró hatású folyékony halogénelem. *A brómot 1826-ban fedezték fel.*
2. Ilyen hatóanyagú idegnyugtató gyógyszer. *Brómot rendelt neki az orvos.*
✧ Etim: Francia, végső soron görög eredetű nemzetközi szó.
☝ Vegyjele: *Br* (pont nélkül).

bronz ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
1. Többféle fémet, különösen rezet és ónt tartalmazó ötvözet. *A budapesti Hősök terén álló oszlopsorban a jeles magyar uralkodók és államférfiak szobrai bronzból készültek.*
2. (bizalmas) Valamely kitüntetés harmadik fokozata. *Csak bronzot kapott.*
3. (bizalmas) Verseny harmadik helyezettjének járó érem. *Gyönge vigasz, hogy a bronz is fényesen csillog.*
4. (Jelzőként:) **a)** Ebből az anyagból készült. *Bronz gyertyatartók állnak az asztalon.* **b)** Ilyen színű. *A naptól bronz lett az arcszíne. A haja most bronz az új hajfestéktől.*
✧ Szin: **1.** *barnaréz* **2.** *bronz fokozat* **3.** *bronzérem* **4. b)** *bronzszínű, bronzvörös*
✧ Táj: **1., 4.** *boronz*
✧ Etim: Olasz eredetű nemzetközi szó.

bronzkor ◆ fn
Őstörténeti korszak, melyben a legjellemzőbb felhasznált anyag a bronz volt. *A falu határában a bronzkorból találtak leleteket.*
✧ Szin: *bronzkorszak*

✧ Etim: Összetétel: → *bronz* + → *kor*.

bross ◆ fn *~ok, ~t* vagy *~ot, ~a* (idegen)
Ruhára tűzhető női ékszer. *Ezt a szürke kosztümöt ünnepélyesebbé lehetne tenni egy szép, érdekes brossal.*
✧ Szin: *melltű, kitűző,* (bizalmas) *brosstű,* (régi) *boglár*
✧ Etim: Francia jövevényszó.
☝ Ha s-sel kezdődő toldalék járul hozzá, egyszerűsítve csak két s-t írunk: *brossal*.

brucoványe ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (Mv)
Az elsőéves egyetemi hallgatók vidám, tréfás, néha kicsit durva beavatása a diákéletbe. *A brucoványjera néhány tanár is eljött, ittak is velünk a bűvös koktélból, de nem maradtak sokáig.*
✧ Szin: *gólyaavató*
✧ Etim: Horvát eredetű szlovén jövevényszó.

brummog ◆◆ ige *~ni*
1. (Állat, főként medve) dörmögő hangot ad. *Brummog a medve a bokor mögött.*
2. Mély, szaggatott hangon szól. *Brummog a bőgő.*
3. Mormog, dohog. *Az öreg rosszkedvűen brummogott.*
✧ Szin: **1., 3.** *dörmög* **2.** *búg*
✧ Táj: **3.** *brummol, bruncog*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó.

bruttó I. ◆◆◆◆ mn –, *~t,* –
1. Csomagolóanyaggal mért (tömeg). *Az áru bruttó tömege öt tonna.*
2. Költségek, kiadások, levonások nélküli (pénzösszeg, fizetés). *A bruttó bevételt sok kiadás terheli. A bruttó fizetésből vonják le a különböző járulékokat és az adóelőleget.* (Főnévi használatban:) *Mennyi a bruttód?*
✧ Ell: *nettó*
✧ Etim: Olasz eredetű német jövevényszó.

bruttó II. ◆◆◆◆ hsz
1. A csomagolóanyaggal együtt. *A csomag bruttó tíz kiló.*
2. Levonás nélkül. *Mennyi a fizetésed bruttó?*
✧ Ell: *nettó*
✧ Etim: Olasz eredetű német jövevényszó.

bú[1] ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (választékos)
Bánat, szomorúság. *Gyötri a bú apja halála miatt.* ■ *Búnak ereszti a fejét*: szomorkodni kezd.
✧ Szin: *keserűség, rosszkedv,* (választékos) *búskomorság, csüggedés, mélabú, szívfájdalom, búbánat,* (idegen) *melankólia*
✧ Táj: *búbaj*
✧ Ell: *derű, életöröm, vidámság*
✧ Etim: Valószínűleg honfoglalás előtti török jövevényszó.
✧ Ö: méla + bú

bú[2] ◆◆ msz
Szarvasmarha bőgését utánzó szó. *Bú! – mondja a Riska.*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó.

búb ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
1. Valaminek gömbölydeden kidudorodó felső része. *A macska a kemence búbjára is felmászott. A feje búbját beütötte az ajtóba.* | *A feje búbjáig elpirul*: az egész arca piros lesz.
2. Tollbóbita. *A vöcsöknek csak a búbja áll ki a vízből.*
✧ Szin: **1.** *kidudorodás* **2.** *bóbita, tollbokréta,* (régi) *bugolya*
✧ Táj: **1.** *púp* **2.** *bubolya, buba*
✧ Etim: Hangfestő eredetű szó, a → *púp* főnév szóhasadással elkülönült párja.
☝ Hosszú *ú*-val írjuk és ejtjük.

búbánat ◆◆ fn (választékos)
Tartós szomorúság, mély bánat. *Búbánat ült a szívére.*
✧ Szin: *bánkódás, búslakodás, lesújtottság, keserűség,* (választékos) *bú, szívfájdalom, mélabú, csüggedés*
✧ Táj: *búbaj*
✧ Ell: *derű, életöröm, vidámság*
✧ Etim: Összetétel: → *bú*[1] + → *bánat*.
☝ Hosszú *ú*-val írjuk és ejtjük.

buborék ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
1. A vízbe került levegőből vagy gázból alakult gömböcskék. *A víz felszínén szétpattannak a felszálló buborékok.*
2. (Játékként:) Szappanbuborék. *Szappanhabból fújt buborék száll a levegőben.*
3. (választékos) Röpke, mulandó jelenség. *Elszállt a remény, mint a buborék.*
✧ Szin: **1.** *légbuborék,* (népi) *bugyborék* **2.** (népi) *bugyborék*
✧ Táj: **1.** *buggy*
✧ Etim: A → *búb* főnév előzményével azonos hangfestő eredetű igenévszó igei megvalósulásának származéka.

búbos ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* (népi, régi)
Boglyakemence.
✧ Etim: A → *búb* főnév származéka.
☝ Pontos jelentéséről, rokon értelmű megfelelőiről lásd még a *boglyakemence* szócikket!

buci ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (bizalmas)
Kenyérlisztből sütött, hosszúkás kis cipó. *Kérek egy sós és egy mákos bucit.*
✧ Szin: (bizalmas) *vekni*
✧ Etim: Vitatott eredetű. Vagy német jövevényszó, vagy a régi nyelvi, ismeretlen eredetű *bonc* ‘comb, lábszár’ főnév *buc* változatának származéka.

bucka ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Valamely anyagból, általában földből álló kiemelkedés, halom. *A futóhomok buckáit fásítással próbálták helyhez kötni. A szél buckákba hordta össze a havat.*
✧ Szin: *domborulat, kupac, magaslat*
✧ Táj: *buckó*
✧ Ell: *gödör, mélyedés*
✧ Etim: Valószínűleg a régi nyelvi, ismeretlen eredetű *bonc* ‘comb, lábszár’ főnév *buc* változatának származéka.

búcsú[1] ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Elköszönés. *Búcsú nélkül távozott.* | *Búcsút int* vagy *mond valakinek, búcsút vesz valakitől*: elköszön, elbúcsúzik tőle.
2. Búcsúzás, elválás. *Nehéz a búcsú, mert most sokáig nem találkozunk.*
✧ Szin: **1.** *istenhozzád, búcsúvétel* **2.** *eltávozás, búcsúvétel*
✧ Táj: **1.** *bulcs* **2.** *bócsuzás, bulcs*
✧ Ell: **1.** *üdvözlés, köszöntés* **2.** *találkozás, viszontlátás*
✧ Etim: Honfoglalás előtti csuvasos típusú török jövevényszó.
☝ Mindkét *ú* hosszú írásban és kiejtésben is.

búcsú[2] ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. (A katolikus vallásban) valamilyen büntetés elengedése. *A katolikus egyházfő búcsút hirdet.*
2. A templom védőszentjének vagy a templom fölszentelésének szertartással, valamint mulatsággal és kirakodóvásárral egybekötött ünnepe. *A máriapócsi búcsúra több tízezren érkeztek. A környékbeli hívők gyalog, saját templomi zászlóikat követve zarándokolnak el a búcsúra. Megyünk a búcsúba búcsúfiát venni és táncolni.*
✧ Szin: **1.** *bűnbocsánat, megbocsátás,* (Fv népi) *hodi* **2.** *búcsújárás,* (Fv népi) *hodi*
✧ Táj: **2.** *bócsu*
✧ Etim: Honfoglalás előtti csuvasos típusú török jövevényszó.
☝ Mindkét *ú* hosszú írásban és kiejtésben is.

búcsúfia ◆ birtokos személyjeles fn (népi)
Búcsúban ajándékba vásárolt tárgy. *Búcsúfiát vett a gyerekének.*
✧ Szin: (népi) *vásárfia, búcsúajándék*
✧ Etim: Összetétel: → *búcsú* + → *fia*.

búcsúz|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
Elköszön (valakitől). *A távozó személy búcsúzik az ott maradóktól.* (Levélben:) *Búcsúzom, zárom soraimat, Isten veletek!* | (átvitt) *Búcsúzik a nyár*: hűvösebbre fordul az idő. | *Búcsúznak a fecskék*: útra készülődnek. ■ *Búcsúzz a reményeidtől!*: mondj le róluk.
✧ Szin: *búcsút vesz; búcsút mond, istenhozzádot mond valakinek; búcsúzkodik*
✧ Táj: *búcsúzódik*
✧ Ell: *köszönt, üdvözöl valakit*
✧ Etim: A → *búcsú*[1] főnév származéka.
☝ Mindkét *ú* hosszú írásban és kiejtésben is.

búcsúztat ◆◆◆ ige *~ni*
1. Jókívánságokkal ünnepélyesen elköszön valakitől. *A nyolcadikosokat a hetedikesek búcsúztatják. Az esküvő előtt búcsúztatják a menyasszonyt.*
2. Temetési beszédet mond valakinek a tiszteletére. *Az elhunytat legjobb barátja búcsúztatja.*
✧ Szin: **1.** *útjára bocsát, útnak indít* **2.** *elsirat,* (bizalmas) *elparentál*
✧ Etim: A → *búcsú*[1] főnév származéka.
☝ Mindkét *ú* hosszú írásban és kiejtésben is.

buddhizmus ◆◆ fn –, *~t, ~a* (idegen)
Buddha által alapított, indiai eredetű világvallás, illetve vallási, filozófiai, erkölcsi rendszer. *A buddhizmus elsősorban Ázsiában terjedt el. A buddhizmusban központi szerepe van a lélekvándorlásnak.*
✧ Etim: Nemzetközi szó, az óind eredetű *Buddha* személynév görög-latin eredetű képzővel ellátott származéka.
☝ Kiejtésben a *d* rövid.

bufetyák ◆ fn *~ok, ~ot, ~ja* (Fv bizalmas)
1. Büfékben, söröző́kben ételmaradékot elfogyasztó vagy összegyűjtő személy. *Vénségére bufetyák lett belőle.*
2. Kocsmázni szerető, züllött, megbízhatatlan személy. *A haverjai mind bufetyákok.*

✧ Szin: (bizalmas) *kocsmatöltelék*
✧ Etim: Szlovák jövevényszó.

búg ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Tompa, mély hangot ad. *A nagy építkezésről idehallatszik, hogy egész nap búgnak a gépek.*
2. (Galamb, gerle) hosszan turbékol. *Búgnak a galambok a dúcon.*
3. (választékos) Lágy, mély elnyújtott hangon mond valamit. *„Szeretlek, kedvesem!” – búgta a férfi fülébe.*
✧ Szin: **1.** *zúg, duruzsol, berreg, dohog, bőg*
✧ Táj: **2.** *burukkol, kurrog*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó.
✧ Ö: súg- + búg

buga ◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Fürtös virágzat. *A kukoricának, az orgonának bugája van.*
2. (népi) Kerek, gömbölyű vagy kúp alakú virágzat, termés. *A nád bugáját leszedtük, és vázába tettük.*
✧ Szin: **1.** *bugavirágzat, fürtvirágzat*
✧ Etim: A → *bog* főnév *bug* alakváltozatának származéka.

búgócsiga ◆◆ fn
Felhúzható, forgás közben búgó hangot adó játékszer. *Búgócsigát pörget.*
✧ Szin: (népi) *pörgettyű*, (régi) *búgató, búgattyú, zúgattyú*
✧ Táj: *bongócsiga*
✧ Etim: Összetétel; *búgó*: a → *búg* ige származéka + → *csiga*.

bugris ◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul* (rosszalló)
Faragatlan, durva. *Bugris alak, nem érdemes szóba állni vele.* (Főnévi használatban:) *Nem engedem be a házamba azt a bugrist!* (durva) *Te, bugris!*
✧ Szin: *alpári, bárdolatlan, közönséges, modortalan, otromba*
✧ Táj: *böszme*
✧ Ell: *finom, jól nevelt, udvarias*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán a régi nyelvi, német eredetű *buger* ‘alávaló ember, paraszt’ főnév származéka.

bugyborékol ◆◆◆ ige *~ni*
1. Buborékokat vetve pezseg, és sustorgó hangot ad. *Bugyborékol a szénsavas víz. A forró lekvár bugyborékol a lábasban. Bugyborékolva tört elő a forrás vize.*
2. Fékezhetetlenül előtör valakiből valami. *Jókedv, nevetés bugyborékol a fiatalok ajkán.*
✧ Szin: **1.** *habzik,* (szénsavas víz:) *gyöngyözik,* (lekvár:) *forr, fortyog*, (forrás:) *bugyog* **2.** *buggyan*
✧ Táj: **1.** *begybúrékol, buborékol* **2.** *begybúrékol*
✧ Etim: A *bugyborék* ‘légbuborék’ főnév származéka. A *bugyborék* szóvegyüléssel keletkezett a → *bugyog* igével azonos eredetű és jelentésű *bugyorog* igéből és a → *buborék* főnévből.

bugyelláris ◆ fn *~ok, ~t, ~a* (népi, régi)
Pénztárca, erszény. *Csak néhány krajcár volt a bugyellárisában.*
✧ Szin: (bizalmas, népi) *buksza*
✧ Táj: *butyeláris, bugyellár, bugyesz*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

buggyan ◆◆◆ ige *~ni*
1. Bugyogva folyni kezd. *Víz buggyan a földből. A szeméből könny buggyan*.
2. (Textil) sima fekvés helyett (feleslegesen) kidomborodik. *A rosszul megvarrt ruha egy helyen buggyan.*
3. Fékezhetetlenül előtör valakiből valami. *Nevetés buggyan belőle.*
✧ Szin: **1.** *bugyog* **2.** *buggyot vet* **3.** *kitör, bugyborékol*
✧ Etim: A → *bugyog* ige tövével azonos hangutánzó eredetű szótő származéka.

buggyos ◆ mn *~ak, ~t, ~an*
Öblösen kibővülő, a testen ráncosan összefogott szabású (ruha). *A népviseletben szokásos a buggyos ruhaujj. A törökök buggyos nadrágot viseltek.*
✧ Szin: *bő; puffos* (ujj)
✧ Ell: *szoros, szűk*
✧ Etim: A *buggy* főnév származéka. A *buggy* elvonással keletkezett a → *buggyan* igéből.

bugyi ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Nők vagy gyerekek által viselt nadrágszerű alsónemű. *Még olyan kicsi volt, hogy egy kis bugyiban fürdött a Balatonban.*
✧ Szin: *kisnadrág,* (hivatalos) *női alsó,* (népi) *bugyogó*
✧ Etim: Játékos szórövidítéssel keletkezett a → *bugyogó* főnévből.

bugylibicska ◆ fn
Egypengéjű, egyszerű fanyelű zsebkés. *Apánk féltve őrzi régi bugylibicskáját.*
✧ Szin: *bicska*, (népi) *bugyli*
✧ Táj: *bicsak, bugylikés, csuklibicska, bizsók, kusztora*
✧ Etim: Szószaporító összetétel; *bugyli* ‘bicska’: bizonytalan eredetű, talán szlovák jövevényszó + → *bicska*.

bugyog ◆◆◆ ige *~ni*

1. Szűk nyíláson áttörve erősen, bugyborékolva folyik. *Forrás bugyog a sziklából.*

2. Fékezhetetlenül árad valakiből valami. *Bugyog belőle a szó.*

✧ Szin: **1.** *buzog, zubog, csörgedezik, ömlik* **2.** *ömlik, dől*

✧ Etim: A → *buggyan* ige tövével azonos hangutánzó eredetű szótő származéka.

bugyogó ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. (népi) Nők, illetve gyerekek által viselt nadrágszerű alsónemű. *Az alsószoknya alatt bugyogót hordott.*

2. Bő szárú, bokában összefogott hosszúnadrág. *A törökök bugyogót viseltek.*

✧ Szin: **1.** *kisnadrág,* (bizalmas) *bugyi*

✧ Etim: A → *bugyog* ige származéka.

bugyor ◆◆◆ fn *bugyrok, bugyrot, bugyra*

1. Kendőbe kötött csomag. *Nagy bugyrot cipel a hátán.*

2. (választékos) Valaminek a mélységei. *A pokol bugyrai várnak rá. A nyomor bugyraiban szenved.*

✧ Szin: **1.** *batyu, poggyász,* (bizalmas) *motyó*

✧ Táj: **1.** *cucólék*

✧ Etim: Valószínűleg a → *(be)bugyolál* ige tövével azonos hangfestő eredetű szótő származéka.

bugyuta ◆◆ mn *~k, ~t, ~n* (rosszalló)

Ügyefogyott, bamba, mafla. *Az a bugyuta öregasszony mindent összezavart. Bugyuta viselkedésével nem számíthat sikerre.*

✧ Szin: (rosszalló) *bárgyú, buta, mulya, oktondi, ostoba*

✧ Táj: *nyehe-nyühe, teszetosza, linkós*

✧ Ell: *okos, talpraesett*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán a → *buta* melléknévvel áll kapcsolatban.

búj ◆◆ ige *~ni* (bizalmas)

1. Sűrűn, szívesen látogat valakit, valamit. *Folyton a barátját bújja. A múzeumokat bújja minden vasárnap.*

2. Elmerülten, buzgón olvas, tanulmányoz valamit. *A könyveket és az újságokat bújja.*

✧ Szin: **1.** (bizalmas) *csüng, lóg valakin* **2.** *elmélyed valamiben*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán ősi, finnugor kori szó.

☝ Az *ú* kiejtésben is hosszú.

buja ◆◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n*

1. (rosszalló) Kéjsóvár, túlfűtött, érzéki. *Buja ajka van. Buja férfi a férje, sokat jár nők után.*

2. Ilyen természetre való. *Buján sugdosott a fülébe.*

3. Dús, sűrű. *Buja növényzet fedi a szigetet. Buján hajt a vetés.*

✧ Szin: **1.** *szenvedélyes,* (rosszalló) *élvhajhász; fehérmájú* (nő) **2.** *szenvedélyes* **3.** *burjánzó, gazdag*

✧ Ell: **1., 2.** *szűzies, szemérmes* **3.** *gyér, kopár, ritka*

✧ Etim: Szláv jövevényszó.

bujdokol ◆◆ ige *~ni* (választékos, régi)

Bujdosik, rejtőzködve kóborol valahol. *„elmenne könnyen, el is bujdokolna, Ha az édesanyja előtte nem volna”* (Arany J.: Toldi).

✧ Szin: *rejtőzik, bujkál*

✧ Táj: *buddog*

✧ Etim: A → *bújik)* ige származéka.

bujdos|ik ◆◆ ige *~ni*

1. Otthonától távol hosszabb ideig bujkál. *Bujdosik az üldözött.*

2. Valahová menekül és ott rejtőzködik. *Hetekig az erdőben bujdosott.*

✧ Szin: **1.** *bolyong, kóborol, vándorol, bujdokol* **2.** *bujdokol*

✧ Táj: *buddog*

✧ Etim: A → *bújik)* ige származéka.

bújik ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Eltűnik a szem elől, elrejtőzik. *Lyukba bújik a róka. A gyermek az asztal alá bújt.* | *Bújik valaki elől*: menekül előle. | (bizalmas) *Ágyba bújik*: lefekszik és betakarózik.

2. (bizalmas) *Valamibe bújik*: magára húzza. *Ruhába, cipőbe bújik, és elindul.*

3. (rosszalló) Valahova húzódik, rejtőzik. *Az egyenruha védelme alá bújik. Álarc mögé bújik.*

4. Védelemért valakihez húzódik. *A gyermek az anyjához bújik az idegenek elől.*

5. *Valakibe bújik valami*: megszállja, nyugtalanítja. *Mi bújt beléd?*: mi bajod van? ■ *Az ördög bújt belé*: nagyon nyugtalan, rossz.

6. (Növény) hajtani kezd, kidugja a fejét a földből. *Bújik már a vetés.*

✧ Szin: **2.** *magára vesz, felvesz,* (választékos) *magára ölt, felölt valamit* **4.** *simul* **6.** *kikel, kihajt*

✧ Táj: *búvik*

✧ Ell: **1.** *előjön* **2.** *levesz, levet valamit*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán ősi, finnugor kori szó.

☝ Az *ú* kiejtésben is hosszú. – A *bújik* úgynevezett álikes ige, egyes szám első személyben csak iktelen ragot kaphat: *bújok*.

bujkál ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (Több helyen is) rejtőzködik. *Évekig bujkált a szabadságharc bukása után.* | (tréfás) *(Valahol) bujkál valami*: nem tudni, hol van. *Már megint bujkál a szemüvegem.*

2. (bizalmas) *Bujkál valaki elől*: nem szeretne találkozni vele. *Az adós bujkál hitelezője elől.*

3. Időnként eltűnik. *A felhők között bujkál a hold.*

4. *Valakiben bujkál valami*: (betegség) lappang, kitörni készül. *Betegség bujkál benne, nagyon sápadt.*

5. Ki- és bebújik. *A kiscicák a kerítés lécei között bujkálnak.*

✧ Szin: **1.** *bujdosik,* (választékos, régi) *bujdokol* **4.** *készülődik* **5.** *bújócskázik*

✧ Táj: **2.** *ligetel*

✧ Etim: A → *bújik)* ige származéka.

☝ Az *u* a kiejtésben is rövid.

bújócska ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Gyermekjáték, melyben a hunyónak meg kell keresnie elbújt társait. *A gyerekek bújócskát játszanak.*

✧ Szin: *bújósdi, hunyócska, hunyózás*

✧ Táj: *bujkáló, szunyós, tűnőcske*

✧ Etim: A → *bújik)* ige származéka.

☝ Az *ú* kiejtésben is hosszú.

bujt[1] ◆◆◆ ige *~ani*

Növény hajtását a földbe dugja, hogy gyökeret verjen, és új növény legyen belőle. *A rózsákat és a szőlőt maga bujtotta.*

✧ Szin: *dugványoz, hajtat,* (népi) *bujtat*

✧ Táj: *homlít*

✧ Etim: A → *bújik)* ige származéka.

☝ Rövid *u*-val írjuk és ejtjük. A *bújt* más: a *bújik* ige múlt ideje.

bujt[2] ◆◆◆ ige *~ani* (választékos)

1. Bujtogat valakit. *Egymás ellen bujtja a szomszédokat.*

2. (Tüzet) szít, éleszt. *Bujtja a tüzet, hogy el ne aludjon.*

✧ Szin: **1.** *izgat, ingerel, hergel, lázít, tüzel, uszít,* (bizalmas) *heccel*

✧ Ell: **1.** *csitít, nyugtat, békít* **2.** *olt*

✧ Etim: Talán a → *bolyong* ige tövével összefüggő, ismeretlen eredetű szótő származéka.

☝ Rövid *u*-val írjuk és ejtjük. A *bújt* más: a *bújik* ige múlt ideje.

bujtarépa ◆ fn –, *~t, ~ja* (Mv)

Savanyított kerekrépából készített húsos egytálétel. *Ha hajdinát is tesznek a bujtarépába, egy kicsit sűrűbb lesz a leve.*

✧ Etim: Összetétel; *bujta*: a → *bujt*[1] ige származéka + → *répa*.

bújtat ◆◆◆ ige *~ni*

1. Segít elbújni valakinek, rejtekhelyet ad neki. *Menekülteket bújtatott a lakásában.*

2. *Valamibe bújtat valamit*: átdugja, majd áthúzza rajta. *A lyukba bújtatja a cipőfűzőt.*

3. (bizalmas) Valakit valamibe öltöztet. *Kabátba bújtatja a gyereket.*

4. (népi) (Növényt) hajtat, bujt. *Rózsákat bújtatott.*

✧ Szin: **1.** *rejt, rejteget, dug, dugdos valakit* **3.** *ráad valakire valamit* **4.** *dugványoz*

✧ Táj: **4.** *homlít*

✧ Ell: **1.** *kiad valakit* **2.** *kihúz* **3.** *lehúz, levesz valakiről valamit*

✧ Etim: A → *bújik)* ige származéka.

☝ Hosszú *ú*-val írjuk és ejtjük.

bujtogat ◆◆ ige *~ni*

Igyekszik rávenni valakit (általában) valamilyen negatív dologra, elítélendő tettre. *Lázadásra bujtogat. Egyik osztálytársát a másik ellen bujtogatja.*

✧ Szin: *izgat, ingerel, hergel, lázít, tüzel, uszít,* (bizalmas) *heccel*

✧ Ell: *csitít, nyugtat, békít*

✧ Etim: A → *bujt*[2] ige származéka.

☝ Rövid *u*-val írjuk és ejtjük.

bukás ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Esés. *A korcsolyázó teljesítményét rontotta a bukás.*

2. A hatalom elvesztése. *A politikai megfigyelők most nem számítanak a kormány bukására.*

3. Erkölcsi megsemmisülés. *A dráma hősének bukását egy ifjúkori vétség okozta.*

4. Tönkremenés. *Túl gyorsan akart meggazdagodni, bukása előrelátható volt.*

5. Kedvezőtlen fogadtatás, sikertelenség. *A színdarab bukása egyszersmind a szerzőnek is bukás.*

6. Év végi elégtelen osztályzat. *A tanuló megérdemli a bukást, mert semmit nem tanult.*

✧ Szin: **2.** *összeomlás, vereség* **3.** *tragédia* **4.** *tönkrejutás, csőd,* (idegen) *krach* **5.** *kudarc, balsiker,* (idegen) *fiaskó* **6.** (szleng) *elhasalás, bukovina, szaltó, bukta*

✧ Ell: **3.** *győzelem* **4., 5.** *eredmény, siker*

✧ Etim: A → *bukik* ige származéka.

bukdácsol ◆◆◆ ige *~ni*

1. Botladozva jár. *Bukdácsol a rossz úton.*

2. Többször lebukik a víz alá. *Kacsák bukdácsolnak a vízben.*

3. Föl-le mozogva halad. *Egy csónak bukdácsol a hullámokon.*

4. (Iskolában) gyakran megbukik. *Bukdácsolva végezte az iskolát.*

✧ Szin: **1.** *botladozik, csetlik-botlik*

✧ Táj: **1.** *bukdosik, bukdáz*

✧ Etim: A → *bukik* ige származéka.

bukéta ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (régi)

Virágcsokor. *A falon egy elszáradt bukéta lóg.*

✧ Szin: *csokor, bokréta,* (bizalmas) *csokréta*

✧ Táj: *bukét, pukét*

✧ Etim: Francia eredetű nemzetközi szó.

bukfenc ◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. (Földre tett) fején a hátára való átfordulás. *Bukfencet vet*: bukfencezik. *A bohóc bukfencet vetett az előadás végén.*

2. Valaminek a tengelye körül (esés közben) való átfordulása. *A repülőgép bukfencet vetett a levegőben.*

3. (rosszalló) Nézet, álláspont, gondolatmenet gyors megváltoztatása az ellenkezőjére. *Amit a párt a választások előtt tett, az politikai bukfenc. Ezt a logikai bukfencet már nem értem.*

✧ Szin: **1.** *fejenátfordulás,* (régi) *hengerbóc, kecskebuka*

✧ Táj: **1.** *bucska, hengerbucka, bakfinc, kecskebucsa, kecskebukó*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű szó, talán a korábbi *bakfinc* változatból alakult a → *bukik* ige hatására. A *bakfinc* elvonással keletkezett a nyelvjárási *bakfincál*, *bakfincoz* ‘bukfencezik’ összetételekből (→ *bak* + *fincál*, *fincoz* ‘ugrál’: a → *ficánkol*, → *fickándozik* igék tövével összefüggő szótő származékai).

bukfencez|ik ◆◆ ige *~ni*

1. Bukfencet vet. *Az akrobaták bukfenceztek a porond közepén.*

2. (bizalmas) Levegőben megfordulva leesik. *A ház tetejéről bukfencezett lefelé.*

✧ Szin: **1.** *bukfencet hány*

✧ Táj: *bucskázik, hengerbukázik, bukferencel, kecskebukázik*

✧ Etim: A → *bukfenc* főnév származéka.

buk|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Megbotlik és elesik. *A sötétben orra bukott.*

2. (Sportoló) verseny közben elesik. *A lovas bukott, így sok pontot veszített.*

3. (Vízbe) lemerül, illetve hirtelen feljön. *A víz alá bukik. A felszínre bukik.*

4. (választékos) Valahova hanyatlik, valahol eltűnik. *A nap a hegyek mögé bukott.*

5. (Félév vagy év végén, illetve vizsgán) elégtelen osztályzatot kap. *Egy tantárgyból bukott.*

6. Elveszíti szerepét, állását, esetleg becsületét. *A politikus nagyot bukott.*

7. (bizalmas) (Üzletben) veszít. *Nagyot bukott a tőzsdén.*

8. ■ *Valakin áll vagy bukik*: tőle függ. *Rajta áll vagy bukik a siker.*

9. (bizalmas) *Bukik valakire, valamire*: nagyon szereti, erősen vágyik rá. *A barátom az én barátnőmre bukik. Bukik a divatos táskákra.*

✧ Szin: **1.** *esik, elvágódik, elterül* **3.** *merül, lebukik, felbukik* **4.** *lemegy, lenyugszik* **5.** *megbukik,* (szleng) *elhasal* **6.** *elbukik* **7.** (szleng) *leég, befuccsol* **8.** *kíván valakit* • **7.** *Rámegy inge, gatyája.*

✧ Ell: **1., 2.** *feláll, felkel* **4.** *feljön, felkel* **7.** *nyer*

✧ Táj: **1., 3.** *bükik*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

bukkan ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

Rátalál valamire, valakire. *Munka közben akadályra bukkantak. Váratlanul bukkant eltűnt barátja nyomára. Az Alföldön olajra bukkantak a kutatók.*

✧ Szin: *ráakad; talál, lel valamit*

✧ Etim: A → *bukik* ige származéka.

✧ Ö: elő + bukkan

bukósisak ◆◆◆ fn

Buraszerű fejvédő. *Bukósisak nélkül nem ül fel a motorjára.*

✧ Szin: (Er) *kaszka,* (Va bizalmas) *kaciga*

✧ Etim: Összetétel; *bukó*: a → *bukik* ige származéka + → *sisak.*

buksi ◆◆ mn *~k, ~t,* – (kedveskedő)

1. Nagy, boglyas (fej). *Megsimogatta a kutya buksi fejét.* (Főnévi használatban:) (Gyerek)fej. *Mutasd a buksidat!*

2. Ilyen fejű. *Egy buksi kisfiún akadt meg a szeme.* (Főnévi használatban:) *Gyere ide, te kis buksi!*

✧ Szin: **1.** *bozontos*

✧ Etim: A → *bukik* ige játékos szóalkotással keletkezett származéka.

buksza ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (népi vagy bizalmas)
Pénztárca. *Elvesztette a pénzzel teli bukszáját.*
✧ Szin: *erszény, tárca,* (népi) *bugyelláris*
✧ Etim: Latin eredetű német jövevényszó.

bukszus ◆ fn *~ok, ~t, ~a*
Apró, fényes levelű örökzöld díszcserje. *A kertkapu mellé bukszusokat ültetett.*
✧ Szin: *puszpáng*
✧ Táj: *kruspán*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

bukta ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Kelt tésztából készülő, túróval vagy lekvárral töltött, hasáb alakú sütemény. *Süt egy nagy tepsi buktát.*
✧ Szin: *kalács,* (Fv bizalmas) *buchta, buchti, bukti*
✧ Etim: Szlovák jövevényszó.

buktat ◆◆◆ ige *~ni*
1. Azt okozza, hogy valaki elessen. *Hasra buktatták az osztályban.* (Labdarúgásban:) *A csatárt a kapu előtt buktatták.*
2. Tanév végén, illetve vizsgán elégtelen osztályzatot ad. *A matematikatanár sokat buktat.*
3. (Vízbe) merít valamit. *A nagy halászhálót egy mozdulattal a víz alá buktatja.*
4. Oldalra dönt valamit. *Buktasd egy kicsit felém a ládát!*
5. Lemondásra kényszerít valakit, valamit. *Az ellenzék célja: kormányt buktatni.*
✧ Szin: **1.** *elgáncsol valakit* **2.** (szleng) *elhúz, meghúz, megvág valakit* **3.** *alámerít, lemerít* **4.** *megbillent* **5.** *lemondat*
✧ Ell: **2.** *átenged valakit* **3.** *felhúz valakit*
✧ Etim: A → *bukik* ige származéka.

buldog ◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
Közepes nagyságú, zömök, széles mellű, előre álló állkapcsú kutyafajta. *Harciassága miatt nem kedvelem a buldogot.*
✧ Etim: Angol eredetű nemzetközi szó.
☝ Magyarul már kiejtés szerint, egy *l*-el írjuk.

buldózer ◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
Földtoló munkagép. *Az alaphoz kiásott nagy mennyiségű földet három buldózer tolta el.*
✧ Szin: (Fv bizalmas) *buldozér,* (Va bizalmas) *buldózser*
✧ Etim: Angol eredetű nemzetközi szó.
☝ Magyarul már kiejtés szerint, egy *l*-lel írjuk.

buli ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. (bizalmas) Zenés, táncos összejövetel, mulatság. *A fiatalok bulit rendeznek.* | *Jó buli*: jó szórakozás. *Jó buli volt a vízitúra.*
2. (szleng) Foglalatosság, vállalkozás. *Beveszik a buliba.* | *Jó buli*: jövedelmező, könnyű munka.
✧ Szin: **1.** (bizalmas) *muri, banzáj, hepaj* **2.** *üzlet,* (szleng) *meló*
✧ Etim: Francia eredetű német jövevényszó.

bulla ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (régi)
Függőpecséttel ellátott (középkori) uralkodói oklevél. *Magyarországon először II. Géza kancelláriája adott ki bullákat.* | *Pápai bulla*: a pápa legfontosabb rendelkezéseit tudató, ólompecsétes oklevél.
✧ Etim: Latin jövevényszó.

bulvár ◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja* (idegen)
Széles nagyvárosi, rendszerint ív alakban tervezett út. *A turistacsoport végigsétált a párizsi bulváron.*
✧ Szin: *körút*
✧ Etim: Francia eredetű nemzetközi szó.

bulvárlap ◆◆◆ fn
Könnyed, színes cikkeket tartalmazó, szenzációt hajhászó újság, általában napilap. *A bulvárlapokban inkább az érdekes, mint a fontos hírek kapnak helyet.*
✧ Szin: *pletykalap*
✧ Etim: Összetétel: → *bulvár* + → *lap*.

bulvársajtó ◆◆ fn
A bulvárlapok összessége. *A bulvársajtó rendszeresen közöl cikkeket híres emberek, sztárok magánéletéről.*

✧ Etim: Összetétel: → *bulvár* + → *sajtó*.

bumeráng ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

Ausztráliai eredetű görbe hajítófegyver, amely visszarepül eldobójához. *A bennszülött bumeránggal ütötte le a gazellát.* (átvitt) *Az edző elbocsátásának követelése bumerángnak bizonyult a csapat számára, mert végül ők jártak rosszul.*

✧ Szin: *hajítófa*

✧ Etim: Angol, végső soron ausztráliai eredetű nemzetközi szó.

bumfordi ◆◆ mn *~ak, ~t, ~n* vagy *~an* (gúnyos)

Esetlen mozgású, ügyetlen, félszeg, nehéz felfogású. *Olyan bumfordi a barátod!*

✧ Szin: (gúnyos) *mamlasz, bamba,* (ritka, bizalmas) *melák*

✧ Táj: *bumbu, bumhargyi*

✧ Ell: *kecses*

✧ Etim: Bizonytalan, talán hangfestő eredetű szó.

bumliz|ik ◆ ige *~ni*

1. Nagyon lassú járművön utazik. *Mindennap két órát bumlizik a csúcsforgalomban, amíg beér a munkahelyére.*

2. Sokszor megállva, lassan halad. *Egész nap a városban bumlizott, mire elintézte ügyeit.*

✧ Szin: **1.** (bizalmas) *bumliz, zötykölődik* **2.** *mászkál, járkál,* (bizalmas) *bumliz*

✧ Etim: A német eredetű *bumli* ‘döcögő vonat, fárasztó utazgatás’ főnév származéka.

bumm ◆◆◆ msz

1. (Hangutánzó szóként:) *Bumm, bevágta az ajtót. Megcsúszott, és bumm, elvágódott.*

2. (bizalmas) *Na bumm, és akkor mi van?*: kit érdekel, ki bánja?

✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó.

bunda ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Állat sűrű szőrzete. *A macska nyalogatja a bundáját. A róka bundájából készült a kabát gallérja.*

2. Gyapjas juhbőrből készült ujjatlan köpeny. *A juhász nyakába kanyarította bundáját.*

3. Szőrmekabát. *Vett a feleségének egy bundát.*

4. Híg, tésztaszerű anyagba forgatott, zsírban sütött étel külső burka. *Almát sütött bundában.*

5. (bizalmas) (Sportversennyel kapcsolatban:) A csapatoknak a mérkőzés eredményében való előzetes megállapodása. *A nézők dühödt fütyüléssel tiltakoztak a nyilvánvaló bunda ellen.*

✧ Szin: **1.** *prém, szőrme* **2.** *suba, guba* **4.** (bizalmas) *panír* **5.** *összejátszás*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű szó, talán szófajváltással és szóhasadással keletkezett a német eredetű, régi nyelvi és nyelvjárási *bonta* ‘fekete-fehér csíkos vagy foltos’ melléknévből.

bundás ◆◆◆ mn *~ak, ~at* vagy *~t, ~an*

1. Olyan, aminek (hosszú szőrű) bundája van. *A kertkapunál egy bundás kutya ugatása fogadott bennünket. Egy bundás állatot láttunk a parkban egy fán, nem tudtuk megállapítani, mókus volt-e, vagy pele?* (Főnévi használatban:) (népi) Hosszú szőrű (juhász)kutya. *A szomszédban egy bundás őrzi a házat.*

2. Bundába öltözött, bundát viselő. *Egymás után érkeztek az operabálra az elegáns, bundás hölgyek.*

3. Állat szőrével bélelt. *Jó meleg a bundás mellényem. A ballonkabátból kigombolható a bundás bélés.*

4. Felvert tojásba vagy híg tojásos masszába mártott, zsiradékban kisütött (étel). *Bundás kenyeret eszünk a spenóthoz. A gyerekek kedvenc csemegéje a bundás alma.*

✧ Szin: **1.** *szőrös, lompos* **3.** *szőrmés, prémes*

✧ Etim: A → *bunda* főnév származéka.

bundáz|ik ◆ ige *~ni* (bizalmas)

(Sportversennyel kapcsolatban:) Titokban előre megegyezik az ellenféllel a mérkőzés eredményében. *Kiderült, hogy bundáztak, ezért a versenybíróság megsemmisítette a pályán elért eredményt.*

✧ Etim: A → *bunda* főnév származéka.

bungaló ◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Nyári lak, (általában fából készült) házikó. *Van egy kis bungalója a Dunakanyarban. A kemping egyik bungalójában éjszakáztak.*

✧ Szin: *faház, víkendház,* (választékos) *lak, villa,* (bizalmas) *kulipintyó,* (idegen) *dácsa*

✧ Etim: Angol, végső soron ind eredetű nemzetközi szó.

☝ Rövid *l*-lel ejtjük.

bunker ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e* vagy *~je*

Betonból épített vagy földbe ásott fedezék. *A bombázás elől az épület alatti bunkerbe húzódtak.*

✧ Szin: *óvóhely*

✧ Etim: Angol eredetű német jövevényszó.

bunkó l. ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Bot kiszélesedő vége, illetve ilyen végű bot. *Bunkóval vágták fejbe.*

2. Nyeles fahenger, döngölő. *Bunkóval egyengeti a nyers betonból kiöntött alapot.*

3. (durva) Neveletlen, faragatlan fickó. *Hogy te mekkora bunkó vagy!*

4. (bizalmas) Elégtelen osztályzat. *Kapott egy bunkót.*

✧ Szin: **1.** *bunkósbot, dorong, furkó, furkósbot, fütykös, husáng* **3.** (durva) *tuskó,* (népi) *furkó,* (szleng) *dinnye*

✧ Táj: **1.** *csőszbőgető, komakísérő* **2.** *furkó* **3.** *tahó*
✧ Ell: **3.** *kulturált, jól nevelt*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

bunkó II. ◆◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n* (durva)
Neveletlen. *Az a bunkó barátod az oka. Bunkón viselkedsz.*
✧ Szin: *bárdolatlan, faragatlan*
✧ Táj: *tahó*
✧ Ell: *kulturált, jól nevelt*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

bunyó ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (szleng)
Verekedés. *A film tele van bunyóval.* (Ökölvívásra vonatkoztatva:) *A harmadik menetben már igazi bunyót láthattunk.*
✧ Szin: *pofozkodás,* (bizalmas) *csetepaté* (ökölvívásra vonatkoztatva:) *öklözés, boksz*
✧ Etim: Valószínűleg latin eredetű olasz jövevényszó.

búr ◆ mn *~ok, ~t, –*
A Dél-afrikai Köztársaságban élő holland telepesektől származó néphez tartozó, vele kapcsolatos. *Dél-Afrikában jellegzetes viselet a búr kalap.* (Főnévi használatban:) *A búroknak saját nyelvük van, a hollandból kifejlődött afrikaans.*
✧ Etim: Holland eredetű nemzetközi szó.
☝ Az *afrikaans* kiejtése megközelítőleg: [afrikánsz].

bura ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. (Fél)gömb vagy harang alakú borítóüveg. *Beteszi a sajtot a bura alá.* • Szólás: *Bura alatt tartja*: a széltől is óvja.
2. A lámpát védő, fényét tompító porcelán- vagy üvegburok. *Elrepedt a lámpa burája.*
3. Süveg alakú hajszárító. *Húsz percre beülök a bura alá.*
✧ Szin: **2.** *lámpabura*
✧ Etim: A → *borít* ige *burít* változata *bur-* tövének nyelvújítás kori származéka.
☝ Rövid *u*-val írjuk, és a köznyelvben így is ejtjük.

burek ◆ fn *~ok, ~ot, ~ja* (Va, Dv, Mv)
Hússal, túróval, almával töltött sült tésztaféle. *Burekot otthon is lehet sütni rétestésztából.*
✧ Etim: Horvát, szerb, illetve szlovén jövevényszó, végső soron török eredetű.

burgonya ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Ehető gumójáért termesztett növény. *Megkapálja és megöntözi a burgonyát.*
2. Ennek gumója, illetve az ebből készült étel. *Hámozz meg hat szem burgonyát! Sült burgonyát kér körítésnek.*
✧ Szin: *krumpli,* (régi, tréfás) *kutyatök, svábtök*
✧ Táj: *bandurka, földialma, kolompér, pityóka*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű szó, valószínűleg *Burgundia* francia *Bourgogne* és olasz *Borgogna* nevével van kapcsolatban.
☝ A *krumpli* változat az általános a nyelvhasználatban, a *burgonya* inkább a nagykereskedelemben és a vendéglátásban szokásos.

burgundi ◆ mn *~ak, ~t, ~ja*
1. *Burgundi szőlő*: francia eredetű nemes borszőlő. | *Burgundi bor* vagy *vörös*: az ebből készült bor. | *Burgundi répa*: nagy méretű takarmányrépa. | *Burgundi lé*: permetezőszer.
2. (Főnévi használatban:) Burgundi bor. *Burgundit iszik a marhasülthöz.*
✧ Táj: **1.** *burgunygyija*
✧ Etim: A német eredetű *burgunder* ‘burgundi (bor)’ szóból keletkezett képzőcserével.

burjánz|ik ◆◆ ige *~ani*
1. (Kártékony növény) gyorsan és dúsan nő, tenyészik. *Az elárvult kertben burjánzik a gyom.*
2. (Sejt vagy sejtcsoport) kórosan elszaporodik, megnagyobbodik. *Testében rosszindulatú daganat burjánzott.*
3. (Káros dolog) gyorsan, széles körben terjed. *A megyében burjánzik a panama, a vesztegetés.*
✧ Szin: **1.** *tenyészik, virul, terjed* **2.** *terjed*
✧ Táj: **1.** *burjad*
✧ Ell: **1.** *pusztul, kivesz* **2.** *visszafejlődik* **3.** *megszűnik*
✧ Etim: A szláv, talán bolgár vagy horvát-szerb eredetű *burján* ‘(buján növő) gyom’ főnév származéka.

búrkifli ◆ fn
Hajtogatott vajastésztából sütött diós vagy mákos kifli. *A kávéhoz két búrkiflit evett.*
✧ Etim: Összetétel: → *búr* + → *kifli*.
☝ Az *ú* a kiejtésben is hosszú.

burkol ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Valamilyen anyaggal körülvesz valakit, valamit. *Szalvétába burkolja az uzsonnát. Köpenyét szorosan magára burkolja.*
2. Szilárd fedő- vagy védőréteggel lát el valamit. *Lambériával burkoltam a falat. A régi utca macskakővel van burkolva.*
3. (választékos) Hamis, megtévesztő formába öntve leplez valamit. *Érzékenységét cinizmusba burkolja. Tréfába burkolja a sértést.*
4. (szleng) Eszik. *Gyorsan burkolj valamit, aztán indulás!*
✧ Szin: **1.** *borít, bugyolál, csomagol, fed, göngyöl, takar* **2.** *csempéz, kövez* **3.** (választékos) *álcáz, kendőz, leplez* **4.** *fal, zabál,* (bizalmas) *kajál* • **4.** (bizalmas) *Tömi a majmot.*

✧ Ell: **1.** *kicsomagol, bont* **2.** *bont* **3.** *kimutat*
✧ Etim: A → *burok* főnév származéka.

burkolat ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Valamit (ideiglenesen) betakaró, beburkoló anyag. *A csomag burkolata már akkor sérült volt, amikor átvettük a postán.*

2. Valamit (tartósan) fedő, védő, díszítő anyag, külső réteg. *A készülék burkolatát csak áramtalanítás után szabad megbontani. A régi utcákban hagyományőrzésből megtartják a bazaltkockákból készült macskakő burkolatot. A régi működő burkolatot márványpadlóra cserélték a mellékhelyiségekben.*

✧ Szin: **1** *burkolás, burok, bevonat, huzat* **2.** *borítás, ház; kövezet*
✧ Etim: A → *burok* főnév nyelvújítás kori származéka.

burkus ◆ mn *~ok, ~t,* –

1. (régi) Porosz vagy általában német. (Főnévi használatban is:) *„…már akkor viselt agg-koszorút, Hogy a Burkus kezdte a másik háborút”* (Csokonai Vitéz M.: Dorottya, vagyis a dámák diadalma a fársángon).

2. (népi) Mesebeli, gazdag nemzethez tartozó. *„Egyszer a burkus király meglátogatta Mátyás királyt”* (Mátyás király meg az igazmondó juhász, népmese).

✧ Etim: Szóelvonással keletkezett a német eredetű, régi nyelvi *brandenburgus* ‘brandenburgi, porosz’ melléknévből.

burleszk ◆ fn *~ek, ~et, ~je* (idegen)

Nyers helyzetkomikummal nevettető, vaskos bohózat. *A klasszikus burleszk egyik fő tartozéka a tortadobálás.*

✧ Szin: *komédia, vígjáték*
✧ Ell: *tragédia, szomorújáték*
✧ Etim: Francia, végső soron olasz eredetű nemzetközi szó.
☝ Kiejtése a magyarban az írást követi, tehát nem [börleszk].

burnót ◆ fn *~ok, ~ot, ~ja* (régi)

Porrá őrölt szárított dohány. *Szippantott a szelencéjéből egy csipetnyi burnótot.*

✧ Szin: (régi) *tubák, portubák*
✧ Etim: Oszmán-török jövevényszó.

burnusz ◆ fn *~ok, ~t, ~a*

Bő, ujjatlan, csuklyás (fehér) köpeny. *A sivatagi nomádok a homokvihar elől burnuszukba burkolóztak.*

✧ Etim: Francia, végső soron latin eredetű nemzetközi szó.

burok ◆◆◆◆ fn *burkok, burkot, burka*

Valamit körülvevő, védő, takaró réteg. *Kihámozza a gesztenyét a burkából.* • Szólás: *Burokban született*: kivételesen szerencsés.

✧ Szin: (növényé:) *bőr, héj, hüvely, kéreg; magzatburok*
✧ Táj: *bürög, burék*
✧ Etim: A → *borít*, → *borul* igék tövével azonos, török eredetű szótő származéka.

burzsoá ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (kissé régi, idegen)

A burzsoázia tagja, gazdag nagypolgár. *A burzsoá a kapitalista társadalom uralkodó osztályának tagja.* (Jelzőként:) *Burzsoá körökben forog.*

✧ Szin: *polgár, tőkés,* (rosszalló) *burzsuj*
✧ Ell: *munkás, proletár*
✧ Etim: Francia eredetű nemzetközi szó.

burzsoázia ◆◆ fn –, *~t, ~ja* (kissé régi, idegen)

1. A (középkori) városi polgárság. *A feudalizmus vége felé a jobbágyság és a nemesség mellett kialakult az új osztály, a burzsoázia.*

2. A (nagy)polgári osztály. *A legerősebb volt az ipari és a kereskedelmi burzsoázia. Szívesen forgolódik a burzsoázia köreiben.*

✧ Szin: **2.** *tőkésosztály*
✧ Ell: **2.** *munkásosztály,* (idegen) *proletariátus*
✧ Etim: Francia eredetű nemzetközi szó.

bús ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Bánatos, szomorú. *Búsan ballagott hazafelé a rossz bizonyítvánnyal. Bús pillantást vetett rá.*

2. (népi) Panaszos hangú. *Bús gerlice hívogatja párját.*

✧ Szin: **1.** *csüggedt, komor, búskomor, levert, lehangolt,* (idegen) *melankolikus, deprimált* • **1.** (bizalmas) *Lóg az orra.*
✧ Táj: **1.** *búskomoly*
✧ Ell: **1.** *derűs, vidám, víg*
✧ Etim: A → *bú* főnév származéka.

busa[1] ◆ mn *~k, ~t, ~n* (ritka, kissé régi)

1. Széles (homlok, fej). *Nagy busa feje van, alig kap rá sapkát.*

2. Sűrű, tömött (szemöldök). *Sötéten pillantott a busa szemöldöke alól.*

✧ Táj: **1.** *busakos, busán*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

busa[2] ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Zömök testű, széles fejű növényevő hal. *A busának a húsa nagyon egészséges étel.*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

busás ◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an* (választékos)

Gazdag, bőséges. *Az üzlet busás hasznot hozott. A befektetés busásan megtérült.*

✧ Szin: *dús, tetemes*

✧ Ell: *szűkös, sovány, gyér*

✧ Etim: A → *busa*[1] melléknév származéka.

búslakod|ik ◆◆ ige *~ni*

Hosszan, mélyen búsul. *Búslakodik kutyája elvesztése miatt.*

✧ Szin: *bánkódik, kesereg, szomorkodik,* (választékos) *búsong* • *Nehéz a szíve.* (bizalmas) *Lógatja az orrát.*

✧ Táj: *bucsálkodik, bucsálódik*

✧ Ell: *örvendezik, örül, vigad*

✧ Etim: A → *bú* főnév származéka.

busójárás ◆ fn *–, ~t, ~a*

A Mohácson honos délszlávok álarcos farsangi felvonulása. *A busójáráson ijesztő, kereplős álarcosokat látott.*

✧ Etim: Összetétel; *busó*: bizonytalan eredetű szó, talán a → *busa* melléknévvel áll kapcsolatban + → *járás*[1].

búsul ◆◆◆◆ ige *~ni*

Bánkódik, szomorkodik. *Miért búsulsz? Azon búsul, hogy nem vitték el kirándulni. Sose búsulj miatta!*

✧ Szin: *búslakodik, emészti magát, kesereg, öli a bánat, nyomja a szívét valami,* (bizalmas) *el van kenődve, el van kámpicsorodva, le van lombozódva,* (szleng) *le van hervadva, maga alatt van* • *Örül, mint az ablakos a hanyatt esésnek. Örül, mint akinek az orra vére csepeg. Száraz ágon ül.*

✧ Táj: *árválkodik, búskodik, búsonkodik, bozsenkol*

✧ Ell: *örül, örvendezik, vigad*

✧ Etim: A → *bú* főnév származéka.

busz ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

Autóbusz. *Busszal utaztunk a tengerpartra. A falunktól egy kis kilencüléses busszal viszik a gyerekeket a városi iskolába.*

✧ Szin: (régi) *omnibusz*

✧ Etim: Angol eredetű nemzetközi szó.

☝ Régebben a *busz* szó bizalmas stílusúnak számított az *autóbusz*-hoz képest. A mai beszélt nyelvben viszont a *busz* semleges hangulatú és gyakori, az *autóbusz* pedig választékos vagy hivatalos stílusú, illetve szaknyelvi használatú.

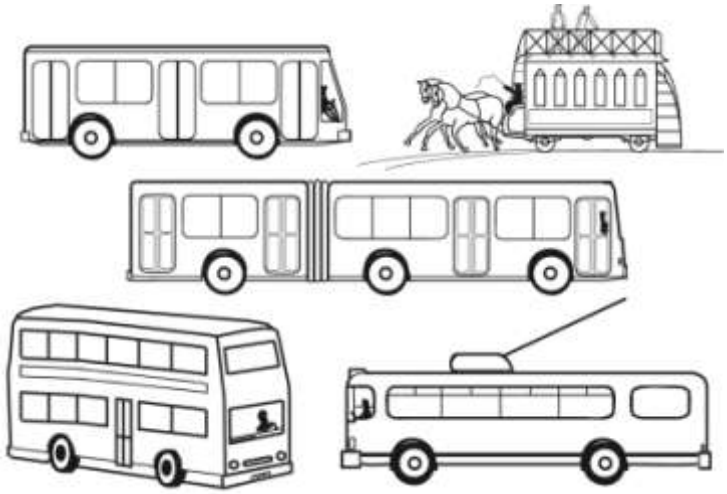

buta ◆◆◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n*

1. Gyenge értelmi képességű, nehéz felfogású, ostoba. *Buta emberrel nehéz megértetni a dolgot.* (Főnévi használatban:) *Ezt a butát nem vesszük be a csapatba.* • Szólás: *Buta, mint az ágyú,* vagy *mint a nagyágyú,* vagy *mint a sötét éjszaka* vagy *mint a tök* vagy *mint a csizmatalp,* vagy *mint hat pár rendőrcsizma*: nagyon buta.

2. *Buta valamihez*: nem ért hozzá, műveletlen, tudatlan. *Nézd meg, kisunokám, mit jelez a mobiltelefon, én buta vagyok az ilyen modern dolgokhoz.*

3. Ésszerűtlenül viselkedő (ember). *Miért vagy ilyen buta?*

4. Tompa eszű személyre való. *Buta a tekintete és a beszéde is.*

5. Értelmetlen, bosszantóan rossz. *Buta filmet láttunk. Minden egy buta véletlenen múlt.*

6. (Főnévi használatban:) Butaság, ostobaság. *Butákat beszél.*

✧ Szin: **1., 3.** *oktalan, nehézfejű, tompa agyú, tompa elméjű*, (választékos) *balga*, *botor*, *dőre*, (bizalmas) *fafejű, tyúkeszű, süsü, tökkelütött, tökéletlen, bugyuta, sötét, gügye,* (Er bizalmas) *mutuj*, (Fv, Va, Ka, Dv, Mv, Őv durva) *debil*, (szleng) *gyagya*, *gyagyás, lüke, dinka, hatökör, dinnye,* (durva) *hígagyú, húgyagyú, hülye* **2.** *tanulatlan, kulturálatlan, bárdolatlan, pallérozatlan,* (Er bizalmas) *mutuj*, (Fv, Va, Ka, Dv, Mv, Őv durva) *debil* **4.** (bizalmas) *bugyuta*, *sötét, gügye,* (Er bizalmas) *mutuj*, (Fv, Va, Ka, Dv, Mv, Őv durva) *debil*, (szleng) *gyagya* • **1.** *Okos, mint a tavalyi kos. Okos, csak az a kár, hogy kevesen tudják. Csizmaszárba szorult az esze. Eminens, mint juhok között a szamár. Feje, mint egy hordó, esze, mint egy dió. Káposztalé van a fejében. Víz van a fejében. Otthon felejtette az eszét. Annyi esze sincs, mint egy tyúknak.*
✧ Táj: **1–4.** *sükebóka*
✧ Ell: **1., 3., 4.** *okos, eszes, bölcs* **5.** *ésszerű, logikus, értelmes*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

butélia ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (népi)

Borospalack. *Hozz fel néhány butéliát a pincéből!* (Jelzőként:) *Egy butélia óbor is állt az ünnepi asztalon.*
✧ Szin: *üveg, palack*
✧ Táj: *butella, butéla*
✧ Etim: Francia, végső soron latin eredetű vándorszó.

butik ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. Elsősorban divatcikkeket árusító kisebb bolt. *Ezt a blúzt butikban vásároltam.*
2. (régi) Piszkos kis csapszék; szegényes boltocska. Egy *pálinkás butikban ivott mindig.*
✧ Szin: **1.** *üzlet, divatüzlet,* (idegen) *shop* **2.** *ivó, italmérés,* (idegen) *krájzleráj*
✧ Etim: Francia eredetű német jövevényszó.

bútor ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

Berendezési tárgy(ak együttese). *A sima, praktikus bútorokat szereti. Az első dolga az volt, hogy kicserélte a bútort.* ■ *Öreg bútor*: régóta valahol dolgozó személy. *Öreg bútor a néni a jegypénztárban, huszonöt éve árulja a jegyeket.*
✧ Szin: *bútorzat, berendezés, bútordarab*
✧ Táj: *házbeli, mobilia*
✧ Etim: Vitatott eredetű szó. Vagy szóhasadással keletkezett a → *bugyor* főnévből, vagy szláv jövevényszó.
✧ Ö: mű + bútor, betyár + bútor

butykos ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. (népi) Rendszerint pálinka tárolására használt, szűk nyakú, lapos üveg- vagy cserépedény. *Meghúzta a butykost.*
2. (bizalmas) (Szeszes) italt tartalmazó palack. *Találsz egy butykost a hűtőben.*
✧ Szin: **2.** *üveg,* (népi) *butélia*
✧ Táj: *butella, flaska, flaskó*
✧ Etim: A régi nyelvi *bugyogós korsó*, *bugykos korsó* szószerkezetek jelzőinek önállósulásával keletkezett. A *bugyogós* és a *bugykos* melléknév a → *bugyog* ige származéka.

búvár ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* vagy *~ja*

1. (Légzőkészülékkel felszerelt,) tartósan a víz felszíne alatt dolgozó vagy kutató személy. *A vízbe esett autót búvárok hozták a felszínre. Búvárok tanulmányozzák a tenger élővilágát.*

2. (választékos) *Valaminek a búvára*: kutatója. *Az őstörténet búváraként új őshazaelméletet alkotott.*

✧ Szin: **1.** *békaember, könnyűbúvár,* (régi) *hidrióta*

✧ Etim: A → *bújik* ige *búv-* tőváltozatának származéka.

✧ Ö: lélek + búvár

búvárkod|ik ◆ ige *~ni*

1. Búvárként dolgozik. *Az idő tájt a hídépítőknél búvárkodtam.*

2. (választékos) Elmélyült tudományos kutatómunkát végez. *Régi oklevelek közt búvárkodik a levéltárban.*

✧ Szin: **2.** *kutat, vizsgálódik, kutakodik*

✧ Etim: A → *búvár* főnév származéka.

búvópatak ◆◆ fn

Olyan patak, amely egy-egy szakaszán a föld alatt folyik. *Séta közben fel-felbukkant előttünk egy búvópatak.* | *Búvópatakként létezik, halad valami*: titokban, rejtve. *A nagy író művészete búvópatakként fejlődött.*

✧ Etim: Összetétel; *búvó*: a → *bújik* ige *búv-* tőváltozatának származéka + → *patak*.

búza ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Kalászos növény, amely hagyományosan a legfinomabbnak tartott kenyérgabonát termi. *Kihajtott a búza, reméljük, idejében megérik, és jó aratás lesz.*

2. Ennek termése, általában tömegében. *A búzából lisztet őrölnek.* (Köszönésként vagy jelszóként:) *Bort, búzát, békességet!*

3. Búzavetés, búzatábla. *„Búza fölé szállt a dalos pacsirta”* (népdal).

✧ Táj: *élet* (búza és rozs együtt)

✧ Etim: Honfoglalás előtti csuvasos típusú török jövevényszó.

☝ A köznyelvben hosszú *ú*-val ejtjük.

búzavirág ◆◆ fn

Búza- és rozsvetésekben gyakori, kék virágú növény. *Mázas köcsögbe rak egy csokor búzavirágot.*

✧ Táj: *kékkonkoly, kékvirág, dédike, dődike, égvirág, katószeme*

✧ Etim: Összetétel: → *búza* + → *virág*.

☝ A köznyelvben hosszú *ú*-val ejtjük.

buzdít ◆◆◆◆ ige *~ani*

Biztató szóval jóra késztet, ösztönöz valakit. *Kitartásra buzdítja társait.*

✧ Szin: *lelkesít, biztat, sarkall, tűzbe hoz; lelkesedést önt valakibe;* (idegen) *inspirál, motivál*

✧ Táj: *gyurmol, kénytet*

✧ Ell: *lehűt, elkedvetlenít, lelohaszt*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű szó, talán ősi, ugor kori szótő származéka. A tő azonos → *buzog* igénk tövével.

buzgalom ◆◆◆◆ fn *buzgalmak, buzgalmat, buzgalma*

1. Odaadó igyekezet, lelkes szorgalom. *Óriási buzgalommal vetette bele magát az új munkába.*

2. (régi) Vallásos buzgóság. *Nagy buzgalommal fohászkodik.*

✧ Szin: **1.** *buzgólkodás, ügybuzgóság, hév, tűz, odaadás, lendület,* (idegen) *ambíció* **2.** *áhítat*

✧ Ell: **1.** *tunyaság, lustaság, restség* **2.** *restség*

✧ Etim: A → *buzog* ige származéka.

buzgár ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* vagy *~ja*

Magas vízálláskor erőteljesen, pontszerűen feltörő víz. *A töltés oldalán buzgár tört fel, de megfékezték.*

✧ Szin: *fakadóvíz*

✧ Etim: A → *buzog* ige nyelvújítás kori származéka.

buzgó ◆◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n*

1. Lelkes szorgalommal, buzgalommal tevékenykedő. *Buzgó természetvédő a barátja. Buzgón kutat új adatok után.* ■ (gúnyos) *Buzgó mócsing*: tüntetően buzgólkodó, túlbuzgó személy.

2. Vallásos buzgóságra való. *Buzgó imáiba foglalta jótevőjének nevét.*

✧ Szin: **1.** *lelkesült, szorgalmas, fáradhatatlan, odaadó, ügybuzgó, heves, tüzes, elragadtatott,* (idegen) *vehemens* **2.** *elragadtatott, áhítatos*

✧ Ell: **1.** *tunya, henyélő, rest* **2.** *rest*

✧ Etim: A → *buzog* ige származéka.

✧ Ö: vak + buzgó

buzog ◆◆◆ ige *~ni*

1. (népi) Bugyborékolva kavarog, forr. *Már buzog a víz a fazékban*. | (átvitt) *Buzog benne a vér*: **a)** (izgalomtól, erőfeszítéstől) megélénkül a vérkeringése **b)** heves indulat fogja el.

2. Előtör. *Kristályos forrás buzog a kövek közül.*

3. (választékos) *Buzog valakiben valami*: (heves érzés) áthatja. *Szívében buzgott a szenvedély.*

4. (gúnyos) Feltűnően szorgoskodik. *Folyton ott buzog a vendégek körül.*

✧ Szin: **1.** *fortyog, gyöngyözik, bugyborékol, bugyog, pezseg, zubog* **2.** *bugyog, pezseg, zubog, árad, ömlik, örvénylik, zúdul* **4.** *serénykedik,* (gúnyos) *buzgólkodik, nyüzsög*

✧ Ell: **4.** *lustálkodik, henyél, lazsál*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű szó, talán ősi, ugor kori szótő származéka. A tő azonos → *buzdít* igénk tövével.

buzogány ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Fémbunkóban végződő, rövid nyelű ütőfegyver. *A monda szerint Botond a buzogányával rést ütött Bizánc kapuján. „Hárman sem bírnátok súlyos buzogányát”* (Arany J.: Toldi).

2. Hengeres vagy gömb alakú virágzat vagy termés. *A mák buzogánya szép szobadísz. Buzogányt gyűjtött a vízparton.*

✧ Szin: **1.** (régi) *buzdogány, csatacsillag* **2.** (máké:) *gubó*; *nádbuga*

✧ Táj: **2.** *guba*

✧ Etim: Kétszeres átvételű török (kun és oszmán-török) jövevényszó.

bűbájos ◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Varázslatos hatású (szer). *Megitatta vele bűbájos italát.*

2. Varázslást űző, varázsló erejű (személy). *A kis Móra Ferkó a bűbájos Küsmödi kincseire áhítozott.* (Főnévi használatban:) Varázsló, szemfényvesztő. *A gyógynövények ismerőit régen bűbájosoknak hitték.*

3. Igézően szép, elragadóan kedves (személy). *Bűbájos ez a kisgyerek. Bűbájosan mosolyog a kislány.*

4. Bájjal, kedvességgel teli (dolog). *Hallottam egy bűbájos történetet.*

✧ Szin: **1.** *bűvös, bűvölő, varázserejű, mágikus* **2.** *javas, ördöngös, vajákos; boszorkány* **3.** *bájos, bűvös-bájos, elbájoló, elbűvölő, elragadó, lenyűgöző, megejtő, magával ragadó, varázslatos*

✧ Ell: **3.** *csúf, rút, visszataszító* **4.** *utálatos*

✧ Etim: A *bűbáj* összetétel (*bű* 'varázslat': a → *bűvöl* ige török eredetű alapszava + → *báj*) származéka.

büdös I. ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

1. Rossz szagú, bűzös. *Büdös a szoba a dohányfüsttől.* • Szólás: *Büdös neki a levegő*: érzi a készülő bajt, a közelgő felelősségre vonást.

2. (bizalmas) Ellenszenves, visszataszító. *Büdös neki a munka. Öndicséret büdös.*

3. (Szitkozódásban:) Átkozott, ronda. *Valami büdös kölyök betörte az ablakot. Azt a büdös mindenit!*

4. (kedveskedő, bizalmas) *Szeretem ezt a büdös kölyköt.*

5. (bizalmas) Tagadás nyomatékosítására. *Nem tanult egy büdös szót sem.* | *Egy büdös vasa sincs*: egy árva fillérje sincs, semennyi pénze sincs.

✧ Szin: **1.** *áporodott, bűzlő, szagos, orrfacsaró,* (idegen) *penetráns,* (bizalmas, idegen) *stiches,* (szleng) *büdi* **2.** *húzódozik, vonakodik valamitől,* (idegen) *derogál valakinek valami* **3.** *haszontalan, hitvány, semmirekellő,* (durva) *rohadt* **5.** (bizalmas) *megveszekedett* • **1.** *Bűzlik, mint a trágyadomb. Bűzlik, mint a görény.* **2.** *Nincs ínyére valami.*

✧ Táj: **2.** *ódzkodik valamitől*

✧ Ell: **1.** *illatos, jószagú* **3.** *rendes, becsületes, tisztességes*

✧ Etim: A → *bűz* főnév származéka.

büdös II. ◆◆◆◆◆ fn *~ök* vagy *~ek, ~t, ~e*

1. Kellemetlen, rossz szag, büdösség. *Büdös van a konyhában.*

2. Rossz levegőjű hely. *Ne maradjanak itt a büdösben.*

3. (rosszalló) Semmirekellő, haszontalan személy. *Az a büdös már megint megszökött!*

4. (Kedveskedő, korholó megszólításként:) *Te kis büdös!*

✧ Szin: **1., 2.** *bűz* **3., 4.** *betyár, zsivány*

✧ Ell: **1., 2.** *illat*

✧ Etim: A → *bűz* főnév származéka.

büfé ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. Gyorsétkezde, falatozó (önálló üzletként vagy intézmény tartozékaként). *A sarki büfében szokott ebédelni. Leugrik a büfébe egy kávéra. Mozgó büfék vannak a tóparton.*

2. Összejövetelen állva fogyasztandó ételekkel, italokkal megrakott asztal, illetve az itt elhelyezett ételek sora. *Fáradjon a büféhez! Hideg büfét állított össze.*

✧ Szin: **1.** *étkezde, kantin* (laktanyában), (Er, Fv, Ka bizalmas) *bufet,* (szleng) *böfögő, topogó*

✧ Etim: Francia eredetű nemzetközi szó.

bükk ◆◆◆ fn *~ök, ~öt, ~je*

1. Sima, hamuszín törzsű, tojásdad levelű, makktermésű erdei fa. *A bükkök alatt a hűvösben kipihenték magukat.*

2. Ennek faanyaga. *A bükk remek tűzifa.* (Jelzőként:) Ebből készült. *Vettem egy bükk éjjeliszekrényt.*

✧ Táj: *bikk*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű jövevényszó.

☝ A *k*-val kezdődő toldalékot úgy kapcsoljuk hozzá, hogy a három *k* közül egyet elhagyunk: *bükkel.*

bükkfanyelv ◆ fn (rosszalló)

1. Furcsa hangzású, idegen nyelv. *Szörnyű bükkfanyelven beszél.*

2. Nehézkes, életidegen nyelvhasználat. *Hivatali bükkfanyelve szinte érthetetlen.*

✧ Szin: **2.** *zsargon,* (gúnyos) *bikkfanyelv*

✧ Etim: Összetétel: → *bükk* + → *fa* + → *nyelv*.

bükkönyök fn *~ök, ~t, ~e*

1. Pillangós virágú takarmánynövény. *A bükkönyt zabbal együtt szokták vetni.*

2. Ennek fekete magva. *Bükkönyt ad a jószágnak.*

3. Az ezzel bevetett terület. *Még apámtól maradt rám 3 hold bükköny.*

✧ Szin: **3.** *bükkönyföld*

✧ Táj: **1.** *bikken, bökkön, lednek, lennek, lendek* **2.** *bükkönyborsó*

✧ Etim: Latin eredetű német jövevényszó.

bűn ◆◆◆◆◆ fn *~ök ~t, ~e*

1. A törvény megsértése, bűncselekmény. *Bíróság előtt felel a bűnéért.*

2. A szokásos erkölcsi szabályok megsértése. *Az udvariatlanság is bűn.*

3. A vallás törvényeinek megsértése. *Meggyónja bűneit.*

4. Hiba, mulasztás. *Bűn lenne pusztulni hagyni a kertet.*
5. (választékos) Jellembeli fogyatékosság. *A nagyképűség az egyetlen bűne.*
✧ Szin: **1.** *bűntény, bűntett, gaztett, gonosztett, jogsértés, kihágás, törvényszegés, vétség* **3.** *vétkezés, vétek* **4.** *kár, vétek*
✧ Ell: **1.** *feddhetetlenség, ártatlanság* **5.** *erény*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.
☝ Hosszú *ű*-vel írjuk és ejtjük.

bűnbak ◆◆◆ fn
Az a (többé-kevésbé ártatlan) személy, akire valaki a vétkéért a felelősséget átháríthatja. *Sikerült megtalálniuk a bűnbakot.*
✧ Etim: Latin mintára keletkezett összetétel: → *bűn* + → *bak.*
☝ Hosszú *ű*-vel írjuk és ejtjük.

bűnbarlang ◆ fn (választékos, rosszalló)
Rossz hírű szórakozóhely. *Minden pénzét elvesztette valami bűnbarlangban.*
✧ Szin: *bűntanya,* (szleng) *lebuj*
✧ Etim: Összetétel: → *bűn* + → *barlang*.
☝ Hosszú *ű*-vel írjuk és ejtjük.

bűncselekmény ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
1. (hivatalos) Az emberi társadalomra veszélyes, törvény által tiltott cselekedet, magatartás. *A bíróság enyhébb büntetést szab ki a gondatlanságból elkövetett élet elleni bűncselekmény esetében, mint ha valaki szándékosan követ el emberölést.*
2. (néha túlzó) Erkölcsi szempontból elítélhető, bűnös cselekedet. *Az anyaméhben fejlődő emberi lények, a magzatok elpusztítása sokak szerint bűncselekmény.*
✧ Szin: *bűn, bűntett, vétek,* (hivatalos) *bűntény*
✧ Etim: Összetétel: → *bűn* + → *cselekmény*.

bűnhőd|ik ◆◆◆ ige *~ni*
Bűnének következményeit viseli, érte meglakol. *Súlyosan bűnhődött galádságáért. Ártatlanul bűnhődik.*
✧ Szin: *megjárja, felel, fizet, lakol, vezekel valamiért; megkeserül valamit • Megadja az árát. Megissza a levét.*
✧ Ell: *megúszik valamit; megmenekül valamitől; mentesül valami alól*
✧ Etim: A → *bűn* főnév származéka.
☝ Hosszú *ű*-t írunk és ejtünk.

bűnös ◆◆◆◆◆ mn *~ök* vagy *~ek, ~t, ~en*
1. Olyan (személy), aki valamely törvényt megsértett, bűncselekményt követett el. *A bíróság bűnösnek találta a vádlottat a rablásban. A vádlott nem érzi bűnösnek magát.* (Főnévi használatban:) *A bűnösöket börtönbüntetésre ítélték.*
2. Vallási törvény ellen vétkező. *Bűnös embernek vallja magát, mert megszegte Isten parancsolatait.* (Főnévi használatban:) *A megtért bűnös bocsánatot nyer.*
3. Bűnre vezető, bűnre irányuló (gondolat, magatartás). *Bűnös gondolatai miatt lelkiismeret-furdalása van.*
4. Vétkes, hibás valamiben. *Bűnös mulasztást követett el. Ő is bűnös benne, hogy elromlott kettejük kapcsolata. Halljam, gyerekek, ki a bűnös az ablak betörésében?*
✧ Szin: **1.** *jogsértő, törvénysértő, törvényszegő* **4.** *felelős,* (bizalmas) *ludas,* (szleng) *cinkes, kozmás, sáros*
✧ Táj: **1., 4.** *bűnfentes, leveles*
✧ Ell: **1.** *ártatlan* **2.** (választékos) *bűntelen, szeplőtlen, makulátlan*
✧ Etim: A → *bűn* főnév származéka.

bűnöző ◆◆◆◆◆ mn *~k, ~t, ~je*
1. Olyan, aki bűncselekmény(eke)t követ el. *Bűnöző fiatalok tartják rettegésben a magányos tanyák lakóit.* (Főnévi használatában:) *Fiatalkorú bűnözőket fogott el a rendőrség. Hivatásos bűnöző vált belőle.*
2. Bűncselekmény elkövetésére irányuló. *Bűnöző hajlamainak engedve többször megsértette a törvényt.*
✧ Szin: **1.** *bűnös, bűnelkövető, törvényszegő, tettes,* (tágabb értelemben, bizalmasan is, általában főnévként:) *gonosztevő, gazember,* (idegen) *gengszter, maffiózó,* (régi) *betyár, haramia, zsivány*
✧ Ell: *tisztességes*
✧ Etim: A → *bűn* főnév *bűnöz* származékának továbbképzett alakja.

bűnszövetkezet ◆◆ fn
Bűncselekmények elkövetésére szövetkezett nagyobb csoport. *Gyakran lepleznek le bűnszövetkezeteket, de még így is sok működik.*
✧ Szin: *bűnszövetség,* (bizalmas) *bűnbanda, banda,* (idegen) *maffia,* (Ka) *reket*
✧ Etim: Összetétel: → *bűn* + → *szövetkezet*.

büntet ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
Vétségért testi vagy lelki szenvedéssel vagy pénzbírsággal sújt valakit. *Szobafogsággal büntették a szülei. A bíróság elzárással büntette a garázda személyt. A gyorshajtót nyolcezer forintra büntették.*
✧ Szin: *fenyít, büntetésre, elzárásra ítél, bírságol,* (idegen) *szankcionál*
✧ Ell: *felment,* (idegen) *rehabilitál*
✧ Etim: A → *bűn* főnév származéka.
☝ Az *ü* írásban és kiejtésben is rövid.

büntetés ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Az a cselekvés, hogy valakit, valamit büntetnek. *Miután betörte az ablakot, elfutott, mert félt a büntetéstől.*
2. A vétség elkövetőjére kiszabott testi, lelki vagy pénzbeli bírság. *Börtönben töltötte le büntetését.*
✧ Szin: **1.** *fenyítés, megtorlás,* (idegen) *retorzió* **2.** *pénzbírság, börtönbüntetés, pénzbüntetés*
✧ Ell: **1.** *kegyelem* **2.** *dicséret, jutalom*
✧ Etim: A → *büntet* ige származéka.

büntetőrúgás ◆◆ fn
(Labdarúgásban:) Tizenegyes. *A 16-os vonalán belül elkövetett súlyos szabálytalanság miatt a bíró büntetőrúgást ítélt.*
✧ Szin: *büntető*
✧ Etim: Összetétel; *büntető*: a → *büntet* ige származéka + *rúgás*: a → *rúg* ige származéka.
☝ Az *ü* írásban és kiejtésben is rövid.

bürokrata ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (rosszalló)
A formákhoz mereven ragaszkodó hivatalnok. *Egy lélektelen bürokrata miatt fél éve elintézetlenül hever a kérvényem.* (Jelzőként:) *A bürokrata ügyintézők fél napig küldözgettek ide-oda.*
✧ Szin: *tisztviselő,* (rosszalló) *aktakukac, aktatologató, tintanyaló*
✧ Etim: Francia eredetű nemzetközi szó.

bürök ◆◆ fn *bürkök, bürköt, ~je*
Mérgező gyomnövény. *Hamlet apját állítólag bürökkel mérgezték meg.*
✧ Szin: *bolondpetrezselyem, mérgespetrezselyem*
✧ Táj: *bürökgyökér*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

büszke ◆◆◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n*
1. *Büszke valamire*: elégedett öröm tölti el miatta. *Büszke a sikerére.* | *Büszkén jár*: emelt fővel, elégedetten.
2. *Büszke valakire*: öröm tölti el, hogy a vele kapcsolatban álló személy, dolog elismerésre méltó. *Büszke orvos fiára. Mindig büszke volt hazájára.*
3. Rátarti, zárkózott (személy). *Büszkén megy végig az utcán.* | (rosszalló) *Túl büszke*: gőgös, másokat nem sokra tartó.
4. (választékos) Szépségéhez illően méltóságteljes járású, délceg. *A büszke huszárok előttünk vonultak el.*
5. Kiemelkedő, erőt, fenséget sugárzó. *A város büszke tornyainak sisakján csillog a napfény.*
✧ Szin: **1.** *magabiztos, önérzetes, öntudatos* **3.** *dölyfös, gőgös, kevély, önelégült, önhitt, öntelt* **4.** (választékos) *nyalka* **5.** *fenséges, méltóságteljes* • **1.** *Dagad a büszkeségtől.* **3.** *Nagyra van. Fenn hordja az orrát. Nagy mellel van. Kevély, mint a pulykakakas. Úgy feszít, mint két malac egy zsákban.*
✧ Táj: **3.** *kitarti, rátartós, gangos, kényes* **4.** *gangos, kényes*
✧ Ell: **1–3.** *alázatos, kishitű, szerény, visszafogott* **4., 5.** *egyszerű, szerény*
✧ Etim: A → *bűz* főnév származéka.

bütyköl ◆ ige *~ni* (bizalmas)
Barkácsol, szerel, javítgat valamit. *A kamrában bütyköl valamit. Bütyköl magának egy rádiót. Egész hétvégén a kocsiját bütykölte.*
✧ Szin: (bizalmas) *fabrikál*
✧ Táj: *bugygál*
✧ Etim: A → *bütyök* főnév származéka.

bütyök ◆◆◆ fn *bütykök, bütyköt, bütyke*
1. Vékonyabb csont ízületeinek kidudorodása. *Bütyök nőtt a jobb lába nagyujján.*
2. Kidudorodás növény szárán. *A gabonafélék szárát bütykök tagolják ízekre.*
3. (bizalmas, tréfás) Kis növésű személy. *A kis bütyök nem éri föl a kapcsolót.*
✧ Szin: **1.** *csomó, dudor, bőrkeményedés, tyúkszem, kinövés* **2.** *göcs, görcs, csomó, dudor* **3.** (bizalmas, tréfás) *töpörtyű, tökmag,* (gúnyos is) *vakarcs*
✧ Táj: **1.** *bog, buckó* **2.** *buckó, bücök*
✧ Etim: Egy ismeretlen eredetű szótő származéka.

bűvész ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
1. A közönséget szemfényvesztő mutatványokkal szórakoztató személy. *A bűvész nyulat varázsolt elő cilinderéből.*
2. (kissé rosszalló) Az a személy, aki rendkívüli ügyességgel művel valamit. *A szavak bűvésze, akkor is figyelni kell rá, ha nem mond semmit.*
✧ Szin: *szemfényvesztő, varázsló,* (idegen) *illuzionista*
✧ Etim: A → *bűvöl* ige *bűv-* tövének nyelvújítás kori származéka.

bűvöl ◆◆◆ ige *~ni*
1. (régi) Varázslattal igéz valamit, valakit. *Álmot bűvölt rá.*
2. Szerelmet igyekszik kelteni maga iránt valakiben. *Érzelmes pillantásokkal bűvöli a fiút.*
3. (tréfás) Kitartóan néz valakit, valamit, hogy valamire rávegye. *Már vagy tíz perce bűvölöm a csapot, de csak nem jön belőle a víz.*
✧ Szin: **1.** *babonáz,* (választékos) *varázsol, bájol* **2.** *babonáz,* (választékos) *bájol*
✧ Etim: A → *bűvös* melléknév alapszavával azonos, török eredetű *bű* ‘varázslat, bűbáj’ főnév származéka.

bűvös ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

1. Vélt csodás erővel, képességgel rendelkező. *Azt hiszi, elég egy bűvös szó, és minden megoldódik. Nem tud kitörni a bűvös körből.*

2. ■ *Bűvös kocka*: kisebb kockákból álló, három dimenzióban forgatható, oldalanként más-más színűvé rendezhető kocka mint játék.

3. Lenyűgöző hatású, igéző. *Bűvös pillantást vet a lányra.*

✧ Szin: **1.** *boszorkányos, ördöngös, varázsos, varázserejű, varázslatos,* (idegen) *hipnotikus, mágikus,* (régi) *delejes, magnetikus* **2.** *varázsos, varázserejű, varázslatos,* (idegen) *hipnotikus, mágikus*

✧ Ell: **1.** *hétköznapi, közönséges, mindennapi*

✧ Etim: A → *bűvöl* ige alapszavával azonos, török eredetű *bű* ‘varázslat, bűbáj’ főnév származéka.

bűz ◆◆◆◆ fn *~ök, ~t, ~e*

Büdösség. *Orrfacsaró bűz áradt a csatornából.* • Szólás: (gúnyos) *Se íze, se bűze*: jellegtelen.

✧ Szin: (bizalmas, idegen) *stich*

✧ Táj: *büzü, űz*

✧ Ell: *illat*

✧ Etim: Vitatott eredetű szó. Vagy az *íz-bűz* ‘íz’ összetétel (→ *íz*[1] + *bűz*) utótagjának önállósulásával keletkezett, vagy iráni jövevényszó.

C

cafat ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
1. Foszlány, apró darab. *Cafatokban lóg rajta a ruha. A tigris cafatokra tépte a húst.*
2. (rosszalló, durva) Züllött, erkölcstelen, megvetett nő. *Az a cafat elcsábította a vőlegényét.*
✧ Szin: **1.** *rongy* **2.** *utcalány,* (rosszalló, durva) *szajha, ringyó,* (idegen) *prostituált*
✧ Táj: *cafrang*
✧ Etim: Valószínűleg a → *cáfol* ige tövével azonos hangutánzó-hangfestő eredetű szótő származéka.

cáfol ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Tévesnek, alaptalannak, helytelennek nyilvánít valamit. *Az újságok egy része cáfolja a hírt.*
2. Ellentmond valakinek, bizonyítani próbálja állítása helytelenségét. *Gyakran cáfolja a tanárt.*
✧ Szin: **1.** *kétségbe von, tagad, elvitat* • *Porrá zúz* (állítást, érvet). (szleng) *Helyből megkontráz.*
✧ Ell: *megerősít, bizonyít*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű szó, talán egy hangutánzó-hangfestő eredetű tő származéka.

cafrang ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
1. Haszontalan cifraság, dísz. *Az egész öltözete tele van aggatva cafrangokkal.*
2. (régi) Lószerszám, ruha fityegő dísze, bojtja. *A ló hátán levő takaró díszes cafrangokkal volt díszítve.*
✧ Szin: **1.** *sallang, cicoma,* (választékos) *cikornya*
✧ Táj: *csafring, pellempáty*
✧ Etim: Talán a → *cáfol* ige tövével azonos hangutánzó-hangfestő eredetű szótő származéka.

cakk ◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
Szögletesen vagy félkör alakban levágott és beszegett díszítés. *Cakkot varr a terítőre.* • Szólás: (tréfás) *Amikor cikkben vagyok, ő mindig cakkban van*: sosem találkozunk.
✧ Szin: *fogazás, csipkézés*
✧ Etim: Német jövevényszó.

cakpakk ◆ fn –, *~ot, ~ja* (népi vagy bizalmas)
Holmi, cókmók. *Minden cakpakkjával elköltözött.* (Határozószó-szerűen:) *Cakpakk elszállították őket.*
✧ Szin: *fölszerelés,* (bizalmas) *caklipakli*
✧ Etim: Német mintára keletkezett ikerszó: *cakk* (vö. német *Sack* ‘zsák’) + *pakk* (vö. német *Pack* ‘csomag’).
☝ Az összetétel belsejében ma egy *k*-t írunk!

cakompakk ◆ fn **cakumpakk** –, *~ot, ~ja* (népi vagy bizalmas)
1. Holmi, cókmók. *Ez az összes cakompakkja.* (Határozószóként:) *Cakompakk kész vagyok.*
2. (Határozószóként:) Mindenestül, mindent beleszámítva. *Cakompakk ennyibe került.*
✧ Szin: **1.** (bizalmas) *cakpakk,* (határozószóként:) *teljesen* **2.** *összesen,* (bizalmas) *cakpakk*
✧ Etim: Német jövevényszó.

cammog ◆◆◆ ige *~ni*
1. Nehézkesen, lomhán lépked. *Egy öreg barnamedve cammogott előttünk az ösvényen.*
2. (bizalmas, rosszalló) Lustán, kényelmesen megy. *Szedd a lábad, ne cammogj!*
3. Lassan, akadozva halad előre. *A csúcsforgalomban csak cammogtak a járművek.*
✧ Szin: **1.** *baktat* **2.** *ballag, mendegél, baktat, bandukol* **3.** *botorkál, araszol*
✧ Táj: **3.** *leppeg, laffog*
✧ Ell: **1.** *siet* **2.** *vágtat* **3.** *rohan, száguld*
✧ Etim: Hangfestő eredetű szó.

cápa ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Nagy testű, ragadozó tengeri hal. *A vigyázatlan fürdőző emberevő cápa martaléka lett.*
A cápa uszonyából, azt mondják, pompás levest lehet főzni.
✧ Szin: (régi) *kutyahal*
✧ Etim: Valószínűleg német jövevényszó, azonos lehet a régi nyelvi *capa* ‘egyfajta bőr’ főnévvel.

caplat ◆ ige (népi) **caflat** *~ni*
1. Sárban üggyel-bajjal lépked. *Caplattam a bokáig érő sárban.*
2. Lassan, nehézkesen megy. *Búsan caplattak egymás mellett.*
3. Kószál. *A piac felé caplat.*
✧ Szin: **2., 3.** *baktat, bandukol, ballag*
✧ Táj: *slatymog*
✧ Etim: A → *cafat*, → *cáfol* szavak tövével azonos hangutánzó-hangfestő eredetű szótő származéka.
cár ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*
Az egykori orosz birodalom uralkodója. *Nagy Péter cárról több filmet láttam.* (Régi kifejezésben:) *Minden oroszok cárja.*
CD ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
Cédé.
✧ Etim: Az angol *compact disc* 'kompaktlemez' szószerkezet tagjainak első betűiből keletkezett mozaikszó.
☝ A *CD* betűszó és a *cédé* szó használatáról lásd a *cédé* szócikket!
cecelégy ◆ fn
Az álomkór okozóját terjesztő afrikai légy. *Megcsípte a cecelégy*: **a)** megfertőződött az álomkórral **b)** (tréfás) nagyon álmos.
✧ Szin: *csecselégy*
✧ Etim: Idegen mintára, részfordítással keletkezett összetétel; *cece*: angol vagy német eredetű szó + → *légy*.
cech ◆◆ fn *~ek, ~et, ~e* vagy *~je* (bizalmas)
(Vendéglői) számla. *Az ebéd után kifizeti a cechet.*
✧ Táj: *cekk, csekk*
✧ Etim: Német jövevényszó.
☝ Erős *h*-val ejtjük, mint a technika szót.
cécó ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (bizalmas, rosszalló)
1. Zajos, feltűnést keltő mulatozás. *A szurkolók nagy cécóval ünnepelték csapatuk győzelmét.*
2. Felhajtás, fölösleges parádé. *Nagy cécót csap körülötte. Nincs ínyére a tiszteletére rendezett cécó.* ■ *Nagy cécót csinál valamiből*: agyonbonyolítja a dolgot. *Ne csinálj ekkora cécót mindenből!*
✧ Szin:**1.** *mulatság,* (bizalmas) *muri, buli, csinnadratta* **2.** *felfordulás,* (bizalmas) *hercehurca, hűhó*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.
céda ◆◆ mn *~k, ~t, ~n* (választékos)
Erkölcstelen, feslett. *Az a céda nő a fiam után jár.* (Főnévi használatban:) *Mindenét elvette az a céda.*
✧ Szin: (választékos) *parázna, ledér;* (főnévként:) *utcalány,* (durva) *ribanc, ringyó, szajha*
✧ Táj: (főnévként:) *rima*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.
cédé ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
1. Barázdák nélküli, hosszú lejátszási idejű hanglemez, melynek felvétele és lejátszása digitális úton, lézersugár segítségével történik. *A cédé előnye a hagyományos hanglemezzel szemben a kopásmentesség és a jobb hangminőség. Karácsonyra a kedvenc együttesem új cédéjét kértem.*
2. Ennek a számítógépekben használt, szöveg- és képrögzítésre is alkalmas változata. *A főiskolán cédén is elfogadják a tanárok a házi dolgozatot.*
✧ Szin: **1.** *kompaktlemez, CD* **2.** *CD-ROM*
✧ Etim: lásd → *CD*.
☝ A kiejtés szerint kiírt *cédé* közszóhoz közvetlenül kapcsoljuk a toldalékokat és az utótagokat: *cédét, cédéje; cédéíró, cédélejátszó, cédémeghajtó* stb., de különírandó ez a jelzős szerkezet: *cédé lemez*. Az eredeti *CD* betűszó is használatos, ennek a magyar kiejtése is [cédé]. Ehhez kötőjellel kapcsoljuk a toldalékokat és az utótagokat: *CD-vel, CD-s; CD-felvétel, CD-lejátszó, CD-olvasó* stb., de: *CD lemez*. A *CD-ROM* betűszót csak ebben a formában használjuk. A toldalékokat és az utótagokat kötőjellel fűzzük hozzá: *CD-ROM-mal, DC-ROM-sorozat* stb.
cédrus ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
Meleg égövi, sudár növésű fenyőfajta. *Csontváry a magányos cédrus képében valójában saját magát festette meg.*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.
cédula ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Kisebb papírlap. *Elvesztette a cédulát, amelyre a címet felírta. Cédulákra jegyzetel.*
2. Kis alakú nyomtatott űrlap. *A postás cédulát hagyott a küldeményről.*
✧ Szin: **1.** *papírdarab,* (bizalmas) *sajtpapír, cetli, fecni* **2.** *papírdarab,* (bizalmas) *fecni, cetli*
✧ Etim: Latin jövevényszó.
✧ Ö: röp + cédula

cefre ◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

Erjedő gyümölcs. *A hullott barackot cukorral erjesztik egy hordóban, majd ebből a cefréből pálinkát főznek.*

✧ Szin: *pálinkaseprő*

✧ Etim: A nyelvjárási *cafra* ‘szajha’ főnév magas hangrendű párja, egy önállóan nem adatolható, hangutánzó-hangfestő eredetű szótő főnevesült melléknévi igeneve.

cég ◆◆◆◆◆ fn *~ ek, ~et, ~e*

Bejegyzett vállalkozás, vállalat. *Céget alapít. Ez megbízható cég, mindig velük dolgoztatunk.* ■ (tréfás) *A cég reklámja*: olyan személy, aki valamely közösség jó megítélését szolgálja. | (gúnyos) *Jó cég*: kétes hírű személy.

✧ Szin: (idegen, Er, Fv, Ka, Dv, Ov bizalmas, Va) *firma*

✧ Etim: Nyelvújítás kori elvonással keletkezett a → *cégér* főnévből.

cégér ◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Általában a műhely, üzlet ajtaja fölé kifüggesztett mesterségjelvény. *A pékség cégére egy nagy fémperec.*

2. Hírverés, reklám. • Szólás: *Jó bornak nem kell cégér*: a jó áru reklámozás nélkül is elkel.

3. (rosszalló) Ürügy, álcázás. *Apja hírnevét cégérül használja saját érvényesüléséhez.*

✧ Szin: **1.** *cégtábla, címtábla, jelvény*

✧ Etim: Német jövevényszó.

cégéres ◆ mn *~ek, ~et, –*

1. Olyan, amin cégér van. *Cégéres bejárat jelzi a műhelyt.*

2. (rosszalló, bizalmas) Hírhedt. *Cégéres gazember a szomszédom.*

✧ Szin: **1.** *címeres* **2.** *hitvány,* (rosszalló, bizalmas) *hétpróbás, bitang* • **2.** *Akasztófára való.*

✧ Etim: A → *cégér* főnév származéka.

céh ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. (régi) Azonos foglalkozások zárt érdekvédelmi szervezete a középkorban. *Akit a céh nem vett fel tagjai közé, azt kontárnak tekintették.*

2. (bizalmas) Azonos szellemi pályán működők nem szervezett köre. *Különféle irodalmi céhek különböztethetők meg.* ■ *Egy céhbe tartoznak*: azonos irányzatot, felfogást követnek.

✧ Etim: Német jövevényszó.

☝ A szó végén és mássalhangzóval kezdődő toldalék előtt a *h*-t nem ejtjük: *[cé], céhvel [cével], céhtől [cétől], céhbeli [cébeli], céhmester [cémester] stb.* Csak magánhangzóval kezdődő toldalék előtt ejtjük ki: *céhet [céhet], céhek [céhek], céhe [céhe]* stb.

cekker ◆◆ fn *~ek, ~t, ~e* (bizalmas)

Bevásárlószatyor. *A szomszéd gyerek segített neki hazacipelni a zöldséggel teli cekkert.*

✧ Szin: *szatyor, táska, bevásárlótáska*

✧ Etim: Német jövevényszó.

cékla ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Emberi fogyasztásra termesztett lilásvörös répaféle. *A nátha kiváló ellenszere a céklából készült ivólé.* • Szólás: *Vörös lett, mint a cékla*: (szégyenében vagy dühében) sötétvörös színű lett az arca.

✧ Szin: *vörösrépa*

✧ Táj: *civikla*

✧ Etim: Görög eredetű szláv jövevényszó.

cél ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

1. Az, amire valaki törekszik. *Az volt a célja, hogy meggyőzze az igazáról.* | *Valami céljából*: valami végett. *Pihenés céljából utazik el.* ■ *Célul tűz ki valamit*: céljának tart. *Célul tűzte ki a négyes átlagot.* • Közmondás: *A cél szentesíti az eszközt*: a cél eléréséhez minden eszköz meg van engedve.

2. Terv, szándék. *Az volt a célja, hogy elutazzon Törökországba. Mi célod van ezzel?*

3. Rendeltetés. *Milyen célra való ez a szerszám?*

4. Valaminek kitűzött végpontja. *Az utazás célja Ciprus.*

5. (Sportban:) A pálya kijelölt végpontja. *A cél az erdő túlsó szélén van.* ■ *Célba ér*: eléri a célt. *A futó fáradtan ért célba.*

6. (Harcban, sportban, játékban:) Célpont. *A gyerekek célba dobnak.* ■ *Célba vesz valamit, valakit*: megcéloz.

✧ Szin: **1.** *célkitűzés* **2.** *óhaj, célzat* **3.** *értelem* **4.** *végcél*

✧ Etim: Német jövevényszó.

celebrál ◆◆ ige *~ni* (választékos)

Misét celebrál: (ünnepélyes) misét mond. *A plébános úr éppen misét celebrál.*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

célirányos ◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

Célravezető, hasznos. *Intézkedései célirányosak voltak.*

✧ Szin: *célszerű, alkalmas, megfelelő, helyénvaló, hasznot, hajtó,* (idegen) *praktikus*

✧ Ell: *céltalan, haszontalan*

✧ Etim: Összetétel; → *cél* + *irányos*: az → *irány* főnév származéka.

cella ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. (Börtönben, fogdában) zárka. *Cellájában semmi más, csak egy fekhely volt.*

2. Szerzetes szűk kolostori szobája. *Egyszerűen berendezett cellájában imádkozott órákig.*

3. (Valamilyen szerkezetben:) rekesz. *Az akkumulátor celláiban kénsav van.*
✧ Szin: **1.** *fogda*, (bizalmas) *hűvös,* (szleng) *kalitka*, (régi) *áristom,* (régi, népi) *kóter* **3.** *fülke*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

cellux ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
Átlátszó ragasztószalag. *Celluxszal is ragaszd le a borítékot, nehogy kinyíljon.*
✧ Etim: Angol jövevényszó.

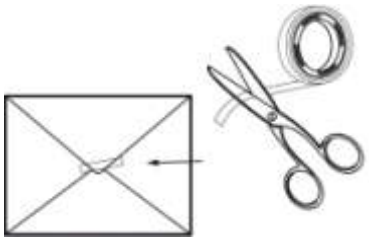

celofán ◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*
Átlátszó műanyag hártya. *Celofánnal fedte be a befőttesüveg száját.*
✧ Szin: (szaknyelvi használatban) *cellofán*
✧ Etim: Francia eredetű nemzetközi szó.
☝ A köznyelvben kiejtés szerint, rövid *l*-lel írjuk.

céloz ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Fegyvert a célpontra irányít. *A lövész a céltábla közepébe céloz.*
2. Közvetve utal valakire, valamire. *Ezzel arra akar célozni, hogy a pártfogoltamat tehetségtelennek tartja?*
3. (hivatali) *Céloz valamit*: ez a célja. *Az intézkedések a közbiztonság megerősítését célozzák.*
✧ Szin: **1.** *célba vesz valamit, valakit* **2.** *célzást tesz; megpendít, sejtet, érzékeltet, kifejt valamit* • *Puskavégre fog.*
✧ Etim: A → *cél* főnév származéka.

célszerű ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~en*
1. A célnak megfelelő. *A célszerű megoldást kell választani.*
2. Gyakorlati szempontból megfelelő. *Célszerű bútorokkal rendezték be a termet.*
3. Ajánlatos, helyes. *Célszerű szemüveget viselni hegesztéskor.*
✧ Szin: **1.** *alkalmazható, hasznos, hatékony, előnyös* **2.** *előnyös, használható,* (idegen) *praktikus* **3.** *ésszerű, tanácsos, kívánatos*
✧ Ell: **1., 2.** *használhatatlan, fölösleges, célszerűtlen* **3.** *helytelen, káros*
✧ Etim: Összetétel; → *cél* + *szerű*: képzőszerű utótag, a → *szer* főnév származéka.

céltábla ◆◆ fn
1. A lövészetben használt, ábrával ellátott tábla, amelyre lőnek. *Többször is a céltábla közepébe talált.*
2. (Tréfa, gúnyolódás) célpontja. *Sántasága miatt a gyerekek csúfolódásának céltáblája lett.*
✧ Szin: **1.** *cél, célpont,* (Fv) *tekercs*
✧ Etim: Összetétel: → *cél* + → *tábla*.

céltudatos ◆◆◆ mn *~ak, ~at* vagy *~t, ~an*
1. Célját világosan látó és elérésére tudatosan törekvő (személy). *Céltudatos szülei kicsi kora óta egyengetik az útját az érvényesülés felé.*
2. Szándékos, tudatos. *A mondat félreértelmezése céltudatos volt.*
✧ Szin: **1.** *célratörő, eltökélt, elszánt, határozott*
✧ Ell: **1.** *határozatlan, céltalan, bizonytalan* **2.** *véletlen, szándéktalan*
✧ Etim: Összetétel: → *cél* + → *tudatos*.

célzás ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. Valaminek a célbavétele. *Hosszú, nyugodt célzás után lőtte ki a nyílvesszőt.*
2. Burkolt utalás. *Értem a célzást, azt akarod, menjek el.*
✧ Szin: **2.** *célozgatás, sejtetés, példálózás*
✧ Etim: A → *cél* főnév származéka.

célzat ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
1. Leplezett szándék. *Azzal a célzattal tette, hogy előnyökhöz jusson.*
2. Sugallat. *A regénynek politikai célzata volt.*
✧ Szin: **1.** *cél* **2.** *utalás, üzenet*
✧ Etim: A → *cél* főnév származéka.

cement ◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~je*
Építőipari kötőanyagul szolgáló szürke por. *Vízzel összekeverve a cement kőkeménnyé szilárdul. Homok, kavics, cement és víz keverékéből készül a beton.*
✧ Etim: Német jövevényszó.

cent[1] ◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~je*

Váltópénz; az euró, az amerikai és kanadai dollár, illetve a holland forint századrésze. *Az automatába ötven centet kell bedobni.*

✧ Etim: Angol eredetű nemzetközi szó.

cent[2] ◆◆ fn (bizalmas)

Centiliter. *Három cent konyakot rendelt.*

✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.

centiméter ◆◆◆◆◆ fn

1. Mértékegység, a méter századrésze. *Egy deciméter tíz centiméter.*

2. Ilyen hosszúság. *Két centiméterrel rövidebbre vágta a lécet.*

3. Mérőszalag. *A szabó centiméterrel méretet vett róla a ruhához.*

✧ Szin: *centi*

✧ Etim: Összetétel; *centi*: latin eredetű nemzetközi szó + → *méter.*

✧ Ö: köb + centi + méter, négyzet + centi + méter

☝ Rövidítve: *cm* (pont nélkül).

centrifuga ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Mosott ruha víztelenítésére való háztartási gép. *A centrifuga csak akkor működik jól, ha egyenletesen osztjuk el benne a ruhát.*

2. Általában bármilyen, a centrifugális erő elvén alapuló berendezés. *A gyümölcslét centrifuga segítségével kapjuk a gyümölcsből.*

✧ Szin: *facsarógép, pörgetőgép, pörgettyű*

✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.

centrum ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Központ, belváros. *A város centruma már csak két km-re van.*

2. Középpont. *A tér centrumában áll a gótikus templom.*

3. Középpárt. *A parlamentben a jobb- és baloldal között foglal helyet a centrum.*

✧ Szin: **1.** *városközpont,* (Mv, bizalmas) *center* **2.** *gócpont, mag, fókusz* **3.** *centrumpárt*

✧ Ell: **1.** *külterület, külváros* **2.** *szél, szegély*

✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

cenzor ◆◆ fn *~ok ,~t, ~a*

A cenzúra feladatát (hivatalból) végző személy. *A cenzor kihúzta a kényes mondatokat a kéziratból.*

✧ Szin: *ellenőr, vizsgáló, felülvizsgáló, bíráló*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

cenzúra ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. A nyilvánosságnak szánt szellemi termékek tartalmának előzetes ellenőrzése, illetve az erre szolgáló intézmény. *A cenzúra nem engedélyezte a film bemutatását.*

2. Önkényeskedő ellenőrzés. *A gyerekek tiltakoztak, mert a táborvezető cenzúrának vetette alá a szülőknek írt leveleket.*

✧ Szin: *ellenőrzés, felülvizsgálat,* (idegen) *revízió*

✧ Ell: **1.** *sajtószabadság*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

cerberus ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* (tréfás, idegen)

1. Szigorú őr, portás. *A kórház bejáratánál egy rendíthetetlen cerberus áll őrt, hogy a beteglátogatók csak a kijelölt időben mehessenek be.*

2. (Labdajátékban:) Kapus. *A veterán cerberus ismét jól védett.*

✧ Szin: **1.** *ajtónálló, testőr*

✧ Etim: Latin, végső soron görög eredetű nemzetközi szó.

ceremónia ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. (rosszalló is) Külsőségekkel járó szertartás, társadalmi formaság. *Óriási ceremóniát rendeztek a külföldi vendég tiszteletére.*

2. (bizalmas) Fölösleges körülményeskedés, felhajtás. *Minek ekkora ceremóniát csapni a dolog körül?*

✧ Szin: **1.** *ünnepség, külsőség,* (rosszalló) *cirkusz, hókuszpókusz* **2.** *külsőség,* (bizalmas) *cirkusz, hókuszpókusz, cécó*

✧ Táj: *cinimória*

✧ Ell: *egyszerűség, természetesség*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

cérna ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Varráshoz való sodrott textilszál. *Elütő színű cérnával varrta össze a nadrágon a szakadást.* • Szólás: (bizalmas) *Nem bírja* (*tovább*) *cérnával*: elveszti türelmét, nem tud tovább tűrni valamit.

✧ Szin: *cérnaszál*

✧ Etim: Német jövevényszó.

ceruza ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Faburkolatba vagy csavaros fémtokba foglalt grafit- vagy festékrúd mint írószer. *Ceruzával rajzol. Kihegyezi a ceruzát.* • Szólás: *Vastagon fog* (*valaki*) *ceruzája*: borsos árat számít. *Vastagon fogott ma a pincér ceruzája*. | *Megnyomja a ceruzát*: **a)** (vendéglátós) borsos árat számít **b)** (kritikus) túl szigorúan bírál **c)** (tanár) szigorúan osztályoz.
✧ Szin: (régi) *irón,* (népi is) *plajbász,* (bizalmas) *cerka*
✧ Táj: *szeruza*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

cet ◆◆ fn *~ek, ~et, ~je*
Tengeri emlős, bálna. *A delfin is a cetek rendjébe tartozik.*
✧ Szin: *cethal*
✧ Táj: *cakhal, techal*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.
cetli ◆◆ fn *~k, ~t, ~je* (bizalmas)
Kis cédula. *Egy cetlire feljegyezte magának aznapi tennivalóit.*
✧ Szin: *papírdarab, papírdarabka,* (bizalmas) *fecni, sajtpapír*
✧ Etim: Német jövevényszó.
cézár ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*
1. Római császár. *A Római Birodalomban Julius Caesar nyomán az egyeduralkodót a cézár cím illette meg.*
2. Teljhatalmú irányító, diktátor. *Pierre Cardin a divatszakma cézárja.*
3. (rosszalló) Hatalmaskodó ember. *Ezen a környéken ő a cézár, mindenki neki engedelmeskedik.*
✧ Szin: **1.** *uralkodó, császár,* (idegen) *imperátor* **2.** *császár,* (rosszalló) *despota* **3.** (rosszalló) *kiskirály, főnök,* (bizalmas) *nagyfiú*
✧ Etim: Latin jövevényszó, az etruszk eredetű *Caesar* tulajdonnév köznevesülésével keletkezett.
cián ◆◆◆ fn *–, ~t, ~ja*
1. Keserűmandula-szagú mérges gáz. *Régebben ciánnal irtották a lakásokban az élősködőket.*
2. Ebből készült színtelen, mérgező folyadék. *A krimiben a gyilkos ciánnal mérgezte meg áldozatát.*
✧ Szin: **1.** *ciángáz*
✧ Etim: Latin, végső soron görög eredetű német jövevényszó.
ciánoz ◆ ige *~ni*
Ciánnal féregtelenít. *Ciánoznak a lakásban, mert elszaporodtak a csótányok és az egerek.*
✧ Etim: A → *cián* főnév származéka.
cibál ◆◆◆ ige *~ni*
Erőszakosan húzgál valamit, valakit. *A kiskutya ide-oda cibálja a félig szétrágott papucsot.*
✧ Szin: *tépáz, tépdes, szaggat, rángat, ráncigál*
✧ Táj: *cincál, kacimbál*
✧ Etim: Egy valószínűleg hangfestő eredetű szótő származéka.
cica ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. (kedveskedő) (Kis)macska. *Tejet ad a cicának.* ■ (gyermeknyelvi) *Elvitte a cica*: nincs itt.
2. (Kislány, fiatal nő bizalmas megszólításként:) *Hová mész, cicám?*
3. Labdajáték, illetve benne az a játékos, akinek el kell fognia a labdát. *A gyerekek cicát játszanak az udvaron. Te leszel a cica!*
✧ Szin: **1.** (kedveskedő) *cicus, cicuka, cirmos* **2.** *kedves, rózsa, baba* **3.** *fogó, cicázós, cicajáték*
✧ Táj: **1.** *micurka, micu*
✧ Etim: A hangutánzó eredetű *cic* állathívogató szó származéka.
cicamosdás ◆ fn (tréfás, gúnyos)
Gyors, felületes mosdás. *Ez már megint cicamosdás volt, a füled piszkos maradt!*
✧ Szin: (tréfás, gúnyos) *macskamosdás*
✧ Etim: Összetétel; → *cica* + *mosdás*: a → *mosdik* ige származéka.
cicáz|ik ◆◆ ige (választékos) **cicáz** *~ni*
1. Pajkosan enyeleg, évődik valakivel. *A szerelmesek önfeledten cicáztak egymással.*
2. A „cica”, „cicázós” nevű labdajátékot játssza. *Apa, gyere cicázni!*
✧ Szin: **1.** *szerelmeskedik, incselkedik, ingerkedik,* (idegen, bizalmas) *flörtöl*

✧ Etim: A → *cica* főnév származéka.

cici ◆◆ fn *~k, ~t, ~je* (bizalmas, gyermeknyelvi)

Női mell, emlő. *Még mindig a cici kell neki, szeret szopni, pedig már egyéves.*

✧ Szin: (bizalmas, gyermeknyelvi) *didi,* (választékos) *kebel,* (bizalmas) *begy,* (durva) *csecs, csöcs*

✧ Táj: *csucsuka*

✧ Etim: Hangutánzó eredetű gyermeknyelvi szó.

cickafark ◆ fn

Fehér, fészkes virágzatú, fűszeres illatú gyógynövény. *A cickafarkból főzött teát sokféle betegségre ajánlják.*

✧ Szin: *cickafarkkóró,* (régi) *egérfarkkóró, egérfarkúfű*

✧ Táj: *cicafark, cicafarok*

✧ Etim: Összetétel; *cicka* 'cica': a hangutánzó eredetű *cic* állathívogató szó származéka + → *fark*.

cickány ◆ fn *~ok, ~t, ~a*

Egérszerű, hegyes orrú ragadozó állat. *A cickányok főleg rovarokkal táplálkoznak, de feltörik a madártojást is.*

✧ Táj: *cicka, cickánd*

✧ Etim: Török eredetű német jövevényszó.

cicoma ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (rosszalló)

Ízléstelen, túlzott díszítés; túl cifra öltözködés. *Lakása és az ő külseje is csupa cicoma.*

✧ Szin: (rosszalló) *cafrang, sallang, cikornya, cifraság*

✧ Ell: *dísztelenség, egyszerűség, természetesség*

✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, a talán hangfestő eredetű, nyelvjárási *csécs* 'dísz' főnévvel összefüggő szótő származéka.

cidriz|ik ◆ ige *~ni* (bizalmas)

1. Fázik, didereg. *Már cidriznek a hidegtől, mégis tovább építik a hóembert.*

2. Reszket, remeg a félelemtől. *Az egész osztály cidrizik a dolgozatírás előtt.*

✧ Szin: **1.** *didereg, borzong, vacog, fagyoskodik* **2.** *idegeskedik, retteg, fél* • **2.** *Frászban van.*

✧ Etim: A német eredetű *cidri* 'fázás, reszketés' főnév származéka.

cifra I. ◆◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n*

1. Gazdagon díszített. *Cifra nyári ruhája van.* ■ *Cifra káromkodás*: hosszú, durva. | *Cifra nyomorúság*: a jólét látszatával leplezett szegénység.

2. (népi) Díszesen, pompásan öltözködő. *Cifra lány a Kovácsék Zsuzsija.*

3. (népi) Körülményes, mesterkélt. *Cifra beszéde van, nehezen érteni.*

4. Furcsa, meghökkentő. *Cifra dolog történt, hallottad?*

✧ Szin: **1.** *díszes, tarka, tarkabarka, feltűnő, rikító, hivalkodó,* (rosszalló) *sallangos, cicomás* **3.** *cirkalmas, hosszadalmas* **4.** *különös, különleges, megdöbbentő*

✧ Ell: **1.** *egyszerű,* (idegen) *diszkrét* **2., 3.** *egyszerű,* (idegen) *diszkrét* **4.** *egyszerű, mindennapi*

✧ Táj: **1.** *csicsás, hacacárés, kacabajkós, tilirózsás*

✧ Etim: Arab eredetű latin jövevényszó.

cifra II. ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. (régi) Díszítmény, cifrázat. *A mennyezet cifrája ma is ép.*

2. (régi, rosszalló) Feltűnően öltözködő, kétes erkölcsű nő. *Az csak egy cifra.*

3. (tréfás) ■ *Cifrákat mond*: durva szavakat (káromkodásképpen).

4. (ritka) *Valaminek a cifrája*: a neheze. *A dolog cifrája az, hogy kevés időnk van rá. Hátra van még a dolog cifrája.*

✧ Szin: **1.** *dísz, díszítés* **2.** (régi, rosszalló) *cafka,* (durva) *szajha, ringyó, ribanc*

✧ Etim: Arab eredetű latin jövevényszó.

cifráz ◆◆◆ ige *~ni*

1. (népi) Feltűnő díszítéssel lát el valamit. *Cifrázza a hímzést.*

2. (népi) (Dalt, táncot) díszítőelemekkel, cifrázatokkal kiegészítve ad elő. *Hajlításokkal cifrázza énekét.*

3. (bizalmas) A valóságot szépítve mellébeszél. *A lényeget mondd, ne cifrázd!*

✧ Szin: **1.** *díszít, felékesít,* (népi) *cicomáz, cikornyáz* **2.** *díszít* **3.** (bizalmas) *cirkalmaz, köntörfalaz*

✧ Etim: A → *cifra* melléknév származéka.

cigány ◆◆◆◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*

1. Ázsia és Európa országaiban szétszóródva élő, indiai eredetű, sötét bőrű néphez tartozó, vele kapcsolatos. *A cigány népzenének híre van, de kevesen ismerik.* (Főnévi használatban:) *A házunkban lakik egy cigány.* | *A cigányok*: a cigány nép.

2. Cigány nyelvű. *Magyarországon kiadnak egy újságot cigányul.* (Főnévi használatban:) *Nyelvész ismerősöm a cigányt tanulmányozza.*

3. (Főnévi használatban:) Cigányzenész. *„Húzd rá cigány, csak azért is”* (Petőfi S.: Falu végén kurta kocsma).

✧ Szin: **1.** *roma, sötétbőrű*, (gúnyos) *kormos, füstös*

✧ Etim: Bizánci görög eredetű déli szláv jövevényszó.

☝ A *cigány* és a *roma* szó használatáról lásd még a *roma* szócikket!

cigánykerék ◆◆ fn

■ *Cigánykereket hány* vagy *vet*: tenyerével és talpával érintve a földet, oldalirányban kerék módjára forog.

✧ Táj: *báránybucka*

✧ Etim: Összetétel: → *cigány* + → *kerék*.

cigánykerekez|ik ◆ ige *~ni*

Cigánykereket hány vagy vet. *Sohasem tudtam cigánykerekezni, pedig tornaórán is meg kellett próbálni.*

✧ Etim: A → *cigánykerék* főnév származéka.

cigányútra ◆ ragos fn

Félre. ■ *Cigányútra megy, szalad valami*: nyeléskor a légcsőbe kerül és görcsös köhögést okoz. *Cigányútra ment a kifli csücske.*

✧ Táj: *koldusút*

✧ Etim: Összetétel; → *cigány* + *útra*: az → *út* főnév ragozott alakja.

cigányzene ◆◆ fn

Főleg cigány muzsikusokból álló zenekarok által játszott, népies magyar műdalokból álló zene. *Vasárnap esténként kihallatszik a vendéglőből a cigányzene.*

✧ Etim: Összetétel: → *cigány* + → *zene*.

☝ ‘Cigányok népzenéje’ jelentésben ma már többnyire különírjuk a kifejezést: *cigány zene*. Például: *A fiatalok Erdélyben gyűjtött, eredeti cigány zenét és cigány népdalokat adnak elő.*

cigaretta ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Papírhüvelyből, a beléje töltött apróra vágott dohányból, és általában füstszűrőből álló dohányáru. *Napi harminc cigarettát is elszív.*

2. Cigarettázás. *Tüdejét tönkretette a cigaretta.*

✧ Szin: **1.** (bizalmas) *cigi*, (régi, hivatalos) *szivarka*, (tréfás) *bűzrúd, koporsószeg,* (szleng) *bagó, staub, bláz,* (Er bizalmas) *szivar*
2. (bizalmas) *cigizés,* (szleng) *bagózás*

✧ Táj: **1.** *cigáré, cigarétla, cigányrékli*

✧ Etim: Francia eredetű német jövevényszó.

cigi ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je* (bizalmas)

Cigaretta.

✧ Szin: (régi, hivatalos) *szivarka*, (tréfás) *bűzrúd, koporsószeg,* (szleng) *bagó, staub, bláz*

✧ Etim: Szóelvonással és kicsinyítő képzővel keletkezett a → *cigaretta* főnévből.

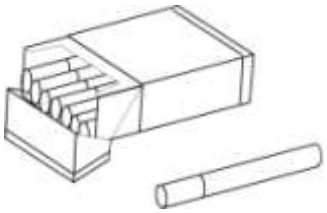

ciha ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (népi)
Huzat dunyhán vagy párnán. *Kimossa a cihát, az ágyat pedig kiszellőzteti.*
✧ Szin: *párnahuzat, dunyhahuzat*
✧ Etim: Német jövevényszó.

cihelőd|ik ◆◆ ige *~ni* (bizalmas)
Nehézkesen szedelőzködik. *Cihelődjünk már, mindjárt elered az eső!*
✧ Szin: *készülődik, tollászkodik,* (bizalmas) *kászálódik*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, talán hangutánzó-hangfestő eredetű szótő származéka.

cikáz|ik ◆◆ ige *~ni*
1. Cikcakk vonalban felvillan. *Villámok cikáznak az égen.*
2. Sebesen ide-oda mozog. *Cikáznak a fecskék a ház fölött.*
3. (Gondolatok) villámszerűen követik egymást. *Ide-oda cikáznak a gondolatai.*
✧ Szin: **1.** *villódzik, villog* **3.** *repdes, kalandozik*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű szó, a régi nyelvi, nyelvjárási *cika* ‘cicajáték, kergetőzés’ főnév származéka, voltaképpen a → *cicázik* ige alakváltozata.

cikcakk ◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
Ismételten megtörő és irányt változtató vonal. *A krimihős cikcakkban menekült pisztolyos üldözője elől.* (Jelzőként:) *Az automata varrógép cikcakk alakú öltéssel szegi fel a ruha alját.*
✧ Etim: Francia eredetű német jövevényszó.
☝ Ha *k*-val kezdődő toldalék járul hozzá, egyszerűsítve csak két k-t írunk: *cikcakkal.*

cikk ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
1. Áru, árucikk. *A boltban minden háztartási cikk kapható.*
2. Rövidebb írásmű, közlemény. *Újságoknak és folyóiratoknak ír cikkeket.*
3. Törvény, szabályzat, szerződés meghatározott része. *Az 1. cikk 2. paragrafusának* (3) *bekezdésében ez áll: …*
4. Gerezd (gyümölcsé, hagymáé). *A narancsból csak egy cikket kérek.* (Jelzőként:) *Egy cikk fokhagyma sem árt bele.*
✧ Szin: **1.** *termék, portéka* **2.** *beszámoló, tudósítás, glossza* **3.** *cikkely, törvénycikk*
✧ Etim: Szóelvonással keletkezett a német eredetű *cikkely* főnévből.
✧ Ö: hiány + cikk, pipere + cikk, tömeg + cikk, vezér + cikk
☝ Ha *k*-val kezdődő toldalék járul hozzá, egyszerűsítve csak két *k*-t írunk: *cikkel.* A *k*-val kezdődő utótagú összetételeket kötőjellel írjuk: *cikk-kötet.*

ciklámen ◆ fn *~ek, ~t, ~je*
Lila virágú, illatos növény. *Kapott egy cserép ciklámen. Az erdei ciklámen szigorúan védett növény.*
✧ Szin: (régi) *türtszirom,* (népi) *földikenyér, nyúlfülűviola*
✧ Táj: *sziklámen*
✧ Etim: Latin, végső soron görög eredetű nemzetközi szó.

ciklon ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*
Trópusi forgószél; örvénylés a hideg és meleg légtömegek határán. *Pusztító ciklon söpört végig a tájon.* ■ (tréfás) *Szőke ciklon*: viharos temperamentumú szőke nő.

✧ Szin: *légörvény, szélroham, szélvihar, fergeteg, orkán, hurrikán, tornádó, tájfun*
✧ Ell: *anticiklon*
✧ Etim: Német, végső soron angol eredetű nemzetközi szó.

ciklus ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* (idegen)

1. Szabályosan visszatérő időszak. ■ *Parlamenti ciklus*: két választás közötti időszak. *Egy parlamenti ciklus négy évig tart.*
2. Tartalmilag összefüggő versek, drámák, regények sorozata. *Ez a vers a ciklus harmadik darabja.*
3. (Az orvosi nyelvhasználatban:) Két menstruáció közötti időszak, rendszerint 28 nap. *A ciklus kamaszkorban még rendszertelen.*

✧ Szin: **1.** *időköz,* (idegen) *periódus*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

cikória ◆ fn –, *~t, ~ja*

1. A katáng nevű növény egyik fajtája. *Az ötvenes években cikóriát is termesztettek Nyugat-Magyarországon.*
2. Az ennek gyökeréből készített kávépótló. *Cikóriából főzött magának kávét reggelire.*

✧ Szin: **1.** *katángkóró, kávékatáng* **2.** *pótkávé*
✧ Táj: *cigória, cigóré*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

cikornyás ◆ mn *~ak, ~at, ~an* (rosszalló)

Agyondíszített, túlcifrázott. *Cikornyás betűkkel ír. Cikornyás a beszéde.*

✧ Szin: *díszes,* (rosszalló) *cicomás, cirádás, sallangos, tekervényes, körülményes*
✧ Ell: *dísztelen, egyszerű, természetes*
✧ Etim: A *cikornya* ‘kacskaringós díszítés’ főnév származéka. A *cikornya* szóhasadással keletkezett a → *cikória* főnévből.

cilinder ◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Magas, henger alakú, lapos tetejű kalap. *Az estélyi frakkhoz cilindert viseltek a férfiak.*

2. (régi) Motor hengere. *Az autó motorjában hat cilinder van.*

✧ Szin: **1.** *kürtőkalap, cilinderkalap,* (régi) *klakk*
✧ Táj: *cifilinder*
✧ Etim: Latin, végső soron görög eredetű német jövevényszó.

cím ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Szellemi alkotásnak a tartalomra utaló megjelölése. *Címe szokott lenni könyvnek, irodalmi műnek, zeneműnek, filmnek, képnek, újságcikknek stb.*
2. Tartózkodási helyet megjelölő adatok együttese. *Add meg a lakásod és a munkahelyed címét.*
3. (Hivatalos levélben, megszólításként:) Címzett, akinek a levél szól. *Tisztelt Cím!*
4. Rang. *Nem használja a doktori címet. A család kétszáz éve kapott bárói címet.*
5. Kitüntetésként adott hivatalos elismerés. *Idén érdemes művész címet kapott.*
6. (Sportban:) A győztest megillető elismerő minősítés. *A csapat megszerezte a bajnoki címet.*

✧ Szin: **2.** *címzés* **4.** *fokozat,* (idegen) *titulus,* (Fv bizalmas) *titul* **6.** *trófea*
✧ Etim: Nyelvújítás kori elvonás a → *címer* főnévből.
✧ Ö: lak + cím

cimbalom ◆◆◆ fn *cimbalmok, cimbalmot, cimbalma*

Asztalhoz hasonló alakú húros, pedálos ütőhangszer. *A cimbalom húrjait ruganyos gömböcskében végződő két pálcikával, az úgynevezett verőkkel szólaltatják meg.*

✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

cimbora ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Jó pajtás, társ. *Az öreg cimborák hamar szót értenek egymással.*
2. (rosszalló) Cinkostárs. *Cimboráival rendszeresen fosztogatta a parkoló gépkocsikat.*

✧ Szin: **1.** (régi) *kenyerespajtás,* (bizalmas) *puszipajtás, ivócimbora, haver* **2.** *társ,* (bizalmas) *haver*

✧ Táj: **1.** *cingara, imbora*
✧ Etim: Román jövevényszó.

cimborál ◆◆ ige *~ni*

1. (rosszalló) Titkos, bűnös szövetségben van valakivel. *Az ellenséggel cimborál.* ■ *Az ördöggel cimborál*: erkölcstelen módon éri el célját.

2. Felszínesen barátkozik, pajtáskodik valakivel. *Nem a barátja, vele is csak cimborál.*

✧ Szin: **1.** (rosszalló) *összejátszik* **2.** (bizalmas) *haverkodik*
✧ Táj: **2.** *komázik, cimboráskodik*
✧ Etim: A → *cimbora* főnév származéka.

címer ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Meghatározott szabályok szerint megszerkesztett, általában pajzs alakú jelvény; nemesi családok, városok, országok stb. szimbóluma. *Családja címerén egy kecske is látható.* ● Szólás: (régi) *Megfordították a címert*: kihalt a nemesi család férfiága.

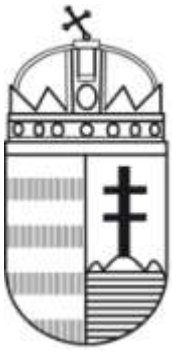

2. (régi) Cégér, cégtábla. *A vendégfogadó címerében vörös ökör volt látható.*

3. Szarvas, őz agancsa. *Az állat elhullatta címerét.*

4. (népi) Porzós virágzat. *A kukorica már kihozta a címerét.*

✧ Szin: **1.** *embléma* **2.** *címtábla* **4.** (népi) *zászló*
✧ Táj: **4.** *bokréta*
✧ Etim: Francia eredetű vándorszó.

címeres ◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

1. Címerrel ellátott. *A falon címeres pajzsok függnek. Egy címeres levelet kapott.*

2. Olyan, akinek címere van. *Ősei címeres nemesek voltak.*

3. (rosszalló) Hírhedt. *Az a címeres gazember várja, hogy higgyek neki.*

4. Nagy felfelé hajló (szarv). *Ennek a szarvasmarhafajtának címeres szarva van.* ■ *Címeres ökör*: **a)** ilyen szarvú állat **b)** nagyon buta ember.

✧ Szin: **3.** (rosszalló) *hétpróbás, cégéres*
✧ Etim: A → *címer* főnév származéka.

címez ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (régi) Valamilyen címmel illet, valaminek szólít. *Nagyságos úrnak címezte, amikor találkoztak.*

2. Postai küldeményre címet ír. *Egész délután borítékokat címzett.*

3. Célzást, megjegyzést intéz valakihez, vagy valaki ellen irányít. *A csípős megjegyzést burkoltan a menyének címezte, de csak a fiának mondta.*

✧ Szin: **1.** *hív, titulál* **3.** *szán valakinek*
✧ Etim: A → *cím* főnév származéka.

címke ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. Árura ragasztott, annak nevét, súlyát stb. feltüntető kis papírlap. *Leázott a sörösüveg címkéje.*

2. Enyves hátú, üres kis papír, melyre ráfér a tulajdonos neve. *A bekötött iskolai füzetre címkét kell ragasztani.*

3. Szállodák, városok, nevezetességek valamelyikét reklámozó kis papírdarab. *Autójára és bőröndjeire sok színes címke volt ragasztva.*

✧ Szin: **2.** (idegen) *vignetta* **3.** *matrica*
✧ Etim: A → *cím* főnév származéka.
☝ Kiejtése [címke] vagy [cimke], de mindig hosszú *í*-vel írjuk. – A *vignetta* kiejtése: [vinyetta].

címlet ◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Meghatározott értékű bankjegy vagy érme. *Ezerforintos címletekben fizetett.*

2. Meghatározott (névértékű) példány valamiből. *Az értékpapírt tízezer forintos címletekben bocsátják ki. Sikerült hozzájutnom a bélyegsorozat legnagyobb címletéhez is.*

✧ Etim: A → *cím* főnév származéka.

cimpa ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. A fülkagylónak, a fül külső, porcos részének alsó karéja. *Aranykarikát visel a füle cimpájában.*

2. Az orrlyuk körüli, mozgatható, húsos rész. *Kitágult cimpákkal szívta magába a friss erdei levegőt.*

✧ Szin: **1.** *fülcimpa* **2.** *orrcimpa*

✧ Táj: **1.** *fülegombja*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

✧ Ö: fül + cimpa

címzetes ◆◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, –*

Olyan (személy), aki hatáskör nélkül visel címet, rangot. *Kinevezték címzetes egyetemi docensnek.*

✧ Szin: *tiszteletbeli, dísz-*

✧ Etim: A → *cím* főnév származéka.

címzett ◆◆◆◆ mn (mn-i in is) *~ek, ~et, ~en*

1. Valakinek szóló. *A neki címzett levelet más bontotta fel.*

2. (régi) Valaminek szólított. *A doktor úrnak címzett személy még egyszer megjelent a kórház folyosóján.*

3. Valahogyan elnevezett. *A Szomjas Vándorhoz címzett vendéglőben találkoztunk.*

4. (Főnévi használatban:) Az a személy, akihez a levél szól, akinek a neve a boríték címzésén áll. *A levél címzettje Kovács úr.*

✧ Etim: A → *címez* ige származéka.

☝ Ha *t*-vel kezdődő toldalék járul hozzá, egyszerűsítve csak két *t*-t írunk: *címzettel.*

cincér ◆ fn *~ek, ~t, ~e* vagy *~je*

Nyúlánk, hosszú csápú növényevő bogár. *A cincér nagy tömegben igen kártékony, mert megrágja a hasznos növényeket.*

✧ Táj: *cincinbogár, cincár*

✧ Etim: A → *cincog* ige tövének nyelvújítás kori származéka.

cincog ◆◆ ige *~ni*

1. (Egér) vékony, szaggatott hangot hallat. *Éjjel hallottam, hogy cincog az egér.* • Szólás: *Nincs otthon a macska, cincognak az egerek*: a szigorú főnök, családfő stb. távollétében lazul a fegyelem.

2. (tréfás, gúnyos) Gyakorlatlanul, hamisan hegedülget. *Egész délután a nyitott ablaknál cincogott azon az öreg hangszeren.*

✧ Szin: **2.** (tréfás, gúnyos) *nyekereg*

✧ Táj: **1.** *cicog*

✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó.

cinege ◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

Cinke.

✧ Etim: A régi nyelvi, hangutánzó eredetű *cineg* ‘csipog, cincog’ ige főnevesült melléknévi igeneve.

☝ A *cinege* és a *cinke* szó használatáról lásd még a *cinke* szócikket!

cingár ◆◆ mn *~ak, ~at, ~an* (bizalmas)
Sovány, gyenge testalkatú. *A cingár, szemüveges fiúcska tétován álldogált a kirakat előtt.*
✧ Szin: (bizalmas) *vékonydongájú, vézna, girhes, csenevész, nyápic* • *Árnyékot sem vet. Csupa csont és bőr.* (bizalmas) *Elöl deszka, hátul léc.*
✧ Táj: *cincárka, cinábor, nyizga, nyuzga*
✧ Ell: *kövér, testes,* (gúnyos) *dagadt,* (bizalmas) *dagi*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

cinikus ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
1. Keserűen kiábrándult, mindent kigúnyoló, semmibe vevő. *Nehéz elviselni a cinikus ember viselkedését. Cinikus megjegyzéseivel sorra magára haragította ismerőseit.*
2. (Főnévi használatban:) Egy bizonyos ókori görög filozófiai iskolának a híve, tagja. *A cinikusok az igénytelenséget és a közönyt tartották a legfőbb erénynek.*
✧ Szin: **1.** *közönyös, érzéketlen, kiégett, gúnyolódó,* (idegen) *szkeptikus*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

cink ◆◆ fn *–, ~et, ~je*
1. Kémiai elem, kristályos szerkezetű fém. *A cink színe kékesfehér.*
2. Ezt tartalmazó vegyület. *Cinkkel vonják be a fémlemezt.*
✧ Szin: **1.** *horgany*
✧ Etim: Német jövevényszó.
☝ A cink vegyjele: *Zn* (pont nélkül).

cinke ◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
Kis testű, színes tollú énekesmadár. *A cinkék általában faodúban, korhadt fatörzsekben fészkelnek, de az őszapó és a függőcinege mesteri fészket épít. Télen olajos magvakkal, dióbéllel etessük a cinkéket!* • Szólás: (tréfás) *Cinkét fog az orra*: kipirosodik a hidegtől.
✧ Szin: *cinege*, (régi) *párismadár*
✧ Táj: *cince, nyitnikék*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó. Vagy a régi nyelvi *cineg* ‘csipog, cincog’ ige származéka, vagy az abból képzett → *cinege* főnévből keletkezett.
☝ A *cinege* és a *cinke* alakváltozat egyaránt köznyelvi, bár ez utóbbi gyakoribb. A madártan szaknyelvében a *cinege* változat használatos: *barátcinege, búbos cinege, kék cinege, széncinege* stb. Átvitt értelmű kifejezésekben, gúnyos jelzőként szintén a *cinege* él: *cinegelábú* ‘vékony lábú’. A Magyarországon legismertebb *széncinege* kora tavaszi énekére számos hangutánzó kifejezés van: *kicsit-ér, kicsit-ér; nyitni-kék, nyitni-kék* stb.

cinkelt ◆ mn *~ek, ~et, ~en* (szleng)
Hamiskártyás által titokban megjelölt (kártyalap). *Mindig cinkelt kártyával játszik.*
✧ Etim: Német jövevényszó.

cinkos ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ a* (rosszalló)
1. Bűntárs. *A sikkasztót és cinkosát letartóztatta a rendőrség. „Mert vétkesek közt cinkos, aki néma”* (Babits M.: Jónás könyve). (tréfás) *Ugratásaihoz mindig talál cinkosokat.*
2. (Jelzőként:) Ilyen személyre jellemző. *Cinkos pillantásokat váltottak egymással.*
✧ Szin: **1.** (rosszalló) *bűnrészes, bűnsegéd, cinkostárs, tettestárs*
✧ Etim: Valószínűleg német jövevényszó.

cinóber ◆ fn *–, ~t, ~e*
1. Narancsvörös, porrá törve piros érc. *Színe a cinóber színére emlékeztet.*
2. Ilyen vörös ércből készült élénkpiros festék. *A képhez leginkább cinóbert használt.*
3. (Jelzőként:) Élénkpiros. *Cinóber színezőanyagot használ.*
✧ Szin: **1.** (idegen) *cinnaborit* **2.** *cinóberpiros, cinóbervörös* **3.** *vörös, égővörös, vérvörös*
✧ Etim: Német, végső soron görög eredetű vándorszó.

cintányér ◆◆ fn
Két tányér alakú rézkorongból álló ütőhangszer. *A cintányér csendülésére mindenki felkapja a fejét.*
✧ Szin: (bizalmas) *cin*, (régi) *réztányér*
✧ Etim: Összetétel; *cin*: hangutánzó eredetű szó + → *tányér*.

cinterem ◆ fn *cintermek, cintermet, cinterme* (régi)
1. Templom körüli temető. *A cinterem keresztjei között sétált.*
2. Temető halottasháza. *A cinteremben ravatalozták fel halott édesapját.*
✧ Szin: **1.** *sírkert* **2.** *ravatalozó*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

cipeked|ik ◆◆ ige *~ni*
Nehéz terhet bajlódva visz. *Szombatonként egyedül cipekedik hazafelé a piacról. Ne cipekedj a fájós derekaddal!*
✧ Szin: *hurcol, cipel valamit*
✧ Táj: *cepekedik*
✧ Etim: Szóhasadással keletkezett a régi nyelvi, valószínűleg szláv eredetű *szepelkedik* ‘fáradozik, erőlködik’ igéből.

cipel ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (Terhet) nehezen, erőlködve visz. *Hatalmas zsákot cipel.* (átvitt) *Mások gondját is a vállán cipeli.*

2. Unszolással vagy erőszakkal magával visz valakit. *A barátját is magával cipelte bevásárló körútjára.*

✧ Szin: **1.** *hord, hordoz; cipekedik;* (bizalmas, népi) *cepel,* (szleng) *cígöl; trógerol*

✧ Ell: *letesz*

✧ Etim: Valószínűleg szórövidüléssel keletkezett a → *cipekedik* igéből.

cipellő ◆◆ fn *~k, ~t, ~je* (régi, választékos)

Könnyű női vagy gyermeklábbeli. *A királyfi megtalálta a palota lépcsőjén Hamupipőke elhagyott cipellőjét.*

✧ Szin: *cipő, cipőcske,* (régi, választékos) *topán, topánka*

✧ Etim: Szóelvonással keletkezett a régi nyelvi, valószínűleg latin eredetű *cipellős* ‘cipő’ főnévből.

cipész ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

Cipőkészítő és -javító iparos. *Elvitte a cipészhez a csizmáját megsarkaltatni.*

✧ Szin: (bizalmas) *suszter,* (régi) *varga*

✧ Etim: A → *cipő* főnév származéka.

cipó ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Kerek, kisebb kenyér. *Rozslisztből sütött cipót.*

2. (népi) Púp, duzzanat. *Akkora pofont kapott, hogy cipó nőtt a képén.* ■ (bizalmas, durva) *Cipóra ver valakit*: nagyon megver. *Cipóra verte egyik társát.*

✧ Szin: *zsemle*

✧ Táj: *buci*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán olasz jövevényszó.

cipő ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

Zárt felsőrészű lábbeli. *Fűzős cipőt hord.* ● Szólás: *Tudja hol szorít a cipő*: tudja, hogy mi a baj, a hiba.

✧ Szin: (régi, választékos) *cipellő, topán, topánka,* (bizalmas) *lábtyű,* (szleng) *csuka, surranó, tyúkszemtok,* (Va, Dv, Mv bizalmas) (tűsarkú:) *stikla,* (Mv bizalmas) (tűsarkú:) *stikli*

✧ Etim: Szóösszevonással keletkezett a → *cipellő* főnévből.

ciprus ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

Oszlopszerű, hegyes, sötét koronájú fenyőféle. *A sírt karcsú ciprusok veszik körül.* (átvitt, választékos, a gyász, a bánat jelképeként:) *„Ne lássák a bú ciprusát, higgyék, örök az ifjúság”* (Kosztolányi D.: Üllői úti fák).

✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

cipzár ◆◆ fn *~ak, ~t* vagy *~at, ~ja* (bizalmas)

Összekapcsolódó fogacskákból álló, gyorsan csukható és nyitható zár. *Új cipzárt kellett varrnia a nadrágjába.*

✧ Szin: *villámzár, húzózár,* (bizalmas) *cip,* (Fv bizalmas) *zipsz*

✧ Etim: Angol és német mintára, részfordítással keletkezett összetétel; *cip*: vö. angol *zip* ‘süvít, süvölt’ + → *zár*[2].

☝ A köznyelvben *c*-vel ejtjük, ahogy írjuk. A [zipzár] kiejtés nyelvjárási.

ciráda ◆◆ fn ~*k*, ~*t*, ~*ja*

1. Aprólékos, kacskaringós díszítés. *Hosszan tisztogatta a kandallórács cirádáit.*

2. (rosszalló) Szóvirág. *Beszéde tele volt cirádákkal.*

✧ Szin: **1.** *díszítmény, cifrázat,* (régi) *cirkalom* **2.** (rosszalló) *cikornya, sallang,* (idegen) *frázis*

✧ Etim: Német jövevényszó.

cirbolyafenyő ◆ fn

Közép-Európa magas hegységeiben honos, hosszú tűjű fenyőféle. *A cirbolyafenyőnek vörösbarna fája és tojásdad alakú toboza van.*

✧ Szin: *diófenyő, havasi fenyő*

✧ Etim: Összetétel; *cirbolya*: német jövevényszó + → *fenyő*.

cirill ◆◆ fn –, ~*t*, –

Egyes szláv nyelvekben, például az oroszban használatos írásforma. *A szerbben még mindig használják a latin betűs írás mellett a cirillt is. A cirill betűs írást jól tudja olvasni.*

✧ Etim: A görög *Kürillosz* ‘Cirill’ személynév köznevesülésével keletkezett.

ciripel ◆ ige ~*ni*

(Tücsök) vékony, messze hangzó, meg-megszakadó hangon szól. *Tücsök ciripel a kertben.*

✧ Szin: *cirpel*

✧ Táj: *prücsköl*

✧ Etim: Szóhasadással keletkezett a → *csiripel* igéből.

cirka ◆◆ hsz (bizalmas)

Körülbelül, mintegy. *Cirka százezerbe kerül az utazás.*

✧ Szin: *megközelítőleg, hozzávetőleg, nagyjából, majdnem, csaknem,* (bizalmas) *kábé*

✧ Ell: *pontosan*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

☝ Rövidítése: *cca.* (ponttal).

cirkál ◆◆ ige ~*ni*

Megfigyelés, ellenőrzés céljából körbejár. (Katonai használatban:) *Járőrök cirkálnak a városban. Repülőgépek cirkáltak fölöttük.* (Mindennapi használatban:) *Dolgozatíráskor a tanár a padsorok közt cirkál.*

✧ Szin: *köröz; körüljár, végigjár, bejár valamit*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

cirkáló ◆◆ fn ~*k*, ~*t*, ~*ja*

Gyors hadihajó. *A flotta három cirkálója ellenőrizte az öböl bejáratát.*

✧ Szin: *csatahajó, romboló*

✧ Etim: A → *cirkál* ige származéka.

cirkusz ◆◆◆◆ fn ~*ok*, ~*t*, ~*a*

1. Mutatványokkal szórakoztató intézmény. *A kör alakú sátorban vagy épületben működő cirkuszban emberek és állatok szórakoztatják a nézőtéren ülő közönséget.*

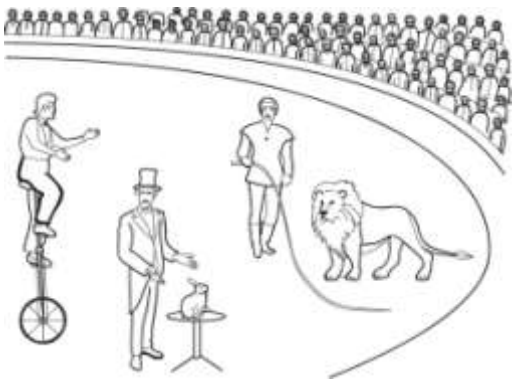

2. Versenyek, játékok, állatviadalok tartására szolgáló, ellipszis vagy kör alakú ókori építmény. *Az ókor embere a cirkuszba járt szórakozni.*

3. (bizalmas) Zűrzavarral, lármával, felfordulással járó jelenet, botrányos esemény. *Nagy cirkusz volt az iskolában.*

4. (bizalmas) Költséges előkészületekkel járó fölösleges ceremónia. *Ne csinálj nagy cirkuszt a vendégségből.*

✧ Szin: **2.** *stadion, aréna* **3.** *hűhó, botrány,* (bizalmas) *grimbusz, ramazúri, balhé, felhajtás, cécó*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

cirmos ◆◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, –*

Csíkokkal vagy foltokkal tarkázott. *Cirmos cica ül a kályha mellett. Cirmos szegfűt kérek.* (Főnévi használatban:) Ilyen bundájú macska. *A cirmos belenyalt az asztalon felejtett tejfölös csuporba.*

✧ Szin: *csíkozott, tarka, foltos*

✧ Etim: Egy ismeretlen eredetű szótő származéka.

cirógat ◆◆◆ ige *~ni*

Gyengéden simogat valakit, valamit. *Vigasztalóan cirógatta hüppögő unokáját.*

✧ Szin: *végigsimít valakin, valamin*

✧ Táj: *cirókál, cirógál, mojáz*

✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, talán hangutánzó-hangfestő eredetű szótő származéka.

cirok ◆ fn *cirkok, cirkot, ~ja*

Embermagasságúra megnövő pázsitfűféle. *A cirkot főleg seprűkészítésre használják.*

✧ Etim: Horvát-szerb vagy szlovén jövevényszó.

ciróka-maróka ◆ msz (kedveskedő)

(Kisgyermek simogatásakor, hízelkedő szóként használatos.) *„Ciróka-maróka, mit főztél, Katóka? Kavartam babocskát, sütöttem pampuskát. Ide raktam, oda raktam, Utoljára mind bekaptam, hamm!”* (népi mondóka)

✧ Táj: *ciróka-baróka*

✧ Etim: Játékos szóalkotással keletkezett összetétel, ikerszó; *ciróka*: elvonással keletkezett a → *cirógat* ige tövével azonos szótőből származó nyelvjárási *cirókál* ‘cirógat’ igéből + *maróka*: a → *mar* ige származéka.

☝ Csak egyes számban, többnyire ragtalanul használatos.

cisztercita ◆ mn *~k, ~t, –* (idegen)

A francia eredetű tanító szerzetesrendhez tartozó. *Egy cisztercita kolostorban volt szerzetes.* (Főnévi használatban:) Cisztercita szerzetes. *A cisztercita templomában harangoznak.*

✧ Szin: *ciszterci,* (bizalmas) *ciszter*

✧ Etim: A latin *Cistercium* helynév *cisterciensis* ‘Cisterciumba való; cisztercita’ származékából keletkezett a nyelvújítás korában.

ciszterna ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Csapadékvíz összegyűjtésére szolgáló tárolómedence. *Olyan sok eső esett, hogy a ciszterna csaknem megtelt.*

✧ Szin: *vízgyűjtő, esővízgyűjtő, víztároló*

✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

citadella ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Fellegvár. *A citadelláról pompás kilátás nyílik az egész városra.*

✧ Szin: *vár, erőd, erődítmény*

✧ Etim: Olasz eredetű vándorszó.

citera ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Pengetős népi hangszer. *A citerát a térdére fekteti, úgy játszik rajta.*

✧ Táj: *tambura*

✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

citrom ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

Sárga héjú, savanykás levű déligyümölcs, illetve ennek a leve. *Citrommal issza a teát.* • Szólás: *Olyan mint a kifacsart citrom*: végtelenül kimerült, fáradt.

✧ Etim: Latin jövevényszó.

civakod|ik ◆◆ ige *~ni*

Jelentéktelen dolgokon gyakran marakodik, perlekedik valakivel. *Az ifjú házasok sokat civakodtak, míg össze nem szoktak egymással.*

✧ Szin: *veszekszik, torzsalkodik, viszálykodik, huzakodik, zsémbeskedik, zsörtölődik*, (régi) *patvarkodik* • *Arénát csap. Hajbakap valakivel. Marakodnak, mint a kutyák a koncon.*

✧ Táj: *böllenkedik, zsörtöl, kocolódik*

✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó.

civil I. ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~en*

1. Nem katonai, polgári. *A civil életet jobban kedveli, így kevesebb a kötöttsége.*

2. Egyenruhás testülethez nem tartozó, magán-. *Az ünnepségen az egyik oldalon álltak az egyenruhás, a másik oldalon a civil emberek.*

✧ Ell: *katonai, fegyveres testületi*

✧ Etim: Latin eredetű német jövevényszó.

civil II. ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~je*

1. Polgári személy. *Civilek csak engedéllyel léphetnek be a laktanyába.*

2. Polgári ruha. *Civilben jár, katonaruháját csak szolgálatban hordja.*

3. *Civilben*: a magánéletben. *Mi vagy te civilben?*

✧ Ell: **1.** *egyenruhás, katona* **2.** *egyenruha, katonaruha*

✧ Etim: Latin eredetű német jövevényszó.

civilizáció ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen)

1. A társadalom fejlődésének viszonylag magasabb foka, melyre többek között az árutermelés, a munkamegosztás és az írásbeliség jellemző. *A föld különböző tájain a civilizáció különféle fokban valósult meg.*

2. Egy adott társadalom kultúrája, eszközei, tudománya, műveltsége. *Tanulmányozza az ókori civilizációkat.*

3. (kissé régi) Polgárosodás, társadalmi fejlődés. *Még nem jutott el mindenhová a civilizáció.*

✧ Szin: **3.** (kissé régi) *polgárosultság, civilizálódás*

✧ Ell: **1.** *barbárság*

✧ Etim: Francia, végső soron latin eredetű nemzetközi szó.

civilizált ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. A civilizáció fejlettebb fokára jutott. *A civilizált országokban ma már szinte ismeretlen a nyomor.*

2. Művelt, kulturált. *Civilizáltan viselkedik. Talán lehet vele beszélni, hiszen civilizált ember.*

✧ Szin: **1.** *fejlett*

✧ Ell: **1.** *civilizálatlan, primitív* **2.** *civilizálatlan, műveletlen, kulturálatlan*

✧ Etim: A → *civilizáció* főnévvel azonos eredetű *civilizál* ige származéka.

cívis ◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. (régi) Polgár. *A várost már a XV. században cívisek lakták.*

2. Őslakos családból származó, földműveléssel, állattenyésztéssel foglalkozó módos polgár. *A debreceni cívisek az országban talán a leghíresebbek.*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

cizellál ◆ ige *~ni*

1. (Fémfelületet) vésve finoman megmunkál. *Az ötvös cizellálja az ezüst ékszert.*

2. Nagy műgonddal javítgat, tökéletesít valamit. *A költő sokat cizellálta verseit.*

✧ Szin: **2.** *finomít, javítgat, tökéletesít, csiszol*

✧ Etim: Képzőcserével keletkezett a régi nyelvi, német eredetű *cizellíroz* ‘cizellál’ igéből.

coboly ◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Értékes prémű, menyétféle ragadozó. *Coboly tenyésztésével próbálkozik.*

2. Ennek prémje mint szőrme. *Gyönyörű, cobolyból készült bunda lóg a belvárosi szűcs kirakatában.*

✧ Etim: Orosz eredetű vándorszó.

coca ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (gyermeknyelvi)

Sertés, különösen malac. *Gyere, nézzük meg a cocákat!*

✧ Szin: *disznó, koca,* (gyermeknyelvi) *röfi*

✧ Etim: Hangutánzó eredetű állathívogató szó főnevesülésével keletkezett.

cókmók ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja* (bizalmas)

Mindenféle személyes holmi együtt. *Szedd a cókmókodat, és indulás!*

✧ Szin: (bizalmas) *cucc, hóbelevanc, motyó*

✧ Táj: *cula, celecula, himihumi, retyerutya, mityemotyó*

✧ Etim: Játékos ikerítéssel keletkezett összetétel; *cók* ‘ráadás, pótlék’: ismeretlen eredetű szó + *mók*: önállóan nem adatolható összetételi utótag, vö. *szőrmók*.

colos ◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Hüvelyknek megfelelő hosszúságú. *Ide egy colos szög kellene.*

2. (bizalmas) Magas, nyurga (személy). *Ez aztán a colos férfi!* (Főnévi használatban:) *A kosárlabdacsapat csupa colosból áll.*

✧ Szin: **2.** (bizalmas) *langaléta, nyakigláb, hórihorgas, égimeszelő*
✧ Ell: **2.** *alacsony, kicsi,* (bizalmas) *töpörtyű*
✧ Etim: A német eredetű *col* ‘régi hosszmérték, hüvelyk’ főnév származéka.

colstok ◆ fn *~ok, ~ot, ~ja* (bizalmas)
Összehajtható, rendszerint fából készült mérőeszköz. *Az asztalosok colstokkal mérnek.* ● Szólás: *Összecsuklik, mint a colstok*: hirtelen összerogy.
✧ Szin: *mérővessző, mérőpálca,* (népi) *colostok*
✧ Etim: Német jövevényszó.

comb ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
1. Emberi lábnak a térdízület fölötti része. *Szép hosszú combja van.*
2. Állatnak ezen a testrészén levő húsa mint táplálék. *A csirkének legjobban a combját szereti.*
✧ Szin: **1.** (tréfás, gúnyos) *sonka* **2.** (sertésnél:) *sonka,* (ritka) *címer*
✧ Táj: **2.** *bonc, cobák, cubák, cubók*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

condra ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (népi)
Piszkos, rongyos ruha. *Mark Twain regényében a királyfi elcserélte öltözékét a koldusfiú condrájára.*
✧ Szin: *rongy,* (népi) *gönc*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

copf ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
Hajfonat. *Copfba fonta a haját.*
✧ Szin: *fonadék,* (népi) *varkocs,* (ritka, régi) *fonat,* (ritka, bizalmas) *farkinca,* (Mv) *kita*
✧ Táj: *foncsik, cica, cucorka, csimbók*
✧ Etim: Német jövevényszó.
☝ Bár a kiejtése többnyire [coff], származékaiban is *pf*-fel írjuk: *copfos* [coffos].

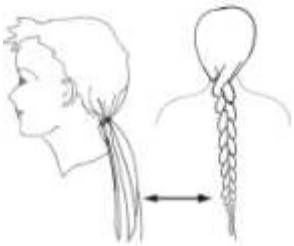

cölöp ◆◆◆ fn *~ök, ~öt, ~e* vagy *~je*
Építmény alapozására földbe vagy vízbe vert tartóoszlop. *A híd cölöpökön áll.*
✧ Szin: *oszlop, faoszlop, pillér, pózna, gerenda*
✧ Táj: *culáp*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.

cövek ◆◆ fn *~ek, ~et, ~e* vagy *~je*
Hegyes végű, rövid karó. *Cövekekkel feszítik ki a sátorlapot.* ● Szólás: *Egyenes, mint a cövek.*
✧ Szin: (népi) *pecek*
✧ Táj: *cibak*
✧ Etim: Német jövevényszó.

cucc ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a* (bizalmas)
1. Holmi, cókmók. *Rengeteg a fölösleges cuccom.*
2. Divatos ruha. *A barátnőmnek remek cuccai vannak.*

✧ Szin: **1.** (népi, bizalmas) *hóbelevanc, gönc, hacuka* **2.** *holmi,* (bizalmas) *cókmók*
✧ Etim: Bizonytalan, talán hangutánzó-hangfestő eredetű szó.
☝ Ha *c*-vel kezdődő toldalék járul hozzá, egyszerűsítve csak két *c*-t írunk: *cuccal*.

cucli ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (bizalmas)
Cumi. *Cuclival próbálta csitítani a síró gyereket. Az árván maradt kiskutyát cuclival táplálta.*
✧ Szin: (bizalmas) *dudli*
✧ Etim: Német jövevényszó.

cudar ◆◆◆ mn *~ak, ~t, ~ul*
1. (választékos) Alávaló, hitvány. *Cudar gazember, látni se akarom többet.*
2. Nagyon rossz, komisz. *Cudar hideg van. Cudarul bánik vele.*
✧ Szin: **1.** *aljas, becstelen, semmirekellő;* (választékos) *galád* **2.** *gyalázatos, aljas, becstelen*
✧ Ell: *kedves, jó*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű szó, talán egy ismeretlen eredetű, önállóan nem adatolható szótő származéka.

cukkini ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* vagy *~je*
Sötétzöld tökféle, de annál kisebb főzeléknövény. *Töltött cukkinit készít ebédre.*
✧ Szin: *olasz tök*
✧ Etim: Olasz jövevényszó.

cukkol ◆ ige *~ni* (bizalmas)
Szándékosan idegesít valakit. *A haverjai folyton azzal cukkolják, hogy eldugják a szekrénykulcsát. Azzal cukkolják, hogy nem mer leugrani a toronyból a medencébe.*
✧ Szin: *bosszant, ingerel, hergel, mérgesít, dühít, bőszít,* (bizalmas) *ugrat, frocliz, heccel, cikiz*
✧ Ell: *nyugtat, csitít, csillapít*
✧ Etim: Német jövevényszó.

cukor ◆◆◆◆◆ fn *cukrok, cukrot, cukra*
1. Cukornádból vagy cukorrépából készült édesítőszer. *Cukor nélkül issza a kávét.* • Szólás: (bizalmas) *Nincs cukorból*: nem kell félteni az esőtől, nem ázik el. | *Veszik* vagy *viszik, mint a cukrot*: nagyon kelendő.
2. Cukorka. *Rossz szokása, hogy tanulás közben töltött cukrot szopogat.*
3. (Kémiában:) Szénhidrát. *A cukor a szervezetben zsírrá alakul át.*
4. (bizalmas) Vércukor. ■ *Cukra van*: cukorbeteg. | *Magas a cukra*: magas a vércukorszintje.
5. (bizalmas) (Melléknévi használatban, kedveskedve:) Édes. *Cukor vagy!*
✧ Szin: **1.** (régi) *nádméz* **2.** (régi) *cukkedli,* (idegen) *bonbon* **5.** (bizalmas) *aranyos, ennivaló, cukorfalat, cuki*
✧ Etim: Olasz, végső soron óind eredetű német jövevényszó.
✧ Ö: medve + cukor, szalon + cukor

cukorbaj ◆◆ fn
A szénhidrát-anyagcsere zavara, cukorbetegség. *Örökölt cukorbajban szenved.*
✧ Szin: (idegen) *diabétesz*
✧ Etim: Összetétel: → *cukor* + → *baj*.

cukorbeteg ◆◆ fn
Cukorbajban szenvedő ember. *A cukorbeteg diétával tartja egyensúlyban állapotát.*
✧ Szin: *cukorbajos,* (idegen) *diabéteszes,* (bizalmas) *cukros, cukra van*
✧ Etim: Összetétel: → *cukor* + → *beteg*.

cukordinnye ◆ fn
1. Sárgadinnye. *Ne görögdinnyét vegyél, hanem inkább cukordinnyét!*
2. Nem barázdás, zöldes héjú és húsú, édes sárgadinnyefajta. *Csak a cukordinnyét szereti, a másik sárgadinnyét nem.*
✧ Etim: Összetétel: → *cukor* + → *dinnye*.

cukorka ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Cukorból ízesítőkkel készített apró szemű édesség. *Mindig van cukorka a táskájában, s időnként elszopogat egyet.*
✧ Szin: *cukor,* (bizalmas) *cuki,* (régi) *cukkedli,* (idegen) *bonbon*
✧ Táj: *bombó, bombóca, bombonné*
✧ Etim: A → *cukor* főnév származéka.

cukorrépa ◆◆◆ fn
Cukorban gazdag répaféle. *Magyarországon takarmánynövényként és a cukorgyártás alapanyagául használják a cukorrépát.*
✧ Táj: *gyárirépa*
✧ Etim: Összetétel: → *cukor* + → *répa*.

cukorspárga ◆ fn
Kenderszálból sodort erős, vékony spárga. *Átkötötte a csomagot cukorspárgával.*
✧ Szin: *madzag, zsineg*
✧ Etim: Összetétel: → *cukor* + → *spárga*[2].

cukrász ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
Süteményt, édességet, fagylaltot készítő (és árusító) iparos. *Cukrász lesz, szép tortákat készít majd.*
✧ Szin: (régi) *konditor*
✧ Etim: A → *cukor* főnév nyelvújítás kori származéka.

cukrászda ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Cukrászsüteményt, édességet, fagylaltot árusító (és helyben készítő) üzlet. *Beültek egy kis budai cukrászdába. Ez nem büfé, hanem cukrászda, azért nem tartunk szendvicset.*
✧ Szin: *cukrászbolt, cukrászüzlet, cukrászat,* (bizalmas) *cuki*
✧ Etim: A → *cukrász* főnév származéka.

cula ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (bizalmas)
1. Növendék gyerek. *Nagy cula már, mégis szeret az ölembe ülni.*
2. (népi) Mindenféle személyes holmi. *Összeszedte a culáját, aztán elindult.*
✧ Szin: **1.** (bizalmas) *lakli* **2.** (bizalmas) *cucc,* (bizalmas, népi) *cókmók*
✧ Ell: **1.** *kisbaba*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

cumi ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. A csecsemőknek szopogatásra adott, zárt végű kis gumitömlő. *A babának cumi van a szájában.*
2. Üveg szájára húzható, a végén lyukas kis gumitömlő. *Cumin át szereti inni a tejet.*
✧ Szin: (bizalmas) *cucli, dudli*
✧ Etim: Vitatott eredetű, valószínűleg hangutánzó szó.

cuppan ◆◆ ige *~ni*
Csettintés- vagy csattanásszerű hangot kelt. *Cuppan a csók. A kisbaba arcán cuppant a mama puszija.*
✧ Szin: *csattan*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó, töve azonos a → *cuppog* ige tövével.

cuppog ◆◆ ige *~ni*
1. Ismételten cuppan. *Mióta újra találkoztak, cuppognak a csókok.*
2. Cuppanó hangot ad. *Cipője cuppog a sárban.*
✧ Szin: **2.** *csattog*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó, töve azonos a → *cuppan* ige tövével.

cvicsek ◆ fn –, *~et*, *~je* (Mv idegen)
Jellegzetesen savanyú törkölybor Szlovénia délkeleti részén. *Nem szeretem a cvicseket, nagyon savanyú, esetleg fröccsnek.*
✧ Etim: Déli szláv jövevényszó

Cs

csabai ◆◆ mn *~ak, ~t, –*

1. (Békés)csabán lakó vagy onnan származó (személy). *Meglátogatom a csabai barátnőmet.*

2. (Eredetileg) ott gyártott (termék). ■ *Csabai kolbász*: sertéshúsból készült, erősen paprikás, füstölt kolbászfajta. (Főnévi használatban:) *Végy a hentesnél egy szál csabait!*

✧ Etim: A *(Békés)csaba* helynév származéka.

csábít ◆◆◆◆◆ ige *~ani*

1. (rosszalló) Hízelgéssel, ígéretekkel igyekszik rávenni valakit valamire. *Árulásra csábít.*

2. Ösztönöz, késztet valakit valamire. *Az árleszállítás vásárlásra csábít.*

3. (rosszalló) Arra ösztönöz valakit, hogy elmenjen valahova. *Külföldre csábították. Másik munkahelyre csábítják.*

4. Erősen vonz valakit. *Csábítja a jó kereseti lehetőség.*

5. Szerelemre ingerel. *Kati csábítja Jancsit, mert tetszik neki.*

✧ Szin: **2.** *lehetővé tesz valamit* **3.** *csalogat, édesget, csal; kecsegtet valamivel;* (bizalmas) *fűz* **5.** *incselkedik valakivel* • **5.** *Elcsavarja a fejét. Kiveti rá a hálóját.*

✧ Ell: **1.** *elutasít* **2.** *gátol* **3.** *elutasít* **4.** *taszít*

✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, talán hangfestő eredetű szótő származéka.

csábos ◆◆ mn *~ak, ~at, ~an* (régi, ma tréfás)

Csábító, vonzó. *Roppant csábos ajánlatot kapott. Csábosan mosolygott a fiúra.*

✧ Szin: *csalogató, édesgető, hívogató, igéző, kísértő, kecsegtető*

✧ Etim: A → *csábít, csábul* igékből a nyelvújítás idején elvont *csáb* ‘csábítás; báj’ főnév származéka.

csacsi ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. (Fiatal) szamár. *A fogatot csacsi húzta.*

2. (kedveskedő) Tapasztalatlan, naiv személy, különösen gyermek. *Te kis csacsi!* (Jelzőként:) *Csacsi fiú, ne haragudj!*

✧ Szin: **1.** (tréfás) *füles* **2.** (kedveskedő) *butuska, csacska, oktondi,* (régi) *bohó*

✧ Táj: *csucsi, csacsella*

✧ Ell: **2.** *bölcs, okos*

✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, a → *csacsog* ige tövével azonos szótő származéka.

csacska ◆◆ mn *~k, ~t, ~n* (kedveskedő)

Gyerekesen viselkedő, tapasztalatlan. *Csacska beszéd! Csacskán viselkedik.*

✧ Szin: (kedveskedő) *butuska, csacsi, gyermekded, gyermeteg, oktondi, naiv,* (régi) *bohó*

✧ Ell: *bölcs, okos, komoly, megfontolt*

✧ Etim: Hangutánzó-hangfestő eredetű szó. Vagy a → *csacsog* ige származéka, vagy annak *csacs-* tövéből keletkezett kicsinyítő képzővel.

csacsog ◆◆ ige *~ni*

1. (kedveskedő) (Főleg gyermek vagy nő) gondtalanul, csapongva, folyamatosan sokat beszél. *Míg az ebédet főzte, a kislánya ott csacsogott mellette.*

2. Csivitel. *Csacsog a madár a körtefán.*

3. (választékos, kedveskedő) Csörgedezik. *Csacsog a patak.*

✧ Szin: **1.** (kedveskedő) *csicsereg, csiripel* **3.** *csobog*

✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó.

csahol ◆◆◆ ige *~ni*

1. Éles hangon, szaggatottan ugat. *A házőrző kutya dühödten csahol a kapu előtt álló idegenre.*

2. (rosszalló) Dühösen szidalmaz, becsmérel valakit. *A rossz szomszédok folyton csaholnak egymásra.*

✧ Szin: **1.** *kaffog, kiabál, lármázik* **2.** (rosszalló) *acsarkodik valakire*

✧ Táj: **1.** *csaffog, csahít*

✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó.

csahos ◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, ~an*

1. Olyan (állat), amely csaholni szokott. *Csahos a kutyájuk, tartok tőle.*

2. (rosszalló) (Főnévi használatban:) Valakinek szolgalelkű, nagyhangú kiszolgálója. *A kellő hírverést a csahosaira bízta.*

✧ Szin: **1.** *acsarkodó, csaholó, ugató* **2.** (rosszalló) *talpnyaló*

✧ Etim: A → *csahol* ige hangutánzó eredetű tövének származéka.

csaj ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* (szleng)

Lány. *Már megfordul az utcán a csinosabb csajok után.*

✧ Szin: (szleng) *csajszi, pipi, bige, bőr,* (bizalmas) *nőcske, nőci*

✧ Etim: Cigány jövevényszó.

csajka ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

(Tábori) fémedény étkezéshez. *Az üres csajkát felcsatolta derékszíjára.* (Jelzőként:) *A rabok egy-egy csajka híg levest kaptak enni.*

✧ Táj: *sajka*

✧ Etim: Szlovák jövevényszó.

csak I. ◆◆◆◆◆ hsz

1. Kizárólag. *Csak magyarul beszél.*

2. Mindössze. *Már csak néhány perc, és éjfél lesz.*

3. Mindig, egyre. *Csak mondta, mondta, nem hagyta abba.*

4. (gúnyos) (Állító formájú tagadás nyomósítására:) *Te már csak tudod!*

5. Remélhetőleg, bizonyára. *Így már csak jó lesz!*

6. Hirtelen, váratlanul. *Egyszer csak kopogtak.*

7. (Óhajtás kifejezésére:) *Jaj, csak bajod ne legyen!*

8. (Módosítószó-szerűen, dacos, kitérő válaszként:) Azért. *Miért nem válaszolsz? Csak!*

✧ Szin: **1.** *csakis, csupán, csupáncsak* **2.** *csupán, csupáncsak* **3.** *minduntalan* **5.** *talán*

✧ Táj: *cseg, szak*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

✧ Ö: bár + csak, ugyan + csak

csak II. ◆◆◆◆◆ ksz

De, ám. *Jött volna, csak nem engedték. Ez is tetszik, csak az még inkább.*

✧ Szin: *csakhogy, azonban*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

✧ Ö: akár + csak, ha + csak, nem + csak, ugyan + csak

csákány ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

Ék alakú, vasfejű, nyeles kéziszerszám. *A csákány a bányászok, kubikosok, építőmunkások munkaeszköze.*

✧ Szin: *krampács*

✧ Táj: *bucsák*

✧ Etim: Török vagy szláv jövevényszó.

csakhamar ◆◆◆◆ hsz (választékos)

Nemsokára, hamarosan. *Csakhamar itt a tavasz.*

✧ Szin: *rövidesen, előbb-utóbb,* (választékos) *maholnap, kisvártatva*

✧ Táj: *izibe*

✧ Etim: Összetétel: → *csak* + → *hamar*.

csakhogy I. ◆◆◆◆◆ ksz

1. De, ám. *Akartam neki inteni, csakhogy mire megfordultam, eltűnt.*

2. De, sőt. *Tőlem is kért kölcsön, csakhogy még többet, mint tőled.*

✧ Szin: **1.** *azonban* **2.** *csak, azonban*

✧ Etim: Összetétel: → *csak* + → *hogy*[2].

csakhogy II. ◆◆◆◆◆ hsz

1. Végre. *Csakhogy megjöttél!*

2. Kevés híján, hogy… *Csakhogy meg nem bukott nyelvtanból.*

✧ Szin: **1.** *végre-valahára, végtére is* **2.** *kis híján, majdnem, csaknem, éppen hogy csak*

✧ Etim: Összetétel: → *csak* + → *hogy*[2].

csáklya ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Horgas vasheggyel ellátott hosszú rúd. *Csáklyákkal keresték a vízbe fúltat.*

✧ Etim: Vitatott eredetű szó. Vagy a → *csákó* főnév tövének főnevesült melléknévi igeneve, vagy német jövevényszó.

csaknem ◆◆◆◆◆ hsz

Majdnem. *Csaknem egyidősek. Csaknem megfeledkezett róla. Csaknem minden osztályzata jeles.*

✧ Szin: *szinte, úgyszólván, többé-kevésbé, hajszál híján, majdhogynem*

✧ Etim: Összetétel: → *csak* + → *nem*[2].

csákó ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Magas tetejű, henger alakú, ellenzős katonai fejrevaló. *A huszárok fején piros csákó volt.*

2. Papírcsákó. *Újságpapírból csákót hajtogatott a gyereknek.*

✧ Etim: Egy ismeretlen eredetű, a → *csáklya* főnév tövével azonos szótő származéka.

csakúgy ◆◆◆◆ hsz

Éppen úgy, ugyanúgy. *Télen is nyitott ablaknál alszik, csakúgy, mint nyáron.*

✧ Szin: *hasonlóképpen, szakasztott úgy*

✧ Etim: Összetétel: → *csak* + → *úgy*.

☝ Elválasztása: *csak-úgy.*

csakugyan ◆◆◆◆◆ hsz

Valóban, tényleg. *Csakugyan ott volt, ahogy megígérte. Csakugyan eltört a lába. Csakugyan olcsóbb lett a dinnye?*

✧ Szin: *igazán, igazából, igaziból*

✧ Etim: Összetétel: → *csak* + → *ugyan*.

☝ Elválasztása: *csak-u-gyan.*

csal ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Becsap, félrevezet, ámít. *Rendszeresen csal.* ■ *A látszat csal*: mást mutat, mint ami a valóság.

2. Vét a szabályok ellen. *Csal a játékban.*

3. Megszegi házastársi hűségét. *Csalja házastársát.*

4. Valahova csábít valakit. *A folyóhoz csalta a gyereket.* ■ *Kelepcébe, lépre* vagy *tőrbe csal valakit*: félrevezetve súlyos helyzetbe juttat. | (választékos) *Könnyet* vagy *könnyeket csal a szemébe valakinek*: könnyezésre készteti. *Könnyeket csalt a szemébe a régi emlék.*

✧ Szin: **1., 2.** *szélhámoskodik, kóklerkedik, megtéveszt valakit,* (szleng) *paklizik, linkel,* (bizalmas) *átver, átráz valakit* **4.** *csalogat, édesget* • **1.** *Két pénzzel megy a vásárba, hármon akar venni.* **2.** *Asztal alatt keveri a kártyát.*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

család ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. A szülők, a gyerekek közössége. *Az egész család otthon van. A Kovács család nyaralni ment. A tágabb családba a nagyszülők és a távolabbi rokonok is beletartoznak. Népes családjuk van.* ■ *Csonka család*: olyan, amelyben az elvált szülő egyedül neveli a gyermeket vagy gyermekeket.

2. Uralkodóház, dinasztia. *A Habsburg-család néhány leszármazottja Magyarországon él.*

3. (népi) Valakinek a gyermeke. *Három családom van.*

4. Méhcsalád. *Minden családot kitelepített az erdőre, a virágzó akácosba.*

5. (választékos) Csoport, közösség. *A népek nagy családjába tartozunk mi is.*

6. (Állat- és növényrendszertanban:) A nemnél nagyobb, a rendnél kisebb csoport. *A borsó a hüvelyesek családjába tartozik.*

7. (Nyelvtanban:) Valamely szóból alkotott szavak összessége. *Az egér szó családjába tartozik például az egerész és a bőregér is.*

✧ Szin: **1.** *háznép, rokonság, atyafiság,* (idegen) *família,* (bizalmas) *pereputty* **3.** *utód* **7.** *szócsalád*

✧ Etim: Szláv jövevényszó.

☝ A dinasztiák nevéhez kötőjellel kapcsoljuk a *család* szót, pl.: *Rákóczi-család.*

✧ Ö: nyelv + család

csalafinta ◆◆ mn *~k, ~t, ~n*

Elmésen, huncutul ravasz. *Csalafinta tervet eszelt ki.*

✧ Szin: *fortélyos, csavaros, cseles,* (bizalmas) *fifikás*

✧ Ell: *együgyű*

✧ Etim: Összetétel; *csala*: a → *csel* főnévvel függhet össze + *finta*: egy ismeretlen eredetű szótő származéka.

csalamádé ◆◆ fn –, *~t, ~ja*

1. A kukorica növényből való zöldtakarmány. *Csalamádéval eteti a jószágot.*

2. Vegyes savanyúság. *Hat üveg csalamádét tett el télire.*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

csalán ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

Érintésre csípős fájdalmat okozó gyom-, illetve gyógynövény. *A csalán az egyik leghasznosabb gyógynövény.* ● Szólás: *Csalánba nyúlt*: kínos dolgot bolygatott meg. ● Közmondás: *Csalánba nem üt a mennykő*: a hitvány embert sosem éri baj.

✧ Szin: (népi) *csallán*

✧ Táj: *csihan, csanya, csenál, csonár, csollány, csajány, csóján*

✧ Etim: Honfoglalás előtti török jövevényszó.

☝ Egy *l*-lel írjuk és rövid *l*-lel ejtjük.

csalárd ◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~ul* (választékos)

1. Álnok, megbízhatatlan. *Csalárd jelleme miatt senki sem akar kitartani mellette.*

2. Csalfa, megtévesztő. *A csalárd szerencse jött a segítségére.*

✧ Szin: **1.** *hamis, állhatatlan, alattomos, ravasz, félrevezető,* (bizalmas) *sunyi*

✧ Etim: A → *csal* ige származéka.

csalatkoz|ik ◆◆◆ ige *~ni* (választékos)

Csalódik. *Csalatkozott reményeiben.*

✧ Szin: *kiábrándul valamiből*

✧ Etim: A → *csal* ige származéka.

csálé I. ◆ msz (népi)

(Igás szarvasmarha jobbra vagy balra térítése:) *Csálé! Csálé te!*

✧ Etim: Összetétel; *csá*: önkéntelen hangkitörésből keletkezett állatterelő szó + → *elé*.

csálé II. ◆ mn *~k, ~t, ~n* (bizalmas)

Nem jól, ferdén álló. *Csálé a nyakkendőd. Csálén tetted föl a kalapod.* ■ *Csáléra áll*: ferdén áll. *Csáléra áll a tükör a falon.*

✧ Szin: *ferde,* (bizalmas) *kajla*

✧ Ell: *egyenes*

✧ Etim: Összetétel; *csá*: önkéntelen hangkitörésből keletkezett állatterelő szó + → *elé*.

csalétek ◆◆ fn

1. Horogra vagy csapdába tett ételdarab állat odacsalogatására. *Szalonnadarabot tett csaléteknek az egérfogóba.*

2. Csalogatásul használatos vonzó, valamivel kecsegtető dolog. *Fizetésemelést ígértek neki, és ő ráharapott a csalétekre.*

✧ Szin: **1.** (bizalmas) *csali* **2.** *mézesmadzag, maszlag*

✧ Etim: Összetétel; → *csal* + *étek*: az → *eszik* ige származéka.

☝ Elválasztása: *csal-é-tek.*

csalfa ◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n*

1. (népi) Hűtlen. *„Nem bánom a csalfa szeretőmet”* (népdal).

2. (választékos) Csalóka. *Csalfa ábrándok kergetőztek a fejében.*

✧ Szin: **1.** *csapodár, csalárd, állhatatlan* **2.** *hamis, becsapós*

✧ Etim: Összetétel: → *csal* + → *fa*.

csali ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (bizalmas)

Halfogáshoz használt csalétek. *Gilisztát használ csalinak.*

✧ Etim: A → *csal* ige származéka.

csalit ◆ fn *~ok, ~ot, ~ja* (választékos)

Bokrok szövevénye, illetve cserjékkel sűrűn és kuszán benőtt hely. *A rókák elrejtőztek a csalitban.*

✧ Szin: *bozót, bozótos, cserjés,* (választékos) *csalitos*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán török jövevényszó.

csaló ◆◆◆◆ mn *~ak, ~t, ~n* vagy *~an*

Olyan, aki mást álnokul megtéveszt, megkárosít. *A csaló kereskedő még ma sem ritka.* (Főnévi használatban:) *Veszedelmes csalót lepleztek le tegnap.*

✧ Szin: *szélhámos, szemfényvesztő,* (bizalmas) *széltoló, svindler, svihák, kókler*
✧ Táj: *benyadzsó, zsinár*
✧ Etim: A → *csal* ige származéka.

csalód|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Észleli, hogy nem az következik be, amit várt. *Keserűen csalódik. Kellemesen csalódott, nem várt ennyi kedvességet tőle.*
2. *Csalódik valakiben, valamiben*: rádöbben, hogy rosszabb, mint hitte. *Csalódott a szerelmében. Csalódtam benned, azt hittem, kitartóbb vagy.*
3. ■ *Ha nem csalódom*: ha nem tévedek. *Ha nem csalódom, ön a fiam osztályfőnöke.*
✧ Szin: **1.** *becsapódik,* (szleng) *befürdik valamivel, valakivel* **2.** *kiábrándul valakiből, valamiből;* (választékos) *csalatkozik* • **1., 2.** *Hoppon marad.* (tréfás) *Egy világ dől* vagy *omlik össze benne.*
✧ Etim: A → *csal* ige származéka.

csalogány ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* (választékos)
Fülemüle. *A csalogány az egyik legszebb szavú madár. Blaha Lujzát így is nevezték: „a nemzet csalogánya”.*
✧ Szin: (régi) *dalimadár,* (választékos, idegen) *bülbül*
✧ Etim: A → *csalogat* ige *csalog-* tövének nyelvújítás kori származéka.

csalogat ◆◆◆◆ ige *~ni*
Csábítva hívogat valakit, valamit. *Magához csalogatta a madarat a morzsával.*
✧ Szin: *csal, csábít, édesget*
✧ Ell: *elriaszt*
✧ Etim: A → *csal* ige származéka.

csalóka ◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n*
Megtévesztő, félrevezető. *Csalóka ábrándokat kerget. Még csak március van, csalóka az idő, jól fel kell öltözni.*
✧ Szin: *hamis, csalfa,* (idegen) *illuzórikus,* (ritka) *csalékony*
✧ Táj: *csali*
✧ Etim: A → *csal* ige származéka.

csámborog ◆ ige *~ni* (népi, rosszalló)
Céltalanul járkál. *Ahelyett, hogy elolvasna egy jó könyvet, egész délután a környéken csámborog.*
✧ Szin: *ténfereg, csatangol,* (választékos) *bolyong, lődörög, őgyeleg, ődöng*
✧ Táj: *ámolyog*
✧ Etim: Hangfestő eredetű szó.

csámcsog ◆◆ ige *~ni*
1. (rosszalló) Illetlenül, csettenő hangokat hallatva eszik. *Asztaltársam úgy csámcsog, hogy elmegy tőle az étvágyam.*
2. (bizalmas) Részletekbe menően, élvezettel megtárgyal valamit. *Jót csámcsognak a legújabb pletykán.*
✧ Táj: **1.** (rosszalló) *csemcseg, csemmeg*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó.

csámpás ◆◆ mn *~ak, ~at, ~an* (rosszalló)
1. Bokában befelé vagy kifelé forduló (láb). *Csámpás a lába.* | *Csámpásan jár*: kacsázva, esetlenül. *Gyerekkorától fogva csámpásan jár.*
2. Félretaposott sarkú (lábbeli). *Kié ez a csámpás cipő?*
3. Billegő lábú, laza eresztésű (bútordarab). *Csak egy rossz asztal és két csámpás szék volt a szobában.*
4. (Főnévi használatban, általában lenézett, megvetett ember megnevezésére, megszólítására:) *Nézd azt a csámpást, hogy igyekszik! Gyere ki, csámpás, a ház elé!*
✧ Szin: **1.** *görbe,* (rosszalló) *gacsos, lőcslábú* **4.** *esetlen, félszeg, szerencsétlen*
✧ Táj: **1.** *lőcsös, gacsiba, tohoncos, topa*
✧ Etim: Vitatott eredetű. Vagy olasz jövevényszó, vagy egy csak régi tulajdonnevekben előforduló szótő származéka. Az is elképzelhető, hogy hangfestő eredetű szó.

csángó ◆◆◆◆ mn *~k, ~t, ~ul*
1. Bukovinában és Moldvában élő, illetőleg onnan származó magyar nemzetiségű (személy). *A csángó asszonyokon a hagyományos viseletük volt.* (Főnévi használatban:) *Ebben a faluban csángók élnek.*
2. Ezzel a népcsoporttal kapcsolatos. *Elutazott Moldvába, hogy tanulmányozza a csángó szokásokat.*
✧ Etim: A régi nyelvi, valószínűleg hangfestő eredetű *csáng* ‘kereng’ ige származéka.

csánk ◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
1. Az emberi bokának megfelelő összetett ízület négylábú állatok hátsó lábán. *Megrándult a ló csánkja.*
2. Sertéssonkában levő vastag csont. *Csánk nélkül tette asztalra a húsvéti főtt sonkát.*
✧ Szin: *csüd*
✧ Etim: Valószínűleg cigány jövevényszó.

csaó ◆ msz (bizalmas)
(Köszönésként:) *Csaó! Hogy vagy? Csaó, én megyek.*
✧ Szin: *szervusz,* (bizalmas) *csau, helló, szia,* (szleng) *csá, cső*
✧ Etim: Olasz jövevényszó.

csap[1] ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Csattanó hangot keltve üt, vág. *Az asztalra csapott.* ■ *Arcul csap valakit*: megpofoz.
2. Hirtelen emelkedik. *Magasra csapnak a hullámok.*
3. Rendez, tart valamit. *Nagy lakodalmat csaptak. Lármát csap a kereplővel.*
✧ Szin: **1.** *sújt, suhint,* (bizalmas) *kólint*
✧ Etim: Valószínűleg ősi, finnugor kori szó.

csap[2] ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
1. Folyadéknak a kieresztését lehetővé tevő, illetve szabályozó szerkezet. *Zárd el a csapot, ne csöpögjön a víz!* ■ *Csapra ver valamit*: megcsapolja. *Csapra verte egyik legjobb hordó borát, hogy a vendégei ihassanak belőle.*
2. Termőág. *Metszéskor két csapot hagyott a szőlőn.*
3. Összeilleszthető szerkezeti elemen a lyukba vagy a vájatba beleillő kiemelkedés. *A szekrény felső elemét csappal rögzítették.*
✧ Szin: **1.** *vízcsap*
✧ Etim: Német jövevényszó.
✧ Ö: jég + csap, tűz + csap

csáp ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
1. Rovarok fején levő hosszú, vékony, páros érzékszerv. *A cincérnek hosszú csápja van.*
2. (népi) A csiga szarva. *A csiga kidugta csápjait.* ■ *Kinyújtja a csápjait valaki felé*: puhatolózva megpróbál kapcsolatot teremteni vele. | *Behúzza a csápjait*: (sikertelen puhatolózás esetén) teljesen visszavonul.
✧ Szin: *tapogató, tapogatószarv*
✧ Etim: Nyelvújítás kori mesterséges szóalkotással keletkezett a → *csap* főnévből.

csapa ◆ fn *~k, ~t, ~ja*
(Vadászatban:) Állat lábnyomainak sora. *A vadász követte a vaddisznók csapáját.*
✧ Szin: *csapás, vadcsapás, nyom, nyomdok*
✧ Etim: A → *csap* ige származéka.

csapadék ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
A levegő páratartalmának kicsapódása. *Az idén kevés csapadék hullott.*
✧ Szin: *eső, jégeső, hó, hódara, ködszitálás*
✧ Etim: A → *csap* ige nyelvújítás kori származéka.

csapágy ◆◆ fn
Gép, jármű tengelyén beágyazásra, alátámasztásra való szerkezet. *Meg kell olajozni a kerék csapágyait.*
✧ Etim: Összetétel: → *csap*[2] + → *ágy*.
☝ Elválasztása: *csap-ágy*.

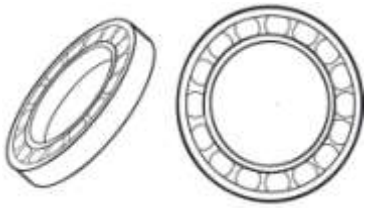

csapás[1] ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. Nagy erejű ütés, sújtás. *Egyetlen csapással leterítette támadóját.* ■ *Egy csapásra*: azonnal, rögtön, egyszerre. *Nem sikerülhet minden egy csapásra.*
2. Erőteljes, kíméletlen támadás. *Megsemmisítő csapást mért ellenségére.*
3. Súlyos baj, megpróbáltatás. *A sors csapása, hogy nem térhetett többé haza.* ■ *Elemi csapás*: természeti erők okozta pusztítás.
✧ Szin: **1.** *vágás* **2.** *vereség* **3.** *sorscsapás, szerencsétlenség, tragédia, katasztrófa*

✧ Etim: A → *csap* ige származéka.

csapás[2] ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Ember vagy állat által taposott ösvény. *Végigmegy a csapáson.*

2. (választékos) Szellemi irány. *Új csapást tört a politikában a valódi demokrácia felé.*

✧ Szin: **1.** *gyalogösvény, gyalogút,* (népi) *csapa*

✧ Etim: A → *csap* ige származéka.

csapat ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Emberek, állatok összeállt csoportja. *A fiatalok csapatostul kószálnak az utcákon.* ■ *Csapatokba verődnek*: csapatokat alkotnak. *A madarak csapatokba verődnek, úgy indulnak dél felé.*

2. Szervezett fegyveres alakulat. *Felderítő lovas csapatot indítottak az ellenséges tábor felé.*

3. Sportolók összetartozó együttese. *Bajnok lett a csapatunk.*

4. (Jelzőként:) Annyi, amennyi egy csapatban van. *Egy csapat gólya körözött a levegőben.*

✧ Szin: **1.** *társaság, sokaság,* (rosszalló vagy tréfás) *banda* **2.** *egység, osztag, sereg*

✧ Etim: A → *csap* ige származéka.

csapda ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Állatfogó eszköz. *Az orvvadászok csapdákat állítottak fel az erdőben.* ■ *Belesétál a csapdába*: hagyja, hogy megtévesszék. | *Valakinek a csapdájába esik*: óvatlanul áldozata lesz valaki cselfogásának.

✧ Szin: *kelepce, tőr*

✧ Etim: A → *csap* ige származéka.

csapkod ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Ismételten megcsap, megüt valakit, valamit. *Ostorral csapkodja a lovakat.*

2. Ütöget valamit. *Mérgében az asztalt csapkodja.*

3. Újra és újra bevág, becsuk valamit. *Csapkodja a szél az ablakot.*

4. *Csapkodja a kezét*: (kétségbeesés vagy csodálkozás jeléül) többször összeüti a két tenyerét. *Csapkodja a kezét meglepetésében.*

5. Egymás után odacsap (valamit) valahova. *Dühében a tányérokat csapkodja. Csapkodja a szél a hullámokat. Csapkod a villám.*

6. Többszöri csapással próbál elkapni valamit. *Csapkodja a legyeket.*

7. (Ismételten) magasra csap. *Csapkodnak a lángok. Csapkodtak a hullámok a hajó körül.*

✧ Szin: **1., 2.** *csapdos, verdes* **3., 4.** *csapdos* **5.** *odacsap, odaüt, odavág* **6.** *agyonüt*

✧ Táj: **1.** *pacskol*

✧ Etim: A → *csap* ige származéka.

csapláros ◆ fn *~ok, ~t, ~a* (népi, régi)

A kocsma, csárda tulajdonosa; italmérő férfi. *A csapláros a vendég elé tette az egy pint bort.*

✧ Szin: *kocsmáros, csapos*

✧ Táj: *csaplár*

✧ Etim: A német eredetű *csaplár* ‘italmérő’ főnév származéka.

csapnivaló ◆◆ mn *~k* vagy *~ak, ~t, ~an* (bizalmas)

1. Verést érdemlő, komisz. *Ez a csapnivaló kölyök megint betörte az ablakot.*

2. Nagyon rossz. *Csapnivaló dolgozatot írt, egyest kapott rá. Csapnivaló a hangulatom, nem megyek sehová.*

✧ Szin: **1.** *haszontalan,* (bizalmas) *égetnivaló* **2.** *gyalázatos, vacak,* (csak termékről, alkotásról:) *silány,* (bizalmas) *pocsék, bűn rossz*

✧ Ell: *kiváló, nagyszerű, kiemelkedő*

✧ Etim: Összetétel; *csapni*: a → *csap* ige főnévi igenévi alakja + → *való*.

csapodár ◆◆ mn *~ak* vagy *~ok, ~at, ~an*

(Szerelmi kapcsolatban:) Állhatatlan. *Csapodár természete miatt féltékeny a felesége.*

✧ Szin: *hűtlen, hűtlenkedő,* (bizalmas) *csélcsap,* (népi) *csalfa;* (csak nőről:) *kikapós, ledér* • *Ahányat lát, annyit szeret. Nem bír a vérével.*

✧ Táj: *csapzi*

✧ Ell: *állhatatos, hűséges, kitartó*

✧ Etim: A → *csap* ige *csapod* ‘csapong’ származékának továbbképzett alakja.

csapód|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Csattanós hanggal valamihez ütődik, verődik. *A labda a palánkhoz csapódik.*

2. Hirtelen, nagy erővel valaminek ütődik. *A gally az arcába csapódott.*

3. Nekivágódva behatol valamibe. *A golyó a fába csapódott.*

4. Csattanó hanggal bezárul. *Csapódott az ajtó, valaki jött.*

✧ Szin: **1., 2.** *vágódik, ütközik* **3.** *hatol, mélyed* **4.** *bevágódik, csukódik, záródik, becsapódik*

✧ Ell: **4.** *nyílik, kitárul*

✧ Etim: A → *csap* ige származéka.

csapol ◆◆◆ ige *~ni*

1. (Hordót) csapra ver; szeszes italt hordóból csapon át kiereszt. *Sört csapolt a vendégeknek.*

2. A fa kérgét megvágva nedvét kiereszti és felfogja. *Gyantát csapolnak a fenyőfából.*
3. (Olvasztókemencéből) kiereszti a megolvasztott fémet. *Csapolják a forró acélt.*
4. (Orvosi beavatkozással) a benne felgyülemlett kóros folyadéktól megszabadít valakit, valamit. *Csapolják a gerincét.*
5. Csapok segítségével (általában fából készült) részeket összeilleszt. *Csapolja a gerendát a másikhoz.*
✧ Szin: **1.** *csapra üt* **2., 3.** *ereszt, folyat*
✧ Etim: A → *csap* főnév származéka.

csápol ◆◆ ige *~ni* (bizalmas)
Felemelt karral ütemesen hadonászik. *Amíg az együttes játszott, fiatal rajongói a színpad előtt csápoltak.*
✧ Etim: Valószínűleg a → *csap* ige régi nyelvi *csáp* alakváltozatának származéka.

csapong ◆◆◆ ige *~ni* vagy *~ani* (választékos)
1. Össze-vissza cikázva röpköd. *A patakparton szitakötő csapong.* (átvitt) *Állandóan csapong a képzelete.*
2. Nehezen követhetően, összefüggéstelenül beszél. *Egyik témáról a másikra csapongott.*
✧ Szin: **1.** (választékos) *repdes, szálldos, szállong* **2.** *eltér a tárgytól,* (választékos) *elkalandozik*
✧ Etim: A → *csap* ige származéka.

csapos I. ◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
Csappal ellátott. *A pincében most csak két csapos hordó van.*
✧ Etim: A → *csap* főnév származéka.

csapos II. ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
Az italokat kimérő alkalmazott. *A vendéglőben csapos méri a sört, bort.*
✧ Szin: *kocsmáros,* (régi) *csapláros*
✧ Etim: A → *csap* főnév származéka.

csapszék ◆ fn (régi)
Kocsma. *Öreg csapszék állt az út mentén.*
✧ Szin: *italmérés, poharazó, söröző, borozó,* (régi) *ivó, csárda*
✧ Etim: Összetétel: → *csap*[2] + → *szék.*

csapzott ◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
Nedvességtől összeállt, összekuszálódott (haj, szőr). *A sietségtől csapzottan érkezett meg. Esőtől csapzott bundájú kóbor kutya húzódott a kerítés tövébe.*
✧ Szin: *ázott, vizes, nedves*
✧ Etim: A → *csap* ige régi nyelvi *csapózik ~ csapzik* 'kuszálódik, összefonódik' származékának továbbképzett alakja.

csárda ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
(Országút menti) kocsma, fogadó. *Az út mentén egy csárdában halászlét ettünk.* ● Szólás: *Ki a legény a csárdában?*: ki a legerősebb, a legjobb?
✧ Szin: *vendéglő, vendégfogadó*
✧ Etim: Perzsa eredetű vándorszó.
✧ Ö: halász + csárda

csárdás[1] ◆ fn *~ok, ~t, ~a* (régi)
A csárda tulajdonosa. *A csárdás barátságosan köszöntötte a rég nem látott vendéget.*
✧ Szin: *vendéglős,* (régi) *csapláros, kocsmáros, fogadós*
✧ Etim: A → *csárda* főnév származéka.

csárdás[2] **I.** ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. Gyors ritmusú magyar zene, illetve az erre járt tánc. *Csárdást játszik a zenekar. Vígan ropják a csárdást.*
2. (tréfás) Nyakleves. *Lekent neki egy csárdást.*
✧ Szin: **2.** *pofon*
✧ Etim: A → *csárda* főnév származéka.

csárdás[2] **II.** ◆ mn *~ak, ~at, ~an* (népi)
1. Magát kellető (nő). *Csárdás menyecske a felesége.*
2. Keskeny, felfelé pödrődő szélű, félrecsapva viselt (kalap). *Csárdás kalapját meglengetve integetett a csikós.*
3. (bizalmas, tréfás) ■ *Csárdás pofon*: nagy erejű pofon. *Kapsz egy csárdás pofont!*
✧ Szin: **1.** *kihívó,* (népi) *kikapós* **2.** (népi) *pörge* **3.** *csattanós*
✧ Ell: **1.** *hűséges* **2.** *nagyszélű*
✧ Etim: A → *csárda* főnév származéka.

csarnok ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
1. Tágas, gyakran oszlopos terem. *Új kiállítási csarnokot építettek.*
2. Nagy pályaudvarnak rendszerint üvegtetejű része. *A vonat a csarnok 2. vágányáról indul.*
3. (bizalmas) Vásárcsarnok. *A csarnokban veszi a tojást és a húst.*
✧ Szin: **1.** (idegen) *panteon,* (régi) *bazilika,* (Fv bizalmas) *hala*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.
✧ Ö: vásár + csarnok

császár ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Monarchikus államban, birodalomban a koronás uralkodó. *Az első római császár Augustus volt, vele kezdődött a császárok kora. Ferenc József osztrák császárt 1867-ben magyar királlyá koronázták.*

2. (bizalmas) Valamiben a legkiválóbb, illetve valahol vezető szerepet játszó személy. *A kaszkadőrök császárát hívták meg a film forgatásához.*

3. (bizalmas) Császármetszés. *Császárral született a kislány.*

✧ Szin: **1.** (római:) *cézár, imperátor,* (orosz:) *cár,* (japán:) *mikádó,* (török:) *szultán* **2.** (bizalmas) *nagyfőnök, nagymenő, parancsnok, fejes,* (szleng) *góré* **3.** (idegen) *metrotomia, sectio caesarea*

✧ Ell: **1.** *alattvaló*

✧ Etim: Szláv jövevényszó, mely Caius Julius *Caesar* nevéből köznevesült.

császárhús ◆ fn

Húsréteget is tartalmazó, finom füstölt szalonna. *Főtt császárhúst vacsorázunk hagymával.*

✧ Szin: *császárszalonna,* (Er) *kosztrica*

✧ Etim: Összetétel: → *császár* + → *hús*.

császármetszés ◆◆ fn

Szülészeti műtét, amelynek során az anya hasfalának és méhének megnyitásával veszik ki a magzatot. *Sokszor nincs más lehetőség, mint császármetszést alkalmazni.*

✧ Szin: (bizalmas) *császár,* (idegen) *metrotomia, sectio caesarea*

✧ Etim: Német mintára keletkezett összetétel; → *császár* + *metszés*: a → *metsz* ige származéka.

császárváros ◆ fn (régi)

Bécs, az osztrák császári székhely. *Több magyar főúrnak volt palotája a császárvárosban.*

✧ Etim: Összetétel: → *császár* + → *város*.

császkál ◆ ige *~ni* (bizalmas)

Csavarog, mászkál. *Sokáig császkál, amikor cipőt keres a boltokban.*

✧ Szin: *járkál, jár-kel,* (bizalmas) *lötyög, lődörög,* (választékos) *ődöng,* (népi) *kujtorog*

✧ Etim: Szóhasadással keletkezett a → *csúszik* ige *csúszkál* származékából.

csasztiz ◆ ige **császtiz** *~ni* (Va, Dv; Mv idegen, bizalmas)

Meghív valakit vendéglátó helyre, és fizeti a számláját. *Ma van a születésnapom, csasztizlak egy pizzára. Gyere, császtizok neked egy kávét!*

✧ Etim: Déli szláv jövevényszó

csat ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. Rendszerint fémkeretből és hozzá tartozó kis pecekből álló kapocs. *Az öv két végét csat fűzi egymáshoz. Most nem divat a csattal ellátott cipő, csak a szandálokat rögzítik vele.*

2. Hajcsat. *Csatot tűz a hajába.*

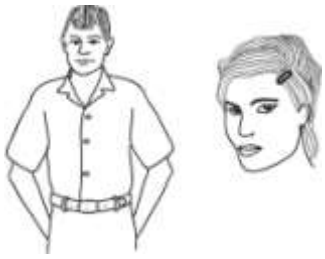

✧ Szin: **1.** *ruhakapocs, zár, zárókapocs,* (régi) *kösöntyű* **2.** *hajcsipesz*

✧ Etim: Vitatott eredetű. Vagy török jövevényszó, vagy elvonással keletkezett a → *csatol* igéből.

☝ Kiejtése gyakran [csatt], toldalékos alakban is [csattos], [csattot], de írva egy *t*-vel szabályos.

csata ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Ütközet. *A mohácsi csatában a törökök győztek.* ■ *Csatába száll valakivel, valamivel* vagy *valaki valami ellen*: **a)** csatába, harcolni megy **b)** (átvitt) küzdeni kezd. *Csatába szállt év végén a jobb jegyért.* | (átvitt) *Csatát nyer*: érvényesíti akaratát, felülkerekedik. *Most a baloldaliak nyertek csatát a választásokon.*

2. (választékos) Lelki tusa. *Heves csata dúlt benne, nem tudta eldönteni, melyik megoldást válassza.*

✧ Szin: **1.** *harc, összecsapás, viaskodás, viadal,* (rosszalló) *csetepaté* **2.** (választékos) *belső harc, vívódás*

✧ Etim: Horvát-szerb jövevényszó.

csatakos ◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Olyan (időjárás), amikor sok a híg sár, különösen az olvadó hó. *Csatakos az idő odakinn, nincs kedvem sétálni.*

2. Híg sártól piszkos, nedves. *Csatakos cipővel érkezett haza.*

✧ Szin: **1.** *lucskos, latyakos, nedves, nyirkos* **2.** *latyakos, lucskos, sáros*

✧ Táj: *csatkos, sárvizes, csetres*

✧ Ell: *száraz*

✧ Etim: A hangutánzó-hangfestő eredetű *csatak* ‘sár, vizes latyak’ főnév származéka.

csatangol ◆◆◆ ige *~ni*

Csavarog, kószál. *Magányosan csatangol a néptelen utcákon.*

✧ Szin: *kódorog, vándorol, barangol, tévelyeg, bolyong,* (bizalmas) *kóricál* • *Jár, mint a garabonciás. Bolyong, mint a vadludak.*

✧ Táj: *csamangol, bodorog, patalléroz*

✧ Etim: Hangutánzó-hangfestő eredetű szó.

csatár ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. (Csapatjátékban) a támadósor játékosa. *Csapatunk idegenben csak két csatárral játszik.*

2. (régi) Harcos. *A hős csatár utolsó lehelletéig küzdött a csatatéren.*

✧ Szin: **1.** *támadójátékos, csatárjátékos* **2.** (régi) *vitéz*

✧ Ell: **1.** *védőjátékos*

✧ Etim: A → *csata* főnév nyelvújítás kori származéka.

csatározás ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Kisebb ütközet, összecsapás. *A végvári vitézek a háborúk közötti időkben is szüntelen csatározásokat folytattak a törökkel. A fegyverszüneti helyen is mindennaposak a csatározások.*

2. Eszmei, politikai összecsapás. *Ma folytatódtak a parlamenti csatározások.*

✧ Szin: *harc, küzdelem, összetűzés, csetepaté, villongás*

✧ Etim: A → *csata* főnév *csatároz(ik)* származékának továbbképzett alakja.

csatlakoz|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ni* (csak *-hoz, -hez, -höz* ragos vonzattal)

1. Útitársként valaki mellé szegődik. *Csatlakozott hozzá egy kiskutya. Ebédelni mész? Csatlakozhatunk hozzád?* ▪ (Általában egyes szám első személyben:) *Csatlakozom az előttem szólóhoz*: egyetértek vele.

2. (Szervezetnek) tagja lesz, részt vesz tevékenységében. *Csatlakozott egy polgári mozgalomhoz.*

3. Belekapcsolódik valamibe, érintkezik vele. *A vezeték a főhálózathoz csatlakozik.*

4. (Jármű) menetrendje szerint kapcsolódik egy másikhoz, van köztük átszállási lehetőség. *A busz csatlakozik a 13 órai vonathoz.*

✧ Szin: **1.** *szegődik, betársul* **2.** *beáll valahova; belép, bekapcsolódik valamibe* **3.** *illeszkedik; összeköt valamit*

✧ Ell: **1.** *elválik valakitől* **2.** *kiválik, kilép valahonnan; elkülönül valamitől* **3.** *elágazik*

✧ Etim: A → *csatol* ige származéka.

csatlós ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. (régi) Fegyveres kísérő. *Előreküldte a csatlósait, hogy derítsék fel a terepet.*

2. (rosszalló) Valaki engedelmes kiszolgálója. *Idegen hatalom csatlósa ma is az ország.* (Jelzőként:) *Az egykori Szovjetunió csatlós államok gyűrűjével vette körül magát.*

✧ Szin: **1.** (régi) *fegyverhordozó, fegyvernök, darabont, kengyelfutó* **2.** (rosszalló) *bérenc, szekértoló, talpnyaló*

✧ Etim: A → *csatol* ige régi nyelvi *csatló* ‘kantárszíj; szekér hágcsója’ származékának továbbképzett alakja.

csatol ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Kapcsol, erősít valamit valamihez, valahova. *A szerelvényt a mozdonyhoz csatolják. Derekára kardot csatol.*

2. Mellékel, hozzátűz valamihez valamit. *A kérvényhez okmánybélyeget is kell csatolni.*

3. (Kisebb összeget egy nagyobbal) egyesít. *A bankban a tőkéhez csatolják a kamatot.*

4. (Területet egy másik terület) részévé tesz, közigazgatása alá von. *Újpestet Budapesthez csatolták.*

✧ Szin: **1.** *fűz, rögzít, illeszt* **2.** *mellétesz* **4.** *hozzákapcsol, kapcsol*

✧ Etim: Vitatott eredetű. Vagy török jövevényszó, vagy a → *csat* főnév származéka.

csatorna ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Tengereket, folyókat összekötő természetes vagy mesterséges vízi út. *Velence csatornái fölött szép kis hidak ívelnek át.*

2. Víz elvezetésére vagy öntözéshez ásott árok. *Esténként megtölti a csatornákat, hogy pótolja a csapadékhiányt.*

3. Föld alatti csőrendszer. *A városokban csatornákban vezetik el a szennyvizet.*

4. Esőcsatorna. *A tető peremén vörösréz csatorna fogja fel és vezeti le az esővizet.* • Szólás: (választékos) *Megnyílnak az ég csatornái*: elered az eső.

5. Vájat folyadék elvezetésére. *A gépen kis csatornákban gyűlik össze és folyik el a fölösleges olaj.*

6. Falba épített üreg, akna. *Szellőztető csatornára van szükség.*

7. Információk, jelek átvitelére szolgáló frekvenciasáv. *Nálunk a tévén csak tizenkét csatorna fogható.*

8. *Valamilyen csatornán* vagy *csatornákon*: valamilyen úton-módon. *Milyen csatornákon jut el a könyv az olvasóhoz?*

✧ Szin: **2.** (Er, Fv, Va, Ka, Dv, Őv) *kanális* **3.** *kanális* **4.** *lefolyó, ereszcsatorna* **5.** *horony, rovátka*

✧ Etim: Olasz eredetű horvát-szerb jövevényszó.

✧ Ö: tévé + csatorna

csatornatöltelék ◆ fn (rosszalló)

Züllött ember, csavargó. *Azzal a csatornatöltelékkel többé ne lássalak!*

✧ Szin: *csőlakó, hajléktalan,* (rosszalló) *csöves,* (szleng) *csövi*

✧ Etim: Összetétel: → *csatorna* + → *töltelék*.

csattan ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Valamihez ütődve rövid, éles hangot ad. *Nagyot csattant az ajtó, mikor becsapta. Pofon csattant az arcán.* • Szólás: *A végén csattan az ostor*: akkor dől el minden.

2. Élesen dörren. *Lövés csattant az erdő felől.*
3. Ingerülten, élesen hangzik. *A szobából csak annyit hallani, hogy csattan az asszony hangja.*
✧ Szin: **1.** *cserdül, csetten* **2.** *durran, pukkan*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó.

csattanó ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Meglepő fordulat, illetve szellemes befejezés. *Vigyázz, ha viccet mesélsz, a csattanón ne te nevess, hanem a hallgatóid!*
✧ Szin: (idegen) *poén*
✧ Etim: A → *csattan* ige származéka.

csau ◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Dús, rozsdabarna bundájú kutyafajta. *A szomszédaink csauk tenyésztésével foglalkoznak.*
2. A csau fajtájú kutya színéhez hasonló szín. *Ez a táska nem drapp, hanem csau.*
✧ Szin: **2.** *vörösesbarna, narancsbarna, barnássárga*
✧ Etim: Angol, végső soron kínai eredetű nemzetközi szó.

csáva ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Vegyszeres lé nyersbőr kikészítésére, textil festésére, vetőmagvak csírátlanítására. *Kész a csáva, lehet csávázni a búzát!*
• Szólás: *Benne van a csávában*: kínos helyzetbe került. | *Kihúz valakit a csávából*: kisegíti valamilyen kellemetlen helyzetből.
✧ Szin: *pác, bőrpác, cserzőlé*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.

csavar[1] ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Hossztengelye körül elfordít valamit. *A legnagyobb fokozatra csavarja a kapcsolót. Balra csavarja a kormányt.*
2. Facsar. *Erőteljesen csavarja a vizes ruhát.* ■ *Csavarja az orrát a tüsszentés*: fintorgásra készteti, ingerli.
3. Elforgással valamibe erősít, becsavaroz valamit. *A srófot a polcba csavarja.*
4. Valami köré teker valamit. *Orsóra csavarja a fonalat. Pólyát csavar a csuklójára.*
5. Úgy rúgja (a labdát), hogy menet közben irányt változtasson. *A labdát a kapu elé csavarta.*
✧ Szin: **1.** *teker, forgat* **3.** *teker, srófol* **4.** *teker* **5.** *nyes, pörget*
✧ Táj: **1–4.** *cseder, cseter*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.
✧ Ö: csűr- + csavar

csavar[2] ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*
1. Csavarmenetes eszköz rögzítésre, részek összekapcsolására. *Erősen meghúzza a varrógép csavarját.* • Szólás: *Egy csavar a gépezetben*: olyan emberről mondják, akinek van szerepe a dolgok menetében.

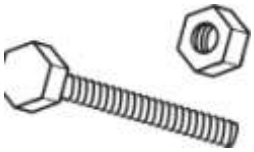

2. Csavaró mozdulat. *Remek csavarral juttatta hálóba a labdát.*
3. (bizalmas) Fordulat, kitérő. *Ügyes csavarral hirtelen másra terelte a szót.*
4. (bizalmas, kissé rosszalló) Ravaszság, többféleképpen értelmezhető dolog. *Minden kijelentésében van valami csavar, nem lehet hinni neki.*
✧ Szin: **1.** *csavarozó,* (bizalmas) *sróf* **2.** *pörgetés* **3.** (bizalmas) *váltás* **4.** *félreérthetőség, kétértelműség*
✧ Etim: A → *csavar* igéből keletkezett a nyelvújítás idején.

csavargó I. ◆◆◆◆ mn, mn-i in *~k, ~t,* –
Össze-vissza kószáló, kódorgó. *Rendőr kísérte haza a két csavargó kamasz fiút.*
✧ Szin: *kóborló, bolyongó, csatangoló, csellengő*
✧ Etim: A → *csavarog* ige származéka.

csavargó II. ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (rosszalló)
Kóborló, munkakerülő személy. *Bandába verődött csavargók tartják rettegésben a környéket.*
✧ Szin: *hajléktalan, csőlakó,* (rosszalló) *naplopó,* (szleng) *csöves*
✧ Táj: *falukolonca, lőcsöngörcs*
✧ Etim: A → *csavarog* ige származéka.

csavarhúzó ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Hasított fejű csavarok be- és kicsavarására használatos, véső alakú, nyeles kéziszerszám. *Csavarhúzó nélkül nem lehet levenni az elemtartó fedelet a játékautóról.*
✧ Szin: (bizalmas) *srófhúzó, srófhajtó*
✧ Etim: Összetétel; → *csavar*[2] + *húzó*: a → *húz* ige származéka.

csavarog ⬩⬩⬩⬩ ige *~ni*
1. Kószál, kerülővel megy haza. *Iskola után csavarog egyet. Szabadsága idején szívesen csavarog az országban.*
2. Munkakerülő életmódot folytat. *Évek óta csavarog.*
✧ Szin: **1.** *kóborol, bolyong, tekereg, őgyeleg, barangol, csatangol* **2.** (bizalmas) *lötyög* • *Az utcakert sövényét fonja.*
✧ Táj: **1.** *kórászik, csamangol, kóficál, taslat*
✧ Etim: A → *csavar* ige származéka.

csavaros ⬩⬩ mn *~ak, ~at ~an*
1. Csavarral, csavarmenettel ellátott. *Csavaros emelő van csak a kocsijához.*
2. Furfangos, ravasz. *Csavaros észjárását nehéz követni.*
✧ Szin: **1.** *tekerős,* (bizalmas) *srófos* **2.** *tekervényes, fortélyos, körmönfont, csalafinta, cseles*
✧ Ell: **2.** *egyenes, egyszerű, áttekinthető, világos*
✧ Etim: A → *csavar* ige származéka.

cseber ⬩⬩ fn *csebrek, csebret* vagy (ritka) *~t, csebre*, **csöbör** *csöbrök, csöbröt* vagy (ritka) *~t, csöbre*
Vödör alakú, egyfülű kis fa- vagy bádogedény. *A vízzel teli cseberből ivott egy jót.* • Szólás: *Cseberből vederbe (esik, kerül, jut)*: egyik bajból a másikba kerül.
✧ Szin: *vízhordó edény, sajtár*
✧ Táj: *rocska*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.
☝ A *cseber* és a *csöbör* egyenrangú alakváltozat, az egyéni ízlés és a jóhangzás dönti el, melyiket használjuk.

csecs ⬩⬩⬩ fn *~ek, ~et, ~e* (népi) **csöcs** *~ök, ~öt, ~e*
1. Tőgy elvékonyodó nyúlványa. *Rángatja a kecske csecsét, szeretne tejet fejni belőle.*
2. (régi vagy durva) Női mell, illetve mellbimbó. *Még mindig az anyja csecsét rágja.*
3. (népi) A cserépkorsó fülén levő szopóka. *A csecsen át issza a vizet a korsóból.*
✧ Szin: **2.** *emlő,* (választékos) *kebel,* (bizalmas) *didi, cici,* (szleng) *duda*
✧ Táj: *csicsi*
✧ Etim: Valószínűleg hangutánzó eredetű szó.

csecsebecse ⬩⬩⬩ fn *~k, ~t, ~je*
Díszes, de jobbára értéktelen apróság. *Az öreg komód egyik fiókja tele van mindenféle csecsebecsével. Minden csecsebecsét magára aggat, csak hogy feltűnést keltsen.*
✧ Szin: (bizalmas) *mütyürke, mütyür, encsembencsem*
✧ Táj: *vásárfia*
✧ Etim: Játékos szóalkotással keletkezett összetétel, ikerszó; *csecse* ‘szép, díszes’: a régi nyelvi, talán hangfestő eredetű *csécs* ‘csörgő mint játékszer; egyfajta díszítés’ főnév származéka + *becse*.

csecsemő ⬩⬩⬩⬩ fn *~k, ~t, ~je*
Egyévesnél fiatalabb gyermek. *A csecsemő legjobb tápláléka az anyatej.*

✧ Szin: *újszülött, baba, kisbaba, csöppség,* (bizalmas) *bébi,* (régi) *csecsszopó,* (régi, választékos) *kisded*
✧ Táj: *bölcsős gyerek, csecsemős, csecseményes, pólyabeli*
✧ Ell: *felnőtt*
✧ Etim: Összetétel; → *csecs* + *emő* ‘szopó’: a régi nyelvi, ősi, uráli kori *emik* ‘szopik’ ige származéka.
☝ A *csecsemő*-t élete első hat napjában, szűkebb értelemben egy hónapos koráig nevezik *újszülött*-nek.

csecsszopó ⬩⬩ fn (régi, választékos)
Csecsemő. *Még csecsszopó volt, amikor a szülei a városba költöztek.*
✧ Szin: *baba, kisbaba, csöppség, újszülött,* (bizalmas) *bébi,* (régi, választékos) *kisded*
✧ Ell: *felnőtt*

✧ Etim: Összetétel; → *csecs* + *szopó*: a → *szop* ige származéka.

cseh ◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~ül*

A főként Csehországban élő, szláv nyelvű néphez tartozó, vele kapcsolatos. *A cseh nyelvben aránylag kevés a magánhangzó. Sokan kedvelik a cseh sört. Jól tud csehül.* ● Szólás: *Csehül áll*: bajban van. (Főnévi használatban:) *Toldi legyőzte a csehet. Csehből fordít, elsősorban Hrabalt.*

✧ Szin: *csehországi, bohémiai*

✧ Etim: Cseh jövevényszó.

☝ A szó végén, valamint mássalhangzóval kezdődő toldalék és ilyen kezdetű összetételi utótag előtt nem ejtjük a *h*-t: [cse], *csehtől* [csetől], *csehvel* [csevel], *csehbarát* [csebarát]. Egyszerű szavakban magánhangzó előtt kiejtjük: *csehek* [csehek], *csehül* [csehül]. Összetételekben viszont többnyire ilyenkor sem: *csehüveg* [cseüveg], *Csehország* [cseország].

csehó ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (szleng, rosszalló)

Rossz hírű italmérés. *Naponta betér a sarki csehóba.*

✧ Szin: *kiskocsma,* (szleng, rosszalló) *lebuj, kricsmi, késdobáló,* (bizalmas) *borharapó*

✧ Etim: A német eredetű *cseherli* ‘kocsma’ főnévből keletkezett.

csekély ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et*, – (választékos)

1. Kevés, kis. *Csekély haszna van az üzletből.* ■ *Nem csekély*: jelentékeny, nagy. *Nem csekély érdeme van felesége sikereiben.*

2. Nem számottevő, alig észlelhető. *Olyan csekély köztük a különbség, hogy észre sem venni.*

3. Szerény. *Valami csekély ajándékot azért vigyünk neki.*

4. (gúnyos) Nagyon is sok. *Csekély tízmillióba került a kocsi.*

✧ Szin: **1–3.** (választékos) *parányi, kicsi, apró, csipetnyi, gyér, jelentéktelen*

✧ Ell: **1–3.** *nagy, sok, tömeges, fontos, jelentős, jókora*

✧ Etim: A török eredetű *csökik* ‘fogy, alábbhagy’ ige (vö. → *csökken*) származéka.

☝ Nem tévesztendő össze a *sekély* ‘nem mély’ szóval.

csekk ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~je*

1. Bankutalvány. *Kiállítja a csekket húszezer forintról. Fedezetlen csekkel fizetett.*

2. Postai befizetési lap. *Csekken adtam fel a pénzt.*

✧ Szin: **2.** *pénzesutalvány*

✧ Etim: Angol eredetű nemzetközi szó.

☝ Ha *k*-val kezdődő toldalék járul hozzá, egyszerűsítve csak két *k*-t írunk: *csekkel (fizet).* A *k*-val kezdődő összetételi utótagot kötőjellel kapcsoljuk hozzá: *csekk-könyv.*

csel ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Fortély, fondorlat. *Cselhez folyamodott, hogy sikerüljön a terve.* ■ *Cselt vet valakinek*: rászedi, félrevezeti.

2. (Labdarúgásban:) Az ellenfelet megtévesztő mozdulat. *A csatár ügyes cselekkel tört át a védelmen.*

✧ Szin: **1.** *mesterkedés,* (választékos) *cselfogás, ármány, cselszövés,* (bizalmas) *finesz,* (Er bizalmas) *fenta* **2.** (Er bizalmas) fenta

✧ Etim: A → *csal* ige szóhasadással elkülönült magas hangrendű párja.

csélcsap ◆◆ mn *~ok, ~ot, ~ul*

Csapodár, megbízhatatlan. *Csélcsap természete van.*

✧ Szin: *hűtlenkedő,* (népi) *csalfa*

✧ Ell: *állhatatos, hűséges, kitartó*

✧ Etim: Összetétel: → *csel* + → *csap*[1].

cseléd ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~je*

1. (régi) Szolga. **a)** Hosszabb időre elszegődött mezőgazdasági bérmunkás. *Uradalmi cseléd volt az apja.* **b)** Egy családot élethossziglan szolgáló személy. *Bence, a hű cseléd megtalálta bujdosásában Toldit.* **c)** Háztartási alkalmazott, rendszerint nő. *Elküldte a cselédet a piacra bevásárolni.*

2. (népi) Valakinek a gyermeke vagy (ritkán) unokája. *Három cselédem vár otthon. Gyertek, kis cselédeim!*

✧ Szin: **1.** *szolgáló, háztartási alkalmazott,* (szleng) *maris* **2.** (népi) *család*

✧ Etim: Szláv jövevényszó, a → *család* főnév szóhasadással elkülönült magas hangrendű párja.

✧ Ö: fehér + cseléd

cselekedet ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

Végrehajtott cselekvés. *Mivel magyarázod azt az ostoba cselekedetet? Jó cselekedetet hajtott végre.*

✧ Szin: *tett, művelet, cselekmény, ténykedés*

✧ Etim: A → *cselekedik* ige származéka.

cseleked|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ni* **cselekszik** *cselekedni*

1. Cselekedetet végrehajt. *Megfontoltan cselekszik. Cselekedj már végre!*

2. Tesz, végez valamit. *Jót cselekedik. Bolondot cselekedett.*

✧ Szin: **1.** *tényked ik, működik, munkálkodik, tesz valamit, eljár valamiben* **2.** *csinál*

✧ Ell: *tétlenkedik, lustálkodik*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

☝ A kijelentő mód jelen idejében egyenrangú változat a *cselekedik* és a *cselekszik*, a többes szám 1–3. személyében is: *cselekedünk – cselekszünk, cselekedtek – cselekszetek, cselekednek – cselekszenek.* De az egyes szám 1. és 2. személyében csak a *cselekszem* és a *cselekszel* használatos a köznyelvben, a *cselekedem, cselekedel* régi, ritka. Múlt időben, valamint feltételes és

felszólító módban csak a *d*-s tőváltozat használatos: *cselekedett, cselekedne, cselekedjen* vagy (ikesen ragozva, választékosan) *cselekedjék*. – Képzett származékai: *cselekvő, cselekedve, cselekedhet, cselekvés.*

cselekmény ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Tudatos emberi cselekedet, valaminek az elkövetése. *Ez büntetendő cselekmény. A cselekmény idején a helyszín közelében látták.*

2. Irodalmi mű eseményeinek sora. *A regény cselekménye fordulatos.*

✧ Szin: **1.** *tett, tevékenység, cselekedet, művelet* **2.** *történet, meseszövés,* (bizalmas) *sztori*

✧ Etim: A → *cselekedik* ige nyelvújítás kori származéka.

cselekvés ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

Változást előidéző emberi életmegnyilvánulás. *Ösztönös cselekvés volt, hogy megfogta és megmentette.* ■ *Ütött a cselekvés órája*: itt az ideje cselekedni.

✧ Szin: *cselekedet, munka, ténykedés, eljárás*

✧ Ell: *tétlenség, semmittevés*

✧ Etim: A → *cselekedik* ige nyelvújítás kori származéka.

cselfogás ◆ fn –, *~t, ~a*

Csel, fortély alkalmazása. *Sikerült a cselfogása, valóban nem vettem észre semmit.*

✧ Szin: *fogás, cselszövés, fondorlat,* (régi) *praktika*, (idegen) *manőver*

✧ Etim: Összetétel; → *csel* + *fogás*: a → *fog* ige származéka.

cselgáncs ◆◆ fn

Japán eredetű küzdősport. *A cselgáncs inkább az ügyességen, mint a nyers testi erőn alapul.*

✧ Szin: (idegen) *dzsúdó*

✧ Etim: Összetétel: → *csel* + → *gáncs*.

cselleng ◆◆ ige *~eni*

Céltalanul, unottan járkál. *Föl-alá csellengett egész délután az utcán.*

✧ Szin: *őgyeleg, ténfereg, jön-megy, bolyong, ődöng, kóválygo,* (bizalmas) *lófrál, császkál*

✧ Táj: *ánkál, fityog*

✧ Etim: Valószínűleg hangfestő eredetű szó.

cselló ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Gordonka. *Csellón játszik a zenekarban. Szereti a cselló mély, meleg hangját.*

✧ Szin: (régi) *kisbőgő*, (szleng) *géppuska, stukker*

✧ Etim: Olasz eredetű német jövevényszó.

cselszövő ◆ mn *~k, ~t, ~n* vagy *~en* (választékos)

Alattomos, valakinek a vesztére törő. *Cselszövő mesterkedése viszályt szított.* (Főnévi használatban:) *Leleplezték a fondorlatos cselszövőt.*

✧ Szin: (választékos) *bajkeverő, ármánykodó, csaló*

✧ Etim: Összetétel; → *csel* + *szövő*: a → *sző* ige származéka.

csembaló ◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Húros hangszer. *A csembaló a zongora egyik őse.*

✧ Etim: Olasz jövevényszó.

csemege ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. Nyalánkság, ínyencfalat. *Válogatott csemegékkel kínálta vendégeit.*

2. Ritkaság, különlegesség. *A bemutató igazi színházi csemegének számít.*

✧ Szin: **1.** *finomság, édesség,* (idegen) *desszert,* (bizalmas) *nass* **2.** (idegen) *kuriózum, unikum*

✧ Táj: *hecsepecse, konfekt*

✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó, töve a → *csámcsog* ige nyelvjárási, magas hangrendű *csemcseg* alakjának tövével lehet azonos.

csemegéz|ik ◆ ige *~ni*

1. Csemegét fogyaszt. *Kati tévét néz, és közben csemegézik: csokit majszol.*

2. Élvezettel válogat valamiben. *Kedvtelve csemegézett a tehetséges fiatal költő versei között.*

✧ Szin: **1.** *nyalakodik, torkoskodik,* (bizalmas) *nassol*

✧ Etim: A → *csemege* főnév származéka.

csemete ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. Fiatal fa vagy cserje. *A kivágott fák helyébe csemetéket ültetnek.*

2. (bizalmas) Kisgyermek. *Esténként mesét mond a csemetéinek.*

3. (kissé rosszalló) Valakinek az ivadéka. *Úri csemete, különleges igényei vannak.*

✧ Szin: **2.** (bizalmas) *ivadék, gyerkőc*, (kedveskedő) *csöppség* **3.** *leszármazott, utód,* (választékos) *sarj*

✧ Táj: *suhány*

✧ Ell: **2.** *felnőtt*

✧ Etim: Valószínűleg olasz jövevényszó.

✧ Ö: fa + csemete

csempe ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. Fal- és padlóburkolásra való, mázzal bevont, égetett cseréplap, illetve cserépkályha burkolóeleme. *A csempét megvette már az építkezéshez. Az öreg kályha gyönyörű szemes csempékből áll.*
2. Csempeburkolat. *A konyhában felpúposodott a csempe. Színes csempe a divat.*
✧ Szin: **1.** *falicsempe; padlólap, járólap; cserép, kályhacserép,* (régi) *kályhaszem*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

csempész[1] ◆◆◆ ige **csempész|ik** *~ni*
1. Törvénytelenül átjuttat a határon valamit vagy valakit. *Kábítószert csempészik, abból él ilyen jól. Elvált felesége elől külföldre csempészte a gyereket.*
2. Észrevétlenül valahova helyez valamit. *Mérget csempészett az italába. Az ajándékot a szobába csempészte.*
✧ Szin: **1.** *szöktet* (személyt), (szleng) *síbol* (dolgot), *smugliz,* (Va, Dv, Mv bizalmas) *svercel* **2.** *belelop, belecsúsztat, rejt*
✧ Etim: A → *csempész* főnévből keletkezett a nyelvújítás korában.
csempész[2] ◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
Csempészéssel hivatásszerűen foglalkozó bűnöző. *A csempész gépkocsijában tizenöt kiló heroint találtak a vámőrök. A törvénytelen bevándorlókat jó pénzért csempészek segítik át a határon.*
✧ Szin: *zugkereskedő, dugárus, emberkereskedő,* (szleng) *síber*
✧ Etim: A nyelvújítás korában keletkezett a régi nyelvi, ismeretlen eredetű *csempesz* 'csempész' főnévből.
csen ◆◆◆ ige *~ni*
(Kis értékű) dolgot ellop. *Cukorkát csent a tálról.*
✧ Szin: *eloroz, lop,* (hivatalos) *eltulajdonít,* (szleng) *lenyúl, elcsakliz*
✧ Táj: *csízel, csillent, sérifikál*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.
csencsel ◆ ige *~ni* (bizalmas)
1. Cserével szerez valamit. *A telefonját úgy csencselte, egy rossz órát adott érte.*
2. Illegális üzletet folytat. *Folyton csencsel valamivel.*
✧ Szin: **1.** *cserél,* (bizalmas) *csereberél* **2.** *üzletel,* (bizalmas) *feketézik*
✧ Táj: *csaklizik*
✧ Etim: Angol jövevényszó.
csend ◆◆◆◆◆ fn **csönd** *–, ~et, ~je*
1. Hangtalan, zajtalan állapot. *Néma csend borult a tájra. A vizsgázók feszült csendben várakoztak a folyosón. Csöndet kérek! Csend legyen!* | *Csendben*: nesztelenül, mozdulatlanul. *Csöndben meghúzódott a terem sarkában.* ■ *Csendbe burkolózik*: hallgat.
2. Háborítatlan, nyugodt állapot. *Jótékony csend övezi a fontos tárgyalásokat.* ■ *Vihar előtti csend*: heves összecsapást megelőző látszólagos nyugalom.
✧ Szin: **1.** *némaság, csendesség* **2.** *zavartalanság, nyugalom, béke* • **1.** *A légy zümmögését is hallani.*
✧ Ell: **1.** *zaj, lárma, nesz* **2.** (bizalmas) *felhajtás*
✧ Etim: Szóelvonással keletkezett a → *csendes* melléknévből.
☝ A *csend* és a *csönd* egyenrangú alakváltozatok, az egyéni ízlés és a jóhangzás dönti el, hogy melyiket válasszuk. Összetételekben azonban a *csend* a gyakoribb: *csendélet, csendőr, csendháborítás* stb.
csendélet ◆◆◆ fn
Olyan festmény, amely (művészien elrendezett) tárgyakat, virágot vagy gyümölcsöt ábrázol. *Csendéleteket fest, és eladja őket.*
✧ Etim: Német mintára keletkezett összetétel: → *csend* + → *élet*.
csendes ◆◆◆◆◆ mn **csöndes** *~ek, ~et, ~en*
1. Olyan, ahol vagy amikor csend van. *Talált egy csendes zugot. Csöndes éjszaka volt.*
2. Nyugodt, háborítatlan. *Csendes napjai voltak. Csendes álom szállt rá. Ma csendes időjárásra számíthatunk.*
3. Nem erőteljes, egyenletes. *Már második napja csendes eső esik. Csendes hangját alig hallani.*

4. Lassú, nem sietős. *Csendesen ballagott hazafelé.*
5. Alig hallható. *Csöndesen beszélgettek, hogy a kisbaba fel ne ébredjen.*
6. Feltűnést nem keltő. *Csendesen mulatoztak.*
7. Kevés beszédű. *Csendes fiú, mindenki kedveli.*
✧ Szin: **1.** *nesztelen, hangtalan, néma* **2.** *nyugalmas, békés* **3.** *halk, fojtott, elhaló* **4.** *higgadt, ráérős* **5.** *halk* **6.** *visszafogott; zajtalan* **7.** *jámbor, szófukar, halkszavú*
✧ Ell: **1.** *zajos, lármás* **2.** *zaklatott* **3.** *erőteljes, hangos* **4.** *sietős, gyors* **5.** *hangos* **6.** *harsány* **7.** *hangoskodó, nagyhangú, bőbeszédű*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.
☝ Az alakváltozatok használatáról lásd még a *csend* szócikket!

csendestárs ◆ fn
Az a személy, aki tőkéjével benne van valamely vállalkozásban, de a nyilvánosság előtt nem szerepel. *Csendestársként vesz részt a vállalkozásban, a neve nem szerepel a cégtáblán.*
✧ Szin: *kültag, üzlettárs*
✧ Etim: Összetétel: → *csendes* + → *társ*.

csendít ◆ ige **csöndít** *~eni*
1. Fémtárgyat érintéssel megszólaltat. *Gyertyagyújtáskor kis harangot csendít.*
2. (népi) Kis haranggal harangoznak. *Halottnak csendítenek a ravatalozóban.*
✧ Táj: **2.** *csenget*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó, töve azonos a → *csendül*, → *cseng* igék tövével.
☝ Az alakváltozatok használatáról lásd még a *csend* szócikket!

csendőr ◆◆◆ fn
A Magyarországon 1945-ig működő fegyveres rendfenntartó testületnek, a csendőrségnek a tagja. *Kakastollas csendőrök jöttek az utcán.* | (rosszalló) *A világ csendőre*: világuralomra törő elnyomó hatalom.
✧ Szin: *zsandár; diktátor, zsarnok*
✧ Etim: Nyelvújítás kori összetétel: → *csend* + → *őr*.
☝ Elválasztása: *csend-őr*.

csendül ◆◆◆ ige **csöndül** *~ni*
1. Egyszeri csengő hangot ad. *Pohár csendült, majd elhangzott a köszöntő.*
2. Felhangzik. *A távolban dal és gyerekkacagás csendült.*
✧ Szin: *szól, hangzik, cseng, csilingel*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó, töve azonos a → *csendít*, → *cseng* igék tövével.
☝ Az alakváltozatok használatáról lásd még a *csend* szócikket!

csenevész ◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
Fejlődésben visszamaradt. *Egyetlen csenevész fácska árválkodik a ház udvarán. Egy csenevész fiúcska árult újságot az utcasarkon.*
✧ Szin: *fejletlen, ványadt, vézna, satnya,* (bizalmas) *nyiszlett, nyápic* • *Rumos kenyéren tartották.*
✧ Táj: *vanyiga, peszmeg, gúbás, sanyavész*
✧ Ell: *erős, fejlett, egészséges*
✧ Etim: Talán a → *senyved* ige tövével összefüggő, ismeretlen eredetű szótő származéka.

cseng ◆◆◆◆◆ ige **csöng** *~eni*
1. Kellemes, magas hangot ad. *Szilveszterkor az éjfél utáni koccintáskor pezsgőspoharak csengenek. Kristálytisztán csengett a hangja.* ■ *Hangjában cseng valami*: érződik, kifejeződik. *Hangjában félelem csengett, ahogy belépett a tárgyalóterembe.*
2. Éles, berregő hangon szól. *Cseng a telefon, vedd fel!*
3. ■ *Cseng a füle*: **a)** csengésszerű zúgást észlel benne. **b)** hallani vél valamit. | (választékos) *Fülében cseng valami*: hallani véli. *Intő szavai még most is fülemben csengenek.*
✧ Szin: **1.** *csilingel, szól, hangzik, peng, zeng* **2.** *berreg, csörög*
✧ Táj: **1.** *cseng-beng, csingilingiz* **2., 3.** *csingilingiz*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó, töve azonos a → *csendít*, → *csendül* igék tövével.
☝ A *cseng* és a *csöng* egyenrangú alakváltozatok, bár a *cseng* kissé gyakoribb a köznyelvben, különösen a származékokban és átvitt értelemben: *csengés, cseng-bong, kellemesen csengő hang.*

csengettyű ◆◆ fn **csöngettyű** *~k, ~t, ~je*
Csilingelő hangot adó kisebb csengő. *Megrázza a karácsonyi csengettyűt.*
✧ Szin: *csörgő, harangocska*
✧ Táj: *csilingő, giling-galang, csingilingi*
✧ Etim: A → *cseng* ige *csenget* származékának továbbképzett alakja.
☝ Az alakváltozatok használatáról lásd még a *cseng* szócikket!

csengő I. ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~n* vagy *~en* **csöngő** *~ek* vagy *~k, ~t, ~n* vagy *~en*
Kellemesen csengve szóló. *Csengő kacaját messziről hallottuk.*
✧ Szin: *csilingelő, pengő, zengő*
✧ Ell: *rekedtes, fakó, tompa*

✧ Etim: A → *cseng* ige származéka.
☝ Az alakváltozatok használatáról lásd még a *cseng* szócikket!

csengő II. ◆◆◆◆ fn **csöngő** *~k, ~t, ~je*
1. Csengő hangot adó kicsiny, harang alakú eszköz. *Csengőt köt a kiscsikó nyakába.*
2. Berregő, konduló vagy csengető hangot adó (villamos) jelzőkészülék. *Hosszan nyomta a csengő gombját. Az iskolai csengő jelezte a szünet kezdetét.*
✧ Szin: **1.** *csengettyű, harangocska*
✧ Táj: **1.** *csengető, csingilingi, csölöng*
✧ Etim: A → *cseng* ige származéka.
☝ Az alakváltozatok használatáról lásd még a *cseng* szócikket!

csepeg ◆◆◆◆ ige **csöpög** *~ni*
1. Cseppekben hull. *Nem esik, csak csöpög az eső.*
2. Cseppenként ereszti át a folyadékot. *Csepeg a tartály, meg kell javítani.*
3. (gúnyos) Túlzottan, nem őszintén kedves. *Csepeg a kedvességtől.*
✧ Szin: **1.** *szemerkél, szitál* **2.** *folyik, csurog, szivárog*
✧ Táj: *csoronkál, csepellérezik*
✧ Ell: **1., 2.** *ömlik, dől*
✧ Etim: A → *csepereg*, → *cseppen* igék tövével azonos, hangutánzó eredetű ősi, finnugor kori szótő származéka.
☝ A *csepeg* és a *csöpög* egyenrangú alakváltozat. Az egyéni ízlés szerint és a jóhangzást figyelembe véve választhatunk közülük. Ez érvényes a származékokra is: *csepegés – csöpögés, csepegtet – csöpögtet, csepereg – csöpörög, belecsepegtet – belecsöpögtet* stb.

csépel ◆◆ ige *~ni*
1. (Kalászból) kiveri a szemtermést. *Búzát csépelnek cséppel.*
2. (bizalmas) Sűrű ütésekkel ver, páhol valakit. *Megint csépelik egymást.*
3. (népi) Csepül, szid valakit. *Folyton csépeli a szomszédasszonyát.*
4. (gúnyos) Fölöslegesen ismételget valamit. *Mindig ugyanazt csépeli.* ■ *Csépeli a szót*: fölöslegesen, túl sokat beszél.
✧ Szin: **1.** *nyomtat* **2.** (bizalmas) *eltángál, elagyabugyál* **3.** (népi) *ócsárol* **4.** (gúnyos) *hajtogat, mondogat*
✧ Táj: **1.** *hadar*
✧ Etim: A szláv eredetű *csép* ‘gabona magvainak kimérésére való eszköz’ főnév származéka.

csepereg ◆ ige **csöpörög** *~ni*
Ritkásan hull. *Csepereg az eső. Elkezdett olvadni a hó, csepereg az eresz.*
✧ Szin: (eső) *szitál, szemerkél, csöpög*
✧ Táj: (eső) *szemereg, csepellérezik, ficsereg*
✧ Ell: *zuhog, ömlik*
✧ Etim: A → *csepeg*, → *cseppen* igék tövével azonos, hangutánzó eredetű ősi, finnugor kori szótő származéka.
☝ Az alakváltozatok használatáról lásd még a *csepeg* szócikket!

csepp ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~je* **csöpp** *~ek* vagy *~ök, ~et* vagy *~öt, ~je*
1. Gömbölyű alakban különváló apró folyadékrészecske. *Kövér cseppekben hull az eső. Letörli az izzadság cseppjeit a homlokáról. Utolsó cseppig kiissza a pohár tartalmát.* • Szólás: *Mint cseppben a tenger*: egyetlen kis részlet jellemzi, szemlélteti az egészet.
2. (Jelzőként:) Ekkora mennyiség. *Tíz csepp szájöblítő folyadékot csöpögtet a vízbe.*
3. Nagyon kicsi, nagyon kevés. *Egy csepp kell még a sóból a levesbe.* ■ *(Egy) cseppet*: keveset, kicsit, kis ideig. *Egy cseppet még kérek a húsból. Maradok még egy cseppet.* | *(Egy) cseppet sem*: egyáltalán nem. *Egy cseppet sem álmos.*
(Jelzőként:) *Egy csepp asszonyka a felesége. Egy csepp sót is tégy még bele!*
✧ Szin: **3.** *kicsinyke, szemernyi*
✧ Táj: **3.** *cseppke*
✧ Ell: **3.** *hatalmas, óriási*
✧ Etim: A → *csepeg*, → *csepereg*, → *cseppen* igék tövével azonos, hangutánzó eredetű ősi, finnugor kori igenévszó főnévi változata.
☝ A *csepp* és a *csöpp* egyenrangú alakváltozatok. Az egyéni ízlés szerint és a jóhangzást figyelembe véve választhatunk közülük. Összetételi előtagként azonban többnyire csak a *csepp* használatos: *cseppkő, cseppfertőzés, cseppfolyós* stb. A *csöppség* ‘pici gyermek’ szóban azonban az *ö*-s változat sokkal gyakoribb.

cseppen ◆◆ ige **csöppen** ~ni
1. Csepp alakjában ráhull valamire. *Víz cseppen az arcára.*
2. (bizalmas) Véletlenül, akaratlanul odakerül valahova. *Idegenek közé cseppen. Egy vita kellős közepébe cseppent.*
3. (bizalmas) Nagy ritkán hozzájut valamihez. *Olykor cseppen neki valami kis szerep.* • Szólás: *Ha nem csurran, cseppen*: időnként csak akad egy kis haszon.
✧ Szin: **1.** *leesik, aláhull, csurran* **2.** (bizalmas) *jut*
✧ Táj: *csippen*
✧ Etim: A → *csepeg*, → *csepereg* igék tövével azonos, hangutánzó eredetű ősi, finnugor kori szótő származéka.
✧ Ö: csurran- + cseppen

☝ Az alakváltozatok használatáról lásd még a *csepp* címszót!

cseppfolyós ◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Folyékony halmazállapotú. *Hevítéssel a szilárd anyag cseppfolyóssá válhat.*

2. Olyan, amely még nem alakult ki, nem szilárdult meg véglegesen. *Az új elmélet még cseppfolyós állapotban van.*

✧ Szin: **1.** *folyós, híg* **2.** *képlékeny*

✧ Etim: Német mintára keletkezett nyelvújítás kori összetétel; → *csepp* + *folyós*: a → *folyik* ige származéka.

cseppkő ◆◆ fn

Mésztartalmú, csepegő vízből képződő kőzet. *Az Aggteleki-cseppkőbarlangban jégcsap alakú cseppköveket láttunk.*

✧ Etim: Német mintára keletkezett összetétel: → *csepp* + → *kő*.

csepű ◆ fn *~k, ~t, ~je*

Gerebenezéskor, amikor a növényi rostokat fogakkal ellátott szerszámmal fésülik, keletkező len- vagy kenderhulladék, kóc. *Az összegyűjtött csepűvel tömte ki a rongybabákat.*

✧ Szin: *lenkóc, kenderkóc*

✧ Táj: *csipü*

✧ Etim: Honfoglalás előtti török jövevényszó.

csepül ◆ ige *~ni* (bizalmas)

Ócsárol, pocskondiáz valakit. *Dühödten csepüli volt munkatársait.*

✧ Szin: *szid, leszól, bírál, fitymál,* (bizalmas) *szapul,* (népi) *csépel*

✧ Ell: *dicsér, magasztal, dicsőít*

✧ Etim: A → *csepű* főnév származéka.

csepűrágó ◆ fn

1. (népi, régi) Vásári komédiás. *Tátott szájjal bámulta a csepűrágók mutatványait.*

2. (gúnyos) Rossz színész. *Színiiskolát végzett, de csak csepűrágó lett belőle.*

✧ Szin: **1.** *bohóc,* (népi, régi) *kókler, szemfényvesztő* **2.** *ripacs*

✧ Etim: Összetétel; → *csepű* + *rágó*: a → *rág* ige származéka.

cser ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~je*

1. Cserfa. *A cser a tölggyel rokon lombos fa.*

2. Ennek kérge cserzőanyag alapanyagaként. *A bőrt a cser levében áztatták.*

✧ Szin: **1.** *csertölgy* **2.** *pác, cserlé, cserzőlé*

✧ Táj: *csere, cserefa, cerefa*

✧ Etim: Déli szláv jövevényszó.

cserbenhagy ◆◆◆ ige *~ni*

1. Sorsára hagy valakit. *A gázoló cserbenhagyta áldozatát. Még legjobb barátai is cserbenhagyták.*

2. Valakinek a szolgálatában valami nem működik. *Cserbenhagyta az emlékezete, de még a fizikai ereje is. A balesetkor cserbenhagyott a jó sorsom.*

✧ Szin: **1.** *elhagy, otthagy* • **1.** *Pácban hagy. Otthagyja, mint Szent Pál az oláhokat.* (népi) *Csalban hagy.*

✧ Ell: **1.** *kitart mellette* **2.** *működik*

✧ Etim: Összetétel; *cserben*: a → *cser* főnév ragozott alakja + → *hagy*.

cserdít ◆ ige **csördít** *~eni*

1. Élesen csattanó hangot keltve suhint valamivel. *Nagyot cserdít az ostorral.*

2. Csattanós ütést mér valakire. ■ *Pofon cserdít valakit*: arcul üti. *Pofon cserdítette a pimaszkodó legényt.* | (bizalmas) *Közéjük cserdít* vagy *a nyakuk közé cserdít*: erélyes eszközökkel rendet teremt köztük.

✧ Szin: **1.** *pattint, suhint* **2.** *odavág, odacsap valakinek*

✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó.

☝ A *cserdít* és a *csördít* egyenrangú alakváltozatok. Az egyéni ízlés szerint és a jóhangzást figyelembe véve választhatunk közülük.

csere ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. Cserélés. *Szünetekben a gyerekek között folyik a csere: matricákat és kártyákat cserélnek.* ■ *Jó cserét csinált*: meg van elégedve azzal, amit kapott valamiért.

2. *Cserébe*: ellenértékként, viszonzásul. *Nem pénzzel fizet, hanem árut ad cserébe. Cserébe én is segítek neki.*

3. Változtatás. *Új munkahelyre ment, de nem járt jól a cserével.*

4. Kicserélés. *A mérkőzésen egy kapus és két mezőnyjátékos cseréje lehetséges.*

5. Cserejátékos. *Legutóbb csak csereként léphetett pályára.*

✧ Szin: **1.** *cserebere, adásvétel, cserekereskedelem* **3.** *váltás* **4.** *lecserélés*

✧ Etim: Valószínűleg orosz jövevényszó.

csereberél ◆◆ ige *~ni* (bizalmas)

1. (Kisebb értékű) tárgyakat cserélget. *A gyűjtők csereberélnek egymással.*

2. (rosszalló) Váltogat. *Sűrűn csereberéli politikai nézeteit.*

✧ Szin: **1.** *kicserél,* (szleng) *csencsel, seftel*

✧ Etim: A *cserebere* főnév származéka. A *cserebere* játékos szóalkotással keletkezett összetétel; ikerszó: → *csere* + *bere*.

cserebogár ◆◆◆ fn

Nyár elején megjelenő, vörösesbarna színű bogár. *Összesöpri a verandára hullott cserebogarakat. A cserebogár lárvája sok kárt tesz a kertben.* • Szólás: (gúnyos) *No nézd csak, miből lesz a cserebogár!*: ki hitte volna, hogy ilyenné fejlődik, alakul?

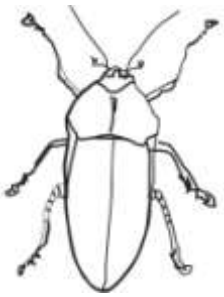

✧ Táj: *gazsó, csenderi*
✧ Etim: Népetimológiás szóalkotás a régi nyelvi, nyelvjárási, ismeretlen eredetű *cserebüly* ‘cserebogár’ főnévből.

cserél ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Ellenértékként kap vagy ad valamiért valamit. *Ceruzáért radírt cserél.* • Szólás: *Eben gubát cserél*: ugyanolyan rosszat kap, mint az eredeti.

2. Változtat valamit. *Félévkor iskolát cserélt.* ▪ *Gazdát cserél*: más lesz a tulajdonosa. *A kutya gazdát cserélt. Jó áron cserélt gazdát a lakás.* | *Szerepet cserélnek*: egymás működési körét kölcsönösen átveszik.

3. Vált, felvált (valakit, valamit). *Munka után ruhát cserél. Az őröket gyakran cserélik. Könyvet cserél a könyvtárban.* | (választékos) *Eszmét, tapasztalatot cserélnek*: kölcsönösen megbeszélik véleményüket. | (Csapatjátékban:) *Az edző a szünetben cserélt.*

4. ▪ *Szívesen cserélne valakivel*: szívesen lenne a helyében. *Azt hiszem, boldogan cserélne veled.* • Szólás: *A királlyal sem cserélne*: nagyon elégedett, boldog.

✧ Szin: **1.** *kicserél, ad-vesz* **2.** *vált, módosít* **4.** *helyébe lép*
✧ Ell: **1., 2.** *megtart*
✧ Etim: A → *csere* főnév származéka.

cseremisz ◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül*

A Volga nagy kanyarja mentén élő finnugor nyelvű (nép), illetve vele kapcsolatos. *Érdekes előadást hallottunk a cseremisz népszokásokról.* (Főnévi használatban:) *A finnugor kongresszuson részt vettek cseremiszek is, és oroszul tartottak előadást.*

✧ Szin: *mari*
✧ Etim: Orosz, végső soron csuvas eredetű nemzetközi szó.

cserény ◆ fn *~ek, ~t, ~e* (népi)

Vesszőből font oldalú tanya. *A szél elől a pásztorok a cserényben húzódtak meg.*

✧ Táj: *serény*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, a → *serény*, → *sűrű* szavakkal összefüggő szótő származéka.

cserép ◆◆◆◆ fn *cserepek, cserepet, cserepe*

1. Agyagból formált, majd kiégetett tárgy, különösen edény. *Viszem a cserepeket a piacra eladni.*

2. Ennek anyaga. *A tál cserépből van.*

3. Eltört tárgy darabjai. *Bánatosan nézte kedvenc bögréjének cserepeit.*

4. Virágcserép. *Vettem cserepet a virágoknak.* (Jelzőként:) *Kapott egy cserép kaktuszt.*

5. Tetőcserép. *A szélvihar lesodort egypár cserepet a tetőről.*

✧ Szin: **1.** *cserépedény, agyagedény* **2.** *agyag* **3.** *üvegcserép, üvegdarab, cserépdarab* **4.** *virágtál, kaspó*
✧ Táj: **5.** *zsindely, sindő*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.

cseresznye ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. Édes húsú, piros színű, gömbölyded kis gyümölcs. *Ropogós cseresznyét vett a piacon.*

2. Cseresznyefa. *Virágzik a cseresznye.*

3. (bizalmas) Cseresznyepálinka. *Kérsz egy kupica cseresznyét?*

✧ Szin: **1.** (bizalmas) *cseri, cserkó,* (régi, népi) *cseresnye*
✧ Etim: Görög eredetű szláv jövevényszó.

cserfa ◆◆◆ fn

Közép- és Dél-Európában őshonos tölgyfaj. *A ház mellett cserfából egy kisebb erdő van.*

✧ Szin: *cser, csertölgy*
✧ Táj: *cserefa*
✧ Etim: Összetétel: → *cser* + → *fa*.

cserfes ◆ mn *~ek, ~et, ~en* (népi)

Sokat beszélő. **a)** Csacsogó. *Kedves ez a cserfes kislány.* **b)** (rosszalló) Nagy hangon beszélő. *Ezt a cserfes asszonyt nem lehet elhallgattatni.*
✧ Szin: *beszédes* **b)** (rosszalló) *fecsegő, locsogó, nyelves, szájaló*
✧ Ell: *szófukar, csendes, halk szavú*
✧ Etim: Hangutánzó-hangfestő eredetű szó.

cserge ◆ fn *~k, ~t, ~je* (Er, a nyelvterület többi részén népi)
Vastag, bolyhos gyapjútakaró. *Van egy új csergéje, azzal teríti le az ágyát.*
✧ Szin: *gyapjúpokróc*
✧ Etim: Latin eredetű vándorszó, a magyarba a románból, az oszmán-törökből vagy a horvát-szerbből is bekerülhetett.

cserje ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
1. Tőből szétágazó, fás szárú növény. *Ki kell irtani a cserjéket, ha ide akarjuk építeni a házat.*
2. (régi) Cserjével benőtt hely. *A vaddisznó eltűnt a cserjében.*
✧ Szin: **1.** *bokor* **2.** *cserjés, bozót, aljnövényzet,* (régi) *csalit*
✧ Táj: **2.** *ciher*
✧ Etim: Valószínűleg horvát-szerb jövevényszó.

cserkész ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
Világszerte elterjedt, nagy múltú ifjúsági szervezet tagja. *A cserkészek egyik fő foglalatossága a természetjárás.*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, talán hangutánzó eredetű, a → *csörög*, → *csörtet* igékkel összefüggő szótő származéka.

cserkész|ik ◆◆ ige *~ni*
1. Valamit keresve vagy követve ide-oda járkál. *A vadász és kutyája órákig cserkészett a vad után.*
2. (bizalmas, rosszalló) (Ismerkedési szándékkal) jár-kel, lődörög. *Minden este a diszkóban cserkészik.*
✧ Szin: **1.** *kutat, keres, kémlel* **2.** (bizalmas, rosszalló) *vadászik,* (szleng) *csajozik*
✧ Táj: **1.** *cserkel, csapáz*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, talán hangutánzó eredetű, a → *csörög*, → *csörtet* igékkel összefüggő szótő származéka.

csermely ◆ fn *~ek, ~t, ~e* (választékos)
Kis patakocska. *A fák közt csermely csörgedezik.*
✧ Szin: *ér, vízér, patak*
✧ Táj: *séd*
✧ Etim: A *Csermely* patak nevéből köznevesült.

csésze ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
1. Kisebb füles ivóedény. *Porcelánból van a csésze.* (Jelzőként:) *Iszik egy csésze teát.*
2. Félgömb alakú kisebb laboratóriumi edény. *Csészében porítja az anyagot.*
3. Üres, tokszerű gépalkatrész. *A csapágy csészéje tönkrement.*
4. Vécékagyló. *Tisztára súrolja a csészét a vécében.*
5. Külső zöld tok a virág pártája alatt. *Vízzel teli tálba helyezte a csészéjüknél levágott virágfejeket.*
✧ Szin: **1.** *bögre, csupor, pohár,* (régi) *findzsa* **4.** *vécécsésze*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.

csészealj ◆◆ fn
1. Csésze alá való kis tányér. *A kávéból kivett kiskanalat a csészealjra tedd, ne a terítőre!*
2. ■ *Repülő csészealj*: az égen látott vagy látni vélt, korong alakú, ismeretlen repülő tárgy. *Sokan úgy képzelik, hogy a repülő csészealjakon idegen égitestekről származó élőlények utaznak.*
✧ Szin: **1.** *kistányér, tányérka* **2.** (idegen) *ufó*
✧ Etim: Összetétel: → *csésze* + → *alj*.

csetepaté ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (bizalmas)
1. Kisebb fegyveres összetűzés. *A portyázó lovasok csetepatéba keveredtek az ellenséggel.*
2. Perlekedés, lármás veszekedés. *A két szomszéd között állandó a csetepaté.*
✧ Szin: **1.** *csatározás, küzdelem* **2.** *összeszólalkozás, civakodás*
✧ Táj: **2.** *kalamácsa*
✧ Etim: Összetétel; *csete*: hangutánzó eredetű szó (vö. → *csettint*) + *paté*: hangutánzó eredetű szó (vö. → *pattan*).

csetlik-botlik ◆ ige *csetleni-botlani*
1. Botladozik, ügyetlenül lépked. *Ott csetlik-botlik a táncosok között, nem tanult meg táncolni.*
2. (bizalmas) Sorra követ el kisebb-nagyobb hibákat. *Amatőr lévén csak csetlik-botlik a kamerák előtt.*
✧ Szin: **1.** *botorkál, bukdácsol* **2.** (bizalmas) *bizonytalankodik*
✧ Táj: **1.** *bócorog*
✧ Etim: Összetétel; *csetlik* 'bicsaklik': valószínűleg hangutánzó eredetű szó + → *botlik*.

csettint ◆◆◆ ige *~eni*
1. Csettenő hangot hallat. *Elégedetten csettintett a nyelvével. Csettintett a két ujjával, úgy próbálta magára terelni a pincér figyelmét.*
2. Pattint. *Éleset csettintett ostorával.*
✧ Szin: **1.** *csettent* **2.** *csettent, pattogtat*

✧ Táj: **1.** *ciccent, csattant*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó.

cseveg ◆◆◆◆ ige *~ni*

Könnyedén, felületesen beszélget. *Jobb téma híján egész este az időjárásról és a divatról csevegtek.*
✧ Szin: *társalog, tereferél, fecseg, csacsog, locsog, csivitel,* (bizalmas) *dumál*
✧ Ell: *hallgat*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó.

csevej ◆ fn *~ek, ~t, ~e*

Felszínes, könnyed beszélgetés. *A két barátnő gyakran összejön egy kis csevejre.*
✧ Szin: *csevegés, fecsegés, terefere, locsogás, csacsogás,* (bizalmas) *letyepetye, traccsparti*
✧ Táj: *csiripolás*
✧ Etim: A → *cseveg* ige tövével azonos hangutánzó eredetű szótő származéka.
☝ A végén *j*-vel írjuk, nem *ly*-nal!

csevice ◆ fn *~k, ~t, ~je* (népi)

1. Természetes szénsavas ásványvíz. *Szívesen iszik csevicét. Parádi csevicét a gyógyszertárakban lehet kapni.*
2. Ásványvizes forrás. *A Felvidéken sok csevicére bukkantak.*
✧ Szin: *savanyúvíz*
✧ Táj: *borvíz*
✧ Etim: Szlovák jövevényszó.
☝ A *csevice* szónak, illetve rokon értelmű megfelelőinek a használatáról lásd még az *ásványvíz* szócikket!

cséza ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (régi)

Nagykerekű, könnyű, fedetlen hintó. *Az intéző csézával járta a határt.*
✧ Szin: (régi) *homokfutó, utazókocsi, bricska*
✧ Etim: Francia eredetű német jövevényszó.

csibe ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. Még pelyhes, néhány napja kikelt csirke. *Kibújtak a csibék a tojásból.*

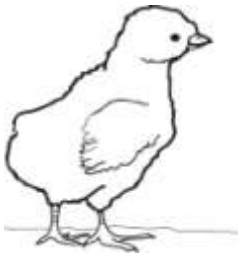

2. (népi) Csirke, csirkehús. *Gyenge csibéből főzött levest a betegnek.*
3. (népi) (Kedveskedő megszólításként:) *Merre jártatok csibéim?*
✧ Szin: **1.** *kiscsibe, naposcsibe,* (gyermeknyelvi) *pipi*
✧ Táj: **1.** *pipe, pitye, pilicse*
✧ Etim: A hangutánzó eredetű *csib-csib* állathívogató szó származéka.

csibész ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Csintalan. komisz fiú. *Már megint kieszelt valamit az a kis csibész.* (Jelzőként:) *Nem fér a bőrébe az a csibész kölyök.*
2. (rosszalló) Hitvány csirkefogó. *Piszkos csibész vagy. Meg kellene már leckéztetni azokat a csibészeket!*
✧ Szin: **1.** *gazfickó, rosszcsont, ördögfióka* **2.** (rosszalló) *gazember, himpellér, lókötő*
✧ Táj: **1.** *kutyanáció, lacibetyár* **2.** *lacibetyár*
✧ Etim: A → *csibe* főnév származéka.

csibor ◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

Fekete vízibogár. *Egy jókora csibor úszott elő a sás közül.*
✧ Etim: Nyelvújítás kori szóösszevonással keletkezett a *csíkbogár* összetételből (→ *csík*[2] + → *bogár*).

csibuk ◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

Kupak nélküli, hosszú szárú pipa. *Ebéd után előveszi a csibukot.*
✧ Szin: (népi) *csibukpipa*
✧ Táj: *csibak, csubik*
✧ Etim: Oszmán-török jövevényszó, esetleg horvát-szerb is.

csicsereg ◆◆ ige *~ni*

1. (Madár) élénk, magas hangon szól. *Az eresz alatt fecskék csicseregnek.*

2. Csacsog, fecseg. *Az iskolából kitóduló lányok vidáman csicseregnek.*

✧ Szin: **1.** *csivitel, csiripel, csipog* **2.** *locsog,* (bizalmas) *traccsol, karattyol, tereferél*

✧ Táj: **1.** *csicserékel, fecserékel*

✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó.

csicseriborsó ◆ fn

Takarmánynak, ritkábban étkezési célokra termesztett, fehér vagy lilás virágú, sárga vagy barna magvú hüvelyes növény. *A csicseriborsót régen az Alföldön pörkölve, pótkávénak fogyasztották.*

✧ Szin: (népi) *bagolyborsó, bagolcsaborsó*

✧ Etim: Összetétel; *csicseri*: latin eredetű szó + → *borsó*.

csicskás ◆ fn *~ok, ~t, ~a* (régi, bizalmas)

1. Tisztiszolga. *A csicskásával tisztíttatja a csizmáját.*

2. (Egyes régi kollégiumokban) az idősebb diákoknak alárendelt kisdiák. *Hozatott egy cipót a csicskásával.*

✧ Szin: **2.** (régi, bizalmas) *alábbvaló*

✧ Etim: A régi nyelvi *csicska* ‘V alakú piros paszomány a tisztiszolga zubbonyujjának elején’ főnév származéka. A *csicska* vitatott eredetű, vagy a → *csúcs* főnév származéka, vagy ukrán jövevényszó.

csicsóka ◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Észak-Amerikából származó, évelő, gumós takarmány- és ipari növény. *Nálunk is termelik a csicsókát.*

2. A csicsóka nevű növény ehető gumója. *A csicsókát eszik nyersen, főve vagy sütve is.*

✧ Táj: *csókapityóka, csókarépa, picsóka*

✧ Etim: A → *csúcs* főnév *csicsó* ‘csicsóka’ származékának továbbképzett alakja.

csiga ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Puhatestű kis állat. *A legtöbb fajta csiga meszes héjat hord a hátán. A házatlan csiga sok kárt okoz a kertben.*

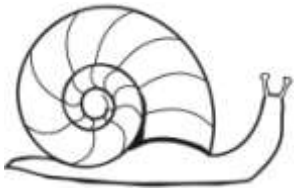

2. Az állat csavart védőburka. *Sok szép csigát gyűjtött a kiránduláson.*

3. Az ember és a gerinces állatok hallószervének fontos része a belső fülben. *A fülünkben a csiga egy hártyás falú tömlő.*

4. Forgótárcsán átvetett kötél mint szállítóeszköz. *Csigával húzzák fel a terhet az emeletre.*

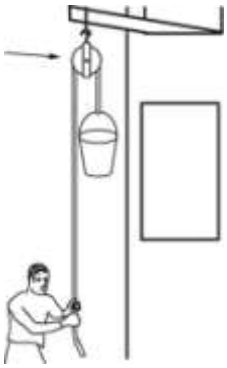

5. Göndör hajfürt. *Egy csiga a homlokába hullt.*
✧ Szin: **1.** (bizalmas) *csigabiga* **2.** *csigaház* **5.** (bizalmas) *lokni*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű szó, talán egy önállóan nem adatolható, valószínűleg török eredetű szótő származéka.
✧ Ö: búgó + csiga

csigalépcső ◆◆ fn
Körben csavarvonalban, spirálisan emelkedő lépcső. *Szűk csigalépcső vezet a toronyba.*
✧ Szin: (régi) *csigagrádics*
✧ Etim: Összetétel: → *csiga* + → *lépcső*.

csigavér ◆ msz (bizalmas)
(Nyugalomra intésül:) *Csigavér, ne izgulj!*: türelem.
✧ Szin: (bizalmas) *nyugalom, hidegvér*
✧ Etim: Összetétel: → *csiga* + → *vér*.

csigáz ◆ ige *~ni*
1. *Csigáz valakit*: kíváncsiságát, érdeklődését fokozza. *Mondd már, ne csigázz!*
2. Gyötör, kínoz valakit. *Addig csigázza magát, míg beleroppan.*
✧ Szin: **1.** *felcsigáz, gerjeszt,* (bizalmas) *cukkol* **2.** *sanyargat*
✧ Táj: *göcsörit*
✧ Etim: A → *csiga* főnév származéka.

csiger ◆ fn *~ek, ~t, ~e* (népi)
Rossz minőségű, savanyú bor. *Ne haragudj, legfeljebb csigerrel tudlak megkínálni.*
✧ Szin: *lőre, lötty, pancs, vinkó*
✧ Táj: *csavarinkabor*
✧ Etim: Valószínűleg török jövevényszó.

csigolya ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Gerincoszlop egyik gyűrűszerű csontja. *Megsérült a csigolyája. Olyan sovány, hogy kilátszik a csigolyája.*
✧ Táj: *nyakcsiga*
✧ Etim: A → *csiga* főnév tövével azonos szótő többszörösen képzett származéka.

csihol ◆◆ ige *~ni*
1. (régi) Kovát és acélt összeütögetve szikrát pattint ki. *Tüzet csiholt, hogy megmelegedjenek.*
2. (Érzelmeket, gondolatokat) mesterségesen éleszt, felfokoz. *Érzelmeket csiholt még a legérzéketlenebb bűnözőkből is a prédikációjával.*
✧ Szin: *gyújt, gerjeszt, szít*
✧ Táj: *csehint*
✧ Ell: **1.** *elolt* **2.** (bizalmas) *lehűt, lelohaszt*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó.

csík[1] ◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
Apró, fekete mocsári hal. *A láp lakóinak fő étele a csík volt. Finom étel a csík káposztával.* • Szólás: *Fürge, mint a csík.*
✧ Szin: *csíkhal*
✧ Etim: Bizonytalan, talán hangutánzó-hangfestő eredetű szó.

csík[2] ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
1. Környezetétől elütő színű vonal. *Kék csíkok díszítik a trikóját. Csíkokban őszül a haja. A sugárhajtású repülőgép hosszú, fehér csíkot húz maga után.* ■ (szleng) *Elhúzza a csíkot*: elfut, elmenekül.
2. Keskeny, hosszú anyagdarab. *Színes papírból vágott csíkokat ragaszt a jelmezre.*
3. (népi) Metélt tészta. *Mákos csík lesz ebédre.*
✧ Szin: **1.** *sáv, vonal,* (bizalmas) *stráf* **2.** *szalag* **3.** *hosszúmetélt*
✧ Táj: **1.** *pászta* **3.** *mácsik*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű szó, talán jelentéselkülönüléssel keletkezett a → *csík*[1] főnévből.

csikar ◆◆◆ ige *~ni*

Görcsös, csavaró fájdalommal kínoz valamit, valakit. *Csikarja a hasát a kelkáposzta.*

✧ Szin: *csavar*

✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó, töve a → *csikorog* ige tövével azonos.

csikasz ◆ mn *~ok, ~t,* – (népi)

Sovány, beesett hasú (farkas, kutya). *„a pusztán üvöltve Futtatnak a neki veszett, vadult szelek: Csikasz farkas fülel, csavarog mögöttem”* (Tompa M.: Pusztán). (Főnévi használatban:) *„lilék hápogása vegyült a békamilliárdok kerepelő kardalába, melybe beleszólt néha a berki csikasz éh-vonítása”* (Jókai M.: A kőszívű ember fiai).

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

csikk ◆◆◆ fn *~ek ~et, ~je*

Az elszívott cigaretta vége, csonkja. *Eldobja a csikket.*

✧ Szin: *cigarettacsutka,* (bizalmas) *spangli,* (szleng) *dekk,* (Fv bizalmas) *spacski, pacski*

✧ Etim: Francia eredetű vándorszó.

☝ Ha *k*-val kezdődő toldalék járul hozzá, egyszerűsítve csak két *k*-val írjuk: *csikkel*.

csiklandós ◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Érzékeny a csiklandozásra. *Csiklandós a talpa.*

2. Kényes. *Szereplője lett egy csiklandós ügynek.*

3. Pajzán. *Elmesélt egy csiklandós történetet.*

✧ Szin: **3.** *sikamlós*

✧ Táj: **1.** *csiklandékos*

✧ Etim: A *csiklik* ‘csikland, viszket’ ige *csikland* származékának továbbképzett alakja. A *csiklik* egy önállóan nem adatolható, ismeretlen eredetű szótő származéka.

csiklandoz ◆◆◆ ige *~ni*

1. Bőrét érintéssel bizsergetve nevetésre, fintorra késztet valakit. *A tenyerét csiklandozza.*

2. Kellemesen ingerel valamit. *Csiklandozza az orrát a pecsenye illata.*

3. Izgat, s ezzel cselekvésre késztet valakit. *Csiklandozza a kíváncsiság.*

✧ Szin: **1.** *bizserget,* (választékos, régi) *csikland, csikland,* (bizalmas) *csikiz* **3.** *piszkál, ingerel*

✧ Táj: **1.** *bizserékel, csikland, csiklandékoz, csiklandít, kuszturál, kickál*

✧ Etim: A *csiklik* ‘csikland, viszket’ ige *csikland* származékának továbbképzett alakja. A *csiklik* egy önállóan nem adatolható, ismeretlen eredetű szótő származéka.

csikó ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* vagy (népi, régi) *csikaja*

1. Fiatal ló. *A szilaj csikó vígan ugrándozott az anyja körül. A szamárnak, öszvérnek, zebrának, tevének is csikaja van.*

2. ■ (régi, tréfás:) *Sárga csikó*: aranypénz.

✧ Szin: **1.** *kiscsikó, lovacska,* (bizalmas) *paci*

✧ Táj: **1.** *csidu, csinu, csinó*

✧ Etim: A *csi* állathívogató szó, illetve a → *csitt* indulatszó származéka.

☝ A szótő végén az *-ó* birtokos személyjel előtt az egyes szám 1. személyben hagyományosan *a*-ra változik: *csikaja*. Így használatos számos népdalban, népmesében és Petőfinél is: *„A tiszteletes két pej csikajának Jókedvű abrakolója”* (Petőfi S.: A helység kalapácsa). A mai nyelvben a gazdának már csak *csikója* lehet, a lónak (a kancának) még lehet *csikaja*, de ez az alakváltozat kissé régies, egyre gyakoribb ez a forma: *a ló csikója.*

csikorog ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. A súrlódástól bántóan éles hangot ad. *Csikorog a fék, ha hirtelen áll meg az autó. Csikorog a hó a talpa alatt. Csikorog a foga dühében.*

2. (választékos) Fülsértően hangzik. *A vers végén csikorog a rím.*

✧ Szin: **1.** *nyikorog, nyekereg,* (hó:) *ropog*

✧ Táj: *korcog, nyiforog*

✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó, töve a → *csikar* ige tövével azonos.

csikós ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

Nagyobb csoport együtt legeltetett ló pásztora. *A csikósok pattogtatják ostorukat.*

✧ Etim: A → *csikó* főnév származéka.

csilingel ◆◆◆ ige *~ni*

1. Hosszabb ideig kellemesen csengő hangot hallat. *Csilingel a csengő. Csilingelnek a poharak a tálcán.*

2. (választékos) Tisztán, csengve szól. *Csilingel a kacagása.*

✧ Szin: *cseng, cseng-bong*

✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó, töve a → *cseng* ige megváltoztatásával keletkezett.

csillag ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Fényes pontnak látszó égitest. *„Csillagok, csillagok, szépen ragyogjatok!”* (népdal). • Szólás: *Lehazudja a csillagot az égről*: szemtelenül hazudik. | *Annyi, mint égen a csillag*: nagyon sok.

2. Csillag alakú jel. *Tegyél ide egy csillagot, hogy a tanár jól lássa a javítást.*

3. (bizalmas) Katonai rangjelzés. *Megkapta az első csillagot.*

4. (Állat homlokán) kerek fehér folt. *A ló homlokán csillag van.*

5. Szikra. ■ *Csillagokat lát*: káprázik a szeme. *Úgy beütötte a fejét, hogy csillagokat látott.*
6. Felkapott híresség. *Belőle lett a film csillaga.*
7. (Kedveskedő megszólításként:) *Csillagom!*: kedvesem.
✧ Szin: **1.** *állócsillag, hullócsillag* **4.** *hold* **6.** *filmcsillag,* (idegen) *sztár*
✧ Etim: A → *csillár* főnév és a → *csillámlik*, → *csillan*, → *csillog* igék tövével azonos ősi, finnugor kori szótő származéka.
✧ Ö: est + hajnal + csillag, hajnal + csillag, hulló + csillag, szerencse + csillag

csillagász ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
Az égitestek, égi jelenségek tudósa. *A csillagász nemcsak a csillagokat kémleli távcsövével, hanem a bolygókat, a kisbolygókat és az üstökösöket is.*
✧ Szin: *csillagvizsgáló,* (régi) *csillagkém,* (idegen) *asztronómus*
✧ Etim: A → *csillag* főnév származéka.
☝ Az *asztronómust,* a 'csillagász'-t ne tévesszük össze az *asztrológus*sal, a 'csillagjós'-sal!

csillagkép ◆◆ fn
Az égbolton látható csillagoknak könnyen felismerhető alakzatba foglalt csoportja, illetve az égbolt egyes csillagok által közrefogott területe. *Látod ott a Nagy Göncöl csillagképet? A csillagképek latin elnevezéseit magyarra fordítva használjuk, de sok csillagképnek van a néphit szerint alkotott saját magyar neve is.*
✧ Szin: (idegen) *konstelláció*
✧ Etim: Összetétel: → *csillag* + → *kép*.

csillagrendszer ◆◆ fn
Dinamikailag összetartozó csillagok összessége. *A különböző csillagrendszerekben jelentősen eltérő lehet a csillagok száma. A legnagyobb, több milliárd csillagból álló csillagrendszerek a galaxisok, melyek maguk is nagyobb halmazok részei.*
✧ Szin: (a csillagok számától függően) *kettőscsillag, csillaghalmaz,* (idegen) *galaxis, galaxishalmaz, szuperhalmaz*
✧ Etim: Összetétel: → *csillag* + → *rendszer*.

csillagzat ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
Csillagok csoportja az éjszakai égen. ■ *Jó, szerencsés,* illetve *rossz, szerencsétlen csillagzat alatt született*: szerencsés, illetve szerencsétlen a sorsa.
✧ Szin: *csillagkép*
✧ Etim: A → *csillag* főnév származéka.

csillámlik ◆ ige *~ani*
A ráeső fényben fel-felcsillan. *A tó hullámai csillámlanak a napsütésben.*
✧ Szin: *villódzik, csillog-villog, szikrázik*
✧ Etim: A → *csillan*, → *csillog* igék és a → *csillag*, → *csillár* főnevek tövével azonos ősi, finnugor kori szótő származéka.

csillan ◆◆◆ ige *~ni*
Egy pillanatra felvillan. *Vízcsepp csillan a falevélen. Könny csillant a lány szemében.*
✧ Szin: *megvillan, felragyog*
✧ Etim: A → *csillámlik*, → *csillog* igék és a → *csillag*, → *csillár* főnevek tövével azonos ősi, finnugor kori szótő származéka.

csillapít ◆◆◆◆ ige *~ani*
1. Enyhít, csökkent valamit. *„Szomjukat a korsó csillapítja vízzel."* (Arany J.: Családi kör).
2. Csitít, nyugtat valakit. *Csillapítja a síró gyermeket.*
✧ Szin: **1.** *mérsékel, tompít, szüntet,* (választékos) *zsongít* **2.** *békít*
✧ Táj: **1.** *gyalít*
✧ Ell: **1.** *fokoz, súlyosbít, növel* **2.** *felizgat, nyugtalanít*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű szó, talán egy hangfestő eredetű szótő származéka.

csillár ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*
Díszes függőlámpa. *Tizenkét csillár több száz égője árasztotta a fényt a bálteremben. Hagyjátok abba a párnacsatát, leveritek a csillárt!*
✧ Szin: *függőlámpa,* (régi; Fv, Va, Dv, Mv, Őv bizalmas) *luszter*
✧ Etim: A → *csillag* főnév és a → *csillámlik*, → *csillan*, → *csillog* igék tövével azonos ősi, finnugor kori szótő nyelvújítás kori származéka.

csille ◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

Keskeny vágányon vagy kötélpályán mozgatott bányászati szállítóeszköz. *Telerakja a csillét szénnel.*
✧ Szin: *bányakocsi, gurítókocsi, görgőkocsi*
✧ Etim: Valószínűleg szláv eredetű német jövevényszó.

csillog ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Fénylik, ragyog. *Csillog a frissen hullott hó. A menyasszony ujján csillog a gyűrű. Csillognak a város fényei.*
2. (Szem, tekintet) örömöt tükrözve fénylik. *Csillog a tekintete a boldogságtól.*
3. Mások elkápráztatására törekedve a többiek közül kiemelkedik. *Szeret társaságban csillogni.*

✧ Szin: **1.** *csillámlik, villog, fénylik, tündököl* **2.** *ragyog* **3.** *brillíroz,* (rosszalló) *villog*
✧ Etim: A → *csillámlik*, → *csillan* igék és a → *csillag*, → *csillár* főnevek tövével azonos ősi, finnugor kori szótő származéka.

csimbók ◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. Összetapadt szőrcsomó. *Csimbókokban lóg a haja.*
2. Fonalból kötött kis csomó. *Bohókás kis csimbók van sapkájának végén.*

✧ Szin: **2.** *bojt, pompon, pamacs*
✧ Táj: **1.** *csömbők, csömbőlék* **2.** *bakló, csömbők, csömbőlék*
✧ Etim: A → *csomó* főnév *csombó ~ csimbó* alakváltozatának származéka.

csimpánz ◆◆◆ fn *~ok, ~t* vagy *~ot, ~a*

Kisebb termetű afrikai emberszabású majom. *A csimpánz igen értelmes állat, némelyik száznál is több jelet tud megkülönböztetni.*

✧ Etim: Francia, végső soron kongói eredetű nemzetközi szó.

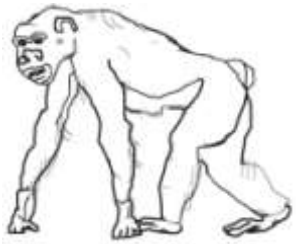

csimpaszkod|ik ◆◆ ige *~ni* (bizalmas)

1. Kapaszkodik. *A gyerek az apja kezébe csimpaszkodik.*
2. Rákapaszkodik valakire, valamire, és lóg rajta. *A nyújtón csimpaszkodik. Ne csimpaszkodj rám!*

✧ Szin: **1.** (bizalmas) *fogódzkodik, akaszkodik* **2.** (bizalmas) *függeszkedik*
✧ Táj: *csimpajkódik, csimpajkozik, gilingózik, masaskodik*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, a → *csüng* igével esetleg összefüggő szótő származéka.

csinál ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Valamely cselekvést végez. *Mást sem csinál, csak panaszkodik.* ■ *Mit csináljak?*: mit tegyek, mihez kezdjek?
2. Készít valamit. *Épp a leckéjét csinálja. Te csináltad ezt a polcot?*
3. Tevékenységével előidéz valamit. *Felfedezésével forradalmat csinált. Divatot csinált új hajviseletével.* ■ (bizalmas) *Jó napot csinál magának*: kedve szerint alakítja.
4. (bizalmas) Valamivé vagy valamilyenné tesz valakit. *Gazdag embert csinál a fiából.*
5. (ritka) Tesz, viselkedik valahogyan. *Úgy csinál, mintha nem értené.*
6. (szépítő) Székel vagy vizel valahova. *Ki csinált ide? Azonnal mossa föl!*

✧ Szin: **1.** *tesz, cselekszik, tényked*ik, *művel* **2.** *létrehoz, formál, alkot* **3.** *létrehoz* **4.** *tesz, nevel, farag* **5.** *színlel, tettet valamit* **6.** (szépítő) *piszkít, ereszt*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.

csináldmagad ◆◆ msz és fn (bizalmas)

Aktív, rendszerint kétkezi tevékenységre buzdító mozgalom, illetve ennek szellemében végzett gyakorlati kézművesmunka, barkácsolás. *A gyerekszoba berendezése csináldmagad alapon készült. Egy „csináldmagad" típusú kézikönyvben fedeztük fel a sárkány elkészítésének leírását.*

✧ Etim: A *Csináld magad!* felszólításból keletkezett.
☝ Csak toldalék nélküli formában használatos.

csincsilla ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Dél-Amerikában honos, a nyúlhoz hasonló rágcsáló állat. *Csincsillát csak az állatkertben láttam.*
2. Ennek az állatnak értékes prémje, illetve az ebből készült ruhadarab. *Születésnapjára kapott egy szép csincsillát a férjétől.*

✧ Szin: **2.** *csincsillabunda*
✧ Etim: Spanyol, végső soron talán indián eredetű nemzetközi szó.

csínja-bínja ◆ birtokos személyjeles fn *csínját-bínját*

Mesterfogás, fortély. *Kisujjában van a fényképezés minden csínja-bínja.*

✧ Szin: *trükk, nyitja*
✧ Táj: *ínje-bínje*
✧ Etim: Játékos szóalkotással keletkezett összetétel, ikerszó; *csínja*: a szláv eredetű *csín* főnév birtokos személyjeles alakja + *bínja*.
☝ Mind a két tagján toldalékolhatjuk, de az alapformán kívül főleg csak tárgyragos alakban használatos.

csínján ◆◆ hsz
1. Kíméletesen, vigyázva. *Csínján bánik vele.*
2. Mértékletesen. *Csínján bánik az étellel.* ■ *Csínján bánik a szóval*: szűkszavú.
✧ Szin: *körültekintően, elővigyázatosan,* (bizalmas) *szőrmentén*
✧ Etim: A szláv eredetű *csín* ‘mód’ főnév megszilárdult ragos alakulata.

csinos ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
1. Tetszetős külsejű, jó alakú. *Csinos nők voltak a társaságban.*
2. Jó ízlésre valló, mutatós. *Szeret csinosan járni. Csinosan rendezte be a lakását.*
3. (bizalmas) Tetemes. *Csinos summa ütötte a markát.*
4. (gúnyos) Csúfos, kínos. *Csinos kis botrányba keveredett.*
✧ Szin: **1.** *szemrevaló, takaros, mutatós, jól öltözött, ápolt* **2.** *szép, ízléses* **3.** *nagy, jelentős* • **2.** *Mintha skatulyából húzták volna ki.*
✧ Táj: **1.** *pötyke, módi, ügyibevaló*
✧ Ell: **1.** *csúnya, rendetlen* **3.** *csekély*
✧ Etim: A szláv eredetű *csín* ‘rend, mód’ főnév származéka.

csintalan ◆◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*
1. Pajkos, neveletlen. *Csintalan kölyök a fia.*
2. Nehezen formázható. *Csintalan hajfürtök keretezték arcát.*
3. Pajzán, kacér. *Ismerős csintalan nevetése. Csintalanul rákacsintott a fiúra.*
✧ Szin: **1.** *fegyelmezetlen, rakoncátlan, vásott,* (régi) *selma* **2.** *rakoncátlan* **3.** *huncut* • **1.** *Nagyapja is ördög volt. Farkasgégén eresztett.*
✧ Táj: **1.** *ármányozott, katlankulcsos*
✧ Ell: **1.** *szófogadó, engedelmes, jólnevelt*
✧ Etim: A szláv eredetű *csín* ‘rend, mód’ főnév származéka.

csíny ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
1. Pajkos cselekedet, haszontalanság. *Folyton valami csínyen töri a fejét.*
2. Tréfás beugratás. *A többiek mind be voltak avatva a csínybe.*
✧ Szin: **1.** *csínytevés, huncutság, rosszaság,* (bizalmas) *stikli* **2.** *tréfa, becsapás*
✧ Etim: Szóhasadással keletkezett a szláv eredetű *csín* ‘rend, mód, fortély’ főnévből.

csip ◆ fn *~ek, ~et, ~je* (idegen)
Egy teljes integrált áramkört, áramkörrendszert tároló parányi félvezető szilíciumlapka. *Versenyautókban is használnak csipeket, például az üzemanyag adagolásának szabályozására.*
✧ Szin: (idegen) *mikroáramkör*
✧ Etim: Angol eredetű nemzetközi szó.
☝ Ma már magyar helyesírással, a kiejtésnek megfelelően írjuk, de különösen szakszövegekben előfordult az eredeti angol *chip* írásmód is.

csíp ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Két ujja közé szorítja valakinek a bőrét. *Jaj, ne csípj!*
2. Kétágú eszköz szárai vagy állat csőre, ollója stb. közé szorít valamit. *Csípd fogó közé a vezetéket! Csíp a kakas!*
3. Fullánkjával szúr. *Vigyázz, csíp a darázs!*
4. (Vékony tárgy ütése) csípő fájdalmat okoz. *A nádpálca nagyon csípett.*
5. Maró, szúró érzetet kelt. *Csípi a szemét a füst. Ma reggel csíp a hideg.*
6. (Szavakkal) kellemetlen érzést okoz valakinek. *Szavaival csíp egyet rajta.*
7. Ujja hegyével keveset vesz valamiből. *Csíp egy szemet a szőlőből.*
8. (bizalmas) Valamely testrészén hirtelen megragad valakit. ■ *Nyakon* vagy *fülön csíp valakit*: **a)** elfogja, **b)** rajtakapja valamin.
9. (szleng) Kedvel, szeret valakit. *Nem csípem a barátodat.*
✧ Szin: **3.** *bök, döf* **5.** *éget, mar, szúr* **7.** *elvesz, levesz* **8.** (bizalmas) *elkap, elcsíp* **9.** *komál,* (szleng) *bír*
✧ Táj: **1–4.** *csipar*
✧ Ell: **9.** *utál*
✧ Etim: Valószínűleg ősi, finnugor kori szó.
✧ Ö: rajta + csíp

csipa ◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. A szem sárgás váladéka. *Kitörli a csipát a szeme sarkából.*
2. (népi, bizalmas) Szem. • Szólás: *Még alig nyílt ki a csipája, de már szemtelenkedik*: fiatal kora vagy tapasztalatlan volta ellenére okoskodik. | *Nyisd már ki a csipád!*: nézz vagy figyelj ide.

✧ Táj: **1.** *csipola*
✧ Etim: Honfoglalás előtti török jövevényszó.

csipeget ◆◆◆ ige *~ni*
Szemenként szedegetve vagy apró darabokban eszeget valamit. *A galambok csipegetik a kiszórt morzsát. Étvágytalanul csipegeti az ételt.*
✧ Szin: *csipdes, szemelget*
✧ Táj: *csiperész, csipeg*
✧ Ell: *fal*, (durva) *zabál*
✧ Etim: A → *csíp* ige származéka.

csiperke ◆ fn *~k, ~t, ~je*
Barna kalapú, vastag húsú, ehető gomba. *A csiperkét újabban nemcsak erdőszéleken, réteken szedik, hanem termesztik is.*
✧ Szin: *csiperkegomba*, (idegen) *sampinyon*
✧ Táj: *tikgomba*
✧ Etim: Valószínűleg déli szláv jövevényszó.

csipesz ◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
1. V alakú kis kétágú fogó. *Csipesszel rendezgeti bélyegeit.*

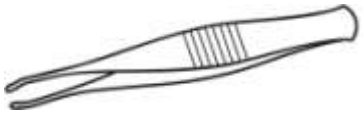

2. Rugós csíptető. *Csipesszel rögzíti a kötélre kiteregetett ruhát.*
✧ Szin: **1.** (Fv, Őv bizalmas) *pinzetta*, (Va, Dv, Mv) *pincetta*
✧ Etim: A → *csíp* ige származéka.

csipet ◆◆ fn –, *~et*, –
A hüvelyk- és mutatóujj hegyével felcsíphető mennyiség. *Mennyit tegyek bele? Egy csipetet.* (Jelzőként:) *Egy csipet sót is tegyél a palacsintatésztába.*
✧ Szin: (jelzőként) *kicsi, kevés, kicsinyke, csipetnyi, morzsányi*
✧ Etim: A → *csíp* ige származéka.

csipetke ◆ fn *~k, ~t, ~je*
Gyúrt tésztából apróra csipkedett levestészta. *Csipetkét főz a bablevesbe.*
✧ Táj: *csipedett, csipkedett, csipegetett, körömpiszok*
✧ Etim: A → *csíp* ige származéka.

csipkártya ◆◆◆ fn
Csipet tartalmazó, mikroáramkörös kártya. *A mobiltelefonom is csipkártyával működik.*
✧ Etim: Összetétel: → *csip* + → *kártya*.

csipke[1] ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
1. Finom szálból kézimunkával készített, mintás, áttört szövedék. *Az igazi csipkét nem szövik, hanem verik vagy horgolják. Brüsszeli csipke díszíti a gallért.*

2. Finom, áttört kőfaragvány. *A gótikus torony csipkéi nagyon aprólékos munkával készültek.*

✧ Szin: **2.** *csipkézet, rece*

✧ Etim: Vitatott eredetű szó. Vagy elvonással keletkezett a → *csipked* igéből, vagy a → *csipke*[2] ‘vadrózsa’ főnévből jött létre jelentéselkülönüléssel.

csipke[2] ◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. Csipkebokor, vadrózsa. *Csipke akaszkodott a ruhájába.*

2. Csipkebogyó. *Csipkét gyűjt teának.*

✧ Szin: **1.** (népi) *csipkerózsa, csipkevirág* **2.** (bizalmas) *hecsedli*

✧ Táj: **1.** *csipkenyefa, bicske, csipkenye* **2.** *bicske, csipkenye, csitke*

✧ Etim: Valószínűleg bolgár vagy szlovák jövevényszó.

csipked ◆◆◆ ige *~ni*

1. Többször megcsíp valakit. *Csipkedi a padtársát. Egész éjjel csipkedtek a szúnyogok.*

2. Csipegetve eszeget. *Csak csipkedi az ételt.*

3. (bizalmas) Csípős megjegyzésekkel ingerel, bosszant valakit. *Folyton csipkedi munkatársait.*

4. (bizalmas) *Csipkedi magát*: igyekszik. *Csipkedd magad, nincs időnk!*

✧ Szin: **1.** *csipdes* **2.** *szemelget, piszkál; turkál valamiben* **3.** *ugrat* **4.** *siet*

✧ Táj: **1., 2.** *csipdal, csipkod*

✧ Ell: **2.** *fal*, (durva) *zabál* **3.** *békén hagy, nyugton hagy*

✧ Etim: A → *csíp* ige származéka.

csipkelőd|ik ◆ ige *~ni* (bizalmas)

Ingerkedve gúnyolódik, csípős megjegyzéseket tesz. *Nem kedvelem, mert örökké csipkelődik.*

✧ Szin: *csúfolódik, élcelődik, ingerkedik, évődik*

✧ Etim: A → *csíp* ige származéka.

csipkéz ◆◆ ige *~ni*

1. (régi) Csipkével díszít valamit. *Gallért csipkéz.*

2. Zegzugosan tagol valamit. *A norvég tengerpartot fjordok csipkézik.*

✧ Szin: **2.** *recéz, cakkoz, rovátkol*

✧ Etim: A → *csipke*[1] főnév származéka.

csipog ◆◆◆ ige *~ni*

1. Szaggatott, vékony hangot ad. *A fiókák csipognak a fészekben.*

2. (Szerkezet) vékony, szaggatott hangot ad. *Csipogni kezd a karórája.*

3. (bizalmas) (Gyermek) vékony hangon csacsog. *Az óvodások ott csipogtak a dadus körül.*

✧ Szin: **1., 3.** *csicsereg, csivitel*

✧ Táj: **1.** *csivog, pityeg*

✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó.

csípő ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

A medencecsont körüli testtájék. *Keskeny csípője van. Terebélyes a csípője, nehezen talál ruhát magának.* ■ *Csípőre teszi a kezét*: két kezét erre a testtájékra helyezve kihívó vagy szigorú testtartást vesz föl.

✧ Szin: *deréktáj*

✧ Táj: *csipely*

✧ Etim: A → *csíp* ige főnevesült folyamatos melléknévi igeneve.

csípős ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

1. Olyan (állat, növény), amely csípni szokott. *A tehén a farkával hessegeti el a csípős legyeket, bögölyöket. Ne menj a csípős csalán közé!*

2. A nyelvet, ínyt, orrot kissé maró hatásával ingerlő. *Egy-két erős paprikát is tettem a lecsóba, a fiúk csípősen szeretik. Csípős már a must, egy kissé megerjedt. Mi ez a csípős szag?*

3. Élesen hideg. *Kipirosította arcunkat a csípős hideg. Nem is fáznánk, ha ez a csípős szél nem fújna.*

4. Kellemetlenül találó, bántó. *Ez nagyon csípős tréfa volt! Sokakat megsértett már csípős megjegyzéseivel.*

✧ Szin: **2.** (íz:) *erős, égető, fűszeres, borsos, pikáns,* (szag:) *szúrós, orrfacsaró,* (bor:) *karcos* **3.** *metsző, átható, éles,* (népi) *fogas* **4.** *sértő, gúnyos, bosszantó, csipkelődő, gunyoros, fullánkos, csúfondáros, epés, rosszmájú, rosszindulatú, szúrós, harapós,* (választékos, idegen) *szatirikus, szarkasztikus,* (bizalmas, idegen) *pikírt, bisszig,* (idegen) *maliciózus*
✧ Táj: **2.** *eszős* **3.** *körmös*
✧ Ell: **2.** *enyhe* **4.** *szelíd, jóindulatú*
✧ Etim: A → *csíp* ige származéka.

csippent ◆ ige *~eni*

1. Vesz valamiből egy keveset vagy egy szemet. *Csippent a szőlőből.*
2. Két ujja közé fogva felemel valamit. *Az ujja közé csippent egy kis sót. Kezébe csippenti a szoknyája szélét.*

✧ Szin: **1.** *csíp* **2.** *csíp, fog*
✧ Etim: A → *csíp* ige származéka.

csíptet ◆ ige *~ni*

1. Csipesszel megfog valamit. *A bélyeget óvatosan csíptetve szedi ki az albumból.*
2. Szűk helyre beszorít valamit. *A mappába csípteti a papírlapot.*
3. Csíptetővel felerősít valamit valahova. *A kötélre csípteti a kimosott ruhát.*

✧ Szin: **2.** *odaszorít* **3.** *erősít, rögzít*
✧ Etim: A → *csíp* ige származéka.

csíra ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Szaporodásra képes sejt. *Van csíra a tojásban.*
2. A kikelt növény fiatal hajtása. *A búza csírája már látszik.* • Szólás: *Csírájában fojt el valamit*: megakadályoz valamit, még mielőtt az igazán kifejlődhetett volna.
3. Kórokozó baktérium. *A tejet csíra ellen pasztőrözik.*

✧ Szin: **2.** *hajtás, sarj, rügy, vessző*
✧ Táj: *cika, cikora*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű szó, talán egy ősi, ugor kori szó származéka.

csíráz|ik ◆◆ ige *~ni*

Csírát kezd hajtani. *Csírázik a krumpli a pincében. Már csírázik a búza.*

✧ Szin: *sarjad, sarjadzik, fakad*
✧ Táj: *csirózik, csucsorkázik*
✧ Etim: A → *csíra* főnév származéka.

csiricsáré ◆ mn *~k, ~t, ~n* (bizalmas, rosszalló)

Rikító színű, ízléstelenül tarka. *Csiricsáré ruhákat hord.*

✧ Szin: (bizalmas, rosszalló) *hivalkodó, harsány, ízléstelen*
✧ Ell: *ízléses, egyszerű, finom*
✧ Etim: Vitatott eredetű szó. Vagy játékos szóalkotással keletkezett összetétel, ikerszó (*csiri*: a → *csiripel* ige tövével rokonítható, hangutánzó eredetű szótő birtokos személyjeles alakja + *csáré*: a nyelvjárási *csárog* ‘károg, rikácsol’ ige tövével rokonítható, hangutánzó eredetű szótő birtokos személyjeles alakja), vagy pedig szlovén vagy szlovák jövevényszó.

csiripel ◆◆ ige *~ni*

(Madár) gyors, éles hangon szól. *A fa koronáján ezernyi veréb csiripel.* • Szólás: *Már a verebek is csiripelik*: az egész falu vagy város beszéli.

✧ Szin: *csivitel, csicsereg, énekel, dalol, csipog*
✧ Táj: *csicserél, csirimpol, zsibol*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó, töve a → *csirke* főnév tövével azonos.

csiriz ◆◆ fn *–, ~t, ~e*

Lisztből vagy keményítőből vízzel kevert ragasztó. *Csirizzel ragasztja a zacskót.* • Szólás: (tréfás, durva) *Csiriz van a fenekén*: olyan (vendég), aki túl sokáig marad.

✧ Etim: Oszmán-török jövevényszó.

csirke ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. Tyúk kicsinye, fiatalja. *Vett egy pár rántani való csirkét a piacon.*
2. Csirkehús. *Csirkét nem eszem, mert kiütést kapok tőle.*
3. (bizalmas) Fiatal lány. *Helyes kis csirke.* ■ (gúnyos) *Nem mai csirke*: már nem fiatal lány.

✧ Szin: **1.** *kiscsibe, csibe, jérce* **3.** *csitri, bakfis, kislány*
✧ Táj: *csibiske, csibike*
✧ Ell: **1.** *tyúk*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó, töve összefügg a → *csiripel* ige tövével.

csirkefogó ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. (rosszalló) Aljas, semmirekellő ember. *Elvetemült csirkefogó, szemem elé ne kerüljön többé!*
2. (bizalmas) Csintalan kölyök. *Gyere ide, te kis csirkefogó!*

✧ Szin: **1.** (rosszalló) *gazember,* (bizalmas) *gazfickó, svihák, jómadár* **2.** (bizalmas) *csibész, gézengúz*
✧ Táj: *lacibetyár*
✧ Etim: Összetétel; → *csirke* + *fogó*: a → *fog* ige származéka.

csiszár ◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja* (régi)
1. Kardélező mester. *„S ki penig véres fegyvert tisztíttat csiszárral”* (Balassi B.: Borivóknak való).
2. (népi) Lókereskedő. *A csiszártól vettem egy szép derest.*
✧ Szin: **2.** (régi, népi) *lókupec, lócsiszár*
✧ Etim: A → *csiszol* ige tövével azonos hangutánzó eredetű szótő származéka.
csiszol ◆◆◆ ige *~ni*
1. Egyre simábbá dörzsöl valamit. *A kavicsok gömbölyűre csiszolják egymást a Dunában. Dörzspapírral simára csiszolja a lécdarabot.*
2. (választékos) (Szellemi képességet) finomít. *Csiszolja a stílusát. Sokat csiszolt a modorán.*
✧ Szin: **1.** *fényesít, fényez, súrol* **2.** (választékos) *kiművel, palléroz*
✧ Ell: **2.** *eldurvít, zülleszt*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó, töve összefügg a → *csoszog*, → *csúszik* igék tövével.
csiszolópapír ◆ fn
Csiszolásra való, üveg- vagy kőporral bevont felületű papír. *A fa egyenetlenségeit csiszolópapírral dörzsölte simára.*
✧ Szin: *dörzspapír,* (bizalmas) *smirgli*
✧ Etim: Összetétel; *csiszoló*: a → *csiszol* ige származéka + → *papír*.
csitít ◆◆◆ ige *~ani*
1. Csendre, nyugalomra int valakit. *Hiába próbálta csitítani a veszekedőket.*
2. Csillapít, nyugtat valakit. *Csillapítja a síró kisgyereket.*
✧ Szin: *csendesít, elhallgattat, békít*
✧ Táj: **1.** *csígat* **2.** *csígat, csucsujgat*
✧ Ell: **1.** *ingerel, bosszant, mérgesít*
✧ Etim: A → *csitul* ige tövével azonos hangutánzó eredetű szótő származéka.
csitri ◆◆ fn *~k, ~t, ~je* (bizalmas)
Serdülő lány. *Hogy megszépült ez a kis csitri.* (Jelzőként:) *Csitri lányok viháncoltak az autóbusz peronján.*
✧ Szin: *bakfis,* (jelzőként:) *fiatal*
✧ Ell: *felnőtt, nő*
✧ Etim: Egy bizonytalan, talán hangfestő eredetű szótő származéka.
csitt ◆◆ msz
(Csendre intésül:) *Csitt!*: csend! *Csitt, valaki jön!*
✧ Szin: *csendesen, pszt, halkan*
✧ Etim: Valószínűleg szórövidüléssel keletkezett a → *csitít*, → *csitul* igékből.
csitul ◆◆ ige *~ni*
1. Csendesedik, halkul. *Estére csitul a város zaja. Távolodva csitul a motorzúgás.*
2. Enyhül, csillapodik. *Lassanként csitul a fájdalom.*
✧ Szin: **1.** *elül, csökken, alábbhagy* **2.** *csökken, alábbhagy*
✧ Táj: *csihad*
✧ Ell: **1.** *hangosodik, erősödik, fokozódik* **2.** *erősödik, fokozódik, nő*
✧ Etim: A → *csitít* ige tövével azonos hangutánzó eredetű szótő származéka.
csivitel ◆ ige *~ni*
1. Csicsereg, csipog. *A lombok között vidáman csivitelnek a madarak.*
2. (bizalmas) Csacsog. *A szép tavaszi napsütésben gondtalanul csivitelnek a gyerekek.*
✧ Szin: **1.** *csiripel, énekel* **2.** (bizalmas) *csicsereg, csipog*
✧ Táj: *csivog, csevetel*
✧ Ell: *hallgat*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó. Töve a → *cseveg*, → *csipog* tövével függ össze.
csíz ◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
A pintyfélék családjába tartozó, sárgászöld kis madár. *A csíz Magyarországon ritkán költ, de gyakori átvonuló és téli vendég.*
✧ Szin: *egérpinty*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.
csízió ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (régi)
Jóslásokat, álomfejtéseket is közlő naptár. • Szólás: *Érti a csíziót*: ügyes, ravasz ember.
✧ Szin: *verses naptár,* (régi) *kalendárium*
✧ Táj: *jóslás, jóskönyv*
✧ Etim: Latin jövevényszó.
csizma ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Hosszú szárú, általában bőr lábbeli. *Sarkantyús csizmát húzott.* ■ *Hétmérföldes csizma*: hosszú szárú mesebeli lábbeli, melynek viselője gyorsan nagy távolságot tud megtenni. *A királyfi felhúzza a hétmérföldes csizmát.* • Szólás: *Hogy kerül a csizma az asztalra?*: hogy tartozik ez ide?
✧ Szin: *bilgeri, hótaposó*
✧ Táj: *botos, ebenlógó*

✧ Etim: Oszmán-török eredetű horvát-szerb jövevényszó.

csizmadia ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (régi)
Csizmakészítő mester. *Ebben az utcában voltak a csizmadiák műhelyei.*
✧ Szin: *cipész,* (régi) *varga,* (bizalmas) *suszter*
✧ Táj: *csiszlik, csiszlicsuszlik*
✧ Etim: Oszmán-török eredetű horvát-szerb jövevényszó.

csobban ◆◆◆ ige *~ni*
Tompa, loccsanó hangot ad. *Nagyot csobbant a víz a beléje dobott kőtől.*
✧ Szin: *toccsan, loccsan*
✧ Táj: *lottyan*
✧ Etim: A → *csobog* ige tövével azonos hangutánzó eredetű szótő származéka.

csobog ◆◆◆◆ ige *~ni*
Sűrűn csobbanó hangokat ad. *A forrás vize csobog a köveken.*
✧ Szin: *csörgedezik, csorog*
✧ Táj: *csobikol*
✧ Etim: A → *csobban* ige tövével azonos hangutánzó eredetű szótő származéka.

csobolyó ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (népi)
Hordószerű, de lapos, hordozható ivóedény. *„Bort ez csobolyóban, az kecsketömlőben, Kenyeret hoz amaz bükkfa tekenőben…”* (Arany J.: Toldi).
✧ Szin: *kulacs,* (bizalmas vagy népi) *flaskó, flaska,* (régi) *fapalack*
✧ Táj: *csobán*
✧ Etim: Vitatott eredetű szó. Vagy a → *csobban*, → *csobig* igék hangutánzó eredetű tövének többszörösen képzett származéka, vagy egy ősi, finnugor kori szótőből alakult.

csócsál ◆ ige *~ni*
1. (népi) Péppé rág valamit. *Kenyeret csócsál a csecsemőnek.*
2. (népi) Majszol valamit. *A kisgyerek kiflit csócsál.*
3. (bizalmas) Rágódik valamin. *Ne csócsáljátok már ezt a dolgot.*
✧ Szin: **1.** *összerág, megrág*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó.

csoda ◆◆◆◆◆ fn (népi) **csuda** *~k, ~t, ~ja*
1. Megmagyarázhatatlannak tűnő, rejtélyes jelenség, melyet a vallásos hit vagy képzelet szerint valamely természetfeletti lény idézett elő. *Csoda történt, a beteg meggyógyult.* • Közmondás: *Minden csoda három napig tart*: a rendkívüli dolgokhoz is hamar hozzászoknak az emberek.
2. Ámulatba ejtő, rendkívüli dolog. *A természet csodái a technika korában is ámulatot keltenek.* ■ *A világ hét csodája*: az ókor hét nevezetes építménye. | *Csoda* vagy *csodák csodája, hogy …*: nem gondoltuk volna. *Csoda, hogy időben ideértünk.* | *Nem csoda, hogy…*: magától értetődik. *Nem csoda, hogy megharagudtak a barátai.*
3. (régi) Csodálkozás. ■ *Csodájára járnak valaminek*: megcsodálására, megnézésére sokan odamennek valahova. *A falu templomának még ma is csodájára járnak.*
4. (Bosszankodás, csodálkozás, türelmetlenség, mérges felszólítás nyomósítására:) *Hogy a csoda vigye el! Mi a csoda lehet ez? Hol a csodában lehet ilyen sokáig? Menj a csodába!*
5. (Jelzőként:) Csodálatos, (meglepően) nagyszerű. *Csoda idő van.*
6. (Határozóként:) Nagyon, rendkívül. *Csoda jó dolga van.*
✧ Szin: **1.** *csodatétel* **2.** *titok, varázslat* **4.** *fene* **5.** *különleges* **6.** *rendkívüli módon*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.
✧ Ö: mi + csoda
☝ A *csuda* alakváltozat a köznyelvben erősebb érzelmi töltésű, mint a *csoda*: *mi a csuda?!; menj a csudába!; csuda finom, csuda jó; csudára élvezi a játékot.*

csodabogár ◆◆ fn

1. Különc. *Szokatlan külseje és viselkedése miatt környezete csodabogárnak tekinti.*
2. (ritka) Különös dolog. *Milyen csodabogár ez itt?*
✧ Szin: **1.** (bizalmas) *csodapofa, csodapók* **2.** (ritka) *furcsaság*
✧ Ell: **1.** *átlagember*
✧ Etim: Összetétel: → *csoda* + → *bogár*.

csodadoktor ◆◆ fn
1. (bizalmas) Híres, sikeres, népszerű orvos. *Ismerek egy csodadoktort, menj el hozzá.*
2. (rosszalló) Szélhámos, kuruzsló, akinek természetfölötti gyógyítóerőt tulajdonítanak. *Ludas Matyi csodadoktornak öltözve veri meg másodszor Döbrögit.*
✧ Szin: **2.** (rosszalló) *sarlatán, szemfényvesztő*
✧ Etim: Összetétel: → *csoda* + → *doktor*.

csodagyerek ◆◆ fn
Életkorához képest rendkívüli tehetséget tanúsító és művészi teljesítményt nyújtó gyerek. *Mozart híres csodagyerek volt.*
✧ Etim: Összetétel: → *csoda* + → *gyerek*.

csodál ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Rendkívülinek, nagyszerűnek, csodálatosnak tart valamit. *Csodálom az erdélyi erődtemplomokat. Nem győzte csodálni a kisfiú éles eszét.*
2. Rajongva tisztel valakit. *Annyira csodáltam a biológiatanárnőnket, hogy én is biológus akartam lenni.*
3. Gyönyörködik valakiben, valamiben. *A kilátóból hosszú percekig némán csodáltuk a táj szépségét. A nagynénik körbeállják a kiságyat, és csak csodálják a kisbabát.*
4. (bizalmas, rosszalló) Meglepőnek, különösnek, helytelennek tart valamit. *Csodálom, hogy bekéredzkedtél az autójukba, miután úgy megsértetted őket. A szomszéd gyakran kiengedi a szennyvizet az utcai árokba, nem csodálnánk, ha valaki feljelentené.*
✧ Szin: **1.** *bámul,* (népi) *csudál* **2.** *bámul, nagyra becsül, bálványoz; felnéz valakire; rajong valakiért;* (túlzó) *imád;* (bizalmas) *odáig van valakiért;* (népi) *csudál* **3.** *megcsodál, bámul,* (népi) *csudál* **4.** (bizalmas, rosszalló) *furcsáll, helytelenít; csodálkozik valamin;* (népi) *csudál*
✧ Ell: **1., 2.** *lenéz, lebecsül, lefitymál* **4.** *ért*
✧ Etim: A → *csoda* főnév származéka.

csodálat ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
Rajongó tisztelet, bámulat. *Csodálatot érez tanára iránt.*
✧ Szin: *elragadtatás, rajongás*
✧ Ell: *lenézés, lebecsülés*
✧ Etim: A → *csoda* főnév származéka.

csodálkoz|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Rendkívülinek, meglepőnek tart valamit. *Nem győzött csodálkozni, hogy milyen szép a város. Csodálkozik, hogy milyen hamar elkészült.*
2. *Csodálkozik valamin*: furcsállja, helyteleníti. *Csodálkozom a könnyelműségeden.*
✧ Szin: **1.** (népi) *csudálkozik, álmélkodik, ámul, ámul-bámul, bámul, hüledezik* **2.** *rosszall* • *Szeme-szája eláll. Eláll a lélegzete. Tátva marad a szája. Nagy szemeket mereszt. Bámul, mint borjú az új kapura. Áll, mint Bálám szamara a hegyen.* (szleng) *Néz, mint Rozi a moziban.*
✧ Táj: **1.** *csábálkodik*
✧ Etim: A → *csoda* főnév származéka.

csók ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
1. Valakinek, valaminek zárt, majd felpattanó ajakkal való megérintése, ajaknak valakire, valamire való odatapasztása. *Anyai csókkal búcsúzott tőle. A film végén a szerelmesek csókban forrtak össze.*
2. Apró, kerek, édes sütemény. *Mogyorós csókot süt.*
✧ Szin: **1.** (bizalmas) *puszi, cuppanós, csattanós,* (szleng) *smár* **2.** (bizalmas) *puszi, puszedli*
✧ Táj: **1.** (gyermeknyelvi) *csócsi*
✧ Etim: Szóelvonással keletkezett a → *csókol* igéből.
✧ Ö: júdás + csók

csóka ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Fekete tollazatú varjúféle madár. *Nagyszüleim falujában gyakran hallani a templomtoronyban fészkelő csókák kiáltozását.*
✧ Etim: Vitatott eredetű. Vagy egy önállóan nem adatolható, hangutánzó eredetű szótő folyamatos melléknévi igenevének főnevesülésével keletkezett, vagy szláv jövevényszó.

csókol ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Csókkal illet valakit, valamit. *Arcon csókolja. Kezet csókol neki.* (Köszönésként:) *(Kezét) csókolom!* ■ (választékos) *Homlokon csókolta a múzsa*: ihletet kapott az alkotáshoz.
2. (választékos) Gyengéden érint valakit, valamit. *A tenger hullámai csókolják a testét.*
✧ Szin: **1.** *csókolgat,* (bizalmas) *csókdos, puszil, pusszant*
✧ Táj: **1.** (gyermeknyelvi) *csócsil*
✧ Etim: Valószínűleg ősi, ugor kori szó.

☝ Köszönésként a *Csókolom!* és a *Kezét csókolom!* forma szólhat gyermekek részéről felnőtteknek és férfiak részéről nőknek, illetve felnőttek részéről családias kapcsolatban idősebbeknek. Általában a *Kezét csókolom!* sokkal udvariasabb, választékosabb, de gyermekektől nem várják el ezt a formát, tehát gyermekköszönésként a *Csókolom!* is általánosan elfogadott, udvariasnak számít. Férfiak, serdülő korú fiúk azonban inkább csak közvetlen, baráti, családi kapcsolatban köszönhetnek *Csókolom!*-mal, idegen nőket illendőbb, udvariasabb *Kezét csókolom!*-mal üdvözölni. Ez egyébként nem kötelező, sőt, formális, hivatalos helyzetben fiatalok részéről is megfelelő, udvarias a *Jó napot kívánok!* köszönés.

csokoládé ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Édesség kakaóporból, cukorból és ízesítőkből. *Kedvence a mogyorós csokoládé. Csokoládéval vonja be a tortát.*
2. Csokoládéporból tejjel készített ital. *Habos csokoládéval kínálja a gyerekeket.*

✧ Szin: **1.** (bizalmas) *csoki* **2.** *kakaó*
✧ Etim: Spanyol, végső soron indián eredetű vándorszó.

csokor ◆◆◆◆ fn *csokrok, csokrot, csokra*

1. Levágott száras növények egybefogott csomója. *Orgonából csokrot köt.* (Jelzőként:) *Egy csokor rózsával köszöntötte fel. Vett egy csokor petrezselymet a piacon.*
2. (választékos) Kisebb gyűjtemény versekből, rövidebb írásokból. *Megjelent egy csokor Kosztolányi nyelvművelő cikkeiből.*
3. Hurokra kötött csomó. *Színes szalagból kötött csokorral díszíti az ajándékcsomagot.*

✧ Szin: **1.** *virágcsokor, bokréta,* (bizalmas) *csokréta* **3.** *masni*
✧ Táj: *bukéta, nyaláb*
✧ Etim: Vitatott eredetű. Vagy a → *csuk* ige származéka, esetleg annak egy származékából keletkezett szóelvonással, vagy ősi, finnugor kori szó.

csomag ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

Szállításra, elvitelre alkalmas (beburkolt, átkötött) holmi. *Postára adja a csomagot. Izgatottan bontogatta a csomagot. Nagy csomaggal utazik.* (Jelzőként:) *Vett egy csomag rágógumit.*

✧ Szin: *batyu, cókmók,* (régi) *pakk,* (bizalmas) *motyó, cucc*
✧ Etim: A → *csomó* főnévből elvont *csom-* tő nyelvújítás kori származéka.

csomagol ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Csomaggá formál valamit. *Díszpapírba csomagolja az ajándékot. Dobozba csomagolja a cipőt.*
2. Holmiját bőröndbe, táskába rakja. *Utazás előtt napokig csomagol.*
3. (bizalmas) Szépítő formában fogalmaz meg valamit. *Ügyes bókokba csomagolta a visszautasítást.*

✧ Szin: **1.** *burkol, báláz, valamibe rak* **2.** *batyuz, pakol* **3.** *enyhít, finomít valamivel* • **2.** *Összeszedi a betyárbútort.*
✧ Táj: **1.** *csombolyít*
✧ Ell: **1., 2.** *kicsomagol*
✧ Etim: A → *csomag* főnév származéka.

csomagterv ◆ fn

(Nemzetközi) politikai, gazdasági tárgyaláson több kérdést egymással összekapcsoló és együttes megoldásukat célzó javaslat, terv. *A csomagtervnek nem minden kérdésére tudott kitérni a tárgyalóbizottság.*

✧ Szin: *javaslatcsomag, tervcsomag*
✧ Etim: Összetétel: → *csomag* + → *terv*.

csombor ◆ fn *~ok, ~t, ~a* vagy *~ja*

Borsikafű. *A csombor a gyomrot kímélő fűszer.*

✧ Szin: *borsfű, angolnafű*
✧ Táj: *csombord*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.

csomó ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Fonalon, kötélen szorosra húzott hurok. *Varrás előtt csomót köt a cérnára.* ■ *Gordiuszi csomó*: megoldhatatlannak látszó ügy. | *Szétvágja* vagy *elvágja a gordiuszi csomót*: megoldja a problémát.
2. Laza anyagban, általában élő szervezetben keletkezett kemény rész. *Csomó van az anyagban. A kenyérben csomó maradt. Egy csomó keletkezett a nyakán.*
3. (Fán, növény szárán) görcs. *A fában sok csomó van.* • Szólás: *A kákán is csomót keres*: minden áron hibát akar találni.
4. Összerakott, esetleg összekötött tárgyak halmaza. *Egy csomóba rakja a könyveket.* (Jelzőként:) *Egy csomó retket vesz.*
5. (bizalmas) (Jelzőként:) Elég sok, nagyon sok. *Egy csomó ember vár még odakinn. Egy csomó adóssága van.*
6. (régi) (Hajózásban:) A sebesség mértékegysége: óránként egy tengeri mérföld (1,852 km). *Hány csomóval megyünk, kapitány úr?*

✧ Szin: **1.** *bog, göb* **3.** *bütyök* **4.** *nyaláb, köteg* **5.** *temérdek, számos*
✧ Táj: **1., 2.** *göcs*
✧ Ell: **5.** *kevés, néhány,* (bizalmas) *pár*
✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó származéka.

csomóz ◆◆ ige *~ni*

1. Csomót vagy csomókat hurkol. *Csomózott szőnyeget vettünk.*
2. Csomóval odaerősít. *A legényke derekára csomózza a fakardot.*
3. Csomókba köt. *Csomózza az újhagymát és a retket.*

✧ Szin: **1.** *kötöz, köt* **2.** *köt, felköt* **3.** *kötegel, összeköt*
✧ Ell: **1., 2.** *bont, old* **3.** *szétszed, szétbont*
✧ Etim: A → *csomó* főnév származéka.

csónak ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

Kisebb vízi jármű. *Csónakon kelt át a folyón. Partra evez a csónakkal.*
✧ Szin: *ladik, dereglye, bárka,* (bizalmas) *lélekvesztő*, (régi, népi) *csolnak*
✧ Táj: *lajka, csobáka*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.

csonk ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

Visszamaradt kis darabja valaminek. *Eldobja a szivar csonkját. Csonkig ég a gyertya. Időváltozáskor szaggat amputált lábának a csonkja.*
✧ Szin: *maradvány, maradék, vég,* (bizalmas) *csutak*
✧ Ell: *egész*
✧ Etim: Nyelvújítás kori elvonás a → *csonka* melléknévből.

csonka ◆◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n*

1. Amiből egy (nagy) darab hiányzik. *Az ásatáson csonka szobrok kerültek a felszínre. Kiszámítja a csonka kúp térfogatát.*
2. A szabályosnál kevesebb egységből álló. *Csonka csapattal játszották végig a mérkőzést.*
3. Befejezetlen, nem teljes. *Életműve csonkán maradt korai halála miatt.*
✧ Szin: **1.** *hiányos, megcsonkított, csonkolt,* (emberi testre vonatkoztatva:) *nyomorék* **2.** *hiányos* **3.** *félbemaradt*
✧ Táj: **1.** *csonkabonka,* (emberi testrészre vonatkoztatva:) *kacska*
✧ Ell: **1.** *ép,* (emberi testre vonatkoztatva:) *egészséges, épkézláb* **2.** *teljes, hiánytalan* **3.** *befejezett, teljes, kész*
✧ Etim: Olasz jövevényszó.

csont ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. Az ember és a gerinces állatok kemény, szilárd vázának eleme. *Erősek a csontjai.* ■ *Csont és bőr* vagy *zörögnek a csontjai*: nagyon sovány, vézna. | *Csonttá fagy*: nagyon keményre.
2. Levágott állat csontja. *Csontot főz levesnek.*
3. (Jelzőként:) Csontból készített. *Csont dísztárgyakat kapott.*
4. *Valakinek a csontjai*: **a)** teste, ő maga. *Pihenés kell öreg csontjainak.* **b)** földi maradványai. *Rákóczi csontjait Kassán temették el.*
5. (Kifejezésekben:) Maga az ember. ■ *Gonosz csont*: rossz ember. | *Vén csont*: ravasz öregember.
✧ Szin: **2.** *konc*
✧ Táj: **2.** *cubák*
✧ Etim: Valószínűleg ősi, finnugor kori szó.
✧ Ö: elefánt + csont, elefánt + csont + torony, kereszt + csont, kulcs + csont, rossz + csont, síp + csont

csonthéjas ◆◆ mn *~ak, ~at,* –

Olyan termés, amelynek magházát csonthéj veszi körül. *A cseresznye, a meggy és a barack csonthéjas gyümölcsök.* (Főnévi használatban:) *A sárgabarack a csonthéjasok közé tartozik.*
✧ Etim: A *csonthéj* összetétel (→ *csont* + → *héj*) származéka.

csontváz ◆◆◆◆ fn *~ak, ~at, ~a*

1. Az ember és a gerinces állatok testének csontokból álló szilárd váza. *Az ember csontváza kb. kétszáz csontból áll.*
2. Az ebből, illetve ennek mintájára (műanyagból) készített (iskolai, múzeumi) szemléltetőeszköz. *A Természettudományi Múzeumban egy hatalmas bálna csontváza is látható. Hozzátok fel a szertárból a csontvázat!*

3. (túlzó) Nagyon sovány ember. *Ő már csak egy aszott csontváz, elsorvasztotta a betegség. Ez a csontváz akarja felcipelni az emeletre a szekrényt?*

4. (Babonás, illetve költői, képzőművészeti elképzelésekben, megszemélyesítésként:) A halál. *Lidérces álmaiban egy csontváz integetett feléje hívogatóan.*

✧ Szin: **1.** *csontrendszer, csontozat,* (idegen) *szkeleton,* (régi) *tetemváz* **3.** *csont-bőr,* (gúnyos) *csontkollekció, csontrakéta, gebe, madárijesztő, piszkafa, egyszálbél* • **3.** *Saját maga árnyéka.*

✧ Táj: **3.** *paszulykaró*

✧ Etim: Összetétel: → *csont* + → *váz*.

csoport ⬥⬥⬥⬥⬥ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. Valamilyen szempont szerint összetartozó személyek vagy dolgok együttese. *A járókelők csoportokba verődve tárgyalják a balesetet.* (Jelzőként:) *Egy csoport kisdiák viháncol az iskola előtt.*

2. Több személyt tömörítő egység. *Az ejtőernyős csoport bemutatót tart a légi parádén. Az évfolyamok tanulmányi csoportokra oszlanak.*

✧ Szin: **1.** *csapat, társaság, sereg,* (Er bizalmas) *grupa* **2.** *raj, tömörülés, munkaközösség,* (Ka bizalmas) *gruppa*, (Er bizalmas) *grupa*

✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, esetleg hangfestő eredetű szótő származéka.

csorba[1] ⬥⬥⬥ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Sérülés vagy hiány valaminek az élén, szélén. *Valami csorbát ütött az asztal márványlapján.*

2. (Jelzőként:) Sérült. *Ez az olló csorba. A csorba bögre lett a kedvencem.*

3. Értékcsökkenés, veszteség. ■ *Csorba esik valamin* vagy *csorbát szenved*: hiány, hiba keletkezik benne. *Csorba esett a tekintélyén. Csorbát szenvednek a jogai.* | *Kiköszörüli a csorbát*: helyrehozza hibáját.

✧ Szin: **1.** *hiányosság* **2.** *hiányos, hibás, törött* **3.** *károsodás, sérelem*

✧ Ell: **1., 2.** *ép, teljes*

✧ Etim: Szláv jövevényszó.

csorba[2] ⬥ fn *–, ~t, ~ja* (Er)

Savanyú leves. *A vendéglőben borjúhússal készült csorbát rendeltünk. A csorbát sokszor savanyított káposzta levével ízesítik.*

✧ Etim: Román jövevényszó.

csorbítatlan ⬥⬥ mn *~ok, ~t, ~ul*

Teljes, ép, hiány nélküli. *Hírneve ma is csorbítatlan.*

✧ Szin: *sértetlen, csonkítatlan, hiánytalan, tökéletes*

✧ Ell: *hiányos, csorbult, sérült*

✧ Etim: A → *csorba* melléknév *csorbít* származékának továbbképzett alakja.

csorda ⬥⬥⬥ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Növényevő állatok csoportja. *Reggelenként összegyűjtötték a marhákat, és a csordát kihajtották a legelőre. Elefántok csordája vonul a csapáson.*

2. (rosszalló) Fegyelmezetlenül viselkedő embercsoport. *Egy hangoskodó csorda veri fel az utca éjszakai csendjét.*

✧ Szin: **1.** (szarvasmarhákból:) *gulya*, (juhokból:) *nyáj,* (disznókból:) *konda*, *falka* **2.** (rosszalló) *csőcselék, horda*

✧ Etim: Szláv jövevényszó.

csordás ⬥ fn *~ok, ~t, ~a*

A csorda őrzője. *A csordás megfújja a tülköt.*

✧ Szin: *tehénpásztor, marhapásztor, tehenészlegény, gulyás*

✧ Etim: A → *csorda* főnév származéka.

csorog ⬥⬥⬥⬥ ige **csurog** *~ni*

1. Vékony sugárban folyik. *Csorog a tej a zacskóból.* (bizalmas) *Izzadság csorog az arcán.* ■ *Csorog a nyála valami után*: nagyon áhítozik rá. *Régóta csorog a nyála egy új motor után.*
2. Szivárog, ereszt. *A lyukas fazék csorog.*
3. (bizalmas) Apránként, kis számban érkezik. *Vékonyan csorognak a jelentkezések.*
4. A folyó sodrával halad. *Dunaföldvárig csorogtunk a csónakkal.*
✧ Szin: **1.** *csordogál, csepeg, szivárog, csöpörög, patakzik, folyik* **2.** *folyik, csepeg* **3.** *szállingózik* **4.** *leereszkedik*
✧ Táj: **1.** *csur, gurgadoz, szürönkél*
✧ Etim: Valószínűleg egy ősi, uráli kori, hangutánzó eredetű, a → *csurran* ige tövével azonos szótő származéka.
☝ A *csorog* egyenrangú alakváltozata a *csurog*. A *csorog* valamivel gyakoribb a köznyelvben, de származékában, a *csurran* szóban szinte csak az *u*-s változat használatos.

csoroszlya ◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Az ekevasra erősített éles vas. *A csoroszlya fölhasogatja a földet.*

2. (gúnyos) Ellenszenves vénasszony. *Az a vén csoroszlya csak azt lesi, kibe köthetne bele.*
✧ Szin: **1.** *szántóvas, ekekés* **2.** (gúnyos) *banya, satrafa, szipirtyó*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.

csoszog ◆◆◆ ige *~ni*

Talpával a földet súrolva nehézkesen jár. *Öregesen csoszog végig az utcán.*
✧ Szin: *vánszorog, totyog, botorkál*
✧ Táj: *csöszög, csoszrog, krasnyog*
✧ Ell: *suhan, száguld*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó, töve összefügg a → *csiszol*, → *csúszik* igék tövével.

csótány ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Svábbogár. *Rendszeresen ellenőrzik, van-e csótány a lakótelepen.*
2. (durva) Aljas, gusztustalan ember. *Tűnj a szemem elől, te csótány!*
✧ Szin: **1.** *sváb* **2.** (durva) *szemétláda*
✧ Táj: **1.** *ruszni, göbecs*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

csóva ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Gyújtogatásra való szalmaköteg. *A zsiványok égő csóvát dobtak a kifosztott kunyhóra.*
2. Az üstökös után húzódó fényes sáv. *Az üstökös csóvája a belőle a napsugárzás hatására kiáramló fénylő gáznyaláb.*
✧ Etim: Szóelvonással keletkezett a → *csóvál* igéből.

csóvál ◆◆◆◆ ige *~ni*

Ívben lóbál vagy forgat valamit. *Gondterhelten csóválja a fejét. A kutya barátságosan csóválja a farkát.*
✧ Szin: *ingat, lógáz*
✧ Táj: *csávingat, kadargat*
✧ Etim: Valószínűleg hangutánzó-hangfestő eredetű szó.

cső ◆◆◆◆◆ fn *csövek, csövet, csöve*

1. Folyadék vagy gáz vezetésére való, belül üres, hengeres tárgy. *Eldugult a szennyvízlevezető cső. Kikormozza a kályha csövét.* • Szólás: (szleng) *Csőbe húz* vagy *behúz a csőbe valakit*: becsapja, rászedi.
2. Lőfegyvernek, műszernek, készüléknek ilyen alakú alkatrésze. *Ki kell cserélni egy csövet a rádióban.* ■ *(Fegyvert) csőre tölt*: megtölti lőszerrel. *Csőre tölti a pisztolyt.*
3. Kukorica, paprika termése. *Leszedi az érett csöveket.* (Jelzőként:) *Megevett egy cső főtt kukoricát. Egy cső paprikát is tettem a pörköltbe.*
✧ Szin: **1.** *vezeték, csővezeték, tömlő*, (bizalmas) *slag* **3.** (kukoricáé:) *fej*, (paprikáé:) *szem*
✧ Etim: Déli szláv jövevényszó.
✧ Ö: húgy + cső, kém + cső, kép + cső, lát + cső, lég + cső, nyelő + cső, táv + cső

csöbör ◆◆ fn *csöbrök, csöbröt* vagy (ritka) *~t, csöbre*

Cseber.
✧ Etim: Szláv jövevényszó.
☝ A *csöbör* és *cseber* használatáról lásd a *cseber* szócikket!

csöcs ◆◆ fn *~ök, ~öt, ~e* (népi)
Csecs.
✧ Etim: lásd → *csecs*
☝ A szó jelentéséről, használatáról lásd a *csecs* szócikket!
csőcselék ◆◆◆ fn *–,~et, ~e*
Szedett-vedett népség. *A nekiszabadult csőcselék fosztogatni kezdett.*
✧ Szin: *csürhe, söpredék, horda,* (bizalmas) *bagázs*
✧ Táj: *szecskevész, cefecula*
✧ Ell: (idegen) *elit*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, ismeretlen eredetű szótő származéka.
csőd ◆◆◆◆◆ fn *~ök, ~öt, ~je*
Összeomlás, gazdasági bukás. *Csődhöz közeledik a cég, lassan fizetésképtelenné válik. Csődbe jut* vagy *megy*: tönkremegy. ■ *Csődöt mond*: kudarcot vall.
✧ Szin: *bukás, vagyonbukás,* (idegen) *krach*
✧ Ell: *siker, eredmény*
✧ Etim: Nyelvújítás kori elvonás a → *csődít*, → *csődül* igékből.
csődít ◆◆ ige *~eni* (rosszalló)
Felelőtlenül hitegetve egybehív valakiket. *A városháza elé csődítette az elégedetlen embereket.*
✧ Szin: *összehív,* (rosszalló) *összetrombitál, összeverbuvál*
✧ Ell: *feloszlat, szétkerget*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, ismeretlen eredetű, a → *csődül* ige tövével azonos szótő származéka.
csődör ◆◆ fn *~ök, ~t, ~e*
Hím ló. *Meglovagolta a tüzes csődört.*
✧ Szin: *mén, ménló, fedezőmén*
✧ Ell: *kanca*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán török jövevényszó.
☝ A nőstény ló neve: *kanca*. Lásd még a *ló* szócikket!
csődül ◆◆ ige *~ni*
Tömegesen, hirtelen egy irányba megy. *A járókelők a baleset köré csődültek.*
✧ Szin: *sereglik, gyűlik, özönlik, tódul*
✧ Ell: *szétoszlik*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, ismeretlen eredetű, a → *csődít* ige tövével azonos szótő származéka.
csökevény ◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
1. Visszafejlődött, csenevész szerv. *A vakbél csökevénynek számít.*
2. Maradvány. *Képtelen megszabadulni egypár rossz szokásának csökevényeitől.*
✧ Szin: **2.** *maradék*
✧ Etim: A török eredetű *csökik* ‘csökken’ ige nyelvújítás kori származéka.
csökken ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
Kevesebb, kisebb lesz. *Csökken a jövedelme. Csökken a Duna vízállása. Csökken a teljesítménye.*
✧ Szin: *mérséklődik, alábbhagy,* (folyadék:) *apad, süllyed,* (teljesítmény:) *romlik, gyengül*
✧ Táj: *csökked*
✧ Ell: *növekszik, emelkedik, nő, fokozódik*
✧ Etim: A török eredetű *csökik* ‘csökken’ ige származéka.
csökönyös ◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. Nem engedelmeskedő. *Csökönyös a szamár, nem indul.*
2. Makacs. *Csökönyösen ragaszkodik az elképzeléseihez.*
✧ Szin: *akaratos, hajthatatlan, dacos, nyakas, önfejű, szófogadatlan, engedetlen,* (szleng) *fafejű*
✧ Táj: (lóról:) *baklós*
✧ Ell: **1.** *engedelmes, szófogadó, kezes* **2.** *engedékeny*
✧ Etim: Valószínűleg a török eredetű *csökik* ‘csökken’ ige régi nyelvi *csökön* ‘hamar megijed’ származékának többszörösen képzett alakja.
csőlakó ◆ fn (bizalmas)
Hajléktalan csavargó. *Tehetséges ember volt, és csőlakó lett belőle.*
✧ Szin: (bizalmas) *csatornatöltelék,* (szleng) *csöves*
✧ Etim: Összetétel; → *cső* + *lakó*: a → *lakik* ige származéka.
csömör ◆◆◆ fn *~ök, ~t, ~e*
1. Telítettségérzés, undor. *Csömöre van a zsíros ételektől.* ■ *Csömört kap valamitől*: megelégeli.
2. Unottságból fakadó utálat. *A krimiktől már csömöre van.*
✧ Szin: *émelygés, hányinger, irtózás*
✧ Ell: *kedv, vágy*

✧ Etim: Vitatott eredetű. Vagy szóhasadással keletkezett az ismeretlen eredetű *sömör* ‘hólyagos bőrkiütés’ főnévből, vagy szláv jövevényszó.

csőnadrág ◆ fn (kissé régi)
Él nélküli, egyenes vonalú, szűk hosszúnadrág. *Az ötvenes évek nagy divatja volt a csak cipőkanállal felvehető csőnadrág.*
✧ Szin: (szleng) *csőgatya*, *csőnaci*
✧ Etim: Összetétel: → *cső* + → *nadrág*.

csönd ◆◆◆◆◆ fn *~ek* vagy *~ök, ~et* vagy *~öt, ~je*
Csend.
✧ Etim: lásd → *csend*
☝ A *csönd* és *csend* használatáról lásd még a *csend* szócikket!

csöndes ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
Csendes.
✧ Etim: lásd → *csendes*
☝ A *csöndes* és *csendes* használatáról lásd még a *csendes* szócikket.

csöndít ◆ ige *~eni*
Csendít.
✧ Etim: lásd → *csendít*
☝ Lásd még a *csend* szócikket!

csöndül ◆ ige *~ni*
Csendül.
✧ Etim: lásd → *csendül*
☝ Lásd még a *csend* szócikket!

csöng ◆◆◆◆ ige *~eni*
Cseng.
✧ Etim: lásd → *cseng*
☝ A *csöng* és *cseng* használatáról lásd még a *cseng* szócikket!

csöngettyű ◆ fn *~k, ~t, ~je*
Csengettyű.
✧ Etim: lásd → *csengettyű*
☝ Lásd még a *cseng* szócikket!

csöngő ◆◆ mn és fn
Csengő.
✧ Etim: lásd → *csengő*
☝ Lásd még a *cseng* szócikket!

csöpög ◆◆◆ ige *~ni*
Csepeg.
✧ Etim: lásd → *csepeg*
☝ A *csöpög* és *csepeg* használatáról lásd még a *csepeg* szócikket.

csöpörög ◆ ige *~ni*
Csepereg.
✧ Etim: lásd → *csepereg*
☝ Lásd még a *csepeg* szócikket!

csöpp ◆◆◆◆ fn
Csepp.
✧ Etim: lásd → *csepp*
☝ A *csöpp* és *csepp* használatáról lásd még a *csepp* szócikket!

csöppen ◆◆◆ ige *~ni*
Cseppen.
✧ Etim: lásd → *cseppen*
☝ Lásd még a *csepp* szócikket!

csőr ◆◆◆◆◆ fn *~ök, ~t, ~e*
1. Madarak szaruréteggel borított szájnyílása. *A fiókák tátogatják a csőrüket.*

2. (tréfás) Emberi száj. *Nem tudja befogni a csőrét.*
3. Edény kicsúcsosodó pereme. *A vízmerő edénynek csőre van, hogy könnyebb legyen kiönteni belőle a vizet.*
4. A futballcipő orra. *Csőrrel rúgott a labdába.*
✧ Szin: **1.** *száj* **2.** (durva, szleng) *pofa, bagóleső* **3.** *kiöntő, száj*
✧ Etim: Szóvegyüléssel keletkezett a → *cső* és az → *orr* főnévből a nyelvújítás korában.

csördít ◆ ige *~eni*
Cserdít.
✧ Etim: lásd → *cserdít*
☝ A *csördít* és *cserdít* használatáról lásd még a *cserdít* szócikket!

csördül ◆ ige *~ni*
Csörrenő hangot ad. *Nagyot csördült a lánc a csuklóján.*
✧ Szin: *zörren, zördül, csörög*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó, töve azonos a → *csörgedezik*, → *csörget*, → *csörög*, → *csörren*, illetve a → *csörömpöl*, → *csörtet* igék tövével.

csörgedez|ik ◆ ige *~ni*
Csobogva folydogál. *A fák alatt forrás csörgedezett. Nemes vér csörgedezik az ereiben.* (átvitt) *Vékonyan csörgedezik a bevétel.*
✧ Szin: *csorog, csordogál, bugyog, szivárog*
✧ Ell: *árad, ömlik*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó, töve azonos a → *csördül*, → *csörget*, → *csörög*, → *csörren*, illetve a → *csörömpöl*, → *csörtet* igék tövével.

csörget ◆◆◆ ige *~ni*
1. Valaminek a rázásával csörgő hangot idéz elő. *Egy marék aprópénzt csörget a zsebében. Láncát csörgeti a rab.*
2. (bizalmas) Telefonál. *Holnap csörgetek, ha lesz időm.*
✧ Szin: **1.** *zörget, megcsendít* **2.** *felhív valakit;* (bizalmas) *odaszól valakinek; rácsörög valakire*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó, töve azonos a → *csördül*, → *csörgedezik*, → *csörög*, → *csörren*, illetve a → *csörömpöl*, → *csörtet* igék tövével.

csörgő ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
Csörgő hangot adó kis fémgömb, illetve csecsemők hasonló hangot adó játékszere. *A bohóc sapkájára csörgőket varrnak. A kisbaba önfeledten rázza csörgőjét.* (Jelzőként:) *Csörgő játékot vett a babának, mert arra már figyel.*
✧ Szin: *csöngő, csengő, zörgő*
✧ Táj: *csörgettyű, zörgettyű*
✧ Etim: A → *csörög* ige származéka.

csörlő ◆ fn *~k, ~t, ~je*
Kötél vagy lánc felcsévélésével emelő, illetve vontató szerkezet. *A megrongálódott kocsikat csörlővel emelték a szállító járműre.*
✧ Szin: *felhúzó szerkezet*
✧ Etim: A *csévél* ige *csévélő* származékából alakult főnevesüléssel. A *csévél* a szláv eredetű *cséve* ‘fonal, huzal feltekerésére való henger’ főnév származéka.

csörög ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Összeütődve éles, zörgő hangot hallat. *Csörög az aprópénz a zsebében. „Erre csörög a dió, arra meg a mogyoró”* (gyermekdal).
2. (Állat) csörgésre emlékeztető hangot ad. *A szarka is tud csörögni.* • Szólás: *Csörög a szarka, vendég jön.*
3. *Csörög valamivel*: úgy használja, hogy zörgő hangot ad. *Ne csörögj a kanaladdal! A cukros zacskóval csörgött a film alatt.*
4. (Szerkezet) éles, zörgő hangot ad. *Hajnalban csörgött az óra.*
5. (szleng, kissé régi) Táncol. *Menjünk csörögni!*
✧ Szin: **1., 3.** *zörög* **4.** *szól, berreg, zörög, csönget* **5.** (szleng, kissé régi) *ráz, pörög*
✧ Táj: **2.** *cserreg, cserreg-berreg*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó, töve azonos a → *csördül*, → *csörgedezik*, → *csörget*, → *csörren*, illetve a → *csörömpöl*, → *csörtet* igék tövével.

csöröge ◆ fn *~k, ~t, ~je*
Vékony tésztából szabálytalan alakúra csavart, zsírban kisütött sütemény. *Anyám csörögéje porcukorral megszórva nagyon finom volt.*
✧ Szin: *forgácsfánk, csörögefánk*
✧ Táj: *herőce, herőke, cserefánk, cserépfánk*
✧ Etim: A → *csörög* ige folyamatos melléknévi igenevének főnevesülésével keletkezett.

csörömpöl ◆◆◆ ige *~ni*
Élesen csörgő, zörgő hangot kelt. *A tányérokkal csörömpöl a konyhában. Az összetört váza cserepei csörömpölve hullottak a földre.*
✧ Szin: *csörög, zörög*

✧ Táj: *csirimpol, csirinkel-csörönköl, csörinkel-bölinkel*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó, töve azonos a → *csörtet*, illetve a → *csördül*, → *csörgedezik*, → *csörget*, → *csörög*, → *csörren* igék tövével.

csörren ◆◆ ige *~ni*
Egyszeri rövid, csörgő hangot ad. *Kulcs csörren a zárban.*
✧ Szin: *csördül, zörren*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó, töve azonos a → *csördül*, → *csörgedezik*, → *csörget*, → *csörög*, illetve a → *csörömpöl*, → *csörtet* igék tövével.

csörte ◆ fn *~k, ~t, ~je*
Vívásban a mérkőzés egy menete. *Az nyeri a csörtét, aki előbb éri el az öt találatot.*
✧ Szin: *összecsapás, menet,* (idegen) *asszó*
✧ Etim: Tudatos szóalkotással keletkezett a → *csörtet* igével rokon, régi nyelvi *csörtöl* ‘fegyvert összezördít’ igéből.

csörtet ◆◆◆ ige *~ni*
1. Magának zajosan utat törve halad. *A vadkan a bokrok közt csörtet.*
2. (tréfás) Sebbel-lobbal megy. *Hova csörtetsz?*
3. (ritka) *Csörteti a kardját*: **a)** csörgetve rázza. *A kardját csörtetve fenyegette ellenfelét.* **b)** (átvitt) harcosan viselkedik. *Nagyon csörteti a kardját, szeretné újra megszerezni a hatalmat.*
✧ Szin: **1.** *törtet* **2.** *robog, lohol*
✧ Táj: **1.** *csertalódzik, csertat*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó, töve azonos a → *csörömpöl*, illetve a → *csördül*, → *csörgedezik*, → *csörget*, → *csörög*, → *csörren* igék tövével.

csőstül ◆ hsz
Tömegestül, bőségesen. *Csőstül szakadt a nyakába a gond. Csőstül érkeztek a rendezvényre.*
✧ Szin: *seregestül, tömegesen*
✧ Etim: A → *cső* főnév megszilárdult ragos alakulata.

csősz ◆◆◆ fn *~ök, ~t, ~e*
Terület, termés őrzésére alkalmazott férfi. *A csősz fülön csípte a szőlőtolvajt.*
✧ Szin: *mezőőr, erdőkerülő, felügyelő, ellenőr*
✧ Táj: *botos, büki*
✧ Etim: Valószínűleg besenyő jövevényszó.

csöves I. ◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. Csővel ellátott. *Ma már nem csöves tévéket gyártanak.*
2. Még csövekben lévő. *A csöves paprikát ezután őrlik porrá. Még csövesen van a kukorica, nincs lemorzsolva.*
3. (kissé régi) (Nagyon) szűk szárú. *Csöves nadrág volt divatban az ötvenes években.*
✧ Etim: A → *cső* főnév származéka.

csöves II. ◆◆ fn *~ek, ~t, ~e* (szleng)
Hajléktalan, kóborló, csavargó ember. *Tele van az aluljáró csövesekkel.*
✧ Szin: (szleng) *csövi, hobó,* (bizalmas) *csőlakó,* (Va, Dv, Mv bizalmas) *klosár*
✧ Etim: A → *cső* főnév származéka.

csövez ◆ ige *~ni*
1. Csövekkel, csővezetékkel ellát valamit. *Éppen a fürdőszobát csövezik.*
2. (szleng) Alkalmilag adódó helyeken hál. *Hónapok óta csövezett, azóta, mióta kilakoltatták.*
✧ Szin: **2.** *csavarog*
✧ Etim: A → *cső* főnév származéka.

csúcs ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
1. Valaminek az elvékonyodó, hegyes, kúpos vége. *Az alpinisták feljutottak a csúcsra. A karácsonyfának a csúcsára rakta a legszebb díszt.*
2. Csúcspont. *Pályája csúcsára érkezett.*
3. Találkozási pont síkidomon, mértani testen. *A háromszög csúcsai köré kört rajzolt.*
4. (bizalmas) A legnagyobb terhelés, forgalom. *Az erőművet csúcsra járatják. Belekeveredtem a délutáni csúcsba.*
5. Államfők vagy kormányfők hivatalos találkozója, illetve tanácskozása. *Megnyílt a londoni csúcs.*
6. Az eddig elért legnagyobb teljesítmény. *Olimpiai csúcsot döntött.*
✧ Szin: **1.** *orom, hegyorom* **2.** *tetőpont,* (idegen) *zenit* **4.** *csúcsterhelés; csúcsforgalom* **5.** *csúcsértekezlet, csúcstalálkozó* **6.** *csúcseredmény, csúcsteljesítmény,* (idegen) *rekord*
✧ Táj: **1.** *csűcs, csücskő, csucska*
✧ Ell: **1.** *völgy* **2.** *mélypont,* (idegen) *nadír*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán ősi, finnugor kori szó.

csúcsértekezlet ◆◆◆ fn
Államfők, kormányfők találkozója. *Két ország államfői csúcsértekezletet tartottak.*
✧ Szin: *csúcstalálkozó,* (bizalmas) *csúcs*
✧ Etim: Összetétel: → *csúcs* + → *értekezlet*.

csúcsív ◆ fn

Csúcsban záródó boltív. *A gótikus stílus jellegzetes építészeti eleme a csúcsív.*

✧ Etim: Összetétel: → *csúcs* + → *ív*.

csúcsminőség ◆ fn

A lehető legjobb minőség. *Termékeink közül ez a modell képviseli a csúcsminőséget. Ezekkel az elavult gépekkel ma már nem lehet csúcsminőséget gyártani.*

✧ Etim: Összetétel: → *csúcs* + → *minőség*.

csúcstechnika ◆◆ fn

1. Egy adott időpontban, egy-egy szakterületen a legkorszerűbb, leghatékonyabb technika, eljárás. *Kr. e. 3500 körül a bronzszerszámok jelentették a csúcstechnikát, a XIX. század végén pedig például a vasbeton szerkezetek.*

2. Ennek valamely része vagy terméke. *Ebbe az autóba minden csúcstechnika be van építve.*

✧ Szin: **1.** *csúcstechnológia*

✧ Etim: Összetétel: → *csúcs* + → *technika*.

csuda ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (népi)

Csoda.

✧ Etim: lásd → *csoda*

☝ A *csuda* és *csoda* alakváltozatokról lásd a *csoda* szócikket!

csúf ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an* vagy *~ul*

1. Csúnya, rút. *Az arca csúf, mert túl nagy az orra. Csúf az idő odakint.*

2. Illemet sértő. *Csúf szájú, dől belőle a trágárság.* | *Csúful*: aljasul, kíméletlenül. *Csúful becsapták.*

3. (Főnévi használatban:) ■ *Csúffá tesz valakit* vagy *csúfot űz valakiből*: nevetségessé tesz, csúnyán elbánik vele. *Az erdő lakói csúfot űztek a gonosz manóból.* | *Világ csúfjára*: hogy mindenki előtt szégyenkezni kelljen miatta. *Ezt merted művelni világ csúfjára?*

✧ Szin: **1.** *ocsmány, pocsék, rusnya, utálatos, visszataszító* **2.** *trágár, durva, illetlen*

✧ Táj: **1.** *poronda, puruttya, sandra*

✧ Ell: **1.** *gyönyörű, bájos, szép* **2.** *jólnevelt*

✧ Etim: Olasz jövevényszó.

csúfol ◆◆◆◆ ige *~ni*

Gúnyolva bosszant valakit. *Kövérsége miatt osztálytársai folyton csúfolták.*

✧ Szin: *gúnyol, kinevet, megszégyenít,* (szleng) *cikiz*

✧ Táj: *gusztál*

✧ Ell: *dicsér*

✧ Etim: A → *csúf* melléknév származéka.

csúfondáros ◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

Olyan, aki szeret csúfolódni. *Csúfondáros természetű. Csúfondáros hangon beszél vele. Csúfondáros nevetéssel kísérte a történetet.*

✧ Szin: *epés, fullánkos, kötekedő, gúnyos, gúnyolódó, károrvendő,* (idegen) *ironikus*

✧ Táj: *ronda*

✧ Etim: A → *csúf* melléknév játékos szóképzéssel keletkezett származéka.

csúfos ◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Szégyenletes. *A csapat csúfos vereséget szenvedett.*

2. Visszataszítóan bántó. *Csúfosan megszégyenítették.*

✧ Szin: *gyalázatos, rút*

✧ Ell: *szép*

✧ Etim: A → *csúf* melléknév származéka.

csúfoskod|ik ◆ ige *~ni* (népi)

1. (Rendszerint illetlen, szégyellni való öltözékével) nevetségessé teszi magát. *Ne csúfoskodj itt ebben a rongyos gatyában!*

2. (Rossz, hitvány tárgy) csúf képet mutat, csúfságként van valahol. *Bontsuk már le ezt a rozzant ólat, ne csúfoskodjék itt az udvarban! Még mindig sok hámló vakolatú, koromtól fekete épület csúfoskodik ebben a belvárosi utcában.*

✧ Szin: **1.** *szégyentelenkedik* **2.** *éktelenkedik*

✧ Táj: **2.** *csúnyálkodik*

✧ Ell: **2.** *ékeskedik, díszeleg*

✧ Etim: A → *csúfos* melléknév származéka.

csuha ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Vastag, durva szövetből való szerzetesi öltözet. ■ *Felveszi* vagy *felölti a csuhát*: belép a szerzetesrendbe.

✧ Szin: (régi) *kámzsa*

✧ Etim: Oszmán-török jövevényszó, végső soron talán perzsa eredetű.

csuhé ◆ fn –, *~t, ~ja* (népi)

A kukoricacsövet borító levelekből álló héj. *Csuhét etet a tehénnel. A lefosztott, száraz csuhéból lábtörlőt, papucsot, szatyrot fonnak.*

✧ Táj: *csuha, suha, suska, kukoricahaj*

✧ Etim: Valószínűleg egy önállóan nem adatolható, a → *suhog* ige tövével összefüggő szótő főnevesült folyamatos melléknévi igeneve.

csuk ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Nyílászárót, fedelet nyílásra ráhajt, és így rögzít. *Nagyon fázós, alighogy belép a szobába, már csukja is az ablakot. Csukva van a könyv.*

2. (Testnyílást) összezár, összeszorít. *Dühében szorosra csukja a száját.*

3. (bizalmas) Valahova bezár valakit, valamit. *Börtönbe csukták öt évre. Magára csukja az ajtót, nem lehet vele beszélni.*

4. (bizalmas) Intézmény működését átmenetileg szünetelteti. *Fél hatkor csukjuk a boltot.* (Tárgy nélkül:) *Mikor csuknak, kérem?*

✧ Szin: *zár*

✧ Ell: **1.** *nyit, tár* **2.** *nyit, tát* **3.** *kienged, szabadon bocsát* **4.** *kinyit, megnyitja kapuit*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán ősi, uráli kori szó.

☝ A *csuk* mást jelent, mint a rokon értelmű *zár*. A *zár* igét használjuk, ha a cselekvéshez valamilyen külső eszközt, pl. kulcsot, lakatot is alkalmazunk, és a bezárt dolog hozzáférhetetlenné válik. Például: *Csukd be az ajtót, mert huzat van; Zárd kulcsra az ajtót, ha elmész itthonról*. A *csuk* fenti 3. és 4. jelentését a *zár* fejezi ki pontosabban, ezért igényes stílusban ezt használjuk: *Börtönbe zárták. Zárva van a bolt.*

csuka ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Nagy testű, ragadozó, édesvízi hal. *Fogott egy hatalmas csukát.*

2. (szleng) Cipő. *Vadonatúj csukája van.*

✧ Szin: **2.** *lábbeli,* (szleng) *csúzó, skárpi,* (bizalmas) *surranó*

✧ Etim: Szláv jövevényszó.

csukafejes ◆ fn

1. Labdarúgásban csaknem vízszintesen elnyúlt testtel való fejelés. *A középcsatár a beívelő labdát csukafejessel juttatta a hálóba.*

2. Az az ugrás, amikor az ugró a vízbe ugrás közben a levegőben derékszögben előrehajol, majd függőlegesen fölfelé lendíti a lábát. *Csukafejest ugrik.*

✧ Szin: **1.** *fejes* **2.** *fejesugrás*

✧ Etim: Összetétel: → *csuka* + → *fejes*.

csukamájolaj ◆ fn

Tőkehal májából készített, A- és D-vitaminban gazdag olaj. *Csukamájolajat szed orvosi utasításra.*

✧ Etim: Összetétel; *csukamáj*: összetétel (→ *csuka* + → *máj*) + → *olaj*.

csukl|ik[1] ◆◆◆ ige *~ani*

Rekeszizmának görcsös rángása miatt szaggatottan veszi a levegőt. *Perceken át csuklott. A kisbaba csuklott, ezért citromot adtak neki.* • *Emlegetik a verebek. Ellopta a papné kutyáját.*

✧ Táj: *csukik, csukol*

✧ Etim: Valószínűleg egy hangutánzó-hangfestő eredetű szótő származéka.

☝ Felszólító módban a *csukol-* tövet használjuk: *csukoljak, csukolj, csukoljon* stb. Körülírást is alkalmazhatunk a szokatlan alakok helyett: *Csinálj valamit, hogy elmúljon a csuklásod!*

csukl|ik[2] ◆◆◆ ige *~ani*

Tartását elveszítve valahová esik, billen. *A társa karjába csuklott. Feje a mellére csuklik.*

✧ Szin: *hanyatlik, rogy, roskad*

✧ Táj: *nyaklik*

✧ Etim: A → *csuk* ige régi nyelvi *csukik* ‘ficamodik, meghajlik’ származékának továbbképzett alakja.

csukló ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. A kart és kézfejet összekötő ízület. *Eltörött a csuklója.*

2. Két összekapcsolt alkatrész kölcsönös elmozdulását lehetővé tevő szerkezet. *Az autóbusz csuklójában szeret utazni.*

✧ Táj: **1.** *kezebokája*

✧ Etim: A → *csuklik*[2] ige folyamatos melléknévi igenevének főnevesülésével keletkezett.

csuklya ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Kabát, dzseki vagy pulóver nyakrészéhez erősített csúcsos fejrevaló. *Jól a fejébe húzta a csuklyáját.*

✧ Szin: *kapucni,* (régi) *kámzsa*

✧ Táj: *csucska, süsü*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

csúnya ◆◆◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n* vagy (népi) *csúnyául*

1. Kellemetlen látványt nyújtó, nem szép. *Csúnya a bőre. Csúnyán ír, alig lehet elolvasni.*
2. Kellemetlenül ható. *Csúnya hangon énekel.*
3. Nagymértékű, súlyos. *Csúnya sérülést szerzett. Csúnyán becsapták.*
4. Megütközést keltő, illetlen. *Ne beszélj ilyen csúnyán!*
5. Szégyenletes. *Csúnya véget ért.*
6. Kellemetlen érzést keltő. *Csúnya szél fúj.*
7. Barátságtalan. *Csúnyán nézett rá.*
8. (kedveskedő) Haszontalan. *Maga csúnya ember!*
9. (Főnévi használatban:) Bántó vagy illetlen dolog. *Csúnyákat mond neki.*

✧ Szin: **1.** *csúf, éktelen, formátlan, ocsmány, rusnya* **2.** *éktelen, ocsmány, rusnya* **3.** *szörnyű* **4.** *mosdatlan, sikamlós, szemérmetlen* **5.** *csúfos, gyalázatos, megalázó, dicstelen* **7.** *mérges, haragos* • **1.** *Ábrázatnak rossz, pofának megjárja. Ha ez szép, a légy is madár. Rút, mint a péntek. Rút, mint az ördög.*
✧ Ell: **1.** *bájos, gyönyörű, szép* **2.** *kellemes, szép* **3.** *jelentéktelen* **4.** *illendő, tisztességtudó* **5.** *dicsőséges* **6.** *kellemes* **7.** *barátságos* **9.** *szép*
✧ Táj: *csunda, ragyivátlan, szusznya, sunda*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán honfoglalás előtti török jövevényszó.

csupa ◆◆◆◆◆ hsz

1. Más nem, csak… *Csupa komolyzenei lemeze van.*
2. Nem másképp. *Csupa véletlenségből tudomására jut valami.*
3. (túlzó) (Annak kifejezésére, hogy a szóban forgó dologgal tele van valaki, valami:) *Csupa izom a teste.* ▪ *Csupa szív*: végtelenül jószívű, kedves. | (bizalmas) *Csupa fül vagyok*: nagyon figyelek.

✧ Szin: **2.** *merő, kész, puszta, tiszta*
✧ Táj: *csupaadta, merőadta, sívó, tisztádon-tiszta*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

csupán ◆◆◆◆◆ hsz (választékos)

1. Kizárólag. *Csupán jóindulatból figyelmeztette.*
2. (Fokozásként:) Egyébről nem is szólva. *Csupán tortából háromféle volt az ünnepi asztalon.*
3. (Keveslés kifejezésére:) Mindössze. *Csupán egy liter tejre futotta a pénzéből. Ez csupán képzelődés. Csupán ketten vállalkoztak a dologra.*

✧ Szin: **1.** *csak, csakis, csupáncsak, egyedül, kizárólagosan, merőben* **2.** *csak, csupáncsak, egyedül* **3.** *csak*
✧ Táj: **1.** *csupádokon, csupádon, egyedült*
✧ Etim: A → *csupa* határozószó megszilárdult ragos alakulata.

csupasz ◆◆◆◆ mn *~ak* vagy *~ok, ~t* vagy *~at, ~on*

1. Ruha nélküli. *Csupaszon napozik a tetőteraszon. Csupasz fejjel mászkál télen is.*
2. Szőr, illetve toll nélküli. *A férfi levágta a szakállát, most csupasz az álla. Kiesett a fészekből egy csupasz madárfióka.*
3. Kopár. *Bámulhatja a csupasz falat. Csupaszon állnak a fák.*

✧ Szin: **1.** *mezítelen, meztelen, pőre, pucér, ruhátlan, fedetlen* **2.** *kopasz, szőrtelen,* (régi) *tar* **3.** *kietlen, puszta, tar*
✧ Táj: **1.** *csipácska, csóré, köpesz, purdé* **2., 3.** *köpesz*
✧ Ell: **1.** *felöltözött* **2.** *szőrös* **3.** *kies, lombos*
✧ Etim: Szóvegyüléssel keletkezett a → *csupa* és a → *kopasz* szavakból.

csupor ◆ fn *csuprok, csuprot, csupra*

Hasas cserépbögre. *Micimackó a Füles születésnapjára szánt csuporból útközben kinyalogatta a mézet.*

✧ Szin: *bögre, csésze, köcsög*
✧ Táj: *szilke, ibrik*
✧ Etim: Egy ősi, finnugor kori szótő származéka.

csurog ◆◆◆◆ ige *~ni*

Csorog.

✧ Etim: lásd → *csorog*

☝ A *csurog* és *csorog* használatáról lásd még a *csorog* szócikket!

csuromvizes ◆ mn *~ek, ~et, ~en*

Olyan, amely annyira nedves, hogy szinte csurog belőle a víz. *Szakad az eső, csuromvizes lett a ruhája.*

✧ Szin: *csuromvíz, lucskos* ● *Olyan, mint az ázott ürge.*

✧ Táj: *csurvíz, facsaró-víz*

✧ Ell: *csontszáraz, száraz*

✧ Etim: A *csuromvíz* összetétel (*csurom* ~ *csuron* ‘csordultig tele’: a → *csorog* ~ → *csurog* ige tövének származéka + → *víz*) származéka.

csurran ◆◆ ige *~ni*

1. Valami hirtelen odacsorog valahova. *A tányérra csurrant egy kis méz.*

2. Időnként jut egy kevés valamiből. *Neki is csurran a haszonból.*

✧ Szin: **1.** *csordul, csöppen,* (ritka) *csorran* **2.** *csöppen, csurran-cseppen*

✧ Ell: **1.** *ömlik*

✧ Etim: Valószínűleg egy ősi, uráli kori, hangutánzó eredetű, a → *csorog* ige tövével azonos szótő származéka.

csurran-cseppen ◆ ige *csurranni-cseppenni*

Jut, kerül (valamiből valakinek). *Neki is csurran-cseppen néha valami.*

✧ Szin: *akad, csurran*

✧ Táj: *csepeg-csupog, csorog-cseppen*

✧ Etim: Összetétel: → *csurran* + → *cseppen*.

☝ Mind a két tagját toldalékoljuk: *csurrant-cseppent, csurranjon-cseppenjen.*

csusza ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Vékonyra nyújtott és darabokra tépett vagy vagdalt tésztaféle. *A halászlé után túrós csuszát rendelt.*

2. (bizalmas) Pingponglabda megcsúszása az asztal legszélén, illetve a biliárddákó lecsúszása a golyóról. *Ez bizony csusza volt!*

✧ Szin: **1.** *kockatészta*

✧ Táj: **1.** *csiszke, csuszkó*

✧ Etim: A → *csúszik* ige folyamatos melléknévi igenevének főnevesülésével keletkezett.

csúszda ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Lecsúszásra vagy valaminek a lecsúsztatására való lejtős építmény. *Csúszdán juttatják le az árut a pinceraktárba. Némelyik gyereket alig lehet elcsalogatni a játszótéri csúszdától.*

✧ Szin: *csúszka, csúsztatópálya, lejtő*

✧ Etim: A → *csúszik* ige származéka.

csúsz|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Sima felületen akadálytalanul halad. *Csúszik a korcsolya a jégen.*

2. A felület síkossága miatt nem tud megállni vagy megfelelően haladni. *Csúszik a talpa a nedves kövön.*

3. Síkos valaminek a felülete. *A jég jól csúszik.*

4. A talajhoz tapadva halad. *Nadrágféken csúszik le a domboldalon.* ■ *Térden csúszik valaki előtt*: megalázkodik előtte.

5. Kevésbé megbecsült helyre kerül. *Egyre lejjebb csúszik a rangsorban.*

6. Jólesik. *Erre a pörköltre csúszik a sör.*

7. Véletlenül kerül, jut valami valahová. *Helyesírási hiba csúszott a szövegbe.* ■ *Hiba csúszik a számításába*: téved, elszámítja magát.

✧ Szin: **1.** *csuszamlik, csusszan, siklik, szánkázik* **5.** *visszacsúszik*

✧ Táj: **1.** *iszánkodik, iszonkodik, sikározik*

✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó, töve összefügg a → *csiszol*, → *csoszog* igék tövével.

csúszómászó ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Hüllő. *Irtózik a kígyóktól és az egyéb csúszómászóktól.*

2. (rosszalló) Megalkuvóan, alázatosan viselkedő személy. *Vele nem tárgyalunk, ő egy csúszómászó.*

✧ Szin: **2.** (rosszalló) *talpnyaló*

✧ Etim: Összetétel; *csúszó*: a → *csúszik* ige származéka + *mászó*: a → *mászik* ige származéka.

csúszópénz ◆◆ fn (bizalmas)

Megvesztegetésül valakinek titokban adott pénz. *A ravasz szomszéd soron kívül elintéz mindent, mert tudja, melyik hivatalban kinek kell csúszópénzt adni. Amikor még nem volt ilyen árubőség, csak csúszópénzért lehetett jó minőségű építőanyagot, bútort kapni.*

✧ Szin: (bizalmas) *kenőpénz*

✧ Etim: Összetétel; *csúszó*: a → *csúszik* ige származéka + → *pénz*.

csúsztat ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Lejtőn csúszva leenged valamit. *A ház bontásakor a gerendákat a falhoz támasztott pallókon csúsztatták a földre.*

2. Valahová tolva odajuttat valamit. *A varrógép tűje alá csúsztatja az anyagot.*

3. Óvatos mozdulattal helyez, csempész valahova valamit. *A kezébe csúsztatott egy cédulát. Borravalót csúsztatott a fodrásznő zsebébe.*

4. A szokásostól eltérő időpontban dolgoz le valamit (általában a munkaidő egy részét). *Orvoshoz kell mennie, ezért két órát csúsztat.*
5. Szándékosan összekeveri, elferdíti mások állításait. *A nyilatkozó rosszindulatúan csúsztat.*
✧ Szin: **1.** *ereszt* **3.** *dug, tesz*
✧ Etim: A → *csúszik* ige származéka.

csutak ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
1. Maréknyi csomó, általában szalmából. *Csutakkal gyújt be a kemencébe.* (Jelzőként:) *Egy csutak szalmával dörzsölte le csizmájáról a sarat.*
2. (tréfás, gúnyos) Apró termetű személy. *Mit akar itt ez a kis csutak?*
✧ Szin: **1.** *nyaláb* **2.** (gúnyos) *törpe,* (szleng, durva) *seggdugasz*
✧ Etim: A → *csutka* főnév tövével azonos ismeretlen eredetű szótő származéka.

csutakol ◆ ige *~ni*
1. Csutakkal dörzsölve megtisztít. *Lovat csutakol az istállóban.*
2. (Szappannal) alaposan megmos, megfürdet valakit, valamit. *Esténként sorra csutakolja a gyerekeit.*
✧ Szin: **1.** *dörgöl, lecsutakol,* (bizalmas) *pucol* **2.** *súrol, dörgöl, lecsutakol*
✧ Ell: *összeken, összemaszatol,* (bizalmas) *koszol*
✧ Etim: A → *csutak* főnév származéka.

csutka ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Egyes gyümölcsök magháza. *Csutkáig rágja az almát.*
2. Szőlőfürt szára. *Eldobja a szőlő csutkáját.*
3. Kukoricacső mag nélküli torzsája. *Csutkával fűtenek, amíg a nagy hidegek nem jönnek.*
4. A cigaretta, a szivar el nem szívott vége. *A dohányosok, sajnos, eldobálják a csutkát az utcán.*
✧ Szin: **2.** *kocsány* **4.** *csikk, cigarettavég, szivarvég, csonk*
✧ Táj: **1.** *csuma, csupka* **3.** *tuskó, csutak*
✧ Etim: A → *csutak* főnév tövével azonos ismeretlen eredetű szótő származéka.
✧ Ö: ádám + csutka, kukorica + csutka

csutora ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (népi)
1. Kulacs. *Borral teli csutorával indult a mezőre.*
2. Pipaszáron levő szopóka. *Csutorával a szájában szundikált el.*
✧ Szin: **1.** (népi) *butykos,* (bizalmas vagy népi) *flaskó, flaska*
✧ Táj: **2.** *szipka*
✧ Etim: Latin, végső soron görög eredetű vándorszó.

csúz ◆◆ fn –, *~t, ~a* (kissé régi)
Reuma. *Csúzban szenved.* ■ *Beleáll valamely testrészébe a csúz*: a betegség miatt hasogatóan fájni kezd. *Megint beleállt a csúz a derekamba.*
✧ Szin: *ízületi bántalom,* (népi) *köszvény*
✧ Etim: Német jövevényszó.

csúzli ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (bizalmas)
Y alakú fagallyból és rákötözött gumiból álló, kavics kilövésére használható játékszer. *Csúzlival lövöldöz a verebekre.*
✧ Szin: *parittya,* (bizalmas) *gumipuska*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán német jövevényszó.

csücsök ◆◆◆◆ fn *csücskök, csücsköt, csücske*
1. Valamely (kisebb) tárgynak kiálló, csúcsos vége, sarka. *Már csak az asztal csücskén jutott neki hely. Kirojtosodott a párna csücske. A kenyér csücskét szereti.*
2. Valaminek kilátszó kis darabja. *Az ablakból nem látszik más, csak az ég csücske.*
✧ Szin: **1.** *csúcs, szöglet, végződés* **2.** *szél*
✧ Táj: *csűcs, zugoly*

✧ Etim: A → *csúcs* főnévből szóhasadással elkülönült *csűcs* ‘valaminek a csúcsa’ főnév származéka.

csücsörít ◆◆ ige *~eni*

(Előretolt ajkát) kerekre összehúzza. *Az ü hang kimondásakor csücsörítünk. Száját csókra csücsöríti.*

✧ Szin: *csucsorít, kerekít* • *Csókra áll a szája.*

✧ Táj: *csucsornyásonyít*

✧ Etim: A *csucsorít* ‘(ajkát) kerekre összehúzza’ ige szóhasadással elkülönült magas hangrendű párja. A *csucsorít* azon ősi, finnugor kori igenévszó igei folytatásának származéka, melynek főnévi változata → *csúcs* szavunk.

csücsül ◆◆◆ ige *~ni* (bizalmas)

Üldögél, kuporog valahol, illetve odaül valahova. *Már tíz perce csücsül a bilin eredménytelenül. Csücsülj az ölembe!*

✧ Szin: *ül, ücsörög*

✧ Táj: *kucorog*

✧ Ell: *áll, talpon van*

✧ Etim: Hangutánzó eredetű gyermeknyelvi szó, a *csucsul* ‘(kisgyermek) alszik’ ige magas hangrendű párja.

csüd ◆ fn *~ök, ~öt, ~je*

1. Madarak, illetve egyes emlősállatok lábának része. *A tyúk csüdje az ujjak és a lábszárcsont összeforrása révén keletkezett csont. A patások lábán a pata és a csülök közötti rész a csüd.*

2. Emberi lábfej elülső domború része. *Teli csüddel*: lábfeje teljes felső részével. *Teli csüddel rúg a labdába.*

✧ Szin: **1.** (sertésé:) *csánk* **2.** (bizalmas) *rüszt*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

csügg ◆◆◆ ige *~eni*

1. (választékos) Csüng, függ. *Szép érett őszibarackok csüggnek a fán. „S én csüggtem ajkán… szótlanul… Mint a gyümölcs a fán”* (Petőfi S.: Füstbe ment terv).

2. *Csügg valakin*: odaadással ragaszkodik hozzá. *Szeretettel csügg gyermekein.*

3. *Csügg valamin*: nagy érdeklődéssel figyeli. *Minden szaván csüggtek a gyerekek.*

✧ Szin: **1.** *fityeg, lóg* **2.** *becéz, dédelget, imád, szeret,* (népi) *ajnároz valakit*

✧ Táj: **1.** *csüllöng*

✧ Ell: **2., 3.** *utál, megvet valakit, valamit*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

☝ Az első, konkrét jelentésben a köznyelvben és a mindennapi beszélt nyelvben ma már a *csüng* alakváltozat a gyakoribb. A 2. és 3. jelentésben azonban inkább a *csügg* szót használjuk. Lásd még a *csüng* szócikket!

csügged ◆◆◆ ige *~ni*

Reményét veszti. *Csüggedve várakozott már órák óta. Ne csüggedj, ne add fel (a reményt)!*

✧ Szin: *búsul, kesereg, szomorkodik,* (bizalmas) *elkenődik, elkeskenyedik* • (bizalmas) *Maga alatt van. Lekonyult, mint a bili füle.*

✧ Ell: *bizakodik, felvidul, reménykedik*

✧ Etim: A → *csügg* ige származéka.

csülök ◆◆◆◆ fn *csülkök, csülköt, csülke* vagy (ritka) *~je*

1. A páros ujjú patás állatok lábujjának utolsó perce. *A disznó megütötte a csülkét.*

2. Páros ujjú patások lábának vége mint emberi fogyasztásra szánt húsféleség. *Csülökből főz kocsonyát. Főtt csülköt esznek tormával.*

3. (tréfás) Emberi láb. *Mosd meg a csülköd!* | (Buzdításként:) *Csülökre!*: gyerünk, lássunk hozzá.

✧ Szin: **2.** *csülökhús* **3.** (bizalmas) *tappancs, mankó, virgács,* (durva) *pata*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

☝ Birtokos személyjeles alakjai közül a *csülke* a hagyományos, az 1. és 2. jelentésben ma is ez használatos. Az újabb *csülökje* formát akkor használjuk, ha ember birtokában levő húsféleségről van szó. Pl.: *A hentesnek szép, sovány csülökje van. A nagyinak van egy füstölt csülökje, abból főz nekünk csülkös bablevest.*

csüng ◆◆◆◆ ige *~eni*

Függ, lóg. *Fényes díszek csüngnek a karácsonyfán. Csimbókokban csüng a haja. Karika csüng a fülében.*

✧ Szin: *csügg, fityeg, himbálódzik, lóbálódzik*

✧ Táj: *leffeg, líg-lóg*

✧ Etim: A → *csügg* igéből keletkezett elhasonulással.

☝ Lásd még a *csügg* szócikket!

csűr[1] ◆ ige *~ni*

1. Elfordít, másfelé irányít valamit. *Jobbra csűri a repülőgépet.*

2. Elferdít, eredeti mivoltából kiforgat valamit. *„…addig csűritek* [a szent tant], *Míg őrültség vagy békó lesz belőle”* (Madách I.: Az ember tragédiája).

✧ Szin: **1.** *csavar* **2.** (ritka) *csűr-csavar; köntörfalaz, mellébeszél, kertel*

✧ Táj: **2.** *csivir-csavar*

✧ Etim: A → *csűr*-csavar összetétel előtagjának önállósulásával keletkezett.

csűr[2] ◆◆ fn *~ök, ~t, ~je*

Termény raktározására való szellős gazdasági épület. *Behordja a kukoricát a csűrbe.*

✧ Szin: *fészer, magtár, pajta, tárház*

✧ Táj: *hombár*
✧ Etim: Német jövevényszó.

csűr-csavar ◆ ige *csűrni-csavarni*
Kerülgeti a lényeget. *Csűri-csavarja a beszédet.*
✧ Szin: *csűr, elferdít; kertel, köntörfalaz, mellébeszél*
✧ Táj: *csivir-csavar*
✧ Etim: A → *csavar*[1] igéből mesterséges szóalkotással keletkezett összetétel, ikerszó.
☝ Mind a két tagját toldalékolhatjuk. Lásd a fenti példát!

csűrdöngölő ◆ fn –, *~t, ~je*
Énekkel kísért erdélyi férfitánc, a verbunk régiesebb, székelyföldi változata. *Fergeteges jókedvében eljárta a csűrdöngölőt.*
✧ Táj: *csűrdüngölő*
✧ Etim: Összetétel; → *csűr*[2] + *döngölő*: a → *döngöl* ige származéka.

csürhe ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
1. (népi) Sok tulajdonos együtt legeltetett disznóinak csoportja. *Kihajtották a csürhét a makkosba.*
2. (rosszalló) Hangoskodó, garázda társaság. *Olyan zajt csapott ez a csürhe, hogy felvert a legédesebb álmomból.* (Jelzőként:) *Csürhe népség gyülekezett a park szélén.*
✧ Szin: **1.** *konda* **2.** *tömeg,* (rosszalló) *banda, horda, csőcselék, gyülevész népség,* (bizalmas, rosszalló) *bagázs, söpredék*
✧ Táj: **2.** *csajvadék*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

csütörtök ◆◆◆◆◆ fn *~ök, ~öt, ~je*
A hét negyedik napja. *Csütörtökön vizsgázik.* • Szólás: *Csütörtököt mond*: kudarcot vall, csődöt mond.
✧ Etim: Déli szláv jövevényszó.

D

dac ◆◆◆◆ fn –, *~ot, ~a*
Makacs ellenszegülés. *A dac többnyire sértődöttségből ered. Merő dacból visszautasított egy kedvező ajánlatot.*
✧ Szin: *konokság, csökönyösség, akaratosság, dacosság, nyakasság, önfejűség,* (bizalmas) *durca*
✧ Ell: *engedelmesség, szófogadás*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

dada ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (bizalmas)
Dajka. *A bölcsiben a gyerekek nagyon megszerették az új dadát. Dadát fogadott a gyerek mellé, mert elkezdett dolgozni.*
✧ Szin: *csecsemőgondozó,* (régi) *pesztonka,* (bizalmas) *dadus,* (rosszalló) *pesztra*
✧ Táj: *táplálóné*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű gyermeknyelvi szó.

dadog ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Akadozva, szórészeket ismételve beszél. *Egy gyerekkori sokk következtében dadog.*
2. (bizalmas, rosszalló) Akadozva, zavarosan, összevissza beszél. *Amikor lelepleződött, zavarában csak dadogni tudott. Azt dadogta, hogy ő nem tehet semmiről.*
✧ Szin: **1.** *hebeg, habog* **2.** (bizalmas, rosszalló) *habog, hebeg, makog, mekeg* • **1.** *Keresztülment a kerék a nyelvén.*
✧ Táj: *gyagyog, hákog, vatyog, höbicél*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó.

dagad ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Folyadékot szív magába, és emiatt térfogatában növekszik. *A rizs dagad a vízben.*
2. Duzzad, puffad. *Dagad az arca a fogfájástól.*
3. Megkel. *Dagad már a gyúrt tészta.*
4. A beléje áramló levegőtől domborodva feszül. *Az erős szélben dagadnak a vitorlák.*
5. (Víz szintje) megemelkedik. *Az esőzések miatt a patak folyóvá dagad.*
6. (Kifejezésekben:) *Pénztől dagad az erszénye*: sok pénze van. | *Örömtől, büszkeségtől dagad a keble*: nagyon boldog, büszke.
✧ Szin: **1.** *duzzad, dagadozik* **2., 3.** *felfújódik* **4.** *duzzad, tágul, telik* **5.** *nő, emelkedik, árad* **6.** *feszül, duzzad*
✧ Táj: **1.** *pöffed* **2.** *pöcced, degeszkedik*
✧ Ell: **2.** *lohad, lappad* **3.** *összeesik* **5.** *apad, csökken*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű szó, talán egy ősi, finnugor kori szótő származéka. A tő azonos → *dagaszt* igénk tövével.

dagadó I. ◆◆◆ mn, mn-i in *~k* vagy *~ak, ~t, ~n* vagy *~an*
Duzzadó. *Dagadó vitorlákkal száguld a hajó.* ■ *Dagadó kebellel*: túláradó büszkeséggel. *Büszkeségtől dagadó kebellel mutatta körbe unokái fényképét.*
✧ Szin: *dudorodó, felpuffadó, kidomborodó*
✧ Etim: A → *dagad* ige származéka.

dagadó II. ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Kövérkés hús a sertés bordák alatti, hasi részéből. *Töltött dagadót ebédelt.*
✧ Etim: A → *dagad* ige származéka.

dagály ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. A tengerszint szabályosan ismétlődő emelkedése. *A parton veszteglő hajók a dagályt várják, hogy kifuthassanak a tengerre.*
2. Fellengzős, mesterkélt beszéd vagy írásmód. *A szónoklat üres dagálya visszatetszést keltett a hallgatóságban.*
✧ Szin: **1.** *tengerár* **2.** *ömlengés, szóáradat,* (idegen, választékos) *tiráda,* (rosszalló) *frázispuffogtatás*
✧ Táj: **1.** *nagyvíz*
✧ Ell: **1.** *apály* **2.** *szófukarság*
✧ Etim: A→ *dagad*, → *dagaszt* igék tövével azonos szótő származéka.

daganat ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
1. Duzzanat. *Kés hideg lapjával próbálja lelapítani a gyerek homlokán keletkezett daganatot.*
2. Kóros sejtburjánzás folytán létrejött ártalmas képződmény. *Daganatot találtak a tüdejében, félő, hogy rosszindulatú.*
✧ Szin: **1.** *csomó, göb, kelés, kinövés, púp, dudor* **2.** *ciszta, rák, tumor*
✧ Táj: **1.** *bog, guga* **2.** *csimbók, duncs, bog, guga*
✧ Etim: A → *dagad*, → *dagály*, → *dagaszt* szavak tövével azonos szótő származéka.

dagaszt ◆◆◆ ige *~ani*

1. Kézzel vagy géppel erősen összedolgoz valamit. *Kalácsot dagaszt.*

2. Lábával gyúr valamit, bele-belesüppedve megy valamiben. *Egész éjjel esett az eső, ma dagaszthatjuk a sarat munka közben.*

3. Duzzaszt valamit. *Erős szél dagasztja a vitorlát.* ■ (választékos) *Keblét büszkeség dagasztja*: tele van büszkeséggel.

✧ Szin: **1.** *gyúr, nyomkod* **2.** *tapos* **3.** *feszít*

✧ Táj: **1.** *dagasztal, degeszt, gyömöszköl*

✧ Etim: A → *dagad* ige tövével azonos szótő származéka.

dagerrotípia ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen)

A fényképezés XIX. századi, kezdetleges eljárása, illetve az ezzel készült, nem másolható kép. *Petőfi Sándorról is maradt fönn egy dagerrotípia.*

✧ Szin: *fénykép*

✧ Etim: Francia eredetű nemzetközi szó.

dagi ◆◆ mn *~k, ~t, ~n* (bizalmas, gúnyos)

Kövér. *Dagi gyerek létére ügyesen mozog.* (Főnévi használatban:) *A dagit sose veszik be a focicsapatba.*

✧ Szin: (gúnyos) *dagadt,* (bizalmas, gúnyos) *hájpacni, hájtömeg, pufi,* (kedveskedő) *duci* • *Jó húsban van. Könnyebb átugrani, mint megkerülni.*

✧ Ell: *karcsú, sovány, vékony,* (bizalmas, gúnyos) *csontkollekció, csontváz*

✧ Etim: Szórövidüléssel és kicsinyítő képzővel keletkezett a → *dagad* igéből vagy annak *dagadt* származékából.

dagonya ◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Pocsolya, nedves, süppedékes mélyedés. *A vaddisznók, szarvasok szívesen henteregnek a dagonyában, főleg azért dagonyáznak, hogy megszabaduljanak az élősködőktől.* (átvitt) Tevékenységtől mentes, lomha állapot. *Élvezi a dagonyát, ügyel rá, hogy semmit ne kelljen tennie.*

✧ Szin: *sár, kátyú; lustaság, lomhaság, tespedtség*

✧ Táj: *tocsogó*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű szó, töve összefügg a → *dagad* igével, illetve a nyelvjárási *dágvány* ‘süppedékes hely’ főnévvel.

dajka ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Gyerekek gondozását végző bölcsődei vagy óvodai alkalmazott. *A dajka ágyaz meg az óvodában a délutáni alváshoz.*

2. (régi) Csecsemő szoptatására, gondozására felfogadott nő. *Ezt a dalt még a dajkámtól tanultam.*

3. (Va bizalmas) Nagyanya. *A dajkám mindig kaláccsal várt engem.*

✧ Szin: *dada,* (bizalmas) *dadus,* (régi) *pesztonka,* (rosszalló) *pesztra*

✧ Táj: **2.** *táplálóné*

✧ Etim: Déli vagy nyugati szláv jövevényszó.

☝ Az óvodai, bölcsődei dajka megszólítása: keresztnév + *néni*, vagy (gyakran a szülők részéről is) *dadus néni, daduska.*

dajkál ◆◆ ige *~ni*

1. Dajkaként gondoz valakit. *A sajátján kívül még egy csecsemőt dajkál.*

2. Babusgat, ringat valakit. *Addig dajkálta a síró kisbabát, míg az végre elaludt.*

3. ■ (választékos) *Dajkál magában valamit*: forgatja a fejében. *Egy föld körüli utazás tervét dajkálja magában.*

✧ Szin: **1.** *ápol, nevel, őriz, táplál, gondot visel valakire* **2.** *dédelget, ajnároz, becéz, cirógat, pátyolgat, szeretget* **3.** *ébren tart, melenget, tervez, dédelget magában*

✧ Táj: **2.** *csicsígat, dúcoltat*

✧ Etim: A → *dajka* főnév származéka.

dajkamese ◆◆ fn

1. Kisgyermeknek való mese. *Emlékszik még a gyerekkori dajkamesékre.*

2. (rosszalló) Együgyű, nehezen hihető, kitalált történet. *Ez csak egy olyan dajkamese, senki nem hiszi el neked.*

✧ Szin: **1.** *gyerekmese* **2.** (rosszalló) *mendemonda, mesebeszéd*

✧ Etim: Összetétel: → *dajka* + → *mese.*

dákó ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. A biliárdgolyó lökésére használt rúd. *Úgy tartja a dákót, mintha tudna biliárdozni.*

2. (szleng) Hímvessző. *Az öcskös nagyon büszke a dákójára.*

✧ Szin: **1.** *lökőrúd* **2.** (szleng) *farok, fütykös*

✧ Etim: Spanyol eredetű német jövevényszó.

dal ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Szöveges, énekelhető, rövidebb zenemű. *Az énekes Schubert dalaiból állította össze műsorát.* ■ *Dalra fakad*: énekelni kezd.

2. (választékos) Rövid lírai költemény. *Dalt zeng a szabadságról az ifjú költő.*

✧ Szin: **1.** *ének, ária, kuplé, nóta, románc, sanzon* **2.** *vers*

✧ Táj: **1.** *dana, dannó, dúd*

✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó. Elképzelhető, hogy a → *dalol* igéből keletkezett szóelvonással.

✧ Ö: hattyú + dal, nép + dal

dalárda ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (régi)

(Általában férfiakból álló) műkedvelő énekkar. *Az ünnepségen a falu dalárdája adott műsort.*

✧ Szin: *énekegyüttes, kórus,* (régi) *dalegylet, dalos egylet*
✧ Etim: A → *dal* főnév nyelvújítás kori származéka.

dalia ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (régi, választékos)

1. Vitéz, harcos. *Két dalia esett el egy napon a cseh bajnok kezétől.*
2. Szép szál férfi. *A fiatal Toldi Miklós szemrevaló dalia volt.*

✧ Szin: **1.** *hős,* (régi, választékos) *bajnok, bajvívó, lovag*
✧ Etim: Horvát-szerb jövevényszó.

dália ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Gumós gyökerű, évelő kerti dísznövény, illetve ennek nagy virága. *Egy nagy csokor dáliát tett a vázába.*

✧ Szin: *krumplirózsa,* (idegen) *georgina*
✧ Táj: *gyergyina, györgyína, gászivirág, györgyike*
✧ Etim: *Dahl* svéd botanikus nevéből keletkezett nemzetközi szó.

daliás ◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an* (régi, választékos)

1. Bátor, hősies. *Daliás vitéz volt Toldi Miklós.* ■ *Daliás idők*: lovagkor, illetve általában hősi kor.
2. (népi vagy választékos) Szép szál, délceg (fiatalember). *Daliásan kihúzta magát, amikor végigment az utcán.*

✧ Szin: **1.** *lovagias* **2.** (népi) *jó kiállású, jóvágású, nyalka, szálegyenes, sudár*
✧ Ell: **1.** *félénk, gyáva, óvatoskodó* **2.** (rosszalló) *girhes, ványadt, nyápic*
✧ Táj: **2.** *jókötésű*
✧ Etim: A → *dalia* főnév származéka.

dallam ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Változó magasságú zenei hangoknak egységgé formált ritmikus egymásutánja. *Folyton egy fülbemászó dallamot dúdolgatott.*
2. Zene. *Dallamot szerez a vers szövegéhez.*
3. Hanglejtés. *Lekottázta a mondat dallamát.*
4. Dallamosság. *Élvezi a vers dallamát.*

✧ Szin: **1.** *melódia* **2.** *muzsika* **3.** *beszéddallam,* (idegen) *intonáció,* **4.** *zeneiség*
✧ Táj: **1.** *dana, dannó, dúd*
✧ Etim: A → *dal* főnév nyelvújítás kori származéka.

dalnok ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a* (régi)

Énekes, költő. *A dalnokok versenyét Wartburg várának nagy csarnokában tartották.*

✧ Szin: (régi) *bárd, énekmondó, igric, lantos, regős,* (régi, idegen) *trubadúr*
✧ Etim: A → *dal* főnév nyelvújítás kori származéka.
✧ Ö: mester + dalnok

dalol ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Dalt énekel. *Jókedvében dalol.*
2. Kellemes hangzású hosszabb hangsort hallat. *Rigó dalol a fán.*
3. (választékos, régi) Verset költ. *A költő a szerelemről dalol.*

✧ Szin: **1.** *nótáz, nótázik* (rosszalló) *kornyikál, óbégat* **2.** *énekel, csicsereg, csiripel, fütyül, szól, trillázik* **3.** *versel* • **1.** (rosszalló) *Szorítja a bocskor a lábát. Szorítja a gatyamadzag.*
✧ Táj: **1.** *danajoz, danáz, danol, lajtol*
✧ Etim: Valószínűleg a → *dal* főnév származéka, de az is elképzelhető, hogy azon igenévszó igei folytatása, melyiknek főnévi változata a → *dal*.

dalos I. ◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Olyan, aki (nagyon) szeret dalolni. *Dalos menyecskék gyűltek egy csoportba. Dalos kedvű kirándulók járják az erdőt.*
2. Énekes (madár). *Napestig elhallgatná a dalos pacsirtát.*

✧ Szin: *énekes, daloló*
✧ Ell: *csendes, néma*
✧ Etim: A → *dal* főnév származéka.

dalos II. ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. (ritka) Dalárda tagja. *A szólót mindig a legzengőbb hangú dalosra bízzák.*
2. (régi) Dalnok, énekes. *A fejedelem dalosa szórakoztatta a vendégsereget.*

✧ Szin: **1.** *énekes* **2.** (régi) *bárd, énekmondó, dalár, igric, regős,* (idegen, régi) *trubadúr*
✧ Etim: A → *dal* főnév származéka.

dáma ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. (régi) Választékosan öltöző és viselkedő hölgy. *A dámák ebéd után beszélgetésre gyűltek a szalonba.*
2. (rosszalló) Divatozó, dologtalan nő. *Kényes dáma, nem nyúl mosogatóvízbe.*
3. Értékes lap a francia kártyában. *Három dámát húzott egymás után.*
4. Sakktáblán korongokkal játszott társasjáték. *Mestere a dámának.*

✧ Szin: **1.** *úrinő,* (régi) *delnő, úrhölgy,* (idegen) *lady,* (rosszalló) *nagysága* **2.** (rosszalló) *nagysága, őnagysága* **4.** *dámajáték*
✧ Etim: Olasz és francia eredetű német jövevényszó.
☝ A *lady* szó kiejtése: [lédi].

damaszt ◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

Lenből, pamutból, selyemből mintásan szőtt kelme. *Van még a szekrényében tíz méter damasztja, ágyneműt varr belőle.* (Jelzőként:) *A damaszt asztalkendőket már csak nagy ünnepeken vesszük elő.*

✧ Szin: *damasztszövet*

✧ Táj: *damasz*

✧ Etim: *Damaszkusz* város nevéből keletkezett vándorszó.

dámvad ◆◆ fn

Foltos szőrű, lapátos agancsú szarvasféle állat. *A gemenci erdő híres dámvadairól.*

✧ Szin: *dám*

✧ Etim: Német mintára keletkezett összetétel; *dám* 'dámvad': latin eredetű német szó + → *vad* főnév.

dán ◆◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*

A Dániában élő, germán nyelvet beszélő skandináv néphez tartozó, vele kapcsolatos. *Hamlet, dán királyfiról szól Shakespeare darabja. Dánul beszél.* (Főnévi használatban:) *Dánokkal még nem találkoztam. Magyarországon kevesen beszélik a dánt.*

✧ Etim: Óskandináv eredetű latin jövevényszó.

dandár ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

1. Az ezrednél nagyobb, zászlóaljakból álló katonai egység. *A 39-es dandár csatára készen áll.*

2. ■ (választékos) *A munka dandárja*: neheze, java. *A munka dandárja még hátra van.*

✧ Szin: **1.** (régi) *brigád*

✧ Etim: Perzsa eredetű oszmán-török jövevényszó.

dara ◆◆ fn –, *~t, ~ja*

1. Durva szemcséjű gabonaőrlemény. *Darával eteti a csirkéket. A darából gombócot is lehet készíteni.*

2. Jeges szemcsékké fagyott csapadék. *Hajnalban dara hullott, fehér lett a fű.*

✧ Szin: **1.** *gríz, árpadara, búzadara, kukoricadara* **2.** *hódara, hószemcse*

✧ Etim: Török, valószínűleg kun jövevényszó.

darab ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. Az egésznek egy különválasztott, meghatározatlan része. *Darabokra törött a csésze. Adj egy darabot!* (Jelzőként:) *Egy darab kenyér hevert az asztalon.* ■ (népi) *Darabban van*: hiányosan, megkezdett állapotban van. *Abban a hordóban már darabban van a bor.*

2. Részekből álló egységnek alkotórésze. *Hiányzik a kirakósnak néhány darabja.* | *Darabokban*: több részben. *Darabokban van a rádió.*

3. Készlet alkotóeleme. *A festmény a képtár legértékesebb darabja.*

4. Térnek, távolságnak meg nem határozott része. *Egy darabot átengedett a telkéből a szomszédnak.* | *Egy darabon*: egy útszakaszon. *Elkísérte egy darabon.*

5. ■ *Egy darabig*: egy kis, meg nem határozott ideig. *Beszélgettek még egy darabig.*

6. Azonos fajta tárgyak közül egy. *Még darabra adják a paprikát. Hogy a tojás darabja?* (Jelzőként, mennyiség jelölésével:) *Ötszáz darab sertést vittek a vágóhídra.*

7. *Egy darabban*: egészben. *Egy darabban kéri a húst.*

8. Munkadarab, tárgy. *A kész darabokat a raktárba viszik.*

9. Előadásra szánt, színpadi vagy zenei mű. *A drámaíró darabot ír a színháznak. A zenekar a kedvenc darabomat játssza.*

✧ Szin: **1.** *diribdarab, szilánk, falat, harapás* **2.** *alkatrész, elem,* (idegen) *komponens* **6.** *példány, egyed* **8.** *cikk, termék* **9.** *műalkotás, szerzemény, zenedarab, zeneműz, zeneszám, színdarab, színmű*

✧ Etim: Szlovén vagy szlovák jövevényszó.

✧ Ö: munka + darab, szín + darab

☝ Mértékegységként a rövidítése: *db* (pont nélkül).

darabont ◆ fn *~ok, ~ot, ~ja* (régi)

1. Gyalogos katona. *Besorozták darabontnak.*

2. Fegyveres őr. *Két darabont állt kétfelől a terem bejárata előtt.*

✧ Szin: **1.** (régi) *hajdú* **2.** (régi) *hajdú, poroszló*

✧ Etim: A holland *Brabant* tartomány nevéből keletkezett német (esetleg cseh is) jövevényszó.

darabos ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Darabokban levő. *Csak darabos szenet hozz be, port ne! Csecsemők nem ehetnek darabos ételt.*

2. Nehézkes vagy kissé durva. *Kissé darabosan viselkedik.*

3. Akadozó. *Darabos a beszédmódja.*

✧ Szin: **2.** *bárdolatlan, esetlen, nyers, szögletes, faragatlan* **3.** *döcögő, döcögős*

✧ Táj: **1.** (só, mész:) *dorozmás*, (föld:) *galacsintás*, *göcsös, goromba* **2.** *goromba*

✧ Ell: **1.** *őrölt, pépes* **2.** *kifinomult* **3.** *gördülékeny*

✧ Etim: A → *darab* főnév származéka.

darál ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (Darálóval) apró részecskékre őröl vagy zúz valamit. *Mákot darál a kalácshoz. Húst darál, és pástétomot készít belőle.*

2. Egyhangúan, hadarva beszél. *Kedvetlenül darálta a verset.*

✧ Szin: **1.** *tör* **2.** *hadar*

✧ Táj: **2.** *hadrikál*
✧ Etim: A → *dara* főnév származéka.

daráló ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Őrlésre, zúzásra használt konyhai eszköz. *A diót kézzel hajtott darálóval őrlöm, de a húst elektromos darálóval darálom.*
2. (Mezőgazdaságban:) Termények őrlésére használt nagyobb gép, illetve az a hely, ahol a darálás történik. *Beleönötte a darálóba a kukoricát. Ezt a két zsákot vidd el a darálóba!*
✧ Szin: **2.** *darálómalom*
✧ Etim: A → *darál* ige folyamatos melléknévi igenevének főnevesülésével keletkezett.

darázs ◆◆◆◆ fn *darazsak, darazsat, darazsa*
Méhekkel rokon, fekete-sárga csíkos, karcsú testű, fullánkos rovar. *Megcsípte a darázs, feldagadt a karja. Darazsak donganak az érett gyümölcs körül.*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

darázsderék ◆ fn (bizalmas)
Nagyon karcsú női derék. *Volt idő, amikor a nők többsége fűzővel csinált darázsderekat magának.*
✧ Etim: Összetétel:
→ *darázs* + → *derék* főnév.

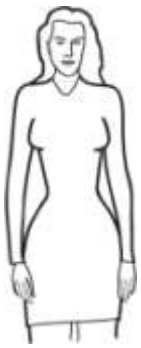

darázsfészek ◆◆ fn
1. Darazsak papírszerű anyagú, gömbölyded fészke. *A padláson darázsfészkeket talált.* • Szólás: *Darázsfészekbe nyúl*: kényes kérdést érint, bolygat.
2. Kelt tésztából töltelékkel göngyölt, kerek, lapos sütemény. *Darázsfészket sütött édességnek.*
3. (választékos) Felbolydult, izgatott embercsoport. *A vitázó ellenfelek darázsfészkébe érkezett a riporter.*
✧ Szin: **2.** *csiga*
✧ Etim: Összetétel: → *darázs* + → *fészek*.

dárda ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (régi)
Hosszú nyelű, fémhegyű szúrófegyver. *A lovag dárdájával kivetette ellenfelét a nyeregből.*
✧ Szin: (régi) *dzsida, kelevéz, kopja, lándzsa, pika, szálfa*
✧ Etim: Francia, végső soron ófrank eredetű olasz jövevényszó.

dáridó ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Evés-ivással járó zajos mulatozás. *Nagy dáridóval búcsúztatták az óévet.*
✧ Szin: *dínomdánom, eszem-iszom, lakoma, vigasság,* (bizalmas) *buli, muri,* (szleng) *hepaj, banzáj*
✧ Táj: *devernyáció, dalidó*
✧ Etim: Valószínűleg a → *dal* főnévből keletkezett játékos szóalkotással.

daróc ◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
1. Vastag, durva gyapjúposztó. *Régen sátorlapot és ruhafélét készítettek darócból.*
2. (régi) Darócruha. *A remete durva darócot viselt.*
✧ Szin: **1.** *kendervászon*
✧ Táj: *condra*
✧ Ell: **1.** *selyem*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán német jövevényszó.

daru[1] ◆ fn *darvak* vagy *~k, ~t* vagy *darvat, ~ja* vagy *darva*
Hosszú nyakú és lábú, szürke tollazatú gázlómadár. *A költöző darvak csapata V alakban szállt az őszi égen.*
✧ Szin: (népi) *darumadár*
✧ Etim: Valószínűleg ősi, finnugor kori szó.
☝ A ‘madár’ jelentésű *daru* szó többes számú, tárgyragos és birtokos személyjeles alakjaiban eredetileg a *darv-* tőváltozathoz járultak a toldalékok: *darvak, darvat, darva*. Ma már azonban ezek a változatok is használatosak: *daruk* (ritkán), *darut, daruja*

(ez utóbbiak már eléggé gyakoriak). Az ‘emelőgép’ jelentésű *daru* szóban azonban mindig a teljes tőhöz illesztjük a toldalékokat, lásd a *daru*[2] szócikket. A *daru* (*darumadár*) mély, tülkölésszerű hangot hallat, ezt a hangutánzó *krúgat* igével érzékeltetjük.

daru[2] ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Teheremelésre, -mozgatásra való gépezet. *Daruval teszik helyükre a vasbeton gerendákat.*

✧ Etim: A → *daru*[1] madárnévből keletkezett hasonlósági alapon, idegen nyelvi mintára.

☝ A *daru*[1]-gyel szemben mindig a *daru* tőhöz illesztjük a toldalékot.

darus ◆ fn ~ok, ~t, ~a

Darukezelő. *Darus csak az lehet, akinek teljesen rendben van az egészsége.*

✧ Etim: A → *daru*[2] főnév származéka.

daruszőrű ◆ mn (népi)

A daru tollához hasonlóan szürkés színű. *Daruszőrű lehet nemcsak a ló, hanem a szarvasmarha is. A mesében a legkisebb fiú daruszőrű paripán száguldott.*

✧ Etim: Összetétel: → *daru*[1] + *szőrű*: a → *szőr* főnév származéka.

darutoll ◆ fn

A daru színes szárnytolla, amelyet férfiak díszként fejfedőjükre tűztek. *Egyforma mentét viseltek, süvegükön darutoll díszlett.*

✧ Etim: Összetétel: → *daru*[1] + → *toll*.

darvadoz|ik ◆ ige *~ni* (választékos)

1. Mélázva, búsan üldögél. *Egyedül darvadozott a vendéglőben egy pohár sör mellett.*

2. Csendesen beszélgetve virraszt. *Együtt darvadoztak a sötétben.*

✧ Szin: **1.** *gubbaszt, gunnyaszt, kókadozik, kornyadozik* **2.** *kókadozik*

✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, ismeretlen eredetű szótő származéka.

datolya ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Datolyapálma. *A datolya meleg éghajlaton él meg.*

2. Barna, hosszúkás alakú, édes, nálunk általában szárított formában forgalmazott déligyümölcs. *Datolyával kínálta a vendégeket.*

✧ Szin: **1.** *datolyafa* **2.** (régi) *pálmaszilva, törökszilva*

✧ Etim: Görög eredetű olasz jövevényszó.

dátum ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Keltezés. *Ne felejts el dátumot írni a levélre!*

2. Időpont. *Emlékezetes dátum 1989. június 16-a.*

✧ Szin: **1.** *dátumozás, kelet, datálás*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

de[1] ◆◆◆◆◆ hsz
(Fokozásra, nyomatékosításra:) Milyen nagyon, mennyire. *Jaj, de szép! De jó lenne! De félek!*
✧ Szin: *annyira*, (régi) *be*
✧ Etim: Önkéntelen hangkitörésből keletkezett indulatszó.

de[2] ◆◆◆◆◆ hsz (mellérendelt mondatok, mondatrészek kapcsolására)
1. (Megszorító ellentétes viszonyban:) *Jó eszű, de lusta. Látványos, de nem eléggé.*
2. (Szembeállító ellentétes viszonyban:) Mégis. *Szorgalmas, de rossz a bizonyítványa. Nyár van, de hideg az idő.*
3. (Tagadás utáni kizáró ellentét bevezetésére:) Hanem. *Nem elítélni, de segíteni kellene őt.*
4. (Fokozás, nyomósítás kifejezésére:) *Ez a szín is illik neki, de az még jobban.* (Nyomósító ismétlésben:) *Nagyon, de nagyon szeretem.*
5. (Más tárgykörre való áttérés bevezetésére:) *De most már térjünk a tárgyra!*
6. (Tagadó kérdésre adott feleletként:) *Nem jössz? De megyek.*
✧ Szin: **1.** *azonban, ám, ámde, ámbár, csak, csakhogy* **2.** *ennek ellenére* **3.** *inkább* **4.** *azonban* **5.** *hanem* **6.** *dehogynem*
✧ Etim: Valószínűleg szófajváltással keletkezett a → *de*[1] indulatszóból.

deák ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja* (régi)
1. (népi) Diák. *A régi kollégiumok deákjai szigorú rend szerint éltek.*
2. Tanult ember. *Deákkal íratták meg a folyamodványt.* ■ *Garabonciás deák*: ördöngös személy. *Az ismeretlen vándort garabonciás deáknak vélték, mert a felhőszakadással egy időben érkezett a faluba.*
3. Latin nyelv. *A deákot a piaristáknál tanulta.* (Határozószóként:) *A régi gimnáziumi osztályok tanulóinak csak deákul volt szabad beszélniük egymással.*
✧ Szin: **1.** *iskolás, növendék, tanítvány, tanuló,* (bizalmas) *nebuló* **2.** *írástudó,* (régi) *íródeák* **3.** *latin*
✧ Ell: **1.** *tanár, tanító*
✧ Etim: A → *diák* főnévvel azonos eredetű szó.
☝ A szó mai köznyelvi alakja: *diák*. ‘Tanuló’ jelentésben a köznyelvben csak a *diák* alakváltozat él, a régies *deák* pedig ‘tanult ember’, illetve ‘latin nyelv’ értelemben ma is gyakoribb, mint a *diák*.

debella ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (gúnyos)
Ormótlanul nagy testű nő. *Ekkora debellán hogy mutat a nadrág?* (Jelzőként:) *Egy debella nő a felesége.*
✧ Szin: (durva) *tehén, trampli,* (jelzőként:) *esetlen, idomtalan, nagytermetű, tenyeres-talpas*
✧ Táj: *debojka, deberda*
✧ Ell: (jelzőként:) *filigrán, kecses, törékeny*
✧ Etim: Horvát-szerb jövevényszó.

debreceni I. ◆◆◆ mn *~ek, ~t,* –
1. Debrecen városában levő. *A debreceni Nagytemplomnak történelmi jelentősége van.*
2. Onnan származó. *Debreceni diákokból alakult később Budapesten a csoport.*
✧ Etim: A *Debrecen* városnév származéka.

debreceni II. ◆◆◆ fn *~k* vagy *~ek, ~t, ~je*
1. Debreceni ember, lakos. *A debreceniek között aránylag sok a református.*
2. Főzni való rövid (páros) kolbász. *Vett egy pár debrecenit vacsorára.*
✧ Etim: A *Debrecen* városnév származéka.

december ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
Az év 12. hónapja. *Decemberben van az év leghosszabb éjszakája.*
✧ Szin: (régi) *karácsony hava, télelő, véghó*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

deci ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
Deciliter. *Vettem 2 deci tejfölt.*
✧ Etim: Valószínűleg a német eredetű *deciliter* összetétel (*deci*: francia, végső soron latin eredetű német szó + → *liter*) előtagjának önállósulásával keletkezett, esetleg a német *deci* főnév átvétele.

deciliter ◆◆◆ fn
(→ rmértékegységként:) A liter tizedrésze. *Egy literben tíz deciliter van.* (Jelzői használatban:) *Sűrű az oldat, adjunk hozzá még egy deciliter vizet.*
✧ Szin: *deci*
✧ Etim: Összetétel: → *deci* + → *liter*.
☝ Rövidítése: *dl* (pont nélkül).

dédelget ◆◆◆ ige *~ni*
1. *Dédelget valakit*: gyengéd szeretettel, kényeztetve bánik valakivel. *Dédelgeti az unokáját.*
2. *Dédelget valamit*: foglalkozik valamivel (általában gondolattal). *Régóta dédelgeti azt a tervét, hogy áthajózza az óceánt.*
✧ Szin: **1.** *babusgat, becézget, simogat* **2.** *dajkál, érlel, melenget, táplál* • **1.** *Tenyerén hordoz. Tejben-vajban füröszt. A csillagokat is ráaggatná. A csillagokat is lehozná neki az égről.*
✧ Táj: **1.** *csucsujgat, bángyál, pátyolgat, tutul, tutujgat*

✧ Ell: **1.** *bánt* **2.** *elvet*
✧ Etim: A régi nyelvi, valószínűleg hangutánzó eredetű *dédel* ‘becéz’ ige származéka. A *dédel* eredetileg állathívogató szó lehetett.

dedikál ◆◆ ige *~ni*
Ajánlással és aláírással lát el valamit. *Az író a könyvesboltban dedikálja a könyveit: a dedikáció az aláíráson kívül az olvasóhoz szóló néhány kedves szóból áll.*
✧ Szin: *ajánl*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

dédszülő ◆◆ fn
Nagyszülőknek a szülei, a dédapa és a dédanya. *Még élnek a dédszülei.*
✧ Szin: (bizalmas) *dédi*
✧ Táj: *dédszüle, igenöregszüle, igenszüle, öregszüle*
✧ Etim: Összetétel; *déd* ‘nagyapa’: szláv jövevényszó + → *szülő* főnév.
☝ A dédszülők megszólítása lehet *dédmama, dédpapa,* kissé régiesen, családiasan *dédanyó, dédapó*; a *dédi, dédike* a dédanya kedves, gyakori megszólítása.

dédunoka ◆◆ fn
Unokának a gyermeke. *Megszületett a dédunokája, a fiának az unokája.*
✧ Etim: Összetétel; *déd* ‘nagyapa’ + → *unoka*.

defekt ◆◆ fn *~ek, ~et, ~je*
1. A kerék abroncsának váratlan megsérülése. *Az autó defektet kapott, ki kell cserélni a kereket.*
2. (ritka) Üzemzavar, meghibásodás. *Csúcsforgalomban érte őket a motor defektje.*
✧ Szin: **1.** (bizalmas) *durrdefekt* **2.** *hiba, kár, sérülés*
✧ Etim: Latin eredetű német jövevényszó.

degesz ◆◆ mn *~ek, ~t, ~en* (bizalmas)
Kipattanásig telt. *Degesz a pénztárcája. Degeszre van tömve a zsebe. Degeszre ette magát.*
✧ Szin: *tömött, jóllakott, duzzadt, dagadt*
✧ Ell: *lapos, üres*
✧ Etim: Valószínűleg a → *dagad* ige magas hangrendű *deged* párjával összefüggő, hangfestő eredetű szó.

dehogy ◆◆◆◆◆ hsz
(Nyomatékos tagadásra:) *Dehogy megyek*: nem megyek.
✧ Szin: *dehogyis, csudát, isten ments, szó sincs róla, a világért sem,* (bizalmas) *frászt*
✧ Etim: Összetétel: → *de*[2] + → *hogy*[2].
☝ Nyomatékos tagadásként egybeírjuk, a *de* kötőszó és a *hogy* kötőszó, illetve a *de* és a ‘hogyan’ jelentésű *hogy* határozószó kapcsolataként viszont külön: *Itt járt, de hogy mikor, azt nem tudom. De hogy megyek el, ha beteg leszek?*

deka ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Dekagramm. *25 deka cukor kell bele.*
2. Egy csipetnyi valamiből. *Nincs egy deka liszt sem itthon.*
✧ Etim: Valószínűleg a német eredetű *dekagramm* összetétel (*deka*: görög eredetű német szó + → *gramm*) előtagjának önállósulásával keletkezett, esetleg a német *deka* főnév átvétele.

dekagramm ◆◆◆ fn
(A tömeg mértékegységeként:) A kilogramm századrésze. *Egy kilogramm száz dekagramm.* (Jelzői használatban:) *A süteményhez 25 dekagramm dió kell.*
✧ Szin: *deka*
✧ Etim: Francia eredetű német jövevényszó.
☝ Rövidítése: *dkg* (pont nélkül).

dékán ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*
Egyetemi karnak a tanárok közül választott vezetője. *Az ELTE három karát egy-egy dékán irányítja.*
✧ Etim: Latin jövevényszó.
☝ A dékán megszólítása: *dékán úr*, illetve *dékán asszony*; tanítványa szólíthatja így is: *professzor úr, professzor asszony.*

dekáz ◆ ige *~ni*
1. Pontosan mér valamit. *A szakácsnő dekázza a húst.*
2. (bizalmas) Túlzott pontoskodással, kicsinyeskedve, szűkösen mér valamit. *Ne dekázd már annyira!*
3. (bizalmas) Ügyesen emelgeti, táncoltatja a labdát. *Hányat tudsz dekázni?*

✧ Szin: **2.** *aprólékoskodik, fukarkodik, méricskél*
✧ Etim: A → *deka* főnév származéka.

dekoráció ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen)
1. Inkább középületnek, közösségi helyiségnek az alkalmi díszítése. *Jól sikerült a bálterem dekorációja, szépek a lampionok és a csillogó papírdíszek.*
2. Látvány művészi igényű megteremtése. *A színházak, a mozik előterének, a művészeti kávéházaknak a dekorációja általában igényes, művészi élményt nyújt.*
3. (régi, ma gúnyos) Érdemrend, illetve érdemrendek összessége. *A mellén ott virított a dekoráció.*
✧ Szin: **1.** *díszítés,* (régi) *díszítmény* **2.** (idegen) *dizájn* **3.** *kitüntetés, rendjel,* (idegen) *dekórum*
✧ Etim: Francia, végső soron latin eredetű nemzetközi szó.
dél[1] ◆◆◆◆◆ fn *delek, delet, dele*
1. Nappali 12 óra, a nappal közepe. *Dél van. Delet harangoznak. A nyári delek a legforróbbak.* ■ (választékos) *Az emberi élet dele*: java, közepe.
2. (népi) *Délre*: ebédre. *Mi lesz délre?*
✧ Szin: **1.** *délidő, ebédidő*
✧ Ell: **1.** *éjfél*
✧ Etim: Honfoglalás előtti csuvasos típusú török jövevényszó, eredete azonos a → *dél*[2] főnevünkével.
dél[2] ◆◆◆◆◆ fn *–, ~t, –*
1. Égtáj. *Dél felé néz a házuk. Az országtól délre sok kis állam fekszik.*
2. Arra fekvő (meleg) vidék. *Délre utazik. Lent délen mindig süt a nap.*
✧ Szin: **2.** *délvidék*
✧ Ell: *észak*
✧ Etim: Honfoglalás előtti, csuvasos típusú török jövevényszó, eredete azonos a → *dél*[1] főnevünkével.
☝ Rövidítése: *D* (pont nélkül).
délceg ◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en* (régi)
1. Egyenes tartású, magas (férfi), illetve rá jellemző. *Délceg legény volt. Délcegen üli meg lovát. Délcegen jár.*
2. Nemes tartású, büszke járású, tüzes (ló). *Délceg paripán érkezett a lovag.*
✧ Szin: **1.** (régi) *daliás, derék, jó kiállású, nyalka, szálegyenes* • **1.** *Olyan, mint egy gránátos.*
✧ Táj: **1.** *jókötésű, kaciás*
✧ Ell: **1.** (rosszalló) *nyamvadt, nyápic*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.
delejes ◆◆ mn *~ek, ~t, ~en*
1. (régi) Mágneses. *Jókai még delejes erőt emlegetett mágneses erő* helyett.
2. (régi) Hipnózissal előidézett (állapot). *Delejes álomba merült.*
3. Elbűvölő, lenyűgöző. *Delejes tekintete mindenki figyelmét rá irányította.*
✧ Szin: **1.** *elektromos* **2.** (idegen) *hipnotikus* **3.** *bájos, igéző, varázsos, varázslatos*
✧ Ell: **1.** *antimágneses* **3.** *taszító*
✧ Etim: A régi nyelvi *delej* ‘mágnesesség; vonzerő’ főnév származéka. A *delej* nyelvújítás kori összetétel: → *dél* + → *éj*.
delel ◆ ige *~ni*
1. Déli pihenőt tart. *A nyári forró napokon jószág, ember egyaránt delel.*
2. (Nap) a legmagasabban áll. *Amikor a nap delel, maradj az árnyékban!*
✧ Szin: **1.** *nyugszik, pihen,* (bizalmas) *szieszt*ázik
✧ Etim: A → *dél*[1] főnév származéka.
délelőtt I. ◆◆◆◆◆ hsz
Déli 12 óra előtt. *Délelőtt 10-kor találkozunk.*
✧ Szin: *ebéd előtt*
✧ Ell: *délután, ebéd után*
✧ Etim: Összetétel: → *dél*[1] + → *előtt*.
☝ Rövidítése: *de.* (ponttal). Elválasztása: *dél-e-lőtt*.
délelőtt II. ◆◆◆◆◆ fn *~ök, ~öt, ~je*

A déli 12 óra előtti napszak. *A holnap délelőttöm szabad.*
✧ Ell: *délután*
✧ Etim: Összetétel: → *dél*[1] + → *előtt*.
☝ Elválasztása: *dél-e-lőtt.*

delfin ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~je*
Nagy testű tengeri emlős. *A delfin az egyik legokosabb állat. A kardszárnyú delfint gyilkos bálnának is nevezik.*
✧ Szin: (régi) *disznóhal*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

deli ◆◆◆◆ mn *~k* vagy *~ek, ~t, ~n* (régi, választékos)
1. Karcsú, magas, viruló szépségű (fiatal személy). *Deli leányt választott hitveséül. Deli legények alkották a király testőrségét.*
2. Büszke, tüzes és pompás. *Az ifjak deli táncot jártak.*
✧ Szin: **1.** *formás,* (népi) *szemrevaló, nyalka,* (választékos) *sudár,* (csak férfi:) *délceg*
✧ Táj: *jókötésű*
✧ Ell: **1.** *esetlen, jelentéktelen,* (gúnyos) *bumfordi* **2.** *esetlen, ügyetlen*
✧ Etim: Oszmán-török (esetleg horvát-szerb is) jövevényszó.
☝ A régebbi szépirodalomban a szónak a *dali* alakváltozata is előfordul, ez azonban mára elavult.

déli ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~n* vagy *~en*
1. A délhez mint időponthoz kötődő. *A déli harangszó nemcsak a delet jelzi, hanem emlékezés a nándorfehérvári diadalra.*
2. A délhez mint égtájhoz kötődő. *Forró déli szél fúj. A déli fekvésű területeken jó bor terem.* | (Tulajdonnévi használatban, bizalmas:) Déli pályaudvar. *A vonat Pécsre a Délből indul.*
✧ Szin: **2.** (választékos) *délszaki, délvidéki*
✧ Ell: **1.** *éjféli* **2.** *északi*
✧ Etim: A → *dél*[1] főnév származéka.

délibáb ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
1. Légköri fényjelenség. *A Hortobágyon gyakori a délibáb.*
2. Ábrándkép. *Délibábot kerget, amikor a jövőjéről gondolkodik.*
✧ Szin: **1.** (fizikában:) *légtükrözés* **2.** *álom, érzékcsalódás, illúzió, káprázat, látomás, tünemény*
✧ Táj: **1.** *délvize*
✧ Ell: **2.** *valóság,* (idegen) *realitás*
✧ Etim: Összetétel; → *déli* + *báb*: vagy a → *báb*, vagy a → *bába* ‘vénasszony, boszorkány’ főnévvel azonos.

déligyümölcs ◆◆ fn
Szabadban csak a déli országokban termő gyümölcs. *A banán és a narancs déligyümölcs.*
✧ Etim: Összetétel: → *déli* + → *gyümölcs*.

delta ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen)
1. Görög d betű (δ, Δ). *A delta a görög ábécé nagyedik betűje.*
2. Háromszög alakban szétágazó folyótorkolat. *A Duna deltája különleges élővilágot fejlesztett ki.*
3. (bizalmas) Erős, kidomborodó izom, különösen vállizom. *Micsoda deltái vannak!*
✧ Szin: **2.** *deltatorkolat* **3.** *deltaizom*
✧ Etim: Görög, végső soron héber eredetű nemzetközi szó.

délután I. ◆◆◆◆◆ hsz
Déli 12 óra után, de még az este előtt. Holnap délután érkezem.
✧ Szin: *ebéd után,* (régi) *délest*
✧ Ell: *délelőtt, ebéd előtt*
✧ Etim: Összetétel: → *dél*[1] + → *után*.
☝ Rövidítése: *du.* (ponttal). Elválasztása: *dél-u-tán*.

délután II. ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*
A déli 12 óra utáni napszak. *Ebédig dolgozik, de a délutánjait pihenéssel tölti.*
✧ Szin: (régi) *délest*
✧ Táj: *délhajlat*
✧ Ell: *délelőtt*
✧ Etim: Összetétel: → *dél*[1] + → *után*.
☝ Elválasztása: *dél-u-tán.*

demagógia ◆◆◆ fn –, *~t, ~ja* (idegen)

Tetszetős, de felelőtlen, hazug hangulatkeltés. *A tömegeket, sajnos, demagógiával félre lehet vezetni.*

✧ Szin: (régi) *népcsalás, népámítás*

✧ Etim: Görög eredetű nemzetközi szó.

demizson ◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

Vesszővel befont, füllel ellátott öblös üveg. *Kiönti a bort a demizsonból.* (Jelzőként:) *Egy demizson vörösbort rendelt az ünnepekre.*

✧ Szin: *fonatos üveg, kosárüveg,* (bizalmas, népi) *szalmásbutykos*

✧ Táj: *butykos*

✧ Etim: Francia eredetű nemzetközi szó.

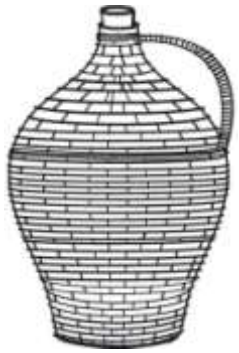

demokrácia ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen)

1. Államforma, politikai rendszer, amelyben a hatalom valamely széles társadalmi réteg birtokában van. *A rendszerváltozás óta demokráciában élünk.*

2. Mindenkire egyaránt kiterjedő széles körű jogegyenlőség és jogbiztonság. *A modern társadalmak törekvése a demokrácia megvalósítása.*

✧ Szin: **1.** *népuralom* **2.** *egyenlőség*

✧ Ell: **1.** *diktatúra, önkényuralom, zsarnokság* **2.** *egyenlőtlenség*

✧ Etim: Francia, végső soron görög eredetű nemzetközi szó.

☝ Elválasztása: *de-mok-rá-cia.*

démon ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Gonosz, rossz szellem. *A rombolás démona ismét megjelent.*

2. Érzéki, hódító nő. *A szőke démon az összes férfit levette a lábáról.*

✧ Szin: **1.** *fantom, jelenés, ördög, sátán*

✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

dénár ◆ fn *~ok, ~t ~a* vagy *~ja* (régi)

Ezüstből, majd rézből vert pénz. *Először az ókori rómaiak használtak dénárt. Magyarországon az első dénárokat Szent István verette, az utolsó ezüst dénárokat pedig Mária Terézia 1760-ban.*

✧ Etim: Latin eredetű vándorszó.

☝ Nem tévesztendő össze a *dinár* szóval, bár azonos eredetűek. A *dinár* ma is pénzegység Szerbiában és Montenegróban, valamint több arab országban.

denevér ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e* vagy *~je*

Az egyetlen valódi (nem sikló) repülésre képes emlősállat. *Egyes denevérek ultrahanggal képesek tájékozódni a sötétben.*

✧ Szin: (régi) *tendenevér, tündevény, púpdenevér,* (népi) *bőregér*

✧ Táj: *bőrmadár, estilapatyika, szárnyasegér*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

deputáció ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (régi vagy bizalmas)

Küldöttség. *Deputációt menesztettek az ifjakért, hogy jöjjenek el a gyűlésre. Nem akart részt venni az ünnepségen, ezért deputáció ment érte.*

✧ Szin: *követség,* (idegen) *delegáció*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

dér ◆◆◆◆ fn –, *deret, dere*

Megfagyott pára. *A fákat belepte a dér.* ■ (választékos) *Megüti a dér a fejét, a haját*: őszülni, öregedni kezd. *„A tél dere már megüté fejemet“* (Petőfi S.: Szeptember végén).

✧ Szin: (régi) *fagyharmat, hóharmat, zúzmara*

✧ Táj: *cigányharmat, dérharmat, hóharmat*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

dereglye ◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

Lapos fenekű, nagyméretű evezős csónak. *Wesselényi Miklós, az árvízi hajós dereglyével mentette az embereket.*
✧ Szin: *átkelőcsónak, hajó, sajka*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű szó, valószínűleg összefügg a nyelvjárási *taroglya* ‘saroglya’ főnévvel, mely német vagy szláv jövevényszó.

derék I. ◆◆◆◆◆ fn *derekak, derekat, dereka*

1. Emberi test középső része. *Derékból hajolj előre!* ■ *Derékba törik az élete, a pályája*: terveit nem tudja megvalósítani. | *Beadja a derekát*: megadja magát.
2. Ruhaneműnek a test derékrészén levő, középső része. *Nem jól áll a ruhád, mert fönt van a dereka.*
3. (Időben) közepe valaminek. *A tél derekán végre leesett a hó.*
✧ Szin: **1.** *csípő, deréktáj* **2.** *ruhaderék*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán szláv jövevényszó.
✧ Ö: darázs + derék, szekér + derék

derék II. ◆◆◆◆◆ mn *derekak, derekat, –*

1. Jóravaló, becsületes. *Derék ember vált belőle.*
2. (Dicséretként:) Remek, pompás. *Ez aztán derék!*
✧ Szin: **1.** *erényes, jámbor, lelkiismeretes, példás, tisztességes,* (bizalmas) *stramm* **2.** *nagyszerű,* (idegen) *fantasztikus* • **1.** *Ember a talpán. Legény a talpán. Legény a gáton. Állja a sarat.*
✧ Ell: **1.** *becstelen, erkölcstelen, tisztességtelen*
✧ Etim: A → *derék* főnévvel azonos eredetű.

derékalj ◆◆ fn

1. (népi) Lapos, dunyhaféle ágynemű, amely alulról melegít. *Télen a szalmazsákra derékaljat tettek, hogy az éjszaka kihűlő szobában ne fázzanak.*
2. Ágyban a lepedő alatt elhelyezett, vagy fekvőhelyül szolgáló, általában kemény betét. *A derékalj lószőrrel vagy tengerifűvel van töltve, de gyógyászati vagy kényelmi okokból helyezhetnek rá mágneses vagy gyapjú derékaljat is.*
✧ Szin: **2.** *matrac, ágybetét,* (bizalmas) *szivacs,* (bizalmas, idegen) *laticel,* (idegen) *epeda*
✧ Etim: Összetétel: → *derék*[1] + → *alj*.

derekas ◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

Elismerésre méltóan teljesítő. *A munkából is derekasan kiveszi a részét.*
✧ Szin: *bátor, elszánt, hősies*
✧ Ell: *hitvány, tunya, lusta*
✧ Etim: A → *derék* melléknév származéka.

derékszög ◆◆ fn

90 fokos szög. *A derékszöget tanultuk ma matematikaórán.* (Jelzőként:) *Kölcsön tudnád adni a derékszög alakú vonalzódat?*
✧ Etim: Összetétel: → *derék*[1] + → *szög*[2].

derelye ◆ fn *~k, ~t, ~je*

Töltött főtt tészta. *Nagymamája lekváros és túrós derelyét szokott készíteni.*
✧ Szin: *barátfüle*
✧ Táj: *debedurda, dödölle*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű.

dereng ◆◆◆◆ ige *~eni*

1. Pirkad. *Dereng a hajnal.*
2. Halványan látszik. *Mintha ott egy torony derengene.*
3. Homályosan, bizonytalanul emlékszik, lassan ráébred valamire. *Valami dereng neki, de pontosan nem tudja.*
✧ Szin: **1.** *virrad, hajnalodik,* (népi) *pitymallik* **2., 3.** *rémlik, sejlik* • **1.** *Hasad a hajnal.*
✧ Táj: **1.** *sillámlik*
✧ Ell: **1.** *alkonyul, esteledik, sötétedik*
✧ Etim: Nyelvújítás kori szóalkotás, töve azonos a → *derít*, *derül* igék, illetve a → *derű* főnév tövével.

deres I. ◆◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en*

1. Dérlepte. *Novemberben már deresek a fák.*
2. Őszülő, ősz (haj). *Egyszerre deres lett a haja.*
3. Fehér szálakkal tarkított sötét szőrű (ló). *Két deres és két szürke lova volt.*
✧ Szin: **1.** *dermedt, fagyos, jeges, zúzmarás* **2.** *galambősz, ezüstfehér, őszes, szürkülő* **3.** *almásszürke, szürke, vasderes*
✧ Etim: A → *dér* főnév származéka.

deres II. ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Deres ló. *Kivezették a derest az udvarra.*
2. (régi) Pad, amelyre ráhasalt az, akit aztán megbotoztak. *Fél a derestől.* ■ *Deresre húz*: megbotoz. *A jobbágyot deresre húzták, mert késett az adóval.*
✧ Szin: **1.** *almásszürke, szürke, vasderes* **2.** (régi) *kínzópad, kínpad*

✧ Etim: A → *dér* főnév származéka.
☝ A *deres* ló az alapszíne szerint lehet *pejderes, sárgaderes, vasderes* stb. Az *almásderes* ló alma formájú világosabb foltokkal tarkított deres.

derít ◆◆◆◆ ige *~eni*

1. ■ *Fényt* vagy *világosságot derít valamire*: **a)** valamit érthetővé tesz. *Az új adatok fényt derítettek néhány régi kérdésre.* **b)** (titkot) felderít. *A nyomozás fényt derített a bűnügy részleteire.*

2. Valamilyenné (általában pozitív hangulatúvá) tesz. ■ *Jókedvre,* illetve *mosolyra derít valakit*: jókedvűvé teszi. *A bohóc jókedvre derítette a közönséget. Mindenkit mosolyra derített maga körül.*

3. (Folyadékot) ülepítéssel tisztít. *A szennyvizet derítik.*

✧ Szin: **1. a)** *megmagyaráz, megvilágít, tisztáz valamit* **b)** *leleplez valamit* **2.** *felderít, felvidít* **3.** *szűr, iszaptalanít,* (idegen) *filtrál*
✧ Ell: **1.** *összezavar, ködösít, elleplez* **2.** *elszomorít, lehangol* **3.** *felkavar, összezavar*
✧ Etim: A → *derül* ige tövével azonos ismeretlen eredetű szótő származéka.

dermed ◆◆◆ ige *~ni*

1. Folyékony vagy puha anyag szilárdabbá válik. *Jéggé dermedt a víz a kannában.*

2. Rémületében mozdulatlanná válik. *Szinte sóbálvánnyá dermedt a szörnyűség láttán.*

✧ Szin: **1.** *merevedik, fagy, keményedik, kocsonyásodik, mered*
✧ Ell: **1.** *enged, olvad*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, ismeretlen eredetű, a → *dermeszt* ige tövével azonos szótő származéka.

derű ◆◆◆◆ fn –, *~t, ~je*

1. (választékos) Napfényes idő. *Odakint derű fogadta.* ■ *Borúra derű*: rosszra jó következik.

2. Megelégedett, kellemes hangulat. *Hiányzik a derű családjuk életéből.*

✧ Szin: **1.** *napsütés, világosság,* (választékos) *ragyogás, verőfény* **2.** *derültség, élénkség, életöröm, jókedv, ujjongás*
✧ Ell: **1.** *ború, homály, sötétség* **2.** *bánat, lehangoltság, szomorúság, búsulás, kesergés*
✧ Etim: Nyelvújítás kori elvonás a → *derít*, → *derül* igékből.

derül ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (Az ég) világosodik, tisztul. *Indulhatunk, már elkezdett derülni.* ■ *Fény, világosság derül valamire*: kitudódik. *Minden titokra fény derül előbb-utóbb.* | *Jókedvre derül*: vidámmá válik. | *Fényre derül*: felvirágzik. *„Hass, alkoss, gyarapíts: s a haza fényre derűl!”* (Kölcsey F.: Huszt).

2. Nevet valamin. *Történetein jót derültünk.*

✧ Szin: **1.** *kiderül, napvilágra kerül* **2.** *mulat, szórakozik, vidul*
✧ Ell: **1.** *borul, felhősödik, homályban marad, rejtve marad* **2.** *bánkódik, búsul, szomorkodik, kesereg*
✧ Etim: A → *derít* ige tövével azonos ismeretlen eredetű szótő származéka.
☝ A mai nyelvben rövid *ü*-vel ejtjük és írjuk. A Kölcseynél olvasható *derűl* forma elavult.

dervis ◆◆ fn *~ek, ~t, ~e* (idegen)

Mohamedán szerzetes. *A dervis a minaret erkélyén mondja az esti imát.* ■ *Üvöltő dervis*: hangoskodó, kiabáló személy.

✧ Etim: Perzsa eredetű oszmán-török jövevényszó.

design ◆◆ fn *design-ok, design-t, design-ja* (idegen)

Dizájn.

✧ Etim: Angol jövevényszó (vö. → *dizájn*).
☝ Használatáról lásd a *dizájn* szócikket!

despota ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen)

1. Középkori uralkodó, fejedelem. *A despota földjét jobbágyai művelték meg.*

2. Zsarnok. *Valóságos despota lett belőle, mióta kinevezték igazgatónak.*

✧ Szin: **1.** *kiskirály* **2.** *kiskirály, elnyomó, önkényúr,* (idegen) *diktátor*
✧ Ell: **2.** *demokrata*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

deszka ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Fatörzsből fűrészelt lapszerű faipari termék. *Sudár fából szép szál deszkákat fűrészelnek.* • Szólás: *Deszkát árul* vagy *elment Földvárra deszkát árulni*: meghalt és eltemették.

2. Deszkából készült használati tárgy. *Deszkán nyújtja ki a tésztát. Deszkán vasalta a ruhát.*

3. ■ *Világot jelentő deszkák*: színpad. *Húsz éve lépett a világot jelentő deszkákra.*
✧ Szin: **2.** *fatábla*
✧ Etim: Görög eredetű szláv jövevényszó.
✧ Ö: gör + deszka, gyúró + deszka

desszert ◆◆ fn *~ek, ~et, ~je* (idegen)
1. Általában az étkezés végén fogyasztott édesség. *Desszertnek narancskrémet készített.*
2. Különböző alakú töltött csokoládé. *Ajándékba vettem egy doboz desszertet.*
✧ Szin: **1.** *csemege,* (bizalmas) *nyalánkság,* (Fv bizalmas) *dezert* **2.** (idegen) *bonbon, praliné,* (Fv bizalmas) *dezert*
✧ Etim: Francia eredetű német jövevényszó.

detektív ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e* (idegen)
Nyomozó. *Detektívet fogad, hogy szemmel tartsa házastársát. A rendőrségen egyszerre két detektív faggatott.*
✧ Szin: *felügyelő, rendőr, rendőrnyomozó,* (szleng) *jard, kopó, zsaru*
✧ Etim: Angol eredetű nemzetközi szó.

detektívregény ◆◆ fn
Bűnügyi regény. *Kikapcsolódásul gyakran detektívregényt olvas, kedvenc szerzője Agatha Christie.*
✧ Szin: *bűnügyi történet,* (bizalmas) *krimi*
✧ Etim: Összetétel: → *detektív* + → *regény*.

dévaj ◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul* (választékos)
Pajkosan vidám, pajzán, kacér. *Dévaj menyecske a felesége. Dévaj pillantást vetett a férfira.*
✧ Szin: *csintalan, könnyelmű, huncut, incselkedő,* (választékos) *frivol, ledér*
✧ Ell: *csendes, higgadt, komoly, visszafogott*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

deviza ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen)
Nemzetközi elszámolásban használt fizetési eszköz. *Devizában számolják kiküldetése alatti jövedelmét.*
✧ Etim: Francia jövevényszó.
☝ Nem tévesztendő össze a ‘külföldön használható fizetőeszköz’ jelentésű *valuta* szóval.

dezodor ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* (idegen)
Izzadságátló, a testszagot semlegesítő szer, illetve az ezt tartalmazó palack. *Ma már mindenki dezodort használ.*
✧ Szin: *izzadsággátló, szagtalanító,* (bizalmas, idegen) *spray*
✧ Etim: Francia jövevényszó.
☝ A *spray* szó kiejtése: [szpré] vagy [szpréj]. Toldalékolása: *spray-je* vagy *spraye*, *spray-vel* vagy *sprayjel*.

dézsa ◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Nagyméretű, kétfülű faedény. *Az udvaron a dézsában állt, és a napon melegedett a víz.* • Szólás: *Úgy esik, mintha dézsából öntenék*: szakad az eső.
✧ Szin: *kád, sajtár, tartály*
✧ Táj: *csöbör, rocska, zséter*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.

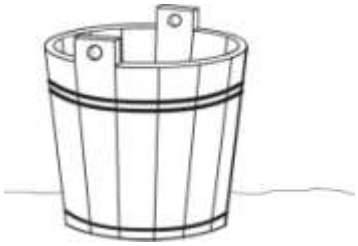

dézsma ◆◆ fn –, ~*t*, ~*ja* (régi)

A jobbágy által a földesúrnak vagy az egyháznak beszolgáltatott természetbeni adó. *A dézsma a termény és a háziállatok meghatározott hányada volt.*

✧ Etim: Olasz jövevényszó.

dézsmál ◆◆ ige ~*ni*

1. (régi) Dézsmát (terményadót, egyházi tizedet) szed. *Jöttek a földesúr szolgái dézsmálni.*

2. Titokban lopkod és fogyaszt valamit. *Egész nap dézsmálja a befőttet és a süteményt.*

✧ Szin: **1.** *zsákmányol,* (régi) *vámol, harácsol,* (bizalmas) *zabrál* **2.** (bizalmas) *elemel, elsinkófál,* (szleng) *elcsór*

✧ Ell: *visszaad*

✧ Etim: A → *dézsma* főnév származéka.

dia ◆◆◆ fn ~*k*, ~*t*, ~*ja*

Üveglemezre vagy filmre másolt, átvilágítva nézhető kép. *Az előadásokhoz akkor még diákat vetítettek.*

✧ Szin: *diakép, állókép, diapozitív*

✧ Etim: Német jövevényszó.

diadal ◆◆◆◆◆ fn ~*ok*, ~*t*, ~*a*

1. Elsöprő győzelem. *Az Öböl-háború a szövetségesek diadalával végződött.* ■ *Diadalt arat*: győz. *Csapataik fényes diadalt arattak.*

2. (választékos) Nagy siker. *A sok elképzelés közül az övéé lett a diadal.*

✧ Szin: **1.** (idegen, régi) *triumfus* **2.** (választékos) *elismerés, eredmény*

✧ Ell: **1.** *vereség* **2.** *bukás, kudarc, vereség*

✧ Etim: Szóelvonással keletkezett a régi nyelvi *diadalom* ‘diadal’ főnévből. A *diadalom* egy ismeretlen eredetű szótő származéka.

diadém ◆ fn ~*ok*, ~*ot*, ~*ja*

Ékkövekkel díszített fej- vagy homlokpánt. *Hajában diadém csillogott.*

✧ Szin: *fejdísz, homlokdísz, fejék,* (régi) *istifán*

✧ Etim: Latin (és német) jövevényszó.

diák ◆◆◆◆◆ fn ~*ok*, ~*ot*, ~*ja*

1. Iskolai tanuló. *A diákok ősztől tavaszig, sőt nyárig iskolába járnak.*

2. (Fv) Főiskolai, egyetemi hallgató. *A Comenius Egyetem nappali tagozatos diákjai 380 koronáért juthatnak hozzá diákigazolványukhoz.*

✧ Szin: **1.** *egyetemi hallgató, gimnazista, főiskolai hallgató, tanítvány,* (régi) *deák,* (bizalmas) *nebuló* **2.** (Őv) *student*

✧ Ell: *tanár, professzor*

✧ Etim: Bizánci görög eredetű bolgár vagy horvát-szerb jövevényszó.

☝ Lásd még a *deák* szócikket!

diavetítő ◆◆ fn

Diák vagy diafilmek levetítésére való elektromos berendezés. *Gyerekkorukban diavetítővel vetítettek diafilmeket, általában meséket.*

✧ Etim: Összetétel: → *dia* + → *vetítő*.

dibdáb ◆ mn (népi, ragtalanul)

Haszontalan, értéktelen, jelentéktelen (személy vagy dolog). *Nem jön ide minden dibdáb ember! Ilyen dibdáb ügyekkel nem foglalkozom.*

✧ Szin: *hasznavehetetlen;* (személy:) *semmirevaló;* (ügy:) *apró-cseprő*

✧ Táj: *haszonvehetetlen, semmit érő*

✧ Ell: *hasznos, értékes, használható;* (személy:) *szorgalmas, dolgos*

✧ Etim: Összetétel, ikerszó: játékos szóalkotással keletkezett az ismeretlen eredetű, önállóan nem használatos *dib* szóból.

dicseked|ik ◆◆◆◆ ige ~*ni* **dicseksz|ik** *dicsekedni*

Úgy beszél, hogy elismerést szerezzen magának. *A hiú ember folyton dicsekszik.* ■ *Dicsekedik valamivel*: büszke rá. *Budapest joggal dicsekedhet szép fekvésével.* (gúnyos) *Ezzel aztán nem dicsekedhetsz!*

✧ Szin: *fennhéjáz; henceg, hetvenkedik, kérkedik valamivel* • (bizalmas) *Tömjénezi magát. Adja a bankot. Játssza az eszét. Döngeti a mellét. Féltéglával veri a mellét.* (szleng) *Rázza a rongyot.*

✧ Táj: *dicsérkedik*

✧ Etim: A → *dicsér*, → *dicső* szavak tövével azonos ismeretlen eredetű szótő származéka.

☝ Az *sz*-es tőváltozat (*dicseksz-*) csak a kijelentő mód jelen idejében használatos, ott azonban ez a gyakoribb mindhárom egyes számú alakban és a többes szám 1. személyében: *dicsekszem, dicsekszel, dicsekszik, dicsekszünk.* A *d*-s változatok itt kissé régiesek, választékosak: *dicsekedem, dicsekedsz* vagy *dicsekedel, dicsekedik, dicsekedünk.* A többes szám 2. és 3. személyében viszont a *d*-s változat a szokásos: *dicsekedtek, dicsekednek*, ritkább a *dicsekszetek, dicsekszenek*, népies a *dicsekesztek, dicsekesznek*. Egyes képzős származékokban a *v*-s tőváltozatok gyakoriak: *dicsekvő* (ritkább: *dicsekedő*), *dicsekvés* (ritkább: *dicsekedés*).

dicsér ◆◆◆◆◆ ige ~*ni*

1. Elismeréssel emleget valakit. *Valit dicsérik az iskolában.*

2. Jónak tart valamit, valakit. *A magyar borokat nagyon dicsérik.*

3. *Valami valakit dicsér*: elismerést, megbecsülést szerez neki. *A szép kert az ő keze munkáját dicséri. Petőfi versei ma is a költőt dicsérik.*

✧ Szin: **1.** *istenít, magasztal; áradozik valakiről; bókol valakinek; rajong valakiért* **2.** *istenít, magasztal* • **1., 2.** *Ódákat zeng valakiről. Egekig magasztal valakit.* (régi) *Babért fon a homlokára.*

✧ Ell: **1., 2.** *ócsárol, szid,* (szleng) *lehúz*

✧ Etim: A → *dicsekedik,* → *dicsekszik,* → *dicső* szavak tövével azonos ismeretlen eredetű szótő származéka.

✧ Ö: agyon + dicsér

☝ Rövid *i*-vel írjuk és ejtjük.

dicséretes ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

1. (választékos) Dicséretet érdemlő. *Dicséretes igyekezettel készíti a dolgozatot.*

2. (régi; Fv, főnévi használatban:) A kitűnőnél eggyel gyengébb osztályzat. *Jó tanuló, de dicséretesnél jobbat azért ritkán kap.*

✧ Szin: **1.** *méltánylandó* **2.** (Fv) *kettes*

✧ Etim: A → *dicsér* ige származéka.

dicső ◆◆◆◆ mn *~k* vagy *~ek, ~t, ~n* vagy *~en* (választékos)

Dicsőséges, nagyszerű. *1848. március 15-e a magyar történelem dicső napja.*

✧ Szin: (választékos) *fenséges, felséges, magasztos*

✧ Ell: (választékos) *alávaló, dicstelen, szégyenteljes*

✧ Etim: A → *dicsekedik,* → *dicsekszik,* → *dicsér* igék tövével azonos ismeretlen eredetű szótő származéka.

dicsőség ◆◆◆◆◆ fn –, *~et, ~e*

Megérdemelt nagy elismerés. *Nagy dicsőség volt számára, hogy átvehette a Kossuth-díjat. Dicsőséget szerzett az országnak aranyérmével.* ■ *Elég a dicsőségből* vagy *megunta a dicsőséget*: megelégelt valamit. | (tréfás) *Vége a dicsőségnek*: vége szakadt valami jónak. | (választékos) *Dicsőség valakinek, valaminek*: tisztelet neki. *Dicsőség az uralkodónak!*

✧ Szin: *hírnév,* (választékos) *dicsfény, babér, pálma, glória*

✧ Ell: *gyalázat, szégyen, csúfság*

✧ Etim: A → *dicső* melléknév származéka.

didereg ◆◆◆◆ ige *~ni*

Hidegtől vagy láztól remeg, reszket. *Úgy didergett a buszmegállóban, hogy a foga is vacogott.*

✧ Szin: *vacog, borzong,* (bizalmas) *cidrizik* • *Vacog a foga a hidegtől.*

✧ Táj: *cebereg, szeszereg, zsebereg*

✧ Etim: Hangutánzó-hangfestő eredetű szó.

diéta[1] ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen)

(Orvos által előírt) különleges étrend. *A beteg betartja a diétát, hogy meggyógyuljon. Diétát tart, hogy ne hízzon meg.*

✧ Szin: *betegkoszt, kímélő étrend, fogyókúra, soványító kúra,* (bizalmas) *fogyi*

✧ Ell: *hízókúra*

✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

diéta[2] ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (régi, idegen)

Országgyűlés. *Csokonai tudósított a pozsonyi diétáról.*

✧ Szin: *parlament*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

digitális ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an* (idegen)

1. Számjegy alakjában közölt vagy tárolt (jel). *A számítógépek a hangot is digitálisan közvetítik.*

2. Ilyen jelek alapján működő. *A műszer digitális kijelzőjén figyelemmel kísérheted a változásokat. Órájának digitális számlapja van.*

✧ Etim: Angol eredetű nemzetközi szó.

díj ◆◆◆◆◆ fn *~ak, ~at, ~a*

1. Valaminek az igénybevételéért fizetett összeg. *A villanyáram díja többször is emelkedett.*

2. Munkáért kapott pénzösszeg. *A munka díját utólag kapja meg.*

3. Jutalmazásra kitűzött pénzösszeg vagy tárgy. *A kiemelkedő teljesítményt díjjal jutalmazták. Első díjat nyert a versenyen.* ■ *Díjat tűz ki valaki fejére*: pénzjutalmat helyez kilátásba a nyomravezetésért. *A rendőrség díjat tűzött ki a hírhedt bankrabló fejére.*

✧ Szin: **2.** *bér, munkabér, munkadíj, illetmény, díjazás, fizetés, tiszteletdíj,* (idegen) *honorárium,* (Er, Fv, Va, Dv, Mv bizalmas) *taksza* **3.** *jutalom, kitüntetés,* (régi) *pályadíj*

✧ Ell: **3.** *büntetés, bírság*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

✧ Ö: nyug + díj, ösztön + díj, pálya + díj, siker + díj, tartás + díj, tisztelet + díj, váltság + díj, vér + díj

dikó ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (népi)

Egyszerű, keskeny ágy, amelyet általában szalmával töltenek meg. *Az asszony bent a házban a dikón pihent egy kicsit.*

✧ Szin: *heverő, fekhely*

✧ Táj: *hencser*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

diktál ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (Szöveget) mond valakinek, hogy az leírja. *Levelet diktál a titkárnőnek. A tanár diktál a diákoknak.*
2. Megszab valakinek valamit. *Mindig az erősebb fél diktálja a feltételeket.* (Tárgy nélkül:) *Itt én diktálok!*
3. (Példájával) ösztönöz valakit. ■ *Diktálja az iramot, az ütemet valakinek*: a magáéhoz hasonló teljesítményre készteti. | *Nagy iramot diktál*: nagy teljesítményével állít követendő példát.
4. (bizalmas) *Diktál valakibe valamit*: szelíd erőszakkal ráveszi, hogy elfogyassza. *Végre sikerült egy kis főzeléket diktálnom a gyerekbe.*
✧ Szin: **1.** *tollba mond, gépbe mond* **2.** *előír, kiköt, parancsol,* (tárgy nélkül, idegen) *dirigál* **3.** *sugall, sugalmaz valamit* **4.** (bizalmas) *belediktál, beleerőltet*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

diktátor ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* (idegen)
1. Parancsuralmi rendszerben korlátlan hatalmú államfő. *A nagy diktátorok ideje Európában szerencsére lejárt.*
2. Zsarnokoskodó személy. *A nagymama diktátor volt a családban.*
3. Valamely területen korlátlan hatalmú személy. *A divat diktátorai minden szezonra kitalálnak valami egészen újat.*
✧ Szin: **1.** *elnyomó, zsarnok, egyeduralkodó,* (régi) *kényúr, önkényúr,* (idegen) *despota* **2.** *zsarnok*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

diktatúra ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen)
Parancsuralom, illetve parancsuralmi rendszer. *A diktatúra olyan politikai rendszer, amelyben az egyén nem nyilváníthatja ki szabadon véleményét, akaratát.*
✧ Szin: *önkényuralom, zsarnokság,* (régi) *kényuralom,* (idegen) *totalitarizmus, autokrácia, despotizmus*
✧ Ell: (idegen) *demokrácia*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

dilemma ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen)
Egymással általában ellentétes lehetőségek között való választás gondja. *Nagy dilemmában volt: menjen vagy maradjon, nem tudta eldönteni.*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

dilettáns ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an* vagy *~ul* (idegen)
(Szellemi vagy művészeti területen) szaktudás nélküli (személy) vagy a tőle származó (megnyilvánulás, alkotás). *Egy dilettáns festő akarta rám sózni a képét. Dilettáns hozzászólása elképedést váltott ki.* (Főnévi használatban:) *Ez a csoport dilettánsok gyülekezete.*
✧ Szin: *műkedvelő,* (idegen) *amatőr, laikus*
✧ Ell: *szakértő, képzett, tanult,* (idegen) *professzionális,* (bizalmas) *profi*
✧ Etim: Olasz eredetű nemzetközi szó.

dinamó ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Az öngerjesztés elve alapján működő áramfejlesztő gép. *Jedlik Ányos már Siemens előtt 1861-ben alkalmazta a dinamó elvét.*
✧ Szin: (idegen) *generátor*
✧ Etim: Angol, végső soron görög eredetű nemzetközi szó.

dinasztia ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen)
1. Monarchiában az a család, amelyből az uralkodók származnak. *Az Árpádok dinasztiája 1301-ig uralkodott.*
2. (választékos) A gazdasági vagy közéletben nemzedékeken át fontos szerepű család. *Két évszázada az ő dinasztiájukhoz tartozott a városka gyógyszerésze.*
✧ Szin: **1.** *uralkodócsalád, uralkodóház*
✧ Etim: Latin, végső soron görög eredetű nemzetközi szó.

dinár ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja* (idegen)
Több ország pénzneme. *A dinár eredetileg arab pénzegység, ma is használatos több arab országban, pl. Algériában, Irakban, Jordániában, Kuvaitban, Tunéziában. Szerbiában és Montenegróban is dinár a hivatalos fizetőeszköz.*
✧ Etim: Latin eredetű horvát-szerb jövevényszó.
☝ Nem tévesztendő össze a *dénár* szóval. Lásd ott!

dinoszaurusz ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* (idegen)
Hatalmas testű őshüllő. *A dinoszauruszok még jóval az ember megjelenése előtt kihaltak.*
✧ Szin: *óriásgyík, sárkánykígyó*
✧ Etim: Latin, végső soron görög eredetű nemzetközi szó.

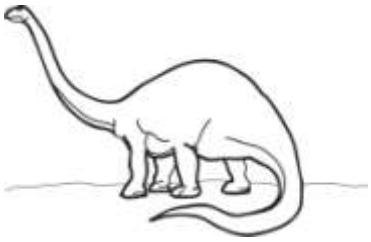

dinnye ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. Földön kúszó indás növényen termő nagy, leves húsú, édes gyümölcs. *Június végén már lehet kapni dinnyét.*
2. (szleng) Buta ember. *Te dinnye! Milyen dinnye vagy!*

✧ Szin: **1.** *görögdinnye, sárgadinnye, cukordinnye* **2.** (bizalmas) *mafla, tökfilkó, lüke, tökkelütött, lökött*
✧ Táj: **1.** *ginnye*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.
✧ Ö: cukor + dinnye, görög + dinnye, sárga + dinnye

dió ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. A diófa termése, illetve dióbél. *Darált diót tett a süteménybe.* ■ *Kemény dió*: fogas kérdés.
2. *Diója*: sertés-, borjú-, marhacomb java. *Kérek fél kiló dióját!*

✧ Táj: **1.** *divó, gyió*
✧ Etim: Honfoglalás előtti csuvasos típusú török jövevényszó.

diploma ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen)

1. (régi) Oklevél. *A király kézjegyével látta el az alapító diplomát.*
2. Szakképzettséget igazoló végbizonyítvány. *A mérnök tanárnak két diplomája van: tanári és mérnöki.*
3. (Er) Bizonyítvány. *Hozza el az általános iskolai diplomáját!*

✧ Szin: **2.** *képesítés,* (régi) *jeleslevél, képesítőlevél*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.
✧ Ö: gyémánt + diploma

diplomácia ◆◆◆◆ fn *–, ~t, ~ja* (idegen)

1. Külügyi szolgálat, illetve nemzetközi ügyek, külügyek intézése. *A magyar diplomácia vezetője, a külügyminiszter a múlt héten Brüsszelben tárgyalt.*
2. Ügyesség, ravaszság. *Egy kis diplomáciával elérte célját.*

✧ Szin: **2.** *furfang, hajlékonyság, rugalmasság, simulékonyság, tárgyalókészség*
✧ Etim: Francia, végső soron latin eredetű nemzetközi szó.

diplomata ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen)

1. Külügyi tisztviselő, illetve külszolgálatot teljesítő politikus. *A nagykövetségeken diplomaták képviselik az országot.*
2. Ügyesen, eredményesen tárgyaló személy. *A tárgyaláson jó diplomatának bizonyult.*

✧ Szin: **1.** *nagykövet,* (idegen) *attasé, konzul, főkonzul*
✧ Etim: Francia, végső soron latin eredetű nemzetközi szó.

diplomatikus ◆◆ mn *~ak, ~at, ~an* (idegen)

Óvatos, körültekintő. *A diplomatikus ember ügyesen, tapintatosan tud bánni másokkal. A nehéz kérdésekre is diplomatikus választ ad.*

✧ Szin: (ember:) *hajlékony, meggondolt, rugalmas, simulékony, tapintatos, tárgyalókész,* (válasz:) *kitérő*
✧ Etim: Francia, végső soron latin eredetű nemzetközi szó.

direkt I. ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en* (idegen)

Közvetlen, egyenes. *Szívesen lépnék vele direkt kapcsolatba.*

✧ Ell: *közvetett,* (idegen) *indirekt*
✧ Etim: Latin eredetű német jövevényszó.

direkt II. ◆◆◆◆ hsz (idegen, bizalmas)

1. Éppen, pontosan. *Direkt ezt akartam mondani!*
2. Szándékosan. *Azt hiszem, direkt lépett rá a lábomra.*
3. Egészen, teljesen. *Ez direkt hihetetlen!*

✧ Szin: **1.** *kifejezetten, kimondottan,* (bizalmas) *pont* **2.** *akarattal, szántszándékkal, készakarva* **3.** *valósággal*
✧ Ell: **2.** *véletlenül, akaratlanul*
✧ Etim: Latin eredetű német jövevényszó.

dísz ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Valamit széppé vagy szebbé tevő tárgy. *Díszül piros rózsát tűzött a hajába.* ■ (választékos) *Díszbe öltözik*: feldíszítik. *Karácsony előtt az egész város díszbe öltözött.*

2. Ékessége, büszkesége valaminek. *A Budai Vár fővárosunk dísze.*
3. (rosszalló) Felesleges, haszontalan dolog. *Ez csak dísznek van itt.*
✧ Szin: **1.** *díszítőelem, ékesség,* (idegen) *dekoráció,* (ruházat:) *díszruha, gálaruha, ünneplő, ünneplő ruha,* (idegen, épületre vonatkoztatva:) *ornamentika* **3.** (bizalmas) *porfogó, cicoma*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

díszeleg ◆◆ ige *~ni*
1. Szépségével, változatosságával szembeötlik. *Mennyi minden díszeleg a kirakatban!*
2. Büszkélkedve mutogatja magát. *Új ruhájában szívesen díszeleg.*
3. (rosszalló) Csúfoskodik. *A belvárosban még mindig romos házak díszelegnek. Mi díszeleg a kabátodon?*
4. (Katonai alakulat) ünnepélyesen felsorakozik. *A magas rangú vendégnek katonák sorfala díszelgett.*
✧ Szin: **1.** *pompázik, díszlik, ékeskedik* **2.** *parádézik, hivalkodik, tetszeleg,* (bizalmas) *teszi-veszi magát, feszít valamiben,* (szleng) *flancol* **3.** (rosszalló) *éktelenkedik*
✧ Etim: A → *dísz* főnév származéka.

díszít ◆◆◆◆◆ ige *~eni*
1. Dísszel ellát valamit. *A gyerekek virággal díszítik a termet a ballagásra.*
2. Díszként széppé tesz valamit. *A szoba falát festmények díszítik.*
3. (Színházban) díszletet készít. *A bemutató előadásra díszítenek.*
✧ Szin: **1.** *ékít, ékesít, csinosít, szépít,* (idegen) *dekorál* **2.** *ékít, ékesít* **3.** *díszletez*
✧ Táj: **1.** *cifrít*
✧ Ell: **2.** *csúfít*
✧ Etim: A → *dísz* főnév származéka.

diszkó ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (bizalmas)
Éjszaka működő, zenés, táncos ifjúsági szórakozóhely. *A barátaival szombatonként diszkóba járnak.*
✧ Szin: (szleng) *dizsi, seggrisző*
✧ Etim: Angol eredetű nemzetközi szó.

diszkont ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja* (idegen)
1. Külvárosokban levő, nagy árukészlettel és mérsékelt árakkal működő áruház. *Havonta egyszer diszkontban vásárolják meg a tartós élelmiszereket és a tisztítószereket.*
2. Olcsóbban árusító kisebb bolt. *Van itt a házban egy diszkont, ott fillérekért vehetsz valami ajándékot.*
✧ Szin: **1.** *raktáráruház,* (idegen) *diszkontáruház*
✧ Etim: Olasz eredetű nemzetközi szó.

diszkosz ◆ fn *~ok, ~t, ~a* (idegen)
1. Korong alakú sporteszköz. *Messzire hajítja a diszkoszt.*
2. (kissé bizalmas) A diszkoszvetés mint versenyszám. *Diszkoszban nem sikerült döntőbe jutni.*
✧ Etim: Görög eredetű nemzetközi szó.

díszlet ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
1. Színpadon, filmezésben a színhelyet megjelenítő építészeti elemek, tárgyak összessége. *A pompás díszletet nyílt színi tapssal fogadta a közönség.*
2. Csalóka látszat. *Ez nem a valóság, ez csupán díszlet.*
✧ Szin: **1.** *kulissza, színfal, színpadkép,* (idegen) *dekoráció* **2.** *álcázás, álca*
✧ Etim: A → *dísz* főnév származéka.

díszl|ik ◆◆◆ ige *~eni* (választékos)
1. Ékességként látható. *Az íróasztal fölött Csontváry képe díszlett.*
2. (Dísznövény) jól fejlődik, virul. *Szépen díszlik az átültetett kaktusz.*
✧ Szin: **1.** *ékeskedik, pompázik, díszeleg* **2.** *virít, pompázik*
✧ Ell: **1.** *éktelenkedik* **2.** *hervadozik, kókad*
✧ Etim: A → *dísz* főnév származéka.

disznó I. ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* vagy *disznaja*

1. Sertés. *Régen a disznókat is kihajtották legelni.* • Közmondás: *Éhes disznó makkal álmodik*: mindenki arra gondol, azzal törődik, amire vágyik.
2. Sertéshús. *Disznóból jóval többet fogyasztunk, mint halból.*
3. (bizalmas) Tintafolt. *A füzeted tele van disznóval!*
4. (Kártyában) ász. *Üsd disznóval! Piros és zöld disznó is van nála.* • Szólás: *Disznaja van*: nagyon szerencsés.
5. (durva) Megvetendő, undorító ember. *Ronda disznó! Fuj, te disznó!*
✧ Szin: **1.** *hízó, koca, malac* **2.** *disznóhús* **3.** (bizalmas) *paca, pacni, malac* **4.** (szleng) *csicsa, csuli, svinya* • **5.** *Ólban a helye.*
✧ Táj: **1.** *disztó, kucu, poca,* (herélt:) *ártány,* (nőstény:) *emse, göbe*
✧ Etim: Honfoglalás előtti csuvasos típusú török jövevényszó.
✧ Ö: vad + disznó
☝ A *disznó* az 1. és 2. jelentésben a mindennapi nyelvhasználatban szokásos; a *sertés* szót használják helyette a választékos, illetve a hivatalos stílusban, a kereskedelmi és más szaknyelvekben. Lásd még a *sertés* szócikket!

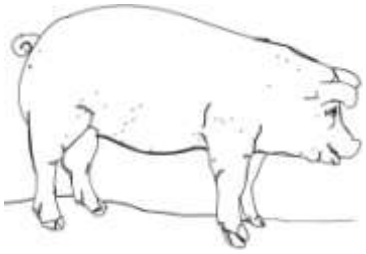

disznó II. ◆◆◆◆◆ mn *~k, ~t, ~ul* (bizalmas)
1. Pimasz. *Az a disznó kölyök felesel.*
2. Durva, közönséges. *Disznó a beszéde.*
3. (túlzó) Szemérmetlenül nagy. *Disznó szerencséje van.*
✧ Szin: **1.** *szemtelen,* (durva) *pofátlan* **2.** *trágár* **3.** *irtózatos,* (durva) *rohadt, kurva*
✧ Ell: **1.** *udvarias, jólnevelt* **2.** *finom*
✧ Etim: Honfoglalás előtti csuvasos típusú török jövevényszó.

disznólkod|ik ◆ ige *~ni* (bizalmas)
Illetlenül viselkedik. *Ne disznólkodj az asztalnál!*
✧ Szin: *szemérmetlenkedik,* (bizalmas) *malackodik, gusztustalankodik*
✧ Táj: *disztókodik*
✧ Etim: A → *disznó* főnév származéka.

disznóság ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
1. (népi vagy tréfás) Disznóvágáskor készített húsféleségek összessége. *Van még egy kis disznóság: hurka, tepertő vacsorára.*
2. (bizalmas) Felháborító dolog. *Ez mégiscsak disznóság!*
3. (bizalmas) Illetlenség. *Ne beszélj már annyi disznóságot!*
✧ Szin: **1.** *disznótoros* **2.** *gyalázat, aljasság, gazemberség,* (szleng) *szemétség* **3.** *trágárság,* (bizalmas) *malacság, gusztustalanság*
✧ Etim: A → *disznó* főnév származéka.

disznósajt ◆ fn
Tisztított disznógyomorba töltött, apróra vágott főtt fejhúsból, bőrkéből és egyebekből álló fűszeres étel. *A megtöltött disznósajtot laposra préselték, aztán felfüstölték.*
✧ Szin: (népi) *gömböc,* (Va bizalmas) *varsli, svargli,* (Mv bizalmas) *preszbors*
✧ Táj: *disznófősajt, prés, préshurka, pálanyja*
✧ Etim: Összetétel: → *disznó* + → *sajt*.

disznótor ◆◆ fn
Disznóvágás utáni bőséges étkezés, vendégség. *Az egész rokonság hivatalos volt a disznótorra.*
✧ Szin: *disznóölési vacsora*
✧ Táj: *disznóvendégség*
✧ Etim: Összetétel: → *disznó* + → *tor*[1].

dísznövény ◆◆ fn
Szép leveleiért, virágáért termesztett növény. *A kertben csak dísznövények vannak, nincs egy szál leveszöldség se.*
✧ Ell: *haszonnövény*
✧ Etim: Összetétel: → *dísz* + → *növény*.

díszpéldány ◆ fn
1. Díszes kivitelű tárgy, különösen könyv. *A tanulmánykötetből díszpéldány is készült a tudós születésnapjára.*
2. (rosszalló) Semmirekellő, hitvány alak. *Mit keres nálunk ez a díszpéldány?*
✧ Szin: **1.** *díszkiadás* **2.** (rosszalló) *díszpinty, jó firma, jómadár, mákvirág*

✧ Etim: Összetétel: → *dísz* + → *példány*.

disszidál ◆◆ ige ~*ni* (idegen, kissé régi)

A törvényeket megsértve hazájából külföldre távozik. *Az 56-os forradalom leverése után nagyon sokan disszidáltak Magyarországról nyugat-európai országokba, Amerikába és Ausztráliába.*

✧ Szin: *elszökik, kivándorol, kitelepül,* (bizalmas) *meglép, dobbant,* (idegen) *emigrál* • (bizalmas) *Átlépi a taccsvonalat.*

✧ Ell: *betelepül, bevándorol,* (idegen) *immigrál*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

díva ◆ fn ~*k*, ~*t*, ~*ja* (régi)

Ünnepelt színész- vagy énekesnő. *Jászai Mari a Nemzeti Színház dívája volt.*

✧ Szin: *táncosnő, csillag, filmcsillag,* (idegen) *sztár*

✧ Etim: Olasz eredetű nemzetközi szó.

dívány ◆◆◆◆ fn ~*ok*, ~*t*, ~*a*

Kárpitozott, támlás, kényelmes fekvőbútor. *Ebéd után rendszerint leheveredett a díványra.*

✧ Szin: *heverő, kanapé, pamlag,* (idegen) *rekamié, szófa,* (régi, népi) *hencser,* (Fv bizalmas) *gaucs, gavcs*

✧ Etim: Perzsa, végső soron arab eredetű oszmán-török jövevényszó.

divat ◆◆◆◆◆ fn ~*ok*, ~*ot*, ~*ja*

1. Egy időszakra jellemző öltözködési szokás. *Mi a legújabb divat?* ■ *Divatban van*: divatos. | *Divatba jön*: divatos lesz. | *Kimegy a divatból*: divatjamúlt lesz.

2. Felkapott szokás. *Napjaink hasznos divatja a természetgyógyászat.*

✧ Szin: **1.** (régi) *módi* **2.** *gyakorlat,* (régi) *módi*

✧ Etim: Valószínűleg a → *díj* főnév *div* alakváltozatának származéka.

divatjamúlt ◆◆ mn ~*ak*, ~*at*, ~*an*

Olyan, amely már nem divatos. *Divatjamúlt ruhákban jár. Viselkedése olyan divatjamúlt, mintha száz évvel ezelőttről maradt volna itt.*

✧ Szin: *ódivatú, idejétmúlt, régimódi, ósdi, korszerűtlen,* (régi; Mv) *ómódi* • *Eljárt felette az idő. Már szakálla van. Özönvíz* vagy *vízözön előtti. Múzeumba való.*

✧ Ell: *divatos, korszerű,* (idegen) *modern,* (bizalmas) *menő*

✧ Etim: Összetétel; *divatja*: a → *divat* főnév birtokos személyjeles alakja + *múlt*: a → *múlik* ige befejezett melléknévi igeneve.

divatoz|ik ◆◆ ige ~ni (kissé rosszalló)

Divatos ruhákban jár. *Szeret divatozni, mindig a legújabb divat szerint öltözködik.*

✧ Szin: (bizalmas) *flancol*

✧ Táj: *divatol, divatizál, módiskodik*

✧ Etim: A → *divat* főnév származéka.

dív|ik ◆◆◆ ige (csak egyes szám 3. személyben) (választékos)

Szokásban van. *A parlamentben dívik a napirend előtti felszólalás.*

✧ Szin: *divatban van, szokásos, járja*

✧ Táj: *díszlik*

✧ Etim: A → *díj* főnév *div* alakváltozatának nyelvújítás kori származéka, vö. → *divat*.

dizájn ◆◆ fn ~*ok*, ~*t*, ~*ja* (idegen)

Ipari formatervezés, tárgytervezés. *A dizájn az iparművészetnek a XX. században kifejlődött újabb ága. A különféle eszközök, használati tárgyak létrehozásakor a dizájnnal foglalkozó szakemberek a forma esztétikus kialakítását úgy végzik, hogy a tökéletes funkción kívül a gyártást is pontosan megtervezik.*

✧ Etim: Angol jövevényszó (vö. → *design*).

☝ Ma már a kiejtés szerint magyar helyesírással írjuk, bár gyakran lehet még látni az eredeti, angol *design* írásváltozatot is.

dízel I. ◆◆ fn ~*ek*, ~*t*, ~*e* vagy ~*je* (idegen)

1. Dízelmotorral, tehát kompressziógyújtású belső motorral működő mozdony. *A gőzmozdonyokat dízelek váltották fel.*

2. (bizalmas) Dízelmotorba való olaj. *Tankoltam húsz liter dízelt.*

✧ Szin: **1.** *dízelmozdony* **2.** *dízelolaj, gázolaj,* (Fv, Va, Dv, Mv; Ka bizalmas) *nafta*

✧ Etim: R. *Diesel* német mérnök nevéből keletkezett nemzetközi szó.

☝ Írásmódjáról lásd a *dízel II.* szócikket!

dízel II. ◆◆ mn ~*ek*, ~*t*, – (idegen)

Gázolajjal működő motorú (jármű). *Kapott a rokonaitól egy dízel Mercedest.*
✧ Etim: R. *Diesel* német mérnök nevéből keletkezett nemzetközi szó.
☝ Eredeti alakja *Diesel* volt, ehhez, mivel tulajdonnév, kötőjellel kapcsoltuk az utótagokat: *Diesel-motor, Diesel-mozdony*. Ma már a kiejtés szerint írjuk a szót, mert köznévvé vált: *dízel, dízelmotor, dízelmozdony.*

dó ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Bármely dúr hangsor első hangja. *Dóval kezdődik a dallam!*
✧ Szin: (régi) *cé*
✧ Etim: Olasz eredetű nemzetközi szó.

dob[1] ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Valamit elhajít (, hogy valahová essen). *A kemény hógolyóval nagyot lehet dobni. A turisták aprópénzt dobnak a kútba.*
2. Hányaveti mozdulattal tesz valamit valahova. *Az ágyra dobta a kabátját.* ■ *Valahova dobja magát*: bele- vagy ráveti magát. *A fotelba dobta magát.*
3. Hirtelen intézkedéssel valamit valahova juttat. *Két hadosztályt dobtak a frontvonalra.* ■ *Piacra dob valamit*: eladásra kínálja. *Új mosóporokat dobnak piacra.*
4. (szleng) *Dob valakit*: szakít vele. *Dobta barátnőjét, mert újat talált.*
✧ Szin: **1.** *dobál, hajít, lendít, lök, szór, vet* **2.** *csap, hány, vág* **4.** *elhagy*, (bizalmas) *leráz,* (szleng) *ejt, lekoptat* • **4.** *Faképnél hagy. Kiadja az útját.*
✧ Táj: **1.** *dobint, hajint*
✧ Ell: **1., 2.** *elkap* **3.** *kivon valahonnan*
✧ Etim: Ősi, ugor kori szó.

dob[2] ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
1. Általában henger alakú ütőhangszer. *Veri a dobot.* • Szólás: *(Úgy) elverlek, mint a kétfenekű dobot!* | *Dobra kerül valami*: elárverezik. | *Nem veri (nagy) dobra*: titokban tartja.
2. Dobhoz hasonló alakú forgó alkatrész. *A ruha beakadt a mosógép dobjába.*
✧ Szin: **1.** *tamtam*
✧ Etim: Valószínűleg hangutánzó eredetű szó.

dobál ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Ismételten dob valamit valahova. *A garázda „szurkolók” kővel, aprópénzzel dobálják a játékosokat.*
2. Hányavetin hajigál valamit valahova. *Bőröndjébe dobált néhány holmit, és elrohant.*
3. Ide-oda lökdös valamit. *A hullámok dobálják a bárkát.* ■ *Dobálja az élet*: különböző tájakra, helyzetekbe veti.
✧ Szin: **1.** *hajigál, hány, hint, szór, vagdal, csapkod valamit valahova* vagy *valakihez, valamihez* **2.** *hány, szór* **3.** *hány-vet, hánytorgat*
✧ Táj: **1.** *dobigál, gór, górál, lódigál*
✧ Etim: A → *dob* ige származéka.

dobbant ◆◆◆ ige *~ani*
1. Lábával dobbanó hangot kelt. *Mérgében nagyot dobbantott.*
2. (Ugráskor) nagy erővel elrugaszkodik. *A távolugró későn dobbantott, szabálytalan lett az ugrás.*
3. (szleng) Valahonnan bejelentés nélkül távozik. *Dobbantott a buliból. A sógorom két éve dobbantott, nem tért haza külföldről.*
✧ Szin: **1.** (kissé régi) *toppant* **3.** *elmegy, megszökik, távozik,* (csak külföldre:) *emigrál, disszidál,* (szleng) *lelécel, lelép, megpattan* • **3.** (szleng) *Olajra lép. Elhúzza a csíkot.*
✧ Táj: **1.** *dobbint, dübbent*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó, töve azonos a → *dobog* ige tövével.

dobhártya ◆◆◆ fn
A fül külső hallójáratát a dobüregtől elválasztó hártya. *Megsérült a dobhártyája, ezért roszszul hall.*
✧ Etim: Latin mintára keletkezett nyelvújítás kori összetétel: → *dob*[2] + → *hártya*.

dobog ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Tompa hangot keltve többször egymás után odaüt valamit valahová. *Lábával idegesen dobog a padlón.*
2. Ütemesen ver. *Hangosan dobog a szíve.* ■ *A torkában dobog a szíve*: nagyon izgul. | *Csak érte dobog a szíve*: nagyon szereti, érte él.
✧ Szin: **1.** *dobol, döng, dübörög, kopog* **2.** *dobol, kalapál, kalimpál, lüktet, üt, ver, zakatol,* (idegen) *pulzál,* (bizalmas) *lötyög*
✧ Táj: **1.** *dübög* **2.** *kalamol*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó, töve azonos a → *dobbant* ige tövével.

dobol ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Ritmusosan veri a dobot. *Ügyesen dobol.* | *Zenekarban, együttesben dobol*: dobosként szerepel.
2. (régi) Közhírré tesz. *Mit doboltak?*
3. Ujjaival vagy lábával ütemesen ütöget valamit. *Ujjaival idegesen dobolt az asztalon.*
✧ Szin: **3.** *kopog valamin, ütöget, vereget valamit*
✧ Táj: **3.** *dübög*
✧ Etim: A → *dob* főnév származéka.

dobos ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Az a személy, akinek feladata vagy hivatása a dobolás. *A zenekarban a dobos volt a legjobb.*
2. (bizalmas) Csokoládékrémmel töltött piskótalapokból álló, tetején karamellel bevont torta. *Kérek két szelet dobost.*
✧ Szin: **2.** *dobostorta*
✧ Etim: 1. A → *dob* főnév származéka. 2. A *dobostorta* összetétel (*dobos*: *Dobos* József cukrászmester nevéből keletkezett + → *torta*) előtagjának önállósulásával jött létre.

doboz ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. Merev falú, rendszerint fedeles tárolóeszköz. *Mit tettél abba a nagy dobozba? Költözéskor a törékenyebb holmit dobozba csomagolták.*
2. Burkolat, ház. *A rádió doboza régimódi, szögletes.*
3. (Jelzőként:) Doboznyi mennyiség valamiből. *Hozz két doboz cigarettát!*
✧ Szin: **1.** *kazetta, ládika, ládikó, skatulya, tok,* (régi) *pikszis, szelence* **2.** (hivatalos) *káva*
✧ Táj: **1.** *dózni*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű szó, talán szóhasadással keletkezett a → *toboz* főnévből.
✧ Ö: gyufás + doboz

docens ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e* (idegen)
1. Egyetemi, főiskolai beosztás. *Adjunktus volt, most kinevezték docenssé.*
2. (régi) Egyetemi magántanár. *Két évig docens volt a budapesti egyetemen.*
✧ Szin: (Er) *előadótanár,* (Fv, Ka, Va, Dv, Mv, Őv bizalmas) *docent*
✧ Etim: Latin eredetű német jövevényszó.
☝ A docens megszólítása: *tanár úr, tanárnő.*

dodzsem ◆◆ fn *~ek, ~et, ~e* vagy *~je* (idegen)
1. Villanyhajtású, kormányozható, nyitott kis autó. *A vidámparkban kedvence a dodzsem, élvezi, hogy ügyesen ki tudja vele kerülni a többieket.*
2. (tréfás) Kisméretű, olcsó autó. *Még mindig azzal a dodzsemmel jár.*
✧ Etim: Angol jövevényszó.
☝ Elválasztása: *do-dzsem.*

dog ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja* (idegen)
Nagy testű, sima szőrű kutya. *Megharapta egy dán dog.*
✧ Etim: Angol eredetű nemzetközi szó.

dogma ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen)
1. Hittétel. *Jól ismeri vallása dogmáit.*
2. (rosszalló) Kötelezően elfogadandó merev elv, tétel. *Dogmákban gondolkodik, nincs önálló véleménye.*
✧ Szin: **1.** *hitcikkely, hitelv, tantétel*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

dogmatikus I. ◆◆◆ mn *~ak, ~t, ~an* (idegen)
Dogmákhoz mereven ragaszkodó (személy). *Dogmatikus emberrel nehéz vitatkozni.*
✧ Szin: *ellentmondást nem tűrő, hajthatatlan, merev, vaskalapos*
✧ Ell: *rugalmas,* (idegen) *toleráns*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

dogmatikus II. ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* (idegen)
Hittételekkel, dogmákkal foglalkozó teológus. *Felszólalt a dogmatikusok kongresszusán.*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

doh ◆◆ fn *–, ~ot, ~a*
A penész szaga. *Megcsapta orrát a doh, amikor lement a pincébe.*
✧ Szin: *dohszag, pincelevegő, pinceszag*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.
☝ Kiejtjük a szó végén a *h*-t, mégpedig erős *h*-val, mint a *technika* szóban. Mássalhangzóval kezdődő toldalék vagy utótag előtt is így ejtjük: *dohhal, dohtól, dohszag*. Magánhangzó előtt azonban közönséges *h*-t ejtünk: *dohot, dohos.*

dohány ◆◆◆◆◆ fn *–, ~t, ~a*
1. Nikotintartalmú ipari növény, illetve ennek (szárított) levele. *Magyarországon sok dohányt termelnek. Vágják a dohányt, összekötözik, és felakasztják száradni.* • Szólás: *Nem adnék érte egy pipa dohányt (sem)*: nem ér semmit sem.
2. (szleng) Pénz. *Van nálad egy kis dohány?*
✧ Szin: **1.** (bizalmas) *bagó, kapadohány,* (régi) *burnót, tubák* **2.** (szleng) *guba, lóvé, mani, steksz, zsozsó, zseton* • **1.** *Az ördög tömjénje.*
✧ Etim: Perzsa, végső soron arab eredetű oszmán-török jövevényszó.

dohányz|ik ◆◆◆ ige *dohányozni*
Dohányt szív, fogyaszt. *Sajnos régen dohányzik. Parancsol? Köszönöm, nem dohányzom!*
✧ Szin: *cigarettázik, pipázik, szivarozik,* (bizalmas) *bagózik, cigizik, füstöl* • *Füstöl, mint a gyárkémény.*
✧ Etim: A → *dohány* főnév származéka.

dohog ◆◆◆ ige *~ni*
1. Zsörtölődik. *Ne dohogj folyton!*

2. Ütemes, tompa hangot ad. *Dohog a mosógép.*
✧ Szin: **1.** *elégedetlenkedik, mérgelődik, zúgolódik, zsémbel* **2.** *dübörög*
✧ Táj: **1.** *dödög, dunnyog, ógg-mógg, pufog*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó.

dokk ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja* (idegen)
Zárt medence vagy vízfelület. *A nagyobb hajókat dokkban rakják be és ki. A tengerjárót dokkba vontatták javításra.*
✧ Szin: *hajójavító, hajómedence, kikötőmedence*
✧ Etim: Angol, végső soron talán holland eredetű nemzetközi szó.
☝ Ha *k*-val kezdődő toldalék járul hozzá, egyszerűsítve csak két *k*-t írunk: *dokkal.*

doktor ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. (bizalmas) Orvos. *A doktor sem tudta meggyógyítani.*
2. Cím, képesítés, fokozat, illetve az ilyennel rendelkező személy. *Jogi doktor a fia. Doktorrá avatták az egyetem dísztermében. Akadémiai doktor lett már negyvenöt évesen. A fogadáson dr. Kovács* (vagy *Kovács dr.) is megjelent.*
✧ Szin: (bizalmas) *doki*
✧ Ell: *beteg,* (idegen) *páciens*
✧ Etim: Latin jövevényszó.
✧ Ö: csoda + doktor
☝ A szó rövidített formáját kisbetűvel írjuk: *dr.*; naggyal csak címzésben, mondat elején, esetleg aláírásban. *Doktor úr, doktornő, doktor asszony* a megszólítása az orvosoknak, állatorvosoknak, ügyvédeknek és általában a jogászoknak. Magasabb beosztású, illetve tudományos fokozattal rendelkező orvost azonban Magyarországon udvariasabb a rangjának megfelelően szólítani, pl. *főorvos asszony, adjunktus úr.* A *doktor bácsi, doktor néni* megszólítás csak gyermekek részéről és csak orvosnak szólhat, ez esetben az orvos rangjától függetlenül udvariasnak számít.

dokumentum ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a* (idegen)
1. (A tudományban:) Hiteles írásos vagy tárgyi bizonyíték. *Dokumentumok bizonyítják, hogy itt akkor már település volt.*
2. Hivatalos írás. *Rengeteg dokumentumot kell összegyűjtenünk, hogy megkapjuk a lakáskölcsönt.*
✧ Szin: **1.** *forrás, lelet* **2.** *okirat, okmány, irat*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

dolgos ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
Dolgozni szerető, szorgalmas. *Dolgos ember a férje, soha nem marad munka nélkül.* ■ *Dolgos kéz*: szorgalmas ember. *Ennyi dolgos kéz hamar elvégzi a munkát.*
✧ Szin: *dologszerető, igyekvő, serény, tevékeny,* (idegen) *aktív* • *Ég a keze alatt a munka.*
✧ Táj: *jódolgú, jódolgos, munkás*
✧ Ell: *lusta, naplopó, tétlen, tunya,* (idegen) *passzív*
✧ Etim: A → *dolog* főnév származéka.

dolgozat ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
1. Valamely tantárgyból kidolgozandó, felmérő jellegű írásbeli feladat. *Ötös lett a dolgozat. A tanár dolgozatokat javít.*
2. Értekezés, cikk. *A szerző dolgozatában megállapította, hogy tévedés történt.*
✧ Szin: **1.** *házi dolgozat, zárthelyi,* (bizalmas) *doga, doli, zéhá,* (szleng) *agytorna,* (Fv, Mv bizalmas) *kontrolka* **2.** *tanulmány, pályamunka,* (idegen) *disszertáció, elaborátum, referátum*
✧ Etim: A → *dolog* főnév nyelvújítás kori származéka.
✧ Ö: röp + dolgozat

dolgoz|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Munkát végez. *A beteg nem tud dolgozni. Mit dolgozol? Egy év munkanélküliség után megint dolgozik.* • Szólás: *Úgy dolgozik, mint egy gép*: teljes erővel. • Közmondás: *Aki nem dolgozik, ne is egyék*: aki nem vesz részt a közös feladatok elvégzésében, az eredményt se élvezze.
2. Valamely célért, valakinek, valaminek a javára tevékenykedik. *A sikerért dolgozik. Sokat dolgozik a családjáért.*
3. (Idő, körülmény) valakinek a javára vagy kárára alakul. *Meglátod, jó vége lesz, az idő nekünk dolgozik. Szerettünk volna a jövő héten indulni, de minden ellenünk dolgozik.*
4. (Gép, eszköz) működik. *A dagasztógép már dolgozik, a tészta nemsokára készen lesz.* (Mv) *Már megint nem dolgozik a lift, gyalog kell felmennem a tizedik emeletre.*
5. Valamely folyamat megy végbe valamiben. *Beépítés után a fa még dolgozik. Még dolgozik a bor, még nem tiszta.*
6. (Érzelem, indulat) eltölt és irányít valakit. *Csak a bosszú dolgozott benne.*
✧ Szin: **1., 2.** *gürcöl, töri magát,* (bizalmas) *melózik, hajt, kulizik, strapálja magát* **4.** (idegen) *funkcionál* **5.** *igazodik, alakul, formálódik* **6.** *működik, munkál* • **1.** *Tapossa a malmot.* (bizalmas) *Hajtja a verklit.* (szleng) *Nyomja az ipart. Ráver a melóra.*
✧ Táj: **1.** *munkál* **2.** *igálkodik*
✧ Ell: **1.** *henyél, lustálkodik, pihen*
✧ Etim: A → *dolog* főnév származéka.

dolgozó ◆◆◆◆◆ mn, mn-i in *~k, ~t,* –
(Rendszeres) munkát végző, saját munkájából élő. *A dolgozó embernek pihenésre is szüksége van.* (Főnévi használatban:) *Megszűnt a vállalat, elbocsátották a dolgozókat.*
✧ Szin: *pénzkereső, szorgoskodó, tevékenykedő, alkalmazott, munkavállaló,* (főnév:) *munkaerő*

✧ Ell: *munkakerülő, naplopó, semmittevő, munkanélküli*
✧ Etim: A → *dolog* főnév származéka.

dollár ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja* (idegen)
1. Többek között az USA-ban, Kanadában és Ausztráliában használatos pénznem. *Az utazás előtt még váltanunk kell kanadai dollárt.*
2. USA-dollár mint deviza. *Esett a dollár árfolyama.*
✧ Szin: **2.** (szleng) *dolcsi, zöldhasú*
✧ Etim: Angol, végső soron holland eredetű nemzetközi szó.

dolmány ◆ fn *~ok, ~t, ~a* (régi)
Testhez simuló, csipőig érő zsinóros kabát. *Gyöngyös dolmány volt az ifjakon.*
✧ Szin: *felöltő, férfikabát,* (régi) *atilla, dóka, zubbony, öltönyke*
✧ Táj: *bujka*
✧ Etim: Oszmán-török jövevényszó.

dolog ◆◆◆◆◆ fn *dolgok, dolgot, dolga*
1. Elvégzendő munka, feladat. *Sok a dolga, pihenni nincs ideje.* ■ *A dolga után néz*: elkezd dolgozni.
2. (Elintézésre váró) ügy. *Még van egy kis dolgom, de utána ráérek.* ■ *Dolga akad* vagy *van valakivel*: elintéznivalója. *Dolga akadt a rendőrökkel.* | (szépítő) *A dolgát végzi*: székel vagy vizel.
3. Cselekedet, tett. *Szép dolog volt tőle, hogy meglátogatott.* ■ *Rövidre fogja a dolgot*: röviden mesél el valamit. *Kevés időnk van, fogd rövidre a dolgot!*
4. Helyzet, sors. *Jó dolga van.*
5. Tárgy, eszköz. *Rendben tartja a dolgait.*
✧ Szin: **1.** *teendő* **2.** *elintézendő* **3.** *viselkedés* **4.** *élet* **5.** *holmi,* (bizalmas) *cókmók, cucc*
✧ Táj: *dologság*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.
✧ Ö: katona + dolog, kis + dolog

dologtalan ◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*
1. Munkátlanul élő (ember). *Dologtalan ember a férje.*
2. Akinek (éppen) nincs munkája. *Éppen dologtalanul ül a tévé előtt. Dologtalanul él évek óta.*
✧ Szin: **1.** *henye, here, ingyenélő, lomha* **2.** *munkanélküli, tétlen*
✧ Táj: **1.** *kenyérevő, kóficér, lezsák*
✧ Ell: **1.** *dolgos, serény, szorgalmas, szorgos*
✧ Etim: A → *dolog* főnév származéka.

dolomit ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja* (idegen)
Fehéres színű ásvány. *Ha még nem láttál dolomitot, nézd meg a budai Gellért-hegyet!*
✧ Szin: *barnapát, gyöngypát,* (idegen) *ankerit*
✧ Etim: A francia *Dolomica* mineralógus nevéből keletkezett nemzetközi szó.

dóm ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
Érseki vagy püspöki székehelyen levő nagyméretű templom. *A szegedi dóm két tornyát és hatalmas épületét láttam a repülőgépről is.*
✧ Szin: *székesegyház, katedrális*
✧ Etim: Olasz eredetű francia jövevényszó.

domb ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
1. Alacsony, lapos hegy. *Szeretem a lankás dunántúli dombokat.*
2. Kisebb kupac, általában földből. *Legurul a dombról. Homokból egy nagy domb állt az építkezésen.*
✧ Szin: **1.** *hegyecske, kiemelkedés, magaslat, halom* **2.** *rakás, halom, bucka*
✧ Táj: **1.** *dombolag, döngöleg, dörömb, ponk*

✧ Ell: **1.** *alföld, síkság, róna*
✧ Etim: Ősi, ugor kori szó.
✧ Ö: szemét + domb

domborít ◆◆ ige *~ani*
1. (Lapszerű tárgyat) domborúvá alakít. *A lakatos megfelelő alakúra domborítja a lemezt.*
2. (bizalmas) Feszít (valamilyen öltözékben). *Büszkén domborít új kabátjában.*
✧ Szin: **1.** *formáz, kikalapál,* (idegen) *trébel*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, a → *domborodik,* → *domború* szavak tövével azonos szótő származéka. A tő talán annak az ősi igenévszónak az igei folytatása, melynek főnévi változata a → *domb* szavunk.

domborod|ik ◆◆◆ ige *~ni*
1. Domborúvá válik. *A kismama hasa szépen domborodik.*
2. A síkból domborúan kiemelkedik. *Sírok domborodnak a temetőben.*
✧ Szin: **1.** *dagad, dudorodik, duzzad, gömbölyödik* **2.** *domborul*
✧ Táj: **1.** *dalmahodik*
✧ Ell: **1.** *behorpad, lelapul*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, a → *domborít,* → *domború* szavak tövével azonos szótő származéka. A tő talán annak az ősi igenévszónak az igei folytatása, melynek főnévi változata a → *domb* szavunk.

domború ◆◆◆ mn *~ak, ~t, ~n* vagy *~an*
1. Félgömb alakú. *A domború tükör kicsinyít.*
2. Gömbölyded. *Domború idomai tetszenek a férfiaknak.*
✧ Szin: **1.** (idegen) *bikonvex, konvex* **2.** *kerek*
✧ Táj: *boltos, bögyökös*
✧ Ell: **1.** *homorú,* (idegen) *bikonkáv, konkáv*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, a → *domborít,* → *domborodik* szavak tövével azonos szótő származéka. A tő talán annak az ősi igenévszónak az igei folytatása, melynek főnévi változata a → *domb* szavunk.

domborzat ◆◆ fn –, *~ot, ~a*
Felszíni formák összessége. *Magyarország domborzata változatos.*
✧ Szin: *terepalakulás,* (idegen) *relief*
✧ Etim: A → *domborít,* → *domborodik* igékből a nyelvújítás korában elvont *dombor* ‘domború, ívelt’ melléknév (vö. *dombormű* összetétel) származéka.

dominó ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Pontokkal számozott téglatestekből álló társasjáték. *Kirakja a dominót.*
2. A játékkészlet egy darabja. *Találtam két dominót porszívózás közben.*
✧ Szin: **1.** *dominójáték* **2.** *dominókocka*
✧ Etim: Olasz, végső soron francia eredetű nemzetközi szó.

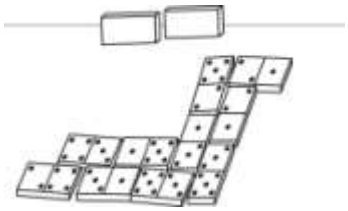

dong ◆◆◆ ige *~ani*
1. Mély, zümmögő hangot ad. *A méhek vidáman dongtak a lugasban.*
2. Sürgölődik, forgolódik valaki körül. *Udvarlók donganak körülötte.*
✧ Szin: **1.** *döngicsél, zsong,* (ritka) *donog* **2.** *körülhízeleg, körüludvarol, legyeskedik*
✧ Táj: **1.** *dongicsál, dönög, drung, dünnyög, zong*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó, a → *döng* ige mély hangrendű párja.

donga ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Hordó vagy dézsa oldalát alkotó hajlított deszkák egyike. *Kiesett az egyik donga a hordóból.*
✧ Szin: *bognárfa, duga, kádárfa*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.

dongó ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Zömök, szőrös testű, sárga csíkos méhféle rovar. *Berepült egy dongó a konyhába.*
✧ Szin: *poszméh*
✧ Táj: *bégény, bendár, darázs, döngő*
✧ Etim: A → *dong* ige folyamatos melléknévi igenevének főnevesülésével keletkezett.

dopping ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja* (idegen)

1. Serkentőszer használata. *A versenysportban tiltják a doppingot, mégis sokszor előfordul.*
2. (bizalmas) Serkentőszer. *Úgy ért el jó eredményeket, hogy doppingot szedett.*
✧ Szin: **1.** (idegen) *doppingolás* **2.** *ajzószer, teljesítménynövelő*, (idegen) *doppingszer*
✧ Etim: Angol eredetű nemzetközi szó.

dorbézol ◆◆ ige *~ni*
Féktelenül mulatozik, szórja a pénzt. *Addig dorbézolt, amíg elúszott a vagyona.*
✧ Szin: *tivornyázik, dőzsöl, mulatozik,* (bizalmas) *lumpol*
✧ Táj: *devernyál, dörömböl, lumplíroz*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű szó, talán a → *tor*[1] főnév származéka.

dorgál ◆◆ ige *~ni*
Korhol, szid valakit. *Hiába dorgálom, nem javul meg.*
✧ Szin: *fedd, megró* ● *Ráncba szed. Megmossa a fejét valakinek. Leszedi a keresztvizet valakiről.*
✧ Ell: *dicsér*
✧ Táj: *feddőz, kárpál, regmál*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű szó, talán egy ősi, uráli kori tő származéka.

doromb ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
Szájba véve és pengetve megszólaltatható kis népi hangszer. *A táncház zenekarának egyik tagja dorombon is játszik.*
✧ Etim: Valószínűleg elvonással keletkezett a nyelvjárási, szláv eredetű *doromblya* ‘doromb’ főnévből.

dorombol ◆◆ ige *~ni*
1. Mormogó hangot hallat. *Ha simogatom a cicát, dorombol.*
2. Duruzsol. *Dorombol a kályha.*
3. (régi) Dorombon játszik. *Ketten hegedülnek és ketten dorombolnak a zenekarban.*
✧ Táj: **1.** *dorombékol, dorombít, dörömböl, dúdikál*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó.

dorong ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
Vastag, görcsös faág. *Az ősember első fegyvere a dorong lehetett.*
✧ Szin: *bot, furkósbot, husáng, fütykös, pózna, rúd*
✧ Táj: *celőke, dronka, suháng*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.

döccen ◆ ige *~ni*
1. (Mozgó jármű) egyet zökken. *Sokszor döccen a szekér a hepehupás úton.*
2. (Vers ritmusa) sántít. *Általában hibátlan a verselése, csak néha döccen a sor.*
✧ Szin: **1.** *megbillen, zöttyen* **2.** *megtörik, megbillen*
✧ Etim: Hangutánzó-hangfestő eredetű szó, töve azonos a → *döcög* ige tövével.

döcög ◆◆◆ ige *~ni*
1. Lassan, rázkódva halad. *Döcög a kocsi a rossz úton. A kisgyerek még csak döcögve tud járni.*
2. Akadozik. *Már ismeri a betűket, de csak döcögve olvas.*
✧ Szin: **1.** (jármű:) *rázkódik, zötykölődik*, (személy:) *cammog*, (bizalmas) *kacsázik* **2.** *botladozik*
✧ Táj: **1.** *diceg, döcölődik, zökög*
✧ Etim: Hangutánzó-hangfestő eredetű szó, töve azonos a → *döccen* ige tövével.

döf ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. (Hegyes tárgyat) szúr valamibe, valakibe. *Kést döfött belé.* ■ *Szíven döf valakit*: **a)** hegyes tárggyal a szívébe szúr. *A gyilkos szíven döfte áldozatát.* **b)** (választékos) hirtelen nagy lelki fájdalmat okoz neki. *Szavaid szíven döftek.*
2. Erősen lök, taszít valakit, valamit. *Jól oldalba döfték a villamoson.*
✧ Szin: **1.** *bök, márt, mélyeszt, merít* **2.** *meglódít*
✧ Táj: **2.** *taszajt*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

dög ◆◆◆◆ fn *~ök, ~öt, ~e*
1. Állati hulla. *Irtózik a dögöktől.*
2. (durva) (Indulatos vagy tréfás megnevezésként:) Élő állat, általában kutya. *Szeretem ezt a dögöt.*
3. (durva) Ellenszenves személy. *Te dög! Részeges dög volt.*
4. (szleng, durva) Nő. *Jó kis dög!*
5. (népi) Dögvész. *Rájuk jött a dög, mind elpusztult.*
6. (bizalmas) *Dögivel*: nagy mennyiségben. *Dögivel van mindene.*
7. (durva) (Jelzőként vagy határozóként:) Nagyon nagy. *Dög meleg van. Dög nehéz ez a táska.*
✧ Szin: **1.** *tetem* **3.** (durva) *állat, rohadék, szemét* **4.** (bizalmas) *csaj, nőci*, (szleng) *bőr* **5.** *pestis*, (népi) *döghalál, dögmirigy* **7.** *pokoli, szörnyű*, (bizalmas) *kutya*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

dögl|ik ◆◆◆ ige *~eni*
1. Pusztul. *Járvány van, döglik a jószág.*
2. (rosszalló) Henyél, lustálkodik. *Egész nap otthon döglik.*

3. (durva) *Döglik valakiért*: bolondul érte. *Döglik a lányokért.*
✧ Szin: **1.** *elhullik, hull* **2.** *hever, lajhárkodik, tétlenkedik* **3.** (bizalmas) *bele van gárgyulva, bele van őrülve, bele van pistulva valakibe; megvész valakiért; oda-vissza van tőle* • **2.** *Kerüli a munkát. Fázik a munkától. Lopja a napot.*
✧ Táj: **1.** *döglészik, döglödözik* **2.** *döglődik, gebed, döglészik, döglödönik*
✧ Ell: **2.** *munkálkodik, serénykedik, dolgozik, tevékenykedik*
✧ Etim: A → *dög* főnév származéka.
☝ Úgynevezett álikes ige, egyes szám első személyben csak iktelen ragot kaphat: *döglök*. – Az ige teljes, *dögöl-* tövét használjuk a felszólító módban kizárólagosan: *dögöljek* stb., a feltételes módban túlnyomórészt: *dögölnél* (vagy *döglenél*) stb. A *dögleni* főnévi igenév mellett újabban elvétve előfordul a *dögölni* forma is. Az ige határozói igeneve: *dögölve*.

döglőd|ik ◆ ige *~ni*
1. (Állat) végét járja. *Beteg a tehén, napok óta döglődik.*
2. (bizalmas) Munkátlanul él, lustálkodik. *Csak döglődik, nem lehet munkára bírni.*
3. (bizalmas) (Ügy) holtponton van, nem jut előre. *A per már évek óta döglődik.*
✧ Szin: **2.** *hever, tétlenkedik, lajhárkodik, henyél,* (durva) *döglik* • **1.** *Dögrováson van.*
✧ Táj: **2.** *gebed*
✧ Ell: **2.** *serénykedik, munkálkodik, dolgozik, tevékenykedik*
✧ Etim: A → *dög* főnév származéka.

dögönyöz ◆ ige *~ni*
1. Püföl, ütöget valakit. *Öt török öt görögöt dögönyöz.*
2. Masszíroz valamit, valakit. *Dögönyözd meg a hátamat!*
✧ Szin: **1.** *agyabugyál, fenekel, gyomroz, páhol* **2.** *gyúr, gyömöszöl, nyomkod*
✧ Táj: *csömöszköl, dömöcköl, taglal*
✧ Etim: A régi nyelvi *dögöny* ‘bunkósbot’ főnév származéka. A *dögöny* az oszmán-török (esetleg horvát-szerb is) eredetű *dögönyeg* ‘bunkósbot’ főnévből keletkezett elvonással.

dől ◆◆◆◆◆ ige **dűl** *~ni*
1. Függőleges helyzetéből kimozdul. *Lassan jobbra dől a fa.*
2. Támaszkodik, nehezedik valahova. *Fáradtan a falnak dőlt. Az asztalra dőlt, úgy aludt.* ■ *Kardjába dől*: a kardja hegyére nehezedve lesz öngyilkos. | (túlzó) *Dől valamitől*: egész teste összevissza himbálódzik, szinte eldől. *Mindannyian dőltünk a nevetéstől.*
3. ■ *Romba dől*: **a)** összeomlik. *Romba dőlt a város.* **b)** megsemmisül. *Elképzelései romba dőltek.*
4. Eltér a függőlegestől, a szokottól. *Balra dől az írása.*
5. Áramlik, ömlik. *Dől a tömeg az utcákra. Dől belőle a szó, mióta az utazásból megérkezett.*
✧ Szin: **1.** *eldől, borul* **2.** *hanyatlik, roskad* **5.** *árad, özönlik, patakzik, zúdul*
✧ Táj: *dül*
✧ Ell: **1., 2.** *feláll, felegyenesedik* **3.** *felépül, visszabillen* **4.** *kiegyenesedik* **5.** *szivárog, szállingózik*
✧ Etim: Honfoglalás előtti csuvasos típusú török jövevényszó.

dölyfös ◆◆◆ mn *~ek*, *~t* vagy *~et*, *~en*
Öntelt, gőgös. *A dölyfös nagyúr senkire sem hallgatott.*
✧ Szin: *büszke, fölényes, pökhendi, rátarti, kevély*
✧ Ell: *alázatos, szerény, visszafogott*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű szó, töve valószínűleg a *dülled*, → *dülleszt* igék tövével függ össze.

döng ◆◆◆ ige *~ni* vagy *~eni*
1. Tompa, mély hangot ad. *Döng a kapu. Csak az őr léptei döngenek a néma utcán.*
2. Mély, zümmögő hangot ad. *Döng a darázs.*
✧ Szin: **1.** *dübörög, pufog* **2.** *döngicsél, dong, zsong*
✧ Táj: **1.** *hupog*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó, a → *dong* ige magas hangrendű párja.

dönget ◆◆◆ ige *~ni*
1. Úgy ütöget vagy ver valamit, hogy az döng. *Döngetik a kaput.* • Szólás: *Nyitott kapukat dönget*: olyasmit követel, ami már megvalósult.
2. (bizalmas) Üt, ver valakit. *Addig döngette a többieket, míg senki sem akart vele játszani.*
3. (bizalmas) (Járművel) nagyon gyorsan halad. *Döngettünk lefelé a Balatonhoz.*
✧ Szin: **1.** *dörömböl* **2.** *páhol, püföl* **3.** *hajt,* (bizalmas) *pörköl, repeszt, száguld, tűz*
✧ Táj: **2.** *döngöl, hupogat, supál*
✧ Etim: A → *döng* ige származéka.

döngöl ◆◆ ige *~ni*
1. Ütögetve egyenget valamit. *Döngölik a talajt, hogy tömör legyen.*
2. (bizalmas) Ököllel ver valakit. *Már egy ideje csak döngölik egymást.*
✧ Szin: **1.** *bunkóz, megsulykol, megtapos, présel, tömörít* **2.** *páhol, püföl, üt,* (választékos) *ütlegel*
✧ Táj: **1.** *dupóz*
✧ Etim: A → *döng* ige származéka.

dönt ◆◆◆◆◆ ige *~eni*

1. Földre dőlni késztet valamit. *Fát döntenek az erdőn.* ■ *Ágynak dönt valakit*: (betegség) fekvőbeteggé teszi. *Ágynak döntötte az influenza.* | *Sírba dönt valakit*: halálát okozza. *Az alkohol döntötte sírba.*

2. Összedönt valamit, valakit. *A kutya halomra dönti a vázáimat.* ■ *Nyomorba dönt valakit*: nyomorulttá teszi. *A szerencsejáték nyomorba döntötte.* | *Romba dönt valamit*: lerombolja. *A bombázás romba döntötte a hidat.* (átvitt) *Minden illúzómat romba döntötte.*

3. Határoz (valahogy). *Jól döntött, hogy oda jelentkezett. Ideje már dönteni.*

4. Ítélkezik. *A bíróság végre döntött az évek óta húzódó perben.*

✧ Szin: **1.** *billent, borít,* (népi) *dűt* **2.** *taszít* **3.** *döntést hoz, elszánja magát valamire* **4.** *ítél* • **3.** *Dűlőre viszi az ügyet. Kenyértörésre viszi a dolgot.*

✧ Etim: A → *dől* ige származéka.

döntetlen ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül*

Győzelmet egyik fél számára sem hozó. *Döntetlen mérkőzést játszottak a csapatok. A játszma döntetlen lett.* (Főnévi használatban:) *Jó nekik a döntetlen is. Döntetlenre játszottak.*

✧ Szin: *eldöntetlen, holtverseny,* (sakkban:) *remi*

✧ Etim: A → *dönt* ige származéka.

döntő I. ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~n* vagy *~en*

Nagyon fontos, meghatározó. *Szombaton lesz a döntő mérkőzés. Kimondta a döntő érvet. A döntő többség rájuk szavazott.*

✧ Szin: *fontos, jelentős, elhatározó, kulcsfontosságú, elsődleges*

✧ Ell: *lényegtelen, mellékes, másodlagos*

✧ Etim: A → *dönt* ige származéka.

döntő II. ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

(Sportban, versenyben) az utolsó szakasz, az utolsó mérkőzés. *Bejutott a döntőbe. Lejátszották a döntőt.*

✧ Etim: A → *dönt* ige főnevesült folyamatos melléknévi igeneve.

dördül ige *~ni*

Erős, dörgő hangot ad. *Dördült egyet az ég. Éleset dördült a fegyver.*

✧ Szin: *csattan, dörren, durran, pukkan*

✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó, töve azonos → *dörej*, → *dörmög*, → *dörög*, → *dörömböl*, → *dörren* szavaink tövével.

dőre ◆ mn *~k, ~t, ~n* (választékos)

Oktalan, meggondolatlan. *Dőre vagy, ha azt hiszed, hogy ilyen egyszerű lesz.*

✧ Szin: *esztelen, ostoba, buta,* (választékos) *balga*

✧ Táj: *bangó, bősze, dédó, piszma*

✧ Ell: *okos, eszes, meggondolt, megfontolt*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán német jövevényszó.

dörej ◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

Nagy erejű dörrenés. *Messziről hallatszik az ágyúk döreje.*

✧ Szin: *csattanás, dördülés, moraj, pukkanás, robaj,* (idegen) *detonáció*

✧ Etim: A → *dördül*, → *dörög*, → *dörren* igék tövével azonos hangutánzó eredetű szótő származéka.

dörgedelem ◆◆ fn *dörgedelmek, dörgedelmet, dörgedelme*

1. (ritka) Mennydörgés, vihar. *A dörgedelem visszafordította a kapuból.*

2. Erélyes vagy tréfás feddés. *Nem használt a szülői dörgedelem.*

✧ Szin: **1.** *dörgés, égzengés* **2.** *dorgálás, dorongolás, leckéztetés, szidás, szemrehányás,* (bizalmas) *letolás*

✧ Etim: A → *dörög* ige származéka.

dörgöl ◆◆◆ ige *~ni*

Dörzsöl valamit. *Ébredés után dörgöli a szemét. Fényesre dörgöli az ezüstöt.* • Szólás: *Az orra alá dörgöl valamit*: felrója, felhánytorgatja neki.

✧ Szin: (fémtárgyat:) *fényesít,* (bizalmas) *sikál,* (Er) *frekál*

✧ Táj: *sikárol*

✧ Etim: Valószínűleg a → *tör* ige származéka (vö. → *dörzsöl*).

dörgölődz|ik ◆ ige **dörgölőz|ik** *~ni*

1. Testét hozzádörgöli valamihez. *A kutya a kerítéshez dörgölődzik.*

2. (rosszalló) Igyekszik a kegyeibe férkőzni valakinek. *A főnökéhez dörgölődzik a jobb fizetés reményében.*

✧ Szin: **2.** (rosszalló) *sündörög, törleszkedik, helyezkedik, hízelkedik, behízelgi magát,* (szleng) *gazsulál, nyal, pedálozik*

✧ Táj: (macska:) *kendőzködik*

✧ Etim: A → *dörgöl* ige származéka.

☝ A *dörgölődzik* elválasztása: *dör-gö-lő-dzik*. Felszólító alakjaiban két *d*-t írunk: *dörgölőddzön* vagy (ikesen ragozva, választékosan) *dörgölőddzék.*

dörmög ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Morgó hangot hallat. *Dörmög a medve.*

2. Mély hangon, nehezen érthetően mond valamit. *Valamit dörmögött a bajusza alatt.*

✧ Szin: **1.** *dirmeg-dörmög, mormog* **2.** *morog, motyog, mormog* • **2.** *Olvassa a medvezsoltárt.*

✧ Táj: *mammog, ógg-mógg, zsorválódik*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó, töve azonos → *dördül*, → *dörej*, → *dörög*, → *dörömböl*, → *dörren* szavaink tövével.

dörög ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
Dübörgő hangot ad. *Dörög az ég, vihar lesz. Hetek óta dörögnek a fegyverek a határ túlsó oldalán.*
✧ Szin: *mennydörög, morajlik, zeng, dübörög, ropog* • *Szól már a nagybőgő.*
✧ Táj: (ég:) *durrog, mohog*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó, töve azonos → *dördül*, → *dörej*, → *dörmög*, → *dörömböl*, → *dörren* szavaink tövével.

dörömböl ◆◆◆ ige *~ni*
Ütésekkel döngő hangot kelt. *Dörömböl a kapun. Addig dörömbölt, míg be nem eresztették.*
✧ Szin: *dobol, zörget*
✧ Táj: *dorombol, dörget, dübörget, lomotol*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó, töve azonos → *dördül*, → *dörej*, → *dörmög*, → *dörög*, → *dörren* szavaink tövével.

dörren ◆◆ ige *~ni*
1. Robbanásszerű hangot ad. *Egy óriásit dörrent az ég.*
2. Ráripakodik valakire. *A fiúra dörrent, hozza már a vizet.*
✧ Szin: **1.** *csattan, dördül, durran, robban* **2.** *förmed, rákiált, ráordít, rivall*
✧ Táj: **1.** *dörgen, dühent* **2.** *ráfenekedik*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó, töve azonos → *dördül*, → *dörej*, → *dörmög*, → *dörög*, → *dörömböl* szavaink tövével.

dörzsöl ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Tárgyat egy másikhoz érintve mozgat. *Papírral dörzsöli az asztalt. Dörzsöli a kezét. Fényesre dörzsöli a padlót.*
2. Horzsol valamit. *A gallér dörzsöli a nyakát.*
✧ Szin: **1.** *dörgöl, fen, koptat, súrol, sikál,* (Er bizalmas) *frekál* **2.** *sért,* (idegen) *irritál*
✧ Táj: **1.** *sikárol*
✧ Etim: Valószínűleg a → *tör* ige származéka (vö. → *dörgöl*).

dörzsölt ◆ mn *~ek, ~et, ~en* (bizalmas)
Ravasz. *Dörzsölt fickó, mindenre figyel.*
✧ Szin: (bizalmas) *agyafúrt, fortélyos, rafinált,* (szleng) *simlis* • *Minden hájjal megkent.*
✧ Ell: *egyenes, naiv, tiszta*
✧ Etim: A → *dörzsöl* ige származéka.

dőzsöl ◆ ige *~ni*
1. Jól él. *Akik dőzsölnek, el sem tudják képzelni, milyen nélkülözni.* | (ritka) *Dőzsöl valamiben*: dúskál benne. *Dőzsöl minden földi jóban.*
2. Mértéktelenül eszik, iszik, szórakozik. *Egész évben szinte minden éjjel dőzsöl.*
✧ Szin: **1.** *bővelkedik valamiben* **2.** *vedel, dorbézol, dáridózik, részegeskedik, tivornyázik, züllik* • **1.** *Tejben-vajban fürdik.*
✧ Ell: **1.** *nélkülöz, tengődik, nyomorog*
✧ Etim: Német jövevényszó.

drága ◆◆◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n*
1. Sokba, sok pénzbe kerülő. *Drága cipőt vett. Drága volt a nyaralás. Hát ez drága mulatság volt!* ■ *Drágán megfizet valamiért*: túl nagy árat ad érte. *Drágán megfizetett a szabadságért.* • Szólás: *Drága, mint a muzsikaszó*: nagyon drága.
2. Sokat érő, becses. *Az egészség drága kincs.*
3. Nagyon kedves. *Drága neki az a nyaklánc, amit édesanyja hordott. Várnak otthon a drága gyermekeim.*
4. (Főnévi használatban, megszólításként:) (bizalmas, néha gúnyos) *Drágám!*: kedvesem.
✧ Szin: **1.** *borsos, költséges, megfizethetetlen, méregdrága,* (idegen) *expenzív* **2.** *értékes, felbecsülhetetlen, megbecsülhetetlen, nagy értékű* **3.** *fontos, becses* **4.** *aranyos, édes, kedvenc, szerelmes* • **1.** *Bécsben van az eladója. Egy vagyonba kerül. Az Isten pénze is kevés hozzá.*
✧ Táj: **1.** *drágás, ökörérő, pénzízű*
✧ Ell: **1.** *filléres, megfizethető, olcsó* **2.** *értéktelen, hitvány, silány* **3.** *jelentéktelen*
✧ Etim: Déli vagy nyugati szláv jövevényszó.

drágakő ◆◆◆◆ fn
1. Szép fényű, értékes ásvány. *Csiszolatlan drágaköveket gyűjt.*
2. Dekoratív, ritka ásványból készített ékkő. *Kaptam tőle egy kitűzőt drágakövekkel.*
3. Különlegesen értékes (személy). *A gépírónőnk valóságos drágakő.*
✧ Szin: **1.** *nemeskő,* (idegen) *kámea* **3.** *kincs*
✧ Etim: Összetétel: → *drága* + → *kő*.
☝ A fenti jelentésekben egybeírjuk. De: *Drága követ vett a kerítés lábazatához.*

drágalátos ◆◆ mn *~ak, ~t, ~an*
1. (régi) Szeretett, drága. *Drágalátos Gyermekem!*
2. (gúnyos) Érdemtelenül dédelgetett, elkényeztetett. *A drágalátos fiad összetörte a vázát.*
✧ Szin: **1.** *kedves, szeretetre méltó* **2.** (rosszalló) *alávaló, gaz, haszontalan, hitvány, semmirekellő, komisz*
✧ Etim: Valószínűleg összetétel; → *drága* + *látos*: a → *lát* ige származéka.

drágáll ◆ ige *~ni* vagy *~ani*

(Túl) drágának tart valamit. *Drágállja a könyvet, az ajándékot.*
✧ Szin: *sokall*
✧ Táj: *drágállít, borsosoll*
✧ Ell: *kevesell*
✧ Etim: A → *drága* melléknév származéka.

dragonyos ◆ fn *~ok, ~t, ~a* (régi)
Lovas katona. *Dragonyosok vágtattak el az ablak alatt.*
✧ Szin: (régi) *könnyűlovas*
✧ Etim: A régi nyelvi *dragony* ‘dragonyos’ főnév származéka. A *dragony* francia, végső soron görög eredetű vándorszó.

dráma ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Az irodalom három műnemének egyike: párbeszédes színpadi mű. *A dráma legfontosabb műfajai a vígjáték és a szomorújáték.*
2. Színpadi műfaj, elsősorban szomorújáték. *Egy drámát láttunk a Madách Színházban.*
3. Tragikus esemény. *Családi dráma történt a szomszédban.*
✧ Szin: **1.** *színmű, színjáték* **2.** *színdarab* **3.** *ügy, botrány,* (szleng) *felhajtás*
✧ Etim: Latin, végső soron görög eredetű nemzetközi szó.

drapp ◆ mn *~ok, ~ot,* –
Halvány sárgásbarna. *A barna blúzhoz drapp szoknyát viselt.* (Főnévi használatban:) *Jellegtelen színnek tartja a drappot.*
✧ Szin: *bézs, homokszín, mustársárga, sárgásszürke, szürkéssárga*
✧ Etim: Valószínűleg latin, végső soron talán kelta eredetű vándorszó.
☝ Ha *p*-vel kezdődő toldalék járul hozzá, egyszerűsítve csak két *p*-t írunk: *drappal.*

drazsé ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen)
1. Csokoládéval bevont apró cukorkaféle. *Vett 10 deka mogyorós drazsét.*
2. Ízesített bevonatú tabletta. *A C-vitamint drazséban add be!*
✧ Szin: **1.** (idegen) *bonbon, praliné* **2.** (idegen) *pasztilla, pirula, pilula*
✧ Etim: Francia, végső soron görög eredetű nemzetközi szó.

drog ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja* (idegen)
1. Gyógyászati célra vagy ízesítésre használatos szárított, általában növényi eredetű anyag. *Növényi drog a gyógynövény föld feletti vagy föld alatti része, illetve az ebből készített termék.*
2. Általában növényi eredetű, kábulatot keltő szer. *A könnyű drogok fogyasztását nálunk kevéssé büntetik.*
✧ Szin: **2.** *kábítószer,* (bizalmas) *narkó,* (szleng) *szer, anyag, por, cucc,* (Mv; Dv bizalmas) *droga,* (Va) *dróga*
✧ Etim: Francia, végső soron holland eredetű nemzetközi szó.

drót ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
1. Hengerelt vékony fémszál. *Drótból font kerítésük van.*
2. Fémhuzal, villany- vagy távíróvezeték. *Elszakadt a drót, nincs áram.* ■ *Forró drót*: (pl. a nagyhatalmak kormányai közötti) közvetlen telefon-összeköttetés.
3. Huzal mint a báb- és marionettjáték kelléke. ● Szólás: *Dróton rángat valakit*: bábként irányítja.
4. (szleng) Hír. ● Szólás: *Leadja a drótot*: figyelmeztet valakit. *Leadták a drótot, hogy gyülekezzünk.*
✧ Szin: **1.** *drótkötél, fémszál, sodrony, sodronykötél, vasfonal* **2.** *kábel* **4.** *értesítés, értesülés,* (szleng) *füles, tipp,* (idegen) *információ*
✧ Etim: Német jövevényszó.
✧ Ö: szöges + drót

drótkötélpálya ◆◆ fn
Olyan szállítóeszköz, amelynek kocsijai oszlopokra erősített, acélhuzalokból sodort vastag kötélen függve haladnak. *A másik hegycsúcsra drótkötélpályán lehet felmenni.*
✧ Szin: *függőpálya, függővasút, libegő*
✧ Etim: Összetétel: *drótkötél* (→ *drót* + → *kötél*) + → *pálya*.

drótostót ◆ fn (népi, régi)
Edények drótozását, foltozását végző (szlovák) vándoriparos. *Ha jött a drótostót, kivitték hozzá a repedt cserépedényeket, s ő úgy összedrótozta, hogy újra lehetett használni őket.*
✧ Szin: *drótos*
✧ Etim: Összetétel; *drótos*: a → *drót* főnév származéka + → *tót*.

dúc ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
1. Tartógerenda. *Az erkélyt dúcokkal erősítették meg.*
2. Galambok számára oszlopon elhelyezett kis házikó. *Visszarepültek a dúchoz a postagalambok.*
✧ Szin: **1.** *cölöp, gyám, konzol, oszlop, támasztógerenda* **2.** *galambdúc*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

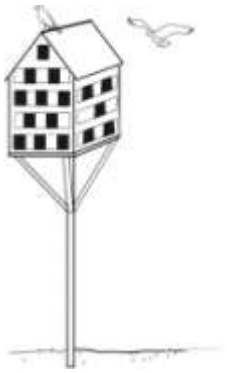

duci ◆◆ mn *~k, ~t, ~n* (kedveskedő)
1. Kövér, kövérkés. *Egy duci kisfiú állt be a labdázók közé. A nagybátyám mindig duci nőknek udvarol.* (Főnévi használatban:) *Nézd a kis ducit!*
2. (Va bizalmas) Mellény. *Fáztam, de szerencsére kaptam egy ducit.*
✧ Szin: **1.** (kedveskedő) *dundi, dundus, köpcös, pufi* **2.** (tréfás) *lélekmelegítő,* (Őv bizalmas) *vesztu*
✧ Táj: **2.** *derekas, melles, lajbi, pruszlik, pruszka, puruc, zeke*
✧ Ell: **1.** *nyápic, vézna,* (főnév:) *cérnahuszár*
✧ Etim: A *dúc* 'gyürke, kenyéren lévő kidudorodás' főnévből keletkezett játékos szóalkotással. A *dúc* főnév valószínűleg a → *duzzad* igéből jött létre szóelvonással (vö. → *durcás*).

duda ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Éles hangot adó jelzőkészülék. *Nem szól az autó dudája. Nyomja a dudát.*
2. Népi fúvós hangszer. *Szépen szól a duda.* • Szólás: *Olyan a hasa* vagy *úgy jóllakott, mint a duda*: nagyon sokat evett.
3. (szleng, tréfás) Nagy női mell. *Remek dudái vannak.*
✧ Szin: **1.** *kürt, hajókürt, sziréna, tülök* **2.** *bőrduda, tömlősíp* **3.** (bizalmas) *cici, didi, didkó,* (szleng, tréfás) *lökhárító, tejcsarnok*
✧ Táj: **2.** *csimpolya*
✧ Etim: Vitatott eredetű. Vagy szláv jövevényszó, vagy a → *dúdol* ige tövével azonos szótő származéka.

dudál ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. (Jármű) hangjelzést ad. *Melyik autó dudált?*
2. Bőrdudán játszik. *Egy együttesben dudál.* • Szólás: *Megtanítom kesztyűbe dudálni*: ellátom a baját, megtanítom rendesen viselkedni.
3. Jelzést ad. *Délben és műszakváltáskor dudál a gyári sziréna. Tűz van, dudálnak!*
✧ Szin: **1.** *kürtöl, tülköl* **3.** *sípol, szirénázik, tülköl, kürtöl*
✧ Etim: A → *duda* főnév származéka.

dudás ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
Dudán játszó személy. *A dudás szólót játszott a bandából.* • Szólás: *Két dudás egy csárdában (nem fér meg)*: két hangadó ember azonos szerepben, egyazon közösségben nem fér össze egymással. | (népi, tréfás) *Dudás lesz a pokolban*: alacsony termetű férfi, aki magas nőt vesz feleségül.
✧ Táj: *csimpolyás*
✧ Etim: A → *duda* főnév származéka.

dúdol ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Halkan, szöveg nélkül énekel. *Dalt dúdol az elalvó kisbabának.*
2. (választékos) (Szél) halk hangot ad. *Dúdol a szél a kert fái között.*
✧ Szin: **1.** *danolgat, dudorászik* **2.** *susog*
✧ Táj: **1.** *dünnyög*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó.

dudor ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* vagy *~ja*
Kisebb kidomborodás. *Beütötte a fejét, s azonnal egy dudor keletkezett rajta. Valamilyen betegség támadhatta meg a fát, egy nagy dudor van a törzsén.*
✧ Szin: *kidudorodás, duzzanat, daganat, púp,* (bizalmas) *pukli,* (népi) *göb*
✧ Táj: *göcs, görcs*
✧ Etim: Valószínűleg nyelvújítás kori elvonás a → *dudorodik* igéből, esetleg annak tövének származéka.

dudorod|ik ◆◆ ige *~ni*
Kis felületen kidomborodva egyre inkább kiemelkedik. *A lábán a daganat egyre csak dudorodik.*
✧ Szin: *púposodik*
✧ Ell: *lelohad,* (népi) *lelappad*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, valószínűleg hangfestő eredetű szótő többszörösen képzett származéka.

dudva ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Gyom. *„Ős, buja földön dudva, muhar”* (Ady E.: A magyar Ugaron).
✧ Szin: *gaz, giz-gaz*
✧ Táj: *burján, gyimgyom, paraj*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

dug ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Résbe, nyílásba helyez, mélyeszt valamit. *A zárba dugja a kulcsot.* • Szólás: *Homokba dugja a fejét*: valamely kellemetlen dologról nem akar tudomást venni.
2. Valahova rejt valamit. *A fiókba dugta az ajándékot.*
3. (bizalmas) Titokban juttat valakinek valamit. *Mindig dug neki egy kis ezt-azt.*
✧ Szin: **1.** *becsúsztat, beilleszt, bújtat, nyom, tol, töm* **3.** (bizalmas) *csúsztat, dugdos*
✧ Ell: **1.** *kivesz, kihúz* **2.** *elővesz*
✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.

dugába ◆◆ határozóragos fn
(Csak ebben a kifejezésben:) ■ *Dugába dől*: meghiúsul. *Minden terve dugába dőlt.*
✧ Etim: A szláv eredetű *duga* ‘donga’ főnév ragozott alakja.

dugasz ◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. Dugó, dugaszoló. *Húzd ki a dugaszt az üvegből!*
2. (bizalmas) *Dugaszban*: rejtekben, titokban. *Van egy kis pénze dugaszban.*
3. (szleng) (Hatalmas) gól. *Óriási dugaszt lőtt a felső sarokba.*
✧ Szin: **1.** *fadugó, parafadugó,* (bizalmas) *stopli* **2.** (bizalmas) *dugi* **3.** (szleng) *dugó*
✧ Táj: **1., 2.** *dugacs*
✧ Etim: A → *dug* ige származéka.

dugdos ◆◆◆ ige *~ni*
1. Ismételten vagy különböző helyekre eldug valamit. *Pénzt dugdos a ruhái közt. Mit dugdosol előlem?*
2. Ismétlődő mozdulattal egymás mellé dug valamiket. *Palántát dugdos a kertben.*
✧ Szin: **1.** *bújtat, rejteget, elpalástol, takargat* **2.** *ültet*
✧ Táj: **2.** *dugicsál, dugdoz, duggat, szuszikol*
✧ Etim: A → *dug* ige származéka.

dugó ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Üveg száját lezáró általában parafa henger. *Kihúzza az üveg dugóját.*
2. (Elektromos) csatlakozó. *A hajszárító dugója elromlott.*
3. Torlódás, elzáródás. *Dugó van a csatornában. Forgalmi dugóba kerültünk.*
4. (szleng) Gól. *A végén egy hatalmas dugó, és eldőlt a meccs.*
5. (szleng) Elégtelen osztályzat. *Erre a dolgozatra is dugót kapott.*
✧ Szin: **1.** *dugasz,* (bizalmas) *stopli* **2.** *banándugó, dugós csatlakozó, villás csatlakozó* **3.** *akadály, zavar* **4.** (szleng) *dugasz* **5.** (szleng) *karó, bunkó, fa, kapa*
✧ Táj: **1.** *dugacs*
✧ Etim: A → *dug* ige származéka.
✧ Ö: villás + dugó

dugul ◆ ige *~ni*
Eltömődik. *Nehezen folyik le a víz, dugul a szennyvízcső. Vasárnap délutántól dugulni kezd az M7-es.*
✧ Szin: *elzáródik, elakad, fennakad, torlódik*
✧ Etim: A → *dug* ige származéka.

duhajkod|ik ◆◆ ige *~ni*
1. Dorbézol. *Három napja nem ment haza, duhajkodik valahol.*
2. Hangosan, durván viselkedik. *Ha iszik, otthon duhajkodik.*
✧ Szin: **1.** *mulat,* (választékos) *dévajkodik,* (választékos, rosszalló) *tivornyázik* **2.** *erőszakoskodik, féktelenkedik, lármázik, randalírozik*
✧ Táj: **1.** *dombérkodik, dombérozik*

✧ Etim: A *duhaj* ‘hangoskodva mulatozó (személy)’ melléknév, illetve főnév származéka. A *duhaj* egy önállóan nem adatolható, a → *dohog* ige tövével összefüggő szótő származéka.

dukál ◆◆◆ ige *~ni* (bizalmas)

1. Megillet valakit, jár neki. *Ez a cím dukál neki, így kell szólítani.*

2. Illik. *Esküvőre ajándékot kell vinni, ez így dukál.*

✧ Szin: **1.** *kijár* **2.** *szokásos, járja*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán olasz (esetleg horvát-szerb is) jövevényszó.

dukát ◆ fn *~ok, ~ot, ~ja* (régi)

Középkori aranypénz. *Körmöci dukáttal volt tele a ládája a földesúrnak.*

✧ Etim: Valószínűleg olasz jövevényszó.

dúl ◆◆◆◆ ige *~ni* (választékos)

1. Pusztít, rombol. *A XIII. században tatárok dúltak Magyarországon.*

2. Pusztító erővel tombol, zajlik. *Dúl a harc a két tábor között.*

3. (Heves érzés) tombol valakiben. *Az óta az esemény óta dúl benne a harag.*

✧ Szin: **1.** *fosztogat, rabol, tör-zúz, zsákmányol* **2.** *folyik* **3.** *gyötör, kínoz,* (választékos) *sanyargat valakit*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

dulakod|ik ◆◆ ige *~ni*

Birkózik, verekedik. *A két férfi már fél órája dulakodik.*

✧ Szin: *tusakodik, viaskodik,* (népi) *dulakszik* • *Birokra kel. Hajba kap. Ölre megy.*

✧ Táj: *győzködik, hatajkodik, külekedik*

✧ Etim: A → *dúl* ige származéka.

dúl-fúl ◆ ige *dúlni-fúlni*

Mérgelődik, dühöng. *Egész nap dúlt-fúlt az elveszett kulcs miatt.*

✧ Szin: *haragszik, durcáskodik, morog, tajtékzik, tombol*

✧ Táj: *bufog, dummaszkodik*

✧ Etim: Összetétel: → *dúl* + → *fúl*.

☝ Mindkét tagját toldalékoljuk: *dúlt-fúlt, dúlva-fúlva* stb.

dúlt ◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an* (választékos)

Zaklatott. *De dúlt vagy, mi történt?*

✧ Szin: *izgatott, magából kikelt, zilált, zavart, ideges, nyugtalan*

✧ Ell: *békés, nyugodt, higgadt*

✧ Etim: A → *dúl* ige származéka.

duma ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (szleng)

1. Haszontalan beszéd. *Ne zavard dumával az órát!*

2. Beszélőképesség. *Jó dumája van, sok barátot szerez vele.*

✧ Szin: **1.** *fecsegés* **2.** (bizalmas) *beszélőke*

✧ Etim: Déli szláv eredetű cigány jövevényszó.

dundi ◆◆ mn *~k, ~t, ~n*

1. (kedveskedő) Pufók, kövér (gyermek). *A dundi kislány perecet rágcsált. De kis dundi!*

2. (bizalmas) Molett, telt, inkább alacsony (nő). *Egy dundi nő a felesége.*

✧ Szin: *elhízott, köpcös, tömzsi,* (bizalmas) *dagi, duci,* (gúnyos) *dagadt, hájas*

✧ Táj: **1.** *dudori, tucskó*

✧ Ell: **1.** *sovány, vézna* **2.** *sovány, vékony*

✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, a hangfestő eredetű *dudorodik* ige tövével valószínűleg összefüggő szótő származéka.

dunyha ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Pehelytollal töltött takaró. *Télen dunyhával takarózik, mert nagyon fázós.*

✧ Szin: *dunna*

✧ Etim: Déli vagy nyugati szláv jövevényszó.

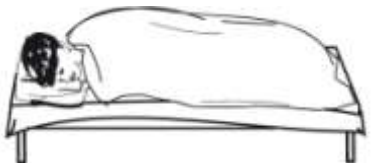

dupla I. ◆◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n*

1. Kétszeres, kettős. *Dupla széles anyagot vett függönynek.* ▪ *Duplán lát*: **a)** kettős látása van **b)** (tréfás) részeg.

2. Többsoros szirmú (virág). *Dupla szegfű virít a kertjében.*

✧ Szin: **1.** *megduplázott, megkettőzött* **2.** *teljes, telt*

✧ Táj: *dufla*
✧ Ell: **1.** *szimpla* **2.** *egyrétű, egyszeres, szimpla*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

dupla II. ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Valaminek a kétszerese. *Dupla vagy semmi!*
2. (kissé régi) Kétszeres adag feketekávé. *Kérek egy duplát és egy szódavizet!*

✧ Szin: **2.** *fekete, feketekávé*
✧ Ell: **2.** (kissé régi) *szimpla*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

dúr ◆ mn *~ok, ~t,* –

1. Olyan (zenei hangsor), amelynek hét foka van, és a 3. és 4., valamint 7. és 8. hangja között fél hangköz van. *Ezt a dallamot dúr hangnemben játszd, ne mollban!*
2. (Főnévi használatban, összetétel részeként:) Dúr hangnem. *D-dúrban írta a szonátát.*

✧ Ell: *moll*
✧ Etim: Német, végső soron latin eredetű nemzetközi szó.

durcás ◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

Sértődött, duzzogó. *Durcás arcot vág.*

✧ Szin: *rosszkedvű, barátságtalan, dacos, mogorva, morózus, morcos,* (bizalmas) *mísz*
✧ Táj: *durmancos, duzmos, mortyos*
✧ Ell: *békés, vidám,* (választékos) *víg*
✧ Etim: Valószínűleg a → *duzzad* igéből szóelvonással keletkezett *dúc* ‘gyürke, kenyéren lévő kidudorodás; idegdúc’ főnév származéka (vö. → *duci*).

durmol ◆ ige *~ni* (bizalmas)

Alszik. *Durmol a cica. Nagyot durmolt, délelőtt tízkor kelt fel.*

✧ Szin: (bizalmas) *szunyókál, szundikál, szunyál* • (bizalmas) *Húzza a lóbőrt.*
✧ Ell: *ébren van*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó, töve azonos a → *durran*, → *durrog*, → *duruzsol* igék tövével.

durran ◆◆ ige *~ni*

Dördül, dörren. *Nagyot durrant a puska. A Balaton jege durranva hasadt szét.*

✧ Szin: *csattan, puffan, robban*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó, töve azonos a → *durmol*, → *durrog*, → *duruzsol* igék tövével.

durrog ◆◆ ige *~ni*

Többször durran. *Durrognak a fegyverek. Durrog a motor, valami nincs rendben vele.*

✧ Szin: *csattog, dörög, pufog, ropog*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó, töve azonos a → *durmol*, → *durran*, → *duruzsol* igék tövével.

duruzsol ◆◆◆ ige *~ni*

1. Halkan, bizalmasan suttog. *Duruzsolnak a lányok a sarokba húzódva. A fülébe duruzsolta a legújabb híreket.*
2. Zsongásszerű hangot ad. *Duruzsol a tűz a kályhában.*

✧ Szin: **1.** *mondogat, pusmog, súg* **2.** *dorombol*
✧ Táj: **2.** *dürüzsöl, dönög*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó, töve azonos a → *durmol*, → *durran*, → *durrog* igék tövével.

durva ◆◆◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n*

1. Érdes, egyenetlen (felület). *Zsákot durva szövetből varrtak. Keze durva a sok munkától.*
2. Viszonylag nagy szemcsékből álló. *A durva és a finom lisztet keverve használják rétes készítéshez.*
3. Elnagyolt, nem pontos. *Ez a kép csak durva utánzata az eredetinek. Durván számítva egy hónap múlva készen leszünk a munkával.*
4. Goromba, nyers (ember, viselkedés, külső). *Durva arcú ember volt. Durván megsértette a barátját. Ez durva tréfa volt!* • Szólás: *Durva mint a pokróc* vagy *daróc.*
5. (bizalmas) Nagyon nagy. *Durva hibát követett el.*

✧ Szin: **1.** *göcsörtös, rücskös* **4.** *faragatlan, kulturálatlan, műveletlen,* (idegen) *civilizálatlan,* (bizalmas) *útszéli,* (választékos) *alpári, parlagi*
✧ Ell: **1.** *egyenes, finom, sima* **4.** *kedves, szalonképes, művelt, kulturált,* (idegen) *civilizált*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

dús ◆◆◆◆ mn *~ak, ~t, ~an* (választékos)

1. Sűrű, buján nőtt. *Szép, dús haja van. A folyó partjának dús növényzete eltakarta őket.*
2. Duzzadó. *Újabban ismét a dús keblű nő az ideál.*
3. Nagyon bőséges. *Dús lakoma várta a vendégeket.*
4. Valamilyen szempontból értékes, valamiben gazdag. *Vitaminokban dús étrendet állított összse.*

✧ Szin: **1.** (választékos) (növény:) *burjánzó* **2.** *telt* **3.** (választékos) *bő, fényűző, kiadós* **4.** (választékos) *bővelkedő*
✧ Ell: **1.** *ritka, puszta,* (választékos) *tar* **2.** *lapos* **3.** *nyomorúságos, szegényes* **4.** *szegény*
✧ Etim: Olasz jövevényszó.

dúskál ◆◆ ige *~ni*

Dúskál valamiben: bővelkedik, tobzódik benne. *Dúskál a sok jóban.*

✧ Szin: *fürdik valamiben; dőzsöl* • *Tejben-vajban fürdik.*

✧ Táj: *bugyorászik, dúskálkodik, dúsol*

✧ Ell: *nélkülöz, szűkölködik*

✧ Etim:A régi nyelvi, szláv eredetű *duska* ‘dőzsölés’ főnév származéka.

dutyi ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (tréfás)

Börtön. *Ne is foglalkozz ilyen dolgokkal, mert aztán mehetsz a dutyiba!*

✧ Szin: *fogda, zárka, fogház,* (hivatalos) *fegyház,* (régi) *tömlöc, karcer, áristom,* (bizalmas) *hűvös,* (szleng) *sitt, jég,* (Fv bizalmas) *baszi*, (Ka bizalmas) *csurma, tyurma*

✧ Etim: Szórövidüléssel és kicsinyítő képzővel keletkezett a nyelvjárási *duttyán* ‘árusításra berendezett sátorféle építmény’ főnévből. A *duttyán* török eredetű horvát-szerb jövevényszó.

dúvad ◆◆ fn (választékos)

1. Nagyobb, kártékony vadállat. *Feltűnően sok történelmi személyiséget támadott meg dúvad vadászat közben.*

2. (rosszalló) Durva ember. *Dúvadként támadt rá a szomszédjára.*

✧ Szin: **1.** (választékos) *bestia, fenevad*

✧ Etim: Nyelvújítás kori összetétel; *dú* ‘pusztító’: valószínűleg a → *dúl* igéből keletkezett elvonással + → *vad* főnév.

duzzad ◆◆◆ ige *~ni*

1. Dagad, domborodik. *Duzzadnak a rügyek. A gyulladástól duzzadni kezd a keze.* ■ *Duzzad a pénztárcája*: nagyon sok pénze van.

2. Egyre növekedve valamivé válik. *Tengerré duzzad a megáradt folyó.*

3. *Duzzad valamitől*: feltűnően sok van benne belőle. *Duzzad az egészségtől és az erőtől.*

✧ Szin: **1.** *puffad, püffed* **2.** *nő, növekszik, szétterül, dagad* **3.** *ragyog, virul*

✧ Ell: **1.** *lelohad* **2.** *apad, csökken*

✧ Etim: Valószínűleg hangfestő eredetű szó. Töve azonos a → *duzzaszt* ige tövével és összefügg a → *duzzog* igéével.

duzzanat ◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

Általában gyulladásos eredetű kiemelkedés a test valamely pontján. *Lassan múlt el a duzzanat a karján.*

✧ Szin: *duzzadás, daganat, dudor*

✧ Etim: A régi nyelvi *duzzan* ‘duzzad’ ige származéka. A *duzzan* a → *duzzad*, → *duzzaszt* igék tövével azonos szótő származéka.

duzzaszt ◆◆ ige *~ani*

1. Duzzadást idéz elő valamiben. *Duzzasztja a folyót a gát elzárásával.*

2. Növel valamit. *Feleslegesen duzzasztotta ilyen óriásira a létszámot.*

3. (választékos) (Érzés) eltölt valakit. *Duzzasztja a keblét a büszkeség.*

✧ Szin: **1.** *dagaszt, elrekeszt, eltorlaszol* **2.** *emel, fokoz* **3.** (választékos) *áthat, átjár, szétfeszít*

✧ Táj: **1.** *duhaszt*

✧ Ell: **1., 2.** *apaszt, csökkent, fogyaszt*

✧ Etim: Valószínűleg hangfestő eredetű szó. Töve azonos a → *duzzad* ige tövével és összefügg a → *duzzog* igéével.

duzzog ◆◆◆ ige *~ni*

Játssza a sértődöttet, durcáskodik. *Egész nap duzzog, szóba se áll velem.*

✧ Szin: *dacoskodik, neheztel, mérgelődik,* (bizalmas) *truccol* • *Kunkötésben van az orra. Felhúzza az orrát.*

✧ Táj: *dizzeg-duzzog, duzmog, pintyerget*

✧ Etim: A valószínűleg hangfestő eredetű *dúz* ‘mérges; felhúzza az orrát’ nyelvjárási szó származéka.

dübörög ◆◆◆ ige *~ni*

Ütemesen döng, dörög. *Dübörögnek a katonák lépései. A tankok dübörögve vonultak végig a városon. Dübörgött a vastaps a tribün előtt.*

✧ Szin: (lépés:) *csattog, dobog,* (gép:) *zakatol, zörög,* (taps:) *harsog, zúg*

✧ Táj: *dübög, doborog*

✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó, töve azonos a *döbben* ige tövével.

düh ◆◆◆◆◆ fn *~ök, ~öt, ~e*

(Hirtelen) harag, felháborodás, indulat. *Most csak dühöt érzett iránta.* ■ *Forr benne a düh* vagy *majd szétveti a düh*: nagyon dühös. | *Dühbe gurul* vagy *dühbe jön*: dühös lesz.

✧ Szin: *bőszültség, felindulás, méreg*

✧ Ell: *békesség, nyugalom*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

☝ A szó végi *h*-t nem ejtjük ki: [dü], mássalhangzóval kezdődő toldalék vagy utótag előtt sem: *dühbe* [dübe], *dühtől* [dütől]; *dühroham* [düroham] stb. Magánhangzó előtt azonban hangzik a *h*: [dühe], [dühöt], [dühös].

dühöng ◆◆◆◆◆ ige *~eni*

1. Dühében lármázik. *Dühöngve rohangál fel-alá a szobában.*

2. Tombol, pusztít. *Dühöng a vihar.*

3. (Érzelem, tulajdonság) nagymértékben megnyilvánul valakiben. *Nem dühöng benne a munkakedv.*

✧ Szin: **1.** *dúl-fúl, őrjöng,* (bizalmas) *dilizik,* (szleng) *balhézik* • **1.** *Dúl-fúl, mint a vadkan. Fúj, mint a padláson kölykezett macska. Rágja a nyelvét. Tépi a haját.* (szleng) *Nem lát a pipától.*
✧ Táj: *acsarkodik, böhöncködik*
✧ Etim: A → *düh* főnév származéka.

dűl ◆◆◆ ige *~ni*
Dől.
✧ Etim: lásd → *dől*
☝ Lásd a *dől* szócikket!

düledez|ik ◆ ige *~ni*
1. Roskadozik, összedűlőben van. *Düledezik a ház, az udvart gaz lepte be.*
2. Erre-arra megdől. *Düledeznek az oszlopok, félő, hogy beomlik a tető. Düledeznek a karók a rózsabokrok mellett.*
✧ Szin: **1.** *inog, dülöng, rogyadozik, roskad, pusztul, tönkremegy* **2.** *inog, dülöngél*
✧ Táj: **1.** *dülöngőzik*
✧ Etim: A → *dűl* ige származéka.

dülleszt ◆ ige *~eni*
1. Tartósan kidülleszt valamit. *Mellet düllleszteni, hasat behúzni!*
2. (népi) Nekitámaszt valamit valaminek. *A kerítésnek dülleszti a kapát.*
✧ Szin: **1.** *kidomborít, kinyom, kitol* **2.** *nekidönt*
✧ Ell: **1.** *behúz*
✧ Etim: A → *dűl* ige származéka.

dűlő ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
A határnak két út vagy mezsgye közötti része. *A dűlő egyik végében kút és néhány fa is volt.* • Szólás: *Dűlőre jut*: **a)** végre elrendeződik **b)** megegyezik valakivel.
✧ Szin: *határrész*
✧ Táj: *déllő, dílő, dőllő*
✧ Etim: A → *dűl* ige főnevesült folyamatos melléknévi igeneve.

dülöngél ◆◆ ige *~ni*
1. Ide-oda dől. *A fák dülöngéltek a viharban.*
2. Tántorog. *Részegen dülöngélt hazafelé.*
✧ Szin: **1.** *imbolyog*
✧ Táj: *dülöngözik, hedereg, kajszol*
✧ Etim: A → *dűl* ige származéka.

dűne ◆ fn *~k, ~t, ~je*
Vizek, különösen tenger partján homokdomb, illetve ezek sorozata. *A dűnék egyik oldala lankás, a másik meredekebb.*
✧ Szin: *homokbucka*
✧ Etim: Holland eredetű nemzetközi szó.

dünnyög ◆◆◆◆ ige *~ni*
Érthetlenül mormog valamit. *Valamit dünnyögött a bajusza alatt, de nem lehetett érteni, hogy mit.*
✧ Szin: *motyog, dörmög*
✧ Táj: *dörög, dunnyog, hummog, kummog*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó.

dürgés ◆ fn *~ek, ~t, ~e*
Fajdkakas (párzáskor hallatott) hangja. *Hallottuk a fajdkakasok dürgését.* • Szólás: *Érti,* vagy *ismeri,* vagy *tudja a dürgést*: tájékozott, jártas valamiben; jól ismer valamit, valaminek az elintézési módját.
✧ Etim: A → *dörög* igétől szóhasadással elkülönült *dürög* '(fajdkakas) párosodik, illetve ilyenkor szokásos hangját hallatja' ige származéka.
☝ A szólások a *dörgés* szóval is használatosak, de a *dürgés* szóval alkotottak az eredetibbek.

DVD ◆◆◆◆ fn *~-k, ~-t, ~-je* (idegen)
1. A CD-nél nagyobb mennyiségű adat tárolására alkalmas digitális optikai lemez. *Megvettem Huszárik Zoltán filmjeit DVD-n.*
2. (bizalmas) E lemez lejátszására szolgáló készülék. *Van otthon DVD-tek?*
✧ Szin: **1.** *DVD-lemez,* (hivatalos) *digitális videolemez,* **2.** *DVD-lejátszó*
✧ Etim: Az angol *Digital Video Disc* 'digitális videólemez' kifejezésből keletkezett mozaikszó.

Dzs

dzseki ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je* (idegen, bizalmas)
Csípőig vagy derékig érő, általában cipzáras kabát. *Vedd föl a dzsekidet, mert este hűvös lesz!*
✧ Szin: *anorák,* (idegen) *lemberdzsek,* (Fv, Va, Ka, Dv, Mv bizalmas) *vetrovka*
✧ Etim: Angol jövevényszó.

dzsem ◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e* (idegen)
Sűrű, darabos gyümölcsíz. *Dzsemet főz eperből. Vajas zsemlét eszik dzsemmel.*
✧ Szin: *íz, lekvár*
✧ Etim: Angol jövevényszó.
☝ Az angol *jam* írásmód helyett a magyarban ma már a kiejtés szerint írjuk.
dzsessz ◆◆◆ fn –, *~t* vagy *~et, ~e* (idegen)
A néger zenéből kifejlődött lüktető ritmusú zene, zenei stílus. *Dzsesszt játszik egy együttesben. Szívesen hallgat dzsesszt.*
✧ Etim: Amerikai angol eredetű nemzetközi szó.
☝ Az angol *jazz* írásmód helyett a magyarban a kiejtés szerint írjuk.
dzsinn ◆◆ fn *~ek, ~t, ~je* (idegen)
Keleti mesékben gonosz vagy pajkos szellem. *A dzsinn teljesítette Aladdin kívánságát.*
✧ Szin: *démon*
✧ Etim: Arab eredetű nemzetközi szó.
dzsip ◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~je* (idegen)
Terepjáró gépkocsi. *Katonai dzsipek mennek az utcán.*
✧ Etim: Angol jövevényszó.

dzsúdó ◆ fn –, *~t, ~ja* (idegen)
Japán eredetű küzdősport. *Védekezőképességét és ügyességét szeretné fejleszteni a dzsúdóval.*
✧ Szin: *cselgáncs*
✧ Etim: Angol, végső soron japán eredetű nemzetközi szó.
☝ Írásban a *judo* forma is előfordul.
dzsungel ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e* vagy *~je*
1. Trópusi őserdő. *Eltévedt a dzsungelben.* ■ *A dzsungel törvénye*: az erőszak uralma.
2. Áttekinthetetlen hely, dolog, ügy. *A dolgozószobája valóságos dzsungel. Nem ismeri ki magát a jogszabályok dzsungelében.*
✧ Szin: **1.** *esőerdő, rengeteg* **2.** *kuszaság, összevisszaság, zűrzavar,* (bizalmas) *dzsumbuj*

✧ Etim: Angol, végső soron hindusztáni eredetű nemzetközi szó.

dzsunka ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen)

Kelet-Ázsiában, elsősorban Kínában használt kis vitorlás hajó, amelynek a két vége magasra ível. *Csak néztük, milyen gyorsan haladnak dzsunkáikkal.*

✧ Etim: Maláj eredetű nemzetközi szó.

dzsúsz ◆ fn *~ok, ~t, ~a* (idegen)

Déligyümölcs, főleg narancs leve. *Megkínált egy pohár dzsússzal.*

✧ Szin: *gyümölcslé, gyümölcsnektár, narancslé*

✧ Etim: Angol jövevényszó.

☝ Az angol *juice* írásmód helyett ma már a kiejtés szerint írjuk.

E, É

-e ◆◆◆◆◆ kérdőszócska (népi vagy választékos)
(Eldöntendő kérdésben:) *Megvetted-e a kenyeret? Nyitva volt-e még a bolt? Szorgalmas-e az új munkatársunk? Nem ment-e el? Nem volna-e egy kis időd számomra?*
✧ Szin: (választékos) *vajon,* (népi) *-é*
☝ Általában az állítmány után áll: igekötős ige esetén az igei rész után, segédigével szerkesztett állítmány esetén a segédige után. A *nem* tagadószó után sosem állhat a köznyelvi szabályok szerint.
e ◆◆ mutató nm
Ez.
✧ Etim: Az *ez* mutató névmás alakváltozata.
☝ Az *e* és *ez* használatáról lásd az *ez* szócikket!
eb ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e* (régi vagy hivatalos)
Kutya. *Az ebet gazdája csak pórázon és szájkosárral szállíthatja tömegközlekedési eszközön. Ebeket tenyészt.* • Szólás: *Ebek harmincadjára jut* vagy *kerül*: rossz sorsra jut, elkallódik. | *Eben gubát cserél*: semmit sem nyer a cserén. | *Köti az ebet a karóhoz*: **a)** erősen ígér valamit **b)** konokul állít valamit. • Közmondás: *Egyik kutya, másik eb*: egyformák, egyik sem különb a másiknál. | *Ebül szerzett jószág ebül vész el*: a becstelenül szerzett vagyon hamar semmivé válik.
✧ Szin: (bizalmas) *kutyus, csahos, kutyuli*
✧ Etim: Ősi, ugor kori szó.
☝ Az *eb* és a *kutya* szó használatáról lásd még a *kutya* szócikket!
ebadta I. ◆◆ mn *~k, ~t,* – (népi, régi)
Komisz, csibész. *Jól összeszidta azt az ebadta kölykét.*
✧ Szin: *haszontalan, hitvány, rossz,* (népi) *mihaszna*
✧ Táj: *ebugatta*
✧ Etim: Összetétel; → *eb* + *adta*: az → *ad* ige származéka.
☝ A mai köznyelvi szóhasználatban általában tréfás hangulatú.
ebadta II. ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (népi, régi)
1. Komisz, hitvány személy. *Majd fülön csípem én azt az ebadtát, aki a szőlőt dézsmálja!*
2. (Indulatszószerűen:) *Az ebadtáját!*: a kutyafáját.
✧ Szin: **1.** *haszontalan, csibész* **2.** *a mindenit*
✧ Táj: **1.** *ebugatta*
✧ Etim: Összetétel; → *eb* + *adta*: az → *ad* ige származéka.
☝ A mai köznyelvi szóhasználatban általában tréfás hangulatú.
ebéd ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~je*
1. Déli étkezés, illetve ennek ideje. *Vendégeket várunk ebédre. Még ebéd előtt vagytok?*
2. Ekkorra készített étel, ételek összessége. *Mi lesz ma az ebéd? Ki főzi a vasárnapi ebédet?*
✧ Szin: (régi) *délebéd,* (választékos, idegen) *diner, diné*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.
✧ Ö: est + ebéd
ebédlő ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
Étkezésre berendezett szoba vagy terem. *Az ebédlőben gyűlt össze a vendégsereg. Hol lesz a farsangi mulatság, az ebédlőben?*
✧ Szin: *étkező, étkezőszoba*
✧ Etim: Az → *ebéd* főnév származéka.
ében ◆◆ fn –, *~t, ~e* vagy *~je*
1. Forró égövi, különösen Kelet-Ázsiában honos fa, illetve ennek értékes faanyaga. *Drága hangszereket készít ébenből. Hófehérke haja fekete volt, mint az ében.*
2. (Jelzőként:) Mély fekete színű. *Ében haja van. „Arany hold úszik türkisz égen, Fekete fák az ében éjben”* (Juhász Gy.: Nyári sanzon).
✧ Szin: **2.** *ébenfekete,* (választékos) *éjsötét*
✧ Etim: Óegyiptomi eredetű vándorszó.
éber ◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~en*

1. Nem mélyen alvó, könnyen felriadó. *Éberen alszik.*
2. Figyelmes, lankadatlanul figyelő. *Éber szemmel és füllel figyel.*
✧ Szin: **1.** *nyugtalan* **2.** *elővigyázatos, körültekintő, megfontolt, óvatos* • **1.** *Fél szemére alszik, mint a nyúl.*
✧ Ell: **1.** *mély* **2.** *óvatlan, vigyázatlan*
✧ Etim: Elvonással keletkezett az → *éber* igéből.

ebihal ◆ fn
A béka kopoltyús lárvája. *A sekély, meleg vízben ebihalak úszkáltak.*
✧ Szin: *békalárva, békaporonty*
✧ Táj: *poronty, kutyahal*
✧ Etim: Összetétel; *ebi*: az → *eb* főnév származéka + → *hal*.

ébred ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Alvásból az ébrenlét állapotába jut. *Későn feküdt le, mégis korán ébredt.*
2. Többé-kevésbé öntudatlan állapotból öntudatra jut. ■ *Tudatára ébred valaminek*: rájön valamire, megvilágosodik előtte. *Végre saját fontosságának tudatára ébredt.*
3. (választékos) (Kifejezésekben:) Valamilyen érzés, gondolat támad valakiben. ■ *Gyanú ébred benne*: gyanakodni kezd. | *Vágy ébred benne*: vágyódni kezd.
4. (választékos) Újra az élet jeleit mutatja. *Tavasszal ébred a természet. Már hajnalban ébred a város.*
✧ Szin: **1.** *ébredezik, felébred, magához tér,* (választékos) *serken, ocsúdik, eszmél* **2.** *tudatosul valakiben* **4.** (választékos) *újjáéled, megújul*
✧ Ell: **1., 3., 4.** *elalszik, elszunnyad*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, ismeretlen eredetű szótő származéka.

ebugatta ◆ mn *~k, ~t,* – (népi, bizalmas)
1. Haszontalan, mihaszna (személy). *Az ebugatta rosszcsontja mindig kihoz a sodromból.*
2. (Indulatszószerűen:) *Az ebugattát!*: a nemjóját. *Az ebugattát! Megint megszökött a huncut.*
✧ Szin: **1.** *szófogadatlan, rossz,* (bizalmas) *csibész, komisz,* (népi, bizalmas) *ebadta* **2.** (népi, bizalmas) *a mindenit, a kutyafáját* • **2.** (népi) *Ebugatta, faszekere!*
✧ Táj: **1.** *ebugatos*
✧ Etim: Összetétel; → *eb* + *ugatta*: az → *ugat* ige befejezett melléknévi igenevének birtokos személyjeles alakja.

ecet ◆◆◆◆ fn –, *~et, ~e* vagy *~je*
Egy szúrós szagú, színtelen, maró savas folyadéknak, az ecetsavnak a vízzel hígított oldata. *Egy üveg ecetet kérek. Ecettel és cukorral ízesíti a salátát. Az ecetet savas erjesztéssel állítják elő, általában finomszeszből, ritkábban borból vagy gyümölcsből.*
✧ Szin: *borecet, almaecet,* (Va bizalmas) *esenc*
✧ Etim: Latin vagy gót eredetű szláv jövevényszó.

ecset ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
1. Festéshez, mázoláshoz használatos eszköz. *Milyen ecsetet vegyek: vékonyat vagy vastagot?* ■ *Jól kezeli az ecsetet*: szépen fest.
2. Borotvaecset. *Ecsettel keni a borotvahabot az arcára.*
✧ Szin: **1.** (bizalmas) *pemzli* **2.** *pamacs*
✧ Etim: Valószínűleg szláv jövevényszó.

ecsetel ◆◆◆ ige *~ni*
1. (Általában gyulladásos testrészt) folyékony gyógyszerrel keneget. *Addig ecsetelték gyógyszeres vattával a fogínyét, amíg szépen meggyógyult.*
2. Elmond, leír, lefest valamit. *Színesen ecsetelte a kirándulás minden apró részletét.*
✧ Szin: **1.** *kezel* **2.** *ábrázol, bemutat, érzékeltet, megjelenít, taglal*
✧ Etim: Az → *ecset* főnév származéka.

eddig ◆◆◆◆◆ hsz

1. A megjelölt közeli helyig. *Eddig jöhettek, tovább nem!*

2. A megjelölt közeli ideig, illetve az idáig terjedő idő alatt. *Eddig vártam rátok, most már megyek.*

✧ Szin: **1.** *idáig* **2.** *ez ideig, mindeddig, mind ez ideig, mostanáig, az eddigiekben, az eddigiek folyamán, idáig*

✧ Ell: *ezentúl, ezután, tovább*

✧ Etim: Az → *ez* mutató névmás *ed* tőváltozatának megszilárdult ragos alakulata.

éden ◆ fn –, *~t, ~e* vagy *~je* (választékos)

(A Biblia szerint) az első emberpár minden bajtól, bánattól mentes életének színhelye. *Az ember most is az elveszett édent siratja.*

✧ Szin: (választékos) *édenkert, paradicsom*

✧ Ell: *siralomvölgy*

✧ Etim: Héber jövevényszó.

edény ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Konyhai tárgyak: tányérok, lábasok, poharak stb. gyűjtőneve. *Mosogatás után rakd el az edényeket!*

2. Testnedveket szállító csövecske. *A vér a testen belül edényekben áramlik.*

✧ Szin: **1.** *konyhaedény, tárolóedény* **2.** *ér,* (véré:) *véredény*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

✧ Ö: éjjeli + edény, vér + edény

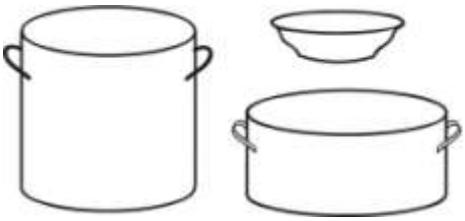

édes ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en*

1. A méz, cukor ízéhez hasonló ízű. *A legtöbb cukrászsütemény nagyon édes.* • Szólás: *Édes, mint a méz.*

2. Valaminek a két- vagy többféle változata közül a nem csípős, savanyú, száraz stb. *Édes paprikát végy! Édes káposztából nem lehet töltött káposztát készíteni. Az édes pezsgőt szereti, a szárazat nem.*

3. Kellemes, bódító (illat). *A hársak édes illata betölti az egész környéket.*

4. Kellemes érzést okozó. *Édes az ölelés, a csók.*

5. Meghitt, bizalmas. *Édes kettesben ültek az árnyas kert egyik padján.*

6. Szeretett, kedves (személy). *Édes Szüleim! „édes Hazám, fogadj szívedbe, hadd legyek hűséges fiad!”* (József A.: Hazám). (Főnévi használatban:) **a)** (Kedveskedő megszólításként:) *Ne haragudj, édesem!* **b)** (népi) Édesanya, esetleg édesapa. *Mondtam édesnek, holnap lesz a vásár.*

7. (bizalmas) Aranyos. *Jaj, de édes ez a gyerek! Édes az új ruhád.*

8. Vér szerinti, nem mostoha. *Édes testvérek, mégis veszekednek.*

✧ Szin: **1.** *édesített, cukros, mézes* **3.** *édeskés, mámorító, részegítő* **6.** *drága* **7.** *helyes, bájos,* (bizalmas) *cuki*

✧ Ell: **1.** *keserű* **2.** (paprika:) *erős, csípős,* (káposzta:) *savanyú, savanyított*, (bor, pezsgő:) *száraz* **4.** *kellemetlen, undorító, taszító, utálatos* **6.** *utált* **7.** *ronda, csúnya* **8.** *mostoha*

✧ Etim: Szóhasadással különült el az → *ízes* ‘jóízű’ melléknévből.

édesanya ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, édesanyja* vagy (ritka) *~ja*

Szülőanya. *Ezt a dalt még édesanyámtól tanultam. Te vagy a világ legjobb édesanyája!*

✧ Szin: *anya,* (bizalmas) *anyu, anyuka, mama,* (népi, régi) *édes*

✧ Táj: *kedvesanya, szüle, édesszüle*

✧ Ell: *mostohaanya, nevelőanya*

✧ Etim: Összetétel: → *édes* + → *anya*.

☝ A választékos, udvarias stílusban az *édesanya* szót használjuk, ha beszédpartnerünk anyját említjük, tegező és magázó viszonyban egyaránt: *Édesanyádnak mi a foglalkozása? Hogy van az édesanyja?* Az *anyád, anyja* említés kimondottan udvariatlan, sőt durva is lehet. Egyes vidékeken, például a Székelyföldön használatos a saját anya megszólítására és említésére az *édesanyja* forma is: *Édesanyjától már régen nem kaptam levelet.*

édesapa ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, édesapja* vagy (ritka) *~ja*

Vér szerinti apa. *Legjobban édesapámra hasonlítok. Az én apám a világ legjobb édesapája.*

✧ Szin: *apa,* (bizalmas) *apu, apuka, papa,* (régi) *édesatya,* (népi, régi) *édes*

✧ Ell: *mostohaapa, nevelőapa*

✧ Etim: Összetétel: → *édes* + → *apa*.

☝ A választékos, udvarias stílusban az *édesapa* szót használjuk, ha beszédpartnerünk apját említjük, tegező és magázó viszonyban egyaránt: *Édesapád mivel foglalkozik? Mikor érkezik az édesapja?* Az *apád, apja* említés kimondottan udvariatlan, sőt durva is lehet. Egyes vidékeken, például a Székelyföldön használatos a saját apa megszólítására és említésére az *édesapja* forma is: *Édesapja nagyon sokat dolgozik.*

édesget ◆◆◆ ige *~ni*

Kedveskedéssel magához csalogat, illetve szoktat valakit, valamit. *Ne hagyd, hogy az utcán bárki is magához édesgessen! Nevelőanyjuk a gyerekeket hamar magához édesgette.*

✧ Szin: *meghódít, megnyer, csábít; csal valahova; kecsegtet valamivel*

✧ Ell: *elutasít, eltávolít, elijeszt, elüldöz*

✧ Etim: Az → *édes* melléknév származéka.

édeskés ◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

1. Kissé édes (illat, szag). *Mi ez az édeskés szag idebenn?*

2. Émelyítően édes ízű. *A leves édeskés, így nem szeretem.*

3. (választékos, rosszalló) Mesterkélt, finomkodó (stílus, beszédmód). *Jaj, de édeskés ez az ember!*

✧ Szin: **1.** *édeses* **3.** *behízelgő, kényeskedő, negédes,* (bizalmas) *szirupos*

✧ Etim: Az → *édes* melléknév származéka.

édeskevés ◆◆ határozatlan szn (bizalmas)

Nagyon vagy túl kevés. *Ez bizony édeskevés még a ketteshez is!*

✧ Szin: *kevéske, csekély*

✧ Ell: *elegendő, sok*

✧ Etim: Összetétel: → *édes* + → *kevés*.

édesség ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Édes volta valaminek. *Nem elég a sütemény édessége.* (átvitt) *Ha egyszer elmúlt, soha nem tér vissza a fiatalkor édessége.*

2. Édes étel. *Este fogmosás után már ne egyetek édességet!*

✧ Szin: **2.** *nyalánkság*

✧ Etim: Az → *édes* melléknév származéka.

édesszájú ◆ mn *~ak, ~t, ~an*

Édességet kedvelő (személy). *Nem gondoltam, hogy ilyen édesszájú vagy!*

✧ Etim: Összetétel; → *édes* + *szájú*: a → *száj* főnév származéka.

édesvíz ◆◆ fn

Igen kevés oldott sót tartalmazó (nyílt) víz. *Ugye, tudtad, hogy a Duna vize édesvíz?*

✧ Ell: *tengervíz, sós víz*

✧ Etim: Összetétel: → *édes* + → *víz*.

edz ◆◆◆◆ ige *~eni*

1. Testileg erőssé, ellenállóvá tesz valakit, valamit. *Futással edzi a szervezetét.*

2. (választékos) (Küzdelem, nehézség) valakit lelkileg szívóssá tesz. *Kitartóvá edzette az élet.*

3. (Fémet) ellenállóbbá, keményebbé tesz. *Az acélt hőkezeléssel edzik.*

4. (Sportoló) tréningezik. *Minden nap jár edzeni.* (Tárggyal:) *A versenyzőt a tréner külön is edzi.*

✧ Szin: **1–3.** *erősít, acéloz, keményít* **4.** *gyakorol,* (idegen) *tréniroz*

✧ Etim: Vitatott eredetű. Vagy ősi, ugor kori szó, vagy az → *önt* ige *et ~ öt* (vö. → *ötvös*, → *ötvöz*) változatának származéka.

☝ Tárgyas ragozású és felszólító módú alakjait hosszú *dz*-vel ejtjük, és kettőzött *dz*-vel írjuk: *eddzem, eddzed* (de: *edzd*), *eddze, eddzük, eddzétek, eddzék.* Elválasztásuk: *edz-dzem, edz-dzed, edz-dze* stb.

edzés ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

Sportolók (versenyszerű) gyakorlása. *Hetente háromszor jár edzésre. Szombaton nem délután, hanem reggel lesz az edzés.*

■ *Edzésben van*: rendszeresen edz, benne van a gyakorlatban. *Muszáj alaposan bemelegítenem, mert nem vagyok edzésben.*

✧ Szin: *gyakorlatozás, iskolázás, testedzés,* (idegen) *tréning, trenírozás*

✧ Etim: Az → *edz* ige származéka.

ég[1] ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Lángol, parázslik. *Ég a tűz a konyhában. Segítség, ég a ház!* • Szólás: *Ég a keze alatt a munka*: ügyesen, gyorsan dolgozik.

2. Világít és melegít. *Ég a lámpa a szobában. Már ég a kandalló, mindjárt meleg lesz.*

3. (ritka) (Nagy hőségtől) perzselődik, fonnyad. *„Ég a napmelegtől a kopár szik sarja”* (Arany J.: Toldi). *A termés ott égett a mezőn.*

4. Fölhevülve pirul vagy csillog. *Ég az arca a futástól. Az izgalomtól még a füle is ég. Ég a szeme a kíváncsiságtól.*

5. Maró vagy csípő fájdalom van benne. *Az erős paprikától ég a nyelve. Ég a szeme a sírástól.*

6. Valamilyen érzés hevíti. ■ *Ég a szíve valakiért*: nagyon vágyik rá. | *Ég a vágytól*: nagyon vágyakozik. *Égett a vágytól, hogy Egyiptomba utazhasson.*

7. (bizalmas) Rosszul szerepel. *Nem tanult, aztán égett a vizsgán.*

✧ Szin: **1.** *lobog* **2.** *pislákol, fénylik, vakít* **4.** *lángol* **5.** *csíp, sajog, lüktet* **7.** *kudarcot vall,* (bizalmas) *lebőg, leszerepel, felsül* • **1.** *Lángban áll.*

✧ Ell: **1., 2.** *elalszik, elhamvad, kialszik* **5.** *megnyugszik* **7.** *diadalmaskodik, győz*

✧ Etim: Valószínűleg ősi, finnugor kori szó.

ég[2] ◆◆◆◆◆ fn *egek, eget, ege*

1. A föld feletti, lentről boltozatosnak látszó térség. *Beborult az ég, megeredt az eső. Szabad ég alatt töltötte az éjszakát.* ■ *Égig érő* vagy *égbe nyúló*: nagyon magas. *Egy égig érő fa áll a kertben. Égbe nyúló felhőkarcolók borítják a modern városrészt.* | *Eget verő*: óriási. *Nem hallgatom tovább ezt az eget verő ostobaságot!* | *Ég és föld*: nagyon különböző. *Ég és föld ez a két gyerek.* ● Szólás: *Égnek áll a haja*: **a)** nagyon mérges lesz **b)** megborzad.

2. A mennyország. ■ *A jó ég tudja!*: fogalmam sincs róla. | *Ég veled!*: Isten áldjon. | *Az egekre kérlek*: könyörögve. | (Csodálkozás vagy kétségbeesés kifejezésére:) *Ó, egek!*

✧ Szin: **1.** (választékos) *égbolt, égboltozat, mennybolt,* (idegen, régi) *firmamentum* **2.** *menny*

✧ Ell: **1.** *föld* **2.** *pokol*

✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.

égbekiáltó ◆◆ mn *~k* vagy *~ak, ~t, ~an*

Felháborító, kirívóan szörnyű. *Égbekiáltó gaztettet követett el.*

✧ Szin: *borzalmas, borzasztó, gyalázatos, iszonyú, rettentő, ördögi*

✧ Etim: Összetétel; *égbe*: az → *ég* főnév ragozott alakja + *kiáltó*: a → *kiált* ige származéka.

égbolt ◆◆◆◆ fn (választékos)

A föld felett, a magasban boltozatnak látszó térség. *Egyetlen felhő se látszik a tavaszi égbolton.*

✧ Szin: (választékos) *égboltozat, mennybolt,* (régi) *menny, éggömb, égív, levegőég,* (régi, idegen) *firmamentum*

✧ Táj: *égség, levegőég*

✧ Etim: Összetétel: → *ég*[2] + → *bolt* 'boltozat'.

egér ◆◆◆◆◆ fn *egerek, egeret, egere*

1. Ház körül élő, kis testű, hosszú farkú rágcsáló. *A kamrában kirágták az egerek a dióval teli zsákot. Egeret fogott a macskánk, ott hozza a szájában!* ● Szólás: (tréfás) *Itatja az egereket*: pityereg.

2. Számítógéphez tartozékként csatlakoztatható, az asztallapon vagy speciális alátéten mozgatható eszköz, amellyel a monitoron látható kurzor helyzete változtatható. *Az egérrel lehet rámenni és rákattintani a monitoron a megfelelő pontra.*

✧ Szin: **1.** *házi egér, mezei egér*

✧ Táj: **1.** *pocik, güzü*

✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.

✧ Ö: bőr + egér

egerész|ik ◆ ige *~ni*

Vadászik az egerekre, megfogja őket. *Föltették a macskát a padlásra, hadd egerésszen.*

✧ Etim: Az → *egér* főnév származéka.

egérpad ◆◆◆ fn

A számítógéphez tartozó egér biztonságos mozgatását segítő kisméretű, rugalmas lap. *Az egérpad szétfoszlott, újat kell venni, de valami szép kép legyen rajta!*

✧ Etim: Összetétel: → *egér* + → *pad*.

egérút ◆◆ fn

Menekülési lehetőség. *A rendőrök nem hagytak egérutat a rablónak.* ■ *Egérutat nyer*: megszökik. *A tolvajt a járókelők körülfogták, mégis egérutat nyert.*

✧ Etim: Talán oszmán-török mintára létrejött összetétel: → *egér* + → *út*.

égés ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Az a tény, folyamat, hogy valami ég. *A ház égésének látványa megdöbbentette.*

2. Hőenergiát termelő folyamat. *Kémiaórán megfigyelték az égést.*

3. A bőrön levő égett felület. *Fáj az égése. A friss égésre hideg vizet kell folyatni!*

4. (bizalmas) Szégyen. *Nagy égés így végigmenni az utcán!*

✧ Szin: **1.** *lángolás, lobogás, izzás* **3.** *seb, égési seb* **4.** *kudarc, csőd,* (bizalmas) *blamázs*

✧ Ell: **4.** *siker, elismerés*

✧ Etim: Az → *ég* ige származéka.

egész l. ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

1. Teljes, csorbítatlan, hiánytalan. *Kérek egy egész sajtot! Egy egész tábla csokoládét megevett.*

2. Teljes terjedelmében vett (mennyiség, folyamat, időszak). *Pista egész este duzzogott, mintha az egész világra haragudott volna. Egész órán a szomszédjával amőbázott.*

3. (Különféle szakmákban:) Egy teljes egység. ■ (Matematikában:) *Egész szám*: nem tört. *Harmadikban csak az egész számokat tanulják a gyerekek, a törteket még nem.* | (Zenében:) *Egész hang*: **a)** négy negyed értékű. *Ez a lassú dallam három*

egész hanggal kezdődik. **b)** két félhang összegének megfelelő hangköz. *Most énekeljük ezt a dalt egy egész hanggal magasabban!* | *Egész hangjegy*: négy negyed értékű hangot jelölő hangjegy. *A következő két hangot egész hangjegyekkel jelöld!*
✧ Szin: **1.** *sértetlen, ép*
✧ Ell: **1.** *csonka, hiányos, részleges*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán alán jövevényszó.

egész II. ◆◆◆◆◆ hsz
1. Egészen, teljesen. *Egész közel ment az ablakhoz. Egész kicsi korom óta ismerem.*
2. Elég, eléggé. *Egész jól focizik.*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán alán jövevényszó.

egész III. ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
1. Összetartozó dolgok teljes egységüket tekintve. *Az egészet nézd, ne csak a részleteket! „Minden Egész eltörött”* (Ady E.: Kocsi-út az éjszakában).
2. A szóban forgó dolog a maga teljességében. *Egy szó sem igaz az egészből.* ■ *Ennyi az egész*: csupán ennyi, ilyen egyszerű.
✧ Szin: **1.** *összesség, teljesség*
✧ Ell: **1.** *rész, részlet*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán alán jövevényszó.

egészség ◆◆◆◆◆ fn –, *~et, ~e*
Betegség nélküli állapot. *Az egészség drága kincs.* ■ *Jó egészségnek örvend*: jól érzi magát, nem beteg. | (Udvariassági kifejezésekben:) *Kedves egészségére! Váljék egészségére! Viseld egészséggel! Hogy szolgál az egészsége?* • Közmondás: *A tisztaság fél egészség*: magunk és a környezetünk tisztán tartásával egészségünket szolgáljuk.
✧ Ell: *betegség*
✧ Etim: Az → *egész* melléknév származéka.
☝ Kiejtése: [egésség].

éget ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Tűzzel megsemmisít valamit. *A szomszédban avart égetnek.*
2. (Eszközt, anyagot) világításra, fűtésre használ. *Miért égeted mindenütt a villanyt?*
3. Tűzzel hevítve készít valamit. *Téglát éget a téglagyárban.*
4. (Jelet) izzó eszközzel nyom valamibe. *Régen tüzes vassal égették a jelet a jószágba.*
5. (Kinövést) maratással eltávolít. *A szemölcsöt égették, nem vágták.*
6. Sötét színűre süt, perzsel valakit, valamit. *Feketére égette a csirkét a sütőben. Vörösre égette a hátát a déli nap.*
7. Égő fájdalmat okoz. *A forró leves égeti a száját.*
8. Pirulásra késztet valakit. *Égeti a szégyen.* (átvitt) *Égeti a vágy, hogy eljusson az északi sarkra.*
9. (bizalmas) Szándékosan felsülését okozza valakinek. *Égeti a társát a többiek előtt.*
✧ Szin: **1.** *feléget, felperzsel* **2.** *fogyaszt* **4.** *süt* **6.** *barnít, pirít, odaéget, megéget* **7.** *perzsel* **9.** *zavarba hoz,* (szleng) *cikiz, lebőget*
✧ Etim: Az → *ég* ige származéka.

éghajlat ◆◆◆◆ fn
Nagyobb földrajzi egység jellemző időjárása. *Hazánk éghajlata kedvező, délen mediterrán, másutt mérsékelt.*
✧ Szin: (választékos, idegen) *klíma*
✧ Etim: Nyelvújítás kori összetétel; → *ég* főnév + *hajlat*: a → *hajol* ige származéka.

égiháború ◆ fn
1. (népi vagy választékos) Nagy vihar. *Az égiháború beűzte őket a menedékházba.*
2. (tréfás) Veszekedés. *Égiháború van a szomszédban, most ne menj oda!*
✧ Szin: **1.** *zivatar,* (népi vagy választékos) *ítéletidő* **2.** *perpatvar,* (tréfás) *csetepaté, ramazúri* • **1.** *Majd leszakad az ég. Megnyílnak az ég csatornái.*
✧ Ell: **1.** *szélcsend* **2.** *békesség, nyugalom*
✧ Etim: Összetétel; *égi*: az → *ég* főnév származéka + → *háború*.

égitest ◆◆◆ fn
A világűrben található, természetes eredetű anyagi test. *A Merkúr és a Hold a mi naprendszerünkhöz tartozó égitest.*
✧ Szin: *bolygó, csillag*
✧ Etim: Összetétel; *égi*: az → *ég* főnév származéka + → *test*.

égöv ◆◆ fn
A Föld egymástól eltérő éghajlati övezeteinek egyike. *Mi a mérsékelt égövön élünk.*
✧ Szin: (régi) *földöv, égalj,* (idegen) *klíma, zóna*
✧ Etim: Összetétel: → *ég*[2] + → *öv* ‘övezet’.

egres ◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
1. Zöldesfehér, bogyó alakú, savanykás gyümölcs. *Levesnek szereti az egrest.*
2. Az ezt termő cserje. *Egrest ültess, ne ribizlit!*
✧ Táj: *büszke, piszke, csipkeszőlő, tüskeszőlő, köszméte, pöszméte*
✧ Etim: Latin eredetű olasz, közelebbről északolasz jövevényszó.

égtáj ◆◆◆ fn

A Nap látszólagos mozgása szerint meghatározott irány. *A négy fő égtáj: észak, kelet, dél, nyugat. „Előttem van észak, hátam mögött dél, balra a nap nyugszik, jobbra pedig kél”* (mondóka).

✧ Szin: *világtáj*

✧ Etim: Német, végső soron latin mintára keletkezett összetétel: → *ég* főnév + → *táj*.

egzecíroztat ◆ ige *~ni*

1. (régi) (Katonaságnál:) Gyakorlatokat végeztet valakivel. *Az őrmester kíméletlenül egzecíroztatta őket órákon át.*

2. (népi) Hatalmaskodva irányít valakit. *A házsártos feleség örökké egzecíroztatja a férjét.*

✧ Szin: **1.** *gyakorlatoztat* **2.** (bizalmas) *ugráltat*

✧ Táj: **2.** *egrecíroztat*

✧ Etim: A német, végső soron latin eredetű *egzecíroz* ige származéka.

egzotikus ◆◆◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, ~an*

1. Tengerentúli, távoli, különösen forró égövi. *Az egzotikus szigeten különleges déli gyümölcsöket ettünk.*

2. A megszokottól eltérő, különleges. *Egzotikus ruhájában olyan volt, mint egy keleti hercegnő.*

✧ Szin: **1.** *trópusi, délszaki* **2.** *furcsa, bizarr, idegenszerű*

✧ Ell: **1.** *hazai* **2.** *megszokott, szokásos, mindennapi, egyszerű*

✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

egy[1] **I.** ◆◆◆◆◆ mn-i tőszn

1. A számsor első egész számának megfelelő mennyiségű. *Két fia van és egy lánya. Egy kiló kenyeret vett. Egy órakor találkozunk.*

2. Osztatlan. *Egy közösségnek, az iskolának a része mindegyik osztály.* ■ *Egyben,* vagy *egy csomóban,* vagy *egy darabban*: egészben, osztatlanul. *Egy darabban kérem a húst. A kígyó egyben lenyelte az egeret.*

3. Egyetlen és nem több. *Egy ember jelent meg a gyűlésen. „Egy, csak egy legény van talpon a vidéken”* (Arany J.: Toldi). ■ *Egy emberként*: egyhangúlag. *Egy emberként kiálltak mellette.*

4. Azonos. *Sok mindenben egy véleményen vagyunk.*

✧ Szin: **2.** *egész* **3.** *egyetlenegy* **4.** *ugyanaz, ugyanazon*

✧ Ell: **3.** *több, sok*

✧ Etim: Vagy az → *e* mutató névmás megszilárdult ragos alakulata, vagy az → *ez* mutató névmás *e* tövének származéka.

✧ Ö: hiszek + egy, huszon + egy, mind + egy, mint + egy

☝ Kiejtése: [eggy].

egy[1] **II.** ◆◆◆◆◆ fn-i tőszn

1. Egy egységből álló mennyiség, szám. *Egy meg egy az kettő.* (Vezényszóként:) *Indulás! Egy, kettő!*

2. Egy dolog. *Ezt az egyet még elmondom.*

3. Egy személy. *Volt ott nem egy, aki ellenezte az ötletet.*

4. (bizalmas) Egy egység. *Akkor még egy húszba került. Pontosan egykor találkozunk. Május egy akkoriban nagy ünnep volt.*

5. (bizalmas) Az egyes számjegy. *Fölírom az egyet a táblára.*

6. Egyes számmal jelölt épület, lakás, helyiség. *Ki lakik a földszint egyben?*

7. Ugyanaz a dolog, vagy személy. *Egyet gondoltunk. Egyet szeretünk.* ■ *Egy és ugyanaz*: ugyanaz. *Egy és ugyanazt mondtuk.*

8. (Határozóként:) *Egyet*: egy keveset. *Járt egyet a jó levegőn.* ■ *Alszik rá egyet*: másnapra halasztja a döntést.

✧ Szin: **4.** (pénzről:) *egy forint,* (időpontról:) *egy óra,* (dátumban:) *elseje* **5.** *egyes* **6.** *egyes szám* **8.** *egy kicsi*

✧ Ell: **7.** *más* **8.** *sok*

✧ Etim: Vagy az → *e* mutató névmás megszilárdult ragos alakulata, vagy az → *ez* mutató névmás *e* tövének származéka.

☝ Kiejtése [eggy]. – A 4. jelentésben található *május egy* forma helyett az igényes nyelvhasználatban a *május elseje* szokásos (természetesen minden más dátumban is).

egy[1] **III.** ◆◆◆◆◆ határozatlan nm (régi)

Egyik (a kettő közül). *„… kész haszonnak egy felét fölenni, Más felét magának tarsolyába tenni”* (Arany J.: Toldi). ■ *Egy s más*: néhány dolog. *Meg kellene beszélnünk egy s mást!*

✧ Ell: *másik,* (régi) *más*

✧ Etim: Vagy az → *e* mutató névmás megszilárdult ragos alakulata, vagy az → *ez* mutató névmás *e* tövének származéka.

☝ Kiejtése: [eggy].

egy[2] ◆◆◆◆◆ htl névelő

1. (Meghatározatlan, nem ismert, még nem említett köznév, illetve köznévi szerkezet előtt:) *Fogott egy könyvet, és olvasott. „Volt egyszer egy ember, szakálla volt kender”* (népköltés). (Időhatározó előtt:) *Egy este aztán találkoztak.* (Mennyiséget jelentő szó előtt:) *Kérek még egy keveset!* (Nagyságra, fokra utaló határozó előtt:) *Egy kicsit sétáltam. Szeressetek egy kicsit!*

2. (Fajfogalmat jelölő köznév, illetve köznévi szerkezet előtt, sokszor hasonlításban:) *Egy orvostól elvárható, hogy ember is legyen. Ez a kisgyerek olyan, mint egy felnőtt!*

3. (Érzelmi kiemelésre:) *Zsivány egy gyerek!*

4. (A személy tulajdonságának nyomósítására, tulajdonnév előtt:) *Egy Kovács János ezt nem teheti meg!*

✧ Szin: **1.** *valamely, valamelyik* **2.** *bármely, bármelyik*

✧ Etim: Vagy az → *e* mutató névmás megszilárdult ragos alakulata, vagy az → *ez* mutató névmás *e* tövének származéka.

☝ Kiejtése: [eggy]. A határozatlan névelő rendszerint hangsúlytalan. A magyarban – az indoeurópai nyelvek egy részétől eltérően – az állítmányi névszó elé a normaszerű köznyelvi nyelvhasználatban nem teszünk határozatlan névelőt: *a Pista egy jó fiú* helyett tehát a *Pista jó fiú* a normakövető forma.

egyáltalán ◆◆◆◆◆ hsz

1. Tulajdonképpen, valójában. *Érdekel egyáltalán, miről beszéltem?*

2. (Tagadás nyomósítására:) ■ *Egyáltalán nem*: semennyire sem. *Egyáltalán nem törődött velük.*

✧ Szin: **1.** *egyáltalában* **2.** *korántsem, közel sem, a világért sem, éppen nem, éppenséggel nem*

✧ Etim: Összetétel; → *egy* számnév + *általán*: az → *által* névutó megszilárdult ragos alakulata.

☝ Kiejtése: [eggyáltalán].

egyaránt ◆◆◆◆◆ hsz (választékos)

Egyformán, ugyanúgy. *A népzene és a klasszikus zene egyaránt értékes.*

✧ Szin: (választékos) *egyként,* (régi) *egyképp, egyképpen*

✧ Etim: Összetétel; → *egy* számnév + *aránt*: az → *iránt* névutó változata.

☝ Kiejtése: [eggyaránt].

egyazon ◆ mutató nm

Ugyanazon. *A magyar és a finn egyazon nyelvcsaládba, a finnugorba tartozik.*

✧ Szin: *azonos, megegyező, ugyanaz a*

✧ Ell: *más, másféle, másik, különböző*

✧ Etim: Összetétel: → *egy* számnév + → *azon* névmás.

☝ Kiejtése: [eggyazon].

egybe ◆◆◆◆◆ ik

1. Egy egésszé, egységbe. *Egybeír, egybekel, egybenyílik. Ha az igekötő az ige előtt áll, egybe kell írni az igével.*

2. Egy helyre. *Egybegyűjt, egybehord, egyberak. Gyűjtsétek egybe az üveghulladékot!*

3. Egyesítve, egységet, azonosságot teremtve. *Egybehangol, egybekapcsol, egybeköt. Az utazást kisebb vásárlásokkal köti egybe.*

4. Összeegyeztetve. *Egybevág, egybevet. A diákok kérése nem vágott egybe a tanár szándékával.*

✧ Szin: *össze,* (régi) *együvé*

✧ Etim: Az → *egy* számnév megszilárdult ragos alakulata.

egybehangzó ◆◆◆ mn *~k* vagy *~ak, ~t, ~n* vagy *~an*

Megegyező, azonos, ellentétektől mentes. *A gyanúsítottat a tanúk egybehangzó vallomása alapján letartóztatták. A hírt az újságok egybehangzóan megerősítették.*

✧ Szin: *egybecsengő, egybevágó, egyöntetű, egységes*

✧ Ell: *eltérő, ellentmondó, különböző, más*

✧ Etim: Az *egybehangzik* igekötős ige (→ *egybe* + → *hangzik*) származéka.

egyben ◆◆◆◆◆ hsz

1. Egészben, nem részletekben. *Kérek tíz deka párizsit egyben. A csirkét egyben süsd meg! Az ágyat nem tudták egyben fölvinni az emeletre, csak szétszedve.*

2. Egyszersmind, egyúttal. *Elküldöm önnek a terveket, egyben arra kérem, hogy munkatársaival is ismertesse meg őket.*

✧ Szin: **1.** *osztatlanul* **2.** *egyidejűleg, ugyanakkor*

✧ Ell: **1.** *részletekben, darabokban* **2.** *máskor*

✧ Etim: Az → *egy* számnév megszilárdult ragos alakulata.

egyből ◆◆◆ hsz (bizalmas)

Azonnal, rögtön. *Egyből átlátta a feladatot. Egyből mondta rá a helyes választ.*

✧ Szin: *rögtön, rögvest, nyomban, azon nyomban, hirtelen, tüstént,* (bizalmas) *kapásból,* (régi) *legott*

✧ Ell: *később, késedelmesen, utóbb*

✧ Etim: Az → *egy* számnév megszilárdult ragos alakulata.

egyéb ◆◆◆◆◆ határozatlan nm

A. Melléknévi. *egyebek, egyebet, –*

A szóban forgó dolgokon kívül még valami más. *Paprikát, paradicsomot és egyéb zöldségeket vett a piacon. Egyéb kérdés nem lévén, az ülést berekesztem.*

B. Főnévi. *egyebek, egyebet, egyebe*

Valami más dolog. *Ez nem étel, hanem valami egyéb.* ■ *Nincs egyebe*: semmi mása sincs. *Nincs egyebe, csak a becsülete.* | *Egyéb se kellett neki*: több se kellett. | *Egyebek között*: többek között. *Egyebek között a munkaidőről is szó volt a megbeszélésen.* | (régi) *Egyebekben*: egyébként. *Egyebekben a helyzet változatlan.*

✧ Szin: **1.** *más, másik* **2.** *másvalami*

✧ Ell: **1.** *azonos, ugyanolyan* **2.** *az, ugyanaz*

✧ Etim: Az → *egy* névmás megszilárdult középfokjeles alakulata.

egyébiránt ◆◆◆◆ hsz

1. (választékos) Egyébként, különben. *Egyébiránt legyen magyar, avvagy német, Nagy csapástól menti meg a magyar népet”* (Arany J.: Toldi).

2. (régi) Más céllal, más célból. *Egyébiránt is érdeklődtek.*

✧ Szin: **1.** (választékos) *máskülönben, más tekintetben, mellesleg, mindazonáltal*

✧ Etim: Összetétel: → *egyéb* + → *iránt*.

egyébként ◆◆◆◆◆ hsz

1. Egyéb tekintetben. *Udvariatlanul válaszolt, egyébként igazat mondott.*

2. Általában, különben. *Tegnap egyest kapott, egyébként jól tanul. Egyébként hogy vagytok?*

3. (régi) Másként. *Ő egyébként cselekedett.*

✧ Szin: **1.** *különben, más tekintetben, másfelől*, (választékos) *egyébiránt* **2.** *máskülönben, más tekintetben* **3.** *másképp, más módon*

✧ Ell: **3.** *ugyanúgy, úgy*

✧ Etim: Az → *egyéb* névmás megszilárdult ragos alakulata.

egyed ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Önállóan létező, egyes dolog. *A valóság egyedeinek megvan a nyelvi jelük. Az egyedek fejlődése némileg ismétli a törzsfejlődést.*

2. (ritka) Egyén. *A közösség is egyedekből áll.*

✧ Szin: **1.** *lény, példány* **2.** *egyéniség, személyiség,* (idegen) *individuum*

✧ Ell: **1.** *típus* **2.** *közösség*

✧ Etim: Nyelvújítás kori elvonással keletkezett az → *egyedül* határozószóból.

egyedi ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~en*

1. Egyedenként végbemenő. *Némely példányok egyedi fejlődést mutatnak. Egyedi gondozást igényelnek a betegek.*

2. Különleges, egyszeri. *Mindig egyedi ruhában jelenik meg. Te aztán egyedi jelenség vagy!*

✧ Szin: **2.** *egyéni, sajátos, megismételhetetlen,* (idegen) *individuális, speciális*

✧ Ell: **2.** *általános, megszokott, szokásos*

✧ Etim: Az → *egyed* főnév származéka.

egyedül ◆◆◆◆◆ hsz

1. Magányosan, társtalanul. *Egész életében egyedül élt.*

2. Mások jelenléte nélkül. *Az egész család elutazott, egyedül maradtam otthon.*

3. Csupán, kizárólag. *Egyedül saját magára számíthat. Nem ez az egyedül üdvözítő megoldás.*

✧ Szin: **1., 2.** *egyes-egyedül, egymaga, egy szál maga, önmagában* **3.** *egyes-egyedül, csak, csakis*

✧ Ell: **1., 2.** *együtt valakivel* **3.** *nem csak, nem csupán*

✧ Etim: Az *egyed* ‘egyetlen, egyedülálló, magányos’ melléknév megszilárdult ragos alakulata. A régi nyelvi *egyed* az → *egy* számnév származéka.

egyedülálló ◆◆◆◆ mn *~k* vagy *~ak, ~t, ~n* vagy *~an*

1. Olyan (személy), akinek nincs vele együtt élő hozzátartozója. *Egyre több az egyedülálló ember.*

2. Példátlan, páratlan. *Ez aztán egyedülálló eset! Könyved egyedülálló a maga nemében.*

✧ Szin: **1.** *magános, egyedül élő, társtalan, elvált, özvegy* **2.** *különleges, párját ritkító, rendkívüli* • **1.** (bizalmas) *Se kutyája, se macskája.*

✧ Ell: **1.** *családos, házas, férjezett, nős* **2.** *átlagos, szokványos, megszokott, tipikus*

✧ Etim: Összetétel; → *egyedül* + *álló*: az → *áll* ige származéka.

egyel ◆ ige *~ni*

(Növényt) úgy ritkít, hogy minden bokorban csak egy szálat hagy. *Répát egyelni nehéz munka.*

✧ Táj: *gyérít*

✧ Etim: Az → *egy* számnév származéka.

☝ Kiejtése: [eggyel].

egyelőre ◆◆◆◆◆ hsz

Most és még egy (bizonytalan, rövid) ideig. *Egyelőre itt maradok. Egyelőre nem mondhatok többet.*

✧ Szin: *átmenetileg, ideig-óráig, ideiglenesen, jelenleg, pillanatnyilag*

✧ Etim: Összetétel: → *egy* számnév + → *előre* határozószó.

☝ Kiejtése: [eggyelőre]; elválasztása: *egy-e-lő-re*. – Nem tévesztendő össze az ‘egyenlő nagyságúra, egyforma hosszúságúra’ jelentésű *egyenlőre* határozószóval!

egyén ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. A többi embertől különböző egyes ember. *Az egyén boldogulása a közjó feltétele.*

2. (hivatalos) Ember, személy. *Olyan egyének jelentkezzenek, akik már betöltötték a 18. életévüket!*

3. (rosszalló) Ismeretlen ember. *Ki volt az az egyén, aki tegnap is keresett? Kétes egyének lepték el a vendéglőt.*
✧ Szin: **1.** *egyéniség, személyiség,* (idegen) *individuum,* (ritka) *egyed* **3.** (rosszalló) *alak*
✧ Ell: **1.** *közösség*
✧ Etim: Valószínűleg nyelvújítás kori összetétel: → *egy* számnév + → *én* névmás.

egyenértékű ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~en* (hivatalos)
Azonos értékű. *Egy jó kerékpár ára egyenértékű egy közepes képernyőjű televízióéval. Kettőtök teljesítménye éppen egyenértékű.*
✧ Szin: *ugyanolyan értékű*
✧ Ell: *különböző értékű*
✧ Etim: Az *egyenérték* főnév származéka. Az *egyenérték* német mintára keletkezett nyelvújítás kori összetétel; *egyen*: elvonás az → *egyenlő* melléknévből + → *érték*.
☝ Rövid *gy*-vel ejtjük: [egyenértékű].

egyenes I. ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. Irányát nem változtató, nem görbe. *Vonalzóval könnyű szép egyenes vonalat húzni. A Hajló utca nem egyenes, hanem kanyargós.* • Szólás: *Egyenes, mint a nádszál*: délceg, sudár. | *Egyenes úton jár*: őszinte. • Közmondás: *A legrövidebb út az egyenes út*: a tisztesség vagy a legegyszerűbb út vezet a leggyorsabban a legjobb eredményhez.
2. Sima, sík. *Egyenes falon nem lehet fölmászni.*
3. Nyílt, őszinte. *Egyenes embernek ismertem meg. Ez már egyenes beszéd!*
4. (Különböző szakmai használatban:) (Matematikában:) ■ *Egyenes arány*: olyan, amelynek tagjai ugyanolyan arányban változnak. | (Geometriában:) *Egyenes szög*: 180 fokos szög. | (Sportban:) *Egyenes ütés*: vízszintesen, vállmagasságban adott ütés. | (Nyelvtudományban:) *Egyenes idézet*: szó szerinti idézet.
✧ Szin: **1.** *nyílegyenes, sugáregyenes* **2.** *egyenletes* **3.** *becsületes, nyíltszívű, szókimondó, tiszta, világos* • **3.** *Nyílt kártyákkal játszik. Kiteregeti a kártyáit.*
✧ Ell: **1.** *görbe, ívelt* **2.** *hepehupás, dimbes-dombos* **3.** *képmutató, félrevezető, zavaros*
✧ Etim: A régi nyelvi *egyen* ‘együtt’ származéka. Az *egyen* az → *egy* számnév ragozott alakja.

egyenes II. ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
1. Két pont közötti legrövidebb összekötő vonal. *Rajzolj két párhuzamos egyenest!*
2. A futópálya nem kanyarodó része. *Az egyenesben meg tudta előzni ellenfelét.*
3. (bizalmas) Egyenes ütés. *Egy bombaerős egyenessel leterítette.*
4. (bizalmas) Könnyebb helyzet. *Végre egyenesben vagyunk, most már nyugodtak lehetünk.*
✧ Ell: **1.** *görbe* **2.** *kanyar* **3.** *horogütés,* (bizalmas) *horog*
✧ Etim: A régi nyelvi *egyen* ‘együtt’ származéka. Az *egyen* az → *egy* számnév ragozott alakja.

egyenest ◆◆◆◆ hsz
1. Egyenes irányban. *Kanyarodjatok be jobbra, és azután egyenest gyertek!*
2. Közvetlenül, rögtön. *Ment egyenest a barátnőjéhez, és mindent elmondott neki.*
3. Nyíltan, kertelés nélkül. *Megmondtam neki egyenest a véleményemet.*
4. Határozottan. *Nem jössz még haza? – Nem, sőt egyenest maradni szeretnék még.*
✧ Szin: **1.** *egyenesen* **2.** *egyenesen, azonnal,* (idegen) *direkt, direkte,* (népi) *rögvest* **3.** *magyarán, egyenesen* **4.** *kifejezetten*
✧ Ell: **1.** *kanyarodva* **2.** *közvetve, később* **3.** *leplezetten*
✧ Etim: Az → *egyenes* melléknév megszilárdult ragos alakulata.
✧ Ö: homlok + egyenest

egyenetlen ◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül*
1. Nem egyenletes. *Egyenetlen volt az út, nagyon rázott az autó.*
2. Nem azonos mértékű, arányú. *A munkát egyenetlenül osztottuk el.*
3. Váltakozó. *Teljesítményed egyenetlen. Egyenetlen a stílusa.*
✧ Szin: **1.** *hepehupás, göröngyös, rücskös* **3.** *akadozó, hullámzó,* (választékos) *rapszodikus*
✧ Ell: **1.** *egyenletes, sima* **2.** *egyenlő arányú* **3.** *egyenletes, kiegyensúlyozott*
✧ Etim: A régi nyelvi *egyen* ‘együtt’ származéka. Az *egyen* az → *egy* számnév ragozott alakja.
☝ Rövid *gy*-vel ejtjük, ahogy írjuk.

egyenget ◆◆◆ ige *~ni*
1. Valaminek a felszínét igyekszik egyenletessé, illetve rendeltetésének megfelelővé tenni. *Az utat egész nap egyengették. Kalapáccsal egyengeti a szöget.* ■ *Egyengeti valakinek az útját*: segít neki célja elérésében. *A professzor egyengeti tanítványa útját a tudományos pályán.*
2. (Rakományt) egyenletesen eloszt. *A csónakban egyengették a csomagokat.*
3. Igazít valamihez valamit. *Alakjára egyengette a ruhát.*
4. Segít előrevinni valamit. *Kezdettől fogva egyengette fia karrierjét.*
✧ Szin: **1.** *gyalul, lapít, egyenesít* **2.** *egyensúlyoz,* (idegen) *balanszíroz* (*valamivel*) **3.** *formál, formáz* **4.** *előmozdít, elősegít*
✧ Etim: A régi nyelvi *egyen* ‘együtt’ származéka. Az *egyen* az → *egy* számnév ragozott alakja.

egyéni ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~en*
1. Az egyénre jellemző. *Egyéni sajátsága, hogy lassan beszél. A pályázaton sok jó, egyéni elképzelés jelent meg.*
2. Nem közös. *Az egyéni gazdaságok fejlesztése volt a cél.*

3. Egy személyt érintő. *Egyéni felelőssége, hogyan dönt.*
4. Nem csapatbeli. *Egyéni versenyben indult.* (Főnévi használatban:) *Csapatban is, egyéniben is magyar győzelmet reméltünk.*
✧ Szin: **1.** *egyedi, eredeti, önálló, sajátos, személyes,* (idegen) *individuális* **2.** *magán-*, (idegen) *privát* **3.** *személyes, saját*
✧ Ell: **1., 2.** *közös, közösségi,* (idegen) *kollektív* **4.** *csapat-*
✧ Etim: Az → *egyén* főnév származéka.

egyéniesked|ik ◆ ige *~ni* (rosszalló)
Mindenáron egyéni megoldásokat keres. *Jobb volna, ha nem egyénieskednél folyton!*
✧ Szin: (rosszalló) *feltűnősködik, különcködik*
✧ Etim: Az → *egyéni* melléknév származéka.

egyéniség ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
1. Az egyén tulajdonságainak összességéből létrejövő személyiség. *Mindenkinek megvan a maga egyénisége.*
2. Személy. *A társaságban volt néhány megnyerő egyéniség.*
✧ Szin: **1.** *alkat, jellem,* (választékos) *szellemi* vagy *lelki arculat,* (idegen) *individuum* **2.** *személyiség*
✧ Etim: Az → *egyén* főnév származéka.

egyenjogú ◆◆ mn *~ak, ~t, ~an*
Egyenlő jogokat élvező. *Az Európai Unió egyenjogú nemzetek közössége.*
✧ Szin: *egyenlő, egyenlő jogú, egyenrangú*
✧ Etim: Német mintára keletkezett nyelvújítás kori összetétel; *egyen*: elvonás az → *egyenlő* melléknévből + *jogú*: a → *jog* főnév származéka.
☝ Rövid *gy*-vel ejtjük, ahogy írjuk.

egyenként ◆◆◆◆ hsz
Egyesével, külön-külön. *Egyenként beszélgetett velük. Egyenként jöttek ebédelni.*
✧ Szin: *személyenként,* (népi) *egyenkint*
✧ Etim: A régi nyelvi *egyen* ‘együtt’ megszilárdult ragos alakulata. Az *egyen* az → *egy* számnév ragozott alakja.
☝ Kiejtése: [eggyenként].

egyenlet ◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
1. (Matematikában:) Ismert és meghatározatlan mennyiségekből álló, egyenlőségjellel összekapcsolt kifejezés. *Nem tudja felírni az egyenletet. Másodfokú egyenletet old meg.*
2. (Kémiában:) Valamely reakciónak jelekkel történő leírása. *Meg kell tanulni a kémiai reakció egyenletét.*
✧ Szin: **1.** *egyenlőség*
✧ Etim: A régi nyelvi *egyen* ‘együtt’ *egyenl* ‘egyenlővé tesz’ származékának nyelvújítás kori továbbképzett alakja.
☝ Rövid *gy*-vel ejtjük, ahogy írjuk.

egyenletes ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. Kiemelkedések és bemélyedések nélküli. *Poros az út az utcánkban, de legalább egyenletes.*
2. Egyformán elosztott vagy eloszló. *Egyenletes a töltelék a tésztán.*
3. Jelentős változások nélküli. *Örül, hogy fia teljesítménye egyenletesen jó az iskolában.*
4. (Fizikában:) *Egyenletes mozgás*: egyenlő időközökben egyenlő utat megtevő mozgás. | *Egyenletes gyorsulás*: egyenlő időközökben ugyanannyival növekvő sebességű mozgás.
✧ Szin: **1.** *sima, elegyengetett* **2.** *arányos* **3.** *változatlan, folytonos, folyamatos, állandó, kiegyensúlyozott, töretlen,* (idegen) *stabil*
✧ Ell: **1.** *egyenetlen, göröngyös, hepehupás, gödrös, kátyús* **2.** *egyenetlen* **3.** *egyenetlen, változó, szabálytalan,* (idegen) *instabil*
✧ Etim: Az → *egyenlet* főnév származéka.

egyenlít ◆◆◆◆ ige *~eni*
(Labdajátékban:) A gólok számában utoléri ellenfelét. *A második félidőben egyenlített a csapat.*
✧ Szin: *beér, kiegyenlít*
✧ Etim: A régi nyelvi *egyen* ‘együtt’ *egyenl* ‘egyenlővé tesz’ származékának továbbképzett alakja.
☝ Rövid *gy*-vel ejtjük, ahogy írjuk.

egyenlítő ◆◆ fn *~k, ~t, ~je* (tulajdonnévként)
A Föld leghosszabb szélességi köre. *Az Egyenlítő osztja a Földet északi és déli féltekére.*
✧ Szin: (idegen) *ekvátor*
✧ Etim: Az → *egyenlít* ige nyelvújítás kori származéka.
☝ Rövid *gy*-vel ejtjük, ahogy írjuk.

egyenlő ◆◆◆◆◆ mn *~k* vagy *~ek, ~t, ~en*
1. Valamivel vagy egymással teljesen megegyező. *Rajzolj egyenlő oldalú háromszöget! A mérleg két serpenyőjében egyenlő súly van.*
2. Nagyjából azonos. *Egyenlő esélyekkel indulnak a választásokon.* ■ *A földdel egyenlővé tesz*: lerombol. *A földdel tették egyenlővé a várost.*
3. Azonos jogú. *A törvény előtt minden ember egyenlő.*
✧ Szin: **1.** (geometriában:) *egybevágó* **2.** *egyforma* **3.** *egyenjogú, egyenrangú*
✧ Ell: **1.** *különböző* **2.** *elütő, más, különböző* **3.** *különböző*
✧ Etim: A régi nyelvi *egyen* ‘együtt’ *egyenl* ‘egyenlővé tesz’ származékának továbbképzett alakja.

☝ Rövid *gy*-vel ejtjük, ahogy írjuk. – A szó ‘egyforma részekre’ jelentésű *egyenlőre* alakja nem tévesztendő össze a ‘most és még egy (bizonytalan, rövid) ideig’ jelentésű *egyelőre* határozószóval!

egyenlősdi ◆ fn *~k, ~t, ~je* (rosszalló)

Erőltetett, hamis egyenlőség. *Véget kell vetni az egyenlősdinek!*

✧ Szin: (idegen) *egalitarizmus*

✧ Etim: Az → *egyenlő* melléknév származéka.

☝ Rövid *gy*-vel ejtjük, ahogy írjuk.

egyenlőség ◆◆◆◆ fn –, *~et*, –

1. Valakinek, valaminek másokkal egyenlő helyzete. *A csoportban az egyenlőség mindenkire vonatkozik, senki nem parancsolgathat a többieknek.*

2. (Matematikában:) Egyenlőségjellel összekapcsolt, azonos értékű kifejezések, mennyiségek. *Írd fel az egyenlőséget!*

3. (Politikában, jogban:) Az a helyzet, állapot, amelyben mindenki egyenlő jogokkal és kötelességekkel rendelkezik. *A görög demokráciában csak a szabadokra vonatkozott az egyenlőség, a rabszolgákra nem.*

✧ Szin: **1.** *egyenértékűség, egyenrangúság,* (idegen) *paritás* **2.** (idegen) *paritás* **3.** *egyenjogúság, egyenrangúság,* (idegen) *emancipáció*

✧ Ell: **1.** *eltérés, különbség, különbözőség* **3.** *különbség*

✧ Etim: Az → *egyenlő* melléknév származéka.

✧ Ö: jog + egyenlőség

egyenrangú ◆◆◆◆ mn *~ak, ~t, ~an*

1. Azonos elbírálás, megbecsülés alá eső. *Ady és Móricz egyenrangú alkotótársának ismerte el Kaffka Margit írónőt.*

2. Azonos képességű, erejű. *Egyenrangú ellenfelek vagytok.*

3. Azonos fontosságú. *A két feladat egyenrangú.*

✧ Szin: **1.** *egyenlő, egyenértékű, egyenjogú* **2.** *egyenlő*

✧ Ell: *eltérő, különböző*

✧ Etim: Német mintára keletkezett nyelvújítás kori összetétel; *egyen*: elvonás az → *egyenlő* melléknévből + *rangú*: a → *rang* főnév származéka.

☝ Rövid *gy*-vel ejtjük, ahogy írjuk.

egyenruha ◆◆◆◆ fn

Hivatalos szervezet tagjai által (kötelezően) viselt egységes öltözet. *A katonáknak, a rendőröknek, a tűzoltóknak, a vámőröknek van egyenruhájuk. Egyenruhában volt egész nap. Jól áll rajta az egyenruha.*

✧ Szin: *formaruha*, (régi) *uniformis*, (népi, régi) *mundér,* (tréfás) *angyalbőr*

✧ Ell: *civil ruha*, (bizalmas) *civil*

✧ Etim: Német mintára keletkezett nyelvújítás kori összetétel; *egyen*: elvonás az → *egyenlő* melléknévből + → *ruha*.

☝ Rövid *gy*-vel ejtjük, ahogy írjuk.

egyensúly ◆◆◆◆ fn

1. Nyugalmi helyzet; olyan állapot, amelyben az ellentétes irányból ható erők egyenlők. *Egyensúlyba került a két oldal. Kibillent az egyensúlyából. Elveszti az egyensúlyát, és elesik.*

2. (választékos) Az az állapot, amikor az ellentétes törekvések kiegyenlítik egymást. *Lelki egyensúlya helyreállt. Felborult az államháztartás egyensúlya.*

✧ Szin: **1.** (idegen) *balansz* **2.** *kiegyensúlyozottság*

✧ Ell: **2.** (idegen) *labilitás*

✧ Etim: Német mintára keletkezett nyelvújítás kori összetétel; *egyen*: elvonás az → *egyenlő* melléknévből + → *súly*.

☝ Rövid *gy*-vel ejtjük, ahogy írjuk.

egyensúlyoz ◆◆◆ ige *~ni*

1. Egyensúlyi helyzetbe juttat. *Egy hosszú bottal egyensúlyozza magát.* (Tárgy nélkül is:) *Már jól egyensúlyoz a kötélen, rövidesen felléphet.*
2. (Ellentétes törekvések között) közbeeső helyet foglal el. *Ügyesen egyensúlyoz a politikai pártok között.*
✧ Szin: (idegen) *balanszíroz*
✧ Etim: Az → *egyensúly* főnév származéka.
☝ Rövid *gy*-vel ejtjük, ahogy írjuk.

egyértelmű ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~en*
1. Csak egyféleképpen érthető. *Egyértelmű választ kapott.*
2. (ritka) Valamivel megegyező. *Ez egyértelmű volt a hadüzenettel.*
3. Leplezetlenül trágár. *Nagyon is egyértelmű a vicc.*
✧ Szin: **1.** *félreérthetetlen* **2.** *azonos, azonos értelmű, egyenlő* **3.** (idegen) *obszcén*
✧ Ell: **1.** *bizonytalan, kétértelmű, többértelmű, félreérthető* **2.** *más, más értelmű* **3.** *kétértelmű, finom*
✧ Etim: Összetétel; → *egy* számnév + *értelmű*: az → *értelem* főnév származéka.
☝ Kiejtése: [eggyértelmű].

egyes I. ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, –*
1. Egy egységet tartalmazó (szám). *Felírta az egyes számot a táblára.*
2. Az egyes számmal jelölt, minősített. *Az egyes villamos itt jár. Egyes osztályzatot kapott.*
3. Külön, egymagában tekintett. *Az egyes ember nem az ország, hanem elsősorban a maga dolgaival törődik.*
4. Egyet befogadó vagy felhasználó. *Ma már nincs a vonatokon egyes fülke. Egyes fogattal járt, amelyet egy ló húzott.*
5. (Nyelvtanban:) ■ *Egyes szám*: az a kategória, amely kifejezi, hogy egy személyről van szó. *Ebben a mondatban az alany és az állítmány is egyes szám második személyű.*
6. (bizalmas) Egy órakor induló vagy érkező. *Az egyes vonattal jön.*
7. (Többes számú főnév jelzőjeként:) Némely, bizonyos. *Egyes esetekben az ember nem tud mit csinálni.*
✧ Szin: **4.** (fülke:) *egyszemélyes,* (fogat:) *egylovas* **7.** (egyes számú főnévvel:) *némelyik*
✧ Ell: **2.** (osztályzat:) *ötös* **4.** (fülke:) *többszemélyes*, (fogat:) *kettős, négyes, hatos* **5.** *többes* **7.** *minden, összes*
✧ Etim: Az → *egy* számnév származéka.
✧ Ö: huszon + egyes, tizen + egyes
☝ Kiejtése: [eggyes].

egyes II. ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
1. Az egyes szám. *Az egyes a legkisebb páratlan szám.*
2. Az egyes számjegy (jele: 1, I). *Írj egy egyest!*
3. Egyessel jelölt, minősített dolog. *Az egyessel jár munkába. Egyest kapott.*
4. (Matematikában:) *Egyesek*: a tíznél kisebb számok, illetve ezek helye mint helyiérték. *Az egyeseket kerekítsétek tízesekre!*
5. (Sportban:) Egyes személyek közötti verseny. *Női kajak egyesben világbajnok lett.*
6. *Egyesével*: minden vagy mindenki külön-külön. *Egyesével tessék bejönni!*
7. *Egyesek*: némely ember. *Egyesek nem tudják, jó dolgukban mit csináljanak.*
✧ Szin: **3.** (osztályzat:) (szleng) *karó, aprófa, fa, kapa,* (régi) *szekunda* **5.** *egyéni* **6.** *egyenként* **7.** *némely(ek)*
✧ Ell: **3.** (osztályzat:) *ötös* **5.** *páros, négyes, csapat* **6.** *csoportosan, tömegével*
✧ Etim: Az → *egy* számnév származéka.
☝ Kiejtése: [eggyes]. – A 7. jelentésben bemutatott, több emberre vonatkozó *egyesek* gyakran gúnyt fejez ki, illetve olyankor használatos, ha a beszélő tudja, kikről van szó, de nem akarja megnevezni őket. Más esetekben igényesebb, választékosabb a *némelyek* szinonima használata: *Némelyek másképp vélekednek erről.*

egyesít ◆◆◆◆ ige *~eni*
1. Közigazgatásilag egységbe foglal, eggyé tesz valamiket. *A két települést egyesítették.*
2. Összefog, tömörít valakiket. *Az azonos felfogású embereket egy szervezetben egyesíti.*
✧ Szin: **1.** *egybevon, összevon, összeolvaszt* **2.** *összekovácsol*
✧ Etim: Az → *egyes* melléknév származéka.
☝ Kiejtése: [eggyesít].

egyesség ◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
1. (népi) Egyetértés, megértés. *Egyességben élnek évtizedek óta. Nem sikerült egyességre jutniuk.*
2. (Vallási használatban:) ■ *A szentek egyessége*: a megváltott hívek lelki közössége.
✧ Szin: **1.** *békesség*
✧ Ell: **1.** *széthúzás, viszály, békétlenség*
✧ Etim: Az → *egyes* melléknév származéka.
☝ Kiejtése: [eggyesség].

egyesül ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Összeolvad, eggyé válik. *A kis pártok egyesültek. A több helyről induló tüntető csoportok a parlament előtt egyesülnek.*
2. Összefog. *Csupa bátor ember egyesült a cél érdekében.*
3. Találkozik, összegződik. *Szülei jó tulajdonságai egyesültek benne.*
4. Testileg, lelkileg szoros kapcsolatba kerül valakivel. *„Ha, leányka, te vagy a pokol: (hogy Egyesüljünk) én elkárhozom”* (Petőfi S.: Fa leszek, ha…).

✧ Szin: **1.** *egybeforr, egybeolvad,* (idegen) *fuzionál* **2.** *szövetkezik, társul* **3.** *összeadódik* **4.** *összeforr*
✧ Ell: **1.** *szétválik, szétbomlik, szétoszlik* **2.** *széthúz* **4.** *szétválik, elválik*
✧ Etim: Az → *egyes* melléknév származéka.
☝ Kiejtése: [eggyesül].

egyesület ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
Valamely célból tömörült személyek társulata, társasága. *Belép az egyesületbe. Egyesületet alapít. Melyik egyesületben focizol?*
✧ Szin: *szervezet, szövetség, klub, kör,* (régi) *egylet, társaskör,* (Fv) *polgári társulás, asszociáció,* (Ka hivatalos is) *asszociáció,* (Őv bizalmas) *ferejn*
✧ Etim: Az → *egyes* melléknév származéka.
☝ Kiejtése: [eggyesület].

egyesült ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. Egységbe tömörült. *A tanácskozáson részt vettek az egyesült bankok képviselői.* ■ *Egyesült erővel*: közös erővel. *Egyesült erővel könnyen legyőzték az ellenséget.*
2. Valamivel párosult. *Okossággal egyesült szépség sugárzott az arcáról.*
✧ Szin: **1.** *egyesített, eggyé vált* **2.** *társult*
✧ Etim: Az → *egyesül* ige származéka.
☝ Kiejtése: [eggyesült].

egyetem ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
1. Legfelső fokú oktatási intézmény. *Az orvosi egyetemre jár. Egyetemet végzett ember.*
2. Az itt oktatók és tanulók összessége. *Az egész egyetem tiltakozott az épület elvétele ellen.*
3. (régi, választékos) Világmindenség. *„A nagy egyetem megszűnt forogni egy pillanatig”* (Vörösmarty M.: Előszó).
✧ Szin: **1., 2.** (régi, idegen) *univerzitás* **3.** (választékos) *világegyetem, mindenség,* (idegen) *univerzum*
✧ Etim: Nyelvújítás kori elvonás az *egyetemben* ‘együtt’ határozószóból. Az *egyetemben* az → *egy* számnév megszilárdult ragos alakulata.
✧ Ö: mű + egyetem, szabad + egyetem, világ + egyetem
☝ Rövid *gy*-vel ejtjük, ahogy írjuk.

egyetemes ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. Mindent magába foglaló, mindenre érvényes. *Egyetemes tudása van. Nemcsak magyar, egyetemes történelmet is tanul.*
2. A szervezet egészét képviselő. *Az egyház egyetemes zsinatot tartott.*
✧ Szin: **1.** *átfogó, általános,* (hivatalos) *egyetemleges,* (régi, idegen) *univerzális,* (tudásról:) (idegen) *generális, enciklopédikus* **2.** *általános*
✧ Ell: **1.** (idegen) *speciális, specifikus,* (tudásról:) *partikuláris*
✧ Etim: Az → *egyetem* főnév származéka.

egyetért ◆◆◆◆◆ ige *~eni*
1. Azonos véleményen van valakivel. *Minden lényeges kérdésben egyetértünk.*
2. *Egyetért valamivel*: helyesnek tartja, elfogadja. *A legújabb javaslattal nem értek egyet.*
3. Megállapodik valakivel. *A felek egyetértettek a feltételekben.*
✧ Szin: **1.** *azonosítja magát valakivel, valamivel; osztja valakinek a nézetét* vagy *a véleményét; csatlakozik valakihez, valamihez* **2.** *helyesel valamit* **3.** *megegyezik* • **1.** (népi) *Egy húron pendül.* **3.** *Dűlőre jut.*
✧ Ell: **1.** *különböző véleményen van valakivel* **2.** *ellenez, helytelenít, elutasít valamit*
✧ Etim: Összetétel; *egyet*: az → *egy* számnév ragozott alakja + → *ért*.
☝ Kiejtése: [eggyetért]. Elválasztása: *egyet-ért.*

egyetlen I. ◆◆◆◆◆ mn –, *~t*, –
1. Mindössze egy. *Egyetlen szó nélkül tűrte. Egyetlen gyerek.* | (Pénzről, tagadó kifejezésekben:) *Egyetlen fillérje sincsen.* | (Megszólításban:) *Egyetlen barátom! „Ne mozdulj, Ne indulj Én egyetlen árvám!”* (Arany J.: Mátyás anyja)
2. (választékos) Csupa. *Egyetlen ujjongás volt a tömeg.*
✧ Szin: **1.** *árva, egyedüli, egyetlenegy,* (pénzről:) (bizalmas) *egy huncut, egy megveszekedett, egy veszett,* (megszólításban:) *legkedvesebb, drága*
✧ Ell: **1.** *több, sok*
✧ Etim: Az → *egy* számnév származéka.
☝ Kiejtése: [eggyetlen].

egyetlen II. ◆◆◆◆◆ fn –, *~t, ~e* vagy *~je*
1. Egyetlen személy. *Megsértette az egyetlent, aki segítségére lehetett volna.* | (Megszólításban:) *Édes egyetlenem!*
2. Egyetlen dolog. *Az egyetlen, amit tehetünk, az, hogy összefogunk.*
✧ Szin: **1.** (megszólításban:) *kedvesem, drágám*
✧ Ell: **1.** *mindenki* **2.** *minden*
✧ Etim: Az → *egy* számnév származéka.
☝ Kiejtése: [eggyetlen].

egyez|ik ◆◆◆ ige *~ni*
1. Azonos valamivel. *Terve egyezik az enyémmel.*
2. (Nyelvtanban:) *Egyezik valamivel*: igazodik hozzá. *Az állítmány számban és személyben egyezik az alannyal.*

3. (népi) Összeillik valami valamivel, illetve valaki valakivel. *Egyezik a természetük. Sehogy sem egyeznek egymással.*
4. (Mv) Egyetért valakivel valamiben. *Nem egyezem veled ebben a kérdésben, egészen más a véleményem.*
✧ Szin: **1.** *egybeesik, egybevág* **2.** *megfelel valaminek* **3.** (népi) *megfér valakivel, kiegészít valakit* • **4.** *Osztja a nézetét* vagy *véleményét. Egy nótát fúj valakivel. Egy malomban őröl valakivel. Egy gyékényen árul valakivel.*
✧ Ell: **1.** *eltér, különbözik valamitől* **4.** *vitázik valakivel, ellenszegül valakinek, ellenez valamit*
✧ Etim: Az → *egy* számnév származéka.
☝ Kiejtése: [eggyezik].

egyezked|ik ◆◆◆ ige *~ni*
Tárgyal, alkudozik. *Már hosszú ideje egyezkednek, lassan talán meg is egyeznek.*
✧ Szin: *értekezik, tanácskozik*
✧ Etim: Az → *egyezik* ige nyelvújítás kori származéka.
☝ Kiejtése: [eggyezkedik].

egyezmény ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
Fontos (írásbeli) megállapodás, egyezség. *Az országhatárokat nemzetközi egyezmények védik.*
✧ Szin: *megegyezés, szerződés*
✧ Etim: Az → *egyezik* ige nyelvújítás kori származéka.
☝ Kiejtése: [eggyezmény].

egyezség ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
Megállapodás. *Baráti egyezséget kötöttek. Szigorú egyezség van köztük. Akkor áll az egyezség?*
✧ Szin: *egyezmény, megegyezés, szerződés*
✧ Etim: Az → *egyezik* ige nyelvújítás kori származéka.
☝ Kiejtése: [eggyesség].

egyeztet ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Összevet valamit valamivel. *Egyezteti az adatokat, hogy pontosak-e.*
2. Összehangol valamit valamivel. *Egyeztetik terveiket.*
3. (ritka) Megpróbál egyezségre bírni valakit. *A bíróság egyezteti a feleket.*
✧ Szin: **1.** *egybevet, ellenőriz, összehasonlít* **3.** *békéltet, megbékít; közbenjár valakiért; közvetít valakik között* • **2.** *Egy nevezőre hoz.*
✧ Etim: Az → *egyezik* ige származéka.
☝ kiejtése: [eggyesztet].

egyfajta ◆◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n*
1. Egyféle. *Mindig egyfajta cipőt visel. Egyfajta megközelítési módra lett volna szükség, nem pedig többfélére.*
2. (választékos) Egy bizonyos, valamiféle. *Egyfajta érthetetlen szomorúság vett erőt rajta.*
✧ Szin: **1.** *egyetlen fajta, egyforma, egységes, ugyanolyan* **2.** *valamilyen, valami,* (választékos) *valamifajta*
✧ Ell: **1.** *sokfajta, többféle, változatos*
✧ Etim: Összetétel: → *egy* számnév + → *fajta*.

egyféle ◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n*
1. Egy fajtához tartozó. *Mindig egyféle baromfit tartanak: az egyik évben tyúkokat, a másikban kacsákat.*
2. Ugyanolyan. *Csak egyféle fogkrémet használ.*
3. Egy bizonyos tulajdonságú. *Van egyféle torta, amelyet nagyon szeret.*
✧ Szin: **1.** *azonos, egyfajta, egynemű* **2.** *egyforma, azonos*
✧ Ell: **1.** *sokfajta, többféle, másféle* **2.** *különböző* **3.** *sok, több*
✧ Etim: Összetétel; → *egy* számnév + *féle*: képzőszerű utótag, a → *fél*[2] számnév megszilárdult ragos alakulata.
☝ Általában hangsúlyos jelző.

egyfelől ◆◆◆◆ hsz
1. Azonos irányból. *A futók egyfelől érkeztek a célba.*
2. Egyik irányból. *Egyfelől a lányok, másfelől a fiúk leskelődtek át a kerítésen.*
3. *Egyfelől…, másfelől…*: egyrészt, másrészt. *Egyfelől megértem a kívánságát, másfelől azonban nem tehetek eleget neki.*
✧ Szin: **2.** *egyikfelől*
✧ Ell: **1., 2.** *másfelől, másikfelől*
✧ Etim: Összetétel: → *egy* névmás + → *felől*.

egyfolytában ◆◆◆◆ hsz
Megszakítás nélkül. *A szónok két óra hosszat beszélt egyfolytában.*
✧ Szin: *egyhuzamban, egyvégtében, folyamatosan, szünet nélkül*
✧ Ell: *megszakításokkal*
✧ Etim: Összetétel; → *egy* számnév + *folytában*: a → *folyik* ige megszilárdult ragos alakulata.

egyforma ◆◆◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n*
1. Ugyanolyan vagy nagyon hasonló. *Nemcsak a ruhájuk, a cipőjük is egyforma.* • Szólás: *Olyan egyformák, mint két tojás.*
2. Azonos fokú, egyenlő mértékű. *Egyforma türelemmel bánik mindegyik beteggel.*
3. Egyenletes. *Egyformán teljesít évről évre.*

✧ Szin: **1.** *egyező, megegyező,* (régi) *egyazon* **2.** (régies) *egyazon* • **1.** (rosszalló) *Egy bordában szőtték őket. Egyik kutya, másik eb. Egyik tizenkilenc, másik egy híján húsz.* (népi) *Egyfelé keverik a kását.*
✧ Táj: **1.** *egyszőrű*
✧ Ell: **1.** *elütő, különböző, más* **2.** *különböző, más* **3.** *egyenetlen, hullámzó*
✧ Etim: Összetétel: → *egy* számnév + → *forma*.

egyhamar ◆◆◆ hsz

1. *Nem egyhamar*: nem hamarosan. *Nem egyhamar látjuk viszont.*
2. *Nem egyhamar* vagy *egyhamar nem*: nem könnyen. *Egyhamar nem adja be a derekát.*
✧ Szin: **1.** *nem hamar, nem mostanában* **2.** *nem egykönnyen, nem egyszerűen*
✧ Ell: **1.** *hamarosan, hamar* **2.** *könnyen, egyszerűen, könnyűszerrel, egykettőre*
✧ Etim: Összetétel: → *egy* határozatlan névelő + → *hamar*.
☝ A választékos nyelvben csak tagadó mondatban, tagadószóval együtt használatos. Állító értelemben a *hamar, hamarosan, gyorsan, mielőbb, könnyen, könnyűszerrel, egykettőre* határozószókat használhatjuk: *Hamarosan viszontlátjuk. Egykettőre beadta a derekát.*

egyhangú ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at* vagy *~t, ~an* vagy *~lag*

1. (ritka) Egy hangból álló. *Az egyhangú szótag mindig egy magánhangzóból áll.*
2. Nem változatos. *Egyhangúan teltek a napok.*
3. Ellenszavazat nélküli. *A képviselők egyhangúlag szavazták meg a javaslatot.*
✧ Szin: **2.** *érdektelen, eseménytelen, szürke, színtelen,* (idegen) *monoton* **3.** *egységes, egyöntetű*
✧ Ell: **2.** *érdekes, sokszínű, változatos* **3.** (határozószóként:) *ellenszavazattal, tartózkodással*
✧ Etim: Görög, illetve német mintára keletkezett nyelvújítás kori összetétel; → *egy* 'egyező, azonos' + *hangú*: a → *hang* főnév származéka.
☝ Az *egyhangúan* határozóragos alak jelentése: 'színtelenül' (lásd a 2. jelentést), az *egyhangúlag* alaké: 'egységesen' (lásd a 3. jelentést). Ne tévesszük össze őket!

egyház ◆◆◆◆◆ fn

1. Valamely vallás híveinek szervezett közössége. *Magyarországon a legnagyobb a római katolikus egyház, a protestánsak közül pedig a református. Mindegyik egyháznak megvannak a maga ünnepei.*
2. (régi) Templom. *„Hah, de mily szörnyű zaj; mily lárma riasztja Egyszerre az egyház temetői nyugalmát!"* (Petőfi S.: A helység kalapácsa).
✧ Szin: **1.** (választékos) *anyaszentegyház, szentegyház* **2.** (régi) *Isten háza*
✧ Etim: Valószínűleg török mintára keletkezett összetétel: régi nyelvi *egy* 'szent' + → *ház*.

egyházfi ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (régi)

Egyházközségi alkalmazott. *Az egyházfi dolga a templom rendben tartása és a harangozás. Tévedésből egyházfinak nevezett egy papot.*
✧ Szin: *harangozó, sekrestyés,* (régi) *templomszolga*
✧ Etim: Összetétel; → *egyház* + *fi*: elvonás a → *fiú* főnévből.

egyházközség ◆◆◆◆ fn

A katolikus vagy valamely protestáns egyház legkisebb (helyi) szervezeti egysége. *Az egyházközség gyűjtést indított a templom újjáépítésének támogatására.*
✧ Szin: *gyülekezet,* (népi) *eklézsia,* (idegen) *parókia, plébánia*
✧ Etim: Összetétel: → *egyház* + → *község*.

egyhuzamban ◆◆ hsz

Egyfolytában, megszakítás nélkül. *Három éjjel és nappal egyhuzamban dolgoztak a mentésen.*
✧ Szin: *egyvégtében, folyamatosan, szünet nélkül*
✧ Etim: Összetétel; → *egy* számnév + *huzamban*: a → *húz* ige *huzam* származékának ragozott alakja.

egyidejű ◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~en* vagy *~leg*

1. Valamivel egyszerre, ugyanakkor történő. *Az egyidejű olvasás és zenehallgatás hamar kimerítette.*
2. *Egyidejűleg*: egyúttal. *Egyidejűleg felhívom a figyelmét a hátrányokra is.*
3. (Nyelvtanban:) Ugyanazt az igeidőt kifejező. *Két egyidejű állítmány van a mondatban.*
✧ Szin: **1.** *párhuzamos* **2.** *ugyanakkor*
✧ Ell: **1.** *egymás utáni* **2.** (határozószó:) *máskor* **3.** *előidejű, utóidejű*
✧ Etim: Összetétel; → *egy* 'egyező, azonos' + *idejű*: az → *idő* főnév származéka.
☝ Kiejtése: [eggyidejű].

egyidős ◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

Ugyanolyan korú. *Nem is gondoltam, hogy egyidősek vagyunk.*
✧ Szin: *egykorú,* (választékos) *egyívású*
✧ Etim: Összetétel; → *egy* 'egyező, azonos' + *idős*: az → *idő* főnév származéka.
☝ Kiejtése: [eggyidős].

egyik ◆◆◆◆◆ határozatlan nm *–, ~et, ~e*

1. Két vagy több dolog, személy közül egy. *Csak az egyik tollam ír. Csak az egyik fülére süket, a másikkal pompásan hall. Az egyik testvére még óvodás.* • Szólás: *Az egyik tizenkilenc, a másik egy híján húsz*: egyformák, egyik sem különb a másiknál.

2. A szóban forgó dolgok közül valamelyik. *Egyik nap majd meglátogatlak.*
3. (Birtokos személyjellel:) A szóban forgó személyek közül egy vagy valamelyik. *Egyikünk majd meglátogatja.*
✧ Ell: **1.** *másik*
✧ Etim: Az → *egy* számnév származéka.
☝ Kiejtése: [eggyik].

egyirányú ◆◆ mn *~ak, ~t, ~an*
Olyan (út, utca), amelyben a járművek csak az egyik irányban haladhatnak. *Budapest belvárosában sok az egyirányú utca.*
✧ Etim: Összetétel; → *egy* számnév + *irányú*: az → *irány* főnév származéka.
☝ Kiejtése: [eggyirányú].

egyívású ◆◆ mn *~ak, ~t,* – (választékos)
Ugyanabba a korosztályba tartozó, nagyjából egykorú. *A vele egyívású fiatalok társaságát keresi.*
✧ Szin: *egyidős, egykorú*
✧ Etim: Összetétel; → *egy* 'egyező, azonos' + *ívású*: az → *ívás* főnév származéka.
☝ Kiejtése: [eggyívású].

egyke ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
1. (bizalmas vagy rosszalló) Egyetlen gyermek a családban. *A család egykéje mindent megkap.*
2. Az egynél több gyermek születésének elkerülésére, megakadályozására irányuló törekvés. *Magyarországon a két világháború között némely vidéken az egyke valóságos népbetegség volt.*
✧ Szin: **1.** (bizalmas) *egyetlenke* **2.** *egykézés, egykerendszer*
✧ Táj: **1.** *aranyszer, egyfi*
✧ Etim: Az → *egy* számnév származéka.

egykedvű ◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~en*
1. Közönyös, nyugalmából nehezen kimozdítható. *Mindig ilyen egykedvű vagy?*
2. Unott. *Egykedvűen végzi munkáját.*
✧ Szin: **1.** *kedélytelen,* (idegen) *flegmatikus, blazírt* **2.** *fásult, rosszkedvű*
✧ Ell: **2.** *jókedvű*
✧ Etim: Német mintára keletkezett nyelvújítás kori összetétel; → *egy* 'egyező, azonos' + *kedvű*: a → *kedv* főnév származéka.

egykettőre ◆◆◆ hsz
Nagyon gyorsan, hamarosan. *Ha összefogunk, egykettőre készen leszünk.*
✧ Szin: *hamar, hamarjában, rögtön, tüstént,* (népi) *íziben, rögvest*
✧ Ell: *lassan*
✧ Etim: Összetétel; → *egy* + *kettőre*: a → *kettő* számnév ragozott alakja.

egykor ◆◆◆◆◆ hsz
1. Valamikor régen. *Történt egykor, hogy…*
2. Egyszer, valamikor a (távoli) jövőben. *Majd ti is rájöttök egykor, hogy…*
✧ Szin: **1.** *réges-régen,* (választékos) *hajdanában, hajdanán* **2.** *majd,* (választékos) *majdan*
✧ Ell: **1.** *most, majd,* (választékos) *majdan* **2.** *most, régen,* (választékos) *hajdan*
✧ Etim: Az → *egy* megszilárdult ragos alakulata.

egykorú ◆◆◆◆ mn *~ak, ~t, ~an*
1. Ugyanolyan korú. *Egykorú társai közül hamar kitűnt értelmességével.*
2. Ugyanabból a korból származó. *Egykorú feljegyzések igazolják az állítást.*
✧ Szin: **1.** *egyidős,* (választékos) *egyívású* **2.** *korabeli, kortárs*
✧ Etim: Összetétel; → *egy* 'egyező, azonos' + *korú*: a → *kor* főnév származéka.

egykönnyen ◆◆◆ hsz
Nem egykönnyen: nem nehézség nélkül. *Nem egykönnyen enged a rábeszélésnek.*
✧ Szin: *nem könnyen, nehezen*
✧ Ell: *könnyen, könnyűszerrel, egykettőre, hamar*
✧ Etim: Összetétel; → *egy* 'határozatlan névelő' + *könnyen*: a → *könnyű* melléknév ragozott alakja.
☝ A választékos nyelvben csak tagadó mondatban, tagadószóval együtt használhatjuk. Állító értelemben a *könnyen, könnyűszerrel, egykettőre, hamar* határozószókat használhatjuk: *Könnyen enged a rábeszélésnek.*

egymaga ◆◆◆◆ személyes nm (határozószóként)
1. A szóban forgó személy(ek) egyedül. *Nem kell segítség, ezt egymagam is elvégzem. Jólesik egy olyan hétvége, amikor végre egymagunk vagyunk.*
2. *Egymagában*: pusztán, egyedül. *A jó szándék egymagában még kevés. Ezek a vegyszerek egymagukban is károsak lehetnek az emberi szervezetre.*
✧ Szin: **1.** *maga, egyes-egyedül* **2.** *egyes-egyedül,* (bizalmas) *egy szál magában*
✧ Ell: **1.** *többen*
✧ Etim: Összetétel: → *egy* számnév + → *maga* személyes névmás.
☝ A *maga* névmáshoz képest nyomatékosabb jelentésárnyalatú az *egymaga*. Személyjeles alakjai: *egymagam, egymagad, egymaga, egymagunk, egymagatok, egymaguk.*

egymás ◆◆◆◆◆ kölcsönös nm

Kölcsönösen egyik is, másik is. *Jól elviselik egymást. Egymáshoz tartoznak. Egymásra találtak.* ■ *Egymás között*: bizalmasan. *Csak egymás között beszéltek róla.*
✧ Szin: (egymás között:) *magunk közt* vagy *között, négyszemközt*
✧ Ell: (határozószó:) *nyilvánosan*
✧ Etim: Összetétel: → *egy* 'az egy(ik)' névmás + → *más* 'a más(ik)' névmás.

egyoldalú ◆◆◆◆ mn *~ak, ~t, ~an*
1. Csak az egyik fél részéről megnyilvánuló. *Elkeserítette a lány iránti egyoldalú szerelme.*
2. Csak az egyik félre kötelező, illetve csak neki előnyös. *Egyoldalú szerződés született köztük. Egyoldalú előnyökre törekszik.*
3. Csak egy szempontot figyelembe vevő. *Egyoldalúan ítéled meg a helyzetet.*
4. Szűk területre korlátozódó. *Egyoldalú a műveltsége.*
✧ Szin: **1.** *viszonzatlan* **3.** *elfogult, részrehajló* **4.** *egysíkú*
✧ Etim: Összetétel; → *egy* számnév + *oldalú*: az → *oldal* főnév származéka.
☝ Kiejtése: [eggyoldalú].

egyöntetű ◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~en* (választékos)
Egységes, egyhangú. *Egyöntetű vélemények hangzottak el.*
✧ Szin: *egybehangzó, megegyező, egyforma*, (idegen) *homogén*
✧ Ell: *különböző, eltérő*
✧ Etim: Német mintára keletkezett nyelvújítás kori összetétel; → *egy* számnév + *öntetű*: az → *önt* ige származéka.
☝ Kiejtése: [eggyöntetű].

egypár ◆◆◆◆ határozatlan tőszn
Néhány. *Csak egypár forintom van. Összejöttek egypáran a gyűlésre, de nem annyian, mint reméltük.*
✧ Szin: *egy-kettő, egynéhány, pár*
✧ Ell: *sok*
✧ Etim: Összetétel: → *egy* + → *pár*.
☝ 'Néhány' jelentésben egybeírjuk. A különírt *egy pár* kifejezés jelentése: 'két, egymást kiegészítő személyből vagy tárgyból álló egység'. Például: *Már csak egy pár tiszta zoknim van.*

egypártrendszer ◆◆ fn
Egy párton alapuló, csak egy párt működését engedélyező politikai rendszer. *Az egypártrendszert Magyarországon a többpártrendszer váltotta fel.*
✧ Ell: *többpártrendszer,* (idegen) *pluralizmus*
✧ Etim: Összetétel: → *egy* számnév + → *párt* + → *rendszer*.

egypetéjű ◆ mn *~ek, ~t*
Egy megtermékenyített petesejt kettéoszlásából való. *Az egypetéjű ikrek nagyon hasonlítanak egymásra.*
✧ Ell: *kétpetéjű*
✧ Etim: Összetétel; → *egy* 'egyező, azonos' + *petéjű*: a → *pete* főnév származéka.

egyre ◆◆◆◆◆ hsz
1. Szüntelenül. *Egyre csak hívta, de nem jött.*
2. Fokozódva. *Egyre több munkát kapott. Egyre inkább szeretett volna találkozni vele.*
✧ Szin: **1.** *folyton* **2.** *mindinkább*
✧ Ell: **1.** *ritkán, néha* **2.** *egyre kevésbé*
✧ Etim: Az → *egy* számnév megszilárdult ragos alakulata.

egyrészt ◆◆◆◆◆ hsz
(A *másrészt* szóval szembeállítva:) az egyik vagy bizonyos szempontból (nézve). *Egyrészt kíváncsi voltam rá, másrészt féltem is tőle. Egyrészt a nyugdíjából, másrészt alkalmi munkákból él.*
✧ Szin: *egyfelől, egyrészről, részben, részint*
✧ Ell: *másrészt, másfelől, másrészről*
✧ Etim: Megszilárdult ragos alakulat, összetétel; → *egy* határozatlan névmás + *részt*: a → *rész* főnév ragozott alakja.

egység ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
1. (Szoros) összefüggés egy egészet alkotó dolgok között. *A szöveg részei szerves egységet alkotnak.*
2. Tömörülés, összetartozás. *A koalíciós pártok egysége biztosítja a kormány stabilitását. Megbomlott köztük az egység.*
• Szólás: *Egységben az erő*: összefogással sok minden elérhető.
3. Összhang. *A tartalom és forma egysége jellemzi a műalkotást.*
4. (Katonai használatban:) Fegyveres erő kisebb önálló része. *Felvonultak a páncélos egységek.*
✧ Szin: **1.** *egységesség* **2.** *összetartás* **3.** (választékos, idegen) *harmónia* **4.** *alakulat*
✧ Ell: **1.** *függetlenség* **2.** *függetlenség, széthúzás* **3.** (idegen) *diszharmónia*
✧ Etim: Az → *egy* számnév származéka.
✧ Ö: mérték + egység

egységes ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. Rendezett egységekből álló. *A világegyetem egységes egész.*
2. Azonos véleményen levő. *A kérdés megítélésében a résztvevők nem egységesek.*
3. Egyféle. *Egységes tankönyvet használ az összes iskola.*

4. Fokozatok nélküli. *Mindenki egységes árat fizet a szolgáltatásért.*
✧ Szin: **1.** *összefüggő* **2.** *egyöntetű, egybehangzó*
✧ Ell: **2.** *megosztott* **4.** (idegen) *differenciált*
✧ Etim: Az → *egy* számnév származéka.

egysejtű ◆◆ mn *~ek, ~t,* –
Egyetlen sejtből álló (növény, állat). *Az amőba egysejtű élőlény.* (Főnévi használatban:) *Tanultátok már az egysejtűeket?*
✧ Ell: *többsejtű*
✧ Etim: Összetétel; → *egy* számnév + *sejtű*: a → *sejt* főnév származéka.

egyszálbélű ◆ mn *~ek, ~t, ~en* (népi)
Kis étkű, sovány. *Te is olyan egyszálbélű legényke voltál!*
✧ Szin: (népi) *vékonydongájú,* (bizalmas) *gebe, keszeg, nyápic, nyeszlett* • *Csupa csont és bőr. Kétszer ugrik a vízbe, hogy egyszer csobbanjon.*
✧ Ell: *jó étvágyú, kövér, jól táplált*
✧ Etim: Összetétel; → *egy* számnév + → *szál* + *bélű*: a → *bél* főnév származéka.

egyszer I. ◆◆◆◆◆ határozóragos szn
1. Eggyel szorozva. *Egyszer kettő az kettő.*
2. Egy alkalommal, egy ízben. *Most az egyszer még megbocsátok.* • Közmondás: *Egyszer volt Budán kutyavásár*: csak egyszer szokott kivételes szerencséje lenni az embernek.
✧ Ell: **1.** *sokszor, többször*
✧ Etim: Az → *egy* számnév megszilárdult ragos alakulata.

egyszer II. ◆◆◆◆◆ hsz
1. Valamikor. *Ismertem egyszer egy kedves öreget. Egyszer volt, hol nem volt, volt egyszer egy király.* • Közmondás: *Egyszer hopp, máskor kopp*: a szerencse változó, forgandó.
2. Hirtelen, váratlanul. *Egyszer csak elkezdett szakadni az eső.*
3. (Nyomósításra:) *Ha egyszer megmondtam, hát megmondtam!*
✧ Szin: **1.** (régi, választékos) *egykor, egykoron, hajdan, valaha* **2.** *egyszerre csak* **3.** *már*
✧ Etim: Az → *egy* számnév megszilárdult ragos alakulata.

egyszeregy ◆◆ fn –, *~et, ~e*
Szorzótábla. *Most tanulják az egyszeregyet.* • Szólás: *Megy, mint az egyszeregy*: nagyon jól megy.
✧ Etim: A szorzótábla megtanulását segítő mondóka első szavainak összetétellé válásával és főnevesülésével keletkezett.

egyszerre ◆◆◆◆◆ hsz
1. Ugyanakkor, egyidejűleg. *Egyszerre érkeztek meg a vendégek.*
2. Egy alkalommal és egy összegben. *Egyszerre fizette meg tartozását.*
3. Hirtelen. *Egyszerre minden megváltozott.*
✧ Szin: **1.** *egy időben* **2.** *egyben* **3.** *egy csapásra, egyszeriben, váratlanul*
✧ Ell: **1.** *egymás után* **2.** *részletekben* **3.** *lassan*
✧ Etim:Az → *egy* számnév megszilárdult ragos alakulata.

egyszersmind ◆◆◆◆◆ hsz (választékos)
Ugyanakkor, egyben. *Egyszersmind felszólítom a jelenlevőket, hogy szavazzanak.*
✧ Szin: *egyúttal, egyidejűleg*
✧ Etim: Összetétel: → *egyszer* + → *s* + → *mind.*
☝ Elválasztása: *egy-szer-s-mind.*

egyszerű ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~en*
1. Nem bonyolult. *Az első feladat nagyon egyszerű.* (Főnévként:) *Mindenben az egyszerűt szereti.* ▪ (Matematikában:) *Egyszerű szám*: természetes. | (Nyelvtanban:) *Egyszerű mondat*: egy tagmondatból álló.
2. Díszítés nélküli. *Egyszerűen öltözködik.*
3. Szerény lehetőségekre való. *Egyszerű volt az ételük.*
4. Átlagos, nem különleges. *Mindig szeretett egyszerű emberekkel beszélgetni.*
5. Érthető. *Most pedig egyszerű szavakkal mondd el! Hát ez nagyon egyszerű!*
6. Puszta, merő. *Ez egyszerű tévedés!* | *Egyszerűen*: **a)** tulajdonképpen. *Ilyesmi egyszerűen nem történhet meg!* **b)** kertelés vagy ceremónia nélkül. *Egyszerűen otthagyta.*
✧ Szin: **2.** *szolid,* (idegen) *puritán* **3.** *igénytelen, szimpla* **5.** *világos*
✧ Ell: **1.** *bonyolult, összetett* **2.** *díszes,* (választékos) *ékes* **3.** *különleges* **4.** *kiemelkedő, különleges* **5.** *érthetetlen, bonyolult*
✧ Etim:Az → *egy* számnév *-szerű* képzőszerű utótaggal ellátott alakja.

egyszóval ◆◆◆◆ hsz
Röviden szólva. *Az új mosógépem áztat, mos, öblít, centrifugál, szárít, egyszóval mindent tud.*
✧ Szin: *vagyis, tehát, magyarán* vagy *röviden szólva* • *Egy szó mint száz. Száz szónak is egy a vége. Elég az hozzá, hogy…* (idegen) *Summa summárum.*
✧ Etim: Összetétel; → *egy* számnév + *szóval*: a → *szó* főnév ragozott alakja.
☝ A *summa summárum* szólásban az *s*-eket a magyarban hagyományosan *s*-nek ejtjük: [summa summárum]. A latin eredetinek megfelelőbb [szumma szummárum] ejtés kissé finomkodóan választékos.

egytálétel ◆ fn
Egy fogásból álló, kiadós, meleg ebéd vagy vacsora. *A nyaralás alatt naponta csak egyszer főztünk, akkor is egytálételt.*
✧ Etim: Összetétel: → *egy* számnév + → *tál* + → *étel*.
☝ Ebben a jelentésben egybeírandó. Egyébként különírjuk: *Behozott egy tál ételt.*
egyúttal ◆◆◆◆◆ hsz
1. Ezzel együtt, ugyanakkor. *Ha már erre jársz, egyúttal látogass meg minket is!*
2. Egyszersmind, ezen felül. *Ismerősöm gyönge képességű, egyúttal rest is.*
3. Egyszerre. *A konyha egyúttal étkező is.*
✧ Szin: **1.** *egyben, egyidejűleg* **2.** *emellett, méghozzá* **3.** *egyben, ugyanakkor* • **1.** *Egy füst alatt. Ugyanazzal az erővel.*
✧ Etim: Összetétel; → *egy* számnév + *úttal*: az → *út* főnév ragozott alakja.
☝ Kiejtése: [eggyúttal].
együgyű ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~en*
1. Gyenge értelmi képességű. *Testvérei közül az egyik együgyű.*
2. Gyermekien naiv. *Együgyű beszéd ez!*
✧ Szin: **1.** *buta, ügyefogyott,* (választékos) *balga,* (bizalmas) *mafla, mamlasz, mulya* **2.** *gyermeteg* • **1.** *A sor végén állt, mikor az észt osztogatták. Kevés a sütnivalója. Ostoba, mint a föld.* **2.** *Még nem nőtt ki a bölcsességfoga.*
✧ Táj: **1.** *bizsők, faszali, mufurc, tinkula, tutyma*
✧ Ell: **1.** *okos* **2.** *okos, bölcs*
✧ Etim: Összetétel; → *egy* számnév + *ügyű*: az → *ügy* főnév származéka.
☝ Kiejtése: [eggyügyű]. Elválasztása: *egy-ü-gyű.*
együtt I. ◆◆◆◆◆ hsz
1. Egymás társaságában. *Együtt utaztunk Hatvanig. Együtt töltöttük az estét.* ■ *Sülve-főve együtt vannak*: összejárnak, összetartanak. | *Együtt járnak*: szerelmi kapcsolatban, esetleg élettársi viszonyban vannak.
2. Egy helyen. *Már együtt van a pénz az autóvásárláshoz.*
✧ Szin: **1.** *együttesen, közösen, karöltve,* (választékos) *váll-váll mellett*
✧ Ell: **1.** *egyenként, külön* **2.** *széjjel*
✧ Etim: Az → *egy* számnév megszilárdult ragos alakulata.
☝ Kiejtése: [eggyütt].
együtt II. ◆◆◆◆◆ nu-szerűen
A szóban forgó személyt, dolgot hozzáértve. *Velem együtt hatan vagyunk. Kidobta a borítékot a levéllel együtt.*
✧ Szin: *valakit, valamit beleértve*
✧ Ell: *nélküle*
✧ Etim: Az → *egy* számnév megszilárdult ragos alakulata.
☝ Kiejtése: [eggyütt].
együtt III. ◆◆ ik
Valakivel, valamivel együttesen, közösen. *Együttműködik. Működjünk együtt, így mindkettőnknek jó lesz.*
✧ Etim: Az → *egy* számnév megszilárdult ragos alakulata.
☝ Kiejtése: [eggyütt].
együttes I. ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~en*
Közös (célú). *Együttesen akarták meggyőzni. A két csoport együttes rendezvényt szervezett.*
✧ Szin: (idegen) *kollektív*
✧ Ell: *egyéni*
✧ Etim: Az → *együtt* határozószó származéka.
☝ Kiejtése: [eggyüttes].
együttes II. ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
1. Komoly- vagy könnyűzenét játszó zenészcsoport, kisebb zenekar. *A népszerű együttes évek óta azonos összetételben játszik.*
2. Közös fellépésre szervezett művészcsoport. *A népi együttes hetente tart próbát.*
3. Társaság, közösség. *Jó együttest alkotnak.*
4. Egymással összefüggő és összeillő tárgyak csoportja. *A fehérneműboltban gyönyörű együtteseket láttam. Ezeknek az épületeknek az együttesét egy neves építész tervezte.*
✧ Szin: **1.** (szleng) *banda* **3.** *csapat,* (választékos) *gárda* **4.** (idegen) (asztalnemű, ruhanemű:) *szet,* (tálalóedény:) *szerviz*
✧ Táj: **3.** *kaláka*
✧ Etim: Az → *együtt* határozószó származéka.
☝ Kiejtése: [eggyüttes].

együttvéve ◆◆◆◆ hsz
Összegezve, összesen. *Mindent együttvéve szép napunk volt. Többet dolgozott, mint valamennyien együttvéve.*
✧ Szin: *mindent összevéve, összesítve*
✧ Ell: *egyenként, külön-külön*
✧ Etim: Összetétel; → *együtt* + *véve*: a → *vesz* ige származéka.
☝ Kiejtése: [eggyütvéve].

együvé ◆◆◆ hsz (régi)
1. Egybe, ugyanoda. *Együvé gyűjti a gyerekeket.*
2. Össze, egymáshoz. *Együvé tartozunk, mind ugyanazt akarjuk.*
✧ Szin: **1.** *egy halomba, egy helyre, ugyanoda*
✧ Ell: *szét*
✧ Etim: Az → *egy* számnév megszilárdult ragos alakulata.
☝ Kiejtése: [eggyüvé].

egyvégtében ◆◆ hsz
Folyamatosan, megszakítás nélkül. *Egyvégtében táncolt egész este.*
✧ Szin: *egyfolytában, egyhuzamban, megállás nélkül*
✧ Ell: *megszakításokkal*
✧ Etim: Összetétel; → *egy* számnév + *végtében*: a → *vég* főnév megszilárdult ragos alakulata.

egyveleg ◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
Vegyes tartalmú dolog, összeállítás. *Komoly és derűs témák egyvelege volt terítéken. Zenei egyveleget állítottak össze.*
✧ Szin: *elegy, keverék,* (népi) *mismás,* (idegen) *konglomerátum,* (bizalmas, rosszalló) *vegyes felvágott, zagyvalék*
✧ Etim: Az → *elegyedik*, → *elegyít* igékkel rokon megszilárdult ragos alakulat.

eh ◆◆◆ isz
1. (Bosszúság kifejezésére:) *Eh, hagyd már abba!*
2. (Hirtelen elhatározáskor:) *Eh, nem bánom.*
✧ Etim: Önkéntelen hangkitörésből keletkezett indulatszó.
☝ Kiejtése: [eh] vagy [e].

éh ◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e* (kissé régi, választékos)
Éhség. *Elveri éhét. „Éhe kenyérnek, éhe a Szónak, Éhe a Szépnek hajt titeket”* (Ady E.: Csák Máté földjén). | (Melléknévként, határozóraggal:) *Éhen*: éhesen. *Éhen maradt, mert elkésett a reggeliről.*
✧ Szin: *éhezés, nélkülözés,* (választékos) *ínség,* (népi, tréfás) *éhkopp*
✧ Ell: *jóllakottság, jólét*
✧ Etim: Valószínűleg az → *eszik* ige *e-* tőváltozatának származéka.
☝ Toldalékos alakjaiban és összetételekben magánhangzó előtt kiejtjük a *h*-t: [éhe, éhen, éhezik, éhes, éhínség], mássalhangzó előtt azonban nem: *éhség* [éség], *éhgyomor* [égyomor], *éhkopp* [ékopp] stb.

éhenkórász ◆◆ mn *~ok, ~t,* – (rosszalló)
1. Elhanyagolt, kopottas külsejű (személy). *A pályaudvar körül mindig lebzsel néhány éhenkórász alak.* (Főnévi használatban:) *A téren megállított egy éhenkórászt, és pénzt kért, úgymond, kenyérre.*
2. (tréfás is) Mindig éhes. *Az az éhenkórász kölyök mind megette a süteményt.* (Főnévi használatban:) *Ne habzsolj annyira, te éhenkórász!*
✧ Szin: **1.** (rosszalló) *ágrólszakadt, kéregető, koldus* **2.** (rosszalló, tréfás) *falánk, torkos*
✧ Táj: **1.** *sanyaróvendel* **2.** *éhing, éhenbőgi, éhenbőgő*
✧ Etim: Összetétel; *éhen*: az → *éh* főnév ragozott alakja + *kórász* ‘böngésző’.

éhes ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. Éhséget érző. *Jaj, de éhes vagyok, mi lesz vacsorára?* • Szólás: *Éhes, mint a farkas.* • Közmondás: *Az éhség a legjobb szakács*: aki igazán éhes, az nem válogat.

2. ■ *Éhes valamire*: nagyon kívánja. *Tudásra éhes, mindig a könyvtárakat bújja. A hatalomra éhes ember nem jó vezető.*
✧ Szin: **1.** *ehetnékje van,* (szleng) *flamós, kajás* **2.** (választékos) *sóvár* • **1.** *Kopog a szeme az éhségtől. Csillagokat lát az éhségtől. Megenné a vasszeget is.* **2.** *A lelkét is odaadná valamiért.*
✧ Táj: **1.** *éhing, éhenbőgi, éhenbögő, koldusbendőjű*
✧ Ell: **1.** *jóllakott*
✧ Etim: Az *éh* főnév származéka.

éhez|ik ◆◆◆◆◆ ige ~*ni*

1. Folyamatosan nélkülözi a táplálékot. *A háborúban sokat éheztünk.* | *Éhezik valamire*: szeretne olyat enni. *Nyalánkságra éhezik.*
2. Nagyon vágyik valamire. *Szeretetre éhezik.*
✧ Szin: **1.** *koplal* **2.** *kíván valamit;* (választékos) *sóvárog valami után;* (népi) *ácsingózik* • **1.** *Korog a gyomra.* **2.** *Fáj rá a foga.*
✧ Ell: **1.** *eszik, jóllakik* **2.** *kielégül*
✧ Etim: Az *éh* főnév származéka.

éhgyomor ◆◆ fn

Üres gyomor. *Vérvételre éhgyomorral kell menni. Éhgyomorra ne igyál kávét!*
✧ Táj: (éhgyomorra:) *éhomra, éhóra*
✧ Etim: Összetétel: → *éh* + → *gyomor*.
☝ Kiejtése: [égyomor].

éhínség ◆◆◆ fn

Tartós, tömeges éhezés. *A nagy volgai éhínség idején milliók pusztultak éhen. Afrika sivatagosodó részén éhínség fenyeget.*
✧ Szin: *kiéhezettség, koplalás, nélkülözés, nyomorgás, ínség* • *Hét szűk esztendő.*
✧ Ell: *jóllakottság, bőség, jólét*
✧ Etim: Összetétel: → *éh* + → *ínség*.
☝ Kiejtése: [éhínség]. Elválasztása: *éh-ín-ség.*

éhkopp ◆ fn –, ~*ot*, ~*ja* (népi, tréfás)

(Csak szólásokban:) **Sz.:** *Éhkoppon marad*: éhes lesz. *Ha ebből nem eszel, éhkoppon maradsz!* | (bizalmas) *Nyeli az éhkoppot*: éhezik.
✧ Szin: *éhség, koplalás, éhezés*
✧ Etim: Elvonással keletkezett a régi nyelvi *éhkoppal* ‘éhséggel’ megszilárdult ragos alakulatból. Az *éhkoppal* összetétel; → *éh* + *koppal*: a → *koppan* igéből elvonással létrejött *kopp* ragozott alakja.
☝ Kiejtése: [ékopp].

éhség ◆◆◆◆ fn –, ~*et*, ~*e*

1. Az éhezés folyamata, illetve éhes állapot. *Nem bírja már az éhséget. Majd kiugrik a szeme az éhségtől.*
2. (választékos) Valami iránti erős, mohó vágy. *A pénz éhsége hajtotta egész életében.*
✧ Szin: **1.** *éhezés, koplalás,* (ritka) *éhesség,* (népi, tréfás) *ehetnék, éhkopp* **2.** (választékos) *sóvárgás, éh*
✧ Ell: **1.** *jóllakottság, teltség* **2.** *megelégedettség*
✧ Etim:Az → *éh* főnév származéka.
☝ Kiejtése: [éség].

éhségsztrájk ◆◆ fn

Önként vállalt éhezés bizonyos követelések teljesítéséért. *A politikai foglyok éhségsztrájkja nem járt eredménnyel.*
✧ Etim: Összetétel: → *éhség* + → *sztrájk*.
☝ Kiejtése: [éségsztrájk].

ej ◆◆◆◆ isz

1. (Meglepetés kifejezésére:) *Ej, de szépet rajzoltál!*
2. (Vágyakozás kifejezésére:) *Ej, de jó volna köztetek lenni!*
✧ Szin: *hej*
✧ Etim: Önkéntelen hangkitörésből keletkezett indulatszó.

éj ◆◆◆◆◆ fn ~*ek*, ~*t* vagy ~*et*, ~*e* (választékos)

Éjszaka. *Leszállt az éj. Csendes az éj. Jó éjt!* ■ (régi vagy választékos) *Éjnek évadján*: éjjel. *Miért járkálsz az utcán éjnek évadján?*
✧ Szin: *éjjel*
✧ Ell: *nappal*
✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.
✧ Ö: nap + éj + egyenlőség

éjfél ◆◆◆◆◆ fn –, ~*t*, ~*je*

Éjjeli 12 óra. *Nem volt még éjfél, amikor hazajött. Éjfélre jár már. Lassan éjfélt üt az óra. Éjfélkor feküdt le. Szilveszter éjfélkor véget ér az óév, kezdődik az új.*
✧ Szin: *éjjel tizenkettő,* (választékos) *kísértetek órája, szellemóra;* (éjfélkor:) (régi) *éjfelen*
✧ Ell: *dél, déli tizenkettő*
✧ Etim: Összetétel: → *éj* + → *fél*[2].

ejha ◆◆ isz

(Meglepetés, csodálkozás kifejezésére:) *Ejha, de kicsípted magad! Ejha, de jól éltek!*
✧ Szin: *ejnye*, (bizalmas) *jé, még ilyet, no de ilyet, a kutyafáját* • (népi) *Mi a szösz? Mi a manó?*
✧ Etim: Összetétel; → *ej* + *a*, *ha*: önkéntelen hangkitörésből keletkezett indulatszó.

éjjel I. ◆◆◆◆◆ hsz
Estétől reggelig. *Tegnap éjjel sokszor fölébredt. A bagoly nappal alszik, éjjel vadászik. Az éjjel*: a múlt éjjel. *Hol jártál az éjjel?*
✧ Szin: *éjszaka, éjszakán, éjjelen, éjnek* vagy *éjszakának idején* vagy (választékos) *évadján*
✧ Táj: *éj-évadján*
✧ Ell: *nappal*
✧ Etim: Az → *éj* főnév megszilárdult ragos alakulata.

éjjel II. ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
1. Az estétől reggelig tartó napszak. *Éjjeleken át dolgozott.* • Szólás: *Se éjjele, se nappala*: a sok gond vagy munka miatt nincs nyugta.
2. ■ (választékos) *Örökös éjjel borult rá*: **a)** megvakult **b)** meghalt.
✧ Szin: *éjszaka,* (választékos) *éj,* (népi) *éccaka*
✧ Ell: *nappal*
✧ Etim: Az → *éj* főnév megszilárdult ragos alakulata.

éjjeli I. ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, –*
1. Éjszakai. *Az éjjeli alvásra szükségünk van. A késő éjjeli órákban érkezett.*
2. Olyan, ami, aki éjszaka él, működik. *Éjjeli ügyeletet tart. Éjjeli műszakban dolgozik.* ■ *Éjjeli bagoly* (tréfás): sokáig virrasztó, éjszaka dolgozó ember. *Hát még ébren vagy, te éjjeli bagoly?* | *Éjjeli pillangó*: utcanő. *A rendőrök buzgón igazoltatják az éjjeli pillangókat.*
✧ Szin: (választékos) *éji*
✧ Ell: *nappali*
✧ Etim: Az → *éjjel* főnév származéka.

éjjeli II. ◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
Éjjeliedény. *Siess, hozd be az éjjelit!*
✧ Szin: (bizalmas) *bili, serbli, bimbi,* (tréfás) *trónus*
✧ Táj: *cserép*
✧ Etim: Az *éjjeli edény* szószerkezet jelzőjének önállósulásával és főnevesülésével keletkezett.

éjjeliedény ◆ fn
Testi szükség szobai végzéséhez való öblös, rendszerint egyfülű edény. *Hová tetted az éjjeliedényt, nincs se az ágy alatt, se az éjjeliszekrényben!*
✧ Szin: *éjjeli,* (bizalmas) *bili, bimbi, serbli,* (tréfás) *trónus*
✧ Táj: *cserép*
✧ Etim: Összetétel: → *éjjeli* melléknév + → *edény*.

éjjeliőr ◆◆ fn
Vagyontárgyakra éjjel felügyelő alkalmazott. *Régen a városok utcáit éjjeliőr járta egy lámpással. A gyártelep éjjeliőre vad kutyákat tart, hogy elijessze a betörőket.*
✧ Szin: (régi) *virrasztó,* (bizalmas) *bakter*
✧ Táj: *ármas, éjjelesi, estéző*
✧ Etim: Összetétel: → *éjjeli* + → *őr*.

ejnye ◆◆◆◆ isz
(Enyhe dorgálás kifejezésére:) *Ejnye, ezt nem vártam tőled!*
✧ Szin: *ejnye-bejnye*
✧ Etim: Összetétel: → *ej* + → *ne*[2].

éjszaka I. ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. A késő estétől hajnalig tartó napszak, időszak. *Jó éjszakát!*
2. ■ (választékos) *Örökös éjszaka*: **a)** vakság. *Örökös éjszakában él.* **b)** halál. *Mindannyiunkra örökös éjszaka vár!*
✧ Szin: **1.** *éjjel,* (választékos) *éj,* (népi) *éccaka*
✧ Ell: **1.** *nappal*
✧ Etim: Összetétel; → *éj* + *szaka*: a → *szak*[1] főnév birtokos személyjeles alakja.

éjszaka II. ◆◆◆◆◆ hsz
Estétől reggelig. *Van néhány éjszaka is nyitva tartó üzlet. Ma éjszaka utazik.*
✧ Szin: *éjjel, éjszakán,* (választékos) *éjen*
✧ Táj: *éj-évadján*
✧ Ell: *nappal*
✧ Etim: Összetétel; → *éj* + *szaka*: a → *szak*[1] főnév birtokos személyjeles alakja.

ejt ◆◆◆◆◆ ige *~eni*
1. Esni hagy valamit. *Véletlenül földre ejtette a poharat.* ■ *Könnyeket ejt valakiért, valamiért*: könnyeket hullat érte, megsiratja. *Könnyeket ejtett kedvenc kiskutyájáért.*

2. (Kifejezésekben:) Valamely állapotba juttat valakit. ■ *Zavarba ejt*: zavarba hoz. *Zavarba ejtesz ezzel a rengeteg ajándékkal.* | *Teherbe ejt*: terhessé tesz. *A szomszédok találgatják, ki ejthette teherbe a fiatal lányt.*
3. ■ *Útba ejt valamit*: útjában érint. *Ne felejtsd el útba ejteni a biztosítót!*
4. (Vadat) lelő. *Egy vaddisznót ejtett a vadászaton.*
5. (Kárt, sérülést) okoz. *Vigyázatlan volt, az éles késsel sebet ejtett a kezén.* ■ *Foltot* vagy *csorbát ejt valamin*: valaminek, valakinek értékét csökkenti. *Foltot ejtettek a becsületén. Csorbát ejtettek a hírnevén.*
6. ■ *Módját* vagy *sorát* vagy *szerét ejti valaminek*: alkalmat talál rá. *Szerét ejtem, hogy meglátogassalak.*
7. Kimond valamit. *Tisztán ejti a hangokat.* ■ *Zokszót se ejt*: nem panaszkodik.
8. (bizalmas) *Ejt valakit*: gyorsan szakít vele. *Új barátnőjét is ejtette.*
✧ Szin: **1.** *hullajt, pottyant* **4.** *elejt, leterít* **7.** *kiejt, képez,* (idegen) *artikulál* **8.** *otthagy*
✧ Ell: **1.** *felvesz* **8.** (bizalmas) *felszed, felcsíp*
✧ Etim:Az → *esik* ige *es* tőváltozatának származéka.

ejtőernyő ◆◆ fn
Zuhanó emberi test vagy tárgy lefékezésére való ernyőszerű készülék. *Kiugrott a repülőgépből, és ejtőernyővel szerencsésen földet ért.*
✧ Etim: Összetétel; *ejtő*: az → *ejt* ige származéka + → *ernyő*.

ejtőz|ik ◆ ige ~*ni* (bizalmas)
(Főként bőséges étkezés után) pihen. *Ebéd után ejtőzzünk egyet!*
✧ Szin: (idegen) *szieszt*ázik, (szleng) *emészt*
✧ Etim: Az → *éh* főnév *eh* változatának többszörösen képzett származéka.

ék[1] ◆◆◆ fn ~*ek*, ~*et*, ~*e*
1. Hegyes szöget alkotó sík lapoktól határolt merev test, eszköz. *Dugd ezt a kis éket az asztal lába alá, hogy ne billegjen!* ■ *Éket ver valakik közé*: elidegeníti őket egymástól, szembeállítja őket. *A javaslat éket vert a bizottság tagjai közé.*
2. (Katonai használatban:) A hadsereg előrenyomuló osztaga. *A támadó páncélos ék heves ellenállásba ütközött.*
✧ Szin: **1.** *pecek*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán ősi, ugor kori szó származéka.

ék[2] ◆ fn ~*ek*, ~*et*, ~*e*
1. (választékos) Ékesség. *A Balaton a Dunántúl éke.*
2. (régi) Ékszer. *Magára öltötte minden ékét.*
✧ Szin: **1.** *dísz*
✧ Ell: **1.** *csúfság*
✧ Etim: Nyelvújítás kori elvonás az → *ékes* melléknévből.

eke ◆◆◆ fn ~*k*, ~*t*, ~*je*
Szántásra használatos talajművelő eszköz. *Vetés előtt ekével lazítják fel és forgatják meg a talajt.* ■ *Megfogja az eke szarvát*: **a)** nekilát a szántásnak **b)** (átvitt) munkához lát. | *Az eke szarva mellől*: a paraszti életből. *Az eke szarva mellől került a politikába.*
✧ Etim: Csuvasos típusú, honfoglalás előtti török jövevényszó.

ékel ◆◆ ige ~*ni*
Ékkel rögzít valamit. *Ékeld a nyelet a kapába, hogy ne lötyögjön!*
✧ Szin: *éket ver valamibe*
✧ Etim: Az → *ék*[1] főnév származéka.

ékes ◆◆◆◆ mn ~*ek*, ~*et*, ~*en*
1. Nagyon díszes. *Ékes palotában lakott a király.*
2. Választékos, pontos. *Az évtizedek óta külföldön élő tudós ékes magyarsággal fejezte ki magát. Ékesen beszél az előadó.*
3. (régi) Drágakővel díszített. *Ékes ruha volt a hölgyeken.*
✧ Szin: **1.** *pompás, cifra* **2.** *hibátlan, szép, művészi* **3.** *ékköves*

✧ Ell: *egyszerű, dísztelen*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán az → *ék*[1] főnév származéka.

ékesszóló ◆◆ mn *~k* vagy *~ak, ~t, ~n* vagy *~an*
1. Választékosan, művészi erővel szóló. *Ékesszólóan fordult a közönséghez. Ékesszóló beszéde nagy sikert aratott.*
2. Meggyőző, nyilvánvaló. *A testrészek neve ékesszóló bizonyíték a magyar nyelv finnugor rokonsága mellett.*
✧ Szin: **1.** *hatásos, megkapó* **2.** *megdönthetetlen,* (választékos) *ragyogó, kitűnő,* (idegen) *frappáns*
✧ Ell: **1.** *határozatlan* **2.** *jelentéktelen*
✧ Etim: Összetétel; → *ékes* + *szóló*: a → *szól* ige származéka.

ékezet ◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
Betű fölé téve a magánhangzó hosszúságát, rövidségét, zártságát stb. jelölő, illetve a betűt az alapbetűtől megkülönböztető írásjel (rendszerint pont vagy vonal). *Mindenhová tedd ki az ékezetet!*
✧ Etim: Az → *ék*[1] főnév származéka.

ekhós ◆ mn *~ak, ~t,* – (népi, régi)
Sátorszerű ernyővel fedett (kocsi, szekér). *A vándorszínészek akkoriban ekhós szekérrel jártak.*
✧ Szin: *ponyvatetős, sátoros*
✧ Etim: Az *ekhó* ‘kocsi, illetve szekérponyva’ főnév származéka. Az *ekhó* jelentéselkülönüléssel keletkezett a latin, végső soron görög eredetű *echó* ‘visszhang’ főnévből.

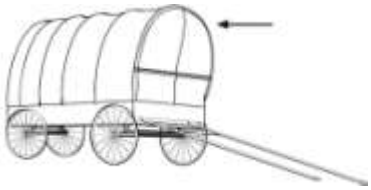

ekképpen ◆◆◆ hsz (régi, választékos)
Ilyen módon. *A dolog ekképpen esett meg.*
✧ Szin: *így,* (régi, választékos) *ekképp, ekként, ilyenformán*
✧ Ell: *olyanképpen, olyanformán, úgy,* (régi, választékos) *akképp, akként*
✧ Etim: Az → *ez* mutató névmás megszilárdult ragos alakulata.
☝ Hosszú *k*-val ejtjük és írjuk.

ekkor ◆ hsz
1. Az imént említett eseménnyel egy időben. *Ekkor nyílt az ajtó, és belépett rajta az édesanyja.*
2. ■ *Ekkor és ekkor* vagy *ekkor meg ekkor*: a megbeszélt időpontban. *Mondtam neki, hogy ekkor és ekkor találkozunk.*
✧ Szin: **1.** *ekkoriban, ekkortájban, ekkortájt, ilyenkor, ilyentájban, ilyentájt*
✧ Etim: Az → *ez* mutató névmás megszilárdult ragos alakulata.

ékkő[1] ◆ fn
(Építészetben:) A boltív ék alakú záróköve. *Az ékkövön egy arcot mintázott meg az egykori mester.*
✧ Szin: *gyámkő*
✧ Etim: Összetétel: → *ék*[1] + → *kő*.

ékkő[2] ◆◆ fn
Megmunkált, pl. csiszolt drágakő. *A gyűrű ékköve olyan ragyogó, hogy csak gyémánt lehet.*
✧ Szin: (régi) *ragyogvány, ékmű*
✧ Etim: Összetétel: → *ék*[2] + → *kő*.

eklézsia ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (régi)
Protestáns gyülekezet, egyházközség. *Találkoztunk az eklézsia papjával is.* ● Szólás: *Szegény az eklézsia, maga harangoz a pap*: nem futja segítségre, mindent saját magának kell elvégeznie.
✧ Szin: *parókia*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

ékszer ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
Nemesfémből készített (drágaköves) dísz. *A nyaka, a karja tele volt drága ékszerekkel. Szereti a gyűrűket, karkötőket, fülbevalókat, nyakláncokat, egyszóval az ékszereket.* (Pontatlan szóhasználatban:) ■ *Koronázási ékszerek*: koronázási jelvények.
✧ Szin: (ékszerfajták:) *nyaklánc, nyakék; gyűrű; karkötő, karperec;* (bizalmas) *bross; fülbevaló; diadém,* (régi) *boglár, kösöntyű, násfa*
✧ Etim: Nyelvújítás kori összetétel: → *ék*[2] + → *szer*.

éktelen ◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül*
1. (régi) Dísztelen, ékesség nélküli. *A szegények egyszerű, éktelen ruhában jártak.*
2. Feltűnően nagy mértékű, rettenetes. *Éktelen lárma, ordítás hallatszott. Éktelen haragra gerjedt.* | (Határozóként, kissé bizalmas) Rendkívüli mértékben. *Éktelen csúnya nő volt, de volt benne valami kedvesség.*

✧ Szin: **1.** *díszítetlen* **2.** *borzasztó, szörnyű*, (határozószó:) *nagyon*
✧ Ell: **1.** *ékes, díszes* **2.** *kis, kicsi*
✧ Etim: Az → *ék*[1] főnév származéka.

éktelenked|ik ◆◆ ige *~ni*
A szépérzéket sértően feltűnően látszik. *Arcán mély forradás éktelenkedett.*
✧ Szin: *csúfoskodik,* (gúnyos) *díszeleg*
✧ Ell: *díszlik, ékeskedik*
✧ Etim: Az → *éktelen* melléknév származéka.

el I. ◆◆◆◆◆ hsz
1. Távolabbi helyre. *Menj innen minél messzebbre el!*
2. (Távozásra, eltávolításra való felszólításként:) *El a kezekkel! El innen!*
✧ Etim: Az elsősorban összetételek előtagjaként használatos *elő* szó *el* ‘elülső’ alapszavának megszilárdult ragos alakulata.

el II. ◆◆◆◆◆ ik
1. Valahonnan távolodva. *Elköltözik, elsétál, elszáguld. Nem is mondtad, hogy el akartok költözni a városból.*
2. Irányt, helyzetet változtatva. *Elfordul, elteker, eltérít. Ne fordulj el, ha hozzád beszélek!*
3. Szét, ketté. *Elfelez, eltörik, elszakít. El ne szakítsd az új ruhád!*
4. Valamit fokozatosan betöltve. *Eláraszt, elömlik, elterjed. Megerősítették a gátakat, hogy el ne árassza a falut a folyó.*
5. Nem érzékelhetővé válva. *Elapad, elcsendesedik, elillan. Addig nem indulnak útnak, míg el nem csendesedik a vihar.*
6. (Kezdő mozzanat kifejezésére:) *Elcsattan, elbóbiskol, elszundít. Nagypapa el szokott bóbiskolni a tévé előtt.*
7. (Cselekvés, történés fokozódásának kifejezésére:) *Elálmosodik, elfárad, elsötétedik. Estére mindig nagyon el szoktam fáradni.*
8. (Befejezettség kifejezésére:) *Elintéz, elolvas, eltakarít. Ne aggódjatok, mindent el fogunk intézni.*
9. Túlzottan. *Elszemtelenedik, elkényelmesedik, elkényesedik. Nem értem, mitől szemtelenedtek így el ezek a gyerekek.*
10. Rossz eredménnyel, tévesen. *Elcukroz, elért, eltaktikázik. Félek, hogy megint el fogom cukrozni a gyümölcslevest.*
11. Hosszasan. *Elüldögél, elbeszélget, elbíbelődik. Órákig el tudnak üldögélni a kertben.*
✧ Szin: **2.** *oda* **3.** *össze* **10.** *mellé, félre*
✧ Ell: **1.** *vissza*
✧ Etim: Az elsősorban összetételek előtagjaként használatos *elő* szó *el* ‘elülső’ alapszavának megszilárdult ragos alakulata.

él[1] ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Életműködést fejt ki, életben van. *Dédszülei is élnek még. Hosszú életet élt.*
2. Átél, eltölt (valamely időt). *Gyermekkorának utolsó éveit éli.*
3. Valahogyan tölti az életét. *A szomszédaink fényűzően élnek.* ■ *Valamilyen életet él*: **a)** valamilyen módon tölti az életét. *Józan életet él.* **b)** valamiben részt vesz. *Aktív társadalmi életet él.* ● Szólás: *Él, mint hal a vízben* vagy *mint Marci Hevesen* vagy *mint egy kiskirály*: gondtalanul.
4. *Valakinek, valaminek él*: neki szenteli életét. *Csak a gyerekeinek él. Már csak az irodalomnak él.*
5. *Valamiből él*: ebből biztosítja megélhetését. *Pincérkedésből él.*
6. *Valamin* vagy *valamivel él*: ez a tápláléka. *A kutyánk házikoszton él. Nem élek hússal.*
7. *Él valamivel*: igénybe veszi. *Élt a lehetőséggel, és külföldre ment tanulni.*
8. Valakivel vagy valahol lakik. *Szüleivel él. Évek óta külföldön él.*
9. Valamilyen viszonyban van valakivel. *Békében élnek egymással.* ● Szólás: *Úgy élnek, mint a galambok*: szeretetben.
10. Cselekvési, érvényesülési lehetőséghez jut. *Hagyj élni! Nem hagyja élni a főnöke.*
11. Fennmarad, létezik. *A faluban él még egy régi hagyomány.*
✧ Szin: **4.** *valaminek szenteli magát* **5.** *fenntartja magát* **6.** *táplálkozik valamivel, fogyaszt valamit* **7.** *felhasznál, kihasznál valamit* **10.** *érvényesül* **11.** *megőrződik, megmarad*
✧ Ell: **1.** *hal* **4.** *lemond valamiről* **10.** *lehetetlenné tesz* **11.** *kivész, elmúlik, megszűnik, eltűnik, kihal*
✧ Etim: Ősi, uráli kori szó.

él[2] ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
1. Vágásra való szerszám vékonyra köszörült éle. *Élével lefelé tartsd a kést!*
2. Szilárd test vékony széle. *A kartonpapír éle elvágta az ujját.*
3. Síklapú test oldallapjainak metszésvonala. *A kockának 12 éle van.*
4. Vonalszerű kiemelkedés. *Élt vasal a nadrágnak.*
5. Vonuló csapat legeleje. *Ki van az élen?* ■ *Élen jár*: **a)** elöl megy. *A csordában a legerősebb hímek járnak az élen.* **b)** (Csoportos tevékenységben, versenyben) vezető helyen van. *A bajnokságban idén is a tavalyi győztes csapat jár élen.*
6. Bántó, támadó célzat. *Utolsó mondatának élét sokan zokon vették.*
✧ Szin: **4.** *vasalás,* (ritka) *búg* **6.** *célzás, csípősség, élesség*
✧ Etim: Valószínűleg ősi, ugor kori szó.

elad ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Értékesít, pénzzé tesz valamit. *Mindent eladtunk a vásárban, mehettünk haza.* ■ *Eladja a tetőt valaki másnak a feje fölül*: a más tulajdonát bocsátja áruba. *Képes lenne eladni a tetőt apja feje fölül.* | *Valakit nem lehet eladni (valamilyen nyelven)*: ért annyira valamely idegen nyelven, hogy boldoguljon vele.

2. (rosszalló) *Eladja magát valakinek, valaminek*: anyagi előnyökért elvtelenül szolgálja. *Eladta magát a médiának.* ■ *Eladta a lelkét*: érdekből rossz ügyhöz csatlakozott. | (bizalmas) *Eladták a meccset*: pénzért szándékosan elveszítették.
3. (régi) (Lányt) férjhez ad. *„Eladlak, eladlak, majd valaki másnak”* (népdal).
✧ Szin: **1.** *elidegenít, elárusít; túlad valamin;* (bizalmas) *elsóz, elkótyavetyél* **3.** *hozzáad valakihez* • **1.** *Áruba bocsát. Forgalomba hoz.*
✧ Ell: **1.** *megvesz, megvásárol*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *ad*.
☝ Elválasztása: *el-ad*. A mai köznyelvben *-ért* ragos határozóval jár: *Tízmillióért adta el a lakását. Mennyiért adtad el a biciklit?* Régen az *-n, -on, -en, -ön* ragos határozó volt szokásos: *eladta 100 forinton.*

eladdig ◆◆◆ hsz (választékos)
Korábban, addig. *Eladdig nem gyanakodott a szomszédjára. Gátlástalanul szórta a pénzt, eladdig, hogy tönkrement.*
✧ Szin: *odáig*
✧ Ell: *eddig, idáig*
✧ Etim: Összetétel: → *el* + → *addig*.

eladó I. ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Az a személy, aki árusít, elad valamit. *Egy üzleti ügyben az eladó más szemmel nézi a dolgot, mint a vevő.*
2. (Foglalkozásként:) Elárusító. *Kérdezd meg az eladótól, hol van a próbafülke!*
3. Eladásra szánt árucikk. *Mi van eladó?*
✧ Szin: **1.** *árus* **2.** *boltos, kiszolgáló* **3.** *áru,* (népi) *portéka*
✧ Ell: **1., 2.** *vásárló, vevő*
✧ Etim: Az → *elad* ige származéka.
☝ Elválasztása: *el-a-dó*.

eladó II. ◆◆◆◆ mn *~k* vagy *~ak, ~t,* –
1. Eladásra szánt, kínált. *Eladó a lakás. Eladó az egész világ!*
2. Olyan korú (lány), hogy már férjhez mehet. *Eladó lánya van.*
✧ Szin: **2.** (népi) *férjhezmenni való*
✧ Etim: Az → *elad* ige származéka.
☝ Elválasztása: *el-a-dó*.

elagyabugyál ◆ ige *~ni* (bizalmas)
Nagyon elver valakit. *Úgy elagyabugyállak, hogy megemlegeted!*
✧ Szin: *elpáhol,* (bizalmas) *eldönget, elkalapál, elnáspángol,* (népi) *eltángál, megagyal*
✧ Táj: *elagyabugyáz, elagyagol, taglal*
✧ Etim: Igekötős ige; → *el* + *agyabugyál*: az *agyal* ‘megver’ ige játszi ikerítésével keletkezett összetétel. Az *agyal* az → *agy* főnév származéka.
☝ Elválasztása: *el-a-gya-bu-gyál*.

elájul ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Eszméletét vesztve összeesik. *Három diák is elájult az ünnepélyen. Majd elájulok a hőségtől!*
2. (bizalmas) Elámul, meglepődik. *Most pedig ájulj el a csodálkozástól!*
✧ Szin: **1.** *összecsuklik, összerogyik,* (választékos) *elalél,* (bizalmas) *bekómál,* (idegen) *kollabál* **2.** *elcsodálkozik* • **1.** *Elsötétül előtte a világ. Eszméletét veszti.* (bizalmas) *Összecsuklik, mint a colstok.*
✧ Táj: *eláhul, elnehezül*
✧ Ell: **1.** *feléled, magához tér*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *ájul*.
☝ Elválasztása: *el-á-jul*.

elakad ◆◆◆◆ ige *~ni*
Úgy megakad, hogy nem tud mozdulni, folytatódni. *A kocsi elakadt a hóban. Délután 5 körül elakad a forgalom.* ■ *Elakad a szava*: nem tud szólni. | *Elakad a lélegzete*: nagyon meglepődik.
✧ Szin: *megreked,* (bizalmas) *beáll,* (lélegzet, szó:) *eláll,* (választékos, régi) *megszegik*
✧ Ell: *megindul, továbbmegy*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *akad*.
☝ Elválasztása: *el-a-kad*.

elalél ◆◆ ige *~ni* (választékos)
Eszméletét veszti. *A fáradtságtól szinte elalélt.*
✧ Szin: *összecsuklik, összerogyik, elájul,* (választékos) *ellankad, elbágyad,* (bizalmas) *bekómál,* (idegen) *kollabál*
✧ Ell: *feléled, magához tér*
✧ Etim: Igekötős ige; → *el* + *alél*: az → *alszik* ige *al-* tőváltozatának származéka.
☝ Elválasztása: *el-a-lél*.

eláll ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Egy ideig türelmesen áll valahol. *Nem megyek be, inkább elállok az ajtóban.*
2. Bizonyos ideig nem romlik meg. *Hideg helyen a befőtt is jobban eláll.*
3. Eltorlaszol valamit, így akadályozza a mozgást. *Egy nagy teherautó elállja az utat.*

4. Arrább megy valahonnan. *Állj el az útból!*
5. Abbamarad, megszűnik. *Lassan majd csak eláll az eső.*
6. Nem simul úgy, ahogy kellene. *Hátul nagyon eláll a ruhád.*
7. *Eláll valamitől*: lemond róla. *Meggondolta magát, s elállt szándékától.*
✧ Szin: **1.** *álldogál, várakozik* **2.** *eltartható, tárolható* **3.** *elfoglal* **4.** *félreáll* **5.** *befejeződik* **7.** *visszalép; felad valamit; letesz valamiről*
✧ Ell: **2.** *megromlik* **3.** *felszabadít* **4.** *odaáll* **5.** *elered, megered* **6.** *simul, kifekszik* **7.** *ragaszkodik valamihez, kitart valami mellett*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *áll*.
☝ Elválasztása: *el-áll*.

elámul ◆◆◆ ige *~ni*
Ámulatba esik, elcsodálkozik. *Mindannyian elámultunk a gyönyörű táj láttán.*
✧ Szin: *elálmélkodik, elhűl, elképed, meglepődik*
✧ Ell: *elszörnyed*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *ámul*.
☝ Elválasztása: *el-á-mul*.

elandalod|ik ◆◆ ige *~ni* (választékos)
Elmélázik, elábrándozik. *Elandalodtunk a régi dallamokon.*
✧ Szin: (választékos) *elandalog, elmereng*
✧ Etim: Igekötős ige; → *el* + *andalodik*: az → *andalog* igével rokon, hangfestő eredetű szó.
☝ Elválasztása: *el-an-da-lo-dik*.

elanyátlanod|ik ◆ ige *~ni*
Elárvulttá, gyámoltalanná válik. *De elanyátlanodtál! Mióta egyedül él, teljesen elanyátlanodott.*
✧ Szin: *elárvul, elcsügged, elkedvetlenedik, elgyámoltalanodik,* (bizalmas) *elszontyolodik, letörik,* (tréfás) *elkámpicsorodik*
✧ Ell: (bizalmas) *összeszedi magát*
✧ Etim: Igekötős ige; → *el* + *anyátlanodik*: az → *anya* főnév többszörösen képzett származéka.
☝ Elválasztása: *el-a-nyát-la-no-dik*.

elárul ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Hitszegően cserbenhagy vagy följelent valakit. *Elárulta a bajtársait az ellenségnek.*
2. (Titkot) elmond, továbbad. *Ezt senkinek se áruld el!*
3. Nyilvánvalóvá, kitalálhatóvá tesz valamit. *Idegességével elárulta felkészületlenségét.*
✧ Szin: **1.** *beárul, elad, megtagad* **2.** (bizalmas) *kifecseg, kibeszél* **3.** *árulkodik valamiről*
✧ Ell: **1.** *kiáll valaki mellett* **2.** *megtart, megőriz* **3.** *eltitkol, leplez*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *árul*.
☝ Elválasztása: *el-á-rul*.

elárvul ◆◆ ige *~ni*
1. Elveszíti szüleit, árvává lesz. *Már gyerekkorában elárvult.*
2. Elesetté válik. *Utolsó éveiben nagyon elárvult, gondozni kellett.*
3. (választékos) Elnéptelenedik. *Lassan elárvul az egész falu.*
4. (választékos) Gondozó, művelő nélkül marad. *Elárvult az emlékmű környéke.*
✧ Szin: **1.** *árván marad, árvaságra jut* **3., 4.** *elhagyatottá válik*
✧ Ell: **2.** *megerősödik* **3.** *benépesedik*
✧ Etim: Igekötős ige; → *el* + *árvul*: az → *árva* melléknév származéka.
☝ Elválasztása: *el-ár-vul*.

elavul ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Korszerűtlenné, ósdivá válik. *Elavult már ez a gép.*
2. Kimegy a használatból. *Egyes szavak már elavultak, nem használjuk őket.*
✧ Szin: **2.** *kihal, kivész* • **2.** *Kimegy a divatból.*
✧ Etim: Igekötős ige; → *el* + *avul*: az → *agg*, → *ó*[1] melléknevek előzményével azonos alapszó származéka.
☝ Elválasztása: *el-a-vul*.

elavult ◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
1. Olyan, amit már nem használnak. *Ez a kifejezés már elavult.*
2. Korszerűtlen. *Az elavult gépeket újakra cserélték.*
✧ Szin: **1.** *kihalt, divatjamúlt* **2.** *idejétmúlt, időszerűtlen, túlhaladott, ósdi, divatjamúlt*
✧ Ell: **1.** *új, mai* **2.** *korszerű, fejlett,* (idegen) *modern*
✧ Etim: Az → *elavul* ige származéka.

eláz|ik ◆◆◆ ige *~ni*
1. Nagyon átázik, (esőtől) megázik. *A hirtelen jött záporban alaposan eláztunk.*
2. Nedvességtől szétmállik. *A papírhajó hamar elázik a vízben.*
3. (bizalmas) Lerészegedik. *Na te aztán jól eláztál!*
✧ Szin: **1.** *átázik, bőrig ázik, megázik, csuromvizes lesz* **2.** *szétmegy, szétázik* **3.** (bizalmas) *becsíp, berúg* • **1.** *Olyan lesz, mint az ázott ürge.* **3.** *Olyan lesz, mint a malac.*

✧ Ell: **1.** *megszárad* **3.** *kijózanodik*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *ázik*.
☝ Elválasztása: *el-á-zik.*

elbambul ◆ ige *~ni*
Figyelmetlenné válik. *Ne bambuljatok el az úton, vigyázzatok a csomagjaitokra!*
✧ Szin: *eltompul, elbámészkodik*
✧ Ell: *figyel, összpontosít,* (idegen) *koncentrál*
✧ Etim: Igekötős ige; → *el* + *bambul*: a → *bamba* melléknév származéka.

elbeszél ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Elmond, elmesél valamit. *Elbeszéli a történetet.*
2. (Időt) beszéddel, beszélgetéssel eltölt. *Jól elbeszéltük az időt.*
3. ■ *Elbeszél a feje fölött valakinek*: nem is hozzá beszél. *Éreztük, hogy csak elbeszél a fejünk fölött.*
✧ Szin: **1.** (választékos) *ecsetel, elregél* **2.** (bizalmas) *eltereferél, elfecseg*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *beszél*.

elbeszélés ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
1. Az a cselekvés, hogy valaki valamit elbeszél, illetve ennek tartalma. *Az utazó elbeszélését mindenki kíváncsian hallgatta. Az elbeszélés tárgya éppen Egyiptom volt.*
2. Rövid prózai írásmű. *Tolsztoj elbeszéléseit ma kevesen olvassák.*
✧ Szin: **1.** *mesélés, mese, előadás,* (idegen, bizalmas) *sztori* **2.** *novella, anekdota,* (régi) *beszély*
✧ Etim: Az → *elbeszél* ige származéka.

elbír ◆◆◆ ige *~ni*
1. Erővel győz valamit. *Ez nem nehéz, elbírom. Hány kilót bírsz el?*
2. Meg tud birkózni valakivel, valamivel. *Már a bátyjával is elbír. Elbír a feladattal egyedül is.*
✧ Szin: **1.** *megbír valamivel* **2.** *bír*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *bír*.

elbírál ◆◆◆◆ ige *~ni*
Értékel valamit. *Ki fogja elbírálni a pályázatokat?*
✧ Szin: *kiértékel, megbírál, megítél; dönt valamiről*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *bírál*.
☝ A *megbírál* szinonima jelentése más, gyakran negatív mellékértelmű: **1.** ‘bíráló megjegyzés(eke)t tesz valakire, valamire’; **2.** ‘úgy értékel valakit, valamit, hogy inkább a hibákra mutat rá, kritizál’.

elbitangol ◆ ige *~ni* (népi)
1. Elkóborol. *Elbitangolt a jószág.*
2. Elpazarol valamit. *Minden vagyonát elbitangolta.*
✧ Szin: **1.** *elcsatangol, elkószál, elszéled* **2.** (választékos) *eltékozol, elveszteget, elfecsérel*
✧ Ell: **1.** *visszajön, visszatalál* **2.** *megőriz, megtart*
✧ Etim: Igekötős ige; → *el* + *bitangol*: a → *bitang* főnév, illetve melléknév származéka.

elbizakodott ◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
Önhitt, túlzott önbizalomtól áthatott. *Milyen elbizakodott lettél! Elbizakodott fráter!*
✧ Szin: *nagyképű, beképzelt, önelégült, öntelt* • *Nagy mellénye van.*
✧ Ell: *szerény, visszafogott*
✧ Etim: Összetétel; → *el* igekötő + *bizakodott*: a → *bizakodik* ige származéka.

elbizonytalanod|ik ◆◆ ige *~ni*
Elveszti biztonságát. *A kezdő vezető könnyen elbizonytalanodik. Tudtam a leckét, mégis elbizonytalanodtam, és a vége megint elégtelen osztályzat lett.*
✧ Szin: *meginog*
✧ Etim: Igekötős ige; → *el* + *bizonytalankodik*: a → *bizony* ‘igaz’ melléknév többszörösen képzett származéka.

elbódul ◆◆ ige *~ni*
Elkábul. *A különös illattól egészen elbódult.*
✧ Szin: *elszédül*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *bódul*.

elboronál ◆ ige *~ni*
1. (Földet) boronával elsimít. *A szántás után elboronálja a rögöket.*
2. (bizalmas) Elintéz, elsimít valamit. *Sikerült elboronálni a dolgot.* | *El van boronálva*: rendben van.
✧ Szin: **1.** *elegyenget* **2.** *megold, rendbe hoz*
✧ Ell: **2.** (bizalmas) *összebonyolít*
✧ Etim: Igekötős ige; → *el* + *boronál*: a → *borona*[1] főnév származéka.

elbúcsúz|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Búcsút vesz valakitől, valamitől. *Mielőtt útnak indul, mindenkitől elbúcsúzik. Holnap elbúcsúzunk a falutól.*
2. (bizalmas) *Elbúcsúzik valamitől*: lemond róla. *Ettől már elbúcsúzhatsz.*

✧ Szin: **1.** *búcsúzik, elköszön; búcsút mond,* vagy *rebeg,* vagy *int, istenhozzádot mond valakinek, valaminek* **2.** (bizalmas) *búcsút mond valaminek; felad valamit*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *búcsúzik*.

elbuk|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. (népi) Megbotolva elesik. *Folyton elbukik abban a nagy papucsban.*
2. Vereséget szenved. *A szabadságharc elbukott, vezetőit kivégezték.*
3. (bizalmas) (Vizsgán) megbukik. *Megint elbukott a matekszigorlaton.*
4. Elveszti a becsületét. *Aki egyszer elbukott, annak nehéz újrakezdeni.*
5. (bizalmas) Elveszít valamit. *Jó lapjai voltak, de a kontrát elbukta. Elbuktuk a pert.*
✧ Szin: **1.** *elbotlik, elesik, felbukik* **2.** *kudarcot vall, vesztes lesz* **4.** *vétkezik, hibázik,* (átvitt) *megbotlik*
✧ Ell: **1.** *felkel, feláll* **2.** *győz, nyer* **3.** *levizsgázik valamiből;* (bizalmas) *átmegy* **4.** *talpra áll*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *bukik*.

elbutul ◆◆ ige *~ni*
Eltompulttá, butává válik. *Olvass többet, mert egészen elbutulsz!*
✧ Szin: (durva) *elhülyül*
✧ Ell: *megokosodik*
✧ Etim: Igekötős ige; → *el* + *butul*: a → *buta* melléknév származéka.

elbűvöl ◆◆◆ ige *~ni*
1. Elbájol, lebilincsel, meghódít valakit. *Pillanatok alatt elbűvölte a társaságot.*
2. (régi) Varázslattal eltüntet valamit. *Elbűvöli a gyűrűt.*
✧ Szin: **1.** *elkápráztat, lenyűgöz, magával ragad, megbabonáz, megigéz, elvarázsol* **2.** (régi) *elvarázsol, átváltoztat* • *Rabul ejt. Magával ragad. Hatalmába kerít.*
✧ Ell: **1.** *taszít, visszariaszt* **2.** *visszavarázsol, visszaváltoztat*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *bűvöl*.

élc ◆◆ fn *~ek, ~et, ~e* (régi, választékos)
Vicc, humoros mondás. *Ez rossz élc volt.*
✧ Szin: *szellemesség, tréfa,* (bizalmas) *anyaköpés, bemondás,* (régi) *elméncség*
✧ Etim: Az → *él* főnév nyelvújítás kori származéka.

élcelőd|ik ◆◆ ige *~ni*
Viccelődik, szellemeskedik. *Mindenen élcelődik, mindenből viccet csinál.*
✧ Szin: *csipkelődik, tréfálkozik,* (bizalmas) *humorizál*
✧ Etim: Az → *élc* főnév származéka.

élclap ◆◆ fn (régi)
Vicclap. *A XIX. században már több élclap megjelent.*
✧ Etim: Összetétel: → *élc* + → *lap* ‘újság’.

elcsábít ◆◆◆ ige *~ani*
1. (rosszalló) (Nőt) meghódít, szerelmi kapcsolatra rávesz. *Mézes-mázos szavaival sok nőt csábított el.*
2. (bizalmas) Valakit rávesz, hogy vele menjen valahova. *Elcsábította a meccsre.*
3. Vonzerejével eltérít valakit valamitől. *Dolgozni akartam, de a jó idő elcsábított. A jobb fizetés elcsábította egy magáncéghez.*
✧ Szin: **1.** (rosszalló) *elbolondít* **2.** (bizalmas) *elcsal, elbolondít* **3.** (bizalmas) *elszipkáz* • **1.** *Elcsavarja a fejét. Leveszi a lábáról.*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *csábít*.

elcsámborog ◆ ige *~ni* (népi, bizalmas)
Elcsavarog. *A kisfiú elcsámborgott a szüleitől, és eltévedt.*
✧ Szin: *elkóborol, elkószál,* (népi, bizalmas) *elcselleng*
✧ Ell: *előkerül*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *csámborog*.

elcsap ◆◆ ige *~ni* (bizalmas)
1. (régi) Eltávolít állásából, szolgálatból. *Lopáson érték, és azonnal elcsapták.*
2. ■ *Elcsapja a hasát, a gyomrát*: (ételtől) hasfájást, hasmenést kap. *A sok édességgel elcsapta a gyomrát.*
✧ Szin: **1.** *elbocsát, meneszt, elküld,* (bizalmas) *kirúg, kivág* **2.** *elront*
✧ Ell: **1.** *megtart, marasztal*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *csap*.

elcsavar ◆◆ ige *~ni*
(Csavart, gombot) elforgat. *Ne csavard el folyton a rádió gombját!* ■ *Elcsavarja a fejét*: léhán elcsábítja. *De hamar elcsavarták a fejedet!*
✧ Szin: *elteker, elállít*
✧ Ell: *visszacsavar, visszaállít, visszateker*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *csavar*.

elcsépel ◆◆ ige *~ni*
1. Gabona, borsó szemtermését (géppel) kiveri. *Alig kezdtek el aratni, máris csépeltek.*

2. (bizalmas) Gyakori ismételgetéssel megunttá silányít valamit. *Addig-addig idézgették, míg végül teljesen elcsépelték ezt a szép verset.*
✧ Szin: **1.** *kicsépel* **2.** *elkoptat, lejárat*
✧ Táj: **1.** *elmasináz, elmasinál*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *csépel*.

elcserél ◆◆◆ ige *~ni*
1. Cserébe odaad valamit. *Lakásukat elcserélték egy balatoni házért.*
2. Tévedésből összecserél valamit egy másikkal. *A nagy sietségben elcseréltem a sapkámat.*
✧ Szin: **1.** *elcsereberél, kicserél* **2.** *összetéveszt, felcserél*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *cserél*.

elcsigáz ◆ ige *~ni*
Elgyötör, kimerít valakit. *A hosszú gyaloglás elcsigázta a kirándulókat.*
✧ Szin: *agyonhajszol, agyonterhel, elfáraszt, megvisel*
✧ Táj: *megsanyar*
✧ Ell: *pihentet*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *csigáz*.

éldegél ◆◆◆ ige *~ni*
1. Csendesen, visszahúzódva él. *Nyugdíjba vonulása óta vidéki házában éldegél.*
2. Szerényen, egyhangúan él. *Hogy vagytok? – Köszönöm, éldegélünk.*
✧ Szin: **2.** *megvan, vagyogat*
✧ Etim: Az → *él* ige származéka.

eldorádó ◆◆ fn –, *~t, ~ja*
1. Az a mesebeli gazdagságú ország, ahol gond és munka nélkül lehet élni. *Hiába kereste, nem találta meg az eldorádót.*
2. Eszményi helye valakinek. *A feketepiac a szélhámosok eldorádója.*
✧ Szin: *kánaán, paradicsom, mennyország*
✧ Etim: Spanyol eredetű nemzetközi szó.

eldönt ◆◆◆◆◆ ige *~eni*
1. Előidézi, hogy valami eldőljön. *Tolatás közben eldöntötte a jelzőtáblát.*
2. Döntést hoz valamiben. *Nehezen tudták eldönteni, mikor induljanak.* (átvitt) *Az utolsó percben rúgott gól döntötte el a mérkőzést.*
✧ Szin: **1.** *felborít, fellök* **2.** *elhatároz, megold* • *Dűlőre visz* vagy *juttat*.
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *dönt*.

eldurvul ◆◆ ige *~ni*
1. Érdessé, kérgessé válik. *A nehéz munkától eldurvult a keze.* (átvitt) *Nemcsak a keze, a lelke is eldurvult.*
2. Durva, goromba lesz. *A második félidőben eldurvult a játék. Ne hagyjátok a vitát eldurvulni!*
✧ Szin: **1.** *megkérgesedik* **2.** *elfajul, elmérgesedik, elvadul*
✧ Ell: **1.** *finomodik* **2.** *megszelídül, finomodik*
✧ Etim: Igekötős ige; → *el* + *durvul*: a → *durva* melléknév származéka.

elé I. ◆◆◆◆◆ nu
1. Valaki, valami előtti helyre. *Ne állj a tévé elé, mert nem látom.*
2. Valaki, valami irányába, felé. *A gyerek boldogan futott az apja elé.*
3. Közelgő történésre figyelve, várva. ■ *Szép jövő elé néz*: szép jövő vár rá. | *Anyai örömök elé néz*: gyermeket vár.
4. Valakit, valamit megelőző helyre, helyzetbe. *A célegyenesben a többiek elé került.*
✧ Szin: **2.** *elébe*
✧ Táj: *elibe, elejbe*
✧ Ell: **1., 4.** *mögé*
✧ Etim: Az elsősorban összetételek előtagjaként használatos *elő* szó *el* ‘elülső’ alapszavának megszilárdult ragos alakulata.

elé II. ◆◆◆◆◆ személyragos hsz
Eléje.
✧ Etim: Az elsősorban összetételek előtagjaként használatos *elő* szó *el* ‘elülső’ alapszavának megszilárdult ragos alakulata.
☝ Az *elé* és *eléje* használatáról lásd az *eléje* címszót!

elébe I. ◆ személyragos hsz
Eléje. *Gyönyörű volt a hegyről elébünk táruló látvány. Elébe vágtunk egy teherautónak.* ■ *Állok elébe*: nem ijedek meg tőle.
✧ Szin: *elé*
✧ Táj: *elibe, elejbe*
✧ Ell: *mögé, mögéje*
✧ Etim: Az → *elé* megszilárdult ragos alakulata.
☝ Ragozása: *elébem, elébed, elébe, elébünk, elébetek, elébük*. Ez a köznyelvi változat ragozási sora. Érdemes figyelembe venni, hogy bár az *elibe* változat népies hangulatú, és ma viszonylag ritkán fordul elő, ennek négy alakja mégis gyakori: *elibém, elibéd, elibénk, elibétek*. Az *elibük* viszont szintén igen ritka, régi, népi szövegekben fordul elő inkább.

elébe II. ◆ nu (népi)

Elé. *Vitték a kiskondást a király elébe.*
✧ Táj: *elibe, elejbe*
✧ Ell: *mögé*
✧ Etim: Az → *elé* megszilárdult ragos alakulata.

éled ◆◆◆ ige *~ni*
1. Kezd magához térni. *Épphogy kezd éledni az eszméletlenségből.*
2. Újra élettel telik meg. *Éled a természet.*
3. Erőre kap. *Éled benne a remény, hogy még egészséges lehet.*
✧ Szin: **1.** *éledezik, eszmél* **2.** *újjászületik, megújul* **3.** *ébred, ébredezik*
✧ Ell: **1.** *elájul, elalél*
✧ Etim: Az → *él* ige származéka.
✧ Ö: újjá + éled

eledel ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
Táplálék, ennivaló. *Se szállásuk, se eledelük nem volt.* ■ *Mennyei eledel*: **a)** finom étel. *Nincs szívem otthagyni ezt a mennyei eledelt a tányéron.* **b)** (vallási használatban:) szent ostya. *Azé az örök élet, aki a mennyei eledelben részesül.* | *Lelki eledel*: szellemi táplálék. *Igazi lelki eledel számomra ez a könyv.*
✧ Szin: *étel,* (választékos) *étek,* (bizalmas) *elemózsia, harapnivaló*
✧ Etim: Az → *él* ige *ele-* tőváltozatának származéka.

elefánt ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
1. A legnagyobb testű, ormányos szárazföldi emlősállat. *Afrikai és indiai elefántról tanultunk.* ● Szólás: (bizalmas) *Úgy viselkedik, mint elefánt a porcelánboltban*: otrombán, zavart keltve, kárt okozva.
2. (bizalmas, tréfás) (Szerelmespár társaságában) fölösleges harmadik személy. *Nincs szükségünk elefántra.*
✧ Szin: **2.** (bizalmas, tréfás) *kísérő,* (gúnyos, régi) *gardedám*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

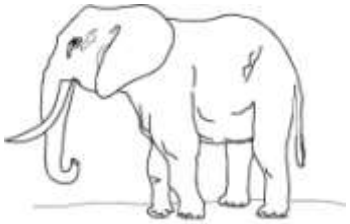

elefántcsont ◆◆ fn *–, ~ot, ~ja*
Az elefánt agyarának anyaga. (Jelzőként:) *Egy finom elefántcsont levélbontókést kapott ajándékba.*
✧ Etim: Összetétel: → *elefánt* + → *csont*.

elefántcsonttorony ◆◆ fn (választékos, rosszalló)
A társadalmi problémák elől elzárkózó írói magatartás jelképe. *Elefántcsonttoronyba zárkózik. Végre kilépett az elefántcsonttoronyból, megjelent egy szociográfiája is.*
✧ Etim: Összetétel: → *elefánt* + → *csont* + → *torony*.
☝ Csak egyes számban használatos.

elég[1] ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Égési folyamatban átalakul, megsemmisül. *A szalma gyorsan elég. A lakás teljes berendezése elégett.*
2. Sokáig ég. *Tedd a tűzre a nagy tuskót, az órákig elég.*
3. (választékos) Fölemésztődik, elpusztul. *Fiatal élete elégett az alkotás lázában.*
✧ Szin: **1.** *megég, leég,* (választékos) *elhamvad, ellobban* **2.** *égdegél* **3.** (választékos) *valaminek az áldozatává válik, elhamvad, ellobban* ● **1.** *A lángok martalékává válik.*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *ég*.

elég[2] **I.** ◆◆◆◆◆ mn *elegek, eleget, elegen*
1. Annyi, amennyi szükséges, kellő mértékű, mennyiségű. *Nem lesz elég a kenyér. Ez már elég ok arra, hogy haragudjon.* | *Elegen*: kellő számban. *Éppen elegen vagyunk.* ■ *Nekem ebből elég*: nem tűröm, nem csinálom tovább. (Főnévi használatban:) Elegendő mennyiség. *Kapott eleget.* ■ *Elege van valamiből*: megelégelte. *Elegem van ebből a cirkuszból!* | *Eleget tesz valaminek*: **a)** teljesíti. *Kérésednek nem tudok eleget tenni.* **b)** megfelel neki. *Eleget tett a vele szemben támasztott követelményeknek.*
2. Meglehetősen sok vagy nagy. *Van elég pénze, hogy bármit megvegyen. Elég baj, hogy nincs itt.*
✧ Szin: **1.** *elégséges, kielégítő mennyiségű, elegendő*
✧ Ell: *elégtelen, kevés, édeskevés*
✧ Etim: Az elsősorban összetételek előtagjaként használatos *elő* szó *el* ‘elülső’ alapszavának megszilárdult ragos alakulata.

elég[2] **II.** ◆◆◆◆◆ hsz

Eléggé. *Elég nagy vagy már ahhoz, hogy egyedül menj! Elég nehezen találtam ide.*
✧ Szin: *megfelelően, nagyon, meglehetősen*
✧ Etim: Az elsősorban összetételek előtagjaként használatos *elő* szó *el* ‘elülső’ alapszavának megszilárdult ragos alakulata.

elegáns ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an* (idegen)
1. Ízlésesen, választékosan és divatosan öltözött (személy), illetve ilyen személyre jellemző. *Elegáns kabátját elegánsan is viselte.*
2. Előkelő. *Vendégei az ország leggazdagabb emberei voltak, ezért egy nagyon elegáns étterembe vitte őket.*
3. Illendő, finom (viselkedés, cselekvés). *Elegánsan fogyasztották a vacsorát, senki nem piszkolta össze az abroszt. Elegáns megoldás volt, hogy veszekedés nélkül jöttél el.*
✧ Szin: **1.** *jólöltözött, csinos,* (népi) *takaros,* (bizalmas) *fess* **2.** *úri,* (idegen) *exkluzív, elit, illusztris* **3.** *kecses; nagyvonalú, kifinomult* • **1.** *Mintha skatulyából húzták volna ki.*
✧ Ell: **1.** *ízléstelen, divatjamúlt* **2.** *közönséges, hétköznapi* **3.** *ízléstelen,* (bizalmas) *alpári*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

elégedetlenked|ik ◆◆ ige *~ni*
Hangoztatja, hogy nincs megelégedve. *Folyton elégedetlenkedik, pedig mindene megvan.*
✧ Szin: *lázadozik, zúgolódik, méltatlankodik* • *Az isten se tehet eleget neki. Nem elég kerek neki a világ.*
✧ Ell: *megelégszik valamivel*
✧ Etim: Az → *elég* melléknév származéka.

elégedett ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. Olyan, aki meg van elégedve azzal, amije van. *Családoddal elégedett lehetsz. Elégedett a körülményekkel.*
2. Elégedettségre valló. *Elégedett mosoly volt az arcán.*
✧ Szin: *megelégedett,* (ritka, választékos) *kielégült*
✧ Ell: *csalódott, elégedetlen*
✧ Etim: Az *elégedik* ige származéka. Az *elégedik* az → *elég*[2] képzett alakja.

elégia ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen)
1. (Irodalomban:) Disztichonokban írt, szomorú hangulatú lírai költemény. *Berzsenyi elégiáit olvastuk irodalomórán.*
2. Szomorú hangvételű romantikus zenedarab. *A koncerten a zongorista egy elégiát játszott ráadásnak.*
✧ Szin: **1.** (ritka) *panaszdal, kesergő* **2.** (ritka) *gyászdal, gyászének*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

elégséges ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. (választékos) Elég. *Annyi ruhám van, hogy elégséges lesz nekem erre az életre.*
2. A legrosszabbnál eggyel jobb (osztályzat). *Már megint csak elégséges dolgozatot írt.* (Főnévi használatban:) *Elégségest kapott matematikából.*
✧ Szin: **1.** *megfelelő,* (választékos) *elegendő, kielégítő* **2.** (főnév:) *kettes,* (szleng) *béla, hurok, kanyaró,* (Va, Dv, Mv, Őv) *kettes,* (Fv) *négyes*
✧ Ell: **1.** *hiányos,* (választékos) *elégtelen* **2.** *elégtelen, egyes*
✧ Etim: Az → *elég* melléknév származéka.

elégtelen ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül*
1. (kissé hivatalos) Nem kielégítő. *Az elégtelen táplálkozás állandó fáradtságot okozott neki.*
2. A legrosszabb (osztályzat). *Ez volt a harmadik elégtelen dolgozata.* (Főnévként:) *Nem merte bevallani a szüleinek, hogy elégtelent kapott.*
✧ Szin: **1.** *hiányos, kevés, szűkös, tökéletlen* **2.** (főnév:) *egyes* (régi) *szekunda,* (szleng) *karó, bunkó, kapa, dugó, fa, tök,* (idegen, tréfás) *number one,* (Va, Dv, Mv, Őv) *egyes,* (Fv) *ötös,* (Mv szleng) *karu, kampu,* (Őv szleng) *fepz*
✧ Ell: **1.** *elegendő, kielégítő, megfelelő* **2.** *jeles, ötös*
✧ Etim: Az → *elég* melléknév származéka.

elegyed|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. (választékos) Keveredik valamivel, vele keverten fordul elő, illetve eleggyé válik. *A búzába ocsú elegyedett. A tömegbe elegyedett. Az olaj nem elegyedik a vízzel.*
2. Belebocsátkozik valamibe. *Vitába* vagy *beszédbe* vagy *szóba elegyedik valakivel*: vitatkozni, beszélgetni kezd vele. *Vitába elegyedtünk, és jól összevesztünk. Minden jöttmenttel szóba elegyedik.*
✧ Szin: **1.** (választékos) *vegyül, elvegyül,* (régi) *elegyül* **2.** *bocsátkozik, bonyolódik, belekeveredik*
✧ Ell: **1.** *elkülönül, elválik*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, ismeretlen eredetű szótő származéka.
☝ Elválasztása: *e-le-gye-dik.*

elegyít ◆◆◆ ige *~eni* (kissé régi)
Kever, vegyít valamit valamivel. *A bort ásványvízzel elegyíti.*
✧ Szin: *összekever*
✧ Ell: *elkülönít, elválaszt valamit valamitől*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, ismeretlen eredetű szótő származéka.
☝ Elválasztása: *e-le-gyít.*

eleinte ◆◆◆◆◆ hsz

Történés, állapot kezdeti szakaszában. *Eleinte nem ismertem ki magam a városban.*
✧ Szin: *először, az első időkben, kezdetben, régente*
✧ Ell: *később, utóbb*
✧ Etim: Az elsősorban összetételek előtagjaként használatos *elő* szó *ele-* tőváltozatának megszilárdult ragos alakulata.
☝ Elválasztása: *e-le-in-te.*

elé|je ◆ személyragos hsz **elé**
Valami, valaki elé. *Eléje került a tornasorban. Egy magas férfi állt elém, így semmit sem láttam.*
✧ Szin: *elébe*
✧ Táj: *elibe, elejbe*
✧ Ell: *utána, mögé, mögéje*
✧ Etim: Az → *elé* névutó személyragos alakja.
☝ Ragozása: *elém, eléd, eléje* vagy *elé, elénk, elétek, eléjük.* Az *eléje* pontosabb, szabatosabb, mint a szintén egyes szám 3. személyű *elé*. Lásd még az *elébe I.* szócikket!

elejt ◆◆◆◆ ige *~eni*
1. Akaratlanul enged valamit leesni. *Elejtettem a tányért.*
2. (Vadat) lövéssel vagy más módon megöl. *„Elejtették már a hímet, Üldözik a szarvas-gímet”* (Arany J.: Rege a csodaszarvasról).
3. (Vádat) visszavon. *Bizonyítékok hiányában elejtették a vádat.*
4. Eláll valamitől. *Az eredeti tervet elejtették, új pályázatot írtak ki.*
5. Mellesleg említ valamit. *Erről is elejtett néhány szót.*
✧ Szin: **1.** *elhullat, leejt* **2.** *lelő, leterít* **3.** *ejt* **4.** *elutasít, visszavon* **5.** *kimond, kiejt*
✧ Ell: **1.** *felemel, felvesz*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *ejt.*
☝ Elválasztása: *el-ejt.*

elektromágneses ◆◆ mn *~ek, ~et, ~en* (idegen)
(Fizikában:) Egyszerre jelentkező villamos és mágneses térrel kapcsolatos. *Sokat vitatkoznak az elektromágneses hullámoknak az egészségre gyakorolt hatásáról.*
✧ Etim: Az *elektromágnes* összetétel (*elektro* ‘a villamossággal kapcsolatos’: görög eredetű nemzetközi szó + → *mágnes*) származéka.

elektromosság ◆◆ fn *–, ~ot, ~a* (idegen)
Villamosság. *Az elektroműszerésznek jól kell értenie az elektromossághoz, amikor elektromos műszereket javít.*
✧ Szin: *villany, villanyáram,* (régi) *elektricitás*
✧ Etim: A latin, végső soron görög eredetű tőből képzett *elektromos* melléknév származéka.

elektron ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja* (idegen)
Az atomnak az atommag körül keringő negatív töltésű részecskéje. *Az elektronok burkot képeznek az atommag körül, ezt nevezzük elektronfelhőnek.*
✧ Etim: Angol, végső soron görög eredetű nemzetközi szó.

elektronika ◆◆ fn *–, ~t, ~ja* (idegen)
1. Villamos jelenségekkel és ezek hasznosításával foglalkozó tudomány, illetve műszaki ág. *A műegyetemen elektronikát tanul.*
2. Elektronikus berendezés. *A vetítőterem elektronikájával baj van, műszerészt kell hívni.*
✧ Etim: Görög elemekből keletkezett nemzetközi szó.

elektronikus ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an* (idegen)
1. Az elektronok áramlásán alapuló, illetve elektroncsövekkel működő. *Az elektronikus zenét elektromos hangszerekkel és eszközökkel komponálják és adják elő.*
2. (Főnévi használatban:) Elektronikával foglalkozó szakember. *Az iskola az elektromos hangszer vásárlásakor egy elektronikustól kért tanácsot.*
✧ Szin: **2.** (főnév:) *elektrotechnikus*
✧ Etim: Görög elemekből keletkezett nemzetközi szó.

élelem ◆◆◆◆ fn *élelmek, élelmet, élelme*
Ennivaló, (felhalmozott) élelmiszer. *Két disznót vágtak, így egész évre van elegendő élelmük.*
✧ Szin: (választékos) *eledel, táplálék,* (régi) *élés, eleség,* (bizalmas) *kaja, koszt*
✧ Etim: Az → *él* ige származéka.

élelmes ◆◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en* (gyakran rosszalló)
A kedvező lehetőségeket gyorsan és ügyesen a maga javára kihasználó. *Egy élelmes külföldi befektető olcsón megvette a találmányt.*
✧ Szin: *életrevaló, ügyes, leleményes, ötletes, találékony, talpraesett, szemes* • *A jég hátán is megél. Mindig a talpára esik.* (szleng) *Nem most jött a hat húszassal.*
✧ Ell: *mulya, ügyetlen, mafla*
✧ Etim: Az → *élelem* főnév származéka.

élelmiszer ◆◆◆◆◆ fn
1. Emberi fogyasztásra alkalmas anyag. *Élelmiszer pl. a kenyér, a tej, a hús, a zöldség.*

2. Ez mint termék, árucikk. *A bevásárlóközpontok mindegyikében külön, nagy üzletben árusítanak élelmiszert.*

✧ Szin: **1.** *élelem, ennivaló, eledel, táplálék,* (régi) *élés, eleség,* (bizalmas) *kaja*, *koszt*

✧ Etim: Talán német mintára keletkezett nyelvújítás kori összetétel; *élelmi*: az → *élelem* főnév származéka + → *szer* ‘anyag, eszköz’.

elem ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Vegyi energiát villamos energiává átalakító áramforrás. *Vegyél két elemet a rádióba! A kisautó elemmel működik.*

2. Alkatrész, összetevő. *Elemekből rak össze egy képet.* (átvitt) *Elemeire bontja a jelenséget.*

3. (Kémiában:) *Kémiai elem*: vegyileg tovább nem bontható anyag. *A megadott tulajdonságok alapján csoportosítottuk a kémiai elemeket.*

4. A természeti erők egyike. *A hajó az elemek játékszerévé vált.* ■ *A négy elem*: a tűz, a víz, a föld és a levegő.

5. Valami számára megfelelő állapot. ■ *Elemében van*: jól érzi magát.

6. (rosszalló) Személy. *Garázda elemek megrongálták a berendezést.*

✧ Szin: **1.** *galvánelem, szárazelem, zseblámpaelem,* (Fv, Va, Ka, Dv, Mv, Őv bizalmas) *batri* **2.** *alkotóelem,* (idegen) *komponens* **6.** *egyén, ember*

✧ Etim: Nyelvújítás kori szóelvonással keletkezett a latin eredetű *elementum* ‘elem’ főnévből, annak magyarításaként.

✧ Ö: nap + elem, nyom + elem, tartó + elem

☝ Rövid *l*-lel ejtjük és írjuk.

elembertelened|ik ◆ ige *~ni*

Embertelenné válik. *A háborúban elembertelenedik a világ, eluralkodik a kegyetlenség.*

✧ Szin: *elidegenedik, eldurvul, elvadul*

✧ Etim: Igekötős ige; → *el* + *embertelenedik*: az *embertelen* melléknév származéka.

☝ Elválasztása: *el-em-ber-te-le-ne-dik.*

élemedett ◆ mn *~ek, ~et, ~en* (választékos)

Idős, koros. *Élemedett korú emberek járnak ebbe a klubba.*

✧ Szin: (választékos) *éltes, hajlott korú, agg*

✧ Ell: *fiatal, ifjú*

✧ Etim: Az → *él* ige *élemedik* ‘megöregedik’ származékának befejezett melléknévi igeneve.

elemez ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

Elemeire, alkotórészeire bont, és így magyaráz, vizsgál valamit. *Elemzi a politikai helyzetet. Tudsz-e már verset elemezni? Elemezd a mondatot! Elemzi a vegyületet.*

✧ Szin: *boncol, bogoz, boncolgat, taglal,* (idegen) *analizál* • *Bonckés alá vesz.*

✧ Etim: Az → *elem* főnév származéka.

☝ Rövid *l*-lel ejtjük és írjuk.

elemózsia ◆◆ fn –, *~t, ~ja* (bizalmas)

Úti élelem. *Készítettem egy kis elemózsiát a kirándulásra.*

✧ Szin: *ennivaló, útravaló,* (bizalmas) *harapnivaló*

✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

elenged ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Kienged (a kezéből) valamit. *Elengedte a gyeplőt, a lovak pedig nekiiramodtak.* ■ *Elengedi magát*: **a)** lazít. *Fontos, hogy a masszázs alatt elengedd magad.* **b)** elhagyja magát. *Nagyon elengedte magát az utóbbi időben, nem készül az órákra.*

2. Szabadon bocsát valakit, valamit. *Engedd el a kutyát! Kétévi börtön után engedték el.*

3. Megengedi valakinek, hogy valahova elmenjen. *Szülei nem engedték el kirándulni.*

4. Nem követel meg tovább valamit. *Három évet elengedtek az elítélt büntetéséből. A bankok nem engedik el az adósságot.*

5. Elmulaszt, elszalaszt valamit. *Elengedte a szerencséjét.* ■ *Elengedi a füle mellett*: nem akarja meghallani.

✧ Szin: **1.** *elereszt, kiereszt* **2.** *szabadon enged* **4.** *leszámít; lemond valamiről*

✧ Ell: **1.** *megfog* **2.** *megfog, elfog* **3.** *visszatart* **4.** *hozzátesz valamihez* **5.** *megragad*

✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *enged*.

☝ Elválasztása: *el-en-ged*.

élénk ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

1. Eleven, mozgékony. *Két élénk gyereke van. Júniusban az iskolában a tanulók már nagyon élénkek.*

2. Mozgalmas, színes. *A tó partján élénk az élet. Élénk kulturális élet folyt a városban.*

3. Gyors, heves. *Élénk szél fúj.*

4. Feltűnő árnyalatú. *Élénk színű ruhát viselt.* ■ *Élénk színekkel fest le valamit*: színesen ábrázol. *Élénk színekkel festette le a tájat.* (átvitt) *Élénk színekkel festette le tengerparti élményeit.*
✧ Szin: **1.** *izgő-mozgó, nyüzsgő, virgonc, nyugtalan, nyughatatlan* **2.** *pezsgő, zajos, eleven, lendületes* **3.** *erős* **4.** *harsány, rikító*
✧ Ell: **1.** *nyugodt, csöndes* **2.** *lanyha, csendes, szürke, unalmas* **3.** *gyenge, csendes* **4.** *tompa, visszafogott, halvány*
✧ Etim: Az → *él* ige nyelvújítás kori származéka.

elenyész|ik ◆◆ ige *~ni* (választékos)
Lassacskán eltűnik. *Az emlékek a hosszú évek alatt elenyésznek.*
✧ Szin: *elhalványul, elhomályosul, elmosódik, megfakul, tovatűnik, megszűnik*
✧ Ell: *megmarad*
✧ Etim:Igekötős ige; → *el* + *enyészik*: ismeretlen eredetű szó.
☝ Elválasztása: *el-e-nyé-szik*.

elenyésző ◆◆◆ mn *~ek* vagy *~k, ~t, ~en*
Jelentéktelen, alig észrevehető. *Elenyésző az érdeklődés az előadás iránt.*
✧ Szin: *csekély, elhanyagolható, lényegtelen, mellőzhető, parányi, kicsi*
✧ Ell: *jelentős, nagy*
✧ Etim: Az → *elenyészik* ige származéka.
☝ Elválasztása: *el-e-nyé-sző*.

eleped ◆ ige *~ni* (választékos)
1. Erős testi vagy lelki vágyba szinte belepusztul. *Majd eleped a szomjúságtól. Eleped a szerelemtől. Elepedek érte!*
2. (régi, választékos) Epekedéstől meghal. *A lány elepedt bánatában.*
✧ Szin: **1.** (választékos) *sóvárog, vágyakozik* **2.** (régi , választékos) *elsorvad; belehal valamibe* • **1.** (választékos) *A lelkét is odaadná valakiért, valamiért.*
✧ Etim: Igekötős ige; → *el* + *eped*: az → *epe* főnév *ep-* tövének származéka.
☝ Elválasztása: *el-e-ped*.

elér ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Távolabbi dolgot, személyt meg tud érinteni. *Ha kinyújtózott, elérte a fán az almát.*
2. Bizonyos határvonalig terjed. *A kert elért a folyóig. Az osztály létszáma jövőre elérheti a harminckettőt.*
3. Meghatározott helyre eljut. *A vonat reggelre eléri a határt. Ha sietsz, még elérheted a vonatot.*
4. (választékos) Utolér valakit. *Minden gyermeke nála volt, amikor elérte a halál.*
5. Valamilyen eredményre jut. *Elérte a doktori fokozatot.*
✧ Szin: **1.** *felér valameddig* **2.** *húzódik, nyúlik* **3.** *utolér, beér; odaér valahova* **4.** (választékos) *beteljesedik valakin valami* **5.** *megvalósít, valóra vált valamit*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *ér*[1].
☝ Elválasztása: *el-ér*.

elered ◆◆ ige *~ni*
1. (Eső) esni kezd. *Dörgött, aztán eleredt az eső.*
2. (Folyadék, általában testnedv) hirtelen folyni kezd. *Elered az orra vére.* ■ *Elered a könnye*: sírva fakad.
✧ Szin: **1.** *megered, csepereg, szemerkél* **2.** *kicsordul, csorogni kezd* • **1.** *Megnyílnak az ég csatornái.*
✧ Ell: *eláll*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *ered*.
☝ Elválasztása: *el-e-red*

éles ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. Olyan (szerszám), amelynek az éle jól vág. *Vigyázz, mert éles a kés!* • Szólás: *Éles, mint a borotva.*
2. Nagyon hegyes szögű. *Óvatosan vezess, a kanyar nagyon éles!*
3. A vágás, szúrás érzetéhez hasonló. *Oldalamba éles fájdalom nyilallt.*
4. Határozott. *Élesen láthatók a távolból is az épület körvonalai. Éles fény csapott a szemébe.*
5. Apró részleteket, összefüggéseket jól felfogó. *Éles a látása. Éles eszével hamar megoldotta a rejtvényt.*
6. Támadó, bántó szándékú. *Éles gúnnyal beszélt vele.*
✧ Szin: **1.** *kiélesített, kiélezett* **3.** *hasogató, szaggató* **4.** *tiszta; metsző* **5.** *kifinomult; borotvaéles* **6.** *maró*
✧ Ell: **1.** *életlen, tompa* **3.** *tompa, sajgó* **4.** *elmosódott, halvány, tompa* **5.** *tompa*
✧ Etim: Az → *él* főnév származéka.

eleség ◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
1. Állati eledel. *Eleséget vitt a tyúkoknak.*
2. (népi) Étel, élelem. *Elfogyott minden eleségünk.*
✧ Szin: **1.** *takarmány, abrak* **2.** *ennivaló, harapnivaló, táplálék*
✧ Táj: *élet, etetnivaló*
✧ Etim: Az → *él* ige *ele-* tőváltozatának származéka.

elesett ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. Gyenge testi állapotú. *Olyan elesett szegény az utóbbi időben.*
2. Szegény, szerencsétlen. *Sok az elesett ember az országban.*

3. Harcban meghalt (katona). *Az elesett katonák emlékére kopjafát állítottak.* (Főnévi használatban:) *Az elesettek száma meghaladta a kétszázezret.*

✧ Szin: **1.** *erőtlen, kimerült, megviselt, törődött* **2.** *szűkölködő, nyomorgó* **3.** *elpusztult*

✧ Ell: **1.** *erős* **2.** *szerencsés, jómódú* **3.** *túlélő*

✧ Etim: Az → *elesik* ige származéka.

☝ Elválasztása: *el-e-sett*.

eles|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (Személy) a földre esik. *A kisgyerek, ha elesik, hamar fölkel.*

2. Harcban meghal. *A második világháborúban nagyon sok katona esett el.*

3. (Város, vár) harcban az ellenség kezére kerül. *Az 1552-ben megvédett egri vár később mégis elesett.*

4. (Mv) Megbukik. *Megint elestem a vizsgán, tanulhatom újra az anyagot.*

5. (választékos) *Elesik valamitől*: nem részesül benne. *Nagy haszontól esett el.*

6. (Mv) Elmarad. *Beteg a tanár, ma elesik a fizikaóra.*

✧ Szin: **1.** *elbotlik, elcsúszik, elvágódik, elbukik, felbukik, hanyatt esik, hasra esik, orra bukik,* (Fv bizalmas) *leesik* **2.** *odavész, elpusztul* **4.** *elbukik,* (szleng) *elzúg, elhasal, elvágódik* • **2.** *Hősi halált hal.* **4.** (szleng) *Leveri a lécet.*

✧ Ell: **1.** *fölkel* **2.** *túlél valamit* **3.** *felszabadul* **4.** *levizsgázik,* (bizalmas) *átmegy* **5.** (választékos) *szerez valamit* **6.** *lesz, megtartják*

✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *esik*.

☝ Elválasztása: *el-e-sik*.

élesít ◆◆ ige *~eni*

1. Élessé, jobban vágóvá tesz valamit. *Fenőkővel élesíti a kenyérvágó kést.* ■ *Kardot* vagy *kaszát* vagy *kést élesít*: fegyveres támadásra készül.

2. ■ (bizalmas) *Élesíti a nyelvét valakin*: csipkedi, gúnyolja. *Megint rajtam élesíti a nyelvét.*

✧ Szin: **1.** *élez, köszörül*

✧ Etim: Az → *éles* melléknév származéka.

éleszt ◆◆◆ ige *~eni*

1. (Ájultat) igyekszik életre kelteni. *Tíz perce élesztik, de még nem tért magához.*

2. (Tüzet) erősebb égésre késztet, szít. *Rőzsét dob a tűzre, azzal éleszti.*

3. (Hangulatot, érzelmet) elevenné tesz. *A jó hír kedvét, reményét éleszti.*

✧ Szin: **1.** *magához térít, ébreszt* **2.** *gerjeszt, élénkít, táplál, fokoz* **3.** *élénkít, táplál, fokoz* • **1.** *Életet önt valakibe.*

✧ Ell: **2.** *csillapít, olt* **3.** *lohaszt*

✧ Etim: Az → *él* ige származéka.

élesztő ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. Alkoholos erjedést előidéző egysejtű gomba. *Otthon is lehet sört készíteni, venni kell hozzá speciális élesztőt.*

2. Tészta kelesztéséhez való erjesztőanyag. *Élesztőt is tegyél a pogácsába!*

✧ Szin: **1.** *élesztőgomba* **2.** *kovász,* (régi) *cók*

✧ Táj: *kelesztő*

✧ Táj: **2.** *cajg*

✧ Etim: Az → *él* ige származéka.

élet ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Létezés. *Az emberi élet a fogamzással kezdődik.*

2. A létezés folyamata, tartama. *A gyors segítség megmentette életét.*

3. A természet és társadalom mint az ember környezete. *Megállja a helyét az életben.*

4. Valahol folyó tevékenység. *Megélénkült a politikai élet.*

5. *Életben*: a valóságban. *Még csak képen láttam, életben nem.*

6. Megélhetés. *Nehéz az élet ezen a vidéken.*

7. (népi) Gabona. *„Szenes kalászok énekelnek Gonosz, csúfos éneket: […] Mért fáj neked az égő élet?”* (Ady E.: A grófi szérün)

✧ Szin: **1.** *lét* **3.** *világ*

✧ Ell: **1., 2.** *halál*

✧ Etim: Az → *él* ige származéka.

✧ Ö: csend + élet, köz + élet, magán + élet

életjel ◆◆◆ fn

A távollevő személy életben maradásáról tudósító megnyilvánulás, híradás. *A szökőár után hosszú ideig nem érkezett életjel az ázsiai szigetről. A balesete után SMS-ben adott életjelt magáról.*

✧ Szin: *hír, üzenet*

✧ Ell: *halálhír*

✧ Etim: Összetétel: → *élet* + → *jel*.

élettelen ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül*

1. Olyan (élőlény), akiben már nincs élet. *Élettelenül hevert a csatatéren.*

2. Életerő, elevenség nélküli. *Élettelen tekintettel nézett a földbe süllyedő koporsó után. Élettelen alakítás volt, nem is tapsolt a közönség.*

3. (választékos) Szervetlen. *Élettelen vegyületekből készült a gyógyszer.*
4. (választékos) Néptelen. *Az élettelen utcán egyedül sietett hazafelé.*
✧ Szin: **1.** *halott, holt, elpusztult,* (állatra:) *döglött* **2.** *sivár, hideg, lelketlen* **3.** (idegen) *anorganikus* **4.** *kihalt, elhagyott, puszta*
• **1.** (választékos) *Kiszállt belőle a lélek. Megszűnt dobogni a szíve.* (tréfás) *Alulról szagolja az ibolyát.*
✧ Ell: **1.** *élő* **2.** *eleven, életteli* **3.** *szerves,* (idegen) *organikus* **4.** *zsúfolt, nyüzsgő, eleven, pezsgő*
✧ Etim: Az → *élet* főnév származéka.

eleve ◆◆◆◆◆ hsz (választékos)
Már előre, eleinte is. *Már eleve számítottam rá, hogy nem jön el. Eleve arról volt szó, hogy együtt megyünk.*
✧ Szin: *kezdetektől,* (választékos) *elejétől fogva,* (idegen) *ab ovo*
✧ Etim: Valószínűleg az elsősorban összetételek előtagjaként használatos *elő* ősmagyar kori *eleß* alakjának megszilárdult ragos alakulata.
☝ Elválasztása: *e-le-ve*.

eleven I. ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~en*
1. Élő. *Az eleven állat éppen úgy érez, mint az ember.* ■ *Eleven seb*: nyílt. | *Eleven parázs*: még fellángolni képes.
2. Mozgékony. *Eleven ez a gyerek, nehéz vigyázni rá.* • Szólás: *Eleven, mint a csík.*
3. Friss, élénk. *Elevenen él benne az emlék.*
✧ Szin: **1.** *hús-vér* **2.** *fürge, nyüzsgő, virgonc,* (idegen) *agilis* • **2.** *Olyan, mint az ördög.*
✧ Táj: **2.** *fickándós, vickula*
✧ Ell: **1.** *halott, holt* **2.** *lassú, lusta*
✧ Etim: Az → *él* ige folyamatos melléknévi igenevének megszilárdult ragos alakulata.

eleven II. ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~je*
1. (régi) Élő személy. *Isten ítél elevenek és holtak fölött.*
2. (népi) Eleven hús. *A megvadult kutya beleharapott az elevenjébe.* ■ *Elevenbe vág*: érzékeny pontot érint. *Ez elevenbe vágó kérdés.* | *Rátapintott az elevenjére*: az érzékeny pontjára.
✧ Szin: **1.** *életben levő*
✧ Ell: **1.** *holt, halott*
✧ Etim: Az → *él* ige folyamatos melléknévi igenevének megszilárdult ragos alakulata.

elévül ◆◆ ige *~ni*
1. Elveszti időszerűségét, jelentőségét. *Ez a kérdés mára már elévült. Bűnei is, érdemei is elévültek.*
2. (Jogban:) Érvényét veszti. *A háborús bűnök nem évülnek el.*
✧ Szin: **1.** *elavul* **2.** *hatályát veszti, lejár* • **1.** *Idejét múlta.*
✧ Ell: **1.** (állítmányi névszóként:) *időszerű, aktuális* **2.** (állítmányi névszóként:) *érvényes, hatályos*
✧ Etim: Német mintára keletkezett nyelvújítás kori igekötős ige; → *el* + *évül*: az → *év* főnév származéka.
☝ Elválasztása: *el-é-vül*.

élez ◆◆ ige *~ni*
1. Élesít valamit. *Élezi a kést, hogy jobban vágjon.*
2. Feszültté vagy feszültebbé tesz valamit. *Beavatkozásával csak élezi a helyzetet.*
✧ Szin: **1.** *fen, köszörül* **2.** *gerjeszt, fokoz, szít*
✧ Ell: **1.** *csorbít, tompít* **2.** *tompít, csillapít*
✧ Etim: Az → *él* főnév származéka.

elfacsarod|ik ◆ ige *~ni* (választékos)
■ *Elfacsarodik valakinek a szíve*: nagyon elkeseredik. *A beteg gyerek láttán elfacsarodott a szíve.*
✧ Etim: Igekötős ige; → *el* + *facsarodik*: a → *facsar* ige származéka.

elfajul ◆◆ ige *~ni*
1. (választékos) Erkölcseiben elkorcsosul. *Ez már egy elfajult nemzedék.*
2. Eldurvul, elmérgesedik. *Elfajult a vita, már kiabáltak is egymással.*
✧ Szin: **1.** (választékos) *elsatnyul, elzüllik, elromlik, megromlik* **2.** *fokozódik*
✧ Ell: (választékos) *megnemesedik* **2.** *megszelídül, lecsillapodik*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *fajul*.

elfajz|ik ◆◆ ige *~ani*
1. Eredeti fajától, elődeitől elüt. *Elfajzott a barackfa, már csak apró gyümölcsöt terem.*
2. (régi) Erkölcsileg elkorcsosul. *Elfajzanak a régi jó erkölcsök.*
✧ Szin: **1.** *elvadul* **2.** *elsatnyul, megromlik, elzüllik,* (régi) *elfajul*
✧ Ell: *nemesedik*
✧ Etim: Igekötős ige; → *el* + *fajzik*: a → *faj* főnév származéka.

elfecsérel ◆◆ ige *~ni* (rosszalló)
Haszontalanságokra elveszteget valamit. *Elfecsérelte a tehetségét. Egész vagyonát elfecsérelte.*
✧ Szin: (rosszalló) *elherdál, elpazarol, eltékozol, elveszteget,* (bizalmas) *elkótyavetyél, elpocsékol*
✧ Táj: *elpotyál, elróstol*
✧ Ell: *kihasznál, felhasznál*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *fecsérel*.

elfelejt ◆◆◆◆◆ ige *~eni*

1. Nem emlékszik valamire. *A régebben látott filmeket már elfelejtette.*

2. Elmulaszt valamit megtenni. *Elfelejtette bedobni a levelet.*

✧ Szin: *kimegy* vagy *kipárolog az eszéből* vagy *a fejéből valami; elfeledkezik* vagy *megfeledkezik valamiről*, (választékos) *elfeled*

✧ Ell: *emlékszik valamire; eszébe jut valami*

✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *felejt*.

elfenekel ◆ ige *~ni* (tréfás)

A fenekén elver valakit. *Elfenekelte a fiát, mert megint hazudott.*

✧ Szin: (bizalmas) *elagyabugyál, elnadrágol, elnáspángol,* (népi) *eltángál* • *Elverte, mint a kétfenekű dobot.*

✧ Táj: *elagyabugyáz, elagyal*

✧ Etim: Igekötős ige; → *el* + *fenekel*: a → *fenék* főnév származéka.

elfog ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Kézre kerít valakit. *A tettest hamar elfogták.*

2. (Játékban:) Megszerez valamit. *Elfogja a labdát.*

3. (Másnak szánt dolgot) megkaparint. *Elfogták a király levelét.* ■ *Elfogja valakinek a pillantását*: **a)** észreveszi, hogy rá néz. **b)** észreveszi, hogy kire néz.

4. Utat elállva akadályoz valamit. *A ház elfogja előlünk a kilátást.*

5. (Érzés, indulat) eltölt valakit. *Elfogta az izgalom. Émelygés fogta el vacsora után. Ha rágondol, émelygés fogja el.*

✧ Szin: **1.** *letartóztat, megfog,* (bizalmas) *elcsíp, elkap, nyakon* vagy *fülön csíp,* (tréfás) *lefülel* **2.** *megfog* **3.** *megszerez,* (bizalmas) *elcsíp* **4.** *elvesz, eltakar* **5.** *rájön valakire*

✧ Ell: **1.** *elereszt* **2.** *elenged* **3.** *visszaad* **4.** *szabaddá tesz* **5.** *elmúlik, csillapodik*

✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *fog*[1].

elfogad ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Sajátjaként fogadva átvesz valamit. *Elfogadta a pénzt a barátjától. Nem fogadta el a segítséget.*

2. Tudomásul vesz valamit. *A testület elfogadta az igazgató lemondását.*

3. Elvállal valamit, eleget tesz neki. *Elfogadta az állást. Nem fogadta el meghívásunkat.*

4. (ritka) Viszonoz valamit. *Nem fogadta el köszönésemet.*

5. Megfelelőnek minősít valamit. *A benyújtott dolgozatot elfogadták.*

✧ Szin: **2.** *beleegyezik valamibe; hozzájárul valamihez; egyetért valamivel,* (Fv, Ka, Mv, Őv; Mv idegen) *akceptál* **5.** *elfogadhatónak tart, jónak ítél,* (idegen) *akceptál* (Fv, Ka, Mv, Őv) *akceptál*

✧ Ell: **1.** *visszautasít* **2.** *tiltakozik valami ellen* **3.** *visszautasít; nem él valamivel* **5.** *visszautasít,* (bizalmas) *visszadob*

✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *fogad*.

elfoglal ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (Harccal) hatalmába kerít valamit. *A török egy éjjel elfoglalta a várat.*

2. (Helyet) igénybe vesz. *A közönség elfoglalta helyét. Hétfőn foglalja el új hivatalát.*

3. (Időt) igénybe vesz. *Minden időmet elfoglalja a munka.*

4. (Tevékenység) igénybe vesz, megterhel valakit. *Nagyon elfoglalja őt a gyereknevelés.* ■ *Elfoglalja magát*: talál elfoglaltságot. *Egyedül is jól elfoglalja magát.*

✧ Szin: **1.** *bevesz, leigáz, meghódít, megszáll* **2.** *betölt* **3.** *kitölt* **4.** *leköt* • **1.** *Birtokba vesz.*

✧ Ell: **1.** *felszabadít; kivonul valahonnan* **2.** *feláll, távozik valahonnan* **4.** *unatkozik, tétlenkedik*

✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *foglal*.

elfoglalt ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

Olyan (személy), akinek a sok elfoglaltság miatt másra nem (sok) ideje marad. *Nagyon elfoglalt, nincs ideje velem találkozni.*

✧ Szin: *tevékeny, túlterhelt* • *Ki sem látszik a munkából. Meghalni sem ér rá.*

✧ Ell: *ráérő,* (bizalmas) *időmilliomos*

✧ Etim: Az → *elfoglal* ige származéka.

elfogódott ◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

Megilletődött. *Olyan elfogódott voltam, azt sem tudtam, mit beszélek. Elfogódott hangon mondott köszönetet.*

✧ Szin: *félénk, feszélyezett,* (régi) *elfogult*

✧ Ell: *fesztelen, oldott*

✧ Etim: Az *elfogódik* igekötős ige (→ *el* + *fogódik*: a → *fog*[1] ige származéka) befejezett melléknévi igeneve.

elfogult ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

Részrehajló. *Az elfogult szülőknek a véleménye is elfogult a gyerekükről.*

✧ Szin: *elvakult,* (bizalmas) *szemellenzős*

✧ Ell: *pártatlan, tárgyilagos, elfogulatlan,* (idegen) *objektív*

✧ Etim: Az önállóan nem használatos *elfogul* igekötős ige (→ *el* + *fogul*: a → *fog*[1] ige származéka) befejezett melléknévi igeneve.

elfogy ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Addig fogy, hogy nem marad belőle semmi. *A sütemény nagyon hamar elfogyott. Elfogyott a pénze.*

2. (választékos) (Idő, út) véget ér. *Elfogyott előttem az út. Elfogyott az ideje, nem tudta befejezni a művét.*

3. (Áru) maradék nélkül elkel. *A filmre már elfogyott a jegy.*

4. (Fizikai, szellemi, lelki tartalék) kimerül. *Elfogyott az ereje. Már elfogyott a mondanivalója. Elfogyott az önbizalma.*
5. (túlzó) Súlyából betegesen sokat veszít. *Olyan sovány, hogy lassan elfogy.*
✧ Szin: **1.** *eltűnik* **4.** *elapad, felmorzsolódik, felőrlődik* **5.** (túlzó) *elszárad*
✧ Ell: *megmarad*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *fogy*.

elfogyaszt ◆◆◆ ige *~ani*
1. (Ételt, italt) megeszik, megiszik. *Mindent elfogyasztottak a vendégek.*
2. Felhasznál, elhasznál valamit. *Mennyi papírt fogyasztottál el?*
✧ Szin: **1.** (választékos) *elkölt,* (bizalmas) *bekebelez, behabzsol, bevedel,* (szleng) *bepakol, befal* **2.** *felél*
✧ Ell: *meghagy*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *fogyaszt*.

elfojt ◆◆◆◆◆ ige *~ani*
1. (Lángot) elolt. *A tüzet homokkal fojtották el.*
2. (Érzelmet, indulatot, illetve azt kísérő megnyilvánulást) elnyom. *Alig tudta dühét elfojtani. Elfojtja könnyeit. Elfojtotta nevetését.*
3. Erőszakkal megakadályoz valamit. *Csírájában elfojt minden kezdeményezést.*
✧ Szin: **1.** *kiolt,* (régi) *elfullaszt* **2.** *visszafog, visszafojt* **3.** *elnyom, megfékez, meghiúsít* • **2.** *Féken tart.*
✧ Ell: **1.** *fellobbant, felszít* **2.** *kinyilvánít, kimutat* **3.** *bátorít, támogat, segít*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *fojt*.

elfúj ◆◆◆ ige *~ni*
1. Fúvással elröpít valamit. *Elfújta a szél a ruhákat a kötélről.* ■ *Elfújta a szél*: nyom nélkül eltűnt. • Szólás: *Majd elfújja a szél*: nagyon sovány.
2. Fújással elolt valamit. *A kisgyereknek másodszorra sikerült elfújnia a gyertyát.*
3. (bizalmas) (Megtanult szöveget) gyorsan, gépiesen elmond, vagy hangosan elénekel valamit. *Elfújta a verset. Hibátlanul elfújja az egyszeregyet. A végén még elfújtak egy nótát.*
✧ Szin: **1.** *elsodor, elvisz, felkap* **3.** *elhadar,* (bizalmas) *eldarál*
✧ Táj: **2.** *lefúj*
✧ Ell: **1.** *visszahoz* **2.** *meggyújt* **3.** *belesül valamibe*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *fúj*.

elfullad ◆◆ ige *~ni*
Erős felindulás miatt elakad. *Elfulladt a lélegzete, a hangja a dühtől.*
✧ Szin: *bennszorul, elfojtódik*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *fullad*.

elfuserál ◆◆ ige *~ni* (bizalmas, rosszalló)
Ügyetlenül, kontár módon elront valamit. *Hiába vittem szerelőhöz, jól elfuserálta a rádiómat.* (átvitt) *Szegény barátnőm alaposan elfuserálta az életét.*
✧ Szin: *tönkretesz, elhibáz,* (bizalmas, rosszalló) *elpuskáz, eltol, elpackáz, elszúr*
✧ Ell: *megjavít, helyrehoz*
✧ Etim: Igekötős ige; → *el* + *fuserál*: a német eredetű *fuser* ‘kontár’ főnév származéka.

elfut ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Futva elmegy, elszalad. *Elfutott előlem. Elfutott a barátaihoz.*
2. Elmenekül. *Senki sem futhat el a sorsa elől.*
3. Valahol futva elhalad. *A versenyzők most futottak el az ellenőrzőpont előtt.*
4. Hirtelen ellep valakit, valamit. ■ *Elfutja az indulat*: dühös lesz. | *Elfutja a méreg*: mérges lesz. | *Elfutja a könny a szemét*: szeme könnybe lábad, könnyes lesz.
✧ Szin: **1.** *eliramodik, elrobog, elrohan, elszalad* **2.** (bizalmas, rosszalló) *elinal, eliszkol, elkotródik, elszelel* **3.** *elrobog, elrohan, elszalad* **4.** *elönt* • **1.** *Elfut* vagy *eliszkol, mintha puskából lőtték volna ki. Nyakába kapja a lábát.* (bizalmas) *Felköti a nyúlcipőt.* (szleng) *Elhúzza a csíkot.*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *fut*.

elfűrészel ◆ ige *~ni*

1. Darabokra fűrészel valamit. *Elfűrészeli a deszkát. Egy délelőtt az összes fát elfűrészelték.*
2. (bizalmas, rosszalló) Rosszindulatú beavatkozással lehetetlenné tesz valakit. *Egy életre elfűrészelték.*
✧ Szin: **1.** *kettéfűrészel, szétfűrészel* **2.** *elgáncsol* • **2.** *Keresztbe tesz valakinek.*
✧ Ell: **2.** *segít, támogat*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *fűrészel*.

elgáncsol ◆ ige *~ni*
1. Gáncsot vetve elbuktat valakit. *Játékból elgáncsolta a pajtását. A csatárt elgáncsolták a kapu előtt, de a bíró nem ítélt tizenegyest.*
2. (rosszalló) Célja elérésében rosszakaróan megakadályoz valakit. *Egypárszor már elgáncsolták az életben.*
✧ Szin: **1.** (bizalmas) *elkaszál* **2.** (bizalmas) *elfűrészel, elnyír, elvág* • **2.** *Keresztbe tesz valakinek.*
✧ Ell: **2.** *segít, támogat*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *gáncsol*.

elgázol ◆◆◆ ige *~ni*
(Jármű) elüt és összezúz valakit, valamit. *A kerékpárost elgázolta az autó.*
✧ Szin: *halálra gázol, agyongázol; keresztülmegy* vagy *átmegy valakin, valamin;* (bizalmas) *eltapos*, (Mv bizalmas) *feltép, feltipor*, (népi) *elvág*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *gázol*.

elgondol ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Eltervez, végiggondol valamit. *Jól elgondolta, mit fog tenni.*
2. Elképzel valamit. *El sem tudom gondolni, ki jöhet ilyen későn. Gondold csak el, milyen jó lesz találkozni!*
✧ Szin: **1.** *átgondol, kigondol, elhatároz,* (bizalmas) *kifundál* **2.** *maga elé képzel*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *gondol*.

elhadar ◆◆ ige *~ni*
(Szöveget) túl gyorsan, hadarva mond el. *Kár, hogy ennyire elhadarta a verset. Gyorsan elhadarta mondanivalóját, s már rohant is.*
✧ Szin: (bizalmas) *eldarál, elfúj, ledarál* • *Egy szuszra elmond.*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *hadar*.

elhagy ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Megválik valakitől vagy valamitől. *Nem hagyta el szüleit, gondoskodott róluk. Elhagyja az országot.*
(választékos) ■ *Elhagyja valakinek az ajkát*: elhangzik a szájából. *Halk sóhaj hagyta el ajkát.*
2. Szakítva otthagy valakit. *Elhagyta a férjét.*
3. (Valahol otthagyva) elveszít valamit. *Valahol elhagyta a pénztárcáját.*
4. Elhanyagol valakit. *Elhagyta a régi társaságot.* ■ *Elhagyja magát*: **a)** elhanyagolja magát. *Nagyon elhagyta magát, amióta elvált a férjétől, rá sem lehet ismerni.* **b)** elcsügged. *Ne hagyd el magad, rám mindig számíthatsz!*
5. (Tulajdonság, képesség) nincs meg benne többé. *Elhagyta a bátorsága.*
6. Menet közben túljut valamin. *Elhagytuk már a határt?*
✧ Szin: **1.** *eljön valahonnan; eltávozik valakitől, valahonnan* **2.** *szakít valakivel;* (szleng) *dob, ejt valakit* **4.** *mellőz* **6.** *átlép; átér valamin* • **1., 2.** (bizalmas) *Faképnél hagy valakit.*
✧ Ell: *megtalál, meglel* **5.** *visszatér*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *hagy*.

elhagyatott ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
1. Hozzátartozók nélkül, egyedül élő. *Sok mostanában az elhagyatott ember.*
2. Néptelen, puszta. *Az elhagyatott vidéken senkivel se találkoztak.*
✧ Szin: **1.** *magányos, magárahagyott, magára hagyatott, árva,* (bizalmas) *elanyátlanodott* **2.** *elhagyott, gazdátlan, magárahagyott, magányos* • **1.** *Egyedül van, mint a kisujjam* vagy *mint a kivert kutya* vagy *mint a szedett fa.*
✧ Ell: **1.** *családos* **2.** *lakott, népes*
✧ Etim:Az → *elhagy* ige származéka.

elhajt ◆◆◆◆ ige *~ani*
1. (Állatot) ijesztgetéssel, fenyegetéssel elkerget. *Elhajtja a legyet az asztalról.*
2. (Állatot) más helyre hajt, s így eltulajdonít. *Elhajtották a birkákat az éjjel.*
3. ■ (régi) *Elhajtja a magzatot*: megszakítja a terhességet.
4. (Gépjárművel) tovább megy. *Kidobta a kutyát az autóból, és elhajtott.*
✧ Szin: **1.** *elhesseget, elriaszt, elűz, elzavar* **2.** *ellop, elterel* **3.** *elvetet,* (rosszalló, bizalmas) *kikapar* **4.** *elhajtat, elrobog*, (szleng) *eltűz*
✧ Ell: **3.** *kihord, megtart*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *hajt*[1].

elhallgat ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Abbahagyja a beszédet. *Hirtelen elhallgattak, senki sem szólt.*
2. Hosszú ideig figyelmesen hallgat. *A szép muzsikát sokáig elhallgatná.*
3. Eltitkol valamit. *Nem jó elhallgatni az igazságot, mert úgyis kiderül.*

✧ Szin: **1.** *elcsendesedik, elcsendesül, elnémul* **3.** *leplez, takargat,* (bizalmas) *eltusol* • **1.** *Torkán akad a szó.* (bizalmas) *Befogja a száját. Azt se mondja, fapapucs.* (szleng) *Felteszi a hangfogót.*
✧ Ell: **1.** *beszél* **3.** *kimond, kinyilvánít*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *hallgat.*

elhalmoz ◆◆◆ ige *~ni*
Elhalmoz valakit valamivel: **a)** bőséggel részesít benne valakit. *Az ünnepeltet ajándékokkal halmozzák el.* **b)** (tennivalókkal) túlságosan megterhel valakit. *Jól elhalmozta magát munkával.*
✧ Szin: *eláraszt, elborít*
✧ Ell: *megfoszt valakit valamitől*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *halmoz.*

elhamarkod|ik ◆◆◆ ige *~ni*
Hirtelen, meggondolatlanul tesz valamit. *Ezt nem szabad elhamarkodni! Elhamarkodta a döntést.*
✧ Szin: *elkapkod, elsiet*
✧ Ell: *átgondol, megfontol*
✧ Etim: Összetétel; → *el* igekötő + *hamarkodik*: a → *hamar* határozószó származéka.

elhantol ◆ ige *~ni* (választékos)
(Halottat) eltemet. *A kastély kertjében hantolták el.*
✧ Szin: (választékos) *elföldel, sírba helyez,* (durva) *elkapar*
✧ Ell: *kihantol,* (idegen) *exhumál*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *hantol*.

elhanyagol ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Nem törődik, nem gondol valakivel, valamivel. *Elhanyagolja barátját és családját is. Elhanyagolja magát, nem törődik a külsejével.*
2. (Feladatát) nem végzi el, vagy hanyagul végzi. *Elhanyagolja a munkáját.*
✧ Szin: **1.** *mellőz,* (idegen, választékos) *negligál* **2.** *elmulaszt,* (bizalmas) *ellazsál* • **1.** *Semmibe vesz.* **2.** *Félvállról vesz.*
✧ Táj: *ellustál*
✧ Ell: **1.** *gondoskodik valakiről, valamiről; törődik valakivel, valamivel* **2.** *elvégez, megcsinál, teljesít*
✧ Etim: Igekötős ige; → *el* + *hanyagol*: a → *hanyag* melléknév származéka.

elharap ◆◆ ige *~ni*
1. Kettéharap valamit. *Fáj a foga, nem tudja elharapni az almát. Elharapja a cérnát.*
2. Megharap valamit. *Jaj, elharaptam a nyelvemet!* ■ *Inkább elharapná a nyelvét*: inkább megnémul, de nem beszél.
3. (Beszéd részét) nem mondja ki tisztán. *Ne harapd el a szó végét!*
✧ Szin: **1.** *szétharap* **3.** *lenyel*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *harap*.

elhárít ◆◆◆◆◆ ige *~ani*
1. Útjából könnyedén félretol valamit. *Elhárította a karomat, mikor neki nyújtottam.*
2. (hivatalos) Megszüntet valamit. *Az útakadályt estére elhárították.*
3. (Támadást) megakadályoz. *Elhárítja ellenfele ütéseit.*
4. Tapintatosan visszautasít valamit. *Elhárította magától a felelősséget.*
✧ Szin: **1.** *eltol* **3.** *hárít, megelőz, megszüntet, kivéd* **4.** *elutasít*
✧ Ell: **1.** *létrehoz* **4.** *elfogad*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *hárít*.

elhasal ◆ ige *~ni*
1. Hasra esik. *Megbotlott és elhasalt.*
2. (bizalmas, tréfás) Megbukik. *Elhasalt a vizsgán.*
✧ Szin: **1.** *elesik, elterül, elvágódik* **2.** (tréfás) *elvérzik,* (szleng) *elzúg* • **2.** (bizalmas) *Leveri a lécet.*
✧ Ell: **1.** *feláll, felkel* **2.** *átmegy*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *hasal*.

elhasznál ◆◆◆ ige *~ni*
1. Teljesen felhasznál, elfogyaszt valamit. *Elfogyott a tiszta zsebkendőm, mindet elhasználtam.*
2. Elhord, elkoptat valamit. *Kénytelen a legszebb ruháját is elhasználni. Ki kellene cserélnie a ruháit, már nagyon elhasználta őket.*
✧ Szin: **1.** *felél* **2.** *elnyű, elvisel,* (régi) *elrongyol*
✧ Ell: **2.** *megkímél, megóv*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *használ*.

elhatárol ◆◆◆ ige *~ni*
1. (Területet) valamilyen határral elválaszt. *Elhatárolja telkét a szomszédétól.* ■ *Elhatárolja magát valamitől*: nem vállal vele közösséget. *Ettől az ügytől egyértelműen elhatárolom magam.*
2. Körülhatárol, miközben más hasonlóktól elkülönít. *Elhatárolta a fogalmakat egymástól.*
✧ Szin: **1.** *elkülönít, elszigetel,* (választékos) *szeparál* **2.** *elkülönít*
✧ Ell: **1.** *egyesít* **2.** (bizalmas) *összemos*

✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *határol*.

elhatároz ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Elszánja magát valamilyen tettre. *Elhatározta, hogy ezentúl többet fog dolgozni.*

2. Dönt valami mellett. *Nem tudta elhatározni, mit csináljon.*

✧ Szin: **1.** *eldönt,* (választékos) *eltökél, elvégez* vagy *feltesz magában valamit; elszánja magát valamire* **2.** *eldönt valamit* • **1.** *Fejébe vesz valamit.*

✧ Ell: *tétovázik,* (idegen) *hezitál*

✧ Etim: Igekötős ige; → *el* + *határoz*: a → *határ* főnév származéka.

elhelyez ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Valamit valahol vagy valahová gondosan elrendez, lerak. *Elhelyezi a virágokat a vázában.*

2. Valakinek szálláshelyet ad vagy készít elő. *Hol helyeztétek el a vendégeket? Gyermekeit intézetben helyezte el.*

3. (Pénzt) befektet. *Idejében elhelyezte a tőkéjét.*

4. Valaminek piacot szerez. *Sikerült elhelyeznie az árut.*

5. (Írást) közlésre valahová bead. *Kéziratát egyik folyóiratnál sem tudta elhelyezni.*

✧ Szin: **1.** *elrak, eltesz* **2.** *elszállásol,* (régi) *elkvártélyoz* **3.** *beruház,* (idegen) *invesztál* **5.** *benyújt*

✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *helyez*.

elherdál ◆◆ ige *~ni* (népi)

(Pénzt, vagyont) elpazarol, eltékozol. *Mindenét elherdálta, nem maradt semmije.*

✧ Szin: *elveszteget,* (választékos) *elfecsérel, elprédál,* (bizalmas) *elpocsékol, elkótyavetyél*

✧ Táj: *elpacsál, eltrafikál*

✧ Ell: *megőriz, megtakarít; jól sáfárkodik valamivel*

✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *herdál*.

élhetetlen ◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül*

Boldogulni nem tudó. *Ne légy már olyan élhetetlen!*

✧ Szin: *gyámoltalan, tehetetlen,* (bizalmas) *mulya, tutyimutyi,* (durva) *mafla, málé*

✧ Ell: *határozott, talpraesett, ügyes*

✧ Etim: Az → *él* ige származéka.

elhibáz ◆◆ ige *~ni*

1. Elront valamit. *A második feladatot elhibázta. Elhibázta az életét.*

2. Rossz helyre irányít valamit. *Elhibázta az ütést.*

✧ Szin: (bizalmas) *elfuserál, elpuskáz, elszúr, eltol* **2.** (választékos) *elvét,* (bizalmas) *elszúr* • *Bakot lő.*

✧ Ell: **1.** *helyrehoz, kijavít* **2.** *eltalál*

✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *hibáz(ik)*.

elhidegül ◆◆ ige *~ni*

Lélekben eltávolodik valakitől. *A házaspár elhidegült egymástól. Barátai elhidegültek tőle.*

✧ Szin: *elfordul, elhidegedik, elidegenedik, elvadul;* (bizalmas) *kiszeret valakiből*

✧ Ell: *közel kerül valakihez; összemelegedik valakivel*

✧ Etim: Igekötős ige; → *el* + *hidegül*: a → *hideg* melléknév származéka.

elhíresztel ◆ ige *~ni*

1. (Hírt) széles körben elterjeszt. *Az örömteli eseményt az egész városban elhíresztelte.*

2. (rosszalló) Alaptalanul rosszindulatú híreket terjeszt el valakiről. *Elhíresztelték róla, hogy nem szeret dolgozni. Nem olyan, amilyennek elhíresztelték.*

✧ Szin: **1.** *nyilvánosságra hoz, kikiabál,* (bizalmas) *kikürtöl, szétkürtöl,* (régi, bizalmas) *kiharangoz* • **1.** *Fűnek-fának elmond. Közhírré tesz.*

✧ Táj: *kiregöl, elkurrentál*

✧ Ell: **1.** *elhallgat, eltitkol*

✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *híresztel*.

elhivatottság ◆◆ fn –, *~ot, ~a*

Hivatás, hivatottság, valamire való alkalmasság. *Nincs meg benne a kellő elhivatottság. Elhivatottságot érez magában az orvosi pálya iránt.*

✧ Szin: *hivatástudat, küldetés, rendeltetés,* (választékos, idegen) *misszió*

✧ Etim: Összetétel; → *el* igekötő + *hivatottság*: a → *hivatott* melléknév származéka.

elhíz|ik ◆ ige *~ni*

Túlságosan meghízik. *Ne egyél annyi édességet, mert elhízol!*

✧ Szin: *elhájasodik, megdagad, elterebélyesedik, elzsírosodik,* (bizalmas) *elpocakosodik*

✧ Táj: *kidalmahodik*

✧ Ell: *lefogy, lesoványodik*

✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *hízik*.

elhódít ◆◆ ige *~ani*

Hódítással megszerez, megnyer magának valakit, valamit. *Piacokat hódít el versenytársaitól. Elhódítja tőle híveit. Elhódítja szerelmét.*

✧ Szin: (teret, piacot:) *elfoglal, elnyer,* (társat:) *elcsábít, elszeret* • (bizalmas) *Lecsap valaki kezéről valakit.*
✧ Ell: *visszahódít, visszaszerez*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *hódít*.

elhomályosul ◆◆◆ ige *~ni*

1. (Fényét elveszítve) homályossá válik. *Elhomályosul a tükör. Elhomályosult a szeme a könnytől.* ■ *Elhomályosul előtte a világ*: megszédül, és látása bizonytalanná válik.

2. Felismerhetetlenné válik. *A szó eredete elhomályosult.*

✧ Szin: **1.** *elhomályosodik, bepárásodik,* (szem:) *könnybe borul,* (választékos) *könnybe lábad* **2.** *feledésbe merül, elhomályosodik*
✧ Ell: **1.** *kitisztul* **2.** *világossá válik*
✧ Etim: Igekötős ige; → *el* + *homályosul*: a → *homályos* melléknév származéka.

elhord ◆◆◆ ige *~ani*

1. Részletekben elszállít valamit. *A mi utcánkból hetente kétszer hordják el a szemetet. „Azt a hegyet a zsebkendőmnek a négy sarkában is elhordom”* (népdal).

2. Részletekben magával visz valamit. *A szél elhordja a homokot.* (Káromkodásban:) ■ (népi) *Hordja el a kánya!* | (durva) *Hordd el magad!*

3. Valamit hosszabb ideig visel, illetve így elnyű. *A kék ruhát most már elhordom. Jól elhordtad már a cipődet!*

4. (Fegyver) lövedékét valameddig röpíti. *Milyen messzire hord el ez a puska?*

✧ Szin: **1.** *elvisz, elcipel, elhurcol, eltakarít* **3.** *agyonhasznál, elkoptat* **4.** *elvisz*
✧ Ell: **1.** *otthagy* **3.** *megkímél, megóv*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *hord*.

elhoz ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Magával hoz, valahonnan idehoz valamit. *Elhoztad a megígért könyvet?*

2. Idegenben vívott versenyen megszerez valamit. *Sportolóink több első díjat is elhoztak.*

✧ Szin: **1.** *házhoz szállít, meghoz* **2.** *elnyer, megnyer*
✧ Ell: **1.** *elvisz* **2.** *otthagy*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *hoz*.

elhull ◆◆ ige *~ni* vagy *~ani*

1. Elszóródik. *De sok szalma hullott el az úton!*

2. (Levél, gyümölcs, virág) lehull. *„Elhull a virág, eliramlik az élet”* (Petőfi S.: September végén).

3. (Állat járványban) tömegesen elpusztul. *Száj- és körömfájásban sok állat hullott el.*

4. (választékos) (Harcos) háborúban, csatában elesik. *„Elhullt csatában a derék”* (Arany J.: A walesi bárdok).

✧ Szin: **1.** *elpotyog* **2.** *lepereg, leesik* **3.** *kimúlik,* (bizalmas) *megdöglik,* (durva) *felfordul*
✧ Ell: **3., 4.** *él, életben marad*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *hull*.

elhuny ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (választékos) Meghal. *Csendben elhunyt tegnap éjjel.*

2. (régi, választékos) (Tűz, fény) kihuny. *Éjfélre elhunyt a parázs.*

✧ Szin: **1.** (választékos) *elmegy, elpihen, eltávozik,* (hivatalos) *elhalálozik,* (idegen) *exitál* **2.** *elhamvad, kialszik* • **1.** *Elköltözik a másvilágra. Eltávozik az élők sorából. Jobblétre szenderül.* (durva) *Alulról szagolja az ibolyát.*
✧ Ell: **1.** *él, életben marad*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *huny*.

elhurcol ◆◆◆ ige *~ni*

1. Hurcolva magával visz valamit. *Gyerekek, hova hurcoltátok el a kisszéket?*

2. Erőszakkal magával visz valakit. *A katonák civileket hurcoltak el menekülés közben.*

✧ Szin: **1.** *elcipel, elhord, elvisz, elvonszol* **2.** *elrabol, elvisz* • **2.** (választékos) *Rabláncra* vagy *rabszíjra fűz.*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *hurcol*.

elhúz ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Más helyre húz valamit. *Húzd el a széket!* • Szólás: (túlzás) *Hat ökör se húzza el*: nem lehet rávenni, hogy elmenjen valahová.

2. Félrehúz valamit. *Elhúzom a függönyt, hadd süssön be a nap.*

3. (Vonós hangszeren) eljátszik valamit. *Húzd el a kedvenc nótámat!* • Szólás: *Elhúzza a nótáját valakinek*: jól elveri.

4. (bizalmas) Megbuktat valakit. *Kémiából elhúzták.*

5. Késlekedve intéz valamit. *A munka befejezését elhúztam az év végéig.* ■ *Elhúzza az időt*: haszontalanul tölti el, elvesztegeti. | (bizalmas) *Elhúzza valameddig*: (beteg) valameddig még él.

6. (bizalmas) Gyorsan elhalad valahol. *Az autópályán elhúztak mellette a jobb autók.*

7. (szleng, durva) ■ *Húzz el (innen)!*: tűnj el.

✧ Szin: **1.** *elmozdít, elvisz, elvon* **2.** *elvon, félrevon* **3.** *elhegedül, elmuzsikál* **4.** (bizalmas) *meghúz, megvág* **5.** *elnyújt, húz-halaszt, elodáz* **6.** *elszáguld, elviharzik, elrobog,* (bizalmas) *elsöpör, eltép*
✧ Táj: *elharangoz*
✧ Ell: **1., 2.** *visszahúz* **4.** *átenged*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *húz*.

elhúzód|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. A vártnál jóval tovább tart. *Az előadás elhúzódott, későn érkeztünk haza.*

2. Lassan elvonul. *A vihar elhúzódott délre.*

3. Félrehúzódik valami elől. *A hőség elől mindenki elhúzódott a hűvös szobába.*

4. *Elhúzódik valakitől*: kerüli a vele való érintkezést. *A gyerekek elhúzódnak a betegtől.*

✧ Szin: **2.** *eltávolodik, elmegy* **3.** *behúzódik, félrevonul valahova; meghúzza magát valahol*

✧ Ell: **4.** *közeledik valakihez*

✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *húzódik*.

elhűl ◆◆ ige *~ni*

1. Langyossá, hideggé válik. *Gyertek ebédelni, mert elhűl az étel!*

2. Megdöbbenve elámul. *„Elhülnétek, látva rettenetes pajzsát”* (Arany J.: Toldi).

3. (régi) Közönyössé válik, elhidegül. *Elhűltek egymástól.*

✧ Szin: **1.** *kihűl, meghűl* **2.** *elcsodálkozik, elképed, hüledezik, meghökken, meglepődik, elámul* **3.** *elhidegedik, eltávolodik, elidegenedik*

✧ Ell: **1.** *felforrósul, felmelegszik, felforr* **3.** *összemelegedik valakivel*

✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *hűl*.

elidegened|ik ◆◆ ige *~ni*

Érzésben, lélekben eltávolodik valakitől. *Elidegenedett a férjétől. Fokozatosan elidegenedik a családjától.*

✧ Szin: *elhidegedik, elhidegül*

✧ Ell: *összemelegedik, összemelegszik*

✧ Etim: Igekötős ige; → *el* + *idegenedik*: az → *idegen* melléknév származéka.

☝ Elválasztása: *el-i-de-ge-ne-dik*.

eligazít ◆◆◆ ige *~ani*

1. Rendbe tesz, megigazít valamit. *Gyere, igazítsd el a párnámat!*

2. Megnyugtatóan elintéz valamit. *Sikerült eligazítani az ügyet?*

3. Útbaigazít valakit. *Majd csak akad valaki, aki eligazít.*

✧ Szin: **1.** *elrendez, rendbe hoz* **2.** *elsimít, helyrehoz, megold, elrendez, rendbe hoz* **3.** *elkalauzol*

✧ Ell: **1.** *összekuszál*

✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *igazít*.

☝ Elválasztása: *el-i-ga-zít*.

eligazod|ik ◆◆◆ ige *~ni*

1. Kiismeri magát valahol. *Sehogy sem tud eligazodni a városban.*

2. *Eligazodik valakin*: megérti a gondolkodásmódját. *Nem tudok rajtad eligazodni. Az új munkatársunkon nehéz eligazodni.*

✧ Szin: **1.** *tájékozódik,* (idegen) *orientálódik* **2.** *kiismer valakit*

✧ Ell: **1.** *eltéved* **2.** *nincs tisztában valakivel*

✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *igazodik*.

☝ Elválasztása: *el-i-ga-zo-dik*.

elígérkez|ik ◆ ige *~ni*

Megígéri, hogy elmegy valahová. *Már elígérkeztem a barátnőmhöz.*

✧ Ell: *visszamond, lemond valamit*

✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *ígérkezik*.

☝ Elválasztása: *el-í-gér-ke-zik*.

elijeszt ◆◆ ige *~eni*

1. Visszariaszt valamitől. *A hosszú sor elijesztett a vásárlástól.*

2. Megijesztve távozásra késztet valakit. *A kutya elijesztette a kíváncsiskodókat.*

✧ Szin: **1.** *visszatart, elrettent, elriaszt* **2.** *elrémít, elrettent, elriaszt, eltávolít*

✧ Ell: **1.** *vonz, bátorít* **2.** *vonz*

✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *ijeszt*.

☝ Elválasztása: *el-i-jeszt*.

elinal ◆◆ ige *~ni*

Menekülve elfut. *A tolvaj elinalt a tett színhelyéről, nem is érték utol.*

✧ Szin: *elmenekül, eliramodik, elnyargal, elvágtat,* (bizalmas) *elpárolog* • *Bottal üthetik a nyomát.*

✧ Táj: *elinócol, elillant, eleblábol*

✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *inal*.

☝ Elválasztása: *el-i-nal*.

elír ◆◆ ige *~ni*

1. Tévesen ír le valamit. *Elírták a nevét.*

2. (Témát) valakit megelőzve megír. *Elírták az ötletét.*

✧ Szin: **1.** *rosszul ír* **2.** *megír előle, megír helyette*

✧ Ell: **1.** *helyesen ír* **2.** *meghagy valakinek*

✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *ír*.

☝ Elválasztása: *el-ír*.

eliramod|ik ◆ ige *~ni*

Hirtelen nekivágva gyorsan elfut. *A szarvasbika megérezte az emberszagot, és eliramodott.*

✧ Szin: *futásnak ered, elnyargal, elrohan, elvágtat,* (választékos) *eliramlik* • *Nyakába szedi a lábát. Fut, mint a nyúl.* (bizalmas, tréfás) *Felhúzza a nyúlcipőt.*

✧ Ell: *visszarohan, visszafut*

✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *iramodik*.

☝ Elválasztása: *el-i-ra-mo-dik*.

elismer ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Tényként elfogad valamit. *Elismerem, hogy jó munkát végeztetek!*

2. Érvényesnek fogad el valamit. *Nem ismerik el a diplomáját.*

3. Tudomásul vesz, méltányol valamit. *Érdemeit, tudását mindenki elismeri.*

4. Kiváló teljesítményéért megjutalmaz valakit. *A tudós munkásságát születésnapja alkalmából magas kitüntetéssel ismerték el.*

5. Igazol, tanúsít valamit. *Elismerem, hogy a mai napon X. Y.-tól … összegű készpénzt átvettem.*

6. Beismer, belát valamit. *Elismerem, hogy hibáztam.*

✧ Szin: (választékos, idegen) *akceptál* **3.** *tiszteletben tart,* (idegen) *respektál,* (Fv, Ka, Őv) *akceptál* **4.** *díjaz* **5.** *hitelesít, nyugtáz* **6.** *bevall*

✧ Ell: **2.** *érvénytelennek tart* **3.** *kétségbe von, vitat, megkérdőjelez* **4.** *büntet* **5., 6.** *tagad*

✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *ismer*.

☝ Elválasztása: *el-is-mer*.

elismervény ◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

Igazoló irat. *Átvételi elismervényt állítottak ki.*

✧ Szin: *bizonylat, igazolás, nyugta,* (kissé régi) *bon*

✧ Etim: Az → *elismer* ige származéka.

☝ Elválasztása: *el-is-mer-vény*.

elisz|ik ◆◆ ige *elinni*

1. Ivásra elveszteget valamit. *Minden pénzt eliszik, a családjának semmi se marad.* ■ (bizalmas) *Elitta az eszét*: elbutult az ivástól.

2. *Eliszik valamit valaki elől*: megissza másnak a részét. *Nem gondoltam volna, hogy elisszátok előlünk az összes gyümölcslét!*

✧ Szin: **1.** *elmulat,* (ritka, bizalmas) *megzenésít*

✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *iszik*.

☝ Elválasztása: *el-i-szik*.

elítél ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Illetékes személy, szerv valamilyen ítélettel sújt valakit. *A vádlottat elítélte a bíróság.* ■ *Mennyire ítélték el?*: **a)** milyen ítélettel sújtották? **b)** (bizalmas) mennyi (év) börtönbüntetést kapott?

2. Helytelenít, kárhoztat valamit. *Elítéli a költekezést.*

✧ Szin: **1.** *elmarasztal, megbüntet; ítélkezik valaki felett; ítéletet hoz valaki ellen* **2.** *hibáztat, nehezményez, rosszall* • **1.** *Pálcát tör valaki felett.*

✧ Ell: **1.** *felment* **2.** *helyesel, jóváhagy, támogat*

✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *ítél*.

☝ Elválasztása: *el-í-tél*.

eljár ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Rendszeresen elmegy (valahova). *Hetente egyszer eljár úszni a Rudasba. Sokat eljár hazulról.*

2. Könnyen mozdul. ■ *Könnyen eljár a keze*: hamar üt. | *Eljár a szája*: **a)** titkot kifecseg **b)** meggondolatlanul beszél.

3. Valahogyan szokott járni. *Évekig eljár egy kabátban.*

4. Járásban elkoptat valamit. *Jól eljárta a cipőjét.*

5. (Táncot) elejétől végig jár. *Járjunk el egy csárdást!*

6. Valaminek utánajárva tevékenykedik, intézkedik. *Eljárt az ügyemben.*

7. (Idő) elmúlik. *Hamar eljár az idő.* ■ *Eljárt fölötte az idő*: **a)** (személy) megöregedett **b)** (tárgy, eszme) korszerűtlenné vált.

✧ Szin: **1.** *el-elmegy; felkeres, látogat valamit, valakit* **3.** *jár* **4.** *félretapos, elnyű, elhasznál* **5.** *eltáncol* **7.** *eltelik, lejár*

✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *jár*.

eljátsz|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ani*

1. Hosszasan játszik. *Szépen eljátszottak a gyerekek.*

2. (Színdarabot) előad. *Háromszor is eljátszották a darabot.*

3. Szerencsejátékon elveszít valamit. *Minden pénzét eljátszotta.*

4. (Erkölcsi értéket, lehetőséget) elveszít. *Nem sokra tartom, eljátszotta a becsületét.*

✧ Szin: **2.** *bemutat, megformál; szerepel, fellép valamiben*

✧ Ell: **3., 4.** *visszanyer, visszaszerez*

✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *játszik*.

eljegyez ◆◆◆ ige *~ni*

1. (Férfi nőt) menyasszonyául fogad. *Múlt héten eljegyezte a barátnőjét.* | *Eljegyezték egymást*: gyűrűváltással is megerősítették összeházasodási szándékukat.

2. (választékos) *Eljegyzi magát valamivel*: tartós, esetleg örökös kapcsolatra lép vele. *Már ifjúkorában eljegyezte magát az irodalommal.*

✧ Szin: **1.** (népi) *kézfogót tart*

✧ Táj: **1.** *elgyűrűz, elmátkásít, megkézfogóz*

✧ Ell: **1.** *felbontja az eljegyzést*

✧ Etim: Igekötős ige; → *el* + *jegyez*: a → *jegy* ‘jegyesség’ főnév származéka.

éljen ◆◆◆◆ isz

(Tetszés vagy egyetértés kifejezésére:) *Holnap jutalmat kapunk. – Éljen!* | *Azt javaslom, töltsük együtt a hétvégét. – Éljen!* | (Valaki, valami köszöntéséül:) *Éljen az ünnepelt! Éljen a független, demokratikus Magyarország!* (Főnévi használatban:) „Éljen!” kiáltás. *Háromszoros éljen hangzott fel mindenütt, így köszöntötték a győztest.*

✧ Szin: *bravó, hurrá,* (régi) *vivát*

✧ Ell: *le vele, vesszen,* (régi) *abcúg*

✧ Etim: Az → *él* ige felszólító módú alakja.

☝ Kiejtése: [éjjen].

eljön ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. A szóban forgó helyre jön és megérkezik. *A szülei is eljönnek hozzá.*

2. Valamilyen helyet, beosztást elhagy. *Eljött a munkahelyéről, mert nem szeretett ott dolgozni.*

3. Elérkezik, bekövetkezik. *Mindennek eljön az ideje! „Jöjj el, szabadság! Te szülj nekem rendet”* (József A.: Levegőt!).

✧ Szin: **1.** *ellátogat, elsétál* **2.** *kilép, távozik valahonnan* **3.** *megjön* • **3.** *Felvirrad valaminek a napja.*

✧ Ell: **1.** *elmegy, eltávozik* **2.** *beáll, belép*

✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *jön*.

elkalandoz|ik ◆◆ ige *~ni*

1. Elkóborol. *Mindenfelé elkalandozott a városban.*

2. Eltér beszédének, gondolatainak tárgyától. *Messze elkalandozott eredeti mondanivalójától.* ■ *Elkalandoznak a gondolatai*: nem arra figyel, amiről éppen szó van.

✧ Szin: **1.** *bolyong, elbarangol, elcsatangol, elkószál* **2.** *elkanyarodik, csapong*

✧ Ell: *visszatalál, visszatér*

✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *kalandozik.*

elkallód|ik ◆◆ ige *~ni* (választékos)

1. Gondatlanság miatt elhányódik, elvész. *Valahol elkallódott az új tollam.*

2. (Tehetséges ember) nem érvényesül, nem bontakozik ki. *Hiába volt okos, mégis elkallódott.*

✧ Szin: **1.** *elkeveredik, eltűnik* **2.** (választékos) (tehetség:) *elsikkad* • **1.** *Lába kel.*

✧ Ell: **1.** *megkerül* **2.** *érvényesül*

✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *kallódik.*

elkámpicsorod|ik ◆ ige *~ni* (tréfás)

(Személy) nagyon elkedvetlenedik, (illetve arc, száj) sírásra görbül. *Miért kámpicsorodtál úgy el? Mikor meghallotta, hogy nem utazhat, elkámpicsorodott a szája.*

✧ Szin: *elkeseredik, elszomorodik*

✧ Etim: Igekötős ige; → *el* + *kámpicsorodik*: bizonytalan, talán hangutánzó-hangfestő eredetű szó.

elkanászod|ik ◆ ige *~ni* (rosszalló)

Rossz modorúvá, rendetlenné válik. *A gyerekek igen elkanászodtak.*

✧ Szin: (rosszalló) *elkomiszodik, elpimaszodik, elszemtelenedik*

✧ Ell: *megjavul*

✧ Etim: Igekötős ige; → *el* + *kanászodik*: a → *kanász* főnév származéka.

elkap ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Valamit röptében, futtában stb. el- vagy megfog. *Ledobom a kulcsot, kapd el!*

2. (bizalmas) (Menekülőt, bűnözőt) elfog. *Gyorsan elkapták a betörőket.*

3. (Erős érzelem) magával ragad valakit. *Elkapta a szenvedély.* • Szólás: (bizalmas, rosszalló) *Elkapta a gépszíj*: **a)** (mohóságában) elvesztette mértéktartását **b)** megszédült a sikertől.

4. Véletlenül észrevesz valamit. *Csak néhány szót kapott el a hírből.* ■ *Elkapja a tekintetét* vagy *a pillantását valakinek*: összetalálkozik a tekintete az övével.

5. (Ragályos betegséget) valakitől megkap. *A legtöbb kisgyerek könnyen elkapja a fertőző betegségeket.*

✧ Szin: **1.** *megkaparint, megragad* **2.** *foglyul ejt, letartóztat, tetten ér,* (bizalmas) *elcsíp* **3.** *elsodor* **4.** *elcsíp* **5.** *megfertőződik valamivel* • **2.** *Fülön csíp.*

✧ Ell: **1.** *elenged* **2.** *szabadon bocsát, elenged, kienged* **3.** *elhagy*

✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *kap*.

elkapar ◆ ige *~ni*

1. Kaparva elrejt. *A kutya elkaparta a csontot a kertben.*

2. (Sebet, pattanást stb.) felsért, kikapar. *Úgy elkaparta a szúnyogcsípést, hogy elfertőződött.*

3. (népi, rosszalló vagy durva) (Halottat) szegényesen vagy szertartás nélkül eltemet. *A holtestet elkaparták a temető árkába.*
✧ Szin: **1.** *elás* **3.** *elás, elföldel,* (régi, rosszalló) *elkotor,* (választékos) *elhantol*
✧ Ell: **1.** *kiás* **3.** *kiás,* (választékos, idegen) *exhumál*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *kapar*.

elkapat ◆◆ ige *~ni*
1. Elkényeztet valakit. *Elkapatta gyermekét, most aztán nem bír vele.*
2. Elbizakodottá tesz valakit. *A sikerek elkapatták, s most nehezen viseli a sikertelenséget.*
✧ Etim: Összetétel; → *el* igekötő + *kapat*: a → *kap* ige származéka.

elkápráztat ◆◆◆ ige *~ni*
1. Látásában megzavar valakit. *Az erős fény elkápráztatta, nem látta a szembejövőket.*
2. Elbűvöl, ámulatba ejt valakit. *A színésznő játéka elkápráztatta a közönséget. A hatalom és a pénz sokakat könnyen elkápráztat.*
✧ Szin: **1.** *elvakít* **2.** *elámít, elszédít, megszédít, megbabonáz, megigéz, elkábít, bámulatba ejt, elvarázsol* • **2.** *Rabul ejt.*
✧ Ell: **2.** *kijózanít*
✧ Etim: Igekötős ige; → *el* + *káprázat*: a → *káprázik* ige származéka.

elken ◆◆ ige *~ni*
1. (Puha anyagot) valamin úgy ken szét, hogy egyenletesen beborítsa. *Kend el a lekvárt a kenyéren, hogy ne csak a közepén legyen!*
2. Elmázol valamit. *Nem kell annyira elkenni a festéket!*
3. (rosszalló) Elleplez, eltussol valamit. *Megoldás helyett elkeni az ügyet.*
✧ Szin: **1.** *szétoszt, eloszt* **2.** *elmaszatol* **3.** *leplez, palástol, takargat, álcáz, eltitkol,* (választékos) *elkendőz*
✧ Ell: **3.** *feltár, tisztáz, bevall*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *ken*.

elkendőz ◆◆ ige *~ni* (választékos)
1. Elleplez, elpalástol valamit. *Nem szabad elkendőzni a hibákat, a mulasztásokat.*
2. (régi) Eljegyez valakit. *Jankó elkendőzte a falu legszebb lányát.*
✧ Szin: **1.** *elfed, eltitkol, szépítget, takargat,* (választékos) *álcáz,* (bizalmas) *eltussol, elken*
✧ Ell: **1.** *felfed, feltár*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *kendőz*.

elkényeztetett ◆ mn *~ek, ~et, ~en*
Kényeztetéssel puhánnyá nevelt. *Nagyon elkényeztetett kölyök ez, semmi nem elég jó neki.*
✧ Szin: *elrontott, elkapatott*
✧ Táj: *kedvénnevelt*
✧ Ell: *jólnevelt*
✧ Etim: Az *elkényeztet* igekötős ige (→ *el* + → *kényeztet*) származéka.

elképed ◆◆◆ ige *~ni*
Nagyon meglepődik vagy megütközik valamin. *Elképedt a hír hallatára. Elképedt a szomszédai közönséges viselkedésén.*
✧ Szin: *csodálkozik, elcsodálkozik, elámul, meghökken, megdöbben,* (régi) *elkáprázik* • *Leesik az álla. Tátva marad a szája.*
✧ Etim: Igekötős ige; → *el* + *képed*: a → *kép* ‘arc’ főnév származéka.

elképzel ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Képzeletben megalkot valakit, valamit. *Próbáld meg elképzelni a mese szereplőit!*
2. Föltesz, lehetségesnek tart valamit. *Nem úgy van az, ahogy elképzelted!*
3. (bizalmas) (Figyelemfelhívó szóként, felszólító módban:) *Képzeld el!*: mit szólsz hozzá? *Képzeld el, megjelent az új könyvem!*
✧ Szin: **1.** *elgondol, eltervez, kieszel, kigondol, kitalál* **2.** *föltételez* **3.** *elgondol*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *képzel*.

elkér ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Kéréssel eléri, hogy valaki adjon neki valamit. *Nem találom a tollamat, elkérném a tiedet.*
2. (Nagynak vélt összeget) kér valamiért. *Tavasszal hatalmas összeget elkérnek egy kiló paradicsomért.*
3. Kérésre engedélyt kap, hogy eltávozhasson valahonnan. *Igazoltan hiányzott, szülei előre elkérték az iskolából.*
✧ Szin: **1.** *kikönyörög,* (bizalmas) *elkunyerál, kisír* **2.** *felszámít, fizettet, számít* **3.** *kikér*
✧ Ell: **1.** *visszaad* **3.** *elenged*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *kér*.

elkeresztel ◆◆ ige *~ni*
(Nem hivatalosan) elnevez valakit, esetleg valamit. *Még kiskorában elkeresztelték Dundinak, azóta is így hívja mindenki. A kiskutyát elkeresztelték Döncinek.*
✧ Szin: *hív, szólít*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *keresztel*.

elkerít ◆◆ ige *~eni*
1. Leválasztással elkülönít valamit valamitől. *A szobában elkerített egy sarkot a gyereknek.*
2. (népi) *Elkeríti*: hosszan, cifrán káromkodik. *Elkerítette, ahogy csak tudta.*

✧ Szin: **1.** *elkülönít, elzár, körülkerít* **2.** *szitkozódik*
✧ Táj: **2.** *cifráz*
✧ Ell: **1.** *összenyit*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *kerít*.

elkerül ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Úgy megy, hogy kikerüljön valamit. *Nem jön hozzánk, elkerüli még a környékünket is. Elkerüli az iskolát.*
2. Elmegy, eljut valahova. *Séta közben elkerült a falu túlsó végére.*
3. Vigyáz arra, hogy valakivel ne találkozzon. *Elkerüli a hitelezőit.*
4. Valakinek a közelében úgy megy el, hogy nem sikerül találkoznia vele. *Elkerültük egymást a tömegben.*
5. Valamely helyről máshova kerül. *Elkerült a munkahelyéről, már máshol dolgozik.*
6. Magatartásával elhárít, megelőz valamit. *Elkerüli a felesleges vitákat.*
7. *Elkerül valakit valami*: nem jut osztályrészül neki. *Őt mindig elkerüli a szerencse.*
✧ Szin: **1.** *elmegy mellette* **2.** *odaér, elérkezik, elvetődik* **3.** *kitér valaki elől* **5.** *eljön* **6.** *mellőz*
✧ Ell: **2.** *visszakerül* **4.** *összetalálkozik,* (bizalmas) *összefut valakivel* **7.** *megtalál; rátalál valakire*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *kerül*.

elkeseredett ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. Szomorú, kétségbeesett. *Ne légy már olyan elkeseredett!*
2. Mindenre elszánt. *Régóta elkeseredett ellenfelek. Elkeseredett küzdelem folyt köztük.*
✧ Szin: **1.** *bánatos, csalódott, csüggedt, keserű, nekikeseredett, reményvesztett* **2.** (választékos) *ádáz*
✧ Ell: **1.** *derűs, jókedvű, vidám*
✧ Etim: Az *elkeseredik* igekötős ige származéka.

elkesered|ik ◆◆◆ ige *~ni*
Kedvét, reményét veszti. *A legkisebb kudarctól is könnyen elkeseredik.*
✧ Szin: *elcsügged, elkedvetlenedik, kétségbeesik, nekibúsul, nekikeseredik,* (bizalmas) *letörik* • *A búnak fenekébe esik. Búnak ereszti a fejét.* (szleng, tréfás) *Letörik, mint a bili füle.*
✧ Ell: *megbékül, megvigasztalódik*
✧ Etim: Igekötős ige; → *el* + *keseredik*: a → *keserű* melléknév alapszavával azonos ősi, ugor kori *keser* tő származéka.

elkeserít ◆◆ ige *~eni*
1. Szomorúságot okoz valakinek. *Sietek haza, nem akarom anyámat elkeseríteni azzal, hogy hiába vár.*
2. Keserűvé, cinikussá tesz valakit. *A sok csalódás elkeserítette.*
✧ Szin: **1.** *bánt, gyötör, elbúsít, elcsüggeszt, elkedvetlenít, elszomorít*
✧ Ell: **1.** *felderít, felvidít*
✧ Etim: Összetétel; → *el* igekötő + *keserít*: a → *keserű* melléknév alapszavával azonos ősi, ugor kori *keser* tő származéka.

elkés|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. *Elkésik valahonnan*: késéssel érkezik. *Rendszeresen elkésik az iskolából.*
2. Késés miatt értelmét veszti. *Elkésett a segítség.*
✧ Szin: **1.** *lekésik valamiről* • **1.** *Akkor vet, amikor más arat. Ebéd után forgatja a nyársat.* **2.** *Eső után köpönyeg.*
✧ Ell: **1.** *odaér valahova*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *késik*.

elkészít ◆◆◆◆◆ ige *~eni*
Elvégez, megcsinál valamit. *Előbb elkészíti a leckéjét, csak azután játszik. Mindjárt elkészítem az ebédet.*
✧ Szin: *befejez, előállít, létrehoz*
✧ Ell: *félbehagy*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *készít*.

elkészül ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Teljesen kész lesz. *Télre elkészül a házunk.*
2. *Elkészül valamivel*: (feladatot) elvégez, befejez. *Minden munkájával elkészült.*
3. Felkészül, készen áll valaminek a bekövetkezésére. *Már elkészültem a legrosszabbra, amikor jött egy levél.*
4. ■ (bizalmas) *Elkészült az erejével,* vagy *teljesen elkészült*: ki van fáradva, merülve.
✧ Szin: **1.** (épület:) *fölépül, tető alá kerül* **2.** *megcsinál, megold valamit* **3.** *berendezkedik* **4.** (bizalmas) *kikészül*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *készül.*

elkevered|ik ◆◆ ige *~ni*
1. Elvegyül valamiben. *Csomós maradt a rántás, mert nem keveredett el benne jól a liszt.*
2. (Személy) elvész, eltéved valamiben, valahol. *Fogd a kezem, nehogy elkeveredj a tömegben!*
3. (Tárgy) eltűnik, elhányódik. *Hová keveredett el a tollam?*
✧ Szin: **1.** *elegyedik valamivel* **2.** *elkóborol, eltűnik* **3.** *elkallódik, elvész*
✧ Ell: **2.** *hazatalál, meglesz* **3.** *meglesz, előkerül*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *keveredik*.

elkezd ◆◆◆◆◆ ige *~eni*
1. Hozzáfog valamihez, megteszi valamely cselekvés, történés első mozzanatát. *Hirtelen elkezdett fájni a fejem. Elkezdett esni az eső. Épp elkezdtük nézni a filmet, amikor csöngettek.*

2. Elsőként kezd valamit. *Kezdd el a számolást, én majd folytatom!*
✧ Szin: **1.** *belekezd, belefog valamibe; hozzákezd, hozzálát valamihez; nekifog, nekilát valaminek; rákezd valamire* **2.** *elindít*
✧ Ell: **1.** *befejez, bevégez valamit* **2.** *folytat*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *kezd*.

elkiabál ◆ ige *~ni*
1. (ritka) Kiabálva elmond valamit. *Elkiabálta a sérelmét.*
2. (Szójárásként:) ■ *Nem akarom elkiabálni*: szerencsés kimenetelét korai dicsekvéssel elrontani. *Nem akarom elkiabálni, de úgy érzem, jól sikerült a dolgozatom.*
✧ Szin: (bizalmas, rosszalló) *szétkürtöl, kikürtöl*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *kiabál*.

elkísér ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Valakit, valamit kísérve vele megy. *Én is elkísérlek a villamosmegállóig.*
2. Kíséret, küldöttség tagjaként valakit kísér. *A miniszterelnököt néhány minisztere is elkísérte a tárgyalásra.*
3. (Halottat) a sírig kísér, részt vesz a temetésén. *Elkísértük szegény kolléganőnket a múlt héten. Utolsó útjára sokan elkísérték, hogy végső búcsút vegyenek tőle.*
4. (választékos) *A sírig* vagy *a halálig* vagy *egész életében elkísér valakit*: nem múlik el. *Betegsége a sírig elkíséri.*
✧ Szin: **1.** *követ; csatlakozik, hozzászegődik, társul valakihez; mellészegődik valakinek* **3.** *búcsúztat*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *kísér*.

elkóborol ◆ ige *~ni* (rosszalló)
Észrevétlenül elmegy, eltűnik. *Nem jött haza a kutyánk, valahová elkóborolt.*
✧ Szin: (rosszalló) *elkószál, elkalandozik, elbarangol, elcsatangol,* (népi) *elbitangol, elcsámborog, elkódorog, elkóricál*
✧ Ell: *visszatalál*
✧ Etim: Igekötős ige; → *el* + *kóborol*: német jövevényszó.

elkoboz ◆◆◆ ige *~ni*
1. (hivatalos) Jogtalanul használt tárgyat, értéket büntetésül lefoglal, elvesz. *A csempészárut a határon elkobozták.*
2. (hivatalos) Valamely sajtótermék példányait lefoglalja. *A lap valamennyi számát elkobozták.*
3. Büntetésül elvesz valamit. *A tanár elkobozta a fiúnál talált játékot.*
✧ Szin: **1.** *elszed, zár alá vesz* **2.** *megszerez*
✧ Ell: **1.** *visszaad* **2.** *engedélyez* **3.** *visszaad*
✧ Etim: Igekötős ige; → *el* + *koboz*: bizonytalan eredetű, vagy a → *kap*, vagy a → *kopik* ige családjába tartozó szó.

elkomorod|ik ◆◆◆ ige *~ni*
1. Hirtelen gondterheltté, kedvetlenné válik. *Miközben a híreket hallgatta, arca, tekintete egyre inkább elkomorodott.*
2. (Idő, ég) elborul. *Délutánra egészen elkomorodott az idő.*
✧ Szin: **1.** *elszomorodik, elkedvetlenedik* **2.** *beborul, elszomorodik*
✧ Ell: **1.** *felvidul* **2.** *kitisztul, kiderül*
✧ Etim: Igekötős ige; → *el* + *komorodik*: a → *komor* melléknév származéka.

elkop|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Elhasználódik, tönkremegy. *Egy hónap alatt elkopott a cipőm sarka.*
2. Elcsépeltté, megunttá válik. *A legszebb szavak is elkopnak előbb-utóbb.*
3. (népi, választékos) (Személy) munkában megfárad, megöregszik. *„… jobb lett volna… Nem a másik szalmaboglyáján elkopni bitangul, árván”* (Sinka I.: A Göncöl utasa).
✧ Szin: **1.** *elmállik, kikopik, megkopik,* (népi) *elnyúzódik, elnyűvődik* **2.** *megkopik,* (bizalmas) *lejáratódik* **3.** *kifárad, elfárad, belefárad*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *kopik*.

elkotród|ik ◆◆ ige *~ni* (rosszalló)
Hirtelen, sietve távozik. *Amikor megszidták lustasága miatt, gyorsan elkotródott.*
✧ Szin: *elfut, odébbáll, elillan,* (rosszalló) *elinal, eltakarodik,* (bizalmas) *elsomfordál, eloldalog, elkullog,* (régi) *eliszkódik,* (szleng) *lelép, lelécel, elszelel, felszívódik* • *Elhordja az irháját. Szedi a sátorfáját. Eloldalog, mint a megvert kutya.*
✧ Táj: *eleblábol, elkudal, elkufercel*
✧ Ell: *visszajön, visszatér,* (bizalmas) *visszasomfordál*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *kotródik*.

elkótyavetyél ◆◆ ige *~ni* (rosszalló)
(Vagyont, értéket) elveszteget, elosztogat. *Értékeit mind elkótyavetyélte, alig kapott értük valamit.*
✧ Szin: *elfecsérel, elherdál, elprédál, eltékozol,* (bizalmas) *elpocsékol*
✧ Ell: *megőriz, megtart*
✧ Etim: Igekötős ige; → *el* + *kótyavetyél*: a horvát-szerb eredetű *kótyavetye* ‘árverés’ főnév származéka.

elköl ◆◆◆◆◆ ige *~eni*
1. (Pénzt) kiad, elvásárol. *Egy hét alatt elköltötte az ösztöndíját.*
2. (választékos) (Ételt, italt) elfogyaszt. *Jóízűen elköltötték az ebédet.*
✧ Szin: **1.** *fölemészt, felél,* (bizalmas) *elver* **2.** *megeszik* • **1.** *Nyakára hág.* (bizalmas) *Fenekére ver.*
✧ Ell: **1.** *felhalmoz, összegyűjt, megtakarít, megspórol* **2.** *meghagy*

✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *költ*[2].

elköszön ◆◆◆ ige *~ni*

Eltávozáskor búcsút vesz valakitől. *Köszönj el a vendégektől! Késő van, ideje elköszönni.*

✧ Szin: *búcsút mond, búcsúzik, elbúcsúzik*

✧ Ell: *angolosan távozik*

✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *köszön*.

elköt ◆◆ ige *~ni*

1. Kötéssel elszorít valamit. *Kösd el a karomat, mert nagyon vérzik!*

2. Bogot, csomót köt valami végére. *Kicsúszott a cérna a tűből, nem kötötted el.*

3. (szleng) (Kikötött állatot vagy parkoló járművet) ellop, elvisz. *A bolt előtt elkötötték a biciklit.*

✧ Szin: **3.** (bizalmas) *elcsen, elemel,* (tréfás) *meglovasít*

✧ Táj: **3.** *elpányvál*

✧ Ell: **1.** *leold, elold, kienged, meglazít* **2.** *kioldoz* **3.** *visszaad, visszahoz*

✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *köt*.

elkötelez ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (ritka) Arra kötelez valakit, hogy valakinek, valaminek híve, segítője legyen. *Meggyőződése ellenére semmire sem lehet elkötelezni.* ■ *Elkötelezi magát valaminek, valamire* vagy *valami mellett*: hívéül szegődik valaminek. *Már gyermekkorában elkötelezte magát az irodalomnak.*

2. (régi) Odaígér valakinek valakit. *A lányt szülei már elkötelezték egy gazdag fiúnak.* ■ *Elkötelezi magát*: házassági ígéretet tesz. *Még fiatal vagyok ahhoz, hogy elkötelezzem magam.*

✧ Szin: **2.** (régi) *elígér*

✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *kötelez*.

elkövet ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (Elítélendő, helytelen dolgot) tesz, cselekszik. *Bűntényt követett el. Hibát követ el.*

2. ■ *Mindent elkövet*: minden tőle telhetőt megtesz. *Mindent elkövetett, hogy segítse munkatársait.*

3. (tréfás) (Kétes értékű művet) létrehoz. *Ki követte el ezt a verset?*

✧ Szin: **1.** *ejt, vét* **2.** *végrehajt* **3.** *megalkot* • **2.** *Minden követ megmozgat.*

✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *követ* ‘tesz, csinál’.

elküld ◆◆◆◆◆ ige *~eni*

1. Máshová, másik helyre küld valakit. *A gyerekeket elküldték az udvarról. Mindenkit elküldött otthonról.*

2. *Elküld valakiért, valamiért*: valakit azért küld, hogy valakit, valamit elhozzon. *Elküldték a boltba kenyérért. Azonnal elküldött orvosért.*

3. Munkahelyéről elbocsát valakit. *A dolgozók egy részét elküldték.*

4. Valamit postára ad. *Elküldted már a levelet?*

✧ Szin: **2.** *elszalaszt, érte küld* **3.** *elmozdít, eltanácsol, leépít, meneszt; felmond valakinek;* (durva) *kirúg* **4.** *postáz, felad,* (pénzt:) *átutal* • **1., 3.** *Kiteszi a szűrét. Szélnek ereszt. Útilaput köt a talpára.*

✧ Ell: **1., 2.** *visszahív* **3.** *alkalmaz, foglalkoztat* **4.** *visszaküld, visszatart*

✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *küld*.

elkülönít ◆◆◆◆ ige *~eni*

1. Elválaszt, különválaszt, elkerít valamit. *Elkülöníti a maga holmiját. Elkülönített a gyereknek egy sarkot a szobában.*

2. (Fertőző beteget) a környezetétől különválasztva helyez el. *A skarlátos gyereket el kell különíteni, hogy ne fertőzzön meg másokat.*

✧ Szin: **1.** *elhatárol, elrekeszt, elszigetel, elzár,* (idegen) *izolál, szeparál* **2.** *elszigetel,* (idegen) *izolál, szeparál*

✧ Ell: *egyesít*

✧ Etim: Igekötős ige; → *el* + *különít*: a → *külön* melléknév származéka.

ellágyul ◆◆ ige *~ni*

1. A kelleténél lágyabbá válik. *Hosszú ideig állt, és ellágyult a tészta.*

2. Elérzékenyedik, meghatódik. *Öreg korában gyakran ellágyult, néha még sírva is fakadt.*

✧ Szin: **1.** *megpuhul, meglágyul* **2.** *megilletődik, elfogódik*

✧ Ell: **1.** *megkeményedik, megszilárdul* **2.** *megkeményedik, érzéketlenné válik*

✧ Etim: Igekötős ige; → *el* + *lágyul*: a → *lágy* melléknév származéka.

ellaposod|ik ◆ ige *~ni*

Érdektelenné, unalmassá válik. *Jól indult, de aztán ellaposodott a film.*

✧ Szin: *elérdektelenedik, elsekélyesedik, elszürkül*

✧ Etim: Igekötős ige; → *el* + *laposodik*: a → *lapos*[1] melléknév származéka.

ellát[1] ◆◆◆ ige *~ni*

Nagyobb távolságra képes látni. *A kilátóból messzire ellátni. Ellátok én az utca végéig is!*

✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *lát*.

ellát[2] ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (Rendszeresen) gondoskodik valakinek, valaminek a szükségleteiről. *Tisztességesen ellátja a családját. A boltokat jól ellátják áruval.*

2. (Beteget) a szükséges (orvosi) kezelésben részesít. *A kórházban azonnal ellátták a sérültet.*
3. (Feladatot, munkát) elvégez. *Hogyan tudod három gyerek mellett is ellátni a munkádat?*
4. ■ (bizalmas) *(Jól) ellátja a baját valakinek*: elbánik valakivel, megver valakit. (Fenyegetésként:) *Majd ellátom én a bajodat!*
✧ Szin: **1.** (személyt) *élelmez, eltart, etet, táplál* **2.** *ápol, gondoz, kezel* **3.** *teljesít, megcsinál*
✧ Ell: **1–3.** *elhanyagol*
✧ Etim: Német mintára keletkezett összetétel: → *el* igekötő + → *lát*.

ellen I. ◆◆◆◆◆ nu
1. Valamivel ellentétesen, szemben. *Ár ellen úszik.*
2. Valamely személy vagy dolog kárára, ártalmára. *Harcol, küzd az igazság meghamisítói ellen.*
3. Valakivel, valamivel szembe vagy szemben, valami ellenére. *Akaratom ellen cselekedtek. Kedvem ellen való. Apja ellen fordul.*
4. (Káros hatás, ártalom) elkerülésére. *Napszúrás ellen viseli a kalapot.*
✧ Szin: **1.** *szemközt* **3.** *dacára* **4.** *elkerülése érdekében*
✧ Ell: **2.** *javára, mellett* **3.** *szerint, valaminek megfelelően* **4.** *érdekében*
✧ Etim: Az elsősorban összetételek előtagjaként használatos *elő* szó *el* alapszavának megszilárdult ragos alakulata.

ellen II. ◆◆◆◆◆ ik
Valaki, valami ellen, vele szemben. *Ellenáll, ellenszegül, ellenvet. Azt veti ellen, hogy ő ott sem volt.*
✧ Etim: Az *elő* szó *el* alapszavának megszilárdult ragos alakja.

ellenáll ◆◆◆◆ ige (népi, régi) **ellentáll** *~ni*
1. Nem enged valamely hatásnak, nyomásnak, támadásnak. *Sokáig ellenállt, végül azonban megadta magát.*
2. Szembeszegül valamivel. *Ellenáll a parancsnak.*
3. Állhatatosságából nem enged. *Ellenáll a csábításnak. Nem tudtam ellenállni, kétszer is vettem az édességből.*
✧ Szin: **1.** *elhárít valamit* **2.** *szembeszáll, dacol, ellenkezik; tiltakozik valami ellen* **3.** *megtartóztatja magát, kitart*
✧ Ell: *enged, megadja magát; rááll valamire; belemegy valamibe*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ellen* + → *áll*.
☝ Elválasztása: *el-len-áll*.

ellenállás ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. Szembehelyezkedő, védekező, ellenszegülő magatartás, cselekvés. *Ellenállást fejt ki. Legyőzi az ellenállást, és maga mellé állítja őket is.*
2. (Fizikában:) **a)** A mozgást akadályozó erő. *A levegő ellenállása csökkenti a sebességet.* **b)** A villamosság áramlását akadályozó erő. *A vezeték ellenállása 20 ohm.* **c)** Az áramkörbe kapcsolt szerkezet, alkatrész. *Az ellenállás az áramfolyást korlátozza, illetve szabályozza.*
3. Ellenállóképesség. *A fertőzéssel szemben nincs a szervezetének ellenállása.*
✧ Szin: **1.** *ellenkezés, ellenszegülés, szembeszegülés, dac,* (idegen) *oppozíció* **3.** (idegen) *immunitás*
✧ Ell: **1.** *megadás* **3.** *immunhiány*
✧ Etim: Összetétel: → *ellen* + → *állás*.
☝ Elválasztása: *el-len-ál-lás*.

ellenállhatatlan ◆◆◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*
1. Minden akadályt elsöprő. *Ellenállhatatlan támadást intéztek ellene. Ellenállhatatlan vágyat érzett.*
2. Rendkívül vonzó. *Ellenállhatatlan asszony a barátom felesége.*
✧ Szin: **1.** *vad, feltartóztathatatlan, lebírhatatlan, leküzdhetetlen,* (vágy:) *visszafojthatatlan* **2.** *csábító*
✧ Ell: **1.** *csekély, gyenge* **2.** *érdektelen, taszító*
✧ Etim: Német mintára keletkezett összetétel; → *ellen* + *állhatatlan*: az → *áll* ige származéka.
☝ Elválasztása: *el-len-áll-ha-tat-lan*.

ellenben ◆◆◆◆◆ ksz (mellérendelő mondatokban, szembeállító értelemben)
1. De, azonban. *Futkározni nem szeret, ellenben olvasni igen.*
2. Ezzel szemben, ezzel ellentétben. *Édesanyjuk nem örült a kiscicának, a gyerekek ellenben nagyon boldogok voltak.*
3. Csakhogy. *Jóska orvos szeretne lenni, ellenben a fizika nehezen megy neki.*
✧ Szin: **1.** *viszont* **2.** *azonban* **3.** *noha, pedig*
✧ Etim: Az → *ellen* névutó megszilárdult ragos alakulata.

ellen|e ◆ személyragos hsz
Valaki, valami ellen. *Támadás indult ellenünk.* • Közmondás: *Aki nincs ellenünk, velünk van*: aki nem kifejezetten ellenséges, azzal együtt lehet működni.
✧ Etim: Az → *ellen* névutó személyragos alakja.
☝ Ragozása: *ellenem, ellened, ellene, ellenünk, ellenetek, ellenük*. Elválasztása: *el-le-ne*.

ellenében ◆◆◆◆ nu-szerűen
1. (hivatalos) Valamely biztosítékért vagy ellenértékért. *Készpénz ellenében azonnal szállítjuk az árut.*
2. (régi) Valamivel szemközt elhelyezkedve, haladva. *Ár ellenében nehéz úszni.* • Szólás: (bizalmas) *Szél ellenében nem lehet pisilni.*
✧ Szin: **1.** *cserébe valamiért; valami fejében; ellenértékéül, viszonzásául valaminek* **2.** *valamivel szemben*
✧ Etim: Az → *ellen* névutó megszilárdult ragos alakulata.

☝ Elválasztása: *el-le-né-ben*.

ellenére I. ◆◆◆◆◆ személyragos hsz

Valaki kedve, szándéka ellen. *Egy jó kirándulás nincs ellenére.„Én kegyesem, szép hitvesem, Ellenemre jársz-é?”* (Arany J.: Rozgonyiné)

✧ Ell: *kedvére*

✧ Etim: Az → *ellen* névutó megszilárdult ragos alakulata.

☝ Ragozása: *ellenemre, ellenedre, ellenére, ellenünkre, ellenetekre, ellenükre*. Elválasztása: *el-le-né-re*.

ellenére II. ◆◆◆◆◆ nu

Valamivel ellentétben, valamitől eltérve. *Megállapodásunk ellenére nem jöttek el hozzánk.*

✧ Szin: *valaminek dacára, valamivel szemben*

✧ Ell: *valaminek megfelelően*

✧ Etim: Az → *ellen* névutó megszilárdult ragos alakulata.

☝ Elválasztása: *el-le-né-re*.

ellenez ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

Helytelenít valamit, nem járul hozzá valamihez. *Szülei ellenezték a házasságát.*

✧ Szin: *kifogásol, rosszall, elvet, elutasít; tiltakozik valami ellen, ellene van valaminek*

✧ Ell: *elfogad, helyesel, támogat*

✧ Etim: Az → *ellen* névutó származéka.

☝ Elválasztása: *el-le-nez*.

ellenfél ◆◆◆◆◆ fn *ellenfelek, ~t* vagy *ellenfelet, ellenfele*

Küzdőtárs, vetélytárs. *Méltó ellenfél volt. Sorra legyőzte minden ellenfelét. Sose feledd, az ellenfél nem ellenség!*

✧ Szin: *ellenlábas, játékostárs, küzdőfél,* (idegen) *partner, rivális*

✧ Ell: *bajtárs, barát*

✧ Etim: Német mintára keletkezett nyelvújítás kori összetétel: → *ellen* + → *fél*[2].

ellenkez|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. *Ellenkezik valakivel*: ellentmond, ellenáll neki. *Folyton ellenkezik a mamával.*

2. Nem egyeztethető össze valamivel. *Ez ellenkezik a szabályzattal.*

✧ Szin: **1.** *makacskodik, szembehelyezkedik, szembeszáll,* (régi) *ellenkedik* **2.** *ellentétes, szemben áll*

✧ Táj: *megbicsakolja magát, kompolkodik*

✧ Ell: **1.** *egyetért; elfogad, helyesel valamit* **2.** *egybeesik, egybevág, megegyezik*

✧ Etim: Az → *ellen* névutó származéka.

ellenkező ◆◆◆◆◆ mn *~k* vagy *~ek, ~t, ~en*

1. Ellentétes tartalmú, értelmű. *Ellenkező véleményen van.* ■ *Ellenkező esetben*: **a)** a rendelkezés megszegése esetén. *Ellenkező esetben 5000 Ft bírság fizetendő.* **b)** ha nem úgy történne. *Ellenkező esetben lemondjuk az utazást.*

2. *Valamivel ellenkező*: valaminek ellentmondó, valamivel össze nem egyeztethető. *A józan ésszel ellenkező tervet fogadtak el.*

3. A szemközti, a túlsó. *Átment az ellenkező oldalra.*

4. (Főnévi használatban:) Valaminek az ellentéte, a fordítottja. *Miért állítod épp az ellenkezőjét annak, amit eddig mondtál?*

✧ Szin: **1., 2.** *fordított; valamivel szembenálló, szembehelyezkedő*

✧ Ell: **1., 2.** *valamivel megegyező, azonos* **3.** *innenső* **4.** *ugyanaz*

✧ Etim: Az → *ellen* névutó származéka.

ellenlábas ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* (választékos)

Ellentétes álláspontot lévő személy. *Hosszas vitában végül legyőzte ellenlábasát.*

✧ Szin: *vetélytárs, ellenfél, ellenség, haragos,* (választékos) *rivális*

✧ Ell: *barát, pártfogó*

✧ Etim: Összetétel; → *ellen* + *lábas*: a → *láb* főnév származéka.

ellenőr ◆◆◆◆◆ fn

Valaminek a felülvizsgálatát végző személy. *Ellenőr vizsgálja a cég pénzügyeit. A metró bejáratánál az ellenőrök kérik a jegyeket.*

✧ Szin: *felülvizsgáló,* (idegen) *revizor, cenzor,* (Fv, Mv) *inspektor,* (Fv bizalmas) *kontrolór*

✧ Etim: Összetétel: *ellen* + *őr*.

☝ Elválasztása: *el-len-őr*.

ellenőriz ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Figyelemmel kísér, kontrollál valakit, valamit. *Folyton ellenőrizték minden lépését. Rendszeresen ellenőrzik őt a szülei.*

2. Felülvizsgál valamit. *Adatokat ellenőriztek. Ellenőrizd a megoldás folyamatát!*

✧ Szin: **1.** *figyel* **2.** *átvizsgál, megvizsgál,* (idegen) *cenzúráz,* (idegen, Fv, Ka, Ől) *kontrollál*

✧ Ell: **1.** *figyelmen kívül hagy*

✧ Etim: Az *ellenőr* összetétel (→ *ellen* + → *őr*) származéka.

☝ Elválasztása: *el-len-ő-riz*. Az *ellen-* igekötő nem válik el az *őriz* igétől: *Ne ellenőrizd folyton a gyereket!*

ellenőrző I. ◆◆◆◆ mn *~k* vagy *~ek, ~t, ~en*

Olyan, aki, ami ellenőriz valamit, valakit, illetve amivel ellenőriznek valakit, valamit. *Ellenőrző bizottságot hoztak létre.*
■ *Ellenőrző könyv:* iskolai tanuló tanulmányi eredményeire, magatartására stb. vonatkozó közléseket tartalmazó füzet. *Aláírattad az ellenőrző könyvedet?*
✧ Szin: *felügyelő, felülvizsgáló,* (idegen) *kontrolláló*
✧ Etim: Az → *ellenőriz* ige származéka.
☝ Elválasztása: *el-len-őr-ző*.

ellenőrző II. ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
Ellenőrző könyv. *Minden érdemjegyet beírtak a tanuló ellenőrzőjébe.*
✧ Etim: Az → *ellenőriz* ige származéka.
☝ Elválasztása: *el-len-őr-ző*.

ellenpólus ◆◆ fn
Valakinek vagy valaminek az ellentéte. *Felfogásuk egymásnak éppen az ellenpólusa.*
✧ Etim: Összetétel: → *ellen* + → *pólus*.

ellenreformáció ◆◆ fn
A katolikus egyház mozgalma a XVI–XVIII. században, amelyben igyekezett meggátolni, visszaszorítani a reformáció terjedését. *A katolikus egyház az ellenreformáció idején megújulással, reformokkal, de sokszor erőszakos intézkedésekkel is igyekezett visszaszerezni híveit a református és az evangélikus egyházaktól.*
✧ Ell: *reformáció*
✧ Etim: Összetétel; → *ellen* + → *reformáció*.

ellenség ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
1. Harcban, háborúban a szemben álló fél. *Kiverték az ellenséget az országból.*
2. Rosszakaró. *Sok barátja, de néhány ellensége is van.*
3. Valamely elvet, törekvést elutasító személy. *A demokrácia ellensége volt. Az illető politikus esküdt ellensége a szabad gondolatnak.*
4. Olyan ember, aki valamit nem szeret, nem él vele. *Esküdt ellensége a szeszes italoknak. Semmi jónak nem vagyok az ellensége.*
✧ Szin: **1.** (régi) *ellen* **2.** *haragos* **3.** *ellenző* **4.** *ellenző, elrontó* • **2.** *Barátja, mint macska az egérnek. Barátja, mint farkas a báránynak.*
✧ Ell: **1.** *barát, szövetséges* **2.** *barát, jóakaró* **3., 4.** *híve, támogatója valaminek*
✧ Etim: Az → *ellen* névutó származéka.

ellenszavazat ◆◆◆ fn
Valami vagy valaki ellen leadott szavazat. *10 ellenszavazattal elfogadták a javaslatot.*
✧ Szin: *ellenvoks*
✧ Ell: *igen szavazat*
✧ Etim: Összetétel: → *ellen* + → *szavazat*.

ellenszegül ◆◆◆ ige *~ni*
1. Valakinek, valaminek nem engedelmeskedik. *Ellenszegült az anyja tilalmának, és elment moziba. Határozott kérésemnek ellenszegülve a gyerekek átszaladtak a kocsiúton.*
2. Ellenállást fejt ki valakivel szemben. *Ellenszegült a királynak, ezért száműzték a lovagot.*
✧ Szin: **1.** *ellenáll, ellentmond, nem fogad szót; szembeszegül valakivel; engedetlenkedik* **2.** *szembehelyezkedik; makacskodik, megmakacsolja magát* • *Felemeli a szavát valaki, valami ellen. Nem áll kötélnek. Ujjat húz valakivel.*
✧ Táj: **1.** *ellentszól, ellenkedik*
✧ Ell: **1.** *engedelmeskedik, meghódol, behódol; elfogad valamit; beleegyezik valamibe* **2.** *engedelmeskedik, meghódol, behódol valakinek*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ellen* + *szegül*: a → *szeg* ige származéka.
☝ Az *ellen-* igekötő helyett itt az *ellene* határozószót is használhatjuk, különösen a felszólító módban: *Ne szegülj ellene anyádnak! Szegülj ellene a király parancsának!*.

ellenszél ◆ fn
A menetiránnyal ellenkező irányú szél. *Kitűnő időt futott, pedig erős ellenszél volt. Ellenszélben is lehet vitorlázni, csak lassabban.*
✧ Etim: Német mintára keletkezett összetétel: → *ellen* + → *szél*.

ellenszenv ◆◆◆◆ fn –, *~et, ~e*
Erős idegenkedés, ellenséges érzület valakivel, valamivel szemben. *Ösztönös ellenszenvet érzett iránta. Képtelen legyőzni a munkájával szemben érzett ellenszenvét.*
✧ Szin: *idegenkedés, visszatetszés, utálat, gyűlölet,* (idegen) *antipátia, averzió*
✧ Ell: *rokonszenv, vonzódás,* (idegen) *szimpátia*
✧ Etim: Latin mintára keletkezett összetétel; → *ellen* + *szenv*: nyelvújítás kori elvonás a → *szenved* igéből.

ellenszenves ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en*
Ellenszenvet, esetleg gyanút, félelmet keltő, ébresztő. *Nem tudom, miért ilyen ellenszenves nekem ez az ember. Megkértem valamire, de ellenszenves hangon elutasított. Vigyázz, ellenszenves alakok ténferegnek az iskola körül!*
✧ Szin: *kellemetlen, kiállhatatlan, taszító, utálatos, visszataszító,* (idegen) *antipatikus*

✧ Ell: *rokonszenves, vonzó,* (idegen) *szimpatikus*
✧ Etim: Latin mintára keletkezett összetétel; → *ellen* + *szenves*: a → *szenved* igéből a nyelvújítás korában elvont *szenv* főnév származéka.

ellentét ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Két ellenkező tartalmú dolog, állapot stb. viszonya. *Szöges ellentétben áll az érdekeivel. Mélyülnek közöttük az ellentétek.*

2. Az egymással ellentétes viszonyban lévők egyike. *Pont ellentéte az apjának. Az imént ennek épp az ellentétét állítottad. A hidegnek a meleg, a jónak a rossz az ellentéte. Az ellentétek vonzzák egymást.* • Közmondás: *Az ellentétek vonzzák egymást*: ellentétes természetű emberek gyakran jól megértik egymást.

3. Szemben álló felek egymással ellentétes, ellenséges viszonya. *A szülők közti ellentétet a gyermekek szenvedik meg.*

✧ Szin: **1.** (idegen) *kontraszt,* (régi) *kontroverzia* **2.** *ellenkező pólus; ellenkezője, fordítottja, fonákja valakinek, valaminek,* (nyelvben:) *antonima* **3.** *nézeteltérés, viszály,* (idegen) *konfliktus*
✧ Ell: **1.** *azonosság* **2.** *ugyanaz* **3.** *egyetértés, összhang, nézetazonosság,* (idegen) *harmónia*
✧ Etim: Összetétel; → *ellen* + *tét*: a → *tesz* ige származéka.

ellentmond ◆◆◆◆◆ ige *~ani*

1. *Ellentmond valakinek*: vele ellenkező véleményt képvisel. *Nem fogad szót, mindig ellentmond a tanároknak.*

2. *Ellentmond valaminek*: ellentétben van vele. *Ez ellentmond a tényeknek.* ■ *Ellentmond önmagának*: **a)** valaki saját állításával össze nem egyeztethetőt állít. *Nem veszed észre, hogy megint ellentmondasz önmagadnak?* **b)** (valamely állítás, tétel) belső ellentétet tartalmaz. *Ez a fejezet ellentmond önmagának.*

✧ Szin: **1.** *ellenszegül; ellenkezik, szembeszáll, felesel valakivel; megcáfol, vitat valamit,* (népi, régi) *ellenmond*
✧ Táj: *ellentszól*
✧ Ell: **1.** *egyetért valakivel, valamivel; csatlakozik valakihez*
✧ Etim: Összetétel; *ellent*: az → *ellen* névutó ragozott alakja + → *mond*.
☝ Az *ellent-* elváló igekötőként viselkedik: *Ne mondj mindig ellent a tanároknak!*

ellentmondás ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Az a tény, hogy valaki ellentmond valakinek. *Nem tűr ellentmondást.*

2. Két egymást kölcsönösen föltevő és kizáró állítás vagy jelenség viszonya. *Éles ellentmondás van a két előadó nézete között. Ellentmondásba került önmagával. Az élet egyes filozófiai felfogások szerint ellentmondások rendszere.*

✧ Szin: **1.** *cáfolat, ellenvetés, szembeszegülés* **2.** (idegen) *antagonizmus, antinómia*
✧ Ell: **1.** *elfogadás, egyetértés, helyeslés* **2.** *azonosság, egyezés*
✧ Etim: Összetétel; *ellent*: az → *ellen* névutó ragozott alakja + *mondás*: a → *mond* ige származéka.

ellenvélemény ◆◆◆ fn

Valamely véleménnyel ellenkező, ellentétes vélemény. *Javaslatunkat elfogadták, senkinek sem volt ellenvéleménye.*

✧ Szin: *ellenvetés, kifogás, tiltakozás*
✧ Ell: *egyetértés, helyeslés, elfogadás*
✧ Etim: Összetétel: → *ellen* + → *vélemény*.

ellenzék ◆◆◆◆ fn –, *~et, ~e*

1. A nem kormányzó pártok együttvéve. *Az ellenzék nem támogatta a törvényjavaslatot.*

2. A hivatalos felfogással szemben álló, azt bíráló magatartás, illetve csoport. *Évekig ellenzékben volt. A demokratikus ellenzék körébe tartozott.* ■ (rosszalló) *Őfelsége ellenzéke*: olyan személy, csoport vagy irányzat, amely csak látszólag, a forma kedvéért áll szemben a hatalmon lévőkkel, valójában együttműködik velük. *Nem számíthatunk rá, ő is őfelsége ellenzéke.*

✧ Szin: **1.** *ellenpárt, ellenpártok,* (régi) *oppozíció* **2.** (idegen) *oppozíció*
✧ Ell: *kormánypárt, kormánypártok*
✧ Etim: Az → *ellen* névutó származéka.

ellenző ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. Aki valamit ellenez, helytelenít. *A legjobb elképzelésnek is akadhat ellenzője.*

2. Valaminek a fény elterelésére vagy távoltartására való ernyőszerű tartozéka. *Leesett a lámpa ellenzője, a fény szétterült az egész szobában. Alig látott ki sapkájának félkör alakú ellenzője alól.*

✧ Szin: **2.** *ernyő, napellenző; sapkaellenző,* (bizalmas) *simléder, simli,* (kissé régi) *sild*
✧ Ell: **1.** *támogató*
✧ Etim: Az → *ellen* névutó származéka.

ellep ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Elfed, beborít valamit. *Egyet lépett, és máris ellepte a víz. A járművek bűze ellepi az utcákat. Arcát ellepték a pattanások.*
2. (Növényzet) teljesen benő valamit. *A dudva, a gaz mindent ellepett.*
3. (Ember, állat) elözönöl valamit. *A gyerekek ellepték a homokos vízpartot. Ellepték a szúnyogok a környéket.*
✧ Szin: **1.** *belep, elborít* **2.** *befut, felver* **3.** *eláraszt, elönt, megszáll*
✧ Ell: **1.** *visszahúzódik valahonnan* **3.** *eltávozik, elmegy valahonnan*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *lep*.

elles ◆◆◆ ige *~ni*
1. Megfigyeléssel észrevétlenül eltanul valakitől valamit. *Édesanyámtól lestem el a rétesnyújtás tudományát.*
2. Kitalál, kipuhatol valamit. *Elleste legtitkosabb kívánságaimat is.*
✧ Szin: **1.** *lenéz, lemásol, megtanul* **2.** (bizalmas) *kifigyel, kiles*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *les*.

ell|ik ◆◆◆ ige *~eni*
(Emlősállat) kicsinyét világra hozza. *Az éjjel szép borjat ellett a tehenünk.* (Tárgy nélkül:) *Mikor ellik a disznótok?*
✧ Szin: *fiadzik, fial, kölykezik,* (ritka) *vemhezik, vemhedzik,* (régi) *fajzik*
✧ Etim: Valószínűleg ősi, finnugor kori szó származéka.

ellipszis ◆◆ fn *~ek, ~t, ~e* (idegen)
1. Lapított kör, melynek bármely pontjából a két gyújtóponthoz húzott egyenesek hosszúságának összege állandó. *Szerkessz egy ellipszist! Ennek a hasábnak az alapja ellipszis. Egy ellipszis alakú virágágyást készített.*
2. Beszédben egy vagy több szónak érzelmi hatású kihagyása. *Az ellipszis a tömörítés eszköze.*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.
☝ Hosszú *l*-lel ejtjük és írjuk.

ellop ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Észrevétlenül elvesz valamit, ami másnak a tulajdona. *A zsúfolt villamoson ellopták a pénztárcámat.*
2. (Idegen ötletet) sajátjaként felhasznál. *Sorra ellopták a találmányait.*
3. (bizalmas) (Meghatározott célú dologból vagy időből valamennyit) másra fordít. *Ellop egy órát az idejéből zenehallgatásra.*
4. ■ (választékos) *Ellopja valakinek az álmát*: álmatlan órákat, éjszakákat okoz neki. | *Ellopja valakinek a szívét*: szerelmet ébreszt benne maga iránt.
✧ Szin: **1.** *elcsen, elvesz, eltulajdonít,* (bizalmas) *elemel, elsinkófál, elcsór,* (tréfás) *meglovasít,* (szleng) *megfúj* **2.** *eloroz, kisajátít,* (idegen) *plagizál* **3.** *elvesz,* (bizalmas) *elcsen*
✧ Táj: *elcsirizel, elsuvaszt, elsusál, elcigányol*
✧ Ell: **1.** *visszaad, visszaszolgáltat*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *lop*.

éllovas ◆◆◆ fn
1. Élen álló versenyző vagy csapat. *A bajnokság éllovasa lett.*
2. (ritka) Lovas csoportot vezető lovas. *A felvonuláson az éllovas lova volt a legszebb.*
✧ Szin: **1.** *élsportoló, élcsapat*
✧ Etim: Összetétel: → *él*[2] + → *lovas*.

ellök ◆◆◆ ige *~ni*
1. Lökve eltávolít valamit, valakit. *A parttól ellöki a csónakot. Ellökték a legkisebbet.* ■ *Ellöki magától a segítő kezet*: visszautasítja a segítséget.
2. (ritka) *Ellök magától valakit*: nem gondoskodik tovább róla. *Ellökte magától gyermekeit.*
✧ Szin: **1.** *eltol, eltaszít* **2.** *elzavar, eltaszít*
✧ Ell: **1.** *visszahúz* **2.** *visszavesz, visszahív, visszafogad*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *lök*.

ellustul ◆ ige *~ni*
Lustává válik. *Ellustul a nagy semmittevésben.*
✧ Szin: *elkényelmesedik, eltunyul,* (bizalmas, tréfás) *elhájasodik*
✧ Ell: *felélénkül, felfrissül*
✧ Etim: Igekötős ige; → *el* + *lustul*: a → *lusta* melléknév származéka.

elmagyaráz ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
Részletesen megmagyaráz valakinek valamit. *Padtársam magyarázta el a fizikaleckét, mert hiányoztam az óráról.*
✧ Szin: *elmond, kifejt,* (választékos) *megvilágít* • *Fényt derít valamire.* (bizalmas) *Szájába rág valakinek valamit.*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *magyaráz*.

elmar ◆◆ ige *~ni*
1. (Állat másik állatot) marással elkerget. *A kutya elmarta a macskát.*
2. Bántó viselkedésével elüldöz valakit valahonnan. *Elmarták a háztól, nem volt többé maradása otthon.*
✧ Szin: *elűz, elzavar*
✧ Ell: **2.** *visszahív, visszafogad*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *mar*.

elmarad ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. A vele menőktől elszakadva hátrább marad. *A kiránduláson ne maradj el a többiektől!*

2. (Munkájával) nem tart ott, ahol kellene. *Elmaradt a házi feladataival.*
3. *Elmarad valakitől*: nála kevesebbet teljesít. *Eredményeiben elmaradt munkatársaitól.*
4. Nem jár többé valahova valakikkel. *Mostanában nem jár közénk, elmaradt tőlünk.*
5. (Várt, tervezett dolog) nem következik be. *Az eső miatt elmarad az előadás.*
6. (Ismétlődő szokás, jelenség) megszűnik. *Régóta kínzó fejfájása mostanában elmaradt.*
✧ Szin: **1., 2., 3.** *hátramarad, visszamarad* **4.** *elszokik*
✧ Ell: **1., 3.** *beér, utolér valakit* **4.** *visszaszokik* **5.** *bekövetkezik, megvalósul*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *marad*.

elmaradott ◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
A haladással, fejlődéssel lépést nem tartó. *Elmaradott gondolkodása, módszerei ma már nevetségesek.*
✧ Szin: (gondolkodás:) *idejétmúlt, kezdetleges, korszerűtlen, régimódi,* (terület is:) *fejletlen, hátramaradt*
✧ Ell: (gondolkodás:) *felvilágosult, haladó, korszerű*, (idegen) *modern*, (terület is:) *fejlett*
✧ Etim: Az → *elmarad* ige származéka.

elmarasztal ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. (hivatalos) Hibásnak, vétkesnek mond ki valakit. *A bíróság az alperest elmarasztalta.*
2. (választékos) Valakit valami miatt elítél, megró. *Gyakran kell őt a hanyagsága miatt elmarasztalni.*
✧ Szin: **1.** *megbüntet,* (hivatalos) *megbírságol* **2.** *helytelenít, kifogásol, rosszall valamit*
✧ Ell: **1.** (hivatalos) *felment* **2.** *megdicsér, megjutalmaz, elismer*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *marasztal*.

elme ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je* (választékos)
1. Ész, értelmi képesség. *Rejtvényfejtéssel csiszolja elméjét.* ■ *Elméjébe vés valamit*: megjegyez.
2. Az ember mint gondolkodó lény. *Ragyogó elme, még sokra fogja vinni!*
✧ Szin: **1.** *agy, értelem, felfogóképesség,* (idegen) *intelligencia*, (bizalmas) *sütnivaló, fej, koponya* **2.** *agy*, (idegen) *lumen*, (bizalmas) *fej*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán egy adatolatlan szótő főnevesült melléknévi igeneve.
✧ Ö: láng + elme

elmegy ◆◆◆◆◆ ige *elmenni*
1. Helyét elhagyja (és meghatározott helyre megy). *Mindennap elment hazulról. Elment a falu széléig.*
2. (választékos) Meghal. *Váratlanul ment el, egy hirtelen betegség miatt.*
3. Valaminek a közelébe ér, és továbbmegy. *Elment a templom mellett.* ■ *Elmegy mellette*: nem veszi figyelembe. *Képtelen vagyok elmenni e mellett a szörnyű eset mellett.*
4. *Elmegy valaminek*: erre a pályára lép. *Elmegy vidékre háziorvosnak.*
5. Elfogy, elmúlik. *Elment az összes pénze.* ■ *Elment a kedve valamitől*: már nincs kedve hozzá. *Egészen elment a kedvem a sétától ebben a rossz időben.* | *Elment az esze*: elveszítette józan ítélőképességét.
6. (bizalmas) Elfogadható (valaminek). *Ez még elmegy. Itthonra még elmegy ez a ruha.*
✧ Szin: **1.** *elballag, elsétál, elsiet, elutazik, elvonul, továbbáll,* (választékos) *eltávozik,* (tréfás) *elpályázik,* (bizalmas) *elpárolog, meglóg* **2.** (választékos) *elhalálozik, elköltözik, elhuny, eltávozik* **3.** *elhalad, elballag, elsétál valami mellett* **4.** *beáll valahova, elszegődik* **6.** (állítmányi névszóként:) *kielégítő;* (bizalmas) *megjárja* • **1.** (tréfás) *A távozás hímes mezejére lép. Kiteszi a lábát valahonnan. Szedi a sátorfáját. Továbbáll egy házzal.* **2.** *Eltávozik az élők sorából.*
✧ Ell: **1.** *visszajön, visszatér* **2.** *föltámad* **3.** *megáll* **5.** *megmarad* **6.** (állítmányi névszóként:) *elfogadhatatlan, elviselhetetlen*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *megy*.

elmélet ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
1. Elvek, eszmék rendszere. *Nincs érzéke az elmélethez, nagyon gyakorlatias ember.*
2. Valamely jelenség (összefüggéseinek) elvi magyarázata. *A táguló világegyetem elméletéről beszélt.*
3. Valamivel kapcsolatos, a valószínűségen alapuló feltevés. *A székelyek eredetéről több elmélet is napvilágot látott.*
✧ Szin: **1.** (idegen) *teória* **2.** *tétel, tan,* (idegen) *doktrína, ideológia* **3.** *elképzelés, nézet, feltevés,* (idegen) *hipotézis*
✧ Ell: **1.** *gyakorlat,* (idegen) *praxis* **3.** *tapasztalat*
✧ Etim: Az → *elme* főnév nyelvújítás kori származéka.

elmélked|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Elmélyedve gondolkodik, töpreng valamin. *Hosszasan elmélkedett az előadáson elhangzottakról.*
2. Elméleti kérdésekről értekezik, nyilatkozik. *Legutóbbi cikkében fontos tudományos kérdésekről elmélkedik.*
✧ Szin: **1.** *tépelődik, tűnődik, vizsgálódik; mérlegel valamit* **2.** *bölcselkedik,* (idegen) *filozofál, meditál*
✧ Etim: Az → *elme* főnév származéka.

elmélyed ◆◆◆ ige *~ni*
Elmélyed valamibe vagy *valamiben*: nagy figyelemmel, érdeklődéssel belemerül vagy elmerül benne. *Elmélyed a kutatásaiba. Elmélyedt a keleti filozófiákban.*
✧ Szin: *elmélyül, elmerül valamiben; beleássa magát, belefeledkezik, belemélyed valamibe*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *mélyed*.

elmélyül ◆◆◆ ige *~ni*
1. Mélyebbé válik. *Hirtelen elmélyül a víz.*
2. Valami mélyrehatóbbá, bensőségesebbé válik. *Barátságuk az évek során egyre jobban elmélyült.*

3. (Válság, ellentét) súlyosbodik. *Elmélyült köztük az ellentét.*
✧ Szin: **2.** *erősödik* **3.** *éleződik, erősödik, növekedik, fokozódik*
✧ Ell: **2.** *gyengül, felszínesebb lesz* **3.** *csökken, oldódik*
✧ Etim: Igekötős ige; → *el* + *mélyül*: a → *mély* melléknév származéka.

élmény ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
Érzelmileg is átélt esemény, történés. *Gyermekkori élményei mély nyomokat hagytak benne. Élmény volt vele találkozni!*
✧ Szin: *benyomás, átélés, tapasztalás, tapasztalat,* (idegen) *impresszió*
✧ Etim: Az → *él* ige nyelvújítás kori származéka.

elmér ◆ ige *~ni*
1. Rosszul, tévesen mér meg valamit. *Két kiló almát kértem, de alaposan elmérték.*
2. (népi) Valamit megmérve elad. *Minden portékáját elmérte, mehet haza.*
✧ Szin: **1.** *félremér* **2.** *kimér*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *mér*.

elmérgesed|ik ◆◆ ige *~ni*
1. (Seb) elgennyesedve gyulladásba jön. *Ne kapard el a pattanásodat, nehogy elmérgesedjen!*
2. (Vita, ellentét stb.) kiélezetté válik, elfajul. *Egyre jobban elmérgesedett köztük a vita.*
✧ Szin: **1.** *begyullad, elfertőződik* **2.** *eldurvul, kiéleződik, elvadul*
✧ Táj: **1.** *elmérged, megmérgedik*
✧ Ell: **1.** *meggyógyul, kitisztul* **2.** *csillapodik, enyhül*
✧ Etim: Igekötős ige; → *el* + *mérgesedik*: a → *mérges* melléknév származéka.

elmés ◆◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en* (választékos)
1. Szellemes, értelmes (személy). *Elmés ember volt, vitában bárkit legyőzött.*
2. Okos, ötletes, a célnak megfelelő. *Elmés volt a hozzászólása. Elmés játékokat talál ki.*
✧ Szin: **1.** *agyafúrt, ravasz, csalafinta, csavaros észjárású* **2.** *leleményes, ügyes*
✧ Ell: *ötlettelen, unalmas*
✧ Etim: Az → *elme* főnév származéka.

elmond ◆◆◆◆◆ ige *~ani*
1. Elejétől végéig elbeszél valamit. *Szépen, sorról sorra elmondja, mi történt vele tegnap.*
2. Szavakkal közöl valamit. *Nem fél elmondani a véleményét.*
3. Szavak nélkül kifejez valamit. *Hallgatott, de tekintete mindent elmondott.*
4. Felmond, előad valamit. *Mondd el szépen a verset!*
5. Elárul, továbbad valamit. *Ugye nem mondod el senkinek?*
6. *Elmond valakit valaminek*: becsmérlő, gyalázó szavakkal illeti. *Mindennek elmondták őt a rosszakarói.*
✧ Szin: **1.** *elújságol, elmagyaráz, fölsorol; beszámol valamiről* **2.** *elmond, kifejt* **3.** *elárul* **5.** *kibeszél, kifecseg, felfed,* (bizalmas) *kitereget* • **1., 5.** (szleng) *Leadja a drótot.*
✧ Táj: **1.** *elsorjáz*
✧ Ell: **1., 2.** *elhallgat* **3., 5.** *eltitkol, elhallgat*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *mond*.

elmos ◆◆◆ ige *~ni*
1. (Edényt) tisztára mos. *Sokáig tartott, míg elmosta a zsíros edényeket.*
2. (Víz) a helyéből elhord valamit. *A megáradt folyó elmosta a partot.*
3. (Eső szabadtéri programot) meghiúsít. *Az eső elmosta a kirándulást.*
4. (választékos) (Emlékképet) elhomályosít, eltüntet. *Az idő elmossa az emlékeket.*
✧ Szin: **1.** *elmosogat, leöblít* **2.** *elsodor* **4.** *elfeledtet, elhalványít*
✧ Ell: **1.** (választékos) *beszennyez, összepiszkol* **2.** *visszahord; feltölt* **4.** *felerősít, megvilágít*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *mos*.

elmosód|ik ◆◆◆ ige *~ni*
1. Víz sodrától szétmállik. *Egészen elmosódott a part egy szakasza.*
2. (Írás) olvashatatlanná lesz. *A cédulán az írás teljesen elmosódott.*
3. Beleolvadva a környezetbe bizonytalan körvonalúvá válik. *A távolban elmosódnak a hegyek.*
4. (választékos) (Megkülönböztető vonás) egyre inkább eltűnik. *Lassan elmosódik köztük a különbség.*
5. (Emlékkép) elhalványul. *„Az évek jöttek, mentek, elmaradtál Emlékeimből lassan […] elmosódott A vállaidnak íve”* (Juhász Gy.: Anna örök).
✧ Szin: **1.** *szétmegy, leszakad* **2.** *elhalványul, összefolyik* **3.** *elhomályosodik, elhalványodik, szétfolyik; beleolvad, belevész valamibe* **4.** *megszűnik* **5.** *megfakul*
✧ Ell: **3.** *élessé válik, előtűnik* **4.** *előtűnik* **5.** *élessé válik*
✧ Etim: Igekötős ige; → *el* + *mosódik*: a → *mos* ige származéka.

elnagyol ◆◆ ige *~ni*
Felületesen végez el vagy készít el valamit. *Elnagyolta a takarítást, a bútorok alatt ott maradt a por. Elnagyoltad a dolgozatodat, írd meg újra, de most gondosabban!*
✧ Szin: (választékos) *hevenyész,* (bizalmas) *összecsap, összeüt*

✧ Táj: *elhandrikáz, elnagyjáz*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *nagyol*.

elnáspángol ◆ ige *~ni* (bizalmas)
(Rendszerint gyermeket) alaposan elver. *Elnáspángolja az apja, mert megütötte a kistestvérét.*
✧ Szin: (bizalmas) *elnadrágol, elpáhol, elfenekel, elrak, elcsépel, elagyabugyál, eltángál, megrak,* (régi) *megvesszőz* • *Kiporolja a nadrágját. Elhegedüli a nótáját. Szíjat hasít a hátából.*
✧ Táj: *megagyal, megnyakal, elfinakol*
✧ Etim: Igekötős ige; → *el* + *náspángol*: ismeretlen eredetű szó.

elnémul ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. (Emberi, állati stb. hang) hirtelen elhallgat. *Elnémult a madárfütty.* | (durva) *Némulj el!*: hallgass el.
2. Nem ír többé, nem hallatja a szavát. *A forradalom leverése után az írók legjobbjai elnémultak.*
3. (Harci eszköz) hirtelen abbahagyja a tüzelést. *A tűzszünet kihirdetésekor elnémultak a fegyverek.*
✧ Szin: **1.** (választékos) *elhal,* (bizalmas) *megkukul,* (szleng) *eldugul* **2., 3.** *elhallgat* • **1.** *Torkán akad a szó.* **2.** *Hallgatásba burkolózik.*
✧ Ell: *megszólal*
✧ Etim: Igekötős ige; → *el* + *némul*: a → *néma* melléknév származéka.

elnéptelened|ik ◆◆ ige *~ni*
1. (Hely) csendes, kihalt lesz. *Este minden elnéptelenedik.*
2. (Település) lakatlanná válik. *Sok falu elnéptelenedett a lakosság elvándorlása miatt.*
✧ Szin: *kiürül, kihal*
✧ Ell: *benépesedik*
✧ Etim: Igekötős ige; → *el* + *néptelenedik*: a → *nép* főnév származéka.

elnevel ◆ ige *~ni*
(Gyermeket) kényeztetéssel helytelenül nevel. *Nagyon elnevelték ezt a gyereket, a szüleinek sem fogad szót.*
✧ Szin: *félrenevel, elkényeztet, elront,* (bizalmas) *elkapat*
✧ Ell: *megnevel*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *nevel*.

elnéz ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Valakit, valamit hosszabb ideig figyelmesen néz. *Szívesen elnézi a fiatalokat. Ahogy elnézem ezt az utat, ráférne egy alapos felújítás!*
2. *Elnéz valahova*: valamilyen irányba néz. *Elnéztem a távolba.* ■ *Elnéz a semmibe*: elrévedezik. | *Elnéz valaki feje fölött*: figyelembe se veszi.
3. Valamit eltűr, nem tesz szóvá. *Elnézi a beosztottak hibáját, mulasztását.* | *Nézd el nekem ezt a tévedést*: bocsásd meg.
4. Nem néz meg jól, s ezért eltéveszt, elvét valamit, valakit. *Bocsánat, elnéztem a házszámot!*
✧ Szin: **1.** *bámul, nézeget* **2.** *elbámul; keresztülnéz valakin* **3.** *megenged,* (idegen) *tolerál; túlteszi magát valamin* **4.** *elhibáz; elkerüli a figyelmét valami* • **1.** *Rajta felejti a szemét.* **2.** *Átsiklik rajta a szeme.* **3.** (bizalmas) *Lenyel valamit.*
✧ Ell: **3.** *megtilt, megtorol, rosszall*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *néz*.

elnőiesed|ik ◆ ige *~ni*
1. (Férfi) nőiessé válik. *A sok nő között egészen elnőiesedik.*
2. Az ott tevékenykedő nők arányszáma feltűnően megnő. *A tanári pálya nagyon elnőiesedett.*
✧ Ell: *elférfiasodik*
✧ Etim: Igekötős ige; → *el* + *nőiesedik*: a → *nő* főnév származéka.

elnök ◆◆◆◆◆ fn *~ök, ~öt, ~e*
1. Testület, szervezet legmagasabb rangú tisztségviselője. *Megválasztották az Országgyűlés elnökét.*
2. Államelnök. *Nagy készülődés előzte meg az elnök látogatását.*
3. Tanácskozást vezető személy. *Az elnök megnyitja az ülést.*
✧ Szin: **2.** *államfő,* (Fv, Őv bizalmas) *prezident*
✧ Etim: Nyelvújítás kori elvonással keletkezett a korábbi *elölülnök* összetételből (→ *elöl* határozószó + *ülnök*: az → *ül* ige származéka).

elnököl ◆◆ ige *~ni*
Tanácskozást elnökként vezet. *Minden alkalommal valaki más elnököl.*
✧ Etim: Az → *elnök* főnév származéka.

elnyel ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Bekap és egyben lenyel valamit. *A teknős elnyeli a halat.* ■ *Majd elnyeli a szemével*: mohón, kíváncsian nézi.
2. (Föld, víz stb.) magába fogad és eltakar valakit, valamit. *Csakhamar elnyelte őket az erdő.* • Szólás: *Úgy eltűnt, mintha csak a föld nyelte volna el.*
3. (Sötétség, köd stb.) láthatatlanná tesz, eltakar valakit, valamit. *Az erős köd elnyeli a lámpák fényét.*
4. (Erős hang, zörej más hangot) túlharsog, elnyom. *Utolsó szavait elnyelte a tapsvihar.*
5. (Költséges vállalkozás pénzt) fölemészt. *Az építkezés minden pénzét elnyelte.*
✧ Szin: **2.** *eltemet,* (választékos) *magába zár* **3.** *beburkol, eltakar, felfog*

✧ Ell: **1.** *kihány, kiköp* **2.** *kivet* **3.** *felerősít*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *nyel*.

elnyer ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Nyereményként megszerez valakitől valamit. *Minden pénzét elnyerték a kártyán.*
2. Pályadíjként állást, munkát stb. megkap. *A legalkalmasabb pályázó nyerte el a külföldi ösztöndíjat.*
3. Tettei jutalmául, esetleg büntetéseként elér, megkap valamit. *Jutalmul elnyerte a királylány kezét. Elnyerte méltó büntetését.*

✧ Szin: **2.** *kiérdemel, megnyer* **3.** (jutalmat:) *kivív,* (büntetést:) *kihív*
✧ Ell: **1.** *elveszít* **2., 3.** *elveszít; elesik valamitől*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *nyer*.

elnyom ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (Cigarettát, szivart) valamihez nyomva elolt. *Nyomd el a cigarettát, mert a füstje nagyon kellemetlen! A szivarját a hamutartó szélén nyomta el.*
2. (Növény más növénytől) elveszi a fényt, a tápanyagot. *A kukorica elnyomja a babot.*
3. (Népet, személyt) jogaiban korlátoz. *Nem lehet szabad az a nép, amely más népeket elnyom. Korábbi munkahelyén egészen elnyomták.*
4. (Társadalmi jelenséget) erőszakkal elfojt. *Elnyomja a szervezkedéseket és a kritikát is.*
5. (Megnyilvánulást) nem enged érvényesülni. *Szavait elnyomta a taps.*
6. (Érzelmi vagy testi megnyilvánulást) elfojt. *Elnyomott egy nagy sóhajtást. Elnyomott egy ásítást.*
7. (Fáradtság, álom) úrrá lesz valakin. ■ *Elnyomja az álom* vagy *a buzgóság*: elalszik. *Nagyapót elnyomta az álom. Az előadás hallgatása közben elnyomta a buzgóság.*

✧ Szin: **3.** *kizsákmányol, leigáz* **4.** *lever, eltipor, vérbe fojt* **5.** *elnyel* **6.** *visszatart*
✧ Ell: **1.** *meggyújt* **3.** *felszabadít, érvényesülni enged* **5.** *felerősít*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *nyom*.

elnyújt ◆◆ ige *~ani*

1. (Tésztát) vékonyra nyújt. *A rétestésztát kézzel, a linzertésztát nyújtófával nyújtjuk el.*
2. Időben hosszúra nyújt valamit. *Elnyújtották az értekezletet.*
3. A szokásosnál hosszabban ejtve mond valamit. *Elnyújtja a szavakat.*

✧ Szin: **1.** *kinyújt* **2.** *elhúz* **3.** *megnyújt*
✧ Táj: **1.** *elsodor*
✧ Ell: **2.** *lerövidít* **3.** *elhadar*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *nyújt*.

elnyű ◆ ige *~ni*

1. Használatban nagyon elszaggat, elkoptat valamit. *De elnyűtted a cipődet!*
2. (választékos) Elcsigáz, tönkretesz valakit. *Szegény asszonyt elnyűtte az élet.*

✧ Szin: **1.** *elvisel, elhord,* (népi) *elhasznál, elrongyol,* (bizalmas) *elnyúz, lestrapál* **2.** *megvisel*
✧ Táj: *elnyüstöl*
✧ Ell: **1.** *kímél, óv; vigyáz valamire, valakire* **2.** *megkímél*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *nyű*.
☝ Ragozásáról lásd a *nyű* szócikket!

elodáz ◆◆ ige *~ni*

(Kellemetlen vagy nehéz dolgot, munkát) valamilyen ürüggyel későbbre halaszt. *A döntést már nem lehet elodázni.*

✧ Szin: *elhalaszt, halogat*
✧ Ell: *siettet, sürget*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *odáz*.
☝ Rövid *o*-val ejtjük és írjuk. Elválasztása: *el-o-dáz*.

elold ◆◆ ige *~ani*

1. (Köteléket, csomót) kiold, valamitől elválaszt. *Eloldja a kötelet a cölöptől.*
2. (Megkötött élőlényt, esetleg tárgyat) kiszabadít. *Eloldja a kutyát, hogy futhasson szabadon. Eloldotta a csónakot és evezni kezdett.*
3. (választékos) Elválaszt, elkülönít valamit valamitől. *„Földtől eloldja az eget a hajnal”* (József A.: Eszmélet).

✧ Szin: **1.** *eloldoz, kioldoz, kibogoz, kibont* **2.** *eloldoz, kioldoz, elenged, megszabadít*
✧ Ell: **1.** *megköt, összeköt, összecsomóz* **2.** *megköt* **3.** *összekapcsol, összeköt*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *old*.
☝ Elválasztása: *el-old*.

eloldalog ◆ ige *~ni*

Elsomfordál, elsompolyog. *Szégyenében eloldalgott a társaságtól.*

✧ Szin: *elkullog, odébbáll,* (bizalmas) *elslattyog*
✧ Táj: *eldohol, elfarlat, kifarol*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *oldalog*.
☝ Elválasztása: *el-ol-da-log*.

eloldoz ◆ ige *~ni*

(Sorban) elold, kiszabadít valakit, valamit. *Eloldozza a fogoly kötelékeit. Oldozzátok el a rabokat!*
✧ Szin: *kioldoz, kibont, kicsomóz, kibogoz*
✧ Ell: *megköt, összeköt, megkötöz*
✧ Etim: Igekötős ige; → *el* + *oldoz*: az → *old* ige származéka.
☝ Elválasztása: *el-ol-doz*.

eloroz ◆◆ ige *~ni* (választékos)
Orvul ellop, elrabol valamit. *Elorozták tőle legjobb ötleteit.*
✧ Szin: *elszed, elvesz, elragad*
✧ Ell: *visszacsempész, visszaad*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *oroz*.

eloszl|ik ◆◆◆ ige *~ani*
1. Egyedekre, apró részecskékre oszolva (fokozatosan) eltűnik. *Eloszlik a füst a szobában. Eloszlott a tömeg a térről.*
2. Apránként eltűnik, felszívódik. *Eloszlott a véraláfutás a szeme alatt.*
3. (Kellemetlen érzés) megszűnik. *Minden aggodalma eloszlott.*
✧ Szin: **1.** *szétoszlik, elszállingózik, elszéled, szétszéled, szétszóródik* **2.** *eltűnik, elmúlik, szétoszlik* **3.** *elmúlik,* (választékos) *elenyészik, elillan, szertefoszlik*
✧ Ell: **1.** *gyülekezik, összegyűlik* **2.** *kialakul* **3.** *megerősödik, kialakul*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *oszlik*.
☝ Felszólító módú alakjairól lásd az *oszlik* szócikket!

eloszt ◆◆◆◆ ige *~ani*
1. *Eloszt valamit valamivel*: osztással meghatározza, hogy valamely számban hányszor van meg egy másik szám. *Oszd el a tízet hárommal!*
2. Egyenlő vagy arányos részekre osztva több helyre juttat valamit. *Úgy osszátok el a csokoládét, hogy mindenkinek jusson belőle!*
3. (Kártyalapokat) szétoszt. *Ki osztotta el a lapokat?*
✧ Szin: **2.** *feloszt, kioszt, szétoszt* **3.** *kioszt, szétoszt*
✧ Táj: **2.** *elosztályoz*
✧ Ell: **1**. *megszoroz* **2.** *megtart* **3.** *összeszed*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *oszt*.

elosztó ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Áramelosztó szerkezet, készülék. *Dugd be a lámpát az elosztóba!*
2. Raktár, telep. *Nem érkezett meg az áru a központi elosztóból.*
✧ Etim: Az → *eloszt* ige származéka.

elő ◆◆◆◆◆ ik
1. Szemmel látható helyre. *Előbújik, előjön, előkotor. Csak most jött elő rejtekhelyéről.*
2. Nyilvánosság, közönség elé. *Előhoz, elővezet, előterjeszt. Miért hoztad most ezt elő?*
3. Előre. *Előkészül, előrajzol, előtör. Ezt az ábrát ceruzával elő kell rajzolni.*
✧ Ell: **1.** *vissza*
✧ Etim: Az elsősorban összetételek előtagjaként előforduló, ősi, finnugor, esetleg uráli kori *elő* szó *el* alapszavának megszilárdult ragos alakulata.

élő ◆◆◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n* vagy *~en*
1. Életben levő, eleven. *Az élő szervezetnek táplálékra van szüksége.* ■ *Élő sövény*: bokrokból, cserjékből ültetett kerítés. *A kis telket élő sövény vette körül.*
2. (Főnévi használatban:) Élő ember. *A bombatámadások után egyetlen élő sem maradt azon a vidéken.* ■ *Eltávozott az élők sorából*: meghalt. *Sem élő, sem holt*: **a)** rémülettől dermedt **b)** nagyon elfáradt, elcsigázódott.
3. Szokásban levő, ki nem veszett. *Az élő nyelvek száma mintegy háromezer. Ma is élő népszokás a betlehemezés.*
4. Valóságos, eleven. *Örökké élő emlék marad számára.*
5. Közvetlen, nem felvételről sugárzott. *Az operabemutatót élő adásban közvetíti a rádió is, a televízió is.*
✧ Szin: **3.** *létező, érvényes, működő, ható* **5.** *egyenes, helyszíni*
✧ Ell: **1.** *halott, holt* **3.** *holt, kihalt* **4.** *múló, halványuló*
✧ Etim: Az → *él* ige származéka.

előad ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Valamit elővéve átad valakinek. *Add elő a pénzemet!*
2. Elmond, kifejt valamit. *Nem tudta kérését előadni, így nem is értették meg.*
3. (Irodalmi vagy zeneművet, táncot) közönség előtt bemutat. *Mikor adjátok elő a színdarabot?*
4. (Szaktárgyat) főiskolán, egyetemen tanít. *A következő tanévben nemzetközi jogot ad elő.*
5. Előadást tart, hallgatósághoz szól. *Kitűnően ír, de nem tud előadni.*
✧ Szin: **1.** *idead* **2.** *ismertet, előterjeszt,* (idegen) *referál* **3.** *eljátszik, eldalol, elszaval, színre hoz* vagy *visz* **4.** *oktat, előadást tart valamiből*
✧ Ell: **1.** *eltesz, visszatesz, eldug* **2.** *elhallgat, magában tart*
✧ Etim: Igekötős ige: → *elő* + → *ad*.

előadás ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Az a cselekvés, hogy valaki valamit előad. *Véleményének előadásában megakadályozták.*

2. Hallgatóság előtti beszéd, fejtegetés. *Hogy sikerült az előadásod?* (Ennek írott szövegére vonatkoztatva:) *Még nem készültem el az előadásommal.*

3. Egyetemi tanóra. *Ki tartotta az előadást? Ma két előadás lesz és egy gyakorlati óra.*

4. Színdarabnak, műsornak, filmnek közönség előtt való bemutatása. *Nézzük meg a jövő szombati előadást! A fél 7-es előadásra minden jegy elkelt.*

✧ Szin: **1.** *beszámolás, elbeszélés, elmondás* **2.** *beszámoló* **4.** (választékos) *produkció*

✧ Etim: Összetétel: → *elő* + → *adás*.

előadó ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Előadást tartó személy. *Megtapsolták az előadót.*

2. (hivatalos) Szakképzett tisztviselő, ügyintéző. *A levelet az előadó írta alá.*

3. (bizalmas) Előadóterem. *A kémiai előadóban lesz az óra.*

✧ Szin: **1.** *szónok* **2.** (idegen) *referens,* (Fv, Va, Dv, Mv, Őv bizalmas) *referent* **3.** *terem, osztályterem*

✧ Etim: Az → *előad* ige származéka.

előadóterem ◆◆ fn

1. Művészeti, tudományos, kulturális stb. előadások tartására való terem. *Az önkormányzat előadótermében rendezték meg az újévi koncertet.*

2. Egyetemen, főiskolán a nagyobb csoportos előadások helyszíne. *A tanszéki előadóteremben már gyülekeztek a hallgatók a történész professzor előadására.*

✧ Szin: **1.** *koncertterem, színházterem, nagyterem, díszterem* **2.** *tanterem,* (bizalmas) *előadó,* (régi, idegen) *auditórium*

✧ Etim: Összetétel: → *előadó* + → *terem*[2].

előáll ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (Felszólításra) előlép. *Ki törte be az ablakot? Álljon elő! „Állj elő, vén Márkus! vedd le a süveget”* (Arany J.: A hamis tanú).

2. Indulásra készen, illetve a kellő helyen áll. *A kocsi előállt!* (bizalmas, tréfás) *A kávé előállt!*

3. *Előáll valamivel*: a nyilvánosság elé lép. *Kíváncsi vagyok, mivel állnak majd elő a kongresszuson.* (bizalmas) *Azzal az ötlettel állt elő, hogy megnősül.*

4. (választékos) Keletkezik, kialakul. *Az idegen csapatok távoztával új helyzet állt elő.*

✧ Szin: **1.** *kilép* **3.** *előhoz valamit,* (bizalmas) *előhozakodik, előrukkol, kirukkol* **4.** *bekövetkezik*

✧ Ell: **1.** *visszalép* **2.** *visszaáll*

✧ Etim: Igekötős ige: → *elő* + → *áll*.

előbb ◆◆◆◆◆ hsz (*előbbre* alakban is)

1. Korábban. *Előbb készen lett, mint gondolta.* | *Az előbb*: az imént. *Az előbb fejeztem be a munkát.* ■ *Előbb vagy utóbb*: előbb-utóbb, valamikor. *Előbb vagy utóbb meg kell hoznod a döntést.*

2. Valakit vagy valamit megelőzve. *Előbbre állt a tornasorban, mint én.* ■ *Előbbre való*: fontosabb. *A munka előbbre való, mint a szórakozás.*

✧ Szin: **1.** *hamarabb,* (népi) *elsőbb* **2.** *előrébb*

✧ Ell: **1.** *később, utóbb* **2.** *hátrább*

✧ Etim: Az elsősorban összetételek előtagjaként használatos *elő* szó *el* alapszavának megszilárdult ragos alakulata.

✧ Ö: mi + előbb

előbukkan ◆◆◆ ige *~ni*

1. Feltűnik, megjelenik. *Előbukkant a nap a felhők mögül.*

2. Váratlanul előkerül. *Előbukkant rég nem látott barátja.*

✧ Szin: **1.** *előbújik, előjön, előtűnik, felbukkan, mutatkozik* **2.** *jelentkezik, megjelenik, felbukkan*

✧ Ell: *eltűnik, elbújik*

✧ Etim: Igekötős ige: → *elő* + → *bukkan*.

elől ◆◆◆◆ fn *~ök, ~öt, ~je*

1. *Elődeink*: annak a népnek első vagy régi nemzedéke, nemzedékei, amelyhez tartozunk. *Elődeink törzsi szervezetben éltek.*

2. Valakinek családi őse. *A kastélyban az elődök képei vannak a falakon.*

3. Az a személy, aki a szóban forgó hivatalt korábban betöltötte. *Az elődje nyugdíjba ment.*

4. Valakinek szellemi őse, rokona. *Elődjének a nagy festőt tekinti.*

✧ Szin: **1.** *ős* **2.** *ős, ősapa, ősanya, felmenő* **4.** *mintakép, mester, példakép*

✧ Ell: **1., 2.** *utód, sarj, leszármazott* **3.** *utód* **4.** *követő, tanítvány, utód*

✧ Etim: Az *Előd* személynév köznevesült a nyelvújítás korában.

előfizet ◆◆ ige *~ni*

Előfizet valamire: árát bizonyos időre előre kifizetve megrendeli. *Egy évre előfizetett az újságra.*

✧ Szin: (Er bizalmas) *abonál*

✧ Ell: *lemond valamit*

✧ Etim: Igekötős ige: → *elő* + → *fizet*.

☝ Az *előfizet* ige újabban tárgyasan is használatos: *előfizet valamit.* A hagyományos *előfizet valamire* választékosabb, de így sem hibás: *Előfizeti az újságot, a lapokat, az ebédet* stb.

előfordul ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Alkalmilag megtörténik. *Előfordult már veled, hogy kizártad magad a lakásból?*

2. Megtalálható, felbukkan valahol. *A kifogásolt jelző nem is fordult elő múltkori cikkünkben.*

3. (bizalmas) (Személy) megjelenik, felbukkan valahol. *Előfordult mostanában a munkahelyén?*

✧ Szin: **1.** *megesik, adódik, előadódik, előadja magát, bekövetkezik* **2.** *fellelhető, megtalálható* **3.** *feltűnik, mutatkozik*

✧ Etim: Igekötős ige: → *elő* + → *fordul*.

előhív ◆◆ ige *~ni*

1. Előszólít valahonnan valakit. *Előhívja a gyerekeket a szobából.*

2. (Filmet, fotópapírt, felvételt) a rajta levő képet láthatóvá tevő vegyszerekkel kezel. *Előhívta a felvételeket a saját laboratóriumában.*

✧ Szin: **1.** *kihív* **2.** (Fv bizalmas) *kihív*

✧ Táj: **1.** *előkiált, elészólít*

✧ Ell: **1.** *visszaküld*

✧ Etim: Igekötős ige: → *elő* + → *hív*.

előhozakod|ik ◆◆ ige *~ni*

Előhozakodik valamivel: (habozva) megemlít valamit. *Kérésével csak nagy nehezen hozakodott elő.*

✧ Szin: *előáll, előjön; előhoz, felvet valamit; említést tesz valamiről;* (bizalmas) *előrukkol valamivel*

✧ Ell: *visszavon valamit*

✧ Etim: Igekötős ige; → *elő* + *hozakodik*: a → *hoz* ige származéka.

előidéz ◆◆◆◆ ige *~ni*

Okoz, következményként létrehoz valamit. *Változást idéz elő. A zavart az idézte elő, hogy félreértették egymást.*

✧ Szin: *kelt, felkelt, kivált, megindít, eredményez, szül*

✧ Etim: Igekötős ige: → *elő* + → *idéz*.

előír ◆◆◆ ige *~ni*

1. (hivatalos) (Írásban) elrendel valamit. *A törvény előírja, hogy a heti pihenőidőt mindenki számára biztosítani kell. Az orvos diétát írt elő számára.*

2. Valamit mintául előre leír. *A tanítónő előírja a betűket.*

✧ Szin: **1.** *megkövetel, megszab; utasít valakit; utasítást ad valamire*

✧ Etim: Igekötős ige: → *elő* + → *ír*.

előítélet ◆◆◆◆ fn

Elfogultságból eredő, gyakran téves, igazságtalan ítélet. *Az emberek nagy részében van valamilyen előítélet. Előítélettel van a másság iránt.*

✧ Szin: (választékos) *balítélet,* (idegen) *prejudícium*

✧ Ell: *elfogulatlanság, pártatlanság*

✧ Etim: Összetétel; → *elő* + → *ítélet*.

előjegyez ◆◆ ige *~ni*

Előzetes jelentkezés alapján, nevének, adatainak felírásával jegyzékbe vesz valakit, valamit. *Már két hete előjegyezték fogtömésre. Szíveskedjék előjegyezni a megrendelést!*

✧ Szin: *feljegyez, felír,* (hivatalos) *előjegyzésbe vesz*

✧ Etim: Igekötős ige: → *elő* + → *jegyez*.

előkelő ◆◆◆◆◆ mn *~k* vagy *~ek, ~t, ~n* vagy *~en*

1. A társadalom kiváltságos rétegeivel kapcsolatos, rájuk jellemző. *Előkelő magatartásával lenyűgözte környezetét.* (Főnévi használatban:) *Az Opera-bálon csak az előkelők jelennek meg.*

2. A kiváltságos rétegekhez tartozó személyektől kedvelt. *Előkelő étteremben vacsoráztak.*

3. Választékos, finom. *A miniszterelnöknek előkelő volt a megjelenése.*

4. Kitűnő, kimagasló. *A versenyen az előkelő második helyezést érte el.*

✧ Szin: **1.** *úri, nemesi, nagyúri,* (idegen) *arisztokratikus* **2.** *elegáns* **3.** *elegáns,* (választékos, idegen) *disztingvált* **4.** *kiemelkedő, kiváló*

✧ Ell: **1.** *alacsony származású* **2.** *egyszerű* **3.** *közönséges*

✧ Etim: Összetétel; → *elő* (→ *elöl*) + *kelő*: a → *kel* ige származéka.

élőkép ◆◆ fn

Élő személyek által megjelenített, ábrázolt (jelképes értelmű) kép. *A színpadi élőképet megtapsolta a közönség.*

✧ Etim: Összetétel: → *elő* + → *kép*.

előkerül ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (Elveszett vagy elrejtett) tárgy váratlanul szem elé kerül. *Előkerült a szemüvegem, amit reggel óta kerestem.*

2. (Távol lévő vagy keresett személy) felbukkan, megjelenik. *Váratlanul előkerült rég nem látott barátunk.*

3. Rendelkezésre áll. *Előkerült egy kis ennivaló is.*

4. Szóba kerül. *Ez a téma nem került elő a tárgyaláson.*

✧ Szin: **1.** *megkerül, meglesz* **2.** *megkerül, előbukkan* **4.** *szóba jön, felvetődik*

✧ Ell: **1.** *eltűnik, elvész, elkallódik* **2.** *eltűnik, elbújik*

✧ Etim: Igekötős ige: → *elő* + → *kerül*.

előkészít ◆◆◆◆◆ ige *~eni*

1. Valamely célra előszed valamit. *Minden szerszámot előkészít, csak azután lát munkához. Mindent előkészítettél az utazáshoz?*

2. Valamely célra alkalmassá tesz valamit. *Az ünnepséghez előkészítették a termet.*

3. Gyakoroltatással alkalmassá tesz valakit valamire. *Előkészíti a diákot a felvételi vizsgára.*

✧ Szin: **1.** *összeszed, odakészít, kikészít, összekészít* **3.** *gyakoroltat, betanít,* (idegen) *korrepetál*

✧ Ell: **1.** *elrak*

✧ Etim: Igekötős ige: → *elő* + → *készít*.

előkészület ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. (kissé választékos) Valaminek a megvalósításához szükséges feltételek megteremtése. *Már végzett az utazási előkészületekkel. Folynak az előkészületek a nagy ünnepségre.*

2. (Fv, Mv) Óravázlat. *Mari néni már rutinból tanít, nem ír minden órára előkészületet.*

✧ Szin: **1.** *felkészülés, készülődés,* (választékos) *előmunkálat* **2.** *óraterv, vázlat*

✧ Etim: Az *előkészül* igekötős ige (→ *elő* + → *készül*) származéka.

elöl[1] ◆ ige *~ni*

1. (ritka) Megöl valakit. *A háború alatt sokakat elölt az éhség.* ■ (népi) *Elöli magát*: öngyilkos lesz.

2. (túlzó) (Érzés) elgyötör valakit. *Elöli az unalom egyedül.*

3. (Időt) valamivel agyonüt. *Tévénézéssel ölte el a várakozás idejét.*

✧ Szin: **1.** *kiirt, elpusztít* **2.** *megfojt,* (választékos) *elemészt* **3.** *eltölt,* (bizalmas) *elüt*

✧ Ell: **1.** *megvéd*

✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *öl*.

☝ Elválasztása: *el-öl*.

elöl[2] ◆◆◆◆◆ hsz

1. Testnek az arc, épületnek a homlokzat felőli részén. *Elöl gombolódik a blúz. Elöl van a bejárat.*

2. Mást, másokat megelőzve. *Te menj elöl!*

3. *Elölről*: valaminek idő- vagy sorrendbeli elejéről. *Kezd elölről!*

✧ Szin: **1., 2.** (régi vagy népi) *elül* **3.** *újra,* (régi vagy népi) *elülről*

✧ Ell: **1., 2.** *hátul* **3.** *hátulról*

✧ Etim: Szóhasadással keletkezett az → *elől* névutóból.

☝ Rövid *ö*-vel ejtjük és írjuk. Nem tévesztendő össze az *elől* névutóval. – Elválasztása: *e-löl*.

elől ◆◆◆◆◆ nu

1. Valaki, valami előtt levő helyről. *Lépj el az ajtó elől, mert nem tudnak bemenni! Tűnj el a szemem elől!* ■ *Szem elől téveszt valakit, valamit*: nem tudja tovább figyelemmel kísérni.

2. Valakit valamiben úgy megelőzve, hogy az hátrányos helyzetbe kerül. *Eleszi a beteg elől a jó falatokat.*

3. Valakinek, valaminek veszélyes közelségéből távozva vagy távozni igyekezve. *Vajon mi elől futott el a gyerek?*

✧ Ell: **1.** *mögül*

✧ Etim: Az elsősorban összetételek előtagjaként használatos *elő el* alapszavának megszilárdult ragos alakulata.

☝ Hosszú *ő*-vel ejtjük és írjuk. Nem tévesztendő össze az *elöl* határozószóval. – Elválasztása: *e-lől*.

előlát ◆ ige *~ni* (Va)

1. (Kissé hivatalos) Tervez (valamilyen célra) valamit. *A Népszínház felújítására a jövő évben egy nyolcmillió dináros keretet láttak elő.*

2. Valaminek valószínűségét előre meghatározza. *Az időjósok hószállingózást, havazást láttak elő.*

✧ Szin: **1.** (hivatalos) *előirányoz* **2.** *előrejelez,* (idegen) *prognosztizál*

előle ◆ személyragos hsz

Valami, valaki elől. *Előlem akarsz elmenekülni?*

✧ Szin: *tőle*

✧ Etim: Az → *elől* névutó személyragos alakja.

☝ Ragozása: *előlem, előled, előle, előlünk, előletek, előlük.*

előleg ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

Előre adott pénzösszeg. *Előleget vesz fel. Viszszafizette az előleget, mert nem tudja elvégezni a megígért munkát. Az áruért megrendeléskor csak előleget kell fizetni, a többit a szállításkor.*

✧ Szin: *foglaló,* (régi) *ákontó,* (Va bizalmas) *akontáció*

✧ Etim: Az elsősorban összetételek előtagjaként használatos *elő* nyelvújítás kori származéka.

élőlény ◆◆◆◆ fn

Élő személy, állat vagy növény. *A Holdon semmiféle élőlénynek sem sikerült a nyomára bukkanni.*

✧ Szin: (választékos) *lény, teremtmény*

✧ Ell: *élettelen tárgy*

✧ Etim: Összetétel: → *élő* + → *lény*.

elöljáró ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. (hivatalos, régi) Magasabb rangú tisztviselő, feljebbvaló. *Elöljárói meg voltak elégedve a munkájával.*

2. Elöljárószó. *A magyar nyelvben nincsenek elöljárók, a latinban viszont sokféle van.*

3. *Elöljáróban*: bevezetésképpen. *Elöljáróban hadd mutatkozzam be!*
✧ Szin: **1.** *főnök, vezető,* (régi, idegen) *principális,* (bizalmas) *fejes,* (szleng) *góré* **2.** (idegen) *prepozíció* **3.** *mindenekelőtt*
✧ Ell: **1.** *beosztott, alárendelt* **2.** (idegen) *posztpozíció* **3.** *végül*
✧ Etim: Összetétel; → *elöl* + *járó*: a → *jár* ige származéka.
☝ Rövid *ö*-vel ejtjük és írjuk.

elöljáróság ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a* (régi)
Kisebb település élén álló testület, illetve ennek hivatala, épülete. *Bemegyek az elöljáróságra elintézni a dolgot.*
✧ Szin: *önkormányzat,* (kissé régi) *tanács*
✧ Etim: Az → *elöljáró* főnév származéka.
☝ Rövid *ö*-vel ejtjük és írjuk.

előmenetel ◆◆◆◆ fn *–, ~t, ~e*
1. Rangban, beosztásban magasabb fokra vagy állásba jutás. *Minden adva volt gyors előmeneteléhez.*
2. Előrehaladás, eredményesség. *Tanulmányi előmenetele kiváló.*
✧ Szin: **1.** *felemelkedés, előrejutás, előbbre jutás, előrehaladás, érvényesülés* **2.** *eredmény*
✧ Etim: Összetétel; → *elő* + *menetel*: a → *megy* ige származéka.

előmozdít ◆◆◆◆ ige *~ani*
Előmozdít valamit: valaminek a megvalósulását, sikerét segíti. *Azon leszek, hogy előmozdítsam az ügyet.*
✧ Szin: *egyenget, elősegít, előrelendít, szorgalmaz*
✧ Ell: *hátráltat, gátol, akadályoz*
✧ Etim: Igekötős ige: → *elő* + → *mozdít*.

elönt ◆◆◆◆◆ ige *~eni*
1. (Víz) elárasztott valamit. *Elöntötte a víz a rétet.*
2. (Testet, testrészt folyadék, testnedv) hirtelen elborít. *Elönti a könny a szemét a megindultságtól. Elöntötte a veríték a homlokát.*
3. (Testi vagy lelki érzés) úrrá lesz valakin. *Elönti a forróság. Elöntötte a keserűség a rossz hír hallatán.*
✧ Szin: **1.** *ellep,* (választékos) *elözönöl* **2.** *ellep* **3.** *elfog, átjár, áthat; elömlik valakiben; erőt vesz valakin*
✧ Ell: **1.** *visszahúzódik, visszavonul valahonnan; kiszárad* **2.** *kiszárad, megszárad* **3.** *elmúlik*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *önt*.
☝ Elválasztása: *el-önt*.

előny ◆◆◆◆◆ fn *~ök, ~t, ~e*
1. Kedvező állapot, helyzet, illetve az abból eredő haszon. *Előnyben van a többiekkel szemben. Anyagi előnyökért lemondott függetlenségéről.*
2. Eséllyel biztató, másokénál kedvezőbb helyzet. *Csapatunk húszpontos előnnyel kezdi a második félidőt. Az ellenfél játékosai közül egyet kiállított a bíró, de az előnyt nem sikerült kihasználni.*
3. Valakinek, valaminek a javára szóló, kedvező tulajdonsága. *Ennek a helyzetnek előnye is van.* ■ *Előnyére változik*: rokonszenvesebb, szebb lesz.
4. ■ *Előnyben részesít valakit*: számára kedvezően bánik vele. *Előnyben részesíti őt a főnöke a többi beosztottal szemben.*
✧ Szin: **1.** *nyereség* **2.** *fölény* **4.** *kedvezés, kedvezmény,* (rosszalló) *kivételezés,* (idegen) *protekció*
✧ Ell: **1.** *veszteség* **2., 3.** *hátrány*
✧ Etim: Az elsősorban összetételek előtagjaként használatos *elő* nyelvújítás kori származéka.

előre I. ◆◆◆◆◆ hsz
1. Elöl lévő helyre, illetve annak irányában. *Előre nézz, ne hátra! Előre üljünk, hogy jól lássunk!* ■ *Nem megy se előre, se hátra*: nem halad semmit sem.
2. Megelőzve azt az időt, amikor valamely cselekvés, történés esedékes. *Előre köszön mindenkinek. Nem tudhatjuk előre, mit hoz a jövő. Öt évre előre megváltotta bérletét az Operába.*
✧ Szin: **2.** *valamennyivel előbb, jókor, idejekorán, idejében* • **1.** *Az orra után megy.*
✧ Táj: **1.** *elfele, előrefele*
✧ Ell: **1.** *hátra, vissza* **2.** *későn*
✧ Etim: Az → *elő* megszilárdult ragos alakulata.

előre II. ◆◆◆◆◆ ik
Elöl levő helyre, illetve ennek irányába, irányában. *Előrehajlik, előretör, előreszalad. Igazítsd előre az órát!*
✧ Táj: *előrefele*
✧ Ell: *hátra, vissza*
✧ Etim: Az → *elő* megszilárdult ragos alakulata.

előre III. ◆◆◆◆◆ msz
1. (Buzdító felkiáltásként:) *Előre! Indulás!*
2. (régi) (Buzdító felkiáltásban, köszönésként:) *Az úttörők így köszöntek egymásnak: Előre!*
✧ Szin: **1.** *indulj, indulás, rajta,* (bizalmas) *lódulj*
✧ Ell: **1.** *állj*
✧ Etim: Az → *elő* megszilárdult ragos alakulata.

előreláthatólag ◆◆◆◆ hsz

(A jövőre vonatkoztatva:) Valószínűleg. *Most már előreláthatólag hűvösre fordul az idő.*
✧ Szin: *bizonyára, elképzelhetően, sejthetően, várhatóan* • *Minden valószínűség szerint.*
✧ Ell: *meglepetésszerűen, váratlanul*
✧ Etim: Összetétel; → *előre* + *láthatólag*: a → *lát* ige származéka.

élősdi ◆◆ fn ~*k* vagy ~*ek, ~t, ~je*
1. Élősködő növény, állat. *Az élősdiek szívják a vérét.* (Jelzőként:) *Élősdi rovarok lepték el az állat testét.*
2. (rosszalló) Dologtalan ember. *A császárt élősdiek serege vette körül.* (Jelzőként:) *Élősdi barátai már két hete nála laknak.*
✧ Szin: **1.** (idegen) *parazita* **2.** (rosszalló) *pióca, vérszopó, here,* (idegen) *parazita*
✧ Etim: Az → *él* ige származéka.

élősköd|ik ◆◆ ige ~*ni*
1. (Állat vagy növény) más élő szervezetből táplálkozik. *Ez az apró rovar más állatokon élősködik.*
2. (rosszalló) (Személy) másnak a munkájából, dologtalanul él. *Mások nyakán élősködik.*
✧ Szin: **2.** (bizalmas) *potyázik* • **2.** *A vérét szívja valakinek. A nyakán él valakinek. Szereti más almáját enni.*
✧ Ell: **2.** *dolgozik, szorgoskodik*
✧ Etim: Az → *él* ige származéka.

előszed ◆◆◆ ige ~*ni*
1. (Hasonló holmikat) elővesz. *Szedd elő a játékaidat, és foglald el magad!*
2. (bizalmas) Valamit nehézkesen, üggyel-bajjal felidéz, összeszed. *Előszedte minden rábeszélőképességét, hogy meggyőzze főnökét.*
3. (bizalmas) Kérdőre von valakit. *Előszedtem a gyerekeket, melyikük törte be az ablakot.*
✧ Szin: **1.** *előkerít, előkeres, előkapar, előhoz, kiszed* **2.** *felelevenít* **3.** *felelősségre von,* (bizalmas) *elővesz*
✧ Ell: **1.** *eltesz, visszarak, visszatesz*
✧ Etim: Igekötős ige: → *elő* + → *szed*.

előszoba ◆◆◆◆ fn
1. A lakás bejáratát a belső szobákkal összekötő szoba. *A lakás többi helyiségébe az előszobán át lehet bejutni.*
2. Várakozásra kijelölt helyiség. *Órákat töltött a hivatali előszobákban.*
✧ Szin: **1.** *belépő* **2.** *váró, várószoba*
✧ Etim: Német mintára keletkezett összetétel: → *elő* + → *szoba*.

először ◆◆◆◆◆ hsz
1. Első ízben. *Csak huszonöt éves korában járt először külföldön.*
2. Legelőbb, a leghamarabb. *Ki lett kész először?*
3. Mindenekelőtt. *Először is mossatok kezet!*
4. (Árverésen az ár első kihirdetéseként:) *1 millió Ft először!*
✧ Szin: **1.** *első alkalommal* **2.** *a legkorábban, előzetesen, előzőleg* **3.** *előzetesen, előzőleg*
✧ Ell: **1.** *utolsó alkalommal, utoljára, utolsó ízben,* (régi) *utolszor* **2.** *legutoljára, a legkésőbb* **4.** (régi) *utolszor*
✧ Etim: Az → *elő* megszilárdult ragos alakulata.

előterjeszt ◆◆◆ ige ~*eni* (hivatalos)
1. Előad, kifejt valamit. *Az ügyész előterjeszti a vádat.*
2. Javasol valakit valaminek. *Hivatalosan is előterjesztették egyetemi tanárnak.*
✧ Szin: **1.** *beterjeszt, indítványoz, megismertet* **2.** *felterjeszt*
✧ Ell: *visszavon*
✧ Etim: Igekötős ige: → *elő* + → *terjeszt*.

előtt ◆◆◆◆◆ nu
1. Valaminek elülső része felőli helyen. *Házunk előtt egy gesztenyefa áll.* ▪ *Az orra előtt*: jól látható helyen. *Itt van az orrod előtt, nem látod?*
2. A szóban forgó személlyel, tárggyal, dologgal (szemtől) szemben. *Tetteiért a bíróság előtt felel.* ▪ *Az Úr színe előtt*: Isten közelében, a mennyországban.
3. Térben vagy időben valaki mást megelőzve. *A fordulónál még egy testhosszal vezetett a későbbi győztes előtt. Közvetlenül a feleségem előtt értem haza.*
4. Időben előbb valamely időpontnál. *Sötétedés előtt indulj el! 5 óra előtt találkozunk.*
5. Valakivel szemben. *Nem alázkodik meg senki előtt sem.*
✧ Ell: **1.** *mögött* **3.** *mögött, után* **4.** *után*
✧ Etim: Az elsősorban összetételek előtagjaként használatos *elő* szó *el* alapszavának megszilárdult ragos alakulata.
✧ Ö: az + előtt, dél + előtt, mi + előtt

előtte ◆ személyragos hsz
Valami, valaki előtt. *Előttük a völgyben feküdt a város.* (Időre vonatkoztatva, egyes szám harmadik személyben:) *Előtte nem történt ilyesmi.*
✧ Szin: (időre vonatkoztatva:) *ezt megelőzően, ezelőtt, korábban*
✧ Ell: (időre vonatkoztatva:) *később, utána,* (helyre vonatkoztatva:) *mögötte*
✧ Etim: Az → *előtt* névutó személyragos alakja.
☝ Az *előtte* egyes szám 3. személyű alak. A többi személyre utaló formák: *előttem, előtted; előttünk, előttetek, előttük.*

előtűn|ik ◆◆ ige *~ni*
1. Láthatóvá válik. *A kanyarban előtűnt egy autó.*
2. Kiderül, világossá válik. *Rövidesen előtűntek a tervezet fogyatékosságai.*
✧ Szin: **1.** *feltűnik, előjön, kibukik, mutatkozik, előbukkan* **2.** *szembeötlik, megmutatkozik*
✧ Táj: *kiviccsanik*
✧ Ell: **1.** *elbújik, eltűnik* **2.** *rejtve van*
✧ Etim: Igekötős ige: → *elő* + → *tűnik*.

elővesz ◆◆◆◆◆ ige *elővenni*
1. Belülről kivesz valamit. *Elővette a zsebkendőjét.*
2. Újra dolgozni kezd valamin. *Régen félretett kéziratát újból elővette.*
3. Valamely adottságához folyamodik. *Elővette híres találékonyságát.* ■ *Előveszi a jobbik eszét*: jobb belátásra tér.
4. (bizalmas) *Elővesz valakit*: felelősségre von. *Este elővette a gyereket, hogy miért törte ki az ablakot.*
5. (bizalmas) (Betegség, érzés) erőt vesz valakin. *Megint elővette a köhögés.*
✧ Szin: **1.** *előkap, előkeres, előkerít, előteremt* **5.** *hatalmába kerít; rátör valakire* • **4.** *Kérdőre von.* (bizalmas) *Elkapja a frakkját.* (szleng) *Kezelésbe vesz.*
✧ Ell: **1.** *elrejt, eltesz* **2.** *félretesz* **4.** *elismer, megdicsér*
✧ Etim: Igekötős ige: → *elő* + → *vesz*.

elővétel ◆◆ fn *–, ~t, ~e*
Előzetes árusítás. *Minden jegy elkelt elővételben.*
✧ Etim: Igekötős ige: → *elő* + → *vétel*.

elővigyázatos ◆◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, ~an* (választékos)
Óvatos, körültekintő. *A járda szélén elővigyázatosan körülnézett. Elővigyázatos lépései végül is sikerre vezettek.*
✧ Szin: *megfontolt*
✧ Ell: *elhamarkodott, figyelmetlen,* (választékos) *elővigyázatlan*
✧ Etim: Összetétel; → *elő* + *vigyázatos*: a → *vigyázat* főnév származéka.

előz ◆◆◆◆ ige *~ni*
(Mozgás közben) maga mögött hagy, lehagy valakit, valamit. *Épp egy teherautót előztünk, amikor átszaladt előttünk a kutya. Szabálytalanul előzött a személygépkocsi vezetője.*
✧ Szin: *megelőz; túlhalad valamin; elébe kerül, elébe vág valaminek*
✧ Ell: *bevár, megvár*
✧ Etim: Az elsősorban összetételek előtagjaként használatos *elő* származéka.

előzékeny ◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
Udvarias, figyelmes. *Hozzászoktam az előzékeny kiszolgáláshoz. Egy előzékeny fiatalember átadta a helyét.*
✧ Szin: *készséges, barátságos, segítőkész, szolgálatkész,* (választékos) *gáláns*
✧ Ell: *figyelmetlen, tapintatlan, udvariatlan*
✧ Etim: Az elsősorban összetételek előtagjaként használatos *elő* nyelvújítás kori származéka.

előzetes I. ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~en*
A véglegest megelőző (cselekvés). *Előzetes beleegyezését adta a házassághoz.* ■ *Előzetes letartóztatás*: a jogerős ítélet előtti, ideiglenes letartóztatás. *A gyanúsított három napig volt előzetes letartóztatásban.*
✧ Szin: *előlegezett*
✧ Ell: *pótlólagos, utólagos*
✧ Etim: Az elsősorban összetételek előtagjaként használatos *elő* nyelvújítás kori származéka.

előzetes II. ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
1. Filmből, irodalmi műből stb. figyelemfelkeltésül előre közölt részlet. *Előzetes jelent meg a készülő regényből. Láttam az új Spielberg-film előzetesét.*
2. (bizalmas) Előzetes letartóztatás. *Kovács megint előzetesben van, most épp lopással gyanúsítják.*
3. (bizalmas) Előzetes letartóztatásban levő személy. *Az előzetesek tiltakoztak fogva tartásuk körülményei ellen. Se szó, se beszéd, belökték az előzetesek közé.*
✧ Szin: **1.** *ízelítő*
✧ Etim: Az elsősorban összetételek előtagjaként használatos *elő* nyelvújítás kori származéka.

előzmény ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
Valamit (ok gyanánt) megelőző dolog. *Az ügy előzménye az volt, hogy veszekedtek. Az előzményekből logikusan következtek a későbbi fejlemények.*
✧ Ell: *következmény*
✧ Etim: Az elsősorban összetételek előtagjaként használatos *elő* nyelvújítás kori származéka.

előző ◆◆◆◆◆ mn *~k* vagy *~ek, ~t, ~en*
A mostanit (közvetlenül) megelőző. *Az előző kormány intézkedéseit bírálja.*
✧ Szin: *korábbi, régi*
✧ Táj: *előbbeni*
✧ Ell: *következő*
✧ Etim: Az elsősorban összetételek előtagjaként használatos *elő* származéka.

előzőleg ◆◆◆◆ hsz
Előtte, előbb. *Mielőtt meglátogatsz, előzőleg hívj fel telefonon!*
✧ Szin: *azelőtt, előzetesen*
✧ Ell: *azután, később, utóbb*
✧ Etim: Az elsősorban összetételek előtagjaként használatos *elő* megszilárdult ragos alakulata.
elpáhol ◆ ige *~ni* (bizalmas)
1. Megver valakit. *Alaposan elpáholta a gyereket.*
2. Legyőz valakit, valamit. *Napóleon többször is elpáholta az osztrákokat.*
✧ Szin: **1.** *megfenyít, elver,* (bizalmas) *elagyabugyál, elnadrágol, megruház,* (szleng) *megbunyóz* **2.** *megver*, (bizalmas) *tönkrever* • **1.** *Kiporolja a nadrágját. Szíjat hasít a hátából. Laposra ver.*
✧ Táj: **1.** *kiherészel, megazsagol, meglazsnakol, megpotyol*
✧ Ell: **1.** *cirógat, dédelget, simogat*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *páhol*.
elpályáz|ik ◆ ige *~ni* (bizalmas)
Elmegy, eltávozik valahonnan. *Gyorsan elpályáztam onnan, nehogy igazoltassanak.*
✧ Szin: *eltűnik, elillan,* (bizalmas) *elvitorlázik*
✧ Ell: *marad valahol*, (bizalmas) *leragad valahol*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *pályázik*.
elpártol ◆◆◆ ige *~ni*
Eltávolodik, elfordul valakitől. *Elpártolt régi barátaitól. Elpártolt tőle a szerencse.*
✧ Szin: *elhagy, megtagad valakit; szakít valakivel* • *Hátat fordít valakinek.*
✧ Táj: *elkortyan, elpártozik*
✧ Ell: *hű marad valakihez; kitart, megmarad valaki mellett*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *pártol*.
elpatkol ◆◆ ige *~ni* (durva)
Meghal. *A tetten ért tolvaj elpatkolt, mielőtt sor került volna a bírósági tárgyalásra.*
✧ Szin: (durva) *felfordul, megdöglik, kinyúlik,* (szleng) *bekrepál, kipurcan, kinyiffan, kifingik,* (választékos) *elhuny, elhalálozik, megboldogul* • (tréfás) *Alulról szagolja az ibolyát.* (szleng) *Beadja a kulcsot. Fűbe harap.*
✧ Táj: *elhal, bekampecel, betestál, eltalpal, elvégez*
✧ Ell: *él, feltámad*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *patkol*.
elpazarol ◆◆ ige *~ni*
Könnyelműen elköltött, elveszteget valamit. *Minden vagyonát elpazarolta.* ■ *Elpazarolja magát*: haszontalan dolgokra fordítja tehetségét.
✧ Szin: *elherdál, elszór, eltékozol, elveszteget, szétszór,* (bizalmas) *elver* • *Ebek harmincadjára ad.* (bizalmas) *A végére jár valaminek.* (durva) *A seggére ver valaminek.*
✧ Táj: *elfityol, elpacsál, elsinkófáz*
✧ Ell: *gyarapít, megőriz, megtakarít*
✧ Etim: Igekötős ige; → *el* + *pazarol*: horvát-szerb jövevényszó.
elpihen ◆◆ ige *~ni*
1. Lefekszik aludni. *Elpihen egy-két órácskára a bőséges ebéd után. „Bóbita Bóbita álmos, elpihen őszi levélen”* (Weöres S.: A tündér).
2. (szépítő) Meghal. *Hosszú betegség után csendesen elpihent.*
✧ Szin: **1.** *elcsendesedik, elszenderül, lepihen* **2.** *elhuny, megpihen* • **2.** *Jobb létre szenderül.* (szleng) *Beadja a kulcsot. Fűbe harap.*
✧ Ell: **1.** *dolgozik, talpon van, virraszt* **2.** *él, életben van*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *pihen*.
elpilled ◆ ige *~ni* (népi)
Kissé fáradt lesz. *Elpilledt a nagy hőségben.*
✧ Szin: *elfárad, elgyengül,*(választékos) *elbágyad, elernyed, ellankad*
✧ Ell: *erőre kap, felfrissül, felüdül*
✧ Etim: Igekötős ige; → *el* + *pilled*: hangfestő eredetű szó (vö. → *pilledt*).
elpirul ◆◆◆◆ ige *~ni*
Sötétvörös színűvé válik az arca. *Zavarában mélyen elpirult.*
✧ Szin: *elvörösödik; belepirul, belevörösödik valamibe* • *Elönti az arcát a pír. Elfutja az arcát a vér. Lángot vet az arca. Lángba borul az arca. Lángol az arca. Rózsás lesz az arca. Olyan lesz, mint a láng.*
✧ Ell: *elfehéredik, elsápad*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *pirul*.
elpityered|ik ◆◆ ige *~ni*
Pityeregni kezd, sírva fakad. *Ha csúnyán néznek rá, rögtön elpityeredik.*

✧ Szin: *elsírja magát, könnyezni kezd* • *Elfutja a szemét a könny. Könnybe lábad a szeme. Könnyekben tör ki. Itatja az egereket. Eltörik a mécses.*
✧ Ell: *felvidul, elmosolyodik, elneveti magát*
✧ Etim: Igekötős ige; → *el* + *pityeredik*: hangutánzó eredetű szó (vö. → *pityereg*).

elprédál ◆ ige *~ni*
1. (Pénzt, értéket) elpazarol. *Elprédálta az egész vagyonát. Elprédálta a tehetségét.*
2. (régi) Elrabol, zsákmányol valamit. *A díszes fegyverzetet zsákmányul elprédálta.*
✧ Szin: **1.** *elherdál, eltékozol, elveszteget,* (bizalmas) *elpocsékol, elver, elszór* **2.** *elragad*
✧ Táj: *eldividál*
✧ Ell: **1.** *megbecsül, megőriz, megtakarít*
✧ Etim: Igekötős ige; → *el* + *prédál*: latin jövevényszó (vö. → *préda*).

elpuskáz ◆ ige *~ni* (bizalmas)
Elhibáz, elront valamit. *Elpuskázta az utolsó lehetőséget is.*
✧ Szin: *eltéveszt,* (bizalmas) *elfuserál, eltol* • *Bakot lő.*
✧ Ell: *helyrehoz, rendbe hoz, kijavít*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *puskáz*.

elpusztul ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Életét veszti. *Nyomorúságosan pusztult el. Elpusztult a kedvenc macskája.*
2. Tönkremegy, megsemmisül. *Az árvízben elpusztult a termés.*
3. (népi, rosszalló) Eltakarodik, elkotródik. *Pusztulj el a házamtól!*
✧ Szin: **1.** *elhull, elvész, kihal, kimúlik, odavész,* (bizalmas) *felfordul,* (durva) *megdöglik* **2.** (választékos) *elenyészik* **3.** *elhordja magát,* (bizalmas) *elpucol* • **1.** *Elviszi az ördög.* (durva) *Feldobja a talpát.* **2.** *Cigánykézre kerül. Ebek harmincadjára jut. Farkasfogra kel. Írmagja se marad.* **3.** (bizalmas) *Elhúzza a csíkot.*
✧ Táj: **1.** *kiszusszantja magát* **2.** *elvesződik*
✧ Ell: **1.** *életben marad, megmarad; túlél valamit* **2.** *megmarad* **3.** *marad*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *pusztul*.

elrabol ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Erőszakkal elvesz valakitől valamit. *Elrabolták a táskáját. Elrabolták a milliomos gyermekét, és váltságdíjat követelnek tőle.*
2. (rosszalló) (Valakinek az idejéből valamennyit) túl sokáig igénybe vesz. *Fölöslegesen raboltad el az időmet.*
✧ Szin: **1.** *elhurcol, ellop, elragad,* (bizalmas) *megkaparint* **2.** *elvesz*
✧ Táj: **1.** *eltiedel*
✧ Ell: **1.** *visszaad*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *rabol*.

elragad ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Hirtelen elvisz, magával ragad valamit. *Séta közben elragadták a táskáját. Elragadta a víz a csónakot.* (választékos) *Szüleit korán elragadta a halál.*
2. (Érzelem, indulat) hatalmába kerít valakit. *Elragadta az indulat, nem tudott uralkodni magán.*
3. (választékos) Elbűvöl valakit. *Szépsége elragadta a férfiakat.*
✧ Szin: **1.** *elrabol, magával visz* **2.** *elfog* **3.** *megbabonáz,* (választékos) *lebilincsel, lenyűgöz, elvarázsol* • **3.** *Foglyul ejt. Rabul ejt.*
✧ Táj: **1.** *eltiedel*
✧ Ell: **1.** *visszahoz* **3.** *taszít, visszataszít, undorít*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *ragad*.

elragadó ◆◆◆ mn *~k* vagy *~ak, ~n* vagy *~an*
1. Elbűvölő, rendkívül vonzó. *Elragadó egyéniségével mindenkit lenyűgözött. Elragadó asszony a feleséged!*
2. Pompás, nagyszerű. *Elragadó szórakozásban volt részünk.*
✧ Szin: **1.** *elbájoló, igéző, megkapó, lebilincselő, lenyűgöző* **2.** *csodálatos*
✧ Ell: **1.** *ellenszenves, undorító, visszataszító* **2.** *unalmas, jellegtelen*
✧ Etim: Az → *elragad* ige származéka.

elragadtatás ◆◆◆◆ fn –, *~t, ~a*
Leplezetlen csodálat. *Elragadtatással beszél kedves tanáráról.*
✧ Szin: *lángolás*
✧ Ell: *tompultság, fásultság, lehangoltság*
✧ Etim: Az → *elragad* ige származéka.

elrak ◆◆ ige *~ni*
1. Helyére vagy máshova rak valamit. *Rakd el a holmidat!*
2. (Biztos helyre vagy szem elől) eltesz valamit. *Úgy elraktam, hogy magam sem találom.*
3. Befőz, télire eltesz valamit. *Sok meggyet rakott el.*
4. (bizalmas) Alaposan elver valakit. *Úgy elrakta a gyereket, hogy maga is megbánta.*
✧ Szin: **1.** *félretesz, eltesz, elpakol, elrámol* **2.** (bizalmas) *elhány, eldug, eltüntet* **3.** *tartósít,* (idegen) *konzervál* **4.** (bizalmas) *megrak, eldönget, elfenekel, elkalapál, elnadrágol, elpüföl*
✧ Táj: **1.** *elbordonyáz, elkalabál, elkavarcol* **4.** *kihevészel, megazsagol, meglazsnakol, megpotyol*

✧ Ell: **1.** *megmutat, előszed, elővesz* **2.** *megtalál, előad* **4.** *dédelget, babusgat*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *rak.*

elraktároz ◆◆ ige *~ni*
1. Valaki későbbi felhasználásra tárol valamit. *A krumplinak csak egy részét adták el a piacon, a többit elraktározták.*
2. (Összegyűjtött ismereteket) emlékezetében megőriz. *Amit a professzor úrtól hallott, jól elraktározta.*
3. (Élő szervezet valamilyen anyagot) élettani célra tartalékol. *A növény a leveleiben raktározta el a vizet.*
✧ Szin: **1.** *eltesz, felhalmoz, összegyűjt, tartalékol,* (bizalmas) *megspórol* **2., 3.** *felhalmoz, összegyűjt*
✧ Ell: *felhasznál,* (rosszalló) *elherdál*
✧ Etim: Igekötős ige; → *el* + *raktároz*: a → *raktár* főnév származéka.

elrebeg ◆ ige *~ni* (választékos)
Valamit félénken, zavartan, halkan elmond. *Elrebegte a boldogító igent. Alig merte elrebegni a tanárának, hogy nem tanulta meg a leckét.*
✧ Szin: *eldadog, elsuttog, elhebeg,* (bizalmas) *elnyekereg*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *rebeg*.

elrejt ◆◆◆◆ ige *~eni*
1. Eldug valamit. *A talált kincset elrejtette társai elől.*
2. Elbújtat valakit. *Az üldözött politikust egy kiszáradt kútban rejtették el.*
3. Eltakar valamit. *Szégyenében elrejti az arcát.*
4. Eltitkol valamit. *Hiába próbálja elrejteni csalódottságát.*
✧ Szin: **2.** (ritka) *elrejtőztet* **3.** *elfed, elkendőz* **4.** *elpalástol, eltitkol, leplez, magába fojt* • **4.** *Véka alá rejt.*
✧ Táj: **1.** *elrekkent*
✧ Ell: **1.** *megmutat* **2.** *felad, kiad* **3.** *megmutat* **4.** *kimutat, elárul, bevall*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *rejt.*

elrendez ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Rendbe tesz, rak valamit. *Gondosan elrendezett mindent az asztalon, úgy várta vendégét.*
2. Csoportosít valamit. *Elrendezi az iratokat.*
3. Rendbe hoz, elsimít valamit. *Elrendezte a dolgot a barátjával. Elrendezték a vitás ügyet.*
✧ Szin: **1.** *helyére tesz, rendbe hoz, rendbe szed, eligazgat* **2.** *rendbe szed, összerendez* **3.** *megbeszél, elintéz*
✧ Táj: **1.** *elalkalmazgat*
✧ Ell: **1., 2.** *feldúl, felforgat, széthány*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *rendez.*

elreped ◆ ige *~ni*
1. (Szilárd, merev anyag) megreped, repedés keletkezik rajta. *A csésze elrepedt a beléje öntött forró kávétól.*
2. (Textília) széthasad, hasadás keletkezik rajta. *Nézd csak meg, elrepedt a fenekeden a nadrág!*
✧ Szin: **1.** *megreped, elpattan, elroppan* **2.** *elválik, elhasad, szétfeslik, szétmegy*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *reped*.

elrepül ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Repülve eltávolodik (valahonnan). *Elrepült a madár. Elrepül a kilőtt nyílvessző a céltábla felé. Elrepült a kalap a fejéről.*
2. Repülőgépen elutazik. *A külügyminiszter elrepült Párizsba tárgyalni.*
3. Repülve elhalad valahol. *Valami elrepült a füle mellett.*
4. (Idő) gyorsan eltelik. *Elrepülnek az évek. „Oh, a szárnyas idő hirtelen elrepül”* (Berzsenyi D.: A közelítő tél).
✧ Szin: **1.** *elröppen, elszáll,* (bizalmas) *elhúz* **2.** *elmegy* **3.** (bizalmas) *elhúz* **4.** *elillan, elszalad, elmúlik, elröppen, elrohan,* (választékos) *eliramlik, tovatűnik, tovaszáll*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *repül*.

elriaszt ◆◆◆ ige *~ani*
1. Riasztva elűz valamit, valakit. *Kereplővel igyekszik elriasztani a szőlőből a madarakat.*
2. (Kellemetlen modorával) távol tart valakit. *Barátságtalan viselkedésével elriasztja magától az embereket.*
✧ Szin: **1.** *elijeszt, elhajt, elzavar,* (bizalmas) *elugraszt* **2.** *taszít, eltávolít*
✧ Táj: *elrezzent, elriogat*
✧ Ell: **1.** *biztat, csábít, csalogat* **2.** *vonz*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *riaszt.*

elroml|ik ◆◆◆◆ ige *~ani*
1. Használhatatlanná válik. *Elromlott az órám, meg kell javíttatni.*
2. (Szerves anyag) megromlik. *A nagy melegben elromlott a tejföl.*
3. (Levegő) elhasználódik, kellemetlenné válik. *A szobában elromlik a levegő, ha sokáig nem nyitnak ablakot.*
4. Elveszti épségét. *A sok édességtől elromlottak a fogai. Elromlott a szeme az évek során.*
5. Rossz irányban megváltozik. *Hét végére elromlott az idő. Néhány év alatt elromlott a házasságuk.*
6. (választékos) Erkölcsileg romlott lesz. *A rossz társaságban ő is elromlott.*
✧ Szin: **1.** *tönkremegy,* (bizalmas) *bedöglik, bekrachol,* (szleng) *bekrepál, kipurcan* **2.** *tönkremegy, megbuggyan, megpenészedik, megposhad, megrothad* **4.** *tönkremegy, megromlik* **6.** *lezüllik* • **1.** *Felmondja a szolgálatot.* (bizalmas) *Tropára megy.* (szleng) *Bemondja az unalmast.*

✧ Táj: **2.** *elbecsehedik*
✧ Ell: **1.** *helyrejön, megjavul, rendbe jön* **2.** *eláll, eltart* **3.** *felfrissül* **4.** *helyrejön, megjavul, rendbe jön, meggyógyul* **5., 6.** *megjavul*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *romlik*.
☝ Felszólító módú alakjairól lásd a *romlik* szócikket!

elront ⬥⬥⬥⬥⬥ ige *~ani*
1. Használhatatlanná, hibássá tesz valamit. *Ne piszkáld a rádiót, mert elrontod.*
2. Rosszul készít el valamit. *Elrontottam ezt a rajzot. Megint elrontottam a rántást.*
3. Megkárosít, beteggé tesz valamit. *Ha sötétben olvasol, könnyen elrontod a szemedet. Elrontja a gyomrát.*
4. Rossz irányba befolyásol, tönkretesz valamit. *Rosszkedvével elrontotta a többiek hangulatát.*
5. Rosszá tesz valakit. *Vigyázz, elrontod a gyereket a folytonos kényeztetéssel!*
✧ Szin: **1.** *tönkretesz,* (szleng) *gajra tesz* **3.** (szemet:) *megerőltet*, (bizalmas, gyomrot:) *elcsap* **5.** *elkényeztet, félrenevel, elkapat*
• **1.** *Bead neki, mint János deák az isteni tiszteletnek*.
✧ Táj: **1.** *eldíbol, összecsinál*
✧ Ell: **1.** *megjavít, megszerel* **3.** (gyomrot:) *rendbe tesz, meggyógyít*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *ront*.

elröppen ⬥ ige *~ni*
1. Könnyedén szárnyra kel és elrepül. *Elröppent ujjáról a katicabogár.*
2. (választékos) Eltűnik, tovatűnik. *Elröppent szeméről az álom.*
3. (Idő) gyorsan eltelik. *Hogy elröppent ez a két hét, már utazunk is haza.*
4. (választékos) (Hang, szó) elhangzik. *Mire föleszmélt, már el is röppentek ajkairól a végzetes szavak.*
✧ Szin: **1., 2.** *elszáll,* (választékos) *tovaszáll, tovaröppen* **3.** *elszáll, eltelik* **4.** (választékos) *elszáll*
✧ Ell: **1., 2.** *visszaröppen, visszaszáll*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *röppen*.

elrugaszkod|ik ⬥⬥ ige *~ni*
1. Valamire támaszkodva ellöki magát valahonnan. *Elrugaszkodott a medence szélétől.*
2. Túlzó módon eltér valamitől. *Alaposan elrugaszkodott az igazságtól. Ez a film teljesen elrugaszkodott a valóságtól.*
✧ Szin: **1.** *elugrik* **2.** *túlzásba visz valamit* • **2.** *Túllő a célon.*
✧ Ell: **2.** *tartja magát valamihez*
✧ Etim: Igekötős ige; → *el* + *rugaszkodik*: a → *rúg* ige származéka.

elsajátít ⬥⬥⬥⬥ ige *~ani*
1. Sajátjává tesz, megtanul valamit. *Jól elsajátította az orosz nyelvet.*
2. (tréfás) Eltulajdonít, ellop valamit. *Elsajátította a kölcsönkért könyvet.*
✧ Szin: **1.** *befogad, megszerez, birtokába vesz,* (szleng) *benyel, bevág* **2.** *elcsen, eltulajdonít, elvesz,* (tréfás) *magáévá tesz,* (szleng) *meglovasít*
✧ Ell: **1.** *elfelejt* **2.** *visszaad*
✧ Etim: Igekötős ige; → *el* + *sajátít*: a → *saját* melléknév származéka.

elsápad ⬥⬥⬥ ige *~ni*
Hirtelen sápadttá válik az arca. *Ijedtében elsápadt.*
✧ Szin: *elfehéredik* • *Kiszalad* vagy *kifut az arcából a vér.*
✧ Ell: *kipirul, elvörösödik*
✧ Etim: Igekötős ige; → *el* + *sápad*: az ősi, finnugor kori *sáp-* tő származéka (vö. → *sápadt*).

elseje ⬥⬥⬥⬥⬥ birtokos személyjeles fn (csak egyes szám 3. személyben)
Valamely hónap első napja. *Elsején van a fizetés.*
✧ Etim: Az → *első* számnév megszilárdult ragos alakulata.
☝ Az *-i* képző a dátumokban a sorszámnevek csonkult alakjához járul: *elseji* (nem *elsejei*; hasonlóképpen: *másodiki, ötödiki* stb.) Az *elsejei* (*másodikai, ötödikei* stb.) alak sem hibás, csak fölöslegesen hosszadalmas. Az *elseje, elsején, elseji (elsejei)* alakokat számjeggyel így kell írni: *1-je, 1-jén, 1-ji (1-jei).*

elsekélyesed|ik ⬥ ige *~ni*
1. (Víz) nagyon sekéllyé válik. *A vizét tápláló folyók elterelése miatt az Aral-tó elsekélyesedett.*
2. Felszínessé, tartalmatlanná válik. *A vita a végére sajnos elsekélyesedett.*
✧ Szin: **1.** *eliszaposodik, elposványosodik* **2.** *ellaposodik, elsilányul*
✧ Ell: **1.** *elmélyül* **2.** *megélénkül, elmélyül*
✧ Etim: Igekötős ige; → *el* + *sekélyesedik*: a → *sekélyes* melléknév származéka.

elsiet ⬥⬥⬥⬥ ige *~ni*
1. Gyorsan elmegy. *Kiadta utasításait, és elsietett.*
2. Elkapkodva készít el valamit. *Nem lett szép a rajzod, mert elsietted.*
3. Meggondolatlanul tesz valamit. *Elsiette a házasságát.*
✧ Szin: **1.** *elillan,* (bizalmas) *elkotródik, meglép,* (szleng) *eltép, elpucol* **2.** (bizalmas) *összecsap, összeüt, összevág* **3.** *elkapkod, elhamarkodik* • **1.** *Elhúzza a csíkot* vagy *az irháját.* **2., 3.** *Meg se fogta, már megnyúzza. Még nyulat sem lőtt, s már eszi. Füstre harangoz.*

✧ Táj: **1.** *elbokázik* **2.** *elhandrál, elhodredáz* **3.** *elhodredáz*
✧ Ell: **1.** *visszarohan, visszasiet* **3.** *megfontol, meggondol*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *siet.*

elsikkad ◆◆ ige *~ni*
1. Elvész, eltűnik. *A haszon elsikkadt a közvetítők kezén.*
2. Jelentéktelenné vagy semmivé válik. *Mondanivalójuknak lényege elsikkadt.*
3. Nem tud kibontakozni. *Tehetsége elsikkadt.*
✧ Szin: **1.** (régi) *elemésztődik* **3.** *elkallódik, elforgácsolódik*
✧ Ell: **2., 3.** *kibontakozik*
✧ Etim: Igekötős ige; → *el* + *sikkad*: az eredetileg feltehetően igenévszó jellegű → *sík* szavunk származéka (vö. → *sikkaszt*).

elsikkaszt ◆◆ ige *~ani*
1. (Rábízott értéket) jogtalanul eltulajdonít. *Elsikkasztotta a társaság vagyonát.*
2. Eltüntet vagy megsemmisít valamit. *Minden iratot elsikkasztottak.*
3. Nem valósít meg valamit. *Addig ügyeskedett, míg elsikkasztotta az ígért béremelést.*
✧ Szin: **1.** *ellop, elemel, megkaparint,* (bizalmas) *elcsakliz, elsinkófál,* (szleng) *lenyúl*
✧ Táj: **1.** *elcigányol, elföldel, eltökít, elsuvaszt* **2.** *elföldel, eltökít*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *sikkaszt*.

elsimít ◆◆◆ ige *~ani*
1. Simává tesz valamit. *Elsimítja a vakolatot a házon.*
2. Simítva félrehajt valahonnan valamit. *Simítsd el a homlokodról a hajadat!*
3. Eltüntet, rendbe hoz valamit. *Ügyes diplomáciával elsimította az ellentéteket.* (rosszalló) *Majd elsimítjuk ezt a kínos ügyet.*
✧ Szin: **1.** *elegyenget, lesimít* **2.** *félresimít* **3.** (rosz-szalló) *eltakar, agyonhallgat, elleplez, eltussol, sminkel, elken* • **3.** (rosszalló) *Szőnyeg alá söpör.*
✧ Táj: **1.** *elegyenlít* **3.** *elsárifikál*
✧ Ell: **1.** *feltúr, összegyűr* **3.** *feltár, leleplez*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *simít*.

elsinkófál ◆ ige *~ni*
1. (bizalmas) Eldug, illetve elcsen valamit. *Az árus megint elsinkófálta a visszajáró aprót.*
2. (régi) Elherdál, elveszteget valamit. *Elsinkófálta a családi vagyont.*
✧ Szin: **1.** *ellop, elemel,* (bizalmas) *elcsakliz,* (szleng) *elcsór, megfúj* **2.** *elpazarol, elpocsékol* • **1.** *Zsebre tesz.*
✧ Ell: **1.** *visszaad* **2.** *megőriz*
✧ Etim: Igekötős ige; → *el* + *sinkófál*: latin jövevényszó.

elsirat ◆◆ ige *~ni*
1. Halottól sírva, (régebben) siratót mondva búcsút vesz, meggyászol valakit. *A háború zűrzavarában el sem sirathattam tisztességesen szegény öcsémet.*
2. Megsiratja valaminek az elvesztését. *Régen elsiratta már első fiatalságát. Jobban teszed, ha elsiratod a nyakláncodat, úgysem kerül elő!*
✧ Szin: **1.** *elbúcsúztat,* (régi) *elparentál*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *sirat*.

elsorvad ◆◆◆ ige *~ni*
1. Sorvadva elpusztul, megsemmisül. *A látóidege elsorvadt, szinte semmit se lát.*
2. (népi) Megbénul. *Elsorvadt a bal karja.*
3. Kiszárad, tönkremegy. *Egész nyáron nem volt eső, minden elsorvadt.*
4. (választékos) Meggyengül, majd megszűnik. *A fiatalok elvándorlásával fokozatosan elsorvadt a közösségi élet a faluban.*
✧ Szin: **1.** *elhal* **2.** *meggyengül, elerőtlenedik* **3.** *elsenyved, kiaszik, elfonnyad* **4.** *hanyatlik*
✧ Ell: **1.** *megerősödik* **2.** *megelevenedik* **3., 4.** *megelevenedik, felfrissül*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *sorvad*.

elsóz ◆ ige *~ni*
1. Túlságosan megsóz valamit. *Elsózta az ételt. Elsózza a levest*: **a)** túl sok sót tesz bele **b)** (átvitt) elrontja a dolgot.
2. (rosszalló) Mást becsapva továbbad, elad valamit. *Sikerült elsózni a lopott holmit.*
3. (rosszalló) (Lányt) sietve, mindenáron férjhez ad. *Nagyon szeretné elsózni azt a csúnyácska lányát.*
✧ Szin: **1.** *túlsóz* **2.** (rosszalló) *túlad valamin,* (bizalmas) *elsüt* **3.** (rosszalló) *túlad valakin* • **1.** *Ma-kó felé tekintett.*
✧ Táj: **2.** *elsakerol*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *sóz*.

első I. ◆◆◆◆◆ sorszn
1. Az egyes szám sorrendi helyén álló, e számmal jelölt. *Az első ajtón tessék kopogni! A budai Vár az első kerületben van.*
2. (Nyelvtanban:) *Első személy*: én vagy mi, illetve az ezeknek megfelelő nyelvtani alak. *Tedd át az igéket egyes szám első személyből többes szám első személybe!*
3. Időben az összes többit megelőző. *Az apátságot I. András alapította.* ▪ *Az első szóra*: azonnal. *Az első szóra teljesítette kérésemet.*
4. Kezdeti. *Az első időkben hamar elfáradt az edzéseken.*

5. (Térben) a legelöl levő. *Leült az első sorba.*
6. (Rangsorban) az összes többit megelőző. *Ki a miniszter első helyettese? Ő az első ember az országban.*
7. (Vonaton, hajón) a legkényelmesebb (osztály). *Az első osztályon utazott.*
8. Fokozatok közül a legalacsonyabb. *Kapcsolj az első sebességbe!*
✧ Szin: **6.** *legfontosabb*
✧ Ell: **1.** *utolsó* **3.** *kései* **4.** *későbbi, utóbbi* **5.** *hátulsó*
✧ Etim: Az elsősorban összetételek előtagjaként használatos *elő* szó *el* alapszavának származéka.

első II. ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
1. A legkiválóbb személy. *Megdicsérték az évfolyam elsőit.* • Szólás: *Utolsókból lesznek az elsők.*
2. Időben, sorrendben az első dolog. *Az legyen az első, hogy felhívod.*
3. Az általános vagy a középiskola első osztálya. *Elsőben tanít. A fiam most megy elsőbe.*
✧ Ell: **1.** *utolsó, vesztes* **2.** *utolsó*
✧ Etim: Az elsősorban összetételek előtagjaként használatos *elő* szó *el* alapszavának származéka.

elsőbbség ◆◆◆◆ fn –, *~et, ~e*
1. Előny. *Őt illeti az elsőbbség. Elsőbbséget élvez a kiszolgálásban.*
2. (Közlekedésben:) a másik járművet kötelezően megillető előny. *Nem adta meg az elsőbbséget, s ezzel balesetet okozott. Abban a kereszteződésben nekem volt elsőbbségem.*
✧ Szin: **1.** *elsőség, fölény,* (idegen) *prioritás*
✧ Ell: **1.** *hátrány,* (bizalmas, idegen) *hendikep*
✧ Etim: Az → *első* számnév származéka.

elsődleges ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en*
1. (választékos) Minden mást megelőző. *Elsődleges fontosságú, hogy tisztázzuk a helyzetet.*
2. (Biológiában:) Eredeti, először jelentkező. *Az elsődleges tulajdonságokon igen nehéz változtatni.* ■ *Elsődleges nemi jelleg*: a két nem közti lényegi ivarszervi eltérés.
✧ Szin: **1.** *a legelső, elsőrendű, lényeges,* (régi, választékos) *elsőleges* **2.** *ősi*
✧ Ell: *másodlagos, alárendelt, mellékes*
✧ Etim: Az → *első* számnév származéka.

elsőéves ◆◆ mn *~ek, ~et* vagy *~t, ~en*
Az egyetem, főiskola első évfolyamát végző (hallgató). *Elsőéves egyetemista a lánya.* (Főnévi használatban:) *Az elsőévesek még csak most ismerkednek az egyetemmel, a főiskolával.*
✧ Szin: (bizalmas) *elsős,* (főnévi használatban:) *gólya*
✧ Ell: *végzős, utolsóéves*
✧ Etim: Összetétel: → *első* + → *éves*.

elsőfokú ◆◆◆◆ mn *~ak, ~t, ~an*
1. A legalsó, első fokozatba sorolt. *Az elsőfokú bíróság döntése ellen fellebbeztünk. Bejelentették a Tiszán az elsőfokú árvízvédelmi készültséget.*
2. (Matematikában:) ■ *Elsőfokú egyenlet*: az ismeretlent első hatványon tartalmazó egyenlet. *Az elsőfokú egyenleteket már könnyedén megoldom.*
3. (Családi viszonylatban:) A legközelebbi. ■ *Elsőfokú unokatestvér*: a testvérek gyermekei egymás számára. *Elsőfokú unokatestvérem az édesanyám nővérének fia.*
✧ Ell: *másodfokú, harmadfokú*
✧ Etim: Összetétel; → *első* + *fokú*: a → *fok* főnév származéka.

elsöpör ◆◆◆ ige *~ni*
1. Összesöpör valamit. *Elsöpri a szemetet a járdáról.*
2. (népi) Tisztára söpör valamit. *Elsöpörte a ház elejét.*
3. Elsodor, megsemmisít valamit. *A felkelés elsöpörte a diktatúrát.*
✧ Szin: **1.** *elseper, eltávolít, elkotor* **2.** (népi) *elseper* **3.** *eltöröl, magával sodor*
✧ Táj: **1.** *elsújt*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *söpör (seper).*
☝ Konkrét értelemben (az első két jelentésben) az *elseper* változat is használatos. Átvitt értelemben azonban csak az *elsöpör* szokásos. Lásd még a *seper* szócikket!

elsöprő ◆◆◆◆ mn *~k* vagy *~ek, ~t, ~n* vagy *~en*
1. Ellenállhatatlan. *Elsöprő lendülettel látott munkának.*
2. Megsemmisítő. *Az elsöprő túlerő hamar eldöntötte a csata sorsát.*
3. Fölényes. *Csapatunk elsöprő győzelmet aratott. Az új magyar dráma bemutatója elsöprő sikert aratott.*
✧ Szin: **1.** *fergeteges, féktelen, tomboló, szenvedélyes* **2.** *legyőzhetetlen, megfékezhetetlen, föltartóztathatatlan* **3.** *lehengerlő, zajos, hangos*
✧ Ell: **1.** *erőtlen, gyenge, hatástalan* **3.** *lehangoló, lesújtó*
✧ Etim: Az → *elsöpör* ige származéka.

elsőrangú ◆◆◆ mn *~ak, ~t, ~an*

Kitűnő, kiváló, a legjobbak közül való. *Elsőrangú színházi előadást láttam. Elsőrangú vendéglátásban volt részünk. Milyen a leves? – Elsőrangú!*
✧ Szin: *elsőrendű, kimagasló, osztályon felüli,* (idegen) *príma,* (bizalmas) *profi*
✧ Ell: *gyatra, hitvány, silány*
✧ Etim: Összetétel; → *első* + *rangú*: a → *rang* főnév származéka.

elsőrendű ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~en*
1. Minőségében, jelentőségében a legjobbak közé tartozó. *Elsőrendű munkát végzett. Megbízhatsz benne, elsőrendű szakember.*
2. ■ *Elsőrendű vádlott*: aki ellen elsősorban szól a vád. *A bíró az elsőrendű vádlottat szólítja.*
3. A legfontosabb, legnagyobb forgalmú (út). *Az elsőrendű utak az egész országban járhatók.*
4. ■ *Elsőrendű csillag*: a legnagyobb fényerősségűek közé tartozó. *Csillagászként az elsőrendű csillagok keletkezését kutatja.*
✧ Szin: **1.** *elsőrangú, jeles, remek, példaszerű, kimagasló,* (túlzó) *páratlan, fantasztikus, mesébe illő*
✧ Ell: **1.** *gyatra, hitvány, silány* **3.** *alsóbrendű* (útvonal)
✧ Etim: Összetétel: → *első* + → *rendű*.

elsős ◆◆◆ mn *~ök, ~t, ~en* (bizalmas)
1. Általános és középiskolában első osztályos (tanuló), illetve az első osztályos tanulókkal kapcsolatos, hozzájuk tartozó. *Nem érkeztek meg az elsős tankönyvek. Az elsős tanulók az udvaron gyülekeznek.* (Főnévi használatban:) *Az elsősöket még szüleik kísérik az iskolába.*
2. (Fv) Első éves főiskolai vagy egyetemi hallgató. *Tavaly érettségizett, most elsős a műszaki egyetemen.*
✧ Szin: **2.** (bizalmas) *gólya*
✧ Ell: *ballagó, végzős*
✧ Etim: Az → *első* számnév származéka.

elsősegély ◆◆ fn
Baleset, rosszullét esetén azonnal nyújtott (orvosi) segítség. *A sérültet elsősegélyben részesítették.*
✧ Etim: Összetétel: → *első* + → *segély*.

elsősorban ◆◆◆◆◆ hsz
Legelőször (is), leginkább. *Elsősorban arra vagyok kíváncsi, milyen lesz a bizonyítványom.*
✧ Szin: *mindenekelőtt, különösen, főként, nagyrészt, kivált, többnyire,* (bizalmas, idegen) *speciel*
✧ Ell: *végül, utoljára, legkevésbé*
✧ Etim: Összetétel; → *első* + *sorban*: a → *sor* főnév ragozott alakja.

elsőszülött ◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e* vagy *~je*
Elsőnek született gyermek. *Az elsőszülött örökli a birtokot.* (Jelzőként:) *Elsőszülött gyermekét a legjobb iskolákba járatta.* | (átvitt) Elsőként elkészült dolog, mű. *Rendkívül büszke volt elsőszülöttjére, egy vékonyka versesfüzetre.*
✧ Szin: (tréfás) *örökös, trónörökös*
✧ Ell: (népi) *vakarcs, vakarék*
✧ Etim: Összetétel; → *első* + *szülött*: a → *szül* ige származéka.

elsötétít ◆◆ ige *~eni*
1. Sötétté tesz valamit. *Elsötétíti a szobát. A háborúban légiveszély idején el kell sötétíteni a lakásokat.*
2. (Felületet) eltakar, árnyékot vet rá. *Komor felhők sötétítették el a tájat.*
3. (választékos) (Arckifejezést, kedélyvilágot) komorrá tesz. *A düh elsötétítette a férfi arcát.*
✧ Szin: **1.** *besötétít, beárnyékol, eltakar, elfátyoloz, homályba burkol* **2.** *eltakar, beárnyékol* **3.** *elszomorít*
✧ Táj: **1.** *elsötétel*
✧ Ell: **1.** *megvilágosít* **3.** *felvidít, földerít*
✧ Etim: Igekötős ige; → *el* + *sötétít*: a → *sötét* melléknév származéka.

élsport ◆ fn
Magas színvonalú, rendszerint hivatásos sportolóktól űzött versenysport, illetve ennek intézményrendszere. *A kormányzat támogatja az élsportot. Ne csak az élsporttal törődjünk, fontos a diáksport meg a szabadidősport is!*
✧ Etim: Összetétel: → *él* főnév + → *sport*.

elsül ◆◆ ige *~ni*
1. (Fegyver) lövedékét kirepíti. *Véletlenül sült el a revolver.*
2. (népi) (Növény) hőségtől, szárazságtól elfonnyad, elpusztul. *Elsült a kukorica.*
3. Valahogyan sikerül valami. *Rosszul sült el a tréfa. Visszafelé sült el a dolog.*
✧ Szin: **1.** *eldördül* **2.** *kiég, elszárad, kisül*
✧ Ell: **2.** *zöldell, virul*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *sül*.

elsüt ◆◆ ige *~ni*
1. (Fegyvert) működésbe hoz. *Elsüti a pisztolyát.*
2. (bizalmas, rosszalló) Túlad valamin, megszabadul valamitől. *Elsütötte ócska portékáját.*
3. (gúnyos) Hatásvadászó módon mond el valamit. *Újból elsütötte szakállas vicceit.*
✧ Szin: **1.** *elcsattant* **2.** (bizalmas, rosszalló) *elsóz* **3.** (bizalmas) *bedob*
✧ Ell: **2.** *visszavesz*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *süt*.

elszab ◆ ige *~ni*
(Ruhát) rosszul szab, és így elront. *Jól elszabta a nadrágomat, az egyik szára rövidebb lett.*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *szab*.

elszalad ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Futva eltávozik. *A kisfiú megijedt és elszaladt.*
2. (bizalmas) Siet, sietve elmegy. *Ne szaladj úgy el! Elszaladok a boltba.*
3. (bizalmas) (Idő) gyorsan eltelik. *Megint elszaladt egy év!*
✧ Szin: **1.** *elfut, elrohan,* (választékos) *eliramlik,* (bizalmas) *elinal,* (szleng) *megpattan* **3.** *elszáll* • **1.** *Kereket old. Eloldja a kereket. A nyaka közé szedi a lábát. A lábára bízza az életét, nem a karjára.*
✧ Táj: **1.** *elinócol, elkotringol, elpusztol*
✧ Ell: **1.** *visszajön, kitart*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *szalad*.

elszáll ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Szállva eltávolodik. *Már elszálltak a fecskék. Kezéből messzire elszáll a súlygolyó.*
2. (választékos) (Képzelet, gondolat) eljut valahová. *Gondolatai egészen hazájáig szálltak el.*
3. (Érzelem, állapot) elmúlik. *Elszállt a haragja. A boldogság hamar elszállt.*
4. (Idő) gyorsan eltelik. *Elszállt ez az év is.*
5. ■ (szleng) *Elszáll (magától)*: beképzelt, gőgös. *Nagyon elszállt magától, amióta híres színész lett.*
✧ Szin: **1.** *elrepül, elröpül, elrebben, elhúz, elröppen* **2.** *elkalandozik* **3.** *eltűnik, szertefoszlik,* (választékos) *elillan, ellobban,* (bizalmas) *elpárolog* **4.** *elmúlik, elröpül, elröppen,* (választékos) *elillan,* (bizalmas) *elszalad* • **5.** *Fejébe száll a dicsőség. Atyaistennek képzeli magát.* (bizalmas) *Nagyra van magától.*
✧ Táj: **1.** *elberren*
✧ Ell: **3.** *megmarad*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *száll*.

elszállásol ◆◆ ige *~ni*
Ideiglenes szálláson elhelyez valakit. *A vidéki rokonokat a nappaliban szállásoltuk el.*
✧ Szin: *elhelyez, befogad; szállást ad valakinek;* (régi) *bekvártélyoz*
✧ Ell: *kilakoltat*
✧ Etim: Igekötős ige; → *el* + *szállásol*: a → *szállás* főnév származéka.

elszámol ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. *Elszámol valamivel*: (valakinek) valamiről számadást készít. *Nem tudott elszámolni a nála levő pénzzel.*
2. A számokat egytől valameddig elmondja. *Már a kisebbik gyerekem is elszámol százig.*
3. ■ *Elszámolja magát*: saját kárára számítási hibát követ el. *Elszámolta magát a kiadásokat illetően.*
✧ Szin: **1.** *számot ad valamiről,* (Er bizalmas) *dekontál*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *számol*.

elszánja magát ◆ ige *~ni magát* (csak visszaható formában)
Elhatározza magát valamire, különösen valamilyen veszélyes dolognak a megkísérlésére. *Elszántuk magunkat a nagy útra. Elszánja magát a legvégsőkre.*
✧ Szin: *rászánja magát; eltökél valamit*
✧ Ell: *bizonytalankodik, habozik, tétovázik*
✧ Etim: Tárgyas szószerkezet; *elszánja*: igekötős ige (→ *el* + → *szán*) ragozott alakja + *magát*: a → *maga* visszaható névmás ragozott alakja.

elszánt[1] ◆ ige *~ani* (népi)
1. (A szomszéd földjéből) jogtalanul a magáéhoz csatol egy darabot. *Elszántott egy részt a mi földünkből.*
2. Hosszabb ideig szánt. *Napokig elszántottak, mire készen lettek.*
3. Végez a szántással. *Már elszántottunk.*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *szánt*.

elszánt[2] ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
Megingathatatlanul merész, vakmerő. *Ehhez a vállalkozáshoz erős, elszánt emberre van szükségem.* (rosszalló) *Mindenre elszánt gazfickó, légy óvatos vele!*
✧ Szin: *eltökélt, hajthatatlan, szívós, konok* • *Nem ijed meg az árnyékától.*
✧ Ell: *bátortalan, gyáva, tétova*
✧ Etim: Az → *elszánja magát* szerkezetben használatos *elszán* igekötős ige (→ *el* + → *szán*) származéka.

elszárad ◆◆◆ ige *~ni*
1. (Növény) kiszárad. *Fél éve nem esett egy csöpp eső sem, minden elszáradt.*
2. (régi) (Emberi bőr, test) száraz, fonnyadt lesz. *Bőre öreg korára elszáradt, ráncossá lett.* (népi) (Átkozódásban:) *Száradjon el a keze* vagy *a karja (, amellyel ezt tette)!*: bénuljon meg, pusztuljon el. *„Száradjon el a kar, mely őt lefejezte”* (Arany J.: Szondi két apródja).
✧ Szin: **1.** *elfonnyad, lekonyul, elhervad, kisül, kipusztul* **2.** *megráncosodik*
✧ Táj: **1.** *elsínylik, elszomorkodik*
✧ Ell: **1.** *pompázik, virul*

✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *szárad*.

elszéled ◆◆ ige *~ni*

1. Szétszóródva eloszlik. *Lassan elszéledt a tömeg.*

2. (népi) Szétoszlik, eltűnik. *Elszéledtek a felhők, újra süt a nap.*

✧ Szin: *szétszóródik, szétfut, szétmegy, szétszéled*

✧ Táj: *elrebben, elszertelenedik*

✧ Ell: *összesereglik, összegyülekezik, csoportosul*

✧ Etim: Igekötős ige; → *el* + *széled*: a → *szél*[2] főnév származéka.

elszemtelened|ik ◆ ige *~ni*

Szemtelenné, fegyelmezetlenné válik. *Nagyon elszemtelenedett az osztály a nyári szünetben.*

✧ Szin: *elkanászodik, elpimaszodik* • *Felnyílik* vagy *kinyílik a csipája. Nyakára* vagy *fejére nő valakinek. Kinyílik a szeme, mint a csipás macskának.*

✧ Etim: Igekötős ige; → *el* + *szemtelenedik*: a → *szemtelen* melléknév származéka.

elszendered|ik ◆◆ ige *~ni* (választékos)

1. Csendesen elszunnyad. *Ebéd után elszenderedett.*

2. (szépítő) Csendesen, szenvedés nélkül meghal. *Örökre elszenderedett.*

✧ Szin: **1.** *elszunyókál, elszundít, elbóbiskol, elpihen* **2.** (szépítő) *elpihen, elhuny, elalszik*

✧ Táj: **1.** *elszöntyörödik*

✧ Ell: **1.** *felébred* **2.** *feltámad*

✧ Etim: Igekötős ige; → *el* + *szenderedik*: ismeretlen eredetű szó (vö. → *szendereg*).

elszenved ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (Szenvedést, fájdalmat) elvisel. *Elszenvedi a büntetést, bármilyen súlyos is.*

2. Valakit nagy nehezen elvisel. *Nehezen tudta elszenvedni a zajos szomszédságot.*

3. Tartósan szenved. *Gyakran évekig is elszenvednek az ágyhoz kötött betegek.*

✧ Szin: **1., 2.** *eltűr, elbír, kibír, kiáll* **3.** *kínlódik*

✧ Ell: **1., 2.** *ellenáll valaminek, valakinek; szembeszáll valamivel, valakivel; küzd valami, valaki ellen*

✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *szenved*.

elszeret ◆ ige *~ni* (népi)

Valakit elhódít (valakitől). *Elszerette a mátkámat.*

✧ Szin: *elcsábít* • *Elcsavarja a fejét valakinek. Lecsap valakit valakinek a kezéről.*

✧ Ell: *visszahódít*

✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *szeret*.

elszigetel ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Szigetelőanyaggal körülvesz valamit. *Elszigeteli a vezetékeket, hogy ne érintkezzenek.*

2. Elkülönít, kapcsolataitól megfoszt valakit. *Az ellenzéki nézeteiről ismert idős tudóst szándékosan elszigetelték a külföldi kollégáitól.* | *Elszigeteli magát (a környezettől, az eseményektől)*: elzárkózik, visszavonul. *Az utóbbi időben teljesen elszigetelte magát a közélettől.*

✧ Szin: **2.** *elzár,* (idegen) *szeparál, elszeparál*

✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *szigetel*.

elszok|ik ◆◆◆ ige *~ni*

1. *Elszokik valamitől*: valamit hosszabb ideig nem gyakorolva kezd szokatlannak érezni. *Elszokott a rendes munkától. Elszokott a szeme a világosságtól.*

2. Valahonnan, valakitől elhidegedik. *A gyerek elszokik az óvodától, ha ritkán jár oda. Elszokik a szüleitől, ha kevés időt töltenek együtt.*

✧ Szin: **1.** *leszokik valamiről* **2.** *elszakad, elidegenedik, eltávolodik*

✧ Ell: **1.** *visszaszokik, rászokik valamire* **2.** *visszaszokik valamihez, valakihez*

✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *szokik*.

elszól ◆◆ ige *~ni*

1. *Elszólja magát*: **a)** véletlenül olyat mond, amiről hallgatnia kellene. *Elszólta magát a születésnapi meglepetéssel kapcsolatban.* **b)** (szépítő) szellent. *Az egész vendégsereg előtt elszólta magát!*

2. (ritka) Elhallatszik valahova. *A harangszó messzire elszól.*

✧ Szin: **1. a)** *elárul, elfecseg, kikotyog valamit* **b)** (szépítő) *durrant,* (gyermeknyelvi) *púzik,* (durva) *fingik* **2.** *hangzik* • **1. a)** *Kiszalad a száján valami. Eljár a szája.*

✧ Ell: **1. a)** *titokban tart, megőriz, eltitkol valamit*

✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *szól.*

elszomorod|ik ◆◆◆ ige *~ni*

1. Szomorúvá lesz. *Elszomorodott a sok baj láttán.*

2. (választékos) (Idő, ég) borússá válik. *Elszomorodott az idő, megint eső lesz.*

✧ Szin: **1.** *elkomorul, magába roskad, elkeseredik,* (bizalmas) *elszontyolodik, letörik, elkámpicsorodik,* (szleng) *elkeskenyedik, lelombozódik* **2.** *beborul, esőre áll,* (választékos) *elkomorul*

✧ Táj: **1.** *elfancsalodik, elkompolodik, elszompolyodik*

✧ Ell: **1.** *felvidul, felderül, jókedvre derül* **2.** *kiderül, kitisztul*
✧ Etim: Igekötős ige; → *el* + *szomorodik*: a → *szomorú* melléknév származéka.

elszontyolod|ik ◆◆ ige *~ni* (bizalmas)
Kedvét veszti, elszomorodik. *De nagyon elszontyolodtál! Nem érdemes ilyen semmiség miatt ennyire elszontyolodni.*
✧ Szin: *elcsügged, elbúsul, elkedvetlenedik,* (bizalmas) *letörik, elkámpicsorodik*
✧ Táj: *elfancsalodik, elkompolodik, elszompolyodik*
✧ Ell: *felvidul, felderül, jókedvre derül*
✧ Etim: Igekötős ige; → *el* + *szontyolodik*: bizonytalan, talán hangfestő eredetű szó.

elszór ◆◆◆ ige *~ni*
1. (Szándékosan vagy akaratlanul) elhullat valamit. *Elszórja a búzaszemeket az út mentén. Ne szórd el a morzsákat!*
2. (bizalmas, rosszalló) Elhagy, elveszít valamit. *Nem találom az újságot, biztosan elszórtam valahol. Folyton elszórja a holmiját.*
3. (Pénzt) könnyelműen elkölt. *Minden megtakarított pénzét elszórta.*
4. (népi) (Gabonát) elvet. *Itt még kézzel szórják el a búzát.*
✧ Szin: **1.** *elhint, széthint, szétszór, széjjelszór* **2.** (bizalmas, rosszalló) *elhány, eldobál, széthány* **3.** *elherdál, elpazarol, elpocsékol, elfecsérel, eltékozol*
✧ Ell: **1.** *összegyűjt, összeszed* **2.** *összerak, összeszed* **3.** *megtakarít*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *szór*.

elszorul ◆◆ ige *~ni*
(Valakinek valamely testrésze) görcsösen összeszorul. *Elszorult a lélegzete a futástól.* ■ *Elszorul a szíve*: félelem vagy szomorúság fogja el. *Elszorult a szíve a beteg kisfiú láttán.* | *Elszorul a torka*: hirtelen nem tud szóhoz jutni. *Kedvese láttán elszorult a torka.*
✧ Szin: *összerándul*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *szorul*.

elszörnyed ◆◆ ige *~ni*
1. Rémület, iszonyat fog el valakit. *A sebesültek láttán elszörnyedt.*
2. Megbotránkozik, megütközik valamin. *A gusztustalan étel láttán sokan elszörnyedtek.*
✧ Szin: **1.** *megborzad* **2.** *megundorodik, viszolyog*
✧ Táj: *elszörnyenkedik, elszörnyeszkedik, elszörnyűdik, elszörnyülködik*
✧ Etim: Igekötős ige; → *el* + *szörnyed*: a → *szörny* főnév származéka.

eltalál ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. (Lövés, dobás, ütés eszköze, illetve az ezt használó személy) megérint valakit, valamit. *A rohamozó katonát eltalálta egy puskagolyó. A labda olyan szerencsétlenül találta el a kapus fejét, hogy az egy pillanatra elveszítette az eszméletét. A vadász nem találta el a nyulat.*
2. Kitalál valamit. *Jól feleltél, eltaláltad a helyes választ.*
3. Utat megtalálva eljut valahova. *Könnyen eltaláltál hozzánk?*
✧ Szin: **1.** *telibe talál, megsebesít; beletalál valamibe;* (bizalmas) *eltrafál; beletrafál valamibe* **2.** *rájön, ráhibáz, ráérez, rátapint valamire;* (bizalmas) *eltrafál; beletrafál valamibe* **3.** *odatalál, idetalál*
✧ Táj: **1., 2.** *eltrefel*
✧ Ell: **1., 2.** *elhibáz, eltéveszt, elvét* **3.** *eltéved*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *talál*.

eltanácsol ◆◆ ige *~ni* (választékos)
Iskolából, munkahelyről való távozásra szólít fel valakit. *Eltanácsolták a főiskoláról. „Eltanácsolt az egyetem fura ura”* (József A.: Születésnapomra).
✧ Szin: *elküld, elutasít,* (bizalmas) *kidob, kirúg*
✧ Ell: *megtart, alkalmaz*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *tanácsol*.

eltángál ◆ ige *~ni* (népi)
Elver valakit. *Lúdas Matyi jól eltángálta Döbrögit.*
✧ Szin: (bizalmas) *elagyabugyál, elpáhol, elnáspángol, elpüföl, elkalapál, elrak, elcsépel*
✧ Etim: Igekötős ige; → *el* + *tángál*: latin jövevényszó.

eltántorít ◆◆ ige *~ani*
Elhatározásától eltérít valakit. *Nem lehet eltántorítani attól a szándékától, hogy tanár legyen.*
✧ Szin: *megingat valamiben; lebeszél valamiről*
✧ Ell: *rábeszél valamire*
✧ Etim: Igekötős ige; → *el* + *tántorít*: a → *támaszt*, → *támogat* igék tövével azonos szótő származéka.

eltart ◆◆◆◆◆ ige *~ani*
1. Térben távolabb tart valamit valamitől. *Fáj a hónalja, ezért eltartja karját a testétől.*
2. *Eltart valakit*: valakiről anyagilag gondoskodik. *Ő tartja el az egész családot. Ez a kis darab föld talán el tudja tartani öreg szüleimet.*
3. Jó állapotban tart valamit. *Meddig lehet ezt az ételt eltartani?*

4. Elegendő, kitart valameddig. *A bora eltart szüretig.*
5. Valamennyi ideig tart, addig nem fejeződik be. *Attól félek, hogy a tárgyalás legalább három óráig eltart.*
✧ Szin: **2.** *fenntart, ellát* **3.** *eltesz, elrak, befőz* **4.** (állítmányi névszóként:) *elég* **5.** *elhúzódik, tart*
✧ Táj: **4.** *elszolgál*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *tart*.

eltekint ◆◆◆◆◆ ige *~eni*
1. *Eltekint valamitől*: nem veszi figyelembe. *Eltekintve attól, hogy csúnyán ír, meg vagyok elégedve vele.*
2. (választékos) *Eltekint valamitől*: lemond róla. *Megjelenésétől eltekintünk.*
✧ Szin: **1.** *nem vesz tekintetbe* vagy *számításba, mellőz, figyelmen kívül hagy valamit*
✧ Ell: **1.** *figyelembe vesz valamit* **2.** *igényt tart valamire; ragaszkodik valamihez*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *tekint*.

eltép ◆◆◆ ige *~ni*
1. Darabokra szétszakít valamit. *Véletlenül eltépte a ruháját. Az amerikai elnök eltépte beszédét, és papír nélkül szónokolt.*
2. (választékos) (Kapcsolatot) erőszakosan megszakít valakivel. *Minden szálat eltépett, amely családjához fűzte.*
3. (szleng) Elvágtat, elszáguld. *Száznegyvennel téptek el mellettünk az autók.*
✧ Szin: **1.** *széttép, szétszaggat* **2.** (választékos) *elszakít, széttép* **3.** *elrobog*
✧ Táj: **1.** *elrifol, elrifacol, elcáfol*
✧ Ell: **1.** *összeilleszt, összevarr, összeragaszt*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *tép*.

eltér ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Más irányba fordul. *Egyenesen menj mindaddig, amíg az út balra eltér!*
2. ■ *Eltér a tárgytól*: másról kezd beszélni, másról beszél. *Az előadó folyton eltért a tárgytól.*
3. *Eltér valamitől*: másképp kezd cselekedni, mint ahogy szándékozta, tervezte, illetve ahogy a szokás, szabály stb. megkívánná. *Építkezés közben eltértek az eredeti tervtől.*
4. Különbözik, elüt valamitől. *Véleménye eltér a többiekétől.*
✧ Szin: **1.** *elkanyarodik, elfordul* **2.** *elkalandozik* **4.** *ellenkezik valamivel; ellentmond valaminek*
✧ Ell: **2., 3.** *hű marad, ragaszkodik valamihez* **4.** *egyezik, összecseng, egybehangzik valamivel*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *tér*.

elterel ◆◆◆ ige *~ni*
1. Irányától eltérít, máshová hajt vagy vezet valamit. *A nyájat elterelte az erdő széle felé. Útátépítés miatt elterelték a forgalmat.*
2. (Figyelmet, gondolatot) más irányba fordít. *Játékkal igyekszik elterelni a gyerek figyelmét.*
✧ Szin: **1.** (forgalmat, közlekedési eszközt:) *elirányít,* (állatot:) *elkerget, elűz, elhajt* **2.** *elvon*
✧ Táj: **1.** (állatot:) *eltérenget*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *terel*.

eltérő ◆◆◆◆◆ mn *~k* vagy *~ek, ~t, ~en*
Különböző, nem azonos. *Eltérő véleményen vannak. A gyerekek vidéken az otthonitól eltérő szokásokat ismertek meg.*
✧ Szin: *elütő, másfajta, más*
✧ Ell: *azonos, egyező, egyforma*
✧ Etim: Az → *eltér* ige származéka.

elterül ◆◆◆ ige *~ni*
1. Területét tekintve elhelyezkedik valahol. *Fővárosunk a Duna két partján terül el.*
2. Szétterül valahol. *A gyárkémények füstje elterült a völgy fölött.*
3. Elesik, elvágódik. *Akkora pofont kapott, hogy elterült. Megbotlott egy kőben és elterült a földön.*
4. Lustán elfekszik valahol. *Elterült az ágyon, és újságot olvasott.*
✧ Szin: **1.** *fekszik* **2.** *beborít, ellep valamit* **3.** *összeesik* **4.** *elnyúlik*
✧ Táj: **2.** *elnyárad* **4.** *elmájászkodik*
✧ Ell: **3.** *feláll, feltápászkodik*
✧ Etim: Igekötős ige; → *el* + *terül*: a → *tér* főnév származéka.

éltes ◆◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en* (választékos)
Koros, idős. *Egy éltes asszonyság ült az irodában.*
✧ Szin: *öreg, vén,* (választékos) *élemedett, meglett, tisztes korú, hajlott korú, agg*
✧ Ell: *fiatal,* (választékos) *ifjú*
✧ Etim: Az → *él* ige származéka.

eltesz ◆◆◆◆ ige *eltenni*
1. Valahonnan máshová helyez, tesz valamit. *Ki tette el a ceruzámat?*
2. A megszokott vagy biztos helyre tesz valamit. *Eltetted az igazolványodat? Tedd el a holmidat! Tegye el a visszajárót!*
3. Félretesz, megőriz valamit. *A többit elteszem későbbre.* ■ *Elteszi magát holnapra*: lefekszik aludni.
4. Befőz valamit. *Sok mindent eltettem az idén télire.*
5. Más helyre tesz, helyez valakit. *Eltették más munkakörbe.* ■ (bizalmas) *Eltesz valakit láb alól*: megöli.

✧ Szin: **1.** *elhelyez, elrak, elrámol, elpakol* **2.** *helyre rak, zsebre tesz,* (bizalmas) *zsebre dug, zsebre vág* **3.** *félrerak, tárol, elraktároz* **4.** *tartósít, elrak* **5.** *áthelyez, eltávolít,* (szleng) *elpaterol*
✧ Táj: **1.** *eltökít, eltökint* **3.** *megzsugorgat*
✧ Ell: **1.** *előad* **2.** *kirak* **3.** *felhasznál*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *tesz*.

éltet ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Életben tart valakit. ■ (népi) *Ha Isten éltet*: ha még élek. *Ha az Isten éltet, befejezem a munkát.* (Születésnapi jókívánságként:) *Isten éltessen!*

2. Életkedvet, erőt ad. *Már csak az az egy remény élteti, hogy visszajöhet még.*

3. Ünnepel, éljenez valakit, valamit. *Éltetik az ifjú párt. Az ünneplők éltették a szabadságot.*

✧ Szin: **1.** *táplál* **3.** (idegen) *vivátoz* • **2.** *Tartja valakiben a lelket.*
✧ Ell: **3.** *lehurrog, kifütyül*
✧ Etim: Az → *él* ige származéka.

eltéved ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Nem találja az utat, nem tud eligazodni. *Eltévedt a nagy tömegben. Nehezen találtunk el hozzátok, kétszer is eltévedtünk.*

2. Valami nem ahhoz kerül, akinek szánták. *Eltévedt valahol a levél, sosem kapta meg.*

✧ Szin: **1.** *utat téveszt, eltájolódik,* (választékos) *eltévelyedik* **2.** *elkallódik, elvész, elkeveredik*
✧ Táj: **1.** *elbitangol, eltébolyog*
✧ Ell: **1.** *kiismeri magát, eligazodik valahol, odatalál*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *téved*.

eltévelyed|ik ◆◆ ige *~ni*

1. (ritka) Eltéved. *Eltévelyedett a sűrű erdőben.*

2. (választékos) Erkölcsileg tévútra jut. *Abbahagyta a tanulást, a munkát, eltévelyedett.*

✧ Szin: **1.** *utat téveszt, eltájolódik* **2.** *hibázik,* (választékos) *megtéved, vétkezik, megbotlik* • **2.** *Letér az országútról. Rossz útra téved.*
✧ Ell: **1.** *megtalálja az utat* **2.** *megtér, jó útra tér, megjavul*
✧ Etim: Igekötős ige; → *el* + *tévelyedik*: a → *téved*, → *tévelyeg*, → *téveszt* igék tövével azonos szótő származéka.

eltéveszt ◆◆ ige *~eni*

Elvét, elhibáz valamit. *Eltévesztette az irányt, vissza kell fordulnia.*

✧ Szin: *elnéz*
✧ Táj: *elbakaláz*
✧ Ell: *megtalál*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *téveszt*.

eltilt ◆◆◆◆ ige *~ani*

Eltilt valakit valakitől, valamitől: nem engedélyez valakinek valamit. **a)** (Kapcsolattartást:) *A lányt szülei eltiltották a fiútól.* **b)** (Sportolást, játékot:) *Két évre eltiltották a játéktól.* **c)** (Valaminek a fogyasztását:) *Orvosai végleg eltiltják az italtól.* **d)** (A valahol való tartózkodást:) *Eltiltották a háztól.*

✧ Szin: **a–c)** *tilalmaz valamit* **d)** *elküld, kitilt, kizár*
✧ Táj: *eltilalmaz*
✧ Ell: **a–c)** *javasol, engedélyez*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *tilt*.

eltitkol ◆◆◆◆ ige *~ni*

Valamiről nem beszél, titokban tart valamit. *Miért titkoltad el, hogy hiányoztam neked, szégyellted?*

✧ Szin: *elhallgat, elrejt, elpalástol, eltagad, leplez,* (népi) *elmismásol* • *Gazt vet rá. Hét pecsét alatt őriz. Véka alá rejt. Semmi pénzért nem árulja el.*
✧ Táj: *elmisol, elmismákol*
✧ Ell: *bevall, elmond, feltár*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *titkol*.

eltorzít ◆◆◆ ige *~ani*

1. Valaminek az eltorzulását okozza. *Eltorzítja az arcát a fájdalom, alig lehet felismerni.*

2. Torzítva mutat valakit, valamit. *A tükör már nagyon régi, eltorzítja a vonásokat. Az életrajzi regény eltorzítja a valóságot, nem írja le pontosan az eseményeket.*

✧ Szin: **1.** *elnyomorít,* (választékos) *elrútít,* (idegen) *deformál* **2.** *kifordít, elferdít, megváltoztat*
✧ Ell: **1.** *megszépít*
✧ Etim: Igekötős ige; → *el* + *torzít*: a → *torz* melléknév származéka.

eltökél ◆◆◆ ige *~ni* (választékos)

Véglegesen elhatároz valamit. *Szilárdan eltökélte, hogy férjhez megy. Eltökélte magában, hogy változtat az életén.*

✧ Szin: *eldönt, feltesz, fejébe vesz, megfogad*
✧ Ell: *habozik,* (idegen) *hezitál*
✧ Etim: Igekötős ige; → *el* + *tökél*: valószínűleg a → *tesz* ige *te-*, *tö-* tövének származéka (vö. → *tökéletes*, → *tökély*).

eltölt ◆◆◆◆◆ ige *~eni*

1. (Táplálék) jóllakottá tesz valakit. *Teljesen eltöltött a vacsora.*
2. (Érzés) hatalmába kerít valakit. *Öröm tölti el a szívét. Bámulattal tölt el a teljesítményed.*
3. Valamennyi ideig tartózkodik valahol. *Előreláthatólag két hetet töltünk el a hegyekben, utána a tengerhez utazunk.*
4. (Időt) valamire felhasznál. *Az egész napot munkával tölti el.*
✧ Szin: **1.** *jóllakat* **2.** *hevít, áthat, átjár; elhatalmasodik, úrrá lesz valakin* **3.** *leél, átél* **4.** (bizalmas, rosszalló) *elüt, agyonüt, elfecsérel*
✧ Táj: **3.** *eloszlat*
✧ Ell: **1.** *éheztet*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *tölt*.

eltörpül ◆◆◆ ige *~ni*
Valakivel, valamivel összemérve (egészen) kicsinek, jelentéktelennek látszik. *Az én gondom eltörpül az övé mellett.*
✧ Szin: *elbújhat,* vagy *elvész,* vagy *számba se jöhet valami mellett; össze se lehet hasonlítani valamivel, valakivel* • *A nyomába se léphet. Nem lehet őket egy napon említeni.* (bizalmas) *Kismiska hozzá képest.*
✧ Ell: *kiemelkedik, kiválik valamiből*
✧ Etim: Igekötős ige; → *el* + *törpül*: a → *törpe* melléknév származéka.

eltulajdonít ◆◆ ige *~ani* (választékos)
1. Jogtalanul birtokába vesz, elfoglal valamit. *Eltulajdonította a szomszéd lakását.*
2. (Más alkotását, ötleteit stb.) sajátjának tünteti fel. *Gondolatait sorra eltulajdonították.*
3. Ellop valamit. *Valaki eltulajdonította a kerékpárt.*
✧ Szin: **2.** *elvesz, ellop,* (választékos) *eloroz* **3.** *elvesz, eltüntet,* (választékos) *elemel, elrabol, eloroz,* (bizalmas) *elsinkófál,* (szleng) *elcsakliz, megfúj*
✧ Táj: **1.** *eltiedel, elcsirizel, elsuvaszt, tolvajol* **3.** *eltiedel*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *tulajdonít*.

eltunyul ◆ ige *~ni*
Tunyává válik, ellustul. *A nagy semmittevésben egészen eltunyult.*
✧ Szin: *elrenyhül*
✧ Táj: *eltunyhul*
✧ Ell: *felfrissül, erőre kap, felüdül*
✧ Etim: Igekötős ige; → *el* + *tunyul*: a → *tunya* melléknév származéka.

eltussol ◆◆ ige *~ni* (rosszalló)
1. Úgy kezel valamit, hogy ne tudódjon ki. *Eltussolták a többmilliós sikkasztást.*
2. A valóságot meghamisítva elködösít valamit. *A kényes kérdéseket igyekszik eltussolni.*
✧ Szin: **1.** *eltitkol, elhallgat, elleplez, elkendőz* **2.** (bizalmas) *elken*
✧ Ell: *leleplez, feltár*
✧ Etim: Igekötős ige; → *el* + *tussol*: német jövevényszó.

eltűn|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Elkerül a szem elől, nem látszik. *Eltűnt a szemem elől a tömegben.* • Szólás: *Eltűnt, mint a kámfor,* vagy *mintha a föld nyelte volna el,* vagy *mint szürke szamár a ködben.*
2. Hozzáférhetetlenné válik. *Minden kelendő áru eltűnt az üzletből.*
3. Elvész valami, nyoma vész valaminek, valakinek. *Eltűnt az órám. Nyomtalanul eltűnt az üldözők szeme elől. Szegény nagybátyám a Don-kanyarban tűnt el a világháborúban.*
4. (Jelenség, probléma) megszűnik. *Sokan azt hitték, hogy el fognak tűnni a társadalmi különbségek.*
✧ Szin: **1.** *elillan, elvész a szeme elől* **3.** (szleng) *felszívódik, elpárolog* • **1.** *Köddé válik. Nyoma vész. Bottal üthetik a nyomát. Csak hűlt helyét lelték. Ég nyelte-e el vagy a föld, nem tudni.*
✧ Táj: **1.** *elkámforog, elcsellen*
✧ Ell: **1., 2.** *felbukkan, megjelenik* **3.** *előjön, előkerül, megkerül* **4.** *megjelenik*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *tűnik*.

eltüntet ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Titokban, gyorsan elrejt, eldug valamit vagy valakit. *A gyilkosok eltüntették a holttestet. Tüntesd már el azt a sok kacatot!*
2. Eltávolít valamit valahonnan. *Nem sikerült eltüntetnie a tintafoltot a terítőről.*
3. Megsemmisít, feldúl valamit. *A földrengés több falut eltüntetett a föld színéről.*
4. Megszüntet valamit. *Végre eltüntették azt a rossz hírű kocsmát az utcánkból!*
5. (bizalmas) Ellop valamit. *A pénztáros eltüntette a bevételt.*
✧ Szin: **1.** *eltesz* **2.** *kivesz, kiszed* **3.** *eltöröl* **5.** (bizalmas) *elemel,* (választékos) *eloroz,* (szleng) *elcsór, meglovasít*
✧ Táj: *elsuvaszt, eltökít*
✧ Ell: **1.** *előad* **3.** *felépít* **4.** *létrehoz* **5.** *visszaad, visszajuttat*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *tüntet*.

eltűr ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Elvisel, kiáll valamit. *Gyermekéért minden szenvedést eltűr. A durva sértést még tőled sem tűröm el!*
2. Megtűr valakit, valamit (valahol). *Egy ideig eltűrte a háznál. Nem képes eltűrni a rendetlenséget.*

✧ Szin: **1.** *kibír, elszenved* **2.** *elnéz,* (idegen) *tolerál* • **2.** *Lenyeli a keserű pirulát.* (bizalmas) *Jó képet vág valamihez. Lenyeli a békát.*
✧ Ell: *lázad, tiltakozik valami, valaki ellen*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *tűr*[1].

eluralkod|ik ◆◆ ige *~ni* (választékos)
Valami uralkodóvá válik, elhatalmasodik valahol, valakin. *Eluralkodott rajtuk a kishitűség.*
✧ Szin: (választékos) *úrrá lesz, erőt vesz*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *uralkodik*.
☝ Elválasztása: *el-u-ral-ko-dik*.

elutasít ◆◆◆◆◆ ige *~ani*
1. Kérését visszautasítva elküld valakit. *Kértem, könyörögtem, de újra és újra elutasítottak.*
2. Visszautasít, elhárít valamit. *Nem érzi jogosnak a bírálatot, elutasítja.*
3. Nem vállal valamit. *Elutasítja a felkérést.*
4. Kikosaraz valakit. *Nem számított rá, hogy a lány elutasítja.*
✧ Szin: **1.** *nemet mond,* (szleng) *beint valakinek* **2.** *tiltakozik valami ellen* **3.** *megtagad; nemet mond valamire* **4.** *elküld* • **1.** (népi) *Megfőzi valakinek a kitolókását.* **4.** *Kosarat ad valakinek.*
✧ Ell: **2.** *elfogad; beleegyezik valamibe* **3.** *elfogad, elvállal*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *utasít*.
☝ Elválasztása: *el-u-ta-sít*.

elülső ◆◆◆ mn *~k, ~t, –*
Elöl levő. *Bal elülső lábára sántít a kutyánk.*
✧ Szin: *mellső, első*
✧ Ell: *hátsó, hátulsó*
✧ Etim: Az → *elöl* határozószó származéka.

elüt ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Ütve eltávolít, eltérít, elhárít valamit. *Úgy elütötte a labdát, hogy az a pályáról is kirepült. Elütötte az ellenfél labdáját.*
2. Elgázol valakit, valamit. *A zebrán elütöttek egy gyalogost.*
3. Csellel megfoszt valakit valamilyen lehetőségtől. *Elütötte munkatársát a megérdemelt jutalomtól.*
4. (Szándékosan másra terelve a szót) elhárít valamit. *Elüti a kérdést.*
5. Rövid úton, látszólag elintéz valamit. *Tréfával ütötte el a dolgot.*
6. (Időt) unaloműzésből valamivel eltölt. *Bámészkodással ütötte el a várakozás idejét.*
7. (Óra) ütéssel jelez valamennyi időt. *A toronyóra elütötte már az éjfélt.*
8. Nagyon eltér valamitől. *A család minden tagjától elüt, csak neki van fekete haja.*
✧ Szin: **2.** *nekihajt, feldönt,* (Mv bizalmas) *feltép, feltipor* **6.** *agyonüt, agyoncsap* **8.** *eltér, különbözik; kirí valahonnan*
✧ Táj: **8.** *elformádzik*
✧ Ell: **8.** *megegyezik valamivel, valakivel; hasonlít valamire, valakire*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *üt*.
☝ Elválasztása: *el-üt*.

elűz ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. (Erőszakkal) eltávolít, távozásra kényszerít valakit, valamit. *Elűzték ősei földjéről. A turisták elűzték az erdőből a vadállatokat.*
2. Elhajt, elsodor valamit. *A szél elűzi a felhőket.*
3. Megszüntet valamit. *Az öröm, a jókedv elűzi a bánatot, a gondokat.*
✧ Szin: **1.** *elüldöz, megfutamít, elmar, elzavar, elhesseget, elijeszt, elriaszt*
✧ Táj: **1.** *elrezzeget, kizaklász, kizaklint*
✧ Ell: **1.** *odacsalogat, odahív*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *űz*.
☝ Elválasztása: *el-űz*.

elv ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
1. Alapvető, egyetemes törvény vagy törvényszerűség. *Az anyagmegmaradás elve alapján kell gondolkodnunk.*
2. Alapul szolgáló fontos tétel. *A legnagyobb kedvezmény elvére épül az elgondolás.*
3. Valaminek az elméleti alapja. *Elvben egyetértek veled.*
4. Szilárd meggyőződés. *Nem enged az elveiből. Az elvek embere.*
✧ Szin: **1.** (idegen) *princípium*
✧ Etim: Nyelvújítás kori szóelvonással keletkezett a régi nyelvi *elev* ‘magyarázat; alapelv’ főnévből. Az *elev* az *eleve* szóból jött létre elvonással.

elvadul ◆◆◆ ige *~ni*
1. (Ember) vaddá, durvává válik. *Egészen elvadult ez a gyerek.*
2. (Állat) engedetlenné, vaddá válik. *Elvadult a macska.*
3. (Társas tevékenység) durvává, kíméletlenné válik. *A játék egyre inkább elvadult.*
4. (Gondozatlan növény) elburjánzik. *A kertben minden elvadult.*

✧ Szin: **1.** *eldurvul, elzüllik* **3.** *elfajul, eldurvul*
✧ Ell: **1., 2.** *megszelídül* **3.** *finomodik*
✧ Etim: Igekötős ige; → *el* + *vadul*: a → *vad* melléknév származéka.

elvágód|ik ◆◆ ige *~ni*
1. Teste teljes hosszában elesik. *Megbotlott a lépcsőn, és elvágódott.*
2. (bizalmas) (Vizsgán) megbukik. *Már megint elvágódott fizikából.*
✧ Szin: **1.** *elterül, elbukik, hanyatt vágódik, elhasal,* (szleng) *elnyal, elzúg* **2.** (bizalmas) *elhasal,* (szleng) *elzúg*
✧ Ell: **1.** *feláll, felkel* **2.** *átmegy*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *vágódik*.

elvágy|ik ◆ ige *~ni* (választékos)
Elvágyik valahonnan: máshova kívánkozik, vágyik. *Elvágyik erről a sivár vidékről.*
✧ Szin: *elkívánkozik*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *vágyik*.

elvakít ◆◆ ige *~ani*
1. Látásban megzavar valakit. *Ne nézz a napba, mert elvakít az éles fény!*
2. Elkápráztat, félrevezet valakit. *Szépsége elvakítja a férfiakat.*
3. (Siker, jólét) elszédít valakit. *A gazdagság, a siker könnyen elvakítja az embert.*
4. (választékos) (Indulat, szenvedély) megfoszt valakit józanságától. *Elvakította a harag, a gyűlölet.*
✧ Szin: **1.** *elkápráztat* **2., 3.** *elbódít, elámít, megszédít*
✧ Ell: **2., 3.** *kijózanít*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *vakít*.

elvakult ◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
Józan belátás nélküli. *Elvakult cselekedeteit semmi sem menti. Mindig is elvakult volt ebben a kérdésben.*
✧ Szin: *elfogult, vakbuzgó, elvakított, rövidlátó,* (régi) *ádáz,* (idegen) *fanatikus*
✧ Ell: *megfontolt, józan,* (idegen) *reális*
✧ Etim: Összetétel; → *el* + *vakult*: a → *vak* melléknév származéka.

elválaszt ◆◆◆◆◆ ige *~ani*
1. Elkülönít, különválaszt valakiket. *Semmi sem képes a szeretőket elválasztani. Elválasztja egymástól a verekedőket.*
2. (Szorosan egymáshoz tartozó dolgokat) szétválaszt, kettéválaszt. *Elválasztja a tojás sárgáját a fehérjétől. Középen választotta el a haját. Az összetett szavakat az összetétel határán választjuk el.*
3. (Emlős állat kicsinyét, illetve csecsemőt) nem enged tovább szopni, illetve nem szoptat tovább. *Hat hónapos korában már el kellett választani a csecsemőt, az anyának elfogyott a teje. Elválasztják a borjút.*
4. Elváltnak mond ki valakiket. *Hamar elválasztották őket.*
5. (választékos) (Különbség, távolság) elhatárol valakitől, valamitől valakit, valamit. *Egy óceán választja el a családjától.*
■ *Egy világ választja el őket egymástól*: nagy a különbség köztük. | *Nem sok választja el attól, hogy …*: kis híja.
✧ Szin: **1.** *szétszakít, szétválaszt*
✧ Táj: **1.** *elszakaszt*
✧ Ell: **1., 2.** *összekapcsol, összeköt, egyesít* **4.** *összead, esket*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *választ*.

elvál|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Két vagy több részre válik, szétválik. *Az érett szilva elválik a magjától.*
2. (Nyelvtanban:) Elkülönül. *Az igekötő gyakran elválik az igétől.*
3. Elbúcsúzva eltávozik valakitől. *Az iskola előtt elváltunk.*
4. Valakivel kötött házasságát felbontja. *Egyik osztálytársam szülei tavaly elváltak.*
5. Különbözik, elkülönül valamitől. *Az alak élesen elválik a háttértől.*
6. (Vitás dolog) valamely irányban eldől, tisztázódik. *Majd elválik, kinek van igaza.*
✧ Szin: **1.** *különválik, széthasad, kettéválik,* (út:) *elágazik* **3.** *elköszön, elszakad* **4.** (többes számban:) *szétmegy, széjjelmegy, különmegy* **5.** *elhatárolódik, kiválik* **6.** *kiderül* • **4.** *Külön kenyérre megy. Kétfelé hányják a sonkát. Kettévágják a kenyeret.*
✧ Ell: **1., 2.** *összekapcsolódik* **3.** *találkozik* **4.** *összeházasodik, megesküszik* **5.** *egybeolvad*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *válik*.

elváltoz|ik ◆◆ ige *~ni*
Valami (rendszerint hátrányára) megváltozik. *A csodálkozástól hirtelen elváltozott a hangja. Arca egészen elváltozott a dühtől.*
✧ Szin: *átalakul, átváltozik,* (arc:) *színt vált*
✧ Táj: *elfajtázik*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *változik*.

elvan ◆◆◆ ige *ellenni* (bizalmas)
1. Jól megvan valahol. *Kedvenc játékaival sokáig elvan a kisgyerek a járókában. Amíg a felnőttek beszélgetnek, a gyerekek jól elvannak az udvaron.*
2. Összefér valakivel. *Már húsz éve jól elvannak egymással.*
✧ Szin: **1.** (bizalmas) *elél,* (régi) *békén van* **2.** *megfér*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *van*.

elvár ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (Okvetlenül) számít valamire, megkövetel valamit. *Elvárom, hogy te is ott légy. Elvárja a segítséget.*

2. (választékos) Valakit meghív, és látogatására biztosan számít. *Mindannyiótokat elvárunk mához egy hétre.*

3. (Hosszabb ideig) nyugodtan vár. *Elvárok én évekig is.*

✧ Szin: **1.** *igényel, megkíván; igényt tart valamire; igényt támaszt valakivel szemben* **2.** *vár* **3.** *kitart*

✧ Ell: **1.** *megenged; lemond valamiről*

✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *vár*.

elvarázsol ◆◆◆ ige *~ni*

1. (Mesében:) Elváltoztat valakit, valamit. *A boszorkány elvarázsolta a királylányt, hattyú lett belőle.*

2. (Bűvész) eltüntet valamit, valakit. *A cirkuszban a bűvész elvarázsolta a nyulat.*

3. (választékos) Vonzó hatásával nagyon elbájol valakit. *A tehetséges színésznő elvarázsolta közönségét, még tapsolni is majdnem elfelejtettek.*

✧ Szin: **1.** *átváltoztat, átvarázsol* **3.** *elbűvöl, megigéz, lenyűgöz*

✧ Ell: **1.** *visszaváltoztat* **2.** *elővarázsol* **3.** *kijózanít*

✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *varázsol*.

elvégre ◆◆◆◆ hsz

1. Hiszen, utóvégre. *Többet keresett, elvégre többet is dolgozott.*

2. (régi) Végül, utoljára. *Elvégre is megérkeztek.*

✧ Szin: **1.** *végre is, végül is, végtére is* **2.** *végtére, végezetül*

✧ Etim: Összetétel: → *el* határozószó + → *végre*.

elvegyül ◆◆◆ ige *~ni*

1. Egyenletesen eloszlik, elkeveredik. *Elvegyül az ecet a vízben.*

2. Mások közé keveredik, velük egyformán viselkedik. *Elvegyült a vendégek között. Elvegyült a tömegben, hogy üldözői elveszítsék a nyomát.*

✧ Szin: **1.** *összekeveredik, összevegyül* **2.** *beolvad, belevész,* (szleng) *felszívódik*

✧ Táj: *elegyedik*

✧ Ell: **1.** *kiválik valamiből* **2.** *kiemelkedik, kiválik, kitűnik valamiből*

✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *vegyül*.

elver ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Nagyon megver valakit. *Jól elverte a támadót. Lúdas Matyi háromszor is elverte Döbrögit.* • Szólás: *(Úgy) elverték, mint a kétfenekű dobot.*

2. (bizalmas) Legyőz, megver valakit. *A magyar válogatott 10:1-re elverte Salvadort.*

3. Megkárosít, tönkretesz valamit. *Elverte a jég a szőlőt.*

4. (bizalmas) (Pénzt, vagyont) elpazarol. *Pénzét az utolsó fillérig elverte.*

5. Veréssel elűz, elkerget valakit, valamit. *Kutyáját elverte a háztól.*

6. Lecsillapít vagy megszüntet valamit. *Elveri az éhségét. Elveri az álmát valakinek*: nem engedi elaludni.

7. (régi) (Időt) unaloműzésből valamivel eltölt. *Beszélgetéssel verte el az egész délutánt.*

✧ Szin: **1.** (bizalmas) *laposra ver, elagyabugyál, elrak, eltángál, elfenekel, elkalapál* **3.** *elpusztít, tönkrever* **4.** *elfecsérel, eltékozol, elherdál, elszór* **5.** *kikerget, eltávolít, kiebrudal* **6.** *elűz,* (éhséget, szomjúságot:) *olt* **7.** (bizalmas) *agyoncsap, agyonüt* • **1.** *Szíjat hasít a hátából. Elhúzza a nótáját. Kiporolja a nadrágját. Elveri rajta a port.* **4.** *A fenekére ver valaminek.*

✧ Táj: **1.** *ellazsnakol, elabriktol, elken, elvág* **4.** *elvág, elsinkófál*

✧ Ell: **4.** *félre tesz, megtakarít, megspórol*

✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *ver*.

elvérz|ik ◆◆ ige *~eni* vagy *elvérezni*

1. Vérveszteségébe belehal. *A baleset sérültje a helyszínen elvérzett.*

2. (választékos) Elgyengül, elpusztul. *Elvérzett a sereg a súlyos harcokban.*

3. (bizalmas) (Vizsgán, versenyen stb.) nem felel meg a követelményeknek. *Sorozatosan elvérzik a vizsgán. Már a selejtezőn elvérzett a csapatunk.*

✧ Szin: **1.** *elpusztul* **2.** *megsemmisül* **3.** *megbukik,* (szleng) *elhasal; kikap, alulmarad*

✧ Ell: **1.** *életben marad; túlél valamit* **2.** *megmarad*

✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *vérzik*.

☝ A csonka és a teljes tő (*elvérzeni – elvérezni*) használatáról lásd a *vérzik* szócikket!

elvesz[1] ◆◆◆◆◆ ige *elvenni*

1. Megfog és magához vesz valamit. *Elveszi a kenyeret az asztalról.*

2. Erőszakkal elvesz, eltulajdonít valamit. *Elveszi a másét.*

3. *Elvesz valamit valamiből*: valaminek nagyságát, mennyiségét valamennyivel csökkenti. *A szoknya hosszából 5 cm-t kell elvenni. Tízből vegyél el kettőt!* ■ *Elvesz az igazságból*: csak egy részét mondja el.

4. Valamijétől megfoszt valakit, valamit. *Elvették a jogosítványát.* ■ *Elveszi az eszét valami*: megbolondul tőle. *Teljesen elvette az eszedet a hírnév! | Elveszi valakinek az életét*: megöli.

5. (Időt, helyet) igénybe vesz, elfoglal. *Az utazás két órát elvett. Túl sokat elvesz a kertből ez a nagy fa.*

6. Feleségül vesz valakit. *Elvette ifjúkori szerelmét.*

✧ Szin: **1.** *elhúz, elránt, elszed* **2.** *elkoboz, elragad, csen, elrabol,* (bizalmas) *elemel,* (szleng) *csór, megfúj, lenyúl, meglovasít* **3.** *levesz* **4.** (hivatalos) *bevon* **5.** (időt:) *kitölt,* (helyet:) *eltakar* **6.** (régi) *nőül vesz* • **6.** (népi) *Beköti a fejét. Asszonyt visz a házhoz.*
✧ Táj: **2.** *elkarmol, elcsikar* **6.** *feleséget vesz*
✧ Ell: **1.** *visszatesz, visszarak* **2.** *visszaad* **3.** *hozzáad, hozzátesz* **4.** *visszaad* **6.** *elválik*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *vesz.*

elvesz[2] ◆◆◆◆ ige **elvész, elvesz|ik** *~ni*

1. Olyan helyzetbe kerül, hogy nem található. *Elveszett a kutyájuk, egy hete sehol nem találják. Elveszett a nyakláncom.*
2. Felhasználatlanul marad. *Sok energiája elveszett az aggódásban. Nagy tehetség veszett el benne.*
3. Valakinek a birtokában nem marad meg valami. *A perben elveszett az egész vagyona. Vigyáz, hogy becsülete ne vesszen el.*
4. Eltűnik valamiben, valami között. *Hirtelen elveszett a tömegben. A fia a háborúban veszett el.*
5. Érzékelhetetlenné válik, megszűnik valaki számára. *Elveszett a hangja a szélben. Hogy tolvajjá lett, elveszett a család számára.*
6. (Küzdelem) kedvezőtlenül alakul vagy végződik. *Ez a mérkőzés már elveszett!*

✧ Szin: **1.** *eltűnik, elkallódik, elhányódik* **2.** *elpazarlódik* **3.** *odalesz* **5.** *megsemmisül, elenyészik* • **1.** *Kámforrá válik. Lába kel. Nyoma vész. Kárba vész.* **3.** *Ebek harmincadjára jut. Veszendőbe megy.*
✧ Táj: **1.** *elhánykolódik, elsíkul*
✧ Ell: **1.** *előkerül, meglesz* **2.** *hasznosul* **3.** *megmarad* **4.** *előkerül, feltűnik*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *veszik* (→ *vesz*[2]).
☝ Az alakváltozatokról lásd a *vesz*[2] szócikket!

elveszt ◆◆◆◆◆ ige *~eni*

1. (Tárgyat) elhagy. *Elvesztettem a sálamat, nem tudom, hová lett.* • Szólás: *Elvesztette, mint tót a miatyánkot.*
2. *Elveszti valamijét*: nem rendelkezik többé vele. *Mindenét elvesztette.* ■ *Elveszti az eszméletét*: elájul. | *Elveszti a fejét*: megzavarodik. | *Elveszti a szeme világát*: megvakul.
3. (választékos) *Elveszti valakijét*: meghal valakije. *Elvesztette hozzátartozóit, szeretteit.*
4. (Értékes dolgot, előnyt, jogot stb.) nem birtokol többé. *Elvesztette állását és becsületét is.* ■ *Elveszti lába alól a talajt*: elbizonytalanodik.
5. (Harcban, játékban) vereséget szenved. *Napóleon elvesztette utolsó csatáját. Elveszti ezt a pert is. A mérkőzést elvesztette a csapat.*
6. (Időt) elveszteget. *Mások munkájának javítgatásával rengeteg értékes időt vesztett el.*

✧ Szin: **1.** *elveszít, elhány, elszór, elkever* **2–4.** *elveszít* **5.** *elveszít; alulmarad, kikap, elbukik valamiben* **6.** *elveszít, elpocsékol*
✧ Ell: **1., 2.** *megtart, megőriz* **5.** *megnyer; győz valamiben*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *veszt.*

elvét ◆◆ ige *~eni* (választékos)

Elhibáz, eltéveszt valamit. *Elvéti a lépést. A vadász elvétette a lövést.*

✧ Szin: *elront, elnéz*
✧ Táj: *megvét*
✧ Ell: *eltalál, ráhibáz*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *vét.*

elvetél ◆◆ ige *~ni*

1. Életképtelen magzatot hoz világra, illetve terhessége megszakad. *Terhességének harmadik hónapjában elvetélt.*
2. (választékos) (Értékes szándék, törekvés) nem valósul meg, tönkremegy. *Sok szép terve elvetélt már.*

✧ Szin: **1.** (idegen) *abortál* **2.** (választékos) *elkallódik, elsikkad, kudarcba fullad*
✧ Ell: **1.** *megszül* **2.** *megvalósul, beteljesedik*
✧ Etim: Igekötős ige; → *el* + *vetél*: a → *vet* ige származéka.

elvetemed|ik ◆ ige *~ni*

1. (Általában fából készült tárgy) meggörbül, elhajlik. *A nedvességtől elvetemedett a szekrény ajtaja.*
2. (Személy) elvetemültté válik. *Az utóbbi időben teljesen elvetemedett.*

✧ Szin: **1.** *elhajlik, megvetemedik* **2.** *elaljasodik, elzüllik*
✧ Táj: **2.** *elfajzik*
✧ Ell: **2.** *megjavul*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *vetemedik.*

elvetemült ◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

Gonosz, aljas, becstelen. *Az elvetemült gazfickót majdnem agyonverték a felháborodott járókelők.*

✧ Szin: *gyalázatos, alávaló, bitang, istentelen, galád*
✧ Ell: *becsületes, derék, jóravaló*
✧ Etim: Igekötős ige; → *el* + *vetemült*: a → *vet* ige *vetemül* származékának továbbképzett alakja.

elvétve ◆◆◆◆ hsz

Térben vagy időben nagyon ritkán. *Erdeinkben farkas csak elvétve fordul elő. Elvétve betéved a boltba egy vevő.*

✧ Szin: *néha, alig, néhol, imitt-amott, elszórtan, némelykor, néhanapján, egyszer-egyszer, olykor-olykor, néha-néha*
✧ Táj: *ütve-vétve, tél-túl*
✧ Ell: *mindenhol, gyakran, rendszeresen, sokszor*

✧ Etim: Valószínűleg szófajváltással keletkezett a régi nyelvi *elvélve* igenévből. Az *elvélve* az *elvél* ‘vél(ekedik), gondol’ igekötős ige (→ *el* + → *vél*) származéka.

élvez ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Gyönyörködik valamiben. *Élvezi a csöndet és a szép kilátást. Élvezi az életet.*

2. Jólesően fogyaszt valamit. *Élvezi az ebédet.*

3. (Tárgy nélkül:) Gyönyört, kéjt érez. *Élvezni: ez számára a legfontosabb dolog.*

4. Valamiben részesül. *Már második éve élvezi az önkormányzat támogatását.* ■ *Élvezi valakinek a bizalmát*: az illető bízik benne. ● **1., 2.** *Örömét* vagy *kedvét leli valamiben. Nem tud betelni valamivel.*

✧ Ell: **1–3.** *utál*

✧ Etim: Az → *él* ige nyelvújítás kori *élv* származékának továbbképzett alakja.

elvirágz|ik ◆ ige *~ani* vagy *elvirágozni*

1. Virágzása véget ér. *Elvirágzott az orgona.*

2. (választékos) (Valakinek vonzó női tulajdonsága) az idő múlásával elvész. *Szépsége hamar elvirágzott.*

✧ Szin: *elnyílik, elfonnyad, elvirul, elhervad, meghervad*

✧ Ell: *kinyílik, kifeslik, kibomlik*

✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *virágzik*.

☝ A csonka és a teljes tő (*elvirágozni – elvirágzani*) használatáról lásd a *virágzik* szócikket!

elvisel ◆ ige *~ni*

1. (ritka, népi) (Ruhadarabot) szakadásig visel. *Már elviselte azt a jó cipőjét.*

2. (Kellemetlenséget) mindvégig tűr. *Szó nélkül elviselte a bántást.*

3. Valakit megtűr a környezetében. *Elviselte a rossz szomszédokat is.*

✧ Szin: **1.** *elhord, elnyű, elhasznál* **2., 3.** *eltűr, kibír,* (idegen) *tolerál*

✧ Ell: **2.** *fellázad*

✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *visel*.

elvitat ◆◆ ige *~ni*

Valaminek a meglétét, jogos voltát kétségbe vonja. *Elvitatja a mű eredetiségét. Nem áll szándékomban elvitatni ennek a véleménynek az igazát.*

✧ Szin: *tagad, cáfol, megkérdőjelez*

✧ Ell: *megenged, elfogad, elismer*

✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *vitat*.

elvon ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (régi) Elhúz valamit. *Elvonta a függönyt az ablak elől.*

2. Máshova küld, rendel valakit, valamit. *Elvonja a hadosztályt a tűzvonalból.*

3. Visszatart valakit, valamit valamitől. *A szórakozás elvonta a munkától.* ■ *Elvonja a figyelmét*: lefoglalja, magára tereli. *A zaj elvonja a figyelmét.*

4. Megvon valamit valakitől, valamitől. *Az intézménytől elvonták a költségvetési támogatást.*

5. (A tudományos nyelvben:) A dolgok legfőbb közös jegyeit összefoglalóan kiemeli. *Az általános szabályokat, törvényszerűségeket az egyedi tényekből vonjuk el.*

6. (Nyelvtanban:) Toldalék, illetve elő- vagy utótag elhagyásával új szót alkot. *A „gyorsír” igét a „gyorsírás” főnévből vonták el.*

✧ Szin: **1.** *félrehúz, félrevon* **2.** *kivon, elvezényel, elirányít* **3.** *elterel, eltérít, elfordít, eltántorít* **4.** *elvesz; kivon valamiből valamit; megfoszt valakit valamitől* **5.** *elvonatkoztat,* (idegen) *absztrahál*

✧ Ell: **1.** *visszahúz* **2.** *bevet* **3.** (figyelmet:) *ráirányít valamire* **4.** *ajándékoz, odaad, adományoz*

✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *von*.

élvonal ◆◆◆ fn

1. Harcban az első sor vagy sorok. *A régi katonai nyelvben a legmesszebbre előrenyomuló harcosok vonalát nevezték élvonalnak. Az élvonalban harcol.*

2. A legkiválóbbak csoportja. *Az élvonalba tartozik. Az élvonal nem vett részt a versenyen, mert már az olimpiára készül.*

✧ Szin: **1.** *arcvonal* **2.** *élmezőny, élcsapat, élboly*

✧ Etim: Összetétel: → *él*[2] + → *vonal*.

elvonatkoztat ◆◆ ige *~ni*

1. Összefüggéseiből kiemel valamit. *Az iskolák helyzetét nem lehet elvonatkoztatni az általános gazdasági helyzettől.*

2. (Általánosítás végett) valamitől eltekint, valamit figyelmen kívül hagy. *Próbálj meg a részletektől elvonatkoztatni!*

✧ Szin: **2.** *általánosít,* (idegen) *absztrahál*

✧ Ell: **2.** (idegen) *konkretizál*

✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *vonatkoztat*.

elvonókúra ◆◆ fn

Alkoholról vagy kábítószerről (gyógyszeres kezeléssel) leszoktató orvosi eljárás. *Már kétszer volt elvonókúrán. A családját elhanyagoló alkoholistát elvonókúrára kötelezték.*

✧ Etim: Összetétel; *elvonó*: az → *elvon* ige származéka + → *kúra*.

elvont ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. A tárgyi valóságtól elvonatkoztatott. *Az elvont gondolkodás a tudományok művelőinek jellemzője.*
2. (Matematikában:) Mértékegység nélküli, önmagában álló szám. *Elvont számokkal végzünk műveleteket.*
✧ Szin: **1.** *elméleti,* (idegen) *absztrakt, teoretikus,* (idegen, rosszalló) *spekulatív*
✧ Ell: **1.** *konkrét, gyakorlati,* (idegen) *praktikus*
✧ Etim: Latin mintára keletkezett összetétel; → *el* igekötő + *vont*: a → *von* ige származéka.

elvörösöd|ik ◆◆◆ ige *~ni*
(Ember arca) érzelemtől vörössé válik. *Zavarában elvörösödött. Arca elvörösödik a méregtől.*
✧ Szin: *belepirul valamibe* • *Arcába szökik a vér. Lángba borul az arca. Elfutja a láng az arcát.*
✧ Ell: *elsápad, elfehéredik*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *vörösödik*.

elvtárs ◆◆ fn *~ak, ~at, ~a* (kissé régi)
1. (Megszólításként és megnevezésként is:) Kommunista vagy szociáldemokrata párttagok egymáshoz való viszonyukban. *Kedves Elvtársak! A párt értekezletén több elvtárs is felszólalt.*
2. (Valamely tisztséget betöltő személy hivatali megszólításában és megnevezésében az *úr* megszólítás helyett :) *Tisztelt Igazgató Elvtárs! Itt járt az elnök elvtárs. Kit keres az elvtárs?*
✧ Szin: **1.** *bajtárs, elvbarát, elvrokon*
✧ Etim: Nyelvújítás kori összetétel: → *elv* + → *társ*.
☝ Az eredetileg mozgalmi nyelvi, egy párton belüli megszólítás a XX. század 50-es éveitől a nyolcvanas évek végéig általánossá vált a hivatalos érintkezésben, a közéletben és sok munkahelyen. Tegező és magázó viszonyban egyaránt használatos volt, birtokos személyjeles alakban is: *elvtársam, elvtársaim.* Női párja az *elvtársnő* volt. *Kiss elvtársnőnek, a szakszervezet titkárának a beszámolója következik. A gondnok elvtárs súlyos mulasztást követett el. A százados elvtárs fogja tartani a honvédelmi oktatást a diákoknak.*

elvtelen ◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül*
1. Elvek nélküli vagy elveihez nem ragaszkodó (személy). *Elvtelen törtető, nem érdekli, kinek adja el a lelkét.*
2. Az ilyen emberre jellemző (viselkedés, cselekedet). *Elvtelen kompromisszumot kötöttek.*
✧ Szin: *megalkuvó, köpönyegforgató, gerinctelen, jellemtelen, becstelen, kétkulacsos* • *Arra forgatja a köpönyegét, amerről a szél fúj. Bólogató János. Puha a gerince.*
✧ Ell: *becsületes, erkölcsös, gerinces*
✧ Etim: Az → *elv* főnév származéka.

elzálogosít ◆◆ ige *~ani*
1. Zálogba ad valamit. *Elzálogosítja ékszereit, hogy pénzhez jusson.*
2. (régi) (Hitelezőjének) használatba ad valamit. *Az adós elzálogosította birtokát.*
✧ Szin: **1.** *zálogba tesz, zálogba csap,* (bizalmas) *zaciba ad* vagy *tesz* vagy *vág*
✧ Ell: **1.** *kivált*
✧ Etim: Igekötős ige; → *el* + *zálogosít*: a → *zálog* főnév származéka.

elzár ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Elrekeszt, bezár valamit. *Jól elzárja a pénzét. Elzárja a gyógyszert a gyermekek elől. A laktanya területét magas drótkerítés zárja el a környéktől. A futóverseny miatt elzárták a forgalmat ezen az útvonalon.*
2. Fogva tart, börtönbe zár valakit. *Egy hónapra elzárták.*
3. Valamilyen készüléknek a működését megszünteti. *Zárd el a rádiót! Nem tudom elzárni a vízcsapot.*
4. *Elzár valamit valaki elől*: megfoszt valakit valamitől (általában lehetőségtől). *Elzárja a kollégája elől a lehetőségeket.*
✧ Szin: **1.** *elcsuk* **2.** (bizalmas) *lecsuk, leültet,* (szleng) *sittre vág, lesittel* **3.** *kikapcsol, lezár* • **2.** (bizalmas) *Hűvösre tesz.*
✧ Ell: **2.** *kienged, szabadon bocsát* **3.** *bekapcsol, kinyit* **4.** *megnyit*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *zár*.

elzárkóz|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Bezárkózik valahová. *Elzárkózott a könyvei közé.*
2. Elvonul vagy félrevonul valakik elől. *Teljesen elzárkózott, senkivel nem tart kapcsolatot. Elzárkózik a riporterek elől.*
3. *Elzárkózik valamitől* vagy *valami elől*: visszautasító magatartást tanúsít vele szemben. *A szóvivő elzárkózott a válaszadástól. Mereven elzárkózott a meghívás elől. Nem zárkózik el a kérés teljesítése elől.*
✧ Szin: **1.** *elvonul, visszavonul* **2.** *elvonul, visszavonul, magába zárkózik,* (bizalmas) *begubózik* **3.** *elutasít valamit*
✧ Táj: **1., 2.** *elrekeszkedik*
✧ Ell: **3.** *csatlakozik valamihez; bekapcsolódik valamibe*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *zárkózik*.

elzavar ◆◆◆ ige *~ni*
Távozásra késztet valakit, valamit. *Elzavarja a varjakat a vetésről. Elzavarja a kíváncsiskodókat a baleset színhelyéről. Elzavarta családját. Tegnap elzavarták otthonról.*
✧ Szin: *elkerget, elriaszt, elűz, elüldöz, elijeszt, elküld*
✧ Táj: *elhajt, elrezzent, elzargat*
✧ Ell: *visszacsalogat, visszaédesget, visszahív*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *zavar*.

elzúg ◆◆ ige *~ni*

1. Zúgó hanggal elhalad valahol. *Elzúgott mellettünk egy teherautó. Repülőgépek zúgnak el fölöttünk.*
2. (Viharos jelenség) véget ér, befejeződik. *Elzúgott a vihar. „Európa csendes, újra csendes, Elzúgtak forradalmai”* (Petőfi S.: Európa csendes, újra csendes).
3. (szleng) (Személy) elesik. *Elzúgott a jeges járdán.*
4. (szleng) (Vizsgán) megbukik. *Elzúgott a vizsgán.*
✧ Szin: **1.** *elszáguld, elrobog, elviharzik,* (bizalmas) *elhúz* **3.** *elvágódik,* (bizalmas) *elhasal, elterül* **4.** (bizalmas) *elhasal,* (szleng) *meghúzódik*
✧ Táj: **1.** *elseringezik*
✧ Ell: **2.** *kirobban, kitör* **3.** *feláll* **4.** *átmegy, levizsgázik*
✧ Etim: Igekötős ige: → *el* + → *zúg*.

e-mail ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~je* (idegen)
(Számítógépen:) Internetes szolgáltatás, amellyel levelezés folytatható, illetve az ilyen levél. *Az e-mailhez dokumentumot is csatoltam.*
✧ Szin: (ritka) *villámposta, drótposta, elektronikus levél,* (tréfás) *emil*
✧ Etim: Angol jövevényszó.
☝ Kiejtése: [ímél].

ember ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
1. Gondolkodásra, beszédre, termelőeszközök készítésére, kultúra teremtésére képes élőlény. *Emberek vagyunk. Az ember és a környezet viszonya ma már nem harmonikus.* ● Közmondás: *Sok jó ember kis helyen is elfér*: a jó szándékú emberek megférnek egymással. | *Egyszer él az ember*: használjuk ki az életet, mert az úgyis rövid. | *A szegény embert még az ág is húzza*: a szegény embert minden baj eléri. | *Ember tervez, Isten végez*: az emberi szándékok megvalósítását a körülmények sokszor megakadályozzák. | *Szegény ember vízzel főz*: ha hiányzik valami, azzal kell beérnünk, amink van.
2. Valaki, akárki. *Mit tehet az ember ilyenkor? Megáll az ember esze!*
3. Kellő értelmi, erkölcsi színvonalon álló személy. *Embert faragott belőle.*
4. (Csak többes számban:) A közvetlen és tágabb környezet. *Mit szólnak majd az emberek? Nem jár emberek közé.*
5. *Valakinek (az) embere*: a számára megfelelő személy. *Ő az én emberem! Emberére akadt bennem.*
6. Férfi. *Szép szál ember.* ● Közmondás: *Öregember nem vén ember*: az idősebb ember is lehet szellemileg és fizikailag friss.
7. (népi) Férj. *Otthon van az emberem.*
✧ Szin: **1.** *halandó, teremtmény, egyén, személy, lélek,* (bizalmas) *pára,* (idegen) *homo sapiens* **6.** (bizalmas) *fráter, figura,* (szleng) *pasi, krapek, pók, hapek, manusz, muksó, szivar* **7.** (választékos) *ura, párja valakinek*
✧ Ell: **6.** *asszony, nő* **7.** *feleség, asszony,* (bizalmas) *neje valakinek*
✧ Etim: Valószínűleg összetétel: előtagja a régi nyelvi *emse* ‘nőstény’ szóval azonos, utótagja a → *férj* ‘férfi’ főnévvel függ össze.
✧ Ö: fiatal + ember, gaz + ember, hó + ember, magán + ember, ős + ember, szak + ember, úri + ember, üzlet + ember, vad + ember
☝ Megszólításként az *Ember! Emberek!* nem udvarias, hanem fölényeskedő, lekezelő hatású. Csak sajátos közlési helyzetben, egyenrangúak között, veszély esetén, figyelmeztetésként használható. Pl.: *Vigyázzon, ember, jön a vonat! Próbáljuk felemelni a kocsit, emberek! Két ember nézzen utána, nem menekült-e valaki a tetőre a tűz elől!*

emberevő ◆◆ mn *~k, ~t,* –
1. Emberi hússal is élő (ember, közösség, esetleg állat). *Vannak még közösségek, amelyek kultikus okokból ma is emberevők. Egy emberevő cápa közelítette meg a partot.* (Főnévi használatban:) *Afrikai útján emberevőkkel is találkozott.*
2. (túlzás) Embertelen, kíméletlen. *Ne félj tőlem, nem vagyok emberevő!*
✧ Szin: **1.** *kannibál,* (idegen) *antropofág* **2.** *gonosz, kegyetlen*
✧ Ell: *emberséges, jóindulatú*
✧ Etim: Összetétel; → *ember* + *evő*: az → *eszik* ige származéka.

emberi ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~en*
1. Az emberhez mint fajhoz tartozó, rá jellemző. *Az emberi lélek rejtelmeivel foglalkozik.* ■ *Emberi számítás szerint*: amennyire a jövőt látni lehet. ● Közmondás: *Tévedni emberi dolog.*
2. Emberhez méltó, az ő méltóságára vonatkozó. *Emberien bántak vele ott idegenben. Emberi jogaiban sértették meg.*
✧ Etim: Az → *ember* főnév származéka.

emberiség ◆◆◆◆◆ fn –, *~et, ~e*
Az emberek összessége, az emberi nem. *Az emberiség története tele van háborúkkal. Az egész emberiség javára tevékenykedett.*
✧ Szin: *emberi faj, emberfaj*
✧ Ell: *állati faj*
✧ Etim: Az → *ember* főnév származéka.
☝ Nem tévesztendő össze az *emberiesség* szóval. Ennek jelentése: ‘emberhez méltó, tisztességes magatartás, viselkedés’. Lásd még az *emberség* címszót!

embernyi ◆◆ mn *~ek, ~t,* – (népi)
1. Embermagasságú. *Embernyi már a kukorica.*
2. Felserdült, felnőtt, érett (ifjú). *Embernyi ember lett belőle.*
✧ Szin: **1.** *embernagyságú* **2.** *kifejlett, meglett, érett*

✧ Etim: Az → *ember* főnév származéka.

emberöltő ◆◆ fn *~k, ~t, ~je* (választékos)

1. Egy-egy nemzedék felnövéséhez szükséges 25-35 év. *Egy emberöltő talán elég lesz az ország életének megváltoztatásához. Egy emberöltő választja el őket egymástól. „Mint ha pásztortűz ég […] Toldi Miklós képe úgy lobog fel nékem Majd kilenc-tíz ember-öltő régiségben”* (Arany J.: Toldi).

2. Az emberi élet időtartama, 70-80 év. *Egy emberöltő is kevés arra, hogy megismerjük az emberiség összes csodálatos alkotását.*

✧ Szin: (idegen) *generáció*

✧ Etim: Összetétel főnevesülésével keletkezett: → *ember* + *öltő*: az → *ölt* ige folyamatos melléknévi igeneve.

☝ A kétféle jelentés eltérése gyakran zavart okoz. Megfelelő fogalmazással kiderülhet a szövegösszefüggésből, melyik időtartamra gondol a szerző. A klasszikus magyar irodalomban többnyire az 1. jelentésben értendő a szó.

emberség ◆◆◆◆ fn *–, ~et, ~e*

1. Segítőkészség, jóindulat. *Volt benne annyi emberség, hogy nem hagyott magamra.*

2. Becsületes magatartás. *Tanulhatnál tőle emberséget!*

3. Illendőség, udvariasság. *Mikor tanulsz már emberséget?*

4. (népi, régi) Becsület, illetve az ezzel megszerzett hitelesség. *Emberségére fogadta, hogy megjavul.*

5. (népi) Bátorság, önállóság, tehetség valamihez. *A maga emberségéből lett azzá, amivé lett.*

6. (régi) Emberiség. *Ez így van az emberség kezdete óta.*

✧ Szin: **1.** *jóérzés, jó szándék, szolgálatkészség, (idegen) humanitás* **2.** *tisztesség, emberiesség* **3.** *jó modor* **4.** *tisztesség*

✧ Ell: **1., 2.** *embertelenség, rosszindulat, kegyetlenség*

✧ Etim: Az → *ember* főnév származéka.

embertelen ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül*

1. Kíméletlenül szigorú. *A parancsnok embertelenül bánt alárendeltjeivel.*

2. Rossz, nyomorúságos. *Az embertelen körülmények elől sok százezren menekültek külföldre.*

✧ Szin: **1.** *kegyetlen, könyörtelen, állatias, embernyúzó,* (túlzó) *emberevő,* (idegen) *brutális, szadista* **2.** *mostoha, komisz, gyalázatos, förtelmes, szörnyű, borzalmas, megalázó*

✧ Ell: **1.** *emberséges, jóindulatú, kegyes* **2.** *kellemes, nagyszerű*

✧ Etim: Az → *ember* főnév származéka.

eme ◆◆◆◆ mutató nm

Emez.

✧ Etim: lásd: → *emez*

☝ Az *eme* és az *emez* használatáról lásd az *emez* szócikket!

emel ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Fölfelé mozgat valamit. *Lassan emeld a lábadat!* ■ *Emeli poharát valakire, valamire*: valakinek az egészségére, valaminek a sikerére iszik.

2. (Kártyajátékban:) A kártyalapok egy részét fölveszi, és alulra teszi. *Te emelsz, én osztok.*

3. (Labdajátékban:) (Labdát, gólt) ívelve rúg. *A kapu elé emeli a labdát. A hálóba emelt még egy gólt.*

4. (Kifejezésekben:) Valamit valaminek az elvégzésére magasba emel. *Esküre emeli a kezét*: esküszik. ■ *Kezet emel valakire*: meg akarja ütni.

5. A levegőbe juttatva tart valamit. *Nem szabad tíz kilónál többet emelnie.*

6. Növel valamit. *Emelik a fizetését. Emeli a lap színvonalát.*

7. (Üres telken) épít, létesít valamit. *Hatalmas épületet emelt a telkére. Emlékművet emeltek a közelmúlt hőseinek.*

8. (Kifejezésekben:) Kinyilvánít, bejelent valamit. ■ *Vádat emel valaki ellen* vagy *valakivel szemben*: meg- vagy bevádol valakit. | *Szót emel valaki mellett*: felszólal az érdekében.

✧ Szin: **1.** *magasra tart* **6.** *fokoz, nagyobbít, gyarapít* **7.** *rak, állít, felhúz*

✧ Táj: **1.** *emelít*

✧ Ell: **1.** *letesz* **6.** *csökkent, visszaszorít* **7.** *lerombol, lebont*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán ősi, uráli kori szótő származéka.

emelet ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Épületnek a földszint fölött levő (valamelyik) szintje. *A negyedik emeleten lakik. Emeletet épített a házra. Az emeleten vannak a hálószobák.*

2. Egy emeleten lakó emberek összessége. *Az egész emelet kiszaladt a nagy zajra.*

3. (Jelzőként:) Emeletnyi magasságú vagy mélységű; 3-4 méternyi. *Két emelet magasra nőttek meg a fák. Tíz emelet mélységben dolgozik.*

✧ Ell: **1.** *földszint*

✧ Etim: Az → *emel* ige származéka.

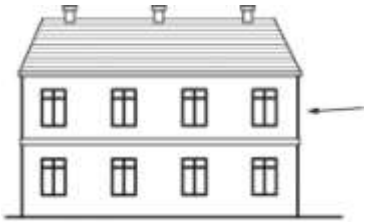

emelint ◆◆ ige *~eni*
1. Könnyedén megemel valamit. *Emelints egyet ezen a csomagon!*
2. Egyet emel valamin. *Üdvözlésül kalapot emelintett.*
✧ Etim: Az → *emel* ige származéka.

emelkedett ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. Nemes, fenséges. *Emelkedett gondolkodásra vall, amit mond.*
2. Választékos, ünnepélyes. *Emelkedett stílusban mondta el beszédét.*
3. A rendesnél kicsit nagyobb (jókedv, vidámság). *Emelkedett hangulatban voltak.*
✧ Szin: **1., 2.** *szárnyaló, méltóságteljes* **3.** *mámoros, felajzott*
✧ Ell: **1.** *alantas, közönséges* **2.** *alpári, közönséges* **3.** *lehangolt, szomorú*
✧ Etim: Az → *emelkedik* ige származéka.

emelked|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Felfelé száll, halad. *Magasra emelkedik a madár. Emelkedik a nap.*
2. (Fektéből, ültéből) felemeli magát. *A beteg fél könyökére emelkedett, úgy evett.* | *Valamire emelkedik*: valaminek az elvégzésére fölfele mozdul. *Keze ütésre emelkedik.* ■ *Szólásra emelkedik*: feláll, hogy beszéljen. *Szólásra emelkedett az est díszvendége.*
3. Valaminek a szintje egyre magasabb lesz. *Az út szép lassan emelkedik. Tíz centit emelkedett a Duna.*
4. Nő, növekszik. *A hőmérséklet egyre emelkedik. A lakosság száma sajnos nem emelkedik.*
5. Környezetéből kimagaslik. *Távolabb hegyek emelkednek.*
✧ Szin: **1.** *ível, hág* **2.** *felül, feláll, felkönyököl* **3.** *duzzad, árad, dagad* **4.** *fokozódik, gyarapodik, szaporodik* **5.** *magasodik, tornyosodik*
✧ Táj: *emeledik*
✧ Ell: **1.** *zuhan, süllyed* **2.** *visszadől, leül, lefekszik* **3.** *apad, csökken, fogy* **4.** *csökken, mérséklődik, lemegy*
✧ Etim: Az → *emel* ige származéka.
✧ Ö: felül + emelkedik

emelkedő ◆◆◆◆ **I.** mn *~ek* vagy *~k, ~t, ~n* vagy *~en*
1. (Verstanban:) Rövid, illetve hangsúlytalan szótaggal kezdődő (versláb, ütem). *A verssor emelkedő verslábbal, egy jambussal kezdődött.*
2. (Zenében:) Mélyebben kezdődő és magasabb hangon folytatódó (hanglejtés, dallam). *A darabban egy dóról induló és lán záródó, emelkedő dallam volt a főtéma.*
✧ Ell: *ereszkedő*
✧ Etim: Az → *emelkedik* ige származéka.

emelkedő II. ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
1. Magasodó, egyre magasabb szintű útszakasz. *Az emelkedőn felfelé nehezen haladt a kerékpáros.*
2. *Emelkedőben van*: **a)** (tárgy, dolog) az emelkedés szakaszában van. *Emelkedőben van a lift, mindjárt felérünk a hatodikra.* **b)** (dolog, helyzet, körülmény) felfelé ívelő, javuló, növekvő állapotban van. *Emelkedőben van az életszínvonal.*
✧ Szin: **1.** *emelkedés, meredek, lanka, kapaszkodó, bukkanó,* (népi) *kaptató*
✧ Táj: **1.** *part, kaptatós, kapató*
✧ Ell: **1.** *lejtő, ereszkedő*
✧ Etim: Az → *emelkedik* ige folyamatos melléknévi igenevének főnevesülésével keletkezett.

emelő ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
Egy ponton megtámasztott s akörül elforgatható rúd, mint egyszerű gép. *Egykarú emelőt használ. Minden autóban van emelő, kerékcserekor szükség van rá.*
✧ Szin: (Őv bizalmas) *vindni*
✧ Táj: *nyilaló*
✧ Etim: Az → *emel* ige származéka.

emelt ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
Magasabb helyre tett, mozgatott. *Lassan indult a hátára emelt súlyos csomaggal.* ■ *Emelt fővel*: szégyenkezés nélkül. *Emelt fővel távozhat.* | *Emelt hangon*: erősebb hangon. *Ne beszélj velem ilyen emelt hangon!* | *Emelt szintű*: magasabb követelményeket támasztó. *Beiratkozott egy emelt szintű angoltanfolyamra.*
✧ Etim: Az → *emel* ige származéka.

emelvény ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

A talaj szintje fölé emelkedő alkalmi jellegű építmény. *Az elnöki emelvényre lépett. A vendégek az emelvényről nézik végig a felvonulást.*
✧ Szin: (az előadó számára:) *dobogó,* (idegen) *pódium, tribün,* (régi) *pulpitus;* (a közönség számára:) *lelátó,* (idegen) *tribün*
✧ Etim: Az → *emel* ige származéka.

émelyeg ◆◆ ige *~ni*
1. (Gyomor) forog, nyugtalan. *Lehet, hogy hányni fog, a sok édességtől már émelyeg a gyomra.*
2. Erősen undorodik, a hányinger környékezi. *Émelygek, mert túl sokat ettem a szalonnából.* (túlzó, átvitt) *Émelygek a kedvességétől. Émelyeg, ha meglát egy békát.*
✧ Szin: **1.** *háborog,* (népi, bizalmas) *kavarog* **2.** *émelyedik, hányingere van* • *Felkavarodik a gyomra.*
✧ Táj: **1.** *kevereg*
✧ Etim: Az → *émelyít* ige tövével azonos, ismeretlen eredetű szótő származéka.
émelyít ◆ ige *~eni*
1. Nyugtalanítja valakinek a gyomrát, enyhe hányingert okoz. *Émelyíti a sok édesség.*
2. Érzelgős voltával undorít valakit. *Émelyít a modora, a hízelgése.*
✧ Szin: *undorít* • *Felkavarja a gyomrát valakinek.*
✧ Táj: *háborít*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, ismeretlen eredetű tő származéka.
emészt ◆◆◆◆ ige *~eni*
1. (Élő szervezet ételt, táplálékot) feldolgoz. *A zsíros húst nehezen emészti a gyomrom.*
2. (bizalmas) Evés után pihen. *Ebéd után egy órát emésztünk, csak azután indulunk sétálni.*
3. (bizalmas) Tudatában feldolgoz valamit. *Csak lassan emészti a tananyagot.*
4. (Testi fájdalom) pusztít valakit. *Magas láz emészti szervezetét.*
5. (Lelki fájdalom) kínoz valakit. *Hónapok óta tartó gyász emészti.* | *Emészti magát*: emésztődik, rágódik valamin. *Ne emészd magad a miatt a rossz jegy miatt!*
✧ Szin: **2.** (bizalmas) *kérődzik,* (idegen) *sziesztázik* **3.** *töpreng, gondolkodik* **4.** *kínoz, rongál, tönkretesz* **5.** *rág, őröl, sorvaszt, epeszt, aggaszt, gyötör, mardos*
✧ Etim: Vagy a régi nyelvi *emik* 'szopik' igének, vagy az → *eszik* ige *e-* tövének származéka.
emésztés ◆◆◆ fn –, *~t, ~e*
Az a folyamat, amikor valaki, valami emészt. *A tehén emésztés közben felkérődzi a táplálékát. Gyakran fáj a gyomra, nem jó az emésztése.*
✧ Etim: Az → *emészt* ige származéka.
emez ◆◆◆ mutató nm (mássalhangzóval kezdődő szó előtt:) **eme**
A. Főnévi
1. A másik vagy a további említett személy, dolog. *Nem azt a könyvet kérem, hanem emezt. Amaz is jó, de emez még jobb.*
2. (Jelzőként, ragos alakban:) Ez a másik. *Emennek az embernek adtam oda, nem neked.*
B. Melléknévi
1. (választékos, népi) Rendszerint közelebbi, másik. *Emez ifjút válaszd!*
2. (álasztékos) Ez a bizonyos, ez az előbb említett. *Csütörtökön emlegettük, és eme napon érkezett. A körutazás résztvevői már a harmadik országban jártak, emez országnak a fővárosára három nap jutott.*
✧ Szin: *ez, e*
✧ Ell: *az, amaz, ama*
✧ Etim: Összetétel; *em*: az → *íme* mondatszó alakváltozata + → *ez,* → *e*.
☝ Az *eme* változatot mássalhangzóval kezdődő szó előtt használjuk (*eme könyv, eme falu*), az *emez* változatot pedig magánhangzóval kezdődő szó előtt (*emez ebéd, emez ügy*).
emleget ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Sűrűn szóba hoz valakit, valamit. *Mindig a régmúlt időket emlegeti.* | (bizalmas) (Szokásosan annak mondva, aki csuklik:) *(Úgy látszik,) emlegetnek* vagy *valaki emleget.*
2. Híresztel, szóbeszéd tárgyává tesz valakit, valamit. *Az ő nevét emlegetik új igazgatóként.*
3. (bizalmas) Káromol, szid valakit, valamit. *A szenteket emlegeti.*
✧ Szin: **1.** *felhoz, előhoz; előhozakodik valamivel*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, ismeretlen eredetű szótő származéka. A tő azonos az → *emlékezik,* → *emlékszik,* → *említ* igék tövével.
emlék ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
1. Az emlékezetben élő tudattartalom. *Az együtt töltött évek emléke még ma is él. Életre szóló emlék lesz neki ez az utazás. Nagyanyja emléke örökké él benne.*

2. (régi) Emlékezet, emlékezőtehetség. *Emlékébe idézte a történteket.*
3. Valakire, valamire emlékeztető jel, tárgy. *Órát kapott emlékbe. Emléket állítottak a falu híres szülöttének.*
4. A régi időkből fennmaradt dolog, alkotás. *Építészeti emlékeink megőrzése fontos feladat.*
✧ Szin: **1.** *emlékkép* **3.** *emléktárgy, emlékmű;* (idegen) *szuvenír, relikvia* **4.** *örökség, hagyaték*
✧ Etim: Nyelvújítás kori elvonás az → *emlékezik* igéből.
✧ Ö: nyelv + emlék

emlékezet ◆◆◆◆◆ fn –, *~et, ~e*
1. (Kifejezésekben:) Emlékezőtehetség, memória. ■ *Jó az emlékezete*: mindenre jól emlékszik. | *Rövid az emlékezete*: feledékeny. | *Emlékezetem szerint*: amennyire vissza tudok emlékezni. *Emlékezetem szerint mindig is jó gyerek volt.*
2. A megőrzött emlékképek összessége. *Vésd jól az emlékezetedbe! Emlékezetből mondja a verset.*
3. (választékos, régi) Emlékezés. *„Pályám emlékezete”* (Kazinczy F.: műcím).
4. (választékos) Emlék, emlékkép. *Emlékezete ma is él.*
✧ Szin: **1.** *emlékezőképesség*
✧ Etim: Az → *emlékezik* ige származéka.

emlékezetes ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en*
1. Emlékezésre méltó, nevezetes. *Október 23-a emlékezetes nap.*
2. El nem felejthető. *Az emlékezetes utazásról még ma is sokat mesél.*
3. (ritka) Ismeretes (hogy…). *Emlékezetes, hogy egy éve már megállapodtak.*
✧ Szin: **1.** *kiemelkedő, sorsdöntő* **2.** *felejthetetlen, feledhetetlen, maradandó*
✧ Ell: **1., 2.** *jelentéktelen, semmitmondó, feledhető*
✧ Etim: Az → *emlékezik* ige származéka.

emlékez|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Emlékszik valamire. *Az öregek sem emlékeznek ilyen hideg télre.*
2. (választékos) Megemlékezik valakiről, valamiről, kegyelettel adózik neki. *Emlékezzünk halottainkról! „Mostan emlékezem az elmúlt időkről, az elmúlt időkben jó Toldi Miklósról”* (Ilosvai Selymes Péter – Arany J.: Toldi).
✧ Szin: **1.** *visszaemlékezik*
✧ Ell: **1.** *elfelejt valamit* **2.** *mellőz, hanyagol valamit*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, ismeretlen eredetű szótő származéka. A tő azonos az → *emleget*, → *emlékszik*, → *említ* igék tövével.
☝ Az *emlékezik* és az *emlékszik* használatáról lásd az *emlékszik* szócikket!

emlékmű ◆◆◆◆ fn
Valakinek vagy valaminek az emlékét megörökítő szobrászati alkotás. *Felavatták a hősök emlékművét.*
✧ Szin: *szobor, diadalív,* (idegen) *obeliszk*
✧ Etim: Összetétel: → *emlék* + → *mű*.

emléksz|ik ◆◆◆◆◆ ige *emlékezni*
Emlékszik valamire: felidéz, illetve képes felidézni valamit. *Mindenre jól emlékszem. Semmire sem emlékszik.* | *Valahogyan emlékszik*: úgy maradt meg a tudatában. *Úgy emlékszem, hogy már találkoztunk.*
✧ Szin: *eszébe jut valami; visszaidéz, észben tart, fejben tart, felelevenít valamit*
✧ Ell: *elfelejt, mellőz, hanyagol valamit*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, ismeretlen eredetű szótő származéka. A tő azonos az → *emleget*, → *emlékezik*, → *említ* igék tövével.
☝ Feltételes és felszólító módú, valamint múlt idejű alakjaiban kizárólag az *emlékez-* tő használatos: *emlékezne* (vagy ikesen ragozva *emlékeznék*), *emlékezzen* (vagy ikesen ragozva *emlékezzék*), *emlékezett* stb. Jelen időben, kijelentő módban azonban két teljes ragozási sora van: *emlékszem, emlékszel, emlékszik, emlékszünk,* (ritka) *emlékszetek,* (ritka) *emlékszenek*; illetve *emlékezem, emlékezel, emlékezik, emlékezünk, emlékeztek, emlékeznek.* Csak az *emlékezik* használatos a *megemlékezik* igekötős igében is: *Megemlékeztünk a szabadságharc mártírjairól.*

említ ◆◆◆◆◆ ige *~eni*
1. Röviden, futólag szóba hoz valamit. *Említettem már, hogy honnan származom?*
2. (A tudományos nyelvben:) ■ *Sehol sem említik*: nem írnak, nem tudnak róla. *Sehol sem említik, hogy abban az időben hol volt a korona.*
✧ Szin: **1.** *megemlít, megjegyez; céloz valamire*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, ismeretlen eredetű szótő származéka. A tő azonos az → *emleget*, → *emlékezik*, → *emlékszik* igék tövével.

emlő ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
Nők, illetve emlősállatok tejkiválasztó szerve. *Emlőjének tejével táplálja csecsemőjét.* ■ *Valaminek az emlőjén nevelkedett*: életét meghatározó erkölcsi, szellemi táplálékot kapott tőle. *Ő még a XX. század eleji, Párizs-központú kultúra emlőin nevelkedett.*
✧ Szin: (nőé:) *mell,* (választékos) *kebel,* (bizalmas) *cici, didi,* (szleng) *didkó, duda, csöcs, bögy*
✧ Etim: A régi nyelvi *emik* ‘szopik’ ige származéka. Az *emik* ősi, uráli kori szó.

emlős ◆◆◆ fn *~ök, ~t, ~e*
Utódát emlőiből tápláló gerinces élőlény. *Az ember is az emlősök közé tartozik.*

✧ Etim: A régi nyelvi *emik* ‘szopik’ ige származéka. Az *emik* ősi, uráli kori szó.
✧ Ö: fő + emlős

emse ◆ fn *~k, ~t, ~je* (népi)

Nőstény disznó. *Az emsét megtartjuk anyadisznónak.*
✧ Szin: (népi) *koca, anyadisznó*
✧ Táj: *ememalac, emedisznó, maglódisznó, magló*
✧ Ell: *kan, kandisznó*
✧ Etim: A régi nyelvi *emik* ‘szopik’ ige *em-* tövének származéka.

én I. ◆◆◆◆◆ egyes szám első személyű személyes nm

1. A beszélő vagy az író, ha önmagáról szól. *Én elmegyek, te itt maradsz. Nem én vagyok az első.*
2. (Birtokos jelzőként:) Birtokomban levő, hozzám tartozó. *Az én házam nekem menedék. Ez az én utolsó esélyem.*
✧ Szin: **1.** *magam, saját magam,* (választékos) *enmagam, jómagam,* (tréfás) *csekélységem*
✧ Etim: Elhomályosult összetétel; az előtag valószínűleg azonos az → *e* (→ *ez*) mutató névmással, az utótag vitatott eredetű: vagy ősi, uráli kori személyes névmás, vagy az egyes szám első személyű birtokos személyjellel, esetleg egy ősi névmásképzővel azonos.

én II. ◆◆◆◆◆ fn –, *~t, ~je*

1. Személyiség (valamelyik része). *Nehezen mutatja ki valódi énjét. Megszólalt a jobbik énje.* ■ *Valakinek a második énje*: a hozzá legközelebb álló, a számára legfontosabb személy. *A felesége az ő második énje.*
2. (Filozófiában, pszichológiában:) A megismerő tudat. *Az én és a nem én megkülönböztetése ebben az életkorban következik be.*
✧ Szin: **1.** *egyéniség* **2.** (idegen) *ego*
✧ Etim: Elhomályosult összetétel; az előtag valószínűleg azonos az → *e* (→ *ez*) mutató névmással, az utótag vitatott eredetű: vagy ősi, uráli kori személyes névmás, vagy az egyes szám első személyű birtokos személyjellel, esetleg egy ősi névmásképzővel azonos.

enciklopédia ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen)

A tudomány egészét vagy annak egy ágát összefoglaló, és valamely rendszerben (pl. betűrendben) magyarázó mű. *Tízkötetes angol nyelvű enciklopédiát vettünk. Biológiai enciklopédiát kaptam karácsonyra.*
✧ Szin: *ismerettár,* (idegen) *lexikon*
✧ Etim: Latin, végső soron görög eredetű nemzetközi szó.

ének ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Zenei hangok sora emberi hangon megszólaltatva. *Felhangzik az ének.*
2. Éneklés, zene mint tantárgy. *Első óránk ének. Ötöst kapott énekből.*
3. Dal. *Ma új éneket tanulunk. Szerelmi éneket ad elő.*
4. A dalnál terjedelmesebb énekelt zenemű. *Egyházi énekek jelentek meg.*
5. Eredetileg éneklésre szánt költői mű. *A históriás ének a XVI. század jellegzetes műfaja.*
6. Elbeszélő költemény része, fejezete. *Arany Toldija 12 énekből áll.*
7. Madárdal. *Szeretem hallgatni a fülemüle énekét.*
✧ Szin: **1.** *énekszó, dalolás, nótázás, trillázás,* (rosszalló) *kornyikálás* **3.** *nóta* **4.** (protestáns egyházi:) *zsoltár* **7.** *trillázás*
✧ Táj: **1.** *dana, danaj* **3.** *dana*
✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó származéka.
✧ Ö: virág + ének

énekel ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Dallamot szólaltat meg emberi hangon. *Szépen énekel. De régen énekeltünk!*
2. (Madár) dallamos hangon szól. *Hallgasd, milyen szépen énekelnek a feketerigók!*
3. (választékos) *Valakiről, valamiről* vagy (régi) *valakit, valamit énekel*: versben beszél róla. *Vörösmarty gyönyörűen énekelt az érett férfi szerelméről. „Fegyvert s vitézt éneklek”* (Zrínyi M.: Szigeti veszedelem).
4. Idegenszerű, szokatlan hanglejtéssel beszél magyarul. *Magyarosan beszélj, ne énekelj!*
✧ Szin: **1.** *dalol, nótázik, kántál,* (rosszalló) *óbégat, kornyikál, nyávog* **2.** *dalol, fütyül, csattog, csicsereg, csiripel, csipog, csivitel* **3.** *ír, versel*
✧ Táj: **1.** *gajdolász,* (rosszalló) *gajdol, dajnál*
✧ Etim: Az → *ének* főnév származéka.

énekes I. ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, –*

1. Éneklésre szánt részeket is tartalmazó, vagy énekelve előadott. *Énekes színjátékot adtak elő.* • Szólás: *Nem lesz belőle énekes halott*: nem lesz sikeres.
2. Éneklő (kedvű). *Énekes természetű asszony volt az anyám. Régebben gyakori volt az énekes koldus.*
✧ Szin: **1.** *dalos* **2.** *nótás*
✧ Táj: **2.** (rosszalló) *gajdos*
✧ Etim: Az → *ének* főnév származéka.

énekes II. ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Énekléssel (hivatásszerűen) foglalkozó személy. *Énekesként működik az Operában. Ő az énekes a zenekarunkban.*
2. Énekelni tudó és szerető ember. *Kitűnő énekes hírében áll.*

3. (régi) Énekmondó. *Az énekesek előadták a hős történetét.*
4. (választékos) Költő. *„Nem az énekes szüli a dalt: a dal szüli énekesét”* (Babits M.: Mint forró csontok a máglyán).
✧ Szin: **1.** *énekművész, dalénekes* **2.** *dalos, nótázó* **3.** (régi) *regös, igric, dalnok, bárd, hegedős, lantos* **4.** (választékos) *lírikus*
✧ Etim: Az → *ének* főnév származéka.

énekkar ◆◆◆◆ fn
Énekes műveket több szólamban előadó együttes. *Szoprán énekelek az iskola énekkarában.*
✧ Szin: *kórus, énekegyüttes, dalegyüttes,* (régi) *dalkör, dalárda, kántus*
✧ Etim: Összetétel: → *ének* + → *kar*[2].

energia ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. (Fizikában:) Az anyagnak munka végzésére való képessége. *Különböző energiafajták az elektromos, a mechanikai, a mozgási stb. energia. Az energia megmaradásának törvénye alaptörvény.*
2. Munka, erőkifejtés. *Sok energiát fordít rá.*
3. Akaraterő, tetterő, szívósság. *Nagy energiával vetette bele magát az új munkába. Nincs hozzá energiám.* | *Fölemésztette* vagy *felélte energiáit*: kimerült.
✧ Szin: **1.** *erőforrás* **2.** *erő, erőfeszítés* **3.** *életerő, lendület,* (választékos) *hév, tűz,* (idegen) *agilitás,* (bizalmas, idegen) *spiritusz,* (szleng) *kakaó*
✧ Ell: **3.** *gyengeség, erőtlenség*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

energiahordozó ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Energiaforrásként használható anyag. *Az energiahordozók közül az olaj egyre fogy, a hasadóanyagok pedig veszélyesek.*
✧ Szin: *erőforrás*
✧ Etim: Összetétel; → *energia* + *hordozó*: a → *hordoz* ige származéka.

enervált ◆ mn *~ak, ~at, ~an* (választékos, idegen)
Gyenge idegzetű, szellemileg erőtlen (ember), illetve ilyen emberre jellemző. *Az enervált hölgy pszichiáterhez fordult, mert nem tud úrrá lenni lehangoltságán. Ma olyan enerváltan beszélsz, mi bajod?*
✧ Szin: *életunt, bágyadt, ideggyenge,* (választékos, idegen) *letargikus,* (választékos) *fásult, búskomor,* (bizalmas) *mísz*
✧ Ell: *életerős, vidám,* (idegen) *dinamikus*
✧ Etim: A latin eredetű *enervál* ‘elernyeszt’ ige származéka.

enged ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Valaminek az ellenállása csökken, mozdíthatóvá válik. *A vasajtó nehezen engedett a nyomásnak.*
2. Olvadni kezd, enyhül. *Enged már a fagy.*
3. Valakinek az ellenállása gyengül vagy megszűnik. *Enged a rábeszélésnek.*
4. *Enged valamiből*: (alkuban) nem ragaszkodik hozzá, hajlandó kevesebbel beérni. *Biztosan engednek valamennyit az árból. Nem enged az elveiből.* • Szólás: *Nem enged a negyvennyolcból*: ragaszkodik elveihez, követeléseihez.
5. Nem akadályoz meg valamit, illetve valakit valamiben. *Engedi a gyereket egyedül biciklizni. Nem engedem, hogy ezt tedd velem!*
6. Lehetővé teszi, hogy valaki valahova jusson. *Engedj előre!*
7. ■ *Szabadon enged valakit, valamit*: elengedi, illetve szabadlábra helyezi. *Valaki szabadon engedte a cirkusz állatait. A forradalmárok szabadon engedték a politikai foglyokat.*
8. Ereszt, folyat valamit valahova. *Vizet enged a fürdőkádba. Szennyvizet engedtek a folyóba.*
9. (Kifejezésekben, választékos) Hagyja, hogy valami szabadon működjön, érvényesüljön. *Szabadjára engedi a fantáziáját. Szabad folyást enged érzelmeinek.*
✧ Szin: **1.** *ereszt* **3.** *meghátrál, visszavonul, visszakozik, meghajol, megadja magát* **5.** *engedélyez, hagy,* (idegen) *tolerál* **7.** *elereszt*
✧ Ell: **1., 2.** *tart* **5.** *tilt, akadályoz* **7., 8.** *elzár*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán honfoglalás előtti török jövevényszó származéka.

engedékeny ◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
Engedményekre könnyen rávehető. *Engedékeny ember az apja, biztosan beleegyezik. Most kérd el tőle, ma engedékeny hangulatban van.*
✧ Szin: *hajlítható, meggyőzhető, szelíd, jámbor,* (idegen, Fv) *benevolens*
✧ Ell: *szigorú, hajthatatlan, hajlíthatatlan*
✧ Etim: Az → *enged* ige származéka.

engedelmes ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en*
1. Szívesen szófogadó (élőlény). *Engedelmes vadászebe van. Engedelmesen viselkedik.*
2. Olyan (személy), aki szolgai módon követ, teljesít valamit. *A hatalom engedelmes híve volt mindig.*
✧ Szin: **1.** *engedelmeskedő, készséges, szolgálatkész, kezes, jámbor* **2.** *alázatos, megalázkodó, behódoló* • **1.** *Olyan, mint a kezes bárány.*
✧ Ell: **1.** *engedetlen, dacos, ellenszegülő* **2.** *ellenálló,* (idegen) *rebellis*
✧ Etim: Az → *enged* ige származéka.

engedelmesked|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Szót fogad valakinek. *A jó gyermek engedelmeskedik szüleinek.*
2. *Engedelmeskedik valakinek*: eleget tesz az utasításának, parancsának. *A katona köteles engedelmeskedni feletteseinek.*

✧ Szin: **1.** *megfelel; hallgat valakire; alkalmazkodik valamihez; elfogad valamit* **2.** *aláveti magát; teljesít, végrehajt valamit* • **1.** *Beadja a derekát.*
✧ Ell: *ellenszegül; szembeszáll valakivel; lázad valaki ellen*
✧ Etim: Az → *enged* ige többszörösen képzett származéka.

engedély ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
Valamit megengedő nyilatkozat. *Megadja az engedélyt a továbbhaladásra. Bevonták járművezetői engedélyét.*
✧ Szin: *felhatalmazás, jóváhagyás, hozzájárulás, megerősítés, szentesítés, jogosítvány,* (Er bizalmas) *permisz,* (Őv bizalmas) *licencia*
✧ Táj: *jog*
✧ Ell: *tiltás, tilalom*
✧ Etim: Az → *enged* ige származéka.

engedetlen ◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül*
1. Olyan (személy), aki nem hajlandó engedelmeskedni. *Engedetlen kölyök vagy!*
2. Olyan (személy), aki a hatóság rendelkezéseinek nem tesz eleget. *Az engedetlen alattvalót a törvény szigora sújtja.*
✧ Szin: **1.** *szófogadatlan, rakoncátlan, fegyelmezetlen, kezelhetetlen, zabolátlan, féktelen, dacos* **2.** *ellenszegülő, ellenálló,* (idegen) *rebellis*
✧ Ell: **1.** *engedelmes, szófogadó* **2.** *engedelmes, alázatos*
✧ Etim: Az → *enged* ige származéka.

engedmény ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
1. Előnyről, jogról való lemondás. *Más javára engedményt tesz. Nem hajlandó engedményekre.*
2. Árleszállítás, kedvezmény. *20 000 Ft feletti vásárláskor 10% engedményt adunk.*
✧ Szin: **2.** *árengedmény, árcsökkentés, ármérséklés,* (idegen) *akció*
✧ Ell: **1.** *szigorítás* **2.** *drágítás, áremelés*
✧ Etim: Az → *enged* ige nyelvújítás kori származéka.

engedményes ◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~en*
Olcsóbb árú, kedvezményes. *Engedményes árucikkeket nem cserélünk! Engedményes vásárt rendez az üzletház.*
✧ Szin: *leértékelt, kiárusított,* (idegen) *akciós, diszkont*
✧ Etim: Az → *engedmény* főnév származéka.

engem ◆◆ személyes nm
(Az *én* tárgyas alakjaként:) *Engem hallgass meg, ne őt! „Hagyja a dagadt ruhát másra, engem vigyen fel a padlásra”* (József A.: Mama).
✧ Szin: (népi) *engemet*
✧ Etim: Az → *én* személyes névmás származéka. A szóvégi *m* determinált szerepű birtokos személyjel.

engesztel ◆◆ ige *~ni*
1. Igyekszik rávenni valakit a békülésre, megbocsátásra. *Hiába engeszteli haragosát, az nem hallgat a jó szóra.*
2. Csillapítani próbál valamit. *Engeszteli szülei dühét.*
✧ Szin: **1.** *békít, békéltet, megkövet, kiengesztel; bocsánatot kér valakitől* **2.** *nyugtat, csitít, csendesít*
✧ Ell: **1.** *felzaklat, felidegesít* **2.** *fokoz, erősít, növel*
✧ Etim: Az → *enged* ige tövével azonos szótő származéka.

ennivaló I. ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Táplálék, étel. *Van itthon valami ennivaló? A legfinomabb ennivalókkal kínáltam, de nem fogadott el semmit sem.*
✧ Szin: *élelmiszer, élelem, eledel,* (bizalmas) *elemózsia, koszt,* (szleng) *zaba, kaja*
✧ Etim: Összetétel; *enni*: az → *eszik* ige főnévi igeneve + → *való* melléknév.

ennivaló II. ◆◆◆ mn *~k* vagy *~ak, ~t, ~an*
Bájos, aranyos. *Ennivaló ez a gyermek. Ennivalóan bájos a menyasszonyod!*
✧ Szin: *elragadó, csodálatos, édes, cuki*
✧ Ell: *undok, kellemetlen, taszító*
✧ Etim: Összetétel; *enni*: az → *eszik* ige főnévi igeneve + → *való* melléknév.

enzim ◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~je* (idegen)
Biokémiai folyamatokat gyorsító, erjesztő hatású fehérje. *A pepszin olyan enzim, amely a gyomorban segíti az emésztést.*
✧ Etim: Görög elemekből keletkezett nemzetközi szó.

enyeleg ◆◆◆ ige *~ni*
1. (Férfi és nő egymással) évődik, incselkedik. *Ne szóljunk bele, éppen enyelegnek egymással.*
2. Szerelmi játékként partnerével bizalmaskodik, ölelkezik. *Az utazóközönség előtt enyelegtek.*
✧ Szin: **1.** (népi) *cicázik,* (idegen) *flörtöl* **2.** (szleng) *hetyeg, smacizik*
✧ Táj: *macáz, etyeg-petyeg, kacsalog*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, ismeretlen eredetű tő származéka.

enyém ◆◆◆ birtokos nm
1. Tulajdonomban levő. *Ez a könyv az enyém. Ezek a tollak az enyéim.*
2. Hozzám tartozó. *A te apukád nem jött el? Az enyém itt van.* (Főnévi használatban:) *Az enyéim*: családtagjaim, szeretteim. *Karácsonykor meglátogatom az enyéimet.*

✧ Szin: (népi) *enyim*
✧ Etim: Az → *én* személyes névmás régi nyelvi *en* alakváltozatának megszilárdult ragos alakulata.
☝ Több birtokra utaló formája: *enyéim*. Az *enyémek* forma kevésbé választékos, az *enyimek* népies. Az egy birtokra utaló *enyémé, enyimé* forma az igényes köznyelvben csak akkor használatos, ha az *-é* birtokjelnek önálló funkciója van. Pl.: *A piros labda az enyémé* (‘az én gyerekemé’), *a zöld a tiedé* (‘a te gyerekedé’).

enyészet ◆◆◆◆ fn –, *~et, ~e* (választékos)
Elmúlás, megsemmisülés. *Teste már az enyészeté.* ■ *Az enyészet birodalma*: a temető.
✧ Szin: *pusztulás, romlás, feloszlás*
✧ Ell: *újjáéledés, újjászületés*
✧ Etim: Az *enyészik* ige származéka. Az *enyészik* egy önállóan nem adatolható, ismeretlen eredetű tő képzett alakja.

enyh ◆◆◆ fn –, *~et, ~e* (régi, választékos)
Enyhülés, megkönnyebbülés. *Enyhet adó árnyékot kerestek.*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.
☝ Kiejtése: [enyh], tehát ejtjük a szóvégi *h*-t.

enyhe ◆◆◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n*
1. Kellemes, se nagyon hideg, se nagyon meleg (időjárás). *Enyhe telünk van. A nappalok enyhék, de az éjszakák nagyon hidegek.*
2. Mérsékelt, kis mértékű. *Az út enyhén lejtős. Enyhe torokfájása volt. Enyhe érdeklődést mutat.* ■ (rosszalló) *Enyhe túlzás*: erős túlzás. *Enyhe túlzás, hogy egészséges vagyok.* | *Enyhén szólva*: hogy ne használjunk erősebb kifejezést. *Enyhén szólva nem kedvelem őt.*
3. Nem szigorú. *Enyhe büntetést kapott.*
✧ Szin: **1.** *langyos, tűrhető, mérsékelt, lanyha* **2.** *csekély, lanyha* **3.** *szelíd, elnéző, gyenge*
✧ Ell: **1.** *hideg, viharos* **2.** *erős* **3.** *szigorú, kemény*
✧ Etim: Az eredetileg igenévszó jellegű *enyh* igei megvalósulásának folyamatos melléknévi igenevéből keletkezett szófajváltással.

enyhít ◆◆◆◆◆ ige *~eni*
1. (Fájdalmat, kínt) csökkent. *Az orvosság enyhíti a beteg szenvedését.*
2. Könnyít, javít valamin. *Enyhít a család terhein.*
3. Mérsékel, csökkent valamit. *Büntetését 5 évre enyhítették.*
✧ Szin: **1.** *csillapít, tompít* **2.** *kisebbít valamit* **3.** *leszállít,* (idegen) *redukál*
✧ Ell: **1.** *súlyosbít, növel, fokoz, tetéz* **2.** *nehezít valamit* **3.** *súlyosbít*
✧ Etim: Az → *enyh* főnév származéka.

enyhül ◆◆◆◆ ige *~ni*
Valaminek a mértéke, ereje, foka csökken. *Enyhültek fájdalmai. Enyhült a feszültség közöttük. Már enyhül a vihar.*
✧ Szin: *csillapodik, csendesedik, mérséklődik, gyengül, csitul, szűnik*
✧ Táj: *gyaluszik, gyaludik*
✧ Ell: *erősödik, fokozódik, növekszik*
✧ Etim: Az → *enyh* főnév származéka.

ennyi ◆◆◆◆◆ mutató nm
1. A szóban forgóhoz hasonló mennyiségű. *Ennyi gombócot kérek én is.*
2. Ilyen mennyiségű pénz. *Én is ennyit keresek. Ennyiért nem adom.*
3. Ilyen sok vagy kevés. *Ennyi hibát még nem láttam! Csak ennyi?*
4. *Ennyire* vagy *ennyiben*: ebben a mértékben vagy tekintetben. *Ennyire félsz? Ennyiben ő tehet róla.*
✧ Ell: *annyi*
✧ Etim: Vagy az → *e*, vagy az → *ez* mutató névmás származéka.

enyv ◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
Állati eredetű ragasztóanyag. *Az asztalos enyvvel ragasztotta meg a szék meglazult lábait. Ma már használnak mesterségesen előállított enyveket is.*
✧ Szin: *csiriz, mézga, ragasztó*
✧ Etim: Valószínűleg ősi, ugor kori szó.

enyveskezű ◆ mn *~ek, ~t,* –
Olyan (személy), aki hajlamos a lopásra. *Néhány enyveskezű alak ténfergett a csomagok körül.* (Főnévi használatban:) *Vigyázz azzal az enyveskezűvel, még meglop!*
✧ Szin: *lopós,* (szleng) *szajrés, trombitás,* (főnév:) *tolvaj, szarka*
✧ Táj: *kézragadós*
✧ Ell: *tisztességes, becsületes*
✧ Etim: Összetétel; *enyves*: az → *enyv* főnév származéka + *kezű*: a → *kéz* főnév származéka.

ép ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. Sértetlen, eredeti állapotában lévő. *Csak ép gyümölcsöt szabad eltenni télire. Épen kerültek haza.* ■ *Ép bőrrel megúszik valamit*: **a)** nem sérült meg. *Ép bőrrel megúszták a balesetet.* **b)** sikeresen túl van rajta. *Csak ezt a vizsgát ússzam meg ép bőrrel!*

2. Egészséges, normális életműködésű. *Épek a fogai.* ▪ *Ép ésszel*: józanul. *Ép ésszel ilyet senki sem mond!*
3. (Erkölcsileg) romlatlan. *Ép erkölcsű ember ilyet nem tesz.*
4. Szabályosan megformált. *Egy ép mondatot sem tudtam kinyögni. Nincs egy ép gondolata.*
✧ Szin: **1.** *csorbítatlan, hiánytalan, egész, hibátlan* **2.** *erőteljes, jó karban levő, jó állapotban levő, gyógyult* **4.** *érthető, épkézláb, világos*
✧ Ell: **1.** *csonka, csorba, hibás, sérült* **2.** *beteg* **4.** *érthetetlen, zavaros*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

epe ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. A máj által kiválasztott (keserű) folyadék. *Epét hányt.* • Szólás: *Keserű, mint az epe.* | *Forr az epéje*: nagyon dühös.
2. Az ezt tartalmazó hasűri szerv; epehólyag. *Fáj az epém. Meg kellett operálni az epéjét.*
3. Keserű, maró gúny. *Nem hiányzott az epe mondataiból.* ▪ *Epébe mártott tollal*: gúnyosan, maró gúnnyal. *Epébe mártott tollal írta meg bírálatát pályatársának művéről.*
✧ Szin: **1.** *epeváladék* **3.** *rosszindulat*
✧ Ell: **3.** *jóindulat*
✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.

epeked|ik ◆◆ ige *~ni* (választékos)

Vágyódik, sóvárog valakiért, valamiért vagy valaki, valami után. *Hiába epekedett a lány után, nem kellett neki.* (tréfás, túlzó) *Régóta epekedtem egy jó nyugati kocsiért.*
✧ Szin: *sóhajtozik; kíván, óhajt, áhít valamit; vágyik valamire,* (választékos) *eped*
✧ Ell: *megcsömörlik, megundorodik*
✧ Etim: Az → *epe* főnév *ep-* tövének származéka (vö. → *epeszt*).

eper ◆◆◆◆◆ fn *eprek, epret, epre*

1. Az eperfa gyümölcse. *Fekete epret termett az udvaron levő fa.*
2. A földieper gyümölcse. *Cukorral szereti az epret.*

3. (bizalmas) Eperfagylalt. *Két gombóc epret kérek.*
✧ Szin: **1.** *selyemeper, selyemeperfa,* (ritka) *faeper* **2.** *szamóca*
✧ Táj: **1.** *szeder, faieper*
✧ Etim: Ősi, ugor kori szó.
✧ Ö: földi + eper
☝ A fán termő sárgásfehér vagy lilásfekete epret a Dunántúlon inkább *szeder*-nek nevezik. A földieper piros gyümölcse a mai köznyelvben általában *eper*; a *szamóca* ennek a választékos, kereskedelmi, szaknyelvi neve. Az erdőszéleken, réteken vadon termő apró piros gyümölcs neve általában *szamóca*, ritkábban *eper*.

epés ◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en*

1. Epével szennyezett. *Sajnos, epés lett a libamáj.*
2. (bizalmas) Epebajos. *Epés étrenden van évek óta.*
3. Bántó, keserű természetű, modorú (személy), illetve rá jellemző magatartás, megnyilatkozás. *Nem szívesen beszélgetek vele, epés ember. Nem hagyott ki egy epés megjegyzést.*
✧ Szin: **2.** *epebeteg* **3.** *rosszmájú, kárörvendő, szúrós, csípős,* (idegen, választékos) *maliciózus, szarkasztikus*
✧ Ell: **3.** *szelíd, galambepéjű*
✧ Etim: Az → *epe* főnév származéka.

epeszt ◆◆ ige *~eni* (választékos, régi)

Kínoz, gyötör valakit. *Hiányérzés, szomjúság epeszti. Folyton epeszti egy gondolat.*
✧ Szin: *emészt*
✧ Etim: Az → *epe* főnév *ep-* tövének származéka (vö. → *epekedik*).

epika ◆◆◆◆ fn –, *~t, ~ja*

(Irodalomtörténetben:) Az irodalom három műnemének egyike: elbeszélő próza és költészet. *Az epika főbb műfajai a regény, a novella, az eposz, az elbeszélő költemény, a ballada.*
✧ Ell: *dráma, líra*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

épít ◆◆◆◆◆ ige *~eni*

1. (Épületet, építményt) alkot, létrehoz. *Csatornát építenek az utcában. Új iskolákat építenek a városban.* ■ *Légvárakat épít*: megvalósíthatatlan terveket sző.

2. Megszerkeszt valamit. *Hajót épít, ez a foglalkozása.*

3. Alkot, teremt. *A természet folyton épít és rombol.*

4. Építőkockával játszik. *Egész este épít a gyerek.*

5. Segít, nevel. *A jóindulatú bírálat épít.*

6. (Terveiben) valamire, valakire alapoz. *Szavára nyugodtan építhetünk. Megbízhatatlan ember, nem építhetünk rá.*

✧ Szin: **1.** *emel, felrak, felhúz, állít,* (rosszalló) *tákol, eszkábál* **2.** *tervez, szerkeszt* **3.** *létrehoz* **6.** *számít, támaszkodik,* (bizalmas, idegen) *bazíroz*

✧ Ell: **1.** *lebont* **3.** *rombol, pusztít*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó, talán az → *ép* melléknév származéka (vö. → *épül*).

építész ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Épületek tervezésével foglalkozó szakember; építészmérnök. *Építésznek tanul egy műszaki egyetemen.*

2. Építési vállalkozó, építésvezető. *Szólj az építésznek, küldje már a csempézőket!*

✧ Szin: **1.** *építőmérnök, építőművész, műépítész,* (Fv bizalmas) *architekt,* (Va; Dv, Mv bizalmas) *arhitekt* **2.** *építőmester*

✧ Etim: Az → *épít* ige nyelvújítás kori származéka.

építészet ◆◆◆◆ fn –, *~et, ~e*

1. Építmények tervezésével és fölépítésével foglalkozó tudomány. *Építészetet tanul a műszaki egyetemen.*

2. Ez mint képzőművészeti ág. *A születésnapomra kaptam egy szép albumot a reneszánsz építészetről.*

✧ Szin: **1.** *építészettan,* (idegen) *architektonika* **2.** *építőművészet,* (idegen) *architektúra*

✧ Etim: Az → *építész* főnév származéka.

építkez|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Házat, lakást folyamatosan épít, építtet. *Már három éve építkeznek.*

2. Folyamatosan fejleszti magát. *Könyvekből és tapasztalataiból építkezik.*

3. (kissé bizalmas) (Részekből az egész) létrejön. *Előadása jól építkezik. A mozgalom alulról is építkezik.*

✧ Szin: **2.** *tanul, okul, töltekezik*

✧ Ell: **1.** *rombol, lebont*

✧ Etim: Az → *épít* ige nyelvújítás kori származéka.

építmény ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

Épített alkotás; épület. *Mi az a nagy építmény ott?*

✧ Szin: *létesítmény, ház,* (rosszalló) *tákolmány*

✧ Etim: Az → *épít* ige származéka.

építőanyag ◆◆◆ fn

1. Építkezéshez való anyag. *Meghozták az építkezésre az építőanyagok egy részét, a téglát és a homokot.*

2. (választékos, hivatalos) Valaminek, például élő szervezetnek alkotóeleme. *A hámszövet építőanyaga a hámsejt.*

✧ Szin: *alapanyag*

✧ Etim: Összetétel; *építő*: az → *épít* ige származéka + → *anyag*.

épkézláb I. ◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Ép testű, munkára képes (személy). *Minden épkézláb ember menjen a gátakra!*

2. Feladatát betölteni képes (tárgy). *Hol van itt egy épkézláb szék?*

3. Értelmes, világos, jól felépített (gondolat, megnyilatkozás). *Nincs egy épkézláb mondata.*

✧ Szin: **1.** *munkabíró, egészséges,* (népi) *dologbíró* **2.** *ép, kifogástalan* **3.** *valamirevaló, ép*

✧ Ell: **1.** *mozgássérült, fogyatékos* **2.** *hasznavehetetlen* **3.** *lehetetlen, kivihetetlen*

✧ Etim: Összetétel: → *ép* + *kézláb* (→ *kéz* + → *láb*).

épkézláb II. ◆◆ hsz (népi)

Épségben, baj nélkül. *Sikerült épkézláb hazaérnünk.*

✧ Etim: Összetétel: → *ép* + *kézláb* (→ *kéz* + → *láb*).

eposz ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* (idegen)

Egy vagy több nép sorsára kiható nagy eseményt megörökítő, nagy terjedelmű elbeszélő költemény. *A homéroszi eposzok szerzőjéről nagyon keveset tudunk. A komikus eposzok vidám, humoros történeteket beszélnek el, eposzi kellékekkel.*

✧ Szin: *hőskölteméný,* (idegen) *epopeia*

✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

éppen ◆◆◆◆◆ hsz

1. Pont akkor. *Nem tudott ajtót nyitni a csengetésre, mert éppen öltözködött.*

2. Épphogy. *Éppen hazaértünk, amikor eleredt az eső.*

3. Sőt, talán. *Keveset vagy éppen sokat kér?*

4. Ugyan, éppenséggel. *Tanulni éppen tanult, csak keveset.*

5. Tulajdonképpen. *Hát éppen ráérek.*

6. Éppenséggel, valójában. *Ha éppen kíváncsi vagy rá, megmondom.*

✧ Szin: **1.** *pontosan* **3.** *éppenséggel* **4.** *elvégre* **5.** *éppenséggel*

✧ Etim: Az → *ép* melléknév *épen* származékából keletkezett szófajváltással.

éppenséggel ⬩⬩⬩⬩ hsz

Éppen. *Éppenséggel megtehetem. Ha éppenséggel ezt akarod, legyen!* | *Éppenséggel hogy*: sőt, ellenkezőleg. *Nem bánod? – Nem, éppenséggel hogy örülök neki!* | *Éppenséggel nem*: egyáltalán nem. *Jól vagy? – Éppenséggel nem.*

✧ Etim: Az → *éppen* határozószó megszilárdult ragos alakulata.

épül ⬩⬩⬩⬩⬩ ige *~ni*

1. (Építmény) készül. *A lakóházakkal együtt iskola is épül.*

2. Fejlődik, gyarapodik. *Épül az ország.*

3. Mint alapra rátámaszkodik valamire. *Barátságuk kölcsönös bizalomra épül.*

4. Lábadozik, állapota javul. *Betegségéből csak lassan épül.*

5. (választékos) Erkölcsileg, lelkileg gyarapodik. *Olyan könyvet olvass, amelyből épülsz!*

✧ Szin: **1.** *felépül, emelkedik* **2.** *halad* **3.** *alapul, nyugszik valamin* **4.** *gyógyul, talpra áll, rendbe jön* **5.** *tanul, okul*

✧ Ell: **1.** *összeomlik, porlad* **2.** *hanyatlik* **4.** *visszaesik*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó, talán az → *ép* melléknév származéka (vö. → *épít*).

épület ⬩⬩⬩⬩⬩ fn *~ek, ~et, ~e*

Zárt belső terekre osztott építmény. *Két új épület áll a téren: egy irodaház és egy szálloda.*

✧ Szin: *ház, létesítmény,* (idegen) *objektum*

✧ Etim: Az → *épül* ige származéka.

épületes ⬩⬩⬩ mn *~ek, ~et, ~en*

1. (régi) Tanulságos. *A tudós épületes előadását hallgatták.*

2. (gúnyos) Megütközést keltő, megbotránkoztató. *Mondhatom, épületes látványt nyújt abban a csiricsáré öltözetben. Inkább nem kapcsolódom be ebbe az épületes beszélgetésbe.*

✧ Szin: **2.** *kiábrándító*

✧ Etim: Az → *épül* ige származéka.

ér[1] ⬩⬩⬩⬩⬩ ige *~ni*

1. Érint valamit, valakit. *Fejét érte az ütés.*

2. Valahová érkezik. *Mikor érünk már oda?* ■ *Partot ér*: eléri a szárazföldet. *A hajótöröttek szerencsésen partot értek.*

3. Elér, utolér (valahol) valakit, valamit. *Vajon az állomáson érjük még a vonatot?* ■ *Tetten ér*: valamin rajtakap valakit. *Tetten érték a tolvajt.*

4. Valami történik valakivel. *Nagy baj érte.*

5. Valameddig terjed. *Már nyakig ér a víz. Derékig ér a haja.*

6. Hozzáér valamihez. *Ha hideg ér a fogamhoz, nagyon fáj.*

7. *Valamit ér valamivel*: hasznát veszi. *Nem sokat érek ezzel a régi szerszámládával.*

8. Valamilyen értéket képvisel. *Mennyit ér ez a könyv? „Mit ér az ember, ha magyar?”* (Ady E.: Az ős Kaján)

9. (Játékban:) Érvényes. *Az utolsó találata nem ér. Nem ér a nevem!*

✧ Szin: **1.** *megérint, talál, eltalál, súrol* **2.** *elérkezik* **3.** *talál, rajtacsíp* **4.** *megesik vele* **6.** *megérint valamit* **8.** *jelent* **9.** *szabályos*

✧ Ell: **3.** *elszalaszt*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán honfoglalás előtti török jövevényszó.

ér[2] ⬩⬩⬩⬩⬩ fn *erek, eret, ere*

1. A testet behálózó, a vérkeringést vezető csőrendszer része. *A vér és nyirokrendszer keringését az erek biztosítják. Megpattant egy ér a lábában.* ● Szólás: *Neki is vér folyik az ereiben*: **a)** képes a heves érzelemre **b)** nem pipogya.

2. Levélen a tápanyag szállítására szolgáló csövecske. *A faleveleken jól láthatók az erek.*

3. A legkisebb állandó vízfolyás. *Az érből patak lesz, a patakból folyó. „Az Értől az Oceánig”* (Ady E.: verscím).

4. (Bányászatban:) A kőzetek hasadékait kitöltő érc. *Kimerült az ér, a bányát bezárták.*

5. Erezet, rajzolat. *Megcsodálta a márványkő finom ereit.*

✧ Szin: **1.** *véredény,* (idegen) *véna, aorta* **3.** *patak, patakocska, csermely,* (népi) *csorgó* **4.** *telér* **5.** *minta, mintázat*

✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.

✧ Ö: arany + ér[2], ütő + ér[2], verő + ér[2], vissz + ér[2]

érc ⬩⬩⬩⬩ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Fémet tartalmazó ásvány, kőzet. *A bauxit a legnagyobb mennyiségben rendelkezésünkre álló érc, vasércben és nemes ércekben viszont szűkölködünk.*

2. Ásványból olvasztott fém, ötvözet. *Ez a szobor nem festett gipsz, hanem tömör érc.* ■ *Ércnél maradandóbb*: rendkívül időálló.

✧ Etim: Német jövevényszó.

érces ⬩⬩⬩ mn *~ek, ~et, ~en*

1. (ritka) Ércet tartalmazó. *Érces kőzetdarabokat gyűjtött.*

2. Erőteljes, tisztán csengő (hang). *Érces hangját még a folyosón is lehetett hallani.*

✧ Szin: **2.** *telt, erős, zengzetes, acélos, harsány*

✧ Ell: **2.** *fátyolos, tompa, halk*

✧ Etim: Az → *érc* főnév származéka.

érdek ⬩⬩⬩⬩⬩ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Olyan szükséges, fontos, hasznos dolog, amely valakinek vagy valaminek a sorsát előnyösen érinti, alakítja. *A szakszervezetek a munkavállalók érdekeit képviselik. Az ő érdeke, hogy rendesen tanuljon.*
2. Nyereség, haszon. *Az üzleti érdek számára mindennél fontosabb.*
3. (Névutószerűen:) *Valaminek az érdekében*: az elérése végett. *Mindent elkövetnek a jobb eredmény érdekében.*
4. (rosszalló) Haszonlesés, számítás. *Nem szerette a lányt, csak érdekből vette feleségül.*
✧ Szin: **1.** *érdekeltség* **2.** *előny* **3.** *céljából, végett* **4.** *önzés, önérdek*
✧ Ell: **1.** *hátrány* **2.** *veszteség* **4.** *önfeláldozás*
✧ Etim: Nyelvújítás kori elvonás az → *érdekel* igéből.

érdekel ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Figyelmét, érdeklődését leköti valami. *Mi érdekel? Ha érdekel a történet, elmondom.*
2. *Érdekel valaki valakit*: vonzalmat, rokonszenvet kelt benne, vonzza. *Nagyon érdekelte a lány.*
3. Valakire vonatkozik, érint valakit. *Ne is mondd tovább, nem érdekel!*
✧ Szin: **1., 2.** *izgat, vonz; felkelti az érdeklődését valakinek*
✧ Táj: **1.** *csurkál*
✧ Ell: **1., 2.** *untat, taszít*
✧ Etim: Az → *ér* ‘elér, valamihez hozzáér’ ige származéka.

érdekelt ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. Olyan (személy), akinek érdeke fűződik valamihez. *Az érdekelt felek megjelentek a tárgyaláson.*
2. Olyan (személy), akit valami illet, érint. *A közös munkában én már nem vagyok érdekelt.* (Főnévi használatban:) *A döntést idejében közöljétek az érdekeltekkel!*
✧ Szin: **1.** *érintett, illetékes* **2.** *részjogosult, részes, résztvevő, érintett*
✧ Ell: *kívülálló, illetéktelen*
✧ Etim: Az → *érdekel* ige származéka.

érdekes ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. Érdeklődést, figyelmet lekötő, illetve felkeltő. *Olyan érdekes volt a könyv, hogy nem tudta letenni, míg végig nem olvasta. Érdekes újdonságot hallottam!*
2. Nem mindennapi, különleges. *De érdekes arca van ennek a lánynak! Te aztán érdekes ember vagy!*
3. Figyelemreméltó, fontos. *Ne törődj vele, nem érdekes.*
4. (Csodálkozás kifejezésére:) Jé, nahát. *Érdekes, erre még nem gondoltam!*
✧ Szin: **1.** *izgalmas, ötletes, lenyűgöző, érdekfeszítő*, (idegen) *szenzációs,* (bizalmas) *izgi* **2.** *furcsa, különös, meglepő*, (idegen) *bizarr, groteszk*
✧ Etim: Az → *érdek* főnév származéka.

érdekképviselet ◆◆◆ fn *–, ~et, ~e*
1. Azonos foglalkozási ághoz tartozó személyek érdekeinek védelmét ellátó szervezet, illetve ennek tevékenysége. *Az egészségügyi dolgozók érdekképviselete és a munkáltatók ismét tárgyalnak. Ki látja el a pedagógusok érdekképviseletét?*
2. Vállalat, intézmény jogi érdekeinek képviselete. *A cég érdekképviseletét a jogtanácsos látta el a tárgyalások alatt.*
✧ Szin: **1.** *szakmai testület, szakszervezet*
✧ Ell: **1.** *unalmas, szürke, jellegtelen* **2.** *átlagos, hétköznapi, szokványos* **3.** *érdektelen*
✧ Etim: Összetétel; → *érdek* + *képviselet*: a → *képvisel* ige származéka.

érdeklőd|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. *Érdeklődik valaki, valami iránt*: vonzódik valakihez, valamihez. *Gyermekkorától kezdve érdeklődik a lovak iránt.*
2. Tudakozódik, felvilágosítást kér. *Itt lehet érdeklődni a hirdetéssel kapcsolatban?*
✧ Szin: **1.** *vonzalmat érez; kíváncsi valakire, valamire* **2.** *kíváncsiskodik, kérdezősködik,* (bizalmas) *puhatolózik; kutat,* (bizalmas) *firtat, feszeget valamit*
✧ Etim: Az → *érdekel* ige származéka.
☝ ‘Tudakozódik’ jelentésben az *érdeklődik* vonzata általában *valakiről*, *valamiről*, illetve *valaki*, *valami felől*: *Érdeklődött a beteg hogylétéről* vagy *hogyléte felől.*

érdektelen ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül*
1. Érdeklődést, figyelmet nem érdemlő. *Előadása teljesen érdektelen volt.*
2. Aki valamiben nem érdekelt. *Érdektelen vagyok ebben az ügyben.*
✧ Szin: **1.** *unalmas, szürke, jellegtelen,* (bizalmas) *üres, sótlan* **2.** *illetéktelen*
✧ Ell: **1.** *izgalmas, érdekes, érdekfeszítő*, *lenyűgöző*, *lebilincselő* **2.** *érdekelt, illetékes*
✧ Etim: Az → *érdek* főnév származéka.

érdem ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
1. Hasznos, megbecsülésre, elismerésre méltó tett, magatartás. *„Az életet, ím megjártam;… Ada címet, bár nem kértem, S több a hír-név, mint az érdem”* (Arany J.: Epilógus). ■ *Érdemeket szerez valamiben*: elismerésre méltó eredményeket, sikereket ér el. | *Érdeme szerint bánik valakivel*: úgy, ahogy megérdemli.
2. Érték, értékes vonás. *A mű fő érdeme tömör és világos stílusa.*
3. Valaminek a lényege. *Érdemben senki nem szólt hozzá az előadáshoz.*
✧ Szin: **1.** *erény,* (régi) *virtus* **2.** *erény,* (régi) *becs*
✧ Etim: Honfoglalás előtti török jövevényszó.

érdemel ⬩⬩⬩⬩⬩ ige *~ni*
1. Méltónak bizonyul valamire. *Jó munkádért dicséretet érdemelsz.*
2. Méltó arra, hogy valakit a magáénak mondhasson. *Olyan ügyes ez a lány, jó férjet érdemelne.*
3. Megér valamit. *Ez a kérdés több figyelmet érdemelne.* ■ *Szót sem érdemel*: csekélység az egész.
✧ Szin: **1.** *kiérdemel, megszolgál; rászolgál valamire*
✧ Etim: Az → *érdem* főnév származéka.

érdemes ⬩⬩⬩⬩⬩ mn *~ek, ~et,* –
1. (Személy) méltó valamire. *Érdemes vagy a dicséretre és a jutalomra.*
2. Megéri a fáradságot (valamit tenni). *Ezt a könyvet érdemes elolvasni.* ■ *Szóra sem érdemes*: nem fontos.
3. ■ (Kimagasló eredményért adományozott címként:) *Érdemes művész*: érdemekkel rendelkező. *Az érdemes művész jelenleg három darabban játszik.*
✧ Szin: **1.** *jogosult* **2.** *hasznos, ajánlatos*
✧ Ell: **1.** *érdemtelen, méltatlan, jogosulatlan*
✧ Etim: Az → *érdem* főnév származéka.

érdemi ⬩⬩⬩ mn *~ek, ~t, ~en* vagy *~leg*
Valaminek a lényegére irányuló, érdemleges. *Kérdésemre érdemi választ várok tőled. Ami a dolog érdemi részét illeti, nem tudtunk megegyezni.*
✧ Szin: *lényegi*
✧ Ell: *mellékes, lényegtelen,* (idegen) *marginális*
✧ Etim: Az → *érdem* főnév származéka.

érdemleges ⬩⬩⬩⬩⬩ mn *~ek, ~et, ~en*
1. (hivatalos) Lényeget érintő. *Kérvényére nem kapott érdemleges választ.*
2. Említésre méltó. *Semmi érdemleges dolog nem történt.*
✧ Szin: **1.** *érdemi, lényegi* **2.** *jelentős, figyelemre méltó*
✧ Ell: **2.** *mellékes, lényegtelen,* (idegen) *marginális*
✧ Etim: Az → *érdem* főnév származéka.

érdemtelen ⬩⬩ mn *~ek, ~t, ~ül*
Érdemek nélküli, meg nem érdemelt. *Érdemtelenül kapott kitüntetést. Úgy érezte, hogy érdemtelen az elismerés.*
✧ Szin: *méltatlan*
✧ Ell: *megérdemelt, méltó, jogos*
✧ Etim: Az → *érdem* főnév származéka.

érdes ⬩⬩⬩ mn *~ek, ~et, ~en*
1. Reszelős, egyenetlen. *Az érdes papír feldörzsölte a kezét.*
2. Kellemetlenül rekedtes (hang). *Amikor felvettem a telefonkagylót, egy érdes hang szólalt meg benne.*
3. Rideg, nyers. *Jó ember, csak nagyon érdes a modora.*
✧ Szin: **1.** *durva, rücskös* **2.** *rekedt, borízű, reszelős, rezes* **3.** *durva, goromba, bántó, udvariatlan, rideg, kellemetlen*
✧ Táj: **1.** *dorozmás, ripacsos, repedékes*
✧ Ell: **1.** *csiszolt, sima* **2.** *lágy, selymes* **3.** *udvarias, kifinomult*
✧ Etim: Az → *ér* ‘valamihez hozzáér’ ige származékaiból kikövetkeztetett *érd-* tő képzett alakja (vö. pl. → *érdekel*).

erdész ⬩⬩⬩⬩ fn *~ek, ~t, ~e*
1. Erdei munkát irányító szakképzett személy. *A telepítendő tölgyes helyét az erdész jelölte ki.*
2. (bizalmas) Erdőmérnök. *Az erdészeket a soproni egyetemen képezik.*
3. (bizalmas) Erdész szakos egyetemi vagy szakiskolai hallgató. *A bölcsészek a bálra meghívták az erdészeket is.*
✧ Szin: **1.** *erdőkerülő, erdőgazda*
✧ Etim: Az → *erdő* főnév származéka.

erdő ⬩⬩⬩⬩⬩ fn *~k, ~t, erdeje*
1. Fáknak együtt élő tömege. *Friss levegőre vágyott, kiment az erdőbe.* • Szólás: (népi) *Erdőre tőkét, hegyre követ (nem kell hordani)*: fölösleges annak adni, akinek amúgy is bőven van.
2. (választékos) Valaminek a sokasága. *Karok erdeje emelkedett a magasba.*
✧ Szin: **1.** *bozót, berek, liget, vadon, rengeteg, szálerdő, dzsungel, őserdő*
✧ Etim: Az → *ered* ige folyamatos melléknévi igenévi *eredő* alakjának főnevesülésével keletkezett.
✧ Ö: ős + erdő
☝ Konkrét hely, egyszeri alkalom esetén belviszonyragokat használunk: *erdőbe, erdőben, erdőből. A nyúl beszaladt az erdőbe. Vasárnap sétáltunk egyet a közeli erdőben. Ez a csokor hóvirág az erdőből való.* Elvont jelentésben, illetve szokásos tevékenységgel kapcsolatban külviszonyragok is használatosak: *Az erdőre jár facsemetéket kapálni. Az erdőn dolgozik. Csak este jár haza az erdőről.*

ered ⬩⬩⬩⬩⬩ ige *~ni*
1. (Víz) fakad, feltör (a földből). *A Duna a Fekete-erdőben ered.*
2. (választékos) Származik valahonnan. *Már senki sem emlékszik, honnan ered ez a szokás.*
3. Gyorsan nekiindul. *Meglátta a kutyát és futásnak eredt. A gyerek után eredt.* ■ (népi) *Eredj innen!*: menj (innen) arrébb.
4. (választékos) (Kifejezésekben:) Valamibe kezd. ■ *Búnak ered*: szomorkodni kezd. | *Hízásnak ered*: elkezd hízni.

✧ Szin: **1.** *kibuggyan, felbugyog* **2.** *kiindul,* (választékos) *adódik, támad; gyökerezik valamiben* **3.** *indul*
✧ Etim: Ősi, finnugor kori szótő származéka. A tő azonos az → *ereszkedik,* → *ereszt* igék, illetve az → *eresz* főnév tövével.

eredendő ◆◆◆◆ mn *~k, ~t, ~en*
Eleve is meglévő. *Eredendő hiba, hogy nem szóltál róla.* ■ *Eredendő bűn*: (a keresztény hit szerint) az embernek vele született bűnös állapota.
✧ Szin: *alapvető*
✧ Etim: Az → *ered* ige származéka.

eredet ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
1. Származás. *Sok gyakori szavunk eredete ismeretlen.*
2. Valaminek a forrása. *Addig mentek a patak partján, míg el nem jutottak az eredetéhez.*
✧ Szin: **1.** *kezdet, születés, keletkezés, kialakulás, létrejötte valaminek* **2.** *forrásvidék*
✧ Etim: Az → *ered* ige származéka.

eredeti ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~en*
1. Az első, amelyik a többi alapjául szolgál. *Az eredeti tervet módosították.*
2. Az első, változatlan (mű, alkotás). *A mű eredeti példányát a múzeum őrzi.* (Főnévi használatban:) *A szobor eredetije a múzeumban van.*
3. A fordítás, átdolgozás alapjául szolgáló. *Az eredeti angol szöveg így hangzik.* (Főnévi használatban:) *Csak eredetiben olvassa Shakespeare műveit.*
✧ Szin: **2.** *hamisítatlan,* (idegen) *originális* **1–3.** (Va, Őv; Fv, Ka, Dv, Mv bizalmas) *originál*
✧ Ell: **2.** *másolt, hamisított,* (főnév:) *másolat, hamisítvány* **3.** *fordított,* (főnév:) *fordítás*
✧ Etim: Az → *ered* ige származéka.

eredetileg ◆◆◆◆◆ hsz
1. Eredeti állapotában. *A ruha eredetileg fehér volt.*
2. Kezdetben, eleinte. *Eredetileg mérnök akart lenni, de aztán tanár lett.*
✧ Szin: **1.** (régi) *eredendően, eleve* **2.** *az elején*
✧ Etim: Az → *eredeti* melléknév megszilárdult ragos alakulata.

eredmény ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
1. Cselekvés, folyamat végső következménye. *Rendszeres munkájának meglett az eredménye.*
2. Számtani művelettel kapott mennyiség. *Megoldotta a matematikafeladatot, de az eredmény nem egyezett a többiekével.*
3. Mérkőzés, verseny számszerű kimenetele. *A mérkőzés eredménye 3-1 volt a vendégcsapat javára.*
4. Tanulmányi osztályzat, illetve átlag. *Milyen eredménnyel fejezted be a tanévet?*
✧ Szin: **2., 3.** *végeredmény*
✧ Etim: Az → *ered* ige nyelvújítás kori származéka.

eredményez ◆◆◆◆ ige *~ni* (választékos)
Okoz valamit. *Meggondolatlansága sok bajt eredményezett.*
✧ Szin: (választékos) *előidéz, előmozdít, elősegít*
✧ Etim: Az → *eredmény* főnév nyelvújítás kori származéka.

ereklye ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
1. Szentek testi maradványa vagy velük kapcsolatos tárgyi emlék. *A katolikus egyház híres ereklyéje, a Szent Jobb a Szent István-bazilikában látható.*
2. (választékos) Történelmi személlyel vagy eseménnyel kapcsolatos tárgyi emlék. *Balatonfüreden a Jókai-villában számos irodalmi ereklyét láthatunk.*
3. Meghitt, becses tárgy. *Ebben a dobozban őrzi ifjúsága ereklyéit.*
✧ Szin: (idegen) *relikvia*
✧ Etim: Valószínűleg olasz, közelebbről északolasz jövevényszó.

erély ◆◆◆ fn *–, ~t, ~e*
Magatartásban megnyilvánuló határozottság. *Minden erélyét latba veti.*
✧ Szin: *szigor, keménység*
✧ Ell: *határozatlanság, gyengekezűség, bizonytalanság*
✧ Etim: Az → *erő* főnév nyelvújítás kori származéka.

érem ◆◆◆◆◆ fn *érmek, érmet, érme*
1. (Nemesfémből vert,) kitüntetésül, díjul adományozott fémkorong. *Olimpikonjaink sok érmet hoztak haza.* ■ *Az érem másik oldala*: valamely dolog, kérdés az ellentétes nézőpontból.
2. Fémből készült, lapos, kerek művészeti alkotás. *A Dózsa-felkelésről egy sorozat érmet készített.*
✧ Szin: **1.** *kitüntetés, érdemrend, rendjel,* (rosszalló) *plecsni,* (tréfás) *baktertojás* **2.** *emlékérem, kisplasztika*
✧ Etim: Az → *ér* ‘ér valamit’ ige nyelvújítás kori származéka (vö. → *érme*).
☝ Nem tévesztendő össze az *érme* szóval, amely mást jelent. Lásd az *érme* szócikket!

erény ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Erkölcsösség. *Ez az ember maga a megtestesült erény. Bűnök és erények együtt vannak bennünk.*

2. Valakinek kiváló tulajdonsága. *Írói erényei tették méltóvá a díjra.*

3. (választékos) Érintetlenség, szüzesség. *Tiszteletben tartja a lány erényét.*

✧ Szin: **1.** *jámborság, feddhetetlenség, becsületesség* **2.** *kiválóság* **3.** *ártatlanság, romlatlanság*

✧ Ell: **1., 3.** *romlottság, feslettség*

✧ Etim: Az → *erő* főnév kikövetkeztetett *er-* tövének nyelvújítás kori származéka.

eresz ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

A tető kiálló pereme. *Ne állj az eresz alá, ott megázol! „Tavasszal, ha lágy idő fordul, A házak ereszén a jégcsap megcsordul”* (Arany J.: Toldi).

✧ Táj: *csurgó, csepegő, ereszet, eszterhéj, eszterhaj, esztergya, eszterha*

✧ Etim: Ősi, finnugor kori szótő származéka. A tő azonos az → *ered*, → *ereszkedik*, → *ereszt* igék tövével.

ereszked|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Alábbszáll. *Óvatosan ereszkedj a gödörbe! Lassan köd ereszkedett a tájra.*

2. *Alkuba, beszédbe, szóba, vitába* stb. *ereszkedik valakivel*: alkudni, beszélni stb. kezd vele. *Nem fogok vitába ereszkedni egy ilyen senkiházival!*

3. (Irodalomtudományban:) (Ritmus, versláb) lejt, a kezdő hosszú szótagot rövidek követik. *A trocheusban és daktilusban írt vers ereszkedik.*

✧ Szin: **1.** *süllyed, csúszik, lemegy* **2.** *bocsátkozik*

✧ Ell: **1.** *emelkedik, kapaszkodik, felmászik* **3.** *emelkedik*

✧ Etim: Ősi, finnugor kori szótő származéka. A tő azonos az → *ered*, → *ereszt* igék, illetve az → *eresz* főnév tövével.

ereszt ◆◆◆◆◆ ige *~eni*

1. Kibocsát, kienged magából valamit. *Tedd vízbe az úszógumit, meglátod, hol ereszt. Levet ereszt az uborka. A fekete ruha ereszti a színét.*

2. Valaminek a mozgását lehetővé teszi. *Eressz a csapból egy kancsó hideg vizet! Golyót eresztett a vadba.*

3. Távozni enged valakit. *Szabadon eresztette a túszokat.*

4. Nőni enged, növeszt valamit. *Gyökeret eresztett a vessző. Az utóbbi időben szakállt eresztett.*

5. Lazít, bővít (valamit vagy valamin). *Eresztett a nadrágszíján.* ■ *Hosszú* vagy *bő lére ereszt valamit*: **a)** (ételt) bő lével készít **b)** (beszédet) elnyújt.

6. (Kifejezésekben:) (Hangulatnak, állapotnak) odaenged valamit. ■ *Búnak ereszti a fejét*: búsulni kezd.

✧ Szin: **1., 2.** *enged* **3.** *elereszt, elbocsát* **5.** *enged*

✧ Ell: **3.** *bezár, lecsuk* **5.** *szűkít, megszorít*

✧ Etim: Ősi, finnugor kori szótő származéka. A tő azonos az → *ered*, → *ereszkedik* igék, illetve az → *eresz* főnév tövével.

eretnek ◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Valamely vallás hivatalos hittételeitől eltérő elveket valló személy. *A középkorban az eretnekeket máglyán égették meg.*

2. (Jelzőként:) a hivatalos vagy közfelfogással szemben álló. *Husz János tanításai eretnek gondolatokat tartalmaztak.*
✧ Szin: *hitehagyó, szakadár*
✧ Ell: *hithű, hívő*
✧ Etim: Latin, végső soron görög eredetű olasz vagy francia jövevényszó.

érett ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. Olyan (termés), amelynek érése befejeződött. *Érett gyümölcsöt hozz!*
2. Felnőtt, lehiggadt (személy). *Már érett emberek a gyerekei.*
3. (bizalmas) Érettségizett. *Jól érett diák volt mindegyikük. Júniustól végre te is érett leszel!*
✧ Szin: **1., 2.** *kifejlett* **3.** (idegen, régi) *maturált*
✧ Táj: *ért*
✧ Ell: **1.** *éretlen, savanyú, zöld* **2.** *éretlen, tapasztalatlan*
✧ Etim: Az → *érik* ige származéka.
✧ Ö: kora + érett

érettségi I. ◆◆◆◆ mn *~k, ~t,* – (bizalmas)
1. Középiskolát lezáró (vizsga, illetve ezzel kapcsolatos). *Nem voltak nehezek az érettségi tételek. Sikeres érettségi vizsgája után felvételizhet az egyetemre.*
2. Az érettségi vizsgával kapcsolatos. *Megtartották 20 éves érettségi találkozójukat.*
✧ Etim: Az → *érik* ige származéka.

érettségi II. ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
Érettségi vizsga. *Közepes érettségivel nehéz továbbtanulni.*
✧ Szin: (idegen; Va, Dv bizalmas) *matúra,* (Mv, Őv) *matura*
✧ Etim: Az → *érik* ige származéka.

érez ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Érzékel, tapasztal valamit. *Érzed, milyen hideg van? Kínzó éhséget érez.* | *Érzi valamijét*: valamely testrészében vagy szervében (kisebb) fájdalmat észlel. *Néhány napja megint érzi a veséjét.* | (átvitt, választékos) *Az igazi olvasó nemcsak érti, hanem érzi is az irodalmi művet.*
2. (Érzelmet) átél. *Örömet érez, ha ránéz a gyerekeire.* | *Együtt érez valakivel*: átérzi az érzelmeit. *Együtt érez barátjával fájdalmában.*
3. *Valahogyan vagy valamilyennek érzi magát*: helyzetéről, állapotáról valamilyen belső tapasztalása van. *Hogy érzed magad? Sértve érzi magát a mellőzöttség miatt.*
4. Valamit sejt, tud. *Érzem, hogy megjön a fiam.*
✧ Szin: **1.** *észrevesz, megért* **4.** *hisz, vél, gyanít,* (bizalmas) *megszimatol*
✧ Etim: Az → *ér* ‘valamihez hozzáér’ ige származéka.

ér|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. (Termés) érlelődik. *A sok napsütésben szemlátomást érik a szőlő.*
2. Kívánatos irányban fejlődik. *Várjunk, míg érik a dolog.*
3. (Ételnek, italnak) ízei kialakulnak, fogyasztásra alkalmassá válik. *Itt érnek a legjobb sajtok. Üvegekben érik a pezsgő.*
4. (Személy) fejlődésében előrehaladva valamilyenné válik. *A fiatal tehetség a jó csapatban válogatott játékossá érett. Közben a lány asszonnyá érett.*
5. (bizalmas) Érettségizik. *A fiam június elején érik.*
✧ Szin: **1.** (gyümölcs:) *pirosodik* **3.** *érlelődik* **4.** *kifejlik, férfiasodik, emberesedik, nőiesedik*
✧ Táj: **1.** *évik*
✧ Etim: Az → *ér* ‘elér, érkezik’ ige származéka.

érint ◆◆◆◆◆ ige *~eni*
1. Hozzáér valamihez. *Ne érintsd a forró vasalót! Az orvos épphogy csak érinti a beteg testrészt.*
2. Közvetlenül valami mellett elhalad, illetve rövid ideig tartózkodik valahol. *A várost csak érintettük.*
3. (Matematikában: egyenes a görbével) egy pontban találkozik. *Húzz egy egyenest, amely érinti a kört!*
4. (Esemény, hír) valamilyen hatással van valakire. *A rossz hír kellemetlenül érinti.*
5. Futólag említ valamit. *Nem fejti ki, csak érinti a kérdést.*
6. Érdekel valakit, hatással van rá. *Az ország sorsa mindannyiunkat érint.*
✧ Szin: **1.** *illet, megérint, súrol; hozzányúl valamihez;* (bizalmas) *pöccint* **4.** *hat valakire valami* **5.** (bizalmas) *megpendít* **6.** *befolyásol*
✧ Táj: **1.** *illeszt*
✧ Ell: **5.** *kifejt, részletez*
✧ Etim: Az → *ér* ‘valamihez hozzáér’ ige származéka.

erjed ◆◆ ige *~ni*
(Szerves anyag) baktérium hatására (zavarossá válva) bomlik. *Ki kell dobni a befőttet, mert erjed. Az üvegben már erjed a must, ne csavard rá a kupakot!*
✧ Szin: *megposhad, szeszesedik, megbuggyan, megromlik, ecetesedik*
✧ Táj: (bor:) *csiccsed, megpimpósodik*
✧ Etim: Az → *erő* főnév nyelvújítás kori származéka.

erkély ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. A fal síkjából kiugró nyitott emeleti rész. *Kiment az erkélyre, kiteregette a ruhát, és napozott egy kicsit.*

2. Nézőtéren az emeleti üléssorok összessége. *A földszintre szeretett volna jegyet, de már csak az erkélyre kapott.*

✧ Szin: **1.** *balkon, lodzsa, kilépő* **2.** *karzat,* (tréfás) *kakasülő*

✧ Táj: *sétáló, általny*

✧ Etim: Német jövevényszó.

☝ A szinonimák közül a *lodzsa* fedett, a fal síkjában levő nyitott épületrészt jelent.

érkez|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (Személy) megjön, eljön. *Mindig pontosan érkezik. Épp jókor érkeztetek!*

2. (Folyamat) eljut valahova. *Fordulóponthoz érkezett az ügy.*

3. (népi) Ráér valamire. *Mi nem érkezünk szórakozni.*

✧ Szin: **1.** *megérkezik* **2.** *jut* **3.** *van ideje valamire*

✧ Ell: **1.** *távozik, indul*

✧ Etim: Az → *ér* ‘elér, érkezik’ ige származéka.

erkölcs ◆◆◆◆◆ fn *~ök, ~öt, ~e*

1. Az ember magatartását meghatározó (koronként és közösségenként változó) normák összessége, ezek megvalósulása. *„Minden ország támasza, talpköve a tiszta erkölcs”* (Berzsenyi D.: A magyarokhoz).

2. Helyes emberi magatartás, viselkedés. *A laza erkölcsök zavarják a felnőtteket.*

3. A szerelmi életben tanúsított magatartás. *Vigyáz az erkölcseire. A mai fiatalok erkölcsei különböznek az idősebbekéitől.*

✧ Szin: **1.** *erkölcsiség, erkölcsösség,* (idegen) *morál, etika,* (bizalmas) *móres*

✧ Ell: **1.** *erkölcstelenség* **2.** *tisztességtelenség, züllöttség, romlottság* **3.** *szemérmetlenség, léhaság, feslettség, szabadosság*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

érlel ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Elősegíti valaminek az érését. *Az őszi napfény érleli a szőlőt.*

2. Alakít, formál valakit, valamit. *A szenvedések korán felnőtté érlelték. „Mondd, mit érlel annak a sorsa, akinek nem jut kapanyél…?”* (József A.: Mondd, mit érlel)

3. Mérlegelve alakít valamit. *Lassan érlelte magában a választ.*

✧ Szin: **1.** *megérlel* **2.** *fejleszt*

✧ Táj: *éreszt*

✧ Etim: Az → *érik* ige származéka.

érme ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. Fém pénzdarab. *Tízforintos érmét kell bedobni az automatákba.*

2. Hirtelen sült kis húsdarabok (sertés vagy borjú szűzpecsenyéből). *Érméket készít salátával.*

✧ Szin: **1.** *pénzérme, ércpénz, aprópénz*

✧ Etim: Az → *ér* ‘ér valamit’ ige nyelvújítás kori származéka (vö. → *érem*).

☝ Nem tévesztendő össze az *érem* szóval, amely mást jelent. Lásd az *érem* szócikket!

ernyed ◆ ige *~ni*

1. Egyre fáradtabb lesz. *Ernyednek az izmai, mert már három órája edz.*

2. (választékos) (Buzgalom, lelkesedés, figyelem) csökken. *A fáradtságtól ernyedt a figyelmük. Az első óra után már ernyedt a lelkesedés a tüntetőkben.*

✧ Szin: **1.** *fárad, lankad, gyengül* **2.** (választékos) *lohad, alábbhagy, csappan*

✧ Ell: **1.** *frissül, erősödik* **2.** *fokozódik, növekszik*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán egy török jövevényszó származéka.

ernyő ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. Kifeszített vázra erősített anyagból készült védőeszköz. **a)** Esernyő. *Jól megázott, mert nem volt ernyője, ami megvédte volna az eső ellen.* **b)** Napernyő. *A kerti asztalra ernyőt állított, hogy védjen a tűző nap ellen.* **c)** Lámpaernyő. *Jó nagy ernyő volt a lámpán, hogy olvasni is lehessen alatta.* **d)** Kocsiernyő. *A babakocsi ernyője jól védi a gyereket a széltől.* • Szólás: *Fenn az ernyő, nincsen kas*: a jómód csak színlelés.

2. (régi) Ellenző, karima. *A sapka ernyője fél arcát eltakarta.*

3. Képernyő. *A röntgenkészülék ernyőjén látható a tüdeje.*
4. Fürtös virágzat. *Figyeld meg a muskátli ernyőjét!*
✧ Szin: **1. a), b)** *paraplé* **d)** *kocsisátor, paraplé,* (idegen) *ekhó* **2.** (bizalmas) *simléder*
✧ Táj: *parazoly*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán egy önállóan nem adatolható, ismeretlen eredetű szótő származékából keletkezett szófajváltással.
✧ Ö: ejtő + ernyő, kép + ernyő

erotikus ◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an* (választékos, idegen)
1. Érzéki, testi szerelemmel foglalkozó, azt tárgyaló. *Az erotikus regényt csak felnőtteknek ajánlották. Az erotikus filmek késő este láthatók a tévében.*
2. Érzékiséget tükröző, keltő. *A hastáncosnő erotikus táncát tátott szájjal nézték a férfiak.*
✧ Szin: **2.** *érzékies, buja, élveteg,* (bizalmas) *szexis*
✧ Ell: **1.** *érzelmi,* (idegen) *plátói*
✧ Etim: Latin, végső soron görög eredetű nemzetközi szó.

erő ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ereje*
1. Teherbírás, energia. *Elfáradt, fogytán az ereje. Megfeszített erővel lát munkához.* ■ *Erőre kap*: megerősödik. ● Közmondás: *Egységben az erő*: az a közösség erős, amelynek a tagjai összetartanak.
2. A léleknek valami végrehajtására való képessége. *Legyen erőd elviselni a kudarcot!*
3. Erőfeszítés. *Azzal az erővel már be is fejezhetted volna!*
4. Erőszak. *Csupán erővel nem lehet semmit sem megoldani.*
5. (Fizikában:) Testek kölcsönös egymásra hatása. *Tanultátok már az erőt?* ■ *Mágneses erő*: testeknek a mágnesességen alapuló egymásra hatása.
6. Valaminek a végzéséhez igénybe vett személy és eszköz. *A munkacsoportokat a legjobb erőkből állítjuk össze.* ■ *Katonai erő*: haderő.
7. Anyagi eszköz. *Saját erőből építkezik.*
8. Hatást előidéző tényező. *Megmutatkozott a tömeg ereje.*
9. (Névutószerűen:) *Valaminek az erejéig*: valamely határig. *A bank ötmillió forint erejéig ad hitelt.*
✧ Szin: **1.** *munkaerő, izomerő, erőnlét,* (idegen) *kondíció* **2.** *lelkierő* **3.** *fáradság, erőlködés* **8.** *hatalom*
✧ Ell: **1., 2., 8.** *gyengeség, erőtlenség*
✧ Etim: Honfoglalás előtti török jövevényszó.
✧ Ö: ló + erő, túl + erő

erőd ◆◆◆ fn *~ök, ~öt, ~je*
1. Katonai jellegű védelmi építmény. *Az erőd még tartja magát.*
2. Védelmező, szilárd támasz. *A tudomány erődje a Tudományos Akadémia.*
✧ Szin: **1.** *erődítmény, vár,* (régi) *citadella, fellegvár* **2.** *bástya*
✧ Etim: Az → *erő* főnév nyelvújítás kori származéka.

erőleves ◆◆◆ fn
Sűrű, erős, tápláló húsleves. *Tojással kérte az erőlevest.*
✧ Szin: (idegen) *bouillon*
✧ Táj: *színleves*
✧ Etim: Összetétel: → *erő* + → *leves*.
☝ A francia *bouillon* kiejtése: [bujon].

erőlköd|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*
Megfeszíti az erejét. *Hiába erőlködik, nem tudja fölemelni a zsákot.*
✧ Szin: *fáradozik, igyekszik, töri magát, kínlódik, küszködik*
✧ Táj: *veselkedik*
✧ Etim: Az → *erő* főnév származéka.

erőltet ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Erőszakkal igyekszik elérni valamit. *Erőlteti a találkozást. Ne erőltessük tovább a dolgot, hagyjuk abba!*
2. Unszol, kényszerít (valakire) valamit. *Ha nem akar enni a beteg, ne erőltesd! Nem akartam elfogadni, de rám erőltette ezt a kabátot. Mosolyt erőltet az arcára.*
3. Túlzottan igénybe vesz valamit. *Gyújtsál villanyt, ne erőltesd a szemedet a sötétben. Hiába erőltetem az agyam, nem jut eszembe.*
4. (ritka) (Lányt) tiltakozása ellenére hozzáad valakihez. *Egy idős, de gazdag férfihoz erőltették feleségül a szülei.*
✧ Szin: **1., 2.** *erőszakol, szorgalmaz,* (bizalmas) *tukmál,* (idegen, bizalmas) *forszíroz*
✧ Ell: **1.** *ráhagy*
✧ Etim: Az → *erő* főnév származéka.

erőmű ◆◆◆◆ fn
Villamos áramot termelő üzem. *A növekvő energiaigények miatt szükség van újabb erőművek építésére.*
✧ Szin: *erőtelep, villanytelep*
✧ Etim: Összetétel: → *erő* + → *mű*.

erőnlét ◆◆ fn
Fizikai teljesítőképesség. *A versenyzők erőnléte csak állandó edzéssel tartható fenn. Rossz az erőnléte.*
✧ Szin: *forma, állóképesség, erőállapot,* (idegen) *kondíció,* (bizalmas) *kondi*
✧ Etim: Összetétel; *erőn*: az → *erő* főnév ragozott alakja + → *lét*.
erős ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. Nagy testi erejű, izmos. *Erős legény, mindenkit legyőz.* ■ *Az erősebb nem*: a férfiak. • Szólás: *Erős, mint a bivaly.*
2. (szépítő) Kövér, vaskos. *Derékban kissé erős.*
3. Szívós, kitartó. *Erős szervezete van. Erős akarattal legyőzte a lelki csapást.*
4. Sűrű, vastag szálú. *Erős a szakálla, gyakran kell borotválkoznia.*
5. Ellenálló, tartós. *Jó erős cérnával varrd meg a nadrágot!*
6. Szilárd, időtálló. *Erős épületeket építettek még akkoriban.*
7. Nagy hatásfokú. *Erős szemüveget visel. Betegségére erős gyógyszert kapott.*
8. Csípős. *Erős a leves a borstól és a paprikától.* • Szólás: (szójátékkal:) *Kicsi a bors, de erős.*
9. Nagymértékű. *A hétvégén erős lehűlés várható. Erősen fúj a szél.*
10. Kínzó. *Vállában erős fájdalmat érzett.*
11. Túl goromba, sértő. *Ez már kissé erős kijelentés volt!*
✧ Szin: **1.** *edzett, életerős, munkabíró, vállas,* (bizalmas) *izompacsirta,* (szleng) *deltamatyi* **2.** *vastag* **3.** *ellenálló* **6.** (idegen) *stabil* **9.** *jelentős* • **1.** *Ember a gáton. Ember a talpán. Kemény fából faragták.*
✧ Táj: **1.** *jókötésű, győzős, temzse*
✧ Ell: **1.** *gyenge, erőtlen,* (bizalmas) *nyápic* **2.** *vékony, sovány* **3.** (idegen) *labilis* **7.** *gyenge* **8.** *édes, enyhe* **9.** *gyenge, jelentéktelen* **10.** *enyhe*
✧ Etim: Az → *erő* főnév származéka.
erősít ◆◆◆◆◆ ige *~eni*
1. Erőssé, ellenállóvá tesz (valakit). *A mozgás erősít. Konditeremben erősíti magát.* (Tárgy nélkül:) testi erejét, izmait edzéssel növeli. *Az edzés első felében erősítettünk.*
2. (szépítő) Kövérebbnek mutat valakit. *A rakott szoknya csípőben erősít.*
3. Növeli ellenállását valaminek. *Homokzsákokkal erősítik a gátat.*
4. Elmélyít valamit. *Erősítik a szövetségüket.*
5. Fokozza az iramot, a teljesítményt. *A csapat a második félidőben erősített.*
6. Rögzít valamit valahova. *A falra erősíti a képet.*
7. Bizonygat valamit. *Váltig erősítette, hogy ő csak jót akart.*
✧ Szin: **1.** *edz, acéloz, izmosít* **2.** *kövérít* **3., 4.** (idegen) *stabilizál* **5.** *rákapcsol* **6.** *kapcsol, illeszt, szegez* **7.** *állít*
✧ Ell: **1.** *gyengít* **2.** *soványít, karcsúsít* **3., 4.** *gyengít, lassít* **5.** *elhagyja magát*
✧ Etim: Az → *erő* főnév származéka.
erősítő ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
1. Erősítő gyógyszer. *Többféle erősítőt szed.*
2. (tréfás) Szeszes ital. *Elkelne egy kis erősítő ebben a fagyos időben.*
3. Hangerősséget fokozó berendezés. *Nem tudott az erősítők közelében megmaradni. Új erősítőt vett a gitárjához.*
✧ Szin: **1.** *erősítőszer* **2.** *rövidital,* (tréfás) *szíverősítő*
✧ Etim: Az → *erősít* ige származéka.
✧ Ö: szív + erősítő
erőszak ◆◆◆◆◆ fn
Valamely cél elérésére irányuló kényszerítés. *Gyűlölöm az erőszakot. Fizikai erőszakot alkalmaz.* • Közmondás: *Nem erőszak a disznótor*: senkit sem lehet akarata ellenére boldogítani.
✧ Szin: *kényszer, erőszakolás, ököljog,* (idegen) *agresszivitás, agresszió*
✧ Ell: *szelídség*
✧ Etim: Összetétel: → *erő* + → *szak*[1] ‘darab, rész’.
erőtlen ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül*
1. Olyan (személy), akinek nincs fizikai ereje. *Szinte teljesen erőtlen a betegségtől.*
2. Olyan (személy), akinek nincs megfelelő ereje, képessége az irányításhoz. *Erőtlen vezető, nem tud hatni a beosztottaira.*
3. Hatástalan, felszínes. *A színész alakítása erőtlen volt.*
4. Halvány, gyenge (szín). *Erőtlen színekkel dolgozik a festő.*
5. Hatástalan vagy csekély erővel ható. *Erőtlen érvekkel nem megy semmire.*
✧ Szin: **1.** *beteges, bágyadt, gyenge* **2.** *erélytelen, tétova,* (bizalmas) *lagymatag* **3., 4.** *élettelen, vérszegény* **5.** *gyatra* • **1.** *Bágyadt, mint az őszi légy. Olyan gyenge, mint a harmat.*
✧ Táj: **1.** *pilledt*
✧ Ell: **1.** *életerős, izmos* **2.** *kemény, erélyes, határozott* **3.** *hatásos, meggyőző* **4.** *erős, erőteljes* **5.** *hatásos, meggyőző*
✧ Etim: Az → *erő* főnév származéka.
erre ◆◆◆◆◆ mutató hsz
1. Ebbe az irányba. *Erre gyere, itt vagyok!*
2. Ezen a környéken, ebben az irányban. *Valahol erre lakik.*

3. Ebben a (valamit közvetlenül követő) pillanatban. *Erre nyílt az ajtó, és belépett, akit emlegettünk.*
✧ Szin: **1.** *ide* **2.** *errefelé, itt* **3.** *ezután, ekkor*
✧ Ell: **1.** *arra, arrafelé, oda* **2.** *arrafelé, ott*
✧ Etim: Az → *e* (→ *ez*) mutató névmás megszilárdult ragos alakulata.

érsek ◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
(Általában katolikus) egyházmegye élén álló püspök. *A kalocsai érsek nagy tekintélynek örvend.*
✧ Etim: Vitatott eredetű. Vagy latin, végső soron görög eredetű francia jövevényszó, vagy a német eredetű *Astrik* személynév köznevesülésével keletkezett.

erszény ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
1. (kissé régi) Pénztárca. *Adj kölcsön néhány forintot, otthon hagytam az erszényem!* ■ *Kövér az erszénye*: sok a pénze. | *Mélyen nyúl az erszénybe*: **a)** nagyvonalú, gavallér **b)** sokat kell fizetnie.
2. Erszényes állat emlőit körülvevő bőrzacskó. *A kenguru erszényében hordozza kicsinyét.*
✧ Szin: **1.** *tárca,* (régi) *tarsoly, bugyelláris, tüsző,* (bizalmas) *buksza* **2.** (bizalmas) *zseb*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

erszényes ◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, –*
1. Kicsinyét az emlőit körülvevő bőrzacskóban (vagy a hátán) nevelő, hordozó (állat). *A legismertebb erszényes állat a kenguru.* (Főnévi használatban:) *Ausztráliában sokféle erszényes él.*
2. (Főnévi használatban:) *Erszényesek*: az emlősök osztályának az erszényes állatokat magába foglaló alosztálya. *Az erszényesek egyik képviselője az Észak-Amerikában igen elterjedt amerikai oposszum.*
✧ Etim: Az → *erszény* főnév származéka.

ért ◆◆◆◆◆ fn *~eni*
1. Tisztán hall valamit. *Zúg a motor, nem értem, mit mondasz.*
2. Felfogja valaminek az értelmét. *Érti a feladatot.* | *Szót ért valakivel*: **a)** megbeszél vele valamit **b)** megegyezésre jut vele **c)** megértet vele valamit.
3. Tud valamely nyelven (valamennyire). *Ért angolul.* ■ *Ért valakinek a nyelvén*: ismeri a gondolkodásmódját. *Azt hiszi magáról, hogy ért a nők nyelvén.*
4. *Ért valamihez*: tudja, hogyan kell használni. *Nagypapa nem ért a számítógépekhez.* • Szólás: *Úgy ért hozzá, mint tyúk az ábécéhez* vagy *hajdú a harangöntéshez*: egyáltalán nem ért hozzá.
✧ Szin: **2.** *megért, felér ésszel,* (bizalmas) *pedz* **3.** *beszél* **4.** *jártas valamiben;* (bizalmas) *konyít* • **2.** (bizalmas) *Veszi a lapot. Leesik neki a tantusz.* **3., 4.** *A kisujjában van.*
✧ Etim: Az → *ér* ‘elér, valamihez hozzáér’ ige származéka.
✧ Ö: egyet + ért, félre + ért

érte ◆◆◆ személyragos hsz
1. Valamiért cserébe. *Egy vagyont adtam érte.*
2. Valakinek, valaminek az érdekében. *Érte mindenre kész vagyok.*
3. Azért, hogy hozzájusson valamihez. *Holnap gyere el érte hozzánk!*
4. Miatta. *Aggódtam érted, máskor ne gyere ilyen későn.*
✧ Szin: **1.** *valaminek fejében,* (választékos) *érette* **2.** *valami, valaki kedvéért*
✧ Etim: Az *-ért* határozórag személyragos alakja.
☝ Ragozása: *értem, érted, érte, értünk, értetek, értük.*

érték ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
1. Valaminek a fontosságát kifejező tulajdonsága. *A tanulás értékét nem lehet pénzben kifejezni.*
2. Becses, nagyra tartott tulajdonság. *Beszédében hosszan ecsetelte a kiváló tudós emberi értékeit.*
3. (A tudományban:) Jelnek a rendszerben elfoglalt helyéből adódó jelentése. *Állapítsd meg az x értékét! A szavak értékét az szabja meg, hogy hol hangzanak el.*
4. Értékes dolog, tárgy. *Minden értékét magával vitte.*
5. Nagyra becsült személy, alkotás. *Irodalmunk, művészetünk értékeit nem becsüljük eléggé.*
✧ Szin: **2.** *becs, erény,* (idegen) *ázsió*
✧ Ell: **2.** *hitványság, értéktelenség*
✧ Etim: Az → *ér* ‘valamennyit ér’ ige származéka.
✧ Ö: táp + érték

értékel ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Valamilyen értékűnek nyilvánít valamit. *Mennyire értékelték a házat?*
2. Sokra tart, méltányol valamit, valakit. *Nem mindenki értékeli a komolyzenét. Nagyra értékelem a teljesítményét, a kitartását. Előző munkahelyén nem értékelték eléggé.*
3. (Valahogyan) pontoz, elbírál valamit. *Az újszerű tornagyakorlatot a pontozók magasan értékelték. A zsűri most értékeli a produkciót.*
✧ Szin: **1.** *felbecsül, felmér,* (bizalmas) *taksál, saccol* **2.** *elismer, nagyra tart* **3.** *minősít, osztályoz, véleményez*
✧ Ell: **1.** *lebecsül* **2.** *leszól,* (bizalmas) *lefitymál*
✧ Etim: Az → *ér* ‘valamennyit ér’ ige származéka.

értékes ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

1. Drága, nagy értékű. *Tele volt a szoba értékes képekkel.*
2. Tartalmas, hasznos. *A konferencián sok értékes előadást hallhattunk.*
✧ Szin: **1.** (túlzó) *felbecsülhetetlen, megfizethetetlen,* (választékos) *nagybecsű* **2.** *színvonalas,* (idegen) *nívós*
✧ Ell: **1.** *hitvány, silány, ócska* **2.** *értéktelen, színvonaltalan,* (idegen) *nívótlan*
✧ Etim: Az → *ér* 'valamennyit ér' ige származéka.

értékesít ◆◆◆◆◆ ige *~eni*
1. Elad valamit. *Sikerült mindent értékesítenie.*
2. Hasznosít, felhasznál valamit. *Tudását ügyesen értékesíti.*
3. (Labdajátékban:) (Gólhelyzetet) kihasznál. *Csatáraink a legnagyobb helyzeteket sem tudták értékesíteni.*
✧ Ell: **1.** *vásárol, vesz* **3.** *kihagy*
✧ Etim: Az → *ér* 'valamennyit ér' ige származéka.

értekezés ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
1. Tudományos dolgozat. *Doktori értekezését a kuruc kori fúvós hangszerekről írta.*
2. (régi) Megbeszélés. *Szombat délelőtt összejövünk egy kis értekezésre.*
✧ Szin: **1.** *tanulmány,* (idegen) *disszertáció* **2.** *tanácskozás, eszmecsere, értekezlet*
✧ Etim: Az → *ért* ige származéka.

értekez|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Megbeszélést folytat, tanácskozik. *Egész délelőtt értekeztek. Csupán telefonon értekeztek egymással.*
2. (választékos) *Értekezik valamiről*: (írásban) valamely tudományos kérdéssel foglalkozik, azt tárgyalja. *Tanulmányában a szerző Ady stílusáról értekezik.*
✧ Szin: **1.** *ülésezik* **2.** (választékos) *fejteget, taglal valamit*
✧ Etim: Az → *ért* ige származéka.

értekezlet ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
Valamely testület, embercsoport tanácskozása. *Értekezletet hív össze az ügy megtárgyalására. Szülői értekezletre kell mennem.*
✧ Szin: *megbeszélés, eszmecsere, ülés, találkozó,* (bizalmas) *szeánsz*
✧ Etim: Az → *ért* ige származéka.
✧ Ö: csúcs + értekezlet

értelem ◆◆◆◆◆ fn *–, értelmet, értelme*
1. A gondolkodás, a megismerés képessége. *Világos, józan értelem van benne.*
2. Valaminek értelmes célja. *Új értelmet ad a dolgoknak. Nincs semmi értelme annak, hogy most odamenjünk.*
3. (Névutószerűen:) *Valaminek értelmében*: következményeként, annak megfelelően. *Megbeszélésünk értelmében most várnunk kell.*
4. Valaminek jelentése. *A „tempósan" kifejezést nem a ma szokásos, hanem a régebbi értelmében használtam.*
✧ Szin: **1.** *ész, tudat, elme, felfogóképesség, agy,* (bizalmas) *spiritusz,* (szleng) *gógyi*
✧ Táj: **1.** *eszmélet, észtehetség*
✧ Etim: Az → *ért* ige származéka.
✧ Ö: szak + értelem

értelmes ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. Jó eszű, okos. *Sok értelmes gyerek van az osztályban.*
2. Célravezető, előrevivő. *Értelmes javaslatot tett.*
3. Jól érthető. *Értelmesen mondd el, mi történt!*
4. Értelmet tükröző, sugárzó. *Értelmes tekintete van.*
✧ Szin: **1.** *jó felfogású, jófejű, éles eszű* **2.** *hasznos* **3.** *világos, szabatos* **4.** *okos*
✧ Táj: **1.** *tudékony*
✧ Ell: **1.** *buta, ostoba, sötét* **2.** *haszontalan, céltalan* **3.** *értelmetlen, érthetetlen, zavaros* **4.** *kifejezéstelen, üres*
✧ Etim: Az → *ért* ige származéka.

értelmez ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Valamely megnyilatkozásnak valamilyen értelmet tulajdonít. *Ha szavaidat jól értelmezem, nem akarsz velünk jönni. Tévesen értelmezték az író szándékát.*
2. Valamely jogszabály értelmét megállapítja. *Hogyan kell értelmezni ezt a törvényt?*
3. Megmagyarázza a jelentését valaminek. *Értelmezd ezt a mondatot!*
✧ Szin: **1.** *ért, felfog* **2., 3.** *megértet, kifejt, meghatároz*
✧ Etim: Az → *ért* ige származéka.

értelmi ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, –*
1. A felfogással kapcsolatos. *Értelmi képességek tekintetében kitűnő.*
2. ■ *Értelmi szerzője valaminek*: a kitalálója, kigondolója. *Melyikőtök volt a dolog értelmi szerzője?*
3. (Nyelvtanban:) ■ *Értelmi egyeztetés*: logikai jelentés szerinti. | *Értelmi hangsúly*: a jelentést tükröző, neki megfelelő.
✧ Szin: **1.** *észbeli, elmebeli, szellemi, logikai,* (idegen) *intellektuális* **3.** *tartalmi, logikai*
✧ Ell: **3.** *alaki, érzelmi*
✧ Etim: Az → *értelem* főnév származéka.

értelmiség ◆◆◆◆ fn *–, ~et, ~e*

Magasabb iskolai végzettségű, szellemi munkával foglalkozó társadalmi réteg. *A politikai változásokban kiemelkedő szerep jutott az értelmiségnek. A humán és a műszaki értelmiségre általában más jellemző.*
✧ Szin: (idegen) *intelligencia*
✧ Etim: Az → *ért* ige származéka.

értesít ◆◆◆◆◆ ige *~eni*
1. *Értesít valakit (valamiről)*: tudtára ad, közöl vele valamit. *Ha nem tudsz eljönni, értesíts! Ezúton értesítem, hogy…*
2. Tájékoztat valakit valamiről, bejelent neki valamit. *Gyorsan értesítsétek a tűzoltókat!*
✧ Szin: **1.** *tudat valakivel valamit; tudomására hoz, tudtul ad valamit valakinek* **2.** *jelez valamit valakinek; szól valakinek*
✧ Ell: *elhallgat valamit*
✧ Etim: Az → *ért* ige származéka.

értesül ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
Tudomást szerez valamiről. *A sajtóból értesültünk a forgalmi változásokról.*
✧ Szin: *tudomására jut, értésére jut valakinek; hírét veszi valaminek;* (bizalmas) *megszimatol valamit*
✧ Etim: Az → *ért* ige származéka.

értetlen ◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül*
1. Nehéz felfogású. *Ne légy már olyan értetlen!*
2. Meglepett, csodálkozó. *Értetlenül fogadta a hírt.*
3. Megértést nem tanúsító, közönyös. *Mindig ilyen értetlen velem.*
✧ Szin: **1.** *nehézfejű, lassú észjárású, korlátolt* • **1.** (bizalmas) *Nem fér a tökfejébe.*
✧ Ell: **1.** *értelmes* **3.** *belátó, együttérző, megértő*
✧ Etim: Az → *ért* ige származéka.

érv ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
Meggyőző tény, megállapítás. *Igazának bizonyítására komoly érveket sorakoztatott fel.*
✧ Szin: *indok, bizonyíték, észok,* (bizalmas) *nagyágyú, ász,* (idegen) *argumentum,* (Fv, Va, Dv, Mv bizalmas) *argument*
✧ Ell: *cáfolat, ellenérv*
✧ Etim: Az → *érik* ige nyelvújítás kori származéka.

érvény ◆◆◆◆ fn –, *~t, ~e*
1. Hatály. *A jogszabály érvényben van.*
2. Érvényesség. *Lejárt a jegy érvénye.*
3. (Kifejezésekben:) Valamely lehetőség megvalósítása, illetve megvalósulása. ▪ *Érvényre juttat* vagy *jut*: érvényesít valamit, illetve érvényesül. *Igyekezett akaratát érvényre juttatni. Érvényre jutottak a reformtörekvések.* | *Érvényt szerez valaminek*: megvalósítja. *Sikerült érvényt szerezni követeléseinknek.*
4. Valaminek tényszerű értéke. *Következtetéseinek érvényét most újra bebizonyította.*
✧ Szin: **1., 2.** (idegen) *validitás*
✧ Ell: **1., 2.** *érvénytelenség,* (idegen) *invaliditás*
✧ Etim: Az → *ér* ‘valamennyit ér’ ige nyelvújítás kori származéka.

érvényesít ◆◆◆◆ ige *~eni*
1. Érvényessé tesz valamit. *Az iratot közjegyzőnek kell érvényesítenie. Érvényesítették a személyi igazolványát, mert már lejárt.*
2. Hatásosan él valamivel. *Sikeresen érvényesítette akaratát a szüleivel szemben, így mégis eljöhetett velünk moziba.*
✧ Szin: **1.** *hatályba léptet,* (idegen) *ratifikál; megújít* **2.** *keresztülvisz, érvényre juttat; érvényt szerez valaminek*
✧ Ell: **1.** *érvénytelenít*
✧ Etim: Az → *ér*[1] ‘érvényes’ ige nyelvújítás kori származéka.

érvényesül ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Képességeit eredményesen felhasználva boldogul. *Jól érvényesül az életben.*
2. Megvalósul, érezteti hatását. *Nem érvényesül az igazság.*
3. Valahogyan hat, megmutatkozik. *Tedd a virágot az ablak alá, ott jobban érvényesül.*
✧ Szin: **1.** *előlép, célt ér, előrejut* **3.** *valamilyen hatása van, mutat* • **1.** *Zöld ágra vergődik.*
✧ Ell: **1.** *elkallódik*
✧ Etim: Az → *ér* ‘valamennyit ér’ ige nyelvújítás kori származéka.

érzék ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
1. Érzékszerv. *Eltompultak érzékei, a látása, a hallása, a szaglása, a tapintása és az ízlelése.*
2. Érzékiség, nemi ösztön. *Nem enged érzékei csábításának.*
3. Valami iránti fogékonyság, igényesség. *Erkölcsi érzéke tiltakozik ellene.*
4. Valami iránti tehetség, hajlam. *Jó érzéke van a matematikához. Nincs érzéke a gyerekekhez.*
✧ Szin: **4.** *rátermettség, adottság*
✧ Ell: **4.** *tehetségtelenség*
✧ Etim: Az → *érez* ige származéka.
✧ Ö: nyelv + érzék, szín + érzék

érzékel ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. (Ingert) felfog. *Hályog van a szemén, nem érzékeli a fényt.*
2. (Külső hatást) rögzít. *A finom műszerek jól érzékelik a zajokat.*

3. Felfog valamit, fogalmat alkot valamiről. *A nagy számokat már nehéz érzékelni.*
✧ Szin: **1.** *észlel, észrevesz, tapasztal* **2.** *felismer,* (idegen) *konstatál* **3.** *ért*
✧ Etim: Az → *érez* ige származéka.

érzékeny ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~en*
1. Csekély ingereket is felfogó. *Hallása igen érzékeny. Az orvosi műszerek egyre érzékenyebbek.*
2. Külső hatásokat fokozottan megérző. *A torka nagyon érzékeny. Érzékeny a térdem a hidegfrontra.* (átvitt) *A megjegyzés érzékeny pontján érintette.*
3. Gyengéd érzésű, finom lelkű. *Érzékeny teremtés a nejed.*
4. Sértődékeny. *Nem gondoltam, hogy ilyen érzékeny vagy!*
5. (választékos, gúnyos is) Érzelmes. *Ideje, hogy érzékeny búcsút vegyünk!*
✧ Szin: **1.** *finom, kifinomult* **2.** *kényes, sérülékeny* **4.** *sértődős* **5.** (választékos, gúnyos is) *érzelgős*
✧ Ell: **1.** *durva* **2.** *ellenálló* **3.** *érzéketlen* **5.** *közömbös*
✧ Etim: Az → *érez* ige származéka.

érzéketlen ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül*
1. Érzékelni nem tudó. *Az injekciótól érzéketlen lett az arca.* • Szólás: *Érzéketlen, mint egy szobor*: érzésekre képtelen.
2. Érzékelni, élvezni képtelen, fásult, rideg. *Érzéketlenné vált minden iránt. Hogy lehetsz ilyen érzéketlen a gyerekeid szenvedése láttán?*
✧ Szin: **1.** *élettelen, dermedt* **2.** *részvétlen, keményszívű, szenvtelen* • **2.** *Nincs szíve. Kő van a szíve helyén.*
✧ Ell: **1.** *érzékeny* **2.** *érző, együttérző, melegszívű, érzékeny*
✧ Etim: Az → *érez* ige származéka.

érzéki ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~en*
1. Érzékkel felfogható, illetve érzékszervekkel kapcsolatos. *Érzéki benyomásoknak adja át magát. Ez csak érzéki csalódás!*
2. Erős nemi vágyat érző, illetve ébresztő, keltő. *Egy ideje már megint az érzéki nő van divatban.*
3. Nemiséget kifejező, csábító. *Érzéki pillantást vetett a fiúra.*
✧ Szin: **1.** *érzékelhető, észlelhető, tapasztalható* **2., 3.** *érzékies, buja, élveteg,* (választékos) *erotikus*
✧ Ell: **1.** *érzékelhetetlen* **2., 3.** *hideg,* (idegen) *frigid*
✧ Etim: Az → *érez* ige származéka.

érzeleg ◆◆ ige *~ni*
Túlzott érzelmességgel viselkedik, cselekszik. *Leveleiben oldalakon át érzeleg.*
✧ Szin: *édeleg, ömleng, áradozik, szenveleg,* (bizalmas) *lelkizik*
✧ Etim: Az → *érez* ige származéka.

érzelem ◆◆◆◆◆ fn *érzelmek, érzelmet, érzelme*
A környezet és az egyes ember viszonyát tükröző lelki jelenség. *Nem tudott az érzelmein uralkodni. Ellentétes érzelmek dúltak benne.* ■ (választékos) *Gyengéd érzelmek*: szerelem. *Nem merte a lánynak megvallani gyengéd érzelmeit.*
✧ Szin: *érzés, érzület,* (régi) *szenv*
✧ Ell: *értelem*
✧ Etim: Az → *érez* ige származéka.

érzelgős ◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. Érzelegni szerető. *Ki nem állhatom az érzelgős lányokat.*
2. Mesterkélten érzelmes. *Ezekkel az érzelgős jelenetekkel énnálam semmire se mégy!*
✧ Szin: **1.** (idegen) *szentimentális* **2.** *émelyítő, szirupos,* (idegen) *szentimentális,* (bizalmas) *csöpögős, limonádé, nyálas*
✧ Ell: *józan,* (idegen) *racionális*
✧ Etim: Az → *érez* ige származéka.

érzelmes ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. Szenvedélyes, érzelmekre fogékony. *Érzelmes ember lévén könnyen meghatódik, elérzékenyül.*
2. Érzelmekre ható. *Szívesen olvas érzelmes regényeket.*
✧ Szin: **1.** *hevülékeny,* (idegen) *szentimentális* **2.** *megható, megindító,* (idegen) *szentimentális*
✧ Ell: **1.** *rideg, kemény, szenvtelen*
✧ Etim: Az → *érez* ige származéka.

érzés ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
1. Külső inger keltette érzet, benyomás. *Jó érzés itthon lenni. Milyen érzés lehet repülőn utazni?*
2. Érzelem. *Ellentétes érzések között hányódik. Nem veszett még ki a hazafias érzés az emberekből.*
3. Átélés, érzelmi azonosulás. *Érzéssel mondja a verset.*
4. Sejtelem, megérzés. *Az az érzésem, valami készül.*
✧ Szin: **4.** *benyomás*
✧ Ell: **3.** *közöny*
✧ Etim: Az → *érez* ige származéka.
✧ Ö: jó + érzés

érzet ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
1. Ingerek érzékelése. *Az éhség érzete eszébe juttatta, hogy tegnap óta nem evett.*

2. (régi) Érzelem, érzés. *„…sajog egy érzet, Holtig sajog itt benn, – s tüzesebben vér Láttodra, te búzás alföldi szekér”* (Arany J.: Vásárban).
✧ Etim: Az → *érez* ige származéka.
✧ Ö: köz + érzet, ön + érzet

érző|ik ◆◆◆ ige *~ni*
1. (Íz, szag) érezhető. *Ebben a levesben nem érződik a bors. Ünnep előtt az egész házban érződött a friss kalács illata.*
2. Észrevehető. *Szavain érződik a meghatódottság.*
✧ Szin: **2.** *átsüt,* (állítmányi névszó:) *érzékelhető*
✧ Etim: Az → *érez* ige származéka.

érzület ◆◆◆ fn –, *~et, ~e* (választékos, régi)
Lelkület, érzésvilág. *A versek az emberek érzületére hatnak. Ellenséges érzülettel viseltetett iránta.*
✧ Szin: *érzelemvilág, érzelem,* (idegen) *emóció*
✧ Etim: Az → *érez* ige származéka.

és ◆◆◆◆◆ ksz
1. (Azonos mondatrészek összekapcsolására:) *Papírt, ceruzát, ollót, rajzlapot és ragasztót hozzatok!*
2. (Ellentétes jelentésű szavak összekötésére:) *Éjjel és nappal egyfolytában esett. Fel és alá járkál. Öröm és bánat egyaránt érte. Ég és föld a különbség közöttük.*
3. (Ismétléskor, fokozáskor:) *Ekkor és ekkor ott leszünk. Újabb és újabb gondolata támad. Ezer és ezer ember tolongott az utcákon.*
4. (Egyidejű vagy egymást követő történést tartalmazó mondatok kapcsolására:) *Süt a nap, és esik az eső. Kinyitotta az ablakot, és nagyot szippantott a friss levegőből.*
5. (Ellentétet, váratlan fordulatot tartalmazó mondatok összekötésére:) *Futott hazáig, és akkor látta, hogy nem is várták. Várta, és nem jött.*
6. (Következményt kifejező mondat bevezetésére:) *Elesett az utcán, és eltörött a lába.*
7. (Mondat élén:) *És te hogy vagy mostanában?*
8. (Mondatszerűen:) *És? No és?*: **a)** mi történt aztán? **b)** nem számít. | *És aztán?*: hát aztán, mit törődöm én azzal?
✧ Szin: **1.** *s, meg, továbbá, valamint* **5.** *de, pedig, azonban*
✧ Etim: Valószínűleg az → *ez* mutató névmás *e-* tőváltozatának és a nyomatékosító *s* elemnek az összetételéből keletkezett (vö. → *is*).

esedékes ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en*
1. Időszerű. *A kölcsön visszafizetése már esedékes.*
2. Hamarosan várható. *Már nagyon esedékes a levele.*
✧ Szin: (idegen) *aktuális*
✧ Ell: *időszerűtlen*
✧ Etim: A régi nyelvi *esedék* ‘esés; csapadék’ főnév nyelvújítás kori származéka. Az *esedék* az → *esik* ige képzett alakja.

esedez|ik ◆◆◆ ige *~ni* (választékos)
Szívre ható könyörög. *Bocsánatért esedezik. Esedezem, segíts rajtam!*
✧ Szin: (választékos) *rimánkodik, eseng, esdekel*
✧ Etim: Az → *esik* ige származéka.

esély ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
1. Lehetőség valamire. *Kevés esélye van a győzelemre.*
2. Lehetséges kimenetel, eredmény. *Két esély van, vagy én nyerek, vagy te. Hiába latolgatta az esélyeket.*
✧ Szin: **1.** *kilátás,* (bizalmas) *sansz* **2.** *eshetőség*
✧ Etim: Az → *esik* ige származéka.

esemény ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
(Fontos, jelentős) eset, történés. *A miniszter látogatása esemény a városban. Eseményekben gazdag időszak volt az elmúlt év. Örvendetes események történtek.*
✧ Szin: *mozzanat, fordulat, fejlemény*
✧ Etim: Az → *esik* ige nyelvújítás kori származéka.

esendő ◆◆◆ mn *~k, ~t, ~en* (választékos)
Könnyen bűnbe eső. *Az ember esendő, könnyen hibázik.*
✧ Szin: *gyenge,* (választékos) *gyarló*
✧ Etim: Az → *esik* ige származéka.

esernyő ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
Az esőtől védő, összecsukható ernyő. *Nyisd ki az esernyőt, mert nem szeretnék megázni!*
✧ Szin: (régi, idegen) *paraplé*
✧ Táj: *esőfogó, esőtartó, ombella, parazoly*
✧ Etim: Német mintára keletkezett nyelvújítás kori összetétel; *es* ‘eső’: az → *esik* ige igenévszó jellegű alapszavának névszói változata + → *ernyő*.

eset ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Jelentős változást általában nem hozó esemény. *Mi volt az az eset tegnap?* | *Nagy esetet csinál valamiből*: felnagyítja a dolgot.

2. Ügy, dolog. *Vitás esetekben te fogsz dönteni!*

3. Betegség változata. *Mióta orvos, ilyen esettel még nem találkozott.* ■ *Nehéz,* illetve *könnyű eset*: **a)** nehezen, illetve könnyen megoldható kérdés **b)** nehezen, illetve könnyen kezelhető ember.

4. Olyan alkalom, helyzet, amelyben bekövetkezik, előfordul vagy előfordulhat valami. *Megfázás esetén ágyban kell maradni.* | *Nincs rá eset*: eddig még nem fordult elő. | *Abban az esetben*: akkor, azon alkalommal. *Abban az esetben ügyvédhez fordulok!* | *Szükség esetén*: ha szükséges. *Szükség esetén hívj segítséget!* | *Esetenként*: olykor. *Esetenként vegyél be ebből egy-két szemet!*

5. (bizalmas) *Valakinek az esete*: kedvére való személy. *Az a fiú nem az esetem.*

6. (Nyelvtanban:) A névszó mondattani szerepének megfelelő alak. *A latin főnévnek 5 esete van. Mi a birtokos eset végződése nőnemben?*

✧ Szin: **1.** *történés, mozzanat* **2.** *helyzet,* (idegen) *szituáció* **5.** (bizalmas) *zsáner*

✧ Etim: Az → *esik* ige származéka.

esetleg ◆◆◆◆◆ hsz

1. Talán. *Szombaton esetleg kirándulni megyünk.*

2. Történetesen. *Ha esetleg nem leszel otthon, megvárlak.*

✧ Szin: **1.** *tán* **2.** *alkalmasint, véletlenül*

✧ Táj: *talántán*

✧ Ell: **1.** *biztosan, bizonyosan*

✧ Etim: Az → *eset* főnév megszilárdult ragos alakulata.

esetleges ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

1. Lehetséges. *Vedd figyelembe a vonat esetleges késését is!*

2. Bizonytalan, véletlenszerű. *Nagyon esetleges mostanában, hogy mikor ér haza.*

✧ Szin: **1.** *elképzelhető* **2.** *rendszertelen*

✧ Ell: **1.** *biztos* **2.** *rendszeres*

✧ Etim: Az → *eset* főnév nyelvújítás kori származéka.

esetlen ◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül*

1. Ügyetlen, nehézkes. *Első alkalommal esetlenül táncolt. Esetlen figura, de kedves.*

2. Idomtalan, formátlan. *Mindig esetlen ruhákat hord.*

✧ Szin: **1.** *idétlen, félszeg, suta, sete-suta, kétbalkezes* **2.** *ormótlan*

✧ Táj: **1.** *buszma*

✧ Ell: **1.** *kecses, könnyed* **2.** *csinos*

✧ Etim: Az → *esik* ige származéka.

eshetőség ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

Lehetséges eset. *Minden eshetőségre fel kell készülni!*

✧ Szin: *lehetőség*

✧ Etim: Az → *esik* ige származéka.

es|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Súlyánál fogva lefelé mozog a levegőben. *A tetőről a kertbe esett a labda.*

2. (Csapadék, különösen eső) hullik. *Egész nap esik az eső. Éjjel megint esett a hó.* (Alany nélkül, esőre vonatkoztatva:) *Az előrejelzés szerint holnap esni fog.* • Szólás: *Úgy esik, mintha dézsából öntenék.*

3. Egyensúlyát vesztve elbukik, elterül. *Nagyot estem. A falnak esett, és megütötte magát.*

4. *Valakinek esik*: rátámad. *A szomszédnak esett a kitört ablak miatt.*

5. *Valaminek esik*: nagy hévvel nekilát. *Nagy elhatározással esett a tanulásnak.*

6. ■ *Darabokra esik*: szétválik, szétesik. *A váza darabokra esett, ahogy felborította. Darabokra esett a gyerek kedvenc játékautója.*

7. Hirtelen alacsonyabb szintre ereszkedik. *A hőmérséklet sokat esett.*

8. Valahova kerül, jut. *A szilveszter az idén szombatra esik. Rám esett a választás.*

9. *Valakire, valamire esik*: elosztáskor részként jut. *Egy főre száz forint esik.*

10. (Település, terület) valamilyen irányban elterül. *Tőlünk keletre esik a belváros.*

11. Történik, megesik. *Nem esik baja. Folt esett a becsületén.*

12. *Valahogyan esik valakinek valami*: valamilyen érzést okoz neki. *A gúnyos megjegyzés többeknek rosszul esett.*
13. (Kifejezésekben:) valamilyen helyzetbe, állapotba kerül. ■ *Áldozatul esik*: áldozattá válik. | *Teherbe esik*: terhes lesz.
✧ Szin: **1.** *zuhan, pottyan, potyog* **2.** *csepereg, zuhog, szakad* **3.** *felbukik, zuhan* **5.** *nekikezd; hozzálát valamihez* **6.** *széttörik* **7.** *csökken, zuhan* **10.** *fekszik, elhelyezkedik*
✧ Ell: **2.** *eláll* **3.** *felkel, feláll* **7.** *nő, emelkedik*
✧ Etim: Ősi, uráli kori szó.
✧ Ö: jól + esik

esket ◆◆ ige *~ni*
1. (Házasulandókat) összead. *A párt a pap eskette. Az anyakönyvvezető is esket.*
2. Letéteti valakivel az esküt. *Az újoncokat holnap esketik.*
✧ Szin: **1.** *összeházasít* **2.** *fölesket, megesket*
✧ Ell: **1.** *szétválaszt, elválaszt*
✧ Etim: Az → *esküszik* ige tövével azonos *esk-* tő származéka. Ez az → *esik* ige névszói párjának, az *es* főnévnek (vö. → *esernyő*) a képzett alakja.

eskü ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
1. Istenre mint tanúra vagy valamely szentnek tartott dologra hivatkozó ünnepélyes kijelentés, ígéret. *Esküt tett rá, hogy mindig a hazája érdekeit képviseli. Házassági esküjéhez hű maradt.*
2. Bíróság előtt a vallomás megerősítése. *Eskü alatt vall.*
3. Ünnepélyes állampolgári ígéret. *Letette már a katonai esküt.*
✧ Szin: *esküvés, fogadalom, eskütétel*
✧ Etim: Nyelvújítás kori elvonás az → *esküszik* igéből.

esküdöz|ik ◆◆ ige *~ni*
(Nem szavahihetően) fogadkozik. *Folyton esküdözik, hogy többet fog tanulni. Égre-földre esküdözik, hogy igazat mond.*
✧ Szin: *erősítget, állítgat, bizonygat valamit; ígérget*
✧ Etim: Az → *esküszik* ige származéka.

esküdt I. ◆◆◆ mn *~ek, ~et*
1. (régi) Hites, törvényes. *Esküdt felesége volt.*
2. (választékos) Ádáz, engesztelhetetlen (ellenség). *Az egyik család esküdt ellensége lett a másiknak.*
✧ Etim: Az → *esküszik* ige származéka.

esküdt II. ◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~je*
Esküdtszéki tag. *Az angol és amerikai jogi gyakorlat szerint az esküdtek döntenek a vádlott bűnösségéről.*
✧ Szin: *ülnök*
✧ Etim: Az → *esküszik* ige származéka.

esküsz|ik ◆◆◆◆◆ ige **esküd|ik** *eskülni*
1. Állítást esküvel erősít. *Esküszik, hogy látott ufókat.* ■ *Eskülni mer valamire*: teljesen biztos valamiben. *Eskülni merek rá, hogy őt láttam ma délután a buszon.* | *Nem esküszöm*: nem vagyok biztos benne. *Nem esküszöm, de úgy emlékszem, kedden történt.*
2. Esküvel fogad, ígér valamit. *„A magyarok istenére Esküszünk, Esküszünk, hogy rabok tovább nem leszünk!”* (Petőfi S.: Nemzeti dal)
3. Esküvőt tart. *A legtöbben szombaton esküsznek.*
✧ Szin: **1.** *esküt tesz* **2.** *megfogad, eskülödözik* **3.** *házasodik, házasságot köt, egybekel*
✧ Etim: Az → *esket* ige tövével azonos *esk-* tő származéka. Ez az → *esik* ige névszói párjának, az *es* főnévnek (vö. → *esernyő*) a képzett alakja.
☝ Kijelentő módú, jelen idejű alakjai: *esküszöm, esküszöl, esküszik, esküszünk, esküsztök* vagy *eskülödtök, esküsznek* vagy *eskülnek.* Felszólító, feltételes módú és múlt idejű alakjaiban a *d*-s tőváltozat használatos: *eskülödjön, eskülne, eskülödött* stb. Múlt idejű melléknévi igeneve: *eskült.* Főnévi származékai: *esküvő, esküvés.*

esküvő ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
Házasságkötési szertartás. *Nyáron volt az esküvőjük.*
✧ Szin: *házasságkötés, egybekelés,* (régi) *menyegző, nász*
✧ Táj: *hitlés*
✧ Etim: Az → *esküszik* ige származéka.

eső ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
Folyékony csapadék. *Ősszel sok eső hullott. Csendes eső esik. Esőre áll az idő.* • Szólás: *Úgy ömlik az eső, mintha dézsából öntenék*: nagyon esik, szakad. | *Lóg az eső lába*: látszik, hogy hamarosan esni fog. | *Eső után köpönyeg*: utólag hiába próbáljuk elkerülni a bajt. | *Sok eső esett felétek*: jó magasra nőttél. • Közmondás: *Májusi eső aranyat ér*: a májusi eső hasznos a vetésnek, a növényeknek.
✧ Szin: *zápor, zivatar, felhőszakadás,* (bizalmas) *zuhé*
✧ Etim: Az → *esik* ige folyamatos melléknévi igenevének főnevesülésével keletkezett.
✧ Ö: arany + eső, jég + eső
☝ A köznyelvben rövid *s*-sel ejtjük. Az [esső] kiejtés népies, illetve tájnyelvi.

esperes ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

Egyházmegye kerületét vezető pap. *A katolikus és a református egyházban is van esperes. Károli Gáspár, az első magyar bibliafordító is esperes volt.*

✧ Etim: Görög eredetű vándorszó.

☝ Lásd a *pap* szócikket!

est ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~je* (választékos)

1. (ritka) Este. *„Hálót fon az est, a nagy, barna pók”* (Juhász Gy.: Tiszai csönd).

2. Esti (kulturális) rendezvény. *Költői estet rendeznek a Fészek Klubban.*

✧ Szin: **1.** *alkony*, (választékos) *napnyugta*, (népi, régi) *estve*

✧ Táj: **1.** *napszendület, napszendült, napszendülte*

✧ Ell: *reggel, hajnal*

✧ Etim: Az → *esik* ige származéka.

este I. ◆◆◆◆◆ hsz

A sötétedést követően, az éjszaka beállta előtt. *Este otthon találkozunk. Este már ne mászkálj az utcán!*

✧ Szin: *sötétedés után,* (régi) *estidőben, estenden, estve*

✧ Ell: *reggel, napkeltekor*

✧ Etim: Az → *est* főnév származéka.

este II. ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. Sötétedéstől az éjszaka kezdetéig tartó napszak. *Hosszúak a téli esték.* | *Estére jár*: kezd este lenni. | (Köszönésben:) *Jó estét (kívánok)!*

2. Esti rendezvény. *Műsoros estét tartottak a társalgóban.*

3. Valaminek előestéje. *Karácsony estéjén mind együtt voltunk.*

4. (választékos) Valaki életének hanyatló szakasza. *„Toldi estéje”* (Arany J.: műcím).

✧ Szin: **1.** (régi) *estve*, (választékos) *napnyugta*, *alkonyat* **2.** *est* **3.** (idegen) *vigília,* (karácsonyra vonatkozóan:) *szenteste* **4.** *öregkor*

✧ Ell: **1.** *reggel, hajnal* **4.** *fiatalság, fiatalkor, gyerekkor, gyermekkor,* (választékos) *ifjúság*

✧ Etim: Az → *est* főnév származéka.

✧ Ö: szent + este

estebéd ◆ fn (régi, választékos)

Vacsora. *Az estebédre sok vendéget hívtak.*

✧ Szin: (idegen) *szupé*

✧ Táj: *estéli*

✧ Ell: *reggeli,* (régi) *früstök*

✧ Etim: Összetétel: → *est* + → *ebéd*.

esteled|ik ◆◆◆ ige *~ni*

1. Közeledik az este. *Induljunk haza, már esteledik!*

2. (népi) *Ott esteledik valahol*: ott van, amikor este lesz. *Egy erdőben esteledtünk, le is feküdtünk egy fa tövébe.*

✧ Szin: **1.** *alkonyodik, szürkül, sötétedik* • **1.** *Leszáll az este. Leszáll a nap.* (népi) *Estére jár.* **2.** *Ott éri az este.*

✧ Táj: **1.** *leszentül a nap*

✧ Ell: **1.** *hajnalodik, virrad,* (választékos vagy népi) *pirkad, pitymallik, dereng*

✧ Etim: Az → *este* főnév származéka.

estély ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

Esti ünnepélyes összejövetel. *Fényes estélyt tartottak, sokat táncoltak, beszélgettek.*

✧ Szin: *bankett, táncmulatság, bál*

✧ Etim: Az → *est* főnév régi nyelvi *estvély* ‘este’ származékából keletkezett a szó belseji *v* kiesésével.

esthajnalcsillag ◆ fn

A Vénusz bolygó. *Napnyugta után az esthajnalcsillag tűnik fel elsőnek az égen.*

✧ Etim: Összetétel: *esthajnal* (→ *est* + → *hajnal*) + → *csillag*.

☝ Tulajdonnévként nagybetűvel írjuk: *Az Esthajnalcsillagnak és a Holdnak a Földhöz való viszonyáról tartott előadást.*

ész ◆◆◆◆◆ fn –, *~t, esze*

1. Értelmi képesség. *Emberi ésszel felfoghatatlan ez a borzalom.* • Szólás: *Vág az esze, mint a borotva*: okos, nagyon jók az értelmi képességei. | *Esze ágában sincs*: egyáltalán nem szándékozik megtenni. | (gúnyos) *Annyi esze van, mint egy tyúknak*: ostoba. • Közmondás: *Többet ésszel, mint erővel*: többre megy az ember megfontolással, mint erőszakkal.

2. Tudat, figyelem, emlékezet. *Vésd jól az eszedbe, amit mondok!* ■ *Eszébe jut valami*: már tudja. *Hiába törte a fejét, nem jutott eszébe rég nem látott ismerősének a neve.* | *Valahol jár az esze*: figyelme elkalandozott arrafelé. *Hol jár az eszed?*

3. Józan gondolkodás. *Ebben a kérdésben jobb, ha az eszemre hallgatok. Elment az eszed? Elvette az eszét a szerelem. Nincs eszénél, hogy ilyeneket mond!* | *Legyen eszed* vagy *légy eszeden* vagy *eszednél légy*: **a)** gondolkodj józanul. **b)** vigyázz, légy óvatos. ■ *Ész nélkül*: meggondolatlanul kapkodva. *Ész nélkül összevásárolt mindenféle kacatot.* | *Előveszi a jobbik eszét*: jobb belátásra tér. | *Megáll az ember esze*: elképesztő. | (bizalmas) *Az eszed tokja*: butaságot beszélsz.

4. Valamely közösség legokosabb tagja. *Ő az osztály esze.*

✧ Szin: **1.** *elme, értelem, szellem, felfogóképesség* **2.** *fej, agy* **3.** *mértékletesség, belátás*

✧ Ell: **1.** *ostobaság, butaság*

✧ Etim: Honfoglalás előtti török jövevényszó.
✧ Ö: láng + ész

észak ◆◆◆◆◆ fn –, *~ot, ~ja*

1. A sarkcsillag irányában levő égtáj. *Egyre északabbra jutott el az expedíció.*

2. Az Északi-sark vidékén levő hideg, rideg táj. *Északon rövid és hűvös a nyár.*

✧ Ell: *dél*
✧ Etim: Valószínűleg török mintára keletkezett összetétel; *é*: az → *éj* főnév régi nyelvi alakja + → *szak*[1] ‘darab, rész’.
☝ Rövidítése: *É* (pont nélkül).

eszelős ◆◆◆◆ mn *~ök, ~t, ~en*

Háborodott, rögeszmés. *Eszelősen hajtogatta a véleményét.* (Főnévi használatban:) *Tegnap őrült botrányt rendezett az az eszelős.*

✧ Szin: *tébolyodott, őrült, eszeveszett,* (bizalmas) *ütődött, hibbant, eszement* • *Elborult az elméje. Bolondgombát evett. Hiányzik egy kereke.*
✧ Táj: *eszelőkös, eszelőcsös,* (kedveskedő) *babajkó*
✧ Ell: *épelméjű, normális, józan*
✧ Etim: Az → *ész* főnév származéka.

eszeveszett ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

1. Felindulás miatt esztelen túlzásba csapó. *Eszeveszetten üvöltött a férjével.*

2. Meggondolatlan. *Eszeveszett költekezésbe fogott.*

3. Kétségbeesett, elkeseredett. *Eszeveszett gyűlölet fogta el.*

4. Pánikszerűen gyors. *Eszeveszetten menekültek a városból kifelé.*

✧ Szin: **1.** *esztelen, eszelős, zavarodott,* (szleng) *lökött, flúgos* **2.** *fejvesztett* **3.** *vad, eszelős* **4.** *vad, fejvesztett*
✧ Ell: **1.** *eszes, értelmes, józan* **2., 3.** *józan* **4.** *nyugodt, lassú, ráérős*
✧ Etim: Összetétel; *esze*: az → *ész* főnév birtokos személyjeles alakja + *veszett*: a → *vesz*[2] ige származéka.

esz|ik ◆◆◆◆◆ ige *enni*

1. Étkezik, táplálkozik, fogyaszt. *Mit eszel? Ebédre szívesebben eszik főtt ételt, mint hideget. Jó étvággyal eszik.* | ■ *Degeszre eszi magát*: nagyon jóllakik.

2. (bizalmas) Nagymértékben él valamivel, sokat használ belőle. *Gyerekkora óta eszi a könyveket. Az autó eszi az olajat.*

3. (bizalmas) (Általában negatív hangulatú kifejezésekben:) ■ *Eszi a sárga irigység*: gyötri, kínozza, emészti. | *Eszi a fene*: kínozza, nyugtalanítja valami. | *Egye fene!*: nem bánom.

4. (gúnyos) ■ *Mit eszik rajta?*: mi tetszik neki rajta? *Mit eszel azon a buta libán?*

✧ Szin: **1.** *falatozik, magához vesz valamit,* (bizalmas) *hamikál, hamizik,* (népi) *nyámmog,* (szleng) *kajál, moslékol, burkol, zabál* **2.** *fogyaszt, fal* **4.** (szleng) *zabál* • **1.** *Gallérja mögé hányja az ételt.* (bizalmas) *Tömi a fejét.* (gúnyos) *Tömi a majmot.*
✧ Táj: **1.** *evik, nyámnyog, kosztol,ételezik*
✧ Ell: **1.** *koplal, éhezik, böjtöl*
✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó származéka.
☝ *Sz*-es tőváltozata használatos jelen időben, kijelentő módban: *eszem, eszel* stb. Magánhangzós, *e*- tövét használjuk múlt időben (kivéve az *evett* alakot) és felszólító módban: *ettem, ettél* stb., *egyem (egyek), egyél, egyék (egyen)* stb. Feltételes módú alakjai: *ennék, ennél, enne* stb. Határozói igenévi alakja: *éve* (inkább igekötővel használatos: *meg van éve*), ritkán *evén* vagy *évén*, nyelvjárásban *edve*. A *v*-s tő használatos még az ige melléknévi igeneveiben: *evő, evett (a megevett alma)* és főnévi származékaiban: *evés, evészet.*

eszkimó ◆◆◆ mn *~k, ~t, ~ul*

1. Az Északi-sark környékén élő nép tagjai közé tartozó, vele kapcsolatos. *Az eszkimó emberek mongoloid típusúak. Sokat olvasott az eszkimó népszokásokról.* (Főnévi használatban:) *Az eszkimók régebben jégkunyhóban laktak.* • Szólás: *Sok az eszkimó, kevés a fóka*: több az igénylő, mint a lehetőség.

2. Az általuk beszélt (nyelv). *Nem tudok olyan magyar emberről, aki beszélne eszkimóul.* (Főnévi használatban:) *Az eszkimóban a hó különböző fajtáit külön szavakkal jelölik.*

✧ Etim: Algonkin indián eredetű nemzetközi szó.

eszköz ◆◆◆◆◆ fn *~ök, ~t, ~e*

1. Valamely művelet elvégzését lehetővé tevő tárgy. *A szerelő saját eszközeit használja. Háztartási eszközökkel jól el vagyunk látva, vannak szép edényeink, gépeink, sőt még mikrohullámú sütőnk is van.*

2. Valaminek az elérésére segítségként használható személy vagy dolog. *Nem veszed észre, hogy csak eszközként használnak aljas céljuk elérése érdekében? Minden anyagi eszközük elfogyott.*

3. Az a módszer, amellyel valaki valamit el akar érni. *Semmilyen eszköztől sem riad vissza.* • Szólás: *A cél szentesíti az eszközt* (rendszerint gátlástalan emberek véleménye szerint): az a fontos, hogy elérjük, amit akarunk, és nem számít, hogy hogyan.

✧ Szin: **1.** *szerkezet, felszerelés, gépezet, gép, szerszám,* (régi) *masina,* (bizalmas) *szerkentyű, bigyó,* (szleng) *ketyere*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

észlel ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (választékos) Érzékel. *Szokatlan hangokat észlel.*

2. Tudományos megfigyelés során észrevesz. *A megfigyelőállomáson a műszerek földrengést észleltek.*

✧ Szin: **1.** *fölfog, megfigyel, megérez, tapasztal, észrevesz* **2.** *fölismer, megállapít*

✧ Táj: **1.** *eszel, neszel*
✧ Etim: Az → *ész* főnév nyelvújítás kori származéka.

eszme ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. (Értékesnek tekintett) jelenségről alkotott fogalom. *A szabadság nemes eszméje lelkesítette egész életében. Haladó eszméket vallott.*

2. Gondolat, gondolati általánosítás. *A vitából végül a közös cselekvés eszméje bontakozott ki.* ■ *Eszmét cserélnek*: nézeteiket megvitatják.

3. (választékos) Elképzelés, terv. *Legszebb eszméit nem tudta megvalósítani.*

4. (választékos) Ötlet. *Van egy jó eszmém, beszéljük meg!*

✧ Szin: **1.** *egyezmény, meggyőződés, elv,* (idegen) *idea* **2.** *alapelv, elmélet* **3.** *elgondolás* **4.** (választékos) *lelemény,* (idegen) *idea*
✧ Etim: Nyelvújítás kori elvonás az → *eszmél* igéből.
✧ Ö: rög + eszme

eszmél ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Ébred, ocsúdik. *Lassan eszmélt a mély álom után.* ■ *Magára eszmél*: saját énjének tudatára ébred.

2. Nyiladozik az esze valakinek. *Az óvodás már eszmél.*

3. *Valamire eszmél*: rádöbben, rájön. *Csak későn eszmélt az igazságra.*

✧ Szin: **1.** *föleszmél, észhez tér*
✧ Táj: *eszénkedik*
✧ Etim: Az *ész* főnév *esz* változatának származéka.

eszméletlen ◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül*

1. Ájult, öntudatlan. *Napokig eszméletlen állapotban feküdt.*

2. (bizalmas) (Határozószóként:) Túlzottan, rendkívül. *Eszméletlen drága volt ez a bútor!*

✧ Szin: **1.** *kábult, önkívületi, kába, bódult* **2.** *rettenetes, őrült*
✧ Ell: **1.** *éber*
✧ Etim: Az → *eszmél* ige származéka.

eszmény ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

Az az elgondolt minta, példakép, amelynek elérésére törekszik valaki. *Eszménye a közösséget szolgáló, becsületes ember volt. Politikai eszmények nem voltak rá hatással. A szépség eszménye mindennél fontosabb volt számára.*

✧ Szin: *eszménykép, bálvány, példa, modell,* (idegen) *ideál,* (idegen, Va bizalmas) *idol*
✧ Etim: Az → *ész* főnév *esz* változatának nyelvújítás kori származéka.

eszperantó ◆ fn *–, ~t, ~ja*

1. A legismertebb, több indoeurópai nyelv szókészlete és nyelvtana alapján összeállított mesterséges nyelv. *Eszperantót tanul. Eszperantóból fog nyelvvizsgázni.*

2. (Jelzőként:) Az eszperantó (nyelv), illetve ezzel kapcsolatos. *Magyar–eszperantó szótárt kérek. Eszperantóul beszél otthon is. Belépett egy eszperantó diákklubba.*

✧ Etim: Nemzetközi szó, mely az eszperantó nyelv megalkotójának írói álnevéből köznevesült.

eszpresszó ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. (kissé régi) Elsősorban feketekávét kínáló kisebb vendéglátóhely. *Beültünk egy kávéra az eszpresszóba.*

2. (Erős) feketekávé. *Egy eszpresszót kérek tejszínnel!*

✧ Szin: **1.** (bizalmas) *presszó, bár, kávézó* **2.** *preszszókávé, kávé*
✧ Etim: Német, közelebbről ausztriai német jövevényszó.

észrevesz ◆◆◆◆◆ ige *észrevenni*

1. Meglát és felismer valakit. *Észrevette a tömegben régi barátját.*

2. Észlel valamit. *Idejében észrevették a tüzet.*

3. Felfog, megérez valamit. *Észrevette, hogy nézi valaki.*

4. Rájön valamire, felfedez valamit. *Ha észreveszik a betört ablakot, lesz nemulass!* | *Észreveszi magát*: rádöbben, rájön valamire. *Azon veszi észre magát, hogy ráesteledett.*

✧ Szin: **1., 2.** *felfedez, megpillant; felfigyel valakire, valamire* **3.** *megsejt* **4.** *ráébred, ráeszmél, rádöbben valamire*
✧ Táj: *megneszel*
✧ Etim: Összetétel; *észre*: az → *ész* főnév ragozott alakja + → *vesz*[1].

észrevétel ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

Helyesbítő, illetve kiegészítő megjegyzés. *Szeretnék néhány észrevételt fűzni a hallottakhoz.*

✧ Szin: *megállapítás, meglátás, vélemény, adalék*
✧ Etim: Az → *észrevesz* ige származéka.

észrevétlen ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül*

1. Észrevehetetlen, láthatatlan. *Néhány észrevétlen szemlélő később felismerte a tettest.* ■ *Egy észrevétlen pillanatban*: lopva, titokban. *Egy észrevétlen pillanatban beosont a kertbe.*

2. (Határozószó-szerűen:) titokban, észrevétlenül. *Észrevétlen a közelébe férkőzött.*

✧ Szin: **1.** *rejtett, eldugott, titkos* **2.** *lopva*
✧ Ell: **1.** *látható, észrevehető* **2.** *feltűnően, láthatóan, nyíltan*
✧ Etim: Az → *észrevesz* ige származéka.

esszé ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

Művészi igényű, egyéni hangvételű tanulmány, illetve ennek a műfaja. *Babits szívesen írt esszéket. Szerb Antal is az esszé magas szintű művelője volt.*

✧ Etim: Francia eredetű nemzetközi szó.

ésszerű ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~en*

1. A józan ész törvényei szerinti. *Ésszerűen járt el. Ésszerű megoldást kell találni.*

2. A lehetőségeket okosan felhasználó. *Ésszerű adminisztrációra van szükség. Ésszerű tervet készített.*

✧ Szin: *célszerű, következetes, helyénvaló, bölcs, okos, helyes, józan,* (idegen) *logikus, racionális*

✧ Ell: *ésszerűtlen,* (idegen) *illogikus, irracionális*

✧ Etim: Az → *ész* főnév nyelvújítás kori származéka.

☝ Elválasztása: *ész-sze-rű.*

észt ◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~ül*

1. A nagyrészt Európában élő finnugor nyelvű néphez tartozó, vele kapcsolatos. *Észt asszonyok sétálnak népviseletben.* (Főnévi használatban:) *Az észtek fővárosa Tallinn.*

2. Észt (nyelv). *Jól megtanult észtül. Megírta az észt nyelv nyelvtanát.* (Főnévi használatban:) *Jól beszéli az észtet.*

✧ Etim: Latin eredetű német jövevényszó.

esztelen ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül*

Ostoba, értelmetlen. *Micsoda esztelen viselkedés!*

✧ Szin: *dőre, oktalan, balga, meggondolatlan,* (bizalmas) *ütődött*

✧ Táj: *bakegya*

✧ Ell: *épeszű, megfontolt, józan,* (idegen) *normális*

✧ Etim: Az → *ész* főnév származéka.

esztendő ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je* (népi vagy választékos)

1. Év. *Eltelt egy esztendő.* • Szólás: *Olyan, mint a hét szűk esztendő*: nagyon sovány.

2. (népi) *Esztendőre*: egy év múlva. *Esztendőre felépült a házunk.*

✧ Etim: Összetétel; *ezten* (*eszten*): az → *ez* mutató névmás származéka + → *idő*.

✧ Ö: új + esztendő

eszterga ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Forgácsoláshoz használt szerszámgép. *Esztergán készítette a faoszlopokat.*

✧ Szin: *esztergagép*

✧ Etim: Elvonással keletkezett az *esztergál* igéből. Az *esztergál* a régi nyelvi, délszláv vagy szlovák eredetű *esztergár* ‘esztergályos, esztergapad’ főnév származéka.

esztergályos ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Esztergával dolgozó fémipari szakmunkás. *Tíz évig dolgozott esztergályosként a gyárban.*

2. Fát, csontot, műanyagot esztergával megmunkáló iparos. *Elvittem a lépcsőkorlát anyagát az esztergályosnak.*

✧ Szin: **1.** *vasesztergályos* **2.** *faesztergályos*

✧ Etim: A délszláv vagy szlovák eredetű, régi nyelvi *esztergár* ‘esztergályos, esztergapad’ főnév származéka.

esztergályoz ◆ ige *~ni*

Esztergával megmunkál valamit. *A műszeralkatrészeket nagyon pontosan kell esztergályozni.*

✧ Szin: (népi) *esztergál*

✧ Etim: A délszláv vagy szlovák eredetű, régi nyelvi *esztergár* ‘esztergályos, esztergapad’ főnév származéka.

esztéta ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen)

Esztétikával foglalkozó tudós, szakíró. *Neves esztéta lett belőle.*

✧ Szin: (régi) *széplélek*

✧ Etim: Görög eredetű nemzetközi szó.

esztétika ◆◆◆◆ fn *–, ~t, ~ja* (idegen)

A művészi szépséggel és a művészetekkel foglalkozó tudományág és tantárgy. *A reneszánsz esztétikáját adja elő. Mikor vizsgázol esztétikából?*

✧ Szin: (régi) *széptan, szépészet, ízléstan*

✧ Etim: Görög eredetű nemzetközi szó.

esztétikus I. ◆◆◆ mn *~ak, ~at* vagy *~t, ~an* (választékos, idegen)

Művészien szép. *Nagyon esztétikus volt a virágok elrendezése a teremben.*

✧ Szin: *ízléses, művészi*

✧ Ell: *csúnya, ízléstelen*

✧ Etim: Latin, végső soron görög eredetű nemzetközi szó.

esztétikus II. ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

Esztétikával foglalkozó személy, rendszerint tudós. *Az esztétikus lesújtó kritikát írt a regényről.*

✧ Szin: *esztéta*

✧ Etim: Latin, végső soron görög eredetű nemzetközi szó.

étek ◆◆ fn *étkek, étket, étke* (régi)

Étel, táplálék. *Az asztalon különféle étkek sorakoztak.*

✧ Szin: *étel, élelem, ennivaló,* (bizalmas) *koszt,* (szleng) *kaja, abrak*
✧ Táj: *ét, lakomány*
✧ Etim: Az → *eszik* ige származéka.

étekfogó ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (régi)
Főúri udvarokban a konyha és az étkezés felügyelője. *Az étekfogó ellenőrizte a terítést.*
✧ Szin: (régi) *asztalnok*
✧ Etim: Összetétel; *étek*: az → *eszik* ige származéka + *fogó*: a → *fog* ige származéka.

étel ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
1. Elkészített emberi táplálék. *Az asztalon az étel, gyertek ebédelni! Hideg ételt hozz magaddal! Megkóstolja az ételt, nem sós-e.*
2. Élelem, ennivaló. *Mindennapi ételük a háztáji gazdaságból kerül ki.*
3. Fogás. *A pincér felszolgálja az ételeket.*
✧ Szin: **1., 2.** *élelmiszer, eledel, étek, falat,* (bizalmas) *koszt,* (szleng) *kaja, abrak*
✧ Táj: **1., 2.** *ét*
✧ Etim: Az → *eszik* ige származéka.
✧ Ö: egy + tál + étel

éter ◆◆◆ fn –, *~t, ~e*
1. (régi) Ég, világűr, illetve levegő. *Csillagok sokasága kering az éterben.* ■ (választékos) *Az éterben szárnyal*: ábrándozik. | (választékos vagy tréfás) *Az éter hullámain*: a világűr elektromágneses fényhullámai által; rádión. *Az üzenet az éter hullámain érkezett hozzá.*
2. Oldó-, fertőtlenítő- és altatószerül használt színtelen, szúrós szagú folyadék. *A kisebb műtéteknél korábban éterrel altatták a beteget.*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

etet ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Ételt ad a szájába valakinek, valaminek. *Napokig etetni kellett a beteget. Kanállal eteti a kisbabát. Cumisüvegből etetik az árván maradt oroszlánkölyköket.*
2. Táplál valakit. *Az édesanya gondosan eteti gyermekeit.*
3. (Állatot) táplálékkal ellát. *Sietett haza etetni a jószágot.*
4. Anyaggal ellát valamit. *Eteti a gépet.*
5. (bizalmas) Becsap, félrevezet valakit. *A játékos már hosszú ideje eteti az ellenfelét. Mivel akarsz etetni már megint?*
✧ Szin: **1.** *táplál* **2.** *ellát, élelmez, jóltart* **3.** *takarmányoz, abrakol* **4.** *táplál* **5.** *ámít, általat* • **5.** *Az orránál fogva vezet.*
✧ Ell: **1–3.** *éheztet, koplaltat*
✧ Etim: Az → *eszik* ige származéka.
☝ Az *etet* népi *étet* változatának elkülönült a jelentése. *Valakivel étet valamit*: ‘ételébe, italába mérget vagy babonás rontásúnak vélt szert kever.’

etika ◆◆◆◆ fn –, *~t, ~ja* (idegen)
1. Erkölcstan. *Az etika a filozófiának az az ága, amely az akarás és a cselekvés problémáival foglalkozik.*
2. Valakire vonatkozó erkölcsi szabályok összessége. *Az újságírói etika, illetve ennek hiánya ma a beszélgetések központi témája.*
✧ Szin: **1.** *erkölcsfilozófia, morálfilozófia* **2.** *erkölcs,* (idegen) *morál*
✧ Ell: **2.** *erkölcstelenség,* (idegen) *immoralitás*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

etikett ◆◆◆ fn –, *~et, ~je* (választékos, idegen)
A társadalmi érintkezés, társas viselkedés szabályainak rendszere. *Vét az etikett ellen. Nem ismeri az etikettet.*
✧ Szin: (választékos) *illemtan,* (idegen) *protokoll*
✧ Etim: Német, közelebbről ausztriai német, végső soron francia jövevényszó.

etikus ◆◆◆ mn *~ak, ~at* vagy *~t, ~an* (választékos, idegen)
Erkölcsön alapuló. *Nem volt etikus félrevezetni a tanárt.*
✧ Szin: *erkölcsös, tisztességes*
✧ Ell: *tisztességtelen, erkölcstelen,* (választékos, idegen) *etikátlan*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

etióp ◆◆ mn *~ok, ~ot, ~ul*
Az Etiópiában élő, sötét bőrű néphez tartozó, vele kapcsolatos. *Az utolsó etióp császár fogságban halt meg.* (Főnévi használatban:) *Az etiópok többsége keresztény vallású. Az etiópok hősiesen harcoltak az olasz gyarmatosítók ellen.*
✧ Szin: (régi) *abesszin*
✧ Etim: Vitatott eredetű. Vagy elvonással keletkezett a latin, végső soron görög eredetű Etiópia névből, vagy görög eredetű latin jövevényszó.

étkezde ◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
1. Kisebb, szeszes italt általában nem kínáló vendéglátóhely. *A sarkon nyílt egy étkezde, ahol házias ételeket főznek.*
2. Konyhával is rendelkező étkezőhelyiség. *Az üzemi étkezdében nem túl változatos az étrend.*
✧ Szin: **1.** *kifőzde, kifőzés* **2.** *ebédlő, menza,* (szleng) *kajálda,* (régi) *kolhozkonyha*

✧ Etim: Az → *étkezik* ige nyelvújítás kori származéka.

étkez|ik ◆◆◆ ige *~ni* (kissé hivatalos)

1. Rendszeresen eszik, általában ebédel, vacsorázik. *Nem étkezik otthon.*

2. Táplálkozik. *Rendszertelenül étkezik, ezért fáj a gyomra.*

✧ Szin: **1.** (bizalmas) *kosztol,* (szleng) *kajál* **2.** *eszik,* (szleng) *kajál*

✧ Táj: *kosztolódik, kosztírokodik*

✧ Ell: *koplal, éhezik*

✧ Etim: Az → *eszik* ige családjába tartozó, összetételek előtagjaként használatos *ét* ‘étkezés, étel’ főnév származéka.

étkező ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. Külön helyiség, amelyben étkezni szoktak. *A konyhájuk kicsi, de van étkezőjük. Az előszobában alakították ki az étkezőt.*

2. Étkezőkocsi. *A vonat étkezőjében találkoztak.*

3. Étkezde. *Az étkező ebben az iskolában az alagsorban van.*

✧ Szin: **1.** *ebédlő* **2.** *büfékocsi* **3.** *étterem, menza,* (szleng) *kajálda*

✧ Etim: Az → *eszik* ige családjába tartozó, összetételek előtagjaként használatos *ét* ‘étkezés, étel’ főnév származéka.

étlap ◆◆◆ fn

A rendelhető ételeket, italokat árukkal együtt felsoroló jegyzék. *A pincér azonnal hozta az étlapot.*

✧ Szin: *étrend*

✧ Etim: Összetétel; *ét* ‘étkezés, étel’: az → *eszik* ige családjába tartozó, ma már csak összetételek előtagjaként használatos szó + → *lap*.

étlen-szomjan ◆◆ hsz

Éhesen és szomjasan, étel-ital nélkül. *Naphosszat vándorolt étlen-szomjan egyik faluból a másikba.* • *Kopogó szemmel.*

✧ Etim: Összetétel; *étlen*: az → *eszik* ige *e-* (*é-*) tövének származéka + *szomjan*: a → *szomjazik* igéből nyelvújítás kori elvonással keletkezett *szomj* főnév származéka.

etnikai ◆◆◆◆ mn *~ak, ~t, ~lag* (választékos, idegen)

Valamely népre vonatkozó, egy adott néppel kapcsolatos. *Az ország etnikai összetétele nagyon vegyes, sokféle népcsoport lakja.*

✧ Etim: Latin, végső soron görög eredetű nemzetközi szó.

étolaj ◆◆ fn

Sütésre, főzésre használt növényi olaj. *A napraforgó magjából készült étolaj olcsóbb, az olajbogyóból készült étolaj viszont egészségesebb.*

✧ Etim: Összetétel; *ét* ‘étel’: az → *eszik* ige származéka + → *olaj*.

étrend ◆◆◆ fn

Étkezéseken sorra kerülő ételek sorrendje, illetve jegyzéke. *Az étrend minden nap három fogásból állt: leves, főétel és desszert.*

✧ Szin: (idegen) *menü*

✧ Etim: Összetétel; *ét* ‘étel’: az → *eszik* ige származéka + → *rend*.

etruszk ◆◆ mn *~ok, ~ot, ~ul*

1. A rómaiak előtt a mai Toscana területén uralkodó, nagy műveltségű ókori néphez tartozó, vele kapcsolatos. *Az etruszk városállamok sokáig védelmezték függetlenségüket Rómával szemben. Livius művében olvashatunk az etruszk királyokról is.* (Főnévi használatban:) *Tanulmányában az etruszkok történetével foglalkozik.*

2. Az etruszk (nyelv). *Az ókori Rómában etruszkul csak a legműveltebbek tudtak.* (Főnévi használatban:) *Az etruszkot egyetlen nyelvcsaláddal sem sikerült kapcsolatba hozni.*

✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.

étterem ◆◆◆◆◆ fn

1. Nagyobb vendéglő. *A születésnapján étteremben vacsoráztak.*

2. Szállodának, intézménynek étkezésre berendezett helyisége. *Most ment le az étterembe ebédelni.*

✧ Szin: **1.** *bisztró, falatozó,* (bizalmas, állomáson:) *resti,* (Fv bizalmas) *restauráció,* (Fv, Ka bizalmas) *resti* **2.** *étkezde, ebédlő, menza,* (bizalmas, tréfás) *lordok háza,* (régi) *refektórium*

✧ Etim: Összetétel; *ét* ‘étel’: az → *eszik* ige származéka + → *terem*[2].

étvágy ◆◆◆◆ fn

1. Erős vágy az evésre. *Nincs étvágya, nem kíván semmit. Nagy étvággyal látott az evéshez.* (Étkezés előtti jókívánságként:) *Jó étvágyat!* ■ *Megjön az étvágya*: **a)** elkezd jól enni **b)** kedve támad valamihez. • Szólás: *Olyan étvágya van, mint egy farkasnak*: sokat eszik. • Közmondás: *Evés közben jön meg az étvágy*: a siker egyre többre ösztönöz.

2. Mohó szerzési vágy. *A sok kincs látványa csak növelte a rablók étvágyát.*

✧ Szin: **1.** *ehetnék,* (bizalmas) *gusztus,* (régi) *éh* **2.** *mohóság, kapzsiság*

✧ Ell: **1.** *étvágytalanság*

✧ Etim: Összetétel; *ét* ‘étkezés, étel’: az → *eszik* ige családjába tartozó, ma már csak összetételek előtagjaként használatos szó + → *vágy*.

euró ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Az Európai Unió pénzneme. *Az unióhoz tartozó országokban nem kötelező bevezetni az eurót, megtarthatják saját pénznemüket is. Ausztriában egy liter benzin 1 euró volt.*

✧ Etim: Francia eredetű nemzetközi szó.

☝ A magyarban a kiejtésnek megfelelően, hosszú *ó*-val írjuk.

év ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. A jan. 1-jétől dec. 31-ig tartó, illetve 12 hónapból álló időszak. *Az új évezred első éveit írjuk. Már két év eltelt azóta, hogy utoljára találkoztunk.* | *Valahány éve (, hogy…)*: ennyi év eltelt azóta, hogy… *Tíz éve nem jártam erre. Már két éve, hogy ebbe az iskolába járok.* ■ *Évről évre*: minden évben (folytatólag vagy újra). *Évről évre többen látogatnak el az állatkertbe.*

2. Tanév. *A gyerekek alig várják az év végét. Év elején mindenből dolgozatot írtunk.*

3. Életév. *Betöltötte 20. évét.*

4. (bizalmas) *Valahány évet kapott*: ennyi börtönbüntetésre ítélték. *Tizenöt évet kapott emberölésért.*

✧ Szin: **1.** *esztendő* **2.** *iskolaév* **3.** *esztendő* **4.** (szleng) *mázsa*

✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.

✧ Ö: szökő + év, tan + év, új + év

évad ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a* vagy *~ja*

1. Az az időszak, amelyben a színházak játszanak. *Általában szeptemberben kezdődik a színházi évad, és júniusig tart. Ebben az évadban három darabban játszik.*

2. (választékos) *Éjnek évadján*: éjnek idején, éjszaka. *Mi történt, hogy éjnek évadján telefonálsz?*

✧ Szin: **1.** *idény, szezon, időszak, ciklus*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű szó, talán összetétel; *é*: az → *éj* főnév régi nyelvi változata + → *vad* ‘erdő, vadon’ főnév.

evangélikus ◆◆◆◆ mn *~ok, ~t* vagy *~at, ~*

A Szentírás lutheri értelmezését valló protestáns valláshoz, egyházhoz tartozó. *Az evangélikus gyülekezet az istentiszteleten énekel, imádkozik, és prédikációt hallgat.* (Főnévi használatban:) *Az evangélikusok puritán temploma a lakóházak között bújik meg. Evangélikushoz ment feleségül.*

✧ Szin: *lutheránus, ágostai*

✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

☝ A *lutheránus* szinonima kiejtése: [luteránus].

evangélista ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Valamelyik evangélium szerzője. *A négy evangélista: Máté, Márk, Lukács és János.*

✧ Szin: *evangéliumszerző,* (régi, népi) *evangelista*

✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

evangélium ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Az Újszövetségben a Jézus életét leíró négy könyv valamelyike. *János evangéliumát kedvelem a legjobban.*

2. Az evangéliumi könyvekben foglalt tanítás. *A hittérítő az eddig nem keresztény országokban hirdette az evangéliumot.*

✧ Szin: **1.** (régi, népi) *evangéliom, evangéljom* **2.** *örömhír, az üdvösség híre*

✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

éves ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en*

1. (Bizonyos számú) évet betöltött. *Jövő hónapban leszek 25 éves. A tisztás közepén egy 200 éves tölgyfa áll.*

2. (Bizonyos számú) éve vagy évig tartó. *Már 25 éves házasok. Az egyetemi képzés nálunk általában 5-6 éves.*

3. Egy évre szóló. *Egyelőre csak éves szerződést kötöttek.*

✧ Szin: *esztendős*

✧ Etim: Az → *év* főnév származéka.

✧ Ö: első + éves, harmad + éves, huszon + éves, másod + éves, tizen + éves

☝ Ha az *éves* előtt álló számnévi jelző betűvel van írva, egyes esetekben egybe-, más esetekben különírjuk az *éves* szótól. Ha a jelző egyszerű szó, egybeírjuk: *ötéves*, ha összetett szó, különírjuk: *tizenöt éves.*

evez ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Evezővel csónakot hajt. *A kis csónakban ketten eveztek.* ● Szólás: *Boldogabb vizekre evez*: eltávozik. | *Más* vagy *idegen vizeken evez*: más cél felé tart. | *Egy hajóban eveznek*: **a)** ugyanaz a céljuk **b)** ugyanaz a sorsuk.

2. Az evezést sportként, illetve szórakozásként űzi. *Nemcsak teniszezik, evez is.*

✧ Szin: **1.** *lapátol, csónakázik*

✧ Táj: **1.** *ladikázik, ránt*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán ősi, finnugor kori szó származéka.

evező ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

Evezésre való lapát. *Megragadta az evezőt és nagyokat húzott vele. Az evező nyele hólyagosra dörzsölte tenyerét.*

✧ Szin: *evezőlapát,* (szleng) *kéz*

✧ Táj: *rántó*

✧ Etim: Az → *evez* ige származéka.

évfolyam ◆◆◆◆ fn

1. Egy év alatt megjelent folyóiratszámok összessége. *A folyóirat legutóbbi évfolyamát gondosan megőrizte.*

2. Az egyetemi, főiskolai vagy középiskolai tanulmányok éves szakasza, illetve az ezt végző diákok összessége. *Az első évfolyamon még csak alapismereteket tanulnak. Minden évfolyam képviseltette magát a diákparlamenten.*

✧ Szin: **2.** *év,* (Er bizalmas) *promóció*

✧ Etim: Nyelvújítás kori szóelvonással keletkezett a német mintára létrejött *évfolyamat* összetételből (→ *év* + → *folyamat*).

évforduló ◆◆◆◆◆ fn

Valamely eseménynek évenként visszatérő dátuma. *Ma ünneplik az intézmény fennállásának 10. évfordulóját. A jövő héten lesz a házassági évfordulójuk.*

✧ Szin: *emlékünnep, emléknap,* (idegen) *jubileum*

✧ Etim: Összetétel: → *év* + → *forduló*.

évkönyv ◆◆◆ fn

1. (régi) Az ó- és a középkorban a történeti események évenkénti följegyzése. *A történelem évkönyveiből sokféle dologról értesülhetünk.*

2. Valamely intézmény évi működéséről szóló időszakos kiadvány. *Az iskola tavalyi évkönyvét a mi osztályfőnökünk szerkesztette.*

✧ Szin: **1.** (idegen) *annales* **2.** (idegen) *almanach, kalendárium*

✧ Etim: Összetétel: → *év* + → *könyv*.

evolúció ◆◆◆ fn –, *~t, ~ja* (idegen)

1. Fejlődés. *A társadalmak és kultúrák evolúciójáról különféle elméleteket dolgoztak ki a társadalomkutatók.*

2. (Biológiában:) Az alacsonyabb rendű szervezetekből a magasabb rendűek alakulásának folyamata. *Az evolúció menetében a halakat és a madarakat az emlősök követték.*

✧ Szin: **2.** *törzsfejlődés*

✧ Ell: **1.** *visszafejlődés*

✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.

évőd|ik ◆◆ ige *~ni*

Tréfálkozik, kötekedik, (szerelmesen) incselkedik valakivel. *De sokat évődtek egymással gyerekkorukban! Nézd, hogy évődik egymással az a fiú meg az a lány!*

✧ Szin: *ingerkedik, mókázik, enyeleg*

✧ Etim: Az → *eszik* ige *ev-, -év-* tőváltozatának származéka.

évszak ◆◆◆◆◆ fn

Az évnek szabályosan ismétlődő, sajátos időjárású időszaka. *A mérsékelt éghajlatú területeken négy évszak: a tavasz, a nyár, az ősz és a tél váltja egymást. A trópusokon beköszöntött az esős évszak.*

✧ Etim: Összetétel: → *év* + → *szak*[1] ‘darab, rész’.

expedíció ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen)

Ismeretlen területek felkutatására szervezett út, illetve az azon résztvevő személyek csoportja. *Az expedícióra sátrakat és tartós élelmiszert vittek magukkal. Az expedíció legfiatalabb tagja húszéves volt.*

✧ Szin: *felfedezőút, kutatóút; kutatócsoport*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

expressz I. ◆◆◆ mn *~ek, ~et,* – (hivatalos, idegen)

Sürgősen szállítandó és kézbesítendő. *Tegnap expressz csomagot kaptam vidékről.*

✧ Szin: (hivatalos) *elsőbbségi*

✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.

expressz II. ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e* (idegen)

A gyorsvonatnál is rövidebb menetidejű távolsági vonat. *Az expresszre helyjegyet kell váltani.*

✧ Szin: *sebesvonat, expresszvonat*

✧ Ell: *személyvonat*

✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.

expressz III. ◆◆◆ hsz (hivatalos, idegen)

Sürgősséggel. *A levelet expressz kérem feladni.*

✧ Szin: *sürgősen, késedelem nélkül, haladéktalanul,* (hivatalos) *elsőbbséggel*

✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.

expresszionizmus ◆◆ fn –, *~t, ~a* (idegen)

A XX. század elejének egyik művészeti irányzata, amely az érzelmeket, a meghökkentő mondanivalót szokatlan formákkal akarta kifejezni. *Kassák Lajos a magyar expresszionizmus kiemelkedő alakja volt.*

✧ Etim: Francia eredetű nemzetközi szó.

ez ◆◆◆◆◆ mutató nm (mássalhangzóval kezdődő szó előtt:) **e**

1. (Főnévi:) A mutatott személy vagy dolog. *Ezt nézd! Ki ez a képen? Ez volt az, amiről beszéltem. „A nagy világon e kívül Nincsen számodra hely”* (Vörösmarty M.: Szózat).

2. (Melléknévi:) *Ez a könyv kell nekem. Ennek az embernek mesélted el?* (A jelzett szó és a jelző közti határozott névelő nélkül:) *Ez indokra való tekintettel… „Nem tudhatom, hogy másnak e tájék mit jelent”* (Radnóti M.: Nem tudhatom…).

✧ Szin: **2.** *eme, ezen*
✧ Ell: **1.** *az* **2.** *ama, azon, az*
✧ Etim: Ősi, uráli kori szó. Eredeti alakja *e* lehetett, melyhez a finnugor vagy az ugor korban csatlakozott a *-z* névmásképző.

ezennel ◆◆◆◆ mutató hsz (hivatalos)
Ez alkalommal, ezúton. *Ezennel felszólítom, hogy tegyen eleget kötelességének! Ezennel házastársakká nyilvánítom önöket.*
✧ Szin: *most*
✧ Etim: Az → *ez* mutató névmás *ezen* 'ez' származékának megszilárdult ragos alakulata.

ezentúl ◆◆◆◆◆ mutató hsz
Mostantól kezdve, ezután. *Meglátod, ezentúl minden másként lesz!*
✧ Szin: *ezután, ezek után, mostantól fogva*
✧ Ell: *ezelőtt, korábban, mostanáig*
✧ Etim: Összetétel; *ezen*: az → *ez* mutató névmás ragozott alakja + → *túl*[1].

ezer ◆◆◆◆◆ tőszn
1. Tízszer száz. *Ötször kétszáz az ezer.* (Jelzőként:) *Egy kilométer ezer méter.*
2. (túlzó) Nagyon sok, töméntelen. *Ezer bajom van. Ezer éve, hogy nem láttalak! Ezer bocsánat!*
3. (Főnévi használatban:) Nagyon sok valakiből, valamiből. *Ezer közül is megismeri. Ezreket keres euróban. Adóssága sok ezerre rúg.*
✧ Szin: **2.** (túlzó) *rengeteg, számtalan*
✧ Etim: Iráni, közelebbről valószínűleg alán jövevényszó.

ezermester ◆◆ fn
Sok dologhoz értő, ügyes kezű ember. *Az apósom igazi ezermester.*
✧ Szin: *barkácsoló, fűrófaragó,* (bizalmas) *bütykölő*
✧ Táj: *barkács, barkácsember*
✧ Etim: Összetétel: → *ezer* + → *mester*.

ezért I. ◆◆◆◆◆ mutató hsz
1. Az imént említett ok miatt. *Látod, ezért kellett volna sietni.*
2. E célból. *Ezért dolgoztam ennyit?*
✧ Szin: **1.** *ez okból* **2.** *evégett, evégből*
✧ Etim: Az → *ez* mutató névmás megszilárdult ragos alakulata.

ezért II. ◆◆◆◆◆ ksz
Tehát, következésképpen. *Ezt te nem láttad, ezért jobb, ha nem szólsz bele.*
✧ Szin: *ennek következtében*
✧ Etim: Az → *ez* mutató névmás megszilárdult ragos alakulata.

ezred[1] ◆◆◆◆ törtszn
Valaminek ezer egyenlő része közül egy. *Az összeg egy ezrede is jól jönne. Egy másodperc ezrede alatt történt a baleset.* (Helyiértékként:) *Az ezredeket is vedd figyelembe!*
✧ Szin: *ezredrész*
✧ Etim: Az → *ezer* számnév származéka.

ezred[2] ◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e* (régi)
Ezer évből álló időszak. *„Ledöntsük, amit ezredek ész napvilága mellett dolgozának?"* (Vörösmarty M.: Gondolatok a könyvtárban)
✧ Szin: *évezred*
✧ Etim: Az → *ezer* számnév származéka.

ezred[3] ◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
A katonai szervezés alapegysége. *Egy ezred általában 2-4 zászlóaljból és kiegészítő századokból áll.*
✧ Szin: *hadsereg*, (régi) *regiment*
✧ Táj: *regement*
✧ Etim: Az → *ezer* számnév származéka.

ezres I. ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et,* –
1. Ezer egységet tartalmazó. *Az ezres szám jele 1000.*
2. Ezer egységet alapul vevő nagyságú. *Ezres tételekben vásárol.*
✧ Etim: Az → *ezer* számnév származéka.

ezres II. ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
1. Az ezres szám. *Az ezres római számmal: M.*
2. Ezerforintos. *Nem tudtak ezresből visszaadni.*
3. Az ezres helyiérték; a több jegyű számban hátulról a 4. helyen álló szám. *Milyen számjegy áll az ezresek helyén?*
✧ Szin: **2.** (bizalmas, kissé régi) *bartók,* (szleng) *rongy, lepedő*
✧ Etim: Az → *ezer* számnév származéka.

ezúttal ◆◆◆◆◆ mutató hsz
1. Most, ez alkalommal. *Ezúttal tévedtél.*
2. Ezúton, így. *Ezúttal értesítelek az érettségi találkozóról.*

✧ Szin: **1.** *ez egyszer, mostan, jelenleg* **2.** *ily módon*
✧ Etim: Összetétel; → *ez* + *úttal*: az → *út* főnév ragozott alakja.

ezüst ◆◆◆◆◆ fn *~ök, ~öt, ~je*

1. Szürkésfehér, fényes felületű nemesfém, illetve ennek ötvözete. *Ipari nyersanyagként is használják az ezüstöt. Régen ezüstből is vertek pénzt.* (Jelzőként:) *Ezüst nyakláncot viselt.*
2. Ezüstötvözetből készített értéktárgy. *Aranyba, ezüstbe és más értékekbe fektette pénzét.*
3. (régi) Ezüstpénz. *Csengő ezüsttel fizetett.*
4. (Jelzőként:) Ősz, fehéres színű. *Már vannak ezüst hajszálai.*

✧ Szin: **2.** *ezüstneműű* **3.** *fehérpénz* **4.** (ritka) *deres*
✧ Etim: Valószínűleg őspermi jövevényszó.
☝ A fém vegyjele: *Ag* (pont nélkül). – Jelzőként egybeírjuk a jelzett szóval, ha az is egyszerű (nem összetett) szó: *ezüstgyűrű*.

ezüstlakodalom ◆ fn

A házasságkötés 25. évfordulója. *Megünnepelték ezüstlakodalmukat.*

✧ Etim: Összetétel: → *ezüst* + → *lakodalom*.

ezüstneműű ◆ fn *~k, ~t, ~je*

Ezüst használati tárgy(ak összessége), különösen evőeszközkészlet. *Drága porcelánnal és ezüstneművel terítették meg az ünnepi asztalt. A használaton kívüli ezüstneműket is rendszeresen tisztítani kell, hogy el ne színeződjenek.*

✧ Szin: *ezüst*
✧ Etim: Összetétel; → *ezüst* + *neműű*: a → *nem*[1] ‘fajta’ főnév származéka.

ezüstróka ◆ fn

1. Észak-Amerikában élő, ezüstösen csillogó bundájú rókafajta. *Az ezüstrókák északon honosak.*
2. Az ezüstróka prémjéből készült nyakbavető, gallér. *Ezüstrókát viselt a kabátján.*

✧ Etim: Összetétel: → *ezüst* + → *róka*.

ezüstvasárnap ◆ fn

1. A karácsonyt megelőző utolsó előtti vasárnap. *Holnap ezüstvasárnap, ideje körülnézni az üzletekben!*
2. (Határozószó-szerűen:) Ezüstvasárnapon. *Ezüstvasárnap meggyújtottuk a harmadik gyertyát is a koszorún.*

✧ Etim: Összetétel: → *ezüst* + → *vasárnap*.

F

fa ◆◆◆◆◆ fn ~*k*, ~*t*, ~*ja*

1. Kemény törzsű, ágakat csak a törzs bizonyos részétől növesztő fás szárú növény. *Az ablak előtt álló vastag törzsű fa terebélyes ágai a ház fölé nyúlnak. Fákat ültet.* • Szólás: *Nem látja a fától az erdőt*: a részletekbe veszve nem figyel a lényegre. | *Nagy fába vágja a fejszéjét*: nehéz dologba kezd.
2. Ilyen növénynek az anyaga. *A fenyő fája puha és világos színű. Fát aprított és egész nap azzal tüzelt.*
3. Fából készült tárgy. *Kopott már az ablak fája.* (Jelzőként:) *A pincében fa boroshordók álltak.*
4. (szleng) Elégtelen osztályzat. *Fát kapott fizikából.*

✧ Szin: **1.** *élőfa* **2.** *faáru, tűzifa, tüzelőfa* **4.** *egyes*, (szleng) *tök, karó, gerenda, dákó, dugó, peca, karcsi*
✧ Ell: **4.** *jeles, ötös*
✧ Etim: Ősi, uráli kori szó.
✧ Ö: akasztó + fa, arany + fa, bükk + fa + nyelv, cser + fa, fej + fa, gyu + fa, hajító + fa, hár + fa, kapta + fa, karácsony + fa, kereszt + fa, kopja + fa, május + fa, nyár + fa, nyír + fa, öl + fa, para + fa, ruta + fa, sám + fa, szál + fa, szil + fa, tisza + fa, tűzi + fa, váll + fa

fabatka ◆ fn –, ~*t*, – (régi, rosszalló)

Kis értékű pénz. • Szólás: *Fabatkát sem ér*: semmit sem ér.

✧ Szin: (régi, rosszalló) *garas*, (bizalmas) *fitying, fapénz*
✧ Etim: Összetétel; → *fa* + *batka* ‘kis értékű aprópénz’: cseh jövevényszó.
☝ A szó ma már csak a szólásban él.

fabrikál ◆◆ ige ~*ni* (bizalmas, rosszalló)

Barkácsol, összeállít valamit. *Maga fabrikálta az asztalt.*

✧ Szin: *készít, fúr-farag*, (bizalmas) *tákol, eszkábál, bütyköl*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

fácán ◆◆◆ fn ~*ok*, ~*t*, ~*ja*

1. Színes tollú, hosszú farkú, vadon élő tyúkféle madár. *Szívesen nézegeti a fácánokat a mezőn. Fácánra vadászik, tegnap is lőtt egyet.*
2. Fácánhús. *Ettél már fácánt?*

✧ Táj: *pácán*
✧ Etim: Latin, végső soron görög eredetű olasz jövevényszó.
☝ A hím madár neve *kakas, fácánkakas*, a nőstényé *tyúk, fácántyúk*.

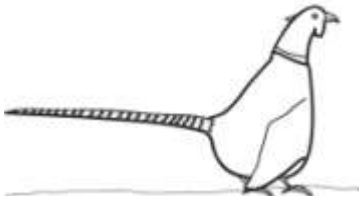

facér ◆◆ mn *~ok* vagy *~ak, ~t, ~an* (bizalmas)
1. Állástalan, munkanélküli. *Most sehol sem dolgozik, már hónapok óta facér.*
2. Nőtlen, egyedülálló, illetve alkalmilag egyedül levő. *Egy facér fiatalemberrel dolgozik egy irodában. Holnap este facér leszek, a férjem elutazik.*
3. Igénybe nem vett, éppen használaton kívüli. *Van itt egy facér szék?*
✧ Szin: **1.** *csellengő, dologtalan* **2.** *magányos, szabad, társtalan,* (bizalmas) *szalma* **3.** *szabad, gazdátlan*
✧ Ell: **1.** *dolgozó* **2.** *nős, házas, férjezett, foglalt* **3.** *foglalt*
✧ Etim: Német jövevényszó.

facsar ◆◆◆ ige *~ni*
1. Nedvességet nyom, sajtol ki valamiből. *Jó erős keze van, mindig ő facsarja a vizes ruhát. Kabátjából facsarni lehet a vizet, úgy megázott. Facsarja a paradicsomot. Facsarj egy kis citromot a teámba!* ■ *Könnyet facsar a szeméből*: sírásra készteti valami.
2. (Orrot) csíp, mar, tüsszentésre késztet. *A torma facsarja az orrát.*
✧ Szin: **1.** *gyűr, csavar, présel, víztelenít* **2.** *ingerel*
✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.

facsemete ◆◆ fn
Fiatal fa. *Megvette a facsemetéket a faiskolában, és elültette őket a kertjében.*
✧ Szin: *fácska, suháng*
✧ Táj: *surja*
✧ Etim: Összetétel: → *fa* + → *csemete*.

fafejű ◆◆ mn *~ek, ~t, ~en* (bizalmas, rosszalló)
Ostoba, értetlen (ember). *Ne légy már olyan fafejű!*
✧ Szin: (rosszalló) *nehézfejű, konok, makacs, csökönyös, merev, maradi, vaskalapos* • (tréfás) *Ha megvakarja a fejét, szálka megy a körme alá.*
✧ Táj: *faeszű, fagamó*
✧ Ell: *éleseszű, okos, rugalmas*
✧ Etim: Összetétel; → *fa* + *fejű*: a → *fej* főnév származéka.

fafúvós ◆ mn
1. Általában fából készült, ajak- vagy nyelvsíppal megszólaltatott (hangszer). *Fafúvós hangszer pl. a fuvola és az oboa. A szaxofon is fafúvós hangszer, mert a sípja nádból készül.* (Főnévi használatban:) *Tompán búgnak a fafúvósok.*
2. Ilyen hangszerekre írt (zeneművek). *Az együttes általában fafúvós darabokat játszik.*
3. Ilyen hangszereken játszó (zenész), illetve ilyen zenészekből álló (együttes). *Fafúvós zenekarokat hívtak meg a versenyre.* (Főnévi használatban:) *A koncert végén a fafúvósokat külön megtapsolták.*
✧ Szin: **1.** *fafúvó*
✧ Etim: Összetétel: → *fa* + → *fúvós*.

faggat ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
Makacsul kérdezget valakit. *Hiába faggatsz, nem árulom el a titkot. Órákon át faggatták, de nem volt hajlandó beszélni.*
✧ Szin: *vallat; firtat valamit; kérdezősködik, faggatózik valamiről* • *Kihúzza belőle a szót.*
✧ Táj: *fartat, farcinál, faktat, kíntat*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, a → *fakad*, → *fakaszt* igék tövével azonos ősi, finnugor kori szótő származéka.

faggatóz|ik ◆◆ ige **faggatódz|ik** *~ni*
Kitartóan faggat, vallat. *Miért faggatózol, úgyis tudod, hogy egy szót se mondok róla.*
✧ Szin: *tudakozódik, puhatolózik; firtat valamit*
✧ Táj: *faggatolózik*
✧ Etim: A → *faggat* ige származéka.
☝ A *faggatódzik* alakváltozat elválasztása: *fag-ga-tó-dzik*. Felszólító alakjaiban két *d*-t írunk: *faggatóddzon* vagy (ikesen ragozva, választékosan) *faggatóddzék*. Ezek elválasztása: *fag-ga-tódz-dzék* stb.

fagott ◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
Billentyűs, hosszú, fafúvós hangszer. *Fagottra, mint szólóhangszerre kevés zenemű született.*
✧ Szin: *búgósíp*
✧ Etim: Olasz eredetű nemzetközi szó.

fagy[1] ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. A hőmérséklet 0 fok alá száll. *Éjszaka már fagyott.* • Szólás: *Majd ha fagy*: soha.

2. Hidegben megszilárdul, megkeményedik. *A higany csak –38 °C-on fagy. Csonttá fagyott a föld.*
3. Megfagyva rátapad valamire. *A lábára fagyott a cipő.*
4. (Kifejezésekben:) Váratlan fordulat miatt félbemarad valami. *Beléjük fagyott a nevetés. Ajkára fagyott a szó.*
✧ Szin: **2.** *megdermed, megmerevedik*
✧ Táj: **1.** *fagyik* **2.** *jeged* **3.** *megkörömködik*
✧ Ell: **1., 3.** *olvad, enged*
✧ Etim: Egy ősi, finnugor kori igenévszó igei változata.

fagy[2] ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
0 °C alatti hőmérséklet. *Csikorgó, kemény fagyok voltak januárban. Délre fölengedett a fagy, az ereszről csöpögött a víz.*
✧ Szin: *hideg, dér, jég, zúzmara*
✧ Ell: *forróság, hőség*
✧ Etim: Egy ősi, finnugor kori igenévszó főnévi változata.

fagyaszt ◆◆◆ ige *~ani*
1. 0 °C alá hűt, megdermeszt valamit. *A hideg szél csonttá fagyasztotta átázott ruhájukat.*
2. (Ételt) így tartósít. *Húst, gyümölcsöt, főtt ételt fagyasztott a hűtőládában.*
3. (Testrészt) hűtéssel érzéstelenít. *Hiába fagyasztották a fogát, mégis fájt, amikor kezelték.*
✧ Szin: **1.** (régi) *fagylal* **3.** *jegel*
✧ Ell: **1., 2.** *olvaszt, kienged, felenged*
✧ Etim: A → *fagy* ige származéka.

faggyú ◆◆ fn –, *~t, ~ja*
Szarvasmarha, juh, kecske, birka zsírja. *De sok a faggyú ezen a húson! Faggyúval keni be a csizmáját.*
✧ Szin: *zsiradék*
✧ Etim: Egy ősi, ugor kori szótő származéka.

fagylalt ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
Gyümölcsből és más cukrászati alapanyagból általában tejjel kevert, fagyasztott édesség. *Szereti a tejszínes fagylaltot. Pohárban kér öt gombóc fagylaltot.*
✧ Szin: *jégkrém, parfé,* (bizalmas) *fagyi*
✧ Etim: A → *fagy* ige *fagylal* származékának főnevesült befejezett melléknévi igeneve.

fagyos ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
1. Fagytól kemény. *Túl fagyos még a föld, nem lehet ásni.*
2. Dermesztően hideg. *A hegyek felől fagyos szél fúj. Ma is fagyos éjszakánk lesz.*
3. (bizalmas) Fázós, fázékony. *Én nagyon fagyos vagyok.*
4. Rideg, barátságtalan. *Fagyos arccal fogadták.*
✧ Szin: **1.** *jeges, fagyott* **2.** *jéghideg, zimankós* **3.** (főnév; tréfás) *fagyosszent* **4.** *hideg, ellenséges, elutasító* • **4.** *Hideg, mint a márvány.*
✧ Ell: **1.** *puha* **2.** *enyhe, kellemes, meleg* **4.** *barátságos, meleg*
✧ Etim: A → *fagy* főnév származéka.

fagyoskod|ik ◆◆ ige *~ni*
Hosszasan fázik. *Gyere be, ne fagyoskodj odakinn a hidegben!*
✧ Szin: *didereg,* (bizalmas) *cidrizik* • *Majd megveszi az isten hidege.*
✧ Táj: *fagylódik, fázkódik, fagylal*
✧ Ell: *melegszik*
✧ Etim: A → *fagy* főnév származéka.

fagyosszent ◆ fn (bizalmas)
1. (Csak többes számban:) Pongrác, Szervác, Bonifác és Orbán napjai májusban, amikor általában erősen lehűl az idő. *A fagyosszentek előtt nem teszem ki a virágokat az erkélyre.*

2. (tréfás) Fázós, fázékony ember. *Csak nem fázol, te fagyosszent!*
✧ Etim: Összetétel: → *fagyos* + → *szent* főnév.
☝ Elválasztása: *fa-gyos-szent.*

fagyöngy ◆◆ fn
Fákon élősködő sárga vagy fehér bogyójú örökzöld növény. *A fagyöngy szép, és gyógynövényként is használják.*
✧ Szin: (népi) *madárlép, fakín*
✧ Etim: Összetétel: → *fa* + → *gyöngy*.

fahang ◆ fn
Tompa, színtelen hang. *Kellemetlen fahangon szólalt meg. Ilyen fahanggal hogy állhat ki a színpadra?*
✧ Etim: Összetétel: → *fa* + → *hang*.

fahéj ◆◆◆ fn
Bizonyos dél-ázsiai fafajták barnás színű kérge mint édes ételek fűszere. *Az egész fahéjat például kompótokba, forralt borba, az őrölt fahéjat süteményekbe használom.*
✧ Szin: (Va; Fv népi; Dv, Mv, Őv bizalmas) *cimet*
✧ Táj: *fahaj, édesforgács*
✧ Etim: Összetétel: → *fa* + → *héj*.

faj ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. A biológiai rendszertannak az élőlények jellemző öröklődő tulajdonságai szerint megállapított alapegysége. *Linné több tízezer állati és növényi fajt meghatározott, és névvel látta el őket.*
2. (Tudománytalan szóhasználatban:) Emberfajta, rassz. *A fehér faj felsőbbrendűségét hirdették a fasiszták.*
3. (kissé régi) Nép, nemzet. *A magyar faj ősiségét bizonygatja.*
4. Csoport, fajta, változat. *A betegségnek különböző fajai alakultak ki.*
✧ Szin: **1.** *féleség*
✧ Etim: Valószínűleg a → *fiú* főnévtől különült el szóhasadással.
☝ Főnévi jelzőjével mindig egybeírjuk: *növényfaj, állatfaj, fafaj, virágfaj* stb.

fáj ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. (Testrész) fájdalmat érzékel. *Fáj a keze. Fáj a gyomrom a sok édességtől.* • Szólás: *Fáj a foga valamire*: nagyon vágyik rá. | *Fáj a feje valami miatt*: aggódik miatta, gondot okoz neki.
2. Fájdalmat, illetve bánatot, szomorúságot érez. *Fájt, amikor ráléptél a lábamra. Fáj, hogy nem jöttetek el.* • Szólás: (bizalmas) *Ne fájjon ez neked*: ne törődj vele.
✧ Szin: **1.** *sajog, nyilallik* **2.** *rosszul esik, bánt* • **1.** *Ordítani tudna a fájdalomtól.* **2.** *Megszakad a szíve.*
✧ Etim: Valószínűleg ősi, finnugor kori szó.

fajd ◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
Hegyvidéki erdőkben élő, tyúkféle madár. *Magyarországon már ritka a fajd, a fajdfélék közül egyedül a császármadár költ nálunk, kisebb csoportokban.*
✧ Szin: *siketfajd, nyírfajd, hófajd, császármadár*
✧ Táj: *éjityúk, fájityúk*
✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.
☝ A *fajd* hímje *(fajd)kakas*, a nőstény madár *(fajd)tyúk*. Párzási időszakban a fajdkakas jellegzetes hangot ad, amelyet a *dürög* hangutánzó igével érzékeltetünk.

fájdalom ◆◆◆◆◆ fn *fájdalmak, fájdalmat, fájdalma*
1. Fájó, rossz, kellemetlen érzés. *Beleállt a lábamba a fájdalom. Nyilalló fájdalmat érez a hátában.*
2. Nagy szomorúság. *Fájdalom uralkodott el rajta. Osztozunk fájdalmában.*
3. Részvét. *Mély fájdalommal fogadtuk halálának hírét.*
4. (Sajnálkozás udvarias kifejezésére:) *Fájdalom, nem tehetem. Legnagyobb fájdalmamra meg kell mondanom az igazat.*
✧ Szin: **1.** *fájás, sajgás, nyilallás* **2.** *keserűség, bánat* **3.** *együttérzés, sajnálat*
✧ Ell: **2.** *öröm, boldogság* **3.** *részvétlenség, közöny*
✧ Etim: A → *fáj* ige származéka.

fájdít ◆◆ ige *~ani*
1. (Testrészt) fájlal. *Egész éjjel fájdította a fogát.*
2. Fájdalmat okoz valamiben. *Ne fájdítsd a szívét!*
✧ Táj: *fájít*
✧ Etim: A → *fáj* ige származéka.

fajelmélet ◆◆ fn
Az emberfajták értékbeli egyenlőtlenségét, a felsőbbrendűnek kikiáltott fajták, népek, népcsoportok uralmát hirdető tudománytalan elmélet. *Hitler és a német nemzetszocialista mozgalom fajelmélete szolgált a holokauszt elméleti megalapozásaként.*
✧ Szin: *faji megkülönböztetés,* (idegen) *rasszizmus,* (szűkebb értelemben) *antiszemitizmus, apartheid*
✧ Etim: Összetétel: → *faj* + → *elmélet*.

fájlal ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. *Fájlalja valamijét*: panaszolja, hogy fáj. *Napok óta fájlalja a lábát.*

2. Sajnál valamit. *Fájlalom, hogy így történt.*
✧ Szin: **1.** *fájdít; fájdalmat érez valamijében* **2.** *sajnálkozik, szomorkodik, kesereg valami miatt*
✧ Táj: **1.** *fájít*
✧ Ell: **2.** *örül, örvendezik*
✧ Etim: A → *fáj* ige származéka.

fájós ◆◆◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, ~an*
Olyan (testrész), ami fáj. *Rálépett a fájós lábamra.*
✧ Szin: *sajgó, sérült, sebes, érzékeny, beteg*
✧ Ell: *egészséges, ép*
✧ Etim: A → *fáj* ige származéka.

fajsúly ◆◆ fn
Térfogat és súly hányadosa. *A víz fajsúlya nagyobb, mint a legtöbb fáé.*
✧ Etim: Összetétel: → *faj* + → *súly*.

fajta ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Kisebb csoport az élőlények egy faján belül. *A burgonyának sok fajtáját ismerjük.*
2. Rokoni vagy egyéb kapcsolat alapján összetartozók közössége. *Ő is a mi fajtánk, hozzánk tartozik. Szerencsére a gyerek az én fajtám, rám hasonlít.*
3. Egy dolog egymástól különböző alcsoportjainak egyike. *Gombóc Artúr a csokoládé minden fajtáját nagyon szereti.*
4. (Jelzőként:) fajtájú. *„Csendesen kérődzik, igen jámbor fajta”* (Arany J.: Családi kör). *Magyar fajta kutyát szeretnék, pulit vagy kuvaszt.*
✧ Szin: **2.** *nemzetség, fajzat,* (régi) *náció* **3.** *változat, féleség, típus*
✧ Etim: A → *faj* főnév származéka.
✧ Ö: egy + fajta
☝ Főnévi jelzőjével mindig egybeírjuk: *növényfajta, állatfajta, kutyafajta, betűfajta* stb. Melléknévi, névmási és számnévi jelzőjét különírjuk: *hazai fajta, ez a fajta; két fajtát tenyésztenek, ez jobb fajta, mint az*. A *-fajta* képzőszerű utótagot pedig minden esetben egybeírjuk az előtte álló szóval: *jófajta, százfajta, magunkfajta, többfajta.*

fajtatiszta ◆ mn
A fajta jellegzetes tulajdonságait tisztán képviselő és örökítő (állat, növény). *Két fajtatiszta komondor őrzi a házat. Nem biztos, hogy az elhullott magból kelt gyümölcsfa fajtatiszta lesz, lehet, hogy be kell oltani nemes vesszővel.*
✧ Szin: *tiszta vérű, nemes, nemesített, kitenyésztett,* (bizalmas) *fajtiszta*
✧ Ell: (állat) *keverék, korcs*
✧ Etim: Összetétel: → *fajta* + → *tiszta*.
☝ A *fajtiszta* szinonima pontatlan; tudománytalan szemléletet tükröz, hiszen például minden kutya egyetlen fajhoz tartozik, a keverékek és a tiszta fajtájúak, azaz a *fajtatiszták* is.

fajul ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Egyre hitványabbá, silányabbá válik. *„Romlásnak indult hajdan erős magyar, Nem látod: Árpád vére miként fajul?”* (Berzsenyi D.: A magyarokhoz).
2. Rossz, káros dologgá válik. *Azt reméltem, nem fajul idáig a dolog. Veszekedéssé fajult a beszélgetés.*
✧ Szin: **1.** *elfajzik, silányul, satnyul* **2.** *elmérgesedik*
✧ Ell: **1.** *nemesedik, javul, épül* **2.** *rendeződik*
✧ Etim: A → *faj* főnév származéka.

fakad ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. (Folyadék) felszínre tör, feltör. *A völgyben hűs forrás fakad.* ■ *Szeméből könny fakad*: sírni kezd.
2. Kezd kihajtani. *Fakad már a szőlő, fakadnak a fák is.*
3. Valamiből ered, származik. *Szavai rosszindulatból fakadnak.*
4. *Valamire fakad*: valami kitör belőle, elkezd valamit csinálni. *Olyan jó kedvük volt, hogy dalra fakadtak.* ■ *Sírva fakad*: sírni kezd.
✧ Szin: **1.** *kibuggyan, felszökik* **2.** *kisarjad, zsendül, rügyezik* **3.** *keletkezik, támad*
✧ Ell: **2.** *elsorvad, elhervad*
✧ Etim: A → *faggat*, → *fakaszt* igék tövével azonos ősi, finnugor kori, hangutánzó eredetű szó származéka.

fakaszt ◆◆◆ ige *~ani*
1. *Fakaszt valamit*: előidézi, hogy fakadjon. *Vizet fakasztott a sziklából. A tavaszi napsütés sorra fakasztja a bimbókat.*
2. *Valamit fakaszt* vagy *valamire fakaszt valakit*: (érzelmi megnyilvánulást) előidéz valahol, valakiben. *A megkönnyebbülés mosolyt fakasztott az arcán. Könnyekre fakasztotta a megható történet.*
✧ Szin: **1.** (növényt) *sarjaszt, fejleszt, növeszt* **2.** *valamire késztet*
✧ Ell: **1.** (növényt) *hervaszt, sorvaszt*
✧ Etim: A → *faggat*, → *fakad* igék tövével azonos ősi, finnugor kori, hangutánzó eredetű szó származéka.

fakép ◆◆ fn (csak szókapcsolatban)
(régi) Fából faragott szobor. ■ *Faképnél hagy valakit*: **a)** búcsú nélkül, váratlanul otthagyja. *Séta közben egyszerre csak faképnél hagyta a barátait.* **b)** (hirtelen) megelőzi. *Egy ideig együtt futott a csapat, aztán a fiú hirtelen faképnél hagyta a többieket.*

✧ Etim: Összetétel: → *fa* + → *kép*.

fakír ◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

1. Csodatevőnek hitt hindu aszkéta és bűvész. *Szögekkel kivert ágyon alszik a híres fakír.*

2. (bizalmas) Érzéketlen, a fájdalomra nem reagáló ember. *Ennek a fakírnak még az arcizma sem rándult, amikor fúrták a fogát.* (Jelzőként:) *Az a fakír öcsém belenyúlt a hangyabolyba.*

✧ Etim: Angol és francia, végső soron arab eredetű nemzetközi szó.

fáklya ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Rúd alakú, nagy lánggal égő világítóeszköz. *Égő gyertyákkal és fáklyákkal vonultak föl. Újságpapírból csavart fáklyát, azzal világítottak a barlangban.*

2. (választékos) Utat mutató egyéniség. *Petőfi korának fáklyája volt.*

✧ Szin: **1.** (régi) *szövétnek* **2.** *vezéregyéniség,* (idegen) *géniusz, vátesz*

✧ Táj: **1.** *fokla, fáklia, pákja*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

fáklyásmenet ◆ fn

Fáklyás felvonulás. *Fáklyásmenettel tisztelegtek a mártírok emléke előtt.* • Szólás: (szleng) *Részemről a fáklyásmenet*: elintézettnek tekintem a dolgot.

✧ Etim: Összetétel; *fáklyás*: a → *fáklya* főnév származéka + → *menet*.

fakó ◆◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n*

1. Fénytelen, bizonytalan színű. *Olyan fakó a hajad!*

2. Színét vesztett. *A tisztítás után fakó lett a kabát.*

3. (választékos) Színtelen, tompa (hang). *Fakó hangon szólalt meg.*

4. (választékos) Gyenge, erőtlen (fény). *A kunyhóban csupán valami fakó fény pislogott.*

5. (Főnévi használatban:) Szürkés, sárgás- vagy vörösesszürke, fénytelen szőrű ló. *Eladta a fakót a vásárban.*

✧ Szin: **1.** *matt, halvány, seszínű* **2.** *színehagyott, kifakult* **3.** *fátyolos* **4.** *halvány,* (régi) *pisla*

✧ Táj: **1.** *kese* **5.** *kese, kesely*

✧ Ell: **1.** *fényes, ragyogó* **3.** *élénk, csengő, érces* **4.** *erős,* (idegen) *intenzív*

✧ Etim: A → *fa* főnév származéka.

fakul ◆◆◆ ige *~ni*

1. Színét veszíti. *A tűző napon fakulnak a tarka napernyők.*

2. (Emlék) fokozatosan elmosódik. *Idővel fakulnak az emlékek.*

✧ Szin: **1.** *színtelenedik, halványul* **2.** *halványodik, elhalványul, szürkül*

✧ Táj: **1.** *keshed, fakódik* **2.** *fakódik*

✧ Ell: **2.** *élénkül, felelevenedik*

✧ Etim: A → *fakó* melléknév származéka.

fal[1] ◆◆◆ ige *~ni*

1. Mohón eszik, habzsol valamit. *Falja az ételt. Ne falj, egyél rendesen!*

2. (népi) Eszik. *„S mily örömmel nézte Bence, a hű szolga! Jobban esett, mintha maga falta volna”* (Arany J.: Toldi).

3. Mohón, illetve sokat olvas valamit. *Falja a könyveket. Faltam az új regényét!*

4. (Üzemanyagot) túl sokat fogyaszt. *A motor falja a benzint.*

5. (Gépjármű valamekkora távolságot) gyorsan megtesz. *Csak úgy falja a kilométereket az új sportkocsim.*

✧ Szin: **1.** (durva) *zabál* **2.** *lakmározik,* (kissé hivatalos) *étkezik* **4.** (bizalmas) *eszik,* (durva) *zabál* • **1.** *Két pofára eszik. Tömi magát.*

✧ Táj: **1.** *nyelebel, csombókol, hampuláz, falánkol*

✧ Ell: **1.** *eszeget, csipeget* **2.** *koplal, éhezik, diétázik*

✧ Etim: Ősi, uráli kori szó.

fal[2] ◆◆◆◆◆ fn *~ak, ~at, ~a*

1. Épület térhatároló elemeinek egyike. *Állnak már a ház falai. Nekidőlt a falnak.* • Szólás: *Falba veri a fejét*: bosszankodik. | *A falnak beszél*: hiába beszél. | *Falra borsót hány*: szavainak nincs foganatja. | *Falra hányt borsó*: hiábavaló beszéd. • Közmondás: *A falnak is füle van.*

2. Valaminek a védelmére emelt építmény. *Megnézték a város falainak maradványait.*
3. Tárgy belső terét határoló burok. *A korsó fala egy helyen kilyukadt.*
4. Valaminek meredek, általában magas oldala. *Sikerült megkapaszkodnia a szikla falán.*
5. (Valakikből, valamikből álló) tömör sor. *Az ostromló sereg a várvédők falába ütközött.*
6. (Fv) Szekrénysor. *Szép falatok van a nappaliban.*
7. (választékos) Ellentét. *Úgy érzik, fal van kettőjük között.*
8. (szleng) Képmutatás, színlelés. *Falból tette, hogy eljött.*
✧ Szin: **1.** *főfal, válaszfal* **2.** *sánc* **3.** *oldal* **6.** *szekrényfal* **7.** *akadály,* (választékos) *válaszfal*
✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.
✧ Ö: hang + fal, spanyol + fal, szín + fal

falánk ◆◆◆ mn *~ok* vagy *~ak, ~ot* vagy *~at, ~ul*
Sokat, válogatás nélkül evő. *Azóta ilyen falánk, mióta kamaszodik.*
✧ Szin: *mohó, torkos, étkes, nagyevő,* (bizalmas) *haspók, nagybelű,* (szleng) *zabagép* • *A vasszöget is megeszi. Farkasétvágya van.* (bizalmas) *Annyit eszik, mint egy ló.*
✧ Táj: *kajtár, ettes, mohos, hasabolondja*
✧ Ell: *étvágytalan, kisétkű, kákabélű*
✧ Etim: A → *fal* ige származéka.

falás ◆◆ fn –, *~t, ~a*
1. Mohó evés. *Elég a falásból!*
2. (népi) Falat. *Kérsz még egy falást?*
✧ Szin: **1.** *lakmározás,* (szleng) *zabálás* **2.** *harapás, falatka,* (gyermeknyelvi) *katona*
✧ Táj: **2.** *folyász*
✧ Ell: **1.** *eszegetés, csipegetés*
✧ Etim: A → *fal* ige származéka.

falat ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
1. Harapás, ételdarabka. *Úgy jóllaktam, hogy már egyetlen falatot sem bírok enni. Két falatot evett csak a kenyérből.* • Szólás: *Szájától vonja el a falatot*: túlzott mértékben takarékoskodik. (Jelzőként:) *Bekapott egy falat kenyeret.*
2. Étel. *Finom falatokkal kínálja a vendégeket.*
3. (kedveskedő) Egészen kicsi gyermek. *Mennyi idős ez a kis falat?*
4. (túlzó) (Jelzőként:) Kicsi, kis darabnyi. *Egy falat lakásuk van. Örökölt egy falat földet.*
✧ Szin: **1.** *falás, falatka,* (gyermeknyelvi) *katona* **2.** *étek, ennivaló* **3.** *csöppség, apróság* **4.** *apró*
✧ Táj: **1.** *nyelet, harapat, folyász*
✧ Ell: **4.** *nagy, óriási*
✧ Etim: A → *fal* ige származéka.

falaz ◆◆◆ ige *~ni*
1. Falat rak, húz. *Ősszel alapoznak, tavasszal falaznak.*
2. Téglával, betonnal körbeépít, biztosít valamit. *Falazzák az aknát.*
3. (szleng) Őrködik, hogy szükség esetén társáról elterelje a figyelmet. *Ketten voltak a betörők, egyikük falazott.* | *Falaz valakinek*: cinkosságot vállal vele. *Nem fogok falazni neki a piszkos ügyleteiben.*
✧ Szin: **3.** *fedez valakit; segít valakinek*
✧ Ell: **1.** *lebont* **3.** *elárul, felad valakit*
✧ Etim: A → *fal* főnév származéka.

falka ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Egyfajta (vadon élő) állatból alkalmilag vagy ösztönösen összeállt, illetve egyfajta háziállat nagyobb csoportjából kivált vagy kiszakított kisebb csapat. *Falkába verődtek a farkasok. A kóbor kutyák néha falkában vadásznak a budai hegyekben.* (Jelzőként:) *Egy falka disznót terelgetett.*
✧ Szin: (juhokból:) *nyáj;* (disznókból:) *konda, csürhe;* (pl. szarvasmarhákból:) *csorda*
✧ Etim: A → *fal* ige származéka.

falu ◆◆◆◆◆ fn *falvak* vagy *faluk, ~t, ~ja*
1. A városnál kisebb település, melynek lakói főleg mezőgazdasággal foglalkoznak. *A kis falvakban mindenki ismeri egymást, és az idegeneknek is köszönnek.*
2. Az országnak a városokon kívüli része. *Falun nőtt fel. Szeret falun élni, távol a város zajától.*
3. A falu lakossága. *Ott volt az egész falu a lakodalomban.*
✧ Szin: **1.** *község, kistelepülés,* (gúnyos) *mucsa* **2.** *vidék*
✧ Táj: **1.** *felu*
✧ Ell: **1., 2.** *város*
✧ Etim: Valószínűleg ősi, ugor, esetleg finnugor kori szó.
☝ A *falu* egyes szám 3. személyű alakja ma általánosan *faluja.* A régi *falva* alak helységnevek utótagjaként fordul elő: *Albertfalva, Igazfalva.* A többes számú *falvai* azonban ma is használatos: *Vas megye falvai* vagy *falui.* A *falu -i* képzős alakja: *falusi.* Lásd még a *falusi* szócikket! A *-falu* utótagú helységnevek *-i* képzős alakja hivatalos formában *-falui* (például

leányfalui), a beszélt nyelvben *-falusi* (*leányfalusi*). A *-falva* utótagú helységnevek *-i* képzős alakja lehet *-falvi* vagy *-falvai*: *igazfalvi* vagy *igazfalvai*. A *-falvi* a hagyományos forma, a *-falvai* újabb, főként hivatalos használatú változat.

falubeli ◆◆◆ mn *~ek, ~t,* –

A szóban forgó, illetve egy adott faluba tartozó; ott levő, ottani. *A falubeli lányok és legények vasárnap sétáltak a főutcán.* (Főnévi használatban:) *Falubelijével találkozott Pesten.*

✧ Szin: *idevaló, odavaló,* (főnévi használatban:) *földi*
✧ Táj: *falubali*
✧ Ell: *idegen*
✧ Etim: A → *falu* főnév származéka.

falusi ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~t,* –

1. Falun élő (személy). *Meglátogatta falusi rokonait.* (Főnévi használatban:) *A falusiak élete egyre kevésbé tér el a városiakétól.*

2. A falura, az ott élőkre jellemző. *Kiülni a ház elé a kispadra jellegzetes falusi szokás.*

3. A faluban levő. *A kis falusi templomban volt az esküvőjük.*

4. A falura irányuló. *Fellendülőben van a falusi turizmus.*

✧ Szin: **1.** *vidéki* **3.** *községi* **4.** *vidéki*
✧ Táj: *felussi*
✧ Ell: városi
✧ Etim: A → *falu* főnév származéka.

fáma ◆◆ fn –, *~t, ~ja* (kissé régi)

Híresztelés, szóbeszéd. *Azt mondja a fáma, hogy együtt járnak. Erről nem szól a fáma.*

✧ Szin: *mendemonda, pletyka*
✧ Etim: Latin jövevényszó. Végső forrása azonos → *fátum* szavunkéval.

família ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (bizalmas)

(Nagyobb) család. *Összegyűlt a família az ünnepre. Szégyent hoz az egész famíliára.*

✧ Szin: *rokonság, hozzátartozók,* (rosszalló) *pereputty*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

fanatikus ◆◆◆◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, ~an* (idegen, gyakran rosszalló)

1. Megszállottan rajongó, vakbuzgó (személy). *A nagymama fanatikus hívő, minden böjtöt szigorúan megtart. A bátyám fanatikus Opel Manta-rajongó.* (Főnévi használatban:) *Ilyet csak egy elvakult fanatikus mondhat.*

2. A szenvedélyig vagy a rögeszméig fokozódó. *Ez a fanatikus gyűlölet csak bajt okozhat. Nehéz elviselni apa fanatikus rendszeretetét.*

✧ Szin: **1.** (gyakran rosszalló) *elvakult,* (idegen) *fanatizált, mániákus, bigott* **2.** *szenvedélyes, féktelen, szélsőséges, vad*
✧ Ell: *józan, mértéktartó*
✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.

fancsali ◆ mn *~ak, ~t, ~n* vagy *~an*

Kedvetlenül fanyalgó. *Fancsali ábrázattal nézte a spenótot. Fancsali képet vág, ha valamit kérnek tőle.*

✧ Szin: *fanyar, unott, kelletlen, kényszeredett, savanyú*
✧ Ell: *derűs, mosolygós, készséges*
✧ Etim: A nyelvjárási *fancsal* ‘álnok, kaján’ melléknév származéka. A *fancsal* elvonással keletkezett a *fancsalog* ‘görbül, tekeredik’ igéből, ami egy önállóan nem adatolható, a → *fon* igével összefüggő szótő származéka.

fánk ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

Zsemle formájú, bő zsiradékban kisütött (könnyű) kelt tészta. *Fánkot szaggat. Baracklekvárral szeretem a fánkot, de jó a csokoládés is.*

✧ Szin: *talkedli, egérke,* (Őv népi, bizalmas) *karafon,* (Őv bizalmas) *krapszli, krapfen*
✧ Táj: *fánkó, pampuska, pánk, pánkó, siska*
✧ Etim: Német (erdélyi szász) jövevényszó.

fantasztikus ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an* (idegen)

1. Szertelenül merész. *Fantasztikus ötletekkel áll elő.*

2. Képzeletbeli. *Fantasztikus lények jelennek meg álmaiban.*

3. Képzeletbeli világot ábrázoló. *A fantasztikus irodalmat olvassa, a fantasztikus filmeket nézi.*

4. (bizalmas, túlzó) Megdöbbentő, rendkívüli, bámulatos. *Fantasztikus teljesítményekre képes. Fantasztikus volt ez a meccs!*

✧ Szin: **1.** *vakmerő,* (idegen) *irreális* **2.** *fantázia szülte* **3.** *tudományos-fantasztikus,* (idegen) *sci-fi* **4.** *elképesztő, kivételes,* (túlzó) *páratlan*
✧ Ell: **1.** *megvalósítható,* (idegen) *reális* **2.** *valószerű* **3.** (idegen) *realista* **4.** *középszerű, átlagos, mindennapos*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

fantázia ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen)

1. Képzelet, képzelőtehetség. *Élénk a fantáziája. Fantáziájában különös történetek születnek.*

2. Rögtönzésszerű, rövid zenedarab. *Játssz el egy fantáziát a zongorán!*

✧ Szin: **1.** *képzelőerő, lelemény*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

fanyalog ◆◆◆ ige *~ni*
Kényeskedve nemtetszését mutatja. *Nem eszik, csak fanyalog. Fanyalogva fogadta el a pénzt.*
✧ Szin: *fintorog, húzódozik*
✧ Táj: *fancsalog, fencseleg*
✧ Etim: Valószínűleg a → *fon* ige származéka.

fanyar ◆◆◆ mn *~ak, ~t, ~ul*
1. Savanykásan keserű. *A som fanyar ízű, összehúzza az ember száját.*
2. Kiábrándultságot kifejező. *Fanyar humora van. Fanyar mosollyal üdvözölt.*
✧ Szin: **1.** *fanyarkás* **2.** *kellemetlen, keserű*
✧ Táj: **1.** *húzós, vadízű*
✧ Ell: **1.** *édes* **2.** *barátságos, szívélyes*
✧ Etim: Szóelvonással keletkezett a → *fanyalog* ige *fanyarog* alakváltozatából.

far ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. Állat testének hátulsó, izmos domborulata. *A ló fara felől állt.*
2. (népi, kissé durva) Embernek, különösen nőnek hátulsó része. *Alig fér a nadrágba a hatalmas fara.* • Szólás: (rosszalló) *Rázza a farát*: kelleti magát, kacérkodik.
3. Tat. *A hajó fara felé húzódtak, nézni az eltávolodó partot.*
✧ Szin: **1.** *tompor* **2.** (régi) *ülep,* (bizalmas) *fenék, popó, popsi, koffer,* (szépítő) *hátsó, hátsó fél,* (tréfás) *alfél, hátsó fertály, sejhaj,* (durva) *segg, valag*
✧ Ell: **3.** *orr, hajóorr*
✧ Etim: Ősi, ugor, esetleg uráli kori szó.
☝ Emberi testrész megnevezéseként a *fenék* szó számít a mindennapi beszélt nyelvben a legkevésbé durvának. Enyhébb kifejezésként, szépítő körülírásként a *hátsó*, illetve a *hátsó fél* használatos. Bár a *far* emberre vonatkoztatva ma kissé durva, szakkifejezésekben nincs ilyen hangulata. Például az orvosi nyelvben: *farfekvés, farpofa*. Nem emberre vonatkoztatva, származékokban és összetételekben is semleges a *far* szaknyelvi használata: *farol (az autó), farmotor* stb.

fárad ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Gyengül, erőtlenedik. *Idős lévén gyorsabban fárad.*
2. Küszködik, kínlódik. *Sokat fáradt, mire fölnevelte a gyerekeit. Ne fáradj vele!*
3. (Udvarias beszédben:) Jön. *Lenne szíves közelebb fáradni? Fáradjon be, kérem!*
4. Eredeti tulajdonságaiból veszít, öregszik. *Már fárad a gumi.*
✧ Szin: **1.** *pilled, lankad,* (bizalmas) *kókad* **2.** *fáradozik, törődik, bajlódik, serénykedik, munkálkodik, küzd*
✧ Ell: **1.** *erősödik, erőre kap* **2.** *henyél, lustálkodik*
✧ Etim: A → *fáraszt* ige tövével azonos ősi, uráli kori szótő származéka.

fáradalom ◆◆◆ fn *fáradalmak, fáradalmat, fáradalma* (választékos)
Fárasztó tennivalók és körülmények összessége. *Sok fáradalommal járt a költözés.*
✧ Szin: *fáradság, fáradozás, vesződség, erőfeszítés, igénybevétel,* (bizalmas) *strapa*
✧ Ell: *szórakozás, kedvtelés*
✧ Etim: A → *fárad* ige származéka.

fáradhatatlan ◆◆◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*
Fáradságot nem ismerő, folyton tevékenykedő. *Fáradhatatlan háziasszony volt. Fáradhatatlan szorgalommal végezte munkáját.*
✧ Szin: *kitartó, lankadatlan, szívós, szorgalmas, serény,* (idegen) *agilis, aktív, energikus*
✧ Ell: *fáradékony, gyenge, enervált*
✧ Etim: A → *fárad* ige származéka.

fáradozás ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* (választékos)
Igyekezet, buzgalom. *Minden fáradozása hiábavaló volt.*
✧ Szin: *fáradság, vesződség, küszködés, iparkodás, erőbedobás,* (választékos) *fáradalom,* (bizalmas) *gürcölés,* (szleng) *meló*
✧ Ell: *naplopás, lustálkodás, henyélés*
✧ Etim: A → *fáradozik* ige származéka.

fáradoz|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Fáradságosan dolgozik, munkálkodik. *Éjt nappallá téve fáradozik.*
2. Igyekszik, buzgólkodik. *Azon fáradozik, hogy megszerezze a szükséges iratokat.*
✧ Szin: **1.** *törődik, bajlódik, küszködik, kínlódik, töri magát,* (bizalmas) *strapálja magát, talpal,* (szleng) *melózik*
✧ Ell: **1.** *lustálkodik, henyél* **2.** *elhanyagol, elmulaszt valamit*
✧ Etim: A → *fárad* ige származéka.

fáradság ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
Fáradozás, erőfeszítés. *Sok fáradságába került, amíg megtanult angolul.*
✧ Szin: *vesződség, kínlódás, erőfeszítés, törődés, gond, baj, nyűg,* (választékos) *fáradalom,* (bizalmas) *strapa*
✧ Táj: *töredelem*
✧ Ell: *pihenés*
✧ Etim: A → *fárad* ige származéka.

☝ Ne tévesszük össze a *fáradtság* ‘fáradt állapot’ szóval!

fáradságos ◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

Sok fáradsággal járó. *Fáradságos utazás volt az. Fáradságos munkával gyufaszálakból készítette el a budavári Mátyás-templom kicsinyített mását.*

✧ Szin: *vesződséges, nehéz, keserves, verejtékes, kimerítő, gyötrelmes*

✧ Táj: *kenyérgőzös*

✧ Ell: *könnyű, pihentető,* (bizalmas) *laza*

✧ Etim: A → *fáradság* főnév származéka.

fáradt ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Kimerült, törődött (személy). *A sok szaladgálástól nagyon fáradt.*

2. Erőtlen. *Csak egy fáradt legyintés volt a válasz.*

3. Lelassult, gyorsaságában lefékeződött. *Már csak fáradt lövedékek csapódtak be.*

4. Már használt, de még hasznosítható. *A fáradt olajat összegyűjtik az autószerelők.*

✧ Szin: **1.** *megfáradt, elcsigázott, nyúzott,* (bizalmas) *lerobbant, tropa, kipurcant* **2.** *halvány, tompa, bágyadt* • **1.** *Alig áll a lábán. Kilóg a nyelve. Olyan, mint a kifacsart citrom.* (bizalmas) *Kivan, mint a liba.*

✧ Táj: **1.** *kolladt, pilledt*

✧ Ell: **1.** *friss, erős, pihent,* (idegen) *energikus* **2.** *élénk, harsány, erőteljes, határozott*

✧ Etim: A → *fárad* ige származéka.

✧ Ö: hulla + fáradt

farag ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Hegyez, apró darabok levagdosásával formál valamit. *A szalonnasütéshez nyársat is kell faragni. Faragja a ceruzát, hogy jó hegyes legyen.*

2. Hibáit javítva, képességeit fejlesztve nevel valakit. *Becsületes embert faragott belőle.*

3. Némi fejtöréssel létrehoz, alkot valamit. *Verset farag és szójátékokat.*

✧ Szin: **1.** *farigcsál, fabrikál, barkácsol, vés, metsz, ró* **2.** *formál, alakít,* (rosszalló) *gyúr* **3.** *készít, fabrikál*

✧ Táj: **1.** *faracskál, halkál*

✧ Etim: Egy ősi, uráli kori szótő származéka.

faragatlan ◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*

1. (ritka) Faragással meg nem munkált. *Egy faragatlan márványtömb van az udvarban.*

2. Bárdolatlan, modortalan. *Hogy lehet ilyen faragatlanul viselkedni? Nem is köszönt az a faragatlan fiú.* ▪ *Faragatlan tuskó*: műveletlen, durva személy.

✧ Szin: **1.** *nyers, idomtalan, dísztelen* **2.** *csiszolatlan, neveletlen, közönséges, durva,* (népi) *böszme,* (szleng) *prosztó,* (durva) *mucsai,* (bizalmas) *tahó,* (rosszalló) *tapló, bugris, tuskó* • **2.** *Nem volt gyerekszobája. Istállóban nőtt fel.*

✧ Táj: **2.** *böszme, alafáré*

✧ Ell: **1.** *faragott, díszes, cikornyás, megmunkált, kidolgozott* **2.** *finom, művelt, jólnevelt,* (idegen) *civilizált*

✧ Etim: A → *farag* ige származéka.

fáraó ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Ókori egyiptomi uralkodó. *A fáraók temetkezési helyei, a piramisok máig megmaradtak. A fáraó testét balzsamozással tartósították.*

✧ Etim: Görög, végső soron óegyiptomi eredetű latin jövevényszó.

fáraszt ◆◆◆◆ ige *~ani*

1. Fáradttá tesz valamit, valakit. *A nagy zaj fárasztja. A nagy harcsát két órán át fárasztotta, mire ki tudta húzni.*

2. (Udvarias beszédben:) Hív, kéret valakit. *Hiába fárasztottuk ide.*

3. Terhel valakit. *Nem haragszik, hogy ilyen apróságokkal fárasztom? Folyton fárasztja magát mások érdekében.*

✧ Szin: **1.** *kimerít, bágyaszt, lankaszt, elcsigáz, megerőltet* **3.** *nyúz, nyaggat, háborgat, gyötör, zaklat*

✧ Táj: **1.** *fáriszt*

✧ Ell: **1.** *frissít, pihentet, felüdít* **3.** *megkímél, megóv, tehermentesít*

✧ Etim: A → *fárad* ige tövével azonos ősi, uráli kori szótő származéka.

fark ◆◆◆◆◆ fn *~ak, ~at, ~a* **farok** *farkak, farkat, farka*

1. Állat testének hátulsó, elvékonyodó nyúlványa. *Véletlenül ráléptem a kutya farkára.*

2. Madár farktollainak összessége. *A páva farka színpompás.*

3. (népi, tréfás) Valaminek a vége. *A farsang farkán lesz a bál.*

✧ Szin: **1.** *farkinca*

✧ Etim: A → *far* főnév származéka.

✧ Ö: cicka + fark, ökör + fark + kóró, ló + farok

☝ A *fark* alakváltozat inkább összetételekben és képzett származékokban szerepel: *farktoll, farkcsigolya, farkatlan, farkinca;* de: *lófarok* ‘hajviselet’.

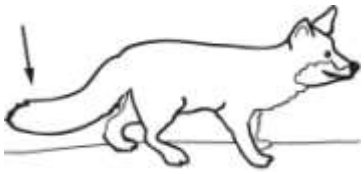

farkas ⬩⬩⬩⬩⬩ fn *~ok, ~t, ~a*
A kutyával rokon, szürkés szőrű ragadozó vadállat. *A nyájat megtámadták a farkasok.* • Szólás: *Együtt üvölt a farkasokkal*: elvtelenül az erősebb félhez, csoporthoz csatlakozik. | *Farkast emlegettünk, (s) a kert alatt kullog*: akiről éppen beszéltünk, váratlanul megérkezik.
✧ Szin: *ordas*
✧ Táj: *csikasz, toportyán, féreg, toportyánféreg, fogasi*
✧ Ell: *bárány*
✧ Etim: A → *farok* főnév főnevesült melléknévi származéka.

farkasfog ⬩ fn
1. A farkas foga. *Talizmánként farkasfogat visel a nyakában.*
2. Ember, állat számfeletti vagy rendellenesen nőtt foga. *A kutyának és a lónak is lehet farkasfoga.*
3. Cikcakkos szegély. *Fehér farkasfogat varr a szoknyájára díszítésül.*
✧ Etim: Összetétel: → *farkas* + → *fog*[2].

farm ⬩⬩⬩ fn *~ok, ~ot, ~ja* (idegen)
1. Kisebb mezőgazdasági üzem, földbirtok. *Amerikában egyes farmok több kilométernyire is lehetnek egymástól.*
2. Kisebb állatokat tenyésztő gazdaság. *Libanevelő farmja jól jövedelmezett.*
✧ Szin: **1.** *birtok, tanya, ültetvény, telep* **2.** *telep*
✧ Etim: Angol, végső soron francia, illetve latin eredetű nemzetközi szó.

farmer ⬩⬩⬩ fn *~ek, ~t, ~e* vagy *~je* (idegen)
1. Farm tulajdonosa vagy bérlője; gazdálkodó. *A farmerek családi közösségben dolgoznak.*
2. Általában (sötét)kék színű, zsebes, tűzött, erős vászonnadrág. *A sportos öltözködés elképzelhetetlen farmer nélkül.*
✧ Szin: **1.** *telepes, gazda, parasztgazda, földműves, mezőgazdász* **2.** *farmernadrág,* (idegen) *jeans,* (Fv bizalmas) *riflé, rifle,* (Mv bizalmas) *kavbojka, kovbojka*
✧ Etim: Angol, végső soron francia, illetve latin eredetű nemzetközi szó.
☝ A *jeans* szinonima kiejtése: [dzsínsz].

farol ⬩⬩ ige *~ni*
1. Hátsó része oldalra elmozdul. *A jeges pályán erősen farol a szánkó.*
2. Hátrafelé megy. *Hátratette a kezét, úgy farolt ki a szobából.*
✧ Szin: **2.** *tolat,* (bizalmas) *curikkol*
✧ Táj: **2.** *seggel, fartol, kandarlik, fartat*
✧ Etim: A → *far* főnév származéka.

farsang ⬩⬩⬩⬩ fn *~ok, ~ot, ~ja*
1. A vízkereszttől hamvazószerdáig tartó (báli) időszak. *Farsangkor lesz a lakodalmunk.*
2. Farsangi jelmezbál. *Mi leszel a farsangon?*
✧ Szin: **2.** *karnevál, mulatság, dínomdánom, maszkabál, álarcosbál*
✧ Táj: **2.** *macskabál*
✧ Etim: Német jövevényszó.

fás ⬩⬩⬩ mn *~ak, ~at,* –
1. Fával benőtt. *Fás vidéken nagyon szeretek utazni.*
2. Megkeményedett rostú. *Ez a karalábé már nagyon fás.*
3. *Fás szárú*: az évek során vastagodó faanyagot tartalmazó szárú (növény). *A bodza, a borostyán és a mogyoró is fás szárú növény.*
✧ Szin: **1.** *erdős, ligetes, bokros, cserjés* **2.** *taplós, pudvás, öreg*
✧ Ell: **2.** *zsenge, friss*
✧ Etim: A → *fa* főnév származéka.
✧ Ö: hét + szilva + fás

fasírozott ⬩ fn *~ak, ~at, ~ja* **fasírt** *~ok, ~ot, ~ja* (bizalmas)
Darált húsból tojással, fűszerekkel készített, általában pogácsa formában kisütött étel. *Fasírozott volt az ebéd krumplival.* • Szólás: (szleng) *Fasírtot csinál belőle*: nagyon megveri.
✧ Szin: *vagdalt, vagdalt hús, húspogácsa,* (idegen) *hasé*
✧ Táj: *labdapecsenye*
✧ Etim: A → *fasírt* német átvétel, a → *fasírozott* a szintén német eredetű, régi nyelvi *fasíroz* '(húst) vagdal, darál' ige származéka. Végső forrásuk a francia.

fasizmus ⬩⬩⬩ fn –, *~t, ~a* (idegen)

Szélsőjobboldali, fajgyűlöleten alapuló totális diktatúra, illetve ezt hirdető eszmerendszer, ideológia. *Az olasz fasizmus az első világháború után, Mussolini idején jött létre.*
✧ Szin: *nemzetiszocializmus, hitlerizmus, nácizmus*
✧ Ell: *antifasizmus*
✧ Etim: Olasz eredetű nemzetközi szó.

fásult ◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
Érzéketlen, közönyös. *A baleset után fásult ember lett belőle. Fásult tekintettel bámult maga elé.*
✧ Szin: *elfásult, kiégett, tompa, egykedvű, csüggedt,* (idegen) *enervált, apatikus, deprimált,* (bizalmas) *blazírt*
✧ Ell: *élénk, tevékeny, együttérző*
✧ Etim: A → *fa* főnév *fásul* származékának továbbképzett alakja.

fátum ◆ fn *~ok, ~ot, ~ja* (idegen, választékos)
Sors, végzet. *Különös fátum nehezedett rá.*
✧ Szin: (választékos) *balsors, balszerencse, eleve elrendelés,* (idegen) *determináció, predesztináció*
✧ Etim: Latin jövevényszó. Végső forrása azonos → *fáma* szavunkéval.

fátyol ◆◆◆◆ fn *fátylak, fátylat, fátyla*
1. Áttetsző szövet. *Lenge selyemből készült fátylat visel a kalapján. Menyasszonyi fátyla hosszú volt.* • Szólás: *Fátylat borít a múltra*: többé nem akar tudni róla. | *Fátylat rá*: felejtsük el! | *Fellebbenti valamiről a fátylat*: felfedi, feltárja a titkot.
2. Köd, pára. *Vékony fátyol vonta be a hegyek csúcsát.*
✧ Szin: **1.** *lepel* **2.** *homály*
✧ Táj: **1.** *burkozó*
✧ Etim: Latin eredetű olasz jövevényszó.

fátyolos ◆◆ mn **fátylas** *~ak, ~at, ~an*
1. Olyan (tárgy), amin fátyol van. *Vett magának egy fátylas kalapot.*
2. Olyan (személy), aki fátylat visel. *Ki lehet az a fátyolos nő?*
3. Homályos, párás. *Fátyolos a levegő.*
4. Rekedtes (hang). *Kissé fátyolos a hangja, nem alkalmas bemondónak.*
✧ Szin: **3.** *ködös, elmosódott, bizonytalan* **4.** *rekedt, érdes, tompa, gyenge*
✧ Ell: **3.** *tiszta, világos, ragyogó* **4.** *érces, zengő, csengő, erőteljes*
✧ Etim: A → *fátyol* főnév származéka.
☝ A *fátylas* alakváltozat csak konkrét értelemben használatos (*fátylas kalap, nő*).

fattyú ◆◆◆ fn *~k* vagy *fattyak, ~t* vagy *fattyat, ~ja* vagy *fattya*
1. (rosszalló) Házasságon kívül született gyerek. *A fattyúnak régen sok megaláztatásban volt része.* (Jelzőként:) *Fattyú fiát rejtegette a világ elől.*
2. (népi, bizalmas) Legény. *Három vidám fattyú kurjongat az ablak alatt.*
✧ Szin: **1.** *törvénytelen gyerek,* (bizalmas) *szerelemgyerek, kakukktojás, zabigyerek* **2.** (gyakran rosszalló) *siheder, suhanc*
✧ Táj: **1.** *vörönty, zabgyerek, orozvakelt*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

fax ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a* (idegen)
1. Nyomtatott, kézzel írott vagy rajzolt szöveg, kép továbbítása telefonvonalon keresztül. *A fax a XX. század utolsó harmadában terjedt el széles körben, elsősorban iratok továbbítására használják.*
2. Az ezt megvalósító készülék, berendezés. *A faxunkkal másolatot is tudunk készíteni. A számítógéphez csatlakoztatható faxok a legmodernebbek.*
3. Ezzel az eljárással érkezett küldemény, másolat. *Várok egy faxot, nem jött még meg?*
✧ Szin: **1.** (idegen) *telefax,* (hivatalos) *távmásolás* **2.** (hivatalos) *faxkészülék, távmásoló*
✧ Etim: Angol jövevényszó.

fazék ◆◆◆◆◆ fn *fazekak, fazekat, fazeka*

Hengeres alakú, kétfülű főzőedény. *A fazék magasabb, mint amilyen széles. Fazékban teszi fel főni a levest.* (Jelzőként:) *Egy fazék töltött káposztát főzött.*
✧ Táj: *fazok, fazak, fazik*
✧ Etim: Egy ősi, finnugor kori szótő származéka.
✧ Ö: húsos + fazék

fazekas ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
Cserépedényeket készítő (és árusító) kézműves. *A fazekas a korongon formálja az edényt.*
✧ Szin: *cserepes, agyagműves*
✧ Táj: *fazakas, fazokas, fazikas, gerencsér, gölöncsér, sárvarga, csupros, edényesmester, tálasmester*
✧ Etim: A → *fazék* főnév származéka.

fáz|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Kellemetlen hideget érez. *Hiába öltözik föl, mégis fázik. Fázik a keze, a lába a nagy hidegben.*
2. Fél, tart valamitől. *Már előre fázik ettől a megbízatástól.*
✧ Szin: **1.** *didereg, vacog, remeg, fagyoskodik,* (bizalmas) *cidrizik* **2.** *húzódozik, idegenkedik, vonakodik, viszolyog* • **1.** *Vacog a foga. Reszket, mint a nyárfalevél. Reszket, mint a kocsonya. Majd megveszi az isten hidege.*
✧ Táj: **1.** *fázlódik, cerkedezik, gebedezik, hűtőzik*
✧ Ell: **1.** *melege van*
✧ Etim: Ősi, ugor, esetleg uráli kori szó.

fázós ◆◆ mn *~ak, ~t, ~an*
A hideget nehezen tűrő. *Fiatal korában nem volt ilyen fázós. A galambok felborzolt tollazattal, fázósan bújnak össze a párkányon.*
✧ Szin: *fagyos, borzongós, didergős, fázékony,* (főnév; tréfás) *fagyosszent* • *Rossz telelő, mint a szegény ember lova.*
✧ Táj: *fázinkós, dérütötte*
✧ Ell: *forróvérű, melegvérű*
✧ Etim: A → *fázik* ige származéka.

február ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*
Az év második hónapja. *A február a farsangi mulatságok időszaka. Februárban megyünk síelni.*
✧ Szin: (régi) *másodhó, Halak hava, böjtelő hava, böjtelő,* (választékos) *télutó*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

fecseg ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Haszontalanságokat beszél, locsog. *Ne fecsegjetek már annyit!*
2. Felelőtlenül, titkokat elárulva beszél. *Remélem, nem fog fecsegni.*
✧ Szin: **1.** *lefetyel, tereferél,* (szleng) *dumál, sóderol,* (bizalmas) *hasal, trécsel, csipog* **2.** *kotyog, elszólja magát* • *A nyelvét koptatja. Jár a nyelve, mint a cséphadaró. Jár a szája, mint a bécsi kofának. Ontja a szót. Sokat darál. Szaporítja a szót.*
✧ Táj: **1.** *lepcsel, csanukol, csármál, szátyárkodik, terél*
✧ Ell: **1.** *hallgat, figyel* **2.** *titokban tart, magában tart*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó. Töve azonos a → *fecsérel*, → *fecskendő* szavak tövével.

fecsérel ◆◆ ige *~ni* (választékos)
Pazarol, veszteget valamit (valamire). *Nem érdemes erre a haszontalanságra több időt fecsérelni. A vagyonát fecsérli, ahelyett, hogy dolgozna.*
✧ Szin: (elsősorban javakat:) *elszór, elherdál, elver, elkótyavetyél,* (választékos) *tékozol*
✧ Ell: (elsősorban javakat:) *megtart, megőriz, gyűjt*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó. Töve azonos a → *fecseg*, → *fecskendő* szavak tövével.

fecske ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
1. Gyors röptű, villás farkú, kis testű madár. *Az eresz alatt raktak fészket a fecskék. Megérkeztek az első fecskék.* ■ *Az első fecske*: aki elsőnek érkezik. *Lassan gyűlik a társaság, még csak az első fecskék érkeztek meg.* • Közmondás: *Egy fecske nem csinál nyarat*: egy példa, egy eset még nem bizonyít semmit, nem változtat a helyzeten.
2. (kissé régi) Háromszög alakú férfi úszónadrág. *A hatvanas években volt divatban a fecske.*
✧ Szin: **2.** *fürdőnadrág,* (kissé régi) *úszó*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó, talán a → *fecseg* ige származéka.
☝ A Magyarországon gyakori *füsti fecske* hangját a *csivitel* igével fejezzük ki.

fecskendő ◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
1. Folyadék vagy por kinyomására alkalmas készülék. *A tűzoltók hatalmas fecskendőkkel oltották a tüzet.*
2. Injekció beadására alkalmas szívó-nyomó készülék. *Az orvos odaadta a gyereknek a műanyag fecskendőt. A fogorvos nagy adag érzéstelenítőt szívott fel a fecskendővel.*
✧ Szin: **1.** *locsoló,* (bizalmas) *spricni* **2.** (idegen) *injektor*, (szleng) *fecske, csúzli, pisztoly, revolver,* (Fv bizalmas) *sztriekacska*
✧ Táj: *csöklető*
✧ Etim: A régi nyelvi *fecskend* ‘fröcsköl, spriccel’ ige származéka. A *fecskend* hangutánzó eredetű szó, töve azonos a → *fecseg*, → *fecsérel* igék tövével.

fed ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Takar, borít valamit (valamivel). *Az egész asztalt terítő fedi. Az özvegy fátyollal fedi arcát.*
2. Fedéllel lát el valamit. *A házakat általában cseréppel fedik, néha palával, náddal.*
3. (Növényt hideg ellen) földdel betakar. *A fagyok beállta előtt még fedni kell a szőlőt.*
4. *Fed valamit*: teljesen megegyezik vele. *Szavai nem fedik a valóságot.*
✧ Szin: **1.** *beterít, burkol, elkendőz,* (népi) *föd* **2.** *tetőz, cserepez, nádaz, zsindelyez,* (népi) *föd* **3.** *véd, oltalmaz, óv,* (népi) *föd* **4.** *takar,* (népi) *föd*
✧ Ell: **1.** *kitakar* **2.** *leszed* **3.** *kibont*
✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.
fedd ◆◆ ige *~eni* (választékos)
Bíráló, intő szavakkal illet valakit. *A legkisebb csínyért is mindjárt feddi a gyerekeit.*
✧ Szin: *szid, szapul, kioktat, büntet,* (választékos) *dorgál, korhol, pirongat,* (bizalmas) *lekap*
✧ Táj: *regnál, ragmál, regmál, kárpál, pőzsöl*
✧ Ell: *dicsér, elismer, méltat*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.
☝ Egyes ragos alakjaiban a kötőhangzós forma gyakoribb: *feddesz, feddenélek* stb., de kötőhangzó nélkül is használhatjuk őket: *feddsz, feddnélek* stb.
feddhetetlen ◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül*
Erkölcsi szempontból kifogástalan. *Vezető állást csak feddhetetlen ember tölthet be.*
✧ Szin: *tisztességes, becsületes, tisztakezű, megvesztegethetetlen,* (választékos) *szeplőtelen, makulátlan*
✧ Ell: *becstelen, bűnös, erkölcstelen, tisztességtelen*
✧ Etim: A → *fedd* ige származéka.
fedél ◆◆◆◆ fn *fedelek, fedelet, fedele*
1. Tetőszerkezet. *A ház fedelét erősen megrongálta a vihar.* • Szólás: *Nincs fedél a feje fölött*: hajléktalan. | *Egy* vagy *közös fedél alatt*: egy lakásban, együtt.
2. Valaminek a nyitható, csukható teteje. *Nem láttad a cukrosdoboz fedelét? A láda fedele becsípte az ujját.*
3. (Könyvön, füzeten) külső kemény borítólap. *Leszakadt a könyv fedele.*
✧ Szin: **1.** *tető, tetőzet, háztető, födém,* (népi) *födél* **2.** *tető, fedő, zárókupak, sapka,* (népi) *födél* **3.** *tábla, kötés, fedőlap,* (népi) *födél*
✧ Etim: Ősi, ugor kori szó.
fedélzet ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
1. A hajótestet borító felület. *Mindenki a fedélzetre!* ■ Mindenki a fedélzetre!: kezdjünk dolgozni! *Elég volt a beszélgetésből, mindenki a fedélzetre*!
2. Repülőnek, űrhajónak az a része, ahol a személyek tartózkodhatnak. *Az óriásgépek fedélzetén 200-300 utas is utazhat egyszerre.*
✧ Szin: (régi) *födözet, ferdekk, fedezet*
✧ Etim: A *fed* ige ősi, ugor kori származéka.

fedetlen ◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül*
1. Olyan, amely nincs takarva, betakarva, fedve. *Fedetlen fővel, levett kalappal álltak a férfiak a koporsó mellett. Az estélyi ruha rendszerint fedetlenül hagyja a nők vállát. A szőlőtőkéket ősszel földdel takarják be, mert a fedetlen szőlőben kárt tehet a fagy.*
2. Olyan, amelynek nincs teteje, fedele, fedője. *A gulya fedetlen karámban éjszakázik a legelőn. Ne tegyél ételt a hűtőbe fedetlen edényben!*
✧ Szin: **1.** *csupasz, meztelen, kendőzetlen, takaratlan,* (népi) *födetlen* **2.** *nyitott,* (népi) *födetlen*
✧ Ell: **1.** *fedett* **2.** *fedett, zárt*
✧ Etim: A → *fed* ige származéka.
fedez ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. (régi) Óva takar valakit, valamit. *Testével fedezte gyermekét a viharban.*

2. Támadástól közbelépésével véd valakit. *Fedezte bajtársai visszavonulását.*
3. Leplez, titkol valamit. *Szokatlan viselkedésével zavarát próbálta fedezni.*
4. Akadályoz valakit az eredményes játékban. *Az egész mérkőzésen a balszélsőt fedezte.*
5. Szorosan valaki mögött áll, és testével takarja. *Fedezd az előtted állót, ne lógj ki a sorból!*
6. (Összeg, készlet) elegendő valamire. *A fizetése nem fedezi a kiadásait.*
7. (Költséget) vállal, visel. *Ennek a költségeit ki fedezi?*
8. (Hím háziállat a nőstényt) megtermékenyíti, vele párosodik. *Fedezni viszi a lovát.*
✧ Szin: **1., 2.** *vigyáz, ügyel, biztosít* **3.** *palástol, rejteget, takar, kendőz* **6.** *futja valamire* **7.** *megtérít, megfizet, áll,* (idegen) *dotál* **8.** *hág*
✧ Táj: *födöz*
✧ Ell: **3.** *elárul, feltár*
✧ Etim: A → *fed* ige származéka.

fedezék ◆◆◆ fn *~ek, ~et ~e*
Védelmet nyújtó hely, létesítmény, különösen árok. *A katonák fedezéket ástak, és onnan támadtak.*
✧ Szin: *lövészárok, sánc, bunker, óvóhely, rejtekhely, menedék*
✧ Etim: A → *fed* ige származéka.

fedezet ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
1. Fegyveres kíséret. *A rablógyilkost rendőri fedezettel szállították a börtönbe.*
2. Kölcsön visszafizetésének, pénz értékállandóságának biztosítéka, rendszerint vagyontárgy, pénz- illetve árukészlet. *Nem ad hitelt a bank, mert nincs rá fedezetünk.*
3. (kissé régi) (Sportban:) A pálya középső részén játszó labdarúgó. *Az edzővel megbeszélték, hogy ki lesz a fedezet.*
✧ Szin: **1.** *védőkíséret,* (idegen) *eszkort* **2.** *alap, tartalék, aranyfedezet, árufedezet* **3.** *középpályás,* (idegen) *half*
✧ Etim: A → *fed* ige származéka.
✧ Ö: arany + fedezet

fedő ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
Edény befedésére, lezárására, letakarására szolgáló kerek lap, lemez. *A forró fedőt konyharuhával emeld le a lábosról! Letört a fedő fogója, amikor leejtettem. Nem láttad az uborkásüveg fedőjét?*
✧ Szin: *tető, fedél, kupak,* (népi) *födő*
✧ Táj: *födü*
✧ Etim: A → *fed* ige származéka.
✧ Ö: fej + fedő, szem + fedő

fegyelem ◆◆◆◆ fn –, *fegyelmet, fegyelme*
1. Közösségben rendelkezésekkel, szabályokkal fenntartott rend. *Szigorú fegyelmet tart a csapatban.*
2. Rendszeresség és mértéktartás. *Dolgozatán érződött a gondolkodás fegyelme. Ennek a műnek a megoldása különleges fegyelmet követelt tőle.*
✧ Szin: **1.** *fegyelmezettség, szigorúság,* (választékos) *zabla, gyeplő* **2.** *önfegyelem, önuralom*
✧ Táj: **1.** *fegyelet*
✧ Ell: **1.** *rendbontás, fegyelmezetlenség*
✧ Etim: A → *fedd* ige eredeti *fegy* alakváltozatának származéka.

fegyelmez ◆◆◆ ige *~ni*
1. Fegyelemre késztet valakit. *A jó tanár tudásával, egyéniségével fegyelmezi a tanulókat. Nem tud fegyelmezni.*
2. (bizalmas) Fenyít valakit. *Folyton fegyelmezi gyermekét, ahelyett, hogy dicsérné, biztatná.*
✧ Szin: **1.** *váncba szed, kordában tart, féken tart, rendszabályoz* **2.** *büntet, üt, ver,* (bizalmas) *páhol*
✧ Ell: **2.** *becéz, dédelget, kényeztet,* (bizalmas) *elkapat*
✧ Etim: A → *fegyelem* főnév származéka.

fegyelmezetlen ◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül*
1. Fegyelemmel nem törődő (személy). *Egész nap fegyelmezetlenül viselkedtetek!*
2. Csapongó, szeszélyes. *Fegyelmezetlen gondolatait nem lehet követni.*
✧ Szin: **1.** *neveletlen, csintalan, szemtelen, rakoncátlan, rendetlen, engedetlen, kamaszos* **2.** *rakoncátlan, rendezetlen*
✧ Ell: **1.** *fegyelmezett, összeszedett, rendes, engedelmes, jólnevelt* **2.** *megszerkesztett, tudatos*

✧ Etim: A → *fegyelmez* ige származéka.

fegyelmezett ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

Szabályokat, rendet betartó (személy). *Igazán fegyelmezett katona lett belőle. Viselkedjetek fegyelmezetten!*

✧ Szin: *szófogadó, engedelmes, kötelességtudó, jólnevelt, összeszedett*

✧ Ell: *fegyelmezetlen, neveletlen, rakoncátlan, engedetlen, rendetlen, szófogadatlan*

✧ Etim: A → *fegyelmez* ige származéka.

fegyelmi ◆◆◆◆ mn *~k, ~t,* –

1. Fegyelem elleni vétséggel foglalkozó (vizsgálat). *A szabályok súlyos megsértéséért fegyelmi eljárást indítottak ellene.*

2. (Főnévi használatban:) Fegyelmi vétséget követő büntetés. *Harmadik fegyelmije után elbocsátották munkahelyéről.*

✧ Szin: **2.** *szankció*

✧ Etim: A → *fegyelem* főnév származéka.

fegyenc ◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

Fegyházbüntetését töltő rab. *Egyik vidéki fegyintézetünkben nemrég fellázadtak a fegyencek.*

✧ Szin: *fogoly, elítélt, őrizetes,* (szleng) *zebrás*

✧ Ell: *fegyőr, börtönőr,* (régi) *foglár,* (szleng) *smasszer*

✧ Etim: A → *fegyelem* főnévből elvont *fegy* tő német mintára keletkezett nyelvújítás kori származéka.

fegyház ◆◆◆ fn

1. Fogháznál szigorúbb börtön. *Büntetését fegyházban kell letöltenie.*

2. Fegyházban letöltendő szabadságvesztés. *Tíz év fegyházra ítélték.*

✧ Szin: **1.** *börtön, tömlöc, fegyintézet, büntetőintézet,* (szleng) *sitt, sitkó, fapados, szanatórium, internátus*

✧ Etim: Német mintára keletkezett nyelvújítás kori összetétel; *fegy*: elvonás a → *fegyelem* főnévből + → *ház*.

fegyőr ◆◆ fn (kissé hivatalos)

Rabokra felügyelő fegyveres őr. *Két fegyőr fogta közre a vádlottat.*

✧ Szin: *börtönőr, foglár,* (szleng) *smasszer, varjú, bakter*

✧ Ell: *fegyenc, rab, fogoly,* (hivatalos) *elítélt, őrizetes*

✧ Etim: Nyelvújítás kori összetétel; *fegy*: elvonás a → *fegyelem* főnévből + → *őr*.

fegyver ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

Támadásra vagy védekezésre való, élet kiontására alkalmas eszköz. *Ártatlan ember halálát okozta a gyilkos fegyver. Szülőföldjük védelméért fogtak fegyvert.* (átvitt) *Az írók fegyvere a toll. A szó kétélű fegyver, elérheti a várttal éppen ellenkező hatást is.*

✧ Szin: *harceszköz, harci eszköz*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán német jövevényszó.

✧ Ö: lő + fegyver, tűz + fegyver

fegyveres ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~en*

1. Fegyvert viselő (személy). *A bankot fegyveres rablók támadták meg.* (Főnévi használatban:) *Fegyveresek őrzik a pénzszállító autót.*

2. Fegyverrel véghezvitt (cselekmény). *A háború után a partizánok még évekig folytattak fegyveres harcot.*

3. Fegyverhasználattal kapcsolatos. *Fegyveres kiképzést tartottak az újoncoknak.*

✧ Szin: **1.** *felfegyverezett* **2.** *katonai*

✧ Ell: **1.** *fegyvertelen, civil*

✧ Etim: A → *fegyver* főnév származéka.

fegyverkezés ◆◆ fn –, *~t, ~e*

A haderő növelése. *A fejlett gazdaságú államok sokat költenek fegyverkezésre.*

✧ Szin: *felfegyverzés*

✧ Ell: *leszerelés*

✧ Etim: A → *fegyver* főnév *fegyverkezik* származékának továbbképzett alakja.

fegyverszünet ◆◆◆◆ fn

1. A fegyveres harc felfüggesztése. *A hadviselő felek képviselői fegyverszünetet kötöttek. Nem tartották be a megállapodást, megszegték a fegyverszünetet.*

2. Szellemi, politikai küzdelem szüneteltetése. *Kössünk fegyverszünetet!*

✧ Szin: **1.** *tűzszünet, fegyvernyugvás* **2.** *béke, békesség, nyugalom*
✧ Ell: **1.** *harc* **2.** *ellenségeskedés, háborúskodás*
✧ Etim: Összetétel: → *fegyver* + → *szünet*.

fegyverzet ◆◆◆◆ fn –, *~et, ~e*

1. Katonai fegyveres fölszerelés, illetve a fegyverek összessége. *A hadsereg fegyverzete régi, korszerűtlen.*

2. ■ *Teljes fegyverzetben*: teljes harci készültségben, felfegyverkezve. *Teljes fegyverzetben sorakozó!* (átvitt) *A fiatal politikus teljes fegyverzetben, tehát jól felkészülten lépett a nyilvánosság elé.*

✧ Szin: **1.** *hadifelszerelés, felkészültség* **2.** *felkészültség*
✧ Ell: *készületlenség*
✧ Etim: A → *fegyver* főnév származéka.

fehér I. ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

1. A hóhoz hasonló színű. *A menyasszony hosszú fehér ruhát, a vőlegény sötét öltönyt és fehér inget viselt.* ■ *Fehér asztalnál*: terített asztal mellett, bizalmas körben. ● Szólás: *Fehér, mint a hó.*

2. Havas, deres. *Fehér a táj. Tavaly fehér karácsonyunk volt.*

3. (választékos) Ártatlan, tiszta. *Romlatlan, fehér lelkét semmi sem piszkolhatja be.* ● Szólás: *Fehér, mint a liliom*: ártatlan, erkölcsileg tiszta.

4. ■ *Fehér folt*: feltérképezetlen, ismeretlen terület. *Mára már alig maradt fehér folt a világ térképén.*

5. Világos színű, illetve sápadt. *Fehér kenyeret eszünk. Európa lakói többségükben fehér bőrűek.* ● Szólás: *Fehér az arca, mint a fal*: nagyon sápadt.

6. Megszürkült, ősz. *Apámnak már fehér a haja.*

7. ■ *Fehér éjszakák*: csaknem nappali világosságú nyári éjszakák a sarkvidék közelében. *A fehér éjszakák különös látványosságot jelentenek a turisták számára.*

✧ Szin: **1., 2.** *hófehér, tejfehér* **3.** *romlatlan,* (választékos) *hamvas, szeplőtlen, bűntelen, patyolatfehér, makulátlan* **5.** *viaszfehér* **6.** *galambősz, ezüstös, ezüstfehér, hófehér* ● **1., 3.** *Olyan, mint a patyolat.*
✧ Táj: *fejér*
✧ Ell: **1.** *fekete, színes, tarka, mintás, sötét* **3.** *romlott, bűnös,* (választékos) *fekete, sötét*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű szó, talán egy ősi, finnugor kori szótő származéka.
☝ A népies, régies *fejér* alakváltozat hely- és személynevekben a köznyelvben is megőrződött: *Fejér megye, Fejér György.*

fehér II. ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e* vagy *~je*

1. Fehér szín. *A fehér a legvilágosabb semleges szín. Fehérbe öltözteti a kisgyereket. Fehérrel festi be az ajtókat.*

2. Fehér bőrű ember. *A világ minden táján élnek fehérek.*

3. Világos színű sakkfigura. *A mester fehérrel győzött.*

4. *Valaminek a fehérje*: a világos színű része. *A szeme fehérjére hályog húzódott. A tojás sárgáját és fehérjét szétválasztotta egymástól.*

5. (régi) Kommunistaellenes, jobboldali személy a Szovjetunió megalakulása körüli években. *A fehérek a vörösök ellen harcoltak.*

6. Fehérbor. *Asztali fehéret vettem az ebédhez.*

✧ Ell: **1., 3.** *fekete* **5., 6.** *vörös*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű szó, talán egy ősi, finnugor kori szótő származéka.

fehérbor ◆◆ fn

Sárgás színű, világos bor. *A sárgás húsú, levelű szőlőből fehérbort készítenek.*

✧ Szin: *fehér*
✧ Ell: *vörösbor,* (bizalmas) *vörös*
✧ Etim: Összetétel: → *fehér* + → *bor*.
☝ Fajtanév, ezért egybeírjuk.

fehércseléd ◆ fn (népi, régi)

1. Lány, asszony. *A férfiak dolga nem tartozik a fehércselédre.*

2. Női cseléd. *A fehércseléd sürgött-forgott a konyhában.*

✧ Szin: **1.** (régi) *fehérszemély, némber* **2.** (régi) *vászoncseléd*
✧ Ell: **1.** *férfi, férfiember* **2.** *férficseléd*
✧ Etim: Összetétel: → *fehér* + → *cseléd*.

fehérje ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je* vagy –

1. Életfontosságú, nagy molekulájú szerves vegyület. *Különösen a gyerekeknek van szükségük sok fehérjére. A hús és a tej bőven tartalmaz fehérjét.*

2. Tojás belsejének a sárga, gömbölyű résztől elkülönülő, világosabb, megfőzve fehér része. *A sárgáját keverd el cukorral, a fehérjét verd föl habnak!*

✧ Szin: **1.** (idegen) *protein* **2.** *tojásfehérje*
✧ Etim: A → *fehér* melléknév megszilárdult ragos alakulata.

fehérl|ik ◆◆◆ ige *~eni*

Fehér színfoltként (messziről) látszik. *A domboldalon fehérlik a házunk. „Udvaron fehérlik szőre egy tehénnek”* (Arany J.: Családi kör).

✧ Szin: *fénylik, világlik, tündöklik, ragyog*
✧ Táj: *fehérellik, fehérszik, fehérzik*
✧ Ell: *feketéllik, sötétlik*
✧ Etim: A → *fehér* melléknév származéka.

fehérnemű ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
Közvetlenül a testen, a felső ruhadarabok alatt, illetve az ágyban viselt könnyű ruhanemű. *Két váltás fehérneműt vitt magával. Egy piszkos fehérneműt hagytál a fürdőszobában.*
✧ Szin: *alsónemű, alsó, alsóruha, alsóruházat*
✧ Táj: *alsóholmi, fehérruha, változó, változógúnya*
✧ Ell: *felsőruha, felsőruházat*
✧ Etim: Összetétel; → *fehér* + *nemű*: a *nem*[1] ‘fajta’ főnév származéka.

fehérnép ◆◆ fn (régi)
1. Lányok, asszonyok összessége, asszonynép. *A fehérnép helye a templomban a bal oldalon van.*
2. Leány, esetleg asszony. *Takaros kis fehérnép a szomszéd lánya.*
✧ Szin: **1.** (választékos vagy tréfás) *szépnem* **2.** *nő*, (régi) *fehércseléd, vászoncseléd, némber,* (szleng) *csaj*
✧ Táj: *asszonyszemély, fejérnép*
✧ Ell: **1.** *férfinép* **2.** *férfi, férfiember*
✧ Etim: Összetétel: → *fehér* + → *nép*.

fehérrépa ◆◆ fn
Petrezselyemgyökér. *Vett a piacon karalábét, hagymát, fehérrépát és sárgarépát a húsleveshez.*
✧ Szin: *gyökér, petrezselyem*
✧ Etim: Összetétel: → *fehér* + → *répa*.
☝ Fajtanév, ezért írjuk egybe.

fehérvérűség ◆ fn –, *~et, ~e*
A fehérvérsejtek kóros elszaporodásával járó betegség. *A fehérvérűség a vérképző rendszer rosszindulatú daganata, amelyet gyógyszeres és sugaras kezeléssel, csontvelő-átültetéssel gyógyítanak.*
✧ Szin: (idegen) *leukémia*
✧ Etim: A *fehérvérű* összetétel (→ *fehér* + *vérű*: a → *vér* főnév származéka) származéka.

fej[1] ◆◆ ige *~ni*
1. Fejős állat tejét tőgyéből kinyomkodja vagy géppel kiszívja. *Tehenet fejt az istállóban, a tejet dézsában viszi a házba.*
2. (bizalmas, rosszalló) *Fej valakit*: rendszeresen pénzt csikar ki tőle. *Állandóan a testvéreit feji.*
✧ Szin: **2.** (bizalmas, rosszalló) *szipolyoz, pumpol*
✧ Táj: **1.** *cseppent, csúrol, ecsel*
✧ Etim: Valószínűleg ősi, finnugor kori szó.

fej[2] ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
1. Ember, állat testének az agyvelőt, a szájnyílást, az érzékszervek többségét magába foglaló legfelső, illetve elülső része. *Nemcsak jó alakja, szép feje is van. Lehajtott fejjel legelésznek a tehenek.* ■ *Fejéhez vág valamit*: durván, kíméletlenül megmondja neki a véleményét. | *A fejére esett*: hülye. | *Fejet hajt valaki előtt*: behódol neki. | *Fejére koppint*: figyelmezteti. | *Fel a fejjel!*: ne keseredj el. | *Ne lógasd a fejed!*: ne szomorkodj. ● Szólás: *Azt se tudja, hol áll a feje*: sok a dolga. | *Fő a feje*: nagy gondban van. | *Bekötik a fejét*: férjhez megy. | *Megmossák a fejét*: megszidják. | *Fejjel megy a falnak*: meggondolatlanul cselekszik.
2. A fej hossza, mint alkalmi mértékegység. *Egy fejjel magasabb, mint a testvére. Egy fejjel győzött a százméteres gyorsúszásban.*
3. Agy, ész. *Világos feje van. Nem tud a saját fejével gondolkodni.*
4. Gondolkodás, emlékezet. *Mindent fejben tart. Fejből tudja a verset.*
5. (Az egész ember jelképeként:) *Beszél a fejével, megpróbálja meggyőzni.*
6. (Az emberi élet jelképeként:) *A feje forog kockán.* ■ *A fejemet teszem rá*: biztos vagyok benne.
7. Pénzérmének ábrával díszített oldala. *Fej vagy írás?*
8. Valamely testület, közösség irányítója. *Az ország fejét, a köztársasági elnököt nálunk a parlament választja.*

9. Némely növény (magasan levő vagy gömbölyded) termése. *A búza feje még könnyű, éretlen benne a mag. Az idén nagy a feje a hagymának.* (Jelzőként:) *Két fej hagymát kérek.*

10. Tárgynak, eszköznek kiszélesedő része. *Nem lehet használni a kalapácsot, csak feje van, a nyele kiesett.* • Szólás: *Fején találja a szöget*: ráhibáz a lényegre.

11. Folyóirat, újság stb. címfelirata (általában a lap felső részén). *A fejet általában nagy betűkkel szedik.*

✧ Szin: **1.** *koponya,* (választékos) *fő,* (bizalmas) *buksi, kobak, kókusz, dió,* (szleng) *bura, kugli, tök* **2.** *fejhossz* **3.** *értelem,* (bizalmas) *sütnivaló,* (szleng) *gógyi* **8.** *vezető, parancsnok,* (bizalmas) *főnök* **11.** *rovatcím*

✧ Táj: **1.** *bota* **3.** *gógyó, gyógyó, gyogyú*

✧ Ell: **7.** *írás* **8.** *beosztott*

✧ Etim: Ősi, uráli kori szó.

✧ Ö: halál + fej, kéz + fej

☝ A *fej* szó eredeti alakja, a *fő* önmagában és konkrét jelentésben ma már régies, ritka. Egyes kifejezésekben azonban ezt használjuk: *főbe lő* 'így megöl, kivégez valakit' (a *fejbe lő* mást, véletlen balesetet is jelenthet). A valaha *fejvesztéssel* vagy *fővesztéssel* (azaz halálos ítélettel) járó súlyos bűn megnevezése ma is: *főbenjáró bűn*. Magára a testrészre utal még a *fő* a *főkötő* és a választékos *főfájás* ('fejfájás') szóösszetételben. Átvitt értelemben, összetett szavakban azonban ma már inkább csak a *fő* szerepel. Erről lásd a *fő²I.* és a *fő²II.* szócikket!

fejadag ◆◆ fn

A (szükséghelyzetben) egy főre megállapított élelmiszermennyiség. *Csökkentették a fejadagot.*

✧ Szin: *fejkvóta*

✧ Etim: Összetétel: → *fej²* + → *adag*.

fejében ◆ nu

Valaminek viszonzásául, ellenében. *Ennek fejében te most itt maradsz. Díjazás fejében vállalta el a munkát.*

✧ Szin: *helyében, ellenértékként, ellenértékül*

✧ Etim: A → *fej* főnév megszilárdult ragos alakulata.

☝ Az előtte álló névszó *-ért* ragos alakját is használhatjuk helyette: *Díjazásért vállalta el….*

fejedelem ◆◆◆ fn *fejedelmek, fejedelmet, fejedelme*

1. Királyi címet nem viselő uralkodó. *Bethlen Gábor harminchárom éves volt, amikor megválasztották Erdély fejedelmévé.*

2. Törzsek, nemzetségek vezére. *Árpád volt a honfoglaló magyarok fejedelme.*

3. Valamely művészeti ág kiemelkedően tekintélyes egyénisége. *A zene fejedelme számomra mindig Bach marad.*

✧ Szin: **1.** (mohamedán:) *emír;* (mongol, török:) *kán*; (indiai:) *maharadzsa*; *vajda* **2.** *vajda, nemzetségfő, törzsfő* **3.** *király, csillag, császár*

✧ Ell: **1., 2.** *alattvaló*

✧ Etim: A → *fej* főnév származéka.

fejedelmi ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~en*

1. Fejedelemre jellemző, vele kapcsolatos. *Fejedelmi palástban vonult az ünnepségre.* ■ *Fejedelmi többes*: a többes szám 1. személy (mi) használata egyes szám 1. személy (én) helyett.

2. Nagyúri, fényűző, pompás. *Fejedelmi ellátásban volt részünk.*

3. Daliás, sudár. *Fejedelmi alakja volt, kitűnt az emberek közül.*

✧ Szin: **1.** *uralkodói* **2.** *fenséges, pazar, előkelő, nagyszerű, kiváló* **3.** *fenséges, előkelő*

✧ Ell: **1.** *alattvalói* **2.** *egyszerű, szegényes* **3.** *jelentéktelen, jellegtelen*

✧ Etim: A → *fejedelem* főnév származéka.

fejel ◆◆◆ ige *~ni*

1. Labdát fejjel továbbít. *Jól fejel hálóba is. Tudsz fejelni?*

2. Fejjel támad. *Leintették a birkózót, mert fejelt. A hisztis gyerek a mamája hasába fejelt.*

3. (Lábbelit, harisnyát) új fejjel lát el. *Gyerekkorában még elvitték a rossz cipőt fejelni.*

✧ Etim: A → *fej* főnév származéka.

fejes I. ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

1. Olyan, aminek feje van. *Fejes vonalzóval rajzol.*

2. Olyan (növény) aminek a levelei már összeborultak. *Szép fejes már a káposzta. Fejes saláta lesz az ebédhez.*

✧ Etim: A → *fej* főnév származéka.

✧ Ö: csuka + fejes

fejes II. ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Labdának fejjel való továbbítása. *Kié volt az a szép fejes?*

2. Fejesugrás. *Gyönyörű fejessel a medencében termett.* ■ *Fejest ugrik*: **a)** fejesugrást végez. *Fejest ugrott a mély tóba.* **b)** habozás nélkül belevág valamibe. *Fejest ugrott egy bizonytalan vállalkozásba.*

3. (bizalmas) Vezető beosztású ember. *A fejesek is eljöttek a gyűlésre.*

✧ Szin: **1.** (bizalmas) *stukkolás* **3.** *főnök, elöljáró,* (bizalmas) *nagykutya,* (szleng) *góré, főmufti, nagyágyú*

✧ Ell: **3.** *beosztott, alárendelt,* (bizalmas) *senki*

✧ Etim: A → *fej* főnév származéka.

fejetlenség ◆◆ fn –, *~et, ~e*

Zűrzavar, pánik. *Egyre nagyobb fejetlenség lett úrrá a tömegen.*

✧ Szin: *fegyelmezetlenség, kapkodás, felfordulás, kavarodás, káosz,* (szleng) *kupi, gubanc*
✧ Ell: *rend, higgadtság, fegyelem*
✧ Etim: A → *fej* főnév származéka.

fejezet ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Írásműnek elkülönülő nagyobb szakasza, egysége. *A könyv első fejezete főképp leíró részeket tartalmaz. Már a harmadik fejezetnél tartok.*

2. Korszak, időszak. *1989-ben történelmünk új fejezete kezdődött. Lezárult életének egy fejezete.*

✧ Szin: **1.** *rész, részlet* **2.** *rész*
✧ Etim: A → *fej* főnév *fejez* származékának továbbképzett alakja.

fejfa ◆◆◆ fn

Síron levő, rendszerint fából készített emlékjel, különösen kereszt. *A fejfára a halott neve, születési és halálozási éve van fölírva. „Ha eldobod egykor az özvegyi fátyolt, Fejfámra sötét lobogóul akaszd”* (Petőfi S.: Szeptember végén).

✧ Szin: *keresztfa, sírkereszt, sírjel, síremlék, kopjafa*
✧ Táj: *gombosfa, fejefa, főtőlfa, főtőlvaló, halottfa*
✧ Etim: Összetétel: → *fej*[2] + → *fa*.

fejfedő ◆◆ fn

A fej befedésére, védelmére szolgáló ruházati cikk. *Fontos, hogy nyáron a vízparton mindig legyen a gyerekeken valamilyen fejfedő, amely megvédi őket a napszúrástól. A Kunságban a XVIII. századig általánosan használt fejfedő volt a kunsüveg.*

✧ Szin: *fejreváló, sapka, kalap, süveg,* (régi) *kalpag, föveg, cilinder, csákó; kendő, fejkendő, fejkötő, főkötő,* (tréfás) *tökfödő,* (idegen) *birétum,* (népi) *sipka*
✧ Táj: (női) *csepesz, fityula*
✧ Etim: Összetétel: → *fej*[2] + → *fedő*.

fejhallgató ◆◆◆◆ fn

Rádiónak, magnónak vagy más hasonló készüléknek a fejre csatolható része, amelyen két kis hangszóró közvetlenül a fülbe továbbítja a hangot. *Fejhallgatóval hallgasd a kedvenc számaidat, mert a család már nagyon unja őket! Hangfelvételkor az énekes fejhallgatóból hallja a zenei kíséretet, miközben a mikrofonba énekel.*

✧ Szin: *fülhallgató, hallgató, kagyló*
✧ Etim: Összetétel: → *fej*[2] + → *hallgató*.

fejhang ◆◆ fn

Természetesnél magasabb, szokatlan képzésű hang. *Fejhangon énekel, és úgy is beszél. Ne sipítozz ilyen fejhangon!*

✧ Szin: (idegen) *falzett hang, falzett,* (régi) *fisztula hang,* (gúnyos) *kappanhang, eunuchhang*
✧ Ell: *torokhang*
✧ Etim: Német mintára keletkezett összetétel: → *fej*[2] + → *hang*.

fejkötő ◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. Asszonyok (sapkaszerűen formált) fejrevalója. *A menyecske fejkötője díszesen van hímezve.* ■ *Fejkötő alá kerül*: férjhez megy.

2. Kisgyermekek áll alatt megkötött fejfedője. *A kislányoknak rózsaszín, a kisfiúknak kék díszítésű fejkötőt szoktak venni.*

✧ Szin: (népi) *főkötő*
✧ Táj: *csepesz, bodréjos, bodros, féketető*
✧ Etim: Összetétel; → *fej*[2] + *kötő*: a → *köt* ige származéka.

fejlemény ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

Valaminek az alakulásában új mozzanat, esemény. *Van-e új fejlemény az ügyedben?*

✧ Szin: *előrehaladás, eredmény*
✧ Etim: A régi nyelvi *fejlik* ‘fejlődik, feslik’ ige származéka. A *fejlik* a → *fejt*, → *feslik* igék tövével azonos szótőből alakult.

fejleszt ◆◆◆◆◆ ige *~eni*

1. Valakinek, valaminek a fejlődését, növekedését előidézi. *A sport fejleszti az izmokat.*

2. Valamilyen energia létrejöttét okozza. *Az égés hőt fejleszt.*

✧ Szin: **1.** *erősít, növeszt* **2.** *felszabadít, eredményez*
✧ Ell: **1.** *csökkent, pusztít* **2.** *fogyaszt*
✧ Etim: A régi nyelvi *fejlik* ‘fejlődik, feslik’ ige származéka. A *fejlik* a → *fejt*, → *feslik* igék tövével azonos szótőből alakult.

fejletlen ◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül*
1. Nem (eléggé) fejlett. *Korához képest fejletlen az izomzata. Szellemileg fejletlen, még nem mehet iskolába.*
2. A kellő vagy a kívánatos színvonalat el nem érő. *Ennek az országnak fejletlen a gazdasága.*
✧ Szin: **1.** *elmaradott, visszamaradott, csenevész, satnya, silány, nyamvadt* **2.** *éretlen, kiforratlan, elmaradott, visszamaradott*
✧ Táj: **1.** *csökött, csöglög, csefre, cseplesz, nyevere*
✧ Ell: **1.** *fejlett, erős, érett* **2.** *korszerű, színvonalas,* (idegen) *modern, nívós*
✧ Etim: A régi nyelvi *fejlik* ‘fejlődik, feslik’ ige származéka. A *fejlik* a → *fejt*, → *feslik* igék tövével azonos szótőből alakult.

fejlett ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. (Kellőképpen) kifejlődött (élőlény, vagy annak valamely szerve, képessége). *Jól fejlett gyerekei vannak.* | *Fejlett hallása van*: az átlagosnál jobb.
2. A fejlődésben elöl járó, magas színvonalú. *Fejlett technikával, iparral rendelkezik az ország.*
✧ Szin: **1.** *érett, erős, megtermett, erőteljes, izmos* **2.** *korszerű, modern, tökéletesített*
✧ Ell: **1.** *fejletlen, csenevész, satnya, silány, vézna, éretlen, erőtlen,* (bizalmas) *nyamvadt* **2.** *kezdetleges, kiforratlan, elavult, elmaradott*
✧ Etim: A régi nyelvi *fejlik* ‘fejlődik, feslik’ ige származéka. A *fejlik* a → *fejt*, → *feslik* igék tövével azonos szótőből alakult.

fejlőd|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Nő, növekedik, gyarapodik. *A leány szépen fejlődik. A növények eső után gyorsabban fejlődnek.*
2. Fejlettebbé, magasabb színvonalúvá válik. *A mezőgazdaság egyenletesebben fejlődik, mint az ipar. Játékod sokat fejlődött az utóbbi időben.*
3. Valamely irányba változik, fordul. *Az események odáig fejlődtek, hogy el kellett adnia mindenét.*
4. Valamivé válik, alakul. *A kis műhely komoly üzemmé fejlődött.*
5. Keletkezik, támad. *Egy nagy duzzanat fejlődött a fején.*
✧ Szin: **1.** (gyermek:) *cseperedik, serdül,* (növény:) *virul, virágzik* **2.** *javul, finomodik, csiszolódik, tökéletesedik* **3.** *valamilyen irányt vesz* **4.** *formálódik, bővül* **5.** *nő*
✧ Ell: **1.** *sorvad, hervad* **2.** *hanyatlik, romlik*
✧ Etim: A régi nyelvi *fejlik* ‘fejlődik, feslik’ ige származéka. A *fejlik* a → *fejt*, → *feslik* igék tövével azonos szótőből alakult.

fejmosás ◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. A fejbőr és a haj megmosása. *Fejmosás után jól szárítsd meg a hajadat!*
2. (bizalmas) Szidás. *Alapos fejmosást kapott, mert hazudott.*
✧ Szin: **1.** *hajmosás* **2.** (bizalmas) *letolás, prédikáció,* (választékos) *dorgálás, feddés, leckéztetés, korholás*
✧ Táj: **2.** *regmálás, regnálás*
✧ Ell: **2.** *dicséret, elismerés, jutalom*
✧ Etim: Összetétel; → *fej*[2] + *mosás*: a → *mos* ige származéka.

fejsze ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
Vasból készült, ék alakú, hosszú fanyéllel ellátott eszköz. *A fák kivágásához fejszét használnak. A fejszének hosszabb a nyele, mint a baltának.* ● Szólás: *Veszett fejsze nyele*: az a csekélység, ami megtérül a kárból.
✧ Szin: *balta, bárd, szekerce*
✧ Táj: *balaska, butika, hasogató, szakóca*
✧ Etim: Vitatott eredetű. Vagy a → *fejt* ige tövével azonos szótő *fejsz* ‘vág, hasít’ származékának főnevesült folyamatos melléknévi igeneve, vagy egy ősi, uráli kori szótő származéka.

fejt ◆◆◆◆◆ ige *~eni*

1. (Varrást, kötést) a szálak kihúzásával, szétvágásával megszüntet. *Nagyi a régi pulóveremet fejti. Éppen a rossz cipzárt fejti a nadrágjából.*
2. (Termést) tokjából, hüvelyéből kiszed. *Borsót fejt a leveshez.*
3. Bányászik, kitermel valamit. *Ércet fejt a bányában.*
4. (Bort) a seprőről leválasztva másik hordóba vagy palackokba áttölt. *Lopóval fejti a bort.*
5. Valaminek rejtett értelmét vagy megoldását keresi. *Szeret rejtvényt fejteni.*
✧ Szin: **1.** *fölfejt, kibont* **2.** *bont, kiszed, kibont* **3.** *csákányoz, felszínre hoz* **4.** *lefejt, szűr* **5.** *megfejt, megold*
✧ Etim: Egy ősi, ugor, esetleg finnugor kori szótő származéka, a → *feslik* igével azonos eredetű.

fejteget ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. (ritka) Lassan, hosszasan fejt valamit. *Borsót fejtegettünk édesanyámmal egész délután.*
2. Magyaráz, taglal valamit. *A cikk szerzője azt fejtegeti, hogy mi lehet a gyors változás oka.*
✧ Szin: **1.** (ritka) *bontogat* **2.** *tárgyal, elemez, részletez, vizsgál, boncolgat*
✧ Etim: A → *fejt* ige származéka.

fejtörő I. ◆ mn *~ek, ~t, –*
Fejtörést okozó. *Egy különösen fejtörő feladat megoldásával próbálkozott.*
✧ Szin: *gondolkodtató*
✧ Etim: Összetétel; → *fej*² + *törő*: a → *tör* ige származéka.

fejtörő II. ◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
Rejtvény. *A Füles újságot a fejtörők miatt kedveli.*
✧ Szin: *feladvány, talány*
✧ Ell: *megoldás, megfejtés*
✧ Etim: Összetétel; → *fej*² + *törő*: a → *tör* ige származéka.

fejvadász ◆◆ fn
1. (régi) Emberekre vadászó (indián) harcos. *Fejvadászok támadták meg a vonatot.*
2. (bizalmas) Jól képzett szakembereket felkutató munkaerő-közvetítő. *Az új osztályvezetőt egy fejvadász ajánlotta.* (Jelzőként:) *Az igazgató egy fejvadász céget bízott meg azzal, hogy jól képzett munkatársakat keressen a számára.*
✧ Szin: **1.** (régi) *embervadász*
✧ Etim: Összetétel: → *fej*² + → *vadász*.

fejvesztés ◆ fn –, *~t, ~e*
Lefejezéssel való kivégzés. *Hunyadi Lászlót fejvesztésre ítélték.* ■ (átvitt vagy tréfás) *Fejvesztés terhe alatt*: okvetlenül, feltétlenül.
✧ Szin: *lenyakazás,* (régi) *fővesztés*
✧ Etim: Összetétel; → *fej*² + *vesztés*: a → *veszt* ige származéka.

fejvesztett ◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
Rémületében összevissza kapkodó. *A fejvesztett legénység meg se hallotta a kapitány parancsait.* ■ *Fejvesztetten menekül*: pánikba esve, hanyatt-homlok.
✧ Szin: *fejetlen, megzavarodott, eszeveszett, rémült, szervezetlen*
✧ Ell: *józan, higgadt, szervezett*
✧ Etim: Összetétel; → *fej*² + *vesztett*: a → *veszt* ige származéka.

fék ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e* vagy *~je*
1. Járművet lassító vagy megállító szerkezet. *Jól fog a fék. Csúszós úton óvatosan lépj a fékre!*
2. Az, ami valamely nemkívánatos mozgást akadályoz. *Tedd a lóra a féket!* ■ *Kiereszti a féket*: **a)** a lónak szabadabb mozgást enged **b)** (ön) korlátozás nélkül, esetleg nagy iramban cselekszik. | *Féken tart*: mérsékel, korlátoz valamit. *Alig tudta indulatait féken tartani.* | *Féket tesz a nyelvére*: nem beszél meggondolatlanul.
3. Visszahúzó, visszatartó erő. *A műszaki haladás fékje a pénzhiány.*
✧ Szin: **2.** *kötőfék, gyeplő, zabla, kantár* **3.** *korlát, gát, kerékkötő, akadály*
✧ Etim: Ősi, ugor kori szó.
✧ Ö: kötő + fék

fekély ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
1. A bőrnek vagy a nyálkahártyának sérülés, fertőzés, vérellátási zavar okozta, felszíni vagy mélyebb, körülhatárolt elhalása. *A leggyakrabban a lábszáron és a gyomor vagy a nyombél nyálkahártyáján keletkezik fekély.*
2. (választékos, rosszalló) Közösség egészséges működését akadályozó, bomlást okozó személy, tény, körülmény. *„nem akarja elhinni, hogy ő fekély a magyar közélet testén”* (Ady E.: A fekély).
✧ Szin: **1.** *tályog,* (régi) *fene*
✧ Etim: Ősi, ugor kori szótő származéka. A szótő a → *fakad* ige tövének magas hangrendű párja.

fekete I. ◆◆◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n*
1. A koromhoz hasonló színű. *A kéményseprők fekete ruhában járnak.* ● Szólás: *Fekete, mint a korom.*
2. Nagyon sötét színű. *„Fekete föld termi a jó búzát”* (népdal). *Fekete kenyeret ettek a fogságban. Feketére sült a nyáron.*
3. (választékos) Baljóslatú, komor. *Feketén látja a dolgokat.* ■ *Fekete doboz*: (repülőgép) szerencsétlenség esetén a tragédia előtti pillanatokat rögzítő, róluk tanúskodó magnetofonfelvétel.

4. (bizalmas) ■ *Feketén ad, vesz valamit*: nem a szabályos kereskedelmi folyamatban kereskedik valamivel. *Feketén vette a hifitornyát, így olcsó volt, de nincs jótállása.*

✧ Szin: **1.** *koromfekete, éjfekete, hollószínű, ébenfekete* **2.** *koromsötét* **3.** *nyomasztó,* (választékos) *zord, gyászos, borús* **4.** *szabálytalan, titkos, tiltott,* (idegen) *illegális*

✧ Táj: **1.** *bogárfekete, hollószőke*

✧ Ell: **1.** *fehér* **2.** *világos* **3.** *derűs, vidám, reményteli, ígéretes* **4.** *szabályos,* (idegen) *legális*

✧ Etim: Valószínűleg egy ősi, ugor kori szótő származéka.

fekete II. ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. Fekete szín. *A fekete a legsötétebb semleges szín.* ■ *Feketében jár*: gyászol.

2. Fekete hajú, esetleg szemű személy, elsősorban nő. *Megismerkedett egy szép feketével.*

3. Néger. *A feketék főleg Afrikában élnek.*

4. Feketekávé. *Iszol egy feketét?*

5. Sötét sakkfigura. *A mai játszmában övé a fekete.*

✧ Szin: **3.** *színesbőrű, afrikai, afroamerikai, fekete-afrikai,* (régi) *szerecsen*

✧ Ell: **1.** *fehér* **3.** *európai, fehér* **5.** *fehér, világos*

✧ Etim: Valószínűleg egy ősi, ugor kori szótő származéka.

☝ A 3. jelentéshez tartozó szinonimák használatáról lásd még a *néger* szócikket!

feketekávé ◆◆◆◆ fn

Darált, pörkölt kávéból főzött ital. *A sok feketekávé megviseli az ember szívét.*

✧ Szin: *kávé, fekete, presszókávé, eszpresszókávé,* (kissé régi) *dupla, mokka, szimpla*

✧ Etim: Összetétel: → *fekete* + → *kávé*.

☝ Fajtanév, tehát egybeírandó.

feketepiac ◆◆ fn

Spekulánsok között titokban folytatott adásvétel. *Az árfolyam a feketepiacon a kereslettel együtt emelkedik.*

✧ Szin: *feketegazdaság, zugkereskedelem,* (bizalmas) *feketézés,* (szleng) *csencselés, seftelés*

✧ Etim: Német mintára keletkezett összetétel: → *fekete* + → *piac*.

☝ A *fekete* itt nem színt, hanem a kereskedés módját jelenti, s az utótaggal jelentéssűrítő kapcsolatban áll – ezért írjuk egybe.

feketerigó ◆◆ fn

Sötét tollazatú, erdőkben és városi parkokban, kertekben élő, dallamot fütyülő énekesmadár. *A feketerigó főleg rovarokkal táplálkozik. A hím feketerigó valóban fekete, és sárga a csőre, a tojó ellenben barnásszürke tollú és csőrű.*

✧ Szin: *rigó*

✧ Etim: Összetétel: → *fekete* + → *rigó*.

☝ Fajtanév, tehát egybeírjuk.

feketéz|ik ◆ ige *~ni*

1. Feketekávét iszik. *Vacsora után a legtöbben már nem feketéznek.*

2. (bizalmas) Jogszabályok megkerülésével, feketén szerzi és kínálja árját. *Aki feketézik, sok haszonra tehet szert, de nagyon könnyen rajtaveszthet.*

✧ Szin: **1.** *kávézik, feketekávézik* **2.** *üzérkedik, nyerészkedik,* (szleng) *seftel, csencsel*

✧ Etim: A → *fekete* ‘feketekávé, illetve feketemunka’ főnév származéka.

fékevesztett ◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

Féktelenül szenvedélyes. *Fékevesztett düh fogta el. Fékevesztett tombolásba kezdett.*

✧ Szin: *zabolátlan, gátlástalan, szilaj, elvadult, tomboló*

✧ Ell: *mértéktartó, józan, visszafogott*

✧ Etim: Összetétel; *féke*: a → *fék* főnév birtokos személyjeles alakja + *vesztett*: a → *veszt* ige származéka.

fékez ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Lassít, megáll. *Fékez az autó, mert piros a lámpa.*

2. Lassít, leállít valamit. *Fékezni kezdi az autót, majd megállítja. Toldi Miklós addig fékezte a bikát, míg legyőzte.*

3. Viselkedésben, magatartásban fegyelmez, korlátoz valakit, valamit. *Fékezd magad! Fékezi a haragját.*

4. Lassít, akadályoz valamit. *A rossz szervezés fékezi a munkát.*

✧ Szin: **2.** *visszafog, visszatart, zaboláz* **3.** *mérsékel, tompít, csillapít* **4.** *hátráltat, gátol, korlátoz*

✧ Ell: **1.** *gyorsít, elindul* **2.** *fokoz, gyorsít* **3.** *ösztönöz, fokoz, sarkall, buzdít* **4.** *fokoz, gyorsít*

✧ Etim: A → *fék* főnév származéka.

fekhely ◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e* (választékos)

Fekvésre, alvásra való bútordarab. *De jó kényelmes ez a fekhely! Van elég fekhelyünk, nyugodtan nálunk alhattok!*

✧ Szin: *ágy, heverő, sezlon, dívány, rekamié,* (választékos) *fekvőhely, kerevet,* (népi) *priccs,* (régi) *szófa*

✧ Táj: *hencser, hálólóca, hálópad, dikó*

✧ Etim: Nyelvújítás kori összetétel; *fek-*: a → *fekszik* ige csonka töve + → *hely*.

feksz|ik ◆◆◆◆◆ ige *feküdni*

1. (Személy) vízszintes helyzetben van. *Fekszik az ágyon, úgy olvas.*

2. Ágyban marad, nem kel föl. *Egy hete betegen fekszik.*

3. Aludni tér. *Télen korán fekszenek.*

4. (Tárgy) vízszintes helyzetben van valamin. *A füzeted ott fekszik az asztalon!*
5. (Földrajzi hely) valahol van, elterül. *Paks a Duna jobb partján fekszik.*
6. Hozzáilleszkedik valamihez. *Jól fekszik az ablak.*
7. (Pénz, érték) be van téve valahová, be van fektetve valamibe. *Pénze a bankban fekszik. Ingatlanokban fekszik a vagyona.*
8. (bizalmas) *Fekszik valakinek*: illik hozzá, megfelel az egyéniségének. *Ez a szerep fekszik neked.*
✧ Szin: **1.** *hasal, hever, nyugszik, pihen* **2.** *betegeskedik, nyomja az ágyat; lustálkodik, henyél* **3.** *nyugovóra tér, lefekszik* **4.** *hever, nyugszik, pihen* **5.** *elnyúlik, elhelyezkedik* **8.** (bizalmas) *passzol, klappol, smakkol*
✧ Ell: **1.** *áll, talpon van* **2.** *dolgozik* **3.** *kel, felkel*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű szó, talán egy ősi, finnugor kori tő származéka.
☝ Ragozási sorában alakváltozatok vannak: *fekszik,* (régi, népi) *feküszik; fekszetek,* (ritka) *feküdtök,* (népi) *feküsztök; fekszenek,* (ritka) *feküdnek,* (népi) *feküsznek*.

féktávolság ◆◆ fn
Az a távolság, amelyen belül a jármű fékezéssel meg tud állni. *Féktávolságon belül lépett az autó elé.*
✧ Etim: Összetétel: → *fék* + → *távolság*.

féktelen ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül*
1. Szertelenül eleven (személy). *De féktelen ez a gyerek!*
2. Nagyfokú, felfokozott. *Féktelen haragra gerjedt.*
✧ Szin: **1.** *mértéktelen, rakoncátlan, zabolátlan, fékezhetetlen* **2.** *heves, szilaj, fékezhetetlen, túláradó, szenvedélyes* • **1.** *Olyan, mint a ménes. Elszakasztotta a kötőféket.*
✧ Ell: **1.** *józan, mértéktartó, fegyelmezett, visszafogott, higgadt* **2.** *csekély, enyhe*
✧ Etim: A → *fék* főnév származéka.

fektet ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Fekvő helyzetbe tesz valakit, valamit. *Fektesd ágyba a gyereket, hadd aludjon!* ■ *Két vállra fektet*: **a)** (birkózó az ellenfelét) úgy teperi le, hogy annak vállai a szőnyeget érik, s ezzel a mérkőzést megnyeri **b)** (átvitt, választékos) teljesen legyőz valakit.
2. Lehetővé teszi, hogy valaki valahová feküdjön. *Hová fekteted a vendégeket?*
3. Hajt, támaszt valamihez valamit. *A gyermek anyja vállára fekteti a fejét, úgy pihen.*
4. Lapjával tesz, helyez valahová valamit. *Kivasaltam a ruhádat, fektesd óvatosan a székre, össze ne gyűrődjön.*
5. (Sínt, vezetéket) a földbe helyez, vagy a föld felszínén elhelyez. *Telefonkábelt fektetnek az utcánkban.*
6. (bizalmas) Félretesz valamit, nem foglalkozik vele. *A kérvényét már hónapok óta fektetik.*
7. *Valamibe fektet valamit*: (erőt, pénzt) haszon reményében valamire fordít, költ. *Ebbe a munkába érdemes sok időt és energiát fektetni. Azon gondolkodik, hogy részvényekbe fekteti a pénzét.*
✧ Szin: **1.** *letesz, ágyba dug, altat* **2.** *elhelyez, tesz, rak, szállásol* **6.** *elhanyagol,* (bizalmas) *elfektet* **7.** *szentel valaminek; áldoz, szán valamire; befektet*
✧ Ell: **1.** *ébreszt, kelt* **5.** *felszed* **6.** *intéz; foglalkozik valamivel*
✧ Etim: A → *fekszik* ige származéka.

fekvés ◆◆◆◆ fn –, *~t, ~e*
1. Az az állapot, hogy valaki fekszik, ágyban tartózkodik. *Kényelmes fekvés esik az új ágyon. Az orvos szigorú fekvést rendelt el.*
2. Lefekvés, aludni térés. *Gyerekek, fekvés! Nem tesz jót a késői fekvés.*
3. Valaminek az elhelyezkedési módja, valamihez viszonyított helyzete. *A magzat fekvése megfelelő. Budapest fekvése egyedülálló Európában.*
4. Zenei hangfekvés. *Magas fekvésben is ércesen cseng a hangja. Melyik fekvésben játszod ezt az akkordot?*
✧ Szin: **1.** *heverés, pihenés* **2.** *alvás* **3.** *helyzet, elhelyezkedés,* (idegen) *pozíció*
✧ Ell: **1.** *tevékenység, munka* **2.** *felkelés*
✧ Etim: A → *fekszik* ige származéka.

fekvőtámasz ◆◆ fn
Nyújtott testtel és karral a tenyérre és a lábujjakra való támaszkodás, illetve ebben a helyzetben a könyök behajlításával a talajhoz való közelítés. *Hány fekvőtámaszt tudsz csinálni? Menj le fekvőtámaszba!*
✧ Etim: Összetétel; *fekvő*: a → *fekszik* ige származéka + → *támasz*.

fel I. ◆◆◆◆◆ hsz **föl**

1. Magasabban levő helyre. *Hegynek föl nehéz volt az út. Gondolt egyet, s már szaladt is fel az emeletre. Fel a hegyekbe mentek síelni.*
2. A vízfolyással ellenkező irányban. *Pesttől föl Bécsig hajóval tették meg az utat.*
3. Északi irányba. *Fel a sarkkörig el lehet jutni repülővel.*
4. Vidékről a (fő)városba. *Föl Pestre mindig vonattal utazik.*
5. Értékrendben, rangsorban valamely magasabb fokon levőhöz, illetve levőig. *Panaszával mindenhova elment, föl egészen a miniszterig.*
6. (Buzdításként, felszólításként:) *Fel a kezekkel!* ■ *Fel a fejjel!*: ne búsulj.
✧ Szin: **1.** *felfelé, magasba, magasra* **3.** *északra*
✧ Táj: **1.** *felfele*
✧ Ell: **1–2.** *lefelé, le* **3.** *délre, lefelé, le* **4.** *lefelé, le*
✧ Etim: A → *föl* főnév *fel* változatának megszilárdult ragos alakulatából, a *felé* határozószóból keletkezett.
☝ A *fel* és a *föl* egyformán gyakori, a jóhangzásnak megfelelően és az egyéni ízlés szerint váltogathatjuk őket.

fel II. ◆◆◆◆◆ ik **föl**
1. Magasabban levő helyre. *Felhelyez, felhoz, felsiet. Helyezd fel a vázát a szekrény tetejére!*
2. Úgy, hogy alsó része felülre kerüljön. *Feldönt, felborít, felfordít. Ki borította fel a kancsót?*
3. Valamire vagy valahova rögzítve. *Fölvarr, felcsavaroz, felszögez. Szögezd fel a falra!*
4. Megnagyobbodva vagy fokozódva. *Feldagad, felduzzad, felgyorsul. Miért duzzadt fel a folyó vize?*
5. Eredményként, érzékelhetően. *Fölismer, felfed, felkutat. A régész kutatja fel a sírokat.*
6. Valakit valamilyen más fizikai vagy lelkiállapotba juttatva. *Fölébreszt, felháborít, felizgat. Ne izgasd fel magad a rossz jegyek miatt!*
7. Valamin rést ütve, vagy halmazállapot-változást előidézve. *Felszakít, felold, felolvaszt. A nap olvasztja fel a jeget?*
8. Rövid ideig tartóan. *Fölkacag, feljajdul, felsikolt. A kisbaba a fogfájás miatt jajdult fel.*
9. (Befejeződés kifejezésére:) *Felszárad, felnevelkedik, felszárít. Szárítsd fel a könnyeit!*
10. (Egyéb jelentésmódosításra:) *Felhasznál, felköszönt, felpanaszol. Köszöntsd fel a születésnapján!*
✧ Ell: **1.** *le*
✧ Etim: A → *föl* főnév *fel* változatának megszilárdult ragos alakulatából, a *felé* határozószóból keletkezett.
☝ A két alakváltozat egyformán gyakori, a jóhangzásnak megfelelően, illetve egyéni ízlés szerint használjuk őket.

fél[1] ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Nyugtalankodik, szorong. *Fél egyedül. A kisgyerekek gyakran félnek a sötétben. Fél valamitől*: aggódik, izgul valami miatt. *Attól fél, hogy nem sikerül a felvételije.* • Szólás: *Fél tőle, mint a tűztől* vagy *mint az ördög a tömjénfüsttől*: nagyon fél. • Közmondás: *Jobb félni, mint megijedni*: jobb felkészülni a várható bajokra.
2. Rossz érzéssel gondol valamire. *Már előre fél a vele való találkozástól.*
3. Irtózik valamitől, undort érez valami iránt. *Fél az egerektől.*
4. Nem mer valamit megtenni. *Fél kinyitni az ajtót.*
✧ Szin: **1.** *remeg, reszket a félelemtől, retteg,* (bizalmas) *cidrizik,* (szleng) *majrézik, frászol, parázik* **2.** *retteg,* (bizalmas) *cidrizik,* (szleng) *parázik* **3.** *iszonyodik, viszolyog, ijedezik* **4.** *retteg,* (bizalmas) *cidrizik,* (szleng) *majrézik* • **1.** *Az egérlyukba is belebújna. Úgy fél, egy babszem se férne a fenekébe. Reszket, mint a nyárfalevél.* **3.** *Borsózik a háta valamitől.*
✧ Táj: *gazol, iszkol, iszkódik*
✧ Ell: **4.** *bátorkodik, merészkedik, mer*
✧ Etim: Ősi, uráli kori szó.

fél[2] **I.** ◆◆◆◆ fn *felek, felet, fele*
1. Két (egyenlő) részre osztott tárgynak, dolognak egyik része; (nagyjából) *″* rész, ötven százalék valamiből. *A vételárnak csak a felét kell készpénzben kifizetni. Kéred az alma nagyobbik felét?* | *Félbe vág valamit*: ketté, kétfelé. *Vágd félbe a dinnyét!* ■ *Fele sem igaz*: (túl) sok benne a hazugság.
2. Valaminek a közepe tája. *Az út felénél nagyon elfáradtunk.*
3. Testnek vagy körülhatárolt helynek valamelyik oldala, része. *A vendég jobb felén nem ült senki. Átment az utca túlsó felére.*
4. Egymással jogi, társadalmi kapcsolatban álló személyek vagy csoportok egyike. *A peres felek megegyeztek egymással. A házasulandó felek mindegyike elmondta az esküt. Egyik fél sem elégedett a tárgyalás eredményével.*
5. (régi) *Valakinek fele*: felebarátja, társa. *„Látjátok, feleim, szemetekkel, mik vagyunk.”* (Halotti beszéd).
✧ Ell: **1.** *egész* **2.** *eleje, vége*
✧ Etim: Ősi, uráli kori szó.
✧ Ö: éj + fél, ellen + fél, harmad + fél, más + fél, tér + fél, ügy + fél

fél[2] **II.** ◆ törtszn
1. Az egésznek a felét kitevő mennyiségű. *Hozzál még fél kiló kenyeret! Már fél óra eltelt az előadásból.* • Szólás: *Fél fogára sem elég*: (étel) nagyon kevés neki.
2. A megnevezett óránál fél órával korábbi időpont. *Minden reggel fél 5-kor kel.*
3. Páros testrészek, ruhadarabok közül az egyik. *Fél lábára sántít. Nem találom a fél kesztyűmet.*
4. Befejezetlen, tökéletlen, illetve majdnem teljes. *Csak fél mondatot bírt kinyögni. Ez már fél siker!* • Szólás: *Fél szóból is ért*: célzásból, utalásból is. • Közmondás: *A tisztaság fél egészség.*
✧ Szin: **1.** *egyketted, kettedrész, ketted*

✧ Ell: **1.** *egész, teljes*
✧ Etim: Ősi, uráli kori szó.
☝ ‘Egyik’, illetve ‘egyketted’ jelentésben különírjuk (lásd a fenti példákat). Egybeírjuk azonban ‘félig’ és ‘nem egész’ értelemben: *félárnyék, félálom, félállás, félmegoldás* stb.

felad ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Fölemelve, fölfelé nyújtva odaad valamit. *Fölmegyek a létrára, te meg add fel a villanykörtét!*
2. (Terhet, ruhát) fölsegít (valakire). *Feladhatom a kabátját?*
3. (választékos) Ünnepélyesen felszolgál valamit. *Feladja az ételt.* ■ *Feladja az utolsó kenetet*: haldoklót az utolsó kenet szentségében részesíti.
4. Postára ad valamit. *Feladtad a levelemet? A kerékpárt vasúton adták fel.*
5. (Leckét, feladatot) kijelöl valakinek. *Mit adtak fel mára? Két verset is feladott a tanár.*
6. Följelent, elárul valakit. *Hiába kínozták, nem adta fel a bajtársait.*
7. (Kényszerűen) nem folytat valamit. *Nem játszom tovább, feladom. Feladja a versenyt sérülése miatt.*
✧ Szin: **2.** *ráad* **3.** *tálal,* (választékos) *szervíroz* **4.** *postáz, elküld, továbbít* **6.** *beárul, besúg,* (bizalmas) *bemárt,* (szleng) *beköp, feldob* **7.** *abbahagy; felhagy valamivel; meghátrál* ● **7.** (szleng) *Bedobja a törülközőt.*
✧ Ell: **1., 2.** *levesz, lesegít* **3.** *leszed* **6.** *fedez* **7.** *ragaszkodik valamihez; kitart valami mellett*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *ad*.
(!):Elválasztása: *fel-ad.*

feladat ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
1. Kötelességből elvégzendő teendő. *Már háziasszonyi feladatai is vannak.*
2. Tananyag megoldandó része. *A mai órán a feladat egy vers elemzése. Házi feladatot is kapott.*
✧ Szin: **1.** *dolog, tennivaló, munka, kötelesség, megbízás* **2.** *lecke, gyakorlat, példa, tétel, probléma,* (régi) *feladvány*
✧ Etim: A → *felad* ige származéka.
☝ Elválasztása: *fel-a-dat.*

feladvány ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. (régi) Feladat. *Számtani feladványokat old meg.*
2. Fejtörő, rejtvény. *Sokat töprengett rajta, mégsem tudta megoldani a legújabb feladványt.*
✧ Szin: **1.** *példa, gyakorlat* **2.** *kérdés*
✧ Etim: A → *felad* ige származéka.
☝ Elválasztása: *fel-ad-vány.*

felajánl ◆◆◆◆◆ ige *~ani*
Ajánlatot tesz, hogy átad vagy megtesz valamit. *Felajánlhatom a segítségemet? A miniszterek egyhavi bérüket ajánlották fel a szegények megsegítésére.*
✧ Szin: *felkínál*
✧ Ell: *visszavon,* (bizalmas) *visszaszív*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *ajánl*.
☝ Elválasztása: *fel-a-jánl.*

fel-alá ◆◆◆ hsz
Föl és le, illetve ide-oda. *Már egy órája járkál fel-alá a szobában. Fel-alá rohangál a lépcsőn.*
✧ Szin: *előre-hátra, oda-vissza, összevissza*
✧ Etim: Összetétel: → *fel* + → *alá*.

feláldoz ◆◆◆ ige *~ni*
1. Valamely természeti hatalomnak feltétlen odaadása jeléül felajánl valamit vagy valakit, úgy, hogy szertartásosan megöli, elpusztítja. *Ábrahám kész volt fiát, Izsákot feláldozni Istennek.*
2. Lemond valamely becses értékről. *„Szerelmemért föláldozom Az életet, Szabadságért föláldozom Szerelmemet”* (Petőfi S.: Szabadság, szerelem!). ■ *Feláldozza magát valamiért, valakiért*: **a)** önként lemond az életről **b)** magát nem kímélve él, tönkreteszi egészségét.
✧ Szin: **1.** *áldozatul bemutat, szentel, odaad, odavet, kiszolgáltat*
✧ Ell: **2.** *megtart; ragaszkodik valamihez*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *áldoz*.
☝ Elválasztása: *fel-ál-doz.*

feláll ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Álló helyzetbe kerül, talpra áll. *Állj fel a székről, hadd söpörjek el alatta!*
2. Fellép, rááll valamire. *Ne állj fel az asztalra! Csak úgy éri el a szekrény tetejét, ha feláll egy székre.*
3. Felsorakozik. *Felálltak a csapatok, kezdődhet a mérkőzés.*
4. (A szokásostól eltérően) fölfelé áll. *Fésülködj meg, mert nagyon feláll a hajad!*
5. (bizalmas) Megalakul, megkezdi működését. *Az új intézmény még nem állt fel.*
✧ Szin: **1.** *felkel, felegyenesedik, felemelkedik* **3.** *felfejlődik* **4.** *égnek áll* **5.** *létrejön*
✧ Ell: **1.** *leül* **2.** *leszáll valamiről* **3.** *szétszéled, szétoszlik* **4.** *lesimul, lelapul* **5.** *feloszlik*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *áll*[1].
☝ Elválasztása: *fel-áll.*

felállít ◆◆◆◆ ige *~ani*

1. Álló helyzetbe hoz, juttat, késztet valamit, valakit. *Állítsd fel a sakkfigurákat, mindjárt játsszunk egyet! Valaki felállított egy fiatalembert a villamoson.*

2. A megfelelő helyre állít valamit. *Felállítják a sátrakat. Felállították a város nagy szülöttének szobrát.*

3. Létesít valamit. *Új főosztályt állítottak fel a minisztériumban.*

4. Megfogalmaz és érvényesnek nyilvánít valamit. *A tudósok új tételt állítottak fel. Felállította az egyenletet, már csak meg kell oldania.*

✧ Szin: **1.** *talpra állít, felemel, felsegít, felszólít* **2.** *épít, emel, felhúz,* (sátrat) *felver* **3.** *alapít, létrehoz, megalakít*

✧ Ell: **1.** *leültet* **2.** *lerombol, tönkretesz* **3.** *feloszlat*

✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *állít*.

☝ Elválasztása: *fel-ál-lít.*

felár ◆◆ fn

1. A szokásos áron felüli összeg. *Kész felárat fizetni a hiánycikkért. Az egyedi készítésű asztalokért felárat számítunk fel.*

2. A vételárnál magasabb összeg. *Jelentős felárral adta el az autóját.*

✧ Szin: *túlfizetés*

✧ Ell: **1.** *árengedmény* **2.** *árveszteség*

✧ Etim: Összetétel: → *fel* + → *ár*[1].

☝ Elválasztása: *fel-ár.*

félárú I. ◆ mn *~ak, ~t, ~an*

A rendes ár felébe kerülő. *Kérek három félárú menetjegyet!*

✧ Ell: *teljes árú*

✧ Etim: Összetétel; → *fél*[2] + *árú*: az → *ár*[1] főnév származéka.

☝ Elválasztása: *fél-á-rú.*

félárú II. ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (bizalmas)

50%-os kedvezményre jogosító igazolvány. *Nincs itt a félárúm, ezért teljes árú jegyet kell vennem.*

✧ Szin: *MÁV-igazolvány, arcképes igazolvány*

✧ Etim: Összetétel; → *fél*[2] + *árú*: az → *ár*[1] főnév származéka.

☝ Elválasztása: *fél-á-rú.*

félárva ◆ mn

Olyan (személy, rendszerint gyermek), akinek az egyik szülője nem él. *Az alapítvány félárva gyerekeken segít.* (Főnévként:) *Apját korán elvesztette, félárvaként nőtt fel.*

✧ Etim: Összetétel: → *fél*[2] + → *árva*.

☝ Elválasztása: *fél-ár-va*.

félbe ◆◆◆◆ ik

Befejezetlenül. *Félbehagy, félbemarad, félbeszakad. Félbe kellett hagynunk a beszélgetést, mert megjött a taxi.*

✧ Etim: A → *fél* főnév megszilárdult ragos alakulata.

felbecsül ◆◆ ige *~ni*

Hozzávetőlegesen felmér valamit. *A biztosító felbecsülte a kárt.*

✧ Szin: *megbecsül, értékel, felértékel,* (bizalmas) *valamennyire taksál*

✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *becsül*.

félbeszakít ◆◆◆ ige *~ani*

1. Valaminek a folytatását (ideiglenesen) megakadályozza. *Az előadást félbeszakították, s csak egy óra múlva folytatták.*

2. Valakit beszédében megakaszt. *Ha mindig félbeszakítasz, nem tudom befejezni a történetet.*

✧ Szin: **1.** *megszakít, megállít* **2.** *közbeszól; beleszól, belevág valamibe; közbevet valamit*

✧ Ell: **1.** *folytat* **2.** *végighallgat*

✧ Etim: Igekötős ige: → *félbe* + → *szakít*.

felbillen ◆ ige *~ni*

1. Felfordul, feldől, elesik. *Addig hintázott a székkel, míg felbillent.*

2. Felborul valaminek az egyensúlya. *Felbillent a családi költségvetés.*

✧ Szin: **1.** *ledől, felfordul, felbukik* **2.** *megbomlik*

✧ Ell: **2.** *helyreáll*

✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *billen*.

felbiztat ◆ ige *~ni*

Biztatással rábeszél valakit valamire. *Ki biztatott fel erre téged?*

✧ Szin: *felbátorít, rábeszél, rávesz, felbujt,* (bizalmas) *felheccel, felcukkol* • *Lovat ad valaki alá. Szárnyakat ad valakinek.*

✧ Táj: *felkontat, felösztökél, felbillal*

✧ Ell: *elbátortalanít, elbizonytalanít, lelohaszt valakit; lebeszél valamiről*

✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *biztat*.

☝ A *bízik* hosszú *í*-jével szemben a *biztat, felbiztat* rövid *i*-vel írandó.

felbolydul ◆ ige *~ni*

Izgatottan nyüzsögni kezd. *A váratlan hírre az egész osztály felbolydult.*

✧ Szin: *izgalomba jön, megriad, felriad*
✧ Ell: *elcsitul, elpihen, lecsillapodik, megnyugszik*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + *bolydul*: a → *bolygat* ige tövével azonos szótő származéka.

felboml|ik ◆◆◆◆ ige *~ani*

1. Meglazulva kibomlik, szétbomlik. *Ne húzd meg azt a szálat, mert felbomlik az egész kötés.*

2. Megzavarva megszűnik, feloszlik. *Jegyességük váratlanul felbomlott. Amikor kint megeredt a hó, egy csapásra felbomlott minden rend az osztályban. A régi dalárda felbomlott.*

3. (Anyag) elemeire, összetevőire szétválik. *Hő hatására a vegyület felbomlik.*

✧ Szin: **1.** *kioldódik, felfejtődik, kibogozódik, szálakra bomlik* **2.** *félbeszakad, meghiúsul, megszakad, szétzilálódik, széthull* **3.** *bomlik, szétesik, szétporlad, elkorhad*
✧ Ell: **1.** *rögzül, megerősödik* **2.** *létrejön* **3.** *megmarad*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *bomlik*.
☝ Felszólító módú alakjaiban az ige *bomol-* tövét használjuk: *felbomoljon* (*bomoljon fel*), illetve ikesen ragozva: *felbomoljék* (*bomoljék fel*) stb.

felbont ◆◆◆◆ ige *~ani*

1. Valamit felnyit, kinyit. *Valaki felbontotta a levelemet! Felbontanád ezt a konzervet?*

2. Valaminek a felső rétegét felszedi. *Felbontják az úttestet.*

3. (Leölt állat testét) kibontja. *Felbontja a csirkét.*

4. Fölfejt valamit. *Felbontotta a nadrág varrását.*

5. Érvénytelenít, megszüntet valamit. *A bíróság felbontotta házasságukat. Felbontották a szerződést.*

✧ Szin: **1.** *felszakít, kibont* **2.** *megbont, feltör* **3.** *felvág, szétbont, szétszed, felboncol* **4.** *kifejt, szétfejt* **5.** *hatálytalanít*
✧ Ell: **1.** *lezár, becsuk* **5.** *érvényesít, jóváhagy*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *bont*.

felborul ◆◆◆ ige *~ni*

1. Egyensúlyából kibillenve oldalára fordul. *Ne támaszkodj az asztalra, mert felborul. Az autó a kanyarban kisodródott és felborult.*

2. Váratlanul megzavarva felbomlik. *Felborul a rend az épületben. Minden tervünk felborul.*

✧ Szin: **1.** *feldől, felbillen, felbukik* **2.** *szétzilálódik, összekuszálódik, meghiúsul*
✧ Ell: **1.** *feláll, visszabillen* **2.** *megvalósul*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *borul*.

felbosszant ◆◆ ige *~ani*

Bosszússá tesz valakit. *Minden apróság felbosszantja.*

✧ Szin: *felmérgesít, felingerel, feldühít, felhergel, felháborít,* (bizalmas) *felhúz, felcukkol, felheccel,* (szleng) *zabosít, begurít, bepöccent* • *Kihúzza a gyufát.*
✧ Táj: *begyújt, felmérgel, felösztökél*
✧ Ell: *lecsillapít, megnyugtat, lehűt, csitít, megbékít*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *bosszant*.

felbőszül ◆◆ ige *~ni*

Nagyon dühös lesz. *Ne ingereljétek a kutyát, mert felbőszül. Nagyon felbőszült, amikor megtudta, hogy becsapták.*

✧ Szin: *megvadul, feldühödik, felmérgesedik, méregbe gurul, fölindul,* (bizalmas) *begerjed*
✧ Ell: *lecsillapodik, megnyugszik, megbékél,* (népi) *megjuhászodik*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + *bőszül* (vö. → *bőszült*).

felbujt ◆ ige *~ani*

1. (Bűncselekményre) rábír valakit. *Ki bujtotta fel a gyilkost?*

2. Valaki ellen fölingerel valakit. *Fölbujtja a gyerekeket szüleik ellen.*

✧ Szin: **1.** *rábeszél, fölbiztat, bujtogat* **2.** *fellázít, feltüzel, uszít,* bujtogat, (bizalmas) *felpiszkál, felheccel, felcukkol*
✧ Táj: *bujtorgat, felilál, felkontat, felösztökél, felbujtat*
✧ Ell: **1.** *lebeszél, visszafog, visszatart*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *bujt*[2].
☝ Rövid *u*-val írjuk és ejtjük.

felbukkan ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Hirtelen megjelenik, láthatóvá válik. *Valaki felbukkant az úton. A hegy mögül felbukkant a nap.*

2. Hosszas távollét után újra ott lesz valahol. *Örülök, hogy újra felbukkantál annyi idő után!*

✧ Szin: **1.** *előtűnik, fölmerül, előbukkan, felszínre jön, ott terem, megjelenik* **2.** *előkerül, előjön*
✧ Táj: *feltetszik*
✧ Ell: **1.** *lemerül, elsüllyed, eltűnik, elvész* **2.** *eltűnik*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *bukkan*.

felbuzdul ◆◆ ige *~ni*

Lelkesedés tölti el. *Sikereit látva társai is felbuzdultak.*

✧ Szin: *nekibuzdul, fölhevül, nekihevül, föllelkesedik*
✧ Ell: *elcsügged, lelohad, lecsillapodik*

✧ Etim: Igekötős ige; → *fel* + *buzdul*: a → *buzdít* ige tövével azonos szótő származéka.

felcihelőd|ik ◆ ige *~ni* (bizalmas)

1. Szedelőzködve föláll, fölkel valahonnan és indulni készül. *Reggeli után lassan felcihelődött és elballagott a postára. „A negyedik prédikáció után már az egész gyülekezet felállt, felcihelődött, hogy ők bizony mennek haza, ezóta minden leves elfutott, megkozmásodott…”* (Jókai M.: És mégis mozog a föld).

2. Nehézkesen, kedvetlenül eljut valahova. *Nagy nehezen sikerült felcihelődnünk a buszra. A hatodik emeletre nem olyan könnyű felcihelődni. „Végre is lehetetlen volt tűrni, megtanácskozták a dolgot a nagyfejű emberek, s felcihelődtek a nádorhoz”* (Mikszáth K.: A beszélő köntös).

✧ Szin: **1.** *készülődik,* (bizalmas) *kászálódik*

✧ Táj: **1.** *késztelődik, káspálódik, páskálódik*

✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *cihelődik*.

felcsap ◆◆◆ ige *~ni*

1. Valamit hirtelen valahova feljuttat. *Nem szeretem esőben hordani ezt a cipőt, mert felcsapja a sarat.*

2. Hirtelen felránt, felnyit, felfordít valamit. *Csapd fel a kártyáidat!*

3. (Tűz, füst, víz) magasba szökik. *Felcsapott a víz, ahogy kinyitották a csapot.*

4. *Felcsap valaminek*: (kellő felkészültség nélkül) valamilyen foglalkozást kezd. *Felcsapott kereskedőnek.*

✧ Szin: **1.** *felver* **3.** *magasba csap* **4.** *beáll, elszegődik, elszerződik*

✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *csap*[1].

felcsattan ◆◆ ige *~ni*

1. Hirtelen csattanva felhangzik. *Alighogy lehullott a függöny, máris felcsattant a taps.*

2. Éles hangon kiabálni kezd. *Haragjában felcsattant. Nem értem, miért csattantál így fel!*

✧ Szin: **1.** *felzeng, felzúg* **2.** *kifakad, felhorkan*

✧ Táj: **2.** *felpattan*

✧ Ell: **1.** *elcsendesül, elhalkul* **2.** *megnyugszik, lecsillapodik, lehiggad*

✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *csattan*.

felcsepered|ik ◆ ige *~ni* (népi)

Felnő, megnő. *Lassan felcseperednek a gyerekek.*

✧ Szin: *fölserdül*

✧ Táj: *felgindárodik, felteperedik, feliperedik*

✧ Etim: Igekötős ige; → *fel* + *cserepedik*: egy önállóan nem adatolható, ismeretlen eredetű szótő származéka.

felcser ◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. (régi) Gyógyítással is foglalkozó borbély. *A felcsernél voltam, adott írt a sebemre is.*

2. (régi) Tábori orvos. *A felcserek alig győzték ellátni a sebesülteket.*

3. (Ka) Orvossegéd. *Sok kis faluban nincs orvos, csak felcser.*

✧ Etim: Német jövevényszó.

felcserél ◆◆◆ ige *~ni*

1. Kölcsönösen egymás helyére tesz valamit. *Utasítást ad a nyomdának, hogy készülő könyvében cseréljék fel két fejezet sorrendjét.*

2. Valaminek a helyére tévedésből másikat tesz. *A hordár felcserélte a csomagokat.*

✧ Szin: **1.** *megcserél, kicserél, megváltoztat* **2.** *összecserél, összetéveszt*

✧ Ell: **1.** *helyére tesz, helyreállít, sorba rendez*

✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *cserél*.

felderít ◆◆◆◆ ige *~eni*

1. Valaminek ismeretlen körülményeit feltárja, tisztázza. *A rendőrségnek sikerült felderítenie a bűntényt.*

2. *Felderít valamit*: értesüléseket szerez róla. *A járőrök felderítik az ellenséges hadállásokat.*

3. (választékos) Felvidít valakit. *Gyermekének mosolya mindig felderítette.*

✧ Szin: **1., 2.** *kiderít, kifürkész, kinyomoz, kikémlel* **3.** (választékos) *derűssé tesz, felpezsdít, felvillanyoz, felélénkít*

✧ Táj: **1., 2.** *kibazsint*

✧ Ell: **1., 2.** *titkol, leplez, palástol, takargat* **3.** *elszomorít, elkedvetlenít,* (választékos) *elcsüggeszt,* (bizalmas) *letör*

✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *derít*.

feldúl ◆◆◆ ige *~ni*

1. Tönkretesz, elpusztít valamit. *A törökök feldúlták Magyarország középső részét.*

2. Megzavar, felforgat valamit. *Az italozás feldúlta családi életüket.*

✧ Szin: **1.** *lerombol, kirabol, kifoszt, letarol, szétdúl* **2.** *szétzilál, tönkretesz, szétdúl*

✧ Ell: **1.** *helyreállít, felújít*

✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *dúl*.

feldühöd|ik ◆◆ ige *~ni*

Hirtelen dühös lesz. *Úgy feldühödött, hogy bevágta az ajtót, és elrohant.*

✧ Szin: *felindul,* (bizalmas) *begerjed, begurul* • *Elveszti a fejét. Elönti az epe. Elönti a méreg.* (bizalmas) *Felforr az agyvize. Rájön az ötperc. Felkapja a vizet. Felmegy a pumpája.*

✧ Táj: *meggubolyodik*

✧ Ell: *lecsillapodik, megnyugszik, megbékél*
✧ Etim: Igekötős ige; → *fel* + *dühödik*: a → *düh* főnév származéka.

felé I. ◆◆◆◆ nu
1. Valaki, valami irányába. *Az iskola felé indult. Az apja felé szaladt.*
2. Valami tájékán, környékén. *Valahol Pécs felé járunk már?*
3. Kevéssel valamely időpont, esemény előtt. *Hajnal felé tudott csak elaludni.*
✧ Szin:**1., 2.** (népi) *fele* **3.** *tájt, tájban, körül,* (népi) *fele*
✧ Táj: *iránt, eránt, aránt*
✧ Etim: A → *fél* főnév megszilárdult ragos alakulata.
✧ Ö: hátra + felé

felé II. ◆◆◆◆ személyragos hsz
(3. személyre vonatkoztatva) Feléje. *Lassan megindult felé.*
✧ Etim: A → *fél* főnév megszilárdult ragos alakulata.
☝ Ragozását lásd a *feléje* szócikkben!

felebarát ◆◆◆ fn (választékos)
Embertárs. *Minden felebarátod tiszteletet érdemel.*
✧ Szin: *barát, jóakaró*
✧ Ell: *ellenség, ellenfél*
✧ Etim: Összetétel; *fele*: a → *fél* főnév birtokos személyjeles alakja + → *barát*.

felébred ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Megszűnik aludni, kinyitja a szemét. *Nyugtalanul aludt, többször is felébredt.*
2. Fásultságát leküzdve cselekvésre szánja rá magát. *Felébredtél már végre?*
3. (Érzés) hirtelen támad valakiben. *Felébredt benne a lelkiismeret.*
✧ Szin: **1.** *felkel, felriad, felijed, felretten, felocsúdik, magához tér* **2.** *kapcsol, rájön valamire* **3.** *feltámad, fellobban, fellángol, felizzik, felgerjed* • **1.** (durva) *Kinyitja a csipáját.* **2.** *Észbe kap.*
✧ Táj: **1.** *felérez*
✧ Ell: **1.** *elalszik, elszenderedik* **3.** *kialszik,* (választékos) *elhamvad*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *ébred*.
☝ Elválasztása: *fel-éb-red*.

feled ◆◆◆◆◆ ige *~ni* (választékos)
Felejt valamit. *„Csak az a vég! – csak azt tudnám feledni”* (Madách I.: Az ember tragédiája).
✧ Szin: *mellőz, hanyagol*
✧ Ell: *észben tart; emlékszik, emlékezik valamire*
✧ Etim: A → *felejt* ige tövével azonos, önállóan nem adatolható, ismeretlen eredetű szótő származéka.

feledékeny ◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
Könnyen, hamar felejtő. *Mióta vagy ilyen feledékeny?*
✧ Szin: *szórakozott,* (gúnyos) *tyúkeszű* • *Nyúlfarknyi esze van. Elkoptak az esze kerekei. Lyukas a feje. Minden kimegy a fejéből. Hátul hordja az eszét.* (népi) *Szalajt az esze.*
✧ Táj: *hóvízeszű, feledős, rövideszű*
✧ Ell: *gondos, figyelmes*
✧ Etim: A → *feled* ige származéka.

feledés ◆◆◆◆ fn –, *~t, ~e* (választékos)
1. Az emlékektől való szabadulás, felejtés. *Nem talál semmiben feledést.*
2. (Kifejezésekben:) Valaminek elfelejtett volta, állapota. *Azt a történetet már a feledés homálya borítja. A régi sérelem már régen feledésbe merült.*
✧ Ell: *emlékezés, észben tartás*
✧ Etim: A → *feled* ige származéka.

felegyenesed|ik ◆◆◆ ige *~ni*
Egyenesen álló helyzetbe emelkedik. *Úgy fájt a dereka, alig tudott felegyenesedni. A megdőlt búza talán még felegyenesedik aratásig.*
✧ Szin: *feláll, kiegyenesedik,* (személy) *feltápászkodik, felkászálódik, talpra áll, felszökik*
✧ Ell: (személy) *leül, lehajlik, ledől*
✧ Etim: Igekötős ige; → *fel* + *egyenesedik*: az → *egyenes* melléknév származéka.
☝ Elválasztása: *fel-e-gye-ne-se-dik.*

felé|je ◆◆◆◆ személyragos hsz
1. Valami, valaki felé. *Az autó lassan közeledett feléje. Felétek megyünk először.*
2. (Csak többes számban:) Ott, ahol a szóban forgó személy él, tartózkodik. *Felénk még mindig rosszak az utak.*
✧ Szin: **1.** *irányába*
✧ Etim: A → *felé* határozószó személyragos alakja.
☝ Elválasztása: *fe-lé-je*. Ragozása: *felém, feléd, felé* vagy *feléje, felénk, felétek, felé jük.*

felejt ◆◆◆◆◆ ige *~eni*

1. Emlékezetéből folyamatosan eltűnni enged valamit, valakit. *Felejteni próbálja ezt a szörnyű napot. Nem tudja felejteni azt a lányt. Sok ember nehezen felejt. Sose felejtsd, honnan jöttél!* (Beszéd megszakításakor:) *(Hogy) szavadat ne felejtsd*: ne veszítsd el a beszéd fonalát, jegyezd meg, hol hagytad abba.
2. Feledékenységből valahol vagy valamilyen állapotban hagy valamit. *Égve felejtette a villanyt. Otthon felejtetted az ellenőrződet?* ■ *Valakin felejti a szemét*: sokáig gyönyörködve néz, bámul valakit. *Szemét a csinos lányon felejtette.*
3. (bizalmas, tréfás) *Képen* vagy *pofon felejt valakit*: arcul üti. *Mindjárt képen felejtelek!*
✧ Szin: **1.** *megfeledkezik valamiről, valakiről; nem tartja észben; nem jut eszébe, kimegy az eszéből;* (választékos) *feled* **2.** *otthagy, elhagy,* (választékos) *feled*
✧ Ell: **1.** *észben tart; emlékszik valakire, valamire*
✧ Etim: A → *feled* ige tövével azonos, önállóan nem adatolható, ismeretlen eredetű szótő származéka.
☝ Elválasztása: *fe-lejt*.

felekezet ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
Szervezett, hivatalosan elfogadott vallási közösség. *Magyarországon a hívők többsége a katolikus felekezethez tartozik.*
✧ Szin: *vallásfelekezet*
✧ Etim: A → *fél* főnév régi nyelvi *felekezik* ‘társul’ származékának továbbképzett alakja.
☝ Elválasztása: *fe-le-ke-zet*.

felel ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Válaszol, feleletet ad. *Kérdésére senki sem felelt.*
2. (Telefonhívásra) jelentkezik. *Ha nem felel a hívott fél, tárcsázz újra!*
3. Valamely cselekvést valamivel viszonoz. *Kedvességére durvasággal felelt.*
4. (Tanuló órán) elmondja a leckét. *Ötösre felelt biológiából.*
5. Felelősséget vállal valakiért, valamiért. *Tetteidért magad felelsz. A szülők jogilag is felelnek gyermekeikért.*
6. (Nyelvtanban:) *Valami valamilyen kérdésre felel*: (szófaj vagy mondatrész) általa válik felismerhetővé. *A melléknév a milyen? kérdésre felel.*
✧ Szin: **1.** *választ ad, megfelel,* (bizalmas) *visszaszól, visszavág* **2.** (idegen) *reagál* **3.** *válaszol* **4.** *beszámol, számot ad valamiről; elmond valamit* **5.** *jótáll, helytáll, kezeskedik; garantál, szavatol valamit*
✧ Ell: **1.** *kérdez, hallgat* **2.** *hallgat*
✧ Etim: A → *fél* főnév származéka.
☝ Elválasztása: *fe-lel*.

felél ◆◆ ige *~ni*
Szükségleteire teljesen elfogyaszt, elkölt valamit. *Nincs semmi ennivalójuk, mindent feléltek.*
✧ Szin: *elhasznál, felhasznál*
✧ Táj: *elél*
✧ Ell: *megtakarít, meghagy, félrerak*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *él*[1].
☝ Elválasztása: *fel-él.*

félelem ◆◆◆◆◆ fn *félelmek, félelmet, félelme*
Nyugtalanító, szorongó érzés. *Félelem fogta el. Félelemmel tekint a jövőbe.*
✧ Szin: *ijedtség, ijedelem, félsz, remegés, aggodalom, bizonytalanság, szorongás, feszültség,* (szleng) *majré*
✧ Ell: *bátorság, mersz, nyugalom*
✧ Etim: A → *fél* ige származéka.
☝ Elválasztása: *fé-le-lem*.

felélénkül ◆◆ ige *~ni*
Elevenebb, élénkebb lesz. *A friss levegőn felélénkül, elmúlik a fáradtsága. Felélénkült a hangja, ahogy a nyaralásról kezdett beszélni.*
✧ Szin: *felfrissül, feléled, felvidul, felbuzdul, nekihevül, erőre kap*
✧ Ell: *elbágyad, kifárad, kimerül*
✧ Etim: Igekötős ige; → *fel* + *élénkül*: az → *élénk* melléknév származéka.
☝ Elválasztása: *fel-é-lén-kül.*

felelet ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
1. Válasz. *Kérdésére nem kapott feleletet.*
2. Iskolai felelés. *Szép felelet hangzott el az órán.*
✧ Szin: **1.** *válaszolás, válaszadás* **2.** *beszámoló*
✧ Ell: **1.** *kérdés, kérdezés, tudakozódás* **2.** *számonkérés*
✧ Etim: A → *felel* ige származéka.
☝ Elválasztása: *fe-le-let*.

félelmetes ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. Félelmet keltő. *A leégett ház félelmetes látványt nyújtott.*
2. (túlzó) Rendkívüli. *Félelmetes hatású népszónok.* (bizalmas) *Félelmetesen jó a töltött káposzta!*
✧ Szin: **1.** *rémítő, borzasztó, ijesztő, félelmes* **2.** *nagyszerű, kivételes,* (idegen, túlzó) *fantasztikus*
✧ Ell: **1.** *megnyugtató* **2.** *átlagos, középszerű, mindennapos*

✧ Etim: A → *fél* ige nyelvújítás kori származéka.
☝ Elválasztása: *fé-lel-me-tes.*

felelős ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en*
1. Felelősséget viselő. *A hetes felelős az osztály tisztaságáért.* (Főnévi használatban:) *Bement a minisztériumba, és megkereste az oktatási felelőst.*
2. Valamiért okolható, valamiben bűnös. *Ki felelős a polgárháború kirobbanásáért?*
3. Felelősséggel járó. *Januártól felelős beosztásban dolgozik.*
✧ Szin: **2.** *vétkes, hibás* **3.** *fontos*
✧ Ell: **2.** *vétlen, bűntelen*
✧ Etim: A → *felel* ige nyelvújítás kori származéka.
☝ Elválasztása: *fe-le-lős.*

felelősség ◆◆◆◆◆ fn –, *~et, ~e*
1. Valamiért, valakiért a következmények viselése. *Tetteiért vállalja a felelősséget.*
2. Kezesség. *Anyagi felelősséget vállal testvére kölcsönfelvételénél.*
✧ Szin: **1.** (választékos, idegen) *ódium* **2.** *jótállás, szavatosság,* (idegen) *garancia*
✧ Ell: **1.** *felelőtlenség*
✧ Etim: A → *felelős* melléknév származéka.
☝ Elválasztása: *fe-le-lős-ség.*

felelőtlen ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül* (rosszalló)
1. Tetteinek következményével nem törődő. *Felelőtlen személyre nem bízhatjuk a dolgot.*
2. A felelősségérzet hiányára, könnyelműségre valló. *Felelőtlen kijelentései miatt nem veszik komolyan. A felelőtlen lépésnek meglett a következménye.*
✧ Szin: **1.** (rosszalló) *könnyelmű, megbízhatatlan, hebehurgya, hanyag, léha, gátlástalan, komolytalan* **2.** (rosszalló) *meggondolatlan, könnyelmű*
✧ Ell: **1.** *megbízható, felelősségteljes* **2.** *komoly, állhatatos, megfontolt*
✧ Etim: A → *felel* ige nyelvújítás kori származéka.
☝ Elválasztása: *fe-le-lőt-len.*

felemás ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at* vagy *~t, ~an*
1. Nem egyforma, párjától különböző. *Felemás zokni van a lábán.*
2. Határozatlan, nem egyértelmű. *Felemás ez a megoldás, nem fogadhatom el.*
✧ Szin: **1.** *eltérő* **2.** *visszás, többértelmű, félreérthető*
✧ Ell: **1.** *összeillő* **2.** *egyértelmű*
✧ Etim: Összetétel; *fele*: a → *fél* főnév birtokos személyjeles alakja + → *más*.
☝ Elválasztása: *fe-le-más.*

felemel ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Felvesz, megemel valamit, valakit. *Úgy fáj a karja, hogy még egy kanna szenet sem tud felemelni. A kisfiút felemelte az apja, hogy jobban lásson.*
2. (Fejét, arcát, szemét) fölfelé irányítja, fordítja. *Felemelte az arcát, s látszott, hogy sír.*
3. Talpra állít valakit, valamit. *Többen segítettek felemelni a nénit, aki elcsúszott a jeges úton. Segíts felemelni a sátrat!*
4. Mennyiségileg megnövel valamit. *Mikor emelték fel a fizetésedet?*
5. Magasabb rangra, színvonalra emel. *A vezér azt ígérte, hogy felemeli a népet, a hazát.*
6. (Mv) (Pénzt bankban) felvesz. *Kaptam értesítést az átutalásról, ma felemelem a bankban a pénzemet.*
7. (Kifejezésben:) ■ *Felemeli a hangját*: hangosabban vagy erélyesebben szól. | *Felemeli a szavát valamiért* vagy *valakiért*: felszólal az érdekében.
✧ Szin: **2.** *felvet* **3.** *felállít* **4.** *felvisz, felver* **5.** *fejleszt, előremozdít* • **5.** *Kihúz a sárból.*
✧ Ell: **1.** *letesz, lerak* **3.** *eltaszít* **4.** *csökkent, levisz* **5.** *lealacsonyít*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *emel*.
☝ Elválasztása: *fel-e-mel.*

felemelő ◆◆◆ mn *~k* vagy *~ek, ~t, ~n* vagy *~en* (választékos)
Magasztos érzésekkel eltöltő. *Felemelő érzés látni, hogy az iskolai csapat milyen szépen szerepel a versenyen.*
✧ Szin: *lelkesítő,* (választékos) *lélekemelő, fenséges,* (bizalmas) *épületes*
✧ Ell: *lesújtó, kiábrándító, elkeserítő*
✧ Etim: A → *felemel* ige származéka.
☝ Elválasztása: *fel-e-me-lő.*

felenged ◆◆ ige *~ni*
1. Enged valakit felmenni valahová. *Egy órára felengedtek hozzátok játszani.*
2. Felbocsát valamit. *Engedd fel azt a léggömböt, hadd szálljon a magasba!*
3. Valaminek fagyott állapota meleg hatására megszűnik. *Lassan felenged a fagy a napsütéstől.*
4. Barátságossá, közvetlenné válik. *A gyerekek felengedtek, és kellemes beszélgetés alakult ki.*
✧ Szin: **1., 2.** *feleresztt* **3.** *kienged, felolvad, felmelegedik* **4.** *felszabadul, feloldódik, megbarátkozik*
✧ Táj: **3.** *megenged*

✧ Ell: **1., 2.** *visszatart* **3.** *megszilárdul, megdermed, megfagy* **4.** *elzárkózik*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *enged*.
☝ Elválasztása: *fel-en-ged*.

félénk ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. Tartózkodó, elfogódott, ijedős. *Egy félénk kisdiák állt a fal mellett.*
2. Félénkségre valló, abból eredő. *Félénk mozdulattal nyúlt a felkínált étel után.*
✧ Szin: **1.** *félszeg, szégyenlős, bátortalan, félős,* (gúnyos) *nyúlszívű,* (szleng) *majrés,* (durva) *beszari* **2.** *félszeg, szégyenlős, szemérmes, bátortalan, kishitű, tétova, határozatlan, bizonytalan*
✧ Táj: **1.** *cseszke, félékeny, ijeszke*
✧ Ell: **1.** *bátor, merész* **2.** *határozott, magabiztos*
✧ Etim: A → *fél* ige származéka.
☝ Elválasztása: *fé-lénk*.

felépít ◆◆◆◆ ige *~eni*
1. Valaminek az építését befejezi. *Három hónap alatt felépítették az új iskolát.*
2. Megteremt, megszervez valamit. *Nagy gazdaságot épített fel magának. Tudatosan építette fel karrierjét.*
3. Megszerkeszt valamit. *Jól építetted fel dolgozatodat.*
4. *Valamire felépít valamit*: rá alapoz. *Elképzeléseit arra építette fel, hogy az ismert tények igazak.*
✧ Szin: **1.** *megépít, felhúz* **2.** *megvalósít, létrehoz,* (kissé hivatalos) *kiépít* **3.** *megalkot, alkot, összeállít*
✧ Ell: **1.** *lebont, szétszed* **2.** *lerombol,* (hivatalos) *leépít*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *épít*.
☝ Elválasztása: *fel-é-pít.*

felépül ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. (Épület) elkészül. *Mire jön a tél, felépül a házuk.*
2. Teljesen meggyógyul betegségéből. *Hónapokba telt, mire felépült.*
✧ Szin: **1.** *megépül, megvalósul, létrejön* **2.** *felgyógyul, kigyógyul valamiből; lábra áll, erőre kap, helyre jön, rendbe jön*
✧ Táj: **2.** *feliperedik, kievelődik, kipendül, kivásik, feltámbálódik*
✧ Ell: **1.** *összedől, leomlik* **2.** *megbetegszik, hanyatlik, rosszabbodik az állapota*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *épül*.
☝ Elválasztása: *fel-é-pül.*

felereszt ◆◆ ige *~eni*
1. Felenged valakit, engedi, hogy valahová fölmenjen. *Felereszttettem a gyerekeket az ötödikre Kovácsékhoz.*
2. Vízzel felhígít valamit. *Felereszti a sűrű levest.*
✧ Szin: **2.** *felönt, felvizez, felenged*
✧ Ell: **1.** *lehív* **2.** *sűrít*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *ereszt*.
☝ Elválasztása: *fel-e-reszt.*

felerősít ◆◆ ige *~eni*
1. Valamire ráerősít, rögzít valamit. *Felerősíti a gombot az ingre.*
2. Erősebbre hangol. *De felerősítetted a rádiót!*
3. Szervezetét erősebbé, ellenállóbbá teszi. *A beteget fel kell erősíteni.*
4. (Ételt) táplálóbbá tesz. *Tojással felerősíti a húslevest.*
✧ Szin: **1.** *megerősít, odaerősít, rávarr* **2.** *felhangosít,* (bizalmas) *felcsavar* **3.** *feltáplál, feljavít, felhizlal*
✧ Táj: **3.** *felpáskál, felzsendít*
✧ Ell: **1.** *leválaszt, fellazít, elold* **2.** *lehalkít* **3.** *legyengít, kiéheztet, lefogyaszt*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *erősít*.
☝ Elválasztása: *fel-e-rő-sít.*

felértékel ◆◆ ige *~ni*
1. Felbecsül valamit, megállapítja az értékét. *Felértékelték a házat 8 millió forintra.*
2. A valóságosnál jóval többre értékelnek valamit. *Nem is gondolta, hogy így felértékelik az autóját.*
✧ Szin: **1.** *felmér, megbecsül* **2.** *túlértékel*
✧ Ell: **2.** *leértékel, alulértékel*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *értékel*.
☝ Elválasztása: *fel-ér-té-kel.*

feles I. ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en*
1. Két méret közötti méretű (ruházati cikk). *37 és feles cipőt visel.*
2. A termés feléért művelt (föld). *Feles kukoricája van a falu mellett.*
✧ Etim: A → *fél* számnév, illetve főnév származéka.

feles II. ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
1. *Felesben*: **a)** a jövedelmet vagy a költségeket megfelezve. *Felesben vállalták a munkát, a pénzt megfelezték. Felesben bérlik a lakást.* **b)** (népi) a termés feléért. *Felesben ritkíttatja az erdejét, a kivágott fa fele a favágóké.*
2. (bizalmas) Fél deci tömény szeszesital, általában pálinka. *Megivott egy felest vacsora előtt.*

✧ Etim: A → *fél* főnév, illetve számnév származéka.

feleség ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

Női házastárs. *A feleségem remek háziasszony. A miniszter felesége is jelen volt a fogadáson. Feleségül ment fiatalkori szerelméhez.*

✧ Szin: *nej, asszony,* (választékos) *hitves, hitvestárs,* (bizalmas) *oldalborda,* (szleng) *hátizsák, oldalkocsi*

✧ Táj: *anyjuk, feletárs, duduka*

✧ Ell: *férj, ember*

✧ Etim: A → *fél* főnév származéka.

☝ Férj részéről a házastársát bemutató vagy említő formaként a *feleségem* közömbös vagy udvarias, és hivatalos helyzetben is használatos, a *nejem* bizalmas vagy finomkodó, a *nőm* régies, választékoskodó, a *hitvesem* választékos, ünnepélyes, esetleg finomkodó, *az asszony* lehet tréfás, népies, de általában inkább rideg, esetleg durva; a *párom* bizalmas, választékoskodó, *az életem párja* a legtöbbször tréfás. Megszólításként a *feleség* és az *asszony* népies, tréfás, de kissé rideg, a *nejem, nőm, hitves(em)* tréfás vagy finomkodó. Mindezek a megszólító formák azonban ritkák, általában a házastárs keresztneve, beceneve használatos megszólításként, illetve a gyermekek által használt megszólítások: *anya, mama* stb. Vidéken lehet még a feleség megszólítása bizalmasan *anyjuk, anyjukom*, ritkábban *anyja*. Városi családokban él, de elavulóban van a házastárs bizalmas *(édes) fiam* megszólítása.

felesel ◆◆◆ ige *~ni*

Felesel valakivel: szemtelenül, illetlenül válaszolgat neki. *Ez a lány felesel az anyjával. Velem ne feleselj!*

✧ Szin: *nyelvel, pimaszkodik; visszabeszél,* (durva) *visszapofázik valakinek*

✧ Táj: *pöntyög, ácsánkodik, mantyog, fentyeg; visszafelel valakinek*

✧ Etim: A → *fél* főnév *feles* ‘társ’ származékának továbbképzett alakja.

☝ Elválasztása: *fe-le-sel*.

felesküsz|ik ◆ ige *felesküdni*

1. *Felesküszik valaminek*: leteszi a hivatali, szolgálati esküt. *Felesküdött ügyvédnek.*

2. *Felesküszik valamire*: esküvel elkötelezi rá magát. *Felesküszik a haza védelmére.*

✧ Szin: **2.** *esküt tesz, megesküszik*

✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *esküszik*.

☝ Elválasztása: *fel-es-kü-szik*.

felesleg ◆◆◆ fn

Fölösleg.

✧ Etim: lásd → *fölösleg*

☝ Az alakváltozatok használatáról lásd a *fölösleg* szócikket!

felesleges ◆◆◆◆◆ mn

Fölösleges.

✧ Etim: lásd → *fölösleges*

☝ Az alakváltozatok használatáról lásd a *fölösleges* szócikket!

feleszmél ◆◆ ige *~ni*

1. Eszméletre tér. *Órákig tartó kábulatából csak lassan eszmélt fel a beteg.*

2. Hirtelen megért valamit, észbe kap. *Mire feleszmélt, már nem látott senkit.*

✧ Szin: **1.** *magához tér, öntudatra ébred, felocsúdik, felébred* **2.** *rájön valamire; megvilágosodik*

✧ Táj: **1.** *felüdül*

✧ Ell: **1.** *elájul,* (választékos) *elalél, eszméletét veszti*

✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *eszmél*.

☝ Elválasztása: *fel-esz-mél.*

féleszű ◆◆ mn *~ek, ~t, ~en* (bizalmas)

Nem teljesen épeszű (ember). *Az a féleszű barátja már megint új vállalkozásba kezdett.*

✧ Szin: *gyengeelméjű, elmebajos, félkegyelmű, őrült* (bizalmas) *bolond, félnótás, ütődött,* (népi) *gyagyás, gügye*

✧ Táj: *csábérdás, fuzsitos, csajmota, nederkó, tilibógyi*

✧ Ell: *épelméjű, okos, értelmes*

✧ Etim: Összetétel; → *fél*[2] + *eszű*: az → *ész* főnév származéka.

felett ◆◆◆◆◆ nu **fölött**

1. Valaminél magasabban levő helyen. *A bejárat felett aranybetűs felirat díszlett.* (átvitt) *Feje fölött lebeg az elbocsátás réme.*

2. Folyóvíznek az eredetéhez közelebb eső szakaszán. *A Duna vize Budapest fölött jóval tisztább, mint alatta.*

3. Valamin felül, illetve kívül. *Az ing fölött pulóvert is viselt.*

4. Valamely szintnél magasabban, valamit meghaladva. *A hőmérséklet fagypont felett van. Csak 18 éves kor felett van valakinek választójoga.*

5. (Vonzatként:) *Eljár az idő mindenki felett. Kimondja az ítéletet a bűnös felett.*

✧ Szin: **4.** *felül, fölül valamin*

✧ Ell: **1–3.** *alatt* **4.** *alatt, alul valamin, alacsonyabban valaminél*

✧ Etim: A → *föl* főnév megszilárdult ragos alakulata.

☝ A *felett* és a *fölött* egyenrangú változatok, a jóhangzás és az egyéni ízlés dönti el, melyiket használjuk. Vonzatként: a *csodálkozik valami felett* helyesebben: *csodálkozik valamin; aggódik valami felett* helyesebben: *valami miatt; tanácskozik valami felett* helyesebben: *valamiről.*

felette[1] ◆◆ személyragos hsz **fölötte**

Valaki, valami felett. *A felettük levő lakásban lakunk. Fölöttem már csak az igazgató van a rangsorban.*

✧ Szin: *felül* vagy *fölül, rajta*

✧ Ell: *alatta*

✧ Etim: A → *felett* ~ → *fölött* névutó személyragos alakja.

☝ Ragozása: *felettem, feletted, felette, felettünk, felettetek, felettük.* – A *felette* és a *fölötte* egyenrangú alakváltozatok, a jóhangzás és az egyéni ízlés dönti el, melyiket használjuk.

felette[2] ◆ hsz **fölötte** (választékos)

Felettébb. *Felette nagy kedvvel kezdett a munkához.*

✧ Szin: *nagyon, igen,* (választékos) *szerfelett, fölöttébb, módfelett*

✧ Etim: A → *felett* ~ → *fölött* névutó megszilárdult ragos alakulata.

☝ A *felette* és a *fölötte* egyenrangú alakváltozatok, a jóhangzás és az egyéni ízlés dönti el, melyiket használjuk.

felettébb ◆◆◆ hsz **fölöttébb** (választékos)

Nagyon, szerfelett. *Felettébb aggódott, de nem beszélt róla senkinek.*

✧ Szin: *igen, túlságosan, rendkívül, különösen, kifejezetten,* (választékos) *módfelett*

✧ Etim: A → *felette* ~ → *fölötte* határozószó megszilárdult ragos alakulata.

☝ A *felettébb* és a *fölöttébb* egyenrangú alakváltozatok, a jóhangzás és az egyéni ízlés dönti el, melyiket használjuk.

felettes ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, –*

1. Magasabb rangú. *A felettes hatóság is elutasította kérvényét.*

2. (Főnévi használatban:) Főnök. *Menjen be a felettesemhez, próbálja vele megbeszélni az ügyet!*

✧ Szin: **1.** *feljebbvaló,* (ritka, népi) *fölöttes* **2.** *feljebbvaló, vezető,* (bizalmas) *nagyfőnök,* (szleng) *góré,* (ritka, népi) *fölöttes*

✧ Ell: **2.** *beosztott, alárendelt*

✧ Etim: A → *felett* ~ → *fölött* névutó származéka.

felez ◆◆ ige *~ni*

Két egyenlő részre oszt, megfelez valamit. *Ügyesen tud barackot felezni. Van egy almám, felezünk?*

✧ Szin: *kettéoszt, kettévág, félbevág, kettészel*

✧ Táj: *mutyizik*

✧ Etim: A → *fél* főnév származéka.

☝ Elválasztása: *fe-lez.*

felfal ◆◆◆ ige *~ni*

1. Mohón megeszik valamit. *Gyorsan felfalt mindent, ami a szeme előtt volt.* (átvitt) *Majd felfalják egymás, olyan hevesen csókolóznak.*

2. ■ *Majd felfal a szemével* vagy *a tekintetével valakit*: mohón vágyakozva nézi, kívánja. *Tekintetével majd felfalja a lányt.*

3. Bekebelez, magába olvaszt valamit. *A nagyváros felfalta a környékbeli falvakat.*

✧ Szin: **1.** *behabzsol, magába töm,* (durva) *felzabál,* (szleng) *burkol, bekajál* **3.** *elnyel, elpusztít, felemészt*

✧ Táj: **1.** *bebegyel, bevedel, bepakol*

✧ Ell: **1.** *koplal, böjtöl, meghagy*

✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *fal*[1].

felfáz|ik ◆◆ ige *~ni*

Meghűl, alulról megfázik. *Ne ülj a hideg kövön, mert felfázol!*

✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *fázik.*

felfedez ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Meglévő, de eddig nem ismert dolgot megtalál, és ezzel ismertté tesz. *A röntgensugárzást Wilhelm Conrad Röntgen német fizikus fedezte fel a XIX. század végén.*

2. Elsőként vesz észre valamit. *A tüzet a szomszédok fedezték fel.*

3. Rátalál, rábukkan valamire. *Pista egy jó könyvet fedezett fel az antikváriumban.*

4. Észrevesz, meglát valakit, valamit. *A villamoson egy régi ismerősét fedezte fel.*

✧ Szin: **1.** *feltár, felkutat, felismer, rájön valamire* **3.** *lel, ráakad valamire* **4.** *rábukkan valakire, valamire*

✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *fedez.*

felfegyverez ◆◆ ige *~ni*

1. Fegyverrel ellát valakit. *Felfegyverezték a katonákat.*

2. A szellemi harc eszközeivel fölvértez valakit. *Tudással, ismeretekkel, a szellemi harc eszközeivel fegyverezte fel magát.*

✧ Szin: **1.** *felszerel,* (idegen) *militarizál*

✧ Ell: **1.** *lefegyverez, leszerel,* (idegen) *demilitarizál*

✧ Etim: Igekötős ige; → *fel* + *fegyverez*: a → *fegyver* főnév származéka.

felfelé ◆◆◆◆ hsz **fölfelé**

1. Valamely fenti hely irányába. *Órákig mentünk felfelé, a Fellegvár irányába. „Fölfelé megy borban a gyöngy; Jól teszi”* (Vörösmarty M.: Fóti dal).

2. Úgy, hogy a tárgy nyitott része legyen felül. *Fölfelé tedd vissza a fiókot!*
3. *Valamivel felfelé*: úgy, hogy az a fele legyen felül. *A mintás felével felfelé tedd a terítőt az asztalra!*
4. A vízfolyással ellenkező irányban. *Nehéz úszni fölfelé a Dunán.*
5. Észak felé. *Ahogy megyünk felfelé Európában, egyre hidegebb lesz.*
6. Magasabb beosztásba, jobb helyzetbe. *Egyre csak fölfelé törekszik. Fölfelé ível a pályája.* | (rosszalló) *Fölfelé barátkozik*: fontos (beosztású) emberekkel keresi a kapcsolatot. | (bizalmas) *Fölfelé buktat valakit*: büntetésre hivatkozva mégis kedvezőbb állásba, tisztségbe helyez.
✧ Szin: **1.** *magasba, égnek, ég felé, fel,* (népi) *felfele* **2., 3.** (népi) *felfele* **4., 5.** *fel,* (népi) *felfele*
✧ Ell: **1.** *lefelé, le,* (népi) *alá, lefele* **2., 3.** *lefelé,* (népi) *lefele* **4., 5.** *lefelé, le,* (népi) *alá, lefele* **6.** *lefelé,* (népi) *lefele*
✧ Etim: Összetétel: → *fel* ~ → *föl* + → *felé* határozószó.

felfigyel ◆◆◆◆ ige ~*ni*
1. Elkezd figyelni, figyelmes lesz valamire. *Szokatlan hangokra figyelt fel.*
2. *Felfigyel valakire, valamire*: jelentőségét felismeri. *Tehetségére már gyerekkorában felfigyeltek. Felfigyelt rá egy neves modellügynökség.*
✧ Szin: **1.** *észrevesz valamit* **2.** *észrevesz, meglát valakit, valamit* • **1.** *Megakad a szeme valakin, valamin.*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *figyel*.

felfog ◆◆◆◆◆ ige ~*ni*
1. Felemelve tart valamit. *Felfogja a kabátját, hogy ne érjen bele a sárba.*
2. Esés közben elkap valakit, valamit. *Valaki felfogta a megszédült gyereket.*
3. Összegyűjt valamit. *Hordóban felfogta az esővizet, hogy legyen mivel öntözni a kertet.*
4. Kivéd valamit. *Az ökölvívó felfogja a támadást, az ütéseket.*
5. Továterjedésében megakadályoz valamit. *A kapucni felfogja a szelet.*
6. Érzékel valamit. *Az antenna felfogja a rádióhullámokat.*
7. Valaminek az értelme világossá válik benne, megért valamit. *Csak később fogta fel, hogy mi történt.*
✧ Szin: **1.** *felkap, felragad, felvesz, felnyalábol* **2.** *megtart* **4.** *hárít, feltartóztat* **6.** *vesz* **7.** *felismer; rájön valamire;* (bizalmas) *kapiskál, pedzeget* • **7.** *Világosság gyúl az agyában.* (bizalmas) *Veszi a lapot.* (szleng) *Leesik a húszfilléres. Leesik a tantusz.*
✧ Táj: **7.** *általért, felgondol*
✧ Ell: **1., 2.** *elenged* **3.** *kienged, kiönt* **4.** *enged*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *fog*[1].

felfogás ◆◆◆◆◆ fn ~*ok,* ~*t,* ~*a*
1. Felfogóképesség. *Jó a felfogása, könnyen tanul.*
2. Megítélés, vélemény. *Felfogás kérdése, hogyan ítéljük meg a dolgot.*
3. Szemléleti és ábrázolási mód. *Sajátos felfogásban alkot a művész.*
✧ Szin: **1.** *fogékonyság, ész, értelem, elme* **2.** *nézőpont, álláspont, ízlés* **3.** *elgondolás*
✧ Etim: A → *felfog* ige származéka.

felfordul ◆◆◆ ige ~*ni*
1. Felborul. *A viharban felfordult a csónak.*
2. (Állat) kimúlik. *A kutya a romlott hústól felfordult.* (durva) *Felőled akár fel is fordulhatunk!*
3. Valaminek a rendje, nyugalma megbomlik. *Fenekestül felfordult minden a házban.* ■ *Felfordul a gyomra*: rosszul lesz, émelyegni kezd.
✧ Szin: **1.** *feldől, felbillen, fejére áll, felbukfencezik, oldalára billen* **2.** *elhullik, elpusztul,* (durva) *megdöglik, kinyuvad,* (szleng) *bekrepál, feldobja a bakancsot, kinyiffan, kipurcan* **3.** *szétesik, széthull*
✧ Táj: **1.** *felhenteredik, felhencseredik, felkarul, felhömpölyödik*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *fordul*.

felforgat ◆◆◆ ige ~*ni*
1. Keresés közben felfordít, szétszór valamit. *Már mindent felforgatott, mégsem találja az óráját.*
2. Megzavar, felbomlaszt valamit. *Az esemény felforgatja az állam rendjét.*
✧ Szin: **1.** *felbillent, felborít, feldönt, feldúl, összekever, széthány* **2.** *felkavar, felbomlaszt, összekuszál, aláás, aláaknáz* • **1.** *A feje tetejére állít valamit*
✧ Ell: **1.** *elrendez, helyreállít* **2.** *helyreállít*
✧ Etim: Igekötős ige; → *fel* + *forgat*: a → *forog* ige származéka.

felforr ◆◆ ige ~*ni*
1. Forráspontig hevül. *Ha felforr a tej, húzd félre, mert kifut!*
2. (Indulat) féktelenül hevessé válik. *Felforr benne az indulat.* ■ *Felforr az agyvize*: nagyon dühös lesz.
✧ Szin: **1.** *felfő* **2.** *felgerjed*
✧ Táj: **1.** *felbirzsen, felfottyan, felfő*
✧ Ell: **1.** *lehűl* **2.** *lehiggad, lecsillapodik, megenyhül, megnyugszik*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *forr*.

felfortyan ◆◆ ige ~*ni*
Mérgesen kifakad. *Minden semmiségért felfortyan.*
✧ Szin: *felcsattan, feldühödik, felháborodik, felindul, haragra gyúl,* (szleng) *begerjed, bepörög, begurul*

✧ Táj: *felpattan, búszámodik, feltorpan, felruccanik*
✧ Ell: *megnyugszik, lecsillapodik, lehiggad, megenyhül*
✧ Etim: Igekötős ige; → *fel* + *fortyan*: a → *fortyog* ige tövével azonos szótő származéka.

felfrissül ◆◆◆ ige ~*ni*
1. Friss, üde lesz. *Az úszástól egészen felfrissült. A záportól felfrissült a levegő.*
2. Megújul, derűsebbé válik. *A festés után az egész lakás felfrissült.*
3. (Emlékkép) felidéződik, megerősödik. *Felfrissültek benne a régi emlékek.*
✧ Szin: **1.** *felüdül, felélénkül, erőre kap, megújul, elevenné válik* **2., 3.** *elevenné válik*
✧ Táj: **1.** *frissedik*
✧ Ell: **1.** *kifárad, kimerül, elcsigázódik* **2.** *elhasználódik* **3.** *elhomályosul, elhalványodik, eltompul*
✧ Etim: Igekötős ige; → *fel* + *frissül*: a → *friss* melléknév származéka.

felfúj ◆◆ ige ~*ni*
1. Levegővel, gázzal telefúj valamit. *Felfújta a léggömböt, aztán eleresztette.*
2. (Étel) felpuffaszt valakit, valamit. *A hüvelyesek felfújják az embert. Felfújta a gyomromat ez a főzelék.*
3. Fellebbent, megemel valamit. *A szél felfújta a lány szoknyáját.*
4. (bizalmas) Erősen eltúloz valamit. *Szándékosan felfújták az ügyet.*
5. (bizalmas, gúnyos) *Fújd fel*: ezzel ugyan ne kérkedj, nem ér semmit, ne büszkélkedj vele!
✧ Szin: **1.** *felpumpál* **2.** *feldagaszt* **4.** *felnagyít, túlzásba visz,* (szleng) *tupíroz*
✧ Táj: **1.** *feldurraszt*
✧ Ell: **1.** *leenged, leereszt* **4.** *kicsinyít, lekicsinyel*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *fúj*.

felfut ◆◆ ige ~*ni*
1. Felszalad valahová. *A gyerek felfutott a domb tetejére.*
2. (Víz, tűz) gyorsan felhatol valahová. *Felfutott a víz a rakpartra. A tűz felfutott a padlásig.*
3. Ugrásszerűen emelkedik. *Az árak hirtelen felfutottak.*
4. (Kúszónövény) felkapaszkodik, felkúszik valahová. *A vadszőlő felfutott a falra.*
5. (Kötés egy-egy szeme) soronként felbomlik. *Felfutott a szem a harisnyán.*
6. (bizalmas) Sikeressé válik. *Vállalkozásuk egyre inkább felfut.*
✧ Szin: **1.** *felrohan* **2.** *felér* **4.** *feltekergőzik, felnyúlik, felér* **5.** *felszalad, lefut, leszalad*
✧ Ell: **1.** *lemegy* **2.** *lemegy, visszahúzódik, csökken* **3.** *csökken, zuhan, esik*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *fut*.

felfuttat ◆ ige ~*ni*
1. Fenti helyre való futásra késztet valakit, valamit. *Felfuttatja a gyerekeket a lépcső tetejére. Felfuttatja a virágot a falra.*
2. Magas színvonalúvá fejleszt valamit. *Az új tulajdonos rövid idő alatt felfuttatta a vállalatot.*
✧ Szin: **1.** (növényt) *felkúsztat* **2.** *kifejleszt, felfejleszt*
✧ Ell: **2.** *leépít, visszafejleszt*
✧ Etim: A → *felfut* ige származéka.

felfuvalkodott ◆◆ mn ~*ak*, ~*at*, ~*an*
Dölyfös, öntelt. *Ne légy már olyan felfuvalkodott!*
✧ Szin: *gőgös, kevély, kérkedő*, (bizalmas) *felfújt, pökhendi*
✧ Táj: *kivagyi*
✧ Ell: *szerény, alázatos*
✧ Etim: A → *felfúj* ige származéka.

felfüggeszt ◆◆◆◆ ige ~*eni*
1. Magasabban lévő helyre rögzít valamit. *Szép festményt függesztett fel a falra.*
2. Szüneteltet. *Az ülést fél órára felfüggesztették.*
3. Valaminek végrehajtását elhalasztja. *Büntetését próbaidőre felfüggesztették, amíg vizsgálat folyik ellene.*
4. (hivatalos) Valakit valamitől egy időre eltilt. *Állásából felfüggesztik.*
✧ Szin: **1.** *felakaszt, felköt, fellógat* **2.** *megszakít* **4.** (hivatalos) *felment, elbocsát*
✧ Ell: **2.** *folytat* **3.** *végrehajt* **4.** *felvesz,* (hivatalos) *alkalmaz*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *függeszt*.

félgömb ◆◆ fn
1. Síkkal középen kétfelé osztott gömb egyik fele. *A templom kupolája félgömb alakú.*
2. Az Egyenlítő által kettéosztott földgömb egyik fele. *Az északi félgömb tengereiben a delfinek az óramutató járásával ellentétes irányban köröznek, a déli félgömbön pedig fordítva.*
✧ Szin: **2.** *félteke,* (idegen) *hemiszféra, hemiglóbusz*
✧ Etim: Összetétel: → *fél*[2] + → *gömb*.

felgöngyölít ◆◆◆ ige ~*eni*
1. Felteker, felcsavar valamit. *Felgöngyölíti a szőnyeget porszívózás előtt.*
2. Fokozatosan földerít, leleplez valamit. *A nyomozó felgöngyölíti a bűnügyet.*
✧ Szin: **1.** *felsodor, feltekercsel* **2.** *kiderít, megfejt, megold, kinyomoz, tisztáz*

✧ Ell: **1.** *kiterít* **2.** *elleplez, elködösít*
✧ Etim: Igekötős ige; → *fel* + *göngyölít*: a → *göngyöl* ige származéka.

felgyógyul ◆◆ ige *~ni*
Visszanyeri egészségét. *Egy hónap alatt teljesen felgyógyult.*
✧ Szin: *meggyógyul, felépül, erőre kap, lábra áll, helyrejön*
✧ Táj: *fellábadozik, feltámbálódik*
✧ Ell: *megbetegszik*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *gyógyul*.

felháborít ◆◆◆◆ ige *~ani*
Felháborodásra késztet, megbotránkoztat valakit. *Magatartása mindenkit felháborít.*
✧ Szin: *felbosszant, feldühít, felizgat, felidegesít* • *Kihozza a sodrából.*
✧ Ell: *megnyugtat, lecsillapít*
✧ Etim: Igekötős ige; → *fel* + *háborít*: a → *háborgat*, → *háborog* igék tövével azonos szótő származéka.

felháborod|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Haragra gerjed. *Mikor megértette, miről is van szó, felháborodott.*
2. (Régi, választékos) Háborogni, kavarogni kezd. *Erős szél fújt, a tenger felháborodott.*
✧ Szin: **1.** *feldühödik, felmérgesedik, haragra lobban*
✧ Táj: *feltámad*
✧ Ell: *lecsillapodik, megnyugszik*
✧ Etim: Igekötős ige; → *fel* + *háborodik*: a → *háborgat*, → *háborog* igék tövével azonos szótő származéka.

felhagy ◆◆◆◆ ige *~ni*
Felhagy valamivel: abbahagyja, nem folytatja. *Korábbi tevékenységével felhagyott.*
✧ Szin: *letesz valamiről; eláll valamitől*
✧ Táj: *felmond, fennhagy, belehagy*
✧ Ell: *folytat, befejez valamit*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *hagy*.

felhajt[1] ◆◆ ige *~ani*
1. Jármű (vagy személy járművel) felmegy valamire. *Az autó felhajtott a járdára. Felhajtottunk a hídra.*
2. (népi) (Állatot rendszerint nagyobb településre) eladásra hajt. *Felhajtja az állatokat a vásárra.*
3. (Vadat) fölverve a vadászok felé terel. *A hajtók sok vadat hajtottak fel.*
4. (Területet) valamiért, valakiért átkutat. *Felhajtották az egész környéket, de a gyerekeket nem találták meg.*
5. Utánajár valaminek, hogy megszerezze. *Nagy nehezen sikerült még egy kis kölcsönt felhajtania.*
6. Fölfelé, magasra, fölemelkedésre kényszerít valamit. *A víz felhajtja a beléje fulladt embert.*
✧ Szin: **2., 3.** *felkerget, felűz, felzavar, felterel, felhajszol* **4.** *felkutat* **5.** *előteremt, megszerez, megkeres, előkerít*
✧ Táj: **4.** *felhajhász* **5.** *kikerít*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *hajt*[1].

felhajt[2] ◆◆ ige *~ani*
1. Alacsonyabbról magasabbra emel. *Az orvos felhajtotta a beteg ágyán a takarót.*
2. Feltűr, illetve felvarr valamit. *Felhajtja az inge ujját. Felhajt a nadrág szárából 10 centit.*
3. Egy hajtásra megiszik valamit. *Egyszerre felhajtott egy pohár bort.* | (bizalmas) *De jól felhajtott!*: becsípett, berúgott.
✧ Szin: **1.** *felemel, fellebbent* **2.** *feltűz, felgyűr, visszahajt* **3.** *lenyel, felhörpint,* (bizalmas) *leönt, lehajt*
✧ Ell: **1.** *lehajt, visszahajt* **2.** *leenged, leereszt* **3.** *kortyolgat*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *hajt*[2].

felhajtás[1] ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. Valahová járművel való rámenés. *A járdára tilos a felhajtás.*
2. (bizalmas) Hűhó, cécó. *Mi ez a nagy felhajtás odakint?*
✧ Szin: **2.** *sürgés-forgás, lárma, nyüzsgés, kavarodás,* (bizalmas) *cirkusz, hecc*
✧ Etim: A → *felhajt*[1] ige származéka.

felhajtás[2] ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. Az a művelet, hogy valaki valamit felhajt. *A nadrág felhajtásával fél óra alatt készen lett.*
2. Ruhadarab felhajtott és levarrt része. *Mennyi legyen a felhajtás a kabát alján?*
✧ Etim: A → *felhajt*[2] ige származéka.

felhalmoz ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Halomba rak valamit. *Könyveit egy sarokban halmozta fel.*
2. Valamiből nagyobb készletet tárol. *A raktárban nagyon sok árut halmoztak fel.*
3. (Gazdálkodásban:) (Tőkét) megnövel. *A cég az elmúlt években nem sokat halmozott fel.*
4. (Érzést, ismeretet) tömegével magába fogad és megtart. *Sokféle tapasztalatot halmozott fel hosszú élete során.*
✧ Szin: **1.** *hord, összehord, összegyűjt* **2.** *raktároz, készletez,* (bizalmas) *bespájzol, félretesz, tartalékol* **4.** *összeszed, összegyűjt*
✧ Ell: **1.** *szétszór* **3., 4.** *eltékozol, elpazarol*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *halmoz*.

felhang ◆◆◆ fn

1. Más hangot kísérő, magasabb hang. *A felhangokat külön nem lehet hallani.*
2. Zavaró, kellemetlen mellékértelem. *Szavaiban éreztem valami bántó felhangot.*
✧ Szin: **2.** *mellékzönge*
✧ Etim: Német mintára keletkezett nyelvújítás kori összetétel; *fel* 'felső': a → *föl* főnév alakváltozata + → *hang*.

felhánytorgat ◆ ige ~*ni*
Panaszosan felemleget valamit. *Folyton felhánytorgatja a múltat.*
✧ Szin: *felhoz, felhány, szemrehány* • *Szemére vet.* (bizalmas) *Az orra alá dörgöl.*
✧ Táj: *felhánytál, felorrol, hányakodik*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *hánytorgat*.

felhasznál ◆◆◆◆◆ ige ~*ni*
1. Valamilyen célra vagy valamihez igénybe vesz, elfogyaszt valamit. *Sok anyagot és sok pénzt használt fel.*
2. Valamilyen célra hasznosít valamit. *Felhasználja mások tapasztalatát.*
3. (Lehetőséget) kihasznál. *Felhasználja a kedvező alkalmat, hogy elutazzon Párizsba.*
4. (rosszalló) *Felhasznál valakit valamire*: puszta eszközként alkalmazza. *Csak arra használta fel barátját, hogy beférkőzzön a társaságba.*
✧ Szin: **1.** *elhasznál, felemészt, ráfordít* **2.** *alkalmaz, értékesít, kiaknáz* **3.** *hasznára fordít; hasznot húz valamiből* **4.** (rosszalló) *kihasznál*
✧ Ell: **1.** *megtart, félretesz* **2.** *elpazarol, szétszór* **3.** *elszalaszt*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *használ*.

felhatalmaz ◆◆◆◆ ige ~*ni*
Felhatalmaz valakit: jogot, engedélyt, megbízást, hatalmat ad neki valamire. *Nem hatalmaztalak fel arra, hogy helyettem nyilatkozz. A társai felhatalmazták, hogy ő mondja el az osztály panaszait az igazgatónak.*
✧ Szin: *feljogosít, meghatalmaz; megbíz valakit valamivel*
✧ Ell: *megtilt valakinek valamit*
✧ Etim: Igekötős ige; → *fel* + *hatalmaz*: a → *hatalom* főnév származéka.

felhív ◆◆◆◆◆ ige ~*ni*
1. (Lent levő személyt) fenti helyre hív. *Felhívja a gyerekeket az udvarból.*
2. *Felhív valakit, valamit*: telefonbeszélgetést kezdeményez vele. *Felhívja a megadott számot. Este majd felhívlak.*
3. Felszólít, felkér valakit valamire. *A posta felhívja az előfizetőket a díj befizetésére.*
4. Felelésre felszólít valakit. *A tanár öt gyereket hívott fel.*
5. (Figyelmet) valakire, valamire ráirányít. *Erre külön is felhívom a figyelmedet.*
✧ Szin: **1.** *felcsábít, felbolondít* **2.** *feltárcsáz, felcsenget, telefonál* **4.** *kihív*
✧ Ell: **1.** *leküld* **4.** *leültet,* **5.** *elterel*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *hív*[1].

felhoz ◆◆◆◆◆ ige ~*ni*
1. Lentről magasabb helyre hoz valamit. *Minden reggel felhozza az újságot a kapualjban lévő postaládából. A postás felhozza a csomagot az emeletre.*
2. (Árut) eladásra központi helyre szállít. *Hétvégére friss árut hoznak fel.*
3. Érvként elmond valamit. *Mit tudsz felhozni mentségedre?*
4. (bizalmas) *Felhoz valakit, valamit*: megnöveli a teljesítményét. *Az új tanár felhozta az osztályt, sokat javult a tanulmányi átlag.*
5. (Labdát) hosszan vezetve eljuttat valahova. *Felhozza a labdát a kapu elé.*
✧ Szin: **1.** *felhord, felcipel, felvonszol* **3.** *előad, előhoz; hivatkozik valamire* **4.** (bizalmas) *javít, megjavít* **5.** *fölvezet*
✧ Táj: **1.** *felcűgöl*
✧ Ell: **1., 2.** *levisz* **4.** (bizalmas) *leront*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *hoz*.

felhő ◆◆◆◆◆ fn ~*k*, ~*t*, ~*je*
1. A levegőben lebegő, parányi vízcseppekből vagy jégkristályokból összeálló halmaz. *Szakadoznak a felhők, kiderül az égbolt.* | (átvitt, választékos) *Sötét felhők tornyosulnak a feje fölött*: súlyos gondok fenyegetik.
2. Valaminek (repülő) sűrű sokasága. *Szúnyogok felhője lebeg a nádas fölött.*
✧ Szin: **1.** *felleg,* (régi) *borulat*
✧ Táj: **1.** *fölleg, esőzsák*
✧ Ell: **1.** *napsütés, fényesség*
✧ Etim: A → *felleg* főnév tövével azonos ősi, finnugor kori szótő származéka.

felhőkarcoló ◆◆◆◆ fn ~*k*, ~*t*, ~*ja*
Nagyon magas, többször tíz emeletes épület. *New Yorkban százával épültek felhőkarcolók.*
✧ Szin: *toronyház*
✧ Etim: Német mintára keletkezett összetétel; → *felhő* + *karcoló*: a → *karcoló* ige származéka.

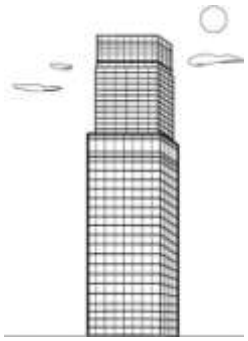

felhörpint ◆ ige *~eni*
1. Egy hajtásra megiszik valamit. *Felhörpintett egy kupica pálinkát. Felhörpintette a kávét, és elrohant.*
2. (bizalmas) Egy kicsit sok alkoholt iszik. *Az este felhörpintett, és túl sokat beszélt.*
✧ Szin: **1.** *felhajt, lehajt* **2.** (bizalmas) *becsíp, becsiccsent* • **2.** *Felönt a garatra.*
✧ Táj: **1.** *felszörpent, felhörpent* **2.** *felhörpent*
✧ Ell: **1.** *kortyolgat* **2.** *kijózanodik, kitisztul a feje*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *hörpint*.
felhőtlen ◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül*
1. Felhő nélküli, derült, tiszta. *Felhőtlen az ég, ragyogóan süt a nap.*
2. Zavartalanul harmonikus. *A felhőtlen boldogság nem sokáig tartott.*
✧ Szin: **1.** *napfényes, világos, sugárzó, ragyogó, áttetsző* **2.** *vidám, derűs, kedélyes, boldog, békés, meghitt*
✧ Ell: **1.** *borús, felhős* **2.** *boldogtalan, nehéz, viszontagságos*
✧ Etim: A → *felhő* főnév származéka.
felhúz ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Lentről valahova magasabbra felvon valamit, valakit. *Csigával húzták fel a habarcsos vödröt a fal tetejére. Nem bírok felállni, húzzatok fel!*
2. (Ruhadarabot vagy huzatot) ráhúz (valamire). *Fordítva húzta fel a zokniját. Felhúzza a huzatot a paplanra.*
3. Felvon és kifeszít valamit. *Felhúzták a vitorlát és elindultak.*
4. (Falat) felrak. *Egy hétvégén felhúzták a falakat.*
5. Működésre kész állapotba hoz valamit. *Felhúztad az órát? Felhúzza a pisztolyt.*
6. (Teste valamely részét) fölfelé rántja. *Felhúzza a szemöldökét*: csodálkozik. • Szólás: *Felhúzza az orrát*: megsértődik.
7. (bizalmas) Felmérgesít valakit. *Megjegyzéseivel folyton felhúzza az anyját.*
✧ Szin: **1.** *felemel,* (embert) *felsegít* **2.** *felvesz, felölt* **4.** *felépít, felállít* **7.** *felingerel, felbosszant, dühbe gurít, haragra gerjeszt,* (szleng) *felcukkol, bepörget, bepöccent*
✧ Ell: **1.** *leenged* **2.** *levesz, lehúz* **3.** *leenged* **4.** *lebont* **7.** *nyugtat, lecsillapít, megbékít*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *húz*.
felibe-harmadába ◆ hsz (népi)
Nagyjából, elnagyoltan. *Csak úgy felibe-harmadába végezte el a munkáját.*
✧ Szin: *felületesen, felszínesen, gondatlanul, sebtében*
✧ Táj: *félbe-szerbe, átabotában, átabotán*
✧ Ell: *egészen, teljesen*
✧ Etim: Összetétel; *felibe*: a → *fél* főnév birtokos személyjeles és ragozott alakja + *harmadába*: a → *harmad* főnév birtokos személyjeles és ragozott alakja.
felidegesít ◆◆◆ ige *~eni*
Idegessé tesz valakit. *Az ajtó nyikorgása felidegesítette. Ne idegesítsd fel magad!*
✧ Szin: *felingerel, felbosszant, felizgat, felmérgesít,* (szleng) *bepörget, bepöccent, felcukkol*
✧ Ell: *megnyugtat, lecsillapít*
✧ Etim: Igekötős ige; → *fel* + *idegesít*: az → *ideges* melléknév származéka.
☝ Elválasztása: *fel-i-de-ge-sít.*
felidéz ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Emlékezetébe idéz valakit, valamit. *Gyakran felidézi ifjúkorát. Felidézte anyja kedves alakját.*
2. (választékos, ritka) Előidéz valamit. *Végül ez idézte fel a konfliktust.*
✧ Szin: **1.** *felelevenít, előhoz, feltámaszt* **2.** *okoz, kelt*
✧ Ell: **1.** *elfelejt*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *idéz*.
☝ Elválasztása: *fel-i-déz.*
félidő ◆◆◆◆ fn

1. Valaminek (pl. terhességnek, katonai szolgálatnak stb.) a fele. *Túl van már a félidőn, a második fele már gyorsabban telik. Épp félidőben, az ötödik hónapban van a kismama.*

2. Bizonyos sportágakban a teljes játékidő (valamelyik) fele, illetve az első felének a vége. *A második félidőben átvettük a vezetést. Félidőben a két csapat kaput cserél.*

✧ Etim: Összetétel: → *fél*[2] + → *idő*.

☝ Elválasztás: *fél-i-dő*.

félig ◆◆◆◆◆ hsz

1. Teljes mélységének, nyílásának feléig. *Félig van a hordó. Csak félig nyisd ki az ablakot!*

2. Kb. felerészben. *Félig már megírta a leckéjét.*

3. Majdnem. *A keze már félig megfagyott, jéghideg.*

4. A kívánatosnál kisebb mértékben. *Félig sült kenyeret vettem.*

✧ Szin: **1.** *valamennyire* **2.** *félig-meddig* **3.** *szinte* **4.** *valamennyire, félig-meddig*

✧ Táj: **1.** *félent, félkészségig* **2.** *félen, feleszeg, félkészségig, féligformán* **3., 4.** *féligformán*

✧ Ell: **1–3.** *egészen, teljesen* **4.** *jól*

✧ Etim: A → *fél* főnév megszilárdult ragos alakulata.

☝ Elválasztása: *fé-lig*.

féligazság ◆◆ fn

Részleteiben valamennyire igaz, de alapjában félrevezető állítás. *Csak féligazságokat mond, így soha nem fogjuk megérteni a kor történelmét.*

✧ Etim: Összetétel: → *fél* + → *igazság*.

félig-meddig ◆◆◆◆ hsz

Kb. feléig, valamennyire. *Csak félig-meddig értette, miről van szó.*

✧ Szin: *valamelyest, alig-alig, nagyjából*

✧ Táj: *feléből-harmadából, félsehogysem, félszakosan, fennedén*

✧ Ell: *teljesen, maradéktalanul, egészen*

✧ Etim: Összetétel: → *félig* + → *meddig*.

felingerel ◆◆ ige ~*ni*

1. Ingerültté tesz valakit, valamit. *A gyerekek zajongása felingerelte az idős parkőrt. Ne ingereld fel a kutyát!*

2. (Érzelmet) felkelt, felébreszt. *A könyv felingerelte a kíváncsiságát, és megnézte a belőle készült filmet is.*

✧ Szin: **1.** *felbosszant, felizgat, felhergel, feltüzel,* (bizalmas) *felhúz, felpiszkál* **2.** *feltüzel,* (bizalmas) *felpiszkál, felbirizgál*

✧ Táj: **1.** *felhegyezt, begyújt, felsrófol*

✧ Ell: **1.** *megnyugtat, lecsillapít* **2.** *lecsillapít*

✧ Etim: Igekötős ige; → *fel* + *ingerel*: az → *inger* főnév származéka.

☝ Elválasztása: *fel-in-ge-rel*.

felír ◆◆◆◆◆ ige ~*ni*

1. Jól látható helyre ír valamit. *A tanár felírja a táblára a feladatot.*

2. Emlékeztetőül feljegyez valamit. *Felírom, hogy el ne felejtsem.*

3. Büntetés céljából feljegyzi valakinek az adatait. *Felírta a rendőr.*

4. Receptre írva rendel valamit. *Az orvos újfajta gyógyszert írt fel.*

✧ Szin: **1., 2.** *felvés, rögzít, leír, írásba foglal, feltüntet* **4.** *előír, javall, ajánl,* (Fv) *kiír*

✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *ír*[1].

☝ Elválasztása: *fel-ír*.

felirat ◆◆◆◆◆ fn

1. Jól látható helyre írt szöveg. *A metróállomáson feliratok tájékoztatják az utasokat. Az emlékműre feliratot is véstek.*

2. (Idegen nyelvű filmen:) Kísérőszöveg. *Nagyon apró betűs a film felirata.*

3. (Csomagoláson:) Tájékoztató szöveg. *Elmosódott az üvegen a felirat.*

4. (régi) Írásos fölterjesztés. *1861-ben a magyar országgyűlés felirattal fordult az uralkodóhoz.*

✧ Szin: **1.** *írás* **2.** *képaláírás, képszöveg, írás* **3.** *cédula, címke, árujegy, írás* **4.** *kérvény, felterjesztés*

✧ Ell: **4.** *leirat*

✧ Etim: Összetétel: → *fel* igekötő + → *irat*.

☝ Elválasztása: *fel-i-rat*.

felismer ◆◆◆◆◆ ige ~*ni*

1. Megismer valakit. *Jellegzetes mozgásáról már messziről felismerték a híres színészt.* | *Felismer valakiben valakit*: **a)** ráismer benne valakire. *A szomszédjában régi iskolatársát ismerte fel.* **b)** ráébred, hogy valójában milyen ember. *Felismerte benne a csalót.*

2. Azonosít valakit. *A tanúk felismerték a tettest.*

3. *Felismer valamit*: gondolkodva ráébred, ráeszmél. *Felismerte a kérdés fontosságát.*

✧ Szin: **2.** (idegen) *identifikál* **3.** *belát, megért, megérez; rájön, rádöbben valamire*

✧ Ell: **1.** *összetéveszt valakit valakivel*

✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *ismer*.

☝ Elválasztása: *fel-is-mer*.

feljebb ◆◆◆◆ hsz **följebb**

1. Fölfelé (még)magasabbra. *Lépj feljebb! Húzd feljebb a ruhád alját!*

2. A nagyobb érték felé. *Feljebb mennek az árak.*

3. Magasabban levő helyen. *Ők feljebb laknak, mint mi.*

4. Rangban, beosztásban magasabbra. *Feljebb megy a panaszával.*

5. (Írásban) már előbb megadott helyen. *Lásd feljebb!* • Szólás: *Még neki áll feljebb*: még ő méltatlankodik (, holott ő a hibás)!

✧ Táj: **1–4.** *fennebb, fennebbent, fellebb, föllebb*

✧ Ell: *lefelé, lejjebb*

✧ Etim: A → *fel* ~ → *föl* határozószó megszilárdult ragos alakulata.

☝ Kiejtése: [fejjebb], [föjjebb]. A két változat egyenrangú, a jóhangzás és az egyéni ízlés dönti el, hogy melyiket használjuk.

feljebbvaló ◆◆ fn

Rangban, beosztásban felette álló személy. *Tiszteli feljebbvalóit.*

✧ Szin: *felettes, főnök, elöljáró, vezető,* (szleng) *séf, góré*

✧ Ell: *beosztott, alárendelt*

✧ Etim: Összetétel: → *feljebb* + → *való*.

feljegyez ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Emlékeztetőül felír valamit. *Feljegyezte a fontos tudnivalókat.*

2. Írásban megörökít valamit. *Feljegyezték a király uralkodásának legfontosabb eseményeit.*

✧ Szin: **1.** *lejegyez, leír, papírra vet* **2.** *megörökít, leír, papírra vet*

✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *jegyez*.

feljelent ◆◆◆◆ ige *~eni*

Feljelent valakit: hatóságnál bejelenti, hogy valami törvényelleneset követett el. *A szomszédok feljelentették a rendőrségen, mert lopott.*

✧ Szin: *elárul, felad, besúg, lebuktat,* (szleng) *beköp, feldob*

✧ Ell: *rejteget, bújtat*

✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *jelent*.

feljogosít ◆◆◆ ige *~ani*

Valamely jog gyakorlására jogosít valakit. *Ez még nem jogosít fel arra, hogy így beszélj vele.*

✧ Szin: *felhatalmaz; lehetővé tesz valamit*

✧ Ell: *eltilt valamitől; megtilt valamit*

✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *jogosít*.

feljön ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Lentről magasabb helyre jön. *Gyalog jött föl az ötödik emeletre. Hetente egyszer feljön hozzám.*

2. Valamely területnek a központjába jön. *Pécsről feljön Pestre.*

3. (Víz, gáz) a felszínre tör. *Feljön a talajvíz, ha nagyon mélyre ásunk.*

4. (Égitest) láthatóvá válik. *Ma korán jött fel a hold.*

5. (bizalmas) Teljesítményében javul. *Feljött a csapat a második helyre.*

✧ Szin: **1.** *felballag, felsétál, felmászik,* (választékos) *felhág, felkapaszkodik,* (bizalmas) *felugrik, felnéz* **2.** *felutazik, fellátogat* **4.** *megjelenik, feltűnik, felkel, felbukkan* **5.** *felkerül; megerősödik, fejlődik*

✧ Ell: **1.** *lemegy* **2.** *leutazik, lemegy* **4.** *lebukik, lemegy* **5.** *visszaesik, hanyatlik, visszafejlődik*

✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *jön*.

feljut ◆◆◆ ige *~ni*

1. Lentről magasabban levő helyre ér. *Elfáradt, mire feljutott a hegyre.*

2. Magasabb tisztségbe kerül. *Feljutott az igazgatói székig. Sok minden történt vele, míg idáig feljutott.*

✧ Szin: **1.** *felér, felkerül, felmegy, felmászik, felszáll, fölvergődik, felkapaszkodik, felverekszi magát, felküzdi magát* **2.** *felkapaszkodik, felküzdi magát; elér, megszerez valamit*

✧ Ell: **1.** *lemegy, lejut, leér* **2.** *bukik*

✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *jut*.

felkapaszkod|ik ◆◆◆ ige *~ni*

1. Kapaszkodva feljut valahova. *Felkapaszkodik a zsúfolt villamosra.*

2. (Meredek úton) lassan, nehezen felmegy valahova. *Felkapaszkodik a hegyre.*

3. (rosszalló) Nehezen vagy érdemtelenül jobb helyre jut. *Felkapaszkodott a hivatali ranglétrán.*

✧ Szin: **1.** *felvergődik* **2.** *felmegy, felkúszik, felmászik, felvergődik, felkaptat* **3.** *feljut*

✧ Táj: *felcsibenkedik, felkamparodik, felgilingózik, felkepesztet, felkápsálódik*

✧ Ell: **2.** *leereszkedik, lemegy, lejön*

✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *kapaszkodik*.

felkapott ◆◆ mn *~ak, ~at, ~an* (bizalmas)

Népszerű, divatos. *Felkapott színész játssza a főszerepet. Nagyon felkapott lett ez a környék.*

✧ Szin: *közkedvelt, keresett,* (szleng) *nagymenő*

✧ Táj: *felkapi*

✧ Ell: *népszerűtlen, ismeretlen, régimódi*

✧ Etim: A *felkap* igekötős ige (→ *fel* + → *kap*) származéka.

felkarol ◆◆◆◆ ige *~ni* (választékos)

Támogat, pártfogásába vesz valakit. *Felkarolja a fiatal tehetségeket, egyengeti az útjukat.*

✧ Szin: (választékos) *pártol, gyámolít, istápol,* (idegen) *protezsál* • Szólás: (bizalmas) *A hóna alá nyúl.*

✧ Ell: *akadályoz, gátol,* (szleng) *fúr*

✧ Etim: Igekötős ige; → *fel* + *karol*: a → *kar*[1] főnév származéka.

felkavar ◆◆◆ ige *~ni*

1. Megmozgat, felkap valamit. *A szél felkavarja a homokot.*

2. Megkever, felkever valamit. *Felkavarja a cukrot a teában.*

3. *Felkavarja valami a gyomrát*: hányingert kelt benne. *A hajón való utazás megviseli, mindig felkavarja a gyomrát. Felkavarta a gyomromat a tea. Felkavarta a gyomrát a látvány.*

4. Felzaklat, felizgat valakit. *Az események felkavarják.*

✧ Szin: **4.** *feldúl*

✧ Táj: **2.** *felkavarint*

✧ Ell: **1., 2.** *leülepít* **4.** *megnyugtat, lecsillapít*

✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *kavar*.

félkegyelmű ◆◆ mn *~ek, ~t, ~en*

Gyengeelméjű. *Félkegyelmű emberre nem bízhatunk semmit.* (Főnévi használatban:) *Ismered azt a félkegyelműt*?

✧ Szin: *félbolond,* (bizalmas) *féleszű, félnótás, kótyagos, dilis*

✧ Táj: *félkótyó, tabajdok, neszes, nettelke, bimbula, düddő, tüttyő*

✧ Ell: *épeszű, normális*

✧ Etim: Összetétel; → *fél*[2] + *kegyelmű*: a → *kegyelem* főnév származéka.

felkel ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Ültéből, fektéből feláll. *A törött lábával nehezen tud felkelni a székről.*

2. Alvás után fekvőhelyét elhagyja. *Korábban kelt fel, mint máskor.*

3. Betegágyát elhagyja. *A műtét másnapján már felkelt a beteg.*

4. (Nap, hold) megjelenik a látóhatáron. *Már a nap is felkelt.*

5. Fegyvert fogva harcba indul. *Felkelt a nép az elnyomók ellen.*

✧ Szin: **1.** *felpattan, felemelkedik, kiegyenesedik, talpra áll* **2.** *felébred, kikel, kiugrik az ágyból* **4.** *feljön, előtűnik, felbukkan* **5.** *fellázad, zendül, zavarog, fegyvert ragad; ellenszegül valakinek* • **5.** (régi) *Pártot üt.*

✧ Táj: **4.** (nap) *csirkázik, felbuggyan*

✧ Ell: **1., 2.** *lefekszik, leheveredik, lepihen* **4.** *leszáll, lemegy,* (választékos) *aláhanyatlik* **5.** *beletörődik valamibe; enged, engedelmeskedik valakinek*

✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *kel*[1].

felkelés ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Az a tény, hogy valaki felkel. *Nehezére esik a korai felkelés.*

2. Lázadás, mozgalom. *A jobbágyok felkelése kiterjedt az egész országra.*

✧ Szin: **2.** *nyugtalanság, villongás, zavargás, lázongás, harc, forradalom, zendülés,* (régi) *pártütés*

✧ Ell: **1.** *lefekvés* **2.** *nyugalom, engedelmesség, megalkuvás*

✧ Etim: A → *felkel* ige származéka.

✧ Ö: nép + felkelés

felkelt ◆◆◆◆ ige (népi) **felkölt** *~eni*

1. Álmából fölébreszt valakit. *Kelts fel reggel fél hatkor, nehogy lekéssem a vonatot!*

2. (választékos, régi) Életre kelt valakit, aki meghalt. *„Nem kelti föl se könny, se szó, se vegyszer."* (Kosztolányi D.: Halotti beszéd).

3. Létrehoz, előidéz valakiben valamit. *A történelemtanárom keltette föl az érdeklődésemet a régészet iránt. Zavart viselkedése felkeltette bennem a gyanút, hogy talán hazudik.* ■ (tréfás) *Felkelti valakiben az alvó oroszlánt*: felingereli, feldühíti. *Ne piszkáld a hajamat, mert felkelted bennem az alvó oroszlánt!*

✧ Szin: **1.** *felriaszt, felver, fellármáz, felráz* **2.** *feltámaszt, feléleszt, életre támaszt* **3.** *felébreszt, feltámaszt, felgerjeszt* • **1.** *Kiugraszt az ágyból.*

✧ Ell: **1.** *lefektet, elaltat* **2.** *megöl, elpusztít*

✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *kelt*[1].

felkent ◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en* (választékos)

1. Érvényesen felavatott, felszentelt. *Felkent királyának engedelmességgel tartozott.*

2. (gúnyos is) Elhivatott művész. *A művészet felkent papja tartott előadóestet.*

✧ Etim: A *felken* igekötős ige (→ *fel* + → *ken*) származéka.

felkér ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Felszólít valakit valaminek a megtételére. *Felkérjük önöket, hogy hagyják el a helyiséget!*

2. Valamilyen tisztség elfogadására kér valakit. *Felkérte esküvői tanúnak. Felkérték egy előadásra.*

3. Táncra kér valakit. *Odalépett hozzá egy fiatalember, és felkérte.*

✧ Szin: **1.** *megkér* **2.** *elhív,* (idegen) *invitál*

✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *kér*.

felkeres ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Meglátogat valakit, valamit. *Felkereste rég nem látott ismerősét. Rendszeresen felkeresik Magyarország legszebb üdülőhelyeit.*

2. (választékos) (Telefonon, levélben) érintkezésbe lép valakivel. *Telefonon keress fel!*

✧ Szin: **1.** *látogatóba megy valakihez; tiszteletét teszi valakinél;* (bizalmas) *beugrik, felugrik, benéz valakihez* **2.** *felhív; levelet ír valakinek*

✧ Táj: *hazakeres*

✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *keres*.

félkész ◆◆◆ mn

1. Félig kész, további feldolgozásra előkészített. *Félkész ételt szokott venni.*

2. Befejezetlen, félig-meddig kész. *Félkész munkával nem sokra megyünk.*

✧ Ell: *kész, befejezett*

✧ Etim: Összetétel: → *fél*[2] + → *kész*.

felkészít ◆◆◆ ige *~eni*

1. (Útra) előkészít valakit, valamit. *Felkészítette a gyerekeket a kirándulásra. Még fel kell készítenem az autót az útra.* ■ *Műtétre, operációra felkészít valakit*: elvégzi rajta a szükséges orvosi műveleteket.

2. Lelkileg megerősít valakit. *Felkészítette, hogy el tudja viselni a kellemetlenségeket.*

3. Valamilyen megmérettetésre való felkészülésben segít valakit. *A tanár jól felkészíti diákjait az érettségire. Az edző most készíti fel őket az olimpiára.*

✧ Szin: **1.** *felszerel* **2.** (választékos) *felvértez* **3.** (sportban:) *edz,* (idegen) *tréniroz*

✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *készít*.

felkészül ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Megteszi a szükséges előkészületeket. *Felkészültek a vendégek fogadására.*

2. Tanulással, gyakorlással készül valamire. *Alaposan felkészült a vizsgára. Az egész csapat felkészült a bajnokságra.*

3. Számít valamire. *Felkészül minden eshetőségre.*

4. Szándékszik valahová elmenni. *Már hetek óta készülünk hozzád.*

✧ Szin: **1.** *előkészül; hozzákészül valamihez* **2.** (sportban:) *edz,* (idegen) *tréningezik* **3.** *felvértezi magát*

✧ Táj: *késztelődik*

✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *készül*.

felkiált ◆◆◆◆ ige *~ani*

1. Hirtelen kiáltást hallat. *Örömében felkiáltott.*

2. Lentről fenti helyre kiált. *Felkiáltott a barátjának, hogy jöjjön le.*

✧ Szin: **1.** *felsikolt, felvisít, feljajdul, elbődül* **2.** *rikkant, felkiabál, felszól, felkurjant*

✧ Táj: **1.** *felacsarkodik*

✧ Ell: **2.** *lekiált, lekiabál*

✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *kiált*.

félkomfortos ◆ mn *~ak, ~t, ~an*

1. Központi fűtés nélküli. *Félkomfortos lakásban laknak.*

2. Nem elég korszerűen felszerelt. *Félkomfortos elhelyezést tudtak csak szerezni.*

✧ Ell: **1.** *komfortos* **2.** *kényelmes*

✧ Etim: Összetétel; → *fél*[2] + *komfortos*: az angol eredetű *komfort* főnév származéka.

felköszönt ◆◆ ige *~eni*

Köszöntőt mondva üdvözöl valakit. *Munkatársai felköszöntötték 60. születésnapján.*

✧ Szin: *áldomást mond, tósztot mond, pohárköszöntőt mond valakire;* (idegen) *gratulál valakinek*

✧ Táj: *megköszönt, elbarázdál*

✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *köszönt*.

felköt ◆◆◆ ige *~ni*

1. Odaköt, rögzít valamit valahova. *Felköti a paradicsomot a karóra.*

2. Valamit szokásos módon a testére köt. *Miért nem az új nyakkendődet kötötted fel?* • Szólás: (bizalmas) *Fel kell kötni a gatyát* vagy (szépítő) *a fehérneműt*: komoly erőfeszítésre van szükség a feladat megoldásához.

3. Kendővel (testrészt) rögzít. *Felkötötték a törött karját. A halottnak felkötik az állát.*

4. (bizalmas) Felakaszt valakit. *A halálraítéltet felkötötték.*

✧ Szin: **2.** *felvesz* **4.** (bizalmas) *felhúz, fellógat*

✧ Ell: **1.** *eloldoz* **2.** *kiold, kiköt, levesz*

✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *köt*.

félkövér ◆ mn

1. A soványnál nagyobb zsírtartalmú. *Félkövér húst szeretnék kérni.*

2. *Félkövér betű*: szokásosnál vastagabb vonalú. *A címszót félkövér betűvel szedtük.*

✧ Szin: **1.** *félzsíros* **2.** *félfett*

✧ Etim: Összetétel: → *fél*[2] + → *kövér*.

fellángol ◆◆◆ ige *~ni*

1. Lángra kap. *Fellángol a tűz.*

2. Hirtelen elpirul. *A szégyenérzettől fellángolt az arca.*

3. (Érzelem, indulat) hevesen feltámad. *Fellángolt benne a düh. Könnyen fellángol, de aztán hamar lelohad a lelkesedése.*

4. Nagy hevességgel újrakezdődik. *Több helyen is fellángoltak a harcok. Sok év után szerelmük megint fellángolt.*

✧ Szin: **1.** *fellobban, égni kezd, felgyullad, lángot vet, kigyullad* **2.** *elvörösödik; kigyullad* (az arca) **3.** *lelkesedik, rajong valamiért*

● **1., 2.** *Lángot vet.*

✧ Ell: **1., 3.** *kialszik,* (választékos) *kihuny, elhamvad* **4.** *csillapul, enyhül*

✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *lángol*.

fellázad ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Lázadásban tör ki. *A katonák fellázadtak a zsarnoki bánásmód miatt. Elnyomóik ellen fellázadtak a parasztok.*

2. (választékos) Felháborodik, ingerült lesz. *Fellázadt a lelkiismerete, és nem hagyta nyugodni. Fellázadt a gyerek, amiért nem engedtük el a koncertre.*

✧ Szin: **1.** *felkel, zendül,* (régi) *pártot üt* **2.** *feldühödik,* (választékos) *háborog, forrong*

✧ Ell: **1.** *csillapodik, enyhül, elül* **2.** *megnyugszik*

✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *lázad*.

fellazít ◆ ige *~ani*

1. Lazává, porhanyóssá tesz valamit. *Ásóval fellazítja a talajt.*

2. Rugalmassá tesz valamit. *Bemelegítéssel fellazítja izmait.*

3. (rosszalló) (Tudatot, erkölcsöt stb.) bomlasztani igyekszik. *Azzal vádolták, hogy megpróbálja fellazítani a munkafegyelmet.*

✧ Szin: **3.** (rosszalló) *gyengít, kikezd*

✧ Táj: **1.** *felbözdörget, felberhel*

✧ Ell: **3.** *megszilárdít*

✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *lazít*.

fellebbez ◆◆◆◆ ige *~ni*

Bíróság, hatóság döntése ellen felsőbb szervhez folyamodik. *A megyei bíróság döntése ellen az elítélt a Legfelsőbb Bírósághoz fellebbezett a döntés megváltoztatásáért. A felvételi bizottság döntése ellen 15 napon belül lehet fellebbezni.*

✧ Szin: (választékos) *apellál,* (Er) *kontesztál*

✧ Etim: A → *feljebb* határozószó *fellebb* alakváltozatának származéka.

☝ A *fel-* nem igekötő, nem válik el igéjétől! Például: *Nem fellebbezett.*

felleg ◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e* (választékos)

Felhő. *„S elsújtád villámidat Dörgő fellegedben”* (Kölcsey F.: Himnusz). ■ *Fellegekben jár*: illúziókat kerget, a valóságtól elrugaszkodik.

✧ Etim: A → *felhő* főnév tövével azonos ősi, finnugor kori szótő származéka.

fellegvár ◆◆◆ fn

1. Meredek magaslat, hegy tetején épült várszerű erődítmény. *Hosszú lépcsősor vezetett fel az alsó várból a fellegvárba.*

2. (választékos) Intézménynek, tevékenységnek stb. erős támasza, központja. *A Magyar Tudományos Akadémia a magyar tudomány fellegvára.*

✧ Szin: **1.** *citadella,* (ritka) *akropolisz*

✧ Ell: **1.** *alsó vár*

✧ Etim: Összetétel: → *felleg* + → *vár*[2].

fellélegz|ik ◆◆ ige *~eni* vagy *fellélegezni*

(Mély lélegzetet véve) megkönnyebbül. *Amikor meghallotta a jó hírt, fellélegzett. Érettségi után majd fellélegezhetsz.*

✧ Szin: *levegőhöz jut, felsóhajt*

✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *lélegzik*.

fellendül ◆◆ ige *~ni*

1. Lendülve felemelkedik. *Fellendül a hinta a magasba.*

2. Gyorsan fejlődésnek indul. *Fellendül a kereskedelem.*

✧ Szin: **2.** *növekedik, virágzásnak indul, felvirágzik,* (választékos) *prosperál*

✧ Ell: **2.** *hanyatlik, tönkremegy, visszaesik*

✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *lendül*.

fellengzős ◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en* (rosszalló)

Mesterkélten fennkölt. *Fellengzős nyilatkozata nem keltett rokonszenvet.*

✧ Szin: (rosszalló) *cikornyás, dagályos, hatásvadász,* (régi, választékos) *fellengős*

✧ Ell: *egyszerű*

✧ Etim: A régi nyelvi *felleng* ‘magasan repül’ összetétel (→ *fel* igekötő + → *leng*) *fellengző* ‘fellengzős’ származékának továbbképzett alakja.

fellép ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Magasabban levő helyre lép. *Fellép az emelvényre, és elmondja beszédét.*

2. Közönség előtt játszik, szerepel. *Híres művészek lépnek fel a színdarabban. Milyen zenekarok lépnek fel a fesztiválon?*

3. (Választáson) jelölteti magát. *Fellép a képviselőválasztáson.*

4. Valamilyen módon viselkedik. *Támadóként lép fel. Követelésekkel lép fel a szüleivel szemben.*
5. Síkraszáll valaki, valami ellen. *A rendőrség fellép a bűnözés ellen.*
6. (Betegség, tünet) kialakul, jelentkezik. *Az operáció után szövődmények léptek fel.*
✧ Szin: **1.** (választékos) *felhág* **2.** *közreműködik, színre lép* **3.** *indul* **4.** *előáll valamivel* **5.** *szembeszáll valakivel, valamivel*
✧ Ell: **1.** *leszáll* **6.** *elmúlik, megszűnik*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *lép*[1].

fellobban ◆◆◆ ige *~ni*
1. Lobbanva lángra kap. *Fellobban a tűz a kályhában.*
2. (választékos) (Érzelem) hirtelen feltámad, felgerjed. *Fellobban benne a lelkesedés a dal hatására.*
✧ Szin: **1.** *felizzik, kigyullad, meggyullad, fellángol* **2.** *feléled, felébred, kitör,* (választékos) *fellángol* • *Lángra lobban.* (választékos) *Lobbot vet.*
✧ Táj: *felgyappan, fellandul*
✧ Ell: *kialszik,*(választékos) *elhamvad, kihuny*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *lobban*.

fellök ◆◆◆ ige *~ni*
1. Úgy lök meg valakit, valamit, hogy az felborul, elesik. *Minden ok nélkül fellökte a társát a folyosón. Ne lökd fel a vázát!*
2. Lökve feldob valahova valamit. *Fellökik a ládákat a teherautóra.*
✧ Szin: **1.** *feldönt, eldönt, ledönt, felborít, feltaszít* **2.** *felhajít, feltaszít*
✧ Ell: **2.** *ledob, letaszít*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *lök*.

felmagasztal ◆◆ ige *~ni* (választékos)
1. Túlzottan dicsér valakit, valamit. *Az egekig felmagasztalja kedves tanárát. Nem kell annyira felmagasztalni azt az előadást!*
2. Megdicsőít, magasztossá tesz valami valakit. *Az önzetlenség felmagasztal.*
✧ Szin: **1.** *feldicsér,* (választékos) *eszményít, istenít,* (idegen) *glorifikál, heroizál* **2.** (választékos) *felmagasztosít*
✧ Ell: **1.** (idegen) *deheroizál*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *magasztal*.

felmegy ◆◆◆◆ ige *felmenni*
1. Magasabban levő helyre megy. *Gyalog megy fel a hegyre.*
2. Valamely területnek a központjába megy. *Pécsről felmegy Pestre.*
3. ■ *Felmegy a függöny*: felhúzzák a színpadot takaró függönyt (és ezzel megkezdik a színházi előadást).
4. Emelkedik, magasabb lesz. *Éjszakára felment a beteg láza. Felmegy a kenyér ára.*
5. (Éppen csak) ráillik. *Éppen felmegy a cipő a lábára.*
✧ Szin: **1.** *felsétál, felballag, felsiet* **2.** *felutazik, fellátogat, felköltözik* **3.** *felgördül* **4.** *emelkedik, felszökik, felszalad, magasra szökik,* (bizalmas) *felugrik*
✧ Ell: **1.** *lemegy* **2.** *leutazik* **3.** *legördül, lemegy* **4.** *csökken, lemegy,* (láz:) *alábbhagy*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *megy*.

felmenő ◆◆◆ mn *~k, ~t, ~en*
1. Olyan, aki, ami felmegy valahova. *A várba felmenő turisták nem voltak sokan.*
2. Bizonyos pontig, ideig visszavihető, visszamenő. *Előkelő származását ükapjáig felmenően bizonyítja.* ■ *Felmenő ágon*: a szülők, az ősök felé vezető rokonsági kapcsolatban. *Felmenő ágon rokonok.*
3. (Főnévi használatban:) Olyan személy, akitől egyenes ágon származik valaki. *A felmenői is kereskedők voltak.*
✧ Szin: **1.** *felsétáló, felballagó* **3.** *ős, elől*
✧ Ell: **1.** *leereszkedő, lejövő* **3.** *sarj, utód, leszármazott*
✧ Etim: A → *felmegy* ige származéka.

felment ◆◆◆◆ ige *~eni*
1. Valamely kötelesség vagy kötelezettség teljesítése alól mentesít valakit. *Egész évre felmentették testnevelésből.* ■ *Felmentve érzi magát*: elhárítja a felelősséget.
2. (hivatalos) Magasabb állás betöltése alól mentesít valakit. *A minisztert azonnali hatállyal felmentették.*
3. Bűntelennek nyilvánít valakit. *A vádlottat a bíróság felmentette.*
4. Ostromtól megszabadít valamit. *Az ostromlott várat a segélycsapatok felmentették.*
✧ Szin: **1.** (erkölcsi kötelesség alól) *feloldoz* **2.** (hivatalos) *elbocsát, elmozdít, levált, meneszt; felmond valakinek* **3.** *tisztáz,* (idegen) *rehabilitál* **4.** *felszabadít*
✧ Ell: **1.** *kötelez valamire* **2.** *megbíz valamivel,* (hivatalos) *kinevez* **3.** *elítél* **4.** *elfoglal*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *ment*.

felmér ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Terület nagyságát méréssel meghatározza. *Felméri a part menti földeket.*
2. ■ (bizalmas) *Felméri a terepet*: áttekinti a helyzetet, a körülményeket.
3. (hivatalos) Valamit részletes vizsgálattal áttekint. *Felmérik a tanulók szociális helyzetét.*
✧ Szin: **1.** *feltérképez* **3.** *átgondol, megítél, mérlegel, megvizsgál*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *mér*.

felmerül ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Víznek vagy más folyadéknak a felszínére jön. *A búvár ismét felmerült a tenger fenekéről.*
2. (választékos) Feltűnik, feldereng. *„Múlt ifjúság tündér taván Hattyúi képed fölmerül”* (Vajda J.: Húsz év múlva).
3. Keletkezik, jelentkezik. *Nehézségek merültek fel. Felmerül a kérdés, hogy melyik középiskolát válasszuk.*
✧ Szin: **1.** *felbukkan* **2.** (választékos) *felsejlik, felrémlik, felvillan, felötlik* **3.** *előadódik, fakad, támad*
✧ Ell: **1.** *alámerül, alábukik* **2.** *eltűnik* **3.** *megszűnik*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *merül*.

felmond ◆◆◆◆◆ ige *~ani*
1. (Megtanult szöveget) könyv nélkül elmond. *Felmondja a verset.*
2. Megszűntnek nyilvánít valamit. *Felmondja a szerződést.* | *Felmond valakinek*: elbocsát valakit, munkaviszonyát megszünteti valakinek. *Létszámleépítés miatt felmondtak neki.*
3. ■ (bizalmas) *Felmondja a szolgálatot*: elromlik, nem működik tovább. *Az új mosógép máris felmondta a szolgálatot.*
✧ Szin: **2.** (állásából) *felment, elmozdít, eltávolít, meneszt valakit; felbont, érvénytelenít, hatálytalanít valamit*
✧ Ell: **2.** *kinevez valakit; érvényesít, megerősít valamit*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *mond*.

felmorzsolódik ◆ ige *~ni*
1. Apránként pusztulva megsemmisül. *Az ellenség csapatai felmorzsolódtak a harcban.*
2. Felőrlődik. *Idegei teljesen felmorzsolódtak.*
✧ Szin: **1.** *elfogy* **2.** *tönkremegy*
✧ Etim: Igekötős ige; → *fel* + *morzsolódik*: a → *morzsol* ige származéka.

felmos ◆◆◆ ige *~ni*
1. (Felületet) vízzel tisztára mos. *Felmossa a konyhát.*
2. Mosással eltávolít valamit. *Felmossa a kiömlött tejet.*
3. (Vízzel dörzsölve) magához térít valakit. *Felmosták az ájultat.* | (tréfás) *Mossatok fel, ha elájulnék!*
✧ Szin: **1.** *felsúrol, felsikál, feltöröl, feltakarít* **2.** *feltöröl, feltakarít* **3.** *feléleszt, eszméletre hoz*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *mos*.

félmunka ◆ fn (rosszalló)
Teljes értékűnek nem mondható, gondatlan munka. *Ne végezz félmunkát!*
✧ Etim: Összetétel: → *fél*[2] + → *munka*.

félművelt ◆ mn (rosszalló)
Felületes műveltségű. *A félművelt egyénekkel sokszor nehezebb boldogulni, mint a műveletlenekkel.*
✧ Ell: *művelt, tanult, képzett*
✧ Etim: Összetétel: → *fél*[2] + → *művelt*.

felnevel ◆◆◆ ige *~ni*
Teljes kifejlődésig nevel valakit, valamit. *Egyedül nevelte fel gyermekeit. Tanítványok seregét nevelte fel. Több fenyőfát nevelt fel a kertjében, mint gyümölcsfát.*
✧ Szin: *ellát, oktat, kiképez*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *nevel*.

felnevet ◆◆◆ ige *~ni*
Elneveti magát, kitör belőle a nevetés. *Hangosan felnevetett, amikor meglátta a kiskutyát.*
✧ Szin: *kirobban* vagy *kitör belőle a nevetés* vagy (választékos) *kacagás,* (választékos) *nevetésre fakad, felkacag,* (durva) *felröhög,* (bizalmas) *felnyerít*
✧ Ell: *elsírja magát, elpityeredik*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *nevet*.

felnéz ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Magasabban lévő hely, tárgy, személy felé néz. *Felnéz a magasba, és bámulja a felhőket.*
2. Tekintetét hirtelen felemeli. *Fel sem nézett munkájából, amikor a szobába léptem.*
3. Futólag fellátogat. *Holnap felnézek hozzád.*
4. *Felnéz valakire*: nagyon tiszteli, példaképének tekinti. *Felnéz a szüleire.*
✧ Szin: **1.** *feltekint, felbámul* **2.** *felpillant* **3.** *felmegy, felugrik* **4.** *becsül, méltányol, csodál, nagyra tart valakit*
✧ Ell: **1.** *lenéz* **4.** *lenéz, megvet valakit*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *néz*.

félnótás ◆ mn *~ak, ~t, ~an* (tréfás)
Félbolond, féleszű. *Félnótás ez az ember, ne hallgass rá.* (Főnévi használatban:) *Ezzel a félnótással nem lehet szót érteni.*
✧ Szin: *félkegyelmű, gyengeelméjű, eszement,* (tréfás) *félcédulás,* (bizalmas) *gügye, hibbant, dilis*
✧ Táj: *eszelógi, hőbörödött*
✧ Ell: *normális, épeszű*
✧ Etim: Összetétel; → *fél*[2] + *nótás*: a → *nóta* főnév származéka.

felnő ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Teljes fejlettségét és nagyságát eléri. *Felnő a gyermek, és a maga útját járja.*
2. Valahol felnevelkedik. *Falun nőtt fel.*
3. *Felnő valamihez*: méltóvá, alkalmassá válik rá. *Felnőtt a feladathoz, most már le tudja tenni a nyelvvizsgát.*

✧ Szin: **1.** *felserdül, megférfiasodik, megemberesedik, megnő, felnőtté válik, felnövekedik, felcseperedik* **2.** *felnövekedik, felnövekszik, felcseperedik* **3.** *képes lesz valamire*
✧ Táj: **1.** *megiperedik*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *nő*[1].

felnőtt ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. Felserdült, érett, nagykorú. *Már felnőtt ember, maga dönt a sorsáról.* (Főnévi használatban:) *Felnőttnek számít, már választhat. Csak felnőtteknek!*
2. Felnőttre jellemző. *Felnőtt fejjel már másképpen látja a világot. Ez nem vall felnőtt gondolkodásmódra!*
✧ Szin: **1.** (népi) *anyányi, embernyi, nagy*
✧ Ell: **1.** *gyermek, kiskorú, éretlen*
✧ Etim: A → *felnő* ige származéka.
☝ A *t*-vel kezdődő összetételi tagokat kötőjellel kapcsoljuk hozzá: *felnőtt-továbbképzés*. A toldalékos alakot azonban egyszerűsítjük: *felnőttel.*

felnyit ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. (Fölfelé nyíló fedelet, ajtót) fölemel és kinyit. *Felnyitja a láda fedelét.*
2. Felbont, kinyit valamit. *Felnyitja a levelet. Felnyit egy üveget.*
3. Szemét vagy száját kinyitja. *Végre felnyitotta a száját, talán mond valamit.* | *Felnyitja a szemét*: felébred. ■ *Valaki felnyitja a szemét*: felvilágosítja, tájékoztatja bizonyos dolgokról.
4. (Beteg testrészt) felvág. *Az orvos felnyitja a beteg hasát.*
✧ Szin: **1.** *felcsap,* (ritka) *felüt* **2.** *felszakít, feltép* **4.** *feltár*
✧ Ell: **1–3.** *becsuk, lezár*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *nyit*.

felocsúd|ik ◆◆ ige *~ni* (választékos)
Hirtelen felébred, feleszmél. *Felocsúdik mély álmából. Felocsúdik a meglepetésből.*
✧ Szin: *eszméletre tér, öntudatra ébred, feléled, magához tér, kijózanodik*
✧ Ell: *eszméletét veszti, elájul, álomba merül*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *ocsúdik*.
☝ Elválasztása: *fel-o-csú-dik.*

felold ◆◆◆◆◆ ige *~ani*
1. *Felold valamit*: elvégzi valaminek fizikai vagy vegyi oldását. *Vízben feloldja a tablettát.*
2. (Tilalmat) hatálytalanít. *A tábla feloldja az előzési tilalmat. Feloldották a zárlatot.*
3. (Matematikában:) (A szükséges műveletek elvégzésével) eltávolít valamit. *Feloldja a zárójelet.*
4. (Fogadalom, eskü alól) felment valakit. *Mehetsz, feloldlak az esküd alól.*
5. Kiegyenlít, megszüntet valamit. *Ügyesen feloldotta az ellentéteket az osztályban.*
✧ Szin: **1.** *szétoszlat, feloszlat* **2.** *érvénytelenít,* (hivatalos) *hatályon kívül helyez* **4.** *mentesít,* (ritka) *feloldoz, felszabadít*
✧ Ell: **4.** *kötelez valakit valamire* **5.** *fenntart*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *old*.
☝ Elválasztása: *fel-old.*

feloldoz ◆◆ ige *~ni*
1. (Köteléket vagy valakit kötelékeiből) kibont, kioldoz. *A megkötözött rabot feloldozták.*
2. Felment valakit valami alól. *A pap feloldozta bűnei alól, bűnbocsánatban részesítette.*
✧ Szin: **1.** *megszabadít, kiszabadít* **2.** *mentesít, felold,* (régi) *abszolvál*
✧ Ell: **1.** *összekötöz, megkötöz* **2.** *kötelez valakit valamire*
✧ Etim: Igekötős ige; → *fel* + *oldoz*: az → *old* ige származéka.
☝ Elválasztása: *fel-ol-doz.*

felolvas ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Valakinek hangosan elolvas valamit. *Olvasd fel, mit írtál!*
2. Valakinek rendszeresen fennhangon olvas. *Ha van ideje, felolvas a gyereknek.*
✧ Szin: (Fv bizalmas) *elolvas*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *olvas*.
☝ Elválasztása: *fel-ol-vas.*

feloszl|ik ◆◆◆ ige *~ani*
1. Felbomlik, elrothad. *A holttest bizonyos idő alatt feloszlik.*
2. (Szervezet, testület) megszűnik. *Feloszlik az egyesület.*
3. (Csoportosulás) szétszéled. *Éjfél felé a társaság feloszlott.*
✧ Szin: **1.** *elporlad,* (választékos) *szétporlad,* (régi, választékos) *szétporlik* **2.** *felbomlik, felszámolódik* **3.** *szétoszlik*
✧ Ell: **1.** *megmarad,* (idegen) *mumifikálódik* **2.** *megalakul, létrejön* **3.** *összejön, összegyűlik, csoportosul, összeverődik*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *oszlik*.
☝ Elválasztása: *fel-osz-lik.* Ragozásáról lásd az *oszlik* szócikket!

feloszt ◆◆◆◆ ige *~ani*
1. (Egészet) több részre oszt. *Az író öt fejezetre osztotta fel könyvét.*

2. Valamilyen arányban szétoszt valamit. *Teljes birtokát felosztotta a parasztok között.*
3. (Tevékenységet) részekre bontva több személyre rábíz. *Megállapodtak egymással, felosztották egymás között a feladatokat.*
4. Valamely elv szerint rendszerez, csoportosít valamit. *Mikor végzett az anyaggyűjtéssel, felosztja az anyagot.*
✧ Szin: **1.** *feldarabol, tagol* **2., 3.** *kioszt* **4.** *osztályoz*
✧ Ell: **1., 2.** *egyesít*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *oszt*.
☝ Elválasztása: *fel-oszt.*

félő ◆◆◆◆ mn *~k, ~t, –*
1. (kissé ritka) Olyan (személy), aki fél, félős. *Magához ölelte a félő kislányt.*
2. (választékos) *Félő, hogy…*: az is bekövetkezhet, hogy…; attól kell tartani, hogy… *Félő, hogy elmarad az előadás.*
✧ Szin: **1.** *félénk, aggódó, rettegő* **2.** (választékos) *várható, hogy…; előfordulhat, hogy…*
✧ Táj: **2.** *félős, hogy…*
✧ Ell: **1.** *bátor, merész* **2.** (választékos) *lehetetlen, hogy…*
✧ Etim: A → *fél* ige származéka.

felől ◆◆◆◆◆ nu
1. Valaminek az irányából. *A Duna felől fúj a szél. „Két ellenség két felől szorítja, Szívét a gond száz felől borítja”* (Arany J.: Török Bálint).
2. A szóban forgó tárgy stb. iránya felé eső oldalon. *Jobb kéz felől gyere!*
3. Valakitől nem akadályoztatva. *A szülei felől megtehetné, ők nem szólnak bele.*
4. (Vonzatként:) -ról, -ről. *Évek óta hírt sem hallott barátja felől.*
✧ Szin: **3.** *miatt*
✧ Etim: A → *fél* főnév megszilárdult ragos alakulata.
✧ Ö: egy + felől, más + felől

felőle ◆ személyragos hsz
1. Valaki, valami felől. *Felőlük jött az autó. Nem hallottam felőled semmit.*
2. Valakitől nem akadályoztatva. *Felőlem megteheted!*
✧ Szin: **1.** *tőle, róla* **2.** *tőle*
✧ Etim: A → *felől* névutó személyragos alakja.
(!):Ragozása: *felőlem, felőled, felőle, felőlünk, felőletek, felőlük.*

felölel ◆◆◆ ige *~ni*
1. (ritka) Valakit, valamit átölelve felemel. *Felöleli gyermekét, és karjában ringatja.*
2. (választékos) Magában foglal valamit, kiterjed rá. *Könyve felöleli az egész korszakot.*
✧ Szin: **1.** *karjába vesz, felnyalábol* **2.** *átfog, tartalmaz; valamiből áll*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *ölel*.
☝ Elválasztása: *fel-ö-lel.*

felöltő ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
Könnyű felsőkabát. *Ősszel és tavasszal nem télikabátot, csak felöltőt visel a férjem.*
✧ Szin: *átmeneti kabát, kiskabát*
✧ Etim: A *felölt* igekötős ige (→ *fel* + → *ölt*) főnevesült folyamatos melléknévi igeneve.
☝ Elválasztása: *fel-öl-tő.*

felöltöz|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Teljes öltözetét magára veszi. *Felkel, felöltözik, és megy dolgozni.*
2. *Felöltözik valaminek*: valamilyen szerepnek megfelelő ruhába, jelmezbe öltözik. *A jelmezbálon kéményseprőnek öltözik fel.*
3. (bizalmas) Felruházkodik. *A csomagból az egész család felöltözött.*
✧ Szin: **1.** *magára kap valamit, felöltözködik* **2.** *beöltözik*
✧ Ell: **1.** *levetkőzik* **2.** *kivetkőzik* **3.** (bizalmas) *lerongyolódik*

✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *öltözik*.
☝ Elválasztása: *fel-öl-tö-zik.*

felönt ◆◆ ige *~eni*
1. Magasabban levő helyre önt valamit. *Felönti a búzát a garatra.* • Szólás: *Felönt a garatra*: sokat iszik, berúg.
2. (Folyadékkal) a kellő mennyiségűre, állagúra hígít valamit. *Felöntötte a levest, hogy több legyen. A müzlit tejjel öntsd fel!*
3. (Nem teli edényt) teletölt. *Felönti a hordót óborral.*
4. Valamit teljes felületén vízzel borít. *Minden télen felöntik az iskola udvarát, hogy jégpálya legyen.*
✧ Szin: **2.** *felereszt, vizez, felvizez* **3.** *feltölt*
✧ Ell: **2.** *sűrít*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *önt*.
☝ Elválasztása: *fel-önt.*

felőröl ◆◆ ige *~ni*
1. Valamit teljes mennyiségben megőröl. *Utolsó zsák búzáját is felőrölte.*
2. (Ellenséget) folytonos támadások között lassanként megsemmisít. *A túlerő felőrölte a csapatokat.*
3. Valakinek az egészségét fokozatosan tönkreteszi. *Az állandó éjszakai munka felőrölte a szervezetét.*
✧ Szin: **2.** *felmorzsol, elpusztít* **3.** *meggyötör, kimerít, felemészt*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *őröl*.
☝ Elválasztása: *fel-ő-röl.*

félőrült ◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
(Szinte) őrültként viselkedő (személy). *Félőrülten rohangál föl és alá a fájdalomtól.* (Főnévi használatban:) *Mit akar ez a félőrült?*
✧ Szin: *félbolond, félkegyelmű, féleszű, félnótás*
✧ Ell: *épeszű, normális*
✧ Etim: Összetétel: → *fél*² + → *őrült*.

félős ◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. Ijedős, félénk. *Félős természete miatt nem merik egyedül hagyni.*
2. (népi) Félelmetes, félelmet keltő. *Félős errefelé járni.*
✧ Szin: **1.** *félő, bátortalan, gyáva, szorongó, rettegő,* (szleng) *majrés,* (durva) *beszari*
✧ Ell: **1.** *bátor, merész, vakmerő* **2.** *biztonságos,* (régi) *bátorságos*
✧ Etim: A → *fél* ige származéka.

felötl|ik ◆◆ ige *~eni*
1. Szokatlan vagy helytelen voltával feltűnik. *Azonnal felötlött furcsa viselkedése.*
2. *Felötlik valakiben valami*: hirtelen felmerül, eszébe villan. *Felötlött benne egy jó gondolat.*
✧ Szin: **1.** *szembeötlik, szembetűnik, feltámad, felvillan* • **1.** *Szemet szúr.*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *ötlik*.
☝ Elválasztása: *fel-öt-lik.* Ragozásáról lásd az *ötlik* szócikket!

felpattan ◆◆◆ ige *~ni*
1. Pattanó hangot adva hirtelen kinyílik. *Felpattant az ajtó, és megjelent az igazgató. Felpattant a doboz fedele.*
2. Rugalmasan, fürgén felugrik (valahova). *Felpattant a kerékpárra, és elhajtott. Felpattan a székről és elrohan.*
✧ Szin: **1.** *kicsapódik, kivágódik* **2.** *felszökik*
✧ Táj: *felrittyen, felszottyan*
✧ Ell: **1.** *becsapódik, bevágódik* **2.** *letottyan*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *pattan*.

felpattogz|ik ◆ ige *~ ani*
1. (Festék, zománc stb.) felhólyagzódva, megrepedezve apró darabokra töredezik. *A friss festék felpattogzott az ajtófélfán.*
2. Felrepedezik, felhasadozik. *Felpattogzott kezén a bőr.*
✧ Szin: **1.** *feltöredezik*
✧ Etim: Igekötős ige; → *fel* + *pattogzik*: a → *pattog* ige származéka.

félpénz ◆ fn (régi, népi)
Fél garas értékű pénz. *„Én elmentem a vásárba félpénzzel. Tyúkot vettem a vásárba fél pénzzel."* (népköltés)
✧ Szin: (régi) *poltúra*
✧ Etim: Összetétel: → *fél*² + → *pénz*.

felperes ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
Polgári perben a keresetet indító fél. *A felperes tanúi nem jelentek meg a tárgyaláson.*
✧ Szin: *panaszos, panasztevő, vádló*
✧ Ell: *alperes, vádlott*
✧ Etim: Összetétel; *fel*: a → *föl* 'felső' főnév alakváltozata + *peres*: a → *per* főnév származéka.

felpezsdül ◆ ige *~ni*
Felélénkül, eleven pezsgés támad benne. *Az új folyóiratok megjelenésével felpezsdült az irodalmi élet.* | *Felpezsdült a vére (a vágytól)*: hirtelen felélénkült, izgalomba jött.
✧ Szin: *felfrissül, megélénkül*

✧ Ell: *lecsillapul, visszaesik*
✧ Etim: Igekötős ige; → *fel* + *pezsdül*: a → *pezseg* ige tövével azonos szótő származéka.

felpofoz ◆◆ ige *~ni*
1. Megpofoz valakit, pofonokat ad valakinek. *Felpofozta a szemtelen gyereket.*
2. Pofonokkal magához térít valakit. *Elájult, úgy kellett felpofozni.*
✧ Szin: **1.** *felképel, arcul üt, pofon üt, pofon vág* • *Leken egy pofont.* (bizalmas) *Nyaklevest ad.*
✧ Táj: **1.** *felszájal*
✧ Etim: Igekötős ige; → *fel* + *pofoz*: a → *pofa* főnév származéka.

felpróbál ◆◆ ige *~ni*
1. (Öltözék darabját) belebújva kipróbál. *Felpróbálta a kabátot, jó-e neki.*
2. Valakire valamit rápróbál. *Felpróbálta a gyerekre a cipőt.*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *próbál*.

felráz ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Rázással megfelelő állapotba hoz valamit. *Felrázza az orvosságot, hogy összekeveredjen. Felrázza az ágyneműt.*
2. Rázva felébreszt valakit. *Olyan mélyen aludt, alig tudták felrázni.*
3. Erős ráhatással öntudatra ébreszt valakit. *A kudarcok felrázták végre közönyéből.*
✧ Szin: **2.** *felriaszt, felver, felzavar* **3.** *felélénkít, magához térít* • **3.** *Lelket önt valakibe.*
✧ Ell: **1.** (folyékony keveréket) *leülepít* **2.** *elaltat, megnyugtat*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *ráz*.

félre I. ◆◆◆◆◆ hsz
Valakitől, valamitől távolabbi helyre. *Tedd oda félre azt a széket! Félre innen!* | *Félre a tréfával*: beszéljünk komolyan.
✧ Szin: *odább, oldalra, el*
✧ Etim: A → *fél* ‘oldal’ főnév megszilárdult ragos alakulata.

félre II. ◆◆◆◆◆ ik
1. Oldalra, odébb. *Félremegy, félrenyúl, félreugrik. Félre tudott ugrani az autó elől.*
2. Rendes helyéről elmozdulva. *Félrebillen, félrecsúszik, félresiklik. Nem csúszott félre a nyakkendőm?*
3. Tévesen, rosszul. *Félrehord, félrenyel, félreismer. Lassan egyél, hogy ne nyelj félre! Hogy ismerhettelek ennyire félre?*
✧ Etim: A → *fél* ‘oldal’ főnév megszilárdult ragos alakulata.

félreáll ◆◆◆ ige *~ni*
1. Eláll, oldalra áll. *Félreállt az ajtóból, hogy be tudjak menni. „Ha egy úri lócsiszárral Találkoztam s bevert sárral: Nem pöröltem, – Félreálltam, letöröltem”* (Arany J.: Epilógus). ■ (átvitt is) | *Félreáll valakinek az útjából*: nem akadályozza.
2. Valakinek ferdén áll valamije. *Félreáll a nyakkendőd.* ■ *Félreáll a szája*: sírdogál, pityereg.
✧ Szin: **1.** *félrehúzódik, elhúzódik, ellép, odébb áll, odább megy, arrébb megy, kitér*
✧ Táj: **2.** *csáléra áll*
✧ Etim: Igekötős ige: → *félre* + → *áll*[1].

félrebeszél ◆◆◆ ige *~ni*
1. Lázas állapotában zavarosan beszél. *A beteg egész éjjel félrebeszélt.*
2. (bizalmas) Nem a lényeget mondja. *Már megint félrebeszélsz!*
✧ Szin: **1.** (idegen) *hallucinál,* (Fv bizalmas) *haluzál, haluzik* **2.** (bizalmas) *mellébeszél*
✧ Táj: **1.** *megiszamodik*
✧ Etim: Igekötős ige: → *félre* + → *beszél*.

félreért ◆◆◆◆◆ ige *~eni*
1. Valamit rosszul hallva tévesen ért. *A nagy zajban félreértette, amit mondtak neki.*
2. Tévesen értelmezi valakinek a szavait, magatartását stb. *Viselkedését félreértették. Félreérti a tréfát.*
✧ Szin: **1.** *elért* **2.** *elért,* (szleng) *eltájolja magát*
✧ Ell: *megért*
✧ Etim: Igekötős ige: → *félre* + → *ért*.

félreeső ◆◆◆ mn *~k, ~t, –*
1. A forgalomból kieső. *Egy félreeső faluban laknak.*
2. Csendes, nyugodt. *Keresett egy félreeső zugot, hogy egyedül lehessen.*
✧ Szin: **1.** *eldugott, elhagyatott, isten háta mögötti, távoli, magányos* **2.** *magányos, magános*
✧ Ell: **1.** *központi*
✧ Etim: A *félreesik* igekötős ige (→ *félre* + → *esik*) származéka.

félrehall ◆◆ ige *~ani*
Rosszul hall, és így tévesen ért valamit. *Nem így van, félrehallottad.*
✧ Szin: *félreért*
✧ Ell: *megért*
✧ Etim: Igekötős ige: → *félre* + → *hall*.

félreismer ◆◆◆ ige *~ni*
Tévesen ítél meg valakit, valamit. *Teljesen félreismerted azt az embert! Félreismeri a helyzetet.*
✧ Etim: Igekötős ige: → *félre* + → *ismer*.

félrelép ◆◆ ige *~ni*
1. Oldalra lép. *Félrelép az anyja elől, hogy helyet adjon.*
2. Úgy lép, hogy megrándítja a lábát. *Félrelépett, és kifordult a bokája.*
3. (bizalmas) Megszegi a házastársi hűséget. *A férje időnként félrelépett.*
✧ Szin: **1.** *félreáll, félrehúzódik* **2.** *mellélép* **3.** *hűtlenkedik; megcsal valakit*
✧ Etim: Igekötős ige: → *félre* + → *lép*[1].
félremagyaráz ◆◆ ige *~ni*
Valaminek az értelmét, indító okát helytelenül magyarázza. *Sajnálatos, hogy szavait úgy félremagyarázták.*
✧ Szin: *elferdít, kiforgat, eltorzít,* (bizalmas) *kicsavar*
✧ Ell: *megmagyaráz*
✧ Etim: Igekötős ige: → *félre* + → *magyaráz*.
félrenevel ◆ ige *~ni*
Rossz irányba, helytelenül nevel valakit. *Alaposan félrenevelték ezt a gyereket.*
✧ Szin: *elkényeztet, elront, elnevel*
✧ Etim: Igekötős ige: → *félre* + → *nevel*.
félretesz ◆◆◆◆◆ ige *félretenni*
1. Oldalra vagy félreeső helyre tesz valamit. *Félreteszi a széket az útból.*
2. Tartalékol valamit. *Félreteszi a pénzét, hogy nyáron utazhasson. A maradék főzeléket félretesszük holnapra.*
3. Abbahagy valamit. *Félreteszi a munkát, inkább rajzolni kezd.*
4. Valaki számára megőriz valamit. *Tegye félre nekem ezt a lemezt!*
5. Félreállít, levált valakit. *A régi főnököt egyszerűen félretették.*
6. Nem vesz tekintetbe valamit, nem törődik vele. *Félretette az aggodalmát, bátran belevágott a túrába.*
✧ Szin: **1.** *félreállít, eltesz, félrerak* **2.** *megtakarít, eltesz, félrerak, összekuporgat; takarékoskodik,* (bizalmas) *spórol* **3.** *félrerak, odáz, elnapol* **4.** *eltesz, félrerak* **5.** *eltávolít, mellőz, elbocsát, elküld; megszabadul valakitől*
✧ Ell: **2.** *elkölt, felél,* (bizalmas) *pazarol, elszór, elherdál* **3.** *elővesz* **6.** *figyelembe vesz*
✧ Etim: Igekötős ige: → *félre* + → *tesz*.
félrevezet ◆◆◆ ige *~ni*
1. Eltérít valakit a helyes iránytól. *A rossz jelzés félrevezeti a turistákat.*
2. Valakit valaminek a megítélésében (szándékosan) megtéveszt. *Évekig félrevezette a hatóságokat.*
✧ Szin: **1.** (választékos) *tévútra vezet* vagy *visz* **2.** *kijátszik, becsap, bolondít, megcsal,* (választékos) *tévedésbe ejt, tévútra visz* • **2.** (bizalmas) *(Az) orránál fogva vezet.*
✧ Ell: **2.** *kijózanít, észre térít*
✧ Etim: Igekötős ige: → *félre* + → *vezet*.
felrezzen ◆ ige *~ni* (választékos)
Megrezzenve felriad. *Valamilyen neszre rezzent fel álmából.*
✧ Szin: *felijed,* (választékos) *felneszel, felrebben*
✧ Etim: Igekötős ige; → *fel* + *rezzen*: a → *rezdül*, → *rezeg* igék tövével azonos szótő származéka.
felriad ◆◆◆ ige *~ni*
1. Ijedten hirtelen felébred. *Nagy dörrenésre riadt fel álmából.*
2. Feleszmél, felocsúdik. *A csengő hangjára felriadt.*
3. (választékos) Izgatottan felkiált. *„Hát ki? … riad fel Bárczi sötéten”* (Arany J.: Tetemre hívás).
✧ Szin: **1., 2.** *felijed,* (választékos) *felretten, felrezzen*
✧ Ell: **1.** *elalszik, álomba zuhan*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *riad*.
felró ◆◆◆ ige *~ni*
1. Rovással feljegyez valamit. *„Rójja* [ma: *rója*] *fel a kapu félfájára, hogy el ne felejtse”* (Fazekas M.: Lúdas Matyi).
2. (választékos) Valamely tettét, magatartását rosszallóan számon tartja, és azt ki is fejti. *Hibájául rótták fel, hogy gyakran elkésik a munkahelyéről.*
✧ Szin: **1.** *felvés* **2.** *hibáztat valakit valamiért* • **2.** *Szemére vet. Terhére ró.*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *ró*.
☝ Ragozását és helyesírását lásd a *ró* igénél!
felröppen ◆◆ ige *~ni*
1. Röppenve felszáll. *Csapatostul röppentek fel a verebek.*
2. (Hír) hirtelen terjedni kezd. *Nemrég röppent fel a hír az igazgató leváltásáról.*
✧ Szin: **1.** *felrepül, elszáll* **2.** *kiszivárog, elterjed* • (választékos) *Szárnyra kel.*
✧ Ell: **1.** *lerepül, leszáll*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *röppen*.
felrúg ◆◆◆ ige *~ni*
1. Rúgással feltaszít valakit, valamit. *Felrúgták a tehenek. Véletlenül felrúgtam egy széket.*
2. Fölfelé rúg valamit. *A gyerekek felrúgták a labdát a tetőre.*
3. Nem tart be valamit. *Felrúgta a megállapodást.*

✧ Szin: **3.** *megszeg*
✧ Ell: **3.** *megtart, betart*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *rúg*.

felruház ◆◆◆ ige *~ni*
1. Ruhával ellát valakit. *Felruházza az árva gyerekeket.*
2. Valamivel kitüntet valakit. *Különféle címekkel és rangokkal ruházták fel.*
3. *Felruház valakit valamivel*: értékes sajátság(ok)at tulajdonít neki. *A természet nemes szépséggel ruházta fel ezt az asszonyt.*
✧ Szin: **1.** *felöltöztet,* (népi) *kiruház,* (régi, bizalmas) *kistafíroz* **2.** *ad valakinek valamit* **3.** *megajándékoz*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *ruház*.

felség ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
(Uralkodó(nő) megszólításaként és megnevezéseként:) *„Felség! Valóban koronád Legszebb gyémántja Velsz”* (Arany J.: A walesi bárdok). *A felség nem tűri az udvariatlanságot.*
✧ Szin: (népi) *fölség, fenség*
✧ Etim: A → *föl* ‘valaminek a legjava’ főnév származéka.
☝ Nem tévesztendő össze a *fenség* szóval. A *felség* csak az uralkodónak (császárnak, királynak), illetve házastársának a megszólítása (ritkábban megnevezése) volt, így: *császári felség, királyi felség, felséged.* A *fenség* megszólítás az uralkodócsalád többi tagját illette meg. A két szó azonban a népi szóhasználatban és ennek nyomán az irodalomban, népköltészetben keveredett.

felséges ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. (régi) (Uralkodó megszólításában és megnevezésében:) A legfőbb hatalomként tisztelt. *Felséges király! A felséges úr aludni tért.*
2. (túlzó) Csodálatos, káprázatos. *Felséges hangon énekel. Felséges volt az étel.*
✧ Szin: **1.** (népi) *fölséges, fenséges* **2.** *bámulatos, gyönyörű, rendkívüli, pazar, pompás, kiváló, nagyszerű*, (túlzó) *fejedelmi, fenséges,* (népi) *fölséges*
✧ Ell: **2.** *közönséges, hétköznapi, átlagos*
✧ Etim: A → *felség* főnév származéka.
☝ A *felséges* és a *fenséges* használatáról lásd még a *felség*, a *fenség* és a *fenséges* szócikket!

felségterület ◆◆ fn
Valamely állam uralma, hatalma alá tartozó terület. *A francia nagykövetség épülete Budapesten francia felségterület.*
✧ Szin: (idegen) *territórium*
✧ Etim: Összetétel: → *felség* + → *terület*.

felsejl|ik ◆◆ ige *~eni*
Sejtésszerűen feltűnik valakinek a tudatában. *Hirtelen felsejlett benne, hogy ígért valamit.*
✧ Szin: *felötlik*
✧ Etim: Igekötős ige; → *fel* + *sejlik*: a → *sejt* ige tövével azonos szótő származéka.

felserdül ◆◆ ige *~ni*
Ifjúkorba jut. *Gyermekei lassan mind felserdültek. Pár év, és a fia is felserdül.*
✧ Szin: *felnő, felcseperedik, felnőtté válik*
✧ Táj: *feliperedik, felgyarapodik*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *serdül*.

felsír ◆◆ ige *~ni*
1. Hirtelen hangosan sírásra fakad. *Kétszer is felsírt álmában.*
2. (választékos) Fájdalmasan, panaszosan felhangzik. *Messziről felsírt az ének a temetőben.*
✧ Szin: **1.** *felzokog* **2.** *felhangzik, megszólal,* (választékos) *felzokog*
✧ Ell: *elhallgat, elcsendesedik, elnémul*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *sír*[1].

felsorol ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
Sorban elmond valamiket. *Felsorolja az érveket elképzelése mellett.*
✧ Szin: *felsorakoztat, sorra vesz,* (választékos) *elősorol,* (népi) *elsorol, elszámlál,* (régi) *előszámlál*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *sorol*.

felső I. ◆◆◆◆◆ mn *~k, ~t, –*
1. A (leg)magasabban levő. *A felső polcra tette a könyvet.*
2. Felülről, fölöttes hatóságtól jövő. *Felső utasításra cselekedett.*
3. Északi. *Az ország felső része különösen hideg.*
4. Magasabb fokú, szintű, fokozatú. *Felsőbb osztályba léphet! A legfelső (legfelsőbb) bírósághoz került az ügy.* ■ *Felső tagozat*: az általános iskola 5–8. évfolyamai. *A bátyám már felső tagozatra jár.*
✧ Szin: **1.** *felülső, emeleti,* (népi) *fölső* **2–4.** (népi) *fölső*
✧ Ell: **1.** *lenti, alsó* **3.** *déli* **4.** *alsó*
✧ Etim: A → *föl* ‘felső rész, valaminek a felülete’ főnév *fel* alakváltozatának származéka.

felső II. ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
1. Az alsó és a király közötti értékű kártyalap. *Húzott, és három felsője lett.*

2. (bizalmas) Felső tagozat. *Már felsőbe jár. Befejezte a főiskolát, és most itt tanít a felsőben.*
3. (bizalmas) A felsőtestre való, általában pamutból készült ruhadarab. *Vettem egy jó minőségű felsőt.*
✧ Szin: **1.** (népi) *föls*ő, (bizalmas) *filkó* **2.** (népi) *föls*ő
✧ Ell: *alsó*
✧ Etim: A → *föl* 'felső rész, valaminek a felülete' főnév *fel* alakváltozatának származéka.

felsőfok ◆◆ fn
1. (Nyelvtanban:) A melléknévnek az az alakja, amely a tulajdonságnak az összehasonlítottak közötti legnagyobb mértékét fejezi ki. *A legszebb felsőfokban van.*
2. Az ismeretek legmagasabb szintje. *A bátyám felsőfokon beszél olaszul.*
3. *Felsőfokban*: túlzóan dicsérő kifejezéseket használva. *Az útikönyvünk minden városról felsőfokban ír. Erről a teljesítményről csak felsőfokban lehet beszélni. A filmről minden kritikus felsőfokban nyilatkozott.*
✧ Szin: **1.** (idegen) *superlativus*, (népi) *fölsőfok* **2.** (népi) *fölsőfok* **3.** (idegen) *superlativus*, (népi) *fölsőfok*
✧ Ell: **1., 2.** *alapfok*
✧ Etim: Összetétel: → *felső* + → *fok?*.
☝ A *superlativus* szinonima kiejtése: [szuperlatívusz].

felsőfokú ◆◆◆ mn *~ak, ~t, ~an*
1. (Nyelvtanban:) ■ *Felsőfokú melléknév*: olyan, amelyen rajta van a felsőfok jele. *A legszebb felsőfokú melléknév.*
2. A legmagasabb fokú. *A főiskolák és az egyetemek felsőfokú oktatási intézmények. A cég felsőfokú külkereskedelmi végzettséggel és legalább két felsőfokú nyelvvizsgával rendelkező munkatársakat keres.*
✧ Szin: (népi) *fölsőfokú*
✧ Ell: *alapfokú*
✧ Etim: A → *felsőfok* főnév származéka.

felsőház ◆◆ fn
Kétkamarás országgyűlésnek az alsóházat ellenőrző testülete. *Nagy-Britanniában és az USA-ban a parlament alsó- és felsőházból áll.* | (régi) *Nagyapja a felsőház tagja volt.*
✧ Szin: (régi) *főrendiház,* (idegen) *szenátus*
✧ Ell: *képviselőház,* (régi) *alsóház*
✧ Etim: Összetétel: → *felső* + → *ház*.

felsőoktatás ◆◆◆◆ fn
Egyetemi és főiskolai oktatás. *A felsőoktatás korszerűsítése sürgető feladat.*
✧ Szin: *felsőfokú oktatás*
✧ Ell: *alapfokú oktatás*
✧ Etim: Összetétel; → *felső* melléknév + *oktatás*: az → *oktat* ige származéka.

felsős ◆◆◆ mn *~ök, ~t, ~en* (bizalmas)
A felső tagozaton tanuló, illetve tanító. *Az ünnepségre minden felsős tanár és néhány felsős diák is hivatalos.* (Főnévi használatban:) *A felsősök holnap kirándulnak.*
✧ Szin: *felsőéves*
✧ Ell: *alsóéves,* (bizalmas) *alsós*
✧ Etim: A → *felső* főnév származéka.

felsül ◆◆ ige *~ni*
1. Felég, felhólyagosodik. *Egész teste felsült a napon.*
2. Kudarcot vall, megszégyenül. *Csúfosan felsült a közönség előtt.*
✧ Szin: **1.** *leég* **2.** *leég, szégyent vall,* (szleng) *lebőg* • **2.** *Beletörik a bicskája. Beletörik a foga.*
✧ Ell: **2.** *sikert arat*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *sül*[1].

félsz ◆◆◆ fn –, *~et, ~e* (népi, kissé régi)
Félelem, ijedtség. *Beléállt a félsz, egyet sem mert lépni előre. A félsztől meg se tudott mukkanni.*
✧ Szin: *ijedelem, aggódás, aggodalom, rettegés*
✧ Etim: A → *fél* ige megszilárdult ragos alakulata.

felszabadít ◆◆◆◆ ige *~ani*
1. (Megszállt területet az ellenségtől megtisztítva) szabaddá tesz. *A felmentő csapatok felszabadították az egész várost.*
2. Megszünteti valakinek a kizsákmányolását, elnyomását. *A földosztás felszabadította a jobbágyságot.*
3. Zárolás, korlátozás alól mentesít valamit. *A piacgazdaság felszabadítja az árakat.*
4. Mentesít, fölment valakit valami alól. *Nagyanyja felszabadította a házimunka alól.*
5. (Sportban:) Elhárítja a kaput fenyegető veszélyt. *Kovács passzol Szabónak, aki kapura lő, de a hátvéd felszabadít. Kelemen egy gyönyörű fejessel felszabadítja a kaput.*
6. (Kötött energiát) szabaddá tesz. *Az égés hőt szabadít fel.*
✧ Szin: **1.** *visszafoglal, visszahódít, felment* **2.** *egyenjogúsít* **6.** *termel, fejleszt*
✧ Ell: **1.** *elfoglal, meghódít, leigáz* **2.** *leigáz, elnyom* **3.** *zárol, korlátoz, befagyaszt* **4.** *kötelez valakit valamire* **6.** *leköt*
✧ Etim: Igekötős ige; → *fel* + *szabadít*: a → *szabad* melléknév származéka.

felszabadul ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Elnyomástól megszabadul. *1848-ban felszabadult a jobbágyság.*
2. Fegyveres harc következtében szabaddá lesz. *Felszabadult az ostromlott város.*
3. Befejezi tanulóéveit. *A fiú már felszabadult, dolgozhat önállóan.*
4. Lelki, szellemi tehertől mentesül. *Végre felszabadult a nyomasztó gondok alól.*
5. (Sportban:) Valaminek a szorongatott helyzete megszűnik. *Felszabadult a kapu.*
6. Az eddigitől különböző igénybevételre felhasználhatóvá válik. *Felszabadult az épület, az ifjúsági klub megkezdheti benne a működését.*
7. Lekötött anyag, energia szabaddá, kötetlenné válik. *Bomlás közben felszabadult az atomenergia.*
✧ Szin: **2.** *megmenekül* **3.** *önállósodik* **4.** *megkönnyebbül, feloldódik*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *szabadul*.

felszarvaz ◆ ige *~ni* (bizalmas, rosszalló)
(Feleség a férjét) megcsalja. *Na, ezt is felszarvazták!*
✧ Szin: (bizalmas) *hűtlenkedik, félrelép*
✧ Etim: Nemzetközi mintára keletkezett igekötős ige; → *fel* + *szarvaz*: a → *szarv* főnév származéka.

felszed ◆◆◆ ige *~ni*
1. Lentről egyenként, egymás után fölvesz valamit. *Felszedi a lehullott almát a földről.*
2. (Jármű utasokat) fölvesz, s így összegyűjt. *Az iskolabusz több helyen is megáll, és felszedi a gyerekeket.*
3. (Lent rögzített tárgyat) felbont, kiemel. *A baleset után néhány méteren föl kellett szedni a síneket.*
4. (Földben levő termést) betakarít. *Felszedték már a krumplit.*
5. (Kötött anyag leszaladt szemeit) felhurkolja. *Felszedi a harisnyát.*
6. (bizalmas) *Felszed valakit*: megismerkedik, kapcsolatba kerül vele. *Felszedett egy nőt a bárban.*
7. (rosszalló) (Rossz szokást) felvesz. *Valahol trágár szavakat szedett fel, és most szörnyen beszél.*
8. (bizalmas) Valamennyit hízik. *Az utóbbi időben felszedett néhány kilót.*
✧ Szin: **1.** *felemel, felkap, felszedeget, felkapkod, összeszed* **2.** *összeszed* **3.** *feltép* **6.** (bizalmas) *felcsíp* **8.** (bizalmas) *magára szed*
✧ Ell: **1.** *elejt, leejt* **2.** *letesz* **3.** *lefektet, letesz* **4.** *elültet* **6.** (bizalmas) *ejt, dob* **8.** *lefogy*, (bizalmas) *lead*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *szed*.

félszeg ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. Félénk, gátlásos (személy). *Félszeg a gyermek, nem merem közönség elé állítani.*
2. Esetlen, bátortalan (viselkedés). *Félszeg mozgása bizonytalanságot tükröz.*
3. (ritka) Visszás, kényelmetlen. *Félszeg helyzetbe került, kellemetlenül érzi magát.*
✧ Szin: **1.** *bátortalan, gyámoltalan, visszahúzódó* **2.** *szögletes, csiszolatlan, suta, zavart* **3.** *zavaró, zavarba ejtő*
✧ Ell: **1., 2.** *bátor, ügyes, talpraesett, határozott, magabiztos*
✧ Etim: Összetétel; → *fél*[2] + *szeg* ‘szöglet, rész’: valószínűleg a → *szeg* főnévvel azonos eredetű.

felszentel ◆◆ ige *~ni*
1. Egyházi szolgálatra (vagy világi szolgálatra, de egyházi szertartással) ünnepélyes keretek között felavat valakit, valamit. *Felszentelték papnak. Felszentelték az újonnan épült templomot.*
2. (Új tárgyat, holmit) először használ, visel. *Felszentelte új ruháját.*
3. (bizalmas, gúnyos) Valamit (általában új korában) bepiszkít. *No, ezt alaposan felszentelted!*
✧ Szin: **1.** *felken, szentel* **2., 3.** (bizalmas, gúnyos) *felavat*
✧ Táj: **1.** *felszentesít*
✧ Ell: **1.** *meggyaláz, megszentségtelenít*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *szentel*.

felszerel ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Valahova odaerősít, rögzít valamit, hogy használni lehessen. *Új zárat szerelt fel az ajtóra.*
2. Valamivel mint szükséges kellékkel ellát valamit. *Minden szükséges kellékkel felszerelték a mentőosztagokat. Felszerelték az új konyhát háztartási gépekkel.*
3. (Bevonuló katona) átveszi a fölszerelését. *Felszerelnek az újoncok, beöltöznek katonának.*
✧ Szin: **1.** *felrak, feltesz* **2.** *berendez*
✧ Ell: **1., 2.** *leszerel, levesz* **3.** *leszerel*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *szerel*.

felszerelés ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
1. Valamely tevékenységhez szükséges eszközök összessége. *A hegymászók magukkal vitték a felszerelést.*
2. Eszközök készlete, összessége. *Szegényes az iskola felszerelése.*
✧ Etim: A → *felszerel* ige származéka.

félsziget ◆◆◆ fn
A szárazföldről a vízbe mélyen benyúló földdarab. *A tihanyi apátság félszigetre épült.*
✧ Szin: *földnyelv*
✧ Etim: Összetétel: → *fél*[2] + → *sziget*.

felszín ◆◆◆◆ fn –, ~*t*, ~*e*

1. Víz, folyadék felső rétege. *A víz felszínén úszott néhány műanyag palack. „A rakodópart alsó kövén ültem, …Alig hallottam, sorsomba merülten, hogy fecseg a felszín, hallgat a mély”* (József A.: A Dunánál). ■ *Felszínre kerül valami*: kiderül, tudomást szereznek róla.

2. Test felületének nagysága, területe. *Számítsd ki a téglatest felszínét!*

3. Látszat. *Ez csak a felszín, gondold át a lényegét!*

✧ Szin: **1.** *felület, szín*

✧ Etim: Latin vagy német mintára keletkezett összetétel: *fel* ‘felső’: a → *föl* főnév alakváltozata + → *szín*[1].

felszínes ◆◆◆ mn ~*ek*, ~*et*, ~*en*

1. Elmélyedni nem tudó, csak a külsővel, a látszattal törődő (személy). *Felszínes emberre nincs szükségünk.*

2. Felületes, hiányos. *Felszínes tudású ember csak felszínes munkát tud végezni.*

✧ Szin: **1.** *hanyag, gondtalan, léha, könnyelmű*, (bizalmas) *slendrián* **2.** (bizalmas) *slendrián*

✧ Ell: **1.** *gondos, körültekintő*, *alapos* **2.** *lényegi, alapos, tökéletes, teljes*

✧ Etim: A → *felszín* főnév származéka.

felszisszen ◆◆ ige ~*ni*

Hirtelen egyet szisszen, éles sziszegő hangot hallat. *Felszisszent a fájdalomtól.* • Szólás: *Felszisszen, mintha kígyó csípte volna meg.*

✧ Etim: Igekötős ige; → *fel* + *szisszen*: a → *sziszeg* ige tövével azonos szótő származéka.

felszít ◆◆ ige ~*ani* (választékos)

1. (Parazsat, tüzet) lángra lobbant, feléleszt. *Felszítja a tüzet, hogy ki ne aludjon.*

2. (Ellenséges indulatot) újra felgerjeszt. *A találkozás újra felszította benne a haragot. Felszítja az ellentéteket, pedig már úgy látszott, megszűntek.*

✧ Szin: **1.** *felgyújt, felizzít, fellobbant, éleszt* **2.** *éleszt, felébreszt, felbujt, felingerel, felizgat, feltüzel*

✧ Táj: *felszirkotál*

✧ Ell: **1.** *olt* **2.** *megnyugtat, lecsillapít, csitít*

✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *szít*.

felszívód|ik ◆◆ ige ~*ni*

1. (Folyadék) teljes mennyiségében valaminek a lyukacsaiba hatol. *A nedvesség felszívódik a talajba.*

2. (Táplálék, gyógyszer, méreg) a szervezet sejtjeiben szétterjed. *Az injekció hamar felszívódik a szervezetben.*

3. (Emberek csoportja) a vonzásnak engedve valahova beolvad, valahol elhelyezkedik. *A mezőgazdasági munkanélküliek felszívódtak az iparban.*

4. (szleng) Valaki eltűnik, nem tudni hol van. *Úgy látszik, felszívódott, sehol nem találjuk.*

✧ Szin: **1.** *behatol, beivódik* **3.** *elvegyül* **4.** (gúnyos) *elpárolog, odébbáll,* (bizalmas) *meglép, megpattan*

✧ Etim: Igekötős ige; → *fel* + *szívódik*: a → *szív*[1] ige származéka.

felszólal ◆◆◆◆ ige ~*ni*

1. (Nyilvános helyen) elmond valamit. *A gyűlésen az elnök is felszólalt.*

2. Véleményt nyilvánít valami mellett, illetve ellen. *Felszólal a javaslat mellett. Felszólalnak a jogtalanság ellen.*

✧ Szin: **1.** *hozzászól valamihez, átveszi a szót, szót kér* **2.** *közbenjár; helyesel, pártfogol, támogat valamit; egyetért, szembenáll valamivel; ellenszegül valaminek; ellenez valamit*

✧ Ell: *hallgat*

✧ Etim: Igekötős ige; → *fel* + *szólal*: a → *szó* főnév származéka.

☝ Nem tévesztendő össze a *felszólamlás* szóval.

felszólamlás ◆ fn ~*ok*, ~*t*, ~*a* (hivatalos)

1. Jogorvoslati kérelem. *Felszólamlást nyújtott be a döntés ellen.*

2. Reklamáció, panasz. *Felszólamlásával forduljon az üzletvezetőhöz!*

✧ Szin: *tiltakozás,* (idegen) *reklamáció,* (hivatalos) *vétó*

✧ Etim: Összetétel; → *fel* igekötő + *szólamlás*: a → *szólam* főnév származéka.

☝ Nem tévesztendő össze a *felszólalás* szóval.

felszolgál ◆◆ ige ~*ni*

1. (Ételt, italt) a fogyasztók elé tálal. *Felszolgálja az ebédet. A pincérek különleges italokat szolgálnak fel.*

2. Felszolgálóként dolgozik. *Esténként felszolgál egy klubban.*

✧ Szin: **1.** *körülhord, körülkínál, felhord, feltálal* **2.** *pincérkedik*

✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *szolgál*.

felszólít ◆◆◆◆ ige *~ani*

1. Szóban vagy írásban nyomatékosan kér valakit valaminek a megtételére. *Felszólították a lakás elhagyására.*

2. (Tanár diákot) felelésre szólít. *Háromszor egymás után felszólították felelni.*

✧ Szin: **1.** *felkér, utasít* **2.** *kihív, felhív*

✧ Ell: **2.** *leültet*

✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *szólít*.

felszök|ik ◆◆◆ ige *~ni*

1. Hirtelen felugrik. *Felszökött a székből és elrohant.*

2. Valaminek az értéke, mértéke váratlanul magasra emelkedik. *Felszökik a dollár árfolyama. Felszökött a beteg láza.*

✧ Szin: **1.** *felpattan, felszökken* **2.** *felmegy, felemelkedik, felszalad*

✧ Ell: **1.** *leül* **2.** *lemegy, mérséklődik, csökken*

✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *szökik*.

félt ◆◆◆◆◆ ige *~eni*

1. Fél, hogy elveszít valamit. *Félti a szép, új holmijait.*

2. Féltékenyen őriz valakit. *Félti fiatal feleségét.*

3. Aggódik, hogy baj ér valakit. *Félti a gyermekeit.*

✧ Szin: *őriz, óv valakit, valamit; vigyáz valakire, valamire*

✧ Etim: A → *fél* ige származéka.

feltalál ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (Elsőként) megalkot, létrehoz valamit. *A mai számítógépek elvét Neumann János találta fel. „Oh, kedves pamlagom, … ki téged föltalált, Az volt ám még az agy”* (Petőfi S.: Ebéd után).

2. (régi, választékos) Megtalál valamit, rátalál valakire. *„És ha feltalálja széles e világon, Fölkeresi”* (Arany J.: Toldi).

3. *Feltalálja magát*: váratlan helyzetekben is tudja, hogy kell viselkednie. *Talpraesett gyerek, bármilyen társaságban könnyen feltalálja magát.*

4. (Magasabban levő helyre) eltalál. *Feltalált a kilátóhoz.*

✧ Szin: **1.** *kitalál, fölfedez* **2.** *ráakad, rábukkan, rálel valakire, valamire; meglel valakit, valamit* **4.** *feljut, odatalál* • **3.** *Helyén van az esze.*

✧ Ell: **4.** *eltéved*

✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *talál*.

feltámad ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Újra életre kel. *Feltámad halottaiból.*

2. (Elmúlt dolog) visszatér, (emlék) feléled. *Feltámadtak régi emlékei.*

3. Természeti erő újra mozgásba jön. *Feltámadt a szél, vihar lesz. „Föltámadott a tenger…”* (Petőfi S.: verscím).

4. Érzelem, indulat (új) erőre kap. *Feltámadt benne a vadállat.*

✧ Szin: **1.** *megelevenedik* **2.** *feléled, felújul, felelevenedik, fellángol,* (választékos) *fellobban* **3.** *kerekedik, felerősödik* • **1., 2.** *Életre kel.*

✧ Ell: **1.** *meghal* **2.** *elhomályosul, elhalványul, eltűnik* **3.** *elül, eláll, elcsitul*

✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *támad*.

feltankol ◆ ige *~ni*

1. Járművet üzemanyaggal feltölt(et). *Az első benzinkútnál feltankolt. Feltankolta a kocsit és útnak indult.*

2. (bizalmas) Ételből, italból bőségesen becsomagol. *Jól feltankoltak a kirándulásra.*

3. (bizalmas, tréfás) Sokat iszik. *Megint feltankolt, már csak aludni fog.*

✧ Szin: **1.** *megtankol* **3.** *berúg, leissza magát, beiszik,* (bizalmas) *becsiccsent, felönt* • **3.** *Felönt a garatra.*

✧ Ell: **3.** *kijózanodik, kitisztul*

✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *tankol*.

feltár ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (választékos) Teljesen kinyit, széttár valamit. *A fogadásra feltárták az ajtókat.*

2. (Orvos) felnyit, felvág valamit. *Az orvos feltárja a sebet.*

3. Ásással, fúrással stb. hozzáférhetővé tesz valamit. *Újabb szénbányákat tártak fel. A régészek római kori leleteket tártak fel.*

4. (régi) Kitakar, felfed valamit. *Feltárja keblét.* • Szólás: *Feltárja szívét*: elmondja legbensőbb érzelmeit.

5. (hivatalos) (Ismeretlen, lappangó dolgot) kifejt, megmutat. *Hiányosságokat tár fel az ellenőrzés. Feltárja az okokat, hogy javítani lehessen.*

✧ Szin: **1.** *kitár* **3.** *kiás, felszínre hoz, kitermel* **4.** *megmutat* **5.** *kiderít, felderít* • **5.** *Fényt derít valamire.*

✧ Ell: **1.** *bezár, becsuk* **2.** *lezár* **3.** *bezár* **4.** *elrejt, betakar* **5.** *takargat, titkol, leplez,* (bizalmas) *eltussol*

✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *tár*[1].

feltartóztat ◆◆◆ ige *~ni*

1. Valakit, valamit útjában (erőszakkal) késleltet vagy megállít. *Rablók tartóztatták fel, elzárták az útját. Feltartóztatja az ellenséget, hogy időt nyerjenek.*

2. Feltart, hátráltat valakit valamiben. *A váratlan vendégek feltartóztatták a munkában.*

✧ Szin: **2.** *késleltet, akadályoz, visszahúz; alkalmatlankodik valahol* vagy *valakinek*

✧ Ell: **2.** *siettet; segít valakinek*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *tartóztat*.
feltárul ◆◆◆ ige *~ni* (választékos)
1. Teljesen kinyílik. *A kastély kapuja feltárult.*
2. (Látvány) hirtelen teljes terjedelmében megmutatkozik. *A hegycsúcsról feltárult az egész gyönyörű vidék.*
3. Ismertté válik, nyilvánosságra kerül. *Feltárultak a gondok, bajok.*
✧ Szin: **1.** *felnyílik* **2.** *láthatóvá válik* **3.** *kiderül, kitudódik* • **3.** *Napvilágra kerül.*
✧ Ell: **1.** *becsukódik, bezárul* **3.** *lappang*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *tárul*.
félteke ◆◆ fn
1. A Föld egyik fele. *Európa az északi féltekén fekszik.*
2. Agyfélteke, a nagyagy egyik fele. *A két agyfélteke különböző életfunkciókat irányít.*
✧ Szin: **1.** *félgömb*
✧ Etim: Görög-latin mintára keletkezett összetétel → *fél*[2] + → *teke* ‘gömb’.
féltékeny ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~en*
1. Olyan (személy), aki fél, hogy házastársa, partnere hűtlen lesz hozzá. *A féltékeny asszony mindenre képes.* | *Féltékeny valakire*: **a)** fél, hogy elcsábítják tőle. *Semmi okod, hogy féltékeny legyél a feleségedre!* **b)** fél, hogy elcsábítja a házastársát, párját. *Féltékeny vagyok a párom kolléganőjére.*
2. *Féltékeny valakire*: fél, hogy háttérbe szorul miatta. *Féltékeny a társaira, és a bátyja sikerére is.*
3. *Féltékenyen*: féltő gonddal. *Könyveit féltékenyen őrzi, nem adná kölcsön senkinek.*
✧ Szin: **1.** *bizalmatlan*
✧ Etim: A → *fél* ige nyelvújítás kori származéka.
feltekint ◆◆ ige *~eni*
1. Felnéz, felpillant. *Kilépett az udvarra és feltekintett az égre.*
2. Fejét, tekintetét hirtelen felemeli. *Feltekint a könyvéből, aztán olvas tovább.*
3. (választékos) *Feltekint valakire*: felnéz rá, tiszteli. *Becsületes ember, mindenhol feltekintenek rá.*
✧ Szin: **2.** *felveti tekintetét* **3.** *becsül,* (idegen, bizalmas) *respektál valakit*
✧ Ell: **1.** *lenéz* **2.** *lesüti a szemét* **3.** *lenéz valakit*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *tekint*.
felterjeszt ◆◆ ige *~eni* (hivatalos)
1. (Iratot) a fölöttes hatóság elé terjeszt. *Kérését felterjesztették a minisztériumba.*
2. Jutalomra, kitüntetésre stb. javasol valakit. *Tíz személyt terjesztettek fel kitüntetésre.*
✧ Szin: **1.** *felküld,* (hivatalos) *beterjeszt* **2.** *jelöl,* (hivatalos) *előterjeszt*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *terjeszt*.
feltérképez ◆◆◆ ige *~ni*
1. (Területet) térképezve ábrázol. *Elsőként térképezte fel a tóvidéket.*
2. Felmér, felbecsül valamit. *Feltérképezi a helyzetet, a lehetőségeket a munkaerőpiacon.*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *térképez*.
féltestvér ◆◆ fn
Csak apai vagy csak anyai részről való testvér. *Féltestvéreivel hamar összeszokott.*
✧ Szin: *mostohatestvér*
✧ Ell: *édestestvér*
✧ Etim: Összetétel: → *fél*[2] + → *testvér*.
feltesz ◆◆◆◆◆ ige *feltenni*
1. Magasabban lévő helyre tesz valamit. *Felteszi a könyvet a polcra.* | *Feltesz valamit*: (ételt) odatesz főni a tűzhelyre. *Már kora reggel feltette a levest.*
2. Valamit rendeltetésének megfelelően magára illeszt. *Feltette a szemüvegét és a kalapját.*
3. *Felteszi a kezét*: jelentkezésül feltartja. *Tegye fel a kezét, aki egyetért!*
4. Valahova feltesz és odaerősít valamit. *Felteszi a képet a falra.*
5. ■ *Mindent valamire,* illetve *egy lapra tesz fel*: mindent kockáztat. *A játékban mindenét feltette a pirosra.* (átvitt) *Mindent egy lapra tett fel döntésével. Mindenét erre a vállalkozásra tette fel.*
6. *Kérdést tesz fel*: kérdez. *A gyerekek néha kínos kérdéseket tesznek fel.*
7. *Feltesz magában valamit*: elhatározza. *Feltette magában, hogy ezen a nyáron külföldre utazik.*
8. Feltételez valamit. *Tegyük fel, hogy egyetlen rosszakarója sincs. Tegyük fel, hogy szép idő lesz.*
9. (Mv) (Levelet postán) felad. *Csak még felteszem a levelet, aztán rohanok hozzád.*
✧ Szin: **1., 2.** *felhelyez, felrak* **3.** *felemel, felnyújt* **4.** *felerősít, ráerősít* **7.** *elgondol, tervbe vesz, eltökél; elszánja magát valamire*
✧ Ell: **1–3.** *letesz, levesz* **4.** *leszed, levesz* **7.** *lemond, letesz valamiről*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *tesz*.
feltét ◆◆ fn *~ek, ~et, ~e* vagy *~je*
Főzelékhez adott hús, tojás vagy egyéb készítmény. *Milyen feltétet kérsz a spenóthoz?*
✧ Etim: A → *feltesz* ige nyelvújítás kori származéka.

feltétel ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Valaminek a megvalósulásához szükséges követelmény, kikötés. *Tudomásul veszi a feltételeket. A kedvezményes lakáshitel megadásának egyik feltétele a magyar állampolgárság.*

2. Valamihez szükséges körülmény, tényező. *Megteremti a nyugodt élet feltételeit.*

✧ Szin: **1.** *alapfeltétel, előfeltétel* **2.** *kívánalom, alapfeltétel*

✧ Etim: Latin mintára keletkezett összetétel: → *fel* igekötő + → *tétel*.

feltételez ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Feltevésként elképzel, föltesz valamit. *A tanár joggal feltételezte, hogy a gyerekek tudják már a szorzótáblát.*

2. *Valami feltételez valamit*: megköveteli a létezését. *Az egyetemi diploma feltételezi a nyelvvizsgát. A jó és a rossz feltételezik egymást.*

✧ Szin: **1.** *gondol* **2.** *megkövetel, megkíván*

✧ Etim: A → *feltétel* főnév származéka.

feltétlen I. ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül*

1. Feltétel nélküli. *A katonák feltétlen engedelmességgel tartoznak feljebbvalóiknak.*

2. Minden körülmények között érvényes. *A feltétlen parancsot mindenkinek teljesítenie kell.* ■ *Feltétlen reflex*: bizonyos ingerre szükségszerűen jelentkező reflex. *Az orvos a térdemben vizsgálja a feltétlen reflexet.*

3. Teljes (körű), rendíthetetlen. *A két ember közti feltétlen bizalom jó kapcsolatuk alapja.*

✧ Szin: **1., 3.** *abszolút, tökéletes, fenntartás nélküli, korlátlan*

✧ Etim: Nyelvújítás kori összevonás a → *feltétel* főnév *feltételetlen* származékából.

feltétlen II. ◆◆◆◆ hsz

Mindenképpen. *Feltétlen találkoznunk kell!*

✧ Szin: *elengedhetetlenül, kétségtelenül, mindenáron, okvetlenül, feltétlenül*

✧ Etim: Nyelvújítás kori összevonás a → *feltétel* főnév *feltételetlen* származékából.

feltevés ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Az a cselekvés, hogy valaki valamit feltesz. *Csak a kérdés feltevéséig jutottak el. A függöny feltevése nem volt egyszerű feladat.*

2. Olyan tudományos elképzelés, elmélet, amellyel valamely jelenséget magyaráznak, de amely még bizonyításra szorul. *A gének átöröklésére vonatkozó feltevései nem igazolódtak.*

3. Vélekedésen, sejtésen alapuló állítás, hozzávetőleges vélemény. *Még csak feltevésem sincs róla.*

✧ Szin: **2.** *elmélet,* (választékos, idegen) *hipotézis, teória,* (régi) *vélelem* **3.** *gyanú, sejtés, megérzés,* (bizalmas) *tipp*

✧ Ell: **2.** *bizonyosság, meggyőződés* **3.** *tény*

✧ Etim: A → *feltesz* ige származéka.

féltő ◆◆◆ mn *~k* vagy *~ek, ~t, ~n* vagy *~en*

Óvó, vigyázó. *Féltő gonddal ügyel a rábízott gyerekre. Féltőn őrzi a titkot.*

✧ Szin: *aggódó, őrző*

✧ Etim: A → *félt* ige származéka.

feltölt ◆◆◆ ige *~eni*

1. (Edény tartalmát) kiegészíti, hogy tele legyen. *A gazda feltölti a hordót.*

2. (Felületet) magasabb szintre emel. *Fél méterrel feltöltötte az udvart.*

3. Növényt a tövénél földkupaccal vesz körül. *Ősszel feltöltik a szőlőt, hogy védjék a fagytól.*

4. (Létszámot) megfelelően kiegészít. *Feltöltötték a III/C osztályt, mert létszáma húsz alatt volt.*

5. Energiával megtölt valamit, valakit. *Kimerült az akkumulátor, fel kell tölteni. Alaposan feltöltött ez a két hét nyaralás.*

✧ Szin: **1.** *megtölt, teletölt, színig tölt* **4.** *kipótol*

✧ Ell: **1.** *kiönt, kiborít, kiürít* **3.** *kitakar* **5.** *kimerít, lemerít*

✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *tölt*.

feltöltőkártya ◆◆◆ fn

Mobiltelefonhoz való kártya, amelynek megvásárlásával a tulajdonosa előre kifizeti a meghatározott mennyiségű telefonhasználat díját. *A feltöltőkártya értékét úgy lehet bevinni a telefonba, hogy a rajta levő számot be kell billentyűzni. A pályaudvaron biztos lehet feltöltőkártyát kapni.*

✧ Szin: (Mv bizalmas) *mobikartica*

✧ Etim: Összetétel; *feltöltő*: a → *feltölt* ige származéka + → *kártya*.

feltör ◆◆ ige *~ni*

1. Valaminek kemény burkát széttöri. *Kalapáccsal feltöri a diót. Óvatosan törd fel a tojásokat!*

2. Megrongálva, erőszakosan felnyit valamit. *Valaki feltörte az autót. Feltörték a páncélszekrényt.*

3. Első ízben felszánt valamit. *Feltörték a szűzföldeket, s ma már ültetvények vannak rajtuk.*

4. (Testrészt) hosszabb ideig nyomva, dörzsölve hólyagossá tesz, felsebez. *Az új cipő könnyen feltöri az ember lábát.*

5. (Folyadék, gáz) a felszínre tör. *Az ország déli részén földgáz tört fel.*

6. (bizalmas) Érvényesül, beérkezik valaki. *De feltörtél!* ● Szólás: (tréfás) *Feltörtél, mint a talajvíz.*

7. (Érzelem) hirtelen nagy erővel megnyilvánul. *Feltört belőle a keserűség.*

✧ Szin: **1.** *megtör* **2.** *felfeszít, kifeszít* **4.** *feldörzsöl, felhorzsol, kisebesít* **5.** *felszökik, felbuzog, fellövell* **6.** (bizalmas) *befut* **7.** *kirobban, kitör*

✧ Ell: **6.** *tönkremegy*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *tör*.

feltörekvő ◆◆◆ mn ~*k* vagy ~*ek*, ~*t*, ~*n* vagy ~*en*
A hatalom elérésére törekvő. *A feltörekvő polgárság a saját életmódját is kialakította.*
✧ Szin: *igyekvő, törekvő*
✧ Etim: Összetétel; → *fel* igekötő + *törekvő*: a → *törekedik* ige származéka.

feltűnés ◆◆◆◆ fn –, ~*t*, ~*e*
Valamely szokatlan jelenség, cselekvés által keltett meglepetés, megütközéssel vegyes csodálkozás. *Viselkedése feltűnést keltett. Nem akar feltűnést, inkább a hátsó kapun ment ki.*
✧ Etim: A → *feltűnik* ige származéka.
☝ Hosszú *ű*-vel ejtjük és írjuk.

feltűn|ik ◆◆◆◆◆ ige ~*ni*
1. Előbukkan, láthatóvá válik. *Hirtelen feltűnt a nap.*
2. Magára vonja a figyelmet. *Mindenkinek feltűnt a lány szépsége.*
3. Valamilyennek látszik. *Úgy tűnt fel neki, mintha már látta volna valahol ezt a házat.*
✧ Szin: **1.** *előtűnik, felbukkan, megjelenik,* (választékos) *feltetszik* **2.** *szembetűnik, felötlik, szembeötlik, szembeszökik* **3.** *mutatkozik, rémlik,* (választékos) *tetszik,* (ritka) *érződik* • **2.** *Szemébe ötlik* vagy (ritka) *ütközik*
✧ Ell: **1.** *eltűnik*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *tűnik*.
☝ Hosszú *ű*-vel ejtjük és írjuk.

feltüntet ◆◆◆◆◆ ige ~*ni*
1. Jól látható helyen kiír, felír valamit. *Elmulasztották feltüntetni a termék szavatossági idejét.*
2. Írásban részletez, felsorol valamit. *A kérdőíven feltüntetik a legfontosabb adatokat.*
3. Valamilyennek mutat, ábrázol valakit, valamit. *Kedvező színben igyekszik magát feltüntetni. Pozitívnak tünteti fel az eseményeket.*
✧ Szin: **1., 2.** *közöl, jelez* **3.** *beállít, minősít*
✧ Etim: A → *feltűnik* ige származéka.
☝ Rövid *ü*-vel ejtjük és írjuk.

felújít ◆◆◆◆ ige ~*ani*
1. Eredeti állapotába visszaállít valamit. *Szépen felújították a Budavári Palotát.*
2. Korszerűsít valamit. *Tavaly újította fel a lakását.*
3. (Régi szokást, kapcsolatot) hosszabb szünet után felelevenít. *Régi osztálytársaival felújította az ismeretséget. Igyekeznek felújítani néhány elfelejtett népszokást.*
4. (Színdarabot) új rendezésben és szereposztásban bemutat. *A Nemzetiben felújítják az Ember tragédiáját.*
✧ Szin: **1.** *tataroz, renovál, újjá épít, helyreállít, helyrehoz, rendbe hoz* **2.** *újjá épít, rendbe hoz, modernizál* **3.** *feléleszt, felfrissít, megújít*
✧ Ell: **1–3.** *elhanyagol*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *újít*.
☝ Elválasztása: *fel-ú-jít.*

felüdül ◆◆ ige ~*ni*
Teljesen üde, friss lesz. *Egészen felüdült a jó hegyi levegőtől.*
✧ Szin: *felfrissül, feléled, megújul*
✧ Ell: *elfárad, kimerül*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *üdül*.
☝ Elválasztása: *fel-ü-dül.*

felügyel ◆◆◆◆ ige ~*ni*
1. Vigyáz valakire. *Felügyel a szomszéd gyerekekre.*
2. *Felügyel valamit* vagy *valamire*: ellenőrzi, figyelemmel kíséri. *Az elnök felügyel a vizsga tisztaságára. A hetes felügyeli a rendet.*
✧ Szin: **1.** *szemmel tart valakit; őrködik valaki felett;* (ritka) *felvigyáz, ügyel* **2.** *ügyel*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *ügyel*.
☝ Elválasztása: *fel-ü-gyel.*

felügyelő ◆◆◆◆ fn ~*k*, ~*t*, ~*je*
1. Felügyelettel megbízott személy. *Két felügyelő volt a teremben, ők biztosították a jogszerűséget.*
2. Rendőrségi (vezető) nyomozó. *A felügyelő még nem tudott nyomára akadni az emberrablóknak.*
✧ Szin: **1.** *felvigyázó, vigyázó, őr, ellenőr* **2.** *rendőrfelügyelő,* (régi, idegen) *prefektus*
✧ Etim: A → *felügyel* ige főnevesült folyamatos melléknévi igeneve.
✧ Ö: ház + felügyelő
☝ Elválasztása: *fel-ü-gye-lő.*

felül[1] ◆◆ ige ~*ni*

1. Magasabban levő helyre ül. *Ne ülj fel az asztalra!* (népi) • Szólás: *Felült Lackó a nyakára*: munka helyett csak heverészik a nyári hőségben.
2. (Közlekedési eszközre) felszáll, és benne leül. *Sétált egyet, majd felült a villamosra.*
3. Fektéből ülő állapotba helyezkedik. *A kisbaba már felül. Felült, hogy megnézze az órát.*
4. (bizalmas) *Felül valakinek, valaminek*: engedi, hogy becsapja, megtévessze. *Minden tréfának felül. Kár volt felülnöd neki!*
✧ Szin: **1.** *ráül,* (ritka) *feltelepedik, feltelepszik, felkuporodik* **4.** *elhisz valamit;* (bizalmas) *beugrik, bedől* • **4.** *Lépre megy.*
✧ Ell: **1.** *leszáll, lelép* **2.** *kiszáll, lelép*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *ül*.
☝ Elválasztása: *fel-ül.*

felül[2] **I.** ◆◆◆ hsz **fölül**
1. Fenn, illetve valamely alul levőn rajta. *A szekrényben felül vannak a pulóverek. „Habár fölül a gálya, S alul a víznek árja, Azért a víz az úr”* (Petőfi S.: Föltámadott a tenger…).
2. Fölényben, kedvező helyzetben. *Mindig ő marad felül.* | *Felülről kezel valakit*: fölényesen bánik vele, lekezeli.
3. (bizalmas) Valamely felsőbb fórumon. *Felül jobban tudják, ott kell tájékozódni.*
✧ Szin: **1.** *a tetején*
✧ Ell: **1.** *alul, lenn, lent*
✧ Etim: A → *föl* ‘valaminek a felső része’ főnév megszilárdult ragos alakulata.
☝ Elválasztása: *fe-lül*.

felül[2] **II.** ◆◆◆ nu **fölül**
1. Valaminél magasabban. *Térden felül ér a szoknyája.*
2. Valamely szintet, fokot, mértéket meghaladva. *Hatvanöt éven felül mindenki ingyen utazhat a vonaton. Aki tízezer forinton felül vásárol, engedményt kap.*
✧ Szin: *fölött*
✧ Ell: *alatt, alul*
✧ Etim: A → *föl* ‘valaminek a felső része’ főnév *fel* alakváltozatának megszilárdult ragos alakulata.
☝ Elválasztása: *fe-lül*.

felül[2] **III.** ◆◆◆◆◆ ik **fölül**
1. Valamin túlhaladva, feljebb. *Felülkerekedik, felülemelkedik, felülmúl. Felül kell kerekedned a rossz hangulatodon.*
2. Magasabb helyről, szintről, újból. *Felülbélyegez, felülbírál, felülvizsgál. Felül fogják bírálni a döntésünket.*
3. Valaminél többet, illetve nagyobb mértékben. *Felülígér, felülkínál, felülreprezentál. Nem fizették felül a munkájáért.*
✧ Etim: A → *föl* ‘valaminek a felső része’ főnév *fel* alakváltozatának megszilárdult ragos alakulata.
☝ Elválasztása: *fe-lül.*

felülemelked|ik ◆◆ ige *~ni*
Felülemelkedik valamin: erkölcsileg fölötte állónak érzi magát. *Felülemelkedett a sértésen, még csak megbántva sem érezte magát.*
✧ Szin: *túlteszi magát, úrrá lesz, túljut*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *emelkedik*.

felület ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
1. Felszín. *A Föld területén több a víz, mint a szárazföld. Kiszámítja a kocka felületét.*
2. *A felületen mozog* vagy *marad*: valaminek a felszínén, úgy, hogy nem mélyed el benne. *Gondolkodása nem alapos, mindig a felületen marad.*
✧ Etim: A → *felül*[2] nyelvújítás kori származéka.
☝ Elválasztása: *fe-lü-let.*

felületes ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en*
1. Felszínes, hanyag (személy) vagy vele kapcsolatos (dolog). *Munkája és gondolkodása is felületes.*
2. Futó, futólagos. *Felületes ismeretségben vannak egymással.*
✧ Szin: **1.** *gondatlan, hevenyészett, összecsapott, elsietett,* (bizalmas) *trehány* **2.** *felszínes*
✧ Táj: *átabota, egyebugya*
✧ Ell: **1.** *alapos, gondos, körültekintő* **2.** *közeli, alapos, mély*
✧ Etim: A → *felül*[2] nyelvújítás kori származéka.

felülkereked|ik ◆◆◆ ige *~ni*
1. Valamiben fokozatosan erősebbnek bizonyul. *A gyengébbnek látszó versenyző kerekedett felül, ő nyerte meg a mérkőzést.*
2. Valakiben valami uralkodóvá válik. *Felülkerekedett benne a józan ész.*
✧ Szin: *győz; legyőz valakit; győzedelmeskedik, diadalmaskodik valakin*
✧ Ell: **1.** *alulmarad*
✧ Etim: Igekötős ige: → *felül* + → *kerekedik*[2].

felülmúl ◆◆◆ ige *~ni*
1. Valamiben túlszárnyal valakit. *A tanítvány felülmúlja mesterét.* | *Felülmúlja önmagát*: a vártnál jobb eredményt ér el, jobban teljesít.
2. Meghalad valamit. *Az idei termés felülmúlta a tavalyit.*
✧ Szin: **1.** *megelőz, legyőz; túltesz valakin;* (bizalmas) *lefőz, lepipál*

✧ Etim: Igekötős ige: → *felül* + → *múl(ik)*.

felülvizsgál ◆◆◆◆ ige *~ni*

Valaminek az állapotát, működését újra ellenőrzi. *Az ügyiratokat a bizottság felülvizsgálta, és mindent rendben talált.*

✧ Szin: *felülbírál, megvizsgál*

✧ Etim: Igekötős ige: → *felül* + → *vizsgál*.

felüt ◆◆◆ ige *~ni*

1. Ütéssel magasabbra juttat valamit. *A gyerekek felütötték a tollaslabdát a kerítés tetejére.*

2. ■ *Felüti a fejét*: **a)** felkapja, felemeli a fejét. *A zajra hirtelen felütötte a fejét.* **b)** (nemkívánatos jelenség) felbukkan, jelentkezik. *Járvány ütötte fel a fejét.*

3. Felnyit, felcsap valamit. *Üsd fel valahol a könyvet, és olvass!*

4. Gyorsan felállít, összeállít valamit. *A sátrat az úttól távolabb ütik fel.* ■ *Felüti tanyáját*: átmenetileg megtelepszik valahol.

5. (Tojást) feltör. *Üssünk fel öt tojást.*

✧ Szin: **3.** *kinyit* **4.** *felver, felhúz*

✧ Ell: **1.** *leüt* **3.** *becsuk* **4.** *felszed, lebont*

✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *üt*.

☝ Elválasztása: *fel-üt.*

felütés ◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. (Küzdősportban:) Közelharcban alulról az állra mért ütés. *A tapasztalt ökölvívó jól irányzott felütésekkel gyengítette ellenfelét.*

2. A zenei ütem felütve vezényelt utolsó, súlytalan része. *A karmesterpálca mozgásából különösen a felütéseket figyelte.*

✧ Etim: A → *felüt* ige származéka.

☝ Elválasztása: *fel-ü-tés.*

felvág ◆◆◆ ige *~ni*

1. Valamit teljes egészében darabokra vág. *Felvágja a kenyeret, és a húst is feldarabolja.*

2. Vágással megnyit, felnyit valamit. *Felvágtuk az óriási dinnyét.* | *Felvágják a nyelvét*: elmetszenek egy hártyát, amely akadályozza a mozgását. • Szólás: *Jól felvágták a nyelvét*: sokat beszél, csípősen visszavág.

3. Nagy lendülettel feldob, felcsap valamit. *Felvágja a labdát a szekrény tetejére. Felvágja a fejét, dacosan hátraveti.*

4. Csapatjátékban valakit durván elgáncsol, felrúg. *Durván felvágták az előrerohanó csatárt.*

5. (bizalmas) Büszke valamire. *Nem tudom, mire vág fel.*

✧ Szin: **1.** *felvagdal, összevág, összevagdal, feldarabol, felszeletel, felmetsz, felaprít,* (kissé népi) *megvág* **3.** *felhajít, felrúg,* (fejet:) *hátraszeg* **5.** *nagyzol; büszkélkedik, kérkedik, henceg valamivel*

✧ Ell: **3.** *ledob, lehajít* **5.** *alázatoskodik, szerénykedik*

✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *vág*.

felvágott ◆◆◆ fn *~ak, ~at, ~ja*

Hideg húskészítmény. *Többféle felvágott volt vacsorára, köztük párizsi és kenőmájas.*

✧ Etim: A → *felvág* ige származéka.

felvállal ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (népi) (Munkát) elvállal. *Felvállalta a szőlő kapálását. „De hol is akadna ügyvéd Ki a fülemile füttyét Mai napság felvállalja!?”* (Arany J.: A fülemile).

2. Magára vállal valamit, törődik vele. *Felvállalta a tehetséggondozás ügyét iskolájukban.*

✧ Szin: **2.** *elkötelezi magát valami mellett*

✧ Ell: *elhárít, visszautasít*

✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *vállal*.

☝ Eredetileg a *vállal, elvállal* népnyelvi változata volt, mára divatszóvá vált a bizalmas árnyalatú köznyelvben és a sajtónyelvben.

félvállról ◆◆◆ hsz

1. ■ *Félvállról vesz valamit*: jelentéktelennek tekinti, elhanyagolja. *Félvállról vette a dolgot, úgy látszik, nem érdekli.*

2. Lekezelően, fölényesen. *Félvállról bánik az emberekkel. Félvállról beszél, nem szívesen tárgyalok vele.*

✧ Szin: **2.** *leereszkedően, hetykén, hányaveti módon* vagy *módra*

✧ Ell: *komolyan*

✧ Etim: Összetétel; → *fél*[2] + *vállról*: a → *váll* főnév ragozott alakja.

felvált ◆◆◆◆ ige

1. Valakinek a feladatát (sorozatosan) átveszi. *A katonák felváltják egymást az őrködésben.*

2. (Időszak, jelenség, cselekvés) időrendben közvetlenül követ valamit. *A telet felváltja a tavasz. Az egypártrendszert többpártrendszer váltotta fel.*

3. (Pénzt) azonos értékben, de kisebb névértékű egységekre cserél. *Lenne szíves egy ötezrest felváltani?*

✧ Szin: **1.** *levált* **2.** *rákövetkezik valamire* **3.** *vált*

✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *vált*[1].

felváltva ◆◆◆◆ hsz

Két (vagy több) személy úgy cselekszik, hogy hol az egyik, hol a másik tesz valamit. *A gyerekek felváltva bicikliznek.*

✧ Szin: *váltakozva, váltott sorrendben*

✧ Ell: *együtt*

✧ Etim: A → *felvált* ige származéka.

felver ◆◆◆ ige *~ni*

1. Fölerősít, fölszegez valamit valahova. *Felveri a patkót a ló patájára.*

2. (Alkalmi építményt) felállít. *A vásárosok már előző este felverték sátraikat.*

3. Valaminek, általában habnak a verését elvégzi. *Géppel veri fel a tejszínhabot.*

4. (Port) felkavar. *Elment egy autó, s jól felverte a port.*

5. Felriaszt valakit, nyugalmi állapotában megzavarja. *Kiabálása felverte a gyerekeket. „Csendes a ház, ah de nincs nyugalma, Fölveré azt szerelem hatalma”* (Vörösmarty M.: Szép Ilonka).

6. (Haszontalan növény) ellep, benő valamit. *A kertet felverte a gaz.*

7. (Árat) fokozatosan magasra emel. *A hiánycikkek árát mindig felverik.*

✧ Szin: **1.** *ráerősít, részegez* **2.** *összeállít, felhúz, felüt* **5.** *felébreszt* (álmából) **6.** *belep, elborít* **7.** *felhajt,* (bizalmas) *felsrófol*

✧ Ell: **1.** *levesz* **2.** *felszed, lebont* **5.** *elaltat, megnyugtat* **7.** *leszállít, csökkent, leenged*

✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *ver*.

félvér ◆◆ fn *~ek, ~t, ~e* vagy *~je*

1. Telivérek keresztezéséből származó ló. *Egy gyönyörű félvért lovagolt a versenyen.* (Jelzőként:) *Egy félvér kanca van az istállójában.*

2. Fehér és színes bőrű szülők utóda. *A félvérek általában tetszetős külsejűek.* (Jelzőként:) *Félvér gyerekek is vannak az osztályunkban.*

✧ Szin: **2.** *mulatt, mesztic, zambó*

✧ Etim: Angol vagy német mintára keletkezett összetétel: → *fél*[2] + → *vér*.

felvértez ◆◆ ige *~ni* (választékos)

Valaminek az elviselésére vagy visszaverésére felkészít valakit. *Felvértezte magát a sértések ellen, elhatározta, hogy nem törődik velük.*

✧ Etim: Igekötős ige; → *fel* + *vértez*: a → *vért* főnév származéka.

felvesz ◆◆◆◆◆ ige *felvenni*

1. Megfogva fölemel valakit, valamit. *Felveszi a kenyeret a földről. Fölveszi a síró gyereket és ringatja.*

2. (Ruhaneműt) magára vesz. *Mit vegyek fel?*

3. (Járműre) felenged és szállít valakit. *Megtelt a busz, nem vesz fel több utast.*

4. (Általában pénzt) hivatalosan átvesz. *Újabb hitelt vesz fel a banktól.*

5. Szállításra átvesz valamit. *Az expresszlevelet annál az ablaknál veszik fel.*

6. Magába vesz, magába fogad valamit. *Ez az anyag jól felveszi a nedvességet.*

7. Valakit hallgatói, munkatársai, alkalmazottai stb. közé fogad. *Nem vették fel dolgozni. Felvették az egyetemre.*

8. (Technikai eszközzel) rögzít, megörökít valamit. *Az előadást felveszik magnóra. Az ünnepséget videóra is felvették.*

9. Vállal és sikerrel teljesít valamit. *Bárkivel felveszi a versenyt.*

10. ■ *Fel sem veszi*: meg sem érzi, nem számít, meg sem kottyan neki.

✧ Szin: **1.** *felszed, felkap, felnyalábol* **2.** *felhúz,* (választékos) *magára ölt, felölt; belebújik valamibe* **6.** *felszív, elnyel, magába szív, beiszik* **7.** (munkaerőként) *alkalmaz* **8.** (Fv) *feljátszik* **9.** *áll, kiáll*

✧ Ell: **1.** *lerak, levesz, letesz* **2.** *levesz, letesz* **3.** *letesz, leszállít* **4.** *visszafizet* **7.** *elküld, elbocsát,* (durva) *kirúg* **8.** *letöröl* **9.** *felad*

✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *vesz*[1].

☝ Ragozásáról lásd a *vesz* szócikket!

felvet ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. A magasba vet, röpít valamit. *A gőz felvetette a teáskanna fedelét.*

2. Felszínre vet, dob valamit. *A víz felvetette a hullát.* • Szólás: *Majd felveti a pénz*: rengeteg pénze van.

3. (Gondolatot, ötletet) elsőként említ. *Új problémákat vetett föl. Felvetette a kérdést a tanácskozáson.*

✧ Szin: **1.** *felhajít, feldob* **2.** *feldob* **3.** *előhoz, elindít, szóba hoz, szóvá tesz, indítványoz,* (kérdést) *feltesz,* (bizalmas) *bedob; előáll valamivel*

✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *vet*.

felvétel ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Az a cselekvés, hogy valakit, valamit felvesznek. *Januártól a gyárban nincs felvétel. Az idén lesz felvétel ezen a szakon?*

2. Fényképfelvétel. *Az utolsó két felvétel nem lett jó.*

3. Filmfelvétel. *Figyelem, felvétel! A felvétel alatt végig a forgatás helyszínén volt.*

4. Hangfelvétel. *Letörli a felvételt a hangszalagról.*

✧ Szin: **2.** *fotó,* (régi, idegen) *fotográfia* **3.** *filmezés, tévéfelvétel* **4.** *lemezfelvétel*

✧ Ell: **1.** *elbocsátás*

✧ Etim: A → *felvesz* ige származéka.

felvételi ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je* (bizalmas)

Oktatási intézménybe kerülés előtti vizsga. *Képzőművészeti egyetemi felvételire készül.* (Jelzőként:) *Szóbeli felvételi vizsgája nem sikerült olyan jól, mint az írásbeli.*

✧ Szin: *felvételi vizsga,* (Dv bizalmas) *prijemni*

✧ Etim: A → *felvétel* főnév származéka.

felvételiz|ik ◆◆ ige *~ni*

Felvételi vizsgát tesz. *Másodszor felvételizik az orvosi egyetemen.*
✧ Etim: A → *felvétel* főnév származéka.

felvidék ◆◆◆◆ fn

1. Hegyekkel, fennsíkokkal borított vidék. *Útjuknak a felvidéken átvezető részén borongós, hűvös idő volt.*

2. (Tulajdonnévként:) A régi Magyarország északi, a mai Szlovákia déli része. *Sokan jönnek hozzánk dolgozni a Felvidékről.*

✧ Szin: **2.** *felföld*
✧ Ell: **1.** *alföld*
✧ Etim: Összetétel; *fel* 'felső': a → *föl* főnév alakváltozata + → *vidék*.

felvidít ◆◆ ige *~ani*

Derűssé, vidámmá tesz valakit. *Tréfáival mindenkit felvidított.*
✧ Szin: *jókedvre derít, felvillanyoz, felderít,* (választékos) *felhangol,* (bizalmas) *feldob, felstimmol*
✧ Ell: *elszomorít, lehangol, elkedvetlenít*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *vidít*.

felvilágosít ◆◆◆ ige *~ani*

1. *Felvilágosít valakit*: közli vele a szükséges tudnivalókat, ismereteket. *Az ügyvéd mindenről felvilágosította.*

2. (Gyermeket, serdülőt) a nemi életről, illetve a szaporodásról tájékoztat. *Testvérei korán felvilágosították, hogy hogyan születik a kisbaba.*

✧ Szin: **1.** *tájékoztat, kioktat; megmagyaráz valakinek valamit; megértet valakivel valamit;* (hivatalos) *informál*
✧ Etim: Német mintára keletkezett igekötős ige; → *fel* + *világosít*: a → *világ* főnév származéka.

felvilágosodás ◆◆◆◆ fn –, *~t, ~a*

A XVII–XVIII. században a polgári forradalmakat előkészítő, az ész kultuszát hirdető eszmeáramlat. *A francia felvilágosodás filozófusai: Voltaire, Diderot és Rousseau Magyarországon is ismertté váltak.*
✧ Etim: Német mintára keletkezett összetétel; → *fel* igekötő + *világosodás*: a → *világ* főnév származéka.

felvilágosult ◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Előítéletektől mentes. *Felvilágosult gondolkodású emberekre van szükség ahhoz, hogy a cigányságot elfogadja a társadalom.*

2. ■ *Felvilágosult abszolutizmus*: reformokkal ésszerűsített hatalmi rendszer. *II. József felvilágosult abszolutizmusa sok eredményt hozott, de politikai korlátai megmaradtak.*

✧ Szin: **1.** *felvilágosodott, széles látókörű, tájékozott, haladó*
✧ Ell: **1.** *elmaradott, korlátozott, maradi, vaskalapos* **2.** *önkényuralom*
✧ Etim: Német mintára keletkezett összetétel; → *fel* igekötő + *világosult*: a → *világ* főnév származéka.

felvillan ◆◆ ige *~ni* (csak 3. személyben)

1. Láthatóvá válik, felcsillan. *Egy pillanatra felvillant a reflektor fénye.* (átvitt, választékos) *A hírre felvillant a tekintete.*

2. (választékos) Egy pillanatra felötlik valakiben valami. *Felvillant az agyában egy gondolat.*

✧ Szin: **1.** *megcsillan, megvillan* **2.** *felmerül* • **2.** *Eszébe jut.* (választékos) *Eszébe villan* vagy *ötlik.*
✧ Ell: *kialszik, kihuny*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *villan*.

felvillanyoz ◆◆ ige *~ni*

Felélénkít, izgalomba hoz valakit. *A hír egészen felvillanyozta.*
✧ Szin: *felizgat, fellelkesít, lázba hoz, tűzbe hoz,* (bizalmas) *feldob*
✧ Ell: *lehangol, elkedvetlenít,* (bizalmas) *lelomboz*
✧ Etim: Igekötős ige; → *fel* + *villanyoz*: a → *villany* főnév származéka.

felvirágoztat ◆◆ ige *~ni*

Fejlődésnek, virágzásnak indít valamit. *Felvirágoztatja a mezőgazdaságot a parasztokat támogató rendeletekkel.*
✧ Szin: *fellendít, fejleszt*
✧ Ell: *romlásba dönt, tönkretesz*
✧ Etim: Igekötős ige; → *fel* + *virágoztat*: a → *virágzik* ige származéka.

felvisz ◆◆◆ ige *felvinni*

1. Magasabban levő vagy központi helyre visz valakit, valamit. *A postás felviszi a csomagot az emeletre. Felviszi a gyereket a dombra.*

2. (Sportban:) (Labdát) vezetve eljuttat valahova. *Hosszan cselezve egészen az ellenfél kapujáig vitte fel a labdát.*

3. (Út, lépcső stb.) fölvezet valahova. *Ez az út egyenesen felvisz a kilátóhoz.* • Szólás: *De felvitte az isten a dolgát!*: de jó dolga van, de jól megy neki.

4. ■ *Felviszi a hangot*: **a)** magasabb hangon kezd énekelni. *A végén felviszi és kitartja a hangot.* **b)** erélyesen kezd beszélni. *Biztosan dühös volt, nagyon felvitte a hangját.*

5. *Valaki felviszi valameddig*: elér valamely magasabb rangot, pozíciót. *Polgármesterségig is felvihette volna.*

✧ Szin: **1.** *felhord, felcipel, felvonszol, felszállít* **5.** *feljut valahova*
✧ Ell: **1.** *lehord, levisz* **3., 4.** *levisz*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *visz*.
☝ Ragozásáról lásd a *visz* szócikket!

felvon ◆◆◆ ige *~ni*

1. Alacsonyabbról, lentről felhúz valamit. *Felvonták a horgonyt, s a hajó elindult.*
2. Teste valamely részét (lassan) felhúzza. *Felvonja a szemöldökét, azt hiszem, csodálkozik. Közömbössége jeleként felvonja a vállát.*
3. Kifeszít valamit. *Felvonják a vitorlákat, és sebesen elindulnak a túlsó part felé.*
✧ Szin: **1.** *felemel*
✧ Ell: *leenged, leereszt*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *von*.

felvonás ◆◆◆◆◆ fn
Színművek egy-egy nagyobb, szünettel elválasztott szakasza. *Két felvonásban játszották a darabot. Kezdődik a második felvonás, foglaljuk el helyünket!* ■ *Az utolsó felvonás*: valamely folyamat végső szakasza.
✧ Szin: *rész,* (régi) *aktus*
✧ Etim: Német mintára keletkezett nyelvújítás kori összetétel: → *fel* igekötő + → *vonás*.

felvonó ◆◆◆ fn
Függőlegesen vagy meredeken emelkedve közlekedő teher- vagy személyszállító berendezés. *Az épületnek mindkét felvonója elromlott. A felvonóba csak négyen szállhatunk be. Nem tudtunk síelni, mert elromlott az egyetlen felvonó.*
✧ Szin: *lift, sílift, sífelvonó,* (idegen) *páternoszter,* (Fv bizalmas) (sífelvonó:) *vlek*
✧ Etim: A → *felvon* ige főnevesült folyamatos melléknévi igeneve.

felvonóhíd ◆ fn
Régi várat körülvevő árkon átvezető, a vár kapujából láncokkal felhúzható híd. *A kisnánai várat a XV. században vizesárok, kettős kőfal és felvonóhíddal megerősített külső kaputorony védte.*
✧ Etim: Összetétel; *felvonó*: a → *felvon* ige származéka + → *híd*.

felvonul ◆◆◆ ige ~*ni*
1. (Katonaság) egy helyre vonul, gyülekezik. *Éjszaka felvonulnak a támadó csapatok.*
2. Tömegfelvonuláson vesz részt. *Ezrek vonultak fel március 15-én.*
3. Megteszi az előkészületeket a munkához. *Már felvonultak az építők.*
✧ Szin: **2.** *kivonul, tüntet,* (idegen) *demonstrál* **3.** *előkészül*
✧ Ell: **1.** *visszavonul*, (régi, idegen) *retirál* **3.** *levonul*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *vonul*.

felzaklat ◆◆ ige ~*ni*
Izgatott, feldúlt állapotba hoz valakit. *A film felzaklatta a gyerekeket, mert nagyon véres volt.*
✧ Szin: *felbolygat, felkavar, feldúl, felizgat, megzavar*
✧ Ell: *lecsillapít, megnyugtat*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *zaklat*.

felzúdul ◆ ige ~*ni*
Haragjában tiltakozásul zúgni, zúgolódni kezd. *A hallgatóság felzúdult, és egyesek kiabálni kezdtek.*
✧ Szin: *elégedetlenkedik, lázong, békétlenkedik*
✧ Ell: *megbékél, lehiggad, lecsillapodik, megnyugszik*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fel* + → *zúdul*.

fém ◆◆◆◆ fn ~*ek*, ~*et*, ~*e* vagy ~*je*
Szilárd, átlátszatlan, többé-kevésbé rugalmas, illetve alakítható, a fényt visszaverő, hőt, elektromosságot jól vezető anyag. *Sűrűségük szerint a fémek könnyű és nehéz fémekre oszthatók. Ez a lámpa fémből készült.* (Jelzőként:) *Fém ablakkilincseket vettünk.*
✧ Etim: A → *fénylik* ige *fémlik* alakváltozatából keletkezett szórövidüléssel a nyelvújítás korában.
✧ Ö: színes + fém

fémjelez ◆◆ ige ~*ni*
1. Fémjelzéssel ellát, hitelesít valamit. *Az ékszereket forgalomba hozataluk előtt fémjelzik.*
2. (választékos) Valaminek a kiválóságát munkáival, tekintélyével bizonyítja. *Tehetségét kiváló művek fémjelzik.*
✧ Szin: **2.** *tanúsít, igazol*
✧ Etim: Összetétel: → *fém* + → *jelez*.

fen ◆◆◆◆ ige ~*ni*
1. Kövön, szíjon stb. csiszolva élesít valamit. *Feni a kést, a borotvát.*
2. ■ *Feni a fogát valamire*: vágyik rá. *Feni a fogát a jó falatokra.*
✧ Szin: **1.** *élez, köszörül*
✧ Táj: **1.** *csiszitol* **2.** *ráslol*
✧ Ell: **1.** *kicsorbít*
✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.

fene I. ◆◆◆◆ fn ~*k*, ~*t*, ~*je*
(régi) Gennyes seb, fekély. (Szitkozódásszerű kifejezésekben:) *A fenébe! Egy meg a fene! Gondolta a fene! A fészkes fenét!* (Indulatos kérdésekben:) *Hol a fenében voltál? Mi a fenét akarsz?* (Erős csodálkozás kifejezésére:) *Mi a fene?* ■ (bizalmas) *Eszi a fene valakiért* vagy *valamiért*: bolondul érte. *Eszi a fene a szomszéd kislányért. Eszi a fene egy kis rántott húsért.*
✧ Szin: (régi) *guta,* (népi) *nyavalya, nyavalyakórság, nehézség, frász(karika),* franc

✧ Táj: *görcs, rosseb, patvar*
✧ Etim: A → *fen* ige főnevesült folyamatos melléknévi igeneve.

fene II. ◆◆◆ mn –, –, – (bizalmas)
1. (népi) Félelmetes, szilaj, dühödt. *Fene legény a szomszéd fia.*
2. Kellemetlen, átkozott. *Az a fene láz nagyon megkínzott.*
3. (Nyomósításként:) *Egy nagy fene zsákot cipelt a vállán. Hamar vége lett a nagy fene barátságnak.*
4. (Határozószó-szerűen:) Rettenetesen, nagyon. *Fene jóban vannak. Fene hideg van. Minek ez a fene nagy felhajtás?* • Szólás: (bizalmas) *Ha a fene fenét eszik is*: mindenáron.
✧ Szin: **4.** (bizalmas) *csoda, csuda*
✧ Etim: A → *fen* ige származéka.

fenék ◆◆◆◆◆ fn *fenekek, feneket, feneke*
1. Edénynek, üreges tárgynak alja, alsó része. *Lyukas a fazék feneke.* ■ *Fenékig*: az utolsó cseppig (idd vagy igyuk ki). • *A pohár fenekére néz*: sokat iszik. | *Nem fenékig tejfel*: nem tökéletesen jó (dolog).
2. (Vízzel telt) mélyedés alja. *Lement a folyó fenekéig, hogy kagylókat szedjen. Egy nagy gödör fenekén találtunk rá.*
3. Hely, helyiség legalsó része. *A pokol fenekére kívánja a hívatlan vendéget.*
4. (bizalmas) Ember, állat testének hátulsó, izmos domborulata, illetve (ruhadarabnak) az ezt takaró része. *Feszül a fenekén a nadrág. Fenékbe rúgta az osztálytársát. Fenéken billentelek! Lyukas a nadrágod feneke!* ■ *Nagy feneket kerít valaminek*: túlzott fontosságot tulajdonít neki.
✧ Szin: **2.** *ágy, meder* **4.** (bizalmas) *popsi, popó, koffer,* (régi) *ülep,* (szépítő) *hátsó, hátsó fél,* (tréfás) *alfél, sejhaj, hátsó fertály,* (népi, kissé durva) *far,* (durva) *segg, valag*
✧ Ell: **2.** *felszín*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, ismeretlen eredetű szótő származéka.
(!) A 4. jelentéshez tartozó szinonimák használatáról lásd még a *far* szócikket!

feneked|ik ◆◆ ige ~*ni* (választékos)
1. *Fenekedik valakire*: rosszat forral ellene. *Sokan fenekednek rá.*
2. Acsarkodik, támadni készül. *A sűrűben ott fenekedik a tigris.*
✧ Szin: **1.** *áskálódik,* (választékos) *ármánykodik* **2.** *dühöng,* (választékos) *acsarog*
✧ Táj: **2.** *agyarog, agyarkodik*
✧ Etim: A → *fen* ige származéka.

fenevad ◆◆◆ fn
1. Az emberre is veszélyes, ragadozó vadállat. *Még egy harci kutya, egy pitbull sem lesz vérengző fenevad, ha szeretetben nő fel. „Itt őrzőnek három vad oroszlán álla. Hát nekigyürközik; a fenevadakra Ráront hatalmasan, kardját villogtatva”* (Petőfi S.: János vitéz).
2. Kegyetlen, vérengző személy. *Végre börtönbe csukták azt a fenevadat. „Mind erős, edzett nép, vérszomjas fenevad, Melyet a csatára vak buzgalom ragad.”* (Arany J.: Murány ostroma).
✧ Szin: **1.** (választékos) *bestia, dúvad* **2.** *szörnyeteg*
✧ Etim: Összetétel: → *fene* + → *vad*.

fenn I. ◆◆◆◆◆ hsz **fönn**
1. Magasabban levő helyen. *Fenn a hegyen jó a levegő.*
2. Valamely irányítási központban. *Fenn a minisztériumban döntenek mindenről.*
3. Az égben, a mennyben. *Ő már ott fenn van, nem szenved többé.*
4. A folyó folyásával ellentétes irányú helyen. *Fenn Vásárosnaménynál még nem széles a Tisza.*
5. Valamely országnak, nagyobb területi egységnek északi részén. *Fenn északon már több napja havazik.*
6. Ébren, felébredve, nem ágyban. *Már egy órája fenn van. Betegünk már fenn jár.*
✧ Szin: **1–2.** *fent, fönt, felül* **3.** *a magasban, fent, fönt, felül* **4.** *fent, fönt, felül*
✧ Ell: **1–5.** *lenn, lent, alul* **6.** *fekve, ágyban*
✧ Etim: A → *fel* ~ → *föl* határozószó megszilárdult ragos alakulata.
✧ Ö: lét + fenn + tartás
☝ Önálló határozószóként a *fenn, fönn, fent, fönt* nagyjából azonos változatok. Összetételi előtagként, igekötőként azonban a *fenn* jóval gyakoribb, mint a többi. Csak így használatos: *fennakad, fennáll, fennforog, fennkölt, fennsík, fennhatóság, fennhangon* stb. Ezekben a *fönn-* ejtésváltozat csak az élőbeszédben fordul elő, tájnyelvi vagy *ö*-ző vidékeken helyi köznyelvi változatként. Írásban a hivatalos, választékos vagy szaknyelvi szavakban csak az *e*-s változat használatos. Egy-két ragos, jeles, képzős alakban és kötött szókapcsolatban a *fent* vált általánossá: *fentről, fenti, fentebb, fentebbi, a fent említett, a fent nevezett, kelt mint fent.*

fenn II. ◆◆◆◆◆ ik **fönn**
1. Valamilyen akadályon, akadály miatt. *Fennakad. Biztosan akkor akadt fenn a nyakláncod a kerítésen, amikor átmásztunk.*
2. Működésben, érvényben. *Fennáll, fennforog, fennmarad. Már a XI. századból maradt fenn nyelvemlékünk.*
✧ Szin: **1.** *fent, fönt, felül, magasan, a magasban*
✧ Ell: **1.** *lenn, lent, alul*
✧ Etim: A → *fel* ~ → *föl* határozószó megszilárdult ragos alakulata.

fennakad ◆◆◆ ige ~*ni*

1. Megakad valamin. *A labda fennakadt a fán. Fennakad a szeme a csodálkozástól.*
2. (választékos) *Fennakad valamin*: különlegesnek találja, megütközik rajta. *Minden apróságon fennakad.*
3. (régi) Akadályba ütközik, megakad. *Az útépítés miatt fennakadt a forgalom.*
4. (Hang) hirtelen megszűnik. *„Szó bennszakad, hang fennakad, Lehellet megszegik”* (Arany J.: A walesi bárdok).
✧ Szin: **1.** *felakad* **2.** *meglepődik, megbotránkozik; kifogásol valamit; beleköt, beleakaszkodik valamibe* **3.** *áll, megáll* **4.** *elakad, megszakad, elnémul*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fenn* + → *akad*.
☝ Elválasztása: *fenn-a-kad.*

fennakadás ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
Valamely akadály miatt beállt zavar, szünet. *Némi fennakadás volt az áramszolgáltatásban. A menet kisebb-nagyobb fennakadásokkal, vontatottan haladt.*
✧ Szin: *nehézség, zökkenő*
✧ Etim: A → *fennakad* ige származéka.
☝ Elválasztása: *fenn-a-ka-dás.*

fennáll ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Létezik, működik. *Mióta az iskola fennáll, ilyen sok diákja még nem volt.*
2. Érvényben van, igaz, figyelembe veendő. *Amit Newton állított a tömegvonzásról, az még ma is fennáll. Fennáll a lehetősége, hogy nem kapunk hitelt.*
✧ Szin: **1.** *megvan, tart* **2.** *áll*
✧ Ell: **1.** *megszűnik*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fenn* + → *áll*[1].
☝ Elválasztása: *fenn-áll.*

fennforog ◆ ige *~ni* (hivatalos)
Valamilyen tény, lehetőség megállapítható, megvan. *Gyilkosság bűnténye forog fenn.*
✧ Szin: *fennáll, megvan, létezik*
✧ Ell: *megszűnik*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fenn* + → *forog*.

fennhangon ◆◆◆ hsz (kissé választékos)
1. Természetes, jól hallható beszédhangon. *Könnyebben megtanulod a verset, ha fennhangon olvasod, nem csak magadban. Arra ébredt, hogy a szülei fennhangon beszélgetnek a másik szobában.*
2. Hangosan, emelt hangon, messze hallhatóan. *Áthallatszik a szomszédból, hogy fennhangon veszekednek.* (átvitt) *Vannak olyan erkölcsi parancsok, amelyeket minden vallás fennhangon hirdet.*
✧ Szin: **1.** *hangosan* **2.** *hangos szóval,* (régi) *fennen, fennszóval,* (rosszalló) *hangoskodva, nagy hangon*
✧ Táj: *felszóval*
✧ Ell: *suttogva, halkan, csöndesen*
✧ Etim: Megszilárdult ragos alakulat, összetétel; → *fenn* + *hangon*: a → *hang* főnév ragozott alakja.

fennhatóság ◆◆◆◆ fn (hivatalos)
1. Fölöttes intézmény rendelkezési, ellenőrzési joga. *Az iskolák az Oktatási Minisztérium fennhatósága alá tartoznak.*
2. Idegen uralom. *Hong-Kong 1997-ig angol fennhatóság alá tartozott.*
✧ Szin: **1.** *felügyelet* **2.** *igazgatás, irányítás*
✧ Etim: Összetétel: → *fenn* határozószó + → *hatóság*.

fennhéjázó ◆◆ mn *~k* vagy *~ak, ~t, ~n* vagy *~an* (választékos)
Gőgös, dölyfös, elbizakodott. *A pásztorfiú megleckéztette a fennhéjázó királylányt.*
✧ Szin: *öntelt, hiú, beképzelt,* (választékos vagy népi) *kevély, hivalkodó, felfuvalkodott, pöffeszkedő, rátarti* • *Fenn hordja az orrát.*
✧ Ell: *szerény, szolid*
✧ Etim: A *fennhéjáz* ige származéka. A *fennhéjáz* igekötős ige; → *fenn* + *héjáz*: vitatott eredetű, vagy a → *héj* ‘háztető’, vagy a → *héja* főnév származéka.

fennkölt ◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en* (választékos)
1. Emelkedett, magasztos, fenséges. *Fennkölt gondolkodása miatt kevesen értették meg. Fennkölt lelke nem tűr semmi hamisságot.*
2. (régi) Büszke, méltóságteljes. *Fennkölt magatartása miatt nem merték megszólítani az előkelő hölgyet.*
✧ Szin: **1.** *magasröptű, szárnyaló,* (idegen) *patetikus*
✧ Ell: **1.** *közönséges, durva,* (választékos) *alpári* **2.** *közvetlen*
✧ Etim: Nyelvújítás kori összetétel; → *fenn* határozószó + *költ*: a → *kel* ige befejezett melléknévi igeneve.

fennsík ◆◆◆ fn
A tengerszint felett 200 méternél magasabban fekvő sík terület. *A Bükk-fennsík hazánk legnagyobb fennsíkja.*
✧ Szin: *magasföld, felföld, síkság,* (idegen) *plató*
✧ Etim: Összetétel: → *fenn* határozószó + → *sík* főnév.
☝ Két *n*-nel írjuk, de rövid *n*-nel ejtjük: [fensík].

fennszóval ◆◆ hsz (régi, választékos)

Fennhangon, hangosan. *Véleményét mindenkor fennszóval hirdeti.*
✧ Szin: *teli torokkal*, (választékos) *fennen*
✧ Ell: *halkan, suttogva*
✧ Etim: Összetétel, megszilárdult ragos alakulat; → *fenn* határozószó + *szóval*: a → *szó* főnév ragozott alakja.

fenntart ◆◆◆◆◆ ige *~ani*
1. Valamit magán tart, nem vesz le. *A meleg szobában is fenntartotta a kabátját.*
2. Valakinek, valaminek a lesüllyedését megakadályozza. *A víz fenntartja a csónakot. Az úszógumi fenntartja a gyereket.*
3. Eltart valakit. *Alkalmi munkákból tartja fenn magát.*
4. Távollevő számára valamit lefoglal. *Társai fenntartottak neki egy helyet a vonaton.*
5. Valaminek a létét biztosítja, valamit működtet. *A város fenntartja az iskolát.*
6. Megóv, biztosít valamit. *A két ország továbbra is fenntartja a jó viszonyt.*
7. A maga számára megtart, nem enged át másnak valamit. *Fenntartja magának a döntés jogát.*
8. Kitart valami mellett, nem vonja vissza. *Vallomását továbbra is fenntartja. Fenntartom korábbi véleményemet.*
9. (átvitt, választékos) Az utókor számára megőriz valamit. *A honfoglalás történetét Anonymus krónikája tartotta fenn.*
✧ Szin: **3.** *gondoskodik valakiről, gondját viseli valakinek* **6.** *ápol, megőriz valamit* **7., 8.** *ragaszkodik valamihez*
✧ Ell: **1.** *levet valamit* **5.** *elhanyagol, megszüntet* **7.** *átenged* **8.** *visszavon*
✧ Etim: Igekötős ige: → *fenn* + → *tart*.

fenség ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
1. (választékos) Nagyszerűség, magasztosság. *Fenség árad belőle, mindenkiben tiszteletet ébreszt. „Vagyok, mint minden ember: fenség”* (Ady E.: Szeretném, ha szeretnének).
2. (Uralkodóház tagjának megnevezéseként és megszólításaként:) *Több királyi fenség is részt vett a lakomán. Fenséged is tiszteletét teszi a király fogadásán?*
3. (népi) Uralkodó. *A fenség fogadta a követeket.*
✧ Szin: **1.** *méltóság, fennköltség* **2.** *őfelsége, őfensége,* (népi) *fönség, felség* **3.** *felség*
✧ Ell: **1.** *aljasság,* (választékos) *alantasság*
✧ Etim: A → *fenn* határozószó nyelvújítás kori származéka.
☝ A *fenség* és a *felség* használatáról lásd még a *felség*, a *felséges* és a *fenséges* szócikket!

fenséges ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. (választékos) Magasztos, lenyűgöző szépségű. *Fenséges kilátás nyílik a teraszról.*
2. (Uralkodóház tagjának címeként:) *Fenséges urak! A fenséges herceg éppen vadászik.*
✧ Szin: **1.** *bámulatos, nagyszerű, mennyei, pazar,* (választékos) *káprázatos, felséges,* (idegen) *impozáns* **2.** (népi) *felséges*
✧ Ell: **1.** *rémes, borzasztó*
✧ Etim: A → *fenség* főnév származéka.
☝ A *fenséges* és a *felséges* használatáról lásd még a *felség*, a *felséges* és a *fenség* szócikket!

fensőbbség ◆ fn *~ek, ~et, ~e* (választékos)
Fölény, magasabbrendűség. *A nyomorult ember láttán a fensőbbség érzése hatotta át.*
✧ Szin: *fölényesség,* (választékos) *felsőbbség*
✧ Ell: *kisebbrendűség*
✧ Etim: A → *fenn* határozószó származéka.

fensztertág ◆ fn –, *~ot, ~ja* (Őv)
Ünnepnap utáni és hétvége előtti munkaszüneti nap. *A halottak napja csütörtökre esik, így a péntek fensztertág, nem kell menni dolgozni.*
✧ Etim: Német jövevényszó.

fent ◆◆◆◆◆ hsz **fönt**
Fenn. *Fent a magasban repült egy gólya. Fent az ország északi részén nagyobb a munkanélküliség. Fönt voltam a minisztériumban.* ● Közmondás: *Egyszer fent, egyszer lent*: a szerencse forgandó.
✧ Szin: *felül*
✧ Ell: *lenn, alul*
✧ Etim: A → *fenn* ~ → *fönn* határozószó *fen* ~ *fön* alakváltozatának megszilárdult ragos alakulata.
☝ Az alakváltozatok használatáról lásd még a *fenn* szócikket!

fentebb I. ◆◆◆◆ hsz
1. (ritka) Magasabban levő helyen. *Lent a tölgy, fentebb a fenyő őshonos.*
2. (választékos) Előzőleg. *Erről fentebb már volt szó a szövegben.*
✧ Szin: **1.** *feljebb* **2.** *a fentiekben, az előzőekben, az előbbiekben, korábban*
✧ Ell: **1.** *alább, lejjebb* **2.** *alább, lent, később*
✧ Etim: A → *fent* határozószó középfokú alakja.

fentebb II. ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et,* –
(régi) Választékos (stílus). *Levelében fentebb stílust használt.*
✧ Szin: *emelkedett*
✧ Ell: *köznapi, egyszerű*
✧ Etim: A → *fent* határozószó középfokú alakja.

fény ⬩⬩⬩⬩⬩ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Világosság, illetve a világosság forrása. *Kevés a fény a szobában, sötét van. Bántja szemét az erős fény. Este kigyúlnak a város fényei.*

2. Sima felületről visszavert csillogó sugárzás. *A smaragd fénye elkápráztatta.* | *Valakinek a szeme fénye*: **a)** ragyogása. *A fotón jól látszik a szeme fénye.* **b)** látása. *Úgy félti, mint a szeme fényét.* **c)** az, akit a legjobban félt. *Elkényezteti az unokáját, a szeme fényét.*

3. Díszes külső, pompa. *A gazdagság fénye elbűvölte.*

4. (választékos) Dicsőség, valaminek a fénykora. *„Hass, alkoss, gyarapíts: s a haza fényre derűl”* (Kölcsey F.: Huszt).

5. Dicsőség, tekintély. *A család régi fénye már a múlté.*

6. Öröm, derű. *Soha nem volt fény az életében. Fényt hozott életükbe ez a gyerek.*

7. *Valaminek a fényében*: ismeretében. *Az újabb adatok fényében másként értékelik az eseményeket.*

8. ▪ *Fényt derít valamire*: kideríti a vele kapcsolatos igazságot. *A nyomozó fényt derített számos apró részletre.*

9. ▪ *Valamilyen fényt vet valami valakire, valamire*: ilyennek tünteti fel. *Meggondolatlan megjegyzései rossz fényt vetnek a munkájára is. Rossz fényt vet rám ez a kellemetlen eset.*

✧ Szin: **1.** *fényesség, fényár, fényözön* **2.** *csillogás, tündöklés, tűz* **3.** *fényűzés* **4.** *aranykor* **7.** *megvilágítás* **8.** *leleplez, kinyomoz, felgöngyölít valamit*

✧ Táj: **1.** *világ*

✧ Ell: **1.** *sötétség, árnyék* **5.** *romlás, pusztulás* **6.** *szomorúság, bánat, keserűség*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán ősi, finnugor kori szó.

✧ Ö: lidérc + fény, nap + fény, verő + fény, vissz + fény

fenyeget ⬩⬩⬩⬩⬩ ige *~ni*

1. Büntetés, megtorlás kilátásba helyezésével ijesztget valakit. *Büntetéssel fenyegeti a gyerekeket.*

2. (Baj, veszedelem) bekövetkezhet. *Az előrejelzések szerint nagy szárazság fenyeget.*

✧ Szin: **1.** *fenyegetőzik, rémisztget,* (népi) *riogat* **2.** *veszélyeztet* • **2.** *Küszöbön áll.* (bizalmas) *A levegőben lóg.*

✧ Ell: **1.** *biztat, nyugtat*

✧ Etim: Valószínűleg a → *fen* ige származéka (vö. → *fenyít*).

fényes ⬩⬩⬩⬩⬩ mn *~ek, ~et, ~en*

1. Fényt sugárzó. *Felkelt a fényes nap. Fényesen ragyognak a csillagok.*

2. Fényt visszaverő. *„Fényesebb a láncnál a kard, jobbanékesíti a kart”* (Petőfi S.: Nemzeti dal). • Szólás: *Fényes, mint a tükör.*

3. Teljesen világos (napszak). *Fényes nappal támadták meg.*

4. Kivilágított, fénnyel elárasztott. *A szálloda fényes termeiből kihallatszott a zene.*

5. Sok pompával, gazdagsággal ékeskedő. *Fényes ünnepséget rendeztek.*

6. (választékos) Kiváló testi vagy lelki tulajdonságokkal rendelkező. *Már a művészeti középiskolában fényes tehetségnek tartották. Fényes eredményeket ért el a világversenyeken.*

✧ Szin: **1.** *fénylő, világító* **2.** *csillogó, fényezett* **4.** *fényben úszó, fényárban úszó* **5.** *pazar, pompás, fényűző, káprázatos* **6.** *kiemelkedő, kimagasló, kitűnő, ragyogó,* (választékos) *briliáns*

✧ Ell: **1.** *sötét, homályos* **2.** *tompa, fénytelen, matt* **3.** *sötét* **4.** *sötét, elsötétített* **5.** *szegényes, egyszerű, szürke*

✧ Etim: A → *fény* főnév származéka.

fenyít ⬩⬩ ige *~eni* (választékos)

Fegyelmező céllal büntet valakit, valamit. *Nem fenyíti, inkább dicséri gyermekeit. Keményen fenyíti a kutyáit.*

✧ Szin: (választékos) *fedd, int, dorgál*

✧ Ell: *jutalmaz, dicsér, díjaz*

✧ Etim: Valószínűleg a → *fen* ige származéka (vö. → *fenyeget*).

fénykép ⬩⬩⬩⬩⬩ fn

Optikai úton készített kép. *Albumba teszi a fényképeket. Életben szebb, mint fényképen. Három tekercs fényképet készítettünk a nyaraláson. Nem sikerült jól a fénykép, homályos lett.*

✧ Szin: *(fénykép)felvétel, fotó*, (idegen, régi) *fotográfia, dagerrotípia*

✧ Etim: Német mintára keletkezett nyelvújítás kori összetétel: → *fény* + → *kép*.

fényképész ⬩⬩⬩ fn *~ek, ~t, ~e*

Fényképek készítésével hivatásszerűen foglalkozó személy. *Az esküvői képeket fényképész készítette. Elvitte a gyerekeit a fényképészhez. Fényképésszel kellett csináltatni az igazolványképeket.*

✧ Szin: (bizalmas) *fotós, fotóművész,* (régi) *fotográfus*

✧ Etim: A → *fénykép* főnév származéka.

fényképez ⬩⬩⬩⬩ ige *~ni*

Fényképfelvételeket készít. *Tamás lemaradt a csoporttól, mert a várat fényképezte.*

✧ Szin: (választékos) *fotografál*, (bizalmas) *fotózik*

✧ Táj: *fotográfoz*

✧ Etim: A → *fénykép* főnév származéka.

fényképezőgép ⬩⬩⬩⬩ fn

Fényképfelvétel készítésére szolgáló optikai berendezés. *A hagyományos fényképezőgép lencserendszere a film fényérzékeny rétegére készít negatív képet, melyet aztán előhívnak, és nagyítva papírra másolnak. A digitális fényképezőgépben számítástechnikai úton történik a kép felvétele és mágneslemezre rögzítése; a gépet számítógéphez csatlakoztatva azonnal megnézhetjük a képeket a monitoron.*

✧ Szin: (régi) *fotográfmasina*

✧ Etim: Összetétel; *fényképező*: a → *fényképez* ige származéka + → *gép*.

fénykor ◆◆◆ fn

Valaki életének, valami fejlődésének eredményekben leggazdagabb korszaka. *A XIX. század az orosz kultúra fénykora volt.*

✧ Szin: (választékos) *aranykor, virágkor, hőskor, virágzás, kiteljesedés*

✧ Ell: *hanyatlás, bukás*

✧ Etim: Összetétel: → *fény* + → *kor*.

fényl|ik ◆◆◆◆◆ ige *~eni*

1. Fényt bocsát ki, világít. *A távolban valami fénylik.*

2. Visszatükrözi a fényt, csillog. *A napsütésben fénylik az ablaküveg.*

3. Örömöt, boldogságot tükröz. *Csak úgy fénylik a szeme az örömtől.*

✧ Szin: **1.** (régi) *fényeskedik, világol* **2.** *ragyog, tündököl, szikrázik, csillámlik, villó(d)zik* **3.** *sugárzik, ragyog*

✧ Etim: A → *fény* főnév származéka.

☝ Felszólító alakjaiban a teljesebb tőváltozat használatos: *fényeljen, fényeljenek.*

fénymásolás ◆◆◆ fn

Írásnak, ábrának átvilágítással papírra való másolása. *A fénymásolás forradalmasította a sokszorosítást.*

✧ Szin: (idegen) *xeroxozás,* (Va, Dv, Őv bizalmas) *fotokopírozás,* (Dv, Őv bizalmas) *kopírozás*

✧ Etim: A *fénymásol* igekötős ige (→ *fény* + → *másol*) származéka.

fenyő ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. A nyitvatermők törzsébe tartozó, tűlevelű, rendszerint örökzöld fa. *Hűvösebb (hegy) vidéken honos a fenyő.*

2. Ennek faanyaga. *Ez az asztal nem tölgy, hanem fenyő. Fenyőből vannak a székek is.*

3. Karácsonyfa. *Kora délután feldíszítették a fenyőt.*

✧ Szin: *fenyőfa*

✧ Etim: Ősi, finnugor kori szótő származéka.

✧ Ö: cirbolya + fenyő, luc + fenyő

fényszóró ◆◆◆ fn

Lámpája sugarait tükrökkel vagy lencsékkel egy irányba vető, erős fényű világítóeszköz. *Nagy teljesítményű fényszórókkal pásztázzák az eget. Kiégett az autó jobb első fényszórója.*

✧ Szin: *reflektor*

✧ Etim: Összetétel; → *fény* + *szóró*: a → *szór* ige származéka.

fényszűrő ◆ fn

(Fényképezéshez, filmezéshez használatos,) a rajta áthaladó fénysugarak erősségét, színösszetételét és más tulajdonságait megváltoztató eszköz. *Az egyszerű kormozott üveg úgynevezett szürke fényszűrő. A színszűrő olyan fényszűrő, amely csak a színkép meghatározott tartományát engedi át.*

✧ Etim: Összetétel: → *fény* + → *szűrő*.

fénytan ◆ fn –, *~t, ~a*

A fizikának a fény és a látás természetével, tulajdonságaival foglalkozó ága. *Fizikaórán akkor foglalkoztunk fénytannal, amikor a tükrök és a lencsék képalkotását vizsgáltuk.*

✧ Szin: (idegen) *optika*

✧ Etim: Összetétel: → *fény* + → *tan*.

fényűzés ◆◆◆ fn –, *~t, ~e*

1. Az élet javainak pazarló élvezése. *Szereti a fényűzést. Az autó ma már nem fényűzés.*

2. (gúnyos) A gyakorlatias igényeket vagy lehetőségeket meghaladó dolog. *Szerinte a gondolkodás fölösleges fényűzés.*

✧ Szin: **1.** *pompa,* (idegen) *luxus* **2.** (idegen) *luxus*

✧ Ell: **1.** *nélkülözés, szegénység, ínség*

✧ Etim: Nyelvújítás kori összetétel; → *fény* + *űzés*: az → *űz* ige származéka.

fényűző ◆◆◆ mn *~k* vagy *~ek, ~t, ~n* vagy *~en*

1. (ritka, régi) Pazarlóan, pompában élő személy. *Fényűző leányt vett el.*

2. Ilyen személyre jellemző. *Fényűző életet él.*

3. Fényűzésre való. *Drága bútorokkal, fényűzően rendezte be hegyvidéki villáját.*

✧ Szin: **1.** *nagyvilági* **2.** *nagyvonalú, nagyvilági, nagystílű* **3.** *pazar, pompás*

✧ Ell: *szegényes, egyszerű, hétköznapi*

✧ Etim: Nyelvújítás kori összetétel; → *fény* + *űző*: az → *űz* ige származéka.

fér ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. *Fér valamibe*: elegendő helyet talál benne, van hely neki. *Tele van már a kosár, nem fér bele több. Már alig férek a szoknyámba.* ■ *Nem fér a bőrébe*: nem tud nyugton maradni. | *Nem fér a fejébe*: nem képes megérteni.

2. Valakihez, valamihez hozzáfér. *Nem fér a könyveihez a költözés miatt.*

3. *Valakire fér*: elkel(ne) neki, szüksége van rá. *Ránk férne egy kis pihenés.*
4. (választékos) *Gyanú, kétség fér valakihez, valamihez*: gyanakodni, kételkedni lehet benne. *Becsületes fiú, a gyanú árnyéka sem fér hozzá.*
5. (Tagadó kifejezésekben:) Összefér valakivel. *Nem férnek egymással, veszekednek, békétlenkednek.*
✧ Szin: **1.** *elfér, belefér* **2.** *odafér, odajut* **3.** *kell valakinek* **4.** *vitatható valami* **5.** *megfér,* (bizalmas) *kijön*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán ősi, finnugor kori szó.
☝ *Rám, rád, ránk, rátok, rájuk fér* (*a segítség, egy kis pénz* stb.), de egyes szám 3. személyben egybeírandó: *ráfér* (*egy kis jóindulat*).

férc ◆ fn *~ek, ~et, ~e*
1. Ideiglenes varrásra való gyenge cérna. *Ez a maradék cérna jó lesz fércnek.*
2. Az ezzel készült varrás. *Készen van a ruha, már csak a fércet kell kiszedni.*
✧ Szin: **1.** *fércelőcérna*
✧ Etim: Szóelvonással keletkezett a → *fércel* igéből.

fércel ◆ ige *~ni*
Férccel ideiglenesen összevarr valamit, illetve hozzávarr valamit valamihez. *A zsebet a kabáthoz fércelte, később varrja rá géppel.*
✧ Táj: *aggat, összeaggat, baggat*
✧ Etim: Német jövevényszó.

fércmű ◆ fn (rosszalló)
Igénytelenül elkészített munka, főképp irodalmi alkotás. *Az új regénye fércmű, silány alkotás. Hogy adhatta ki a kezéből ezt a fércművet?*
✧ Szin: (rosszalló) *fércmunka, iromány*, (bizalmas, gúnyos) *elmeszülemény,* (gúnyos) *fércelmény, firkálmány, tákolmány, kontármunka*
✧ Ell: *remekmű, mestermű*
✧ Etim: Összetétel: → *férc* + → *mű*.

ferde ◆◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n*
1. A függőlegestől vagy vízszintestől eltérő irányú. *A vonal nem vízszintes, hanem ferde. A híres pisai harangtorony ferde, nem függőleges.*
2. Valamelyik oldalra hajló. *Ferdén áll a kalapja, félrecsúszott.* ■ *Ferde szemmel néz valamit*: gyanakodva, bizalmatlanul. *Ferde szemmel nézi kollégája ügyeskedését.*
3. Helytelen, hamis. *Ferde felfogása van valamiről.* | *Ferde helyzet*: kínos, fonák. *Hogy keveredünk ki ebből a ferde helyzetből?* ■ (rosszalló) *Ferde hajlamú*: homoszexuális.
✧ Szin: **1.** *rézsútos, lejtős, átlós, dőlt, görbe* **2.** *görbe,* (népi) *csálé* **3.** *visszás, torz*
✧ Ell: **1.** *egyenes* **3.** *helyes, igaz*
✧ Táj: **1.** *finta, kajla, kajsza*
✧ Etim: A → *fürdik* ige *fered* alakváltozatának származéka.

ferdít ◆◆ ige *~eni*
Megnyilatkozást torzít, hamisít. *A cikk szerzője ferdíti a tényeket. Már megint ferdítesz!*
✧ Szin: *elferdít, félremagyaráz, kiforgat*
✧ Etim: A → *ferde* melléknév származéka.

ferdül ◆◆ ige *~ni*
1. Ferdévé válik. *A fal szemmel láthatóan ferdül.*
2. Ferdén áll. *A tengely jobbra ferdül.*
3. Valamilyenre torzul, görbül. *Sírásra ferdül a szája.*
✧ Szin: **1–2.** *görbül, elhajol*
✧ Táj: **1.** *kajszul, fitul*
✧ Etim: A → *ferde* melléknév származéka.

féreg ◆◆◆◆ fn *férgek, férget, férge*
1. Megnyúlt, puha testű, gerinctelen állat. *A férgek nagy csoportjába tartoznak a gyűrűsférgek, tehát a giliszta is.*
2. Apró, kártékony, élősdi állat. *Féreg van a lakásban.* ■ (népi) *Büdös féreg*: poloska.
3. Egyes rovarok lárvája. *Féreg van az almában.*
4. (régi) Farkas. *„Pusztítsa el Isten a kegyetlen férgét!”* (Arany J.: Toldi).
5. (rosszalló, durva) Alávaló, aljas ember. *Az a féreg csúnyán becsapott.*
✧ Szin: **2.** *rovar, bogár, élősdi* **3.** *pondró, kukac, nyű* **5.** *gazember,* (rosszalló, durva) *szemét, mocsok*
✧ Táj: **2.** *tágoly, nyű* **4.** *toportyán, toportyánféreg*
✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.

ferences ◆◆◆ mn *~ek, ~t,* –
1. *Ferences rend*: az Assisi Szent Ferenc alapította (kolduló) szerzetesrend. *A ferences rend a 13. század elején jutott el hazánkba.*
2. E rendhez tartozó. *A ferences templomban volt az esküvőjük.* (Főnévi használatban:) *A ferencesekhez járt iskolába.*
✧ Szin: **2.** *ferencrendi, ferences rendi, franciskánus, kapucinus, minorita*

✧ Etim: Assisi Szent *Ferenc* nevének származéka.

ferencjóska ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (régi, bizalmas)

Ünnepélyes alkalmakkor viselt, térdig érő fekete zakó. *A nagypapa a képen ferencjóskában feszít.*

✧ Szin: (régi) *szalonkabát*, (idegen) *gérokk*

✧ Etim: A német mintára keletkezett *Ferenc József-kabát* főnévből jött létre.

☝ Személynévből köznévvé vált, ezért kisbetűvel kezdjük és egybeírjuk.

férfi ◆◆◆◆◆ fn *~ak, ~t, ~ja*

1. Hímnemű felnőtt személy. *Megnőtt a fiú, már kész férfi.*

2. A férfias tulajdonságok megtestesítője. *Károly talpig férfi. „Ha férfi vagy, légy férfi, Erős, bátor, szilárd”* (Petőfi S.: Ha férfi vagy, légy férfi …).

3. (Jelzőként:) Hímnemű (személy), nem nő. *Az iskolában sok férfi tanár és néhány egyéb férfi alkalmazott is dolgozik.*

4. (Jelzőként:) Férfinak való, illetve férfiak által végzett. *A gyerek már férfi télikabátot hord. Kezdődik a 200 méteres férfi mellúszás döntője.*

✧ Szin: **1.** (választékos, régi, tréfás is) *férfiú*, (népi) *férfiember*, (tréfás) *a teremtés koronája, fiatalember*, (szleng) *alak, pasas, pasi, krapek, fazon, csávó, ürge*

✧ Táj: **1.** *ember*

✧ Ell: **1., 2.** *nő* **3., 4.** *női*

✧ Etim: Összetétel; → *férj* + *fi*: a → *fiú* főnév alakváltozata.

☝ Magánhangzóval kezdődő toldalékai mindig mély hangúak: *férfiak, férfias.* Egyéb toldalékos alakjaiban újabban a magas hangú ragok is gyakoriak: *férfinek, férfitől, férfivel* stb. Az igényes köznyelvbe azonban itt is a mély hangú ragok illenek: *férfinak, férfitól, férfival* stb.

férfias ◆◆◆◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, ~an*

1. Pozitív férfitulajdonságokat mutató (fiú, férfi). *A férfias fiúk nemcsak izmosak, hanem határozottak, szilárd jelleműek is.*

2. Az ilyen személyre jellemző. *Férfias fellépése, bátor viselkedése miatt alkalmas a tábor vezetésére.*

3. (rosszalló) Férfira emlékeztető (nő). *Férfias asszony, nincs benne semmi női báj.*

✧ Szin: **1.** *gerinces, jellemes, bátor, tetterős, tettre kész,* (idegen) *maszkulin* **3.** (idegen) *maszkulin*

✧ Ell: **1.** *nőies, pipogya, mulya, esélytelen, félénk,* (idegen) *feminin* **2.** *nőies, mulya, félénk,* (idegen) *feminin* **3.** *nőies*, (idegen) *feminin*

✧ Etim: A → *férfi* főnév származéka.

férfimunka ◆◆ fn

1. Férfiaknak való munka. *Nő létére sokszor végzett férfimunkát, például felásta a kertet.*

2. (választékos) Derekasan, sikeresen elvégzett munka. *„Köszönjük, élet! áldomásidat, Ez jó mulatság, férfi munka volt!”* (Vörösmarty M.: Gondolatok a könyvtárban).

✧ Etim: Összetétel: → *férfi* + → *munka*.

férfiú ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (választékos, kissé régi)

Férfi.

✧ Ell: *nő*

✧ Etim: Összetétel: → *férj* + → *fiú*.

fergeteges ◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

Óriási, viharos. *Fergeteges sikert aratott az előadás. Fergeteges jókedvünk volt egész este.*

✧ Szin: *hatalmas, hangos*, (kissé népi) *förgeteges*

✧ Etim: A *fergeteg* főnév származéka (vö. → *förgeteg*).

☝ Átvitt értelemben a *fergeteges* alakváltozat gyakoribb, mint a *förgeteges*. Lásd még a *förgeteg* szócikket!

férj ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

Férfi házastárs. *Ebből a fiúból jó férj lesz, igazi ezermester, és a gyerekeket is szereti.* ■ *Férjhez megy*: (nő) feleségül megy egy férfihoz. *A lányom nemrég férjhez ment, és elköltözött hazulról.* | *Férjhez ad*: (szülő a lányát) feleségül adja valakihez. *Mindenáron férjhez akarják adni a lányukat, de nincs, aki elvenné.*

✧ Szin: *házastárs, házasfél,* (kissé régi) *az ura*, (tréfás) *férj(e)ura*, (bizalmas) *a párja*, (népi) *az örege valakinek*

✧ Táj: *apjuk*

✧ Ell: *feleség*

✧ Etim: Összetétel; *fi*: a → *fiú* főnév alakváltozata + *er(j)* ‘fiú’ ősi, finnugor kori szó (vö. → *ember*).

☝ Feleség részéről a házastársát bemutató vagy említő formaként a *férjem* közömbös vagy udvarias, és hivatalos helyzetben is használatos. Az *uram* ma már régies, főleg az idősebbek körében él. A *férjemuram* bizalmas, tréfás megnevezés. A *párom* bizalmas, választékoskodó, *az életem párja* a legtöbbször tréfás; az *ember, emberem* népies és bizalmas, tréfás hangulatú. Feleség a férjét általában keresztnéven, becenéven szólítja, illetve a gyermekek által használt szólítónéven: *apa, papa* stb. Vidéken lehet még a férj megszólítása *apja, apjuk, apjukom.* Városi családokban él, de elavulóban van a házastárs bizalmas *(édes) fiam* megszólítása.

férjes ◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

Házasságban élő (nő). *Férjes asszony lett a lányom, tegnap volt az esküvője.*

✧ Szin: *férjnél levő*, (hivatalos, régi) *férjezett*

✧ Ell: *hajadon*

✧ Etim: A → *férj* főnév származéka.

férjezett ◆ mn *~ek, ~et, ~en* (hivatalos, régi)
Férjes.
✧ Szin: *férjnél levő*
✧ Ell: *hajadon*
✧ Etim: A → *férj* főnév származéka.

férkőz|ik ◆◆◆ ige *~ni*
1. *Valakihez férkőzik*: ügyeskedve a közelébe jut. *Addig mesterkedett, míg közel férkőzött az előadóhoz.*
2. *Valakinek a barátságába, bizalmába, szívébe* stb. *férkőzik*: csalárdul, megtévesztéssel eléri, hogy valaki a barátságába stb. fogadja őt. *A csaló ügyesen áldozata bizalmába férkőzött.*
✧ Szin: (bizalmas) *nyomul*
✧ Etim: A → *fér* ige származéka.

férőhely ◆◆◆◆ fn (hivatalos)
Egy személynek jutó, illetve elégséges hely. *Csökkent a kórházi férőhelyek száma. Az új színházban ezerötszáz férőhely van.*
✧ Etim: Összetétel; *férő*: a → *fér* ige származéka + → *hely*.

fertály ◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. (népi, régi) Valaminek a negyedrésze, negyed. *Apja földjének csak fertályát örökölte ő.* (Jelzőként:) *Adj egy fertály cipót!*
2. (népi, régi) Negyedóra. *Éppen elütötte az óra a fertályt. Még egy fertályt aludni próbált.*
3. (népi, régi) Falunak, városnak valamelyik része, negyede. *A falu túlsó fertályán lakik.*
4. (tréfás) *Valakinek a hátsó fertálya*: feneke, ülepe. *Csupa kosz lett a hátsó fertályod!*
✧ Szin: **2.** *negyed,* (népi, régi) *fertályóra* **3.** *lakónegyed*, *városnegyed* **4.** (tréfás) *far, alfél, hátsó fél*
✧ Etim: Német jövevényszó.
☝ A 4. jelentéshez tartozó szinonimák használatáról lásd még a *far* szócikket!

fertelem ◆ fn *fertelmek, fertelmet, fertelme*
Förtelem.
✧ Etim: lásd → *förtelem*
☝ Lásd még a *förtelem* szócikket!

fertő ◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
1. (régi) Mocsaras terület. *Az egész fertőt lecsapolták.*
2. (választékos) Romlott erkölcsi állapot, züllöttség. *Bűnös életet él, erkölcsi fertőbe sülylyedt.*
✧ Szin: **1.** *mocsár, ingovány, láp, posvány* **2.** *erkölcstelenség, romlottság,* (választékos) *szenny, posvány, mocsár*
✧ Ell: **2.** *erkölcsösség, tisztesség*
✧ Etim: A → *fetreng* ige tövével azonos szótő főnevesült folyamatos melléknévi igeneve.

fertőtlenít ◆◆◆ ige *~eni*
1. Valamit a kórokozóktól azok elpusztításával megszabadít. *Az árvíz levonulása után a területet fertőtlenítették, vegyszerekkel megtisztították.*
2. Az élősdiektől, rovaroktól megszabadít valamit. *A tetves fejbőrt hajszesszel fertőtlenítik.*
✧ Szin: **1.** *csírátlanít,* (ritka) *csíramentesít, csíráz,* (idegen) *sterilizál,* (idegen) *dezinficiál,* (Fv) *dezinfikál,* (Mv, Őv bizalmas) *dezinficéroz* **2.** *féregtelenít, megtisztít*
✧ Ell: *megfertőz*
✧ Etim: A → *fertő* főnév származéka.

fertőz ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. *Fertőz valakit*: kórokozókat juttat a szervezetébe. *A beteg az érintésével fertőzi társait, el kellene különíteni! A bárányhimlő fertőz, másra is ráragad.*
2. (ritka) Bomlaszt, zülleszt. *A rossz példa könnyen fertőz.*
✧ Szin: **1.** *megbetegít, megfertőz,* (Fv) *infikál* **2.** (ritka) *megront,* (régi) *mételyez valakit*
✧ Etim: A → *fertő* főnév származéka.

fertőzés ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
1. Kórokozóknak a szervezetbe való bejutása és elszaporodása. *A vörheny fertőzés útján terjed.*
2. Így keletkezett betegség. *Megúszta a fertőzést, mert sok vitamint szedett.*
✧ Szin: **1.** (idegen; Er, Fv, Va, Ka, Dv, Mv, Őv) *infekció* **2.** (régi) *ragály*
✧ Etim: A → *fertő* főnév származéka.
✧ Ö: sugár + fertőzés, vér + fertőzés

feslett ◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. Szakadozott, elnyűtt. *Feslett ruhában jár, nincs pénze újat venni.*
2. (választékos) Erkölcsileg romlott, züllött. *Feslett nőnek nevezik, mert szabados, kicsapongó életet él.*
✧ Szin: **1.** *szakadt, foszlott* **2.** (választékos) *könnyűvérű, laza erkölcsű, ledér, céda,* (népi) *rosszféle, romlott,* rossz
✧ Ell: **1.** *új, hibátlan* **2.** *erényes, erkölcsös, tisztességes*
✧ Etim: A → *feslik* ige származéka.

fesl|ik ◆ ige *~eni*
1. (Varrás, varrott anyag) fokozatosan szétmegy. *Feslik a ruha.*

2. (választékos) Nyílni kezd. *Feslik már a rózsa bimbója.*
✧ Szin: **1.** *foszlik, szakad, bomlik* **2.** *bontakozik, fakad, kibomlik, kipattan*
✧ Táj: **1.** *keshed*
✧ Etim: Egy ősi, ugor, esetleg finnugor kori szótő származéka, a → *fejt* igével azonos eredetű.
☝ Felszólító alakjait a teljesebb tőváltozatból képezzük: *feseljen* vagy (ikesen ragozva, választékosan) *feseljék, feseljenek.*

fest ◆◆◆◆◆ ige *~eni*
1. Valamit megfelelő vegyi anyaggal bekenve meghatározott színűvé tesz. *Az első órán rajzolnak, a másodikon festenek a gyerekek. Nem festenek, hanem tapétázzák a falakat.* | *Festi magát*: (rendszeresen) színesíti, élénkíti, kikészíti az arcát. *Évek óta rendszeresen festi magát.*
2. Valamilyen színűvé változtat valamit. *A gyerek száját feketére festette a szeder. A farmerom fest, elszínezi a vizet.*
3. (Művészi igénnyel) festékkel ábrázol valakit, valamit. *A barátom kitűnő arcképeket fest.*
4. Festéssel foglalkozik. *Abból él, hogy fest, festőművészként festményeket készít és ad el.*
5. (választékos) Ábrázol, elképzeltet valamit. *Élénk szavakkal festi az eseményeket.*
6. Valamilyennek mutatkozik. *Jól fest az új ruhájában. A valóságban nem úgy fest a dolog, ahogy képzeled.*
✧ Szin: **1.** *színez*, (bizalmas) *pingál*, (rosszalló is) *mázol*; *sminkel*, (régi) *kendőz* **2.** *fog; ereszti a színét* **5.** *ecsetel, jellemez* **6.** *mutat; valamilyen hatást, benyomást tesz* vagy *kelt*
✧ Táj: *föst*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, valószínűleg egy ősi, finnugor kori szótő származéka.
☝ Műveltető alakjait *~et* képzővel képezzük: *szobát festet.*

festék ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e* vagy *~je*
1. Tárgyak befestésére való színes anyag, készítmény. *Vízben keveri el a festéket. Lekopott a bútorról a festék.*
2. Kozmetikai arcfestő szer. *Nem használ más festéket, csak egy kis púdert.*
✧ Szin: **1.** *színezék* **2.** *smink,* (rosszalló) *vakolat,* (ritka) *máz*
✧ Táj: *fösték*
✧ Etim: A → *fest* ige származéka.
✧ Ö: víz + festék

festészet ◆◆◆◆ fn –, *~et, ~e*
Sík felületre felvitt festékanyag segítségével ábrákat, képeket létrehozó képzőművészeti ág. *Kedveli a festészetet, otthon is van néhány szép festménye. Kiállítás nyílt a kubista festészet remekműveiből.*
✧ Szin: *festőművészet*, (régi) *képírás*, (választékos, ritka) *piktúra*
✧ Etim: A → *fest* ige származéka.

festmény ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
Festett kép. *A falakat festmények díszítik. A festményeket aukción vásárolta. Festményt készített róla egy híres festő.*
✧ Szin: *vászon, táblakép, freskó,* (rosszalló) *mázolmány*
✧ Etim: A → *fest* ige származéka.

festő ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
1. Festőművész. *Mindig is festő szeretett volna lenni, ezért jelentkezett a Képzőművészeti Főiskolára.*

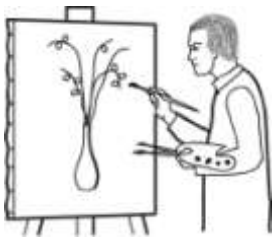

2. Szobafestő. *Maga festi a falakat, nem hívott festőt. A festők mindent összekentek a lakásban.*
3. Kelmefestő. *A ruhatisztítóban festő is dolgozik.*
✧ Szin: **1.** (régi) *piktor, képíró* **2.** *mázoló*
✧ Etim: A → *fest* ige származéka.
✧ Ö: kék + festő

fésű ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
1. A haj rendezésére való, lapos, sűrűn fogazott eszköz. *Zsebre teszi a fésűt. Kitörtek a fésű fogai.*
2. Szálas anyagok fésülésére szolgáló fogazott gépalkatrész. *A fésű rendezi el a textil szálas alapanyagát.*
✧ Szin: **1.** (szleng) *tetűpuska*
✧ Táj: *gereben*
✧ Etim: Egy ősi, ugor, esetleg finnugor kori szótő főnevesült folyamatos melléknévi igeneve.

fésül ◆◆◆ ige *~ni*

1. (Hajat) fésűvel végighúzva rendez. *Sokáig tart, míg simára fésüli a haját.*
2. (Szálas anyagot) lazít, egyenletessé tesz. *Nagyanyám hosszan fésülte a kender szálait a gerebennel.*
3. (Írásművet, fogalmazványt) javítgat. *Egész éjszaka fésülte a dolgozatát.*
✧ Szin: **1.** (tréfás) *gereblyéz* **2.** (népi) *gerebenez* **3.** *tökéletesít, csiszol*
✧ Ell: **1.** *borzol, kócol, gubancol, zilál, kuszál*
✧ Táj: **1.** *gerabicál* **2.** *gerebenel*
✧ Etim: A → *fésű* főnév származéka.

fésületlen ◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül*
1. Olyan, aki vagy ami nincs megfésülve. *Látszik, hogy most kelt föl, még fésületlen. Ne indulj el fésületlen hajjal!*
2. Kidolgozatlan, összetákolt (írásmű, fogalmazvány). *Előadása fésületlen volt.*
✧ Szin: **1.** *kócos, borzas, gubancos, zilált, kusza,* (népi) *boglyas* **2.** *hanyag, felületes,* (bizalmas) *trehány, összecsapott*
✧ Táj: **1.** *bócéros, boncos*
✧ Ell: **1.** *jólfésült* **2.** *gondos, alapos, igényes*
✧ Etim: A → *fésű* főnév származéka.

fésülköd|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*
A haját fésüli. *Reggelente a tükör előtt fésülködik.*
✧ Táj: *fésülődik, simakodik*
✧ Etim: A → *fésű* főnév származéka.

feszeget ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. (Szilárd tárgyat) elmozdítani vagy szétrepeszteni próbál. *A munkások vasrúddal feszegetik az akna betonfedelét.*
2. Le- vagy bezárt dolgot fölfeszíteni igyekszik. *Csavarhúzóval feszegeti az ajtót.*
3. Valamit kitartóan firtat. *Folyton ugyanazt a kérdést feszegeti.*
✧ Szin: **3.** *piszkál, bolygat,* (népi) *bizgat*
✧ Etim: A → *feszeng*, → *feszes*, → *feszít*, → *feszül* szavak tövével azonos, ismeretlen eredetű szótő származéka.

fészek ◆◆◆◆ fn *fészkek, fészket, fészke*
1. Madarak (maguk építette) lakóhelye, amelyben tojásaikat kiköltik. *Az eresz alatt raknak fészket a fecskék.*
2. Néhány más (kisebb) állat búvóhelye. *A farakásban megtalálták a patkányok fészkét.*
3. ■ (bizalmas) *Családi fészek*: (kedves) emberi otthon. *Otthon meleg családi fészek várja.* | *Nemesi fészek*: ősi lakhely. *Visszatért a nemesi fészekbe.*
4. Emberi búvóhely. *A hegyekben van a rablók fészke.*
5. (rosszalló) Olcsó (és szegényes) emberi település. *Unalmas, poros fészeknek érezte a faluját.*
6. Tűznek, veszélyes folyamatnak, mozgalomnak kiindulási helye. *A tűz fészkét már nem tudták megállapítani.*
7. A kezet és a lábat a gyűrűhintába akasztva végzett homorítás. *A tornagyakorlatok közül a fészek a kedvence.*
✧ Szin: **2.** *boly, odú, vacok* **4.** *tanya, rejtekhely* **6.** *góc, gócpont, tűzfészek*
✧ Etim: Egy ősi, uráli kori szótő származéka.
✧ Ö: darázs + fészek, pete + fészek, sár + fészek, sas + fészek, tűz + fészek

feszélyez ◆◆◆ ige *~ni*
Kényelmetlen érzést keltve a természetes viselkedésben gátol valakit. *Ismeretlen emberek jelenléte mindig feszélyezi.* | *Feszélyezi magát*: kényelmetlenül érzi magát. *A vendégségben egész idő alatt feszélyezte magát.*
✧ Szin: *zavar*, (bizalmas) *zsenírozz; feszeng, szorong*
✧ Etim: A régi nyelvi *feszély* 'feszesség, feszélyezettség' főnév származéka. A *feszély* a → *feszes* melléknévből a nyelvújítás korában elvont *fesz* 'merevség' főnév származéka (vö. → *fesztelen*).

feszeng ◆◆◆ ige *~ni* vagy *~eni*
1. Feszélyezve érzi magát. *Új ruhájában egész este csak feszengett.*
2. Fészkelődik. *Ne feszengj folyton!*
✧ Szin: **1.** *zavarban van, szorong, feszélyezi* vagy (bizalmas) *zsenírozza magát* **2.** *izeg-mozog, nyugtalankodik* • *Egyik lábáról a másikra áll. Parázson áll.*
✧ Etim: A → *feszeget*, → *feszes*, → *feszít*, → *feszül* szavak tövével azonos, ismeretlen eredetű szótő származéka.

feszes ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en*
1. Erősen kifeszített. *Húzd meg a kötelet, hogy feszes legyen!*
2. Szorosan a testhez simuló (ruhadarab). *Jól áll rajta a feszes szoknya.*
3. Szilárdan rögzített. *Az ásó nyele nem áll feszesen, ki kell ékelni.*
4. Az izmok megfeszítésével járó. *A parancsnok feszes léptekkel haladt a feszesen tisztelgő katonák sorfala előtt.*
5. Erőltetetten merev, kimért. *Nem tudott feloldódni a vendégek között, feszesen és ünnepélyesen viselkedett.*
6. Gyors, megerőltető. *A főnök feszes munkatempót követel.*
✧ Szin: **1.** *megfeszített, merev* **2.** *szoros, szűk, testhezálló, feszülő* **4.** *katonás* **5.** *tartózkodó, szertartásos, rideg* **6.** *feszített, kemény, fokozott, megfeszített*
✧ Ell: **1.** *laza* **2.** *bő, lezser* **5.** *közvetlen, fesztelen, barátságos* **6.** *kényelmes*
✧ Etim: A → *feszeget*, → *feszeng*, → *feszít*, → *feszül* igék tövével azonos, ismeretlen eredetű szótő származéka.

feszít ◆◆◆◆ ige *~eni*
1. Feszesre húz valamit. *Kötelet feszít a teregetéshez.*
2. Valamit erősen nyom valamihez. *Lábát az ajtónak feszíti.*
3. Teste valamelyik részét feszesen (kinyújtva) tartja. *Ne feszítsd a karod, tartsd inkább lazán!*
4. ■ *Keresztre* vagy *kínpadra feszít valakit*: **a)** kínzás, kivégzés céljából odakötözi vagy -szögezi. *Jézust keresztre feszítették.* **b)** (átvitt, választékos) kínozza, gyötri. *Kínpadra feszítették a vallatói.*
5. Tetszelegve, hetykén jár, viselkedik. *Büszkén feszít az új ruhájában.*
✧ Szin: **1.** *megfeszít, kifeszít, meghúz,* (bizalmas) *spannol* **2.** *szorít, nekiszorít* **5.** *tetszeleg,* (roszszalló) *díszeleg, parádézik, pompázik*
✧ Táj: **5.** *feszeleg*
✧ Ell: **1.** *lazít, enged, ereszt* **3.** *ellazít*
✧ Etim: A → *feszeget*, → *feszeng*, → *feszes*, → *feszül* szavak tövével azonos, ismeretlen eredetű szótő származéka.

feszített ◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. ■ *Feszített víz(tükör)*: sima, kevéssé hullámzó. *Szeretek a sportuszoda feszített vizében úszni, ahol nem verődnek vissza a hullámok a medence faláról.*
2. Megerőltető, túl gyors. *Nem bírja a feszített munkatempót.*
✧ Szin: **2.** *feszes, megfeszített, kemény, fokozott*
✧ Ell: **2.** *kényelmes,* (bizalmas) *laza*
✧ Etim: A → *feszít* ige származéka.

fészkel ◆◆◆ ige *~ni*
1. (Madár) valahova fészket rak, s ott tartózkodik, ott költ. *A villanyoszlop tetején fészkel a gólya. A meggyfán van a rigó fészke, ott fészkel.*
2. *Valahova fészkeli magát*: betelepszik. *Mindig a legjobb helyre fészkeli magát.*
3. (választékos) Tartósan (lappangva) ott van valahol. *Régóta fészkelt benne a betegség. Gond fészkel a szívében.*
✧ Szin: **1.** *tanyázik, költ* **2.** *befészkeli magát, befurakszik valahová* **3.** (választékos) *lakik, lakozik*
✧ Etim: A → *fészek* főnév származéka.

fészkelőd|ik ◆◆◆ ige *~ni*
1. Izeg-mozog. *Nem tud nyugton ülni, folyton fészkelődik.*
2. Feszeng. *Kínosan fészkelődik, nem találja a helyét.*
✧ Szin: **1.** *mozgolódik, forgolódik, nem leli* vagy *találja a helyét* • (bizalmas) *Nyű van a seggében. Kukac van a seggében.*
✧ Táj: **1.** *izgelődik-mozgolódik, vaszkalódik, viszkotol*
✧ Etim: A → *fészek* főnév származéka.

fészkes ◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. Olyan, ahol madárfészek van. *Ott fent van a fészkes üreg, ahol a sas költ.*
2. *Fészkes vetés*: fészek alakú mélyedésekbe történő. *Fészkes vetésnél egymástól viszonylag távol vetik a magokat.*
3. *Fészkes virágzat*: fészek alakú. *A bojtorjánnak és a gyermekláncfűnek is fészkes virágzata van.*
4. (durva) (Nyomósításként:) *Hol a fészkes fenében voltál?*
5. (Főnévi használatban:) Fészkes virágzatú növény. *A napraforgó a fészkesek családjába tartozik.*
✧ Etim: A → *fészek* főnév származéka.

fesztelen ◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül*
Közvetlen, elfogulatlan, könnyed. *Fesztelen modorban csevegett a hölgyekkel. Fesztelenül jár-kel az idegen vendégek között.*
✧ Szin: *felszabadult, feloldódott, oldott, mesterkéletlen, kötetlen, bizalmas*
✧ Ell: *feszes, merev, elfogult, szertartásos, mesterkélt*
✧ Etim: A → *feszes* melléknévből a nyelvújítás korában elvont *fesz* ‘merevség’ főnév származéka.

feszül ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Ki van feszítve, feszes(en áll). *Feszül a szélben a vitorla.* ■ *Idegei pattanásig feszülnek*: nagyon izgatott, ideges.
2. Túl feszes, szoros. *Feszül rajta a nadrág.*
3. *Valami feszül valakiben*: (erős érzés) áthatja. *Szenvedély feszül benne.*
4. Erősen nekidől, nekitámaszkodik valaminek. *Hátával a falnak feszül.*
✧ Szin: **2.** *húzódik*

✧ Ell: **1., 2.** *lóg*
✧ Etim: A → *feszeget*, → *feszeng*, → *feszes*, → *feszít* szavak tövével azonos, ismeretlen eredetű szótő származéka.

feszület ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
Fémből, fából vagy kőből készült kereszt, a megfeszített Jézus Krisztus domború vagy festett alakjával. *Magyarországon a barokk korban terjedtek el a falu határát vagy más nevezetes helyet jelző útszéli feszületek.*
✧ Szin: *keresztfa,* (régi, idegen) *krucifix*
✧ Etim: A → *feszül* ige származéka.

feszültség ◆◆◆◆◆ fn *~et, ~e*
1. Feszült idegállapot. *Állandó feszültségben él a válás miatt.*
2. Szilárd és rugalmas testekben külső hatásra keletkező felületi erő. *A feszültség miatt szétpattant az üvegbura.*
3. Villamos erőtérben két pont elektromos töltése közötti különbség. *A hálózati feszültség 220 V. A készülék feszültség alatt van!*
✧ Szin: **1.** *ingerültség, izgalom,* (bizalmas) *drukk, stressz*
✧ Ell: **1.** *nyugalom, higgadtság*
✧ Etim: A → *feszül* ige származéka.

fetreng ◆◆◆ ige *~eni*
1. Fektében görcsösen ide-oda hánykolódik. *A sebesült a földön fetreng fájdalmában.*
2. (rosszalló) Fektében ide-oda forgolódik. *A disznó a pocsolyában fetreng.*
3. (túlzó) (Harsányan nevetve) hajladozik, hadonászik, hánykolódik. *Az egész társaság fetrengett a nevetéstől.*
✧ Szin: **1.** *hányja-veti magát, vonaglik, vergődik, hánykódik* **2.** *heverészik,* (rosszalló) *hentereg, hempereg*
✧ Táj: **2.** *fentereg, hencsereg*
✧ Etim: A → *fertő* főnév tövével azonos szótő származéka.

feudalizmus ◆◆ fn –, *~t, ~a* (régi, idegen)
Földtulajdonon alapuló, nemességre és jobbágyságra tagozódó hierarchikus társadalmi rend. *Közép-Európában nagyon sokáig tartott a feudalizmus.*
✧ Szin: *hűbériség*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

fia ◆◆◆◆◆ birtokos személyjeles fn *~i, ~t*
1. Valakinek a fiúgyermeke. *Két lánya van és egy fia.* (Fiatal fiúk, esetleg házastárs megszólítására is:) *Fiam!* ■ *Apja fia*: az apjára hasonlít.
2. Valahonnan eredő, származó, valahova tartozó. *Petőfi a nép fia.* ■ *Szerencse fia*: szerencsés, boldog ember. | *Halál fia*: halál vár rá.
3. (választékos) Állat kicsinye, fiókája. *„A madár, fiaihoz”* (Tompa M.: verscím).
4. (Jelzőként:) ■ (népi) *Egy fia … se*: semmi, egy sem. *Nincs egy fia garasom se.*
5. (népi) Bútor fiókja. *A tükrös szekrény fiában van a pénz.*
✧ Etim: A → *fiú* (*~ fi*) főnév birtokos személyjeles alakja.
✧ Ö: búcsú + fia, hazám + fia, láda + fia, uram + fia, vásár + fia
☝ Egyes számú alakjai: *fiam, fiad, fia, fiunk* (rövid u-val), *fiatok, fiuk* (rövid u-val). Egybeírjuk a következő összetételekben: (régi) *atyámfai, atyjafia* stb., *hazámfia, hazánkfia,* (népi) *búcsúfia, vásárfia, asztalfia.* De külön írjuk: *szerencse fia, halál fia, senki fia.* Lásd még a *fiú* szócikket!

fiadz|ik ◆ ige *~ani*
1. Kölykezik. *Ötöt fiadzott a kutya, öt kiskutyát hozott a világra.*
2. (bizalmas) Valami megszaporodik. *Tedd be a pénzt a takarékba, hadd fiaddzon!*
✧ Szin: **1.** *fial, ellik* **2.** *gyarapodik, szaporodik, kamatozik, nő*
✧ Ell: **2.** *fogy, apad*
✧ Etim: A → *fiú* főnév származéka.
☝ Elválasztása: *fi-a-dzik.* Felszólító alakjaiban kettőzzük a *d*-t: *fiaddzon* vagy (ikesen ragozva, választékosan) *fiaddzék*; ezek elválasztása: *fi-adz-dzon, fi-adz-dzék.*

fiáker ◆ fn *~ek, ~t, ~e* vagy *~je* (régi)
Kétlovas bérkocsi. *Fiákeren hajtatott hazáig a múlt századi körúton a film hőse.*
✧ Etim: A francia Saint *Fiacre* személynévből keletkezett német jövevényszó.

fiaskó ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (választékos, régi)

Kudarc, bukás. *Csúfos fiaskóval végződött a próbálkozása.*
✧ Szin: *balsiker, sikertelenség, csőd, felsülés, vereség*
✧ Ell: *siker, győzelem, eredmény*
✧ Etim: Olasz eredetű nemzetközi szó.

fiatal ◆◆◆◆◆ mn *~ok, ~t, ~on*

1. Életének még a kezdeti, fejlődő szakaszában lévő. *A húszéves ember még nagyon fiatal.* (Főnévi használatban:) *A mai fiataloknak többet kell tanulniuk, mint elődeiknek. A fiatalok egyelőre együtt laknak a szülőkkel.*
2. Valamely állapotban nem régóta levő. *Elköltöztek a fiatal házasok. Péter negyvenévesen még fiatal írónak számít.*
3. ■ *Fiatal az idő*: korán van (valamihez). *Fiatal még az idő, nem kell még hazamenni.*
4. Friss, zsenge. *Fiatal karalábét főzök.*
5. Nem régóta meglevő. *A biogenetika fiatal tudományág.*
6. Éretlensége, fejletlensége miatt nem alkalmas. *„Dalos Eszti… Fiatal még a mezei munkára”* (Arany J.: Tengeri hántás).

✧ Szin: **1.** *gyerek,* (kedveskedő) *fiatalka,* (választékos) *ifjú, serdületlen, éretlen, kiskorú, ifjonc, siheder,* (tréfás) *hátulgombolós,* (bizalmas) *zöldfülű* **2.** *új, kezdő* **4.** *zöld, gyenge, új* **5.** *új, mai*
✧ Ell: **1.** *öreg, idős vén, agg* **4., 5.** *régi, öreg* **6.** *öreg, idős*
✧ Etim: A → *fiú* főnév *fi* alakváltozatának származéka.

fiatalasszony ◆◆◆◆ fn

Férjnél levő fiatal nő. *A szomszéd fiatalasszony gyermeket vár.* (Megszólításként:) *Hogy van, fiatalasszony?*
✧ Szin: (régi) *ifiasszony,* (népi) *menyecske, asszonyka, új asszony*
✧ Etim: Összetétel: → *fiatal* + → *asszony*.
☝ ‘Nem öreg asszony’ jelentésben különírjuk: *Édesanyám még fiatal asszony.* Megszólításként általában bizalmas. Idősebbek részéről, különösen vidéken kedves, udvarias. Fiatalok, idegenek, kereskedők részéről bizalmaskodó. Hivatalos helyzetben nem használható, lekezelő, sértő lehet.

fiatalember ◆◆◆◆◆ fn

Fiatal férfi. *A vakot egy fiatalember kísérte át az utca túlsó oldalára.* (Megszólításként:) *Mondja, fiatalember, hol találom a villamosmegállót?*
✧ Szin: (választékos) *ifjú,* (bizalmas) *fiú, legény,* (tréfás vagy gúnyos is) *fiatalúr, gyerekember,* (bizalmas, gyakran rosszalló) *fickó, kamasz*
✧ Etim: Összetétel: → *fiatal* + → *ember*.
☝ ‘Nem öreg ember’ jelentésben különírjuk: *Édesapám még fiatal ember.* 15–25 éves fiúk, férfiak megszólításaként idősebbek részéről udvarias, választékos. Fiatalkorúak megszólítására hivatalos helyzetben is használható az *uram* helyett.

fiatalkorú ◆◆◆◆ mn *~ak, ~t, ~an* (hivatalos)

14. és 18. életéve között levő. *Sajnos, nő a fiatalkorú személyek által elkövetett bűncselekmények száma.* (Főnévi használatban:) *Két fiatalkorút őrizetbe vettek.*
✧ Szin: (hivatalos) *kiskorú*
✧ Ell: *felnőtt korú,* (hivatalos) *nagykorú*
✧ Etim: Összetétel; → *fiatal* + *korú*: a → *kor* főnév származéka.

fiatalság ◆◆◆◆◆ fn –, *~ot, ~a*

1. Valakinek, valaminek fiatal volta. *A bátyám fiatalsága ellenére nagyon komoly gondolkodású. Fiatalsága miatt nem lehet még szekér elé fogni a csikót.*
2. Fiatalkor. *Fiatalsága óta külföldön él. Régen elmúlt már a fiatalságom. Amióta újra férjhez ment, második fiatalságát éli.*
• Közmondás: *Fiatalság – bolondság*: el kell nézni, ha a fiatalok olykor meggondolatlanok, komolytalanok.
3. Fiatalemberek és lányok nagyobb vagy kisebb csoportja. *A mai fiatalság keveset olvas, és sokat ül a számítógép előtt. A falu fiatalsága nyáron a Temesre jár fürdeni.*
✧ Szin: **1.** *fiatal kor* **2.** *ifjúkor, ifjúság, kamaszkor* **3.** *ifjúság, a fiatalok*
✧ Ell: **1.** *öregség* **2.** *öregkor, öregség*
✧ Etim: A → *fiatal* melléknév, illetve főnév származéka.

ficam ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Ízületnek, pl. bokának, vállnak helyéből való kiugrása. *A ficamról röntgen készült. Nagyon fáj a bokája a ficam miatt.*
2. (rosszalló, átvitt is) Torzulás. *Az ízlés ficama ez a ronda ház.*
✧ Szin: **1.** *kifordulás, rándulás*
✧ Etim: Nyelvújítás kori szóelvonás a *ficamít*, *ficamodik* igékből, melyek a → *ficánkol*, → *fickándozik* igék tövével azonos, hangutánzó-hangfestő eredetű szótő származékai.

ficánkol ◆◆ ige *~ni*

1. Játszi, szertelen mozdulatokat tesz. *Ne ficánkolj, nem tudlak felöltöztetni!*
2. Vonaglik, rángatózik. *Ficánkol a hal a horgon.*
✧ Szin: **1.** *ugrabugrál, izeg-mozog, fickándozik* **2.** *hányja-veti magát*
✧ Ell: *nyugton van*
✧ Etim: Hangutánzó-hangfestő eredetű szó. Töve azonos a → *fickándozik*, illetve a *ficamít*, *ficamodik* igék tövével.

fickándoz|ik ◆◆ ige *~ni*

1. Ficánkolva ugrándozik. *A gyerekek vígan fickándoztak a hóesésben.*

2. (Hal) gyorsan ide-oda úszkál. *Fickándozik a hal a vízben.*
✧ Szin: *ficánkol, ugrabugrál, izeg-mozog*
✧ Táj: *igrebugrál*
✧ Etim: Hangutánzó-hangfestő eredetű szó. Töve azonos a → *ficánkol*, illetve a *ficamít*, *ficamodik* igék tövével.

fickó ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (rosszalló)
Ellenszenves (fiatal) férfi. *Ki ez a gyanús fickó?*
✧ Szin: (gyakran rosszalló) *siheder, kölyök,* (régi, gúnyos) *ifjonc, fráter, szerzet, figura*
✧ Etim: A → *fiú* főnév *fi* alakváltozatának játékos szóalkotással keletkezett származéka.
✧ Ö: gaz + fickó

ficsúr ◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja* (rosszalló)
Nyegle, előkelősködő, piperkőc fiatalember. *A ficsúr kölnitől illatosan, sétapálcával a kezében lépett be a kávéházba.*
✧ Szin: (régi) *uras, ifjonc, divatfi, dendi, gigerli, aranyifjú, világfi*
✧ Etim: Román jövevényszó.

fidibusz ◆ fn *~ok, ~t, ~a* (régi)
Összecsavart papírdarab vagy faforgács, amelyet gyertya lángján meggyújtottak, és pipára, szivarra gyújtottak vele. *A pipázáshoz használatos fidibusz lehet egyszerű hurkapálcika is. Öngyújtóval veszélyes begyújtani a gáztűzhelyet, ha nincs otthon gyufa, használj fidibuszt!*
✧ Etim: Német eredetű vándorszó.

figura ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Embert, állatot stb. ábrázoló (dísz)tárgy. *A játékvonatban apró figurák ültek.*
2. (Sakkban, tekézésben stb.:) Bábu. *Melyik figurával lépsz?*
3. (régi) Ábra, rajz. *Furcsa figurák voltak a falon.*
4. Szereplő, alak. *A regény figurái korhűek.*
5. (rosszalló) Furcsa, nevetséges személy. *Szép kis figura vagy! Belépett az ajtón két fura figura.*
6. Motívum, mozdulat, testhelyzet. *A táncversenyen új figurát mutattak be.*
7. (rosszalló) (Szokatlan, helytelen) eljárás, magatartás. *Ez megint valami új figura?*
✧ Szin: **1.** *alak* **2.** *báb* **5.** (tréfás, gúnyos) *szerzet, csodabogár,* (szleng) *pofa*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

figyel ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Figyelmét huzamosabb ideig valakire, valamire fordítja. *Egész órán a tanárra figyeltek a gyerekek.*
2. Így néz vagy hallgat valamit. *A vadludakat figyeljük.*
3. Megfigyelés alatt tart valakit. *Úgy érzi, hogy figyelik, minden lépését ellenőrzik.*
4. Vigyázz valakire, valamire. *Figyelj a tejre, ki ne fusson! Figyelj a gyerekre, amíg kiszaladok a patikába!*
✧ Szin: **1.** *idefigyel, odafigyel,* (ritka, választékos) *figyelmez* **2.** *megfigyel, figyelemmel kísér* **3.** *szemmel tart, les, fülel, nyomon követ, kémlel* **4.** *ügyel, felügyel*
✧ Etim: Nyelvújítás kori szóelvonás a → *figyelem* főnévből.

figyelem ◆◆◆◆◆ fn *–, figyelmet, figyelme*
1. Összpontosító-képesség. *Ahogy az ember fárad, úgy csökken a figyelme.*
2. *Figyelembe vesz valamit, figyelemmel van valamire*: tud róla, és ennek megfelelően cselekszik. *Figyelembe vesz minden lehetőséget. Figyelemmel kell lennünk az eseményekre.*
3. *Figyelmen kívül hagy valakit, valamit*: **a)** elkerüli a figyelmét. *Figyelmen kívül hagytunk egy fontos körülményt.* **b)** nem veszi tekintetbe. *A testvéremet nem hagyhatom figyelmen kívül.*
4. (Felszólításként módosítószó-szerűen:) *Figyelem, figyelem!*: tessék idefigyelni.
5. Figyelmesség, kedvesség. *Gyöngéd figyelemmel ápolta idős szüleit.*
✧ Szin: **1.** *figyelés, érdeklődés* **3.** *tekintetbe vesz, figyel* **5.** *előzékenység, udvariasság, tapintat*
✧ Ell: **1., 5.** *figyelmetlenség*
✧ Etim: Vitatott eredetű szó. Vagy a → *fedd* ige *fegy* alakváltozatának származéka, vagy a → *fegyelem* főnév szóhasadással elkülönült párja.

figyelmes ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. Erős, alapos figyelmet tanúsító. *A figyelmes olvasó észreveszi a hibákat. Dolgozz figyelmesen!*
2. *Figyelmes lesz valakire, valamire*: felfigyel rá. *Arra lett figyelmes, hogy ott áll valaki mellette.*
3. Valaki iránt udvariasságot tanúsító. *A figyelmes fiatalember átadta ülőhelyét a néninek.*
✧ Szin: **1.** *elővigyázatos, körültekintő, alapos, gondos* **2.** *észrevesz valamit* **3.** *udvarias, szíves, előzékeny*
✧ Ell: **1.** *figyelmetlen, gondatlan* **3.** *udvariatlan, tapintatlan*
✧ Etim: A → *figyelem* főnév származéka.

figyelmesség ◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
1. Udvarias magatartás, előzékenység. *Mindenkit elbűvölt az új osztálytárs figyelmessége.*
2. Figyelmes cselekedet, ajándék. *Apró figyelmességekkel mutatta ki ragaszkodását.*
✧ Szin: **1.** *kedveskedés, udvariasság, figyelem, tapintat* **2.** *szívesség*
✧ Ell: **1.** *udvariatlanság, tapintatlanság* **2.** *figyelmetlenség*
✧ Etim: A → *figyelmes* melléknév származéka.

figyelmeztet ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Felhívja valakinek a figyelmét valamire. *Folyton figyelmeztetik hibáira.*

2. Vigyázatra, óvatosságra int valakit. *Szülei hiába figyelmeztették, hogy baj lesz, nem hallgatott rájuk.*

3. Eszébe juttat valakinek valamit. *Majd figyelmeztess, hogy vegyek cipőfűzőt!*

4. Megfedd, megró valakit. *A késések miatt már kétszer figyelmeztették.*

✧ Szin: **1.** (választékos) *figyelmébe ajánl valakinek valamit* **3.** *emlékeztet valamire valakit* **4.** *megszid, megdorgál, rendreutasít; rászól valakire*

✧ Ell: **4.** *dicsér*

✧ Etim: A → *figyelem* főnév származéka.

fikarcnyi ◆◆ mn –, *~t*, – (bizalmas)

Nagyon kevés, kicsi. *Egy fikarcnyi esze sincs.*

✧ Szin: *parányi, mákszemnyi, szemernyi, szikrányi, cseppnyi, csipetnyi,* (választékos) *jottányi*

✧ Ell: *rengeteg, töméntelen*

✧ Etim: Az ismeretlen eredetű *fikarc* ‘rojt, szál’ főnév származéka.

filc ◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Vastag, posztószerű anyag. *Asztalát filccel borította.*

2. Nemezből készült belű, puhán fogó, tollszerű íróeszköz. *A rajzot piros filccel készítette.*

✧ Szin: **1.** *nemez* **2.** *filctoll, rosttoll, rostirón,* (Er) *karióka,* (Fv bizalmas) *fix,* (Mv; Va, Dv bizalmas) *flomaszter*

✧ Etim: Német jövevényszó.

fillér ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e* vagy *~je*

1. Váltópénz, a forint századrésze. *A fillért már kivonták a forgalomból. Gyerekkoromban 50 fillérért egy gombóc fagylaltot lehetett kapni.*

2. Jelentéktelen, csekély összeg. *Nincs egy fillérje sem.* | *Fillérekért vette*: nagyon olcsón vett valamit. • Szólás: *Fillérből lesz a forint*: a csekély összeget is meg kell becsülni.

✧ Szin: **2.** *garas, krajcár,* (bizalmas) *vas,* (tréfás) *fitying,* (szleng) *fitty, grand*

✧ Táj: **1.** *füllír*

✧ Etim: Német jövevényszó.

film ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~je*

1. Vékony celluloidszalag. *Elszakadt a film. Vett egy doboz filmet a fényképezőgépbe.*

2. Filmszalagra felvett mozgó képsor. *A gyermek első lépéseit megörökíti a film.*

3. Mozgó képsorokból álló alkotás. *A legjobb filmeket késő este vetítik.*

4. Filmművészet. *Szenvedélye a film.*

5. Valamit bevonó vékony, hártyaszerű réteg. *Ez a krém megszáradva a bőrön filmet képez.*

✧ Szin: **1.** *filmtekercs, filmszalag* **2.** (régi, hivatalos) *mozgókép, mozgófénykép, filmfelvétel* **3.** *játékfilm, mozifilm, filmalkotás,* (bizalmas) *mozidarab, mozi* **5.** *hártya, bevonat*

✧ Etim: Angol eredetű nemzetközi szó.

✧ Ö: akció + film, hangos + film, horror + film, kultusz + film, néma + film, pornó + film, rajz + film

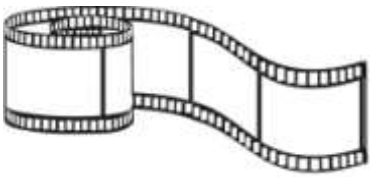

filmez ◆◆ ige *~ni*

1. Valamit filmszalagra fölvesz. *Az esküvő alatt végig filmeztek. Épp azt filmezi, ahogy a kutya játszik a macskával.*

2. (bizalmas) Filmben szerepel. *Színházban is játszik, de inkább filmez.*

✧ Szin: **2.** (bizalmas) *forgat, filmezik*

✧ Etim: A → *film* főnév származéka.

filmfelvevő ◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

Készülék mozgóképek sorozatának fényképezésére és filmszalagra való rögzítésére. *Ma már az amatőrök számára gyártott filmfelvevők is számos kiegészítő szolgáltatást nyújtanak: hátramenet, kockázás, megvilágításmérés stb.*

✧ Szin: (idegen) *kamera,* (régi) *kinematográf*

✧ Etim: Összetétel; → *film* + *felvevő*: a → *felvesz* ige származéka.

filmművészet ◆◆◆ fn

A mozgófényképen való ábrázolás, megjelenítés sajátos eszközeivel alkotó művészet. *A magyar filmművészet is sok csodálatos filmmel gazdagította a világot.*

✧ Etim: Összetétel: → *film* + → *művészet*.

filmszínház ◆◆◆ fn (választékos vagy hivatalos)
Nyilvános filmvetítésre szolgáló színházszerű létesítmény. *A filmet az Uránia filmszínház mutatja be.*
✧ Szin: *mozi,* (régi) *mozgófényképszínház, mozgóképszínház, mozgószínház, mozgó,* (régi, idegen) *kinematográf*
✧ Etim: Összetétel: → *film* + → *színház*.

filozofál ◆◆ ige *~ni*
1. Filozófiai kérdéseken elmélkedik. *A professzor tanítványai körében filozofált.*
2. (bizalmas, rosszalló) Bölcselkedik, okoskodik. *Ilyen apróságokon nem érdemes filozofálni.*
✧ Szin: *gondolkodik, töpreng,* (választékos) *meditál, tűnődik,* (bizalmas) *filózik*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

filozófia ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. A természet, a társadalom, illetőleg az emberi gondolkodás, megismerés legáltalánosabb sajátosságait vizsgáló tudomány. *Ifjúkora óta szenvedélyesen érdekli a filozófia. Már az ókori görögök művelték a filozófiát.*
2. Ez mint iskolai tantárgy. *Filozófiát tanít az egyetemen.*
3. Valamely filozófus nézeteinek összessége, rendszere. *Kant filozófiáját tanulmányozom.*
4. (választékos) Bölcselkedés, életbölcsesség, életfelfogás. *Nem kenyerem a filozófia. Derűs filozófiájának köszönheti, hogy soha nem ideges.*
5. Bizonyosfajta szemlélet és módszerek (rendszert alkotó) összessége. *Üzleti filozófiájának köszönheti a sikert.*
✧ Szin: **1.** (kissé régi) *bölcselet,* (régi) *bölcsészet, bölcselem, ideológia,* **4.** *gondolkodás, világszemlélet, világnézet* **5.** *stratégia*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

findzsa ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (népi)
1. Csésze. *Az asztalra készítette kávés findzsáját.*
2. Hasas, egyfülű (ivó)edény. *A findzsában tartja a maradék tejet.*
✧ Szin: **2.** *bögre,* (népi) *csupor*
✧ Etim: Perzsa, végső soron arab eredetű oszmán-török jövevényszó.
☝ Elválasztása: *fin-dzsa*.

finn ◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül*
A többségében Finnországban élő, finnugor nyelvet beszélő néphez tartozó, vele kapcsolatos. *Érdekel a finn népköltészet. Az egyetemen tanult finnül*. (Főnévi használatban:) *A kollégiumban lakik egy finn. Nyelvrokonaink a finnek. Nem értem a finnt.*
✧ Etim: Latin, végső soron valószínűleg óskandináv eredetű nemzetközi szó.
☝ Ha *n*-nel kezdődő toldalék járul hozzá, egyszerűsítve csak két *n*-t írunk: *finnek*. Például: *Sok barátom közül most egy finnek írok levelet.*

finnugor ◆◆◆ mn *~ok, ~t, –*
1. Az uráli nyelvcsaládnak a finneket és a magyarokat is magában foglaló ágához tartozó, vele kapcsolatos. *Finnugor nyelvészettel foglalkozik.*
2. (bizalmas) (Főnévi használatban:) Finnugor alapnyelv. *Az egyetemen a finnugort tanulmányozta.*
✧ Etim: Összetétel; → *finn* + *ugor* ‘ugor (magyar, vogul, osztják) nyelvet beszélő nép(ek)’: német, végső soron török eredetű nemzetközi szó.

finom ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
1. Sima felületű, puha tapintású. *Finom bőrből van a kesztyűm.* • Szólás: *Finom, mint a selyem.*
2. Nagyon vékony, puha szálú. *Finom ecset kell rajzórára.*
3. Nagyon apró szemcsékből álló. *Finom homok borítja a tópartot.*
4. Szép arányai miatt tetszetős. *Finom keze van. Finoman ívelt a nyaka.*
5. Mások megbántását kerülő. *Kellemes modorú, finom ember. Finoman közlöm vele a rossz hírt.*
6. Aprólékosságot, nagy figyelmet igénylő. *Az órás finom munkát végez.*
7. Az átlagosnál jobb minőségű. *Szeretek finom papírra írni. Finom cipőket hord.*
8. Kellemesen ható (illat, íz vagy ízű). *Finom illat száll a levegőben. Finom ez a leves.* (Főnévi használatban:) *Szeret finomakat enni.*
9. (rosszalló, gúnyos) Erkölcsileg kifogásolható. *Finom alakok a barátaid, mondhatom!*
✧ Szin: **1.** *bársonyos, selymes, lágy* **4.** *kecses, arányos, vékony, légies, törékeny* **5.** *gyengéd, kíméletes, figyelmes, csiszolt, kifinomult, kifinomodott, előkelő, elegáns,* (választékos) *pallérozott,* (idegen) *decens, disztingvált* **6.** *aprólékos, hajszálfinom, precíz* **7.** *elsőrangú, különleges* (bizalmas) *príma* **8.** *kellemes, ízletes, ízes, nagyszerű, jóféle, zamatos, ínycsiklandó* **9.** *mihaszna, semmirekellő* • **8.** *Mind a tíz ujját megnyalhatja utána.*
✧ Táj: *fájin, fájintos*
✧ Ell: **1.** *érdes, durva* **3.** *durva* **4.** *otromba* **5.** *goromba, bárdolatlan* **7.** *silány, vacak* **8.** *íztelen, rossz*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

finomít ◆◆◆ ige *~ani*
1. Finomabbá tesz valamit. *A gyurmázás finomítja a kéz és az ujjak mozgását.*
2. Csiszol, tökéletesít valamit. *Van mit finomítani a modorán!*
3. (Nyersanyagot) az idegen anyagoktól megtisztít, illetve összetételének megváltoztatásával jobb minőségűvé alakít. *A kőolajat finomítják, és ennek során többféle terméket készítenek belőle, például benzint.*
✧ Szin: **1., 2.** *javít, fejleszt,* (választékos) *palléroz* **3.** *tisztít,* (idegen) *rafinál*

✧ Etim: A → *finom* melléknév származéka.

finomkod|ik ◆ ige *~ni* (rosszalló)

1. Erőltetett, kényeskedő finomsággal beszél, viselkedik. *Nagyon idegesít a viselkedése, folyton nyafog, finomkodik.*

2. Óvatoskodik, köntörfalaz. *Ne finomkodj, mondd meg egyenesen, mi a baj!*

✧ Szin: **1.** (rosszalló) *előkelősködik, kényeskedik, tetszeleg,* (idegen) *affektál,* (népi) *pipiskedik*

✧ Etim: A → *finom* melléknév származéka.

finomság ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Valaminek simasága, lágysága. *Bőrének finomságát féltve őrzi a napsugaraktól.*

2. Anyag, termék meghatározott minősége. *Ennek az aranytárgynak a finomsága tizennyolc karátos.*

3. Finom étel. *Csupa finomsággal rakták meg az asztalt. Óhajt valami finomságot?*

4. Finom árnyalat. *Nincs tekintettel a finomságokra.*

5. Tapintat, gyöngédség. *Nincs benne semmi finomság, mindenkit sért a durvaságával.*

✧ Szin: **3.** *csemege, ínyencfalat, ínyencség, nyalánkság* **4.** *fokozat, változat,* (idegen) *nüansz* **5.** *kímélet,* (választékos) *diszkréció*

✧ Ell: **5.** *gorombaság, tapintatlanság,* (idegen) *indiszkréció*

✧ Etim: A → *finom* melléknév származéka.

fintor ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

Lekicsinylést vagy undort kifejező arc-, illetve szájmozdulat. *A válasz egy megvető fintor volt.* ■ *A sors fintora*: meghökkentő fordulat. *A sors fintora, hogy végül szomszédok lettek.*

✧ Szin: *grimasz, arcfintorítás,* (bizalmas) *pofa*

✧ Táj: *maskaraarc*

✧ Ell: (bizalmas) *fapofa*

✧ Etim: Nyelvújítás kori elvonás a → *fintorog* igéből.

fintorog ◆◆◆ ige *~ni*

Többször fintort vág. *Folyton fintorog. Mindentől csak fintorog, semmi sem tetszik neki.*

✧ Szin: *fintorgat, grimaszol, kényeskedik, fanyalog* • *Grimaszokat vág. Arcokat vág.* (bizalmas) *Pofákat vág.*

✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, a → *fitogtat* ige tövével összefüggő, talán hangfestő eredetű szótő származéka.

finnyás ◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an* (rosszalló)

1. Ételben, italban válogatós. *Gyerekkorában nagyon finnyás volt.*

2. Kényeskedő. *Úgy viselkedik, mint egy finnyás kisasszony! Finnyás az ízlése, nem vesz fel akármit.*

✧ Szin: **1.** (rosszalló) *finnyáskodó* **2.** (rosszalló) *kényes,* (bizalmas) *háklis, szőröző*

✧ Táj: **1.** *bélebűzhödt, pipónyás*

✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, talán hangfestő eredetű szótő származéka.

fiók ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. Asztalnak, szekrénynek kihúzható, ládaszerű része. *Rakj rendet az íróasztalod fiókjában!*

2. Intézménynek a központtól helyileg elkülönülve működő részlege. *Az új bank vidéken is nyit fiókot.*

3. (régi, népi) Madárfióka. *Kiesett a fészekből a fiók.*

✧ Szin: **1.** (népi) *asztalfia, ládafia* **2.** *fiókvállalat, leányvállalat, fióküzlet, kirendeltség, lerakat,* (régi) *filiálé* **3.** (népi) *fiamadár*

✧ Ell: **2.** *központ*

✧ Etim: A → *fiú* főnév *fi* alakváltozatának származéka.

✧ Ö: posta + fiók

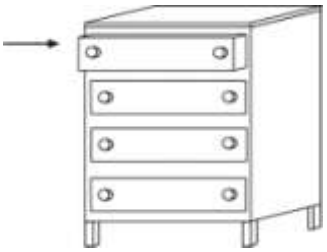

fióka ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Madár kicsinye. *A fecskemama csőrében hordja fiókáinak a táplálékot.*

2. (ritka) Kisebb emlősállat kicsinye. *Az egér is gondozza fiókáit.*

✧ Szin: **1.** *madárfióka,* (régi, népi) *fiók, madárfiók, fiamadár* **2.** *kölyök*

✧ Etim: A → *fiú* főnév *fi* alakváltozatának származéka.

✧ Ö: kakukk + fióka

firkál ◆◆◆ ige *~ni*

1. Összevissza vonalakat húzgál. *A gyerek még nem tud rajzolni, csak firkál.*

2. Hevenyészve ír, rajzolgat valamit. *Unalmában egy üres lapra firkált. Mit firkáltál a padra?*
3. (rosszalló) Gyenge cikkeket ír. *Rendszeresen firkál mindenféle lapba.*
✧ Szin: **2.** *irkafirkál, firkant, firkálgat* **3.** (rosszalló) *írogat, irkál*
✧ Etim: Vitatott eredetű. Vagy az *irkál-firkál* ikerszó (*irkál*: az → *ír* ige származéka + *firkál*) utótagjának önállósulásával keletkezett, vagy latin jövevényszó.

firkant ◆ ige *~ani*
Sietve, hevenyészve (meg)ír valamit. *Sebtében firkantott néhány sort, és rohant vele a postára.*
✧ Szin: *odavet valamit*
✧ Táj: *vakarít*
✧ Etim: A → *firkál* igéből a nyelvújítás korában elvont *firk-* tő származéka (vö. → *firkász*).

firkász ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* (rosszalló)
1. Felületes, rossz író, újságíró. *Firkászok hada vetette rá magát a szenzációsnak ígérkező ügyre.*
2. Egyszerű hivatalnok. *Valami firkász vette át a kérvényt.*
✧ Szin: **1.** (régi, gúnyos) *skribler, zugfirkász, zugíró* **2.** (rosszalló) *tintanyaló, aktakukac*
✧ Etim: A → *firkál* igéből a nyelvújítás korában elvont *firk-* tő származéka (vö. → *firkant*).

firtat ◆◆◆◆ ige *~ni*
(Kellemetlen) dolgot részletesen kérdezősködve tudakol. *Jobb, ha nem firtatjuk ezt a kérdést.*
✧ Szin: *boncolgat, bolygat, feszeget, érdeklődik* vagy *faggatózik* vagy *kérdezősködik valami felől* vagy *iránt* vagy *után*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, a → *fürkész* ige tövével összefüggő, talán hangfestő eredetű szótő származéka.

firtel ◆ fn *~ek, ~t,* – **firtli** (Őv bizalmas)
Negyed liter. *Kérek egy firtelt abból a finom borból.*
✧ Etim: Német jövevényszó.

fitnesz ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e* (idegen)
1. (Testedzéssel megteremtett, fenntartott) jó erőnlét, frissesség, illetve maga a testedzés. *A mai fiatalok életének fontos része a fitnesz.*
2. Ritmikusan végzett, táncos elemekkel vegyített tornagyakorlat(ok sorozata). *A sportbemutatón a fitnesznek volt a legnagyobb sikere.*
3. (bizalmas) Testedzésre való, sporteszközökkel is felszerelt szolgáltató intézmény, vállalkozás. *Hetente kétszer járunk a barátnőmmel fitneszbe. A belvárosban nincs jó levegő a futáshoz, inkább a fitneszben edzek a futógépen.*
✧ Szin: **1.** (idegen) *wellness* **2.** (idegen) *aerobik* **3.** *fitneszklub, fitneszstúdió, fitneszszalon, fitneszterem*
✧ Etim: Angol jövevényszó.

fitogtat ◆◆◆ ige *~ni*
Dicsekvően mutogat valamit. *Folyton fitogtatja a jólértesültségét.*
✧ Szin: *dicsekszik, kérkedik, hivalkodik, henceg,* (bizalmas) *felvág valamivel*
✧ Ell: *takargat, palástol, leplez*
✧ Etim: A nyelvjárási *fitog* ‘mozdul, mozog; dicsekvően viselkedik’ ige származéka. A *fitog* egy önállóan nem adatolható, talán hangfestő eredetű szótő származéka.

fitos ◆ mn *~ak, ~at, ~an*
Kissé pisze. *Fitos orra van.* (Főnévi használatban:) *Nézd ott azt a kis fitost!*
✧ Szin: (népi) *turcsi*
✧ Táj: *turpis, fitris, csempe*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, a → *fintorog*, → *fitogtat* igék tövével azonos, talán hangfestő eredetű szótő származéka.

fityeg ◆◆◆ ige *~ni* (bizalmas, rosszalló)
1. Hivalkodva csüng, himbálózik. *Vastag aranykarika fityeg a fülében.*
2. Hányaveti módon vagy meglazulva lóg. *Kard fityegett az oldalán. Fityeg a gombod, mindjárt leszakad!*
✧ Szin: **2.** (bizalmas) *lötyög, líg-lóg*
✧ Táj: **2.** *leffeg, filleg*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, talán hangfestő eredetű szótő származéka.

fityegő ◆◆ fn *~k, ~t, ~je* (bizalmas)
Lecsüngő apró dísztárgy. *Színes fityegők lógnak a kulcstartóján.*
✧ Szin: (bizalmas) *csecsebecse, mütyür(ke), zsuzsu, bigyó,* (tréfás) *csingilingi*
✧ Táj: *csüllöngő*
✧ Etim: A → *fityeg* ige származéka.

fityfiritty ◆ fn *~ek, ~et, ~e*
1. (kedveskedő) Kicsi, fürge, kedvesen csacsogó gyermek, különösen leány. *„Magam is láttam ott ezt a kis barna fityfirittyet. Hogy is hívják csak? – Ilona”* (Mikszáth K.: Nemzetes uraimék). (Jelzőként is:) *A fityfiritty lányka vidította fel a társaságot.*
2. (gúnyos) Jelentéktelen, de feltűnésre vágyó, hangoskodó ember. *Az értekezlet elhúzódott, mert a sok fityfiritty mind hozzá akart szólni.*
✧ Szin: **1.** *bakfis,* (kedveskedő) *fruska*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó.

fityisz ◆ fn –, *~t,* – (bizalmas)

Ujjal mutatott füge. *Fityiszt mutat neki.* | *Fityiszt az orrodra!*: szó sem lehet róla.

✧ Etim: Valószínűleg játékos szóalkotás eredménye, a *fitty* főnév *fity* alakváltozatának származéka, vö. *fityfene*, *fityfiritty* összetételek. A *fitty* szóelvonással keletkezett a nyelvjárási, hangutánzó eredetű *fittyent* ‘ujjával csettint’ igéből.

fitymál ◆◆ ige *~ni*

Kényeskedve, fölényeskedve rossznak nyilvánít valamit. *Semmi sem tetszik neki, mindent fitymál.*

✧ Szin: *leszól, lekicsinyel, lebecsül, ócsárol; fittyet hány valakinek, valaminek;* (bizalmas) *fumigál*

✧ Ell: *dicsér valamit*

✧ Etim: Valószínűleg a → *fityeg* ige tövével azonos szótő származéka.

fiú ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* vagy *fia*

1. Hímnemű gyermek. *15 fiú és 19 lány van az osztályban.* • Szólás: *Azt se tudja, fiú-e vagy lány*: **a)** nagy zavarban van **b)** (ritka) nagyon meg van lepve **c)** (népi) nagyon részeg.

2. Valakinek ilyen gyermeke (szüleihez, családjához való viszonyában). *Nagyon jó fiú, gondoskodik a szüleiről.*

3. (bizalmas) Fiatalember. *Az új segéd nagyon rendes fiú.*

4. (bizalmas) Udvarló, partner. *A barátnőm fiúja egyetemista.*

5. (bizalmas) (Baráti közösségben a férfiak megszólításként:) *Jól van fiúk, mehetünk!*

✧ Szin: **1.** (kissé választékos*) fiúgyer(m)ek,* (népi) *gyerek,* (bizalmas, kedveskedő) *lurkó, kölyök, kisfiú, gyerkőc, kamasz* (szleng) *srác, krapek* **4.** *barát, jövendőbeli, szerető, kedves*

✧ Táj: **1.** *fattyú, suttyó, surbunkó*

✧ Ell: **1.** *lány, leány, kislány* **4.** *barátnő,* (szleng) *csaj*

✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.

✧ Ö: kereszt + fiú, szép + fiú

☝ ‘Valakinek a fiúgyermeke’ jelentésben a személyjeles alakjai: *fiam, fiad, fia, fiunk* (rövid *u*-val), *fiatok, fiuk* (rövid *u*-val). ‘Idegen fiúgyermek’, ‘udvarló, barát’, ‘fiatalember’ jelentésben pedig: *fiúm, fiúd, fiúja, fiútok, fiújuk* (mindig hosszú *ú*-val). Például: *Az osztály minden fiúja eljött a kirándulásra.* Többes száma rendszerint: *fiúk;* a *fiak* régi, népi (a *fi* szó többese), ennek jelentése ma többnyire ‘utódok’.

fivér ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e* (választékos)

Fiútestvér. *Három fivére van, egy bátyja és két öccse.*

✧ Szin: (régi) *fitestvér*

✧ Etim: Nyelvújítás kori összetétel; *fi*: a → *fiú* főnév alakváltozata + → *vér*.

fizet ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Áruért, munkáért, szolgáltatásért stb. ellenértéket, pénzt ad. *Mennyit fizettél ezért a cipőért?*

2. Fizetést (valamivel) teljesít. *A kölcsönt és a kamatot havonta fizeti. Csekkel vagy készpénzzel fizetsz?* • Szólás: *Fizet, mint a katonatiszt*: gavallérosan. | *Fizet, mint a köles*: (kényszerűségből) sokat.

3. Valamivel viszonoz. *Jóért rosszal fizet.*

4. Valamivel bűnhődik, lakol valamiért. *Drágán fizettek tapasztalatlanságukért.*

5. Jövedelmez. *Új munkája jól fizet.*

✧ Szin: **2.** *törleszt, kiegyenlít, térít, fedez, áll, visel,* (szleng) *(le)tejel, leszurkol, leperkál, leperget* **3.** *megfizet, megtorol, megbosszul* **4.** *megbűnhődik, meglakol, megszenved* **5.** *hoz,* (régi, választékos) *javadalmaz*

✧ Ell: **2.** *tartozik*

✧ Etim: Vitatott eredetű. Vagy a → *fűz* ige *fiz* alakváltozatának származéka, a *fűzet* ige szóhasadással elkülönült párja, vagy iráni jövevényszó.

✧ Ö: elő + fizet

fizetés ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

Munkáért rendszeresen folyósított pénzösszeg. *A hónap elején kap fizetést.*

✧ Szin: (hivatalos) *illetmény, bér, munkabér, munkadíj, járandóság,* (régi, választékos) *javadalmazás,* (népi) *fizetség,* (bizalmas) *gázsi, zsold, fix*

✧ Etim: A → *fizet* ige származéka.

fizetőpincér ◆◆ fn

Vendéglátóhelyen ez a pincér, akinek a vendégek az elfogyasztott étel, ital árát megfizetik. *Amikor az étteremben távozás előtt fizetni szeretnénk, megkérjük a felszolgálót, hogy küldje asztalunkhoz a fizetőpincért.*

✧ Szin: *főpincér,* (bizalmas) *főúr, fizető,* (régi, bizalmas) *óber*

✧ Etim: Összetétel; *fizető*: a → *fizet* ige származéka + → *pincér*.

☝ A fizetőpincér hagyományos megszólítása Magyarországon a *főúr*. Ma sem számít udvariatlanságnak, ha így hívunk asztalunkhoz főpincért vagy pincért: *Főúr, kérem!* A főpincérrel és általában a pincérekkel való minden további szóbeli érintkezés során udvariasabb, választékosabb az *uram* megszólítás. Ha a fizetőpincér, illetve a pincér nő, hagyományos megszólítása: *kisasszony* vagy (kifejezetten idős személy esetén) *asszonyom*.

fizetőzóna ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Olyan terület, ahol fizetni kell a parkolásért. *Tábla jelzi az utca sarkán, hogy itt fizetőzóna kezdődik. A belváros egész területe fizetőzóna. A fizetőzónában lakók kedvezményes bérletet válthatnak a parkoláshoz.*

✧ Etim: Összetétel; *fizető*: a → *fizet* ige származéka + → *zóna*.

fizetség ◆◆◆ fn *–, ~et, ~e* (népi)

1. Fizetés, bér. *Ha kész a munka, a fizetség sem marad el!*

2. Viszonzás, ellenszolgáltatás. *Fáradozásának visszautasítás volt a fizetsége.*

✧ Ell: **1.** *kiadás*

✧ Etim: A → *fizet* ige származéka.

fizika ◆◆◆◆ fn *–, ~t, ~ja*

1. Az anyagi világ legáltalánosabb sajátosságaival foglalkozó tudomány. *Mindig is érdekelte a fizika. Ismerd meg a fizika törvényszerűségeit!*

2. Ez mint tantárgy. *Hányasod volt fizikából?*

✧ Szin: (régi) *természettan*

✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

fizikum ◆◆ fn *–, ~ot, ~a*

Az ember testi adottsága, felépítése, szervezete. *Erős fizikuma van, jól bírja a nehéz munkát.*

✧ Szin: *testalkat, testi felépítés, termet*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

fizikus ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

Fizikával foglalkozó tudós, szakember. *A tömegvonzás elvét Newton angol fizikus dolgozta ki. A fizikusok a találkozójukra matematikusokat is meghívtak.*

✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

fizimiska ◆ fn *–, ~t, ~ja* (bizalmas, tréfás)

Arc, ábrázat. *Fura fizimiskája van.*

✧ Szin: (bizalmas) *kép,* (bizalmas, kedveskedő) *pofi,* (idegen, szleng) *cifferblatt,* (durva) *pofa, pofázmány*

✧ Etim: Népetimológiás szóalkotással keletkezett a régi nyelvi *fizonómia*, nyelvjárási *fizimónia* főnévből, ami a *fizognómia* ‘az arcvonások összessége’ latin, végső soron görög eredetű nemzetközi szóból jött létre játékos szóalkotással. A címszó második fele a *Mihály* név becéző formája.

flamand ◆◆ mn *~ok, ~ot, ~ul*

Zömmel Belgiumban élő, nyugati germán nyelvet beszélő néphez tartozó, vele kapcsolatos. *A flamand festészet híres. Flamandul is beszél.* (Főnévi használatban:) *A flamandok elszántan őrzik nyelvhasználati jogaikat. A flamand csaknem azonos a hollanddal.*

✧ Etim: Flamand eredetű francia jövevényszó, végső forrása a → *flamingó* főnévével azonos.

flamingó ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Rózsaszín tollazatú gázlómadár. *Kecsesen lépkedtek hosszú lábaikon a sekély vízben a karcsú testű, hosszú nyakú flamingók.*

✧ Etim: Spanyol, végső soron flamand eredetű nemzetközi szó.

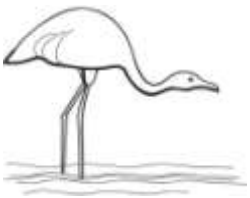

flanel ◆ fn *–, ~t, ~je*

1. Egyik vagy mindkét oldalán bolyhos, meleg pamut- vagy gyapjúszövet. *Puha flanelből van a baba rugdalózója.*

2. (Jelzőként:) Ilyen anyagból készült. *Télen flanel hálóinget hord.*

✧ Szin: (régi) *barhent,* (népi) *parget*

✧ Etim: Francia, végső soron walesi eredetű német jövevényszó.

☝ Rövid *l*-lel írjuk és ejtjük.

flinta ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (gúnyos, tréfás)

Régi, kezdetleges, egyszerű puska. *„Portobágyi úr végre előhozta rozsdás flintáját, a flinta akkorát dörrent, mint egy ágyú, és a kis tarka eb véresen elnyúlott”* (Krúdy Gy.: Szindbád).

✧ Szin: (régi) *mordály, muskéta*

✧ Etim: Német jövevényszó.

flopi ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen)

Védőtokba foglalt hajlékony mágneses korong számítógépes adatok tárolására. *A cikk kéziratát flopin vagy cédén kell eljuttatni az újság szerkesztőségéhez.*

✧ Szin: *flopilemez,* (hivatalos) *hajlékony mágneslemez,* (bizalmas) *lemez,* (Fv, Ka bizalmas) *diszk,* (Őv; Fv, Dv, Mv bizalmas) *diszketa,* (Va bizalmas) *floppi*

✧ Etim: Angol jövevényszó.

☝ Magyar helyesírással, a kiejtésnek megfelelően írjuk.

fluor ◆ fn *–, ~t, ~ja*

Zöldessárga, csípős szagú, gáz alakú elem. *A fluor közvetlen hatása rendkívül mérgező az emberi szervezetre.*

✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.

foci ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (bizalmas)

1. Futball-labda. *Egy igazi focit kapott ajándékba.*

2. Labdarúgás, futball. *Rajong a fociért. Ez végre igazi foci volt, remekül játszottak a csapatok. Kedvenc sportja a foci.*

✧ Szin: **1.** (bizalmas) *focilabda, bőr, laszti,* (régi) *bőrlabda* **2.** *futballozás,* (bizalmas) *focizás,* (ritka) *futballjáték,* (hivatalos) *labdarúgósport*

✧ Etim: Szórövidüléssel és kicsinyítő képzővel keletkezett a → *futball* főnév *fodbal* alakváltozatából.

fociz|ik ◆◆◆ ige *~ni* (bizalmas)

1. Futballozik. *A gyerekek lent fociznak a téren. Már ötödik éve focizik versenyszerűen, egyesületben.* • (bizalmas) *Rúgja a bőrt.*

✧ Etim: A → *foci* főnév származéka.

fodor I. ◆◆◆ fn *fodrok, fodrot, fodra*

1. Női ruhadarabon, függönyön stb. díszül rávarrt redőzött szalag. *Leszakadt a fodor a ruhájáról. „Tizenhárom fodor van a szoknyámon”* (népdal).

2. (választékos) (Kisebb) vízhullám (taraja). *Apró fodrokat kelt a szellő a tó tükrén.*

3. Valaminek hullámosan összeráncolódott része. *Előbb simítsd ki a levél fodrait, csak azután préseld le!*

✧ Szin: **1.** *bodor, cicoma, sallang, zsabó* **3.** *gyűrődés*

✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, ismeretlen eredetű szótő származéka.

fodor II. ◆ mn (régi, népi)

Fodros, göndör. *„Fodor haját illegeti vállára”* (népdal).

✧ Szin: *bodros, fürtös,* (népi vagy irodalmi) *bodor, kondor*

✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, ismeretlen eredetű szótő származéka.

fodrász ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

Hajvágással, frizurakészítéssel, borotválással foglalkozó iparos. *Havonta egyszer jár fodrászhoz. De jó a frizurád, fodrásznál voltál? A lánya fodrásznak tanul.*

✧ Szin: *borbély,* (régi) *frizőr, hajfodrász,* (tréfás) *hajszobrász, figaró,* (Va bizalmas) *frizer*

✧ Etim: A → *fodor* főnév nyelvújítás kori származéka.

fog[1] **I.** ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Kezével, esetleg testének valamely más részével szorítva tart valamit. *Bal kezében fogja a ceruzát.*

2. Rögzítve tart valamit. *A fa alkotórészeket nem fogja a papírragasztó.*

3. Kézbe vesz, megragad valamit. *Fogta a labdát, és elszaladt.*

4. ■ *Pártját fogja valakinek*: védelmezi. *Mindig az ő pártját fogod.*

5. Rávesz valakit valamire. *Ideje munkára fogni a lustálkodókat.*

6. Foglyul, zsákmányul ejt valamit, valakit. *Egész nap csak három halat fogott.* (bizalmas) *Végre sikerült férjet fognia a lányának!*

7. (Igavonót) valamibe befog. *Négy lovat fogott a hintó elé.*

8. (Fegyvert) felkap, és valakire, valamire irányítja. *A betörő pisztolyt fogott a házigazdára.*
9. (Rádió, televízió) valamely állomás adását felfogja. *Öreg rádiója csak a Kossuth adót fogja.*
10. Korlátoz, fegyelmez valakit, ösztönöz, rászorít valamire. *Szigorúan fogja gyermekeit. A beteget diétára fogták.*
11. *Fogja magát*: hirtelen elhatározza magát. *Fogta magát, és kiment a szobából.*
12. *Vastagon fog a ceruzája*: **a)** széles nyomot hagy **b)** (átvitt) (pincér) sokat számol a fogyasztásért **c)** (tanár) szigorúan osztályoz.
13. *Fog az agya, az esze, a feje*: értelmi képessége (jól) működik. *Fáradt vagyok, nem fog az agyam, nem tudok figyelni.* • Szólás: *Úgy fog az esze, mint a borotva*: roppant éles eszű.
14. Anyag vele érintkező más anyagon szennyet, foltot hagy. *Az új póló fog, ne mosd együtt a többivel.* ■ *Fog valakit a nap*: lebarnul. *Árnyékban kevésbé fog a nap.*
15. Ráfog valakire valamit. *A csínyt a húgára fogta.*
16. *Fog valakin, valamin*: eredményesen hat rá, megváltoztatja. *Nem fog rajta a szó. Nem fog rajta az idő, nem látszik rajta, hogy öregszik.*
17. Valami keletkezik, támad valakiben, valamiben. *A rendőrség gyanút fogott. Tüzet fogott a szénakazal az égő cigarettától.*
18. Belekezd, belefog valamibe. *Nem tudja, mihez fogjon. Egy új regénybe fogott a múlt héten.*
✧ Szin: **1.** *markol, szorít, tart* **3.** *megfog* **6.** *elfog, elejt, szerez, elcsíp,* (bizalmas) *felcsíp* **8.** *ráfog* **9.** *vesz, behoz* **10.** *kordában tart valakit; rábír, rászoktat valakit valamire* **11.** *kapja magát* **14.** (nap:) *barnít* **15.** *hárít,* (bizalmas) *ken* **18.** *lát, hozzálát, hozzákezd valamihez; nekilát valaminek; kezd valamibe*
✧ Ell: **1.** *elenged*
✧ Etim: Ősi, ugor kori szó.
✧ Ö: mellé + fog, neki + fog

fog[1] **II.** ◆◆◆◆◆ segédige
1. (Nyomatékos jövő idő kifejezésére:) *Nem fogunk engedni az erőszaknak.*
2. (Jövőbeli valószínűség kifejezésére:) *Most már tényleg el fogunk menni hozzátok. Kérdezd meg, ő tudni fogja, hol van a könyved.*
3. (Fenyegető parancsban:) *Meg fogod mondani, hova rejtetted a pénzt!*
✧ Etim: Ősi, ugor kori szó, a → *fog*[1] igével azonos eredetű.

fog[2] ◆◆◆◆◆ fn *~ak, ~at, ~a*
1. A szájüregben egymás mellé sorakozó, harapásra, rágásra való csontszerű képződmény. *A felnőtt embernek 32 foga van. Fogat mos.* • Szólás: *Fáj* vagy *vásik a foga valamire*: nagyon vágyik rá. | *Fogára való*: kedvére való. | *Kimutatja a foga fehérét*: elárulja gonosz szándékát. | *Feni rá a fogát*: **a)** vesztét akarja **b)** meg akarja szerezni. | *Otthagyja a fogát*: odavész. | *Fogához veri a garast*: túlzottan takarékoskodik. | *Beletörik a foga valamibe*: nem sikerül neki valami. | *Foggal, körömmel*: elkeseredett szívóssággal. *Foggal, körömmel küzdött az első helyért.* | *Szívja a fogát valami miatt*: sajnálja, bosszankodik miatta. | *Vacog a foga*: didereg, nagyon fázik. | *Úgy, mintha a fogát húznák*: nagyon kelletlenül, nem szívesen.
2. Eszköz, tárgy peremén egymás mellett sorakozó, kiálló, hegyes rész. *Kitörött a fésű foga. A ritkább fogú gereblyével gyűjtjük össze a faleveleket.*
✧ Szin: **1.** (tréfás is) *agyar*
✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.
✧ Ö: farkas + fog, méreg + fog, szem + fog, záp + fog

fogad ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Engedi, hogy valaki bejusson valahova, ott helyet ad neki. *Otthonába fogadott két menekültet.* | *Szívébe fogad valakit*: megszeret.
2. Magához enged valakit, illetve rendelkezésére áll valakinek. *Az ügyvéd úr délutánonként fogad.* **a)** Valakinek a vendégül látására kész. *Szívesen fogadták a vendéget.* **b)** (Repülőtér) leszállni engedi az érkező repülőgépe(ke)t. *A köd miatt a repülőtér ma nem fogad.*
3. *Valami, valaki fogad valakit*: megérkezésekor ott van. *Senki sem fogadta a pályaudvaron. Itthon rossz idő fogadott minket.*
4. (Valakinek a megjelenését, cselekedetét) mások valamilyen cselekedete, magatartása követi. *Szavait kitörő lelkesedés fogadta.*
5. Magához vesz valakit. *Két gyermeket fogadott örökbe.*
6. Bérért valamilyen szolgálatra igénybe vesz valakit, valamit. *Az őserdőben vezetőt fogadott. Fogadjunk taxit!*
7. Tudomásul vesz, elfogad valamit. *Nem fogadja köszönésemet.* (Udvarias kifejezésekben:) *Fogadja legjobb kívánságaimat! Fogadja őszinte részvétemet!*
8. (Asztali)teniszben kezdéskor az adogató labdáját visszaütésre várja. *Az ellenfél kezdett, ő pedig fogadta az adogatást.*
9. ■ *Szót fogad*: engedelmeskedik. *Fogadj szót édesanyádnak!*
10. Ígér. *Hűséget fogadtak egymásnak. Engedelmességet fogadott az edzőjének.*
11. Fogadást köt. *Fogadjunk, hogy elkésik! Fogadok, hogy győzni fog!*
✧ Szin: **1.** *beenged, befogad* **3.** *vár,* (régi) *elfogad* **6.** *alkalmaz, felfogad, szerződtet* **10.** *esküszik, megígér, szavát adja, fogadalmat tesz*
✧ Ell: **6.** *elbocsát, elküld; felmond valakinek*
✧ Etim: A → *fog*[1] ige származéka.

fogadalom ◆◆◆◆ fn *fogadalmak, fogadalmat, fogadalma*

Valaminek a teljesítésére vagy vállalására ünnepélyes nyilatkozattal tett ígéret. *Fogadalma kötötte, hogy megtartsa a titkot. Szerzetesi fogadalmat tett.*

✧ Szin: *ígéret, eskü, adott szó,* (régi) *fogadás*

✧ Táj: *fogadás*

✧ Etim: A → *fogad* ige származéka.

fogadás ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. (Vezényszóként:) *Fogadás jobbról*: (tisztelgésképpen) jobbra nézz.

2. Valakinek vagy valamely eseménynek a tiszteletére rendezett ünnepélyes összejövetel. *A vendégek tiszteletére fogadást adtak a város vezetői.*

3. Két vagy több személy megállapodása arról, hogy amelyiknek igaza lesz, előre megállapított pénzt vagy értéket kap a másiktól vagy a többiektől. *Fogadást kötöttünk arra, hogy a mi autónk ér előbb a célba. Péter elvesztette a fogadást.*

✧ Szin: **2.** *estély, vendégség, parti, zsúr*

✧ Etim: A → *fogad* ige származéka.

✧ Ö: örökbe + fogadás

fogadjisten ◆ fn (népi)

(Köszöntésként, válaszul az *adjonisten*re:) *Adjonisten, bátyám! – Fogadjisten, öcsém!*

✧ Etim: Összetétel; *adjon*: az → *ad* ige egyes szám harmadik személyű felszólító módú alakja + → *isten*.

☝ Kisbetűvel kezdjük és egybeírjuk.

fogadkoz|ik ◆◆◆ ige *~ni*

Többször egymás után erős ígéreteket tesz. *Nekem ne fogadkozz, inkább szó nélkül végezd a dolgod!*

✧ Szin: *erősödik, esküdözik, ígérget, ígér,* (bizalmas) *köp(köd)i a markát*

✧ Etim: A → *fogad* ige származéka.

fogadó ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Kisebb, út menti vagy kirándulóhelyen levő szálló. *Az éjszakát egy fogadóban töltötte.*

2. Fogadást kötő személy. *Az ellenőrző szelvény a fogadónál marad.*

3. (Teniszben) az adogatást fogadó játékos. *Idáig szervált, most ő lesz a fogadó.*

✧ Szin: **1.** *vendéglő, vendégház, panzió, motel, csárda,* (régi) *vendégfogadó*

✧ Etim: A → *fogad* ige származéka.

fogadtatás ◆◆◆◆ fn –, *~t, ~a*

Az a mód, ahogyan valakit vagy valamit fogadnak. *Díszes fogadtatásban volt része a magas rangú vendégnek. Írása lelkes fogadtatásra talált.*

✧ Szin: *fogadás, üdvözlés*

✧ Etim: A → *fogad* ige származéka.

fogalmaz ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

Valamit nyelvi formába önt. *Jól tud fogalmazni. Úgy fogalmazz, hogy senki se bántódjék meg.*

✧ Szin: *(meg)ír, (meg)szövegez, szerkeszt,* (választékos) *szavakba önt, írásba foglal, stilizál, formuláz*

✧ Etim: A → *fogalom* főnév származéka.

fogalom ◆◆◆◆◆ fn *fogalmak, fogalmat, fogalma*

1. Dolgok, jelenségek legfőbb ismertetőjegyeiből a tudatban megjelenő gondolati forma. *Számára ismeretlen ez a fogalom.*

2. Tapasztalati ismeret, nézet. *Különböző fogalmaink vannak a fegyelemről.* ■ *(Halvány) fogalma sincs valamiről*: **a)** egyáltalán nem tud róla **b)** a legkevésbé sem ért hozzá.

3. Kiválóságáról közismert, népszerű dolog. *A tokaji bor fogalom.*

✧ Szin: **1.** (választékos) *eszme, idea, kategória* **2.** *kép, elképzelés, elgondolás; sejtelme* vagy (népi) *ándungja* vagy (bizalmas) *dunsztja* vagy (tréfás) *gőze sincs valamiről*

✧ Etim: A → *fog*[1] ige nyelvújítás kori származéka.

fogamzás ◆◆ fn –, *~t, ~a*

Két ivarsejt egyesülése. *Az élet a fogamzással kezdődik.*

✧ Szin: *fogantatás, megtermékenyülés*

✧ Etim: A → *fogan* ige *fogamzik* származékának továbbképzett alakja.

fogan ◆◆◆◆ ige *~ni* (választékos)

1. (Élőlény) az anyaméhben fejlődésnek indul. *Azon a napon fogantam.*

2. ■ (régi) *Gyermeket fogan*: méhében magzat kezd fejlődni.

3. (Gondolat, mű) csírájában létrejön. *Agyában ekkor fogant a nagy regény.*

✧ Szin: **1.** (választékos) *fogamzik* **2.** *megtermékenyül, teherbe esik*

✧ Etim: A → *fog*[1] ige származéka.

foganat ◆◆◆ fn –, *~ot, ~ja*

Valamely cselekvés kívánt, várt eredménye, hatása. *Hiába beszélt neki az anyja, nem volt a szavainak semmi foganatja.*

✧ Szin: *siker*, (átvitt) *gyümölcs*

✧ Etim: A → *fogan* ige származéka.

☝ Rendszerint 3. személyű birtokos személyjellel és *van* (*volt, lesz*) vagy *nincs* (*nem volt, nem lesz*) igével használatos.

foganatosít ◆◆◆ ige *~ani* (hivatalos)

(Intézkedést) végrehajt vagy végrehajtat, megvalósít. *Újabb intézkedéseket foganatosítanak, hogy csökkenjen a balesetek száma.*

✧ Szin: *alkalmaz, érvényesít, véghezvisz*

✧ Etim: A → *fogan* ige származéka.

fogantyú ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Tárgynak az a része, amelynél megfogva használni, vinni lehet. *Az ugrókötél két végén fából vagy műanyagból készült fogantyú van. A porszívónknak kézreálló fogantyúja van, könnyű* hordozni*.*

2. Olyan tárgy, amelybe kapaszkodni, fogódzkodni lehet. *A jól felszerelt autóban a hátsó ajtók fölött is van fogantyú.*

✧ Szin: **1.** *fogó, fül, nyél, szár, kallantyú, markolat,* (régi, idegen) *griff* **2.** *kapaszkodó, fogódzó*

✧ Táj: **1.** *gamó, fogatély*

✧ Etim: A → *fog* ige származéka.

fogas[1] **I.** ◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Olyan (állat), amelynek fogai vannak. *Nemcsak fogas ceteket, hanem fogas halakat is ismerünk.*

2. Fogazattal ellátott. *Fogas szélű leveleket gyűjt rajzórára.*

3. (népi) Csípősen hideg. *Ma fogas az idő.*

4. ■ *Fogas kérdés*: nehezen megoldható. *Ez fogas kérdés, nagy fejtörést okoz.*

✧ Szin: **2.** *fogazott, csipkézett* **3.** *fagyos* **4.** *nehéz, fogós, kényes, bonyolult, problematikus*

✧ Ell: **3.** *enyhe* **4.** *egyszerű, világos, sima*

✧ Etim: A → *fog* főnév származéka.

fogas[1] **II.** ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Ruhafélék ráakasztására való, rögzített vagy lábakon álló kampós eszköz. *Új fogast szereltünk föl az előszobában. Akaszd a fogasra a kabátodat!*

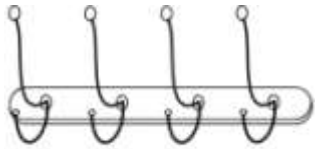

2. Ruhaakasztó, vállszélességű ívelt (fa)eszköz. *Vegyél ki egy fogast a szekrényből!*

3. (bizalmas) Fogaskerekű vasút. *A tévéadóhoz fogassal is fel lehet jutni.*

✧ Szin: **1.** *ruhafogas, állófogas* **2.** *vállfa* **3.** *fogaskerekű*

✧ Etim: A → *fogas* melléknév főnevesülésével keletkezett.

fogas[2] ◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Hosszúkás testű, ízletes, szálkátlan húsú, sügérféle ragadozó hal. *A Balaton híres hala a fogas.*

2. Ennek húsa mint étel. *A konyhafőnök ajánlata: fogas roston.*

✧ Szin: *fogassüllő*

✧ Etim: A → *fog* főnév származéka, a *fogas hal* szószerkezet jelzőjének önállósulásával, jelentéstapadással keletkezett.

☝ Az 1,5 kg-nál kisebb példányok neve: *süllő*.

fogás ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Az a cselekvés, hogy valaki fog valamit, illetve ennek módja. *A táska fogása a férj dolga, míg a felesége válogatja a gyümölcsöt. Erős fogással megragadta a fatörzset.*

2. Eszköznek az a tulajdonsága, amelyet megfogásakor lehet érzékelni. *Jó fogása van ennek a késnek. Puha fogású szövetből van a nadrágja.*

3. Valaminek, valakinek a zsákmányul, illetve foglyul ejtése. *A halak fogása a legkedvesebb szórakozása.*

4. ■ (bizalmas) *Jó fogás*: sikeres akció, illetve ennek eredménye. *Jó fogást csinált a férjével.*

5. Cselekvésben alkalmazott ügyes, gyakran ravasz módszer. *Ismeri a mesterség fogásait. Taktikai fogásai eredményre vezettek.*

6. Az étkezésnek egy egységét alkotó étel (csoport). *A vacsora három fogásból állt: sajtos zöldség, párolt vadkacsa áfonyamártással és krokettel, valamint kávékrém.*

✧ Szin: **1.** *szorítás, markolás, tartás* **2.** *tapintás* **3.** *zsákmányolás* **5.** *mód, trükk, fortély, csel,* (idegen) *manőver*, (bizalmas) *stikli*, *húzás*
✧ Etim: A → *fog* ige származéka.

fogaskerék ◆◆◆ fn

Peremén fogakkal ellátott, kerék alakú gépelem, amely mozgás, forgás átvitelére alkalmas azáltal, hogy fogai egy hasonlóan kialakított elem fogaiba kapcsolódnak. *A vízimalom is fogaskerékkel működik: a vízikeréknek a malomházba benyúló tengelye egyben a nagy fogaskerék tengelye, ennek a fafogai a kis fogaskerék fogazatába illeszkednek, így forgatják meg az őrlőkő tengelyét.*
✧ Etim: Összetétel; *fogas*: a → *fog* főnév származéka + → *kerék*.

fogaskerekű ◆◆ fn *~k* vagy *~ek, ~t, ~je*

A sínpár közé helyezett, fogakkal ellátott lécbe fogaskerékkel kapaszkodó hegyi vasút. *Salzburgban fogaskerekűvel lehet a legkönnyebben fölmenni a meredek hegyen álló várhoz.* (Jelzőként:) *A budapesti sváb-hegyi fogaskerekű vasutat 1874-ben adták át; akkor még gőzmozdony vontatta a kocsikat.*
✧ Szin: (hivatalos) *fogaskerekű vasút,* (bizalmas) *fogas*
✧ Etim: Összetétel; *fogas*: a → *fog* főnév származéka + *kerekű*: a → *kerék* főnév származéka.

fogász ◆ fn *~ok, ~t, ~a* (bizalmas)

1. Fogtechnikus. *Megyek a fogászhoz megbeszélni a fogpótlásokat.*
2. (néha rosszalló) Fogorvos. *Az az ügyetlen fogász alaposan megkínozta.*
✧ Etim: A → *fog* főnév nyelvújítás kori származéka.

fogat ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. Szekér, kocsi az eléje fogott állatokkal együtt. *A fogat a kapu előtt várakozik. Négy fehér lovat vett, hogy összeállíthasson egy cifra négyes fogatot.*
2. Szekér, kocsi, illetve eke elé fogható egy vagy több állat. *Ez a két ló az uradalom leggyorsabb fogata.*
✧ Szin: **1.** *hintó, fiáker,* (régi, idegen) *ekvipázs*
✧ Etim: A → *fog*[1] ige származéka.

fogazat ◆◆ fn –, *~ot, ~a*

1. Valaki, valami fogainak összessége. *Fogazata ép, szabályos.*
2. Valaminek a peremén sűrűn, hegyesen kiálló részek összessége. *Csak olyan bélyeg való gyűjteménybe, amelynek fogazata, cikcakkos széle teljesen sértetlen.*
✧ Szin: **1.** *fogsor* **2.** *csipkézet, fogazás*
✧ Etim: A → *fog* főnév *fogaz* származékának továbbképzett alakja.

fogda ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (hivatalos)

Ideiglenes rendőrségi fogva tartásra használatos helyiség. *Katonaideje alatt három napot töltött fogdában.*
✧ Szin: *cella, zárka,* (régi) *karcer*, (Fv bizalmas) *baszi*, (Ka bizalmas) *csurma*, *tyurma*
✧ Etim: A → *fog*[1] ige származéka.

fogdmeg ◆◆ fn *~ek, ~et, ~je* (régi, gúnyos)

Fegyveres karhatalmi szervezet tagja. *A betyár a hátsó ablakon ugrott ki a csárdából a fogdmegek elől.*
✧ Szin: *rendőr, nyomozó,* (idegen) *detektív,* (régi) *csendőr, pandúr,* (szleng) *kopó, zsaru*
✧ Etim: A *megfog* igekötős ige (→ *meg* + → *fog*[1]) egyes szám második személyű felszólító módú alakjának főnevesülésével keletkezett.

fogékony ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Külső hatásokra érzékeny, nagy beleérző képességgel rendelkező. *Mindig is fogékony volt az emberi szenvedés iránt.*
2. Gyors felfogású. *Nem volt még ilyen fogékony tanítványom.*
3. Valamely betegségre nagyon hajlamos. *Fogékony a légúti betegségekre.*
✧ Szin: **1.** *nyitott,* (idegen) *szenzibilis* **2.** *értelmes, jó felfogású, tanulékony, intelligens* **3.** *érzékeny*
✧ Ell: **1.** *érzéketlen, fásult, közönyös* **2.** *nehéz felfogású* **3.** *ellenálló valamivel szemben,* (idegen) *immúnis*
✧ Etim: A → *fog*[1] ige származéka.

fogház ◆◆◆ fn

1. Enyhébb minősítésű bűntettek miatt elítéltek, illetve előzetes letartóztatásban levők börtöne. *Hat hónapot töltött fogházban.*
2. Fogházbüntetés. *Fogházra ítélték.*
✧ Szin: **1.** *cella, zárka, fegyház, fogház,* (régi) *áristom,* (régi) *toloncház,* (régi) *dologház,* (bizalmas) *dutyi*, (szleng) *sitt* **2.** *börtön, elzárás*
✧ Etim: Összetétel: → *fog*[1] + → *ház*.

foghegyről ◆ hsz

Gőgösen, fölényesen. *Foghegyről beszélt a tanárával, ezért kapott intőt.*
✧ Szin: *kelletlenül, félvállról, fitymálva, lóhátról, magas lóról, lekezelően, lekicsinylően, lenézően*
✧ Etim: A *foghegy* összetétel (→ *fog*[2] + → *hegy*[2]) megszilárdult ragos alakulata.

foglal ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Harccal (meg)szerez valamit. *A hódítók újabb területeket foglaltak maguknak.*
2. (Bizonyos teret) betölt. *Az öreg szekrény sok helyet foglal a szobában.* ■ *Helyet foglal*: leül. | *Állást foglal valamiben* vagy *valamiről*: véleményt mond. *Nem óhajtok állást foglalni ebben a zavaros ügyben.*

3. Valahol (bizonyos alkalomra) előre biztosít valamit. *Két hétre foglalt szállást a Balatonon. Gyere, neked is foglaltam helyet!*

4. *Magában foglal valamit*: (tartalomként, alkotórészként) benne van. *Az összeg a szálláson kívül az étkezési költségeket is magában foglalja.*

5. *Valamibe foglal valamit*: ilyen kerettel, burkolattal vesz körül. *A drágakövet aranyba foglalták.*

6. (Valamely nyelvi formába) önt valamit. *A felek írásba foglalták megállapodásukat. Nem tudom szavakba foglalni, hogy mit érzek.*

✧ Szin: **1.** *hódít, meghódít, hatalmába kerít* **2.** *elfoglal; elhelyezkedik valahol* **3.** *megrendel, lefoglal, leköt* **4.** *tartalmaz, felölel* **6.** *leír; elmond, megfogalmaz*

✧ Ell: **1.** *felszabadít* **3.** *lemond, visszamond*

✧ Etim: A → *fog*[1] ige származéka.

foglalat ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a* vagy *~ja*

1. Ékkövet, drágakövet körülvevő és az ékszerhez rögzítő keret. *Ékszerészhez kell vinnem a gyűrűmet, mert meglazult a köve a foglalatban.*

2. Valamit keretként, tokként körülfogó és rögzítő szerkezet. *Légy szíves, csavard be az új villanykörtét a foglalatba!*

3. (választékos, régi) Valaminek rövid tartalmi összefoglalása. *Barátai arra kérték Jókait, mesélje el új regénye foglalatját.*

✧ Szin: **2.** *ráma, tartó, szegély, hüvely* **3.** *összefoglalás, kivonat, összegzés, lényeg, vázlat, valaminek a magva, veleje,* (választékos, idegen) *szinopszis,* (kissé régi, idegen) *summa, summázat*

✧ Etim: A → *foglal* ige származéka.

foglalatoskod|ik ◆◆◆ ige *~ni* (választékos vagy népi)

Valamivel komolyan, figyelmét összpontosítva foglalkozik; valamivel elfoglalja magát. *Folyton foglalatoskodik valamivel. Egész délelőtt a konyhában foglalatoskodott.*

✧ Szin: *vesződik, bíbelődik, bajlódik, tesz-vesz, tevékenykedik*

✧ Táj: *bögyölődik*

✧ Etim: A → *foglal* ige származéka.

foglalkozás ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Az a tény, hogy valaki foglalkozik valamivel. *Sok idejét elrabolja a virágaival való foglalkozás. Az üggyel való foglalkozás megéri a fáradságot.*

2. Megélhetést nyújtó, rendszeres tevékenység, munka. *Mi a foglalkozásod? A szellemi foglalkozás is lehet olyan fárasztó, mint a fizikai.*

3. Oktató vagy nevelő céllal tartott összejövetel. *A délutáni foglalkozáson kevesebben vettek részt, mint a délelőttin.*

✧ Szin: **1.** *időtöltés, vesződés, foglalatosság, munkálkodás* **2.** *pálya, életpálya, hivatás, megélhetés, kenyérkereset, szakma, mesterség* **3.** *szakkör,* (idegen) *szeminárium*

✧ Etim: A → *foglal* ige származéka.

foglalkoz|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. *Valamivel foglalkozik*: (hivatásszerűen) valamilyen tevékenységet folytat. *Mivel foglalkozol, mi a munkád?*

2. *Valamivel, valakivel foglalkozik*: ellátja a vele kapcsolatos teendőket. *A csecsemőjével foglalkozik.*

3. *Foglalkozik valamivel*: tanulmányozza, vizsgálja. *Vajon foglalkoztak már a kérvényünkkel?*

4. Beszélget, törődik valakivel, segít valakit. *Iskolán kívül is sokat foglalkozik tanítványaival. Foglalkozz többet a kistestvéreddel!*

✧ Szin: **1.** (hivatalos vagy választékos) *űz, folytat,* (választékos) *művel valamit* **2.** *vesződik; dolgozik valamin; intéz valamit; gondját viseli valakinek, valaminek*

✧ Etim: A → *foglal* ige származéka.

foglaló ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Vásárláskor, szerződéskötéskor adott olyan előleg, amely nem jár vissza, ha a vevő elál a vásárlástól. *Biztosítékként adott 1 000 Ft foglalót. A foglalót nem szokás visszakérni.*

2. (bizalmas) Foglalást végző hatósági személy. *Itt voltak a foglalók, és elvitték a televíziót.*

✧ Szin: **1.** *biztosíték, letét, bánatpénz,* (régi) *felpénz* **2.** *végrehajtó*

✧ Etim: A → *foglal* ige származéka.

foglár ◆ fn *~ok, ~t, ~ja* (régi)

Börtönőr. *A foglár kinyitotta a cella ajtaját.*

✧ Szin: *fegyőr,* (régi) *fogdmeg, porkoláb, tömlöctartó,* (hivatalos) *büntetésvégrehajtási őr,* (szleng) *smasszer*

✧ Etim: A → *fogoly*[1] főnév származéka.

fogó ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Tárgyak erős megfogására alkalmas, két egymást keresztező karból álló kéziszerszám. *Megfelelő fogóval ki tudta húzni a szöget a fából. Csipeszek, fogók és egyéb orvosi eszközök sorakoztak az asztalon.*

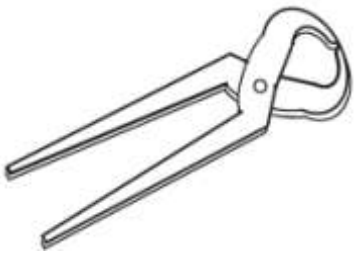

2. Tárgynak az a része, amelynél fogva használni vagy vinni lehet. *A fogójánál fogd meg a dobozt, úgy könnyebb vinni.*

3. Fogócska, illetve ebben az a személy, akinek kergetőzés közben el kell fognia egyet a többiek közül. *Te vagy a fogó! A gyerekek fogót játszanak az udvaron.*

✧ Szin: **1.** *csíptető; harapófogó; laposfogó; kombinált fogó,* (Fv bizalmas) *kombinacska, kombinacski* **2.** *fogantyú, fül, markolat, nyél* **3.** *cica*

✧ Etim: A → *fog*[1] ige származéka.

✧ Ö: harapó + fogó

fogócska ◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Olyan társasjáték, amelyben valakinek kergetőzés közben el kell fognia egyet a többiek közül. *A gyerekek szívesen játszanak fogócskát.*

✧ Szin: *cicajáték, cicázás, fogósdi, fogó,* (Va bizalmas) *zavarócska*

✧ Táj: *cika, cika-mátka*

✧ Etim: A → *fog*[1] ige származéka.

fogódz|ik ◆◆ ige *~ni*

Valakibe, valamibe fogódzik: erősen fogja, hogy el vagy le ne essen. *Fogóddzatok a korlátba, hogy le ne essetek! Fogóddzunk egymásba!*

✧ Szin: *fogódzkodik, kapaszkodik, akaszkodik,* (bizalmas) *csimpaszkodik,* (népi) *ragaszkodik*

✧ Etim: A → *fog*[1] ige származéka.

☝ Elválasztása: *fo-gó-dzik*. Felszólító alakjaiban kettőzzük a *d*-t: *fogóddzon* vagy (ikesen ragozva, választékosan) *fogóddzék*; ezek elválasztása: *fo-gódz-dzon, fo-gódz-dzék*.

fogódzkod|ik ◆◆ ige **fogózkod|ik** *~ni*

Fogódzik, kapaszkodik. *Fogódzkodj jól, ha jön a kanyar!*

✧ Etim: A → *fog*[1] ige származéka.

fogoly[1] ◆◆◆ fn *foglyok, foglyot* vagy *~t, foglya*

1. Fogságban levő személy. *Fogolyként bántak vele. Szabadon engedték a foglyokat.* ■ *Foglyul ejt valakit*: elfogja, fogságba juttatja. *A támadás során civileket is foglyul ejtettek. „Az én apám gazdagok foglya, Bántják, megalázzák szegényt”* (Ady E.: Proletár fiú verse).

2. (választékos) *Valakinek, valaminek a foglya*: valaki, valami iránt erős vonzalma miatt szinte akaratát vesztett személy. *A bátyám a szerelem foglya, amióta megismerte Katát. A játéktermekben könnyen a szenvedély foglyává válik az ember. Az előítélet foglya, ezért nem jár kínai üzletbe.*

✧ Szin: **1.** *rab, elítélt, fegyenc, hadifogoly, túsz* **2.** (választékos) *valakinek, valaminek a rabja*

✧ Etim: A → *fog*[1] ige származéka.

fogoly[2] ◆ fn *foglyok, fogolyt, foglya*

1. Barnás, szürkés tollazatú, a fácánnal rokon, galamb nagyságú madár. *A fogolyt ízletes húsáért vadásszák.*

2. Ennek húsa mint étel. *A pecsenye a leves után fogoly volt.*

✧ Szin: (népi) *fogolymadár*

✧ Etim: Ősi, uráli kori szótő származéka.

fogós ◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Fogóval ellátott. *Tedd a húst egy fogós edénybe!*

2. ■ *Fogós szülés*: olyan (rendellenes, nehéz) szülés, amikor a magzatot fogóval segítik a világra. *Hosszú vajúdás után, fogós szüléssel jött a világra.*

3. ■ *Fogós kérdés*: gondolkodóba ejtő, nagy fejtörést igénylő. *Ez bizony fogós kérdés, én sem tudom rá a választ.*

✧ Szin: **1.** *nyeles, füles* **3.** *nehéz, fogas, ravasz, furfangos, agyafúrt, fejtörő, megtévesztő*

✧ Ell: **2., 3.** *egyszerű, könnyű*

✧ Etim: A → *fogó* főnév származéka.

fogság ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Elfogott, személyes szabadságától megfosztott ember helyzete. *Három évig volt fogságban a háború után. Az elfogott tolvajt vizsgálati fogságban tartják.*

2. Elítéltnek büntetésként való fogva tartása. *Kazinczy kufsteini raboskodásáról írta a „Fogságom naplója” című művét. Két év fogság után a múlt hónapban szabadult.*

✧ Szin: **1.** *rabság, hadifogság* **2.** *börtönbüntetés, szabadságvesztés, elzárás*

✧ Etim: A → *fog*[1] ige származéka.

fogz|ik ◆ ige *~ani*

Kinövőben vannak a tejfogai. *Fogzik a kisbaba, azért sír olyan sokat.*

✧ Szin: *jön a foga*

✧ Etim: A → *fog* főnév származéka.

☝ Felszólító módú alakjai nem használatosak.

fogy ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Egyre kevesebb, kisebb lesz. *Gyorsan fogy a pénzem. Percről percre fogy a távolság. Az édes süteményből még sok van, de a sós gyorsan fogy.*

2. (Élőlény) veszít a súlyából. *Az utóbbi hónapokban sokat fogyott, mert alig eszik.*

3. Felhasználódik, fogyasztásra kerül. *Télen több villany fogy, mint a többi évszakban.*

4. (Áru) vevőre talál. *Az olcsó gyümölcs jobban fogy, mint a drága.*

✧ Szin: **1.** *csökken, apad, fogyogat,* (régi) *fogyton-fogy*, (ritka) *fogyatkozik, kevesbedik,* (bizalmas) *megy, olvad* **2.** *soványodik, karcsúsodik, vékonyodik* **4.** *elkel*

✧ Táj: *apaszt, csökik, kopik*

✧ Ell: **1.** *nő, növekszik* **2.** *hízik, erősödik* **4.** *megmarad*

✧ Etim: Valószínűleg ősi, finnugor kori szó.

fogyaszt ◆◆◆◆◆ ige *~ani*

1. (Anyagot, energiát) rendszeresen el- vagy felhasznál. *Az energiatakarékos mosógép kevés áramot fogyaszt. Mennyit fogyaszt az autód?*

2. Táplálékul valamit eszik, iszik. *Túl sok cukrot fogyaszt.*

3. Vendéglőben, cukrászdában stb. eszik, iszik valamit. *Mit fogyasztanak, kávét vagy teát?*

4. (Sportoló) a testsúlyát (versenyek előtt) erőszakosan csökkenti. *Fogyaszt a világbajnokság miatt, hogy visszanyerje versenysúlyát.*

5. Kötésben, horgolásban a szemek számát csökkenti. *A kardigán vállánál fokozatosan kell fogyasztani.*

✧ Szin: **1.** *igényel, felemészt* **2.** *pusztít,* (Fv, Dv) *konzumál* **3.** (Fv, Dv) *konzumál* **4.** *soványít, fogyókúrázik,* (bizalmas) *fogyózik, koplal* **5.** *apaszt*

✧ Ell: **4.** *hizlalja magát, hízókúrán van* **5.** *szaporít*

✧ Etim: A → *fogy* ige származéka.

fogyasztás ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Az a cselekvés, hogy valamit fogyasztanak. *Az utóbbi időben tízszeresére nőtt Magyarországon az ásványvíz fogyasztása.*

2. Az, amit elfogyasztottak, illetve ennek értéke. *Sokat fizetünk a villanyáramért, mert nagy a régi hűtőszekrény és mosógép fogyasztása. A vendéglőben ötezer forint körül volt a fogyasztásunk.*

3. (Közgazdaságban:) A jövedelemnek az a része, amelyet adott szükségletet kielégítő árukra, szolgáltatásokra költöttek el; a termelt javak felhasználása. *Ha nagyobb a fogyasztás, mint a bevétel, felborul a gazdaság egyensúlya. A gyár részben exportra, részben belső, lakossági fogyasztásra termel.*

4. (Iparban, közlekedésben) A működéshez felhasznált energia. *A távolsági autóbuszokat üzemeltető társaság korszerűbb járművek beszerzésével igyekszik csökkenteni a gázolaj fogyasztását.*

5. (Főleg sportban:) Testsúly tervszerű csökkentése. *Jól sikerült a birkózó fogyasztása a bajnokság előtt.*

✧ Szin: **1.** *táplálkozás, evés, ivás, vásárlás, felhasználás* **3.** *kiadás, felhasználás* **4.** *energiafelhasználás, üzemanyag-fogyasztás* **5.** *fogyókúra, soványítás, karcsúsítás*

✧ Ell: *hízókúra*

✧ Etim: A → *fogyaszt* ige származéka.

fogyatékos ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an* (választékos)

1. Hiányos, nem teljes. *Fogyatékos a nyelvtudása.*

2. Maradandó testi vagy szellemi rendellenességben szenvedő (személy). *Két fogyatékos rokona van, az egyik nem épelméjű, a másik béna.* (Főnévi használatban:) *A fogyatékosokat intézetben ápolják.*

✧ Szin: **1.** (választékos) *hézagos, elégtelen, tökéletlen* **2.** *rokkant, nyomorék,* (hivatalos, választékos) *fogyatékkal élő, mozgássérült, mozgáskorlátozott,* (népi) *hibás, sérült, visszamaradt, gyengeelméjű,* (bizalmas) *hibbant, ütődött*

✧ Ell: **1.** *teljes, tökéletes, hiánytalan* **2.** *ép, egészséges, normális*

✧ Etim: A → *fogy* ige származéka.

fogyatkozás ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. (Anyag, vagyon) csökkenése, fogyása. *A vagyon fogyatkozását nem lehetett tovább titkolni.*

2. Valaki állapotának a romlása. *Egészségének fogyatkozása lassúbb munkatempóra kényszerítette.*

3. Fogyatékosság, hiba. *Észre sem vették apró testi fogyatkozását.*

✧ Szin: **1.** *kevesbedés, apadás* **2.** *hanyatlás, gyengülés,* (bizalmas) *leépülés* **3.** *hiányosság*

✧ Ell: **1.** *növekedés, gyarapodás* **2.** *erősödés, virulás*

✧ Etim: A → *fogy* ige származéka.

✧ Ö: nap + fogyatkozás

fogyókúra ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

A testsúly tervszerű csökkentése megfelelő étrenddel, életmóddal vagy orvosi kezeléssel. *Ma csak gyümölcsöt eszik, mert fogyókúrát tart. Nem sokat ér a fogyókúra testmozgás, sport nélkül. Kóros elhízása miatt egy szanatóriumban kezelik, ahol orvosok felügyelik a gyógyszeres fogyókúrát.*

✧ Szin: *fogyasztás, soványító kúra,* (bizalmas) *fogyi,* (szleng) *fogyó*

✧ Ell: *hízókúra*

✧ Etim: Összetétel; *fogyó*: a → *fogy* ige származéka + → *kúra*.

fohász ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Bensőséges, érzésből fakadó, rövid ima. *Elalvás előtt elmondta az esti fohászt.*

2. (ritka) Fájdalmas sóhaj. *Csak egy fohász jelezte, hogy küzd a fájdalommal.*

✧ Szin: **1.** *röpima, fohászkodás* **2.** *sóhajtás*

✧ Etim: Szóelvonással keletkezett a → *fohászkodik* igéből.

fohászkod|ik ◆◆ ige *~ni*

1. Fohászt mond. *Istenhez fohászkodik, hogy segítse meg nagy bajában.*

2. (ritka, néha tréfás) Szorultságában sóhajtozik. *Keservesen fohászkodik, míg föl nem ér a fával megrakott zsákkal a második emeletre.*

✧ Szin: **1.** *imádkozik, könyörög, esedezik, esdekel*

✧ Etim: A → *fúj* ige tőváltozatának származéka.

fojt ◆◆◆◆ ige *~ani*

1. *Valamibe fojt valakit*: belenyomva fulladásos halálát idézi elő. *Az áldozatot vízbe fojtották.* ■ *Borba fojtja bánatát*: részegre issza magát. | *Vérbe fojt valamit*: fegyveresen lever. *A lázadást hamar vérbe fojtotta a túlerő.*

2. *Valakit fojt valami*: gátolja légzését. *Télen mindig fojtja a beteget a köd és a füst.*

3. *Magába fojt valamit*: valaminek heves kitörését erővel visszatartja. *Magába fojtja a nevetést. Fojtsd magadba az indulataidat!*

4. (ritka) Valaminek az erjedését megakadályozza. *Apám mustot fojt a borospincében.*

✧ Szin: **1.** *fullaszt* **3.** *visszafojt, elfojt, eltitkol, elrejt, magába temet*

✧ Táj: *nyuvaszt, fujt*

✧ Ell: **3.** *szétkürtöl, kikiabál, megvall, kimutat*

✧ Etim: Ősi, finnugor kori szótő származéka.

fojtó ◆◆◆ mn *~k* vagy *~ak, ~t, ~n* vagy *~an*

1. A légzést nehezítő. *Fojtó szag terjeng a levegőben.*

2. Nehezen elviselhető. *Az állandó veszekedés miatt fojtó légkör uralkodik náluk.*

✧ Szin: **1.** *fojtogató, fullasztó, nehéz* **2.** *nyomasztó, szívszorító, feszült*

✧ Ell: **1.** *friss, tiszta*

✧ Etim: A → *fojt* ige származéka.

fojtogat ◆◆◆ ige *~ni*

1. Gyilkos szándékkal valakinek a torkát szorongatja. *Percekig fojtogatta áldozatát, míg az el nem veszítette az eszméletét.*

2. Nehezíti valami a légzését valakinek. *Fojtogatja a város rossz levegője.* ■ *A sírás fojtogatja*: úgy érzi, mindjárt sírva fakad.

✧ Szin: **1.** *szorít, fojt* **2.** *fullaszt, fojt*

✧ Táj: **1.** *megtorkol*

✧ Etim: A → *fojt* ige származéka.

fojtott ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Tompított, visszafogott. *Fojtott hangon beszél.*

2. Elfojtott, visszafojtott. *A fojtott indulattól szinte remegett.*

3. Fojtó, fullasztó. *A sok párától fojtott az idő.*

4. Olyan (élelmiszer, ital), amelynek természetes fejlődését akadályozták. *A fojtott mustból nem lesz bor, eltesszük télre.*

✧ Szin: **1.** *suttogó, halk* **3.** *áporodott, fülledt*

✧ Ell: **3.** *friss*

✧ Etim: A → *fojt* ige származéka.

fok[1] ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

Éles, hegyes eszköznek az él nélküli vagy tompa fele. *A kés élével vágj, ne a fokával! A tű fokába fűzzük a cérnát.*

✧ Ell: *él, hegy*

✧ Etim: Valószínűleg ősi, ugor kori szó.

fok[2] ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Szárazföld tengerbe nyúló kiszögellése. *Megpillantották a Jóreménység fokát.*

2. Hegynek, várnak meredeken kiugró része. *A vár fokán van az őrhely.*

✧ Szin: **2.** *tető, csúcs, orom*

✧ Etim: Valószínűleg a → *fog* főnévből keletkezett jelentéselkülönüléssel.

fok[3] ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. (Létrán, lépcsőn) egy elem. *Fellépett a létra első fokára.*

2. Fejlődésben, rangsorban az egymást követő szakaszok, szintek valamelyike. *Hiába tanul, egy bizonyos fokon nem tud túljutni.*

3. Érzés, képesség, vélemény stb. nagyságának bizonyos mértéke. *Bizonyos fokig igazat adtak neki.*
4. (Rokonsági viszonyban:) A távolság mértéke. *Első fokon unokatestvérek.*
5. Némely mennyiség mérésének egysége (ş). *30 fok meleget mértek árnyékban.*
6. A kör 360-ad része mint szög- és ívmérték (ş). *Mérd meg ezt a szöget, hány fok!*
7. (Nyelvtani kifejezésként:) Az alap-, a közép- és a felsőfok valamelyike. *Milyen fokban van a jobb és a legjobb melléknév?*
✧ Szin: **1.** *lépcsőfok,* (népi, régi) *grádics* **2.** *mérték*
✧ Etim: Valószínűleg a → *fog* főnévből keletkezett a → *fok*[2] 'hegyfok, várfok' főnév hatására.
✧ Ö: alap + fok, felső + fok, közép + fok

fóka ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Nagy, megnyúlt testű, úszólábú, ragadozó tengeri emlősállat. *A szárazföldön esetlenül mozog a fóka.*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

fokhagyma ◆◆◆◆ fn

1. Gerezdes, erős szagú hagymájáért termesztett (fűszer)növény. *Egy ágyás fokhagyma is van a veteményesben.*
2. Ennek fehér hagymája. *Egy gerezd fokhagymát tett a levesbe. Fokhagymával szereti a pirítóst.*
✧ Táj: *fokajma*
✧ Etim: Talán török mintára keletkezett összetétel; *fok*: valószínűleg a → *fog* főnévből jött létre a → *fok*[1] főnév hatására + → *hagyma*.

fokos ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

Hosszú nyelű, balta vagy csákány alakú fejjel ellátott fegyver. *A pásztor fejbe vágta támadóját a fokossal.*
✧ Táj: *fokosfejsze, fokocs*
✧ Etim: A → *fok*[1] főnév származéka.

fokoz ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Nagyobb fokra emel, növel valamit. *Fokozzák az iramot, a teljesítményt, hogy be ne zárják az üzemet.*
2. (Melléknevet vagy ritkán más szót) a közép- vagy felsőfok jelével ellát, illetve fokozó szóval összekapcsol. *A szép melléknevet így fokozzuk: szebb, legszebb, legeslegszebb.*
✧ Szin: **1.** (választékos) *megsokszoroz, erősít, gyorsít*
✧ Ell: **1.** *csökkent, mérsékel,* (bizalmas) *visszafog*
✧ Etim: A → *fok*[2] főnév származéka.

fokozat ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Hivatali előmenetel valamely foka. *Magas hivatali fokozatot ért el.*

2. Cím, kitüntetés. *Megszerezte a legmagasabb tudományos fokozatot. A Magyar Köztársasági Érdemrend középső fokozatával tüntették ki.*

3. Fejlődési folyamatban, sorozatban az egymást követő szakaszok, szintek valamelyike. *Már elérte a haladó fokozatot.*

4. Összekapcsolt szerkezetek sorában valamelyik tag. *A megfelelő magasságot elérve levált a rakéta első fokozata.*

✧ Szin: **1.** *szakasz, szint, stádium, lépcső,* (régi) *grádus* **2.** *rang* **3., 4.** *fok*

✧ Etim: A → *fok*[2] főnév származéka.

✧ Ö: rend + fokozat

fokozatos ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Részletekben, szakaszonként, lépésről lépésre történő. *Az új intézkedéseket fokozatosan vezetik be. A fokozatos felmelegedés kevésbé viseli meg a szervezetet.*

2. Fokozatok szerint megállapított. *A vasúton a távolságtól függő, fokozatos díjszabás van érvényben.*

✧ Szin: **1.** *szakaszos, lépcsőzetes, egyenletes, lassú* **2.** *szakaszos, lépcsőzetes*

✧ Etim: A → *fok*[2] főnév származéka.

fókusz ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Gyújtópont. *A nagyítólencse fókuszába gyűjtött napsugarakkal meg tudta gyújtani a száraz füvet.*

2. Középpont. *Az érdeklődés fókuszába került.*

✧ Szin: **2.** *központ, centrum, góc, gócpont*

✧ Ell: **2.** *perem,* (idegen) *periféria*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

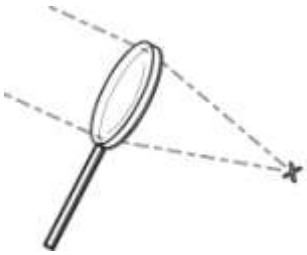

fólia ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Vékony fém- vagy műanyag hártya, lemez. *Takard le a húst fóliával!*

2. Fényáteresztő műanyagból készült sátor növények termesztésére. *Fóliában termesztik a korai zöldpaprikát.*

✧ Szin: **1.** *ezüstpapír, sztaniol, alufólia* **2.** *fóliasátor*

✧ Etim: Latin eredetű német jövevényszó.

folklór ◆◆ fn *–, ~t, ~ja*

Szellemi, szóban élő néphagyomány, illetve az ezt feltáró kutatás. *A folklórral, a népdalokkal, a népmesékkel, a mondókákkal a néprajz egyik ága, a folklorisztika foglalkozik.*

✧ Szin: *népköltészet*

✧ Etim: Angol eredetű nemzetközi szó.

folt ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. Valaminek a felületén az alapszíntől eltérő kisebb rész, illetve szennyeződés, elszíneződés. *Nagy foltot ejtett a tinta. Megütötte magát, tele van kék-zöld foltokkal. A dalmata kutya fehér szőrén sok kisebb-nagyobb fekete folt van.* ■ *Fehér folt*: ismeretlen terület. | *Sárga folt*: a szem ideghártyájának legérzékenyebb területe.

2. *Foltokban*: elszórtan, kisebb csoportokban. *Foltokban megmaradt a hó.*

3. Szakadást befedő anyagdarab. *Egy nagy foltot kellett a nadrágra varrni.* • Szólás: *Folt hátán folt*: sokszor javított, csupa folt ruha.

4. Erkölcsi szenny, csorba. *Folt esett a becsületén.*

✧ Szin: **1.** *petty, pecsét,* (bizalmas) *paca, plecsni, flekni* **2.** *itt-ott* **3.** *toldás,* (régi, bizalmas) *flekk* **4.** *szégyenfolt, bélyeg,* (választékos) *szeplő, takargatnivaló*

✧ Etim: A → *fal* ige származéka, a → *falat* főnév szóhasadással elkülönült párja.

✧ Ö: szín + folt

folyadék ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

Folyékony anyag. *A víz, a tej, az olaj folyadék. Nem tablettát, hanem valami folyadékot rendelt neki az orvos.*

✧ Szin: *nedv, nedvesség, lé,* (régi, választékos) *nedű*

✧ Etim: A → *folyik* ige származéka.

folyam ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

Széles, nagy, általában tengerbe ömlő folyó. *Magyarország folyói egyetlen folyamba, a Dunába ömlenek.*

✧ Etim: A → *folyik* ige származéka.

✧ Ö: év + folyam, tan + folyam

folyamán ◆◆ nu

Valaminek a során, valami közben. *Még a mai nap folyamán be kell fejezni a munkát.*

✧ Szin: *alatt, idején* (ritka, választékos) *folytán, teltén*

✧ Etim: A → *folyam* főnév megszilárdult ragos alakulata.

folyamat ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Események, változások összefüggő sora. *A piacgazdaság megteremtése hosszadalmas gazdasági és társadalmi folyamat.*

2. Valaminek a lefolyása, menete. *Megszakadt a tárgyalás folyamata.* ■ *Folyamatban van*: éppen most folyik. *Folyamatban van az ügy kivizsgálása.*

✧ Szin: **1.** *eljárás, procedúra* **2.** *ügymenet*

✧ Etim: A → *folyik* ige származéka.

folyamod|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (választékos) *Valamihez folyamodik*: eszközül használja fel. *Új módszerekhez folyamodik. Csak a legvégső esetben folyamodik erőszakhoz.*

2. (hivatalos) *Valamiért folyamodik*: valamit (írásban) kér az illetékes szervtől. *Segélyért folyamodik az önkormányzathoz.*

3. (választékos) *Valakihez folyamodik*: segítségét kéri. *Hozzád folyamodom ezzel a kéréssel. „Jézusa kezében kész a kegyelem: Egyenest oda fog folyamodni”* (Arany J.: Szondi két apródja).

✧ Szin: **2.** (hivatalos) *fordul, pályázik, fellebbez; kérvényez, kérelmez valamit*

✧ Etim: A → *folyik* ige származéka.

folyékony ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

Olyan, aminek jellemző tulajdonsága az, hogy folyik. *A higany szobahőmérsékleten folyékony, felveszi az edény alakját. A víz folyékony, a jég szilárd. A gyerekek szívesebben mosnak kezet folyékony szappannal.*

2. Könnyedén, egyfolytában gördülő (nyelvi megnyilatkozás). *Folyékonyan beszél németül.*

✧ Szin: **1.** *cseppfolyós, folyós, híg, olvasztott, megolvadt* **2.** *gördülékeny*

✧ Ell: **1.** *szilárd, kemény* **2.** *akadozó, nehézkes*

✧ Etim: A → *folyik* ige származéka.

foly|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (Folyadék) lefelé mozog, halad. *Folyik a víz a csapból. Folyik róla az izzadság.* • Szólás: *Folyik a bor*: bőven fogy, nagy a mulatozás. | *Vér folyik valahol*: vérontás, háború van.

2. (Szemcsés vagy porszerű anyag) ömlik, szóródik. *Folyik a liszt a zacskóból.*

3. Valami lyukas, kiengedi a folyadékot. *Folyik a tejeszacskó.*

4. (Testrész) váladékot enged. *Egész télen folyik az orra.*

5. (Cselekvés, történés, munka) folyamatban van. *A tárgyalások még folynak. Folyik az aratás.* ■ *Mi folyik itt?*: mi történik?

6. *Beszélgetés, szó* stb. *folyik valakiről, valamiről*: róla beszélnek. *Kiről folyt a beszélgetés? Már nem is tudom, miről folyt a szó.* • Szólás: *Folyik belőle a szó*: megállás nélkül beszél.

7. *Egymásba folyik valami*: összeolvad, nehezen megkülönböztethető. *Egymásba folytak a hangok, a beszédfoszlányok, nem értettem semmit.*

✧ Szin: **1.** *csorog, csörgedezik, ömlik, hömpölyög, áramlik, özönlik, zúdul, torkollik* **3.** *csöpög, szivárog, ereszt* **4.** *csöpög* **5.** *tart, pereg, zajlik, megy*, (túlzó) *dúl* **6.** *szól valamiről*

✧ Táj: **1.** *gurog, löcsög*

✧ Ell: **1.** *megáll* **5.** *áll*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán ősi, ugor kori szó.

folyó I. ◆◆◆◆◆ mn, mn-i in *~k, ~t, ~n*

1. Olyan (anyag, folyadék), amely folyik (valahonnan). *Letörölte a szeméből folyó könnyeket.* | *Folyó víz*: csapból ereszthető, vízvezetéki víz. *A szálloda szobáiban hideg és meleg folyó víz van.*

2. Folyékony, olvasztott állapotban levő. *A folyó acél kihűlve megszilárdul.*

3. Folyamatban levő, éppen történő. *Az újságok naponta beszámolnak a most folyó béketárgyalásokról.*

4. (hivatalos) Olyan (időtartam), amely most folyik, mostani, éppen tartó. *Folyó év augusztus 3-án történt a baleset.*

✧ Szin: **2.** *folyós, híg, olvadt* **3.** *zajló*

✧ Ell: **2.** *kemény, szilárd*

✧ Etim: A → *folyik* ige származéka.

folyó II. ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Nagyobb, szélesebb medrű folyóvíz. *A Gerence nem hajózható folyó, csak egy kis patak.*

2. Folyó medre. *A kiszáradt folyóból gyűjtötték ezeket a kavicsokat.*

✧ Szin: **1.** *folyam* **2.** *folyómeder, folyóágy*

✧ Etim: A → *folyó* melléknév főnevesülésével keletkezett.

✧ Ö: le + folyó

folyóirat ◆◆◆◆◆ fn

Évente többször, szabályos időközönként megjelenő sajtótermék. *Újságokat és folyóiratokat olvas.*

✧ Szin: *lap, hetilap, magazin, közlöny, szemle* (választékos, idegen) *periodika*, (Ka bizalmas) *zsurnál*

✧ Etim: Nyelvújítás kori összetétel: → *folyó* melléknév + → *irat*.

folyosó ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Épület egy szinten levő részeit összekötő hosszú, keskeny térség, illetve vonaton a fülkék előtti átjáró. *A termeket egy hosszú, kongó folyosó kötötte össze. A folyosóról 15 lakás nyílik. Úgy megtelt a vonat, hogy még a folyosón is utaztak.*
2. Fedett átjáró. *A laktanya két épülete között egy folyosót alakítottak ki.*
3. Tárnákat alagútszerűen összekötő út. *A bányászok folyosót vágtak a sziklába.*
✧ Szin: **1.** *körfolyosó, függőfolyosó,* (bizalmas) *gang,* (választékos) *korridor,* (népi) *ámbitus, tornác,* (régi) *kerengő*
✧ Táj: **1.** *gádor*
✧ Etim: A → *folyik* ige régi nyelvi *folyos* 'megy, halad' származékának főnevesült folyamatos melléknévi igeneve.
✧ Ö: kereszt + folyosó, légi + folyosó

folyóvíz ◆◆◆ fn
1. Forrásból eredő vagy állóvízből kifolyó, mederben haladó és más természetes vízbe, folyóba, tengerbe ömlő víz. *A csermely az érnél valamivel nagyobb, de a pataknál kisebb folyóvíz. A folyóvizek is formálják a Föld felszínét.*
2. Folyóból kiemelt, merített víz. *A tiszta hegyi folyók mentén élők folyóvízzel is tudnak mosni.*
✧ Szin: **1.** *ér, csermely, patak, folyó, folyam*
✧ Ell: *állóvíz*
✧ Etim: Összetétel → *folyó* + → *víz*.

folytán ◆◆◆◆◆ nu
Valami következtében. *Egy véletlen folytán találkozott rég nem látott ismerősével.*
✧ Szin: *eredményeképpen, következményeképpen, nyomán, miatt*
✧ Etim: A → *folyik* ige megszilárdult ragos alakulata.

folytat ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. (Abbahagyott cselekvést) újra tovább végez. *Legközelebb folytatjuk a megkezdett vitát.*
2. Mástól átvesz és tovább végez valamit. *A fiú folytatja apja félbehagyott művét.*
3. (hivatalos, választékos) Folyamatosan vagy rendszeresen végez valamit. *Az állatvédők elszánt harcot folytatnak a kóbor kutyák megmentéséért. Fegyelmi vizsgálatot folytatnak ellene.*
✧ Szin: **1.** *újrakezd* **2.** *továbbvisz* **3.** *foglalkozik valamivel;* (választékos) *űz, művel; szenteli magát valaminek*
✧ Ell: **1.** *abbahagy, felad*
✧ Etim: A → *folyik* ige származéka.

folytatás ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. Valaminek folyamatos végzése. *Jó lehetőségeket teremtettek a kutatás folytatására.*
2. Valaminek félbeszakítás utáni újrakezdése. *A reklám után jön a film folytatása.*
3. Részletekben megjelenő írásműnek egy-egy szakasza. *Regénye folytatásokban jelenik meg az újságban.*
✧ Ell: **1.** *abbahagyás*
✧ Etim: A → *folytat* ige származéka.

folyton ◆◆◆◆◆ hsz
1. Szünet nélkül. *Tegnap óta folyton fúj a szél.*
2. Nagyon gyakran. *A kamasz fiúk folyton éhesek.*
✧ Szin: **1.** *állandóan, mindig, egyre, szakadatlanul, egyfolytában, szüntelenül* **2.** folyton-*folyvást, örökösen, minduntalan,* (túlzó) *éjjel-nappal*
✧ Ell: *néha, időnként, soha*
✧ Etim: A → *folyik* ige megszilárdult ragos alakulata.

folytonos ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
1. Állandó, megszakítás nélküli. *A folytonos zaj csökkenti a figyelmet.*
2. Újra meg újra ismétlődő. *Unom a folytonos panaszaidat.*
✧ Szin: **1.** *szüntelen, szakadatlan, örökös, folytatólagos, töretlen* **2.** *gyakori*
✧ Ell: **1.** *megszakított, időszakos* **2.** *ritka, egyszeri*
✧ Etim: A → *folyik* ige származéka.

fon ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. (Gyapjút vagy növényi szálat) fonallá sodor. *Gyapjút fonnak a fiatal lányok. Nagyanyáink még maguk fontak és szőttek.*
2. Szálak egymásba fűzésével összefog, formába hajtogat vagy teker valamit. *Copfba fonja a haját. A virágos ágakat koszorúba fonja.*
3. Ilyen eljárással készít valamit. *Fűzfagallyakból szép kosarakat fon.*
4. (Ujjait vagy karjait) keresztbe teszi. *Egymásba fonja az ujjait az imához.*
5. *Karját valami köré fonja*: körülfogja. *Karját a kedvese dereka köré fonta.*
✧ Szin: **2.** *fűz, összefűz* **4.** *összekulcsol, egymásba kulcsol*
✧ Ell: **2.** *kibont*
✧ Etim: Ősi, uráli kori szó.

fonák I. ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~ul*
1. A szokásos cselekvéssel, állapottal ellentétben álló, és ezért furcsa, nevetséges. *Fonák helyzet volt, amikor a fiatal lány és a férfi egyszerre köszönt egymásnak csókolommal.*
2. (Asztaliteniszben, teniszben:) Visszakézből, kifordított ütővel végrehajtott (ütés). *Fonák ütéseit lehetetlen volt visszaadni.*
✧ Szin: **1.** *szokatlan, különös, visszás, kellemetlen, kínos, képtelen, kényelmetlen* **2.** (idegen) *backhand*

✧ Ell: **2.** *tenyeres,* (idegen) *forehand*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű szó, talán a → *fon* ige származéka.
☝ A *backhand* és a *forehand* kiejtése: [bekhend], [fórhend].

fonák II. ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
1. Valaminek a színével ellenkező, hátsó vagy alsó oldala. *A levéltetvek a levél fonákján élnek. A szövetet kifordítva, a fonákján varrjuk össze.*
2. Fonák ütés. *Kevés teniszező tudja visszaadni a bajnok erős fonákjait.*
✧ Szin: **1.** *visszája, hátoldala* **2.** (idegen) *backhand*
✧ Táj: **1.** *fonája*
✧ Ell: **1.** *eleje, színe* **2.** *tenyeres,* (idegen) *forehand*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű szó, talán a → *fon* ige származéka.
☝ A *backhand* és a *forehand* kiejtése: [bekhend], [fórhend].

fonal ◆◆◆◆ fn **fonál** *~ak, ~at, ~a*
1. Növényi szálakból vagy gyapjúból sodort, szövéshez, kötéshez, hímzéshez használatos anyag. *Piros fonalból kötök pulóvert. A vastag fonal nem megy át a tű fokán.*
2. A pók mirigyének váladékából keletkező vékony szál. *Még a hajamba is került egy-két fonál, amikor a pókhálókat takarítottam le a padláson.*
3. Sejtfonal. *Többsejtű telepes növények osztódásakor fonal keletkezik.*
4. (választékos) Cselekvés, folyamat menete. *A kényszerű szünet után újra felvettük a beszélgetés fonalát.* ■ *Elveszti a fonalat*: nem képes követni az események, a beszélgetés menetét.
✧ Szin: **1.** *pamut, gyapjú(fonal), cérna, szál*
✧ Etim: A → *fon* ige származéka.
☝ A *fonál* alakváltozatot ugyanúgy ragozzuk, mint a *fonal* szót: *fonalak, fonalat, fonala.*

fonat ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
1. Összefont szálakból készült tárgy vagy annak része. *Tengerifű fonatból van a lábtörlőnk.*
2. (Jelzőként:) Egyszeri fonásra való. *Kölcsönkért a szomszédból egy fonat kendert.*
3. (ritka, régi) Hajfonat. *Nem kellett díszes szalag a hajába, a fonat önmagában is szép volt.*
✧ Szin: **1.** *fonadék* **3.** *copf,* (ritka, régi) *fonadék,* (népi) *varkocs,* (bizalmas) *farkinca*
✧ Táj: **3.** *cica, cucorka, csimbók, foncsika*
✧ Etim: A → *fon* ige származéka.

fondorlat ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a* (választékos)
Ravasz, alattomos cselekedet. *Csak fondorlatokkal érte el célját.*
✧ Szin: *ravaszság, csalás, mesterkedés,* (választékos) *csalárdság, cselszövés,* (régi) *ármány,* (idegen) *manipuláció*
✧ Etim: A régi nyelvi *fondor* ‘fondorlat’ nyelvújítás kori származéka. A *fondor* főnév a → *fodor* szóhasadással elkülönült párja.

fonó ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (régi)
Az a ház, helyiség a faluban, ahol, illetve az az esemény, amikor téli estéken a fiatalok fonásra és szórakozásra összegyűltek. *Fonóba megy. Kihallatszik az ének a fonóból.*
✧ Szin: (népi) *fonóház*
✧ Táj: *fonóka, guzsalyos*
✧ Etim: A → *fon* ige főnevesült folyamatos melléknévi igeneve.

fonográf ◆ fn *~ok, ~ot, ~ja* (régi, idegen)
Hangokat viaszhengerre fölvevő és róla lejátszó készülék. *Edison találta fel a fonográfot, az első hangrögzítő készüléket 1877-ben.*
✧ Etim: Görög eredetű nemzetközi szó.

font ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
1. Régi, illetve külföldi súlymérték, körülbelül fél kg. *A láda súlya fontban is meg van adva.* (Jelzőként:) *Két font almát kérek. Egy fontnál többet sohase vett.*
2. (Külföldi pénznemként, illetve pénzegységként:) *Egy angol font többet ér, mint egy amerikai dollár.*
✧ Etim: Latin eredetű német jövevényszó.

fontos ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
1. Különös gondot, figyelmet érdemlő. *Ma még el kell intéznem egy fontos dolgot. Nem fontos, hogy ő mit gondol erről.*
2. Meghatározó szerepű, nélkülözhetetlen. *A fehérje fontos tápanyag. Fontos neki a reggeli kávé.*
3. Befolyásos, tekintélyes (személy). *Egy fontos személyiség beszél a rádióban.*
✧ Szin: **1.** *komoly, jelentős, súlyos, lényeges,* (hivatalos) *döntő, nagy fontosságú, nagy horderejű,* (választékos) *égető, nyomós, elengedhetetlen* **2.** *lényeges, elengedhetetlen, létfontosságú* **3.** *rangos, neves, közismert, kiváló, nevezetes,* (hivatalos) *illusztris*
• **1.** *Nagy súllyal esik latba. Sokat nyom a latban.*
✧ Ell: **1.** *lényegtelen, jelentéktelen* **2.** *lényegtelen, mellékes, másodlagos* **3.** *jelentéktelen, ismeretlen, névtelen*
✧ Etim: Jelentés-elkülönüléssel keletkezett a → *font* főnév *fontos* származékából.

fontoskod|ik ◆◆ ige *~ni* (rosszalló)
Valamit vagy saját magát a valóságosnál fontosabbnak igyekszik feltüntetni. *Nem bírja elviselni, hogy a többiek sikeresebbek nála, ezért fontoskodik. Ne fontoskodj már annyit!*

✧ Szin: (rosszalló) *nagyképűsködik, tudálékoskodik, okoskodik, okvetetlenkedik, nyüzsög* • *Minden lében kanál.* (bizalmas) *Játssza az eszét.*
✧ Ell: *meghúzza magát*
✧ Etim: A → *fontos* melléknév származéka.

fonnyad ◆◆ ige *~ni*

1. Elveszíti frissességét, víztartalmát. *A nagy hőségben gyorsan fonnyad a zöldség a pincében, a virág a vázában.*
2. (választékos) Fiatalos üdeségéből fokozatosan veszít. *A sok munkától szegény asszony korán fonnyadni kezdett.*

✧ Szin: **1.** *hervad, kókad, szárad, (össze)aszik, zsugorodik, töpped* **2.** *öregszik, elhasználódik,* (választékos) *sorvadozik*
✧ Ell: **1.** *virágzik, virul* **2.** *virul*
✧ Etim: A → *fon* ige származéka.

fordít ◆◆◆◆◆ ige *~ani*

1. Tengelye körül más irányba mozdít valamit. *Fordítsd balra a kormányt! Egyet fordít a kulcson. Ezt az oldalt már elolvastam, fordíthatsz.*
2. Úgy mozdít el valamit, hogy más oldala, része kerüljön a megnevezett irányba. *Befelé fordítja a tükröt, hátsó oldalával kívülre.* ■ *Hátat fordít valakinek*: **a)** háttal fordul felé. *Hátat fordított a tanárnak.* **b)** elpártol tőle. *Hátat fordított iszákos baráti körének.*
3. Valahova, valamibe borít. *A lovak árokba fordították a kocsit.*
4. ■ *Figyelmet, gondot fordít valakire, valamire*: törődik vele, ügyel rá. *Nagyobb gondot fordítsatok a tisztaságra!*
5. (Szöveget) más nyelven mond (el) vagy ír (le). *Magyarról franciára fordít. Ezt a mesét angolból fordították.*
6. (Pénzt, időt, erőt) valamely célra felhasznál. *Erre nem érdemes pénzt fordítani. Nem tudok több időt fordítani a sportolásra.*

✧ Szin: **1., 2.** *elforgat, csavar, teker; lapoz* **3.** *dönt, billent* **5.** *átültet, lefordít, tolmácsol* **6.** *ad, költ, áldoz; fektet, befektet valamibe*
✧ Táj: **1.** *pördít, pöndörít, senderít, serdít*
✧ Ell: **6.** *megtakarít,* (bizalmas) *megspórol*
✧ Etim: A → *fordul*, → *forog* igék tövével azonos, talán ősi, uráli kori szótő származéka.

fordító ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Más nyelvre való fordítást (foglalkozásszerűen) végző személy. *Arany János mint Shakespeare drámáinak fordítója is remekműveket alkotott. Fordítóként dolgozik.*

✧ Szin: *tolmács, tolmácsoló, átültető*
✧ Etim: A → *fordít* ige főnevesült folyamatos melléknévi igeneve.
✧ Ö: mű + fordító

fordul ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Valamely tengely körül elmozdul. *Fordul a kulcs a zárban. Fordul a kerék.* ■ *Fordul a kocka*: (ellenkezőjére) változik a helyzet.
2. Úgy mozdul el, hogy valamelyik része más irányba esik. *A fal felé fordult, és már aludt is. Arccal a nap felé fordult.*
3. Felborul, és valahova, valamibe esik. *A folyóba fordult a szekér.*
4. Irányt változtat. *Fordul a szél. Balra fordul az út.*
5. ■ *Egyet fordul*: egy keveset táncol vagy sétál. *Mindjárt jövök, csak fordulok egyet.*
6. (Idő) valamilyenre változik, mássá alakul. *Ősziesre fordult az idő.*
7. *Valakihez, valamihez fordul*: segítséget keresve kapcsolatot teremt vele. *Kérésével az igazgatóhoz fordult. Ideje, hogy orvoshoz fordulj.*

✧ Szin: **1.** *perdül* **3.** *dől* **4.** *kanyarodik, hajlik, eltér* **6.** *valamilyenné válik* **7.** *megy, folyamodik; intéz valamit valakihez*
✧ Etim: A → *fordít*, → *forog* igék tövével azonos, talán ősi, uráli kori szótő származéka.
✧ Ö: elő + fordul

fordulat ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Az a mozdulat, amellyel valaki vagy valami a tengelye körül egyszer megfordul. *Két fordulatot tett jobbra.*
2. Hirtelen bekövetkező változás. *Éles, tragikus fordulat történt az életében. Senki sem számított ilyen fordulatra!*
3. Sajátos szókapcsolat. *Egy ügyes fordulattal kivágta magát.*

✧ Szin: **2.** *átalakulás, esemény, váltás, forduló, fordulópont,* (választékos) *krízis* **3.** *kifejezés,* (bizalmas) *kiszólás, beszólás*
✧ Etim: A → *fordul* ige származéka.

forduló ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Kanyar. *Fordulóhoz értek. A fordulóban várjál meg!*
2. Oda-vissza megtett út. *Tegyünk még egy fordulót!*
3. Rövid tánc, illetve táncnak egy szakasza. *Szabad egy fordulóra?*
4. Szakasz, menet. *A választás második fordulója dönt a képviselői mandátum sorsáról.* | *Bajnoki forduló*: annyi mérkőzés együtt, ahány párra oszlik az összes résztvevő csapat.

✧ Szin: **1.** *kanyarulat*
✧ Etim: A → *fordul* ige származéka.
✧ Ö: év + forduló, nap + forduló

forgács ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

Fa, fém hulladéka. *Összesöpri a gyalulás során keletkezett forgácsot.*

✧ Szin: *szilánk, reszelék, törmelék,* (régi) *faradék*

✧ Táj: *szíjács, eselék*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű szó, vagy a → *farag*, vagy a → *forog* ige származéka.

forgalmas ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
Olyan, amelyre nagy forgalom jellemző. *Ez a falu egyetlen forgalmas utcája. Forgalmas üzletekben nagyobb a választék. A szombat a legforgalmasabb nap a piacon.*
✧ Szin: *népes, mozgalmas, közkedvelt*
✧ Etim: A → *forgalom* főnév származéka.

forgalmaz ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Üzleti forgalomként elér valamit. *Ez a bolt több százezer Ft-ot forgalmaz naponta.*
2. Kereskedelmi forgalomba hoz valamit. *A gyártó januártól forgalmazza legújabb termékét.*
✧ Szin: **2.** *árusít, értékesít, kínál*
✧ Etim: A → *forog* ige származéka.

forgalmista ◆ fn *~k, ~t, ~ja*
A vonatok forgalmával kapcsolatos teendőket ellátó tisztviselő. *A forgalmista piros zászlócskával tiszteleg az állomáson áthaladó expresszvonatnak.*
✧ Szin: *forgalomirányító, menetirányító, forgalmi tiszt*
✧ Etim: A → *forgalom* főnév származéka.

forgalom ◆◆◆◆◆ fn –, *forgalmat, forgalma*
1. A járművek és a gyalogosok tömeges helyváltoztatása. *Új hidat adtak át a forgalomnak.*
2. Közlekedő, valahol áthaladó személyek, járművek tömege. *Az Erzsébet hídon rendszerint nagy a forgalom.*
3. Az adásvételi folyamatok összessége. *Nőtt a külkereskedelem forgalma.*
4. Bevétel, illetve bevétel és kiadás együtt. *Az üzlet havi forgalma meghaladta az átlagot.*
5. Pénznek, bélyegnek érvényben léte. *A papír tízforintost kivonták a forgalomból.*
✧ Szin: **1.** *közlekedés, jövés-menés, járás-kelés,* (bizalmas) *nyüzsgés* **2.** *jövés-menés, járás-kelés,* (bizalmas) *nyüzsgés* **3.** *áruforgalom* **4.** *forgalmazás* **5.** *használat*
✧ Etim: A → *forog* ige származéka.
✧ Ö: idegen + forgalom, kör + forgalom

forgatag ◆◆◆◆ fn –, *~ot, ~a*
1. (régi) Örvény. *Lehúzta a mélybe a forgatag.*
2. (ritka) Erős forgószél. *A ház fedelét felkapta a forgatag.*
3. Emberek, járművek mozgó, nagy tömege. *Az ablakból nézte az utcán kavargó színes forgatagot.*
✧ Szin: **2.** *légörvény, szélvihar* **3.** *kavargás, körforgás, nyüzsgés,* (választékos) *kavalkád, sodor*
✧ Etim: A → *forgat* ige származéka. A *forgat* a → *fordít*, → *fordul*, → *forog* igék tövével azonos, talán ősi, uráli kori szótő származéka.

forgó I. ◆◆◆◆◆ mn, mn-i in *~k, ~t, ~n*
1. Olyan, aki, ami forog. *A mesék gyakori helyszíne a kacsalábon forgó kastély.*
2. Forgásra képes, forgást előidéző. *A gépek forgó alkatrészeit kenni, olajozni kell.*
✧ Szin: **1.** *pörgő* **2.** *görgő*
✧ Ell: *álló, mozdulatlan*
✧ Etim: A → *forog* ige származéka.

forgó II. ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. (népi) Örvény. *A Dunában sok a forgó.*
2. (régi) Sisakon, turbánon stb. viselt (karikán forgó) dísz. *A pasa turbánján gyémántos forgó csillogott.*
3. Légmozgás hatására körben mozgó papírjáték. *Színes forgót vett a Városligetben.*
4. (népi) Ízület, forgócsont. *Fáj a forgója a csípőjében.*
5. Az emberi fejen az a pont, amely körül a hajszálak körben nőnek. *Bal oldalon van a forgója.*
✧ Szin: **1.** *víztölcsér* **2.** *sisakdísz* **3.** *papírforgó*
✧ Táj: **2.** *csótér*
✧ Etim: A → *forog* ige főnevesült folyamatos melléknévi igeneve.
✧ Ö: napra + forgó

forgolód|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Fektében gyakran egyik oldaláról a másikra fordul. *A rosszul alvó ember sokat forgolódik.*
2. Ide-oda fordul, izeg-mozog. *Forgolódnak a padban a gyerekek.*
3. Valakik között, valahol gyakran megfordul. *Te okos emberek között forgolódsz.*
4. Közösségben valahogyan viselkedik. *Ügyesen forgolódik a munkahelyén.* ■ *Valaki körül forgolódik*: udvarol neki. *Észrevettem, hogy a szomszéd lány körül forgolódsz!*
5. Valahol tesz-vesz, sokat mozog. *A háziasszony egész nap a konyhában forgolódik.*
✧ Szin: **1.** *fészkelődik, hánykolódik,* (bizalmas) *dobálja magát* **2.** *mozgolódik* **4.** (rosszalló) *helyezkedik* **3.** *forog, mozog* **5.** *szorgoskodik, sürgölődik, sürög-forog,* (népi) *sertepertél*
✧ Táj: **1.** *ireg-forog, fergelődik*
✧ Etim: A → *forog* ige származéka.

forgószél ◆◆◆ fn

Függőleges tengely körül sebesen forogva haladó szél. *Még az esernyőt is kikapta a kezéből a forgószél.* • Szólás: *Száguld, mint a forgószél*: nagyon gyorsan.

✧ Szin: *forgatag, szélvész, ciklon, hurrikán, tornádó, tájfun, orkán, szélvihar*

✧ Etim: Összetétel: → *forgó* melléknév + → *szél*[1].

forint ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. Magyar pénznem. *A mai forintot 1946-ban vezették be.*

2. Ennek egysége, értéke. *1500 forintért vett egy könyvet.*

3. (régi) Magyarországon 1900 előtt használatos pénznem. *Lúdas Matyi nem adta olcsóbban a ludak párját egy kurta forintnál.*

4. Némely más országban használatos pénznem. *A holland pénzt is forintnak nevezzük.*

✧ Etim: Olasz eredetű vándorszó.

☝ Rövidítve: *Ft*; *Ft-ot, Ft-tal* (pont nélkül!).

forma ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Tárgy, test alakja. *Szép formája van a vázának.* ■ *Nincs formája*: rossz alakú. | *Nincs emberi formája*: **a)** nagyon rossz a külseje **b)** betegségtől, sérüléstől eltorzult a külseje.

2. ■ *Mértani forma*: térbeli elem, elemek alakulata. *A kocka, a gömb mértani forma.*

3. Olyan tárgy, amely a készítménynek meghatározott alakot ad. *A tésztát formával szaggatja. Formába önti a vasat.*

4. Valaminek valamely (szokásos) módja. *Ebben a formában nem fogadom el a segítséget.*

5. (bizalmas) A képességek érvényesítésére alkalmas testi-lelki állapot. *Ma nem vagyok formában. A sportoló éppen a verseny napján lesz formában.*

6. A tartalom (külső) megjelenési módja. *Klasszikus formában írja a verseit.*

✧ Szin: **1.** *külalak, megjelenés, kinézés, testforma, termet* **2.** *test, idom* **3.** *minta, sablon, keret* **4.** *módozat, eljárás, stílus* **5.** *erőnlét,* (bizalmas) *kondi,* (idegen) *kondíció* **6.** *versforma, stílus*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

✧ Ö: egy + forma, papír + forma

formál ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Valamit meghatározott alakban létrehoz. *A lányok kört formálnak a tánchoz. Tölcsért formált a kezéből. Az agyagból medvét formált.*

2. Alkot, alakít valamit. *Nehezen tudott véleményt formálni a látottakról.*

3. (Jogot, igényt) érvényesíteni igyekszik. *Az egyik lakó jogot formál az egész kertre. A távoli rokonok is igényt formálnak az örökségre.*

✧ Szin: **1.** *alkot, alakít, készít, mintáz* **3.** *előáll, fellép valamivel*

✧ Etim: A → *forma* főnév származéka.

formális ◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an* (idegen)

1. Csak a formai követelményeknek megfelelő, csupán külsőségekben létező. *Tartottak egy formális ülést, de valójában mindent eldöntöttek már előre. Abban az országban csak formális a demokrácia.*

2. A társadalmi érintkezés formáit kielégítő. *Az új lakók formális látogatásokat tettek a szomszédoknál.*

3. Merev, hivatalos. *Formális kapcsolatunknak megfelelően önnek szólítjuk egymást.*

4. Külsőleg, láthatóan is megmutatkozó. *Formálisan is megalakult a környezetvédő társaság.*

5. (bizalmas) Valóságos, nyilvánvaló, félre nem érthető. *Formálisan összevesztek. Annyit mulasztott, hogy formálisan eltanácsolták a szakkörből.*

6. ■ *Formális logika*: a gondolkodás, következtetés törvényeit a gondolati tartalomtól elvonatkoztatva vizsgáló tudományág.

✧ Szin: **1.** *látszólagos, külsődleges, névleges* **2.** *illendő, udvarias, udvariassági,* (idegen) *konvencionális* **3.** *kimért, hűvös, rideg, szertartásos* **4.** *szabályos, előírásos* **5.** *szemmel látható*

✧ Ell: **1.** *érdemi, valódi, valóságos* **3.** *közvetlen, baráti, bizalmas,* (idegen) *informális*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

formaság ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Hagyományokon alapuló (illem)szabályok, szokások. *A diplomáciában fontos szerep jut a formaságoknak.*

2. (Tartalmát vesztett) külsőség. *Essünk túl a formaságokon, utána jöhet az érdemi munka.*

3. Valamely ügy intézésénél megkövetelt formai feltétel. *Minden nyilatkozathoz, szerződéshez szükséges formaság az aláírás.*

✧ Szin: **1.** *forma, illendőség, szertartás, szertartásosság, etikett* **2.** *külsőség, ceremónia* **3.** (hivatalos, régi) *alakiság,* (idegen) *formalitás*

✧ Etim: A → *forma* főnév származéka.

forog ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Forgómozgást végez a tengelye vagy valamely középpont körül. *Forog a kerék. A Föld forog a Nap körül.* ■ *Forog vele a szoba*: szédül. | *Nem körülötted forog a világ!*: nem érted van minden.

2. Többször ide-oda fordul, forgolódik. *Dühösen forog a szeme. Csak forog az ágyában, nem tud elaludni.* ■ *Jól forog a nyelve*: gyorsan és sokat beszél. | *Jól forog az esze*: gyorsan gondolkodik. | *Veszélyben forog*: veszély fenyegeti. | *Szóban forog*: beszélnek róla. | *Az eszében, a fejében forog valami*: gondolkodik, töpreng rajta.

3. Gyakran megfordul valamely közösségben. *Jó társaságban forog.*

✧ Szin: **1.** *kering, pörög, kavarog, örvénylik,* (választékos) *kereng* **2.** *fészkelődik; hánykolódik, vergődik* **3.** *forgolódik, mozog*

✧ Táj: **1.** *karingálózik, forgolózik*
✧ Ell: **1.** *áll* **2.** *nyugszik*
✧ Etim: A → *fordít*, → *fordul* igék tövével azonos, talán ősi, uráli kori szótő származéka.
✧ Ö: fenn + forog, sürög- + forog

forr ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (Folyadék) hő hatására bugyborékolni és párologni kezd. *Forr már a teavíz, lehet hozni a csészéket.*
2. (Szeszes ital) erjedésben van. *Forr a must, nemsokára bor lesz belőle.*
3. (választékos) (Emberi közösség) valamivel, pl. a fennálló hatalommal szemben forrong. *„Forr a világ bús tengere, ó magyar!”* (Berzsenyi D.: A magyarokhoz II.).
4. (Indulat) kitörni készül. *Forr benne a düh, a harag.*

✧ Szin: **1.** *fő, lobog, zubog,* (népi) *buzog, pezseg,* **2.** *erjed* **3.** *lázad, lázadozik, zendül, zavarog, zúgolódik*
✧ Táj: **1., 2.** *zuborog*
✧ Etim: A → *fordít*, → *fordul* igék *for-* tövéből keletkezett szóhasadással, a szóvégi *-r* megkettőzésével.

forradalom ◆◆◆◆◆ fn *forradalmak, forradalmat, forradalma*

1. A politikai, illetve társadalmi rendszer megdöntésére irányuló (fegyveres) harc. *Kitört a forradalom. A magyar nép nagy szabadságharcai – 1848-ban és 1956-ban – forradalommal kapcsolódtak össze.*
2. Gyökeres átalakulás, fordulat. *Ettől az új felfedezéstől az orvostudomány forradalmát várják.* ■ *Ipari forradalom*: a gépek feltalálását és elterjedését követő gazdasági átalakulás a XVIII–XIX. század fordulóján.

✧ Szin: **1.** *felkelés, népfelkelés,* (régi) *revolúció*
✧ Etim: A → *forr* ige nyelvújítás kori származéka.

forradás ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. A hegesedés folyamata. *A seb forradása nem sokáig tartott.*
2. Sebhely. *Karja tele volt forradásokkal. Friss forradások voltak a fán, sérülések nyomai.*

✧ Szin: **1.** *hegedés, gyógyulás* **2.** *heg, var*
✧ Táj: **2.** *derce, gyürke, kikuc*
✧ Etim: A → *forr* ‘összeforr’ ige *forrad* származékának továbbképzett alakja.

forral ◆◆◆ ige *~ni*

1. (Folyadékot) melegítve forrásba hoz, forráspontig hevít. *A kisbaba számára forralni kell a tejet.*
2. (rosszalló) (Gonosz tervet) készít elő. *Tudja, hogy valamit forralnak ellene. Bosszút forral az őt csúfolók ellen.*

✧ Szin: **1.** *főz, felfőz* **2.** (rosszalló) *kiagyal, főz, kifőz, tervel, kitervel*
✧ Ell: **1.** *hűt, fagyaszt*
✧ Etim: A → *forr* ige származéka.

forrás ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Az a tény, állapot, hogy valami forr. *Forrásban van a víz a tűzhelyen.*
2. A földből természetes úton előtörő víz. *A forrás környékén termálfürdőt létesítettek. „Fut hideg forrásnak enyhítő vizére”* (Arany J.: Toldi).
3. (választékos) Az az ok, tény, lehetőség, amelyből valami származik, keletkezik. *A mosdatlanság betegségek forrása lehet.* | *Jövedelmi, kereseti, megélhetési, pénzszerzési forrás*: az a lehetőség (munka stb.) amelynek révén valaki pénzhez jut. *Ez a kis bolt az egyetlen megélhetési forrásuk.*
4. Akiktől, illetve ahonnan valamely hír, értesülés származik. *A hírügynökség nem nevezte meg a forrásokat, amelyekre tudósítását alapozta. Megbízható forrásból tudja.*
5. Adatok, korábbi tudományos közlemények származási helye. *A dolgozatban pontosan kell hivatkozni a forrásokra.*

✧ Szin: **1.** *lobogás, buzogás, pezsgés, habzás* **2.** (régi) *kútfő* **3.** *előidézője valaminek* **4.** (választékos) *kútfő* **5.** *forrásmunka, forrásmű*, (választékos) *ősforrás, eredet*
✧ Táj: **2.** *bugyorgó*
✧ Etim: A → *forr* ige származéka.

forraszt ◆◆◆ ige *~ani*

1. (Fémtárgyakat, -részeket) olvadó fémmel egymáshoz rögzít, köt. *Csövet forraszt.*
2. Elválaszthatatlanul összekapcsol, egyesít valakiket. *A szerelem forrasztotta őket egymáshoz.*
3. *Ajkára, torkára forraszt valakinek valamit*: megakadályozza, hogy kimondjon valamit, kiadjon valamilyen hangot. *Durva szavaival a társaság torkára forrasztotta a nevetést.*

✧ Szin: **1.** *cinez, összeköt* **2.** *összeforraszt, láncol*
✧ Ell: **1.** *szétvág* **2.** *szétválaszt*
✧ Etim: A → *forr* ‘összeforr’ ige származéka.

forráz ◆◆ ige *~ni*

Forró vízzel leönt valamit. *Éppen a teát forrázza.*

✧ Etim: A → *forr* ige származéka.

forró ◆◆◆◆◆ mn *~k* vagy *~ak, ~t, ~n*

1. Nagyon meleg, felhevült, tüzes. *A műszálas ruhát nem szabad forró vasalóval vasalni. Nagyon forró az idei nyár. Milyen forró a homlokod!* | *Forró égöv*: az Egyenlítő menti terület.

2. Heves, szenvedélyes. *Forrón szereti az édesanyját. Forró kézszorítással mondott köszönetet megmentőjének.* ■ *Forró fejjel*: meggondolatlanul, könnyelműen.
3. (bizalmas**)** Izgalmas, feszült. *Forró perceket éltünk át.*
4. ■ *Forró nyom*: közvetlenül a bűntett elkövetése után talált nyom. *Hamar kihívták a nyomozókat, akik elindulhattak a forró nyomon.*
✧ Szin: **1.** *átforrósodott, égető; trópusi,* (választékos) *áthevült; rekkenő, tikkasztó; délszaki* **2.** *odaadó, lángoló*
✧ Ell: **1.** *hideg, hűvös, jeges* **2.** *közönyös, hideg, hűvös* **3.** *egyhangú, unalmas, szürke*
✧ Etim: A → *forr* ige származéka.

forrong ◆ ige *~ani*
Indulatosan kifejezi elégedetlenségét. *Már hónapok óta forrong az ifjúság a tandíj miatt.*
✧ Szin: *lázadozik, zúgolódik, háborog, lázong, nyugtalankodik, dühöng, békétlenkedik*
✧ Ell: *lehiggad, megnyugszik, megbékél*
✧ Etim: A → *forr* ige származéka.

fortély ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. Ravasz ötlet, furfang. *Ügyes fortéllyal győzte le erősebb ellenfelét.*
2. Valami kezelésének vagy megoldásának különleges módja. *Nem ismerem ennek a zárnak a fortélyát.*
✧ Szin: **1.** *csel, ravaszság, trükk, csalafintaság,* (bizalmas) *fifika, finesz,* **2.** *fogás,* (valaminek a) *nyitja, forsza, titka, csínja-bínja*
✧ Etim: Német jövevényszó.

fortyog ◆◆ ige *~ni*
1. Bugyborékolva fő. *Fortyog a szilvalekvár.*
2. (bizalmas) Magában dühöng, morgolódik. *Nem önti ki a mérgét, csak magában fortyog.*
✧ Szin: **1.** *bugyog, pöfög* **2.** *bosszankodik, füstölög, dohog, morog,* (népi) *óg-móg*
✧ Ell: **2.** *megnyugszik, lecsillapodik, megbékél*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó.

fórum ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
1. Hatóság. *Fordulj az illetékes fórumhoz!*
2. Az ókori Rómában a városi főtér mint a közélet színtere. *A szónokok a fórumon szóltak a néphez.*
3. Nyilvánosság, közélet. *Kiáll a fórumra.*
4. Nyilvános vita, beszélgetés az illetékesek részvételével. *Fórumot rendeztek a könyvkiadás helyzetéről.*
✧ Szin: **1.** *hivatal, bíróság* **3.** *színhely, színtér*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

foszfor ◆◆ fn –, *~t, ~a* vagy *~ja*
Az élőlények szervezetében fontos szerepet játszó, tisztán előállítva gyúlékony, világító, mérgező elem. *Régen a foszfor volt a gyufagyártás alapanyaga.*
✧ Etim: Görög eredetű nemzetközi szó.
☝ Vegyjele: *P* (pont nélkül).

foszlány ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. Keskeny, tépett, rojtos szövetdarab. *Ruhája teljesen elrongyolódott, foszlányokban lóg rajta.*
2. (Hangoknak, szavaknak) elmosódott részlete, töredéke. *A beszédnek csak foszlányait sodorta feléjük a márciusi szél.*
✧ Szin: **1.** (bizalmas) *fecni, cafat, rongy*
✧ Táj: **1.** *fosztika*
✧ Etim: A → *foszlik* ige származéka.

foszl|ik ◆◆◆ ige *~ani*
1. Foszlányokra bomlik, szakadozik. *Foszlik a ruha. Darabokra foszlik a szélben a zászló.*
2. (népi) (Kelt tészta) finom rétegekre bomlik. *Szépen foszlik a kalács.*
3. (választékos) ■ *Semmivé* vagy *köddé foszlik*: megsemmisül. *Minden álma semmivé foszlott.*
✧ Szin: **1.** *vásik, elvásik, elmállik, feslik, foszladozik, málladozik, elrongyolódik, szétmegy* **3.** *szétoszlik,* (választékos) *meghiúsul*
✧ Táj: **1.** *koszlik, fejlik*
✧ Ell: **3.** *megvalósul, valóra válik*
✧ Etim: A → *foszt* ige tövével azonos, valószínűleg ősi, ugor, esetleg finnugor kori szótő származéka.
☝ Felszólító alakjaiban a teljesebb tőváltozat használatos: *foszoljon* vagy (ikesen ragozva, választékosan) *foszoljék.*

foszt ◆◆◆◆ ige *~ani*
1. ■ (népi) *Kukoricát foszt*: lefejti a kukoricacső héját.
2. ■ (népi) *Tollat foszt*: letépi a pelyhet a toll száráról.
3. ■ (népi) *Libát, kacsát foszt*: szárnyas melléről tollat tépked. *Fosztották a libát, hogy a tollal megtöltsék a párnahuzatot.*
4. (régi) Rabol, fosztogat. *Ez a rabló fosztott a szomszéd faluban.*
✧ Szin: **1.** *hánt, héjaz* **2.** *tép* **3.** *kopaszt, melleszt* **4.** *zsákmányol,* (régi) *harácsol, prédál,* (bizalmas) *zabrál*
✧ Táj: **1.** *fosztogat*
✧ Etim: A → *foszlik* ige tövével azonos, valószínűleg ősi, ugor, esetleg finnugor kori szótő származéka.

fosztogat ◆◆◆ ige *~ni*

(Több személyt, helyet) sorozatosan kifoszt. *Már egy ideje fosztogatják errefelé az üzleteket. Nem dolgoznak, csak fosztogatnak, rabolnak.*
✧ Szin: *rabol, prédál, zsákmányol, harácsol,* (szleng) *zabrál*
✧ Etim: A → *foszt* ige származéka.

fotel ◆◆◆◆ fn *~ok* vagy *~ek, ~t, ~ja* vagy *~je* vagy *~e*
Általában alacsony, kárpitozott karosszék. *A társalgóban kényelmes fotelek vannak körben elhelyezve. Nehezen áll föl nagymamám a fotelből.*
✧ Etim: Francia eredetű nemzetközi szó.
☝ A finomkodó *fotőj* változat elavult.

fotó ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Fénykép. *A fotón a tavalyi osztályom látható.*
✧ Szin: *felvétel, fényképfelvétel, kép,* (régi) *fotográfia,* (idegen, régi) *dagerrotípia*
✧ Etim: Angol eredetű nemzetközi szó.
☝ A szóvégi *ó* hosszú, összetételekben is, ha fényképpel, fényképezéssel kapcsolatos a jelentésük: *fotókiállítás, fotómodell, fotópapír* stb. A 'fénnyel kapcsolatos' értelmű *foto-* összetételi előtagban viszont mindkét *o* rövid: *fotocella, fotoszintézis* stb.

fotocella ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen)
Fényhatásra működésbe lépő, a fényenergiát szabad elektronok mozgási energiájává átalakító készülék. *A futóversenyen számítógépes fotocellával mérték az időeredményeket. A kapu rádió-távirányítás nélkül, fotocellával működik.*
✧ Etim: Görög és latin eredetű összetétel (*foto*, vö. → *fotó* + → *cella*), nemzetközi szó.

fotós ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* (bizalmas)
1. Kedvtelésből fényképeket készítő személy. *Remek fotós lett belőle, jó felvételeket tud készíteni.*
2. Fényképész. *Járt náluk egy fotós, és lefényképezte a gyerekeket.*
3. Fényképes riportokat, illetve hírekhez fotókat készítő személy. *A miniszterelnököt fotósok hada veszi körül.*
4. Művészi fényképfelvételeket készítő személy. *Már kapható a könyvesboltokban a híres fotós új albuma.*
✧ Szin: **1.** (választékos) *fotóamatőr* **3.** *fotóriporter* **4.** *fotóművész*
✧ Etim: A → *fotó* főnév származéka.

fő[1] ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. (Étel, élelmiszer) forrás közben elveszti nyers voltát, megpuhul. *Lassú tűzön fő a leves. Készül az ebéd, fő az étel. Sokáig főtt a hús.*
2. (túlzó) Tikkasztó melegben van. *Órákig főttünk a tűző napon.*
✧ Szin: **1.** *készül, forr, rotyog, zubog* **2.** (választékos) *tikkad, kitikkad*
✧ Táj: *fől*
✧ Etim: Ősi, uráli kori szó.

fő[2] **I.** ◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
1. (régi, választékos) Fej. *Lehorgasztott fővel állt előtte. Főbe lőtték a foglyot.* ■ *Emelt fővel*: öntudatosan, büszkén.
2. (hivatalos is) Személy. *A faluban 300 fő él. Négy főre terített.*
3. A legfontosabb dolog. *„Az a fő, hogy ne féljen a legény!"* (Gárdonyi G.: Egri csillagok).
✧ Szin: **1.** (bizalmas) *kobak* **2.** *ember*
✧ Etim: A → *fej* főnév eredetibb alakváltozata.
✧ Ö: hét + fő, híd + fő, kút + fő, kormány + fő, ló + fő
☝ Összetételek utótagjaként a *fő* főnév jelentése: a) valaminek, valakiknek a feje, azaz vezetője, főnöke, irányítója vagy legfontosabb tagja: *államfő, családfő, kormányfő, egyházfő, törzsfő* stb. b) valaminek az eleje, kezdete: *hídfő, kútfő* ('forrás'), *versfő(k)* ('versszakok, verssorok összeolvasható kezdőbetűi') c) *oszlopfő*: az oszlop legfelső (díszes) része d) *asztalfő*: a terített asztalnak az a része, ahol a legrangosabb személy ül.

fő[2] **II.** ◆◆◆ mn *~k, ~t,* –
1. Legfontosabb. *A fő dolog a pontosság.*
2. Legnagyobb, legjelentősebb. *Az a legfőbb hibája, hogy lusta.* ■ *Legfőbb ideje, hogy…*: sürgős, halaszthatatlan, hogy… *Legfőbb ideje, hogy megtanulj vezetni!*
✧ Szin: **1.** *alapvető, első, elsődleges, elemi, központi, lényeges,* (választékos) *sarkalatos, kardinális*
✧ Ell: **1.** *mellékes, lényegtelen, másodlagos*
✧ Etim: Szófajváltással keletkezett a → *fő* főnévből.

☝ Összetételekben a jelzői szerepű *fő-* előtag jelentése: a) Legnagyobb, legfontosabb, központi: *főbejárat, főpályaudvar, főposta, főpróba, főnyeremény* stb. b) Magas vagy (leg)magasabb fokú, rangú, beosztású: *főigazgató, főhadnagy, főorvos, főmunkatárs, főszerkesztő, főpincér* stb.

főbenjáró ◆◆ mn *~ak, ~t,* –

1. (régi) Olyan (bűn), amelyért lefejezés vagy más halálbüntetés járt. *A rablás és fosztogatás főbenjáró bűn volt, akasztás járt érte.*

2. Ezzel kapcsolatos, erre vonatkozó. *A hajdani székely nemzetgyűlés főbenjáró ügyekben is ítélt, például nemzetárulás esetén.*

3. (túlzó vagy tréfás) Nagyon súlyos (bűn). *Kismama jelenlétében dohányozni főbenjáró bűn. Micsoda főbenjáró vétséget követhetett el ez a gyerek, hogy így kiabálnak vele?*

4. (ritka) Nagyon fontos. *A polgármester felsorolta a falu tíz főbenjáró gondját.*

✧ Szin: **1.** (régi) *fővesztéssel járó* **3.** *megbocsáthatatlan, menthetetlen, jóvátehetetlen* **4.** *életbe vágó, lényeges*

✧ Ell: **1.** *bocsánatos* **4.** *mellékes, lényegtelen*

✧ Etim: Összetétel; *főben*: a → *fő* főnév ragozott alakja + *járó*: a → *jár* ige származéka.

födém ◆◆ fn *~ek, ~et, ~e* vagy *~je*

Épület két szintje közötti vízszintes tartószerkezet. *Nincs kellően szigetelve a födém, ezért minden szó felhallatszik az alattunk levő lakásból.*

✧ Szin: (alulról nézve) *mennyezet*

✧ Etim: A → *fed* ~ → *föd* ige nyelvújítás kori származéka.

főemlős ◆ fn

Az emlősök legfejlettebb rendjébe tartozó élőlény. *A főemlősök rendjébe tartoznak a félmajmok, a majmok és az ember.*

✧ Etim: Összetétel: → *fő*[2] + → *emlős*.

főiskola ◆◆◆◆◆ fn

1. Nem egyetemi rangú felsőoktatási intézmény. *Tanárképző főiskolát végzett. Egyes művészeti főiskolákat akadémiának is neveznek.*

2. (Fv) Felsőoktatási intézmény. *A mi osztályunkból csak heten jelentkeztek érettségi után valamilyen főiskolára.*

✧ Etim: Összetétel: → *fő*[2] melléknév + → *iskola*.

főkapitányság ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

Valamely közigazgatási egység legfőbb rendőri hatósága. *Az országos főkapitányságon teljesít szolgálatot.*

✧ Szin: *rendőr-főkapitányság*

✧ Etim: A *főkapitány* összetétel (→ *fő*[2] melléknév + → *kapitány*) származéka.

főként ◆◆◆◆◆ hsz (választékos)

1. (Máshoz, az előbbiekhez viszonyítva:) Nagyobb mértékben vagy számban. *Főként azért tetszik nekem, mert őszinte. Főként diákok voltak a moziban.*

2. (Valaminek a fontosságát kiemelve:) *Ne táncolj sokat, és főként ne maradj soká.*

3. (Máshoz viszonyítva:) Az esetek legnagyobb részében. *Főként szombaton járok úszni.*

✧ Szin: **1.** *főleg, leginkább,* (választékos) *főképp, főképpen, különösképp, különösképpen* **2.** *főleg, főképp, főképpen* **3.** *elsősorban, többnyire, nagyrészt, leginkább, főleg*, (választékos) *kivált, jobbára,*

✧ Ell: *alig, kevésbé*

✧ Etim: A → *fő*[2] melléknév megszilárdult ragos alakulata.

☝ A mindennapi beszédben a *főleg* gyakoribb, mint a választékos *főként, főképp, főképpen.*

főkolompos ◆◆ fn (bizalmas, rosszalló) *~ok, ~t, ~a*

Valaminek felelőtlen és nagyhangú szervezője, vezetője. *Megtalálták a főkolomposokat, és kizárták őket az iskolából.*

✧ Szin: *főbűnös, fővezér,* (bizalmas) *bandavezér*

✧ Etim: Összetétel; → *fő*[2] melléknév + *kolompos*: a → *kolomp* főnév származéka.

föl[1] ◆ fn –, *~t* vagy *~et, ~e*

1. Tejnek, tejes ételnek sűrű, zsíros felső rétege. *Föle nélkül kérem a tejeskávét.*

2. ■ (ritka) *Valaminek a föle*: a legjava. *Mire a farkas észbe kapott, a ravasz róka megette a zsákmány fölét.*

✧ Szin: **1.** *hártya, bőr,* (népi) *pille,* (népi, régi) *fel* **2.** *színe-java*

✧ Etim: Ősi, uráli kori szó.

✧ Ö: tej + föl

föl[2] ◆◆◆◆◆ hsz, ik

Fel.

✧ Etim: lásd → *fel* ~ → *föl*

☝ A *föl* és a *fel* használatáról lásd a *fel I., fel II.* szócikket!

föld ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~je*

1. Az az égitest, amelyen élünk. *Sokféle ember él a Földön.*

2. Égitestünk szilárd kérge, felszíne. *A tavalyi földrengés után nem sokkal újra megmozdult a föld.* | *A föld alól is előteremti*: bárhonnan is.

3. A lábunk alatt levő szilárd felület, talaj, padlózat, kövezet. *Leesett a ceruzám a földre.* • Szólás: *Földbe gyökerezik a lába*: ámulatában, ijedtségében mozdulni sem tud.

4. Szárazföld. *A hajóról távcsővel már látni a földet.*

5. Termőtalaj. *Minden talpalatnyi földet megműveltek. Jó földbe ülteti a virágokat.*
6. Földtulajdon. *A gazda szeretne még földet vásárolni, hogy takarmányt termeszthessen.*
7. Ország, vidék. *Idegen földön nehéz gyökeret ereszteni. „Föl-földobott kő, földedre hullva, Kicsi országom, újra meg újra Hazajön a fiad”* (Ady E.: A föl-földobott kő).
✧ Szin: **1.** (kissé választékos) *földgolyó,* (választékos) *földgömb, földteke,* (népi vagy választékos) *földkerekség, világ,* (rosszalló) *sárgolyó, sárteke,* (idegen) *glóbusz* **5.** *talaj, termőföld,* (választékos) *anyaföld* **6.** *birtok, földbirtok, rög, telek* **7.** *tartomány, haza, otthon, anyaföld*
✧ Ell: **2.** *ég, égbolt* **4.** *tenger, víz*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű szó, talán a → *föl* főnév származéka.
✧ Ö: al + föld, bel + föld, járó + föld, kül + föld, mér + föld, mér + föld + kő, szántó + föld, száraz + föld, szülő + föld
☝ Tulajdonnévként nagy kezdőbetűvel írjuk: *A Föld a Naptól számított harmadik bolygó*.

földalatti ◆◆◆◆ mn *~ak, ~t,* –
1. A föld felszíne alatt közlekedő. *A budapesti földalatti vasút a millenniumi ünnepségek idején készült.* (Főnévi:) *A metróról átszállt a földalattira.*
2. Titkos, törvénytelen. *A rendőrség elfogta a földalatti szervezet tagjait.*
✧ Szin: **1.** (főnév:) *kéregvasút, mélyvasút, metró,* (bizalmas) *kismetró* **2.** *tilos, törvényellenes, tiltott, ellenálló,* (idegen) *illegális*
✧ Ell: **2.** *törvényes,* (idegen) *legális*
✧ Etim: Összetétel; → *föld* + *alatti*: az → *alatt* névutó származéka.
földel ◆◆ ige *~ni*
1. (népi) (Terményt) védelmül földdel befed. *Most földelik a krumplit, hogy ne fagyjon meg a télen.*
2. (Áramkört, vezetéket) a földdel összeköt. *Az antennát, a villámhárítót biztonsági okból földelni kell.*
✧ Szin: **1.** *betakar, betemet, elás, vermel* **2.** *szigetel*
✧ Ell: **1.** *kiás, kihantol, kitakar*
✧ Etim: A → *föld* főnév származéka.
földesúr ◆◆◆ fn (régi)
Nagyobb földbirtoknak és a vele járó kiváltságoknak a tulajdonosa. *A középkorban és az újkor kezdetén a falvak népe a földesúrnak volt alávetve, akinek adóval, munkával és különböző szolgáltatásokkal, ajándékokkal tartozott a földek használatáért. A földesúr peres ügyekben és vétségekben bírája is volt jobbágyainak.*
✧ Szin: *földbirtokos,* (régi) *uraság, hűbérúr*
✧ Etim: Összetétel; *földes*: a → *föld* főnév származéka + → *úr*.
földgömb ◆◆◆ fn
1. A Földnek állványon forgó, gömb alakú modellje. *Mutasd meg a földrészeket a földgömbön!*
2. (ritka) Föld, földgolyó. *Az egész földgömböt megkerülte motorjával.*
✧ Szin: **1.** (választékos) *glóbusz* **2.** (régi) *földteke,* (rosszalló) *sárgolyó, sárteke,* (választékos) *glóbusz*
✧ Etim: Összetétel: → *föld* + → *gömb*.

földhözragadt ◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. (ritka) Nagyon szegény, nyomorúságos körülmények között élő. *Csupa földhözragadt idős ember él a tanyákon.*

2. (rosszalló) A hétköznapi gondokon felülemelkedni nem tudó. *A szüleim földhözragadt gondolkodásuk miatt nem értik a terveimet.*

✧ Szin: **1.** *nincstelen, koldusszegény, ágrólszakadt* **2.** (rosszalló) *kicsinyes, korlátolt* • **1.** *Szegény, mint a templom egere.*

✧ Táj: **1.** *semmitlen*

✧ Ell: **1.** *vagyonos, gazdag* **2.** *nagyvonalú, nagystílű*

✧ Etim: Latin mintára keletkezett összetétel; *földhöz*: a → *föld* főnév ragozott alakja + *ragad*t: a → *ragad* ige származéka.

földi I. ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~t,* –

1. A földben vagy a föld felszínén élő, található, illetve a föld felszínéhez közel levő. *A burgonyát régen földi almának is hívták.*

2. A természethez, illetve az emberi élethez tartozó. *Rövid földi életében sokat szenvedett. Földi javait egyetlen fiára hagyta.*

3. A Földről történő vagy a Földön levő. *Földi állomásról irányítják az űrhajót.*

✧ Szin: **2.** *evilági, világi, mulandó*

✧ Ell: **2.** *égi, túlvilági, mennyországi*

✧ Etim: A → *föld* főnév származéka.

földi II. ◆◆◆◆ fn *~ek* vagy *~k, ~t, ~je*

1. (választékos) (Csak többes számban:) Az emberek. *„Földiekkel játszó Égi tünemény, Istenségnek látszó Csalfa, vak remény!”* (Csokonai V. M.: A reményhez)

2. *Valakinek a földije*: vele egy vidékről való személy. *Találkozott egy földijével.*

3. (népi, bizalmas) (Megszólításként:) Atyafi, barátom. *Merre vezet ez az út, földi?*

✧ Szin: **2.** *honfitárs, hazámfia* **3.** (bizalmas, kissé régi) *cimbora*

✧ Etim: A → *föld* főnév származéka.

földieper ◆◆ fn

Nagy szemű kerti szamóca. *Kedvenc gyümölcse a földieper.*

✧ Szin: *eper*

✧ Táj: *komócsa*

✧ Etim: Összetétel: → *földi* melléknév + → *eper*.

☝ Rokon értelmű megfelelőinek használatáról lásd még az *eper* szócikket!

földművelés ◆◆◆ fn –, *~t, ~e*

A mezőgazdaságnak a föld megművelésével, növénytermesztéssel foglalkozó ága. *Öntözéses földművelést folytatnak.*

✧ Szin: *szántás-vetés, gazdálkodás, agrárgazdaság,* (régi) *földmívelés*

✧ Etim: Összetétel; → *föld* + *művelés*: a → *művel* ige származéka.

földnyelv ◆ fn

1. Hosszú, keskeny félsziget. *Ott kötöttek ki, ahol a földnyelv a tengerbe nyúlik.*

2. Két földterületet összekötő keskeny földcsík. *A szigetet egy hosszú földnyelv köti össze a tengerparttal.*

✧ Etim: Összetétel: → *föld* + → *nyelv*.

földönfutó ◆◆◆ mn *~k, ~t,* –

1. Hazátlan, bujdosó. *A szabadságharc után külföldre menekült sok földönfutó ember.* (Főnévi használatban:) *Földönfutó lett belőle. „Oh, felséges király! Nem vagyok én bajnok, csak egy földönfutó”* (Arany J.: Toldi).

2. Otthontalan, nincstelen. *Befogadott a házába egy szegény, földönfutó cselédet.*

✧ Szin: **1.** *hontalan, üldözött, száműzött, jöttment,* (választékos) *számkivetett, sehonnai,* (idegen) *emigráns* **2.** *szegény, hajléktalan,* (ritka) földhözragadt

✧ Etim: Összetétel; *földön*: a → *föld* főnév ragozott alakja + *futó*: a → *fut* ige származéka.

földöntúli ◆◆◆ mn *~ak, ~t, ~an*

1. A földi élet utáni. *A vallásos hit szerint a földöntúli létben találjuk meg az igazi boldogságot.*

2. Különleges finomsága miatt az elképzelt mennyeihez hasonló. *A gyermek földöntúli mosollyal nézte a karácsonyfát.*

3. (túlzó) Kivételesen nagy örömet okozó, rendkívüli. *Szinte földöntúli boldogságot érzett, amikor megtalálta elveszettnek hitt testvérét.*

✧ Szin: **1.** *túlvilági,* (választékos) *égi, mennyei* **2.** *átszellemült, angyali,* (választékos) *éteri* **3.** *csodálatos,* (túlzó) *égi, mennyei*

✧ Ell: **1.** *földi, evilági, világi*
✧ Etim: Összetétel; *földön*: a → *föld* főnév ragozott alakja + *túli*: a → *túl*[1] névutó származéka.

földrajz ◆◆◆◆ fn

1. A földi környezetünkkel foglalkozó tudomány. *A földrajz tárgykörébe nagyon sok résztudomány tartozik, például az éghajlat, a talaj, a légkör vizsgálata is.*
2. Ez mint iskolai tantárgy. *Ötösre felelt földrajzból.*

✧ Szin: **1.** (régi) *geográfia* **2.** *földrajzóra,* (bizalmas) *föci*
✧ Etim: Latin mintára keletkezett összetétel: → *föld* + → *rajz*.

földrengés ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

A Föld belső erők okozta megrázkódása, hullámzása. *Egyes vidékeken gyakran pusztít földrengés.*

✧ Szin: *rengés, földlökés*, (választékos) *földindulás*
✧ Etim: Összetétel; → *föld* + *rengés*: a → *reng* ige származéka.

földrész ◆◆◆◆ fn

A Föld szárazföldjeinek legnagyobb földrajzi területi egysége. *A földrészeket óceánok és tengerek határolják. Öt földrész van a Földön: Eurázsia, Afrika, Amerika, Ausztrália, Antarktisz.*

✧ Szin: *világrész,* (idegen) *kontinens*, (tágabb értelemben) *szárazföld*
✧ Etim: Összetétel: → *föld* + → *rész*.

földszint ◆◆◆◆ fn –, *~et, ~je*

1. A ház alsó szintje. *Nem emeleten, hanem földszinten lakik.*
2. Többszintű nézőtér, előadóterem legalsó szintje. *A színházban a földszinten szeret ülni, nem az erkélyen.*

✧ Szin: **1.** *első szint*
✧ Ell: **1.** *emelet* **2.** *erkély,* (tréfás) *kakasülő*
✧ Etim: A nyelvújítás korában főnevesült a *földszint* ‘a földön, a föld színén’ határozószóból. Ez összetétel, megszilárdult ragos alakulat: → *föld* + *szint*: a → *szín*[1] főnév ragozott alakja.

fölé I. ◆◆◆◆ nu

1. Valakinél, valaminél magasabban levő helyre. *Az ágya fölé tette a képet.*
2. Valaminek a tetejére. *Ruhája fölé még kabátot is vett.*
3. Valamitől északra levő helyre. *Valahova Pest fölé mentek kirándulni.*
4. Valamely szintnél, foknál magasabbra. *A kánikulában a hőmérő 30 fok fölé emelkedett.*

✧ Szin: **2.** *rá, tetejére, tetejébe*
✧ Ell: *alá*
✧ Etim: A → *föl* ‘valaminek a felső része’ főnév megszilárdult ragos alakulata.

fölé II. ◆◆◆◆ hsz

Föléje. *Ázom, tartsd fölém az esernyőt!*

✧ Táj: *föli, felibe, füle*
✧ Ell: *alá, alája*
✧ Etim: A → *föl* ‘valaminek a felső része’ főnév megszilárdult ragos alakulata.

főleg ◆◆◆◆◆ hsz

Főként. *Szereti a klasszikus zenét, főleg az operát.*

✧ Szin: *leginkább, elsősorban, többnyire, nagyrészt,* (kissé választékos) *főképp, főképpen, különösképp, különösképpen, kivált*
✧ Ell: *alig, kevésbé*
✧ Etim: A → *fő*[2] melléknév megszilárdult ragos alakulata.

föléje ◆ személyragos hsz

Valami, valaki fölé. *Süti a nap a kisbabát, tedd föléje a napernyőt! „Nyújts feléje* (ma: *föléje*) *védő kart, Ha küzd ellenséggel”* (Kölcsey F.: Himnusz).

✧ Szin: *rá, tetejére, tetejébe,* (népi) *fölébe*
✧ Táj: *feléje, hegyibe, fölibe*
✧ Ell: *alá, alája*
✧ Etim: A → *fölé* névutó személyragos alakja.
☝ Ragozása: *fölém, föléd, fölé* vagy *föléje, fölénk, fölétek, föléjük* (régi, népi) *föléjök.*

fölény ◆◆◆◆ fn –, *~t, ~e*

1. Az a tény, hogy valaki, valami bizonyos szempontból különb, erősebb, fejlettebb a másiknál. *Fizikailag fölényben érezte magát társaival szemben, erősebbnek, fejlettebbnek náluk.*
2. Ennek megnyilvánulása. *Megmutatkozott a csapat fölénye, nagyobb tudása, jobb felkészültsége.*
3. Lenéző, lekicsinylő magatartás. *Könnyed fölénnyel intézte el a dolgot.*

✧ Szin: **1.** (választékos) *felsőbbség,* (ritka) *fensőbbség* **2.** *túlerő, túlsúly* **3.** *fölényesség,* (rosszalló) *fölényeskedés, lenézés, lekicsinylés, leereszkedés*
✧ Ell: **1.** *hátrány*
✧ Etim: A → *föl* ‘valaminek a felső része’ főnév nyelvújítás kori származéka.

fölényes ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

1. Fölénnyel elért. *Fölényes győzelmet aratott a csapat.*

2. Fölényt éreztető, lenéző. *Mindig sértő, fölényes hangon válaszol kistestvére kérdéseire.*
✧ Szin: **1.** *nagy, biztos, átütő, elsöprő, lehengerlő* **2.** *hetyke,* (választékos) *fensőbbséges,* (rosszalló) *fölényeskedő, leereszkedő, lekicsinylő, lekezelő*
✧ Ell: **2.** *szerény, ragyogó*
✧ Etim: A → *fölény* főnév származéka.

fölösleg ◆◆◆ fn **felesleg** *~ek, ~et, ~e*
A szükségleten felüli mennyiség. *Ez a kis kert megtermi, ami nekünk kell, a fölösleget kiviszem a piacra.*
✧ Szin: *többlet, maradék, maradvány,* (bizalmas) *plusz*
✧ Táj: *fölöznek*
✧ Etim: A → *föl* 'valaminek a felső része' főnév *fölös* 'a szükségesnél több' származékának megszilárdult ragos alakulata.
☝ A *fölösleg* és a *felesleg* egyenrangú alakváltozatok, a jóhangzás és az egyéni ízlés dönti el, hogy melyiket használjuk.

fölösleges ◆◆◆◆◆ mn **felesleges** *~ek, ~et, ~en*
1. Olyan, akire, amire nincs szükség. *A fölöslegessé vált dolgozókat elbocsátották. Dobd ki a felesleges kacatokat!*
2. Eredményre nem vezető. *Fölösleges várnia, úgysem jön már senki. Fölösleges fáradság lenne még egyszer megpróbálni.*
✧ Szin: **1.** *fölös, szükségtelen, nélkülözhető* **2.** *hiábavaló, hasztalan, kárba veszett, céltalan, meddő* • **2.** *Annyit ér, mint döglött lovon a patkó. Annyi, mint halottnak a csók. Eső után köpönyeg. Dunába víz. Pusztába kiáltott szó.*
✧ Táj: **1.** *feles*
✧ Ell: **1.** *szükséges, fontos* **2.** *hasznos, eredményes*
✧ Etim: A → *fölösleg* ~ → *felesleg* főnév származéka.
☝ A *fölösleges* és a *felesleges* egyenrangú alakváltozatok, a jóhangzás és az egyéni ízlés dönti el, hogy melyiket használjuk.

fölötte ◆ személyragos hsz
Valaki, valami felett.
✧ Etim: lásd → *felette*
☝ Lásd még a *felette*[1] szócikket!

fölötte ◆ hsz
Felette.
✧ Etim: lásd → *felette*[1]
☝ Lásd még a *felette*[2] szócikket!

fölöttébb ◆◆◆◆ hsz
Felettébb.
✧ Etim: lásd → *felettébb*
☝ Az alakváltozatokról lásd a *felettébb* szócikket!

főnemes ◆ fn
Bárói vagy annál magasabb címet viselő nemes. *Főnemesek álltak a király körül a jelenetben.*
✧ Szin: *arisztokrata, mágnás, főúr, báró, gróf, őrgróf, herceg,* (régi) *nagyúr, főrendi*
✧ Ell: *közember, kisnemes*
✧ Etim: Összetétel: → *fő*[2] melléknév + → *nemes* főnév.

főnév ◆◆◆◆ fn
Élőlényt, tárgyat vagy elvont dolgot jelölő szó(faj). *Jeles dolgozatot írt a főnevek ragozásából. A kutya szó főnév, az ugat szó ige.*
✧ Szin: (idegen) *nomen*
✧ Etim: Német mintára keletkezett összetétel: → *fő*[2] melléknév + → *név*.

fönn ◆◆◆◆ hsz és ik
Fenn.
✧ Etim: lásd → *fenn*
☝ A *fönn* és a *fenn* használatáról lásd a *fenn I.*, *fenn II.* szócikket!

főnök ◆◆◆◆◆ fn *~ök, ~öt, ~e*
1. Közösség vezetője. *Ki itt a főnök?*
2. Valakinek a felettese. *Milyen az új főnököd?*
3. Műhely, üzlet stb. tulajdonosa, illetve vezetője. *A főnök is lent van a műhelyben.*
4. (Ismeretlen férfi bizalmaskodó megszólításaként:) *Nahát ide figyeljen, főnök!*
✧ Szin: **1.** (bizalmas) *séf, góré* **2.** *elöljáró,* (régi) *principális,* (bizalmas) *öreg,* (tréfás) *főmufti,* (szleng) *fejes,* (bizalmas; Fv, Va, Dv) *séf*
✧ Ell: **2–3.** *beosztott, alkalmazott*
✧ Etim: A → *fő*[2] főnév német mintára keletkezett nyelvújítás kori származéka.
✧ Ö: osztály + főnök

fönt ◆◆◆◆ hsz
Fent.
✧ Etim: lásd → *fent*
☝ A *fönt* és a *fent* használatáról lásd a *fent* szócikket!

főpincér ◆◆ fn

Fizetőpincér.
✧ Szin: (bizalmas) *főúr,* (régi bizalmas) *óber*
✧ Etim: Összetétel: → *fő*[2] + → *pincér*.
☝ A *főpincér* szó használatáról, a főpincérek megszólításáról lásd még a *fizetőpincér* szócikket!

förgeteg ◆◆ fn **fergeteg** *~ek, ~et, ~e* (választékos vagy népi)
Heves vihar, zivatar. *Hatalmas förgeteg söpört végig a tájon.*
✧ Szin: *forgószél,* (választékos) *szélvész, égiháború*
✧ Ell: *szélcsend*
✧ Etim: Valószínűleg a → *forgatag* főnév szóhasadással elkülönült magas hangrendű párja.

förtelem ◆◆◆ fn *förtelmek, förtelmet, förtelme* (ritka) **fertelem** *fertelmek, fertelmet, fertelme*
Visszataszítóan undorító dolog. *Látni sem bírom ezt a förtelmet. Förtelem, hogy ott mi volt!*
✧ Szin: *szörnyűség, undokság, förtelmesség, utálatosság, gyalázat*
✧ Etim: A → *fertő* főnév tövével azonos szótő származéka.

fösvény ◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~en* (rosszalló)
Olyan, aki szenvedélyesen ragaszkodik a pénzéhez, javaihoz, és nem ad belőle senkinek. *Az a fösvény bátyád megint meghívatta magát.* (Főnévi használatban:) *A fösvény a fogához veri a garast. Láttad már a Fösvényt, Moličre híres darabját?*
✧ Szin: (rosszalló) *fukar, zsugori, anyagias, krajcárkodó, garasoskodó, kuporgató,* (tréfás) *skót,* (választékos) *szűkmarkú,* (bizalmas) *smucig,* (durva) *faszari, szarevő, szarrágó* • *A falatot is sajnálja magától. Élére rakja a garast. A fogához veri a garast. Úgy adja ki a pénzt, mintha a fogát húznák. Ül a pénzén.*
✧ Táj: *kupori, zsebrák, zsinyora*
✧ Ell: *adakozó, bőkezű*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

főtér ◆◆◆◆ fn
Város központi tere. *A főtéren van a városháza, a templom és a bíróság.*
✧ Szin: *piactér,* (régi) *fórum*
✧ Etim: Összetétel: → *fő*[2] melléknév + → *tér*[2].

főtlen ◆ mn *~ek, ~t, ~ül*
Ami még nem főtt meg (teljesen). *Még főtlen a bab, nem puhult meg. Ne egyél főtlen húst!*
✧ Szin: *nyers, rágós, kemény*
✧ Táj: *főtelen, fövetlen*
✧ Ell: *megfőtt, puha*
✧ Etim: A → *fő* ige származéka.

főtt ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
Olyan (ennivaló), amely meg van főzve. *Főtt kukoricát eszünk. Főtt csülök van vacsorára.* ■ *Főtt étel*: főzéssel vagy sütéssel készített, rendszerint melegen fogyasztott étel. *Naponta legalább egyszer ajánlatos főtt ételt enni.*
✧ Szin: *puha, párolt; meleg*
✧ Ell: *főtlen, nyers; hideg*
✧ Etim: A → *fő* ige származéka.
✧ Ö: hajadon + főtt

főúr ◆◆ fn
1. Nagybirtokos főnemes. *Néhány főúr összeesküvést szőtt a király ellen.*
2. (Megszólításként:) Pincér. *Főúr, fizetek!*
✧ Szin: **1.** *arisztokrata,* (régi) *nagyúr, mágnás* **2.** *fizetőpincér, főpincér,* (régi, bizalmas) *óber*
✧ Etim: Összetétel: → *fő*[2] melléknév + → *úr*.
☝ A *főúr* megszólítás használatáról lásd még a *fizetőpincér* szócikket!

főutca ◆◆◆ fn
1. Kisváros, falu legszebb, legforgalmasabb utcája. *A főutcán vannak az üzletek és a hivatalok.*
2. (régi) Főútvonal. *Fellobogózták a város főutcáit.*
✧ Szin: (Va bizalmas) *nagyutca*
✧ Etim: Összetétel: → *fő*[2] melléknév + → *utca*.

főváros ◆◆◆◆◆ fn
Az a város, amelyben a kormány és minden fontos állami hivatal, főhatóság székel. *Nem mindenhol az ország legnagyobb városa a főváros. Magyarország fővárosa Budapest.*
✧ Szin: (régi) *székváros*
✧ Etim: Összetétel: → *fő*[2] melléknév + → *város*.

föveg ◆ fn *~ek, ~et, ~e* (régi, választékos)
Férfi fejfedő. *A főbírót megpillantva lekapta fövegét, és alázatosan köszönt.*
✧ Szin: *süveg, sapka, kucsma*
✧ Etim: A → *süveg* főnév *söveg* alakváltozatának téves olvasataként került a köznyelvbe.

főz ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Forró vízben vagy lében főni hagy valamit. *Már fél órája főzi a húst.*
2. Forralással készít valamit. *Pálinkát és lekvárt főz a barackból.*
3. Ételt készít. *Mit főzöl ebédre?*
4. Forrásban lévő vízben áztat, fertőtlenít valamit. *Főzi a pelenkákat.*
5. (bizalmas) Kitartóan udvarol valakinek, illetve igyekszik megnyerni valakit. *Nagyon főzi a lányt. Addig főzte a mamáját, amíg megkapta a pénzt.*
6. (népi) Titokban tervezget valamit. *Vajon mit főz magában?*
✧ Szin: **1.** *párol, puhít* **3.** (bizalmas, rosszalló is) *kotyvaszt,* (bizalmas, tréfás) *főzőcskézik* **4.** *kifőz, csírátlanít,* (idegen) *sterilizál* **5.** *győzköd, kérlel,* (bizalmas) *puhít, gyúr* **6.** (rosszalló) *forral*
✧ Táj: **1.** *abál, köveszt*
✧ Etim: A → *fő* ige származéka.
főzelék ◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
Zöldségfélékből, esetleg gyümölcsből sűrűre főzött étel. *A hús mellé főzeléket adtak.*
✧ Szin: (bizalmas, régi) *csuszpájz,* (népi) *vastagétel,* (régi) *ázalék,* (Va bizalmas) *szósz*
✧ Táj: *mártó, mártogató*
✧ Etim: A → *fő* ige származéka.
főzet ◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
1. Növényből főzéssel készített kivonat. *Kamillás főzettel borogatja a szemét.*
2. (népi) (Jelzőként:) Egy főzésre való (mennyiség), egy főzéssel készített. *Van egy főzet lencséje. Egy főzet tea már elfogyott.*
✧ Szin: **1.** *párlat, forrázat* **2.** *adag*
✧ Etim: A → *fő* ige származéka.
frakk ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
Elöl derékig érő, hátul két keskeny, hosszú szárnyban végződő férfikabát. *Minden férfi frakkban jelent meg az estélyen.*
• Szólás: (bizalmas, tréfás) *Elkapom a frakkod*: elcsíplek és elbánok veled.
✧ Etim: Angol, végső soron francia eredetű német jövevényszó.
☝ Ha *k*-val kezdődő toldalék járul hozzá, egyszerűsítve csak két *k*-t írunk: *frakkal.*

franc ◆◆◆ fn –, *~ot, ~a* (durva)
1. (népi, régi) Vérbaj. *Elkapta a francot.*
2. (Káromkodásban, indulatos beszédben, elhomályosult jelentéssel:) *Hogy a franc essen bele! Menj a francba! Mi a franc ez?*
✧ Szin: **1.** *szifilisz,* (régi) *francia betegség, bujakór* **2.** (durva) *rosseb, nyavalya, fészkes fene, frász*
✧ Táj: **1.** *fránca, francúzbaj*
✧ Etim: Jelentés-elkülönüléssel keletkezett a régi nyelvi, latin eredetű *franc* ‘francia’ szóból.
francia ◆◆◆ mn *~k, ~t, ~ul*

1. A jórészt Franciaországban élő, újlatin nyelvet beszélő néphez tartozó, vele kapcsolatos. *Francia diákok érkeztek az iskolánkba. Szeretem a francia filmeket.* (Főnévi használatban:) *Párizsból jön holnap két francia.*
2. A franciák által kitalált, főleg náluk használatos, tőlük származó. *Nálunk is divatba jött a könnyű francia konyha. Drága francia parfümöt kapott ajándékba.*
3. *Franciául*: francia nyelven. *Beszél Ön franciául?* (Főnévi használatban:) *Franciát is tanulok az angolon kívül.*
✧ Etim: A régi nyelvi, latin eredetű *Francia* 'Franciaország' országnév köznevesülésével keletkezett.

franciaágy ◆◆ fn
Dupla szélességű, két személy számára való ágy. *A hálófülkébe éppen befért egy franciaágy.*
✧ Szin: *ikerágy, dupla ágy*
✧ Etim: Összetétel: → *francia* + → *ágy*.

franciakulcs ◆ fn
Állítható nyílású kéziszerszám csavarok, csavaranyák meghúzására. *Franciakulcsot és kalapácsot vett elő a szerszámosládából.*
✧ Szin: *csavarkulcs, szorítókulcs*
✧ Etim: Német mintára keletkezett összetétel: → *francia* + → *kulcs*.

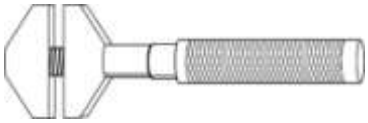

franciasaláta ◆◆◆ fn
Apróra vagdalt főtt sárgarépa, zöldborsó, esetleg más zöldségfélék és alma majonézes keveréke. *Húsz deka franciasalátát vett vacsorára.*
✧ Etim: Összetétel: → *francia* + → *saláta*.

frank[1] ◆ mn *~ok, ~ot, ~ul*
1. Kora középkori, később a francia, illetve a német népbe beolvadt germán nép(törzsek)hez tartozó. *A frank birodalom Nagy Károly uralkodása alatt élte fénykorát.* (Főnévi használatban:) *Átlépték a frankok a határt.*
2. (régi) Francia. *Tiszteletét tette a frank fővárosban.*
✧ Etim: Ófrank eredetű latin jövevényszó.

frank[2] ◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
Némely államban használatos pénznem. *A franciák és a belgák euróra cserélték a frankot, Svájcban és több afrikai országban azonban még létezik ez a pénznem.*
✧ Etim: Francia eredetű nemzetközi szó.

fránya ◆◆◆ mn *~k, ~t,* – (népi, bizalmas)
1. Huncut, furfangos. *Micsoda fránya alak vagy te!*
2. Az embert bosszantó, idegesítő. *Az a fránya macska elvitte a kolbászt! Fránya egy ajtó ez, nem lehet kinyitni.*
✧ Szin: **1.** *fortélyos, csalafinta, ravasz, ármányos* **2.** *átkozott, haszontalan*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

frász ◆◆◆ fn –, *~t, ~a* (népi)
1. (régi) Görcsös rohamokkal járó betegség. *Kitört rajta a frász.*
2. (bizalmas) (Kifejezésekben:) *Frászban van*: fél, retteg. | *Majd kitörte a frász*: nagyon megijedt. | *A frászt hozza valakire*: nagyon megijeszti.
3. (durva) (Káromkodásként:) *Hogy a frász essen bele!*
4. (szleng) Pofon. *Lekent neki egy nagy frászt.*
✧ Szin: **1.** *rángógörcs,* (népi) *nyavalyatörés,* (idegen) *epilepszia* **3.** (bizalmas) *frászkarika,* (durva) *fene, fészkes fene* **4.** (bizalmas) *nyakleves, tasli*
✧ Etim: Német jövevényszó.

fráter ◆◆ fn *~ek* vagy *~ok, ~t, ~e* vagy *~je* vagy *~ja*
1. (Valamely negatív tulajdonsága miatt) megvetett ember. *Goromba, komisz fráter a szomszédom.*

2. Pappá föl nem szentelt szerzetes. *A kolostorbeli fráterek cellájukba vonultak.*
✧ Szin: **1.** (bizalmas) *alak, fickó, pasas, krapek* **2.** *testvér, barát*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

frázis ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* (idegen)
1. (rosszalló) Tartalmát vesztett, hangzatos szólam. *Üres frázisokban beszélt.*
2. Zenemű szerkezeti egysége. *Műve három frázisból áll.*
✧ Szin: **1.** *közhely, sablon, szóvirág, cikornya, sallang,* (idegen, rosszalló) *klisé*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

fregoli ◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Mennyezetre szerelt ruhaszárító. *Leengedi a fregolit, és fölteregeti rá a mosott ruhát.*
2. (Jelzőként:) Kifordítva is viselhető ruhadarab. *Fregoli télikabátom egyik oldala kockás, a másik egyszínű.*
3. (bizalmas) Másokat helyettesítő személy. *Fél évig ő volt a fregoli az irodában.*
✧ Etim: Az olasz L. *Fregoli* átváltozó művész nevének köznevesülésével keletkezett.

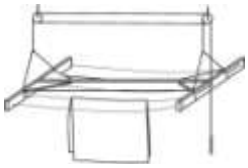

frekvencia ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen)
Az egy időegységre, rendszerint egy másodpercre eső rezgések száma. *A frekvencia egysége a hertz (Hz). A gép magas frekvencián szólalt meg.*
✧ Szin: *hullámhossz, periódusszám, rezgésszám*
✧ Etim: Latin eredetű német jövevényszó.

freskó ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Nedves vakolatra festett (nagyméretű) falfestmény. *A templom mennyezetét freskók díszítik.*
✧ Szin: *mennyezetfestmény*
✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.

fricska ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Ujjak szétpattintásával adott kis ütés. *Kapott egy fricskát az orrára.*
2. Tréfás bosszantás. *Megjegyzését csupán fricskának szánta.*
✧ Szin: **1.** *pöccintés, koppintás* **2.** *csipkelődés*
✧ Etim: Szlovák jövevényszó.

frigy ◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
1. (régi) Szövetség, szerződés. *Megkötötték a frigyet a két uralkodó között.*
2. (választékos vagy tréfás) Házasság. *Nem volt kifogásuk a szülőknek a frigy ellen.* ■ *Frigyre lép*: összeházasodik. *Azonnal frigyre lép a választottjával, mihelyst befejezi tanulmányait.*
✧ Szin: **1.** (régi) *kötés, kötelék* **2.** *esküvő,* (választékos) *nász*
✧ Etim: Német jövevényszó.

friss ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. Fürge, élénk. *Mozogjatok frissen!*
2. (bizalmas) Korán kelő. *Mindig ilyen friss vagy? Még hat óra sincs.*
3. Kellemesen hűvös, üdítő. *Reggel még friss a levegő. Egy pohár friss vizet kérek.*
4. Épp most vagy nemrég keletkezett, termett, szedett, szerzett. *Csak friss zöldség való salátának. Vegyél friss kenyeret, a tegnapi már száraz!*
5. Új keletű. *Óránként mondanak friss híreket. Turbékolnak a friss házasok.*
6. Gyors ütemű. *Friss csárdást járnak a lagziban.*
✧ Szin: **1.** *fiatalos, eleven* **3.** *élénkítő, hideg, tiszta hűs* **4.** *zsenge, fiatal, üde* **5.** *új, mostani, legutóbbi* **6.** *ropogós*
✧ Ell: **1.** *fáradt, lassú, lomha* **2.** *lusta, későn kelő* **3.** *nyomasztó, fojtó* **4.** *régi, fonnyadt, száraz* **5.** *régi, korábbi* **6.** *lassú*
✧ Etim: Német jövevényszó.

frizura ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Haj, hajviselet. *Új frizurát csináltatott, másként vágatta, fésültette a haját. Jó a frizurád!*
✧ Szin: (tréfás) *hajzat,* (szleng) *toll*
✧ Etim: Francia eredetű német jövevényszó.

front ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. Az ellenséges, egymással szemben álló csapatok közötti vonal. *A folyó mellett húzódott a front.*

2. Harctér, hadszíntér. *Kint harcol a fronton.*

3. (választékos, hivatalos) Szemben álló nézetek, irányzatok (összecsapásának színterei). *Kirajzolódtak a frontok. Ideológiai és kulturális fronton folyt a harc.*

4. (Utcai) homlokzat. *A ház utcai frontja megsérült.*

5. A fejtés helye a bányában (mint munkaterület). *A frontnál álltak a bányagépek.*

6. Különböző hőmérsékletű légtömegek találkozásának vonala. *Hazánk fölött nagy kiterjedésű légköri front alakult ki. Holnapra újabb front várható, keletről hideg légtömegek közelíti meg az országot.*

✧ Szin: **1.** *arcvonal* **2.** (régi, választékos) *harcmező* **3.** (választékos) *küzdőtér* **4.** *homlokfal* **6.** *frontbetörés, frontátvonulás*

✧ Etim: Francia, végső soron latin eredetű nemzetközi szó.

✧ Ö: hideg + front, meleg + front

frottír ◆ fn *–, ~t, ~ja*

Vastag, hurkosan bolyhozott pamutszövet. *A frottír jól szívja a nedvességet.* (Jelzőként:) *Frottír fürdőköpenyét vitte magával az uszodába.*

✧ Etim: A német mintára, tükörfordítással létrejött *frottírszövet*, *frottírkendő* összetételek előtagjának önállósulásával, jelentéstapadással keletkezett (*frottír*: francia eredetű német szó + → *szövet*, illetve → *kendő*).

fröccs ◆◆◆ fn *~ök, ~öt, ~e* (bizalmas)

1. Szódavízzel hígított bor. *Ebéd után szívesen megiszik egy pohár fröccsöt.*

2. ■ (gúnyos) *Lelki fröccs*: intelem, kioktatás. *Hagy már abba ezt a lelki fröccsöt, nem érdekel a véleményed!*

✧ Szin: **1.** *hosszúlépés,* (bizalmas) *nagyfröccs, házmester,* (idegen, bizalmas) *spriccer*, (Va, Dv, Őv bizalmas) *spriccer*, (Fv) *sztrik* **2.** (gúnyos) *erkölcsi prédikáció,* (szleng) *hegyi beszéd*

✧ Etim: Szóelvonással keletkezett a → *fröccsen* igéből.

☝ Ha *cs*-vel kezdődő toldalék járul hozzá, egyszerűsítve csak egy hosszú *ccs*-t írunk: *fröccsel*.

fröccsen ◆◆ ige **freccsen** *~ni*

Cseppekben valakire, valamire rácsapódik. *Kezére fröccsent a forró zsír.*

✧ Szin: (bizalmas) *spriccel*

✧ Táj: *feccsen*

✧ Etim: A → *fröcsköl* ige tövével azonos, hangutánzó eredetű szótő származéka.

☝ A *fröccsen* és a *freccsen* egyenrangú alakváltozatok. A jóhangzás és az egyéni ízlés dönti el, hogy melyiket használjuk.

fröcsköl ◆◆◆ ige *~ni*

1. (Folyadékot) szór, csapkod valahova. *A gyerekek a strandon vidáman fröcskölik egymást. Vasalás előtt egy kevés vizet kell a ruhára fröcskölni.*

2. (Folyadék) többször fröccsen valahova. *Fröcsköl a sár az autók kerekei alól.*

✧ Szin: **1.** *fecskendez, fröccsent,* (bizalmas) *spriccel* **2.** *fröcsög*

✧ Táj: **1.** *locskol, frecskel, latyikol*

✧ Etim: A → *fröccsen* ige tövével azonos, hangutánzó eredetű szótő származéka.

frufru ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Női hajnak elöl rövidre vágott és a homlokba fésült része. *Kár a szép homlokodat frufruval eltakarni.*

✧ Szin: (régi) *huncutka*, (Fv bizalmas) *ofina*

✧ Táj: *fufru*

✧ Etim: Valószínűleg francia jövevényszó.

fruska ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (bizalmas)

Virgonc serdülő lány. *Nagyon szeles ez a fruska.*

✧ Szin: *bakfis,* (bizalmas) *csitri,* (régi) *süldő lány*

✧ Etim: A *Fruzsina* név becéző *Fruska* alakjának köznevesülésével keletkezett.

früstök ◆ fn *~ök, ~öt, ~e* (népi)

Reggeli. *Mit eszünk früstökre? „früstökre is kiadták a nagy darab szalonnákat, meg aki szerette, tejet nagy csuprokkal”* (Móricz Zs.: A boldog ember).

✧ Táj: *fölöstököm, kicsiebéd*

✧ Etim: Német jövevényszó.

fuga ◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Összeillesztett téglák, építőelemek közötti hézag. *A zöld csempék között világos kötőanyaggal tölti ki a fugákat.*

✧ Etim: Német jövevényszó.

fúga ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Többszólamú zenei műfaj, amelyben a téma szabályosan váltakozva valamennyi szólamon végigvonul. *Szeretem Bach fúgáit.*

✧ Etim: Olasz, végső soron latin eredetű nemzetközi szó.

fúj ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Orrán vagy száján nagy erővel szorítja ki a levegőt. *Nagyot fújt dühében.* • Szólás: *Fúj, mint a gőzgép*: hangosan, hevesen liheg.

2. Az így kiáramló levegőt valakire, valamire irányítja. *Fújja a forró levest, hogy hűljön. Fújja a parazsat, hogy élessze a tüzet. Nem illik másra fújni a cigarettafüstöt.*

3. *Valamit* vagy *valamibe fúj*: (fúvós hangszert vagy fúvós hangszerrel dallamot) ily módon megszólaltat. *Fújja a trombitát. Takarodót fúj a trombitás. A futballbíró a sípjába fúj.*

4. (Dalt, nótát) énekel. *A gyerekek együtt fújták a dalt.* ■ *Mindig ugyanazt fújja*: folyton ugyanazt hajtogatja. • Szólás: *Valakinek a nótáját fújja*: valakinek a véleményét ismételgeti. | (rosszalló) *Egy követ fúj valakivel*: összetart vele.

5. Fújással létrehoz. *Szappanbuborékot fúj.*

6. ■ *Fújja az orrát*: eltávolítja belőle a váladékot.

7. (bizalmas) *Fúj valakire*: neheztel, haragszik. *Miért fújsz rá, mit vétett neked?*

8. (Levegő) érezhetően áramlik. *Fújt a szél a hegytetőn.*

✧ Szin: **1.** *liheg, fújtat, szuszog,* (régi, választékos) *fú* **7.** (bizalmas) *orrol; mérgelődik* **8.** *süvít, jár, lengedez,* (választékos) *búg*

✧ Ell: **1.** *szív*

✧ Etim: Ősi, uráli kori szó.

fújdogál ◆◆ ige *~ni*

Gyengén fúj. *Enyhe szellő fújdogált a Balaton fölött.*

✧ Szin: *lengedez,* (régi, népi) *fúdogál*

✧ Táj: *fújdoglál*

✧ Etim: A → *fúj* ige származéka.

☝ Hosszú *ú*-val írjuk és ejtjük.

fújtat ◆◆ ige *~ni*

1. Levegőt juttat valahova. *A régi orgonákat fújtatni kell, egy különleges tömlővel kell eljuttatni a levegőt a sípokhoz. A kovácsok fújtatóval fújtatnak, úgy élesztik a tüzet.*

2. Nagyokat fúj, liheg. *Erősen fújtatott, mire fölért a harmadik emeletre.*

✧ Szin: **1.** *pumpál* **2.** *zihál, szuszog*

✧ Etim: A → *fúj* ige származéka.

☝ Hosszú *ú*-val írjuk és ejtjük.

fukar ◆◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*

Fösvény. *„Fukar kezekkel mérsz, de hisz nagy úr vagy”* (Madách I.: Az ember tragédiája). | *Fukar a dicséretben, az elismerésben*: szűken méri, takarékosan bánik vele.

✧ Szin: *zsugori, szűkmarkú, garasoskodó, krajcároskodó,* (bizalmas) *skót, sóher, smucig*

✧ Táj: *kupori, faszari*

✧ Ell: *adakozó, bőkezű*

✧ Etim: Német jövevényszó, a *Fugger* kereskedőcsalád nevének köznevesülésével keletkezett.

fúl ◆◆◆ ige *~ni* (választékos)

Valamibe fullad. *A Dunába fúlt, mert nem tudott úszni.*

✧ Etim: Ősi, finnugor kori szótő származéka.

✧ Ö: dúl- + fúl

fuldokl|ik ◆◆◆ ige *fuldokolni*

1. Levegőért kapkod. *Segítség! Valaki fuldoklik a vízben! Fuldoklik a torkán akadt falattól.* | (túlzó) *Fuldoklik a nevetéstől, sírástól*: nagyon nevet, illetve sír.

2. Valamilyen nehézségekkel küszködve a kimerülés határán van. *Fuldoklik a gondokban.*

✧ Szin: **1.** *fulladozik, öklendezik,* (választékos) *fuldokol*

✧ Táj: *bukákol, cikákol*

✧ Etim: A → *fúl* ige származéka.

☝ A felszólító alakokban a *fuldokol* szótövet használjuk: *fuldokoljon* vagy (ikesen ragozva, választékosan) *fuldokoljék.*

fullad ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. *Valaki valamibe fullad*: fulladásos halált szenved benne. *Nyáron sok ember fullad vízbe.*

2. Légzési zavarai vannak. *Már régóta fullad az asztmától. Fullad a lépcsőjárástól.*

3. *Valamibe fullad valami*: rossz véget ér miatta, nem sikerül. *Szereplése kudarcba fulladt. Az ünnepély botrányba fulladt.*

✧ Szin: **1.** (választékos) *fúl* **2.** *fulladozik, levegőért* vagy *levegő után kapkod, kapkodja a levegőt, nem kap levegőt, fuldoklik* **3.** *meghiúsul, elmarad; végződik valamivel*

✧ Táj: **1.** *nyuvad*

✧ Etim: A → *fúl* ige származéka.

fullajtár ◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

1. (régi) Nagyúr kocsija előtt haladó lovas. *A fullajtár előresietett a fogadóba, hogy jelentse a kocsi érkezését.*

2. (népi, régi) Kocsis. *A fullajtár rácsapott ostorával a lóra.*

3. (gúnyos) Valakinek a buzgó kiszolgálója. *Az igazgató minden kívánságát lesik a fullajtárjai.*

✧ Szin: **1.** (régi) *kengyelfutó* **3.** *alattvaló,* (bizalmas) *famulus, samesz*

✧ Táj: *főhajtár, felejtár*

✧ Etim: Német jövevényszó.

fullánk ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. Méhek, darazsak stb. potrohán lévő, támadásra használatos szúrószerv. *A méh elpusztul, ha fullánkját belém szúrja.* ■ *A kígyó fullánkja*: a kígyó nyelve.

2. (választékos) Sértő, bántó megjegyzés. *Minden kimondott szava fullánk.*

3. (választékos) Keserűség, sértődöttség. *Fullánk maradt benne a veszekedés után.*

✧ Szin: **3.** *méreg,* (választékos) *tövis, tüske*

✧ Etim: A régi nyelvi *fúl* ‘döf, szúr’ ige származéka. A *fúl* ősi, ugor kori szó.

funkció ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen)

1. (régi, választékos) Működés, tevékenység. *Ma funkcióba lépett az új vezetőség.*

2. Tisztség, megbízatás. *Magas funkciót tölt be.*

3. Rendeltetés, szerep. *Az oszlop funkciója az, hogy tartsa a tetőt.*

✧ Szin: **2.** *feladat, beosztás,* (bizalmas) *poszt* **3.** *hatáskör, feladatkör*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

fúr ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Szilárd anyag felületébe hatolva lyukat, mélyedést hoz létre, illetve valamit ily módon kilyukaszt, kiváj. *Fúrógéppel lyukat fúr a falba. A fogorvos éppen fogat fúr. Alagutat fúrnak a hegy alatt.* • Szólás: *Fúrja az oldalát valami*: nagyon kíváncsi rá. | *Fúrja valami a lelkét*: nagyon bántja valami.

2. *Valamibe fúrja magát* vagy *valamijét*: behatol (vele) a belsejébe. *A bogár a homokba fúrta magát. A párnába fúrta a fejét, hogy ne hallja a szörnyű zajt.*

3. (bizalmas, rosszalló) *Valakit fúr*: áskálódik ellene. *Folyton fúrja a kollégáit.*

✧ Szin: **1.** *lyukaszt* **3.** *rágalmaz,* (bizalmas, rosszalló) *furkál valakit;* (választékos) *ármánykodik, intrikál*

✧ Etim: Vitatott eredetű. Vagy ősi, uráli kori szó, vagy a régi nyelvi *fúl* ‘döf, szúr’ ige szóhasadással elkülönült párja (vö. → *fullánk*).

fura ◆◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n* (bizalmas)

Furcsa, szokatlan. *Fura ötletei vannak.* (Főnévi használatban:) *Furákat mond.*

✧ Szin: *meglepő, különös, bolondos,* (választékos) *bizarr*, (bizalmas) *mókás*

✧ Ell: *szokványos, szabályos, hétköznapi, megszokott*

✧ Etim: A → *fúr* ige származéka.

furakod|ik ◆◆◆ ige *~ni*

1. Tolakodik. *Előre furakodott a tömegben.*

2. Valahova férkőzik. *Áruló furakodott közénk.*

✧ Szin: **1.** *tolakszik, nyomakodik, törtet, nyomul, tülekedik* **2.** *beékelődik*

✧ Táj: **1.** *szotyorkodik*

✧ Etim: A → *fúr* ige származéka.

furcsa ◆◆◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n*

A megszokottól meglepően eltérő. *Furcsa viselkedése megütközést keltett mindenkiben.* (Főnévi használatban:) *Meglepődtem, mert valami furcsát mondott.*

✧ Szin: *különös, szokatlan, érdekes, meglepő, meghökkentő*, (választékos) *visszás, bizarr,* (idegen) *groteszk*, (bizalmas) *vicces, tréfás, faramuci, furi, muris,* (rosszalló) *cifra*

✧ Ell: *szokványos, megszokott, hétköznapi*

✧ Etim: A → *fura* melléknév származéka.

furdal ◆◆ ige *~ni*

1. (régi) Hosszasan túr, ás valamit. *Egerek furdalják a régi ház falát.*

2. Lelkileg, belsőleg gyötör, nyugtalanít valakit. *Furdalja a lelkiismeret.* ■ *Valami furdalja az oldalát*: nagyon kíváncsi rá.

✧ Szin: **1.** *furkál, lyuggat* **2.** *kínoz,* (választékos) *mardos, rág*

✧ Etim: A → *fúr* ige származéka.

☝ Rövid *u*-val írjuk és ejtjük.

furfang ◆◆◆ fn –, *~ot, ~ja*

Ravasz ötlet, csel, illetve ravaszság. *Mindent furfanggal igyekszik megoldani. A népmesében a furfang a rókát jellemzi.*

✧ Szin: *cselfogás, lelemény, fortély, csalafintaság,* (bizalmas) *trükk, fifika*

✧ Etim: Olasz jövevényszó.

fúria ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. A bosszúállás három istennője közül valamelyik (a római mitológiában). *Az eposzban megjelent mindhárom fúria.*

2. (választékos, régi) Pusztító, gonosz szellem. *Az elkeseredett tömegen a rombolás fúriái uralkodnak.*

3. (rosszalló) Dühös, házsártos nő. *Attól a fúriától nincs egy pillanatnyi nyugta sem.*

✧ Szin: **3.** (rosszalló) *nőszemély,* (bizalmas) *hárpia,* (tréfás vagy gúnyos) *házisárkány,* (népi, választékos) *áspiskígyó, boszorkány*

✧ Ell: **3.** *angyal, tündér*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

furikáz|ik ◆◆ ige *~ni* (bizalmas)

Céltalanul vagy fölöslegesen ide-oda autózik. *Ne furikázz annyit a városban, csak pocsékolod a drága benzint!*

✧ Szin: (bizalmas) *kocsikázik, autózgat*

✧ Etim: A nyelvjárási, szlovák eredetű *furik* ‘talicska’ főnév származéka.

furkó ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Bot vastag, gömbölyű vége. *A támadók furkóval verték a fejét.*

2. Furkósbot. *„Szalad a furkó, üti a bikát”* (népmese).

✧ Szin: **1.** *bunkó* **2.** *bunkósbot, fütykös, husáng*

✧ Etim: Valószínűleg latin jövevényszó.

furkósbot ◆ fn

Bunkóban végződő bot. *Furkósbottal rontottak a betyárok a vándorra.*

✧ Szin: *bunkó, bunkósbot, fütykös, husáng*

✧ Etim: Összetétel; *furkós*: a → *furkó* főnév származéka + → *bot*.

furnér ◆ fn **furnír** *~ok, ~t, ~ja*

1. Nemes fából készült burkolólemez. *A szekrényt furnérral fedték be.*

2. Rétegesen összetett enyvezett faanyag, furnérlemez. *A szobabútorunk furnérból készült.*

✧ Szin: **1.** *falemez* **2.** *rétegelt lemez,* (Fv bizalmas) *preglejka*, (népi; Va bizalmas) *funér*

✧ Etim: Német jövevényszó.

☝ A *furnír* az eredetibb, a *furnér* a köznyelvben elterjedtebb alakváltozat.

fúró ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Csavarmenetes szerszám, amely lyukat fúr az anyagba. *Kézi fúróval fúrt lyukat a deszkába.*

2. Fúrógép. *Kölcsönkérjük a szomszéd fúróját, hogy fel tudjuk tenni a falra a könyvespolcot.*

✧ Szin: **1.** (régi) *furdancs, amerikáner*

✧ Etim: A → *fúr* ige származéka.

fúród|ik ◆◆◆ ige *~ni*

(Hegyes végű tárgy) valamibe hatol, és általában ott marad. *A galagonya tövise a kezébe fúródott.*

✧ Szin: *beleáll*

✧ Ell: *kijön*

✧ Etim: A → *fúr* ige származéka.

furulya ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Fából készült, hangképző lyukakkal ellátott, fúvós hangszer. *„Megállt, elővette kedves furulyáját. Kezdte rajta fújni legbúsabb nótáját”* (Petőfi S.: János vitéz). *A pásztorok furulyája hajdan fából készült, ma már azonban fémből és műanyagból is gyártanak ilyen hangszert.*

✧ Szin: (választékos) *pásztorsíp,* (népi) *pikula, tilinkó,* (idegen) *blockflöte*

✧ Táj: *furugla, tilinka, csimpolya*

✧ Etim: Román jövevényszó.

☝ Az idegen *blockflöte* szó a magyarban is használatos egy furulyatípus elnevezéseként. Ez a hangszer fejrészét lezáró dugóról (*block*) kapta a nevét. Kiejtése: [blokflőte].

fut ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Szapora, ugró léptekkel gyorsan mozog. *Fut, hogy elérje a villamost.* • Szólás: *Fut, mintha kergetnék. Fut, mint a szélvész. Úgy fut, hogy a lába sem éri a földet*: nagyon gyorsan fut.

2. A futást sportként űzi. *Zoltán minden délután fut az egészsége érdekében. Világcsúcsot futott. Tíz másodpercen belül futja a száz métert.*

3. *Versenyt fut valakivel, valamivel*: futásban versenyez, verseng vele. *Fussunk versenyt a kapuig!*

4. Gyorsan megy, halad. *Futok a munkába. Fut az idő. Fut a tolla a papíron.*

5. Gyors mozgás közben nekimegy valakinek, valaminek, beleütközik valamibe. *A kocsi egy fának futott. A hajó zátonyra futott.*

6. *Fut valaki után*: tolakodó módon keresi barátságát, szerelmét. *Ne fuss a fiúk után!* | (bizalmas, régi) *Fut valakivel*: bizalmas barátságban vagy szerelmi kapcsolatban van vele. *Most épp melyik osztálytársával fut?*

7. *A harisnyán fut a szem*: az egymásba hurkolt szemek fölbomlanak.

8. (Kúszónövény) valamire felfut. *A bab a kerítésre fut.*

9. (Tej) forrás közben kicsorog az edényből. *Fut a tej, vedd le a tűzről!*

10. *Futja valamiből valamire*: van belőle, telik rá. *A zsebpénzből mozira is futja. Futja nekik mindenre. Erejéből nem futotta többre.*

✧ Szin: **1.** *szalad, rohan, lohol, száguld, vágtat, nyargal,* (választékos) *iramlik,* (kissé választékos) *iramodik,* (népi, gúnyos) *inal,* (bizalmas) *iszkol,* (szleng) *spurizik, tép* **4.** *szalad, rohan* **6.** *jár* vagy *együtt jár valakivel* **7.** *szalad* **8.** *kapaszkodik, kúszik* **9.** *kifut, kifolyik* **10.** *jut valamire* • **1.** (bizalmas) *Húzza a csíkot. Szedi a lábát.*

✧ Ell: **1.** *andalog, ballag, sétál*

✧ Etim: Ősi, uráli kori szó.

✧ Ö: lót- + fut

futam ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Hangok (egyes témák közötti) gyors egymásutánja. *Halk futamokat játszott a zongorán.*

2. Gyorsasági verseny egy része, száma. *Jól szerepelt a selejtező futamban.*

✧ Szin: **2.** *versenyszám,* (idegen) *derbi*

✧ Etim: A → *fut* ige nyelvújítás kori származéka.

futár ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* vagy *~ja*

1. Üzenetet, hírt, sürgős küldeményt továbbító megbízott. *Az ostromlott várból lovas futárt küldtek segítségért. Futár viszi a diplomaták leveleit.*

2. (A sakkjátékban) futó. *A futárral leütötte a bástyámat.*

✧ Szin: **1.** (régi, választékos) *hírnök,* (régi) *hírvivő, hírhozó, hírmondó, hírhordó,* (régi, idegen) *kurír*

✧ Etim: A → *fut* ige nyelvújítás kori származéka.

futball ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

1. Labdarúgás. *Nálunk a futball a legnépszerűbb sportág.*

2. Futball-labda. *Egész nap a futballt rúgja.*

✧ Szin: **1.** (bizalmas) *focizás, foci,* (népi) *fotball* **2.** (bizalmas) *focilabda, bőrlabda, bőr, foci, laszti*

✧ Etim: Angol eredetű nemzetközi szó.

☝ Ha *l*-lel kezdődő toldalék járul hozzá, egyszerűsítve csak két *l*-et írunk: *futballal*. A *futball-labda* szóösszetételben viszont a három egymás mellé kerülő *l* miatt kötőjelet kell írni.

futó I. ◆◆◆◆◆ mn *~k* vagy *~ak, ~t, ~n* vagy *~an*

Rövid ideig tartó, hamar elmúló. *Ez csak egy futó zápor.*

✧ Szin: *futólagos, múló, röpke, sebes, gyors*

✧ Ell: *tartós*

✧ Etim: A → *fut* ige származéka.

futó II. ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Futásban versenyző sportoló. *A stadionban a futókat buzdították legjobban.*

2. A saját színén átlósan lépő és ütő sakkfigura. *A futóval lépett.*

3. Hosszú, téglalap alakú terítő, illetve szőnyeg. *A futót népi hímzés díszítette.*

✧ Szin: **2.** *futár* **3.** *asztalfutó, futószőnyeg*

✧ Etim: A → *fut* ige származéka.

✧ Ö: ámok + futó, földön + futó, kengyel + futó

futólag ◆◆◆ hsz

1. Sietősen, felszínesen. *A kiállítást csak futólag néztük meg.*

2. Csak futó találkozás alapján. *Futólag ismeri a barátomat.*

✧ Szin: **1.** *futólagosan, futtában, nagyjából, kapkodva,* (választékos) *sebtében,* (hivatalos) *érintőleg (esen),* (bizalmas) *kutyafuttában* **2.** *felszínesen, felületesen*

✧ Ell: **1.** *alaposan, teljesen, részletesen, ráérősen* **2.** *jól*

✧ Etim: A → *fut* ige megszilárdult ragos alakulata.

futószalag ◆◆ fn

1. Munkadarabokat az egyes műveletek között folyamatos mozgással szállító berendezés. *Futószalag mellett dolgozott, egy percre sem kalandozhatott el a figyelme.*

2. (rosszalló) *Futószalagon*: gépiesen, tömegesen. *Futószalagon gyártják a rágalmakat.*

✧ Szin: **1.** *szállítószalag,* (ritka) *járószalag,* (idegen) *konvejer,* (Fv bizalmas) *pász*

✧ Etim: Összetétel; *futó*: a → *fut* ige származéka + → *szalag*.

futrinka ◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Hosszú, gyors lábú bogár. *A futrinkának bűzmirigye van. Magyarországon a kék futrinka gyakori.*

✧ Szin: *futóbogár*

✧ Etim: A *fut* ige játékos szóképzéssel keletkezett származéka.

fuvallat ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a* (választékos)

A szellőnek egyetlen gyönge fúvása. *Hűs fuvallat érte az arcát.*

✧ Szin: (régi) *fuvalom*

✧ Etim: A → *fúj* ige *fuv-* tövének származéka.

fuvar ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

1. Járművön való (teher)szállítás. *Jó pénzért elvállalja a fuvart.*

2. (bizalmas) Fuvardíj. *Mennyi a fuvar?*

3. (Jelzőként:) Annyi, amennyi egyszerre szállítható. *Egy fuvar homokot hozatott.*

✧ Szin: **1.** *fuvarozás* **3.** *rakomány, szállítmány*

✧ Etim: Német jövevényszó.

fuvola ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Eredetileg fából készült, a száj előtt vízszintesen tartott, lágy hangú fúvós hangszer. *Fuvolán játszik a húgom, hat éve tanulja.*

✧ Szin: (régi) *flóta,* (Va bizalmas) *flauta*

✧ Etim: A → *fúj* ige *fuv-* tövének nyelvújítás kori származéka.

fúvós ◆◆ mn *~ak* vagy *~ok, ~t,* –

1. Olyan (hangszer), amelyet úgy szólaltatnak meg, hogy az üreges belsejében levő légoszlopot külső levegő befújásával rezgésbe hozzák. *Fúvós hangszer például a furulya, a fuvola, a klarinét, a kürt.* (Főnévi használatban) *Mi csak húros hangszereket tartunk, fúvósok a szomszéd hangszerboltban kaphatók.*

2. Ilyen hangszerrel kapcsolatos, ilyen hangszerre írt. *Fúvós szerenádot játszik a zenekar.*

3. (Csak főnévként, rendszerint többes számban:) Fúvós hangszeren játszó zenész. *A fúvósok jobban játszottak a vonósoknál. A zeneiskola minden évben megrendezi a fiatal fúvósok találkozóját. A zenekarnak több fúvósa is megbetegedett.*

✧ Szin: **1.** (gyűjtőnévként, hangszer vagy zenész:) *fafúvó, rézfúvó*

✧ Etim: A → *fúj* ige származéka.

☝ Többes számú alakjai közül a *fúvosok* főnévi használatban fordul elő, a *fúvosak* (ritkán) melléknévként.

✧ Ö: fa + fúvós, réz + fúvós

fű ◆◆◆◆◆ fn *füvek, füvet, füve*

1. Alacsony, keskeny levelű, lágy szárú növény. *Egy szál fű bújt ki a kövek közül.* • Szólás: *Ahová beteszi a lábát, ott nem terem fű*: mindenütt csak kárt okoz. | (tréfás) *Fűbe harap*: meghal. | *A fű növését is meghallja*: jó füle van.

2. Ennek tömege. *Füvet kaszál. A kertben magasra nőtt a fű.*

3. Fűből álló növénytakaró, fűvel borított terület. *A gyerekek a füvön játszanak. A fűre lépni tilos.*

4. (népi) Gyógyfű, gyógynövény. *A betegnek mindenféle füveket szedtek.*

5. (szleng) Növényi rostokból készült kábítószer. *Füvet szívnak.*

✧ Szin: **1.** *fűszál* **3.** *gyep, pázsit* **5.** *marihuána, vadkender*

✧ Táj: **1–3.** *füjj, fív*

✧ Etim: Ősi, ugor kori szó.

✧ Ö: borsika + fű, gyermek + lánc + fű, harmad + fű, kakukk + fű, pázsit + fű, szeg + fű, szeg + fű + szeg

füge ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. Déli vidékeken termő, édes húsú gyümölcs, amelyet gyakran aszalva fogyasztanak. *Egy koszorú fügét vettem.*

2. (bizalmas, tréfás) (Kifejezésekben:) ■ *Fügét mutat*: hüvelykujját mutató- és középső ujja közé dugva csúfolódik. | *Fügét kapsz*: semmit sem kapsz.

✧ Szin: **2.** (bizalmas) *fityisz, csipisz*

✧ Etim: Olasz jövevényszó.

fügefalevél ◆ fn

1. A fügefa nagy, karéjos levele. *A fügefalevelek elfogják a kilátást.*

2. Akt ábrázolásán a nemi szervet takaró levél. *A szobor összes ruházata egy fügefalevél.*

✧ Etim: Összetétel: *fügefa* (→ *füge* + → *fa*) + → *levél*.

függ ◆◆◆◆◆ ige *~eni*

1. Felül rögzítve lefelé lóg. *A terem közepén csillár függ.*

2. Valamibe kapaszkodva nyújtott testtel csüng. *A tornász a gyűrűn függ.*

3. (Kifejezésekben:) *Valaki függ valakitől*: alárendelt viszonyban van vele. *A jobbágy a földesúrtól függött.*

4. *Valakitől, valamitől függ*: valaki, valami okozhatja, előidézheti. *Csak tőled függ, mikor indulunk. A siker attól függ, jól dolgozunk-e.*

5. Figyelmesen tekint, figyel valakire. *Rajongással függtek a szaván. Egész idő alatt a színésznőn függött a szeme.*

✧ Szin: **1.** *csügg, csüng* **2.** *függeszkedik* **3.** *valakin áll (vagy bukik); megfordul, múlik valakin, valamin*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

függelék ◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Írásműhöz kapcsolódó kiegészítő rész. *Sok érdekes dolgot megtudtam a könyv függelékéből.*

2. Karácsonyfára akasztható sütemény vagy csokoládéfigura. *Sok szép függelék pompázott a karácsonyfán.*

✧ Szin: **1.** *tartozék, toldalék,* (idegen, választékos) *appendix, szupplementum* **2.** *függő*

✧ Etim: A → *függ* ige származéka.

függeszked|ik ◆ ige *~ni*

Valamibe kapaszkodva azon függ. *A denevér a gerendán fejjel lefelé függeszkedik.*

✧ Szin: *lóg, csüng*

✧ Etim: A → *függ* ige származéka.

függeszt ◆◆◆◆ ige *~eni* (választékos)

1. Valamit úgy rögzít valahova, hogy ott függjön. *Hirdetéseket függesztettek a falakra.*

2. Valamihez kapcsol, told valamit. *A verseskötethez függeszették a költő vallomását is.*

3. *Tekintetét, szemét valakire, valamire függeszti*: figyelmesen néz rá. *Szopás közben a csecsemő anyjára függeszti tekintetét.*

✧ Szin: **1.** *akaszt, aggat, felakaszt, felköt,* (bizalmas) *fellógat* **2.** *hozzáfűz, illeszt; kiegészít valamivel*

✧ Táj: *csemmeszt*

✧ Etim: A → *függ* ige származéka.

független ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül*

1. Össze nem függő, egymással kapcsolatban nem levő. *Ez két egymástól független dolog.*

2. Másnak nem alárendelt, a maga akarata szerint cselekvő. *Nem vállal állást, önállóan dolgozik, mert független akar lenni. Magyarország független állam.*

3. Irányzathoz, politikai párthoz nem tartozó. *A független képviselők külön ülnek a parlamentben.*

✧ Szin: **2.** *önálló, szabad,* (hivatalos) *önrendelkezésű, autonóm, szuverén* **3.** *szabadelvű, pártonkívüli,* (régi) *ellenzéki*

✧ Ell: **2.** *függő, alárendelt*

✧ Etim: A → *függ* ige származéka.

függő I. ◆◆◆◆ mn *~k* vagy *~ek, ~t, ~en*

1. Valakinek, valaminek alárendelt. *Függő helyzetben van az alkalmi munkás.*

2. Félbemaradt, elintézetlen. *Külön mappában tartja a függő ügyek iratait. A függő játszmát később folytatják a sakkozók.*

✧ Szin: **1.** (választékos) *alárendeltségi, függőségi* **2.** *eldöntetlen, bizonytalan*

✧ Ell: **1.** *független, önálló* **2.** *befejezett, elintézett, biztos*

✧ Etim: A → *függ* ige származéka.

függő II. ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. Lecsüngő dísz. *Karláncán függők csilingeltek.*

2. (népi) Fülbevaló. *Fülében függőt visel.*

3. *Függőben*: eldöntetlenül, végleges elintézés nélkül. *A játszma függőben maradt.*

✧ Szin: **1.** *függelék,* (tréfás) *csingilingi*, (bizalmas) *fittyegő, mütyürke, bigyó, zsuzsu*

✧ Etim: A → *függ* ige származéka.

függőhíd ◆ fn

1. Olyan híd, amelynek példáját a két part között kifeszített tartószerkezet hordozza. *A tervek szerint egyszer öt kilométeres függőhíd vezet majd Szicíliába.*

2. Rendszerint kötélből készített egyszerű híd szakadékok, patakok áthidalására. *Egyszerre csak egy ember menjen át a függőhídon, nehogy leszakadjon!*

✧ Szin: **2.** *kötélhíd*

✧ Etim: Összetétel; *függő*: a → *függ* ige származéka + → *híd*.

függőleges I. ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

A vízszintesre merőleges. *Húzz egy függőleges vonalat a derékszögű vonalzóval!*

✧ Szin: (idegen) *vertikális,* (régi) *függélyes*

✧ Ell: *vízszintes,* (idegen) *horizontális*

✧ Etim: A → *függ* ige származéka.

függőleges II. ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Függőleges egyenes. *Húzz egy függőlegest!*

2. Keresztrejtvényben függőleges sor. *A név a függőleges 1-ben van elrejtve.*

✧ Ell: *vízszintes*

✧ Etim: A → *függ* ige származéka.

függöny ◆◆◆◆◆ fn *~ök, ~t, ~e*

Valamitől védő, valamit eltakaró, fent rögzített, általában félrehúzható textília. *Az ablakon áttetsző függöny van. A szobákat nehéz függöny választja el egymástól. A színpad függönye az előadás végén legördül.*

✧ Szin: (népi, tréfás) *firhang, (régi) kárpit, vitrázs, drapéria*

✧ Etim: A → *függ* ige származéka.

✧ Ö: vas + függöny

függvény ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Az a matematikai összefüggés, amelyben valamely tényező értéke függ egy másik tényező értékének megváltozásától. *Mi a másodfokú függvény megoldóképlete?*

2. Mástól függő dolog, következmény. *A sportoló sikere nem csupán a tehetség függvénye.* | (hivatalos) *Valaminek a függvényében*: valamitől függően. *A vizsgálati eredmények függvényében döntünk az ügyről.*

✧ Etim: A → *függ* ige származéka.

fül ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Páros hallószerv. *Jobb fülére nem hall.* ■ *Fülébe jut*: tudomására jut. | *Nem hisz a fülének*: nem hiszi, amit hall. • Szólás: *Csupa fül vagyok*: nagyon figyelek. | *Egyik fülén be, a másikon ki*: nem figyel oda, nem jegyez meg semmit. • Közmondás: *A falnak is füle van*: a titkos dolgokról beszélő ember legyen óvatos, mert sohasem tudhatja, mikor hallgatják ki.

2. Fülkagyló. *Mekkora füled van! Elálló a füle.* ■ *Fülig pirul*: teljesen elpirul. • Szólás: *Kutya fülét!*: szó sem lehet róla. | *Se füle, se farka*: értelmetlen, zavaros dolog. | *Valami van a füle mögött*: titkol valamit. | *Fülön csíp valakit*: elfog.

3. Hallás. *A hegedűtanuláshoz jó fül kell.*
4. Tárgy fogója. *Letört a csésze füle.*
5. Könyvlap, papírlap behajlított vagy gyűrött sarka. *Ne csinálj fület a könyveidbe, inkább használj könyvjelzőt!*
✧ Szin: **2.** (szleng) *legyező, lapát* **4.** *fogantyú* **5.** *szamárfül*
✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.
✧ Ö: bot + fül, szamár + fül

fülbemászó I. ◆◆ mn *~k* vagy *~ak, ~t, ~an*
Kellemes, könnyen megjegyezhető. *Egész nap a slágerek fülbemászó dallamait dúdolgatja.*
✧ Szin: *dallamos,* (rosszalló) *behízelgő,* (idegen) *melodikus*
✧ Ell: *fülsértő*
✧ Etim: Összetétel; *fülbe*: a → *fül* főnév ragozott alakja + *mászó*: a → *másznik* ige származéka.

fülbemászó II. ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Potrohán ollószerű nyúlványban végződő, lapos testű rovar. *A meggyfa tele van fülbemászókkal.*
✧ Etim: Összetétel főnevesülésével keletkezett; *fülbe*: a → *fül* főnév ragozott alakja + *mászó*: a → *másznik* ige származéka.

fülbevaló ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
A fülcimpára vagy a rajta levő lyukba kapcsolható ékszer. *A két fülében összesen öt fülbevaló van.*
✧ Szin: *klipsz, fülklipsz,* (népi) *függő,* (régi) *fülönfüggő*
✧ Táj: *csercse*
✧ Etim: Összetétel főnevesülésével keletkezett; *fülbe*: a → *fül* főnév ragozott alakja + → *való* melléknév.

fülcimpa ◆◆ fn
A fülkagyló alsó, húsos része. *A kislány fülcimpáját kilyukasztották, mert fülbevalót akar viselni.*
✧ Etim: Összetétel: → *fül* + → *cimpa*.

fülel ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Erősen figyel valamire. *A kutya minden zajra fülel.*
2. Titokban figyel. *Mindig fülel, ha mások beszélgetnek.*
✧ Szin: **1.** *hallgat* **2.** *hallgatózik; kihallgat valamit;* (szleng) *kagylózik* • (tréfás is) *Hegyezi a fülét.*
✧ Etim: A → *fül* főnév származéka.

fülemüle ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
Szürkésbarna tollazatú, szép hangú kis énekesmadár. *A fülemüle estétől hajnalig dalol.*
✧ Szin: (régi) *fülemile,* (választékos) *csalogány,* (régi, választékos) *csattogány, filoméla,* (ritka) *bülbül, bülbülmadár*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.
☝ A fülemüle énekét hangutánzó szóval *csattogás*-nak nevezzük.

füles I. ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en*
Füllel elátott. *Füles kosárba szedi a cseresznyét. Tornaórán nehéz, füles labdát is használunk.*
✧ Etim: A → *fül* főnév származéka.

füles II. ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
1. (tréfás) Hosszú fülű állat, elsősorban szamár. *Egy füles húzta a kis szekeret.*
2. (népi) Kosár. *Rakd tele a fülest!* (Jelzőként:) *Egy füles körtét hoztam.*
3. (bizalmas) Pofon. *Adok egy fülest!*
4. (bizalmas) Hír, értesülés. *Van egy fülesem.*
5. (bizalmas) Fülhallgató. *Vezetés közben használj fülest a telefonáláshoz!*
✧ Szin: **1.** (kedveskedő) *csacsi,* (tréfás, nyúl:) *tapsifüles* **2.** (bizalmas) *nyakleves, frász, tasli* **3.** *pletyka*
✧ Etim: A → *fül* főnév származéka.
✧ Ö: szem + füles, tapsi + füles, ugri + füles

fülesbagoly ◆ fn
Fején kétoldalt fülszerűen felálló tollakat viselő bagoly. *A fülesbagoly fülnek látszó tolldíszének nincs semmi köze a halláshoz. Az uhu a legnagyobb fülesbagoly, az erdei fülesbagoly jóval kisebb.*
✧ Táj: *fülbagoly*
✧ Etim: Összetétel; *füles*: a → *fül* főnév származéka + → *bagoly*.

fülhallgató ◆◆◆ fn

(Kisméretű) rádiónak, magnónak vagy más hasonló készüléknek a fülkagylóba illeszthető hangszórós része. *A kórházban csak fülhallgatóval használhatod a cédélejátszódat, hogy ne zavard a többi beteget.*
✧ Szin: *fejhallgató, hallgató,* (bizalmas) *füles*
✧ Etim: Összetétel: → *fül* + → *hallgató*.

fűl|ik ◆◆ ige *~ni*
• Szólás: *Nem fűlik hozzá a foga*: nincs kedve hozzá.
✧ Etim: Ősi, ugor kori szó.

fülkagyló ◆◆ fn
A fülnek külső, kiálló része. *Fülkagylói erősen elállnak.*
✧ Etim: Összetétel: → *fül* + → *kagyló*.

fülke ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
1. Nagyobb helyiségből elkülöníthető, zárt kis helyiség. *A szobából nyíló fülkében alszanak.*
2. Falba vájt kis mélyedés. *A fülkében néhány könyv és egy szobor áll.*
3. (Vonaton, hajón, repülőn stb.) elkülönített rész. *Talált egy üres másodosztályú fülkét.*
4. Telefonfülke. *Nincs telefonja, csak fülkéből tud hívni.*
✧ Szin: **1.** *alkóv, benyíló, boksz, kamra* **3.** *utasfülke, szakasz, kabin, kajüt,* (régi) *kupé*
✧ Etim: A → *fül* főnév származéka.

fülledt ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
Párásan meleg, tikkasztó. *Eső után fülledt volt a levegő.*
✧ Szin: *fullasztó, fojtott, fojtó, rekkenő, nyomasztó, áporodott*
✧ Táj: *fojtós*
✧ Ell: *friss, üde*
✧ Etim: A → *fűlik* ige *fülled* származékának továbbképzett alakja.

füllent ◆◆ ige *~eni* (bizalmas)
Ártó szándék nélkül hazudik. *A kisgyermek gyakran füllent. Azt füllentette, hogy virágüzletben vette az orgonát.*
✧ Szin: *félrevezet valakit;* (bizalmas) *lódít, lógat, tódít,* (szleng) *gurít* • *Nagyot mond.*
✧ Táj: *fillent, fingel, kanyarint*
✧ Ell: *igazat mond*
✧ Etim: Egy bizonytalan, talán hangutánzó eredetű szótő származéka.

fürdet ◆◆◆ ige *~ni*
1. Vízbe merítve mos, tisztít valakit, valamit. *Esténként fürdetik a csecsemőt. Mikor fürdettétek utoljára ezt a kutyát?*
2. (átvitt, választékos) Fényével eláraszt valamit. *A reggeli napsugár fényben fürdette a tájat.*
✧ Szin: **1.** *füröszt, mosdat*
✧ Táj: *fereszt*
✧ Etim: A → *fürdik* ige származéka.

fürd|ik ◆◆◆◆◆ ige *~eni* vagy *fürödni*
1. Vízbe merülve mosakszik. *Nem zuhanyozik, kádban fürdik.*
2. Vízben tartózkodik, mozog. *Pihenésül fürödtünk egyet a tóban.*
3. Hempereg valamiben. *A tyúkok a porban fürdenek. A vaddisznók sárban fürdenek.*
4. (választékos) Valamitől ellepve, elborítva ázik. *Verejtékben fürdik a homloka.*
5. *Valaki, valami fürdik valamiben*: (érzelem, fény) elárasztja. *Fürdik a boldogságban. A táj napfényben fürdik.*
✧ Szin: **1.** *mosdik, tisztálkodik,* (bizalmas) *pancsol,* (gyermeknyelvi) *pancsizik, locsizik* **2.** *lubickol, strandol, úszkál* **3.** *hentereg, forgolódik, dagonyázik* **5.** *úszik*
✧ Táj: **1.** *pacsál, csurikál*
✧ Etim: Egy ősi, talán uráli kori szótő származéka.
☝ A rövid *fürd-* és a hosszabb *füröd-* tőváltozatokat a köznyelvben így használjuk: kijelentő mód jelen időben a köznyelvben a *fürdöm, fürdesz, fürdik, fürdünk,* illetve a *fürödtök, fürödnek* a használatos. A teljes tő szerepel a felszólító módban (*fürödjön* stb.) és a múlt időben az egyes szám 3. személyű *fürdött* kivételével (*fürödtem* stb.). Feltételes módban ingadozik a használata: *fürödne* vagy *fürdene* stb. Képzett származékai: *fürdő, fürödve, fürdés*.

fürdő ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
1. Fürdésre előkészített, illetve erre használt víz. *Kész a fürdő!*
2. Kezelésre, gyógyításra használt gyógyvíz, illetve ebben való fürdőzés. *Gerincfájdalmaira fürdőket vesz.*
3. Egészségügyi intézmény, ahol kádban vagy medencében (gyógyvízben) lehet fürödni. *Rendszeresen jár fürdőbe.*
4. (népi) Uszoda, strand. *Tele a fürdő napozókkal.*
5. (régi) Gyógyvizéről ismert helység, üdülőhely. *Végiglátogatta az ország összes fürdőjét.*
6. (bizalmas) Fürdőszoba. *A fürdőnek sajnos nincs ablaka.*
✧ Szin: **1.** *mosdóvíz, fürdővíz* **5.** *fürdőhely, gyógyhely, fürdőváros, fürdőtelep*
✧ Etim: A → *fürdik* ige származéka.
✧ Ö: gyógy + fürdő, nap + fürdő, vér + fürdő

fürdőszoba ◆◆◆◆◆ fn

Tisztálkodásra szolgáló mellékhelyiség, általában fürdőkáddal és mosdóval. *Ma már csaknem minden lakásban van fürdőszoba.*

✧ Szin: (bizalmas) *fürdő, mosdó*

✧ Etim: Összetétel: → *fürdő* + → *szoba*.

fűrész ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

Fogazott pengéjű szerszám, amellyel fát, esetleg fémet lehet darabolni. *A vastagabb ágakat acélból készült fűrésszel vágjuk le a gyümölcsfákról.*

✧ Szin: *körfűrész,* (Er, Fv, Va, Dv, Mv, Őv bizalmas) *cirkula*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

✧ Ö: lomb + fűrész

fűrészel ◆◆ ige *~ni*

1. Fűrésszel darabol valamit. *Fát fűrészel az udvaron, a tűzrevalót aprítja.*

2. (tréfás) Horkol. *Egész éjszaka fűrészelt.*

3. (tréfás) Ügyetlenül, hamisan hegedül. *A szomszéd kislány már megint fűrészel.*

4. (bizalmas) Fúr valakit, áskálódik ellene. *A munkatársai folyton fűrészelik.*

✧ Szin: **1.** *vág, elvág* **2.** (bizalmas) *hortyog* **4.** (bizalmas) *furkál*

✧ Etim: A → *fűrész* főnév származéka.

fürge ◆◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n*

Gyors mozgású. *A járása és az esze is fürge. „Megismerni a kanászt fürge járásáról”* (népdal). • Szólás: *Fürge, mint a gyík*: nagyon fürge.

✧ Szin: *élénk, friss, eleven, mozgékony, virgonc, szapora*

✧ Táj: *gyíkos, pendri, ugri, vickoli*

✧ Ell: *lassú, nehézkes, lomha*

✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható szótő származéka. A tő a → *fordít*, → *fordul* igék tövének magas hangrendű párja.

fürj ◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

Kisebb ököl nagyságú, agyagszínű madár. *A fürj gabonaföldeken, mezőkön él, itt hallani pittypalattyolását.*

✧ Táj: *pitypalatty*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán hangutánzó eredetű szó.

fürkész ◆◆◆ ige *~ni*

1. Keres(gél), kutat valamit. *A hóban a vadak nyomát fürkészi. Ne fürkészd mások titkait!*

2. Szemmel tart, kíváncsian figyel valamit, valakit. *Vizsgálódva fürkészte beszédpartnere arcát.*

✧ Szin: (ritka) *fürkészik,* (kissé választékos) *kémlel,* (régi) *kémel, vizsgálódik,* (választékos) *kémlelődik, nyomoz,* (népi) *vizslat*, (bizalmas) *szimatol*, (kissé rosszalló) *szaglász*

✧ Táj: *fitat, kurkász, kitud*

✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, a → *firtat* ige tövével összefüggő, talán hangfestő eredetű szótő származéka.

fürt ◆◆◆◆ fn *~ök, ~öt, ~je*

1. Összeálló (hullámos) hajcsomó. *A homlokába hullott egy göndör fürt.*

2. (régi, választékos, csak többes számban:) Haj. *Légy tekintettel ősz fürtjeire, tiszteld a korát!*

3. Olyan virágzat, illetve termés, amelynek tengelyéből több virág, illetve gyümölcs nő ki, csüng le. *Nyílnak az akác fürtjei.* (Jelzőként:) *Egy fürt szőlőt evett.*

4. Valakik, valamik egymásba kapaszkodó tömött csoportja. *A rajzó méhek egy nagy fürtben lógnak a meggyfán.*

✧ Szin: **1.** *tincs, hajtincs, hajfürt* **3.** *akácfürt, szőlőfürt, virágfürt, buga*

✧ Táj: *biling*

✧ Etim: Valószínűleg egy ősi, finnugor kori szótő származéka.

füst ◆◆◆◆◆ fn *~ök, ~öt, ~je*

1. Égéskor keletkezett anyagoknak a levegőbe keveredett tömege. *A kéményből szürke, kormos füst száll fölfelé.* ■ *Füstbe megy*: meghiúsul. *„Füstbe ment terv”* (Petőfi S.: verscím). • Szólás: *Nagyobb a füstje, mint a lángja*: nagyobb a híre, mint amekkorát megérdemelne.

2. Ételnemű tartósítására zárt helyen gerjesztett füst. *A sonkát, a szalonnát és a kolbászt füstre tették, hogy tartósítsák.* • Szólás: *Egy füst alatt*: egyszerre, valamivel együtt.

✧ Etim: Ősi, ugor kori szótő származéka.

✧ Ö: arany + füst

füstgáz ◆ fn

Tüzelőanyag elégetésekor keletkező légnemű égéstermék. *A füstgázban mindig van szén-monoxid és szén-dioxid, de ezeken kívül lehetnek benne maró hatású és rákkeltő anyagok is. A rossz kémény miatt a lakásba visszaáramló füstgáz szén-monoxidja halált is okozhat.*

✧ Szin: (tágabb értelemben:) *füstköd,* (idegen) *szmog*

✧ Etim: Összetétel: → *füst* + → *gáz*.

füstköd ◆ fn

Az egészségre káros égéstermékekkel, füsttel, kipufogógázzal szennyezett, sűrű köd. *A füstköd a nagyvárosokat általában a téli hónapokban lepi el.*

✧ Szin: *köd,* (idegen) *szmog*

✧ Etim: Összetétel: → *füst* + → *köd*.

füstöl ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Füstöt bocsát ki magából. *Füstöl a kémény.*

2. (bizalmas) Dohányzik. *Sokat füstöl.*

3. Élelmiszert tartósítás céljából füstön tart valamit. *Disznóvágás után a húst füstölni szokták.*

4. *Füstöl valamit*: (kezelés, védekezés céljából) füstöt bocsát rá. *Hordót füstöl, hogy elpusztítsa a benne levő gombákat. Éjjel füstölték a gyümölcsfákat, hogy ne fagyjanak el a virágaik.*

5. Illatos füstöt adó anyagot éget. *A misén a szertartás részeként füstölnek.*

6. (Növény, szerves anyag) párát bocsát ki. *A nagy eső után füstöl az erdővel borított hegy.*

✧ Szin: **1.** *füstölög* **2.** *cigarettázik,* (bizalmas) *bagózik,* (tréfás) *pipál, pöfékel* **5.** *tömjénez* **6.** *gőzölög, párázik,* (népi) *pipál*

✧ Táj: **1., 2.** *kojtol, lisztel*

✧ Etim: A → *füst* főnév származéka.

fűszer ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Ételnek jellegzetes ízt, zamatot adó növényi vagy ásványi anyag. *A magyar konyha legkedveltebb fűszerei a só, a paprika és a bors.*

2. (átvitt) Valaminek ízt, színt, hangulatot, élvezetet adó dolog. *Szellemes történetei az előadás fűszerei voltak.*

✧ Szin: *ízesítő,* (régi) *fűszerszám*

✧ Etim: Összetétel: → *fű* + → *szer* ‘kellék’.

fűszeres I. ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en*

1. Fűszerrel ízesített, (sok) fűszert tartalmazó. *Nem szeretem a fűszeres, csípős ételeket. A férjem fűszeresebben főz, mint én.*

2. Fűszertől eredő. *Mézes sütemény fűszeres illata száll a konyhából.*

3. (választékos) Fűszerek illatára emlékeztető. *Fűszeres illat leng a réten. A fűszeres, bódító parfümtől megfájdult a feje.*

✧ Szin: **1.** *fűszerezett, ízes, pikáns, csípős, erős*

✧ Ell: **1.** *ízetlen, se íze, se bűze*

✧ Etim: A → *fűszer* főnév származéka.

fűszeres II. ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

Fűszert és egyéb élelmiszert árusító kereskedő. *„Levesének nincs sava-borsa, hitelt nem ád a fűszeres”* (József A.: Mondd mit érlel).

✧ Szin: *fűszerkereskedő,* (régi) *szatócs*

✧ Táj: *fűszerszámos*

✧ Etim: A → *fűszer* főnév származéka.

fűszernövény ◆ fn

Olyan növény, amelynek valamely részét fűszerként használják. *A kertünkben néhány fűszernövény is van: petrezselyem, zeller, fokhagyma, lestyán, zsálya és sáfrányos szeklice, amelynek narancsvörös virágszirmai szép színt adnak a húslevesnek.*

✧ Etim: Összetétel: → *fűszer* + → *növény*.

fűt ◆◆◆◆◆ ige *~eni*

1. Tüzelőanyag elégetésével hőt fejleszt valamilyen helyiségben. *Gázzal fűtenek a lakótelepen.* (Mv) *Olajra fűtünk otthon.*

2. Valamit, valakit melegít. *A kályha csak egy szobát fűt. Nem fázik, fűti a forró tea.*

3. (Érzés, vágy) hajt, ösztönöz valakit. *A versenyen induló tanulókat fűti a lelkesedés.*

✧ Szin: **1.** *tüzel, tüzet rak, befűt* **2.** *bemelegít, felmelegít, felhevít* **3.** *lelkesít, bemelegít, felmelegít, felhevít*

✧ Ell: **1.** *hűt, fagyaszt* **2.** *lehűt, lelohaszt* **3.** *lankaszt, lehűt, lelohaszt*

✧ Etim: A → *fűl(ik)* ige származéka.

fütykös ◆◆ fn *~ök, ~t, ~e*

1. Vastagabb bot. *„Átkozott a görcsös fütykös Somnyele! Mellyel engem oly pogányul csépele”* (Petőfi S.: Szeget szeggel).

2. (szleng) Hímvessző. *A fütyköse méretével dicsekszik.*

✧ Szin: **1.** *bunkósbot, dorong, husáng, furkó, furkósbot*

✧ Táj: **1.** *celőke, csigar*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű szó, talán → *bütyök* főnévvel függ össze.

fütty ◆◆◆ fn *~ök, ~öt, ~e*

1. Fütyülve adott rövid, éles hang. *Eltévedt társait füttyel hívogatja.*

2. Ez mint a nemtetszés jele. *Az előadót fütty fogadta.*

3. Énekesmadár ilyen hangja. *Csodálatos dolog a rigók füttyére ébredni.*

✧ Szin: **1.** *füttyszó* **2.** *kifütyülés, fujjozás* **3.** *madárfütty, ének, csipogás, csiripelés*
✧ Ell: **2.** *éljenzés, taps*
✧ Etim: Szóelvonással keletkezett a → *fütyül*, *füttyent* igékből.
☝ Ha *ty*-vel kezdődő toldalék járul hozzá, csak egy hosszú *tty*-t írunk: *füttyel*.

fütyül ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Ajkát kerek résnyire összehúzva folyamatos sípoló hangot ad. *Ha jó a kedve, fütyül. Régi dalokat szeret fütyülni.*
2. Füttyel nemtetszését nyilvánítja. *Ha megjelenik, fütyül a közönség.*
3. (Énekesmadár) füttyre emlékeztetően énekel. *Fütyül a háztetőn a rigó.*
4. Figyelmeztetésként sípjelet ad. *A rendőr régen fütyült, ha a gyalogos a tilos jelzés ellenére lelépett a járdáról.*
5. Sivító hangot ad. *Fütyül a szél. Fütyül a kazánból kiáramló gőz. Puskafolyó fütyült a katonák füle mellett.*
6. *Fütyül valakire, valamire*: semmibe veszi, nem törődik vele. *Fütyül az egész világra.*
✧ Szin: **1.** *fütyörészik, füttyent,* (népi, régi) *fütyöl* **3.** *dalol, hangicsál, csiripel* **4.** *sípol* **5.** *süvít, zúg, süvölt* **6.** *keresztülnéz valakin; lenéz valakit* • **6.** *Kutyába sem vesz. Fittyet hány rá. A füle botját sem mozgatja. Ügyet sem vet rá.*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó.

füvész ◆ fn *~ek, ~t, ~e* (régi)
Növénytannal foglalkozó tudós. *A füvészek rendszeresen gyűjtik és tanulmányozzák a növényeket.*
✧ Szin: (idegen) *botanikus*
✧ Etim: A → *fű* főnév nyelvújítás kori származéka.

füvez|ik ◆ ige *~ni* (bizalmas)
Kábítószerként használatos növényi rostokkal töltött cigarettát szív. *Sajnos, a középiskolások között vannak olyanok, akik rendszeresen füveznek, és néhányan már a fűnél erősebb drogot is kipróbáltak.*
✧ Szin: *marihuánát szív, kábítószerezik, drogozik,* (bizalmas) *befüvezik*
✧ Etim: A → *fű* ige származéka.

fűz[1] ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. (Több tárgyat) sorban összeköt vagy vékony tartóanyagra (szálra) húz. *Gyöngyöt fűz a kislány. Koszorúba fűzi a virágokat. Spárgára fűzi a szárítani való pirospaprikát.* ■ (régi) *Láncra, rabszíjra fűz*: (foglyokat) egymáshoz kötöz.
2. Nyíláson áthúz valamit. *A tűbe cérnát fűz. Új zsinórt fűz a cipőjébe.*
3. Erősít, kapcsol valamit valahova. *A karomba fűzte a karját.*
4. (régi) *Fűzi magát* vagy *a derekát*: fűzővel karcsúsítja. *Régen a nők fűzték a derekukat.*
5. (Érzelem) köt, kapcsol valakit valakihez, valamihez. *Barátság fűzi hozzá.* ■ *Reményt fűz hozzá*: reményt táplál vele kapcsolatban.
6. (Gondolatot, beszédet) folytat. *Tovább fűzte meséjét.*
7. *Valamit fűz valamihez*: kiegészíti vele. *Megjegyzéseket fűzött az előadáshoz.*
8. (bizalmas) Csalfa beszéddel valakit rá akar venni valamire. *Ne fűzz! Fűzi a lányokat, hogy menjenek velük.*
✧ Szin: **2.** *bújtat, dug, ölt* **3.** *fon* **6.** *sző* **7.** *hozzátesz valamihez valamit* **8.** *kábít, szédít, bolondít,* (bizalmas) *főz*
✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.

fűz[2] ◆◆ fn *füzek, füzet, füze*
Nedves helyen élő, keskeny levelű, barkás virágú fa vagy bokor. *Leheveredtek a fűz árnyékában.*
✧ Szin: *fűzfa, fűzbokor, fűzfabokor, szomorúfűz, fűzfavessző, rekettye*
✧ Táj: *ficfa, ficfa, rakotta, rakotla, rakottya*
✧ Etim: Valószínűleg ősi, finnugor kori szó.

füzér ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
1. Felfűzött tárgyak, gyümölcsök, virágok sora. *A szegedi tornácokon füzérben lóg a paprika.* (Jelzőként:) *Vettem egy füzér fokhagymát.*
2. Fűzéssel készült dísz. *Füzéreket aggat a karácsonyfára.*
✧ Szin: *koszorú, girland, lánc, fonat*
✧ Táj: **1.** *fentő*
✧ Etim: A → *fűz* ige nyelvújítás kori származéka.
✧ Ö: rózsa + füzér

füzes I. ◆◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et*, –
Fűzfákkal benőtt. *A füzes parton sétáltunk.*
✧ Etim: A → *fűz* főnév származéka.

füzes II. ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
Füzekből álló kis erdő. *A parti füzesben megpihentek.*
✧ Szin: *fűzfaliget, fűzfaerdő, fűzfaberek*
✧ Táj: *rekettyés*
✧ Etim: A → *fűz* főnév származéka.

füzet ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
1. Papírlapokból összefűzött, borítólapok közé fogott tömb. *Az órán füzetbe jegyzetel.*
2. Kisebb terjedelmű, vékony nyomtatott kiadvány. *Megjelent egy füzet a felvételivel kapcsolatos tudnivalókról.*
2. Folyóirat, sorozat egy-egy száma. *Megvette a sorozat következő füzetét.*

✧ Szin: **1.** *írófüzet,* (régi) *irka, notesz, jegyzettömb* **2.** *könyvecske,* (idgen) *brosúra, prospektus*
✧ Etim: A → *fűz* ige származéka.
✧ Ö: spirál + füzet

fűzfapoéta ◆ fn (választékos, rosszalló)
Tehetségtelen költő. *Olvastad annak a fűzfapoétának a legújabb irományát?*
✧ Szin: (rosszalló) *versfaragó, rímfaragó, verselő*
✧ Etim: Összetétel: *fűzfa* (→ *fűz*[2] + → *fa*) + → *poéta*.

fűzfavessző ◆◆ fn
A fűz hosszúra nőtt, vékony, hajlékony fiatal ága, hajtása. *Húsvéthétfőn egyes vidékeken fűzfavesszővel veregetik a lányokat, hogy frissek, egészségesek legyenek. „Gyí, lovam, Borassóba, csengőt-bongót a nyakára fűzfavesszőt a hátára, gyí, gyí, gyí!”* (népi mondóka). ● Szólás: *Hajlik, mint a fűzfavessző*: engedékeny természetű. (Jelzőként:). *Fűzfavessző kosarat vettem a piacon.*
✧ Szin: *fűzvessző*
✧ Etim: Összetétel: *fűzfa* (→ *fűz*[2] + → *fa*) + → *veszső*.

fűző ◆ fn *~k, ~t, ~je*
1. Karcsúsító vagy egészségi okok miatt hordott feszes ruhadarab, illetve gyógyászati eszköz. *A felsőruha alatt fűzőt visel gerincbetegsége miatt. A mai nők már nemigen hordanak fűzőt.*
2. Valaminek a befűzésére való zsinór, szalag vagy szíj. *Szorosan kösd be a hálózsák fűzőjét!*
✧ Szin: **1.** (régi) *míder, vállfűző* **2.** (cipőn:) *cipőfűző, cipőzsinór,* (bizalmas) *pertli*
✧ Táj: *füdző*
✧ Etim: A → *fűz* ige származéka.

G

gabona ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Lisztes magvú termesztett növényfajta. *A legfontosabb gabonák a búza, a rozs, az árpa, a zab, a köles, a kukorica és a rizs, de a gabonák közé számítják a cirkot, a muhart és a pohánkát is.*

2. Ilyen növény termése. *Gabonát őrölnek a malomban.*

✧ Szin: **1.** *gabonanemű, gabonanövény, kenyérgabona, kalászos,* (népi) *élet*

✧ Táj: *élés*

✧ Etim: Déli szláv jövevényszó.

gabonapehely ◆ fn

Gabonaszemekből (búzából, zabból, rizsből stb.) készült, ízesített, apró szirom vagy gömb alakú, főleg tejjel fogyasztott száraz ételféleség. *A gyerekek szeretik reggelire a csokoládés gabonapelyhet, mert a pelyhekre öntött tej kakaószerűvé változik.*

✧ Etim: Összetétel: → *gabona* + → *pehely*.

gácsér ◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

Hím kacsa. *A tojónál díszesebb gácsér vezette le a kiskacsákat a tóhoz.*

✧ Táj: *bakréce, baktóka, kacsagúnár*

✧ Etim: Szlovák jövevényszó.

gádor ◆ fn *~ok, ~t, ~a* (népi)

1. Pince, verem boltozott bejárata, előtere. *A pince gádorából néztük a szüretelőket.*

2. Tornác. *A gádorban ették meg a vacsorát.*

✧ Szin: **2.** *folyosó,* (régi) *ámbitus*

✧ Táj: **1.** *gáter, kadar, adar*

✧ Etim: Német jövevényszó.

gágog ◆◆ ige *~ni*

(Liba) erős, elnyújtott hangokat ad. *A libák éhesen gágogtak az ajtó előtt.*

✧ Táj: *gágál, gágározik, gígágol*

✧ Etim: A → *gége* főnév és a → *gőgicsél* ige tövével azonos hangutánzó eredetű szótő származéka.

gagyog ◆◆ ige *~ni*

1. (Kisgyermek) hangcsoportokat vagy egy-egy szót összefüggéstelen és még tökéletlen hangképzéssel mond. *Kishúga már gagyog, most lett öt hónapos.*

2. (rosszalló) Rosszul érthetően, akadozva beszél, illetve mond valamit. *Mit gagyogsz? Németül csak gagyog.*

✧ Szin: **1.** *gügyög* **2.** (bizalmas) *pöntyög, pötyög,* (gúnyos) *makog, törve beszél*

✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó, a → *gügyög* ige mély hangrendű párja. Töve összefügg a → *gyagya* melléknév tövével.

gajdol ◆ ige *~ni*

Csúnyán, elnyújtva, kurjongatva énekel. *Az utcán részeg emberek gajdoltak.*

✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó, töve összefügg a → *kiált* ige tövével.

gála ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. (régi) Ünnepi ruha. *Gálába öltözött az estélyre.*

2. Ünnepélyes előadás. *Az Operában rendezték meg a gálát. Csak a gálára veszi fel azt a szép ruhát.*

✧ Szin: **1.** *ünneplő, díszruha, díszegyenruha,* (régi) *gálaruha* **2.** *díszünnepély, díszbemutató*

✧ Etim: Spanyol eredetű német jövevényszó.

galacsin ◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

Puha anyagból gyúrt kis golyó. *A fiúk galacsinokat gyúrtak kenyérbélből, azokkal dobálták a lányokat.*

✧ Szin: *gombóc,* (régi) *labdacs*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

galád ◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~ul* (választékos)

Alávaló, aljas. *Galádul becsapták. Galád terveket szőtt, hogy csapdába csaljon.*

✧ Szin: *gonosz, rosszindulatú,* (választékos) *becstelen, hitvány, gyalázatos, szégyentelen, istentelen*

✧ Ell: *becsületes,* (választékos) *derék, jóravaló*

✧ Etim: Valószínűleg latin jövevényszó.

galagonya ◆◆ fn –, *~t, ~ja*

1. Fehér virágú, általában piros terméső tövises cserje. *„Őszi éjjel Izzik a galagonya, Izzik a galagonya ruhája”* (Weöres S.: Galagonya).

2. Ennek termése. *Őszi kirándulásokon szívesen eszegetünk galagonyát, kökényt.*

✧ Táj: *krisztustövis*

✧ Etim: Szláv jövevényszó.

galaktika ◆◆ fn –, ~*t*, ~*ja*

Tejútrendszer. *A galaktika az a csillagrendszer, amelyhez naprendszerünk is tartozik.*

✧ Szin: *csillagrendszer*, *galaxis*

✧ Etim: Görög eredetű nemzetközi szó.

galamb ◆◆◆◆◆ fn ~*ok*, ~*ot*, ~*ja*

1. Általában szürkés, esetleg fehér vagy barnás színű, gyors röptű madár, amely erdőben vagy lakott helyen él. *Bátyám galambokat tenyészt. A béke jelképe a fehér galamb.* • Szólás: *Szelíd, mint a galamb*: nagyon szelíd. | *Szereti, mint galamb a tiszta búzát*: nagyon szereti. | *Úgy élnek, mint a galambok*: szeretetben, békességben.

2. A galamb húsa ételként. *A galambból levest készített a betegnek.* ■ *Töltött galamb*: **a)** töltelékkel elkészített galambhús. *Töltött galambot is készített az esküvőre.* **b)** kövérkés nő. *A barátnője elhízott, kis töltött galamb lett.* • Szólás: *Várja, hogy a sült galamb a szájába repüljön*: teljesítmény nélkül akar eredményt elérni.

3. (népi) Valakinek a szerelmese. *Hív a galambom, mennem kell.* (Megszólításként:) *„Gyere ki galambom, gyere ki gerlicém”* (Petőfi S.: János vitéz).

✧ Szin: **1.** (népi) *tuba* **3.** (népi) *tubica*

✧ Táj: *balica*

✧ Etim: Szláv jövevényszó.

✧ Ö: vad + galamb

☝ A galambfélék hangját a *búg, turbékol* igékkel érzékeltetjük; a balkáni gerle *kacag* is. Egyes vidékeken a *burukkol* és a *kurrog* hangutánzó igék is használatosak.

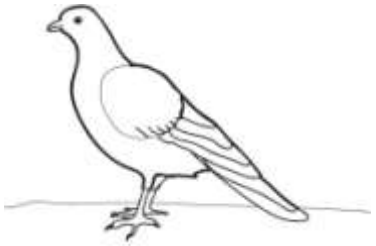

galambdúc ◆ fn

A galambok számára külön oszlopon vagy az eresz alatt elhelyezett kis házikó. *Mind visszajöttek a galambjaim, ott röpködnek a galambdúc körül.*

✧ Szin: *galambház*

✧ Táj: *búg, tubaház*

✧ Etim: Összetétel: → *galamb* + → *dúc*.

gáláns ◆◆ mn ~*ak*, ~*at*, ~*an* (választékos)

1. Fokozottan udvarias, finoman előzékeny (férfi). *Gálánsan hazakísérte a barátnőjét minden esti szórakozás után. Nem volt gáláns, hagyta, hogy a lány cipelje a kosarat.*

2. Ilyen személyre jellemző. *Gáláns modora, viselkedése tette rokonszenvessé.*

3. Nagyvonalúan bőkezű. *Gáláns vételi ajánlatot kaptam az autónkra. A keresztmamám gáláns vendég, mindig sok ajándékot hoz. Amikor osztálykirándulásra mentem, a testvérem gálánsan nekem ajándékozta a zsebpénze felét.*

4. (szépítő, kissé régi) Titkos szerelmi viszonynyal kapcsolatos. *Az beszélik, hogy gáláns kalandja volt a főnöke feleségével. Gáláns szavakat suttogott a nő fülébe.*

✧ Szin: **1.** (választékos) *lovagias, szolgálatkész, lekötelező* **2.** *udvarias*, (választékos) *előzékeny, finom* **3.** (választékos) *gavallér, gavalléros, nagylelkű, nagyvonalú* **4.** (viszonyról:) *szerelmi*, (szavakról:) *szerelmes*

✧ Ell: **1., 2.** *udvariatlan, figyelmetlen, önző* **3.** *kisstílű, szűkmarkú, kicsinyes, garasos*

✧ Etim: Francia eredetű nemzetközi szó.

galaxis ◆◆◆ fn ~*ok*, ~*t*, ~*a* (idegen)

Csillagrendszer. *A legtöbb galaxis átmérője több ezertől több százezer fényévig terjed.*

✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

☝ Elválasztása: *ga-la-xis.*

galeri ◆ fn ~*k*, ~*t*, ~*je* (szleng)

(Fiatalkorú) csavargók bandája. *A galeri a bűnözés melegágyává válhat. A galeriben mindenki cigizik.*

✧ Szin: (szleng) *huligánbanda, brancs, kompánia, bagázs*

✧ Etim: Német jövevényszó.

galéria ⬩⬩⬩⬩ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Helyiség, terem emelt szintű része. *A vendégek a díszterem galériáján foglaltak helyet. A magas lakószobában galériát építettek.*

2. Díszes emeleti folyosó vagy folyosószerű terem. *A palota galériáján rendezték meg a fogadást.*

3. Képzőművészeti múzeum vagy kiállító helyiség. *A galériában megnéztük a festményeket és a szobrokat.*

4. (választékos, néha gúnyos) Gyűjtemény, csoport, sorozat. *A semmire sem használható tárgyak egész galériáját őrzi a szobájában.*

✧ Szin: **1.** *karzat* **3.** *képtár, múzeum, kiállítóterem* **4.** *műgyűjtemény,* (választékos) *műegyüttes*

✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó, a *Galilea* tartománynévből keletkezett.

galiba ⬩ fn *~k, ~t, ~ja* (bizalmas)

Baj, bonyodalom. *Már puszta megjelenésével is galibát okoz.*

✧ Szin: *gond, zavar, kellemetlenség,* (szleng) *balhé*

✧ Ell: *rend*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

gall ⬩⬩ mn *~ok, ~t, ~ul*

1. Az ókori Galliában élt, kelta nyelvű népre vonatkozó, azzal kapcsolatos. *Az indoeurópai nyelvcsaládhoz tartozó gall nyelv kihalt.* (Főnévi használatban:) *A gallok sokszor fellázadtak a római uralom ellen.*

2. (választékos) Francia. *A francia nemzet jelképe a gall kakas.*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

gallér ⬩⬩⬩⬩⬩ fn *~ok, ~t, ~ja*

1. Ingnek, blúznak, kabátnak a nyak körüli, visszahajtott vagy rávarrott része. *Szeretem a hímzett gallért.*

2. (régi) Ujjatlan, hosszú köpeny. *A debreceni diákok gallért viseltek.*

3. Állat nyakán körben futó csík. *A cicának fehér gallér van a nyakán.*

4. Gomba szárát a kalap alatt gyűrű alakban övező képződmény. *A gyilkos galócának is gallérja van.*

✧ Szin: **1.** *kihajtó* **2.** *pelerin* **3.** *örv, nyakörv*

✧ Etim: Latin eredetű német jövevényszó.

galóca ⬩⬩ fn *~k, ~t, ~ja*

Galléros tönkű, fehér lemezű, néha pettyes kalapú és általában mérges gomba. *A gyilkos galóca a leginkább mérgező magyarországi gomba. A mesebeli piros kalapú, pettyes gomba a légyölő galóca.*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán szlovén jövevényszó.

galopp ⬩⬩ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. Vágtatás. *Az utolsó szakaszt galoppban tette meg a ló.*

2. Olyan lóverseny, amelyen a lovak vágtázva futnak. *Részt vesz a mai galoppon.*

3. (régi) Gyors, kétnegyedes ütemű körtánc. *A kisasszonyok is beálltak a galoppba.*

✧ Szin: **1.** *vágta,* (idegen) *kenter* **2.** (bizalmas) *lovi*

✧ Ell: **1.** *poroszkálás*

✧ Etim: Francia eredetű német jövevényszó.

galuska ⬩⬩⬩ fn *–, ~t, ~ja*

Lisztből, tojásból vízzel kevert, majd apró darabokra szaggatott főtt tészta. *A pörkölthöz galuskát készített.*

✧ Szin: (bizalmas) *nokedli*

✧ Táj: *gánica, ganca, dödölle, haluska, nyögvenyelő, laska, csiszke, csusza*

✧ Etim: Lengyel jövevényszó.

✧ Ö: arany + galuska, papír + galuska

gálya ⬩⬩⬩ fn *~k, ~t, ~ja* (régi)

1. Sok evezővel (és vitorlákkal) felszerelt, a XVIII. század végéig használt nagy hajó. *A rabok az evezőpadhoz láncolva hajtják a gályát.*
2. Gályán végzendő kényszermunka. *Gályára ítéltek sok protestáns prédikátort a XVII. században.*
✧ Szin: **1.** *evezős hajó* **2.** (régi) *gályarabság*
✧ Etim: Olasz jövevényszó.

gally ◆◆◆◆ fn *~ak, ~at, ~a*
Vékonyabb faág. *A fán elszáradt néhány gally. Ne tördeljétek le a gallyakat a bokorról!*
✧ Szin: *ág, gallyfa, ágfa, vessző, hajtás, rőzse, sarj*
✧ Táj: *csalit, csebere, carak*
✧ Etim: Szláv, valószínűleg szlovén jövevényszó.
☝ Ha *ly*-nal kezdődő toldalék járul hozzá, egyszerűsítve *lly*-t írunk: *gallyal*.
gáncs ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a* (választékos)
1. ■ *Gáncsot vet valakinek*: **a)** lábát úgy teszi elé, hogy felbukjék **b)** rosszindulatúan akadályozza tevékenységében.
2. Rosszallás, szemrehányás. *Sok gáncs érte szavai miatt.* | (átvitt, régi) *Félelem és gáncs nélküli lovag*: bátor, hiba nélküli férfi.
✧ Szin: **2.** (választékos) *feddés, intés, megrovás,* (rosszalló, bizalmas) *letolás*
✧ Táj: *gángócs*
✧ Etim: A → *kacs* főnév szóhasadással elkülönült párja.
gáncsol ◆◆ ige *~ni*
1. Igyekszik lábával elbuktatni valakit. *A mérkőzésen sokszor gáncsolták.*
2. (régi, választékos) Kifogásol, helytelenít valamit. *Gáncsolta a diákok viselkedését.*
✧ Szin: **1.** *felbuktat, elgáncsol* **2.** *hibáztat, roszszall, kritizál,* (rosszalló) *gáncsoskodik* • (választékos) *Gáncsot vet valakinek.*
✧ Táj: *csánkál, kaszibál*
✧ Ell: **2.** *segít, támogat*
✧ Etim: A → *gáncs* főnév származéka.
gáncsoskod|ik ◆ ige *~ni* (rosszalló)
Mindenben hibát keres. *Nem jó vele együtt dolgozni, folyton gáncsoskodik.*
✧ Szin: (rosszalló) *akadékoskodik, kötözködik, okvetetlenkedik,* (bizalmas) *kukacoskodik, bakafántoskodik* • *A kákán is csomót keres.*
✧ Etim: A → *gáncs* főnév származéka.
ganéj ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. (Főleg állati) ürülék. *Ganéjba lépett a baromfiudvaron.*
2. Istállótrágya. *A szántóföldre kihordták a ganéjt, így trágyázták.*
3. (durva) Gyalázatos, alávaló ember. *Megállj, te ganéj!*
✧ Szin: **1.** (választékos) *fekália, bélsár,* (durva) *szar* **2.** *trágya* **3.** *hitvány,* (durva) *mocsok*
✧ Táj: *ganaj, gané*
✧ Etim: Szláv jövevényszó (vö. → *genny*).
☝ A trágyában, korhadékban élő bogarak nevében a *ganéj* és a *ganaj* változat egyaránt használatos: *ganéjtúró bogár* vagy *ganajtúró bogár*.
ganéz ◆ ige *~ni* (népi)
1. Trágyáz valamit. *Most ganézzák a napraforgóföldet.*
2. A trágyától megtisztít valamit. *Ganézza az ólat.*
3. (tréfás, enyhén durva) Takarít. *Folyton ganézni kell utánad.*
✧ Szin: **2.** *kitakarít,* (népi) *kialmoz, kihányja a ganét valahonnan*
✧ Táj: *ganajoz*
✧ Etim: A → *ganéj* főnév *gané* alakváltozatának származéka.
garabonciás ◆ mn (régi) **garaboncás** *~ok, ~t* vagy *~at, ~an*
■ *Garabonciás diák*: (a babona szerint) ördöngös vándor, aki különféle bajokat okoz. *A néphit szerint a garabonciás diákok érkezését vihar követi.*
✧ Táj: *jéghordozó*
✧ Etim: Az olasz eredetű *garaboncia* ‘ördöngösség, bűbájosság, boszorkányság’ főnév származéka.
garas ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. (régi) 2, 3, illetve 5 krajcár értékű váltópénz. *Hány garas az ára?* • Szólás: *Letette a garast*: **a)** jogot szerzett a megszólaláshoz **b)** állást foglalt valami mellett.
2. Alacsony értékű pénz. *Egy garasom sincs.* • Szólás: *Nem ér egy lyukas garast sem*: semmit sem ér, értéktelen.
✧ Szin: **2.** *vas,* (régi) *peták, fitying, fillér*
✧ Etim: Latin eredetű vándorszó.

garasoskod|ik ◆ ige *~ni* (rosszalló)
Túlzottan takarékoskodik. *Van elég pénze, mégis garasoskodik.*
✧ Szin: (rosszalló) *kicsinyeskedik, fukarkodik, krajcároskodik* • *Fogához veri a garast. Élére rakja a garast.*
✧ Ell: *szórja a pénzt*
✧ Etim: A → *garas* főnév származéka.

garat ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
1. Az orr- és a szájüregnek a gége és a nyelőcső felé folytatódó része. *A garat nyálkahártyájának gyulladása a garathurut.*
2. A malom tölcsérszerű része. *A gabonát a garatba öntötte.* • Szólás: (tréfás) *Felönt a garatra*: részegre issza magát.
✧ Szin: **1.** *torok*
✧ Táj: **1.** *nyeldeklő*
✧ Etim: Szláv, valószínűleg horvát-szerb vagy szlovén jövevényszó.

garázda ◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n*
Durván, erőszakosan viselkedő, gyakran kárt is okozó. *A csavargók garázda viselkedése rettegésben tartja a környék lakóit.*
✧ Szin: *duhaj, féktelen, kíméletlen, vad, kötekedő,* (idegen) *agresszív*
✧ Ell: *békés, szelíd*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

garázdálkod|ik ◆◆◆ ige *~ni*
Garázda módon viselkedik. *Újabban a lakóhelyünkön is szervezett bandák garázdálkodnak.*
✧ Szin: *erőszakoskodik, pusztít, rombol, duhajkodik,* (bizalmas) *randalíroz,* (szleng) *balhézik*
✧ Táj: *kötelőzködik*
✧ Etim: A → *garázda* melléknév származéka.

garázs ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. Gépkocsi tárolására való helyiség. *Beáll a kocsival a garázsba.*
2. Gépkocsikat őrző, karbantartó és javító üzem. *Az autóbuszokat a garázsban készítik fel a reggeli indulásra.*
✧ Szin: **1.** (hivatalos) *gépkocsitároló* **2.** *kocsiszín, gépkocsiszín*
✧ Etim: Francia eredetű nemzetközi szó.

garbó ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Visszahajtott magas nyakú (vékony) pulóver. *Újra divat a garbó.* (Jelzőként:) *Szívesen hord garbó nyakú pulóvert.*
✧ Szin: (Fv bizalmas) *rolák*
✧ Etim: Greta *Garbo* svéd színésznő nevének köznevesülésével keletkezett.

gárda ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. (régi) Testőrség. *Tagja lett a királyi gárdának.*
2. (Fegyveres) rendfenntartó osztag. *A hadseregnek a legkiválóbb válogatott katonákból álló része a gárda.*
3. Együtt dolgozó emberek közössége. *Jó gárdát szerveztünk a munkára.*
✧ Szin: **3.** *munkaközösség, csoport, együttes, csapat, brigád,* (idegen) *team*
✧ Etim: Francia eredetű nemzetközi szó.

gardrób ◆ fn *~ok, ~ot, ~ja* (idegen)
1. (régi) Kabátok, csomagok megőrzésére való helyiség. *Kabátunkat beadtuk a színházi gardróbba.*
2. Nagyobb (beépített) ruhásszekrény, illetve ruhák tárolására szolgáló fülke vagy kisebb szoba. *A házgyári lakásokba gardróbot is építettek.*
3. Valaki ruháinak összessége. *Egy egész lakásban sem férne el a gardróbja.*

✧ Szin: **1.** *ruhatár,* (kissé régi) *ruhamegőrző* **2.** *gardróbszekrény, gardróbszoba, öltözőszoba* **3.** *ruhatár, ruhakészlet, ruhaállomány*
✧ Táj: **1.** *kadrop, vadrok*
✧ Etim: Francia eredetű nemzetközi szó.

gargarizál ◆ ige *~ni*
Bugyborékoló hangot adva torkát öblögeti. *Fáj a torka, kamillával gargarizál.*
✧ Szin: *gargalizál*
✧ Táj: *gurgulázik, gargajáz*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

garmada ◆◆ fn –, *~t, ~ja*
1. (régi) Halom, kupac (gabonából). *Garmadába rakják a búzát.*
2. (Jelzőként:) Sok, nagy tömegű. *Egy garmada papírt vitt el a hulladékgyűjtőbe.*
3. *Garmadában* vagy *garmadával*: nagy mennyiségben. *Garmadában hevernek nála az olvasatlan újságok. Garmadával sorolja ismerősei nevét.*
✧ Szin: **2.** *rakás, egy csomó, egy sereg*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.

garnitúra ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen)
1. Összetartozó, egymást kiegészítő bútorok összessége. *A szobát tölgyfa garnitúrával rendezték be.*
2. Készlet. *Egy szép garnitúrát ajándékozott neki különböző nagyságú táskákból és bőröndökből.* (Jelzőként:) *Díszdobozban vettem egy garnitúra zsebkendőt.*
3. (bizalmas) Egy feladatkör ellátására szervezett munkaközösség. *Az újság szerkesztését új garnitúrára bízták.*
✧ Szin: **1.** *bútorcsalád, bútorzat,* (Fv bizalmas) *szúprava* **2.** *sorozat, kollekció, széria,* (Fv bizalmas) *szúprava* **3.** *csoport, gárda, együttes, csapat, brigád,* (idegen) *team*
✧ Etim: Francia eredetű német jövevényszó.

garral ◆◆ hsz (gúnyos)
■ *Nagy garral*: nagy hangon, hangoskodva. *Nagy garral fogadkozik, hogy egyedül megcsinál mindent.*
✧ Etim: Az önállóan nem adatolható, ismeretlen eredetű *gar* tő származéka.

garzon ◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*
Egy szobából, fürdőszobából és főzőfülkéből álló, kis alapterületű lakás. *Amíg nem nősül meg, elég neki egy garzon.*
✧ Szin: *garzonlakás, legénylakás*
✧ Etim: Francia jövevényszó.

gát ◆◆◆◆◆ fn *~ak, ~at, ~ja*
1. A víz áradását megakadályozó magas földsánc. *A múlt században a folyók mentén gátakat építettek.* • Szólás: *Gátat vet valaminek*: megakadályozza. | *Legény a gáton*: megállja a helyét.
2. (Sportban:) Gátfutáskor a futópályára merőlegesen elhelyezett, nem rögzített akadály. *Könnyedén ugorja át a gátakat.*
3. (bizalmas) Gátfutás. *Gáton megdöntötték a világcsúcsot.*
✧ Szin: **1.** *védőgát, töltés, védőmű, sánc* **2.** *akadályfutás*
✧ Etim: Déli szláv vagy szlovák jövevényszó.

gátfutás ◆ fn
Atlétikai versenyszám, melyben a rövid távú futás közben akadályokon kell átlépniük a sportolóknak. *A gátfutás már 1896-ban, az első újkori olimpia műsorán is szerepelt.*
✧ Szin: *akadályfutás,* (bizalmas) *gát*
✧ Etim: Összetétel; → *gát* + *futás*: a → *fut* ige származéka.

gátlás ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. Az erkölcsileg káros cselekvéseket gátló lelki visszatartó erő. *Nincs benne semmi gátlás. Gátlás nélkül káromkodik.*
2. Félszegség, feszélyezettség. *Tele van gátlással, mindig zavarban van.*
✧ Szin: **2.** *gátlásosság, szorongás,* (bizalmas) *félsz*
✧ Ell: **1.** *gátlástalanság, féktelenség, mértéktelenség* **2.** *felszabadultság,* (bizalmas) *lazaság*
✧ Etim: A → *gát* főnév származéka.

gátol ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
Akadályoz, hátráltat valakit valamiben. *Nem segít neki, inkább gátolja a tanulásban.*
✧ Szin: *fékez, megakaszt, feltart, visszavet; nehezít valamit* • *Akadályokat gördít eléje.*
✧ Ell: *segít; előmozdít, meggyorsít valamit*
✧ Etim: A → *gát* főnév származéka.

gatya ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. (régi, népi) Vászonból készült, térden alul érő, bő, nadrág helyett viselt férfiruhadarab. • Szólás: (népi) *Jól felköti a gatyáját*: összeszedi minden erejét, nekigyürkőzik. | *Gatyába rázs*: **a)** megfegyelmez valakit **b)** (tárgyat, dolgot, elintézetlen ügyet) rendbe hoz.
2. (bizalmas) Alsónadrág. *Ingben, gatyában mászkál otthon.*
3. (bizalmas) Nadrág. *Az új gatyámban megyek iskolába.*
4. Némely madár csüdjét borító tollazat. *A galamb lába fölött szélesen eláll a gatyája.*

✧ Szin: **2.** *nadrág, alsó* **3.** (bizalmas) *gatyesz, naci, gatyó* **4.** *combtollazat*
✧ Táj: **1.** *százráncú*
✧ Etim: Horvát-szerb jövevényszó.

gavallér ◆◆◆◆ fn *~ok,~t, ~ja* (választékos)
1. (régi) Jó fellépésű, divatosan öltözködő, csinos, kellemes modorú férfi. *Csupa gavallérral van körülvéve.*
2. Udvarló. *Most éppen ki a gavallérja?*
3. (Jelzőként:) Bőkezű, nagyvonalú. *Mindig is gavallér ember volt, nem sajnálta a pénzt ajándékokra, borravalóra.*
✧ Szin: **1.** *úr, úriember,* (választékos) *gentleman,* (régi) *arszlán, világfi, lovag* **2.** (kissé régi) *lovag*, (választékos) *hódoló* **3.** (választékos) *gáláns, nagylelkű*, (rosszalló) *pazarló*
✧ Ell: **3.** *kisstílű, szűkmarkú, garasoskodó,* (gúnyos) *skót*
✧ Etim: Olasz, végső soron latin eredetű vándorszó.
☝ A *gentleman* szinonima kiejtése: [dzsentl(e)men].

gaz ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. Hasznavehetetlen növény. *Elhanyagolt kertjében csak gaz nő.*
2. (választékos) Gazember. *Mindent tönkretettek a gazok.* (Jelzőként:) *Kár volt a gaz csábítóra hallgatni. „Tiporjatok reám durván, gazul”* (Ady E.: Góg és Magóg fia vagyok én).
✧ Szin: **1.** *dudva, gyom, gizgaz, gyomnövény* **2.** *szélhámos, semmirekellő, galád, alávaló, bitang*
✧ Táj: **1.** *gyimgyom, burján, durdaly, csokét, pörje*
✧ Etim: Szláv vagy oszét jövevényszó.
✧ Ö: giz + gaz

gáz ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. Légnemű anyag. *Az oxigén színtelen, szagtalan gáz.*
2. Fűtésre vagy világításra használt ilyen anyag. *Gázzal fűtünk.*
3. (bizalmas) Gáztűzhely. *Az ebéded a gázon melegszik.*
4. Motor porlasztott üzemanyaga. *Teljes gázzal száguld az autó. Gázt adott és elhajtott.*
5. (szleng) Baj, veszély. *Gáz van!*
6. (Er bizalmas) Petróleum. *Gázt vett a lámpájába.*
✧ Szin: **2.** *földgáz, városi gáz, fűtőgáz, világítógáz*
✧ Etim: Flamand, végső soron valószínűleg görög eredetű nemzetközi szó.
✧ Ö: füst + gáz

gazda ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Valaminek a tulajdonosa. *Ki a gazdája ennek a kutyának?* ■ *Nem akad gazdája*: senki sem vállalja.
2. (népi) Házigazda, családfő. *Itthon van a gazda?*
3. Gazdaságát vezető, saját földjén dolgozó földműves. *A gazdák már elvetették az őszi búzát.*
4. (régi) Munkaadó vagy vezető. *A gazda kiosztotta a szerszámokat a napszámosoknak.* ● Szólás: *A maga gazdája*: független, önálló ember.
✧ Szin: **3.** *gazdálkodó, parasztgazda, gazdaember, paraszt* **4.** (régi) *úr,* (bizalmas) *főnök,* (szleng) *góré*
✧ Ell: **4.** *beosztott*
✧ Etim: Valószínűleg szláv jövevényszó.
✧ Ö: házi + gazda, mező + gazda, or + gazda

gazdag ◆◆◆◆◆ mn *~ok, ~ot, ~on*
1. Vagyonnal, pénzzel bőven rendelkező. *A gazdag országok többet költhetnének környezetvédelemre.* (Főnévi használatban:) *A gazdagokat kevésbé sújtja az áremelés.*
2. (választékos) Nagy értéket jelentő. *Gazdag jutalmat kap a győztes. Gazdagon megajándékozta megmentőjét.*
3. Értékes dolgokban bővelkedő. *Az ásványi kincsekben gazdag vidéken sok a bánya. A városnak gazdag múzeuma van. A szomszédunk tapasztalatokban gazdag ember.*
4. Sűrű növényzettel dúsan benőtt. *Gazdag legelők és még gazdagabb gyümölcsösök között utaztunk.*

5. A szükségletet bőven kielégítő, sőt felülmúló. *Gazdag aratás volt az idén. Gazdag vacsorát adott vendégeinek.*

✧ Szin: **1.** *jómódú, dúsgazdag, vagyonos, pénzes, jópénzű,* (népi) *tehetős, módos,* (bizalmas, jelzőként:) *pénzeszsák*; (szleng) *vastag* **2., 5.** (választékos) *bőséges, busás, bő, dús, kiadós, tetemes* • **1.** (bizalmas) *A bőre alatt is pénz van. Felveti a pénz. Van mit aprítania a tejbe. Annyi a pénze, mint a pelyva.*

✧ Ell: **1.** *szegény, szűkölködő,* (tréfás) *vékonypénzű,* (szleng) *csóró* **5.** *szerény, szegényes, gyenge*

✧ Etim: Valószínűleg iráni jövevényszó.

gazdálkod|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Mezőgazdasági termeléssel foglalkozik. *Néhány hold földön gazdálkodik.*

2. *Valahogyan gazdálkodik valamivel*: valahogyan beosztja, felhasználja. *Jól gazdálkodik a zsebpénzével. Gazdálkodj okosan az idővel!*

✧ Szin: **2.** *kezel valamit;* (választékos) *sáfárkodik*

✧ Etim: A → *gazda* főnév származéka.

gazdaság ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Mezőgazdasági termelőegység. *A gazdaságban száz ember dolgozik.*

2. Gazdálkodás. *Fiára bízta a gazdaságot.*

3. Gazdasági élet. *Az ország gazdasága föllendülőben van, jól jövedelmez például az ipar, a mezőgazdaság és a kereskedelem is.*

✧ Szin: **1.** *birtok, földbirtok,* (régi) *major, majorság, farm* **2.** *termelés* **3.** *gazdasági rendszer*

✧ Etim: A → *gazda* főnév származéka.

✧ Ö: köz + gazdaság, mező + gazdaság, piac + gazdaság

gazdaságos ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

Valamit előnyösen, hasznosan felhasználó. *Gazdaságosan kell bánni a nyersanyaggal. Saját legelő, kaszáló nélkül nem gazdaságos tehenet tartani.*

✧ Szin: *takarékos, célszerű, ésszerű, jövedelmező, kifizetődő, nyereséges,* (választékos) *gyümölcsöző,* (idegen) *ökonomikus*

✧ Ell: *gazdaságtalan, előnytelen, ésszerűtlen, célszerűtlen*

✧ Etim: A → *gazda* főnév származéka.

gazdasszony ◆◆◆ fn

1. A gazda felesége. *„Udvaron fehérlik szőre egy tehénnek; A gazdasszony épen az imént fejé meg”* (Arany J.: Családi kör).

2. Háziasszony. *A gondos gazdasszony takarékoskodik a gázzal és a villannyal.*

3. (régi) Házvezetőnő. *Fogadott egy gazdaszszonyt a háztartás ellátásához.*

✧ Szin: *gazdaasszony*

✧ Etim: A gazdaasszony összetételből (→ *gazda* + → *asszony*) keletkezett.

☝ Az összetett szóban az egymás mellé került két *a* a kiejtésben egybeolvadt, s ma már a *gazdasszony* gyakoribb, mint a *gazdaasszony*.

gazdátlan ◆◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*

1. Senkihez sem tartozó. *Egy gazdátlan csónakot sodor a víz. Gazdátlan ház áll a falu szélén. Éhes, gazdátlan kutyák kóborolnak a környéken.*

2. Ilyenre jellemző, elhanyagolt. *Gazdátlan kertek csúfítják el az utcát.*

✧ Szin: *elhagyatott, lakatlan, kietlen, üres; kallódó, kóbor, szökött, magányos, kósza,* (népi) *bitang* **2.** *gondozatlan, ápolatlan*

✧ Ell: **2.** *lakott, gondozott, ápolt*

✧ Etim: A → *gazda* főnév származéka.

gazella ◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Karcsú, fürge mozgású, az őznél kisebb, Afrikában élő kérődző állat. *A gazellák tulajdonképpen középtermetű antilopok.*

✧ Etim: Spanyol, végső soron arab eredetű nemzetközi szó.

gazember ◆◆◆◆ fn

1. Jellemtelen, alávaló ember. *Ilyen gazemberrel szóba sem állok!* (Jelzőként:) *Az a gazember bátyád szedett rá.*

2. (tréfás) Haszontalan gyerek. *Te kis gazember! Megint összetörtél valamit.*

✧ Szin: **1.** *gazfickó, csirkefogó, szélhámos, kötnivaló, akasztófáravaló, börtöntöltelék, bitang, gonosztevő, haramia, zsivány* **2.** (tréfás) *kópé, gézengúz, csibész,* (gúnyos) *mákvirág,* (bizalmas, rosszalló) *lókötő, jómadár, imposztor, pernahajder, himpellér* • **1.** *Akasztottak már jobbat is nála. Meg van vetve az ágya a pokolban.*

✧ Etim: Összetétel: → *gaz* melléknév + → *ember*.

gazfickó ◆◆ fn

1. Jellemtelen, hitvány férfi. *Két gazfickó belekötött a sötét utcán.*

2. (tréfás) Csintalan, engedetlen gyermek. *Nem lehet bírni ezekkel a gazfickókkal, folyton a szobában fociznak.*

✧ Szin: **1.** *gazember*

✧ Etim: Összetétel: → *gaz* melléknév + → *fickó*.

gázló ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Folyó- vagy állóvíz átlábolható, áthatolható szakasza. *A folyón gázlót kerestünk, hogy átjuthassunk a túlsó partra.*

2. Hajózóút sekély szakasza. *A hajó megfeneklett a gázlón.*

3. Gázlómadár. *A túlsó parton most szállt fel egy csapat gázló.*

✧ Szin: **1.** *átkelő, átkelőhely* **2.** *zátony*

✧ Etim: A → *gázol* ige főnevesült folyamatos melléknévi igeneve.

gázlómadár ◆ fn

Vizek partján élő, hosszú, úszóhártyás lábú és rendszerint hosszú nyakú madár. *A gólya és a gém gázlómadár.*

✧ Szin: *gázló*

✧ Etim: Összetétel; *gázló*: a → *gázol* ige származéka + → *madár*.

gázol ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (Vízben, hóban, sárban) lábát nehezen emelgetve jár. *Térdig gázolt a vízben.*

2. Növénnyel, puha anyaggal borított talajon mindent letiporva megy. *A fűbe gázolt. A lovak bokáig gázoltak a vetésben.*

3. Elgázol valakit. *Ártatlanokat gázolt az ittas vezető.*

4. (Kifejezésekben:) *Valakinek a becsületébe, önérzetébe gázol*: durván megsért valakit.

✧ Szin: **1.** *lábol* vagy *lábal* **2.** *tapos, tipor* **3.** *elüt* **4.** *megaláz* • **4.** *Lábbal tipor valamit.*

✧ Táj: **1.** *caflat*

✧ Etim: Déli szláv jövevényszó.

gázpedál ◆◆◆ fn

A gépkocsiban az a pedál, amellyel a sebesség szabályozható. *A jobb oldali pedál a gázpedál, a középső a fék, a bal oldali pedig a kuplung.* | (átvitt is) *Rálép a gázpedálra*: fokozza a sebességet, az iramot.

✧ Szin: (bizalmas) *gáz*

✧ Etim: Összetétel: → *gáz* + → *pedál*.

gazság ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a* (választékos)

Gonoszság, aljasság. *Sok gazságot követett el*: *lopott, csalt, hazudott.*

✧ Szin: *gazemberség,* (választékos) *alávalóság, hitványság, galádság,* (bizalmas) *disznóság*

✧ Ell: *tisztesség, jóság, becsület*

✧ Etim: A → *gaz* főnév és melléknév származéka.

gebe ◆◆ fn *~k, ~t, ~je* (gúnyos)

1. Nagyon sovány ló. *A szegény embernek csak egy rozzant gebéje volt.*

2. Nagyon sovány ember. *Nézd ezt a gebét, kilátszanak a bordái!*

✧ Szin: **2.** (gúnyos) *csontkollekció, csontváz, giliszta, keszeg,* (szleng) *gizda*

✧ Táj: **1.** *bürge, gehercs*

✧ Etim: Valószínűleg a *gebed,* → *gémberedik* igék tövével azonos, talán hangfestő eredetű szótő folyamatos melléknévi igenevének főnevesülésével keletkezett.

gége ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. Torok, illetve nyelőcső. *Egy halszálka megakadt a gégéjében, szerencsére sikerült kivenni.*

2. A légcső felső, kiszélesedő szakasza. *A hangszalagok a gégében helyezkednek el.*

✧ Szin: **1.** *ádámcsutka,* (választékos, ritka) *Ádám almája* **2.** *gégefő*

✧ Táj: *giga, gegerce, gegő, nyeldeklő*

✧ Etim: A → *gágog*, → *gőgicsél* igék tövével azonos hangutánzó eredetű szótő származéka (vö. → *gőgös*).

gégész ◆ fn *~ek, ~t, ~e*

A gége betegségeivel foglalkozó szakorvos. *Csúnyán köhög, ezért egy gégész megvizsgálta a torkát.*

✧ Szin: (hivatalos) *gégeszakorvos, fül-orr-gégész*

✧ Etim: A → *gége* főnév nyelvújítás kori származéka.

gejzír ◆ fn *~ek, ~t, ~e* vagy *~je*

Meleg vizű, magasra felszökő, időszakos forrás. *Izlandon és Új-Zélandon sok a gejzír.*

✧ Szin: *szökőforrás*

✧ Etim: Az izlandi *Geysir* forrás nevéből keletkezett nemzetközi szó.

gém ◆◆ fn *~ek, ~et, ~e* vagy *~je*

1. Hosszú nyakú és lábú, karcsú testű gázlómadár. *Röptükben könnyen felismerhetők a gémek.*

2. Szerkezetek kinyúló, mozgatható része. *„Ösztövér kútágas, hórihorgas gémmel Mélyen néz a kútba”* (Arany J.: Toldi).

✧ Szin: **2.** *emelőrúd, darukar, kútgém*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

gémbered|ik ◆ ige *~ni*

1. Merevvé kezd válni. *Várakozás közben gémberedni kezdett a lába. A hidegtől gémberedik az ujjam, alig tudom mozgatni.*

2. (népi) (Folyadék, sár felszíne) fagyni, sűrűsödni kezd. *Gémberedik a tó vize.*

✧ Szin: **1.** *zsibbad,* (bizalmas) *megmacskásodik* **2.** *dermed*

✧ Táj: *gámborodik, göbörödik, giberedik*

✧ Ell: **1.** *lazul, enged*

✧ Etim: A → *gebe*, *gebed* szavak tövével azonos, talán hangfestő eredetű szótő származéka.

gémeskút ◆ fn

Olyan kút, amelyből a vizet függőlegesen álló kútágason mozgatható kútgémre, illetve az erről lógó kútostorra szerelt vödörrel húzzák föl. *A legelőn álló gémeskút hosszú lábú és nyakú gémre emlékeztet.*

✧ Táj: *ágaskút*

✧ Etim: Összetétel; *gémes*: az ismeretlen eredetű *gém* ‘szerkezetek, állványzatok kinyúló, mozgatható része’ főnév származéka + → *kút*.

gemkapocs ◆ fn

Drótból hajlított kapocs. *A papírlapokat gemkapoccsal fogta össze.*

✧ Szin: *iratkapocs,* (idegen) *klammer,* (bizalmas) *gémkapocs*

✧ Etim: Összetétel; *gem*: az angol *Gem* márkanév átvétele + → *kapocs*.

☝ A *gémkapocs* változat népies értelmesítés, úgynevezett népetimológia révén jött létre.

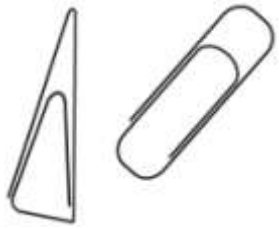

gén ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~je* (általában többes számban)

Öröklődést biztosító kromoszómarészecske. *Ősei jó és rossz tulajdonságait génjeiben hordozza.*

✧ Etim: Német, végső soron görög eredetű nemzetközi szó.

generáció ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen)

1. Nemzedék. *A fiatal generáció esélyei nem rosszak.*

2. Emberöltő. *Egy generációval később már nem lesz jelentőségük a mai politikai csatározásoknak.*

✧ Szin: **2.** (régi) *emberíz*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

generális[1] ◆◆ mn *~ak, ~t, ~an* (idegen, választékos)

1. Általános érvényű, egyetemes. *Az alkotmány generálisan tiltja a hátrányos megkülönböztetés valamennyi formáját.*

2. (ritka) Fő, lényeges. *Ez a rendelet generális pontja.*

✧ Szin: **1.** *átfogó,* (idegen, választékos) *univerzális* **2.** *sarkalatos*

✧ Ell: *mellékes, másodlagos*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

generális[2] ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* (régi)

1. Tábornok. *A szabadságharc idején két horvát generálist is elfogott Ozoránál Perczel Mór, mégpedig seregestül.*

2. Férfi szerzetesrend legfőbb elöljárója. *A jezsuita rendben a végrehajtó hatalmat a generális gyakorolja az egy-egy ország vagy földrész szerzeteseit képviselő asszisztensek segítségével.*

✧ Szin: **1.** *főparancsnok,* (kissé régi) *fővezér* **2.** *rendfőnök, házfőnök,* (idegen) *perjel, prior*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

generátor ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* (idegen)

1. Energiaátalakító berendezés. *A generátor a mechanikai energiát villamos energiává alakítja.*

2. Szilárd, tüzelőanyagból gázt előállító berendezés. *Új generátort szereltek fel a lakótelepen.*

✧ Szin: **1.** *áramfejlesztő,* (idegen) *dinamó*

✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.

genetika ◆◆ fn *–, ~t, ~ja* (idegen)

Az élőlények tulajdonságainak öröklődését, működését és megváltozásait kutató tudományág. *A klasszikus genetika a szülői tulajdonságok megjelenésének törvényszerűségeit elemzi az utódokban. A genetikának ma már több ága van*: *molekuláris genetika, citogenetika, populációgenetika stb.*

✧ Szin: *örökléstan*

✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.

gengszter ◆◆◆ fn *~ek, ~e, ~t* (idegen)
1. Szervezett bűnözőbanda tagja. *A gengszterek váltságdíjat kérnek az elrabolt gyermekért.*
2. (bizalmas, túlzó) Minden aljasságra kapható, elvetemült ember. *A szerelők között gengszterek is vannak, akik becsapják gyanútlan megrendelőiket*: *drágán dolgoznak és csapnivaló munkát végeznek.*
3. (tréfás) Pajkos fiúgyermek. *Mit csináltál már megint, te kis gengszter?!*
✧ Szin: **1.** *bűnöző, gonosztevő,* (idegen) *bandita, maffiózó* **2.** *gazember,* (bizalmas) *gazfickó, szélhámos* **3.** (tréfás) *zsivány, betyár, csibész, kópé*
✧ Etim: Angol eredetű nemzetközi szó.
genny ◆◆ fn *–, ~et, ~e*
1. Gyulladástól keletkezett sárgás váladék. *Sebében genny van, gyulladáscsökkentő gyógyszert kell szednie.*
2. (durva, rosszalló) (Jelzőként:) Jellemtelen, undorító. *Micsoda genny alak!*
✧ Szin: **2.** *alávaló,* (szleng) *mocsok, szemét, tetű*
✧ Táj: **2.** *gennyedtség, enyekesség, evesség*
✧ Etim: Nyelvújítás kori elvonás a talán szláv eredetű *genyett* ‘genny’ főnévből. Végső forrása azonos *ganéj* szavunkéval.
☝ Ha *ny*-nyel kezdődő toldalék járul hozzá, egyszerűsítve *nny*-t írunk: *gennyel*.
gép ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
1. Energiát átalakító s így munkát végző szerkezet. *A gépek sokat segítenek az embernek. Egyszerűbb szerkezeteket is neveznek gépnek, például az emelőket és a csigákat.* • Szólás: *Úgy dolgozik, mint egy gép*: **a)** fáradhatatlanul **b)** gépiesen.
2. (kissé bizalmas) (Szerkezetek, berendezések, járművek stb. *-gép* utótagú megnevezésének egyszerűbb változataként:) Repülőgép, fényképezőgép, cséplőgép, számítógép, mosógép stb. *A gép a Ferihegyi repülőtéren szállt le. A gépnek kitűnő lencséje van. Géppel csépeltek már a múlt század elején is. Gépen tároljuk az adatokat. Rakd be a gépbe a ruhát!*
✧ Szin: **1.** *gépezet, motor, erőgép, készülék,* (népi) *masina*
✧ Etim: Nyelvújítás kori elvonás a régi nyelvi, német eredetű *gépely* ‘gép’ főnévből.
✧ Ö: gőz + gép, mosogó + gép, mosogató + gép, pokol + gép, repülő + gép, számító + gép, vadász + repülő + gép
gepárd ◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
Ázsia és Afrika pusztáin élő, foltos bundájú macskaféle ragadozó. *A gepárd a leggyorsabban futó állat.*
✧ Etim: Francia, végső soron olasz eredetű nemzetközi szó.
gépel ◆◆◆ ige *~ni*
1. Írógépen vagy számítógépen ír. *Most kézzel írok, azután gépelek.*
2. Varrógéppel varr. *Most gépelem a szoknya oldalvarrását, azután kézzel felhajtom.*
✧ Szin: **1.** (bizalmas) *kopog, veri a billentyűket*
✧ Etim: A → *gép* főnév származéka.
gépesít ◆◆ ige *~eni*
1. Gépek segítségével korszerűsít, gyorsít valamit. *Az áruválogatást gépesítették.*
2. Gépekkel lát el, szerel föl valamit. *A lakást teljesen gépesítették, ezért minden házimunka könnyebb lett.*
✧ Szin: **1.** *automatizál, motorizál*
✧ Etim: A → *gép* főnév származéka.
gépész ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
1. Gépek működtetésére, javítására kiképzett szakember. *A gépész egykettőre beindította a motort.*
2. (bizalmas) Gépészmérnök-hallgató. *Meghívtak a gépészek báljára.*
✧ Szin: **1.** *gépkezelő, gépmester, szerelő,* (régi, bizalmas) *mechanikus*
✧ Etim: A → *gép* főnév származéka.
gépies ◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. Gondolkodás nélkül, megszokásból végzett. *Verstanulás közben mindig gépiesen járkál. Gépiesen nyúl a zsebébe a kulcsért.*
2. (rosszalló is) Közönyösen, unottan végzett. *Gépiesen kapált, s közben másutt járt az esze. Fárasztó a gépies munka.*
3. (ritka) A gépek munkájára emlékeztető. *Gépies pontossággal dolgozik.*
✧ Szin: **1.** *önkéntelen, ösztönös, begyakorlott, beidegzett, reflexszerű,* (idegen) *automatikus* **2.** (rosszalló is) *lélektelen, fásult, unalmas* **3.** (ritka, idegen) *automatikus*
✧ Ell: **1.** *tudatos, szándékolt*
✧ Etim: A → *gép* főnév származéka.
gépírás ◆◆ fn
1. Írógépen, számítógépen való írás. *Gépírást tanul a középiskolában.*
2. Írógéppel írt szöveg. *A dolgozatából készen van öt oldal gépírás.*
✧ Szin: **1.** *gépelés, írógépelés* **2.** *gépirat, gépelt kézirat*
✧ Etim: Összetétel: → *gép* + → *írás*.
gépkocsi ◆◆◆◆◆ fn
Motorral hajtott személy- vagy teherszállító közúti jármű. *Többféle gépkocsit vezet, személyautót és tehergépkocsit is.*
✧ Szin: *gépjármű, autó, kocsi,* (régi) *automobil,* (bizalmas) *járgány,* (bizalmas, rosszalló) *tragacs,* (szleng) *verda,* (szleng, rosszalló) *csotrogány, pléhláda*
✧ Etim: Összetétel: → *gép* + → *kocsi*.

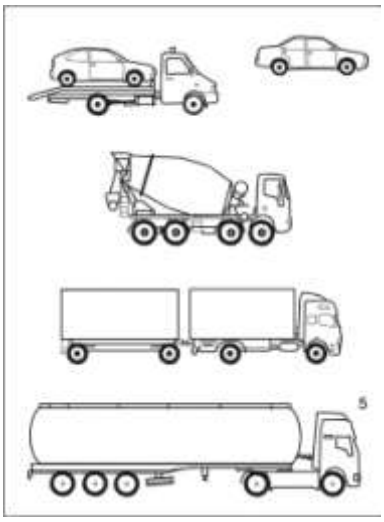

géppisztoly ⬩⬩⬩⬩ fn

Sorozatlövésre is alkalmas önműködő fegyver. *A katonai géppisztoly csöve hosszabb az egyszerű pisztolyénál.*

✧ Szin: (szleng) *stukker, pukkancs, gitár*

✧ Etim: Összetétel: → *gép* + → *pisztoly*.

gereblye ⬩⬩⬩ fn *~k, ~t, ~je*

Fésűszerűen fogazott, nyeles mezőgazdasági szerszám. *Gereblyével gyűjti egybe a szénát, szalmát vagy a levágott füvet. Egyengesd el a talajt gereblyével!*

✧ Táj: *gerábla, gráblya*

✧ Etim: Déli szláv vagy szlovák jövevényszó.

gerely ⬩⬩ fn *~ek, ~t, ~e*

1. A dárdánál rövidebb, fémhegyű hajító- és szúrófegyver. *A régi germánoknál a gerely volt a legáltalánosabb fegyver.*

2. Fémhegyű, hosszú atlétikai dobóeszköz. *A sportolók szigorú szabályok szerint hajítják el a gerelyt.*

✧ Szin: **1.** *dárda, dzsida, kopja, lándzsa*

✧ Etim: Német jövevényszó.

gerenda ⬩⬩⬩⬩ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Négyélűre formált vastag, hosszú szálfa. *Az építkezéshez már beszerezte a gerendákat. Falusi házban a mennyezet közepét tartó erős gerendát mestergerendának hívják.*

2. Hasonló alakú vas, vasbeton. *Vasbeton gerendák hidalják át az épület falait.*

3. (Sportban:) Női tornaszer, illetve az ezen bemutatott versenyszám. *A lányok szép gyakorlatokat mutattak be a gerendán. Sérülése miatt nem indul gerendán.*

✧ Szin: **1., 2.** *szálfa, gyámfa, ászok, támfa, dúc, szelemen, cölöp*

✧ Táj: **1.** *blána, girinda*

✧ Etim: Szláv jövevényszó.

✧ Ö: mester + gerenda

gerezd ⬩⬩⬩ fn *~ek, ~et, ~je*

1. Némely növény hagymájának vagy gömbölyded termésének könnyen elkülöníthető része. *Az érett fokhagyma gerezdjeit könnyű szétválasztani. Adj egy gerezdet a narancsból!*

2. Ék alakú szelet. *Gerezdeket vág az almából és a dinnyéből.*

3. (Jelzőként:) Bizonyos számú gerezdet kitevő. *Néhány gerezd dióval díszítette a tortát.*

4. (régi, választékos) Szőlőfürt. *„Ki érleled a tőkén a gerezdet”* (Kosztolányi D.: Szeptemberi áhítat).

✧ Szin: **1.** *cikk*, (régi) *cikkely*

✧ Táj: **1–3.** *gerizd, girizd* **4.** *biling, billeng, gerizd*

✧ Etim: Déli szláv jövevényszó.

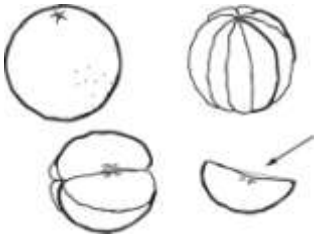

gerezna ◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Lenyúzott prémes bőr. *Szőrmesapka lesz a nyulak gereznájából.*

✧ Szin: *irha, prém*

✧ Etim: Szláv jövevényszó.

gerilla ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen)

Nem hivatalosan szervezett, kisebb fegyveres csoport önkéntes harcosa. *A lakosság is támogatja a hadsereg ellen kisebb akciókkal küzdő gerillákat.*

✧ Szin: *partizán, népfelkelő, ellenálló*

✧ Etim: Spanyol eredetű nemzetközi szó.

gerinc ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. (Ember, állat testében) a fejtől a medencéig húzódó, egymáshoz illeszkedő csigolyák sora. *A balesetben megsérült a gerince.*

2. Hegy, hegység legmagasabb részeinek vonulata. *A napsütésben élesen kirajzolódik az égre a hegy gerince.*

3. Szerkezeteken az élben összefutó lapokat összefogó kiképzés. *A tető gerincét domború cserepek fedik. A polcon álló könyveknek csak a gerincük látszik.*

4. Valaminek a központi eleme, lényege. *Gondolatmenetének a gerince a sport fontossága volt.*

5. Erkölcsi tartás, szilárd magatartás. *Ragaszkodik az elveihez, van benne gerinc.*

✧ Szin: **1.** *hátgerinc, gerincoszlop* **2.** *hegygerinc* **3.** *él* **5.** *jellemszilárdság, gerincesség, akaraterő, jellem,* (idegen) *karakter*

✧ Táj: **1.** *geréb, girinc*

✧ Ell: **5.** *gerinctelenség, jellemtelenség*

✧ Etim: A → *girhes,* → *görnyed* szavak tövével összefüggő, ismeretlen eredetű szótő származéka.

✧ Ö: hát + gerinc

gerinces ◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

1. Belső szilárdító vázzal, gerinccel rendelkező (állat). *A kígyó és a nyúl is gerinces állat.*

2. Határozott jellemű, nem befolyásolható (személy). *Gerinces ember, mindig kiáll az igazáért.*

3. (Főnévi használatban:) A gerinccel rendelkező állatok törzséhez tartozó egyed. *A legmagasabb fejlettségi fokú élőlények a gerincesek.*

✧ Szin: **2.** *jellemes, egyenes, becsületes, állhatatos, szilárd*

✧ Ell: **2.** *gerinctelen, jellemtelen,* (bizalmas) *puhány*

✧ Etim: A → *gerinc* főnév származéka.

gerinctelen ◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül*

1. Olyan (állat), amelynek nincs gerincoszlopa. *A giliszta gerinctelen állat.*

2. (rosszalló) Ingadozó jellemű, befolyásolható (személy). *Gerinctelen ember, minden nap változtatja a véleményét.*

3. (Főnévi használatban:) A törzsfejlődés alacsonyabb fokán álló, gerinccel nem rendelkező állatok közé tartozó egyed. *A férgek a gerinctelenek közé tartoznak.*

✧ Szin: **2.** (rosszalló) *gyenge jellemű, megalkuvó, puha gerincű, elvtelen, hitvány, jellemtelen, pipogya,* (gúnyos) *puhány* • **2.** *Úgy táncol, ahogy fütyülnek. Úgy fordul, ahogy a szél fúj.*

✧ Táj: *kóciporos*

✧ Ell: **2.** *jellemes, egyenes, gerinces, állhatatos, szilárd*

✧ Etim: A → *gerinc* főnév származéka.

gerincvelő ◆◆ fn

A központi idegrendszernek a gerinccsatornában levő része. *A gerincvelő minden gerinces állatban képes irányítani az alapvető életműködéseket.*

✧ Szin: *gerincagy*

✧ Etim: Összetétel: → *gerinc* + → *velő.*

gerjed ◆◆◆ ige *~ni*

1. (régi, népi) Égni kezd. *Gyorsan gerjed a tűz.*

2. (választékos) (Érzelem, indulat) keletkezik, támad. *Gyűlölet gerjedt a szívében vetélytársa iránt.* | *Valamire gerjed*: valakit ilyen érzelem, indulat hirtelen elragad. *Szerelemre gerjedt a szomszédja iránt. Éktelen haragra gerjedt a kár láttán.*

3. (Mágneses erővonalakat metsző térben áram) keletkezik. *Áram gerjedt a vezetékekben.* (bizalmas) *Visító hangokat hallok, gerjed a hangszóró!*

✧ Szin: **1.** *gyullad, lángra lobban,* (választékos) *gyúl, fellobban* **2.** (választékos) *ébred, születik* **3.** (idegen) *indukálódik*
✧ Etim: Egy ismeretlen eredetű szótő származéka.

gerle ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

A galambhoz hasonló, de nála kisebb, szürkésbarna tollú madár. *Búg a gerle a háztetőn. Magyarországon gyakori a balkáni gerle.*
✧ Szin: *vadgalamb, vadgerle,* (népi, kedveskedő) *gerlice,* (népi) *gilice*
✧ Táj: *görlice, gili, gilicemadár, kukuró*
✧ Etim: Valószínűleg összevonással keletkezett a szláv eredetű *gerlice* főnévből.
✌ A galambfélék hangját a *búg, turbékol* igékkel érzékeltetjük; a balkáni gerle *kacag* is. Egyes vidékeken a *burukkol* és a *kurrog* hangutánzó igék is használatosak.

germán ◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*

1. Az indoeurópai nyelvcsaládnak Nyugat-, Észak- és Közép-Európában honos egyik ágához tartozó (nép, nyelv). *A német, az angol, a dán és a svéd germán nyelv.* (Főnévi használatban:) *A germánok betörtek Itáliába. A germán törzsek feltételezett közös alapnyelve a germán.*
2. E néphez tartozó. *A germán törzsek bátran harcoltak a római hódítók ellen.*
3. (bizalmas) (Főnévi használatban:) Német ember. *A mai germánok is tudnak mulatni.*
✧ Szin: *teuton*
✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.

gésa ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen)

Japán teaházakban a férfi vendégek szórakoztatására alkalmazott, művelt nő. *A gésák nemcsak táncoltak és énekeltek, hanem társalogni is lehetett velük.*
✧ Etim: Angol, végső soron japán eredetű nemzetközi szó.

gesztenye ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. A szelíd- illetve a vadgesztenye tüskés burkú, barna termése. *Sült gesztenyét esznek. Gesztenyéből játékokat készítettünk.*
• Szólás: *Mással kapartatja ki a gesztenyét*: a (kínos) munkát mással végezteti el, de ő élvezi az eredményét.
2. Szelíd, illetve vadgesztenyefa. *Virágoznak a gesztenyék a házunk előtt.*
✧ Szin: (bizalmas) maróni
✧ Táj: **2.** *gubacsfa*
✧ Etim: Latin, végső soron görög eredetű német jövevényszó.
✧ Ö: vad + gesztenye

gesztenyepüré ◆◆ fn

Főtt és áttört gesztenyéből készült, rendszerint tejszínhabbal tálalt édes püré. *A cukrászdákban főleg ősszel és télen kapható gesztenyepüré, de otthon bármikor elkészíthetjük fagyasztott gesztenyemasszából is. A gesztenyével sütött tortát sok tejszínhabbal és egy kevés gesztenyepürével töltjük meg, a tetejére is gesztenyepüréből gyúrnak kis gömböket dísznek.*
✧ Szin: (ritka) *gesztenyepiré*
✧ Etim: Összetétel: → *gesztenye* + → *püré*.

gesztikulál ◆◆ ige *~ni* (idegen)

Beszédét élénk taglejtésekkel kíséri. *Látszik abból, ahogy gesztikulál, hogy zavarban van.*
✧ Szin: (rosszalló) *hadonászik, mutogat*
✧ Táj: *hadécsol*
✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.

gesztus ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* (idegen, választékos)

1. A karnak és a kéznek a beszédet kísérő, kifejező mozgása, mozdulata. *A tanár élénk gesztusokkal magyarázott. A humorista gesztusai is nagyon mulatságosak voltak.*
2. Valamilyen magatartásra, álláspontra mutató cselekedet, megnyilatkozás. *Barátságtalan gesztus volt tőle, hogy viccelődött az ügyetlenségemen. A kollégám egy nemes gesztussal felajánlotta a segítségét.*
✧ Szin: **1.** *taglejtés,* (idegen, választékos) *gesztikulálás* **2.** *tett, lépés, eljárás*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

gettó ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen)

1. Elkülönített zsidó városnegyed. *A középkori városok gettói védekezésre is alkalmasak voltak üldözések idején. A II. világháború alatt a németek által megszállt területeken gettókba kényszerítették a zsidókat.*
2. Egyes társadalmi rétegek, nemzetiségek vagy más kisebbségek egymástól elkülönülő lakóhelye. *A feketéket ma már nem kényszerítik gettóba. A nagyvárosokban a leromlott városrészek könnyen a szegények gettóivá válhatnak.*
✧ Etim: Olasz, végső soron talán héber eredetű nemzetközi szó.

géz ◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

Ritka szövésű pamutkelme. *Gézzel kötözték be sérült kezét.*
✧ Szin: *kötszer, fátyolszövet, szitaszövet*
✧ Etim: Valószínűleg újperzsa eredetű nemzetközi szó.

gézengúz ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* (bizalmas, tréfás)

Semmirekellő, rakoncátlan kölyök. *Majd kap tőlem az a gézengúz.* (Jelzőként:) *Azok a gézengúz gyerekek megint betörték az ablakot.*

✧ Szin: (bizalmas, tréfás) *csibész, gazfickó, kópé, rosszcsont, pernahajder, rosszaság, rosszposztó, imposztor*
✧ Ell: *kisangyal*
✧ Etim: Játékos szóalkotással keletkezett összetétel, ikerszó; *gézen*: ragozott szóalak + *gúz*: ismeretlen eredetű szó.

gibanica ◆ fn **gibanyica** *~k, ~t, ~ja* (Va; Dv, Mv)

Édes sütemény, sokrétű béles. *Csak a muraszombati gibanicát szeretem, ott csinálják a legjobbat a Muravidéken.*
✧ Etim: Déli szláv jövevényszó.

giccs ◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e* (rosszalló)

Olcsó hatásokra törekvő, felszínes, gyakran érzelgős alkotás. *Sokan nem tudják megkülönböztetni a giccset az igazi művészettől.*
✧ Szin: (bizalmas) *limonádé*
✧ Ell: *érték, műkincs*
✧ Etim: Német jövevényszó.

gida ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Kecske hímnemű kicsinye. *A gidák vidáman ugrándoznak anyjuk körül.*
2. Fiatal őz, zerge, illetve egyéb kisebb kérődző állat.
✧ Szin: **1.** *kecskegida, gödölye*
✧ Táj: **1.** *gidó, gedó, göde, olló*
✧ Etim: A nyelvjárási *gid* állathívogató szó származéka.
☝ Hagyományosan a hím kiskecske neve a *gida*, a nőstényé és a mindkét nembeli szopós kis állaté *gödölye.* Ma már egyre inkább a *gida* válik általánossá.

gilice ◆ fn *~k, ~t, ~je* (népi)

(Megszólításként is:) Gerle. *Kedves kis gilicém!*
✧ Szin: *vadgerle, vadgalamb,* (népi) *gerlice*
✧ Táj: *gelice*
✧ Etim: A szláv eredetű *gerlice* főnév (vö. *gerle*) alakváltozata.

giliszta ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Hengeres testű gyűrűsféreg. *Eső után kibújnak a földből a giliszták.* ● Szólás: *Olyan, mint a giliszta*: nagyon vékony.
2. (népi) Ember, állat bélcsatornájában élősködő féreg. *Sovány ez a macska, biztosan gilisztája van.*
✧ Szin: **1.** *kukac, pondró, földféreg* **2.** *bélféreg, cérnagiliszta*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.

gím ◆ fn *~ek, ~et, ~je* (választékos, régi)

Nőstényszarvas. *„Gím után ők egyre törnek”* (Arany J.: Buda halála).
✧ Szin: *szarvastehén, ünő, szarvasünő, suta, őztehén,* (választékos, régi) *szarvasgím*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.
☝ A szarvas hímje: *szarvasbika,* kicsinye: *szarvasborjú.* Erről lásd még a *szarvas* szócikket!

gimnazista ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Gimnáziumi tanuló. *A gimnazisták vidáman zajongva tódulnak ki az iskolából.* (Jelzőként:) *Gimnazista gyerekei vannak.*
✧ Szin: *középiskolás,* (bizalmas) *gimis, gimista*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

gimnázium ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Általános műveltséget adó, az egyetemre előkészítő középfokú iskola. *Lánya két tannyelvű gimnáziumba jár. Anyukája nyolcosztályos gimnáziumba szeretné íratni.*
2. (bizalmas) Gimnáziumi osztály. *Második gimnáziumba jár.*
3. (Er) Az általános iskola felső tagozata (V–VIII. osztály). *Gimnáziumban a VIII. osztály végén kötelező a záróvizsga.*
✧ Szin: **1.** *középiskola,* (bizalmas) *gimi,* (Er) *líceum* **2.** (bizalmas) *gimi*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

gin ◆◆ fn *~ek, ~t, ~je*

Boróka bogyójával ízesített pálinkaféle szeszes ital. *A ginnek kellemes fenyőillata van.*
✧ Szin: *borókapálinka, fenyőpálinka, borovicska*
✧ Táj: *fenyővíz*
✧ Etim: Angol eredetű nemzetközi szó.
☝ Kiejtése: [dzsin].

gipsz ◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Színtelen, kristályos, szénsavas mészvegyület, illetve az ebből égetett fehér por. *A por alakú gipszet vízzel gyorsan összekeverte, majd betapasztotta vele a fal sérüléseit. A gyerekek kis szobrokat, dísztárgyakat öntöttek gipszből. A mennyezet rózsadíszei gipszből vannak.*
2. Ebből készült, száradáskor megkeményedő, a sérült testrészt rögzítő kötés. *Törött lábát gipszbe tették.*
✧ Szin: **1.** (régi) *fehérföld* **2.** *gipszkötés*
✧ Etim: Görög eredetű latin (esetleg német is) jövevényszó.

girbegurba ◆ mn *~k, ~t, ~n*

Szabálytalanul, szeszélyesen kanyargó. *Az erdőn girbegurba út vezet keresztül.*
✧ Szin: *girbegörbe, tekervényes, zegzugos*
✧ Táj: *csaponos, kacsibás*
✧ Ell: *egyenes*
✧ Etim: A → *görbe* melléknévből keletkezett összetétel, ikerszó: *girbe* + *gurba*.

girhes ◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en* (rosszalló)
1. Betegesen sovány. *Két girhes ló húzta a megrakott szekeret.*
2. (népi) Beteges, illetve betegségtől sokat köhögő. *Ez a girhes lány nem tud egész nap kapálni.*
✧ Szin: **1.** (rosszalló) *cingár, vézna, vékonydongájú, vékonypénzű, gyenge,* (bizalmas) *keszeg, ványadt, nyápic* **2.** (bizalmas) *göthös* • **1.** *Zörögnek a csontjai.*
✧ Táj: **1.** *geher, girbic, görhes*
✧ Ell: (rosszalló) *hájas, kövér*
✧ Etim: A → *gerinc*, → *görnyed* szavak tövével összefüggő, ismeretlen eredetű szótő származéka.

gitár ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*
1. Lapos, karcsú nyakú, általában hathúros pengetős hangszer. *Az arab eredetű gitár Spanyolországból terjedt el a XIII. századtól kezdve. Elektromos gitáron is megtanult játszani.*
2. (szleng) Géppisztoly.
✧ Szin: (régi) *pengedű*
✧ Etim: Francia, végső soron görög eredetű nemzetközi szó.

gitt ◆◆◆ fn **kitt** –, *~et, ~je*
Gyurmához hasonló, tapasztásra, ragasztásra való, megszilárduló massza. *Az asztalos gittel javította ki a bútorok sérüléseit. Az üveget gittel rögzítik az ablakkeretre.*
✧ Szin: *ragacs, ablakragacs, tapasz, faátvonó, mestertapasz*
✧ Etim: Német jövevényszó.
☝ A *kitt* változat az eredeti német szóból való; a köznyelvben a *gitt* a gyakoribb.

gittegylet ◆ fn (gúnyos)
Jelentéktelen ügyekkel foglalkozó, de fontoskodó szervezet. *Fölöslegesen dolgozol abban a gittegyletben, úgysem csináltok semmi hasznosat.*
✧ Etim: Összetétel; → *gitt* + *egylet*: az → *egy* számnév nyelvújítás kori származéka.

gizgaz ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
Mindenféle gaz, haszontalan növény vegyesen. *„Hej, égig-nyúló giz-gazok, Hát nincsen itt virág?”* (Ady E.: A magyar Ugaron)
✧ Szin: *gyom, dudva, gyimgyom*
✧ Táj: *gezemice*
✧ Etim: A → *gaz* főnévből keletkezett összetétel, ikerszó: *giz* + → *gaz*.
☝ A szó egybeírandó a köznyelvben, de *gizes-gazos* alakját kötőjellel írjuk.

gladiátor ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
A rómaiak cirkuszi játékain emberrel vagy vadállattal életre-halálra megküzdő rabszolga. *A gladiátorok küzdelmét ezrek nézték borzadállyal vegyes élvezettel.*
✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.

gleccser ◆◆ fn *~ek, ~t, ~e* (idegen)
Magas hegyek lejtőjén lassan lecsúszó jég, fagyott hótömeg. *A gleccsernek a völgyben megolvadó vizéből gleccserpatak keletkezik.*
✧ Szin: *jégár*
✧ Etim: Latin eredetű német jövevényszó.

gléda ◆ fn (csak *-ba* és *-ban* ragos alakban) (bizalmas)
Egyenes sor. *A tanár intésére máris glédában állnak a diákok. Mindig rendet tart, könyveit is glédába állítja az asztalán.*
✧ Szin: *rend, sorrend*
✧ Etim: Német jövevényszó.

globális ◆◆◆◆ mn *~ak, ~t, ~an* (idegen)
1. Összefoglaló, átfogó. *A vállalat globális tervet dolgozott ki termékeinek reklámozására.*
2. Az egészre vonatkozó, valaminek az összességére kiterjedő. *A cég globálisan nyereséggel zárta az évet, de egy-két üzeme veszteséges volt. A globális olvasástanítási módszer a magyar iskolákban nem volt olyan eredményes, mint a hagyományos szótagolva tanítás.*
3. Az egész Földre, a földkerekségre vonatkozó. *Az éghajlatkutatók többsége szerint a globális felmelegedés következtében az alacsonyan fekvő tengerparti országok egy része víz alá kerülhet.*
✧ Szin: **1.** *teljes, teljes körű*
✧ Ell: **1.** *részleges*
✧ Etim: Francia, végső soron latin eredetű nemzetközi szó.

globalizáció ◆◆◆◆◆ fn –, *~t, ~ja* (idegen)

Az egész világra kiterjedő gazdasági, politikai, kulturális egységesülés irányába ható folyamatok összessége. *A globalizáció korában minden nemzetnek törekednie kell arra, hogy érvényesíteni tudja saját érdekeit, megőrizze függetlenségét és kultúrájának értékeit.*

✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.

glóbusz ◆◆ fn (ritka) **glóbus** *~ok, ~t, ~a*

1. (választékos) Föld, földkerekség. *Bejárta az egész glóbuszt.*

2. (régi) Földgömb. *A tanári asztalon egy glóbusz áll.*

✧ Szin: **1.** *földgolyó,* (régi) *földteke,* (rosszalló) *sárgolyó, sárteke*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

☝ A korábban gyakoribb *glóbus* változat mára elavult, szinte csak a *glóbusz* használatos.

glória ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen)

1. Fénykoszorú, fénykorong. *A szentek feje fölött glória ragyog.*

2. Misék szövegének ezzel a szóval kezdődő része. *A glóriát énekli a kórus Verdi gyászmiséjéből.*

✧ Szin: **1.** *sugárkoszorú, dicsfény,* (idegen) *nimbusz*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

gnóm ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

Alacsony, torz alakú ember. *A rajzfilmben a főszereplőnek egy visszataszító külsejű gnóm volt a barátja, aki a derekáig se ért.*

✧ Szin: *törpe, torzszülött, manó*

✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.

góbé ◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. (régi) Székely ember. *A góbék csavaros eszén nehéz túljutni.*

2. (ritka) Furfangos, ravasz ember. *Nagy góbé az öreg, mindenkit megtréfál.*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű szó, talán a → *kópé* főnév szóhasadással elkülönült párja.

gobelin ◆◆ fn *~ek, ~t, ~je* (idegen)

1. Kézzel szőtt faliszőnyeg. *A falat befedő óriási gobelin bibliai jelenetet ábrázol.*

2. Ezt utánzó hímzés. *Kis rámán gobelint készít anyák napjára.*

✧ Szin: **1.** *falikárpit, falikép* **2.** *gobelinhímzés*

✧ Etim: A francia G. *Gobelin* kelmefestő nevének köznevesülésével keletkezett nemzetközi szó.

☝ Helyes ejtésmódja: [*goblen*].

góc ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. (választékos) Bajnak, káros folyamatnak a kiindulópontja, eredő helye. *Egy rossz fog lehet a gyulladás góca. A mozgalom góca egy kisváros.*

2. (ritka) Központ. *A város ipari és kereskedelmi góc.*

3. Fontos közlekedési útvonal metszéspontja. *Itt van az ország vasúti hálózatának egyik góca.*

✧ Szin: **1.** (választékos) *forrás, fészek, tűzfészek* **2.** (ritka) *gócpont,* (idegen) *centrum* **3.** *gócpont, csomópont*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

gógyi ◆ fn –, *~t, ~ja* (népi, tréfás)

Ész, találékonyság. *Van itt gógyi. Annyi gógyija csak van, hogy fedett helyre áll, ha esik.*

✧ Szin: *értelem, tudás,* (bizalmas) *sütnivaló, fifika*

✧ Etim: A nyelvjárási *gógyé* 'fej' főnévvel azonos eredetű, mely az azonos jelentésű, gyermeknyelvi *gócó* szóból alakulhatott.

gokart ◆ fn *~ok, ~ot, ~ja* (idegen)

Nyitott, karosszéria nélküli, kisméretű, kiskerekű versenyautó. *Az autóversenyzőnek készülő gyerek egyelőre csak gokarttal versenyezhet.*

✧ Etim: Angol eredetű nemzetközi szó.

gól ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

(Bizonyos csapatjátékokban) a labdának az ellenfél kapujába való szabályos bejuttatása. *A futballmeccs legjobb játékosa két gólt rúgott és egyet fejelt a hálóba. A kézilabdások 20 gólt dobtak az ellenfélnek.* (Az eredmény egységeként:) *Csapatunk két góllal vezet.*

✧ Szin: *találat,* (szleng) *dugó*
✧ Etim: Angol eredetű nemzetközi szó.

golf ◆◆◆ fn –, *~ot, ~ja* (idegen)

Szabadban űzött labdajáték, melynek során a füves pályán végighaladva egy kis tömör gumilabdát kell botszerű ütővel a lyukakba bejuttatni. *A golf kitűnő testedzés, de versenysportként is egyre népszerűbb.*

✧ Etim: Angol eredetű nemzetközi szó.

golgota ◆◆◆ fn –, *~t, ~ja* (választékos)

Nagy lelki szenvedés, fájdalom. *Nehezen viselte a válás golgotáját.* ■ *Golgotát jár*: nagy lelki szenvedést él át. *Családja balesete után nehéz időket élt át, valósággal golgotát járt.*

✧ Szin: *kínszenvedés,* (választékos) *kálvária*
✧ Etim: Latin, végső soron arámi eredetű nemzetközi szó.

gólya ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Fehér és fekete tollú, hosszú csőrű, hosszú lábú költöző madár. *Kéményünkön gólya kelepel. A gólya a sekély vízben gázolva békákra vadászik.*

2. (bizalmas) (A szül(et)ésre vonatkozó, régebben, különösen gyermekek előtt használt kifejezésekben:) *Nálunk járt a gólya* vagy *kisbabát hozott a gólya*: kisgyermek született. ● Szólás: *Engem sem a gólya költött*: nem hagyom magam rászedni.

3. Elsőéves egyetemi, főiskolai, illetve középiskolai hallgató. *Az első félév végére a gólyák is kiismerik magukat az egyetem épületében.*

✧ Szin: **1.** (népi) *gólyamadár* **3.** (Va, Dv bizalmas) *brúcos,* (Mv) (fiú:) *bruc,* (lány:) *brucka*
✧ Táj: **1.** *cakó, eszterág*
✧ Etim: Valószínűleg hangutánzó eredetű szó.
☝ A csőrét csattogtató gólya pattogó hangját a köznyelvben a *kelepel* igével érzékeltetjük; ennek tájnyelvi változata a *kerepel, kerepöl.*

gólyabál ◆◆ fn

Elsőéves egyetemi, főiskolai hallgatók bálja. *A gólyabált általában a tanév elején rendezik meg.*

✧ Etim: Összetétel: → *gólya* + → *bál*.

gólyahír ◆ fn

Nedves réteken élő, tavasszal nyíló, aranysárga virágú növény. *A mocsári gólyahír a tavasz hírnöke.*

✧ Szin: *gólyavirág, mocsárvirág, tavaszvirág*
✧ Táj: *gólyaláb, gógaláb*
✧ Etim: Összetétel: → *gólya* + → *hír*.

gólyaláb ◆◆ fn

1. Két lábra erősített hosszú faléc. *Régen a mocsárban jártak gólyalábon, ma játékszerként vagy vásári mulatságon használják.*

2. (tréfás) Nagyon hosszú láb. *Te könnyen átugrod az árkot a gólyalábaddal.*

✧ Szin: **2.** (régi) *falábtó*
✧ Táj: **1.** *cséklye*
✧ Etim: Összetétel:→ *gólya* + → *láb*.

gólyamese ◆ fn

Születésnek az a (kisgyermekek számára kitalált) magyarázata, hogy a gyermeket a gólya hozza. *Már nem hisz a gólyamesében.*

✧ Etim: Összetétel: → *gólya* + → *mese*.

golyhó ◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. (választékos, kedveskedő) Bolondos, ügyefogyott, tudatlan ember. *Ne butáskodj, te golyhó!*

2. (népi) Nehézfejű, oktondi fiatal. *Nehéz ezekkel a tapasztalatlan golyhókkal.*

✧ Szin: **1.** (kedveskedő) *csacsi, mafla* **2.** (bizalmas) *tökfej, fajankó, tökfilkó, lüke*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

golyó ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Gömb alakú, kisebb, rendszerint tömör tárgy. *Jégeső volt, apró fehér golyók borítják a földet. Kiszedte a csapágyból a golyókat.*

2. Játékszerül használt, általában üvegből, műanyagból, ritkábban fából, fémből, csontból készült gömb alakú tárgy. *A gyerekek színes golyóikkal játszanak az udvaron. A biliárd golyói régen elefántcsontból készültek.*

3. Lőfegyver lövedéke. *Három golyót lőtt ki, de mind a három célt tévesztett. Golyó általi halálra ítélték.*

✧ Szin: **1., 2.** (régi) *golyóbis, labdacs, teke, göb* **3.** *töltény*

✧ Etim: Valószínűleg olasz jövevényszó.

✧ Ö: hó + golyó

golyóstoll ◆◆◆◆ fn

Olyan toll, amelynek hegyén egy kis forgó golyó viszi rá a festéket a papírra. *A golyóstollal gyorsabban lehet írni, mint a hagyományos töltőtollal.*

✧ Szin: (választékos, régi) *golyósirón,* (Er) *pix,* (Fv; Va bizalmas) *örökíró,* (Őv) *kuli,* (Va bizalmas) *penkala*

✧ Etim: Összetétel; *golyós*: a → *golyó* főnév származéka + → *toll*.

gomb ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. Kis lyukas vagy füles korong, amellyel ruha nyílását lehet összefogni úgy, hogy ezt a ruha egyik részére varrják, és a másik részen levő lyukba vagy hurokba bújtatják. *Felvarrja az ingre a gombot. A ruhának ezek a nagy gombjai csak dísznek vannak, nem lehet őket ki- és begombolni.*

2. Valamely tárgyon, különösen annak végén levő, díszítésre vagy gyakorlati célra használatos, nagyjából gömb alakú (alkat)rész. *A vívók tőrének a hegyén apró gomb van, hogy a sportolók ne sebezzék meg egymást. Amerikában sok helyen az ajtókon nem kilincs, hanem gomb van.*

3. Szerkezetnek ki- és bekapcsolására, illetve működésének szabályozására való, ilyen alakú alkatrész. *Megnyomta a csengő gombját. A rádiót a gomb elfordításával kapcsolta be.* • Szólás: (bizalmas) *Megnyomja a gombot*: fokozott erővel kezd dolgozni.

4. (Gombfociban:) Sima aljú, pöckölhető kis korong.

✧ Szin: **1.** (régi) *pityke, boglár* **2.** *fogantyú, markolat* **3.** *nyomógomb, billentyű*

✧ Etim: Bizonytalan, talán hangfestő eredetű szó, egy „kerek; kerekedik’ jelentésű ősi igenévszó főnévi változata.

gomba ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Szerves vegyületek lebomlásával táplálkozó, a talaj fölött tönkből és kalapból álló, húsos testű, levélzöld nélküli sajátos növény. *Európában több száz ehető és egy-két tucat erősen mérgező gomba nő.* ● Szólás: *Gomba módra szaporodik valami*: nagyon gyorsan szaporodik.

2. Az ehető gomba mint étel. *Rántott vagy töltött gombát csinálják vacsorára?*

3. A gombák rendszerének valamelyik osztályába tartozó, gyakran szabad szemmel nem látható élősködők egyike. *Gombák alakítják át az aludttejet sajttá. Az élesztő egysejtű gomba. A növények és az élelmiszerek penészedését gombák okozzák. A gombák egy része emberen, állaton élősködve betegséget, például bőrgombásodást okoz.*

4. Kör alakú, kisebb kereskedelmi egység. *Találkozzunk a gombánál, ahol buszjegyet árulnak. A sarki gombában vettem tejet.*

✧ Szin: **4.** *pavilon, bódé*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.
✧ Ö: bolond + gomba

gombáz|ik ◆ ige **gombász|(ik)** *~ni*

Ehető gombát keres és szed. *A kirándulók az erdőben gombáztak.*

✧ Etim: A → *gomba* főnév származéka.

gombfoci ◆◆ fn

Asztalon pöckölt gombokkal a labdarúgáséhoz hasonló szabályok szerint játszott játék. *Terepasztalt kért a gombfocihoz születésnapjára.*

✧ Etim: Összetétel: → *gomb* + → *foci*.

gombház ◆ fn (régi)

A ruhára varrt hurok vagy gomblyukas pánt, amelybe a gombot bebújtatják. *Gombházat horgolt a mellényre.*

✧ Etim: Összetétel: → *gomb* + → *ház*.

gombóc ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Gömbölyűre formált főtt tészta. *Szilvás gombócot ettek ebédre.* ● Szólás: *Úgy beszél, mintha gombóc volna a szájában*: nem tisztán beszél. *Gombóc van a torkában*: izgalom vagy sírás szorongatja a torkát.

2. (bizalmas) Gömbölyűre gyúrt puha anyag. *Gombócokat formált a vizes homokból.* (Jelzőként:) *Két gombóc fagylaltot kérek.*

✧ Szin: **1.** (régi) *gödölény,* (idegen) *knédli,* (Őv bizalmas) *knődli* **2.** *gömb*
✧ Táj: **1.** *dödölle, gombóca, gölödin*
✧ Etim: A → *gomb* főnév származéka.

gombol ◆◆◆ ige *~ni*

Gombbal összekapcsol valamit. *A kabátját gombolja, mindjárt indul.*

✧ Szin: *begombol*
✧ Ell: *kigombol*
✧ Etim: A → *gomb* főnév származéka.

gombolyag ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

Hosszú fonalból tekert gömb. *A cica a kézimunkakosaramból kiesett gombolyaggal játszik.* (Jelzőként:) *A pulóverhez öt gombolyag fonalra lesz szükség.*

✧ Szin: (idegen) *matring, motring*

✧ Táj: *gubolya, tekerék, csomólék*

✧ Etim: Az önállóan nem adatolható *gomboly-* tő származéka. A szótő abból az ősi igenévszóból alakult, melynek főnévi változata → *gomb* szavunk (vö. → *gombolyít*, → *gomoly*, → *gömbölyű*).

gombolyít ◆◆ ige *~ani*

Gombolyagba teker valamit. *Motollával vagy kézzel gombolyítja a fonalat.*

✧ Szin: *felteker, csavar, göngyölít, csévél*

✧ Táj: *gomolyál, csombolyít*

✧ Etim: A → *gombolyag* főnév tövével azonos szótő származéka.

gombostű ◆◆◆ fn

Rögzítésre használatos tű, amelynek kicsúszását az egyik végén levő apró gömb akadályozza meg. *Fércelés előtt gombostűvel tűzi össze a ruha darabjait.* • Szólás: *Annyian voltak, hogy egy gombostűt sem lehetett (volna) leejteni*: nagyon sokan voltak.

✧ Szin: *férctű*

✧ Etim: Összetétel; *gombos*: a → *gomb* főnév származéka + → *tű*.

gomboz|ik ◆ ige *~ni*

1. Gombokkal játszik. *A szomszéd gyerekek szeretnek gombozni, most is kiszórták az egész gombos dobozt.*

2. Gombfocit játszik. *Minden szombat délután gombozik a barátjával.*

✧ Etim: A → *gomb* főnév származéka.

gomoly ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* (választékos)

Valaminek gömbölyded tömege, csomója. *Gomolyokban száll fel a füst.*

✧ Etim: Nyelvújítás kori elvonás a *gomolyag* 'légnemű anyag gomolygó, elkülönülő tömege' főnévből. A *gomolyag* az önállóan nem adatolható *gomoly-* tő származéka, mely végső soron a → *gomb* főnévvel azonos eredetű (vö. → *gombolyag*, → *gömbölyű*).

gomolya ◆ fn *~ák, ~át, ~ája*

Juhtejből készült, fehér, lyukacsos sajt. *Negyed kiló gomolyát vett a piacon.*

✧ Táj: *gomolyasajt, gömölye*

✧ Etim: Szláv jövevényszó.

gond ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. Szorongást, nyugtalanságot okozó ügy, nehézség. *Nem érek rá, ezer a gondom. Amióta nincs munkája, filléres gondjai vannak.* • Közmondás: *Kis gyerek kis gond, nagy gyerek nagy gond.*

2. Emiatt kialakult nyugtalanító lelkiállapot. *Sok gondjába kerül a gyerekek nevelése. Nem csinál nagy gondot a főzésből, gyakran konzervet eszik.*

3. Körültekintő alaposság, gondosság. *Nagy gonddal ápolja a beteget.*

4. Valakinek, valaminek a szükségleteiről, jólétéről való gondoskodás. *Gondjaiba veszi a gazdátlan kutyát, ezután ő törődik vele. Betegsége idején a testvére gondjára bízta a gyerekeket, aki megígérte, hogy gondot visel rájuk.*

✧ Szin: **1.** *baj, kellemetlenség, probléma, bosszúság, vesződség, nyűg, bökkenő* **2.** *aggodalom, aggály, tépelődés,* (bizalmas) *fejfájás* **3.** *figyelem, odaadás* **4.** *törődés*

✧ Táj: **1.** *aggság, aj-baj*

✧ Ell: **2.** *öröm* **3.** *gondatlanság, nemtörődömség, hanyagság*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

✧ Ö: kenyér + gond

gondatlan ◆◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*

1. Olyan személy, aki felületesen, hanyagul végzi a dolgát. *A gondatlan anya nem szoktatta rendszeres fogmosásra a gyermekeit.*

2. Ilyen személyre jellemző, tőle származó. *Gondatlan munkát végzett, sok hibával.*

✧ Szin: **1.** *nemtörődöm, felelőtlen, óvatlan, figyelmetlen, vigyázatlan,* (bizalmas) *trehány* **2.** *pontatlan, elsietett, elhamarkodott,* (bizalmas) *slendrián, összecsapott*

✧ Ell: *gondos, pontos, lelkiismeretes, rendes, alapos, tökéletes*

✧ Etim: A → *gond* főnév származéka.

☝ A *gondtalan* mást jelent. Lásd ott!

gondnok ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Épületre, ennek berendezésére, szabályszerű működésére stb. felügyelő személy, aki esetleg az intézmény gazdasági ügyeit is intézi. *A szertár kulcsát az iskola gondnokától kell elkérni.*

2. Kiskorú gyermek vagy cselekvőképtelen személy személyi és anyagi ügyeinek az intézője. *Nagybátyját nevezték ki a kis árva gondnokának.*

✧ Szin: **1.** *vagyonkezelő,* (idegen) *kurátor* **2.** *gyám, gondviselő*

✧ Etim: A → *gond* főnév nyelvújítás kori származéka.

gondol ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Eszébe ötlik, tudatában felbukkan valami. *Azt gondoltam, menjünk el sétálni.*
2. Gondolatai valakire, valamire irányulnak, terelődnek. *Sokszor gondol vidéki barátjára.*
3. Valamire utal, céloz, valamit ért valamin. *A szerző itt elsősorban a hajléktalanok problémáira gondol.*
4. Képzel, hisz vagy sejt valamit. *Azt gondoltad, hogy képes lennék ilyen aljasságra? Mindjárt gondoltam, hogy elfelejtetted elhozni a könyvet.*
5. (kissé népi) Törődik valakivel, valamivel. *Gondolj néha szegény öregekkel is!*

✧ Szin: **1., 2.** *eszébe jut valami* **4.** *feltesz, feltételez; valamilyennek tart, lát, tekint valakit, valamit; valahogyan vélekedik valakiről, valamiről* **5.** (kissé népi) *gondot fordít valakire, valamire; gondja van valakire, valamire* • **1., 2.** *Valamit forgat a fejében. Jár az agyában valami.*
✧ Etim: A → *gond* ‘gondolat’ főnév származéka.

gondola ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Felgörbülő orrú, hosszú, keskeny csónak. *A velencei lagúnákon gondolák suhannak.*
2. Önkiszolgáló üzletben állványszerű árutartó. *A gondolák között úgy eltévedtem, hogy nem találtam, amit kerestem.*

✧ Szin: **2.** *polc*
✧ Etim: Olasz jövevényszó.

gondolat ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a* vagy (népi, régi) *~ja*

1. A gondolkodás eredménye. *A naplójába írja le a gondolatait. Felelés előtt szedd össze a gondolataidat!*
2. Ötlet. *Támadt egy bölcs gondolata.*
3. Képzelet. *Gondolatban mindig vele vagyok.*
4. Eszme. *Nagy gondolatok csak ritkán születnek.*
5. Elképzelés, feltevés, sejtés. *„Egy gondolat bánt engemet*: *Ágyban, párnák közt halni meg!”* (Petőfi S.: Egy gondolat bánt engemet).
6. (választékos) Gondolkodás mint folyamat. *Küzd a gondolat szabadságáért.*
7. *Egy gondolattal*: egy picivel. *Egy gondolattal rövidebb a kabát, mint szeretném.*

✧ Szin: **1.** *felfogás* **2.** *terv, elgondolás, idea* **4.** (idegen) *teória* **7.** *hajszál, árnyalat*
✧ Etim: A → *gondol* ige származéka.

gondolatjel ◆◆◆ fn

Közbeékelést, félbeszakítást, párbeszéd kezdetét jelző írásjel. *A gondolatjel hosszabb, mint a kötőjel, és előtte, utána kihagyunk egy betűnyi helyet.*

✧ Etim: Összetétel: → *gondolat* + → *jel*.

gondolkod|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Értelmét (rendszeresen) foglalkoztatja valamivel. *Az embert elsősorban az különbözteti meg az állattól, hogy gondolkodik.*
2. *Gondolkodik valamin*: figyelmét, értelmét arra irányítja. *Mielőtt belekezd valamibe, előbb gondolkodik rajta.*
3. *Valahogyan gondolkodik valamiről*: valamilyen véleménye van róla. *Hogy gondolkodsz erről a kérdésről?*
4. Valamilyen gondolkodásmód jellemző rá. *Humánusan gondolkodik. Nem csupán a jelen érdekli, a jövőben is gondolkodik.*
5. *Valamin gondolkodik*: a lehetőségét fontolgatja. *Már azon gondolkodott, hogy külföldön vállal munkát.*

✧ Szin: **1.** *gondolkozik, bölcselkedik, elmélkedik* **2.** *töpreng, tűnődik, töri a fejét* **3.** *vélekedik; gondol valamit* **5.** *latolgat, mérlegel, forgat a fejében valamit;* (bizalmas) *spekulál, filózik*
✧ Etim: A → *gondol* ige származéka.

gondolkoz|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

Gondolkodik, töpreng valamin vagy valamiről. *Azon gondolkozik, hol tanuljon tovább.*

✧ Etim: A → *gondol* ige származéka.

gondos ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Valakivel, valamivel sokat törődő, feladatait lelkiismeretesen ellátó (személy). *A gondos anya nem engedi iskolába gyermekét reggeli nélkül.*
2. Ilyen személyre jellemző, tőle származó (cselekedet, magatartás). *A beteget gondos ápolásban részesítették. Ez a dolgozat végre gondos munka!*

✧ Szin: **1.** *figyelmes, rendes, előrelátó, kötelességtudó, felelősségteljes* **2.** *körültekintő, figyelmes, pontos, alapos, aprólékos, tüzetes,* (idegen) *precíz*
✧ Ell: **1.** *felületes, felelőtlen* **2.** *gondatlan, hanyag, trehány*
✧ Etim: A → *gond* ‘gondolat’ főnév származéka.

gondoskod|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. *Gondoskodik valakiről, valamiről*: biztosítja a létfenntartását. *Az állam gondoskodik az árva gyermekekről. Senki sem gondoskodik erről a szegény kóbor kutyáról.*
2. *Gondoskodik valakiről*: segítőkészen foglalkozik vele. *Gondoskodik az idős szomszédról.*
3. *Gondoskodik valamiről*: beszerzi. *Időben gondoskodott téli tüzelőről.*
4. *Gondoskodik róla, hogy …*: intézkedik, hogy elvégezzenek valamit, illetve hogy valami megtörténjék. *Gondoskodtam róla, hogy ne zavarjon senki. Gondoskodj róla, hogy elszállítsák a bútort.*
✧ Szin: **1.** *eltart valakit; gondját viseli valakinek* **2.** *ellát, gondoz, gyámolít valakit; gondja van valakire; törődik valakivel* **3.** *előteremt valamit* **4.** *ügyel valamire;* (hivatalos) *biztosít valamit*
✧ Etim: A → *gond* főnév származéka.

gondoz ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Gondját viseli valakinek, valaminek, ellátja a vele kapcsolatos tennivalókat. *Nemcsak a kisgyermekét, hanem beteg nagymamáját is gondoznia kell. Ha nem gondozzátok a kertet, elvadul.*
2. Bánik valamivel, kezel valamit. *Elmondom, hogyan gondozd a kocsidat.*
✧ Szin: **1.** *ápol, nevel, istápol, dajkál* **2.** *karbantart, rendben tart*
✧ Ell: **1.** *elhanyagol*
✧ Etim: A → *gond* főnév származéka.

gondozó ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Gondozással foglalkozó személy. *A munkanélküliek bajba jutott családját felkeresi a szociális gondozó. Az állatokat a gondozóik etetik.*
2. (bizalmas) Gondozással foglalkozó intézmény. *A betegnek a teljes gyógyulásig rendszeresen járnia kell a gondozóba.*
✧ Szin: **1.** *gondviselő, ápoló*
✧ Etim: A → *gondoz* ige származéka.

gondtalan ◆◆◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*
Gondok nélküli. *Gondtalan gyerekek játszanak a kertben. Húszéves koráig vidám, gondtalan életet élt.*
✧ Szin: *boldog, szerencsés, könnyű, zavartalan, nyugodt, derűs, békés* • *Él, mint Marci Hevesen. Él, mint hal a vízben.*
✧ Ell: *gondterhelt, nehéz, keserves*
✧ Etim: A → *gond* főnév származéka.
☝ A *gondatlan* mást jelent. Lásd ott!

gondterhelt ◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. Olyan (személy) akinek sok gondja van. *Gondterhelten gubbaszt a szoba sarkában.*
2. Ilyen személyre jellemző. *Mindig gondterhelt arccal járkál.*
✧ Szin: **1.** *gondterhes,* (választékos) *gondtelt, komor, levert, lehangolt* **2.** *aggodalmaskodó,* (választékos) *borús, felhős*
✧ Ell: *gondtalan, könnyed*
✧ Etim: Összetétel: → *gond* + → *terhelt*.

gondviselés ◆◆◆◆ fn *–, ~t, ~e*
1. Gondoskodás, törődés. *Felnőtt létére még mindig szülői gondviselésre szorul.*
2. (A vallásos gondolkodásban:) Az Istennek állandó, minden létezőre kiterjedő segítő gondoskodása. *Bízott az isteni gondviselésben, ezért nem rettegett a munkanélküliségtől.*
✧ Szin: **1.** *támogatás, ellátás, gyámolítás*
✧ Etim: Összetétel; → *gond* + *viselés*: a → *visel* ige származéka.

gong ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
1. Ütésre konduló fémkorong. *Megszólalt a gong, mehetünk ebédelni.*
2. Gongütés, gongszó. *A harmadik gongra felgördül a függöny, kezdődik a színházi előadás. Az ökölvívót csak a gong mentette meg a kiütéstől.*
3. Ázsiai eredetű, korong alakú réz ütőhangszer. *A zeneszerző két gongot is előírt a partitúrában.*
✧ Etim: Angol, végső soron maláj eredetű nemzetközi szó.

gonosz I. ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, ~ul* vagy *~an*
1. Olyan, aki másoknak bajt okoz, árt. *Gonosz mostohája rongyokban járatta Hamupipőkét.*
2. Ilyen emberre jellemző. *Mindenki fél a szomszéd gonosz nyelvétől, rosszindulatú pletykáitól.*
3. (bizalmas, túlzó) Rakoncátlan, pajkos. *Ez a gonosz kölyök már megint késik!*
4. Pusztító hatású. *Gonosz betegség kínozza.*
✧ Szin: **1.** *rossz, rosszindulatú, elvetemült, kegyetlen, sötét lelkű, szívtelen, kőszívű, álnok, ádáz, galád, méregkeverő* **3.** (bizalmas) *huncut, csibész* **4.** *kíméletlen, súlyos*
✧ Ell: **1.** *jó, szent*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.

gonosz II. ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. Gonosz ember. *A gonoszok kevesebben vannak, mint a jók, de általában nagyobb a hatalmuk.*
2. Az ördög. *Megszállta a gonosz.* (Babonában:) Ártó szellem. *Megrontották a gonoszok.* • Szólás: *Heten vannak, mint a gonoszok*: éppen heten vannak.
3. (ritka) Rossz cselekedet. *Aki gonoszat cselekszik, bűnhődik.*

✧ Szin: **1.** *gazember, lator* **2.** *sátán* **3.** *gonoszság, gaztett, gonosztett, rosszaság* • **1.** *Az ördög cimborája. Hét ördög lakik benne. Istentől elrugaszkodott.*
✧ Ell: **2.** *angyal* **3.** *jótett, jócselekedet*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.

gonoszkod|ik ◆ ige *~ni*

1. Incselkedik, kötekedik valakivel. *Ne gonoszkodj vele!*
2. (ritka) Gonoszul bánik valakivel. *Gonoszkodik a gyerekekkel, gyakran a kezükre csap.*
✧ Szin: **1.** *heccelődik, évődik, ingerkedik, csipkelődik* **2.** *bánt, gyötör, kínoz valakit*
✧ Táj: **1.** *böllenkedik*
✧ Etim: A → *gonosz* főnév, illetve melléknév származéka.

gonosztevő ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

Súlyos bűnöket, ártalmas tetteket elkövető személy. *A veszedelmes gonosztevőt az egész országban keresi a rendőrség.*
✧ Szin: *bűnöző,* (hivatalos) *bűnelkövető,* (rosszalló) *börtöntöltelék,* (régi) *bandita, haramia, bitang, martalóc, zsivány*
✧ Etim: Összetétel; → *gonosz* + *tevő*: a → *tesz* ige származéka.

gordiuszi ◆ mn *~ak, ~t,* – (választékos)

(Csak ebben a kifejezésben:) ■ *Gordiuszi csomó*: bonyolult kérdés. • Szólás: *Megoldja* vagy *kettévágja a gordiuszi csomót*: erélyes beavatkozással intéz el valamely nehéz ügyet.
✧ Etim: *Gordiosz* frígiai király nevéből keletkezett nemzetközi szó.

gordonka ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Mély hangú vonós hangszer, amelyet két térd közé állítanak, úgy játszanak rajta.
✧ Szin: *cselló,* (idegen) *violincello*
✧ Táj: *kisbőgő*
✧ Etim: A talán olasz eredetű *gordon* 'nagybőgő' főnév származéka.

góré[1] ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (népi)

1. Csöves kukorica szárítására és tárolására való szellős építmény. *Az udvar végében áll a lécekből készült góré.*
2. Kunyhó. *Egy ócska górében lakott.*
✧ Szin: **1.** *kukoricatároló, kukoricaszárító,* (népi) *kukoricagóré* **2.** *viskó,* (népi) *kaliba*
✧ Táj: **1.** *málégóré*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

góré[2] ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (szleng)

Vezető, igazgató. *Ki itt a góré?*
✧ Szin: (szleng) *nagyfőnök, öreg, fejes, nagykutya, diri, főmufti,* (bizalmas) *főnök*
✧ Etim: Cigány jövevényszó.

gorilla ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Az afrikai őserdőben élő, nagy testű, rendkívül erős emberszabású majom. *A gorillának félelmetes a külseje, pedig valójában szelíd, növényevő állat. A hegyi gorilla veszélyeztetett állatfaj.*
2. (szleng) Testőr. *Vigyáznak rá a gorillái.*
✧ Szin: **2.** *kísérő, őr*
✧ Etim: Latin, végső soron görög eredetű nemzetközi szó. A görög szó forrása valamely afrikai nyelv lehet.

goromba ◆◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n*

1. Durva, kíméletlen. *Egy goromba autóvezető szitkokat szórt az úton átkelő gyalogosokra. Nem tűröm ezt a goromba hangot, viselkedést!* • Szólás: *Goromba, mint a pokróc*: durván, kegyetlenül viselkedő.
2. (népi) Durva felületű vagy durvára vágott, tört. *Töri a nyakát a goromba szövetből varrt kabát. Gorombára vágott dió kell a süteménybe.*
✧ Szin: **1.** *modortalan, nyers, faragatlan, erőszakos, otromba, útszéli, alpári* **2.** *érdes, darabos, nagy szemű*
✧ Táj: **2.** *iromba, ildomtalan*
✧ Ell: **1.** *finom, jól nevelt, szalonképes* **2.** *sima, apró*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.

gót ◆◆◆ mn *~ok, ~ot, ~ul*

1. Kihalt keleti germán néphez tartozó, vele kapcsolatos. *Gót harcost ábrázol a kép.* (Főnévi használatban:) *A gótok a népvándorlás korában éltek.*
2. (ritka) Gótikus. *A gót stílus szereti a csúcsívet.*
3. Szögletes, tört vonalú, főként a németek által használt (betűtípus). *A gót betűt egyre ritkábban használják.*
✧ Etim: Gót eredetű latin jövevényszó.

gótika ◆◆ fn –, *~t, ~ja*

1. A magasba törő, csúcsíves formákat kedvelő középkori építészeti stílus. *A gótika legjellegzetesebb építményei az óriási székesegyházak.*
2. Ennek az építészeti stílusnak a korszaka. *Szeretem a gótika festészetét is.*
✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó, végső forrása a → *gót* népnévvel azonos.

gótikus ◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

A gótikára jellemző vonásokat mutató. *A budavári ásatások során ritka gótikus szobrokat találtak.*
✧ Szin: *csúcsíves* (épület, épületrész)
✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó, végső forrása a → *gót* népnévvel azonos.

göböly ◆ fn *~ök, ~t, ~e* (népi)
Hizlalásra fogott szarvasmarha, különösen ökör. *„Gazdag legelőkön Visz az út keresztül*: *ott hever a gőböly”* (Petőfi S.: Kiskunság).
✧ Szin: *hízómarha*
✧ Táj: *sőre, csira, göbe*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű szótő származéka. A tő azonos lehet → *gomb*, → *gömb* szavunk forrásával.
☝ Nem tévesztendő össze a *bögöly* szóval. Ennek jelentése: nagy, fájdalmas csípéseket okozó légy.

göcsörtös ◆◆ mn *~ek, ~et, ~en* (népi)
1. Görcsök, csomók miatt egyenetlen. *Levágott az öreg fáról egy göcsörtös ágat botnak.*
2. Göröngyös. *Göcsörtös, rossz út vezet a tanyához.*
3. Bütykös. *Az öregember durva, göcsörtös, eres kezébe fogta a kisfiú sima, puha ujjait.*
✧ Szin: **1.** *görcsös, dudoros, csomós* **2.** *hepehupás, rögös, buckás, kátyús*
✧ Ell: **1., 3.** *sima*
✧ Etim: A → *görcs* főnév *göcs* alakváltozatának származéka.

gödény ◆ fn *~ek, ~t, ~e*
Nagy testű vízimadár, amely hosszú csőre alatt bőrzacskót visel. *A gödények családjába tartozik a rózsás és a borzas gödény.*
• Szólás: *Iszik* vagy *vedel, mint a gödény*: nagyon sokat, mértéktelenül iszik, iszákos.
✧ Szin: *pelikán*
✧ Etim: Valószínűleg honfoglalás előtti török jövevényszó.

gödölye ◆◆ fn *~k, ~t, ~je* (népi)
Kecskegida. *A fekete és fehér szőrű gödölyék vidáman ugrándoztak anyjuk körül.*
✧ Szin: *gida*
✧ Táj: *olló, gedő*
✧ Etim: A → *gida* főnév tövével azonos szótő származéka.
☝ Eredetileg a nőstény kecskegidát nevezték gödölyének. Ma ebben az értelemben is a *gida* szó gyakoribb. Lásd még a *gida* szócikket!

gödör ◆◆◆◆◆ fn *gödrök, gödröt, gödre*
1. Többé-kevésbé szabályos alakú, természetes vagy mesterséges, meredek falú mélyedés a talajban. *Gödröt ás, abba állítja a facsemetét.*
2. (népi) Mélyebben fekvő sík terület. *A gödörben nem terem meg semmi.*
3. Kis kerek bemélyedés az arcon. *Ha nevet, két kis gödör jelenik meg az arcán.*
✧ Szin: **1.** *üreg, verem, lyuk, kátyú, szakadék* **2.** *medence, lapály, katlan, süllyedés* **3.** *gödröcske,* (idegen) *grüberli*
✧ Táj: **2.** *padmaly, kopolya*
✧ Ell: **1.** *halom, domb, bucka*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.
✧ Ö: pöce + gödör

gőg ◆◆◆◆ fn *–, ~öt, ~je*
1. Másokat lenéző, elbizakodott önhittség. *Elvakítja a gőg, azt hiszi, csak neki lehet igaza.*
2. (választékos) Büszke öntudat. *Ady Endre a zsenik gőgjével tekintett a középszerű konzervatív írókra.*
✧ Szin: **1.** *gőgösség, kevélység, önteltség, elbizakodottság, dölyf, fennhéjázás, felfuvalkodottság, rátartiság* **2.** *önérzet, büszkeség*
✧ Táj: *kajtosság*
✧ Ell: **1.** *alázatosság, alázat*
✧ Etim: Elvonással keletkezett a → *gőgös* melléknévből.

gőgicsél ◆ ige *~ni*
(Csecsemő) értelmetlen hangokat ejt ki. *A kisbaba jóllakottan sokat gőgicsél.*
✧ Szin: *gagyog, gügyög, gügyörög*
✧ Táj: *dödög, csácsorog*
✧ Etim: A → *gágog*, → *gége* szavak tövével azonos hangutánzó eredetű szótő származéka.

gőgös ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
Önhitt, másokat megvető. *Gőgösen viselkedik. Osztálytársai gőgösnek tartják, mert nem áll szóba a nála rosszabb tanulókkal.*
✧ Szin: *elbizakodott, öntelt, dölyfös, pöffeszkedő, beképzelt, nagyképű, kevély, fennhéjázó, pökhendi,* (idegen) *arrogáns*
• *Félvállról beszél az emberrel. Fenn hordja az orrát. Feszít, mint két krumpli egy zsákban. Foghegyről beszél. Lóhátról beszél az emberrel. Nagy mellénye van.*
✧ Táj: *feszelgő, szuszos*
✧ Ell: *alázatos, szerény, szende*
✧ Etim: A → *gége* főnév eredetibb *gég* alakjának *gőg* változatából keletkezett.

gömb ◆◆◆◆◆ fn *~ök, ~öt, ~je*

1. Olyan felülettel határolt mértani test, amelynek minden pontja egyenlő távolságra van a középponttól. *A gömb térfogatának kiszámítását tanuljuk matematikából.*
2. Ilyen alakú tárgy. *A református templom csúcsán fémből készült gömb van. A megzavart sün gömbbé húzza össze magát.*
✧ Szin: **2.** *golyó,* (régi) *golyóbis, teke, labdacs*
✧ Etim: Bizonytalan, talán hangfestő eredetű szó, a → *gomb* főnév szóhasadással elkülönült párja lehet.
✧ Ö: fél + gömb, föld + gömb, lég + gömb

gömböc ◆◆ fn *~öc, ~öt, ~e*
1. (népi) A disznó gyomrába belsőségekből, bőrből, fejhúsból töltött étel. *Disznóöléskor gömböcöt is készítettek.*
2. (tréfás) Alacsony és kövér(kés) személy. *A barátnője kis gömböc.*
✧ Szin: **1.** *disznósajt* **2.** (tréfás, főnévként:) *dundi,* (főnévként; férfi:) *köpcös,* (nő:) *töltött galamb;* (szépítő, főnévként:) *testes*
✧ Táj: **1.** *préshurka, bőrsajt, disznófősajt, svartli, pucor, pálanyja*
✧ Etim: A → *gömb* főnév származéka.

gömbölyded ◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
A gömb alakjához hasonló, de nem egészen gömbölyű. *Ez a fa gömbölyded sárgabarackot terem. Gömbölyded termete ellenére mindenki formásnak, csinosnak tartja.*
✧ Szin: *kerek, kerekded, pufók, telt* • *Kerek, mint a pogácsaalma.*
✧ Ell: *szögletes, sarkos*
✧ Etim: A → *gömbölyű* melléknév *gömböly* tövének nyelvújítás kori származéka.

gömbölyű ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~en*
1. Gömbhöz hasonló alakú. *A Föld gömbölyű.*
2. Hengeres. *A bútorgyártáshoz gömbölyű szálfákat kell kivágni.*
3. Telt, húsos (test, testrész). *Büszke gömbölyű kebleire, de szintén gömbölyű karját inkább hosszú ruhaujjakkal takarja.*
4. (bizalmas) Kerek. *A sarokban áll egy háromlábú, gömbölyű asztal. A kis gömbölyű pénzdarabok szanaszét gurultak.*
✧ Szin: **1.** *kerekded, gömbszerű, gömbölyded* **3.** *kövérkés, dundi*
✧ Táj: *gömbölyeg, gurgács*
✧ Ell: **1., 2.** *szögletes* **3.** *sovány, vézna, vékony* **4.** *szögletes, sarkos*
✧ Etim: Az önállóan nem adatolható *gömböly-* tő származéka. A szótő abból az ősi igenévszóból alakult, melynek főnévi változata → *gomb* és → *gömb* szavunk (vö. → *gombolyag,* → *gomoly*).

gönc ◆◆ fn *~öc, ~öt, ~e* (népi, rosszalló)
1. Rossz ruhákból álló batyu. *Hátára kapta a göncét a szegény hajléktalan.*
2. Ócska, divatjamúlt holmi. *Ennek a sok göncnek nem találok helyet.*
✧ Szin: **2.** (rosszalló) *ócskaság, limlom, hóbelevanc,* (bizalmas) *cucc, hacuka*
✧ Etim: Elvonással keletkezett a nyelvjárási, elavulóban lévő *göncöl* 'összegyűr, gyömöszöl' igéből. A *göncöl* egy önállóan nem adatolható, a → *göngyöl* ige tövével azonos szótő származéka.

göndör ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~en*
1. Csigákba vagy gyűrűkbe csavarodó (haj, szőrzet). *Göndör haja van. Egy göndör szőrű kuvasz szaladt a kapuhoz.*
2. Ilyen hajú vagy szőrzetű. *Ki ez a göndör kislány? Szeretnék egy göndör kiskutyát.*
✧ Szin: **1.** *bodros, hullámos, fodros, bodor,* (haj:) *csigás, loknis, kibodorított;* (népi) *kondor* **2.** (né-pi) *kondor* • (népi) *Kondor, mint a malac farka.*
✧ Táj: *kunkori, bongyor, idres-fordos, bodri, kondri*
✧ Etim: Hangátvetéssel keletkezett a nyelvjárási, szláv eredetű *kondor* 'göndör' melléknév *gondor* alakváltozatából.

göngyöl ◆◆ ige *~ni*
1. Henger alakúra teker, csavar valamit. *Egy rúdra göngyöli a vásznat.*
2. (Hengeres tárgyat) valamibe burkol, csomagol. *Papírba göngyöli az üveget.*
✧ Szin: **1.** *tekercsel* **2.** *begöngyöl, tekercsel, bugyolál, csavar*
✧ Táj: **2.** *bónyál, csombolyít, bagyulál*
✧ Etim: Elvonással keletkezett a *göngyölít, göngyölget* igékből. Töve annak az ősi igenévszónak a magas hangrendű igei tagjából alakult, melynek főnévi változata → *gömb* és → *gomb* szavunk (vö. → *gönc*).

göngyöleg ◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
1. Csomóba göngyölt anyag. *A textilboltban vastag göngyölegekben állnak a szövetek a polcokon.* (Jelzőként:) *Két göngyöleg vásznat kérek.*
2. (hivatalos) Áru csomagolása, burkolata. *Mindenféle göngyöleg: láda, doboz, palack áll a bolt udvarán.*
✧ Szin: **2.** *csomagolóanyag, tok, bála, köteg,* (Va bizalmas) *ambalázs*
✧ Táj: **1.** *gomolyag*
✧ Etim: A *göngyölít, göngyölget* ige (vö. → *göngyöl*) tövének származéka.
☝ A kereskedelemben használatos, 'csomagolás' jelentésű *göngyöleg* szó nem terjedt el a mindennapi beszélt nyelvben. Helyette az egyes csomagolásfajták konkrét, egyedi megnevezése használatos: *láda, kartondoboz, műanyag palack, üveg* stb.

görbe I. ◆◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n*
1. Törés nélkül hajló. *Először egy görbe vonalat rajzolt a papírra.*
2. Az egyenestől kissé eltérő. *A görbe fatörzs ráhajlik a virágokra. Ne ülj ilyen görbe háttal!*
3. Ív alakúan hajlított. *A törökök szívesen használtak görbe kardot. A görbe tükör eltorzítja a képet.*

4. (Kifejezésekben:) ■ *Görbe este*: a megszokottól eltérő, mulatozással töltött. | *Görbe szemmel néz valakire*: **a)** haragosan, rosszallón **b)** rosszindulatot mutat, táplál iránta. | *Görbe úton jár*: tisztességtelenül cselekszik.
✧ Szin: **1.** *hajlított* **2.** *görbített, behajtott, hullámos; görnyedt* (testtartás)
✧ Táj: **2.** *kajla* **3.** *csajla, kukora*
✧ Ell: **1.** *egyenes*
✧ Etim: Déli szláv jövevényszó.

görbe II. ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. Görbe vonal. *A mértanórán egy görbét rajzolt a tanár a táblára.*
2. Grafikon. *A következő görbe az eredmények javulását mutatja.*
✧ Etim: Déli szláv jövevényszó.

görbül ◆◆◆ ige *~ni*

1. Egyre görbébbé válik. *A kisfiú tátott szájjal nézi, hogy görbül patkóvá a vas a kovács keze alatt. Az anyóka háta egyre jobban görbül a sok cipekedéstől. Görbül a horgászbot, rákapott a hal a csalira.*
2. (Száj szomorúságtól, sírástól) ferdévé válik, lefelé húzódik. *„Mért görbül kicsikém a szád? Új inget gondolok reád”* (József A.: Dúdoló). ■ *Sírásra görbül a szája*: közel áll a síráshoz.
3. Görbén hajlik valamerre. *A tacskónak kifelé görbül a lába.*
✧ Szin: **1.** *hajlik, kunkorodik, görnyed, konyul* **2., 3.** *ferdül*
✧ Etim: A → *görbe* melléknév származéka.

görcs ◆◆◆◆ fn *~ök, ~öt, ~e*

1. Letört vagy levágott ágak benőtt maradványa. *Sok görcs van a fán.*
2. (gúnyos) Fejletlen, csenevész ember vagy más élőlény. *Mit akar itt ez a kis görcs? Görcs maradt a malac, nem fejlődik.*
3. (népi) Csomó. *Görcsöt köt a kötélre.* ● Szólás: *Görcsöt köt a nyelvére*: hallgatást erőltet magára.
4. Az izmok fájdalmas összehúzódása. *Görcsöt kapott a lába az állástól. Görcsei vannak, görcsoldót kell bevennie. Görcsökben fetreng.*
✧ Szin: **1.** *göcsört, göb, göcs, csomó* **2.** (gúnyos) *vakarcs, törpe* **3.** (népi) *bog* **4.** *szúrás, nyilallás*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.

görcsöl ◆◆ ige *~ni*

1. (népi) Csomóz valamit. *Görcsöli a kötelet.*
2. Görcsösen fáj. *Sokszor görcsöl a hasa.*
✧ Szin: **1.** *köt*
✧ Táj: **2.** *csikar, görcsözik*
✧ Ell: **1.** *kiold, kibont, kicsomóz*
✧ Etim: A → *görcs* főnév származéka.

gördeszka ◆◆◆ fn

Az egyik lábbal hajtott, négy kis keréken gördülő rollerszerű játékszer. *Gördeszkán száguldott a járdán.*
✧ Szin: (bizalmas) *deszka*
✧ Etim: Összetétel; *gör*: a → *gördít*, → *gördül*, → *görget*, → *görög* igék tövével azonos + → *deszka*.

gördít ◆◆◆◆ ige *~eni*

Meglök valamit, hogy gördüljön (valahova). *Egy követ gördített a kapuhoz, hogy ne csukódjon be. Gördítsd a zongorát a sarokba!* ■ *Akadályokat gördít valaki elé*: megakadályozza valamiben.
✧ Szin: *görget, hengerít, gurít, teker*
✧ Táj: *hengerbutykáztat*
✧ Etim: A → *görög* ige tövével azonos szótő származéka.

gördül ◆◆◆◆ ige *~ni* (választékos)

1. Gurul, gurulva eljut valami valahova. *Kő gördült a lábunk elé.* ■ *Akadályok gördültek az útjába*: nehézségei támadtak.
2. (Folyadék) gyors cseppekben folyik, fut valahova. *A lány szeméből könnyek gördültek a kezére.*
3. Kerekein halad. *Autó gördült a bejárat elé.*
4. (Valaminek a menete, általában beszéd) zökkenőmentesen, folyamatosan halad. *Szavai könnyen gördülnek.*
✧ Szin: **1.** (választékos) *pörög, görög, perdül, hengeredik* **3.** (választékos) *gurul* **4.** (választékos) *pereg, folyik*
✧ Etim: A → *görög* ige tövével azonos szótő származéka.

gördülékeny ◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

Könnyed, folyékony. *Gördülékeny előadást tartott. Írásainak stílusa gördülékeny.*
✧ Szin: *sima, egyenletes, folyamatos, zökkenőmentes, fesztelen,* (idegen, bizalmas) *flott*
✧ Ell: *akadozó, döcögős*
✧ Etim: A → *gördül* ige származéka.

görény ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

Sötétbarna szőrű, menyétféle ragadozó. *A görény elvitte a csirkéket. A görény veszélyben átható bűzt bocsát ki magából.* ● Szólás: *Büdös, mint a görény*: nagyon büdös.
✧ Szin: (népi) *petymeg*
✧ Etim: Honfoglalás előtti, csuvasos típusú török jövevényszó.

görget ◆◆◆◆ ige *~ni*

Többszöri lökéssel gördít valamit. *A hordót a szekérhez görgették.*
✧ Szin: *hengerget, hengerít, gurít, forgat*
✧ Táj: *gurigat, gurigál*
✧ Etim: A → *görög* ige tövével azonos szótő származéka.

görkorcsolya ◆◆◆ fn
Lábra csatolható, kis kerekeken gördülő sporteszköz. *Az idomított medvék ügyesen kergetőznek görkorcsolyáikon. Holnap görkorcsolyával megyek iskolába.*
✧ Szin: (bizalmas) *görkori, göresz*
✧ Etim: Összetétel; *gör*: a → *gördít*, → *gördül*, → *görget*, → *görög* igék tövével azonos + → *korcsolya*.

görnyed ◆◆◆◆ ige ~*ni*
1. Valaki meghajlik, háta erősen meggörbül. *Görnyed a teher alatt.* ■ *Kétrét* vagy *hétrét görnyed valaki előtt*: **a)** (mélyen meghajolva) alázatot mutat **b)** megalázkodik.
2. Munka közben valami fölé hajlik, sok üléssel járó munkát végez. *Sokszor éjfélig is tankönyvei fölött* vagy *fölé görnyed. Egész héten a hivatalban görnyedt, jólesik most a kikapcsolódás.*
3. (választékos) Roskadozik. *A terített asztal szinte görnyedt a sok finomságtól.*
✧ Szin: **1.** *görbed, görnyedezik, kushad, hajbókol*
✧ Táj: *gubbad*
✧ Ell: **1.** *kiegyenesedik, kihúzza magát*
✧ Etim: A → *gerinc*, → *girhes* szavak tövével összefüggő, ismeretlen eredetű szótő származéka.

görög[1] ◆◆◆ ige ~*ni*
1. (Gömbölyű tárgy) nehézkesen döcögve (lefelé) gurul. *Görögnek a kövek a hegyoldalról.*
2. (választékos) A földhöz lapulva lassan halad. *„Lomha földi békák szanaszét görögnek”* (Arany J.: Családi kör).
✧ Szin: **1.** *gördül, hengergőzik* **2.** (bizalmas) *caplat*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó, töve összefügg → *göröngy* főnevünk tövével; a → *gurít*, → *gurul* igék tövének magas hangrendű párja.

görög[2] ◆◆ mn ~*ök, ~öt, ~ül*
1. A túlnyomórészt Görögországban élő, indoeurópai nyelvet beszélő néphez tartozó, vele kapcsolatos. *A görög emberek igen vendégszeretők. Nem mindenki kedveli a fűszeres görög konyhát. Görög szokás szerint déltájban hosszabb pihenőt tartottak.* (Főnévi használatban:) *Egy görög sosem érezheti otthon magát a borús északon. A régi görögök teremtették meg az európai kultúra alapjait.*
2. A görögök, elsősorban az ókori görögök által létrehozott. *A görög mitológia, filozófia, irodalom, művészet az európai művelődés legfőbb forrása.*
3. A bizánci birodalomban kialakult keresztény szertartásokat követő. *Görög katolikus vagy görögkeleti vallású?*
4. A görög nyelvvel kapcsolatos. *Ismeri a görög ábécét.* | *Görögül*: **a)** klasszikus görög, ógörög nyelven. *Homérosz görögül írt.* **b)** mai görög, újgörög nyelven. *Görögországban született, de már keveset ért görögül.* (Főnévi használatban:) *Görögöt tanul az iskolában.*
5. A görög nép lakta területtel kapcsolatos. *Körbehajózták az egész görög szigetvilágot Korfutól Krétáig.*
✧ Szin: **1.** *görögországi* **2.** *hellén, görögországi*
✧ Etim: Latin, végső soron görög eredetű szláv jövevényszó.

görögdinnye ◆◆◆ fn
Nagy, gömbölyű, sima zöld vagy csíkos héjú, piros bélű lédús gyümölcs. *Evett egy szelet görögdinnyét. A görögdinnyében sok apró, fekete mag van.*
✧ Szin: (régi) *zölddinnye, tökdinnye*
✧ Táj: *görög*
✧ Etim: Összetétel: → *görög*[2] + → *dinnye*.

görögkeleti ◆◆ mn ~*ek, ~t,* –
Kelet-Európában elterjedt, a pápa fennhatóságát el nem ismerő keresztény egyházhoz tartozó, vele kapcsolatos. *Budapesten is van több görögkeleti templom.* (Főnévi használatban:) *A görögkeletiek templomában a hajó és a szentély között díszes szentképfal emelkedik.*
✧ Szin: *pravoszláv, ortodox,* (bizalmas) *görög,* (régi) *óhitű*
✧ Etim: Összetétel; → *görög*[2] + *keleti*: a → *kelet*[1] főnév származéka.

görögtűz ◆◆ fn
1. Tűzijátékhoz használatos, piros fénnyel égő vegyi anyag. *Megrendelték a tűzijátékhoz a görögtüzet.*
2. Ennek lassan égő lángja, fénye. *A tűzijáték végén görögtüzet is láthattunk.*
3. Tartalom nélküli külsőség, üres csillogás. *Amit itt látunk, csak görögtűz, nem igazi művészi előadás.*
✧ Szin: **2.** *bengáli tűz*
✧ Etim: Nemzetközi mintára keletkezett összetétel: → *görög*[2] + → *tűz*[1].

göröngy ◆◆ fn ~*ök, ~öt, ~e*
1. Csomóvá száradt földdarab. *A göröngyöket egyenként verte szét a gereblye fokával.*
2. (választékos) Kisebb nagyobb nehézség, buktató. *Életútját sok göröngy nehezítette.*
✧ Szin: **1.** *bucka, hant, rög* **2.** *akadály,* (választékos) *zökkenő*

✧ Táj: **1.** *göncs, galyó*
✧ Etim: Valószínűleg a → *görög* ige tövével azonos szótő származéka.

gőte ◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

Kétéltű, gyíkszerű állat. *A tarajos gőte hímjének hátán magas taraj húzódik végig.*
✧ Szin: (régi) *tűzgyík*
✧ Táj: *víziborjú*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

gőz ◆◆◆◆◆ fn *~ök, ~t, ~e*

1. Párolgással keletkező légnemű anyag. *A víz 100 °C-on gőzzé alakul át.*
2. Víz forralásakor keletkező ilyen anyag. *A hús gőzben párolódik. A mozdonyt gőz hajtja.* ■ *Teljes gőzzel*: teljes erővel, energiával. *Teljes gőzzel előre! – kiáltott a hajóskapitány.*
3. (bizalmas) Fürdő, amelyben gőzkamrában lehet izzadni. *Rendszeresen jár a gőzbe.*
4. (rosszalló) Mámor. *A hatalom gőze elhomályosította ítélőképességét.*
5. ● Szólás: (bizalmas) *Halvány gőze sincs valamiről*: sejtelme sincs róla.
✧ Szin: **1.** *kigőzölgés, pára* **2.** *vízpára, vízgőz,* (bizalmas) *dunszt* **3.** *gőzfürdő*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

gőzgép ◆◆ fn

1. A vízgőz feszítő erejét munkává, mozgási energiává átalakító gép. *A gőzgép volt az első olyan erőgép, amely lehetővé tette a közlekedés és az áruszállítás gépesítését és tömegessé válását. Gőzgép hajtotta a régi gőzmozdonyokat, gőzhajókat is.*
2. (régi) Mozdony. *„Vas sinen a gőzgép nagy terhet vonva közelget”* (Arany J.: A reggel).
✧ Szin: **1.** (régi, idegen) *lokomobil,* (régi, népi) *tüzesgép* **2.** (bizalmas) *gép,* (régi) *gőzös, masina, acélparipa,* (idegen) *lokomotív*
✧ Táj: **2.** *bözön, kisbika, gőzbika, gőzlokomobil, gőzmasina, vasparipa, masina*
✧ Etim: Összetétel: → *gőz* + → *gép*.

gőzöl ◆◆ ige *~ni*

1. (Betegséget) gőzzel kezel, gyógyít, illetve ilyen gyógymódot alkalmaz. *Kamillával gőzöli náthájá. Az orvos azt tanácsolta, hogy esténként gőzöljek.*
2. Gőzzel tartósít valamit. *Gőzöli a befőttet.*
3. Gőzzel vasal valamit. *Gőzöli a nadrág élét.*
4. (népi) Párolog. *Még gőzöl az ebéd.*
✧ Szin: **1.** *dunsztol,* (idegen) *inhalál* **4.** *gőzölög,* (népi) *párállik*
✧ Etim: A → *gőz* főnév származéka.

grabanc ◆ fn *–, ~ot, ~a* (népi)

(Csak szólásokban:) Gallér. ● Szólás: *Grabancon fog valakit* vagy *elkapja a grabancát valakinek*: **a)** galléron ragadja **b)** fegyelemre, tisztességes munkára szoktatja, szorítja.
✧ Táj: *gramanc*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán horvát-szerb jövevényszó.

grádics ◆ fn **garádics** (népi) *~ok, ~ot, ~a*

Lépcső. *Felment a grádicson a padlásra.*
✧ Szin: *lépcsőfok, fok*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

graffiti ◆◆ fn *~k, ~t, ~je* (idegen)

Falfelületre kézzel, festékszóróval fölírt vagy fölrajzolt alkalmi szöveg, rajz. *Az aluljáró falát nehezen eltávolítható graffitik csúfítják el. A graffiti művészi színvonalú is lehet*: *egy festékfújás közben tetten ért alkotóra bízták egy prágai szálloda sörözőjének díszítését.*
✧ Szin: *falfirka*
✧ Etim: Olasz eredetű nemzetközi szó.
☝ Kiejtése a magyarban többnyire: [grafiti], ritkábban [grafitti].

grafika ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. A képzőművészetnek a karcok, metszetek, rajzok készítésével foglalkozó ága. *Láttam egy kiállítást a magyar grafika történetéből.*
2. Így készített műalkotás. *Vett néhány grafikát a lakásába.*
✧ Szin: **1.** *rajzművészet, vonalművészet,* **2.** *rajz, metszet, karc*
✧ Etim: Latin, végső soron görög eredetű nemzetközi szó.

grafikon ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

Adatok változását könnyen áttekinthetően ábrázoló vonalas rajz. *Grafikon mutatja a havi hőmérséklet várható alakulását.*
✧ Szin: *görbe,* (idegen) *diagram*
✧ Etim: Görög eredetű nemzetközi szó.

grafit ◆◆ fn *–, ~ot, ~ja*

1. A szén puha, kristályos módosulata. *A grafit és a gyémánt is szénmódosulat.*
2. A ceruzában levő, ebből az anyagból készült rudacska. *Ne dobáld a ceruzát, mert eltörik benne a grafit!*
✧ Szin: **2.** *ceruzabél, ceruzabetét*

✧ Etim: Görög szóból keletkezett német jövevényszó.

gramm ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

A tizedes súlyrendszer alapegysége, 1 cm^3 4 °C hőmérsékletű víznek a súlya. (Jelzőként:) *Eladott tíz gramm aranyat.*

✧ Szin: (régi) *grám, szemer*

✧ Etim: Latin, végső soron görög eredetű nemzetközi szó.

✧ Ö: deka + gramm, kilo + gramm

☝ Rövidítése: *g* (pont nélkül).

gránát[1] ◆ fn *–, ~ot, ~ja*

Szilikátot tartalmazó, többféle színben előforduló kristályos ásvány. *Gyűrűjében gránátból csiszolt kő van.*

✧ Etim: Latin eredetű vándorszó.

gránát[2] ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. Tüzérségi lövedék. *Mellette robbant fel egy gránát, megsérült az egyik lába.*

2. Kisméretű, kézzel hajítható robbanószerkezet. *Elhajított egy gránátot a hadgyakorlaton.*

✧ Szin: **1.** *robbanólövedék* **2.** *kézigránát*

✧ Etim: Olasz eredetű vándorszó.

✧ Ö: kézi + gránát

gránátalma ◆ fn

1. A Földközi-tenger mentén élő, égővörös virágú fa. *A gránátalma nálunk csak díszcserjeként él meg.*

2. Ennek a fának piros belű, sokmagvú, alma nagyságú, savanykás ízű gyümölcse. *Egyiptomban evett gránátalmát.*

✧ Szin: (régi) *pomagránát*

✧ Etim: Olasz mintára, részfordítással keletkezett összetétel: → *gránát*[1] +→ *alma*.

gránit ◆◆◆ fn *–, ~ot, ~ja*

Nagyon kemény, szürke színű, szemcsés szerkezetű kőzet. *Az utakat régen gránitból faragott kockákkal burkolták.*

✧ Etim: Olasz eredetű német jövevényszó.

gratulál ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

(Szóban vagy írásban) valamilyen alkalomból kifejezi elismerését, jókívánságait valakinek. *Gratulálok a bátyád házasságkötéséhez.*

✧ Szin: *szerencsét kíván; üdvözöl, felköszönt valakit*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

grecska ◆ fn *–, ~t, ~ja* (Ka)

Hajdinakása. *Fasírozottat rendeltem, köretnek meg grecskát.*

✧ Szin: (népi) *pohánkakása*

✧ Etim: Keleti szláv jövevényszó

gregorián ◆◆ mn *–, ~t, –* (idegen)

1. Egyszólamú, régi, katolikus egyházi (ének). *A templomban szép gregorián énekeket énekeltek.*

2. ■ *Gregorián naptár*: ma érvényes naptárrendszerünk. *A történettudomány a gregorián naptár szerint számolja a korábbi időket is.*

✧ Szin: **2.** (főnév:) *Gergely-naptár*

✧ Etim: I., illetve XIII. Gergely pápa latin *Gregorius* nevéből keletkezett.

grépfrút ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja* (idegen)

A narancsnál kissé nagyobb, sárgás héjú, kesernyés ízű déligyümölcs. *Minden reggel megeszik egy grépfrútot, így elégíti ki C-vitamin-szükségletét.*

✧ Szin: (ritka) *citrancs*

✧ Etim: Angol eredetű nemzetközi szó.

☝ A kiejtés szerint, magyar helyesírással írjuk, bár a *grapefruit* írásmód is előfordul még az élelmiszeriparban és -kereskedelemben. Elválasztása: *grépf-rút.*

griffmadár ◆◆ fn

Mesebeli, nagy madár, amely a sashoz és az oroszlánhoz is hasonlít. *Három napon át repítette a királyfit a griffmadár a mesében.*

✧ Szin: *griff*

✧ Etim: Összetétel; *griff* ‘griffmadár’: latin, végső soron görög eredetű vándorszó + → *madár*.

grill ◆◆ fn *~ek, ~t, ~je* (idegen)

1. Grillsütő. *A csirkét betette a grillbe.*

2. Főleg roston sült húsételeket árusító (gyors)-étterem. *A grillben ebédelt.*

✧ Szin: **1.** *grillező, sütőrostély*

✧ Etim: Angol, végső soron francia eredetű nemzetközi szó.

☝ Ha *l*-lel kezdődő toldalék járul hozzá, egyszerűsítve csak két *l*-et írunk: *grillel*.

grillázs ◆ fn *–, ~t, ~a* (idegen)

Pirított cukor és darabos, pörkölt mogyoró, dió, mandula megkeményedett keveréke. *A grillázzsal süteményeket, fagylaltot ízesítenek.*

✧ Etim: Francia eredetű német jövevényszó.

grillsütő ◆ fn

1. Elektromos hússütő készülék. *A csirkecombot grillsütőben süti meg, hogy porhanyós legyen a húsa.*

2. A szabadban használható, roston sütésre alkalmas, faszénnel működő készülék. *A kert végében, grillsütőn készítettük a hirtelensültet.*

✧ Szin: *grill*

✧ Etim: Összetétel: → *grill* + → *sütő*.

grimasz ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* (bizalmas)

Az arcizmok, a száj, az orr erős érzelmeket kifejező torz mozdulata. *Észrevette barátja arcán a megvető grimaszt. Grimaszokat csinál* vagy *vág*: fintorog.

✧ Szin: *arcrándítás, fintor, arcfintorítás, fintorgás*

✧ Táj: *maskaraarc*

✧ Etim: Francia eredetű nemzetközi szó.

grimbusz ◆ fn *~ok, ~t, ~a* (bizalmas, rosszalló)

1. Hangos, botrányos veszekedés. *Nagy grimbusz volt náluk.*

2. Zűr, baj. *Mi a grimbusz?*

✧ Szin: **1.** *botrány, fölfordulás,* (bizalmas, roszszalló) *ramazúri, balhé, kalamajka*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

gríz ◆◆ fn –, *~t, ~e*

Búzából készült dara. *Grízből készít galuskát a levesbe.*

✧ Szin: *búzadara*

✧ Etim: Német jövevényszó.

gróf ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. A bárónál egy fokozattal magasabb rangú főnemes. *A gróf eladta a birtokát, és a városba költözött. „A gróf tán épp agarász”* (Ady E.: A grófi szérűn). • Szólás: *Úgy él, mint egy gróf*: nagyon jól.

2. Ennek rangja, cím(zés)e. *Gróf Széchenyi István is jelen volt.*

3. (régi) Tartományúr, kormányzó. *Haddal jött ránk a szebeni gróf.*

✧ Etim: Német jövevényszó.

☝ A *gróf* cím rövidítése *Gr.*, illetve *gr.*, ez szöveg belsejében mindig kis kezdőbetűs. Megszólításban, udvarias említéskor általában a név után áll a cím: *Széchenyi gróf is megérkezett.*

grófnő ◆◆ fn

1. Grófi származású nő. *A grófnő édesapja, az öreg gróf fogadta a vendégeket.*

2. Gróf felesége. *A grófnő szülei polgárok voltak.*

✧ Szin: **1.** *kontesz, grófkisasszony,* (régi) *grófhölgy* **2.** *grófné*

✧ Etim: Összetétel: → *gróf* + → *nő*[2].

grófság ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Grófi cím, méltóság. *Grófságot kapott a királytól.*

2. (ritka) Grófi birtok. *A szomszédos grófságban kapott munkát.*

3. (Némely országban) közigazgatási egység. *Tíz angol grófságban sem találni olyan tömött szőrű birkát, mint amilyen ez volt.*

✧ Etim: A → *gróf* főnév származéka.

groteszk ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~ül* (választékos)

1. Nevetséges és furcsa. *Groteszkül hat ebben az öltözetben.*

2. Különös, fantasztikus, emberi, állati és növényi motívumokat folyamatos dísszé összekapcsoló, ilyeneket felhasználó. *A reneszánsz gyakori műfaja volt a groteszk freskó.*

3. Olyan (műalkotás, stílus), amelyben össze nem illő vagy szélsőségesen ellentétes elemek keverednek. *Dürrenmatt groteszk drámáiban egyszerre van jelen a komikum és a tragikum.* (Főnévi használatban:) *A groteszk előzményeit már a római művészetben is megtalálhatjuk.*

4. Egyforma vastag vonalakból álló (betűtípus). *Groteszk betűkkel szedik a szöveget.* (Főnévi használatban:) *Groteszkkel szedik a szöveget.*

✧ Szin: **1.** *különös, idétlen, torz, meghökkentő,* (választékos) *bizarr* **3.** (választékos) *abszurd*

✧ Ell: **1.** *szokványos* **4.** (idegen) *antikva*

✧ Etim: Olasz eredetű nemzetközi szó.

grund ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja* (bizalmas)

Beépítetlen telek. *A városi gyerekek a grundon szoktak focizni. A Pál utcai fiúk a grundért harcoltak.*

✧ Szin: *tér*

✧ Etim: Német jövevényszó.

grúz ◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*

A Grúziában élő, kaukázusi nyelvet beszélő néphez tartozó, vele kapcsolatos. *Grúzul*: grúz nyelven. *Beszélek egy keveset grúzul.* (Főnévi használatban:) *Láttam egy ismerős grúzt. A grúzok egy része Grúzián kívül, például Iránban él. A grúz a kaukázusi nyelvek egyike.*

✧ Szin: *georgiai*

✧ Etim: Elvonással keletkezett az orosz eredetű *Grúzia* országnévből.

guba[1] ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (régi)

Fürtösre szőtt durva posztóból készült felsőkabát. *A szegénylegény felvette gubáját, amin a fűben hevert.*

✧ Etim: Valószínűleg annak az ősi igenévszónak a származéka, melynek főnévi változata → *gomb* szavunk (vö. → *gubanc*, → *gubbaszt*, → *gubó*, → *gumó*).

guba[2] ◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. (népi) Növényen élősködők által előidézett kinövés. *A tölgyfa levelén a rovarok gubát okoztak.*

2. Henger alakúra sütött kenyér- vagy kalácstésztából (tejjel) leforrázva készített étel. *Kedvence a mákos guba, melyet főleg karácsonykor készítenek.*

3. (szleng) Pénz. *Már megint kevés a guba.*

✧ Szin: **1.** (népi) *gubacs* **3.** (szleng) *lóvé, dohány, mani, zsozsó, suska, bagó*

✧ Táj: **2.** *bobajka*

✧ Etim: Valószínűleg párhuzamosan fejlődött a → *guba*[1] főnévvel.

gubanc ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Összekuszálódott szálak csomója. *Bogozd ki a gubancot! Csupa gubanc a haja.*

2. (bizalmas) Baj, probléma. *Van valami gubanc?*

✧ Szin: **1.** *szövevény, bolyh* **2.** *gond, nehézség,* (szleng) *gáz*

✧ Táj: **1.** *csimbólék, csimbók*

✧ Etim: Elvonással keletkezett a *gubancos* melléknévből. A *gubancos* valószínűleg annak az ősi igenévszónak a származéka., melynek főnévi változata → *gomb* szavunk (vö. → *guba* [1,2], → *gubbaszt*, → *gubó*, → *gumó*).

gubbaszt ◆◆◆ ige *~ani*

Összekuporodva üldögél. *Valami baja lehet, egész nap a sarokban gubbaszt.*

✧ Szin: *kuporog, kuksol, gunnyaszt, kucorog, darvadozik* • *Úgy ül ott, mint szent gugg. Ül, mint egy óntúzok.*

✧ Táj: *gubbaszkodik, kukorcol*

✧ Etim: Valószínűleg annak az ősi igenévszónak az igei tagjából alakult, melynek főnévi változata → *gomb* szavunk (vö. → *guba*[1,2], → *gubanc*, → *gubó*, → *gumó*).

guberál ◆ ige *~ni* (bizalmas)

Használható tárgyak után kutat, turkál. *A kapualjakba állított kukákban guberál.*

✧ Szin: *vájkál, keresgél,* (bizalmas) *kukázik*

✧ Etim: Valószínűleg német jövevényszó.

gubó ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Bábállapotban levő rovart körülvevő burok. *A selyemhernyó gubójából lesz a selyem.*

2. Toktermés, amelyben a magok vannak. *Leszedtük a mák gubóját.*

✧ Szin: **1.** *báb, selyemgubó* **2.** *tok*

✧ Táj: **1.** *gubacs* **2.** *gubacs, suska*

✧ Etim: Valószínűleg annak az ősi igenévszónak a származéka, melynek főnévi változata → *gomb* szavunk (vö. → *guba*[1,2], → *gubanc*, → *gubbaszt*, → *gumó*).

guggol ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Térdét teljesen behajlítva olyan testhelyzetben van, hogy combjai a sarkához közel kerülnek. *Ne ülj le a homokozóban, csak guggolj!*

2. Kuporodik. *A gyerek mellé guggol, úgy öltözteti.*

✧ Szin: *kucorog,* (régi) *guggon ül*

✧ Táj: *kulcsol, gugyorodik, kukorcol*

✧ Ell: *áll*

✧ Etim: Valószínűleg a régi nyelvi, hangfestő eredetű, a → *kuksol* ige tövével összefüggő *gugg* ‘guggol’ ige származéka.

☝ Hosszú *g*-vel írjuk, de a *g* a kiejtésben megrövidülhet: [guggol] vagy [gugol].

gukker ◆ fn *~ek, ~t, ~e*

Látcső. *Gukkeren át nézi a színészek játékát.*

✧ Szin: *távcső, messzelátó,* (népi) *kukker*

✧ Etim: Német jövevényszó.

gúla ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Sokszögű alappal és egy csúcsban összefutó háromszögekkel határolt mértani test. *Számítsd ki a gúla térfogatát!*

2. Gúlaszerű alakzat. *A fegyvereket gúlába rakták.*

3. (régi) Piramis. *„Mért él a pór? – A gúlához követ Hord az erősnek”* (Madách I.: Az ember tragédiája).

4. Csoportos akrobatamutatvány, amelyben a tornászok egymás karján, vállán stb. gúla alakban állnak. *A tornászok gúlában állnak.*

✧ Etim: Olasz jövevényszó.

gulág ◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

A sztálini Szovjetunió koncentrációs táborrendszere, illetve a rendszer egy lágere. *A faluból sok férfit vittek el a gulágra.*

✧ Etim: Orosz jövevényszó.

gulya ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Szarvasmarhák csoportja, amely éjjel-nappal a legelőn van. *„Délibábos ég alatt kolompol Kis-Kúnságnak száz kövér gulyája”* (Petőfi S.: Az alföld).
✧ Szin: *tehéncsorda, csorda, ökörcsorda, marhacsorda, bivalycsorda*
✧ Etim: Bizonytalan, talán kaukázusi eredetű jövevényszó.

gulyás[1] ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
Gulyát őrző pásztor. *A gulyás terelgeti a marhákat.*
✧ Szin: *tehénpásztor,* (ritka) *marhapásztor, ökörpásztor, tehenész, csordás,* (régi) *csordapásztor*
✧ Etim: A → *gulya* főnév származéka.
☝ A legelőn éjszakázó marhák gondozójának a hagyományos neve a *gulyás;* az esténként hazahajtott tehenek őrzője a *csordás.* A nagyüzemben dolgozó állatgondozó megnevezése: *tehenész.*

gulyás[2] ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. Apróra vágott (marha)húsból paprikás, hagymás zsírral és egy kevés burgonyával készített étel. *A bográcsban már rotyog a gulyás.*
2. Gulyásleves. *Az első fogás gulyás lesz.*
✧ Szin: **1.** *bográcsgulyás, gulyáshús, bográcsgulyáshús*
✧ Táj: **1.** *gulyásos (hús)*
✧ Etim: A *gulyásétel, gulyáshús* összetételek (→ *gulyás*[1] + → *étel,* illetve → *hús*) előtagjának önállósulásával keletkezett.

gulyásleves ◆◆ fn
A gulyással azonos anyagokból zöldség és csipetke hozzáadásával készült leves. *Gulyásleves volt a tészta előtt.*
✧ Szin: *bográcsgulyás*
✧ Etim: Összetétel: → *gulyás*[2] + → *leves.*

gumi ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Kaucsukból készült vízhatlan, rugalmas anyag. *A papucsom talpa gumiból van.*
2. Ebből készített tárgy. *Megjavíttattam a kerékpár gumiját. Gumival törli ki a hibás szavakat. Gumival zárja le a befőttesüvegeket.*
✧ Szin: **1.** *kaucsuk,* (régi) *ruggyanta* **2.** *gumiabroncs, autógumi, külső; radírgumi; gumigyűrű*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.
✧ Ö: rágó + gumi

gumó ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Növény megvastagodott föld alatti szára. *A krumpli gumóját kiszedik a földből. A dália gumóit csak április végén szabad kiültetni.*
2. Kisebb kemény duzzanat, csomó. *Az ütéstől gumó nőtt a fején.*
✧ Szin: **2.** *dudorodás, dudor, bütyök, kinövés,* (bizalmas) *pukli*
✧ Táj: **2.** *gümő*
✧ Etim: Valószínűleg annak az ősi igenévszónak a származéka, melynek főnévi változata → *gomb* szavunk (vö. → *guba*[1,2], → *gubanc,* → *gubbaszt,* → *gubó*).

gúnár ◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*
Hím lúd. *A libacsapat élén nyakát nyújtogatva a gúnár halad.*
✧ Táj: *gunci*
✧ Etim: Német jövevényszó.
☝ Többes számú és tárgyragos, tájnyelvi alakja lehet *gunarak, gunarat* is.

gúny ◆◆◆◆ fn –, *~t, ~a* vagy *~ja*
1. Valakit, valamit lekicsinylő, nevetségessé tevő kifejezés-, illetve beszédmód. *Maró gúny volt a szavaiban. Nem mondott semmi rosszat, de enyhe gúny érződött a hangján.* • Szólás: *Gúnyt űz valamiből, valakiből* vagy *valakivel*: gúnyolódik rajta.
2. Irodalmi műben emberi visszásságok felnagyítása azzal a céllal, hogy nevetségessé váljanak. *Ügyesen forgatja a gúny fegyverét.*
✧ Szin: **1.** *kicsúfolás, kigúnyolás, csúfolódás, kipellengérezés,* (idegen) *malícia, szarkazmus* **2.** *szatíra, irónia,* (idegen) *persziflázs*
✧ Etim: Nyelvújítás kori elvonás a → *gúnyol* igéből.

gúnya ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (népi vagy gúnyos)
Felsőruha. *Ilyen ócska gúnyában nem illik színházba menni.*
✧ Szin: *ruha, öltözék,* (népi vagy gúnyos) *göncz, hacuka*
✧ Táj: *gusznya*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.

gunnyaszt ◆◆ ige *~ani*
Összehúzódzkodva mozdulatlanul ül. *Biztosan beteg, reggel óta a kályha mellett gunnyaszt.*
✧ Szin: *gubbaszt, kornyadozik, meghúzódik, darvadozik*
✧ Táj: *gubbad*
✧ Etim: Valószínűleg a *kornyadoz(ik)* ige tövével azonos szótő származéka. A *kornyadoz(ik)* a → *görnyed* ige tövével összefüggő, ismeretlen eredetű szótő származéka.

gúnyol ◆◆◆◆ ige *~ni*
Gúnnyal illet, csúfol valakit. *Társai gúnyolják beszédhibája miatt. Azzal gúnyolják, hogy hamisan énekel.*

✧ Szin: *kigúnyol, fitymál; gúnyt űz valakiből;* (bizalmas) *cikiz*
✧ Táj: *csúfságol*
✧ Ell: *elismer*
✧ Etim: Egy ismeretlen eredetű szótő származéka.

gúnyolód|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*

(Ismételten vagy tartósan) nevetségessé tesz valakit, valamit. *Nem illik a beszédhibáján gúnyolódni. Folyton gúnyolódik ügyetlen kistestvérével.*
✧ Szin: *csúfolódik, csipkelődik, élcelődik, kötekedik valakivel; gúnyol, csúfol valakit* • *Csúfot űz valakiből. A nyelvét köszörüli valakin.*
✧ Táj: *csúfolkodik, bökölődik, gusztálkodik*
✧ Etim: A → *gúnyol* ige származéka.

gunyoros ◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an* (választékos)

Finom, enyhe gúnyt érzékeltető. *Gunyorosan beszél vele. Elengedte a füle mellett barátja gunyoros megjegyzését.*
✧ Szin: *csúfondáros, gúnyos, kaján, csípős,* (választékos) *élces,* (idegen) *ironikus*
✧ Etim: A régi nyelvi *gunyor* 'szatíra' főnév származéka. A *gunyor* a → *gúnyol* ige tövével azonos szótőből keletkezett a nyelvújítás korában.
☝ Rövid *u*-val írjuk és ejtjük.

guriga ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (gyermeknyelvi)

Játékként is használatos, henger alakú tárgy. *Gurigára tekeri a cérnát. Lökd ide azt a gurigát!* (Jelzőként:) (Orsóra tekerve árusított anyagból) annyi, amennyi egy gurigán szokott lenni. *Kérek egy guriga cérnát.*
✧ Szin: *cérnaorsó, tekercs,* (bizalmas) *spulni*
✧ Táj: *tekerék, csomólék*
✧ Etim: Elvonással keletkezett a → *gurigáz(ik)* igéből.

gurigáz|ik ◆ ige **gurigáz** *~ni* (gyermeknyelvi)

Ide-oda görgetve játszik valamivel. *A kisgyermek gurigázik a golyóval, a koronggal, a hengerrel.*
✧ Szin: (gyermeknyelvi) *karikázik*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó, töve azonos a → *gurít*, → *gurul* igék tövével.

gurít ◆◆◆◆ ige *~ani*

1. (Enyhén) meglök valamit, hogy guruljon. *Golyókat gurítanak egymásnak.*
2. Kerekein gördítve tol valamit. *Az autót az út szélére gurították.*
✧ Szin: **1.** *görget, hengerget*
✧ Táj: **1.** *gurgat, hemperít*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó, töve azonos a → *gurigázik*, → *gurul* igék tövével.

gurul ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Tengelye körül forogva halad. *Az ágy alá gurult a labda.*
2. Kerekein gördülve halad. *Lassan gurul az autó a lámpáig.*
3. (Kifejezésekben:) *Gurul a kövérségtől*: nagyon kövér. *Gurul a nevetéstől*: nagyot nevet. • Szólás: *Dühbe* vagy *méregbe gurul*: hirtelen dühös lesz.
✧ Szin: **1.** *gördül, hengereg, görög*
✧ Táj: **1.** *gömbörög, hömpölyög, hömpölyödik*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó, töve azonos a → *gurigázik*, → *gurít* igék tövével.

gusztus ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* (bizalmas)

1. Ízlés. *Gusztus dolga, de nekem nem tetszik. Furcsa gusztusa van, szereti a csigát előételnek.*
2. Étvágy. *Gusztusa támadt a kocsonyára. Gusztust kapott a süteményre.*
3. Kedv. *Gusztust csináltál nekem a játékhoz.* ■ *Gusztusa van* vagy *támad valamire*: kedve van hozzá, vágyik rá. *Egy kis sétára támadt gusztusa.*
✧ Szin: **1.** *tetszés* **2.** (bizalmas) *ehetnék*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

gusztusos ◆◆ mn *~ak, ~at, ~an* (bizalmas)

1. Ízléses. *Gusztusosan van berendezve a lakása.*
2. Gusztust keltő. *De gusztusos ez az alma! Gusztusosan van tálalva az ebéd.*
3. Vonzó külsejű. *Egy gusztusos fiatalasszony volt a pincérnő.*
✧ Szin: **2.** *étvágygerjesztő, ínycsiklandó,* (bizalmas) *guszta* **3.** *kívánatos, megnyerő, takaros*
✧ Ell: **1., 2.** *ízléstelen,* (bizalmas) *gusztustalan, undorító* **3.** *visszataszító, közönséges*
✧ Etim: A → *gusztus* főnév származéka.

gusztustalan ◆◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul* (bizalmas)

1. Tisztátalan, elhanyagolt. *Ebben a gusztustalan környezetben akarod fogadni a barátaidat?*
2. Undort keltő. *Gusztustalan ez a romlott étel.*
3. Ízléstelen. *Nem szeretem a gusztustalan vicceket.*
✧ Szin: **1.** *visszataszító, förtelmes, ízléstelen* **2.** *undorító, utálatos, ocsmány, visszatetsző, émelyítő, csúnya* **3.** *undorító, közönséges, durva*

✧ Ell: **1.** *vonzó, ízléses,* (bizalmas) *gusztusos* **2.** *étvágygerjesztő*, (bizalmas) *gusztusos*, *guszta* **3.** *szalonképes*
✧ Etim: A → *gusztus* főnév származéka.

guta ◆◆◆ fn –, *~t, ~ja* (bizalmas)

1. Agyvérzés. *A guta okozta a halálát.* ■ *Megütötte a guta*: agyvérzést kapott. | *A guta kerülgeti*: **a)** agyvérzés környékezi **b)** nagyon melege van **c)** nagyon mérges.
2. (Szitkozódásban:) *Ütné meg a (lapos) guta!*

✧ Szin: **1.** (népi) *gutaütés, szélütés;* (hivatalos) *szélhűdés, agyszélhűdés* **2.** (bizalmas) *fene*
✧ Táj: **1.** *gutaszele, pokolszél*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

gutaütés ◆◆ fn (népi)

1. Bénulást, halált okozó agyvérzés. *Gutaütés érte. Gutaütésben halt meg.*
2. Elszáradás, hirtelen pusztulás. *A gyümölcsfa gutaütést kapott az aszályban.*

✧ Szin: **1.** (népi) *szélütés;* (hivatalos) *szélhűdés, agyszélhűdés;* (bizalmas) *guta*
✧ Etim: Összetétel; → *guta* + *ütés*: az → *üt* ige származéka.

gúzs ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* (népi)

Hajlékony anyagból csavart kötél. *Gúzzsal kötözték össze a kezét.* • Szólás: *Gúzsba köt valakit*: **a)** (régi) jobb karját büntetésből a bal lábához kötözi **b)** megfosztja cselekvési szabadságától, fejlődési lehetőségeitől. *Nem segíthetek, én is gúzsba vagyok kötve, a szüleim nem engednek el.*

✧ Szin: (népi) *tekercs, kötelék, béklyó*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.

guzsaly ◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Kézi fonáshoz használatos eszköz. *A guzsaly levehető rúdjára tekerik rá a megfonni való kendert, lent.*
2. (népi) Rokka. *Lábbal hajtotta a guzsalyt.*

✧ Szin: **1.** *pergőrokka*
✧ Táj: **1.** *kézirokka, gyalogrokka, rokkaszár, rokkafa, unottfa* **2.** *rofka, ropka*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.

gügyög ◆◆ ige *~ni*

1. Értelmetlen hangokat ad ki, beszédet próbál utánozni. *A kisbaba már gügyög.*
2. (rosszalló) Kényeskedve beszél. *Nem tud rendesen beszélni, csak gügyögni.*

✧ Szin: **1.** *gagyog, gőgicsél, gügyörög, gügyörészik* **2.** (rosszalló) *affektál*
✧ Táj: **1.** *dödög*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó, a → *gagyog* ige magas hangrendű párja.

gürcöl ◆◆ ige *~ni* (népi)

Dolgozik, fárasztó, nem kedvére való munkát végez. *Hiába gürcölök, nincs semmi eredménye.*

✧ Szin: *verejtékezik, küszködik, bajlódik, robotol,* (bizalmas) *gürizik, lejsztol, melózik*
✧ Ell: *henyél, lustálkodik*
✧ Etim: Egy ismeretlen eredetű szótő származéka.

güriz|ik ◆◆ ige *~ni* (bizalmas)

Megerőltető munkában fáradozik. *Reggeltől estig gürizünk, hogy idejében elkészüljön a munka.*

✧ Szin: *robotol, küszködik, verejtékezik,* (népi) *gürcöl,* (bizalmas) *melózik, lejsztol*
✧ Ell: *henyél, lustálkodik*
✧ Etim: A → *gürcöl* ige alapján keletkezett származékszó.

güzü ◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. A házi egérhez hasonló mezei rágcsáló. *A güzünek világosabb a szőr a hasán, mint az egérnek.*
2. (népi) Ehhez hasonló életmódú mezei állat (mezei egér, pocok, ürge, vakondok). *Miféle güzü szalad ott?* • Szólás: (bizalmas) *Dolgozik, mint a güzü*: nagyon szorgalmasan dolgozik.
3. (bizalmas) Szorgalmasan és kitartóan dolgozó, gyűjtögető ember. *Ez a güzü mindent elvállal.*

✧ Szin: **1.** *güzüegér* **3.** (rosszalló) *buzgómócsing, stréber*
✧ Etim: Valószínűleg honfoglalás előtti török jövevényszó.

Gy

gyagya ◆◆ mn ~*k*, ~*t*, ~*n* (tréfás)
Ostoba (személy). *Az a gyagya öcsém megint árulkodott, ezért mindkettőnket megbüntettek.*
✧ Szin: *félkegyelmű*, (tréfás) *gyagyás, dilinyós, félnótás, hibbant, buggyant, dilis,* (durva) *ütődött*
✧ Ell: *okos*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó, töve összefügg a → *gagyog* ige tövével.

gyagyás ◆◆ mn ~*ak*, ~*at*, ~*an* (tréfás)
Ostoba (személy). *Hiába beszélek ennek a gyagyás húgomnak, nem ért meg semmit.*
✧ Szin: *féleszű, félkegyelmű*, (tréfás) *dilinyós, félnótás, hibbant, buggyant, dilis,* (durva) *ütődött*
✧ Táj: *gyüge, gügye*
✧ Ell: *okos*
✧ Etim: A → *gyagya* melléknév származéka.

gyakori ◆◆◆◆◆ mn ~*ak*, ~*t*, –
1. Gyakran megtörténő, sokszor ismétlődő. *Gyakori eset, hogy elkésik.*
2. Sok helyen előforduló. *A parlagfű gyakori gyomnövény, minden megyében megtalálható.*
✧ Szin: **1.** *többszöri, sokszori, sorozatos, állandó, mindennapos, sűrű*, *rendszeres* **2.** *elterjedt, általános*
✧ Ell: *ritka*
✧ Etim: Az ősi, finnugor kori tőből képzett, nyelvjárási *gyakor* ‘számos, gyakori’ szó származéka.

gyakorlat ◆◆◆◆◆ fn ~*ok*, ~*ot*, ~*a*
1. Valaminek sokszori ismétlése azért, hogy megtanuljuk. • Közmondás: *Gyakorlat teszi a mestert.*
2. Tanulással megszerzett készség, jártasság. *Van benne gyakorlata.*
3. Gyakorlati tevékenység. *A gyakorlatban is alkalmazza elméletét.*
4. Törvényesen gyakorolt szakma, tevékenység. *Ügyvédi, orvosi gyakorlatot folytat.*
5. Szakma gyakorlása során a vele kapcsolatos munkában való részvétel. *Tanítónő lesz, a nyáron egy táborban volt gyakorlaton.*
6. Gyakorlásra szánt feladat. *Megoldottam két gyakorlatot.*
7. Sportversenyszám. *A kötelező és a szabadon választott gyakorlatokat is hibátlanul mutatta be.*
✧ Szin: **1.** *gyakorlás, edzés, tréning* **2.** *szakavatottság, tapasztalat, gyakorlottság, rutin* **4.** *praxis* **5.** (Fv bizalmas) *prax*, (Va, Dv, Mv bizalmas) *praksza* **6.** *lecke, példa*
✧ Ell: **3.** *elmélet*
✧ Etim: Nyelvújítás kori elvonás a régi nyelvi *gyakorlatos* ‘gyakori’ melléknévből. A *gyakorlatos* a *gyakor* ‘számos, gyakori’ melléknév származéka (vö. → *gyakori*).

gyakorlati ◆◆◆◆ mn ~*ak*, ~*t*, ~*lag*
A gyakorlattal, a mindennapi élettel kapcsolatos. *Gyakorlati pályára készül, nem tudósnak.* | *Gyakorlatilag*: a gyakorlatban, a valóságban. *Szép elmélete gyakorlatilag semmire sem jó.*
✧ Szin: *tapasztalati*, *alkalmazott*, (idegen) *praktikus*, *empirikus*
✧ Ell: *elvont, elméleti,* (idegen) *teoretikus*
✧ Etim: A → *gyakorlat* főnév származéka.

gyakorlatoz|ik ◆◆ ige ~*ni*
Gyakorol, gyakorlatokat végez. *A kiképzésük során rengeteget gyakorlatoznak a katonák, hol éles lőszerrel, hol vaktölténnyel.*
✧ Szin: *edz*, (idegen) *tréniroz*
✧ Etim: A nyelvjárási *gyakor* ‘számos, gyakori’ melléknév származéka (vö. → *gyakori*).

gyakorlóiskola ◆◆ fn
Olyan iskola, amelyben a nevelői pályára készülők az oktatást, nevelést gyakorolják. *A gyakorlóiskolákban kiváló tanárok segítik a tanárjelöltek, egyetemi hallgatók felkészülését.*
✧ Etim: Összetétel; *gyakorló*: a → *gyakorol* ige származéka + → *iskola*.

gyakornok ◆◆◆ fn ~*ok*, ~*ot*, ~*a*
Kezdő, még nem véglegesített alkalmazott. *Tapasztalt munkatársak mellett ifjú gyakornokok tanulják a szakmát.*
✧ Szin: (régi) *praktikáns, volontőr*
✧ Etim: A nyelvjárási *gyakor* ‘számos, gyakori’ melléknév nyelvújítás kori származéka.

gyakorol ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Gyakran ismételve tanul valamit. *Gyakorolja az igeragozást.*
2. (Zenei) gyakorlatokat, feladatokat végez. *Naponta két órát gyakorol a csellón.*
3. Végez, megvalósít, érvényesít valamit. *A minisztérium gyakorolja a felügyeletet az intézmény fölött.*
4. Kifejt, előidéz valamit. *Nagy hatást gyakorolt rá az előadás.*
5. Rendszeresen folytat, űz valamit. *Már nem gyakorolja a mesterségét.*
6. (bizalmas) Gyakorlaton van. *Tanítóképzős hallgatóként abban az iskolában gyakoroltam, ahová régen jártam.*
✧ Szin: **6.** (Fv bizalmas) *praxol*
✧ Etim: A nyelvjárási *gyakor* ‘számos, gyakori’ melléknév származéka.

gyakorta ◆◆◆ hsz (régi, választékos)
Gyakran.
✧ Etim: A nyelvjárási *gyakor* ‘számos, gyakori’ melléknév megszilárdult ragos alakulata (vö. → *gyakori*).

gyakran ◆◆◆◆◆ hsz
Sűrűn ismétlődő, egymás után gyorsan következő időszakokban. *Gyakran járok moziba. Télen gyakran megfázik. Gyakran előfordul, hogy elkésik.*
✧ Szin: *sokszor, többször, sűrűn, ismételten, újra meg újra, számos esetben, rendszerint, egyre-másra, lépten-nyomon,* (régi, választékos) *gyakorta*
✧ Ell: *néha, kivételesen, néha-néha, nagy ritkán*
✧ Etim: A nyelvjárási *gyakor* ‘számos, gyakori’ melléknév származéka (vö. → *gyakori*).
☝ Fokozása: *gyakrabban, leggyakrabban.*

gyaláz ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
Sértő, durva szavakkal illet, szidalmaz valakit, valamit, túlzóan rosszat mond róla. *A pereskedők a bíróság előtt is gyalázták egymást.*
✧ Szin: *szid, becsmérel, ócsárol, csepül, rágalmaz,* (bizalmas) *pocskondiáz, simfel* • *Leszedi róla a keresztvizet.*
✧ Táj: *pocskol*
✧ Ell: *dicsér, dicsőít, magasztal*
✧ Etim: Valószínűleg egy honfoglalás előtti, csuvasos típusú török szótő származéka.

gyalázat ◆◆◆◆ fn –, *~ot, ~a*
1. A becsületen esett súlyos csorba, szégyen. *„Mit rákentek a századok, lemossuk a gyalázatot”* (Petőfi S.: Nemzeti dal).
2. (A felháborodás kifejezéseként:) Aljas dolog. *Szégyen és gyalázat! Igazán gyalázat azt állítani, hogy hazudtam!*
✧ Szin: **1.** *sérelem,* (választékos) *szégyenfolt, szégyenbélyeg,* (szépítő) *szeplő* **2.** *botrány, förtelem, alávalóság,* (bizalmas) *disznóság,* (idegen) *abszurdum*
✧ Ell: **1.** *dicsőség*
✧ Etim: A → *gyaláz* ige származéka.

gyalázatos ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
1. Olyan (tett), amely miatt valaki szégyellheti magát. *Gyalázatosan viselkedett, szemtelenkedett az idős asszonnyal.*
2. Megvetésre méltó, aljas. *Ilyen gyalázatos hazugságot még nem hallottam. „Becstelen teremtés! Gyalázatos pára! Ilyet mersz te tenni világnak csúfjára?”* (Petőfi S.: János vitéz).
3. (túlzó) Nagyon rossz. *Gyalázatos időjárás ez! Gyalázatos a koszt az iskolában.*
✧ Szin: **1.** *szégyenletes, szégyenteljes, csúnya, csúfos,* (választékos) *rút, cudar* **2.** *alávaló, becstelen, hitvány, borzasztó, szemtelen, arcátlan, mocsok, piszok,* (választékos) *galád,* (durva) *rohadt, ganéj* **3.** (túlzó) *förtelmes, komisz, pocsék, vacak, csapnivaló, szörnyű*
✧ Ell: **1., 3.** *kitűnő, megnyugtató, rendes*
✧ Etim: A → *gyaláz* ige származéka.

gyalog I. ◆◆◆◆◆ hsz
Saját lábán járva, menve. *Elment az utolsó busz, gyalog megyünk haza.* • Szólás: (tréfás) *Ahová a király is gyalog jár*: vécére. | *Csak gyalog, mint Balog.*
✧ Szin: *gyalogosan,* (bizalmas) *apostolok lován, lábbusszal* • *Koptatja a flasztert.*
✧ Táj: *gyalogszerrel*
✧ Ell: *járművel*
✧ Etim: Egy ősi, finnugor kori szótő származéka.

gyalog II. ◆◆ mn *~ok, ~ot,* – (régi)
Gyalog járó. *Egy gyalog küldönc hozta a levelet.*
✧ Szin: *gyalogos*
✧ Etim: Egy ősi, finnugor kori szótő származéka.

gyalog III. ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
Sakkfigura, amely a megnyitáskor kettőt, azután egyet-egyet léphet előre, átlósan üt, és 8 db van belőle. *Leütött egy gyalogot.*
✧ Szin: *paraszt*
✧ Etim: Egy ősi, finnugor kori szótő származéka.

gyalogol ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
Gyalog megy. *Az iskoláig gyalogol. Naponta több órát gyalogol.*

✧ Szin: *kutyagol, talpal, lépked, jár,* (szleng) *dzsal, dzsavel, lábbuszon megy*
✧ Táj: *bakál*
✧ Ell: *utazik* (járművel)
✧ Etim: A → *gyalog* szó származéka.

gyalogos ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
1. Jármű nélkül, gyalog közlekedő (személy). *A gyalogos nénit elütötte a motoros fiatalember. Gyalogosan jöttem.* (Főnévi használatban:) *A belváros tele van gyalogosokkal.*
2. A gyalogsághoz tartozó. *Kétszáz gyalogos katona védte a várost.* (Főnévi használatban:) *Felvonultak a gyalogosok.*
3. Gyalog történő. *A hídon tilos a gyalogos közlekedés.*
✧ Szin: **1.** *járókelő* **2.** *csatár, lövész,* (bizalmas, régi) *talpas, baka*
✧ Ell: **1., 3.** *autós*
✧ Etim: A → *gyalog* szó származéka.

gyalogság ◆◆◆◆ fn –, *~ot, ~a*
A hadseregnek gyalog harcoló, könnyű fegyverzetű katonákból álló része. *A római gyalogság hatalmas pajzsot viselt.*
✧ Szin: *gyalogkatonaság*
✧ Etim: A → *gyalog* szó származéka.

gyalogszerrel ◆◆ hsz (népi)
Gyalogosan. *Gyalogszerrel szívesebben megy, mint busszal.*
✧ Szin: *gyalog,* (bizalmas) *lábbusszal*
✧ Etim: Megszilárdult ragos alakulat, összetétel; → *gyalog* + *szerrel*: a → *szer* főnév ragozott alakja.

gyalu ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Fát simára forgácsoló kéziszerszám. *Az asztalosnak többféle gyaluja is van. A gyaluval lakkozás előtt legyalulta az asztalt.*

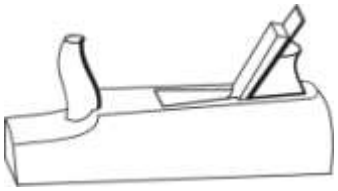

2. Zöldség szeletelésére használatos konyhai eszköz. *Ne késsel aprítsd az uborkát, ott a gyalu!*
✧ Szin: **2.** *káposztagyalu; tökgyalu; uborkagyalu*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán ősi, ugor kori szó.

gyalul ◆◆ ige *~ni*
1. Gyaluval megmunkál valamit. *Az asztalos egyenletesre gyalulja a deszkát.*
2. Vékonyra szel vagy szeletel valamit. *Uborkát gyalul a salátához.*
3. (bizalmas) Alakít, javít. *Még gyalul a versein valamennyit.*
✧ Szin: **1.** *simít, lefarag, kiváj* **2.** *aprít* **3.** *csiszol, simít, formál*
✧ Etim: A → *gyalu* főnév származéka.

gyám ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
1. Szülő nélküli kiskorú gyermek gondviselője. *Az árva érdekeit a törvény előtt a gyámja képviseli.*
2. Épület kiugró részét tartó vagy támasztó elem. *A terasz gyámja fából készül.*
✧ Szin: **1.** *gondnok, gyámszülő, nevelőszülő* **2.** *dúc, pillér, támfa, támpillér, gyámpillér, gyámkő, gyámoszlop, gyámgerenda,* (idegen) *konzol*
✧ Etim: Nyelvújítás kori elvonás a régi nyelvi *gyámol* igéből. A *gyámol* vitatott eredetű: vagy egy ismeretlen eredetű szótő származéka, vagy a → *zsámoly* főnév szóhasadással elkülönült párja (vö. → *gyámoltalan*).

gyámkod|ik ◆ ige *~ni*
1. A gyám feladatát ellátja. *A kisfiú felett nagybátyja gyámkodik.*
2. (rosszalló) *Gyámkodik valaki felett*: kéretlenül beleavatkozik a dolgaiba. *Idősebb testvére folyton gyámkodik felette.*
✧ Szin: **1.** *támogat, gyámolít valakit* **2.** *rátelepedik valakire*
✧ Etim: A → *gyám* főnév származéka.

gyámoltalan ◆◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*
Ügyefogyott, tehetetlen. *Nem hagyhatja egyedül a gyámoltalan kisgyereket. Az idegen városban gyámoltalanul mozgott.*
✧ Szin: *élhetetlen, önállótlan, szerencsétlen, ügyetlen,* (bizalmas) *anyátlan, mafla, tutyimutyi, pipogya*
✧ Táj: *teszetosza, bókla, nyehe-nyühe*
✧ Ell: *talpraesett, ügyes*
✧ Etim: A régi nyelvi *gyámol* ‘támasz’ főnév származéka. Az alapszóból szófajváltással keletkezett a *gyámol* ige (vö. → *gyám*).

gyanakod|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ni* **gyanakszik** *gyanakodni*

1. *Gyanakodik (valakire, valamire)*: feltételezi valakiről, hogy rosszat követ el, illetve ártani akar neki vagy másnak. *Nem bízik senkiben, folyton gyanakodik. Arra gyanakodik, hogy el akarják bocsátani az állásából.*

2. *Valakire gyanakodik*: feltételezi vagy sejti, hogy ő volt valaminek az elkövetője. *A nyomozó arra gyanakodik, hogy fiatalkorúak voltak a tettesek. A betörés után a szomszédjára gyanakodott.*

✧ Szin: **1.** *tamáskodik, bizalmatlankodik* **2.** *gyanúba fog, gyanúsít valakit* • *Gyanút táplál valaki, valami ellen. Él a gyanúperrel.*

✧ Táj: **2.** *gyanúskodik*

✧ Ell: **1., 2.** *bízik valakiben; bizalommal van valaki iránt*

✧ Etim: A → *gyanú* főnév származéka.

☝ Az *sz*-es tőváltozat (*gyanaksz-*) csak a kijelentő mód jelen időben használatos, ott azonban ma sokkalta gyakoribb, mint a *gyanakod-* tő, kivéve a többes szám 2. személyt, ahol a *gyanakodtok* alak fordul elő többször, mint a *gyanakszotok*. Képzős származékokban a *v*-s tőváltozatok gyakoriak: *gyanakvó* (ritkább: *gyanakodó*), *gyanakvás* (ritkább: *gyanakodás*).

gyanánt ◆◆◆◆ nu

Úgy, mintha valaki, valami a megnevezett személy, dolog vagy ahhoz hasonló volna. *Apja gyanánt tisztelte tanítóját. Gyógyszer gyanánt vette be a szőlőcukrot.*

✧ Szin: *helyett*

✧ Etim: Valószínűleg a → *gyanú* főnév *gyanó* alakváltozatának megszilárdult ragos alakulata.

☝ A *gyanánt* névutót *-ként* vagy *-ul, -ül* raggal is helyettesíthetjük, például: *Apjaként tisztelte tanítóját.*

gyanít ◆◆◆◆◆ ige *~ani*

1. Valószínűnek, lehetségesnek tart valamit. *Nem tudom biztosan, csak gyanítom. Gyanítja, ki a tettes.*

2. (rosszalló) Valakit, valamit valamilyennek, valaminek tart gondolatban. *Még nem ismerik alaposan, de nagyképű, törtető alaknak gyanítják.*

✧ Szin: **1.** *sejt, gondol, hisz, vél; megérez,* (szleng) *megszimatol, megszagol valamit* **2.** *vél, gondol*

✧ Ell: **1.** *tud; biztos valamiben*

✧ Etim: A → *gyanú* főnév származéka.

gyanta ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Növényekből, elsősorban fenyőkből szivárgó ragacsos anyag, amely megszilárdulva üvegszerű lesz. *Gyantával keni be a hegedű vonóját. A frissen gyalult deszkákból még szivárgott a gyanta.*

✧ Szin: *mézga,* (régi) *enyv, macskaméz*

✧ Táj: *gyantár, gyantusz*

✧ Etim: Orosz, végső soron balti eredetű vándorszó.

gyanú ◆◆◆◆◆ fn –, *~t, ~ja*

Föltevés, sejtés. *Az a gyanúm, hogy rossz irányba megyünk.* ■ *Gyanú alatt áll valaki*: gyanús, gyanúsítják valamivel. | *Gyanúba keveredik*: gyanússá válik. | *Gyanút fog*: gyanakodni kezd. • Szólás: *A gyanú árnyéka sem férhet hozzá*: biztos, hogy ártatlan.

✧ Szin: *gyanakvás, sejtelem, előérzet, kétség*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

☝ Hosszú *ú*-val írjuk és ejtjük.

gyanúperrel ◆ ragos fn

(Csak ebben a kifejezésben:) *Él a gyanúperrel*: gyanakszik. *Élek a gyanúperrel, hogy megfeledkezett az ígéretéről.*

✧ Etim: A német mintára keletkezett *gyanúper* összetett (→ *gyanú* + → *per*[1]) főnév ragozott alakja.

gyanús ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Akiről, amiről rosszat lehet gyanítani, sejteni, föltenni. *Gyanús ez az idegen.*

2. Gyanút keltő. *Gyanús ez a hirtelen kedvessége, biztos kérni akar valamit. Gyanús ez a gomba, nem merem megenni.*

✧ Szin: *kétes, rejtelmes, rejtélyes,* (régi) *obskúrus,* (idegen, szleng) *tréfli*

✧ Etim: A → *gyanú* főnév származéka.

gyanúsít ◆◆◆◆ ige *~ani*

Gyanúsít valakit valamivel: valamely tett elkövetőjének vél, gondol valakit. *Barátomat az ablak kitörésével gyanúsítják.*

✧ Szin: *gyanúval illet, vádol, gyanúba vesz, hibáztat, rágalmaz; ráfog valakire valamit*

✧ Etim: A → *gyanú* főnév származéka.

☝ Hosszú *ú*-val ejtjük és írjuk.

gyanútlan ◆◆◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*

Semmit rosszat sem sejtő, mit sem gyanító. *A gyanútlan áldozat beengedte az ismeretlent.*

✧ Szin: *jóhiszemű, hiszékeny, gyermeteg, jámbor, naiv*

✧ Ell: *gyanakvó, bizalmatlan*

✧ Etim: A → *gyanú* főnév nyelvújítás kori származéka.

gyapjas ◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Olyan (állat), amelynek gyapja van, testén gyapjat növeszt. *Gyapjas bárány legelt a mezőn.*

2. Gyapjúra emlékeztetően sűrű, göndör (haj). *Gyapjas haját nem engedi levágatni.*

✧ Szin: **2.** *bolyhos, bodros,* (népi) *kondor*

✧ Etim: A → *gyanú* főnév származéka.

gyapjú ◆◆◆◆ fn –, *~t* vagy *gyapjat, ~ja* vagy *gyapja*

1. A juh szőrzete. *Kora nyáron lenyírják a juhok gyapját, és eladják a gyapjút.*

2. Ebből készült anyag, például: gyapjúfonal, gyapjúszövet. *Megvettem a gyapjút a pulóverhez. Csak tiszta gyapjúból készült öltönyt visel.*

✧ Szin: **2.** *gyapjúanyag*

✧ Etim: Honfoglalás előtti, csuvasos típusú török jövevényszó.

☝ A birtokos személyjeles változatok más-mást jelentenek: A juhnak *gyapja* van, a gazdának, kereskedőnek *gyapjúja.*

gyapot ◆ fn –, *~ot, ~ja*

1. A mályvafélék családjába tartozó trópusi rostnövény. *Az USA déli államaiban néger rabszolgák dolgoztak a gyapotot termesztő ültetvényeken.*

2. A gyapotcserje magvának szőrszálai, melyekből a textilipar fonalat gyárt. *A pamut gyapotból készül.*

✧ Szin: **1.** *gyapotcserje, pamutcserje* **2.** *pamut, fagyapot*

✧ Etim: Valószínűleg honfoglalás előtti, csuvasos típusú török jövevényszó.

gyár ◆◆◆◆◆ fn *~ak, ~at, ~a*

1. (Nagy)ipari üzem. *A város textilipari és vegyi gyáraiban sok munkás dolgozik.*

2. Az ott dolgozók összessége. *A hír hallatán az egész gyár összeszaladt.*

✧ Szin: **1.** *gyárüzem, vállalat, telep, ipartelep,* (régi) *fabrika*

✧ Etim: Nyelvújítás kori elvonás a → *gyárt* igéből.

gyarapod|ik ◆◆◆◆ ige *~ni* **gyarapsz|ik** *gyarapodni*

1. Valaminek a nagysága, értéke, száma növekszik. *A vállalkozó vagyona szépen gyarapodik. A könyvtár sok új könyvvel gyarapodott.*

2. Gazdagodik. *Az ország évről évre gyarapodik. A tanulók egyre gyarapodnak tudásban, tapasztalatokban.*

✧ Szin: **1.** *nő, nagyobbodik, fejlődik, szaporodik, erősödik* **2.** *vagyonosodik,* (bizalmas) *tollasodik*

✧ Ell: **1.** *fogy, csökken* **2.** *szegényedik*

✧ Etim: A régi nyelvi *gyarapik* ‘gyarapodik’ ige származéka. A *gyarapik* egy bizonytalan, talán török eredetű, a → *gyárt* ige tövével összefüggő szótő származéka.

☝ Az *sz*-es tőváltozat (*gyarapsz-*) csak a kijelentő mód jelen időben használatos, ott is ritkább, mint a *d*-s tőváltozat, a többes szám 2. és 3. személyében különösen ritka. Tehát a *gyarapszotok* és a *gyarapszanak* helyett ma túlnyomórészt a *gyarapodtok, gyarapodnak* alak él.

gyarmat ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Valamely állam által meghódított és kizsákmányolt ország vagy terület. *Franciaországnak Afrikában és Délkelet-Ázsiában is voltak gyarmatai.*

2. Az ókorban idegen területen létesített település. *Nápoly városa eredetileg görög gyarmat volt.*

✧ Szin: *gyarmatbirtok, tartomány,* (idegen) *kolónia*

✧ Etim: A *Fehérgyarmat*, *Füzesgyarmat* típusú összetett helynevek tévesen értelmezett utótagjának önállósulásával keletkezett a nyelvújítás korában.

gyarmatosít ◆ ige *~ani*

(Területet) gyarmattá tesz. *Dél-Amerikát a spanyolok és a portugálok gyarmatosították.*

✧ Szin: *meghódít, leigáz, elfoglal,* (idegen) *kolonizál*

✧ Ell: *felszabadít*

✧ Etim: A → *gyarmat* főnév származéka.

gyáros ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

Gyár tulajdonosa. *A gyáros találkozott a munkavállalók képviselőjével.*

✧ Szin: *gyártulajdonos, gyáriparos, nagyiparos*

✧ Etim: A → *gyár* főnév származéka.

gyárt ◆◆◆◆◆ ige *~ani*

1. Rendszeresen, nagy mennyiségben készít valamit. *Az Ikarus autóbuszokat gyárt. Édesapám autóalkatrészeket gyárt.*

2. (rosszalló) Feleslegesen, túl nagy mennyiségben, illetve rossz minőségben készít valamit. *Egész nap csak aktákat gyárt. Hamis igazolványokat gyárt. Gyenge verseket gyárt.*

✧ Szin: **1.** *előállít, termel,* (idegen) *produkál* **2.** (tréfás, gúnyos) *fabrikál, tákol*

✧ Etim: Honfoglalás előtti, csuvasos típusú török jövevényszó.

gyártmány ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Rendszerint gyárban, üzemben, nagy tömegben készült termék, áru. *A mosógépem magyar gyártmány.*

2. (bizalmas, tréfás) Saját készítésű dolog. *Ez a játék az apja gyártmánya.*

✧ Szin: **1.** *cikk, készítmény, portéka,* (idegen) *produktum,* (bizalmas) *csinálmány* **2.** (bizalmas, tréfás) *portéka, csinálmány*

✧ Etim: A → *gyárt* ige nyelvújítás kori származéka.

gyász ◆◆◆◆◆ fn –, *~t, ~a*

1. Hozzátartozó halála okozta fájdalom. *A családi gyász miatt nem járnak sehová.*

2. Ennek fekete ruha viselésével való kifejezése. *Már egy éve gyászban van. Gyászt visel a fia miatt.*

3. Gyászolás időtartama. *Letelt a gyász, holnaptól nem visel gyászruhát.*

✧ Szin: **1.** *gyászolás* **2.** *gyászruha, gyászöltözet* **3.** *gyászidő, gyászév*

✧ Táj: **1., 2.** *gyászolkodás*

✧ Etim: Honfoglalás előtti, csuvasos típusú török jövevényszó.

gyászol ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Valakinek a halála miatt gyászt érez. *Anyját sokáig gyászolta.* (átvitt) *Gyászolja a fiatalságát.*

2. A gyász jeléül fekete ruhát, gyászfátyolt vagy szalagot visel. *A közeli rokont a hagyományok szerint egy évig gyászolták.*

3. (tréfás, gúnyos) ■ *Gyászol a körme*: fekete a piszoktól.

✧ Szin: **1.** *sirat; bánkódik, búslakodik, kesereg valaki, valami miatt* **2.** *gyászt visel, gyászban van*

✧ Ell: **1.** *örül, örvendezik valakinek, valaminek*

✧ Etim: A → *gyász* főnév származéka.

gyászos ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Gyászt, szomorúságot okozó. *Gyakran eszébe jut az a gyászos emlékű nap.*

2. Gyászt, szomorúságot kifejező, mutató. *Gyászos arcával elrontotta a társaság hangulatát.*

3. Rosszul sikerült, vereséggel járó. *Gyászos volt a szereplése.*

✧ Szin: **1.** *tragikus, végzetes* **2.** *fájdalmas, szomorú, komor, keserves* **3.** *sikertelen, szerencsétlen, szégyenletes*

✧ Ell: **1.** *örömteli* **2.** *vidám* **3.** *sikeres, szerencsés, eredményes*

✧ Etim: A → *gyász* főnév származéka.

gyatra ◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n*

Rossz minőségű. *Hányast érdemelsz ilyen gyatra feleletre? Még mindig elég gyatrán beszél angolul. Gyatra az idei borsótermés.*

✧ Szin: *silány, kezdetleges, szegényes, gyarló, hitvány, csapnivaló, ócska, vacak,* (szleng) *tré, ramaty* • *Egy fabatkát sem ér.*

✧ Táj: *gyepér*

✧ Ell: *értékes, drága, jó*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

gyáva ◆◆◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n*

1. Félénk, ijedős természetű. *Szeretne vállalkozásba fogni, de gyáva kockáztatni a pénzét. Gyávának csúfolják, mert fél a sötétben.* • Szólás: *Gyáva, mint a nyúl*: nagyon gyáva.

2. Megalkuvó, gerinctelen. *Gyáva viselkedésével elárulta társait.*

✧ Szin: **1.** *bátortalan, nyúlszívű,* (szleng) *majrés, szívbajos, nyuszi,* (durva) *beszari* **2.** *állhatatlan, jellemtelen* • **1.** *A saját árnyékától is megijed. Anyámasszony katonája. Bátor katona a kemence mellett. Előtte a hajszál is dorong.*

✧ Ell: **1.** *bátor, merész, elszánt* **2.** *gerinces, állhatatos*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

gyed ◆◆◆ fn –, *~et, ~e*

Gyermekgondozási díj, a kisgyermekét otthon nevelő édesanya járandósága, melynek összege az anya korábbi keresetétől függ. *A gyedből nem sok dologra futja.* | (bizalmas) *Gyeden van*: nem jár dolgozni, gyermekével otthon van, és kapja a gyedet. *A gyerek egyéves koráig lesz gyeden a mama.*

✧ Etim: A *gyermekgondozási díj* kifejezésből szóösszevonással keletkezett mozaikszó.

☝ Lásd még a *gyes* címszót!

gyehenna ◆ fn –, *~t, ~ja*

(A vallásos elképzelés szerint:) Az elkárhozott lelkek gyötrelmeinek helye a másvilágon. *Egész életében rettegett a gyehenna tüzétől.* | (tréfás vagy rosszalló) *Gyehennára való*: pokolra való, a legnagyobb büntetést érdemlő.

✧ Szin: *pokol, kárhozat*

✧ Ell: *mennyország, menny, paradicsom*

✧ Etim: Görög, végső soron héber eredetű latin jövevényszó.

gyékény ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Buzogányos virágzatú vízinövény. *A gyékény éles levele felsértette a kezemet.*

2. E növény rostos levele, szára. *Gyékényből font kosarat vettem.*

3. Gyékényből készített takaró, szőnyeg, lábtörlő. *A napozáshoz leterítette gyékényét a strandon. Gyékényt tesznek az ajtó elé.*

• Szólás: (rosszalló) *Egy gyékényen árulnak*: jól megértik egymást, cinkosok, egyik sem különb a másiknál.

✧ Táj: *hordósás*

✧ Etim: Honfoglalás előtti, csuvasos típusú török jövevényszó.

gyémánt ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. A szénnek egy nagyon kemény, kristályos módosulata. *Afrika déli részén sok gyémántot bányásznak. Keménysége miatt az iparban fúrógépekben, csiszolókészülékekben használják a gyémántot.*

2. Ebből az ásványból csiszolt, átlátszó, tiszta fényű drágakő. *Több apró gyémánt díszíti a jegygyűrűjét.*

✧ Szin: **2.** *gyémántkő, briliáns, brill,* (régi) *fénykő*

✧ Etim: Francia, végső soron görög eredetű német jövevényszó.

gyémántdiploma ◆ fn

A diploma megszerzésének 60. évfordulóján kapott kitüntető oklevél. *Bekereteztette a gyémántdiplomáját.*

✧ Etim: Összetétel: → *gyémánt* + → *diploma*.

gyémántlakodalom ◆ fn

A házasságkötés 60. évfordulója. *A nagyszülei nemrég ünnepelték a gyémántlakodalmukat egy étteremben.*

✧ Etim: Összetétel: → *gyémánt* + → *lakodalom*.

gyenge I. ◆◆◆◆◆ mn **gyönge** *~k, ~t, ~n*

1. Olyan, akinek vagy amelynek csekély a testi ereje. *Gyenge legény volt, nem bírta a nehéz munkát. Olyan gyenge szegény, hogy fel sem tud ülni az ágyban. Az egyik lova jóval gyengébb, mint a másik, nehezen húzza el egyedül a szekeret.* | Ilyen emberre jellemző, rosszul működő (testrész, szerv). *Gyenge a gyomra, nem ehet fűszeres ételt. Idős korában gyengén látott és hallott.* • Szólás: *Gyenge, mint a harmat.*

2. Még ki nem fejlődött, erőben, nagyságban az átlagon aluli. *A gyermek gyenge kezét feltöri a szerszám. Gyenge borjúból és friss, gyenge zöldségből főzünk levest a betegnek.*

3. (régi, választékos) Puha, finom tapintású. *Megsimogatta arcomat gyenge kezével.*

4. Olyan (személy), akiben nincs elég erély, akaraterő, képesség hivatása, feladata ellátásához. *V. László gyenge uralkodó volt. A gyenge főnök beosztottai kevesebbet dolgoznak. Gyenge tanuló voltam, különösen a fizika volt a gyenge oldalam.*

5. Kevesebb hatású, kisebb erejű. *Ez a gyenge fagy nem ártott a szőlőnek. Gyenge a szemüvegem, nem tudok már vele olvasni. Ezt a gyenge bort a beteg is megihatja, nem árt neki.*

6. Nagyobb megterhelést nem bíró, könnyen pusztuló, romló, szakadó. *A gyenge gát nem tud ellenállni az árvíznek. A gyenge lánc miatt szakadt le a hinta.*

✧ Szin: **1.** *erőtlen, elgyengült, legyengült, leromlott, elesett, csenevész, törékeny,* (bizalmas) *nyiszlett* **2.** *zsenge, éretlen, fiatal, korai* **4.** *erélytelen, határozatlan, tehetetlen, ingatag, gyámoltalan* **5.** *enyhe, könnyű* **6.** *gyatra, silány, vacak, jelentéktelen* • **1.** *Alig áll a lábán. Gyenge lábon áll. A szél is elfújja. Rossz bőrben van. Erőtlen, mint az őszi légy. Hálni jár belé a lélek.*

✧ Táj: **1.** *nyüszüge, halnivaló, nyaviga*

✧ Ell: **1.** *erős, egészséges, életerős* **2.** *érett, kifejlett* **4.** *határozott, kemény, erélyes* **6.** *stabil*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

☝ A *gyenge* és a *gyönge* egyenrangú alakváltozatok, a jóhangzás és az egyéni ízlés dönti el, hogy melyiket használjuk.

gyenge II. ◆◆◆◆◆ fn **gyönge** *~k, ~t, ~je*

1. Másoknál erőtlenebb, testileg vagy lelkileg gyengébb, ellenállásra képtelen személy. *Ne bántsd a gyengébbet! Támogatni kell a szegényeket és a gyengéket.* (gúnyos) *A gyengébbek kedvéért még egyszer elmagyarázom a feladatot.*

2. Valakinek a sebezhető pontja, fogyatékossága, illetve az, aminek nem tud ellenállni. *Gyengéje a matematika, ebből mindig rossz jegyet kap. A nagymama gyengéje a fagylalt.*

✧ Szin: **2.** *hiba,* (régi, népi) *bibi, bibe,* (választékos) *valakinek az Achilles-sarka*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

gyengéd ◆◆◆◆ mn **gyöngéd** *~ek, ~et, ~en*

1. Szeretetből fakadó figyelmet, kedvességet tanúsító. *Az anya gyengéden ápolta kisfiát. Gyengéd szavakkal vigasztalta síró testvérét.*

2. (szépítő, választékos) Szerelmi viszonyra, vonzalomra való. *A fiatalokat gyengéd szálak fűzik egymáshoz.*

✧ Szin: **1.** *szerető, kíméletes, tapintatos, lágy, finom, szelíd, szeretetteljes*

✧ Ell: **1.** *durva, barátságtalan, rideg*

✧ Etim: A → *gyenge* ~ → *gyönge* melléknév származéka.

☝ A *gyengéd* és a *gyöngéd* egyenrangú alakváltozatok, a jóhangzás és az egyéni ízlés dönti el, hogy melyiket használjuk.

gyengélked|ik ◆◆ ige *~ni* (választékos)

Nincs egészen jól, nem érzi magát teljesen egészségesnek.

✧ Szin: *betegeskedik,* (bizalmas) *nyavalyog, nyavalyáskodik; kínlódik valamivel;* (népi) *gyöngélkedik*

✧ Táj: *kornyadoz, maródik*

✧ Ell: *jól van, egészséges*

✧ Etim: A → *gyenge* melléknév származéka.

gyep ◆◆◆◆ fn *–, ~et, ~e*

Fűvel benőtt terület. *A gyerekek a gyepen labdáznak. Hajtsd ki a kislibákat legelni a gyepre!*

✧ Szin: *pázsit, gyepszőnyeg, pázsitszőnyeg,* (népi) *gyöp*

✧ Táj: *mezsgye*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

gyeplabda ◆ fn

1. Labdajáték, amelyben 11-11 fős csapatok görbe végű ütővel igyekeznek a labdát egymás kapujába ütni. *A gyeplabdát manapság műanyag pályán játsszák.*

2. Ebben a játékban használt labda. *A gyeplabda átmérője legfeljebb 9 cm lehet.*

✧ Szin: (kissé régi, bizalmas) *gyephoki*

✧ Etim: Összetétel: → *gyep* + → *labda*.

gyeplő ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. Zablához kapcsolt szíj. *A gyeplővel irányítja a befogott állatot.*

2. Irányítás, fegyelmező erő, hatalom. *Az ő kezébe került a gyeplő.* • Szólás: *Nekiereszti a gyeplőt*: túlzottan szabad folyást enged a dolgoknak. | *Szorosra fogja a gyeplőt*: szigorítja az ellenőrzést.

✧ Szin: **1.** *hajtószár, kantár, kantárszár, póráz*

✧ Etim: Honfoglalás előtti, csuvasos típusú török jövevényszó.

gyepmester ◆ fn (hivatalos)

Állati tetemeket eltakarító, kóbor állatokat összegyűjtő alkalmazott.

✧ Szin: *sintér,* (régi) *kutyapecér*
✧ Etim: Német mintára keletkezett összetétel: → *gyep* + → *mester*.

gyepű ◆ fn –, *~t, ~je*
1. (népi, régi) Terület elkerítésére szolgáló élő (tüskés) sövény. *Sűrű, szúrós gyepű választotta el a szomszéd kertjét a mienktől.*
2. (régi) A középkorban az ország- és birtokhatárokat védő lakatlan területsáv. *Az Árpád-kori Magyarországon a gyepűkön átvezető úgynevezett kapukat székely, besenyő és magyar őrök, lövők telepei őrizték.*
✧ Szin: **1.** *kerítés* **2.** *határ, határsáv*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

gyér ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. Ritkán nőtt. *Gyér, ősz haj fedte a fejét. A kertünkben sajnos gyér a fű.*
2. (választékos) Kisszámú, ritkán előforduló. *A kiállítást gyéren látogatják. Az előadásról az a gyér közönség is hamar távozott.*
3. (választékos) Nem elég erős. *Alig látok ebben a gyér világításban.*
✧ Szin: **1.** *ritka, ritkás* **2.** *kevés, kevéske; ritka, szórványos* **3.** *halvány, elégtelen, tompa*
✧ Ell: **1.** *sűrű, buja, dús* **2.** *sok, számos* **3.** *erős, elégséges*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

gyerek ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e* (kissé bizalmas)
1. Még fel nem nőtt, kiskorú személy. *Olyan vagy, mint egy gyerek. Két gyerek szaladgál az udvaron.*
2. Valakinek a leszármazottja, gyermeke. *Tóthéknak gyerekük született.* • Szólás: *Nevén nevezi a gyereket*: kertelés nélkül megmond valamit.
3. (népi) Fiúgyermek. *Két gyerekük és egy leányuk van.*
✧ Szin: **1.** (kissé bizalmas) *kisgyerek,* (bizalmas) *gyerkőc, csemete, palánta, poronty,* (rosszalló) *kölyök,* (népi) *pulya, iafia,* (kedveskedő) *csöppség, kisember,* (választékos) *gyermek, kisgyermek* **2.** *utód, sarj*
✧ Táj: **1.** *csimota, család, cseléd*
✧ Ell: **1.** *felnőtt* **2.** *ős, elől* **3.** *leány*
✧ Etim: A → *gyermek* főnév alakváltozata.
✧ Ö: csoda + gyerek, zabi + gyerek
☝ A *gyerek* a *gyermek*-hez képest általánosan elterjedt, köznyelvi változat. A *gyermek* részben hivatalos, részben választékos változat. Egyes nyelvjárásokban, illetve az erdélyi köznyelvben csak a *gyermek* használatos. Hivatalos és orvosi szaknyelvi összetételben a *gyermek* változat fordul elő, pl. *gyermekjegy, gyermekorvos.* Lásd még a *gyermek* szócikket!

gyerekágy ◆ fn
Kisgyermeknek való (rácsos) ágy. *A gyerekágyat pirosra festették, és a pelenkázó mellé állították.*
✧ Szin: *kiságy, bölcső,* (választékos, ritka) *gyermekágy*
✧ Etim: Összetétel: → *gyerek* + → *ágy*.
☝ A szülés utáni állapotra utaló kifejezésekben a *gyermekágy* szó használatos. Lásd még a *gyerek* és a *gyermekágy* szócikket!

gyerekes ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. Felnőtthöz nem illően éretlen, naiv. *Ne légy már ilyen gyerekes! Gyerekesen viselkedik.*
2. Gyermekekre jellemző. *Gyerekes írása van.*
3. (bizalmas) Olyan (személy), akinek gyermeke van. *Családi pótlékot a gyerekes családok kapnak.*
✧ Szin: **1.** *gyermeteg, idétlen, komolytalan,* (bizalmas) *szeleburdi,* (idegen) *infantilis* **2.** *kezdetleges, fejletlen, kiforratlan* **3.** *családos,* (választékos, hivatalos) *gyermekes*
✧ Ell: **1.** *érett, megfontolt, komoly, kiforrott, fejlett, felnőttes* **3.** *gyermektelen*
✧ Etim: A → *gyerek* főnév származéka.
☝ Lásd még a *gyerek* és a *gyermekes* szócikket!

gyerekesked|ik ◆ ige *~ni*
1. Gyerekesen, komolytalanul viselkedik. *Folyton csak gyerekeskedik.*
2. Gyerekkorát tölti valahol. *Falun gyerekeskedett.*
✧ Szin: **1.** *bolondozik, idétlenkedik, éretlenkedik, komolytalankodik* **2.** (választékos) *gyermekeskedik, nevelődik*
✧ Etim: A → *gyerek* főnév származéka.

gyerekjáték ◆◆◆ fn
1. Túlságosan könnyű, egyszerű dolog. *Szívesen megcsinálom, ez nekem gyerekjáték.* • Szólás: *Ez nem gyerekjáték*: nem könnyű feladat.
2. Gyerekeknek való játékszer. *Az áruházban gyerekjáték is kapható, például sokféle társasjáték.*
✧ Szin: **1.** *semmiség, potomság, csekélység* **2.** *gyermekjáték*
✧ Ell: **1.** *nehézség*
✧ Etim: Összetétel: → *gyerek* + → *játék*.
☝ Az 1. jelentésben csak a *gyerekjáték* változat használatos.

gyerekség ◆◆ fn –, *~et, ~e*
1. Gyerekes viselkedés. *Szégyellte gyerekségét.*
2. Jelentéktelen apróság, semmiség. *Gyerekség az egész.*
3. (népi) Gyermekkor. *Gyereksége boldog volt.*

✧ Szin: **1.** *gyerekesség, pajkosság, komolytalankodás* **2.** *csekélység, jelentéktelenség* **3.** *gyermekség, ifjúkor*
✧ Ell: **1.** *komolyság* **2.** *gond, nehézség* **3.** *felnőttkor*
✧ Etim: A → *gyerek* főnév származéka.

gyerekszoba ◆◆◆ fn (kissé bizalmas)
Gyermek vagy gyermekek részére berendezett külön szoba. *Az új házban a legkisebb szoba lesz a gyerekszoba.* ■ (tréfás) *Nem volt gyerekszobája*: gyermekkorában nem kapott jó nevelést. *Nem volt gyerekszobája, ezért viselkedik neveletlenül.*
✧ Szin: (választékos) *gyermekszoba*
✧ Etim: Összetétel: → *gyerek* + → *szoba*.

gyermek ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e* (választékos)
1. Gyerek, nem felnőtt személy. *A hat éven aluli gyermekek ingyen utazhatnak a városi buszokon.*
2. Valamely közösség vagy kor jellegzetes képviselője. *Petőfi a nép gyermeke.*
✧ Szin: *kisgyermek, kisgyerek,* (bizalmas) *gyerkőc, csemete, palánta,* (rosszalló) *kölyök,* (kedveskedő) *csöppség, kisember,* (népi) *iafia, pulya* **2.** *fia valaminek, szülötte valaminek*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán honfoglalás előtti, csuvasos típusú török jövevényszó.
✧ Ö: mostoha + gyermek
☝ A *gyermek* és a *gyerek* használatáról lásd még a *gyerek* szócikket!

gyermekágy ◆◆ fn
1. (választékos, ritka) Gyerekágy. *A rácsos gyermekágyat az ablak közelében helyezték el.*
2. Szülés utáni állapot. *Az anyuka még gyermekágyban fekszik, a nagyszülők főznek helyette.*
✧ Szin: **1.** *kiságy* **2.** *szülőágy*
✧ Etim: Összetétel: → *gyermek* + → *ágy*.

gyermekbetegség ◆◆ fn
1. Gyermekkori betegség. *A kanyaró a XX. század közepén még gyakori gyermekbetegség volt.*
2. Könnyen múló kezdeti fogyatékosság. *Tapasztalatlanságunk miatt átestünk néhány gyermekbetegségen az egyesület alapítása után.*
✧ Szin: **1.** (bizalmas) *gyerekbetegség* **2.** *hiba, nehézség*
✧ Etim: Összetétel: → *gyermek* + → *betegség*.
☝ A *gyerek* és a *gyermek* szó használatáról lásd még a *gyerek* szócikket!

gyermekded ◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
A gyermek tapasztalatlanságára, romlatlanságára emlékeztető. *Csak mosolyogtak a gyermekded kérdésen. Kolléganőnk gyermekded lélek, senkiről sem feltételez semmi rosszat.*
✧ Szin: *gyerekes, gyermeteg, gyermekies, naiv, hiszékeny, nyíltszívű, ártatlan*
✧ Ell: *kiforrott, érett, megfontolt*
✧ Etim: A → *gyermek* főnév származéka.

gyermekes ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en* (választékos)
1. Gyerekes (viselkedés, személy). *Gyermekes hiszékenysége miatt sokan becsapják.*
2. Olyan (személy), akinek gyermeke van. *Ezt a bérházat fiatal, gyermekes házaspárok számára építteti az önkormányzat.* (Főnévi használatban:) *A gyermekesek kedvezményt kaptak.*
✧ Szin: **1.** *komolytalan, naiv,* (idegen) *infantilis* **2.** *családos,* (kissé bizalmas) *gyerekes*
✧ Ell: **1.** *felnőttes, érett, kiforrott* **2.** *gyermektelen*
✧ Etim: A → *gyermek* főnév származéka.

gyermekesked|ik ◆ ige *~ni*
1. (ritka) Gyerekesen viselkedik. *Nem lehet komolyan beszélni vele, mindig gyermekeskedik.*
2. (választékos) Gyermekkorát tölti valahol. *Budapesten gyermekeskedtem.*
✧ Szin: **1.** *gyerekeskedik, komolytalankodik,* (rosszalló) *idétlenkedik* **2.** *gyerekeskedik, nevelődik*
✧ Etim: A → *gyermek* főnév származéka.
☝ A *gyermek* és a *gyerek* szó használatáról lásd még a *gyerek* és a *gyerekeskedik* szócikket!

gyermekláncfű ◆ fn
Sárga fészkes virágú gyomnövény. *A gyermekláncfű bóbitás termését a gyerekek el szokták fújni.*
✧ Szin: *kutyatej, oroszlánfogfű, pitypang*
✧ Táj: *asszonyhűség, férfihűség, hányóra, pampuka*
✧ Etim: Összetétel: → *gyermek* + → *lánc* + → *fű*.

gyermekség ◆◆ fn *–, ~et, ~e* (választékos)
Gyerekség. *Gyermekség volt ez a tréfa, ne bántódj meg!*
✧ Etim: A → *gyermek* főnév származéka.
☝ A *gyermekség* a *gyerekség*-nek a választékos változata. Használatáról lásd még a *gyerekség* és a *gyerek* szócikket!

gyermekszáj ◆ fn (választékos)
Kisgyermek naivan őszinte beszéde vagy tréfásnak ható mondása. *Az óvónők jól tudják, hogy az ártatlan gyermekszáj sok mindent kifecseg. Az anyuka kis füzetben gyűjti kislánya gyermekszájait.*
✧ Szin: *gyerekszáj*
✧ Etim: Összetétel: → *gyermek* + → *száj*.

gyermekszoba ◆◆ fn (választékos)
Gyerekszoba. *A gyermekszobát vidám rajzok díszítetették.*
✧ Etim: Összetétel: → *gyermek* + → *szoba*.
☝ A *gyermek* és a *gyerek* szó használatáról lásd még a *gyerek* és a *gyerekszoba* szócikket!
gyermektartás ◆ fn –, *~t, ~a*
1. Kiskorú gyermek eltartására irányuló (szülői) kötelezettség. *A bíróság gyermektartásra kötelezte.*
2. Az az összeg, amellyel a családtól külön élő szülő hozzájárul a gyermek eltartásához, neveléséhez. *Édesapja havonta fizeti a gyermektartást.*
✧ Szin: **2.** (bizalmas) *gyerektartás, tartásdíj*
✧ Etim: Összetétel; → *gyermek* + *tartás*: a → *tart* ige származéka.
☝ A *gyermek* és a *gyerek* szó használatáról lásd még a *gyerek* szócikket!
gyermektelen ◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül*
Olyan (személy vagy házaspár), akinek, amelynek nincs gyermeke. *Egy gyermektelen házaspár fogadta örökbe az árván maradt kisfiút.*
✧ Szin: (bizalmas) *gyerektelen*
✧ Etim: A → *gyermek* főnév származéka.
(!):A *gyermek* és a *gyerek* szó használatáról lásd még a *gyerek* szócikket!
gyermeteg ◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en* vagy *~ül*
1. Gyermekien naiv. *Gyermeteg őszinteséggel beszél, nem titkol el semmit.*
2. (rosszalló) Kezdetleges, komolytalan. *Ez a cikk csak gyermeteg próbálkozás, át kell írni ahhoz, hogy megjelenhessen az újságban.*
✧ Szin: **1.** *gyerekes, éretlen, ártatlan, hiszékeny, balga, együgyű*, (tréfás) *zöldfülű* **2.** *kiforratlan, kidolgozatlan, csiszolatlan,* (idegen) *primitív*
✧ Ell: **1.** *érett* **2.** *kiforrott, kidolgozott*
✧ Etim: A → *gyermek* főnév nyelvújítás kori származéka.
gyertya ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Viaszból, faggyúból vagy más, könnyen olvadó és égő anyagból készült, henger alakú világítóeszköz. *Az ünnepi asztalon gyertya ég.*
2. Belső égésű motorhoz a gázkeveréket villamos szikrával meggyújtó szerkezet. *Rossz a gyertya, azért nem indul a kocsi.*
3. (Talajtornában:) Tarkónállás. *Ötöst kapott tornaórán a gyertyára.*
✧ Szin: **2.** *gyújtógyertya*
✧ Etim: Honfoglalás előtti, csuvasos típusú török jövevényszó.

gyertyán ◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*
1. Egyenes törzsű, fűrészes levelű, makktermésű erdei fa. *A gyertyánok általában a tölgyfélékkel vegyesen alkotnak erdőket.*
2. Ennek faanyaga. *Gyertyánból készített nyelet az ásóba.*
✧ Etim: A → *gyertya* főnév származéka.
gyertyános ◆ mn *~ok, ~t,* –
Gyertyánfával benőtt (terület). (Főnévi használatban:) *A gyertyánosban makkot gyűjtöttek a gyerekek.*
✧ Etim: A → *gyertyán* főnév származéka.
gyertyaszentelő ◆ mn és fn *~k, ~t, ~je*
Gyertyaszentelő (Boldogasszony): Jézus templomban való bemutatásának, illetve Szűz Mária megtisztulásának (katolikus) ünnepe február 2-án. *Meglátogatlak gyertyaszentelőkor.*
✧ Etim: Összetétel; → *gyertya* + *szentelő*: a → *szentel* ige származéka. A *Gyertyaszentelő Boldogasszony napja* szószerkezet jelzőjének önállósulásával keletkezett.
gyes ◆◆◆◆ fn –, *~t, ~e*

Gyermekgondozási segély, a kisgyermekét otthon nevelő édesanyának járó, meghatározott összegű juttatás. *Két hónapja kapom a gyest.* | (bizalmas) *Gyesen van*: nem jár dolgozni, gyermekével otthon van, kapja a gyest. *A gyerek hároméves koráig nem dolgozik, hanem gyesen van az anyuka.*
✧ Etim: A *gyermekgondozási segély* kifejezésből szóösszevonással keletkezett mozaikszó.
☝ Lásd még a *gyed* szócikket!

gyí ◆ msz
(Ló elindítására, nógatására:) *Gyí, lovam! Gyí, Fecske!*
✧ Szin: *gyű*
✧ Etim: Önkéntelen hangkitörésből keletkezett hangutánzó eredetű szó.

gyík ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
Hosszú farkú, pikkelyes testű, gyors mozgású, rovarevő kis hüllő. *A macska megfogott egy gyíkot.* • Szólás: *Fürge, mint a gyík.*
✧ Szin: (régi) *tüsék, kuszma*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű szó, talán a → *csík*[1] halnév szóhasadással elkülönült párja.
✧ Ö: torok + gyík

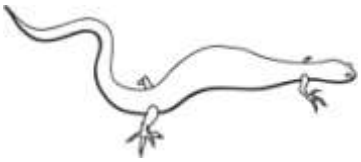

gyíkleső ◆ fn *~k, ~t, ~je* (tréfás)
1. (régi) Rövid tőr vagy díszkard. *Az összes fegyvere egy gyíkleső volt.*
2. Zsebkés, bicska. *Hirtelen előrántotta a gyíklesőjét a kocsmában.*
✧ Szin: **1.** *szurony,* (idegen) *bajonett, spádé*
✧ Etim: Összetétel; → *gyík* + *leső*: a → *les* ige származéka.

gyilkol ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. (Embert) fegyverrel öl, pusztít. *A terroristák válogatás nélkül gyilkolnak. A háború nemcsak a katonákat gyilkolja, hanem a lakosságot is.* | (túlzó) *Gyilkolni tudna a szemével*: gyűlölettel néz.
2. (bizalmas) Gyötör valakit, valamit. *Folyton gyilkol a kérdéseivel. Gyilkolja az autóját.*
✧ Szin: **1.** *megsemmisít, lemészárol, kiirt,* (bizalmas) *hidegre tesz,* (szleng) *kicsinál, kinyír* **2.** *zaklat, rongál,* (bizalmas) *nyúz, nyű*
• **1.** (szleng) *Eltesz láb alól.* (szleng, tréfás) *Kivon a forgalomból.*
✧ Ell: **2.** *megóv, kímél, megőriz*
✧ Etim: A → *gyilkos* melléknév nyelvújítás korában elvont tövének származéka.

gyilkos ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
1. Olyan (személy), aki gyilkolt. *A gyilkos csavargó elmenekült.* (Főnévi használatban:) *Az elvetemült gyilkost elfogták.*
2. Olyan, ami halált okoz. *A földön találták meg a gyilkos fegyvert, az áldozat testében pedig a gyilkos golyót.*
3. Rosszindulatú, ellenséges. *Gyilkos gúny van a szemében.*
✧ Szin: **1.** *pusztító, brutális, öldöklő, kegyetlen, elvetemedett, embertelen, gonosztevő* **2.** *halálos, halált hozó, pusztító*
✧ Táj: **1.** *emberütő*
✧ Ell: **1.** *ártatlan* **2.** *ártalmatlan*
✧ Etim: Egy ismeretlen eredetű szótő származéka.
✧ Ö: or + gyilkos

gyilok ◆ fn *gyilkok, gyilkot, gyilka* vagy *~ja* (régi, választékos)
Kétélű tőr. *Szívét átjárta a gyilok.*
✧ Szin: *szura, dákos,* (idegen) *stilét, handzsár, pika*
✧ Etim: Nyelvújítás kori elvonás a → *gyilkol* igéből vagy a → *gyilkos* melléknévből.

gyilokjáró ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (régi)
Várfal belső oldalán felül végigfutó szűk folyosó. *A várlátogatáskor a gyerekeknek a legjobban a gyilokjáró tetszett.*
✧ Szin: *védőfolyosó*
✧ Etim: Összetétel; → *gyilok* + *járó*: a → *jár* ige származéka.

gyógyfürdő ◆◆◆ fn
1. Gyógyvizű fürdőhely. *A hévízi gyógyfürdőben kezelik. Szénsavas gyógyfürdőbe is járt.*
2. Gyógyító hatású fürdővíz. *Gyógyfürdőt otthon is lehet készíteni.*
✧ Szin: *termálfürdő* (régi) *hévfürdő,* (Va bizalmas) *banya*
✧ Etim: Összetétel; *gyógy* ‘gyógyító’: a → *gyógyít*, → *gyógyul* igékből elvont, önállóan nem adatolható tő + → *fürdő*.

gyógyít ◆◆◆◆◆ ige *~ani*
1. Valakit, valamit újra egészségessé igyekszik tenni. *Az öreg orvos már negyven éve gyógyítja a betegeket.*
2. (Betegséget) megszüntet vagy enyhít. *A fürdő gyógyítja a reumát.*

✧ Szin: **1.** *kezel, gyógykezel, orvosol, kúrál,* (régi) *doktorol, írál, szanál* **2.** *enyhít, csillapít, feledtet*
✧ Ell: **2.** *megbetegít*
✧ Etim: A → *jó* melléknév régi nyelvi *jóg* ‘jó, jobb (kéz)’ származékának továbbképzett alakja.

gyógykezelés ◆◆◆ fn
Betegség megszüntetésére végzett gyógyító eljárás. *Elrendelték az alkoholista gyógykezelését.*
✧ Szin: *kúra, terápia, orvoslás, kezelés, betegápolás*
✧ Etim: Összetétel; *gyógy* ‘gyógyító’: a → *gyógyít*, → *gyógyul* igékből elvont, önállóan nem adatolható tő + → *kezelés*.

gyógynövény ◆◆ fn
Gyógyító hatású anyagot tartalmazó növény. *A gyerekek többféle gyógynövényt gyűjtöttek. Sok gyógyszernek is gyógynövény az alapanyaga.*
✧ Szin: *gyógyfű, orvosi növény*
✧ Táj: *burján*
✧ Etim: Német mintára keletkezett nyelvújítás kori összetétel; *gyógy* ‘gyógyító’: a → *gyógyít*, → *gyógyul* igékből elvont, önállóan nem adatolható tő + → *növény*.

gyógypedagógia ◆ fn
Testi vagy szellemi fogyatékos gyermekek gyógyítása, nevelése. *A gyógypedagógia eredményeként egyre több fogyatékos gyermek tud teljesebb életet élni.*
✧ Etim: Összetétel; *gyógy* ‘gyógyító’: a → *gyógyít*, → *gyógyul* igékből elvont, önállóan nem adatolható tő + → *pedagógia*.

gyógyszer ◆◆◆◆◆ fn
Betegségek gyógyítására, megelőzésére szolgáló szer. *Kiváltotta ugyan a gyógyszereket, de nem szedte be.*
✧ Szin: *orvosság, ellenszer,* (népi) *patikaszer*, (választékos, átvitt is) *balzsam, ír,* (idegen) *medicina*; *tabletta, pirula, kapszula, pasztilla*
✧ Ell: *méreg*
✧ Etim: Német mintára keletkezett nyelvújítás kori összetétel; *gyógy* ‘gyógyító’: a → *gyógyít*, → *gyógyul* igékből elvont, önállóan nem adatolható tő + → *szer*.

gyógyszerész ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
Gyógyszerkészítésre és -árusításra képesített diplomás szakember. *A gyógyszerész a recept alapján elkészítette az orvosságot.*
✧ Szin: *patikus*, (idegen) *farmakológus,* (régi) *patikárius, apotekárius*
✧ Etim: A → *gyógyszer* főnév származéka.

gyógyszertár ◆◆◆◆ fn *~ak, ~t, ~a*
Gyógyszereket árusító, szükség esetén el is készítő szaküzlet. *A beteg emberek rendszeresen járnak a gyógyszertárba. A gyógyszertárban illatszereket is lehet kapni.*
✧ Szin: *patika*, (régi) *apotéka,* (Mv bizalmas) *lekarna*
✧ Etim: Nyelvújítás kori összetétel: → *gyógyszer* + → *tár*[2].

gyógytea ◆◆ fn
Szárított gyógynövény(ekből álló keverék), illetve az ebből készített főzet. *Gyógyteát ivott epegörcs és köhögés ellen is.*
✧ Szin: *herbatea, gyógyital, főzet*
✧ Etim: Összetétel; *gyógy* ‘gyógyító’: a → *gyógyít*, → *gyógyul* igékből elvont, önállóan nem adatolható tő + → *tea*.

gyógytorna ◆◆◆ fn
Testi rendellenességek gyógyítását elősegítő torna. *Ízületi merevsége miatt gyógytornára jár.*
✧ Szin: (szleng) *gyogyó*
✧ Etim: Összetétel; *gyógy* ‘gyógyító’: a → *gyógyít*, → *gyógyul* igékből elvont, önállóan nem adatolható tő + → *torna*.

gyógyul ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Valakinek az egészsége fokozatosan helyreáll. *A beteg szépen gyógyul. Sebei nyolc napon belül gyógyulnak.*
2. (választékos) Valakinek a lelki gyötrelmei megszűnnek. *Már gyógyul abból a szerencsétlen szerelemből.*
✧ Szin: **1.** *javul, lábadozik, felépül, rendbe jön; forrad, heged, varasodik* **2.** *megnyugszik, vigasztalódik,* (bizalmas) *kilábal*
✧ Etim: A → *jó* melléknév régi nyelvi *jóg* ‘jó, jobb (kéz)’ származékának továbbképzett alakja.

gyógyvíz ◆◆ fn
Gyógyító hatású ásványvíz. *Palackozott gyógyvizet vett gyomorbántalmaira.*
✧ Szin: *termálvíz, gyógyforrás, forrásvíz*
✧ Etim: Német mintára keletkezett nyelvújítás kori összetétel; *gyógy* ‘gyógyító’: a → *gyógyít*, → *gyógyul* igékből elvont, önállóan nem adatolható tő + → *víz*.

gyolcs ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a* (régi)
Finom fehérített vászon. *Csak gyolcsból készült alsóneműt viselt.* (Jelzőként:) *Egy tucat gyolcs férfiinget csináltatott.*
✧ Szin: *batiszt*, (régi) *patyolat*
✧ Táj: *gyócs*
✧ Etim: Köln város nevéből keletkezett német jövevényszó.

gyom ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
A termesztett, illetve a haszonnövények között vadon tenyésző haszontalan vagy káros növény. *A kertet felverte a gyom, sokat kell kapálni.*
✧ Szin: *gyomnövény, gaz, gizgaz, dudva,* (régi) *aszat*, (Er) *burján*

✧ Táj: *gyimgyom, burján, paréj*
✧ Ell: *haszonnövény, kultúrnövény*
✧ Etim: Honfoglalás előtti, csuvasos típusú török jövevényszó.

gyomlál ◆◆ ige *~ni*

1. Gyomokat kitépdes. *Hetente gyomlálja a kertet.*

2. Folyamatosan szóvá tesz valamit, irtani szándékozik. *Anya nem győzi gyomlálni a helyesírási hibákat a házi feladataimból.*

✧ Szin: **1.** *gazol; megtisztít valamit valamitől;* (gyomot) *kitép, kikapál,* (régi) *kiszaggat* **2.** *javít*
✧ Etim: A → *gyom* főnév származéka.

gyomor ◆◆◆◆◆ fn *gyomrok, gyomrot, gyomra*

1. Az emésztés (fő) szerve. *Elrontotta a gyomrát.* ■ *Korog a gyomra*: éhségtől morgásra emlékeztető hangot ad, éhes. | *Nem veszi be a gyomra*: ellenkezik a természetével. | *Jó gyomor kell hozzá*: olyan kellemetlen, hogy nehéz elviselni.

2. (választékos) *A föld gyomrában*: belsejében. *A föld gyomrában nagyon sok kincset érő ásvány rejlik.*

✧ Szin: **1.** (bizalmas, tréfás) *bendő, has, pocak*
✧ Táj: **1.** *pucor, gömböc* (disznóé, birkáé)
✧ Etim: Honfoglalás előtti, csuvasos típusú török jövevényszó.
✧ Ö: éh + gyomor

gyomorrontás ◆◆ fn

A gyomor nyálkahártyájának sok ártalmas táplálék okozta heveny gyulladása. *Ha ebéd után befalsz hat krémest, biztosan gyomorrontást kapsz! A gyereknek gyomorrontása van, ma nem kaphat mást, csak teát és ropit, esetleg este egy kevés főtt krumplit.*

✧ Szin: *gyomorhurut*
✧ Etim: Összetétel: → *gyomor* + → *rontás*.

gyomroz ◆ ige *~ni*

1. Valakit (gyomortájon) öklöz, dögönyöz. *Gyomrozzák egymást a verekedő fiúk.*

2. (ritka) Erőszakos rábeszéléssel zaklat valakit. *Régóta gyomroz, hogy menjek el vele.*

✧ Szin: **1.** *gyúr, gyömöszöl, gyűr, nyomkod*
✧ Táj: **1.** *gyömröz*
✧ Etim: A → *gyomor* főnév származéka.

gyón|ik ◆◆◆ ige **gyón** *~ni*

1. Megvallja bűneit, bűnös vagy gonosz gondolatait, másokat megbántó szavait vagy cselekedeteit a (katolikus) papnak. *Hetente gyónt. A gyermekek elsőáldozás előtt gyónnak először.*

2. Négyszemközt vall valamely titkolt dologról. *Nekem gyónt a titkairól.*

✧ Szin: **2.** *beismer valamit; kibeszél valamit magából*
✧ Etim: Honfoglalás előtti, csuvasos típusú török jövevényszó.
☝ Kijelentő mód, egyes szám 3. személyben az ikes *gyónik* alak gyakoribb, mint a *gyón* változat, egyes szám 1. személyben azonban nem ikes raggal használjuk: *gyónok*. (A *gyónom* tárgyas ragozású alak.)

gyóntat ◆◆ ige *~ni*

1. (Katolikus pap) valakinek a gyónását hallgatja, a gyónás szertartását vezeti. *Beült a gyóntatószékbe, és estig gyóntatott.*

2. (bizalmas) Négyszemközt faggat valakit. *Nem szeretek beszélgetni vele, mindig gyóntat.*

✧ Szin: **1.** *meghallgat* **2.** *vallat*
✧ Ell: **1.** *gyón* **2.** *megvall*
✧ Etim: A → *gyón* ige származéka.

gyopár ◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

1. Magas hegyek szikláin élő, fehéres virágú növény. *A hegymászók gyopárra bukkantak az Alpokban.*

2. Sárgás virágú erdei gyomnövény. *Letépett néhány szál erdei gyopárt.*

✧ Szin: **1.** *havasi gyopár,* (régi) *gyapjasfű*
✧ Etim: Honfoglalás előtti, csuvasos típusú török jövevényszó.

gyors I. ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Rövid idő alatt nagy távolságot megtevő, vagy hirtelen történő. *A gyors futás közben megsérült. Gyorsak a mozdulatai, ügyesen dolgozik.* ● Szólás: *Gyors, mint a szélvész.*

2. Aránylag rövid időt igénylő (folyamat). *Kedvező körülmények között gyors fejlődés várható. Gyors az észjárása, hamar válaszol.*

3. Sűrűn ismétlődő, szapora. *Gyors a szívdobogása a futástól. A gyors beszédű embert nehéz megérteni.*

4. Sebtében, sietősen lefolytatott. *Gyors interjút készítettek vele.*

✧ Szin: **1.** *élénk, friss, serény, mozgékony, sebes, virgonc* **2.** *eleven, fürge* **3.** *sebes, heves* **4.** *sietős, rohanó, futó, röpke* ● **1.** *Szél sem ér a nyomába. Fürge, mint a gyík.*
✧ Táj: **1–3.** *iramos*
✧ Ell: **1.** *lassú, kimért, komótos* **2.** *lassú* **3.** *normális, szokványos, lassú, kimért, komótos* **4.** *késleltetett*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

gyors II. ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a* (bizalmas)

1. Gyorsvonat. *Gyorson utazunk. A barátom az esti gyorssal érkezik.*

2. Gyorsúszás. *A versenyen a 200 gyors a fő szám. Gyorson ő nyert.*
✧ Ell: **1.** *személy*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

gyorsírás ◆◆ fn
A beszéd gyors leírását lehetővé tevő jelrendszer. *Gyorsírással jegyezte le a beszédet.*
✧ Szin: (idegen) *sztenográfia*
✧ Etim: Összetétel: → *gyors* + → *írás*.

gyorsúszás ◆◆ fn
Hason, váltakozó karcsapásokkal, ollózó lábmozgással való úszás. *Gyorsúszással lehet a leggyorsabban úszni, ezért kapta ezt a nevet.*
✧ Szin: *kallózás,* (bizalmas) *gyors, sprint*
✧ Etim: Összetétel; → *gyors* + *úszás*: az → *úszik* ige származéka.

gyök ◆◆◆ fn *~ök, ~öt, ~e*
1. Egyenlet megoldásaként vagy gyökvonással kapott szám, eredmény. *Négynek a gyöke kettő.*
2. Vegyüléskor tulajdonságait megtartó, szabad vegyértékkel rendelkező atomcsoport. *A gyök egyetlen egységként adódik át a molekulák között.*
3. (régi) Valódi vagy kikövetkeztetett szótő. *A javít, javasol szavak gyöke*: *jav-*.
4. (régi) Valaminek a gyökere, alapja. *A szerelem minden bajnak a gyöke.*
✧ Szin: **1.** *négyzetgyök* **3.** *tő,* (régi) *szógyök* **4.** *eredet, származás, törzsök*
✧ Etim: Nyelvújítás kori elvonás a → *gyökér* főnévből.

gyökér ◆◆◆◆ fn *gyökerek, gyökeret, gyökere*
1. Növénynek a földben lefelé növő, a táplálék felszívására való része. *Az öreg fa gyökerei meglazultak a nagy viharban.*
2. Petrezselyemgyökér. *A leveshez vettem sárgarépát, zellert és gyökeret.*
3. Valaminek a töve. *A fog begyulladt gyökere nagy fájdalmat okoz.*
4. (választékos) Valaminek a kiindulása, kezdete, eredete. *Minden baj gyökere itt van.* | *A gyökeréig ás le a dolgoknak*: alaposan megvizsgálja, tanulmányozza őket.
✧ Szin: **1.** *gyökérzet* **2.** *fehérrépa, fehérgyökér, petrezselyem* **4.** *alap, forrás, származás*
✧ Etim: Ősi, ugor kori szó.

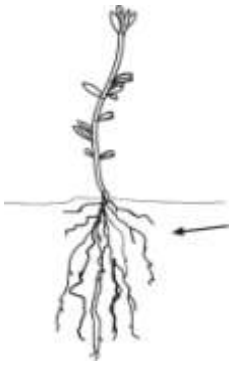

gyökeres ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. Olyan, aminek gyökere van. *Gyökeres virágot vettem, hogy kiültessem a kertbe.*
2. Alapos, teljes. *Gyökeres változtatásokat hajtott végre.*
✧ Szin: **1.** *cserepes* **2.** *beható, mélyreható, sorsfordító, messzemenő,* (idegen) *radikális*
✧ Ell: **2.** *látszólagos, felszínes, felületes*
✧ Etim: A → *gyökér* főnév származéka.
✧ Ö: tős + gyökeres

gyökerez|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. (Növény) a gyökerével erősen megkapaszkodik. *A fa mélyen gyökerezik a földben.*
2. Valaminek az eredete, alapja a szóban forgó dologban van. *A népszokások nagy része a távoli múltban gyökerezik.*
✧ Szin: **1.** *gyökeredzik* **2.** *gyökeredzik; ered, származik valahonnan; alapszik, alapul valamin*
✧ Etim: A → *gyökér* főnév származéka.

gyömbér ◆◆◆ fn *~t, ~e* vagy *~je*
1. Ázsiai, egyszikű illatos fűszernövény. *A közönséges gyömbért két évtizede használják, nemcsak fűszerként, hanem élelmiszerként és gyógyszerként is.*
2. Ennek fűszerként használt gyökértörzse. *Őrölt gyömbért is tettem a karácsonyi mézeskalácsba.*

✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

gyömöszöl ◆◆◆ ige *~ni*

1. Szűk helyre rendetlenül belenyomkod valamit. *Táskájába gyömöszölte a legszükségesebb holmikat.*

2. Dögönyöz, ütöget valakit. *Éppen a testvérét gyömöszöli.*

✧ Szin: **1.** *gyűr, présel, zsúfol, töm, nyomorít,* (régi) *szuszákol* **2.** *gyúr, dömöckél, csömöszöl*

✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, ismeretlen eredetű szótő származéka.

gyönge ◆◆◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n*

Gyenge.

✧ Etim: lásd → *gyenge*

☝ A *gyönge* és a *gyenge* használatáról lásd a *gyenge* szócikket!

gyöngéd ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

Gyengéd.

✧ Etim: lásd → *gyengéd*

☝ A *gyöngéd* és a *gyengéd* használatáról lásd a *gyengéd* szócikket!

gyöngy ◆◆◆◆◆ fn *~ök, ~öt, ~e*

1. Igazgyöngy. *A gyöngyöt a tengerben halásszák, bizonyos kagylókból gyűjtik a gyöngyhalászok.*

2. Üvegből vagy más anyagból készített felfűzhető gömb, golyó. *Gyöngyöt fűz.*

3. Gyöngysor. *Gyöngy van a nyakán.*

4. (választékos) Apró buborék. *A pezsgő gyöngyeit hosszasan figyelte az üvegpoháron át.*

5. *Valakik gyöngye*: közülük különösen kiváló. *A feleségem a háziasszonyok gyöngye.*

6. (Kedveskedő megszólításként:) *Gyere, gyöngyöm!*

✧ Szin: **2.** (régi) *ékáru, mirikló, flitter, tekla* **3.** *gyöngyfűzés,* (régi) *gyöngykaláris* **5.** *dísz, kiválóság* **6.** *kedves*

✧ Etim: Honfoglalás előtti, csuvasos típusú török jövevényszó.

✧ Ö: fa + gyöngy, igaz + gyöngy

gyöngybetű ◆ fn

1. Egyenletes, szép kézírás betűje. *Meg lehet ismerni a gyöngybetűiről.*

2. A gyöngyhöz hasonló alakú, apró, kerekded betűforma nyomtatásban, ötpontos betűnagyság. *Ezt a szövegrészt gyöngybetűvel szedd!*

✧ Szin: **2.** (idegen) *perl*

✧ Etim: Összetétel: → *gyöngy* + → *betű.*

gyöngyház ◆◆ fn

1. Kagylók és tengeri csigák héjának szivárványos fényű belső rétege. *A gyöngyházat lefejtik a kagylóhéjról, és díszítésre használják. Ma már mesterséges gyöngyházat is előállítanak.*

2. Ennek díszítésre, kisebb tárgyak készítésére használatos anyaga. *Láttam a régiségboltban egy gyönyörű, ébenfával és gyöngyházzal berakott barokk kártyaasztalt.* (Jelzőként:) *Valódi gyöngyház gombokat keresek az új blúzomra. Lehet-e még a szegedi vásárban gyöngyház nyelű kisbicskát kapni?*

✧ Etim: Összetétel: → *gyöngy* + → *ház.*

☝ Mivel összetett szó, jelzőként különírjuk a jelzett szótól, ha annak az anyagát jelöli: *gyöngyház berakás*. A *gyöngyházfényű* szó ellenben egybeírandó, mert itt a *gyöngyház* nem anyagnév.

gyöngyöz|ik ◆◆◆ ige *~ni*

1. Vízcseppektől csillog. *Gyöngyözik a harmatos fű.* | *Gyöngyözik a homloka*: izzad, kiveri a verejték.

2. Apró buborékok keletkeznek valamiben. *Gyöngyözik a pezsgő.*

✧ Szin: **1.** *verejtékezik, verítékezik* **2.** *forr, pezseg, habzik, tajtékzik, buzog, bugyog, bugyborékol*

✧ Táj: **2.** *bizseg*

✧ Etim: A → *gyöngy* főnév származéka.

gyöngytyúk ◆◆ fn

Zömök testű, kopasz fejű, fehér pettyes sötétszürke tollú, a tyúkalakúak rendjébe tartozó háziszárnyas. *A háziasított gyöngytyúk vad őse, a kékesszürke sisakos gyöngytyúk Afrika szavannáin él. Gyöngytyúkot inkább tanyán tartanak, mint falusi házaknál, mert a kakas rikácsoló hangja igen kellemetlen.*

✧ Szin: *gyöngyös,* (Va bizalmas) *papács*

✧ Etim: Összetétel: → *gyöngy* + → *tyúk.*

☝ A *gyöngyös* szinonima a köznyelvben is él, de állattani szakszóként és tájszóként is használatos. A *gyöngytyúk* hímjének a neve *kakas* vagy *gyöngyöskakas*, a fiatal állat *gyöngyöscsibe* vagy *gyöngyöscsirke*.

gyöngyvirág ◆◆◆ fn

Fehér, fürtös, illatos virágú hagymás növény. *Gyöngyvirágot tűz a kalapja mellé.*

✧ Szin: *májusi gyöngyvirág*

✧ Táj: *borsoska, csörgővirág, kakukkvirág, májusi virág*

✧ Etim: Összetétel: → *gyöngy* + → *virág.*

gyönyör ◆◆◆◆◆ fn *~ök, ~t, ~e* (választékos)

1. Rendkívüli élvezet. *Elmerül a napozás gyönyörében. Gyönyört talál a zenehallgatásban.*

2. Nagyon nagyfokú öröm, boldogság. *Gyönyört érzett, ha csak látta is a lányt.*

✧ Szin: **1.** *gyönyörűség* **2.** *elragadtatás, mámor, kéj, megrészegülés,* (idegen) *eufória, eksztázis*
✧ Ell: **2.** *kiábrándultság, undor, boldogtalanság*
✧ Etim: Nyelvújítás kori elvonás a → *gyönyörű* melléknévből.

gyönyörköd|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*
Élvezettel, megelégedettséggel szemlél valakit vagy valamit. *Gyönyörködik a táj váratlan szépségében.*
✧ Szin: *örömét leli; csodál, bámul valamit; nem tud betelni valamivel; hizlalja a szemét, legelteti a szemét valamin, valakin;* (régi) *gusztál valamit, valakit*
✧ Etim: A → *gyönyörű* szó tövével azonos ismeretlen eredetű szótő származéka.

gyönyörű I. ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~en*
1. Rendkívül szép. *Gyönyörű lányok járnak az osztályba.*
2. (gúnyos) Csúnya, rossz. *Mondhatom, gyönyörű viselkedés!*
✧ Szin: **1.** *álomszép, szépséges, elragadó, csodás, csodálatos, csodaszép, meseszép, tündérszép* • **1.** *A napra lehet nézni, de rá nem.*
✧ Táj: **1.** *világszép*
✧ Ell: **1.** *rút, visszataszító*
✧ Etim: A → *gyönyörködik* ige tövével azonos ismeretlen eredetű szótő származéka.

gyönyörű II. ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
1. Gyönyörű dolog. *„Volt egy szent szándékunk*: *gyönyörűket írni”* (Ady E.: Levél-féle Móricz Zsigmondhoz).
2. (Kedveskedő megszólításként:) *Gyönyörűm!*
✧ Szin: **1.** *álomszép* **2.** *kedves*, *drága*, *szépség*
✧ Táj: **1.** *világszép*
✧ Ell: **1.** *rútság, csúnyaság*
✧ Etim: A → *gyönyörködik* ige tövével azonos ismeretlen eredetű szótő származéka.

gyönyörűség ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
1. Gyönyörködtető szépség. *Tavasszal a természet csupa gyönyörűség.*
2. Nagyon nagy élvezet, öröm. *Gyönyörűsége telik abban, ha zongorázhat. Majd elolvad a gyönyörűségtől.*
3. (Megszólításként:) *Gyönyörűségem!*
4. (gúnyos) Felháborítóan viselkedő személy. *No, te gyönyörűség!*
✧ Szin: **1.** *boldogság, lelkesültség, elragadtatás, éden, mámor, gyönyör,* (idegen) *eufória,* (régi) *delícia* **2.** *kedvtelés, szórakozás, mulatság*
✧ Ell: **2.** *szenvedés, boldogtalanság*
✧ Etim: A → *gyönyörű* melléknév származéka.

gyötör ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Tartósan kínoz, bánt valakit. *A gonosz mostoha halálra gyötörte. Álmatlanság gyötri.* | *Gyötri magát*: gyötrődik.
2. Nyaggat, zaklat valakit. *Buta kérdésekkel gyötörték.*
✧ Szin: **1.** *emészt, epeszt, esz, mardos, furdal, rág, háborgat, piszkál, zavar,* (bizalmas) *szekál, ostoroz, bőszít*
✧ Táj: **2.** *cincál, nyüstöl, keserget, sancol*
✧ Ell: **1.** *kímél, óv, vigasztal* **2.** *békén hagy*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán honfoglalás előtti, csuvasos típusú török jövevényszó.
☝ Kijelentő mód, jelen időben az egyes személyekre vonatkozóan vagy csak a *gyötör-*, vagy csak a *gyötr-* tövet ragozzuk: *gyötrök, gyötörsz, gyötör, gyötrünk, gyötörtök, gyötörnek*; tárgyas ragozásban: *gyötröm, gyötröd, gyötri, gyötörjük, gyötritek, gyötrik*. Felszólító és feltételes módban, valamint múlt időben csak a teljes tő használatos: *gyötörjön, gyötörne, gyötört*. Az ige befejezett melléknévi igeneve: *gyötört* (főleg igekötős alakokban: *agyongyötört, meggyötört asszony*), ritkán *gyötrött* (*gyötrött fák*). Egyéb képzős származékai: *gyötrő, gyötörve*; főnevek: *gyötrés, gyötrelem*.

gyötrelem ◆◆◆◆ fn *gyötrelmek, gyötrelmet, gyötrelme*
Nagyfokú, kínzó testi vagy lelki fájdalom, szenvedés. *Az epegörcs gyötrelmei kimerítették. Ez a szerelem sok gyötrelmet okozott mindkettőjüknek.*
✧ Szin: *gyötrődés, boldogtalanság, kín, kínlódás, törődés, tortúra*
✧ Ell: *öröm, élvezet, boldogság*
✧ Etim: A → *gyötör* ige származéka.

gyötrelmes ◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. Gyötrő, nagy fájdalmat, gyötrelmet okozó. *Gyötrelmes kínokat állt ki.*
2. Nehezen, fáradsággal elvégezhető. *Gyötrelmes munka eredményeként lett kész a házuk.*
✧ Szin: **1.** *sanyarú, nyomorúságos, fájdalmas, keserves, lesújtó, leverő, kínos* **2.** *fárasztó, kimerítő*
✧ Ell: **1.** *vigasztaló* **2.** *könnyű*, *élvezetes, gyönyörűséges*
✧ Etim: A → *gyötrelem* főnév származéka.

gyötrőd|ik ◆◆◆ ige *~ni*
Gyötrelmet, lelki fájdalmat érez. *Sikertelensége miatt gyötrődik.*
✧ Szin: *kínlódik, vergődik, emésztődik, eszi magát, emészti magát, rágódik, őrlődik, szenved*
✧ Táj: *evődik*
✧ Etim: A → *gyötör* ige származéka.

győz ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Küzdelemben ellenségénél, illetve ellenfelénél erősebbnek, jobbnak bizonyul. *Győztünk a csatában. Nagy fölénnyel győzött a futóversenyen.*

2. A nehézségeket leküzdve eléri célját. *Nagy kitartással győz az akadályokon.*

3. Képes huzamosan teljesíteni valamit. *Győzi a munkát energiával.* (Tagadó formában túlzás kifejezésére:) *Nem győztünk csodálkozni, olyan szép volt a város. Véletlenül rálépett a lábamra, aztán nem győzött bocsánatot kérni.*

4. *Győzi valamivel*: van annyija belőle, amennyi elegendő. *Már nem győzöm anyagiakkal.*

✧ Szin: **1.** *nyer, diadalmaskodik, győzelmet arat* **2.** *úrrá lesz valamin; túltesz valakin; leküzd, legyűr valamit; felül marad valamiben* **3.** *bír valamit* • **1.** *Elviszi a pálmát. Diadalt arat.*

✧ Ell: **1.** *veszít, kikap, vereséget szenved* **2.** *alulmarad*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

győzedelmes ◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en* (régi, választékos)

Győztes, diadalmas. *Ünneplés fogadta a győzedelmes hadsereget.*

✧ Szin: *sikeres, nyertes, eredményes,* (régi, választékos) *győzelmes, dicső, dicsőséges*

✧ Ell: *vesztes, legyőzött, alulmaradt, megvert*

✧ Etim: A → *győz* ige származéka.

győzelem ◆◆◆◆◆ fn *győzelmek, győzelmet, győzelme*

Küzdelemben kivívott siker. *A szövetségesek döntő győzelmet arattak. Ebben az idényben a mi csapatunké lesz a győzelem.*

✧ Szin: *diadal, nyerés, hódítás, eredmény,* (idegen) *viktória,* (régi) *diadalom, győzedelem*

✧ Ell: *kudarc, sikertelenség, vereség*

✧ Etim: Szóösszevonással keletkezett a → *győz* ige *győzedelem* származékából.

győzelmes ◆◆ mn *~ek, ~et, ~en* (választékos)

Győztes, diadalmas. *A győzelmes hadvezér szobra a téren áll.*

✧ Szin: *nyertes, sikeres,* (régi, választékos) *dicsőséges, győzedelmes*

✧ Ell: *vesztes, legyőzött, alulmaradt*

✧ Etim: A → *győzelem* főnév származéka.

győztes ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

Olyan, aki, ami valamely küzdelemben győzött. *Örömujjongás köszönti a győztes csapatot.* (Főnévi használatban:) *Ki a győztes?*

✧ Szin: *diadalmas, nyerő, bajnok, nyertes, első, favorit, befutó,* (választékos) *győzelmes,* (régi) *győzedelmes,* (idegen) *triumfáns*

✧ Ell: *vesztes, legyőzött*

✧ Etim: A → *győz* ige nyelvújítás kori származéka.

gyufa ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Dörzsölésre gyulladó anyaggal bevont végű fapálcika. *Csak egy doboz gyufát vett a boltban.* • Szólás: (szleng) *Kihúzod a gyufát*: megjárod, pórul jársz.

✧ Szin: *gyújtó, tűzszerszám,* (szleng) *reibli, blejb,* (régi) *villantó*

✧ Táj: *masina, méregpózna, gyújtószálka*

✧ Etim: Német mintára, tükörfordítással keletkezett nyelvújítás kori összetétel; *gyú* ‘gyújtó’: a → *gyújt* ige rövidítésével jött létre + → *fa*.

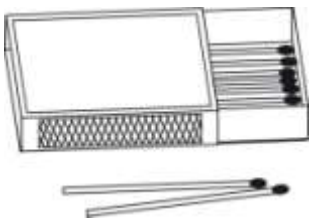

gyufásdoboz ◆◆◆◆ fn

Gyufaszálak tárolására és meggyújtására való (kisebb) doboz. *Kivett egy szál gyufát a gyufásdobozból, és meggyújtotta. A rovargyűjtéshez gyufásdobozokat használt.*

✧ Szin: (régi) *gyufaskatulya*

✧ Táj: *masinapakli*

✧ Etim: Összetétel; *gyufás*: a → *gyufa* főnév származéka + → *doboz*.

gyufaskatulya ◆ fn (régi)

Gyufásdoboz. *Gyufaskatulyát vett elő a zsebéből.*

✧ Táj: *masinapakli*

✧ Etim: Összetétel: → *gyufa* + → *skatulya*.

gyújt ◆◆◆◆◆ ige *~ani*

1. Előidézi valaminek a meggyulladását. *Gyertyát gyújtott az áramszünet alatt. Rájuk gyújtotta a házat.* | *Cigarettára gyújt*: rágyújt.
2. (Villamos fényforrást) bekapcsolva izzásba hoz. *Alkonyatkor villanyt gyújtott.*
3. (választékos) (Heves érzelmet) gerjeszt valakiben. *Tekintete szerelmet gyújtott a szívében.* | *Valamire gyújt*: valamilyen érzelemre gerjeszt. *Szavai mindenkit haragra gyújtottak.*
4. *Dalra, nótára gyújt*: dalolni, nótázni kezd. *Vacsora után mindjárt nótára gyújtottak.*
✧ Szin: **1.** *begyújt, meggyújt,* (régi) *lángít, lángra lobbant, szít, hevít* **2.** *kapcsol, bekapcsol, felkapcsol* **3.** (választékos) *szít, lángra lobbant; hevít, tűzbe hoz, lázba ejt, lelkesít, buzdít, felvillanyoz valakit*
✧ Ell: **1., 2.** *olt* **3.** *csendesít, nyugtat*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.
☝ Ejthetjük rövid *u*-val is, de írásban mindig hosszú az *ú.*

gyújtás ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. Az a cselekvés, hogy (valamit, valamire) gyújtanak. *A cigarettára gyújtás élvezetes, de káros is.*
2. A motort beindító berendezés. *Már megint rossz a gyújtás.*
✧ Szin: **1.** *rágyújtás, meggyújtás* **2.** *indítás, működtetés*
✧ Etim: A → *gyújt* ige származéka.
☝ Ejthetjük rövid *u*-val is, de írásban mindig hosszú az *ú*.

gyújtó I. ◆◆ mn, mn-i in *~ak, ~t, ~an*
1. Olyan, aki, ami valamit gyújt. *A tüzet gyújtó asszony a kályha előtt térdelt.*
2. Lelkesítő (hatású). *Gyújtó szónoklata magával ragadta a hallgatóságot.*
✧ Szin: **1.** *gerjesztő, szító* **2.** *magával ragadó, sodró, lendületes*
✧ Ell: **1.** *oltó, eloltó* **2.** *kiábrándító*
✧ Etim: A → *gyújt* ige származéka.

gyújtó II. ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. (régies, hivatalos) Gyufa. *Biztonsági gyújtó, ez volt felírva régen a gyufásdobozra.*
2. (ritka) Öngyújtó. *Hova raktad a gyújtót?*
3. (régi) Bombának, lövedéknek a robbanást előidéző alkatrésze. *Belobbant a bomba gyújtója.*
✧ Szin: **1.** (szleng) *reibli, blejb,* (régi) *villantó, tűzszerszám* **3.** (régi) *kanóc*
✧ Táj: **1.** *gyújtószálka, masina, méregpózna*
✧ Etim: A → *gyújt* ige származéka.

gyújtogat ◆◆ ige *~ni*
1. Többször vagy sorban (meg)gyújt valamit. *Az utcán már gyújtogatták a gázlámpákat.*
2. Szándékosan és sorozatosan tárgyakat, épületeket gyújt fel, tüzeket idéz elő. *A csőcselék nemcsak rabolt, hanem gyújtogatott is.*
3. (választékos) Lelkesít, indulatra gerjeszt valakit. *Verseivel gyújtogatta az emberek lelkét.*
✧ Szin: **2.** *tűzzel játszik,* (szleng) *pirózik*
✧ Táj: **2.** *cindlázik*
✧ Etim: A → *gyújt* ige származéka.
☝ Ejthetjük rövid *u*-val is, de írásban mindig hosszú az *ú*.

gyújtós ◆ fn *~ok, ~t, ~a*
Könnyen gyulladó aprófa. *Gyújtóst aprít télire.*
✧ Szin: *rőzse, forgács*
✧ Táj: *gerjesztő, élesztéк, langalló*
✧ Etim: A → *gyújt* ige származéka.

gyúl ◆◆◆◆ ige *~ni* (választékos)
1. Égni, világítani kezd. *Lángra gyúlt a parázs.*
2. *Valamire gyúl*: valami hirtelen elönti. *Vörösre gyúlt az arca a szégyentől.*
3. *Valaki valamire gyúl*: (heves érzelem, indulat) támad benne. *Szerelemre gyúlt a szomszéd lány iránt. Éktelen haragra gyúlt, amikor megtudta, hogy becsapták.*
4. *Világosság, fény gyúl valakiben*: valami világossá válik számára, megért valamit. *Agyában hirtelen világosság gyúlt. Végre fény gyúlt a fejekben, értik a dolog lényegét.*
✧ Szin: **1.** *meggyullad, tüzet fog,* (választékos) *lobban, fellobban, fellángol, lobot vet* **2.** *gyullad* **3.** *gyullad, gerjed,* (választékos) *lobban* **4.** *megvilágosodik; megért valamit*
✧ Ell: **1.** *elaluszik, ellobban, kihuny, hamvad*
✧ Etim: A → *gyújt* ige alakváltozata.

gyulai ◆◆◆ mn *~ak, ~t, –*
1. Gyulán található, odavalósi. *A gyulai várban idén is játszott a társulat.* (Főnévi használatban:) *A gyulaiak nagyon büszkék a város fejlett kulturális életére.*
2. Ott készített vagy olyan fajta. *Gyulai kolbászt vittek magukkal az útra.* (Főnévi használatban:) Gyulai kolbász. *Hoztam egy pár gyulait.*
✧ Etim: A *Gyula* helynév származéka.

gyúlékony ◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Könnyen gyulladó. *Gyúlékony anyagok közelében nem szabad tüzet rakni.*

2. (ritka) Ilyen természetű (személy). *Vigyázz vele, gyúlékony természete van.*

✧ Szin: **1.** *tűzveszélyes, lobbanékony* **2.** *lobbanékony, szenvedélyes, forró, tüzes, hirtelen haragú*

✧ Ell: **2.** *hűvös, hidegvérű, nyugodt*

✧ Etim: A → *gyúl* ige származéka.

gyullad ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Égni kezd. *A száraz fa könnyen gyullad.*

2. *Valami(lyen)re gyullad*: hirtelen valamilyenné válik. *Vörösre gyullad az arca a hidegtől.* ■ *Szerelemre, haragra gyullad*: szerelem, harag támad benne.

3. *Fejében, agyában világosság gyullad*: valami világossá válik számára, megért valamit. *A könyv olvasása közben egyszeriben világosság gyulladt fejében.*

✧ Szin: **1.** *fellobban, tüzet fog, meggyullad,* (választékos) *gyúl* **2.** (választékos) *gyúl* **3.** (haragra, szerelemre) *gerjed,* (választékos) *gyúl*

✧ Ell: **1.** *hamvad, kihuny, elalszik* **2.** *lecsillapodik, megnyugszik*

✧ Etim: A → *gyúl* ige származéka.

gyulladás ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Lángra lobbanás. *Fennáll a gyulladás veszélye.*

2. Vörös, meleg, duzzanattal járó fertőzéses folyamat. *Gyulladásba jött a sebe, és lassan gyógyul.*

✧ Szin: **1.** *tűz, égés* (idegen) *oxidáció* **2.** *lob*

✧ Etim: A → *gyullad* ige származéka.

✧ Ö: tüdő + gyulladás

gyúr ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Nyomkodással tömörít, alakít valamit. *Tésztát gyúr a leveshez. Kemény hógolyót gyúr a vizes hóból.*

2. Nyomkodva dögönyöz, masszíroz valakit. *Mérkőzés előtt gyúrják a játékosokat.*

3. Valamit (vagy valakit) formál valamiből (vagy valakiből). *Szobrot gyúrt az agyagból.* | *Jó anyagból van gyúrva*: szilárd, erős a szervezete, jelleme.

4. (bizalmas) Szívósan igyekszik rávenni valakit valamire. *Napok óta gyúr, hogy engedjem el a koncertre.*

5. (bizalmas) Nagy erőfeszítéssel tesz valamit. *Gyúrjátok, fiúk!*

6. (bizalmas) Izomfejlesztő gyakorlatokkal erősíti a testét. *Máté a gimnázium konditermében gyúr minden délután.*

✧ Szin: **1.** *dagaszt, gyömöszöl* **2.** *gyömöszöl* **3.** *alakít, farag* **4.** *győzköd,* (bizalmas) *főz* **5.** *erőlködik* **6.** *edz,* (bizalmas) *kondizik*

✧ Táj: **1.** *mancsol, gyomászol* **2.** *dömöcköl*

✧ Etim: Honfoglalás előtti, csuvasos típusú török jövevényszó.

gyurma ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Képlékeny, általában színes anyag, massza. *Gyurmából alakokat formál. Az óvónő a szekrénybe zárta a gyurmákat.*

✧ Szin: (idegen) *plasztilin,* (Er, Ka; Va, Dv, Mv bizalmas) *plasztelin,* (Fv) *pasztelina, plasztelina*

✧ Táj: *pasztelin*

✧ Etim: A → *gyúr* ige nyelvújítás kori származéka.

gyúró ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Sportmasszőr. *A gyúró nemcsak gyúrja a versenyzőket, hanem kezeli is.*

✧ Szin: *masszőr*

✧ Etim: A → *gyúr* ige származéka.

✧ Ö: vas + gyúró

gyúródeszka ◆ fn

Tészta gyúrására, nyújtására való gyalult fatábla. *Kinyújtotta a tésztát a gyúródeszkán.*

✧ Szin: *gyúrótábla, sodródeszka, nyújtódeszka*

✧ Táj: *lapító, lapítódeszka, laskalapító*

✧ Etim: Összetétel; *gyúró*: a → *gyúr* ige származéka + → *deszka*.

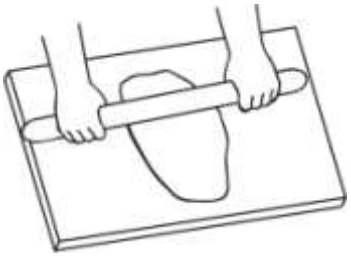

gyutacs ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

A fegyver hüvelyében levő, ütésre érzékeny gyújtókeverék. *Régen durranóhiganyból készült gyutacsokat használtak.*

✧ Szin: *töltény, kanóc, gyújtózsinór,* (régi) *patron, kapszli, csappantyú*

✧ Etim: A → *gyújt*, → *gyúl* igék tövének nyelvújítás kori származéka.

gyűjt ◆◆◆◆◆ ige *~eni*

1. Valamit egy helyre hord. *A méhek gyűjtik a mézet.*

2. (népi) Szénát, takarmányt betakarít. *Megyünk gyűjteni.*

3. Valamit egyenként vagy részletekben megszerez. *Szenvedélyesen gyűjti a könyveket.* | *Valamire gyűjt*: valamilyen célra pénzt tartalékol. *Nem megy nyaralni, mert lakásra gyűjt.* | *Erőt gyűjt*: erősíti magát valamely cél eléréséhez. *Erőt gyűjtött a nehéz vizsga előtt.*

4. Valamit egymás után összeszed. *Kitartóan gyűjti az adományokat.*

5. Valakiket több helyről egy helyre tömörít. *Maga köré gyűjti barátait. Katonákat gyűjtöttek a rendfenntartó csapathoz.*

✧ Szin: **1., 2.** *összehord, összeszed, felhalmoz* **3.** (pénzzel kapcsolatban) *takarékoskodik, félretesz,* (bizalmas) *spórol, kuporgat* **4.** *kéreget, kunyerál, koldul, kalapoz, perselyez* **5.** *összehív, összecsődít, összeterel,* (katonákat) *verbuvál,* (régi) *toboroz, újoncoz, rekrutál*

✧ Ell: **1.** *szétszór* **3–4.** *pazarol, tékozol, elherdál*

✧ Táj: **1.** *rakásol*

✧ Etim: A → *gyűl(ik)* ige származéka.

☝ Ejthetjük rövid *ü*-vel is, de írásban mindig hosszú az *ű*.

gyűjtemény ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Bizonyos tárgyaknak rendezett összessége. *Szép gyűjteménye van régi könyvekből.*

2. Összegyűjtött és kiadott művek összessége. *A népköltési gyűjtemény megjelenését a XIX. században nagy érdeklődéssel fogadták.*

✧ Szin: **1.** *készlet,* (idegen) *archívum, kollekció* **2.** *antológia, album, válogatás, csokor,* (régi) *almanach*

✧ Etim: A → *gyűjt* ige származéka.

☝ Ejthetjük rövid *ü*-vel is, de írásban mindig hosszú az *ű*.

gyülekezet ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. (választékos) Összegyűlt személyek összessége. *Kiváló emberek gyülekezete volt jelen a díszelőadáson.*

2. Valamely egyházközség tagsága. *Az egész gyülekezet szívesen fogadta az új lelkészt.* (Megszólításban:) A (protestáns) istentiszteletre összegyűlt hívek együttese. *Tisztelt gyülekezet!*

✧ Szin: **1.** *gyülekezés, csoportosulás, társaság, csoport, sokaság, tömeg,* (gúnyos, régi) *menazséria* **2.** *eklézsia, nyáj, hívők,* (régi) *fára*

✧ Etim: A → *gyűlik* ige származéka.

gyülekez|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*

Egy helyre gyűlik, csoportosul. *Eső lesz, gyülekeznek a felhők. A vonatnál gyülekeznek a kirándulók.*

✧ Szin: *egybegyűlik, csődül, összeverődik, összejön, összesereglik, egybesereglik, tömörül,* (régi) *sokadozik*

✧ Táj: *hullong*

✧ Ell: *feloszlik, szétszóródik, szétszéled*

✧ Etim: A → *gyűlik* ige származéka.

gyülekező I. ◆◆ mn, mn-i in *~k, ~t*

Olyan (személy, állat, dolog), amely (lassacskán) összegyűlik valahol. *Elnézem a gyülekező fecskéket. A gyülekező hallgatóságtól hangos a folyosó. A gyülekező felhők vihar közeledtét jelzik.*

✧ Szin: *növekvő számú*

✧ Etim: A → *gyülekezik* ige származéka.

gyülekező II. ◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. *Gyülekezők*: valamely céllal összegyűlő emberek. *A gyülekezők már ellepték az utcákat.*

2. Gyülekezés. *Ebéd után gyülekező! Reggel 7-kor a vasútállomáson lesz a gyülekező.*

3. (régi) Gyülekezésre hívó kürtjel. *A kürtös gyülekezőt fúj.*

✧ Szin: **2.** *szemle, számbavétel, sorakozó, létszámellenőrzés,* (régi) *mustra*

✧ Etim: A → *gyülekezik* ige származéka.

gyűlés ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Közösségi jellegű csoportos tanácskozás. *A gyűlés résztvevői megbeszélték a legfontosabb kérdéseket.*

2. Többek összejövetele valamely határozott célból, rendszerint követelések, szónoklatok meghallgatásával. *A gyűlésen több százan vettek részt. A gyűlésen több szónok fogalmazta meg a diákok követeléseit.*

3. (népi) Gennyes duzzanat, kelés. *Gyűlés van a kezén.*

✧ Szin: **1.** *értekezlet, összesereglés, megbeszélés, ülés, konferencia, kongresszus, találkozó, ankét,* (idegen) *meeting* **2.** *csoportosulás, tömörülés, csődület, sokasodás* **3.** *tályog*

✧ Etim: A → *gyűlik* ige származéka.

✧ Ö: nemzet + gyűlés, ország + gyűlés

☝ Az angol *meeting* kiejtése: [míting].

gyűlésez|ik ◆ ige *~ni*

Gyűléseket tart. *A párt tagjai sokat gyűléseznek.*
✧ Szin: *tanácskozik, ülésezik, tárgyal, értekezik,* (rosszalló) *zsinatol*
✧ Etim: A → *gyűlés* főnév származéka.

gyülevész ◆ mn *~ek, ~t,* – (rosszalló)
Szedett-vedett, kétes elemekből álló. *Mindenféle gyülevész népség jár erre mostanában, és összepiszkítja az utcát.*
✧ Szin: (rosszalló) *jöttment, semmirekellő,* (régi) *elegy-belegy*
✧ Ell: *válogatott, elit*
✧ Etim: A → *gyűlik* ige származéka.

gyűl|ik ◆◆ ige *~ni*
1. (Több ember, állat) folyamatosan egy helyre jön össze. *Gyűlik az elégedetlen tömeg.*
2. Valami szaporodva halmozódik. *Gyűlik a pénz a házra. Az évek során gyűlnek a gondok.*
3. (népi) Begyullad, kelés van rajta. *Nem tud cipőt húzni, gyűlik a lába.*
✧ Szin: **1.** (régi, választékos) *gyűl, csoportosul, összeverődik, gyülekezik, tódul, csődül* **2.** *szaporodik,* (régi, választékos) *gyűl, gyarapodik, feltorlódik, sokasodik* **3.** *gennyesedik, gennyed,* (népi) *meggyűlik*
✧ Ell: **1.** *szétoszlik, szétszóródik, elszéled, fogy* **2.** *fogy, apad*
✧ Etim: Valószínűleg honfoglalás előtti, csuvasos típusú török jövevényszó.

gyűlöl ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
Heves ellenszenvet érez valaki vagy valami iránt. *Már évek óta gyűlölik egymást.* • Szólás: *Gyűlöli, mint a bűnét.*
✧ Szin: *utál, megvet, nem szenvedhet; irtózik, iszonyodik, borzad, undorodik valakitől, valamitől* • *Ki nem állhat valakit.*
✧ Ell: *imád, szeret, kedvel*
✧ Etim: Egy ismeretlen eredetű szótő származéka.

gyűlölet ◆◆◆◆ fn –, *~et, ~e*
Heves ellenszenv. *Szeme szikrázik a gyűlölettől.*
✧ Szin: *utálat, undor, megvetés, rosszindulat, rosszakarat, irtózat, iszonyat,* (idegen) *antipátia,* (idegen) *averzió*
✧ Ell: *imádat, szeretet, jóindulat*
✧ Etim: A → *gyűlöl* ige származéka.

gyűlölköd|ik ◆◆◆ ige *~ni*
Tartósan (és oktalanul) gyűlöletet tanúsít valaki, valami iránt vagy (több személy) egymás iránt. *A szomszédokkal folyton gyűlölködnek, mert egyik sem akarja megcsinálni a kerítést.*
✧ Szin: *ellenségeskedik, haragoskodik, acsarkodik, piszkálódik, kötekedik, civakodik,* (régi) *fenekedik, ellenkedik*
✧ Etim: A → *gyűlöl* ige származéka.

gyümölcs ◆◆◆◆◆ fn *~ök, ~öt, ~e*
1. Növényeknek, főleg fáknak, cserjéknek nyersen fogyasztható, többnyire édes termése. *A gyümölcsökben sok vitamin van. A kertünkben sokféle gyümölcs megterem*: *eper, málna, őszibarack, alma, szőlő, sőt még dió és mogyoró is.* ■ *Tiltott gyümölcs*: **a)** a Bibliában annak a fának a termése, amelyről Ádámnak és Évának tilos volt szakítania **b)** (átvitt) tiltott élvezet. *Tiltott gyümölcs volt a gyerekeknek a késő esti tévézés.* | *Méhének gyümölcse*: gyermeke valakinek.
2. Valamely tevékenység eredménye. *Élvezi munkájának gyümölcsét.*
✧ Szin: **2.** *siker, nyereség*
✧ Ell: **2.** *kudarc*
✧ Etim: Honfoglalás előtti, csuvasos típusú török jövevényszó.
✧ Ö: déli + gyümölcs

gyümölcsoltó ◆ mn *~k, ~t,* –
Gyümölcsoltó (Boldogasszony): Jézus fogantatásának, március 25-re eső katolikus ünnepe, egyben a gyümölcsfák oltásának határideje. *Gyümölcsoltókor vidékre utazunk a nagymamáékhoz.*
✧ Táj: *gyümölcsojtó*
✧ Etim: Összetétel; → *gyümölcs* + *oltó*: az → *olt*[2] ige származéka.

gyümölcsös I. ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. Gyümölcs tartására való. *Tavaszra a gyümölcsös kamra üres lett. Egy gyümölcsös kosárral a karján jött.*
2. Gyümölccsel készített étel. *Uzsonnára gyümölcsös rizst adott.*
✧ Szin: **2.** *gyümölcstartalmú, gyümölcsízű*
✧ Táj: *gyümecsecs, gyümücsös*
✧ Etim: A → *gyümölcs* főnév származéka.

gyümölcsös II. ◆◆◆◆ fn *~ök, ~t, ~e*
Gyümölcsfákkal beültetett terület. *A gyümölcsösben egész évben sok a munka.*
✧ Szin: *kert, gyümölcsöskert*
✧ Táj: *bongor, csemegés*
✧ Etim: A → *gyümölcs* főnév származéka.

gyümölcsöz|ik ◆◆ ige *~ni* (választékos)
Hasznot hajt. *A befektetett munka szépen gyümölcsözik.*
✧ Szin: (választékos) *jövedelmez, kamatozik; hoz, terem valamit*
✧ Etim: A → *gyümölcs* főnév származéka.

gyűr ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Vigyázatlanul vagy szándékoltan ráncossá tesz valamit. *Figyelmetlen, állandóan gyűri a ruháját. A nyomtató gyűri a lapokat.*

2. Úgy nyomkod valamit valahová, hogy az összegyűrődik. *A bőröndbe gyűri a holmiját.*

3. (bizalmas) Erőfeszítéssel végez valamit. *Kitartóan gyűri a főiskolát.* | *Gyűri magába az ételt*: nagy erőfeszítéssel eszik. *Nehezen gyűri magába a főzeléket.*

4. Birkózásban leteper, legyőz valakit. *Gyorsan maga alá gyűri az ellenségét.*

✧ Szin: **1.** *összegyűr, gyömöszöl* **2.** (bizalmas) (evéssel kapcsolatban:) *fal, nyámmog* **3.** *legyőz, lebirkóz*

✧ Ell: **1.** *kisimít, kivasal, kiegyenesít*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű szó, talán hangrendi átcsapással keletkezett a → *gyúr* igéből.

gyűrődés ◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Az, hogy valami gyűrődik. *A gyűrődés nem tesz jót a ruháknak.*

2. Ránc. *Nem lehet kivasalni a gyűrődést. Az új arckrémem a gyűrődések ellen is hatékony.*

3. (szleng) Problémákkal való bajlódás, küzdelem. *A fiatalok jól bírják a gyűrődést, az idősebbek viszont nyugalmasabb munkahelyet keresnek maguknak.*

✧ Szin: **2.** *redő, barázda,* (tréfás) *szamárfül* **3.** *igénybevétel, megpróbáltatás, fáradalom, éjszakázás,* (bizalmas) *strapa*

✧ Ell: **3.** *pihenés, henyélés*

✧ Etim: A → *gyűrődik* ige származéka.

gyűrőd|ik ◆◆ ige *~ni*

1. Elveszíti simaságát, ráncossá, gyűrötté válik. *A csomagban gyűrődnek a ruhák. Ez a nadrág könnyen gyűrődik.*

2. (bizalmas) Sokat fárad. *Évek óta csak gyűrődik, mégsem jut előbbre.*

✧ Szin: **1.** *ráncolódik,* (ritka) *türemlik* **2.** *igénybe van véve*

✧ Ell: **1.** *kisimul, kiegyenesedik* **2.** *pihen*

✧ Etim: A → *gyűr* ige származéka.

gyűrű ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. Ujjra húzható, karika alakú ékszer. *Szép gyűrűt kapott a vőlegényétől.*

2. Karika alakú alkatrésze, eleme valaminek. *A kút gyűrűi elöregedtek.* | *A Saturnus gyűrűje*: a Saturnust gyűrű alakban övező anyagi részek összessége.

3. Élő szervezet ilyen alakú része. *A gége gyűrűiről jó rajzot talált. Hajának gyűrűi a szemébe hullottak.*

4. (Hadászatban:) Zárt vonal. *Áttörték az ellenség gyűrűjét.*

5. Két, kötélre erősített karikából álló, függeszkedésre való sportszer. *Gyűrűn jól szerepelt, ebben ő a legjobb.*

✧ Szin: **1.** (régi) *acélcsat, karika* **2.** *bilincs, kapocs, abroncs* **3.** (hajjal kapcsolatban) *hullám, csiga, lokni, göndörség* **4.** *sánc* **5.** *gyűrűhinta, gyűrűgyakorlat*

✧ Etim: Honfoglalás előtti, csuvasos típusú török jövevényszó.

✧ Ö: jegy + gyűrű

☝ Mindkét *ű* hosszú a köznyelvi kiejtésben.

gyűrűz|ik ◆◆ ige *~ni*

1. Valami egyre erősödve folytatódik. *A vita tovább gyűrűzött.*

2. Gyűrűsen göndörödik. *Hajtincsei gyűrűzve omlottak alá.*

3. Gyűrűhintán tornázik. *Szeret gyűrűzni.*

✧ Szin: **1.** *kanyarog, kígyózik* **2.** *tekergőzik, tekeredik, csavarodik, kunkorodik, fonódik*

✧ Etim: A → *gyűrű* főnév származéka.

gyűszű ◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

Varráskor a tűt nyomó ujj végét védő kis tok. *Gyűszűvel szeretek varrni.* | *Egy gyűszűre való*: (folyadékból) nagyon kis mennyiség. *Egy gyűszűre való rumot tett a befőtthöz.*

✧ Táj: *dedzsetár*

✧ Etim: Honfoglalás előtti, csuvasos típusú török jövevényszó.

☝ Mindkét *ű* hosszú a köznyelvi kiejtésben.

H

ha ◆◆◆◆◆ ksz

1. (Feltételes mellékmondat élén:) *Ha nem esik, sétálok. Ha nem tévedek, megérkeztünk. Szólj, ha elolvastad a könyvet!*

2. (Megengedő mellékmondat élén:) *Ha lassan is, (de) befejezzük.*

3. (Óhajtó főmondat élén:) *Ha én is elmehetnék!*

✧ Szin: **1.** *hogyha, hacsak, föltéve, hogy,* (hivatalos) *amennyiben* **2., 3.** *hogyha*

✧ Etim: A → *hogy* határozószó tövével azonos szótő megszilárdult ragos alakulata.

hab ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. (Folyadék felszínén) buborékokból álló laza képződmény. *A sör habját nagyon szereti.* (választékos) *A tenger habjaiba vetette magát.*

2. Hajszolt vagy beteg állatnak, embernek a szájából kicsorduló habzó nyál, illetve állat testén levő habszerű izzadság. *A ló szája, teste csupa hab volt a vágtatástól.*

3. Tojásfehérjéből vagy tejszínből vert könnyű anyag. *Habbal szeretem a kávét.* ■ (bizalmas) *Mese habbal*: nem hihető beszéd. | *(Csak) hab a tortán*: hatásos, de nem fontos ráadás, kiegészítés. *Nagyobb fizetéssel járó állást kapott, a kitüntetés már csak hab volt a tortán.*

4. (Testápolásra, tisztításra, illetve ipari célokra használatos) könnyű, laza szerkezetű vegyszer. *Túl sok habot tettél a fürdővízbe. Borotválkozás előtt habot ken az arcára. Vettél szőnyegtisztító habot? Tűzoltásra is használnak habot.*

✧ Szin: **1., 2.** *tajték* **3.** (bizalmas) *mesebeszéd,* (szleng) *rizsa, duma, sóder* **4.** *fürdőhab, borotvahab; oltóhab, szigetelőhab*

✧ Etim: Ősi, uráli kori szó.

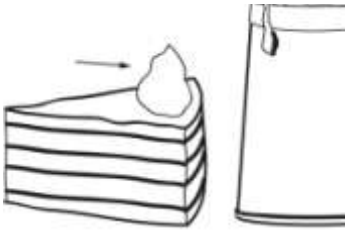

habar ◆◆ ige *~ni*

1. Gyorsan kever valamit. *Főzés közben folyton habarja a kását.*

2. (Ételt) habarással, tejfölben vagy vízben elkevert liszttel föleresztve készít. *A levest habarja.*

3. Sebtében főz valamit. *Gyorsan habart egy főzeléket.*

✧ Szin: **1.** *kavar* **3.** (rosszalló is) *kotyvaszt*

✧ Etim: Azon ősi, uráli kori igenévszó igei tagjának származéka, melynek főnévi változata → *hab* szavunk (vö. → *habzsol*).

habár ◆◆◆◆◆ ksz (választékos)

Bár, noha. *Megdicsérték, habár nem érdemelte meg.*

✧ Szin: (választékos) *jóllehet, holott, ámbátor, ugyan*

✧ Etim: Összetétel: → *ha* + → *bár*[2].

habarcs ◆◆ fn *~ok, ~ ot, ~a*

Homokból, oltott mészből és vízből készített építési kötőanyag. *Falazáskor a téglák közti réseket habarccsal töltik ki.*

✧ Szin: *malter, vakolat,* (régi) *posvány*

✧ Táj: *sár, pocsolya, pocsalék*

✧ Etim: A → *habar* ige származéka.

habarod|ik ◆ ige *~ni* (bizalmas)

■ *Egymásba habarodnak*: egymásba szeretnek. *A fiatalok még csak háromszor találkoztak, de máris hogy egymásba habarodtak!*

✧ Szin: *beleszeret,* (bizalmas) *valakibe belebolondul*

✧ Etim: A → *habar* ige származéka.

háborgat ◆◆◆◆ ige *~ni*

Nyugalmában zavar valakit. *Folyton háborgat, nem hagy dolgozni.*

✧ Szin: *zaklat, zargat, üldöz, akadályoz, bosszant, dühít, nyugtalanít, idegesít,* (bizalmas) *szekál, piszkál, macerál,* (szleng) *buzerál*

✧ Ell: *békén hagy, nyugton hagy*

✧ Etim: A → *háború* főnév tövével azonos szótő származéka.

háborog ◆◆◆◆ ige *~ni* (választékos)

1. Haragosan zúgolódik. *A nép, az utcára tódult tömeg háborog.*

2. Hevesen mozog és morajlik. *Háborog a tenger.*

3. ■ *Háborog a gyomra*: erősen émelyeg. *Nem esett neki jól az ebéd, háborog a gyomra.*

✧ Szin: **1.** (választékos) *forrong, zajong, zavarog, hőzöng, hőbörög, őrjöng, elégedetlenkedik, lázad, zendül,* (régi) *zenebonáskodik, rebellál* **2.** (választékos) *hánykolódik, hullámzik, viharzik, zúg, tajtékzik* **3.** *öklendezik, hányni készül*

✧ Ell: *lecsillapul, megbékél, megnyugszik*

✧ Etim: A → *háború* főnév tövével azonos szótő származéka.

háború ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Fegyveres harc. *Kitört a háború a két ország között. A törzsek belső háborúi aláásták az állam biztonságát.* ■ *Háborút indít valaki ellen*: **a)** hadat üzen neki, harcba kezd vele. *Az új király háborút indított a szomszédos ország ellen.* **b)** küzd valaki ellen, megtámad valakit. *A kerületi önkormányzat háborút indított az utcai árusok ellen.*

2. Ellentétes érdekek között dúló küzdelem. *Gazdasági háború folyik köztük.*

3. Veszekedés, civódás. *A szomszédok között egy percig sem szünetel a háború.*

✧ Szin: **1.** *hadviselés, háborúskodás, hadjárat, harc, csata, vérontás, összeütközés, hadakozás, csetepaté, csatározás,* (régi) *tusa* **2., 3.** *viszály, vita, pörlekedés, torzsalkodás, csetepaté, csatározás, civakodás,* (bizalmas) *purparlé*

✧ Ell: **1.** *béke, fegyverszünet* **3.** *nyugalom, összhang,* (idegen) *harmónia*

✧ Etim: A → *háborgat*, → *háborog* igék tövével azonos, valószínűleg a → *habar* igétől szóhasadással elkülönült szótő származéka.

✧ Ö: égi + háború, hideg + háború, polgár + háború, világ + háború

háborúskod|ik ◆ ige *~ni*

1. Háborúban áll valakivel. *A két szomszédos ország évek óta háborúskodik.*

2. Viszálykodik. *Állandóan háborúskodik a ház többi lakójával. Ne háborúskodjatok egymással, inkább béküljetek ki!*

✧ Szin: **1.** *hadat visel, háborúzik, csatázik, tusakodik, viaskodik* **2.** *ellenségeskedik, gyűlölködik, veszekedik, perel, civakodik, torzsalkodik* • **2.** *Összeakasztották a bajuszt.*

✧ Ell: **1.** *békét köt, leteszi a fegyvert* **2.** *megbékél, kibékül*

✧ Etim: A → *háború* főnév származéka.

háborúz|ik ◆◆ ige *~ni*

Hadat visel valaki ellen. *Egyetlen állam sem engedheti meg magának, hogy éveken át háborúzzon, mert tönkremegy a gazdasága.*

✧ Szin: *harcol, csatározik, viszálykodik, háborúskodik, hadakozik valakivel*

✧ Ell: *megbékél, békét köt valakivel*

✧ Etim: A → *háború* főnév származéka.

habos ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Olyan (folyadék vagy étel), amelyen hab keletkezett, illetve amely habot tartalmaz. *Habos sört iszik. Habos süteményt és kávét rendelt.*

2. Tajtékos, habzó (száj). *A nagy hajszától habos a ló szája.*

3. Hullámosan fénylő, habhoz hasonlóan könnyű és fehér. *Habos selyemből varratta a ruháját.*

4. Fodros erezetű (fa). *Habos kőrisből készíttetett szekrényt.*

✧ Szin: **1.** *habzó*

✧ Etim: A → *hab* főnév származéka.

haboz|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*

Nem tudja eldönteni, mit tegyen. *Habozik, merre menjen: jobbra vagy balra.*

✧ Szin: *bizonytalankodik, tétovázik, ingadozik, tűnődik, tipródik,* (bizalmas) *vacillál* • *Két közben van. Nincs lelkének hova lenni. Sehogy se jut dűlőre.*

✧ Ell: *dönt, határoz*

✧ Etim: A → *hab* főnév származéka.

☝ Nem tévesztendő össze a *habzik* igével.

habz|ik ◆◆◆ ige *~ani*

1. Habbá vagy habossá válik. *A szappan erősen habzik. Szeretem, ha habzik a sör.*

2. ■ *Habzik a szája*: **a)** habos nyál csap ki rajta (pl. betegségtől, indulattól) **b)** (átvitt) nagyon dühös. *Habzik a szája, mert ellopták a biciklijét.*

✧ Szin: **1.** *bugyborékol* **2. b.** *tajtékzik, dühöng, tombol*

✧ Ell: **1.** *kisimul* **2. b.** *lecsendesül, megnyugszik, lecsillapul*

✧ Etim: A → *hab* főnév származéka.
☝ Nem téveszthető össze a *habozik* igével. Toldalékos alakjaiban is a szótári tő szerepel: *habzzon* vagy (ikesen ragozva) *habzzék; habzott, habzó.*

habzsol ◆◆ ige *~ni*
1. Mohón, sietve eszik. *Habzsolja az ételt. Ne habzsolj, mert félrenyelsz!*
2. Mértéktelenül kiélvez valamit. *Habzsolja az életet, mindenből ki akarja venni a részét.*
✧ Szin: **1.** *fal,* (régi) *fuldoklik,* (szleng) *zabál, elnyel* **2.** *tobzódik valamiben* • **1.** *Nyeli, mint kacsa a nokedlit.*
✧ Ell: **1.** *nyámmog*
✧ Etim: Azon ősi, uráli kori igenévszó igei tagjának származéka, melynek főnévi változata → *hab* szavunk (vö. → *habar*).

hacsak ◆◆◆◆ ksz (feltételes vagy megengedő mellékmondatban)
1. Ha egyetlen lehetőség van is rá, … *Hacsak tehetem, ott leszek.*
2. *Hacsak nem* …: legföljebb akkor, ha… *Nem tudom befejezni, hacsak nem segítesz.*
✧ Szin: **1.** *ha, ha egyáltalában* **2.** *csak, ha*
✧ Etim: Összetétel: → *ha* + → *csak.*
☝ Különírjuk, ha a jelentése nem egyszerűen nyomósított ‘ha’, mint a fenti példákban, hanem ‘ha csupán’. Pl.: *Ha csak ennyit ér, nem adom el. Ha csak ennyit eszel, éhes maradsz.*

had ◆◆◆◆◆ fn *~ak, ~at, ~a*
1. (választékos) Hadsereg. A kétszázezres had megindult az ország ellen. ■ *Hadat gyűjt*: toboroz. | *Haddal indul valaki ellen*: megtámadja. | *(A) hadak útja*: (a magyar mondákban) a Tejút. *A székelyek a hadak útján várják vissza Csaba királyfit.*
2. Valamiből, valakikből nagyobb csoport, tömeg. *Száskák hada söpört végig a vidéken.*
3. Háború, harc. ■ *Hadban áll*: harcol. *Őseink sokszor álltak hadban a törökkel.* | *Hadra kel, hadba száll*: háborúra készülődik, háborúba indul.
✧ Szin: **1.** *katonaság, sereg,* (régi) *ármádia, tábor* **2.** *sokaság, csapat, sereg*
✧ Ell: **3.** *béke*
✧ Etim: Ősi, finnugor, esetleg uráli kori szó.

hadakoz|ik ◆◆◆ ige *~ni* (választékos)
1. Tartósan háborút visel. *Százötven évig hadakoztunk a törökökkel.*
2. Kitartóan küzd valami ellen vagy valamiért. *Hadakozik az igazságtalanság ellen. Évekig hadakozott a jogos örökségért.*
✧ Szin: **1.** *harcol, háborúzik, csatározik, hadat visel* **2.** *harcol*
✧ Ell: **1.** *megbékél, békét köt valakivel* **2.** *beletörődik valamibe, feladja a harcot*
✧ Etim: A *had* főnév származéka.

hadar ◆◆◆ ige *~ni*
Gyorsan, nehezen érthetően beszél. *Ha hadarsz, nem értelek meg.*
✧ Szin: (bizalmas) *darál* • *Pereg a nyelve, mint a (pergő) rokka. Úgy beszél, mint a szélkelep.*
✧ Táj: *habar, hebrencskedik, hebrencseskedik*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó, töve azonos a → *hadonászik* ige tövével (vö. → *hederít*).

hadd ◆◆ hsz (1. vagy 3. személyű felszólító módú ige előtt)
1. (Óhajtás kifejezésére:) *Hadd menjek veletek!*
2. (Ráhagyás kifejezésére:) *Hadd pihenjen, ha fáradt.*
3. (Kívánság nyomatékos kifejezésére:) *Hadd tudja meg az egész világ!*
✧ Etim: A → *hagy* ige egyes szám második személyű felszólító módú *hagyd* alakjából keletkezett szófajváltással.
✧ Ö: hadd + el + hadd

haddelhadd ◆ fn –, *~ot, ~ja* (tréfás)
Szidással, esetleg veréssel együtt járó összetűzés. *Lesz neked haddelhadd! A késés miatt otthon lett aztán haddelhadd.*
✧ Szin: *kikapás, nemulass, baj, szorultság, veszekedés, perpatvar,* (bizalmas) *balhé,* (szleng) bunyó
✧ Etim: A *hadd el, hadd* ‘hagyd el’ mondat főnevesülésével keletkezett összetétel: → *hadd* + → *el* + *hadd.*
☝ Elválasztása: *hadd-el-hadd.*

hadi ◆◆◆◆ mn *~ak, ~t,* –
Háborúval, hadviseléssel kapcsolatos. ■ *Hadi helyzet*: háborús körülmények. *A hadi helyzet az egész országban éreztette hatását.* | *Hadi kiadások*: katonai költségek. *A hadi kiadások nehéz helyzetbe hozták az ország gazdaságát.*
✧ Szin: *harci,* (idegen) *militáris*
✧ Ell: *polgári, civil, békés*
✧ Etim: A → *had* főnév származéka.

hadilábon ◆ határozóragos fn (bizalmas)
■ (Csak ebben a szókapcsolatban:) *Hadilábon áll valakivel, valamivel*: **a)** haragban van vele. *Hadilábon áll az osztálytársaival.* **b)** nem ért valamihez, nincs hozzá tehetsége. *Hadilábon áll a nyelvekkel.*
✧ Etim: Megszilárdult ragos alakulat, összetétel; → *hadi* + *lábon*: a → *láb* főnév ragozott alakja.

hadisarc ◆ fn
Háborúban a legyőzöttől követelt, a győztesnek fizetendő pénz vagy más érték. *A hétéves háborúban Hadik András, Mária Terézia altábornagya a huszárjaival elfoglalta Berlint, és 200 000 tallér hadisarcban állapodott meg a városi tanáccsal.*
✧ Etim: Összetétel: → *hadi* + → *sarc.*

hadjárat ◆◆◆◆ fn

1. Nagyobb hadművelet. *Napóleon hadjáratairól több film készült.*

2. Háború. *A megtorló hadjárat újabb viszályt szült.*

3. Valaki, valami ellen irányuló, nagyméretű vállalkozás. *Megkezdődött a választási hadjárat.*

✧ Szin: **1., 2.** *hadviselés,* (régi) *hadjárás, táborjárás, táborozás* **3.** *akció, kampány*

✧ Ell: **1., 2.** *béke, nyugalom*

✧ Etim: Összetétel: → *had* + → *járat*[2].

hadnagy ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Az alhadnagyénál eggyel magasabb rendfokozatú tiszt. *A múlt évben lett hadnagy.*

2. (régi) Hadvezér. *Az ország hadnagya maga vezette a sereget.*

✧ Szin: **2.** (régi) *hadfőnök, kapitány*

✧ Etim: Összetétel: → *had* + → *nagy* ‘vezető ember’ főnév.

hadonász|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*

Kezével széles és heves mozdulatokat végez. *Az orrom előtt hadonászik. Ne hadonássz!*

✧ Szin: *gesztikulál, csapkod*

✧ Táj: *csápol*

✧ Etim: Hangutánzó-hangfestő eredetű szó, töve azonos a → *hadar* ige tövével.

hadsereg ◆◆◆◆◆ fn

Több hadtestből, katonai csoportból álló hadműveleti egység, illetve az állam teljes katonai ereje. *Mozgósították az egész hadsereget. A második magyar hadsereg súlyos veréseget szenvedett a II. világháborúban.*

✧ Szin: *katonaság, honvédség, sereg, had, haderő,* (régi) *tábor, ármádia, regiment*

✧ Etim: Összetétel: → *had* + → *sereg*.

✧ Ö: üdv + hadsereg

hág ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (népi) Lép, tapos. *Sárba hágott. Véletlenül egy csigára hágott.* ● Szólás: *Nyakára hág a pénznek*: elkölti.

2. (választékos) Valamely magasabb helyre jut. *„Bércre hág és völgybe száll”* (Kölcsey F.: Himnusz). ■ *A tetőpontra hág*: (valamilyen hangulat) a lehető legmagasabb fokot éri el. *A jókedv a tetőpontra hágott.*

3. (Mén, bika, kos) párzik, illetve párzik valamivel. *Hágnak a lovak. A bika épp hágja a tehenet, kisborjúk fognak születni a tanyán.*

✧ Szin: **1.** *tipor, gázol* **2.** *mászik, kapaszkodik, felmegy* **3.** *fedez*

✧ Etim: Ősi, ugor, esetleg finnugor kori szó.

hágcsó ◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Általában kötélből készített létra. *A lovag hágcsón mászott fel a toronyba. A helikopterek hágcsót engednek le a bajbajutottaknak.*

2. Valaminek lépcsőfokszerű tartozéka. *A kocsi hágcsójára lépett.*

✧ Szin: **1.** *kötéllétra,* (régi) *lábtó, lajtorja, felhágó* **2.** *fellépő,* (régi) *grádics*

✧ Etim: A → *hág* ige származéka.

hagy ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Nem vesz el, nem visz magával valamit. *Az asztalon hagyta az ételt. Otthon hagyta az ellenőrzőjét.*

2. Valahova tesz, visz, juttat valamit, hogy ott megtalálják. *Az asztalon hagyott üzenetet.*

3. Valamilyen állapotában megtart valamit, valakit. *Nyitva hagyja az ajtót. Rendszeresen égve hagyja a lámpát.*

4. Nem háborgat valakit. *Hagyd édesapádat, most nem ér rá!* ■ *Békében* vagy *békén hagy, nyugton hagy valakit*: háborítatlanul. *Hagyj békén, nem látod, hogy dolgozom?*

5. Úgy megy el valakitől, hogy az nemkívánatos állapotban, helyzetben marad. *Magára hagyták a barátai.* ■ *Pácban hagy valakit*: bajban. *Hazugságban hagy valakit*: meghazudtolja.

6. Valami észlelhető marad utána. *Nagy vagyont hagyott itt, mikor kivándorolt. Nyomot hagyott maga után a tettes.*
7. Nem akadályoz meg valamit. *Hagyjátok játszani!*
8. Nem fogyaszt el vagy nem fejez be valamit. *Az ételből hagyj holnapra is! Fejezzük be mára a munkát, hagyjunk holnapra is!*
9. ■ *Valamit hagy valakire*: hagyományoz. *Az unokaöccsére hagyta a vagyonát.*
10. *Valakire hagy valamit*: látszólag igazat ad neki. *Rám hagyta, amit mondtam.*
✧ Szin: **1.** *felejt* **5.** *elhagy* **7.** *enged; elfogad, tűr valamit; hozzájárul valamihez; beleegyezik valamibe;* (idegen) *tolerál valamit* **8.** *félretesz, tartalékol* **9.** *ráhagy,* (régi) *testál*
✧ Ell: **7.** *akadályoz, gátol; tilt valamit*
✧ Etim: Ősi, uráli kori szó.
✧ Ö: abba + hagy, cserben + hagy, hátra + hagy, helyben + hagy, jóvá + hagy, ott + hagy

hagyaték ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
1. Elhalt örökhagyó vagyona. *A nagyapa hagyatékában volt egy értékes könyv is.*
2. Valakinek összes hátrahagyott, esetleg még kiadatlan életműve. *Az író hagyatékát az örökösök gondozzák.*
✧ Szin: *örökség,* (idegen) *reliktum*
✧ Etim: A → *hagy* ige nyelvújítás kori származéka.

hagyatkoz|ik ◆◆◆ ige *~ni*
1. (választékos) Valaminek az elvégzésében valakire, valamire bízza magát. *A gazdálkodásban teljesen a feleségére hagyatkozott.*
2. (népi) Végrendelkezik. *Úgy hagyatkozott, hogy mindent a lányunokája örököl.*
✧ Szin: **2.** *végrendeletet ír, végrendeletet készít,* (népi) *hagyakozik,* (régi) *testamentumot készít*
✧ Etim: A → *hagy* ige származéka.

hagyján ◆◆◆ hsz
Nem olyan nagy baj, de… *Az még hagyján, hogy hideg van, de esik is.*
✧ Szin: *megjárja, elviselhető,* (bizalmas) *elmegy*
✧ Etim: A *hadd járjon!* ‘legyen’ szószerkezetből összevonással keletkezett összetétel; *hagy*: → *hadd* + *ján*: a → *jár* ige egyes szám harmadik személyű felszólító módú *járjon* alakjából jött létre rövidüléssel.
☝ Kiejtése: [haggyán].

hagyma ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Vöröshagyma. *A levesbe hagymát is tett.*
2. A liliomféléknek földben levő, húsos levelű része. *Ha azt akarod, hogy tavasszal nyíljék a kertben tulipán és jácint, ősszel kell elültetned a hagymákat.*
✧ Szin: (régi) *hajma*
✧ Táj: *mózespecsenye, hajma*
✧ Etim: Ősi, finnugor kori szótő származéka.
✧ Ö: fok + hagyma, póré + hagyma, vörös + hagyma

hagyomány ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
Régebbi korok szellemi vagy szokásbeli öröksége. *A népzenei hagyományok őrzői nyaranta találkozót szerveznek.*
✧ Szin: (idegen) *tradíció, konvenció*
✧ Etim: A → *hagy* ige származéka.
✧ Ö: száj + hagyomány

hagyományoz ◆◆ ige *~ni* (választékos)
Örökségként, illetve örökül valakire hagy valamit. *Vagyonát fiára hagyományozta. Őseink sok szép szokást hagyományoztak ránk.*
✧ Szin: (választékos) *örökít, hátrahagy, adományoz, átad, átszármaztat, átruház, juttat,* (régi) *testál*
✧ Etim: A → *hagyomány* főnév származéka.

hah ◆◆ isz (választékos)
(Harag, keserűség, rémület kifejezésére:) *„Hah! láncát tépi a Hunyadi két fia”* (Arany J.: V. László).
✧ Szin: *jaj*
✧ Etim: Önkéntelen hangkitörésből keletkezett indulatszó.
☝ Kiejtése [*hah*] vagy [*ha*] is lehet.

hahaha ◆◆◆ isz
(Hangos, esetleg gúnyos nevetés kifejezésére:) *Jól megjárta, hahaha!*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó.

hahó ◆◆◆ msz
1. (Figyelem felkeltésére:) *Hahó! Hol vagytok?*
2. (Ujjongás kifejezésére:) *Hahó! Megnyertem!*
3. (bizalmas) (Köszönésként:) Szia. *Hahó, megjöttem!*
✧ Szin: **1.** *hó, hé, ide figyelj, ide figyeljenek, halihó* **2.** *hurrá* **3.** (bizalmas) *heló*
✧ Etim: Önkéntelen hangkitörésből keletkezett.

hahota ◆◆◆ fn –, *~t, ~ja*
Harsány, kirobbanó nevetés. *Az osztályterembe lépő tanárt óriási hahota fogadta.*

✧ Szin: *kacaj, kacagás, hahotázás,* (bizalmas) *röhögés*
✧ Ell: *sírás, zokogás*
✧ Etim: Elvonással keletkezett a szláv eredetű, régi nyelvi *hahotál* ‘hahotázik’ igéből.

hahotáz|ik ◆◆◆ ige *~ni*
Harsányan, kirobbanóan nevet. *Úgy hahotáztak, hogy alig tudták abbahagyni.*
✧ Szin: *kacag*, (bizalmas) *röhög*
✧ Ell: *sír, zokog*
✧ Etim: A → *hahota* főnév származéka.

haj[1] ◆◆◆◆◆ fn *~ak, ~at, ~a*
1. A fejünk bőrét borító vékony szálak összessége. *Hosszú szőke haja van.* ■ *Hajba kapnak*: összevesznek. ● Szólás: *Olyan a haja, mint a szénaboglya*: kócos. ● Közmondás: *Hosszú haj, rövid ész*: (főként nők gúnyolására) buta.
2. Hajszál. *Haj van a ruhádon.*
3. Hajviselet. *Jó a haja, ma volt fodrásznál.*
4. (népi) Kukoricahaj, bajusz. *A kukorica haját a lányok copfba fonták.*
✧ Szin: **1.** *hajzat, bozont, lobonc,* (tréfás) *szénaboglya,* (bizalmas) *sörény,* (szleng) *toll, szőr, séró* **3.** *frizura*
✧ Etim: Ősi, ugor kori szó.
✧ Ö: árva + lány + haj

haj[2] ◆◆ isz (választékos) **hajh**
(Bánat, sajnálkozás, esetleg vágy kifejezésére:) *„Hajh, de bűneink miatt Gyúlt harag kebledben”* (Kölcsey F.: Himnusz).
✧ Szin: *hej*
✧ Etim: Önkéntelen hangkitörésből keletkezett indulatszó.
☝ A *hajh* régi, választékos alakváltozatban ejtjük a szóvégi *h*-t is.

haj[3] ◆◆ msz
1. (népi) (Szarvasmarha terelésére:) *Haj be!*
2. (Buzdító szóként:) *Haj, előre!*
✧ Szin: **2.** *hajrá*
✧ Etim: Önkéntelen hangkitörésből keletkezett.

háj ◆◆◆ fn *~ak, ~at, ~a*
1. Ember testét borító zsírpárna. *A kövér emberen csak úgy reng a háj.*
2. Levágott állat hasát borító zsírszövet. *A disznóölésből kapott hájjal süteményt sütök.* ■ *Minden hájjal megkent*: ravasz. ● Szólás: *Mintha hájjal kenegetnék*: élvezi a dicséretet.
✧ Szin: **1.** *zsír* **2.** *szalonna, zsír*
✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.

hajadon ◆◆◆◆ mn *~ok, ~t,* –
Nem férjezett. *Családi állapota*: *hajadon.* (Főnévi használatban:) *Az egyik oldalon a hajadonok, a másikon az asszonyok álltak.*
✧ Szin: *férjezetlen,* (régi) *házasulatlan, leány, lány, szűz, kisasszony*
✧ Ell: *asszony, férjes, férjezett*
✧ Etim: A *haj* főnév megszilárdult ragos alakulata.

hajadonfőtt ◆◆ hsz
Födetlen fejjel. *Hajadonfőtt áll az esőben.*
✧ Szin: *kalaplevéve, fedetlenül, hajadonfővel, fedetlen fővel*
✧ Táj: *mezítfej*
✧ Etim: Megszilárdult ragos alakulat, összetétel; → *hajadon* + *főtt*: a → *fő* ‘fej’ főnév ragozott alakja.

hajadonfővel ◆ hsz
Hajadonfőtt. *Hajadonfővel régen csak a lányok jártak.*
✧ Szin: *födetlen fővel, födetlen fejjel, fedetlenül, kalaplevéve*
✧ Etim: Megszilárdult ragos alakulat, összetétel; → *hajadon* + *fővel*: a → *fő* ‘fej’ főnév ragozott alakja.

hajaj ◆◆ isz

1. (Sikertelenség kifejezésére:) *Hajaj, ez sem jó!*
2. (Nyomósításra:) *Hajaj, de szép idők voltak azok!*
✧ Szin: *jaj, ej*
✧ Etim: Önkéntelen hangkitörésből keletkezett indulatszó.
☝ Az első *j*-t hosszabban is ejthetjük: [hajjaj].

hajbókol ◆ ige *~ni* (rosszalló)
Alázatosan hajlong, szolgaian hízeleg. *Visszataszító módon hajbókol a főnökeinek.*
✧ Szin: (rosszalló) *csúszik-mászik, megalázkodik,* (szleng) *nyalizik, gazsulál* • *Hason csúszik valaki előtt.*
✧ Etim: Valószínűleg szóvegyüléssel keletkezett a → *hajol* és a *bókol* (vö. → *bók*) igéből.

hajcihő ◆◆ fn –, *~t, ~je* (bizalmas)
1. Kellő ok nélküli sürgés-forgás. *Minek ez a nagy hajcihő?*
2. Veszekedés. *Szombat este akkora hajcihő volt a házunkban, hogy ki kellett hívni a rendőröket.*
✧ Szin: **1.** *hűhó, felhajtás, felfordulás, zűrzavar,* (bizalmas) *cécó* (szleng) *balhé* **2.** *csetepaté, verekedés, kalamajka,* (szleng) *balhé*
✧ Ell: **2.** *nyugalom, csend*
✧ Etim: Összetétel; → *haj*[3] + *ci*: állathívogató szó + *hő*: állatterelő szó. Mindhárom tag önkéntelen hangkitörésből keletkezett.

hajcsár ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* vagy *~ja*
1. Állatokat vásárra hajtó személy. *A hajcsárok már hajnalban elindultak a marhákkal.*
2. (rosszalló) Alárendeltjeit kíméletlenül hajszoló ember. *Nem szívesen vállalom a hajcsár szerepét.*
✧ Szin: **1.** *marhahajcsár,* (régi) *baromhajtó, sitár* **2.** (rosszalló) *rabszolgahajcsár*
✧ Táj: **1.** *botos*
✧ Etim: A → *hajt*[1] ige származéka.

hajcsi ◆ msz (gyermeknyelvi)
(Alvásra biztató szóként:) *Hajcsi, baba!* ■ (Főnévi használatban:) *Hajcsiba megy*: aludni megy. *Késő van, menjünk hajcsiba!*
✧ Szin: (gyermeknyelvi) *tente, csicsija*
✧ Táj: *csicsi, csicsiba*
✧ Etim: Vitatott eredetű. Vagy német jövevényszó, vagy összetétel; → *haj*[3] + *csi* 'pszt!'.

hajcsikál ◆ ige *~ni* (gyermeknyelvi)
Alszik. *Most már menj hajcsikálni!*
✧ Szin: (gyermeknyelvi) *hajcsizik, csucsukál, csicsikál, tentél, tentizik*
✧ Etim: A → *hajcsi* főnév származéka.

hajdan ◆◆◆◆◆ hsz (választékos)
Egykor, nagyon régen. *„Volt hajdan egy öreg asszony”* (Fazekas M.: Lúdas Matyi).
✧ Szin: *azelőtt, réges-rég, korábban, valamikor,* (választékos) *hajdanában, hajdanán, valaha,* (idegen) *anno dacumál*
✧ Ell: *majd, a jövőben, később*
✧ Etim: Valószínűleg a → *ha* kötőszó megszilárdult ragos alakulata.

hajdanán ◆◆◆ hsz (választékos)
Nagyon régen. *Hajdanán, amikor még királyok uralkodtak nálunk, történt ez az eset.*
✧ Szin: *hajdan, egykor, valamikor, valaha,* (választékos) *hajdanában,* (tréfás) *hajdanában-danában,* (idegen) *anno dacumál*
✧ Ell: *majd, a jövőben, később*
✧ Etim: A → *hajdan* határozószó megszilárdult ragos alakulata.

hajdankor ◆ fn (régi, választékos)
Nagyon régi kor. *„Visszanéz a magyar, sóhajtva néz vissza, Te dicső hajdankor! fényes napjaidra”* (Arany J.: Toldi szerelme).
✧ Szin: *múlt, régmúlt,* (régi, választékos) *előkor, előidő*
✧ Ell: *jövő*
✧ Etim: Összetétel: → *hajdan* + → *kor*.

hajdina ◆ fn –, *~t, ~ja* (népi)
Lisztes magjáért termesztett élelmiszer- és takarmánynövény. *Egészséges a hajdinából főzött kása.*
✧ Szin: *pohánka,* (régi) *borköles*
✧ Táj: *tatárka, haricska, hariska*
✧ Etim: Horvát-szerb jövevényszó.

hajdú ◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. A XVI–XVII. században szegénylegényekből összeverődött olyan katonák egyike, akiket Bocskai telepített le a mai Hajdúság területén. *A hajdúk híresen jó harcosok voltak.*
2. Fegyveres szolga. *Két hajdú állt az ajtónál, és nem engedett be senkit.*
✧ Szin: **2.** *poroszló, tisztiszolga, hivatalszolga, törvényszolga,* (régi) *darabont, palotás*
✧ Etim: Szóhasadással különült el a → *hajtó* főnévből.

hájfejű ◆ mn *~ek, ~t,* – (gúnyos)
1. Nagy, kerek fejű (ember). *Egy hájfejű alak ült mellém a buszon.*
2. Ostoba. *Hiába beszélek annak a hájfejű alaknak.*
✧ Szin: **1.** (gúnyos) *nagyfejű* **2.** (gúnyos) *buta, mamlasz, málé, tökkelütött, vízfejű,* (durva) *húgyagyú*
✧ Táj: **2.** *döhöme*

✧ Ell: **1.** (gúnyos) *madárfejű* **2.** *okos, tiszta fejű, világos agyú*
✧ Etim: Összetétel; → *háj* + *fejű*: a → *fej* főnév származéka.

hajh ◆◆ isz
Haj.
(!) A *haj* és a *hajh* alakváltozatról lásd a *haj*[2] szócikket!

hajhász ◆◆ ige ~*ni*
1. (ritka) Buzgón keres, kutat valamit, valakit. *Hajhássza az őseit, szeretné fölállítani a családfáját.*
2. Mohón igyekszik megszerezni valamit. *Hajhássza a népszerűséget, mindenre hajlandó érte.*
✧ Szin: **1.** (ritka) *kajtat, vizslat* **2.** *hajszol, hajkurász, kerget, vadász*
✧ Táj: **1.** *kasmatol*
✧ Etim: A → *haj*[2] indulatszó származéka (vö. → *hajkurász*).

hajigál ◆◆◆ ige ~*ni*
Többször egymás után hajít valamit. *Kavicsokat hajigál a vízbe.*
✧ Szin: *dobál, szór*
✧ Táj: *hajingál, górál*
✧ Etim: A → *hajít* ige tövével azonos szótő származéka.

hajít ◆◆◆◆ ige ~*ani*
Dob, repít valamit. *Jó messze hajította a követ.*
✧ Szin: *vet, lök*
✧ Táj: *hagyít, gór*
✧ Etim: Vitatott eredetű. Vagy egy ősi, finnugor kori szótő, vagy a → *hagy* ige származéka.

hajítófa ◆ fn (népi)
Állatok terelésére vagy gyümölcs leverésére használt fadarab, bot. *Hajítófával verte le az érett diót.* • Szólás: *Nem ér egy hajítófát se*: semmit sem ér.
✧ Szin: (népi) *dorong*
✧ Etim: Összetétel; *hajító*: a → *hajít* ige származéka + → *fa*.

hajkurász ◆◆ ige ~*ni* (népi)
1. Ide-oda kerget valamit, valakit. *A kutya az udvaron hajkurássza a csirkéket.*
2. Mohón igyekszik megszerezni valamit, valakit. *Hajkurássza az élvezeteket. Fiatalabb korában hajkurászta a nőket.*
✧ Szin: **1.** *hajszol, zavar, üldöz, űz; szaladgál valaki után* **2.** *hajhász, hajszol, keres*
✧ Ell: **1.** *nyugton hagy*
✧ Etim: A → *haj*[2] indulatszó játszi szóképzéssel keletkezett származéka (vö. → *hajhász*).

hajladoz|ik ◆◆ ige ~*ni*
1. Ide-oda hajolgat. *A fa ágai hajladoznak a szélben.*
2. Derekát többször egymás után meghajtja, majd kiegyenesíti. *Egész nap a veteményesben hajladozott.*
✧ Szin: **1.** *hajlong, leng, lengedezik, himbálódzik, libeg, billeg, imbolyog, ingadozik, inog, ring* **2.** *hajlong, hajolgat*
✧ Táj: **1.** *hajlókázik* **2.** *gabbadozik, bukdosik*
✧ Ell: *megáll, egyenesen áll*
✧ Etim: A → *hajol* ige származéka.

hajlam ◆◆◆◆◆ fn ~*ok*, ~*ot*, ~*a*
1. Vonzódás, hajlandóság. *Hajlamot érez magában arra, hogy orvos legyen. Művészi hajlamai már kisgyermek korában megnyilatkoztak.*
2. Valami iránti fogékonyság, érzékenység. *Hajlama van a hurutos megbetegedésekre.*
✧ Szin: **1.** *vonzalom, kedv, készség, adottság, érzék* **2.** *hajlamosság,* (idegen) *inklináció*
✧ Ell: **1.** *idegenkedés, undor, ellenszenv* **2.** (idegen) *immunitás*
✧ Etim: A → *hajlik*, → *hajol* ige származéka.

hajlamos ◆◆◆◆ mn ~*ak*, ~*at*, ~*an*
Olyan (személy), akinek hajlama van valamire. *Hajlamos a rosszra. Hajlamos elkésni a randevúról.*
✧ Szin: *hajlik, kész, kapható, alkalmas, képes, fogékony*
✧ Ell: *ellenálló, elutasító,* (idegen) *immunis valamivel szemben*
✧ Etim: A → *hajlam* főnév származéka.

hajlandó ◆◆◆◆◆ mn ~*k* vagy ~*ak*, ~*t*, ~*an*
1. Olyan (személy), aki készséget mutat valaminek a megtételére. *Nem hajlandó vállalni az út fáradalmait.*
2. (régi) Megértő, engedékeny. *A lány hajlandó volt iránta.*
✧ Szin: **1.** *kész, képes, kapható* **2.** *készséges, szíves*
✧ Ell: *vonakodó, kelletlen, húzódozó, elutasító*
✧ Etim: A → *hajol* ige származéka.

hajlék ◆◆◆ fn ~*ok*, ~*ot*, ~*a* (választékos)
1. Nyugalmat adó lakóhely, otthon. *Meghívta barátait szerény hajlékába.*
2. Valaminek méltó helyet adó épület (múzeum, színház stb.). *A költő szülőháza a művészet hajléka lett.*
✧ Szin: **1.** *lakás, ház, szállás, lak, kunyhó, viskó, odú, menedék, menhely,* (régi) *hajlok* **2.** *otthon*

✧ Etim: A → *hajol* ige származéka.

hajlékony ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Könnyen hajlítható. *Hajlékony vesszőből font kosarat.*

2. Könnyen, ruganyosan mozgó. *A tornászok hajlékony alkatúak.*

3. Alkalmazkodó. *A hajlékony modorú férfi megnyerte a társaság bizalmát.*

✧ Szin: **1.** *hajlítható, görbíthető, formálható, alakítható,* (népi) *hajlós* **3.** *irányítható, befolyásolható, idomítható, nevelhető, készséges, engedékeny, rugalmas, simulékony*

✧ Ell: **1., 2.** *merev, rugalmatlan, kemény* **3.** *határozott, szilárd, hajthatatlan*

✧ Etim: A → *hajol* ige származéka.

hajléktalan ◆◆◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*

Olyan (személy), akinek nincs otthona. *A hajléktalan emberek a pályaudvarokon alszanak.* (Főnévi használatban:) *A fővárosnak egyre több hajléktalanja van.*

✧ Szin: *csavargó, tekergő,* (szleng) *csöves,* (Va, Dv, Mv bizalmas) *klosár,* (Őv bizalmas) *obdahlozer* • *Nincs födél a feje fölött. Átellenben lakik Senki Pállal. Csillagokkal takarózik. Hátán hordja a házát. Bokor a szállása, harmat a takarója.*

✧ Etim: A → *hajlék* főnév származéka.

hajl|ik ◆◆◆◆ ige *~ani*

1. Ívelt alakúvá görbül. *A sok gyümölcstől hajlik az ág.* • Szólás: *Hajlik, mint a nádszál*: **a)** hajlékony **b)** ingatag, megbízhatatlan.

2. *Hajlik valamire*: hajlandóságot mutat iránta. *Hajlik a búskomorságra. Hajlott rá, hogy velünk jöjjön.*

✧ Szin: **1.** *fordul, kanyarodik, ferdül, hajol* **2.** *vonzódik valamihez; rokonszenvez valamivel; támogat valamit; enged valaminek*

✧ Ell: **2.** *elutasít, elhárít valamit*

✧ Etim: A → *hajol* ige származéka.

☝ Úgynevezett álikes ige, egyes szám első személyben csak iktelen ragot kaphat: *hajlok*. A *hajlik* az 1. jelentésében visszaható értelmű, a *hajol* pedig cselekvő ige, de jelentéseik igen közel állnak egymáshoz. Ezért nem zavaró, hogy toldalékos alakjaik egybeesnek a felszólító módban: *hajoljak, hajolj, hajoljon* stb. Ahol azonban lehetséges, ügyeljünk a ragozásban a jelentéskülönbségre. Például: *Hajlok a jó szóra*, de: *takarításkor sokat hajolok*. Ugyanígy különböznek az *-ó* képzős igenévi alakok és az *-ás* képzős főnévi származékok is: *hajló–hajoló, hajlás–hajolás.*

hajlít ◆◆◆◆ ige *~ani*

1. Íveltté görbít valamit. *Naphosszat fémet hajlít. Nem szívesen hajlítja a derekát.*

2. (választékos) *Valaki vagy valami felé hajlít*: valakit hajlandóságra hangol valaki, valami iránt. *Maga felé hajlítja a hallgatóságot.*

3. (régi) (Főnevet) ragoz. *Régen nem azt mondták, ragozzuk a főnevet, hanem azt, hogy hajlítjuk.*

✧ Szin: **1.** *horgaszt* **3.** (idegen) *deklinál*

✧ Táj: **1.** *kajlít*

✧ Ell: **1.** *kiegyenesít* **2.** *elriaszt, elidegenít*

✧ Etim: A → *hajol* ige származéka.

hajlíthatatlan ◆ mn *~ok, ~t, ~ul*

1. Nem hajlítható. *Az üvegrúd hajlíthatatlan.*

2. Elhatározásához mereven ragaszkodó. *Hajlíthatatlan ember volt világéletében.*

✧ Szin: **1.** *merev, kemény, szilárd, rugalmatlan,* (idegen) *inflexibilis* **2.** *határozott, hajthatatlan, kérlelhetetlen, konok, nyakas, csökönyös, rugalmatlan* • *Csökönyös, mint a szamár vagy az öszvér. Köti az ebet a karóhoz. Nem enged a negyvennyolcból.*

✧ Ell: **1.** *hajlékony, rugalmas,* (idegen) *flexibilis* **2.** *engedékeny, befolyásolható, bizonytalan, rugalmas*

✧ Etim: A → *hajlít* ige származéka.

hajlong ◆◆◆◆ ige *~ani*

1. Hajladozik. *A fák hajlonganak a szélben.*

2. Hálából, udvariasságból többször meghajol valaki előtt. *A művész hajlongva köszönte meg a tapsot.*

3. (rosszalló) Megalázkodik. *Szolgaian hajlong főnöke előtt.*

✧ Szin: **1.** *ringatózik, hintázik* **3.** *hízeleg, hajbókol, meghunyászkodik, csúszik-mászik,* (bizalmas) *nyal*

✧ Etim: A → *hajol* ige származéka.

hajlott ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Görbe vonalú. *Arcának jellegét hajlott orra adja. A hajlott hátú öregasszony nehezen jár.*

2. ■ (választékos) *Hajlott kor*: időskor, öregkor. *A hajlott kor is tartogathat örömöket.*

✧ Szin: **1.** (orr:) *horgas, ívelt, kampós*, (hát:) *púpos, görnyedt*, (idegen) *deformált* **2.** *öreg,* (választékos) *élemedett, éltes, agg*

✧ Ell: **1.** *egyenes* **2.** *fiatal, ifjú*

✧ Etim: A → *hajlik*, → *hajol* ige származéka.

hajmeresztő ◆◆ mn *~k* vagy *~ek, ~t, ~en*

Rémületet keltő. *Hajmeresztő történeteket mesélnek egymásnak a gyerekek.*

✧ Szin: *rémületes, hátborzongató, borzasztó, borzalmas, megrázó, vérfagyasztó, hallatlan, rémes, elképesztő, iszonyatos*

✧ Ell: *csodálatos, kellemes*

✧ Etim: Összetétel; → *haj*[1] + *meresztő*: a → *mereszt* ige származéka.

hajnal ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Kora reggel, amikor a nap kel. *Hajnalban jó felkelni. Hasad a hajnal.*
2. (választékos) Egy jobb korszak kezdete. *Petőfi szabadságunk hajnalának kiemelkedő alakja.*
✧ Szin: **1.** *pirkadat, napkelte, virradat, hajnalhasadás, derengés,* (régi) *korány* **2.** *kezdet*
✧ Táj: **1.** *pitymallat, napfeljötte*
✧ Ell: **1.** *alkony, alkonyat, naplemente* **2.** *vég,* (választékos) *alkony*
✧ Etim: Ősi, finnugor, esetleg uráli kori szótő származéka.

hajnalcsillag ◆◆ fn
A legkorábban előtűnő csillag, a Vénusz bolygó. *Feljött a hajnalcsillag. „Megyen már a hajnalcsillag lefelé…”* (népdal).
✧ Szin: *esthajnalcsillag,* (népi) *estecsillag, vacsoracsillag*
✧ Táj: *beteggyógyító-csillag, estelicsillag, esteli-hajnalcsillag, kétórás csillag*
✧ Etim: Összetétel: → *hajnal* + → *csillag*.
✧ Ö: est + hajnal + csillag

hajnalka ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Tölcséres virágú, szulákféle kúszó dísznövény. *A kerítés mellé hajnalkát ültetett.*
✧ Szin: *auróravirág, hajnalikisasszony, hajnalszépe*
✧ Táj: *tölcséres szulák, hajnalicska*
✧ Etim: A → *hajnal* főnév származéka.

hajnalod|ik ◆◆◆ ige *~ni*
1. Napkelte előtt derengeni kezd. *„Szólanak a kakasok a vidéken, Hajnalodik”* (Petőfi S.: Világoskék a csillagos éjszaka).
2. (választékos) *Hajnalodik valakinek, valaminek*: jobb időszak kezdődik számára. *Most végre kezd hajnalodni neki.*
✧ Szin: **1.** *pirkad, virrad,* (választékos) *hajnallik,* (népi) *pitymallik* • **1.** *Hasad a hajnal.*
✧ Táj: **1.** *pirkallik, pitymorodik, vidul*
✧ Ell: **1.** *alkonyodik, esteledik, szürkül* **2.** *alkonyodik*
✧ Etim: A → *hajnal* főnév származéka.

hajó ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Nagyobb vízi jármű. *Hajóval ment Amerikába, mert fél a repüléstől.* • Szólás: *Egy hajóban eveznek*: **a)** egyetértenek valamiben **b)** egyforma a helyzetük.
2. Keresztény templom építészetileg egybefüggő hossz- vagy keresztirányú belső tere. *A templomnak három hajója van. A középső hajót főhajónak hívják, ennek végében van a szentély.*
✧ Szin: **1.** *csónak, bárka, vízibusz*
✧ Etim: Vitatott eredetű. Vagy egy ősi, uráli kori szótő származéka, vagy honfoglalás előtti török jövevényszó.
✧ Ö: lég + hajó, mellék + hajó, űr + hajó

hajol ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Görbült testtartást vesz fel. *Barátnője füléhez hajol. Ha hajolok, fáj a hátam.*
2. Hajlik. *A fák ágai földig hajoltak a gyümölcstől.*
✧ Szin: **1.** *dől, meghajol, görbed, görbül, görnyed* **2.** *meghajol, konyul, görbül*
✧ Táj: **1.** *bukik*
✧ Ell: **1.** *kiegyenesedik, feláll* **2.** *kiegyenesedik*
✧ Etim: A → *hajt*[2] ige tövével azonos ősi, ugor kori szótő származéka.
☝ Ragozásáról lásd a *hajlik* szócikket!

hajós I. ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
Hajóval, hajózással kapcsolatos. *A hajós szakma veszélyes. Az angol hajós nemzet. Azt a hajós képet kérem!*
✧ Szin: *hajózási, hajózó, tengerészeti, tengerjáró*
✧ Ell: *szárazföldi*
✧ Etim: A → *hajó* főnév származéka.

hajós II. ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
Hajón dolgozó, szolgáló személy. *A hajósok szinte egész életüket a tengeren töltik.*
✧ Szin: *tengerész, matróz, hajóslegény,* (bizalmas) *tengeri medve*
✧ Táj: *vízenjáró*
✧ Etim: A → *hajó* főnév származéka.

hajótörött ◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
Olyan (személy), aki hajóval történt szerencsétlenségből megmenekült. *A hajótörött utasok egy része kiúszott a szigetre.* (Főnévi használatban:) *A hajótöröttek menedékre találtak a gyönyörű szigeten.*

✧ Etim: Összetétel; → *hajó* + *törött*: a → *törik* ige származéka.

hajóz|ik ◆◆◆ ige *~ni*

Hajón utasként vagy szolgálatot teljesítve utazik. *Már a Fokföld felé hajóztunk, amikor megpillantottuk a jéghegyet.*

✧ Szin: *hajókázik, vitorlázik, csónakázik* • *Tengeri utat tesz.*

✧ Ell: *horgonyoz, lehorgonyoz, kiköt*

✧ Etim: A → *hajó* főnév származéka.

hajrá I. ◆◆◆◆ msz

(Buzdításként:) *Hajrá, magyarok!*

✧ Szin: *előre, tempó, rajta, gyerünk, haj*

✧ Ell: *vissza, állj*

✧ Etim: Összetétel: → *haj*[2] + *rá*.

hajrá II. ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. „Hajrá!” kiáltás. *A közönség hajrája feltüzelte a játékosokat.*

2. Fokozott iramú munka. *Az év végi hajrá kimerítette a dolgozókat.*

✧ Szin: **2.** *erőfeszítés, hajrázás,* (választékos) *végküzdelem,* (idegen) *finis,* (bizalmas) *tűzoltómunka*

✧ Etim: Összetétel: → *haj*[2] + → *rá*.

hajriger ◆ fn *~ek, ~t,* – (Őv bizalmas)

1. Borozó, amelyben a borosgazda saját termésű borát árulja, és hideg ételeket szolgál fel. *A hajrigerek inkább időszakosan vannak nyitva, de ilyenkor alig van szabad hely, óriási a hangulat.*

2. Kisvendéglő. *Bementek egy hajrigerbe vacsorázni.*

✧ Szin: **1.** *borkimérés, kocsma* **2.** *kocsma, vendéglő*

✧ Etim: Német jövevényszó.

hajsza ◆◆◆◆ fn –, *~t, ~ja*

1. Vad üldözés. *Hosszú hajsza után elfogták a rablókat.*

2. Túlzott iramú munka. *Örökös hajszában él, aludni is alig van ideje.*

3. Szüntelen vádaskodás, kíméletlen támadás valaki ellen. *Könyörtelen hajsza indult ellene, mert leleplezte a csalást.*

4. Valaminek a megszerzésére irányuló folytonos, szenvedélyes keresés. *Az élvezetek utáni hajsza tönkretette az életét. Belebetegedett az állás utáni hajszába.*

✧ Szin: **1.** *kergetés, űzés, vadászat, lázas sietség* **3.** *gyalázkodás* **4.** *hajhászás*

✧ Ell: **2.** *pihenés, lazítás*

✧ Etim: Valószínűleg a → *haj*[2] indulatszó származéka (vö. → *nosza*).

hajszál ◆◆◆◆ fn

1. A hajnak egy szála. *Kihullott pár hajszála.* • Szólás: *(Egy) hajszála se görbült (meg)*: semmi baja sem esett.

2. Igen kevés. *A célegyenesben egy hajszállal sikerült megelőznie a tavalyi világbajnokot.* ■ *Hajszál híján*: majdnem. *Hajszál híján elütötte a villamos.* • Szólás: *Egy hajszálon múlt*: kevésen múlt, majdnem sikerült. | *(Egy) hajszálon függ valami*: nagyon bizonytalan a kimenetele, a sorsa.

✧ Etim: Összetétel: → *haj*[1] + → *szál*.

✧ Ö: paraszt + hajszál

hajszálrepedés ◆ fn

Alig látható, nagyon vékony repedés. *Ne használd azt a csészét, van rajta egy hajszálrepedés! A tengelyeken észlelt hajszálrepedések miatt egy motorvonattípust kivontak a forgalomból.*

✧ Etim: Összetétel; → *hajszál* + *repedés*: a → *reped* ige származéka.

hajszol ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Megerőltető erőkifejtésre ösztökél valakit. *Hajszolja a férjét, hogy minél több pénzt keressen. Hajszolja a lovakat.*

2. Üldöz valakit, valamit. *Autóval hajszolták a tolvajt a városban.*

3. Mindenáron próbál megszerezni valamit. *Hajszolja a pénzt.*

✧ Szin: **1.** *sürget, késztet, hajt,* (bizalmas) *lestrapál* **2.** *kerget, űz* **3.** *keres, felhajt; fut valami után*

✧ Táj: **1.** *gyihiz* **2.** *abajgat, kadász, kurgál, hajdogál, üzgöl, vergel; kajtat valaki után*

✧ Ell: **1.** *pihentet, kímél* **2.** *megfog, elkap*

✧ Etim: Vitatott eredetű. Vagy a → *haj*[2] indulatszó, vagy az önkéntelen hangkitörésből keletkezett, nyelvjárási *hajsz* állatterelő szó származéka.

hajt[1] ◆◆◆◆◆ ige *~ani*

1. Menésre késztet valamit, esetleg valakit. *A libákat a rétre hajtotta.*

2. Űz, kerget valamit, esetleg valakit. *A kutya hajtja a juhokat.*

3. (Befogott állatot) valahová irányít. *Hajtja a kocsiba fogott lovakat.*

4. Kíméletlenül dolgoztat valakit. *Hajtja beosztottjait, túlórára kényszeríti őket.*

5. (bizalmas) Nagy erőfeszítéssel dolgozik. *Rettentően hajt, kell a pénz a házra.*

6. Hasmenést okoz. *Ez a gyógyszer enyhén hajt.*

7. Járművet vezet. *Óvatosan hajts!*

8. Gépet működtet, mozgásba hoz. *A motort benzin hajtja.*

9. (Belső erő) cselekvésre vagy valamely megnyilatkozásra késztet. *A kíváncsiság hajtja.*

10. (népi) Ismételten mond. *Folyton ugyanazt hajtja.*
✧ Szin: **1.** *terel, térít* **2.** *hajszol, hajkurász, üldöz* **3.** *hajszol, siettet, ösztökél, nógat, sarkall* **4.** *sürget, siettet, nógat* **5.** *igyekszik,* (bizalmas) *rákapcsol, gürcöl, hajrázik,* (szleng) *melózik* **6.** (idegen) *purgál* **8.** *üzemeltet* **9.** *űz* **10.** *ismétel, hajtogat* • **5.** (bizalmas) *Húzza az igát.*
✧ Ell: **3.** *kímél* **4.** *kímél* **5.** *pihen, lustálkodik* **6.** *fog*
✧ Etim: Vitatott eredetű. Vagy egy ősi, ugor kori szótő származéka, vagy jelentéselkülönüléssel keletkezett a → *hajt*[2] igéből.
✧ Ö: végre + hajt

hajt[2] ◆◆◆◆ ige *~ani*
1. Hajlít valamit. *Kettőbe hajtja a papírt.*
2. Fordít valamit. *Hajts még egyet a kulcson!*
3. Valamijét valahová odahajtja. *Kedvese vállára hajtja a fejét.*
4. Valamilyen állapotba, helyzetbe kényszerít. *A török uralma alá hajtotta Európa egy részét.*
5. (népi) Hallgat valamire. *Hiába beszélt neki, nem hajtott a szép szóra.*
✧ Szin: **2.** *csavar* **3.** *fektet* **5.** *odafigyel*
✧ Ell: **1.** *kiegyenesít, kisimít*
✧ Etim: A → *hajol* ige tövével azonos ősi, ugor kori szótő származéka.

hajt[3] ◆◆◆ ige *~ani*
1. (Növény) hajtást növeszt. *A rózsa szépen hajt. Új ágat hajt a meggyfa.*
2. ■ *Hasznot hajt*: hasznot hoz, eredményez. *A kutya nemcsak a család kedvence, hanem hasznot is hajt.*
✧ Szin: **1.** *sarjad, fakad, csírázik*
✧ Ell: **1.** *sorvad*
✧ Etim: Jelentéselkülönüléssel keletkezett a → *hajt*[1] igéből.

hajtás[1] ◆◆ fn –, *~t, ~a*
1. Az a cselekvés, hogy valamit, valakit hajtanak valahova. *Az állatok legelőre hajtásával még várni kell, amíg elolvad a hó.*
2. Vadak felverése és a vadászok elé terelése. *Kora reggel kezdődött a hajtás.*
3. (Jármű) vezetése. *A kocsi óvatos hajtása megelőzheti a balesetet.*
4. (bizalmas) Nagy, gyors tempójú erőkifejtés. *Hónap végén nagy a hajtás az irodában.*
✧ Szin: **2.** *kergetés, űzés, hajtóvadászat* **3.** *robot,* (bizalmas) *meló,* (szleng) *keccsölés, gürizés*
✧ Ell: **2.** *menekülés, futás* **3.** *pihenés, lustálkodás*
✧ Etim: A → *hajt*[1] ige származéka.

hajtás[2] ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. Az a cselekvés, hogy valamit hajtanak, hajlítanak. *Négy rétbe való hajtás után feldarabolta a lepedőt.*
2. Összehajtás nyomán keletkezett mélyedés. *A papír hajtására nem szoktunk írni.*
3. Behajtott rész. *A szoknya néhány hajtással bővül.*
4. Egy korty hirtelen megivása. *Egy hajtásra kiitta a pohár bort.*
✧ Szin: **2.** *gyűrődés* **3.** *ránc, redő, hól* **4.** *hörpintés*
✧ Etim: A → *hajt*[2] ige származéka.
✧ Ö: bolt + hajtás

hajtás[3] ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. Valamely növény sarjadása. *A növények hajtása márciusban kezdődik.*
2. Újonnan nőtt zsenge növényrész. *A friss hajtásokra káros lehet a talaj menti fagy.*
✧ Szin: **2.** *rügy, sarj, csíra*
✧ Etim: A → *hajt*[3] ige származéka.

hajthatatlan ◆◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul* (választékos)
Elhatározásához mereven ragaszkodó (ember), illetve ilyen emberre valló. *Hiába volt minden rábeszélés, hajthatatlan maradt. Hajthatatlan makacsságával mindenkit feldühített.*
✧ Szin: *csökönyös, makacs, nyakas, hajlíthatatlan, eltökélt, konok,* (választékos) *kérlelhetetlen* • *Csökönyös, mint egy öszvér. Köti az ebet a karóhoz.*
✧ Ell: *rugalmas, engedékeny*
✧ Etim: A → *hajt*[2] ige származéka.

hajtó ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Az, aki az ügetőversenyen a fogatot hajtja. *A ló a mai versenyen új hajtót kapott.*
2. Vadászaton a vadak hajtását végző személy. *A hajtók kora hajnalban gyülekeztek.*
✧ Etim: A → *hajt*[1] ige származéka.
✧ Ö: has + hajtó, sereg + hajtó, végre + hajtó

hajtogat ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. (Anyagot) többszörösen összehajt. *Az a munkája, hogy papírt hajtogat.*
2. (választékos) Többször meghajlít. *A szél hajtogatja az ágakat.*
3. Ismételget. *Egyre csak ugyanazt hajtogatja.*
✧ Szin: **1.** *rétegez, berak, felgyűr* **3.** *mondogat, szajkóz;* (szleng) *szívózik, szívóskodik*
✧ Ell: **1.** *kiegyenesít, elsimít* **3.** *elhallgat*

✧ Etim: A → *hajt*[2] ige származéka.

hajtóka ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Ruhadarab, általában kabát mellre kihajtott része. *Jelvényt visel a hajtókáján.*

2. Nadrág alján, illetve a kabátujj végén található visszahajtott rész. *A nadrág és a kabátujj hajtókája azonos szélességű volt.*

3. Zsebfedő. *A zsebet hajtókával kérem.*

✧ Szin: **2.** *hajtás, felhajtás* **3.** (idegen) *patni*

✧ Etim: A → *hajt*[2] ige származéka.

hal[1] ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Meghal. *A háború alatt sokan éhen haltak. Hősi halált halt.* ■ *Halva született*: életképtelen. *Második gyermeke sajnos halva született.* (átvitt) *Ez egy halva született ötlet.*

2. (választékos) Belevész, elhal. *„Mit daloltok még ti, jámbor költők…? Hangotok csaták zajába hal”* (Petőfi S.: Mit daloltok…?).

✧ Szin: **1.** *elpusztul, elvész,* (választékos) *elhuny, elhalálozik,* (durva) *megdöglik* **2.** *beleolvad*

✧ Ell: **1.** *él, létezik, éled*

✧ Etim: Ősi, uráli kori szó.

hal[2] ◆◆◆◆◆ fn *~ak, ~at, ~a*

1. Vízben élő, kopoltyús, pikkelyes, gerinces állat. *Sok halat fogtam, holnap halászlé lesz ebédre.* • Szólás: *Él, mint hal a vízben*: nagyon jól él. | *Néma, mint a hal*: hallgat. | *Úgy úszik, mint a hal*: jól. | *Vergődik, mint a partra vetett hal*: szenved. | *Úgy bámul, mint a sült hal*: meredt, mozdulatlan szemmel. • Közmondás: *A nagy hal megeszi a kis halat*: **a)** az erősebb legyőzi a gyöngét **b)** a nagy cégek bekebelezik a kisebbeket.

2. Halhús. *Hetente eszünk halat.*

3. (Tulajdonnévként, többes számban:) Az állatöv egyik csillagképe, amelyben a Hold február 20. és március 20. között tartózkodik, illetve ennek a jele. *Február végén, a Halak jegyében születtem.* ■ (bizalmas) *Halak vagyok*: ebben a jegyben születtem.

✧ Etim: Ősi, uráli kori szó.

✧ Ö: arany + hal, ebi + hal, ton + hal

hál ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Éjszakára valahol megszáll, alszik. *Egy szállodában hált.*

2. ■ (népi, választékos) *Valakivel hál*: éjszakáját (szeretkezve) valakivel tölti. *Azt mondják, együtt hálnak.*

✧ Szin: **1.** *éjszakázik, fekszik, nyugszik, meghál* **2.** *összefekszik, közösül*

✧ Ell: **1.** *kel, ébred*

✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.

hála ◆◆◆◆◆ fn *–, ~t, ~ja*

1. Köszönetből és lekötelezettségből összetevődő érzés. *Hálát érzett tanítója iránt.*

2. Viszonzásként mondott köszönet. *Hála neked, amiért segítettél.* (Megkönnyebbülés kifejezésére:) *Hála Istennek!* ■ *Hálát ad valakinek, valaminek*: köszönetet mond. *Hálát ad a gondviselésnek, hogy élve visszatért a háborúból.*

✧ Szin: **1.** *hálálkodás* **2.** *hálaadás*

✧ Ell: **1.** *hálátlanság*

✧ Etim: Déli szláv jövevényszó.

halad ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Térben előre jut. *Az autó lassan halad a köves úton.* • Szólás: *Úgy halad, mint a rák*: egyáltalán semmit nem, vagy visszafelé halad.

2. Telik, múlik. *Halad az idő, mindjárt este van.*

3. (Út, hosszúkás építmény) valamerre folytatódva vezet, visz. *A főút az iskola előtt halad.*

4. Munkában, szellemi fejlődésben előbbre jut. *Jól halad az angolban.*

✧ Szin: **1.** *előre tart, előbbre jut* **2.** *folyik, pereg, tűnik* **3.** *húzódik* **4.** *fejlődik*

✧ Ell: **1.** *áll*

✧ Etim: A → *halaszt*, → *halogat* igék tövével azonos ősi, uráli kori szótő származéka.

haladék ◆◆◆◆ fn –, *~ot*, *~a*

1. Halogatás, késedelem. *A dolog nem tűr haladékot.*

2. Halasztás, hosszabbítás. *Haladékot kapott a részletfizetésre.*

✧ Szin: **2.** (idegen) *prolongálás*

✧ Etim: A → *halad* ige származéka.

haladó ◆◆◆◆◆ mn *~k*, *~t*, *~an*

1. (választékos) A társadalom haladását, a fejlődést szolgáló. *Haladó gondolkodású embernek ismerik.* (Főnévi használatban:) *A haladók harcban állnak a maradiakkal.*

2. A kezdőnél magasabb fokú ismereteket nyújtó. *A haladó tanfolyamra jár.* (Főnévi használatban:) *Most csak haladóknak indítunk angol nyelvtanfolyamot.*

✧ Szin: **1.** *felvilágosult*, *korszerű*, *modern*, *mai*, *előremutató*, (idegen) *progresszív*

✧ Ell: **1.** *régies*, *elavult*, *maradi* **2.** *kezdő*

✧ Etim: A → *halad* ige származéka.

halál ◆◆◆◆◆ fn –, *~t*, *~a*

1. Az életműködés végleges megszűnése. *Szép halála volt. Pár perc múlva beállt a halál.* ■ *Haláláig kitart valaki mellett*: a végsőkig. | *Halálra sújt valakit*: megöli. | (túlzó) *Halálra rémül*: nagyon megrémül. ● Közmondás: *Halál ellen nincs orvosság.*

2. Kivégzéssel járó büntetés. *Golyó általi halálra ítélték.*

3. (túlzó) Halálos veszedelem. *A halálba is utánamenne. A biztos halálból tért vissza.*

4. (választékos) Valaminek a pusztulása. *Népek, kultúrák halálát ismerjük a történelemből.*

5. Csontváznak ábrázolt alak mint az ember halálának jelképes előidézője. *Fél, hogy elviszi a halál. A járványt nem tudták megfékezni, és most arat a halál.*

6. (bizalmas) *A halála valakinek*: bosszúság. *A halálom, ha órákig fecseg valaki. A halála, ha visszabeszélnek neki.*

✧ Szin: **1.** *elmúlás*, *elhalálozás*, *megsemmisülés*, (idegen) *exitus* **2.** *halálbüntetés*, *kivégzés* **4.** (idegen) *katasztrófa* **5.** (szépítő) *kaszás*, *alvilágisten* ● **5.** *Az ötödik lovas. A küszöb őre.*

✧ Ell: **1.** *élet*, *létezés* **2.** *kegyelem* **4.** *megmenekülés* **5.** *őrangyal*, *védangyal*

✧ Etim: A → *hal* ige származéka.

✧ Ö: kereszt + halál, tetsz + halál

halálfej ◆◆ fn

1. Emberi koponya. *A tudós asztalán egy halálfej volt.*

2. Ennek rajza mint a halálos veszély jelképe. *A mérget tartalmazó tartályokon halálfej van.*

✧ Szin: (régi) *csontkoponya*

✧ Etim: Összetétel: → *halál* + → *fej*[2].

hálálkod|ik ◆◆◆ ige *~ni*

Hosszasan köszönetet mond. *Nem győzött hálálkodni megmentőjének.*

✧ Szin: *megköszön* ● *Hálát ad. Köszönetet nyilvánít. A lába nyomát is csókolja.*

✧ Táj: *hálaistenkedik*, *hálistenkedik*, *istenkedik*

✧ Etim: A → *hála* főnév származéka.

halálos ◆◆◆◆◆ mn *~ak*, *~at*, *~an*

1. Halált okozó. *A háborúban halálos sebet kapott.*

2. ■ *Halálos bűn*: A katolikus egyház tanítása szerint olyan bűn, amely, ha nem nyer feloldozást, kárhozatra visz. *Halálos bűnt követett el.*

3. (túlzó) Rendkívül nagy mértékű. *Halálos szerelem égeti. Halálos gyűlölet fűti. Halálos kín gyötri. Halálos csend van körülötte.*

✧ Szin: **1.** *végzetes*, *pusztító*, *gyilkos*, *gyógyíthatatlan* **2.** *főbenjáró*, *megbocsáthatatlan* **3.** *hatalmas*, (ellenségről:) *engesztelhetetlen*, *kibékíthetetlen*, *esküdt*

✧ Ell: **1.** *éltető*

✧ Etim: A → *hal* ige származéka.

halandó ◆◆◆◆ mn *~k*, *~t*, –

Olyan (lény), aki nem kerülheti el a halált. *Ő is csak egy egyszerű halandó ember.* (Főnévi használatban:) *Mi halandók mind ugyanarra a sorsra jutunk.*

✧ Szin: *anyaszülte*, *mulandó*, *gyarló*, *esendő*

✧ Táj: *pára*

✧ Ell: *örökkévaló*, *halhatatlan*

✧ Etim: A → *hal* ige származéka.

halandóság ◆◆◆ fn –, *~ot*, *~a*

1. Az a tény, hogy valaki halandó. *Nehéz elfogadni halandóságunkat.*

2. Halálozási arány. *Az utóbbi években csökkent a csecsemők halandósága.*

✧ Szin: **1.** *mulandóság*, *múlékonyság*

✧ Ell: **1.** *halhatatlanság*, *öröklét* **2.** *élveszületés*, *életben maradás*

✧ Etim: A → *halandó* melléknév származéka.

halandzsa ◆◆ fn –, *~t, ~ja*

1. (tréfás) Értelmesnek ható értelmetlen beszéd. *Fantasztikusan jó a halandzsában, ez a műsor legjobb része.*

2. (rosszalló) Zavaros, üres, nagyképű fecsegés. *Ez csak halandzsa!*

✧ Szin: **2.** *mellébeszélés, zagyvaság, locsogás, mesebeszéd,* (bizalmas) *blabla,* (szleng) *süket duma, süketelés, púder, maszlag, sóder, kamu, hanta, hadova*

✧ Ell: **2.** *világos beszéd*

✧ Etim: Mesterséges szóalkotás eredménye, de keletkezésének körülményei nem tisztázottak.

halandzsáz|ik ◆ ige *~ni*

1. (tréfás) Értelmetlen szöveget mond. *A kisgyerekek gyakran halandzsáznak.*

2. (rosszalló) Mellébeszél. *Mondj igazat, ne halandzsázz!*

✧ Szin: **2.** *zagyvál,* (szleng) *hasal, dumál, maszlagol, hantáz, süketel, kamuzik, hantázik, sóderol* • **1.** *Összevissza beszél. A levegőbe beszél.* (szleng) *Nyomja a süketet.*

✧ Etim: A → *halandzsa* főnév származéka.

halánték ◆◆◆◆ fn –, *~ot, ~a*

A homlok két oldalsó, homorú része, illetve az itt levő haj. *Megütötte a halántékát. Őszül a halántéka.*

✧ Táj: *vakszem, halánk, nemlátó, póka, szólító, szólóka*

✧ Etim: A → *hal* ige származéka.

hálapénz ◆◆◆ fn

Orvosnak, esetleg ápolónak gyógykezelés után önként adott pénz, tiszteletdíj. *Sok beteg zavarban van, nem tudja, mennyi hálapénzt illik adni egy műtét után. Az orvosom soha nem fogad el hálapénzt. A hálapénz ismeretlen azokban az országokban, ahol az orvosok tisztességes fizetést kapnak.*

✧ Szin: (idegen) *paraszolvencia*

✧ Etim: Összetétel: → *hála* + → *pénz*.

hálás[1] ◆ fn –, *~t, ~a* (népi)

1. Az a tény, hogy valaki valahol hál. *Jó lesz ez a hely hálásra.*

2. Szállás. *Fizettek a hálásért.*

✧ Szin: **1.** *alvás*

✧ Etim: A → *hál* ige származéka.

hálás[2] ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Hálát érző és ezt ki is mutató (ember), illetve ilyen emberre jellemző. *Hálás a segítségért. Hálás köszönettel tartozik. Hálás mosoly ült az arcán.*

2. Olyan, akinek, aminek a tetszését könnyű megnyerni. *Hálás közönség fogadta az esten.*

3. Biztos sikert hozó. *Hálás szerepet kapott a darabban.*

4. Bő termést adó, kevés gondozást igénylő. *Hálás növény a szilvafa*.

5. Könnyen kezelhető, megmunkálható. *Hálás anyagból készült a kosztümje.*

✧ Szin: **1.** *hálatelt, lekötelezett, hálára kötelezett* **4.** *kifizetődő*

✧ Táj: **1.** *háládatos, hálaadatos* **5.** *háladatos*

✧ Ell: **1–4.** *hálátlan*

✧ Etim: A → *hála* főnév származéka.

halász ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

Halászatból élő személy. *„Hej, halászok, halászok, mit fogott a hálótok?”* (népdal). • Szólás: *Halász, vadász, madarász üres tarisznyában kotorász* vagy *mind éhenkórász*: a halászatból-vadászatból élők mind szegények.

✧ Szin: *horgász*

✧ Táj: *pákász*

✧ Etim: A → *hal* főnév származéka.

☝ A magyarországi köznyelvben *horgász* az, aki horoggal, kedvtelésből vagy sportból fog halat. Több helyen, például a szlovákiai magyarban *halász*-nak nevezik a horgászt is.

halászcsárda ◆ fn

Olyan vendéglő, ahol főleg halételeket lehet kapni. *A közeli halászcsárdában ünnepelték meg a születésnapját.*

✧ Szin: *halvendéglő*

✧ Etim: Összetétel: → *halász* + → *csárda*.

halász|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Valamivel halat igyekszik fogni. *Egész délután a tóban halászott.*

2. Folyadékból valamit igyekszik kiszedni. *A húst halássza a levesből.*

✧ Szin: **1.** *horgászik,* (bizalmas) *pecázik* • **1.** *Horogra kerít.*

✧ Etim: A → *hal* főnév származéka.

☝ Csak a kijelentő mód egyes szám 3. személyében ikes, egyébként többnyire iktelenül ragozzuk: *halászok* stb.

halászlé ◆◆ fn –, *~t, ~je*

Bő paprikás lében (többféle) halból főzött étel. *Az ünnepre halászlét is főzött.*

✧ Szin: *halleves, halpaprikás*

✧ Táj: *hallé*

✧ Etim: Összetétel: → *halász* + → *lé.*

☝ Csak a jellegzetesen magyar, paprikás levesfélét nevezzük *halászlé*-nek, a más módon készült étel neve *halleves*. Pl.: *A finnek tejjel készítik a hallevest.*

halaszt ◆◆◆◆◆ ige *~ani*

1. Valaminek az elvégzését későbbre hagyja. *A munkát másnapra halasztja.*

2. (ritka) Halogat valamit. *Nem kell sokáig halasztani az esküvőt.*

✧ Szin: *elhalaszt, elodáz, elnapol, eltol, kitol, késleltet, áttesz*

✧ Ell: **1.** *elvégez* **2.** *sürget, siettet*

✧ Etim: A → *halad*, → *halogat* ige tövével azonos ősi, uráli kori szótő származéka.

hálátlan ◆◆◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*

1. A jóért nem vagy rosszal fizető. *A lányai nagyon hálátlanul viselkednek vele.*

2. Eredményt nem ígérő, illetve kellemetlenséggel járó. *Hálátlan feladat a veszekedő párt békíteni.*

✧ Szin: (választékos) *háládatlan*

✧ Ell: **1.** *hálás, lekötelezett,* (választékos) *hálatelt* **2.** *áldásos, hálás*

✧ Etim: A → *hála* főnév származéka.

haldokl|ik ◆◆◆ ige *~ani* vagy *haldokolni*

Halálán van, hamarosan meghal. *Már napok óta haldoklik.*

✧ Szin: (választékos) *haldokol,* (idegen) *agonizál* • *A végét járja. Az utolját járja. Utolsókat lélegzik. A nyelve hegyén van a lélek. Ásóra, kapára nem soká fog várni. Búcsúzik az árnyékvilágtól. Kiveri a halál vize.* (durva) *Az utolsókat rúgja. Dögrováson van.*

✧ Táj: *utolján van*

✧ Etim: A → *hal* ige származéka.

☝ A csonka tövű *haldoklik* változat használatos a kijelentő mód jelen idő egyes szám 1. és 3. személyében: *haldoklom, haldoklik*; valamint a névszói származékokban: *haldokló, haldoklás*. A felszólító módban csak a teljes *haldokol* tövet használjuk: *haldokoljak, haldokolj, haldokoljon* stb. Némi ingadozással szintén a teljes tőhöz illesztjük a többi toldalékot: *haldokolt, haldokoltunk, haldokolna* stb.

halhatatlan ◆◆◆◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*

1. Örökké élő (lény). *A halhatatlan istenek meghallgatták kérését.* ■ (Főnévi használatban:) *A halhatatlanok*: az istenek. *A halhatatlanok az Olümposzon élnek.*

2. Olyan, amelynek értéke sokáig nem múlik el. *Halhatatlan alkotások sorát látták a múzeumban.*

3. Olyan (ember), akinek emléke sokáig él. *A halhatatlan forradalmárt ünnepelték az évfordulón.* (Főnévi használatban:) *Nemzetünk halhatatlanjaira emlékeztek március 15-én.*

✧ Szin: **1.** *örök életű* **2.** *klasszikus, utolérhetetlen, maradandó, időtálló,* (választékos) *örökbecsű, hervadhatatlan* **3.** *felejthetetlen*

✧ Ell: **1.** *halandó* **2.** *mulandó*

✧ Etim: A → *hal* ige származéka.

☝ Ne keverjük össze a *hallhatatlan* ‘nem hallható’ szóval!

halina ◆ fn –, *~t, ~ja*

Durva gyapjúból készített posztó, amelyből ruhát és csizmaszárat varrnak. *A székely férfiak nadrágja halinából van.*

✧ Szin: *daróc, nemez*

✧ Etim: Szláv jövevényszó.

halk ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Gyengén vagy alig hallható. *A teraszról halk zene szól.*

2. Nesztelen, zajtalan. *Halk léptekkel ment át a szobán.*

✧ Szin: **1.** *csendes, suttogó, susogó, tompított, fojtott, elhaló, visszafogott* **2.** *néma, hangtalan*

✧ Ell: *hangos, harsány, erőteljes*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

hall[1] ◆◆◆◆◆ ige *~ani*

1. (Hangot) fülével érzékel. *Hallja a folyosóról beszűrődő neszeket. A bal fülére nem hall.* (Biztatás kifejezésére:) *Halljuk!*

2. Megtud valamit, értesül róla. *Hallom, megérkezett a barátod Amerikából.*

3. Hallgat valakit, valamit. *Több előadást hallunk majd.*

4. (bizalmas) (Csodálkozás, meglepődés kifejezésére:) *Na hallod, ami sok, az sok!*

5. (Mv, Dv; Va bizalmas) *Halljuk egymást*: telefonon felhívjuk egymást. *Most sietek, később megbeszéljük, este halljuk egymást.*

✧ Szin: **1.** *felfog* **2.** (régi) *megneszel* **5.** *telefonon beszél valakivel; telefonál valakinek* • **2.** *Hírül vesz.*

✧ Táj: **1.** *halldokol*

✧ Etim: Két ősi, ugor, illetve finnugor kori szó összeolvadásával keletkezett.

✧ Ö: félre + hall, nagyot + hall

hall[2] ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

1. Lakásnak azon helyisége, amelyből a többi szoba nyílik. *A vendégek a hallban telepedtek le.*

2. Előcsarnok, társalgó. *A szálloda halljában találkoztak.*

✧ Szin: **1.** *előtér* **2.** *előtér,* (idegen) *foyer,* (Fv bizalmas) *hala*

✧ Etim: Angol eredetű nemzetközi szó.

☝ Ha *l*-lel kezdődő toldalék járul hozzá, egyszerűsítve csak két *l*-et írunk: *hallal.* Az *l*-lel kezdődő összetételi utótagot kötőjellel kapcsoljuk hozzá: *hall-lépcső.* A francia eredetű *foyer* szó kiejtése: [foájé].

hallás ◆◆◆◆ fn *–, ~t, ~a*

1. Hallószervvel való érzékelés. *A zene hallása felvidítja. Első hallásra megjegyezte a verset.*

2. Hallóképesség. *Jó a hallása, a legkisebb neszt is hallja.*

3. Zenei hangok megkülönböztetésének képessége. *Sajnos, nincs hallása, hamisan énekel.*

✧ Szin: **1.** *megneszelés, neszelés* **2.** *hallóérzék* **3.** *zenei hallás*

✧ Ell: **1.** *süketség* **3.** *botfülűség*

✧ Etim: A → *hall* ige származéka.

hallat ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (Valamilyen hangot) hallhatóan létrehoz. *Kellemetlen hangot hallatott.*

2. ■ *Hallatja a hangját, szavát*: véleményt mond. | *(Sokat) hallat magáról*: **a)** hírt ad magáról **b)** úgy viselkedik, hogy beszélnek róla.

✧ Szin: **1.** *hangoztat, megszólaltat*

✧ Etim: A → *hall* ige származéka.

hallatára ◆ határozóragos fn

1. Valaminek meghallásakor. *A hír hallatára öröm fogta el.*

2. *Valakinek (a füle) hallatára*: úgy, hogy hallja. *Az egész társaság hallatára káromkodott. A füle hallatára beszéltek róla.*

✧ Szin: **1.** *meghallván, értesülvén* **2.** *jelenlétében, előtte*

✧ Ell: **2.** *távollétében*

✧ Etim: A → *hall* ige régi nyelvi *hallat* ‘hallás’ származékának megszilárdult ragos alakulata.

hallatsz|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ani*

1. Hallani lehet. *A tenger zúgása messzire hallatszik.*

2. Hírlik. *Úgy hallatszik, a királyi pár jól érezte magát nálunk.*

✧ Szin: **1.** *elhallatszik, hangzik,* (választékos) *hallik, elhallik,* (régi) *hallszik* **2.** *híre van, beszélik, elterjed*

✧ Táj: **1.** *hallatódik, hallszódik, hallszodik*

✧ Ell: **1.** *elnémul, elül, elcsitul*

✧ Etim: A → *hall* ige származéka.

halleluja ◆◆ isz **alleluja**

1. (Vallási énekekben hálaadó, dicsőítő öröm kifejezésére:) *„Halleluja!” – hangzott a tömeg áhítatos éneke.*

2. (Főnévi használatban:) Az örvendezés kifejezése vallási szertartásokban. *A halleluja éneklését Nagy Szent Gergely pápa tette általánossá a katolikus egyházban.*

✧ Etim: Görög, végső soron héber eredetű latin jövevényszó.

☝ A *halleluja* és az *alleluja* egyenrangú alakváltozatok, használatuk azonban az egyes felekezetekben eltérő lehet. Az evangélikusok például a *halleluja* változatot éneklik.

hallgat ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Valakit, valamit figyel, hogy annak hangjait, szavait megértse. *Rádiót hallgat esténként. Figyelmesen hallgatta a tanárt.*

2. Egyetemi hallgatóként részt vesz az oktatásban. *Jogot hallgat Debrecenben.*

3. *Valakire, valamire hallgat*: figyelembe veszi, amit mond. *Nem hallgat a szüleire. Hallgatott barátja tanácsára.* ■ *Nem hallgat a jó szóra*: nem fogad szót. | *Valamilyen névre hallgat*: így hívják. *A kutya Maci névre hallgat.*

4. Valamit zokszó nélkül eltűr. *Hallgatnom kellett a szemrehányásait. Volt mit hallgatnia.*

5. Szótlanul, csendben van. *Ül a sarokban és hallgat.* • Szólás: *Hallgat, mint a csuka* vagy *mint a sült hal*: mélyen, kitartóan hallgat.

6. (Író, tudós) visszahúzódik, munkáit nem teszi közzé, illetve nem alkot. *A költő évekig hallgatott.*

7. Nem árul el valamit, nem beszél róla. *Hallgat a dologról.* • Szólás: *Hallgat, mint a sír*: egy szót sem szól valamiről.

✧ Szin: **1.** *figyel, hallgatódzik,* (bizalmas) *fülel* **2.** *tanul* **4.** (bizalmas) *lenyel* **6.** *elnémul* **7.** *elnémul,* (bizalmas) *megkukul* • **1.** *Fülét hegyezi. Figyelemmel kísér. Fülel, mint nyúl a bokorban.* **3.** *Szót fogad valakinek.* **5.** *Hallgatásba merül. Egy szót sem szól, azt is halkan mondja.* **7.** *Csendben van.* (bizalmas) *Meg se mukkan. Csomót köt a nyelvére. Lakat van a száján.*

✧ Táj: **1.** *hallgatkozik*

✧ Ell: **3.** *engedetlenkedik* **4.** *ellenszegül, visszabeszél, tiltakozik* **7.** *szól, beszél valamiről*

✧ Etim: A → *hall* ige származéka.
☝ Két *l*-lel írjuk, de a kiejtésben inkább rövid az *l*: [halgat].

hallgatag ◆◆◆◆ mn *~ok, ~ot, ~on*

1. Kevés beszédű, hallgatni szerető (személy), illetve ilyen emberre jellemző. *A fiatal Babits Mihályt hallgatag és zárkózott embernek ismerték. Apámnak hallgatag természete volt. Hallgatagon*: **a)** szótlanul, némán **b)** valamibe szótlanul elmélyedve. *Hallgatagon rendezgette a gyűjteményét.*

2. (választékos) Zajt nem adó, az élet jeleit nem mutató (dolog, tárgy). *„Látom én: a folyó, azért hogy hallgatag, Mélyebb szokott lenni, mint a csörgő patak."* (Arany J.: Toldi estéje). *„Mióta meghalt édesapám, Házunk oly hallgatag, árva"* (Babits M.: Anyám nevére).

3. (választékos) (Határozószóként:) Beszéd nélkül, némán. *„A földeken néhány komoly paraszt hazafelé indul hallgatag"* (József A.: Megfáradt ember).

✧ Szin: **1.** *szűkszavú, szótlan, csöndes, szófukar, zárkózott, kevés szavú, magának való,* (bizalmas) *kuka* **2.** *néma, zajtalan, hangtalan, csendes, nesztelen* • **1.** *Szavát se lehet venni. (Harapó) fogóval kell belőle kihúzni a szót. Lenyelte a nyelvét. Hallgat, mint a sült hal. Elvitte a cica a nyelvét. Aranyért méri szavát. Úgy beszél, mintha pénzen venné a szót. Kettőre se felel egyet.*
✧ Táj: **1.** *kakuszi, kakukkferkó*
✧ Ell: **1.** *beszédes, hangos, harsány, bőbeszédű, cserfes, nagyhangú* **2.** *zajos, lármás*
✧ Etim: A → *hallgat* ige származéka.

hallgató I. ◆◆◆◆◆ mn, mn-i in *~k, ~t, ~an*

1. Olyan, aki valamit, valakit hallgat. *A tanárt hallgató diákok szép számban összejöttek.*

2. Szótlan, hangtalan. *„Száraz ágon, hallgató ajakkal Meddig ültök, csüggedt madarak?"* (Tompa M.: A madár, fiaihoz).

✧ Szin: **1.** *figyelő, fülelő* **2.** *néma, csendes*
✧ Ell: **2.** *megszólaló, hangoskodó, beszélő*
✧ Etim: A → *hallgat* ige származéka.

hallgató II. ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. (Megszólításban:) *Kedves hallgatóim!*

2. Egyetem, főiskola diákja vagy valamely tanfolyam résztvevője. *A főiskola hallgatói rendszeresen látogatják az előadásokat.*

3. Fejhallgató. *Tedd föl a hallgatót, ne zavarj a zenéddel!*

✧ Szin: **1.** *közönség, hallgatóság* **2.** *egyetemista, főiskolás, jelölt,* (régi, idegen) *szeminarista, famulus*
✧ Ell: **2.** *tanár,* (régi) *mester*
✧ Etim: A → *hallgat* ige származéka.
✧ Ö: fej + hallgató, fül + hallgató

hallgatólagos ◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

Nyílt állásfoglalás, illetve ellenkezés nélküli. *Hallgatólagos beleegyezését adta.*

✧ Szin: *kimondatlan, bennefoglalt, fenntartásos, burkolt, rejtett, titkos,* (idegen) *implicit*
✧ Ell: *kimondott, nyílt,* (idegen) *explicit*
✧ Etim: A → *hallgat* ige származéka.
☝ Határozóragos *hallgatólagosan* alakja helyett az egyszerűbb *hallgatólag* határozószót is használhatjuk: *Hallgatólag beleegyezett.*

hallgatóság ◆◆◆◆ fn *–, ~ot, ~a*

Valamely előadás közönsége. *A hallgatóság feszülten figyel az előadóra.*

✧ Szin: *nyilvánosság, jelenlevők,* (idegen) *publikum*
✧ Etim: A → *hallgat* ige származéka.

hallgatóz|ik ◆◆◆ ige **hallgatódz|ik** *~ni*

Erősen figyel, hogy meghalljon valamit. *Sokáig hallgatózott. Az ajtó mögött áll és hallgatózik, kíváncsi rá, mit beszélnek odabent.*

✧ Szin: *fülel,* (régi) *neszez,* (szleng) *kagylózik* • *Hegyezi a fülét.*
✧ Táj: *neszez, neszel*
✧ Etim: A → *hallgat* ige származéka.
☝ A *hallgatódzik* alakváltozat elválasztása: *hall-ga-tó-dzik*. Felszólító alakjaiban két *d*-t írunk: *hallgatóddzon* (vagy ikesen ragozva: *hallgatóddzék*); ezek elválasztása: *hall-ga-tódz-dzon, hall-ga-tódz-dzék*.

halló[1] ◆◆ fn *~k, ~t, –*

Az az ember, aki jól hall. *A hallók nehezen értik meg a süketeket.*

✧ Ell: *süket*
✧ Etim: A → *hall* ige származéka.

halló[2] ◆◆◆ msz

1. (A figyelem fölkeltésére használt szóként:) *Halló, uram!*

2. (Telefonáláskor használt kapcsolatteremtő szóként:) *Halló, ki beszél?*

✧ Szin: **1.** *figyelem,* (durva) *hé, maga ott* **2.** *tessék*
✧ Etim: Első funkciójában német jövevényszó, második funkciójában amerikai angol eredetű nemzetközi szó.
☝ A kiejtésben is hosszú az *l*.

hallomás ◆◆◆ fn –, *~t, ~a*

Másoktól hallott hír. *Csak hallomásból tudom, nem győződtem meg róla.*

✧ Szin: *értesülés, hír, tudomás,* (rosszalló) *mendemonda, pletyka, szóbeszéd*

✧ Etim: A → *hall* ige származéka.

hallóz ◆ ige **hallóz**|**ik** *~ni*

Többször „halló”-t mond. *Elromlott a telefon, hiába hallózok.*

✧ Etim: A → *halló* szó származéka.

✌ A kiejtésben is hosszú az *l*.

halmaz ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Ugyanabból a dologból nagyobb tömeg. *Könyvek, újságok halmaza fogadta a könyvtárost.*

2. Rendszertelenül egymás mellé került dolgok összessége. *Kérdések halmaza várta a szakértőt.*

3. Valamely tulajdonságukban megegyező elemek összessége. *A negatív számok halmaza szemben áll a pozitív számok halmazával.*

✧ Szin: **1.** *rakás, csomó, halom, kupac, köteg* **2.** *sokaság,* (idegen) *konglomerátum*

✧ Etim: Nyelvújítás kori elvonás a → *halom* főnév többszörösen képzett *halmazat* ‘halmaz’ származékából.

halmazállapot ◆◆ fn

Az anyag jellemző fizikai állapota, amely többféle lehet attól függően, hogy van-e az anyagnak állandó alakja és térfogata. *Hagyományosan szilárd, folyékony vagy cseppfolyós és gáznemű vagy légnemű halmazállapotot ismerünk; az anyag negyedik halmazállapotának a plazmaállapotot tekintik.*

✧ Szin: (idegen) *konzisztencia*

✧ Etim: Összetétel: → *halmaz* + → *állapot*.

halmoz ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Nagy mennyiségben gyűjt valamit. *Nagy készletet halmozott föl élelmiszerből.*

2. Mérték nélkül csinál vagy alkalmaz valamit, illetve él valamivel. *Halmozza az élvezeteket. Bajt bajra, hibát hibára halmoz.*

✧ Szin: **1.** *összehord, felhalmoz,* (idegen) *kumulál* **2.** *tetéz* • **1.** *Halomra gyűjt.*

✧ Ell: **1.** *szétszór, felhasznál*

✧ Etim: A → *halom* főnév származéka.

háló[1] ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Fonalból csomózott lyukacsos szövedék, illetve ebből készült eszköz. *A halászok régen maguk készítették a hálójukat. Hálót tett az ablakra, hogy a szúnyogok be ne jöjjenek. Hálóval a kezében elindult vásárolni. Az utolsó pillanatban lőtte be a hálóba a labdát.* ■ *Hálójába kerít valakit*: csalárd eszközökkel hatalmába keríti. | *Valakinek a hálójába kerül*: a csábításnak engedve valakinek a hatalmába kerül. | *Kiveti valakire a hálóját*: **a)** el akarja csábítani **b)** férjnek akarja megszerezni.

2. Pókháló. *Hálót fon a pók a sarokban.*

✧ Szin: **1.** (bizalmas) *necc*

✧ Etim: Ősi, uráli kori szótő származéka.

✧ Ö: világ + háló

háló[2] ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Hálószoba, hálóterem. *A hálóban eloltották a villanyt.*

2. (bizalmas) Hálószobabútor. *A régi hálónkat eladtuk.*

✧ Szin: **1.** *hálóhelyiség, hálófülke, alvószoba,* (régi) *ágyasház, hálóház*

✧ Ell: *nappali*, (kissé régi) *szalon*

✧ Etim: A → *hál* ige származéka.

halogat ◆◆◆ ige *~ni*

Egyre későbbre halaszt valamit. *Halogatja a döntést.*

✧ Szin: *elodáz, elnapol, kitol, elnyújt, késleltet, lassít,* (választékos) *patópáloskodik* • *Haladékot ad magának. Húzza-halasztja, mint cigány az akasztást.*

✧ Táj: *háringál*

✧ Ell: *elvégez, megtesz, cselekszik*

✧ Etim: A → *halad*, → *halaszt* igék tövével azonos ősi, uráli kori szótő származéka.

✌ Nem hosszú az *l* sem írásban, sem a kiejtésben.

hálóing ◆◆◆ fn

Az ágyban viselt, általában hosszú, kényelmes ing. *Szép hálóingei vannak. Selyem hálóingben alszik.*
✧ Szin: *hálóruha,* (régi) *éjing*
✧ Etim: Összetétel; *háló*: a → *hál* ige származéka + → *ing*[2].

hálókocsi ◆◆ fn
Hálófülkékre osztott vasúti kocsi. *Hálókocsival utazott Párizsba.*
✧ Szin: *hálóvagon*
✧ Etim: Összetétel; *háló*: a → *hál* ige származéka + → *kocsi*.

halom ◆◆◆◆ fn *halmok, halmot, halma*
1. Alacsony domb. *A sík vidéket kisebb halmok teszik változatossá.*
2. Egymásra halmozott dolgok összessége. *„Vágom a fát hűvös halomba”* (József A.: Favágó). ■ *Halomba* vagy *halomra dönt*: **a)** rommá változtat. *A bomba halomra döntötte a házunkat.* **b)** meghiúsít. *Az időjárás halomba döntötte a terveinket.* | *Halomba dől*: **a)** megsemmisül. *A földrengéstől halomba dőltek a házak.* **b)** meghiúsul. *Halomba dőltek a továbbtanulással kapcsolatos elképzelései.* **c)** bebizonyosodik a helytelensége. *Halomba dőlt minden, amit eddig csináltak.*
3. Valamiből a szokottnál nagyobb mennyiség, tömeg. *Halomban állnak nála az elolvasatlan könyvek.* (Jelzőként:) *Egy halom ruhája van, már nem tudja hova tenni.*
✧ Szin: **1.** *dombocska, hant, bucka, emelkedés, földhányás,* (választékos) *domborulat* **2.** *kupac, rakás*
✧ Táj: **1.** *hompok, döngöleg, ponk, laponyag*
✧ Ell: **1.** *síkság, völgy*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.

hálószoba ◆◆◆◆ fn
Alvásra való, erre berendezett szoba. *Barátságos a hálószobájuk.*
✧ Szin: *háló, hálóhelyiség, hálóterem, hálófülke, alvószoba,* (régi) *ágyasház, hálóház*
✧ Ell: *nappali, szalon*
✧ Etim: Összetétel; *háló*: a → *hál* ige származéka + → *szoba*.

halott I. ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
1. Olyan (személy), aki már nem él, aki meghalt. *Halott katonák hevertek a földön.*
2. Meghiúsult. *Halott ügy ez már, az elvált felesége nem fog visszatérni hozzá.*
3. (választékos) Sivár, kihalt. *A halott város megdöbbentette.*
✧ Szin: **1.** *holt, elhunyt,* (választékos) *élettelen, néhai* **2.** *reménytelen, kilátástalan* **3.** *puszta, néptelen, lakatlan* • **1.** (durva) *Alulról szagolja az ibolyát.* (szleng) *El van intézve. Kész van. Jégre van téve.*
✧ Ell: **1.** *élő, életteli, eleven* **2.** *biztató,* (választékos) *reményteli* **3.** *színes, eleven*
✧ Etim: A → *hal* ige származéka.

halott II. ◆◆◆◆◆ fn *~ak, ~at, ~ja*
1. Meghalt ember. *A halottat sokan kísérték utolsó útjára.* ■ *Halottak napja*: november 2., az elhunytakra való emlékezés ünnepe. *A halottak napján minden évben kimegyünk a temetőbe.* | *Feltámad halottaiból*: újra életre kel. • Szólás: *Nem lesz belőle énekes halott*: nem lesz belőle semmi, nem viszi semmire. • Közmondás: *Halottról (vagy) jót vagy semmit*: nem szabad az embert szidni, bántani halála után.
2. Meghalt ember teste. *A csata után összegyűjtötték a halottakat.*
✧ Szin: **1.** (választékos) *elköltözött, holt, elhunyt* **2.** *holttest, hulla, tetem*
✧ Ell: **1.** *élő*
✧ Etim: A → *hal* ige származéka.
☝ Ha *t*-vel kezdődő toldalék járul hozzá, egyszerűsítve csak két *t*-t írunk: *halottal*.
A 2. jelentéshez tartozó szinonimák használatáról lásd még a *hulla* szócikket!

halottas ◆◆◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, –*
Halottal, temetéssel kapcsolatos. *A halottas ház megtelt a gyászolókkal. A halottas ének szomorúan hangzott.*
✧ Szin: *halotti, temetkezési*
✧ Etim: A → *hal* ige származéka.

halotti ◆◆◆◆ mn *~ak, ~t,–*
A halállal, a halottal és a temetéssel összefüggő. *Halotti lepel fedte a nyitott koporsót. Vidéken tartanak még halotti tort.* ■ *Halotti csend*: nagy csend. *Az üres házban halotti csend volt.*
✧ Szin: *halottas, temetési, temetkezési;* (választékos) *síri, halálos, néma; gyászos*
✧ Ell: *születési, keresztelési* (tor)
✧ Etim: A → *halott* főnév származéka.

hálózat ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
1. Valaminek szabályos, hálószerű szövedéke. *A rejtvényben vonalak hálózatából kell kikeresni egy alak körvonalait.*
2. Műszaki létesítmények rendszere. *Folytatják a vasúti hálózat felújítását. Az elektromos hálózatot ki kell cserélni.*
3. Egymással összekapcsolt számítógépek rendszere. *A hálózaton keresztül tudom elérni a nyomtatót.*
4. Egységesen szervezett intézmények láncolata. *Az üzleti hálózatot erőteljesen bővítik.*
✧ Etim: A → *háló* főnév származéka.

hálózsák ◆◆◆ fn
Bélelt, meleg zsák, amelyben a szabadban szoktak aludni. *Szép hálózsákot vettek a kempingezésre.*

✧ Szin: (Fv bizalmas) *szpacák*
✧ Etim: Összetétel; *háló*: a → *hál* ige származéka + → *zsák*.

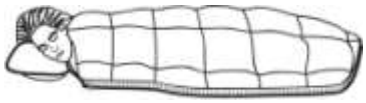

halpénz ◆ fn (népi)
Hal pikkelye. *Bőrével együtt főzzük meg a halat, de a halpénzt lekaparjuk róla.*
✧ Szin: *halpikkely*
✧ Táj: *halhéja*
✧ Etim: Összetétel: → *hal*[2] + → *pénz*.

halvány ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
1. Alig látható. *Halvány fényt látott a távolban.*
2. Nem telt (szín). *Szereti a halvány színeket, például a halvány rózsaszínt.*
3. Vértelen. *Az ijedtségtől halvány lett az arca.*
4. Alig észlelhető. *Halvány mosoly volt az arcán. Csak halvány remény van rá.* • Szólás: *Halvány fogalma sincs*: sejtelme sincs.
5. Az igazira alig emlékeztető. *Halvány a teljesítménye.*
✧ Szin: **1.** *gyenge, elmosódott,* (választékos) *halovány,* (régi) *halavány* **3.** *sápadt,* (választékos) *halovány,* (régi) *halavány* **4.** *pici,* (választékos) *halovány,* (régi) *halavány* **5.** *gyönge, gyarló,* (választékos) *halovány,* (régi) *halavány* • **3.** *Olyan, mint a fogyó hold.*
✧ Ell: **1., 2.** *erős, erőteljes, telt* **4.** *nagy, határozott* **5.** *nagy*
✧ Etim: A → *hal* ige származéka.

hályog ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a* vagy *~ja*
1. Látászavart okozó szembetegség. *Zöld hályog miatt lát rosszul.*
2. A szaruhártyára húzódó, a látást megrontó hártya. *A hályogot eltávolították a műtét során.* • Szólás: *Hályog van a szemén*: rosszul látja a dolgokat. *Lehullt a hályog a szeméről*: már tisztán lát valamiben.
✧ Etim: Ősi, finnugor kori szótő származéka.

hám[1] ◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
Igásló szerszáma, illetve ennek a szügyét és a törzset övező része. *A középkorban az igásállat erejét három-négyszeresére növelték azzal, hogy az állat nyakáról a szügyére tették át a hámot.* ■ *Hámba fog*: (igáslovat) befog. *Hámba fogta a lovakat, úgy indult a vásárba.* | *Hámba tör*: (igáslovat) betör. *Hámba törte a csikót.* | *Kirúg a hámból*: **a)** (ló) kívülre kerül az istrángon **b)** (ember) kicsapong. *Kirúgtak a hámból, hajnalig mulattak.*
✧ Szin: *iga, lószerszám*
✧ Etim: Német jövevényszó.

hám[2] ◆◆ fn –, *~ot, ~ja*
A bőr legfelső rétege. *Megütötte a térdét, lejött róla a hám.*
✧ Szin: *felhám, hámszövet, külhártya, kültakaró,* (idegen) *epidermisz*
✧ Etim: Nyelvújítás kori elvonás a → *hámlik*, → *hámoz* igékből.

hamar I. ◆◆◆◆◆ hsz
1. Rövid idő alatt. *Hamar befejezi a leckét. Hamar végez a munkájával.*
2. Könnyen, rögtön. *Egy ideje hamar felejt.*
✧ Szin: **1.** *gyorsan, szaporán, frissen, korán, azonnal, sebtében, egykettőre, ripsz-ropsz,* (régi) *legott* **2.** *gyorsan* • **1.** *Míg egy tojás megsül.* (bizalmas) *Teketória nélkül.*
✧ Táj: **1.** *ízibe, hippre-hoppra*
✧ Ell: **1.** *lassan, hosszan, későn* **2.** *nehezen*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.
✧ Ö: csak + hamar, egy + hamar
☝ Így fokozhatjuk: *hamarabb, hamarább,* illetve *hamarébb*; ez utóbbi kissé népies, bizalmas hangulatú.

hamar II. ◆◆ mn –, *~t,* – (régi)
Gyors, sietős. • Közmondás: *Hamar munka ritkán jó.*
✧ Szin: *összecsapott, sebes, sebtében végzett*
✧ Táj: *iramos, hamari*
✧ Ell: *alapos, gondos*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

hamarjában ◆◆◆ hsz
1. Gyorsan, sietve. *Hamarjában bekapott egy szendvicset.*
2. Hirtelenében. *Hamarjában nem tudta, mit tegyen.*

✧ Szin: **1.** *sebtiben, rövid úton, ripsz-ropsz, hanyatt-homlok, villámsebesen, melegében* **2.** *hirtelenjében, kapásból, mindjárt*
✧ Táj: **1.** *mindjártában, hamarocskán*
✧ Ell: **1.** *ráérősen, lassan, hosszasan*
✧ Etim: A → *hamar* határozószó, illetve melléknév megszilárdult ragos alakulata.

hamarosan ◆◆◆◆◆ hsz

1. Rövid idő múlva. *Hamarosan megérkezik a vendég.*
2. Rövid idő alatt, gyorsan. *Hamarosan végzett az olvasással.*

✧ Szin: **1.** *nemsokára, egykettőre, hamar, csakhamar, mindjárt, azonnal, rövidesen* **2.** *egykettőre, hamar*
✧ Táj: *hamarocskán, hamarost*
✧ Ell: **1.** *később* **2.** *lassan, hosszasan*
✧ Etim: A → *hamar* határozószó, illetve melléknév megszilárdult ragos alakulata.

hamburger ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

Zsemle formájú péksüteményben forrón, ízesítőkkel tálalt, rendszerint marhahúsból készült húspogácsa. *Sajnos egyre több gyerek költi hamburgerre és sült krumplira a zsebpénzét, ahelyett hogy megenné az iskolai menzán a levest meg a főzeléket.*

✧ Etim: *Hamburg* város nevéből keletkezett angol eredetű nemzetközi szó.

hamis ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Az eredetit utánzó, nem valódi. *Hamis ékszert árult a piacon. Hamis pénz került forgalomba.*
2. Ravasz, álnok. *Hamis ember volt világéletében.* ■ *Hamis próféta*: hazug, álnok vezető. *A hamis prófétákon előbb-utóbb átlátnak az emberek.*
3. Tettetett, nem őszinte. *Beszédének hamis pátosza kiábrándító volt.*
4. Igaztalan, hazug. *Hamis esküt tett. Hamis vád alá helyezték.*
5. Téves, helytelen. *Hamis nyomon indultak el. Hamis tanokat terjesztett.*
6. Kacér, huncut. *Még mindig emlékszik a lány hamis pillantására.* (Főnévi használatban, kedveskedve:) *Te kis hamis!*
7. (népi) Hirtelen, ok nélkül támadó (állat). *Hamis ez a kutya?*
8. A zenei szabályoknak meg nem felelő. *Hamisan énekeltek az előadáson. Kicsit hamisan játszott a zenekar.*

✧ Szin: **1.** *hamisított, utánzott,* (bizalmas) *fals* **2.** *csalárd, ámító* **3.** *alattomos, álszent, kétkulacsos, körmönfont, kétszínű* **4.** *hitszegő, szószegő* **5.** *alaptalan* **6.** *pajzán, csalfa, csapodár, hamiskás, pajkos, csintalan* **7.** *harapós* **8.** *fülsértő,* (bizalmas) *fals*
✧ Táj: *csalavér*
✧ Ell: **1.** *valódi, igazi, hiteles* **2., 3.** *egyenes, őszinte, becsületes* **4.** *igaz* **5.** *igaz, jogos, valós, helyes* **6.** *erényes, hűséges, komoly* **8.** *tiszta*
✧ Etim: Vitatott eredetű. Vagy a → *hámoz* ige tövével összefüggő szótő származéka, vagy német jövevényszó.
☝ A *hamis* egyik rokon értelmű megfelelőjét, az *ál-* szót mindig egybeírjuk jelzett szavával: *hamis név*, de *álnév; hamis pátosz*, de *álpátosz; hamis érv*, de *álérv; hamis ok*, de *álok* stb.

hamisít ◆◆◆ ige *~ani*

1. Megtévesztő szándékkal utánoz valamit. *Az aláírás nem eredeti, hamisította a csaló. Súlyosbító körülmény, hogy okiratot is hamisított.*
2. Eredeti minőségét (le)rontja valaminek. *Sok hamisított bort árulnak.*

✧ Szin: **1.** (Va bizalmas) *falszifikál* **2.** (bort) *hígít*
✧ Etim: A → *hamis* melléknév származéka.

hamisítatlan ◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*

Eredeti, valódi. *Ebből igyál, ez hamisítatlan tej! A hamisítatlan vidéki hangulat megnyugtatta.*

✧ Szin: *igazi, valóságos, színtiszta, természetes*
✧ Ell: *színlelt, hamisított*
✧ Etim: A → *hamisít* ige származéka.

háml|ik ◆◆◆ ige *~ani*

1. Valaminek a felszíne kis darabokban leválik. *Hirtelen napozás után hámlik a bőrünk. Hámlik a vakolat.*
2. Külső héját lehullatja. *Hámlik a gesztenye, a dió.*

✧ Szin: **1.** *kopik, mállik* **2.** *leválik*
✧ Táj: *fejlik*
✧ Etim: A → *hámoz*, → *hánt* igék tövével azonos ősi, uráli kori szótő származéka.
☝ Felszólító módú alakjaiban a teljes tőváltozathoz járul a toldalék: *hámoljak, hámolj, hámoljon* stb. *Vigyázz a napozással, le ne hámoljon a bőröd!* Határozói igenévi alakját is csak ilyen formában tudjuk könnyen kiejteni: *(le van) hámolva.*

hamm ◆ msz (gyermeknyelvi)

(Étel bekapására utalva:) *Csak még ezt az egy falatot edd meg, hamm! A sárkány a vitézt, hamm, bekapta!*

✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó.

hámor ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* (régi)

Fémet feldolgozó kisebb ipari üzem. *A falu mellett volt egy hámor, többen ott dolgoztak.*

✧ Szin: *kovácsműhely*, (régi) *verőte*
✧ Etim: Német jövevényszó.

hámoz ◆◆◆ ige *~ni*

Késsel héjától megfoszt valamit. *Almát hámoz a süteményhez.*

✧ Szin: *tisztít, pucol, héjaz*
✧ Táj: *hajaz, guvaszt*
✧ Etim: A → *hámlik*, → *hánt* igék tövével azonos ősi, uráli kori szótő származéka.
✧ Ö: hímez- + hámoz

hamu ◆◆◆◆ fn –, *~t, ~ja*
Valaminek az elégése után visszamaradó szürke por. *A hamu jelzi a tisztáson a tábortűz helyét.* ■ *Hamuvá ég*: teljesen elég. | *Hamut hint a fejére*: **a)** bűnbánatot tart **b)** nyilvánosan megbán valamit. ● Szólás: *A hamut is mamunak mondja*: nagyon öreg.
✧ Szin: *pernye, salak, üszök*
✧ Etim: Ősi, ugor, esetleg finnugor kori szótő származéka.
☝ Egyes jelentésekben és átvitt értelmű kötött szókapcsolatokban csak a *hamv* tőváltozat használatos, amely így önálló szóvá vált. Lásd még a *hamv* szócikket!

hamv ◆◆◆ fn *~ak, ~at, ~a* (választékos)
1. (régi) Hamu. *A tűz hamvát lelocsolta vízzel, hogy meg ne gyulladjon.* ■ *Hamvába holt*: **a)** gyámoltalan (ember). *Segítsünk ennek a hamvába holt szerencsétlennek!* **b)** eleve sikertelenségre ítélt (dolog). *Hamvába holt próbálkozás volt, hogy meggyőzzük.* | *Se híre, se hamva*: nyomtalanul eltűnt, illetve még nem érkezett meg.
2. *Valakinek a hamvai*: földi maradványai. *A nagy magyar zeneszerző hamvait hazahozták Amerikából.*
3. A gyümölcs héján lévő viaszos réteg. *Letörölte az alma hamvát.*
4. Valaminek fiatalos üdesége. *Arcának hamva már rég elmúlt.*
✧ Szin: **1.** *pernye, salak, üszök* **2.** *valakinek a porai* **4.** *fiatalság,* (választékos) *hamvasság*
✧ Etim: Elvonással keletkezett a → *hamu* főnév *hamva*s származékából.

hamvad ◆◆ ige *~ni*
1. Kialvóban van, egyre kevésbé parázslik. *Hamvadni kezd a tűz.*
2. (régi) (Holttest) porlad. *Teste rég a földben hamvad.*
✧ Szin: **1.** *elég, leég* **2.** (régi) *elmállik,* (régi) *hamuhodik*
✧ Táj: *hamvadozik*
✧ Etim: A → *hamu* főnév származéka.

hamvaszt ◆ ige *~ani*
(Holttestet) hamuvá, porrá éget. *Újabban egyre inkább szokássá válik, hogy a holttestet hamvasztják.*
✧ Szin: *eléget, fölemészt*
✧ Etim: A → *hamu* főnév származéka.

hamvaz ◆ ige *~ni*
(Katolikus pap) hamvazószerdán a halálra való emlékeztetésül a hívők homlokára hamuba mártott ujjal keresztet rajzol. *A hívők már összegyűltek a templomban, a pap hamvazni fog.*
✧ Etim: A → *hamu* főnév származéka.

hamvazkod|ik ◆ ige *~ni*
Hamvazás szertartásában részt vesz. *Elment a templomba hamvazkodni.*
✧ Etim: A → *hamvaz* ige származéka.

hamvazószerda ◆ fn
A húsvét előtti 40. nap, a nagyböjt kezdete. *Hamvazószerda után már nem illik bálokat tartani.*
✧ Táj: *hamuszerda, hamvasszerda*
✧ Etim: Összetétel; *hamvazó*: a → *hamvaz* ige származéka + → *szerda*.

hancúroz|ik ◆ ige *~ni*
1. Ugrándozva, hangoskodva játszik. *A gyerekek az udvaron hancúroznak a kutyával.*
2. (bizalmas) Szerelmeskedik. *Az ifjú pár egész nap hancúrozik.*
✧ Szin: **1.** (bizalmas) *rajcsúroz,* (rosszalló) *viháncol* **2.** (bizalmas) *pajzánkodik, pajkoskodik*
✧ Táj: **1.** *ciherézik* **2.** *ebelkedik*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, valószínűleg hangutánzó-hangfestő eredetű szótő származéka.

háncs ◆◆ fn –, *~ot, ~a*
1. A növények kéreg alatti rétege, amely a tápanyagokat szállítja. *Ahol levált a fa kérge, ott kilátszik a háncs.*
2. Ennek rostjai kötözésre, fonásra használt anyagként. *Hánccsal kötözik a szőlőt. A háncsból szatyrot is font.*
✧ Szin: **1.** *háncsréteg*
✧ Etim: A → *hámlik*, → *hámoz*, → *hánt* igék tövével azonos ősi, uráli kori szótő származéka.

handabandáz|ik ◆ ige *~ni*
Összevissza beszél. *Ne handabandázz, mondd meg az igazat!*
✧ Szin: *szájaskodik, hőbörög,* (szleng) *szövegel, hadovál, hamukál, rizsázik, sóderol*
✧ Táj: *karingyál*
✧ Etim: A *handabanda* ‘hetvenkedés, felhajtás’ főnév származéka. A *handabanda* játékos szóalkotással keletkezett összetétel, ikerszó; *handa*: a → *hadar*, → *hadonászik* igék tövével összefüggő szótő származéka (vö. régi nyelvi *handáz* ‘hadonászva harcol’) + *banda*.

hanem ◆◆◆◆◆ ksz (mellérendelt mondatok vagy mondatrészek között, szembeállítás kifejezésére)
1. (Kizáró ellentét kifejezésére:) *Nem apám, hanem anyám ért előbb haza.*

2. (kissé régi) (Szembeállított mondatrészek közti ellentét kifejezésére:) *Várta a vendéget, hanem a csengő nem szólalt meg.*
3. (Fokozást is tartalmazó hozzátoldás kifejezésére:) *Nemcsak nyáron, hanem télen is szép a Balaton.*
✧ Szin: **1.** *azonban* **2.** *de,* (kissé régi) *ám, ámbár*
✧ Etim: Összetétel: → *ha* + → *nem*[2].

hang ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
1. Meghallható rezgés. *Anyámnak szép, meleg hangja van.* ● Szólás: *Olyan a hangja, mint a repedt fazék*: rekedt.
2. A zenei skála egy egysége. *Könnyen felismeri a zenei hangokat.* ■ *Megadja a hangot*: a kezdőhangot. *A karvezető megadja a hangot a kórusnak.*
3. Beszédhang. *Nem ejti tisztán az „r” hangot.*
4. Szó, mondat, nyilatkozat. *Egy hangot se halljak!* ■ *Hangot ad valaminek*: kifejezi. *Sokáig nem beszélt, végül mégis hangot adott véleményének.*
5. Stílus, beszédmód. *Durva hangot üt meg. Kikérem magamnak ezt a hangot.*
✧ Szin: **1.** *zörej, hangfoszlány* **2.** *énekhang* **4.** (bizalmas) *kukk* **5.** *modor*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, valószínűleg hangutánzó eredetű szótő származéka.
✧ Ö: fa + hang, fej + hang, fel + hang, össz + hang, ultra + hang, vissz + hang

hanga ◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Örökzöld cserje, apró rózsaszínű virágokkal. *Sziklakertekben és magas hegyekben gyakori a hanga.*
✧ Szin: *erika*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

hangadó ◆◆◆ mn *~k, ~t, ~an*
Olyan (személy), akinek a véleménye érvényesül a közösségben. *A csoportban ő a hangadó személyiség. Hangadó körökben elterjedt a megegyezés híre.* (Főnévi használatban:) *Ő a hangadó az osztályban.*
✧ Szin: *irányadó, mértékadó, befolyásos,* (csak főnévként) *vezér,* (rosszalló) *főkolompos, bandavezér*
✧ Ell: *jelentéktelen, sereghajtó*
✧ Etim: Összetétel; → *hang* + *adó*: az → *ad* ige származéka.

hangár ◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*
Repülőgépek elhelyezésére épített nagy csarnok. *A hangárban végzik a repülőgépek műszaki ellenőrzését is.*
✧ Etim: Francia, végső soron frank eredetű nemzetközi szó.
☝ Elválasztása: *han-gár.*

hangfal ◆◆◆◆ fn
1. Rendszerint több hangszóróval felszerelt, sík felületű lap. *A tér több pontján hangfalakat állítottak föl, hogy mindenki jól hallhassa a szónokot.*
2. Magnóhoz, lemezjátszóhoz, hifitoronyhoz stb. tartozó, de különálló, rendszerint hasáb alakú, hangszórókat tartalmazó páros doboz. *A kanapéval szemben levő két sarokba tegyük a hangfalakat, így tudjuk a legjobb minőségben élvezni a zenét.*
✧ Etim: Összetétel: → *hang* + → *fal*.

hangjegy ◆◆ fn
Zenei hangnak magasságot és időtartamot rögzítő jele. *Megdicsért az énektanár, mert én írtam a legszebben a hangjegyeket a kottafüzetembe.*
✧ Etim: Összetétel: → *hang* + → *jegy*.

hanglejtés ◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
1. A hangmagasság változása beszéd közben, a beszéd dallama. *Már jól beszél magyarul, de a hanglejtése még idegenszerű. A magyarban a kérdő mondat hanglejtése rendszerint végig emelkedik, de az utolsó szótagnál esik.*
2. (régi) Beszédmodor. *Fölényes hanglejtéssel beszélt velem.*
✧ Szin: **1.** *beszéddallam,* (idegen) *intonáció* **2.** *hanghordozás, hang*
✧ Etim: Összetétel; → *hang* + *lejtés*: a → *lejt* ige származéka.

hanglemez ◆◆ fn
1. Hangot csigavonalú barázdában rögzítő és lemezjátszón visszaadó lapos, rendszerint fekete műanyag korong. *A régi lemezjátszómon néha még meghallgatom a hanglemezeimet, de ezek már régiségnek számítanak a sokkal szebben szóló cédéimhez képest.*
2. (ritka) Cédé. *Kazettán és hanglemezen is megjelent a koncert felvétele.*
✧ Szin: **1.** *lemez,* (régi) *gramofonlemez* **2.** *lemez,* (ritka) *kompaktlemez, lézerlemez*
✧ Etim: Összetétel: → *hang* + → *lemez*.

hangol ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Valamely hangszer hangját megfelelő tisztaságúvá teszi. *Hangológéppel hangolja a gitárját.*
2. Valakinek a hangulatát, véleményét befolyásolja. *Jókedvre hangolta a társaságot. Ellene hangolta a közvéleményt.*
3. Összeegyeztet, arányosít valamihez. *A feladatokat egymáshoz hangolta.*
✧ Szin: **1.** *beállít, igazít* **3.** *igazít*
✧ Etim: A → *hang* főnév származéka.

hangos ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
1. Erősen hangzó, zajos. *Zavarja a hangos beszéd. Hangos ez az utca, nem szeretnék itt lakni.* ● Szólás: *Hangos tőle az egész ház*: **a)** visszhangzik tőle **b)** mindenki erről beszél.

2. Hallható. *Hangosan ver a szíve. Hangosan olvas.*
3. Nagy feltűnést keltő. *Legutóbbi szerepében hangos sikere volt.*
✧ Szin: **1.** *nagyhangú, hangoskodó, harsány, lármás, ricsajos* **3.** *feltűnő, jelentős*
✧ Ell: **1.** *csöndes, visszafogott* **2.** *csöndes* **3.** *viszszafogott, mérsékelt, jelentéktelen*
✧ Etim: A → *hang* főnév származéka.

hangosfilm ◆◆ fn
A mozgóképet kísérő hangot, hangokat is rögzítő és visszaadó film. *Amerikában 1927-ben, Magyarországon 1931-ben készült az első hangosfilm.*
✧ Ell: *némafilm*
✧ Etim: Összetétel: → *hangos* + → *film*.

hangoskod|ik ◆◆ ige ~*ni*
Túl hangosan, kihívóan beszél. *Hiába hangoskodik, senki sem hallgat rá.*
✧ Szin: *kiabál, lármázik, hőbörög, ordítozik,* (durva) *pofázik*
✧ Táj: *kurjong, nacsorál, csicsereg*
✧ Ell: *hallgat, suttog*
✧ Etim: A → *hang* főnév származéka.

hangoztat ◆◆◆◆ ige ~*ni*
1. Nyomatékosan állít. *Ártatlanságát hangoztatja.*
2. Kitartva énekel vagy játszik hangszeren (egy bizonyos hangot). *Hosszan hangoztatja a hangokat.*
✧ Szin: **1.** *bizonygat, kinyilvánít, nyomatékosít* **2.** *kitart,* (régi) *szólaltat, hallat*
✧ Etim: A → *hang* főnév származéka.

hangsebesség ◆ fn
1. A hang terjedésének sebessége, egy időegység alatt megtett útja valamely közegben. *Levegőben a hangsebesség 0 şC hőmérsékleten 331,5 méter másodpercenként, folyadékban ennél nagyobb, szilárd anyagban, fémekben a legnagyobb.*
2. (Szűkebb értelemben:) A hang levegőbeli terjedésének sebessége. *A korszerű harci repülőgépek sebessége eléri a hangsebesség háromszorosát is.*
✧ Etim: Összetétel: → *hang* + → *sebesség*.

hangsor ◆◆ fn
Zenei hangoknak meghatározott hangközökben felépített sora. *Eljátszott egy dúr és egy moll hangsort a zongorán.*
✧ Etim: Összetétel: → *hang* + → *sor*.

hangsúly ◆◆◆◆◆ fn
1. Nagyobb nyomatékkal történő kiemelés. *A magyarban általában az első szótagra esik a hangsúly.*
2. Értelmi kiemelés. *Az idegennyelv-órákon a beszédkészség fejlesztésén van a hangsúly.*
✧ Szin: **1.** *hangnyomaték*
✧ Etim: Nyelvújítás kori összetétel: → *hang* + → *súly*.

hangsúlyoz ◆◆◆◆◆ ige ~*ni*
1. Kiteszi a hangsúlyt. *Ebben a mondatban nem jól hangsúlyoztál.*
2. Kiemel, különös nyomatékkal mond valamit. *Ebben a szóban az utolsó előtti szótagot kell hangsúlyozni.* (átvitt) *Hangsúlyozta, hogy most a legfontosabb a tanulás.*
✧ Szin: **2.** *kidomborít, előtérbe állít* • **2.** *Nyomatékossá tesz.*
✧ Ell: **2.** *bagatellizál, leértékel, mellőz*
✧ Etim: A → *hangsúly* főnév származéka.

hangszer ◆◆◆◆ fn
Zenei hangok keltésére, zenélésre szolgáló eszköz. *Billentyűs és fúvós hangszereken is játszik. Négy éve játszom hangszeren.*
✧ Szin: *zeneszerszám, zeneeszköz,* (régi, idegen) *instrumentum*
✧ Táj: *muzsikás*
✧ Etim: Német mintára keletkezett nyelvújítás kori összetétel: → *hang* + → *szer*.
✧ Ö: ütő + hangszer

hangszerel ◆ ige *~ni*
(Zeneművet) zenekari előadásra alkalmassá tesz, zenekarra átír. *A darabot maga a zeneszerző hangszerelte.*
✧ Etim: A → *hangszer* főnév származéka.

hangszóró ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Villamos rezgéseket nagyobb erősségű, távolabbról is hallható hangrezgésekké átalakító berendezés. *Az öreg rádiónk hangszórója mindig torzít egy kicsit. A nagyteremben hangszórókból halljuk az előadók hangját.*
2. Tölcsérszerű eszköz, amely a szájhoz illesztve egy irányba tereli a hanghullámokat, ezáltal messzebb viszi a hangot. *A hajóról hangszóróval kiáltottak ki a partra. A filmrendező hangszóróval irányítja a statiszták mozgását.*
✧ Szin: **1.** (idegen) *megafon*, (Fv bizalmas) *reprák, repró, reproduktor* **2.** *hangtölcsér, szócső*, (idegen) *megafon*
✧ Etim: Összetétel; → *hang* + *szóró*: a → *szór* ige származéka.

hangtalan ◆◆◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*
1. Nesztelen, zajtalan. *Hangtalan lépésekkel közeledett a macska. Hangtalanul sírt.*
2. Olyan (személy), aki hosszabb ideig nem beszél, csendben marad. *Hangtalanul ült velem szemben.*
✧ Szin: **1.** *csendes, néma* **2.** *szótlan, néma, hallgatag* • **1.** *Csendes, mint a hernyó a levél alatt.* **2.** *Néma, mint a hal.*
✧ Táj: **2.** *kuka*
✧ Ell: **1.** *hangos, lármás, zajos* **2.** *beszédes,* (népi) *cserfes*
✧ Etim: A → *hang* főnév származéka.

hangulat ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
1. A tudatot, viselkedést befolyásoló érzelmi állapot. *Jó a hangulata. Rossz hangulatban van.*
2. Kedély. *A társaságban jó volt a hangulat.*
3. Közhangulat. *Európa országaiban szerencsére háborúellenes hangulat van.*
✧ Szin: **1.** *kedv, kedélyállapot, lelkiállapot* **3.** *légkör, körülmény*
✧ Etim: A → *hangol* ige *hangul* alakváltozatának német mintára keletkezett nyelvújítás kori származéka.

hangulatlámpa ◆ fn
Tompított fényű (ernyős) villanylámpa. *Ne kapcsoljuk fel a csillárt, elég lesz a hangulatlámpa fénye.*
✧ Etim: Összetétel: → *hangulat* + → *lámpa*.

hangulatos ◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
1. Jó hangulatot keltő. *A tévében hangulatos műsor megy.*
2. Jó hangulatot árasztó. *Egy hangulatos étteremben ebédeltünk.*
3. Jó hangulatban eltöltött. *Hangulatos kirándulás volt.*
✧ Szin: **1.** *vidám, derűs, kedves, kedélyes* **2.** *kellemes, barátságos, meghitt, bensőséges* **3.** *vidám*
✧ Ell: **2.** *kellemetlen, rideg, komor*
✧ Etim: A → *hangulat* főnév származéka.

hangverseny ◆◆◆◆ fn
Zeneműveket bemutató előadás. *Sokat járunk hangversenyre az új koncertterembe.*
✧ Szin: *koncert*
✧ Etim: Nyelvújítás kori összetétel: → *hang* + → *verseny*.

hangz|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ani* vagy *hangozni*
1. Hallatszik, szól. *Kiáltások hangzottak a házból.*
2. *Valahogyan hangzik*: **a)** valamilyennek tűnik. *Hihetően hangzik, amit mond.* **b)** ez a szövege. *Ez a palóc nyelvjárásban így hangzik.* **c)** így mondják. *Így hangzik a vers.*
✧ Szin: **1.** *hallik* **2.** *tetszik*

✧ Táj: **1.** *hangad*
✧ Ell: **1.** *elhallgat, elnémul*
✧ Etim: A → *hang* főnév származéka.
☝ Felszólító módú alakjaiban a teljes tő használatos: *hangozzon* vagy (ikesen ragozva) *hangozzék* stb.

hangya ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Szervezetten élő, apró, barnás színű rovar. *A hangyák szorgalmasan sürgölődnek a boly körül.* • Szólás: *Szorgalmas, mint a hangya.*
2. *A hangyák*: a hártyásszárnyúak rendjébe tartozó rovarcsalád. *A hangyák felépítését tanulmányozza.*
✧ Etim: Ősi, finnugor kori szótő származéka.

hant ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. Nagyobb földdarab. *Felvett egy jókora hantot, és a kutya felé hajította.*
2. (választékos) Síron emelt földhányás. *„János eltántorgott kedvese hantjától”* (Petőfi S.: János vitéz).
3. (népi) Kisebb földkupac. *„a juhász (...) gyepes hanton furulyált”* (Petőfi S.: Megy a juhász a szamáron…).
✧ Szin: **1.** *rög* **2.** (választékos) *sírhant, sírhalom, sírdomb* **3.** *földrakás*
✧ Táj: **1.** *göröngy, koncsok, komp* **2.** *komp* **3.** *koncsok, komp*
✧ Etim: Vitatott eredetű. Vagy egy ősi, ugor kori szótő, vagy a régi nyelvi, talán ősi, uráli kori tőből képzett *hany* ‘láp, rög’ főnév származéka.

hánt ◆◆ ige *~ani*

1. (Héjat, kérget) lefejt. *Hántja a fa kérgét.* ■ (népi) *Tengerit hánt*: **a)** kukoricát foszt, a csőről leszedi a borítóleveleket. **b)** kukoricát morzsol, a szemeket ledörzsöli a cső torzsájáról.
2. (Tarlót) sekély mélységig fölszánt. *Tarlót hántottak az aratás után.*
✧ Szin: **1.** *lehéjaz*
✧ Táj: **1.** *toklászol*
✧ Ell: **1.** *beburkol, befed*
✧ Etim: A → *hámlik*, → *hámoz* igék tövével azonos ősi, uráli kori szótő származéka.

hantáz ◆ ige **hantázik** *~ni* (bizalmas)

Mindenfélét összebeszél, mellébeszél. *Ha az iskoláról kérdezik, összevissza hantáz.*
✧ Szin: *fecseg, locsog,* (bizalmas) *karattyol, hadovál*
✧ Etim: A *hanta* ‘üres beszéd, mellébeszélés’ főnév származéka. A *hanta* elvonással keletkezett a *hantál* igéből, mely képzőcserével jött létre a német, végső soron francia eredetű, régi nyelvi *hantíroz* ‘hantázik’ igéből.

hantol ◆ ige *~ni* (választékos)

Földdel betemet valamit. *A sírások hantolják a sírt.*
✧ Ell: *kiás,* (választékos) *kihantol*
✧ Etim: A → *hant* főnév származéka.

hántol ◆ ige *~ni*

(Magot) külső részétől megfoszt. *A rizst, a kölest, az árpát géppel hántolják.*
✧ Etim: A → *hánt* ige származéka.

hány[1] ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Halmoz valamit. *Egy kupacba hányta a homokot. Egymásra hányta a ruháit.*
2. (Ételt vagy váladékot) kiöklendez. *Rosszul van, hánynia kell. A beteg epét hányt.*
3. Lövell, kivet magából valamit. *A vulkán tüzet hány. A patkó szikrát hányt a ló lábán.* • Szólás: *Szikrát hány a szeme*: dühös.
4. ■ (népi) *Hányja a kalászát*: (gabona) növeszti, kibontja.
5. ■ *Szemére hány valamit*: hibáztatja, vádolja valami miatt. *Szemére hányja, hogy mindig elkésik.*
6. ■ (régi) *Kardra* vagy *kardélre hány*: lemészárol, halomra öl valakiket. *Az ellenséget mind kardélre hányták.*
7. ■ *Bukfencet hány*: (többször egymás után) bukfencezik. *Az óvodások bukfencet hánynak a szőnyegen.* | *Cigánykereket hány*: (többször egymás után) cigánykerekezik. *A bohóc cigánykereket hányt a porondon.*
✧ Szin: **1.** *lapátol, szór, dobál* **2.** (durva) *okád,* (szleng) *rókázik* **5.** *vádol* • **2.** (szleng) *Kidobja a prémet. Nyúzza a rókát. Viszontlátja a vacsoráját. Kidobja a taccsot.*
✧ Ell: **2.** *lenyel, megemészt*
✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.

hány[2] ◆◆◆◆◆ kérdő nm

1. Szám szerint mennyi? *Hány almát kérsz? Hány pohárral ivott?*
2. (Határozóként:) *Hánykor érsz haza?*: hány órakor? | *Hányan jönnek?*: hány személy jön?
3. (Matematikai műveletben:) melyik szám? *Hánnyal kell osztani tízet, hogy kettőt kapjunk?*

4. (Felkiáltásban:) *Hányszor kértem már!*: milyen sokszor! | *Hány meg hány!*: milyen sok! *Hány meg hány hasonló feladatot megcsináltunk már, és még mindig nem érted!*

✧ Szin: **4.** *mennyi, mily sok, hányféle*

✧ Etim: A → *hogy* határozószó tövével azonos ősi, uráli kori szótő származéka.

☝ A *hány* kérdő névmással megszámlálható mértékegységek, tárgyak, személyek stb. felől érdeklődhetünk: *Hány almát kérsz? Hány kiló almát kérsz?* A *mennyi* kérdő névmással pedig meg nem számlálható dolgok felől, illetve csak úgy általánosságban tudakozódunk: *Mennyi alma termett az idén? Mennyi időbe telik?* Lásd még a *mennyi* szócikket!

hányad ◆◆◆◆ fn –, *~ot, ~a*

Rész. *Az összeg nagyobb hányadát kapta.*

✧ Szin: *töredék, részarány,* (régi) *ráta*

✧ Ell: *egész, összesség*

✧ Etim: A → *hány* névmás származéka.

hányadán ◆◆ kérdő hsz

Hogyan, miképpen? *Hányadán áll a dolog? Nemigen tudom, hányadán vagyok vele.*

✧ Etim: A → *hány* névmás megszilárdult ragos alakulata.

hányadik ◆◆◆ kérdő nm

1. Sorrendben az elsőtől számítva melyik helyen levő, milyen sorszámú? *Hányadik kötetet olvasod?* (Dátumban:) *Hányadika*: a hónapnak melyik sorszámú napja? *Hányadika is van ma?*

2. (Felkiáltásban:) Milyen sokadik! *Hányadik új autója van már!*

✧ Szin: *mennyiedik,* (bizalmas, népi) *hanyadik, mennyedik*

✧ Etim: A → *hány* névmás származéka.

hanyag ◆◆◆◆ mn *~ok, ~ot, ~ul*

1. Felületes, gondatlan. *A hanyag ember munkájával nem sokat érünk.*

2. Könnyed, fölényes. *Hanyag mozdulattal félrelökte a könyvet. Hanyag eleganciával jelenik meg mindenhol.*

✧ Szin: **1.** *lelkiismeretlen, hányaveti, rendetlen, slendrián, trehány, felszínes, hebehurgya* **2.** (bizalmas) *laza*

✧ Táj: **1.** *hagyati, pacuha, tojhos*

✧ Ell: **1.** *gondos, alapos, rendes, lelkiismeretes,* (bizalmas) *precíz*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán a → *hagy* ige *hany* alakváltozatának származéka.

hányas ◆◆ kérdő nm

A. Melléknévi

1. Melyik számot jelölő? *Hányas szám volt odaírva?*

2. Melyik számmal jelölt? *Hányas villamossal jöttél?*

3. Melyik számmal osztályozott, milyen méretű? *Hányas cipőt hordasz?*

4. Melyik osztályzattal minősített? *Hányas dolgozatot írtál?*

5. (bizalmas) Mikor induló? *Hányas járattal utazol?*

6. (bizalmas) Melyik évben született (személy)? *Én nyolcvanas vagyok, te hányas vagy?*

B. Főnévi

1. Melyik számjegy? *Nem tudom elolvasni, hogy hányas van ideírva.*

2. Milyen osztályzat? *Hányast kaptál a feleletre?*

C. Határozószó-szerűen

Hányasával: egyszerre, egy csoportban hányan? *Hányasával megyünk be a vizsgára?*

✧ Szin: (bizalmas, népi) *hanyas*

✧ Etim: A → *hány* névmás származéka.

hanyatl|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ani*

1. Elerőtlenedve dől valahová. *Egy székre hanyatlott.*

2. (választékos) Bukik. *„Felhőbe hanyatlott a drégeli rom”* (Arany J.: Szondi két apródja).

3. Csökken, visszaesik. *Hanyatlik a szorgalma.*

✧ Szin: **1.** *roskad, lerogy,* (választékos) *alél* **3.** *romlik, visszafejlődik, gyengül*

✧ Ell: **1.** *emelkedik* **3.** *növekszik, fejlődik, erősödik, javul*

✧ Etim: A → *hanyatt* határozószó származéka.

hányatott ◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

Viszontagságos. *Hányatott élete volt.*

✧ Szin: *küzdelmes, viharos, nehéz, zilált*

✧ Ell: *töretlen, sima, nyugodt, könnyű, szerencsés*

✧ Etim: A → *hány* ige származéka.

hanyatt ◆◆◆◆ hsz

Háton, hátára. *Hanyatt fekszik az ágyon és gondolkodik. Hanyatt esett a jégen.*

✧ Táj: *hátlag, hanyattást*

✧ Ell: *hasra, hasmánt*

✧ Etim: Egy ősi, finnugor kori szótő megszilárdult ragos alakulata.

hányattatás ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

Viszontagság, hányódás. *János vitéz sok hányattatás után ért haza szülőfalujába.*
✧ Szin: *megpróbáltatás, szenvedés, ínség, csapás, küzdelem*
✧ Ell: *boldogulás, szerencse*
✧ Etim: A → *hány* ige származéka.

hanyatt-homlok ◆◆ hsz
1. Forogva, bukfencezve. *A vitéz hanyatt-homlok zuhant lefelé a vár faláról.*
2. Fejvesztetten és gyorsan. *Hanyatt-homlok menekült a vesztes hadsereg.*
✧ Szin: **2.** *fejvesztve, ész nélkül, lélekszakadva, lóhalálában, pánikszerűen*
✧ Ell: *óvatosan, körültekintően, megfontoltan*
✧ Etim: Összetétel: → *hanyatt* + → *homlok*.

hányaveti ◆◆ mn *~ek, ~t, ~en*
1. Nyegle, pökhendi. *A kérdésemre hányaveti módon válaszolt.*
2. Hanyag, felületes, kapkodó. *A hányaveti munkában nincs köszönet.*
✧ Szin: **1.** *hetvenkedő, hetyke, elbizakodott* **2.** *rendetlen, gondatlan,* (bizalmas) *slendrián*
✧ Táj: **1.** *kágyász*
✧ Ell: **1.** *készséges* **2.** *gondos, alapos,* (bizalmas) *precíz*
✧ Etim: Összetétel; *hánya*: a → *hány* ige folyamatos melléknévi igeneve + *veti*: a → *vet* ige folyamatos melléknévi igeneve.

hányinger ◆◆◆ fn
1. Émelygéssel járó rosszullét, amelyet hányás is követhet. *Hányingere van a járműveken.*
2. (bizalmas) Undor, csömör. *Hányingerem van a fecsegésétől.*
✧ Szin: **1.** *öklendezés* **2.** *utálkozás, undorodás*
✧ Táj: **1.** *gyomorháborgás*
✧ Ell: **2.** *kedv, vonzalom*
✧ Etim: Összetétel: → *hány*[1] + → *inger*.

hánykód|ik ◆◆ ige *~ni*
1. Fektében forgolódik. *A fájdalomtól hánykódik az ágyon.*
2. (választékos) Erősen himbálódzik. *„Reng és üvölt a tenger, Hánykódnak a hajók”* (Petőfi S.: Feltámadott a tenger).
✧ Szin: **1.** *fetreng, hánykolódik, hányja-veti magát* **2.** *hánykolódik, hányja-veti magát*
✧ Táj: **1.** *csöntörög, hentereg*
✧ Ell: **1.** *megpihen, lecsillapodik, megnyugszik* **2.** (választékos) *megpihen*
✧ Etim: A → *hány* ige származéka.

hánykolód|ik ◆◆◆ ige *~ni*
1. Fektében nyugtalanul forog vagy dobálja magát. *A láztól egész éjjel hánykolódott.*
2. Ide-oda csapódik. *A hajó hánykolódott a viharos tengeren.*
✧ Szin: **1.** *hánykódik, hányja-veti magát, fetreng* **2.** *hányódik, hánykódik*
✧ Táj: **1.** *csöntörög, hentereg*
✧ Ell: **1.** *megpihen, megnyugszik* **2.** *megpihen*
✧ Etim: A → *hány* ige származéka.

hányód|ik ◆◆◆ ige *~ni*
1. Erősen himbálódzik. *A hajótöröttek napokig hányódtak egy-egy szál deszkába kapaszkodva.*
2. Kallódik. *A padláson hányódnak a szép, régi holmik.*
3. Hol ide, hol oda vetődik, nem találja a helyét. *Ide-oda hányódik a világban.*
✧ Szin: **1.** *himbálódzik, dobálódik, hánykódik, hánykolódik* **2.** *hever* **3.** *bolyong*
✧ Táj: **3.** *csöntörög*
✧ Ell: **1., 3.** *megpihen, megnyugszik*
✧ Etim: A → *hány* ige származéka.

hánytorgat ◆◆ ige *~ni*
Szemrehányóan emleget valamit. *Folyton hánytorgatja régi bűneimet.*
✧ Szin: *fölemleget, előhoz* • *Szemére vet.*
✧ Etim: A → *hány* ige származéka.

hápog ◆◆ ige *~ni*
1. (Kacsa) rekedtes hangot többször hallat. *Vadkacsa hápog a nádasban.*
2. (bizalmas) Levegő után kapkodva szaggatottan beszél. *Meglepetésében csak hápogott.*
✧ Szin: **2.** *hebeg*
✧ Táj: **1.** *habog, krakog, krápog, háphápol, rápog*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó, töve összefügg a *habog* ige tövével. A *habog* a → *hebeg* ige magas hangrendű párja.

hapsi ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (szleng)
Ember, férfi. *Bejött egy hapsi az üzletbe, és téged keresett.*
✧ Szin: (szleng) *pasas, pasi, krapek, ürge, fazon, fószer*
✧ Etim: Vitatott eredetű. Vagy játékos szócsonkítással keletkezett a → *haver* főnévből, vagy szóvegyüléssel jött létre a → *haver* és a *pasi* főnévből. Ez utóbbit a → *pasas* szóból hozták létre.

hapták ◆◆ fn –, *~ot, ~ja* (régi, tréfás)
Vigyázzállás. *Haptákba vágja magát a tiszt előtt.*
✧ Szin: *vigyázz*
✧ Ell: *pihenőállás*
✧ Etim: Német jövevényszó.

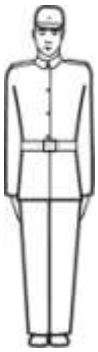

harácsol ◆◆ ige *~ni*
1. (rosszalló) Mások kárára pénzt, vagyont gyűjt. *Most van lehetősége rá, hogy harácsoljon.*
2. (régi) Harácsot, hadiadót szed. *A földesúr a háború idején harácsolt.*
3. Fosztogat, rabol. *Háború idején sokan kezdenek harácsolni.*
✧ Szin: **1.** (rosszalló) *szerez, összekapar, elvesz* **3.** *zsákmányol,* (bizalmas) *zabrál*
✧ Táj: *halálbol*
✧ Ell: *szétoszt, visszaad*
✧ Etim: A régi nyelvi, oszmán-török, végső soron arab eredetű *harács* 'adó, zsákmány' főnév származéka.
harag ◆◆◆◆◆ fn –, *~ot, ~ja*
1. Indulat, düh. *Haragból rákiáltott és megütötte.* ■ *Haragra gerjed* vagy *lobban valaki ellen*: megdühödik rá. *A sárkány szörnyű haragra gerjedt a királyfi ellen.* ● Közmondás: *A harag rossz tanácsadó.*
2. Tartós neheztelés, ellenséges viszony. *Haragban van a barátnőjével. Isten haragja*: **a)** büntetése. *Lesújtott rá az Isten haragja gonoszságáért.* **b)** (népi) mennykő. *Az Isten haragja agyonütött egy lovat.* **c)** (bizalmas) (káromkodásként:) fene, nyavalya. *Mi az isten haragja ez?*
✧ Szin: **1.** *bosszúság, ingerültség,* (bizalmas) *dér-dúr* **2.** *háborúság,* (bizalmas) *fasé, fasírt*
✧ Táj: **1.** *morc*
✧ Ell: **2.** *kibékülés, megbékélés, megértés*
✧ Etim: Ősi, finnugor kori szótő származéka.
haragít ◆◆ ige *~ani*
Bosszant, dühít valakit. *Ne haragíts! Magára haragította a tanárát.*
✧ Szin: *felbosszant, felbőszít, feldühít, dühbe hoz* ● *Kihoz a sodrából.*
✧ Táj: *bőszöget, zándorít*
✧ Ell: *csillapít, nyugtat, békít*
✧ Etim: A → *harag* főnév származéka.
haragos I. ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
1. Haragvó, dühös. *Miért vagy ilyen haragos?*
2. Haragot kifejező. *Haragos az arca és a tekintete.*
3. Könnyen haragra lobbanó. *Haragos a természete.*
4. Fenyegető. *A haragos tenger dobálta a hajót.*
✧ Szin: **1.** *bosszús, mérges, indulatos, harapós,* (szleng) zabos **2.** *bosszús, mérges, bősz* **3.** *mérges, indulatos, harapós* **4.** *háborgó*
● **1.** *Bokájában is tűz van. Közel van a füstje a lánghoz. Nehezen köszönt ma neki a nép. Rosszul imádkozott.*
✧ Táj: **1.** *dorzsanyós, durmanyós, darazsas, mörcsös* **3.** *mufurcos*
✧ Ell: **1–3.** *békés, szelíd, jóakaratú* **4.** *nyugodt, csendes*
✧ Etim: A *harag* főnév származéka.
haragos II. ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
Valakivel haragban levő személy. *Nehéz természete miatt sok a haragosa.*
✧ Szin: *ellenség, ellenlábas*
✧ Ell: *jóakaró, barát*
✧ Etim: A → *harag* főnév származéka.
haragsz|ik ◆◆◆◆◆ ige *haragudni*

Mérgelődik, neheztel. *Haragszik a szomszéd, folyton morog. Haragszik rám, mert nem vártam meg.* ■ (Udvarias megszólítás kifejezéseként:) *Ne haragudjon,* vagy *ne haragudjék!*: bocsánat.
✧ Szin: *bosszankodik, dúl-fúl, dohog,* (bizalmas) *orrol, pikkel, fúj,* (szleng) *zabol, pipás* ● *Falra mászik. A plafonon van. Dúl-fúl mérgében. Fortyog benne a harag. Görbe szemmel néz rá.* (szleng) *Nem lát a pipától.*
✧ Táj: *duzzadoz, fujakodik, horgol*
✧ Ell: *megbékél, kiengesztelődik*
✧ Etim: A → *harag* főnév származéka.
☝ Kijelentő mód jelen időben az *sz*-es tőváltozat a szokásos: *haragszom, haragszol* stb., de többes szám 2. és 3. személyben a *d*-s változat is előfordul: *haragszotok* vagy *haragudtok* (népiesen: *haragusztok*), *haragszanak* vagy *haragudnak* (népiesen: *haragusznak*). Feltételes és felszólító módban, valamint múlt időben a *d*-s tő használatos: *haragudna, haragudjon, haragudott* stb. Képzett alakjai: *haragvó, haragudva, haragudhat.*

haragszomrád ◆ fn *~, ~ot, ~ja*

1. Társasjáték, amelyben a „Haragszom rád!” felkiáltás hangzik el. *Vacsora után haragszomrádot játszottak.*
2. (Színlelt) harag, duzzogás. *Hagyjátok abba a haragszomrádot! Haragszomrádot játszik, nem szól hozzám.*
✧ Szin: **2.** *neheztelés*
✧ Etim: A *Haragszom rád!* mondat főnevesülésével keletkezett.

harakiri ◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. Hasfelmetszéssel elkövetett hagyományos japán öngyilkossági mód. *A sikertelenül küzdő nindzsák harakirit követtek el.*
2. Saját magára nézve végzetes hiba. *Ez harakiri volna tőle, mindenét elveszítené.*
✧ Szin: **2.** *öngyilkosság,* (bizalmas) *öngól*
✧ Etim: Angol, végső soron japán eredetű nemzetközi szó.

haramia ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. (régi) Rabló, útonálló. *Útközben a kocsit haramiák támadták meg.*
2. (rosszalló) Becstelen ember. *Mit tettél megint, te haramia?!*
✧ Szin: **1.** (régi) *martalóc,* (régi, népi) *haramja, bandita, betyár,* (régi) *briganti,* (választékos) *lator* **2.** *bandita, betyár,* (régi) *briganti,* (választékos) *lator*
✧ Etim: Oszmán-török, végső soron arab eredetű horvát-szerb jövevényszó.

harang ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. Bronzból öntött, súlyos jeladó eszköz. *Felhúzzák a toronyba az új harangot.* ■ *Meghúzzák a harangot*: harangozni kezdenek. | *Megkondul a harang*: néhányszor kongó hangot ad. ● Szólás: *A harangok Rómába mentek*: nagypéntek van, nem harangoznak.
2. (népi) Harangszó. *Ide hallik a falu harangja.*
3. Fordított serleg alakú ütőhangszer. *Harang is van a zenedarabban.*
✧ Szin: **2.** (népi) *lélekharang, vészharang*
✧ Etim: Valószínűleg honfoglalás előtti török jövevényszó.
✧ Ö: hír + harang, lélek + harang

harangoz ◆◆◆ ige **harangoz|ik** *~ni*

1. Harangot megszólaltat. *A faluban éppen harangoznak.* ■ *Delet harangoznak*: harangszóval jelzik, hogy dél van. | *Valakinek harangoznak*: gyász jeléül érte szól a harang. ● Szólás: (bizalmas) *Ennek már harangoztak*: vége, befellegzett neki. | *Hallott már valamit harangozni*: tud, sejt valamit.
2. ■ *Harangozik a lábával*: lábát lóbálja. *Ne harangozz a lábaddal, ha hozzád beszélek!*
✧ Szin: **1.** *kongat, húzza a harangot,* (népi) *csendít*
✧ Táj: *gingallóz, búgat, kolontyol*
✧ Etim: A → *harang* főnév származéka.
☝ Az ikes változat is iktelen ragot kap kijelentő mód, egyes szám 1. személyben: *harangozok.*

harangvirág ◆◆ fn

Harang alakú, kékeslila virágot hozó növény. *A kert árnyékosabb részén nyílik a harangvirág.*

✧ Szin: *csörgettyűk, csengettyűk*
✧ Etim: Összetétel: → *harang* + → *virág*.

haránt I. ◆◆ hsz
1. Ferdén, rézsútosan. *A napsugarak haránt esnek az ablakra.*
2. Keresztben. *A szövet haránt van csíkozva.*
✧ Szin: **1.** (bizalmas) *srégen* **2.** *keresztirányban, átlósan*
✧ Táj: **1.** *slégen*
✧ Ell: **1.** *egyenesen* **2.** *hosszában*
✧ Etim: Nyelvújítás kori elvonás a régi nyelvi *haránték, harántos* ‘ferde, haránt’ melléknevekből, melyek a → *hárít*, → *hárul* igék tövével azonos ősi, uráli kori szótő származékai.

haránt II. ◆◆ mn –, –, *~ul*
Keresztben álló. *Haránt válaszfalat húztak a tér megosztására.*
✧ Szin: *keresztirányú, átlós,* (bizalmas) *srég*
✧ Etim: Nyelvújítás kori elvonás a régi nyelvi *haránték, harántos* ‘ferde, haránt’ melléknevekből, melyek a → *hárít*, → *hárul* igék tövével azonos ősi, uráli kori szótő származékai.

harap ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Szájával, fogával összefog valamit, és belemélyeszti fogát. *Nagyot harapott az almába.* • Szólás: *Olyan az arca, mintha savanyú almába* vagy *vackorba harapott volna*: elkeseredett.
2. Harapós természete van. *Ez a kutya harap.* • Szólás: *Nem harapok*: ne félj tőlem!
3. (Hal) pedzi a horgot. *Most nem harapnak a halak.* | *Harap rá*: **a)** (hal a csalit) szereti. *Ez a fajta hal nem harap a kukoricára.* **b)** kedvet érez hozzá, kap rajta. *Látom, nem harapsz az ötletemre.*
4. Eszik. *Éhes vagyok, harapjunk valamit!* • Szólás: *(Olyan sűrű, hogy) harapni lehet*: nagyon sűrű (levegő, füst, köd).
✧ Szin: **1., 2.** *mar* **4.** *falatozik,* (bizalmas) *bekap valamit*
✧ Etim: Valószínűleg ősi, finnugor kori szótő származéka.

harapás ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. Falás, evés. *Foga elvásott a harapástól.*
2. Harapás nyoma. *Látom a kutya harapását a karodon.*
3. Kis falat, kevés étel. *Csak egy harapást eszünk.*
✧ Szin: **3.** *falatka,* (bizalmas) *katona,* (népi) *falás*
✧ Táj: *harapat*
✧ Etim: A → *harap* ige származéka.

harapnivaló ◆◆ fn
Gyorsan elfogyasztható (hideg) étel. *Hoztam egy kis harapnivalót.*
✧ Szin: *enniva*ló, *étek, eledel, elemózsia,* (bizalmas) *kaja,* (szleng) *zaba, takarmány*
✧ Etim: Összetétel; *harapni*: a → *harap* ige főnévi igenévi alakja + → *való*.

harapófogó ◆◆ fn
Kétágú fogó, amellyel szöget lehet kihúzni, huzalokat lehet kettévágni. *Ehhez a munkához szükségem van a harapófogóra is.* • Szólás: *Harapófogóval kell kihúzni* vagy *kiszedni belőle*: nem akar beszélni róla.
✧ Etim: Összetétel; *harapó*: a → *harap* ige származéka + → *fogó* főnév.

harapós ◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
1. Olyan állat, amelyik harapni szokott. *Félek a harapós kutyától.*
2. (bizalmas) Ingerlékeny. *Vigyázz vele, harapós ember!* • Szólás: *Harapós kedvében van*: mérges, dühös.
✧ Szin: **1.** *vad* **2.** *mogorva, zsörtölődő, kötekedő,* (bizalmas) *tüskés, epés*
✧ Ell: **1.** *szelíd, kezes, jámbor* **2.** *békés, barátságos, szelíd*
✧ Etim: A → *harap* ige származéka.

haraszt ◆◆◆ fn *~ok ~ot, ~ja*
1. Avar. *Talpunk alatt zörög a haraszt.* • Közmondás: *Nem zörög a haraszt, ha nem fújja a szél*: minden szóbeszédnek van valami alapja.
2. *A harasztok*: a villás levélerezetű, edényes, virágtalan növények csoportja. *Megpróbálja rendszerezni a harasztokat.*
3. (régi) Cserjés erdő, bozót. *Járt egyet a közeli harasztban.*
✧ Szin: **1.** *avar* **3.** (régi) *pagony, csalit*
✧ Táj: **3.** *csepőce, cseprente*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.

harc ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
1. Fegyveres összecsapás, csata. *Most is folynak harcok a világ több táján.*
2. Ellenségeskedés, viszály. *A két család harcban áll egymással.*
3. Ellentétes eszmék, erők küzdelme. *A politikai harcok választások előtt fellángoltak.*
4. Valami ellen vagy valamiért végzett kitartó tevékenység. *Harcot folytat a babonák, az elmaradottság ellen. A jobb minőségért folytatott harc eredményes volt.*
✧ Szin: **1.** *háború, hadviselés, ütközet* **2.** *civakodás, torzsalkodás* **3.** *csatározás, vetélkedés*
✧ Ell: **1–3.** *béke*

✧ Etim: Szóelvonással keletkezett a → *harcol* igéből.
✧ Ö: szélmalom + harc

harcegység ◆ fn

(Hadászatban:) Harcokban egységként működő katonai csoport. *Mindössze három harcegységük volt a várható összecsapás előtt.*
✧ Szin: *alakulat*
✧ Ell: *hadsereg*
✧ Etim: Összetétel: → *harc* + → *egység*.

harcias ◆◆◆◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, ~an*

1. Harcos, harcra termett. *Harcias nép a magyar.*
2. Indulatos. *Harciasan védi igazát.*
✧ Szin: **1.** *harckedvelő, vérszomjas*
✧ Ell: *békés, szelíd, nyugodt*
✧ Etim: A → *harc* főnév származéka.

harckocsi ◆◆◆◆ fn

Erős fegyverzetű, teljesen páncélozott, a támadásban és a védelemben egyaránt jól használható, lánctalpas harci jármű. *Harckocsival lövik a várost. 1956. november 4-én rengeteg harckocsival indultak az oroszok Budapestre leverni a szabadságharcot.*
✧ Szin: *tank, páncélos,* (szleng) *bádogdoboz, pléhkoporsó, acélkoporsó*
✧ Etim: Összetétel: → *harc* + → *kocsi*.

harcol ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Hadakozik, fegyverrel küzd. *Még mindig sok nép harcol a szabadságáért.*
2. Küzd valami ellen vagy valamiért. *Harcol a durvaság elterjedése ellen. Harcol az igazáért.*
✧ Szin: **1.** *viaskodik, csatázik* **2.** *vitázik, fáradozik* • **1.** *Fegyvert ragad.*
✧ Ell: **1.** *békét köt, kibékül*
✧ Etim: A *horzsol* ige tövével azonos ősi, finnugor kori szótő származéka.

harcos I. ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

Elveiért kitartóan küzdő. *Harcos egyéniség, sosem adja föl.*
✧ Szin: *katonás, harcias, szívós*
✧ Ell: *békés, szelíd, jámbor*
✧ Etim: A → *harc* főnév származéka.

harcos II. ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Harcoló katona. *A harcosok farkasszemet néztek egymással.*
2. Társadalmi, politikai küzdelemben részt vevő személy. *Régi, kipróbált harcosokat választott maga mellé.*
✧ Szin: **1.** *honvéd, vitéz,* (régi) *hadfi, harcfi,* (bizalmas) *baka*
✧ Ell: **1.** *civil*
✧ Etim: A → *harc* főnév származéka.

harcsa ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Hosszú bajuszú, édesvízi ragadozó hal. *Harcsát nálunk ritkán lehet kapni.*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

hardver ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e* (idegen)

A számítógép fizikai összetevőinek, külső és belső eszközeinek összessége. *Operációs rendszer nélküli számítógépet vettem, tehát egyelőre csak a hardver van meg, a programokat még rá kell telepíteni a gépre.*
✧ Ell: (idegen) *szoftver*
✧ Etim: Angol jövevényszó.

hárem ◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. (Olyan kultúrákban, ahol többnejűség van:) A férj feleségeinek elkülönített lakrésze. *Idegen férfi nem léphet be a hárembe.*
2. Az ott élő feleségek és rabnők összessége. *A szultán háremében bizonyára ő volt a legszebb.* ■ (tréfás) *Háremet tart*: (férfi) egyszerre több nővel van szerelmi kapcsolatban.
✧ Szin: **1.** (régi) *ágyasház, asszonylak, nőlak*
✧ Etim: Török, végső soron arab eredetű nemzetközi szó.

hárfa ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Nagy, háromszögletű, ujjal pengethető húros hangszer. *A hárfán mellette ülve vagy állva lehet játszani.*
✧ Etim: Német jövevényszó.

haris ◆ fn *~ok, ~t, ~a*

Éles hangú, sötét tollú költöző madár. *„Nem szól a harsogó haris a fű közül”* (Petőfi S.: A puszta télen).
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó, töve összefügg a → *harsan*, → *harsog* igék tövével.

harisnya ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Lábra simuló, combig érő, páros (női) ruhadarab. *Nagyanyáink még harisnyát húztak, mi inkább harisnyanadrágot viselünk.*
2. (népi) Durva fehér posztóból készült hosszú, szűk nadrág. *A székely férfiak harisnyát hordanak.*
✧ Szin: **1.** (régi, idegen) *strimfli,* (Dv, Mv, Őv bizalmas) *strampli*

✧ Táj: *lábszorító, juhláb, cófli*
✧ Etim: Ukrán jövevényszó.
✧ Ö: kék + harisnya

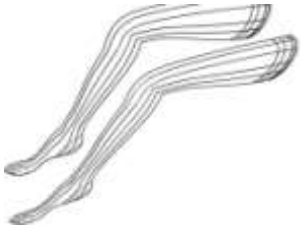

hárít ◆◆◆◆◆ ige *~ani*
1. (Sportban is:) (Ütést, rúgást) elhárít, kivéd, meghiúsít. *Hárítja az ellenfél támadását.*
2. Másra fog, terhel valamit. *Másra hárította a hibáját. Ránk hárította az összes felelősséget.*
✧ Szin: **1.** *felfog, visszataszít* **2.** (bizalmas) *ráken, átpasszol*
✧ Ell: **1.** *elszenved, elvisel, eltűr* **2**. *elismer, vállal*
✧ Etim: A → *hárul* ige tövével azonos ősi, uráli kori szótő származéka (vö. → *haránt*).
harkály ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
Tarka tollú erdei madár. *A harkály a csőrével kopácsolja a fákat, hogy kiszedje a kéreg alatti rovarokat.*
✧ Szin: *fakopács, fakopáncs*
✧ Táj: *favágó, székács, herkály, harkács, fakopogtató*
✧ Etim: Ősi, ugor kori szótő származéka.

harmad I. ◆◆◆◆◆ törtszn
Az egésznek három egyenlő része közül egy; valaminek $^1/_3$ része. *A torta harmad részét megette.* (Főnévi használatban:) *A harmada*: harmadakkora, harmadannyi része. *A harmadával emelkedett a gáz ára.*
✧ Szin: *egyharmad*
✧ Etim: A → *három* számnév származéka.
harmad II. ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
1. (A jégkorongban) a játékidő vagy a pálya három része közül az egyik. *Az első harmadban még jól játszott a csapat. Kiüti a korongot a harmadból.*
2. (ritka) *Harmadban*: a termés harmad részéért mint fizetségért. *Egész nyáron harmadban dolgoztak.*
✧ Szin: **2.** *harmadrész*
✧ Etim: A → *három* számnév származéka.
harmadéves ◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
Egyetem vagy főiskola III. évfolyamát végző. *A harmadéves hallgatók rendszeresen járnak színházba.* (Főnévi használatban:) *A harmadévesek már túl vannak az első szigorlaton.*
✧ Etim: Összetétel: → *harmad(ik)* + → *éves*.
harmadfél ◆◆ törtszn (régi)
Két és fél. *Egy harmadfél éves csikón kezdett lovagolni.*
✧ Szin: *kettő és fél*
✧ Etim: Összetétel: → *harmad(ik)* + → *fél*[2].
harmadfokú ◆◆◆ mn *~ak, ~t, ~an*

1. A harmadik, általában legfelső fokozatba sorolt, ide tartozó. *Harmadfokú égési sebeket szerzett, miközben oltotta a tüzet. A harmadfokú bíróság véglegesen döntött. Harmadfokú árvízvédelmi készültség van a folyó felső folyásán.*
2. ■ (Matematikában:) *Harmadfokú egyenlet*: olyan, amelyikben az ismeretlen a harmadik hatványon van. *Próbáljuk megoldani ezt a harmadfokú egyenletet!*
3. *Harmadfokú unokatestvérek*: akiknek a dédszülei (voltak) testvérek. *Távoli rokonok, csak harmadfokú unokatestvérek.*
✧ Etim: Összetétel; → *harmad(ik)* + *fokú*: a → *fok*[2] ‘fokozat, szint’ főnév származéka.

harmadfű ◆ mn (népi)
Harmadik évében levő. *Egy harmadfű csikót vezetett kantáron.*
✧ Szin: *harmadfél éves, két és fél éves*
✧ Etim: Összetétel: → *harmad(ik)* + → *fű*.

harmadik I. ◆◆◆◆◆ sorszn
1. A második után következő (személy, dolog). *A harmadik fogás a desszert. A harmadik sorban álltak.*
2. Rangsorban lefelé a második után következő. *Harmadik helyezést ért el, így harmadik díjat kapott.*
3. (Nyelvtanban:) *Harmadik személy*: ő, ők, az, azok, illetve az ennek megfelelő nyelvtani alak. *Tedd át az igéket harmadik személybe!*
4. Az említett két személy, dolog közül egyik sem, hanem valaki vagy valami más. *Nem Kati volt, nem is Péter, hanem egy harmadik személy.*
5. Hármas számmal jelölt. *A harmadik kerületben laknak.*
✧ Etim: A → *három* számnév származéka.

harmadik II. ◆◆◆◆◆ fn *~ak, ~at, ~a*
1. (Sorrendben) közvetlenül a második után következő személy. *Harmadik vagyok a fogorvosi váróban.* ■ (bizalmas) *A nevető harmadik*: aki két egymással viaskodó ellenfél elől megkaparintja a zsákmányt.
2. Harmadik helyezett. *A versenyen harmadik lett.*
3. Harmadik osztály. *Harmadikba járok.*
4. Harmadik emelet. *A harmadikon lakunk.*
5. *Harmadika*: a hónap harmadik napja. *Harmadikán kapunk fizetést.*
6. *Harmadikon*: a harmadik hatványon. *Mennyi kettő a harmadikon?*
✧ Etim: A → *három* számnév származéka.

harmadikos ◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
1. Harmadik osztályos (diák). *A harmadikos tanulók holnap kirándulnak.*
2. (Fv) Harmadéves (főiskolai vagy egyetemi hallgató). *Harmadikos, végzős vagy a főiskolát már befejezett diákok műveit válogatták össze.*
✧ Etim: A → *harmadik* főnév származéka.

harmadízben ◆ hsz (választékos)
Harmadszor. *Már harmadízben kezd hozzá az angoltanuláshoz.*
✧ Szin: (népi) *harmadjára*
✧ Etim: Megszilárdult ragos alakulat, összetétel; → *harmad(ik)* + *ízben*: az → *íz*[2] főnév ragozott alakja.

harmadjára ◆◆ hsz (népi)
Harmadszorra. *Harmadjára sikerült a várba bejutnia.*
✧ Szin: *harmadízben, harmadik alkalommal, harmadik kísérletre*
✧ Etim: A → *harmad(ik)* melléknév megszilárdult ragos alakulata.

harmadmagával ◆ ragos nm
Két ember társaságában. *Harmadmagával érkezett meg, vele voltak a szülei.*
✧ Etim: Összetétel; → *harmad(ik)* + *magával*: a → *maga*[1] névmás ragozott alakja.

harmadnap I. ◆◆◆ fn –, *~ot, ~ja*
Valamely eseményre következő harmadik nap. *Az eljegyzés harmadnapján találkoztak megint.* | *Harmadnapja*: három nap óta. *Harmadnapja nem láttunk.* | *Harmadnapra*: a harmadik napon. *Harmadnapra már meg is gyógyult.*
✧ Etim: Összetétel: → *harmad(ik)* + → *nap*.

harmadnap II. ◆◆◆ hsz
A harmadik napon. *Harmadnap végre megérkezett.*
✧ Etim: Összetétel: → *harmad(ik)* + → *nap*.

harmadol ◆ ige *~ni*
1. Három (egyenlő) részre oszt valamit. *Harmadolja a tortát.*
2. (népi) (Természetbeni munkabérként kiadott terményt) három részre oszt. *Harmadolja a búzát.*
3. (népi) Harmadszor kapál valamit. *Harmadolja a szőlőt.*
4. (bizalmas) Egyharmadával csökkent valamit. *Harmadolták a börtönbüntetését.*
✧ Etim: A → *három* számnév származéka.

harmadosztályú ◆◆ mn *~ak, ~t, ~an*
1. (régi) Harmadikos. *Itt sorakoztak a harmadosztályú tanulók.*
2. A másodosztályúnál eggyel alacsonyabb minőségi osztályú. *A harmadosztályú áru jóval olcsóbb. Régen a vonatokon harmadosztályú kocsik is voltak.*

3. (rosszalló) Rossz minőségű. *Ez csak harmadosztályú munka!*
✧ Szin: **3.** (rosszalló) *minőségen aluli,* (bizalmas) *gyatra*
✧ Ell: **2.** *első osztályú* **3.** *jó, minőségi, első osztályú,* (szleng) *klassz*
✧ Etim: Összetétel; → *harmad(ik)* + *osztályú*: az → *osztály* főnév származéka.

harmadszor ◆◆◆◆ határozóragos sorszn
1. Harmadik alkalommal. *Harmadszor jöttem feleslegesen.*
2. (Felsorolásban:) Harmadikként. *Harmadszor arra hívom föl a figyelmüket, hogy…*
3. (Árverésen, annak jelzésére, hogy a szóban forgó tárgy elkelt:) harmadszorra. *Először, másodszor. Senki többet? Harmadszor. Ezer forint harmadszor!*
✧ Szin: **1., 2.** (választékos) *harmadízben,* (népi) *harmadjára*
✧ Etim: A → *harmadik* számnév megszilárdult ragos alakulata.

hármas I. ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
1. Három egységet tartalmazó. *A hármas számot mindig megteszem a lottón.*
2. Közepes (osztályzat). *Hármas érdemjegyet kapott az érettségin.*
3. Hármas számmal jelölt. *A hármas villamossal jöttem.*
4. Így jelölt minőségű, nagyságú. *Hármas harisnyanadrágot hord. Vettem egy hármas kötőtűt.*
5. Három hasonló egyedből vagy részből álló. *A hármas ikreket újra bemutatta a tévé. A hármas ünnep mindegyik napján vendégek jönnek.*
6. Három órakor érkező (jármű). *A hármas vonattal jön.*
✧ Etim: A → *három* számnév származéka.

hármas II. ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. Hármas számjegy. *Leírta a hármast.*
2. Közepes osztályzat. *Hármast kapott.*
3. Hármas számmal jelölt villamos vagy autóbusz. *Felszállt a hármasra.*
4. Három tagból álló együttes. *A hármas nagyon szépen játszott.*
5. (Határozóraggal:) *Hármasban*: hárman együtt. *Hármasban mentek moziba.* | *Hármasával*: hármat véve egyszerre. *Hármasával hívják be a betegeket a rendelőbe.*
✧ Szin: **4.** *trió*
✧ Etim: A → *három* számnév származéka.

hármasugrás ◆ fn
Három ugrás összekapcsolásából álló atlétikai versenyszám. *Hármasugrásban versenyzett a világbajnokságon.*
✧ Etim: Összetétel; → *hármas* melléknév + *ugrás*: az → *ugrik* ige származéka.

harmat ◆◆◆◆ fn –, *~ot, ~a* vagy *~ja*
1. Lecsapódott légköri nedvesség. *Harmat hullt hajnalban.* • Szólás: *Gyenge, mint a harmat*: nagyon gyenge.
2. (választékos) Víz(csepp). *Harmat csillog a rózsa szirmain.* ■ *Szeme harmata*: könnye. *Arcán legördült szeme harmata.*
✧ Szin: *ködpára, pára*
✧ Táj: **1.** *lust, lam, cseter, gyöngyharmat*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán ősi, uráli kori szótő származéka.

harmatos ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
1. Harmattól nedves. *Sétálgatott a friss, harmatos fűben.*
2. (választékos) Könnyes. *Harmatos a szeme.*
3. (választékos) Üde, hamvas. *Harmatos a bőre.*
4. (választékos) Ártatlan. *Harmatos gyermeki lélekkel nehéz megküzdeni a nehézségekkel.*
✧ Szin: **1.** *vizes, nyirkos, párás*
✧ Táj: **1.** *lustos, lamos*
✧ Ell: **1.** *száraz, tikkadt, szikkadt*
✧ Etim: A → *harmat* főnév származéka.

harminc ◆◆◆◆◆ tőszn
1. Háromszor tíz. *Húsz meg tíz az harminc.* (Jelzőként:) *Harminc ember fér a helyiségbe.*
2. (bizalmas) Harmincéves kor vagy ember. *Harmincon innen még minden egyszerű. Jövőre már harminc leszek.*
3. (bizalmas) Ennyi év vagy perc. *Harmincban született. Nyolc óra harminckor kezdődik az előadás.*
4. (bizalmas) Harmincas számú ház, lakás. *A címem: Alsó utca harminc.*
✧ Etim: Valószínűleg elhomályosult összetétel; *harmu*: a → *három* számnév eredeti alakváltozata + *nc* ‘tíz’: őspermi jövevényelem.

harmincad ◆◆ törtszn
A 30 egyenlő részre osztott egész egy egysége. *Csak a hamincadát kapta annak, ami megillette volna.* (Főnévként, régi:) (1848-ig) az áru értékének harmincadát kitevő királyi vám. *A harmincad az állam adóbevételeinek számottevő részét tette ki.*
✧ Szin: (főnév:) *harmincadó*
✧ Etim: A → *harminc* számnév származéka.

harmónia ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen)
1. Különféle hangok kellemes összhangja. *A zeneszerző újszerű harmóniákat keres.*

2. (választékos) Arányosság. *A képeken megragadta a színek és a vonalak harmóniája.* ▪ *Lelki harmónia*: kiegyensúlyozottság. | *Harmónia van köztük*: egyetértenek.
✧ Szin: **1.** *összhangzás, összecsengés* **2.** *egyezés*
✧ Ell: **1.** *hangzavar,* (idegen) *kakofónia* **2.** (idegen) *diszharmónia*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

harmonika ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Redőzött fújtatóval működő billentyűs és gombos hangszer. *Esténként egy kis étteremben harmonikán játszik.*
2. Fém nyelvsípokkal működő kis fúvós hangszer, szájharmonika. *A gyerek régóta játszik harmonikán.*
✧ Szin: **1.** *tangóharmonika,* (régi) *hangora,* (bizalmas) *herfli,* (népi) *hermonika*
✧ Táj: *lippogó*
✧ Etim: Angol, végső soron latin eredetű német jövevényszó.
☝ A köznyelvben rövid *o*-val ejtjük.

harmonikus ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an* (idegen)

1. Egységes, kellemes. *A zenekar hangzása harmonikus.*
2. Arányos, kiegyensúlyozott. *Harmonikus mozgása elárulja belső egyensúlyát. Harmonikus életet élnek.*
✧ Szin: **1.** *összehangzó, összecsengő* **2.** *rendezett*
✧ Ell: **1.** (idegen) *disszonáns* **2.** *rendezetlen*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.
☝ A köznyelvben rövid *o*-val ejtjük.

harmónium ◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

Külsőre a pianínóra emlékeztető billentyűs, fújtatós hangszer. *A kis templomban nem volt orgona, csak harmónium.*
✧ Etim: Francia eredetű nemzetközi szó.

három ◆◆◆◆◆ tőszn

1. A kettő és a négy közötti szám a számsorban (3). *Három meg három az hat. Három a magyar igazság!* (Jelzőként:) *Éppen három óra van. Teljesítem három kívánságodat.*
2. (bizalmas) Valamiből három darab. *Adj hármat a pirosból és kettőt a kékből!*
3. (bizalmas) Ezzel a számmal jelölt ház, lakás. *A Fő utca háromban lakom.*
4. *Hárman*: három személy. *Hárman mentünk kirándulni.*
✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.

háromkirályok ◆◆ fn (csak többes számban)

1. Az újszülött Jézus imádására Betlehembe érkezett bibliai királyok. *A háromkirályok neve nem szerepel a Bibliában, csak VI. századi iratokban jelent meg először: Gáspár, Menyhért, Boldizsár.*
2. (népi) Vízkereszt. *A karácsonyfát háromkirályokig, január hatodikáig feldíszítve hagytuk.*
✧ Szin: **1.** *napkeleti bölcsek* **2.** *háromkirályok napja*
✧ Etim: Összetétel; → *három* + *királyok*: a → *király* főnév többes számú alakja.

háromnegyed I. ◆◆◆◆ törtszn

A négy egyenlő részre osztott egészből három egység(nyi). *Otthagyta az étel háromnegyedét. Háromnegyed óra múlva itt vagyok.* | *Háromnegyed három*: 2 óra 45 perc.
✧ Etim: Összetétel: → *három* + → *negyed*.

háromnegyed II. ◆◆◆◆ fn

A jó és a közepes közötti iskolai osztályzat (3/4). *Háromnegyedre felelt magyarból.*
✧ Etim: Összetétel: → *három* + → *negyed*.

háromszög ◆◆◆◆ fn

1. Három egyenes által határolt síkidom. *A szabályos háromszög oldalai egyenlő hosszúak.*
2. Fémháromszög mint ütőhangszer. *Több különleges hangszeren, köztük háromszögön is játszik.*
3. Valamilyen módon összetartozó három személy (közötti viszony). *Szerelmi háromszög a dráma témája.*
✧ Szin: **2.** (idegen) *triangulum*
✧ Etim: Összetétel: → *három* + → *szög*^{2}.

háromszögű ◆◆ mn *~ek, ~t, ~en*

Háromszög alakú, háromszögletű. *Háromszögű kendőt kötött a nyakába.*
✧ Etim: A → *háromszög* főnév származéka.

hárpia ◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Felül nő-, alul madártestű, ártó mitológiai lény. *A hárpiák az alvilág bejáratánál laknak.*
2. (rosszalló) Házsártos nő. *A főbérlőm valóságos hárpia, egész nap veszekszik. Nem tud szabadulni attól a csúf hárpiától.*
✧ Szin: **2.** (rosszalló) *házisárkány, szipirtyó, banya, csoroszlya*
✧ Ell: **2.** *angyal, tündér*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

hárs ◆◆◆ fn *~ak, ~at, ~a*

Dús lombozatú fa, amelynek szív alakú levele és illatos virága van. *Júniusban illatoznak a virágzó hársak.*
✧ Szin: *hársfa*
✧ Etim: Ősi, ugor vagy finnugor kori szó.

harsan ◆◆◆ ige *~ni*

Ércesen, harsányan megszólal. *Harsan a kürtszó, elkezdődik a viadal.*

✧ Szin: *felharsan, felhangzik, felzendül*

✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó, a → *harsog* ige tövével azonos, a → *haris* főnévvel is összefüggő szótő származéka.

harsány ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Harsogó, kellemetlenül hangos. *Harsány nevetése a harmadik szobában is hallható.*

2. Élénk, rikító. *Jól áll a kosztüm, csak harsány színe nem tetszik.*

✧ Szin: **1.** *érces, éles, átható, fülsiketítő,* (régi) *sztentori* **2.** (rosszalló) *csiricsáré*

✧ Ell: **1.** *csendes, halk, visszafogott, tompa* **2.** *viszszafogott, tompa, szolid*

✧ Etim: A → *harsan,* → *harsog* igék tövének származéka.

harsog ◆◆◆◆ ige *~ni*

Kellemetlenül hangosan szól. *Harsog a rádió a szomszédban.*

✧ Szin: *zeng, zúg, bömböl, üvölt*

✧ Ell: *suttog*

✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó, a → *harsan* ige tövével azonos, a → *haris* főnévvel is összefüggő szótő származéka.

harsona ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. S alakú, csúsztatható csövű rézfúvós hangszer. *A harsona csövének csúsztatásával különböző magasságú hangokat lehet képezni.*

2. Hosszú, egyenes kürt. *Belefújt hosszú harsonájába.*

✧ Szin: **1.** *puzón, pozaun* **2.** *fanfár*

✧ Etim: A → *harsan* ige alapján keletkezett nyelvújítás kori szó.

hártya ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Folyadékon vékony, szilárdabb réteg. *Hártya van a tejen. Hajnalban már hártya fedi a tó vizét.*

2. Ember vagy állat testében az egyes szerveket borító vékony, rugalmas burok. *A húsról főzés előtt le kell szedni a hártyát.*

3. Pergamen. *A régi kódexeket hártyára írták.*

✧ Szin: **1.** *bőr, föl* (tejen) **3.** *hártyapapír*

✧ Etim: Görög, végső soron valószínűleg óegyiptomi eredetű vándorszó.

✧ Ö: dob + hártya, kötő + hártya, nyálka + hártya, szaru + hártya, szivárvány + hártya

hárul ◆◆◆◆ ige *~ni*

(Gondként) nehezedik valakire. *Őrá hárult az a terhes feladat, hogy irányítsa a csoport munkáját. Nem szeretem, hogy rám hárult minden felelősség.*

✧ Szin: *terhelődik* • *Osztályrészül jut.*

✧ Etim: A → *hárít* ige tövével azonos ősi, uráli kori szótő származéka (vö. → *haránt*).

has ◆◆◆◆◆ fn *~ak, ~at, ~a*

1. A törzsnek a mellkas alatti része, illetve ennek külső fala. *A hasát pirosra sütötte a nap.* ■ *Hasára ütve*: találomra. *Hasára ütve mondott három számot.* | *Hasból beszél*: vaktában. *Nem hiszek neked, hasból beszélsz.* | *Hasra esik*: törzsének hasi oldalára esik. *Hasra esett egy kőben.* • Szólás: (rosszalló) *Hasra esik valaki előtt*: kritikátlanul csodálja, megalázkodik előtte.

2. Gyomor. *Fáj a hasa.* • Szólás: *Szereti a hasát* vagy *csak a hasának él*: szeret jókat enni, inni.

3. Megnőtt has. *Edzőterembe jár, hogy ledolgozza a hasát.* ■ *Hasat ereszt*: a hasára hízik. *Az utóbbi években szép nagy hasat eresztett.*

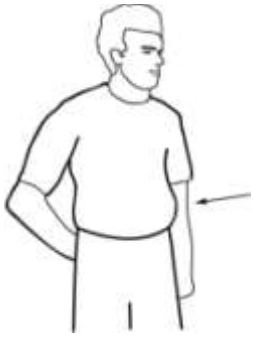

✧ Szin: **1.** (gyermeknyelvi) *hasi, hasika,* (bizalmas) *pocak, poci* **2.** (gyermeknyelvi) *hasi, hasika,* (bizalmas) *bendő, pocak, poci* **3.** (bizalmas) *pocak, poci,* (rosszalló) *potroh*

✧ Táj: *gömbös, degesz, brügő, gyakhesz*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

✧ Ö: vér + has

hasáb ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. Felhasogatott tűzifa. *A kályhára tesz egy hasábot.* (Jelzőként:) *Egy hasáb fa kellene még.*
2. Olyan mértani test, amelynek egybevágó alap- és fedőlapja és sík oldallapjai vannak. *Számoljátok ki a hasáb éleinek hosszát!*
3. Nyomtatott szöveg oszlopszerű része. *A szöveg hasábokra van tördelve.* | *A napilapok hasábjain*: a napilapokban. *Sokat olvashattunk erről az esetről a napilapok hasábjain.*
✧ Szin: **1.** *fanehezék, hasábfa* **3.** *oszlop,* (idegen) *kolumna*
✧ Etim: A → *hasad* ige tövével azonos ősi, ugor kori szótő származéka.

hasad ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Két vagy több részre válik szét. *A deszka a vastag szegtől elkezdett hasadni.*
2. (Textílián) hosszúkás rés keletkezik. *Nézz csak hátra, hasad a nadrágod!*
3. ■ (választékos) *Hasad a hajnal*: hajnalodik.
✧ Szin: **1.** *szétválik, szétesik, reped* **2.** *szakad, feslik, reped* **3.** (választékos, népi) *pitymallik, virrad*
✧ Táj: **1.** *szegik*
✧ Ell: **1.** *egybeforr* **3.** *sötétedik, esteledik*
✧ Etim: A → *hasít,* → *hasogat* igék tövével azonos ősi, ugor kori szótő származéka.

hasal ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Hason fekszik. *A fűben hasal, és figyeli a bogarakat.*
2. Testének elülső részével odafekszik vagy esik. *A földre hasal, hogy észre ne vegyék. Nagyot hasalt a jégen.*
3. (bizalmas) Mellébeszél. *Már megint hasalsz.*
✧ Szin: **2.** *elhasal* **3.**(bizalmas) *hantázik, halandzsázik,* (szleng) *blöfföl, blabláz*
✧ Ell: **1.** *hanyatt fekszik*
✧ Etim: A → *has* főnév származéka.

hasbeszélő ◆ fn
1. Olyan ember, aki szájmozgás nélkül, nem természetes hangján is tud beszélni. *A hasbeszélőnek nagy közönsége volt.*
2. (bizalmas) Olyan ember, aki rendszeresen mellébeszél. *Nem tudom, mit higgyek el neki, ez egy hasbeszélő.*
✧ Etim: Összetétel: → *has* + → *beszélő.*

hashajtó ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Olyan gyógyszer, amely segíti a belek kiürítését. *Elkezdte szedni a hashajtót, s két nap múlva rendben volt az emésztése.*
✧ Etim: Összetétel; → *has* + *hajtó*: a → *hajt*[1] ige származéka.

hasis ◆◆ fn –, *~t, ~a*
Indiai kenderből kivont kábítószer. *Vízipipából szívja a hasist.*
✧ Etim: Francia és angol, végső soron arab eredetű nemzetközi szó.

hasít ◆◆◆◆ ige *~ani*
1. Úgy üt rá valamire, hogy az kettéhasad. *Fát hasít a tűzre.*
2. (Textíliát) szakít, repeszt. *A méteráruüzletben az anyagot sokszor nem vágják, hanem hasítják.*
3. Látható vagy képzelt nyomot hagyva gyorsan suhan. *A csónak hasítja a vizet. A madarak hasítják a levegőt.*
4. Kellemetlenül élesen hatol valamibe. *Fülébe hasít a riasztócsengő hangja. Derekába hasít a fájdalom.* (átvitt is) *Szívébe hasított a fájdalom. Hirtelen belé hasított a felismerés, hogy elfelejtette a találkozót.*
✧ Szin: **1.** *felhasít, széthasít, darabol* **2.** *széthasít* **4.** *belehasít,* (fájdalom) *hasogat, szaggat, szúr*
✧ Etim: A → *hasad,* → *hasogat* igék tövével azonos ősi, ugor kori szótő származéka.

hasíték ◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
Ruhadarab, különösen nadrág vagy szoknya (zárható) nyílása.
✧ Szin: (bizalmas) *slicc*
✧ Etim: A → *hasít* ige származéka.

hasmánt ◆ hsz (népi)
Hason vagy hasra. *Hasmánt fekszik az ágyon. Hasmánt dőlt a fűbe.*
✧ Táj: *haslag*
✧ Etim: Megszilárdult ragos alakulat, összetétel, → *has* + *mánt*: a → *mál* főnév ragozott alakja.

hasmenés ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
A megszokottnál gyakoribb, híg székelés. *Hasmenést kapott a romlott tejtől.* | *Hasmenése van*: gyakran és hígat székel.
✧ Szin: *bélhurut,* (idegen) *diaré,* (szépítő) *szapora,* (bizalmas) *durchmars,* (népi) *hasmars*
✧ Ell: *székrekedés,* (bizalmas) *szorulás*
✧ Etim: Összetétel; → *has* + *menés*: a → *megy* ige származéka.

hasogat ◆◆◆ ige *~ni*
1. Darabokra hasít valamit. *Fát hasogat a tűzrakáshoz.*
2. Bele-belenyilalló fájdalmat érez valamely testrészében. *A zaj hasogatja a fülét. A fájdalom hasogatja a hátát. Hasogat a dereka.*
✧ Szin: **1.** *darabol, metél, vagdal* **2.** *szaggat, szúr, sajog*
✧ Etim: A → *hasad,* → *hasít* igék tövével azonos ősi, ugor kori szótő származéka.

hasonít ◆ ige *~ani*

1. (választékos) Hasonlóvá tesz valamit vagy valakit valamihez vagy valakihez. *Munkatársait igyekszik magához hasonítani.*

2. (Nyelvtanban:) hasonulásra késztet valamit. *A „babszem” szóban a zöngétlen sz hang magához hasonítja a zöngés b-t, ezért az p-nek hangzik.*

✧ Szin: (idegen) *asszimilál*

✧ Etim: A régi nyelvi *hason* ‘hasonló’ származéka. A *hason* a → *hasad*, → *hasít*, → *hasogat* igék tövével azonos ősi, ugor kori szótő származéka.

☝ Nem tévesztendő össze a *hasonlít* igével.

hasonlat ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Olyan stilisztikai eszköz, amely valamit valami máshoz hasonlítva szemléletesebbé tesz. *Krúdy Gyula írásai tele vannak szebbnél szebb hasonlatokkal. A „fehér, mint a hó” gyakori hasonlat.*

2. Összehasonlítás. *Nem jó a hasonlatod, a két dolognak semmi köze nincs egymáshoz.* • Szólás: *Minden hasonlat sántít*: egyik sem igaz teljesen.

✧ Szin: **1.** *példázat,* (idegen) *parabola*

✧ Etim: A régi nyelvi *hasonol* ‘hasonlóvá tesz’ ige származéka. A *hasonol* a régi nyelvi *hason* ‘hasonló’ származéka (vö. → *hasonít*).

hasonlatos ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an* (választékos, kissé régi)

Hasonló. *A kilencedik és a tizedik parancsolat hasonlatosak egymáshoz.*

✧ Szin: *hasonszőrű, rokon*

✧ Ell: *eltérő, különböző, más*

✧ Etim: A → *hasonlat* ‘hasonlóság’ főnév származéka.

hasonlít ◆◆◆◆◆ ige *~ani*

1. Többé-kevésbé olyan a külseje, a természete, mint egy másiknak. *Hasonlít az apjára. A film hasonlít ahhoz, amelyet tegnap láttunk.* • Szólás: *Úgy hasonlítanak egymásra, mint egyik tojás a másikra*.

2. Mér, viszonyít valamit valamihez. *Eredményeit a legjobbakéhoz hasonlítja.*

✧ Szin: **1.** *emlékeztet, üt valakire; megegyezik valakivel, valamivel*

✧ Táj: **1.** *formáz*

✧ Ell: **1.** *különbözik, elüt, eltér valakitől, valamitől*

✧ Etim: A régi nyelvi *hasonol* ‘hasonlóvá tesz’ ige származéka (vö. → *hasonlat*).

☝ Egyaránt használatos *-hoz, -hez, -höz* ragos és *-ra, -re* ragos állandó határozóval: *Nem hasonlít hozzád. Kire hasonlít a gyerek?*

hasonló ◆◆◆◆◆ mn *~k*, vagy *~ak, ~t, ~an*

1. *Hasonló valamihez*: többé-kevésbé olyan, mint egy másik. *Ruhája hasonló az enyémhez. „Nála még A levél, Vagy ahhoz Hasonló”* (Arany J.: Mátyás anyja).

2. Nagyjából azonos, megegyező. *Hasonló korú gyermekem van, mint neked.*

✧ Szin: **1.** *rokon, párhuzamos,* (választékos) *hasonlatos*, (bizalmas, rosszalló) *hasonszőrű*, (idegen) *analóg* • **1.** *Mintha egy szájból köpték volna őket. Úgy hasonlítanak egymásra, mint egyik tojás a másikra. Olyanok, mint két tojás.*

✧ Ell: **1., 2.** *különböző, eltérő, más*

✧ Etim: A régi nyelvi *hasonol* ‘hasonlóvá tesz’ ige származéka (vö. → *hasonlat*).

☝ Csak *-hoz, -hez, -höz* ragos állandó határozóval használható.

hasonmás ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Hű mása, másolata valaminek. *A nagy festő képének hasonmása függ a falon.* (Jelzőként:) *A régi kódex hasonmás kiadásban jelent meg.*

2. Valakihez a megszólalásig hasonló. *Ez a lány teljesen az anyja hasonmása.*

✧ Szin: **1.** *másodpéldány,* (idegen) *duplum* **2.** (idegen) *alteregó,* (bizalmas) *kiköpött valakije*

✧ Táj: **2.** *hasonpár*

✧ Etim: Összetétel; *hason* ‘hasonló’: nyelvújítás kori elvonás a → *hasonlít* igéből + *más* főnév: vö. → *másа*.

hasonszőrű ◆◆ mn *~ek, ~t,* – (bizalmas, rosszalló)

Hasonló helyzetű, természetű, életmódú (ember). *Hasonszőrű cimboráival már több lakást feltört.* (Főnévi használatban:) *Őt és a hasonszőrűeket inkább elkerülöm.*

✧ Szin: *hasonló, magafajta,* (választékos) *hasonlatos, egyívású*

✧ Táj: *egyszőrű*

✧ Ell: *különböző, eltérő, más*
✧ Etim: Összetétel; *hason* ‘hasonló’: nyelvújítás kori elvonás a → *hasonlít* igéből + *szőrű*: a → *szőr* főnév származéka.

hasonul ◆◆ ige *~ni* (választékos)
1. Hasonlóvá válik valakihez. *Rövid idő alatt hasonult társaihoz.*
2. (Nyelvtanban:) (Hang) képzésmódban alkalmazkodik egy másik hanghoz, ahhoz hasonlóvá válik. *A „babszem” szóban a második b hang hasonul az utána álló sz-hez, ezért p-nek hangzik.*
✧ Szin: **1.** *idomul, igazodik, beolvad,* (idegen) *asszimilálódik*
✧ Etim: A régi nyelvi *hason* ‘hasonló’ származéka (vö. → *hasonít*).

használ ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Alkalmaz, igénybe vesz valamit. *Bal kezét még alig tudja használni. Amikor csak használom a tőled kapott fésűt, rád gondolok. Szívesen használ új módszereket. Fölöslegesen is használ idegen szavakat.*
2. Javára válik, segít rajta. *Fájós lábának használt a kenőcs.*
3. Foganatja van. *Nem használt a figyelmeztetés. „Használt-e a megöntözés, a pártos honfivér?”* (Arany J.: A walesi bárdok)
4. (népi) (Étel kínálásakor:) *Használja!*: vegyen belőle.
5. (Mv) Szüksége van valakire, valamire. *Használtam egy barátot, akinek elmondhattam mindent.*
✧ Szin: **1.** *hasznosít; él valamivel* **2.** *hat valamire* **3.** *eredménye van, értelme van* **4.** *fogyaszt* • **1.** *Használ neki.* **2.** *Javára szolgál. Jót tesz neki.*
✧ Ell: **2.** *árt*
✧ Etim: A → *haszon* főnév származéka.

használat ◆◆◆◆ fn –, *~ot, ~a*
Felhasználás, alkalmazás. *A használattól már kissé megkopott a régi könyv borítója.* ■ *Használatba vesz valamit*: használni kezdi. *Mikor vetted használatba az új autódat?* | *Használatban van*: használják. *Ha sok vendég jön, két étkészlet is használatban van nálunk.* | *Használaton kívül van*: **a)** nem használják **b)** nem működik.
✧ Szin: *igénybevétel,* (régi) *haszonvétel,* (idegen) *úzus*
✧ Etim: A → *haszon* főnév származéka.

használatlan ◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*
Nem használt. *Használatlan teniszütőt kaptam ajándékba. A használatlan bélyeg mindig értékesebb.*
✧ Szin: *új, vadonatúj, érintetlen, friss*
✧ Ell: *viseltes, elhasznált, kopott*
✧ Etim: A → *haszon* főnév származéka.

használatos ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
Olyan, amit (valahogyan, valahol stb.) használni szoktak. *Ezek a gépek a kiskertekben használatosak. Az egyszer használatos injekcióstűt felhasználás után el lehet, sőt el is kell dobni. Ez nem használatos kifejezés, legalábbis nem ismerem.*
✧ Szin: *szokásos, járatos, ismeretes, divatos* (viselkedési vagy nyelvhasználati forma)
✧ Ell: *rendkívüli, szokatlan* (viselkedési vagy nyelvhasználati forma)
✧ Etim: A → *haszon* főnév származéka.

hasznavehetetlen ◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül*
Használhatatlan, fölösleges. *Sok hasznavehetetlen holmija van. Hasznavehetetlen ember, mindenféle munkára alkalmatlan.*
✧ Szin: *haszontalan, semmirevaló, értéktelen*
✧ Ell: *hasznos, használható, hasznavehető*
✧ Etim: Összetétel; *haszna*: a → *haszon* főnév birtokos személyjeles alakja + *vehetetlen*: a → *vesz* ige származéka.

hasznos ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
1. Olyan (tárgy vagy dolog), amely hasznot hoz. *Hasznos tevékenységgel tölti idejét.* (Főnévi használatban:) *Szeretne valami hasznosat csinálni.*
2. Hasznavehető. *Hasznos munkaerő, önállóan dolgozik.*
3. Hasznot hajtó. *Hasznosnak az olyan állatot, növényt tekintjük, amely felhasználható az ember létfenntartásához.*
✧ Szin: **1.** *kifizetődő, előnyös, nyereséges, jövedelmező,* (idegen) *rentábilis* **2.** *értékes*
✧ Ell: **1.** *értelmetlen, hiábavaló* **2.** *használhatatlan, hasznavehetetlen* **3.** *haszontalan*
✧ Etim: A → *haszon* főnév származéka.

haszon ◆◆◆◆◆ fn –, *hasznot, haszna*
1. Nyereség, jövedelem. *A vállalkozás nagy haszonnal zárta az elmúlt évet.* ■ *Hasznot hajt* vagy *hoz valami*: hasznos. | *Hasznot húz valamiből*: haszna van belőle.
2. Szellemi, erkölcsi érték. *Könyvét haszonnal forgattam. Hasznát látta a sok gyakorlásnak.*
3. (bizalmas) *Mi haszna?*: **a)** mi értelme? *Mi haszna a sírásnak?* **b)** hiába. *Mi haszna, ha sosem fejezi be?*
✧ Szin: **1.** *előny, hozadék,* (idegen) *profit* **2.** *eredmény, tanulság*
✧ Táj: **1.** *látat*
✧ Ell: **1.** *ráfizetés, veszteség, kár*
✧ Etim: Ősi, finnugor vagy uráli kori szótő származéka.

haszontalan ◆◆◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*
1. Értéktelen, hasznavehetetlen. *A sok haszontalan holmitól már lépni se tudunk a lakásban.*
2. Hasznos dologra nem fogható (ember). *Haszontalan ember a barátod, soha nem csinál semmit.*

3. (bizalmas) Rossz, csintalan. *Te haszontalan kölyök!*
✧ Szin: **1.** *ócska, felesleges,* (népi) *dibdáb* **2.** *semmirekellő, semmirevaló* **3.** (bizalmas) *rosszcsont, vásott, bitang, komisz,* (népi, tréfás) *ebadta*
✧ Táj: **3.** *szedtevette, disznófoganású*
✧ Ell: **1.** *értékes, hasznos, hasznavehető* **2.** *jóravaló, valamirevaló* **3.** *jólnevelt, kedvelt*
✧ Etim: A → *haszon* főnév származéka.

hasztalan I. ◆◆◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*
Eredménytelen, hiábavaló. *Hasztalan a küzdelem, fel kell adnom.*
✧ Szin: *sikertelen, meddő*
✧ Ell: *sikeres, hasznos, eredményes*
✧ Etim: Szóösszevonással keletkezett a → *haszontalan* melléknévből.

hasztalan II. ◆◆◆◆ hsz
Hasztalanul, hiába. *Hasztalan beszélek hozzá.*
✧ Szin: *feleslegesen, hiábavalóan, eredménytelenül,* (bizalmas) *potyára*
✧ Etim: Szóösszevonással keletkezett a → *haszontalan* melléknévből.

hat[1] ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Érezteti hatását, megfelelően működik. *Az altató egy óra múlva hatott.*
2. Befolyásol valamit, változást idéz elő benne. *Hat rá a tanára, a jó példa. A nagy gondolkodók eszméi ma is hatnak.*
3. Valamilyen állapotot idéz elő. *Üdítően hatott rá a séta.*
4. Érvényesül, mutat. *Az új lakásban jól hatnak a modern bútorok.*
5. Valamilyennek látszik, tűnik. *A virág frissnek hatott.*
6. Térbelileg eljut valahova, terjed. *A lámpa fénye nem hat a szoba sarkáig.*
✧ Szin: **2.** *megérint,* (idegen) *affiniál* **6.** *elhatol* • **1.** *Kifejti hatását.* **2.** *Hatást gyakorol.*
✧ Etim: Ősi, uráli kori szó.

hat[2] ◆◆◆◆◆ tőszn
1. Az öt és a hét közötti szám a számsorban (6). *Hatszor nyolc az negyvennyolc.* (Jelzőként:) *Hat darabot kérek belőle.*
2. (bizalmas) Valamiből hat darab. *Adjon hatot, legyen otthon tartalék is!*
3. (bizalmas) Ezzel a számmal jelölt ház, lakás. *Perec utca hat, első emelet hat a címem.*
4. *Hatan*: hat személy. *Hatan voltunk a szobában.*
✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.

hát[1] ◆◆◆◆◆ fn *~ak, ~at, ~a*
1. A törzs felső részének hátsó oldala, illetve ennek felülete. *Fáj a háta, sokat hajolgatott.* ▪ *Valakinek a háta mögött*: **a)** mögötte. *Épp a háta mögött álltam, nem láttam az arcát.* **b)** tudta nélkül. *Jól kibeszélték a háta mögött.* | *Ember ember hátán*: összezsúfolódva. *A villamos teljesen tele van, ember ember hátán.*
2. Az egész Földnek vagy egy részének felülete. *Nem hordoz több ilyen embert a hátán a föld. A domb hátán szép szőlőskertek sorakoznak.*
3. Tárgy hátulsó része. *Arany betűs felirat van a könyv hátán. A szekrény háta nedves lett a faltól. A szék háta is kárpitozva van.*
4. (Sportban:) hátúszás. *Háton a magyar versenyző az esélyes.*
✧ Szin: **3.** *gerinc* (könyvé); *háttámla* (széké)
✧ Etim: Ősi, uráli kori szó.

hát[2] **I.** ◆◆◆◆◆ hsz
1. (Nyomósításra:) *Döntsd hát el végre, mit akarsz!*
2. (Bizonytalanság kifejezésére:) *Hát nem is tudom.*
✧ Etim: A → *ha* kötőszó eredeti *há* alakváltozatának megszilárdult ragos alakulata.

hát[2] **II.** ◆◆◆◆◆ ksz
1. (Következtető tagmondat kapcsolására:) *Kérdezted, hát megmondom.*
2. (Alárendelt mondat főmondatában, nyomósításra:) *Ha nem akarod, hát nem utazunk el.*
✧ Szin: **1.** *tehát, ezért* **2.** *akkor*
✧ Etim: A → *ha* kötőszó eredeti *há* alakváltozatának megszilárdult ragos alakulata.

hát[2] **III.** ◆◆◆◆◆ msz
1. (Töltelékszóként:) *Nem tudom… hát…*
2. (Rákérdező szóként:) *Nem erre gondoltam. – Hát?*
✧ Szin: **2.** *hanem*
✧ Etim: A → *ha* kötőszó eredeti *há* alakváltozatának megszilárdult ragos alakulata.

hatalmas ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
1. Az átlagosnál jóval nagyobb. *Hatalmas termete tekintélyt parancsolt.*
2. Nagyon nagy erejű. *Hatalmas vihar kerekedett.*
3. Nagyon nagy hatalmú. *Mátyás hatalmas uralkodó volt.* (Főnévi használatban:) *A nép fölkelt a hatalmasok ellen.*
✧ Szin: **1.** *roppant, óriási,* (idegen) *monumentális, kolosszális, gigászi* **2.** *irdatlan, jókora, mérhetetlen* **3.** *jelentős*
✧ Ell: **1.** *apró, kicsi, pici* **2.** *erőtlen, gyenge* **3.** *jelentéktelen*

✧ Etim: A → *hatalom* főnév származéka.

hatalom ◆◆◆◆◆ fn *hatalmak, hatalmat, hatalma*

1. Az a helyzetből következő jog, hogy valaki az akaratát másokkal (például gyermekeivel, beosztottaival) szemben érvényesítheti. *Szülői hatalmával eldöntötte a gyerek sorsát.* ■ *Hatalmában áll valami*: megteheti. *Hatalmában áll felmondani a beosztottainak.*

2. Uralom, irányítás (lehetősége). *Nálunk választásokon dől el, melyik párt lesz hatalmon. A politikai hatalom lehetősége mindegyik párt számára vonzó.*

3. Természeti, szellemi, anyagi hatóerő. *Segítsenek az égi hatalmak! A tudás hatalom.*

✧ Szin: **1.** *hatáskör, feladatkör, tekintély* **2.** *kormányzás, uralkodás* **3.** *erő*

✧ Ell: **3.** *gyengeség*

✧ Etim: A → *hat* ‘képes valamire’ ige származéka.

✧ Ö: kar + hatalom, telj + hatalom

hatály ◆◆◆ fn –, *~t, ~a* (hivatalos)

Jogszabály érvényessége. *A rendelet hatálya alatt így kell eljárni.* ■ *Hatályba lép*: érvényessé válik. *Az új szabályzat jövő hónaptól lép hatályba.* | *Hatályon kívül helyez valamit*: érvényességét megszünteti. *A korábbi döntést hatályon kívül helyezték.*

✧ Szin: (hivatalos) *érvény, törvényerő, jogerő*

✧ Ell: *érvénytelenség, hatályon kívüliség*

✧ Etim: A → *hat* ‘képes valamire’ ige nyelvújítás kori származéka.

határ ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Földterület határvonala. *A telek határát kijelölték. Átlépte az ország határát.* ■ (bizalmas) *Zöld határ*: nem kiépített, határátkelőhely nélküli határszakasz két ország között. *Útlevél nélkül, a zöld határon szökött át.*

2. Időbeli végpontja valaminek. *Élj boldogul az emberi élet végső határáig!*

3. Valaminek a szélső értéke, legnagyobb foka. *Szemtelenségének nincs határa. Elmegy a végső határokig.* | *Nem ismer határt valamiben*: szertelen, mértéktelen.

4. (Településhez tartozó) megművelt földterület. *A falu határában jó búza terem.* ■ *Hetedhét határon is túl*: nagyon messze.

✧ Szin: **1.** *mezsgye, országhatár, államhatár* **2.** *vég* **4.** *környék, vidék*

✧ Etim: A → *hat* ‘előrehatol’ ige származéka.

✧ Ö: látó + határ, szem + határ

határidő ◆◆◆◆◆ fn

A befejezés kijelölt időpontja. *Közeledik a munka határideje. A feladattal határidőre elkészült.*

✧ Szin: *határnap, határpont,* (idegen) *terminus*, (Fv, Őv bizalmas) *termín,* (Va; Dv, Mv bizalmas) *termin*

✧ Etim: Összetétel: → *határ* + → *idő*.

határol ◆◆◆◆ ige *~ni*

Határát, határvonalát alkotja valaminek. *Európát keletről az Urál hegység határolja. A várost körös-körül egy vizesárok határolja.*

✧ Szin: *szegélyez,* (minden oldalról) *körülhatárol, körülvesz, kerít, övez*

✧ Etim: A → *határ* főnév származéka.

határoz ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Véglegesen úgy gondolja, hogy tesz valamit. *Senki sem szólhat bele, hogy mit határoztál és mit teszel. Határoztál már a lakáscsere ügyében?*

2. Dönt, hogy melyiket választja a lehetséges megoldások közül. *Úgy határozott, hogy inkább elutazik. A bizottság először elutasította a kérvényt, de később másképp határozott.*

3. Valamely hatáskörébe tartozó dologban, dologról kötelező érvényű véleményt mond. *A miniszter még nem határozott az időpontról. Az edző határoz majd ebben a kérdésben. Az egyesület vagyona felől a közgyűlés határoz.*

✧ Szin: **1.** *dönt, döntésre jut, elhatározásra jut, megállapodásra jut, eltökéli magát, elszánja magát* **2.** *döntést hoz, állást foglal, választ* **3.** *dönt, rendelkezik, határozatot hoz, ítél, ítélkezik*

✧ Ell: **1.** *bizonytalankodik, tétovázik, habozik,* (bizalmas) *hezitál*

✧ Etim: A → *határ* főnév származéka.

határozat ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

Mérlegelésen alapuló hivatalos döntés. *A tantestületnek az a határozata, hogy nem tartunk évnyitót. Határozatot hoztak a pénz elosztásáról.*

✧ Szin: *döntés, utasítás, rendelkezés,* (idegen, régi) *verdikt, dekrétum,* (Őv; Fv bizalmas) *dekrét*

✧ Etim: A *határ* főnév származéka.

határozatlan ◆◆◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*

1. Pontosan meg nem határozott. *Határozatlan időtartamra adta kölcsön a könyvet.* (hivatalos) *Határozatlan időre szóló kinevezést kapott.*

2. (Nyelvtanban:) ■ *Határozatlan névelő, számnév*: meg nem határozott (mennyiségű) dologra, személyre utaló. *A határozatlan névelő az egy. A sok, kevés, néhány határozatlan számnevek.*

3. Tétova, bizonytalan. *Határozatlanul válaszolt a kérdésre. Egy határozatlan lépést tett az ajtó felé.*

4. Elmosódott, homályos. *Határozatlan színe van az autónak, nem feltűnő.*

✧ Szin: **1.** *eldöntetlen, körvonalazatlan* **3.** *ingadozó, habozó,* (idegen) *labilis* **4.** *ködös, kialakulatlan*

✧ Ell: **1.** *pontos, meghatározott* **2.** *határozott* **3.** *esélyes, határozott* **4.** *éles, kristálytiszta, egyértelmű,* (idegen) *kontúros*
✧ Etim: A → *határ* főnév származéka.

határozott ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Pontosan megjelölt. *Határozott időtartamra kaptam kölcsön a könyvet.* (hivatalos) *Határozott időre szóló kinevezést kapott.*

2. (Nyelvtanban:) ■ *Határozott névelő, számnév*: meghatározott (mennyiségű) dologra, személyre utaló. *A határozott névelő az a és az az. Az öt, nyolc, ezer határozott számnevek.*

3. Magabiztos. *Határozott embernek tartják. Mindenről határozott véleménye van.*

4. Könnyen, pontosan felismerhető. *A határozott színű ház már messziről látszott. Tiszta az idő, határozott körvonala van a holdnak.*

5. Világosan érthető. *Határozott utasítást kapott a feladattal kapcsolatban.*

6. (Nyomatékosításra:) Kétség nélkül érzékelhető. *Határozott javulás következett be a beteg állapotában.*

✧ Szin: **1.** *meghatározott, körvonalazott, eldöntött* **3.** *erélyes, erőskezű, elszánt, eltökélt, következetes* **4.** *kivehető, világos* **5.** *félreérthetetlen, világos, egyértelmű* **6.** *nyilvánvaló, kétségtelen, biztos,* (szleng) *tuti*
✧ Ell: **1.** *határozatlan, pontatlan, meghatározatlan, eldöntetlen* **2.** *határozatlan* **3.** *határozatlan, tétova, bizonytalan, habozó, hezitáló* **4.** *határozatlan, elmosódott, homályos* **5.** *zavaros, homályos, átláthatatlan*
✧ Etim: A → *határ* főnév származéka.

határőr ◆◆◆◆ fn

1. Az országhatárt őrző katona. *Bevonult a határőrökhöz.*

2. (bizalmas) A határátkelőhelyeken a be-, illetve kilépő utasok ellenőrzését végző hivatalnok. *Átadtam a határőrnek az útlevelet.*

✧ Szin: (régi) *határvadász, granicsár,* (szleng) *gazvigyázó*
✧ Etim: Összetétel: → *határ* + → *őr*.

határtalan ◆◆◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*

1. Beláthatatlanul nagy. *A határtalan tenger látványa tárult eléjük.*

2. Túlzottan, végtelenül nagy fokú. *Határtalan lelkesedéssel fogott a munkához. Ma is él benne a határtalan gyűlölet.*

✧ Szin: **1.** *végeláthatatlan, hatalmas* **2.** *nagyfokú, kitörő, mértéktelen, túláradó, mérhetetlen, óriási*
✧ Ell: **1.** *kicsi, jelentéktelen, apró* **2.** *csekély, elenyésző, mérsékelt*
✧ Etim: A → *határ* főnév származéka.

hatás ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Valakire gyakorolt (változást előidéző) befolyás. *Barátja hatására elkezdett tanulni. Környezete hatására ő is elzüllött.* ■ *Hatással van valakire* vagy *hatást kelt valakiben*: hat rá. *A festőre hatással voltak a francia impresszionisták. Az illuzionista igyekezett hatást kelteni a közönségben.*

2. Kedvező következmény. *A gyógyszernek tartós hatása van.*

3. Eredmény. *A lelkesítő beszéd hatására sok ember csatlakozott hozzánk.*

4. Látszat, benyomás. *Beteg ember hatását kelti.*

✧ Szin: **1.** (idegen) *influencia* **2.** *utóhatás, kihatás* **3.** *következmény*
✧ Etim: A → *hat* ige származéka.
✧ Ö: össz + hatás, üveg + ház + hatás

hátas I. ◆◆ mn *~ak, ~at,* –

Támlás. *Hátas széken ült, tehát kényelmesen.*

✧ Etim: A → *hát* főnév származéka.

hátas II. ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* (népi)

Hátasló. *Két hátasa is van az istállóban.*

✧ Etim: A → *hát* főnév származéka.

hatáskör ◆◆◆ fn (hivatalos)

Intézkedési jogának, érvényességének területe. *Az önkormányzat hatáskörébe tartozik a helyi adók beszedése. Túllépte hatáskörét.*

✧ Szin: (hivatalos) *jogkör, hatalmi kör, illetékességi kör, felhatalmazás*
✧ Etim: Összetétel: → *hatás* + → *kör*.

hátasló ◆ fn

Általában nemesebb fajtájú ló, amelyet csak lovaglásra használnak. *A hátaslovak sok gondoskodást igényelnek.*

✧ Szin: *paripa*, (régi) *nyerges*
✧ Táj: *hátiló, hátiparipa*
✧ Ell: *igásló*
✧ Etim: Összetétel: → *hátas* + → *ló*.

hatásos ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. A kívánt eredményt hozó. *A gyógyszer hatásosnak bizonyult.*

2. Hatást keltő. *A szónok hatásosan beszélt.*

✧ Szin: **1.** *hatékony, sikeres, hathatós, eredményes* **2.** *megragadó, megkapó, találó,* (idegen) *imponáló*
✧ Ell: **1.** *eredménytelen, hatástalan, sikertelen,* (választékos) *meddő* **2.** *színtelen, szürke*
✧ Etim: A → *hatás* főnév, végső soron a → *hat* ige származéka.

hatástalan ◆◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*
1. Nem hatékony. *A beavatkozás hatástalan volt.*
2. Érzelmi, művészi hatás nélküli. *Hatástalan volt a bemutató előadás.*
✧ Szin: **1.** *eredménytelen, sikertelen, meddő* **2.** *színtelen, szürke, gyenge, visszhangtalan, hasztalan*
✧ Ell: **1.** *eredményes, hatásos, hatékony* **2.** *érdekes, izgalmas, hatásos*
✧ Etim: A → *hatás* főnév, végső soron a → *hat* ige származéka.

hatásvadászó ◆ mn *~k* vagy *~ak, ~t, ~n* vagy *~an* (rosszalló)
Olcsó, külsődleges eszközökkel hatásra törekvő. *Hatásvadászó ünnepi szónoklatot tartott.*
✧ Szin: (rosszalló) *színpadias, dagályos, ripacskodó, pózoló,* (idegen) *teátrális*
✧ Ell: *szolid, eszköztelen, természetes*
✧ Etim: Összetétel; → *hatás* + *vadászó*: a → *vadászik* ige származéka.

hátborzongató ◆◆◆ mn *~k* vagy *~ak, ~t, ~an*
Iszonyatot keltő. *Hátborzongató látványt nyújtott a film.*
✧ Szin: *iszonyatos, hajmeresztő, félelmetes, vérfagyasztó, kísérteties*
✧ Ell: *kellemes*
✧ Etim: Összetétel; → *hát*[1] + *borzongató*: a → *borzong* ige többszörösen képzett származékszó.

hatékony ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
Kívánt hatású. *Hatékony módszerrel a munka rövid idő alatt elvégezhető. Ezt a betegséget ma már hatékony gyógyszerekkel jól tudják kezelni.*
✧ Szin: *hasznos, eredményes, célravezető, hathatós, sikeres*
✧ Ell: *hatástalan, eredménytelen, sikertelen*
✧ Etim: A → *hat* ige származéka.

hátgerinc ◆◆ fn
A csigolyák sora együtt. *Hátgerincének ferdülése miatt gyógytornára kell járnia.*
✧ Szin: *gerincoszlop, gerinc*
✧ Táj: *gerinccsont*
✧ Etim: Összetétel: → *hát*[1] + → *gerinc*.

hátha ◆◆◆◆◆ hsz
1. (Bizonytalanság, esetlegesség kifejezésére:) *Hátha nem is jön el. Várok még, hátha megjön.*
2. (Fokozás kifejezésére:) *Jólesik a pihenés. Hátha még jó idő (is) lenne!*
✧ Szin: **1.** *talán, esetleg*
✧ Etim: Összetétel: → *hát*[2] + → *ha*.

hathatós ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
Eredménnyel járó. *Hathatós segítséget kaptak a ház felépítéséhez.*
✧ Szin: *eredményes, hatékony, hatásos, jelentékeny, sikeres, jelentős*
✧ Ell: *eredménytelen, jelentéktelen, haszontalan, sikertelen*
✧ Etim: A → *hat* ige származéka.

hátizsák ◆◆◆◆ fn
Háton hordozható zsákszerű táska. *A katonák és a túrázók már régóta hátizsákban hordják felszerelésüket. Újabban utcai viseletben is megjelent a hátizsák.*
✧ Etim: Összetétel; *háti*: a → *hát* főnév származéka + → *zsák*.

hátlap ◆◆ fn
1. Hátsó oldal. *A könyv hátlapján nem volt ár feltüntetve. A lemez hátlapja rozsdás.*
2. Hátat alkotó lemez. *Kiesett a szekrény hátlapja.*
✧ Szin: *hátfelület; visszája, fonákja valaminek;* (könyvé:) *borító*
✧ Ell: **1.** (könyvé:) *fedőlap, előlap*
✧ Etim: Összetétel: → *hát*[1] + → *lap*.

hatlövetű ◆ mn *~ek, ~t,* –
Olyan (fegyver), amelynek tárába hat lövedék fér. *Előkapta hatlövetű pisztolyát, és már tüzelt is.* (Főnévi használatban:) *Újra szól a hatlövetű.*
✧ Etim: Összetétel; → *hat*[2] + *lövetű*: a → *lő* ige többszörösen képzett származéka.

hatol ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Nyomul. *Az ellenség az ország belsejébe hatolt.*
2. Fúródik. *A kard a szívébe hatolt.* ■ *A dolgok mélyére hatol*: bele- vagy beléjük mélyed.
✧ Szin: **1.** *behatol, betör, ér*
✧ Etim: A → *hat* ige származéka.
✧ Ö: ötöl- + hatol

hátország ◆◆ fn
1. Háborúban az országnak az a része, amely a hadműveleti terület mögött van. *A háború alatt végig a hátországban volt.*
2. Támogatás. *A vidéki rokonok jó hátországot jelentenek a családnak.*
✧ Szin: **2.** *védelem, háttér*

✧ Ell: **1.** *front*
✧ Etim: Összetétel: → *hát*[1] + → *ország*.
hatos I. ◆◆◆◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, –*
1. Hat egységet tartalmazó (szám) (6). *A hatos szám négyszer egymás után megjelent a monitoron.*
2. Ezzel a számmal jelölt; ilyen besorolású, méretű. *A hatos villamos a Nagykörúton jár. Hatos kesztyűt hordok.*
3. Hat egyedből álló. *Hatos fogattal jöttek.* ■ *Hatos jambus*: hat jambusból álló verssor. *Ez a vers hatos jambusokban íródott.* | *Hatos lottó*: hat nyerőszámos. *Öt találatom volt a hatos lottón.*
4. (bizalmas) Hat órakor induló vagy érkező (jármű). *A hatos gyorssal jön.*
5. (bizalmas) Hat órakor kezdődő. *A hatos előadásra kaptam jegyet.*
✧ Etim: A → *hat* számnév származéka.
✧ Ö: tizen + hatos
hatos II. ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. Hatos szám. *Felírtam a hatost.*
2. *Hatosával*: hat egyedből álló csoportonként. *Hatosával engedik be a várakozókat.*
3. (bizalmas) Hatos számú járat. *A hatoson utaztam.*
4. Ilyen sorszámú fog. *A bal felső hatost ki kell húzni.*
5. (bizalmas) Hat órai járat. *A hatossal érkeztem.*
6. Hat szótagos verssor. *A vers csupa hatosokból áll.*
7. (régi) Tíz krajcárt érő pénzérme. *Egy hatost adott érte.*
✧ Etim: A → *hat* számnév származéka.
hatóság ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a* (hivatalos)
1. Hivatalos szerv, szervezet, intézmény. *A hatóságok betiltottak minden felvonulást.*
2. Hivatali testület tagja. *A fiatal garázdát hatóság elleni erőszak miatt is elítélte a bíróság.*
✧ Szin: **1.** (hivatalos) *testület, hivatal, elöljáróság, önkormányzat* **2.** (hivatalos) *közeg*
✧ Etim: A → *hat* ige *ható* folyamatos melléknévi igenevének nyelvújítás kori származéka.
✧ Ö: fenn + hatóság, hely + hatóság
hatökör ◆ fn (durva)
Nagyon buta, korlátolt ember. *Te hatökör! Megpróbálom elmagyarázni ennek a hatökörnek is.*
✧ Szin: *ostoba*, (durva) *barom, ökör, isten barma, címeres ökör,* (bizalmas) *tökkelütött*
✧ Ell: (bizalmas) *észkombájn, agytröszt*
✧ Etim: Összetétel: → *hat*[2] + → *ökör*.
hátra I. ◆◆◆◆◆ hsz
1. Hátul levő helyre, annak irányába. *Volt ideje, így hátra állt a sorba.* ■ (Vezényszóként:) *Hátra arc!*: fordulj meg.
2. Vissza (a múltba). *Előre is kell nézni, nemcsak hátra!*
3. ■ (bizalmas) *Hátra van valamivel*: le van maradva. *Hátra vagyok a munkával.*
✧ Szin: **1.** *hátulra, hátrafelé* **2.** *visszafelé*
✧ Táj: **2.** *curukk, curikk, farta*
✧ Ell: **1., 2.** *előre*
✧ Etim: A → *hát* főnév megszilárdult ragos alakulata.
hátra II. ◆◆◆◆◆ ik
1. Visszafelé, hátulra. *Hátranéz, hátradug, hátraküld. Csak most nézett hátra, nem követi-e valaki.*
2. Valaki, valami mögött, illetve maga mögött vagy után. *Hátramarad, hátrahagy. Három kis árva maradt hátra utána.*
✧ Etim: A → *hát* főnév megszilárdult ragos alakulata.
hátrább ◆◆◆◆ hsz
1. Inkább hátra. *Állj hátrább a sorban!* • Szólás: *Hátrább az agarakkal!*: visszakozz, engedj, különben megbánod.
2. Inkább hátul. *Hátrább van a helye.*
✧ Szin: **1.** *hátrafelé,* (népi) *hátrébb* **2.** (népi) *hátrébb*
✧ Ell: **1.** *előrébb, előrefelé* **2.** *előrébb*
✧ Etim: A → *hátra* határozószó középfokú alakja.
hátrafelé ◆◆◆ hsz
1. Hátul levő hely felé. *Óra alatt folyton hátrafelé néz.*
2. Hátrálva. *Hátrafelé megy, miközben arccal még felénk fordul.*
✧ Szin: **1.** *visszafelé, vissza, hátra* **2.** *farolva, tolatva*
✧ Ell: *előrefelé*
✧ Etim: Összetétel: → *hátra* +→ *felé*.
hátrahagy ◆◆◆ ige *~ni*
1. Örökül hagy valamit. *Nagy vagyont hagyott hátra leszármazottaira.*
2. Otthagy valamit. *Menekülésekor mindenét hátrahagyta.*
✧ Szin: **1.** *hagyományoz, ráhagy, testál*
✧ Táj: **1.** *meghagy*
✧ Etim: Igekötős ige: → *hátra* + → *hagy*.

hátraköt ◆ ige *~ni*

Hátul összefog és összeerősít valamit. *Hátraköti a haját. Hátrakötötték a tettes kezét.* • Szólás: (Tréfás fenyegetésként:) *Hátrakötöm a sarkadat!*

✧ Etim: Igekötős ige: → *hátra* + → *köt*.

hátrál ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Hátrafelé megy, húzódik. *A macska hátrál a kutya elől.*

2. (átvitt is) Megfutamodik. *Tarts ki, ne hátrálj!*

✧ Szin: **1.** *hátralép, visszalép, hátrahőköl* **2.** *viszszavonul, visszakozik, visszatáncol* • **1.** *Úgy megy, mint a rák.*

✧ Táj: **1.** *curukkol*

✧ Ell: **1.** *előrelép, előrehalad* **2.** *támad, előrenyomul*

✧ Etim: A → *hátra* határozószó származéka.

hátralék ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Tartozás, adósság még le nem rótt része. *Be kell fizetnem az adó hátralékát.*

2. Elmaradás. *Sajnos megint hátralékban vagyok a munkával.*

✧ Szin: **1.** *teher,* (bizalmas) *restancia* **2.** *késedelem, lemaradás*

✧ Ell: **1.** *előleg, foglaló* **2.** *előrehaladás, előny,* (bizalmas) *főr*

✧ Etim: A → *hátra* határozószó nyelvújítás kori származéka.

hátralevő ◆◆◆ mn **hátralévő** *~k, ~t, –*

1. A jelen, a most után következő. *A hét hátralevő napjait a tanulásnak szentelem.*

2. Még ezután teljesítendő. *A hátralévő feladatok miatt nem vállalhatok új munkát.*

✧ Szin: **1.** *többi* (utána egyes szám!) **2.** *elvégzendő, teljesítendő, fennmaradó*

✧ Ell: **1.** *eltelt* **2.** *teljesített, rendezett*

✧ Etim: Összetétel: → *hátra* + → *levő* ~ → *lévő*.

☝ Egyenrangú alakváltozatok, a jóhangzás és az egyéni ízlés dönti el, hogy melyiket használjuk.

hátráltat ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

Akadályoz, lassít valamit, valakit. *Ne hátráltass, hagyj dolgozni! Gyógyulását hátráltatja, hogy nem pihen eleget.*

✧ Szin: *késleltet, feltart, feltartóztat, visszavet, gátol;* (bizalmas) *betart valakinek* • (bizalmas) *Keresztbe tesz valakinek.*

✧ Táj: *késlel, aggaszt, hátráztat, zavadzál*

✧ Ell: *segít, gyorsít*

✧ Etim: A → *hátrál* ige származéka.

hátramenet I. ◆ fn –, *~et, ~e* vagy *~je*

A gépkocsinak az a kapcsolási állása, amelyben hátrál. *Hátramenetbe kapcsolt, és kitolatott az udvarból.*

✧ Szin: *farolás,* (bizalmas) *rükverc, visszamenet, rákmenet*

✧ Táj: *curukk, curikk*

✧ Ell: *előremenet*

✧ Etim: A *hátramegy* igekötős ige (→ *hátra* + → *megy*) származéka.

hátramenet II. ◆ hsz

Hátramenés közben. *Hátramenet találkoztam vele.*

✧ Ell: *előremenet*

✧ Etim: A *hátramegy* igekötős ige (→ *hátra* + → *megy*) származéka.

hátramozdító ◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Az a személy, aki akadályoz valamit. *Hátramozdítónak jöttél ide? Inkább segíts, ha tudsz!*

✧ Szin: *hátráltató, kerékkötő, akadályozó*

✧ Ell: *előremozdító, segítő*

✧ Etim: A *hátramozdít* igekötős ige (→ *hátra* + → *mozdít*) származéka.

hátrány ◆◆◆◆◆ fn –, *~t, ~a*

1. Olyan, nem kedvező helyzet, amelyből kár, veszteség, baj származhat. *Hátrányban van osztálytársaival szemben.*

2. Az ilyen helyzetből származó baj, veszteség, kellemetlenség. *Nagy hátrányt jelentett számára, hogy nem beszél idegen nyelven. Senkit nem érhet hátrány a származása miatt.*

3. ■ *Hátrányára változik valaki, valami*: úgy változik meg, hogy kevésbé rokonszenvessé vagy kevésbé tetszetős külsejűvé válik. *A fiam az új iskolájában hátrányára változott. A város nem lett szebb, amióta nem láttam, sőt, hátrányára változott.*

4. Lemaradás versenyben, mérkőzésen. *Ötméteres hátrányból is meg tudta nyerni a futamot. Két gól hátrány nem behozhatatlan.*

✧ Szin: **1.** *akadály,* (bizalmas) *hendikep* **2.** *nehézség, sérelem*

✧ Ell: *előny,* (bizalmas) *főr*

✧ Etim: A → *hátra* határozószó nyelvújítás kori származéka.

hátrányos ◆◆◆◆ mn *~ak, ~t, ~an*

Hátránnyal járó, hátrányt jelentő. *Az új szabályozás hátrányos a kiskereskedőkre nézve. Az apa elveszítette a munkáját, ezért hátrányos helyzetbe került a család. A hátrányos helyzetű gyerekekre jobban oda kell figyelnie a pedagógusnak. A törvény bünteti a polgárok hátrányos megkülönböztetését nemek, felekezetek vagy nemzetiségek szerint.*

✧ Szin: *előnytelen, kedvezőtlen, kellemetlen, rossz, szerencsétlen; sérelmes*

✧ Ell: **1., 2., 4.** *előnyös, kedvező, szerencsés*
✧ Etim: A → *hátrány* főnév származéka.

hátravan ◆◆ ige

1. Csak ezután következik. *Még hátravan a munka neheze.* • Szólás: *Hátravan még a feketeleves*: a dolog kellemetlen része ezután következik.
2. Hátralékként marad. *Csak egy vizsgája van hátra.*
3. (Időből valamennyi) még nem telt el. *A mérkőzésből 10 perc van hátra.*

✧ Szin: **1., 2.** *hátramarad*
✧ Etim: Igekötős ige: → *hátra* + → *van*.

hátság ◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

A síkságból kiemelkedő, magasabb vidék. *A Nyírség nem síkság, mint sokan hiszik, hanem hátság.*

✧ Szin: *dombság, dombvidék*
✧ Etim: A → *hát* főnév származéka.

hátsó I. ◆◆◆◆◆ mn *~k, ~t, –*

Hátul levő. *A tornasorban mindig ő volt a leghátsó diák. A hátsó sorokból nem látni jól.* ■ *Hátsó gondolat, szándék*: rejtett. *Azzal a hátsó szándékkal ment oda, hogy elhozza a kutyát is.*

✧ Szin: *hátulsó, hátul álló,* (átvitt) *alattomos, fondorlatos*
✧ Etim: A → *hát* főnév nyelvújítás kori származéka.

hátsó II. ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

(szépítő) Fenék. *A hátsójára csapott a gyereknek.*

✧ Szin: (szépítő) *hátsó fele valakinek,* (régi) *ülep,* (népi, kissé durva) *far*, (bizalmas) *popó, popsi, koffer,* (tréfás) *sejhaj, alfél, hátsó fertály, tunika,* (durva) *segg, valag*
✧ Etim: A → *hát* főnév nyelvújítás kori származéka.
☝ A szinonimák használatáról lásd még a *far* szócikket!

hátszél ◆ fn

A haladás irányába fújó szél. *Hátszélben könnyű kerékpározni. Hátszéllel, vagyis ha hátulról kapjuk a szelet, két óra alatt odaérünk.*

✧ Etim: Összetétel: → *hát*[1] + → *szél*[1].

hátszín ◆ fn *–, ~t, ~e* vagy *~je*

1. Marha háthúsa. *Adjon egy kiló hátszínt.*
2. Az ebből készített étel. *Tegnap hagymás hátszín volt vacsorára.*

✧ Szin: (régi) *hátszíj, hátszél, hátcímer*
✧ Etim: Összetétel: → *hát*[1] + → *szín*[1].

háttér ◆◆◆◆◆ fn *–, ~t* vagy *hátteret, háttere*

1. A térség legtávolabbi része. *A háttérben hegyek körvonala látszik.*
2. Valami környezetének hátsó része. *Az emlékmű hátterében zászlók lobognak.*
3. Képnek az a része, amelyből az ábrázolt tárgy, alak kiemelkedik. *A kép sötét háttere jól kiemeli az alakokat.*
4. (Társadalmi) környezet. *A regény történelmi hátterét az 1848-as szabadságküzdelmek adják.*
5. ■ *Háttérbe szorul (valaki* vagy *valami mögött), háttérbe szorít valakit*: hátrányos helyzetbe kerül, illetve hoz. *Háttérbe szorult jobb képességű társai mögött. Erőszakos felesége mindig háttérbe szorítja.*
6. *Valaminek a háttere*: ismeretlen oka, illetve összefüggései. *Jó volna tudni, mi van az ügy hátterében. Felderíti az események hátterét.*

✧ Szin: **4.** (idegen) *miliő* **6.** *előzmény, részlet*
✧ Etim: Összetétel: → *hát*[1] + → *tér*[2].

hátul ◆◆◆◆◆ hsz

1. A végén vagy a vége felé. *Hátul áll a sorban. Csak hátul kapott helyet a teremben.*
2. Az elejével ellentétes rész. *Hátul gombolódik a ruha.*
3. ■ (bizalmas) *Hátul marad*: elmarad, lemarad. *Hátul maradt a tanulásban.*

✧ Szin: **2.** *a hátán*
✧ Táj: **1.** *hátul*
✧ Ell: **1., 2.** *elöl*
✧ Etim: A → *hát* főnév megszilárdult ragos alakulata.

hátulgombolós ◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Hátul gombolódó (ruhadarab). *Hátulgombolós blúzt vett föl.*
2. (tréfás) (Főnévi használatban is:) Kicsi gyermek, akinek általában ilyen ruhája van. *Akkor még hátulgombolós voltam.*

✧ Szin: **2.** (bizalmas) *pöttöm, pici, totyogó, dedós,* (szleng) *nokedli*
✧ Ell: **1.** *elölgombolós, elöl gombolódó* **2.** *felnőtt*
✧ Etim: Összetétel; → *hátul* + *gombolós*: a → *gombol* ige származéka.

hátulja ◆◆◆ birtokos személyjeles fn *–, ~t*

1. Hátsó része valaminek. *Az autó hátulja összetört. A kert hátuljában gyümölcsfák vannak.*
2. Fonákja valaminek. *A ruhát a hátulján kell vasalni.*

3. (bizalmas, tréfás) Feneke valakinek. *Kilátszik a hátulja a nadrágból.*
✧ Szin: **1.** *vége* **2.** *visszája* **3.** (bizalmas, tréfás) *hátsó fertálya, sejhaja, popsija, popója*
✧ Ell: **1.** *eleje* **2.** *színe, eleje*
✧ Etim: A → *hát* főnév megszilárdult ragos alakulata.
☝ A 3. jelentéshez tartozó szinonimák használatáról lásd még a *far* szócikket!

hátulsó ◆◆◆ mn *~k, ~t, –*
1. Hátul levő. *A hátulsó padban ült.*
2. (bizalmas) *Hátulsó fele valakinek*: feneke. *Ráütött a gyerek hátulsó felére.*
✧ Szin: **1.** *hátsó* **2.** *hátsó, hátulja valakinek; far,* (bizalmas, tréfás) *hátsó fertály, sejhaj, popsi, popó*
✧ Etim: A → *hát* főnév származéka.

hátulütő ◆ fn (bizalmas)
Hátrányos következmény. *A tervnek az a hátulütője, hogy nagyon sok pénzbe kerül.*
✧ Szin: *hátrány, kellemetlenség, bökkenő, baj, probléma,* (szleng) *gubanc*
✧ Ell: *előny,* (bizalmas) *fór*
✧ Etim: Összetétel: → *hátul* + → *ütő*.

hátúszás ◆◆ fn
Az az úszásnem, amelyben az úszó háton fekve úszik. *Hátúszásban a magyar versenyző győzött.*
✧ Szin: *hát*
✧ Ell: *mellúszás*
✧ Etim: Összetétel; → *hát*[1] + *úszás*: az → *úszik* ige származéka.

hatvan ◆◆◆◆◆ tőszn
1. Hatszor tíz. *Hatvannak a fele harminc.* (Jelzőként:) *Hatvan négyzetméteres a lakásunk.*
2. (bizalmas) Hatvanéves kor. *A nagymamám már hatvan felé jár.*
3. (bizalmas) A század hatvanadik éve. *Hatvanban született Budapesten.*
4. (bizalmas) A hatvanas számú ház. *Átköltöztünk a Körte utca 60-ba.*
✧ Etim: Összetétel; → *hat*[2] + *van*: valószínűleg ősi, finnugor kori szóelem (vö. → *hetven*).

hatvány ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
Matematikai kifejezés, amely alapból és kitevőből áll, s amelyben az alapot annyiszor vesszük tényezőnek, ahányszor a kitevő mutatja. *A három a harmadik hatványon az huszonhét.*
✧ Ell: *gyök*
✧ Etim: A → *hat* ige nyelvújítás kori származéka.

hatványozód|ik ◆ ige *~ni*
Többszörösére növekedik. *A sikertől egyre hatványozódott a munkakedve.*
✧ Szin: *fokozódik, sokszorozódik, emelkedik*
✧ Ell: *csökken, fogy, visszaesik*
✧ Etim: A → *hatvány* főnév *hatványoz* származékának továbbképzett alakja.

hátvéd ◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~je*
1. (régi) Utóvéd. *A csatában egy hátvéd csapatban harcolt.*
2. (Labdarúgásban, jégkorongban stb.:) A kapu előtti térséget védő játékos. *Ez a futballcsapat három hátvéddel játszik. Hátvéd létére elég sok gólt szerez.*
✧ Szin: **1.** *utóhad, utócsapat,* (régi) *végsereg* **2.** *védőjátékos,* (bizalmas) *bekk*
✧ Ell: **1.** *előőrs, felderítő* **2.** *támadó, csatár*
✧ Etim: Összetétel: → *hát*[1] + *véd*: a → *védelem* főnévből való elvonás.

hattyú ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Hosszú nyakú, a lúdnál nagyobb, fehér vízimadár. *A vad énekes hattyú utoljára a XVIII. században, a bütykös hattyú pedig a XIX. század végén költött Magyarországon, de újabban ismét élnek nálunk félig szelíd hattyúk, például a Balatonon.*
✧ Etim: Török eredetű ősi, ugor kori szó.

hattyúdal ◆◆ fn (választékos)
Író, művész, színész stb. utolsó, gyakran minden korábbit felülmúló alkotása. *Shakespeare-nek A vihar, Bartóknak a III. zongoraverseny volt a hattyúdala.*

✧ Szin: *búcsú, elköszönés, utolsó fellépés, búcsúfellépés*
✧ Ell: *kezdet, kezdés*
✧ Etim: Német mintára keletkezett összetétel: → *hattyú* + → *dal*.

havanna ◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Finom kubai szivar. *Rágyújtott egy havannára.* (Jelzőként:) *Havanna szivart vitt ajándékba.*
✧ Szin: (régi) *cabanos*
✧ Etim: Spanyol eredetű, a *Havanna* helynév köznevesülésével keletkezett nemzetközi szó.

havas I. ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Hóval borított. *A havas táj látványa teljesen megnyugtatta.*
2. Havazással járó. *Az idén havas telünk volt.*
✧ Szin: **1.** *behavazott, hófödte, hólepte, fehér*
✧ Etim: A → *hó*[1] főnév származéka.

havas II. ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

Nyáron is hóval borított magas hegy vagy hegység. *A havasokban kevés ennivalót találnak az állatok.*
✧ Etim: A → *hó*[1] főnév származéka.

havasi ◆◆◆◆ mn *~ak, ~t, –*

Havasokban található. *A havasi legelőkön megélnek a juhok. Egészen kigömbölyödött a jó havasi levegőn.* ■ *Havasi kürt*: a hegyi pásztorok hosszú, egyenes kürtje. *Egy havasi kürtöt is hazahozott a hegymászótúráról.*
✧ Szin: *alpesi, alpi, bérci, hegyi*
✧ Etim: A → *havas* főnév származéka.

havazás ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

Hóesés. *Napok óta tart a havazás.*
✧ Szin: *hószakadás, hóhullás, hószállingózás, hózápor, hózivatar*
✧ Etim: A → *havazik* ige származéka.

havaz|ik ◆◆ ige *~ni*

Esik a hó. *Az idén sokat havazott.*
✧ Szin: *hull* vagy *szállingózik a hó* • *Kiszakadt a menyasszony dunyhája. Kiszakadt az angyalok dunyhája*.
✧ Táj: *pilinkézik, pilinkél, pelyhedzik, havazkál*
✧ Etim: A → *hó*[1] főnév származéka.

haver ◆◆◆◆ fn *~ok,* vagy *~ek, ~t, ~ja* vagy *~je* (szleng)

(Felszínes) barát. *Jó haverok voltunk. Sok haverja van.*
✧ Szin: *kebelbarát, cinkos,* (bizalmas) *pajtás, pajti, testvér, cimbora*
✧ Táj: *koma*
✧ Etim: Héber eredetű jiddis jövevényszó.

havi ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~t, –*

1. Valamely hónappal kapcsolatos. *A múlt havi kiadások megint meghaladták a bevételt.*
2. Egy hónapra jutó, egy hónapi munkáért járó. *Mennyi a havi kereseted?*
3. Havonta ismétlődő, esedékes. *Be kell fizetnem a havi részletet.* ■ *Havi vérzés*: menstruáció. *Fájdalmakkal jár számára a havi vérzés.*
✧ Szin: **2., 3.** *havonkénti, hónaponkénti;* (a havi vérzésre vonatkozóan:) (idegen) *menses,* (népi) *havibaj,* (szleng) *piroska*
✧ Etim: A → *hó*[2] főnév származéka.

ház ◆◆◆◆◆ fn *~ak, ~at, ~a*

1. Lakóhelyül szolgáló épület. *Szép házak állnak az utca két oldalán. Földszintes családi házban laknak.* • Szólás: *Ég a feje fölött a ház*: bajban van, cselekednie kell.
2. Lakás, otthon. *Rendben tartja a házát. Házhoz hívjuk az orvost.* ■ *Nyitva áll a háza valaki előtt*: bármikor szívesen látja. • Közmondás: *Az én házam az én váram*: **a)** a magántulajdon sérthetetlen **b)** ahol én lakom, ott én vagyok az úr. | *Az kiabál, akinek a háza ég*: az vádol másokat, akinek nem tiszta a lelkiismerete.
3. (régi) Háztartás. *A nagymama vezeti a házat.* ■ *Nagy házat visz*: **a)** gazdagon, előkelően él **b)** sok vendég jár hozzá.
4. A ház lakói. *A garázda férfi rettegésben tartotta a házat. Az egész ház ébren van.*
5. Család, családi kör. *Igen jó házból való lányt vett feleségül.* ■ *A ház ura*: a családfő. | *Asszonyt* vagy *feleséget visz a házhoz*: megnősül, megházasodik. • Szólás: *Jó az öreg* vagy *az okos ember a háznál*: jó, ha van valaki, aki tud segíteni, akire lehet számítani. • Közmondás: *Ahány ház, annyi szokás*: mindenhol eltérőek a szokások.
6. Uralkodóház, dinasztia. *A királyi ház őrzi a régi hagyományokat.*
7. (népi) Szoba. *A nagy házban aludt a vendég.*
8. (választékos) Országgyűlés. *A ház ma késő estig ülésezett.* (Megszólításként:) *Tisztelt Ház!*
9. Nézőtér. *Telt ház volt az előadáson.*
10. Természetes vagy mesterséges védőburok. *A csiga visszahúzódott a házába. A motor háza védi a motor belső szerkezetét.*
✧ Szin: **1.** *építmény, lakóház, lakóépület,* (Fv bizalmas, hétvégi házról:) *chata* **2.** *lakhely,* (választékos) *hajlék* **6.** *nemzetség* **8.** *képviselőház,* (idegen) *parlament*
✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.

✧ Ö: bér + ház, bordély + ház, egy + ház, fegy + ház, fog + ház, gomb + ház, gyöngy + ház, kávé + ház, kór + ház, lakó + ház, lépcső + ház, mag + ház, meleg + ház, menedék + ház, nyilvános + ház, ország + ház, siralom + ház, sor + ház, szín + ház, tár + ház, társas + ház, torony + ház, üveg + ház, zálog + ház

haza[1] ◆◆◆◆◆ fn –, ~t, ~ja

1. Szülőföld, illetve lakóhely. *Ez az ország a hazám. „Haza csak ott van, hol jog is van”* (Petőfi S.: A nép).

2. Termőhely. *A burgonya eredeti hazája Amerika.*

3. ■ (választékos) *Örökös* vagy *boldogabb haza*: túlvilág. *„A király jön s áll a puszta házban: Ők nyugosznak örökös hazában”* (Vörösmarty M.: Szép Ilonka).

✧ Szin: **1.** *szülőhaza*, (régi) *hon*, (régi, idegen) *pátria* **2.** *lelőhely* **3.** *mennyország*

✧ Ell: *külföld*

✧ Etim: A → *haza* határozószó főnevesülésével keletkezett.

✧ Ö: ó + haza, ős + haza

haza[2] **I.** ◆◆◆◆ hsz

Oda, ahol az otthona van. *Késő van, indulok haza.*

✧ Etim: A → *ház* főnév eredetibb *haz* alakváltozatának megszilárdult ragos alakulata.

haza[2] **II.** ◆◆◆◆◆ ik

Otthonába, hazájába. *Hazamegy, hazagondol, hazavágyik,* (szleng) *hazavág. A távoli országból folyton vágyik haza.* ■ (szleng) *Úgy hazaváglak, hogy megemlegeted!*: megverlek, tönkreteszlek.

✧ Etim: A → *ház* főnév eredetibb *haz* alakváltozatának megszilárdult ragos alakulata.

hazaad ◆ ige ~*ni*

1. (Pénzt) háztartási költségekre családjának odaad. *Keresetének felét hazaadja.*

2. (Labdajátékban:) (Labdát) saját kapusához továbbít. *Szorongatott helyzetében hazaadta a labdát.*

✧ Szin: **1.** *hazavisz*

✧ Ell: **1.** *elkölt, elver*

✧ Etim: Igekötős ige: → *haza*[2] + → *ad*.

hazaáruló ◆◆◆◆ mn ~*k*, ~*t*, –

A haza iránti hűség megszegését elkövető. *Leleplezték a hazaáruló csoportot.* (Főnévi használatban:) *A hazaárulók büntetése: halál.*

✧ Szin: *áruló, országáruló, nemzetáruló,* (régi) *honáruló, felségsértő, hazarontó*

✧ Ell: *hős*, (főnév:) *hazafi*, (régi) *honfi*, (idegen) *patrióta*

✧ Etim: Összetétel: → *haza*[1] + → *áruló*.

hazabeszél ◆ ige ~*ni*

A maga érdekei szerint beszél. *Ha pénzről van szó, ő is hazabeszél.*

✧ Etim: Igekötős ige: → *haza* + → *beszél*.

hazafi ◆◆◆◆ fn ~*ak*, ~*t*, ~*ja*

Hazáját önzetlenül szerető és szolgáló ember. *A jeles hazafi sokat tett a közoktatás fejlesztéséért. Az is lehet jó hazafi, aki külföldön él.*

✧ Szin: (régi) *honfi, hazafiú,* (idegen) *patrióta*

✧ Ell: *hazaáruló, nemzetáruló,* (régi) *hazarontó*

✧ Etim: Összetétel: → *haza*[1] + *fi*: a → *fiú* főnév alakváltozata.

hazafias ◆◆◆◆ mn ~*ak*, ~*t* vagy ~*at*, ~*an*

1. Olyan (személy), aki hazafi módjára érez és cselekszik. *Hazafias ember volt világéletében.*

2. Hazafira való. *Fűti a hazafias lelkesedés.*

3. Hazafiságra buzdító. *Lelkesítő, hazafias szavak hangzottak el a szájából.* ■ (rosszalló) *Hazafias szólamok*: hazafiságot színlelő szavak. *Beszédében csupa hazafias szólamot hangoztatott.*

✧ Szin: **1.** *hazaszerető, nemzeti,* (régi) *hazafiúi, honfias,* (idegen) *patriotikus* **2.** (régi) *hazafiúi*

✧ Ell: *hazafiatlan, hazaáruló*

✧ Etim: A → *hazafi* főnév származéka.

hazai I. ◆◆◆◆◆ mn ~*ak*, ~*t*, *(~an)*

1. A hazára jellemző, ahhoz tartozó. *Az utazás végén már hazai hangulatot érzett.*

2. Belföldi. *Hazai gyártmányú hűtőszekrényt vásárolt.*

3. Hazulról származó. *Várja a hazai híreket.*

4. Otthon élő, otthon levő. *A hazai csapat győzött.*

✧ Szin: **1.** (régi) *honi, szülőföldi* **2.** *magyar, itthoni* **3.** *otthoni* **4.** *helybeli*

✧ Ell: **1.** *idegen* **2.** *külföldi* **4.** *idegen, vendégségben levő*

✧ Etim: A → *haza* főnév származéka.

hazai II. ◆◆◆◆◆ fn ~*ak*, ~*t*, ~*ja* (bizalmas)

1. Hazulról való élelmiszer. *Kaptam csomagban egy kis hazait.*

2. (Általában többes számban:) Valakinek a szülőföldjén lakó személyek. *Üzent a hazaiaknak, hogy jól megy a sora.*

3. (Általában többes számban:) Saját otthonukban játszó sportolók. *A hazaiak csak nehezen győztek.*

✧ Szin: **2.** *otthoniak*

✧ Ell: **2.** *idegenek*
✧ Etim: A → *haza* főnév származéka.

hazakísér ◆◆ ige *~ni*

A lakásáig kísér valakit. *Nem volt jól a kollégája, ezért hazakísérte. Régen a fiatalemberek hazakísérték a lányokat, nem hagyták egyedül menni őket. Ha egy legény többször hazakísért egy lányt, ez már azt is jelentette, hogy udvarolni szeretne neki.*

✧ Szin: (pl. beteget:) *hazavezet*
✧ Táj: *hazakísért, hazakezel, hazaduvaszt*
✧ Etim: Igekötős ige: → *haza*[2] + → *kísér*.

házal ◆◆ ige *~ni*

1. Ügynökként, kereskedőként házról házra jár. *Egész nap biztosítási kötvényekkel házal.*
2. Házról házra járva kéreget. *Együtt házal gyermekeivel.*
3. (népi) Sok helyre jár beszélgetni. *Semmi dolga sincs, így egész nap házal.*

✧ Szin: **1.** *kereskedik, ügynökösködik, kilincsel,* (régi) *házagol* **2.** *koldul* **3.** (népi) *kujtorog*
✧ Etim: A → *ház* főnév származéka.

hazámfia ◆ birtokos személyjeles fn *~i, ~t* (választékos)

Honfitárs. *Egy derék hazámfia tüstént elmagyarázta, hol lehet olcsón vásárolni.* (Megszólításként:) *Hazámfiai!*

✧ Szin: *magyar,* (választékos) *hazámbeli*
✧ Ell: *idegen, külföldi*
✧ Etim: Összetétel; *hazám*: a → *haza* főnév egyes szám első személyű birtokos személyjeles alakja + → *fia*.

házas ◆◆◆◆ mn *~ok, ~t* vagy *~at, ~an*

Olyan, akinek házastársa van. *Ő még nőtlen, de a bátyja már házas ember.* (Főnévi használatban:) *Házasok*: házastársak. *Két éve házasok.*

✧ Szin: *nős, férjes,* (régi) *feleséges*
✧ Ell: *nőtlen, hajadon, egyedül élő*
✧ Etim: A → *ház* főnév származéka.

házasít ◆◆ ige *~ani*

1. Házasságkötését, esküvőjét intézi valakinek. *Sok a teendője, éppen házasítja a fiát.*
2. Igyekszik elérni, hogy valaki megházasodjék. *Házasítaná a lányát, de az nem akar férjhez menni.*
3. (bizalmas) (Különféle borfajtákat) összekever, hogy jobb minőségű bort kapjon. *Nagy hozzáértéssel szabad csak a borokat házasítani.*

✧ Szin: **1., 2.** *megházasít, kiházasít, férjhez ad, megnősít*
✧ Ell: **1., 2.** *elválaszt, szétválaszt*
✧ Etim: A → *házas* melléknév származéka.

házasod|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*

(Férfi, illetve pár) házasságot köt vagy erre készül. *A jövő hónapban házasodik a bátyám. A fiatal pár nemrég házasodott.*

✧ Szin: *nősül, elvesz valakit,* (régi) *házasul*
✧ Táj: *házul*
✧ Ell: *válik*
✧ Etim: A → *házas* melléknév származéka.

házaspár ◆◆◆◆ fn

Férj és feleség együtt. *Az idős házaspár már kora reggel kart karba öltve sétálgatott az üdülő parkjában.*

✧ Szin: *pár, emberpár* ● *Férj és feleség.*
✧ Etim: Összetétel: → *házas* + → *pár*.

házasság ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Férfi és nő jogilag, illetve egyházilag elismert életközössége. *Házasságban él egy nála jóval fiatalabb nővel. Még nem bontottuk fel a házasságot, de már nem élünk együtt.* ■ *Házasságot köt (valakivel)*: összeházasodik (vele). *Már tíz éve együtt éltek, amikor úgy döntöttek, hogy házasságot kötnek.*
2. A házastársak élete, egymáshoz való viszonya. *Nem igaz, hogy a rossz házasság is jobb, mint a semmilyen.*
3. Házasságkötés. *Házasságuk első évfordulóját ünneplik.*

✧ Szin: **1.** (választékos) *frigy* **2.** *házasélet* **3.** *esküvő, egybekelés, nász, menyegző*
✧ Ell: **3.** *válás*
✧ Etim: A → *házas* melléknév származéka.
✧ Ö: vad + házasság

házastárs ◆◆◆◆ fn

A házaspár egyik tagja a másikhoz való viszonyában. *A férjnek a feleség, a feleségnek a férj a házastársa. Öt éve vagyunk házastársak.*

✧ Szin: (régi) *hitvestárs, házasfél, hitestárs,* (a feleségre vonatkozóan:) (bizalmas) *oldalborda*, (szleng) *oldalkocsi*
✧ Etim: Összetétel: → *házas* + → *társ*.
☝ A házastárs megnevezéséről, megszólításáról lásd még a *férj* és a *feleség* szócikket!

hazatér ◆◆◆◆ ige *~ni* (választékos)

(Ideiglenes vagy állandó) otthonába, illetve hazájába visszatér. *Későn tért haza a barátaival töltött este után. Hosszú távollét után végre hazatért Magyarországra.*
✧ Szin: *hazamegy, hazaér, hazaérkezik; hazaköltözik, hazatelepül, visszatelepül,* (idegen) *repatriál*
✧ Ell: *elmegy, eltávozik, kitelepül,* (idegen) *emigrál*
✧ Etim: Igekötős ige: → *haza*[2] + → *tér*[1].

hazátlan ◆◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*
1. Hazájából elűzött. *Hazátlanul bolyong a világban.*
2. (rosszalló) Hazájához hűtlen. *Hazátlan bitang az az ember!*
✧ Szin: **1.** *hontalan, otthontalan, földönfutó, bujdosó, száműzött,* (rosszalló) *csavargó, jöttment* • **1.** *Se országa, se hazája. Ott van hazája, ahol a tarisznyáját szögre akasztják.*
✧ Etim: A → *haza* főnév származéka.

házbeli ◆◆◆ mn *~ek, ~t,* –
Olyan, aki velünk egy házban lakik. *Egy házbeli férfival találkoztam.* (Főnévi használatban:) *Megegyeztünk a házbeliekkel, hogy mindig zárjuk a kaput.*
✧ Szin: (főnév:) *lakótárs, szomszéd*
✧ Etim: A → *ház* főnév származéka.

házfelügyelő ◆◆ fn
A lakók nyilvántartását vezető és a ház rendjére, tisztaságára ügyelő személy. *Az új lakó bemutatkozott a házfelügyelőnek.*
✧ Szin: *házmester, házgondnok, gondnok*
✧ Etim: Összetétel: → *ház* + → *felügyelő*.

házi I. ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~t, (~an)*
1. Otthon használt. *Házi ruhában ült le újságot olvasni.*
2. Otthon készített, végzett. *A gyerek írja a házi feladatot.*
3. Belső használatú. *A házi telefon segíti a minisztérium belső munkáját.*
4. Ház, lakott hely körül élő (állat). *A házi egerek sok gondot okoznak a lakóknak.*
5. A családra jellemző. *A fiatalasszony lassan megismerte anyósáék házi szokásait.*
6. A háztartással kapcsolatos. *Ha magam végzem a házi teendőket, csökkenthetem a kiadásokat.*
✧ Szin: **1.** *otthoni* **6.** *háztartási*
✧ Ell: **1.** *kimenő, utcai* **2.** *házon kívüli* **3.** *nyilvános* **4.** *mezei* **5.** *idegen*
✧ Etim: A → *ház* főnév származéka.
✧ Ö: senki + házi

házi II. ◆◆◆◆◆ fn *~ak, ~t, ~ja*
1. *A háziak*: **a)** a házban lakók. *A háziak nem tudnak megegyezni a takarítási rendben.* **b)** a háztulajdonosék. *Hónap eleje van, ki kell fizetni a lakbért a háziaknak.* **c)** a vendéglátók. *A háziak kényeztettek, minden jóval elláttak bennünket.*
2. (bizalmas) Házi feladat. *Megcsináltad a házit angolból?*
✧ Szin: **1.** *lakótárs, főbérlő, lakásadó* **2.** (bizalmas) *lecke*
✧ Etim: A → *ház* főnév származéka.

háziállat ◆◆◆ fn
Ház körül élő állat, amelyet hasznáért vagy más jó tulajdonságáért tartanak. *A háziállatok gondozása állandó figyelmet, készenlétet igényel.*
✧ Szin: *haszonállat, jószág, lábasjószág*
✧ Ell: *vadállat*
✧ Etim: Összetétel: → *házi* melléknév + → *állat*.

házias ◆◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, ~an*
Olyan, aki szívesen és ügyesen vezeti a háztartást. *Házias lányom van, szerencsés lesz a férje.*
✧ Etim: A → *ház* főnév származéka.

háziasszony ◆◆◆◆ fn
1. A háztartást vezető nő. *Évek óta ő otthon a háziasszony.*
2. A vendéglátó gazda felesége. *A háziasszony minden jóval elhalmozott bennünket.*
3. Lakásadónő. *A háziasszonyom nem engedi, hogy sokat telefonáljak.*
✧ Szin: **1., 2.** *gazdasszony, a ház asszonya* **3.** *főbérlőnő, tulajdonosnő,* (bizalmas) *tulajnő, házinéni*
✧ Ell: **2.** *vendég* **3.** *lakó, albérlő*
✧ Etim: Összetétel: → *házi* melléknév + → *aszszony*.

házigazda ◆◆◆◆ fn
1. A vendéglátó család feje. *A házigazda büszkén mutatta meg jól ápolt gyümölcsfáit. A házigazdára koccintottak.*
2. Háztulajdonos. *A házigazda nem enged kutyát tartani a lakásban.*
✧ Szin: **1.** *vendéglátó, gazda* **2.** *lakásadó, főbérlő* • *A ház ura.*
✧ Ell: **1.** *vendég* **2.** *albérlő, lakó*
✧ Etim: Összetétel: → *házi* melléknév + → *gazda*.

háziipar ◆◆ fn
Otthon vagy kisebb szövetkezetben végzett kisipari tevékenység. *A háziipar ma is sok ember számára jelent kenyérkeresetet.*

✧ Szin: *bedolgozói ipar*
✧ Ell: *gyáripar*
✧ Etim: Összetétel: → *házi* melléknév + → *ipar*.

házikó ◆◆◆ fn ~*k*, ~*t*, ~*ja*

1. Kis ház. *Barátságos házikó állott az erdő szélén.*

2. Állat kisebb ólja, ketrece. *Az aranyhörcsög már órák óta nem jön ki a házikójából.*

✧ Szin: **1.** *házacska, kunyhó,* (rosszalló) *vityilló, kulipintyó, viskó, putri* **2.** *házacska*
✧ Táj: *házka, kásze*
✧ Etim: A → *ház* főnév származéka.

házimozi ◆◆ fn

Olyan, moziélményt nyújtó technikai rendszer, amely DVD-lejátszóból, nagyképernyős televízióból és több, térhatású hangzást létrehozó hangfalból áll. *Van már házimozijuk, nemigen járnak moziba. A házimozi csak megközelíti, de nem éri el a mozi nyújtotta élményt.*

✧ Etim: Összetétel: → *házi* + → *mozi*.

házinyúl ◆ fn

1. Háziasított nyúl. *Házinyulakat tart eladásra.*

2. Ennek húsa mint étel. *Házinyulat kaptunk ebédre.*

✧ Szin: **1.** *nyúl, tapsifüles* **2.** *nyúl, nyúlhús*
✧ Ell: *vadnyúl*
✧ Etim: Összetétel: → *házi* melléknév + → *nyúl*[2].

házisárkány ◆ fn (tréfás)

Házsártos nő. *Miért nem válik el attól a házisárkánytól? A főbérlőm, az a házisárkány, nem engedi, hogy vendéget fogadjak.*

✧ Szin: (rosszalló) *hárpia, szipirtyó, satrafa, banya*
✧ Ell: *angyal, tündér*
✧ Etim: Összetétel: → *házi* melléknév + → *sárkány*.

háziszőttes ◆ fn

Háziiparban készült vászon vagy szövet. *Egy szép háziszőttest kapott ajándékba.* (Jelzőként:) *Háziszőttes takaróval terítette le az ágyat.*

✧ Táj: *asszonyszőttes*
✧ Etim: Összetétel: → *házi* melléknév + → *szőttes*.

házitanító ◆◆ fn

1. (régi) A családnál lakó, a gyermekeket tanító pedagógus. *Vörösmarty házitanító volt Perczeléknél.*

2. Házhoz járó pedagógus vagy idősebb diák, aki a gyengén tanuló gyermekeket óradíjért tanítja. *Házitanítót fogadott a fia mellé matematikából.*

✧ Szin: *magántanító, nevelő,* (régi, idegen) *instruktor, korrepetitor*
✧ Etim: Összetétel: → *házi* melléknév + → *tanító*.

háziúr ◆◆ fn (régi)

A bérház tulajdonosa. *A háziúr ügyel, hogy mindenki idejében fizesse meg a lakbért.*

✧ Szin: *háztulajdonos, lakástulajdonos, főbérlő,* (bizalmas) *házibácsi*
✧ Ell: *bérlő, lakó, albérlő*
✧ Etim: Összetétel: → *házi* melléknév + → *úr*.

házmester ◆◆◆◆ fn

1. Házfelügyelő. *A házmester általában kap szolgálati lakást is.*

2. (bizalmas) Borból és szódavízből 3:2 arányban kevert ital. *Esténként bemegy a kocsmába, és iszik egy-két házmestert.*

✧ Szin: **1.** *házgondnok, gondnok*
✧ Etim: Összetétel: → *ház* + → *mester*.

házőrző ◆◆ mn ~*k*, ~*t*, –

A házat és környékét őrző, védő. *Házőrző kutyájuk van.* (Főnévi jelentésben:) *Otthon marad házőrzőnek, hogy ne álljon üresen a ház.*

✧ Etim: Összetétel → *ház* + *őrző*: az → *őriz* ige származéka.

házszám ◆◆ fn

Ház sorszáma, illetve az ezt feltüntető kis tábla. *Nem tudok levelet írni neki, mert nem ismerem a házszámot. Új házszámot szereltek fel a kapu fölé.* • Szólás: (bizalmas) *Eltévesztette a házszámot*: valakit, valamit mással összetévesztett, összekevert.

✧ Szin: *számozás*
✧ Etim: Összetétel: → *ház* + → *szám*.

háztáji ◆◆◆ mn ~*ak*, ~*t*, – (kissé régi)

1. A ház környékén vagy az egyéni használatra kapott területen levő, ott vezetett, termesztett. *Szép, gondozott háztáji gazdasága van.*

2. (Főnévi használatban:) Háztáji föld. *A háztájin dolgozik a családjával együtt.*

✧ Szin: **1.** (kissé régi) *ház körüli* **2.** *kert*
✧ Ell: **1.** *nagyüzemi*

✧ Etim: A *háztáj* összetétel (→ *ház* + → *táj*) származéka.

háztartás ⬩⬩⬩⬩⬩ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Otthoni szükségletekről való gondoskodás. *A háztartást a nagymama vezeti, ő látja el az otthoni teendőket.*

2. E tevékenység kerete és mindaz, ami szükséges hozzá. *Jól felszerelt háztartásában van porszívó és mosógép.*

3. (Élő) szervezetnek a működéséhez nélkülözhetetlen anyagokkal, illetve anyagiakkal való gazdálkodása. *Az emberi szervezet háztartása felborul, ha nem étkezünk rendszeresen.*

✧ Szin: **1.** *házvezetés, házimunka, gazdálkodás, gazdaság,* (régi) *udvar*

✧ Etim: Összetétel; → *ház* + *tartás*: a → *tart* ige származéka.

háztartásbeli ⬩ fn *~ek, ~t, ~je*

Munkaviszonyban nem álló, saját háztartásában dolgozó nő. *Foglalkozása: háztartásbeli.*

✧ Szin: *háziasszony,* (régi) *gazdasszony*

✧ Etim: A → *háztartás* főnév származéka.

☝ Rövidítése: *htb.* (ponttal).

háztömb ⬩⬩ fn

Szorosan egymás mellé épített házak csoportja. *Háztömbünket háromfelől utca, a negyedik oldalról pedig tér határolja.*

✧ Szin: *épülettömb, lakótömb, házcsoport,* (idegen) *blokk*

✧ Etim: Összetétel: → *ház* + → *tömb*.

háztűznéző ⬩ fn (népi) *–, ~t, –*

1. A házasulandó férfi első látogatása a menyasszonyjelölt házánál. *A fiatalember háztűznézőbe ment.*

2. A menyasszony családjának látogatása a vőlegény házánál. *A menyasszony szülei háztűznézőbe indultak a vőlegényhez.*

3. Az a személy, aki háztűznézőben van. *A háztűznézőknek minden nagyon tetszett a lányos háznál.*

✧ Szin: **1.** (népi) *leánynéző*

✧ Táj: *házlátás, háztűzlátás*

✧ Etim: Összetétel; *háztűz* ‘otthon, család’: összetétel (→ *ház* + → *tűz*[1]) + *néző*: a → *néz* ige származéka.

hazud|ik ⬩⬩⬩⬩⬩ ige *~ni*

1. Szántszándékkal valótlant állít, füllent. *Szemérmetlenül hazudik. Egy szavadat sem hiszem, tudom, hogy hazudsz!* • Szólás: *Úgy hazudik, mint a vízfolyás* vagy *mintha könyvből olvasná*: folyékonyan.

2. (választékos) Színlel. *Boldogságot, jókedvet hazudik, pedig nagyon el van keseredve.*

✧ Szin: **1.** *lódít, tódít,* (szleng) *gurít, hamukál, linkel, hantál, süketel* **2.** (választékos) *mímel* • **1.** *Cigánynyelven beszél. Egy szava se igaz. Görbén beszél. Letagadja a csillagot az égről.*

✧ Táj: **1.** *kanyarint, kanyarít, hallározik*

✧ Etim: A → *hazug* melléknév tövével azonos, ismeretlen eredetű szótő származéka.

☝ Úgynevezett álikes ige, egyes szám első személyben csak iktelen ragot kaphat: *hazudok.*

hazudós ⬩ mn *~ak, ~at, ~an*

Olyan (személy), aki gyakran hazudik. *Hazudós a barátod, te se higgy neki!*

✧ Szin: *hazug, szavahihetetlen,* (szleng) *link, ezredes* • *Sok eresztéke van a beszédének. Rovásra hazudik.*

✧ Táj: *elegy-belegy*

✧ Ell: *őszinte, igazmondó*

✧ Etim: A → *hazudik* ige származéka.

hazug ⬩⬩⬩⬩ mn *~ok* vagy *~ak, ~ot* vagy *~at, ~an* vagy *~ul*

1. Hazudós. *Ez egy hazug fráter.* • Közmondás: *A hazug embert előbb* vagy *hamarabb utolérik, mint a sánta kutyát.*

2. Nem valóságos. *Kiderült, hogy a vád hazug volt ellene. A hazug szavak miatt hitelét vesztette.*

3. Megtévesztő. *Hazug eszményekért lelkesedett.*

✧ Szin: **1.** *hazudós, szavahihetetlen,* (bizalmas) *link* **2.** *valótlan, hamis, igaztalan,* (bizalmas) *fals* • *Dézsmálni kell a szavait. Kenyere a hazugság. Sima a szája. Krisztust is letagadná a keresztfáról. A napot is letagadná az égről.*

✧ Táj: *hazugó*

✧ Ell: **1.** *őszinte, igazmondó* **2.** *őszinte, igaz*

✧ Etim: A → *hazudik* ige tövével azonos, ismeretlen eredetű szótő származéka.

hazugság ⬩⬩⬩⬩⬩ fn *~ok, ~ot, ~a*

Valótlan, hamis állítás. *Aljas hazugság, amit mond.* ■ *Hazugságba keveredik*: hazudni kényszerül. | *Hazugságban hagy valakit*: nem mondja meg neki az igazat, hagyja, hogy mást higgyen. | *Hazugságon ér valakit*: rajtakapja, hogy hazudik.

✧ Szin: *valótlanság, koholmány, mese, csúsztatás,* (bizalmas) *blöff, kacsa, hanta,* (szleng) *hamuka, hadova* • *Álmodta, mint macska az esőt.* (bizalmas) *Mese habbal. Olyan igaz, mint az öklöm.*

✧ Ell: *igazság, valóság*

✧ Etim: A → *hazug* melléknév származéka.

hazulról ⬩⬩⬩⬩ hsz (bizalmas)

1. Otthonról. *Hazulról jövök. Levelet kaptam hazulról.* • Szólás: (bizalmas) *Elmentek hazulról*: elment az esze.

2. Onnan, ahonnan származik, a családból. *Minden jóval felvértezve eresztették el hazulról.*

✧ Táj: *hazul, onnathazul*

✧ Etim: A → *ház* főnév megszilárdult ragos alakulata.

házvezetőnő ⬩⬩ fn

Háztartás vezetésére felfogadott női alkalmazott. *Minden idejét a családjának és a munkájának szentelheti, ugyanis házvezetőnője van.*
✧ Szin: *bejárónő*
✧ Etim: Összetétel: → *ház* + → *vezető* + → *nő*[2].

házsártos ◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
Olyan (személy, általában nő), aki minden apróságért veszekszik. *Elege van, házsártos aszszony a felesége.*
✧ Szin: *kötekedő, civakodó, veszekedő, veszekedős, zsémbes, zsörtölődő*
✧ Táj: *csörfös, házsárt*
✧ Ell: *békés, szelíd*
✧ Etim: A régi nyelvi *házsárt* ‘kockajáték; veszekedés’ főnév származéka. A *házsárt* arab eredetű német jövevényszó, végső forrása azonos *hazárd* szavunkéval.

hé ◆◆◆◆ isz (bizalmas)
1. (Megszólításként:) *Hé, van itt valaki?*
2. (Felszólítás, tiltás nyomósítására:) *Ne feleselj, hé!*
✧ Szin: *halló,* (bizalmas) *héj*
✧ Etim: Önkéntelen hangkitörésből keletkezett indulatszó.
☝ Megszólításként, illetve megszólításpótló szóként általában lekezelő, sértő, durva, különösen idegenekkel szemben: *Hé, meg tudná mondani, hol a posta?* (Ha nem tudunk megfelelő megszólítást választani, a *kérem, elnézést* szavakkal fordulhatunk udvariasan idegenekhez.) Segélykérő vagy figyelmeztető szerepben azonban használható: *Hé, vigyázzon (, jön a vonat)!* Nem látható vagy esetleg jelen sem levő személyhez szólva udvariasabb a *halló* figyelemfelkeltő szó: *Halló, van itt valaki? Halló, ki az?*

hebeg ◆◆◆◆ ige *~ni*
Akadozva beszél, dadog. *Annyira megrémült, hogy csak hebegni tudott.*
✧ Szin: *hebeg-habog,* (gúnyos) *makog*
✧ Táj: *galatyol, heppeget*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó, a *habog* ige magas hangrendű párja.

hébe-hóba ◆◆ hsz
Nagyon ritkán, néha. *Hébe-hóba benéz hozzá.*
✧ Szin: *néha-néha, egyszer-egyszer, egyszer-másszor, egyszer-máskor, nagy néha, nagy ritkán, néhanapján, olykor-olykor, hellyel-közzel,* (népi) *imitt-amott, hébe-korba,* (ritka) *itt-ott*
✧ Ell: *gyakran, gyakorta, sokszor*
✧ Etim: Összetétel; *hébe*: a → *hő* főnév *hé* alakváltozatának ragozott alakja + *hóba*: a → *hó*[1] főnév ragozott alakja.

hebehurgya ◆◆ mn *~k, ~t, ~n*
Meggondolatlan, kapkodó (személy, cselekvés). *A hebehurgya fiatalemberre nem bízhatod a munkát. Hebehurgya viselkedése mindenkit bosszant.*
✧ Szin: *felelőtlen, szeles, hirtelenkedő, szeleburdi, kerge,* (bizalmas) *kelekótya,* (népi) *hebrencs*
✧ Táj: *szeleverdi, sedre,* (főnév:) *lőtyönfitty*
✧ Ell: *higgadt, megfontolt, józan*
✧ Etim: Összetétel; *hebe*: a → *hebeg* ige tövének folyamatos melléknévi igeneve + *hurgya*: talán a → *bumfordi*, → *szeleburdi* összetételek utótagjával függ össze.

hecc ◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e* (bizalmas)
1. Tréfás bosszantás, ugratás. *Csak heccből tette, ne vedd komolyan!*
2. Felfújt dolog. *Nagy heccet csinált belőle.*
3. Zűrzavar, kavarodás. *Nagy hecc volt az iskolában.*
4. (ritka) Hajsza. *Heccet indítottak ellene.*
✧ Szin: **1.** *csíny,* (bizalmas) *muri, móka, tréfa* **2.** *ügy, hűhó,* (bizalmas) *felhajtás, kalamajka* **3.** *cirkusz,* (szleng) *zrí*
✧ Etim: Német jövevényszó.

heccelőd|ik ◆ ige *~ni* (bizalmas)
Tréfálkozva bosszant valakit. *Folyton heccelődnek egymással.*
✧ Szin: *csúfolódik, gúnyolódik, ingerkedik valakivel; ugrat valakit*
✧ Etim: A német eredetű *heccel* ige származéka.

hederít ◆◆◆ ige *~eni* (bizalmas, csak tagadószóval) ■ *Rá se hederít*: ügyet sem vet rá, nem figyel rá. *Hiába könyörgött neki, rá se hederített.*
✧ Etim: A → *hadar* ige önállóan nem adatolható, magas hangrendű *heder* párjának származéka.

heg ◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
1. Sebet fedő var. *Ne kapard el a heget!*
2. Sebhely. *A homlokán levő hegről ismerték fel.*
✧ Szin: **2.** *forradás*
✧ Etim: Nyelvújítás kori elvonás a → *heged*, → *hegeszt* igékből.

heged ◆◆ ige *~ni*
(Seb) gyógyul. *A vágott seb gyorsan heged.*

✧ Szin: *hegesedik, forrad, varasodik*
✧ Ell: *sebesedik*
✧ Etim: A → *hegeszt* ige tövével azonos, ismeretlen eredetű szótő származéka.

hegedű ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
1. A legmagasabb hangfekvésű vonós hangszer. *Évek óta hegedűn játszik.*
2. Ennek szólama. *Az első hegedű nagyon szépen szól. Hanna az első hegedű második pultjában ül a zenekarban.*
3. Hegedűjáték. *Hegedűt tanít egy zeneiskolában.*
✧ Szin: **1.** (ritka, választékos, esetleg tréfás is) *szárazfa*
✧ Táj: *cinige*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, ismeretlen eredetű szótő származéka.

hegedül ◆◆◆ ige *~ni*
1. Hegedűn játszik. *Gyerekkora óta hegedül.*
2. (választékos) (Tücsök) ciripel. *Hallgatja, hogy hegedülnek a tücskök a kertben.*
✧ Szin: **1.** (gúnyos) *fűrészel,* (tréfás vagy gúnyos) *cincog*
✧ Etim: A → *hegedű* főnév származéka.

hegedűverseny ◆◆ fn
Hegedűszólóra és zenekarra írt zeneműs. *Brahms hegedűversenyét a MÁV Szimfonikus Zenekar, a hegedűszólót Kovács Dénes játszotta.*
✧ Etim: Összetétel: → *hegedű* + → *verseny*.

hegeszt ◆◆◆ ige *~eni*
Fém- vagy műanyag tárgyakat hevítéssel egyesít. *A kerítés fémrúdjait egymáshoz hegeszti.*
✧ Etim: A → *heged* ige tövével azonos, ismeretlen eredetű szótő származéka.
☝ Egy *g*-vel ejtjük és írjuk. A [heggeszt] ejtés népies.

hegy[1] ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
1. A dombnál magasabb és meredekebb kiemelkedés. *Általában vidéken, a hegyekben szeret pihenni.* • Közmondás: *Ha a hegy nem megy Mohamedhez, Mohamed megy a hegyhez*: ha az egyik fél nem hajlandó felkeresni a másikat egy ügyben, akkor a másiknak, a tekintélyesebbnek kell ezt megtennie.
2. (népi) Szőlőhegy. *Kiment a hegybe kapálni és kötözni.* ■ (választékos) *A hegy leve*: bor. *Az ezen a környéken élőknek a hegy leve nyújt megélhetést.*
✧ Szin: **1.** *hegység,* (választékos) *bérc, magaslat, domb*
✧ Ell: **1.** *völgy*
✧ Etim: Valószínűleg ősi, finnugor vagy uráli kori szó.
✧ Ö: fog + hegy

hegy[2] ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
1. Valaminek keskeny, elvékonyodó vége. *A kés hegyével megszurkálta a húst. A fa hegye már eléri a ház tetejét.*
2. (bizalmas) (Ceruzában) grafitbetét, bél, illetve ennek elvékonyodó vége. *Már tompa a ceruzád hegye, hegyezd ki! Kifogyott a rotring hegye.*
✧ Szin: **1.** (régi) *spicc,* (fáé:) *csúcs,* (népi) *valaminek a sudara*
✧ Táj: *csúp, csücskő*
✧ Etim: Valószínűleg ősi, finnugor vagy uráli kori szó. A ‘valaminek a vége’ jelentés hasonlóságon alapuló névátvitellel keletkezett a *hegy*[1] főnév alapján.

hegyén-háton ◆◆ hsz
1. ■ *Egymás hegyén-háton*: nagy zsúfoltságban. *A vásárban egymás hegyén-háton tolonganak az emberek.*
2. Nagy összevisszaságban. *Költözködéskor hegyén-háton van a sok bútor.*
✧ Szin: **1.** *zsúfoltan* **2.** *összevissza*
✧ Etim: Megszilárdult ragos alakulat, összetétel; *hegyén*: a *hegy* főnév ragozott alakja + *hátán*: a *hát* főnév ragozott alakja.

hegyes[1] ◆◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en*
Olyan (hely), ahol sok hegy van. *Nem kedvelem a hegyes tájat. Hegyes vidéken élnek.*
✧ Szin: *dombos, lankás*
✧ Ell: *lapályos, sík*
✧ Etim: A *hegy*[1] főnév származéka.

hegyes[2] ◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. Hegyben, csúcsban végződő. *Hegyes tőrrel szúrták meg. A hegyes paprika általában erős.* ■ (bizalmas) *Hegyes a nyelve*: gúnyos, csípős megjegyzései vannak.
2. (népi) Büszke. *Hegyesen jár.*
3. ■ (népi) *Hegyeset köp*: fogai közül sercintve köp.
✧ Szin: **1.** *éles, kihegyezett, fullánkos, csípős* **2.** *öntelt, gőgös, kevély, dölyfös,* (népi) *hetyke*
✧ Táj: **1.** *csücskös, csúpos*
✧ Ell: **1.** *tompa, lapos*
✧ Etim: A *hegy*[2] főnév származéka.

hegyesszög ◆ fn

90°-osnál kisebb szög. *A két egyenes hegyesszöget zár be egymással. A két utca hegyesszögben fut össze.*
✧ Etim: Összetétel: *hegyes*[2] + *szög*[2].

hegyez ◆◆◆◆ ige ~*ni*

1. Hegyesre farag valamit. *Hegyezi a ceruzáját.*

2. ■ *Hegyezi a fülét*: **a)** (állat) fülét hegyesen tartva figyel. *A kutya a kerítés mellett állva hegyezte a fülét.* **b)** (ember) feszülten, erősen figyel. *Hegyezd a füled, mert többször nem mondom el!*

✧ Szin: **1.** *hegyesít, farag*
✧ Etim: A *hegy*[2] főnév származéka.

hegyező ◆ fn ~*k*, ~*t*, ~*je*

Hegyezésre, különösen ceruza hegyezésére való eszköz. *Ha nem találod a hegyezőt, végy elő egy éles kést, és hegyezd ki azzal a ceruzát!*

✧ Szin: *ceruzahegyező*, (Fv) *faragó*
✧ Etim: A *hegyez* ige származéka.

hegyi ◆◆◆◆ mn ~*ek*, ~*t*, –

1. Hegyvidéken található, arra jellemző. *A hegyi legelőkön csak a juhok élnek meg. Hegyi levegőre kell vinni, hogy megerősödjék.*

2. ■ *Hegyi beszéd*: **a)** Jézusnak egy hegyen mondott beszéde, amelyben az erkölcsre vonatkozó tanításait foglalta össze **b)** (rosszalló) unalmas, hatástalan kioktatás. *Ha rossz jegyet viszek haza, a szüleim mindig hegyi beszédet tartanak.*

✧ Szin: **1.** *hegyvidéki* **2.** (erkölcsi) *prédikáció*
✧ Ell: **1.** *alföldi, síksági*
✧ Etim: A *hegy*[1] főnév származéka.
✧ Ö: bernát + hegyi

hegység ◆◆◆◆ fn ~*ek*, ~*et*, ~*e*

Földrajzilag egybetartozó hegycsoport. *A Mátra vulkáni eredetű hegység.*

✧ Szin: *hegyvonulat, hegykoszorú, hegylánc*
✧ Etim: A *hegy*[1] főnév származéka.
✧ Ö: lánc + hegység, rög + hegység

hegyszoros ◆◆ fn

Hegyek közötti szűk, mély völgy. *A hegyszoros mélyén egy patak csörgedezik.*

✧ Szin: *szurdok, szakadék*
✧ Ell: *hegytető, hegycsúcs, hegyorom, szirt*
✧ Etim: Összetétel: *hegy*[1] + *szoros* főnév.

heherész ◆◆ ige ~*ni*

Nevetgél. *Addig heherészett az órán padtársával, míg mind a ketten intőt nem kaptak. Magában heherészett, mintha elment volna az esze.*

✧ Szin: (rosszalló) *vihorászik, kacarászik, kuncog,* (bizalmas) *röhögcsél*
✧ Etim: Az önkéntelen hangkitörésből keletkezett *heh* indulatszó származéka.

hej ◆◆◆◆ isz

1. (Vágyakozás kifejezésére:) *„Hej! ha én is, én is köztetek mehetnék, Szép magyar vitézek, aranyos leventék!”* (Arany J.: Toldi)

2. (Vidámság kifejezésére:) *Hej, mulassunk! Hej, de szép idők voltak azok!*

✧ Szin: **1.** *haj, hajh* **2.** *ihaj, sejhaj, ihaj-csuhaj*
✧ Etim: Önkéntelen hangkitörésből keletkezett.

héj ◆◆◆◆ fn ~*ak*, ~*at*, ~*a*

1. Külső védőburok. *Az alma, a szilva héja ehető, a dióé és a mogyoróé nem. Héjában sült krumplit eszünk vacsorára.*

2. Kéreg. *A kenyér héja pirosra sütve finom.*

3. (népi) (Ágyneműre való) huzat. *A párna héja hímzett virágokkal van díszítve.*

✧ Szin: **1.** *bőr, burok* **3.** *ágyhuzat,* (népi) *ciha*
✧ Táj: **1., 3.** *haj*
✧ Ell: **1.** *mag*
✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.

héja ◆◆◆◆ fn ~*k*, ~*t*, ~*ja*

Hasán csíkozott tollú ragadozó madár. *A héja elragadta a kiscsirkéket.*

✧ Szin: *galambászhéja*
✧ Etim: A → *hej* indulatszó származéka.

hejehuja I. ◆ isz

(Jókedv kifejezésére:) *„Hejehuja lakodalom, Magam is megházasodom”* (népdal).

✧ Szin: *hej, haj, hej-haj*
✧ Etim: Összetétel, ikerszó; *heje*: a → *haj*[2] indulatszóból keletkezett *haja* alakváltozata + *huja*: a → *huj* indulatszó származéka.

hejehuja II. ◆ fn ~*k*, ~*t*, –

Mulatozás. *Volt nagy hejehuja.*

✧ Szin: *vigalom, dáridó,* (bizalmas) *muri,* (szleng) *dajdaj,* (szleng) *banzáj*
✧ Etim: Összetétel, ikerszó; *heje*: a → *haj*[2] indulatszóból keletkezett *haja* alakváltozata + *huja*: a → *huj* indulatszó származéka.

hékás ◆◆ fn –, –, – (népi)
(Kedélyes megszólításként:) *Ne bolondozz, hékás!*
✧ Szin: (szleng) *haver*
✧ Etim: A → *hé* indulatszó régi nyelvi, azonos funkciójú *héka* származékának továbbképzett alakja.
☝ Bizalmas helyzetekben, főként gyerekek, fiatalok tréfás megszólítása lehet. Ismeretlenekkel, idősebbekkel szemben viszont lekezelő, durva!

hektár ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*
1. (Terület, elsősorban földterület mértékegységeként:)10 000 m². *Egy hektár 100 árral egyenlő.*
2. Ilyen nagyságú földdarab. *3 hektárja van.* (Jelzőként:) *2 hektár földön gazdálkodik.*
✧ Etim: Francia eredetű, végső soron görög és latin elemekből álló nemzetközi szó.
☝ Rövidítése: *ha* (pont nélkül).

hektikás ◆ mn *~ak, ~at, ~an* (népi)
1. (régi) Tüdőbajos. *Fiatal korában hektikás volt, de szerencsésen meggyógyult.*
2. Köhögős. *Megfújja egy kis szél, mindjárt hektikás lesz.*
✧ Szin: **1.** *tébécés* **2.** *náthás*
✧ Táj: **1.** *sorvadásos* **2.** *geblás*
✧ Etim: A latin, végső soron görög eredetű *hektika* ‘tüdőbaj’ főnév származéka.

hektoliter ◆◆ fn
1. (Űrmértékegységként:) *100 liter.* (Jelzőként:) *5 hektoliter bora termett.*
2. Valamiből 1 hl mennyiség. *A bor hektoliterje háromszor annyiba kerül, mint tíz évvel ezelőtt.*
✧ Szin: (bizalmas) *hektó*
✧ Etim: Francia mintára, részfordítással keletkezett összetétel; *hekto*: görög eredetű francia szó + → *liter*.
☝ Rövidítése: *hl* (pont nélkül).

hekus ◆ fn *~ok, ~t, ~a* (szleng)
Rendőr. *Nyomás, jönnek a hekusok!*
✧ Szin: *nyomozó, detektív,* (bizalmas) *zsaru,* (tréfás) *közeg,* (szleng) *hé, zsernyák, szimat*
✧ Etim: A régi nyelvi, német eredetű *hé* ‘rendőrség’ főnév származéka.

helikopter ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
Helyből felszálló, forgószárnyas, motoros repülőgép. *A helikopternek nagy előnye, hogy nemcsak kiépített repülőtéren tud fel- és leszállni, hanem bármilyen sík területen, akár egy háztetőn is. A hegyi mentésben fontos szerep jut a helikoptereknek.*
✧ Szin: (szleng) *szitakötő*
✧ Táj: *helikopáter*
✧ Etim: Francia eredetű, végső soron görög elemekből keletkezett nemzetközi szó.

hellén ◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül*
Ókori görög. *A hellén tudomány és művészet mai kultúránk alapja.* (Főnévi használatban:) *A hellének kultúrája, művészete, életszemlélete ma is csodálatra készteti az embert.*
✧ Szin: *ógörög*
✧ Etim: Görög eredetű nemzetközi szó.

helvét ◆ mn *~ek, ~et, ~ül* (régi)
1. Svájci. *A helvét történelmet tanulmányozza.* (Főnévi használatban:) *A helvét a mai Svájc területén élő kelta nyelvű nép volt, ezért a mai svájciakat is nevezik olykor helvéteknek.*
2. Református. *A helvét hitvallás megalapítója a svájci Kálvin János.*
✧ Szin: **2.** *kálvinista,* (régi) *kálomista*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

hely ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
1. Az a terület, amelyet valaki, valami el szokott foglalni. *Visszaülök a helyemre. Mars a helyedre!* ■ *Helyben topog*: nem halad. | *Helyben vagyunk*: célunknál vagyunk. | *Jó helyen tapogat*: közel jár az igazsághoz. | *Helyén van az esze*: józanul gondolkodik. | *Helyén van a szíve*: nem ijed meg semmitől. | *Nem találja a helyét*: nyugtalanul viselkedik. | *Nincs helye valaminek*: nincs jogosultsága. *Fellebbezésnek nincs helye.*

2. A térnek valamilyen célra szolgáló, (elkülönített) része. *A városban kevés kutyasétáltató hely van.* ■ *Bérelt helye van valahol*: bármikor szívesen látják. | *Helyet foglal*: leül. | *Hellyel kínál valakit*: felajánlja, hogy leülhet.
3. Valaminek a látható nyoma. *Még látszik a horzsolás helye.*
4. Munkahely, állás. *Nem hagyná ott azt a jó helyet semmi pénzért.*
5. Körülmény, helyzet. *Az ő helyében én másképp cselekednék.*
6. Rangsor, sorrend valamelyik foka. *A csapat az első helyen végzett.*
✧ Szin: **1.** *tér, térség* **2.** *férőhely, ülőhely,* (bizalmas) *placc* **4.** *alkalmazás,* (hivatali) *státus, pozíció, poszt* **5.** *állapot* **6.** *helyezés*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.
✧ Ö: fek + hely, illem + hely, kegy + hely, köz + hely, lak + hely, lakó + hely, lelő + hely, mű + hely, óvó + hely, rejtek + hely, szín + hely, tűz + hely, vesztő + hely

helybeli ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, –*
Valamely (kisebb) településen élő, oda tartozó, arra jellemző. *A helybeli lakosok ünnepen még hordják a helybeli viseletet.* (Főnévi használatban:) *A helybeliek mind ismerik.*
✧ Szin: *helyi, idevalósi,* (bizalmas) *bennszülött*
✧ Ell: *idegen, külföldi*
✧ Etim: A → *hely* főnév származéka.

helybenhagy ◆◆◆ ige *~ni*
1. Jóváhagy, elfogad valamit. *Helybenhagyta a tervet.*
2. (bizalmas) Megver valakit. *Jól helybenhagyták, csupa zúzódás az arca.*
✧ Szin: **1.** *helyesel; beleegyezik valamibe; hozzájárul valamihez;* (népi) *helybehagy* **2.** *elver, összever,* (tréfás) *elpáhol,* (népi) *eldönget,* (bizalmas) *elagyabugyál, kioszt* • **2.** *Ellátja a baját.*
✧ Táj: **2.** *elványol, körültapogat*
✧ Ell: **1.** *ellenez, elutasít, megvétóz; tiltakozik valami ellen*
✧ Etim: Összetétel; *helyben*: a → *hely* főnév ragozott alakja + → *hagy*.

helyénvaló ◆◆◆ mn
Helyes, illő, jogos. *Helyénvaló volt a kritika, a darab valóban nem jó.*
✧ Szin: *indokolt, helytálló*
✧ Ell: *helytelen, jogtalan, oda nem illő, indokolatlan*
✧ Etim: Összetétel; *helyén*: a → *hely* főnév ragozott alakja + → *való*.

helyes ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. A valóságnak megfelelő. *Többen adtak a kérdésre helyes választ.*
2. A szabályoknak megfelelő. *Helyesen beszél, ír magyarul. Helyesen viselkedik, mindenki meg van elégedve vele.* (Egyetértés kifejezésére:) *Helyes!*: úgy van.
3. A cél elérésére alkalmas. *Helyes politikával elkerülhető a konfliktus.*
4. Kellemes modorú és külsejű. *Helyes lány a fiam barátnője.*
5. Tetszetős, takaros. *Helyes a lakásuk.*
✧ Szin: **1.** (választékos) *helytálló, jó, kifogástalan, pontos, helyénvaló* **2.** *jó, kifogástalan, helyénvaló* **3.** *megfelelő, célszerű, célirányos, célravezető, ajánlatos, kívánatos* **4.** *csinos, rokonszenves, szemrevaló, takaros* **5.** *otthonos, lakályos*
✧ Ell: **1.** *hibás, téves, pontatlan, rossz* **2.** *rossz, helytelen* **3.** *célszerűtlen, szükségtelen, alkalmatlan* **4.** *kellemetlen*
✧ Etim: A → *hely* főnév származéka.

helyesbít ◆◆◆ ige *~eni*
Helyreigazít, kijavít (valamit). *Helyesbítette hibáját, tévedését. Helyesbítek: csak félig vagyok kész a házimunkával.*
✧ Szin: *kiigazít, módosít, helyrehoz,* (idegen) *korrigál*
✧ Etim: A → *helyes* melléknév származéka.

helyesel ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Helyesnek talál valamit. *Helyesli nyári tervünket.*
2. Egyetértését, támogatását kifejezi. *Mikor elhangzott a javaslat, mindenki helyeselt.*
✧ Szin: **1.** *jóváhagy, ajánl, pártol; bólint, rábólint valamire* **2.** *bólint, bólogat*
✧ Ell: **1.** *kifogásol, rosszall, helytelenít* **2.** *csóválja a fejét*
✧ Etim: A → *helyes* melléknév származéka.

helyesírás ◆◆◆◆ fn
1. A szavak, mondatok, szövegek írásmódjára vonatkozó szabályok összessége. *A magyar helyesírás legnehezebb része az egybe- és különírás.*
2. E szabályok alkalmazása. *Gyenge a helyesírása.*
✧ Szin: **1.** (választékos, idegen) *ortográfia*
✧ Etim: Összetétel: → *helyes* + → *írás*.

helyett ◆◆◆◆◆ nu
1. Valakit, valamit helyettesítve. *A külföldön tartózkodó miniszter helyett az államtitkár nyilatkozott. Kocogás helyett inkább úsznod kellene.*
2. Valamiért cserébe. *A könyv helyett adok egy lemezt.*
3. A várttól vagy várhatótól eltérően. *Tegnap helyett ma kirándulunk. Ötös helyett négyest kapott.*

✧ Szin: **1.** *képviseletében* **2.** *fejében*
✧ Etim: A → *hely* főnév megszilárdult ragos alakulata.

helyette ◆ személyragos hsz
Valami, valaki helyett. *Helyettem senki nem tanulja meg a leckét.*
✧ Szin: (nyomósítva) *őhelyette*
✧ Etim: A → *helyett* névutó egyes szám harmadik személyű birtokos személyjeles alakja.
☝ Ragozása: *helyettem, helyetted, helyette, helyettünk, helyettetek, helyettük.*

helyettes ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
1. Valakit munkájában alkalmilag vagy bizonyos feladatokban rendszeresen helyettesítő személy. *Helyettest állítottak az osztály élére, olyan embert, aki az osztályfőnöki munkát ideiglenesen elvégzi.*
2. Helyettes rangú, hatáskörű vezető. *Az igazgatót helyettese képviselte az értekezleten.*
3. (Jelzőként:) Olyan személy, aki valaki helyettesítésére jogosult. *A helyettes államtitkárral volt megbeszélése.*
✧ Szin: *meghatalmazott, megbízott*
✧ Etim: A → *helyett* névutó származéka.

helyettesít ◆◆◆◆◆ ige *~eni*
1. Munkájában, jogkörében képviselt valakit, helyette ellátja annak feladatait. *Két napig helyettesíti kollégáját.*
2. Pótol valamit. *A szója helyettesíti a húst.*
✧ Szin: **1.** *felvált* • **1.** *Helyébe lép valakinek.*
✧ Etim: A → *helyett* névutó származéka.

helyez ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Valamely helyre letesz, odatesz valamit. *A polcra helyezi a könyvet.*
2. Irányít valamit. *Jól helyezi a labdát.*
3. Valamely munkakörbe beoszt valakit. *Másik osztályra helyezték januártól.*
4. (hivatalos) Valamilyen állapotba, körülmények közé juttat valakit, valamit. *Hatvanéves korában nyugállományba helyezték. A kiskorút gondnokság alá helyezték. Az elítéltet öt év után szabadlábra helyezték. A rendeletet hatályon kívül helyezték.*
5. Gondolatban valahová tesz valakit, valamit. *Regényét a római korba helyezi. Előtérbe helyezi az anyagi dolgokat.*
✧ Szin: **1.** *fektet, állít; illeszt valamibe, valamihez; elhelyez valahol* **2.** *áthelyez, átirányít* **3.** *áttesz,* (hivatalos) *átvezényel*
✧ Etim: A → *hely* főnév származéka.

helyezett I. ◆◆◆◆ mn, mn-i in *~ek, ~et, ~en*
Valahogyan irányított. *Jól helyezett labdát küldött társának.*
✧ Szin: *tett, vezetett*
✧ Etim: A → *helyez* ige származéka.

helyezett II. ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~je*
Jó helyezést elért versenyző. *Az eredményhirdetéskor az első három helyezett állhat fel a győzelmi dobogóra.*
✧ Szin: *díjazott, jutalmazott, nyertes*
✧ Ell: *vesztes*
✧ Etim: A → *helyez* ige származéka.

helyezked|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. ■ *Valamilyen álláspontra helyezkedik*: valamilyen véleményt alakít ki. *A vezetőség a dolgozókéval ellentétes álláspontra helyezkedett.* | *Kényelembe helyezkedik*: kényelmesen helyet foglal.
2. Keresi a helyét. *Sokáig helyezkedik.*
3. (rosszalló) Megtalálja az érvényesülés lehetőségeit. *Új munkahelyén is jól helyezkedik.*
4. Helyet keres és talál magának. *Ügyesen helyezkedik, mindig azon a helyen van, amely a játék szempontjából a legelőnyösebb.*
✧ Szin: **2.** *fészkelődik, izeg-mozog* **3.** (rosszalló) *igazodik, alkalmazkodik, simul*
✧ Etim: A → *hely* főnév származéka.

helyhatóság ◆◆◆ fn (hivatali)
Hatósági jogkörű, választott önkormányzati szerv. *Újra kell választani a helyhatóságot, mert lejárt a hivatali ideje.*
✧ Szin: *önkormányzat,* (régi) *elöljáróság, tanács*
✧ Etim: Összetétel: → *hely* + → *hatóság*.

helyi ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~t,* –
1. Az adott településhez, vidékhez tartozó. *A helyi lakosság nagyon összetart.*
2. Valamely helyre korlátozott, érvényes. *A helyi járattal ment a vasútállomásról a faluba.* ■ *Helyi idő*: valamely helyen érvényes, hivatalos idő. *Helyi idő szerint ott most délután 4 óra van.*
3. (Orvoslásban:) A testnek csak kis részére szorítkozó. *Helyi érzéstelenítéssel tették helyére a törött csontot.* ■ (Matematikában:) *Helyi érték*: többjegyű szám számjegyeinek értéke attól függően, hányadik helyen állnak. *Milyen számjegy áll a tízes helyi értéken?*
✧ Szin: **1.** *helybeli, itteni, hazai,* (választékos) *honi,* (idegen) *kommunális, partikuláris* **2.** *belföldi* **3.** *lokális*
✧ Ell: **1.** *távoli* **2.** *távolsági, külföldi, idegen*
✧ Etim: A → *hely* főnév származéka.
✧ Ö: zárt + helyi

helyiérdekű ◆◆ mn *~ek, ~t, –*

Valamely várost közvetlen környékével összekötő, rövid távú (vasút, járat). *A helyiérdekű vasúttal jár be a munkahelyére. A Budapestet és közvetlen környékét összekötő helyiérdekű vasutat HÉV-nek nevezik.* (Főnévi használatban:) *Helyiérdekűvel jár a piacra.*

✧ Szin: *vicinális*

✧ Etim: Összetétel; → *helyi* + *érdekű*: az → *érdek* főnév származéka.

helyiség ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

Meghatározott célra használatos épületrész. *Ebben a helyiségben lesz a könyvtár.*

✧ Szin: *terem, szoba*

✧ Etim: A → *hely* főnév származéka.

✧ Ö: kert + helyiség, mellék + helyiség

☝ Nem tévesztendő össze a *helység* ‘település, falu’ szóval!

helyjegy ◆◆ fn

1. Menetjegyhez váltandó, ülőhelyet biztosító jegy. *Az expresszvonatokra a menetjegyhez helyjegyet is kell váltani.*

2. Árusítóhely elfoglalására feljogosító jegy. *A piaci árusok helyjegyet váltanak.*

✧ Szin: **1.** *pótjegy*

✧ Etim: Összetétel: → *hely* + → *jegy*.

hellyel-közzel ◆◆ hsz (választékos)

1. Helyenként, itt-ott. *A könyvben hellyel-közzel hibák is találhatók.*

2. Időnként. *Hellyel-közzel színházba is eljutunk.*

✧ Szin: **1.** *elszórtan, szórványosan, néhol* **2.** *időközönként, hébe-hóba, olykor-olykor, esetenként, elvétve, ritkán, egyszer-egyszer*

✧ Ell: **1.** *sok helyütt* **2.** *gyakran, gyakorta, rendszeresen*

✧ Etim: Megszilárdult ragos alakulat, összetétel; *hellyel*: a → *hely* főnév ragozott alakja + *közzel*: a → *köz*[1] főnév ragozott alakja.

helyre[1] ◆ mn *~k, ~t, ~n* (népi)

Ügyes, helyes. *Helyre legény a vőlegénye, a szüleinek is tetszik.*

✧ Szin: *derék, talpraesett, szemrevaló,* (lány:) *takaros*

✧ Ell: *kétbalkezes, csúnya, rút,* (népi) *nyámnyila*

✧ Etim: A → *hely* főnév megszilárdult ragos alakulata.

helyre[2] ◆◆◆ ik

1. Eredeti, korábbi helyére. *Helyreigazít, helyre tesz, helyrezökken. Helyretette a könyveit a polcon.*

2. Eredeti, normális állapotába. *Helyreállít, helyrejön, helyrepofoz. Helyreállították a régi épületet. Sérült karja gyorsan helyrejött.*

✧ Etim: A → *hely* főnév megszilárdult ragos alakulata.

helyrehoz ◆◆◆ ige *~ni*

1. Rendbe hoz, megjavít valamit. *A kerékpárját egynapi munkával hozta helyre.*

2. Jóvátesz valamit. *Mulasztását helyrehozta.*

✧ Szin: **1.** *helyreállít,* (bizalmas) *megreparál* **2.** (választékos) *orvosol,* (idegen) *korrigál* • **1.** *Rendbe szed.*

✧ Ell: **1.** *elront*

✧ Etim: Igekötős ige: → *helyre* + → *hoz*.

helység ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e* (hivatalos)

(Kisebb) település, falu. *A helység két végén kétnyelvű helységnévtábla áll.*

✧ Szin: *község, város*

✧ Etim: A → *hely* főnév származéka.

☝ Nem tévesztendő össze az ‘épületrész’ jelentésű *helyiség* szóval!

helyszín ◆◆◆◆◆ fn (hivatalos)

Valamilyen esemény helye. *A részleteket a helyszínen beszéljük meg. Az előadás helyszíne a gimnázium díszterme lesz.*

✧ Szin: *színhely,* (hivatalos) *tetthely*

✧ Etim: Latin mintára keletkezett összetétel: → *hely* + → *szín*[1].

helytáll ◆◆◆ ige *~ni*

1. Küzdve kitart. *A magyar sereg derekasan helytállt a csatában.*

2. Kitartóan dolgozik. *A munkában becsületesen helytáll.*

3. (ritka) (Kijelentéséért) vállalja a felelősséget. *Helytáll azért, amit mondott.*

4. (Állítás) megfelel a valóságnak. *Kijelentései még ma is helytállnak.*

✧ Szin: **4.** *igaz, érvényes* • **2.** *Állja a sarat. Megállja a helyét. Kiállja a próbát.*

✧ Etim: Összetétel; *helyt*: a → *hely* főnév ragozott alakja + → *áll*[1].

helytartó ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Uralkodót helyettesítő személy. *A király távollétében helytartó irányította az országot.* ■ (választékos) *Krisztus földi helytartója*: a pápa.

✧ Szin: *alkirály, kormányzó*

✧ Etim: Latin mintára keletkezett összetétel; → *hely* + *tartó*: a → *tart* ige származéka.

helytelen ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül*

1. Téves, hibás. *A válasz helytelen.*
2. A szabályoknak meg nem felelő. *Helytelen a szó írásmódja. Helytelenül viselkedett.*
3. Célszerűtlen (eljárás, módszer). *A helytelen eljárás alkalmazásával megnőttek a gyártás költségei.*
✧ Szin: **1.** *rossz, pontatlan* **2.** (viselkedésre vonatkozóan:) *bántó, erkölcstelen, neveletlen, elítélendő, illetlen*
✧ Ell: **1.** *helyes, pontos, jó* **2.** *szabályos, megfelelő,* (viselkedésre vonatkozóan:) *illő, jólnevelt* **3.** *célszerű*
✧ Etim: A → *hely* főnév származéka.

helytelenít ◆◆ ige *~eni*
Helytelennek tart valamit. *Helytelenítem a magatartásodat.*
✧ Szin: *elítél, rosszall, kifogásol, furcsáll,* (régi) *nehezményez; hibáztat valamiért valakit*
✧ Ell: *helyesel, elfogad, támogat*
✧ Etim: A → *helytelen* melléknév származéka.

helytelenked|ik ◆ ige *~ni* (népi)
Neveletlenül viselkedik. *Ne helytelenkedj az asztalnál!*
✧ Szin: *illetlenkedik, rosszalkodik, rendetlenkedik*
✧ Táj: *csesznyélkedik, gugolykodik*
✧ Etim: A → *helytelen* melléknév származéka.

helyütt ◆◆◆◆ határozóragos fn (választékos)
Valamely vagy valamilyen helyen. *Sok helyütt ma is élnek a farsangi szokások. Más helyütt ennek éppen az ellenkezőjét írja a szerző.*
✧ Etim: A → *hely* főnév ragozott alakja.

helyzet ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
1. Térbeli elhelyezkedés. *Ülő helyzetben érte a golyó.*
2. Külső és belső viszonyok, körülmények összessége. *Anyagi helyzete nem változott. Kellemetlen helyzetbe került.*
3. Tényállás. *A helyzet az, hogy döntenünk kell. A helyzet úgy alakult, hogy nem tehetünk semmit.* | *Mi a helyzet?*: hogy állnak a dolgok?
4. Valakinek a társadalomban elfoglalt helye. *Kiváltságos, kivételes helyzetben van.*
5. (Labdajátékban:) Gól- vagy pontszerzési alkalom. *A csapat sok helyzetet kihagyott a mérkőzés során.*
✧ Szin: **2.** *állapot,* (idegen) *szituáció,* (szleng) *szitu* **3.** (idegen) *konstelláció,* (szleng) *ábra* **4.** (régi, idegen) *státus, status quo*
✧ Etim: A → *hely* főnév származéka.
✧ Ö: kulcs + helyzet, patt + helyzet

hempereg ◆◆◆ ige *~ni* (bizalmas)
1. Fekve ide-oda forgolódik. *A fűben, a szénában hemperegni a kedvenc szórakozása volt.*
2. (rosszalló) Heverészve lustálkodik. *Sokáig hempergett az ágyban.*
✧ Szin: **1.** *hánykolódik,* (bizalmas) *hentereg* **2.** *heverészik, henyél*
✧ Táj: **1.** *hentereg, hömpölög, hencsereg* **2.** *hömpölög, hencsereg*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, valószínűleg hangutánzó-hangfestő eredetű, a → *hengerít*, → *hömpölyög* igék tövével összefüggő szótő származéka.

hemzseg ◆◆◆ ige *~ni*
1. (Élőlényekből sok) egy helyen összevissza mozog. *Az éléskamrában hemzsegnek a hangyák.*
2. *Hemzseg valamitől*: valamiből sok van valahol. *A Balaton-part hemzseg az idegenektől. A dolgozat hemzseg a hibáktól.*
✧ Szin: **1.** *nyüzsög, tolong, özönlik, rajzik,* (régi, választékos) *pezseg* **2.** *tele van valamivel*
✧ Táj: **1.** *bizseg, bozsog*
✧ Etim: Valószínűleg hangutánzó eredetű szó.

henceg ◆◆◆ ige *~ni* (rosszalló)
Kérkedve dicsekszik. *Nem szeretek beszélgetni vele, csak hencegni tud. Henceg a gazdagságával.*
✧ Szin: (rosszalló) *nagyzol, hetvenkedik, fitogtat valamit,* (választékos) *kérkedik, hivalkodik,* (bizalmas) *hősködik, szájhősködik*
✧ Táj: *híreskedik*
✧ Etim: Valószínűleg hangfestő eredetű szó.

henger ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
1. Görbe oldallapú, alul-felül körlappal határolt mértani test. *Egy henger és egy gúla állt az asztalon.* (Jelzőként:) *Henger alakú dobozt vásárolt.*
2. Ilyen alakú alkatrész, szerszám. *Az írógép hengere kiszáradt. A motor hengere megkopott. A szobafestő hengere széppé varázsolta a falat. Két ló húzta a hengert, amely összetömörítette és lesimította a talajt.*
3. (Szertornában:) Korláton végrehajtott átfordulás. *Gyakorlatából már csak az utolsó henger van hátra.*
✧ Szin: **2.** (motoré:) (idegen) *cilinder,* (festőé:) *festőhenger*
✧ Táj: **2.** (földművelő eszközként:) *gurgula, gurgató*
✧ Etim: Nyelvújítás kori elvonás a → *hengerít* igéből.

hengerel ◆ ige *~ni*
1. (Talajt) hengerrel simít, lenyomat. *Az utat, a szántóföldet hengerlik, hogy tömör és sima legyen.*
2. Hengerrel fest, mintáz valamit. *A falat hengerli a szobafestő.*
3. Hengerek között laposra présel valamit. *Ebben az üzemben hengerelik az acélt.*

4. (bizalmas) Fölényesen győz. *Csapatunk hengerelt a bajnokságban.*
✧ Szin: **1.** *egyenget* **4.** (bizalmas) *arat, tarol*
✧ Etim: A → *henger* főnév származéka.

hengeres ◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. Henger alakú. *Az állatkának hengeres a teste.*
2. Henger alakú alkatrésszel működő. *Hengeres fúrót használnak az alsóbb földrétegek feltárására.* (Számnévi jelzővel:) *A tizenhat hengeres motor már erősnek számít.*
✧ Etim: A → *henger* főnév származéka.

hengerít ◆ ige *~eni*
(Hengeres vagy gömbölyded tárgyat) valahova gördít. *Ceruzáját az asztal másik végére hengerítette.*
✧ Szin: *hengerget*
✧ Táj: *gömbörget, henderít*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, valószínűleg hangutánzó-hangfestő eredetű, a → *hempereg*, → *hömpölyög* igék tövével összefüggő szótő származéka.

hentes ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
1. (régi) Sertés levágásával, feldolgozásával, húsának árusításával foglalkozó iparos. *Az üzletben nagyon szép húst adott ma a hentes.*
2. Vágóhídon, húsfeldolgozó üzemben, húsboltban dolgozó szakmunkás. *A bátyám hentes, most a szalámigyárban dolgozik, de az a vágya, hogy saját húsboltot nyithasson.*
3. (bizalmas) Hentesüzlet. *Az utcánkban van egy hentes is, ahol frissen vágott falusi csirkét is lehet kapni.*
✧ Szin: **1.** (népi) *böllér* **3.** *hentesbolt, húsüzlet,* (régi) *mészárszék*
✧ Etim: Vitatott eredetű. Vagy cseh jövevényszó, vagy szórövidüléssel keletkezett a régi nyelvi, német eredetű *hetellér* ‘hentes’ főnévből.
☝ A *hentes* eredetileg csak a sertés vágásával, húsával foglalkozott, szemben a *mészáros*-sal, aki más állatok (ló, marha, juh) levágásából és húsuk árusításából élt.

hentesáru ◆ fn
Sütés, főzés nélkül fogyasztható húsáru. *Vacsorára hentesárut vettem: kolbászt, szalámit és főtt tarját.*
✧ Etim: Összetétel: → *hentes* + → *áru*.

hentesüzlet ◆◆ fn
Húst árusító üzlet. *A hentesüzletben friss húst, füstölt húst és felvágottakat lehet kapni.*
✧ Szin: *húsbolt, húsüzlet, hentesbolt, húsáruház,* (régi) *hússzék, mészárszék,* (bizalmas) *hentes*
✧ Etim: Összetétel: → *hentes* + → *üzlet*.

henye ◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n* (választékos)
1. Hasznos tevékenység nélküli. *Henye életmódját nehezen tűri a családja.*
2. Nem alapos, felületes. *A munkája henye, nem sok mindenre használható. Henye fogalmazású önéletrajza kedvezőtlen képet festett róla.*
✧ Szin: **1.** *lusta, tunya, rest, tétlen, naplopó, semmittevő, munkátlan,* (régi) *here* **2.** (megnyilatkozásról:) *odavetett, nyegle, pongyola*
✧ Táj: **1.** *vaszka*
✧ Ell: **1.** *serény, dolgos, szorgalmas* **2.** *alapos, jó, pontos*
✧ Etim: Szóelvonással keletkezett a → *henyél* igéből.

henyél ◆◆◆ ige *~ni*
Tétlenkedik. *Egész nap henyél, semmi hasznosat nem csinál.*
✧ Szin: *lustálkodik, heverészik,* (választékos) *tesped,* (bizalmas) *lazsál* • *Csak a lábát lógázza. Ölbe tett kézzel ül. Lopja a napot.*
✧ Táj: *hévizál, herélkedik, hedergél, resped*
✧ Ell: *dolgozik, munkálkodik, serénykedik, szorgoskodik*
✧ Etim: Szlovák jövevényszó.

hepehupás ◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
1. Gidres-gödrös felületű. *A külvárosi utca hepehupás, nehéz rajta közlekedni.*
2. Kisebb-nagyobb kiemelkedésekkel tarkított (táj). *„Hepehupás, vén Szilágyban, Hét szilvafa árnyékában Szunnyadt lelkem ezer évet”* (Ady E.: Hepehupás, vén Szilágyban).
✧ Szin: **1.** *egyenetlen, göröngyös, kátyús, rázós* **2.** *dimbes-dombos*
✧ Táj: **1.** *hompos, cepecupás, göcsörkös, göcsörtös* **2.** *bérces*
✧ Ell: **1.** *egyenetlen, sima* **2.** *sík, göröngyös*
✧ Etim: A korábbi *hátahupás* összetételből keletkezett; *háta*: a → *hát* főnév birtokos személyjeles alakja + *hupás*: a → *huppan* ige tövének származéka.

herbatea ◆ fn (népi)
Gyógyfüvekből, különösen hársfavirágból készített tea. *Köhögés ellen herbateát iszik.*
✧ Szin: *gyógytea,* (régi) *plantatea*
✧ Ell: *fekete tea*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

herceg ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. A legmagasabb rangú főnemes. *Bárók, grófok és hercegek voltak jelen a bálon.*

2. Ennek rangja, cím(zés)e. *Herceg Esterházy Pál vagy Esterházy Pál herceg egyaránt mondható.*

3. Uralkodócsalád férfi tagja. *Budapestre látogat a walesi herceg.*

4. ■ *Karnevál hercege*: farsangi ünnepélynek hercegi jelmezbe öltözött főszereplője. *Már látom közeledni díszes ruhába öltözve a karnevál hercegét.*

✧ Szin: **3.** *trónörökös, koronaherceg,* (népi) *királyfi,* (idegen) *infáns*

✧ Etim: Német jövevényszó.

☝ Rövidítése: *Hg.*, illetve *hg.* (ponttal).

hercegnő ◆◆◆◆ fn

1. Hercegi családból származó nő. *Egy hercegnővel találkozott a bálon.*

2. Herceg felesége. *Az estélyre a herceg és a hercegnő is hivatalos volt.*

3. Uralkodócsalád nőtagja. *Erzsébet brit királynő leánya Anna hercegnő.*

✧ Szin: **1.** *hercegkisasszony,* (régi) *princessz,* (idegen) *infánsnő* **2.** *hercegné*

✧ Etim: Összetétel: → *herceg* + → *nő*[2].

hercegprímás ◆ fn

A római katolikus egyház magyarországi fejének, az esztergomi érseknek régebbi címe, illetve ennek viselője. *Mindszenty hercegprímás száműzetésben halt meg.*

✧ Szin: *prímás*

✧ Etim: Összetétel: → *herceg* + → *prímás*.

hercehurca ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (bizalmas)

Fáradságos utánajárás. *Sok hercehurca után végre befejeződött az építkezés.*

✧ Szin: *vesződség, nehézség, megpróbáltatás,* (bizalmas) *huzavona*

✧ Etim: Elvonással keletkezett a → *hurcol* igéből játékos szóalkotással létrehozott *hercehurcol*, *hercehurcál* ‘ide-oda hurcol’ ikerszóból.

herdál ◆◆ ige *~ni* (népi)

Valamit pazarol. *Herdálja a vagyonát.*

✧ Szin: *pocsékol,* (választékos) *tékozol, fecsérel, prédál* • *Ablakon szórja ki a pénzt.*

✧ Etim: Valószínűleg a → *hord* ige származéka.

here[1] ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

(Emberi vagy állati) hím ivarszerv. *A here páros szerv.*

✧ Etim: Ősi, uráli kori szótő származéka.

here[2] ◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

Hármas levelű, pillangós virágú növény, illetve ennek takarmánynövényként termesztett változata. *A vörös herét másképpen lóherének is nevezik.*

✧ Szin: *lóhere*

✧ Etim: A → *lóhere* összetétel utótagjának önállósulásával keletkezett.

✧ Ö: ló + here

here[3] ◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. A méhcsalád nem dolgozó, hímnemű tagja. *A herék dolga csupán az anyák megtermékenyítése.*

2. (rosszalló) Ingyenélő, haszontalan személy. *A társadalomban mindig vannak herék is, akiket a többiek tartanak el.* (Jelzőként:) *„Mi lesz… Ha megutálva száz here pimaszt már, Vihart aratva zendül a magyar nyár?”* (Juhász Gy.: Magyar nyár 1918)

✧ Szin: **1.** *hím* **2.** (rosszalló) *naplopó, semmirekellő, mihaszna, léhűtő, dologtalan, munkakerülő,* (bizalmas) *potyaleső,* (népi) *kapa-kaszakerülő*

✧ Ell: **2.** *dolgos, szorgos, serény, dolgozó,* (idegen) *aktív*

✧ Etim: A → *here*[1] főnévből fejlődött.

herél ◆ ige *~ni*

(Hímet) ivartalanít. *A kandúrt herélni viszik az állatorvoshoz.*

✧ Szin: (emberre vonatkoztatva:) *férfiatlanít, kasztrál,* (állatra vonatkoztatva:) (régi) *kimetsz*

✧ Táj: (kakast) *kappanoz,* (általában állatot) *kivág*

✧ Etim: A → *here*[1] főnév származéka.

hergel ◆◆ ige *~ni* (népi)

Ingerel, mérgesít valakit, valamit. *Ne hergeld a kutyát, mert megharap!*

✧ Szin: *bosszant, dühít, uszít, izgat, idegesít,* (bizalmas) *cukkol, heccel, szekál, szekíroz*

✧ Ell: *nyugtat, csillapít, békít*

✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó, töve összefügg a → *hörög*, → *hörpint* igék tövével.

hering ◆◆ fn *~ek, ~et, ~je*

1. Az északi tengerekben élő, ehető húsú kisebb hal. *A halászhajók tonnaszám halásszák ki a heringet.*

2. Ennek húsa mint étel. *Sózott heringet eszik hagymával.*

✧ Etim: Német jövevényszó.

herkentyű ◆ fn *~k, ~t, ~je* (tréfás)

(Fokozó jelentésben:) Ismeretlen, talán nem is létező, furcsa dolog. *Mindenféle herkentyűt hozott magával az utazásról. Tengeri herkentyűket ettünk Olaszországban. Mi ez a herkentyű?*

✧ Szin: *furcsaság,* (bizalmas) *ketyere, kütyü,* (idegen) *miskulancia*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

herkópáter ◆ fn (népi, csak néhány raggal)

1. Bárki, akárki. *Akkor is elhiszed, ha a herkópáter mondja?* (Tagadás nyomósítására:) *A herkópáter sem tud rajta eligazodni*: senki sem. | *A herkópáternek sem indul*: sehogy sem. (Állító tagadásban:) *Tudja a herkópáter!*: senki sem tudja.

2. (Szitkozódásban:) *Azt a herkópáterit neki!*

✧ Etim: Összetétel: *Hirkó ~ Herkó* személynév + → *páter*.

hermelin ◆◆ fn *~ek, ~t, ~je*

1. Menyétféle ragadozó, amelynek bundája nyáron barna, télen fehér. *Hermelinek tenyésztésével foglalkozik.*

2. Ennek bundájából készített fehér prém. *A királyi palástot hermelin szegélyezi.*

✧ Szin: **1.** (régi) *hölgy, hölgymenyét*

✧ Etim: Német jövevényszó.

hernyó ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

A lepke hosszúkás, puha testű lárvája. *A hernyó olyan féregszerű lény, amely lepkévé alakul át. Egy hosszúkás, szőrös testű hernyó araszolt a falevélen.*

✧ Szin: *féreg, pondró,* (népi) *kukac*

✧ Táj: *csima*

✧ Etim: Valószínűleg egy ősi, finnugor kori szótő származéka. A tő azonos lehet → *hornyol* igénk tövével.

hervad ◆◆◆ ige *~ni*

1. (Növény vagy annak része) fonnyad, szárad. *Hervadnak a virágok, a fák, régen esett az eső.*

2. (választékos) Az öregedés jelei mutatkoznak valakin. *Már nem olyan szép, ő is hervad.*

3. Csökken, múlik. *Dicsősége nem hervad.*

✧ Szin: **1.** *kókad, hervadozik, konyul,* (választékos) *lankad, kornyadozik* **2.** *öregszik, fonnyad, ráncosodik,* (ritka) *aszik* **3.** *fogy, apad*

✧ Táj: **1.** *konnyad*

✧ Ell: **1., 2.** *virul, virágzik*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán egy ősi, finnugor vagy uráli kori szótő származéka.

hervadhatatlan ◆ mn *~ok, ~t, ~ul*

El nem múló, el nem évülő. *Hervadhatatlan érdemei vannak a színház létrehozásában.*

✧ Szin: *elévülhetetlen, örök,* (ritka) *hervadatlan*

✧ Ell: *elmúló, múló, elévülő*

✧ Etim: A → *hervad* ige származéka.

hess ◆◆◆ msz

1. (Állat, különösen madár elriasztására:) *Hess innen!*

2. (választékos) (Rossz érzés, gondolat elűzésére:) *Hess, kínzó rémképek!*

✧ Etim: Önkéntelen hangkitörésből keletkezett.

hesseget ◆◆ ige *~ni*

1. (Madarat, baromfit) hadonászva kerget, elriaszt. *Hessegeti az udvaron a tyúkokat.*

2. *Hesseget magától valamit*: igyekszik nem gondolni rá. *Hessegeti magától a rossz emlékeket.*

✧ Szin: **1.** (népi) *riogat*

✧ Etim: A → *hess* mondatszó származéka.

hét[1] ◆◆◆◆◆ tőszn

1. A hat és a nyolc közötti szám a számsorban (7). *Hét meg hét az tizennégy.* (Jelzőként:) *Hét órát vártam rá. A hét törpe csodálta Hófehérkét.* ● Szólás: (népi) *Hét ördög lakik benne*: **a)** nagyon eleven **b)** agyafúrt, ravasz.

2. (bizalmas) Ezzel a számmal jelölt ház, lakás. *A cím: Virág utca hét, földszint hét.*

3. (Főnévi használatban:) Valamiből hét darab. *Hetet vett a palacsintából.*

4. *Heten*: hét személy. ● Szólás: *Heten vannak, mint a gonoszok*: éppen heten vannak.

5. (népi) Nagyon sok. ■ *Hét országra szóló*: óriási. *Hét országra szóló lakodalmat tartottak.*

✧ Etim: Ősi, ugor kori szó.

hét[2] ◆◆◆◆◆ fn *hetek, hetet, hete*

1. Hétnapos időegység. *Ezen a héten befejeződik a tanítás. Egy héttel ezelőtt találkoztunk. Két hét múlva indulunk.*

2. Munkahét: általában öt nap. *Még két hetet dolgozom, aztán megyek szabadságra.*

3. Valamely sajátos célnak szentelt időszak, eseménysorozat. *Lengyel hét lesz a kulturális központban. Zenei heteket rendez a város.*

✧ Etim: Jelentéselkülönüléssel keletkezett a → *hét* számnévből.

✧ Ö: heted + hét, hetven + hét, nagy + hét

hétalvó ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (bizalmas)

Hosszan és mélyen alvó személy. *Alig tudtam lelket verni abba a hétalvóba.*

✧ Szin: (bizalmas) *álomszuszék, mormota*

✧ Etim: Német mintára keletkezett összetétel; → *hét*[1] + *alvó*: az → *alszik* ige származéka.

hetedhét ◆◆ határozatlan szn (népi)

(Mesékben, nagyon távoli vidékre utaló kifejezésekben:) *Hetedhét határon* vagy *országon (is) túl*: nagyon messze. *Csodaparipájával egy szempillantás alatt hetedhét országon is túl volt.*

✧ Szin: *hét*

✧ Etim: Összetétel: → *heted(ik)* + → *hét*[1].

hetedik ◆◆◆◆ sorszn

1. A hetes szám sorrendi helyén álló; ezzel a számmal jelölt. *Ő volt a hetedik a sorban. Hetedik helyezést ért el. A hetedik kerületben lakik. A hetedik osztály ballagtatja, búcsúztatja a nyolcadikat.* ■ *A hetedik mennyország*: **a)** a legfőbb istenség székhelye, például a mohamedán vallásban **b)** a legnagyobb boldogság. | *A hetedik művészet*: a filmművészet.

2. Nagyon távoli. *A hetedik határba is elhallatszik.*

3. (Főnévként:) Hetedik osztály. *Szeptemberben megy hetedikbe.*

4. *Hetedike*: a hónap hetedik napja. *Hetedikén indulunk síelni.*

✧ Etim: A → *hét* számnév származéka.

✧ Ö: hetven + hetedik

hetedíziglen ◆ hsz (választékos)

1. A család hetedik nemzedékére is kiterjedve. *Kiderítette családja származását hetedíziglen.*

2. Nemzedékeken át. *Gyermekei hetedíziglen hordozzák a terhes örökséget. Hetedíziglen büntetem az apák vétkeit a fiakban.*

✧ Szin: **2.** *nagyon sokáig*

✧ Etim: Megszilárdult ragos alakulat, összetétel; → *heted(ik)* + *íziglen*: az → *íz*[2] főnév ragozott alakja.

hetes[1] **I.** ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, –*

1. Hét egységet tartalmazó (szám) (7). *A hetes szám a hatos után következik.*

2. Ezzel a számmal jelölt, ilyen osztályú. *A hetes autóbusz a Rákóczi úton jár. Hetes kesztyűt hord.*

3. Hét egyedből álló. *A verseny hetes csoportok között folyik.*

4. (bizalmas) Hét órakor induló vagy érkező. *A hetes vonattal érkezik.*

5. (bizalmas) Hét órakor kezdődő. *A hetes előadásra vettem jegyet.*

✧ Etim: A → *hét* számnév származéka.

hetes[1] **II.** ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Hetes számjegy. *Felírok egy hetest a táblára.*

2. Hetes jelzésű járat. *Elmegyek a hetessel a Blaha Lujza térig.*

3. A hét órai vonat. *Negyedórás késéssel futott be a hetes.*

✧ Etim: A → *hét* számnév származéka.

hetes[2] **I.** ◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en*

1. Valahány hete élő. *Tizenkét hetes csecsemővel nem jó utazni.* ■ (népi) *Hetes csibe*: egy hete (vagy alig régebben) élő kiscsirke. *Hetes csibéket vett a vásárban.*

2. Valahány hétig tartó. *Néhány hetes kiküldetést kapott. A több hetes esőzés súlyos károkat okozott.*

✧ Etim: A → *hét* főnév származéka.

hetes[2] **II.** ◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

Egy hétig tartó szolgálatra beosztott személy. *Az iskolai óra a hetes jelentésével kezdődik.*

✧ Szin: *heti szolgálatos, heti ügyeletes*

✧ Etim: A → *hét* főnév származéka.

hetet-havat ◆ tárgyragos fn (népi)

■ *Hetet-havat összehord*: válogatás nélkül mindenfélét beszél.

✧ Szin: (népi) *tücsköt-bogarat*

✧ Táj: *csepűt-havat*

✧ Etim: Összetétel; *hetet*: a → *hét* főnév ragozott alakja + a → *hó*[2] főnév ragozott alakja.

hétfő ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. A hét első napja. *Sokan nem kedvelik a hétfőt, mert ekkor kezdődik a munkahét is.* (Határozószóként:) *Hétfő este megyünk hozzátok.*

2. (Egyházi) ünnep másodnapja. *Húsvét és pünkösd hétfője munkaszüneti nap.*

✧ Etim: Összetétel: → *hét*[2] + → *fő*[2].

heti ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~t,* –

1. Egy hétre, illetve egy bizonyos hétre vonatkozó, jutó. *Zsúfolt a heti órarendünk. A múlt heti műsort nézed, az már nem érvényes. A heti zsebpénze háromezer forint.*

2. Valahány hétig tartó. *Néhány heti munka szükséges hozzá.*

3. Hetenként ismétlődő. *Heti öt edzéssel készül a versenyre.*

✧ Szin: **3.** *hetenkénti*

✧ Etim: A → *hét* főnév származéka.

hetijegy ◆◆ fn

Egy hétig érvényes (utazási) bérlet. *Csak hetijegyet vettem, mert tizedikén elutazom. Aki elejétől a végéig részt akar venni a fesztiválon, jobban jár, ha hetijegyet vesz.*

✧ Etim: Összetétel: → *heti* + → *jegy*.

hetilap ◆◆◆◆ fn

Hetenként megjelenő újság. *Egy hetilapot olvas rendszeresen.*

✧ Etim: Összetétel: → *heti* + → *lap*.

hétköznap I. ◆◆◆◆ fn

1. Két vasárnap közti napok egyike. *Hétköznap nem jár templomba, csak vasárnap.*

2. Munkával töltött nap. *Hétköznap minden üzlet nyitva tart.* ■ *Szürke hétköznapok*: eseménytelen, egyhangú munkával töltött napok. *Belefáradt a szürke hétköznapok monotóniájába.*

✧ Szin: **1.** *munkanap,* (bizalmas) *köznap* **2.** *munkanap; mindennap*

✧ Táj: *dolgosnap, művelőnap, művesnap, munkásnap, hétinap, hétiköznap*

✧ Ell: **1.** *ünnepnap, vasárnap* **2.** *pihenőnap, hétvége*

✧ Etim: Összetétel; régi nyelvi *hétköz* ‘két vasárnap közötti idő’ összetétel (→ *hét*[2] + → *köz*[2]) + → *nap*.

hétköznap II. ◆◆◆◆ hsz

Hétköznapon, hétköznapokon. *Ez a vonat csak hétköznap közlekedik.*

✧ Szin: *munkanap,* (bizalmas) *köznap*

✧ Táj: *dolgosnap, művelőnap, művesnap, munkásnap, hétinap, hétiköznap*

✧ Ell: *ünnepnap, vasárnap*

✧ Etim: Összetétel; régi nyelvi *hétköz* ‘két vasárnap közötti idő’ összetétel (→ *hét*[2] + → *köz*[2]) + → *nap*.

hétmérföldes ◆ mn *~ek, ~et,* –

(Túlzásként:) Nagyon nagy gyorsaságra képes. ■ (Mesében:) *Hétmérföldes csizma*: amellyel mérföldeket lehet átlépni. *Csak felhúzta a hétmérföldes csizmát, és máris ott termett.* | *Hétmérföldes léptekkel*: nagyon gyorsan. *Hétmérföldes léptekkel közeledett a sárkány.* (átvitt) *Hétmérföldes léptekkel halad a város fejlődése.*

✧ Etim: Összetétel; → *hét*[1] + *mérföldes*: a → *mérföld* főnév származéka.

hétpecsétes ◆ mn *~ek, ~et, ~en*

1. Olyan, amelyen hét pecsét van. *Hétpecsétes levelet küldött a szomszéd ország uralkodójának.*

2. ■ *Hétpecsétes titok*: szigorúan őrzött titok. *Hétpecsétes titok, hogy mi történt köztük.*

✧ Szin: **2.** *bizalmas, szigorúan bizalmas, titkos*

✧ Etim: Összetétel; → *hét*[1] + *pecsétes*: a → *pecsét* főnév származéka.

hétpróbás ◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at,* – (rosszalló)

Megátalkodott, megrögzött. *Az egy hétpróbás gazember, ne higgyetek neki.*

✧ Szin: *javíthatatlan,* (választékos) *rafinált,* (bizalmas) *cégéres, dörzsölt* • *Minden hájjal megkent.*

✧ Ell: *zöldfülű, kezdő*

✧ Etim: Összetétel; → *hét*[1] + *próbás*: a → *próba* főnév származéka.

hétrét ◆ hsz

Hét rétegbe(n). *Hétrét hajtotta a papírt.* ■ *Hétrét görnyed, hajol*: **a)** nagyon mélyen meghajol **b)** (átvitt) megalázkodik.

✧ Szin: (meghajlásra vonatkozóan) *földig, mélyen*

✧ Etim: Összetétel: → *hét*[1] + → *rét*[2].

hétszáz ◆◆◆ tőszn

1. Hétszer száz. *Hétszáz osztva kettővel egyenlő háromszázötven.* (Jelzőként:) *Az iskolának hétszáz tanulója van.*

2. (népi) (Szitkozódásként:) *Azt a hétszázát!*

✧ Etim: Összetétel: *hét*[1] + *száz*.

hétszilvafás ◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, ~an* (régi) ■ *Hétszilvafás nemes*: elszegényedett köznemes. *Ősei hétszilvafás nemesek voltak.*

✧ Szin: *kisbirtokos*

✧ Etim: Összetétel; → *hét*[1] + *szilvafás*: a *szilvafa* összetétel (→ *szilva* + → *fa*) származéka.

hétvége ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

A szombat és a vasárnap együtt mint heti pihenőidő. *A hétvégét a hegyekben tölti a család.*

✧ Szin: (ritka) *hétvég,* (idegen) *víkend*

✧ Ell: *hétköznap, munkanap*

✧ Etim: Összetétel; → *hét*[2] + *vége*: a → *vég*[1] főnév birtokos személyjeles alakja.

☝ Időszakra (szombat-vasárnapra) vonatkoztatva egybeírjuk. Más *a hét vége* birtokos szerkezet: *Hétfőtől péntekig esett, de az esős hét végén szombaton végre kisütött a nap.*

hétvégi ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, –*

1. A hét végén történő. *Hétvégi kikapcsolódásként kirándul. Még nem ismerem a hétvégi programodat.*

2. ■ *Hétvégi ház*: a szombat-vasárnapi pihenésre való (kisebb) ház. *Vegyünk egy hétvégi házat!*

✧ Szin: **2.** *víkendház*

✧ Etim: Összetétel; → *hét*[2] + *végi*: a → *vég*[1] főnév származéka.

hetven ◆◆◆◆ tőszn

1. Hétszer tíz. *Hetven meg hetven az száznegyven.* (Jelzőként:) *Hetven lóerős a motor. Hetven hallgató gyűlt össze a teremben.*

2. (Határozóraggal:) *Hetvenen lesznek a fogadáson.* (túlzó) *Hetvenszer is újrakezdte, mégsem sikerült.*

3. (bizalmas) Hetven éves. *Az idős hölgy már hetven is elmúlt.*

4. A század hetvenedik éve. *A testvérem hetvenben született.*

✧ Etim: Összetétel; *het*: a → *hét* számnév alakváltozata + *ven*: valószínűleg ősi, finnugor kori szóelem (vö. → *hatvan*).

hetvenhét ◆◆ tőszn

1. Hetvennél héttel több. *Tizenegyszer hét az hetvenhét.* (Jelzőként:) *Hetvenhét képeslapot kapott.*

2. Nagyon sok. *Hetvenhétszer kell ismételnem? A hetvenhét magyar népmese a kedvenc mesekönyve.*

✧ Etim: Összetétel: → *hetven* + → *hét*[1].

hetvenhetedik ◆ sorszn

1. A hetvenhetes szám sorrendi helyén álló. *A várakozók között ő volt a hetvenhetedik.*

2. (népi) Nagyon messze levő. *A hetvenhetedik faluban járt már.*

✧ Szin: **2.** *sokadik*

✧ Ell: **2.** *közeli, szomszéd*

✧ Etim: A → *hetvenhét* számnév származéka.

hetvenkedik ◆◆ ige *~ni*

1. Hősködik, henceg. *Nekem hiába hetvenkedsz, pontosan tudom, mennyit érsz. Azzal hetvenkedik, hogy húsz szilvásgombócot tud megenni egy ültő helyében.*

2. (tréfás) Hetvenes éveiben jár. *Már ő is hetvenkedik.*

✧ Szin: **1.** *nagyzol, szájhősködik; kérkedik, hivalkodik, dicsekszik valamivel;* (bizalmas) *felvág valamire*

✧ Ell: **1.** *szerénykedik*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű szó, talán a → *hetven* számnév származéka.

hetyke ◆◆ mn *~k, ~t, ~n*

1. Fölényes, rátarti. *Hetyke ember volt, nem állt szóba akárkivel.*

2. Lekezelő. *Hetykén beszél vele. Hetyke mosollyal nézett rá.*

3. (Valakit) csinossá tevő. *Hetyke bajusza és kalapja volt.*

✧ Szin: **1., 2.** *büszke, öntelt, gőgös, dölyfös, fennhéjázó, hetvenkedő,* (bizalmas) *kekk*

✧ Ell: **1.** *szerény* **2.** *kedves* **3.** *kackiás, tetszetős,* (kalap:) *pörge*

✧ Etim: A → *hegy*[1] főnév származéka.

hév ◆◆◆◆ fn *–, hevet, heve* (választékos)

1. Forróság. *A nyár heve a víz partján elviselhető.*

2. Hevület, szenvedélyesség. *Szónoki hévvel beszélt. Az izgalom hevében még köszönni is elfelejtett.*

✧ Szin: **1.** (választékos) *tűz* **2.** *lelkesedés, szenvedély, lendület,* (választékos) *láz, pátosz*

✧ Ell: **1.** *hűvösség, hidegség* **2.** *nyugalom*

✧ Etim: A → *hő* főnév alakváltozata.

☝ A *hév* és a *hő* szó összefüggéséről lásd még a *hő*[1] *I.* szócikket!

HÉV ◆◆◆ fn *–, ~et, ~e* vagy *~je*

Helyiérdekű vasút Budapest körzetében. *Szentendréről HÉV-vel jár dolgozni a fővárosba.*

✧ Etim: A *helyiérdekű vasút* szószerkezetből keletkezett betűszó.

heveder ◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

Valaminek a rögzítésére vagy szállítására használatos erős pánt. *A redőny hevedere elszakadt. A zongorát hevederrel vitték le a lépcsőn.*

✧ Szin: *kötél, szíj,* (bizalmas) *gurtni*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

heveny ◆◆◆ mn *~ek, ~t, –*

Hirtelen fellépő, gyors lefolyású (betegség). *Egy heveny fertőzést kapott utazás közben.*

✧ Szin: (idegen) *akut*

✧ Ell: *idült,* (idegen) *krónikus*

✧ Etim: Szóelvonással keletkezett a → *hevenyében* határozószóból.

hevenyében ◆ hsz

1. Hirtelenjében, hamarjában. *Csak úgy hevenyében pompás vacsorát rögtönzött.*

2. Elhamarkodva, hanyagul. *Hevenyében készítette el a házi feladatot.*

✧ Szin: **1.** *sebtében, futtában* **2.** *felületesen,* (bizalmas) *összecsapva*

✧ Ell: **1.** *lassan* **2.** *alaposan, pontosan, megfontoltan*
✧ Etim: A → *hő* főnév *hev-* tőváltozatának megszilárdult ragos alakulata.

hevenyész ◆◆ ige *~ni* (népi)
Sebtében készít, összeüt valamit. *Az erdőszélen kunyhót hevenyészett magának.*
✧ Szin: *rögtönöz, összetákol,* (bizalmas) *összecsap, eszkábál*
✧ Etim: A → *heveny* melléknév nyelvújítás kori származéka.

hevenyészett ◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
Felületesen, hanyagul elvégzett vagy elkészített. *Ezt a hevenyészett munkát nem fogadhatom el.*
✧ Szin: *odavetett, silány, felületes, gondatlan,* (bizalmas) *összecsapott*
✧ Ell: *gondos, kidolgozott, alapos,* (idegen) *precíz*
✧ Etim: A → *hevenyész* ige származéka.

hever ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Kényelmesen fekszik, tétlenkedik. *Egész nap a szobájában hever.*
2. Magatehetetlenül fekszik. *Ájultan hever az utcán.*
3. Valami használatlanul van, fekszik valahol. *A könyvek olvasatlanul hevernek az asztalán.*
✧ Szin: **1.** *heverészik, lustálkodik, lazsál,* (választékos) *tesped, henyél,* (durva) *döglik*
✧ Etim: Egy ismeretlen eredetű szótő származéka.

hevered|ik ◆◆ ige *~ni*
Kényelmesen lefekszik valahová. *A fűre heveredett és nézte az eget.*
✧ Szin: *dől*
✧ Etim: A → *hever* ige származéka.

heverész|ik ◆ ige *~ni*
Gondtalanul (hosszabb ideig) hever valahol. *Délutánonként a kertben heverészett.*
✧ Szin: (rosszalló) *henyél, lustálkodik, tétlenkedik*
✧ Táj: *hencsikél*
✧ Ell: *tevékenykedik*
✧ Etim: A → *hever* ige származéka.

heverő I. ◆◆◆ mn *~k* vagy *~ek, ~t, –*
Használaton kívül levő. *A padláson heverő holmik már nem valók semmire.* ■ *Heverő pénz*: **a)** be nem fektetett **b)** félretett.
✧ Szin: *fekvő*
✧ Etim: A → *hever* ige származéka.

heverő II. ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
Párnázott, rugós fekvőbútor. *A heverőn alszik.*
✧ Szin: *dívány, fekvőhely,* (választékos) *kerevet, pamlag,* (régi) *ottomán,* (bizalmas) *sezlon,* (Fv bizalmas) *válenda,* (Va bizalmas) *kaucs*
✧ Etim: A *heverő ágy* szószerkezet (*heverő*: a → *hever* ige származéka + → *ágy*) jelzőjének önállósulásával, jelentéstapadással keletkezett.

heves ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en*
1. Forró, meleg. *A nap hevesen süt.*
2. Erős. *Heves vihar kerekedett.*
3. Szenvedélyes, vad. *A tehetetlen öregember láttán heves lelkifurdalást érzett.*
4. Meggondolatlanul szenvedélyes. *Csak ne olyan hevesen!*
✧ Szin: **1.** *égető* **2.** *élénk, féktelen* **4.** *lobbanékony, indulatos, heveskedő, heves vérű, hirtelen haragú,* (választékos) *vehemens*
✧ Ell: **1.** *hűs, hideg, fagyos* **2.** *visszafogott* **3.** *nyugodt, higgadt*
✧ Etim: A → *hő* főnév, illetve melléknév származéka.

hevesked|ik ◆◆ ige *~ni*
Meggondolatlanul, indulatosan viselkedik. *Ne heveskedj, ha fontos dologban kell döntened.*
✧ Szin: *indulatoskodik, hirtelenkedik, felfortyan;* (választékos) *elragadtatja magát* • *Dühbe gurul.* (választékos) *Haragra lobban.*
✧ Ell: *lehiggad, elcsitul, megnyugszik*
✧ Etim: A → *heves* melléknév származéka.

hevít ◆◆◆ ige *~eni*
1. Fokozatosan meleggé, forróvá tesz valamit. *A vasalót jó melegre hevíti.*
2. Belülről melegít valakit. *Jól érzi magát, hevíti a bor.*
3. (választékos) Lelkesít valakit. *Erős érzelmek hevítik.*
✧ Szin: **1.** *tüzesít, izzít* **2.** *fűt* **3.** *fűt, eltölt*
✧ Ell: **1.** *hűt, fagyaszt* **2.** *hűt* **3.** *lehűt*
✧ Etim: A → *hő* főnév, illetve melléknév származéka.

hévíz ◆◆◆ fn
A földből fakadó gyógyhatású meleg víz. *A margitszigeti halastavat hévíz táplálja.*
✧ Szin: *gyógyvíz, hőforrás, termálvíz*
✧ Etim: Összetétel; *hé-* vagy *hév-*: a → *hő* főnév tőváltozata + → *víz*.

hevül ◆◆◆ ige *~ni*

1. Forróvá, izzóvá válik. *A vas hevül a tűzben.*

2. (Testében) forróságot érez. *Hevül a forró fürdőtől, lassan elfelejti, mennyire fázott.*

3. (választékos) Lelkesedik valakiért, valamiért. *Magasztos eszmékért hevül.*

✧ Szin: **1.** *melegszik, izzik, megtüzesedik* **2.** *melegszik* **3.** *rajong, odavan; bálványoz valakit* • **3.** *Odavan érte. Úgy szereti, mint majom a fiát.*

✧ Ell: **1.** *hűl, dermed* **2.** *fázik, vacog* **3.** *lehangolódik valami miatt*

✧ Etim: A → *hő* főnév, illetve melléknév származéka.

hézag ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Keskeny nyílás, rés. *A gyerekek a kerítés hézagain bújtak be.*

2. (Írásban) üresen hagyott hely. *A napló hézagait ma már lehetetlen pótolni.*

3. (választékos) Hiány, hiányosság. *Ismereteink hézagait mielőbb ki kell töltenünk.*

4. (szleng) Baj. *Valami hézag van vele az utóbbi időben. Semmi hézag. Mi a hézag?*

✧ Szin: **1.** *fuga, foghíj* **2.** *köz,* (idegen) *spácium* **3.** *fogyatékosság, elégtelenség, tökéletlenség* **4.** *hiba, probléma,* (bizalmas) *difi*

✧ Etim: Valószínűleg a régi nyelvi *hiu* ‘üres, üresség’ szó *hé-* tőváltozatának származéka (vö. → *hiába*, → *hiányos*, → *híja*, → *hiú*).

hiába ◆◆◆◆◆ hsz

1. Eredménytelenül. *Hiába könyörög, senki sem szánja meg.*

2. Ok nélkül, fölöslegesen. *Nem hiába mondtam, megfogadta a tanácsomat.*

3. (Indulatszószerűen:) Tudomásul kell venni, nincs mit tenni. *Hiába, ősz van már.*

✧ Szin: **1.** *hatástalanul,* (választékos) *mindhiába,* (népi) *hasztalan,* (bizalmas) *potyára*

✧ Táj: *jába*

✧ Ell: **1.** *eredményesen* **2.** *okkal, jogosan*

✧ Etim: A régi nyelvi *hiu* ‘üres, üresség’ szó *hi- ~ hé-* tőváltozatának megszilárdult ragos alakulata (vö. → *hézag*, → *hiányos*, → *híján*, → *hiú*).

hiábavaló ◆◆◆◆ mn *~k* vagy *~ak, ~t, ~an*

Értelmetlen, kilátástalan. *A hiábavaló erőfeszítést megunja az ember.*

✧ Szin: *céltalan, hasztalan, haszontalan,* (választékos) *hiú, terméketlen, fölösleges, meddő* • *Falra hányt borsó.*

✧ Táj: *jábavaló*

✧ Ell: *hasznos, sikeres, eredményes*

✧ Etim: Összetétel: → *hiába* + → *való*.

hiány ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Valaminek meg nem léte, hiányzása. *A pénz hiánya sok gondot okoz neki. Idő hiányában nem vállalkozott a munkára. Olcsóbb gyermekcipőből hiány van.*

2. Az elszámolás és a valós összeg közti negatív különbség. *Elszámoláskor kiderült, hogy ezer forint hiánya van.*

3. Valaminek a hiányossága. *Műveltségének, tudásának hiányai sokszor megmutatkoztak.*

✧ Szin: **2.** (idegen) *deficit, mínusz* **3.** *fogyatékosság*

✧ Ell: **2.** *többlet, felesleg,* (idegen) *plusz* **3.** *eredmény*

✧ Etim: Nyelvújítás kori elvonás a → *hiányos* melléknévből.

hiánycikk ◆◆ fn

Keresett, de nem vagy csak nehezen kapható árucikk. *Újabban kevés a hiánycikk az üzletekben.*

✧ Etim: Összetétel: → *hiány* + → *cikk*.

hiányos ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Nem teljes. *Hiányos adatok miatt nem fogadták el a jelentkezését.* ■ *Hiányos öltözet*: a társadalom szokásrendje szerinti minimálisan szükséges ruhadarabok hiánya. *Hiányos öltözete miatt mindenki megbámulta. A hiányos öltözetű turistákat nem engedték be a templomba.*

2. Nem kielégítő. *A hiányos táplálkozástól legyengült a szervezete.*

3. ■ (Nyelvtanban:) *Hiányos mondat*: amelyben nincs alany vagy állítmány. *Próbáljátok elemezni ezeket a hiányos mondatokat!*

✧ Szin: **1.** *csonka,* (bizalmas) *foghíjas* **2.** (választékos) (tudásra vonatkoztatva:) *fogyatékos, hézagos,* (táplálkozásra vonatkoztatva:) *szegényes, elégtelen, szűkös*

✧ Ell: **1.** *teljes, tökéletes* **2.** *kielégítő, hiánytalan, megfelelő, jó*

✧ Etim: A → *híja* főnév *híján* megszilárdult ragos alakulatának származéka.

hiánytalan ◆◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*

Olyan, amiből nem hiányzik semmi. *Hiánytalanul visszaadta az összeget. Hiánytalan a létszám, senki sem maradt le.*

✧ Szin: *maradéktalan, csonkítatlan, teljes, egész*

✧ Ell: *hiányos, befejezetlen, csonka*

✧ Etim: A → *hiány* főnév származéka.

hiányz|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ani* vagy *hiányozni*

1. Nincs jelen. *Sokat hiányzik az iskolából. Ki hiányzott az óráról?*

2. Nincs meg, illetve nincs ott, ahol lennie kellene. *Hiányzik egy foga. A kabátról hiányzik egy gomb.*

3. (Tulajdonság) nincs meg valakiben. *Hiányzik belőle a megértés.*
4. Távollétével hiányérzetet okoz valakinek. *Hiányoznak neki a nagyszülei.*
5. Szüksége lenne rá. *Hiányzik neki egy kerékpár.*
6. ■ (bizalmas) *Még csak az hiányzik!*: **a)** még nagyobb bajt okozna **b)** arcátlanság lenne. *Még csak az hiányzik, hogy szemtelenkedjen is a nagymamájával!*
✧ Szin: **1.** *távol van, mulaszt,* (bizalmas) *lóg, bliccel* **4., 5.** *nélkülöz valakit vagy valamit*
✧ Ell: **1.** *jelen van* **4.** *bővelkedik valamiben*
✧ Etim: A → *hiány* főnév származéka.

hiba ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Mulasztás. *Saját hibájából került bajba. Beismeri a hibáját.*
2. Tévedés. *Dolgozatában sok helyesírási hiba van.*
3. Testi, lelki, erkölcsi fogyatékosság. *Az a hibája, hogy lusta.*
4. Hiányosság. *Gyártási hiba miatt ez a termék használhatatlan.*
5. (népi) Baj, nehézség. *Ebből hiba lesz!*
6. (bizalmas) Hiány. *Beszélni tud, abban hiba nincs!*
✧ Szin: **2.** *baklövés, botlás, nyelvbotlás,* (bizalmas) *melléfogás, baki,* (választékos) *vétség* **3.** *gyarlóság, kivetnivaló,* (régi) *gáncs* **4.** *rendellenesség, tökéletlenség*
✧ Ell: **4.** *tökéletesség*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.
✧ Ö: mű + hiba

hibás ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
1. Olyan (személy), aki hibát követ el, aki valamiért hibáztatható. *Nem tudhatjuk, ki a hibás.*
2. Téves, helytelen. *Hibás a megoldásod.*
3. Sérült, fogyatékos. *A hibás árut visszavitte a boltba.* (népi) *Hibás emberhez nem megy feleségül.*
✧ Szin: **1.** *vétkes, bűnös* **2.** *elhibázott, elrontott, tökéletlen, pontatlan, rossz* **3.** *hiányos, elrontott, rossz; nyomorék, rokkant,* (hivatalos, szépítő) *fogyatékkal élő,* (bizalmas) *hibbant*
✧ Ell: **1.** *ártatlan, véletlen* **2.** *helyes, pontos, jó, hibátlan, tökéletes* **3.** *hibátlan, egészséges, ép*
✧ Etim: A → *hiba* főnév származéka.

hibátlan ◆◆◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*
1. Tökéletes. *Hibátlan munkát végzett.*
2. Egészséges. *Jól eladni csak hibátlan gyümölcsöt lehet.*
3. A szabályoknak megfelelő. *Hibátlanul ír, jó a helyesírása.*
✧ Szin: **1.** *jó* **2.** *ép* **3.** *helyes*
✧ Ell: **1.** *tökéletlen, hibás, pontatlan* **2.** *romlott, hibás* **3.** *helytelen, hibás, rossz*
✧ Etim: A → *hiba* főnév származéka.

hibáz|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Hibát követ el. *Belátom, hibáztam.*
2. (népi) Valamiből hiányzik valami. *Itt valami hibázik.*
✧ Szin: **1.** *téved, eltéveszt, elhibáz,* (választékos) *vét,* (bizalmas) *melléfog, bakizik* • **1.** *Bakot lő.*
✧ Táj: **2.** *hibádzik, hija van*
✧ Etim: A → *hiba* főnév származéka.

hibáztat ◆◆◆ ige *~ni*
Valamiben hibásnak tart valakit. *Engem hibáztat a válásért.*
✧ Szin: *okol, vádol, elítél,* (választékos) *kárhoztat*
✧ Ell: *véd*
✧ Etim: A → *hiba* főnév származéka.

hibbant ◆◆ mn *~ak, ~at, ~an* (durva)
Nem egészen épeszű. *Hibbant vagy, ha nem használod ki a lehetőséget.*
✧ Szin: *féleszű, zavarodott, ütődött,* (durva) *hülye,* (népi) *hibás,* (szleng) *buggyant, flúgos*
✧ Táj: *csihés, eceboca*
✧ Ell: *épelméjű,* (idegen) *normális*
✧ Etim: A valószínűleg hangutánzó-hangfestő eredetű *hibban* ige származéka.

híd ◆◆◆◆◆ fn *hidak, hidat, ~ja*
1. Víz vagy szakadék fölött való áthaladást lehetővé tevő építmény. *Budapesten a Duna két partját ma kilenc híd köti össze.* (átvitt) Az ország híd kelet és nyugat között. | *Hidat ver*: **a)** hidat épít. *Hidat vertek a kis patak fölött.* **b)** ellentétes nézetek közötti összekötő kapocsként működik. *Segített hidat verni a pártoskodók között.* • Szólás: *Minden hidat feléget maga mögött*: elvágja a visszavonulás lehetőségét.

2. Olyan fogpótlás, amelynek két vége a még meglevő egészséges fogakra van erősítve. *Hidat készített neki a fogtechnikus.*
3. *Parancsnoki híd*: a hajóparancsnok fülkéje. *A parancsnok és a kormányos a parancsnoki hídról nézi a tengert.*
4. Olyan testhelyzet, hogy valaki terpeszállásból hátrafelé a földig hajolva két tenyerére támaszkodik. *Lemegy hídba a tornászlány.*

✧ Szin: **1.** *völgyhíd,* (idegen) *viadukt* **2.** (idegen) *protézis*
✧ Táj: **1.** *bürü*
✧ Etim: Alán jövevényszó.
✧ Ö: felvonó + híd, függő + híd, lánc + híd, vágó + híd
☝ Hosszú az *í* az alapszón kívül a *hídja, hídjuk* alakban és viszonyragok előtt: *hídon, hídnak, hídra, híddal* stb.; valamint az *-i* képző előtt: *hídi*. De rövid ezekben: *hidat, hidak; hidam, hidad, hidunk, hidatok.* Többes számú birtokos személyjeles alakjaiban a *j* nélküli változat tőhangzója rövid, a *j*-s változaté hosszú; pl. *hidaink* vagy *hídjaink.* Képzett származékai közül ezekben rövid az *i*: *hidacska, hidal, hidas, hidász.*

hideg I. ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

1. Alacsony hőmérsékletű. *Hideg az idő.* | *Hideg étel, vacsora*: főzés és sütés nélkül készíthető, hidegen fogyasztott. *Ma este csak hideg vacsora lesz.* ● Szólás: *Hideg, mint a jég.*
2. (kissé régi) Vegyszerrel, melegítés, izzítás nélkül készített. *Hideg hullámot csináltat a fodrásszal. Hideg tömítést alkalmaztak.*
3. Szeretet, szenvedély nélküli. *Hidegen fogadták. Hideg szépség, csodálni lehet, szeretni kevésbé.* ■ *Se hideg, se meleg*: **a)** állást nem foglaló **b)** közönyös **c)** közömbös.
4. A színskála végének színeit (kéket, ibolyát) mutató. *Hideg színek jellemzik a mai divatot. A lámpa hideg fénnyel árasztotta el a szobát.*

✧ Szin: **1.** (időjárásra vonatkoztatva:) *hűvös, csípős, csikorgó, fagyos,* (népi) *fogas,* (választékos) *zord* **3.** *érzéketlen, barátságtalan, langyos, hűvös,* (nőre vonatkoztatva:) *frigid*
✧ Ell: **1.** *forró, meleg* **2.** *meleg* **3.** *érzékeny, barátságos, kedves, szívélyes, melegszívű* **4.** *meleg*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, ismeretlen eredetű, a → *hiedelem*, → *hűl*, → *hűt*, → *hűvös* szavak tövével valószínűleg összefüggő szótő származéka.

hideg II. ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Hideg idő, időjárás. *Megjött a hideg. Megfázott ebben a nagy hidegben.*
2. Hideg hely. ■ (bizalmas) *Hidegre tesz*: **a)** hideg helyre tesz valamit, hogy meg ne romoljon **b)** börtönbe zár valakit.
3. Hideg étel. *Ma csak hideget eszünk, szendvicset és paradicsomot.*
4. Borzongás. *Végigfutott rajtam a hideg.* ● Szólás: *Rázza a hideg*: borzong. | *Futkos a hideg a hátán*: **a)** borzong **b)** fél, iszonyodik valamitől.

✧ Szin: **1.** *fagy*
✧ Táj: **1.** *csikor*
✧ Ell: **2.** *meleg, forróság, hőség*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, ismeretlen eredetű, a → *hiedelem*, → *hűl*, → *hűt*, → *hűvös* szavak tövével valószínűleg összefüggő szótő származéka.

hideged|ik ◆ ige *~ni* **hidegsz|ik** *hidegedni*

1. Egyre hidegebb lesz. *Hidegszik az idő, lassan fagyni fog.*
2. Hűlni kezd. *Hidegszik a lába a vizes zoknitól.*

✧ Szin: **1.** *hűvösödik* **2.** *lehűl*
✧ Ell: *melegedik, melegszik*
✧ Etim: A → *hideg* melléknév származéka.
☝ A *hidegszik* alakváltozat csak jelen időben, kijelentő módban használatos.

hidegfront ◆◆◆ fn

Hideg hőmérsékletű, valamely terület fölé áramló levegőtömeg határterülete, illetve ennek a hatása. *Rosszul érzi magát a hidegfronttól.*

✧ Szin: *hideghullám*
✧ Ell: *melegfront, meleghullám*
✧ Etim: Összetétel: → *hideg* + → *front*.

hidegháború ◆◆◆ fn

Fegyveres összecsapás nélküli háborús feszültség, versengés. *A nyugati hatalmak és a Szovjetunió között több mint négy évtizeden át tartott a hidegháború.*

✧ Etim: Összetétel: → *hideg* + → *háború*.

hideghullám ◆ fn

Hirtelen bekövetkező átmeneti lehűlés. *A hideghullám hatására álmosak vagyunk.*
✧ Szin: *hidegfront*
✧ Ell: *meleghullám, melegfront*
✧ Etim: Összetétel: → *hideg* + → *hullám*.

hidegkonyha ◆◆ fn –, ~*t*, ~*ja*

1. Hideg húsételeket, pástétomokat, szendvicseket éttermi felhasználásra, árusításra készítő konyha. *Egy hidegkonyhán dolgozik szakácsként.*
2. Ilyen konyha terméke. *Szeretem a hidegkonyhát, különösen a töltött tojást és a salátákat.*
✧ Etim: Összetétel: → *hideg* + → *konyha*.

hideglelés ◆◆ fn ~*ek*, ~*t*, ~*e* (népi)

Hidegrázás. *Hideglelése van, biztosan beteg lesz.* ■ *Harmadnapos hideglelés*: váltóláz, malária.
✧ Táj: *hidegláz, hidegmenés*
✧ Etim: Összetétel; → *hideg* + *lelés*: a → *lel* ige származéka.

hidegpadló ◆ fn

Kő-, kerámia- vagy betonlapokkal burkolt padló. *A konyhában és a fürdőszobában hidegpadló van.*
✧ Szin: *cementpadló, kőpadló, kerámiapadló*
✧ Ell: *szőnyegpadló, melegpadló, parketta*
✧ Etim: Összetétel: → *hideg* + → *padló*.

hidegrázás ◆◆ fn ~*ok*, ~*t*, ~*a*

Hirtelen felszökő láz okozta reszketés. *Rájött a hidegrázás, vacogott a foga.*
✧ Szin: (népi) *hideglelés, hidegláz, forróhideg,* (választékos) *lázroham*
✧ Etim: Összetétel; → *hideg* + *rázás*: a → *ráz* ige származéka.

hidegtál ◆◆ fn

Hideg ételekből összeállított fogás. *Vacsorára hidegtálat rendeltem, sok hússal és salátával.*
✧ Etim: Összetétel: → *hideg* + → *tál*.

hidegvér ◆◆◆ fn

1. Rendíthetetlen nyugalom. *Hidegvérrel fogadja a sors csapásait. Nem veszíti el a hidegvérét.*
2. (Mondatszóként:) Nyugalom. *Hidegvér, mindjárt készen vagyunk!*
✧ Szin: **1.** *hidegvérűség, higgadtság,* (bizalmas) *flegma, önuralom, lélekjelenlét* **2.** (bizalmas) *csigavér, nyugi*
✧ Etim: Német mintára keletkezett összetétel: → *hideg* + → *vér*.

hidegvérű I. ◆◆ mn ~*ek*, ~*t*, ~*en*

1. Olyan, aki általában meg tudja őrizni a nyugalmát. *Jó, ha az autóversenyző hidegvérű ember.*
2. Nagy testű, nehézkes mozgású, nyugodt természetű állat. *A muraközi ló hidegvérű fajta, nem való versenyzésre.*
✧ Szin: **1.** *hűvös, nyugodt, józan, rendíthetetlen,* (idegen) *flegmatikus*
✧ Ell: **1.** *forróvérű, forrófejű, szenvedélyes* **2.** *melegvérű*
✧ Etim: Német mintára keletkezett összetétel; → *hideg* + *vérű*: a → *vér* főnév származéka.

hidegvérű II. ◆◆ fn ~*ek*, ~*t*, –

(Főleg többes számban) A változó hőmérsékletűek közé tartozó állat. *Hidegvérűek például a kígyók, testhőmérsékletük a környezettől függ.*
✧ Etim: Német mintára keletkezett összetétel; → *hideg* + *vérű*: a → *vér* főnév származéka.

hidegvizes ◆ mn ~*ek*, ~*t* vagy ~*et*, ~*en*

1. Hideg víz tárolására való. *A pincében áll a hidegvizes kanna, mert ott jó hűvös van.*
2. Olyan, amihez hideg vizet használnak. *A fejére hidegvizes borogatást tett.*
✧ Etim: A *hidegvíz* összetétel (→ *hideg* + → *víz*) származéka.

hídfő ◆◆◆ fn ~*k*, ~*t*, ~*je*

A hídnak az a része, amellyel a két parthoz kapcsolódik. *Találkozzunk a Margit híd budai hídfőjénél!*
✧ Etim: Összetétel: → *híd* + → *fő*[2].

hidra ◆ fn ~*k*, ~*t*, ~*ja*

1. Pici, polip alakú, kezdetleges szervezetű édesvízi állat. *A hidra fontos láncszem az élővilág fejlődéstörténtében.*
2. Kilencfejű víziszörny a görög mitológiában. *Héraklész egyik hőstette az volt, hogy legyőzte a lernai hidrát.*
3. (választékos) (Folyton megújuló nehézség, leküzdendő akadály jelképeként:) *Még nem tiportuk el a hidra fejét.*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

hidrogén ◆◆◆ fn –, ~*t*, ~*je*

1. Színtelen, szagtalan gáz, a víz egyik alkotóeleme. *A hidrogénnel töltött léggömb a magasba emelkedett.*
2. (bizalmas) Hidrogén-peroxid; erősen oxidáló, színtelenítő és fertőtlenítő folyadék. *Hidrogénnel szőkítteti a haját.*
✧ Szin: **2.** (bizalmas) *szőkítő*
✧ Etim: Görög és francia elemekből keletkezett nemzetközi szó.
☝ Az elem vegyjele: *H* (pont nélkül).

hidroplán ◆ fn ~*ok*, ~*t*, ~*ja*

Vízi le- és felszállásra alkalmas repülőgép. *A hidroplán a tenger közepén is képes landolni.*
✧ Etim: Görög és francia elemekből keletkezett nemzetközi szó.

hiedelem ◆◆◆◆ fn *hiedelmek, hiedelmet, hiedelme*

1. Megalapozatlan, tévesen kialakított vélemény. *Abban a hiedelemben van, hogy mindig neki van igaza.*

2. Babona. *A falusi öregasszonyok még számos hiedelmet őriznek. A népi hiedelmekről írja a doktori értekezését.*

✧ Szin: (rosszalló) *tévhit*

✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, ismeretlen eredetű, a → *hideg*, → *hűl*, → *hűt*, → *hűvös* szavak tövével valószínűleg összefüggő szótő származéka.

hiéna ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. A kutyára hasonlító, dögevő ragadozó. *Az oroszlán tetemén hiénák lakmároznak.*

2. (rosszalló) Vérengző, kegyetlen ember. *Haynaut, a könyörtelen hadvezért úgy nevezték: a bresciai hiéna.*

3. Kíméletlenül harácsoló ember. *Az árverésen a társaikkal összejátszó hiénák olcsón szereztek meg több értékes tárgyat.*

✧ Szin: **2.** (rosszalló) *vadállat, hóhér, gyilkos* **3.** *uzsorás*

✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

☝ A *bresciai* szó kiejtése: [bressai].

hifi ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. Hangnak, zenének tökéletes, torzítás nélküli visszaadása, sugárzása. (Jelzőként is:) *A régi magnómnak nincs hifi hangzása, ezért új hifi berendezést kell vennem.*

2. (bizalmas) Hifitorony. *Hová tegyük a hifit?*

✧ Szin: (Mv bizalmas) *hájfi*

✧ Etim: Angol eredetű nemzetközi szó.

hifitorony ◆◆◆ fn

Egymás fölött elhelyezett, egybeépített, közös hangerősítővel és hangszórókkal vagy hangfalakkal rendelkező rádió, magnó és lemezjátszó vagy cédélejátszó együttese. *Vettünk egy új hifitornyot a nappaliba, mert szeretünk zenét hallgatni.*

✧ Szin: (bizalmas) *hifi*, (Mv bizalmas) *hájfi*

✧ Etim: Összetétel: → *hifi* + → *torony*.

híg ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. A megszokottnál, illetve szükségesnél kisebb sűrűségű (folyadék). *Csak egy tányér híg levest kaptak ebédre. Bokáig süllyedt a híg sárba.*

2. (rosszalló) Tartalmatlan, felszínes, sekély (beszéd). *Semmit sem értek ebből a híg fecsegésből.*

✧ Szin: **1.** *folyós, folyékony, szétfolyó, vizes, felöntött, lágy,* (népi) *vékony* **2.** *igénytelen, silány, üres*

✧ Táj: **1.** *hígas, hibócás*

✧ Ell: **1.** *sűrű* **2.** *tartalmas*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

higany ◆◆◆ fn –, *~t, ~a*

Ezüstszínű, szobahőmérsékleten folyékony fém. *A hőmérőben higany van.* • Szólás: *Olyan mint a higany*: eleven, mozgékony.

✧ Szin: (régi, népi) *kéneső*

✧ Etim: A → *híg* melléknév nyelvújítás kori származéka.

☝ Vegyjele: *Hg* (pont nélkül).

hígeszű ◆ mn *~ek, ~t, ~en* (gúnyos)

Hebehurgya, buta. *Mit csináltál, te hígeszű!*

✧ Szin: (gúnyos) *hígvelejű, szeleburdi, széllelbélelt*

✧ Táj: *szeleverdi*

✧ Ell: *megfontolt, okos, bölcs*

✧ Etim: Összetétel; → *híg* + *eszű*: az → *ész* főnév származéka.

higgad ◆◆ ige *~ni*

1. Kezd megnyugodni, múlik az izgatottsága. *Eleinte kiabált, aztán kezdett lassan higgadni.*

2. Ifjúkori szertelensége alábbhagy, szűnni kezd. *Reméljük, később higgad majd a gyermek.*

✧ Szin: **1.** *megnyugszik, csillapodik, lehiggad* **2.** *komolyodik, megállapodik, érik* • **2.** *Benő a feje lágya.*

✧ Táj: **1.** *csihad*

✧ Ell: **1.** *heveskedik, idegeskedik*

✧ Etim: A → *híg* melléknév származéka.

higgadt ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

Indulattól, izgalomtól, szenvedélytől mentes. *Higgadt ember sohasem emeli fel a hangját. Higgadtan tud dönteni veszélyes helyzetekben is.*

✧ Szin: *érett, józan, megállapodott, visszafogott, nyugodt, megfontolt, meggondolt*

✧ Ell: *meggondolatlan, forrófejű, szenvedélyes, heves, indulatos, lobbanékony*

✧ Etim: A → *higgad* ige származéka.

higiénia ◆◆ fn –, *~t, ~ja* (idegen)

1. A tisztaság követelménye mint az egészségmegőrzés egyik feltétele. *A higiéniára odahaza is ügyelnünk kell, de a gyerekcsoportokban fokozottabban.*

2. (Orvostudományban:) Egészségtan. *Már első évben tanulunk higiéniát is.*

✧ Szin: **1.** (idegen) *higiéné*

✧ Etim: Latin, végső soron görög eredetű nemzetközi szó.

hígít ◆◆◆ ige *~ani*

1. Valamit más folyadék hozzáadásával hígabbá tesz. *Túl sűrű a festék, hígítani kell egy kis oldószerrel.*

2. (Pénzt fedezet nélküli bankjegyek kibocsátásával) értéktelenné tesz. *Ha hígítják a pénzt, az súlyos inflációhoz vezet.*

✧ Szin: **1.** *felereszt, vizez* **2.** *értéktelenít, ront*

✧ Ell: **1.** *sűrít*

✧ Etim: A → *híg* melléknév származéka.

☝ Két hosszú *í*-vel írjuk. Kiejtése lehet [hígít] vagy [higít].

hígul ◆ ige *~ni*

Hígabbá válik. *A szörp hígul a hozzáöntött víztől.*

✧ Szin: *ritkul*

✧ Ell: *sűrűsödik*

✧ Etim: A → *híg* melléknév származéka.

☝ Hosszú *í*-vel írjuk. Kiejtése lehet [hígul] vagy [higul].

hihetetlen ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül*

1. Nem hihető. *Ez a történet hihetetlen, nem sok köze van a valósághoz.*

2. (túlzó) Rendkívüli. *Hihetetlenül sok pénzt nyert a lottón.*

✧ Szin: **1.** *valószínűtlen, hallatlan, lehetetlen, csodálatos, mesés* **2.** (túlzó) *elképesztő, fantasztikus*

✧ Ell: **1.** *hihető, lehetséges* **2.** *szokványos, átlagos*

✧ Etim: A → *hisz* ige származéka.

hija ◆◆◆◆ birtokos személyjeles fn (csak 3. személyben)

Hiánya. *Sok hija van a jószágnak.* ■ *Kis hija volt, hogy…*: nem sok hiányzott hozzá. *Kis hija volt, hogy lekésse a csatlakozást.* | *Híjával van valaminek*: nincs neki vagy kevés van neki. *Híjával van a pénznek. Híjával van a szorgalomnak.* | (Névutószerűen:) *Kettő híján száz*: kilencvennyolc. | *Jobb híján*: mert nincs jobb, mert nincs más lehetőség. *Jobb híján otthon nyaralnak.*

✧ Etim: A régi nyelvi *hiu* ‘üres, üresség’ szó megszilárdult ragos alakulata (vö. → *hézag*, → *hiába*, → *hiányos*, → *hiú*).

hím[1] ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~je*

1. Megtermékenyítő ivarsejteket termelő, utódokat nemző élőlény. *Még nem tudni az embrióról, hogy hím lesz-e vagy nőstény.*

2. Ilyen állat. *A szarvas hímjét bikának hívják.*

3. (ritka, tréfás) Férfi. *Ő az egyetlen hím a társaságunkban.*

4. (Jelzőként:) Hímnemű. *A hím madarak díszesebbek, mint a tojók.*

✧ Szin: **2.** *apaállat, bak, kandúr, kan*

✧ Ell: **2.** *nőstény, anyaállat* **3.** *nő* **4.** *nőnemű*

✧ Etim: Ősi, uráli kori szó.

hím[2] ◆ fn *~ek, ~et, ~je* (régi)

Hímzett díszítés. *Hímet varr a ruhára.*

✧ Szin: *dísz, minta,* (választékos, régi) *ék*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

himbál ◆◆◆ ige *~ni*

1. Ide-oda lóbál valamit. *Himbálja a lábát.*

2. Ütemesen ide-oda mozgat, ringat valamit. *A hullámok himbálják a hajót.*

✧ Szin: **1.** *lenget,* (bizalmas) *lógáz* **2.** *hintáztat*

✧ Táj: **1.** *lóginyál, lótyikál, hajcál, inogtat*

✧ Etim: A → *hinta*, → *hintó* főnevek tövével azonos, ismeretlen eredetű szótő származéka.

himbálódz|ik ◆◆ ige **himbálóz|ik** *~ni*

Lassan ide-oda leng vagy dől. *Oldalán kard himbálózott. A csónak himbálódzik a vízen.*

✧ Szin: *imbolyog, lóbálódzik, leng,* (választékos) *hajlong, inog, ringatózik,* (régi) *reng, hánykolódik, hintázik*

✧ Táj: *cölönköl, csilingálódzik, kócál*

✧ Etim: A → *himbál* ige származéka.

☝ A *himbálódzik* alakváltozat elválasztása: *him-bá-ló-dzik*. Felszólító alakjaiban két *d*-t írunk: *himbálóddzon* vagy (ikesen ragozva, választékosan) *himbálóddzék*. Ezek elválasztása: *him-bá-lódz-dzon*, *him-bá-lódz-dzék*.

hímes ◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en*

1. (népi) Varrott mintával díszített. *A vendégnek hímes szélű párna jár.*

2. (régi) Mintás. *Hímes vásznat terített az asztalra.* • Szólás: *Úgy vigyáz rá, mint a hímes tojásra*: nagyon gondosan, féltően vigyáz rá.

3. (választékos) Tarka. *Májusi virágnyíláskor járjunk egyet a hímes mezőn!*

4. (régi) Megtévesztő, hazug. *Hímes szavaival csábított el.*

✧ Szin: **1.** *hímzett, kivarrt* **2.** *cifra, díszes, díszített, ékes* **3.** *színes, színpompás, virágos* **4.** *megejtő, mézes-mázos*

✧ Ell: **2.** *dísztelen* **3.** *színtelen* **4.** *egyszerű, világos, őszinte*

✧ Etim: A → *hím*[2] főnév származéka.

hímez ◆◆◆ ige *~ni*

1. Varrott mintával díszít valamit. *Párnát hímez keresztszemes öltéssel.*

2. Díszes öltésekkel varr valamit valamire. *Az anya a gyerek óvodai jelét hímezi éppen a tornazsákra.*

3. ■ (népi) *Tojást hímez*: húsvéti tojást mintásra fest.

4. (régi) Mondanivalóját szépítgeti. *Ne hímezd a szót!*

✧ Szin: **1.** *kivarr,* (bizalmas, idegen) *stikkel* **3.** (választékos) *ékesít, tarkáz* **4.** (régi) *cifráz*

✧ Etim: A → *hím*[2] főnév származéka.

hímez-hámoz ◆ ige *hímezni-hámozni* (népi)

Sok beszéddel zavartan kerülgeti az igazságot. *Sosem ad egyenes választ, csak hímez-hámoz.*

✧ Szin: (bizalmas) *kertel, köntörfalaz, mellébeszél,* (szleng) *hadovál, süketel, rizsázik* • *Csűri-csavarja a dolgot. Kerülgeti, mint macska a forró kását.*

✧ Táj: *hímel-hámol*

✧ Etim: Népetimológiával keletkezett az *ímez-ámoz* összetételből (*ímez*: az → *ím* mondatszó származéka + *ámoz*: az → *ám* határozószó származéka).

☝ Mindkét tagját toldalékoljuk: *hímezett-hámozott, hímeztek-hámoztak* stb.

himlő ◆◆ fn –, *~t, ~je*

1. Gennyes, hólyagos kiütésekkel járó, többnyire halálos kimenetelű járványos betegség. *A fekete vagy hólyagos himlő a középkori Európa réme volt. Ma már Európában oltást sem adnak himlő ellen, mert gyakorlatilag nem fordul elő.*

2. (ritka) Bárányhimlő. *Amikor himlőt kapott, kiütések jöttek ki rajta.*

✧ Etim: A → *hint* igével azonos eredetű, régi nyelvi *himlik* ‘szóródik’ ige főnevesült folyamatos melléknévi igeneve.

✧ Ö: bárány + himlő

himlőhelyes ◆◆ mn *~ek, ~t, ~en*

Himlőből visszamaradt hegekkel borított. *Himlőhelyes az arca, kis kerek mélyedések vannak a bőrén, mert elvakarta a bárányhimlő okozta kiütéseket.*

✧ Szin: *ragyás, himlőheges,* (népi) *ragyaverte,* (durva) *ragyabunkós*

✧ Táj: *aprókeltes, kecskebőrű, lyukadtas, jégverte*

✧ Etim: Összetétel; → *himlő* + *helyes*: a → *hely* főnév származéka.

hímnemű ◆◆ mn *~ek, ~t,* –

1. A megtermékenyítésre képes nemhez tartozó. *A kivi csak akkor terem, ha hímnemű és nőnemű növényeket ültetünk egymás közelébe.*

2. Nyelvtani szempontból ebbe a kategóriába sorolt (szó). *A latin nyelvben a ‘szántóföld’ jelentésű ager főnév hímnemű, a ‘termőföld’ jelentésű humus szó viszont nőnemű.*

✧ Szin: **1.** (idegen) *maszkulin*

✧ Ell: **1.** *nőnemű,* (idegen) *feminin*

✧ Etim: Összetétel; → *him* + *nemű*: a → *nem* főnév származéka.

himnusz ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Valamely nemzet tagjainak összetartozását kifejező, megzenésített költemény. *Az olimpiai bajnok tiszteletére eljátsszák hazája nemzeti himnuszát. Március 15-én elénekeltük a Himnuszt.*

2. Istenséget vagy magasztos eszmét dicsőítő ének. *Sok himnusz magasztalja Szűz Máriát. Ebben a versben a szabadság himnuszát zengi a költő.*

✧ Szin: **2.** *óda, örömének, dicséret,* (bizalmas) *dicshimnusz*

✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

hímpor ◆◆ fn

1. (régi) Virágpor. *Hímport visz a szél a rét fölött.*

2. A lepkék szárnyát borító finom pikkelyréteg. *Ne fogd meg a lepkét, mert lejön a szárnyáról a hímpor!*

3. (választékos) Érintetlen, természetes szépség, üdeség. *Még rajta van az ártatlanság hímpora.*

✧ Szin: **1.** *pollen* **3.** *érintetlenség, természetesség*

✧ Etim: Nyelvújítás kori összetétel: → *hím*[1] + → *por*.

hímvessző ◆◆◆ fn (választékos)

Férfi vagy hím emlősállat húgy-, illetve nemi szervének hengeres része. *Biológiaórán a hímvessző felépítéséről volt szó.*

✧ Szin: (idegen) *pénisz,* (régi) *hímtag, nemzőtag,* (bizalmas) *fütyülő, fütykös, fütyi,* (tréfás, gyermeknyelvi) *kukac, kuki,* (tréfás) *bájdorong,* (szleng) *szerszám, dákó, farok*

✧ Táj: *bille, bőrjankó, kakas*
✧ Etim: Nyelvújítás kori összetétel: → *hím*[1] + → *vessző*.

hímzés ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Az a művelet, hogy valaki hímez. *A hímzés jó időtöltés.*

2. Így készült dísz, kézimunka. *Rábaközi és buzsáki hímzéssel van tele a lakása.*

✧ Szin: (népi, régi) *hímvarrás*
✧ Etim: A → *hímez* ige származéka.

hínár ◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

1. A víz felszíne alatt szétterülő indás növényzet. *Az öböl vize tele van hínárral, minduntalan beleakad az úszók lábába. Az édesvízben békalencse, rucaöröm, tavirózsa, rence, süllőhínár és békaszőlő alkotja a hínárt.*

2. (választékos) Nehéz, válságos helyzet. *Csak nehezen mászott ki a hínárból.*

✧ Táj: **1.** *gubancosbéka, omboly, gyöszöny*
✧ Etim: Egy ismeretlen eredetű szótő származéka.
☝ Hosszú *í*-vel írjuk. Kiejtése lehet [hínár] vagy [hinár].

hindu ◆◆ mn *~k, ~t, –*

A hinduizmus nevű indiai vallást és ennek filozófiáját követők közé tartozó vagy rájuk jellemző. *Hindu művészeti kiállítás nyílt a Magyar Nemzeti Galériában.* (Főnévi használatban:) *A hinduk szent állatként tisztelik a tehenet.*

✧ Etim: Perzsa eredetű nemzetközi szó.
☝ Nem tévesztendő össze a *hindi* szóval, amely a soknemzetiségű India legnagyobb nyelvét jelöli. *Hindu* azonban csak az, aki a hinduizmus vallásának követője. India minden lakosát, nemzetiségét összefoglalóan az *indiai* szóval jelöljük.

hint ◆◆◆◆ ige *~eni*

1. (Porszerű anyagot) szór, hullat. *Cukrot hint a süteményre. Magot hint a földbe.*

2. (Folyadékot) kis mennyiségben szétszórva, cseppenként hullat valamire. *Tejfölt hint a túrós csuszára. Hints egy kis vizet a virágokra!*

3. ■ (választékos) *Csókot hint*: többször csókot dob, küld valaki után. *Csókot hintett távozó kedvese után.*

4. (választékos) (Fényt) szór valamire. *A hold halványan hinti fényét a tájra.*

✧ Szin: **1.** *szitál* **2.** *permetez*
✧ Etim: Egy ismeretlen eredetű szótő származéka.

hinta ◆◆◆◆ fn *~́k, ~́t, ~́ja*

1. Valamire felfüggesztett ülés, amelyben előre-hátra lehet lendülni. *Vigyázz, le ne ess a hintáról!*

2. Középen feltámasztott, a két végén ülő egy-egy gyermek által föl-le mozgatható deszka mint játékszer. *A legjobb, ha két, nagyjából azonos súlyú gyerek ül a hintára.*

3. ■ (szleng) *Hintába tesz*: becsap. *Azok tették hintába, akikben leginkább megbízott.*

✧ Szin: **2.** *libikóka, mérleghinta*
✧ Táj: **1.** *limba, bólinka* **2.** *himba*
✧ Etim: A → *himbál*, → *hintó* szavak tövével azonos, ismeretlen eredetű szótő származéka.

hintapolitika ◆ fn (rosszalló)

Hol az egyik, hol a másik félhez közeledő, egyensúlyozó politikai magatartás. *A gerinctelen politikus évek óta hintapolitikát folytat.*

✧ Szin: (rosszalló) *kétkulacsos politika*
✧ Etim: Összetétel: → *hinta* + → *politika*.

hintaszék ◆◆ fn

Ívelt talpakra szerelt, ringatható karosszék. *A hintaszékben üldögél, és hintázva olvas.*

✧ Etim: Összetétel: → *hinta* + → *szék*.

hintáz|ik ◆◆◆ ige *~ni*

1. Hintán, fa ágán stb. ide-oda lendíti, himbálja magát. *A diófa ágaiba kapaszkodva hintázik. Jobban szeret a játszótéri hintán hintázni, mint a hintalovon. Ne hintázz a széken, mert hanyatt esel!*

2. (választékos) Hajladozik, himbálódzik valami. *Csónakunk hintázott a vízen.*

✧ Szin: **1.** *billeg* **2.** *ring, ringatózik*

✧ Táj: **1.** *csilingál, lingál, hajkózik, inókázik*

✧ Etim: A → *hinta* főnév származéka.

hintó ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* vagy *hintaja*

Díszes, kényelmes lovas kocsi. *Az előkelő vendég nyitott hintón hajtatott végig a városon.*

✧ Szin: (régi) *ekvipázs, batár, cséra, homokfutó, bricska, landauer*

✧ Etim: A → *himbál*, → *hintó* szavak tövével azonos, ismeretlen eredetű szótő származéka.

hintőpor ◆ fn

Bőrápoló por. *Fürdetés után hintőporral szórják be a csecsemő testét.*

✧ Szin: *púder,* (idegen) *talkum*

✧ Etim: Összetétel; *hintő*: a → *hint* ige származéka + → *por*.

hipermodern ◆ mn (idegen)

Feltűnően modern. *Számomra a hipermodern épületek és lakások ridegek.*

✧ Szin: (idegen) *ultramodern*

✧ Ell: *elavult, régi, ósdi*

✧ Etim: Összetétel; *hiper* 'fokozott': görög eredetű nemzetközi szó + → *modern*.

hipnotizál ◆◆ ige *~ni* (idegen)

1. Akaratátvitellel öntudatlan állapotba ejt valakit. *A pszichiáter hipnotizálta, hogy betegségének oka kiderüljön, és hogy lehetőség nyíljon gyógyulásra.*

2. Elbűvöl valakit. *A színész játékával hipnotizálta a közönséget.*

✧ Szin: **1.** (idegen) *szuggerál* **2.** *lenyűgöz, elvarázsol, megigéz*

✧ Etim: Latin, végső soron görög eredetű nemzetközi szó.

hipp-hopp ◆◆ msz

1. (Ugrándozó táncra buzdító szó:) *Táncoljunk, hipp-hopp!*

2. (Mesékben a nagy távolságra való eljutás varázsszava:) *Hipp-hopp, ott legyek, ahol akarok!*

3. (Annak érzékeltetésére, hogy valaki gyorsan, hirtelen eltűnt valahonnan, eljutott valahova:) *Hipp-hopp, észre sem vettük, máris fenn voltunk a hegytetőn.*

✧ Szin: **3.** *egyszerre, hirtelen, váratlanul*

✧ Etim: A → *hopp* mondatszóból keletkezett összetétel, ikerszó: *hipp* + → *hopp*.

hippi ◆◆ fn *~k, ~t, ~je* (kissé régi)

A társadalmi szokások kötöttségei ellen feltűnő hajviselettel, öltözékkel (és tétlen életmóddal) tiltakozó, minden erőszakot elítélő fiatal. *A hippik jelszava ez volt: szeretkezz, ne háborúzz!*

✧ Etim: Angol eredetű nemzetközi szó.

hír ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Értesülés. *Van híred róla, tudsz róla valamit? Jó vagy rossz hírt kaptál?* • Szólás: *Se híre, se hamva*: nyomtalanul eltűnt.

2. Valakiről, valamiről továbbított értesítés, üzenet. *Vidd hírül a nagymamáéknak, hogy hamarosan meglátogatom őket! Már egy éve nem adott hírt magáról.*
3. Friss eseményekről szóló közlemény. *Mindennap hallgatom a híreket.*
4. Hallomás, tudomás. ■ *Hírből sem ismeri, hírét sem hallotta*: egyáltalán nem ismeri.
5. Valakiről, valamiről széles körben elterjedt vélemény. *Az egri bornak jó híre van. Rossz hírét költötték, rosszat beszéltek róla, pedig ártatlan.* ■ *Valaminek a hírében áll*: azt tartják róla, hogy az. *Jó táncos hírében áll.* | *Hírbe hoz valakit*: a róla szóló pletykához alapot szolgáltat, pletykát terjeszt róla. *Osztálytársai körében hírbe hozta a barátnőjét.*
✧ Szin: **1.** (választékos) *információ, újság* **3.** *tudósítás, beszámoló* **4.** *értesülés* **5.** *híresztelés, szóbeszéd, mendemonda, hírnév*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.
✧ Ö: gólya + hír

híradástechnika ◆ fn
Az elektromos jelekkel foglalkozó elektrotechnikának az az ága, amely a beszéd, a zene és a kép továbbításával, ennek elméleti és gyakorlati ismereteivel kapcsolatos. *A híradástechnika fejlődése ma óriási: évente jelennek meg új technikán alapuló eszközök, és még gyakrabban a továbbfejlesztett változatok.*
✧ Etim: Összetétel: *híradás* (→ *hír* + → *adás*) + → *technika*.

híradó I. ◆◆◆◆ mn *~k, ~t, –*
1. Híreket (rádióhullámok útján) továbbító. *A vállalat híradó eszközöket gyárt.*
2. ■ *Híradó szolgálat*: hírek továbbítását végző (katonai) alakulat. *Újoncként a híradó szolgálatba osztották be.* | *Híradó százados*: ennek századosi rangú tagja. *A híradó százados kiosztotta a feladatokat.*
✧ Etim: Összetétel; → *hír* + *adó*: az → *ad* ige származéka.

híradó II. ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Rádióban, televízióban a napi eseményekről beszámoló adás. *Az aznap esti híradóban már bemondták a hírt.*
2. Híradó-alakulat a katonaságnál. *A híradóknál szolgál.*
✧ Szin: **1.** *hírek, krónika*
✧ Etim: Összetétel; → *hír* + *adó*: az → *ad* ige származéka.

hirdet ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. A hallgatóság, közönség tudomására hoz valamit. *A bíróság ítéletet hirdet. A verseny után két órával hirdetnek eredményt.*
2. Az érdeklődők, érdekeltek tudomására hoz valamit (sajtó, rádió, televízió, plakát stb. útján). *A faliújságon szakszervezeti gyűlést, kirándulást, hangversenyt hirdetnek.*
3. Vételre kínál, keres, reklámoz valamit. *Újságban is hirdeti az eladó házát. A mosógépszerelő szórólapokon hirdeti magát.*
4. (Tant, eszmét) nyilvánosan, a meggyőzés szándékával terjeszt. *Eretnek tanokat hirdet.* ■ *Igét hirdet*: prédikál.
5. (bizalmas) Valaminek terjeszti a hírét. *Mindenfelé hirdeti, amit hallott.*
6. (választékos) Tanúsít valamit. *Sok szép emlék hirdeti őseink dicsőségét.*
✧ Szin: **1.** *tudat, közöl, bejelent* **4.** *híresztel, elterjeszt, népszerűsít, reklámoz* **6.** *igazol, bizonyít* • **1.** *Nyilvánosságra hoz. Tudtul ad.*
✧ Ell: **1., 4.** *eltitkol, elhallgat*
✧ Etim: A → *hír* főnév származéka.
☝ Rövid *i*-vel írjuk és ejtjük.

hirdetés ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
1. Valaminek a nyilvánosságra hozatala. *Alkotmányellenes nézetek hirdetése miatt bíróság elé állították.*
2. Tájékoztató szöveg, felirat, hirdetmény. *El akarja cserélni a lakását, ezért mindenfelé hirdetéseket ragaszt ki.*
3. Apróhirdetés. *Láttam egy hirdetést az újságban, hogy valaki kutyakölyköket kínál eladásra.*
4. Reklám. *Egy hirdetés szerint az egy évre lekötött bankbetét után több mint 30 százalékos kamatot fizetnek.*
✧ Szin: **1.** *közzététel, propagálás* **2., 3.** *felhívás, közlemény*
✧ Etim: A → *hír* főnév származéka.
✧ Ö: apró + hirdetés
☝ Rövid *i*-vel írjuk és ejtjük.

hirdetmény ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e* (hivatalos)
Közérdekű közlemény, sokakat érintő fontos tudnivalót közlő szöveg. *A falak tele vannak ragasztva hirdetményekkel. Hirdetményeket tettek közzé a pályázati feltételekről.*
✧ Szin: *plakát, falragasz*
✧ Etim: A → *hír* főnév származéka.
☝ Rövid *i*-vel írjuk és ejtjük.

hirdetőtábla ◆◆ fn
Hirdetmények kifüggesztésére használatos tábla. *A nyertesek névsorát kifüggesztették a hirdetőtáblára, hogy mindenki elolvashassa.*
✧ Szin: *faliújság*
✧ Etim: Összetétel; *hirdető*: a → *hirdet* ige származéka + → *tábla*.

híre-hamva ◆ birtokos személyjeles fn (csak egyes szám 3. személyben, általában alanyesetben)
■ *Híre-hamva sincs*: eltűnt. *A tegnap leesett hónak ma már híre-hamva sincs.*
✧ Szin: (népi) *híre-pora*

✧ Etim: Összetétel; *híre*: a → *hír* főnév birtokos személyjeles alakja + *hamva*: a → *hamu* főnév birtokos személyjeles alakja.

híres ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en*

1. Kiemelkedő tulajdonságairól, teljesítményéről általánosan ismert (ember). *Sok híres ember, író, politikus, színész volt már az iskolánk vendége.*

2. Olyan tárgy, hely, alkotás, amely valamiről nevezetes, amelynek híre van. *Olvastad már a Nobel-díjas író híres könyvét?*

3. (rosszalló, gúnyos) Rossz hírű, hírhedt. *Megint itt vannak a híres barátaid.* (Főnévi használatban:) *Hol az a híres?* (Megszólításban:) *No, te híres!*

✧ Szin: **1.** *nagy hírű, közismert, beérkezett, híres-nevezetes, világhírű, világhíres,* (választékos) *hírneves,* (régi) *hírhedt, hírhedett,* (hivatalos) *illusztris* **2.** *nagy hírű, közismert, híres-nevezetes, világhírű* **3.** (rosszalló, gúnyos) *elhíresült, elhíresedett,* (főnévként is:) *szélhámos, csirkefogó*

✧ Táj: **3.** *címeres*

✧ Ell: **1.** *ismeretlen, névtelen* **2.** *ismeretlen*

✧ Etim: A → *hír* főnév származéka.

híresség ◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Valakinek, valaminek híres volta. *Apjának híressége nem csak segítette, akadályozta is pályáján.*

2. Híres ember. *Az előadásra meghívták az összes híresség*et.

✧ Szin: **1.** *ismertség, hírnév,* (választékos) *nimbusz,* (választékos, idegen) *renomé* **2.** *kiválóság,* (idegen) *sztár,* (régi, idegen) *notabilitás*

✧ Etim: A → *híres* melléknév, illetve a → *hír* főnév származéka.

híresztel ◆◆ ige *~ni*

1. Valamit továbbmond, valaminek hírét terjeszti. *Amit hallott, faluszerte híresztelte.*

2. (rosszalló) Valakiről a valóságtól eltérő dolgokat mond, terjeszt. *Erkölcstelennek, megbízhatatlannak híresztelték.*

✧ Szin: **1.** *továbbad, pletykál, rebesget, mondogat, beszél* **2.** (rosszalló) *kikiált valaminek* • **1.** *Fűnek-fának elmond.* **2.** *(Rossz) hírét kelti.*

✧ Ell: **1.** *elhallgat*

✧ Etim: A → *hír* főnév nyelvújítás kori származéka.

hírharang ◆ fn (gúnyos)

Híreket terjesztő, pletykás személy (általában nő). *Ő volt a falu hírharangja, minden hírt tudott és továbbadott.*

✧ Szin: (gúnyos) *falu szája, pletykafészek, hírhordó*

✧ Etim: Összetétel: → *hír* + → *harang*.

hírhedt ◆◆◆◆ mn (régi) **hírhedett** *~ek, ~et, ~en*

1. (rosszalló) Nagyon rossz hírű. *A hírhedt bűnözőt végre elfogták. Itt állt az a hírhedt kocsma, ahol szinte naponta összeverekedtek az ittas vendégek.*

2. (régi) Híres. *„Hirhedett zenésze a világnak”* (Vörösmarty M.: Liszt Ferenchez).

✧ Szin: **1.** (rosszalló) *cégéres, címeres* **2.** *neves, hírneves, tekintélyes* • **1.** *Veszett híre van.*

✧ Ell: **1.** *jó hírű* **2.** *ismeretlen, névtelen*

✧ Etim: A → *hír* főnév nyelvújítás kori származéka.

hírlap ◆◆◆◆ fn (hivatalos, választékos)

Újság, napilap. *Minden reggel átnézi a hírlapokat.*

✧ Szin: (bizalmas) *lap*

✧ Etim: Összetétel: → *hír* + → *lap*.

hírl|ik ◆◆◆ ige *~eni*

Valamit híresztelnek. *Úgy hírlik, jövőre megváltozik az adótörvény.*

✧ Szin: *híre jár* (vagy *megy*), *terjed, beszélik, rebesgetik, suttogják* • *Csiripelik a verebek. Azt suttogja a fáma. Úgy szól a fáma.*

✧ Etim: A → *hír* főnév nyelvújítás kori származéka.

☝ Csak egyes szám 3. személyben használatos. Felszólító alakja nincs.

hírnév ◆◆◆◆ fn

Valakinek, valaminek jó híre, elismert neve. *Már első filmjével hírnevet szerzett magának.*

✧ Szin: *hír, elismertség, tekintély, dicsőség*

✧ Etim: Összetétel: → *hír* + → *név*.

hírneves ◆◆ mn

Igen híres. *A főszerepet egy hírneves színész játszotta.*

✧ Szin: *elismert, népszerű, kiváló, neves,* (választékos) *nagynevű,* (kissé régi) *híres-neves*

✧ Ell: *ismeretlen, jelentéktelen*

✧ Etim: A → *hírnév* főnév származéka.

hírnök ◆◆◆ fn *~ök, ~öt, ~e*

1. (régi) Aki megbízásból hírt, üzenetet hoz, visz. *Hírnökre bízta az üzenetet.*

2. (választékos) Aki, ami előre jelez, sejtet valamit. *A tavasz hírnöke a hóvirág.*

✧ Szin: **1.** *hírvivő, hírmondó, futár,* (idegen, régi) *kurír,* (régi, választékos) *herold*

✧ Etim: A → *hír* főnév nyelvújítás kori származéka.

hirtelen I. ◆◆◆◆◆ hsz

Látható előzmény nélkül, gyorsan, váratlanul. *A tömeg hirtelen megállt.*
✧ Szin: *hirtelenében, hamarjában, egyszerre, egyszer csak,* (bizalmas) *ripsz-ropsz*
✧ Ell: *lassan, fokozatosan*
✧ Etim: A → *hír* főnév származéka.

hirtelen II. ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül*
Előzmény nélkül, gyorsan bekövetkező. *Hirtelen mozdulattal felkapta botot, s már ütött is. Hirtelen elhatározással munkahelyet változtatott. Hirtelen halála megindulást keltett.* ■ *Hirtelen harag*: gyorsan fellobbanó, de rövid ideig tartó. *Hirtelen haragjában törni-zúzni kezdett.* | *Hirtelen ember*: hirtelen haragú. *Hirtelen ember, fél tőle az egész család.* | *Hirtelen keze van*: gyorsan, sokszor meggondolatlanul üt.
✧ Szin: *gyors, váratlan, lobbanékony, robbanékony*
✧ Ell: *lassú, fokozatos*
✧ Etim: A → *hír* főnév származéka.

hirtelenszőke ◆ mn
Nagyon világos szőke (hajú). *Újabban egy hirtelenszőke lánnyal jár szórakozni.*
✧ Szin: *lenszőke, platinaszőke*
✧ Táj: *kese, baláj*
✧ Etim: Összetétel: → *hirtelen* + → *szőke*.

hírverés ◆◆ fn –, *~t, ~e* (rosszalló)
Széles körben való híresztelés, különösen reklámeszközökkel. ■ *Hírverést csap (valaminek)*: gyorsan és túlozva híresztel valamit. *Elmondtam neki, és akkora hírverést csapott, hogy estére az egész falu tudta. A legkisebb ok is elég neki, hogy hírverést csapjon ellenfele lejáratására.*
✧ Szin: *reklámozás,* (idegen) *propaganda*
✧ Etim: Összetétel; → *hír* + *verés*: a → *ver* ige származéka.

história ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. (bizalmas) Kellemetlen eset, esemény. *Különös históriának voltam szemtanúja. Szép kis história, nem mondom!*
2. Történet. *„Hosszú históriát kéne elbeszélnem”* (Petőfi S.: János vitéz).
3. Verses elbeszélés a XVI–XVII. századi magyar irodalomban. *Árgirus históriája sok irodalmi műnek az alapja.*
4. (régi) Történelem. *Nagyapám gyakran idézett példákat a rómaiak históriájából.*
✧ Szin: **2.** *krónika, elbeszélés, mese,* (bizalmas) *sztori* **3.** *széphistória*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

históriás I. ◆◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, –*
■ *Históriás ének*: XVI–XVII. századi, történelmi tárgyú elbeszélő költemény. *Ebben a szöveggyűjteményben sok históriás éneket olvashatsz.*
✧ Etim: A → *história* főnév származéka.

históriás II. ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
(régi) Verses történeteket előadó vásári énekmondó, illetve könyvárus. *A királyi várban is felléptek históriások.*
✧ Szin: *igric,* (régi) *regös*
✧ Etim: A → *história* főnév származéka.

hisz[1] ◆◆◆◆◆ ige *hinni*
1. Igaznak tart valamit. *Hiszi is, nem is, amit mond. Hiszem, ha látom. Hiszem, ha akarom.*
2. *Hisz valakinek, valaminek*: elfogadja, amit mond, illetve mutat. *Ha nem hiszel nekem, higgy a saját szemednek!*
3. *Hisz valakiben, valamiben*: **a)** létezőnek tekinti. *Hisz Istenben. Hisz a csodákban.* **b)** tehetségesnek tartja és bízik benne. *Hisz a tanítványában.* **c)** reménykedik benne. *Hisz a sikerben.*
4. Valamilyen véleménye van valamiről. *Azt hiszem, mára már elég a felelésből.*
✧ Szin: **2.** *remél valamit; bízik, bizakodik, reménykedik valamiben* **4.** *gondol, vél*
✧ Ell: **1.** *kétségbe von, vitat, megkérdőjelez* **2.** *kételkedik valakiben, valamiben*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.
☝ Felszólító alakjaiban – a hasonló igéktől eltérően – hosszú *ggy* van: *higgyek, higgy* vagy *higgyél, higgyen; higgye* stb. A tárgyas ragozású felszólító mód egyes számú 2. személyének (*higgyed*) a rövidült változata *hidd*. Lásd még a *hívő* szócikket!

hisz[2] **I.** ◆◆◆◆ ksz (bizalmas, kissé régi)
Hiszen I.

hisz[2] **II.** ◆◆◆◆ hsz (bizalmas, kissé régi)
Hiszen II.

hiszekegy ◆ fn –, *~et, ~e*
A keresztények „Hiszek egy Istenben” kezdetű hitvallása, imája. *Elmondott egy hiszekegyet.*
✧ Szin: *krédó, apostoli hitvallás*
✧ Etim: A *„Hiszek egy Istenben”* kezdetű ima első szavaiból keletkezett.

hiszékeny ◆◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en*
Olyan (ember), aki bármit könnyen elhisz. *Nem nagy dicsőség becsapnia hiszékeny embereket.*
✧ Szin: *naiv, gyanútlan, jóhiszemű*
✧ Táj: *hiszen*

✧ Ell: *kétkedő, gyanakvó*
✧ Etim: A → *hisz* ige nyelvújítás kori származéka.

hiszen I. ◆◆◆◆◆ ksz (bizalmas, kissé régi) **hisz**

(Magyarázó mondat bevezetésére:) Ez természetes (is), mert… *Nem tudhatom, hiszen én sem voltam ott. Nem csoda, hogy nagy a sár, hiszen folyton esik. „Fukar kezekkel mérsz, de hisz nagy úr vagy”* (Madách I.: Az ember tragédiája).

✧ Szin: *ugyanis, mert, mivel, mivelhogy, végtére,* (bizalmas) *amikor*
✧ Etim: A → *hisz* ige egyes szám első személyű *hiszem* alakjából keletkezett szófajváltással.

hiszen II. ◆◆◆◆◆ hsz (bizalmas, kissé régi) **hisz**

1. (Nyomósításra:) Persze, tudvalevőleg. *Nem hibáztatom, mert hiszen nem ő tehet róla. Hisz ő mindig jót akar!*
2. (Megengedés kifejezésére:) Hát igaz, hogy… *Hiszen megtett mindent, ami tőle telt.*
3. (Mentegetőzés kifejezésére:) De hát… *Hiszen én előre megmondtam!*
4. (Csodálkozás, meglepetés kifejezésére:) Ni csak, most látom csak. *Hiszen ez ő! Hisz már itt is vagyunk!*
5. (Fenyegetés kifejezésére:) *Hiszen csak találkozzam vele!*
6. (Reménytelen óhaj kifejezésére:) *Hiszen csak ne volnék gyenge asszony, megmutatnám neki, milyen a magyar virtus!*

✧ Szin: **1., 3.** *elvégre, bizony*
✧ Etim: A → *hisz* ige egyes szám első személyű *hiszem* alakjából keletkezett szófajváltással.

hisztéria ◆◆◆◆ fn –, *-t, -ja*

1. Szorongásban és dühkitörésben megnyilvánuló idegbetegség. *Hisztériáját szanatóriumban kezelteti.* (túlzó) *Mi ez a hisztéria már megint?*
2. Nagyfokú idegesség, félelemből eredő kapkodás. *Háborús hisztéria uralkodott a városban.*

✧ Szin: **1.** *idegroham, dühkitörés, őrjöngés* **2.** *idegesség, feszültség, pánik,* (bizalmas) *hiszti*
✧ Ell: **2.** *nyugalom, higgadtság, kiegyensúlyozottság*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

hisztérikus ◆◆◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, ~an*

Hisztériában szenvedő, ennek jeleit mutató (ember), illetve ilyen emberre jellemző. *A hisztérikus emberek dühkitöréseit nehéz elviselni. Kihallatszott az utcára a hisztérikus kacaj.*

✧ Szin: *hisztériás, eszelős, eszeveszett, őrjöngő*
✧ Ell: *nyugodt, kiegyensúlyozott, higgadt*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

hiszti ◆◆ fn *~k, ~t, ~je* (bizalmas)

Hisztérikus idegesség, dühöngés, hisztéria. *Már megint rajta van a hiszti.*

✧ Szin: *dühkitörés, idegroham, őrjöngés*
✧ Ell: *nyugalom, higgadtság*
✧ Etim: Szórövidüléssel és kicsinyítő képzővel keletkezett a → *hisztérikus* melléknévből.

hisztiz|ik ◆◆ ige *~ni* (bizalmas)

Dühöng, hisztérikusan tombol. *Ne hisztizz, ezzel nem mégy semmire!*

✧ Szin: *hisztériázik,* (bizalmas) *dilizik, raplizik* • *Rájön a bolondóra* vagy *az ötperc* vagy *a hoppáré.*
✧ Etim: A → *hiszti* főnév származéka.

hit ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Meggyőződés olyasmiről, amit nem tudunk igazolni, és mégis bizonyosnak tartjuk. *Hitem szerint el fog jönni.*
2. Bizalom. *Ezt csak a jövőbe vetett hittel letet elviselni. Megingott a beléje vetett hitem.*
3. Meggyőződés isteni hatalom létezéséről és a vallási tételek igaz voltáról. *A halálos beteget segíti Istenben és a feltámadásban való hite.*
4. Vallási tételek rendszere. *Sokféle hit létezik, például: keresztény, mohamedán, zsidó hit.* ■ *Egy hiten vannak*: **a)** ugyanazt a vallást követik; **b)** hasonló a véleményük. | *Áttér valamilyen hitre*: ezután annak elveit követi. *Áttért a mohamedán hitre.* | *Kitér a hitéből*: **a)** elhagyja a vallását **b)** szakít elveivel **c)** (tréfás) megbotránkozik. *Anyád kitér a hitéből, ha ezt meghallja!*
5. Esküvés, eskü. ■ *Hitet tesz valami mellett*: **a)** megesküszik rá **b)** ünnepélyesen kijelenti, illetve bebizonyítja, hogy hisz benne.
6. (régi) (A becsületre mint biztosítékra való hivatkozásban:) *Hitemre fogadom, hogy nem hagylak el a bajban.*

✧ Szin: **1.** (ritka) *hivés, bizonyosság* **4.** *vallás* **6.** *becsületszó*
✧ Etim: A → *hisz* ige *hi-* tőváltozatának származéka.
✧ Ö: nép + hit, tév + hit

hiteget ◆◆◆◆ ige *~ni*

Üres ígéretekkel biztat valakit. *Folyton ígéri, hogy nekem adja, de úgy látszik, csak hiteget.*

✧ Szin: (kissé választékos) *áltat,* (választékos) *ámít,* (bizalmas) *szédít, bolondít,* (szleng) *kábít*
✧ Táj: *mecegtet, hitet*
✧ Etim: A → *hit* főnév származéka.

hitehagyott ◆ mn *~ak, ~at, ~an* (választékos)

Olyan (ember), aki elhagyta eredeti vallását vagy meggyőződését. *Hitehagyott, kiábrándult ember.* (Főnévi használatban:) *Az inkvizíció erőszakkal kényszerítette a protestánsokat és a zsidókat, hogy hitehagyottak legyenek.*

✧ Szin: (régi) *aposztata, hitáruló*

✧ Etim: Összetétel; *hite*: a → *hit* főnév birtokos személyjeles alakja + *hagyott*: a → *hagy* ige származéka.

hitel ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Az a tény, hogy valamit elhisznek, hisznek valakinek, valaminek. ■ *Hitelt ad a szavainak*: elhiszi. *A bíróság hitelt adott a szemtanú szavainak.* | *Hitelt érdemel*: érdemes elhinni. *Hitelt érdemlően tudta bizonyítani ártatlanságát.* | *Elveszti hitelét*: nem hisznek neki többé. *Barátai körében már régen elvesztette hitelét.*

2. Hitelesség. *A másolat hitelét a pecsét igazolja. A regény legnagyobb értéke a hitele, vagyis valósághoz hű volta.*

3. Az a bizalom, amely alapján kölcsönt adnak. *Van hitele a boltban. Korlátlan hitelt élvez.* ■ *Hitele van nálam*: **a)** szívesen adok neki kölcsön. *Tudja, hogy hitele van nálam, hozzám bármikor fordulhat, ha anyagi problémái támadnak.* **b)** bízom benne. *Szavainak nálam hitele van.*

4. Kölcsön. *Hitelt vett fel. Havonta fizeti a hitel részleteit. Hitelre vásárol.*

✧ Szin: **1.** *megbecsülés* **2.** *valódiság, érvényesség* **4.** *adósság,* (bizalmas) *hozom,* (régi) *kontó,* (Va bizalmas) *kredit*

✧ Etim: A → *hisz* ige *hi-* tőváltozatának származéka.

hiteles ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

1. Megbízható. *Hiteles forrásból tudom, mi történt.*

2. Valósághű. *A regény hitelesen ábrázolja napjaink életét.*

3. Hitelesített. *Az okiratról hiteles másolatot kaptam.*

✧ Szin: **1.** *biztos,* (régi, választékos) *hites,* (hivatalos) *hitelt érdemlő,* (idegen) *autentikus* **2.** *valós, hamisítatlan,* (idegen) *reális* **3.** *hivatalos, törvényes,* (idegen) *legális*

✧ Ell: **1.** *illetéktelen, hamis, megbízhatatlan, kétes, bizonytalan* **2.** *valószerűtlen, hiteltelen,* (idegen) *irreális* **3.** *törvénytelen,* (idegen) *illegális*

✧ Etim: A → *hitel* főnév származéka.

hitelesít ◆◆◆ ige *~eni*

1. (Iratot) az eredetivel megegyezőnek nyilvánít. *A másolatot a városházán hitelesítették.*

2. (Versenyeredményt) hivatalosan igazol, elfogad. *Hitelesítik a világcsúcsot.*

✧ Szin: **1.** *szignál, törvényesít, aláír,* (hivatalos) *ellenjegyez* **2.** *elismer*

✧ Etim: A → *hitel* főnév származéka.

hitelez ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (Pénzt) kamatra kölcsönad. *A bank félmillió forintot hitelezett neki.*

2. (Kereskedő) az áru kifizetésére haladékot ad. *Mivel nem volt pénze, megkérte a fűszerest, hitelezzen neki.*

✧ Szin: **1.** *kölcsönöz* **2.** *hitelbe ad valamit*

✧ Etim: A → *hitel* főnév nyelvújítás kori származéka.

hitelkártya ◆◆◆◆ fn

Fedezet, bankbetét nélkül is használható bankkártya. *Nem baj, hogy nincs pénz a számlánkon, a hitelkártyánkkal így is fizethetünk.*

✧ Szin: (bizalmas) *kártya*

✧ Ell: *készpénz*

✧ Etim: Összetétel: → *hitel* + → *kártya*.

hites ◆◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en*

1. (hivatalos) Olyan (személy), akit feladatai ellátására a hatóság fölesketett. *Hites könyvvizsgáló ellenőrzi a pénzügyeket.*

2. (népi) Törvényes (házastárs). *Hites feleségem előtt nincs titkom.*

✧ Szin: **1.** *fölesküdött, hivatalos*

✧ Etim: A → *hit* főnév származéka.

hitetlen ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül*

1. Bizalmatlan. *Ne légy olyan hitetlen! Hitetlen arccal hallgatta a történetet.* ■ *Hitetlen Tamás*: nehezen meggyőzhető, kételkedő személy. *Hiába győzködöd ezt a hitetlen Tamást!*

2. Isten létezését kétségbe vonó, tagadó, nem hívő. *Nem jár templomba, mert hitetlen ember.* (Főnévi használatban:) *A hitetleneket nehéz meggyőzni. A hívők és a hitetlenek békében élnek egymással.*

✧ Szin: **1.** *hitetlenkedő, gyanakvó,* (bizalmas) *tamáskodó* **2.** *istentagadó, pogány,* (idegen) *ateista*

✧ Ell: **2.** *hívő, istenfélő*

✧ Etim: A → *hit* főnév származéka.

hitetlenked|ik ◆◆◆ ige *~ni*

Nem vagy alig hisz valamiben. *Örökké hitetlenkedik. Ne hitetlenkedj, tényleg így történt.*

✧ Szin: *kételkedik, bizalmatlankodik,* (választékos) *kétkedik,* (bizalmas) *tamáskodik*

✧ Ell: *hisz, bízik*

✧ Etim: A → *hit* főnév származéka.

hitszegő ◆ mn *~k, ~t, ~en* (választékos)

Esküjét, ígéretét megszegő. *Hitszegő módon az ellenség kezére juttatta a várat.*

✧ Szin: *esküszegő, szószegő, áruló, hűtlen,* (régi) *hiteszegett,* (régi, idegen) *perfid, renegát*

✧ Ell: *megbízható, hűséges,* (választékos) *elvhű*

✧ Etim: Összetétel; → *hit* + *szegő*: a → *szeg* ige származéka.

hittan ◆◆◆ fn –, *~t, ~ja*

Valamely vallásra vonatkozó ismeretnek anyaga mint tantárgy. *Első osztályos kora óta iskolai hittanra jár.*
✧ Szin: *vallástan*
✧ Etim: Összetétel: → *hit* + → *tan*.

hitvány ◆◆◆◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, ~an*
1. Rossz minőségű, csekély értékű. *Hitvány munkát végzett.*
2. Fejletlen, satnya. *Állatai mind hitványak, nem kapnak elég táplálékot.*
3. Erkölcstelen, jellemtelen. *„No csak hitvány egy élet Az a komédia!”* (Petőfi S.: Egy estém otthon)
✧ Szin: **1.** *silány,* (bizalmas) *vacak, csapnivaló* **2.** *beteges, csenevész* **3.** (választékos) *alávaló, semmirekellő, utolsó, közönséges,* (bizalmas) *rongy,* (durva) *szarházi, szemét*
✧ Táj: **2.** *kaszvány, nyehe-nyühe, nyüzge*
✧ Ell: **1.** *értékes, tartalmas, jó* **2.** *erős, fejlett, egészséges* **3.** *tisztességes, becsületes, jóravaló, rendes, erkölcsös, jellemes*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

hitves ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e* (választékos, régi)
Feleség. *„Édes szép ifjú hitvesem, Minek nevezzelek?”* (Petőfi S.: Minek nevezzelek?)
✧ Szin: (választékos, régi) *hitestárs, hitvestárs*
✧ Etim: A → *hit* főnév származéka.

hiú ◆◆◆◆ mn *~k* vagy *~ak, ~t, ~n* vagy *~an*
1. Önmagát túlbecsülő, mások csodálatát, dicséretét elváró. *Könnyű megsérteni a hiú embert.* | *Hiú valamire*: túlzottan büszke rá. *A húgom hiú a szép hajára.*
2. Külsejével sokat foglalkozó. *Nagyon hiú, órákig áll a tükör előtt.*
3. (választékos) Céltalan, hiábavaló. *Ez csak egy hiú ábránd, nem válhat valóra.*
✧ Szin: **1.** *beképzelt, elbizakodott, öntelt,* (választékos) *önelégült, önhitt,* (ritka) *tetszelgő* **2.** *piperkőc, páváskodó* **3.** *fölösleges, haszontalan*
✧ Ell: **1., 2.** *szerény*
✧ Etim: Szófajváltással és jelentéselkülönüléssel keletkezett a régi nyelvi *hiu* ‘üres, üresség’ szóból. A *hiu* vitatott eredetű: vagy ősi, finnugor kori szó, vagy szóhasadással jött létre a → *héj* főnévből.

hiúz ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
A macskával rokon, de nála nagyobb testű, szőrpamacsos fülű ragadozó. *A Kárpátokban még ma is él néhány hiúz.*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

hív[1] ◆◆◆◆◆ ige *~ni* (népi, régi) **hí**
1. Szól vagy üzen valakinek, hogy jöjjön. *Menjünk, édesanya ebédelni hív. Vendégeket hívtam ebédre. Segítséget kéne a helyszínre hívni. Orvost hív.*
2. Kér valakit valamire. *Segítségül hívja a szomszédot. Tanúnak hívja a barátját.*
3. ■ (választékos) *Életre hív*: létrehoz valamit. *Életre hívott egy segélyszervezetet.*
4. Telefonon keres valakit. *Megígérte, hogy holnap hív engem.* | (Fv) *Hív valakinek*: felhívja. *Ritkán írok levelet, viszont minden héten hívok neki.* | (Mv) *Hív valamire*: hív valamin. *Inkább mobilra hívj!*
5. Valamilyen névvel nevez valakit. *Hogy hívnak?*
6. (választékos) Valamilyen kötelesség elvégzésére késztet valakit. *Nincs ideje, hívja a munka.*
7. (Kártyajátékban:) A játék egy menetét megkezdi, az első lapot lerakja. *Ebben a körben te hívsz.*
✧ Szin: **1.** *szólít, hívat, rendel,* (rosszalló) *csődít* **5.** *szólít* **6.** *sürget, vár*
✧ Ell: **1.** *elküld*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán ősi, uráli kori szó.
✧ Ö: elő + hív
☝ A ma már régies, népies *hí* alakváltozat korábban az irodalomban is gyakori volt. Például: *„Talpra magyar, hí a haza!”* (Petőfi S.: Nemzeti dal). A *hív* minden ragos alakjában hosszú az *í*: *hívok, hívnak, hívott* stb. Származékainak többségében is: *hívhat, hívat, hívó, hívós, hívatlan, hívogat.* De mindig rövid az *i* ezekben: *hivatal, hivatás* (‘életpálya, foglalkozás’), *hivatkozik, elhivatottság*. Lásd még a *hivatás* és a *hivatott* szócikket! A határozói igeneves alakban csak egy *v*-t írunk (itt a *hí* a szótő): *híva.* Például: *Ő is meg van híva a születésnapomra.*

hív[2] **I.** ◆ mn *~ek, ~et, ~en* (régi, választékos)
Hű. *„Hív jobbágyitoknak felszentelt hóhéri”* (Batsányi J.: A franciaországi változásokra).
✧ Szin: *hűséges, odaadó*
✧ Etim: Szóhasadással különült el a → *hű* melléknévtől.
☝ A *hív* és a *hű* alakváltozatok használatáról lásd még a *hű*[1] mn szócikket!

hív[2] **II.** ◆ fn *~ek, ~et, ~e*
1. Valakihez, valamihez szívvel-lélekkel ragaszkodó személy. *Sokan vannak a hívei, hozzá hű emberei. „Hazádnak rendületlenül / Légy híve, oh magyar”* (Vörösmarty M.: Szózat).
2. *Híve valaminek*: olyan személy, aki azt helyesli, pártolja. *Nem híve a mellébeszélésnek.*
3. (kissé régi) (Levélzáradékban:) *Őszinte híve.*
4. Valamely vallási közösség tagja. *Kedves híveim! A hívek összegyűltek a templomban.*
✧ Etim: A *hív* melléknév főnevesülésével keletkezett.

hivalkodó ◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n* (választékos)

1. Dicsekvő, kérkedő. *Hivalkodó viselkedése visszatetszést keltett.*
2. Feltűnően díszes. *Nem tetszik a lakása, túlzottan hivalkodó.*
✧ Szin: **1.** *hencegő, nagyzoló, pöffeszkedő, öntelt* **2.** (választékos) *túldíszített, cifra,* (bizalmas) *csicsás*
✧ Ell: **1.** *szerény, visszahúzódó* **2.** *egyszerű, ízléses, szerény*
✧ Etim: A → *hiú* melléknév hivalkodik származékának továbbképzett alakja.

hívás ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. Az a tény, hogy valakit (meg)hívnak valahová. *Magától nem jön, hívásra vár.*
2. Ennek nyelvi formája. *Nem figyel a hívásra.*
3. Telefonhívás. *Nem mozdul a telefon mellől, hívásra vár.*
4. ■ (választékos) *Valaminek az életre hívása*: létrehozása, megteremtése. *Az ő érdeme az alapítvány életre hívása.*
5. Kártyában játszmát vagy egy menetet kezdő lap (kitétele). *Mi a hívás?*
✧ Szin: **1.** *szólítás, hívogatás,* (idegen) *invitálás* **2.** *hívószó*
✧ Ell: **1., 2.** *küldés*
✧ Etim: A → *hív* ige származéka.

hivatal ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. Közügyeket irányító, szervező intézmény. *Minden önálló helységben van polgármesteri hivatal.*
2. Hivatalos tisztség. *Az újjáválasztott képviselőtestület elfoglalta hivatalát. Hivatalba lépett az új kormány.*
✧ Szin: **1.** *hatóság, iroda,* (idegen) *büró,* (régi) *kancellária*, (régi, idegen) *magisztrátus,* (Őv bizalmas) *gemájnde* **2.** *állás,* (hivatalos) *funkció, munkakör*
✧ Etim: A → *hív* ige származéka.
✧ Ö: só + hivatal

hivatalnok ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
Hivatali tisztviselő. *Egy nagyvállalatnál volt hivatalnok.*
✧ Szin: (rosszalló) *bürokrata,* (idegen) *beamter*
✧ Etim: A → *hivatal* főnév nyelvújítás kori származéka.

hivatalos ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
1. Hivatalhoz, hatósághoz tartozó (személy). *A rendőr hivatalos személy.*
2. Az illetékes hivatal által kiadott. *Hivatalos levelet kaptam. Az engedélyhez hivatalos szakértői állásfoglalás kell.*
3. Az illetékes hivatal által elrendelt, meghatározott. *A forint hivatalos árfolyamát a Magyar Nemzeti Bank határozza meg.*
4. (rosszalló is) A hivatalban szokásos, rá jellemző (hang, nyelv, stílus). *Száraz, hivatalos hangú levelet kapott.*
5. Hivatali munkára, illetőleg felek fogadására fordítandó (idő). *Magánügyekkel csak a hivatalos óra után foglalkozunk.*
6. *Hivatalos valahova, valamire*: meghívták rá. *Hivatalos vagyok hozzájuk vacsorára.*
✧ Szin: **1.** *hivatali, hatósági* **2.** *hivatali, hatósági, adminisztrációs* **3.** *hiteles, előírásos, engedélyezett, törvényes, szabványos, megszabott* **4.** *bürokratikus, kimért, merev, hűvös, imitált* **1–5.** (Fv, Őv) *offíciális*
✧ Ell: **3.** *önkényes, illegális, szabálytalan*
✧ Etim: A → *hivatal* főnév származéka.

hivatás ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. Valamely foglalkozás, pálya iránt érzett hajlam, elhivatottság. *Mindig is hivatást érzett a pedagóguspálya iránt.*
2. Ennek alapján választott foglalkozás. *Minden idejét hivatásának szenteli.*
3. Életcél. *Hivatásnak tekinti, hogy gyerekeket neveljen.*
✧ Szin: **1.** (választékos) *élethivatás, küldetés, rendeltetés, rátermettség* **2.** *mesterség, szakma* **3.** (választékos) *misszió*
✧ Etim: A → *hív* ige származéka.
☝ Ezekben a jelentésekben mindig rövid *i*-vel írjuk és ejtjük. A ritkán használt *hívatás* a *hívat* igéből képzett cselekvésnév, ezt hosszú *í*-vel írjuk. Például: *az orvosnak beteghez hívatása.*

hivatkoz|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. *Hivatkozik valakire, valamire*: bizonyságul, igazolásul említi. *Nyugodtan hivatkozz rám!* (hivatali) *Hivatkozva előző levelükre, kérem, foglalkozzanak ügyemmel.*
2. Valamire mint előzményre utal. *A tegnapi beszélgetésre hivatkozott.*
3. *Valamire hivatkozik*: kifogásként, okként említi. *Ha nem tudja a leckét, betegségre hivatkozik.*
✧ Szin: **1.** *utal, céloz*, (idegen) *apellál*
✧ Etim: A → *hív* ige származéka.

hívatlan ◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*
1. Olyan, akit nem hívtak meg. *Nem mindig örülnek a hívatlan vendégnek. Beállított hívatlanul.*
2. (régi, választékos) Illetéktelen. *Nem kértem a tanácsát, hívatlan prókátorként mégis beleszól mindenbe.*
✧ Szin: **1.** *kéretlen, önkéntes, váratlan*
✧ Ell: **2.** *illetékes*
✧ Etim: A → *hív* ige származéka.
☝ Hosszú *í*-vel írjuk, de az ejtése lehet rövid is: [hívatlan] vagy [hivatlan].

hivatott ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an* (választékos)
Olyan, akinek valamely (nagy) feladat ellátására megvannak a kellő adottságai, hajlamai. *Hivatottnak érzi magát, hogy mások vezetője legyen.*

✧ Szin: *illetékes, alkalmas*
✧ Ell: *alkalmatlan, illetéktelen, képtelen*
✧ Etim: A → *hív* ige származéka.
☝ A *hivatott* melléknevet rövid *i*-vel írjuk és ejtjük. A *hívat* ige múlt idejű alakjában ellenben hosszú az *í*. Például: *Hívatott a főnök.*

hivatva ◆ hsz
Valamire hivatottan. *Hivatva van, hogy nagy dolgokat cselekedjék. Arra érzi magát hivatva, hogy összetartsa családját.*
✧ Szin: (idegen) *predesztinálva*
✧ Etim: A → *hív* ige származéka.

hívogató I. ◆◆ mn ~*k* vagy ~*ak*, ~*t*, ~*n* vagy ~*an* vagy (régi) ~*lag*
Olyan, amivel valakit valahova hívnak, hívogatnak. *A hívogató szavaknak nem tudtam ellenállni, bementem. „Nyitva áll az ajtó; a tüzelő fénye Oly hivogatólag süt ki a sövényre”* (Arany J.: Családi kör).
✧ Szin: *csábító, csalogató*
✧ Ell: *taszító, visszataszító*
✧ Etim: A → *hív* ige *hívogat* származékának továbbképzett alakja.
☝ Kiejtése ingadozik: [hívogató] vagy [hivogató]. A rövid *i*-s ejtés eléggé gyakori; az Arany-idézet írásmódja is ezt tükrözi.

hívogató II. ◆◆ fn ~*k*, ~*t*, ~*ja* (népi)
1. A lakodalomba vendéget hívó személy; vőfély. *A hívogató előadta saját versikéit.*
2. Lakodalomba hívó vers. *Elmondta a hívogatót.*
✧ Etim: A → *hív* ige *hívogat* származékának továbbképzett alakja.

hívószám ◆◆◆◆ fn (hivatalos)
Telefonszám. *A tárcsázott hívószámon előfizető nem kapcsolható.*
✧ Szin: (hivatalos) *kapcsolási szám*
✧ Etim: Összetétel; *hívó*: a → *hív* ige származéka + → *szám*.

hívő ◆◆◆◆ mn ~*k*, ~*t*, ~*n*
Olyan, aki (vallásosan) hisz valamiben. *Hívő keresztény.* (Főnévi használatban:) *A hívők rendszeresen járnak templomba.*
✧ Szin: *istenhívő, istenfélő, vallásos*
✧ Ell: *hitetlen,* (idegen) *ateista*
✧ Etim: A → *hisz* ige származéka.
☝ A mai helyesírási szabályzat szerint melléknévként és főnévként is hosszú *í*-vel írjuk. Köznyelvi kiejtése: [hívő], tájnyelvi vagy népies ejtése lehet [hivő] is.

hízeleg ◆◆◆◆ ige ~*ni*
1. Érdekből kedveskedik valakinek. *Hízeleg a tanárainak.*
2. Becézgetéssel, cirógatással stb. kedvében jár valakinek. *Nagyon kedvesen tud hízelegni.*
3. (választékos) *Hízeleg a hiúságának*: jólesik neki. *Hízeleg a hiúságának, hogy egy ismert színész udvarol a lányának.*
✧ Szin: **1.** (bizalmas) *gazsulál, udvarol valakinek;* (rosszalló) *tömjénez valakit; hajbókol valaki előtt; dörgölődzik valakihez,* (bizalmas, gúnyos) *nyalizik* **2.** *kedveskedik* • **1.** (választékos) *Legyezgeti a hiúságát.* (bizalmas, rosszalló) *A talpát nyalja.* **2.** *Törleszkedik, mint a macska.*
✧ Táj: **1.** *júdáskodik, simánkodik*
✧ Etim: Képzőcserével keletkezett a *hízelkedik* igéből. A *hízelkedik* egy önállóan nem adatolható, ismeretlen eredetű szótő származéka.
☝ Kiejtése: [hízeleg] vagy (különösen a Dunántúlon) [hizeleg].

híz|ik ◆◆◆◆◆ ige ~*ni*
1. (Élőlény) egyre kövérebb lesz. *Nem csoda, ha hízik, hiszen nagyon sokat eszik.* | *Valahová hízik*: testének ezen a részén gyarapodik. *Főleg csípőre és tokára hízik.*
2. (bizalmas) *Hízik valamitől*: nagyon jólesik neki. *Csak úgy hízik a sok dicsérettől.*
3. (rosszalló) Valakinek a terhére, rovására gazdagszik. *Mások zsírján hízik.*
✧ Szin: **1.** (ritka) *kövéredik,* (bizalmas) *gömbölyödik, felszed, szed magára valamennyit, pocakosodik, testesedik, vastagodik,* (bizalmas, gúnyos) *hájasodik,* (tréfás) *hasban vállasodik* **3.** (rosszalló) *zsírosodik*
✧ Táj: *dalmahodik, faggyasodik,* (rosszalló) *szétternyed*
✧ Ell: **1.** *fogy, sorvad* **3.** *szegényedik*
✧ Etim: Ősi, ugor kori szó.

hizlal ◆◆◆◆ ige ~*ni*
1. (Állatot) úgy táplál, hogy kövérebb legyen. *Libát, disznót hizlal.*
2. Valami kövérré vagy kövérebbé tesz (valakit). *A kenyér, az édesség hizlal.*
3. (népi) Vastagabbá tesz valamit. *A nagy hideg hizlalja a tó jegét.*
4. (rosszalló) Munkájával eltart, gazdagít valakit. *Mit gondoltok, meddig hizlallak benneteket? A jobbágyok munkája az urakat hizlalta.*
✧ Szin: **1.** *kövérít, töm, vastagít* **2.** *gazdagít, gyarapít*
✧ Ell: **1.** *fogyaszt, koplaltat*
✧ Etim: A → *hízik* ige származéka.

☝ Rövid *i*-vel írjuk és többnyire így is ejtjük.

hízó ◆◆◆ mn *~k, ~t, –*

1. Hizlalásra fogott (állat). *Két hízó marhát tart.*

2. (Főnévi használatban:) Hízó sertés. *Az idén két hízója van.*

✧ Szin: **2.** *disznó, malac*

✧ Etim: A → *hízik* ige származéka.

hja ◆◆◆◆ isz

1. (Lemondás kifejezésére:) *Hja, mi se lettünk fiatalabbak!*

2. (Fölény kifejezésére:) *Hja, kérem, ehhez érteni kell!*

✧ Etim: Önkéntelen hangkitörésből keletkezett.

hm ◆◆◆◆◆ msz

1. (Töprengés, meglepődés vagy bosszúság kifejezésére:) *Hm, hová is tettem a szemüvegemet? Hm, szóval így állunk!*

2. (bizalmas) (Kérdésként:) *Mi? Mit mondtál? Hol van? Hm?*

✧ Etim: Önkéntelen hangkitörésből keletkezett.

hó[1] ◆◆◆◆◆ fn *havak, havat, hava*

Jégkristályokból pelyhekké összetapadt fehér (téli) csapadék. *Tél van, esik a hó. A lehullott hóban jól lehet játszani, hógolyózni.* ● Szólás: *Fehér, mint a hó*: tiszta fehér. | *Olyan, mint a márciusi hó*: hirtelen elmúlik. | *Hol van már a tavalyi hó?*: (a szóban forgó dolog) régen elmúlt már.

✧ Szin: *hópehely, hópihe*

✧ Etim: Ősi, uráli kori szó.

hó[2] ◆◆◆◆◆ fn *–, ~t, hava* (hivatalos)

Hónap. *Hó végén sok a munka. Folyó hó 10-e a határidő. Október régi magyar neve mindszent hava.*

✧ Etim: Ősi, uráli kori szó.

hó[3] ◆◆◆◆ msz

(Meglepetés, öröm kifejezésére:) *Hó, de remek!*

✧ Szin: *hű*

✧ Etim: Önkéntelen hangkitörésből keletkezett.

hobbi ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (bizalmas)

Szenvedéllyel űzött kedvtelés. *A bélyeggyűjtés a hobbija.*

✧ Szin: *passzió, időtöltés*

✧ Etim: Angol jövevényszó.

hóbortos ◆◆◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, ~an*

Szeszélyes, bolondos, különös (természetű). *Nehéz megérteni, olyan hóbortos ember. Hóbortos ötletei vannak.*

✧ Szin: *bogaras*, (ritka, bizalmas) *kerge*, (szleng) *hangyás, zizi* ● (bizalmas) *Hiányzik egy kereke. Nincs ki a négy kereke.*

✧ Táj: *habókos, hőbörödött, hőbörgős, csajbikos, fuzsitos, szelekóla*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű szó, töve esetleg összefügghet a *habog* ige tövével (vö. → *hebeg*).

hód ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. Értékes prémű, kisebb kutya nagyságú vízi rágcsáló. *A hódok az élővilág mérnökei: nagyszerű gátakat, várakat építenek fából és sárból.*

2. *Mocsári hód*: a patkánnyal rokon, értékes prémjéért tenyésztett rágcsáló. *Mocsári hódok tenyésztésével foglalkozik.*

✧ Szin: **2.** *nutria*

✧ Etim: Ősi, ugor kori szó.

hodály ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. (régi) Akol. *A hodály tele van juhokkal.*

2. (bizalmas, rosszalló) Rideg, barátságtalanul nagy helyiség. *Ebben a hodályban ebédeltek?*

✧ Szin: **1.** *juhakol, birkaistálló*

✧ Etim: Valószínűleg oszmán-török eredetű román jövevényszó.

hódít ◆◆◆◆◆ ige *~ani*

1. Hatalma, befolyása alá hajt, megszerez valamit. *Erős hadseregével óriási területeket, egész országokat hódított meg.* ■ *Tért hódít*: terjed. *Az új divat Európában is tért hódított.*

2. (választékos) Valakit vonz, híveket szerez magának. *Hódít az új eszme. Kati szépségével és kedvességével hódít.*

✧ Szin: **1.** *megszerez, elfoglal, tért nyer* **2.** *megnyer* ● **2.** (bizalmas) *Levesz a lábáról.*

✧ Ell: **1.** *elveszít*

✧ Etim: A → *hódol* ige alapján keletkezett.

hódol ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (régi, kissé választékos) Aláveti magát valakinek, valaminek, urának ismer el valakit, valamit. *Az ország egy része a töröknek hódolt. Az emberek nagy része a pénznek hódol.*

2. Tisztelettel adózik valakinek, valaminek. *Az évfordulón emlékműsorral hódoltak a nagy hazafi emlékének.*

3. (Szokásnak, szenvedélynek) enged, teret ad. *A fiatalok mindig a legújabb divatnak hódolnak.*

✧ Szin: **1., 2.** *tiszteleg, meghajol valaki előtt*

✧ Etim: Német jövevényszó.

hódoltság ◆◆◆ fn –, ~*ot*, ~*a*

1. Az az állapot, helyzet, amelyben valamely leigázott nép él. *A hódoltságban élő népekre nyomorúságos sors várt.*

2. ■ *A (török) hódoltság*: az a korszak, amelyben a törökök megszállva tartották Magyarország nagy részét. *A török hódoltság idején sok török szót átvettünk.* **b)** az akkor általuk megszállt területek. *A három részre szakadt Magyarország egyik része a török hódoltság.*

✧ Szin: **1.** *elnyomás, rabság, szolgaság,* (választékos) *rabiga*

✧ Etim: A → *hódol* ige származéka.

hóember ◆◆◆ fn

Hóból készített emberszerű alak. *A gyerekek a friss hóból hóembert építettek.*

✧ Táj: *hóbáb, hóbaba, csóbika*

✧ Etim: Összetétel: → *hó*[1] + → *ember*.

hóesés ◆◆◆ fn –, ~*t*, –

Az a jelenség, hogy hull a hó. *A csendes hóesésben sétálni az egyik legmegnyugtatóbb élmény.*

✧ Szin: *havazás*

✧ Táj: *pilinkálás*

✧ Etim: Összetétel; → *hó*[1] + *esés*: az → *esik* ige származéka.

hófúvás ◆◆ fn ~*ok*, ~*t*, ~*a*

1. Havazással együtt járó szélvihar. *Egész nap hófúvás volt, az utak járhatatlanok.*

2. Szél által összehordott hóakadály. *A hófúvások megbénították az ország közlekedését.*

✧ Szin: **1.** *hóvihar, hóförgeteg* **2.** *hótorlasz*

✧ Táj: *hópustolás*

✧ Etim: Összetétel; → *hó*[1] + *fúvás*: a → *fúj* ige származéka.

hógolyó ◆◆ fn

Hóból gyúrt labda. *Hógolyóval dobálták egymást a gyerekek az udvaron.*

✧ Szin: *hólabda, hógombóc*

✧ Táj: *hógomolya, hógurulya*

✧ Etim: Összetétel: → *hó*[1] + → *golyó*.

hogy[1] ◆◆◆◆◆ hsz

A. Kérdő

Hogyan? *Hogy van? Hogy is volt?* (Felkiáltásban:) Milyen nagyon. *Hogy sajnálom!*

B. Vonatkozó

Ahogyan, mint. *Fejezzétek be, ki hogy tudja. Tíz perccel azután, hogy megérkezett, már kész is volt az ebéd.*

C. Határozatlan

Valahogy. *Nem mindig sikerül, mikor hogy. Hogy, hogy nem, mégis elkészült.*

✧ Etim: Egy ősi, uráli kori szótő származéka.

✧ Ö: akár + hogy, bár + hogy, csak + hogy, de + hogy, hogy + hogy, ne + hogy, se + hogy

hogy[2] ◆◆◆◆◆ ksz

1. (Alárendelő mondatok kapcsolására:) *Előfordul, hogy késik. Tudja, hogy mit csinál. Attól félt, hogy felel.*

2. (Alakilag alárendelő, tartalmilag mellérendelő, különösen magyarázó mondatok kapcsolására:) *Mi van veled, hogy nem szólsz?*

3. (Főmondat nélkül álló mellékmondatban:) *Hogy én menjek el? Hogy mit akarok?*

4. (Elhomályosult alárendelő szerkezetekben:) *Persze, hogy elmegyek. Éppen hogy csak elég.*

✧ Etim: Szófajváltással keletkezett a → *hogy* határozószóból.

✧ Ö: akár + hogy, bár + hogy, csak + hogy, ne + hogy, sem + hogy

hogyan ◆◆◆◆◆ hsz

A. Kérdő
1. Milyen módon? *Hogyan történt az eset?*
2. Milyen nyelven? *Hogyan beszélsz a svájci főnöködddel?*
3. (Csodálkozás, felháborodás kifejezésére:) *Hogyan tehettél ilyet?*
4. Milyen állapotban? *Hogyan érzed magad?*
5. (Felkiáltásban:) Milyen jól. *Hogyan dolgozik!*
B. Vonatkozó
Ahogyan. *Tegyenek (úgy), ki hogyan akar!*
C. Határozatlan
(Válaszban: a mód vagy a körülmények változásának kifejezésére:) *Tudsz velük együtt dolgozni? – Kivel hogyan.*
✧ Szin: **A. 1.** *hogy, miképp(en), mi módon, milyen módon, miként*
✧ Etim: A → *hogy* határozószó ragos alakja.

hogyha ◆◆◆◆◆ ksz
Ha. *Adok neked egy könyvet, hogyha még nem olvastad.*
✧ Szin: (hivatalos) *amennyiben*
✧ Etim: Összetétel: → *hogy* + → *ha*.
☝ Mindig egybeírjuk, amikor a jelentése egyszerűen 'ha'. Valódi kettős kötőszóként, amikor a *hogy* után következő *ha* kötőszónak önálló mondattani szerepe van, külön kell írni: *Megkértelek, hogy ha elviszed a biciklit, tisztán hozd vissza.*

hogyhogy ◆◆◆◆ kérdő hsz
(Csodálkozás kifejezésére:) Hogyan lehetséges, hogy…? *Hogyhogy még nem hallottál róla?*
✧ Etim: Összetétel: → *hogy*[1] + → *hogy*[1].

hogyisne I. ◆◆ msz
(bizalmas) (Elutasítás kifejezésére:) Semmi esetre sem. *Neked adjam? Hogyisne!*
✧ Szin: *dehogyis, azt már nem, még mit nem,* (bizalmas) *kutyafülét* • *Semmi szín alatt. Szó sincs* vagy *szó sem lehet róla.* (bizalmas) *Van eszemben. Eszemben* vagy *eszem ágában sincs. Azt (ugyan) lesheted! Abból nem eszel.* (népi) *Majd ha fagy.*
✧ Etim: Összetétel: → *hogy*[1] + → *is* + → *ne*[1].

hogyisne II. ◆◆ hsz
Hogyne, természetesen. *Megteszed? Hogyisne tenném!*
✧ Etim: Összetétel: → *hogy*[1] + → *is* + → *ne*[1].

hogylét ◆◆ fn –, *~et, ~e*
Valakinek az egészségi állapota, illetve általános közérzete. *Érdeklődött a beteg hogylétéről.*
✧ Etim: Összetétel: → *hogy*[1] + → *lét*.

hogymint ◆ kérdő hsz (népi)
Milyen állapotban? Milyen helyzetben? *„Hát hogymint vagytok otthon, Pistikám?"* (Petőfi S.: István öcsémhez)
✧ Etim: Összetétel: → *hogy*[1] + → *mint*.

hogyne I. ◆◆◆◆◆ hsz (feltételes módú állítmány mellett)
1. (Állítás nyomósítására:) Persze (hogy). *Eljössz? – Hogyne mennék!*
2. (Tagadó kérdésre adott állító feleletben:) *Nem tudod? – Hogyne tudnám!*
✧ Szin: **1.** *természetesen, okvetlenül, feltétlenül*
✧ Etim: Összetétel: → *hogy*[1] + → *ne*[1].

hogyne II. ◆◆◆◆◆ msz
(Nyomatékos igenlő válaszként:) Úgy van, persze. *Látod? – Hogyne!*
✧ Szin: *természetesen*
✧ Etim: Összetétel: → *hogy*[1] + → *ne*[1].
☝ Különírjuk, ha célhatározói mellékmondatot vezet be, ilyenkor felszólító módú igealak követi: *Felírtam egy cédulára, hogy ne felejtsem el.*

hogysem ◆◆ ksz (régi)
Ahelyett, hogy…; mint, hogy…; semhogy, mintsem. *„Ne is írj inkább, hogysem bölcs gondolatokkal Terheld meg leveled s gyomrom"* (Petőfi S.: Levél Arany Jánoshoz).
✧ Etim: Összetétel: → *hogy*[2] + → *sem*.

hóha ◆ msz (népi)
(Állat megállítására:) *Hóha, Deres!*
✧ Szin: *hó*
✧ Etim: Összetétel; *hó*: önkéntelen hangkitörésből keletkezett mondatszó + *ha*: a → *hall* ige felszólító módú *halld, hallgasd* alakjából keletkezett mondatszó.

hóhányó ◆ mn *~k, ~t,* – (bizalmas)
Szélhámosságra hajlamos (ember). *Megint itt van az a hóhányó alak!* (Főnévi használatban:) *Nagy hóhányó őkelme!*
✧ Szin: *csaló, szélhámos,* (bizalmas) *széltoló, svihák, svindler*
✧ Etim: Vitatott eredetű. Vagy cigány jövevényszó, vagy német mintára keletkezett összetétel: → *hó*[1] + *hányó*: a → *hány* ige származéka.

hóhér ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* vagy *~ja*

1. (régi, bizalmas) Halálos ítélet végrehajtója. *A hóhér már várta az elítélteket.*
2. (átvitt) Vérengző zsarnok. *A nemzet, a nép hóhérai megbűnhődnek.*
3. (durva, tréfás) (Bosszús kifejezésekben:) *Vigyen el a hóhér! Kösse meg a hóhér a nyakkendőjét!*
4. (bizalmas) (Tagadás, visszautasítás kifejezésére:) *Tudja a hóhér! Bánja a hóhér!*
✧ Szin: **1.** (régi, bizalmas) *bakó, pribék,* (hivatalos) *ítéletvégrehajtó* **2.** (átvitt) *gyilkos, pribék*
✧ Etim: Német jövevényszó.

hohó ◆◆◆ msz
1. (Ellenvélemény kifejezésére:) *Hohó, barátocskám! Hohó, nem úgy van az!*
2. (Meglepődés kifejezésére:) *Hohó, eszembe jutott valami!*
✧ Etim: Az önkéntelen hangkitörésből keletkezett *hó* mondatszó ikerítésével keletkezett összetétel: *ho* + *hó*.

hóka ◆ (népi) mn *~k, ~t, ~n*
1. Homlokán fehér foltot viselő (ló, marha). *Egy hóka csikót hozott a vásárból.* (Főnévi használatban, lóra vonatkoztatva:) *Kivezette a hókát az istállóból.*
2. Egészségtelenül sápadt. *Nagyon hóka ez a gyerek.*
✧ Szin: **1.** *csillagos, fehér foltos, holdas* **2.** *halvány, halovány, fakó*
✧ Etim: A *hó*[2] 'hold' főnév származéka.

hokedli ◆◆ fn *~k, ~t, ~je* (bizalmas)
Támlátlan négylábú konyhaszék. *A hokedlin ülve hámozza a krumplit.*
✧ Szin: (bizalmas) *hokerli, hokkerli,* (választékos) *ülőke, konyhai ülőke*
✧ Etim: Német jövevényszó.

hoki ◆ fn –, *~t, ~ja* (bizalmas)
1. Jégkorong. *A hoki a leggyorsabb csapatjáték.*
2. (ritka) Gyeplabda. *Nyáron, a parkban is lehet hokit játszani.*
✧ Szin: **1.** (bizalmas) *jéghoki*
✧ Etim: Angol eredetű nemzetközi szó.

hókuszpókusz ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. Bűvészkedés, szemfényvesztés. *Csak hókuszpókusz az egész.*
2. (kissé rosszalló) Ceremónia, formaság. *Nagy hókuszpókusszal ünnepelték meg az igazgató születésnapját.*
✧ Szin: **1.** *csalás, mesterkedés* **2.** (bizalmas) *cécó, felhajtás, hűhó*
✧ Etim: Német jövevényszó.

hol ◆◆◆◆◆ hsz
A. Kérdő
1. (Helyre vonatkozva:) Melyik helyen? *Hol voltál?* ■ *Hol jár az eszed?* **a)** Mire gondolsz? **b)** Miért nem figyelsz? ● Szólás: (Népmesékben:) *Hol jársz itt, ahol a madár se jár?*
2. (Felkiáltásban, különösen valamely hely vagy idő távoli, illetőleg ismeretlen voltának kifejezésére:) *Hol van az már?*: régen elmúlt. *Hogy hol meg nem fordulsz!*: milyen sok helyen.
B. Vonatkozó
(választékos) Ahol. *Nincs, hol lehajtsa fejét. „Megállék a kanyargó Tiszánál Ott, hol a kis Túr siet beléje”* (Petőfi S.: A Tisza).
C. Határozatlan
1. Egyszer itt, másszor ott. *Hol szoktál ebédelni? – Mikor hol.*
2. (Népmesékben:) ■ *Hol volt, hol nem volt*: valahol messze.
3. (Kötőszószerűen:) *Hol…, hol…*: egyszer…, másszor… *Hol egyik fiát látogatja meg, hol a másikat.*
✧ Szin: **A. 1.** (bizalmas) *merre, mely tájon?* **C. 3.** *egyszer…, majd…*
✧ Etim: A → *hogy*[1] határozószó tövével azonos ősi, uráli kori szótő megszilárdult ragos alakulata.
✧ Ö: a + hol, akár + hol, bár + hol, se + hol

hold[1] ◆◆◆◆◆ fn *~ak, ~at, ~ja*
1. A Föld mellékbolygója. *A Hold a Föld körül kering.*

2. Egy-egy bolygó körül keringő kisebb bolygó; mellékbolygó. *A Szaturnusznak tíz holdja van.* ■ *Mesterséges hold*: rakétával fellőtt, a Föld vagy más bolygó körül keringő test. *Mesterséges holdak segítségével tévéadást is sugároznak.*
3. A körmünk tövén lévő hold alakú világos folt. *A holdat is lakkozd be a körmödön!*
4. Ló vagy szarvasmarha homlokán levő, holdra emlékeztető világos folt. *Azt a csikót szeretné, amelynek a homlokán hold van.*
5. Jégre korcsolyával rajzolt ív. *A műkorcsolyázó holdat rajzol a jégre korcsolyájával.*
✧ Szin: **1.** (választékos) *holdkorong, holdtányér, holdsarló, holdvilág, holdfény, holdsugár* **2.** *műhold, (idegen) szatelit, szputnyik* **4.** *csillag*
✧ Táj: **1.** *istenkalácsa*
✧ Etim: A → *hó*[2] főnév származéka.
✧ Ö: mű + hold, teli + hold, új + hold
☝ Csillagászati tulajdonnévként nagy kezdőbetűvel írjuk: *A Hold felszínét távcsővel először Galilei vizsgálta.* Összetételi előtagként mindig kis kezdőbetűs: *holdfogyatkozás, holdtölte, holdutazás, holdkomp* stb.

hold[2] ◆◆ fn *~ak, ~at, ~ja*
A mezőgazdaságban használatos területmérték, kb. 1200 négyszögöl. *Nem sírom vissza azokat az elvett holdakat, de a kárpótlásra igényt tartok!* ■ *Kataszteri hold*: 1600 négyszögöl. (Jelzőként:) *Tíz hold földje van, ebből öt hold szántó.*
✧ Etim: Jelentéselkülönüléssel keletkezett a régi nyelvi *holdá* 'másnap reggel, holnap' szóból. A *holdá* a → *holnap* összetétel önállóan nem adatolható előtagjának megszilárdult ragos alakulata.

holdas[1] ◆◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, ~an*
1. Hold által világossá tett. *Szeretek holdas éjszakákon a kertben sétálni.*
2. (népi) Homlokán fehér foltot viselő (ló, szarvasmarha). *A holdas csikó az enyém!*
✧ Szin: **1.** *holdfényes, holdvilágos* **2.** (népi) *hóka, csillagos*
✧ Ell: *sötét*
✧ Etim: A → *hold*[1] főnév származéka.

holdas[2] ◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, ~an*
1. Valahány holdból álló terület. *Csak néhány birtokosnak volt több ezer holdas birtoka.*
2. Valahány hold földet birtokló. *25 holdas gazda több is volt a faluban.*
✧ Etim: A → *hold*[2] főnév származéka.

holdkóros ◆◆◆ mn
1. Álomszerű, öntudatlan állapotban járkáló (személy). *A holdkóros ember reggel nem emlékszik arra, hol járt éjjel.* (Főnévi használatban:) *A holdkórost ideggyógyintézetbe szállították.*
2. Bolondos, zavaros. *Hagyj békén a holdkóros ötleteiddel!* (Főnévi használatban:) *Azzal a holdkórossal barátkozol?*
✧ Szin: **1.** (idegen) *lunátikus*
✧ Táj: **1., 2.** *holdas*
✧ Etim: Német mintára keletkezett nyelvújítás kori összetétel; → *hold*[1] + *kóros*: a → *kór* főnév származéka.

holdtölte ◆◆ birtokos személyjeles fn (csak egyes szám 3. személyben)
Az a jelenség, amikor a Holdnak a Föld felé néző oldala teljes egészében látszik, mivel a Nap megvilágítja. *Körülbelül 28 naponként holdtölte van.*
✧ Szin: *telihold*
✧ Ell: *fogyó hold, újhold*
✧ Etim: Összetétel; → *hold*[1] + *tölte*: a → *tölt* ige származéka.

holdvilág ◆◆◆◆ fn
A hold fénye. *Szépen süt a holdvilág. Holdvilágnál minden tárgy jól kivehető.*
✧ Szin: *holdfény*
✧ Ell: *napfény, sötét*
✧ Etim: Összetétel: → *hold*[1] + → *világ* 'világosság'.

holland ◆◆ mn *~ok, ~ot, ~ul*
A zömében Hollandiában élő, nyugati germán nyelvet beszélő néphez tartozó, vele kapcsolatos. *A holland nők szívesen járnak fapapucsban. Hollandul tanul.* (Főnévi használatban:) *A hollandok híresek rendszeretetükről. A hollandot alig lehet megkülönböztetni a Belgiumban beszélt flamandtól.*
✧ Szin: (régi) *hollandi, hollandus*
✧ Etim: Elvonással keletkezhetett a latin eredetű *Hollandia* országnévből. Végső forrása a holland *Holdland, Holtland* 'erdős vidék' szó.
☝ Rokon értelmű megfelelői közül a *hollandi* a szaknyelvekben ma is használatos. *Hollandi anya*: csőkötéshez való csavaranya. *Hollandi ágy*: (a kertészetben) nyeregtetőszerűen ablakos melegágy. *Repülő hollandi, bolygó hollandi*: vitorlás sporthajófajta. A *hollandus* régies és kissé népies szó, jelentése ma: 'holland férfi'. A 'Hollandiában levő, onnan származó' értelemben ma a *holland* szón kívül a *hollandiai* melléknév is használatos.

hollét ◆◆◆ fn –, *~et, ~e*
Az a tény, hogy valaki, valami (épp) valamely helyen, valahol van. *Eltűnt a lány, hollétéről semmit sem tudnak.*
✧ Szin: (hivatalos) *tartózkodási hely*
✧ Etim: Összetétel: → *hol* + → *lét*.

holló ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

A varjúnál nagyobb, fényes fekete tollú, nagy csőrű madár. *Az erdőszélen hangosan károg egy holló. Mátyás király címerállata a csőrében gyűrűt tartó fekete holló.* • Szólás: *Ritka, mint a fehér holló.*

✧ Etim: Ősi, uráli kori szótő származéka.

holmi[1] ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Valakihez hozzátartozó, nála levő személyes tárgyak, dolgok összessége, illetőleg (ritkán) ezek közül egy. *Minden holmiját összecsomagolta. Kedves holmija volt ez neki.*

2. Közelebbről meg nem határozott mindenféle dolog. *Sok szép holmit vehettünk volna a bazárban, de kevés volt a pénzünk.*

✧ Szin: **1.** (választékos) *poggyász,* (bizalmas) *cucc,* (szleng) *szajré,* (népi) *cókmók, hóbelevanc* **2.** (régi) *portéka*

✧ Táj: *celecula, puciha*

✧ Etim: Szófajváltással keletkezett a → *holmi* névmásból.

holmi[2] ◆◆◆ határozatlan nm

1. (jelzőként) Jelentéktelen. *Nincs sok kifogásom, csupán holmi apróságok.*

2. (rosszalló) Akármiféle. *Nem adlak holmi ágrólszakadthoz.*

✧ Szin: **1.** *valami* **2.** (rosszalló) *akármilyen*

✧ Táj: *celecula, himihumi*

✧ Etim: Összetétel: → *hol* ‘valahol’ + → *mi*[2] ‘valami’.

holnap[1] ◆◆◆◆◆ hsz

1. A mai nap utáni napon. *Holnap a Pilisben kirándulunk.* • Közmondás: *Amit ma megtehetsz, ne halaszd holnapra.*

2. (A közeli) jövőben. *Ki tudja, mi lesz holnap?*

✧ Szin: **2.** *a közeljövőben*

✧ Ell: **1.** *tegnap* **2.** *tegnap, a közelmúltban*

✧ Etim: Szófajváltással keletkezett a → *holnap* főnévből.

holnap[2] ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. A mai nap után következő nap. *Izgatottan várja a holnapot.*

2. A közeli jövő. *Ki tudja, mit hoz a holnap?*

✧ Szin: **1.** *tegnap* **2.** *közeljövő*

✧ Ell: **2.** *közelmúlt, tegnap*

✧ Etim: Összetétel; *hol* ‘reggel, hajnal’: ősi, uráli kori szó.

holnapután[1] ◆◆◆◆ hsz

A holnapot követő napon. *Holnapután találkozunk.*

✧ Ell: *tegnapelőtt*

✧ Etim: Összetétel: → *holnap*[2] + → *után*.

holnapután[2] ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

A holnap után következő nap. *Holnaputánig talán még kibírod.*

✧ Ell: *tegnapelőtt*

✧ Etim: Összetétel: → *holnap*[2] + → *után*.

hologram ◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

Lézersugarak segítségével a tárgyat a fotólemez mögött térhatásúan szemléltető felvétel, illetve kép. *A hologramot Gábor Dénes találta föl.*

✧ Etim: Görög eredetű nemzetközi szó.

holokauszt ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja* (idegen)

1. Emberek, népcsoportok tömeges elpusztítása. *Sokak szerint a XX. század első holokausztja másfél millió örmény megölése volt 1915-ben.*

2. (Szűkebb értelemben:) A fajgyűlölő Németországnak a zsidóság megsemmisítésére irányuló, 1933 és 1945 között végrehajtott programja. *A náci holokauszt során főleg haláltáborokban, gázkamrákban meggyilkoltak több millió zsidót, valamint több százezer cigányt, sok szellemi vagy testi fogyatékos és homoszexuális embert.*

✧ Szin: **1.** *népirtás,* (idegen) *genocídium* **2.** (idegen) *genocídium, soa*

✧ Etim: Angol, végső soron görög eredetű nemzetközi szó.

☝ Magyar helyesírással, a kiejtésnek megfelelően írjuk.

holott[1] ◆◆◆ ksz

1. Bár, noha. *Nem jött el, holott megígérte.*

2. (régi) Hiszen. *„Miklós ugyan, hogy ne szánná meg nagyon, Holott neki kőnél lágyabb szíve vagyon?”* (Arany J.: Toldi)

✧ Szin: **1.** *ámbár, jóllehet, pedig* **2.** *ugyanis*

✧ Etim: Összetétel: → *hol* + → *ott*.

holott[2] ◆◆ vonatkozó hsz (régi)

Ahol. *„Vitézek, mi lehet ez széles föld felett szebb dolog az végeknél? Holott kikeletkor az sok szép madár szól?”* (Balassi B.: A végek dicsérete)

✧ Etim: Összetétel: → *hol* + → *ott*.

holt[1] ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Nem élő. *Holtan fekszik. Holtan esett össze.*

2. (választékos) Élettelen, mozdulatlan. *A téli holt természet kedvetlenné tette.*
3. Az időszak, amelyben valamely tevékenység szünetel. *Holt szezonban néptelen a Balaton-part. Holt idényben tatarozzák a sportpályát.*
4. Nem hasznosított, nem használt. ■ *Holt tőke*: kihasználatlan. *Be akarja vonni a vállalkozásba a holt tőkét is.* | *Holt nyelv*: nem beszélt. *A latin már régen holt nyelv.*
✧ Szin: **1.** *élettelen* **2.** (választékos) *halott, elhalt* **4.** *terméketlen*
✧ Ell: **1.**, **2.** *élő, eleven* **4.** *beszélt, élő* (nyelv)
✧ Etim: A → *hal* ige származéka.

holt[2] ◆◆◆◆ fn *~ak, ~at, ~ja*
1. Halott ember. *A holtak nem beszélnek.* ■ *Holttá nyilvánítják*: hivatalosan halottnak tekintik. *Az eltűntet holttá nyilvánították.* | *Holtra dolgozza magát*: nagyon sokat dolgozik. | *Nem volt se holt, se eleven*: nagyon megijedt.
2. A halál időpontja mint az élet vége. *Holtig emlékszik rá* vagy *holtig tanul az ember*: egész életében. ■ (Szerelmesek fogadalmaként, népmesében is:) *Holtomiglan, holtodiglan*: egészen a halálig.
✧ Szin: **1.** *halott, elhunyt*
✧ Ell: **1.** *élő, eleven*
✧ Etim: A → *hal* ige származéka.

hólyag ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
1. Emberi vagy állati szervezetben található hártyás falú tömlő. *A tüdő apró hólyagokból áll. Megfázott a hólyagja. A lábán hólyag keletkezett.*
2. Levegővel teli gömböcske. *A tészta már csupa hólyag. Az üveg fala tele van hólyagokkal.*
3. (bizalmas) Üresfejű, ostoba ember. *Felfuvalkodott hólyag!*
✧ Szin: **1.** *húgyhólyag, epehólyag, vízhólyag* **2.** *buborék* **3.** (bizalmas) *fajankó, tökfilkó*
✧ Táj: *huppolyag, pukkantyú*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, ismeretlen eredetű szótő származéka.
✧ Ö: húgy + hólyag, úszó + hólyag

homály ◆◆◆◆ fn –, *~t, ~a* (választékos)
1. Átmeneti állapot a világosság és a sötétség között. *Csak a tárgyak körvonalait látta az esti homályban.*
2. A levegőnek a távolba látást nehezítő párája, pora. *Ahogy távolodtak, a hegyek homályba vesztek.*
3. (Tárgyon levő) pára, szennyeződés. *Az ablakot homály borítja.*
4. Bizonytalanság, ismeretlenség. *Az igazságot még homály fedi.*
✧ Szin: **1.** *szürkület* **4.** *rejtély, titok, rejtélyesség, titokzatosság, zavarosság, homályosság*
✧ Táj: **1.** *barnulat, irám*
✧ Ell: **1.** *fény, világosság*
✧ Etim: Ősi, finnugor kori szótő származéka.

homályos ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, ~an*
1. (választékos) Nem elég világos. *Homályos reggelre ébredtek. A homályos szobában nem tudott olvasni.* ■ *Homályos fény*: gyenge fény. *Homályos fény derengett az udvaron, mert csak egy égő világított a bejárat fölött.*
2. Át nem látszó, fény nélküli (üveg, tükör). *A homályos üvegen át nem látta jól, mi történik. Nem látta magát a homályos tükörben.*
3. Elmosódott, nem tiszta. *Homályos elképzelése van csak a jövőnkről.* (rosszalló) *Homályos ez az egész.*
4. Nehezen érthető. *Homályosan fejezi ki magát. Nem mondta meg, mit akar, csak homályos célzásokat tett rá.*
✧ Szin: **1.** *sötét, félhomályos,* (választékos) *borús, borongós, szürkülő, homályló, ködlő, derengő* **2.** *átlátszatlan, piszkos, maszatos, matt* **3.** *bizonytalan, tisztázatlan,* (bizalmas) *halvány,* (rosszalló) *zavaros, kétes* **4.** *kétértelmű, ködös, zavaros,* (választékos) *dodonai*
✧ Ell: **1.** *világos, fényes* **2.** *átlátszó, tiszta* **3.** *egyértelmű, érthető, világos,* (idegen) *konkrét* **4.** *nyílt, világos, érthető, egyértelmű*
✧ Etim: A → *homály* főnév származéka.

homár ◆ fn *~ok, ~t, ~ja*
1. Ízletes húsú, tízlábú tengeri rák. *A sekély tengeröbölben fogtak egy homárt.*
2. Ennek az állatnak a húsa mint étel. *A homár az ínyencek eledele.*
✧ Etim: Északi germán eredetű nemzetközi szó.

homlok ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
1. Az emberi arc felső része a szemöldöktől a hajig. *Ne ráncold minduntalan a homlokodat!* ■ *Nincs a homlokára írva*: nem látszik rajta. *Nincs a homlokára írva, hogy tanár.*
2. Ez a testrész mint a gondolkodás jelképe. *Értelmet sugárzó homloka van. Gondok barázdálják a homlokát.* ■ *A homlokára csap* vagy *üt*: eszébe jut valami.
3. (választékos) Homlokzat. *„A munkásotthon homlokára”* (Juhász Gy.: verscím).
✧ Szin: **3.** (népi) *front*
✧ Etim: A nyelvjárási *homlít* ‘szőlőt bujt’ ige tövével azonos ősi, uráli kori szótő származéka.
✧ Ö: hanyatt- + homlok

homlokegyenest ◆◆◆ hsz
1. ■ *Homlokegyenest ellenkezője valaminek*: mindenben, teljesen. *Homlokegyenest az ellenkezőjét állítja.*
2. (ritka) A szemközti irányban nyílegyenesen. *Homlokegyenest rohant a ház felé.*
✧ Etim: Összetétel: → *homlok* + → *egyenest*.

homlokzat ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
Épületnek tagolt külső felülete, amely általában nyitott térre néz.
✧ Szin: (régi) *előoromzat,* (bizalmas) *front*
✧ Etim: A → *homlok* főnév nyelvújítás kori származéka.

homok ◆◆◆◆◆ fn –, *~ot, ~ja*
1. Apró kőszemcsékből álló, sárga színű, porszerű anyag. *A gyerekek szívesen játszanak a homokban.* • Szólás: *Homokba dugja a fejét*: nem hajlandó tudomást venni valamiről.
2. Homokos talajú terület. *Az akácfa a homokon is megél.* ■ *Homokra épít*: bizonytalan alapra. *Homokra építette terveit, minden elképzelése összeomlott.*
✧ Szin: **1.** *homokszem,* (választékos) *föveny* **2.** *homoktalaj,* (választékos) *homoktenger*
✧ Ell: **2.** *agyag*
✧ Etim: Valószínűleg honfoglalás előtti török jövevényszó.

homokóra ◆◆ fn
Megfordítható időmérő eszköz, amelynek felső részéből az alsóba meghatározott idő alatt pereg le a homok. *A telefon mellett homokóra áll.* ■ *Pereg a homokóra*: múlik az idő.
✧ Etim: Összetétel: → *homok* + → *óra*.

homokos[1] ◆◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, ~an*
1. Homokkal borított. *A homokos parton jól lehet napozni.*
2. Homokkal kevert. *Homokos talajban jól terem a szőlő.*
3. Homokkal szennyezett. *Homokos lett a ruhád, rázd ki alaposan!*
✧ Szin: **1.** *fövenyes*
✧ Etim: A → *homok* főnév származéka.

homokos[2] ◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an* (rosszalló)
1. Az azonos neműekhez vonzódó, őket szerető (személy, elsősorban férfi). *Van egy homokos barátja.*
2. (Főnévi használatban:) *A homokosok érdekvédelmi szövetséget alakítottak.*
✧ Szin: *meleg,* (idegen) *homoszexuális,* (durva) *buzeráns, buzi*
✧ Ell: (idegen) *heteroszexuális*
✧ Etim: Játékos szócsonkítással keletkezett a → *homoszexuális* melléknévből.

homokoz ◆ ige *~ni*
Homokkal beszór valamit. *Télen gyakran homokozzák az utakat.*
✧ Etim: A → *homok* főnév származéka.

homokoz|ik ◆ ige *~ni*
(Gyermek) homokkal játszik, homokból épít. *A gyerekek a játszótéren homokoznak.*
✧ Etim: A → *homok* főnév származéka.

homokozó ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Homokkal feltöltött, általában elkerített hely, ahol a gyerekek homokozhatnak. *A játszótéren van homokozó, de otthon a kertben is építhetünk egyet.*
✧ Etim: A → *homokozik* ige származéka.

homorít ◆ ige *~ani*
1. Homorúvá formál, tesz valamit. *Lemezt homorít, ez a dolga a gyárban.*
2. Fejét, karját, lábát hátra, törzsét ív alakban előre feszíti. *Most pedig homoríts!*
✧ Etim: A → *homorú* melléknév tövével azonos szótő származéka.

homorú ◆◆ mn *~ak, ~t, ~an*
A közepe felé mélyülő, befelé görbülő. *A homorú tükör és lencse összegyűjti a sugarakat.*

✧ Szin: (idegen) *konkáv*
✧ Ell: *domború,* (idegen) *konvex*
✧ Etim: A → *homlok* főnév tövével azonos szótő többszörösen képzett származéka.

homoszexuális ◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an* (idegen)
1. Olyan (személy), aki a vele azonos neműek iránt érez nemi vonzalmat. *Ezt a klubot homoszexuális férfiak látogatják.*
2. (Főnévi használatban:) *A homoszexuálisok a jogaikért tüntetnek.*
✧ Szin: *meleg*, (csak nőkről szólva:) *leszbikus*, (bizalmas) *langyos*, (rosszalló) *homokos*, (durva) *buzeráns, buzi*
✧ Ell: (idegen) *heteroszexuális*
✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.

hon ◆◆◆◆ fn –, *~t, ~a* vagy *~ja* (választékos vagy népi)
1. Haza, szülőföld. *„Itt küzdtenek honért a hős Árpádnak hadai”* (Vörösmarty M.: Szózat).
2. Otthon. *„Szertenézett s nem lelé Honját a hazában”* (Kölcsey F.: Himnusz).
3. Valaminek a hazája. *A citrom és a narancs hona Görögország, Olaszország és Spanyolország. „Oda vezess, hol pálmafák virulnak, A napnak, illatoknak szép honába”* (Madách I.: Az ember tragédiája).
✧ Szin: **1.** *szülőhely*, (választékos vagy népi) *pátria* **2.** *lakás,* (választékos vagy népi) *hajlék*
✧ Etim: Szófajváltással keletkezett a → *honn* határozószóból.
✧ Ö: itt + hon, ott + hon[1], ott + hon[2]

hón ◆◆◆ fn –, –, *~a*
Hónalj. *Hónom alá fogtam az irattartót. Hóna alá nyúlva támogatta a sérültet.* • Szólás: *A hóna alá nyúl valakinek*: anyagilag vagy erkölcsileg támogatja.
✧ Etim: Ősi, finnugor, esetleg uráli kori szó.
☝ Csak birtokos személyjeles alakban használatos: *hónom, hónod, hóna* stb. (*alatt, alá, alól*). Lásd még a *hónalj* szócikket!

hónalj ◆◆◆ fn
1. A felső karunk töve alatti mélyedés. *Sokszor izzad a hónalja.*

2. A ruha ujjának felső, belső része. *Most a hónaljban bő ruha a divatos.*
3. Ág, hajtás vagy levél tövének hajlata. *Az ág hónaljából új hatás nőtt ki.*
✧ Etim: Összetétel: → *hón* + → *alj*.
☝ Elválasztása: *hón-alj*. A köznyelvben használatosak a birtokos személyjeles alakjai: *hónaljam, hónaljad* stb., de tájnyelvben és a mindennapi beszélt nyelvben sokszor a *hón* szót használjuk ezek helyett: *hónom alja, hónod alja* stb. Például: *Izzad a hóna alja.*

hónap ◆◆◆◆◆ fn
1. Az év 1/12 része mint naptári egység. *Szeptember hónapban kezdődik a tanítás.*
2. Körülbelül 30 napnyi időtartam. *Két hónapig volt külföldön. Három hónapja nem járt nálunk. Öt hónapja már, hogy megismerkedtek.* ■ *Valahányadik hónapban van*: ennyi idő óta terhes. *Feleségem a hatodik hónapban van.*
✧ Szin: **1.** (hivatalos) *hó*
✧ Etim: Összetétel: → *hó*[2] + → *nap*.

hónapos ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
1. (Valahány) hónapig tartó. *Több hónapos erőfeszítéssel sikerült elérnie, hogy visszakerült a csapatba.*
2. (Valahány) hónapja élő. *Nyolc hónapos öccsével játszik.*
3. ■ *Hónapos retek*: kisméretű, fehér vagy piros héjú retek. *Vettem egy csomó hónapos retket a piacon.*
4. ■ (ritka) *Hónapos szoba*: havonta fizetendő bérű albérleti szoba. *Egyedül élt, hónapos szobákban lakott, s egy kisvendéglőben étkezett.*
✧ Szin: **1.** *havi*
✧ Etim: A → *hónap* főnév származéka.

honatya ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (választékos vagy tréfás)

Országgyűlési képviselő. *Az ülésteremben tanácskoznak a honatyák. Néhány honatya nem férfi, hanem nő, őket tréfásan „honanyának” is nevezik.*

✧ Etim: Összetétel: → *hon* + → *atya*.

honfi ◆ fn *~ak, ~t,* – (régi, választékos)

Hazafi. *„Tábornok úr* […] *bánjék szépen a jó honfiakkal”* (Petőfi S.: Egy goromba tábornokhoz).

✧ Etim: Összetétel: → *hon* + *fi*: a → *fiú* főnév alakváltozata.

honfoglalás ◆◆◆◆ fn –, *~t, ~a*

1. Az a cselekvés, tény, hogy valamely vándorló nép egy területet elfoglal, és ott hazát alapít. *A magyar honfoglalás nem egyszerre ment végbe.*

2. Valamely területnek, helynek birtokbavétele, elfoglalása. *A vízparton új honfoglalás kezdődött.*

✧ Szin: *területfoglalás, letelepedés*

✧ Etim: Összetétel; → *hon* + *foglalás*: a → *foglal* ige származéka.

honlap ◆◆◆◆◆ fn

Azonos elérési út alatt található internetes tájékoztató oldalak összessége, illetve annak kezdőlapja. *Az árakat megtalálod az áruház honlapján! Felraktam a honlapomra a nyaralás képeit.*

✧ Szin: (idegen) *weblap, weboldal*

✧ Etim: Összetétel: → *hon* + → *lap*.

honn ◆◆ hsz (régi)

Itthon, otthon. *„Hol van ő, a nyájas ösmeretlen?(...) Honn-e, vagy tán messze költözötten Jár az őzek hűvös rejtekén?”* (Vörösmarty M.: Szép Ilonka)

✧ Etim: Megszilárdult ragos alakulat. Alapszava vagy a → *hogy* határozószó tövével, vagy a → *ház* főnév finnugor kori előzményével azonos.

honnan ◆◆◆◆◆ hsz

A. Kérdő

Milyen helyről, irányból? Kitől? Mitől? *Honnan jöttél? Honnan jött a zivatar? Honnan tudod?*

B. Vonatkozó

Ahonnan. *Nincs honnan pénzt szereznem. Kérjetek, ki honnan tud.*

C. Határozatlan

(A hely vagy az irány esetenkénti változásának kifejezésére:) *Melyik honnan*: az egyik innen, a másik onnan. *Honnan jöttek? – Melyik honnan.* ■ *Honnan, honnan nem*: nem tudni honnan, de valahonnan. *Honnan, honnan nem, de előkerült egy kis ennivaló.*

✧ Szin: (népi) *honnét, merről*

✧ Etim: A → *hogy*[1] határozószó tövével azonos szótő megszilárdult ragos alakulata.

honnét ◆◆◆◆ hsz (népi)

Honnan.

✧ Szin: *merről*

✧ Etim: A → *hogy*[1] határozószó tövével azonos szótő megszilárdult ragos alakulata.

honol ◆◆◆ ige *~ni* (választékos)

1. (régi) Lakik valahol. *Akkor éppen szülőfalujában honolt.*

2. (Nyugalmas állapot és hangulat) van valahol. *Az országban béke honol. Csönd honolt a tájon.*

✧ Szin: **1.** *él*

✧ Etim: A → *hon* főnév nyelvújítás kori származéka.

honos ◆◆◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, ~an*

1. Valamely területen élő, onnan származó. *A burgonya Amerikában, a tea Indiában honos növény.*

2. Valahol szokásos. *Nálunk még mindig honos a betlehemezés.*

3. (Főnévi használatban:) ■ (hivatalos) *Külföldi honos, magyar honos*: ilyen állampolgárságú. *Rá kellett írnia az adatlapra azt is, hogy magyar honos.*

✧ Szin: **1.**, **2.** *divatos, elterjedt*

✧ Ell: **3.** *hontalan*

✧ Etim: A → *hon* főnév származéka.

honosít ◆◆◆ ige *~ani*

1. (hivatalos) Az ország állampolgárává fogad valakit. *Külföldi állampolgárokat honosítottak.*

2. (Hazai hatóság) külföldön szerzett oklevelet elismer. *Doktori diplomáját honosították az egyetemen.*

3. (Idegen állat- vagy növényfajt) betelepítve a hazai viszonyokhoz szoktat. *Az ötvenes években megpróbálták nálunk is honosítani a rizst, a gyapotot, a gumipitypangot.*

✧ Szin: **2.** *érvényesít* **3.** *behoz, betelepít*

✧ Etim: A → *hon* főnév származéka.

hontalan ◆◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*

Hazájából elűzött vagy elmenekült. *Az utóbbi időkben sok hontalan embert fogadott be az ország* (Főnévi használatban:) *A hontalanok táborokban laknak.*

✧ Szin: *hazátlan, számkivetett, száműzött*

✧ Ell: *honos*
✧ Etim: A → *hon* főnév nyelvújítás kori származéka.

honvágy ◆◆◆ fn –, *~at, ~a*
Külföldön élőnek hazája utáni sóvárgása. *Alig van pár napot külföldön, már honvágyat érez elhagyott hazája, otthona iránt. A honvágy legjobb ellenszere az itthon maradás.*
✧ Szin: *hazavágyódás*
✧ Táj: *hazavágy*
✧ Etim: Összetétel: → *hon* + → *vágy*.

honvéd ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~je*
A magyar hadsereg tagja, katonája egyes történelmi korszakokban. *Bevonult honvédnek.* ■ *48-as honvéd*: az 1848–49-es szabadságharc magyar katonája.
✧ Szin: **1.** *katona,* (régi) *hadfi, hazafi*
✧ Etim: Német mintára keletkezett nyelvújítás kori összetétel; → *hon* + *véd* ‘védő, védelem’ elvonással keletkezett a → *védelem*, → *védelmez* szavukból.

hopp I. ◆◆◆◆ msz (bizalmas)
1. (Tánckurjantásként:) *Hopp, hopp!*
2. (Valaki vagy valami megfogásakor használatos szóként:) *Hopp, megvagy!*
3. (Figyelmeztetésként:) *Hopp, vigyázz!*
4. (Hirtelen ráeszmélés kifejezésére:) *Hopp, tudom már!*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó.
✧ Ö: hipp- + hopp

hopp II. ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja* (bizalmas)
1. A hopp szó. *Hoppot kiáltott.*
2. ■ *Egy hoppra*: hirtelen, teketória nélkül. *Csak úgy egy hoppra megcsinálta.* | *Hoppon marad*: **a)** nem jut neki valamiből. **b)** valamiből kimaradva felsül. ● Közmondás: *Egyszer hopp, másszor kopp*: az ember hol jobban, hol roszszabbul él.
✧ Etim: A → *hopp* mondatszó főnevesülése.

hord ◆◆◆◆◆ ige *~ani*
1. Rendszeresen, folyamatosan visz valamit (valahova). *Ő hordja fel a fát a pincéből.*
2. (Terményt) folyamatosan egy helyre szállít. *Hordják a búzát a malomba.*
3. (Természeti erő) magával sodor (és lerak) valamit. *A homokot a szél hordta ide.*
4. (Üzenetet, hírt) többször vagy rendszeresen továbbít. *Hordja a híreket az újságnak.*
5. Ruhadarab, (használati) tárgy állandóan vagy szokásszerűen rajta, illetve nála van. *Állandóan ugyanazt a ruhát hordja. Divatos ruhát, rövid dauerolt hajat hord.* ● Szólás: *Igát* vagy *láncot hord*: rabságban van.
6. ■ (választékos) *Magában hordja valaminek a lehetőségét*: alkalmas arra, hogy a szóban forgó dolog kifejlődjék belőle. *Ez a kezdet magában hordja a sikeres folytatás lehetőségét.*
7. (Fegyver) valamilyen távolságra röpíti ki a lövedéket. *Messzire hord a puskája.*
✧ Szin: **1.** *hordoz, szállít,* (bizalmas) *cipel, cigöl* **2.** *betakarít* **3.** *sodor, gyűjt* **4.** (hivatalos) *szolgáltat* **5.** *visel, használ* **6.** (választékos) *magában rejt valamit* **7.** *visz*
✧ Etim: Valószínűleg ősi, ugor kori szó.
☝ Kijelentő mód jelen időben az alanyi ragozása: *hordok, hordasz, hord, hordunk, hordotok* vagy *hordtok, hordanak.* 2. személyű tárgy esetén: *hordalak* vagy *hordlak*. Feltételes módú alakjai ma már mindig kötőhangzósak: *hordanék, hordanál* stb., *hordanám, hordanál* stb.

horda ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Kezdetlegesen szervezett embercsoport. *Az ősemberek hordákban éltek.*
2. (rosszalló) Garázdálkodó, erőszakoskodó fegyveres csoport. *A falut megtámadta egy fegyveres horda.*
✧ Szin: **2.** (tréfás) *siserahad,* (durva) *csorda, csürhe, banda, csőcselék*
✧ Etim: Lengyel, végső soron török eredetű vándorszó.

hordágy ◆◆ fn
Kerekeken guruló vagy kézben vihető betegszállító eszköz. *A mentősök a sebesültet hordágyra fektették, felemelték, és a mentőkocsihoz vitték.*
✧ Etim: Összetétel: → *hord* + → *ágy*.
☝ Elválasztása: *hord-ágy.*

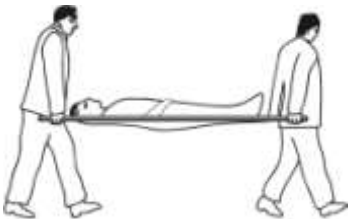

hordalék ◆◆ fn –, *~ot, ~a*
A talajból kimosott és másutt lerakott föld, törmelék. *A Szigetköz talaja a Duna hordalékától olyan termékeny.*
✧ Szin: *uszadék*
✧ Etim: A → *hord* ige nyelvújítás kori származéka.
hordár ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* vagy *~ja*
1. (Pályaudvaron, repülőtéren) az utasok poggyászát megszabott díjért szállító alkalmazott. *Nehéz csomagjait átadta a hordárnak.*
2. (régi) Küldönc. *Hordár vitte a levelet a tábornokhoz.*
✧ Szin: **1.** *szállító, teherhordár,* (bizalmas) *fogdmeg, hórukkember,* (szleng) *tróger* **2.** *kifutó, kézbesítő*
✧ Etim: A → *hord* ige nyelvújítás kori származéka.
☝ Elválasztása: *hor-dár*.
horderejű ◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~en*
(Valamilyen) jelentőségű, fontosságú. *Nagy horderejű kérdés van napirenden.*
✧ Etim: Összetétel; → *hord* + *erejű*: az → *erő* főnév származéka.
hordó ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Abroncsokkal összefogott fadongákból vagy fémből stb. készült hengeres tartály. *A pincékben hordókban tárolják a bort.*
✧ Szin: *lajt*
✧ Etim: A → *hord* ige folyamatos melléknévi igenevének főnevesülésével keletkezett.

hordószónok ◆ fn (rosszalló)
Nagyhangú, felelőtlen szónok. *Miféle képtelenségeket állít ez a hordószónok?*
✧ Etim: Összetétel: → *hordó* + → *szónok*.
hordoz ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Huzamosan, illetve ismételten valahova vagy ide-oda hord, visz valamit. *Reggelenként a gyereket hordozza az óvodába.* (rosszalló) *Mindenhová magával hordozza a barátját.* ■ *Magánál hordoz valamit*: mindig magánál tartja. *Magánál hordozza a pénzét.*
2. (választékos) Huzamosan visel valamit. *A család terheit a szülők közösen hordozzák.* ■ *Bánatot, sebet, tüskét hordoz a szívében* vagy *lelkében*: hosszú időn át magába fojtva visel.
3. (Súlyt, terhet) fenntart. *A híd terhét pillérek hordozzák.*
4. (választékos) Valamit magában foglal. *A regény fő mondanivalóját a befejezés hordozza.*
✧ Szin: **1.** *cipel, szállít* **4.** *tartalmaz, kifejez*
✧ Etim: A → *hord* ige származéka.
horgany ◆◆ fn –, *~t, ~a*
Cink. *Horgannyal van bevonva az ereszcsatorna.*
✧ Etim: A → *horog* főnév tövének nyelvújítás kori származéka.
☝ Vegyjele: *Zn* (pont nélkül).
horgas ◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
1. Görbe (testrész). ■ *Horgas orr*: kampós. *Horgas orra határozott arcélt kölcsönöz neki.* | *Horgas ujj*: hajlott. *Felemelte horgas ujját.*
2. Kampós végű (tárgy). *A horgas szegről nem esik le a kép.*
3. ■ (népi) *Horgas ész*: furfangos. *Horgas eszével mindig kitalált valamit.*
✧ Szin: **1.**, **2.** *görbült*
✧ Táj: **1.**, **2.** *ganús, hajácsos*

✧ Ell: **1.**, **2.** *egyenes*
✧ Etim: A → *horog* főnév származéka.
✧ Ö: hóri + horgas

horgász ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
Az, aki horgászik, illetve horgászni szokott. *A vízparton üldögélő horgászok néma csöndben, türelmesen várják, hogy horgukra akadjon a hal.*
✧ Szin: (bizalmas) *pecás,* (népi) *halász*
✧ Etim: A → *horog* főnév származéka.

horgász|ik ◆◆◆ ige *~ni*
1. Horoggal halászik. *Szabad idejében rendszeresen horgászik.*
2. (ritka) (Halat) kifog. *Mit horgásztál ma délelőtt?*
✧ Szin: **1.** (bizalmas) *pecázik,* (népi) *halászik* **2.** *fog*
✧ Táj: **1.** *cincázik, picéz*
✧ Etim: A → *horog* főnév származéka.

horgol ◆◆◆ ige *~ni*
Fonalból horgas végű, nyeles fémtűvel, hurkolással készít valamit. *A család hölgytagjai esténként csipketerítőt horgolnak. Sajnos nem tudok horgolni, horgolótűm sincs.*
✧ Táj: *hekkel*
✧ Etim: A → *horog* főnév származéka.

horgony ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
Vízi járművet a mederhez rögzítő nagy vaskampó. *A part közelében kidobták a hajóból a horgonyt.* ■ *Horgonyt vet*: **a)** lehorgonyoz, kiköt (valahol). *A hajó horgonyt vetett.* **b)** megállapodik. *Harminc éves korában végre horgonyt vetett.* | *Felszedi a horgonyt*: útnak indul.
✧ Szin: *anker,* (régi) *vasmacska*
✧ Etim: A → *horog* főnév nyelvújítás kori származéka.

horgonyoz ◆◆ ige *~ni*
(Hajó) horgonnyal rögzítve áll. *A hajók hetekig a kikötőben horgonyoztak.*
✧ Etim: A → *horgony* főnév származéka.

hórihorgas ◆◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, ~an* (bizalmas)
1. Feltűnően magas és sovány (ember). *A hórihorgas játékos szinte minden labdát megszerzett a kosár alatt.*

2. (régi) Nagyon hosszú és vékony (tárgy). *„Ösztövér kútágas, hórihorgas gémmel Mélyen néz a kútba s benne vizet kémel”* (Arany J.: Toldi).
✧ Szin: **1.** *nyurga,* (bizalmas) *langaléta,* (népi) *ösztövér,* (tréfás) *nyakigláb, égimeszelő,* (szleng) *colos* **2.** (népi) *ösztövér*
✧ Táj: **1.** *hapaj, lunguj*
✧ Ell: **1.** *alacsony, köpcös* **2.** *rövid, kicsi*
✧ Etim: A → *horgas* melléknévből játékos szóteremtéssel keletkezett összetétel; ikerszó: *hóri* + → *horgas*.

horizont ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja* (választékos)
1. Látóhatár. *Petőfi szerette az Alföld tág horizontját.*
2. Látókör. *A tanári munkát szűk horizonttal nem lehet végezni.*
✧ Szin: **1.** (választékos) *szemhatár*
✧ Etim: Latin, végső soron görög eredetű nemzetközi szó.

horkan ◆◆ ige *~ni*
1. Rövid, horkolásszerű hangot ad. *Álmában horkan egyet. Lova megijedt, s horkanva megállt.*
2. ■ *Horkan valakire*: indulatosan rátámad. *Dühösen horkant rám a feledékenységem miatt.*
✧ Szin: **1.** *horkant* **2.** *rámordul; felfortyan*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó, töve azonos a → *horkol*, → *hortyog* igék tövével.

horkol ◆◆◆◆ ige *~ni*
Álmában (nyitott szájjal lélegezve) ismétlődő, hörgésszerű hangot ad. *Alvás közben hanyatt fekve rendszerint horkol.*
✧ Szin: *hortyog,* (tréfás) *fűrészel* • *Húzza a lóbőrt. Fújja a kását.*
✧ Táj: *horpitál, horsog, horsol, hörtyög*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó, töve azonos a → *horkan*, → *hortyog* igék tövével.

hormon ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja* (idegen)
Belső elválasztású mirigyek által termelt nedv, amelynek a vérben áramolva serkentő, illetve szabályozó szerepe van. *Valami nincs rendben a hormonjaival, azért ilyen kövér.*
✧ Etim: Angol, végső soron görög eredetű nemzetközi szó.

horog ◆◆◆◆ fn *horgok, horgot, horga*
1. (Általában fémből készült) kampószerű vagy kampós végű eszköz. *Horoggal szedte le a fáról a száraz ágakat.*
2. Horgászzsinór végén levő, hegyes és szakállas végű kis fém halfogó eszköz. *A csalétket horogra fűzte.*

✧ Szin: **1.** *kampó, akasztó* **2.** *akasztó*
✧ Táj: **1.** *gamó, hajmó, kamó*
✧ Etim: A → *horpad*, → *horzsol* igék tövével azonos ősi, finnugor kori szótő származéka.

horoszkóp ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
1. (Csillagjóslásban:) A bolygóknak, az állatöv csillagainak állása valamilyen időpontban. ■ *Elkészíti* vagy *felállítja vkinek a horoszkópját*: azt az ábrát, amely a csillagok és bolygók (látszólagos) égi helyzetét mutatja az illető személy születésének pillanatában.
2. Az égitestek állásán alapuló jóslat, tanács. *Nem hiszek a horoszkópokban.*
✧ Szin: **2.** *csillagjóslat*
✧ Etim: Latin, végső soron görög eredetű nemzetközi szó.

horpad ◆◆ ige *~ni*
Nyomásra homorúan bemélyed. *A bádoglemez könnyen horpad.*
✧ Szin: *belapul, benyomódik*
✧ Táj: *torpad, tojvad*
✧ Ell: *domborodik, kidudorodik*
✧ Etim: A → *horog*, → *horzsol* szavak tövével azonos ősi, finnugor kori szótő többszörösen képzett származéka.

horpasz ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Emlősállaton hátoldalt, a bordái és a csípője között levő mélyedés, horpadás. *A kutya sovány, majd átszakad a horpasza.*

2. (tréfás) Gyomor, has. *Megtölti a horpaszát.*

✧ Szin: **1.** *véknya* (birtokos személyjeles alak)

✧ Etim: A → *horpad* ige tövével azonos szótő származéka.

horror ◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja* (idegen)

1. (ritka) Iszonyat, rémület. *„ …a halál, mondhatnám bűn, betegség, horror és undor”* (Szentkuthy M.: Hitvita és nászinduló).

2. (bizalmas) Horrorfilm. *Már megint horrort nézel a tévében? Nem fogsz tudni aludni!*

✧ Szin: **1.** *iszony, félelem*

✧ Etim: Angol jövevényszó.

horrorfilm ◆◆ fn

Rémtörténet, hátborzongató szörnyűségeket bemutató film. *A horrorfilm gyakran öncélúan ábrázol borzongást, félelmet keltő jeleneteket. A tegnapi horrorfilmben nagyon látványos volt az ügyesen elkészített szörnyalakok csatája.*

✧ Szin: (bizalmas) *horror*

✧ Etim: Összetétel: → *horror* + → *film*.

hortenzia ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Fehér, zöldesfehér, rózsaszín vagy pirosas, nagy, gömb alakú ernyős virága miatt kedvelt díszcserje. *Három cserép hortenziát kaptam ajándékba. A hortenzia nem szobanövény, ha elvirágzott, kiültetjük a kertbe.*

✧ Etim: A francia *Hortense* névből keletkezett, végső soron latin eredetű nemzetközi szó.

hortyog ◆◆ ige *~ni* (bizalmas)

Öblös hangon horkol. *Nem lehet nyugodni tőle, mert alvás közben fülsértően hortyog.*

✧ Szin: (tréfás) *fűrészel* • *Húzza a lóbőrt. Fújja a kását.*

✧ Táj: *horpitál, horsog, horsol, hörtyög*

✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó, töve azonos a → *horkan*, → *horkol* igék tövével.

hórukk ◆ isz

(Közös munkavégzéskor az egyidejű erőkifejtés vezénylésére:) *Kezdjük, hórukk!*

✧ Etim: Német jövevényszó.

horvát ◆◆◆ mn *~ok, ~ot, ~ul*

1. A zömében Horvátországban élő, déli szláv nyelvet beszélő néphez tartozó, vele kapcsolatos. *A horvát lakosság sokat szenvedett a háborútól. Megélénkült az érdeklődés a horvát népszokások és hagyományok iránt.* (Főnévi használatban:) *A horvátok latin betűkkel írnak, és általában római katolikus vallásúak.*

2. Horvát nyelv. *Baranyában sokan tanulnak horvátul.* (Főnévi használatban:) *A horvát alig különbözik a szerbtől.*

✧ Etim: Szláv, valószínűleg horvát-szerb jövevényszó.

horzsol ◆◆◆ ige *~ni*

Valaminek a felületét (enyhén) megsérti. *Az asztal széle horzsolja a falat. Nem finom ez a csipke, horzsolja a bőrömet.*

✧ Szin: *dörzsöl, karcol*

✧ Táj: *hörzsöl, hörzsikel*

✧ Etim: Egy ősi, finnugor kori szótő származéka.

hossz ◆◆◆◆ fn *~ak* vagy *~ok, ~at* vagy *~ot* vagy *~t, ~a*

1. Hosszúság. *A szoknya hossza 80 cm. A szobának öt lépés a hossza.*

2. (Úszásban, kerékpározásban, lósportban) a versenyző, a versenyeszköz, illetve a versenyzés pályájának hossza. *Egy hosszal győzött. Az utolsó hosszon mindenkit megelőzött.*

3. Időtartam. ■ *Órák hosszáig*: órákon át. *Órák hosszáig beszélgettünk.* | *Se vége, se hossza*: nem lehet látni vagy kivárni a végét. *Mikor megérkezett, se vége, se hossza nem volt élménybeszámolójának.*

✧ Szin: **2.**, **4.** *testhossz*

✧ Etim: Nyelvújítás kori elvonás a → *hosszú* melléknév birtokos személyjeles *hossa*z alakjából.

✧ Ö: hullám + hossz

hosszában ◆◆◆ hsz

1. Hosszúsága irányában. *Hajtsd össze a papírt hosszában!*

2. (Névutószerűen:) Hosszan valami mellett, mentén. *Úszkált a part hosszában.*

✧ Szin: **1.** *hosszant* **2.** *mentében*

✧ Ell: **1.** *széltében, keresztben*

✧ Etim: A → *hosszú* melléknév megszilárdult ragos alakulata.

✧ Ö: széltében- + hosszában

hosszabbít ◆◆◆◆ ige *~ani*

Valamit tér-, illetve időbelileg hosszabbá tesz. *Éppen a kerítést hosszabbítja. Szeretné hosszabbítani a szabadságát. A könyvtárban hosszabbítja a kölcsönzés határidejét.*

✧ Ell: *rövidít,* (bizalmas) *kurtít*

✧ Etim: A → *hosszú* melléknév származéka.

hosszan ◆◆◆◆◆ határozóragos mn

1. Messzire. *Gyönyörködött a hosszan elnyúló síkságban.*

2. Hosszasan, sokáig, részletesen. *A szép kirakatokat hosszan nézegette. Úti élményeiről hosszan mesélt.*
✧ Szin: **1.** (túlzó) *végtelenül, határtalanul, végeláthatatlanul* **2.** *aprólékosan*
✧ Ell: **2.** *röviden, velősen, vázlatosan*
✧ Etim: A → *hosszú* melléknév ragozott alakja.

hosszas ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
1. Hosszú ideig tartó. *Hosszas távollét után végre hazaérkezett.*
2. Részletes, kimerítő. *Hosszasan tárgyalták az ügyet.*
3. (rosszalló) Terjengős, hosszadalmas. *Családi gondjait hosszasan ecsetelte.*
✧ Szin: **1.** *elhúzódó* **2.**, **3.** *aprólékos,* (rosszalló) *vontatott*
✧ Ell: *rövid,* (bizalmas) *kurta*
✧ Etim: A → *hosszú* melléknév származéka.

hosszat ◆◆◆ nu
1. (Valamin) teljes hosszában végig. *Utca hosszat vonult a násznép.*
2. (Valamennyi) időn át. *Két óra hosszat tartott az előadás. Órák hosszat semmi sem történt.*
✧ Szin: **2.** *alatt*
✧ Etim: A → *hosszú* melléknév megszilárdult ragos alakulata.
☝ Egy *t*-vel írjuk és ejtjük. Mivel névutó, különírjuk az előtte álló szótól, kivétel azonban a *naphosszat* határozószó, ebben egybeírjuk az előtagjával.

hosszú ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~t, hosszan*
1. (Vízszintesen) nagy kiterjedésű. *Az iskolától hazáig hosszú út vezet.*
2. A szokásosnál nagyobb méretű. *Hosszú körmöket visel. Hosszú lábára nehezen talál cipőt.*
3. Magas termetű (ember). *Nagy, hosszú ember volt az apja.*
4. Térd alá, esetleg bokáig érő (ruha). *Hosszú szoknyát hord, mert csúnya a lába.*
5. (Sportban:) Olyan (labda), amely hosszú utat tett meg, messziről érkezik. *A hosszú labda majdnem a hálóban landolt.*
6. Sok időt igénybe vevő. *Hosszú távollét után visszatért hazájába.* (Nyomósításra:) *Hosszú évek alatt egyetlen levelet sem írt.*
• Szólás: *Hosszú, mint a szentiváni ének* vagy *mint a böjti prédikáció*: unalmasan hosszú.
7. Tartósan hangzó. *A magyar magánhangzók lehetnek rövidek és hosszúak. Az időmértékes verselés a rövid és a hosszú szótagok szabályos váltakozásán alapul.*
8. Nagyobb terjedelmű (mű). *Az író hosszú regényt ír.*
9. (bizalmas) Sok vízzel készített. *Hosszú kávét kérek.* ■ *Hosszú lére ereszt*: **a)** (ételt) sok vízzel készít. *Hosszú lére eresztette a főzeléket.* **b)** (történetet) túlzottan részletezve mesél el. *Hosszú lére eresztette a mondókáját.*
✧ Szin: **2.** *hosszúkás,* (ritka) *hosszúdad* **3.** *nyúlánk, nyurga,* (bizalmas) *lakli* **4.** (bizalmas) *maxi* **6.** *huzamos, hosszas, hosszan tartó, hosszúra nyúlt,* (rosszalló) *hosszadalmas* **8.** *terjedelmes,* (rosszalló) *terjengős*
✧ Táj: **3.** *kalajdász, lingár*
✧ Ell: **1.** *rövid, kurta* **2.** *rövid* **3.** *alacsony, kicsi* **4.** *rövid, kurta,* (bizalmas) *mini* **5–7.** *rövid* **8.** *rövid, tömör* **9.** (bizalmas) *rövid*
✧ Etim: Ősi, uráli kori szótő származéka.

hosszúkás ◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
Hosszában nagyobb kiterjedésű, mint széltében. *Hosszúkás arca van. A tésztából hosszúkás süteményeket formált.*
✧ Szin: *elnyújtott, hosszú,* (ritka) *hosszúdad*
✧ Ell: *gömbölyded, kerek*
✧ Etim: A → *hosszú* melléknév származéka.

hosszúnap ◆ fn
1. Az izraelita vallás nagy őszi, böjttel járó engesztelő ünnepe. *Ma ünnepelnek, hosszúnapot tartanak.*
2. (bizalmas) A rendesnél hosszabb munkanap. *Ebben a hónapban már negyedszer van hosszúnapja.*
✧ Etim: Összetétel: → *hosszú* + → *nap*.

hótaposó ◆◆◆ mn *~k, ~t, –*
Olyan (bakancs, csizma), amely vízhatlan, és széles, recés talpával megkönnyíti a hóban való járást. *A télre hótaposó csizmát vett magának.* (Főnévi használatban:) *Annyi hó esett, hogy csak hótaposóban lehet kimenni az utcára.*
✧ Etim: Összetétel; → *hó*[1] + *taposó*: a → *tapos* ige származéka.

hótoló ◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Fából készített lapátszerű eszköz. *A ház előtt hótolóval takarítottam el a havat.*
2. Homorú fémlemezzel fölszerelt hóeltakarító jármű. *Hajnal óta hótolók dolgoznak az utakon.*
✧ Etim: Összetétel; → *hó*[1] + *toló*: a → *tol* ige származéka.

hottentotta ◆ mn *~k, ~t, ~ul*
1. Dél-Afrikában élő népcsoporthoz tartozó. *A hottentotta emberek termete alacsony, bőre sárgásbarna.* (Főnévi használatban:) *A hottentották beszéd közben csettentő hangokat ejtenek.*
2. A hottentotta emberek által beszélt (nyelv). ■ *Hottentottául beszél*: **a)** hottentotta nyelven **b)** (tréfás) teljesen érthetetlenül. (Főnévi használatban:) *A hottentottán kívül talán minden nyelvet beszél.*
✧ Etim: Afrikaans, végső soron holland eredetű nemzetközi szó.

hová ◆◆◆◆◆ hsz **hova**
A. Kérdő

Melyik irányba, helyre? *Hová nézel?* ■ *Hová gondolsz?*: mi jut eszedbe? | *Hová vezet ez?*: milyen eredményre? | *Hová jutunk így?*: milyen állapotba jutunk? | *Hová való?* **a)** (tárgynak) hol a helye? **b)** (személy) honnan származik?

B. Vonatkozó

Ahová. *Nincs hová lehajtsa a fejét.*

C. Határozatlan

(A hely esetenkénti változásának kifejezésére:) ■ *Melyik hová*: az egyik erre, a másik arra. | *Hová, hová nem*: nem lehet pontosan tudni, hová, de valahová.

✧ Etim: A → *hogy*[1] határozószó tövével azonos ősi, uráli kori szótő megszilárdult ragos alakulata.

☝ A *hova* és a *hová* egyenrangú változatok, mindkettő használatos a köznyelvben és az irodalmi nyelvben. Összetételi utótagként is előfordul mindkettő: *akárhova – akárhová, valahova – valahová.* Előtagként azonban csak a *hova-* használatos: *hovatartozás, hovatovább.*

hóvirág ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

Fehér, harang alakú virágot hozó (erdei) növény. *A tavasz első virága a hóvirág.*

✧ Szin: *fehér tavaszika, hócsepp,* (régi) *árvavirág*

✧ Táj: *berkikata, gyolcsvirág, havadi, hólak*

✧ Etim: Összetétel: → *hó*[1] + → *virág*.

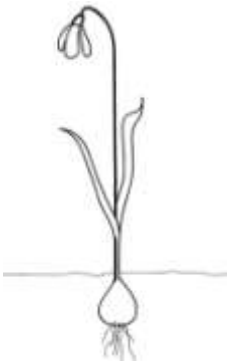

hoz ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Közelünkbe juttat, szállít valakit, valamit. *Tejet hoz a közértből. Ajándékot hoz. Tálcán kávét hoz. Híreket hoz.* ■ *Magával hoz valakit*: együtt jönnek. *Magával hozta a barátját is.* (Köszönésben:) *Isten hozott! Isten hozta!* (Népmesékben:) *Mi szél hozott erre?*

2. (Kifejezésekben:) ■ *Úgy hozta a sors* vagy *az élet*: úgy alakult. *Úgy hozta a sors, hogy író lett.* | *Bajt* vagy *szerencsét hoz*: eredményez. *Bajt hoz a fejünkre ez a boszorkány. Ez a medál szerencsét hoz.* | *Pénzt hoz a házhoz*: jövedelmez. *A sikeres vállalkozás pénzt hoz a házhoz.* | *Törvényt hoz*: alkot. *Az országgyűlés dolga, hogy törvényeket hozzon.* | *Áldozatot hoz*: valakinek, valaminek érdekében lemond valamiről. *Áldozatokat kellett hoznia azért, hogy orvos lehessen.* | *Termést hoz*: terem. *Ez az almafa évek óta nem hoz termést.* | *Divatba* vagy *szokásba hoz valamit*: elterjeszt. *Ki hozta divatba ezt a furcsa szabású nadrágot?* | *Izgalomba hoz valakit*: felizgat. *Lelkes beszámolója izgalomba hozott.* | *Szóba hoz valamit*: megemlít. *Kérlek, ne hozd szóba ezt a kellemetlen ügyet.* | *Tudomására hoz valakinek valamit*: tudatja vele. *Tudomásomra hozta, hogy nem szívesen találkozna velem.*

✧ Szin: **1.** *hord, cipel*

✧ Ell: **1.** *visz*

✧ Etim: Valószínűleg szóhasadással, jelentéselkülönüléssel keletkezett a → *húz* igéből.

✧ Ö: helyre + hoz, létre + hoz

hozam ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Meghatározott időre jutó termelési eredmény. *A mezőgazdaság ez évi hozama valamivel jobb, mint az előző évi volt.*

2. Befektetés jövedelme, tőkehaszon. *Az idén jó volt az államkötvények hozama.*

✧ Szin: **1.** *terméshozam, terméseredmény, jövedelem, nyereség, hozadék* **2.** *jövedelem, nyereség, hozadék*

✧ Etim: A → *hoz* ige származéka.

hozomány ◆◆ fn –, *~t, ~a*

A menyasszony vagyona, amelyet magával visz a házasságba. *Szép hozománya van a fiatalasszonynak.*

✧ Szin: (csak ruhanemű:) *kelengye*, (bizalmas) *stafírung,* (népi) *móring*

✧ Etim: A → *hoz* ige származéka.

hozomra ◆ hsz (bizalmas)

Hitelbe. *Mindent hozomra vesz.*

✧ Szin: (régi, bizalmas) *kontóra*

✧ Etim: A → *hoz* ige megszilárdult ragos alakulata.

hozzá I. ◆◆◆◆◆ személyragos hsz

1. Valaki, valami mellé, közvetlen közelébe. *Odajött hozzám.* (Kutya hívására:) *Hozzám!*

2. (Közlésről szólva:) a szóban forgó személyhez intézve (a szavakat). *Csak hozzá beszélt.*

3. Valamihez, valami mellé kiegészítésül. *Kötött egy sapkát, és hozzá egy sálat is.*

4. A szóban forgó dologgal kapcsolatban. *Jó szerencsét kívánok hozzá. Mit szólsz hozzá?* ■ *Elég az hozzá*: hogy rövid legyek. *Elég az hozzá, hogy a végén mindenki jól járt.*

5. (bizalmas) Ráadásul, sőt mi több. *Új házat építettek, hozzá Budán.*

6. (Vonzatként:) *Rossz jegyeim vannak matematikából, nem sokat értek hozzá. A fiad nagyon hasonlít hozzád. Megígérte, hogy hű lesz hozzá. Nem méltó hozzá ez a szerep.*

7. (régi) (Köszönésben:) *Isten hozzá, Isten hozzátok!*: Isten veled, Isten veletek.

✧ Szin: **1.** *mellé,* (nyomósítva) *őhozzá* **2.** *feléje fordulva, neki, őneki*, (nyomósítva) *őhozzá* **5.** *méghozzá*

✧ Ell: **1.** *tőle*

✧ Etim: Ősi, ugor kori szótő megszilárdult ragos alakulata.

☝ Ragozása: *hozzám, hozzád, hozzá* vagy (népiesen) *hozzája, hozzánk, hozzátok, hozzájuk* vagy (régiesen) *hozzájok*.

hozzá II. ◆◆◆◆◆ ik

1. Valakihez, valamihez, azt érintve. *Hozzácsap, hozzáér, hozzáragad, hozzásimul, hozzátapad. Véletlenül ért hozzá a forró vasalóhoz.*

2. Valakivel, valamivel összhangba kerülve. *Hozzáedződik, hozzáidomul, hozzáigazít, hozzáillik, hozzánő. Csak évek múltán idomult hozzá a család szokásaihoz.*

3. Valamit kiegészítve. *Hozzáépít, hozzákever, hozzáolvas, hozzátesz. A maradék lisztet a végén keverte hozzá.*

4. Valamit megkezdve. *Hozzááll, hozzákezd, hozzálép. A szónok késve kezdett hozzá a beszédéhez.*

✧ Etim: Ősi, ugor kori szótő megszilárdult ragos alakulata.

hozzáad ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Valamihez, valamibe még tesz valamit. *Hozzáadunk egy kis élesztőt. Kettőhöz hozzáadunk egyet.*

2. Eléri, hogy leánya feleségül menjen valakihez. *Lányát egy orvoshoz adta hozzá.*

✧ Szin: **1.** *hozzátesz, hozzávesz, megtold valamivel,* (bizalmas) *hozzácsap* **2.** *férjhez ad, feleségül ad,* (választékos) *nőül ad*

✧ Ell: **1.** *elvesz valamiből* **2.** *elválaszt valakitől*

✧ Etim: Igekötős ige: → *hozzá* + → *ad*.

hozzáállás ◆◆◆◆ fn

Az a mód, ahogyan valaki hozzákezd valamihez, illetve végez valamit. *Nem jó a hozzáállása a munkához.*

✧ Szin: *magatartás, viszonyulás,* (idegen, választékos) *attitűd*

✧ Etim: Összetétel: → *hozzá* + → *állás*.

hozzáértő ◆◆◆◆ mn *~k* vagy *~ek, ~en*

Hozzáértésről tanúskodó. *Hozzáértő kézzel nyúl valamihez.* (Főnévi használatban:) *A hozzáértő azonnal észreveszi a hibát.*

✧ Szin: *szakértő, szakképzett, képzett,* (választékos) *avatott, szakavatott,* (bizalmas) *profi*

✧ Ell: *képzetlen,* (rosszalló) *pancser*, (idegen) *laikus*, (rosszalló, idegen) *dilettáns*

✧ Etim: Összetétel; → *hozzá* + *értő*: az → *ért* ige származéka.

hozzáfér ◆◆◆◆ ige *~ni*

Valakihez, valamihez odafér, a közelébe tud jutni. *Zárd el a gyógyszert, nehogy hozzáférjen a gyerek!*

✧ Szin: *fér, odajut, hozzáférkőzik*

✧ Etim: Igekötős ige: → *hozzá* + → *fér*.

hozzáférhetetlen ◆ mn *~ek, ~t, ~ül*

1. Akihez, amihez nem lehet hozzáférni. *Az őskori barlangrajz szinte hozzáférhetetlen helyen rejtőzködik a kíváncsi szemek elől.*

2. Olyan személy, akinek lehetetlen vagy nagyon nehéz a bizalmába férkőzni, esetleg megvesztegethetetlen is. *Hozzáférhetetlen ember hírében áll.*

✧ Szin: **1.** *elérhetetlen, megközelíthetetlen, megkörnyékezhetetlen* **2.** *megközelíthetetlen, megkörnyékezhetetlen*

✧ Ell: **1.** *hozzáférhető* **2.** *megközelíthető, megkörnyékezhető*, *megvesztegethető*, *korrupt*

✧ Etim: A → *hozzáfér* ige származéka.

hozzáfog ◆◆◆ ige *~ni*

1. Hozzákezd valamihez. *Nagyot sóhajtva hozzáfogott a munkához.*

2. Valamivel együtt valami mást is megfog. *Katinál maradt a kesztyűm, hozzáfogta a sajátjához.*

✧ Szin: **1.** *hozzálát; belefog valamibe; nekifog valaminek; megkezd valamit;* (bizalmas) *nekidurálja magát, nekifohászkodik,* (népi) *nekiveselkedik valaminek* **2.** *összefog valamivel*

✧ Ell: **1.** *elodáz, halogat valamit*

✧ Etim: Igekötős ige: → *hozzá* + → *fog*[1].

hozzájárul ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Valamihez okként hozzáadódik, hozzátevődik. *Az időjárás is hozzájárult, hogy gyenge lett a termés.*

2. (Adománnyal, segítséggel) részt vállal valamiből. *A könyv kiadásának költségeihez az alapítvány is hozzájárult.*

3. Beleegyezik valamibe. *Szülei hozzájárultak, hogy szombat este táncolni menjen a barátaival.*

✧ Szin: **1.** *közreműködik valamiben* **2.** *közreműködik valamiben; elősegít, kiegészít, megtold valamit;* (bizalmas) *beszáll valamibe* **3.** *jóváhagy, elfogad valamit*
✧ Ell: **3.** *ellenez, megtilt*
✧ Etim: Igekötős ige; → *hozzá* + *járul*: a → *jár* ige származéka.

hozzájut ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Valakihez, valamihez nehezen eljut, a közelébe kerül. *A tömegben alig tudtam hozzájutni Zolihoz.*
2. (Utánajárással) megszerez, megkap valamit. *Itt nem lehet hozzájutni egy üdítőitalhoz?*
3. Időt, módot talál valamire. *Nem jutok hozzá, hogy levelet írjak.*
✧ Szin: **1.** *hozzáfér, hozzáférkőzik* **2.** *szerez valamit; szert tesz valamire* **3.** *időt szakít valamire*
✧ Ell: **2.** *elveszt, elveszít valamit*
✧ Etim: Igekötős ige: → *hozzá* + → *jut*.

hozzálát ◆◆◆◆ ige *~ni*
Hozzákezd valamihez. *Hozzálát a munkához.* (Kínáláskor:) *Láss hozzá!*: vegyél belőle, kezdj el enni.
✧ Szin: *belefog valamibe; hozzáfog valamihez; nekifog, nekilát valaminek*
✧ Ell: *elodáz, halaszt valamit*
✧ Etim: Igekötős ige: → *hozzá* + → *lát*.

hozzámegy ◆◆ ige *hozzámenni*
1. (ritka) Odamegy valakihez, a közelébe megy. *A kutya azonnal hozzáment a gazdájához.*
2. Valakihez feleségül megy. *Hozzáment első szerelméhez.*
✧ Szin: **2.** *férjhez megy,* (választékos) *nőül megy*
✧ Ell: **1.** *otthagy valakit* **2.** *kikosaraz valakit; elválik valakitől*
✧ Etim: Igekötős ige: → *hozzá* + → *megy*.

hozzányúl ◆◆◆ ige *~ni*
1. Valami felé nyúlva hozzáér valamihez, valakihez. *Hozzá ne nyúlj a forró kályhához!*
2. *Hozzányúl valakihez*: bántalmazza. *Hozzá ne nyúljon ahhoz az emberhez, mert velem gyűlik meg a baja!*
3. *Hozzányúl valamihez*: (kényszerűségből) elvesz belőle. *Megint hozzá kellett nyúlnom a félretett pénzhez. Hozzányúlt a kasszához, ezért fegyelmivel elbocsátották.*
✧ Szin: **1.** *megfog valamit;* (bizalmas) *hozzábabrál, hozzápiszkál*
✧ Ell: **3.** *hozzáad, hozzátesz valamihez*
✧ Etim: Igekötős ige: → *hozzá* + → *nyúl*[1].

hozzásegít ◆◆◆ ige *~eni*
Hozzásegít valakit valamihez: segítségével lehetővé teszi, hogy elérje, megszerezze. *Hozzásegítette egy szép lakáshoz.*
✧ Szin: *hozzájárul valamihez; elősegít valamit*
✧ Ell: *akadályoz, gátol valamit* vagy *valakit valamiben*
✧ Etim: Igekötős ige: → *hozzá* + → *segít*.

hozzászok|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*
Hozzászokik valamihez, valakihez: (lassanként) megszokja. *Lassan hozzászokik az új osztálytársakhoz. A macska kezd hozzászokni az új környezethez.*
✧ Szin: *hozzáedződik* • *Megszokja, mint medve a vackort.*
✧ Etim: Igekötős ige: → *hozzá* + → *szokik*.

hozzászól ◆◆◆◆ ige *~ni*
Valamihez észrevételeket fűz, elmondja róla a véleményét. *Az előadáshoz többen is hozzászóltak.*
✧ Szin: *felszólal* • *Észrevételt tesz.*
✧ Etim: Igekötős ige: → *hozzá* + → *szól*.

hozzátartozó ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Családtag, közeli rokon. *A temetésen csak a legközelebbi hozzátartozók vettek részt.*
✧ Szin: (bizalmas, gúnyos) *retyerutya, pereputty*
✧ Ell: *idegen*
✧ Etim: Összetétel; → *hozzá*[1] + *tartozó*: a → *tartozik* ige származéka.

hozzávaló ◆◆◆ mn *~k* vagy *~ak, ~t, –*
1. Valamihez tartozó, azt kiegészítő. *Nem találom a ruhához a hozzávaló övet.*
2. Aki, ami valakihez, valamihez illik. *Nem örülök, hogy együtt járnak, az a fiú nem hozzávaló.*
3. (Főnévi használatban:) Valaminek az elkészítéséhez szükséges anyag(ok). *Ruhát akar varrni, megvette a hozzávalókat. Túrótortát szeretne sütni, de nincs hozzávalója.*
✧ Szin: **2.** *hozzáillő* **3.** (bizalmas, idegen) *cugehőr*
✧ Etim: Összetétel: → *hozzá*[1] + → *való*.

hozzávetőleg ◆◆◆ hsz
Körülbelül, megközelítőleg. *A munkában hozzávetőleg tíz ember vesz részt.*
✧ Szin: *mintegy, nagyjából,* (bizalmas) *cirka*
✧ Ell: *pontosan*
✧ Etim: Összetétel; → *hozzá*[1] + *vetőleg*: a → *vet* ige *vető* származékának megszilárdult ragos alakulata.

hozsanna ◆ isz (régi) **hozsánna**

1. (Istent vagy istenséget dicsőítő felkiáltásban:) *Hozsanna a Dávid fiának! „Hozsánna néked, új isten, hozsánna!”* (Tóth Á.: Az új isten)

2. (Főnévi használatban:) Istent dicsőítő, örvendező ének. *A nép hozsannát zengett.*

✧ Szin: *halleluja*

✧ Etim: Görög, végső soron héber eredetű latin jövevényszó.

hő[1] **I.** ◆◆◆◆ fn –, *~t, ~je* vagy *heve*

1. Az atomok, illetve a molekulák mozgási energiájából összetevődő, melegként érzékelhető energia. *Párolgás közben a folyadék hőt ad le.*

2. (választékos) Valaminek a melege. *A nap heve kiszárította a földet.*

3. (ritka) Hőség. *Nem bírta elviselni a nagy nyári hőt.*

✧ Szin: **1., 2.** *hőenergia* **3.** *forróság, kánikula*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

☝ A *hő* szó ma főképp fizikai szakszóként használatos: Ilyenkor a birtokos személyjeles alakja: *hője.* A *heve* birtokos személyjeles alakból új szó keletkezett, a *hév.* Ezt inkább átvitt értelemben használjuk: *szónoki hév, az érzelem heve* stb. Konkrét értelemben irodalmias: *a nap heve* stb. Lásd még a *hév* szócikket!

hő[1] **II.** ◆◆ mn –, *~t, ~n* (régi, választékos)

1. Forró. *„Harmat-arca hő napon ég”* (Arany J.: Ágnes asszony).

2. Szenvedélyes. *Hő vágy töltötte el. Hőn szeretett barátom!*

✧ Szin: *izzó, heves*

✧ Ell: **1.** *hűvös* **2.** *mérsékelt, visszafogott*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

hő[2] ◆ msz (népi)

(Állatot megállító szóként:) *Hő, te, Ráró!*

✧ Szin: *hóha, hó*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

hőhullám ◆◆ fn

1. Hirtelen beálló, átmeneti jellegű nagy hőség. *A hőhullám hatására megnőtt a rosszullétek száma.*

2. Váratlan felhevülés, izzadás. *Hirtelen hőhullám öntötte el.*

✧ Etim: Összetétel: → *hő*[1] + → *hullám*.

hőköl ◆◆ ige *~ni*

Megriadva hirtelen megáll, majd hátrálni kezd. *A fordulónál lova hőkölni kezdett.*

✧ Szin: *visszariad, visszatántorodik, visszaretten*

✧ Etim: Vitatott eredetű. Vagy a → *hej* indulatszó *hő* alakváltozatának, vagy a → *hó*[2] mondatszóból keletkezett, az azzal azonos funkciójú *hők*-nek a származéka.

hőlégballon ◆ fn

Olyan nagyobb méretű léggömb, amelyet felhevített levegő emel a magasba. *A hőlégballon kosarában álltak az utasok, és elkezdtek lassan emelkedni.*

✧ Etim: Összetétel: *hőlég* (→ *hő* + → *lég*) + → *ballon.*

hölgy ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. (választékos) (Jelen levő) nő. *A hölgy következik!* (Megszólításként vagy megszólításban:) *Hölgyem! Tisztelt hölgyeim és uraim!*

2. (régi, választékos) Valakinek a felesége, illetve jegyese, választottja. *Hölgyéért, szíve választottjáért küzdött a lovagi tornán.*

■ (tréfás) *Szíve hölgye*: az a nő, akinek udvarol. *Végre megpillantotta az erkélyen szíve hölgyét.*

3. (régi) Hermelin. *A hölgy prémjét szívesen hordták az asszonyok.*

✧ Szin: **1.** (Fv bizalmas) *panyika* **2.** *menyasszony, kedves*

✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.

☝ Idegen nő megnevezésére és több nő megszólítására általában csak a *hölgy* szó használatos: *Az a hölgy jött elsőként. Üdvözlöm a hölgyeket. Tisztelt hölgyeim!* Ilyenkor az *asszony* szó megfelelő alakjai nem használhatók. Hivatalos helyzetben, név, rang, foglalkozás, beosztás mellett azonban az *asszonyom, …asszony* a szokásos: *Éva asszony, Sós Pálné asszony, elnök asszony, igazgató asszony, főorvos asszony. Kérem a képviselő asszonyokat, fáradjanak be.* Lásd még az *asszony* szócikket!

hölgyválasz ◆◆ fn

Táncmulatságnak az a szakasza, amelyben a nők kérhetik fel táncolni a férfiakat. *Ha hölgyválasz lesz, fel fogom kérni a tanár urat.*

✧ Etim: Összetétel: → *hölgy* + → *válasz*.

hőmérő ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. A levegő hőmérsékletét mérő, fokos beosztású skálából és hőre táguló anyagot tartalmazó üvegcséből álló eszköz. *A hőmérő higanyszála 0 fok alá süllyedt.*

2. Lázmérő. *A hőmérő 39 fokot mutat hónaljban.*

✧ Szin: **1.** (idegen) *termométer*

✧ Etim: Összetétel; → *hő*[1] + *mérő*: a → *mér* ige származéka.

hőmérséklet ⬩⬩⬩⬩⬩ fn
Valaminek a hő szempontjából tekintett állapota. *A levegő hőmérséklete 26°C.*
✧ Szin: *hőfok,* (választékos, idegen) *temperatúra*
✧ Etim: Összetétel: → *hő*[1] + → *mérséklet*.

hömpölyög ⬩⬩⬩ ige *~ni*
1. (Víztömeg) lassan, de sodró erővel nyomul előre. *A folyó vize nyugodtan hömpölyög a mederben.*
2. (Emberek, járművek tömege) hullámzó mozgással fel s alá tódul. *Karácsony előtt óriási tömeg hömpölyög az utcákon.*
✧ Szin: **1.** *folyik, árad, dől, patakzik* **2.** *áramlik, ömlik, özönlik, nyomul*
✧ Táj: *hömbölög*
✧ Etim: A → *hempereg* ige tövével összefüggő, valószínűleg hangutánzó-hangfestő eredetű szótő származéka.

hörcsög ⬩⬩⬩ fn *~ök, ~öt, ~e* vagy *~je*
1. Patkány nagyságú, nagy pofazacskójú mezei rágcsáló. *A hörcsög rengeteg gabonát halmoz fel föld alatti üregeiben. Ha megtámadják, a hörcsög vakmerően, dühösen védekezik.* • Szólás: *Olyan, mint a hörcsög*: **a)** hirtelen haragú **b)** gyűjtögető, fukar.
2. Ennek kedvtelésből tartott, apró testű változata; aranyhörcsög. *Kapott ajándékba egy kis hörcsögöt.*
3. (bizalmas) Hirtelen haragú ember. *Azzal a hörcsöggel nehéz kijönni.*
✧ Szin: **3.** *pukkancs, méregzsák*
✧ Táj: **1.** *földikutya*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.

hörghurut ⬩ fn
Hörgőgyulladás. *De csúnyán köhög ez a gyerek, talán hörghurutja van?*
✧ Szin: (idegen) *bronchitis*
✧ Etim: Összetétel; *hörg* 'hörgő': nyelvújítás kori elvonás a → *hörgő* főnévből + → *hurut*.

hörgő[1] ⬩⬩ mn *~k* vagy *~ek, ~t, ~n* vagy *~en*
Horkolásszerű, szaggatott (hang). *Melléből mély, hörgő hang tört elő.*
✧ Etim: A → *hörög* ige származéka.

hörgő[2] ⬩⬩ fn *~k, ~t, ~je*
A légcsőnek a tüdőbe vezető, két-, majd többfelé ágazó folytatása. *Be vannak gyulladva a hörgői.*
✧ Etim: A → *hörög* ige származéka.

hörög ⬩⬩⬩⬩ ige *~ni*
1. Haldokló ember, állat nyitott szájjal lélegezve, horkolásszerű, rekedtes hangot hallat. *A haldokló már nem beszélt, csak hörgött.*
2. (Szerv) lélegzéskor hörgő hangot ad. *Még mindig hörög a melle.*
3. Rekedtes hangon mond valamit. *„Vizet!" – hörögte a haldokló.*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó, töve összefügg a → *hergel*, → *hörpint* igék tövével.
☝ A *hörg-* tőváltozat a mai köznyelvben csak a jelen idejű, egyes és többes szám 1. személyű és a múlt idejű, egyes szám 3. személyű alakban fordul elő: *hörgök, hörgünk, hörgött,* valamint képzős származékokban: *hörgő, hörgés.*

hörpint ⬩⬩ ige *~eni*
Hirtelen egy kortynyit iszik valamiből. *Hörpintett egy kicsit a teából.*
✧ Szin: *kortyol, kortyint*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó, töve összefügg a → *hergel*, → *hörög* igék tövével.

hős I. ⬩⬩⬩⬩⬩ fn *~ök, ~t, ~e*
1. Vitéz, esetleg életét is feláldozó katona. *Szigetvár hősei utolsó csepp vérükig küzdöttek. A hősök emlékművén mindig van virág.*
2. Csodálatos tetteket véghezvivő személy. *Megismerték olvasmányaikból a legendák és a történelem hőseit.*
3. Irodalmi mű, film stb. főszereplője. *A regény hősei hétköznapi emberek.*
✧ Szin: **1.** *vitéz, bajnok,* (választékos, idegen) *hérosz*
✧ Etim: Valószínűleg ősi, uráli kori szó.
✧ Ö: száj + hős

hős II. ⬩⬩⬩⬩⬩ mn *~ek, ~t, ~en*
1. Elszánt, bátor. *„Árpád hős magzatjai Felvirágozának"* (Kölcsey F.: Himnusz).
2. (választékos) Hősies. *Hős elszántsággal harcoltak a túlerőben levő ellenséggel.*
✧ Szin: **1.** *merész* **2.** *hősies,* (választékos) *rettenthetetlen, halálmegvető,* (idegen) *heroikus*

✧ Ell: **1.** *gyáva, meghunyászkodó*
✧ Etim: Valószínűleg ősi, uráli kori szó.

hőség ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
Rekkenő meleg, forróság. *A nyári hőség legkönnyebben a vízparton viselhető el.*
✧ Szin: *kánikula*
✧ Ell: *hideg, fagy*
✧ Etim: A → *hő* melléknév származéka.

hősi ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~en*
1. Hősökkel kapcsolatos. *Arany János meg akarta írni hősi eposzunkat. A hősi emlékművet megkoszorúzták.*
2. Hősies, bátor. *Fia hősi halált halt a háborúban. Hősi elszántsággal védte meg kistestvérét.*
3. Háborúban hősi halált halt (személy). *A hősi halottakat díszsírhelyre temették.*
✧ Szin: **2.** *rettenhetetlen, félelmet nem ismerő, halálmegvető,* (választékos, idegen) *heroikus*
✧ Ell: **2.** *gyáva, meghunyászkodó*
✧ Etim: A → *hős* főnév származéka.

hősies ◆◆◆◆ mn *~t* vagy *~et, ~en*
Hőshöz illően bátor. *A sebesültek életét az orvosok és ápolók hősies helytállása mentette meg. Hősiesen küzd a csatában.*
✧ Szin: *hősi, bátor, elszánt, vakmerő,* (választékos) *halálmegvető,* (idegen) *heroikus*
✧ Ell: *gyáva, meghunyászkodó*
✧ Etim: A → *hős* főnév származéka.

hősköd|ik ◆ ige *~ni* (rosszalló)
1. Bátorságával, ügyességével henceg. *Azzal hősködik, hogy mindenkinél erősebb.*
2. Fölöslegesen vakmerőségeket követ el. *Minek hősködsz, a végén még valami bajod esik.*
✧ Szin: **1.** *hetvenkedik, kérkedik, legénykedik, szájaskodik,* (bizalmas) *hőzöng*
✧ Etim: A → *hős* főnév származéka.

hőzöng ◆ ige *~eni*
1. (népi) Felelőtlenül hangoskodik. *A falugyűlésen is csak hőzöngött.*
2. (bizalmas) Felelőtlenül ígérgetve, dicsekedve beszél. *Nem figyelek rá, csak hőzöng.*
✧ Szin: **1.** *háborog, zúgolódik,* (népi) *hőbörög* **2.** *kérkedik,* (bizalmas) *hetvenkedik, legénykedik,* (szleng) *ugrál*
✧ Etim: Hangutánzó-hangfestő eredetű szó, talán összefügg a → *hő*[2] mondatszóval.

hrivnya ◆ fn *–, ~t, ~ja* (Ka)
Ukrajna fizetőeszköze. *Egy divatos szoknya száz hrivnyába kerül.*
✧ Etim: Ukrán jövevényszó.

húg ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
1. Fiatalabb lánytestvér. *Egy húgom van és két nővérem.*
2. Unokahúg. *A húgaim a vidéken élő öcsém lányai.*
3. (régi, népi) (Leány vagy fiatalasszony megszólításaként:) *Ugye, húgom, szép időnk van ma?*
✧ Szin: **1.** *lánytestvér, nőtestvér,* (népi) *testvérhúg* **2.** *unokatestvér*
✧ Táj: **1.** *húgos, hugecska* **3.** *húgomasszony, hugám*
✧ Ell: **1.** *nővér* **2.** *unokanővér*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.
☝ Rendszerint birtokos személyjeles alakjait használjuk: *húgom, húgod, húga* stb. Birtokos személyjel nélküli többes száma és tárgyas alakja ritka, de előfordulhat: *Voltak ott mindenféle rokonok, húgok és unokahúgok.* A kiejtésben az *ú* gyakran rövid: [húgom], [húgaim] vagy [hugom], [hugaim].

húgy ◆◆ fn *–, ~ot, ~a* (népi, durva)
Vizelet. *Nézd azt a részeget, a saját húgyában fekszik!*
✧ Szin: (népi, durva) *pisa,* (bizalmas) *pisi,* (tréfás) *fáradt gőz,* (szleng) *brunya*
✧ Etim: Ősi, uráli kori szó.

húgycső ◆ fn
A húgyhólyagból a vizeletet az emberi testből kivezető cső. *A húgycső gyulladásait többnyire fertőzések okozzák.*
✧ Etim: Összetétel: → *húgy* + → *cső.*

húgyhólyag ◆◆ fn
A vesék által kiválasztott vizelet gyűjtésére, majd kiürítésére szolgáló, izmos falú, tágulékony szerv. *A húgyhólyagot ajánlatos gyakran kiüríteni. A húgyhólyag vizelettartását a gerincvelőben található központ szabályozza.*
✧ Etim: Összetétel: → *húgy* + → *hólyag*.

huhog ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. (Bagoly) tompa, mély, szaggatott hangot ad. *Éjszaka huhognak a baglyok a fűzfán.*
2. (rosszalló) Valaki rémítő dolgokat mesél, rosszakat jósol. *Nem szeretem hallgatni, folyton huhog.*
✧ Szin: **2.** *kuvikol*
✧ Táj: **2.** *huhuhol, hűget, hujikol*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó.

huj ◆◆ isz

1. (Öröm, tetszés, meglepetés kifejezésére) *Huj, de örülök!*
2. (Buzdításként:) *Huj, huj, hajrá!*
✧ Szin: **1.** *húj, hujj, hujja, jaj,* (bizalmas) *juj,* (választékos, kissé régi) *ó,* (régi) *hah, beh*
✧ Táj: **1.** *hinnye* **2.** *huja*
✧ Etim: Önkéntelen hangkitörésből keletkezett indulatszó.

huligán ◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*
Munkakerülő, garázda, botrányokozó személy. *A 60-as években sokszor huligánoknak nevezték még azokat is, akik semmi rosszat nem tettek, csupán hosszú hajuk volt.* (Jelzőként:) *Nem tűröm ezt a huligán viselkedést.*
✧ Szin: *csirkefogó, vagány,* (szleng) *balhés,* (durva) *strici,* (régi) *jampec*
✧ Etim: Angol eredetű német jövevényszó.

hull ◆◆◆◆◆ ige **hull**|**ik** *~ani*
1. Egymás után folyamatosan, nagy tömegben esik. *Hull a levél a fáról. Hullik a túlérett gyümölcs. Végre hull a hó!* (választékos) Sűrű cseppekben esik. *Hull az eső. Hull a könnye. Hull a vére.* • Szólás: *Hull a könnye, mint a záporeső*: nagyon sír.
2. Haj, szőrzet fokozatosan elkopik, eltűnik. *Öreg már a kutyánk, nagyon hullik a szőre. Hullik a haja.*
3. (választékos) Omlik. *Vállára hull a haja. Térdre hull. A pohár darabokra hullott, amikor leejtettem.*
4. Tömegesen pusztul. *Hullik a baromfi a járvány miatt. Hullanak, mint ősszel a legyek.*
✧ Szin: **1.** *pereg, záporozik, potyog, folyik, száll, dől,* szakad **2.** *kopaszodik, vedlik* **3.** *lebomlik, leroskad, szétesik* **4.** *meghal, elpusztul,* (durva) *megdöglik*
✧ Etim: Ősi, ugor vagy finnugor kori szó.
☝ Csak az egyes szám 3. személyben lehet ikes, egyébként iktelenül ragozzuk: *hullok*. Például: *Ha kell, térdre hullok előtte.* Egyes szám 3. személyben az ikes és iktelen változat között jelentéskülönbség alakult ki: *hull a hó,* de: *hullik a haja, a szőre.* Lásd a fenti példákat!

hulla ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Halott ember, állat teste. *Egy krimiben olvastam, hogy a hullát a csomagtartóba rejtették.*
2. Becsületét vesztett, megvetett ember. *Büntetését letöltötte, de tudja, hogy erkölcsi hulla lett.*
3. (bizalmas) Nagyon kimerült, fáradt ember. *Hulla vagyok, egész nap ástam a kertben.*
✧ Szin: **1.** *holttest,* (régi, választékos) *porhüvely,* (hivatalos vagy régi) *tetem,* (ritka, idegen) *kadáver*
✧ Táj: **1.** *holla,* (állaté) *hulladék, kaparék*
✧ Etim: A → *hull* ige folyamatos melléknévi igenevének főnevesülésével keletkezett.
☝ 'Halott ember teste' jelentésben a *hulla* szó rideg, sőt kegyeletsértő is lehet, a szaknyelvi használaton kívül nem mindig megfelelő, akárcsak a *tetem* szó. Például nem mondhatjuk: *A nagymama hulláját* (vagy *tetemét*) *elvitték.* Ilyenkor a *holttest* szó semlegesebb, nem bántó. A *hulla* az egészségügy és az igazságszolgáltatás szaknyelvében számít semlegesnek, tárgyilagosnak, összetételekben is: *hullaszállító* (a köznyelvben ez is inkább *halottszállító*), *hullakamra; felboncolják, megvizsgálják a hullát vagy a tetemet.*

hulladék ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a* vagy *~ja*
1. A gyártás során lehulló, visszamaradó anyag. *A hulladék egy részét újból hasznosítják.*
2. Háztartási szemét. *A lakók hulladékát a kapualjban álló kukákba öntik.*
✧ Szin: **1.** *törmelék, forgács, kaparék,* (rosszalló) *potyadék*
✧ Táj: *murvalék, murva*
✧ Etim: A → *hull* ige származéka.

hullafáradt ◆ mn (bizalmas)
Nagyon fáradt. *Hullafáradt vagyok a napi tizenkét órás munkától.*
✧ Szin: *kimerült, elcsigázott,* (idegen) *enervált,* (kissé durva) *dögfáradt, kidöglött,* (szleng) *lerobbant, totálkáros*
✧ Ell: *friss, kipihent, üde, energikus*
✧ Etim: Összetétel: → *hulla* + → *fáradt*.

hullám ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
1. A mozgásban levő víz felületének ütemes felemelkedése és süllyedése. *Magasra csaptak a tajtékos, tarajos hullámok.* • Szólás: *Összecsapnak a feje fölött a hullámok*: reménytelen helyzetbe kerül.
2. Valaminek hullám(ok)ra emlékeztető alakja. *Tartós hullámot tetetett a hajába.*
3. Folyamatnak, jelenségnek, hangulatnak egy (megerősödő) szakasza. *A botrány vagy a lelkesedés hullámai követik a hírt. A támadás hullámai gyors ütemben követték egymást.*
4. (Fizikában:) A térben terjedő rezgő mozgás, illetve a hullámmozgású közeg részecskéinek egy adott pillanatban egymáshoz viszonyított helyzete. *Az elektromágneses hullámok az elektromos és mágneses erőtér szakaszos változásai. Az éter hullámain érkeztek a hírek.*
✧ Szin: **1.** *hab, tajték, hullámzás, hullámverés* **2.** *hajhullám,* (idegen) *dauer* **4.** *rádióhullám*
✧ Táj: **1.** *hulla*
✧ Etim: A → *hull* ige származéka.
✧ Ö: hideg + hullám, hő + hullám

hullámhossz ◆◆◆◆ fn
1. A rádiózásban használatos elektromágneses hullám hosszúsága. *Megméri a hullámhosszt.*

2. Rádió skáláján az ennek megfelelő és az ennek számával megjelölt hely, ahol valamely állomás található. *Melyik hullámhosszon fogható ez az új kereskedelmi adó?* • Szólás: *Egy hullámhosszon vannak*: jól megértik egymást.

✧ Szin: **2.** *hullámsáv, frekvenciasáv*

✧ Etim: Összetétel: → *hullám* + → *hossz*.

hullámos ◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Hullámvonalban görbülő, hullámhoz hasonló alakú. *Hullámos haja van. A rosszul megfogalmazott mondatokat a tanár hullámos vonallal húzza alá.*

2. Hullámzó. *Akkor szeretek úszni, amikor hullámos a víz.*

✧ Szin: **1.** *göndör,* (kissé régi) *ondolált* **2.** *kavargó, tajtékos*

✧ Ell: **2.** *csendes, nyugodt, sima*

✧ Etim: A → *hullám* főnév származéka.

hullámvasút ◆◆ fn

Szórakoztató parkban a meredeken emelkedő, illetve lejtő pályából és a rajta gyorsan gördülő kis kocsikból álló berendezés. *A Vidámparkban felültünk a hullámvasútra és elszédültünk.*

✧ Etim: Összetétel: → *hullám* + → *vasút*.

hullámvölgy ◆◆ fn

1. Hullámnak a hullámhegyre következő mélyedése. *A hullámhegyek és a hullámvölgyek váltakozása maga a hullám.*

2. Átmenetileg kedvezőtlen helyzet, illetve sikertelen, eredménytelen időszak. *A csapat kilábalt a hullámvölgyből, a múltkori meccsen két gólt lőttek.*

✧ Szin: **2.** (választékos) *mélypont,* (idegen) *letargia,* (bizalmas) *gödör, rossz passz*

✧ Ell: **1.** *hullámhegy* **2.** (választékos) *tetőpont,* (bizalmas) *csúcs,* (idegen) *top*

✧ Etim: Összetétel: → *hullám* + → *völgy*.

hullámz|ik ◆◆◆◆ ige *~ani*

1. (Víz) hullámokat vet. *Hullámzik a Balaton vize az erős széltől.*

2. Valami ütemesen leng. *Hullámzik a magasra nőtt fű, a gabona.*

3. (Embertömeg) kavarogva jön-megy. *Hullámzik a tömeg a sportpálya bejáratánál.*

4. Ismételten változik, ingadozik valami. *Hullámzik a láza. Hullámzik a teljesítménye.*

✧ Szin: **1.** *fodrozódik, gyűrűzik, háborog, tajtékzik* **2.** (választékos) *ring,* (régi, választékos) *reng* **3.** *hömpölyög, árad*

✧ Etim: A → *hullám* főnév származéka.

☝ Felszólító módú alakjait a *hullámoz-* tőváltozatból képezzük: *hullámozzon* vagy (ikesen ragozva, választékosan:) *hullámozzék*.

hullat ◆◆◆◆ ige *~ni*

Hagyja, hogy valami valahova leessen. *Evés közben a földre hullatja a morzsát.* ■ (választékos) *Könnyeket hullat valakiért, valamiért*: siratja. | *Verejtékét hullatja valakiért, valamiért*: sokat dolgozik érte. | *Vérét hullatja valakiért, valamiért*: életét kockáztatja érte.

✧ Szin: *ejt, hint, permetez,* (bizalmas) *potyogtat,* (népi) *hullajt*

✧ Táj: *hullogat, hullogtat, hullongat*

✧ Etim: A → *hull* ige származéka.

hulldogál ◆ ige *~ni*

Lassan, szállingózva hull. *Csendesen hulldogál a pelyhes hó.*

✧ Szin: *permetez, szitál*

✧ Táj: *pilinkél, pilinkézik, pelyhedzik*

✧ Ell: *ömlik, zuhog, szakad*

✧ Etim: A → *hull* ige származéka.

hullócsillag ◆◆ fn

A Föld légkörében felizzó meteor(darab), melynek útját fényes sáv jelzi. *Augusztusban több hullócsillagot szoktunk látni, mint más hónapokban.*

✧ Szin: *tűzgömb,* (régi) *bolida,* (idegen) *meteorit*

✧ Ell: *állócsillag*

✧ Etim: Összetétel; *hulló*: a → *hull* ige származéka + → *csillag*.

humán ◆◆◆ mn *~ok, ~t,* – (idegen)

1. ■ *A humán tudományok*: a társadalomtudományok (filozófia, történelem stb.). *Közelebb állnak hozzám a humán tudományok, mint a természettudományok.* | *Humán tárgy*: a társadalomtudományok egyikét oktató tantárgy. *A humán tárgyakból jobbak a jegyei.* | *Humán érdeklődés*: a társadalomtudományokra irányuló érdeklődés. *Humán érdeklődése korán megmutatkozott.*

2. (régi) Humánus. *Az euthanázia, a súlyos betegek halálának előidézése egyesek szerint humán cselekedet, mások szerint bűn.*

✧ Szin: **2.** *emberi, emberies, jóindulatú, emberséges, emberbaráti*

✧ Ell: **2.** *embertelen, kegyetlen*

✧ Etim: Latin eredetű német jövevényszó.

humanista ◆◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n*

1. Olyan (ember), aki a humanizmus eszméit követi. *Mátyás király humanista tudósokat gyűjtött maga köré.* (Főnévi használatban:) *A humanisták az embert és az emberiességet állították középpontba.*

2. A humanistákra, illetve a humanizmusra jellemző, velük kapcsolatos, emberies. *A humanista ember megbecsüli társait. A humanista gondolkodás alapja a türelmesség.*

✧ Szin: **1.** *humanisztikus* **2.** *emberséges, emberbaráti, humán, humanisztikus*

✧ Ell: **2.** *embertelen*

✧ Etim: Francia eredetű német jövevényszó.

humanizmus ◆◆◆◆ fn –, *~t, ~a* (idegen)

1. A XIV–XVI. században kibontakozó, a reneszánsszal összefüggő és az ókori görög-római műveltségből kiinduló eszmeáramlat, amely az emberi egyéniségnek a szabad fejlődésre, gondolkodásra és a véleménynyilvánításra való jogát hirdette. *A humanizmus Erasmustól Morus Tamásig sok nagy gondolkodót adott az emberiségnek.*

2. (választékos) Az emberi szabadságot, méltóságot hirdető világnézet. *Az elnyomás és a humanizmus nem férnek össze.*

✧ Szin: **2.** (választékos) *emberség, emberiesség, emberközpontúság*

✧ Ell: **2.** (választékos) *embertelenség, kíméletlenség*

✧ Etim: Francia eredetű nemzetközi szó.

humbug ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja* (bizalmas)

Jogtalan (anyagi) előnyök érdekében mások megtévesztése. *Nem hiszek a puszta kézzel, vágás nélkül végzett műtétekben! Humbug az egész!*

✧ Szin: *csalás, ámítás, szélhámosság, szemfényvesztés,* (bizalmas) *svindli, kóklerség*

✧ Etim: Angol jövevényszó.

humor ◆◆◆◆ fn –, *~t, ~a*

1. Szellemes tréfálkozásban megnyilvánuló, mélyről fakadó derű (megnyilatkozása). *„Lelkiismeretes humorista: humorban nem ismer tréfát”* (Karinthy Frigyes: Notesz). *Ne sértődj meg, csak humorból mondta.*

2. Humorérzék. *Sajnos nincs humora, mindent halálosan komolyan vesz.*

✧ Szin: **1.** *szellemesség, vicc, irónia, tréfa, bohóság, bolondozás, móka, mókázás,* (régi) *élc, kedély*

✧ Ell: **1.** *humortalanság,* (bizalmas) *sótlanság*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

✧ Ö: akasztófa + humor

humoreszk ◆◆ fn *~ek, ~et, ~je*

1. Humoros, rövid, csattanós, könnyed elbeszélés vagy karcolat. *Végül maga a szerző olvasott fel néhányat humoreszkjeiből. Karinthy egyik humoreszkjét adtuk elő a farsangon.*

2. Derűs, rövid zenemű. *Előadták Dvorák hegedűre és zongorára írt humoreszkjét.*

✧ Etim: Német jövevényszó.

humorista ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Humoros történeteket, jeleneteket szerző, esetleg elő is adó író. *Talán csak babona, hogy a legtöbb humorista kiábrándult, megkeseredett ember.*

✧ Szin: *komikus, tréfamester, viccmester, mókamester,* (bizalmas) *poéngyáros*

✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.

humorizál ◆◆ ige *~ni*

Humoros dolgokat mond, esetleg gunyorosan tréfálkozik. *Ne humorizálj, ez komoly dolog!*

✧ Szin: *viccelődik, bolondozik, mókázik,* (választékos) *élcelődik,* (bizalmas) *poénkodik*

✧ Etim: A → *humor* főnév származéka.

humusz ◆◆ fn –, *~t, ~a*

1. Szerves maradványok bomlásával létrejött, nagyon termékeny talaj. *Humuszt terít a szobanövény köré.*

2. (választékos) Termőföld. *„Lehajlok a szent humuszig: E szűzi földön valami rág”* (Ady E.: A magyar Ugaron).

✧ Szin: **1.** *televény* **2.** *termőtalaj*

✧ Etim: Francia, végső soron latin eredetű nemzetközi szó.

☝ Régen a *humus* írásforma is használatos volt, de a kiejtése ennek is [humusz].

hun ◆◆◆◆ mn *~ok, ~t,* –

A IV–V. században Ázsiából Európába nyomuló lovas nomád néphez tartozó, vele kapcsolatos. *A legtöbb hun mondát Attiláról olvastam. A hatalmas hun birodalom Attila halála után hamarosan szétesett.* (Főnévi használatban:) *A hunok szokásairól, harcmodoráról számos egykorú feljegyzés, krónikarészlet maradt fenn.*

✧ Etim: Görög, végső soron talán hun eredetű latin jövevényszó.

huncut ◆◆◆ mn *~ok, ~ot, ~ul* (bizalmas)

1. Csalafinta, furfangos. *Már megint rászedett az a huncut gyerek!* (Főnévi használatban:) *Nagy huncut az öreg!*

2. Pajkos, hamis. *Kacéran ránevetett egy huncut kislány.* (Főnévi használatban, kedveskedve dorgáló megszólításban:) *Te kis huncut!*

3. (Mv bizalmas) (Férfi) szerető. *A szomszédasszonynak mindig volt huncutja, két férfi keresett rá egész életében.*

4. Sz.: *Nincs egy huncut garasa* vagy *fillérje sem*: egyáltalán nincs pénze.

✧ Szin: **1.** *ravasz,* (bizalmas) *dörzsölt* **2.** *csintalan,* (bizalmas, kedveskedő) *kópé,* (kissé tréfás) *gézengúz,* (választékos) *pajzán, dévaj, rakoncátlan,* (régi) *selma* • **1.** *A szeme sem áll jól.*

✧ Táj: **1.** *góbé, turpis*

✧ Ell: **2.** *szende*

✧ Etim: Német jövevényszó.

huny ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (Játékban) szemét eltakarja, míg a többiek elbújnak. *Ki megy hunyni?*

2. (népi, bizalmas) Rövid ideig, felületesen alszik. *Hunyok egyet, aztán folytatom a munkát.*

3. ■ *Szemet huny valami fölött*: elnézi, nem vesz tudomást róla. *Már többször szemet hunytam a késésed fölött, de ami sok, az sok!*

✧ Szin: **2.** *szunyókál, szundít, szendereg*

✧ Táj: **1.** *sunyik, hunyor, kum, kúm, kumik, kumor, hunyózik* **2.** *őcsikél*

✧ Etim: Ősi, uráli kori szó.

☝ Ma már csak rövid *u*-val írhatjuk, de a kiejtése lehet [húny] is.

hunyó I. ◆◆ mn *~k, ~t,* – (választékos)

1. Kialvóban lévő. *Soká beszélgettek a hunyó parázs pislákoló fényénél.*

2. Lehanyatló, leáldozó. *A hunyó nap fényében álltak és halkan beszélgettek.*

✧ Szin: **1.** *hunyorgó, pislákoló* **2.** *lemenő, lebukó, alászálló*

✧ Ell: **2.** *felkelő*

✧ Etim: A → *huny* ige származéka.

hunyó II. ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Bújócskában az, aki huny. *Te vagy a hunyó! A hunyó százig számolt, és elindult megkeresni a többieket.*

✧ Táj: *hunyró*

✧ Etim: A → *huny* ige származéka.

hunyor ◆ fn *~ok, ~t, ~a*

Kora tavasszal vagy tél végén nyíló, alacsony erdei növény. *A hunyor több faja Magyarországon is honos. Pirosló hunyorral volt tele az erdő. Kertünkben egész télen virít a fekete hunyor, amely fekete gyökereiről kapta a nevét, virágai fehérek.*

✧ Szin: (népi) *kígyófű, kehgyökér, papkalap, tályoggyökér*

✧ Etim: A → *huny* ige származéka.

hunyorít ◆◆◆ ige *~ani*

Szemhéját hirtelen összehúzza, majd kinyitja. *Pajkosan a fiúra hunyorított. Ha nem jól mondok valamit, hunyoríts egyet!*

✧ Szin: *hunyorgat, hunyorog, pislog, kacsint, pislant.*

✧ Táj: *kocsingat, kacsongat*

✧ Etim: A → *huny* ige származéka.

hunyorog ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Egymás után többször összehúzza a szemhéját. *Szemébe süt a nap, azért hunyorog.*

2. (Csillag, lámpa, tűz) pislákol, pislog. *A távolban valami fény hunyorgott. Csak hunyorog a lámpa, kialvóban van, mert kifogyott belőle az olaj.*

✧ Szin: **1.** *hunyorgat, hunyorít*

✧ Táj: **1.** *pisorog* **2.** *passog, pispákol*

✧ Etim: A → *huny* ige származéka.

☝ A *hunyorg-* tőváltozat csak jelen idő egyes és többes szám 1. személyben és múlt idő 3. személyben használatos: *hunyorgok, hunyorgunk, hunyorgott*; valamint képzett származékokban: *hunyorgó, hunyorgás.*

hupikék ◆ mn (tréfás)

Rikítóan élénk világoskék. *Valami hupikék ruhát vett fel. A kisgyerekek kedvencei a hupikék törpikék.*

✧ Táj: *kopikék*

✧ Etim: Összetétel; *hupi*: egy önállóan nem adatolható, a → *huppan* ige tövével összefüggő szótő származéka + → *kék.*

huppan ◆◆ ige *~ni*

Puha, tompa hanggal valahova esik. *A táska a földre huppant.*

✧ Szin: *zuhan, pottyan,* (bizalmas) *zöttyen, letottyan*

✧ Táj: *heppen, hüppen*

✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó.

húr ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

1. Állat beléből, fémből stb. készült kifeszíthető, rugalmas szál. *Elszakadt a hegedű húrja. Megfeszítette az új húrját.* (választékos) (A lant húrja mint a költészet jelképe:) *„Ne fogjon senki könnyelműen A húrok pengetésihez!”* (Petőfi S.: A XIX. század költői) • Szólás: *Egy húron pendülnek*: valamilyen hitványságban társak, cinkosok. | *A végsőkig feszíti* vagy *túlfeszíti a húrt*: mértéktelenségével kínos helyzetet okoz. | *Szelídebb* vagy *enyhébb húrokat penget*: engedékenyebbé válik.

2. (Matematikában:) A kör két tetszőleges pontját összekötő egyenes. *Rajzoljatok a körbe egy húrt!*

✧ Szin: **1.** (régi) *ideg,* (idegen) *chorda*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

☝ A *chorda* szinonima kiejtése: [korda].

hurcol ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (rosszalló) Valamit, valakit erőszakkal valahová, illetve magával visz. *Magukkal hurcolták, és négy évig nem engedték haza.*

2. Hordoz, cipel valamit. *Nap mint nap egy bőröndöt hurcol.*

3. (választékos) (Gondot, érzést) kínlódva hordoz magában. *Fájdalmas titkát sok évig hurcolta magában.*

✧ Szin: **1.** (rosszalló) *cipel, vonszol, hoz* **2.** *hordoz, cipel, vonszol, hoz*
✧ Táj: **2.** *hurimál*
✧ Etim: A → *hord* ige származéka.

hurcolkod|ik ◆◆ ige *~ni* (bizalmas)
1. Holmit ide-oda visz. *Állandóan hurcolkodik a festés miatt.*
2. Költözködik. *A jövő héten hurcolkodnak egy másik kerületbe.*
✧ Szin: **1.** *cipekedik,* (régi) *vonszolkodik* **2.** *költözik valahova,* (bizalmas) *cuccol*
✧ Táj: **1.** *hurcolkodik* **2.** *hordozkodik*
✧ Etim: A → *hurcol* ige származéka.

hurka ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Disznó véréből vagy belső szerveinek vagdalékából készült, sütni való étel. *A hurka úgy készül, hogy a leölt disznó apróra vágott vagy darált belsőségeit rizs, illetve zsömle hozzáadásával saját belébe töltik. Hurkát süt ebédre. A májas és a véres hurkát is szereti.*

2. Hosszúkás dudor (valakinek a testén). *A botütések nyomán hurkák keletkeztek a hátán.*
✧ Szin: **2.** *daganat*
✧ Táj: **2.** *csurka, tüttös*
✧ Etim: A → *húr* ‘bél’ főnév származéka.

hurkol ◆◆ ige *~ni*
1. (Köteléket) hurokkal valamire köt. *Kötelet hurkoltak az autóra, annál fogva vontatták.*
2. Hurokkötéssel hímez, szeg valamit. *Terítőt hurkol a nagymamájának.*
✧ Szin: **1.** *csomóz; csomót köt, hurkot köt valamire* **2.** *slingel*
✧ Táj: *urkol*
✧ Etim: A → *hurok* főnév származéka.

hurok ◆◆◆◆ fn *hurkok, hurkot, ~ja* vagy *hurka*
1. Kötélen stb. alkalmilag létesített, szűkíthető, illetve tágítható kötés. *Hurkot kötött a kötél végére.*
2. Hurokban végződő zsineg vagy drót. *A rókát hurokkal fogták meg.* • Szólás: *Szorul a hurok valaki körül* vagy *valakinek a nyakán*: **a)** hamarosan elfogják **b)** (anyagilag) nemsokára tönkremegy.
3. Körívű kanyarulat, illetve visszakanyarodás valamin. *Az út hurokban végződik.*
✧ Szin: **1.** *kötés, csomó, bog* **2.** *tőr, kelepce, csapda,* (régi) *cekle*
✧ Táj: **1.** *muk* **2.** *hurkocska, kelepec*
✧ Etim: Török jövevényszó.

hurrá I. ◆◆◆ isz
(Tetszésnyilvánítás, üdvözlés kifejezésére:) Éljen. *Hurrá! Hip, hip, hurrá!*
✧ Szin: *előre, rajta,* (régi) *vivát*
✧ Etim: Német eredetű nemzetközi szó.

hurrá II. ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
A „Hurrá!” kiáltás. *Az utca visszhangzott a hurráktól. Háromszoros hurrá(t) a győztesnek!*
✧ Etim: Német eredetű nemzetközi szó.

hurrikán ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*
Hatalmas pusztítást véghezvivő forró égövi ciklon. *A Karib-tenger partján tombol a hurrikán.*
✧ Szin: *forgószél, szélvihar,* (választékos) *szélvész*
✧ Etim: Angol, végső soron indián eredetű nemzetközi szó.

hurut ◆◆ fn –, *~ot, ~ja*
A nyálkahártya gyulladása. *Ősszel gyakori betegség a hurut. A huruttól nem tudok ma énekelni a kórusban.*
✧ Szin: *nátha,* (idegen) *katarrus*
✧ Táj: *takonynátha*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó.
✧ Ö: hörg + hurut

hús ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. Testünknek izomból és vérből szövetekből álló része. *Olyan sovány, hogy alig van rajta hús. A sérülés helyén kilátszott a húsa.* • Szólás: *Jó húsban van*: telt idomú, testes. | *Egy hús, egy vér vele*: édestestvér.

2. Állat húsa mint ételnek való nyersanyag. *A hentesnél húst vett az ebédhez.* • Közmondás: *Olcsó húsnak híg a leve*: a szokásosnál olcsóbban, könnyebben megszerezhető dolgok általában nem is jók, tartósak.
3. Húsétel. *Hetente csak egyszer esznek húst.*
4. (Bizalmas vagy kedveskedő megszólításként:) *(Kis) húsom!*
5. Termés, általában gyümölcs vastag, lédús része. *Az alma, a körte, a dinnye és a szilva húsából gyümölcskocsonyát készítettem.*
6. (szleng) Nő. *Jó kis hús ült előttünk a moziban.*
✧ Szin: **3.** *pecsenye*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán iráni jövevényszó.
✧ Ö: császár + hús

huság ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
Botszerű, vastag ág. *Husánggal kergette a kutyákat.*
✧ Szin: *bot, fütykös, dorong, furkó, furkósbot,* (régi) *futély*
✧ Táj: *celőke, suhány, suháng*
✧ Etim: Hangátvetéssel keletkezett a korábbi *suháng* alakból. A *suháng* egy önállóan nem adatolható, a → *suhog* ige tövével összefüggő szótő származéka.

húshagyókedd ◆ fn
A hamvazószerda, azaz a böjt kezdete előtti nap. *Húshagyókedden régen minden katolikus háznál fánkot sütöttek.*
✧ Táj: *farsangutolja, husajjókedd, húshagyó, húshagyat*
✧ Etim: Összetétel; *húshagyó* (→ *hús* + *hagyó*: a → *hagy* ige származéka) + → *kedd*.

húsos ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
1. Olyan (csont, étel stb.), amelyen, amiben a szokásosnál több hús van. *Levesnek húsos csontot vettem.*
2. Hússal készült. *Húsos káposzta és húsos palacsinta a kedvenc étele.*
3. Tömött, dús nedvű (gyümölcs, növény). *Húsos paprikát eszik, csak úgy serceg a foga között.*
4. Olyan (ember, testrész), aki vagy ami a szokásosnál kövérebb, izmosabb. *Húsos orra van. Húsos kis vasgyúró a gyereke.*
✧ Szin: **3.** *leves, zamatos* **4.** *testes, vastag, vaskos, hájas, molett, dundi,* (bizalmas) *pufi,* (szleng) *dagi, tömör, zsírpacni* • **4.** *Jó húsban van.*
✧ Táj: **3.** *levecses* **4.** *húsosfazék*
✧ Ell: **4.** *sovány, vékony, csontos*
✧ Etim: A → *hús* főnév származéka.

húsosfazék ◆ fn
Hús főzésére használt fazék. *Nagyanyáink a húsosfazékban csak húst főztek, mást nem.* • Szólás: *Közel van* vagy *ül a húsosfazékhoz*: **a)** jómódban él **b)** jómódú, befolyásos barátai, ismerősei vannak.
✧ Etim: Összetétel: → *húsos* + → *fazék*.

húspogácsa ◆ fn
Pogácsa alakúra formált, olajban sült vagdalt hús. *Zöldborsófőzelék lesz ebédre húspogácsával.*
✧ Szin: *vagdalt,* (bizalmas) *fasírt, fasírozott, pogácsafasírt*
✧ Etim: Összetétel: → *hús* + → *pogácsa*.

huss ◆◆ msz
(Hirtelen felröppenés érzékeltetésére:) *A madár észrevette, hogy közeledünk, ezért huss, elrepült.*
✧ Táj: *husa, husu*
✧ Etim: Önkéntelen hangkitörésből keletkezett.

hústorony ◆◆ fn (tréfás)
Hatalmas testű ember. *Megrémültem, amikor elém állt az a hústorony.*
✧ Szin: *óriás,* (bizalmas) *melák,* (szleng) *szalámigyuri,* (kissé régi) *behemót, dromedár*
✧ Etim: Összetétel: → *hús* + → *torony*.

hús-vér ◆◆◆ fn
1. ■ *Húsból-vérből való*: valóságosan létező (személy). *Húsból-vérből való alakok Mikszáth hősei.* | *Húsává-vérévé válik valami*: teljesen elsajátít valamit. *Húsává-vérévé vált a tánc.*
2. (Jelzőként:) Valóságos, mindennapi emberi tulajdonságokkal rendelkező vagy azokkal felruházott. *Én is csak hús-vér ember vagyok. A könyvben hús-vér szereplőkről írt.*
✧ Etim: Összetétel: → *hús* + → *vér*.
☝ Mindkét tagját toldalékoljuk. Lásd a fenti példákat!

húsvét ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
A legnagyobb keresztény ünnep; Krisztus feltámadásának ünnepe. *Húsvétkor együtt van az egész nagy család.* ■ (népi) *Zsidó húsvét*: az Egyiptomból való kivonulás izraelita ünnepe.
✧ Táj: *husét, husit, huszét*
✧ Etim: Összetétel; → *hús* + *vét*: a → *vesz* ige származéka.
☝ Kiejtése: [húsvét] vagy [husvét].

húsz ◆◆◆◆◆ tőszn
1. Kétszer tíz (20). *Húsz forintot kell a bevásárlókocsiba tenni.* (Jelzőként:) *Húsz meg húsz az negyven.*

2. (bizalmas) Sorrendben a 20. év, óra vagy perc. *Két óra húszkor indul a vonat. Húszban történt.*
3. (bizalmas) A húszas számú ház, lakás. *A Liget utca húszban lakik.*
✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.
☝ Toldalékos alakjaiban gyakran rövid *u*-t ejtünk: [húszat] vagy [huszat], [húszan] vagy [huszan] stb. Írásban mindig hosszú az *ú* többes számban (főnévi használatban:) *húszak*; ragos alakokban: *húszat, húszan, hússzor, hússzal* stb.; valamint az *-s* képzős alakban: *húszas.* Néhány származékában rövid *u*-t írunk és ejtünk: *huszon- (huszonegy, huszonéves), huszad, huszadik.*

huszadrangú ◆ mn *~ak, ~t, ~an* (rosszalló)
Értékét, minőségét tekintve nem fontos, nem lényeges. *Ez huszadrangú kérdés.*
✧ Szin: *jelentéktelen, lényegtelen, mellékes*
✧ Ell: *elsőrangú, fontos, jelentős, kiemelkedő, számottevő*
✧ Etim: Összetétel; *huszad(ik)*: a → *húsz* számnév származéka + *rangú*: a → *rang* főnév származéka.

huszár ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*
1. A könnyűlovassághoz tartozó katona. *Bevonultak a városba a huszárok.*
2. (régi) Városi vagy megyei altiszt. *Két huszár fogta közre jobbról és balról a foglyot.*
3. (Sakkjátékban:) ló. *A huszár lóalakban lép és üt.*
✧ Szin: **1.** *lovas katona* **2.** (régi) *hajdú*
✧ Etim: Horvát-szerb jövevényszó.

huszáros ◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
Huszárra való. *Huszárosan kihúzta magát. Huszáros támadást hajtottak végre.* ■ *Huszárosan kivágja magát*: mindig talpraesett.
✧ Szin: *hetyke, nyalka, daliás, gyors, heves*
✧ Táj: *hetykepetyke*
✧ Ell: *habozó, késlekedő, tétova*
✧ Etim: A → *huszár* főnév származéka.

huszárvágás ◆ fn (választékos)
Határozott, gyors cselekvés. *Egy huszárvágással megoldotta az ügyet.*
✧ Etim: Összetétel; → *huszár* + *vágás*: a → *vág* ige származéka.

húszas I. ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, –*
1. Húsz egységet tartalmazó (szám) (20). *Megint kihúzták a lottón a húszas számot.*
2. Húszas számmal jelölt. *Húszas villamossal jár dolgozni. A húszas és huszonegyes ülőhely a miénk.* | *A húszas évek*: az évszázad harmadik évtizede. *Nagyapám a húszas években járt elemibe.*
3. Húsz személyből álló. *Húszas csoportokban indultak a gyerekek az üdülőből a kirándulásra.*
✧ Etim: A → *húsz* számnév származéka.
☝ Hosszú *ú*-val írandó, de a kiejtése lehet [huszas] is.

húszas II. ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. Húszas számjegy. *Írj ide egy húszast!*
2. A húszas számmal jelölt dolog. *A húszas az utca túloldalán áll meg.*
3. A valahány óra 20 perckor érkező vagy induló vonat vagy távolsági autóbusz. *A húszassal indulok a Keletiből.*
4. (bizalmas) Húszforintos. *Adj egy húszast!*
✧ Etim: A → *húsz* számnév származéka.
☝ Hosszú *ú*-val írjuk, de a kiejtése lehet [huszas] is.

húszfilléres ◆ fn *~ek, ~t, ~e* (kissé régi)
20 fillért érő pénzérme. *Van még húszfilléresed? A húszfillérest kivonták a forgalomból.* (Jelzőként:) *Őrzök egy húszfilléres érmét a gyermekkoromból.* ● Szólás: (bizalmas) *Leesett a húszfilléres*: megértette (végre), miről van szó.
✧ Etim: Összetétel; → *húsz + filléres*: a → *fillér* főnév származéka.

huszita ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Husz János, XV. századi cseh vallásújító híve, harcosa. *A husziták lefordították a Bibliát nemzeti nyelvre. A husziták egyik haditechnikai leleménye a szekértábor volt.* (Jelzőként:) *A huszita mozgalom bírálta az egyházi visszaéléseket, így például a búcsúcédulák árusítását is. A magyar nyelvű huszita biblia három kódexben maradt fenn: az Apor-, a Müncheni és a Bécsi kódexben.*

✧ Etim: *Husz* János nevéből keletkezett latin jövevényszó.

huszonegy ◆◆◆◆ tőszn

1. Húsz meg egy (21). (Jelzőként:) *Huszonegy ágyúlövés.*

2. (bizalmas) A század 21. éve. *Huszonegyben született.*

3. (hivatalos) Este kilenc (óra). *Huszonegykor vetítjük a vígjátékot.*

4. A huszonegyes számú ház. *A Lovas utca huszonegyben dolgozik.*

5. A huszonegyes nevű kártyajátékban a lapok összegének 21-et kitevő értéke. *Huszonegye van, ő nyert.* ● Szólás: *(Úgy) kivágja, mint a huszonegyet*: **a)** kidobja, elkergeti **b)** büszkén felmutat valamit.

✧ Etim: Összetétel; *huszon*: a → *húsz* számnév ragozott alakja + → *egy*[1].

huszonegyes I. ◆ mn *~t* vagy *~et*, –

1. Huszonegy egységet tartalmazó (szám) (21). *Huszonegyes volt az ajtójára írva.*

2. Huszonegyes számmal jelölt. *A huszonegyes házat keresem. Huszonegyes villamossal gyere hozzánk!*

✧ Etim: A → *huszonegy* számnév származéka.

huszonegyes II. ◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Huszonegyes számjegy. *Leírta a huszonegyest egy papírra.*

2. A huszonegyes számmal jelölt dolog. *A huszonegyessel utazik reggelente.*

3. Magyar kártyával játszott kártyajáték, amelyben a játékosok arra törekednek, hogy lapjaik értékének összege 21 legyen. *Játszunk egy parti huszonegyest?*

✧ Etim: A → *huszonegy* számnév származéka.

huszonéves ◆◆◆ mn

20–29 éves (személy). *Az ember huszonéves korában már önálló, független életre vágyik.* (Főnévi használatban:) *A huszonéveseket már nem érdeklik ezek a rajzfilmek.*

✧ Etim: Összetétel; *huszon*: a → *húsz* számnév ragozott alakja + → *éves*.

huszonöt ◆◆◆◆ tőszn

1. Húsz meg öt (25). (Jelzőként:) *Huszonöt percet vártam rád.*

2. (bizalmas) A század 25. éve. *Huszonötben költözött Magyarországra.*

3. A huszonötös számú ház. *Az Andrássy út 25-ben van az iskola.*

4. (régi) (Főnévi használatban:) Huszonöt botütés. *Döbrögi huszonötöt veretett Ludas Matyira.*

✧ Etim: Összetétel; *huszon*: a → *húsz* számnév ragozott alakja + → *öt*.

huta ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. (régi) Kisebb kohó. *Hutákban olvasztották az ércet.*

2. Üveggyártó műhely, üzem. *Az osztálykiránduláson a hutában megmutatták nekünk, hogy hogyan készülnek a poharak.*

✧ Szin: **1.** *kemence, olvasztókemence, vasolvasztó* **2.** *üveghuta*

✧ Etim: Német jövevényszó.

húz ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Úgy mozgat valamit, hogy az utána, általa halad. *A szekeret a ló húzza. Apa húzza a szánkót.* ■ *Húzza a lábát*: nehezen emeli. (Tárgy nélkül:) *A motor jól húz.*

2. (bizalmas) Nagy erőkifejtéssel dolgozik. *Egész nap húz, már alig áll a lábán.*

3. Maga felé mozgat valamit. *Magához húzta a gyermeket. Vizet húzott a kútból. Húzza az evezőt. Húzza a harangot. Húzza a haját a kislánynak.* ■ *Lapot* vagy *számot húz*: több közül választ egyet.

4. Maga felé mozgatva eltávolít valamit. *A fogát húzzák a fogászaton. Szöget húz a deszkából.*

5. (átvitt) Valaki, valami felé vonz valakit. *Haza húzza Pistát a szíve.* (Tárgy nélkül:) Vonzódik valakihez. *A hozzá hasonlókhoz húz.*

6. Úgy mozgat maga felé vagy valamire valamit (például ruhadarabot), hogy az betakarja. *Magára húzza a paplant. Szemére húzza a kalapot. Harisnyát, kesztyűt, cipőt húz. Tiszta ágyneműt húz. Gyűrűt húz az ujjára.*

7. Iszik vagy szív (valamennyit) valamiből. *Húzott egyet az üvegből.*

8. (Hosszában) kinyújtva valamilyen helyzetben kifeszít, rögzít valamit. *A két cölöp közé kötelet húztak. Kaptafára húzza a cipőt. Széles mosolyra húzza a száját a kislányom.* | *Húz egyet a derékszíján*: szorosabbra veszi, megszorítja. ■ *Deresre húzták*: büntetésként deresre fektetve megvesszőzték. ● Szólás: *Húzza a száját*: nemtetszése jeléül fintorog.

9. Hegyes tárggyal átszúrva rögzít valamit. *Gombostűre húzza a bogarat. Nyársra húzzák az ökröt. Karóba húzták, úgy végezték ki eretnekség miatt.*

10. Súlyával lefelé von valamit. *Húzza a karját a kosár.* ■ *Porba, sárba húz*: lealacsonyít, megaláz. *Porba húzták a durva kritikák.*

11. (bizalmas) Időben hosszúra nyújt valamit. *Húzza a beszédet. Sokáig húzzák az ügyet.* ■ *Húzza az időt*: felesleges dolgokkal tölti. | *Húzza valameddig*: életben marad. *Nagyon súlyos beteg, nem tudni, meddig húzza.*

12. (bizalmas) Ugrat, ingerel valakit. *Ne húzzátok egymást folyton!*

13. Vonós hangszeren játszik valamit. *Csárdást, keringőt, majd tust húztak.*

14. Ír, rajzol valamit. *Vonalat húzott a füzetbe.*
15. *Húz valamiből*: (írásműből) kihagy. *Húzott a dolgozatból, mert túl hosszú volt.*
16. (bizalmas) Valakire, valamire üt. *Nagyott húzott rá.*
17. (Falat, kerítést) készít, épít. *Kerítést húztak a ház köré.*
18. Húzódik, vonul valahova. *A madarak délre húznak.* ■ (szleng) *Húzz el innen a francba!*: takarodj.
19. (bizalmas) Léghuzat van. *Elmegyek innen, itt nagyon húz.*
✧ Szin: **1.** *vontat, vonszol, von* **3.** *von,* (harangot:) *kongat,* (hajat) *tép* **6.** *felvesz magára* **7.** *lenyel, kortyol* **11.** *halogat, elodáz* **12.** *bosszant, hergel,* (bizalmas) *cukkol* **13.** *hegedül* **16.** *ráver,* (bizalmas) *ráhúz, sóz, odasóz* **17.** *emel* **19.** *cúg van*
✧ Táj: *hujz*
✧ Ell: **1.** *tol* **3.** *eltol* **5.** *taszít* **6.** *levet, levesz magáról* **12.** *csitít, nyugtat, békít* **16.** *lebont*
✧ Etim: Ősi, urog kori szó.
✧ Ö: alá + húz
☝ A legtöbb származékában is hosszú *ú*-t írunk: *húzó, húzás, húzat* (műveltető ige), *húzgál, húzódik, húzódozik, húzódzkodik.* De megrövidül az *ú* ezekben: *huzal, huzat* (főnév), *huzavona, huzakodik, huzigál.*

huzakod|ik ◆◆ ige *~ni* (népi)
1. *Huzakodnak*: (egymást rángatva) vitatkoznak. *Még mindig huzakodnak, nem tudnak megegyezni.*
2. (bizalmas) Húzódozik. *Huzakodik a dologtól, nem akar beleegyezni.*
✧ Szin: **1.** *veszekedik, civakodik, kötekedik* **2.** *vonakodik; berzenkedik valami ellen*
✧ Táj: *huzalkodik, huzókodik*
✧ Etim: A → *húz* ige származéka.

huzal ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*
Vezeték. *Az áramot huzalon vezetik.*
✧ Szin: *fémszál, kábel,* (bizalmas) *drót,* (kissé régi) *sodrony*
✧ Etim: A → *húz* ige nyelvújítás kori származéka.

huzamos ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
Hosszabb ideig tartó. *Huzamos használat esetén a gépet többször ki kell kapcsolni.*
✧ Szin: *tartós,* (idegen) *permanens*
✧ Ell: *rövid, átmeneti, ideiglenes*
✧ Etim: A → *húz* ige *huzam* származékának továbbképzett alakja.

húzás ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. Az a tény, hogy valakit valamit húznak. *Igyekezz már a harisnya húzásával! Az idő húzásával idegesítik a tanárt. A harang húzása a harangozó feladata.*
2. Nyeremények kisorsolása. *Ma meg kell venni a lottószelvényt, mert holnap lesz a húzás.*
3. Madárvonulás. *A madarak húzása most szeptember végén kezdődött el.*
4. (bizalmas) Ugratás. *Egymás húzásával töltik az időt.*
5. (bizalmas) Sakkhúzás. *Ez jó húzás volt, mindjárt sakkot adsz!* (átvitt) *Jó húzás volt tőled ez a csoki!*
✧ Szin: **1.** *vonás, vontatás, vonszolás, nyújtás* **2.** *sorsolás, sorsjáték* **4.** *bosszantás, viccelődés,* (bizalmas) *heccelés, cukkolás* **5.** *lépés*
✧ Ell: **1.** *tolás*
✧ Etim: A → *húz* ige származéka.
✧ Ö: kötél + húzás, sakk + húzás

huzat[1] ◆◆ fn *~ok, ~ot* vagy *~ja*
Textilneműből készült védőburkolat. *Huzatot varratott a bútorokra. Lehúzta a paplanról és a párnáról a huzatot.*
✧ Szin: *bevonat, tok, borítás,* (népi) *ciha*
✧ Etim: A → *húz* ige származéka.

huzat[2] ◆◆◆ fn –, *~ot, ~a* vagy *~ja*
1. Léghuzat. *Csukd be az ablakot, mert huzat van.*
2. ■ (bizalmas) *Jó huzatja van*: sok folyadékot, különösen szeszes italt képes egy hajtásra lenyelni.
✧ Szin: **1.** *légáramlat, légjárás, légmozgás,* (népi, bizalmas) cúg
✧ Táj: **1.** *cukk, cúghúzás*
✧ Etim: A → *húz* ige származéka.

huzavona ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Ellentétes szempontok, vélemények miatti halogatás. *A törvény elfogadását sok huzavona előzte meg.*
✧ Szin: *húzás-halasztás, habozás, tétovázás*
✧ Etim: A *húz-von* ige (összetétel: → *húz* + → *von*) folyamatos melléknévi igenevének főnevesülésével keletkezett.

huzigál ◆◆ ige *~ni*
1. Többször egymás után (meg-, ki-, le)húz valamit. *A kisfiú türelmetlenül huzigálja a mamája szoknyáját.*
2. Többször ide-oda húz, végighúz (valahol) valamit. *Az asztalon huzigálja a kis autót.*
3. Több vonalat húz egymás után. *A vonalakat egymás mellé huzigálja.*
✧ Szin: **1.** *rángat, húzgál,* (bizalmas) *cibál* **2.** *húzgál* **3.** *húzogat, húzgál*
✧ Táj: **1.** *nyúzbál*

✧ Etim: A → *húz* ige származéka.

húzódás ◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. (ritka) Az a mozgás, helyzet, tény, hogy valaki vagy valami húzódik (valahova). *Ilyen melegben csak az árnyékba húzódás segít.*

2. Rándulás vagy megerőltetés miatti tartós fájdalom. *Lábában húzódást érez. Húzódása van. A sportoló húzódást szenvedett.*

✧ Szin: **1.** (ritka) *vonulás* **2.** *rándulás*

✧ Etim: A → *húzódik* ige származéka.

húzód|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Húzás következtében valamerre elmozdul. *Följebb húzódik a szoknyája.* • Szólás: *Mosolyra húzódik a szája*: mosolyogni kezd.

2. Húzás következtében megfeszül. *Húzódik a bőre. Húzódik rajta a szűk ruha.*

3. Lassan valamely irányba vonul. *A madarak melegebb égtájakra húzódnak.*

4. Valahova elbújik. *A szoba sarkába húzódik.*

5. Valami a kelleténél tovább tart, későbbre halasztódik. *Egyre húzódik a dolog.*

6. Valami hosszan nyúlik, elterül valahol. *A folyó partján út húzódik.*

7. (népi, bizalmas) Idegenkedik valakitől, valamitől. *Húzódik ettől a munkától, nehezen vállalja el.*

✧ Szin: **3.** *húz, költözik* **4.** *vonul, rejtőzik* **5.** *halasztódik, tolódik, késik,* (választékos) *halasztást vagy késedelmet szenved* **6.** *halad, vezet, fut* **7.** *vonakodik, húzódozik,* (népi) *szabódik*

✧ Táj: **1.** *húzik* **7.** *húzódzkodik*

✧ Etim: A → *húz* ige származéka.

húzódoz|ik ◆◆ ige *~ni*

1. Vonakodva, nehezen vállal valamit. *Az ismert tudós húzódozik attól, hogy elvállalja a folyóirat szerkesztését.*

2. Idegenkedik valakitől. *Kiskorában húzódozott a hozzá hasonló korú gyermekek társaságától.*

✧ Szin: **1.** *vonakodik, ódzkodik,* (bizalmas) *húzódik* **2.** (bizalmas) *fázik valakitől* vagy *valamitől,* (kissé választékos) *szabadkozik, ellenkezik*

✧ Táj: *húzódzkodik*

✧ Ell: *lelkesedik valakiért* vagy *valamiért*

✧ Etim: A → *húz* ige származéka.

húzódzkod|ik ◆ ige *~ni*

Valamibe erősen belekapaszkodva (ismételten) fölfelé húzza magát. *Húzódzkodik a fa ágán, így erősíti a karját.*

✧ Szin: *kapaszkodik, fogó(d)zkodik*

✧ Etim: A → *húz* ige származéka.

húzott ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

Egyenletesen beráncolt (ruhadarab). *Húzott szoknyát viseltünk matrózblúzzal az iskolai ünnepélyeken.*

✧ Táj: *ráncos*

✧ Etim: A → *húz* ige származéka.

húzózár ◆ fn

Villámzár. *Kicserélte a táskáján a húzózárat.*

✧ Szin: *cipzár,* (bizalmas) *cip*

✧ Etim: Összetétel; *húzó*: a → *húz* ige származéka + → *zár*[2].

hű[1] ◆◆◆◆ mn *~ek* vagy *hívek, ~et* vagy *hívet, ~en* vagy *híven*

1. Valaki mellett kitartó. *Mozartot állítólag csak hű kutyája kísérte ki a temetőbe. A megpróbáltatások ellenére is hű maradt elveihez. „A leányka híven és hivebben Bámulá a lelkes idegent”* (Vörösmarty M.: Szép Ilonka).

2. Valaki mellett kitartó élőlényre jellemző. *Hű barátságukat nem befolyásolhatja eltérő politikai nézetük.*

3. Az eredetihez hasonló, annak megfelelő. *Hű fordításban láttuk a darabot. Hű vallomást tett a bíróságon.*

✧ Szin: **1., 2.** *hűséges, kitartó, ragaszkodó, odaadó,* (régi, választékos) *hív* **3.** *igaz, pontos, precíz,* (idegen) *egzakt*

✧ Ell: **1., 2.** *hűtlen, csalárd, hitszegő* **3.** *felületes*

✧ Etim: A → *hisz* ige *hi-* tőváltozatának származéka.

☝ Toldalékos alakjaiban hagyományosan a ma már elavulóban levő *hív* alakváltozat használatos: *hívek (meggyőződésükhöz), híven (az igazsághoz); ő a leghívebb támogatónk.* Ma már ezek az alakok választékosnak számítanak az újabb, *hűek, hűen, hűbb* formákhoz képest. (Tárgyragos alakja mindkét változatban ritka: *hívet* vagy *hűt*.) Lásd még a *hív*[2] mn szócikket!

hű[2] ◆◆◆◆◆ isz

1. (Csodálkozás kifejezésére:) *Hű, de szép!*

2. (Bosszankodás kifejezésére:) *Hű, a mindenit, de szemtelen!*

3. (Fájdalom kifejezésére:) *Hű, de fájt az injekció!*

4. (Fölhevülés kifejezésére:) *Hű, de szörnyű meleg van!*

✧ Szin: *hűha, jaj*

✧ Táj: *hűj*

✧ Etim: Önkéntelen hangkitörésből keletkezett indulatszó.

hűbelebalázs ◆ fn *~ok, ~t, –*

Olyan ember, aki meggondolatlanul cselekszik. *Hűbelebalázs módjára döntött. Ne légy olyan hűbelebalázs!*

✧ Szin: *hirtelen, heveskedő, forrófejű, szeles, hebehurgya*
✧ Táj: *futrikata*
✧ Ell: *meggondolt, megfontolt*
✧ Etim: Összetétel: → *hű*[2] + → *bele* + *Balázs* név.

hűbérállam ◆ fn
Olyan állam, amelynek társadalmi berendezkedése a földesúr és a tőle kapott birtok fejében kötelezettséget vállaló birtokos kapcsolatára épül. *A hűbérállamok meghatározó társadalmi rétegét a hűbérurak, a hűbéresek alkotják.*
✧ Szin: *feudális állam, feudalizmus*
✧ Etim: Összetétel: *hűbér* (→ *hű*[1] + → *bér*) + → *állam*.

hűha ◆◆ isz
(Meglepetés, megdöbbenés kifejezésére:) *Hűha, de késő van!*
✧ Szin: *hű, jaj*
✧ Táj: *hűj*
✧ Etim: Összetétel; → *hű*[2] + *ha*: önkéntelen hangkitörésből keletkezett indulatszó.

hűhó ◆◆ fn –, ~*t*, – (bizalmas)
1. Fölösleges hangoskodás. *Minek ez a nagy hűhó ezért a semmiségért?!* ■ *Hűhót csap*: elegendő ok nélkül hangoskodik.
2. (gúnyos) Nagy, látványos ünnepség. *Jó nagy hűhó volt a szomszédéknál a hétvégén.* ■ *Hűhót csap*: nagy felhajtással ünnepséget rendez. *Akkora hűhót csaptak a születésnapján, hogy lakodalomnak is beillett volna.*
✧ Szin: **1.** *zaj, lárma, ricsaj, patália, ribillió,* (bizalmas) *rumli, ramazúri, cirkusz,* (szleng) *aréna, balhé, zrí* **2.** (gúnyos) *cécó, csinnadratta, parádé*
✧ Etim: Összetétel: → *hű*[2] + → *hó*[3].

hűl ◆◆◆ ige ~*ni*
1. Valami egyre hidegebbé válik. *Forró volt a leves, de már hűl. Hűl a levegő.*
2. Nagyon megfázik. *Jöjjön be, halálra hűl!*
3. (ritka, választékos) (Érzelem) veszít erejéből. *Szerelmük hűlni kezdett, egyre ritkábban találkoztak.*
✧ Szin: **1.** *lehűl* **2.** *megdermed, meghűl*
✧ Táj: **1.** *hülepedik, hívül* **2.** *hívül*
✧ Ell: **1.** *melegszik, hevül, forrósodik*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, ismeretlen eredetű, a → *hűt* ige tövével azonos és a → *hideg*, *hiedelem*, → *hűvös* szavak tövével valószínűleg összefüggő szótő származéka.

hüledez|ik ◆◆ ige ~*ni*
Álmélkodik, csodálkozik. *Csak hüledezett, amikor meglátta azt a gyönyörű lakást.*
✧ Szin: *ámul, ámuldozik, meglepődik, elképed*
✧ Táj: *hül-hal*
✧ Etim: A → *hűl* ige származéka.

hűlés ◆ fn ~*ek*, ~*t*, ~*e*
Meghűlés. *A köhögés a hűléstől van.*
✧ Szin: *megfázás, náthásodás*
✧ Táj: *hüllés*
✧ Etim: A → *hűl* ige származéka.

hüllő ◆◆◆ fn ~*k*, ~*t*, ~*je*
1. Szárazföldön vagy vízben élő, tüdővel lélegző, pikkelyes testű, hideg vérű gerinces állat. *A krokodil is hüllő.*
2. (bizalmas, szépítő) Hülye. *Te hüllő!*
✧ Szin: **1.** *csúszómászó*
✧ Etim: Nyelvújítás kori szó, a → *hűl* ige folyamatos melléknévi igenevének főnevesülésével keletkezett.

hült ◆◆◆ mn ~*ek*, ~*et*, ~*en*
1. (régi, választékos) Kihűlt, élettelen. *Ahogy belépett a szobába, ott találta az asszony hűlt holttestét. „Akár a hült érc, merevek a csattogó vizek”* (József A.: Külvárosi éj).
2. (Valami vagy valaki eltűnésének kifejezésére:) *Csak hűlt helyét találni.*
✧ Szin: **1.** *megdermedt, rideg*
✧ Táj: **1.** *hívett*
✧ Ell: **1.** *élő, érző, meleg*
✧ Etim: A → *hűl* ige származéka.
☝ Hosszú *ű*-vel írjuk, kiejtése [hűlt] vagy [hült].

hülye ◆◆◆◆◆ mn ~*k*, ~*t*, ~*n*
1. Idióta, gyengeelméjű. *Betegség következtében hülye lett szegény.*
2. (durva) Ostoba, buta. *De hülye vagy!* (Főnévi használatban:) *Hülyékkel nem tárgyalok!*
3. (durva) Nekünk nem tetsző, kellemetlen. *Micsoda hülye ötletei vannak!* (Főnévi használatban:) *Ne beszélj hülyéket!*
✧ Szin: **1.** *abnormális, gyengeelméjű, degenerált,* (gyakran gúnyos) *agyalágyult,* (gyakran durva) *őrült,* (választékos) *szenilis,* (durva; Fv, Ka, Va, Mv, Őv) *debil,* (Őv bizalmas) *blőd, blődli* **2.** *bárgyú, bolond,* (gúnyos) *félkegyelmű,* (bizalmas) *kelekótya,*

tökkelütött, félnótás, félcédulás, féleszű, félbolond, futóbolond, (durva; Fv, Ka, Va, Dv, Mv, Őv) *debil* **3.** *ostoba, buta,* (durva; Va, Dv, Őv) *debil,* (főnévként:) (durva) *hülyeség,* (Őv bizalmas) *blőd, blődli*

✧ Táj: **2.** *kütyü, hühe, hühü, hülye-mulya*

✧ Ell: **1.** *egészséges, épeszű,* (idegen) *normális* **2.** *eszes, okos*

✧ Etim: A → *hűl* ige származéka.

hülyeség ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e* (bizalmas, durva)

1. Ostobaság. *Úgy látszik, az emberi hülyeség nem ismer határokat.*

2. Ostoba dolog. *Ne csinálj hülyeségeket!*

✧ Szin: *butaság, őrültség,* (bizalmas, durva) *baromság, marhaság,* (választékos) *sületlenség, zagyvaság*

✧ Etim: A → *hülye* melléknév származéka.

hülyésked|ik ◆◆◆ ige *~ni* (bizalmas)

1. Tréfálkozik, bolondozik, illetve ugrat valakit. *Ne hallgass rá, csak hülyéskedik.*

2. (rosszalló) Ostobaságokat művel. *Mit hülyéskedsz?*

✧ Szin: **1.** *idétlenkedik, viccelődik,* (bizalmas) *hülyül,* (durva) *ökörködik,* (Va, Dv bizalmas) *zezál, zezáz* **2.** (rosszalló) *hülyül*

✧ Etim: A → *hülye* melléknév származéka.

hülyül ◆ ige *~ni* (durva, bizalmas)

1. Egyre butább lesz. *Mindent elfelejt, szegény, már hülyül.*

2. Bolondozik. *Ne hülyülj velem!*

3. Ostobaságot művel. *Szedd össze magad, ne hülyülj!*

✧ Szin: **1.** *butul, szenilisedik* **2., 3.** *idétlenkedik,* (durva, bizalmas) *marháskodik,* (szleng) *ökörködik, barmul*

✧ Etim: A → *hülye* melléknév származéka.

hümmög ◆◆◆ ige *~ni*

Félhangosan „hm”-szerű hangokat ad ki, illetve így mond valamit. *Nem válaszolt, csak hümmögött. Azt hümmögte, hogy jól van.*

✧ Szin: *dünnyög*

✧ Táj: *szunnyog, hümget, hümget-hámgat*

✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó.

hüppög ◆ ige *~ni*

Csendesen, csuklásszerűen szipog, illetve így mond valamit. *Már nem sír, csak hüppög. Azt hüppögte, hogy jó lesz.*

✧ Táj: *hüppent*

✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó.

hűs ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en* (választékos)

Üdítően friss. *Hűs szellő lengedezett a tó fölött.* (Főnévi használatban:) *A fák alatt hamar találtak hűset.*

✧ Szin: *hűvös, árnyékos,* (választékos) *árnyas*

✧ Ell: *tikkasztó, forró, meleg*

✧ Etim: Szóösszevonással keletkezett a → *hűvös* melléknévből.

hűség ◆◆◆◆◆ fn –, *~et, ~e*

1. Valakihez vagy valamihez való állhatatos, kitartó ragaszkodás. *Barátai, szerelme, elvei, hazája iránti hűség jellemezte.* ■ (választékos) *Örök hűséget esküdtek egymásnak*: házasságot kötöttek.

2. Valaminek az eredetivel, a valósággal való egyezése. *Az adatok hűségét még meg kell vizsgálni. A fordítás hűségét ellenőrizték.*

✧ Szin: **1.** *állhatatosság, odaadás, kitartás* **2.** *valódiság, megfelelés*

✧ Ell: **1.** *hűtlenség, árulás*

✧ Etim: A → *hűs* melléknév származéka.

hűsít ◆◆◆ ige *~eni*

Kellemesen lehűt valakit vagy valamit. *A friss zuhany kellemesen hűsít.*

✧ Szin: *frissít, üdít, enyhít*

✧ Ell: *forrósít, melegít*

✧ Etim: A → *hűs* melléknév származéka.

hűsöl ◆◆◆ ige *~ni*

Árnyékos, hűs helyen pihen. *Meleg időben a fa árnyékában hűsölnek.*

✧ Szin: (választékos) *szieszẗázik*

✧ Táj: *enyhelődik, hűtőzik, hűvösöl*

✧ Ell: *melegedik*

✧ Etim: A → *hűs* melléknév származéka.

hűt ◆◆◆◆ ige *~eni*

1. Folyamatosan kisebb hőfokúra tesz valamit. *Hűti a kisbaba ételét. Jégbe hűti a pezsgőt.*

2. (Gépet, szerkezetet) a működés közben keletkező hőt elvonva a kívánt hőfokon tart. *A hűtővíz hűti az autó motorját.*

3. (ritka) (Indulatot) csillapít. *Az elnök higgadt szavai kissé hűtötték a felforrósodott indulatokat.*

✧ Szin: **1.** *lehűt, meghűt, jegel, fagyaszt* **3.** *megnyugtat, lehűt*

✧ Táj: *hívít*

✧ Ell: **1.** *melegít, hevít* **3.** *hevít, tüzel, szít*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, ismeretlen eredetű, a → *hűl* ige tövével azonos és a → *hideg*, → *hiedelem*, → *hűvös* szavak tövével valószínűleg összefüggő szótő származéka.

hűtlen ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül*

Olyan ember, aki megszegi a hűségre tett ígéretét vagy esküjét. *Hűtlen barát, nem válaszol évek óta a leveleimre. Hűtlenül elhagyta a feleségét.*
✧ Szin: *állhatatlan, álnok,* (választékos) *csalárd,* (régi) *hűtelen,* (rosszalló) *csélcsap, hűtlenkedő; házasságtörő*
✧ Táj: *hűségtelen*
✧ Ell: *hűséges, szavatartó, állhatatos*
✧ Etim: A *hű* melléknév származéka.

hűtő ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. A hőmérsékletet csökkentő, illetve a fölösleges hőt elvezető berendezés. *A hűtő elvezeti a motor fölösleges hőjét.*
2. (bizalmas) Hűtőszekrény, hűtőpult. *A hűtőben van a vacsorád. Az üzletben hűtőben tartják a húst.*
✧ Szin: **2.** *fagyasztóláda, hűtőgép,* (bizalmas) *fagyasztó,* (idegen) *frizsider*
✧ Ell: **2.** *fűtőtest, hősugárzó, radiátor*
✧ Etim: A → *hűt* ige származéka.

hűtőgép ◆◆◆ fn

1. Alacsony hőmérsékletet létrehozó gép. *Ezek az élelmiszer-szállító kamionok kompresszoros hűtőgéppel vannak ellátva.*
2. Háztartási hűtőszekrény. *A húst és a zöldséget tedd be a hűtőgépbe!*
✧ Szin: **2.** *fagyasztóláda,* (bizalmas) *hűtő, fagyasztó,* (idegen) *frizsider*, (Mv bizalmas) *hladilnik*
✧ Etim: Összetétel; *hűtő*: a → *hűt* ige származéka + → *gép*.

hűtőszekrény ◆◆◆◆ fn

Alacsony hőmérsékletet előállító géppel működő, hőszigetelt szekrény. *A romlandó élelmiszert hűtőszekrényben tartjuk.*
✧ Szin: *hűtőgép, fagyasztó,* (bizalmas) *hűtő*, (idegen) *frizsider*
✧ Etim: Összetétel: → *hűtő* + → *szekrény*.

hüvely ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Vágó, szúrófegyver pengéjére húzható hosszúkás, lapos védőtok. *A kardot visszadugta a hüvelyébe.*
2. Töltényhüvely. *A vadászat után néhány hüvelyt találtunk az erdőben.*
3. Vékony héjú, hosszúkás, többmagvú termés. *A bab hüvelye már szemesedik.*
4. A szeméremnyílás és a méh közötti csatorna. *A hüvely fertőzéseire kúpot ír fel az orvos.*
✧ Szin: **3.** *héj, magtakaró, toklász* **4.** (idegen) *vagina*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, ismeretlen eredetű szótő származéka.

hüvelyk ◆◆ fn *~ek, ~et, ~e* vagy *~je* (régi)

1. Hüvelykujj. *Hüvelykjével egyet mutatott.*
2. (Hosszmértékként:) A láb mint mértékegység tizenketted része (25–27 mm). (Jelzőként:) *Egy hüvelyk széles csíkot vágott a vászonból.*
✧ Etim: A → *hüvely* főnév származéka.

hüvelykujj ◆◆◆ fn

A kéz szélső, vastagabb, két ujjpercből álló ujja. *A hüvelykujját az ember szembe tudja fordítani a tenyerével.*
✧ Szin: *hüvelyk*
✧ Táj: bütyökujj, hüvelyke
✧ Etim: Összetétel: → *hüvelyk* + → *ujj*.

hűvös ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

1. Egy kissé hideg. *Húzd össze a kabátodat, hűvös szél fúj.* (Főnévi használatban:) *Esténként már hűvös van. Menjünk a hűvösre!* ■ (tréfás) *Hűvösre kerül*: börtönbe kerül. | *Hűvösön ül*: börtönben van.
2. (választékos) Tartózkodó, kissé rideg. *Hűvös a viselkedése.*
✧ Szin: **1.** *hideg,* (választékos) *hűs* **2.** *barátságtalan,* (választékos) *kimért, fagyos, hideg*
✧ Táj: **1.** *hímes*
✧ Ell: **1.** *meleg, forró* **2.** *közvetlen, barátságos, meleg*

✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, ismeretlen eredetű, a → *hideg*, → *hiedelem*, → *hűl*, → *hűt* szavak tövével valószínűleg összefüggő szótő származéka.

I, Í

iafia ◆ birtokos személyjeles fn (népi)
Valakinek a gyermeke, hozzátartozója. *Kinek az iafia vagy?*
✧ Szin: *rokona,* (bizalmas) *pereputtya, retyerutyája*
✧ Etim: Összetétel; *ia* ‘lánya’: az ősi, ugor kori *i* ‘lány’ szó egyes szám harmadik személyű birtokos személyjeles alakja + → *fia*. Az is elképzelhető, hogy játékos szóalkotással keletkezett a → *fia* főnévből.

ibolya ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Illatos sötétlila (esetleg fehér) virágú erdei növény. *Kora tavasszal nyílik az ibolya.* • Szólás: *Szerény, mint az ibolya*: nagyon szerény. | (tréfás) *Alulról szagolja az ibolyát*: meghalt.
2. Sötétlila szín. *A színkép egyik színe az ibolya.*
✧ Táj: **1.** *görbeszuka, viola, bibolya, ibolla, ivolya*
✧ Etim: Szóhasadással keletkezett a → *viola*[1] főnévből. Eredeti hangalakja *ivola* volt.

ibolyántúli ◆ mn *~ak, ~t,* –
Az ibolyaszínt keltő sugaraknál magasabb rezgésszámú, láthatatlan elektromágneses (sugárzás). *A Földet körülvevő ózonréteg ritkulása miatt megnőtt az ibolyántúli sugárzás mértéke, és ez veszélyes lehet.*
✧ Szin: *ultraibolya, ultraviola,* (idegen) *ultraviolett*
✧ Ell: *infravörös*
✧ Etim: Összetétel; *ibolyán*: az → *ibolya* színnév ragozott alakja + *túli*: a → *túl*[1] névutó ragozott alakja.
☝ Rövidítése: *UV*.

icce ◆ fn *~k, ~t, ~je* (régi)
1. (Űrmértékként:) Körülbelül 8 dl. (Jelzőként:) *A vidám társaságnak meg sem kottyant a három icce vörösbor.*
2. Ekkora űrtartalmú edény. *Egy iccéből ittak mindannyian.*
✧ Szin: **1.** (régi) *meszely*
✧ Táj: **2.** *iccelyes, iccés*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán latin jövevényszó.

icipici ◆◆ mn *~k, ~t, ~n* (kedveskedő)
Nagyon kicsi. *Egy icipici baba fekszik egy icipici bölcsőben. Szeretsz egy icipicit?*
✧ Szin: (kedveskedő) *icike-picike, icinyke-picinyke, picike, piciny, picuri, pirinyó, csöppnyi, pöttöm, apró, apróka, kicsike,* (bizalmas) *mini*
✧ Táj: *icinkó-picinkó, iciny-piciny*
✧ Ell: *nagy, hatalmas, óriási*
✧ Etim: Játszi szóalkotással keletkezett összetétel, ikerszó: *ici* + → *pici*.
☝ Az *icipici* egybeírandó, az *icike-picike, icinyke-picinyke* és a tájnyelvi *icinkó-picinkó* azonban kötőjellel, mert ezek mindkét tagjának van saját képzője.

idáig ◆◆◆◆◆ hsz
1. Eddig a helyig. *Gyalog jött idáig.* (Kézzel mutatva:) Eddig a magasságig. *Idáig ér nekem.* • Szólás: *Idáig vagyok vele*: torkig vagyok valamivel.
2. Eddig az ideig. *Megéltünk idáig is valahogy, megélünk ezután is.*
✧ Szin: **2.** *ezideig, ezidáig*

✧ Táj: *edáig*
✧ Etim: Az → *ide* határozószó megszilárdult ragos alakulata.

iddogál ◆◆ ige *~ni* (bizalmas)
(Beszélgetve) ráérősen, békésen (szeszesitalt, főként bort) iszogat. *Esténként néha összeülnek és iddogálnak.*
✧ Szin: *borozgat, poharaz,* (bizalmas) *ivogat,* (szleng) *tütükél*
✧ Táj: *pityizál, illogál, illogat*
✧ Etim: Az → *iszik* ige származéka.

ide I. ◆◆◆◆◆ hsz
1. Erre a helyre. *Ide középre tedd a salátástálat!* (Felszólításként vagy felszólításban:) *Ide!*: jöjj vagy jöjjetek. *Ide vele!*: add vagy adjátok ide.
2. Valaminek ehhez a részéhez. *Ide kell még egy mondat.*
3. Ebbe az irányba, felém. *Ide néz a házunk.*
4. Nekem, hozzám. *Ide kérném a rántott bordát!*
5. Ehhez a helyhez viszonyítva. *Ide két utcányira lakik.*
6. Ebbe a helyzetbe, állapotba. *Hát ide jutottunk.*
7. (bizalmas) (Annak kifejezésére, hogy a szóban forgó dolog nem vagy nem sokat számít:) *Bizonyítvány ide, bizonyítvány oda, én nem tanulok.*
✧ Szin: **3.** *hozzám, rám* **5.** *innen* **6.** *idáig*
✧ Etim: Az → *ez* mutató névmás megszilárdult ragos alakulata.

ide II. ◆◆◆◆◆ ik
1. Erre a helyre vagy eddig a helyig. *Ideáll, idehallatszik, idehív. Hívd ide anyukádat, beszélni akarok vele!*
2. Ebbe az irányba, felém, rám. *Idefigyel, idenéz, idetart. Nézz ide, ha hozzád beszélek!*
3. Nekem. *Idead, ideígér, idenyújt. Azt mondta, hogy ide fogja adni a kocsit hétvégére.*
4. Ehhez vagy ezekhez. *Ideért, ideszámít, idesorol. Ide szokás sorolni a pókokat és a rákokat is.*
✧ Ell: **1., 2., 4.** *oda*
✧ Etim: Az → *ez* mutató névmás megszilárdult ragos alakulata.

ideát ◆◆ hsz
Valaminek, valamely határvonalnak az innenső oldalán. *Nézd csak, ideát nem fagytak el a fák.*
✧ Szin: *itt*
✧ Ell: *odaát, ott*
✧ Etim: Összetétel: → *ide* határozószó + → *át* határozószó.

idébb ◆ hsz
1. Hozzám, a beszélőhöz közelebbi helyre. *Nyújtsd idébb a tálat!*
2. Hozzám, a beszélőhöz közelebb eső helyen. *Ott egy szép ház, idébb egy kút látható.*
✧ Szin: *errébb, erre*
✧ Táj: *idább*
✧ Ell: *odébb, arrébb*
✧ Etim: Az → *ide* határozószó megszilárdult ragos alakulata.

idebenn ◆◆ hsz
Itt benn. *Kerüljetek beljebb, idebenn jó meleg van.*
✧ Szin: *idebent*
✧ Táj: *idebe*
✧ Ell: *odakinn, odakint*
✧ Etim: Összetétel: → *ide* határozószó + → *benn* határozószó.

ideg ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e* vagy *~je*
1. Az emberi vagy állati szervezetben az érzékszerveket a nekik megfelelő agyi központokkal összekötő, hosszú köteg vagy rostszerű sejtcsoport. *Kiölték a fogából az ideget. Gyengék az idegei.* • Szólás: *Kötélből vannak az idegei*: erős idegrendszere van, jól bírja a megpróbáltatásokat. (bizalmas) *Az idegeire megy valami*: tűrhetetlen bosszúságot okoz neki. | *Nem bírja idegekkel*: képtelen tovább elviselni.
2. (régi) Íjon levő húr. *Felhúzta az ideget, célzott, majd lőtt.*
3. (régi, választékos) Hangszeren levő húr. *„És míg az orkán zúg, s a felhők dörgenek, én a Lant idegébe kapok”* (Petőfi S.: Levél Arany Jánoshoz).
✧ Szin: **1.** (idegen) *nervus;* (*az idegeire megy* szólás szinonimájaként:) *nagyon ingerli, bosszantja valami, felidegesíti; megviseli, tönkreteszi az idegeit; rendkívül zavaró, bosszantó valami valakinek*
✧ Etim: Ősi, uráli kori szótő származéka.

idegen I. ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül*
1. Valakinek a szűkebb közösségén kívül álló, ismeretlen (személy). *Ahogy telt az idő, a társaságban egyre több lett az idegen ember.*
2. Más országhoz, néphez tartozó, külföldi. *Nyáron a szokásosnál is több idegen állampolgár tartózkodik nálunk. Nem beszél idegen nyelven. Jól ismeri az idegen pénzfajtákat.*
3. Más személyhez tartozó. *Idegen birtokra tévedtek a birkák.* • Szólás: *Idegen kézre jut*: másé, ismeretlen emberé lesz.

4. Hozzá nem tartozó, kívülről belekerült. *Ez nagyon tiszta fém, nem tartalmaz idegen anyagokat. Nem sikerült a beültetés, a szervezet nem fogadta be az idegen testet.* ■ *Idegen szó*: más nyelvből átvett, még meg nem honosodott. *Magyarázd meg ezeket az idegen szavakat, mert nem értem!*
5. Ismeretlen, szokatlan. *Az idegen környezetben rosszul érzi magát.*
6. Visszatetsző, ellenszenves. *Számára idegen ez a módszer.*
7. Tartózkodó, hideg. *Idegenül bántak vele a távoli rokonok.*
✧ Szin: **1.** *kívülálló* **2.** (választékos) *külországi, külhoni*
✧ Táj: **1.** *idegenszőrű, hidegen*
✧ Ell: **1.** *ismerős* **2.** *hazai* **3.** *saját* **5.** *saját, megszokott, szokásos* **6.** *rokonszenves, szimpatikus, kedves* **7.** *barátságos*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

idegen II. ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~je*
1. Kívülálló, ismeretlen ember. *Idegeneknek tilos a bemenet!*
2. Külföldi személy. *Nyáron sok idegen jön a Balatonra nyaralni.*
3. Idegen föld, külföld. *Idegenbe szakadt hazánkfiai közül sokan hazatelepültek a közelmúltban.*
4. (népi) A más tulajdona, területe. *A jószág idegenbe tévedt.*
5. (Sportban:) Az ellenfél pályája. *Idegenben nehéz győzni.*
✧ Szin: **2.** (választékos) *külhoni, külországi, jövevény* **3.** (választékos) *külhon*
✧ Ell: **1.** *ismerős* **2.** *földi, honfitárs, helybeli*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

idegenforgalom ◆◆◆ fn
1. Valamely ország, terület turistáinak, látogatóinak forgalma. *Újra megélénkült a balatoni idegenforgalom.*
2. Valamely országnak az ezt szervező, irányító gazdasági ágazata. *Az idegenforgalomban szerzett tapasztalatait jól hasznosította, amikor megnyitotta saját utazási irodáját.*
✧ Szin: *turizmus*
✧ Etim: Összetétel: → *idegen* + → *forgalom*.

idegenked|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*
Bizalmatlanságot érez valaki, valami iránt, húzódozik, vonakodik tőle. *Az új dolgoktól idegenkedik. Idegenkedik a nehéz munkától.*
✧ Szin: *viszolyog, irtózik, iszonyodik, berzenkedik, visszaretten; kerül valamit;* (bizalmas) *fázik* • (bizalmas) *Borsódzik a háta tőle.*
✧ Ell: *vonzódik valamihez*
✧ Etim: Az → *idegen* melléknév származéka.

idegenlégió ◆ fn
A francia hadseregnek külföldiekből toborzott különleges egysége. *Az idegenlégió katonáit trópusi és sivatagi harcra képezték ki.*
✧ Etim: Összetétel: → *idegen* + → *légió*.

ideges ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en*
1. Nyugtalan, zaklatott, izgatott (ember). *Vizsga előtt mindig nagyon ideges vagyok.*
2. Ilyen személyre jellemző. *Ideges mozdulattal felkapta a telefont. Idegesen járkál a szobában. Ideges hangja engem is megijesztett.*
✧ Szin: **1.** *felidegesített, felindult, ideggyenge,* (idegen, választékos) *neurózus, neurotikus,* (bizalmas) *csupa ideg* **2.** *felindult*
✧ Táj: **1.** *idegenes*
✧ Ell: *nyugodt, kiegyensúlyozott, türelmes*
✧ Etim: Az → *ideg* főnév származéka.

idegesked|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*
Idegesen, nyugtalanul viselkedik. *Semmi értelme idegeskedni, attól nem oldódik meg a probléma. Ne idegeskedj miatta, biztos fel fog hívni!*
✧ Szin: *bosszankodik, mérgelődik, dühöng, nyugtalankodik, izgul, aggódik*
✧ Etim: Az → *ideg* főnév származéka.

idegrendszer ◆◆◆ fn
1. Az ingerületeket továbbító és feldolgozó, a szervek működését szabályozó idegek és idegközpontok rendszere. *Az idegrendszer behálózza az egész emberi testet. Az idegrendszer működésének vizsgálatával a neurológia foglalkozik.* ■ *Központi idegrendszer*: az idegrendszernek az ingereket feldolgozó és a szervezet reakcióit kiváltó része. | *Vegetatív idegrendszer*: a létfenntartó szervek működését irányító idegrendszer.
2. Ennek állapota, teherbíró képessége. *Ezt a filmet csak azok nézzék meg, akiknek erős az idegrendszerük!*
✧ Szin: **1.** *idegzet,* (régi) *dúcrendszer* **2.** *idegzet*
✧ Etim: Összetétel: → *ideg* + → *rendszer*.

idegzet ◆◆◆ fn –, *~et, ~e*
1. (ritka) Az idegek, idegközpontok rendszere, összessége. *Az idegzet vizsgálatára új módszereket alkalmaz.*
2. Ennek állapota, teherbíró képessége. *Erős idegzete van.*
✧ Szin: *idegrendszer*

✧ Etim: Az → *ideg* főnév származéka.

idehaza ◆◆◆◆ hsz

Itthon. *Megint idehaza vagyok.*

✧ Ell: *odahaza, otthon*

✧ Etim: Összetétel: → *ide* határozószó + → *haza*[2].

idei ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, –*

Ez évi. *Már lehet inni az idei borból.* (Főnévi használatban:) *Az idei sokáig elég lesz.*

✧ Ell: *tavalyi*

✧ Etim: Az → *idő* főnév *ide-* tőváltozatának származéka.

ideiglenes ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

Nem végleges. *Egyelőre csak ideiglenes szállást sikerült szervezni. Ideiglenesen ez a munka is megteszi.*

✧ Szin: *átmeneti, időleges, múló, alkalmi, időszaki,* (idegen) *provizórikus*

✧ Ell: *állandó, végleges*

✧ Etim: Az → *idő* főnév régi nyelvi *ideiglen* 'egy ideig' megszilárdult ragos alakulatának nyelvújítás kori származéka.

ideig-óráig ◆◆◆ hsz (kissé rosszalló)

Rövid ideig. *Ideig-óráig sikerült titokban tartania a rossz bizonyítványt.*

✧ Szin: *átmenetileg, ideiglenesen, időlegesen, időszakosan, alkalmilag, egyelőre*

✧ Ell: *sokáig, hosszú távon, örökre*

✧ Etim: Megszilárdult ragos alakulat, összetétel; *ideig*: az → *idő* főnév ragozott alakja + *óráig*: az → *óra* főnév ragozott alakja.

idejekorán ◆◆◆ hsz (választékos)

1. A kellő időben, nem késve. *Mindig kínosan ügyel a pontosságra, most is idejekorán érkezett a találkozóra.*

2. (régi) Korán, idő előtt. *Idejekorán döntöttünk, jobban át kellett volna gondolnunk a kérdést.*

✧ Szin: **1.** *idejében, jókor, időben*

✧ Táj: **1.** *idején*

✧ Ell: *későn, késve*

✧ Etim: Összetétel; *ideje*: az → *idő* főnév birtokos személyjeles alakja + → *korán*[2].

idejétmúlt ◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Nem divatos, korszerűtlen, elavult. *Csupa idejétmúlt holmit hord. Úton-útfélen hangoztatja idejétmúlt nézeteit.*

2. Elkésett, nem időszerű. *Ezzel az idejétmúlt rendelkezéssel már nem lehet pótolni a mulasztást.*

✧ Szin: **1.** *divatjamúlt,* (hivatalos) *túlhaladott*, (választékos) *avatag, avas, avítt,* (bizalmas) *ócska,* (gúnyos) *ósdi,* (tréfás vagy rosszalló) *ásatag* **2.** *időszerűtlen*

✧ Ell: **1.** *korszerű,* (idegen) *modern* **2.** *időszerű,* (idegen) *aktuális*

✧ Etim: Összetétel; *idejét*: az → *idő* főnév birtokos személyjeles *ideje* alakjának ragozott alakja + *múlt*: a → *múlik* ige származéka.

idén ◆◆◆◆◆ hsz

Ebben az évben. *Az idén nem voltak nyaralni.*

✧ Szin: (hivatalos) *folyó évben*

✧ Táj: *idénben*

✧ Etim: Az → *idő* főnév *ide-* ~ *idé-* tőváltozatának megszilárdult ragos alakulata.

☝ Névelővel és névelő nélkül is használatos. Névelővel választékosabb, lásd a fenti példát!

idény ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

Az évnek bizonyos tevékenység vagy tevékenységek szempontjából legfőbb időszaka. *A vízparton a nyári, a hegyekben a téli idény hoz több vendéget. A színházi idény nyár elején fejeződik be.*

✧ Szin: *évad, szezon*

✧ Etim: Szófajváltással, az → *idén* határozószó nyelvújítás kori főnevesülésével keletkezett.

ide-oda ◆◆◆◆◆ hsz

1. Felváltva két ellentétes irányban. *Ide-oda leng a hinta, hol előre, hol hátra.*

2. Hol az egyik, hol a másik helyre. *Ide-oda utazgat egész nap.*

3. (népi) Körülbelül. *Ide-oda három éve tartozol nekünk.*

4. (bizalmas) Mindegy, nem számít. *Egy-két forint ide-oda!*

✧ Szin: **1.** *erre-arra, fel-alá* **2.** *erre-arra* **3.** *idestova*

✧ Etim: Összetétel: → *ide* határozószó + → *oda* határozószó.

idestova ◆◆◆ hsz

Hamarosan, már-már. *Idestova egy éve, hogy beköltöztünk az új lakásba. Idestova húsz éves lesz.*

✧ Szin: *előbb-utóbb, maholnap, rövidesen, nemsokára, körülbelül, majdnem, szinte*

✧ Etim: Összetétel: → *ide* határozószó + → *s* + → *tova* határozószó.

idétlen ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül*

1. (népi, régi) Koraszülött (gyerek). *Idétlen gyermekét a széltől is óvja.*

2. (rosszalló) Kellemetlenül, visszataszítóan ostoba vagy így viselkedő (személy). *Ezt az idétlen alakot meg ki hívta ide?* (Főnévi használatban:) *Megint itt ricsajoznak ezek az idétlenek.*

3. (rosszalló) Ilyen személyre jellemző. *Idétlen hangon szólt a telefonba. Nem szeretem, amikor ilyen idétlenül viselkedsz. Idétlen viccein senki nem nevetett.*

✧ Szin: **2.** (rosszalló) *lehetetlen, idióta,* (bizalmas) *hülye* **3.** (rosszalló) *badar, ízetlen, sületlen, ízléstelen, otromba, lehetetlen, idióta,* (bizalmas) *hülye*

✧ Etim: Az → *idő* főnév *idé-* tőváltozatának származéka.

idéz ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (hivatalos) (Hivatal személyes) megjelenésre felszólít valakit. *A bíróságra idézték tanúnak.*

2. ■ *Szellemet idéz*: meghalt vagy távoli személy alakját vagy szellemét megjelenésre próbálja késztetni. *A táborban első este szellemet idéztünk, de nem jelent meg.*

3. Képzeletben megjelenít. *Ezek az ódon falak a múltat idézik. A kiállított személyes tárgyak mind a halhatatlan színész emlékét idézik.*

4. Másból vagy máshonnan származó szöveget szó szerint közöl. *A szerző az előszóban József Attilától idéz.*

✧ Szin: **1.** (hivatalos) *beidéz, berendel, magához rendel* **2.** *megidéz, megjelenít* **3.** *megidéz* **4.** *hivatkozik valakire*; (bizalmas) *citál valakit*

✧ Etim: Az → *ide* határozószó származéka.

✧ Ö: elő + idéz

idézés ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Az a cselekvés, hogy valakit, valamit idéznek. *A szüntelen idézés nem vall különösebben eredeti gondolkodásra.*

2. (hivatalos) Hivatalos felszólítás. *Idézést kapott, hogy jelenjék meg a bíróságon.*

✧ Szin: 1. *hivatkozás, citálás* **2.** (hivatalos) *berendelés, értesítés*

✧ Etim: Az → *idéz* ige származéka.

idézet ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

Valaki szavainak, valamely szövegnek szó szerint ismételt része. *Könyvében számos idézet található más kutatók munkáiból. Honnan való ez az idézet?*

✧ Szin: (idegen, régi) *citátum,* (Fv, Va, Dv, Mv bizalmas) *citát*

✧ Etim: Az → *idéz* ige származéka.

idézőjel ◆◆◆ fn

Idézet elejét és végét, illetve valamely szó, kifejezés sajátos használatát jelző írásjel („”). *Ha szó szerint idézel, ne felejtsd el kitenni az idézőjelet! Idézőjelek közé tette azt a szót, ami az ironikus használatra utal.* (átvitt) *Idézőjelben*: nem szó szerint, átvitt értelemben. *Ezt csak idézőjelben mondtam!* ■ *Idézőjelbe tesz valamit*: eredeti értelmétől eltérő, olykor ellenkező értelemben használja. *Idézőjelbe téve „megköszöntem” neki ezt a „kedvességet”…*

✧ Szin: (bizalmas) *macskakörök*

✧ Etim: Összetétel; *idéző*: az → *idéz* ige származéka + → *jel*.

idill ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~je*

1. Egyszerű emberek, különösen pásztorok életét eszményítő leíró költemény. *Petőfi is írt idilleket.*

2. (választékos) Egyszerű, derűs, bensőséges életforma. *Üdítőleg hatott a vendégekre a falusi idill.* (gúnyos) *Mindenki hazajött, kész a „családi idill”.*

✧ Etim: Latin, végső soron görög eredetű nemzetközi szó.

☝ Ha *l*-lel kezdődő toldalék járul hozzá, egyszerűsítve csak két *l*-et írunk: *idillel*.

idióta ◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n*

1. Gyengeelméjű (személy). *A klinikán idióta gyermekekkel foglalkozik.* (Főnévi használatban:) *Az idióták születésüktől fogva gyengeelméjűek.*

2. (rosszalló) Bárgyú, ostoba (személy). *Kik ezek az idióta figurák?* (Főnévi használatban:) *Egy idióta azt állítja, hogy feltalálta az örökmozgót.*

3. (rosszalló) Ilyen személyre jellemző. *Olyan idiótán beszélt, hogy egy kukkot sem értettem belőle. Hagyj már békén az idióta vicceiddel!*

✧ Szin: **1.** *elmebajos,* (idegen) *abnormális, degenerált* **2., 3.** (rosszalló) *buta, bolond, idétlen, ütődött,* (bizalmas) *hülye,* (idegen) *stupid*

✧ Táj: **1.** *hütyü*

✧ Ell: **1.** *épelméjű, normális* **2.** *okos, intelligens, eszes* **3.** *okos, intelligens*

✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

idom ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Síkban vagy térben körülhatárolt forma. *A téglalap és a négyzet, valamint a kocka és a gúla mértani idomok.*

2. Öntőforma. *Az öntvények anyagát idomokba öntik.*

3. A női test kidomborodó részeinek alakja. *A fiatal nő telt idomait alig rejtette el a kétrészes fürdőruha.*

✧ Szin: **1.** *alak, alakzat*

✧ Etim: Nyelvújítás kori elvonás az *idomos,* → *idomtalan* melléknevekből.

✧ Ö: sík + idom

idomár ◆ fn *~ok, ~t, ~ja* (kissé régi)

Állatok idomításával hivatásszerűen foglalkozó személy. *Cirkuszi idomárként majmokkal foglalkozik. Az idomár az oroszlán szájába dugta a fejét.*

✧ Szin: *idomító, állatszelídítő*
✧ Etim: Az → *idom* főnév származéka.

idomít ◆◆◆◆ ige *~ani*
1. (Állatot) mutatványra, ügyességre tanít. *Az a munkája, hogy a cirkuszban elefántokat idomít.*
2. (rosszalló) Valakit erőszakosan, gépiesen nevel, szoktat valamire. *Nem neveli, hanem idomítja a gyerekeket.*
3. (választékos) Valamit valamihez hozzáigazít, alakít. *A regényt a megfilmesítéskor az amerikai közönség igényeihez idomították.*
✧ Szin: **1.** *betanít, szelídít,* (idegen) *dresszíroz* **2.** (idegen) *dresszíroz*
✧ Etim: Az → *idom* főnév származéka.

idomtalan ◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul* (választékos)
Feltűnően nagy és esetlen, otromba (alakú). *Furcsa, idomtalan feje lett a szobornak.*
✧ Szin: *formátlan,* (bizalmas) *ormótlan*
✧ Táj: *dímatlan, édomtalan*
✧ Ell: *formás, arányos*
✧ Etim: Az → *ildomos* melléknévtől szóhasadással elkülönült, régi nyelvi *idomos* ‘arányos’ melléknévből elvont *idom* tő származéka.

idomul ◆◆◆ ige *~ni* (választékos)
1. Valamihez simulva fölveszi annak alakját. *A felforrósított fém az öntőformához idomul.*
2. Valaki igazodik, alkalmazkodik valakihez vagy valamihez. *Az együttélés során mindkét félnek idomulnia kell a másikhoz.*
3. (Állat) idomítás hatására készségeket sajátít el. *Úgy tudni, a tigris nehezen idomul.*
✧ Szin: **1.** *illeszkedik*
✧ Etim: Az → *idom* főnév származéka.

idő ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ideje*
1. Az a nem téri dimenzió, amelyben az események egymást követik, és amely megfordíthatatlanul tart a múltból a jelenen keresztül a jövőbe. *Telt-múlt az idő, s a gyerekek lassan felnőttek. Ahogy halad az idő, az ember egyre bölcsebb lesz.* ■ *Az idő vasfoga*: múlásának pusztító hatása. *Az épületet erősen megrongálta az idő vasfoga.*
2. Valaminek az időpontja. *Az indulás idejét egy órával korábbra tettük.* | *Idejében*: a kellő időben vagy időre. *Épp idejében érkeztetek, már vacsorához terítünk.* | *Ideje valamit csinálni*: itt van az az időpont, amikor meg kell tenni. *Gyerekek, késő van, ideje lefeküdni!*
3. Időszak, időtartam. *Ennyi idő nem elég ennek a munkának az elvégzésére. Egy ideig nem járt iskolába. Gondolkodási időt kérek.* ● Közmondás: *Az idő pénz.*
4. (Sportban:) A teljesítménynek időegységben kifejezett eredménye. *A döntőben kitűnő időt úszott.*
5. A napnak vagy az évnek valamely (ismétlődő) jelenséggel vagy eseménnyel jellemezhető szakasza. *A vacsora idején az egész család összegyűlik. Az olimpia idején minden szabad percét a televízió előtt töltötte.* ■ *Éjnek idején*: éjjel. *Mit keresel itt éjnek idején?* | *Télvíz idején*: télen. *Nem járhatsz félcipőben télvíz idején!*
6. Életkor. *Szép időt ért meg.*
7. A történelem, a társadalmi, politikai élet folyamának egy szakasza, korszaka. *Megérti az idő szavát. „Szabad-e Dévénynél betörnöm Új időknek új dalaival?”* (Ady E.: Góg és Magóg fia vagyok én). *A régi idők szokásairól tartott előadást. Ez a páncél Mátyás idejéből való.*
8. Időszámítás, időmérés. *Helyi idő szerint 4-kor történt a baleset.*
9. Időjárás. *Szép az idő, süt a nap.* ● Szólás: (népi) *Idő van*: rossz az idő, vihar van.
10. (Nyelvtanban:) Igeidő. *Tedd át a mondatot múlt időbe!*
✧ Szin: **2.** *időpont* **4.** *időeredmény* **6.** *kor* **7.** *kor*
✧ Táj: *üdő*
✧ Etim: Valószínűleg honfoglalás előtti csuvasos típusú török jövevényszó.
✧ Ö: fél + idő, határ + idő, ítélet + idő, szabad + idő, szün + idő

időálló ◆◆ mn *~k, ~t, ~an*
1. Sokáig épen maradó, tartós. *A kerítést időálló festékkel kenték le.*
2. (választékos) Maradandó értékű (alkotás). *Beethoven időálló műveit a mai kor is nagyra becsüli.*
✧ Szin: **1.** *időtálló, maradandó, elnyűhetetlen,* (bizalmas) *strapabíró* **2.** (választékos) *örök, halhatatlan, időtálló*
✧ Ell: **1.** *múló, romló, romlandó, mulandó*
✧ Etim: Összetétel; → *idő* + *álló*: az → *áll* ‘kibír’ ige származéka.
☝ Az *időálló* a régebbi, hagyományosabb forma, ezért egyre inkább választékos hangulatúvá válik a terjedőben levő *időtálló* alakváltozattal szemben.

időjárás ◆◆◆◆◆ fn –, *~t, ~a*
A légkörnek az alsó levegőrétegekben adott időpontban vagy időszakban tapasztalható jelenségek (hőmérséklet, csapadék stb.) összességéből adódó állapota. *Az időjárás jellemzői*: *a hőmérséklet, a csapadék, a szél stb. évszakonként váltakoznak. Ilyenkor ősszel mindig szeszélyes az időjárás.* ● Szólás: *Olyan, mint az (áprilisi) időjárás*: szeszélyes, sűrűn változó.
✧ Szin: *idő, éghajlat*
✧ Táj: *ájer*
✧ Etim: Összetétel: → *idő* + → *járás*[1].

időpont ◆◆◆◆◆ fn

1. Valaminek meghatározott vagy tervezett ideje. *A találkozó időpontját nem beszéltük még meg.*

2. (bizalmas) Az időnek az a rövid szakasza, amelyben valami végbemegy. *Az ebéd időpontjában telefonált.*

✧ Szin: **1.** *határidő, időhatár,* (idegen) *terminus,* (Őv; Fv bizalmas) *termín,* (Va; Dv, Mv bizalmas) *termin*

✧ Etim: Összetétel: → *idő* + → *pont*.

idős ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

1. Élete késői, hanyatló szakaszában levő, öreg (ember). *Az idős emberek egyre nehezebben tudnak megélni.* (Főnévi használatban:) *A faluban megnyílt az idősek otthona.*

2. (Kifejezésekben:) *Mennyi* vagy *milyen idős?*: hány éves? *Mennyi idős a kislányod? – Kétéves lesz decemberben.* | *(Valamennyivel) idősebb*: (annyival) régebben született. *Öt évvel vagyok idősebb nálad.* | (Személynév előtt:) *Idősb* vagy *idősebb* (rövidítve: *Id.* vagy *id.*): az azonos nevű apa és fia közül az apa. *Id. Kovács János és neje részére.*

✧ Szin: **1.** (választékos) *éltes, élemedett, koros, agg, elaggott, hajlott korú*

✧ Táj: **1.** *üdős, időses, időske, korbeli* **2.** *üdős*

✧ Ell: **1.** *fiatal, ifjú*

✧ Etim: Az → *idő* főnév származéka.

✧ Ö: egy + idős, rang + idős

☝ Az *Id.* vagy *id.* rövidítés mindig a név előtt áll. Aláírásban, névsorban, névjegyen, feliraton nagy *I*-vel írjuk, szöveg belsejében azonban kicsivel.

időszak ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Az időnek egy meghatározott szakasza. *Az előttünk álló időszakban többet kell dolgoznunk.*

2. Két esemény közötti idő. *Legalább négyhetes időszakokra van szükség az egyes oltások között.*

✧ Szin: **1.** *időtartam* **2.** *időköz, ciklus, periódus*

✧ Etim: Összetétel: → *idő* + → *szak*[1].

időszámítás ◆◆◆ fn –, *~t, ~a*

1. Az éveknek a történelmi tájékozódást segítő, egy bizonyos időpontból kiinduló, kultúrához kötött, hagyományos számítása. *A mi időszámításunk Krisztus születésével kezdődik.* ■ *Időszámításunk előtt* vagy *előtti*: Krisztus születésének hagyományosan elfogadott időpontja előtt vagy előtti. *Asóka király az időszámításunk előtti III. században uralkodott Indiában. Az actiumi csata i. e. 31-ben volt.* | *Időszámításunk szerint* vagy *szerinti*: Krisztus születésének hagyományosan elfogadott időpontja után vagy utáni. *A Colosseum Rómában az időszámításunk szerinti I. században épült. Seneca i. sz. 65-ben halt meg.*

2. Az időmérésnek valamilyen meghatározott rendszere. *Amikor átállunk a téli időszámításról a nyárira, egy órával előre kell állítani az óráinkat.*

✧ Etim: Összetétel: → *idő* + → *számítás*.

☝ Az *időszámításunk előtt* rövidítése: *i. e.* (ponttal). Az *időszámításunk szerint* rövidítése: *i. sz.* (ponttal). Ezeknek a hagyományos, de ma is használatos megfelelői: *Kr. e.*, illetve *Kr. u.* (*Krisztus előtt(i),* illetve *után(i)*).

időszerű ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~en*

1. A jelen, illetve a szóban forgó helyzettel szorosan összefüggő, ahhoz kapcsolódó. *Az összejövetelen időszerű kérdésekről beszéltek.*

2. Valamely időpontban, helyzetben helyes, kívánatos. *Időszerűnek tartom, hogy a kérdést megvitassuk.*

✧ Szin: **1.** *alkalomszerű, korszerű, mai,* (idegen) *aktuális* **2.** *esedékes, sürgős*

✧ Ell: **2.** *időszerűtlen*

✧ Etim: Az → *idő* főnév származéka.

időtlen ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül*

1. (Kifejezésekben:) Beláthatatlanul vagy végtelenül hosszú (idő). *Ez a ház időtlen idők óta itt áll, s időtlen időkig itt is fog állni.*

2. Örök, nem múló. *Megcsodálta a múzeumban az időtlen szépségű ókori szobrokat.*

✧ Szin: **2.** *maradandó*

✧ Táj: **1.** *üdőtlen*

✧ Ell: **2.** *átmeneti, ideiglenes, múló*

✧ Etim: Az → *idő* főnév származéka.

idővel ◆ hsz

Bizonyos (hosszabb) idő múlva. *Ne szomorkodj, idővel elfelejted az egészet!*

✧ Etim: Az → *idő* főnév megszilárdult ragos alakulata.

időz|ik ◆◆◆◆ ige (választékos) **időz** *~ni*

1. Valahol tartózkodik, (valamennyi) időt tölt. *Sokat időzött nálunk.*

2. *Időzik valaminél*: hosszasan nézegeti, foglalkozik vele. *A kiállításon sokáig időzött az egyik képnél.*

✧ Szin: **1.** *várakozik, tanyázik,* (választékos) *vesztegel*

✧ Táj: **1.** *mulat, üdőzik*

✧ Etim: Az → *idő* főnév származéka.

időzít ◆◆◆ ige *~eni*

1. (Gyújtószerkezetet) robbanásra bizonyos időpontra beállít. *A robbanószerkezetet éppen éjfélre időzítették.*

2. (választékos) Megszabja, kitűzi valami megkezdésének vagy bekövetkezésének időpontját. *A hónap elejére időzítették a tárgyalásokat.*
✧ Szin: **1.** (idegen) *tempíroz*
✧ Etim: Az → *idő* főnév származéka.

időzített ◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
Olyan (gyújtószerkezet), amely valamely előre megadott időpontra robbanásra be van állítva. *Időzített bombát helyeztek el a metróban.* ● Szólás: *Úgy robbant, mint az időzített bomba*: (hír, esemény) hirtelen, váratlanul kitudódik.
✧ Etim: Az → *időzít* ige származéka.

idült ◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
Hosszan tartó (betegség). *Évek óta idült gyomorbántalmak kínozzák.* ■ (választékos) *Idült alkoholista*: megrögzött alkoholista. *A kórházban idült alkoholisták gyógyításával foglalkozik.* | (tréfás) *Idült pénzhiány*: állandó pénzhiány. *Idült pénzhiányában folyton kölcsön kell kérnie.*
✧ Szin: *tartós,* (idegen) *krónikus*
✧ Ell: *pillanatnyi, heveny,* (idegen) *akut*
✧ Etim: Az → *idő* főnév származéka.

ifi ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je* (bizalmas)
1. (kissé régi) (Szervezett) fiatal (kommunista) munkás vagy ipari tanuló. *Az építőtáborokban a fiatalok ifik vezetése alatt dolgoztak.*
2. Ifjúsági sportoló. *Idén még az ifik csapatában játszik, de jövőre már a felnőttek között indulhat a bajnokságon.*
✧ Szin: **1.** (kissé régi) *ifjúmunkás*
✧ Etim: Szóelvonással és kicsinyítő képzővel keletkezett az → *ifjú* főnévből.

ifjonc ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
1. (régi) Fiatal férfi, ifjú. *Az ifjonc belépett a hercegnő szobájába.*
2. (tréfás, rosszalló) Éretlen, nyegle fiatalember. *Ki ez a szeleburdi ifjonc?*
✧ Szin: **2.** *kamasz,* (tréfás, rosszalló) *siheder, süvölvény,* (bizalmas) *srác,* (gúnyos) *ficsúr, fickó*
✧ Ell: **1.** *öreg,* (választékos) *agg*
✧ Etim: Az → *ifjú* melléknév származéka.

ifjú I. ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~t, ifjan*
1. (választékos) Fiatal (ember) vagy fiatalokból álló (csoport). *Ez az ifjú ember már most többre vitte, mint bármelyikünk. Az ifjú társaság most vonul át a téren.* ■ *Ifjú pár*: (most vagy nemrég házasodott) fiatal pár. *Éljen az ifjú pár!*
2. Ifjú vagy ifjabb: az azonos nevű apa és fia közül a fiú. *Ifjú Albert Flórián látható a fényképen.*
3. (választékos) Fiatalos. *„Ifjú szivekben élek”* (Ady E.: verscím).
4. (választékos) Fejlődőben levő, zsenge. *Ifjú tölgyek sorakoztak a ház előtt.*
✧ Szin: **3.** (választékos) *ifjonti, bimbózó* **4.** *fiatal*
✧ Táj: **1.** *ifjúcsa, ifjúcska*
✧ Ell: **1.** *öreg, vén,* (választékos) *agg* **2.** *idős, idősebb* **4.** *érett, kifejlett*
✧ Etim: Összetétel; *i* ‘kicsi, fiatal’: ősi, ugor kori szó + → *fiú.*
✧ Ö: arany + ifjú
☝ Az *Ifj.* vagy *ifj.* rövidítés mindig a név előtt áll. Aláírásban, névsorban, névjegyen, feliraton nagy *I*-vel írjuk, szöveg belsejében azonban kicsivel.

ifjú II. ◆◆◆◆◆ fn *~k* vagy *ifjak, ~t* vagy *ifjat, ifja* (kissé régi)
Fiatalember. *Hogy hívják ezt az ifjút?* ■ *A márciusi ifjak*: az 1848. március 15-i forradalmat vezető fiatalok. *A márciusi ifjak egyik vezéregyénisége Petőfi volt.* | (népi) *Ifja, véne*: valamely közösségben mindenki. *A lakodalmon a falu ifja, véne együtt volt.*
✧ Szin: *kamasz, serdülő,* (választékos) *gyermekifjú*
✧ Táj: *ifjúcsa, ifjúcska*
✧ Ell: *öreg, öregember, vén, vénember*
✧ Etim: Összetétel; *i* ‘kicsi, fiatal’: ősi, ugor kori szó + → *fiú.*

ifjúság ◆◆◆◆◆ fn –, *~ot, ~a*
1. Valakinek ifjú, fiatal volta. *Ifjúsága ellenére nehézkesen mozog.*
2. Ifjúkor. *„Hová repül az ifjúság?”* (Kosztolányi D.: Üllői úti fák).
3. Fiatal nemzedék. *A felnőttek felelősek az ifjúság jövőjéért.*
✧ Szin: **1.** *fiatalság* **2.** *fiatalkor, serdülőkor, kamaszkor* **3.** *fiatalság*
✧ Ell: **1.** *öregség* **2.** *öregkor*
✧ Etim: Az → *ifjú* melléknév származéka.

iga ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Szekér, illetve eke húzására használt állat nyakára tehető fakeret, amely a szekérrúdhoz, illetve az ekéhez kapcsolódik. *Egy erős ökröt fogott igába, úgy indult szántani.*
2. (választékos) Teher, kötöttség, elnyomás. *Hiába próbált szabadulni az iga alól.* ■ *Igába hajt* vagy *tör valakit*: munkára vagy hódolatra kényszeríti. *A gyarmatosítók igába törték a bennszülötteket.* ● Szólás: *Iga alá* vagy *igába hajtja a fejét*: terhet, kötöttséget, elnyomást vállal, elvisel.

3. (népi) Párba fogott teherhúzó állat a szekérrel vagy az ekével együtt. *Egy igával hordja haza a termést. Egy igával szánt.*
✧ Szin: **1.** *járom, hám* **2.** *rabság, szolgaság, rabszolgaság,* (választékos) *robot, rabiga*
✧ Ell: **2.** *önállóság, szabadság,* (idegen) *szuverenitás*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.

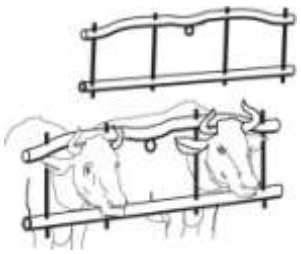

igaz I. ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~ul*
1. A valóságnak megfelelő, azt híven tükröző. *Minden szava igaz. Nem igaz, hazudsz!* • Szólás: *Ami igaz, az igaz*: ez tény, el kell ismernünk. *Olyan igaz, mint ahogy itt állok.*
2. Nem színlelt, őszinte. *Igaz barátság fűzi össze őket.*
3. (választékos) Erkölcsös, becsületes, tisztességes. *Mélységes tisztelet és megbecsülés övezi ezt az igaz embert. Minden becsületes ember az igaz ügy mellé állt.*
4. (választékos) Valódi, igazi. *Látod, ilyen az igaz barát! A muzulmánok nagyon fontos feladatuknak tekintik az „igaz hit" terjesztését.*
✧ Szin: **1.** *helytálló, érvényes, hiteles,* (választékos) *való* **3.** *egyenes, tisztességes,* (választékos) *feddhetetlen* **4.** (választékos) *való*
✧ Ell: **1.** *hamis, kétséges, félrevezető* **2.** *színlelt, ál, hamis* **3.** *erkölcstelen, tisztességtelen* **4.** *ál, hamis*
✧ Etim: Valószínűleg a → *jog* főnév egy régi alakváltozatának származéka.
igaz II. ◆◆◆◆◆ fn *~ak, ~at, ~a*
1. Igaz, valódi tényállás. *Megmondja az igazat.* ▪ *Az igazat megvallva*: őszintén. *Az igazat megvallva nem kedvelem ezt a társaságot.* | *Igaza van*: helyes, igaz a kijelentése. *Igazad van, nem kellett volna így viselkednem.* • Szólás: *Szólj igazat, betörik a fejed*: nem hálás dolog igazat mondani.
2. Valamihez való jog, méltányos igény. *Keresi az igazát. Kiáll az igazáért.*
3. (választékos) Igaz ember. *Az emberek között vannak igazak és hamisak is.* • Szólás: *Az igazak álmát alussza*: mélyen, nyugodtan alszik.
✧ Szin: **1.** *igazság, tény,* (választékos) *való*
✧ Ell: **1.** *hazugság* **3.** (választékos) *hazug*
✧ Etim: Valószínűleg a → *jog* főnév egy régi alakváltozatának származéka.
igazán ◆◆◆◆ hsz
1. Valóban, valóságosan. *Nem hazudok, igazán ott jártam!*
2. Őszintén, tettetés nélkül. *Igazán érdekel, hogy mi van veled. Igazán szeretsz?*
3. Teljes mértékben. *Most tudja csak igazán, mit jelent a felelősség.*
4. (Módosítószó-szerűen:) Valóban. *Képzeld, kaptam egy új biciklit! – Igazán?* (Nyomósításra:) *Most már igazán jöhetnél!*
✧ Szin: **1.** *csakugyan, tényleg, komolyan* **2.** *szívből, nagyon,* (bizalmas) *igaziból* **3.** *nagyon, alaposan,* (bizalmas) *igaziból, istenigazában* **4.** *tényleg, komolyan, csakugyan*
✧ Táj: *igaziból, igazándiból*
✧ Ell: **4.** *talán, esetleg*
✧ Etim: Az → *igaz* melléknév megszilárdult ragos alakulata.
igazándi ◆◆ mn (népi, bizalmas) (csak *-ból* határozóraggal)
Valójában, igazán. *Igazándiból csak most ébredt rá a veszély nagyságára. Igazándiból nem is értem, mit akarnak tőlem.*
✧ Szin: (bizalmas) *igaziból*
✧ Etim: Az → *igaz* melléknév származéka.
igazgat ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. (Intézményt) vezetőként irányít. *Egy kisebb gyárat igazgat.*
2. Valamit több mozdulattal a helyére igazít. *A tükör előtt igazgatja a haját.*
✧ Szin: **1.** *vezet, vezérel*
✧ Táj: **2.** *illeget*
✧ Etim: Az → *igaz* melléknév származéka.
igazgató ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Intézmény, vállalat stb. felelős vezetője, irányítója. *Az iskola igazgatója tartotta az évnyitón az ünnepi beszédet.* (Jelzőként:) *Beszélnem kell az igazgató főorvossal!*
✧ Szin: *irányító,* (idegen, Ővr; Va, Dv bizalmas) *direktor,* (bizalmas) *diri, főnök,* (szleng) *góré*
✧ Etim: Az → *igaz* melléknév származéka.

igazgatóság ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Igazgatói tisztség. *Megkapta az igazgatóságot.*

2. Valakinek igazgatói működése. *Az ő igazgatósága alatt virágzott a vállalat.*

3. Intézményt, vállalatot stb. vezető személyek összessége, testülete. *A részvénytársaság igazgatósága tanácskozást tartott.*

4. Ennek hivatali helyisége. *Az igazgatóságon van a titkárság is.*

✧ Szin: **2.** *vezetés, főnökség, vezetőség* **3., 4.** (idegen) *direktorátus*

✧ Etim: Az → *igazgató* főnév származéka.

igazgyöngy ◆◆ fn

1. Tengeri kagyló belsejében keletkező fényes, színjátszó gömböcske. *Az igazgyöngyöt gyöngyhalászok hozzák fel a tenger mélyéről fáradságos és veszélyes munkával.*

2. Ebből készült ékszer. *Születésnapjára igazgyöngyöt kapott ajándékba.* (Jelzőként:) *Az esküvőn igazgyöngy fülbevalót viselt.*

✧ Szin: **1.** *gyöngy, természgyöngy, drágagyöngy* **2.** *drágagyöngy*

✧ Etim: Összetétel: → *igaz* + → *gyöngy*.

igazhitű ◆ mn *~ek, ~t, ~en*

(A mohamedánok szempontjából) az igaz hithez, a mohamedán valláshoz tartozó. *Az igazhitű törökök mecsetet építettek az elfoglalt városokban.* (Főnévi használatban:) *Az igazhitűek napjában többször is imádkoznak imaszőnyegükön.*

✧ Szin: *igazhívő,* (idegen) *mohamedán, muzulmán, moszlim*

✧ Etim: Összetétel; → *igaz* + *hitű*: a → *hit* főnév származéka.

igazi I. ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~t, –*

1. Jellemző vonásait hiánytalanul (és feltűnően) mutató. *Igazi barátság van köztük. Ő egy igazi tanár.*

2. Nagyfokú, teljes. *Igazi pihenésre lenne szüksége.*

3. (Több közül való kiemelésre:) Valóságos, tényleges. *Most végre igazi arcát mutatja.*

4. Valódi, nem hamisított. *Igazi aranypénzt talált.*

✧ Szin: **1.** *valódi,* (választékos) *igaz* **2.** *valódi* **3.** *tulajdonképpeni* **4.** *hamisítatlan, eredeti*

✧ Ell: **1.** *hamis* **3.** *hamis, ál* **4.** *hamis*

✧ Etim: Az → *igaz* melléknév származéka.

igazi II. ◆◆◆◆◆ fn *~ak* vagy *~k, ~t, ~ja*

1. Valaki számára az eszményi szerelmes. *Megtalálta az igazit.*

2. (bizalmas) (Csak *-ból* határozóraggal:) *Igaziból*: igazán, nem játékból. *Ezt most igaziból mondom!*

✧ Szin: **1.** *eszmény, eszménykép, ideál* **2.** (népi, bizalmas) *igazándi*

✧ Etim: Az → *igaz* melléknév származéka.

igazít ◆◆◆◆◆ ige *~ani*

1. Valamit szokásos helyzetébe visszajuttat. *A művésznő épp az öltözőjében igazítja a ruháját.*

2. *Valamihez igazít valamit*: úgy módosítja, hogy azzal egyezzen. *Óráját az enyémhez igazította. Igazítsd hozzám a lépteidet!*

3. Javít, alakít valamin. *Még igazítanom kell ezen a rajzon.*

4. ■ *Útba igazít*: a helyes irányba küld. *Délután a belvárosban útba igazítottam egy külföldi turistát.*

✧ Szin: **1.** *állít, szabályoz* **3.** *állít, módosít; szabályoz, helyesbít valamit* **4.** *irányít*

✧ Táj: *igazint*

✧ Etim: Az → *igaz* melléknév származéka.

igazod|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Valakihez, valamihez alkalmazkodik. *Gyorsan igazodott a helyi szokásokhoz. Az új kollégának igazodnia kellett a többiekhez.*

2. A kívánt rendbe áll, sorakozik. *A tornasor helyre igazodik.* (Vezényszóként:) *Balra igazodj!*

✧ Szin: **1.** *idomul, hasonul; követ valakit* vagy *valamit*

✧ Etim: Az → *igaz* melléknév származéka.

igazol ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Valamit (hivatalosan) bizonyít. *Hiányzását orvosi leletekkel igazolta. Személyi igazolványával igazolta magát. Feltevéseit a későbbi kutatások igazolták.* | *Valami igazol valakit*: bizonyítja, hogy neki van igaza. *Látod, a tények megint engem igazoltak.*

2. Valamit megmagyaráz, indokol. *Mivel igazolod viselkedésedet?*

3. Hitelesít valamit. *A javítást aláírásával igazolta.*

4. (Sportban:) Valakit csapattagként hivatalosan elismer, nyilvántartásba vesz. *Ősztől új csapathoz igazolják.*

✧ Szin: **1.** *alátámaszt, bebizonyít, kimutat, tanúsít, beigazol,* (idegen) *verifikál* **2.** *megokol* **4.** *leigazol*

✧ Etim: Az → *igaz* melléknév származéka.

igazolás ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Valami jogosságának bizonyítása. *A mulasztás igazolása nem mindig egyszerű dolog.*

2. Hivatalos igazoló irat. *Betegségéről igazolást hozott.*

✧ Szin: **2.** *írás, bizonyítvány, igazolvány,* (hivatalos) *tanúsítvány,* (Er, Őv) *certifikát,* (bizalmas) *papír,* (szleng) *flepni*

✧ Etim: Az → *igazol* ige származéka.

igazoltat ◆◆◆ ige *~ni*

1. Felszólít valakit, hogy igazolja kilétét. *A rendőr igazoltatja az utcán csellengőket.*

2. Eléri, hogy valaki igazoljon valamit. *Velem igazoltatták, hogy valóban jelen volt.*

✧ Etim: Az → *igazol* ige származéka.

igazolvány ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Személyazonosságot, illetve valamihez való jogot igazoló okirat. *Nálad vannak az igazolványaid? A nyomozó felmutatta az igazolványát.*

2. Valamiről szóló hivatalos igazolás. *Igazolványa van a hatóságtól, hogy bármikor beléphet az üzem területére.*

✧ Szin: **1.** *okmány, személyi igazolvány,* (bizalmas) *személyi,* (idegen) *dokumentum,* (Fv bizalmas) *preukáz, preukaz,* (Va bizalmas) *legitimáció* **2.** *papír,* (Fv bizalmas) *preukáz, preukaz,* (Va bizalmas) *legitimáció*

✧ Etim: Az → *igazol* ige nyelvújítás kori származéka.

igazság ◆◆◆◆◆ fn –, *~ot, ~a*

1. Valaminek igaz volta. *Ragaszkodik állításának igazságához.*

2. A valóságnak megfelelő, igaz tény vagy tényállás. *Kiderül az igazság. Keresi az igazságot. Kimondja az igazságot. Akarod tudni a meztelen igazságot?*

3. Az erkölcsi eszmény, illetve ennek teljesülése. *Végül az igazság győz. Ez nem igazság!* • Közmondás: *Három a magyar igazság*: legyen valamiből kereken három.

4. A törvényeknek való megfelelés, illetve a nekik megfelelő ítélet. *Igazságot szolgáltat az ártatlanul megvádoltaknak.*

5. (népi) Valakinek az igaza. *Most az egyszer igazsága van!*

✧ Szin: **1.** *valóság, bizonyosság, ténylegesség, realitás* **2.** *valóság, realitás* **3., 4.** *jog, jogszerűség*

✧ Ell: **1., 2.** *hazugság, irrealitás*

✧ Etim: Az → *igaz* melléknév származéka.

✧ Ö: arany + igazság, fél + igazság

☝ Kiejtése: [igasság].

igazságos ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

Az erkölcsi eszménynek, illetve a törvényeknek megfelelő (dolog), azt érvényesítő (személy). *Végül sikerült igazságos döntést hozni. Ő igazságos tanár, szeretik a diákok. Igazságos bíró fog dönteni az ügyében.*

✧ Szin: *elfogulatlan, pártatlan, igazságszerető, igaz, jogszerű, megérdemelt, méltányos, jogos*

✧ Ell: *igazságtalan, jogtalan, törvénytelen, jogsértő; részrehajló, elfogult*

✧ Etim: Az → *igaz* melléknév származéka.

igazságtalan ◆◆◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*

Az igazságot mellőző, az ellen vétő. *Igazságtalan ítélet született az ügyben. Mindig igazságtalan volt a gyerekeivel. Nem veszed észre, hogy igazságtalanul bánsz vele?*

✧ Szin: *alaptalan, jogtalan, elfogult, részrehajló, jogtipró, törvénysértő, törvénytelen*

✧ Ell: *igazságos, jogos, megérdemelt, jogszerű, méltányos; elfogulatlan, pártatlan*

✧ Etim: Az → *igazság* főnév származéka.

ige ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. Cselekvést, történést, létezést kifejező szó vagy szófaj. *A <u>megy</u>, az <u>esik</u> és a <u>van</u> szó szófaja ige. Húzd alá az igéket a szövegben!*

2. (régi, választékos) Szó. *„Átok és hazudság minden ige szádban!”* (Arany J.: Toldi)

3. (választékos) Látnoki, prófétai kijelentés. *„Vagy lesz új értelmük a magyar igéknek, Vagy marad régiben a bús magyar élet”* (Ady E.: Fölszállott a páva).

4. Bibliai idézet. *A lelkész felolvasta az igét a szószékről, a prédikáció előtt.* ▪ *Igét hirdet*: prédikál. *Ezentúl egy fiatal lelkész fog igét hirdetni az istentiszteleteken.*

✧ Szin: **1.** (idegen) *verbum*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán honfoglalás előtti török jövevényszó.

✧ Ö: jel + ige, segéd + ige, szálló + ige, varázs + ige

☝ Az *igét hirdet* kifejezés protestáns egyházakban használatos.

igen[1] ◆◆◆◆ hsz
Nagyon. *Igen szép ez a ház. Ne igen higgy neki!*
✧ Szin: *nagymértékben, rendkívül, szerfelett, igazán, igencsak*
✧ Táj: *erősen*
✧ Ell: *alig, kevéssé, módjával, kicsit*
✧ Etim: Valószínűleg az → *e* ~ → *ez* mutató névmás *i* alakváltozatának megszilárdult ragos alakulata.
igen[2] **I.** ◆◆◆◆◆ msz
1. (Eldöntendő kérdésre adott feleletként:) Úgy van. *Eljössz velem moziba? – Igen!* (Főnévi használatban:) *Igent mondott neki.*
• Szólás: *Kimondta a boldogító igent*: házasságot kötött vkivel.
2. (Tagadás utáni ellenvetésként:) *Nem is tudod! – De igen!*
3. (Előző állítás nyomósítására vagy helyességének elismerésére:) *Te is láttad azt a filmet! – No igen, de nem emlékszem a végére.*
4. (Meglepetésszerű ellenvetés bevezetésére:) *Menjünk moziba! – Igen ám, de nincs pénzünk!*
5. (Meglepetésszerű megjegyzés bevezetésére:) Lám, no lám. *Ja igen, majd elfelejtettem!*
6. (Tűnődés bevezetésére:) Bizony, így van. *Hát igen, régen volt.*
7. (Csodálkozó kérdésként:) Valóban? *Holnap lesz a születésnapom. – Igen?*
✧ Szin: **1.** *valóban, csakugyan, igenis, természetesen,* (bizalmas) *persze* **3.** *valóban* **5.** *tényleg* **7.** *tényleg, csakugyan*
✧ Ell: **1.** *nem*
✧ Etim: Valószínűleg az → *e* ~ → *ez* mutató névmás *i* alakváltozatának megszilárdult ragos alakulata.
igen[2] **II.** ◆◆◆◆◆ hsz
1. (Az előző, tagadó alakú állítmány állító alakjának megismétlése helyett:) *Szorgalma nem megfelelő, de magatartása igen.*
2. (Tetszés nyomatékos kifejezésére:) *Ez már igen!*
✧ Etim: Valószínűleg az → *e* ~ → *ez* mutató névmás *i* alakváltozatának megszilárdult ragos alakulata.
igenel ◆◆ ige ~*ni*
1. (régi, választékos) *Igenel valamit*: igent mond rá, beleegyezik. *A kérdésre igenelve bólintott.*
2. (választékos) Erősen akar, kíván valamit, törekszik rá. *Igenli a változásokat.*
✧ Szin: **1.** *jóváhagy, elfogad, helybenhagy, megerősít* **2.** (választékos) *óhajt*
✧ Ell: **1.** *cáfol, tagad, tilt* **2.** *ellenez*
✧ Etim: Az → *igen*[2] mondatszó származéka.
igenis I. ◆◆◆◆ msz
(Szolgálatkész válaszként:) Természetesen, igen. *Fordulj! – Igenis.*
✧ Szin: *parancs, parancsára, rendben*
✧ Etim: Összetétel: → *igen* + → *is* határozószó.
igenis II. ◆◆◆◆ hsz
(Ellenvetés nyomatékosítására:) De bizony. *Igenis, kibírom, majd meglátod!*
✧ Ell: *nem, dehogy, dehogyis*
✧ Etim: Összetétel: → *igen* + → *is* határozószó.
igenlő ◆◆◆ mn ~*k* vagy ~*ek, ~t, ~en*
Beleegyező, helyeslő. *Igenlő választ adott a kérdésemre.*
✧ Ell: *nemleges, tagadó*
✧ Etim: Az → *igen*[2] mondatszó származéka.
igény ◆◆◆◆◆ fn ~*ek, ~t, ~e*
Föltételezett jogosultságon alapuló kívánság, követelés. *Kártérítési igényt nyújtott be a biztosítóhoz. Nagy igényei vannak.*
■ *Igényt tart valamire* vagy *valakire*: (jogosan) birtokolni kíván. *A válás után mindketten igényt tartottak a házra.* | *Valaki* vagy *valami igénybe vesz valakit* vagy *valamit*: **a)** alkalmaz. *Téged is igénybe veszlek erre a munkára.* **b)** kimerít. *Nagyon igénybe vette a sok tanulás.* **c)** felhasznál. *Nem kívánom igénybe venni a kedvezményeket.* **d)** próbára tesz, megterhel. *A hosszú tárgyalás alaposan igénybe vette a türelmét.* | *Valamennyi időt vesz igénybe*: ennyi idő kell hozzá. *A vizsgára való felkészülés egy hetet vett igénybe.*
✧ Szin: *elvárás, kívánalom, követelmény, szükséglet,* (választékos) *óhaj*
✧ Etim: Vitatott eredetű. Vagy az → *igen*[1] határozószó, vagy az → *ige* főnév nyelvújítás kori származéka.
igényel ◆◆◆◆◆ ige ~*ni*
1. Jogosultság vagy méltányosság alapján kér valamit. *Segélyt igényel az önkormányzattól.*
2. Szükségessé tesz valamit, rászorul valamire. *A növény ápolást, a gyerek türelmet, a munka figyelmet igényel. Az ügy bővebb magyarázatot igényel.*
✧ Szin: **1.** *követel, elvár, akar,* (választékos) *óhajt; igényt tart,* (idegen, választékos) *reflektál valamire; folyamodik valamiért* **2.** *követel, elvár*
✧ Ell: **1.** *lemond valamiről*
✧ Etim: Az → *igény* főnév származéka.
igényes ◆◆◆◆ mn ~*ek, ~et, ~en*
1. Olyan (ember), akinek minőségbeli igényei vannak. *Nem veszi meg a használt holmit, mert igényes ember.*

2. Különleges gondoskodást igénylő (növény, állat). *Nem való nekem az ilyen igényes virág. Ez nagyon igényes kutya, rendszeresen fésülni kell a szőrét.*

3. Nagy hozzáértést és gondosságot igénylő, illetve ezt mutató, erről tanúskodó. *Csak precíz emberek vállalkozzanak erre az igényes munkára! Új otthonukat igényesen rendezték be. Szeretem az igényes magyar filmeket.*

✧ Szin: **1.** *nagyigényű* **2.** *kényes, érzékeny* **3.** *értékes, becses*

✧ Ell: **1.** *igénytelen, kisigényű, szerény* **2.** *igénytelen* **3.** *igénytelen, értéktelen, ócska, silány*

✧ Etim: Az → *igény* főnév származéka.

igénylés ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Valamilyen igénynek, kérésnek írásbeli bejelentése. *Beadta az igénylést az oktatási osztályra. Lakásra igénylést csak a létminimum alatt élők adhatnak be.*

2. (ritka) Valaminek a határozott (meg) kívánása. *A szeretet igénylése nem elég ahhoz, hogy az embert csakugyan szeressék is.*

✧ Szin: **1.** *kérés, kérelem,* (hivatalos) *folyamodvány* **2.** *kérés, akarás*

✧ Ell: **1.** *lemondás* **2.** *lemondás valamiről*

✧ Etim: Az → *igény* főnév származéka.

igénytelen ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül*

1. Olyan (ember), aki kevéssel is beéri. *Az igénytelen emberek nem szoktak karriert csinálni.*

2. Jelentéktelen, szegényes, esetleg elhanyagolt. *Igénytelen külseje miatt már többen megszólták. Egy igénytelen, egyszobás garzonban laknak.*

3. Kevés gondoskodást igénylő (növény, állat). *Ezt az igénytelen növényt csak hetente egyszer kell locsolni. A szomszéd kutya nagyon igénytelen állat, bármilyen maradékot megeszik.*

4. A követelményeknek meg nem felelő, felületes. *Ezért az igénytelen munkáért nem jár dicséret.*

✧ Szin: **1.** *szerény, kisigényű* **4.** *ócska, silány, értéktelen*

✧ Ell: **1.** *igényes, nagyigényű* **2.** *igényes* **3.** *igényes, kényes, érzékeny* **4.** *igényes, precíz*

✧ Etim: Az → *igény* főnév származéka.

ígér ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Kinyilvánítja, hogy valamit megtesz vagy ad. *Ígérte, hogy ezentúl segít. Ajándékot ígért neki.*

2. (Adásvételkor valamennyi pénzt) kínál valamiért. *Az aukción 100 000 Ft-ot ígértek a képért.*

3. Valószínűsít valamit, kecsegtet vele. *A színdarab nagy sikert ígér.*

4. (Bizonyos tulajdonságokat) sejtet. *Nem sok jót ígér a tekintete.*

✧ Szin: **1.** *megígér, fogad, megfogad* **2.** *beígér, ajánl* **3.** *biztat valamivel*

✧ Ell: **1.** *megtagad*

✧ Etim: Valószínűleg ősi, ugor kori szó.

☝ Kiejtése lehet [igér] is, de írásban mindig hosszú az *í*.

ígéret ◆◆◆◆◆ ige *~ek, ~et, ~e*

1. Ígérő kijelentés. *Ígéretekkel nem sokra megyünk.* • Közmondás: *Az ígéret szép szó, ha megtartják, úgy jó*: csak akkor ígérj valamit, ha teljesíteni is tudod!

2. ■ *Az ígéret földje*: **a)** Kánaán. *Józsué bevezette a zsidó népet az Ígéret földjére.* **b)** (választékos) a jólét hona. *„Vannak hamis próféták, akik Azt hirdetik nagy gonoszan, Hogy már megállhatunk, mert itten Az ígéretnek földe van”* (Petőfi S.: A XIX. század költői).

3. Reményekre jogosító tehetség. *Már gyermekkorában nagy ígéret volt.*

✧ Szin: **1.** *ígérgetés, fogadalom, fogadkozás, adott szó* **3.** *reménység*

✧ Etim: Az → *ígér* ige származéka.

ígérget ◆◆ ige *~ni*

Ismételten, de komolytalanul ígér (valamit). *Csak ígérgeti, hogy eljön. Folyton ígérgetsz, de sosem tartod be a szavad.*

✧ Szin: *fogadkozik; hiteget valakit valamivel*

✧ Táj: *ígérkezik*

✧ Etim: Az → *ígér* ige származéka.

ígérkez|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Ígéri, hogy valahova, valamikorra (el)megy, (el)jön. *Mára ígérkezett, a születésnapi köszöntésre.*

2. *Valamilyennek ígérkezik*: úgy tűnik, illetve sejteni lehet, hogy olyan lesz. *Az idei év jónak ígérkezik.*

✧ Szin: **2.** *kilátásban van, kínálkozik*

✧ Ell: **1.** *lemond, visszalép*

✧ Etim: Az → *ígér* ige származéka.

igéz ◆◆ ige *~ni* (választékos, régi)

Bűvöl, varázsol (valamit). *„Bóbita, Bóbita játszik. Szárnyat igéz a malacra”* (Weöres S.: A tündér). *„Mert tündértest a pici kéz mely rózsás-meztelen igéz”* (Babits M.: Játszottam a kezével).

✧ Szin: *megbabonáz,* (választékos, régi) *bájol, elbájol*

✧ Etim: Az → *ige* ‘varázsszó’ főnév származéka.

igézet ◆◆◆ fn *–, ~et, ~e* (választékos)

1. Varázslat. *Igézet alatt áll. Megtörte az igézetet.*

2. Lenyűgöző, elbűvölő hatás. *Nem tudja kivonni magát a zene igézete alól.*

✧ Szin: *varázs,* (választékos) *bűvölet,* (régi) *bűbáj*
✧ Etim: Az → *igéz* ige származéka.

igéző ◆◆ mn *~k* vagy *~ek, ~t, ~n* vagy *~en*
1. (régi) Varázslat előidézésére használatos. *„A cigányasszony (…) hirtelen lekapva karjáról füles kosarát, leguggolt, s elkezdte azt rázogatni, bizonyos igéző mondatot hallatva, mely ilyenformán hangzik: «Poca, poca, neh, neh!»”* (Jókai M.: Mire megvénülünk).
2. (választékos) Elbűvölő hatású. *Igézően szép a szeme. Igéző mosolyával mindenkit levesz a lábáról.*
✧ Szin: **1.** *boszorkányos, ráolvasó, ördögűző,* (régi) *bűvölő* **2.** *elragadó, bűbájos, lenyűgöző, megbabonázó,* (választékos) *elbájoló*
✧ Ell: **2.** *visszataszító*
✧ Etim: Az → *igéz* ige származéka.

igric ◆ fn *~ek, ~et, ~e*
Középkori énekmondó. *Az igricek gyakran versbe szedték a királyok tetteit, és műveiket lant kíséretével adták elő.*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.

így I. ◆◆◆◆◆ hsz
1. Ilyen módon vagy állapotban. *Így csináld! Így mész a ballagásra?*
2. (A mód, az állapot, a körülmények pontos megnevezése helyett:) *A boltban elmagyarázták, hogy így meg így kell összerakni. Hol így, hol úgy, változóan érzi magát.* ■ *Így is, úgy is*: mindenképpen. *Így is, úgy is meg kell csinálni.* | (Felsorolás végén:) *És így tovább*: s a többi. *A hunyó számolni kezdett: egy, kettő, három, és így tovább, egészen húszig.*
3. Az ismert vagy már említett módon, helyzetben. *Csak hárman leszünk, de így is jó.*
4. (Következményre utaló szóként:) *Nesze egy pofon! Így szemtelenkedj máskor!*
5. Ilyenkor. *Így év vége felé sokat kell tanulni.*
6. Ilyen nagyon, ennyire. *Soha még így nem csaptak be!*
7. (Helyeslés kifejezésére:) Jól van. *Gyere ide! Így! Most szépen belebújsz a kabátba, így ni!*
✧ Szin: **1.** *eszerint, ekként, ekképpen, ilyenformán,* (választékos) *ilyenképpen, ilyeténképpen, ezenképpen, ilyesformán,* (régi) *imígyen, ilyesformaképpen, ilyformán* **5.** *ilyen tájban*
✧ Etim: Az → *e ~ → ez* mutató névmás *i* alakváltozatának megszilárdult ragos alakulata vagy származéka.

így II. ◆◆◆◆◆ ksz
1. (Tagmondatok kapcsolására:) Ennélfogva, tehát. *Rendesen tanult, így szép lett a bizonyítványa.*
2. (Mondatrészek kapcsolására:) Tehát, például. *A tavaszi virágok, így a nárcisz, a jácint és a tulipán már kinyíltak.*
✧ Szin: **1.** *ezért, emiatt, következésképp, ennek következtében* **2.** *mint*
✧ Etim: Az → *e ~ → ez* mutató névmás *i* alakváltozatának megszilárdult ragos alakulata vagy származéka.

igyekezet ◆◆◆◆ fn –, *~et, ~e*
Valamire irányuló szándék, akarat. *Minden igyekezete hiábavalónak bizonyult. Nem méltányolták kellőképpen az igyekezetét. Igyekezetével hamar kitűnt a társai közül.*
✧ Szin: *buzgóság, becsvágy, fáradozás, igyekvés, törekvés, iparkodás*
✧ Táj: *iparosság, ügyekezet*
✧ Ell: *restség, tunyaság, lustaság*
✧ Etim: Az → *igyekszik* ige származéka.

igyekez|**ik** ◆◆◆◆◆ ige *~ni* **igyeksz**|**ik** *igyekezni*
1. Megtesz mindent azért, hogy valamit elérjen, valami megtörténjen. *Azon igyekezett, hogy jobb eredményt érjen el.*
2. (Önállóan, vonzat nélkül:) Eredmény, elismerés kivívására törekedik. *Gábor nagyon igyekszik, osztályelső akar lenni.*
3. Sietősen valahova, valamerre halad. *Éppen errefelé igyekezik, velünk szeretne beszélni.*
✧ Szin: **1.** *törekedik, törekszik, fáradozik, munkálkodik* **2.** *buzgólkodik,* (bizalmas) *töri magát,* (szleng) *hajt,* (kissé népi) *iparkodik* **3.** *siet,* (szleng) *tép* ● **1.** *Kiteszi a lelkét. Kezét-lábát töri.* (bizalmas) *Belead apait-anyait.* **3.** *Szedi a lábát.*
✧ Táj: **1., 3.** *ügyekezik, ügyekszik*
✧ Ell: **1.** *lemond valamiről; felad valamit*
✧ Etim: Az → *ügy* főnév származéka.
☝ Az *igyekszik* alakváltozat csak a kijelentő mód jelen idejében használatos. Ott az egyes számban valamivel gyakoribb a z-s változatnál: *igyekszem* vagy *igyekezem* stb. Többes számban viszont a z-s változatok sokkal gyakoribbak: *igyekezünk* vagy *igyekszünk* stb.

igyekvés ◆◆ fn –, *~t, ~e*
Törekvés, igyekezet. *Munkája igyekvésre vall.*
✧ Szin: *buzgóság, becsvágy, fáradozás,* (kissé népi) *iparkodás*
✧ Táj: *igyekedés*
✧ Ell: *lustaság, hanyagság,* (választékos) *restség*
✧ Etim: Az → *igyekezik ~ → igyekszik* ige származéka.

igyekvő ◆◆◆◆ mn *~k* vagy *~ek, ~t, ~en*
Olyan (ember), aki igyekszik, szorgalmas. *Elsős korától kezdve igyekvő tanuló volt.*
✧ Szin: *buzgó, dolgos, serény, szorgos*
✧ Ell: *lusta, hanyag, nemtörődöm,* (választékos) *rest*

✧ Etim: Az → *igyekezik* ~ → *igyekszik* ige származéka.

ihaj ◆ isz (népi)

(Mulatás közben, jókedv kifejezésére:) *Ihaj, csuhaj!*

✧ Szin: (népi) *csuhaj, sej-haj, seje-haj, ihaj-tyuhaj*

✧ Etim: Önkéntelen hangkitörésből keletkezett indulatszó.

ihatnék ◆ fn –, –, *~ja* (főleg birtokos személyjellel)

Ital utáni vágyódás. *Nehezen tudta legyőzni állandó ihatnékját.* ■ *Ihatnékja van* vagy *támad*: inni szeretne. *Látom, ihatnékod van, mit töltsek neked? Ihatnékom támadt, van valami finom italod?*

✧ Szin: *szomjúság,* (választékos) *szomj*

✧ Ell: *ehetnék, éhség*

✧ Etim: Az → *iszik* ige *ihat* származéka ragozott alakjának főnevesülésével keletkezett.

ihlet[1] ◆◆◆ ige *~ni* (választékos)

(Művészi) alkotásra serkent valakit. *E költemény megírására a felesége iránti szeretete ihlette.*

✧ Szin: *késztet, lelkesít, ösztönöz,* (választékos) *inspirál; sugall, sugalmaz valamit valakinek*

✧ Etim: A régi nyelvi, valószínűleg hangutánzó eredetű *ihel* ‘inspirál; lehel’ ige származéka (vö. → *ihlet*[2]).

☝ Kiejtett alakjában a *h* nyelvháttal képzett réshang, hasonlóan a *technika* szó *ch*-val írt erős *h* hangjához.

ihlet[2] ◆◆◆ fn –, *~et, ~e*

(Művészi) alkotásra ösztönző lelkiállapot, hangulat. *Megszállta az ihlet.*

✧ Szin: (választékos) *ihletettség, sugallat,* (idegen, választékos) *inspiráció,* (ritka) *ihletés*

✧ Etim: A régi nyelvi, valószínűleg hangutánzó eredetű *ihel* ‘inspirál; lehel’ ige származéka (vö. → *ihlet*[1]).

☝ Kiejtett alakjában a *h* nyelvháttal képzett réshang, hasonlóan a *technika* szó *ch*-val írt erős *h* hangjához.

ihol ◆ hsz (népi)

1. Itt. *Ihol van a fakanál.*

2. (Módosítószó-szerűen:) Íme, lám. *Ihol, ni, elrepült.*

✧ Etim: Összetétel; *i*: az → *e* ~ → *ez* mutató névmás alakváltozata + → *hol* határozószó.

íj ◆◆◆ fn *~ak, ~at, ~a*

1. Nyílvessző kiröpítésére való, ív alakban meghajlított vékony fából és megfeszíthető húrból álló fegyver. *Felajzotta íját, és kilőtte a nyílvesszőt a szarvas irányába.*

2. Ez mint sporteszköz. *Az íjászversenyre csigás íjjal nevezett be.*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán ősi, uráli kori szó.

íjász ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. (régi) Íjjal és nyíllal harcoló katona. *Az ostromnál bevetették az íjászokat is.*

2. Íjászatban versenyző sportoló. *Íjászaink a vártnál is jobban szerepeltek az olimpián.*

✧ Szin: **1.** (régi) *íjas, nyilas*

✧ Etim: Az → *íj* főnév nyelvújítás kori származéka.

ijed ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

■ *Halálra ijed*: nagyon megijed. *Nem gondoltam volna, hogy halálra ijedsz egy kisegértől!*

✧ Szin: *rémül,* (választékos) *retten, riad*

✧ Táj: *ijedik*

✧ Etim: Az → *ijeszt* ige tövével azonos ismeretlen eredetű szótő származéka.

ijedez|ik ◆ ige **ijedez** *~ni*

Ismételten egymás után többször megijed. *Ne ijedezz, senki sem akar bántani!*

✧ Szin: *fél, retteg,* (régi, választékos) *riadozik*

✧ Etim: Az → *ijed* ige származéka.

ijedős ◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

Aki, ami könnyen, gyakran megijed. *Ijedős lóval veszélyes lovagolni. Végül sikerült megnyugtatnia az ijedős kislányt.*

✧ Szin: *bátortalan, félénk, félős, gyáva, nyúlszívű, rémüldöző,* (szleng) *majrés,* (durva) *beszari*
✧ Táj: *bákász, cseszke*
✧ Ell: *bátor, merész*
✧ Etim: Az → *ijed* ige származéka.

ijedség ◆◆◆◆ fn –, *~et, ~e*
Hirtelen támadó félelem. *A rossz hír hallatán nagy lett az ijedség.*
✧ Szin: *ijedelem, megijedés, rémület, riadalom, fejvesztettség*
✧ Ell: *nyugalom*
✧ Etim: Az → *ijed* ige származéka.
☝ Nem tévesztendő össze az *ijedtség* szóval. Lásd még az *ijedtség* szócikket!

ijedt ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. Olyan (ember vagy állat), aki, ami meg van ijedve. *Ölében ringatta ijedt gyermekét. Az ijedt kismacskák anyjukhoz menekültek.*
2. Ijedtségre valló. *Ijedt hangon felelt. Ijedt szemekkel nézett rám.*
✧ Szin: *rémült, riadt*
✧ Ell: *bátor, merész*
✧ Etim: Az → *ijed* ige származéka.

ijedtében ◆◆◆ határozóragos fn
Ijedt állapotában. *Ijedtében azt sem tudta, mihez kapjon.*
✧ Szin: *ijedtségében, félelmében, rémületében*
✧ Etim: Az → *ijed* ige ragozott alakja.

ijedtség ◆◆◆ fn –, *~et, ~e*
Ijedt állapot. *Nehezen múlt el az ijedtsége.*
✧ Szin: *riadtság, rémültség*
✧ Táj: *féltség*
✧ Etim: Az → *ijedt* melléknév származéka.
☝ Nem tévesztendő össze az *ijedség* szóval. Lásd még az *ijedség* szócikket!

ijeszt ◆◆◆ ige *~eni*
1. (Valamivel) valakinek, valaminek ijedtséget okoz. *Rosszul teszitek, hogy mumussal ijesztitek a gyereket.*
2. *Valakire ijeszt*: hirtelen nagyon megijeszti. *Úgy rám ijesztett, hogy majd összeestem.*
✧ Szin: **1.** *rémít, rémiszt, ijesztget,* (választékos) *riogat*
✧ Ell: **1.** *megnyugtat*
✧ Etim: Az → *ijed* ige tövével azonos ismeretlen eredetű szótő származéka.

ijesztget ◆◆◆ ige *~ni*
Többször, ismételten megijeszt valakit, valamit. *Ne ijesztgesd azt a szegény asszonyt! A szomszéd gyerekek ijesztgetik a kutyát.*
✧ Szin: *rémisztget,* (választékos) *riogat*
✧ Táj: *ijeget, cincogtat*
✧ Ell: *megnyugtat*
✧ Etim: Az → *ijeszt* ige származéka.

iker ◆◆◆◆ fn *ikrek, ~t* vagy *ikret, ikre*
1. Egy terhességből született vagy születendő két (vagy) több (testvér)gyermek egyike. *Az egyik iker jobb tanuló, mint a másik. A szomszédból átjöttek játszani az ikrek. A sógornőm ikreket vár, már a nyolcadik hónapban van.*
2. (kissé régi, bizalmas) Ikertelefon előfizetője. *Nem tudok telefonálni, folyton az iker beszél.*
3. (Tulajdonnévként, rendszerint többes számban:) Az állatöv egyik csillagképe, amelyben a Hold május 21. és június 21. között tartózkodik, illetve ennek a jele. *Édesapám június 14-én, tehát az Ikrek jegyében született.* ■ (bizalmas) *Ikrek* vagy *Iker vagyok*: ebben a jegyben születtem. *Ikrek vagyok, nagyon érzékeny a természetem.*
✧ Szin: **1.** *ikergyerek, ikertestvér*
✧ Etim: Honfoglalás előtti, csuvasos típusú török jövevényszó.

ikertelefon ◆ fn (kissé régi)
Közös vezetékre kapcsolt, külön-külön számú két telefonállomás (készüléke). *Ikertelefonunk volt, így gyakran megesett, hogy nem volt vonal.*
✧ Szin: (kissé régi) *ikerállomás*
✧ Etim: Összetétel: → *iker* + → *telefon.*

ikertestvér ◆◆◆ fn
(Az egyik iker szempontjából) a vele egyszerre, egy anyától született testvér. *Nehéz megkülönböztetni ikertestvérétől.*
✧ Etim: Összetétel: → *iker* + → *testvér.*

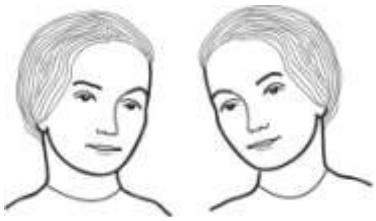

ikon ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*
Általában fára festett, bizánci stílusú szentkép. *A falon egy szép ikon is függött.*
✧ Etim: Orosz, végső soron görög eredetű nemzetközi szó.

ikra ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
A hal petéje. *A halak lerakják ikráikat. Tengeri hal sózott ikrájából készül a kaviár.*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.
iktat ◆◆◆◆◆ ige *~ni* (kissé hivatalos)
1. Valamely egységbe, rendszerbe illeszt, sorol valamit. *Programjába iktatta a városnézést is.* ■ *Törvénybe iktat valamit*: törvényerőre emel. *Törvénybe iktatták az Országgyűlés határozatát.*
2. Valahova tagul (be)fogad valakit. *Hivatalba iktatták az új elnököt.* | *A szentek közé iktat valakit*: szentté avat. *I. Istvánt 1083-ban iktatták a szentek közé.*
3. Valamely szövegbe, közé vagy utána ír, told valamit. *Megjegyzéseit az utolsó fejezet végére iktatta.*
4. (Ügyiratot) nyilvántartásba véve sorszámoz. *A földszinti irodában iktatják a leveleket.*
✧ Szin: **2.** (kissé hivatalos) *beiktat; avat valamivé* **3.** *betold, bejegyez* • **4.** *jegyzékbe vesz*
✧ Ell: **3., 4.** *töröl*
✧ Etim: Valószínűleg egy ősi, finnugor kori szótő származéka.
ildomos ◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an* (választékos)
Illendő. *Nem ildomos köszönés nélkül távozni.* (kissé gúnyos) *Viselkedése nem éppen ildomos.*
✧ Szin: *helyes,* (választékos) *illemtudó, illedelmes, illő, finom modorú*
✧ Ell: *illetlen, helytelen, modortalan*
✧ Etim: Valószínűleg török jövevényszó magyar nyelvi képzéssel (vö. → *idomtalan*).
illan ◆◆◆ ige *~ni*
1. (választékos) (Valahova) észrevétlenül elsuhan, szökik. *A fiatalok a kertbe illantak.* (átvitt) *A boldogság, az ifjúság könnyen illan.*
2. Gyorsan párolog. *A kámfor illan, egykettőre légneművé lesz.*
✧ Szin: **1.** *eltűnik,* (választékos) *eloson*
✧ Etim: A régi nyelvi *illik* ‘eltűnik, elszalad’ ige származéka. Az *illik* az ősi, ugor kori *ir* ‘fut, szalad’ ige származéka (vö. → *illat*, illetve → *iramodik*, → *iránt*, → *irány*).
illat ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
Kellemes szag. *Szeretem a virágok és a kölnivíz illatát.*
✧ Szin: *aroma,* (választékos) *buké*
✧ Etim: A régi nyelvi *illik* ‘eltűnik, elszalad’ ige származéka. Az *illik* az ősi, ugor kori *ir* ‘fut, szalad’ ige származéka (vö. → *illat*, illetve → *iramodik*, → *iránt*, → *irány*).
☝ Használatáról lásd még a *szag* szócikket!
illatszer ◆◆ fn

Szépségápoláshoz, tisztálkodáshoz szükséges, illatanyagokat is tartalmazó (illatosító) szer vagy árucikk. *A piacon zöldséget, az illatszerboltban sampont, tusfürdőt, parfümöt és más illatszert vettünk.*

✧ Szin: *piperecikk, kozmetikum*

✧ Etim: Összetétel: → *illat* + → *szer*.

illedelmes ◆◆◆ mn *~ek, ~et* vagy *~t, ~en*

Az illemnek megfelelő, illetve úgy viselkedő. *Mindig illedelmesen köszön. Szeretem az illedelmes gyerekeket, akik átadják a helyüket a buszon. A vizsgára illedelmes öltözékben érkezett.*

✧ Szin: *tisztességtudó, tisztelettudó, udvarias, jólnevelt,* (választékos) *illemtudó, ildomos,* (idegen, választékos) *decens*

✧ Ell: *illetlen, faragatlan, neveletlen*

✧ Etim: Az → *illik* ige nyelvújítás kori származéka.

illeget ◆◆ ige *~ni*

Illegeti magát: hiú mozdulatokkal kacéran kelleti magát. *Állandóan illegeti magát a tükör előtt.*

✧ Szin: *billeget, riszál*

✧ Etim: Az → *illik* ige származéka.

illem ◆◆◆ fn –, *~et, ~e*

A társadalmi szokások alapján helyesnek tartott viselkedés, a jó modor, az udvariasság szabályainak összessége. *Az illem szerint viselkedik. Szülei már gyerekkorában megtanították az illemre.*

✧ Szin: *illendőség, jólneveltség, illemszabályok, udvariasság,* (választékos) *etikett,* (hivatalos is) *protokoll,* (régi, választékos) *illedelem*

✧ Ell: *faragatlanság, neveletlenség, udvariatlanság, illetlenség*

✧ Etim: Az → *illik* ige nyelvújítás kori származéka.

illemhely ◆◆ fn *~ek, ~et, ~e* (választékos)

Az ember szükségének elvégzésére való helyiség. *Elnézést, merre találom az illemhelyet? Női és férfi illemhely van az étteremben.*

✧ Szin: *vécé,* (szépítő) *mosdó,* (idegen, választékos) *toalett,* (régi) *árnyékszék, reterát,* (bizalmas) *budi,* (szleng) *klozet, rötyi, klotyó*

✧ Etim: Összetétel: → *illem* + → *hely*.

illendő ◆◆◆◆ mn *~k* vagy *~ek, ~t, ~en* (választékos)

Az illemnek megfelelő. *Viselkedj illendően a vendégségben! Illendő meglátogatnunk őt a kórházban.*

✧ Szin: *udvarias,* (választékos) *illem szerinti, helyénvaló, ildomos*

✧ Táj: *illős*

✧ Ell: *illetlen, udvariatlan*

✧ Etim: Az → *illik* ige származéka.

illeszked|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (Tárgy vagy annak valamelyik része) valamibe vagy valamihez pontosan illik, hézag nélkül simul hozzá. *Az alkatrészek illeszkednek egymáshoz. Az ék pontosan illeszkedik a résbe.*

2. (Toldalék) magánhangzójának magasságát vagy mélységét tekintve a tő magánhangzóinak magas vagy mély volta szerint igazodik a tőhöz. *A magyarban a ragok és a képzők illeszkednek a tő magánhangzóihoz, pl. asztalon, szekrényen.*

✧ Szin: **1.** *beleillik, kapcsolódik* **2.** *kapcsolódik*

✧ Etim: Az → *illik* ige nyelvújítás kori származéka.

illeszt ◆◆◆◆◆ ige *~eni*

1. Valamit úgy helyez valamihez, hogy hézag nélkül összeérjenek. *Az alkatrészeket egymáshoz illeszti, majd összeragasztja.*

2. Valamit úgy helyez el valahol, hogy környezetével összhangban legyen, jól mutasson, megfelelő legyen. *Kalapot illeszt a fejére. Új fejezetet illeszt a regényébe.*

✧ Szin: **1.** *csatol, csatlakoztat, kapcsol,* (bizalmas) *passzít* vagy *pászít,* (bizalmas, gyakran gúnyos) *biggyeszt* **2.** *igazít*

✧ Ell: **1.** *szétszed, szétválaszt*

✧ Etim: Az → *illik* ige nyelvújítás kori származéka.

illet ◆◆◆◆◆ ige *~ni* (választékos)

1. (Meg)érint valakit. *Egy ujjal sem illette.*

2. Valakire, valamire vonatkozik, tartozik. *Ne nekem mondd, ez nem engem illet.* | *Ami valakit, valamit illet*: (mondanivaló henye bevezetésében:) rátérve a szóban forgó vagy következő személyre, dologra. *Ami Jóskát illeti, szerintem ne hívjuk meg. Ami a holnap estét illeti, még nem döntöttem el, hova menjek.* | *Ami azt illeti*: (mondanivaló henye bevezetéseként:) ha már erről van szó,… *Ami azt illeti, nekem nem tetszik az ötlet.*

3. ■ *Szidalmakkal* vagy *váddal illet valakit*: szidalmazó, illetve vádló kijelentést tesz rá vonatkozóan. *Mérgében a legdurvább szidalmakkal illette barátját. Azzal a váddal illette, hogy nem volt őszinte hozzá.*

4. *Valami illet valakit*: joga van hozzá, jár neki. *Ezért az eredményért őt illeti a dicséret és a jutalom.*

✧ Szin: **1.** *hozzáér valakihez* **4.** *megillet*

✧ Táj: **1.** *illeszt*

✧ Etim: Az → *illik* ige származéka.

illeték ◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e* (hivatalos)

Hivatalos szolgáltatásért fizetett pénzösszeg. *Az illetéket okmánybélyegben kell leróni a hivatalban.*

✧ Szin: *adó, díj*
✧ Etim: Az → *illet* ige származéka.

illetékes ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et* vagy *~t, ~en*

1. Valamilyen ügyben intézkedni vagy nyilatkozni jogosult. *Az illetékes hatósághoz fordult ügyével.*

2. Valamire alkalmas, hozzáértő. *Nem vagyok illetékes rá, hogy döntsek ebben az ügyben.* (Főnévi használatban:) *Ezzel a kérdéssel fordulj az illetékesekhez!*

✧ Szin: **1.** *mérvadó,* (választékos) *kompetens, autentikus, hivatott* **2.** *mérvadó,* (választékos) *mértékadó, kompetens, autentikus, hivatott*
✧ Ell: **1.** *illetéktelen, jogosulatlan* **2.** *alkalmatlan, illetéktelen*
✧ Etim: Az → *illet* ige nyelvújítás kori származéka.

illetlen ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül*

Az illemet sértő. *A vacsoránál a gyerekek illetlenül viselkedtek, kenyérgalacsinnal dobálóztak. Illetlen szavakat kiabált. Nagyon illetlenek a gyerekei, még köszönni sem tudnak.*

✧ Szin: *ízléstelen, neveletlen, szemérmetlen, trágár* (választékos, régi) *frivol,* (bizalmas) *malac*
✧ Ell: *jólnevelt,* (választékos) *illedelmes, szemérmes; ízléses*
✧ Etim: Az → *illik* ige származéka.

illetlenked|ik ◆ ige *~ni*

Illetlenül viselkedik vagy beszél. *Elviszlek az Operába, ha megígéred, hogy nem fogsz illetlenkedni.*

✧ Szin: *szemérmetlenkedik, ízetlenkedik, ízléstelenkedik; káromkodik;* (bizalmas) *malackodik* • *Vendégségben sír. Torban dalol, lagziban sír.*
✧ Etim: Az → *illetlen* melléknév származéka.

illetmény ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e* (hivatalos)

1. Munkabér. *Hivatali munkájáért alacsony illetményt kapott.*

2. (Tiszteletbeli) juttatás. *Illetményül egy hold kukoricát kapott.*

✧ Szin: **1.** *fizetés, fizetség* **2.** *fizetség,* (hivatalos) *járandóság, javadalom, juttatás*
✧ Etim: Az → *illet* ige nyelvújítás kori származéka.

illető I. ◆◆◆◆◆ mn *~k, ~t, ~en*

Az éppen szóban forgó. *Az illető férfitól hallottam a legújabb híreket.*

✧ Szin: *említett, ez*
✧ Etim: Az → *illet* ige származéka.

illető II. ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, –*

1. A szóban forgó személy. *Mikor jön az illető?*

2. (bizalmas) *Egy illető*: valaki, egy ember. *Odajött hozzám egy illető, és megkérdezte, merre van a Hősök tere.*

✧ Szin: **1.** *ő* **2.** (választékos) *személy,* (szleng) *pasas, pacák, hapsi*
✧ Táj: **1.** *üllető*
✧ Etim: Az → *illet* ige származéka.

illetőleg I. ◆◆◆◆◆ hsz (hivatalos)

A szóban forgó személyre, dologra vonatkozólag, azzal kapcsolatban. *Az adóemelést illetőleg még nem született döntés.*

✧ Szin: *ami valamit illet; valamire nézve; valamilyen tekintetben; valamivel kapcsolatban;* (választékos) *valamit illetően, valaminek (a) tekintetében*
✧ Etim: Az → *illet* ige megszilárdult ragos alakulata.

illetőleg II. ◆◆◆◆◆ ksz

1. (Helyesbítés bevezetésére:) Pontosabban mondva, helyesebben. *Elkezdtem, illetőleg el akartam kezdeni.*

2. (Annak kifejezésére, hogy a közlés vagy az egyikre, vagy a másikra vonatkozik:) *Mindenki megkapta a jutalmat: az érmeket, illetőleg a serleget.*

3. (Annak kifejezésére, hogy a közlés mindkettőre vonatkozik:) *Ez a fiúknak, illetőleg a lányoknak egyaránt kötelessége.*

✧ Szin: **1.** *illetve, azaz, jobban mondva, vagyis* **2., 3.** *illetve*
✧ Etim: Az → *illet* ige megszilárdult ragos alakulata.

illetve I. ◆◆◆ hsz (régi)

A szóban forgó személyre, dologra vonatkozóan, azzal kapcsolatban. *„(…) e tekintetben, kivált a magyar nemzetet illetve, Felséged magas czéljaihoz (…) erőnk szerint fogunk járulni”* (Széchenyi I.: Nagy magyar szatíra).

✧ Szin: *ami valamit illet; valamire nézve; valamilyen tekintetben; valamivel kapcsolatban;* (hivatalos) *illetőleg, illetően;* (választékos) *valaminek (a) tekintetében*
✧ Etim: Az → *illet* ige származéka.

illetve II. ◆◆◆◆◆ ksz

1. (Helyesbítés bevezetésére:) Pontosabban mondva, helyesebben. *Mi is ott nyaraltunk, illetve húsz kilométerrel délebbre.*

2. (Annak kifejezésére, hogy a közlés vagy az egyikre, vagy a másikra vonatkozik:) *Az ellenőr elkéri a bérleteket, illetve a jegyeket.*

3. (Annak kifejezésére, hogy a közlés mindkettőre vonatkozik:) *A gyerekek, illetve a nyugdíjasok kedvezményt kapnak.*

✧ Szin: **1.** *azaz, illetőleg jobban mondva, vagyis* **2., 3.** *illetőleg*
✧ Etim: Az → *illet* ige származéka.

☝ Írásban gyakran csak rövidítve használjuk: *ill.* (ponttal), és előtte mindig vesszőt teszünk.

ill|ik ◆◆◆◆◆ ige *~eni*

1. Ami valahova, valamihez, valamibe jól illeszthető. *Erre az üvegre ez a fedél illik. Nem illik a kulcs a zárba.*

2. Jól mutat valahol, valakin. *Ez a ruha illik neki. Nem illik ebbe a szobába az antik bútor.*

3. (Magatartás) megfelel valaki egyéniségének, korának, helyzetének. *Nem illik hozzá ez a gyerekes viselkedés.*

4. Valaki tulajdonságai révén alkalmas arra, hogy valakinek a párja legyen. *Juliska illik Jancsihoz, mert mind a ketten vidám természetűek.*

5. *Illik valaki valaminek*: alkalmas rá, hogy az legyen, arra termett. *„Be szép vagy! be nagyon illel leventének!”* (Arany J.: Toldi)

6. Valami érvényes, alkalmazható valakire, valamire. *Illik rá a közmondás.*

7. A társadalmi szokásnak, illemnek megfelel. *Társaságban nem illik sugdolózni.*

✧ Szin: **1.** (bizalmas) *passzol, klappol* **2.** *jól áll valakinek vagy valakin* **3.** *megegyezik, összhangban van, összefér valakivel;* (bizalmas) *passzol*

✧ Táj: **1.** *pászol*

✧ Etim: Valószínűleg honfoglalás előtti török jövevényszó.

✧ Ö: tudni + illik

☝ Iktelenül ragozzuk: *illek, illesz* (az *illel* régies, népies). Felszólító alakjai kissé nehézkesek (*illjél, illjen*), ezek helyett választhatunk gördülékenyebb megoldást, például: *illő legyen.*

illúzió ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Hamis elképzelés, alaptalan remény. *Nincsenek már illúzióim vele kapcsolatban. Illúziókban ringatja magát. Széttépi az illúzióit.*

2. Valóságnak tetsző látszat. Ez a kő a valódi gyémánt illúzióját kelti.

✧ Szin: **1.** *ábránd,* (választékos) *káprázat, érzékcsalódás, önámítás* **2.** (választékos) *káprázat, érzékcsalódás*

✧ Ell: *valóság, realitás*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

☝ Hosszú *l*-lel és hosszú *ú*-val ejtjük. Képzett származékaiban megrövidül az *ú*, és ezt írásban is jelezzük: *illuzionista, illuzórikus.*

ilyen ◆◆◆◆◆ mutató nm (választékos) **ily**

1. Ehhez hasonló vagy ezzel megegyező. *Ilyen ruhát szeretnék.*

2. (A tulajdonságok részletezése helyett:) *Elmondta, hogy egy ilyen és ilyen táskát keres.*

3. (Pontos leírás helyett:) *Az idő hol ilyen, hol olyan.*

4. (Főnévi használatban:) Ehhez hasonló dolog. *Ilyen többé nem fordulhat elő.*

5. (Érzelmileg színezett mondatban:) Ilyen jó, ilyen rossz vagy ilyen nagy. *Ilyen barát nincs még egy! Ő már csak ilyen! Ilyen szemtelenséget!*

6. (Érzelmileg színezett mondatban, határozószó-szerűen:) Ilyen nagyon, ennyire. *Ilyen sokba került?*

✧ Szin: **1.** *ilyenfajta, ilyenféle, ilyesféle, ilyenforma* (gyakran rosszalló) *efféle,* (választékos) *ilyenszerű,* (ritka, választékos) *ilyfajta,* (régi) *ilyennemű*

✧ Táj: **1.** *illen, ilyenesféle, ilyenszőrű*

✧ Ell: **1.** *olyan, afféle, olyanfajta*

✧ Etim: Az → *ily* az → *e* ~ → *ez* mutató névmás *i* alakváltozatának megszilárdult ragos alakulata. Az → *ilyen* az → *ily* származéka.

ilyenkor ◆◆◆◆◆ mutató hsz

1. A mostanihoz hasonló időpontban, időszakban. *Tegnap ilyenkor még úton voltunk. Nyáron ilyenkor még világos van. Jövő ilyenkorra már gimnazista lesz.*

2. (rosszalló) Ilyen későn. *Ilyenkor jössz haza ?*

3. Ilyen rossz időben. *Ilyenkor még a kutyát sem verik ki.*

4. A mostanihoz hasonló esetben, helyzetben. *Mit tehet az ember ilyenkor?*

✧ Szin: **1.** *ekkor*

✧ Táj: **1.** *ilyenkorban*

✧ Ell: **1.** *máskor, olyankor, akkor*

✧ Etim: Az → *ilyen* névmás megszilárdult ragos alakulata.

ilyesmi ◆◆◆◆◆ mutató nm

Efféle tárgy, dolog. *Ilyesmit még nem csináltam. Ilyesmit nálunk is lehet kapni.*

✧ Szin: *ilyesféle, efféle, effajta*

✧ Táj: *ilyenesmi*

✧ Ell: *afféle, olyanfajta, olyasmi, olyasféle*

✧ Etim: Összetétel; *ilyes*: az → *ily* névmás származéka + → *mi*[2].

ím ◆◆◆ msz (választékos)

Íme. *„Százszor-sujtottan dobom, ím, feléd Feledésemnek gazdag úr-palástját”* (Ady E.: Elbocsátó, szép üzenet).

✧ Szin: (választékos) *lám, ni*

✧ Etim: Valószínűleg az → *e* ~ → *ez* mutató névmás *i* alakváltozatának származéka.

ima ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Istenhez szóló, hálaadó vagy kérő szöveg. *Imát mond a szeretteiért.* • Szólás: *Nevét imába foglalja*: **a)** áldást kér rá **b)** (átvitt) hálás neki.
✧ Szin: *imádság, fohász, könyörgés, áldás, zsolozsma,* (idegen) *breviárium*
✧ Etim: Nyelvújítás kori elvonás az → *imád* igéből.

imád ◆◆◆◆◆ ige ~ni
1. Istenként tisztel valakit, valamit. *A pogányok bálványokat imádtak. Imádjuk Istent!*
2. (bizalmas) Rajongva szeret valakit, valamit. *Imádja a testvérét. Imád korcsolyázni. Látszik rajtuk, hogy imádják egymást.*
✧ Szin: **1.** *magasztal, dicsőít, bálványoz; imádkozik valakihez, valamihez* **2.** *bálványoz; rajong valakiért, valamiért*
✧ Ell: **1.** *átkoz, gyaláz* **2.** *utál, gyűlöl*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, ismeretlen eredetű szótő származéka.

imádkoz|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Imát mond. *Minden este térden állva imádkozik.*
2. (bizalmas) Könyörög valakinek. *Órákig imádkoztam neki, de nem hallgatott rám.*
✧ Szin: *könyörög, fohászkodik, ájtatoskodik,* (régi, választékos) *imád* **2.** *esedezik, rimánkodik*
✧ Etim: Az → *imád* ige származéka.
☝ Kiejtése: [imátkozik].

imádság ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
Ima. *Mindennapos szokás náluk az étkezés előtti és utáni imádság.*
✧ Szin: *fohász, könyörgés, áldás, zsolozsma,* (idegen) *breviárium*
✧ Etim: Az → *imád* ige származéka.

imbolyog ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Lassan, ide-oda dülöngve halad. *Egy részeg ember imbolygott az utcán.*
2. Himbálódzva hajladozik, jobbra-balra mozog. *Imbolygott alatta a létra.*
3. (Fény, árnyék) ide-oda mozog, lebeg. *Egy árnyék imbolygott a falon. A sötétben csak egyetlen gyertya lángja imbolygott.*
✧ Szin: **1.** *dülöngél, botorkál, tántorog, ténfereg* **2.** *himbálózik* vagy *himbálódzik*
✧ Táj: *bimbajog, ombolyog*
✧ Etim: Az → *indít*, → *inog* igék tövével összefüggő szótő származéka.

íme ◆◆◆◆◆ msz (választékos)
Itt van, lám. *Íme, ez lesz jutalmad.* (Szokatlan, váratlan jelenségre rámutatva:) *„De íme sötét hajam őszbe vegyűl már”* (Petőfi S.: Szeptember végén). (A következményre rámutatva:) *Nem tanult, s íme, itt az eredmény: megbukott.*
✧ Szin: *nézd* vagy *nézze, nézzétek* vagy *nézzék,* (választékos) *ím,* (bizalmas) *(na) tessék!* (népi) *ihol*
✧ Táj: *ihon*
✧ Etim: Összetétel: → *ím* + → *e*.

imént ◆◆◆◆◆ hsz (választékos)
Alig valamivel ezelőtt. *Az imént találkoztam vele. Épp az imént mondtam, csak nem figyeltél.*
✧ Szin: *az előbb, éppen most, nemrég*
✧ Ell: *régen, régebben, korábban*
✧ Etim: Az → *ím* mutatószó megszilárdult ragos alakulata.
☝ *Az* névelővel és (ritkábban) névelő nélkül is használatos. A névelős forma valamivel választékosabb.

imitt-amott ◆◆◆ hsz
Helyenként, néhol. *Imitt-amott még találni ibolyát.*
✧ Szin: *itt-ott*
✧ Ell: *sehol, mindenhol*
✧ Etim: Összetétel: *imitt* (→ *ím* + → *itt*) + *amott* (*am*: az → *ám* alakváltozata + → *ott*).

ímmel-ámmal ◆◆ hsz
Kelletlenül, nem szívesen. *Ímmel-ámmal látott hozzá a munkához.*
✧ Szin: *kelletlenkedve, kénytelen-kelletlen, fanyalogva, húzódozva, tessék-lássék, vonakodva, kedvetlenül*
✧ Táj: *kénytelenkedve, himmel-hámmal*
✧ Ell: *szívesen, lelkesen, örömmel*
✧ Etim: Összetétel; *ímmel*: az → *ím* mutatószó ragozott alakja + *ámmal*: az → *ám* határozószó ragozott alakja.

immunitás ◆◆ fn –, *~t, ~a* (idegen)
1. Valamely kórokozóval szembeni védettség, ellenálló képesség. *A védőoltások hatására immunitás alakul ki bizonyos fertőző betegségekkel szemben.*
2. (választékos) Sérthetetlenség, illetve bizonyos kiváltságos személyeknek az a joga, hogy büntetőeljárás csak az országgyűlés hozzájárulásával indítható ellenük. *Az országgyűlési képviselők immunitást élveznek.*
✧ Szin: **1.** *védettség* **2.** *mentesség, védettség, mentelmi jog*
✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.

imperializmus ◆◆◆ fn –, *~t, ~a* (idegen)
1. Más országok meghódítására, esetleg világuralomra törekvő külpolitika. *A brit imperializmus alapja a gyarmatosító külpolitika volt.*

2. (kissé régi) (A marxista szóhasználatban:) A kapitalizmusnak a XIX–XX. század fordulójára eső, a monopoltőkével és a világ újrafelosztására való törekvéssel jellemezhető szakasza. *Lenin az imperializmust a kapitalizmus legfelsőbb fokának tartotta.*

✧ Etim: Angol, végső soron latin eredetű nemzetközi szó.

imponál ◆◆◆ ige *~ni* (idegen)

Nagyfokú tetszést, bámulatot kelt valakiben. *Imponálni akar az osztálytársainak.*

✧ Szin: *tetszik; tekintélye van valaki előtt; elismerést* vagy *tiszteletet kelt valakiben*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

impresszionizmus ◆◆◆ fn –, *~t, ~a* (idegen)

A XIX. század végén született művészeti irányzat, amely a pillanatnyi hangulatok, érzések, benyomások közvetlen ábrázolására törekedett. *Az impresszionizmus kiemelkedő alkotói a festészetben például Monet, Cézanne, Renoir, a zenében Puccini, Ravel, Debussy, a költészetben Rimbaud, Verlaine vagy Rilke.*

✧ Etim: Francia eredetű nemzetközi szó.

improvizál ◆◆ ige *~ni* (idegen)

(Zenei vagy színészi előadást, beszédet stb.) rögtönöz. *A dzsesszkoncerteken legjobban azt szeretem, amikor a zenészek improvizálnak. A középkori itáliai commedia dell'arte előadásain a színészek a darabok jó részét improvizálva adták elő.*

✧ Etim: Olasz eredetű nemzetközi szó.

ín ◆◆◆◆ fn *inak, inat* vagy *ínt, ina*

1. Az izmot két végén a csonthoz rögzítő, rostos, kötélszerű képződmény. *Síeléskor elszakadt egy ín a térdében.*

2. (népi) Lábikra, lábszár. *A kutya az inába harapott.* • Szólás: *Inába szállt a bátorsága*: **a)** elhagyta a bátorsága **b)** megfutamodott.

✧ Táj: **1.** *szár*

✧ Etim: Ősi, uráli kori szó.

inal ◆ ige *~ni* (gúnyos is)

(Menekülve) gyorsan fut. *„Maszatos parasztgyerek Inal a folyó felé"* (József A.: Perc).

✧ Szin: *szalad, nyargal, menekül*

✧ Etim: Az → *ín* 'lábszár' főnév származéka.

inas[1] ◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, ~an*

1. Sok ínt tartalmazó. *Az inas húst nehéz elrágni.*

2. Erős, izmos. *Inas karjával erősen szorította.*

✧ Szin: **1.** *rágós* **2.** *szívós*

✧ Táj: **1.** *csimbókos, inasos*

✧ Ell: **2.** *gyenge, hájas*

✧ Etim: Az → *ín* főnév származéka.

inas[2] ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. (régi) Ipari vagy kereskedelmi tanuló. *Két inas is dolgozott nála a műhelyben.*

2. Személyes szolgálatot ellátó férfi alkalmazott. *Libériás inas nyitott ajtót.*

✧ Szin: **1.** *gyakornok,* (régi) *tanonc, legény* **2.** *komornyik, szolga, lakáj*

✧ Ell: **1.** *mester*

✧ Etim: Vitatott eredetű. Vagy az → *inas* melléknév főnevesülésével keletkezett, vagy szláv jövevényszó.

inaszakadtáig ◆ személyragos hsz

Nagy erőfeszítéssel, a végső kimerülésig. *Inaszakadtáig dolgozott, hogy el tudja tartani családját.*

✧ Szin: *szakadásig, megerőltetően*

✧ Ell: *kényelmesen, ráérősen*

✧ Etim: Összetétel; *ina*: az → *ín* főnév birtokos személyjeles alakja + *szakadtáig*: a → *szakad* ige *szakadt* származékának ragozott alakja.

incifinci ◆ mn *~k* vagy *~ek, ~t,* – (tréfás)

1. Apró (termetű), nagyon kicsi. *Hogyan bírja az az incifinci asszony a munkát?* (gyermeknyelvi) *A kamrából előbújt egy incifinci kisegér.*

2. (gúnyos) Jelentéktelen. *Ilyen incifinci dologgal nem foglalkozunk.*

✧ Szin: **1.** (gyermeknyelvi) *icipici, iciri-piciri, pici, picurka, icurka-picurka, parányi, pöttömnyi, pindurka, aprócska,* (bizalmas) *mini* **2.** *lényegtelen, haszontalan,* (gúnyos) *csip-csup,* (bizalmas) *piszlicsáré,* (szleng) *piti,* (durva) *szirszar*

✧ Táj: **1.** *incempinc, incen-finc, inci-pinci, intyi-fintyi, incprinc*

✧ Ell: **1.** *nagy, óriási* **2.** *fontos, jelentős, lényeges*

✧ Etim: Valószínűleg az önállóan nem adatolható, hangutánzó eredetű, a → *cincog* ige tövével összefüggő *cinci* szóból játékos szóalkotással keletkezett összetétel, ikerszó: *inci* + *finci*.

incselked|ik ◆◆ ige *~ni*

1. (Játékosan) ingerel, bosszant. *Incselkedik a kutyával, aztán csodálkozik, ha megharapja. Ne incselkedj a nagyobbakkal, mert sokkal erősebbek nálad!*

2. Kacérkodik valakivel. *A lány incselkedett a fiatalemberekkel.*

✧ Szin: **1.** *bosszant, heccel valakit* **2.** *cicázik, enyeleg,* (választékos) *dévajkodik, évődik, pajzánkodik*

✧ Táj: *incseleg*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán az → *indít*, → *indul*, → *ingerkedik*, → *int* igék tövével azonos ősi, uráli kori szótő származéka.

inda ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

A földön elfekvő vagy valamire felfutó kúszó, hosszú szárú hajtás. *A szőlő indája felfutott a ház falára.*
✧ Szin: *kacs*
✧ Táj: *hinda, hinta*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

index ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e* (idegen)

1. Járművek két oldalán található villogó lámpa (régen kar), amely azt az irányt jelzi, amerre a jármű kanyarodni fog. *Az autó bal oldali indexe nem világít. Kitette jobbra az indexet, azután mégis balra kanyarodott, emiatt történt a baleset.*
2. Főiskolai vagy egyetemi leckekönyv. *Az egyetemisták az indexükbe írják, milyen órákat hallgatnak.*
3. (kissé régi) Betiltott könyveknek, illetve azok szerzőinek jegyzéke. *Könyvei sokáig indexen voltak. Az ötvenes években őt is indexre tették.*
4. Könyv végén levő név-, tárgy- és szómutató. *Ha valamiről bővebbet akarsz tudni, nézd meg az indexben.*
5. Valamilyen adat mellé (följebb vagy lejjebb) írt, megkülönböztető kis szám. *Ebben a szövegben az indexben a megfelelő lábjegyzet számát találod. Felső indexszel jelöli a homonimákat. Alsó indexet használunk a kémiai képletekben.*
6. (Tudományban, főként a statisztikában) bizonyos mennyiségek, mértékek viszonylagos száma. *Az egyes tévécsatornák rendszeresen mérik a műsorok tetszési indexét.*
✧ Szin: **1.** *irányjelző, villogó,* (Fv, Ka bizalmas) *szmerovka,* (Va, Dv bizalmas) *zsmigavac,* (Mo) *zsmigávec* **2.** *bizonyítvány,* (Er bizalmas) *diákkönyv* **5.** *indexszám, jelzőszám, mutatószám* **6.** *indexszám*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

indián ◆◆◆ mn *~ok, ~t, –*

Az Amerika őslakóinak tekinthető népcsoportok valamelyikéhez tartozó, vele kapcsolatos. *Ez a kép egy indián törzsfőnököt ábrázol. A kiállításon madártollból készült indián fejdíszeket is láttunk. Kutatóként az indián nyelvek nyelvtanának összeállításával foglalkozik.* (Főnévként:) *Az indiánok bőre vörösesbarna. A sziú indiánok bátran harcoltak földjükért.*
✧ Szin: *rézbőrű,* (régi) *indus*
✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.

indigó ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Kék festékanyagot tartalmazó forró égövi cserje. *Az indigó pillangós virágú növény.*
2. Az ebből a növényből kinyert kék festék. *A kékfestők indigóval festették a ruhákat.*
3. Egyik oldalán indigóval bevont, másolat készítésére használt papír. *Indigót rakott a lapok közé, így egyszerre több másolatot is készíthetett.*

✧ Szin: **1.** *indigócserje* **3.** *átírópapír, másolópapír,* (régi) *kopírpapír,* (Va) *kopir*
✧ Etim: Latin, végső soron görög eredetű olasz jövevényszó.

indít ⬩⬩⬩⬩⬩ ige *~ani*

1. Mozgásba, működésbe hoz valamit. *Az új nyomdagépeket holnap reggel indítják. A légitársaság a sztrájk miatt ma nem indít gépeket a tengerentúlra.*

2. (Jármű, esetleg ember) indul. *Nem indít a motor.* (durva) *Indíts!*: gyerünk, indulj.

3. Jeladással indulásra késztet valakit. *A futókat pisztolylövéssel indítják.*

4. (Versenyzőt) valamely versenyen szerepeltet. *A fiatal tehetséget már indítják a tavaszi bajnokságon.*

5. Valahova küld, meneszt valakit. *Követeket indít a császárhoz.*

6. Forgalomba állít valamit. *A BKV új járatot indít.*

7. (Tevékenységet) kezdeményez, szervez. *Háborút indít az országba behatolók ellen.*

8. (Újságot, folyóiratot, műsor- vagy előadássorozatot stb.) megjelentetni kezd. *Az elmúlt évben sok új folyóiratot indítottak. Új szappanoperát indít az egyik kereskedelmi tévécsatorna. Politikatörténeti előadássorozatot indít az egyetem történészhallgatók számára.*

9. (választékos) Valamire ösztönöz, késztet valakit. *Lelkiismerete arra indította, hogy jóvá tegye a dolgot.*

✧ Szin: **1.** *megindít, elindít, üzembe helyez,* (motort) *begyújt* **4.** *nevez; benevez valahová* vagy *valamire* **7.** *kezd* **8.** *kiad* **9.** *bátorít, buzdít, biztat, rábír* • **8.** *Útjára bocsát.*
✧ Ell: **1.** *leállít* **2.** *megáll, leáll* **5.** *visszatart* **6.** *leállít, megszüntet* **9.** *meggátol, visszatart*
✧ Etim: Az → *indul* ige tövével azonos, valószínűleg ősi, uráli kori szótő származéka (vö. → *inog*, → *int*).

indíték ⬩⬩⬩⬩ fn *~ok, ~ot, ~a*

Valaminek az oka. *Mi volt az indítéka tettének? Megtalálták a gyilkos fegyvert a gyanúsított ujjlenyomataival, de az indíték egyelőre ismeretlen.*

✧ Szin: *indíttatás, mozgatórugó, indok,* (idegen) *motiváció, motívum*
✧ Ell: *fejlemény, következmény, okozat*
✧ Etim: Az → *indít* ige származéka.

indíttatás ⬩⬩⬩ fn –, *~t, ~a* (választékos)

Valaminek a megtevésére késztető lelki indítóok. *Indíttatást érzett arra, hogy az elesettek mellé álljon.*

✧ Szin: *indíték, késztetés, ösztönzés,* (idegen) *motiváció*
✧ Etim: Az → *indít* ige származéka.

indítvány ⬩⬩⬩ fn *~ok, ~t, ~a*

1. (hivatalos) Tanácskozó testület elé terjesztett javaslat. *A képviselők egyik társuk indítványáról szavaznak.*

2. (választékos) Javaslat, ötlet. *Az volt az indítványa, hogy menjenek sétálni.*

✧ Szin: **1.** *ajánlat, kezdeményezés, terv,* (hivatalos) *tervezet, előterjesztés,* (idegen, választékos) *propozíció* **2.** *ajánlat, kezdeményezés, terv*
✧ Etim: Az → *indít* ige nyelvújítás kori származéka.

indok ⬩⬩⬩⬩⬩ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. (Indító)ok. *Minden indok nélkül megharagudott.*

2. Megokolás, érv. *A felhozott indokok alapján érthető, amit tett.*

✧ Szin: **1.** *alap, indíték, mozgatórugó,* (idegen) *motiváció,* (választékos) *észok* **2.** *magyarázat, ürügy*
✧ Ell: **1.** *következmény, okozat*
✧ Etim: Nyelvújítás kori szóösszevonással keletkezett az *indító ok* szószerkezetből.

indokolás ⬩⬩⬩ fn **indoklás** *~ok, ~t, ~a* (hivatalos)

Határozatnak, rendelkezésnek, hivatalos iratnak az okokat vagy az érveket felsoroló része. *Várom kérése indokolását. A jegyzőkönyv végén található a határozat indoklása.*

✧ Szin: *alátámasztás, kifejtés, magyarázat, bizonyítás,* (hivatalos) *megokolás*
✧ Etim: Az → *indok* ige *indokol* származékának továbbképzett alakja.
☝ Az *indokolás* és az *indoklás* egyenrangú alakváltozatok (a hivatalos nyelvben is), az egyéni ízlés dönti el, hogy melyiket használjuk.

indonéz ⬩⬩ mn *~ek, ~t, ~ül*

Indonéziának a maláj-polinéziai nyelvek valamelyikét beszélő bennszülött lakosságához vagy Indonéziához tartozó, vele kapcsolatos. *Hazánkba látogatott az indonéz külügyminiszter. Az indonéz nyelv izoláló: nem tartalmaz ragokat, jeleket.* (Főnévi használatban:) *Az indonézek sokat harcoltak függetlenségükért. Indonézt tanul az egyetemen.*

✧ Etim: Szóelvonással keletkezett az angol eredetű *Indonézia* országnévből.

indul ⬩⬩⬩⬩⬩ ige *~ni*

1. Menni, haladni kezd. *Az erdő felé indult.* ■ *Útnak indul*: elindul. *A három vándor másnap hajnalban útnak indult.*

2. Elindul, hogy valamilyen tevékenységbe kezdjen. *Minden reggel hétkor munkába indul. A katonák harcba indulnak. A rendőrök az eltűnt kisfiú keresésére indultak.*

3. (Szerkezet, üzem stb.) működni kezd. *A gyárban reggelente nagy zajjal indulnak a gépek. Nem indul az autóm, be kell lökni.*

4. (Tevékenység, folyamat) kezdődik. *Az ősszel sok tanfolyam indul. Bizonyíték hiányában nem indul ellene eljárás. Jól indult a nyár.* | *Valaminek indul*: kezd valamit tenni vagy vele valami történni. *A friss alpesi levegőn hamarosan gyógyulásnak indult. A szülés után hízásnak indult.*

5. Valamely küzdelemben, versenyen részt vesz, illetve részvételét bejelenti. *Szellemi vetélkedőn és sportversenyen indul. Ha elég keményen edz, talán indulhat az olimpián is.*

✧ Szin: **1.** *felkerekedik, (útnak) ered* **3.** *beindul* **4.** *megindul* **5.** *benevez, pályázik valahová* vagy *valamire; jelölteti magát valamire* vagy *valamin; fellép valamin*

✧ Ell: **1.** *megáll* **3.** *leáll* **4.** *befejeződik, véget ér*

✧ Etim: Az → *indít* ige tövével azonos, valószínűleg ősi, uráli kori szótő származéka (vö. → *inog*, → *int*).

indulat ⬩⬩⬩⬩⬩ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Hirtelen düh, harag. *Elragadta az indulat.* ■ *Indulatba jön*: indulatossá válik. *Ettől a témától mindig könnyen indulatba jön.*

2. Valaki, valami iránt érzett erős érzelem, szenvedély. *Az események felkorbácsolták indulatait. Indulat nélkül beszélt.* (választékos) *Atyai indulattal üdvözli.*

✧ Szin: **1.** *indulatosság, felindultság, indulatoskodás, ingerültség,* (választékos) *felindulás,* (idegen, választékos) *affektus* **2.** *felindultság,* (választékos) *felindulás,* (idegen, választékos) *affektus*

✧ Ell: **1.** *nyugalom, higgadtság* **2.** *közöny*

✧ Etim: Az → *indul* ige származéka.

✧ Ö: jó + indulat

indulatos ⬩⬩⬩⬩ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Könnyen haragra gerjedő. *Nagyon indulatos ember, könnyű kihozni a sodrából.*

2. Haragos, ingerült. *Indulatos hangon beszél, nehéz vele szót érteni. Indulatosan lecsapta a kagylót.*

✧ Szin: **1.** *heves, lobbanékony, ingerlékeny, hirtelen haragú, robbanékony, féktelen,* (választékos) *rabiátus, zabolátlan,* (idegen) *szangvinikus* **2.** *felindult, dühös, dühödt* • **1.** *Olyan, mint a puskaporos hordó. Lobban, mint a száraz szalma.* (népi) *Nincs kocsisa az eszének.*

✧ Táj: **1.** *hörcsögös*

✧ Ell: **1.** *békés, szelíd* **2.** *higgadt, nyugodt, békés*

✧ Etim: Az → *indulat* főnév származéka.

induló ⬩⬩⬩⬩⬩ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Pattogó, feszes ütemű zenedarab. *Az induló hangjaira bevonult a díszszázad.*

2. Versenyen induló, a versenyre benevezett személy. *Fiatalok és idősebbek egyaránt vannak az indulók között.*

3. (népi) *Indulóban*: indulásra készen. *„Szömöre a kádár, az is indulóban, S vele négy-öt jobbágy volt még, habozóban”* (Arany J.: Buda halála). *Már indulóban voltunk, amikor betoppantak a szomszédok. Indulóban van egy új műsora a rádióban.*

✧ Szin: **1.** (régi) *mars* **2.** *versenyző, játékos* **3.** *elmenés, távozás; kezdődés*

✧ Ell: **3.** *érkező, érkezés*

✧ Etim: Az → *indul* ige származéka.

infarktus ⬩⬩⬩ fn *~ok, ~t, ~a* (idegen)

Szívnek vagy ritkábban más szervnek, illetve szervrésznek az azt vérrel ellátó ér elzáródása miatt bekövetkező elhalása. *Az infarktust sok esetben egészséges életmóddal meg lehet előzni. A stresszes életmódnak, a dohányzásnak és a rossz táplálkozási szokásoknak meglett az eredménye: ötvenévesen infarktust kapott.*

✧ Szin: (idegen) *szívinfarktus,* (régi) *szívgörcs, szívszélhűdés,* (Va, Őv; Er, Fv, Ka, Dv, Mv bizalmas) *infarkt*

✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.

infláció ⬩⬩⬩⬩ fn –, *~t, ~ja* (idegen)

A gazdaságnak általános áremelkedéssel, a bankjegyforgalom növekedésével és a pénz értékének romlásával járó, bizonyos mértékű kiegyensúlyozatlansága. *A gazdasági elemzők szerint jövőre talán sikerül öt százalék alá szorítani az inflációt. A béreknek legalább az infláció mértékével arányosan kellene növekedniük.*

✧ Szin: *pénzromlás, pénzhígulás*

✧ Etim: Angol, végső soron latin eredetű nemzetközi szó.

☝ Elválasztása: *inf-lá-ció*.

influenza ⬩⬩⬩ fn –, *~t, ~ja* (idegen)

Vírus okozta járványos betegség, amely lázzal, huruttal és végtagfájdalmakkal jár. *Ő is megkapta az influenzát.*

✧ Szin: (idegen, bizalmas) *grippe,* (régi) *náthaláz,* (Fv bizalmas) *chripka,* (Ka bizalmas) *gripp,* (Er, Va, Mv; Dv bizalmas) *gripa,* (Őv) *grippe*

✧ Etim: Olasz, végső soron latin eredetű nemzetközi szó.

☝ Elválasztása: *inf-lu-en-za.*

információ ⬩⬩⬩⬩⬩ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen)

1. Tájékoztatás, felvilágosítás, illetve az ezek útján szerzett adat vagy hír. *Ezzel kapcsolatban nem szolgálhatunk információval. Vannak újabb információid a külföldi rokonaidról?*

2. Gépbe, berendezésbe betáplált adat. *A számítógépet ma már nemcsak információk tárolására, rendszerezésére és feldolgozására, hanem megszerzésére és továbbítására is használjuk.*

✧ Szin: **1.** *híradás, hírközlés; híranyag, újság, közlemény, értesülés,* (szleng) *drót, füles*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

informális ⬩⬩⬩ mn *~ak, ~at, ~an* (idegen)

Magánjellegű, nem hivatalos, kötetlen. *Informális találkozón vett részt több európai államfő. Bizonyos kifejezéseket csak informális helyzetben használhatunk.*

✧ Szin: *fesztelen, bizalmas,* (idegen) *privát*
✧ Ell: *hivatali, hivatalos,* (idegen) *formális*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

informatika ◆◆◆◆ fn –, ~*t*, ~*ja* (idegen)

Információk tárolásával, rendszerezésével, feldolgozásával, valamint megszerzésével és továbbításával foglalkozó elmélet és ennek gyakorlati alkalmazása. *Informatikát tanult a műszaki egyetemen. A barátom informatikával foglalkozik, egy szoftverfejlesztő cég programozója.*

✧ Etim: Latin elemekből keletkezett, angol eredetű nemzetközi szó.

infrastruktúra ◆◆◆◆ fn –, ~*t*, ~*ja* (idegen)

A társadalmi, gazdasági tevékenység zavartalanságához szükséges alapvető létesítmények összessége, rendszere. *A közművek, a távközlés, az egészségügyi és oktatási intézmények mind az infrastruktúra részei. Ezen a vidéken még nincs kellőképpen kiépítve az infrastruktúra.*

✧ Szin: (választékos) *háttérágazat*
✧ Etim: Angol mintára keletkezett összetétel; *infra*: latin eredetű nemzetközi szó + *struktúra*: latin eredetű nemzetközi szó.
☝ Elválasztása: *inf-ra-struk-tú-ra*.

ing[1] ◆◆◆ ige ~*ani*

1. (Függesztett tárgy) ritmikusan ide-oda mozog. *Ing az óra ingája. A földrengéstől ingott a mennyezetlámpa.*
2. (választékos) (Növény vagy testrész) inog, hajladozik. *Fúj a szél, és ing a fű, a nád. Ültében elaludt, s gyengén ing a feje.*

✧ Szin: **1.** *leng, himbálózik,* (alul rögzített tárgy:) *dől, dülöng, imbolyog, billeg* **2.** *ring, ringatózik*
✧ Etim: Az → *ing* ige korábbi alakváltozata.

ing[2] ◆◆◆◆◆ fn ~*ek*, ~*et*, ~*e*

1. Férfiak által a felsőtesten viselt galléros, általában hosszú ujjú ruhadarab. *Fehér inget vett a zakó alá.* ■ (tréfás) *Ingben, gatyában* vagy (szépítő) *ingben, glóriában*: fehérneműben, felöltözetlenül. *Reggel óta ingben, gatyában mászkál fel-alá a lakásban.* • Közmondás: *Akinek nem inge, ne vegye magára*: aki nem vétkes, ne vonatkoztassa magára (a célzást).
2. (népi) Hosszú női fehérnemű. *A szoknya alól kilátszik az inge.* • Szólás: *Egy ingben vette el*: szegényen, vagyon nélkül vette feleségül.
3. Csecsemők felsőtesten viselt (hátul nyitott) ruhadarabja. *Előre megvette az ingeket a születendő babának.*

✧ Szin: **2., 3.** (régi) *kántus,* (népi) *pendely*
✧ Táj: *pendely, ümög, imeg*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán iráni jövevényszó.
✧ Ö: háló + ing

inga ◆◆◆◆ fn ~*k*, ~*t*, ~*ja*

1. Az ingaóra korongban végződő, rúd alakú része, amely az óra működése közben szabályosan ide-oda leng. *Az inga mozgása az idő múlására emlékeztet.*
2. Felfüggesztett test, amely a nehézségi erő hatására lengő mozgást végez. *Híres magyar találmány az Eötvös-féle inga.*

✧ Szin: **1.** (régi) *sétáló*
✧ Etim: Az → *ing* ige folyamatos melléknévi igenevének nyelvújítás kori főnevesülésével keletkezett.

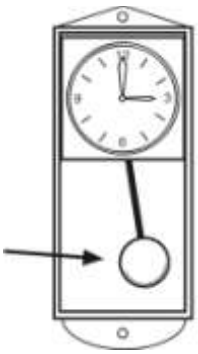

ingadoz|ik ◆◆◆◆ ige ~*ni*

1. Hosszabban ide-oda mozog, inog. *A fák ingadoznak a szélben.*
2. Nem tud dönteni, álláspontjában ide-oda hajlik. *A két álláspont között ingadozik.*
3. Váltakozva csökken és emelkedik. *A forint árfolyama és a termékek ára ingadozik.*
4. Valami bizonytalannak mutatkozik. *Kedves szülők, a gyerek szorgalma ingadozik.*

✧ Szin: **1.** *ing* **2.** *bizonytalankodik, tétovázik, habozik,* (bizalmas) *hezitál, vacillál* **3.** *hullámzik, váltakozik,* (választékos, idegen) *fluktuál*

✧ Ell: **1.** *áll, mozdulatlan* **2.** *dönt, határoz*
✧ Etim: Az → *ing* ige származéka.

ingat ◆◆◆◆ ige *~ni*
Inogni késztet, mozgat valamit. *A szél ingatja a nádat, a fákat.* ■ *Fejét ingatja*: tagadás vagy nemtetszés jeléül jobbra-balra mozgatja. *Megmondtam neki a véleményemet, de ő csak a fejét ingatta.*
✧ Szin: *lenget*
✧ Etim: Az → *ing* ige származéka.

ingatag ◆◆◆◆ mn *~ok, ~ot, ~ul* (választékos)
1. Nem eléggé szilárd. *Az épület ingatag, nem érdemes felújítani.*
2. Ingó, dülöngélő. *Ingatag léptekkel közeledett az ajtó felé.*
3. Bizonytalan. *Az utóbbi időben barátságuk ingataggá vált.*
4. Megbízhatatlan, állhatatlan. *Ingatag a jelleme, a természete. A férfi figyeli ingatag felesége minden lépését.*
✧ Szin: **1.** *ingó, ingadozó, billegő, dülékeny, roskatag, rozzant* **2.** *tántorgó, támolygó* **3.** *határozatlan, ingadozó, gyenge, törékeny* **4.** *kiszámíthatatlan, szeszélyes, hűtlen*
✧ Ell: **1.** *szilárd, stabil* **2.** *határozott, biztos, szilárd* **3.** *szilárd* **4.** *állhatatos, megbízható, hűséges*
✧ Etim: Az → *ing* ige származéka.

ingatlan I. ◆◆◆◆ mn *~ok, ~t, –* (hivatalos)
Elmozdíthatatlan (vagyontárgy). *A hagyaték ingó és ingatlan vagyonból áll.*
✧ Ell: (hivatalos) *ingó*
✧ Etim: Az → *ing* ige származéka.

ingatlan II. ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* (hivatalos)
Meghatározott földterület épülettel, növényzettel stb. együtt. *Több ingatlana van a városban.*
✧ Szin: *vagyon,* (hivatalos) *fekvőség*
✧ Ell: (hivatalos) *ingóság*
✧ Etim: Az → *ing* ige származéka.

ingázó ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Munkahelyére nagyobb távolságból naponta bejáró dolgozó. *Nagyon sok időt töltenek utazással az ingázók.*
✧ Szin: *valahova beutazó,* (Őv bizalmas) *pendlizős*
✧ Etim: Az → *inga* főnév származéka.

inger ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
Az élő szervezetet érő, annak valamilyen válaszát keltő hatás. *Szervezetünket folyamatosan sok-sok inger éri. Egész óra alatt köhögési inger gyötörte.* ■ (választékos) *Minden, mi szem-szájnak ingere*: sok finomság.
✧ Szin: (idegen) *impulzus, irritáció*
✧ Etim: Nyelvújítás kori szóelvonás az *ingerel*, → *ingerkedik* igékből.
✧ Ö: hány + inger

ingerel ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Hatásával valamilyen megnyilvánulásra, válaszreakcióra késztet valakit, valamit. *Ha egy fűszállal ingereljük a csiga tapogatóit, akkor behúzza őket.*
2. Kellemetlen hatásával bánt valamit. *Ingerli a szememet az erős fény.*
3. (Szándékosan) dühít, mérgesít valakit, esetleg valamit. *Ne ingerelj, mert kapsz egyet! A gyerekek a ketrecbe nyúlkálva ingerelték az oroszlánt.*
✧ Szin: **1.** *izgat* **2.** *izgat, piszkál,* (idegen) *irritál* **3.** *bosszant, háborgat, piszkál, vadít, idegesít, hergel, heccel; kötekedik valakivel;* (bizalmas) *cukkol, macerál, frocliz,* (szleng) *baszkurál, basztat* • **3.** *Borsot tör az orra alá.*
✧ Ell: **2.** *nyugtat, megnyugtat* **3.** *lecsillapít, nyugtat, megnyugtat, kiengesztel*
✧ Etim: Az → *inger* főnév származéka.

ingerked|ik ◆◆ ige *~ni*
Játékosan ingerel valakit, valamit, kötekedik vele. *Kedvesen ingerkedett a pajtásával.*
✧ Szin: *kötözködik, huncutkodik, pajkoskodik,* (népi) *bizgelődik;* (szleng) *baszkurál valakit, valamit*
✧ Táj: *pántolódik*
✧ Etim: A régi nyelvi *inger* 'ingerel' ige származéka. Az *inger* az → *incselkedik*, → *indít*, → *indul*, → *int* igék tövével azonos ősi, uráli kori szótő származéka lehet.

ingerlékeny ◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. Könnyen felingerelhető (személy). *Óvatosan mondd meg neki, mert ingerlékeny ember.*
2. Ilyen emberre jellemző. *Most nem szólok hozzá, ingerlékeny hangulatban van. Ingerlékeny hangon felelt.*
✧ Szin: **1.** *indulatos,* (bizalmas) *hörcsögtermészetű, harapós,* (régi, választékos) *kolerikus* **2.** *indulatos*
✧ Ell: *higgadt, nyugodt, békés*
✧ Etim: Az → *ingerkedik* igével azonos eredetű *ingerel* ige származéka.

ingerlő ◆◆◆ mn *~k* vagy *~ek, ~t, ~en*
1. Érzéki vágyat keltő. *Ingerlő külsejével és viselkedésével a csinos asszony megszédítette a férfiakat.*
2. Étvágygerjesztő. *Ingerlő illatok szállnak a konyha felől.*
✧ Szin: **1.** *csábító, kacér, kihívó* **2.** *ínycsiklandó*

✧ Ell: **1.** *taszító*
✧ Etim: Az → *ingerkedik* igével azonos eredetű *ingerel* ige származéka.

ingerült ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
Bosszús, ideges (személy), illetve ilyen személyre jellemző. *Mitől vagy ilyen ingerült? Ingerülten válaszolt a kérdésemre.*
✧ Szin: (bizalmas) *felpaprikázott, paprikás, harapós, dühös, mérges, haragos, felborzolt, felkorbácsolt*
✧ Ell: *békés, nyugodt, higgadt*
✧ Etim: Az → *ingerkedik* igével azonos eredetű *ingerel* ige származéka.

ingóság ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a* (hivatalos)
Helyhez nem kötött, ingó vagyontárgy. *Összes ingósága: pénze, ruhája, bútorai, ékszerei, autója nem ér annyit, hogy adósságát kifizesse.*
✧ Szin: (idegen) *mobíliák*
✧ Ell: (hivatalos) *ingatlan*
✧ Etim: Az → *ing* igéből képzett, régi nyelvi *ingó* 'ingóság' főnév származéka.

ingovány ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
Laza tőzeggel borított lápos terület. *Lova elsüllyedt az ingoványban.* ■ *Ingoványra épít*: bizonytalan, kétes dologban bízik.
✧ Szin: *berek, zsombékos, láp, mocsár, sárrét, süppedék,* (népi) *semlyék*
✧ Táj: *limbus, mocsoládé*
✧ Etim: Az → *ing* ige származéka.

ingyen ◆◆◆◆◆ hsz
1. Ellenszolgáltatás nélkül. *Ingyen kapta a reklámórát.* ■ *Ingyen sem kellene*: semmiképpen sem. *Ingyen sem kellene az az ócska tragacs.* | *Ingyen van*: nagyon olcsó, megéri. *Ezért a pénzért ingyen volt ez a könyv.* • Szólás: *Úgy viszik, mintha ingyen adnák*: nagyon kelendő.
2. Erőfeszítés nélkül. *A sikert nem adják ingyen.*
3. (Melléknévként:) Ingyenes. *Ingyen kenyéren él.*
4. ■ (népi) (Főnévként:) *Ingyenben van*: nem kell fizetni érte. *Ingyenben volt a szállásunk.*
✧ Szin: **1.** *ajándékba* vagy *ajándékul* vagy *ajándékként,* (népi) *ingyenért, ingyért,* (idegen, bizalmas) *grátisz,* (bizalmas) *potyán* **3.** *díjtalan, díjmentes*
✧ Ell: **1., 2.** *drágán, sokért*
✧ Etim: Szóhasadással keletkezett az → *így* határozószó ragozott *ígyen* alakjából.

ingyenélő ◆◆ mn (rosszalló)
Másokon élősködő ember. *Alacsony a fizetése, és még az ingyenélő barátja is nála lakik.* (Főnévként:) *Körül van véve ingyenélőkkel, nem csoda, hogy áldozatnak érzi magát.*
✧ Szin: (rosszalló) *munkakerülő, dologtalan, naplopó, élősdi, élősködő,* (bizalmas) *potyaleső, kenyérpusztító,* (idegen) *parazita*
✧ Ell: *munkás, dolgozó, szorgalmas*
✧ Etim: Összetétel: → *ingyen* + → *élő.*

ingyenes ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. Olyan (dolog), amelyért nem kell fizetni. *Ingyenes ebédet és szállást kapott.*
2. Olyan (személy), akinek az ellátásért nem kell fizetnie. *Ingyenes tanuló volt a gimnáziumban.*
✧ Szin: **1.** *ingyen, költségmentes, térítésmentes, díjmentes, díjtalan* **2.** *tandíjmentes*
✧ Ell: *fizető, térítéses*
✧ Etim: Az → *ingyen* határozószó származéka.

injekció ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Gyógyszernek a szervezetbe való befecskendezése. *Minden héten injekcióra jár.*
2. Leforrasztott üvegcsébe zárt, befecskendezhető gyógyszer. *Egy hónap alatt tíz injekciót kapott.*
3. Talajnak, régi épületnek stb. (vegyi) anyag belövellésével való szilárdítása. *A régi épületet injekcióval víztelenítették.*
✧ Szin: **1.** *szúrás,* (bizalmas) *szuri* **3.** *cementbelövés*
✧ Etim: Latin jövevényszó.
☝ Kiejtése: [innyekci(j)ó].

inka ◆◆ mn *~k, ~t,* –
1. A Peruban és Dél-Amerika északnyugati részén élő, fejlett kultúrájú indián néphez tartozó, vele kapcsolatos. *Az inka kultúra és művészet megmaradt emlékei ma is csodálatot keltenek.* (Főnévi használatban:) *Az inkák kultúrája nagyon fejlett volt.*
2. (régi) (Főnévi használatban:) Az ősi inka birodalom uralkodója. *A nép élén az inka állt.*
✧ Etim: Spanyol, végső soron indián eredetű nemzetközi szó.

inkább ◆◆◆◆◆ hsz
1. Nagyobb mértékben. *Minél inkább megismeri, annál jobban kedveli.* (Összehasonlításban annak kifejezésére, hogy a vele kiemelt állítás jobban megfelel a valóságnak:) *Inkább jó, mint rossz.* (Helyesbítésben:) *Nem annyira okos, mint inkább szorgalmas.*
2. Nagyobb valószínűséggel, gyakorisággal. *Ez a vers inkább múlt századi, mint század eleji.* | *Leginkább*: elsősorban, főként. *Leginkább a modern zenét kedveli.* ■ *Inkább csak*: nagyobb részt, többnyire. *Inkább csak a hétvégén tudok szabad levegőn lenni.*
3. Sőt, ellenkezőleg. *Nem szereti, inkább fél tőle.*

4. (Óhaj kifejezésére:) *Válasszunk inkább másikat! Inkább gyalog megyek.*
✧ Szin: **1.** *jobban, mindjobban, mindinkább,* (helyesbítésben:) *helyesebben szólva* **2.** *általában, gyakrabban* **4.** *szívesebben*
✧ Ell: **1.** *kevésbé*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, valószínűleg a → *jó* melléknév megszilárdult középfokjeles alakja.
✧ Ö: leg + inkább
☝ Körülírt fokozásra, tagadó formában körülményes az *inkább nem, leginkább nem*; ilyenkor a *kevésbé* szó világosabb. Például: *A kisgyerek annál inkább nem engedelmes, minél fáradtabb* helyett: *…annál kevésbé engedelmes, minél fáradtabb. Leginkább ezzel nem értek egyet: legkevésbé ezzel értek egyet.*

inkeri ◆ mn ~*k* vagy ~*ek, ~t, ~ül*
A finnugor nyelvcsalád balti-finn ágához tartozó nyelvű, illetve a nyelvet beszélő néppel kapcsolatos. *Az inkeri nyelv közel áll a finnhez és a karjalaihoz.* (Főnévként:) *Az inkeriek lélekszáma 1989-ben már csak 820 volt, s anyanyelvét alig több, mint harmaduk beszélte.*
✧ Szin: *izsór*
✧ Etim: Az *Inkere* folyó nevéből keletkezett.

inkognitó ◆◆◆ fn –, ~*t*, ~*ja* (idegen)
Saját személyének, kilétének, rangjának álnévvel, álruhával stb. való eltitkolása, elleplezése. *A király inkognitóban járja az országot, hogy megtudja az emberek valódi véleményét.*
✧ Etim: Olasz, végső soron latin eredetű nemzetközi szó.

inkvizíció ◆◆◆ fn –, ~*t*, ~*ja*
Az eretnekség kiirtására létesített katolikus egyházi törvényszék. *Galileit az inkvizíció elé idézték, és kihallgatták. Az inkvizíció rengeteg ártatlan embert életett meg máglyán és más módon.*
✧ Etim: Latin jövevényszó.
☝ Elválasztása: *ink-vi-zí-ció.*

innen I. ◆◆◆◆◆ hsz
1. Erről a helyről. *Fuss innen! Innen származik.* (Meghatározatlan hellyel kapcsolatban:) *Innen is, onnan is jöttek.*
2. Ettől a helytől számítva. *Innen két km-re van a falu.* (Szövegben:) Ettől a résztől kezdve. *Innen a lap aljáig másold le! Innen olvasd!*
3. Ettől az időtől kezdve. *Innen számíthatjuk a modern kor kezdetét.*
4. Ebből a körülményből, okból. *Innen van az, hogy nem tanul.*
✧ Szin: **1.** (bizalmas, népi) *innét* **2., 3.** (bizalmas) *innentől,* (bizalmas, népi) *innét* **4.** *emiatt,* (bizalmas, népi) *innét*
✧ Táj: *innejd, innejt*
✧ Ell: *onnan,* (bizalmas, népi) *onnét*
✧ Etim: Az → *e* ~ → *ez* mutató névmás *i* alakváltozatának megszilárdult ragos alakulata.

innen II. ◆◆◆◆◆ nu
1. Valaminek ide közelebb levő oldalán. *A folyón innen áll a ház.*
2. Valamely időhatár előtt. *Húszon innen még ne aggódj a ráncaid miatt!*
✧ Szin: (bizalmas, népi) *innét*
✧ Táj: *innejd, innejt*
✧ Ell: *onnan,* (bizalmas, népi) *onnét*
✧ Etim: Az → *e* ~ → *ez* mutató névmás *i* alakváltozatának megszilárdult ragos alakulata.

innenső ◆◆◆ mn ~*k*, ~*t*, –
A beszélőhöz közelebb levő. *A folyó innenső partja meredek. Az utca innenső oldalán van a házuk.*
✧ Szin: *közelebbi*
✧ Táj: *innétső*
✧ Ell: *onnansó, távolabbi, túlsó*
✧ Etim: Az → *innen* határozószó származéka.

innét ◆◆◆◆ hsz (népi)
Innen. *Menj innét, látni se bírlak!*
✧ Ell: *onnan,* (népi) *onnét*
✧ Etim: Az → *e* ~ → *ez* mutató névmás *i* alakváltozatának származéka.

inog ◆◆◆◆ ige ~*ni*
Nem áll szilárdan, ide-oda mozog. *Vigyázz, az asztal inog, mindjárt leesnek róla a tányérok!* ■ *Inog a föld* vagy *a talaj a lába alatt*: bizonytalan a (munkahelyi, anyagi stb.) helyzete.
✧ Szin: *ing, ingadozik, himbálódzik, dülöng,* (ritka) *biceg*
✧ Táj: *bidereg, hedereg, hibog*
✧ Etim: Az → *indít*, → *indul*, → *int* igék tövével azonos, valószínűleg ősi, uráli kori szótő származéka.

ínség ◆◆◆ fn –, ~*et*, ~*e* (választékos)
Nagy nyomor, nélkülözés. *Nagy ínségben nőtt fel.* ■ *Ínséget lát, szenved*: nélkülöz. *A háború alatt csaknem mindenki ínséget szenvedett.* | *Ínségre jut*: nagyon szegénnyé válik. *Az infláció idején a lakosság nagy része ínségre jutott.*
✧ Szin: *éhezés, éhínség, nyomorúság, szűkölködés, tengődés*
✧ Ell: *bőség, gazdagság, jólét*

✧ Etim: A régi nyelvi, ismeretlen eredetű *ín* ‘szolga’ főnév származéka.
✧ Ö: éh + ínség
☝ Kiejtése: [ínség] vagy [inség].

instál ◆ ige *~ni* (népi, régi)
Alázatosan, esedezve kér vagy kérdez valamit. *„a rémült ispán instálja alássan, Hogy mi pogány gyilkos kínozta meg illyen erősen A nagyságos urat?”* (Fazekas M.: Lúdas Matyi). (Udvariassági kifejezésekben:) kérem (szépen). *Nem én tehetek róla, instálom!*
✧ Szin: *könyörög, kérlel; esdekel, esedezik valamiért*
✧ Táj: *istál*
✧ Etim: Latin jövevényszó.
☝ A népi kiejtésben magánhangzó előtt gyakran megnyúlik az *l*: [instállom]. A régebbi szépirodalomban az írásmód is jelzi ezt az ejtésváltozatot, például Csiky Gergely, Mikszáth, Móricz, Szép Ernő, Tersánszky műveiben találkozhatunk vele.

int ◆◆◆◆◆ ige *~eni*
1. Mozdulattal jelt ad. *Felém int, jelzi, hogy észrevett. Szemével és fejével intett, hogy egyetért.*
2. Intéssel közöl valamit. *Búcsút intett egy zsebkendővel, amikor elindult a vonat.*
3. Intéssel hív valakit. *Magához intette a csínytevőket.*
4. *Int valakit valamire*: csitít. *Nyugalomra, csendre inti a hangoskodókat.*
5. ■ *Óva int valakit*: (féltőn) figyelmezteti valamilyen veszélyre. *Óva intette ettől a társaságtól.*
6. Intőt ad valakinek. *Az osztályfőnök nem szokott inteni.*
✧ Szin: **1.** *jelez, mutat, biccent, bólint* **2.** *integet* **3.** *szólít* **4.** *higgaszt* **6.** *megró*
✧ Ell: **4.** *serkent* **6.** *dicsér*
✧ Etim: Az → *indít*, → *indul*, → *inog* igék tövével azonos, valószínűleg ősi, uráli kori szótő származéka.

integet ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
(Kézmozdulattal elköszönésként vagy figyelmeztetésként) többször int. *A vonat ablakából még integetett. Integetett, hogy ne mondjam tovább. Integetett a partjelző.*
✧ Szin: *jelt ad, jelez, figyelmeztet*
✧ Etim: Az → *int* ige származéka.

intelem ◆◆◆◆ fn *intelmek, intelmet, intelme*
Óvó figyelmeztetés, szelíd dorgálás. *Nem sokat segített az atyai intelem.*
✧ Szin: *intés, megintés, feddés, dorgálás,* (tréfás) *lelkifröccs,* (bizalmas) *hegyi beszéd, prédikáció,* (régi, választékos) *parainézis*
✧ Ell: *dicséret, elismerés*
✧ Etim: Az → *int* ige származéka.

intelligens ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en* (idegen)
1. Értelmes, okos. *Intelligens gyerekei vannak, bármiről lehet velük beszélgetni. A vizsla intelligens kutya. Intelligensen és kulturáltan válaszolt minden kérdésemre.*
2. Tanult, képzett. *Intelligens szülőknek általában a gyerekei is egyetemre, főiskolára mennek.*
✧ Szin: **1.** *eszes, fogékony, gyors felfogású, éles eszű, éles elméjű* **2.** *értelmiségi, művelt,* (idegen) *intellektuális, diplomás*
✧ Ell: **1.** *buta, korlátolt, lassú felfogású* **2.** *tanulatlan, képzetlen, műveletlen*
✧ Etim: Latin jövevényszó.
☝ Rövid *l*-lel ejtjük: [inteligens].

intenzív ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en* (idegen)
1. Élénk, megfeszített tempójú. *Hamar kifáradt az intenzív munkától.*
2. Gyorsított menetű. *Beiratkoztam egy intenzív angoltanfolyamra.*
3. Alapos, elmélyült és folyamatos. *A hallgatók intenzív figyelme serkentőleg hatott az előadóra is.*
4. Erős, éles, heves. *Nagyon intenzív illata van ennek a parfümnek. Rossz hatással van a virágaimra az intenzív fény.*
5. ■ *Intenzív osztály*: a speciális kezelést, ápolást igénylő súlyos betegek számára fenntartott kórházi részleg. *A balesetet követően még hetekig feküdt az intenzív osztályon.* (Főnévi használatban:) (bizalmas) *Súlyosbodott az állapota, ezért átszállították az intenzívre.*
✧ Szin: **1.** *fokozott* **3.** *mély, mélyreható, beható, tüzetes* **4.** (illatról:) *átható,* (fájdalomról:) *kínzó*
✧ Ell: **1.** *kényelmes, lassú* **3.** *felszínes, felületes* **4.** *gyenge, enyhe, szelíd*
✧ Etim: Francia eredetű nemzetközi szó.

interaktív ◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an* (idegen)
Kölcsönös, közvetlen érintkezést, kapcsolatot, kommunikációt lehetővé tevő, illetve így működő. *A számítógéppel különböző interaktív játékokat is játszhatunk.*
✧ Etim: Összetétel; *inter* ‘közötti; kölcsönös’: latin eredetű nemzetközi szó + → *aktív*.
☝ Elválasztása: *in-ter-ak-tív*.

interjú ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen)
1. Riporter által vezetett, a nyilvánosságnak szánt beszélgetés. *Interjút adott a tévé munkatársának. Interjút kért a miniszterelnöktől.*
2. (Szociológiai módszerként például a közvélemény-kutatásban, új alkalmazottak kiválasztásánál vagy tudományos kutatásban:) Kikérdezés. *Interjúkat készített, ezeket most dolgozza fel. Önéletrajza alapján behívták személyes interjúra.*

✧ Szin: **1.** *beszélgetés, nyilatkozat, riport, meghallgatás* **2.** *beszélgetés, meghallgatás*
✧ Etim: Amerikai angol, végső soron francia eredetű nemzetközi szó.

intermezzo ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen)

1. Két jelenet vagy felvonás közé iktatott átvezető zene. *Az intermezzo alatt átrendezték a díszletet az opera harmadik felvonásában.*
2. Romantikus stílusú, általában zongorára írt kis zenei darab. *Újabban csak intermezzókat komponál.*
3. (választékos vagy tréfás) Váratlanul közbejött (jelentéktelen) esemény. *Ne hagyjuk, hogy ez a kis intermezzo megzavarja a szórakozásunkat!*
✧ Szin: **1.** *közzene* **3.** *közjáték*
✧ Etim: Olasz eredetű nemzetközi szó.
☝ Kiejtése: [intermeddzó].

internet ◆◆◆◆◆ fn –, *~et, ~je* (idegen)

1. Számítógépeknek információk megszerzésére, továbbítására, szabad bővítésére, valamint kapcsolattartásra, kommunikálásra kiépített világméretű rendszere, hálózata, illetve az ezen tárolt információk összessége. *Az internetet levelezésre, csetelésre, böngészésre és játékra használom. Letöltöttem az internetről egy ingyenes vírusirtó programot. A nagyobb napilapokat interneten is elolvashatod. Majd felrakom az internetre a kiránduláson készült fotókat.*
2. (bizalmas) Ennek elérését lehetővé tevő számítógépes kapcsolat. *Nálatok otthon van internet? A múlt héten bekötötték hozzánk a szélessávú internetet, azóta folyton a hálón lógok.*
✧ Szin: **1.** *világháló,* (bizalmas) *háló,* (idegen, bizalmas) *net* **2.** (idegen, bizalmas) *net*
✧ Etim: Angol eredetű nemzetközi szó.
☝ Kis kezdőbetűvel írjuk, mert nem tulajdonnév.

intéz ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (Ügyet) munkaköri vagy megbízásos alapon irányít, rendszeresen foglalkozik vele. *Munkaideje nagy részében adminisztratív ügyeket intéz.*
2. Valamit célszerűen rendez, irányít. *Úgy intézte dolgait, hogy a szünetben pihenhessen.*
3. Valamely ügyben eljár, végez valamit. *Ma sem intéztem semmit az önkormányzatnál.*
4. (hivatalos) *Valamit intéz valakihez*: ezzel fordul hozzá. *Beszédet intézett a téren összegyűlt tömeghez.*
5. (hivatalos) *Valamit intéz valaki, valami ellen*: végrehajtja. *A sajtó támadást intézett a választások törvénytelenségei ellen.*
✧ Szin: **1.** *adminisztrál, lebonyolít, elrendez, végez* **2.** *szervez* **4.** *valakinek valamit mond*
✧ Etim: Valószínűleg a régi nyelvi, ismeretlen eredetű *int* ‘kedv, ízlés; irány’ főnév származéka.

intézet ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Valamely feladat ellátására szervezett intézmény. *A meteorológiai intézet készíti az időjárási előrejelzéseket.*
2. Nevelőintézet. *Nehezen kezelhető gyermek volt, ezért intézetbe adták.*
✧ Szin: **1.** *hivatal, tanszékcsoport,* (Er bizalmas) *insztitut,* (Va, Őv; Dv bizalmas) *insztitút* **2.** *diákotthon, internátus, javítóintézet,* (régi) *konviktus*
✧ Etim: Az → *intéz* ige származéka.
✧ Ö: javító + intézet

intézked|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Valaminek az elvégzésére, végrehajtására utasítást ad. *Úgy intézkedett, hogy a szünetben is be kell jönni az iskolába.*
2. Valaminek az (el)intézését végzi. *Intézkedett, hogy repülővel utazhassunk.*
✧ Szin: **1.** *dönt, rendelkezik; elrendel valamit* **2.** (hivatalos, választékos) *eljár* • *Lépéseket tesz. Megteszi a szükséges lépéseket.*
✧ Etim: Az → *intéz* ige származéka.

intézmény ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Valamely célra létesített társadalmi vagy állami szervezet. *Az oktatási intézmények dolgozói munkaszüneti napot tartottak.*
2. Társadalmilag kialakult forma. *Némelyek úgy gondolják, hogy a család, a házasság intézménye elavult.*
✧ Szin: **1.** *egyesület, hatóság, intézet, közület* **2.** *rendszer, szokás*
✧ Etim: Az → *intéz* ige származéka.

intéző I. ◆◆◆ mn-i in

Olyan (személy), aki intéz valamit. *Az ügyeket intéző magánembernek nincs könnyű dolga.*
✧ Etim: Az → *intéz* ige származéka.

intéző II. ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. (régi) Birtok vagy üzemegység gazdasági vezetője. *Esterházy gróf egyik birtokán volt intéző.*
2. Sportegyesület gazdasági és ügyviteli vezetője. *Az intéző személye sokszor változik az egyesületnél.*
✧ Szin: **1.** (régi) *jószágigazgató, jószágkormányzó, tiszttartó, gazdatiszt, ispán* **2.** *ügyintéző, ügyvezető*
✧ Etim: Az → *intéz* ige származéka.

intim ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et,* – (idegen)

1. A testtel, testfunkciókkal, illetve a nemiséggel kapcsolatos. *Intim kapcsolat alakult ki köztük.*
2. Valakinek csak a legszűkebb környezetére tartozó. *Intim ügyeidet nem kell a világ elé tárnod.*
3. Bensőséges, meghitt. *Nagyon kellemes, intim hangulat volt a kávéházban, szívesen ültek ott a barátjával.*
✧ Szin: **2.** *bizalmas, személyes,* (idegen) *privát, individuális* **3.** *meleg, családias, közvetlen, otthonos*
✧ Ell: **2.** *nyilvános* **3.** *rideg*

✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.

intő I. ◆◆◆◆ mn *~k* vagy *~ek, ~t, ~n* vagy *~en*

Figyelmeztető. *A könnyelmű Péter pórul járt, legyen ez számotokra intő példa! Intő tekintetétől azonnal elhallgattam.*

✧ Szin: *feddő, dorgáló*

✧ Ell: *dicsérő, elismerő*

✧ Etim: Az → *int* ige származéka.

intő II. ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

A tanuló rossz tanulmányi eredménye vagy magaviselete miatt a szülőnek küldött írásbeli figyelmeztetés. *Igazgatói intőt kapott a diák.*

✧ Szin: *beírás, intés, megrovás,* (kissé régi) *rovó,* (Va, Dv bizalmas) *opomena*

✧ Ell: *dicséret, elismerés*

✧ Etim: Az → *int* ige származéka.

íny ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. A szájpadlás elülső, a fogak mögötti része. *A szomjúságtól ínyéhez tapadt a nyelve.* • Szólás: *Nincs ínyére*: ízlésével vagy hangulatával ellenkezik.

2. Foghús. *Gyulladásban van az íny, ecsetelni kell.*

✧ Szin: **1.** (idegen) *palatum* **2.** *fogíny*

✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.

ínyenc ◆◆◆ mn *~ek, ~et, –*

1. Különleges ételeket, italokat kedvelő. *Szereti az ínyenc vendégeket, ők tudják értékelni szakácsművészetét.* (Főnévi használatban:) *Az apa nagy ínyenc a családban.*

2. Válogatott szellemi élvezeteket kedvelő. *Ínyenc közönség gyűlt össze a koncerten.* (Főnévi használatban:) *A modern darab csak az ínyenceknek tetszett.*

3. Finom, különleges (étel, ital). *Ínyenc ételeket rakott az asztalra.*

✧ Szin: (idegen) *gourmand*

✧ Etim: Az → *íny* főnév nyelvújítás kori származéka.

☝ A *gourmand* szinonima kiejtése: [gurman].

ipa ◆◆ birtokos személyjeles fn (csak egyes számban) *~t* (népi)

Após. *Az ipával és napával jól kijön, sokat beszélgetnek egymással.*

✧ Táj: *kedvesapa*

✧ Ell: *anyós,* (népi) *napa*

✧ Etim: Az ősi, finnugor kori *ip* ‘após’ főnév birtokos személyjeles alakja.

☝ 3. személyben nem teszünk hozzá személyjelet, mert a szó eleve ilyen értelmű: ‘apósa’. Tehát: *ipam, ipad, ipa.*

ipar ◆◆◆◆◆ fn *–, ~t, ~a*

1. A gazdaságnak az az ágazata, amely a nyersanyagok kitermelését, feldolgozását végzi. *Az ország ipara egyre korszerűbbé válik.*

2. Ennek valamely azonos vagy hasonló termelést, szolgáltatást folytató ága. *A szövő-fonó ipar termelékenysége 20%-kal nőtt.*

3. Kézművesség, mesterség. *Az ipart a legkisebb fiú vette át.* ■ *Ipart űz, folytat*: (valamilyen) iparban dolgozik. *A középkori városokban sokféle ipart űztek.* • Szólás: (bizalmas) *Gyűri* vagy *űzi az ipart*: **a)** sokat dolgozik **b)** (gúnyos) (nő) üzletszerűen kéjeleg. *Ipart űz valamiből*: kedvtelésből csinál valamit.

4. (bizalmas) Valamely ipar folytatására jogosító igazolvány. *Kiváltja az ipart, mert asztalosműhelyt akar nyitni.* • Szólás: *Beadja az ipart*: **a)** visszaadja az iparengedélyt **b)** (szleng) meghal.

✧ Szin: **1.** *gyártás,* (idegen) *indusztria* **2.** *iparág, ágazat* **4.** *iparigazolvány, iparengedély*

✧ Etim: Nyelvújítás kori szóelvonás az → *iparkodik* igéből.

✧ Ö: házi + ipar, könnyű + ipar, nagy + ipar, nehéz + ipar

iparkod|ik ◆◆◆◆ ige *~ni* (bizalmas)

Igyekezik. *Iparkodj egy kicsit jobban! Ha iparkodtok, jobb lesz az idei bizonyítványotok, mint a tavalyi.*

✧ Szin: *buzgólkodik, fáradozik, serénykedik, szorgoskodik,* (szleng) *güzül* • (szleng) *Gyűri az ipart.*

✧ Ell: *lustálkodik, henyél*

✧ Etim: Egy ismeretlen eredetű szótő többszörösen képzett származéka.

iparművész ◆◆ fn

Művészi dísz- és használati tárgyakat készítő személy. *Egy iparművész által készített szőnyeg a szoba dísze.*

✧ Etim: Összetétel: → *ipar* + → *művész.*

iparos ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

Mesterséget folytató szakember. *Iparossal készíttette el a belső burkolást.*

✧ Szin: *mester, mesterember*

✧ Ell: (rosszalló) *kontár*

✧ Etim: Az → *ipar* főnév származéka.

✧ Ö: kis + iparos

ipiapacs ◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

Olyan bújócska, amelyben a hunyó és a bújók közül az a győztes, aki előbb ér a megadott célponthoz, és előbb mondja a célpontot megütögetve, hogy „ipiapacs”. *Azon a nyáron minden délután ipiapacsot játszottunk.*

✧ Etim: Játszi szóalkotással keletkezett összetétel, ikerszó; *ipi* + *apacs* ‘egyfajta bújócska’: szóelvonással keletkezett a német eredetű *(le)apacsol* ‘e játékban a célpontra üt’ igéből.

ipse ◆◆ fn *~k, ~t, ~je* (bizalmas, rosszalló)

(A szóban forgó) férfi. *Az az ipse mondta, aki ott áll. A kávézóban odajött hozzánk egy ipse.*

✧ Szin: (bizalmas, rosszalló) *alak, fej, krapek, pacák, pali, pasas, hapsi, tag,* (szleng) *arc*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

ír[1] ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Értelmezhető, olvasható nyomokat, elsősorban betűket, számokat stb. hoz létre. *Krétával számokat ír a táblára. Szavakat ír ujjával a porba. Tudok kottát írni.* ■ *Zászlajára ír valamit*: jelszóul, irányelvül választ valamit. *A szegények képviseletét írta a zászlajára.*

2. Egyezményes jelekkel rögzít valamit. *Helyesen ír. Y-nal írja a nevét. Még aznap írt egy sms-t.* (Időpontra vonatkozó kifejezésben:) *Ma 2002. április 14-ét írunk*: ma ez az év, hónap, nap van.

3. (Íróeszköz) működik (valahogyan). *Jól ír a tollad. Halványan ír az írógép. Nem ír a filcem.*

4. Írásban közöl valamit. *Azt írta, holnap jön.*

5. (Irodalmi vagy zeneművet) alkot. *Az író minden nap négy óra hosszáig írja a regényét. Írt egy zongoraművet is.*

6. (Tárgy nélkül:) Irodalmi tevékenységet folytat. *Újabban megint ír.*

7. Telekkönyvben valaki tulajdonául tüntet fel valamit. *Az örökösökre írják a házat.*

8. Valami tükröződik, meglátszik valakin, valamin. *Az arcára van írva, hogy sikerült a vizsgája.*

9. (népi, régi) Festve, rajzolva díszít valamit. *Húsvétra tojást írtunk, de én írtam képeket is.*

✧ Szin: **1.** (bizalmas) *vés, írogat,* (bizalmas, kissé rosszalló) *körmöl,* (gúnyos) *kapar, firkant,* (választékos) *ró,* (rosszalló) *irkál, firkál* **4.** *fogalmaz* **5.** *költ, szerez, megörökít*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán honfoglalás előtti, csuvasos típusú török jövevényszó.

✧ Ö: alá + ír, elő + ír, körül + ír

ír[2] ◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja* (választékos)

1. Gyógykenőcs. *Írt kent a sebre, s az mindjárt kevésbé fájt.*

2. Gyógyító, enyhítő hatás. *A bánat írja a felejtés.*

✧ Szin: **1.** *balzsam,* (választékos) *gyógyír,* (régi) *kenet,* (bizalmas) *kence* **2.** (választékos) *balzsam, gyógyír*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

ír[3] ◆ mn *~ek, ~t, ~ül*

A főleg Írországban lakó, kelta eredetű anyanyelvén, a gaelen kívül angolul is beszélő néphez tartozó, vele kapcsolatos. *Az ír népköltészet újabban megint sokakat érdekel. Szerzett egy kutyát, egy ír szettert.* (Főnévi használatban:) *Sok ír él Írországon kívül is. Írből fordít régi népdalokat.*

✧ Szin: *írországi,* (régi) *írlandi*

✧ Etim: Angol, végső soron ír eredetű német jövevényszó.

☝ A *gael* szó kiejtése: [gél].

iram ◆◆◆◆ fn –, *~ot, ~a*

Mozgásban, munkában gyorsaság, lendület. *Fokozni kell a munka iramát. Nagy iramban száguld a lovasfogat. Nem bírom ezt az iramot.*

✧ Szin: *sebesség, tempó*

✧ Etim: Nyelvújítás kori szóelvonás az → *iramodik* igéből.

iramod|ik ◆◆◆ ige *~ni*

Hirtelen lendülettel futni kezd valahova, valaki, valami után. *A kutya a férfi után iramodott.*

✧ Szin: *iramlik, rugaszkodik,* (régi) *rúgtat*

✧ Táj: *iramít*

✧ Etim: A régi nyelvi *iramik* ‘fut’ ige származéka. Az *iramik* az ősi, ugor kori *ir* ‘fut, szalad’ ige származéka (vö. → *illan,* → *illat,* → *iránt,* → *irány*).

iránt ◆◆◆◆◆ nu

1. (népi) Valaki valami felé, irányában. *Az erdő iránt megy.*

2. Valaki, valami irányában, a vele való kapcsolatában. *Közönyös szenvedése iránt. Hálát, szeretetet érez barátja iránt.*

3. Valakire, valamire vonatkozóan, valaki felől. *Érdeklődik, kérdezősködik rokonai iránt.*

✧ Szin: **2.** *szemben valakivel, valamivel* **3.** (bizalmas) *után*

✧ Etim: Az ősi, ugor kori *ir* ‘irány’ főnév megszilárdult ragos alakulata. Az *ir* annak az igenévszónak a főnévi változata, melynek igei folytatása az → *illan,* → *illat,* → *iramodik* szavak ‘fut, szalad’ jelentésű alapszava.

✧ Ö: egyéb + iránt, torony + iránt

☝ Negatív érzelmekkel kapcsolatban inkább az *ellen, szemben* névutót használjuk: *Fellázadt a nővére önzése ellen. A barátoddal szemben gonosz voltál.*

iránt|a ◆◆ személyragos hsz

Valami, valaki iránt. *Mindig jóindulatot tanúsított irántam.*

✧ Szin: *irányában, felől, után, valakire, valamire vonatkozóan, valakivel, valamivel szemben*

✧ Etim: Az → *iránt* névutó személyragos alakja.
☝ Ragozása: *irántam, irántad, iránta, irántunk, irántatok, irántuk.*

irány ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Mozgás meghatározott ponthoz viszonyított (egyenes) haladása, útja. *Jó irányban megyek a Hősök tere felé?* ■ *Tartja az irányt*: változatlan irányban halad. | *Irányt változtat*: megváltozott irányban halad. | *Irányt szab valaminek*: meghatározza az irányát.
2. Mozgás meghatározott célpontja. *Irány a hegycsúcs! Valaminek az irányában*: valami felé. *Elindult a ház irányában.*
3. Cselekvés, folyamat menete. *Jó irányban halad az élete. Új irányba terelte a beszélgetést.*
4. (hivatalos) *Valamilyen irányban*: valamilyen tekintetben, vonatkozásban. *Semmilyen irányban nem tett ígéretet.*
5. Irányzat, törekvés. *Irodalmi, művészeti irányokkal ismerkedhetünk meg.*
6. (Személyragos alakban *-ban* határozóraggal:) *Irányomban, irányodban stb.*: irántam, irántad stb. *Megértő irányomban.*

✧ Szin: **2.** (idegen) *orientáció* **3.** *lefolyás* **4.** *szempont* **5.** (választékos) *tendencia*
✧ Etim: Az → *iránt* névutó tövével azonos *ir* ‘irány’ főnév származéka.

irányít ◆◆◆◆◆ ige *~ani*

1. Meghatározott irányba haladásra késztet valamit, valakit. *Lépteit az utca másik oldala felé irányította.*
2. Küld, rendel valakit, valamit valahová. *A csapatot a határ közelébe irányították.*
3. *Valamit valamire, valakire irányít*: felé fordítja. *A színpadra irányította távcsövét. Ránk irányította a figyelmet.*
4. Vezet valamit. *Szakszerűen irányítja az intézményt.*
5. Megszab, alakít valamit. *Párizs irányítja a mindenkori divatot.*

✧ Szin: **2.** *vezényel* **3.** *megcéloz valakit, valamit valamivel* **4.** *igazgat, szervez,* (idegen) *koordinál, menedzsel* **5.** *formál, diktál*
✧ Ell: **2.** *visszavon valahonnan*
✧ Etim: Az → *irány* főnév származéka.

irányítástechnika ◆ fn

Önműködő rendszerek irányításával, törvényszerűségeivel és megvalósításával foglalkozó tudományág, illetve annak gyakorlati, technikai alkalmazása. *Egy irányítástechnikával foglalkozó cég új beléptetőrendszert fejlesztett ki parkolóházak számára.*

✧ Etim: Összetétel; *irányítás*: az → *irányít* ige származéka + → *technika*.

iránytű ◆◆◆ fn

1. Az észak–déli irányt mágnestűvel mutató kis műszer. *A tájékozódási futók legfontosabb eszköze a térkép és az iránytű.*

2. Olyan dolog, ami valakit, valamit eligazít. *A közvélemény iránytűje a sajtó.*

✧ Szin: **1.** *tájoló,* (ritka, idegen) *kompasz, busszola* **2.** *irányadó, útmutató*
✧ Etim: Összetétel: → *irány* + → *tű*.

irányul ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. *Valami valakire, valamire irányul*: valaki, valami felé fordul. *A látcső a főhősre irányul. Tekintete a messzi városra irányul.*
2. *Valamire irányul*: (megnyilvánulás) valamilyen célt szolgál. *Igyekezete arra irányult, hogy mindent jóvátegyen.*

✧ Szin: **1.** *fordul, szegeződik* **2.** *törekszik;* (idegen) *tendál valami felé*
✧ Etim: Az → *irány* főnév származéka.

irányzat ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

Sajátos jellemzőkkel rendelkező társadalmi, művészeti, tudományos törekvés. *A XIX. század második felének művészetét a realista irányzat jellemzi.*

✧ Szin: *áramlat, irány(vonal),* (idegen) *orientáció*
✧ Etim: Az → *irány* főnév származéka.

írás ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Az a cselekvés, hogy (valamit) írnak. *Írással tölti az időt.*
2. Irodalmi, újságírói tevékenység. *Írásból él.*
3. Íráskép. *Az orvosoknak gyakran olvashatatlan az írásuk.*
4. Íráskészséget fejlesztő tantárgy. *Írásból jó jegyet kapott.*

5. Írott szöveg. *Mit tartalmaz az írás?* | *Az Írás*: a Szentírás, a Biblia. *Mindennap olvassa az Írást.* ■ *Írásba foglal*: leír. *Írásba foglalták a megállapodást.*
6. (bizalmas) Igazolás. *Írást ad a tanfolyamon való részvételről.*
7. A pénzérmének az az oldala, amelyen az értéket jelölő szám olvasható. *Fej vagy írás?*
✧ Szin: **1.** (népi) *betűvetés* **2.** (választékos) *tollforgatás* **3.** (bizalmas) *ákombákom, irkafirka, krikszkraksz* **4.** (régi) *betűvetés* **5.** (választékos) *(írás)mű,* (bizalmas, rosszalló) *firkálmány, iromány* **6.** *irat, tanúsítvány,* (bizalmas) *papír*
✧ Ell: **7.** *fej*
✧ Etim: Az → *ír* ige származéka.
✧ Ö: gép + írás, gyors + írás, helyes + írás, szent + írás, titkos + írás

írásbeli ◆◆◆◆ mn *~k* vagy *~ek, ~t,* –
1. Leírt, írásba foglalt. *Írásbeli meghívást kapott a találkozóra.*
2. Olyan (feladat, vizsga), amelyen a feltett kérdésekre írásban kell válaszolni. *Az írásbeli érettségi feladatai nehezek voltak.* (Főnévi használatban:) *Nem sikerült az írásbelije.*
✧ Szin: **1.** *írott, írásos* **2.** *írásos, zárthelyi*
✧ Ell: *szóbeli,* (idegen) *verbális*
✧ Etim: Az → *írás* főnév származéka.

írástudó I. ◆◆◆ mn *~k, ~t,* –
Olyan (ember), aki tud írni és olvasni. *A lakosság nagy része írástudó.*
✧ Szin: *iskolázott, tanult*
✧ Ell: *írástudatlan, analfabéta*
✧ Etim: Összetétel; → *írás* + *tudó*: a → *tud* ige származéka.

írástudó II. ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. (Vallási szóhasználatban:) A vallási törvényekben, írásokban járatos személy. *A farizeusokról és az írástudókról a Bibliában olvashatunk.*
2. (választékos) Irodalommal, tudománnyal foglalkozó személy. *Nagy az írástudók felelőssége.*
✧ Szin: **2.** *irodalmár, értelmiségi,* (régi) *deák,* (idegen) *intellektuel,* (régi, idegen) *literátus*
✧ Etim: Összetétel; → *írás* + *tudó*: a → *tud* ige származéka.

írásvetítő ◆◆◆ fn
Átlátszó fóliára írt vagy rajzolt szöveg, ábra kivetítésére való készülék. *A tanár írásvetítővel a táblára vetítette az óravázlatot, hogy könnyebb legyen jegyzetelni.*
✧ Szin: (Va, Dv) *grafoszkóp,* (Mv bizalmas) *grafoszkop*
✧ Etim: Összetétel: → *írás* + → *vetítő*.

irat ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
1. Ügyirat. *A lakással kapcsolatos iratokat egy helyre gyűjtötte össze.*
2. Személyi okirat (személyi igazolvány, jogosítvány stb.). *Kérem az iratait!*
3. Írást tartalmazó papír. *Iratait a könyvtárban hagyta.*
✧ Szin: **1.** *írás, okmány, igazolás,* (idegen) *dokumentum,* (Fv, Va, Ka, Dv, Mv, Őv bizalmas) *dokument* **2.** *okmány,* (Fv, Va, Ka, Dv, Mv, Őv bizalmas) *dokument*
✧ Etim: Az → *ír* ige származéka.
✧ Ö: fel + irat, folyó + irat, kéz + irat, táv + irat, utó + irat
☝ Az *irat* főnévvel szemben az *írat* ige hosszú *í*-vel írandó: *Fiával íratja meg a levelet.*

irdatlan ◆◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*
1. (túlzó) Nagyon nagy. *Lenéztek az irdatlan mélységbe. Irdatlanul ordított.*
2. Ormótlan. *Ablaka előtt egy irdatlan tűzfal emelkedett.*
✧ Szin: **1.** (túlzó) *hatalmas, óriási, roppant nagy* **2.** *csúnya, nagy, idomtalan*
✧ Ell: **1.** *kicsi, apró*
✧ Etim: Valószínűleg az → *irt* ige származéka.

irgalmas ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
1. (választékos) A bajban levőn segítő, könyörületes. *Irgalmas cselekedeteket hajtott végre.*
2. ■ *Irgalmas rend*: gyógyítással foglalkozó katolikus szerzetesrend. *Szerzetesként az irgalmas rendben tevékenykedik.* | *Irgalmas nővér*: az irgalmas rend női tagja. *A rendházban ismét sok irgalmas nővér él.* (Főnévi használatban:) *Az irgalmasokhoz járt iskolába.*
3. (Felkiáltásban:) Megbocsátó, kegyelmes. *Irgalmas Isten!* • Szólás: *Isten legyen neki irgalmas!*: jaj lesz neki.
✧ Szin: **1.** (választékos) *kegyes, kegyelmes, megbocsátó* **3.** (választékos) *kegyes*
✧ Ell: **1.** (választékos) *könyörtelen, szívtelen* **3.** (választékos) *lesújtó, büntető*
✧ Etim: Az → *irgalom* főnév származéka.

irgalmatlan I. ◆◆◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*
1. Irgalmat nem ismerő, könyörtelen. *Irgalmatlanul elverte.*
2. Különlegesen zord. *Irgalmatlan telünk volt az idén.*
✧ Szin: **1.** *embertelen, kegyetlen, kíméletlen, borzasztó* **2.** *barátságtalan, kemény*
✧ Ell: **1.** *irgalmas, könyörületes, megbocsátó* **2.** *enyhe*

✧ Etim: Az → *irgalom* főnév származéka.

irgalmatlan II. ◆◆◆◆ hsz (túlzó)

Rettentően, nagyon. *Az út, amelyen jöttünk, irgalmatlan rossz.*

✧ Szin: (túlzó) *borzasztóan, szörnyen, irdatlanul,* (bizalmas) *átkozottul,* (szleng) *rohadtul*

✧ Etim: Az → *irgalom* főnév származéka.

irgalmaz ◆◆◆ ige *~ni* (választékos)

Irgalmat tanúsítva megkegyelmez valakinek. *Irgalmazzanak szegény fejemnek!* (Vallási szertartás szövegében) *Uram, irgalmazz!* • Szólás: *Isten irgalmazzon neki!*: jaj neki.

✧ Szin: *kegyelmez, megbocsát;* (választékos) *könyörül, megkönyörül valakin*

✧ Ell: *megbüntet valakit*

✧ Etim: Az → *irgalom* főnév származéka.

irgalom ◆◆◆◆ fn *–, irgalmat, irgalma*

1. (választékos) Megértő, segítő szándék vagy viselkedés gyarló vagy vétkes személlyel szemben. *Nincs a szívében irgalom azzal szemben, aki meglopta.*

2. (választékos) Megbocsátás. *Irgalomért esedezik. Irgalom!*: irgalmazz.

3. (Enyhébb káromkodásként:) *Az irgalmát neki!*

✧ Szin: **1.** *szánalom, részvét,* (választékos) *irgalmasság, könyörület, könyörületesség* **2.** (választékos) *kegyelem* **3.** (szépítő) *a kutyafáját!*

✧ Ell: **1.** *könyörtelenség, kegyetlenség*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán ősi, uráli kori szótő származéka.

irha ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. A bőr három kötőszöveti rétege közül a középső. *A felhám és a bőralja között van az irha.*

2. Prémes állatbőr, különösen a birka kidolgozott bőre. *Egy medve irháját terítették a kandalló elé.*

3. Bársonyos tapintású báránybőrből varrott, szőrmés oldalával befelé viselt bunda. *Vett egy szép irhát magának.*

4. (bizalmas) (Kifejezésekben:) Az ember bőre, illetve ő maga. ■ *Félti az irháját*: fél, hogy megverik. | *Elhordja az irháját*: elmenekül. | *Hordd el az irhádat!*: takarodj. | *Kiporolja (valakinek) az irháját*: megveri.

✧ Szin: **2.** *bunda* **3.** *irhabunda, irhakabát*

✧ Etim: Latin eredetű német jövevényszó.

irigy ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

Olyan (ember), aki más jobb helyzetén, sikerein bosszankodik, s azt inkább magának kívánja. *Irigy a szomszédjára, hogy olyan jól él. Adj egy kicsit nekem is, ne légy olyan irigy!* (Főnévi használatban:) *„A rózsámat igazán szerettem, Az irigyek elrabolták tőlem”* (népdal). *Valakinek az irigye*: az az ember, aki irigykedik rá. *Sok irigye van, mióta felépült az új háza.* • Szólás: *Irigy, mint a kutya*, vagy *irigy kutya*: nagyon irigy.

✧ Szin: *önző,* (választékos, idegen) *egoista*

✧ Ell: *jószívű, önzetlen*

✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, ismeretlen eredetű szótő származéka.

☝ Kiejtése lehet [irigy] vagy [irígy], de mindig két rövid *i*-vel írjuk.

irigyel ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Irigységet érez valaki iránt. *Sikereiért sokan irigyelték.*

2. Magának kíván valakitől valamit. *Irigyli kollégájától az új autóját.*

3. Nem szívesen ad valakinek valamit, sajnálja tőle. *Még a száraz kenyeret is irigyelte tőle.*

✧ Szin: **1.** *irigykedik valakire* **2.** *elkíván; irigykedik valakire valamiért*

✧ Etim: Az → *irigy* melléknév származéka.

irigyked|ik ◆◆◆ ige *~ni*

Állandóan, nagyon irigyel valakit. *Irigykedik a többi lányra, akiknek már van udvarlójuk.*

✧ Etim: Az → *irigy* melléknév származéka.

írisz ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Nagy kék, lila vagy sárga virágú, évelő kerti növény. *A kertben áprilisban írisz nyílik.*

2. A szem szivárványhártyája. *Az íriszből sok mindent ki lehet olvasni, például betegségeket.*

3. Állítható fényrekesz a fényképezőgépen. *Beállítottad az íriszt?*

✧ Szin: **1.** *nőszirom*

✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

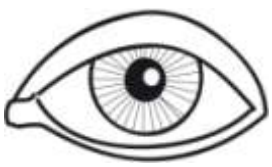

irka ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (régi)

Vékony füzet. *Mikor én iskolába jártam, nekünk csak két irkánk volt.*

✧ Etim: Nyelvújítás kori szóelvonás az → *irkál* igéből.

irkafirka ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (rosszalló)

1. Értelmetlen, kusza betűk sora. *A fal tele van irkafirkával.*

2. Olvashatatlan, csúnya írás. *Ezt az irkafirkát nem vagyok hajlandó elolvasni.*

✧ Szin: **1.** *firkálás,* (rosszalló) *firkálmány* **2.** *ákombákom,* (bizalmas) *krikszkraksz,* (rosszalló) *macskakaparás*

✧ Etim: Szóelvonással keletkezett az *irkál-firkál* összetételből (→ *irkál* + → *firkál*).

irkál ◆◆ ige *~ni* (rosszalló)

(Rendszeresen) céltalanul vagy értelmetlenül ír valamit. *Leveleket irkál, pedig nem válaszolok neki. Egész nap csak számokat irkál.*

✧ Szin: (rosszalló) *firkál, irkafirkál*

✧ Táj: *irsokál*

✧ Etim: Az → *ír* ige származéka.

írmag ◆ fn (általában csak szólásban, egyes szám 3. személyben, birtokos személyjellel) (népi)

Az utolsó vagy egyetlen példány. ● Szólás: *Írmagja se maradt*: semmi sem maradt belőle. *A tatárok az egész falut elpusztították, írmagja se maradt a lakosságnak.*

✧ Etim: Összetétel; → *ír*[2] ‘gyógynövény gyökere’ + → *mag*.

írnok ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

Másolatokat, kimutatásokat stb. készítő kisegítő tisztviselő. *A katonaságnál írnok volt, csak könnyű irodai munkát végzett.*

✧ Szin: (régi) *irodista, tollnok,* (rosszalló) *firkász,* (gúnyos) *tintanyaló, aktakukac*

✧ Etim: Az → *ír* ige nyelvújítás kori származéka.

író[1] ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Írásművet, szöveget alkotó személy. *A cikk íróját beperelték.*

2. Irodalmi műveket alkotó személy, elsősorban prózaíró. *Még kezdő író volt, amikor felfigyeltek rá.*

✧ Szin: **1.** *szerző, alkotó,* (választékos, esetleg gúnyos) *tollforgató,* (gúnyos) *tollnok,* (rosszalló) *firkász* **2.** *alkotó,* (ritka) *írásművész, íróember,* (régi, választékos) *auktor,* (ritka, hivatalos) *belletrista,* (választékos, esetleg gúnyos) *tollforgató,* (gúnyos) *tollnok,* (rosszalló) *firkász*

✧ Ell: *olvasó*

✧ Etim: Az → *ír* ige származéka.

✧ Ö: táv + író

író[2] ◆ fn –, *~t, ~ja*

Vaj köpülésekor keletkezett savanykás folyadék. *Szívesen iszik írót.*

✧ Táj: *vajíró*

✧ Etim: Honfoglalás előtti, csuvasos típusú török jövevényszó.

iroda ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Üzemnek, intézménynek az ügykezelést végző szerve. *A vállalat irodái a főépületben vannak.*

2. Sajátos szolgáltatást végző szervezet. *Egy munkaközvetítő iroda segítségével talált magának állást.*

3. Hivatali helyiség. *Az irodákban két-két íróasztal van.*

✧ Szin: **1.** *hivatal,* (idegen) *büró,* (régi) *kancellária*

✧ Etim: Az → *ír* ige nyelvújítás kori származéka.

irodalom ◆◆◆◆◆ fn *irodalmak, irodalmat, irodalma*

1. Valamely közösség, nép, illetve korszak írásba foglalt, művészi értékű szövegeinek összessége. *Az ókori és a modern irodalom a kedvence. A népköltészet is irodalom, bár szájhagyomány útján terjed.*

2. A szépirodalommal foglalkozó tantárgy. *Irodalomból mindig jeles volt.*

3. Valamely tudomány vagy szakma kérdésköreivel foglalkozó írások, cikkek, könyvek összessége. *Jól ismeri a verselemzés irodalmát.*

4. Irodalmi élet. *Az irodalomban is szerepet játszanak a gazdasági és politikai tényezők.*

✧ Szin: **1.** *szépirodalom,* (választékos, idegen) *literatúra,* (idegen) *belletrisztika* **2.** (Fv bizalmas, csak a szlovák irodalom mint tantárgy:) *literatúra* **3.** *szakirodalom,* (idegen) *bibliográfia*

✧ Etim: Az → *ír* ige nyelvújítás kori származéka.

✧ Ö: szak + irodalom, szép + irodalom

iromány ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. (régi) Írás, irat. *Régi irományokat talált a padláson.*

2. (rosszalló) Gyenge, értéktelen írásmű. *Nem olvasom az irományait.*

✧ Szin: **1.** *írásmű,* (idegen) *dokumentum,* (választékos) *kézirat* **2.** (rosszalló) *firkálmány, fércmű, fércmunka*

✧ Ell: **2.** *remekmű, műalkotás*

✧ Etim: Az → *ír* ige nyelvújítás kori származéka.

iromba ◆ mn *~k, ~t, ~n*

1. (népi) Fekete-szürke, illetve fehér-szürke színű (állat). ■ *Iromba macska*: feketével tarkázott szürke (szőrű). *Egy iromba macska fekszik a kemencénél.* | *Iromba tyúk*: fehérrel pettyezett sötétszürke (tollazatú). *Iromba tyúkok szaladgálnak az udvaron.*
2. (ritka) Ormótlan, ormótlanul nagy. *Iromba betűkkel írta tele a papírt.*
✧ Szin: **1.** (macska:) *cirmos,* (tyúk:) *kendermagos* **2.** (szleng) *bazi nagy*
✧ Táj: **1.** *babos, pettyegetett*
✧ Ell: **2.** *kecses, apró,* (választékos) *légies, finom*
✧ Etim: Szlovák jövevényszó.

irón ◆ fn *~ok, ~t, ~ja*
1. (régi) Ceruza. *Színes irónnal ír.*
2. (választékos) ■ *Golyós irón*: golyóstoll. *Golyós irónt vett elő.*
3. (régi) Írásra használatos ónrudacska. *Akkor még irónnal írtak, ma golyóstollal.*
✧ Szin: **1.** (régi vagy bizalmas) *plajbász*
✧ Etim: Nyelvújítás kori szóösszevonás az *író ón* szószerkezetből.

irt ◆◆◆◆◆ ige *~ani*
1. Tömegesen pusztít valamit. *Irtja a kártevőket és a gyomot a kertben. Folyamatosan irtják a hegyoldalban az erdőt.*
2. (Szőrt, tyúkszemet stb.) eltávolít. *Különleges szerekkel irtja a pattanásait.*
3. (Embereket) tömegesen gyilkol. *Évekig irtották a hódoltságban élő embereket.*
4. (Kész jelenséget) minden erejével megszüntetni igyekszik. *Irtja a durva szavakat az osztályban.*
✧ Szin: **1.** *elpusztít, megsemmisít* **3.** *öl*
✧ Ell: **1.** *megvéd* **4.** *létrehoz*
✧ Etim: Vitatott eredetű. Vagy ősi, uráli kori szótő származéka, vagy honfoglalás előtti török jövevényszó.
☝ Rövid *i*-vel írjuk és ejtjük.

irtás ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. Pusztítás, megsemmisítés. *A férgek, a kártevők irtása szükséges dolog. Az emberek irtása a legnagyobb bűn.*
2. Erdőirtás. *Az irtás téli munka.*
3. Az a terület, ahol az erdőt kiirtották. *Az erdő közepén irtás volt. Az irtásba kukoricát vetettek.*
✧ Szin: **3.** *irtvány, vágás, nyiladék, irtásföld* (= az irtás földje)
✧ Táj: *csutkos*
✧ Ell: **1.** *szaporítás* **2.** *telepítés*
✧ Etim: Az → *irt* ige származéka.

irtó[1] ◆◆ mn *~ak* vagy *~k, ~t, –*
■ *Irtó hadjárat*: **a)** (rosszalló) nép(csoport), politikai irányzat megsemmisítésére irányuló tevékenység. *Legszívesebben irtó hadjáratot indítanának mindenki ellen, aki nem ért egyet velük;* **b)** káros dolog megszüntetésére irányuló mozgalom. *Eredménytelenül végződött a szúnyogok elleni irtó hadjárat.*
✧ Szin: *pusztító, öldöklő, vérengző*
✧ Etim: Az → *irt* ige származéka.

irtó[2] ◆◆ hsz (bizalmas)
Irtózatosan. *Irtó nagy vihar volt.*
✧ Szin: *éktelenül, roppantul, iszonyúan, szörnyen, nagyon*
✧ Etim: Szóelvonással keletkezett az → *irtózatos*, → *irtóztató* melléknevekből.

irtózatos ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
1. Félelemmel vegyes undort keltő. *Egy irtózatos alakkal találkoztam.*
2. Félelmetes, borzalmas. *Mindenféle háború irtózatos.*
3. (túlzó) Roppant nagy. *Irtózatos veszekedés tört ki a családban.*
✧ Szin: **1.** *irtóztató, borzasztó, iszonyú, ijesztő* **2.** *rettenetes, szörnyűséges, hátborzongató, hajmeresztő, vérfagyasztó, megrendítő* **3.** (túlzó) *óriási,* (szleng) *oltári*
✧ Ell: **1.** *elbűvölő, vonzó* **2.** *szívderítő, szívmelengető*
✧ Etim: Az → *irtózik* ige származéka.

irtóz|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Egyszerre undorodik és fél is valakitől, valamitől. *Irtózik a hüllőktől.*
2. Távol tartja magát valakitől, valamitől. *Irtózik a munkától, még a gondolatától is.* • Szólás: *Irtózik tőle, mint ördög a tömjénfüsttől*: nagyon irtózik valamitől.
3. Nagy félelmet érez. *Irtózva lépett be a barlangba.*
✧ Szin: **1.** *borzad, iszonyodik, viszolyog* **2.** *undorodik* **3.** *fél, retteg, reszket*
✧ Ell: **1.** *imád valakit, valamit; rajong valakiért, valamiért,* (bizalmas) *megőrül valakiért, valamiért,* (szleng) *megdöglik valakiért, valamiért* **2.** *megszállottja valaminek; vonzódik valakihez, valamihez*
✧ Etim: Valószínűleg az → *irt* ige származéka.

irtóztató ◆◆◆ mn *~ak* vagy *~k, ~t, ~an* (választékos)
1. Félelmetes, irtózatos. *Irtóztató volt a látvány, többen elfordultak.*
2. (túlzó) *Irtóztatóan*: nagyon. *Egy irtóztatóan nagy hegyhez értek. Irtóztatóan buta ez a nő.*

✧ Szin: **1.** *iszonyú, iszonyatos, borzalmas, förtelmes, rémisztő, szörnyűséges, visszataszító* **2.** *rendkívül, elképesztően, hihetetlenül, borzasztóan*
✧ Ell: **1.** (választékos) *elbűvölő, elragadó, magával ragadó*
✧ Etim: Az → *irtózik* ige származéka.

irul-pirul ◆ ige *irulni-pirulni*
Zavarában ismételten elpirul. *„Irul-pirul Mária, Mária, boldogságos kis mama”* (József A.: Betlehemi királyok).
✧ Etim: A → *pirul* igéből keletkezett összetétel, ikerszó: *irul* + → *pirul*.
☝ Mindkét tagját toldalékoljuk: *irultak-pirultak, irulva-pirulva* stb.

is I. ◆◆◆◆◆ ksz (Mellérendelt mondatok vagy mondatrészek kapcsolására párosan is.)
1. (Annak kifejezésére, hogy a megállapítás több dologra vagy személyre vonatkozik:) *Pista is és Jancsi is megérkezett. Nemcsak te, én is elmegyek.*
2. (Fokozó értelmű mondatrészek vagy mondatok kapcsolására:) *Egy vagy talán kettő is van.* (Hasonlításban:) *A méznél is édesebb.* (Következményt tartalmazó mondatok kapcsolására:) *Megígérte, s meg is tette.*
3. (Szembeállított dolgok összefüggésének kifejezésére:) *Nem szép, de nem is csúnya. Ez is, az is. Hiszi is, nem is.*
4. (Megengedő mondatok kapcsolására:) Bár, noha. *Ha nehezen is, csak befejezzük.*
✧ Szin: **1.** *szintén, mind…, mind…* **2.** *még* **3.** *egyrészt…, másrészt*
✧ Ell: **1.** *sem*
✧ Etim: Valószínűleg összetétel; *i*: az → *e* ~ → *ez* mutató névmás alakváltozata + → *s* (vö. → *és*).
✧ Ö: igen + is, legalább + is, ugyan + is, vagy + is

is II. ◆◆◆◆◆ hsz (Nyomósításra.)
1. (Kijelentésben:) *Annál is inkább megteszi.* (Felszólításban:) *Ne is figyelj oda!* (Tiltásban:) *Ne is halljam a hangod!* (Óhajtásban:) *De szép is lenne!* (Felkiáltásban:) *Az ördögbe is!* (Kérdésben:) *Hogy is volt? Hogy is tehetnék mást?*
2. (Sorrendre utaló határozószók mellett:) *Először is nézzük meg, miből gazdálkodhatunk!*
3. *Amikor, ahol* stb. *is*: és vagy de akkor, ott stb. *Már indulóban voltak, amikor is megjött a rossz hír. Megálltak egy tisztáson, ahol is bevárták a többieket.*
✧ Etim: Valószínűleg összetétel; *i*: az → *e* ~ → *ez* mutató névmás alakváltozata + → *s*.

iskola ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Rendszeres oktatást nyújtó intézmény. *Általános iskolába vidéken, gimnáziumba Pesten járt. Az állami iskolák mellett egyre több az egyházi iskola.*
2. (Fv) Bármely fokú oktatási intézmény, egyetem is. *Holnap nem kell iskolába mennünk, mert a dékán szabadnapot rendelt el.*
3. Az iskola épülete. *Újra benépesült az iskola szeptemberben.* ■ (tréfás) *Az iskola mellé jár*: kerüli az iskolát.
4. Az iskola tanulóinak és nevelőinek közössége. *Májusban az egész iskola kirándul.*
5. (bizalmas) Iskolai oktatás. *Június közepétől már nincs iskola.*
6. Az iskolai tanulmányok összessége. *El kell végezned az iskolát!*
7. (népi, régi) Iskolai osztály. *Én csak három iskolát jártam.*
8. (népi) Iskolai végzettség. *Sok iskolája van.*
9. (régi) Tanfolyam. *Iskolára küldték, egy évet töltött ott.*
10. Irányzat. *Új iskolát teremtett a festészetben.*
11. (választékos) Tapasztalásra módot adó élmény. *Az élet iskolája tanította meg az apró szépségek megbecsülésére. Jó iskola volt ez neki, megtanulta, hogy csak magára számíthat.*
12. Készség elsajátítására szolgáló gyakorlatok rendszere (a zenében, a sportban). *Zongorázni tanul, de még csak az iskolával foglalkozik.*
13. (bizalmas, szépítő) (Enyhe káromkodásként:) *Az iskoláját!*
✧ Szin: **1.** (hivatalos) *tanintézet,* (régi) *tanoda,* (választékos) *almamáter,* (Őv) *sule,* (bizalmas) *isi, suli,* (szleng) *sulaj* **3.** (bizalmas) *isi, suli* **10.** *gondolatrendszer, elmélet, teória* **11.** (választékos) *lecke* **13.** (tréfás) *a teremburáját*
✧ Táj: **1.** *oskola*
✧ Etim: Latin jövevényszó.
✧ Ö: fő + iskola, gyakorló + iskola, közép + iskola, magán + iskola, magas + iskola, szak + közép + iskola, ugró + iskola

iskolás ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at* vagy *~t, ~an*
1. Iskolába járó. *Iskolás gyerekei vannak.* (Főnévi használatban:) *Az iskolások megkoszorúzták az emlékművet.*
2. Iskolai. *Már van iskolás táskája.*
3. (rosszalló) Önállótlan, előírásokhoz, szabályokhoz túlzottan ragaszkodó. *Még iskolásan gondolkodik, fogalmaz.*
✧ Szin: **1.** *tanuló, diák* **3.** *gyerekes,* (rosszalló, bizalmas) *dedós*
✧ Ell: **3.** *felnőttes, érett*
✧ Etim: Az → *iskola* főnév származéka.

iskolatárs ◆◆◆ fn
Akivel egyidejűleg jár(t) egy iskolába. *Találkozott régi iskolatársaival. Egy buszon utazik reggelente az iskolatársaival.*
✧ Szin: *diáktárs, tanulótárs, osztálytárs, évfolyamtárs*
✧ Etim: Összetétel: → *iskola* + → *társ*.

iskolázott ◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
1. Felsőbb iskolákat végzett (személy). *Iskolázott embert szeretne a lánya férjének.*

2. Képzett, gyakorlott (személy, illetve teljesítmény). *Iskolázott vívó lett a kezdő sportoló ellenfele. Iskolázott hangon adta elő a dalt. Iskolázott játékát nagy figyelem kísérte.*
3. Valamilyen szempontból tájékozott, tapasztalt. *Politikailag iskolázott hallgatóságnak élvezet előadást tartani.*
4. Faiskolából kikerült. *Iskolázott csemetékkel ültette be a kertjét.*
✧ Szin: **1.** *tanult, művelt,* (régi, idegen) *literátus* **2.** *begyakorolt*
✧ Ell: **1.** *tanulatlan, képzetlen* **2.** *gyakorlatlan, képzetlen*
✧ Etim: Az → *iskola* főnév *iskoláz* származékának továbbképzett alakja.

ismer ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Valakiről, valamiről tudja, hogy ki, illetve mi. *Személyesen ismeri a minisztert. Ismerem ezt a dalt.* • Szólás: *Úgy ismeri, mint a tenyerét*: nagyon jól ismeri. | *Ismerik, mint a rossz pénzt*: rossz híréről mindenki ismeri.
2. Tapasztalatok alapján valamilyennek tart valakit vagy valamit. *Becsületes embernek ismeri.*
3. Jártas valamiben. *Ismeri a járást a faluban. Ismeri a törvényt, tudja, meddig mehet el. Ismeri a kínai nyelvjárásokat.*
4. Része volt valamiben, tapasztalatai vannak vele kapcsolatban. *Ismeri a szerelmet.* ▪ *Félelmet nem ismer*: még sohasem félt.
5. Igazodik valamihez, valakihez, számol vele. *Ismeri a kötelességét.* ▪ *Ha Istent ismer*: ha van a szívében irgalom. (Tagadó kifejezésekben:) Figyelmen kívül hagy. ▪ *Nem ismer határt, mértéket*: gátlástalan, mértéktelen. *Ha édességről van szó, nem ismer mértéket.* | *Nem ismer tréfát*: komoly, szigorú. *A munkában nem ismer tréfát.*
6. Ráismer valakiben valakire. *Régi barátomra ismertem benne.*
✧ Szin: **2.** *valamilyennek tekint* **4.** *megtapasztal, átél* **5.** *számon tart, figyelembe vesz* **6.** *felismer valakit*
✧ Táj: *ösmer*
✧ Ell: **5.** *figyelmen kívül hagy*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, ismeretlen eredetű szótő származéka.
✧ Ö: félre + ismer

ismeret ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
1. A valóságra, illetve annak valamely területére vonatkozó tapasztalatok, általánosítások összessége. *Ma már sok ismerettel rendelkezünk a világról.*
2. Tájékozottság, tapasztalat valamiben. *A törvény ismerete nélkül egy lépést sem tehetünk.*
3. Tanulással szerzett tudás. *Hasznos, széles körű ismereteket szerzett. Folyamatosan gyarapítja ismereteit.*
✧ Szin: **1.** *ismeretanyag, tudás* **2.** *tudás*
✧ Ell: **2., 3.** *tájékozatlanság, tudatlanság*
✧ Etim: Az → *ismer* ige származéka.
✧ Ö: lelki + ismeret, lelki + ismeret + furdalás

ismeretes ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
Olyan (dolog), amit jól ismernek. *Ismeretesek előttünk kötelességeink.*
✧ Szin: *közismert, köztudomású, tudott, tudvalevő*
✧ Ell: *ismeretlen*
✧ Etim: Az → *ismer* ige származéka.

ismeretlen ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül*
Akit, amit valaki vagy senki nem ismer. *Nem érzi jól magát ismeretlen emberek között. Ő még ismeretlen színész, nem sokan tudnak róla. A vonat ismeretlen tájakon robogott keresztül.* (Főnévi használatban:) *Egy ismeretlen álldogált a házuk előtt.*
✧ Szin: *idegen; névtelen*
✧ Ell: *ismerős; ismert, közismert, híres, neves*
✧ Etim: Az → *ismer* ige származéka.

ismeretség ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
1. Egymást ismerők viszonya, kapcsolata. *Bizalmas, régi ismeretségben van vele. Ismeretséget kötött vele. Futó ismeretségünk ellenére sokat segített tegnap.*
2. Valaki ismerőseinek a köre. *Nagy ismeretsége van.*
✧ Szin: **2.** *társaság*
✧ Etim: Az → *ismer* ige származéka.

ismerked|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Valakivel ismeretséget köt. *Könnyen ismerkedik idegen emberekkel. Hol ismerkedhet manapság egy elvált nő?*
2. Próbál meg- és kiismerni valakit, valamit. *A fiatalok most ismerkednek egymással.*
3. Igyekszik megismerni valaminek a működését, kezelését. *Ismerkedik a számítógéppel.*
✧ Szin: **1.** *barátkozik, kapcsolatot teremt, szóba elegyedik* **3.** *tájékozódik; tanulmányoz valamit*
✧ Etim: Az → *ismer* ige származéka.

ismerős ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en*
1. Olyan (személy), akivel ismeretségben vagyunk. *Ismerős kollégával találkozott az utcán.* (Főnévi használatban:) *Nemcsak rokonait és barátait hívta meg, hanem ismerőseit is.*
2. Olyan, akivel, amivel már találkoztunk, és emlékszünk rá. *Ismerős ez az ember, ez az arc. Az ismerős tájon újra jól érezte magát.*
3. Olyan (személy), aki ismeri a helyet, a helyi viszonyokat. *Ismerős Ön errefelé?*
✧ Szin: **2.** *ismert, megszokott, otthonos* (vidék, környezet) **3.** *tájékozott, hozzáértő, jártas valamiben*

✧ Ell: **1., 2.** *ismeretlen, idegen*
✧ Etim: Az → *ismer* ige származéka.

ismertet ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Kifejt, előad valamit. *Ismerteti álláspontját a hallgatóság előtt.*
2. Röviden beszámol valaminek a tartalmáról, céljáról. *Ismerteti a regényt a rádióban.*
3. Tájékoztat valamiről. *Ismerteti a rádió és a televízió műsorát.*
✧ Szin: **1.** *ismertté tesz, elmond, tudomására hoz valakinek; közöl valakivel* **2.** *összefoglal, áttekint, bemutat* **3.** *referál valamiről*
✧ Ell: **1.** *elhallgat*
✧ Etim: Az → *ismer* ige származéka.

ismertető I. ◆◆◆◆ mn *~ek* vagy *~k, ~t, ~en*
Olyan, aminek feladata, célja az ismertetés. *Ismertető füzetet adtak ki a balatoni programokról.*
✧ Szin: *tájékoztató, bemutató, ajánló*
✧ Etim: Az → *ismertet* ige származéka.

ismertető II. ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
1. Ismertetés. *Rövid ismertetőt tartott az új adótörvényről.*
2. Ismertető kiadvány. *Vásárolt egy ismertetőt a kiállításról.*
✧ Szin: **1.** *tájékoztatás, beszámoló, bemutató,* (idegen) *prezentáció* **2.** *reklámfüzet, útmutató, programfüzet, szórólap,* (idegen) *prospektus*
✧ Etim: Az → *ismertet* ige származéka.

ismertetőjegy ◆ fn
Jellemző vonás, tulajdonság. *Nincs semmi olyan ismertetőjegye, amelynek alapján meg lehetne különböztetni a többitől. Különös ismertetőjegye egy anyajegy a nyakán.*
✧ Szin: *jellegzetesség, vonás,* (választékos) *ismérv*
✧ Etim: Összetétel: → *ismertető* melléknév + → *jegy*.

ismérv ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e* (választékos)
Ismertetőjegy. *A professzor az egyenes vonalú egyenletes mozgás ismérveiről tart előadást.*
✧ Szin: *jellegzetesség, megkülönböztető jegy, jellemző*
✧ Etim: Az → *ismer* ige *ismér* alakváltozatának nyelvújítás kori származéka.

ismét ◆◆◆◆◆ hsz
1. Valamit megismételve, illetve szünet után újra. *Holnap ismét visszatérünk rá. Ismét itt a tavasz.*
2. (Kötőszószerűen:) Szintén. *Ez jó, ez nem jó, ez ismét jó.*
✧ Szin: **1.** *ismételten, megint, még egyszer, újból, újfent* **2.** *megint*
✧ Táj: **1.** *megest, esmét*
✧ Etim: Összetétel: → *is* + → *még*.

ismétel ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Még egyszer vagy többször mond valamit. *Ha nem értik, ismételd! Az unalomig ismétli.* ■ *Ismétli önmagát*: **a)** ugyanazt mondja, amit korábban. *Ezzel az állításoddal önmagadat ismételted.* **b)** nem képes újat mondani, írni. *Évek óta csak ismétli önmagát.*
2. (Cselekvést) még egyszer végez. *Többször ismétli a gyakorlatot.*
3. (Műsorszámot vagy abból egy részt közkívánatra) újra előad vagy lejátszik. *Sikeres volt a hangverseny, a zenekar többször is ismételt. Ma este ismétlik a kedvenc filmemet!*
4. (Egyszer már tanult tananyagot) újra átvesz. *Ne csak az új anyagot tanuld meg, ismételj is!*
5. (Iskolai osztályt) újra jár. *Megbukott vagy sokat hiányzott, ezért évet kell ismételnie.*
✧ Szin: **1.** *hajtogat, hangoztat, mondogat,* (népi) *hajt,* (bizalmas, rosszalló) *szajkóz* **2.** *megismétel* **3.** *újráz, megismétel* **4.** *gyakorol, átnéz,* (régi) *repetál* **5.** (régi) *repetál*
✧ Etim: Az → *ismét* határozószó származéka.

ismétlés ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
1. Valaminek a többszöri elmondása, megtevése. *Ismétlés következik. Előadásában ismétlésekbe bocsátkozik. Ismétlésekkel nyomósította mondanivalóját.*
2. Már megtanult tananyagnak újra való átvevése. *Év végén már csak ismétlés folyik az iskolában.* • Közmondás: *Ismétlés a tudás anyja*: az ismétlés segít a tudás elmélyítésében.
3. Televíziós műsornak vagy műsorrészletnek (közkívánatra) újra levetítése. *Ma este csupa ismétlés megy a tévében. Az ismétlésben lassítva mutatják a gólt.*
✧ Szin: **3.** (Fv) *repríz*
✧ Etim: Az → *ismétel* ige származéka.

ispán ◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*
1. (régi) Birtok munkásaira felügyelő alkalmazott. *Az ispán sokszor durva hangon beszélt a munkásokkal.*
2. Királyi főtisztviselő. *A vármegye élén ispán állt.*
✧ Szin: **1.** (régi) *intéző, tiszttartó, uradalmi tiszt, jószágigazgató*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.
✧ Ö: al + ispán

ispotály ◆ fn *~ok, ~t, ~a* (népi, régi)
Kórház. *Régen csak azok kerültek ispotályba, akik nem tudták megfizetni az otthoni gyógykezelést.*
✧ Szin: *gyógyintézet,* (népi, régi) *betegház*
✧ Etim: Latin eredetű vándorszó.

istálló ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Nagyobb állatok tartására használatos gazdasági épület. *A szarvasmarhákat és a lovakat istállóban tartják.* ■ (választékos) *Augiász istállója*: olyan zűrzavaros hely, ahol szinte lehetetlen rendet teremteni.
2. (bizalmas) (Lósportban:) Valaki tulajdonában levő versenylovak állománya. *Az ő istállója a legeredményesebb.*
3. (bizalmas) (Autósportban:) Valamely nagy autógyárat képviselő versenyzők csapata. *Melyik istálló nyeri az idei bajnokságot?*
4. (Enyhe káromkodásként, szépítő:) *Az istállóját (neki)!*
✧ Szin: **1.** (népi) *akol* **2., 3.** (bizalmas) *versenyistálló*
✧ Táj: **1.** *cserény, ól, pajta*
✧ Etim: Germán eredetű olasz jövevényszó.

istápol ◆◆ ige *~ni* (népi)
Segít valakit, gondoskodik róla. *Istápolja szegény beteg szüleit.*
✧ Szin: *gyámolít, gondoz, felkarol, pártfogol, támogat; gondját viseli valakinek; törődik valakivel*
✧ Ell: *elhanyagol*
✧ Etim: A régi nyelvi, német eredetű *istáp* ‘bot, mankó; segítség, oltalom’ főnév származéka.

isten ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
1. Elképzelt emberfölötti lény a pogány mitológiákban. *A görög mitológia szerint az istenek az Olümposzon laktak. Külön istene volt például a tengernek, az alvilágnak vagy a szerelemnek.*
2. A világ teremtője, irányítója az egyistenhívő vallásokban (tulajdonnévként is). *A mindenható Istenben bízik.* ■ (Vallásos szóhasználatban:) *Isten fia*: Jézus Krisztus. *Isten fiához imádkozik.* | *Isten anyja*: Szűz Mária. *Megjelent előtte Isten anyja.* | *Isten csapása*: **a)** (régi) villám. *Isten csapása végzett vele.* **b)** (túlzó) büntetésnek tekinthető esemény vagy személy. *Isten csapása ez a gyerek! Isten csapása ami itt történik.* | (szépítő) *Magához vette az Isten*: meghalt. • Szólás: *Isten háta mögött*: eldugott helyen. *Majd megveszi az Isten hidege*: nagyon fázik. *Nem ismer sem Istent, sem embert*: semmivel, senkivel nem törődik. (tréfás) *Isten neki, fakereszt*: nem bánom, akármi lesz, nekivágok. • Közmondás: *Az Isten nem ver bottal*: a gonosz ember nem verésben, hanem valamilyen csapásban, szerencsétlenségben kapja meg a büntetést. | *Segíts magadon, (az) Isten is megsegít*: csak az boldogul, aki maga is megtesz minden tőle telhetőt a cél érdekében. | *Mindnyájan (az) Isten kezében vagyunk*: nem csak tőlünk függ a sorsunk. (Kifejezésekben:) **a)** (Elhomályosult jelentéssel köszönésben, jókívánságban:) *Adj(on) Isten jó napot* vagy *jó reggelt* vagy *jó estét! Isten hozta! Isten vele(d)! Isten áldjon! Isten éltessen! Isten fizesse meg!* **b)** (Öröm kifejezésére:) *Hála Isten(nek)!* **c)** (Fogadkozásként:) *Isten bizony* vagy *bizony Isten.* **d)** (Tiltakozásként:) *Isten ments(en)* vagy *őrizz(en)!* **e)** (Átkozódásként, káromkodásként:) *Az Isten verje meg! Az Istenit neki!* **f)** (Fájdalom, meglepetés kifejezésére:) *(Édes jó) Istenem! Teremtő Isten!*
3. Nagy hatalom megtestesítője. *A földi isten a pénz.* ■ *Valami, valaki az istene*: mindennél többre becsüli, fontosabb neki. *A tudomány az ő istene. Mindig is a férje volt az istene.*
✧ Szin: **2.** *istenség, úr, úristen, atyaúristen, mennyei atya, teremtő, örökkévaló, mindenható, magasságos, gondviselő,* (kedveskedő) *istenke*
✧ Ell: **2.** *ördög, sátán, gonosz*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű. Valószínűleg az → *ős* főnév *is* alakváltozatának származéka, esetleg iráni jövevényszó.
✧ Ö: adjon + isten, fogadj + isten
☝ A keresztény, illetve egyistenhívő vallásokban nemcsak az *Isten* szót, hanem rokon értelmű megfelelőit is nagy kezdőbetűvel írják, például: *Úr, Teremtő, Mindenható.* A 2. jelentésben szereplő *Isten* szó is írható kisbetűvel szólásokban, szókapcsolatokban, különösen elhomályosult jelentésben.

istenadta ◆◆◆ mn *~k, ~t,* –
1. Isten adományának tekintett. *Lehajolt az istenadta földre.* ■ *Istenadta tehetség*: született, kiváló. *A zongoratanár szerint istenadta tehetség ez a gyerek.* (Nyomósításként:) *Minden istenadta nap meglátogatja.* (Főnévi használatban:) *„Ha felcsuporodik* [= felcseperedik] *a kis istenadta, nem kell kendnek bérest, juhászt fogadnia”* (Petőfi S.: János vitéz).
2. Szegény, szánandó. *„S a nép, az istenadta nép, ha oly boldog-e rajt”* (Arany J.: A walesi bárdok). (Főnévi használatban:) *Fázott és éhezett az istenadta.*
✧ Szin: **1.** *áldott* **2.** *együgyű, jámbor, szánalmas, szerencsétlen*
✧ Etim: Összetétel; → *isten* + *adta*: az → *ad* ige *adott* származékának birtokos személyjeles alakja.

istenes ◆◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en*
1. (népi) Nagyon vagy túlzottan vallásos. *Olyan istenes asszony a felesége, aki egész nap imádkozik.*
2. Istenről szóló (irodalmi mű). *Balassi, Ady istenes versei vallásosságukat, illetve istenkeresésüket bizonyítják.*
3. Olyan, ami még úgy-ahogy elviselhető. *Ez még csak istenes!*
4. *Istenesen*: alaposan. *Istenesen elverte a gyereket.*
✧ Szin: **1.** *buzgó, istenhívő, szent életű,* (népi) *istenfélő,* (választékos) *templomjáró,* (régi) *jámbor,* (ritka) *templomos,* (idegen, rosszalló) *bigott,* (gúnyos) *szentfazék* **3.** *tűrhető*
✧ Táj: *szentes*

✧ Ell: **1.** *istentelen, hitetlen,* (idegen) *ateista*
✧ Etim: Az → *isten* főnév származéka.

isteni ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~en*
1. Istentől eredő. *Az isteni gondviselésben bízott.*
2. (választékos) Fenséges, magasztos. *„Mily isteni A csillagok szomszédságából A nagy világra letekinteni”* (Petőfi S.: A völgy s a hegy).
3. (bizalmas, túlzó) Nagyon szép vagy jó. *Nézd ott azt az isteni nőt! Istenien mulattunk.* (Határozószóként:) Nagyon, rendkívül. *Isteni szép ez a ruha! Isteni jól érzem magam!*
✧ Szin: **1.** *mennyei, örök* **2.** *csodás, kitűnő, nagyszerű* **3.** *remek, pazar,* (túlzó) *angyali, tündéri*
✧ Ell: **1.** *ördögi, sátáni* **2.** (választékos) *pokoli, förtelmes* **3.** *ocsmány, förtelmes, rút, csúnya, visszataszító*
✧ Etim: Az → *isten* főnév származéka.

istenigazában ◆◆ hsz (bizalmas)
Alaposan. *Ellátta a baját amúgy istenigazában.*
✧ Szin: *nagyon,* (bizalmas) *istenigazából, keményen*
✧ Ell: *tessék-lássék*
✧ Etim: Összetétel; → *isten* + *igazában*: az → *igaz* melléknév megszilárdult ragos alakulata.

istenít ◆◆ ige *~eni*
1. (ritka) Istenként tisztel valamit, valakit. *Őseink a természeti erőket istenítették.*
2. (túlzó) Dicsőít, bálványoz valakit. *Isteníti a tanárát. Ezek a feliratok a fáraót istenítik.*
✧ Szin: **2.** (túlzó) *imád, magasztal,* (választékos, idegen) *fetisizál, glorifikál*
✧ Ell: **2.** *szid, becsmérel, ócsárol, leszól,* (túlzó) *gyaláz,* (választékos) *káromol*
✧ Etim: Az → *isten* főnév származéka.

istenség ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
1. Isten, isteni lény. *Pogány istenségeket imádtak.*
2. Valakinek isten volta. *Jézus istensége a legtöbb keresztény vallásban alapvető hittétel.*
3. (durva) Szemét, vacak. *Hagyd azt az egész istenséget!* (Káromkodásként:) *Az istenségit (neki)!*
✧ Szin: **1.** *úr, úristen, atya, atyaisten, atyaúristen, mennyei atya, teremtő, örökkévaló, mindenható, magasságbeli, magasságos, gondviselő*
✧ Ell: **1.** *ördög, sátán*
✧ Etim: Az → *isten* főnév származéka.
☝ A szinonimák használatáról, írásmódjáról lásd még az *isten* címszót!

istentelen ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül*
1. (rosszalló) Istenben nem hívő. *Az istentelen embereket megpróbálja megtéríteni a plébános.* (Főnévi használatban:) *Az istentelenek is gyakran hisznek valamiben.*
2. (túlzó) Kegyetlen, komisz. *Istentelen vihar kerekedett.* (Határozószóként:) Rendkívüli mértékben. *Istentelen lusta ez a gyerek.* (Főnévi használatban:) *Az az istentelen elvitte az összes pénzemet.*
✧ Szin: **1.** (rosszalló) *istentagadó, istenkáromló, hitetlen, pogány,* (idegen) *ateista* **2.** *borzalmas, rettentő, undok, gonosz, gyalázatos*
✧ Ell: **1.** *vallásos, istenhívő,* (népi) *istenfélő, istenes* **2.** *tisztességes, jóravaló*
✧ Etim: Az → *isten* főnév származéka.

istentisztelet ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
A pap vezetésével és a hívők részvételével tartott, rendszerint protestáns egyházi szertartás. *Istentiszteletre megy a templomba.*
✧ Szin: *áhítat, igehirdetés,* (katolikus) *mise*
✧ Etim: Összetétel: → *isten* + → *tisztelet*.

iszák ◆ fn *~ok, ~ot, ~ja* (népi)
A vállon vagy ló hátán átvetve hordott bőrzsák vagy tarisznya. *Iszákjából kenyeret és bort vett elő.*
✧ Szin: (népi) *általvető*
✧ Etim: Latin eredetű vándorszó.

iszákos ◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
Olyan (személy), aki rendszeresen sok szeszes italt iszik. *Az iszákos ember előbb-utóbb megbetegszik.*
✧ Szin: *részeges, korhely, alkoholista,* (tréfás) *borissza,* (tréfás, régi) *kortyondi, boriszák,* (bizalmas, ritka) *itókás,* (népi) *iszós, iszos,* (szleng) *piás* • *Nem köt csomót a gégéjére. Elinná a Krisztus köntösét is. Iszik, mint a kefekötő. Akkor látott vizet, amikor a bába megmosdatta.*
✧ Táj: *ithányos*
✧ Ell: *józan,* (tréfás) *bornemissza,* (idegen, választékos) *absztinens*
✧ Etim: A régi nyelvi *iszák* ‘részeges ember’ főnév származéka. Az *iszák* a *boriszák* ‘borostömlő’ összetétel utótagjának önállósulásával keletkezett.

iszap ◆◆◆◆ fn *–, ~ot, ~ja*
1. Folyó- és állóvizek pépes, tapadós üledéke. *Belement a vízbe és felkavarta az iszapot.*
2. Gyógyiszap. *Iszapba pakolják fájós testészeit.*
✧ Szin: **1.** (bizalmas) *latyak, posvány*

✧ Etim: Szláv jövevényszó.

isz|ik ◆◆◆◆◆ ige *inni*

1. (Folyadékot) nyelve a gyomrába juttat. *Vizet iszik, ha szomjas.*

2. Élvezetből szeszes italt fogyaszt. *Tegnap ittunk.* ■ *Részegre issza magát*: addig iszik, míg berúg. | *Asztal alá issza a többieket*: addig iszik velük, míg azok be nem rúgnak. ● Szólás: (Ivásra való tréfás felszólításként:) *Ökör iszik magában!*

3. Szenvedélyből sok szeszes italt fogyaszt. *Az utóbbi időben, sajnos, inni kezdett.* ● Szólás: *Iszik, mint a csap* vagy *a gödény* vagy *a kefekötő*: mértéktelenül sokat iszik.

4. Ivással megerősít, megünnepel valamit. *Áldomást isznak az új üzletre.*

5. (Anyag folyadékot) magába szív. *A száraz föld gyorsan issza a vizet.*

6. (Kellemes hatást, élményt) rajongva élvez. *Issza a mestere szavait.*

✧ Szin: **1.** *iszogat, kortyol,* (kutya, macska:) *lefetyel* **2.** *iszogat,* (bizalmas) *kortyolgat; valamiből valamennyit húz; meghúz valamit; hörpint, kortyant, kortyint valamiből* **3.** (bizalmas) *szív, nyakal, vedel,* (szleng) *piál, iszákoskodik, részegeskedik,* (választékos) *italozik* ● **2., 3.** *Akkor látott vizet, amikor a bába megmosdatta.*

✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.

☝ *Sz*-es tőváltozata használatos jelen időben, kijelentő módban: *iszom, iszol* stb. Magánhangzós, *i*- tövét használjuk múlt időben (kivéve az *ivott* alakot) és a felszólító módban: *ittam, ittál* stb., *igyam (igyak), igyál, igyék (igyon)* stb. Határozói igenévi alakja: *íva* (inkább igekötővel használatos: *meg van íva*), ritkán *iván (megiván a bort, részeg lett)*, nyelvjárásban *idva*. A *v*-s tő használatos még melléknévi igeneveiben: *ivó, ivott (a megivott víz)*, valamint főnévi származékaiban: *ivás, ivászat*.

iszkol ◆◆ ige *~ni* (bizalmas, rosszalló)

Sietve menekül, kotródik valahonnan. *Ahogy zajt hall, már iszkol is a színhelyről.*

✧ Szin: *fut, rohan, szalad,* (szleng) *pucol, tűz, söpör* ● *(Nyaka közé) szedi a lábát.*

✧ Táj: *kotringol, licel*

✧ Etim: Bizonytalan, talán hangutánzó eredetű szótő származéka. Töve azonos a régi nyelvi *iszamik* ‘csúszik’ ige tövével (vö. → *iszonyodik*, → *iszonyú*).

iszlám ◆◆◆◆ fn –, *~ot*, –

A mohamedán vallás. *Az iszlám főleg Ázsiában és Afrikában terjedt el.* (Jelzőként:) *Érdekel az iszlám művészet.*

✧ Szin: *muzulmán, muszlim*

✧ Etim: Perzsa, végső soron arab eredetű oszmán-török jövevényszó.

iszony ◆◆◆ fn –, *~t, ~a* (választékos)

Undorral vegyes rémület. *Elfogta az iszony, ha ránézett.*

✧ Szin: (választékos) *iszonyat, iszonyodás, borzadás, borzadály, irtózat, rettenet, viszolygás*

✧ Ell: *vágy, vonzódás*

✧ Etim: Szóelvonással keletkezett az → *iszonyodik* igéből.

iszonyod|ik ◆◆◆ ige *~ni*

Undorral vegyes rémületet érez valami iránt. *Iszonyodik még a találkozás gondolatától is.*

✧ Szin: *borzad, fél, retteg, undorodik, viszolyog, irtózik*

✧ Ell: *vágyódik valami után; vonzódik valamihez*

✧ Etim: A régi nyelvi, hangutánzó eredetű *iszamik* ‘csúszik’ ige származéka (vö. → *iszkol*).

iszonyú ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~t, ~an*

1. Borzalmat keltő, szörnyű. *Iszonyú látvány volt a baleset színhelye.*

2. Rendkívül erős, nagy. *Nem tudtak aludni az iszonyú hangzavartól.*

3. (bizalmas, túlzó) (Határozóként, rag nélkül:) Rendkívül, szerfölött. *Ennek az ismerősömnek iszonyú sok pénze van.*

✧ Szin: **1.** *félelmetes, iszonyatos, iszonytató, hajmeresztő, vérfagyasztó, irtózatos, irtóztató, rémes, rettenetes* **1., 2.** *iszonyatos, borzalmas, irtózatos, irtóztató, rémes, rettenetes* **3.** (bizalmas) *iszonyatos, borzalmas, rettenetes*

✧ Etim: A régi nyelvi, hangutánzó eredetű *iszamik* ‘csúszik’ ige származéka (vö. → *iszkol*).

ital ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Ivásra használatos folyadék. *Az asztalon volt étel, ital.*

2. Alkoholtartalmú folyadék. *Van itthon valami ital?*

3. (népi) (Jelzőként:) Egy hajtásra, illetve egy pohárra való. *Egész este csak egy ital bort kért.*

✧ Szin: **1.** *innivaló* **2.** *szeszesital,* (bizalmas) *itóka, szíverősítő, tütü,* (szleng) *pia, fagyálló*

✧ Táj: **2.** *papramorgó* (pálinka)

✧ Etim: Az → *iszik* ige származéka.

✧ Ö: varázs + ital

itat ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Az ivást segítve ad inni valakinek. *Tejjel itatja a kisbabát úgy, hogy a szájához tartja az edényt.*

2. Állatnak inni ad. *A vályúnál itatja a marhákat: vizet önt nekik, hogy ihassanak.*

3. (Erőszakosan) szeszes itallal kínál valakit. *Folyton itatja a vendégeket.*

4. *Itatja magát*: (ital) arra késztet, hogy sokat igyunk belőle, nagyon ízlik. *Jó ez a bor, itatja magát.*

5. (Folyadékot) nedvszívó anyaggal felszívat. *Ruhával itatja a kiömlött vizet.*

✧ Szin: **3.** *leitat, lerészegít,* (szleng) *eláztat* **5.** *felitat*

✧ Ell: **3.** *kijózanít,* (idegen) *detoxikál*

✧ Etim: Az → *iszik* ige származéka.

itatós ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

Nedvszívó, főként tinta felitatására való papír. *Ha töltőtollal írunk, itatóssal itatjuk föl a kicsöppent tintát.*

✧ Szin: *itatóspapír,* (régi) *szívópapiros*

✧ Etim: Az → *iszik* ige származéka.

ítél ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Bírói határozattal valamely büntetésre kötelez valakit. *Először börtönre, majd halálra ítélték.*

2. (Sportban:) Büntetésként elrendel valamit. *A játékvezető tizenegyest ítélt a 16-oson belüli súlyos szabálytalanságért.*

3. Vitás ügyet bírói határozattal eldönt. *Ítélt a bíróság.* | *Valakinek ítél valakit, valamit*: (bíró) eldönti, hogy kihez tartozzon. *Nem tudják, a gyereket az anyának vagy az apának ítélik-e.*

4. Értékelő véleményt alkot, mond valakiről, valamiről. *Jónak ítélték az éves teljesítményt.* | *Valamiből, valamiről ítél valamit*: valamilyen következtetést von le belőle. *Hangjából ítélve jó kedve van.*

5. (választékos) *Valamire van ítélve*: ez a rossz sors vár rá. *Ha nem változtatunk a környezethez való viszonyunkon, a természet pusztulásra lesz ítélve.*

✧ Szin: **1.** *ítélkezik, ítéletet mond, törvénykezik,* (régi) *törvényt ül* **2.** *ad* **3.** *ítélkezik, törvénykezik, ítéletet mond,* (régi) *törvényt ül* **4.** *gondol, vélekedik, értékel, tekint*

✧ Etim: Valószínűleg az → *üt* ige régi nyelvi *it* alakváltozatának származéka.

ítélet ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Bírósági ügyben hozott hivatalos döntés. *Felmentő ítélet született az ügyben. A bíróság igazságos ítéletet hozott.* ■ *Utolsó ítélet*: a világ megszűntekor Isten ítélete az emberek fölött.

2. Értékelő vélemény. *A te ítéletedre bízom, mi lesz a sorsa.*

3. Jelenségek összefüggéséről alkotott, mondat formájú állítás. *Milyen következtetéseket vonhatunk le a két ítélet szembeállításából?*

✧ Szin: **1.** *határozat, rendelkezés, végzés, ítéletnap, végítélet* **2.** *nézet, megítélés, meggyőződés, meglátás* **3.** *nyilatkozat*

✧ Etim: Az → *ítél* ige származéka.

✧ Ö: elő + ítélet, vég + ítélet

ítéletidő ◆◆ fn

Pusztító szélviharral és zivatarral járó idő. *Micsoda ítéletidő tombol odakinn!*

✧ Etim: Összetétel: → *ítélet* + → *idő*.

ítélkez|ik ◆◆◆ ige *~ni*

1. (Bíróság) ítéletet hoz. *A bíróság visszavonult ítélkezni.*

2. Értékelő véleményt alkot, mond valakiről, valamiről. *Ne ítélkezz róla, mielőtt meg nem ismerted!*

✧ Szin: **1.** *ítél, bíráskodik, törvénykezik, igazságot szolgáltat* **2.** *elítél valakit*

✧ Etim: Az → *ítél* ige származéka.

itóka ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (bizalmas, tréfás)

Szeszes ital. *Van egy kis itókád?*

✧ Szin: (bizalmas, tréfás) *toroköblítő, szíverősítő,* (szleng) *pia, tütü, fagyálló*

✧ Táj: *iszóka, papramorgó*

✧ Etim: Az → *iszik* ige származéka.

itt ◆◆◆◆◆ mutató hsz

1. Ezen a helyen. *Itt ütöttem meg a fejem. Itt benn jó meleg van.* (A pontos hely megjelölése helyett:) *Elmondtam, hogy itt meg itt jártam.* ■ *Itt van*: bekövetkezett, elérkezett. *Itt a remek alkalom, hogy bocsánatot kérj! Itt az idő, indulnom kell.* | (Bosszús felkiáltásként:) *Itt van*: lám. *Nem vigyáztál, s most itt van, eltörött!*

2. Ebben az esetben, helyzetben. *Itt már nincs mit tenni.*

3. Szövegnek ennél a részénél. *Itt említem meg az előzményeket.*

4. (Valakinek, valaminek a meglétéről szólva:) rendelkezésre áll. *Itt van az ennivaló, ebédeljünk.*

5. (bizalmas) *Itt van*: (az előzmények ellenére is) él, jól van. *Sokan akartak már rosszat nekem, mégis itt vagyok.*

✧ Szin: **1.** (népi) *itten, imhol, ihol* • **1.** (tréfás) *Ezen a szent helyen.*

✧ Táj: *ehelyt, ehol, ihon, itteg, ittegyen, ittend, ittendég*

✧ Ell: **1.** *ott,* (népi) *ottan*

✧ Etim: Az → *e ~* → *ez* mutató névmás *i* alakváltozatának megszilárdult ragos alakulata.

ittas ◆◆◆◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, ~an*

1. (hivatalos) Ital hatása alatt álló. *Ittasan vezette gépjárművét. Ittas vezetés miatt elvették a jogosítványát. Ittas állapotban jött haza.*

2. (választékos) Valamitől megittasodott. *Ittas az örömtől, szinte nem tudja, mit csinál.*

✧ Szin: **1.** *részeg,* (választékos) *italos,* (népi) *pityókos, pityókás,* (ritka, bizalmas) *itókás,* (bizalmas) *spicces, beborozott, beszeszelt, borgőzös,* (szépítő, idegen) *illuminált* **2.** (választékos) *mámoros*

✧ Táj: **1.** *lutykos, káptyás*

✧ Ell: *józan*

✧ Etim: Az → *iszik* ige származéka.

itthon ◆◆◆◆◆ hsz

1. Valakinek az otthonában, lakásában (, ha a beszélő ott tartózkodik). *Miért ülsz itthon? Inkább itthon maradok.*
2. Valakinek a szülőhelyén, a hazájában. (, ha a beszélő ott tartózkodik). *A hosszú út után jó újra itthon lenni. Isten hozott itthon!*
✧ Szin: *idehaza,* (régi) *honn*
✧ Ell: **2.** *idegenben,* (választékos) *külhonban*
✧ Etim: Összetétel: → *itt* + → *honn*.

itt-ott ◆◆◆◆◆ hsz
1. Helyenként, néhol. *Itt-ott még látni régi házakat is.*
2. Hol itt, hol ott. *Megjelenik itt-ott, de találkozni nehéz vele.*
✧ Szin: *imitt-amott*
✧ Etim: Összetétel: → *itt* + → *ott*.

ív ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
1. Félkör alakú görbe vonal. *A lábával ívet rajzolt.* ■ *Széles ívben elkerül valaki valamit*: nagyon kerüli a vele való találkozást.
2. Görbület. *Az épület boltozata merész ívben hajlik.*
3. A kereskedelemben 40x60 cm méretű papírlap. *Elővett egy ívet a fiókból.* (Jelzővel és jelzőként:) *50 ív papír van egy csomagban.*
4. A nyomdászatban kb. 1 m² nagyságú papírlap mint mértékegység. *A könyv terjedelme 20 nyomdai ív.*
5. Meghatározott lapból álló könyvkötészeti egység (rendszerint 16 nyomtatott lap). *A könyvből már elkészült 5 ív.* ■ *Egy szerzői ív*: 40.000 betűhelynyi terjedelem, illetve ekkora terjedelmű kézirat. *A könyv tíz szerzői ív nagyságú.*
✧ Szin: **1.** *körív* **2.** *bolthajtás, árkád* **3.** *ívpapír,* (régi) *árkus*
✧ Etim: Szóhasadással keletkezett az → *íj* főnévből.
✧ Ö: bolt + ív, csúcs + ív, kérdő + ív, kör + ív

ivadék ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
1. (választékos) Valakinek a leszármazottja. *Becsületes nevén kívül semmit sem hagyott ivadékaira.*
2. Állat utóda. *Kár, hogy ennek a szép lónak csak két ivadéka van. Ennek a kutyának az ivadékai nagyon satnyák.*
3. (régi, választékos) Nemzedék. *„Láttam a hősök ifjabb ivadékát”* (Arany J.: Buda halála).
✧ Szin: **1.** *gyermek, gyerek,* (választékos) *magzat, sarj,* (bizalmas) *csemete, poronty* **2.** (valamilyen állat) *kicsinye,* (bizalmas) *poronty*
✧ Ell: **1.** (választékos) *előd*
✧ Etim: A valószínűleg ősi, finnugor kori *ívik* ‘(hal)ikrát rak’ ige származéka.

ivar ◆ fn –, *~t, ~a*
(Főként állatoknál:) Nem vagy nemi jelleg. *Nehéz volt a befogott lepkék ivarát megállapítani.*
✧ Etim: Nyelvújítás kor tudatos szóalkotás eredménye, az → *ivadék* főnévből elvont szótő származéka.

ivarsejt ◆◆ fn
A megtermékenyítésben, illetve fogamzásban részt vevő hím és női sejtek valamelyike. *Az ivaros szaporodású állatok hímje igyekszik ivarsejtjeit a nőstény petesejtjéhez juttatni.*
✧ Etim: Összetétel: → *ivar* + → *sejt*².

ivartalanít ◆ ige *~ani*
(Állatot, esetleg embert) a szaporodáshoz szükséges sejteket és hormonokat termelő szerveitől megfoszt. *Az állatorvos ivartalanította a macskájukat, hogy ne legyenek újabb kiscicák.*
✧ Szin: (idegen) *kasztrál,* (hímet:) *herél,* (népi) *miskárol*
✧ Etim: Az → *ivar* főnév *ivartalan* származékának továbbképzett alakja.

ivás ◆◆◆◆ fn –, *~t, ~a*
1. Az a cselekvés, hogy valaki iszik valamit. *Az újabb kísérletek szerint a tej ivása általában egészséges.*
2. Szeszes ital ivása. *Sajnos a fiatalok összejövetelein divat az ivás manapság.*
3. Szeszes ital mértéktelen és rendszeres fogyasztása. *Az egészség egyik legádázabb ellensége az ivás.*
✧ Szin: **2.** *ivászat,* (választékos) *italozás,* (rosszalló) *dorbézolás, tivornya,* (szleng) *piálás* **3.** *alkoholizmus,* (választékos) *italozás,* (szleng) *piálás*
✧ Ell: **3.** (idegen) *absztinencia*
✧ Etim: Az → *iszik* ige származéka.

ívás ◆ fn –, *~t, ~a*
1. Hal szaporodási tevékenysége. *A halak ívásra alkalmas helyet keresnek.*
2. Ennek időszaka. *Íváskor nem szabad halászni.*
✧ Etim: A valószínűleg ősi, finnugor kori *ívik* ‘(hal)ikrát rak’ ige származéka.

ivászat ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
Sok szeszes ital fogyasztásával járó duhaj mulatozás. *Nagy ivászatokat rendeznek szombat esténként.*
✧ Szin: *ivás, dáridó,* (választékos) *italozás,* (bizalmas) *tivornya,* (szleng) *piálás*
✧ Táj: *pityizálás*
✧ Etim: Az → *iszik* ige származéka.

ível ◆◆◆ ige *~ni*
1. Ív alakban száll, repül. *A rakéta a magasba ívelt.*

2. Ív alakban hajlik valami fölé. *A híd a part és a sziget között ívelt.*
3. (választékos) Gyorsan emelkedik. *Pályája fölfelé ívelt.*
4. (Labdát) nagy ívben röptetve juttatja valahová. *A kapu elé ívelte a labdát.* (Tárgy nélkül:) *Szépen ívelt a csatár.*
✧ Szin: **2.** *görbül* **4.** *rúg, bead*
✧ Ell: **2.** *egyenesedik* **3.** *zuhan*
✧ Etim: Az → *ív* főnév származéka.

ivó ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. (bizalmas) Iszákos ember. *Semmi sem elég neki, nagy ivó.*
2. (népi) Kocsma. *Az ivóban beszélgetnek minden este.*
✧ Szin: **2.** *csárda,* (régi, választékos) *csapszék, söntés,* (szleng) *kricsmi, csehó*
✧ Etim: Az → *iszik* ige származéka.

ivóvíz ◆◆◆ fn
Iható víz. *A tengeren hánykolódó hajótörötteknek hamarosan elfogyott minden ivóvizük. Az aszály sújtotta térségben óriási hiány van ivóvízből. Ebből a kútból ivóvíz folyik, nyugodtan igyál belőle!*
✧ Szin: *csapvíz, artézi víz, vezetékes víz*
✧ Etim: Összetétel; *ivó*: az → *iszik* ige származéka + → *víz*.

íz[1] ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
1. A nyelven mint ízlelőszerven keletkezett érzet. *Édes ízt érzett. Az étel ízét a fűszer adja meg.* ■ *Keserű lett a szája íze*: elkedvetlenedett. *Keserű lett a szája íze ettől a beszélgetéstől.* | *Valakinek a szája íze szerint*: az ő ízlése szerint. *A férje szája íze szerint főz. Nehezen viseli, ha valaki nem az ő szája íze szerint beszél.* ● Szólás: *Se íze, se bűze*: **a)** ízetlen **b)** unalmas, színtelen, semmilyen.
2. Valaminek az egészet kellemessé vagy különlegessé tevő tulajdonsága. *Rájött a csók ízére. Beszédének vidéki íze van.*
3. (választékos) Lekvár. *Ízzel van töltve a fánk.*
✧ Szin: **1., 2.** *zamat, buké* **3.** (választékos) *gyümölcsíz*
✧ Etim: Ősi, uráli kori szó.
✧ Ö: száj + íz

íz[2] ◆ fn *~ek, ~et, ~e*
1. Élőlény végtagjának külön mozgatható része. *Az első íz törött el a nagyujján. Az ízeltlábúak lába ízekből áll.*
2. Valakinek, valaminek legkisebb része. ■ *Ízekre szed*: **a)** valakit nagyon megver. *Ízekre szedlek, te kölyök!* **b)** valamit alaposan elemez, kíméletlenül bírál. *Dolgozatát a bírálók ízekre szedték.* | *Minden ízében*: **a)** egész testében. *Minden ízében reszketett.* **b)** teljes valójában. *Minden ízében igazi arisztokrata.*
3. (régi) Nemzedék. *Harmad-negyed ízig büntették a családot.*
4. (választékos, hivatalos) (Névutószerűen:) ■ *Ízben*: (bizonyos számú vagy valahányadik) esetben, alkalommal. *Első ízben figyelmeztették.*
✧ Szin: **1.** *ujjperc, ujjperec* **2.** *porcika*
✧ Etim: Ősi, ugor vagy finnugor kori szó.
☝ A szó *-ben* ragos, névutóként való használata sokszor körülményeskedőnek hat. A *-szor, -szer, -ször* ragos alakokkal is helyettesíthetők a vele alkotott kifejezések. *A szünidőben öt ízben voltam moziban* helyett természetesebb: *…ötször voltam moziban.*

izé I. ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je* (bizalmas)
(Olyan szó, általában főnév helyett, amely nem jut eszünkbe vagy amelyet nem akarunk kimondani:) *Mi ez az izé? Láttam egy izét az út szélén.* (Jelzőként:) *Olyan izé vagy!*
✧ Szin: (bizalmas) *izémizé, hogyishívják, valami, akármi, vacak, bigyó,* (népi) *miskulancia,* (durva) *nyavalya, szarság, szar*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán egy ősi, finnugor kori szótő származéka.

izé II. ◆◆◆◆◆ msz (bizalmas)
(Emlékezet vagy fogalmazásbeli zavar áthidalásaként:) *Izé, mit is akartam mondani?*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán egy ősi, finnugor kori szótő származéka.

izeg-mozog ◆ ige *izegni-mozogni*
Nyugtalanul mozgolódik, fészkelődik. *Maradj nyugton, ne izegj-mozogj!*
✧ Szin: *ficánkol, fickándozik* ● *Be van sózva. Olyan, mint a sajtkukac. Darázs van a fenekében.*
✧ Táj: *lebeleg, feszeleg, hezsetel, páskálódik, rezseg*
✧ Ell: *nyugton van*
✧ Etim: A → *mozog* igéből játszi szóalkotással keletkezett összetétel, ikerszó: *izeg* + → *mozog*.

ízelítő ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je* (választékos)
1. Valami ízének a kitapasztalására adott vagy kapott falat. *Végy egy kanállal az ételből ízelítőnek! Kaptam egy kis ízelítőt a süteményéből.* ■ *Vegyes ízelítő*: húsokból és salátákból álló hideg előétel.
2. (átvitt) Valaminek az igazi mivoltát, egészét jól érzékeltető tapasztalás, futólagos élmény. *Ízelítőt adott énekművészetéből. Ízelítőt kapott a borzalmakból.*
✧ Szin: **1.** *kóstoló, mutató* **2.** *mutatvány, minta*
✧ Etim: Az → *íz*[1] főnév származéka.

ízeltlábú ◆ fn *~ak, ~t, ~ja*

A szelvényes testű és ízekre tagolt lábú gerinctelenek törzsébe tartozó állat. *A katicabogár és a szúnyog is ízeltlábú. Bemászott a sátrunkba mindenféle ízeltlábú.* | *Az ízeltlábúak*: ezeknek az állatoknak a törzse mint rendszertani egység. *Biológusként az ízeltlábúak szaporodását kutatja.*

✧ Etim: Összetétel; *ízelt*: az → *íz*[2] főnév származéka + *lábú*: a → *láb* főnév származéka.

ízes ◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en* (választékos)

1. Ízletes, jóízű. *Ízesen főz. Ízes leveseket készít.*

2. Különlegessége miatt hatásos, élvezetes. *Ízesen beszél és viccei is ízesek.*

3. Lekváros. *Ízes palacsinta lesz ebédre.*

✧ Szin: **1.** *finom,* (választékos) *ínycsiklandó, ízletes, zamatos* **2.** *színes, kedélyes*

✧ Ell: **1.** *íztelen, ízetlen* **2.** *ízetlen, unalmas, kedélytelen*

✧ Etim: Az → *íz*[1] főnév származéka.

ízetlen ◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül*

1. Nem kielégítő ízű. *Sajnos ízetlen volt az étel, amit kaptunk.*

2. (ritka) Kedélytelen, unalmas. *Ízetlen emberek társaságát nem kedvelem.*

3. (rosszalló) Ízléstelen, sértő. *Ez ízetlen tréfa volt!*

✧ Szin: **1.** *sótlan, sótalan, seízű, íztelen* **2.** *szürke, sótlan,* (ritka) *színtelen* **3.** (rosszalló) *idétlen, közönséges, rossz*

✧ Ell: **1.** *ízes* **2.** *kedélyes, színes*

✧ Etim: Az → *íz*[1] főnév származéka.

☝ ‘Nem kielégítő ízű’ jelentésben az *ízetlen* helyett egyre inkább az *íztelen* szó használatos. A durva tréfa azonban csak *ízetlen* lehet.

ízetlenked|ik ◆ ige *~ni*

Sértően közönségesen viselkedik. *Ne ízetlenkedj a nagyszüleid társaságában!*

✧ Szin: *ízléstelenkedik, idétlenkedik, tapintatlankodik*

✧ Táj: *ungorkodik*

✧ Etim: Az → *íz*[1] főnév származéka.

izgága ◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n*

Nyugtalan, kötekedő (személy), illetve ilyen személyre jellemző. *Ma minden ügyfél izgága. Izgága viselkedéssel nehéz elérni bármit is.*

✧ Szin: *izgő-mozgó, nyughatatlan, akadékoskodó, összeférhetetlen, veszekedős,* (idegen) *krakéler*

✧ Táj: *aggancsos, zakotás*

✧ Ell: *nyugodt, békés, szelíd*

✧ Etim: Szláv jövevényszó.

izgalmas ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Izgalmat, feszültséget keltő. *A tévében izgalmas krimit láttam.* ■ (bizalmas) *Nem izgalmas*: számunkra közömbös, érdektelen. *Nem izgalmas a holnapi program.*

2. Izgalommal teli. *Nagyon izgalmas nap volt a mai.*

✧ Szin: **1., 2.** (választékos) *érdekfeszítő, idegfeszítő,* (túlzó) *lélegzetelállító,* (bizalmas) *izgi, cikis*

✧ Ell: *unalmas, egyhangú, szürke,* (idegen) *monoton*

✧ Etim: Az → *izgalom* főnév származéka.

izgalom ◆◆◆◆◆ fn *izgalmak, izgalmat, izgalma*

1. Valamely esemény hatására keletkezett felfokozott, feszült idegállapot. *Izgalmat keltett a hír. Az egész falut izgalomban tartották az idegenek.*

2. Szervben, szövetben fokozott vagy rendszertelen működésben megnyilvánuló rendellenes, kóros állapot. *A nyálkahártya a virágpor hatására izgalomba kerül.*

✧ Szin: **1.** *izgatottság, idegesség,* (választékos) *ingerültség, láz, nyugtalanság* (bizalmas) *izgulás, drukk, drukkolás* **2.** (idegen) *irritáció*

✧ Ell: **1.** *nyugalom*

✧ Etim: Az → *izgat* igéből elvont szótő nyelvújítás kori származéka.

izgat ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Valami ingerel, izgalomba hoz valamit. *A fény izgatja a szemét.*

2. ■ *Izgatja magát*: izgatottá, nyugtalanná lesz. *Ne izgasd magad miatta, majd fel fog hívni!*

3. Érdeklődik valami, valaki iránt. *Izgatja a dolog. Izgatja az a lány, akivel tegnap találkozott.*

4. Lázít valaki ellen. *Lépten-nyomon izgat a vezetők ellen.*

✧ Szin: **1.** *bánt,* (idegen) *irritál* **2.** *idegesíti magát, nyugtalankodik, izgul valami miatt* **4.** *bujtogat, tüzel, uszít, hergel*

✧ Ell: **1.** *nyugtat* **2.** *megnyugtatja magát, megnyugszik* **4.** *békít, csillapít*

✧ Etim: Valószínűleg az → *izzik* ige származéka.

izgatott ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

Izgalomtól nyugtalan. *Izgatottan jár föl-alá. A sok vendég miatt izgatott a kutya. Izgatott hangon szólt bele a mikrofonba.*

✧ Szin: *ideges, türelmetlen, feszült, dúlt, feldúlt,* (választékos) *lázas, fejvesztett*

✧ Ell: *nyugodt, türelmes*

✧ Etim: Az → *izgat* ige származéka.

izgul ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

Izgalomban van. *Ne izgulj, nem nehéz a vizsga! Az ajtó előtt izgul a barátjáért.*

✧ Szin: *idegeskedik, nyugtalankodik,* (bizalmas) *drukkol, szurkol, stresszel,* (Mv bizalmas, felelés vagy vizsga előtt:) *tremája van*

✧ Etim: Az → *izgat* igéből elvont szótő nyelvújítás kori származéka.

ízibe ◆ hsz (népi)

Azonnal, tüstént. *Gyere ide ízibe!*

✧ Szin: *nyomban, rögtön,* (népi) *szaporán, íziben, rögvest* • *Adj uram Isten, de azonnal!*

✧ Etim: Az → *íz*[2] főnév megszilárdult ragos alakulata.

☝ Az [izibe] kiejtés is gyakori.

ízig-vérig ◆◆ hsz

Teljesen, egész valójában. *Ízig-vérig becsületes ember.*

✧ Szin: *egészen, minden ízében, maradéktalanul, talpig, tetőtől talpig*

✧ Ell: *részben, félig-meddig*

✧ Etim: Összetétel; *ízig*: az → *íz*[2] főnév ragozott alakja + *vérig*: a → *vér* főnév ragozott alakja.

ízlel ◆◆◆ ige *~ni*

1. Ízt érzékel. *Nyelvünkkel és szájpadlásunkkal ízlelünk.*

2. Valaminek az ízét próbálja kitapasztalni. *Óvatosan ízlelte a forró ételt.*

3. (választékos) Valamit futólag átél, élvez. *Még alig ízlelte a boldogságot, máris vége lett.*

✧ Szin: **2.** *kóstol, kóstolgat, megkóstol, próbál* **3.** *megkóstol, próbál*

✧ Táj: **2.** *ízelít*

✧ Etim: Az → *íz*[1] főnév származéka.

ízlés ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Az ízek érzékelése. *Az ízlés szerve a nyelv.*

2. A szép és helyes iránti érzék. *Jó ízlése van. Rossz ízléssel választ ruhákat.* • Szólás: *Ízlések és pofonok különbözők*: nem mindenki ízlése azonos.

✧ Szin: **1.** *ízlelés* **2.** *szépérzék,* (bizalmas) *gusztus*

✧ Táj: **1.** *ízlet*

✧ Etim: Az → *íz*[1] főnév származéka.

ízléses ◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

Jó ízlésre valló, tetszetős. *Ízléses a lakása, és ízlésesen is öltözködik.*

✧ Szin: *választékos, esztétikus,* (idegen) *disztingvált,* (bizalmas) *gusztusos*

✧ Ell: *ízléstelen, közönséges,* (bizalmas) *gusztustalan*

✧ Etim: Az → *ízlés* főnév származéka.

ízletes ◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

Olyan, ami ízlik, jóízű. *Ízletes ételeket főz.*

✧ Szin: *ízes, finom, élvezetes, zamatos, aromás*

✧ Ell: *ízetlen, íztelen, élvezhetetlen, rossz ízű, ehetetlen*

✧ Etim: Az → *íz*[1] főnév származéka.

ízl|ik ◆◆◆◆◆ ige *~eni*

1. Kellemes ízérzeteket kelt, jólesik. *Ízlik neki a főztöm.*

2. Valami tetszik, kedvére van valakinek. *Hogy ízlik a munka?*

✧ Szin: **1.** (bizalmas) *csúszik, smakkol* • **1.** *Fogára való. Ínyére van. Mind a tíz ujját megnyalja utána.*

✧ Etim: Az → *íz*[1] főnév származéka.

☝ Felszólító módú alakjai egyáltalán nem használatosak. Ha mégis szükség lenne rájuk, szinonimával vagy körülírással helyettesíthetjük őket. Például az *Azt szerettem volna, hogy ízlják neki az ebéd* mondatot így fogalmazhatjuk át: *...hogy jólessék neki az ebéd* vagy *...hogy fogára való legyen az ebéd*.

izmos ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Fejlett izomzatú, erős (személy). *Izmos testépítő férfiak vonultak fel a közönség előtt.*

2. Jól fejlett, erős (testrész). *Izmos karjaival átfogta ellenfelét.*

3. (bizalmas) Határozottan ígéretes. *A fiatalok között több izmos tehetség is van.*

✧ Szin: **1.** *kisportolt,* (bizalmas) *deltás, muszklis,* (bizalmas, tréfás) *izompacsirta,* (szleng) *kajakos,* (népi) *markos, vaskos* **2.** *kisportolt,* (bizalmas) *muszklis*

✧ Ell: **1., 2.** *gyenge, vézna,* (rosszalló) *nyápic*

✧ Etim: Az → *íz*[2] főnév származéka.

izom ◆◆◆◆ fn *izmok, izmot, izma*

1. Ember és állat rostos felépítésű mozgatható szerve. *A karja és a lába izmait erősíti.*

2. Ennek a testen kidomborodó kötege. *Kidolgozott, duzzadó izmai vannak.* ■ *Arcának egy izma sem rándul*: **a)** mozdulatlan marad **b)** látszólag nincs hatással rá semmilyen inger.

✧ Etim: Nyelvújítás kori elvonás az → *izmos* melléknévből.

✧ Ö: rekesz + izom

izomláz ◆◆ fn

Erős, szokatlan izommunka utáni fájdalom az izmokban. *A sok futástól izomláza van.*

✧ Etim: Összetétel: → *izom* + → *láz*.

izraelita ◆◆ mn *~k, ~t,* – (hivatalos)

Zsidó vallású, illetve a zsidó felekezethez tartozó, vele kapcsolatos. *Az izraelita hitközség szombaton ünnepel.* (Főnévi használatban:) *A zsidó húsvétkor az izraeliták az egyiptomi rabságból való szabadulást ünneplik.*

✧ Szin: *zsidó, Mózes-vallású*

✧ Etim: Görög, végső soron héber eredetű latin jövevényszó.

ízület ◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

Szalagokkal, izmokkal rögzített csontok egymásba illő végének hajszálnyi réssel elválasztott kapcsolódása. *Gyulladásban vannak az ízületei.*

✧ Szin: (népi) *forgó*

✧ Etim: Az → *íz*[2] főnév származéka.

izzad ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Verejtékmirigyei verejtéket választanak ki. *Izzad a homloka. Egész délután kint izzadnak a sportpályán.* ● Szólás: *Izzad, mint egy ló*: nagyon izzad.

2. (Folyékony anyagot) kiválaszt magából. *A fa gyantát izzad.*

3. Pára lep valamit. *Izzad az ablak, nagyon hideg van kint.*

4. Küszködik. *Napokig izzadt a jó vizsgaeredményekért.*

✧ Szin: **1.** *verejtékezik, verítékezik* **2.** *gyöngyözik, könnyez* **3.** *csepeg, vizesedik, nedvesedik* **4.** *szenved, gyötrődik, kínlódik*

✧ Táj: **1.** *hevel*

✧ Etim: Az → *izzik* ige származéka.

izzadság ◆◆◆ fn –, *~ot, ~a*

1. Verejték. *Homlokát izzadság lepi el.*

2. (ritka) Valamire lecsapódó pára. *Az ablakot izzadság borította.*

✧ Szin: **1.** *veríték,* (bizalmas) *lucsok*

✧ Táj: **1.** *lacsak, loncs*

✧ Etim: Az → *izzad* ige származéka.

☝ Nem tévesztendő össze az ‘izzadt állapot’ jelentésű *izzadtság* szóval.

ízzé-porrá ◆ hsz

Nagyon apró darabokra. *Dühében ízzé-porrá törte a vázát.*

✧ Szin: *szilánkokra, apróra,* (bizalmas) *ripityára,* (bizalmas, népi) *miszlikbe*

✧ Etim: Összetétel; *ízzé*: az → *íz*[2] főnév ragozott alakja + *porrá*: a → *por* főnév ragozott alakja.

izz|ik ◆◆◆◆ ige *~ani*

1. Hevítés közben fényt bocsát ki. *Izzik a vas.*

2. Láng nélkül ég. *Izzik a parázs.*

3. (választékos) (Nap) perzselve süt. *Vörösen izzik a nap az Alföld felett.*

4. (Érzelem) szenvedélyes formában mutatkozik valamiben. *Gyűlölet izzik a szemében.*

✧ Szin: **2., 4.** *parázslik,* (régi) *parázsol*

✧ Ell: **2.** *hűl, hamvad*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

izzó I. ◆◆◆◆ mn *~ak* vagy *~k, ~t, ~an*

1. Izzva égő. *Az izzó láva betemette a hegyoldalt.*

2. Nagyon forró. *Az izzó homokban lábát kapkodva ment. Napokig gyötörte az izzó láz.*

3. Nagyon heves (érzelem). *Izzó gyűlölete élete végéig tartott. A szép verseket izzó szerelmének köszönhetjük.*
✧ Szin: **2.** *égető, perzselő* **3.** *perzselő, lángoló, forró*
✧ Ell: **1.** *hamvadó* **3.** *hideg*
✧ Etim: Az → *izzik* ige származéka.
izzó II. ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Lámpaizzó. *Kiégett az izzó, csavarj be újat!*
✧ Szin: *villanykörte, égő, villanyégő*
✧ Etim: Az → *izzik* ige származéka.

J

ja ◆◆◆◆◆ msz (bizalmas)
1. (Félreértés után a megértés kifejezésére:) Most már értem. *Nem úgy értettem… – Ja!*
2. (Hirtelen felötlő gondolat kifejezésére:) *Ja, már tudom!*
3. Na persze. *Na ja!*
4. (népi) Igen. *Ja, megegyeztünk.*
✧ Etim: Német jövevényszó.

jácint ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
Tavasszal nyíló, illatos kék, fehér vagy rózsaszín fürtös virágzatú, hagymás dísznövény. *Kora tavasszal cserépben nevelt illatos jácintot kapott ajándékba.*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

jaguár ◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*
Foltos bundájú, dél- és közép-amerikai macskaféle ragadozó. *Ha zsákmányról van szó, a jaguár nem válogatós.*
✧ Etim: Francia, végső soron indián eredetű nemzetközi szó.

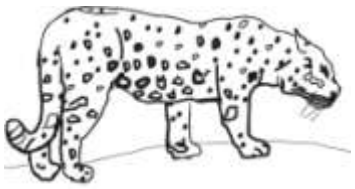

jaj I. ◆◆◆◆◆ isz
1. (Fájdalom, kétségbeesés kifejezésére:) *Jaj, nagyon fáj!*
2. (Csodálkozás, óhaj kifejezésére:) *Jaj, de csodálatos idő van! Jaj, de jó lenne kimenni a szabadba!*
✧ Szin: **1.** *juj, ujuj* **2.** *hű, ó,* (választékos) *hah, ejnye,* (bizalmas) *ajvé, ajaj*
✧ Etim: Önkéntelen hangkitörésből keletkezett.

jaj II. ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. Jajkiáltás. *Csak a jaját lehet hallani, miközben a sebét kötözik.*
2. Rossz, keserves (sors). (Állítmányként:) *Jaj lesz neki!*
✧ Szin: **1.** *panaszkodás, siránkozás,* (választékos vagy gúnyos) *sirám*
✧ Etim: Önkéntelen hangkitörésből keletkezett.

jajgat ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Jajkiáltásokat hallat, fel-felnyög. *Fájdalmában keservesen jajgatott.*
2. Keservesen siránkozik. *Csak jajgatni tud.*
3. (választékos) (Madár, szél) szaggatottan sivít. *Odakint jajgat a szél.*
✧ Szin: **1., 2.** (választékos) *jajong, jajveszékel,* (bizalmas, rosszalló) *óbégat*
✧ Táj: *ájvékol, jajkál, dúgat*
✧ Etim: A → *jaj* indulatszó származéka.

jajong ◆◆◆ ige *~ani* (választékos)
Huzamosan jajgat, vagy ehhez hasonló hangot hallat. *A balesetben elhunyt fiú édesanyja szívet tépően jajongott.*
✧ Szin: (választékos) *jajveszékel*
✧ Etim: A → *jaj* indulatszó származéka.

jajveszékel ◆◆ ige *~ni* (választékos)
1. Kétségbeesett jajkiáltásokat hallat. *Szívettépően jajveszékel fájdalmában.*
2. Siránkozva mond valamit. *„Tönkreteszel” – jajveszékelte.*
✧ Szin: *jajgat,* (választékos) *jajong, sír-rí,* (bizalmas, rosszalló) *óbégat*
✧ Etim: A régi nyelvi *jajveszék* összetétel (→ *jaj* + *veszék* ‘elvesztem’: a → *vesz*[2] ige ragozott alakja) származéka.

jak ◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

Ázsiában élő, a bölényhez hasonló, hosszú szőrű állat. *A jak még a tibeti hegyek hórétege alatt is talál magának élelmet.*

✧ Etim: Tibeti eredetű nemzetközi szó.

jakobinus ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* (idegen)

1. A nagy francia forradalom radikális híve. *A hatalom 1793-ban került a jakobinusok kezébe.*

2. A XVIII. században a Martinovics-féle mozgalom tagja. *A magyar jakobinusokról tanultunk történelemórán.*

✧ Etim: Francia eredetű nemzetközi szó.

jámbor ◆◆◆◆ mn *~ak, ~t, ~an* vagy *~ul*

1. Szelíd, jóindulatú. *Jámborul viselkedik, pedig nagyon megbántották. A Szegfű volt a legjámborabb tehenünk.*

2. (választékos) Szerény. *Az volt a jámbor óhaja, hogy jelen lehessen.*

3. (régi) Istenfélő, kegyes. *Jámbor zarándokokat fogadott be éjszakára.*

4. (gúnyos) Gyámoltalan. *Olyan jámbor szegény, mindent elhisz.*

✧ Szin: **1.** *békés, béketűrő, türelmes, kezes* **4.** (bizalmas) *mafla*, (gúnyos) *málé,* (bizalmas, gúnyos) *mulya* • **1.** *Fát lehet vágni a háta*n. *A légynek sem árt* vagy *vét.*

✧ Ell: **1.** *barátságtalan, vad* **2.** *határozott* **3.** *istentelen, hitetlen* **4.** *okos, ügyes, talpraesett*

✧ Etim: Szóösszevonással keletkezett a *jó ember* jelzős szerkezetből.

janicsár ◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

(A régi török hadseregben) elrabolt keresztény fiúgyermekekből nevelt gyalogos katona. *Sok janicsár tudott magyarul is.*

✧ Etim: Oszmán-török eredetű horvát-szerb jövevényszó.

január ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

Az év első hónapja. *A gyerekek szeretik a havas januárt, mert lehet szánkózni.*

✧ Szin: (régi) *Boldogasszony hava, télhó, Vízöntő hava*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

japán ◆◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*

A Kelet-Ázsia északibb szigetein, elsősorban Japánban élő néphez tartozó, vele kapcsolatos. *Híres a japán virágkötészet. A japánul beszélők száma 90 millión felül van.* (Főnévi használatban:) *Megismerkedtem egy japánnal. A japánok történelme rendkívül izgalmas az európai ember számára.*

✧ Szin: (régi) *nippon*

✧ Etim: A *Japánország* összetétel (*japán*: kínai eredetű szó + → *ország*) előtagjának önállósulásával és köznevesülésével keletkezett.

☝ Rövid *p*-vel ejtjük, ahogy írjuk.

jár ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Lába mozgatásával helyet változtat. *A kislány még lassan, bizonytalanul, de már jár.* • Közmondás: *Lassan járj, tovább érsz*: megfontoltsággal, alapossággal többre megy az ember.

2. Járkál. *A ház előtt jár föl-alá.* • Szólás: *Jár, mint az Orbán lelke* vagy *mint zsidóban a fájdalom*: nyugtalan, nem találja helyét.

3. Szokásosan megy, közlekedik. *Villamossal jár dolgozni. Naponta jár hozzájuk. Rendszeresen úszni jár.* ▪ *A nyakára jár*: zaklatja. | *Valamit jár*: bejár valamit. *A várost járja céltalanul.*

4. *Valahova jár*: valamely oktatási intézménybe tanulmányokat folytat. *Még iskolába jár. Már hat éve egyetemre jár.*

5. *Valaki valakivel jár*: szerelmeseként sokat van vele. *A nővérem a szomszéd fiúval jár.*

6. Elmegy valahova, és valameddig ott marad. *Jártam a nagymamánál tegnap este.*

7. Valamilyen külsővel mutatkozik. *Mindig csinosan jár. Papucsban jár.*

8. Valamilyen céllal (több helyre) elmegy. *Hivatalos ügyben járt a minisztériumban.* | *Valami után jár*: megszerzése érdekében. *Engedély után jár.* ▪ *Valaki után jár*: **a)** igyekszik meghódítani. *Régóta a szomszéd lány után jár.* **b)** figyeli, mit tesz. *Mit jársz folyton utánam?* | *Végére jár valaminek*: kideríti. *A végére kell járnom ennek a zavaros ügynek.* | *Rosszban jár*: rosszat tervez, rossz szándékai vannak.

9. Táncol valamit. *Most csárdást járnak. Vidáman járják a táncot. Egész éjjel járták.*

10. Mozog, működik. *Jár az óra. Járó motorral várt rá a ház előtt. Keze, lába folyton jár.* ▪ (rosszalló) *Jár a szája*: folyamatosan (és fölöslegesen) beszél. • Szólás: *Jár a keze, mint a motolla*: gyorsan, fáradhatatlanul.

11. (Újság, folyóirat) előfizetés alapján, postán rendszeresen érkezik. *Nekem két újság jár. Nekünk csak egy hetilap jár.*

12. (Idő) (folyamatban) van. *Akkoriban más idők jártak.*

13. (Idő) múlik, telik (valahogyan). *Az idő lassan járt.*

14. (Idő, tevékenység stb.) valahova vagy valahol tart, valamihez közeledik. *Éjfélre jár. A vége felé jár a munka.* (A Nap pályájáról:) *Magasan jár a nap.* (Életkorról:) *A 20. évében jár.* • Szólás: *A végét járja*: **a)** valami a végéhez közeledik **b)** valaki haldoklik.

15. (népi) Behatol valamibe. *A száradó ruhát járja a szél. A kemény földet nem járja az eke.*

16. Elterjed, kering. *Az a hír járja a munkahelyemen, hogy költözünk.*

17. *Valamivel jár valami*: **a)** valamilyen következménye van. *Sikerrel járt az expedíció.* **b)** együtt szoktak előfordulni. *A munka fáradsággal jár.*

18. *Valamihez valami jár*: (tartozékként) hozzátartozik. *Az órához szíj is jár.*

19. *Valakinek jár valami*: megilleti. *Ez jár neki, megdolgozott érte. Ezért börtönbüntetés jár.*

20. Valahogyan cselekszik, él, működik. ■ *Kedvére* vagy *kedvében jár valakinek*: kedvére tesz. *Igyekszik felesége kedvében járni.* | *A saját esze után jár*: önállóan dönt. | *Együtt* vagy *jegyben járnak*: egy párt alkotnak, illetve jegyesek. | *Nyomában* vagy *sarkában jár valakinek*: **a)** figyeli, követi. *Folyton a nyomomban jár ez az alak.* **b)** teljesítményben majdnem eléri. *A sarkában jár a barátnőjének.* | *Valakinek a nyomdokain jár*: példaképként követi őket. *Szülei nyomdokain jár.*

✧ Szin: **1.** *gyalogol, megy, ballag, baktat, tipeg, totyog* **2.** *járogat, lépeget* **3.** *utazik* **5.** *udvarol valakinek* **7.** *öltözködik* **8.** *felkeres valamit, valakit; látogatást tesz valahol* **9.** *rop* **10.** *megy* **13.** *száll, elszáll, halad* **19.** *megérdemel* • **5.** (bizalmas) *Csapja a szelet valakinek.*

✧ Ell: **1.** *áll* **2.** *pihen* **10.** *áll*

✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.

✧ Ö: közben + jár, utána + jár

járadék ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

Régebbi munkaviszony vagy a biztosítónak fizetett összeg alapján élvezett juttatás. *Az egész család az ő járadékából él.*

✧ Szin: *életjáradék*

✧ Etim: A → *jár* ige származéka.

járandóság ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

Pénzben vagy természetben járó munkabér, fizetség. *Felvette évi járandóságát.*

✧ Szin: *bér, fizetés, kereset*

✧ Etim: A → *jár* ige származéka.

járás[1] ◆◆◆◆ fn –, *~t, ~a*

1. Az a cselekvés, hogy valaki, valami jár. *Nehezére esik a járás.* **a)** (Ember, állat mozgásának, helyváltoztatásának módjával kapcsolatban:) *Könnyed, ruganyos a járása.* **b)** (Valami mozgásának irányával, módjával kapcsolatban:) *Az óramutató járásával megegyező irányban kell forgatni. Figyeli a motor járását. Megváltozott a szelek járása.*

2. Valaminek útja, pályája. *„Lement a nap a maga járásán”* (népdal). *A csillagok járásának ismerete külön tudomány.* ■ *Ismeri* vagy *tudja a járást*: eligazodik.

3. Valamennyi idő alatt megtehető távolság. *Két óra járásra van innen.*

✧ Szin: **1.** *menés, gyaloglás, ballagás, baktatás* **3.** (régi, népi) *járóföld*

✧ Ell: **1.** *állás*

✧ Etim: A → *jár* ige származéka.

✧ Ö: busó + járás, idő + járás, nyelv + járás, tatár + járás

járás[2] ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* (kissé régi)

1. (Régebben:) A megyénél kisebb államigazgatási egység. *A Csornai járás több mint negyven településből állt.*

2. (Fv) A kerületnél kisebb államigazgatási egység. *A Komáromi járás lakosságának többsége magyar nemzetiségű.*

✧ Etim: A → *jár* ige származéka.

járat[1] ◆◆◆ ige *~ni*

1. Járni késztet, segít valakit. *Járatja a babát, aki az ujjába kapaszkodik.* • Szólás: *A bolondját járatja velem*: ugrat, rászed.

2. Gondoskodik róla, hogy valaki tanulás végett rendszeresen járjon valahova. *Zongoraórára járatja a gyerekét.*

3. *Valahogyan* vagy *valamiben járat valakit*: gondoskodik róla, hogy az valamilyen (szép) öltözékben járjon. *Szépen járatja a kislányát. Csinos ruhákban járatja a gyerekeit.*

4. (Újságot, folyóiratot) megrendel és előfizet. *TV-újságot és napilapot járatnak a szüleim.*

5. (Szerkezetet, gépet) működtet. *Járatja a motort, hogy le ne fulladjon.*

✧ Szin: **1.** *jártat* **3.** *öltöztet, ruház*

✧ Ell: **4.** *visszamond, lemond* **5.** *leállít*

✧ Etim: A → *jár* ige származéka.

☝ Egyes jelentésekben a *jár* ige *-tat* képzős alakját használjuk: *Jártatja a lovat. Jártatja a száját*: sokat vagy meggondolatlanul beszél.

járat[2] ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. (népi) Valamilyen céllal való járás, menés. *Mi járatban vagy?*

2. A föld felszíne alatt vágott, fúrt út. *A föld alatt járatot készítettek.*

3. Közlekedési eszköznek azonos útvonalon, menetrend szerint indított menete. *Az esti járattal jött haza. Elsejétől új járatot indítanak a lakótelepre.*

✧ Szin: **1.** *jövetel* **2.** *vágat, folyosó, üreg* **3.** (hivatalos) *viszonylat,* (Fv bizalmas) (tömegközlekedési eszközé:) *szpoj,* (autóbuszé:) *linka*

✧ Etim: A → *jár* ige származéka.

✧ Ö: had + járat, őr + járat, üres + járat

járatos ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. (régi, népi) *Járatos valakihez, valakinél*: sokszor megfordul nála. *Ő még a Kovácséknál is járatos.* | *Járatos valahol*: ismeri az ottani körülményeket. *Régen ott volt cseléd, így járatos náluk.*

2. Valamiben jártas, tájékozott. *Járatos a műszaki tudományokban.*

3. (kissé régi, bizalmas) Valahol használatos. *Nálunk nem járatos ez a kifejezés.*

✧ Szin: **1.** *bejáratos, ismerős, otthonos, bennfentes* **2.** *hozzáértő, tapasztalt, szakavatott* **3.** *divatos, közismert, szokásos*

✧ Ell: **1.** *járatlan, idegen* **2.** *tapasztalatlan, gyakorlatlan,* (idegen) *laikus* **3.** *ismeretlen, szokatlan*

✧ Etim: A → *jár* ige származéka.
☝ A köznyelvben a *járatos* inkább a ‘használatos’, a hasonló hangzású *jártas* inkább a ‘tapasztalt’ jelentésben fordul elő.

járda ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Aszfalttal vagy kővel borított gyalogjáró. *Csak a járdán menj, ne lépj az úttestre!*
✧ Szin: *gyalogjáró,* (ritka) *gyalogút,* (bizalmas, idegen) *flaszter*, (Őv bizalmas) *trotoár*
✧ Etim: A → *jár* ige nyelvújítás kori származéka.

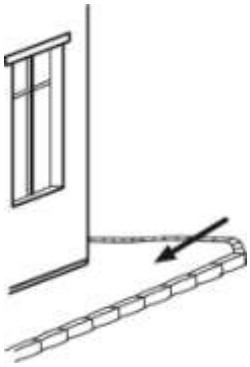

járgány ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Kézzel, lábbal vagy motorral hajtott vasúti jármű. *A járgánnyal végigmentek a síneken, egészen a szomszéd állomásig.*
2. (bizalmas) Személygépkocsi. *Új járgányod van?*
✧ Szin: **1.** *hajtány* **2.** *autó,* (bizalmas) *kocsi*
✧ Etim: Olasz, végső soron görög eredetű horvát-szerb jövevényszó.

járkál ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Fel-alá jár. *Idegesen járkál az ajtó előtt.*
2. Sétálgat, kószál. *Csak járkál a városban céltalanul.*
3. (bizalmas) *Valaki után járkál*: udvarlási szándékkal követ valakit, a közelében igyekszik lenni. *Peti Juli után járkál.*
4. (bizalmas) *Valami után járkál*: valami megszerzése végett sokat jön-megy. *Egész délután a könyv után járkáltam.*
✧ Szin: **1.** *jár-kel,* (bizalmas, rosszalló) *mászkál,* (választékos) *ődöng, bolyong,* (bizalmas) *lötyög* **2.** (népi) *caflat*
✧ Táj: **1.** *gyüszmékel*
✧ Ell: **1.** *áll*
✧ Etim: A → *jár* ige származéka.

jár-kel ◆◆ ige *járni-kelni*

1. Járkál, jön-megy. *Izgatottan jár-kel a szobában.*
2. Valami elintézése végett járkál. *Dolgai után jár-kel.*
3. *Valahogyan jár-kel*: valamilyen a magatartása, az állapota. *Délcegen és büszkén jár-kel. Az események után szomorúan jár-kel.*
✧ Szin: **1.** *sétálgat* **2.** (bizalmas, rosszalló) *mászkál, császkál* **3.** *viselkedik*
✧ Ell: **1.** *áll*
✧ Etim: Összetétel: → *jár* + → *kel*[1].
☝ Mindkét tagját toldalékoljuk: *járt-kelt, járva-kelve* stb.

jármű ◆◆◆◆◆ fn

(Összefoglaló elnevezésként:) Közlekedési, illetve szállítóeszköz. *Nemcsak a személy- és tehergépkocsi, hanem a ló vontatta szekér is jármű. Vízi járművek sokasága volt látható a folyón.*
✧ Etim: Német mintára keletkezett nyelvújítás kori összetétel: → *jár* ‘járó’ + → *mű*.

járóföld ◆◆ fn (népi, régi)

Bizonyos idő alatt megtehető út, távolság. *Egynapi járóföldre van a legközelebbi lakott hely.*
✧ Szin: *járás*
✧ Etim: Összetétel; *járó*: a → *jár* ige származéka + → *föld*.

járóka ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Kerekeken guruló szerkezet, amelynek segítségével a kisgyermek járni tanul. *A járókával szinte már száguldozik a szobában.*
2. Gyerekágyhoz hasonló, annál nagyobb, rácsos oldalú, négyzet alapú alkalmatosság. *Nyugodtan játszik a járókában, ami tele van játékokkal. Sikerült a kisbabának felállnia a járóka rácsába kapaszkodva.*
3. Vascsövekből összeállított szerkezet, amelyre támaszkodva az erőtlen beteg jár. *Lábtörése után csak járókával tudott közlekedni.*
✧ Szin: **2.** *hempergő, állóka* **3.** *járószék, járókeret*
✧ Etim: A → *jár* ige származéka.

járókelő ◆◆◆◆ fn *~k, ~t,* –
Utcai gyalogos. *A járókelők nézegetik az üzletek kirakatait.*
✧ Szin: *sétáló*
✧ Etim: Összetétel; *járó*: a → *jár* ige származéka + *kelő*: a → *kel* ige származéka.

járom ◆ fn *jármok, jármot, járma*
1. Az igavonó állat nyakára tehető páros fakeret, amelyhez a szekérrúd kapcsolódik. *Az állatok járomba fogva húzták a szekeret vagy más terhet.* ■ *Járomba fog*: (állatot) befog. | *Járomba tör*: (állatot) igavonásra betör.
2. (választékos) (Az elnyomás jelképeként:) *Járom alatt nyög a nép már kétszáz esztendeje.*
✧ Szin: **1.** *iga,* (lóval kapcsolatban:) *hám* **2.** (választékos) *szolgaság, rabiga*
✧ Ell: **2.** *szabadság,* (idegen) *demokrácia*
✧ Etim: Déli szláv jövevényszó.

járőr ◆◆◆ fn
1. Fegyveres testülettől felderítésre, ellenőrzésre kivezényelt raj, illetve két személyből álló kötelék. *Motoros járőrrel találkoztunk az éjszaka az utcán.*
2. Járőrszolgálat. *Járőrbe rendelték a rendőrt.*
✧ Szin: **1.** *őrszem, előőrs*
✧ Etim: Német mintára keletkezett nyelvújítás kori összetétel: → *jár* 'járó' + → *őr*.

jártányi ◆◆ mn –, *~t,* –
(Csak ezekben a kifejezésekben:) ■ *Jártányi ereje sincs*: annyi ereje sincs, hogy tegyen néhány lépést. | *Alig van jártányi ereje*: éppen csak annyi ereje van, hogy járni tudjon.
✧ Etim: A → *jár* ige származéka.

jártas ◆◆◆◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, ~an*
1. Valahol ismerős. *Nagyon jártas errefelé, minden kapualjat ismer.*
2. *Jártas valamiben*: jól ismeri, gyakorlott benne. *Jártas az ókori államok történelmében.*
✧ Szin: **1.** *járatos, otthonos, bennfentes* **2.** *hozzáértő, szakavatott, tájékozott*
✧ Ell: **1.** *tájékozatlan, idegen* **2.** *gyakorlatlan, tapasztalatlan, kezdő*
✧ Etim: A → *jár* ige származéka.

járulék ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
1. Valaminek csak mellékes, nem szervesen hozzátartozó része. *Szeretem a kirándulásokat, kellemetlen járulékaikkal együtt is.*
2. (hivatalos) Rendszeresen kapott, általában kiegészítő összeg. *Rokkantsági járulékot kap.*
3. (hivatalos) Az illetményből havonta kötelezően levont összeg. *A bruttó fizetésből levonják a járulékokat, például a társadalombiztosítási járulékot.*
✧ Szin: **1.** *tartozék* **2.** *kiegészítés,* (hivatalos) *pótlék* **3.** *hozzájárulás*
✧ Etim: A → *jár* ige nyelvújítás kori származéka.

járvány ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. Fertőző betegség tömeges előfordulása. *Tavasszal sokszor van influenzaszerű járvány.*
2. Tömegesen előforduló fertőző betegség. *Őt is ágyba kényszerítette a járvány.*
✧ Szin: **2.** (idegen) *epidémia, endémia,* (népi) *dögvész,* (régi) *ragály, döghalál*
✧ Etim: A → *jár* ige származéka.

jász ◆◆ mn *~ok, ~t,* –
A XIII-XIV. század óta a Jászságban élő, alán eredetű népcsoporthoz tartozó, vele kapcsolatos. *Jász ősöktől származik.* (Főnévi használatban:) *A jászok történetét, eredetét, szokásait tanulmányozza.*
✧ Etim: Török, végső soron iráni eredetű orosz jövevényszó.

jászol ◆◆◆ fn *~ok* vagy *jászlak, ~t* vagy *jászlat, ~a* vagy *jászla*
1. (Az istálló falához rögzített) vályúszerű építmény, amelyből az állatok esznek. *Tett a jászolba szénát.*
2. ■ *Betlehemi jászol*: **a)** Jézus bölcsője **b)** a betlehemezéskor házról házra hordott betlehem bölcsőszerű része, benne a kis Jézust jelképező babával.
✧ Szin: **1.** *vályú, etető*
✧ Táj: **1.** *válló*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.

☝ *L*-lel ejtjük, ahogy írjuk. A [jászoj] kiejtés népi, nyelvjárási.

játék ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. (Gyermekek által) szórakozásképp végzett tevékenység. *A gyermekek legtöbb idejét játék tölti ki.* ■ (túlzó) *Neki ez csak játék*: számára ez könnyű feladat.

2. Szabályok szerint folyó, szórakoztató versengés, közös tevékenység. *A fogócska, a kártyázás és a sakkozás egyaránt jó játék.* ■ (bizalmas) *Belemegy a játékba*: vállalja a kockázatot.

3. Sportmérkőzés (két csapat között), illetve a mérkőzés közbeni cselekvés. *A bíró a sípjába fúj, kezdődhet a játék. A szombati mérkőzésen nem ment neki a játék.*

4. Játékszer. *Játékai a polcon sorakoznak.*

5. Hangszereken való játszás. *A zenekar mindenkit elragadott játékával.*

6. Színész alakítása. *A színész játéka ma este nem volt kifogástalan.*

7. Színdarab, színjáték. *December 24-én betlehemes játékot adnak elő a gyerekek. A színdarab címe alatt ez olvasható: Játék 2 felvonásban.*

8. (Többes számban:) ■ *Ünnepi játékok, olimpiai játékok*: előadások, illetve sportversenyek sorozata. *Szegeden ünnepi játékokat rendeznek. Élőben közvetítik az olimpiai játékokat.*

9. A fantáziát szabadjára engedő elfoglaltság. *Ez csak játék a szavakkal! A képzelet játéka láttatja vele a szép jövőt.*

10. Ritmikus, harmonikus mozgás vagy váltakozás. *A fények, színek játékában gyönyörködik.*

11. Szerkezetben, alkatrészben (szükséges) elmozdulási lehetőség. *A kerekeknek túl nagy a játékuk.*

✧ Szin: **1.** *szórakozás, móka, mulatság* **3.** *játszma, parti, menet* **5.** *előadás* **6.** *megformálás, előadás,* (idegen) *produkció*

✧ Ell: **1.** *munka*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán egy ősi, finnugor kori, a → *játszik* ige tövével azonos szótő származéka.

✧ Ö: gyerek + játék, köz + játék, sors + játék, szerencse + játék, tánc + játék, társas + játék, tűzi + játék, vendég + játék, víg + játék

játékos I. ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Játékra hajlamos. *Felnőtt korában is játékos maradt. Milyen játékos ez a macska!*

2. Derűs, könnyed. *Jó hangulatot teremt játékos viselkedésével. Játékos kacagása betölti a termet.*

✧ Szin: **2.** *huncut, mókás, pajkos, virgonc, játszi, vidám*

✧ Ell: **2.** *megfontolt, komoly*

✧ Etim: A → *játék* főnév származéka.

játékos II. ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Csapatjátékban versenyző sportoló. *A legjobbaknak, a válogatott játékosainak az edzője volt.*

2. (Szerencse)játékban részt vevő személy. *Szenvedélyes játékos, főleg kártyázni szeret. Minden játékos 14 lapot kap.*

✧ Etim: A → *játék* főnév származéka.

játékprogram ◆◆◆ fn

Játékra használatos, szórakoztató számítógépes program. *Milyen játékprogramjaid vannak? Autóversenyzős, stratégiai, logikai és egyéb játékprogramok vannak a gépemen.*

✧ Szin: *játékszoftver*

✧ Etim: Összetétel: → *játék* + → *program*.

játszi ◆◆◆ mn *~ak, ~t, ~an* (választékos)

1. Játékosan vidám, könnyed. *Játszi elme, mindig kitalál valami érdekeset.*

2. Vidáman mozgó, gyorsan tovatűnő. *A játszi napsugár elő-előbukkant a fák lombjai között.*

3. ■ *Játszi könnyedséggel*: erőfeszítés nélkül, teljes könnyedséggel. *Játszi könnyedséggel oldotta meg a feladatot.*

✧ Szin: **1.** (választékos) *kedélyes, hamiskás, dévaj, pajkos* **2.** (választékos) *elillanó, lebegő*

✧ Ell: **1.** *komoly, higgadt, megfontolt*

✧ Etim: A → *játszik* ige származéka.

játsz|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ani*

1. Játékkal foglalatoskodik. *Babával játszik. A gyerekek bújócskát játszanak.* (Valakit utánozva:) *Mozdonyvezetőt játszik.*

2. Szerencsejátékban (téttel) részt vesz. *Nagy tétben játszik. A kaszinóban ruletten játszik.* ■ *A fejével játszik*: az életét kockáztatja.

3. Sportolóként csapatjátékban részt vesz. *A Vasas kézilabdacsapatában játszik.* (Mérkőzésről:) *Ma idegenben játszanak.*

4. (Hangszeren) zenél. *Zongorán Chopint játszik legszívesebben. Egy rockzenekarban játszik.* | (Mv) *Játszik valamire*: valamely hangszeren játszik. *A fiam gitárra játszik egy zenekarban.*

5. Szerepet megjelenít. *A Bánk bánban játszik a Nemzeti Színházban.* | (gúnyos) *Játssza az okosat.* ■ *Szerepet játszik*: **a)** őszintétlenül viselkedik, megjátssza magát **b)** (valamilyen) feladata, rendeltetése van. *Nem játszik komoly szerepet a cég irányításában.*

6. (Színház, mozi valamilyen előadást) bemutat, műsorra tűz. *A Madáchban a Hamletet játsszák. Mit játszanak ma délután a Puskinban?*

7. Kénye-kedve szerint bánik valakivel. *Nem vesz komolyan, csak játszik velem.* ■ *Játszik valaki türelmével*: próbára teszi. • Szólás: *Játszik vele, mint macska az egérrel*: fölényeskedve kihasználja.

8. (Alkatrész) mozog, elmozdul. *Szerelőhöz kell vinni a kocsit, túlzottan játszik a kereke.*

9. (választékos) Elő-előtűnik. *Játszik a fény a falevelek között. Mosoly játszik az arcán.*

10. (Szín) egy másikhoz hasonlónak mutatkozik. *Ez a narancssárga pirosba játszik.* ■ *Színt játszik*: hol ilyen, hol olyan színben mutatkozik.
✧ Szin: **2.** *fogad, tippel* **3.** *sportol* **4.** *muzsikál* **5.** *föllép, szerepel* **7.** *szórakozik, tréfál, játszadozik* **9.** *elő-elővillan* **10.** *átmegy*
✧ Ell: **1.** *dolgozik* **7.** *komolyan vesz*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán egy ősi, finnugor kori, a → *játék* főnév tövével azonos szótő származéka.
✧ Ö: közre + játszik
☝ Írásmódja kijelentő mód tárgyas ragozásban és felszólító módban egyaránt *játssza, játsszuk, játsszátok, játsszák.*

játszma ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. (Kártyában, sakkban:) Egy befejezett játék, mérkőzés. *Öt játszmát nyert egymás után.* (Jelzőként:) *Játsszunk egy játszma sakkot!*
2. (Bizonyos sportágakban:) A mérkőzés egy szakasza. *A teniszezők, röplabdázók, asztaliteniszezők általában három nyert játszmáig játszanak.*
3. Két ember(csoport) közötti, rendszerint a másik rovására menő küzdelem. *Nem adja fel a játszmát, míg meg nem szerzi, amit akar.*
✧ Szin: **1.** *forduló, menet, kör,* (idegen) *parti* **2.** (idegen) *gém, szett* **3.** *harc*
✧ Etim: A → *játszik* ige származéka.

játszód|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*
Írott mű cselekménye (valamikor, valahol) történik. *A regény a század elején egy kis faluban játszódik.*
✧ Szin: *zajlik*
✧ Etim: A → *játszik* ige származéka.
☝ Erdélyi nyelvjárásokban ‘játszik’ jelentésben is használatos: *Játszódjatok a kertben, gyermekek!*

javában ◆◆◆◆ hsz
Teljes lendülettel, teljességében. *Már javában folyik az óra.*
✧ Szin: *nagyban, nagymértékben, istenigazában, jócskán*
✧ Ell: *alig, kicsit, éppen hogy*
✧ Etim: A → *jó* melléknév megszilárdult ragos alakulata.

java|k ◆◆◆◆ többes számú fn
Emberi szükségletet kielégítő vagyon, illetve vagyontárgyak összessége. *Anyagi javait unokaöccsére hagyta. Szellemi javai az egész nemzeté.*
✧ Szin: *birtok, ingatlan, tulajdon, gazdagság*
✧ Etim: A → *jó* ‘vagyon’ főnév többes számú alakja (vö. → *jószág*).

javakorabeli ◆ mn *~ek, ~t, –*
Élete derekán, ereje teljében levő. *Az új igazgató egy javakorabeli ember.*
✧ Szin: *középkorú, meglett*
✧ Ell: *ifjú, fiatal*
✧ Etim: Összetétel; *java*: a → *jó* melléknév megszilárdult ragos alakulata + → *korabeli*.

javallat ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
1. Tanács, ajánlás. *Az orvosnak az volt a javallata, hogy szedje a gyógyszert és pihenjen.*
2. (tréfás) Javaslat. *Van egy javallatom, hagyjuk az egészet!*
✧ Szin: *indítvány, ajánlat, ötlet, tipp,* (idegen) *propozíció*
✧ Etim: A *javall* ige nyelvújítás kori származéka. A *javall* a → *jó* melléknév *jav-* tőváltozatának származéka (vö. → *javasol*).

javasasszony ◆◆ fn
Kuruzslással foglalkozó nő. *Megkérdezte a javasasszonyt, mit tegyen a sebére.*
✧ Szin: *füvesasszony, kuruzsló,* (régi) *vajákos, kenőasszony*
✧ Táj: *boszorkányasszony*
✧ Etim: Összetétel; *javas*: a → *jó* melléknév *jav-* tőváltozatának származéka + → *asszony*.

javaslat ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
Valamely cselekvés kezdeményezése szóban vagy írásban. *Az a javaslatom, kezdjük el. Benyújtotta javaslatát.*
✧ Szin: *indítvány, előterjesztés, ajánlat, tanács,* (bizalmas) *tipp,* (idegen) *propozíció*
✧ Etim: A → *javasol* ige származéka.

javasol ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
Indítványoz, ajánl valamit. *Azt javasolta, beszéljük meg még egyszer.*
✧ Szin: *kezdeményez, előterjeszt, felterjeszt,* (idegen) *proponál,* (idegen, régi) *kommendál*
✧ Etim: A → *jó* melléknév *jav-* tőváltozatának származéka (vö. → *javallat*).

javít ◆◆◆◆◆ ige *~ani*
1. (Elromlott) tárgyat újra használhatóvá igyekszik tenni. *Autót javít, azzal keresi a kenyerét.*
2. (Szöveget) ellenőriz, a tévedéseket, hibákat kijavítja benne. *Dolgozatot javít a tanáriban.*
3. Fokozatosan jobbá tesz. *Javít a viselkedésén. Történelemből javított.* ■ (Sportban:) *Csúcsot javít*: az eddigi legjobb eredménynél, illetve saját legjobb eredményénél is jobbat ér el.
✧ Szin: **1.** *megszerel, rendbe hoz,* (bizalmas) *bütyköl, reparál* **2.** *helyesbít,* (idegen) *korrigál, lektorál* **3.** *csiszol, jobbít,* (választékos) *palléroz*

✧ Ell: **1.** *elront, tönkretesz*
✧ Etim: A → *jó* melléknév származéka.

javítóintézet ◆◆ fn
Fiatalkorú bűnözők javító nevelését végző zárt intézet. *A javítóintézetet szögesdrót kerítéssel vették körül.*
✧ Szin: *intézet, internátus,* (régi) *dologház,* (bizalmas) *javító*
✧ Etim: Összetétel; *javító*: a → *javít* ige származéka + → *intézet*.

jávorszarvas ◆ fn
Lapátos agancsú, Észak-Amerika és Eurázsia északi területein élő szarvas. *A jávorszarvas a legnagyobb termetű szarvasfaj.*
✧ Etim: Szószaporító összetétel; *jávor* 'szarvas, bölény': bizonytalan eredetű, talán német jövevényszó + → *szarvas*.

jázmin ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*
1. Délen honos, illatos fehér vagy sárga virágú olajfaféle díszcserje. *A kertünkben már februárban nyílik a sárga virágú téli jázmin. Az indiai jázmin virágával teakeveréket illatosítanak. Dél-Franciaországban illóolajáért termesztik a jázmint, és parfümkészítéshez használják.*
2. (népi) Erősen illatos, négy fehér sziromból álló virágú díszcserje. *Éjszakánként betölti a kertünket a jázmin illata.*
✧ Szin: **1.** (idegen) *jasminum* **2.** *jezsámen, illatos jázmin, hamisjázmin, áljázmin*
✧ Etim: Spanyol és olasz, végső soron perzsa eredetű vándorszó.
☝ A népi szóhasználatban a Magyarországon gyakran ültetett *pompás* vagy *illatos jezsámen* nevezik *jázmin*-nak.

jé ◆◆◆ isz (bizalmas)
(Meglepődés kifejezésére:) *Jé, te itt vagy?*
✧ Etim: Vitatott eredetű. Vagy önkéntelen hangkitörésből keletkezett, vagy német jövevényszó.

jég ◆◆◆◆◆ fn *–, jeget, jege*
1. Fagyott állapotú folyadék, leggyakrabban víz. *Jéggé fagyott a víz az itatóban. A Balaton jege már elolvadt.* ■ *Jégbe hűt*: jégen vagy jég között hűt valamit. *Az üzletben jégbe hűtött üdítőitalok is kaphatók.* ● Szólás: *Hideg, mint a jég.* | *A jég hátán is megél*: nagyon élelmes. | *Megtörik a jég*: **a)** enged ellenállásából **b)** sikertelen folyamat kezd sikeres lenni.
2. Kocka formára fagyasztott víz. *Jéggel issza a szódát.*
3. Jégeső. *Tegnap jég is volt, elverte a gyümölcsöt.*
4. (bizalmas) Korcsolyapálya. *Kimegyek a jégre ma délután.*
✧ Szin: **2.** *jégkocka* **3.** *jégverés* **4.** *jégpálya, műjég, műjégpálya*
✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.

jégcsap ◆◆◆ fn
Csepegő víz megfagyásával keletkezett, lefelé vékonyodó, kúp alakú jégdarab. *Hóolvadáskor az ereszről jégcsapok lógtak.* ● Szólás: *Hideg, mint a jégcsap*: érzéketlen, rideg.
✧ Etim: Összetétel: → *jég* + → *csap*[2].

jegenye ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
Csúcsosan, magasra növő nyárfafajta. *Az utat kétoldalt jegenyék szegélyezik.*
✧ Szin: *jegenyefa, jegenyenyár, jegenyenyárfa, limbafa, magyarpálma*
✧ Táj: *igenyes nyár, leginyefa*
✧ Etim: Horvát-szerb vagy szlovén jövevényszó.

jeges I. ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. Jéggel borított. *Reggelre jeges lett az út.*
2. Jégtáblákat sodró, zajló. *A jeges ár olvadáskor veszélyezteti a várost. Schirilla György a jeges Dunát szokta átúszni.*
3. Jéggel kevert (csapadék). *Sötétek a felhők, jeges eső lesz.*
4. Jéggel vagy jégbe hűtött. *Jeges limonádét ivott.*
5. Nagyon hideg. *Míg mentek, jeges szél fújt.*
6. Barátságtalan, rideg. *Ennyire jeges fogadtatásra nem számított.*
✧ Szin: **1.** *síkos, csúszós* **4.** *jegelt* **5.** *jéghideg, fagyos* **6.** *fagyos, kimért, ellenséges*
✧ Ell: **5.** *enyhe, langyos* **6.** *barátságos, kedves*
✧ Etim: A → *jég* főnév származéka.

jeges II. ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
1. (régi) Élelmiszerek hűtésére jeget árusító férfi. *Megjött a jeges!*
2. (bizalmas) Hűtőszekrény. *Tedd be a tejet a jegesbe!*
✧ Szin: **1.** (régi) *jegesember* **2.** *hűtő, jégszekrény,* (bizalmas) *frizsider*
✧ Etim: A → *jég* főnév származéka.

jegesmedve ◆◆ fn
Fehér bundájú, hideg éghajlaton élő medve. *A jegesmedve az Északi-sarkvidéken él.*
✧ Etim: Összetétel: → *jeges* + → *medve*.

jégeső ◆◆◆ fn
Jégszemekből álló, záporszerűen hulló nyári csapadék. *A jégeső elverte a gabonát.*
✧ Szin: *jégverés, jég*
✧ Táj: *kőeső*
✧ Etim: Összetétel: → *jég* + → *eső*.

jégkorong ◆◆◆◆ fn
Jégpályán koronggal 6-6 játékos által játszott csapatjáték. *A jégkorongról szóló cikkeket keresi ki mindig a sportújságból.*
✧ Szin: *jéghoki,* (bizalmas) *hoki*
✧ Etim: Összetétel: → *jég* + → *korong*.

jégkorszak ◆◆ fn
Olyan földtörténeti korszak, amelyet az északi félteke nagy részének eljegesedése jellemez. *A földtörténet során számos jégkorszak követte egymást, a legutóbbi kb. húszezer évvel ezelőtt volt.*
✧ Etim: Összetétel: → *jég* + → *korszak*.

jégkrém ◆◆◆ fn
Előre csomagolt, fagylaltszerű édesség. *A hűtőpultban ötféle jégkrém van.*
✧ Szin: (Fv) *nanuk,* (Mv) (nyeles:) *lucska*
✧ Etim: Összetétel: → *jég* + → *krém*.

jégtánc ◆◆ fn
Jégen, korcsolyázva előadott páros tánc (mint sportág). *A jégtánc nem azonos a műkorcsolyával, mert eltérők a szabályai.*
✧ Etim: Összetétel: → *jég* + → *tánc*.

jégtörő I. ◆◆◆ mn *~k, ~t,* –
1. Jégréteg vagy úszó jégtáblák szétzúzására szolgáló. *Jégtörő hajó segített megszüntetni a torlaszt.*
2. ■ (Tulajdonnévszerűen; népi) *Jégtörő Mátyás*: február 24., a télvégi enyhülés kezdete. *Elmúlt már Jégtörő Mátyás.*
✧ Etim: Összetétel: → *jég* + → *törő*: a → *tör* ige származéka.

jégtörő II. ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
1. Jeget megtörő építmény. *A part védelmére jégtörőt szerkesztettek.*
2. Jégtörő hajó. *Az északi tengerek hajózásában fontos szerepük van a jégtörőknek.*
✧ Etim: Összetétel; → *jég* + *törő*: a → *tör* ige származéka.

jégverés ◆◆ fn –, *~t, ~e*

Jégeső, illetve ennek pusztító hatása. *A jégverés elpusztította a termést.*
✧ Szin: *jég*
✧ Táj: *kőeső*
✧ Etim: Összetétel; → *jég* + *verés*: a → *ver* ige származéka.

jégvirág ◆◆ fn
Virágszerű mintázatban az ablaküvegre fagyott vízpára. *Ha nagyon hideg volt, az ablaküveget jégvirág borította. A két kisgyerek alig tudott betelni a jégvirágok látványával.*
✧ Etim: Összetétel: → *jég* + → *virág*.

jegy ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
1. Elváltozás, jel. *Egy kis csillag alakú jegy van a ló fején. Pici kerek, barna jegy van az arcán.*
2. Jel, bélyeg. *A rabszolgákra jegyet sütöttek.*
3. (választékos) Jellemző, megkülönböztető vonás, tulajdonság. *Lényeges jegye a megfontoltság.*
4. Írásjegy. *A kétjegyű mássalhangzónak csak az első jegyét kettőzzük.*
5. Számjegy. *A száz három jegyből álló szám.*
6. Érdemjegy. *Milyen jegyet kaptál? Csupa jó jegyet hoz mostanában.*
7. Jelkép. ■ *Úrvacsorai jegyek*: a protestáns felfogás szerint a kenyér, illetve az ostya és a bor mint Krisztus megtört testének és kiontott vérének jelképe.
8. Jegyesség, illetve ennek a jelképe. ■ *Jegyben járnak egymással*: jegyesek. | *Jegyet váltottak*: eljegyezték egymást.
9. Az állatövnek valamely csillagképpel meghatározott, tizenketted része. *Családunk tagjai a Vízöntő, a Kos, az Oroszlán és a Mérleg jegyében születtek.*
10. ■ (választékos) *Valaminek a jegyében*: szellemében. *A barátság jegyében folyt a megbeszélés.*
11. Valamilyen szolgáltatás igénybevételére jogosító kártya, lapocska. *A villamoson és az autóbuszon ugyanolyan jegyet használunk. Jegyet vált a színházba. A háború alatt jegyre kaptak cukrot.*
12. Értékjegy. *Kincstári jegyet vásárolt a jutalmul kapott pénzen.*
✧ Szin: **1.** *ismertetőjel, ismertetőjegy, anyajegy,* (idegen) *stigma* **2.** (népi) *billog* **3.** *ismertetőjel, ismertetőjegy* **6.** *osztályzat* **9.** (idegen) *zodiákus* **11.** *menetjegy, belépőjegy, beléptijegy,* (idegen) *tikett,* (régi) *biléta*
✧ Etim: A → *jel* főnév szóhasadással elkülönült párja.
✧ Ö: anya + jegy, bank + jegy, hang + jegy, hely + jegy, heti + jegy, ismertető + jegy, kéz + jegy, menet + jegy, szabad + jegy, szám + jegy

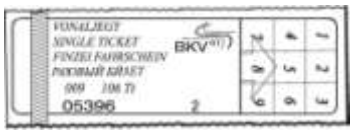

jegyes[1] ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
Aki eljegyezte magát valakivel. *Anna és János jegyesek. Ágnes jegyese Sándor. Sándor jegyese Ágnes.*
✧ Szin: *mátka, menyasszony,* (régi, választékos) *ara, vőlegény, jövendőbeli,* (mindkét személy:) *jegyespár,* (régi, népi) *mátkapár*
✧ Etim: A → *jegy* főnév származéka.

jegyes[2] ◆ mn *~ek, ~et* vagy *~t, ~en*
1. Jellel megkülönböztetett. *A jegyes tyúkot fogd meg!*
2. (régi) Erkölcsileg megbélyegzett. *Jegyes ember volt, amióta sikkasztott.*
3. (kissé régi) Jegyre árusított. *Évtizedekkel ezelőtt kedvezményes árú jegyes tejet vásárolhattak a kisgyermekes szülők.*
✧ Szin: **1.** *megjelölt, bélyeges*
✧ Ell: **1.** *jelöletlen*
✧ Etim: A → *jegy* főnév származéka.

jegyez ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Fölír valamit valahova. *Bevételeit és kiadásait pontosan jegyzi.* (Tárgy nélkül:) *Órákon szorgalmasan jegyez.*
2. (Értékpapírt) aláírásával leköt. *Sokféle részvényt jegyez.* | *Valamit jegyez valahogyan*: árfolyamát hivatalosan megállapítja. *Hogyan jegyzik a dollárt?*
3. Cégszerű aláírásra jogosultként működik valahol, illetve valamihez a nevét adja, felelősséget vállal érte. *A céget az ügyvezető igazgató jegyzi. Az új lapot ő jegyzi.*
✧ Szin: **1.** *jegyzetel, leír, felró,* (régi) *pontol*
✧ Etim: A → *jegy* főnév származéka.
✧ Ö: elő + jegyez

jegygyűrű ◆◆ fn
A jegyesség vagy a házasság jelképeként viselt karikagyűrű. *Általában arany karikagyűrűt használnak jegygyűrűnek.*
✧ Szin: (régi) *mátkagyűrű*
✧ Etim: Összetétel: → *jegy* + → *gyűrű*.

jegykendő ◆ fn (népi)

Díszes kendő, amelyet eljegyzéskor a menyasszony ad a vőlegénynek. *„Jegykendőm négy sarka Simára van vasalva. Mind a négy sarkába A babám neve van varrva”* (népdal).
✧ Szin: (népi) *mátkakendő*
✧ Táj: *jegykeszkenő*
✧ Etim: Összetétel: → *jegy* + → *kendő*.

jegyzék ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
1. Felsorolást tartalmazó följegyzés. *Jegyzéket készített könyveiről.*
2. A kereskedelemben a vásárolt árut és árát részletező irat. *Jegyzéket kért a vásárolt áruról.*
3. Hivatalos közlemény. *A kormány jegyzékben fordult a szomszédos ország kormányához.*
✧ Szin: **1.** *lista, nyilvántartás, kimutatás,* (régi) *lajstrom,* (idegen) *regiszter, index* **2.** *bizonylat, számla* **3.** *felszólítás*
✧ Etim: A → *jegyez* ige származéka.

jegyzet ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
1. Írásos följegyzés. *Jegyzeteket készített úti élményeiről.*
2. Előadásról készített följegyzés. *Elkérte társa jegyzeteit.*
3. Egyetemi vagy főiskolai előadásokat, illetve tananyagot tartalmazó sokszorosított kiadvány. *Vett két jegyzetet a jegyzetboltban.*
4. Lap alji, esetleg a könyv végén levő megjegyzés. *Olvasd el a jegyzeteket is!*
✧ Szin: **1.** *emlékeztető, napló* **3.** *tankönyv,* (idegen, Őv; Fv választékos) *szkriptum,* (Fv, Va, Dv, Mv bizalmas) *szkripta* **4.** *lábjegyzet, széljegyzet*
✧ Etim: A → *jegyez* ige származéka.
✧ Ö: láb + jegyzet

jegyző ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
1. Jegyzőkönyvvezető. *Az értekezleten a jegyző készíti a jegyzőkönyvet.*
2. 1949-ig és 1991-től a közigazgatási egységek vezető hivatalnoka. *A jegyző irányítja a község hivatalos ügyeit.*
3. (régi) Krónikás, íródeák.
✧ Szin: **1.** *írnok,* (régi) *tollvivő, lajstromozó* **2.** (régi , idegen) *nótárius,* (Er, Mv, Őv; Fv bizalmas) *notár*
✧ Etim: A → *jegyez* ige főnevesült folyamatos melléknévi igeneve.
✧ Ö: köz + jegyző

jegyzőkönyv ◆◆◆◆ fn
1. Hivatalos tárgyalásról vagy cselekményről készített okirat. *Az értekezletről jegyzőkönyv készült. A jegyzőkönyv tartalmazza mindazt, ami a megbeszélésen elhangzott.*
2. (ritka, választékos) (Magáncélú) jegyzetfüzet. *Elővette jegyzőkönyvét, és beírta az időpontot.*
✧ Szin: **1.** (régi) *tanácskönyv,* (régi, idegen) *protokollum,* (Fv, Ka, Őv bizalmas) *protokol,* (Va, Dv, Mv bizalmas) *zapisznik* **2.** *jegyzettömb, notesz*
✧ Etim: Összetétel; *jegyző*: a → *jegyez* ige származéka + → *könyv*.

jel ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et* vagy *~t, ~e*
1. Valamely cselekvésre, magatartásra felhívó jelenség. *A zászló volt a jel az indulásra. A világítótorony fel-felvillanó fénnyel ad jelet a partot megközelítő hajóknak.*
2. Jelkép. *A szeretet jele a virág. Tisztelete jeléül meghajolt. Az osztás jele a kettőspont.*
3. (népi, régi) Életjel. *He visszaértél, adj jelt magadról!*
4. Megkülönböztető jegy. *Állataira jelet tett.*
5. A szó jelentését módosító, a képző és a rag között elhelyezkedő toldalék. *A -j a felszólító mód jele.*
6. Olyan jelenség, amelyről következtetünk valamire. *A vásárlási szokások mutatják a szegénység vagy gazdagság jeleit. A betegség jelei már mutatkoznak rajta.*
✧ Szin: **1.** *jelzés, jeladás, intés, figyelmeztetés* **2.** (idegen) *szimbólum* **4.** *bélyeg, megjelölés,* (népi) *billog* **6.** (idegen) *szimptóma*
✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.
✧ Ö: élet + jel, gondolat + jel, idéző + jel, kérdő + jel, kötő + jel, rend + jel, víz + jel, záró + jel

jelen I. ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~t,* –
1. A közléssel egyidejű. *Jelen pillanatban csak ezt tudom mondani.*
2. Jelenlegi, mostani. *A jelen események következményeit nem tudjuk kiszámítani.*
3. (Nyelvtanban:) *Jelen idő*: a közléssel egyidejű cselekvést stb. kifejező igeidő. *Az alszik ige jelen időben van.*
✧ Szin: **1.** *mostani, ez, pillanatnyi* **2.** *napi, pillanatnyi*
✧ Ell: **2.** *régi, jövő*
✧ Etim: A → *jel* főnév megszilárdult ragos alakulata.

jelen II. ◆◆◆◆◆ fn –, *~t, ~e*
1. A mostani idő. *A jelenben gondolkozik.*
2. A mostani élet(körülmények). *A jelen a fontos, nem a múlt.*
✧ Szin: **1.** *ma, jelenkor*
✧ Etim: A → *jel* főnév megszilárdult ragos alakulata.

jelen III. ◆◆◆◆◆ hsz
A szóban forgó helyen. *Mind jelen voltak.* (Névsorolvasáskor válaszként, mondatszószerűen:) *Jelen!*

✧ Szin: *itt, ott, a helyszínen*
✧ Etim: A → *jel* főnév megszilárdult ragos alakulata.

jelenés ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Megjelenés, szereplés. ■ *Jelenése van*: **a)** (színésznek) be kell lépnie a színpadra. *Egy perc múlva jelenése van.* **b)** (bizalmas) valahol meg kell jelennie. *Jelenésem van egy fontos rendezvényen.*

2. (Vallási vonatkozásban:) Látomás. *Álmában jelenést látott. A Jelenések könyve a Biblia utolsó könyve, szerzője valószínűleg János apostol.*

3. (választékos) Könnyen, gyorsan elmúló jelenség. *„Minden csak jelenés, minden az ég alatt, Mint a kis nefelejcs, enyész”* (Berzsenyi D.: A közelítő tél).

4. (régi) Színházi jelenet. *Az utolsó jelenésben aratta a legnagyobb sikert.*

✧ Szin: **1. a)** *fellépés, színrelépés* **b)** *találkozó, randevú* **3.** *érzéki csalódás,* (választékos) *káprázat, tünemény,* (idegen) *vízió, hallucináció* **4.** (idegen) *epizód*
✧ Etim: A → *jelen* határozószóból szófajváltással keletkezett *jelenik* ige származéka.

jelenet ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Néhány személy közt lejátszódó rövid esemény. *Hangos jelenetnek volt szem- és fültanúja.* ■ *Jelenetet rendez*: éles szóváltást, veszekedést robbant ki, okoz.

2. A színdarab felvonásainak kisebb egysége. *Egy jelenetben mindig ugyanazok vannak a színen.*

✧ Szin: **1.** *veszekedés, vita, perpatvar, ribillió,* (bizalmas) *cirkusz,* (szleng) *balhé, zrí* **2.** (idegen) *epizód,* (régi) *jelenés*
✧ Etim: A → *jelen* határozószóból szófajváltással keletkezett *jelenik* ige származéka.

jelenkor ◆◆◆◆ fn

1. (választékos) Az a kor, amelyben élünk. *„Messze jövendővel komolyan vess öszve jelenkort”* (Kölcsey F.: Huszt).

2. A földtörténeti újkor legújabb szakasza. *A jelenkor vulkanikus folyamataival foglalkozik.*

✧ Szin: **1.** *ma, jelen, napjaink*
✧ Etim: Összetétel: → *jelen* + → *kor*.

jelenleg ◆◆◆◆◆ hsz

1. Most. *Jelenleg házon kívül van.*

2. Mostanában, egyelőre. *Jelenleg jó állása van.*

✧ Szin: **1.** *e pillanatban, pillanatnyilag* **2.** *ezúttal, pillanatnyilag*
✧ Ell: **2.** *véglegesen*
✧ Etim: A → *jelen* határozószó megszilárdult ragos alakulata.

jelenlét ◆◆◆◆◆ fn

A helyszínen levés. *Megtisztelte a társaságot jelenlétével.* ■ *Valaki jelenlétében*: úgy, hogy ő is jelen van. *Édesapád jelenlétében mondd el ugyanezt!*

✧ Szin: *ott-tartózkodás, megjelenés, részvétel*
✧ Ell: *távollét,* (idegen, régi) *abszencia*
✧ Etim: Összetétel: → *jelen* + → *lét*.
✧ Ö: lélek + jelen + lét

jelenség ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Tények sorozata, összessége, rendszere. *A természeti jelenségekkel néha nehezen barátkozik meg a fejlett kultúrákban élő ember.*

2. Esemény. *Egy vállalat csődbe jutása korszakunkban mindennapos jelenség.*

3. Tünemény. *A szivárvány a nagyvárosi gyereknek szokatlan jelenség.*

4. Feltűnő személy. *Az asszony elragadó jelenség, bárhol megjelenik, felfigyelnek rá. Lila hajával nevetséges jelenség.*

✧ Szin: **2.** *történés*
✧ Etim: A → *jelen* határozószó származéka.

jelent ◆◆◆◆◆ ige *~eni*

1. Közöl, hírül ad valamit. *A tudósító sietve jelenti az Országházból a szavazás eredményét.*

2. Hivatalosan beszámol valamiről. *Az ügyeletes jelent a tanárnak. A katona a fölöttesének jelent.*

3. Tudtul ad, jelez valamit. *A harangok megkondítása azt jelenti, hogy tűz ütött ki. Ez azt jelenti, hogy már nem szeret.*

4. (Nyelvi jel) a tudatban megjelenít valamit, valamilyen értelme van. *Mit jelent a <u>Hund</u> szó magyarul? Mit jelent ez a rendelkezés? „Anyám, álmodtam én is egyet, Nem fejtenéd meg, mit jelent?”* (Petőfi S.: Jövendölés)

5. Számít valakinek. *Szeretetük sokat jelent neki.*

✧ Szin: **1.** *megmond, tudat; tudósít, értesít valamiről* **2.** *számot ad,* (idegen) *referál, informál valamiről* **4.** *valahogyan értelmezhető, az az értelme, az a jelentése* **5.** *fontos valaki számára*
✧ Etim: A → *jelen* határozószóból szófajváltással keletkezett *jelen(ik)* ige származéka.

jelentékeny ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en* (választékos)

1. Fontos, nevezetes. *A fogadáson több jelentékeny személyiség is részt vett.*

2. Figyelemre méltóan nagy. *Jelentékeny összeget veszített a fogadáson.*

✧ Szin: **1.** *kimagasló,* (választékos) *figyelemre méltó, számottevő* **2.** *jókora, tetemes*
✧ Ell: *jelentéktelen, csipcsup, felejthető*
✧ Etim: A → *jelent* ige nyelvújítás kori származéka.

jelentéktelen ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül*

1. Elhanyagolhatóan csekély. *Jelentéktelen veszteséget mutat csak a gazdálkodás mérlege.*

2. Figyelemre nem méltó. *Jelentéktelen ügyben zavarta az igazgatót.*

3. Semmilyen tulajdonságával ki nem tűnő. *Jelentéktelen ember, semmilyen különös vagy kiemelkedő vonása nincs.*

✧ Szin: **1.** *elenyésző, potom* **2.** *apró,* (bizalmas) *csipcsup* **3.** *szürke, átlagos, hétköznapi* • **1.** *Mák ez, nem makk.*

✧ Ell: **1.** *jelentős, nagy,* (választékos) *tetemes, jelentékeny, számottevő* **2.** *jelentős, fontos,* (választékos) *figyelemre méltó, jelentékeny* **3.** *jelentős,* (választékos) *figyelemre méltó, kimagasló*

✧ Etim: A → *jelent* ige nyelvújítás kori származéka.

jelentés ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Az a tartalom, illetve szöveg, amit jelentenek. *A parancsnok meghallgatta a tisztek jelentését. Hivatalos jelentést kell összeállítania a tapasztaltakról. Írásban kérte a jelentést.*

2. (Nyelvi) jel vagy jelek által a tudatban felidézett tartalom. *A kifejezés jelentése új volt számára. A jelkép jelentése az a gondolati tartalom, amelyre utal. Mi a jelentése ennek az angol mondatnak?*

✧ Szin: **1.** *beszámoló, közlés, közlemény, híradás, tudósítás* **2.** *értelem, jelentéstartalom*

✧ Etim: A → *jelent* ige származéka.

jelentkez|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Bejelenti készségét, hajlandóságát, igényét. *Autóvezetői tanfolyamra jelentkezik.*

2. Kezét feltartva jelzi, hogy felelni kíván. *A tanár kérdésére négy tanuló jelentkezett.*

3. Felszólításra megjelent. *Jelentkezett a hivatalban, hogy tisztázzák kötelezettségeit.*

4. Válaszol valamire. *A hívójelre a rendőrségi kocsik jelentkeztek.*

5. Mutatkozik, feltűnik. *A változás első jelei már évekkel ezelőtt jelentkeztek.*

✧ Szin: **1.** *ajánlkozik, benevez, pályázik, ígérkezik* **3.** *elmegy valahova* **5.** *megjelenik*

✧ Etim: A → *jelent* ige származéka.

jelentős ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

1. Hatásában, következményében fontos. *Jelentős győzelmet arattak a döntő mérkőzésen.*

2. Másokra erősen ható. *Jelentős művészek lépnek fel a mai előadáson.*

3. Figyelemreméltóan nagy. *Jelentős mértékben javult az állapota.*

4. Sajátos jelentésű, rejtett értelmű. *Jelentős pillantást váltottak kollégájával.*

✧ Szin: **1.** *lényeges, jelentékeny, nyomós, döntő* **2.** *híres, nagyhírű, előkelő,* (idegen) *illusztris* **3.** *bőséges, gazdag, tetemes,* (választékos) *számottevő, jelentékeny* **4.** *jelentőségteljes*

✧ Ell: **1.** *jelentéktelen* **2.** *ismeretlen, névtelen* **3.** *csekély* **4.** *semmitmondó*

✧ Etim: A → *jelent* ige nyelvújítás kori származéka.

jelentőség ◆◆◆◆ fn –, *~et, ~e*

Fontosság, érdem. *Felbecsülhetetlen jelentősége van segítségüknek. A felfedezés jelentőségét növeli, hogy az űrkutatás mellett az orvostudományban is hasznosítható.*

✧ Szin: *horderő, súly, becs, kihatás,* (idegen) *relevancia*

✧ Etim: A → *jelent* ige nyelvújítás kori származéka.

jeles ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en* vagy *~ül*

1. A legjobb minősítésű (osztályzat). *Jeles érdemjegyet kapott az érettségin.* (Főnévi használatban:) *Év végén megkapta a jelest.*

2. Akinek egy-két kivételtől eltekintve csupa ilyen osztályzata van. *Jeles tanuló volt az iskolában.*

3. (választékos) Kiváló, kitűnő. *Jeles művész vált belőle.*

4. (régi, választékos) Érdekes, nevezetes. *Jeles történeteket mesélt.*

5. Fontos, jelentős. *A jeles eseményen sok vendég részt vett. Számunkra ez jeles nap.* ▪ *Jeles napok*: amelyhez valamely hagyomány, népszokás fűződik.

6. (Va, Dv, Mv) A négy- vagy ötfokú minősítési rendszerben a második legjobb (osztályzat). *Történelemből csak jelest kaptam.*

✧ Szin: **1.** *ötös, jeles, kitűnő* (Va, Dv, Mv, Őv is) *ötös,* (Fv) *egyes, kitűnő,* (Ka) *tizenkettes,* (Er, csak 1–4. osztályban:) *nagyon jó,* (Va is) *kitűnő,* (Dv) *kiváló* **3.** *kimagasló, híres, illusztris* **5.** *nevezetes* **6.** (Őv) *négyes, jó,* (Fv) *kettes, dicséretes,* (Er, csak 1–4. osztályban:) *jó,* (Va, Mv) *négyes*

✧ Ell: **1.** *elégtelen, egyes* **3.** *jelentéktelen, ismeretlen, középszerű* **5.** *jelentéktelen, átlagos, mindennapos*

✧ Etim: A → *jel* főnév származéka.

jelez ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Jelt ad. *Szíveskedjék jelezni, ha leszállni kíván! A hőmérő jelzi a levegő hőmérsékletét.*

2. Kifejez, tudat valamit. *Kézfelemeléssel jelezte, hogy szólni óhajt.*

3. Röviden bejelent, közöl valamit. *Egy ufó felbukkanását jelezték.* (Mellékes megjegyzés bevezetésére:) *Jelzem, hogy itt van egy hiba.*

4. Mutat valamit. *Kék kereszt jelezte a hegyre vezető utat.*

5. Utal valamire. *A váll-lapján levő csíkok a rangját jelzik.*

6. Jósol, jövendöl valamit. *Elrepültek a fecskék, ez már az őszt jelzi.*

✧ Szin: **1.** *mutat; értesít valamiről; figyelmeztet valamire* **3.** *beharangoz, hírül ad, megjegyez* **4.** *jelöl*

✧ Ell: **1–3.** *elhallgat, eltitkol, elrejt*

✧ Etim: A → *jel* főnév származéka.
✧ Ö: fém + jelez

jelige ◆◆◆ fn

Nevet helyettesítő szó vagy mondat. *A titkos pályázatok résztvevőit a jeligéjük alapján lehet azonosítani. Apróhirdetést adott fel „Kalandorok kíméljenek!” jeligével. A válaszokat „Magányos szív” jeligére a kiadóba kérem.*

✧ Szin: *jelszó, jelmondat,* (idegen) *szlogen, mottó*
✧ Etim: Nyelvújítás kori összetétel: → *jel* + → *ige*.
☝ Elválasztása: *jel-i-ge,* ugyanis összetett szó.

jelkép ◆◆◆◆◆ fn

1. Elvont fogalom megjelenítésére alkalmas tárgy (képe). *A karikagyűrű a hűség jelképe.*

2. Valamely országot, nemzetet, helyet, helységet felidéző tárgy, állat vagy növény. *Kecskemét város jelképe a címerében látható kecske. Hollandia jelképei a tulipán, a papapucs, a szélmalom.*

3. (választékos) *Valaminek a jelképe*: **a)** megtestesítője, mintaképe. *Barátom a szorgalom jelképe lehetne.* **b)** valaminek a kifejeződése. *A tenyérbe csapás a vásár megkötésének jelképe.*

4. Szimbólum. *Ady Endre verseiben fontos szerepet játszanak a költői jelképek.*

✧ Szin: **1.** *jel, ismertetőjel,* (idegen) *szimbólum,* (Fv, Va, Dv, Mv bizalmas) *szimbol* **2.** (idegen) *embléma, szimbólum,* (Fv, Va, Dv, Mv bizalmas) *szimbol* **3., 4.** (Fv, Va, Dv, Mv bizalmas) *szimbol*
✧ Etim: Nyelvújítás kori összetétel: → *jel* + → *kép*.

jelleg ◆◆◆◆◆ fn –, *~et, ~e*

Valaki, valami jellegzetes vonásainak összessége. *Arcvonásai idős korára is megőrizték gyermekies jellegüket. A levél hivatalos jellegéből arra következtetett, hogy régi barátja időközben elhidegült tőle.*

✧ Szin: *sajátság, tulajdonság, meghatározottság,* (idegen) *karakter*
✧ Etim: A → *jel* főnév nyelvújítás kori származéka.

jellegzetes ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en*

Sajátos, jellemző. *A táj jellegzetes növényzete és állatvilága eddig ismeretlen volt számukra. Megismertem jellegzetes mozgásáról.*

✧ Szin: *sajátszerű, megkülönböztető, jellemző,* (idegen) *tipikus*
✧ Ell: *átlagos, szokványos, közönséges*
✧ Etim: A → *jelleg* főnév származéka.

jellem ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Lelki, akarati tulajdonságok összessége. *Gyermekei jellemét jó irányban befolyásolja következetességével.*

2. Valamilyen (sajátos) lelkialkatú személy. *Megbízhatatlan, ingadozó jellem.*

3. Erkölcsi elveihez szilárdan ragaszkodó személy. *Ő igazi jellem.*

✧ Szin: **1.** *természet, beállítottság, alkat, vérmérséklet,* (idegen) *karakter* **2.** *természet, alkat*
✧ Etim: A → *jel* főnév nyelvújítás kori származéka.

jellemes ◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en*

Nemesen gondolkodó, szilárd erkölcsű. *Jellemes embernek ismertük meg. Jellemesen viselkedik.*

✧ Szin: *becsületes, gerinces, egyenes, szilárd, állhatatos*
✧ Ell: *gerinctelen, jellemtelen, kétszínű*
✧ Etim: A → *jellem* főnév származéka.

jellemez ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Valakinek, valaminek legjellegzetesebb vonásait felsorolja. *Jellemezd az osztálytársadat! Hogyan jellemeznéd az esetet?*

2. Valaki jellemét művészileg ábrázolja. *Az író beszéltetéssel és cselekedtetéssel jellemzi hőseit.*

3. *Valakit, valamit jellemez valami*: ez a meghatározó tulajdonsága. *Barátomat nagylelkűség jellemzi.*

✧ Szin: **1.** *bemutat, lefest* **2.** *leír, elképzeltet,* (idegen) *karakterizál*
✧ Etim: A → *jellem* főnév származéka.

jellemző I. ◆◆◆◆◆ mn (mn-i in is) *~k* vagy *~ek, ~t, ~en*

1. Valakinek egész egyéniségét meghatározó (tulajdonság). *Az egyéniségét jellemző elszántsággal vetette bele magát a munkába. Feleségének jellemző vonása a rendszeretet. Már megint elaludtál? Ez jellemző rád.*

2. Valakinek feltűnő tulajdonságait jól érzékeltető, tükröző. *Gondolkodásmódjára jellemző ez a levél. Munkásságára mi sem jellemzőbb, mint ez a könyvtárnyi szakirodalom.*

✧ Szin: *jellegzetes, sajátos,* (idegen) *karakterisztikus*
✧ Etim: A → *jellemez* ige származéka.

jellemző II. ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

Jellemző adat. *A fejlődés mennyiségi jellemzői is megadhatók.*

✧ Etim: A → *jellemez* ige származéka.

jelmez ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. (Korhű) színpadi öltözet. *Színházi jelmezeket tervez.*

2. Álöltözet. *A farsangi bálon lovagi jelmezben jelent meg.*

3. *Valamilyen jelmezben* vagy *valaminek a jelmezében*: valamilyen formában, valaminek a formájában. *Követeléseik vallási jelmezben jelentkeznek.*

✧ Szin: **1.** *kosztüm* **2.** *álruha, maskara, kosztüm, álarc,* (régi) *maszka* **3.** *köntös, mez*
✧ Etim: A → *jel* főnév nyelvújítás kori származéka.

jelmondat ◆◆◆ fn

1. Írói mű élén a mondanivaló lényegét kifejező mondat, rövid szöveg, idézet. *Egy Zrínyi-idézet volt a regény jelmondata.*

2. Valakinek céljait tömören kifejező mondás. *Petőfi jelmondata ez volt: „Szabadság, szerelem! E kettő kell nekem.”*

✧ Szin: **1.** *mottó, alapgondolat, jelige* **2.** *alapgondolat*
✧ Etim: Összetétel: → *jel* + → *mondat*.

jelöl ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Megkülönböztető jellel ellát valamit. *A térképeken a nemzetközi határátkelőket piros karikával jelzik.*

2. (Nyelvtanban:) Kifejez, felidéz valamit. *Az óra szó hangalakja több fogalmat jelöl.*

3. Javasol valamit, valakit valamilyen posztra, címre, díjra stb. *A bizottság elnökének jelölték. A filmet Oscar-díjra jelölték.*

4. Mutat, jelez valamit. *A falu határát tábla jelöli.*

✧ Szin: **1.** *jelez* **3.** *fölterjeszt,* (idegen) *delegál, proponál*
✧ Etim: A → *jel* főnév származéka.

jelölt I. ◆◆◆◆◆ mn (mn-i in is) *~ek, ~et, ~en*

1. Valamivel jelzett. *A zöld háromszöggel jelölt turistaúton menjenek tovább!*

2. (Nyelvtanban:) Az elemek közötti viszonyt raggal nyilvánvalóvá tevő. *Jelölt tárgyas összetétel például a jótáll, jelöletlen a favágó.*

✧ Szin: **1.** *megjelölt*
✧ Etim: A → *jelöl* ige származéka.

jelölt II. ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~je* (hivatalos)

1. Tisztségviselésre javasolt személy. *A választáson három párt jelöltjére lehet szavazni.*

2. Valamilyen cím, fokozat elérésére pályázó személy. *A jelöltnek a bizottság egyhangúlag odaítélte a doktori fokozatot.*

✧ Szin: **1.** (hivatalos) *várományos,* (Fv, Va, Dv, Mv, Őv bizalmas) *kandidát* **2.** (hivatalos) *pályázó,* (idegen) *kandidátus*
✧ Etim: A → *jelöl* ige származéka.

jelszó ◆◆◆◆◆ fn

1. Csak a beavatottak által ismert szó vagy név, amelyet felszólításra igazolásul ki kell mondani. *Csak az jöhet be a táborba, aki tudja a mai jelszót. „Jöjj még az éjjel – ha itt eloszlanak – házamhoz. A jelszónk lészen, Melinda!”* (Katona J.: Bánk bán).

2. Politikai programot tömören megfogalmazó mondat. *A politikai pártok jelszavai a választási kampány idején szinte mindenütt láthatók és hallhatók. A nagy kereskedelmi cégek jelszavai egymással versengenek.*

✧ Szin: **1.** (régi) *lózung* **2.** *jelmondat, mottó, vezérszó,* (bizalmas) *szlogen*
✧ Etim: Nyelvújítás kori összetétel: → *jel* + → *szó*.

jelvény ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Valamely közösséghez való tartozást jelképező kis kitűzhető fémlap. *A vívószövetség jelvényét hordja a kabátján.*

2. Valamilyen méltóságot, tisztséget jelző tárgy, jelkép. *A seriff jelvénye láttán inába szállt a bátorsága.* ■ *Koronázási jelvények*: az uralkodás jelképei. *A koronázási jelvények a korona, az országalma, a jogar, a kard és a palást.*

✧ Szin: **1.** (idegen) *embléma* **2.** (idegen) *szimbólum*
✧ Etim: A → *jel* főnév nyelvújítás kori származéka.

jelzés ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Jeladás. *A csapattagok várják a jelzést.*

2. Az idegközpontba érkező inger. *A jelzés által kiváltott reakciót reflexnek nevezzük.*

3. Jelzőtábla, felirat. *Nem tudom, melyik útra forduljak, itt nincs semmiféle jelzés.*

4. Turistajelzés. *Az országos kék jelzésen mentünk.*

5. Jelzet. *A könyvek a gerincükre írt jelzés alapján találhatók meg a könyvtárak polcain.*

✧ Szin: **1.** *jel,* (idegen) *szignál* **3.** *útmutatás, ábra* **5.** *katalógusszám*
✧ Etim: A → *jelez* ige származéka.

jelzet ◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

Számból és betűből álló jel könyvek, iratok helyének, esetenként jellegének a jelzésére. *A jelzet fel van írva a katalóguscédulára és a könyv gerincére is, és megtalálható belül a könyvben is.*

✧ Szin: *katalógusszám, jelzés,* (Fv) *szignatúra*
✧ Etim: A → *jel* főnév nyelvújítás kori származéka.

jelző ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. (Nyelvtanban:) Az a mondatrész, amely a vele szerkezetet alkotó főnév tulajdonságát, mennyiségét vagy birtokosát fejezi ki. *A jelző általában ragtalan, de a birtokos jelző lehet ragos is.* ■ *Állandó jelző*: költői művekben valakinek, valaminek a jellemzésére ismétlődően használt jelző. *Odüsszeusz egyik állandó jelzője a „leleményes”.*

2. Jelzőlámpa, jelzőberendezés. *A teherautó belerohant a mozdonyba, mert nem működött a jelző.*

✧ Szin: **1.** (idegen) *attributum* **2.** *közlekedési lámpa,* (idegen) *szemafor,* (tréfás) *villanyrendőr*
✧ Etim: A → *jel* főnév, illetve a → *jelez* ige származéka.

jelzőlámpa ◆◆◆ fn

1. (Közlekedésben:) Útkereszteződésben a közlekedést piros-sárga-zöld, illetve piros-fehér színnel irányító készülék. *A jelzőlámpa zöldre váltott, indulhatunk. Piros a jelzőlámpa, nemsokára jön a vonat.*

2. Éjszaka fényjelek adására használt lámpa. *Jelzőlámpájuk fényét észrevette egy hajó kapitánya.*
✧ Szin: **1.** *közlekedési lámpa,* (bizalmas) *villanyrendőr,* (idegen; Fv, Va, Dv, Mv; Er, Ka bizalmas) *szemafor*
✧ Etim: Összetétel; *jelző*: a → *jelez* ige származéka + → *lámpa*.

jénai ◆◆ mn *~ak, ~t, –*

1. Jéna városából érkező, származó, azzal kapcsolatos. *Befutott a jénai vonat.*
2. Tűzálló üvegből készült (edény). *Jénai étkészletet vettem.* (Főnévi használatban:) *Ráfröccsent a hideg víz a forró jénaira, mire az rögtön ketté is repedt.*
✧ Etim: A *Jéna* városnév származéka.

jérce ◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

Növendék tyúk. *Ez a kendermagos még csak jérce.*
✧ Szin: *jércecsirke*
✧ Táj: *gérce*
✧ Etim: Déli szláv vagy szlovák jövevényszó.

jezsuita ◆◆◆ mn *~k, ~t, –*

A XVI. században Spanyolországban alapított katolikus hitvédő szerzetesrendhez tartozó. *A jezsuita templomba jár.* (Főnévi használatban:) Jezsuita szerzetes. *A fiatal II. Rákóczi Ferencet jezsuiták nevelték.*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

jiddis ◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül*

A közép- és kelet-európai zsidóság felnémet alapú, héber, román és szláv elemekkel kevert nyelvéből való, arra jellemző. *Sok jiddis szó került be a magyarba. Inkább csak az idősebbek beszélnek jiddisül.* (Főnévi használatban:) *A jiddist a zsidó emigránsok az Egyesült Államokba is magukkal vitték.*
✧ Szin: *zsidó, héber,* (régi) *zsidónémet*
✧ Etim: Német eredetű jiddis jövevényszó.

jó I. ◆◆◆◆◆ mn *~k, ~t, ~l*

1. A kívánalmaknak megfelelő. *A tóparton jó levegő van. Éppen egy jó könyvet olvas.* ■ *Jó útra tér*: az általános erkölcsi elveknek megfelelő életet él.
2. Hivatásának megfelelő. *Jó tanárai vannak.*
3. Vidám, derűs, kellemes. *A társaságban jó hangulat volt.* (Köszönésben:) *Jó reggelt!* • Közmondás: *Mindenütt jó, de legjobb otthon.*
4. Kedvező. *Jó hírt mondok.* • Közmondás: *Minden jó, ha a vége jó*: nincs ok panaszra, ha jól végződik a dolog.
5. Kellemes ízű. *Nagyon jó ez a húsleves.*
6. Jószívű, jóságos. *Nagyon jó volt az öregekhez.* • Szólás: *Olyan jó, mint egy falat kenyér.*
7. Szófogadó. *Szerencsés, mert jó gyermekei vannak.*
8. A társadalmi szokásoknak megfelelő. *Jó fellépésével és megjelenésével tetszést aratott.*
9. Alkalmas, való valamire. *Ez a szerszám arra jó, hogy szöget húzz ki vele.*
10. Érvényes. *Jó még a bérleted?*
11. (Nyomósításra:) Nagyon. *Jó sokáig elmaradtál. Tegnap jó sok eső esett.*
12. (Határozóként tárgyraggal:) *Aludt egy jót. Egy jót sétált a városban.*
13. (Mondatszószerűen, beleegyezés kifejezésére:) *Jó, nem bánom. Jó, jó, megértettem.*
✧ Szin: **2.** *szakszerű* **4.** *örömteli* **5.** *élvezetes, finom, ízletes* **6.** *jóravaló, jóakaró* **7.** *engedelmes, kezes* **8.** *helyes, odaillő, illő* • **4** *Áldott, mint egy falat kenyér.* **8.** *Az irigység se talál benne hibát.*
✧ Ell: **2.** *rossz* **3.** *rossz, kellemetlen, szomorú* **4.** *rossz, kedvezőtlen* **5.** *rossz, ízetlen, ehetetlen* **6.** *rossz, szívtelen, gonosz* **7.** *rossz, szófogadatlan, kezelhetetlen* **8.** *rossz, neveletlen, illetlen, tiszteletlen* **9.** *alkalmatlan, használhatatlan* **10.** *érvénytelen, lejárt*
✧ Etim: Ősi, ugor kori szó.

jó II. ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Kedvező, előnyös, hasznos cselekedet. *Mindenkinek jót tesz.*
2. Jó ember. *A jók és a gonoszok csak a mesében különböztethetők meg egyértelműen. Nemzetünk legjobbjainak állít emléket a kiállítás.*
3. ■ *Jóban van valakivel*: bensőséges viszonyban van vele. *Jóban van a szomszédjával. Mióta vagytok ilyen jóban?*
4. Jó dolog. ■ *Ez már sok a jóból*: elég belőle. • Közmondás: *Jóból is megárt a sok*: semmit sem szabad túlzásba vinni. (Köszönésben:) *Minden jót (kívánok)!*
5. A második legjobb osztályzat. *Feleletére jót kapott.*
6. (Fv, Dv, Mv) Az ötfokú minősítési rendszerben a középső osztályzat. *Szerencsére jót kaptam, ez mégis jobb, mint a tegnapi elégséges.*
7. Valamire alkalmas személy. *A csapatot a legjobbakból válogatta össze.* (gúnyos) *Jóra bíztad a pénzt, el fogja herdálni.*
✧ Szin: **1.** *jótett* **5.** *négyes,* (szleng) *daru, fotel* (Va, Dv, Mv, Őv) *négyes,* (Fv) *kettes, dicséretes,* (Va, Dv) *jeles* **6.** *hármas, közepes,* (Fv, Dv, Mv) *hármas,* (Va, Őv) *közepes*
✧ Ell: **1.** *rossz* **2.** *rossz, gonosz* **4.** *rossz*
✧ Etim: Ősi, ugor kori szó.

jóakarat ◆◆◆◆ fn

1. Valaminek rendes elvégzésére irányuló hajlandóság, igyekezet. *Kis jóakarattal minden problémát meg lehet oldani.*

2. Segítőkészség, jó szándék, jó indulat. *Idős szülei iránti jóakaratból otthon maradt, és a faluban vállalt munkát.*
✧ Szin: **1.** *törekvés, készség, buzgalom, lelkesedés, iparkodás* **2.** *jólelkűség, szívélyesség, emberség, nemesszívűség, pártfogás,* (régi, idegen) *benevolentia*
✧ Ell: **1.** *lustaság, nemtörődömség* **2.** *rosszakarat, rosszindulat, kegyetlenség*
✧ Etim: Összetétel: → *jó* + → *akarat*.
☝ A *benevolentia* szinonima kiejtése: [benevolencia].

jobb I. ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
1. A szív oldalával ellentétes oldalon levő. *Eltörött a jobb karja.*
2. A jobb kéz felől eső. *Áttért az út jobb oldalára.*
3. (Folyóval kapcsolatban:) A folyás irányát tekintve jobbra fekvő. *A folyó jobb partján van a város.*
✧ Ell: *bal*
✧ Etim: A → *jó* melléknév megszilárdult középfokú alakja.
✧ Ö: béke + jobb

jobb II. ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
1. (választékos) Jobb kéz, jobb láb. *A kibékülés jeléül jobbját nyújtotta. Jobbal óriási gólt rúgott.*
2. (választékos) Jobb oldala valakinek. *Ülj a jobbomra!*
3. Jobb kéz felőli irány. *Jobbra igazodj! Az utca végén jobbra kanyarodunk.*
✧ Ell: *bal*
✧ Etim: A → *jó* melléknév megszilárdult középfokú alakja.

jobbágy ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
1. A hűbériség korában a földesúr tulajdonában levő földön gazdálkodó, szolgáltatásokra kötelezett és személyi szabadságában is korlátozott paraszt. *A röghöz kötött, terhekkel megnyomorított szegény jobbágyok képviselője a Bánk bánban Tiborc.*
2. (régi, választékos) Alattvaló. *Rendelkezz velünk, hű jobbágyaiddal!*
✧ Szin: **1.** *szolga, paraszt, zsellér, úrbéres* **2.** *szolga*
✧ Ell: *földesúr*
✧ Etim: A → *jó* melléknév középfokú *jobb* alakjának származéka.

jobbágytelek ◆ fn
A földesúrtól a jobbágynak bizonyos szolgáltatások fejében használatra átengedett földdarab. *A jobbágytelken termesztett mezőgazdasági növényekből terményadót kellett beszolgáltatniuk a jobbágyoknak.*
✧ Etim: Összetétel: → *jobbágy* + → *telek*.

jobban ◆◆◆◆◆ hsz
1. Inkább jól. *Jobban érzi magát, mint tegnap.* ■ *Minél jobban*: olyan jól, amennyire csak lehet. *Próbálj meg minél jobban elrejtőzni!*
2. Nagyobb mértékben. *„Szeretsz rózsaszálam? Én ugyan szeretlek, Apád, anyád nálam jobban nem szerethet”* (Petőfi S.: Reszket a bokor, mert…).
✧ Szin: **2.** *erősebben, fokozottabban, alaposabban*
✧ Ell: **1.** *kevésbé* **2.** *kisebb mértékben, kevésbé*
✧ Etim: A → *jó* melléknév középfokú *jobb* alakjának megszilárdult ragos alakulata.

jobbára ◆◆◆◆ hsz (választékos)
Főként, leginkább, nagyrészt. *Esténként jobbára a gyermekeivel játszik, vagy zenét hallgat.*
✧ Szin: *többnyire, túlnyomórészt, zömmel*
✧ Etim: A → *jó* melléknév középfokú *jobb* alakjának megszilárdult ragos alakulata.

jobbkezes ◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en*
1. Jobb kézre való. *Egy jobbkezes kesztyűt talált.*
2. Jobb kézzel használható. *A szerszámok többsége jobbkezes.*
3. Akinek a jobb keze az ügyesebb. *A gyerekek nagyobb része jobbkezes.*
4. Jobb kézzel végzett. *Jobbkezes dobása nagyon messze szállt.* (Főnévi használatban:) Jobb kézzel adott ütés. *Kapott egy jobbkezest az ökölvívó.*
✧ Szin: **1., 2., 4.** *jobbos*
✧ Ell: *balkezes*
✧ Etim: Összetétel; → *jobb* + *kezes*: a → *kéz* főnév származéka.

jobboldali ◆◆◆◆ mn *~ak, ~t, ~an*
Valamilyen konzervatív politikai irányzatot képviselő, illetve ahhoz tartozó. *A jobboldali pártok győzelme gyakorivá vált a nyugati országokban.* (Főnévi használatban:) *A jobboldaliak számára fontos értéket képviselnek a nemzeti hagyományok.*
✧ Szin: *hagyományos értékeket képviselő,* (roszszalló) *maradi,* (idegen) *konzervatív*
✧ Ell: *baloldali*
✧ Etim: Összetétel; → *jobb* + *oldali*: az → *oldal* főnév származéka.
☝ Konkrét jelentésben, valódi irányt jelölve két szóba írjuk: *Magyarországon jobb oldali közlekedés van.*

jobbra-balra ◆◆◆◆ hsz (bizalmas)
1. Hol erre, hol arra. *Jobbra-balra köszönget az ismerősöknek.*
2. Többfelé, mindenfelé. *Jobbra-balra udvarol.*

✧ Szin: **1.** (bizalmas) *erre-arra, ide-oda* **2.** (bizalmas) *boldog-boldogtalannak*
✧ Ell: **2.** *senkinek*
✧ Etim: Megszilárdult ragos alakulat, összetétel; *jobbra*: a → *jobb* főnév ragozott alakja + *balra*: a → *bal* főnév ragozott alakja.

jócskán ◆◆◆◆ hsz
Nagy mennyiségben vagy mértékben. *A dolgozatában jócskán található hiba. Jócskán felöntött a garatra.*
✧ Szin: *bőven, bőségesen, nagymértékben, számottevően*
✧ Ell: *alig, éppenhogy, kicsit*
✧ Etim: A → *jó* melléknév származéka.

jód ◆◆ fn –, *~ot, ~ja*
1. Lila színű, erős szagú kristályos elem. *Az ivóvízben is van jód, persze oldott állapotban.*
2. A jód alkoholos fertőtlenítő oldata. *Jóddal bekente a seb környékét.*
3. (bizalmas) Jódot tartalmazó gyógyszer. *Jódot kell szednie pajzsmirigybetegsége miatt.*
✧ Etim: Francia, végső soron görög eredetű nemzetközi szó.
☝ Az elem vegyjele: *I* (pont nélkül).

jódliz|ik ◆ ige *~ni*
Az énekhangot fejhanggal sűrűn váltogatva énekel. *A tiroliak közül sokan tudnak jódlizni.*
✧ Etim: A német eredetű *jódli* főnév származéka.

jóérzés ◆◆ fn
Jóindulat. *Nincs benne semmi jóérzés.*
✧ Szin: *részvét, együttérzés, emberség,* (idegen) *humánum*
✧ Ell: *közömbösség, nemtörődömség, rosszindulat*
✧ Etim: Összetétel: → *jó* + → *érzés*.

jóformán ◆◆◆◆ hsz
Szinte, úgyszólván. *Jóformán egy percet sem aludt.*
✧ Szin: *tulajdonképpen, voltaképpen,* (népi) *jószerével*
✧ Táj: *jószerint*
✧ Etim: Megszilárdult ragos alakulat, összetétel; → *jó* + *formán*: a → *forma* főnév ragozott alakja.

jog ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
1. Az állam által kötelezővé tett magatartási szabályok összessége, rendszere. *Érvényt szerez a jognak.*
2. A jogszabályok rendszerének valamelyik ágazata. *Az állampolgárokra vonatkozó szabályokat a polgári jog tartalmazza.* ■ *Nemzetközi jog*: az államok közötti kapcsolatokat rendező szabályok összessége. *Az Alkotmány szerint a Magyar Köztársaság elfogadja a nemzetközi jog általánosan elismert szabályait.*
3. Jogszabályban vagy megállapodásban biztosított lehetőség valaminek a gyakorlására. *A válás után is joga van látni a gyerekeit.* ■ *Alanyi jog*: feltételek nélkül, minden állampolgárra vonatkozó jog. *Ez nekem alanyi jogon jár.*
4. Jogtudomány. *Jogot tanít az egyetemen.*
5. (bizalmas) Jogtudományi egyetem. *Jogot végzett.*
6. Az emberi lényegből következő szabadság. *Mindenkinek joga van a boldogságra.*
7. Az emberi természet szabad érvényesülésének következménye. *A szerelem jogán szállt szembe szüleivel.* | *Joggal*: alapos okkal. *Joggal háborodtak fel.*
✧ Szin: **3.** *jogosultság,* (régi, idegen) *jus,* (népi) *juss*
✧ Etim: A → *jó* melléknév származéka.
✧ Ö: ököl + jog, szokás + jog, tulajdon + jog, választó + jog, vétó + jog

jóga ◆◆ fn –, *~t, ~ja*
1. Hindu bölcseleti rendszer, amelynek hívei elmélkedéssel és szigorú önfegyelmezéssel igyekeznek a szellemi megvilágosultság állapotába jutni. *Több éve tanulmányozza a jóga különböző ágait.*
2. Önuralmat fejlesztő légzési és testtartási gyakorlatok meghatározott rend szerinti végzése. *Napi két órát szentel a jógának.*
✧ Etim: Angol, végső soron óind eredetű nemzetközi szó.

jogar ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. Nemesfémből készült díszes pálca mint koronázási, uralkodói jelvény. *A jogar az igazságszolgáltató főhatalmat jelképezte.*
2. (régi, választékos) Uralom. *A nagyfejedelem jogara alatt éltek.*
✧ Szin: **1.** *kormánypálca, kormánybot, királyi pálca*
✧ Etim: A → *jog* főnév nyelvújítás kori származéka.

jogász ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. Joghallgató. *A fiúk egy része jogász, más része bölcsész lett az érettségi után.*
2. Jogvégzett és jogi pályán működő személy. *A szerződést meg kell beszélnem egy jogásszal.*
3. Jogtudós. *Kitűnő jogász, remekül eligazodik a különféle rendeletek között.*
✧ Szin: **1.** *jurátus, jurista* **2., 3.** *jogtanácsos, törvénytudó,* (régi) *pörész*
✧ Etim: A → *jog* főnév nyelvújítás kori származéka.

jogbiztonság ◆◆◆ fn
A fennálló jogrend, illetve a jogszabályok stabilitása. *A jogbiztonság által kiszámíthatóbbá válnak az állampolgárok életkörülményei.*

✧ Etim: Összetétel: → *jog* + → *biztonság*.

jogegyenlőség ◆◆◆ fn –, *~et, ~e*

Az állampolgárok egyenjogúságának elve, illetve ennek érvényesülése. *A jogegyenlőség a demokrácia egyik legfontosabb alapelve.*

✧ Etim: Összetétel; → *jog* + *egyenlőség*: az → *egyenlő* melléknév származéka.

joghurt ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

Baktériumokkal mesterségesen savanyított tejtermék. *A különféle ízesítésű joghurtok táplálóak, de nem hizlalnak.*

✧ Szin: (Er) *jaurt,* (Fv, Va, Dv, Mv) *jogurt*

✧ Etim: Oszmán-török jövevényszó.

☝ Magyarországon a kiejtése: [jokhurt]. Elválasztása ezért: *jog-hurt.* A határon túli szinonimák felelnek meg inkább az eredeti kiejtésnek.

jogos ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Valakit jog szerint megillető, törvényes. *A ház a fiatalember jogos tulajdona.*

2. Magalapozott, megokolt. *Megkapta jogos büntetését.*

✧ Szin: **1.** *kijáró, szabályszerű* **2.** *igazságos, méltó, illő, indokolt*

✧ Ell: **1.** *törvénytelen, illetéktelen* **2.** *igazságtalan, méltatlan, jogtalan, indokolatlan*

✧ Etim: A → *jog* főnév származéka.

jogosít ◆◆◆ ige *~ani*

Jogossá tesz valamire. *Az igazolvány különféle kedvezményekre jogosít.*

✧ Szin: *jogot ad*

✧ Ell: *jogot megvon*

✧ Etim: A → *jog* főnév származéka.

jogosítvány ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. (A jogtudományban és a jogi gyakorlatban:) Jogviszonyban az egyik fél alanyi joga. *A bíró felsorolta az alperes jogosítványait.*

2. (hivatalos) Engedély. *Árulhatja termékeit a piacon, van rá jogosítványa.*

3. Gépjármű-vezetői engedély. *Lejárt a jogosítványa. Még a gimnáziumban megszerezte a jogosítványt. Ittas vezetésért elvették a jogosítványát.*

✧ Szin: **1.** *jogkör, hatáskör, jogosultság* **2.** *felhatalmazás* **3.** (bizalmas) *jogsi*; (Er, Fv) *hajtási igazolvány,* (Er, Fv, Mv bizalmas) *hajtási,* (Fv bizalmas) *vogyicsák,* (Ka bizalmas) *práva,* (Mv bizalmas) *voznisko*, (Őv) *fürersejn*

✧ Ell: **1.** *visszahívás, felmentés*

✧ Etim: A → *jogosít* ige származéka.

☝ A 2. jelentésben a hivatalos nyelvben gyakori, a köznyelvben azonban inkább az *engedély, felhatalmazás* szót használjuk.

jóhiszemű ◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~en*

1. Mindenkiről csak jót gondoló. *A jóhiszemű embert könnyű becsapni.*

2. Ilyen emberre jellemző. *Csak jóhiszemű feltételezés, hogy meg is tartja a szavát.*

3. Becsületes (, de akaratlanul hibázó) személy. *A tanú jóhiszeműen járt el, tévedése ezért megbocsátható.* (Jogi használatban:) *Jóhiszemű magatartás esetén a jogi megítélés kedvezőbb lehet.*

✧ Szin: **1.** *naiv, gyanútlan* **2.** *jóindulatú, naiv*

✧ Ell: **1.** *gyanakvó, rosszindulatú* **2.** *rosszindulatú*

✧ Etim: Összetétel; → *jó* + *hiszemű*: a → *hisz* ige önállóan nem használt *hiszem* megszilárdult ragos alakulatának (vö. *abban a hiszemben*) származéka.

jóindulat ◆◆◆◆ fn

Valaki iránt jó szándékban, segítőkészségben megnyilvánuló érzés. *Javaslatát jóindulattal fogadták.*

✧ Szin: *jóakarat, jóérzés, emberség, jólelkűség, szeretet, segítőkészség, jószándék*

✧ Ell: *rosszindulat, embertelenség, gonoszság*

✧ Etim: Összetétel: → *jó* + → *indulat*.

jojó ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Fonalon függő, le-föl gördíthető, lapos, orsószerű játékszer. *Régen fából volt, ma inkább műanyagból készítik a jojót.*

✧ Etim: Angol eredetű nemzetközi szó.

jókedvű ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~en*

1. Olyan, akinek (általában) vidám kedélyállapota van. *Milyen jókedvű vagy ma! Az unokaöcsém jókedvű gyerek, folyton vigyorog.*

2. Ilyen személyre jellemző. *Jókedvű nevetésük engem is felvidított.*

✧ Szin: *életvidám, víg, derűs, boldog, gondtalan* • **1.** *Farkához rúg, mint a borjú. Félrecsapta a kalapját. Jobb lábbal kelt ki az ágyból. Jól kelt a kölese. Még álmában is nevet. Madarat lehetne vele fogatni. Virágos kedve van.*

✧ Ell: *rosszkedvű, levert, búskomor, kedvetlen,* (idegen) *deprimált, depressziós*

✧ Etim: A *jókedv* összetétel (→ *jó* + → *kedv*) származéka.

jóképű ◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~n* vagy *~en*

1. Megnyerő arcú, csinos külsejű (férfi). *Jóképű fiatalember a vőlegénye.*

2. (bizalmas) Mutatós, jó formájú. *Jóképű táskád van.*

✧ Szin: **1.** *jóvágású, vonzó, kellemes* **2.** *tetszetős*
✧ Ell: **1.** *csúnya, rút, taszító* **2.** *csúnya, ízléstelen*
✧ Etim: Összetétel; → *jó* + *képű*: a → *kép* ‘arc’ főnév származéka.
☝ **1.** Csak férfiról mondhatjuk, akárcsak a *jóvágású* szót.

jókor ◆◆◆◆ hsz
1. Kellő időben. *Jókor jössz, épp most tálaltam.* ■ *Soha jobbkor (nem…)*: a legjobbkor. *Soha jobbkor nem adhattad volna ezt a tanácsot.*
2. (népi) Korán. *Jókor felkeltünk, még napfelkelte előtt.*
✧ Szin: **1.** *idejében,* (népi) *idején,* (bizalmas) *időben* **2.** *időben*
✧ Táj: *kelletekorán*
✧ Ell: **1.** *későn, rosszkor* **2.** *későn*
✧ Etim: A → *jó* melléknév megszilárdult ragos alakulata.
☝ Az 1. jelentés szinonimái közül az *idejében* számít a művelt köznyelvi változatnak, az *időben* a kevésbé igényes beszédre jellemző.

jókora ◆◆◆◆ mn *~k, ~t,* –
Jó nagy. *Jókora út van még előttünk. Jókorát ütött az asztalra.*
✧ Szin: *jelentős, tetemes, tekintélyes*
✧ Ell: *kicsi, jelentéktelen*
✧ Etim: Összetétel; → *jó* + *kora*: képzőszerű utótag, a → *kor* főnév származéka.

jól ◆◆◆◆◆ hsz
1. Helyesen. *Jól oldotta meg a feladatot. Jól látja a dolgot.* | (bizalmas) *Jól beszél, jól mondja*: kedvem szerint.
2. Pontosan. *Jól jár az órád?*
3. Előnyösen. *Jól áll neki a zöld szín.*
4. Sikeresen. *Jól szerepelt a felvételi vizsgán.*
5. Kellemesen. *Jól szórakoztunk.*
6. Hozzáértően. *Jól dolgozik, a főnöke elégedett vele.*
7. Ügyesen. *Jól szervezi a háztartását.*
8. Egyetértésben. *Jól megférnek egymással.*
9. Egészségesen. *Jól van, nem kapta el az influenzát.*
10. Jólétben. *Jól élnek, két autójuk is van.*
11. (Nyomósításra:) Nagyon. *A kérés miatt jól megszidták.*
12. (Beleegyező válaszban:) ■ *Jól van*: rendben van.
✧ Szin: **1.** *hibátlanul, tökéletesen, kitűnően* **3–10.** *kitűnően, remekül* **11.** *alaposan*
✧ Ell: **1.** *rosszul, helytelenül* **2.** *pontatlanul* **3.** *előnytelenül* **4.** *sikertelenül* **6.** *rosszul* **7.** *ügyetlenül* **9., 10.** *rosszul* **11.** *kicsit*
✧ Etim: A → *jó* melléknév megszilárdult ragos alakulata.

jólelkű ◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~en*
Jószívű, segítőkész. *Az idős asszonynak a jólelkű szomszédok viselték gondját.*
✧ Szin: *jóságos, jóindulatú, emberséges, nemes szívű*
✧ Ell: *gonosz, könyörtelen, szívtelen*
✧ Etim: Összetétel; → *jó* + *lelkű*: a → *lélek* főnév származéka.

jóles|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*
Jólesik valakinek: **a)** megnyugtató, kellemes érzéssel tölti el. *Jólestek neki a biztató, kedves szavak.* **b)** ízlik neki. *Jólesett a disznótoros vacsora.*
✧ Szin: **a)** *tetszik*
✧ Etim: Összetétel: → *jól* + → *esik*.

jólét ◆◆◆◆ fn –, *~et, ~e*
Gondtalan anyagi körülmények. *Nem tudja, mi a szegénység, jólétben nőtt fel.*
✧ Szin: *jómód, gazdagság, fényűzés, pompa,* (idegen) *luxus*
✧ Ell: *szegénység, nyomor, ínség, nélkülözés*
✧ Etim: Összetétel: → *jó* + → *lét*.

jóllak|ik ◆◆◆ ige *~ni*
1. Eleget eszik. *Jóllaktam, már nem tudok egy falatot sem enni.* • Szólás: *Úgy jóllakott, mint a duda.* | *Úgy jóllakik, hogy majd kipukkad,* vagy *a füle kétfelé áll*.
2. (választékos) Tele lesz (élményekkel). *Jóllakott a sok szép látnivalóval.*
3. (rosszalló) *Jóllakik valamivel*: megun valamit, elege van valamiből. *Jóllakott a sikerrel.*
✧ Szin: **1.** *teleeszi magát,* (szleng) *bekajál, beburkol* **2.** (választékos) *eltelik* **3.** *beleun valamibe; megelégel valamit* • **1.** *Megtömi a hasát.* (bizalmas) *Dugig van (valamivel).*
✧ Ell: **1.** *éhezik, koplal, böjtöl*
✧ Etim: Összetétel: → *jól* + → *lakik*[2].

jóllehet ◆◆◆◆◆ ksz (választékos)
Bár, noha. *Jóllehet évek óta él Magyarországon, mégsem tanult meg tökéletesen magyarul.*

✧ Szin: (választékos) *ámbár, habár, holott*
✧ Etim: Összetétel: → *jól* + → *lehet*.

jól-rosszul ◆◆ hsz
Küszködve és nem egészen jól. *A viharos szél ellenére jól-rosszul mégiscsak felállítottuk a sátrat.*
✧ Szin: *valahogy, úgy-ahogy*
✧ Táj: *ebül-kutyául, kosul-bakul*
✧ Ell: *jól, rendesen*
✧ Etim: Összetétel; → *jól* + *rosszul*: a → *rossz* melléknév származéka.

jómadár ◆◆ fn (bizalmas, rosszalló)
Csibész, gazfickó. *Ismerlek, jómadár.*
✧ Szin: (bizalmas, rosszalló) *mihaszna, díszpéldány, díszpinty, mákvirág*
✧ Táj: *jócenk, jómag*
✧ Etim: Összetétel: → *jó* + → *madár*.

jómódú ◆◆◆◆ mn *~ak, ~t, ~an*
Jólétben élő. *Jómódú családban nőtt fel, nem voltak anyagi gondjaik.*
✧ Szin: *tehetős, módos, pénzes, vagyonos,* (bizalmas) *zsíros*
✧ Táj: *bírhatós*
✧ Ell: *nincstelen, vagyontalan, szegény*
✧ Etim: Összetétel; → *jó* + *módú*: a → *mód* főnév származéka.

jonatán ◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*
Zamatos, piros téli alma. *Világhírű a szabolcsi jonatán.*
✧ Etim: *Jonathan* Hasbrouck amerikai jogász keresztnevének köznevesülésével keletkezett.

jópofa ◆◆◆ mn (bizalmas)
Mókás, mulatságos, érdekes (személy, tárgy). *Jópofa a barátod. Jópofa sapkád van.*
✧ Szin: (személyről, tárgyról:) *mulatságos,* (bizalmas) *mókás, vicces;* (tárgyról:) *tetszetős*
✧ Ell: *unalmas, egyhangú, megszokott, szokványos*
✧ Etim: Összetétel: → *jó* + → *pofa*.

jóravaló ◆◆◆ mn *~k* vagy *~ak, ~t,* –
1. Becsületes, megbízható. *Jóravaló fiatalember az új kolléga.*
2. (népi) Kiadós, nagy. *Kellene már egy jóravaló eső.*
✧ Szin: **1.** *derék, komoly, rendes, tisztességes,* (idegen) *korrekt*
✧ Táj: *érdemes*
✧ Ell: **1.** *megbízhatatlan, tisztességtelen, felelőtlen* **2.** *kevés, kicsi*
✧ Etim: Összetétel; *jóra*: a → *jó* főnév ragozott alakja + → *való*.

jóslat ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
Arra vonatkozó kijelentés, hogy valami hogyan történik a jövőben, vagy hogyan alakul valakinek a sorsa. *Valóra vált a jóslat. Nem hisz a jóslatnak.*
✧ Szin: (választékos) *jövendölés, jövendőmondás, előrejelzés,* (idegen) *prognózis*
✧ Etim: A *jós* főnév származéka. A *jós* a → *jó* melléknév *javas* származékának (vö. → *javasasszony*) szóhasadással és szófajváltással elkülönült párja.

jósnő ◆◆ fn
1. (Az ókorban:) Jóshely papnője. *A görög jósnők az istenek nevében jóslatokat mondtak, például Delphoiban.*
2. Jóslással üzletszerűen foglalkozó nő. *A jósnő azt állította, hogy a vetőkártya pontosan megmutatja a jövőt.*
✧ Szin: **2.** *jövendőmondó, jövendölő, javasasszony*
✧ Etim: Összetétel; *jós*: a → *jó* melléknév *javas* származékának (vö. → *javasasszony*) szóhasadással és szófajváltással elkülönült párja + → *nő*

jósol ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. A jövő állítólagos ismeretében azt mondja valamiről, hogy biztosan megtörténik majd. *Gazdagságot, derék férjet jósol a hozzá fordulóknak.*
2. (Rendszeres tevékenységként) jóslást végez. *Tenyérből és kártyából is jósol.*
3. Előjelek alapján állítja, hogy valami (biztosan) bekövetkezik. *A hírmagyarázók fegyverszünetet jósolnak. A meteorológia napfényes hétvégét jósol. Már első dalai alapján fényes jövőt jósoltak neki.*
✧ Szin: **1.** *jövendöl, előrelát, sejtet, ígér,* (Va bizalmas) *vrácsál* **2.** *jövendöl,* (Va bizalmas) *vrácsál* **3.** *előre jelez,* (idegen) *prognosztizál* • **1.** *Kilátásba helyez.* **2.** *Jövendőt mond.* **3.** *Előrejelzést ad.*
✧ Etim: A *jós* főnév származéka. A *jós* a → *jó* melléknév *javas* származékának (vö. → *javasasszony*) szóhasadással és szófajváltással elkülönült párja.

jószág ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
1. Gazdasághoz tartozó haszonállatok összessége. *Este még ellátja a jószágot, mielőtt elmegy szórakozni.*
2. A gazdasághoz tartozó haszonállatok valamelyike. *Ez a jószág beteg.*
3. (régi) Vagyontárgy. *Minden jószágát elveszítette.*
4. (népi, bizalmas) Használati tárgy. *Hasznos jószág a kaszakő.*

5. (népi, bizalmas) Csöppség, kisgyerek. *Jaj, de aranyos jószág ez a kicsi lány!*
✧ Szin: **1.** *háziállatok, lábasjószág* **2.** *háziállat, lábasjószág* **3.** *birtok, tulajdon,* (régi) *javadalom* **4.** *dolog*
✧ Etim: A → *jó* ‘vagyon’ főnév (vö. → *javak*) származéka.
✧ Ö: apró + jószág

jószántából ◆◆ határozóragos fn
Szabad akaratából. *Ha jószántából nem egyezik bele, rá fogjuk kényszeríteni. Saját jószántamból mentem oda, de meg is bántam!*
✧ Szin: *önként, magától*
✧ Táj: *önnönkényen*
✧ Ell: *parancsra*
✧ Etim: Összetétel; → *jó* + *szántából*: a → *szán* ige *szánt* származékának birtokos személyjeles és ragozott alakja.

jószerével ◆◆ hsz (népi)
Jóformán. *Jószerével ki se lépett a házból.*
✧ Szin: *voltaképpen, tulajdonképpen, szinte,* (népi) *jószerivel*
✧ Táj: *jószerint*
✧ Etim: Megszilárdult ragos alakulat, összetétel; → *jó* + *szerével*: a → *szer* főnév birtokos személyjeles *szere* alakjának ragozott alakja.

jószívű ◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~en*
Olyan (ember), akinek jó szíve van, aki szívesen segít másokon. *A szomszédaim jószívű emberek.*
✧ Szin: *melegszívű, megértő, emberséges, könyörületes, együttérző, jólelkű, segítőkész* • *Kebelében találja a jó meleget.*
✧ Ell: *gonosz, kegyetlen, irgalmatlan; irigy*
✧ Etim: Összetétel; → *jó* + *szívű*: a → *szív* főnév származéka.

jótállás ◆◆ fn
1. Felelősség, kezesség. *Jótállást vállal érte.*
2. Minőségért, hibátlanságért az áru gyártója részéről megszabott időre szóló felelősségvállalás. *Erre a készülékre nincs jótállás.*
✧ Szin: **1.** *kötelezettség, kötelezettségvállalás* **2.** *szavatosság,* (idegen) *garancia*
✧ Etim: A *jótáll* ige (összetétel; *jót*: a → *jó* főnév ragozott alakja + → *áll*[1]) származéka.

jótékony ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
1. A rászorulóknak, bajbajutottaknak adományokat gyűjtő és juttató (intézmény, személy). *Jótékony célú hangversenyt rendeztek. Jótékony emberek adták össze a műtét árát.*
2. Kedvezően ható. *A láz elmúltával jótékony álomba merült.*
✧ Szin: **1.** *emberbaráti, önzetlen, adakozó,* (idegen) *humánus, karitatív* **2.** *hatékony, üdvös*
✧ Ell: **1.** *embertelen, önző* **2.** *ártalmas, káros, kedvezőtlen*
✧ Etim: Összetétel; → *jó* + *tékony* ‘tevő’: a → *tesz* ige származéka (vö. → *kártékony*).

jótétemény ◆◆ fn *~ek, ~t, ~e* (régi, választékos)
Jótett. *Nem felejtem el jótéteményeidet, igyekszem meghálálni.*
✧ Szin: *szívesség*
✧ Etim: Összetétel; → *jó* + *tétemény*: a → *tesz* ige származéka.

jótett ◆◆ fn
Másokon önzetlenül segítő jó cselekedet. *Mindenki tiszteli és becsüli jótetteiért.* • Szólás: *Jótett helyébe jót várj!*
✧ Szin: *szívesség, segítség,* (régi, választékos) *jótét, jótétemény*
✧ Ell: *gonosztett*
✧ Etim: Összetétel: → *jó* + → *tett*.
☝ Ha *t*-vel kezdődő toldalék járul hozzá, egyszerűsítve csak két *t*-t írunk: *jótettel*.

jottányi ◆ mn *~ak, ~t,* – (választékos)
Egészen kicsiny. *Csak egy jottányi különbség van köztük.* (Főnévi használatban:) *(Egy) jottányit sem*: egyáltalán nem, semmit sem. *Egy jottányit sem enged az elhatározásából.*
✧ Szin: *kevés,* (választékos) *parányi, csipetnyi, cseppnyi, hajszálnyi*
✧ Ell: *sok, jelentős, számottevő*
✧ Etim: A végső soron héber eredetű *jotta* ‘a görög ábécé egy betűje; a jelentéktelenség jelképe’ főnév származéka.

jóvágású ◆ mn *~ak, ~t, ~an*
Szabályos termetű, jóképű (férfi). *Jóvágású volt az a férfi, akit tegnap bemutattál.*
✧ Szin: *vonzó, csinos, megnyerő, daliás, deli,* (idegen) *snájdig*
✧ Ell: *csúnya, visszataszító*
✧ Etim: Összetétel; → *jó* + *vágású*: a → *vág* ige többszörösen képzett származéka.
☝ Csak férfiról mondhatjuk, akárcsak a *jóképű* szót.

jóváhagy ◆◆◆◆◆ ige *~ni* (hivatalos)
1. Felülbírálva engedélyez valamit. *Jóváhagyták a szerződést.*
2. Beleegyezve tudomásul vesz valamit. *Jóváhagyták az intézkedéseket.*

✧ Szin: **1.** (hivatalos) *törvényesít, érvényesít, megerősít,* (választékos) *szentesít,* (Őv) *approbál* **2.** (hivatalos) *elismer, hozzájárul, elfogad*, (Őv) *approbál*
✧ Ell: **1.** (hivatalos) *hatástalanít, elutasít, megvétóz* **2.** *elutasít, elvet*
✧ Etim: Összetétel; *jóvá*: a → *jó* melléknév ragozott alakja + → *hagy*.

jóvátétel ◆◆◆ fn

1. Kellemetlen következmények megszüntetése vagy enyhítése. *A mulasztások jóvátétele most már az ő dolga.*
2. Kártérítés. *A háborúban okozott pusztításért a vesztes államoknak jóvátételt kellett fizetniük.*

✧ Szin: **1.** *helyrehozatal* **2.** *kárpótlás,* (idegen) *kompenzáció, kompenzálás*
✧ Etim: Összetétel; *jóvá*: a → *jó* melléknév ragozott alakja + → *tétel*.

jóvoltából ◆◆ határozóragos fn

Valaminek, valakinek a jóvoltából: valaminek, valakinek köszönhetően. *Egy váratlan örökség jóvoltából hosszabb utazást tehetett Indiába és Kínába. A te jóvoltodból ismertem meg a későbbi feleségemet.*

✧ Szin: *által, révén*
✧ Etim: Összetétel; → *jó* + *voltából*: a → *volta* birtokos személyjeles főnév ragozott alakja.

józan ◆◆◆◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul* vagy *~an*

1. Higgadt, megfontolt. *Ehhez a munkához nem elegendő a józan ész, ehhez fantázia is kell. Józan fejjel gondold át még egyszer az egészet! Józan mértéktartással öltözködik. Józanul mérlegeltem a lehetőségeket.*
2. Öntudatánál, eszénél levő, nem részeg. *Ittam egy keveset, de még teljesen józan vagyok. A sok duhaj között ő az egyetlen józan ember.*

✧ Szin: **1.** *okos, bölcs, tárgyilagos,* (öltözködésnél:) *szolid* **2.** *mértéktartó, mértékletes*
✧ Ell: **1.** *meggondolatlan, bolond, forrófejű* **2.** *részeg, ittas*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán a → *jó* melléknév származéka.
✧ Ö: szín + józan

jön ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. A beszélő felé közeledik. *Az utcán egy rég nem látott ismerősöm jött szembe. „Túlnan, vélem átellenben épen, Pór menyecske jött. Korsó kezében”* (Petőfi S.: A Tisza). *Siessünk, jön az eső! Jön az autóbuszunk!*
2. A beszélő helyével azonos helyre érkezik. *Vasárnap hozzánk jön az egész rokonság. Csomagod jött.* ■ *Hozzám jön (feleségül)*: a feleségem lesz. • Szólás: *Jöttem, láttam, győztem*: gyors sikert értem el.
3. A beszélővel együtt megy valahova. *A másodikosok is jönnek a kirándulásra.*
4. Kikerül, kijut valahonnan. *Egy csepp víz sem jön a csapból. Nyűgös a gyerek, most jön a foga.*
5. (Valahonnan) származik. *A családja vidékről jött.*
6. (bizalmas) Kerül. *A zongora a sarokba jön.*
7. (bizalmas) Következik. *A te szavalatod később jön.*
8. (bizalmas) Tartozik. *Jössz 1000 Ft-tal.*
9. (Kifejezésekben:) ■ *Jól jön (valakinek) valami*: kedvező számára. *Jól jött ez a néhány nap szünet. Nekem is jól jönne egy ilyen autó.* | *Dühbe* vagy *indulatba* vagy *lendületbe jön*: ilyen állapotba kerül. | *Divatba jön*: divatossá lesz. | *Rendbe jön*: egészsége helyreáll. | *Nyomára jön valakinek, valaminek*: rátalál. *Nyomára jöttünk a megoldásnak.* | *Nem jön álom a szemére valakinek*: nem tud elaludni. • Szólás: *Jöjjön, aminek jönnie kell*: bármi történik, nem hátrálok meg.

✧ Szin: **1.** *közeleg* **4.** *kijön* **5.** *ered* **8.** *adósa valakinek,* (szleng) *lóg* vagy *sáros valakinek*
✧ Táj: **1–7.** *gyün*
✧ Ell: **1., 2.** *távozik, megy*
✧ Etim: Ősi, ugor, esetleg finnugor kori szó.
✧ Ö: létre + jön

jöttment ◆◆ mn *~ek, ~et,* – (rosszalló)

1. Bizonytalan származású, rendes lakóhely nélküli. *Jöttment csavargóval nem állok szóba.* (Főnévi használatban:) *Az a sok jöttment csak panaszkodik, de dolgozni nem akar.*
2. Jövevény. *A betelepülteket jöttment népségnek nevezte, aki féltette az állását.* (Főnévi használatban:) *A jöttmenteket nehezen fogadja be a falu.*

✧ Szin: **1.** *hajléktalan,* (rosszalló) *sehonnai, földönfutó* **2.** (rosszalló) *sehonnai, földönfutó* • **1.** *Se országa, se hazája. Bokorból ugrott ember.*
✧ Táj: *csamangó, gyüttment*
✧ Ell: **2.** (népi) *idevalósi, falubeli, földi*
✧ Etim: Összetétel; *jött*: a → *jön* ige származéka + *ment*: a → *megy* ige származéka.

jövedelem ◆◆◆◆◆ fn *jövedelmek, jövedelmet, jövedelme*

Összes (rendszeres) bevétel. *A család havi jövedelme éppen fedezi a kiadásokat, de félretenni már nem tudnak belőle.*

✧ Szin: *kereset, munkabér, járandóság,* (hivatalos) *illetmény*
✧ Ell: *kiadás, veszteség, költség*
✧ Etim: A → *jön* ige származéka.

jövedelmez ◆◆ ige *~ni* (választékos)

1. Sok jövedelmet eredményez. *Az értékpapírok a múlt évben jól jövedelmeztek. Mennyit jövedelmez ez a vállalkozás havonta?*
2. Megtérül. *A nyelvtanulás olyan befektetés, amely biztosan jövedelmez.*

✧ Szin: **2.** *kifizetődik* • **1.** *Hoz a konyhára. Hasznot hoz. Hasznot hajt.*
✧ Ell: *veszteséges, ráfizetéses*
✧ Etim: A → *jön* ige származéka.

jövendő I. ◆◆◆ mn *~k, ~t,* – (választékos)
A mostani után következő. *A jövendő évek döntik majd el, merre haladunk.*
✧ Szin: *leendő, későbbi,* (választékos) *majdani*
✧ Ell: *elmúlt,* (választékos) *távozó, múló*
✧ Etim: A → *jön* ige származéka.

jövendő II. ◆◆◆ fn –, *~t, ~je* (választékos, kissé régi)
Jövő. *Szebb jövendőben reménykedik. „A Dunának, mely múlt, jelen s jövendő, egymást ölelik lágy hullámai”* (József A.: A Dunánál). ■ *Jövendőt mond*: jósol.
✧ Szin: *utókor*
✧ Táj: *jövetelő*
✧ Ell: *tegnap, múlt*
✧ Etim: A → *jön* ige származéka.

jövendőbeli ◆◆◆ mn *~ek, ~t,* –
1. (ritka) Jövőbeli, majd bekövetkező. *Nem a mának él, jövendőbeli boldogságáról ábrándozik.*
2. (Főnévként:) (népi) Valakinek a menyasszonya vagy vőlegénye. *Ma délután meglátogat bennünket a lányom jövendőbelije az édesanyjával.*
✧ Szin: **1.** *leendő, jövőbeli,* (választékos) *eljövendő* **2.** (választékos) *választott,* (népi) *mátka*
✧ Ell: **1.** *elmúlt, egykori,* (ritka) *tegnapi*
✧ Etim: A → *jövendő* melléknév, illetve főnév származéka.

jövés-menés ◆◆ fn –, *~t, ~e*
1. Ide-oda járkálás. *A gyerekek nem fáradnak el a folytonos jövés-menésben.*
2. Vendégjárás. *Kitüntetése után egy ideig nagy volt a jövés-menés a házuknál.*
3. Utánajárás. *Az ügyet csak sok jövés-menéssel tudta elintézni.*
✧ Szin: **1.** *sürgés-forgás, lótás-futás, sürgölődés* **2.** *búcsújárás, nyüzsgés* **3.** *fáradság*
✧ Etim: Összetétel; *jövés*: a → *jön* ige származéka + *menés*: a → *megy* ige származéka.

jövet ◆◆◆◆ hsz
Valahova jövet: miközben valahova jön valaki. *Hazafelé jövet találkoztam vele az utcán.*
✧ Szin: *jövőfélben,* (népi) *jöttében*
✧ Ell: *menet, távozóban,* (népi) *mentében*
✧ Etim: A → *jön* ige származéka.

jövetel ◆◆◆ fn –, *~t, ~e*
Valakinek valahova jövése, illetve megérkezése. *Jöveteléig még van két óránk.*
✧ Szin: *érkezés, közeledés,* (régi, választékos) *jövet*
✧ Ell: *távozás*
✧ Etim: A → *jön* ige származéka.

jövevény ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
1. Az ország más részéből vagy külföldről, tehát távolról jött személy. *Szállást adott a jövevényeknek.*
2. (népi) A helybeliek által be nem fogadott személy. *Hiába élt már ebben a faluban vagy húsz éve, mégis jövevény maradt.*
3. (kedveskedő) Újszülött. *Hogy hívják a kis jövevényt?*
✧ Szin: **1.** *idegen, vándor, utazó,* (idegen) *peregrinus* **2.** (rosszalló) *jöttment*
✧ Táj: **1.** *jövemény* **2.** *csamangó, güttment*
✧ Ell: **1.** *helybeli, földi*
✧ Etim: A → *jön* ige származéka.

jövő I. ◆◆◆◆◆ mn *~k, ~t,* –
1. A mostani utáni. *A jövő héten kezdődik az iskola. A jövő évi költségvetést megszavazta az országgyűlés.*
2. ■ (Nyelvtanban:) *Jövő idő*: a közlés utáni cselekvést stb. kifejező igeidő. *Tedd jövő időbe a mondatot! Mi a jövő ideje ennek az igének?*
✧ Szin: **1.** *leendő, közelgő, későbbi*
✧ Ell: **1.** *elmúlt, hajdani*
✧ Etim: A → *jön* ige származéka.
☝ *A jövő héten, a jövő hónapban, a jövő évben* kifejezéseket mindig névelővel használjuk a választékos stílusban.

jövő II. ◆◆◆◆◆ fn –, *~t, ~je*
1. A mostani után következő idő. *Ő a jövő embere. A távoli jövőre nem tervez.*
2. A jövőben bekövetkező sors. *A nemzet jövője forog kockán. Fényes jövőt jósoltak neki.*
✧ Szin: **1.** *jövendő, holnap, utókor* **2.** *távlat,* (választékos) *jövendő,* (idegen) *perspektíva*
✧ Táj: *jövetel*
✧ Etim: A → *jövő* melléknév főnevesülésével keletkezett.

júdás ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

(választékos) Áruló. *Te júdás! Mit kaptál azért, hogy elárulj?* • Szólás: (gyermeknyelvi) *Árulkodó júdás, nem kap piros tojást!*
✧ Szin: *besúgó,* (bizalmas) *spicli, spion,* (szleng) *fül, tégla, pacsirta, furulya*
✧ Etim: A latin, végső soron héber eredetű *Júdás* személynév köznevesülésével keletkezett.

júdáscsók ◆ fn (választékos)
Árulást, ármánykodást leplező, hízelgő csók. *Tudom, hogy titkolsz valamit, nem kell a júdáscsókod!*
✧ Etim: Összetétel: → *júdás* + → *csók*.

júdáspénz ◆ fn
1. (választékos) Árulásért kapott pénzjutalom. *A júdáspénz nem hozott neki szerencsét.*
2. (népi) A holdviola nevű növény, illetve ennek száron hagyott, ezüstös színű, kerek termése. *Télen friss virág helyett júdáspénzt tesz a vázába.*
✧ Szin: **2.** (népi) *Júdás ezüstje, júdástallér, lapic, pénzvirág*
✧ Etim: Összetétel: → *júdás* + → *pénz*.

jugoszláv ◆ mn *~ok, ~ot,* – (kissé régi)
1. Az egykori Jugoszláviához tartozó, ott élő, vele kapcsolatos. *A jugoszláv lakosság többféle nemzetiséghez tartozott. A jugoszláv sportolók jól szerepeltek.* (Főnévi használatban:) *Telefonált egy jugoszláv az irodába.*
2. (Főnévi használatban:) Az egykori Jugoszláviában élt délszláv népek, illetve a mai Jugoszlávia népeinek összessége. *A jugoszlávok évekig háborúztak egymással.*
✧ Etim: Horvát-szerb mintára, részfordítással keletkezett összetétel: *jug* ‘dél (égtáj)’: horvát-szerb szó + → *szláv*.
☝ Elválasztása: *ju-go-szláv.*

juh ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
Gyapjáért, tejéért, húsáért tenyésztett páros ujjú kérődző állat. *Kora tavasztól késő őszig kinn vannak a legelőn a juhok.*
✧ Szin: *birka, bárány,* (bizalmas) *bari*
✧ Táj: *berbécs, bürge, toklyó, canga, cangajuh, cangabárány, tokjah, jerke, jerkebárány, jerketoklyó*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.
☝ Ejtésmódja: [ju]; ragozása: *juhval* [juval], de *juhot* [juhot], mert magánhangzóval kezdődő toldalék előtt kiejtjük a *h*-t. – A hivatalos és a szakmai nyelvben inkább a *juh* szót használják (*juhtenyésztés*), a köznyelvben és a népi szóhasználatban a *birka* gyakoribb (*birkapörkölt*). A *juh* kicsinye a *bárány* (a gyermeknyelvben: *bari, barika*), hímje a *kos* (tájnyelven, főleg Erdélyben: *berbécs*), nősténye az *anyajuh*, ennek tájnyelvi neve a *canga*. Az 1-2 éves juh népi neve *toklyó*, az egyévesnél fiatalabb nőstény juh népi neve *jerke.* A herélt kost *ürü*-nek hívják. A juhok csoportjának neve: *nyáj*, őrzőjük a *juhász.* Lásd még a *birka* szócikket!

juhar ◆ fn *~ok, ~t, ~a* vagy *~ja*
1. Mélyen karéjos levelű, kétszárnyas termésű fa. *A juhar fája világos színű.*
2. E fák fehér faanyaga. *A padló juharból készült.* (Jelzőként:) *Juhar sétabotot kapott az unokáitól.*
✧ Szin: *jávor, jávorfa*
✧ Táj: *iharfa, ihar*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.

juhász ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
Juhokat őrző és gondozó pásztor. *Ő a falu juhásza, tavasztól őszig fenn van velük a hegyen.*
✧ Szin: *juhpásztor, birkapásztor,* (Er) *bács,* (Fv bizalmas) *bacsa*
✧ Táj: *ihász, bacsó, csobán, pakulár*
✧ Etim: A → *juh* főnév származéka.

juj ◆◆◆ isz
(Meglepetés, tetszés, boldogság, harag, elragadtatás kifejezésére:) *Juj, de elfáradtam! Juj, de csúf! Juj, de jó!*
✧ Szin: *jaj*
✧ Etim: Önkéntelen hangkitörésből keletkezett.

július ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
Az év 7. hónapja. *Júliusban kiveszek két hét szabadságot, és elutazom pihenni.*
✧ Szin: (régi) *Szent Jakab hava, nyárhó, Oroszlán hava, hetedhó*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

június ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
Az év 6. hónapja. *Az iskolaév júniusban fejeződik be.*
✧ Szin: (régi) *nyárelő, Szent Iván hava, Rák hava, hatodhó*
✧ Táj: (csak a moldvai csángóknál:) *cseresel*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

jurta ◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Nemezből készült, favázas, kerek sátor. *Mongólia lakosságának egy része ma is jurtában lakik.*
✧ Szin: *nemezsátor, körsátor*
✧ Etim: Török eredetű orosz jövevényszó.

juss ◆◆◆ fn *~ok, ~t* vagy *~ot, ~a* (népi, régi)
1. Örökrész, örökség. *Anyai jussa az a ház. „Add ki a jussomat: pénzt, paripát, fegyvert”* (Arany J.: Toldi).
2. Az, ami törvény szerint valakit megillet. *Követeli a jussát.*

3. Törvény adta jog. *Jussa van valamihez*: joga van hozzá. *Ehhez jussom van!*

✧ Szin: **1.** *hagyaték*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

☝ Ha *s*-sel kezdődő toldalék járul hozzá, egyszerűsítve csak két *s*-t írunk: *jussal*.

juszt ◆◆◆ hsz (bizalmas)

(Dac kifejezésére:) *Juszt is*: csak azért is. *Juszt is megmutatom.* | *Juszt sem*: csak azért sem. *Juszt sem adom oda.*

✧ Etim: Latin eredetű német jövevényszó.

jut ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Elérkezik, elér valahova. *Az erdőn át a patakhoz jutott.* ■ *Célba jut*: eléri, amit akar. *Együtt könnyebben célba jutunk.* | *Megegyezésre jutnak*: megegyeznek. *A tárgyalás végére mégis megegyezésre jutottak.*

2. Valamilyen helyzetbe kerül. *Kínos helyzetbe jutott, amikor váratlanul egy egész család érkezett vendégségbe.* ■ *Csődbe jut*: tönkremegy. *Csődbe jutott a vállalkozás, be kellett zárni az üzletet.*

3. (Kifejezésekben:) Tudatának tartalmává válik. ■ *Eszébe jut*: emlékezetében felmerül. *Eszembe jutott, mit olvastam tegnap.* | *Tudomására jut*: értesül róla, megtudja. *Tudomására jutott, hogy be akarják csapni.*

4. Hozzájut valamihez, elér, megkap valamit. *Munkához jutott. Szóhoz jutott végre.* ■ *Lélegzethez jut*: könnyebbé válik a helyzete. *Végre lélegzethez jutott a nagy munka után.*

5. Bekerül valahova. *Méreg jutott a szervezetébe.*

6. Osztáskor, osztozkodáskor valakié lesz. *A családi osztozkodás során egy telek jutott neki. Mivel az ajándék 5000 Ft-ba kerül, rád 1000 Ft jut.* | (választékos) *Valakinek valami jut osztályrészül*: ez határozza meg az életét. *Nagyszüleinek szomorú sors jutott osztályrészül.*

7. Marad, van. *Mióta nyugdíjas, jut ideje horgászni. Jut még hely a szekrénynek is.* • Szólás: *Jut is, marad is*: van belőle bőven.

8. (Hivatalos kifejezésekben:) *Érvényre jut*: érvényesül. | *Kifejezésre jut*: kifejeződik.

✧ Szin: **1.** *elvetődik, kerül* **4.** *megszerez valamit* **5.** *kerül* **6.** *rászáll, esik* **7.** *akad, futja*

✧ Ell: **7.** *nincs*

✧ Etim: Ősi, ugor kori szó.

juta ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. A hársfafélékhez tartozó kétszikű növény. *Főleg Pakisztánban és Indiában termesztenek jutát.*

2. Ennek értékes rostja. *Jutából szövik a zsákvásznat.*

3. (Jelzőként:) Ilyen rostból készített. *A juta liszteszsák jó erős.*

✧ Etim: Angol, végső soron hindi eredetű német jövevényszó.

jutalék ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

(Kereskedelmi ügyletben) a közvetítőt megillető összeg. *Ha sikerül vevőt találnia a házamra, jutalékot kap az árából.*

✧ Szin: *részesedés, járandóság, százalék,* (idegen) *prémium*

✧ Etim: A → *jut* ige nyelvújítás kori származéka.

jutalmaz ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

Jutalmat ad valakinek valamiért. *Pontos, eredményes munkájáért az igazgató nagy összegű pénzzel jutalmazta. Az ő pályamunkáját is jutalmazták.*

✧ Szin: *díjaz, elismer,* (idegen) *honorál*

✧ Ell: *büntet*

✧ Etim: A → *jut* ige származéka.

jutalom ◆◆◆◆◆ fn *jutalmak, jutalmat, jutalma*

1. Elismerésként odaítélt pénzösszeg vagy emléktárgy. *30 éves szolgálatáért jutalmat kapott.* ■ *Jutalomban részesít valakit*: jutalmaz.

2. Valamilyen cél elérése érdekében felajánlott pénzösszeg. *Az elveszett tárca megtalálója jutalmat kapott.* ■ *Jutalmat tűz ki valamiért* vagy *valamire valakinek*: jutalmat ajánl fel. *Jutalmat tűztek ki a bűnöző kézrekerítésére a nyomravezetőnek.*

✧ Szin: **1.** *ajándék,* (régi) *pályabér,* (Fv bizalmas) *odmena* **2.** *díj, vérdíj,* (Fv bizalmas) *odmena*

✧ Ell: *büntetés*

✧ Etim: A → *jut* ige származéka.

jutányos ◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

Kedvező, olcsó. *A piacon sok minden jutányos áron kapható.*

✧ Szin: *előnyös, alkalmi*

✧ Ell: *kedvezőtlen, előnytelen, drága*

✧ Etim: A → *jut* ige nyelvújítás kori származéka.

juttat ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Segít valakit, valamit valahova, illetve valamihez jutni. *A könyvet külföldre juttatja. Barátnőjét lakáshoz juttatta.* (Hivatalos kifejezésekben:) *Érvényre juttat valamit*: érvényesít. | *Kifejezésre juttat valamit*: kifejez.

2. ■ *Eszébe juttat valamit*: emlékeztet, figyelmeztet rá. *Juttasd eszembe, hogy vegyek kenyeret is!*

3. Ad valakinek valamiből. *Nem tartotta meg az egész nyereményt, minden családtagjának juttatott belőle.*

✧ Szin: **1.** (küldeményt) *küld, továbbít* **3.** *adományoz, ajándékoz, nyújt*

✧ Ell: **3.** *visszavesz, visszaszerez*

✧ Etim: A → *jut* ige származéka.

K

kába ◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n*

1. Kábult. *Még kába az összeütközéstől. Az alvástól kábán járt a lakásban.*
2. Mámoros, kótyagos. *A nagy örömtől szinte kábán bámult maga elé.*

✧ Szin: *bódult, ájult, alélt, szédült* • *Olyan, mint a szédült liba.*
✧ Ell: *éber, tisztafejű, józan*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, bizonytalan, talán hangulatfestő eredetű szótő származéka.

kabala ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. A babonás hit szerint szerencsét hozó tárgy. *A kabaláját mindig magával hordja. Dolgozatíráskor elővette a kabaláit.*
2. Babonás hit. *Kabalából nem mondja meg senkinek, amíg nem biztos a dologban.*

✧ Szin: **1.** *amulett, kabalababa, talizmán, totem* **2.** *babona, hiedelem, tévhit*
✧ Táj: **2.** *bozsena*
✧ Etim: A zsidó vallási hagyományokból származó, héber *kabbala* szóból eredő vándorszó.

kabaré ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Vidám jelenetekből, villámtréfákból, zenés számokból álló szórakoztató műsor. *Este kabarét sugároz a Kossuth rádió.*
2. Kabarét játszó színház. *Betért egy kabarébа.*
3. (gúnyos) Nevetséges, furcsa jelenet. *Kész kabaré, amit művel.*

✧ Szin: **1.** (idegen) *show, showműsor* **2.** *kabarészínház, revüszínház,* (idegen) *varieté*
✧ Etim: Francia, végső soron középholland eredetű nemzetközi szó.
☝ A *show* szinonima kiejtése: [só].

kabát ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. A felsőruha fölött hordott, elöl gombolható, ujjas ruhadarab. *Ősszel átmeneti kabátot, télen bélelt kabátot viselt.*
2. Kiskabát, zakó. *Nem tudja felvenni az öltönyét, mert a kabátot kihízta.*

✧ Szin: **1.** *felöltő, dzseki* **2.** *blézer,* (régi) *dolmány, kabátka, dóka*
✧ Táj: **1.** *bujka* **2.** *ujjas, bujka, kacagány, kacaj, szokmány, mándli, kalamajkó*
✧ Etim: Nyugati szláv, talán szlovák jövevényszó.

kábel ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e* vagy *~je*

1. Szigetelt huzalokból álló, burkolt, vastag vezeték. *Kábeleket készít a műhelyben.*
2. Távvezeték. *A táviratok és telefonbeszélgetések tenger alatti kábelen teszik meg az utat Európa és Amerika között.*
3. (bizalmas) Föld alatt fektetett távvezetéken keresztül fogható tévécsatorna. *Jó műsort adtak a kábelen tegnap este.*

✧ Szin: **1.** *drót, drótkötél* **3.** (bizalmas) *kábeltévé*
✧ Etim: Francia, végső soron latin eredetű nemzetközi szó.

kábeltelevízió ◆◆◆ fn

Televíziós műsorokat kábelen továbbító rendszer, illetve televízióadás. *Már az egész városban van kábeltelevízió.*

✧ Szin: (bizalmas) *kábel, kábeltévé*
✧ Etim: Összetétel: → *kábel* + → *televízió*.

kabin ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

1. Átöltözésre való fülke. *Kabint bérel a strandon.*
2. Háló-, illetve utasfülke. *A hajójegye másodosztályú kabinra érvényes.*
3. Járművön a vezető elkülönített fülkéje. *A kamion kabinja hálóhelyül is szolgál. Az űrhajó kabinjában nőtt a hőmérséklet.*

✧ Szin: **1.** *öltözőfülke, vetkőzőfülke* **2.** *hajókabin, kajüt* **3.** *pilótafülke*
✧ Etim: Angol, végső soron ófrancia eredetű nemzetközi szó.

kábítószer ◆◆◆◆◆ fn

Kábulatot okozó (mérgező) szer. *20 kiló kábítószert próbált becsempészni az országba, de a határon leleplezték.*

✧ Szin: *bódítószer,* (idegen) *drog, narkotikum,* (szleng) *anyag, cucc, fű, kábszer, koksz, por*
✧ Etim: Összetétel; *kábító*: a → *kába* melléknévből vagy közvetlenül annak tövéből létrejött *kábít* ige származéka + → *szer*.

kábítóz|ik ◆◆ ige *~ni* (bizalmas)

(Rendszeresen) kábítószert fogyaszt. *Már megint kábítóztál?! Nagyon elkeseredett, amikor megtudta, hogy a gyereke két éve kábítózik.*

✧ Szin: *kábítószerezik,* (bizalmas) *drogozik, narkózik, kábszerezik,* (szleng) *anyagozik, szipuzik,* (Mv bizalmas) *drogirozza magát*

✧ Etim: A *kábító* ‘kábítószer’ főnév (vö. → *kábítószer*) származéka.

kabóca ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Két pár hártyás szárnyukkal jól repülő, szipókás rovarok rendje, illetve az ehhez tartozó egyed. *A kabócák különböző fajait látta a réten, látott pl. vérpettyes kabócát is. Az énekes kabóca a tücsökénél erősebb, zizegő hangot ad.*

✧ Etim: Horvát-szerb vagy szlovén jövevényszó.

kábulat ◆◆◆ fn –, *~ot, ~a*

Kábult állapot. *Az altatás után nehezen tért magához kábulatából.*

✧ Szin: *álomkór, bódulat, bódultság, kábaság,* (régi) *mákonyálom*

✧ Ell: *józanság, éberség, eszmélet*

✧ Etim: A → *kába* melléknévből vagy közvetlenül annak tövéből létrejött *kábul* ige származéka.

kábult ◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

Zavart, megzavarodott, eltompult. *Kábult volt a láztól.*

✧ Szin: *álomittas, bódult, kába, kótyagos*

✧ Táj: *beléndekes, maszlagos, mákonyos*

✧ Ell: *éber, élénk, eleven*

✧ Etim: A → *kába* melléknévből vagy közvetlenül annak tövéből létrejött *kábul* ige származéka.

kacag ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

Önfeledten, hangosan nevet. *A hasát fogva kacagott a vicceken. Betegre kacagja magát.*

✧ Szin: *hahotázik, kacarászik, nevetgél*

✧ Táj: *göcög, hahotál, kacároz*

✧ Ell: *sír, zokog, bőg*

✧ Etim: A → *kacaj* főnév tövével azonos hangutánzó eredetű szótő származéka.

kacagány ◆ fn *~ok, ~t, ~a* (régi)

Vadállat bőréből készült palástszerű ruhadarab. *A honfoglalás korabeli magyarok bal vállra vetve hordták a kacagányt.*

✧ Szin: (régi) *hátibőr, kancamente*

✧ Etim: Francia vagy olasz eredetű vándorszó.

kacaj ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* (választékos)

Rövid, szívből jövő, önfeledt nevetés. *„Víg a játék, harsogó kacajjal”* (Juhász Gy.: Szinházban).

✧ Szin: *hahota,* (választékos) *kacagás*

✧ Táj: *kacahaj*

✧ Ell: *bőgés, sírás,* (választékos) *zokogás*

✧ Etim: A → *kacag* ige tövével azonos hangutánzó eredetű szótő származéka.

kacat ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

Értéktelen holmi. *Mit keres itt ez a sok, padlásról lehozott régi kacat?*

✧ Szin: *bóvli, cókmók, gönc, ócskaság, ringy-rongy, limlom,* (régi, népi) *encsembencs(em)*

✧ Táj: *himihumi*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

kacér ◆◆◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, ~an* vagy *~ul*

1. Férfiak érdeklődését, érzéki vonzalmát felkelteni igyekvő (nő). *A kacér táncosnő térde kivillant a szoknyája alól.*

2. Kacérságra való, az érzékiséget ingerlő (mosoly, öltözet, viselkedés). *Kacéran kivágott ruhában ment a bálba. Kacér mosolya vonzza a férfiszemeket.*

✧ Szin: *kihívó, magakellető, hamis* • **1.** *Hamis a mája.*

✧ Táj: *csalfás, csalingós*

✧ Ell: *szolid, szende*

✧ Etim: Görög eredetű német jövevényszó.

kacérkod|ik ◆◆◆ ige *~ni*

1. Kacérul viselkedik. *Sok kamasz lány kacérkodik a fiúkkal.*

2. (bizalmas) Félig-meddig komolyan foglalkozik valamivel, valaminek a tervével. *Azzal a gondolattal kacérkodom, hogy megtanulok autót vezetni.*

✧ Szin: **1.** *dévajkodik, enyeleg, incselkedik, hamiskodik, huncutkodik, cicázik,* (idegen, régi) *kokettál*

✧ Táj: *csalfálkodik*

✧ Etim: A → *kacér* melléknév származéka.

kacifántos ◆ mn *~ak, ~at, ~an* (bizalmas)

Nyakatekert, körülményes. *Kérdésemre nagyon kacifántos választ adott.*

✧ Szin: *bonyolult, szövevényes, kusza,* (bizalmas) *faramuci*

✧ Ell: *egyszerű, világos, érthető*

✧ Etim: Valószínűleg összetétel; *kaci*: tisztázatlan eredetű, a nyelvjárási *kacki* 'kackiás' szó családjával függhet össze + *fántos*: önállóan nem adatolható, de megtalálható *bakafántos* melléknevünkben is (vö. → *bakafántoskodik*).

kackiás ◆ mn *~ak, ~at, ~an* (régi, népi)

1. Büszkén, hetykén viselt. *Cirmos kackiás farokkal sétál a tetőn. A huszár megpödörte kackiás bajuszát.*

2. Hetykén kicsinosított, egyenes, büszke tartású (személy). *A kackiás menyecske jól kihúzta magát új ruhájában.*

✧ Szin: **1.** *peckes,* (népi) *nyalka* **2.** (választékos) *deli, délceg, nyalka,* (idegen, bizalmas) *snájdig* (férfi); *tűzrőlpattant* (nő)

✧ Ell: **1.** *lankadt, ernyedt, petyhüdt,* (népi) *kornyadozó* **2.** *lankadt,* (idegen) *enervált,* (népi) *kornyadozó*

✧ Etim: Tisztázatlan eredetű szótő származéka. A tő összefügghet a → *kacifántos* melléknév előtagjával.

kacor[1] ◆ fn *~ok, ~t, ~ja* (népi)

1. Az éle irányában görbült pengéjű, húzva vágó kés. *Vettem a gazdaboltban egy kézreálló kis kacort.*

2. Nádvágó sarló. *A balatoni nádtenger aratásához már nem elég a kacor, a nádaratók géppel dolgoznak.*

✧ Etim: Déli szláv jövevényszó.

kacor[2] ◆ fn *~ok, ~t, ~ja* (népi)

Kandúr. *A hatalmas kacor beugrott a szobába az ablakon ált.* (Tulajdonnév-szerűen:) *Népmesék ismert szerepelője a Kacor király.*

✧ Szin: (régi) *bakmacska*

✧ Etim: Szlovák jövevényszó.

kacs ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

Növény vékony, kapaszkodásra való hajtása. *A gazda megtisztította a szőlőt a fölösleges kacsoktól és hajtásoktól.*

✧ Szin: *inda, kapaszkodó,* (régi) *fogódzó, sekenyő*

✧ Táj: *bajusz*

✧ Etim: Bizonytalan, talán hangfestő eredetű szó; egy ősi igenévszó főnévi változata lehet (vö. → *kacsint*).

kacsa ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. A libánál kisebb, rövid lábú lúdféle háziszárnyas. *A hízott kacsát ketrecben szállítják a piacra. A kacsát a tőkés récéből háziasították.*

2. Vadkacsa. *A lelőtt kacsa a nádasba esett.*

3. A kacsa húsa mint étel. *Töltött kacsa volt ebédre.*

4. Vizelésre használt csöves edény fekvő férfibetegek számára. *A nővér bevitte a kacsákat a betegszobába.*

5. (bizalmas) Valótlan hír. *A hírlapi kacsa a híres színész magánéletéről szólt.*

✧ Szin: **1.** (népi) *réce, ruca* **2.** (hivatalos) *réce,* (népi) *réce, ruca* **4.** *vizelőedény* **5.** *álhír, hazugság,* (választékos) *koholmány,* (bizalmas, rosszalló) *blöff*

✧ Táj: **1.** *réceruca, tasó, kácsa*

✧ Ell: **5.** *tény, valóság, igazság*

✧ Etim: Szlovák jövevényszó. A szlovák szó hangutánzó eredetű.

✧ Ö: vad + kacsa

☝ A *kacsa* hímje a *gácsér*, nősténye a *tojó*, a fiatal madár neve *kiskacsa*. A kacsák hangját a *hápog* hangutánzó igével fejezzük ki. – A vadkacsák fajait az állattan szaknyelvében *récé*-nek nevezik, például: *tőkés réce, kendermagos réce, fütyülő réce*. Lásd még a *réce* szócikket!

kacsacsőrű ◆ mn *~ek, ~t,* –

■ *Kacsacsőrű emlős*: kb. 60 cm hosszú vízi emlősállat. *A csupán Ausztráliában honos kacsacsőrű emlős tojást rak, majd az abból kikelt kicsinyét szoptatja.*

✧ Etim: Összetétel; → *kacsa* + *csőrű*: a → *csőr* főnév származéka.

kacsáz|ik ◆ ige *~ni*

1. (bizalmas) Csámpásan jár. *Nézd csak, hogy kacsázik abban a hatalmas cipőben!*

2. Vadkacsára vadászik. *Elmentek már hajnalban kacsázni.*

3. Lapos kavicsokat dobál a vízbe úgy, hogy azok a víz felületét többször érintve fel-felpattanjanak. *A tóparton a gyerekek már órák óta kacsáznak.*

✧ Szin: **1.** *biceg, döcög,* (bizalmas) *csámpázik* **3.** (bizalmas) *vajaskenyerezik*

✧ Táj: **1.** *kacskarol* **3.** *csesztet, csúsztat, halaz*

✧ Etim: A → *kacsa* főnév származéka.

kacsint ◆◆◆◆◆ ige *~ani*

1. Fél szemmel ráhunyorít valakire. *Pistára kacsintott, hogy figyelmeztesse. Kati kihívóan a fiúra kacsintott.*
2. (bizalmas) Lopva odapislant. *A szomszédja füzetébe kacsintott.*
✧ Szin: **1.** *hunyorít* **2.** *les, belepillant*
✧ Etim: Egy ‘hajlat; hajlik’ jelentésű ősi igenévszó igei megvalósulásának származéka (vö. → *kacs*, → *kancsal*).

kacskaringó ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Ide-oda görbülő, tekervényes vonal. *A barokk épület díszítése tele volt kacskaringókkal.*
2. Kanyargós út. *Eltévedt a történelmi városka kacskaringóiban.*
3. (Szövegben) fölösleges díszítőelem. *Beszéde tele volt kacskaringóval.*
✧ Szin: **1.** *tekervény, csigavonal* **2.** *kanyar, forduló, kerülőút* **3.** *cirkalom, cifrázat, cikornya*
✧ Etim: Szószaporító összetétel; → *kacs* + *karingó*: a → *kering* ige *karing* alakváltozatának származéka.

kacsó ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (kedveskedő, régi)
Nő vagy gyermek kezefeje. *Csókolom a kis kacsóját! Add ide a kacsódat!*
✧ Szin: *kezecske,* (tréfás) *pracli*
✧ Etim: A → *kacs* főnévvel azonos ősi igenévszó származéka.

kád ◆◆◆◆◆ fn *~ak, ~at, ~ja*
1. Fürdőkád. *Kádban fürdik, nem szeret zuhanyozni.*
2. Nagy, kerek vagy ovális, rendszerint fából, betonból vagy fémből készült edény. *A szőlőt a puttonyból kádakba öntik. Az esővizet kádban gyűjti.* (Jelzőként:) Annyi, amennyi egy kádba belefér. *Két kád must lett az idei szőlőből.*
✧ Szin: **2.** *tartály, dézsa, medence* (melléknév:) *kádnyi, dézsányi*
✧ Etim: Görög, végső soron héber eredetű szláv, valószínűleg déli szláv jövevényszó.

kádár ◆ fn *~ok, ~t, ~ja*
Faedényeket, pl. hordót, fakádat készítő iparos. *Ma két dézsával készült el a falu kádárja.*
✧ Szin: *hordókészítő,* (régi) *bodnár, pintér, hordócsináló*
✧ Etim: Valószínűleg déli szláv vagy szlovák jövevényszó.

kadarka ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Október elején érő, vörös borszőlő. *Akad a kertünkben kadarka is.*
2. Ilyen szőlőből készült vörösbor. *Kadarkát iszik a sült pulykához.*
✧ Etim: Horvát-szerb jövevényszó.

káder ◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
Politikai szempontból megbízható személy. *A kommunista párt fontos, vezető feladatokkal bízta meg jó kádereit.*
✧ Etim: Francia, végső soron latin eredetű német jövevényszó.

kádi ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen)
(A muzulmánoknál:) Bíró, illetve a törvényekben jártas személy. *Erről a peres ügyről meg kell kérdezni a bölcs kádit!*
✧ Etim: Perzsa, végső soron arab eredetű oszmán-török jövevényszó.

kaftán ◆ fn *~ok, ~t, ~ja* (idegen)
(Keleti népeknél:) Bokáig érő kabát. *A török férfiak hagyományos viselete a kaftán.*
✧ Szin: *köntös*
✧ Etim: Újperzsa eredetű oszmán-török jövevényszó.

kagyló ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Meszes, nyitható házban élő, puhatestű víziállat. *A tavi kagyló apró szerves törmeléket szűr ki az iszapból.*
2. Ennek az állatnak két részből álló meszes háza. *Kagylót szedeget a tengerparton.*
3. A telefonkészülék mikrofont és hallgatót tartalmazó része. *Cseng a telefon, vedd fel a kagylót!*
4. A mosdó és a vécé medencéje. *Kimossa a fürdőszobában és a vécében a kagylót.*
5. (szleng) Fül. *Nyisd ki a kagylódat, haver, nem mondom el többször!*
✧ Szin: **2.** *kagylóhéj, teknő* **3.** *telefonkagyló* **4.** *vécécsésze, vécékagyló; mosdókagyló* **5.** *fülkagyló*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű; talán francia, végső soron görög eredetű olasz jövevényszó.
✧ Ö: mosdó + kagyló

kaja ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (bizalmas)
Ennivaló. *Nincs semmi kajám. A mamám jó kajákat főz.*
✧ Szin: *élelem, étel, eledel,* (szleng) *zaba,* (régi) *elemózsia, harapnivaló*
✧ Etim: Szóelvonással keletkezett a → *kajál* igéből.

kajak ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. Az ülés kivételével fedett, kéttollú evezővel mindkét oldalon felváltva hajtott, egy-, két- vagy négyüléses könnyű csónak. *Nyáron kajakkal jártuk be a Balatont. Az eszkimók bálnabordákból készítették és fókabőrrel vonták be kajakjukat.*

2. Kajakkal űzött sportág, versenyszám. *Kajakban nyert világbajnokságot.* (Jelzőként:) *Kajak egyesben bronzérmes lett.*

✧ Szin: **2.** *kajakozás*

✧ Etim: Eszkimó eredetű nemzetközi szó.

kajál ◆◆◆ ige *~ni* (szleng)

Eszik. *A haverom reggeltől estig kajálna, mindig éhes.*

✧ Szin: *táplálkozik, falatozik, étkezik,* (szleng) *zabál, burkol, abrakol*

✧ Etim: Cigány jövevényszó.

kaján ◆◆◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul* (rosszalló)

Csípősen gúnyos (személy), illetve rosszakaratot kifejező (dolog, viselkedés). *Ennek a kaján nőszemélynek minden szava sértő. „A vásott kamasz kaján arccal kísérte a leánykát […] hogy kétségbeesésében […] gyönyörködjék”* (Mikszáth K.: Örzsike története).

✧ Szin: (rosszalló) *epés, gúnyos, rosszmájú, kárörvendő,* (idegen) *maliciózus*

✧ Etim: A bibliai *Kain ~ Kaján* személynévből köznevesült.

kajla ◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n*

1. Lekonyuló, lefelé görbülő. *A legény kétfelé törüli kajla bajuszát. A kiskutya kajla fülével feltörölte a padlót.*

2. (népi) Meggondolatlanul viselkedő (főként gyerek). *Ne légy ilyen kajla, édes fiam!*

✧ Szin: **1.** (régi) *kónya* **2.** *hebehurgya*

✧ Táj: *kukora, kajsza, csajla*

✧ Ell: **1.** *egyenes* **2.** *komoly, megfontolt*

✧ Etim: Valószínűleg a régi nyelvi *kajol ~ kajlik* ‘hajlik, görbül’ ige származéka.

kajszibarack ◆ fn

1. Narancssárga húsú és héjú, nyáron érő csonthéjas gyümölcs. *A piacon vett egy kiló kajszibarackot.*

2. Ilyen gyümölcsöt termő fa. *Kajszibarackot ültetett a kertjébe a többi gyümölcsfa közé.*

✧ Szin: *sárgabarack, kajszi*

✧ Táj: *kajszin, kajszinbarack*

✧ Etim: Szószaporító összetétel; *kajszi* ‘sárgabarack’: oszmán-török jövevényszó + → *barack.*

kaka ◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. (gyermeknyelvi) Az emésztésnek a szervezetből kiürülő végterméke. *Megint kaka van a pelenkában!*

2. (bizalmas) Undort keltő dolog. *Valami kaka van a pólódon!*

✧ Szin: **1.** *ürülék, széklet, bélsár,* (gyermeknyelvi) *kaki,* (szépítő) *sárgaföld,* (durva) *szar* **2.** *piszok, mocsok,* (durva) *szar*

✧ Etim: Szóelvonással keletkezett a latin eredetű *kakál* igéből.

káka ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Csomó nélküli és levéltelen szárú, 1-2 m magas, sásféle vízinövény. *A tó szélét sűrű káka nőtte be.* • Szólás: *A kákán is csomót keres*: akadékoskodik, ott is hibát keres, ahol nincs.

✧ Szin: *sás,* (régi) *szittyó, gyékény*

✧ Táj: *sisák, káké, kákó*

✧ Etim: Valószínűleg török jövevényszó.

kakadu ◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Tarka tollú, fején felborzolható bóbitát viselő papagájféle madár. *Éles hangon rikácsol a kakadu.* • Szólás: *Olyan, mint egy kakadu*: **a)** ízléstelenül tarkán öltözött **b)** felálló hajú.

✧ Etim: Maláj eredetű vándorszó.

kakaó ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Amerikai eredetű, toktermésű, örökzöld trópusi fa. *Ezeken az ültetvényeken mindenütt kakaó nő.*

2. A kakaófa toktermésének magjából finomra őrölt barna por. *Egy doboz kakaót vásároltam a tortasütéshez. Kakaót szórt a süteményre.*

3. Kakaóporból tejjel és cukorral készített ital. *Kakaót iszik reggelire.*

4. (szleng) Benzin, illetve (hang)erő. *Nincs ebben a motorban elég kakaó. Ez a kedvenc számom, adj rá egy kis kakaót!*

✧ Szin:**1.** *kakaófa* **2.** *kakaópor* **3.** *kakaós tej* **4.** *energia, gáz*

✧ Etim: Spanyol, végső soron azték eredetű vándorszó.

kakas ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Tyúkféle madarak hímje. *Tíz tyúkja és egy kakasa van. A fácántyúk elszaladt, de a kakast sikerült lefényképezni.* • Szólás: *Felszáll a házra a vörös kakas*: kigyullad a ház. (Bosszúság kifejezésére:) *Hogy a kakas csípje meg!*
2. Puska, pisztoly elsütő szerkezetének rugós része. *Felhúzza a kakast, aztán elsüti a puskát.*
✧ Szin: **1.** (bizalmas) *kukori* **2.** *ütőszeg*
✧ Táj: **1.** *gyura, égbekiáltó, kakusz, kokas*
✧ Ell: **1.** *tyúk* **2.** *ravasz*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.
✧ Ö: szél + kakas

kakasszó ◆◆ fn
A kakasnak a napfelkeltét jelző, első kukorékolása. *Kakasszó előtt keltünk, hogy megnézzük a Balaton fölött a napfelkeltét.*
✧ Etim: Összetétel: → *kakas* + → *szó*.

kakasülő ◆ fn *~k, ~t, ~je*
1. (népi) Baromfi alvóhelyéül használt létraszerű állvány. *Az egyik tanyán az istállóba állították be télen a kakasülőt.*
2. (bizalmas) Színházi nézőtér, illetve templombelső legfelső szintje. *A kakasülőről is jól láttuk az előadást.*
✧ Szin: **1.** (népi) *tyúkülő,* (régi) *kakasgerenda, macskafa* **2.** *karzat, erkély, galéria*
✧ Táj: **1.** *kakasülés, tikhí, tyúkhiu*
✧ Etim: Szófajváltással főnevesült összetétel; → *kakas* + *ülő*: az → *ül* ige származéka.

kaki ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (gyermeknyelvi)
(Rendszerint) gyermek széklete. *Van kaki a pelusban?*
✧ Szin: *ürülék, bélsár,* (gyermeknyelvi) *kaka,* (szépítő) *nagydolog,* (durva) *szar*
✧ Etim: A → *kaka* főnév származéka.

kaktusz ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
Trópusokon honos, nálunk zárt térben tartott, húsos szárú, tüskés növény. *Ritkán locsold a kaktuszodat, mert elpusztul!*
✧ Szin: (régi) *csodatövis, pozsgár*
✧ Etim: Görög eredetű nemzetközi szó.

kakukk ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
Tojásait idegen fészekbe rakó, jellegzetes hangú, gerle nagyságú, szürkés színű erdei madár. *Sohasem rak fészket a kakukk.*
✧ Szin: (régi) *kukukk*
✧ Táj: *kukumadár, kuknyimadár, kakukkolómadár*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó.
☝ Ha *k*-val kezdődő toldalék járul hozzá, egyszerűsítve csak két *k*-t írunk: *kakukkal.*

kakukkfióka ◆ fn
1. A kakukk idegen fészekben felnövekvő kicsinye. *A kakukkfióka a galamb fészkében kelt ki a tojásból.*
2. (gúnyos) Nem a törvényes szülőtől született gyermek. *Ki az apja annak a kakukkfiókának?*
✧ Szin: **2.** (gúnyos) *fattyú, zabigyerek,* (szépítő) *szerelemgyerek*
✧ Táj: **2.** *kakukkfi*
✧ Etim: Összetétel: → *kakukk* + → *fióka*.

kakukkfű ◆◆ fn
Lila virágú, illatos, kámforos aromájú fűszer- és gyógynövény. *Kakukkfüvet tesz a vadételekbe. A kakukkfűvel készült szirup jó a köhögés csillapítására.*
✧ Szin: *mézfű,* (régi) *vadzsombor*
✧ Táj: *balzsamfű, démutka, kakucskafű, pecsenyefű*
✧ Etim: Összetétel: → *kakukk* + → *fű*.

kakukktojás ◆◆ fn
1. A kakukk idegen fészekbe rakott kicsi, halványkék tojása. *A kakukktojást leggyakrabban a vörösbegy fészkében találjuk.*
2. (gúnyos) Nem a törvényes szülőtől született gyermek. *A gyerekei között van egy kakukktojás is.*

3. Oda nem illő, a környezetétől eltérő dolog. *Válaszd ki a szavak közül a kakukktojást!*
✧ Szin: **2.** (gúnyos) *kakukkfióka, zabigyerek, fattyú,* (szépítő) *szerelemgyerek*
✧ Etim: Összetétel: → *kakukk* + → *tojás*.

kalács ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Lisztből tejjel, vajjal, cukorral és tojással készített, a kenyérhez hasonlóan sütött édes kelt tészta. *Reggelente kalácsot evett, és kakaót ivott hozzá.* ■ *Fonott kalács*: nyersen vastag fonatba tekert kalács. | *Diós, mákos kalács*: töltelékkel megkent és felhengerített tésztából sütött tekercs. ● Szólás: *Kalácsot eszik, s másnak kenyér sem jut*: a gazdagnak mindene megvan, a szegénynek semmije sincs. | *Ha kalács nincs, kenyér is jó*: azzal kell megelégedni, ami van.

2. ■ *Térde kalácsa*: a térd közepén levő lapos csont. *Focizáskor megütötte a térde kalácsát.*

✧ Szin: **1.** (régi) *botkalács* **2.** *térdkalács*
✧ Táj: **1.** *bukta, kelős*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.
✧ Ö: mézes + kalács

kaláka ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (népi)

Nagyobb munkára alakult családi vagy baráti munkaközösség, illetve kölcsönösségi alapon végzett munka, amelyet közös szórakozással fejeznek be. *Megyünk kalákába dolgozni. Kalákában építik a házat.*

✧ Szin: *munkacsapat*
✧ Táj: *bijak*
✧ Etim: Déli szláv eredetű román jövevényszó.

kalamajka ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (bizalmas)

Zavaros, rendezetlen helyzet. *Nagy kalamajkát okozott a hír.*

✧ Szin: *felfordulás, zűrzavar, baj, kavarodás, kellemetlenség,* (bizalmas) *hajcihő, cécó, grimbusz, zűr,* (szleng) *balhé*
✧ Táj: *kuferc*
✧ Etim: Ukrán jövevényszó.

kalamáris ◆ fn *~ok, ~t, ~a* (régi)

Tinta tárolására használt edény. *„A padba volt szúrva hegyes végivel a kalamáris, amiből mártogatott”* (Jókai M.: A jó öreg asszony).

✧ Szin: *tintásüveg, tintatartó*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

kaland ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. Izgalmas, rendkívüli esemény. *Utazás közben rengeteg kalandot élt át.*

2. Meggondolatlan, kockázatos vállalkozás. *Felelőtlen kalandokba bocsátkozik.*

3. Könnyedén vett alkalmi kapcsolat. *Szerelmi kalandjai vannak, mindegyik csak egy-két hétig tart.*

✧ Szin: **1.** *élmény, megpróbáltatás, hányattatás* **3.** *viszony,* (idegen) *flört, liezon*
✧ Etim: Nyelvújítás kori szóelvonás a → *kalandozik* igéből.

kalandor I. ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* (rosszalló)

1. Törvénytelenül, mások kárára ügyeskedő személy. *Kalandorok kíméljenek!*

2. Kalandot, izgalmat kereső, kóborolni, csavarogni szerető személy. *A kalandor egyedül vágott neki a havas hegycsúcsnak.*

✧ Szin: **1.** (rosszalló) *csaló, világcsaló, szélhámos, svihák* **2.** (rosszalló) *szerencselovag, szerencsevadász,* (idegen) *konkvisztádor*
✧ Etim: A → *kalandozik* ige tövével azonos, önállóan nem adatolható szótő származéka.

kalandor II. ◆◆◆◆ mn *~ok, ~t,* – (rosszalló)

1. Kalandot, izgalmakat kereső. *A kalandor természetű lovag meghódította a lakatlan szigetet.*

2. Kockázattal járó, bizonytalan kimenetelű. *Kalandor vállalkozásba fogott.*

✧ Szin: **1.** (rosszalló) *csaló, szélhámos* **2.** *kockázatos, merész,* (bizalmas) *rizikós*
✧ Ell: **1.** *becsületes, rendes* **2.** *biztos, kockázatmentes*
✧ Etim: A → *kalandozik* ige tövével azonos, önállóan nem adatolható szótő származéka.

kalandoz|ik ◆◆ ige *~ni*

1. (régi, választékos) Zsákmányt keresve jár. *A középkorban fegyveres csapatok kalandoztak Európában.*

2. Céltalanul bolyong. *Vajon merre kalandozik az eltévedt hajó?*

3. (bizalmas) Ide-oda jár, csavarog. *Erdőn-mezőn kalandoztunk.*

4. Eltér a tárgytól. *Gondolatai messze kalandoztak.*

✧ Szin: **1.** *zsákmányol,* (régi) *portyázik* **2.** *kószál, kóborol,* (bizalmas) *csalinkázik* **4.** *csapong, elkalandozik*
✧ Ell: **4.** *összpontosít,* (idegen) *koncentrál*
✧ Etim: A → *kalandor* főnév, illetve igenév tövével azonos, önállóan nem adatolható szótő származéka.

kalap ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. Merevebb tartású anyagból készült, rendszerint karimás fejfedő. *A terembe lépve levette kalapját.* ■ *Kalapot emel valaki előtt*: **a)** tisztelettel köszönti. *Az urak kalapot emeltek a hölgy előtt.* **b)** elismeri. *A teljesítményéért kalapot emelek Ön előtt!* ● Szólás: *Le a kalappal előtte*: elismerés jár neki. | *Egy kalap alá vesz*: különböző dolgokat egy csoportba sorol, egyformán ítél meg. | *A kalapja mellé tűzheti*: értéktelen. | (tréfás) *Megeszem a kalapom, ha…*: biztos vagyok az ellenkezőjében.

2. (Jelzőként:) Annyi, amennyi egy kalapba belefér. *Egy kalap szilvát szedtünk.*

3. A gomba ernyőszerű felső része. *A csiperkének csak a kalapját használd fel, a szárát ne!*

✧ Szin: **1.** *süveg, cilinder,* (régi) *kalpag,* (szleng) *tökfedő, bré* **2.** *kalapnyi*
✧ Etim: A régi nyelvi, német mintára részfordítással létrejött *kalapsüveg* összetétel (*kalap* + → *süveg*) előtagjának önállósulásával keletkezett.

kalapács ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Egyik végén lapos, másik végén ék alakú, fémből készült nyeles szerszám. *Kalapáccsal veri be a szöget a falba.*

2. Fából készült, koppantásra való eszköz. *Csendet a teremben! – szólt a bíró a kalapáccsal kopogva.* ■ *Kalapács alá kerül*: elárverezik. *Kalapács alá került a nagy festő egyik utolsó műve.*

3. Kalapács alakú hallócsontocska. *A középfülből a belső fülbe a kalapács továbbítja a dobhártya rezgését.*

4. (Sporteszközként:) Huzalra erősített vasgolyó. *A sportműsorban éppen kalapácsot vet az atléta.*

✧ Szin: **1.** *ütőeszköz,* (régi) *pöröly, sulyok*
✧ Táj: **1.** *ütü, csokány, verő*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.

kalapál ◆◆◆ ige *~ni*

1. Kalapáccsal ütögetve formál valamit. *A kovácsműhelyben patkót kalapálnak.*

2. Messze hangzón ütöget. *A szomszédban egész nap kalapálnak.*

3. ■ *Kalapál a szíve*: hevesen ver a szíve. *Csak úgy kalapált a szíve az izgalomtól.*

✧ Szin: **1.** *kalapácsol, püföl, üt* **2.** *kopácsol*
✧ Táj: **2.** *pörölyöz, kallantyúz, kótog, kopincol*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szláv jövevényszó.

kalapoz ◆ ige *~ni* (bizalmas)

(Kalapjába) adományokat gyűjt. *Fiatalok bohócmutatványokat adnak elő a téren, s egyikük kalapoz.* (átvitt) *Nincs pénz a sportpályára, kalapoznunk kell.*

✧ Szin: *koldul, gyűjt,* (bizalmas) *tányéroz, kuncsorog,* (szleng) *lejmol, tarhál*
✧ Ell: *ad, adományoz, adakozik*
✧ Etim: A → *kalap* főnév származéka.

kalász ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

A pázsitfüvek és a gabonafélék füzéres virágzata, illetve termése. *Az erdélyi református templomokat búza kalászából font koszorúval díszítik.* ■ *Kalászba szökken*: kalászt hoz, termőre fordul. *Kalászba szökkent a búza.*

✧ Szin: *gabonafej, búzafő*
✧ Táj: *buga*
✧ Etim: Déli szláv vagy szlovák jövevényszó.

kalauz ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. (Járművön) a menetjegyet érvényesítő alkalmazott. *A vonaton két állomás között kezelte a jegyünket a kalauz.*
2. Idegeneket alkalmilag kísérő, vezető személy. *Ő lesz a külföldi vendégek kalauza.*
3. Útbaigazító, tájékoztató füzet vagy könyv. *A géphez kalauzt is mellékeltek.*
✧ Szin: **1.** *jegyellenőr, jegykezelő,* (Va, Dv, Mv) *kondukter* **2.** *idegenvezető,* (idegen) *cicerone* **3.** *ismertető*
✧ Etim: Kun jövevényszó.
✧ Ö: úti + kalauz

kalauzol ◆◆◆ ige *~ni*
Ismeretlen helyen kísér, tájékoztat valakit. *A várban idegenvezető kalauzolta a látogatókat.*
✧ Szin: *vezet, irányít,* (régi) *gardíroz*
✧ Etim: A → *kalauz* főnév származéka.

kalcium ◆◆ fn –, *~ot, ~a*
1. Ezüstfehér színű fém. *A kalcium legfontosabb vegyülete a mész.*
2. Ezt tartalmazó, a csontfejlődést elősegítő gyógyszer. *Máté pezsgőtablettában, Hanna szirupban szedi a kalciumot.*
✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.
☝ A *kalcium* vegyjele: *Ca* (pont nélkül). – A szót *a*-val írjuk, kiejtése [kalcium] vagy [kálcium].

kalendárium ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
1. (népi, régi) Naptár. *Régen olvasnivalókat, képeket és hasznos tudnivalókat is tartalmazó kötetben adták ki a kalendáriumot.*
2. Folyóirat naptárt is tartalmazó évkönyve. *Megjelent a Szabad Föld kalendáriuma.*
✧ Szin: **1.** *évkönyv,* (idegen) *almanach,* (régi) *csízió*
✧ Táj: *csíziókönyv, kalendár*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

kaliba ◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Rendszerint fából összetákolt, kezdetleges kis ház. *Az erdő szélén lakik egy ócska kalibában.*
✧ Szin: *kunyhó, bódé, házikó,* (bizalmas) *vityilló, bodega, sufni,* (népi) *kalyiba,* (Fv bizalmas) *koliba*
✧ Táj: *koleda, burdéj, kusornyó, galyiba, gulyiba*
✧ Ell: *palota, villa*
✧ Etim: Görög eredetű vándorszó.

kalifa ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Mohamedán uralkodó. *A kalifátusokban a kaliﬁák nem csak világi fejedelmek, hanem egyházfők is.*
✧ Szin: *emír*
✧ Etim: Francia, végső soron arab eredetű nemzetközi szó.

kalimpál ◆◆ ige *~ni*
1. Végtagjaival hadonászik, csapkod. *A padon ülve kalimpál a lábával. Nem tud úszni, csak kalimpál a vízben.*
2. (rosszalló) Gyengén vagy hamisan zongorázik (valamit). *Egy könnyű kis darabot kalimpál a zongorán. Azt mondta, hogy tud zongorázni, de csak kalimpál.*
3. (bizalmas) (Szív) szabálytalanul ver, dobog. *A dolgozattól való félelmében hevesen kalimpált a szíve.*
✧ Szin: **1.** *rúgkapál* **2.** (rosszalló) *klimpíroz,* (bizalmas) *pötyögtet, pötyög* **3.** (bizalmas) *rendetlenkedik*
✧ Táj: **1.** *kalimpázik, csalimpál, klepetál, klimpirnyál*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, a régi nyelvi, ismeretlen eredetű *kall* ‘tömörít, ványol’ igével összefüggő szótő származéka (vö. → *kallantyú*, → *kallódik*).

kalitka ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Drótból készített vagy vesszőből font kicsi rácsos házikó. *Kalitkában tartja a madarat.*
2. (tréfás) Rácsos, üveges kis fülke. *A pénztáros és a portás kalitkája előtt is várnia kellett.*
✧ Szin: **1.** *ketrec, rekesz,* (népi) *kalicka* **2.** (bizalmas) *bódé,* (szleng) *cella, zárka, fogda*
✧ Táj: **1.** *kalinka, kas, kalit*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.

kallantyú ◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Elfordítható kis fémfogantyú. *Csak egy kallantyúval záródik az ajtó.*
✧ Szin: (bizalmas) *rigli*
✧ Etim: A régi nyelvi *kallant* ‘átfordít’ ige melléknévi igenevének főnevesülésével keletkezett. A *kallant* a régi nyelvi, ismeretlen eredetű *kall* ‘tömörít, ványol’ ige származéka (vö. → *kalimpál*, → *kallódik*).

kallód|ik ◆◆ ige *~ni*
1. Gazdátlanul, rendetlenül hányódik. *A régi tankönyveim a padláson kallódnak.*
2. Nem tud érvényesülni, nem talál értelmes elfoglaltságot. *Sok munkanélküli fiatal céltalanul kallódik.*
✧ Szin: **1.** *hányódik-vetődik, hever, teng-leng* **2.** *teng-leng*
✧ Etim: A régi nyelvi, ismeretlen eredetű *kall* ‘tömörít, ványol’ ige származéka.

kalmár ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*
(régi) Kereskedő. *Régen ebben az utcában kalmárok laktak.* ■ (rosszalló) *Kalmárként bánik valamivel*: csak a maga hasznát keresi, nyerészkedik valamivel.
✧ Szin: *árus, boltos, kofa,* (régi) *szatócs, kufár, üzér, tőzsér*

✧ Etim: Német jövevényszó.

kaloda ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (régi)

Olyan faalkotmány, amelybe a bűnös kezét, lábát (esetenként a nyakát is) rögzítették. *Hajdan a bűnöst megszégyenítésül a piactéren kalodába zárták.*

✧ Szin: *szégyenpad*

✧ Etim: Déli szláv vagy szlovák jövevényszó.

kalória ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. A hőmennyiség mértékegysége. *Egy kalória hő 1 °C-kal emeli a víz hőmérsékletét.*

2. Az élelmiszerek tápértékének mértékegysége. *A felesleges kalória hizlal.*

✧ Etim: Francia, végső soron latin eredetű nemzetközi szó.

☝ Fizikai jele: *cal* (pont nélkül). Ezerszerese a *kilokalória*, ennek jele: *kcal* (pont nélkül).

kalóz ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Tengeri rabló. *A filmen a kalózok megcsáklyázták a megtámadott hajót.*

2. Járművel hirtelen felbukkanó és támadó személy. *Országúti kalózok fosztották ki a gazdátlan autót.*

3. Valamit engedély nélkül, törvénytelenül végző személy. *Kalózok által forgalmazott videokazettákat foglalt le a rendőrség.*

4. Kétszemélyes kis vitorláshajó. *Két versenyvitorlás kötött ki éppen, az egyik kalóz volt.*

✧ Szin: **1.** (régi) *hajórabló, martalóc* **2.** *kamionrabló, zsivány, tolvaj, lator* **4.** *kalózvitorlás*

✧ Etim: A → *kalauz* főnév szóhasadással elkülönült párja.

kalucsni ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (régi)

Sárcipő. *Gumiból készült kalucsnit húz a cipőjére.*

✧ Szin: (régi) *kalocsni, felsőcipő, galocsni, gumicipő*

✧ Etim: Francia eredetű német, közelebbről bajor-osztrák jövevényszó.

kálvária ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Katolikus kegyhely rendszerint magaslaton elhelyezett három feszülettel, kép- vagy szoborsorozattal és a hozzájuk vezető úttal, amelyek Jézus szenvedésére és kereszthalálára emlékeztetnek. *A templom mellett nagyon szép régi kálvária van.*

2. Szenvedések sorozata. *A regényben a szerencsétlen sorsú árva gyerek kálváriájáról olvashatunk.* ■ *Kálváriát jár*: sok nehézségen, szenvedésen megy keresztül.

✧ Szin: **1.** *kálváriadomb, kálváriahegy* **2.** *kínszenvedés, pokoljárás, tortúra, hányattatás*

✧ Táj: **1.** *kálvárgyia*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

☝ A hegy neve, amelyen Jézus kereszthalált szenvedett, nagybetűvel írandó: *Kálvária* (= *Golgota*).

kálvinista ◆◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n*

Református. *A kálvinista templomban nincs oltárkép. Kálvinista Rómának nevezik Debrecent. A kálvinista hívők zsoltárokat énekelnek.* (Főnévi használatban:) *A kálvinisták a nevüket Kálvin Jánosról kapták.*

✧ Szin: (népi) *kálomista, helvét,* (rosszalló) *vastagnyakú*

✧ Táj: *csancsó*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

kályha ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Zárt tűzterű fűtőberendezés. *Mázas cserépből épített kályhával fűtjük a szobát. Ha hideg van, befűtünk az öntöttvas kályhába is.*

✧ Szin: *kemence, kandalló,* (régi) *tüzelő*

✧ Táj: (tréfás) *böske*

✧ Etim: Latin eredetű német jövevényszó.

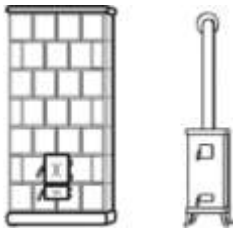

kamara ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Törvényhozó testület. *Néhány országnak két kamarából áll a parlamentje.*

2. Foglalkozási ágak érdekképviseleti szerve. *Kereskedelmi, orvosi, ügyvédi kamara is van.*

3. (régi) Királyi kincstár, illetve a királyi pénzjövedelmeket kezelő hivatal. *A kamara vezetője a kamarás volt.*

✧ Szin: **1.** *parlament, képviselőház*

✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

kamarás ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* (régi)

1. Uralkodó vagy a pápa által tekintélyes nemesembernek adományozott udvari rang. *Az öreg gróf császári és királyi kamarás volt.*

2. A kincstár élén álló hivatalnok. *Kálnoki Sámuel 1703-ban erdélyi kamarás volt.*

3. A király személye körül szolgálatot teljesítő előkelő nemes. *A trón körül álltak a király kamarásai.*

✧ Szin: **2.** (régi) *kincstárnok, kincstartó,* (idegen) *kamerárius*

✧ Etim: A → *kamara* főnév származéka.

kamaraszínház ◆◆ fn

Kevesebb nézőt befogadó, néhány szereplős színművek előadására szolgáló kisebb színház, előadóterem. *A nagy színházaknak gyakran van kamaraszínházuk.*

✧ Szin: *stúdiószínház,* (bizalmas) *kamara*

✧ Etim: Összetétel: → *kamara* + → *színház*.

kamarazene ◆◆ fn

Kisebb, általában vonósokból álló zenekarra írt zenemű. *A bensőséges stílusú kamarazenét legfeljebb kilenc, főként vonós hangszereken játszó zenész adja elő.*

✧ Etim: Német mintára keletkezett összetétel: → *kamara* + → *zene*.

kamasz ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

Serdülő fiú, leány. *A gyermekkorból kinőtt, de még nem felnőtt kamaszok gyakran félszegen viselkednek.* (Jelzőként:) *A kamasz fiút nagyon zavarták pattanásai.*

✧ Szin: *tizenéves, tini, süvölvény, siheder, suhanc, kamaszlány, bakfis, csitri,* (idegen) *tinédzser*

✧ Táj: *surbankó, surgyé, sulincár*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

☝ A *tinédzser* szinonima elválasztása: *ti-né-dzser*. A *süvölvény, siheder, suhanc* csak fiú lehet, a *bakfis* és a *csitri* csak leány.

kamat ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

Kölcsönbe adott pénzösszeg meghatározott százaléknyi használati díja. *A pénzt kölcsönbe vevő személy kamatot fizet a hitelezőnek.* | *Kamatra*: valamilyen kamattal együtt visszaadandó kölcsönként. *Neked csak kamatra adok kölcsön. A bank csak 30 %-os kamatra ad hitelt.* ■ (átvitt is) *Kamatostul visszafizeti a kölcsönt, kamatostul meghálál valamit*: a kötelező mértéken felül, bőségesen visszaad valamit.

✧ Szin: (régi) *haszonpénz,* (régi, idegen) *percent, interes*

✧ Etim: Bizánci görög eredetű horvát-szerb jövevényszó.

kamatoztat ◆◆ ige *~ni*

1. (Pénzt) bankban elhelyez, hogy kamatot kapjon utána. *Melyik bankban kamatoztatja a pénzét?*

2. (Képességet) ügyesen felhasznál, gyümölcsöztet. *Zenei képességét, jó hallását a nyelvtanulásban is kamatoztatta.*

✧ Szin: *hasznosít,* (régi, idegen) *fruktifikál*

✧ Etim: A → *kamat* főnév származéka.

kaméleon ◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

1. Fán élő, rovarokkal táplálkozó, tarajos testű, gyíkszerű hüllő. *Dél-Európa meleg tájain él a közönséges kaméleon. A kaméleon színe a fény, a hőmérséklet változására és ellenség megpillantásakor más árnyalatúvá válik.*

2. (rosszalló) Meggyőződését elvtelenül, érdekből váltogató ember. *Az új elnököt csak a kaméleonok tapsolták meg.*

✧ Szin: **2.** (rosszalló) *köpönyegforgató, kétkulacsos,* (tréfás) *szélkakas*

✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

kamera ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Televíziós felvevőgép. *Egy tévébemondó nem lehet lámpalázas a kamera előtt.*

2. Filmfelvevő készülék. *Az esküvőt digitális kamerával vettük fel.*

3. (kissé régi) Fényképezőgép. *Ezen a képen itt végre egyenesen a kamerába mosolyogsz.*

✧ Szin: **1., 2.** *filmfelvevő, felvevő*

✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.

✧ Ö: video + kamera

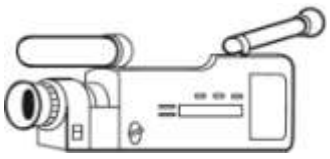

kámfor ◆◆ fn –, *~t, ~ja*

Jellegzetes szagú, illékony, kristályos szénvegyület. *A babérféle kámforfa kérge is tartalmaz kámfort.* ● Szólás: *Kámforrá válik*: hirtelen, nyomtalanul eltűnik.

✧ Etim: Arab, végső soron óind eredetű vándorszó.

kamilla ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Sárga közepű, fehér szirmú, vadon termő gyógynövény. *A kamilla virága értékes, nyugtató, fertőtlenítő, görcsoldó hatású illóolajokat tartalmaz.*

2. Kamillatea. *Kamillát iszik minden este.*

✧ Szin: **1.** *kamillavirág, székfű, szikfű,* (hivatalos) *orvosi székfű,* (régi) *székfűvirág,* (népi) *székifű*

✧ Táj: *kamillópipitér, katóka, marmancs, piripara*

✧ Etim: Latin eredetű német jövevényszó.

kamion ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

Nagyméretű, zárt teherautó. *Közúton kamionokkal szállítják külföldre az árut.*

✧ Szin: *tehergépkocsi*

✧ Etim: Francia eredetű nemzetközi szó.

kampány ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Rövid idő alatt minden lehetséges eszközzel nagy tömegek megnyerésére kifejtett szervezőmunka. *Választások előtt a politikai pártok kampányt folytatnak.*

2. Rövid ideig nagy lendülettel végzett munka. *Nemcsak a szemétgyűjtési kampány idején kell vigyáznunk környezetünkre.*

✧ Szin: **1.** *választási hadjárat*

✧ Etim: Olasz eredetű francia jövevényszó.

kampec ◆ msz (bizalmas)

1. Használhatatlanná vált. *Na, ennek a tollnak már kampec.*

2. Vége lesz, meg fog halni. *Ha nem vigyáz magára, neki is hamar kampec.*

✧ Szin: **1.** (bizalmas) *vége van, odavan, annyi neki* **2.** (bizalmas) *befellegzett, annyi neki*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán jiddis eredetű német jövevényszó.

kampó ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Meggörbített fémhuzal. *Kampóra akasztja a füstölt sonkát.*

2. Valamely eszköz félkör alakú begörbülő része. *A kampójánál fogva vitte az ernyőjét.*

✧ Szin: **1.** *horog*

✧ Táj: *gamó, kamó, gajmó, kajmó*

✧ Etim: Talán szóhasadással keletkezett a nyelvjárási *gamó* ‘horog, kampó; mankó’ főnévből. A *gamó* bizonytalan eredetű, egy önállóan nem adatolható szótő származéka lehet.

kamra ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Éléskamra. *Az élelmiszereket a hűvös kamrában tartjuk.*

2. Raktárként használt kis faépület. *Az udvar végében levő kamrában tartjuk a tüzelőt és a kerti szerszámokat.*

3. (népi) Fülke. *Ezt a szűk, sötét kis kamrát alvásra használjuk.*

4. Rekesz, üreg. *A szívnek bal és jobb kamrája van.*

✧ Szin: **1.** *éléstár, élelemtár,* (bizalmas) *spájz* **2.** (bizalmas) *sufni, lomtár* **3.** *hálófülke*

✧ Táj: **1.** *kamara, eleségkamra, életeskamra, kamaruca* **2.** *kamara, kótér*

✧ Etim: Szóhasadással keletkezett a → *kamara* főnévből.

kámzsa ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. (régi) Szerzetesi ruha. *A fák mögött egy kámzsába öltözött személyt látott föl-alá járni.*

2. Szerzetesruha, illetve kabát, pulóver csuklyája. *A barát arcát eltakarta a kámzsa.*

✧ Szin: **1.** (régi) *csuha* **2.** *kapucni,* (régi) *kápa*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

kan ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

1. Disznófélék, kutyafélék, illetve néhány kisebb emlősállat (macska, nyúl) hímje. *A kutyakölykök között két kan és három szuka volt.*

2. Hím vaddisznó. *A vadász egy öreg kant lőtt.*

3. (durva, népi) Nemi ösztönein uralkodni nem tudó férfi. *Nagy kan volt az öreg, folyton az asszonyok után járt.*

✧ Szin: **1.** *hím, bak, apaállat* **2.** *vadkan* **3.** *nőcsábász, szoknyavadász,* (bizalmas) *szoknyapecér, kandúr, kujon,* (régi, durva) *kurafi*

✧ Táj: **1.** *kani*

✧ Ell: **1.** *nőstény*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

✧ Ö: vad + kan

kán ◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

1. Egyes keleti országokban fejedelmi cím. *Kán címet viseltek a Mongol Birodalom urai, az indiai nagymogulok és a krími tatár uralkodók.*

2. Több ázsiai országban magas rangú tisztviselő. *Az ünnepségen díszvendégként egy kán is megjelent.*

✧ Szin: **1.** *fejedelem*

✧ Etim: Újperzsa eredetű oszmán-török vagy tatár jövevényszó.

kanadai ◆◆ mn *~ak, ~t, –*

1. Kanadához, illetve annak lakóihoz tartozó, vele kapcsolatos, róla elnevezett. *A kanadai jégkorong világhírű.*

2. Kanadából származó vagy róla elnevezett. *Egy kanadai nyárfa áll a kert végében. Egy kanadai lányt vett feleségül.* (Főnévi használatban:) *Egy kanadai lakik a szomszédunkban.*

✧ Szin: **1.** (főnévként, bizalmas) *kanadás*

✧ Táj: **2.** *kalodai* (nyár)

✧ Etim: A *Kanada* országnév származéka.

kanál ◆◆◆◆ fn *kanalak, kanalat, kanala*

1. Fából, műanyagból vagy fémből készült, merítésre vagy keverésre alkalmas öblös evőeszköz. *Kanállal eszi a levest. Kanállal keveri a rántást.* • Szólás: *Nagy kanállal eszik*: lakomázik, finomat és sokat eszik.

2. (Jelzőként:) Annyi, amennyi egy kanálba belefér. *Egy kanál orvosságot vett be. Rosszul lett az első kanál étel után.* • Szólás: *Megfojtaná egy kanál vízben*: mérhetetlenül gyűlöli.

3. Kanálhoz hasonló öblös eszköz. *A kőműves kanállal merít a folyékony habarcsból. A markológép kiemelte kanalával a földet az árokból.*

✧ Szin: **2.** *kanálnyi* **3.** (kőműveseszköz:) *vakolókanál, kőműveskanál*

✧ Táj: *kalán*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

kanapé ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Széles, támlás, kárpitozott ülőbútor. *A vendég egy éjszakára elalhat a kanapén is. Az új, háromszemélyes kanapé alig fért be az ajtón.*

✧ Szin: *pamlag, kerevet, dívány,* (idegen) *rekamié,* (régi) *szófa*

✧ Etim: Francia eredetű német jövevényszó.

kanári ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Sárga tollú, forró égövi, pintyféle énekesmadár. *Sokan tartanak kedvtelésből kanárit.*

✧ Etim: Jelentéstapadással önállósult a *kanári madár, kanári pinty, kanári veréb* szószerkezetek jelzőjéből. A szószerkezetek latin mintára keletkeztek.

kanász ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

Disznópásztor. *A kanász már hajnalban kiterelte a kondát a tölgyesbe.*

✧ Szin: (népi) *kondás*

✧ Etim: A → *kan* főnév származéka.

kanca ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Némely, rendszerint patás emlős állat, mint például a ló, szamár, teve nősténye. *Gyönyörű csikót ellett a kanca.*

✧ Táj: *kabala, kabla, ganca*

✧ Etim: Szláv jövevényszó.

kancellár ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

1. (régi) A királyi iratokat, okmányokat szerkesztő, kiadó magas rangú udvari tisztviselő. *A kancellár irányította a kancelláriát.*

2. Legfőbb kormányzó tisztviselő. *Ausztriában és Németországban ma a szövetségi kormány elnöke a kancellár*

✧ Szin: **1.** (régi) *korlátnok, kancellista* **2.** *kormányfő, miniszterelnök*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

kancsal ◆◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*

1. Olyan (ember), akinek nem egy irányba néz a két szeme, két szemtengelye nem párhuzamos. *A kancsal kisfiút csúfolták osztálytársai.*

2. Ilyen rendellenességű (szem, nézés stb.). *Kissé kancsal szemei keleties vonást kölcsönöztek arcának. Kancsal tekintetét nehéz volt követni. „Ábrándozás az élet megrontója, Mely kancsalul, festett egekbe néz”* (Vörösmarty: A merengőhöz). ■ *Kancsal szemmel néz valakit*: nemtetszéssel, barátságtalanul, ferde szemmel néz valakit. | *Kancsal tekintettel* vagy *kancsalul néz valamit*: nem a valódi képet látja.

3. ■ *Kancsal rím*: komikus, torz rím, amelyben a magánhangzók nem csengenek össze. *Vicces történeteit kancsal rímekbe szedte.*

✧ Szin: **1.** *bandzsa,* (bizalmas) *bandzsi, kancsi,* (régi) *sanda* • (bizalmas) *A káposztáskertbe néz. Tizenkettőre néz. Úgy néz, mint liba az eperfára. Úgy néz, mint Pilátus macskája. Egyik szeme csára, másik szeme hajszra.*

✧ Táj: **1., 2.** *kácsor, csambilla, csámburdi*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán egy ‘hajlat; hajlik’ jelentésű ősi igenévszó származéka (vö. → *kacs*, → *kacsint*).

kancsó ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Rendszerint üvegből, cserépből készült, magas, öblös, csúcsos szájú, füles edény. *Kancsóban teszik az asztalra a vizet és a bort.* • Szólás: *A kancsó fenekére néz*: sok bort iszik, berúg.

2. (Jelzőként:) Annyi, amennyi egy kancsóba belefér. *Egy kancsó vizet megittam a pörkölthöz.*
✧ Szin: *korsó, kanna, köcsög, kupa,* (régi) *kanta, bokály*
✧ Táj: *bagó, cepe*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

kandalló ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Falba épített, fűtésre szolgáló nyitott tűzhely. *A kandalló előtt borozgattak esténként.*
2. Alacsony cserépkályha. *A kandalló melegében jó volt nézni a kinti hóesést.*
✧ Szin: *kályha, kemence,* (régi) *katlan*
✧ Táj: *langalló, kamin, kandi*
✧ Etim: Talán olasz, közelebbről északolasz jövevényszó.

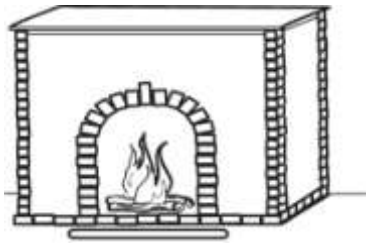

kandeláber ◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
1. Oszlopszerű állvány, tetején széles tállal, amelyben világítóanyagot égetnek. *A ravatal mellett kandeláberek álltak, melyeknek tetején lobogott a tűz.*
2. Nagy, díszes, karos gyertya- vagy lámpatartó. *A sugárutat kandeláberek szegélyezik. A templomokban gyertyákat tartó kandeláberek is állnak.*
✧ Szin: **2.** *lámpaoszlop, gyertyatartó*
✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.
kandikál ◆◆◆ ige *~ni* (népi vagy választékos)
1. Lopva nézeget, leselkedik. *A függöny mögül kandikál valaki.*
2. Kiemelkedik a környezetéből. *Messziről kandikál a hegycsúcs.*
✧ Szin: **1.** *leskelődik, kukucskál,* (régi) *kandicsál, vigyáz*
✧ Táj: *kandal*
✧ Etim: A → *kanyarít*, → *kanyarog* igék tövével azonos, önállóan nem adatolható szótő származéka.
kandúr ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*
1. Hím macska. *Egy nagy fekete kandúr nyávog az ablak alatt.*
2. (bizalmas, rosszalló) Szoknyavadász. *A sógora nagy kandúr, mindig a nők után futkos.*
✧ Szin: **1.** *kan macska,* (régi) *bakmacska* **2.** (rosszalló) *nőcsábász, nőbolond,* (bizalmas, rosszalló) *kujon,* (durva) *kan,* (régi, durva) *kurafi*
✧ Táj: **1.** *bakmacska, kanmacska, kanimacska, kacor*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.
kánikula ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Nagy hőség. *Júliusban hetekig tartó kánikula kezdődik.*
✧ Szin: *kutya meleg, forróság*
✧ Táj: *dobbanás, dobbanáshőség*

✧ Ell: *hideg*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

kankalin ◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*
Sárga, tölcséres virágú erdei növény. *Kora tavasszal nyílik a kankalin.*
✧ Szin: *kulcsvirág,* (idegen) *primula*
✧ Táj: *csókaláb*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, → *konyít*, *konyul* igénkkel összefüggő szótő származéka.

kánkán ◆ fn *–, ~t, ~ja*
Revükben járt csoportos, erotikus női tánc, amelyben a táncosok gyors tempóban magasra emelik a lábukat. *A párizsi revü műsora egy viharos kánkánnal zárult.*
✧ Etim: Francia eredetű nemzetközi szó.

kanna ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Nagyméretű, hengeres vagy öblös, fedéllel, füllel ellátott edény folyadék (pl. víz, tej) tárolására, szállítására. *Három kannában teát hoztak reggelire az üdülőbe.* (Jelzőként:) *Hozz egy kanna vizet a kútról!*
2. Kisebb, egyfülű, csúcsos szájú asztali vagy konyhai edény. *A török kávét fémből készült, magas kannában főzik. A teát porcelánból vagy cserépből készült öblös kannában szolgálják fel.*
3. Hordozható, négyszögletes (fém)tartály. *Kannába töltötte a benzint a benzinkútnál.*
✧ Szin: **1.** *vizeskanna, tejeskanna* **2.** *kancsó* **3.** *marmonkanna,* (Fv bizalmas, műanyag vizeskanna:) *bandaszka*
✧ Táj: *kupa, ibrik, kanta, fakán, kártya*
✧ Etim: Latin, végső soron sumér-akkád eredetű német jövevényszó.

kannibál ◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*
1. Emberevő. *Robinson a kannibálok fogságából szabadította ki Pénteket.* (Jelzőként:) *Ma már aligha élnek kannibál néptörzsek, eltűntek a kannibál szokások.*
2. (rosszalló) Kegyetlen, vad ember. *Az az ember valóságos kannibál.*
✧ Szin: **1.** (idegen) *antropofág, homofág* **2.** (rosszalló) *vérengző, barbár*
✧ Etim: Spanyol, végső soron dél-amerikai indián eredetű vándorszó.

kanóc ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
1. A gyertyából, petróleumlámpából kiálló fonal. *Meggyújtja a gyertya kanócát. Lecsavarja a petróleumlámpa kanócát, hogy kisebb legyen a fény.*
2. Gyújtózsinór. *Hosszú kanócot vezettek a robbanóanyaghoz, a másik végét pedig meggyújtották.*
✧ Szin: **1.** *gyertyabél, lámpabél,* (régi) *égőbél, mécsbél* **2.** (régi) *gyújtó, bombagyutacs*
✧ Etim: Német jövevényszó.

kánon ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*
1. Egyházi jogszabályok összessége. *Ezt nem tiltja a kánon.*
2. Irányadó mérték, szabály. *„Livius, párbaji tekintély, kinek ítélete kánon volt a jobb társaságok ifjai előtt.”* (Jókai M.: Saldirt)
3. A Bibliához tartozó hivatalosan elismert könyvek, iratok összessége. *A zsidó és a protestáns kánonba nem vették fel a katolikus kánonban szereplő Judit könyvét.*
4. A mise középső, fő része. *A szertartás éppen a kánonnál tart.*
5. Többszólamú dallam, zenemű. *A kórus egy kánont énekelt. Kánonban*: egyszerre beszélve. *A gyerekek kánonban válaszoltak a kérdésre.* ■ *Kánonban énekel*: több szólamban énekel.
✧ Szin: **1.** *törvény, előírás* **2.** *zsinórmérték*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

kanonok ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
Magas rangú katolikus pap, a káptalan tagja. *„Három kanonok szavazott a házassági kötelék felbontása mellett, három ellene.”* (Mikszáth Kálmán: Különös házasság)
✧ Szin: *püspöki tanácsadó*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

kántál ◆ ige *~ni*
1. (rosszalló) Erős, elnyújtott, kellemetlen hangon énekel. *A részeg hangosan kántált a kocsma előtt.*
2. (népi) Házról házra járva karácsonyi énekeket énekel, és ezért kisebb ajándékokat kap. *Karácsony estéjén a gyerekek kántálni járnak.*
✧ Szin: **1.** *énekel,* (bizalmas) *davenol*
✧ Táj: **1.** (gyermek:) *rimánkodik, sír*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

kantár ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*
1. A ló fejét átfogó, bőrből vagy kötélből készült kötőfék a zablával együtt, mely a ló irányítására szolgál. *A kantár részei: homlokszíj, álladzó, zabla és gyeplő. Kantáron vezeti a lovat.*
2. Nadrág, kötény stb. vállon átvetett, rendszerint gombbal ellátott pántja. *A kisfiú már egyedül gombolja be a kertésznadrág kantárját.*
✧ Szin: **1.** *kötőfék, kantárszár,* (régi) *szíjfék, lófék* **2.** *vállpánt, nadrágtartó*
✧ Táj: *kentár, kontár*

✧ Etim: Török jövevényszó.

kántor ⬩⬩⬩⬩ fn *~ok, ~t, ~a*
Templomi orgonista, kórusvezető, aki rendszerint istentiszteleten, temetésen az éneket vezeti. *Sok híres muzsikus pályája során kántor volt, például Bach is.*
✧ Szin: *egyházi énekes,* (régi) *előéneklő*
✧ Táj: *hangász*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

kánya ⬩⬩ fn *~k, ~t, ~ja*
A hollónál nagyobb, barnás vagy vöröses tollú, védett ragadozó madár. *A csibéket elvitte a kánya.* • Szólás: (népi, tréfás) (Szitkozódás, bosszankodás, csodálkozás kifejezésére:) *Egye meg a kánya! Vigye kánya! Bánja a kánya! Mi a kánya?*
✧ Táj: *kurheja*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.

kanyar ⬩⬩⬩⬩ fn *~ok, ~t, ~ja*
1. Út, folyó stb. ívben hajló szakasza. *A kocsi a kanyarban haladt. A kanyarban felgyorsult a csónak.*
2. Elfordulás, ívben kanyarodás. *A kerékpáros éles kanyarral letért az útról.*
✧ Szin: **1.** *kanyarulat, hajlat, görbület, beszögellés*
✧ Táj: **1.** *kanyarék*
✧ Ell: *egyenes*
✧ Etim: Szóelvonással keletkezett a → *kanyarít*, → *kanyarog* igékből.

kanyarít ⬩⬩⬩ ige **kanyarint** *~ani*
1. Ívelő mozdulattal vág, levág valamit valamiből. *Egy nagy szeletet kanyarít a kalácsból.*
2. Széles körben, ívben lendít valamit. *Nagyot kanyarít az ostorral. Vállára kanyarítja a köpenyét.*
3. Gyors mozdulattal odaír valamit valahova. *A levél alá kanyarította a nevét.*
4. Gyorsan könnyedén megír valamit. *A látottak alapján az újságíró ügyes cikket kanyarított az eseményből.*
✧ Szin: **1.** *vág, szel* **2.** *ível,* (népi) *cserdít, csördít,* (régi) *hajít, ferdít, megcsóvál, megpörget* **3.** *odafirkant* **4.** *kerekít*
✧ Táj: **2.** *csürgit, cserget*
✧ Etim: A régi nyelvi *kanyar* ‘kanyarodik, félkörben megfordul’ ige származéka. A *kanyar* egy önállóan nem adatolható, a → *konyít*, *konyul* igékkel összefüggő szótő származéka.
☝ A *kanyarít* és a *kanyarint* egyenrangú alakváltozatok, de a *kanyarít* sokkal gyakoribb.

kanyaró ⬩⬩⬩ fn *~k, ~t, ~ja*
Magas lázzal, kiütéssel járó vírusos fertőző betegség. *Ma már a gyerekek kanyaró ellen is kapnak oltást.*
✧ Szin: (idegen) *morbilli,* (régi) *csécs*
✧ Táj: *ripacs*
✧ Etim: Valószínűleg honfoglalás előtti török jövevényszó.

kanyarog ⬩⬩⬩ ige *~ni*
1. (Folyó, út stb.) gyakori kanyarokkal halad, többször kanyarodik. *A hegyek miatt itt jobban kanyarog az út.*
2. Több fordulatot téve száll. *Füst kanyarog a levegőben a kéményből.*
✧ Szin: **1.** *kígyózik, tekerőzik, kacskaringózik, forog, tekereg*
✧ Táj: *cirkál, keringőzik*
✧ Etim: A régi nyelvi *kanyar* ‘kanyarodik, félkörben megfordul’ ige származéka. A *kanyar* egy önállóan nem adatolható, a → *konyít*, *konyul* igékkel összefüggő szótő származéka.

káosz ⬩⬩⬩⬩ fn –, *~t, ~a*
1. Fejetlenség, zűrzavar. *A vállalat átszervezése előtt óriási volt a káosz.*
2. Rendezetlen ősállapot. *A görög mitológia szerint az istenek megjelenése előtt káosz uralkodott.*
✧ Szin: **1.** *összevisszaság, felfordulás, kavarodás,* (bizalmas) *kalamajka,* (tréfás) *tohuvabohu*
✧ Ell: *rend*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

kap ⬩⬩⬩⬩⬩ ige *~ni*

1. Adnak neki valamit, részesül valamiben, eljut hozzá valami. *Korcsolyát kapott ajándékba. Levelet kaptam a barátnőmtől. Rossz hírt kapott otthonról. 4 év börtönt kapott csalásért.*
2. Valamilyen hatás éri. *A virág nem kap elég fényt a sarokban. Szidást és nyaklevest kapott a rossz bizonyítvány miatt.*
3. Vesz, vásárol, illetve talál valamit. *Nem kapott friss zöldséget. Az előadás után nem kapott taxit.*
4. Valamely eljárás eredményeként valamihez jut. *A szorzás eredményéül negatív számot kapott.*
5. (Betegség, érzelem, indulat) elhatalmasodik valakin. *Vírusfertőzést kapott az osztálytársaitól. Dührohamot kapott a rossz osztályzattól. Kedvet kapott az angoltanuláshoz.*
6. Hirtelen valahol megragad valakit. *Derékon kapta a szeretőjét.*
7. Hirtelen fölvesz magára valamit. *Egy köpenyt kapott magára.*
8. Váratlanul valamely helyen vagy helyzetben talál valakit, valamit. *Az eső a mezőn kapott minket. Hazugságon és lopáson kapták.*
9. Hirtelen odanyúl valamihez. *A fejéhez kapott.* ■ *Észbe kap*: rájön, hogy mit kell tennie.
10. Meggondolatlanul belekezd valamibe. *Ne kapj mindig valami másba!*
11. (Kifejezésekben:) ■ *Erőre kap*: megerősödik. | *Szárnyra kap*: **a)** (madár) elrepül **b)** (hír) elterjed. | *Lóra kap*: hirtelen felugrik rá. | *Kap rajta*: megragadja az alkalmat. | *Valamibe kap a tűz*: meggyullad.
12. (népi) Valamely helyhez, személyhez kötődik, rendszeresen odajár. *Nagyon a szomszédba kaptak a gyerekek.*
✧ Szin: **1.** *nyer, szerez; részesedik valamiben; hozzá jut valamihez* **2.** *éri valami* **3.** *jut valami valakinek; hozzájut valamihez; részesül valamiben* **5.** *elkap* **7.** *magára vesz, felölt* **8.** *ér; rajtakap* **10.** *nekilát valaminek; hozzáfog valamihez* **12.** *odaszokik valahova* vagy *valakihez;* (bizalmas) *rákap, ráharap valamire*
✧ Ell: **1.** *ad, juttat, küld*
✧ Etim: Valószínűleg hangutánzó eredetű, összefügghet a → *koppan* igével.
✧ Ö: rajta + kap
☝ Az erdélyi magyar nyelvben általánosan használatos ‘talál’ jelentésben is: *Sehol nem kapta a kulcsot. Az erdőben sok gombát kaptunk.* (Lásd az ige 3. jelentését!)

kapa ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Hosszú nyélből és háromszög alakú pengéből álló talajművelő kéziszerszám. *Felverte a kertet a gyom, hozd a kapát!*
✧ Szin: (tréfás) *magamfelérántó*
✧ Táj: *kapó, kepa*
✧ Etim: Elvonással keletkezett a szláv eredetű *kapál* igéből.

kapálódz|ik ◆◆◆ ige **kapálóz|ik** *~ni*

1. Rugdalódzik, heves kéz- és lábmozdulatokkal próbálja magát kiszabadítani valahonnan. *A gyerek ott kapálódzott apja ölében.*
2. (bizalmas) Hevesen tiltakozik valami ellen. *Kézzel-lábbal kapálódzik a házimunka ellen.*
✧ Szin: **1.** *rúgkapál, hánykolódik* **2.** *védekezik,* (bizalmas) *ágál, berzenkedik* • **1.** *Hánykolódik, mint az ürge a pórázon.*
✧ Ell: **2.** *elfogad valamit, valakit; beletörődik valamibe*
✧ Etim: A szláv eredetű *kapál* ige származéka.
☝ A *kapálódzik* alakváltozat felszólító módú alakjaiban két *d*-t írunk: *kapálóddzon* vagy (ikesen ragozva, választékosan) *kapálóddzék*. Ezek elválasztása: *ka-pá-lódz-dzon* stb.

kapar ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Körmeit, karmait többször végighúzza valamin. *A kutya kaparja az ajtót. A tyúk kapar a szemétdombon.*
2. Körmével, karmával valamit váj, ás. *A kutya egy gödröt kapart a kert végében. A macska sebet kapart az arcomon.*
3. (gúnyos, bizalmas) Olvashatatlanul ír (valamit). *Néhány sort kapart a papírra.*
4. ■ *Kapar a torka*: köhögési ingert, égő fájdalmat érez a torkában. *Belázasodott és kapar a torka.*
✧ Szin: **1.** *karcol, kapirgál* **3.** (bizalmas) *firkál, firkant*
✧ Etim: A → *kap* ige *kop* ‘megfog’ alakváltozatának származéka.

kaparint ◆◆ ige *~ani*

Furfanggal megszerez valamit. *Kezébe kaparintotta a hatalmat.*
✧ Szin: *elcsíp,* (szleng) *elhappol*
✧ Táj: *kaparít*
✧ Ell: *elveszít, elhibáz, elpuskáz*
✧ Etim: A → *kapar* ige származéka.

kapás[1] ◆◆◆◆ fn –, *~t, ~a*

1. A kap igével kifejezett cselekvés, történés. *Az adás is öröm, nem csak a kapás.* | *Kapásból*: egyből, abban a pillanatban. *Kapásból válaszolt a nehéz kérdésre. A meccsen kapásból lőtt kapura.*
2. Az a tény, hogy a halak pedzik a horgot. *Nem tudott halat fogni, ma nem volt kapás.*
✧ Szin: **1.** *azonnal, rögtön, hirtelen, azon melegében* (= kapásból) • **1.** *Adj, uram Isten, de azonnal!* (= kapásból)
✧ Ell: **1.** *késve, húzódozva* (= nem kapásból)
✧ Etim: A → *kap* ige származéka.
✧ Ö: túl + kapás

kapás[2] ◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Többszöri kapálást igénylő haszonnövény. *Két holdon kapás termett.*

2. (régi) Kapálásból élő napszámos. *Elszegődött kapásnak egész nyárra.*
✧ Szin: **1.** *kapásnövény*
✧ Ell: **1.** *gabona*
✧ Etim: A → *kap* ige származéka.

kapaszkod|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Erősen fogódzkodik valamibe, valakibe. *Kapaszkodjatok egymásba, el ne essetek!*
2. Mászik, kezével fölhúzódzkodik valahova. *A fára kapaszkodnak a gyerekek, és ott játszanak.*
3. Fáradtsággal küszködve fölmegy valahova. *Lassan kapaszkodott a dombra.*
4. *Kapaszkodik valamibe*: mentségül megragad valamit, arra hivatkozik. *Végső reményként osztályfőnökének ígéretébe kapaszkodott.*
✧ Szin: **1.** *akaszkodik, csimpaszkodik* **2.** *kúszik* **3.** *fölmászik, kaptat*
✧ Táj: **2.** *gebeszkedik, kepeszkedik* **3.** *kepeszt*
✧ Etim: A → *kap* 'megfog; valami után nyúl' ige származéka.

kapatos ◆◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, ~an*

Enyhén ittas. *Kapatosan nem szabad kocsit vezetni.*
✧ Szin: *italos, boros,* (bizalmas) *kótyagos, pityókás, spicces, becsípett, becsiccsentett,* (szleng) *mólés, be van állítva* vagy *állva*
✧ Táj: *kalantos, gaborgyás, galócsás*
✧ Ell: *józan, színjózan*
✧ Etim: Valószínűleg a → *kap* igéből származó *kapat* 'elfogat; szoktat' ige képzett alakja.

kapca ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Lábfejre tekert textilcsík. *Régen a csizma alatt kapcát viseltek, nem harisnyát.* • Szólás: *Szorul a kapca*: valaki szorongatott helyzetbe kerül. | *Nem vagyok a (lába) kapcája*: nem alázhat meg, nem tehet velem, amit akar.
✧ Szin: *kapcarongy*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.

kapcsán ◆ névutószerű határozóragos fn

Valamivel összefüggésben, valaminek az ürügyén. *A köszöntés kapcsán méltatta az ünnepelt érdemeit.*
✧ Szin: *valamivel kapcsolatban*
✧ Etim: A → *kapocs* főnév megszilárdult ragos alakulata.

kapcsol ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Valamilyen eszközzel odarögzít valamihez, összeköt valamivel. *A mozdonyhoz két új kocsit kapcsoltak.*
2. Rádión, tévén összeköttetést teremt valamivel. *Kapcsolták a műsorban a londoni stúdiót.*
3. Működésbe hoz, megindít valamit, illetve autót sebességi fokozatba állít. *Kapcsolj, aztán kezdhetjük a munkát! Indulás után második sebességbe kell kapcsolni.*
4. (Nyelvi egységeket) nyelvtani viszonyba állít egymással. *A kötőszó mondatokat vagy szavakat kapcsol.*
5. (bizalmas) Megért, felfog valamit. *Nehezen kapcsoltam, hogy mit akar mondani.*
✧ Szin: **1.** *akaszt, csatol, hozzáköt; egybefűz* (valamivel) • **5.** *Leesik a tantusz. Leesik a húszfilléres.*
✧ Ell: **1.** *eloldoz valamitől; szétbont*
✧ Etim: Vagy a → *kapocs* főnév származéka, vagy a → *kap* 'elragad, zsákmányol' ige képzett alakja.

kapcsolat ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Összefüggés. *A két eset között szoros kapcsolat van.* ■ *Kapcsolatba hoz valamit valamivel*: összefüggést talál köztük. *A múlt heti rablótámadás kapcsolatba hozható a maival.*
2. Ismeretség, összeköttetés, illetve (szerelmi) viszony. *Nincsenek megfelelő kapcsolatai. Rokonsági kapcsolat van közöttük. Diplomáciai kapcsolat van a két ország között. A legutóbbi kapcsolata három évig tartott.*
3. Technikai összeköttetés. *Süket a telefon, úgy látszik, megszakadt a kapcsolat.*
✧ Szin: **1.** *vonatkozás,* (idegen) *reláció* **2.** *kötelék, érintkezés,* (idegen) *nexus, kontaktus*
✧ Etim: A → *kapcsol* ige származéka.

kapcsoló ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Indító és szabályozó szerkezet. *Nem tudom beállítani a vasaló hőfokát, elromlott a kapcsolója.*
2. Áramkör ki- és bekapcsolására való gomb. *A sötétben kereste a kapcsolót.*
✧ Szin: **1.** *nyomógomb, indítógomb* **2.** *villanykapcsoló*
✧ Etim: A → *kapcsol* ige származéka.

kapdos ◆◆ ige *~ni*
Egymás után többször hirtelen odanyúl. *A macska a légy után kapdos.*
✧ Szin: *kapkod,* (régi) *fogoz, ragadoz*
✧ Táj: *kapdoskodik, kapos*
✧ Etim: A → *kap* ige származéka.
kápé I. ◆◆ fn –, *~t, ~ja* (bizalmas)
Készpénz. *Nincs a kasszában elég kápé.*
✧ Ell: *csekk, bankkártya*
✧ Etim: A → *készpénz* összetétel tagjainak kezdőbetűiből keletkezett.
kápé II. ◆ hsz (bizalmas)
Készpénzben. *Kápé fizetnek, nem bankkártyával.*
✧ Ell: *csekkel, átutalással*
✧ Etim: A → *készpénz* összetétel tagjainak kezdőbetűiből keletkezett.
kapirgál ◆◆ ige *~ni*
Táplálékot keresve hosszasan kapar. *A tyúkok a szemétdombon kapirgálnak.*
✧ Szin: *kapargál, kotor, turkál*
✧ Táj: *kaparnyász, kapirgálódik, kapircsál*
✧ Etim: Valószínűleg a → *kap* ige származéka.
kapiskál ◆ ige *~ni* (bizalmas)
Kezd érteni, nagyjából megért valamit. *Már kapiskálja a megoldást.*
✧ Szin: *felfog, sejt, tud,* (bizalmas) *pedz; dereng valami valakinek*
✧ Táj: *kapisgál*
✧ Etim: Olasz jövevényszó.
kapitalista I. ◆◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n* (idegen)
1. A kapitalizmussal kapcsolatos, arra vonatkozó, jellemző, illetve azon alapuló. *Kapitalista nézetei, törekvése miatt az előző rendszerben gyakran szembe került a hatalommal. A kapitalista országokban bárki szabadon kezdhet magánvállalkozásba.*
2. Tőkével rendelkező (személy). *Sikeres kapitalista cégtulajdonosként rövid idő alatt egész vállalatbirodalmat épített ki.*
✧ Szin: **1.** *tőkés* **2.** *tőkés, magántőkés, tőkepénzes*
✧ Ell: **1.** *kommunista*
✧ Etim: Német, végső soron latin eredetű nemzetközi szó.
kapitalista II. ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen)
1. Tőkével rendelkező személy. *Kapitalisták vették meg a vállalatot.*
2. (bizalmas) Nagyon gazdag személy. *Ezek a kapitalisták már a harmadik villájukat építtetik.*
✧ Szin: **1.** *tőkés, magántőkés, tőkepénzes*
✧ Etim: Német, végső soron latin eredetű nemzetközi szó.
kapitalizmus ◆◆◆◆ fn –, *~t, ~a* (idegen)
A termelőeszközök magántulajdonán, az állampolgárok szabad vállalkozásán és a piaci viszonyok szabályozó szerepén alapuló társadalmi és gazdasági rendszer. *A kapitalizmus tág teret ad a gazdasági vállalkozások megvalósításának.*
✧ Ell: (idegen) *kommunizmus*
✧ Etim: Francia, végső soron latin eredetű nemzetközi szó.
kapitány ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. (régi) Százados. *A kapitány kiadta a parancsot az indulásra.*
2. Parancsnok. *A hajó kapitánya utolsóként hagyja el a süllyedő hajót.*
3. Várparancsnok, várkapitány. *Az egri vár kapitánya Dobó István volt.*
4. (Sportban:) A csapatot vezető és annak képviseletére jogosult játékos, vezető edző. *A csapat kapitánya megkülönböztetésül karszalagot visel. A szövetségi kapitány az utolsó pillanatban változtatott az összeállításon.*
5. Rendőrparancsnok, rendőrkapitány. *A kerületi kapitány elrendelte a házkutatást.*
✧ Szin: **2.** *hajóskapitány* **3.** (régi) *várnagy* **4.** *csapatkapitány*
✧ Etim: Latin eredetű vándorszó.
kapkod ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Ismételten valami után nyúl. *A kisgyerek a fagylalt után kapkod.* • Szólás: *Kapkod, mint Bernát a mennykőhöz*: össze-vissza, fűhöz-fához kapkod.
2. *Kapkodják*: tömegesen minél gyorsabban igyekeznek hozzájutni valamihez, különösen áruhoz. *Kapkodják a szép árut a zöldségesnél.*
3. (Több ruhadarabot) sietve magára vesz. *Magára kapkodja a ruháit.*
4. (Kifejezésekben:) ■ *Kapkodja a fejét*: gyorsan ide-oda néz. | *Levegő után* vagy *levegőért kapkod*: fulladozik.
5. Tervszerűtlenül, hebehurgyán cselekszik. *Az utolsó percben elkezdett kapkodni.*
✧ Szin: **1.** *kapdos, nyúlkál, ide-oda kap,* (régi) *hamarkodik, hadonász* **3.** *kap, felvesz; felöltözik* **5.** *hebehurgyálkodik; belekap valamibe*
✧ Táj: *habarál, kapadozik, kepedez, kapisgál*

✧ Etim: A → *kap* ige származéka.

káplán ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

1. Segédlelkész. *Új káplán került a plébániára.*

2. (régi) Udvari pap. *Az uraság káplánja tartotta a misét.*

✧ Szin: **1.** (régi) *papsegéd, papbojtár*

✧ Táj: **1.** *fiókpap*

✧ Etim: Latin eredetű vándorszó.

☝ A káplán hivatalos, választékos megszólítása: *tisztelendő úr, káplán úr.* Hívek részéről közvetlenebb, bizalmasabb megszólítása: *káplán atya, tisztelendő atya; atya, atyám;* keresztnév + *atya*. (Lásd még a *pap* szócikket!)

káplár ◆ fn *~ok, ~t, ~ja* (régi)

Tizedes. *A káplár állandóan ordítozik az újoncokkal.*

✧ Etim: Olasz eredetű német, közelebbről bajor-osztrák jövevényszó.

kapocs ◆◆◆◆◆ fn *kapcsok, kapcsot, kapcsa*

1. Két vagy több tárgy összekapcsolására való eszköz. *Az iratokat kapocs tartja össze.*

2. Sebszélek összefogására való sebészeti eszköz. *A sebet két kapoccsal kapcsolták össze.*

3. Ruhakapocs. *A gomb helyére kapcsot varrt.*

4. (választékos) Érzelmi viszony. *Nagyon erős kapocs fűzi a testvéreihez.*

✧ Szin: **1.** *csat* **3.** (régi) *boglár, kösöntyű, fibula* **4.** *kapcsolat,* (választékos) *kötelék,* (idegen) *nexus*

✧ Etim: Vagy a → *kap* 'elragad, zsákmányol' ige származéka, vagy elvonással keletkezett a → *kapcsol* igéből.

✧ Ö: áll + kapocs, gem + kapocs

kápolna ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Kisebb katolikus templom. *Ebben a kis faluban csak kápolna van.*

2. Istentiszteletre berendezett és használt helyiség. *A misét a kórház kápolnájában tartják.*

✧ Szin: *templomocska, imaház*

✧ Táj: **1.** *káplonka*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

kapor ◆◆ fn *kaprok, kaprot, ~ja*

1. Erős illatú fűszernövény. *A sárga ernyős virágzatú kapor a Földközi-tenger vidékéről származik.*

2. E növény levele, esetleg magja mint fűszer. *A tökfőzelékbe kapor is kell.*

✧ Szin: *fűszerkapor*

✧ Táj: *uborkafű*

✧ Etim: Szláv jövevényszó.

kapós ◆◆◆ fn *~ak, ~at, –*

1. Kelendő. *A szép paradicsom nagyon kapós volt a piacon.*

2. Olyan (leány), akinek sokan akarnak udvarolni. *A barátom húga nagyon kapós.*

✧ Szin: **1.** *keresett, népszerű,* (bizalmas) *menő* ● **1.** *Veszik, mint a borsot. Viszik, mint a cukrot.*

✧ Ell: *megunt*

✧ Etim: A → *kap* ige származéka.

káposzta ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Összeboruló nagy leveleiért termesztett konyhakerti növény. *Szépen fejesedik már a káposzta.*

2. Az ebből készült étel. *Töltött káposztát főztek ebédre.* ■ (Gyermekek kárörvendő csúfolódásaként:) *Úgy kellett, úgy kellett, káposztába hús kellett.*

3. ■ (bizalmas) *Az más káposzta*: nem ide tartozó dolog.

✧ Szin: **1.** *fejeskáposzta* **2.** (Va, Dv, Mv; töltött káposzta:) *szárma*

✧ Táj: **1., 2.** *kápiszta, kápuszta*

✧ Etim: Szlovén vagy szlovák jövevényszó.

kappan ◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

1. Herélt kakas. *Már jól meghízott a kappan.*

2. Ennek húsa mint étel. *Ebédre sült kappant ettek.*

3. (bizalmas, gúnyos) Nők körül legyeskedő idős férfi. *Mit akar ez a vén kappan?*

✧ Táj: **1., 2.** *koppany, kappankakas*

✧ Etim: Latin vagy francia eredetű német jövevényszó.

káprázatos ◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an* (túlzó)

Pompás, remek. *Az új regénye káprázatos.*

✧ Szin: (túlzó) *hihetetlen, csodálatos, csodás, bámulatos, elképesztő, kitűnő, ragyogó, tüneményes, varázslatos*

✧ Ell: *hétköznapi, unalmas, közhelyes*

✧ Etim: A → *káprázik* ige származéka.

kápráz|ik ◆◆◆ ige *~ni*

■ *Káprázik a szeme*: **a)** erős fény hatására fény- és színfoltok vibrálnak a szeme előtt. *A reggeli napsütésben káprázott a szemem.* **b)** képzelődik. *Már azt hitte, káprázik a szeme, de amit látott, valóság volt.*

✧ Szin: *vibrál,* (régi) *naplik*

✧ Táj: *csillámpozik, kámpul*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

kaptafa ◆◆ fn

1. Lábfej alakú keményfa forma, amelyen készítik és javítják a lábbeliket. *A szakadt cipőt ráhúzta a kaptafára, és szépen megvarrta.* ● Szólás: *Suszter maradjon a kaptafánál*: senki ne avatkozzon bele abba, amihez nem ért!

2. Sablon, minta. *Minden feladatot egy kaptafára akar megoldani.*

✧ Szin: **1.** *sámfa,* (régi) *kapta*
✧ Etim: Összetétel; *kapta* 'kaptafa': szláv jövevényszó + → *fa*.

káptalan ◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

Papi tanácsadó testület. *A fiatal pap ügyét a káptalan elé vitték.* ● Szólás: *Nem káptalan a fejem*: nem tudok mindent észben tartani.

✧ Szin: *kanonoktestület,* (idegen) *capitulum*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

kaptár ◆◆◆ fn *~ok* vagy *~ak, ~t* vagy *~at, ~a* vagy *~ja*

Méhek tartására készített láda. *A méhész kiszedte a lépet a kaptárból.*

✧ Szin: *méhkas, kas, köpű,* (régi) *kelence*
✧ Táj: *kaftár*
✧ Etim: Latin eredetű német jövevényszó.

kaptató ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (népi)

Meredek útszakasz. *A busz nehezen ment föl a kaptatón a turistaházig.*

✧ Szin: *emelkedő, kapaszkodó, domboldal,* (választékos) *meredek*
✧ Táj: *kapató*
✧ Ell: *lejtő, lanka*
✧ Etim: A → *kap* ige *kaptat* 'meredek úton fölfelé kapaszkodik' származékának továbbképzett alakja.

kapu ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Épület, elkerített terület belsejébe vezető nyílás. *Menj be, ne álldogálj a kapu előtt! 11-kor zárják a kaput. Nyitva van a kert kapuja.* ■ *Megnyitja kapuit*: megnyílik. *A vásár megnyitotta kapuit.* | *Megnyílt előtte a kapu*: lehetősége nyílt valaminek a megtevésére, elérésére.

2. Zsilipkamra nyílását elzáró szerkezet. *Leengedték a zsilip kapuját.*

3. (Sportban:) A pálya végén levő, kapuszerűen körülhatárolt hely. *A védőjátékosok a kapu elé tömörültek, hogy a másik csapat tagjai ne tudják belőni a labdát.*

4. (választékos) Az a térség, amelyen át be lehet jutni egy nagyobb földrajzi egység területére. *A Kárpátok kapujában álltak a honfoglaló törzsek.*

✧ Szin: **1.** *bejárat,* (régi) *bejáró, bejárás, porta*
✧ Etim: Honfoglalás előtti török jövevényszó.
✧ Ö: kis + kapu

kapucinus ◆◆ mn *~ok, ~t,* –

1. A ferencesek rendjének egyik ágához, a csuklyát és szakállt viselő szerzetesekből álló szerzetesrendhez tartozó. *Belépett a kapucinus rendbe. A kapucinus templomba jár. Régen kapucinus kolostor volt itt.* (Főnévi használatban:) A kapucinus rend tagja. *A kapucinusok szakállt és sötétbarna csuhát viseltek.*

2. ■ *Kapucinus majom*: csuklyásmajom. *A kapucinus majom Közép- és Dél-Amerika őserdeiben él, de állatkertekben is jól szaporodik.*

✧ Etim: Olasz eredetű latin jövevényszó.

kapucni ◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Felsőruha nyakrészére erősített (csúcsos) fejrevaló. *Esik az eső, tedd fel a kapucnid! A sportos pulóvereken is szokott lenni kapucni.*

✧ Szin: *csuklya*
✧ Etim: Olasz eredetű német jövevényszó.

kapus ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Intézmény, középület stb. bejáratánál ellenőrzést végző alkalmazott. *Megkérdezték a kórház kapusát, hogy hol van a sebészeti osztály.*

2. A csapatnak a kapu védelmét ellátó játékosa, kapuvédője. *A kapus kivédte a kapuját veszélyeztető lövést, így elmaradt a gól.*

✧ Szin: **1.** *portás, kapuőr,* (régi) *kapunálló, ajtónálló, ajtóőr, ajtós,* (idegen) *cerberus, portier* **2.** (bizalmas) *hálóőr*
✧ Etim: A → *kapu* főnév származéka.
☝ A *portier* francia szinonima kiejtése: [portyié].

kapzsi ◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n*

Pénzsóvár. *A kapzsi kereskedő mindent drágán ad.*

✧ Szin: *mohó, telhetetlen, pénzéhes, nyerészkedő, nyereséghajhászó,* (régi) *zsebrák* ● *A bika alatt is borjút keres. A kakas alatt is tojást keres. A holtakon is adót szedne. Eladná Krisztus koporsóját is.*
✧ Táj: *cinok, kaparkodó, harizs, húzmány*
✧ Ell: *bőkezű, adakozó, nagyvonalú*

✧ Etim: A → *kap* ‘zsákmányol’ ige származéka.

kar[1] ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

1. Felső végtag a válltól a kézfejig. *A karja fázott a rövid ujjú nyári ruhában. „Nyújts feléje védő kart”* (Kölcsey F.: Himnusz). ■ *Karba teszi a kezét*: két alsó karját melle előtt összefonja. | *Karon ülő gyermek*: kb. egyéves. | *Férje karján*: férjébe karolva. *Az ifjú asszony férje karján érkezett.* | *Egymás karjaiban*: összeölelkezve. | *Valakinek a karjai közé menekül*: menedéket keres valakinél.

2. Karhoz hasonló alkatrész. *A gyertyatartónak öt karja van. A daru karja felemelte az óriási kőtömböt.*

3. ■ *Jó karban*: jó állapotban. *Nem fiatal, de jó karban van. Jó karban tartja az autóját.*

✧ Szin: **2.** *rúd, nyél,* (régi) *emeltyű*

✧ Ell: **3.** *rossz karban, rosszul*

✧ Etim: Honfoglalás előtti török jövevényszó.

kar[2] ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. (választékos) Azonos hivatásúak testülete. *Az iskola tanári kara együtt kirándult.*

2. Rokon tudományágakat összefogó szervezeti egység. *Az Eötvös Loránd Tudományegyetem három kara a jogi, a bölcsészettudományi és a természettudományi.*

3. Kórus, énekkar. *Az egész kar gyönyörűen énekelt a koncerten.*

4. Tánckar. *Nem a karban van, hanem szólót táncol.*

✧ Szin: **1.** *egyesület, kollégium, kamara* **2.** *tagozat*, (idegen) *fakultás,* (Fv bizalmas) *fakulta*, (Mv bizalmas) *fakulteta*, *faksz* **3.** (régi) *kántus, dalárda*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

✧ Ö: ének + kar, zene + kar

kár ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Anyagi veszteség. *Nagy kár érte a Tisza menti falvakat az árvíz miatt.* ■ *Kárára válik*: kára lesz belőle. *Félek, hogy kárára válik ez az új barátság.* | *Kárt tesz magában*: **a)** bajt okoz magának **b)** öngyilkos lesz. | (gúnyos) *Nem sok kárt tesz valamiben*: nem végez hasznos munkát vele kapcsolatban.

2. (Állítmányként:) Fölösleges, haszontalan dolog. *Kár beszélni róla. Kár a fáradságért, úgyse lesz semmi értelme.*

3. (Mondatszóként:) Sajnálatos dolog. *Kár, hogy így történt.*

✧ Szin: **1.** *csapás, hátrány, sérelem, csorba,* (régi) *havária*

✧ Táj: **1.** *rövidség, csorbulás*

✧ Ell: **1.** *haszon, előny* **2., 3.** *hasznos dolog*

✧ Etim: Horvát-szerb vagy szlovén jövevényszó.

karabély ◆ fn *~ok, ~t, ~a*

Rövid csövű lovassági puska. *A karabély a XVI. század óta használatos a katonaságnál. „Csinom Palkó, Csinom Jankó, csontos karabélyom, szép selymes lódingom, dali pár pisztolyom”* (népdal).

✧ Szin: (régi) *stucni, stuc, kurtály, karabin*

✧ Táj: *kalabér, karabi, karibán*

✧ Etim: Francia eredetű vándorszó.

karácsony ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

Jézus születésének keresztény ünnepe december 25–26-án. *A karácsonyt a család együtt ünnepli. Mit kaptál karácsonyra? Karácsonyra elutazott a szüleihez.* ■ *Fehér karácsony*: havas karácsony. | *Fekete karácsony*: hómentes karácsony. • Szólás: *Hadd legyen neki karácsonya!*: hadd örüljön! | *Ha Katalin kopog, karácsony locsog*: ha Katalin napján (nov. 25.) erős fagy van, a néphit szerint karácsonykor enyhe, esős idő várható.

✧ Szin: *szeretetünnep*

✧ Táj: *kárácsony*

✧ Etim: Déli szláv, valószínűleg bolgár jövevényszó.

karácsonyfa ◆◆◆ fn

Karácsony előestéjére feldíszített fenyőfa. *A mennyezetig érő karácsonyfa a szoba közepén állt.* • Szólás: (rosszalló) *Olyan, mint egy karácsonyfa*: ízléstelenül túldíszített, túlöltözött.

✧ Etim: Német mintára keletkezett összetétel: → *karácsony* + → *fa*.

karaj ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Az emberi fogyasztásra alkalmas emlősöknek, elsősorban a sertésnek a gerince mentén elhelyezkedő, finom húsa. *A karajt egyben bontották ki a disznóból. Ebédre karaj lesz rántva.*

2. (népi) Karéj. *Vágott egy karajt a kenyérből.* (Jelzőként:) *Adj egy karaj kenyeret!*

✧ Szin: **1.** *borda, bordaszelet,* (idegen) *kotlett,* (régi) *karmonádli* **2.** *szelet*

✧ Etim: Jelentéselkülönüléssel keletkezett a → *karéj* főnév *karaj* alakváltozatából.

karakán ◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*

Szókimondó, határozott. *A karakán kislány kiállt kicsúfolt osztálytársa mellett.*

✧ Szin: *bátor, öntudatos, őszinte, talpraesett*

✧ Ell: *határozatlan, tétova,* (bizalmas) *nyimnyám, nyuszi*

✧ Etim: Szóhasadással keletkezett a török eredetű *kolokán* ‘egyfajta szúrós vízinövény’ főnévből.

kárál ◆ ige *~ni* (népi)

1. (Tyúk) elnyújtott, rekedtes hangot hallat. *Az udvaron tyúkok káráltak.* • Szólás: *Amelyik tyúk sokat kárál, keveset tojik*: aki sokat beszél, keveset cselekszik.

2. Fecseg, siránkozik. *Egész nap csak kárálsz.*

✧ Szin: **2.** *locsog, lefetyel, kotyog,* (vészt jóslóan; népi) *károg*

✧ Táj: *káricál, krécsél, karicsol, kinceleg*

✧ Ell: *hallgat*

✧ Etim: A → *karattyol*, → *károg* igék szótövével azonos hangutánzó eredetű tő származéka.

karalábé ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. A káposztával rokon konyhakerti növény. *A karalábét gumósan megvastagodó száráért termesztik.*

2. Ennek gumója mint étel. *Töltött karalábét vagy karalábéfőzeléket kértek ebédre?*

✧ Szin: (ritka, régi) *kalarábé, kalaráb*

✧ Táj: *kalabáré, kalarábi, kalarádé, kalaráb, kelerábi, karélábé*

✧ Etim: Olasz eredetű német, közelebbről bajor-osztrák jövevényszó.

karám ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

Legelő melletti, körülkerített, állatokat védő, fedetlen hely. *A nyári éjszakákat a nyáj a karámban töltötte.*

✧ Szin: *akol*

✧ Táj: *esztena, esztenaszer, cserény, haráng, karámkészség, sztina*

✧ Etim: Vagy török, vagy német, vagy szlovák jövevényszó.

karambol ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

1. Összeütközés. *Egy busz és egy kamion karambolja miatt áll a forgalom.*

2. Közlekedési baleset. *Naponta több száz karambol történik az utakon.*

✧ Szin: **1.** *koccanás* **2.** *szerencsétlenség*

✧ Etim: Francia, végső soron spanyol eredetű nemzetközi szó.

karamell ◆ fn *~ek, ~t, ~je*

Cukor hevítésével előállított sötétbarna, képlékeny anyag. *A tortát karamellel vonták be.*

✧ Etim: Portugál, végső soron latin eredetű nemzetközi szó.

☝ Mást jelent, mint a *karamella*. Lásd még a *karamella* szócikket! Összetételekben ezt használjuk: *karamellízű, karamellszínű.*

karamella ◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Karamellel és tejjel készült cukorka. *Ne egyél annyi karamellát, mert beleragad a fogadba!*

✧ Etim: Portugál, végső soron latin eredetű nemzetközi szó.

☝ Mást jelent, mint a *karamell*. Lásd még a *karamell* szócikket!

karát ◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. Drágakövek mérésére használt súlyegység (0,2 g). *A briliáns súlya 5 karát.*

2. Aranyötvözetekben a színarany és az ötvöző fém arányát mutató viszonyszám. *A színarany 24 karát.*

✧ Etim: Görög eredetű vándorszó.

☝ Jele: *ct* (pont nélkül).

karattyol ◆ ige *~ni* (bizalmas, rosszalló)
1. Lármásan hadarva beszél. *Ez a két csitri egész nap karattyol.*
2. (Állat) jellegzetes, rekedt hangot hallat. *Karattyolnak a tyúkok az udvaron. A tóban karattyolnak a békák.*
✧ Szin: **1.** (bizalmas, rosszalló) *locsog, fecseg, letyepetyézik* **2.** (tyúk:) *kárál,* (béka:) *kuruttyol*
✧ Táj: **2.** *bagyog, karicsol, kerettyel, lübög*
✧ Etim: A → *kárál*, → *károg* igék szótövével azonos hangutánzó eredetű tő származéka.

karaván ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*
1. Teve- vagy öszvérháton utazó kereskedők, zarándokok csoportja. *A sivatagi karaván elhagyta az oázist.*
2. Hosszú, együtt haladó gépkocsisor. *A műút elágazásánál az egész karaván balra fordult.*
✧ Szin: **2.** *autókaraván,* (idegen) *konvoj*
✧ Etim: Olasz, végső soron újperzsa eredetű nemzetközi szó.

karbantart ◆◆ ige *~ani*
Megfelelő állapotban tart, gondoz valamit. *Szépen karbantartja a házat.*
✧ Szin: *fenntart, tisztít, javít,* (idegen) *reparál*
✧ Ell: *elhanyagol*
✧ Etim: Összetétel; *karban*: a → *kar*[1] főnév ragozott alakja + → *tart*.

karbunkulus ◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. (népi) Vörös színű drágakő. *Honnan van ez a karbunkulus, ami a nyakadban lóg?*
2. Több, egymás mellett kialakult kelés. *Karbunkulus lett a lábán.*
✧ Szin: **2.** *darázsfészek*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

karcol ◆◆◆ ige *~ni*
1. (Éles, kemény tárgy) bemélyedő nyomot hagy valamin. *Az olló karcolja az asztalt.*
2. Vés valamit valahova. *Egy betűt karcolt az ablaküvegre.*
3. Csíp, mar valamit. *Az erős paprika karcolja a torkát.*
✧ Szin: **1.** *karmol, sért, horzsol,* (régi) *körömzsél* **2.** *ró*
✧ Táj: **1.** *karimzsol, koszorál, körcöl, kráspol, csikar*
✧ Etim: Német jövevényszó.

karcsú ◆◆◆◆ mn *~ak, ~t, ~n*
1. Nyúlánk, derékban vékony (személy). *Egy karcsú termetű lány lépett a terembe.* • Szólás: *Karcsú, mint a nádszál.*
2. Kecses, vékony (tárgy). *Karcsú pohárból ittak. Az előcsarnokba karcsú oszlopok között lehet bemenni.*
✧ Szin: **1.** *sudár, nádszáltermetű, párductestű, darázsderekú* **2.** *magas* • **1.** (bizalmas) *Tűbe lehet fűzni.*
✧ Táj: **1.** *surján*
✧ Ell: **2.** *testes, molett, kövérkés, tömzsi* **3.** *alacsony, vastag*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

kard ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
1. Markolattal ellátott, hosszú pengéjű szúrófegyver. *A vitéz az ellenfél láttán kardot rántott. „Őseimnek véres kardja Fogason függ, rozsda marja”* (Petőfi S.: A magyar nemes). • Szólás: *Körülhordozza a véres kardot*: fegyverbe szólít. | *Damoklész kardjaként lebeg* vagy *lóg valami a feje fölött valakinek*: állandóan veszély fenyegeti. | (bizalmas) *Hurcolja mindenfelé, mint a véres kardot*: tüntetőleg sokfelé viszi magával.
2. (Sportban:) Kardvívás. *Kardban aranyérmet szerzett a csapat.*
✧ Szin: **1.** *pallos, szablya, tőr,* (idegen) *jatagán, fringia*
✧ Etim: Iráni, közelebbről talán alán jövevényszó.

kardigán ◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*
Hosszú ujjú kötött kiskabát. *Estére még egy kardigánt is fölvett az inge fölé.*
✧ Szin: (Fv, Va is; Ka, Mv bizalmas, Dv régi) *szvetter*
✧ Etim: Angol eredetű nemzetközi szó.

kardos ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
1. (ritka) Kardot viselő (személy). *Kardos vitézeket ábrázol a kép.*
2. Harcias. *Kardos asszonyság a felesége.*
✧ Szin: **2.** *veszekedős, tűzrőlpattant, katonás*
✧ Ell: **1.** *kard nélküli* **2.** *szelíd*
✧ Etim: A → *kard* főnév származéka.

kardoskod|ik ◆◆ ige *~ni*
Határozottan állást foglal valaki, valami mellett. *Ő is a javaslat mellett kardoskodott.*
✧ Szin: *kiáll, erősködik,* (régi) *viaskodik, veszekedik, villong, pörlekedik*
✧ Táj: *éleskedik, kapcáskodik*
✧ Ell: *belenyugszik valamibe*
✧ Etim: A → *kard* főnév származéka.

karéj ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Félkör alakú ív. *A fogyó hold karéja sápadtan fénylett.*
2. Szelet. *Ha kenyeret vágsz, nekem is adj egy karéjt.* (Jelzőként:) *Egy karéj kenyér jutott mindenkinek.*
✧ Szin: **2.** *darab*, (népi) *karaj*
✧ Táj: *csefert, sarkalat, siláp*
✧ Etim: A szláv eredetű *karaj* ‘szelet’ főnév alakváltozata.

karfiol ◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*
1. Húsos, laza fehér tömbbé összeállt virágzatáért termesztett, a kelkáposztával rokon zöldségnövény. *Tele van a veteményeskert karfiollal.*
2. A kelvirág virágzata mint étel. *Vajban sülve szereti a karfiolt.*
✧ Szin: (választékos) *kelvirág,* (régi) *virágkáposzta, kertifiola*
✧ Táj: *bimbóskáposzta, rózsakel, virágkel, kartifiol, kertifiol, kartifiola*
✧ Etim: Olasz eredetű német jövevényszó.

karhatalom ◆◆◆ fn (hivatalos)
A közbiztonság és a társadalmi rend védelmére felállított fegyveres szerv vagy csapat. *A forradalom leverésére kivezényelték az egész karhatalmat.*
✧ Etim: Német mintára keletkezett összetétel: → *kar*[1] + → *hatalom*.

kárhozat ◆◆◆◆ fn *–, ~ot, ~a*
1. Túlvilági szenvedés. *A keresztény tanítás szerint a bűnös ember örök kárhozatra jut.*
2. (választékos) Pusztulás, szerencsétlenség. *Útja végén kárhozat várt rá.*
✧ Szin: *gyehenna, pokol*
✧ Táj: *kárhozet*
✧ Ell: *üdvösség, menny*
✧ Etim: A *kárhozik* ige származéka. A *kárhozik* a → *kár* főnév latin mintára keletkezett származéka.

kárhozott ◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
1. (Némely vallásban:) Pokolra jutott, kárhozatra ítélt. *A kárhozott lélek a pokolba jutott.* (Főnévi használatban:) *Pokoli kínoktól szenvednek a kárhozottak.*
2. (régi) Szerencsétlen, átkozott. *„Kárhozottak ősapáink, Kik szabadon éltek, haltak, Szolgaföldben nem nyughatnak”* (Petőfi S.: Nemzeti dal).
✧ Szin: **1.** *elkárhozott, pokolravaló* **2.** (régi) *átkos*
✧ Ell: **1.** *üdvözült* **2.** (régi) *áldott, üdvös*
✧ Etim: A *kárhozik* ige származéka. A *kárhozik* a → *kár* főnév latin mintára keletkezett származéka.

kárhoztat ◆◆◆◆ ige *~ni* (választékos)
1. Hibáztat valakit valamiért. *Mindig mindenért a menyét kárhoztatja.*
2. Kényszerít valakit valamire. *Betegsége otthonülésre kárhoztatja.*
✧ Szin: **1.** *okol; szid*, (választékos) *korhol, megró, szidalmaz; rosszall, helytelenít valamit* **2.** *ítél, rászorít*
✧ Ell: **1.** *helyesel valamit; egyetért valakivel valamiben* **2.** *felment valakit valami alól*
✧ Etim: A *kárhozik* ige származéka. A *kárhozik* a → *kár* főnév latin mintára keletkezett származéka.

karika ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Kör alakú tárgy. *A padlón elgurult a karika.*
2. (népi) Kör alak. *Karikába álltunk. „Esik eső karikába, Kossuth Lajos kalapjára”* (népdal).
3. (Jelzőként:) Valamiből egy korong alakú szelet. *Vágj néhány karika kolbászt is!*
4. Szem alatti vagy körüli sötét folt. *Az álmatlanságtól kék karikák vannak a szeme alatt.*
✧ Szin: **1.** *kör, gyűrű, abroncs, körpánt,* (bizalmas) *rádli, rejf* **2.** *kör* **4.** *árok*
✧ Táj: **1.** *karikó, guriga*
✧ Etim: A → *kerül* ige szótövének mély hangrendű párjával azonos, önállóan nem adatolható tő származéka.

karikáz|ik ◆◆ ige *~ni* (bizalmas)
Kerékpározik. *Az új biciklijén karikázik a nagymamájához.*
✧ Szin: (bizalmas) *biciklizik, kerekezik, bicajozik, bringázik, cangázik*
✧ Táj: *gurigázik, gurigál*
✧ Etim: A → *karika* főnév származéka.

karima ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Kerekded tárgy elálló szegélye, pereme. *A kalapnak széles a karimája. A tányér karimájáig legyen a levesem!*
✧ Szin: *keret, párkány, szél, káva, kerület*
✧ Etim: Nyugati vagy keleti szláv jövevényszó.

karjalai ◆ mn *~ak, ~at, –*
Karjalában élő finnségi (nép), illetve vele kapcsolatos, hozzá tartozó. *A karjalai nyelv a finn legközelebbi rokona.* (Főnévi használatban:) *A karjalaiak őrzik hagyományaikat.*
✧ Szin: *karél, karéliai*
✧ Etim: A *Karjala* helynév származéka.

karkötő ◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
Csuklón díszül viselt karika, lánc vagy pánt. *Nem szereti a karkötőt, zavarja írás közben.*

✧ Szin: *karperec,* (régi) *karcsat, kösöntyű, kargyűrű*
✧ Táj: *brarléta*
✧ Etim: Összetétel; → *kar*[1] + *kötő*: a → *köt* ige származéka.

karmazsin ◆ mn *~ok, ~t,* – (régi)
Élénk liláspiros. *Karmazsin színű köpeny volt a vállán.*
✧ Szin: (régi) *karmazsinpiros*
✧ Etim: Arab eredetű olasz, közelebbről északolasz jövevényszó.
karmelita ◆ mn *~k, ~t,* –
1. ■ *Karmelita (szerzetes)rend*: a XII. század elején alapított szigorú katolikus szerzetesrend. *A karmelita rend kolostora és temploma Győrben a Rába partján áll.*
2. A karmelita rendhez tartozó. *A karmelita szerzetesek a Karmel-hegyről kapták nevüket. A kiránduláson meglátogattunk egy karmelita kolostort is.* (Főnévi használatban:) *A karmeliták templomában már reggel 6 órakor van szentmise.*
✧ Etim: Latin jövevényszó.
karmol ◆◆◆ ige *~ni*
1. Körömmel vonalszerűen vájt sérüléseket ejt valakin, valamin. *A marakodó kutyakölykök véresre karmolták egymást.*
2. Karcol valamit, valakit. *A tüske véresre karmolta az arcát.*
✧ Szin: **1.** *váj, karcol,* (régi) *kurcol, kapar*
✧ Táj: *körcöl, csikar, csipar, kápsál, karamzsál, körmöz, körömzsél*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, talán hangutánzó-hangfestő eredetű szótő származéka. A tő összefügghet *karistol* és → *korhad* igéink tövével.
karnevál ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*
Vidám jelmezes felvonulás. *A riói karneválon sokan táncolva vonulnak. Ezt a gyönyörű festett álarcot a velencei karneválon vásároltam.*
✧ Szin: *farsangi mulatság, népünnepély, ünnepség,* (idegen) *fesztivál, fieszta*
✧ Etim: Olasz, közelebbről északolasz jövevényszó.
karó ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Vékonyabb farúd. *A szőlőt karóhoz kötözték.* ■ *Karóba húzzák*: úgy végzik ki, hogy felnyársalják. • Szólás: *Láttam én már karón varjút*: **a)** nekem nem mondtál újat **b)** engem nem lehet megijeszteni.
2. Sátorrúd. *Összedőlt a sátor, mert eltört a karó.*
3. (szleng) Elégtelen osztályzat. *Megint karót kaptam.*
✧ Szin: **1.** *dorong, pózna, cölöp, cövek, nyárs, oszlop* **3.** *egyes,* (szleng) *kapa, vonyigó, fa, kampó*
✧ Táj: **1.** *ágas, cüjek, sajom*
✧ Ell: **3.** *jeles, ötös*
✧ Etim: Honfoglalás előtti csuvasos típusú török jövevényszó.
káró ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
A francia kártya piros négyszöggel jelzett színe, illetve lapja. *Osztáskor csupa kárót kaptam.* (Jelzőként:) *Káró tízest húztam a pakliból.*
✧ Etim: Latin eredetű francia jövevényszó.
károg ◆◆◆ ige *~ni*
1. (Varjú, holló) jellegzetes, rekedtes hangot ad. *Az őszi erdőben varjak károgtak.*
2. Vészjósló dolgokat mond. *Mindentől elveszed a kedvem, ha állandóan károgsz.*
✧ Szin: **1.** *kárál, rikoltoz, lármázik* **2.** *zsörtölődik, elégedetlenkedik, dohog*
✧ Táj: *kohog, krampog*
✧ Etim: A → *kárál*, → *karattyol* igék tövével azonos hangutánzó eredetű tő származéka.
károkatona ◆ fn
Fekete, lúd nagyságú, nyúlánk vízimadár. *A Magyarországon rendszeresen költő károkatonák kizárólag fákra építik fészküket.*
✧ Szin: *kormorán*
✧ Táj: *károkatonája, kárakatona, károlykatonája*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán török jövevényszó.
karom ◆◆◆◆ fn *karmok, karmot, karma*
1. (Rendszerint állaton:) Lábujjak végén levő hegyes szaruképződmény. *A macska behúzza karmait. A sas karma közt tartja és viszi áldozatát.* ■ *Valakinek karmaiba* vagy *karmai közé kerül*: erőszakosan a hatalmába keríti. (Fenyegetésként:) *Kerülj csak a karmaim közé!*

2. (rosszalló) Ember túlzottan hosszú körme. *Vágd már le a karmaidat! Idegesítően kopog az asztalon a hosszú vörös karmaival.*
✧ Szin: *köröm*
✧ Etim: Nyelvújítás kori elvonás a → *karmol* igéből.

káromkod|ik ⬥⬥⬥⬥ ige *~ni*
Durván, trágárul szitkozódik. *Dühében nagyot káromkodott. Csúnyán, kacskaringósan káromkodik. Ne káromkodj a gyerekek előtt!* • Szólás: *Káromkodik, mint a jégeső* vagy *mint a záporeső*: egyfolytában, szapora beszéddel káromkodik. | *Káromkodik, mint a zupás őrmester* vagy *mint egy kocsis*: durván káromkodik.
✧ Szin: *szentségel, adtateremtéz,* (szleng) *anyázik, szakrázik* • (szleng) *Lábuknál fogva húzza le a szenteket az égből. Majd lerántja az eget.*
✧ Táj: *káromszóval illet*
✧ Etim: Vagy a → *káromol* igéből, vagy annak tövéből képzett szó.

káromol ⬥⬥ ige *~ni* (régi)
Durván szid, gyaláz valakit, valamit (különösen vallásos tiszteletben álló személyt vagy dolgot). *Istent káromolni bűn. Nagyon dühös volt, káromolta a barátait, a rokonait.*
✧ Szin: *átkoz,* (régi) *fenéz*
✧ Táj: *káromkodik valakit*
✧ Ell: *áld, magasztal, dicsér*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, talán hangutánzó-hangfestő eredetű szótő származéka. A tő összefügghet → *károg* igénkkel.

káros ⬥⬥⬥⬥⬥ mn *~ak, ~at, ~an*
Pusztító hatású, rossz következménnyel járó. *Egyetlen káros szenvedélye a dohányzás.*
✧ Szin: *ártalmas, ártó, romboló, veszedelmes, kártékony, gyilkos*
✧ Ell: *egészséges, hasznos*
✧ Etim: A → *kár* főnév származéka.

károsult ⬥⬥⬥ fn *~ak, ~at, ~ja*
Kárt szenvedett személy. *A károsultaknak gyűjtöttek az árvíz után.* (Jelzőként:) *A károsult utasnak kifizették a veszteséget.*
✧ Szin: *kárvallott, áldozat*
✧ Táj: *káros*
✧ Ell: *győztes, nyertes*
✧ Etim: A → *kár* főnév *károsult* származékának továbbképzett alakja.

kárörvendő ⬥⬥ mn *~k, ~t, ~en*
1. Olyan, aki más kára miatt örömet érez vagy mutat. *Elesett az új biciklijével, az irigy, kárörvendő gyerekek pedig kinevették.*
2. Ilyen személyre jellemző, illetve utaló. *Kárörvendő vigyor ült az arcán. Kárörvendően kacagott szerencsétlenkedésem láttán.*
✧ Szin: *kaján, rosszindulatú, rosszmájú,* (választékos, idegen) *maliciózus*
✧ Ell: *együttérző, szolidáris*
✧ Etim: Összetétel; → *kár* + *örvendő*: az → *örvend* ige származéka.

kárpit ⬥⬥⬥ fn *~ok, ~ot, ~ja*
1. (régi) Nehéz textilanyagból készült díszes függöny. *Az ajtó mögött kárpit függött.*
2. Borítóanyag, kárpitozás. *A heverő kárpitja már nagyon kopott.*
3. (régi) Textilanyagból készült tapéta. *A fertődi kastély kárpitjai helyenként még eredetiek.*
✧ Szin: **1.** (régi) *lambrina, előfüggöny* **2.** *bútorhuzat, bútorszövet* **3.** *textiltapéta*
✧ Etim: Olasz, közelebbről északolasz jövevényszó.

kárpitos ⬥⬥ fn *~ok, ~t, ~a*
Bútorok bevonásával, párnázásával foglalkozó szakember. *A régi karosszék párnázott részeit kárpitossal kell kijavíttatni.*
✧ Szin: (régi) *szőnyegész, tapecírer, tapacíros*
✧ Etim: A → *kárpit* főnév származéka.

kárpótlás ⬥⬥⬥⬥ fn *~ok, ~t, ~a*
1. Kártérítés. *A csődbe ment utazási iroda kárpótlást volt köteles fizetni a cserbenhagyott ügyfeleknek.*
2. Magyarországon az állampolgárok tulajdonában, vagyonában 1949. június 8-a után az állam által igazságtalanul okozott károk részleges megtérítése. *A kárpótlás során családja elvesztett szántóföldje után kárpótlási jegyeket kapott.*
3. Sérelem, hátrány ellensúlyozásaként juttatott előny, jóvátétel. *Kárpótlásul majd elviszlek az állatkertbe.*
✧ Szin: **1.** *kártalanítás,* (idegen) *kompenzáció* **2.** *jóvátétel* **3.** *fájdalomdíj,* (idegen) *kompenzáció, rekompenzálás*
✧ Etim: A → *kárpótol* ige származéka.

kárpótol ⬥⬥⬥⬥ ige *~ni*
Sérelem, hátrány, illetve (anyagi) kár miatt (valamivel) kiengesztel, kártalanít valakit. *Az elmaradt nyaralásért egy kellemes kirándulással kárpótolták a szülei. A negyvenöt évvel korábban államosított vagyonáért kárpótolták.*
✧ Szin: *visszatérít, visszafizet valakinek valamit;* (idegen) *kompenzál valamit*
✧ Ell: *kárt okoz valakinek; megkárosít valakit*
✧ Etim: Összetétel: → *kár* + → *pótol*.

kártalanít ◆◆ ige *~ani*

Megtéríti valakinek a kárát. *A károsultakat a biztosító csak részben kártalanította.*

✧ Szin: *kárpótol; jóvátesz, visszatérít valamit; kártérítést fizet valakinek;* (választékos) *kármentesít;* (idegen) *rekompenzál valakit, valamit*

✧ Ell: *megkárosít; kárt okoz valakinek*

✧ Etim: A → *kár* főnév származéka.

kartárs ◆◆ fn (hivatalos, kissé régi)

Velünk egy munkahelyen vagy ugyanabban a szakmában dolgozó személy. (Megszólításként és megnevezésként:) *Kovács kartárs, kérem, segítsen! Mi a véleménye Horváth kartársról?*

✧ Szin: *munkatárs, kolléga,* (hivatalos) *szaktárs*

✧ Etim: Nyelvújítás kori összetétel: → *kar*[2] 'kórus, testület' + → *társ*.

☝ Választékos, udvarias, de elavulóban levő megszólítás vagy említés. Főként hasonló beosztásúak között, magázó viszonyban használható. Női megfelelője: *kartársnő.*

kártékony ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Hasznos állatokat, növényeket pusztító. *A gyom kártékony növény.*

2. Kárt, bajt okozó. *A vihar, a jégeső mindig kártékony.*

3. Káros, ártalmas. *A túlbuzgóság minden eszmében kártékony.*

✧ Szin: **1.** *kártevő, ártalmas, ártó, káros* **2.** *pusztító* **3.** *gonosz, veszedelmes*

✧ Ell: *jótékony, hasznos*

✧ Etim: Összetétel; → *kár* + *tékony* 'elvégző, művelő': a → *tesz* ige *te-* tőváltozatának csak összetételekben előforduló származéka.

kártol ◆ ige *~ni*

Fonás előkészítéseként (gyapjút) szálakra bont, csomótlanít. *Abból a gyapjúból, amit kártoltak, finom textília készül.*

✧ Szin: *fellazít,* (népi) *gerebenez*

✧ Táj: *héhel, gyarat, léhel*

✧ Etim: Latin eredetű német, közelebbről bajor-osztrák jövevényszó.

karton[1] ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

1. Nagyméretű, rétegesen ragasztott kemény papírlemez. *A táblaüveget kartonok közé csomagolták.*

2. Dekorációs célra használt keményebb papírlap. *Színes kartonra ragasztotta a képeket.*

3. (Jelzőként:) Kartonpapírba csomagolt egységnyi mennyiség. *Cigarettából tíz kartont rendelt. 3 karton üdítőt vettek az ünnepségre.*

4. Nyilvántartási lap. *Az orvos kérte a beteg kartonját.*

✧ Szin: **1.** *kartonpapír, kéregpapír,* (bizalmas) *papundekli* **2.** *kartonpapír, keménypapír*

✧ Etim: Francia, végső soron latin eredetű német jövevényszó.

karton[2] ◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

Könnyű, színes, olcsó pamutszövet. *Kartonból varrt magának nyári ruhát. A kartont jól lehet mosni és vasalni.*

✧ Szin: *pamutvászon*

✧ Etim: Holland, végső soron arab eredetű német jövevényszó.

kártya ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Meghatározott számú és ábrájú színes, kemény kartonlapocskákból álló játékeszköz. *Magyar kártya és francia kártya is kapható ebben a trafikban.* • Szólás: *Fölfedi a kártyáit*: feltárja a terveit. | *Keveri a kártyát*: rosszindulatúan bonyolítja a dolgokat. | *Belelát valakinek a kártyáiba*: tisztában van a szándékaival.

2. Kártyajáték. *Veszített a kártyán. Szerencsés a kártyában.*

3. Üdvözlő lapocska. *A virág mellé egy kártyát is tűzött, s ráírta: „Egy hódolójától!"*

4. (régi) Névjegykártya. *Adok Önnek kártyát, a jövő héten hívjon fel!*

5. Telefonkártya. *Nem tudok telefonálni, itt csak kártyás telefon van, de kártyát nem lehet kapni.*
6. Mobiltelefon egyenlegének feltöltéséhez szükséges, egyedi azonosítószámot tartalmazó kis műanyag lapocska. *Nincs már pénz a telefonomon, vennem kell egy kártyát.*
7. Bankkártya. *Ne menj ma a bankba, végy ki pénzt az automatából kártyával!*
8. Kis, lap alakú hivatalos okmány. *Csak akkor tudsz gyógyszert íratni, ha nálad van a kártyád.*

✧ Szin: **1.** *játékkártya,* (bizalmas) *blatt,* (szleng) *zsuga* **2.** (bizalmas) *blatt,* (szleng) *zsuga* **4.** *névjegy,* (régi) *névkártya* **5.** *csipkártya, mágneskártya* **6.** *feltöltőkártya, mobilkártya,* (Mv) *mobilkartica* **7.** *mágneskártya* **8.** *tb-kártya, lakcímkártya* • **1., 2.** *Az ördög bibliája.* (régi) *Szent Dávidné zsoltára.*
✧ Etim: Latin, végső soron görög eredetű vándorszó.
✧ Ö: bank + kártya, csip + kártya, hitel + kártya, mágnes + kártya, mobil + kártya, tb- + kártya

kártyavár ◆◆ fn
1. Kártyalapokból türelemjátékként épített, többnyire magas alakzat. *Már hétemeletes volt a kártyavár, mikor összedőlt.* • Szólás: *Kártyavárként omlik össze*: hirtelen, nagyon könnyen vége lesz.
2. (választékos) (Könnyen semmivé váló dolgok jelképeként:) Alaptalan remény. *Tervük kártyavár volt csupán, nem is tudták megvalósítani.*
✧ Szin: **2.** *illúzió*
✧ Etim: Összetétel: → *kártya* + → *vár*[2].

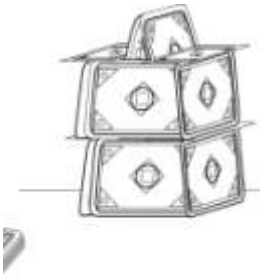

karvaly ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
A héjához hasonló színű ragadozó madár. *A 30 cm magas, rövid, kerek szárnyú, hosszú farkú karvaly könnyen boldogul a sűrű erdőben is.*
✧ Táj: *karvalyka, karvalymadár*
✧ Etim: Talán török jövevényszó.

karzat ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
1. Templom erkélyszerű emeleti része. *Az orgona a karzaton van.*
2. Színházi nézőtér legfelső emelete. *Az Operaház karzatáról már nem lehet olyan jól látni.*
✧ Szin: *erkély, galéria,* (tréfás) *kakasülő*
✧ Etim: A → *kar*[2] 'kórus' főnév nyelvújítás kori származéka.

kas ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. Méhkas. *A kasból hirtelen rajzottak ki a méhek.*
2. (népi) A csirkék, tyúkok leborítására való, vesszőből font bura. *Leemeli a kast a csirkékről.*
3. (népi) Szekérhez illeszthető kosárszerű tartó. *„Vigyázz, kocsis, lyukas a kas, kiugrik a pulykakakas!"* (népdal).
✧ Szin: **1.** *kaptár* **2.** (népi) *borítókosár* **3.** (népi) *kocsiderék, szekérderék, szállítókas, ketrec*
✧ Táj: **2.** *burító, kaska* **3.** *kasornya*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.
✧ Ö: méh + kas, mell + kas

kása ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Pépszerű étel rizsből, darából, kölesből vagy kukoricából. *Ebédre kását főz.* • Szólás: *Kása van a szájában*: úgy beszél, mintha tele volna szája. | *Fújja a kását*: horkol, álmában hangosan szuszog.
2. (népi) Kásának való nyers rizs, dara, köles vagy kukorica. *Mosd meg a kását, aztán tedd fel főni!*
✧ Szin: **1.** *pép, nyák*

✧ Táj: *kisze, kiszel*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.

kastély ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

Díszes, nagyobb, előkelő lakóépület. *A park közepén egy ódon kastély áll.* ■ *Kacsalábon forgó kastély*: **a)** csodálatos mesebeli épület. *A királylány a kacsalábon forgó kastély egyik tornyában lakott.* **b)** (rosszalló) túlzott luxussal épített ház. *A szomszédok egy kacsalábon forgó kastélyt építettek.*

✧ Szin: *palota, várkastély,* (régi) *váracs, úrlak, udvarház*
✧ Táj: *lakomány*
✧ Ell: *vityilló, kunyhó*
✧ Etim: Latin eredetű olasz, közelebbről északolasz jövevényszó.
✧ Ö: vár + kastély

kasza ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Növények tömeges levágására használt, hosszú nyelére merőleges pengéjű szerszám. *Az aratógépek megjelenése előtt mindenütt kaszával arattak.*

✧ Etim: Szláv, valószínűleg szlovák jövevényszó.

kaszabol ◆◆ ige *~ni*

1. (Erőteljes, lendületes csapásokkal) öldös, mészárol valakiket. *A vár védői utolsó erejükig kaszabolták a törököket.*
2. (Ügyetlen mozdulatokkal) vág, vagdal valamit. *Rossz nézni, ahogy kaszabolod azt a krumplit.*

✧ Szin: **1.** *gyilkol, koncol; vérengzik, hadakozik* **2.** *aprít, vagdos, darabol,* (népi) *sarabol*
✧ Táj: **2.** *irdal*
✧ Etim: Az oszmán-török eredetű *kaszab* ‘egyfajta kard; mészáros’ főnév származéka.

kaszáló ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (népi)

Olyan rét, amelyet rendszeresen kaszálnak, s róla a szénát összegyűjtik. *Két darab kaszálója van a falu határában, az egyiken éppen most gyűjtenek.*

✧ Etim: A → *kasza* főnév *kaszál* származékának továbbképzett alakja.

kászálód|ik ◆◆ ige *~ni*

Nehézkesen, lassan szedelőzködik, készülődik. *De sokáig kászálódtok!*

✧ Szin: (bizalmas) *cihelődik, tollászkodik,* (régi) *kászolódik*
✧ Táj: *késztelődik, páskálódik, törgölődik*
✧ Ell: *siet*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, tisztázatlan eredetű szótő származéka.

kaszárnya ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (régi)

Katonák lakóhelyéül szolgáló egy vagy több épület. *Sokat mesélt arról, katonaideje alatt mi minden történt a kaszárnyában.*

✧ Szin: *laktanya,* (régi) *katonaszállás, katonalakház*
✧ Táj: *kazárma, kazárme*
✧ Etim: Francia, végső soron latin eredetű vándorszó.

kaszinó ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Zárt társaskör. *Az úri kaszinóban találkoztak az előkelő férfiak.*
2. Társaskörök találkozásának állandó színhelye. *Egész este a kaszinóban volt.*
3. Szerencsejátékok űzésére berendezett szórakozóhely. *A kaszinóban a rulettasztal körül nagy az izgalom.*

✧ Szin: **1., 2.** *kör, klub* **3.** *játékkaszinó*
✧ Etim: Olasz eredetű nemzetközi szó.

kaszinóz|ik ◆ ige *~ni*

1. (régi) Kaszinóba jár. *Legkedvesebb szórakozása, hogy esténként kaszinózik.*
2. (bizalmas, rosszalló) Beszélget. *Ha nem a barátnőiddel kaszinóztál volna, megírhattad volna a levelet.*

✧ Szin: **2.** *cseveg, diskurál, társalog,* (bizalmas) *tereferél*
✧ Táj: **2.** *letye-petyél*
✧ Etim: A → *kaszinó* főnév származéka.

kasznár ◆ fn *~ok, ~t, ~ja* (régi)

A gazdaságot vezető uradalmi alkalmazott.

✧ Szin: (régi) *gazdatiszt, intéző, sáfár, majoros*
✧ Etim: Német, közelebbről bajor-osztrák jövevényszó.

kassza ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Pénzszekrény, pénzesláda. *Otthon is van egy kis kasszája.*
2. (bizalmas) Pénztári vagy családi pénzkészlet. *Mennyi volt tegnap a kassza? Közös kasszán élnek. Kiürült a családi kassza.*
3. Pénztárfülke. *Tessék a kasszához fáradni!*
4. Pénztárgép. *Elromlott a kassza.*
5. Szerencsejátékban a nyertesnek jutó pénzösszeg. *Viszi a kasszát.*

✧ Szin: **1.** *trezor, széf,* (szleng) *mackó* **2.** *készpénz,* (hivatalos) *pénztárállomány* **3.** *pénztár*
✧ Etim: Olasz, végső soron latin eredetű vándorszó.

kaszt ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. Szigorúan elkülönült, zárt társadalmi csoport. *Már Indiában is felbomlóban vannak a kasztok.*

2. (rosszalló) Kiváltságait, előjogait féltékenyen őrző társadalmi csoport. *A vagyonos üzletemberek kasztjába keveseknek sikerül bejutni.*

✧ Szin: **1.** *törzs, rend, osztály*

✧ Etim: Portugál eredetű nemzetközi szó.

katalógus ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Könyvek, műtárgyak, stb. (rendszerezett) jegyzéke. *Keresd meg a katalógusban a könyv címét! Újabban katalógusból vásárolja a ruháit is.*

2. (Egyetemen:) Névsorolvasás, illetve névsor készítése vagy készíttetése (a jelenlevőkről). *A mai előadáson nem volt katalógus.*

✧ Szin: **1.** *kartoték,* (bizalmas) *lajstrom, lista, nyilvántartás,* (Őv; Fv, Va, Dv bizalmas) *katalóg* **2.** *jelenléti ív, létszámellenőrzés*

✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

katángkóró ◆ fn

Égszínkék virágú, száraz, kemény szárú gyomnövény. *A katángkóró gyökeréből régebben pótkávét készítettek.*

✧ Szin: *katang, cikória*

✧ Táj: *jajkóró*

✧ Etim: Összetétel; *katang*: talán honfoglalás előtti török jövevényszó + → *kóró*.

katapultál ◆ ige *~ni* (idegen)

(Pilóta) az ülését kilövő biztonsági szerkezetet beindítva kiugrik a repülőgépből. *Kigyulladt a gép szárnya, de a pilóta katapultált, így sérülés nélkül megúszta a balesetet.*

✧ Etim: A latin, végső soron görög eredetű, nemzetközi szóvá vált *katapult* 'repülőgép biztonsági szerkezete' főnév származéka.

katasztrális ◆ mn –, *~t,* –

(Terület-mértékegységként:) ■ *Katasztrális hold*: 1600 négyszögöl. *Birtokának területe: 50 katasztrális hold. Vásárolt tíz katasztrális hold földet.*

✧ Etim: Olasz, végső soron bizánci görög eredetű nemzetközi szó.

☝ A katasztrális hold rövidítése: *kat. h.*

katasztrófa ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Elemi csapás. *A földrengés az egyik legsúlyosabb természeti katasztrófa.* (túlzó) *Nem katasztrófa, ha valakit elsőre nem vesznek fel az egyetemre!*

✧ Szin: *szerencsétlenség, csapás, sorscsapás, tragédia,* (régi) *vész,* (idegen) *kataklizma*

✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

káté ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Hittani ismeretek tömör összefoglalása kérdés-felelet formájában. *Naponta olvasta a kátét a konfirmációs vizsga előtt.*

✧ Szin: *katekizmus, összefoglalás,* (régi) *oktatókönyv*

✧ Etim: Szórövidüléssel keletkezett a → *katekizmus* főnévből.

katedra ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Iskolai dobogó és tanári asztal együtt. *A tábla előtt van a tanári katedra.*

2. Egyetemi, főiskolai tanszék. *Egy idős professzor irányítja a katedrát.* ■ *Egyetemi katedrát kapott*: kinevezték tanszékvezetőnek.

3. (népi) Református templom szószéke. *A lelkész fölment a katedrára.*

✧ Szin: **1.** *emelvény,* (idegen) *pulpitus*

✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

katedrális ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

Egyházi székhelyen lévő nagyméretű katolikus templom. *A dombon álló katedrális hatalmas méreteivel mindenkit lenyűgöz.*

✧ Szin: *székesegyház, főtemplom, bazilika, dóm*

✧ Etim: A régi nyelvi, latin mintára részfordítással létrejött *katedrális templom* szókapcsolat jelzőjének önállósulásával keletkezett.

kategória ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Dolgok, jelenségek legfőbb jegyeiből kialakított tudományos fogalom. *A tér és az idő két alapvető kategória.*

2. Azonos jellegű személyek, tárgyak, dolgok egységes szempontok szerint kialakított csoportja, osztálya. *Mindketten ugyanabba a fizetési kategóriába tartoznak.*

✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

katekizmus ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

Keresztény hittani ismereteknek kérdés-felelet alakjában való rövid összefoglalása. *Már tanulja a kis katekizmust.*

✧ Szin: *káté*

✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

katica ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (népi, gyermeknyelvi)

Piros alapon sötét pettyes kis bogár. *Fogott egy katicát. Elrepült az ujjáról a katica.*

✧ Szin: *katicabogár*

✧ Táj: *katalinka, katóka, máriskó, istenkebogár, istenkatikája*
✧ Etim: A *katicabogár* összetétel (*katica*: a Katalin személynév becéző változata + → *bogár*) előtagjának önállósulásával keletkezett.

katlan ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

1. (népi) Üstben való főzéshez épített vagy földbe vájt tűzhely. *Begyújtott a katlanba, s az üstben vizet forralt.*
2. Tűzhányó tölcsér alakú nyílása. *A Vezúv katlanja már kihűlt.*
3. Hegyekkel körülvett mély terület. *Lent a katlanban csak néhány ház látszott.*

✧ Szin: **1.** *üstház,* (régi; Va, Dv) *kazán* **2.** *kráter* **3.** *hegykatlan, völgykatlan, szurdok, kanyon*
✧ Etim: Szláv, valószínűleg horvát-szerb jövevényszó.

katolikus ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~t,* –

1. A kereszténységnek a római pápát az egyház fejéül elismerő ágához tartozó, vele kapcsolatos, rá jellemző. *A katolikus templomot sok szobor díszíti a protestánssal szemben. A katolikus papok nőtlenséget fogadnak.*
2. (Főnévi használatban:) Katolikus vallású személy. *Ebben az országban nemcsak római katolikusok, hanem görög katolikusok is élnek.*

✧ Szin: (régi vagy gúnyos) *pápista*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.
☝ Rövidítése: *kat.* (ponttal).

katona ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Hadseregben szolgálatot teljesítő személy. *Hivatásos katona. Besorozták katonának.* | (Mv) *Civil katona*: polgári szolgálatos személy. ■ *A béke katonái*: a békéért küzdő személyek.
2. Kenyérből, szalonnából vagy más hozzávalóból összerakott kis falat. *Katonákat készít a gyereknek vacsorára.*

✧ Szin: **1.** *harcos, honvéd, közlegény,* (régi) *levente, fegyveres, vitéz, harcfi*, (bizalmas) *baka*, (szleng) *stiglic*
✧ Ell: **1.** *civil, polgár*
✧ Etim: Latin eredetű olasz, közelebbről északolasz jövevényszó.
✧ Ö: káró + katona, kis + katona, sor + katona

katonadolog ◆ fn (bizalmas)

(Vigasztalásként:) Nem nagy baj. *Ne sírj, ez katonadolog!*

✧ Szin: *csekélység, kicsinység, semmiség, apróság*
✧ Etim: Összetétel: → *katona* + → *dolog*.

katonás ◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Katonára, katonaságra jellemzően fegyelmezett. *Katonás léptekben haladtak a felvonuláson.*
2. Kemény, erélyes. *Abban az iskolában katonás fegyelem volt.*
3. ■ (népi, régi) *Katonás világ*: háborús időszak. *A katonás világban örültünk volna a zsíros kenyérnek is!*
4. (bizalmas) Nagyszerű. *No, ez katonás, nagyon ügyes vagy! Ezt aztán katonásan megoldottad!*

✧ Szin: **1.** *rendezett, szervezett* **2.** *szigorú, harcias, bátor,* (bizalmas) *stramm* **4.** *remek, kiváló,* (bizalmas) *klassz*
✧ Ell: **1., 2.** *laza, fegyelmezetlen*
✧ Etim: A → *katona* főnév származéka.

katonaság ◆◆◆◆◆ fn –, *~ot, ~a*

1. Hadsereg. *Az országot megvédi a katonaság.*
2. Katonai hivatás. *Hivatásos tiszt lett, mindig tetszett neki a katonaság.*
3. Katonai szolgálat. *Katonasága idején ritkán kapott kimenőt.*

✧ Szin: **1.** *honvédség,* (bizalmas) *sereg*, (régi) *hadnép, haderő* **2.** *katonaélet, katonáskodás* **3.** *katonáskodás*
✧ Etim: A → *katona* főnév származéka.

katonásdi ◆◆ fn –, *~t, ~ja*

Katonaéletet, a katonák harcait utánzó csoportos játék. *A kisfiúk katonásdit játszanak az udvaron.*

✧ Etim: A → *katona* főnév származéka.

katonáskod|ik ◆◆ ige *~ni*

Katonai szolgálatát tölti. *Már ötödik hónapja katonáskodik. Szülőfalujától távol katonáskodott.*

✧ Szin: *szolgál,* (régi) *vitézkedik*
✧ Etim: A → *katona* főnév származéka.

katonaviselt ◆ mn *~ek, ~et, ~en*

Olyan (férfi), aki már letöltötte katonaidejét. *Katonaviselt a fiunk, már teljesen felnőtt férfi.*

✧ Etim: Összetétel; → *katona* + *viselt*: a → *visel* ige származéka.

kátrány ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

A szén, illetve a fa száraz lepárlásából eredő barnásfekete folyadék. *A kátrányt a vegyipar dolgozza fel. A kátrányt, mivel nem ereszti át a vizet, szigetelésre is használták.*

✧ Szin: *szurok, hajószurok*
✧ Etim: Újperzsa, végső soron arab eredetű oszmán-török jövevényszó.

kattan ◆◆ ige *~ni*

Egészen rövid, éles hangot ad. *Kattan a zárban a kulcs.*

✧ Etim: A → *kattint*, → *kattog* igék szótövével azonos hangutánzó eredetű tő származéka.

kattint ◆◆◆◆ ige *~ani*

Kattanó hangot idéz elő. *Kattint egyet a távirányítóval, s már működik is a televízió.*

✧ Szin: *kattant*

✧ Etim: A → *kattan,* → *kattog* igék szótövével azonos hangutánzó eredetű tő származéka.

kátyú ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Sáros mélyedés, illetve elhanyagolt, rossz minőségű aszfaltúton keletkezett lyuk. *Besüllyedt az autó a kátyúba. Rossz ez az út, kerülgetni kell a kátyúkat.* ■ *Kátyúba jut valami*: elakad. *A szekér kátyúba jutott, alig tudták kihúzni.* (átvitt) *Sok huzavona után kátyúba jutott az ügyünk, nem sikerül megoldást találni.*

✧ Szin: *sárgödör*

✧ Táj: *koboré, kotu, kotyka, kottyanó*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán szóhasadással keletkezett a nyelvjárási *kotú* 'pocsolya' főnévből. A *kotú* egy önállóan nem adatolható szótő főnevesült melléknévi igeneve.

kaucsuk ◆◆ fn –, *~ot, ~ja*

1. Növény tejszerű nedvéből kivonható képlékeny szerves vegyület. *Több, egymással nem rokon trópusi növény is tartalmaz kaucsukot.*

2. E szerves vegyületből készült rugalmas, kemény anyag. *Évtizedekkel ezelőtt kedvelt anyag volt a kaucsuk.* (Jelzőként:) *Gyerekkorában volt egy kaucsuk alvóbabája.*

3. (régi) Gumi.

✧ Szin: *nyersgumi, ruggyanta,* (idegen) *guttapercha*

✧ Etim: Francia, végső soron dél-amerikai indián eredetű német jövevényszó.

káva ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Nyílást körülvevő kerítés. *A kút kávájára ült egy madár.*

2. Burkolat, szekrény. *Megsérült a tévé kávája.*

3. Madár csőrének alsó, illetve felső része. *A pelikán csőrének alsó kávája alatt bőrzacskó van.*

✧ Szin: **2.** *váz*

✧ Etim: Vagy oszét eredetű alán, vagy görög eredetű latin jövevényszó.

kavalkád ◆◆ fn –, *~ot, ~ja*

1. (ritka) Lovas felvonulás. *A járdáról nézték a díszes kavalkádot.*

2. Színes forgatag. *A szilveszter éjszakai kavalkád szép emlék marad. Az események kavalkádja magával ragadott.*

✧ Szin: **2.** *kavargás, örvény, gomolygás*

✧ Etim: Francia, végső soron olasz eredetű nemzetközi szó.

kavar ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (Ételt, folyadékot stb.) fakanállal körbe-körbe forgat. *Kavarja a rántást.*

2. (Légáramlat) körkörösen fúj, hord valamit. *Kavarja a szél a homokot.*

3. Okoz, előidéz valamit. *Szavaival nagy botrányt kavart.*

4. (rosszalló, bizalmas) Rosszindulatúan bonyolítja az eseményeket. *Te már megint itt kavarsz?!*

✧ Szin: **1.** *kever,* (régi) *habar* **4.** *összekuszál,* (bizalmas) *kutyul valamit* • **4.** *Beleveri az orrát valamibe.*

✧ Táj: *kötyföl, kütyül, pempetyel, karéjol*

✧ Ell: **4.** *rendbe rak, elegyenget valamit*

✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, tisztázatlan eredetű szótő származéka. Összefügghet → *kever* igénkkel.

kavarodás ◆◆◆ fn –, *~t, ~a*

1. Nyüzsgés, mozgolódás. *A térre felvonuló katonaság láttán nagy kavarodás támadt a tömegben.*

2. Rendetlenség, zűrzavar. *A festés óriási kavarodással járt.*

✧ Szin: **1.** *felbolydulás,* (szleng) *grimbusz* **2.** *felfordulás, fejetlenség, káosz,* (bizalmas) *rumli, hajcihő,* (tréfás) *tohuvabohu*

✧ Etim: A → *kavar* ige származéka.

kavarog ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Mozog, örvénylik. *Kavarog a megáradt patak vize. Kavarog a füst az utcákon.*

2. ■ *Kavarog a gyomra*: hányingert érez.

3. (választékos) (Érzelem) küzd egy másikkal valakiben. *Sokféle érzés kavargott benne.*

✧ Szin: **1.** *forog, kering* **2.** *émelyeg*

✧ Etim: A → *kavar* ige származéka.

kávé ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Trópusi kétszikű növény, a kávécserje termésének bab alakú magva. *A forró égövön terem a kávé.*

2. A kávébab őrleményéből készült ital. *Ebéd után ivott egy erős kávét.*

3. Cikóriából vagy malátából készített, a valódi kávéhoz hasonló ital. *Vacsorára szereti a kávét.*

✧ Szin: **1.** *kávébab, babkávé, szemeskávé* **2.** *feketekávé, fekete, presszókávé,* (régi) *feketeleves,* (bizalmas) *kaffa*

✧ Etim: Újperzsa, végső soron arab eredetű oszmán-török jövevényszó.

✧ Ö: fekete + kávé, nesz + kávé

kávéház ◆◆◆◆◆ fn

Kényelmes, tágas, társas életre is alkalmas vendéglátóhely, ahol italokat, egyszerűbb ételeket is felszolgálnak. *A Pilvax kávéházban találkoztak a márciusi ifjak. Újra sok kávéház van Pesten.*

✧ Szin: *kávézó, eszpresszó, presszó,* (idegen) *café*
✧ Etim: Összetétel: → *kávé* + → *ház*.

kávés ◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Kávéval szennyeződött. *Kávés lett a terítő.*

2. Kávékrémmel ízesített. *A kávés szelet a kedvencem.*

3. (bizalmas) Olyan (személy), aki szereti a kávét. *A főnököm nagy kávés.*

✧ Szin: **1.** *kávéfoltos* **2.** *kávékrémes* **3.** *kávéfogyasztó*
✧ Etim: A → *kávé* főnév származéka.

kávézó ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Kávé, kakaó, sütemények fogyasztására berendezett kis üzlet. *Sokat sétált a városban, majd megpihent egy csendes kávézóban.*

✧ Szin: *eszpresszó, cukrászda,* (régi) *kávémérés*
✧ Etim: A → *kávé* főnév származéka.

kaviár ◆◆ fn –, *~t, ~ja*

Sózott tengeri halikra. *A kaviár finom csemege, de a tápértéke is jelentős. A legízletesebb fekete kaviár a kecsegéé és a vizáé, de kiváló a tengeri lazac vörös kaviárja is.*

✧ Szin: *ikra,* (régi) *hajvári*
✧ Etim: Olasz, végső soron oszmán-török eredetű nemzetközi szó.

kavics ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

Simára csiszolódott kis kődarab. *Gyűjtött egy marék színes kavicsot a folyóparton.* • Szólás: *Üsse kavics*: **a)** nem kell törődni vele. **b)** nem bánom, beleegyezem.

✧ Szin: *kő, kőzúzalék, murva,* (választékos) *kövecske*
✧ Táj: *kövecs, kuvacs, guvacs, kavicskő, prizsma, sater, koppancs*
✧ Etim: Vagy hangrendi átcsapással keletkezett a → *kő* főnév *kövecs* származékából, vagy a *kova* főnév származéka. A *kova* egy önállóan nem adatolható szótő képzett alakja.

kazal ◆◆◆ fn *kazlak, kazlat, kazla*

1. Szálas takarmányból vagy szalmából rakott több méter magas szabályos rakás. *Kazalba rakják a szénát.*

2. (Jelzőként:) Egy kazal mennyiségű. *Szekérrel hazahordott két kazal szénát.*

3. (bizalmas) (Jelzőként:) Nagy mennyiségű, rendszerint rendetlenül egymásra helyezett. *Egy kazal újság hever az asztalán.*

✧ Szin: **3.** (bizalmas) *rakás, kupac*
✧ Táj: **1.** *asztag*
✧ Etim: Szlovák jövevényszó.

kazán ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

1. Tüzelőanyag elégetésére és az ebből keletkező hőenergia hasznosítására való berendezés. *A gőzmozdony kazánját szénnel fűtik. A központi fűtés kazánjában olajat égetnek el, s az így nyert hővel fűtik a házat.*

2. (Va, Dv) Nagyméretű üst, kondér, illetve ez az üstházzal együtt. *Az udvaron három nagy kazánban fő a marhagulyás.*

✧ Táj: **1.** (régi) *tüzesgép*
✧ Etim: Oszmán-török jövevényszó.

kazetta ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. (régi) Díszes doboz. *Nagyanyám egy kazettában tartotta az ékszereit.*

2. Fénymentesen záródó tok. *A filmeket kazettában hozzák forgalomba.*

3. Kisméretű, zárt tokban levő magnetofonszalag. *Kölcsönadta a kedvenc kazettáját. A zenekar új albuma megjelent CD-n és kazettán.*

4. Képmagnóhoz, videóhoz való szalagtekercs. *Üres és műsoros kazetta is kapható az üzletben. A nagy sikerű film már kazettán is kapható. Moziba menjünk, vagy kikölcsönözzünk egy kazettát?*

5. A mennyezet vagy boltozat síkjában mélyülő, általában négyzet alakú rekesz mint díszítőelem. *Megcsodáltuk a díszterem mennyezetének kazettáit.*

✧ Szin: **1.** *ládika,* (régi) *ládikó, szelence, skatulya* **3.** *magnószalag, magnókazetta, hangszalag* **4.** *videokazetta*
✧ Táj: **1.** *iskatia, iskatula, iskatulya, ládikó, ládiska*
✧ Etim: Talán olasz, közelebbről északolasz jövevényszó.

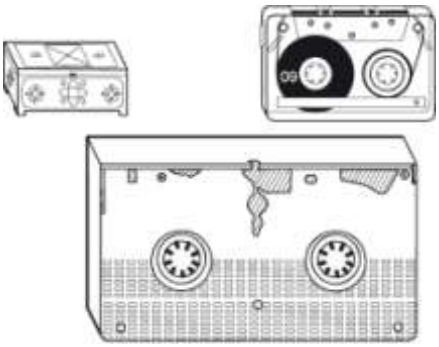

kebel ◆◆◆ fn *keblek, keblet, keble* vagy *~e* (választékos)

1. (Kifejezésekben:) Emberi mell(kas). *Keblemre!*: hadd öleljelek meg. *Keblemre, pajtás!* ■ *Keblére ölel*: magához ölel, szeretettel fogad valakit.

2. Női mell. *A kivágott estélyi ruha félig szabadon hagyta formás keblét.*

3. Női ruha mellrésze. *Keblére tűzte a virágot.*

4. A szív mint az érzések jelképes helye. *Az aggodalom összeszorítja a keblét.*

5. Valamely csoport, szervezet köteléke. *Kivált a testület kebeléből.*

✧ Szin: **2.** (választékos) *emlő,* (bizalmas) *cici, didi,* (szleng) *duda* **3.** *szívtájék* **4.** *lélek*

✧ Táj: **2.** *begy, bögy* **3.** *ingmell*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

☝ Az 1–4. jelentésben a *keble, kebele* alak egyaránt használatos, az 5. jelentésben azonban csak a *kebele.*

kecsap ◆◆◆ fn –, *~ot, ~ja* **kecsöp** –, *~öt, ~je* (Fv, Va, Ka; Dv, Őv bizalmas) **kecsup** –, *~ot, ~ja*

Sűrített paradicsomból készített, fűszeres ételízesítő. *A hamburgert mustárral eszem, nem kecsappal.*

✧ Etim: Maláji eredetű angol jövevényszó.

☝ Hivatalos írásmódja ma még: *ketchup*; a magyar írásmód elterjedését valószínűleg a kiejtési változatok gátolják. A gyakoribb változat a *kecsap*. A *kecsöp* – bár közelebb áll az angol eredetihez – ritka és finomkodónak hat.

kecsege ◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. Hegyes orrú, tokféle édesvízi hal. *Fogott két hatalmas kecsegét.*

2. E hal finom, szálkátlan húsa mint étel. *Rántva szeretem a kecsegét.*

✧ Táj: *kecseg*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű, esetleg vándorszó.

kecsegtet ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (Kedvező dolgokkal, ígéretekkel) biztat valakit, illetve reményre jogosít. *Egy szép utazással kecsegteti. Ez a munka sikerrel kecsegtet.*

2. Általat, hiteget valamivel. *A szélhámos könnyű lakásszerzéssel kecsegteti a hiszékenyeket.*

3. (régi) Kényeztet, dédelget valakit. *„Síma száddal mit kecsegtetsz?”* (Csokonai V. M.: A Reményhez).

✧ Szin: **1.** *buzdít valamivel; ígér valamit* **2.** *ámítgat, csalogat, csábít, édesget,* (régi) *csecseget, gögyöget* **3.** *becéz* • **2.** *Keni a száját valakinek.*

✧ Táj: **1.** *kicsektet, kecegtet, kötyögtet* **3.** *kötyögtet*

✧ Ell: **1.** *lebeszél valamiről*

✧ Etim: A régi nyelvi, hangutánzó eredetű *kecseget* ‘babusgat, csalogat’ ige származéka.

kecses ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en*

Könnyed mozgású, arányos alakú. *A kecses őz egy szempillantás alatt eltűnt a sűrűben. A táncosnő kecsesen mozog. Kecses hajadon szállt fel a buszra.*

✧ Szin: *sikkes, törékeny, kifinomult, légies, filigrán,* (régi) *szilfid,* (idegen) *gracilis, graciőz*

✧ Táj: *ékes*

✧ Ell: *nehézkes, mackós,* (durva) *trampli*

✧ Etim: A régi nyelvi *kecs* ‘báj’ főnév nyelvújítás kori származéka. A *kecs* szóelvonással keletkezett a → *kecsegtet* igéből.

kecske ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. A birkával rokon, állán szakállszerű szőrzetet viselő, jól tejelő háziállat. *A kecskék nemzetségébe több kérődző állatfaj tartozik.* • Szólás: *Kecskére bízza a káposztát*: olyanra bíz valamit, aki magának szeretné megkaparintani. | *A kecske is jóllakik, a káposzta is megmarad*: mindkét versengő fél megtalálja a számítását.

2. ■ (gúnyos) *Vén kecske*: nőknek udvarolgató idősebb ember. *Nézd, hogy teszi a szépet neki az a vén kecske!* • Szólás: *Vén kecske is megnyalja a sót*: idős ember is szereti a nőket.

✧ Szin: **2.** *kéjenc, élvhajhász,* (gúnyos, durva) *kan,* (gúnyos) *kandúr,* (régi) *kéjhajhász,* (idegen) *roné*

✧ Táj: *gedzsge, keske*

✧ Etim: Vitatott eredetű. Vagy honfoglalás előtti török jövevényszó, vagy egy önállóan nem adatolható szótő származéka.

☝ A hím kecske neve *bak, kecskebak,* a nőstényé *anyakecske.* A fiatal állat neve *gida, kecskegida,* tájnyelven *gidó* és *olló* is lehet; valamint *gödölye*, ez eredetileg csak nőstény kiskecskét jelentett. A csoportosan legeltetett kecskék *nyáj*-at alkotnak, *kecskepásztor* vigyáz rájuk.

kedd ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~je*

A hét második napja. *A hónap első keddjén van a fogadóóra. Keddenként moziba megyünk.* (Ragtalanul időhatározóként:) *Kedd este vendégek jönnek.*

✧ Etim: A → *két* számnév *ket* alakváltozatának származéka.

✧ Ö: hús + hagyó + kedd

kedély ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Lelkialkat. *Derűs kedélyét késő öregkoráig megőrizte.*

2. Pillanatnyi lelkiállapot. *Ma nyomott a kedélye.*

3. (szépítő) (Csak többes számban:) Közhangulat. *Végül lecsillapodtak a kedélyek.*

✧ Szin: **1.** *kedélyvilág, lélek, természet, hajlam, vérmérséklet, temperamentum,* (választékos, idegen) *habitus* **2.** *kedélyállapot, kedv* **3.** *indulatok*

✧ Etim: A → *kedv* főnév *ked* alakváltozatának nyelvújítás kori származéka.

kedélyes ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en*

Derűs, közvetlen. *Kedélyes öregúrral utaztam a vonaton. Kedélyesen elbeszélgettünk.*

✧ Szin: *oldott, bohém, jókedvű, nyájas, vidám, szívélyes, könnyed,* (régi) *joviális*

✧ Ell: *mogorva, morózus, barátságtalan*

✧ Etim: A → *kedély* főnév származéka.

kedv ◆◆◆◆◆ *–, ~et, ~e*

1. Hangulat, érzelmi állapot. *Jó kedve van. Rossz kedvében találtuk. Adakozó kedvében van.*

2. Jókedv, jó hangulat. *Ne rontsd el a kedvét! Kedvre derült a szép időtől!*

3. Jó hangulatból fakadó készenlét, készség valamire. *Van kedved hozzá? Majd elmegy a kedve a tréfálkozástól. Kedvet érez az orvosi pályához. Kedvem kerekedett sétálni. Megjött a kedve a tanuláshoz.*

4. Vágy, kívánság, illetve ennek teljesülésén érzett öröm. *Kedve szerint rendezkedik be. Nincs kedvemre a viselkedésed. Mindig a kedvét keresi. Nem talált kedvére való feleséget. Csináld meg az én kedvemért!*

✧ Szin: **1.** *kedély,* (idegen) *ándung* **2.** *élénkség, lelkesség,* (idegen) *animáció* **3.** *hajlam, hajlandóság,* (tréfás) *ingerencia* **4.** *gusztus,* (régi) *kény*

✧ Ell: **2.** *rosszkedv*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű. Talán ősi, ugor kori szó magyar nyelvi képzéssel.

kedvel ◆◆◆◆◆ ige *~ni* (választékos)

1. Rokonszenvet érez valaki iránt, szeret valakit, valamit. *Kedveli a fiatalokat, szívesen foglalkozik velük. Nem kedvelem a macskákat. Kedveli a zenét, sokat jár koncertre.*

2. (Növény, állat) valamilyen körülmények között jól fejlődik, igényel valamit. *A liliomfa nem kedveli a meszes talajt. A trópusi hüllők kedvelik a meleg, páradús levegőt.*

✧ Szin: **1.** (választékos) *szível; vonzódik valakihez;* (idegen) *szimpatizál valakivel;* (bizalmas) *bír, kultivál,* (régi) *kegyel,* (szleng) *komál*

✧ Ell: **1.** *utál*

✧ Etim: A → *kedv* főnév származéka.

kedvenc I. ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, –*

Valaki által leginkább vagy nagyon kedvelt (személy, dolog, tárgy). *A székelykáposzta a kedvenc étele. Ki a kedvenc színészed? A történelem a kedvenc tantárgyam.*

✧ Szin: *kedvelt, kegyelt, szeretett, a legkedvesebb,* (régi) *cirák,* (bizalmas) *libling*

✧ Táj: *lelkem adta*

✧ Ell: *utált*

✧ Etim: A → *kedv* főnév származéka.

kedvenc II. ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

Az, akit, amit megkülönböztetett módon kedvelünk. *Ez az énekes a kedvencem, az ő dalai tetszenek a legjobban. A mozilátogatók örök kedvencei a rajzfilmfigurák. Szereti a kutyákat, a spániel a kedvence.* ▪ (gúnyos) *A mama kedvence*: elkényeztetett fiúgyermek.

✧ Szin: (választékos) *üdvöske,* (bizalmas) *libling,* (régi) *kegyenc,* (szleng) *csókos* • *A szíve csücske valakinek.*

✧ Etim: A → *kedv* főnév származéka.

kedves I. ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

1. Olyan, aki, ami iránt szeretetet, vonzódást, ragaszkodást érzünk. *Egy kedves rokonommal találkozom. Ő a legkedvesebb tanárom. Kedves vendég érkezett. Kedves nekem ez a fénykép.*

2. (Megszólító vagy udvariassági formákban:) *Kedves barátom! Hogy van a kedves felesége? Kedves egészségére!*

3. Barátságos. *Kedves ember az igazgató.*

4. Aranyos, bájos. *Milyen kedves ez a gyerek!*

✧ Szin: **1.** *kedvenc, kedvelt, szeretett, becses,* (régi) *szerelmetes, tetsző* **2.** *szeretett,* (régi) *szerelmetes* **3.** *szíves, szívélyes,* (régi) *kegyes, kies* **4.** *szeretetre méltó, megnyerő, elragadó, helyes*

✧ Táj: **1.** (csak határozószóként, kedvesen jelentésben) *kényelmesen, babica*
✧ Ell: **1.** *megunt, utált* **3.** *barátságtalan, morózus* **4.** *mogorva, undorító, visszataszító*
✧ Etim: A → *kedv* főnév származéka.

kedves II. ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e* (választékos)
1. Valaki számára kedves, szeretett személy. *Távol dolgozik a kedveseitől.*
2. Valakinek a szerelmese. *Levelet ír a kedvesének.*
✧ Szin: **1.** *hozzátartozó* **2.** *szerető;* (férfiról:) *barát,* (nőről:) *barátnő;* (régi) *mátka,* (kissé régi) *jövendőbeli;* (férfiról:) *udvarló,* (bizalmas, nőről:) *maca*
✧ Ell: **1.** *ellenség, ellenfél*
✧ Etim: A → *kedv* főnév származéka.

kedvesked|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*
Kedvében jár, kedvét keresi valakinek. *Ajándékokkal kedveskedtek az ünnepeltnek. Egész este vele beszélgetett, neki kedveskedett.*
✧ Szin: *nyájaskodik, édeskedik, udvarol, hízeleg,* (bizalmas, gúnyos) *gazsulál,* (régi) *kegyeskedik valakivel*
✧ Táj: *kecseg, kesnyelődik, kedvezkedik*
✧ Etim: A → *kedv* főnév származéka.

kedveszegett ◆ mn *~ek, ~et, ~en* (választékos)
Kedvetlen, kedvét vesztett. *Miután megsértették, egész este kedveszegetten üldögélt.*
✧ Szin: *rosszkedvű, levert, elkedvetlenedett, fásult, búskomor, lehangolt,* (választékos) *kedélytelen, csüggedt, reményvesztett,* (bizalmas) *letört,* (idegen) *deprimált*
✧ Ell: *jókedvű, derűs,* (választékos) *fellelkesült,* (bizalmas) *feldobott*
✧ Etim: Összetétel; *kedve*: a → *kedv* főnév birtokos személyjeles alakja + *szegett*: a → *szeg*[1] ige származéka.

kedvetlen ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül*
Kedvét vesztett, rossz hangulatú. *Kedvetlenül dolgozik az utóbbi időben.*
✧ Szin: *rosszkedvű, levert, lehangolt, komor, mogorva, fásult,* (választékos) *kedveszegett, kedélytelen, borongó, búskomor,* (idegen) *letargikus, apatikus, deprimált,* (bizalmas) *fancsali, harapós*
✧ Táj: *szontyoli, bélebűzhödt*
✧ Ell: *derűs, jókedvű, vidám,* (választékos) *fellelkesült*
✧ Etim: A → *kedv* főnév származéka.

kedvez ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. *Kedvez valakinek*: előnyben részesíti. *A bíró a hazai csapatnak kedvezett.*
2. *Kedvez valakinek, valaminek:* jótékony hatással van rá. *A csapadékos idő kedvez a vetésnek. Nekem nem kedvez a szerencse.*
✧ Szin: **1.** *kedvében jár, kedveskedik; megkímél valakit* **2.** *elősegít, előnyben részesít,* (régi) *szerencséltet valamit, valakit*
✧ Ell: **2.** *ellene van; akadályoz valamit, valakit*
✧ Etim: A → *kedv* főnév származéka.

kedvezmény ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
Engedmény, illetve ennek mértéke. *A nyugdíjasok 30% kedvezményt kapnak az árból. A rokkantakat különféle kedvezmények illetik meg.*
✧ Szin: *előny, kiváltság,* (idegen) *privilégium, bonum,* (régi, idegen) *benefícium*
✧ Ell: *hátrány*
✧ Etim: A → *kedv* főnév nyelvújítás kori származéka.

kedvező ◆◆◆◆◆ mn *~k* vagy *~ek, ~t, ~en*
Valakinek a javára, előnyére mutatkozó. *Kedvező feltételekkel kötöttünk szerződést. Kirándulunk, ha az időjárás kedvező lesz. Kedvezően alakulnak a dolgok. Kedvező áron vásárol.*
✧ Szin: *kellemes, alkalmas* (időjárás), *hasznos, előnyös* (szerződés), *szerencsés, biztató, reménykeltő* (a dolgok alakulása), *jutányos* (ár)
✧ Ell: *kedvezőtlen, hátrányos*
✧ Etim: A → *kedv* főnév származéka.

kedvtelés ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
Egyéni hajlam, érdeklődés kielégítése, illetve az ezzel járó foglalatosság. *Kedvtelésből rajzolgat. Furcsa kedvtelései vannak.*
✧ Szin: *időtöltés, szórakozás,* (bizalmas) *hobbi, passzió, mánia, hóbort*
✧ Táj: *élv*
✧ Ell: *hivatás, kötelesség*
✧ Etim: Összetétel; → *kedv* + *telés*: a → *telik* ige származéka.

kefe ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
Sűrűn kiálló rövid, merev szálaival rendszerint ruha, haj, lábbeli tisztítására alkalmas eszköz. *A hanglemeztisztító kefe puha szálú anyagból készül. A sáros cipőt sűrű, merev szálú kefével tisztítjuk. A kefék kötéséhez állati szőrt vagy műanyagot használnak.* • Szólás: (szleng) *Eszi a kefét*: mérgelődik | *Nem ettem kefét*: nem vagyok bolond, hogy megtegyem.
✧ Szin: *ruhakefe, hajkefe, cipőkefe*
✧ Táj: *borosta, kefü*
✧ Etim: Oszmán-török jövevényszó.

kefekötő ◆ fn *~k, ~t, ~je*
Kefét készítő iparos. *Már a nagyapja is kefekötő volt.* ● Szólás: *Iszik, mint a kefekötő*: mértéktelenül sokat iszik.
✧ Etim: Összetétel; → *kefe* + *kötő*: a → *köt* ige származéka.

kefél ◆◆◆ ige *~ni*
Kefével tisztít, simít, fényesít valamit. *A haját gyakran keféli. A padlót erősen kefélte, hogy fényes legyen.*
✧ Szin: *dörzsöl;* (kissé régi) *vikszel* (padlót)
✧ Táj: *kefel*
✧ Etim: A → *kefe* főnév származéka.

kefir ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~je*
Enyhén szénsavas savanykás tejtermék. *A kefir készítéséhez a tejet a Kaukázus vidékéről származó gombával oltják be.*
✧ Etim: Talán kaukázusi eredetű nemzetközi szó.
☝ Rövid *i*-vel írjuk, de többnyire hosszú *í*-vel ejtjük: [kefír].

kegy ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e* (választékos)
1. Jóindulat, nagylelkű pártfogás. *Igyekszik az osztályfőnök kegyeibe férkőzni. Keresi a főnöke kegyeit. A kegyeibe ajánlottam ismerősömet.* ■ *Kegyet gyakorol*: **a)** (régi) megkegyelmez. *A király végül kegyet gyakorolt, és szabadon engedte őket.* **b)** (rosszalló) leereszkedő jóindulatot mutat valaki iránt. *Kegyet gyakorolt, hogy engem is meghívott.* | *A sors kegye*: szerencse. *A sors kegyéből még táncolt az unokája esküvőjén.*
2. (Csak többes számban) Nőnek férfi iránt tanúsított vonzalma, odaadása. *Az asszony megtagadta kegyeit a férfitól.*
✧ Szin: **1.** *jóakarat,* (régi) *grácia, irgalom*
✧ Ell: **1.** *érzéketlenség, könyörtelenség, kegyetlenség* **2.** *érzéketlenség*
✧ Etim: Nyelvújítás kori elvonás a → *kegyelem* főnévből.

kegyed ◆◆ személyes nm (régi)
(Nők udvarias, kedveskedő megszólításaként:) maga, ön. *Remélem, nem untatom kegyedet.* (tréfás vagy gúnyos) *Kis kegyed ma milyen csinos!*
✧ Táj: *kigyed*
✧ Etim: A → *kegyelmed* névmásból keletkezett rövidüléssel.
☝ Főnévként ragozzuk, de többes száma nincs.

kegyelem ◆◆◆◆◆ fn *–, kegyelmet, kegyelme*
1. Megtorlás, büntetés elengedése. *A halálraítélt kegyelemért folyamodott az államelnökhöz.* (Felkiáltásként:) *Kegyelem! Kegyelem szegény fejemnek!*
2. Isteni szeretet, bűnbocsánat. (régi) *Isten kegyelméből való uralkodónkat akkor koronázták meg.*
3. Leereszkedő jóindulat. *Kegyelemből engedték át a vizsgán.*
✧ Szin: **1.** *irgalom, bocsánat, megbocsátás,* (régi) *grácia, engedelem, pardon* **2.** *irgalom* **3.** *nagylelkűség, megkegyelmezés*
✧ Ell: **2.** *büntetés* **3.** *kegyetlenség, könyörtelenség, érzéketlenség*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, tisztázatlan eredetű szótő származéka.

kegyelemdöfés ◆◆ fn *–, ~t, –*
1. (régi) A haláltusa kínjaitól megszabadító halálos döfés vagy szúrás. *Hosszú küzdelem után kardjával megadta neki a kegyelemdöfést.*
2. (választékos) Valamely kellemetlen vagy szerencsétlen helyzetben az a fordulat, amely végleg tönkretesz valakit, valamit. *Az utolsó megsemmisítő hatású érve kegyelemdöfés volt vitapartnere számára.*
✧ Szin: *utolsó csapás, végső csapás*
✧ Etim: Összetétel; → *kegyelem* + *döfés*: a → *döf* ige származéka.

kegyelet ◆◆◆◆ fn *–, ~et, ~e*
Elhunyt személy vagy múltbeli esemény iránti tisztelet. *Kegyelete jeléül táviratot küldött az elhunyt családjának.* ■ *Lerója kegyeletét valaki ravatalánál* vagy *sírjánál,* illetve *kegyelettel adózik valakinek*: emléke előtt tiszteleg. *Több százan gyűltek össze a temetőben, hogy leróják kegyeletüket a művész ravatalánál. Kegyelettel adózunk a háború áldozatainak.*

✧ Szin: *részvét, megbecsülés, hála*
✧ Etim: A → *kegy* főnév származéka.

kegyelmed ◆◆ személyes nm (régi, népi)
(Udvarias megszólításként:) Maga. *Kegyelmed nem tart velünk? Arra kérném kegyelmedet, hogy látogasson meg.*
✧ Szin: *ön,* (régi, népi) *kelmed, kend, nagyságod, tekegyelmed*
✧ Táj: *kegyend, kigyelmed, kéd, kend, kelmed, kegymed*
✧ Etim: A → *kegyelem* főnév megszilárdult ragos alakulata.
☝ Főnévként ragozzuk, de nincs többes száma.

kegyelmes ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en*
1. Megbocsátó, irgalmas szívű. *A kegyelmes Isten majd csak segít.*
2. (régi) (Az ilyen címet viselő, magas rangú személyek megnevezésében, illetve megszólításában:) *A kegyelmes úr és a kegyelmes asszony legyenek a vendégeink!*
✧ Szin: **1.** *elnéző, könyörületes, megkegyelmező* **2.** (régi) *nagyméltóságú, méltóságos,* (idegen) *excellenciás*
✧ Ell: **1.** *kegyetlen, kíméletlen*
✧ Etim: A → *kegyelem* főnév származéka.
☝ 1945 előtt a *kegyelmes úr* megnevezés, megszólítás járt a „nagyméltóságú” címmel bíró személyeknek (uralkodóknak, főnemeseknek, miniszteréknek, főrangú papoknak stb.). Feleségük megszólítás *kegyelmes asszony* volt. A *méltóságos* cím az egy fokozottal alacsonyabb rangúakat illette meg, az után következett a *nagyságos*, majd a *tekintetes* cím. Lásd még a *méltóságos*, a *nagyságos* és a *tekintetes* szócikket!

kegyelmez ◆◆◆ ige *~ni*
Kegyelmet ad, tehát büntetést, megtorlást elenged valakinek. *A katonák a csecsemőknek sem kegyelmeztek. Az Isten kegyelmezzen neki!*
✧ Szin: *megbocsát, irgalmaz, megkegyelmez; megszán valakit*
✧ Ell: *elítél, megbüntet valakit; megtorol valamit*
✧ Etim: A → *kegyelem* főnév származéka.

kegyelt ◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en* (régi)
Megkülönböztetett bánásmódot élvező. *Toldi Miklós a király kegyelt vitéze lett.* (választékos) (Főnévi használatban:) *A szerencse kegyeltje, minden sikerül neki.*
✧ Szin: *kedvelt, kedvenc, kitüntetett, szeretett, pártfogolt,* (idegen) *protezsált, favorizált, favorit*
✧ Ell: *kegyvesztett*
✧ Etim: A → *kegy* főnév *kegyel* származékának továbbképzett alakja.

kegyenc ◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
Uralkodóhoz vagy más hatalmassághoz közel álló, érdemtelenül kivételes kedvezményt élvező személy. *A király kegyenceit gyűlöli a nép.*
✧ Szin: *kedvelt, kedvenc, pártfogolt, udvaronc,* (régi) *kegyelt,* (idegen) *favorit*
✧ Etim: A → *kegy* főnév származéka.

kegyes ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en*
1. (választékos) Kegyet osztogató. *Kegyes volt hozzá a sors.* (régi) *Pártfogója a kegyes fejedelem.*
2. (régi, választékos) (Udvarias kifejezésekben:) Szíves, kedves. *Kegyes engedelmével az asztalhoz kísérem. Légy oly kegyes!*
3. (régi) Istenfélő, a vallási előírásoknak megfelelő. *Kegyes cselekedetet hajtott végre.*
4. Piarista. *Kegyes szerzetes lett. A kegyes tanító rend tagja volt.*
5. Kárt nem okozó, jószándékból elkövetett. *Kegyes hazugsággal segítették megőrizni a család nyugalmát.*
✧ Szin: **1.** *nagylelkű,* (választékos) *jóságos, jótevő,* (idegen) *humánus* **3.** *vallásos, buzgó,* (régi) *piétás, kenetes,* (választékos) *kenetteljes, jámbor* **4.** *kegyesrendi*
✧ Ell: **1.** *kegyetlen, irgalmatlan* **3.** *istentagadó, istentelen, ateista*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, tisztázatlan eredetű szótő származéka.

kegyetlen ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül*
1. Embertelen, kíméletlen. *A kegyetlen bánásmód megtizedelte a foglyokat.*
2. (túlzó) Érzéketlen, szívtelen. *Az apja nagyon kegyetlen, ha a bizonyítványról van szó. Ne légy olyan kegyetlen!*
3. Nagy, pusztító, igen nagy fokú. *Kegyetlen viharba kerültek. Kegyetlenül fáj a fejem.*
✧ Szin: **1.** *irgalmatlan, könyörtelen, gonosz, sátáni, barbár, vad,* (idegen) *inhumánus* **2.** *szigorú,* (túlzó) *bestiális, lelketlen* **3.** *cudar, erős, szörnyű, ádáz, iszonyú, förtelmes, bősz*
✧ Táj: **1., 2.** *pogány* **3.** *bitang, kuruc*
✧ Ell: **1.** *könyörületes, jóságos, emberséges,* (idegen) *humánus* **2.** *szelíd, jámbor, jóságos, könyörületes, emberséges*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, tisztázatlan eredetű szótő származéka.

kegyhely ◆◆ fn
Valamely csodásnak vélt esemény tiszteletben tartott színhelye. *A hívők által nagy tiszteletben tartott kegyhely Máriapócs, ahol állítólag csodás jelenségek történtek.*
✧ Szin: *zarándokhely, búcsújáróhely*
✧ Etim: Összetétel: → *kegy* + → *hely*.

kegytárgy ◆◆ fn

A vallási életben használt tárgy (kehely, szentkép, imakönyv stb.). *A kiállításon több teremben arany kegytárgyak voltak.*
✧ Etim: Összetétel: → *kegy* + → *tárgy*.

kehely ◆◆◆◆ fn *kelyhek, kelyhet, kelyhe*

1. Széles szájú, talpas, díszes pohár. *Kehelyben szolgálják fel a fagylaltot. A misén aranyból készült kelyhet használnak.*

2. Virág összeálló szirmainak belső öble. *A tulipán kelyhében méhecske gyűjti a virágport.*

✧ Szin: **1.** *serleg, ivóedény, ivópohár, kupa,* (régi) *billikom,* (idegen) *kalix* **2.** *tok, csésze*
✧ Táj: *ke*
✧ Etim: Latin eredetű német jövevényszó.

kehes ◆ mn *~ek, ~et, ~en*

1. Nehéz légzéssel járó betegségben, kehben szenvedő (igavonó állat). *A kehes ló fulladozik, köhög.*

2. (bizalmas) Köhécselő, köhögős (személy). *Kehes vénember lett belőle.*

✧ Szin: **2.** *zihálló*
✧ Táj: *göthös, göthölös*
✧ Etim: A hangutánzó eredetű *keh* ‘köhögés; igavonó állat egyfajta betegsége’ főnév származéka.

kéj ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Érzéki élvezet. *„Kéjt veszt, ki sok kéjt szórakozva kerget”* (Vörösmarty M.: A merengőhöz). *A kutya kéjjel tűri, hogy a füle tövét vakargassák.*

2. Nagy öröm. *Kéjjel hallgatta a dicséretet. Kéjjel figyelte vetélytársa zavarát.*

✧ Szin: **1.** *gyönyör, beteljesülés,* (régi) *éldelet, élv* **2.** *lelkesedés*
✧ Ell: **1.** *kiábrándultság, csömör, undor* **2.** *szomorúság, keserűség*
✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.

kéjenc ◆◆ fn *~ek, ~et, ~e* (rosszalló)

Nemi gyönyöröket vagy más élvezeteket hajhászó személy. *A vén kéjenc már nem tud futni a nők után.* (Jelzőként:) *Kéjenc fiatalember figyelte a lányokat. Kéjenc arckifejezés ült az arcán.*

✧ Szin: (rosszalló) *élvhajhász, kéjsóvár, kéjelgő, buja, bujálkodó, kéjvágyó,* (régi) *kéjhajhász*
✧ Etim: A → *kéj* főnév nyelvújítás kori származéka.

kéjnő ◆ fn (régi, választékos)

Testét áruba bocsátó nő. *Kéjnők ültek a bárpultnál.*

✧ Szin: *utcalány, utcanő, örömlány,* (választékos) *kurtizán,* (bizalmas) *rosszlány, céda,* (idegen) *metresz, hetéra, perdita, kokott,* (régi) *ágyas, kéjhölgy,* (hivatalos) *prostituált, félvilági nő,* (tréfás) *valutapillangó, presszótündér, sarkangyal,* (szleng) *prosti, cafka,* (durva) *kurva, ringyó, lotyó, ribanc*
✧ Táj: *riherongy, rima, cemende, szotyka*
✧ Etim: Összetétel: → *kéj* + → *nő*[2].

kéjutazás ◆ fn (választékos vagy gúnyos)

Szórakozásból, időtöltésből tett, költséges, fényűző utazás. *Egész életében egy kéjutazásra vágyott Velencébe. Mit mondjak, nem ilyen kéjutazásról álmodtam…*

✧ Etim: Összetétel; → *kéj* + *utazás*: az → *utazik* ige származéka.

kék I. ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

A derült ég színéhez hasonló színű. *Kedvesem szeme elbűvölően szép kék. A távolban kéknek látszanak a hegyek. Az első sílecke után csupa kék folt volt a teste.*

✧ Táj: *kélk*
✧ Etim: Honfoglalás előtti török jövevényszó.
✧ Ö: azúr + kék, hupi + kék

kék II. ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~je*

1. Kék szín. *Megcsodálta a nefelejcsek kékjét. A kék a kedvenc színe. Mindig kékben jár.*

2. Kék festék. *A kéket és a sárgát összekeverve zöldet kapunk.*

3. (bizalmas) *Kékek*: kék mezes sportolók csapata. *Támadnak a kékek.*

✧ Szin: **1., 2.** *sötétkék, mélykék, tintakék, indigókék, tengerészkék, középkék, enciánkék, búzakék, szilvakék, királykék, vízkék, világoskék, égszínkék, azúrkék, zöldeskék, türkizkék*
✧ Táj: *hupikék, kélk*
✧ Etim: Honfoglalás előtti török jövevényszó.

kékfestés ◆ fn (régi) *–, ~t, ~e*

Vászonnak (eredetileg kézi) mintázása és indigóval való festése. *A kékfestésben a XIX. század közepén általában rátértek a minták gépi nyomására, de a hagyományos mintázat továbbra is a helyi szőttesek és hímzések mintakincsét követte.*

✧ Etim: Összetétel; → *kék* + *festés*: a → *fest* ige származéka.

kékfestő I. ◆◆ mn *~k, ~t, –* (régi)

Kékfestéssel foglalkozó, ezzel kapcsolatos, ilyen eljárással készült. *Régen kékfestő műhelyekben készültek az indigóval festett, nyomott mintás vásznak.*

✧ Etim: Összetétel; → *kék* + *festő*: a → *fest* ige származéka.

kékfestő II. ◆◆ fn *~k, ~t, ~je* (régi)

1. Kékfestő iparos. *Híresek voltak a pápai kékfestők, üzemük ma múzeum.*

2. Kékfestéssel készült karton. *Varrok egy nyári ruhát kékfestőből. A kékfestő több helyen a női és férfi népviselet ruhaanyaga.*
✧ Etim: Összetétel; → *kék* + *festő*: a → *fest* ige származéka.

kékfrankos ◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. Kék bogyójú, vastag héjú szőlőfajta. *A kékfrankos nevű szőlőfajta a bogyója színéről kapta nevét.*
2. Kékfrankos szőlőből készült fanyar vörösbor. *Hozzon fél liter kékfrankost ásványvízzel! A soproni kékfrankos a kedvencem.*
✧ Etim: Összetétel; → *kék* + *frankos*: a → *frank*[2] főnév származéka.

kékharisnya ◆ fn (gúnyos)
Tudálékos, műveltségét fitogtató nő. *Egy kékharisnya tartotta szóval a társaságot.*
✧ Etim: Nemzetközi mintára keletkezett összetétel: → *kék* + → *harisnya*.

kékítő ◆ fn (régi) *–, ~t, ~je*
Kimosott vászonfélék fehérítésére használt kék színű vegyszer. *„Szürke haja lebben az égen, kékítőt old az ég vizében”* (József A.: Mama).
✧ Szin: *fehérítő*
✧ Etim: A → *kék* melléknév nyelvújítás kori származéka.

kékl|ik ◆◆ ige *~eni*
Kéknek látszik. *Nagy folt kéklett a szeme alatt. A távolban hegyek kéklenek.*
✧ Szin: *kékellik*
✧ Táj: *kékít*
✧ Etim: A → *kék* melléknév származéka.
☝ A könnyebb kiejtés miatt egyes toldalékos alakjaiban a *kékellik* változatot használjuk: *kékelljen, kékellhet, kékellve* stb.

kéknyelű ◆ fn *~k* vagy *~ek, ~t, ~je*
1. Későn termő fehér borszőlőfajta. *Utoljára a kéknyelűt szüreteljük.*
2. Az ebből készített száraz bor. *Badacsonyi kéknyelűt iszunk a pecsenyéhez.*
✧ Táj: *kéknyelű-szőlő*
✧ Etim: Szófajváltással főnevesült összetétel; → *kék* + *nyelű*: a → *nyél* főnév származéka.

keksz ◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
Könnyű, száraz, lapos, sokáig eltartható sütemény. *Sós és édes keksz lesz a teához. Különböző kekszek voltak a tálon.*
✧ Szin: *teasütemény, aprósütemény*
✧ Táj: *kecc*
✧ Etim: Angol eredetű német jövevényszó.

kékszakáll ◆ fn (választékos)
Kíméletlen nőcsábász. *Veszedelmes kékszakáll, minden lány fejét elcsavarja.*
✧ Szin: *szoknyavadász, szoknyabolond,* (idegen) *donjuan,* (bizalmas) *szoknyapecér, kujon,* (tréfás) *fűzőgép, csőbányász, donjani, kandúr*
✧ Táj: *kaniember, kani*
✧ Etim: Nemzetközi mintára keletkezett összetétel: → *kék* + → *szakáll*.
☝ A *donjuan* szinonima kiejtése [donhuán], de a *donjani* kiejtése [donjani].

kékvérű ◆ mn *~ek, ~t,* – (választékos vagy gúnyos)
Főnemesi származású, arisztokrata (személy). *Hiába dicsekedsz a kékvérű őseiddel!*
✧ Szin: *előkelő, nemesi, arisztokrata, főrendi*
✧ Ell: *alacsonyrendű*
✧ Etim: Nemzetközi mintára keletkezett összetétel; → *kék* + *vérű*: a → *vér* főnév származéka.

kel[1] ◆◆◆◆◆ ige *~ni* (régi, népi) **kél** *kelni*
1. (Fölébredve) fekvőhelyét elhagyja. *Minden reggel korán kel, már ötkor elhagyja az ágyát. Reggelre kelve észrevette, hogy berekedt.*
2. (Égitest) a látóhatár fölé emelkedik. *A Nap ma 4.30-kor kel.*
3. (Növény) a földből fokozatosan kibújik. *Már kel az elvetett borsó.*
4. (Állat) tojásból, petéből kibújik. *A fiókák most kelnek, már megrepedtek a tojások.*
5. (Tészta) élesztő hatására dagad. *A meleg konyhában gyorsan kel az élesztős tészta.*
6. (Áru) fogy, kereslete van. *Jól kel a gyümölcs a piacon.*
7. (Kifejezésekben:) *Valamire kel*: valamely cselekvésbe kezd. ■ *Útra kel*: elindul. | *Versenyre kel valakivel*: versenyezni kezd. *Versenyre kelt a barátjával fekvőtámaszban.* | *Védelmére kel valakinek*: megvéd, védelmébe vesz valakit. *Rendszeresen védelmére kel a kisebbeknek.* | *Szárnyra kel a hír*: elindul, terjedni kezd.
8. (régi) (Keltezésben:) *Kelt Budapesten, 1912. november 17-én.*
✧ Szin: **1.** *felkel,* (régi) *felserken, lábad,* (kissé rosszalló) *feltápászkodik* **2.** *felvirrad* **3.** *hajt, kihajt, sarjad* **4.** *kikel* **5.** *duzzad* **6.** *elkel*
✧ Táj: **1.** *felkászmárog*
✧ Etim: Ősi, ugor vagy talán finnugor kori szó.
✧ Ö: jár- + kel

kel[2] ◆◆ fn *~ek, ~t, ~je*
1. Rücskös levelű káposztaféle növény. *A konyhakertben kel is terem.*

2. Ebből készült étel. *Rakott kelt készít vacsorára.*
✧ Szin: *kelkáposzta*
✧ Táj: *keltkáposzta, olaszkáposzta, édeskáposzta, plutyka, podlupka*
✧ Etim: Latin eredetű német, közelebbről bajor-osztrák jövevényszó.

kelekótya ◆◆ mn *~k, ~t, ~n*

Hebehurgya, megbízhatatlan. *Kelekótya fickó a barátja. Kelekótyán viselkedik.*
✧ Szin: *bolondos, komolytalan, meggondolatlan, szeleburdi, szeles, hebrencs, hóbortos,* (régi) *szélházi*
✧ Táj: *habókos, szélpál, szeleverdi, kelekóla, kelehajdi*
✧ Ell: *meggondolt, megfontolt, komoly*
✧ Etim: A nyelvjárási *kelekóla* 'szeleburdi, eszelős' melléknév népetimológiás módosulata a → *kótyagos* melléknév hatására. A *kelekóla* szóelvonással keletkezett a *kelekólál* 'jár-kel, kószál' összetételből, melynek előtagja a → *kel* ige származéka.

kelendő ◆◆◆ mn *~k* vagy *~ek, ~t, ~en*

1. Keresett, jól fogyó (áru). *Csak olyan árucikket érdemes piacra vinni, amely kelendő.*
2. Szívesen fogadott, kedvelt, divatos. *Ma a legkelendőbb ismeret a nyelvtudás.*
✧ Szin: **1.** (bizalmas) *kapós,* (idegen) *kurrens* **2.** *közkedvelt, népszerű* • **1.** *Veszik, mint a cukrot. Viszik, mintha ingyen adnák. Nem kell neki cégér.*
✧ Táj: *fogyós, jókeletű*
✧ Etim: A → *kel* ige származéka.

kelengye ◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

Menyasszonynak hozományul kapott ruha-, asztal- és ágyneműje. *Hat hímzett asztalterítő is volt a kelengyéjében.*
✧ Szin: (régi) *móring, jegyjószág, jegyruha,* (bizalmas, idegen) *stafírung*
✧ Táj: *készület, jegyruha*
✧ Etim: Vitatott eredetű. Vagy szófajváltással keletkezett a → *kell* ige *kel* alakváltozatának melléknévi igenévképzős alakjából, vagy görög eredetű latin jövevényszó.

kelepce ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. Csapda. *A madár megfogására kelepcét állítanak.*
2. Cselvetés. *Itt valami kelepcét gyanítok.* ■ *Kelepcébe csal* vagy *ejt valakit; kelepcét állít valakinek*: tudatos megtévesztéssel vesztére tör. | *Kelepcébe esik* vagy *kerül*: szorult helyzetbe jut.
✧ Szin: **1.** *hurok, háló, tőr, fogó,* (régi) *lépvessző, tőrvetés*
✧ Etim: Szláv, valószínűleg szlovák jövevényszó.

kelepel ◆◆ ige *~ni*

1. (Gólya) csőrét összeütögetve tompán kattogó hangot ad. *Gólya kelepel a háztetőn.*
2. Ütemesen zakatoló hangot ad. *A távolban egy malom kelepelt.*
3. (Fegyver) folyamatosan kattogó hangot hallat. *A filmen az ütközetben folyamatosan kelepelt a géppuska.*
4. (tréfás) Hosszasan fecseg. *Az asszonyok egész nap kelepelnek.*
✧ Szin: **2.** *zakatol* **4.** *locsog, csacsog, kotyog,* (bizalmas) *karattyol*
✧ Táj: **1., 2.** *kelepityél, kelepityézik, kerepel* **4.** *karátyál, karátyol, letyetel*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szótő származéka.

kelés ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. A felkel igével kifejezett cselekvés. *A hajnali kelés után egész nap álmos leszek.*
2. Kisebb gennyes daganat. *Csúnya kelés van az állán.*
✧ Szin: **1.** *felkelés* **2.** *gennyedés, tályog,* (régi) *kelevény, fakadék,* (idegen) *furunkulus*
✧ Táj: **2.** *gyűlés, fakadás, darázsfészek*
✧ Ell: **1.** *lefekvés*
✧ Etim: A → *kel* ige származéka.

kelet[1] ◆◆◆◆◆ fn –, *~et*, –

A négy égtáj közül az egyik, illetve az Európától abban az irányban elterülő vidék. *Keleten kél a nap. Ma keletről fúj a szél.* (Tulajdonnévként:) *Japánba és Kínába utazik, hogy megismerje a mesés Kelet kincseit.*
✧ Szin: (választékos) *napkelet*
✧ Táj: *napfeljött*
✧ Ell: *nyugat,* (választékos) *napnyugat,* (régi) *napszentület*
✧ Etim: Jelentéstapadással keletkezett a régi nyelvi *napkelet* összetétel (→ *nap* + *kelet*. a → *kel* ige származéka) utótagjából.
☝ Rövidítése: *K* (pont nélkül).

kelet[2] ◆◆◆ fn –, *~et, kelte*

Levél, hivatalos irat végén a keletkezéskor megjelölt hely és időpont. *A levél kelte: Budapest, 2002. május 31.*
✧ Szin: *keltezés, dátum*
✧ Etim: A → *kel* ige származéka.

kelet[3] ◆◆ fn –, –, *~je*

Kelendőség. *Nagy keletje van az olcsó cipőnek.*
✧ Szin: *keresettség, kapósság*
✧ Táj: *futamat*

✧ Etim: A → *kel* ige származéka.

keletkez|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Fokozatosan létrejön. *A tóvidék a jégkorszak után keletkezett. A romokon új élet keletkezett. A párából felhők keletkeznek.*

2. Hirtelen létrejön, támad. *A vita valami félreértésből keletkezett. A szerencsétlenség abból keletkezett, hogy nem figyelt.*

✧ Szin: **1.** *kialakul, létesül, lesz, képződik,* (régi) *kel,* (választékos) *születik* **2.** *ered, előáll, fakad, kifejlődik, származik, születik, fellép*

✧ Táj: **2.** *keveredik, gerjed*

✧ Ell: *megszűnik, elmúlik, megsemmisül*

✧ Etim: A → *kel* ige származéka.

kell ◆◆◆◆◆ ige *~eni*

1. Valakinek, valaminek szüksége van valamire, szükséges. *Az utazáshoz pénz is kell.* • Szólás: *Úgy kell, mint egy falat kenyér*: nélkülözhetetlen.

2. *Kell valakinek valami, valaki*: meg akarja kapni. *Nem kell neki sem étel, sem ital. Nem kellek neked? Neki csak ez a lány kell, csak őt óhajtja társául. Mi kell?* ■ *Még csak az kellene!*: nagy baj lenne, ha bekövetkezne. | *Úgy kell neki!*: megérdemelte a rosszat, amit kapott. | *Hát kellett ez?*: megérte?

3. *Kell valamihez* vagy *valamire*: valaminek a megvalósulásához szükséges. *A piskótához hat tojás kell. Nem költekezhetünk, kell a pénz a nyaralásra.* ■ *Nem sok kell hozzá*: kis híján bekövetkezik. | *Több se kellett neki*: ez elég ok volt számára.

4. (Főnévi igenévi alannyal, csak egyes szám 3. személyben:) Köteles valamit elvégezni, csinálni. *Törvény írja elő, hogy adót kell fizetnünk. Az idősebbeket tisztelni kell.*

5. (Főnévi igenévi alannyal, csak egyes szám 3. személyben:) Az előzmények alapján valószínű, hogy bekövetkezik valamely cselekvés, történés. *Nemsokára itt kell lennie, pontosan szokott érkezni.*

✧ Szin: **2.** *óhajt, akar valamit* **4.** *tartozik, illik, muszáj valamit tenni* **5.** *szükségszerű*

✧ Táj: *köll, ke, kék*

✧ Ell: **1.** *nélkülözhető* **3., 4.** *szükségtelen*

✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.

☝ Feltételes módú, egyes szám 3. személyű alakja a köznyelvben: *kellene*; a *kéne* a bizalmas hangulatú beszélt nyelvben használatos, a *kellenék* és a *kék* nyelvjárási, illetve tájnyelvi alak.

kellék ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Valamihez szükséges dolog, eszköz. *A fürdőszoba elengedhetetlen kelléke a tükör. A varráshoz a ruhaanyagon kívül egyéb kellékekre is szükség van, például gombra, cérnára és szalagra.*

2. A színpadi játékban használt tárgy. *A színházi előadáshoz sok kellékre van szükség.*

3. (Ruházatban) nélkülözhetetlen elem, összetevő. *Az elegáns öltözék elengedhetetlen kelléke a nyakkendő.*

✧ Szin: **1.** *tartozék, felszerelés* **3.** *hozzávaló, kiegészítő,* (bizalmas) *cugehőr*

✧ Etim: A → *kell* ige nyelvújítás kori származéka.

kellemes ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

1. Jóleső érzést keltő. *Kellemes idő van, kellemesen meleg a víz is. Kellemes ünnepeket kívánok!*

■ (Főnévi használatban:) *Összeköti a kellemest a hasznossal*: úgy alakítja, hogy élvezze is, és haszna is legyen belőle.

2. Megnyerő külsejű és modorú (ember). *Kellemes ember az új kolléga.*

3. Kedvező. *Kellemes hírem van a számodra.*

✧ Szin: **1.** *élvezetes, finom, szép, kényelmes; enyhe* (időjárás)*;* (régi) *kellemdús* **2.** *kedves, nyájas, szívélyes,* (idegen) *szimpatikus* **3.** *előnyös, örvendetes, jó, örömteli*

✧ Ell: **1.** *kellemetlen, rossz, visszatetsző* **2.** *ellenszenves, barátságtalan, taszító, utálatos* **3.** *kedvezőtlen, előnytelen*

✧ Etim: A → *kell* 'szükséges; tetszik' ige származéka.

kellemetlen ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül*

1. Bántó, zavaró. *Kellemetlen hangok hallatszanak az udvarról. Kellemetlen látvány volt a baleset. Kellemetlen szagot áraszt a szeméttároló.*

2. Ellenszenves, visszataszító. *Ez a rossz modorú barátod kellemetlen alak.*

3. Kínos, kényelmetlen. *Ez a beszélgetés a tanárommal nagyon kellemetlen volt. Kellemetlen híreket hoztam a szülői értekezletről.*

✧ Szin: **1.** *idegesítő, élvezhetetlen, visszatetsző, rossz, nyomasztó* **2.** *utálatos, kiállhatatlan, barátságtalan, mogorva* **3.** *kényes, visszás, fonák, nemszeretem, nyugtalanító, aggasztó, aggályos,* (bizalmas) *zsenánt,* (szleng) *rázós, gázos, cikis* • **1.** *Kellemes, mint a keszőce húsvét napján.* (bizalmas) *Kellemes, mint karácsonykor a seggberúgás.*

✧ Táj: **1.** *dísztelen*

✧ Ell: **1.** *kellemes, jóleső* **2.** *megnyerő, rokonszenves, szimpatikus* **3.** *megnyugtató, jó, örvendetes, örömteli*

✧ Etim: A → *kell* 'szükséges; tetszik' ige származéka.

kellet ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (rosszalló) *Kelleti magát*: feltűnően igyekszik tetszeni valakinek. *Kelleti magát a fiúk előtt ez a kislány.*

2. (Árut) dicsérve kínál. *A kereskedők hangosan kelletik árujukat.*

✧ Szin: **1.** *kacérkodik valakivel;* (rosszalló) *mórikálja magát, riszálja magát,* (régi) *tetszeskedik* **2.** (bizalmas) *tukmál valakire valamit*

✧ Táj: **1.** *kellemezteti magát*

✧ Etim: A → *kell* ige származéka.

kelletlen ◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül*

Kényszeredett. *Kelletlenül válaszolgatott a kíváncsiskodóknak. Kelletlen arccal fogott a nehéz munkához.*

✧ Szin: *mogorva, kedvetlen, vonakodó, húzódozó, fanyalgó, fancsali,* (bizalmas) *mísz* • *Mintha a fogát húznák. Nem fűlik a foga hozzá.*

✧ Táj: *ándorodott, nyaffadt*

✧ Ell: *lelkes, odaadó, készséges*

✧ Etim: A → *kell* ige származéka.

✧ Ö: kénytelen- + kelletlen

kellő ◆◆◆◆◆ mn *~k* vagy *~ek, ~t, ~en*

Szükséges, kívánatos, megfelelő mértékű. *A vegyszereket kellő óvatossággal kezelte. Csak kellően trágyázott földben lehet dinnyét termeszteni.*

✧ Szin: *kielégítő, alkalmas, elégséges, elegendő, helyes, helyénvaló, illő*

✧ Ell: *fölösleges, szükségtelen, elégtelen, túlzott*

✧ Etim: A → *kell* ige származéka.

✧ Ö: semmire + kellő

kellős ◆◆◆◆ mn (csak ebben az alakban)

■ *A kellős közepe valaminek*: legközepe, pontosan a közepe. *Az éjszaka kellős közepén megszólalt a csengő.*

✧ Táj: *küllős (közepi), legkellő (közepe)*

✧ Etim: A → *kellő* melléknév származéka.

kelme ◆◆ fn *~k, ~t, ~je* (választékos)

Ruha varrásához való anyag, főként szövet. *A jelmeztervező szebbnél szebb kelmékből dolgozik.*

✧ Szin: *ruhaanyag, anyag, ruháravaló, ruhánakvaló, hozzávaló, méteráru,* (idegen) *textil, textília*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

kelt[1] ◆◆◆◆◆ ige *~eni*

1. Ébreszt valakit. *Az anya hatkor kelti alvó fiát.*

2. ■ *Életre kelt*: eszméletlen állapotból magához térít valakit. *Mesterséges légzéssel keltették életre.*

3. (Érzelmi állapotot, helyzetet) előidéz. *Viselkedésével gyanút keltett. A rossz hírekkel nyugtalanságot kelt.*

4. (ritka) (Madár) tojásokat testével melegítve a fiókákat világra segíti. *A vörösbegy kelti a kakukk fiókáit is.*

✧ Szin: **1.** *felébreszt, felzavar, felráz, felver, felriaszt, költ* **2.** *éleszt* **3.** *okoz, fakaszt, támaszt, indít, gerjeszt, szít, gyújt, kivált, eredményez* **4.** *költ, kotlik, tojásokon ül, fiadzik, fészkel* • **1.** *Kiugraszt az ágyból.*

✧ Táj: **3.** *kikotol*

✧ Ell: **1.** *altat* **3.** *oszlat, megszüntet*

✧ Etim: A → *kel* ige származéka.

☝ ‘Alvásból ébreszt’ jelentésben a *költ* alakváltozat kissé népies hangulatú, de a köznyelvben is használatos. A madár a fiókáit viszont a mai nyelvben inkább csak *költi (kikölti)*; főnévi származékként is a *költés* fordul elő. (A *kel* igének nincs *ö*-s változata: *a fióka kikel, a csibéket keltetőgéppel keltetik.*)

kelt[2] ◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

Élesztővel kelesztett (tészta). *A kelt tészta az élesztőtől válik könnyűvé, lazává.*

✧ Táj: *kőttes*

✧ Etim: A → *kel* ige származéka.

kelta I. ◆◆ mn *~k, ~t, ~ul*

Az ókorban Nyugat-Európában és a brit szigeteken élt néphez, illetve népekhez tartozó, rá, illetve rájuk vonatkozó. *Feltárták egy kelta harcos sírját. A kelta nyelv holt nyelv.*

✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

kelta II. ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Kelta személy. *A római hódítás után csak Írországban éltek szabad kelták.*

2. Kelta nép, illetve e népek családja. *A kelták i. e. 430 körül a Felső-Rajna-vidékről rajzottak nyugat és dél felé.*

3. Kelta nyelv. *A keltában gyakoriak a hosszú szavak. Skóciában és Walesben újabban megpróbálják nemzeti nyelvként feléleszteni a keltát.*

✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

keltezés ◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

Levél, hivatalos irat végén a keletkezéskor megjelölt hely és időpont. *A magánlevélben is fel szokták tüntetni a keltezést.*

✧ Szin: *kelet, dátum*

✧ Etim: A → *kelet*[2] főnév *keltez* származékának továbbképzett alakja.

kelvirág ◆ fn *~ok, ~ot, ~ja* (választékos, hivatalos)

Karfiol. *A kelvirágból levest főzött.*

✧ Táj: *bimbóskáposzta, virágkel, kartifiol, kertifiol, kertifiola, rózsakel*

✧ Etim: Összetétel: → *kel*[2] + → *virág*.

kém ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~je*

1. (Állami, katonai, gazdasági) titkokat kutató, megszerző és megbízóinak átadó személy. *A tetten ért kémet nyomban letartóztatták.*
2. Besúgó, spicli. *Úgy érzem, a hivatalban kémekkel vagyok körülvéve.*
✧ Szin: **1.** *hírszerző, titkos ügynök, felderítő,* (bizalmas) *spion* **2.** *beépített ember,* (bizalmas) *tégla*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

kémcső ◆◆ fn *kémcsövek, kémcsövet* vagy *kémcsőt, kémcsöve* vagy *kémcsője*
Vékony, egyik végén nyitott, laboratóriumi üvegcső. *A szertáros eltörte a kémcsövet.*
✧ Szin: *próbacső,* (idegen) *epruvetta*
✧ Etim: Összetétel: → *kém* + → *cső*.

kemence ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
1. A konyhába vagy a szobába beépített, nagyméretű zárt tűzhely. *Tüzet rak a kemencébe. Befűti a kemencét a kenyérsütéshez. Órák hosszat üldögélt a búbos kemence mellett.* • Közmondás: *Jó kemence mellett könnyű a telelés.*
2. Égetésre, olvasztásra szolgáló berendezés. *A nyersvasat a kohászatban aknás kemencékben olvasztják.*
✧ Szin: **1.** (régi) *tüzelő, gocik* **2.** *kohó, huta*
✧ Táj: **1.** *kuptor, fűtő, kucik, pucik, kandalló*
✧ Etim: Valószínűleg szláv jövevényszó.

kemény ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. Nyomásnak, megmunkálásnak ellenálló, szilárd halmazállapotú (anyag, tárgy). *A betonfalba nehéz szöget verni, mert kemény, mint a kő. Nem puhult meg a hús, kemény, rágós maradt. Kemény tojást főzött vacsorára.* • Szólás: *Kemény, mint a csont. Kemény, mint a csizmatalp.*
2. Sok ásványi anyagot tartalmazó (víz). *Kemény vízben nem habzik a szappan.*
3. (bizalmas) Nagy értéknek számító. *Nagy összeget, ezer kemény dollárt fizetett érte.*
4. A nemzetközi forgalomban értékes (pénznem). *A dollár kemény valuta, mindenhol elfogadják.*
5. Határozott, erős. *Keményen megszorította a kezét. Kemény játék folyt a pályán.*
6. Erős, mindig helytálló, a nehézségeket jól tűrő (személy), olyan, aki önmagával és környezetével szemben is sokat követel. *A terroristák elleni kommandó tagjai mind kemény legények.*
7. Nagy megerőltetéssel járó. *A kemény munka alaposan próbára tette erejüket.*
8. Rendkívüli hideg, zord (tél). *Az idei kemény télben elfagytak a fügebokrok a kertben.*
✧ Szin: **1.** *szilárd, kőkemény, nyers* **3.** *súlyos* **4.** *értékőrző, értékálló,* (idegen) *konvertibilis* **5.** *nyers* **6.** *szívós, kitartó, férfias, katonás, erélyes, szigorú, keménykötésű, edzett,* (bizalmas) *stramm* **7.** *nehéz, súlyos, megerőltető, fáradságos, fárasztó* **8.** *erős, kegyetlen*
✧ Táj: **6.** *markos, keménytökű*
✧ Ell: **1.** *puha, lágy, cseppfolyós, pépes* **2.** *lágy* **3.** *csekély, jelentéktelen* **5.** *lanyha, erőtlen* **6.** *erélytelen, pipogya* **7.** *könnyű* **8.** *enyhe*
✧ Etim: Ősi finnugor, esetleg uráli kori szótő magyar nyelvi képzéssel.

kémény ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
A füstgázokat a tűztérből a szabadba kivezető csatornaszerű építmény. *Ha nem villannyal fűtünk, kéményt is kell építeni a házba. Füstölnek a gyárak kéményei.* • Szólás: *Felírjuk a kéménybe* (*korommal*)**:** ritka esemény történt.
✧ Szin: (régi) *kürtő, füstkieresztő*
✧ Táj: *füstös, kéröl, kabin, kamin, kamil, kaminkémény*
✧ Etim: Latin eredetű német jövevényszó.

keményfejű ◆ mn *~ek, ~t, ~en*
Makacs, nehezen megközelíthető. *Nehéz lesz meggyőzni, keményfejű ember.*
✧ Szin: *konok, önfejű, nyakas, csökönyös, megátalkodott, kemény koponyájú, vasfejű, akaratos, hajlíthatatlan, rugalmatlan, merev* • *Egy jottányit sem enged. Fejjel megy a falnak. Könnyebb az acélt eltörni, mint meghajtani.*
✧ Táj: *makucs, makacsos, vas a feje*
✧ Ell: *befolyásolható, engedékeny, rugalmas*
✧ Etim: Összetétel; → *kemény* + *fejű*: a → *fej*[2] főnév származéka.

keményítő ◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. Növényekben képződő, nagy tápértékű szénhidrát. *A krumpliban sok keményítő van.*
2. Ruhanemű keményítésére használt szer. *Por alakú vagy folyékony keményítőt oldunk fel az öblítővízben, hogy a ruha jobb tartású legyen.*
✧ Etim: A → *kemény* melléknév származéka.

keménykötésű ◆ mn *~ek, ~t,(~en)*
1. Erős, izmos testalkatú, szívós (férfi). *Egy keménykötésű férfi dolgozott a kertben.*
2. (ritka) Erős akaratú, határozott (személy). *A keménykötésű igazgató több eredményt ért el velük.*
✧ Szin: **1.** *sportos, jó kiállású, edzett, robusztus,* (bizalmas) *stramm* **2.** *erélyes, kemény* • **2.** *Az asztalra üt* vagy *csap (, ha kell).*
✧ Táj: **1.** *markos, keménytökű* **2.** *keménytökű*
✧ Ell: **1.** *gyenge,* (rosszalló) *nyamvadt* **2.** *határozatlan, gyámoltalan*
✧ Etim: Összetétel; → *kemény* + *kötésű*: a → *kötés* főnév származéka.

kéményseprő ◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
Kémények tisztításával foglalkozó szakmunkás. *Kéményseprőt kell hívni, mert kormos a kémény.* (Mondókában:) *Kéményseprőt látok, szerencsét találok.*
✧ Táj: *kéménykotró, kotró, füstfaragó, kéménytisztogató*
✧ Etim: Összetétel; → *kémény* + *seprő*: a → *seper* ige származéka.

kémia ◆◆◆◆ fn –, *~t, ~ja*
1. Elemeket és vegyületeket vizsgáló természettudomány. *A szerves kémiát könnyebben tanulta, mint a szervetlent.*
2. A kémia tudománya mint iskolai tantárgy. *Bukásra áll kémiából.*
✧ Szin: **1.** *vegytan, vegyészet,* (régi) *vegytudomány,* (szleng) *bűztan, kémcsi*
✧ Etim: Arab eredetű latin jövevényszó.

kémikus ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
Kémiával foglalkozó kutató, tudós. *A magyar kémikusok évenként vándorgyűlést szerveznek.*
✧ Szin: *vegyész*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

kémked|ik ◆◆ ige *~ni*
1. Kémként tevékenykedik, (titkos) hírszerző tevékenységet folytat. *A háború alatt az angoloknak kémkedett.*
2. (bizalmas) (Titokban) megfigyel valakit, leselkedik utána. *A féltékeny férj kémkedett a felesége után.*
✧ Szin: *nyomoz, leskelődik, kutakodik, vizsgálódik, fürkész,* (bizalmas) *szimatol, spionkodik, szaglászik*
✧ Táj: *lekémked*
✧ Etim: A → *kém* főnév származéka.

kémlel ◆◆◆ ige *~ni* (választékos)
Fürkészve, figyelmesen néz valamit. *Messzelátójával a túlsó partot kémleli. Vizet kémlel a kútban. Az arcába kémlelt, de nem látott semmi rendkívülit.*
✧ Szin: *fürkész, vizsgál, kutat,* (régi) *kémel*
✧ Táj: *bazsalgat, kibazsal, kibazsint*
✧ Etim: A → *kém* főnév származéka.

kemping ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~je*
Sátorban vagy lakókocsiban megszálló turisták, üdülők (állandó) tábora. *A legtöbb kempingben van zuhanyozó és vécé is.*
✧ Szin: *táborhely, sátortábor*
✧ Etim: Angol, végső soron latin eredetű nemzetközi szó.

ken ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. (Lágy anyagot) úgy rak vékony rétegben valamire, hogy hozzátapadjon, illetve (lágy anyaggal) bevon valamit. *Krémet ken az arcára. Vajat ken a kenyérre. Olajfestékkel keni az ajtót.*
2. (bizalmas) Nagy erővel valahová odavág valakit, valamit. *Birkózás közben a földhöz kente.*
3. (bizalmas) Másra hárít, ráfog valamit. *A váza eltörését a testvérére kente.*
4. (bizalmas) Folyamatosan igyekszik megvesztegetni valakit. *Állandóan keni a főnökét.*
✧ Szin: **1.** *krémez, vajaz, olajoz, zsíroz, mázol, maszatol, ken-fen, meszel,* (régi) *fest* **2.** *csap, odacsap* **3.** (bizalmas) *tol* **4.** (bizalmas) *kenőpénzt dug valahova;* (szleng) *smúzol, jattol*
✧ Táj: **1.** *kencefencél, kencefincél, kencel*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

kén ◆◆◆◆ fn –, *~t, ~je*
1. Szobahőmérsékleten sárga, kristályos kémiai elem. *A kén gyúlékony anyag.*
2. Ez az anyag mint tisztító- vagy fertőtlenítőszer. *Kénnel tisztítja a hordót. Az egereket kénnel füstölték ki az éléskamrából.*
✧ Szin: (régi) *kénkő,* (idegen) *szulfur*
✧ Táj: *büdöskő*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.
☝ A kén vegyjele: *S* (pont nélkül).

kender ◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
1. Rostjáért termesztett ipari növény. *A kendert áztatják, törik, fésülik, majd fonalat készítenek belőle.*
2. A kender növény rostja, illetve az abból font fonal. *A kenderből erős zsákvásznat szőnek.*

3. Kender termesztésére használt terület. *Azért a 3 hold kenderért is jár kárpótlás?*
✧ Szin: **2.** *kenderszál, kenderrost* **3.** *kenderföld*
✧ Etim: Honfoglalás előtti török jövevényszó.

kendermagos ◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, ~a*
Sötétszürke alapon fehér pettyes (tyúk, ritkán macska). *Megszökött a kendermagos cicánk. Kendermagos tyúkok is vannak a nagymamám udvarán.*
✧ Szin: *tarka, foltos, pöttyös; cirmos* (cica)
✧ Táj: *babos, iromba, irombás*
✧ Etim: A *kendermag* összetétel (→ *kender* + → *mag*) származéka.

kendő ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
1. Négy- vagy háromszögletű, szőtt, kötött vagy horgolt kelmedarab valami befedésére. *Kendőt köt a fejére. Fehér kendőbe takarja a kenyeret. A lányok régen díszes kendőt ajándékoztak a kedves legénynek.*
2. Négyszögletű, rendszerint valaminek a törlésére szolgáló anyagdarab. *Portörlés után kirázza a kendőt. Itt egy kendő, törüld meg az orrod!*
✧ Szin: **1.** *fejkendő, vállkendő, nagykendő,* (idegen) *stóla,* (régi) *keszkenő; kenyérruha* **2.** *törlőkendő, portörlő; konyharuha, edénytörlő, edénykendő; zsebkendő; törülköző*
✧ Táj: **1.** *baráncsik, berliner, kendőcske, kendőkötő, kendőruha, kendezőkendő, törülközőkendő, zsebruha, jegykendő, konyhakendő.*
✧ Etim: A régi nyelvi *kend* 'töröl' ige melléknévi igenévképzős alakjának főnevesülésével keletkezett. A *kend* a *ken* ige származéka.
✧ Ö: jegy + kendő, nyak + kendő, zseb + kendő

kendőz ◆◆ ige *~ni* (választékos)
Külső vagy belső hibát, hiányosságot próbál elrejteni. *Festékkel kendőzi az arcát. Ügyesen kendőzi a hibáit.*
✧ Szin: *fest(i magát), szépít(i magát),* (idegen) *sminkel(i magát); titkol, takargat, rejteget, leplez,* (választékos) *álcáz, palástol*
✧ Ell: *feltár, leleplez, előhoz*
✧ Etim: A → *kendő* főnév származéka.

kendőzetlen ◆ mn *~ek, ~t, ~ül* (választékos)
1. Természetes, nem festett (arc). *Kendőzetlen arccal jelent meg a reggelinél.*
2. Valódi, meg nem hamisított. *A kendőzetlen tények elénk tárultak.*
3. Őszinte, keresetlen. *Kendőzetlen szavakkal beszél.*
✧ Szin: **1.** *festetlen, smink nélküli* **2.** *leplezetlen, szépítetlen, csupasz, puszta, meztelen* **3.** *nyílt, egyenes*
✧ Ell: **1.** *kifestett, kozmetikázott,* (választékos) *kendőzött,* (idegen) *sminkelt* **2.** *szépített, kozmetikázott,* (választékos) *palástolt* **3.** *hazug, mesterkélt*
✧ Etim: A → *kendőz* főnév származéka.

kenet[1] ◆ ige *~ni*
Kéri vagy elrendeli, hogy valaki valamit kenjen valahova, illetve valamit bekenjen valamivel. *Édesanyjával keneti a vajas kenyeret. Masszírozás előtt illatos olajokat kenet a testére.*
✧ Ell: *letöröltet*
✧ Etim: A → *ken* ige származéka.

kenet[2] ◆ fn *~ek, ~et, ~e*
1. (régi) Kenőcs, illóolaj, amellyel valamely testrészt bekennek. *Drága kenetek sorakoztak a fürdője mellett.*
2. ■ *Utolsó kenet*: a katolikus egyház egyik szentsége: a haldoklót a pap szentelt olajjal megkeni, és imát mond bűnei bocsánatáért. *A pap feladta neki az utolsó kenetet.*
3. Orvos által kis lapra kent testváladék. *Laboratóriumban vizsgálják a kenetet.*
✧ Szin: **1.** *krém,* (régi) *ír, gyógyír, balzsam*
✧ Táj: **1.** *kenőcse, kencefice*
✧ Etim: A → *ken* ige származéka.

kenetteljes ◆◆ mn *~ek, ~et, ~en* (választékos, rosszalló)
Túlzottan vagy képmutatóan ájtatos. *Az osztályfőnök kenetteljes hangon beszélt a szülőkkel.*
✧ Szin: (választékos, rosszalló) *kenetes,* (rosszalló) *álszent, képmutató, túlbuzgó,* (bizalmas, rosszalló) *szenteskedő, papos, szentfazék* ● *Szent, mint Bodóné pulykája.*
✧ Etim: Összetétel: → *kenet*[2] + → *teljes*.

kenguru ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Ausztráliában élő erszényes, növényevő emlősállat. *A kenguru, erszényében a kicsinyével nagyokat ugorva halad.*
✧ Etim: Angol, végső soron ausztráliai eredetű nemzetközi szó.

kengyel ◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
1. A nyeregről kétoldalt lecsüngő fém lábtartó. *A vadnyugati csizmák orra azért hegyes, hogy a lovas lába könnyebben belecsússzon a kengyelbe.*
2. Villás alakú hallócsontocska a középfülben. *A kengyel, a kalapács és az üllő a dobhártya rezgését hússzorosára erősítik.*
✧ Etim: Valószínűleg a régi nyelvi, ősi, finnugor kori *kégy* 'kör, karika, abroncs' főnév *kegy* alakváltozatának származéka.

kengyelfutó ◆ fn (régi)

1. Főúri hintó előtt futó szolga. *A kengyelfutó hirtelen megtorpant az erdő szélén.*
2. Futár. *Szaladjon egy kengyelfutó a jó hírrel a király udvarába!*
✧ Szin: **2.** (régi) *hírnök, küldönc, hírvivő, gyorsfutár,* (idegen) *kurír*
✧ Etim: A *kengyelfutó* összetétel (→ *kengyel* + *futó*: a → *fut* ige származéka) főnevesülésével keletkezett.

kenő ◆ fn ~*k*, ~*t*, ~*je* (Fv)
Krémszerű hidegkonyhai készítmény. *A sajtot lereszeltem, tojást, vajat kevertem bele, megfűszereztem, nagyon finom kenő lett belőle.*
✧ Szin: *krém, pástétom*
✧ Etim: Szlovák mintára keletkezett tükörszó, a → *ken* ige származéka.

kenőcs ◆◆◆ fn ~*ök*, ~*öt*, ~*e*
1. Zsíros vagy olajos kenhető anyag. *Kenőccsel keni a kocsi tengelyét.*
2. Bőrre kenhető, rendszerint gyógyhatású szer. *A fájdalmas testrészt be kell dörzsölni ezzel a kenőccsel.*
✧ Szin: **1.** *kenőanyag, zsírozóanyag, paszta,* (bizalmas) *suviksz* **2.** *krém, balzsam,* (bizalmas) *kence*, (választékos) *kenet*, (régi) *ír, gyógyír*
✧ Táj: *zsír, kenőlék, kenőcse, kenő, kencefice, kencefence*
✧ Etim: A → *ken* ige származéka.

kénsav ◆◆ fn
Színtelen, szagtalan, töményen maró hatású sav. *A kísérlethez kénsavat is használtak az órán.*
✧ Szin: *hidrogén-szulfát,* (régi) *vitriol*
✧ Etim: Összetétel: → *kén* + → *sav*.
☝ A kénsav képlete: H_2SO_4.

kentaur ◆◆ fn ~*ok*, ~*t*, ~*ja*
Félig ember-, félig lótestű lény a görög mitológiában. *Akhilleusznak egy bölcs kentaur volt a nevelője.* (Jelzőként:) ■ *Kentaur megoldás*: felemás.
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

kenu ◆◆ fn ~*k*, ~*t*, ~*ja*
1. Az észak-amerikai indiánok egytollú evezővel hajtott, fatörzsből vájt könnyű csónakja. *Kenukon ereszkedtek le a folyón a táborig.*
2. Fél térdre ereszkedve egytollú evezővel hajtott, egy-, két vagy négyszemélyes nyitott csónak. *A versenyzésre használt kenuban a sportoló egy oldalon evez.*
3. A kenu csónakban való evezés mint sportág. *Kenuban csak férfiak versenyeznek.* (Jelzőként:) *A kenu kettest a magyar páros nyerte.*
✧ Szin: (Mv; Őv bizalmas) *kanu*
✧ Etim: Spanyol, végső soron karibi eredetű nemzetközi szó.

kénye-kedve ◆ birtokos személyjeles fn (inkább csak 3. személyben)
Akarata, önkénye valakinek. *Kénye-kedve szerint járt el. Ki van szolgáltatva a főnöke kényének-kedvének.*
✧ Szin: *tetszés, kívánság, hatalmaskodás,* (rosszalló) *basáskodás*
✧ Etim: Összetétel; *kénye*: a *kény* főnév birtokos személyjeles alakja + *kedve*: a → *kedv* főnév birtokos személyjeles alakja. A *kény* szóhasadással különült el a → *kéj* 'akarat, hejlam' főnévtől.

kényelem ◆◆◆◆ fn –, *kényelmet, kényelme*
A testi jóérzés állapota, illetve az ezt lehetővé tevő körülmények és tárgyak összessége. *Nagy kényelemben él, sok háztartási gépe mellett bejárónője is van.* ■ *Keleti kényelem*: különösen nagy kényelem. *Keleti kényelem volt a szállodában.*
✧ Szin: (bizalmas) *komfort*, (idegen) *kommoditás*
✧ Etim: A *kény*, illetve a → *kéj* főnév nyelvújítás kori származéka.

kényelmes ◆◆◆◆◆ mn ~*ek*, ~*t* vagy ~*et*, ~*en*
1. Kényelmet adó, nagyon jó. *Kényelmes ez a szék, nem fáj benne a hátam.*
2. (rosszalló) Kényelmet szerető, a munkát inkább kerülő. *Kényelmes ember volt egész életében.*

3. Nem sietős, nyugodt (cselekvés). *Kényelmesen sétálunk, fel a várig.*
4. Baj, gond, fáradság nélküli (életmód). *Kényelmes életre vágyott.*
✧ Szin: **1.** *otthonos, lakályos, komfortos,* (régi) *komfortábilis* (lakás); (bizalmas) *lezser* (ruha) **2.** (rosszalló) *lusta* **3.** *ráérős, tempós, lassú* **4.** *nyugodt, nyugalmas, zavartalan, háborítatlan, könnyű*
✧ Táj: **2., 3.** *komótos*
✧ Ell: **1.** *kényelmetlen, rideg, barátságtalan* **2.** *szorgalmas,* (népi) *dolgos* **3.** *gyors, sietős* **4.** *fáradságos, nehéz*
✧ Etim: A → *kényelem* főnév származéka.

kényelmetlen ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül*
1. Nem eléggé vagy egyáltalán nem kényelmes. *Kényelmetlen ruhában nem kellemes mozogni. Kényelmetlen ez az ágy, túl kemény a matrac.*
2. Nyugtalanító, terhes, kellemetlen. *A kényelmetlen helyzetből barátai szabadították ki. Az újságíró kényelmetlen kérdéseket tett fel a miniszternek.*
✧ Szin: **1.** *célszerűtlen; szoros* (ruha) **2.** *kényes, kínos, zavaró, feszélyező, bosszantó, idegesítő,* (idegen) *irritáló,* (szleng) *ciki*
✧ Ell: **1.** *célszerű, kényelmes* **2.** *kellemes*
✧ Etim: A → *kényelem* főnév származéka.

kenyér ◆◆◆◆◆ fn *kenyerek, kenyeret, kenyere*
1. Gabonalisztből vízzel dagasztott, sózott, kelesztett tésztából sütött, alapvető emberi táplálék. *Az emberiség egyik legfontosabb tápláléka a kenyér. Szalonnát eszik kenyérrel. Félbarna kenyeret szokott venni.* ● Szólás: *Kenyéren és vízen él*: szegényen, szűkösen, illetve önmegtartóztató módon él. | *Olyan (jó), mint egy falat kenyér; kenyérre lehet kenni*: jóságos, szelíd. | *Kenyere javát megette*: megöregedett. | *Nem kenyere valami*: nem szokása, nem ért hozzá. *Nem kenyerem a beszéd.*
2. A megélhetéshez szükséges anyagiak. *A vasútnál keresi a kenyerét. Kenyér nélkül maradt a család.*
3. Állás, munka. *Biztos kenyere van.* ■ *Nehéz kenyér*: keserves, nem jól fizető munka. *A bányászat bizony nehéz kenyér.*
✧ Szin: **1.** *cipó,* (régi) *brugó,* (bizalmas) *vekni, döfi, buci,* (szleng) *deszka, máró* **2.** *kenyérkereset, fizetés, bér, kereset, kenyérrevaló*
✧ Táj: **1.** *miatyánkközepe, kenyércse, kenyérke*
✧ Etim: Jövevényszó, valószínűleg átvétel a permi alapnyelvből.

kenyeres ◆◆◆ mn *~ek, ~t,* –
1. Olyan (tárgy), amelyben kenyeret tartanak. *A kenyér egyik felét a kenyeres kosárba tette.*
2. (bizalmas) Olyan (személy) aki sok kenyeret eszik. *Nagyon kenyeres a férjem.*
3. ■ (népi) *Kenyeres pajtás*: valakinek vele jóban-rosszban osztozó barátja. *Gyerekkoruk óta kenyeres pajtások.*
✧ Etim: A → *kenyér* főnév származéka.

kenyérgond ◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
Megélhetési nehézség. *Nincsenek kenyérgondjai.*
✧ Etim: Összetétel: → *kenyér* + → *gond*.

kenyérkereső ◆◆ mn *~k, ~t,* –
1. Olyan (személy), akinek van megélhetést biztosító munkája. *A kenyérkereső asszonynak kevés ideje marad a háztartásra.* (Főnévi használatban:) *A családban csak egy kenyérkereső van.*
2. Megélhetést biztosító (munka). *Kenyérkereső foglalkozás után kell néznem.*
✧ Szin: **1.** *pénzkereső, családfenntartó, dolgozó, kereső*
✧ Ell: **1.** *eltartott, nyugdíjas*
✧ Etim: Összetétel; → *kenyér* + *kereső*: a → *keres* ige származéka.

kenyérpusztító ◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. (rosszalló) Ingyenélő, dologtalan ember. *A kenyérpusztítók egész nap a kocsmában lebzseltek.*
2. (tréfás) Önálló keresettel nem rendelkező családtag. *Sok kenyérpusztító van a háznál.*
✧ Szin: **1.** (rosszalló) *naplopó* **2.** *gyermek* ● (tréfás) *Borsót gömbölyít. A csavargyárban dolgozik.*
✧ Táj: (tréfás) *homokesztergályos*
✧ Etim: Összetétel; → *kenyér* + *pusztító*: a → *pusztít* ige származéka.

kenyértörés ◆◆ fn –, *~t,* –
Két ellentétes fél között döntő, szakításhoz vezető vita. *A sok ellentét miatt kenyértörésre került sor köztük.* ■ *Kenyértörésre viszi a dolgot*: úgy alakítja, hogy a szakítás bekövetkezzék.
✧ Szin: *szakítás, összezördülés, összeveszés*
✧ Etim: Összetétel; → *kenyér* + *törés*: a → *tör* ige származéka.

kényes ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en*
1. Fizikai és lelki hatásra nagyon érzékeny (ember, állat, növény). *A szobanövény kényes a huzatra. Bánk bán kényes volt hitvesének becsületére. Újabban kényes a macska gyomra.*
2. (Néha túlságosan is) választékos. *Kényes ízléssel rendezte be a lakást.* (gúnyos) *Remélem, ez megfelel a te kényes ízlésednek is.*
3. Érzékeny, törékeny. *Nagyon vigyázz rá, ez kényes műszer!*
4. Nagy tapintattal kezelendő (dolog). *Ebben a kényes ügyben körültekintően kell eljárni.*
5. Sebezhető. *A barátja rátapintott a kényes pontjára.*
6. Büszke, rátarti. *Kényesen jár-kel.* ■ *Kényes paripa*: büszke tartású. *A lovagok kényes paripákon vonultak el a díszsátor előtt.*

✧ Szin: **1.** (bizalmas, rosszalló) *finnyás, háklis* **2.** *finom, kifinomult,* (rosszalló) *finomkodó,* (bizalmas, idegen) *akkurátus, rafinált* **3.** *finom* **4.** *kellemetlen, nehéz, súlyos, bizalmas,* (bizalmas) *rázós, zsenánt* **6.** *hetyke, délceg, peckes,* (régi) *nyalka* • **1.** *Nebáncsvirág a neve. A sajtot hámozza.*
✧ Táj: **2.** *pintyös, fincos, paszomántos, pikátos* **3.** *csecske-becske, kényelmes, nyevere* **5.** *pincos, difingós, pipes, begyes, nyakavági*
✧ Ell: **2.** *durva, egyszerű, igénytelen* **3.** *erős,* (idegen) *stabil* **4.** *könnyű, kellemes, egyszerű* **6.** *szerény, visszahúzódó*
✧ Etim: A *kény* főnév származéka. A *kény* a → *kéj* ‘akarat, hajlam’ főnév szóhasadással elkülönült párja.

kényesked|ik ◆◆ ige *~ni* (rosszalló)
1. Túlzott érzékenységet mutat. *Kényeskedve turkál az ételben.*
2. Kényesen, rátartian viselkedik. *A lány csak kényeskedett, nem állt szóba akárkivel.*
✧ Szin: **1.** (rosszalló) *finnyáskodik, finomkodik, érzékenykedik, nyavalyog,* (bizalmas) *ceremóniázik* **2.** (rosszalló) *szenveleg, finnyáskodik, kéreti magát, büszkélkedik, nagyzol,* (népi) *pipiskedik, drágalátoskodik, páváskodik,* (bizalmas) *pózol* • **2.** *Tekeri magát, mint a fagyos barát. Herceg akar lenni. Száját görbítgeti* vagy *biggyeszti. Affektál, mint a pék kutyája.*
✧ Táj: **1.** *finnyálkodik, piperkedik, pincoskodik, pintyörög, sleppöl* **2.** *mamálkodik, ikereg, rátartóskodik, pimpónátoskodik, kevélykedik*
✧ Etim: A *kény* főnév származéka. A *kény* a → *kéj* ‘akarat, hajlam’ főnév szóhasadással elkülönült párja.

kényeztet ◆◆◆ ige *~ni*
Minden jóval elhalmoz, túlzottan kímél valakit, valamit. *Kényezteti a gyerekét is, a kutyáját is. Ha így kényezteted a fiút, sosem tanul meg dolgozni.*
✧ Szin: *ajnároz, babusgat, dédelget, becéz, pátyolgat* • *Tejben-vajban füröszt. Tenyerén hord. Még a széket is megfújja alatta. Úgy bánik vele, mint a hímes tojással. Lehozza neki a csillagokat is az égről.*
✧ Táj: *tutujgat, gedél, alintál, bángyál, mecegtet, pityegtet*
✧ Ell: *mellőz, elhanyagol*
✧ Etim: A *kény* főnév származéka. A *kény* a → *kéj* ‘akarat, hajlam’ főnév szóhasadással elkülönült párja.

kényszer ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
Erőszak, fizikai vagy lelki befolyásolás, nyomás. *Csak kényszer hatására írta alá a jegyzőkönyvet. Vásárlási kényszer nélkül ki lehet próbálni az árut.*
✧ Szin: *erőltetés, befolyás, szorongatás, szükség, kényszerűség, kötelezettség,* (régi) *kötelem, obligó*
✧ Táj: *muszáj*
✧ Ell: *szabadság, önkéntesség*
✧ Etim: Nyelvújítás kori elvonás a → *kényszerít*, → *kényszerül* igékből.

kényszeredett ◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
Önmagára erőltetett, nehezen kierőszakolt. *A számára kedvezőtlen döntést kényszeredett mosollyal vette tudomásul.*
✧ Szin: *kikényszerített, mesterkélt, természetellenes, kelletlen, tettetett, színlelt, csinált, megjátszott, felvett*
✧ Ell: *közvetlen, őszinte, keresetlen*
✧ Etim: A régi nyelvi *kész* ‘ösztönöz, sarkall’ ige *kényszeredik* származékának továbbképzett alakja. A *kész* bizonytalan eredetű, talán finnugor kori szó.

kényszerhelyzet ◆◆◆ fn
Valakinek a cselekvését akarata ellenére meghatározó körülmény. *Kényszerhelyzetben van, el kell vállalnia a munkát.*
✧ Szin: *kényszerűség, kénytelenség, szükség, szükséghelyzet, muszáj, szorultság,* (bizalmas) *kutyaszorító,* (idegen, bizalmas) *slamasztika*
✧ Ell: *kötetlenség, szabadság*
✧ Etim: Összetétel: → *kényszer* + → *helyzet*.

kényszerít ◆◆◆◆◆ ige *~eni*
1. Erőszak, nyomás hatására rábír valakit, hogy valamit megtegyen. *Nem akartam részt venni a játékban, de kényszerítettek rá. Vallomásra kényszerítették az elfogott kémet.*
2. Valami kényszerként hatva valaminek a megtételére indít valakit. *Az éhség kényszerítette a lopásra.*
3. Erőszakkal, nyomással ráerőltet valakire valamit. *Folyton ránk kényszeríti a saját meggyőződését.*
4. Erőszakkal hozzáad valakihez valakit. *Apja egy pénzes öregúrhoz kényszerítette.*
✧ Szin: **1.** *rászorít, kötelez, rávesz, késztet, rávisz, szorongat, kierőszakol valakitől valamit;* (idegen) *oktrojál; presszionál valakit;* (régi) *kénytet* **2.** *rászorít, rávisz* **3.** (bizalmas) *rátukmál* **4.** *erőltet* • **1.** *Megkívánja tőle, mint az úrdolgát.* **2.** *Sarokba szorít.*
✧ Táj: *kényszerget, muszájít, nyektet, pászogat*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, valószínűleg a régi nyelvi *kész* ‘ösztönöz’ ige (vö. → *késztet*) származéka.

kényszerképzet ◆◆ fn
Makacsul rögződött alaptalan vélemény. *Az a kényszerképzete, hogy mindenki őt üldözi.*
✧ Szin: *rögeszme, vesszőparipa, agyrém, hóbort,* (idegen) *monománia, obsessió, fixa idea*
✧ Etim: Összetétel: → *kényszer* + → *képzett*.

kényszermunka ◆◆◆ fn
Nehéz fizikai munkával súlyosbított szabadságvesztés. *Szabadságvesztésre és kényszermunkára ítélték.*
✧ Szin: *munkaszolgálat, rabszolgamunka, gályarabság, robot,* (idegen) *málenkij robot*
✧ Táj: *rabatt*

✧ Etim: Összetétel: → *kényszer* + → *munka*.

kényszerül ◆◆◆◆ ige *~ni*

Kényszerül valamire: kényszerítő körülmények hatására kénytelen megtenni valamit. *Végül alkudozásra kényszerült.*

✧ Szin: *kell, muszáj valakinek valamit megtenni*

✧ Táj: *kénytetlenedik*

✧ Etim: A régi nyelvi *kész* ‘ösztönöz, sarkall’ ige származéka. A *kész* bizonytalan eredetű, talán finnugor kori szó.

kényszerzubbony ◆◆ fn

Dühöngő elmebeteg megfékezésére való, hátrakötözhető ujjú kabát, köpeny. *Kényszerzubbonyt adtak rá, hogy ne tegyen kárt magában.* (átvitt) *Kényszerzubbonynak érezte a hivatali munkát.*

✧ Etim: Összetétel: → *kényszer* + → *zubbony*.

kénytelen ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül*

1. (Állítmányként:) Olyan (ember), akinek mindenképpen meg kell tennie valamit. *Nincs más lehetőség, kénytelen elfogadni a feltételeket. Nem szeretek sátorban aludni, de más szállás híján kénytelen leszek.*

2. (Határozószóként:) Akarata ellenére. *Kénytelen is meg kell csinálnia. Kénytelenül kezdett a munkához.*

✧ Szin: **1.** *köteles; muszáj, szükséges, kikerülhetetlen, elkerülhetetlen valami* **2.** *kénytelen-kelletlen, akarva-akaratlan, kedvetlenül, kényszerűen,* (idegen) *nolens volens*

✧ Táj: **1.** *kénytelenedik*

✧ Etim: A *kény* főnév származéka. A *kény* a → *kéj* ‘akarat, hajlam’ főnév szóhasadással elkülönült párja.

kénytelen-kelletlen ◆◆ hsz

Nem szívesen, csak kényszerűségből. *Hosszas vívódás után kénytelen-kelletlen beleegyezett.*

✧ Szin: *akarva-akaratlan, kedvetlenül, kényszerűen,* (idegen) *nolens volens*

✧ Ell: *szívesen, örömmel, önként*

✧ Etim: Összetétel: → *kénytelen* + → *kelletlen*.

kényúr ◆ fn (választékos)

Zsarnok vagy zsarnokoskodó személy. *A kényurat elkergette a nép haragja. Úgy él otthon, mint valami kényúr, nem tűr ellentmondást a családja részéről.*

✧ Szin: *önkényúr, kiskirály,* (idegen) *tirannus, autokrata, despota, diktátor*

✧ Etim: Összetétel; *kény* ‘önkény’: a → *kéj* főnév szóhasadással elkülönült párja + → *úr*.

kép ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Valakinek, valaminek síkban ábrázolt mása. *Művészi képeket fest. Széchenyi képe lóg a falon. A család képe a nyaraláskor készült. A könyvet színes képek díszítik.*

2. A vetítővásznon, illetve a képernyőn látható fényjelenség. *Be kellene állítani a tévét, nem tiszta a képe.*

3. Tükörkép. *Látszott a vár képe a tó tükrében.*

4. (bizalmas) Arc, arckifejezés. *Kerek képe van.* ■ *Szomorú képet vág*: szomorú az arckifejezése. | *Van képe*: nem szégyell. *Van képed idejönni azok után, amit tettél?* | *Jó képet vág valamihez*: nem mutatja ki nemtetszését. *Igyekezett jó képet vágni az áthelyezéséhez.* | *Odatolja a képét valahová*: váratlanul beállít, hívatlanul odatolakszik. *Az a szemtelen alak is odatolta a képét az esküvőre.*

5. Hasonmás. *Saját képére formálja a társát.*

6. Látvány. *Gyönyörű kép tárul elénk a hegytetőről.*

7. Fogalom, szemléleti egység, elképzelés. *Tiszta képet alkot magának családja múltjáról. Szeretnék képet kapni a falu életéről. Szép jövő képe rajzolódott ki előttük.*

8. Színpadi műnek a felvonáson belül elkülönülő önálló kisebb egysége. *A színházban egy felvonás több képből állhat.*

9. *Valakinek, valaminek a képében*: az alakjában. *Kígyó képében jelent meg a sátán.*

10. Szókép, hasonlat. *Stílusa tele van költői képekkel.*

✧ Szin: **1.** *festmény, rajz, ábra, arckép, fénykép, portré, képmás, fotó, fotográfia, felvétel, ikon, grafika, illusztráció* **2.** *filmkocka, látvány* **4.** (választékos) *ábrázat,* (régi) *ábráz, arclat,* (bizalmas) *fizimiska, cifferblatt,* (szleng) *pofázmány* **6.** *látkép* **7.** *áttekintés, benyomás* **8.** *szín, jelenet* **10.** *jelkép,* (idegen) *szimbólum, metafora, metonímia*

✧ Etim: Honfoglalás előtti török jövevényszó.

✧ Ö: élő + kép, fa + kép, fény + kép, jel + kép, lát + kép, mell + kép, szín + kép, szó + kép, táj + kép, tér + kép

képcső ◆ fn *képcsövek, ~t* vagy *képcsövet, képcsöve*

Tévékészülékben az elektromos képjeleket megjelenítő elektroncső. *Sokba került a javíttatás, mert kiégett a képcső.*

✧ Szin: (idegen) *kineszkóp*

✧ Etim: Összetétel: → *kép* + → *cső*.

képernyő ◆◆◆◆◆ fn

Tévékészüléknek, számítógépnek az információt vizuálisan megjelenítő felülete. *Menj már a képernyő elől, nem látok semmit! Kattints rá a képernyő bal alsó sarkában látható ikonra!*

✧ Szin: *monitor*

✧ Etim: Összetétel: → *kép* + → *ernyő*.

képes[1] ◆◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en*

1. Képeket (is) tartalmazó. *Képes újságokat szeret olvasni.* ■ (bizalmas, tréfás) *Képes fele valakinek*: az arca. *Mutasd a képes feledet!*

2. (választékos) Költői képekkel, hasonlatokkal élő, átvitt értelmű, többjelentésű. *Az állatmesék képes beszéde, képes kifejezései az emberi gyarlóságokról szólnak.*

✧ Szin: **1.** *szemléltető, szemléletes, figurás,* (idegen) *illusztrált* **2.** (választékos) *példázatos*, (idegen) *szimbolikus, metaforikus, allegorikus*

✧ Ell: **1.** *szöveges,* (idegen) *illusztrálatlan* **2.** *szó szerinti,* (idegen) *konkrét*

✧ Etim: A → *kép* főnév származéka.

képes[2] ◆◆◆◆◆ mn (állítmányként)

1. Olyan (személy), akinek képessége, tehetsége van valamire. *Képes a fordítói feladat elvégzésére, mert több nyelven beszél. Nem képes megérteni, hiába magyarázom.*

2. Olyan, akitől kitelik valami, aki könnyen vetemedik valamire. *A rablógyilkos minden rosszra képes. Még képes idejönni! Elkeseredésében mindenre képes.*

✧ Szin: **1.** *alkalmas, rátermett, megfelelő, kiképzett,* (idegen) *potens, kvalifikált* **2.** *hajlandó, elszánt*

✧ Táj: *alkalmatos, kápás*

✧ Ell: **1.** *képtelen, alkalmatlan,* (idegen) *impotens*

✧ Etim: A → *kép* főnév származéka.

✧ Ö: szalon + képes

képesít ◆◆ ige *~eni*

Képesítést ad, jogosít valamire. *A bizonyítvány titkárnői állás betöltésére képesít.*

✧ Szin: *feljogosít,* (idegen) *kvalifikál, habilitál,* (Er bizalmas) *kalifikál*

✧ Etim: A → *képes*[2] melléknév származéka.

képesítés ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

Megszerzett ismeretek és vizsga alapján valamely szakma, foglalkozás végzésére való jogosultság. *Érettségi után könyvelői képesítést szerzett.*

✧ Szin: *képzettség, végzettség, minősítés, szakképzettség, képesítettség, bizonyítvány, jogosultság, jogosítvány,* (régi) *minősítvény,* (régi, idegen) *graduáció*

✧ Etim: A → *képesít* ige származéka.

képeslap ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. Képes levelezőlap. *Küldj egy képeslapot a Balatonról!*

2. Képeket nagy számban tartalmazó szórakoztató folyóirat. *Szívesen olvasgatja a képeslapokat a könyvtárban.*

✧ Szin: **1.** *üdvözlőlap, üdvözlőkártya,* (régi, idegen) *anziksz* **2.** (idegen) *magazin*

✧ Etim: Összetétel: → *képes*[1] + → *lap*.

képesség ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

Valamely tevékenységre való testi-lelki alkalmasság. *Meg kell vizsgálni a jelölt képességeit. Megvan a képessége a vezetésre. Képességek dolgában nem áll rosszul, de dolgozni nem szeret.*

✧ Szin: *adottság, készség, rátermettség, hajlam, teljesítőképesség,* (idegen) *potencia, kvalitás, kapacitás,* (régi) *talentum*, (bizalmas) *spiritusz*

✧ Ell: *alkalmatlanság, tehetségtelenség,* (idegen) *impotencia*

✧ Etim: A → *képes*[2] melléknév származéka.

képest ◆◆◆◆◆ nu

Valakihez, valamihez hasonlítva, viszonyítva. *Hozzád képest gyerek vagyok. Korához képest fejlett kisfiú.*

✧ Szin: *mérve, mérten, hasonlóan*

✧ Etim: A → *képes*[2] ‘hasonló’ melléknév megszilárdult ragos alakulata.

képez ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Tanítással, gyakoroltatással felkészít valakit valamire, különösen valamely szakmára, hivatásra. *Ebben az iskolában jó szakembereket képeznek.* | *Képezi magát*: tanul, művelődik.

2. Alakít, alkot valamit. *Ezt a hangot nagy szájnyitással kell képezni. A középfokot -bb-vel képezzük.* (választékos) *A fák kört képeznek a parkban.* ■ *Kivételt képez (valami alól)*: kivétel. *A megjelenés kötelező, kivételt képeznek az elsősök.* | *Az alapját képezi valaminek*: az alapja. *Az együttműködés alapját a bizalom képezi.*

✧ Szin: **1.** *nevel, tanít, betanít, oktat, fejleszt, tökéletesít; gyakoroltat valakivel valamit;* (régi) *mível,* (választékos) *palléroz,* (idegen) *instruál* **2.** *formál, elkészít, létrehoz, csinál, teremt, szerkeszt, mintáz*

✧ Ell: **2.** *elpusztít, rombol, tönkretesz*

✧ Etim: A → *kép* ‘forma, alak’ főnév származéka.

képlékeny ◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

Könnyen alakítható, lágy. *A viasz képlékeny anyag. Képlékeny természete, egyénisége miatt könnyebben tud alkalmazkodni a megváltozott körülményekhez.*

✧ Szin: *gyúrható, formálható, mintázható, plasztikus* (anyag); *idomítható* (személy, állat)

✧ Ell: *merev, rideg, szilárd* (anyag), *állhatatos* (személy)

✧ Etim: A → *kép* főnév német mintára létrejött *képel* ‘alakít, formál’ származékának nyelvújítás kori továbbképzett alakja.

képlet ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Betűkkel, számokkal, jelekkel kifejezett összefüggés. *A cikk tele van matematikai képletekkel.*

2. Vegyületek kémiai jelekből álló leírása. *A metán képlete CH_4.*

3. Vers, versláb szerkezetének jelekkel való leírása. *Írjátok fel az ölelkező rím képletét!*
4. (választékos) Alakulat, képződmény. *A boncoláskor sajátos képletet találtak az állat szervezetében.*
✧ Etim: A → *kép* főnév nyelvújítás kori származéka.

képletes ◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
Képpel, példálózva kifejezett. *Képletes kifejezéseket használt, hogy a kisgyerekek ne értsék meg.*
✧ Szin: *jelképes, képes, átvitt, példázatos,* (idegen) *szimbolikus, parabolikus*
✧ Ell: *konkrét*
✧ Etim: A → *képlet* főnév származéka.

képmagnó ◆◆◆ fn
Hangos mozgóképeket szalagon rögzítő, illetve lejátszó készülék. *Képmagnóra vettem a filmet és a mérkőzést is.*
✧ Szin: *videó, videomagnó, képrögzítő, képfelvevő*
✧ Etim: Összetétel: → *kép* + → *magnó*.

képmás ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. (régi, választékos) Arckép. *Megfestette a barátja képmását. A könyv a szerző képmásával jelent meg.*
2. Valakinek, valaminek a pontos, hű mása. *Ez a férfi a megszólalásig hű képmása egy ismerősömnek.*
✧ Szin: **1.** (régi, választékos) *arcmás,* (idegen) *portré, imágó* **2.** *alakmás, hasonmás,* (idegen) *alteregó*
✧ Etim: Összetétel: → *kép* + → *más*.

képmutatás ◆◆◆◆ fn –, *~t, ~a*
Színlelés, tettetés. *Nem kell neki tanítani a képmutatást, senkivel sem őszinte.*
✧ Szin: *alakoskodás, alakosság, álarcoskodás, szemforgatás, kétszínűség, álszenteskedés,* (idegen) *farizeizmus, hipokrízis*
✧ Ell: *nyíltság, egyenesség, őszinteség*
✧ Etim: Összetétel; → *kép* + *mutatás*: a → *mutat* ige származéka.

képmutató ◆◆◆ mn *~k* vagy *~ak, ~t, ~n* vagy *~an*
Nemes érzelmeket színlelő, nem őszinte. *Képmutató magatartással igyekszik különbnek látszani, mint amilyen.* (Főnévi használatban:) *A képmutatók hamar lelepleződnek.*
✧ Szin: *alakos, alakoskodó, színlelő, kegyeskedő, ájtatos, színlelt, megjátszott, szemforgató, álszent, alázatoskodó, kenetteljes, sunyi, kétszínű, kétkulacsos, köpönyegforgató, álnok, hazug,* (idegen) *farizeus, hipokrita* • *Sima a szája. Bort iszik, vizet prédikál. Más a képe, más a lépe. Báránybőrbe bújt farkas. Szentfazék, csak a füle kormos.*
✧ Ell: *őszinte, nyílt, egyenes*
✧ Etim: Összetétel; → *kép* + *mutatás*: a → *mutat* ige származéka.

képregény ◆◆ fn
Történetet ábrázoló, rövid szöveggel kiegészített képsorozat. *Nem szeret olvasni, az újságokban is csak a szórakoztató képregényeket böngészi. Képregényeket gyűjt.*
✧ Etim: Összetétel: → *kép* + → *regény*.

képriport ◆ fn
Fényképek sorából és a hozzájuk fűzött szövegből álló riport. *Izgalmas képriportot közölt az újság a hajléktalanok életéről.*
✧ Etim: Összetétel: → *kép* + → *riport*.

képtár ◆◆◆ fn *~ak, ~t* vagy *~at, ~a*
1. Festményeknek, metszeteknek, rajzoknak állandóan vagy időszakosan kiállított gyűjteménye. *Rendszeresen jár képtárba.*
2. Képgyűjtemények kiállítására szolgáló épület. *Ott várlak, szemben a képtárral.*
✧ Szin: **1.** *képgyűjtemény, képarchívum, műgyűjtemény, műtárlat, képkiállítás* **2.** *galéria, képcsarnok, műcsarnok, kiállítóterem, képzőművészeti múzeum,* (régi) *képterem,* (idegen) *pinakotéka*
✧ Etim: Összetétel: → *kép* + → *tár*[2].

képtelen ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül*
1. (Állítmányként:) Nem képes valamire. *Képtelen vagyok megcsinálni ezt a sok munkát.*
2. Lehetetlen, hihetetlen. *Képtelen ötlete támadt. Képtelen mesével állt elő. Képtelen összeget kért érte.*
✧ Szin: **1.** *alkalmatlan, gyenge* **2.** *esztelen, fonák, érthetetlen, fura, felfoghatatlan, megvalósíthatatlan,* (idegen) *abszurd, groteszk, illuzórikus*
✧ Ell: **1.** *képes, alkalmas, megfelelő* **2.** *hihető, lehetséges, ésszerű*
✧ Etim: A → *kép* főnév származéka.

képvisel ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Más nevében, megbízásából valahol megjelenik, eljár, működik. *Megválasztunk valakit, aki képviseli érdekeinket a vállalati tanácsban. A jelölt alkalmas arra, hogy a körzet lakosait képviselje a parlamentben.*
2. ■ *A vádat*, illetve *a védelmet képviseli*: büntetőperben vádlóként, illetve védőként működik. *Az ügyvéd a védelmet képviseli.*
3. Valamely közösség küldöttjeként működik. *Az osztályt ketten képviselték a kiránduláson.*
4. Valamely fajta, irányzat jellegzetességeit mutatja. *Az épület a magyar gótikát képviseli.*
✧ Szin: **1.** *megvéd, védelmez, támogat, megóv; eljár valamiben* **3.** *helyettesít, pótol* **4.** *megtestesít, jelent, kifejez, megjelenít, ábrázol, jelképez,* (idegen) *reprezentál*
✧ Etim: A → *képviselő* főnévből analógiás úton keletkezett összetétel: → *kép* + → *visel*.

képviselő ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. Valamely közösség megbízottja. *A szerződést a cég budapesti képviselője írta alá. A kiskorú gyermek törvényes képviselői a szülei.*

2. Az országgyűlés tagja. *A parlamentben éppen szavaznak a képviselők.*

✧ Szin: **1.** *felhatalmazott, meghatalmazott, követ, küldött, kiküldött, szószóló, közvetítő, közbenjáró, ügyvivő* **2.** *honatya, városatya, törvényhozó,* (idegen) *ablegátus, szenátor,* (Er hivatalos vagy bizalmas, Ka bizalmas) *deputát,* (Ka hivatalos) *népképviselő*

✧ Etim: Szófajváltással főnevesült összetétel; → *kép* + *viselő*: a → *visel* ige melléknévi igenévi alakja.

képzavar ◆◆ fn

Össze nem illő elemekből álló képes kifejezés. *Képzavar például az „Elrepült felette az idő vasfoga” (Elrepült felette az idő. Őt is kikezdte az idő vasfoga).*

✧ Szin: (idegen) *katakrézis*

✧ Etim: Összetétel: → *kép* + → *zavar*[2].

képzel ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Valamilyennek vagy valahogyan elgondol valakit, valamit. *Éppen ilyennek képzelte. Álmában sem képzelte volna, hogy így lesz. Képzelj magad elé egy gyönyörű kertet!*

2. *Képzeli magát*: érzi, gondolja magát. *Máris az igazgatói székbe képzeli magát. Képzeld magad az én helyembe! Nagyon okosnak képzeli magát, pedig nem az.*

3. Valamilyennek vél, tart valakit, valamit. *Ügyesebbnek képzeltem.*

✧ Szin: **1.** *elképzel, álmodik* **3.** *gondol, elgondol, hisz, sejt, gyanít, feltételez,* (régi) *vélelmez,* (idegen) *posztulál*

✧ Etim: A → *kép* főnév származéka.

képzelet ◆◆◆◆◆ fn *–, ~et, ~e*

1. Az a szellemi tevékenység, képesség, amellyel a tudatban a valóság ismert elemei alapján új képeket alkotunk. *Élénk, túlfűtött a gyerek képzelete. Képzeletben maga előtt látta a régi házat. Az egész történetet a képzelet szülte.*

2. Elképzelés, elképzelt dolog. *Ez csak képzelet, a valóság egészen más.*

✧ Szin: **1.** *álomvilág, képzelőerő, képzelőtehetség, képzelődés,* (régi) *képzelem,* (idegen) *fantázia, imagináció* **2.** *elgondolás, látomás, gondolat, vélekedés, képzelődés,* (választékos) *lelemény, képzet, ábránd,* (idegen) *fantázia, imagináció*

✧ Ell: **2.** *valóság, realitás, tény*

✧ Etim: A → *képzel* ige származéka.

képzelőd|ik ◆◆◆ ige *~ni*

Nem létező dolgokat valóságnak vél. *Csak képzelődsz, nincs ott senki. Ne képzelődj!*

✧ Szin: *álmodozik, ábrándozik, képzel, eltűnődik, elmereng, fantáziál,* (idegen) *hallucinál, preszupponál* • *Rémeket lát.*

✧ Táj: *képzelősködik, gondolicskálódik*

✧ Etim: A → *képzel* ige származéka.

képzet ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e* (választékos)

A tárgyak, jelenségek képe, nyoma a tudatban. *Csak homályos képzetei vannak a dologról.*

✧ Szin: *elképzelés, elgondolás,* (idegen) *idea,* (régi) *észkép*

✧ Etim: A → *képez* ige származéka.

✧ Ö: kényszer + képzet

képzetlen ◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül*

Tanulatlan, felkészületlen, nem eléggé képzett. *Képzetlen emberekkel nagyon nehéz együtt dolgozni.*

✧ Szin: *iskolázatlan, szakképzetlen,* (bizalmas) *amatőr,* (idegen) *dilettáns, laikus*

✧ Ell: *képzett, tanult, iskolázott, hozzáértő, hivatásos*

✧ Etim: A → *képez* ige származéka.

képzett ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

Olyan (személy), aki valamely szakmában alapos képzésben részesült. *Ezt a kényes munkát csak képzett szakemberre bízhatjuk.*

✧ Szin: *tanult, iskolázott, szakképzett, jártas, tapasztalt, hozzáértő, hivatásos, felkészült*

✧ Ell: *iskolázatlan, tanulatlan, szakképzetlen,* (bizalmas) *kontár, amatőr,* (idegen) *dilettáns*

✧ Etim: A → *képez* ige származéka.

✧ Ö: szak + képzett

képző ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. Új szót alkotó toldalék. *Az Istvánka szóban a -ka kicsinyítő képző szerepel.*

2. (bizalmas, régi) Tanítóképző. *Kijárta a képzőt, szeptembertől taníthat az alsó tagozatban.*

✧ Szin: **1.** (idegen) *szuffixum, formáns* **2.** (régi, idegen) *líceum*

✧ Táj: *képezlő*

✧ Etim: A → *képez* ige főnevesült melléknévi igenévi alakja.

képződ|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*

Alakul, keletkezik, létrejön. *A barlangban a lecsepegő vízben oldott anyagokból cseppkő képződik. Csúf szemölcs képződött az állán.*

✧ Szin: *kialakul, lesz, létesül, támad, kerekedik, terem, formálódik, fejlődik*

✧ Táj: *képzik*

✧ Ell: *pusztul, elpusztul, sorvad, elmúlik*

✧ Etim: A → *képez* ige származéka.

képződmény ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

Emberi beavatkozástól függetlenül létrejött dolog. *A Badacsony jellegzetes képződményei a „bazaltorgonák”, melyek a kihűlt lávából keletkeztek.*

✧ Szin: *alakulat, képlet, formáció, alakzat, képződés*

✧ Etim: A → *képez* ige nyelvújítás kori származéka.

képzőművészet ◆◆◆◆ fn

A fizikai ábrázolás művészete, elsősorban festészet, grafika és szobrászat. *A képzőművészet a síkban vagy a térben való ábrázolás művészete, szemben a zenével és az irodalommal.*

✧ Etim: Összetétel; *képző*: a → *képez* ige származéka + → *művészet*.

kér ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Udvariasan közli, hogy szeretne kapni valamit. *Kenyeret kér a nagyanyjától. Szívességet kér a barátjától. Kölcsönt kért a munkahelyétől. Inni kér.*

2. Követelőzés nélkül kifejezi óhaját. *„Még kér a nép, most adjatok neki; Vagy nem tudjátok, mily szörnyű a nép, Ha fölkel és nem kér, de vesz, ragad?”* (Petőfi S.: A nép nevében)

3. Kifejezi, hogy részesedni kíván valamiből. *Kér a tortából. Részt kér a zsákmányból. Ebből a mulatságból nem kérek.*

4. (Állat, kisgyermek) a hangjával kifejezi, hogy kíván valamit. *Enni kér a kutya.*

5. Valamire vonatkozó kérvényt nyújt be. *Felvételét kéri az egyetemre.*

6. Valaminek a bemutatására szólít fel. *A kalauz kéri a jegyeket, mert ellenőrizni kívánja.*

7. (Vásárláskor) bejelenti, hogy mit kíván venni, illetve mennyi pénzt óhajt kapni valamiért. *Kérek a boltban fél kiló kenyeret. A piacon háromszáz forintot kértek egy kiló meggyért*.

8. Valahova hozat, kéret valamit. *A szobájába kéri a reggelit.*

9. (Udvarias kifejezésekben, bocsánatkérésként:) *Bocsánatot kérek! Elnézést kérek! Engedelmet kérek!*

10. Udvariasan felszólít valakit valamire. *Kérem, segítsen! Szívességre kérlek. Kérve kértem, hogy adjon kölcsön. A barátságunkra kérlek, őrizd meg a titkomat.*

11. (Udvarias kifejezésként:) *Kérem*: tessék. *Kérem, fáradjon be!* | (Megszólításban:) *Tanár úr, kérem, nem készültem. Kérem, hol a kijárat?* | („Köszönöm”-re adott válaszként:) *Kérem.*: szívesen. | (Rosszul hallott szavak megismétlését kívánva:) *Kérem?*

12. Udvariasan valahová hív valakit. *Telefonhoz kérik az igazgató urat. Az orvos a következő beteget kéri.*

13. Felkér valakit valamire. *Keresztanyának kért a testvérem, mert kisfia született.*

14. ■ *Feleségül kér valakit*: bejelenti nősülési szándékát. *Hiába kértem feleségül, nem adták hozzám.*

✧ Szin: **1., 3.** *kunyerál; kérlel valakit; könyörög, rimánkodik,* (bizalmas) *gazsulál, pitizik valakinél* vagy *valakinek valamiért; esd, esdekel,* (régi) *instál; kéreget* **5.** *kérvényez, kérelmez, igényel; felvételizik valahova; folyamodik valamiért;* (választékos, idegen) *petíciózik* **6.** *felhív, figyelmeztet, felkér, megkér* **7.** *vesz, vásárol* **8.** *rendel* **10.** *könyörög* **11.** *Parancsoljon!; Szíveskedjék* vagy *szíveskedjen!; Elnézést!; Nincs mit!;* (bizalmas) *Hogyan?* **12.** *kéret, hívat, szólít* **13., 14.** *megkér*

✧ Táj: **5.** *instanciázik*

✧ Ell: **1., 3., 4.** *kap* **12., 13.** *lemond valamiről, valakiről; visszautasít valakit, valamit*

✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.

kerámia ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Agyagból égetett dísztárgy. *Tele van a lakás kerámiával, nehéz port törölni.*

2. Tűzálló agyagból készült termék. *Az iparban is használnak kerámiát.*

3. Agyagművesség. *Kerámiával foglalkozik, sok szép agyagedény kerül ki a keze alól.*

✧ Szin: **1.** *agyagáru, cserép, fazekasáru, mázas cserép,* (idegen) *fajansz, majolika* **3.** *agyagipar, fazekasság, fazekasmesterség, kerámiaipar*

✧ Táj: **1.** *csetres*

✧ Etim: Tudatos szóteremtés eredménye a görög ‘agyagművesség’ jelentésű főnév alapján.

kérdés ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Valakihez intézett, feleletre váró mondat. *Kérdést tesz fel az osztálynak. A diák jól felelt a kérdésre. Többszöri kérdésre sem kapott választ.* ● Közmondás: *Amilyen a kérdés, olyan a felelet*: amilyen hangnemben kérdezünk, olyan hangnemben fognak válaszolni is.

2. Kérdő alakú mondat. *Az eldöntendő kérdésre választ várnak, a szónoki vagy költői kérdésre nem.*

3. Bizonytalan dolog. *Kérdés, hogy eljön-e. Nem kérdés, hogy sikerül-e.*

4. Megoldásra, eldöntésre váró dolog. *Fontos kérdéseket kell tisztáznunk. „Rabok legyünk vagy szabadok? Ez a kérdés, válasszatok!”* (Petőfi S.: Nemzeti dal). *A nyelvész a nyelvtudomány kérdéseivel foglalkozik.*

5. Valaminek a függvénye, függ tőle. *Ez élet-halál kérdése. Csak akarat kérdése, és meg tudod csinálni. Már csak napok kérdése, hogy az ügy megoldódjék.*

✧ Szin: **1.** *tudakozódás, érdeklődés, informálódás, kérdezés,* (idegen) *interpelláció* **4.** *feladvány, rejtély, rejtvény, titok, talány, probléma*

✧ Etim: A → *kér* ige *kérd* származékának továbbképzett alakja.

✧ Ö: kereszt + kérdés, kör + kérdés

kérdez ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Kérdéssel tudakol valamit valakitől. *Aki kérdez, az általában választ is kap. Azt kérdezte, hány óra van. Ne tőlem kérdezd, hol van a lányod! Kérdezzétek az anyákat, mi a véleményük a háborúról!*
2. Tudakozódik, érdeklődik valakiről, valamiről. *Egyre csak a fiáról kérdezett.*
3. Kérdést tesz fel, feleltet. *A tanár az egész órán kérdezett.*
✧ Szin: **1., 2.** *puhatol, firtat, kérd valamit; faggat, vallat, kérdezget valakit*
✧ Táj: **1.** *foggat* **2.** *tudakozik, foggat*
✧ Ell: *felel, válaszol valamit valamire; tájékoztat valakit valamiről*
✧ Etim: A → *kér* ige *kérd* származékának továbbképzett alakja.

kérdezősköd|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*
Kérdéseket tesz fel (valakinek valami, valaki felől). *Nálunk kérdezősködött a szomszédék felől. Egész délután kérdezősködtek a riporterek a faluban.*
✧ Szin: *kérdez, kérdezget, érdeklődik, tudakozódik, kíváncsiskodik, puhatolózik*
✧ Táj: *kérdezkelődik, kérdedzkedik, kérdezgőzik, kérdezőcskölődik, faggatolódzik*
✧ Ell: *felel, válaszol*
✧ Etim: A → *kér* ige *kérd* származékának továbbképzett alakja.

kérdőív ◆◆◆◆ fn
Kitöltendő nyomtatvány. *A hivatalban egy kérdőívet nyomtak a kezembe, hogy töltsem ki az adataimmal.*
✧ Szin: *kérdőlap, űrlap,* (idegen) *blanketta,* (Va) *teszt*
✧ Etim: Összetétel; *kérdő*: a → *kér* ige *kérd* származékának továbbképzett alakja + → *ív*.

kérdőjel ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
1. Kérdő mondatok végén álló, esetleg kételkedés jelzésére használt írásjel (?). *Kérdőjelet tett a javaslat mellé.*
2. Kérdés, bizonytalanság. *Sok kérdőjel van még ebben a dologban.*
✧ Szin: **2.** *megoldatlanság, rejtély, titok, tisztázatlanság*
✧ Ell: **2.** *megoldás, válasz*
✧ Etim: Összetétel; *kérdő*: a → *kér* ige *kérd* származékának továbbképzett alakja + → *jel*.

kérdőszó ◆◆◆ fn *~k* vagy *kérdőszavak, ~t, ~ja* vagy *kérdőszava*
Kérdő névmás vagy határozószó. *Egymás után sorolta a kérdőszókat: ki? mi? miket? miben? milyen? hol? mikor?*
✧ Etim: Összetétel; *kérdő*: a → *kér* ige *kérd* származékának továbbképzett alakja + → *szó*.

kéredzked|ik ◆◆ ige *~ni*
Kéri, hogy engedjék valahová. *A nagylány moziba kéredzkedik. A kisfiú az apja ölébe kéredzkedett. A nagy hidegben a kutya is a házba kéredzkedik.*
✧ Szin: *kérezkedik, elkéredzkedik, felkéredzkedik, bekéredzkedik, kikéredzkedik*
✧ Táj: *kéredzik*
✧ Etim: A → *kér* ige származéka.

kéreg ◆◆◆◆ fn *kérgek, kérget, kérge*
1. Fás növény leváló, vastagabb külső burka. *A fahéjfa fűszerként használt kérge a fahéj. Lehántják a nyírfa kérgét, és dobozokat készítenek belőle.*
2. Szilárd burok. *A Föld kérge mozog, ezáltal a kontinensek is.*
3. Valamely anyag felületén sűrűsödésből keletkező réteg. *A nehéz munkától vastag kéreg képződött a tenyerén.* (választékos) *A jég kérge egyre vastagszik a tavon.*
4. Némely élőlény szervének burka, külső rétege. *A vese kérge erekkel sűrűn be van hálózva. Az agy kérge a tudat, a gondolkodás székhelye.*
5. Lábbelinek a sarok feletti merev része. *Félretaposta a cipője kérgét.*
✧ Szin: **1.** *burkolat, héj* **2.** *földkéreg, földfelszín* **3.** *felszín*
✧ Táj: **1.** *haj, kéreghéj*
✧ Etim: A régi nyelvi, ősi, finnugor kori *kér* ‘kéreg’ főnév származéka.

kéreget ◆◆ ige *~ni*
(Alamizsnát) kér, koldul. *Egy fiú embereket szólít meg a pályaudvar előtt, és pénzt kéreget útiköltségre.* (Tárgy nélkül:) *Az utcasarkon vak koldus kéreget.*
✧ Szin: *kunyerál, tányéroz, kalapoz, házal, kilincsel,* (bizalmas) *kuncsorog,* (szleng) *tarhál, lejmol*
✧ Táj: *kéregel, kérsekél, kápsál*
✧ Ell: *ad, adakozik, alamizsnálkodik*
✧ Etim: A → *kér* ige származéka.

kéregvasút ◆ fn
Az útburkolat alatt haladó föld alatti vasút. *A budapesti Andrássy út alatt kéregvasút közlekedik.*
✧ Szin: *földalatti*
✧ Etim: Összetétel: → *kéreg* + → *vasút*.

kerek ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. Kör alakú. *Kerek asztal van az étkezőjükben.*
(Főnévi használatban, csak határozóraggal:) ■ *A föld kerekén*: bárhol, valahol a Földön. *Ennek a süteménynek nincs párja a föld kerekén.* | *Kerekre nyitja a szemét*: tágra nyitja.

2. Görbe vonallal határolt, nagyjából kör alakú. *A mese a kerek erdő közepén játszódik.*
3. Nem szögletes. *Kerek torony áll a kikötőben. Kerek mozdulatokkal táncolt.*
4. Gömbölyű. *Szép, kerek káposzták nőttek a kertjében. Szép kerek arca van.*
5. Jól megszerkesztett, arányos, befejezett. *Kerek történetet adtak elő a diákok.*
6. (Kifejezésekben:) Egész, teljes. ■ *A kerek világon* vagy *a kerek ég alatt* vagy *kerek e földön* (nincs): sehol. *A kerek világon nincs párja.*
7. Tízzel osztható, illetve egészre kerekített (szám). *19 kiló 100 deka, tehát kereken húsz kiló.*
8. Kertelés nélküli, nyílt. *Ez kerek beszéd! Kereken megmondta, mit akar.* ■ *Kerek perec*: mellébeszélés nélkül, egyenesen. *Kerek perec kijelentette, hogy nem jön.*
✧ Szin: **1., 2.** *kerekecske, lekerekített, kikerekített, kerekded* **4.** *kerekded, gömbölyded, összegömbölyödött, golyóforma* **5.** *szabályos, formás, tetszetős, egész, teljes* **8.** *őszinte, szókimondó, igazmondó, egyenes,* (idegen) *kategorikus*
✧ Táj: *kerék*
✧ Ell: **1–3.** *szögletes* **4.** *csontos, sovány* (test, testrész) **5.** *aránytalan, csonka, hiányos* **8.** *köntörfalazó*
✧ Etim: Egy ősi, finnugor kori szótő származéka.

kerék ◆◆◆◆◆ fn *kerekek, kereket, kereke*
1. Kör alakú, tengely körül forgó alkatrész. *Az autó kerekeken gördül.* ■ (bizalmas) *Hiányzik egy kereke* vagy *egy kerékkel több* vagy *kevesebb van neki*: féleszű, bolond. | *Kerékbe tör*: **a)** (elítéltet) vízszintes kerékre feszít, és csontjait a küllők között összetörve kivégez. *A középkorban sok ártatlan embert kerékbe törtek.* **b)** (átvitt) nagyon hibásan, rosszul végez, mond valamit. *Kerékbe töri a magyar nyelvet.* | *Ötödik kerék*: fölösleges személy. *Nem megyek veletek ötödik keréknek.* | *Kereket old*: megszökik, észrevétlenül távozik. *Titokban gyorsan kereket oldott.*
2. ■ *Az idő* vagy *a történelem kereke*: haladása. *Nem lehet megállítani, visszafordítani az idő kerekét.* | (választékos) *A sors, a szerencse kereke*: az állandóan változó sors, illetve szerencse. *A sors kereke kiszámíthatatlan.*
✧ Etim: A → *kerek* melléknév szóhasadással elkülönölt, majd főnévvé vált párja.
✧ Ö: cigány + kerék, fogas + kerék, óriás + kerék

kerékagy ◆ fn
A kocsi kerekének középső, henger alakú, a tengelyen forgó része. *A szekéren a kerékagyat zsírozni kell, hogy jól forogjon.*
✧ Táj: *kerékfej, kerékfő, kocsiagy, küllőagy*
✧ Etim: Összetétel: → *kerék* + → *agy*.

kerekded ◆◆ mn *~ek, ~et, ~en* (választékos)
1. Nagyjából kerek. *A cserszömörce levele kerekded. Szép kerekded betűkkel ír.*
2. (ritka) Jól felépített, arányos. *A dolgozatod kerekded mű.*
✧ Szin: **1.** *gömbölyű, legömbölyített, lekerekített, ovális,* (választékos) *tojásdad* **2.** *szabályos*
✧ Ell: **1.** *szögletes, sarkos* **2.** *aránytalan, szabálytalan*
✧ Etim: A → *kerek* melléknév származéka.

kereked|ik[1] ◆◆◆ ige *~ni*
1. Fokozatosan kerekké, teltté válik. *A falusi nagymama főztjétől szépen kerekedik az unokák arca.*
2. Kerek egésszé alakul. *Ha leírod a történetet, formás elbeszélés kerekedik belőle.*
✧ Szin: **1.** *hízik, telik, gömbölyödik, terebélyesedik, kikerekedik* **2.** *kialakul, kibontakozik, tökéletesedik*
✧ Ell: **1.** *fogy, aszik, sorvad; lead valamennyit* **2.** *romlik, tönkremegy*
✧ Etim: A → *kerek* melléknév származéka.
✧ Ö: felül + kerekedik

kereked|ik[2] ◆◆◆ ige *~ni*
1. Keletkezik, támad. *Hirtelen vihar kerekedik.* ■ *Kedve kerekedik valamihez*: hirtelen megjön a kedve hozzá. *Kedvem kerekedett énekelni.*
2. ■ *Táncra kerekedik*: elkezd táncolni. *A lakodalomban mindenki táncra kerekedett.*
3. ■ *Fölébe kerekedik valakinek*: legyőzi. *Nem bírtak egymással, egyik sem tudott a másik fölébe kerekedni.*
✧ Szin: **1.** *kialakul, létrejön, képződik, terem, születik, készül, kezdődik,* (régi) *kél*
✧ Ell: **1.** *megszűnik, befejeződik, véget ér*
✧ Etim: A → *kel*[1] ige származéka.

kerekez|ik ◆ ige *~ni*
1. (ritka, régi) Karikát hajtva játszik. *A gyerekek a néptelen utcán órákig kerekeztek.*
2. (bizalmas) Kerékpározik. *Imádok a hegyekben kerekezni.*
✧ Szin: **1.** *karikázik* **2.** *biciklizik,* (bizalmas) *teker, pedálozik, tapos, bringázik, cangázik, bicajozik*
✧ Etim: A → *kerék* főnév származéka.
✧ Ö: cigány + kerekezik

kerekít ◆◆◆ ige *~eni*
1. Kerekre formál valamit. *A fazekas kerekíti a kancsót, a tálat. Nagyra kerekítette a száját.*
2. Rögtönöz. *Olyan finom vacsorát kerekítek belőle, hogy még! Hirtelen egy szónoklatot kerekített.*
3. (Összeget, számot) kerekre kipótol. *Csak 950 Ft járt volna neki, de én ezerre kerekítettem az összeget.*
✧ Szin: **1.** *gömbölyít, görbít,* (választékos) (szájat) *csücsörít* **2.** (idegen) *improvizál,* (tréfás) *rittyent* **3.** *kikerekít, felkerekít*
✧ Etim: A → *kerek* melléknév származéka.

kerékkötő ◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. A kereket fékező eszköz. *Elfelejtette feltenni a kerékkötőt, a szekér megindult a lejtőn lefelé.* (Jelzőként:) *Lejtős úton kerékkötő szíjjal vagy lánccal fékezik a kocsit.*

2. Valamit akadályozó, hátráltató személy, esetleg dolog. *Ő volt a vállalkozás kerékkötője, miatta nem sikerültek a tárgyalások.*

✧ Szin: **1.** *fék, kereklánc, kerékbilincs,* (melléknévként is:) *fékező, lassító* **2.** *gát, akadály*

✧ Táj: **1.** *csúszóvas, kerékkötővas*

✧ Ell: **2.** *előmozdító, segítő*

✧ Etim: Összetétel; → *kerék* + *kötő*: a → *köt* ige származéka.

kerékpár ◆◆◆◆ fn

1. Kétkerekű, lábhajtású jármű. *Tavasztól őszig minden hétvégén előveszi kerékpárját.*

2. Kerékpározás. *Kerékpárban a franciák szerezték a legtöbb érmet.*

✧ Szin: **1.** *bicikli,* (régi) *velocipéd,* (tréfás) *hidegló, ördögkereke,* (bizalmas) *bicaj, bringa,* (szleng) *csőszamár, canga, pléhkecske*

✧ Táj: **1.** *vasparipa, fenekarika, gyorskerék, kengyelfutó, tekerőkecske*

✧ Etim: Összetétel: → *kerék* + → *pár*.

kerékvágás ◆◆◆ fn *–, ~t, ~a*

1. Barázdaszerű keréknyom. *A kocsi mély kerékvágást hagyott maga után a sáros földúton.*

2. ■ *Régi kerékvágás*: a dolgok megszokott egymásutánja. *Minden a régi kerékvágásban halad. Megzavarták a változások, kizökkent a régi kerékvágásból.*

✧ Szin: **1.** *nyom, szekérnyom, kocsinyom* **2.** *menet, megszokás*

✧ Táj: **1.** *csapa, csapás*

✧ Etim: Összetétel; → *kerék* + *vágás*: a → *vág* ige származéka.

kérelem ◆◆◆◆◆ fn *kérelmek, kérelmet, kérelme*

1. Hatósághoz intézett kérés, kérvény. *Segélyt szeretne kapni, ezért írásbeli kérelmet nyújt be az önkormányzathoz.*

2. (régi) Kérés, óhaj. *Kérelemmel fordult kollégáihoz.*

✧ Szin: **1.** *beadvány, kereset, folyamodvány, követelés, igénylés,* (idegen) *petíció,* (régi, idegen) *instálás, instancia* **2.** *kívánság, könyörgés,* (választékos) *esedezés,* (régi) *kívánat*

✧ Etim: A → *kér* ige származéka.

kerengő ◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

Kolostor belső, négyszögletű udvarát lezáró árkádsoros folyosó. *A kolostor udvarát kerengő vette körül, itt sétáltak a szerzetesek.*

✧ Szin: *körfolyosó, keresztfolyosó,* (idegen) *kreuzgang*

✧ Etim: A → *kering* ige *kereng* változatának főnevesült melléknévi igeneve.

kereplő ◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. Sebesen forgatva csattogó hangot adó faeszköz. *A szőlőben kereplővel ijesztik el a madarakat. A szurkolók kereplővel is buzdították csapatukat. Régen a gyerekek kedvelt játéka volt a kereplő. A katolikusok kereplővel helyettesítik a harangot nagycsütörtökön és nagypénteken.*

2. A kereplő hangját utánzó zenekari hangszer. *A kereplő forgó fakerék, amely rugalmas szíjhoz súrlódik.*

3. (tréfás) Fecsegő száj. *Ne jártasd már annyit a kereplődet!*

✧ Szin: **1.** *csörgettyű, kelep, kerepelő, pörgettyű, zörgettyű, csörgető* **3.** (tréfás) *kelepelő*

✧ Etim: A hangutánzó eredetű *kerepel* ‘csattogó hangot ad’ ige származéka.

keres ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Megtalálni igyekszik valakit, valamit, akinek, aminek a hollétét nem ismeri. *A szemüvegét keresi. Elveszített kisfiát keresi a tömegben. A rendőrség keresi a tettest.*

2. (bizalmas, rosszalló) *Valakin keres valakit, valamit*: elveszett személyt, dolgot követel tőle. *Rajtam keresi az elveszett könyvet.*

3. Igyekszik találni valakit, valamit, akire, amire szüksége van. *Új lakást keres. Feleséget keres magának, mert magányos. Keresve sem találsz jobbat.* ■ *Keresi a szavakat*: nehezen fejezi ki magát. • Közmondás: *Aki keres, az talál*: **a)** kitartó kereséssel rátalálunk a szükséges dologra **b)** a kitartás előbb-utóbb meghozza az eredményt.

4. Igyekszik elérni valamit. *A megnyugvást keresi. Szórakozást keres szombat este. Az igazságot keresi. Keresi a veszélyt. Maga kereste magának a bajt. Mindenben a kedvét keresi a feleségének.*

5. Igyekszik kieszelni, kitalálni valamit. *Mentséget keres a csúnya viselkedésre.*

6. Tudakozódik valaki után. *Kit keres? Az ügyintézőt keresem.*

7. (bizalmas, rosszalló) (Nem odaillő személyről, dologról:) *Mit keresel te itt? Nem tudom, hogy mit keres itt a füzeted. Mit kerestél szombat délben az irodában?*

8. Munkájával rendszeres jövedelmet szerez. *Jól keres az új munkahelyén.* ▪ *Kenyeret keres*: a megélhetéshez szükséges pénzért dolgozik. *Nehéz munkával keresi a kenyerét.*

9. Haszna van valamin, valamiből. *Sokat keresett az üzleten.*

✧ Szin: **1.** *kutat, keresgél, keresget; nyomoz, fürkész, böngész, kutakodik valaki, valami után* **3.** *hajszol, felhajt, hajkurász, vizslat, kajtat; jár valami után* **6.** *érdeklődik valaki után* **8.** *hazavisz valamennyit,* (szleng) *leakaszt, legombol, leszakít valamennyit* **9.** *haszonhoz jut; nyer valamin* • **1.** *Tűvé tesz valamit valami, valaki után.* **8.** (bizalmas) *Zsebre vág valamennyit.*

✧ Táj: **1.** *fitat, fitet; kereskedik, kotor* **3.** *csapáz*

✧ Ell: **1–6.** *talál, lel* **9.** *veszít*

✧ Etim: Egy ősi, finnugor kori szótő származéka.

kereset ⬥⬥⬥⬥ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Munkával szerzett jövedelem. *Megél a keresetéből. Ekkora keresetért máshol is találok munkát!*

2. Kereső foglalkozás. *Kereset után kell néznie.*

3. Bíróságtól jogvédelmet kérő beadvány. *Keresetet nyújt be a bírósághoz.*

✧ Szin: **1.** *pénz, díjazás, fizetés, bér, járandóság, illetmény* **2.** *megélhetés, kenyérkereset, kenyér, mesterség, hivatás,* (idegen) *egzisztencia*

✧ Táj: **1.** *kereslet, keresmény*

✧ Etim: A → *keres* ige származéka.

keresetlen ⬥⬥ mn *~ek, ~t, ~ül*

Egyszerű, őszinte. *Keresetlen szavakkal mondott köszönetet a kitüntetésért. Keresetlenül viselkedik.*

✧ Szin: *hamisítatlan, mesterkéletlen, kendőzetlen, palástolatlan, természetes, közvetlen, nyílt,* (idegen) *spontán*

✧ Ell: *mesterkélt, színlelt, természetellenes, keresett*

✧ Etim: A → *keres* ige származéka.

keresett ⬥⬥⬥⬥⬥ mn *~ek, ~et, ~en*

1. Kelendő, kapós (árucikk). *Télen keresett árucikk a csizma.*

2. Felkapott, divatos. *Keresett fürdőhely Hévíz is.* ▪ *Keresett ügyvéd, orvos* stb.: híres, sok megbízáshoz jutó.

3. Erőltetett, mesterkélt. *Nem tud természetesen fogalmazni, stílusa keresett.*

✧ Szin: **1.** *közkedvelt, közkeletű,* (idegen) *kurrens* **2.** *látogatott,* (idegen) *frekventált* **3.** *cikornyás, dagályos, finomkodó, modoros, megjátszott, csinált*

✧ Ell: **2.** *ismeretlen* **3.** *keresetlen, egyszerű, természetes,* (idegen) *spontán*

✧ Etim: A → *keres* ige származéka.

keresgél ⬥⬥⬥⬥ ige *~ni*

Hosszasan, illetve több helyen keres valamit. *Egész nap a szemüvegét keresgéli. Hiába keresgélte fiókjaiban a levelet.*

✧ Szin: *kutat; kutakodik valami után*

✧ Táj: *bilingel, kajtat, kotoz*

✧ Ell: *megtalál, felfedez; rálel valamire*

✧ Etim: A → *keres* ige származéka.

kereskedelem ⬥⬥⬥⬥ fn –, *kereskedelmet, kereskedelme*

Áruk adásvétele, az erre irányuló gazdasági tevékenység. *A kereskedelem közvetít a termelők és a fogyasztók között.*

✧ Szin: *kereskedés, áruforgalom, árucsere, csereüzlet, üzlet, csereforgalom,* (bizalmas) *üzletelés,* (idegen, bizalmas) *biznisz*

✧ Etim: A → *kereskedik* ige nyelvújítás kori származéka.

✧ Ö: kis + kereskedelem, nagy + kereskedelem

kereskedés ⬥⬥⬥⬥ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Kereskedelmi tevékenység. *Abbahagyta a kereskedést.*

2. Bolt, üzlet. *Nyílt a sarkon egy jól felszerelt kereskedés.*

✧ Szin: **1.** *adásvétel, értékesítés,* (bizalmas) *cserebere, kupeckodás, kalmárkodás, üzérkedés,* (régi) *szatócsság, tőzsérkedés* **2.** *áruda, áruház, butik, pavilon,* (bizalmas) *bodega*

✧ Etim: A → *kereskedik* ige származéka.

kereskedik ⬥⬥⬥⬥ ige *~ni*

Kereskedelemmel foglalkozik, elad és vásárol. *Állatokkal kereskedik, van egy kis állatkereskedése.*

✧ Szin: *üzletel; árul, árusít valamit;* (régi) *kufárkodik,* (rosszalló) *seftel*

✧ Táj: *áruskodik, kereskeszik*

✧ Etim: A → *keres* ige származéka.

kereskedő ⬥⬥⬥⬥⬥ fn *~k, ~t, ~je*

1. Áru vételével és eladásával foglalkozó személy. *„Bőröd ne bízd kereskedőre, ki elád felhőt az egen, s a földön telket vesz belőle”* (József A.: Vigasz).

2. Üzlet, bolt tulajdonosa, boltos. *A kereskedő a legszebb áruját tette a kirakatba.*

3. Bolti eladó. *A jó kereskedő figyel a vevőre.*

✧ Szin: **1.** *üzletember, üzletkötő, nagykereskedő* **2.** *kiskereskedő, viszonteladó,* (kissé régi) *vásáros, házaló,* (régi) *szatócs, tőzsér,* (régi vagy rosszalló) *kufár, kupec, kofa* **3.** *elárusító, árus*

✧ Ell: **2; 3.** *vevő, vásárló,* (bizalmas) *kuncsaft*
✧ Etim: A → *kereskedik* ige származéka.

kereslet ◆◆◆◆ fn –, *~et, ~e*

Vásárlói igény, érdeklődés. *Csökkent a kereslet a fekete-fehér tévék iránt. Az árakat a kereslet és kínálat viszonya szabja meg.*
✧ Etim: A → *keres* ige nyelvújítás kori származéka.

keresnivaló ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Valakinek, valaminek az ottlétét megokoló dolog. *Nincs itt semmi keresnivalód, takarodj innen!*
✧ Szin: *ügy, teendő, feladat*
✧ Etim: Szófajváltással főnevesült összetétel; *keresni*: a → *keres* ige főnévi igeneve + → *való* melléknév.

kérész ◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

Finom, hártyás szárnyú kis rovar. *A kérészek kifejlődve nagy tömegben rajzanak, de csak néhány óráig élnek.*
✧ Szin: *tiszavirág*
✧ Táj: *kilisz*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

kérészéletű ◆ mn *~ek, ~t, ~en* (választékos)

Nagyon rövid ideig tartó. *A kérészéletű vállalkozásnak a pénztelenség vetett véget.*
✧ Szin: *elmúló, átmeneti, ideiglenes,* (választékos) *tiszavirág-életű, múlékony, mulandó, tűnő, röpke, elillanó, tovatűnő,* (idegen) *efemer*
✧ Ell: *maradandó, tartós, örök*
✧ Etim: Összetétel; → *kérész* + *életű*: az → *élet* főnév származéka.

kereszt ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~je*

1. Földbe ásott és felső harmadában keresztgerendával ellátott oszlop. *Az ókorban a halálraítélteket keresztre feszítették.*

2. Ehhez hasonló tárgy vagy építmény mint a keresztény vallás jelképe. *Keresztet állít a sírra. Keresztet hord láncon a nyakában. Kereszt áll az út mellett, rajta kőből készült Krisztus-szobor.*

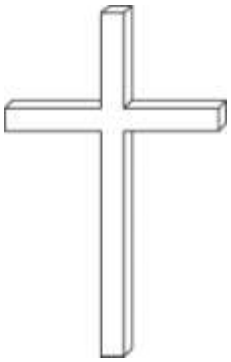

3. ■ *Keresztet vet*: homlokát, mellét, két vállát megérintve a kereszt jelét formálja. *A templom előtt elhaladva keresztet vet.* • Szólás: *Keresztet vethet rá*: elveszettnek tekintheti, lemondhat róla.

4. Teher, szenvedés. *Nehéz keresztet hord. Úgy látszik, ez az én keresztem.* • Szólás: *Mindenkinek megvan a maga keresztje*: senki sem mentes a gondoktól, problémáktól.

5. Két egymást metsző vonal. *Kereszttel jelöl meg néhány nevet. Az írástudatlan ember keresztet tesz aláírásként a hivatalos iratokra.*

6. Hangnak egy félhanggal való fölemelésére utaló módosító jel (#). *Figyelj, kereszt van a hangjegy előtt, tehát ez itt nem c, hanem cisz!*

7. Gabonafélékből a learatás után a tarlón összerakott kereszt formájú alakzat. *Az aratók régen keresztekbe rakták a gabonát.*
✧ Szin: **1.** (idegen) *krucifix, crux* **2.** *feszület; fejfa, síremlék,* (régi) *sírfa* **4.** *megpróbáltatás, kín, baj* **6.** *felemelőjel,* (idegen) *diesis* **7.** *gabonakereszt*
✧ Táj: **6.** *kalangya, kalongya, kepe*
✧ Etim: Déli szláv vagy orosz jövevényszó.
✧ Ö: víz + kereszt, vörös + kereszt
☝ A *diesis* szinonima kiejtése: [diézisz].

keresztanya ◆◆◆ fn *~k, ~t, keresztanyja*

1. A megkeresztelendő gyermeket keresztvíz alá tartó és vallásos nevelését figyelemmel kísérő nő. *Keresztanyjától karácsonyra új kerékpárt kapott. Ki lesz az újszülött keresztanyja?*

2. Tárgynak, elsősorban új hajónak nevet adó nő. *Ő volt az új hajó keresztanyja.*
✧ Szin: **1.** *keresztmama, névadó anya,* (bizalmas) *kereszt, keri* **2.** *névadó*
✧ Táj: *tatámasszony, keresztasszony, keresztanyika*
✧ Etim: Összetétel: → *kereszt* + → *anya*.

keresztapa ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, keresztapja*

1. A keresztanya mellett álló s a gyermekért vele együtt felelősséget vállaló férfi. *Gyerekkorában gyakran vigyázott rá a keresztapja.*

2. (bizalmas) Valaminek nevet adó személy. *Én voltam a folyóirat keresztapja.*

3. (bizalmas, rosszalló) Nagyhatalmú bűnöző, maffiafőnök. *Nálunk vidéken mindent a keresztapák döntenek el.*

✧ Szin: **1.** *keresztpapa, névadó apa* **2.** *névadó*
✧ Táj: **1.** *tatámuram, keresztapika, komika*
✧ Etim: Összetétel: → *kereszt* + → *apa.*

keresztbe ◆◆◆◆ hsz

1. Két dolog fekvését, irányát (derékszögben) metszve, keresztezve. *Keresztbe teszi a rudakat az úton. Keresztbe teszi a karját. A puskát keresztbe vetette a hátán.*

2. ■ (bizalmas) *Keresztbe tesz valakinek*: cselekvésben, terveinek megvalósításában rosszindulatúan akadályozza. *Ha csak teheti, keresztbe tesz a kollégájának.*

✧ Szin: **1.** *ferdén, átlósan, haránt, rézsút, rézsútosan, keresztirányba, szembe, átellenbe*
✧ Táj: *keresztülébe*
✧ Ell: **1.** *hosszában, párhuzamosan*
✧ Etim: A → *kereszt* főnév megszilárdult ragos alakulata.

keresztben ◆◆◆ hsz

Valamit keresztező irányban (halad, helyezkedik el). *Keresztben áll az autó az úton. Keresztben ment át a téren.* ■ *Keresztben áll a szeme*: **a)** kancsalít **b)** ittas.

✧ Szin: *átlósan*
✧ Táj: *keresztületben*
✧ Etim: A → *kereszt* főnév megszilárdult ragos alakulata.

keresztcsont ◆◆ fn

A gerincoszlop legalsó része. *Az idős asszonyoknak gyakran fáj a keresztcsontjuk.*

✧ Szin: *kereszttájík,* (idegen) *sacrum*
✧ Táj: *kereszttetem*
✧ Etim: Összetétel: → *kereszt* + → *csont.*

keresztel ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (Pap) a keresztség szentségében részesít valakit. *A vasárnap délelőtti istentisztelet után keresztelünk.*

2. A keresztségben valakinek valamilyen nevet ad. *Évának keresztelték. Az apja nevére keresztelik.*

3. (bizalmas) Valaminek elnevez valamit. *A falu főutcáját új névre keresztelték. A tóparti villát tréfásan „Lopta-lak”-nak keresztelték.*

✧ Etim: Szláv jövevényszó.

keresztelő ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

(Templomi) szertartás, melyen valakit megkeresztelnek, illetve az ezt követő otthoni ünnepség. *Mikor tartjátok a keresztelőt?*

✧ Szin: *keresztelés, megkeresztelés, keresztelői lakoma*
✧ Táj: *paszita, keresztvelő*
✧ Etim: A → *keresztel* ige származéka.

keresztény ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~en*

1. A kereszténység valamelyik egyházába tartozó, megkeresztelt (személy). *Keresztény hívők sokasága gyűlt össze a stadionban.*

2. A kereszténységgel kapcsolatos. *Az ökumenikus istentiszteleten a keresztény papok együtt imádkoztak a békéért.*

✧ Szin: *keresztyén, Krisztus-hívő*
✧ Etim: Szláv, valószínűleg horvát-szerb vagy szlovén jövevényszó. Végső soron görög és latin főnevekre vezethető vissza.
✧ Ö: ó + keresztény
☝ A *keresztyén* alakváltozat a protestáns szóhasználatra jellemző.

kereszténység ◆◆◆◆ fn –, *~et, ~e*

1. A krisztusi tanításon alapuló egyistenhívő világvallás. *A kereszténység az öt világvallás egyike.*

2. Valakinek, valaminek keresztény volta. *A nehéz időkben sem tagadta meg kereszténységét.*

✧ Etim: A → *keresztény* melléknév származéka.

keresztes I. ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

1. Kereszttel megjelölt, illetve testén keresztszerű rajzolatot viselő. *A keresztes gombák mérgezők. Magyarországon is honos a keresztes vipera.*

2. A XI–XIII. században a Szentföld visszafoglalásáért folytatott (harc), illetve ilyen harcban részt vevő (harcos). *A középkorban több keresztes hadjáratot vezettek a keresztény vallás védelmezésének jelszavával a Szentföld (Palesztina) visszafoglalásáért. A hadsereget keresztes lovagok és keresztes vitézek alkották.*

✧ Etim: A → *kereszt* főnév származéka.

keresztes II. ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Keresztes vitéz. *Kereszteskén járt a Szentföldön is.*

2. Dózsa György katonája. *A keresztesek kaszákból készítettek maguknak fegyvert.*

✧ Etim: A → *kereszt* főnév származéka.

keresztespók ◆ fn

Hátán kereszt alakú mintázatot viselő pók vagy pókfaj. *A keresztespókok nagyméretű, kerek hálót szőnek.*

✧ Etim: Összetétel: → *keresztes* melléknév + → *pók*.

keresztez ◆◆◆◆ ige ~*ni*

1. Valamire merőleges, illetve valamit metsz, keresztben áthalad, átér rajta. *Az utcánk keresztezi a főutat. Kereszteztük az utat, s már bent is voltunk a faluban.*

2. Egy időben, egymás felé haladva elkerülik egymást. *Leveleink keresztezték egymást.*

3. Valamit akadályoz, igyekszik meghiúsítani. *A váratlan esemény keresztezi a terveimet.*

4. (Két különböző fajtához tartozó állatokat, illetve növényeket) nemesítési céllal párosít. *Az állattenyésztő azonos nemzetséghez tartozó, különböző fajtájú állatokat keresztezhet, hogy új fajtát hozzon létre. A sima héjú őszibarackot több gyümölcsfajtát keresztezve nemesítették ki.*

✧ Szin: **1.** *átszel, kettészel, keresztülmegy* **3.** *lassít, hátráltat, meggátol, megfékez, blokkol, tönkretesz, kijátszik* **4.** *nemesít, pároztat,* (idegen) *hibridizál*

✧ Ell: **1.** *megkerül, kikerül* **3.** *megsegít, támogat, pártol*

✧ Etim: A → *kereszt* főnév származéka.

kereszteződés ◆◆◆ fn ~*ek*, ~*t*, ~*e*

1. Két dolog, legtöbbször út egymást keresztező találkozása. *A kereszteződésben ütköztek össze az autók.*

2. Két különböző fajtájú egyed párosodása. *A ló és a szamár kereszteződéséből ösvér születik.*

✧ Szin: **1.** *útkereszteződés, keresztút,* (régi) *általút; találkozás, csatlakozás* **2.** *fajkeveredés,* (idegen) *hibridizáció*

✧ Ell: **1.** *szétválás, távolodás*

✧ Etim: A → *kereszt* főnév *kereszteződik* származékának továbbképzett alakja.

keresztfa ◆◆◆ fn

1. A nyílászárók fölött keresztben elhelyezett szerkezeti elem. *Beütötte a fejét az ajtó keresztfájába.*

2. Krisztus kivégzésére felállított kereszt, illetve ez mint a kereszténység jelképe. *Jézus Krisztus a keresztfán halt meg. A síron egy egyszerű keresztfa állt.*

✧ Szin: **1.** *keresztgerenda, kapocsfa, szemöldökfa, csatlófa* **2.** *feszület,* (idegen) *krucifix, crux; sírfa, fejfa*

✧ Etim: Összetétel: → *kereszt* + → *fa*.

keresztfiú ◆ fn

Keresztszülő szempontjából az a fiú, akinek ő a keresztanyja, illetve a keresztapja. *Két keresztfiam van.*

✧ Táj: *keresztfi*

✧ Etim: Összetétel: → *kereszt* + → *fiú*.

keresztfolyosó ◆ fn

Hosszabb folyosókat összekötő, rájuk merőleges rövidebb folyosó. *A keresztfolyosón futott össze a barátjával.*

✧ Etim: Összetétel: → *kereszt* + → *folyosó*.

kereszthalál ◆ fn

Keresztre feszítés általi halál. *A Biblia szerint Jézus kereszthalált halt az emberiségért.*

✧ Etim: Összetétel: → *kereszt* + → *halál*.

keresztkérdés ◆◆ fn

Az igazság kiderítését célzó, megtévesztő, zavarba ejtő, beugrató kérdés. *Egymás után tette fel a keresztkérdéseket a vádlottnak, hogy leleplezhesse hazugságait. A keresztkérdés meglepte, egy ideig szóhoz sem jutott.*

✧ Szin: *ellenkérdés, ellenőrző kérdés*

✧ Etim: Összetétel: → *kereszt* + → *kérdés*.

keresztkoma ◆ fn (népi)

Egymás gyerekeinek keresztszülei. *A szüleink keresztkomák voltak.*

✧ Szin: (népi) *koma*

✧ Etim: Összetétel: → *kereszt* + → *koma*.

keresztlány ◆◆ fn

Keresztszülő szempontjából az a lány, akinek ő a keresztanyja, illetve a keresztapja. *A mi keresztlányunk már idén konfirmál.*

✧ Táj: *keresztke*

✧ Etim: Összetétel: → *kereszt* + → *lány*.

keresztlevél ◆◆ fn

1. A megkeresztelést bizonyító igazolvány. *A keresztlevelet a családi iratok között őrzi.*

2. (régi) Születési anyakönyvi kivonat. *El kellett utaznia a szülőhelyére, hogy keresztlevelet kérjen.*

✧ Etim: Összetétel: → *kereszt* + → *levél*.

keresztmetszet ◆◆◆ fn

1. Valamely tárgynak, dolognak a hossztengelyére merőleges metszete. *Jól látszanak az évgyűrűk a fatörzs keresztmetszetén. A mérnök az épület keresztmetszetét rajzolja.*

2. Rendszerező, összefoglaló áttekintés. *A tanulmány szerzője keresztmetszetet ad egyes társadalmi jelenségekről.*

✧ Szin: **1.** *harántmetszet, keresztszelvény,* (idegen) *profil*

✧ Táj: **1.** *átméret*

✧ Ell: **1.** *hosszmetszet*
✧ Etim: Összetétel: → *kereszt* + → *metszet*.

keresztnév ◆◆◆◆ fn

1. A vezetéknév (családnév) után álló személynév. *Károly a keresztneve. A rokonok általában keresztnéven szólítják egymást.*

2. A keresztségben kapott név. *A keresztnevet katolikusoknál egy védőszentről kapja a gyermek.*

✧ Szin: **1.** (hivatalos) *utónév* **2.** *bérmakeresztnév*
✧ Ell: **1.** *családnév, vezetéknév*
✧ Etim: Összetétel: → *kereszt* + → *név*.

keresztség ◆◆◆ fn –, ~*et*, ~*e*

1. A keresztény vallásnak az a szentsége, amely eltörli az eredendő bűnt. *A protestánsoknak két szentségük van: a keresztség és az úrvacsora.*

2. A keresztelés szertartása, amelyben valaki a keresztény közösség tagjává válik, miközben szentelt vízzel megkeresztelik, és keresztnevet kap, ezáltal az egyház tagjává fogadja. *Géza fejedelem volt az első magyar uralkodó, aki felvette a keresztséget.*

✧ Etim: Szláv, valószínűleg horvát-szerb vagy szlovén jövevényszó.
✧ Ö: tűz + keresztség

keresztszülő ◆◆ fn

Keresztapa és/vagy keresztanya. *Kérem a keresztszülőket, igazolják személyazonosságukat!*

✧ Szin: (bizalmas) *kereszt*, *keri*
✧ Táj: *keresztszüle*
✧ Etim: Összetétel: → *kereszt* + → *szülő*.

kereszttűz ◆◆◆ fn

1. Egyszerre több oldalról intézett támadás. *A fronton a katonák kereszttűzbe kerültek.*

2. *Valaminek kereszttüzében*: több oldalról érkező, általában kíváncsiságot kifejező megnyilvánulások között. *A kérdések kereszttüzében nehezen tett rendet a gondolatai között. Zavarban volt a tekintetek kereszttüzében.*

✧ Szin: *össztűz*
✧ Etim: Összetétel: → *kereszt* + → *tűz*.

keresztút ◆◆◆ fn

1. Valamely utat keresztező másik út, illetve a két út kereszteződési pontja. *Nem tudta a helyes irányt, tanácstalanul álldogált a keresztútnál.* ■ (átvitt) *Keresztúthoz érkezik*: választás előtt áll. *Keresztúthoz érkezett az élete, el kell döntenie, hogy megnősül vagy nem.*

2. Jézus szenvedéseit 14 jelenetben ábrázoló kép- vagy domborműsorozat, és a szenvedéstörténet mozzanatait megörökítő templomi ájtatosság. *A templomig keresztút vezet fel.*

✧ Szin: **1.** *útkereszteződés, útkeresztezés,* (régi) *általút* **2.** *kálvária,* (idegen) *via crucis*
✧ Etim: Összetétel: → *kereszt* + → *út*.

keresztutca ◆ fn

Két utat, utcát vagy teret összekötő kis út. *Egy kis keresztutcában lakik, amely a főtérre nyílik.*

✧ Szin: *köz*
✧ Táj: *közle*
✧ Etim: Összetétel: → *kereszt* + → *utca*.

keresztül I. ◆◆◆◆◆ nu

1. Valamely anyagon, felületen, résen át. *Alagutat fúrnak a hegyen keresztül. A réten keresztül megyünk. Az orrán keresztül beszél.* ■ (átvitt is) *Árkon-bokron keresztül*: mindenen átgázolva, minden akadályt legyőzve.

2. Valamely időszakon át. *Öt órán keresztül várt.*

3. Valamely területen, településen át, annak érintésével. *Szolnokon keresztül utazott haza.*

4. Valaminek a közvetítésével. *Rádión keresztül értesült róla.*

✧ Szin: **1.** *haránt, rézsút, rézsútosan, keresztül-kasul*
✧ Táj: **1., 3.** *által, kasul, keresztülében, keresztülfelé*
✧ Ell: **1.** *mentén, mellett, hosszában*
✧ Etim: A → *kereszt* főnév megszilárdult ragos alakulata.

keresztül II. ◆◆◆◆◆ ik

1. Valaminek az egyik szélétől a másikig. *Keresztüldob, keresztülfolyik, keresztülmegy, keresztülvezet. Keresztül tudsz dobni a kézilabdapályán?*

2. Keresztben valamely anyagon, testen át, valamely közegben, valami alatt, fölött, között (haladva). *Keresztülfúr, keresztülesik, keresztülvág. Keresztül kell fúrni a falat. Vágjunk keresztül ezen a réten!*

✧ Szin: *át*
✧ Táj: *által*
✧ Etim: A → *kereszt* főnév megszilárdult ragos alakulata.

keresztül-kasul ◆◆◆ hsz

1. Minden irányban, egymást keresztezve. *A falat keresztül-kasul befutották a vadszőlő indái.*

2. Mindenfelé, összevissza. *Bejárta az országot keresztül-kasul.*

✧ Szin: *ide-oda*

✧ Táj: *keresztbe-kasba, keresztül-által, keresztbe-kosba*
✧ Ell: *rendben, rendezetten*
✧ Etim: Összetétel; → *keresztül* névutó + *kasul*: a *kacsul* ‘akár egy görbe tárgy, egy kanyar’, a → *kacs* ‘hajlott, görbe dolog, görheség’ főnév ragozott alakja.

keresztülvisz ◆◆◆ ige
1. Átvisz, átszállít valamin valamit, valakit. *Keresztülviszi az edényt a szobán. A révész keresztülviszi az utast a folyón.*
2. Keresztülvezet, átmegy valamin. *Az ösvény keresztülvisz az erdőn.*
3. Megvalósít, véghezvisz valamit. *Mindig keresztülviszi az akaratát. Keresztülvitte a tervet minden vitán.*
✧ Szin: **1.** *átcipel, áthord* **2.** *átvezet* **3.** *elintéz, elér, kivív, teljesít, kivitelez, végrehajt, kikényszerít,* (Fv) *átültet*
✧ Táj: *keresztülkerít*
✧ Ell: **3.** *megbukik, felsül, veszít*
✧ Etim: Igekötős ige: → *keresztül* + → *visz.*

keresztvíz ◆◆ fn
Kereszteléskor használt víz. *A pap a keresztvízből néhány cseppet a gyermek homlokára tett. Ő tartotta keresztvíz alá*: ő a keresztanyja. • Szólás: (bizalmas) *Leszedi valakiről a keresztvizet*: nagyon sok rosszat mond róla.
✧ Etim: Összetétel: → *kereszt* + → *víz.*

keret ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
1. Tárgyat, eszközt, képet körülfogó és tartó, védő vagy rögzítő szerkezet. *A fényképet keretbe tedd! A tükör kerete fenyőfából készült. Az ajtó kerete meglazult.*
2. Tárgy háttere, térbeli környezete. *A szobrokhoz illő keretül szolgált az ódon épület.*
3. Kerettörténet. *A drámát keretbe foglalja az a történet, amelyet a mesélő mond el az elején és a végén.*
4. Valamilyen szempontból meghatározott létszám. *Csak a legjobb sportolók kerülhetnek be a válogatott keretbe.*
5. Valamely célra rendelkezésre álló pénzösszeg. *Újabb vásárlásra nincs keret.*
6. Időbeli határ. *Szétfeszíti a műsor kereteit, ha a többi riportalany is megszólal.*
7. (Névutószerűen:) Valamely cselekvés időbeli környezete. *Ünnepség keretében adták át a díjakat.*
✧ Szin: **1.** *ráma, foglalat, tok* **2.** *helyzet, körülmény,* (idegen) *aura, miliő, atmoszféra* **4.** *állomány, csoport* **5.** *fedezet* **6.** *kötöttség, időhatár, időkeret*
✧ Etim: A → *kering*, → *kerít*, → *kerül* igék szótövével azonos tő nyelvújítás kori származéka.

kéret ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Közvetítő által kér valamit. *Az igazgató az irodájába kéreti az iratokat.*
2. (választékos) Udvariasan hívat valakit. *A tanárnő az iskolába kérette az édesapámat.*
3. ■ *Kéreti magát*: elvárja vagy hagyja, hogy többször hívják vagy kérjék. *A lány sokáig kérette magát, de végül igent mondott. Ne kéresd már magad annyit!*
✧ Szin: **2.** *magához parancsol, berendel, beidéz,* (bizalmas) *becitál* **3.** (bizalmas, szleng) *imádkoztat magának*
✧ Etim: A → *kér* ige származéka.

keretez ◆◆ ige *~ni*
1. Kerettel lát el valamit. *Egész este képeket kereteztünk.*
2. (választékos) Keretként vesz körül valamit. *A szalonnasütő helyet fatuskók keretezik.*
✧ Szin: **1.** *rámáz, keretbe foglal* **2.** *szegélyez, határol, elhatárol,* (választékos) *övez*
✧ Etim: A → *keret* főnév származéka.

kéretlen I. ◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül*
1. Olyan, amelyet nem kértek. *Jól esett a kéretlen segítség. Kéretlenül is átsegítette a vak embert az úttesten.*
2. (rosszalló) Valamire föl nem kért. *Terhére volt a kéretlen pártfogó atyáskodása.*
✧ Szin: **1.** *önkéntes, önként felajánlott* **2.** *önkéntes,* (rosszalló) *hívatlan, nemkívánatos*
✧ Ell: *kért, várva várt, felkért*
✧ Etim: A → *kér* ige származéka.

kéretlen II. ◆◆◆ hsz (választékos)
Kéretlenül. *Kéretlen is ugrik, ha segíteni kell.*
✧ Szin: *hívatlanul, önként*
✧ Etim: A → *kér* ige származéka.
kerevet ◆ fn *~ek, ~et, ~e* (választékos, régi)
Török típusú, támlátlan heverő. *Délutánonként a kereveten pihent.*
✧ Szin: *sezlon, kanapé, dívány,* (választékos) *pamlag*, (választékos, régi) *ottomán, szófa*
✧ Etim: Görög eredetű vándorszó.
kerge ◆◆ mn *~k, ~t, ~n*
1. Kergekórban szenvedő (állat). *A kerge birka veszélyt jelent az egész állományra.*
2. (bizalmas) Hóbortos, hebehurgya. *Ne viselkedj ilyen kergén!*
✧ Szin: **1.** *megkergült, veszett* **2.** *bódult, kába, megfontolatlan, bolondos, őrült,* (bizalmas) *szeles, kótyagos*
✧ Táj: **1.** *karga, kába* **2.** *kergeteges*
✧ Ell: **2.** *normális, megbízható, megfontolt*
✧ Etim: A → *kering* ~ *kereng* ige eredeti, szó belsejei *n* nélküli alakváltozatának származéka.
kergekór ◆◆ fn
Juhoknak, ritkán más kérődzőknek az agyvelejükbe került élősdiek okozta megbetegedése. *A kergekórban szenvedő juhok tünetei a kényszermozgás, az izgatottság, a tudatzavar.*
✧ Etim: Összetétel: → *kerge* + → *kór*.
kérges ◆◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en*
1. Olyan, amelynek kérge van. *Kérges rönkfából készült a pad.*
2. Megvastagodott, eldurvult (bőr). *Kérges a tenyere a munkától.*
3. ■ *Kérges szívű* vagy *lelkű*: érzéketlen. *Hogy lehetsz ilyen kérges szívű?*
✧ Szin: **1.** *héjas, háncsos, hántolatlan, fás* **2.** *megkérgesedett, megkeményedett, érdes, bütykös, repedezett, cserepes* **3.** *kegyetlen*
✧ Táj: **2.** *repedékes, rapancos, ripacsos*
✧ Ell: **1.** *hántolt* **2.** *sima, puha, bársonyos* **3.** *érzékeny, együttérző, finom*
✧ Etim: A → *kéreg* főnév származéka.
kerget ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Futásra kényszerítve üldöz, űz valamit, valakit. *A macska kergeti az egeret. Egy kisfiú kergeti a társát.*
2. (választékos) Természeti erő hajt, űz valamit. *Faleveleket kerget a szél.*
3. Parancsszóval küld valakit. *Az udvarra kergettek a tévé elől, hogy szívjak friss levegőt.*
4. Valamilyen nemkívánatos állapotba kényszerít valakit. *Az őrületbe kergetsz a makacsságoddal!* ■ *Valami az arcába kergeti a vért*: valamin felindulva elpirul. *Arcába kergette a vért az a szemtelen mondat.*
5. Vágyódva jár valaki, valami után, hogy elérje. *Ábrándokat kerget egy életen át.*
✧ Szin: **1.** *űzőbe vesz, hajszol, hajkurász, zavar, megszalaszt* **2.** *visz* **3.** *kényszerít* **5.** *követ*
✧ Táj: **1.** *kénytet, kurgat, kajtat valaki után*
✧ Etim: Vitatott eredetű. Vagy a → *kerít*, → *kerül* igék szótövével azonos tő származéka, vagy a → *kering* ~ → *kereng* ige eredeti, szó belsejei *n* nélküli alakváltozatának képzett alakja.
kergetődz|ik ◆ ige **kergetőz|ik** *~ni*
1. (Több ember, állat) játékosan kergeti egymást. *Az udvaron gyerekek kergetődznek. Egész nap kergetőznek a kiskutyák.*
2. (Több dolog) forogva, lebegve szálldos. *Kergetőznek a hópelyhek.*
✧ Szin: **1.** *fogócskázik, fogócskát játszik*
✧ Táj: **1.** *kergetelődzik, kergőzik*
✧ Etim: A → *kerget* ige származéka.
☝ A *kergetődzik* és a *kergetőzik* egyenrangú, köznyelvi alakváltozatok. A *kergetődzik* felszólító alakjaiban két *d*-t írunk: *kergetőddzetek.* Ennek elválasztása: *ker-ge-tődz-dze-tek.*
kering ◆◆◆◆◆ ige *~eni*
1. (Égitest) meghatározott kör- vagy elliptikus pályán mozog. *A Föld a Nap körül kering.*
2. Körözve repül, illetve körben mozog, jár. *Gólyák keringenek a rét fölött. A korcsolyázók összekapaszkodva keringenek a jégen.*
3. (Folyadék, gáz) folytonos áramlásban halad. *Ereinkben folytonosan kering a vér.*
4. (Hír) szájról szájra jár. *Különös hírek keringenek.*
5. (Tömeg) kavarogva áramlik. *A fiatalok céltalanul keringenek a téren.*
✧ Szin: **1.** *forog, kereng* **2.** *kereng, körbejár, körbemegy, keringőzik* **3.** *örvénylik, áramlik, folyik, hömpölyög, kavarog,* (idegen) *cirkulál* **5.** *kóválygyog, bolyong, kószál, ődöng, járkál, mászkál*
✧ Táj: *keringél, keringol*
✧ Ell: **1., 2.** *áll*
✧ Etim: A → *kerít*, → *kerül* igék szótövével azonos ősi, finnugor kori tő származéka.
keringő ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
1. Német-osztrák eredetű, ľ-es ütemű páros tánc. *A keringőt járó párok forogva körbetáncolják a termet.*
2. Ennek zenéje. *A zenekar keringőt játszik.*

✧ Szin: (idegen) *boszton*, (idegen, régi) *valcer*
✧ Etim: A → *kering* ige származéka.

kerít ◆◆◆◆◆ ige *~eni*
1. (Területet) valamivel körülvesz, elhatárol, illetve kerítést készít. *A nagyapám sövénnyel kerítette a kis telket. A szomszéd most akar keríteni*.
2. (népi, régi) (Vadat, halat) bekeríteni igyekszik. *Kerítik a vadat. Hajnalban kerítenek a halászok.*
3. (népi) (Ruhadarabot) széles mozdulattal valakire, valamire terít. *Köpönyeget kerít a nyakába.*
4. Szerez, előteremt valamit. *Honnan kerítsek pénzt? Hirtelen orvost kerített.*
5. (Kifejezésekben:) ■ *Hatalmába kerít valakit*: uralma alá hajt. *Hatalmába kerítette a félelem.* | *Kézre kerít valakit*: elfog. *A rendőrség kézre kerítette a bűnösöket.* | *Sort kerít valamire*: sorra veszi, szán rá időt. *Sort kerítünk a játékra is.*
✧ Szin: **1.** *körülfog, szegélyez, korlátol* **3.** *borít, kanyarít* **4.** *felhajt*
✧ Táj: **1.** *karít, gyepűz, karóz, rácsoz, sövényel*
✧ Ell: **3.** *levesz* **4.** *elveszít*
✧ Etim: A → *kerít*, → *kerül* igék szótövével azonos ősi, finnugor kori tő származéka.

kérked|ik ◆◆◆ ige *~ni* (választékos)
Feltűnő módon dicsekszik valamivel. *Azzal kérkedik, hogy neki van a legjobb számítógépe.*
✧ Szin: *dicsekszik, büszkélkedik, henceg, nagyzol,* (választékos) *hivalkodik,* (bizalmas) *felvág*
✧ Táj: *gangoskodik, hányakodik, happog, híreskedik, begyeskedik*
✧ Ell: *szerénykedik, alázatoskodik*
✧ Etim: A → *kér* ige származéka.

kérlel ◆◆◆◆ ige *~ni* (választékos)
1. Hosszan, szelíden kér valakit valamire. *Addig kérlelte szüleit, amíg elengedték a kirándulásra.*
2. (régi) Engesztel, békítget valakit. *Addig kérleltük, míg megbékélt velünk.*
✧ Szin: **1.** *noszogat, unszol; rimánkodik, könyörög valakinek;* (választékos) *fohászkodik, eseng, esd, esedezik valakihez;* (bizalmas) *ácsingózik* **2.** *csillapít, enyhít, vigasztal, nyugtat*
✧ Táj: **1.** *kérel, kérelget*
✧ Etim: A → *kér* ige származéka.

kérlelhetetlen ◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül*
1. Elhatározásához makacsul ragaszkodó. *Nem lehet eltéríteni a szándékától, kérlelhetetlenül ragaszkodik hozzá. Hiába győzködtük, kérlelhetetlen maradt.*
2. Békülni nem hajlandó. *Kérlelhetetlen haragot érzett ellensége iránt.*
✧ Szin: **1.** *rendíthetetlen, hajthatatlan, konok, makacs* **2.** *kibékíthetetlen, engesztelhetetlen*
✧ Ell: *engedékeny*
✧ Etim: A → *kér* ige származéka.

kérő I. ◆◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n*
Kérést kifejező. *A kisfiú kérő tekintetet vet az anyjára.*
✧ Szin: *könyörgő,* (választékos) *esengő, esdeklő, esedező,* (hivatalos) *folyamodó, kérelmező*
✧ Ell: *adó, adakozó*
✧ Etim: A → *kér* ige származéka.

kérő II. ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
1. Házassági szándékkal udvarló férfi. *Sok kérője volt lánykorában.*
2. (népi, régi) Az a férfi, aki valakinek a számára megbízásból feleségül kér valakit. *A legény kérőt küld a leány szüleihez.*
✧ Szin: **1.** *udvarló, leánykérő, vőlegényjelölt,* (régi vagy tréfás) *lovag*
✧ Táj: **2.** *kérőember*
✧ Etim: A → *kér* ige származéka.

kérődz|ik ◆◆ ige *~eni*
1. (Állat) a lenyelt táplálékot felböfögi és újra megrágja. *Evés után a szarvasmarha sokáig kérődzik.*
2. (gúnyos) *Kérődzik valamin*: újra meg újra visszatér valamire. *Unalmas, hogy mindig ezen kérődztök.*
✧ Szin: **1.** *rágódik, rág, rágcsál, rágicsál, nyámmog, emészt,* (régi) *böfög* **2.** *töpreng, tűnődik, rágódik; ismétel, emleget, megfontol, mérlegel, latolgat valamit*
✧ Táj: **1.** *kérődik, kérődzködik, kérhűzik; csócsál*
✧ Etim: Vitatott eredetű. Vagy egy ősi, finnugor kori szótő származéka, vagy honfoglalás előtti török jövevényszó magyar nyelvi képzéssel.
☝ (Ritkán használatos) felszólító módú alakjaiban két *d*-t írunk: *kérőddzön* vagy (ikesen ragozva, választékosan) *kérőddzék*. Ezek elválasztása: *ké-rőd-dzön*.

kert ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~je*
1. A házhoz tartozó bekerített telek. *A ház körül elterülő kertben virágot, zöldséget, gyümölcsfát nevelünk.*
2. Lakott területen kívül levő gyümölcsös. *A határban is van egy kertünk.*
3. Park. *A múzeum ápolt kertben áll.*
4. ■ *A kertek alatt* vagy *a kertek alján*: **a)** a falu vagy a város külső szélén. *A kertek alján laknak egy romos kis házban.* **b)** kerülő úton. *A kertek alatt jött hozzánk.*

✧ Szin: **1.** *udvar, veteményeskert, díszkert, virágoskert, gyümölcsös* **2.** *háztáji*
✧ Táj: **1.** *kertcse* (= virágos, illetve veteményeskert)
✧ Etim: A → *kerít*, → *kerül* igék tövével azonos ősi, finnugor kori szótő származéka.
✧ Ö: állat + kert, konyha + kert, téli + kert

kertel ◆◆ ige *~ni*

Mellébeszél, köntörfalaz. *Egyenesen beszélj, ne kertelj!*
✧ Szin: *hímez-hámoz, ötöl-hatol; kerülget, csűr-csavar, eltitkol valamit*
✧ Táj: *köntörfarol, köntörfaroz*
✧ Etim: A → *kerít*, → *kerül* igék tövével azonos ősi, finnugor kori szótő származéka.

kertész ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

Szőlő, gyümölcs, zöldség vagy virág termesztésével, illetve parkok ápolásával foglalkozó személy. *A kertész megmetszette a fáinkat.*
✧ Szin: *kertépítő,* (régi) *kertmívelő*
✧ Táj: *kertesi*
✧ Etim: A → *kert* főnév származéka.

kertészked|ik ◆◆ ige *~ni*

Kertben dolgozik. *Szabad időmben szívesen kertészkedem.*
✧ Szin: *kertet gondoz* vagy *ápol*
✧ Etim: A → *kert* főnév származéka.

kerthelyiség ◆◆ fn

Vendéglátóüzem szabadtéri, kert- vagy udvarszerű nyári helyisége. *Télen zárva van a kerthelyiség.*
✧ Szin: (idegen) *kioszk*
✧ Etim: Összetétel: → *kert* + → *helyiség*.

kertváros ◆◆ fn

Kertes házakkal, villákkal beépített városnegyed. *Csendes kertvárosba szeretnénk költözni a zsúfolt belvárosból.*
✧ Szin: *parkváros, előváros*
✧ Etim: Összetétel: → *kert* + → *város*.

kerub ◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

(A Bibliában:) Félig ember, félig állat alakú szellemlények, őrök. *Az Ószövetségben Ezékiel szerint négy arcuk és négy szárnyuk van a keruboknak.*
✧ Szin: (ritka) *kerubin*
✧ Etim: Görög, végső soron héber eredetű latin jövevényszó.

kerül ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Hosszabb úton megy valahová. *Kerüljünk a cukrászda felé.*

2. Körüljár, bejár valamit. *Az a feladata, hogy egész nap erdőt kerül. „Mit kerülöd, mit fordulod az én házam tájékát?”* (népi gyermekjáték).

3. *Kerül valamit, valakit*: távol tartja magát valamitől, valakitől. *Rossz állapotban van, kerüli az embereket és a zajos helyeket. Kerüli az iskolát. Még a látszatát is kerüli a csalásnak.*

4. Jön, megy, lép valahova. *Kerüljön beljebb!*

5. Jut valahova vagy valamilyen helyzetbe. *Kórházba került. Városban született, de iskolái elvégzése után vidékre került. Bajban leszünk, ha uralomra kerül a zsarnok.* ■ *Sorra kerül*: következik (a sorban). *Kevesen vannak a váróban, hamar sorra kerülünk.*

6. Valamilyen célra akad, adódik valaki, valami. *Kerül még egy kis harapnivaló is.*

7. *Valamibe kerül*: valamennyi az ára. *Sokba kerül a mozijegy.* (átvitt) *Sok munkába került a pályázat elkészítése. Csak egy szavamba kerül, és a nővérem megcsinálja a leckémet.*
✧ Szin: **1.** *kitér, kerülőt tesz* **2.** *körbejár* **3.** *elkerül, mellőz; őrizkedik, tartózkodik valamitől* **5.** *megy; vetődik, keveredik, téved* **6.** *csurran-cseppen, van; jut, telik valamire* **7.** *kóstál, ér valamennyit* • **1.** *Vargabetűt csinál. Vargakanyart tesz.*
✧ Táj: **3.** *kanyarint* **5.** *szakad* **6.** *kapódik, találkozik*
✧ Ell: **3.** *kedvel* **6.** *elmarad, hiányzik, elfogy*
✧ Etim: A → *kering*, → *kerít* igék szótövével azonos ősi, finnugor kori tő származéka.
✧ Ö: elő + kerül

kerület ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Síkidom vagy keresztmetszet határvonalának hosszúsága. *Számold ki a háromszög kerületét! Mérd meg az oszlop kerületét!*

2. Helyi közigazgatási egység. *Budapest 23 kerületből áll. Mi a II. kerületben lakunk.*

3. Nagyobb szervezeti, területi egység. *A kerületünkben is megkezdődtek a választási előkészületek.*

4. (Fv) Több járást magában foglaló közigazgatási egység. *A Dunaszerdahelyi járás a Nagyszombati kerülethez tartozik.*
✧ Szin: **1.** (régi) *körszél, karima* **2.** *övezet, negyed,* (Er bizalmas) *szektor* **3.** *választókerület, körzet, régió, vidék, térség*
✧ Táj: **1.** *környület*
✧ Etim: A → *kerül* ige származéka.
✧ Ö: perem + kerület

kerülget ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. *Kerülget valamit*: valami körül járkál. *Az autók óvatosan kerülgetik a kátyúkat a gödrös úton.* • Szólás: *Kerülgeti, mint macska a forró kását*: **a)** nem mer közelebb menni hozzá **b)** nem meri egyenesen megmondani.
2. (Kellemetlen állapot) környékez valakit. *Rosszullét kerülget. Ájulás kerülgette, le kellett ültetni.*
3. *Kerülget valamit, valakit*: valamire, valakire vagy valahova vágyakozva körülötte járkál. *Sokáig kerülgette a házat, amíg be mert kopogtatni. A bátyám már kerülgeti a lányokat.*
4. (Kérdést, ügyet) óvatosan közelít. *A riporter kerülgette a kényes kérdést.*
✧ Szin: **1.** *körüljár, körbejár* **3.** *környékez; udvarol valakinek; törleszkedik, dörgölődzik, dörgölőzik valakihez*
✧ Táj: **1.** *kerülkőzik* **2.** *környékel* **3.** *bűzlél, kerülkőzik, környékel*
✧ Etim: A → *kerül* ige származéka.

kérvény ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
Hivatalnak szóló írásbeli kérés. *Lakásügyében kérvényt nyújtott be a helyi önkormányzathoz.*
✧ Szin: *kérelem, igénylés, beadvány, kereset, fölterjesztés,* (idegen) *petíció,* (régi) *folyamodvány,* (régi, idegen) *instancia*
✧ Etim: A → *kér* ige nyelvújítás kori származéka.

kés ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
1. Nyeles vágóeszköz. *Hozd ide a húsvágó kést!* ■ *Kést döf a szívébe* vagy *forgatja a kést a szívében*: nagy fájdalmat okoz neki.
2. Sebészkés. *Az asszisztens előkészítette a késeket.* ■ (bizalmas) *Kés alá fekszik*: megoperáltatja magát.
3. Gép, szerszám éles, vágó alkatrésze. *Meg kell élezni a húsdaráló kését.*
4. (bizalmas, régi) Borotva. *Borotválkozáshoz készülődik, már feni a kést.*
✧ Szin: **1.** *zsebkés, bicska* **2.** *szike* **3.** *penge, vágóél,* (népi) *pilinga,* (idegen) *snitzer* **4.** (régi) *borotvakés*
✧ Táj: **1.** *bugyli, kusztora, kula, kulics, kulipundra* **4.** *beretva*
✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.

kese ◆ mn *~k, ~t, ~n* (népi)
1. Sárgásfehér szőrű (állat vagy állati testrész), illetve alul fehér lábú (állat). *Egy kese lóra ült fel a huszár. Egy kese lábú ló vitte el a díjat.* (Főnévi használatban:) *Azon a kesén szeretek lovagolni.*
2. (bizalmas, gúnyos) Fakó. *Kese hajú ember lépett a terembe. Olyan kese képe volt, alig ismertem rá.*
✧ Szin: **1.** *kesely, fakó* **2.** *szőke, hirtelenszőke, szürke, halvány, sápadt*
✧ Táj: **2.** *keseszőke, daruszőrű, vércseszínű, egérszőrű*
✧ Ell: **2.** *sötét hajú, barna*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

késedelem ◆◆◆◆ fn *késedelmek, késedelmet, késedelme* (választékos)
Elmaradás, lemaradás. *Az ügy késedelmet szenved.* | *Késedelem nélkül*: pontosan. *Kérjük a kérvényeket késedelem nélkül leadni.*
✧ Szin: *késés, időveszteség,* (bizalmas) *elcsúszás,* (idegen) *mora,* (idegen, bizalmas) *restancia*
✧ Ell: *pontosság, gyorsaság, azonnaliság*
✧ Etim: A → *késik* ige származéka.

kései ◆◆◆◆ mn **késői** *~ek, ~t,* –
1. Későn érkező. *A kései vendégeknek nem jutott palacsinta.*
2. A szülők idős korában született (gyermek). *A szülők kései gyermeke volt. Késői gyermekként a szülei nagyon féltették.*
3. Későn érő. *Ez a kései szőlő csak október végére érik be.*
✧ Szin: **1.** *késlekedő, késedelmes, elkésett, megkésett* **2.** *megkésett*
✧ Ell: **1.** *idő előtti, korai* **3.** *korai*
✧ Etim: A → *késő* főnév származéka.
☝ A *kései* és a *késői* egyenrangú alakváltozatok, de a *kései* valamivel választékosabb.

késel ◆◆ ige *~ni*
Késsel megszúr vagy összeszurkál valakit. *Nemcsak verekedett, hanem késelt is.*
✧ Táj: *bicskol*
✧ Etim: A → *kés* főnév származéka.

keselyű ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
A sólyomfélék családjába tartozó, nagy testű, dögevő madár. *Az elhullott állatokon már lakmároztak a keselyűk. A keselyűk közül Magyarországon rendkívül ritkán látható egy-egy erre kóborló dögkeselyű, barátkeselyű vagy fakókeselyű.*
✧ Táj: *keselyhéja, kesely*
✧ Etim: Honfoglalás előtti török jövevényszó.

kesereg ◆◆◆◆ ige *~ni*
Szomorkodik, bánkódik (valami miatt). *Nem tette szóvá sérelmét, csak magában kesergett. Rossz hallgatni, ahogy kesereg az elveszett kiskutya miatt.*
✧ Szin: *gyötrődik, búsul, búslakodik, búsong, sír-rí, sóhajtozik, siránkozik, jajgat, sopánkodik*
✧ Táj: *szomorog, szontyorog, kesergél*
✧ Ell: *örül, vigad, mosolyog*
✧ Etim: A → *keserű* melléknév tövével azonos ősi, ugor kori szótő származéka.

kesernyés ◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. Enyhén keserű ízű. *Egy-két szem keserű mandulától kellemesen kesernyés lesz a mandulatorta.*
2. Fanyar, kiábrándultságot éreztető. *Kesernyésen mosolygott. Kesernyés humorú ember volt világéletében.*

✧ Szin: **1.** *keserédes*
✧ Táj: **1.** *keserés, kesernyős, keserőcske* **2.** *fanyalodott*
✧ Ell: **1.** *édeskés, édes*
✧ Etim: A → *keserű* melléknév tövével azonos ősi, ugor kori szótő származéka.

keserű I. ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~n* vagy *~en*
1. A kinin vagy az epe ízéhez hasonló (kellemetlen) ízű. *Keserű az orvosság, de muszáj bevenni. Keserű lett a libamáj az epétől.*
2. Édesítés nélküli. *Keserűen iszom a kávét. Tejcsokit kérsz vagy keserűt?*
3. (választékos) Kínos érzéseket okozó. *Az a keserű igazság, hogy nem való az egyetemre. Keserű dühvel fakadt ki.*
4. Kétségbeesett, elkeseredett. *Keserűen sírt a hír hallatán.*
5. Gúnyos. *Keserű megjegyzést tett.*
✧ Szin: **1.** *fanyar, kesernyés* **3.** *kellemetlen, kegyetlen,* (választékos) *zord* **4.** *nekikeseredett, kiábrándult, életunt, búskomor, csüggedt, kedvetlen, mogorva, morózus, reményvesztett,* (idegen) *pesszimista* **5.** *epés, csípős,* (idegen) *cinikus, szarkasztikus*
✧ Ell: **1., 2.** *édes, kellemes, mézédes* **3.** *kellemes* **4.** *derűs, kedves, jóindulatú*
✧ Etim: Ősi, ugor kori szótő magyar nyelvi képzéssel.

keserű II. ◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
Gyógynövények keserű kivonatával ízesített likőr. *Nagyapám mindig keserűt iszik a vasárnapi ebéd után.*
✧ Szin: *gyomorkeserű*
✧ Táj: *keserűpálinka*
✧ Etim: Ősi, ugor kori szótő magyar nyelvi képzéssel.

keserűség ◆◆◆◆ fn –, *~et, ~e*
1. Keserű íz. *A gyógytea keserűségét mézzel enyhíthetjük.*
2. Elkeseredettség. *Keserűség töltötte el a háború kitörésének hírére.*
✧ Szin: **1.** *fanyarság* **2.** *kiábrándultság, szomorúság, bánat*
✧ Táj: *kesereség*
✧ Ell: **1.** *édesség* **2.** *vidámság, öröm*
✧ Etim: A → *keserű* melléknév származéka.

keserves I. ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. Fájdalmat okozó vagy mutató. *Keserves csalódást okozott a visszautasítás. Keservesen panaszkodik.*
2. Fáradságos, nagy erőfeszítést kívánó. *Keserves munkával kereste kenyerét az építkezésen.*
✧ Szin: **1.** *fájdalmas, szomorú, bánatos, bús, leverő, sanyarú, komor, szánalmas, gyászos,* (régi) *jajos,* (tréfás) *szontyolító* **2.** *kínkeserves, küzdelmes, kemény, kimerítő, kegyetlen, zord*
✧ Táj: **1.** *keservetes, sanyargós*
✧ Ell: **1.** *vidám, örömteli, kellemes* **2.** *zökkenőmentes, könnyű, egyszerű*
✧ Etim: A → *keserű* melléknév tövével azonos, ősi, ugor kori szótő származéka.

keserves II. ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
Régi stílusú, lassú dal, kesergő ének. *Egy székely keservest énekelt.*
✧ Szin: **1.** *kesergő, siratót*
✧ Etim: A → *keserű* melléknév tövével azonos, ősi, ugor kori szótő származéka.

kés|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Valami vagy valaki a kívántnál vagy a vártnál később érkezik. *Késik a vonat. Az idén késik az első hó. Késtél öt percet!*
• Közmondás: *Ami késik, nem múlik*: előbb-utóbb be fog következni az is, ami a várt időben nem történt meg.
2. (Óra) a pontos időnél kevesebbet mutat. *Késik tíz percet az órám.*
3. A kelleténél tovább időzik valahol. *Hol késik ilyen sokáig?*
4. Nem tesz meg időben valamit. *Egy hetet késett a pályázat beadásával.*
✧ Szin: **1.** *késlekedik, halasztódik, húzódik, tolódik, odázódik* **3.** *marad, elmarad, időz* **4.** *elmulaszt, elszalaszt valamit* • **4.** *Akkor vet, mikor aratni kell. Akkor vet lakatot az istállóra, mikor már a lovát kilopták.*
✧ Táj: **1.** *késlik, késlődik*
✧ Ell: **2.** *siet*
✧ Etim: Honfoglalás előtti török jövevényszó.

keskeny ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. (Hosszához képest) kis szélességű. *Keskeny palló visz át az árkon. Keskeny folyosó vezet a szobájához.* ■ *Keskeny vágányú*: 1435 mm-nél kisebb nyomtávú (vasút). *Keskeny vágányú vonattal mentünk a hegyekbe.*
2. Az átlagosnál vékonyabb. *Keskeny csípője van.*
✧ Szin: **1.** *szűk,* (népi) *szűkes, szoros* **2.** *sovány, karcsú, vézna*
✧ Táj: *köskin*
✧ Ell: **1.** *széles, tágas* **2.** *széles, vastag*
✧ Etim: Valószínűleg egy önállóan nem adatolható, talán a *keshedt* melléknév tövével összefüggő szótő származéka.

késleked|ik ◆◆◆ ige *~ni*
1. (Halogatásul) késik valamivel. *Ne késlekedj a válasszal!*
2. Késik, elmarad valahol. *Nem tudom, hol késlekedik.*

✧ Szin: **1.** *tétováz, totojáz, piszmog; húz-halaszt, halaszt valamit* **2.** *késedelmeskedik*
✧ Táj: *ányorog, csóráz-móráz, késlődik*
✧ Etim: A → *késik* ige nyelvújítás kori származéka.

késleltet ◆◆◆ ige *~ni*

1. Hátráltat valamit. *A baleset késleltette a busz indulását.*
2. Lassít valamilyen folyamatot. *A hűvös időjárás késlelteti a palánták fejlődését.*

✧ Szin: **1.** *visszatart, feltartóztat, korlátoz, nehezít, akadályoz, gátol, fékez* **2.** *mérsékel*
✧ Ell: **1.** *előmozdít, elősegít, szorgalmaz* **2.** *gyorsít, serkent, ösztönöz*
✧ Etim: A → *késik* ige származéka.

késő I. ◆◆◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n*

1. A megfelelő időpont után érkező. *Nem segít már rajta a késő tanács.* • Szólás: *Késő bánat*: előbb kellett volna meggondolni a dolgot. • Közmondás: *Jobb későn, mint soha.*
2. Vége felé járó. *Kellemesek a késő őszi napok. Késő délután találkozzunk! A késő reneszánsz művészetéről írt dolgozatot.*

✧ Szin: **1.** *elkésett, megkésett, késői, kései, késlekedő, idejétmúlt* • **1.** *Eső után köpönyeg.*
✧ Ell: **1.** *korai, kezdeti, pontos*
✧ Etim: A → *késik* ige származéka.

késő II. ◆◆◆◆◆ fn –, –, –

Valamely időszak előrehaladott szakasza, kései idő(pont). *Késő van, a gyerekeknek le kell már feküdni. Már késő elindulni, úgysem érünk oda.*

✧ Etim: A → *késik* ige származéka.

később ◆◆◆◆◆ hsz

1. Valamely kitűzött időpont után. *Később kezdődött az előadás. Egy órával később jövök haza, mint máskor.*
2. Valamely cselekvés, történés után valamennyi idő múlva. *Elrohant, de később visszajött.*

✧ Szin: **1.** *utóbb, később, sokára* **2.** *majd, utóbb, utána, aztán, később, utólag, majdan, nemsokára, sokára, idővel*
✧ Táj: *később, utóbban*
✧ Ell: *előbb, hamarabb, korábban*
✧ Etim: A → *késik* ige → *késő* származékának megszilárdult ragos alakulata.

kész I. ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

1. Olyan (dolog), amelynek a készítése már befejeződött. *Kész a leckém. Kész az ebéd, lehet tálalni!*
2. Készen árusított (termék). *Kész faházat szeretnék venni.*
3. (bizalmas) Olyan (személy vagy dolog), amelynek kialakulása már befejeződött. **a)** Olyan (személy), aki befejezte tanulmányait. *Bátyám kész orvos.* **b)** Olyan (személy), aki kifejlődött, illetve felnőttnek néz ki. *Kész férfi vagy már.* **c)** Eldöntött (dolog). *Kész tények elé állították.*
4. Szinte valóságos. *Kész regény az élete. Kész feltaláló vagy!*
5. Valamire felkészült. *Indulásra készen álltunk az ajtóban. Sütésre készen vár az ebéd a hűtőben.*
6. Biztosra vehető. *Ha ez bekövetkezik, kész kudarc lesz.*
7. Valamire hajlandó. *Kész volt rá, hogy segítsen. Kész vagyok aláírni a szerződést.*
8. (bizalmas) Tönkrement (dolog, illetve ember). *Ez a kávéfőző kész. A fiú a beszélgetés után kész volt.*
9. (Mondat értékű szóként, bizalmas:) Be van fejezve. *Megmondom neki a magamét, és kész. Ezt megiszod, és kész!*

✧ Szin: **1.** *elkészített, előkészített,* (idegen) *komplett,* (Fv bizalmas) *hotovo,* (Mv bizalmas) *gotovo* **3. a)** *felkészült, képesített, kitanult, végzett* **b)** *kialakult, kiforrott* **c)** *végleges* **6.** (szleng) *tuti* **7.** *elszánt, eltökélt* **8.** (szleng) *bedöglött, lerobbant, kinyiffant; kaput; vége valakinek, valaminek* **9.** *el van intézve, nincs tovább,* (bizalmas) *punktum*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán ősi, finnugor kori szó.
✧ Ö: fél + kész, konyha +kész

kész II. ◆◆◆◆◆ fn –, *~t*, –

A munka élvezhető eredménye. *A készre jött. A készből él. Beül a készbe, pedig mi dolgoztunk meg érte.*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán ősi, finnugor kori szó.

kész III. ◆◆◆◆◆ hsz

Készen, befejezve. *Kész a leckém, mehetek játszani? Még nincs kész a vacsora.*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán ősi, finnugor kori szó.

készakarva ◆◆ hsz

Szándékosan, akarattal, tudatosan. *Nem véletlenül rombolta le a homokvárat, hanem készakarva.*

✧ Szin: *szándékoltan, szántszándékkal, akarva, tervezetten, célzottan, meggondolva,* (idegen) *direkt*
✧ Táj: *önnönkényen*
✧ Ell: *véletlenül, akaratlanul, öntudatlan*
✧ Etim: Összetétel; → *kész* ‘készséges’ + *akarva*: az → *akar* ige származéka.

keszeg I. ◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

Lapított testű, pontyféle hal. *A keszegnek sok a szálkája, nem érdemes kifogni.*

✧ Táj: *keszeghal*
✧ Etim: Ősi, finnugor kori szótő, valószínűleg magyar nyelvi képzéssel.

keszeg II. ◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

Vézna. *Bejött egy keszeg ember, és félénken meghúzódott a sarokban.*
✧ Szin: *sovány, vékony, cingár, vékonydongájú, ösztövér, csontos, nyurga,* (rosszalló) *ványadt, silány, gyatra, girhes*
✧ Ell: *kövér, testes, dundi*
✧ Etim: Ősi, finnugor kori szótő, valószínűleg magyar nyelvi képzéssel.

készenlét ◆◆◆◆ fn
Azonnali cselekvésre vagy használatra kész állapot. *Készenlétben van a polgárőrség. Készenlétben van a távcsöve.*
✧ Szin: *készültség*
✧ Etim: Összetétel; *készen*: a → *kész* melléknév származéka + → *lét*.

készít ◆◆◆◆◆ ige *~eni*
1. Létrehoz valamit. *Vacsorát készít. Mézeskalácsból fenyőfadíszt készít. Műsort készít a rádiónak.*
2. (Előre) gondoskodik valamiről valaki számára. *Ágyat készít a vendégnek. Meglepetést készít a testvére születésnapjára.*
3. Megfelelő helyre teszi a később szükséges dolgot. *Vizet készít az asztalra.*
✧ Szin: **1.** *előállít, szerkeszt, alkot, összeállít, formál, teremt,* (bizalmas) *összeüt, eszkábál, bütyköl,* (idegen) *produkál* **2.** *előkészít*
✧ Ell: **1.** *pusztít, rombol, tönkretesz*
✧ Etim: A → *kész* melléknév származéka.
✧ Ö: elő +készít

keszkenő ◆◆ fn *~k, ~t, ~je* (népi, régi)
Díszes női (zseb)kendő. *Ünnepi alkalmakkor a falusi nők keszkenőt tartottak a kezükben.*
✧ Táj: *keszkendő, keszkenke*
✧ Etim: Összetétel; főnevesülésével keletkezett (*kez*: a → *kéz* főnév alakváltozata + *kenő*: a → *ken* ige melléknévi igenévi alakja).

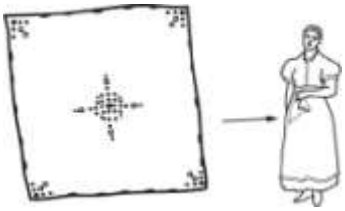

készlet ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
1. Valamiből felhalmozott mennyiség. *Kifogytunk a készletből, jöjjön vissza a jövő héten!*
2. Tárgyaknak együtt használt, de többféle darabból álló együttese. *Minden tányérom más, sajnos nincs teljes készletem. Új evőeszközök kellenének, egy 12 személyes készletet szeretnék.*
3. (régi) Tartalék. *Sóból legalább 3 kg-os készletem van.*
✧ Szin: **1.** *árukészlet, raktárkészlet, választék, gyűjtemény,* (idegen) *repertoár* **2.** *felszerelés, eszköztár,* (népi, régi) *készség,* (idegen) *széria, garnitúra, szerviz, szett,* (Fv bizalmas) *szúprava* **3.** *felszaporodás, felhalmozás,* (régi) *fedezet, felgyülemlés*
✧ Etim: A → *kész* melléknév származéka.

készpénz ◆◆◆◆◆ fn
Bankjegy vagy érme mint fizetőeszköz. *Nem átutalással vagy csekkel fizetek, hanem készpénzzel.* ■ (bizalmas) *Készpénznek vesz valamit*: gyanútlanul, kritikátlanul elhiszi. *Megígérte, hogy segít, de azért ne vedd készpénznek!*
✧ Szin: *pénz, mobil tőke, mozgótőke,* (bizalmas) *guba, dohány, kápé,* (szleng) *zsozsó, lóvé, mani, steksz*
✧ Ell: *pénzutalvány, csekk, átutalás*
✧ Etim: Latin mintára keletkezett összetétel: → *kéz* + → *pénz*. Más felfogás szerint az előtag a *kész* ‘rendelkezésre álló, felhasználható’ melléknév.

készség ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
1. Valaminek a megtételére való hajlandóság, szándék. *Semmi készséget sem mutat az együttműködésre.*
2. Gyakorlással megszerzett képesség. *Az iskolás gyerekek hamar elsajátítják az írás készségét.*
3. (népi, régi) Felszerelés. *Borotválkozó készségét mindenhová magával viszi.*
✧ Szin: **1.** *kedv, hajlam, fogékonyság, szolgálatkészség, előzékenység,* (idegen) *inklináció, diszpozíció* **2.** *ügyesség, jártasság,* (idegen) *perfekció* **3.** *készlet*
✧ Ell: **1.** *kedvetlenség* **2.** *ügyetlenség, gyakorlatlanság*
✧ Etim: A → *kész* melléknév származéka.
☝ Kiejtése: [késség].

készséges ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
Szolgálatkész, segítőkész, udvarias. *A portás velem mindig készséges. Készségesen megmutatja a házat.*
✧ Szin: *előzékeny, figyelmes, szívélyes, szíves, kész, jóakaratú, engedelmes, baráti, gáláns, lovagias,* (régi) *kuláns*
✧ Ell: *barátságtalan, kelletlen, húzódozó*
✧ Etim: A → *készség* főnév származéka.
☝ Kiejtése: [késséges].

késztet ◆◆◆◆ ige *~ni* (választékos)

Indít, ösztönöz valamire. *Nem tudom, mivel lehet téged munkára késztetni. A fura helyzet nevetésre késztetett. Bámulatra, csodálatra késztet ez a szorgalom.*

✧ Szin: *ingerel, csábít, biztat, hajt, buzdít, kényszerít, kötelez,* (választékos) *sarkall, serkent,* (régi) *szorgalmaztat,* (idegen) *aktivál*

✧ Ell: *lebeszél, elrettent, visszatart*

✧ Etim: A → *kész* melléknévvel azonos eredetű, régi nyelvi *kész* ‘unszol’ ige származéka.

kesztyű ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. Kézen viselt ruhadarab. *Kesztyűt kötött az unokájának.* • Szólás: *Megtanítja kesztyűbe dudálni*: megrendszabályozza, ellátja a baját, tisztességre tanítja.

2. Párnázott, kesztyűszerű sporteszköz • Szólás: *Fölveszi a kesztyűt*: elfogadja a kihívást.

✧ Szin: **2.** *ökölvívókesztyű, bokszkesztyű*

✧ Táj: *keszte*

✧ Etim: Összetétel főnevesülésével keletkezett (→ *kéz* + a → *tesz* ige régi nyelvi *té* ‘tevő’ melléknévi igenévi alakja).

kesztyűs I. ◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

Olyan (személy, kéz), akin, illetve amelyen kesztyű van. *A kesztyűs kislány dobálta a hógolyót.* • Szólás: *Kesztyűs kézzel bánik vele*: kíméletesen, elnézően.

✧ Táj: *kesztis*

✧ Etim: A → *kesztyű* főnév származéka.

kesztyűs II. ◆◆◆ fn *~ök, ~t, ~e*

Kesztyűt készítő, javító vagy árusító iparos, illetve kereskedő. *A kesztyűs bőrkesztyű tisztítását is vállalja.*

✧ Etim: A → *kesztyű* főnév származéka.

készül ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Átmegy az elkészítés folyamatán. *Ebben a gyárban készül a legjobb szalámi. A jó halászlé többféle halból készül.*

2. Lesz, keletkezik, alakul, van. *Meglepetés készül a konyhában. Azt hiszem, vihar készül.*

3. Készülődik valamire vagy valahova, illetve szándékozik valamit tenni. *Farsangra készülünk. Nagy csatára készültünk a szomszéd iskola csapata ellen. Szegedre készül a család. Éppen lefeküdni készültem, amikor csengettek.*

4. Tanul. *Vizsgára készült egész éjjel. Mérnöknek készül a fiam. Nem készültem fizikából, nincs meg a leckém.*

✧ Szin: **1.** *csinálódik, létesül, alakul* **2.** *kialakul* **3.** *készíti magát, nekigyürkőzik, szedelődzködik; tervez, kigondol, fontolgat valamit* **4.** *gyakorol, felkészül* • **2.** *A küszöbön áll.*

✧ Ell: **1.** *pusztul, rongálódik*

✧ Etim: A → *kész* melléknév származéka.

készülék ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

(Kisebb) műszaki szerkezet, berendezés. *Poroltó készülék függ a folyosón. Telefonálni akartam, de rossz volt a készülék. Rádión és tévén is közvetítik a meccset, melyik készüléket választod?*

✧ Szin: *eszköz, gép, gépezet,* (régi) *szerelék, masinéria,* (idegen, régi) *instrumentum,* (bizalmas) *masina, szerkentyű,* (szleng) *ketyere*

✧ Etim: A → *kész* melléknév származéka.

készülőd|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Hosszabb ideje készül valamire. *Napok óta készülődik a vendégek méltó fogadására.*

2. (választékos) Valamely esemény, jelenség előjele látszik, számítani lehet rá. *Vihar készülődik. Az értekezleten nagy összecsapás készülődik.*

✧ Szin: **1.** *cihelődik, szedelődzködik, szedelőzködik, készülget, bolhászkodik, kászálódik; nekikészül valaminek; hozzáfog valamihez* **2.** *közeledik, várható,* (választékos) *készül*

✧ Táj: **1.** *tollászkodik, kászmolódik, késztelődik, mónyászkodik, szedődik*

✧ Etim: A → *kész* melléknév származéka.

készültség ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Készenlét. *Készültségben van a hadsereg, harcra, bevetésre kész.*

2. (Fv) Orvosi ügyelet. *Éjjel rosszul lett, ki kellett hívni a készültséget.*

3. (választékos) Felkészültség, tudás. *Készültségét bizonyította a vizsgán.*

✧ Szin: **1.** *harckészültség,* (Fv bizalmas) *pohotovoszty* **2.** (Fv bizalmas) *pohotovoszty* **3.** *képzettség*

✧ Ell: **3.** *készületlenség, képzetlenség, tudatlanság*

✧ Etim: A → *kész* melléknév származéka.

két ◆◆◆◆◆ tőszn (csak jelzőként)

1. Egynél eggyel több. *Két gyereke van, egy fiú és egy lány.*

2. Kétféle. *Van olyan ember, akinek két arca van: egy őszinte és egy hamis.*

✧ Szin: *kettő*

✧ Etim: Ősi, finnugor, vagy talán uráli kori szó.

☝ Számnévi jelzőként csak a *két* változat használatos. (Lásd a fenti példákat!) A *kettő* állítmányként és egyéb mondatrészként szabályos: *Ez itt csak kettő. Hány kiflit kérsz? Kettőt. Hány táskában fér el a ruhád? Kettőben. Kétszer kettő (az) négy.*

kétbalkezes ◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en*

Nagyon ügyetlen. *Kétbalkezes ismerősöm mindent elront, amihez csak hozzányúl.*

✧ Szin: *balkezes, kontár, ügyetlenkedő, lyukaskezű, suta,* (régi) *balog,* (bizalmas) *béna,* (szleng) *fuser, pancser*

✧ Ell: *ügyes*

✧ Etim: Összetétel; → *két* + → *bal* + *kezes*: a → *kéz* főnév származéka.

kételked|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Valaminek igaz voltát, valóságát illetően bizonytalanságban van, nem biztos benne. *Kételkedik a hír igaz voltában. A vallomást kételkedve hallgatta.*

2. Nem bízik valakiben, gyanúval kezeli. *Nem merem rábízni a pénzemet, kételkedem benne.*

✧ Szin: **1.** *kétkedik, kételye támad, bizalmatlankodik, gyanakodik, gyanakszik, aggályoskodik, tamáskodik, hitetlenkedik; megkérdőjelez, vitat, kétségbe von valamit;* (régi) *kétségeskedik* **2.** *kétkedik, kételye támad, bizalmatlankodik, gyanakodik, gyanakszik*

✧ Táj: *kéteskedik*

✧ Ell: **1.** *elfogad, elhisz valamit* **2.** *bízik valakiben; hisz valakinek*

✧ Etim: A → *két* számnév régi nyelvi *kétel* ‘kétségbe von’ származékának továbbképzett alakja.

kétell ◆ ige *~ni* vagy *~eni*

Kétségbe von valamit, kételkedik benne. *Kétlem, hogy megtartja a szavát.*

✧ Szin: *megkérdőjelez, vitat; kétkedik, tamáskodik, hitetlenkedik, bizalmatlankodik, aggályoskodik;* • *Kétségbe von valamit. Kötve hisz valamit.*

✧ Táj: *megkételkedik*

✧ Ell: *elfogad, elhisz; bízik valamiben; megbizonyosodik valamiről*

✧ Etim: A → *két* számnév régi nyelvi *kétel* ‘kétségbe von’ származékának továbbképzett alakja.

kétéltű ◆◆ mn *~ek, ~t,* –

1. Részben szárazföldön, részben vízben élő (állat). *A béka kétéltű állat.* (Főnévi használatban, rendszerint többes számban:) *A kétéltűeket tanulmányozza. A béka a kétéltűek osztályába tartozik.*

2. Szárazföldön és vízen is használható (jármű). *A folyó jégtorlaszait kétéltű járművekről robbantották föl.* (Főnévi használatban:) *A mocsár fölött lezuhant repülőt csak kétéltűvel tudták megközelíteni.*

✧ Szin: **1.** *kétlaki* **2.** *kétfunkciós*

✧ Ell: **2.** *egyfunkciós*

✧ Etim: Összetétel; → *két* + *éltű*: az → *él* ige származéka.

kétélű ◆◆ mn *~ek, ~t, ~en*

1. Olyan (tárgy), amelynek két éle van. *Van egy kétélű késem.*

2. (választékos) Egyszerre két irányban veszélyes valakire, valamire. *Kétélű megjegyzésével egyszerre több kényes pontot is érintett. Vádjai kétélűek, ellene is fordíthatók.*

✧ Etim: Összetétel; → *két* + *élű*: az → *él*[2] főnév származéka.

kétely ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Aggodalom, aggály. *Örökké kételyek gyötrik.*

2. (választékos) Kételkedés. *Félre minden kétellyel, ő a mi emberünk!*

✧ Szin: **1.** *kétség, bizonytalanság,* (idegen) *szkepszis* **2.** *kétkedés, tamáskodás, hitetlenkedés, bizalmatlanság*

✧ Ell: **2.** *bizonyosság, hit, meggyőződés*

✧ Etim: Nyelvújítás kori elvonás a → *kételkedik* igéből.

kétértelmű ◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~en*

1. Olyan (dolog) amelyet kétféleképpen értelmezhetünk. *Szavai kétértelműek. A kétértelmű jóslatra könnyebb azt mondani, hogy bevált.*

2. Burkoltan illetlen jelentésű. *Kétértelmű célzást tett az osztálytársára.*

✧ Szin: **1.** *homályos, félreérthető, titokzatos, rejtelmes, rejtélyes,* (idegen) *ambivalens* **2.** *pikáns, pajzán, pajkos, csiklandós, ízetlen, csípős,* (idegen) *frivol, obszcén*

✧ Ell: **1.** *egyértelmű, biztos, nyilvánvaló* **2.** *szolid, illedelmes*

✧ Etim: Összetétel; → *két* + *értelmű*: az → *értelem* főnév származéka.

kétes ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en*

1. Bizonytalan kimenetelű. *A vállalkozás kimenetele kétes. Kétes jövő áll előtte.*

2. Vitatható, homályos, nem egyértelmű (dolog). *Munkája kétes értékű. Egy kétes esetről meséltek a szomszédok.*

3. Bizalmatlanságot keltő. *Az éj sötétjében kétes alakok ólálkodnak a benzinkút körül.*

✧ Szin: **1.** *bizonytalan, kétséges, kérdéses, ingatag,* (idegen) *problematikus, dubiózus* **2.** *zavaros, vitás, kétségbe vonható,* (régi) *obskúrus* **3.** *gyanús* • **3.** (népi) *Gyanús, mint a szegvári gúnárzsiba.*
✧ Ell: **1.** *biztos, bizonyos, egyértelmű* **2.** *nyilvánvaló, vitathatatlan,* (idegen) *evidens* **3.** *megbízható*
✧ Etim: A → *két* 'kettő; kétség' névszó származéka.

kétfenekű ◆ mn *~ek, ~t, ~en*
Olyan (tárgy), amelynek két vagy kettős alja van. *A kétfenekű dobot mindkét oldalán lehet verni.* • Szólás: *Úgy elveri, mint a kétfenekű dobot*: nagyon elveri.
✧ Etim: Összetétel; → *két* + *fenekű*: a → *fenék* főnév származéka.

kétked|ik ◆◆◆ ige *~ni* (választékos)
Kételkedik valamiben. *Kétkedik abban, hogy még ma megérkeznek a vendégek.*
✧ Szin: *tamáskodik, hitetlenkedik, bizalmatlankodik, aggályoskodik; megkérdőjelez, vitat, kétell, kétségbe von valamit;* (választékos) *kételye támad*
✧ Ell: *bízik; elfogad, elhisz valamit*
✧ Etim: Nyelvújítás kori tudatos szóteremtés eredménye: vagy a → *két* 'kettő; kétség' névszó származéka, vagy elvonás a → *kételkedik* igéből.

kétkezi ◆◆◆ mn *~ek, ~t,* –
1. Fizikai munkát végző. *Kétkezi munkások gyülekeztek a téren.*
2. Két kézbe fogva vagy két ember által használható (eszköz). *Kétkezi szerszám a keresztfűrész, csak ketten együtt tudnak vele dolgozni.*
✧ Szin: (ritka) *kétkézi*
✧ Etim: Összetétel; → *két* + *kezi*: a → *kéz* főnév származéka.

kétkulacsos ◆ mn *~ak, ~at, ~an* (rosszalló)
Elvtelenül egyszerre két összeegyeztethetetlen érdeket kiszolgáló. *Kétkulacsos politikát folytat.* (Főnévi használatban:) *Ismerem régről azt a vén kétkulacsost.*
✧ Szin: (rosszalló) *kétszínű, képmutató, köpönyegforgató, hamis, álnok, jellemtelen, hitszegő, áruló, csaló,* (választékos, idegen) *kaméleon*
✧ Ell: *egyenes, jellemes, őszinte, nyílt*
✧ Etim: Összetétel; → *két* + *kulacsos*: a → *kulacs* főnév származéka.

kétlaki ◆◆ mn *~ak, ~t, ~an*
1. Porzós és termős virágait más-más egyeden fejlesztő (növény). *A kétlaki növénynek vagy csak porzós, vagy csak termős virága van.*
2. (bizalmas) Felváltva két helyen élő, dolgozó. *Sok falusi ember kétlaki életet él: műveli a földjét, de a városba is eljár dolgozni.*
✧ Szin: **2.** *ingázó*
✧ Ell: **1.** *egylaki*
✧ Etim: Összetétel; → *két* + *laki*: a → *lak* főnév származéka.

ketrec ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
Állatok tartására, szállítására való rácsos építmény. *A disznót ketrecben vitték a vásárra.*
✧ Szin: *kalitka,* (népi) *kas, kalicka*
✧ Táj: *kalit, rekesz, kutrica, rekeszték, katroc, katróc, katrac*
✧ Etim: Bajor-osztrák eredetű szlovák jövevényszó.

kétrét ◆◆ hsz
1. Két rétegbe. *Kétrét hajtja a papírt, hogy erősebben tartson.*
2. ■ *Kétrét görnyed*: **a)** nagyon mélyen meghajol. *Kétrét görnyedve kapálja a kukoricát.* **b)** megalázkodik valaki előtt. *Kétrét görnyed az igazgató előtt.*
✧ Szin: **1.** *ketté* **2. a)** *földig hajol* **b)** *hajbókol valakinek*
✧ Etim: Összetétel: → *két* + → *rét*[2].

kétség ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
1. Valamire nézve mutatkozó bizonytalanság. *A szóvivő nyilatkozata kétségben hagyta az érdeklődőket.* ■ *Nem fér hozzá kétség* vagy *kétség sem férhet hozzá*: biztos.

2. ■ *Kétségbe esik*: mélyen elkeseredik, reményét veszti. *Ne ess kétségbe, találunk valami megoldást.* | *Kétségbe ejt*: megrémít, elkeserít valakit. *A gyerek kétségbe ejtette anyját erős köhögésével.*
3. ■ *Kétségbe von valamit*: kételkedik benne. *Kétségbe vonták, hogy igazat mondok.*
✧ Szin: **1.** *aggály, kételkedés, hitetlenség, tétovázás,* (idegen) *szkepszis* **2.** *elkeseredettség, kétségbeesés, ijedség, riadalom* **3.** *kétely, kételkedés, hitetlenkedés, tamáskodás*
✧ Ell: **1.** *bizonyosság, gyanútlanság* **2.** *remény, öröm* **3.** *bizalom, hit*
✧ Etim: A → *két* ‘kettő; kétely’ névszó származéka.
☝ Kiejtése: [kétcség].

kétségbeesés ◆◆◆◆ fn –, ~*t*, ~*e*
1. Az a tény, hogy valaki kétségbe esik. *Közel van a kétségbeeséshez.* ■ *Kétségbeesés fogja el*: elkeseredik, megrémül.
2. Reményvesztett lelkiállapot. *Kétségbeesésében nem tudta, mit tegyen.*
✧ Szin: *vigasztalanság, szomorúság, csüggedés,* (idegen) *pesszimizmus, desperáció*
✧ Táj: *kétség*
✧ Ell: *elégedettség, jókedv,* (idegen) *optimizmus*
✧ Etim: Összetétel; *kétségbe*: a → *kétség* főnév ragozott alakja + *esés*: az → *esik* ige származéka.
☝ Kiejtése: [kétcségbeesés].

kétséges ◆◆◆◆ msz ~*ek*, ~*et*, ~*en*
Kérdéses, bizonytalan. *Még kétséges, meggyógyul-e karácsonyig. Kétséges állítás hangzott el.*
✧ Szin: *vitatható, megkérdőjelezhető, valószínűtlen, határozatlan, talányos, homályos, gyanús, kétes*
✧ Ell: *biztos, vitathatatlan, nyilvánvaló*
✧ Etim: A → *kétség* főnév származéka.
☝ Kiejtése: [kétcséges].

kétségkívül ◆◆◆◆ hsz (választékos)
Egészen bizonyosan. *Vajda János kétségkívül egyike volt a legnagyobb magyar költőknek, egyszersmind azonban a legfurcsább különcöknek is.*
✧ Szin: *bizonyára, kétségtelenül, tagadhatatlanul, nyilván, mindenesetre, igazán, valóban, tényleg*
✧ Etim: Összetétel: → *kétség* + → *kívül* névutó.
☝ Kiejtése: [kétcségkívül].

kétségtelen ◆◆◆◆◆ mn ~*ek*, ~*t*, ~*ül*
Megcáfolhatatlan, bizonyos, nyilvánvaló. *Kétségtelen tényekkel bizonyítható az elmélet. A kiütés a betegség kétségtelen jele. Kétségtelenül igaz, hogy a cukor hizlal.*
✧ Szin: *biztos, tagadhatatlan, megdönthetetlen, valóságos, világos, helytálló, kézenfekvő, szembetűnő,* (szleng) *tuti,* (idegen) *inkontesztábilis* • *Olyan igaz, mint a nap.*
✧ Ell: *bizonytalan, kétséges, ingatag*
✧ Etim: A → *kétség* főnév származéka.
☝ Kiejtése: [kétcségtelen].

kétszerkettő ◆ fn –, ~*t*, –
Egyszeregy. *Kívülről kell fújni, mint a kétszerkettőt.*
✧ Szin: *szorzótábla*
✧ Etim: Összetétel; *kétszer*: a → *két* számnév megszilárdult ragos alakulata + → *kettő*.

kétszersült ◆◆ fn ~*ek*, ~*et*, ~*je*
Kenyérféleség, melyet felszeletelve megpirítottak. *Kétszersültet viszünk az útra, az sokáig eláll.*
✧ Szin: *pirítós,* (régi) *cvibak,* (idegen) *biszkvit*
✧ Etim: Összetétel; *kétszer*: a → *két* számnév megszilárdult ragos alakulata + *sült*: a → *sül* ige származéka.

kétszínű ◆◆ mn ~*ek*, ~*t*, ~*en*
1. Olyan (tárgy), amelyen két különböző szín látható. *Lengyelország zászlaja kétszínű: fehér és piros.*
2. (rosszalló) Képmutató. *Nem tudok hinni neki, úgy érzem, kétszínű. Kétszínűen viselkedik, szemedbe dicsér, hátad mögött rágalmaz.*
✧ Szin: **2.** (rosszalló) *csalárd, álnok, alakoskodó, kétarcú, hamis, csalfa, álszent, szemforgató, gerinctelen,* (idegen) *hipokrita, perfid,* (szleng) *simlis* • **2.** *Két urat szolgál. Egy szájból hideget és meleget fúj. Méz alatt mérget rejt. Olykor bárány, olykor farkas. Kétfelé sántikál.*
✧ Ell: **2.** *egyenes, őszinte, gerinces*
✧ Táj: **2.** *tarkalelkű*
✧ Etim: Összetétel; → *két* + → *szín*[1] ‘látási érzet; külső, arc’ főnév származéka.

ketté ◆◆◆◆ ik
1. Két darabra, két részre. *Kettévág, kettéoszlik, kettétép. Akkor oszlott ketté a társaság, amikor egyik fele múzeumba, a másik étterembe akart menni.*
2. Két irányba. *Kettéágazik. Az erdő szélén ágazott ketté az út.*
✧ Szin: **1.** *félbe, felibe, kétrét* **2.** *kétfelé*
✧ Etim: A → *két* számnév származéka, megszilárdult ragos alakulat.

kettecskén ◆◆ hsz

Kettesben. *Jó kettecskén üldögélni azzal, aki kedves a szívünknek.*
✧ Szin: *párosan, négyszemközt* • *Szemtől szembe. Te meg én.*
✧ Ell: *magányosan, egyedül*
✧ Etim: A → *két* számnév származéka, megszilárdult ragos alakulat.

ketted I. ◆ törtszn –, *~et, ~e*
Valamely egésznek ″ része, fele. *Négy ketted az hány egész?*
✧ Szin: *fél, egyketted*
✧ Etim: A → *kettő* számnév származéka.

ketted II. ◆ fn *~ek, ~et, ~e*
(A zenei ütem mértékegységeként:) Fél hangérték. *Lelassult a zene, a nyolcadokat negyedek, majd kettedek követték.*
✧ Etim: A → *kettő* számnév származéka.

kettes I. ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et,* –
1. Két egységet tartalmazó (szám), illetve ennek írott jele. *A kettes szám jele a 2. Írj ide egy kettest!*
2. Kettővel jelölt. *A kettes busszal megyünk. Kettes méretű harisnyát hord. A kettes dolgozatokat ritkán olvassák fel.*
3. Két részből, egyedből álló. *A kettes fogatban két ló húzza a kocsit.*
4. (bizalmas) Két órakor induló, érkező, kezdődő. *A kettes busszal megyek haza.*
✧ Szin: **3.** *kettős*
✧ Etim: A → *kettő* számnév származéka.

kettes II. ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
1. 2-es szám. *Csak egy kettes áll az ajtón.*
2. Kettes osztályzat. *Kettest kaptam kémiából.*
3. A 2-es számmal jelölt, minősített személy, dolog, leggyakrabban jármű (villamos, autóbusz stb.). *A ház előtt szállt le a kettesről.*
4. Két tagból, egyedből álló csoport, együttes. *A következő kettest szólítják a táncparkettre.* | *Kettesben*: ketten együtt. *Kettesben sétáltunk.* | *Kettesével*: **a)** párban. *Az iskola folyosóján kettesével kell sétálniuk a gyerekeknek a szünetben.* **b)** egyszerre kettőt véve. *Kettesével veszi a lépcsőt. Kettesével eszi a fánkot.*
✧ Szin: **2.** *elégséges,* (szleng) *béla, görbe egyenes, hattyú, hurok, kanyaró, libanyak, proletárjeles, talponálló* **4.** *páros, kettős*
✧ Ell: **4.** *egyes*
✧ Etim: A → *kettő* számnév származéka.

kettétör ◆◆ ige *~ni*
1. Két darabra tör valamit. *Kettétörte az almát, az egyik felét nekem adta.*
2. (választékos) (Folyamatot) váratlanul megszakít, *tönkretesz*. *A háború kettétörte élete pályáját.*
✧ Szin: **1.** *eltör, kettéroppant, kettéhasít* • **2.** *Derékba tör.*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ketté* + → *tör.*

kettétör|ik ◆ ige *~ni*
1. Két darabra törik, eltörik. *A megrepedt tányér gyorsan kettétörik.*
2. (választékos) Valaminek a folyamata váratlanul megszakad, *tönkremegy*. *Kettétört az élete és a pályája a baleset miatt.*
✧ Szin: **1.** *széttörik, széjjeltörik, kettéhasad, kettéválik* • **2.** *Derékba törik.*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ketté* + → *törik.*

kettő ◆◆◆◆◆ tőszn
1. Egynél eggyel több. *Egy meg egy az kettő. Amióta sportol, kettő helyett eszik. Mind a kettőnket meghívtak. Pontosan kettőkor kezdünk.* • Szólás: *Úgy tesz, mintha kettőig sem tudna számolni*: ostobának tetteti magát. | *Kettőn áll a vásár*: a másik ember beleegyezésére, közreműködésére is szükség van.
2. Két eltérő, különböző dolog. *Hazudni vagy elhallgatni valamit, az kettő.*
✧ Szin: *két*
✧ Táj: *kettőcse*
✧ Etim: Vitatott eredetű. Vagy egy ősi duálisjeles alakulat, vagy a → *két* számnév *ket* alakváltozatának ragozott alakja.
✧ Ö: kétszer + kettő
☝ Használatáról lásd még a *két* szócikket!

kettős I. ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en*
1. Két (hasonló) részből, tagból, egyedből álló. *A kettős ünnep két napból áll.* ■ *Kettős esküvő*: két pár egy időben, egy helyen történő házasságkötése.
2. Két mozzanatban végbemenő. *A kettős honfoglalás elmélete szerint őseink két hullámban, a VII. és a IX. században érkeztek a Kárpát-medencébe.*
3. Kétszeres, illetve kétféle. *A váratlan vendég kettős gondot okoz a háziaknak. Kettős életet él. Régóta külföldön él, évek óta kettős állampolgár. Az erős ütés kettős látást idézett elő nála.*
✧ Szin: **1.** *kettes, páros, dupla* **3.** *kétrétű*
✧ Etim: A → *kettő* számnév származéka.

kettős II. ◆◆◆◆◆ fn *~ök, ~t, ~e*
Két személy együttese. *Szépen korcsolyázik ez a kettős. A két táncos a kállai kettőst járja. Az operaénekes és az énekesnő kettőst énekel.*

✧ Szin: *duó, duett, páros tánc*
✧ Etim: A → *kettő* számnév származéka.

kettőspont ◆◆◆ fn
Két, egymás fölötti pontból álló írásjel (:). *Idézet, magyarázat, felsorolás elé szokás kettőspontot tenni.*
✧ Szin: (idegen) *kólon*
✧ Etim: Összetétel: → *kettős* melléknév + → *pont*.

kettőz ◆ ige *~ni*
Kétszeressé, kettőssé tesz valamit. *„Kettőzni kell az őrt, kivált Mátyás előtt!”* (Arany J.: V. László). ■ *Kettőzi lépteit*: siet. *Kettőzd lépteidet, különben elkésünk!*
✧ Szin: *kétszerez, megkétszerez, dupláz,* (régi) *kettősít*
✧ Etim: A → *kettő* számnév származéka.

ketyeg ◆◆◆ ige *~ni*
(Óra, szerkezet) folyamatosan tik-tak hangot ad. *A régi órák elég hangosan ketyegtek.*
✧ Szin: *tiktakol*
✧ Táj: *ketyetel, klattyog, pityeg, kotyog*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szótő származéka.

kéve ◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
Levágott gabonából, ipari növényből összekötött nyaláb. *A kévéket asztagba rakják.* | (Jelzőként:) Amennyi egy kévében van. *Tíz kéve nád fér fel a szánra.*
✧ Szin: *köteg,* (népi) *nyaláb*
✧ Táj: *kepekéve*
✧ Etim: Valószínűleg jövevényszó, de az átadó nyelv bizonytalan.

kevély ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en* (választékos)
Gőgös, fennhéjázó. *Kevély magatartása miatt nem szeretik.*
✧ Szin: *büszke, beképzelt, fölényes, öntelt; begyes, pökhendi, felfuvalkodott, rátarti,* (választékos) *dölyfös,* (régi) *magahitt, fennenpökő*
✧ Táj: *kevélyes*
✧ Ell: *szerény, visszafogott, természetes*
✧ Etim: Valószínűleg egy önállóan nem adatolható, ismeretlen eredetű szótő származéka. A tő összefügghet → *kövér* melléknevünkkel.

kever ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. (Anyagot) valamely eszközzel forgat. *Fakanállal keveri a rántást. Géppel keverik a nyers betont.*
2. Vegyít, elegyít valamit (valamibe vagy valamivel). *Mézet kever a teába. Idegen szavakat kever a beszédébe. Keveri az egyszínűt a tarkával. A szennyes közé keverte a tiszta holmit.*
3. Valaminek az állapotát, rendjét átrendezi, felforgatja. *Kártyát kever.*
4. Nemkívánatos helyzetbe juttat valakit. *Bajba keverte a barátját. Gyanúba keverte a szomszédját.*
✧ Szin: **1.** *kavar, kutyul, habar* **2.** *zagyvál,* (régi) *egyvelez,* (bizalmas) *házasít,* (idegen) *mixel* **3.** *összekuszál, összezavar* **4.** *belevisz, sodor*
✧ Táj: **1.** *miskulál, kevercel, kütyül*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, tisztázatlan eredetű szótő származéka. Összefügghet → *kavar* igénkkel.

kevered|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Más elütő dologgal közösen, együtt fordul elő, keveréket alkot, elegyedik, vegyül vele. *Szobája falán jó fotók keverednek értéktelen reklámképekkel. Só keveredett a cukorba.*
2. Nem a megfelelő helyre kerül. *Sokáig kerestem a levelek közé keveredett igazolványt.*
3. (Személy) kerül, sodródik valahova. *Rossz társaságba keveredett.*
4. Akarata ellenére nem kívánt helyzetbe, viszonyba kerül valakivel. *Vitába keveredett a tanárával.*
✧ Szin: **1.** *elegyedik, elegyül, kavarodik,* (régi) *vegyődik* **2.** *kuszálódik, gubancolódik* **3.** *jut, vetődik* **4.** *bonyolódik, belebonyolódik*
✧ Etim: A → *kever* ige származéka.

keverék ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
1. Anyagok összekeverésének eredménye. *A tojássárgájához egy kevés tejfölt adunk, és ezzel a keverékkel kenjük meg a kisült mézeskalácsot. Én bizony nem iszom meg ezt a gyanús keveréket.*
2. Benzinből és olajból álló üzemanyag. *A kétütemű autókba keveréket tankolnak.*
3. Többféle szerből kevert orvosság. *Várni kell, amíg a gyógyszertárban elkészítik a keveréket.*
4. Különböző fajtájú ebek ivadéka. *Ez egy szerencsés keverék, szép szőre van.* (Jelzőként:) *Van egy keverék kutyám.*
✧ Szin: **1.** *egyveleg, vegyíték, vegyülék, elegy,* (rosszalló) *zagyvalék, zagyvaság, kotyvalék, kutyulmány,* (idegen) *mixtúra,* (idegen, bizalmas) *miskulancia* **4.** (rosszalló is) *korcs*
✧ Táj: **1.** *kevercs, gezemice*
✧ Ell: **4.** *fajtiszta,* (hivatalos) *fajtatiszta*
✧ Etim: A → *kever* ige származéka.

kevés ◆◆◆◆◆ határozatlan szn *kevesek, keveset, kevesen*

1. Kis mennyiségű, csekély számú. *Beéri kevés haszonnal is. Kevesen jöttek el. Kevésre becsüli a csillogást. Kevés beszédű kislány volt, alig lehetett a hangját hallani.* ■ (választékos) *Egy kevéssé*: valamennyire. *Sikerült megismernem már őt egy kevéssé.*

2. Nem elegendő, elégtelen, a megszokottnál vagy a szükségesnél kisebb (mennyiségű). *Kevés az idő. Ma keveset tanultam. Kevés csapadék hullott az idén.*

✧ Szin: **1.** *szerény, kicsi,* (bizalmas) *parányi,* (választékos) *némi, hangyányi, cseppnyi* **2.** *szűkös, jelentéktelen, csekély* • **1.** *Az öt ujján is megszámolhatja. Elviszi két szúnyog egy rúdon. Százhúsz gémnek hatvan keszeg. Hátamon is kivinném.*

✧ Táj: **1.** *fuvantásnyi*

✧ Ell: **1.** *sok, rengeteg, tetemes* **2.** *bőséges, jelentős, számottevő*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán ősi, finnugor, esetleg uráli kori szótő magyar nyelvi képzéssel.

✧ Ö: édes + kevés

kevésbé ◆◆◆◆ hsz

1. Valaminél kisebb mértékben, fokban. *Kevésbé szereti a tonikot, mint a kólát. A nyelvtan nem kevésbé fontos, mint a matematika.*

2. Nem eléggé, nem nagyon. *Aki kevésbé ismerős Pesten, nem talál oda.*

3. *Minél inkább…, annál kevésbé…*: annál inkább nem. *Minél inkább szidják, annál kevésbé fogad szót.*

✧ Szin: **1.** *nem annyira* **2.** *kicsit, kissé, alig*

✧ Ell: **1., 2.** *jobban, inkább*

✧ Etim: A → *kevés* számnév megszilárdult ragos alakulata.

✧ Ö: többé- + kevésbé

☝ Egy *b*-vel írandó!

kevesell ◆◆◆ ige *~ni* vagy *~eni*

Kevésnek tart valamit. *Nem a munkát keveslem, hanem a fizetséget.*

✧ Táj: *csekélyell*

✧ Ell: *sokall*

✧ Etim: A → *kevés* számnév származéka.

kéz ◆◆◆◆◆ fn *kezek, kezet, keze*

1. Páros emberi testrész, a kar folytatása a csuklótól az ujjak hegyéig. *Kesztyűt húz a kezére. Kis, kecses keze van. Ma is kézzel dagasztja a kenyeret. Kezébe vett egy tollat, és írni kezdett.* • Közmondás: *Kéz kezet mos*: a zavaros ügyekbe keveredett emberek egymást támogatják vagy mentegetik.

2. (Kifejezésekben:)

a) (A cselekvés, a munka jelképeként:) ■ *Szabad keze van* vagy *szabad kezet kap valamiben*: belátása szerint cselekedhet. *Szabad kezet kapott a cég irányításában.* | *Benne van a keze valamiben*: ő is aktív résztvevője. *Egy kisvárosi bankrablásban is benne volt a keze.* | *Látszik* vagy *meglátszik valamin a keze nyoma*: észlelhető a munkája hatása. *Az új családi házon meglátszik a testvérek keze nyoma.* | *Rááll a keze valamire*: ért hozzá, ügyes benne. *Már rááll a kezem a tésztagyúrásra.* | *Kéznél* vagy *a keze ügyében van*: hozzáférhető. *Mindig a kezem ügyében van egy mérőszalag.* • Szólás: *Ég a keze alatt a munka*: gyorsan és jól dolgozik. • Közmondás: *Mindent a szemnek, semmit a kéznek*: csak nézni szabad valamit, esetleg valakit, hozzányúlni nem. | *Sok kéz, hamar kész.*

b) (A cselekvés módjára, illetve a cselekvő állapotára vonatkozóan:) *Valamilyen kézzel*: valamilyen módon, magatartással. *Fukar kézzel mér. A király erős kézzel vezette az országot.* ■ *Két kézzel*: teljes erővel. *Két kézzel szórja a pénzt.* | *Üres kézzel*: úgy, hogy semmit sem hoz. *Üres kézzel tért haza a vadászatból.* | *Fél kézzel*: könnyen. *Fél kézzel is megcsinálja a vizsgát.*

c) (A birtoklás jelképeként:) ■ *Kezébe* vagy *kezére jut valami*: a birtokába kerül. *Halála után a vidéki birtok a testvére kezére jutott.* | *Kezébe kaparint valamit,* illetve *ráteszi a kezét valamire*: megszerzi. *Rátette a kezét a férje vagyonára.* | *Kezére játszik valakinek valamit*: segít neki megszerezni. *A társa kezére játszotta a bevételt.* | *Első kézből*: az első tulajdonostól vagy forrásból. *Első kézből vettem az autót. Első kézből kapta a hírt.* • Szólás: *Amit az egyik kezével ad, a másikkal visszaveszi*: úgy ad, hogy nincs köszönet benne. | *Ragadós* vagy *enyves a keze*: lop.

d) (A nevelés, fegyelmezés jelképeként:) ■ *Erős kézzel fog valakit*: erősen fegyelmezi. *A szülei mindig erős kézzel fogták.* | *Leveszi a kezét valakiről*: nem törődik vele többé. *Rám ne számíts többet, leveszem a kezem rólad!*

e) (A hatalom, illetve az erőszak jelképeként:) ■ *Messze ér a keze*: nagy a hatalma. *Az apja befolyásos ember, és neki is messze ér a keze.* | *Kézre kerül*: elfogják. *Kézre került a rettegett tömeggyilkos.* | *Valakinek a keze közé kerül*: a hatalmába kerül, a foglya lesz. *Az utazás során rablók keze közé került.* | *Isten keze*: hatalma, illetve büntetése. *Isten keze lesújt a bűnösökre.* | *Kezet emel valakire*: megüti, megtámadja. *Ne merj többet kezet emelni anyádra!*

f) (Üdvözléskor vagy megegyezéskor a kézfogásra vonatkoztatva:) ■ *Kezet fog (valakivel)*: jobb kezével megszorítja a másik ember jobb kezét. *Kezet fogott kollégájával. Kezet fogtak és bemutatkoztak egymásnak.* | *Kezet nyújt valakinek*: jobb kezét kézfogásra felé nyújtja. *Békülni akart, ezért kezet nyújtott barátjának.* • Szólás: (tréfás) *Itt a kezem, nem disznóláb*: amit kézfogással megpecsételek, azt meg is tartom!

g) (Házasságkötéssel kapcsolatban a nő személyének jelképeként:) *A lovag elnyerte a fele királyságot és a királylány kezét. Sokan pályáznak a kezére.* ■ *Megkéri valaki kezét*: feleségül kéri. *Megkérte barátnője kezét, májusban lesz az esküvő.*

h) (A cselekvő ember jelképeként:) *Dolgos, munkás kezek készítették ezeket a szép régi tárgyakat.* ■ *Jó kezekben van*: a megfelelő személynél. *Végre jó kezekben van az értékes gyűjtemény.* | *Kézről kézre*: egyik embertől a másikhoz. *Kézről kézre adják a fotókat. A csapatban kézről kézre jár a serleg.*

✧ Szin: **1.** *ököl, marok,* (kissé régi) *kacsó,* (bizalmas) *mancs*, *pracli*, (szleng) *evező, jatt*
✧ Ell: **1.** *láb*
✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó

kézbesít ◆◆◆ ige *~eni*

(Küldeményt) címzettnek juttat. *A levelet küldönc kézbesítette.*

✧ Szin: *átad, átnyújt, meghoz, odaad, továbbad, továbbít, közvetít, kiad, kiszolgáltat*
✧ Etim: A → *kéz* főnév nyelvújítás kori származéka.

kézbesítő ◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. Küldemények kézbesítését végző alkalmazott. *A vállalkozók kézbesítőt alkalmaznak, aki mindenkihez eljuttatja a leveleket és az egyéb küldeményeket.*

2. Levélhordó postás. *Az ismerős postás bácsi nyugdíjba ment, most egy fiatalabb kézbesítő jár az utcánkban.*

✧ Szin: **1.** *hivatalsegéd, küldönc, kifutófiú, futár,* (idegen) *boy* **2.** *kihordó, levélkihordó, csomagkihordó, táviratkihordó, futár,* (régi) *sürgönykihordó,* (bizalmas) *sürgönyös*
✧ Etim: A → *kézbesít* ige származéka.
☝ A *boy* szinonima kiejtése: [boj].

kezd ◆◆◆◆◆ ige *~eni*

1. Cselekvés, folyamat első mozzanatát megteszi, hozzáfog, belefog valamibe. *Futni kezdett az anyja felé. Tárgyalásokat kezdtek a nagyhatalmak. Azzal kezdte, hogy megterített. Kezdjünk végre munkához! Most mihez kezdesz? Azt ígérte, hogy új életet kezd.*

2. Indít valamit (pl. játékot). *Mi kezdjük a műsort. Te kezdesz, te húzod az első lapot.*

3. Új időszak kezdeti szakaszába lép. *Holnap kezdi a szabadságát.*

4. Valamely ismeretek elsajátításának elején tart. *A gyerek most kezd járni. Már írni kezd, pedig még csak öt éves.*

5. *Kezd valakivel, valamivel valamit*: felhasznál valakit, valamit valamire. *Nem tud mit kezdeni a pénzzel.* (bizalmas) *Veled mit kezdjek, milyen munkát bízzak rád?*

6. (bizalmas) Alkalmat teremt rá, hogy kapcsolatba kerüljön valakivel. *Ne kezdj ilyen alakkal!*

✧ Szin: **1.** *nekifog, nekivág, nekilát, hozzálát, megkezd, belekap, nekiáll, indít* **3.** *megkezd*
✧ Táj: *kezdegel*
✧ Ell: **1–3.** *befejez, lezár, abbahagy*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, tisztázatlan eredetű szótő származéka.

kezdeményez ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Javasol valamit. *A szavazást az erősebb tábor kezdeményezte.*

2. (Cselekvést) elindít. *Felélénkült a társaság, amikor néhányan új játékot kezdeményeztek.*

3. Valakivel (szerelmi) közeledésre alkalmat teremt. *A hagyományos felfogás szerint a nőnek nem illik kezdeményeznie.*

✧ Szin: **1.** (választékos) *javall* **2.** *megindít, szervez, alapít, létesít, indítványoz, szorgalmaz,* (idegen) *iniciál* • **3.** *Megteszi az első lépést.*
✧ Etim: A → *kezd* ige származéka.

kezdet ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

Valaminek az első szakasza, kezdő mozzanata. *A játék kezdetén alig ment lövés kapura.* • Közmondás: *Minden kezdet nehéz.*

✧ Szin: *eleje, beállta, megindulása valaminek; kiindulás, kiindulópont, kezdőpont, megkezdés*
✧ Ell: *vég*
✧ Etim: A → *kezd* ige származéka.

kezdetleges ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en*

A fejlődés kezdeti fokán álló. *Az őserdei indián törzsek kezdetleges viszonyok között tengetik életüket. Kunyhója kezdetleges tákolmány volt.*

✧ Szin: *csökevényes, elemi, kiforratlan, hevenyészett, gyerekes,* (idegen) *primitív*
✧ Ell: *tökéletes, kiforrott, kiérlelt*
✧ Etim: A → *kezd* ige származéka.

kezdő ◆◆◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n*

1. Olyan (dolog), amellyel valami elindul, megkezdődik. *Nagyon kevés volt a kezdő fizetése. Újra és újra megnézte a film kezdő képsorait.*

2. Valamiben tapasztalatlan, járatlan. *Még mindig kezdő a tarokkban.* (Főnévi használatban:) *A cég nem szívesen alkalmaz kezdőt.*

✧ Szin: **1.** *kezdeti* **2.** *gyakorlatlan, újonc, tanuló, tanonc, inas,* (régi) *famulus,* (idegen) *debütáns,* (rosszalló) *zöldfülű*
✧ Ell: **1.** *befejező, záró* **2.** *haladó, tapasztalt, gyakorlott,* (idegen) *professzionista*, (bizalmas) *profi*
✧ Etim: A → *kezd* ige származéka.

kezdőd|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Valaminek az első mozzanata bekövetkezik, indul. *Új tanfolyam kezdődik. Az opera nyitánnyal kezdődik.*

2. (Állapotnak, jellegnek stb.) az alsó határa elkülönül. *Nem tudni, hol ért véget a békés vita, és hol kezdődött a veszekedés.*

3. (Tér- vagy időbeli dolog) valamitől elhatárolódik. *A 8-as főút Székesfehérvárnál kezdődik. A szünet után kezdődik az óra.*

✧ Szin: **1.** *kel, nyílik, támad, kezdetét veszi, születik, felmerül* **2.** *ered, fakad, kiindul, kel, nyílik, támad, kezdetét veszi, születik, felmerül, indul* **3.** *indul, kiindul, kezdetét veszi, ered, fakad*

✧ Táj: *kezdekedik*
✧ Ell: *befejeződik, végződik*
✧ Etim: A → *kezd* ige származéka.

kezel ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (Szerkezetet, gépet) működtet, irányít, használ. *Csak ő tudja kezelni a gépet. Jól kezeli az ecsetet.*

2. Gyógyít, gondoz valakit, valamit. *Két orvos is kezelte, de nem tudták meggyógyítani. Mivel kezelted a tetves szobanövényeidet?*

3. Valamit valamilyen (vegyi) hatásnak tesz ki, és ezzel minőségét módosítja. *A vásznat impregnálószerrel kezelték, így tették vízhatlanná.*

4. (Pénz, érték) megőrzésének, felhasználásának teendőit látja el. *A pénzügyeket a főkönyvelő kezeli.*

5. (Jegyet) érvényesít. *Az előre váltott menetjegyet automata készülékkel kell kezelni a metró bejáratánál.*

6. Valahogyan bánik valakivel. *Nem szeretem, ha kisgyerekként kezelnek.*

7. (bizalmas) Kezet fog. *A két férfi hűvösen kezelt.*

✧ Szin: **1.** *járat; dolgozik, bánik valamivel* **2.** *ápol, gyógykezel, kúrál, istápol, gyámolít, ellát* **4.** *forgat;* (régi) *sáfárkodik valamivel* **7.** *kezet szorít valakivel; kezet ad valakinek;* (népi, régi) *parolázik,* (szleng) *jattol* • **1.** *Kézben tart.*
✧ Etim: A → *kéz* főnév származéka.

kezelés ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Az a cselekvés, hogy valamit kezelnek. *Nem értek a gép kezeléséhez. Rád bízhatom a pénz kezelését?* ■ (bizalmas) *Kezelésbe vesz valakit*: megnevel, rávesz valamire. *Majd én kezelésbe veszlek!*

2. Gyógykezelés. *Hetente kétszer orvosi kezelésre jár.*

✧ Szin: **1.** *bánás, bánásmód, sáfárkodás, alkalmazás, irányítás, ellenőrzés* **2.** *gyógyítás, kúra, ellátás, gondozás,* (idegen) *terápia*
✧ Etim: A → *kezel* ige származéka.
✧ Ö: gyógy + kezelés, sugár + kezelés

kezelő ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

Az a kórházi helyiség, ahol a kisebb műtéteket, vagy a műtét utáni kezelést végzik. *A sebkötözést egy erre a célra kijelölt helyiségben, a kezelőben végzi a sebész vagy az ápolónővér.*

✧ Etim: A → *kezel* ige származéka.

kézelő ◆◆ fn *~k, ~t, ~je* (választékos)

Férfiing, női ruha, blúz ujjának végére varrt, a csuklónál záródó széles szegély. *Kikopott az ing kézelője.*

✧ Szin: *mandzsetta*
✧ Táj: *kisgallér, kecelő*
✧ Etim: Összetétel; → *kéz* + → *elő*: ősi, finnugor, esetleg uráli kori szó, elsősorban összetételek előtagjaként használatos.

kézenfekvő ◆◆◆ mn *~k* vagy *~ek, ~t, ~en*

Nyilvánvaló, magától ért(et)ődő. *Kézenfekvő megoldást kínált. Igazát kézenfekvő érvekkel bizonyította.*

✧ Szin: *természetes, egyértelmű, szemmel látható, kétségtelen,* (idegen) *evidens*
✧ Ell: *bizonytalan, kétséges, vitatott*
✧ Etim: Összetétel; *kézen*: a → *kéz* főnév ragozott alakja + *fekvő*: a → *fekszik* ige származik.

kézen-közön ◆◆ hsz (népi, rosszalló)

Ki nem deríthető módon (elvész valami). *Az egymásnak továbbadogatott újság kézen-közön eltűnt az osztályban.*

✧ Szin: *tisztázhatatlanul, kideríthetetlenül, nyomtalanul,* (népi) *szőrén-szálán*
✧ Etim: Összetétel; *kézen*: a → *kéz* főnév ragozott alakja + *közön*: a → *köz*[2] főnév ragozott alakja.

kezes[1] ◆ mn *~ek, ~et, ~en*

Az emberhez hozzászokott, szelíd (állat). *A kicsi korától lakásban nevelt nyúl olyan kezes lesz, mint egy cica.* ■ *Kezes bárány*: engedelmes, szófogadó (ember, állat). *Az engedetlen kutya az új gazdájánál kezes bárány lett.*

✧ Szin: *jámbor, barátságos, béketűrő,* (régi) *kézhez szokott*
✧ Ell: *vad, szófogadatlan, rossz, ellenséges*
✧ Etim: A → *kéz* főnév származéka.

kezes[2] ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

Az a személy, aki valakiért, valamiért anyagi kötelezettséget vagy erkölcsi felelősséget vállal. *Ekkora kölcsön felvételéhez két kezest kell állítani.*

✧ Szin: *jótálló, szavatos,* (idegen) *zsiráns,* (régi) *érteígérő*
✧ Etim: A → *kéz* főnév főnevesült melléknévi származéka.

kezesked|ik ◆◆ ige *~ni*

1. Anyagi kötelezettséget vagy erkölcsi felelősséget vállal valakiért, valamiért. *A barátom megkért, hogy a kölcsön felvételénél kezeskedjem neki. Kezeskedem érte, hogy időre visszahozza a könyvet.*

2. (Eredményt) biztosít. *Ha rám bízzák a szervezést, kezeskedem a sikerről.*

✧ Szin: **1.** *jótáll, kezességet, garanciát vállal* **2.** *garantál, szavatol*
✧ Etim: A → *kezes* főnév származéka.

kezeslábas ◆ fn *~ok, ~t, ~a*

A törzset, a karokat és a lábakat befedő egybeszabott ruha. *Éjszakára a csecsemőre kezeslábast ad. A tűzoltók kezeslábasban dolgoztak.*

✧ Szin: (idegen) *overall*
✧ Etim: Összetétel; → *kezes*: a → *kéz* főnév származéka + *lábas*: a → *láb* főnév származéka.
☝ Az *overall* kiejtése: [overál].

kézfej ◆◆◆ fn
A kéznek a csuklótól az ujjak végéig terjedő része, illetve a tenyérrel ellentétes oldala. *A kézfejhez olykor az ujjakat is hozzáértik. A kézfején feltűnő tetoválást visel.*
✧ Szin: *kézhát*
✧ Táj: *kezefeje, kezeháta*
✧ Ell: *kar, tenyér*
✧ Etim: Összetétel: → *kéz* + → *fej*[2].

kézfogás ◆◆◆◆ fn
(Rendszerint köszönéskor) egymás kezének megszorítása. *Kézfogással üdvözölték egymást. Ezzel a kézfogással kibékültünk.*
✧ Szin: *kezelés, kézszorítás,* (régi) *parola*
✧ Etim: Összetétel; → *kéz* + *fogás*: a → *fog*[1] ige származéka.
kézfogó ◆ fn (népi)
Rendszerint mulatsággal egybekötött eljegyzés. *Virágvasárnap tartották a kézfogót a lányos háznál.*
✧ Szin: (régi) *gyűrűváltás, kendőváltás,* (régi, népi) *jegyváltás*
✧ Táj: *kézfogás*
✧ Etim: Összetétel; → *kéz* + *fogó*: a → *fog*[1] ige származéka.
kézi ◆◆◆◆ mn ~*ek*, ~*t*, –
1. Emberi erővel, kézzel működtethető (gép, eszköz). *Nincs elektromos fúrógépe, csak kézi fúrója.*
2. Kézzel végzett (munka). *A kézi kötésű pulóverért jóval többet kell fizetni, mint a géppel készítettért.*
✧ Szin: **1.** *kézzel hajtott,* (idegen) *manuális* **2.** (idegen) *manuális*
✧ Táj: **1.** *kézbeli, kezebeli*
✧ Ell: *gépi, gépesített*
✧ Etim: A → *kéz* főnév származéka.
kézigránát ◆◆◆ fn
Kisméretű, kézzel hajítható gyalogsági gránát. *A katonák kézigránátokat dobáltak be az ablakokon.*
✧ Etim: Összetétel: → *kézi* + → *gránát*[2].
kézikönyv ◆◆◆◆ fn
Valamely tudományág eredményeit tömören összefoglaló, rendszerező mű. *Apám az íróasztala melletti polcon tartja a kézikönyveket.*
✧ Szin: *segédkönyv, vezérkönyv, kalauz,* (idegen) *lexikon, repertórium, kompendium, vademecum*
✧ Etim: Összetétel: → *kézi* + → *könyv*.
kézikönyvtár ◆ fn
Könyvtárban a gyakran használt könyvek elkülönített, nem kölcsönözhető gyűjteménye. *A könyvtárban bárki szabadon használhatja a kézikönyvtárat, amely szótárakból, lexikonokból és a legfontosabb kézikönyvekből áll.*
✧ Etim: Összetétel: → *kézi* + → *könyvtár*.
kézilabda ◆◆◆ fn
1. Olyan 7 fős csapatjáték, melyben a labdát kézzel továbbítják a játékosok. *A lányok is kedvelik a kézilabdát.*
2. A kézilabda nevű sportágban használt felfújható bőrlabda. *Kézilabdát a sportüzletben lehet kapni.*

✧ Etim: Összetétel: → *kézi* + → *labda*.

kézimunka ◆◆◆ fn

1. Kézzel, rendszerint textíliával, fonállal végzett női munka. *Nagymama kedvenc időtöltése a kézimunka.*

2. Kézi munkával, rendszerint fonálból előállított dísztárgy, ruhanemű, textília. *A dédi készítette a szobában látható csipketerítőket, hímzett párnahuzatokat és a többi kézimunkát is.*

3. Iskolai tantárgy, amelyben kézügyességet fejlesztő munkák készítését oktatják. *Régebben az általános iskola alsó tagozatában kézimunkának hívták a gyurma- vagy papírmunkát, kötést, hímzést végeztető tantárgyat.*

✧ Szin: **1.** *hímzés, kötés, horgolás, stoppolás,* (idegen) *gobelinezés* **2.** *hímzés, kötés, horgolás, stoppolás,* (idegen) *gobelin* **3.** *kézműves foglalkozás, technika; gyurmázás; papírvágás; gyöngyfűzés*

✧ Ell: **1., 2.** *gépi kötés, gépi hímzés*

✧ Etim: Összetétel: → *kézi* + → *munka*.

☝ A *gobelin, gobelinezés* szinonimák kiejtése: [goblen], [goblenezés].

kézipoggyász ◆ fn

Az utasnál lévő, díjtalanul szállítható, megszabott súlyú és méretű csomag. *A légitársaságok és a városi közlekedési vállalatok pontosan megszabják, hogy egy utasnak mennyi kézipoggyásza lehet. Ölében tartja a kézipoggyászát.*

✧ Szin: *személypoggyász, kézitáska*

✧ Etim: Összetétel: → *kézi* + → *poggyász*.

kézirat ◆◆◆◆◆ fn

1. Kézzel írt szöveg. *Még csak kéziratban van meg az előadása. A kéziratokat a középkor végétől kezdték felváltani a nyomtatott szövegek.*

2. Nyomdai sokszorosításra előkészített, a szerző által leadott szöveg. *A könyvkiadók és a nyomdák csak géppel írt kéziratot fogadnak el a szerzőktől.*

✧ Szin: **1.** (idegen) *manuscriptum*

✧ Ell: **1.** *gépirat, gépírás*

✧ Etim: Összetétel: → *kéz* + → *irat*.

kéziszerszám ◆ fn

Kézzel működtetett szerszám. *A műhelyben nincs villany, így csak a legegyszerűbb kéziszerszámokkal lehet dolgozni.*

✧ Táj: *kézbeli*

✧ Etim: Összetétel: → *kézi* + → *szerszám*.

kéziszótár ◆◆◆ fn

Több tízezer szót tartalmazó, a zsebszótárnál nagyobb, közepes méretű szótár. *Vedd meg az angol–magyar kéziszótár új kiadását!*

✧ Szin: *középszótár*

✧ Ell: *nagyszótár*

✧ Etim: Összetétel: → *kézi* + → *szótár*.

kézitáska ◆◆ fn

Apróbb személyes használati tárgyak mindennapi hordására való kisebb (női) táska. *A nők kézitáskáiban sok fölösleges dolog is van, vélik a férfiak.*

✧ Szin: *válltáska, szatyor,* (idegen) *retikül, ridikül,* (népi) *tarisznya,* (régi) *tarsoly*

✧ Táj: *szütyő*

✧ Ell: *bőrönd, koffer*

✧ Etim: Összetétel: → *kézi* + → *táska*.

kézjegy ◆◆◆ fn

1. Aláírást helyettesítő jel. *Kézjegyéül keresztet tett a kipontozott helyre.*

2. (Rövidített) aláírás. *A külügyminiszterek ellátták kézjegyükkel az egyezmény szövegét. A kézjegy sokszor nem a teljes nevet tartalmazza, hanem csupán a név kezdőbetűit.*

✧ Szin: **2.** (idegen) *monogram*

✧ Etim: Összetétel: → *kéz* + → *jegy*.

kézműves ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

Többnyire kézi munkával egyedi tárgyakat előállító iparos. *A kézművesek vásárán vettem ezt a bögrét.*

✧ Szin: *kisiparos*

✧ Etim: Összetétel: → *kéz* + → *műves* főnév.

kézzelfogható ◆◆◆◆ mn *~k* vagy *~ak, ~t, ~an*

1. Tényleges, nyilvánvaló. *A beteg számára kézzelfogható változást jelentett a hegyi levegő.*

2. Jól érthető, szemléletes. *A kémiai jelenséget kézzelfogható példával tette érthetővé a tanár.*

✧ Szin: *konkrét, valóságos, érzékelhető, megfogható, világos, természetes, kézenfekvő, egyértelmű*

✧ Ell: *fantasztikus, elvont, megfoghatatlan, érzékelhetetlen, érthetetlen*

✧ Etim: Összetétel; *kézzel*: a → *kéz* főnév ragozott alakja + *fogható*: a → *fog*[1] ige származéka.

kézzel-lábbal ◆◆ hsz

1. Kézzel és lábbal egyszerre. *Kézzel-lábbal kapálódzik a fürdőkádban.*

2. Élénk taglejtésekkel, gesztusokkal. *Kézzel-lábbal magyaráz az órán a szenvedélyes tanár. Egy szót se tud franciául, kézzel-lábbal próbálja megértetni magát.*
3. Minden erejével, teljes erőből. *Kézzel-lábbal tiltakozott az ellen, hogy a gyerekei kutyát vigyenek a lakásba.*
✧ Szin: **2.** *mutogatva,* (idegen) *gesztikulálva* **3.** *erélyesen, erőteljesen*
✧ Etim: Összetétel; *kézzel*: a → *kéz* főnév ragozott alakja + *lábbal*: a → *láb* főnév ragozott alakja.

ki[1] ◆◆◆◆◆ nm ~*k*, ~*t*, ~*je*
A. Kérdő
1. Melyik személy? *Kivel mész sétálni? Kihez mentél vacsorázni? Kinél jártál tegnap?*
2. Valakinek a kiléte felől tudakozódva. *Ki az ott a képen? Kije neki ez az ember?*
3. (Bosszankodó, felháborodott kérdésben, választ nem várva:) *Ki a fene lármáz késő este? Ki hallott már ilyet?*
4. (Kételkedés kifejezésére:) *Ki tudja, mi vár ránk?* ■ *Vagy ki tudja?*: lehet, hogy az ellenkezője igaz.
B. Vonatkozó (régi, választékos)
Aki. *Nincs, ki segíthetne rajtam!*
C. (népi, régi) Határozatlan
1. Némelyik. *Ki erre, ki arra futott.*
2. Mindenki, egyenként. *Összeszedte, ki mit talált.*
3. (Kérdésre adott válaszban:) Egyik-másik. *Mit vittél ajándékba? Kinek mit.*
D. (régi) Általános
Senki. *Kit sem láttunk az ismerősök közül.*
✧ Táj: **A.** *kinyi* (‘kihez’), *kijen* (‘kin’), *kiejjé* (‘kié’)
✧ Etim: ősi, finnugor, esetleg uráli kori szó.

ki[2] **I.** ◆◆◆◆◆ hsz
1. Kint levő helyre, egy központi területtől távolabb. *Gyerünk ki az utcára! Igyekezzünk félrehúzódni, ki ebből a tömegből. Elköltözött, ki a város szélére.* ■ *Ki és be jár*: kimegy és bejön. | *Se ki, se be* vagy *se be, se ki*: nem lehet vagy nem szabad ki- és bemenni. *„Lélek az ajtón se be, se ki!”* (Arany J.: Tetemre hívás)
2. (Erélyes, fenyegető kiutasításként:) *Ki innen! Ki a kutyával!* (Szelídebb biztatásként valaminek a közlésére:) *Ki vele, ha tudod!*
✧ Szin: **1.** *kifelé* **2.** *takarodj, kifelé*
✧ Táj: *ke, kü*
✧ Ell: *be, befelé*
✧ Etim: A *ki* kérdő névmással azonos eredetű, ősi, finnugor, esetleg uráli kori szó.

ki[2] **II.** ◆◆◆◆◆ ik
1. Zárt téren kívülre. *Kidob, kimászik, kiszalad. A kerítésen át mászott ki az utcára.*
2. Eredeti helyéről elmozdulva, irányától eltérve. *Kifordul, kifut, kicsúszik. Alig leng ki az inga. Fuss ki a kapuhoz, csengettek!*
3. Valakit távozásra kényszerítve. *Kiparancsol, kitilt, kiutál. Osztálytársai utálták ki az összejövetelről.*
4. Környezeténél magasabbra. *Kidagad, kiemelkedik, kiugrik. Egy fejjel emelkedik ki társai közül.*
5. Szélesebbre, bővebbre. *Kiszélesedik, kitágít, kitár. Ne tágítsd ki azt a pulóvert!*
6. Napvilágra kerülve, ismertté válva. *Kicsillan, kihirdet, kitudódik. Csak később hirdették ki az eredményt.*
7. Úgy, hogy nyílás, rés keletkezik. *Kilyukad, kirág, kiszakad. Ha nem rakod teli, nem szakad ki a zsák.*
8. Elkülönülve, elkülönítve. *Kikeres, kiszorul, kiszűr. Sok száz jelölt közül keresték ki a megfelelőt.*
9. Új állapotba kerülve. *Kihűl, kipirul, kivilágosodik. Az örömtől pirult így ki.*
10. Alaposan, eredményesen. *Kikutat, kitapasztal, kivizsgál. Csak később vizsgálták ki az ügyet.*
11. Addig, amíg elég vagy elege nem lesz belőle. *Kimulatja, kitáncolja, kipiheni magát. Most pihente ki magát a sok munka után.*
12. Túlságosan, a végsőkig. *Kiéhezik, kifakul, kifáraszt. A naptól fakult ki a ruhája.*
13. Valamivel ellátva. *Kicsempéz, kifest, kivirágoz. A várost az ünnepre virágozták ki.*
14. Valamitől megfosztva. *Kicsomagol, kifűz, kitakar. Meleg volt, ezért takarta ki a kisbabát.*
✧ Táj: *ke, kü*
✧ Etim: A → *ki* határozószóból vált igekötővé.

kiabál ◆◆◆◆◆ ige ~*ni*
1. Hosszan vagy ismételten kiált. *A túlsó partról kiabál.* ● Szólás: *Úgy kiabál, ahogy (csak) a torkán kifér*: nagyon hangosan.
2. Hangoskodik, lármázik. *Ne kiabálj, nem vagyok süket! Szünet van az iskolában, kihallatszik, hogy kiabálnak a gyerekek.*
3. (bizalmas) Nagyon feltűnően elüt a környezetétől. *Nem tenném bele ezt az égővörös virágot a csokorba, nagyon kiabál.*
✧ Szin: **1.** *kiáltozik, rikoltoz, harsog, üvölt, süvölt, bömböl, kurjongat,* (régi) *rivalg* **2.** *veszekszik, ricsajozik* **3.** *kirí, rikít,* (bizalmas) *ordít,* (választékos) *virít* ● **1., 2.** *Üvölt, mint akit nyúznak. Üvölt, mint a sakál. Bőg, mint a marha.*
✧ Táj: **1., 2.** *kiabálkodik, kajabál, csatít, arcsít, vákog, kajdász, kornyikál*
✧ Ell: **1., 2.** *suttog*
✧ Etim: A→ *kiált* ige tövével azonos, a → *gajdol* igével összefüggő hangutánzó eredetű szótő származéka. Kialakulásában szerepe lehetett a szintén hangutánzó eredetű, régi nyelvi *kajál-bajál* ‘kiabál’ összetételnek is.

kiábrándul ◆◆◆ ige ~*ni*

Kiábrándul valakiből, valamiből: csalódik valakiben, valamiben. *Kiábrándult a szerelméből, amikor megismerte az igazi természetét. Az utóbbi időben sok ember ábrándult ki a politizálásból.*
✧ Szin: *kiszeret; kijózanodik* • *Egy világ dőlt össze benne. Észre tér.*
✧ Ell: *vonzódik valakihez, valamihez; beleszeret valakibe*
✧ Etim: Igekötős ige; → *ki* + *ábrándul*: az → *ábránd* főnév származéka.

kiad ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Kifelé nyújtva odaad valamit. *Kiadja a csomagot az ablakon.*
2. Kívülállónak átad valamit. *A raktáros kiadja a szerszámot.*
3. A jogosulthoz eljuttat valamit. **a)** Kifizet valamit. *Kiadják a bérét minden hónap elején.* **b)** Engedélyez valamit. *Kiadják a szabadságát.* **c)** Kioszt, nyilvánosságra hoz valamit. *Kiadták a vizsgatételeket.*
4. (Pénzt) elkölt. *Mennyit adtál ki könyvekre?*
5. Bérbe ad valamit. *Kiadta a lakását. Pénzt ad ki kamatra.*
6. (Írásművet) nyomtatásban megjelentet. *Hamarosan kiadják a regényét.*
7. (Parancsot, rendeletet) hivatalosan közzétesz. *CD-n is kiadták a polgári törvénykönyvet.*
8. ■ (népi) *Kiadja az útját valakinek*: elküldi, kiutasítja. *Végre kiadta az útját a barátjának.*
9. Elenged, másnak átenged valakit. *Kiadták a foglyokat.*
10. ■ *Kiadja a lelkét*: meghal.
11. (Hangot, szót) kiejt. *Egy szót sem tudott kiadni.*
12. (Erejét, hatását) kifejti, kiárasztja. *A kályha kiadta a meleget.* ■ *Kiadta a mérgét*: kidühöngte magát.
13. (bizalmas) Kitelik belőle. *A szövet két ruhát is kiad.*
14. ■ *Kiadja magát valakinek, valaminek*: megtévesztésül másnak mondja magát. *Orvosnak adja ki magát.*
✧ Szin: **1., 2.** *kézbe ad, átad, kiszolgáltat* **4.** *elvásárol, kifizet* **5.** *albérletbe ad, kikölcsönöz, kölcsönad* **6.** *kinyomtat, közöl,* (idegen) *publikál* **7.** *közöl* **9.** *odaenged, szabadon enged* **10.** (lelket) *kilehel* **11.** *hallat* **12.** *kienged, szabadjára enged* **13.** *elég valamire*
✧ Ell: **1.** *átvesz* **5.** *bérel, kivesz*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *ad*.

kiadás ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. Az a cselekvés, hogy valakit, valamit kiadnak, átadnak. *Hol van a csomagok kiadása? A lakása kiadásából él.*
2. Költség. *Sok a kiadásom, sok pénzt kell keresnem.*
3. Szellemi terméknek sajtó útján való közzététele. *Új kiadásban jelent meg a regény.* ■ *Rendkívüli kiadás*: hírlapnak valamely különleges esemény alkalmából kiadott (külön) száma.
✧ Szin: **1.** *kijuttatás, kiszolgáltatás, átengedés, kibocsátás* **2.** *ráfordítás, kifizetés, pénzköltés, költés* **3.** *közlés, megjelentetés, nyilvánosságra hozatal, kinyomtatás,* (idegen) *publikálás; kiadvány, levonat, lenyomat, nyomtatvány, sajtótermék, változat*
✧ Ell: **3.** *kézirat*
✧ Etim: A → *kiad* ige származéka.

kiadó I. ◆◆◆◆◆ mn *~k, ~t, –*
Bérbe vehető. *A lakás kiadó.*
✧ Szin: *bérelhető, elfoglalható, igénybe vehető*
✧ Ell: *foglalt, lakott*
✧ Etim: A → *kiad* ige származéka.

kiadó II. ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Könyvek, folyóiratok, hírlapok kiadását végző vállalat, illetve személy. *Megérkezett a tiszteletpéldány a kiadótól.*
2. Ennek épülete, hivatali helyiségei. *Péntek reggel beszaladok a kiadóba a kéziratomért.*
✧ Szin: **1.** (régi) *nyomtató* **2.** *kiadóhivatal*
✧ Etim: A → *kiad* ige származéka.

kiadós ◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
1. Bőséges. *Kiadós eső volt az este. Kiadósan megebédeltünk. Ez a tészta nagyon kiadós: sok süteményt lehet sütni belőle.*
2. (bizalmas) Fárasztó, kimerítő. *A kiadós edzés után jólesett a pihenés.*
✧ Szin: **1.** *gazdaságos, jókora, nagy, gazdag, dús, laktató, valamiben bővelkedő, pazar, bőven elég* **2.** *szigorú, kemény, alapos*
✧ Táj: **1.** *szapora, hastömő*
✧ Ell: **1.** *szegényes, szűkös* **2.** (bizalmas) *gyenge*
✧ Etim: A → *kiad* ‘kitelik belőle valami, valamennyi’ ige német mintára keletkezett származéka.

kiadvány ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
Kiadott, nyomtatásban közzétett sajtótermék. *Az új kiadó többféle kiadványt is kiad: a könyveken kívül folyóiratot és hetilapot, sőt napilap indítását is tervezi.*
✧ Szin: *nyomtatvány, közlemény, lenyomat, kötet,* (idegen) *publikáció, brossúra,* (régi) *kiadmány*
✧ Etim: A → *kiad* ige származéka.

kiagyal ◆◆ ige *~ni* (tréfás vagy rosszalló)
Kieszel valamit. *Micsoda erőltetett megoldást agyaltál ki már megint!*
✧ Szin: *kitalál, kitervel, kigondol,* (bizalmas) *kisüt, kifőz, kifundál, kiókumlál, kispekulál*
✧ Táj: *kieszkábál, kieszkontál*

✧ Etim: Igekötős ige; → *ki* + *agyal*: az → *agy* főnév származéka.

kiaknáz ◆◆ ige *~ni*

1. (Ásványi kincset) kitermel. *Recsken még nem aknázták ki teljesen a föld mélyén rejlő rézércet.*

2. Hasznosít, előnyösen felhasznál valamit. *Remekül kiaknázza az adódó lehetőségeket.*

✧ Szin: **1.** *kibányász, kifejt, bányászik* **2.** *kihasznál, értékesít*

✧ Ell: **2.** *kihasználatlanul hagy*

✧ Etim: Igekötős ige; → *ki* + *aknáz*: az → *akna*[1] főnév származéka.

kiakolbólít ◆ ige *~ani* (tréfás)

Erélyesen eltávolít valakit valahonnan. *Addig lábatlankodott a szobában, míg kiakolbólították.*

✧ Szin: *kitessékel, elbocsát, kitesz,* (tréfás) *kiebrudal*, (bizalmas) *kirúg, kidob, kihajít*

✧ Táj: *kipérint*

✧ Ell: *betessékel, behív, visszahív*

✧ Etim: Nyelvújítás kori igekötős ige; → *ki* + *akolbólít*: az → *akol* főnév *akolból* ragozott alakjának származéka.

kialakít ◆◆◆◆◆ ige *~ani* (hivatalos)

1. Létesít, létrehoz valamit. *A lebontott épület helyén gépkocsiparkolót alakítanak ki. A megszűnt pártirodában klubtermet alakítottak ki.*

2. Kidolgoz. *A vállalkozásban részt vevők közösen alakítják ki új gazdasági stratégiájukat.*

✧ Szin: **1.** *megteremt, kiépít, képez* **2.** *összeállít, körvonalaz, megfogalmaz, szerkeszt, megmintáz,* (idegen) *kreál*

✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *alakít*.

kialakul ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Létrejön, kifejlődik. *A legnagyobb kikötők folyók torkolatánál alakultak ki.*

2. (bizalmas) Elrendeződik, rendbe jön. *Majd kialakul minden.*

✧ Szin: **1.** *formálódik, keletkezik, kibontakozik, érlelődik, kiforr, összeáll, kikerekedik* **2.** *megoldódik,* (bizalmas) *elsimul* • **1.** *Testet ölt.*

✧ Ell: **1.** *összezavarodik, széthull*

✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *alakul*.

kiáll ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. a) Kívülre, külső helyre kilép. *Kiáll az udvarra.* **b)** Magasabb helyre áll. *Kiáll a csúcsra.*

2. Valahonnan, valamiből kilép és ott megáll, illetve elmegy. *Nem várok tovább, kiállok a sorból.*

3. Kész harcolni, versenyezni. *„Nos, fiúk, birokra, hadd lássuk, ki áll ki?”* (Arany J.: Toldi) ■ *Kiáll valakiért, valamiért vagy valaki, valami mellett*: megvédi. *Mindig kiáll a barátja mellett. Mindig, mindenhol kiáll az igazságért.*

4. A környező felületből kiemelkedik. *Az erkély kiáll a fal síkjából.* • Szólás: *Kiáll, mint az istenátkozta tüskén a tövis.*

5. (bizalmas) (Testrészből a fájdalom) eltűnik. *Kiáll a lábából a fájdalom.*

6. Kibír, elvisel valamit. *Minden csapást kiáll. Kiállja a próbát. Bárkivel kiállja a versenyt, az összehasonlítást.*

7 ■ *Ki nem áll* vagy *állhat valakit, valamit*: nem szenvedheti. *Ki nem állom a spenótot. Ki nem állhatom azt az alakot.*

✧ Szin: **2.** *kiválik* **3.** *mérkőzik, megküzd, összecsap, szembeszáll, ölre megy; szót emel, síkraszáll valakiért, valamiért; védelmére kel valakinek; támogat valakit* **4.** *kiugrik, előrenyúlik, kinyúlik, kiszögellik, kimagaslik* **5.** *elmúlik, megszűnik*

✧ Ell: **1., 2.** *belép, bemegy* **5.** *belenyilall, elkezdődik*

✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *áll*.

kiállhatatlan ◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*

Ellenszenves, utálatos. *Kiállhatatlanul viselkedett a bulin, mindenkit megsértett. De egy kiállhatatlan fickó!*

✧ Szin: *undok, kellemetlen, barátságtalan, viszszataszító, förtelmes, ocsmány, elviselhetetlen, tűrhetetlen, kibírhatatlan,* (idegen) *antipatikus*

✧ Ell: *szeretetre méltó, kellemes,* (idegen) *szimpatikus*

✧ Etim: A → *kiáll* ige származéka.

kiállít ◆◆◆◆ ige *~ani*

1. Kívül levő, jól látható helyre tesz valamit. *Kiállította a madárijesztőt a kertbe.*

2. Elrendeli, hogy valaki valahova álljon. *Kiállították az őrt a kapuba.*

3. (Sportban:) Kizár a játékból valakit. *A bíró a súlyosan szabálytalankodó játékost kiállította*.

4. (Tárgyat) nyilvánosan bemutat. *A festő most a legújabb képeit állította ki.*

5. Versenyzésre, szereplésre küld valakit, valakiket. *A házban olyan sok fiú lakik, hogy egy egész focicsapatot ki lehetne állítani belőlük.*

6. (bizalmas) Elkészít, megalkot valamit valamiből vagy valahogyan. *Ilyen kevés pénzből nem lehet kiállítani egy ebédet.*

7. (Okmányt, iratot, űrlapot) megír, kitölt. *Az osztályfőnök állítja ki a bizonyítványokat. Rövid várakozás után kiállították az új személyazonosító igazolványomat.*

✧ Szin: **1.** *kirak, kitesz* **2.** *kiküld* **3.** *eltilt, letilt,* (idegen) *diszkvalifikál* **5.** *alakít, létrehoz* **6.** (bizalmas) *összehoz* **7.** *megszövegez,* (Őv) *auszstellöl* • **4.** *Nyilvánosság elé tár.* **7.** *Rendelkezésre bocsát.*

✧ Ell: **1.** *bevesz* **2.** *behív* **5.** *feloszlat* **7.** *bevon, visszavon*

✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *állít*.

kiállítás ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Az a cselekvés, hogy valakit, valamit kiállítanak valahová. *A madárijesztő kiállítása után a varjak elkerülték a vetést.*

2. Játékból, versenyből való kizárás. *A szabálytalanság büntetése két perc kiállítás.*
3. Művészi alkotások, termékek nyilvános bemutatása. *Apám szakmai kiállításokat tervez, anyám az iparművészeti kiállításokat látogatja.*
4. Külső alak, forma. *Az áru kiállítása nem éri el az európai színvonalat.*
✧ Szin: **1.** *kirakás, kitevés* **2.** *letiltás, eltiltás,* (idegen) *diszkvalifikáció* **3.** *tárlat, bemutató,* (idegen) *exhibíció* **4.** *kivitel, kidolgozás, kikészítés, külső, külalak,* (idegen) *prezentáció, adjusztálás*
✧ Ell: **1.** *bevevés, bevétel* **4.** *tartalom*
✧ Etim: A → *kiállít* ige származéka.

kialsz|ik ◆◆◆◆ ige *kialudni*
1. Megszűnik égni. *A huzatban kialszik a gyertya. Ez a tűzhányó már régen kialudt.* (átvitt, választékos) *Szívében kialszik a remény.*
2. *Kialussza magát*: eleget alszik, kipiheni magát. *Vasárnap végre kialudta magát.*
3. (Fájdalmat, bánatot stb.) alvással elmulaszt. *A legjobb, ha kialszod a bánatodat!*
✧ Szin: **1.** *elalszik, ellobban, kiég, kihuny, elhamvad*
✧ Táj: **1.** *kidöglik*
✧ Ell: **1.** *fellángol, fellobban, feléled*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *alszik*.

kiált ◆◆◆◆◆ ige *~ani*
1. Hangos szóval mond, kér valamit. *Az apa nagyot kiáltott a rendetlenkedő gyerekre. A megtámadott férfi segítségért kiáltott. Azt hiszem, érted kiáltottak.*
2. (Madár) éles, erős hangot hallat. *Milyen madár kiáltott a fák között?*
3. ■ (választékos) *Bosszúért kiált*: bosszút kíván. *Ez a tett bosszúért kiált!*
✧ Szin: **1.** *kiabál, kurjant, ordít, üvölt, rivall,* (régi) *rivalg, rikolt, szól, sivít* **2.** *rikolt, szól, rivall*
✧ Táj: **1.** *kajabál, kajdász, kurít, kurját*
✧ Ell: **1.** *suttog, susog, pusmog*
✧ Etim: A → *kiabál* ige tövével azonos, a → *gajdol* igével összefüggő hangutánzó eredetű szótő származéka.

kiáltvány ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
(Politikai jellegű) mozgósító felhívás. *Napóleon kiáltványt intézett a magyar nemzethez, de az ettől remélt hatás elmaradt.*
✧ Szin: *hirdetmény, nyilatkozat,* (idegen) *manifesztum, proklamáció, dekrétum, deklaráció,* (régi, idegen) *ediktum*
✧ Etim: A → *kiált* ige nyelvújítás kori származéka.

kialvatlan ◆ mn *~ok, ~t, ~ul*
Olyan, aki nem aludta ki magát, illetve az ilyen emberre jellemző. *Kialvatlanul megy dolgozni. Kialvatlan szemén látszik, hogy sokáig tévézett az este.*
✧ Szin: *elcsigázott, kimerült, fáradt, nyúzott, beesett szemű, karikás szemű*
✧ Ell: *friss, kipihent,* (bizalmas) *fitt*
✧ Etim: A → *kialszik* ige származéka.

kiapad ◆◆ ige *~ni*
1. (Folyó, tó, kút vize) fokozatosan elfogy. *Aszályos években kiapad a forrás.*
2. (Anyagi forrás) kimerül. *Felbontották szerződését, ezzel egyik legjobb pénzszerzési forrása apadt ki.*
✧ Szin: **1.** *kifogy, kiszárad, elapad* **2.** *megszűnik, elapad,* (bizalmas, szleng) *bedugul*
✧ Ell: **1.** *felduzzad, kibővül*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *apad*.

kiárusít ◆◆ ige *~ani*
(Árukészletet) engedménnyel gyorsan elad. *Most olcsón lehet csizmát venni, mert a megszűnő cipőbolt kiárusítja a megmaradt készletet.* (átvitt) *Nem engedhetjük kiárusítani a nemzet értékeit.*
✧ Szin: **1.** *végeladást rendez, áruba bocsát,* (idegen) *likvidál*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *árusít*.

kiátkoz ◆◆ ige *~ni*
1. Egyházi átokkal sújt, kiközösít valakit. *A pápának jogában áll kiátkozni az egyházzal szembeszegülőket.*
2. (választékos) A közösségből kitaszít, örökségből kitagad valakit. *A közösség kiátkozta a lopással vádolt családot.* (ritka) *Az apa kiátkozta bűnös fiát.*
✧ Szin: **1.** *egyházból kivet* **2.** *kizár, előz, száműz,* (választékos) *kirekeszt, kiűz,* (idegen) *indexre tesz, exkommunikál*
✧ Ell: *befogad, visszafogad*
✧ Etim: Igekötős ige; → *ki* + *átkoz*: az → *áld* ige származéka.

kibányász ◆ ige *~ni*
1. (Kőzetet, ásványt) bányaműveléssel kitermel. *Évtizedekbe telik, míg kibányásszák a falu határában talált kőolajat.*
2. (bizalmas) Előkotor, kiás valamit valahonnan. *Alig tud egy zsebkendőt kibányászni a degeszre tömött kézitáskájából.*
✧ Szin: **1.** *kiaknáz* **2.** *előszed, előkeres*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *bányász*.

ki-be ◆◆◆ hsz

Felváltva, gyorsan egymás után kifelé és befelé. *Ki-be futkosnak a gyerekek. „Ki-be ugrál a két szemem, úgy érzem”* (József A.: Ki-be ugrál).
✧ Etim: Összetétel: → *ki* + → *be*.

kibékít ◆◆ ige *~eni*
1. Összebékít valakiket. *Megpróbálom kibékíteni a veszekedőket.*
2. Kiengesztel valakit. *Szeretné kibékíteni a haragosát.*
✧ Szin: **1.** *megbékít, eligazít, elsimít* **2.** *megengesztel, megbékít, megnyugtat, lecsendesít*
✧ Ell: **1.** *összeveszít, egymás ellen hangol* **2.** *felbosszant, feldühít, ingerel*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *békít*.

kibékül ◆◆◆ ige *~ni*
1. Nem tart tovább haragot valakivel. *Gyakran összevesznek, de mindig ki is békülnek. Végre kibékült a szomszédjával.*
2. *Kibékül valamivel*: elfogad olyannak valamit, amilyen, belenyugszik. *Mivel nem tehet mást, megpróbál kibékülni a helyzetével. Nem vagyok kibékülve ezzel a megoldással.*
✧ Szin: **1.** *összebékül, megbékül, kiengesztelődik* **2.** *megbékél; megnyugszik* • **1.** *Elszívja a békepipát (valakivel). Elássa a csatabárdot. Békejobbot nyújt valakinek.*
✧ Táj: *megbékél*
✧ Ell: **1.** *összeveszik, összekap, összezördül*
✧ Etim: Igekötős ige; → *ki* + *békül*: a → *béke* főnév származéka.

kibérel ◆◆ ige *~ni*
Bérbe vesz valamit. *Egy órára kibéreltük ezt a csónakot. A Belvárosban bérelt ki egy másfél szobás lakást.*
✧ Szin: *kivesz,* (régi) *árendál,* (idegen) *lízingel*
✧ Ell: *bérbe ad, kiad*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *bérel*.

kibeszél ◆◆◆ ige *~ni*
1. Illetékteleneknek elmond valamit, illetve valakiről bizalmas információkat. *Nem tud titkot tartani, mindent kibeszél. Kibeszélte a legjobb barátnőjét a háta mögött.*
2. *Kibeszéli magát*: addig beszél, ameddig csak akar. *Hagyd, hogy kibeszélje magát.* | (Fv bizalmas) *Kibeszéli magát valamire*: magyarázkodással kimenti magát valamiből, hivatkozik valamire. *Pénzhiányra beszélik ki magukat azok, akiknek az utak karbantartása lenne a feladata.*
3. ■ (bizalmas) *Kibeszéli a lelkét*: nagyon sokat, eredménytelenül beszél. *Kibeszélhetem neki a lelkemet, mégsem hallgat rám.*
✧ Szin: **1.** *kifecseg,* (bizalmas) *kikotyog, elpletykál, kipletykál*
✧ Táj: **1.** *hírelget*
✧ Ell: **1.** *eltitkol, elhallgat* **2.** *magában tart*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *beszél*.

kibetűz ◆◆ ige *~ni*
Betűről betűre haladva elolvas valamit. *Alig tudja kibetűzni a csúnya kézírást.*
✧ Szin: *kiböngész, kiolvas,* (idegen) *desifríroz,* (népi) *kisilabizál,* (Mv bizalmas, Őv választékos) *desifréroz*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *betűz*[1].

kibic ◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
Nem játszó, de a kártyajátékot figyelemmel kísérő személy. *Neki ne ossz, ő csak kibic.* • Szólás: *A kibicnek semmi sem drága*: a kívülálló könnyen osztogat tanácsokat felelősség nélkül.
✧ Szin: (bizalmas) *gibic*
✧ Etim: Német jövevényszó.

kibicsakl|ik ◆ ige *kibicsaklani*
Végtag ízülete rossz mozdulat következtében megrándul. *Kibicsaklott a bokája, de szerencsére nem tört el.*
✧ Szin: *kifordul,* (bizalmas) *kimegy*
✧ Táj: *kimarjul, kicsuklik*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *bicsaklik*.
☝ Toldalékolásáról lásd a *bicsaklik* szócikket!

kibír ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Elvisel, túlél valamit. *Talán kibírja a sérült a műtétet. Ezt még kibírja a költségvetés. Nem bírom ki nélküled!*
2. (Terhet, terhelést) elbír. *A régi híd nem bírja ki a nagy teherautók súlyát.*
3. Eltart valameddig. *Ez a csizma kibír még egy telet.*
4. (bizalmas) Elvisel valakit. *Folyton veszekednek, nem bírják ki egymást.*
✧ Szin: **1.** *kiáll, eltűr* **2.** *elbír* **3.** *kihúzza valameddig* **4.** *eltűr*
✧ Ell: **1.** *belehal, belepusztul valamibe*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *bír*.

kibocsát ◆◆◆◆ ige *~ani*
1. (választékos) Kienged, útjára bocsát valakit. *Az egyetemek több orvost bocsátanak ki, mint ahányan el tudnak helyezkedni.*
2. Kiáraszt, kienged magából valamit. *Az autók sok káros anyagot bocsátanak ki. A Nap óriási energiát bocsát ki magából.*
3. Forgalomba hoz valamit. *Csak az államnak van joga pénzt kibocsátani. A posta új bélyegsorozatot bocsát ki.*

✧ Szin: **1.** *kiereszt* **2.** *kilövell, kisugároz* **3.** *kiad,* (bizalmas) *kihoz*
✧ Ell: **1.** *elzár, becsuk* **2.** *magában tart* **3.** *visszatart*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *bocsát*.

kibogoz ◆◆ ige *~ni*

1. Kibont valamit. *Nehezen tudja a szorosra kötött csomót kibogozni.*
2. (bizalmas) Megold valamit. *A legbonyolultabb ügyeket is kibogozza.*

✧ Szin: **1.** *kiold, szétbont* **2.** *kiderít, megfejt, kinyomoz*
✧ Ell: **1.** *összecsomóz, összeköt* **2.** *összekuszál, összezavar*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *bogoz*.

kiboml|ik ◆◆◆ ige *~ani*

1. Kioldódik, szétnyílik. *Kibomlik a megkötött csomó. Ha elszakad a cérna, kibomlik a varrás.*
2. (Rügy) kinyílik. *Tavasszal kibomlik a rügy, a bimbó.*

✧ Szin: **1.** *kioldódik, kibogozódik, széjjelnyílik, felfeslik* **2.** *kifakad, kihajt, kipattan, kifeslik*
✧ Táj: **1.** *kioldik, kiolvad*
✧ Ell: **1.** *összecsomózódik, összegubancolódik* **2.** *összecsukódik, bezáródik*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *bomlik*.
☝ Toldalékolásáról lásd a *bomlik* szócikket!

kibont ◆◆◆◆ ige *~ani*

1. Kiold, kiterít valamit. *Kibontja a csomót, és szorosabbra köti. Kibontja a varrást. Kibontja a térképet, és kiteríti az asztalra. A virág kibontja kelyhét.*
2. Felbont, kinyit valamit. *Kibontja a lezárt csomagot. Kibontja a borosüveget. A háziasszony kibontja a libát.*
3. Rést csinál valamin. *A kutya kibontja a kerítést.*

✧ Szin: **1.** *kiold, kibogoz, kiköt, szétfejt, szétnyit* **2.** *felvág,* (palackot) *kidugaszol,* (állatot) *kibelez*
✧ Táj: *kibongyol*
✧ Ell: **1.** *összeköt, beköt, összecsomagol, összegöngyöl* **2.** *becsuk, becsomagol*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *bont*.

kibontakozás ◆◆◆◆ fn *–, ~t, ~a* (választékos)

1. Kifejlődés. *A betegség kibontakozása nem sok jót ígér.*
2. Válságos helyzet rendeződése, megoldása. *A politikusok keresik a kibontakozás útját.*

✧ Szin: **1.** *kialakulás*
✧ Ell: *megrekedés, megakadás*
✧ Etim: A → *kibontakozik* ige származéka.

kibontakoz|ik ◆◆◆◆ ige *~ni* (választékos)

1. Kiszabadítja magát valamiből. *Kibontakozik az ölelésből.*
2. Előtűnik, kirajzolódik. *Kibontakoznak a hegyek a ködből.*
3. Kifejlődik, megnyilvánul. *Mozartnak már gyermekkorában kibontakozott zenei tehetsége.*

✧ Szin: **1.** *kiszabadul, kifejlik,* (bizalmas) *kikászálódik* **2.** (választékos) *megmutatkozik, kiválik* **3.** *nyilvánvalóvá válik,* (választékos) *kivirágzik, kiforr,* (bizalmas) *megizmosodik,* (régi) *kifejtőzik*
✧ Ell: **2.** *elhomályosodik, beburkolózik* **3.** *megreked, visszafejlődik*
✧ Etim: Igekötős ige; → *ki* + *bontakozik*: a → *bont* ige származéka.

kiborul ◆◆ ige *~ni*

1. Felbillenve kiömlik, kiesik valaminek a tartalma, illetve felboruló tárgyból kiről, kiesik valami, valaki. *Kiborult a kosár. Kiborult a gyerek a kocsiból. Kiborult a tej, mikor fellökted a tejesdobozt.*
2. (bizalmas) **a)** Kijön a sodrából, dühös lesz. *Anya kiborul, ha meglátja ezt a rendetlenséget!* **b)** Összeroppan. *Könnyen kiborul, ezért gyakran szed nyugtatót.*

✧ Szin: **1.** *kiloccsan, kihull, kiszóródik* **2. a)** *kifakad, feldühödik* **b)** *megtörik,* (bizalmas) *szétesik, kikészül,* (szleng) *lerobban*
✧ Táj: **1.** *kibucskázik,* (tréfás) *kibukkantíroz*
✧ Ell: **2. a)** *megnyugszik, lecsillapodik* **b)** *összeszedi magát*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *borul*.

kibúj|ik ◆◆ ige *~ni*

1. Előbújik valahonnan. *Kibújik a nap a felhők mögül. Bújj ki az ágy alól!*
2. Valamin átbújva kijut. *A macska könnyen kibújik a kerítésen.*
3. (bizalmas) *Kibújik valamiből*: könnyedén levet valamit. *Egy mozdulattal kibújt a ruhájából.*
4. Kikel. *Kibújik a csirke a tojásból. Kibújik a vetemény rövidesen, ha ilyen szépen süt a nap.*
5. Kivonja magát valami alól. *Mindig kibújik a feladatok alól.*

✧ Szin: **1.** *kibukkan, előjön* **2.** *keresztülbújik, átkel* **5.** *kihúzza magát; megkerül valamit; kisiklik, kitér valami elől*
✧ Táj: **4.** (növény) *kibötön, kibögyörödik*
✧ Ell: **1.** *elbújik, visszavonul* **3.** (bizalmas) *bebújik, belebújik* **5.** *részt vesz valamiben*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *bújik*.

kibuk|ik ◆◆ ige *~ni*

1. Fejjel előre kiesik, hirtelen kibukfencezik valahonnan. *Az izgő-mozgó kisgyerek könnyen kibukik a kocsiból.*

2. Előbukkan valahonnan. *Hirtelen kibukott a nap a hegy mögül.*
3. Rossz eredményei miatt osztályt, évfolyamot, iskolát elhagyni kényszerül. *Kibukott az egyetemről. A matek és a fizika miatt kibukott a kilencedik osztályból.*
4. (ritka) (Szóbeli megnyilvánulás) könnyedén kitör valakiből. *„Szeretlek!" – bukott ki belőle a vallomás.*
5. (népi, bizalmas) Kiköp, kihány valamit. *Szopás után a kisbaba gyakran kibukja a tejet.*
✧ Szin: **1.** *kibillen, kifordul* **2.** *kibukkan, előjön* **3.** *megbukik, ismétel* **4.** *elszólja magát; kikottyant valamit* **5.** (népi, bizalmas) *kiböffent* • **4.** *Kiszalad a száján.* (régi, választékos) *Kiröppen foga kerítése közül.*
✧ Táj: **1.** *kibuckendárézik, kibucskázik,* (tréfás) *kibukkantíroz* **2.** *kibukdosik* **4.** *kiböggyent, kibukkant*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *bukik*.

kibúvó ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Mentő ötlet. *Valami kibúvót keres, hogy megmagyarázza rossz bizonyítványát.*
2. Ürügy arra, hogy valaki kivonja magát valami alól. *Mindig megtalálja a kibúvót, amivel kijátszhatja az utasításokat. Nincs kibúvó, vállalni kell a feladatot.*
✧ Szin: **1.** *mentség, magyarázat* **2.** *kiút,* (bizalmas) *kiskapu, csűrés-csavarás*
✧ Etim: A → *kibújik* ige származéka.

kicsal ◆◆◆ ige *~ni*
1. Kint levő helyre csábít valakit, valamit. *Fagylaltot ígér neki, hogy kicsalja a szobájából. A tavaszias meleg kicsalta a földből a hóvirágot.*
2. Hamis ígérettel megszerez valamit. *Hazugsággal pénzt csalt ki hiszékeny emberektől.*
3. (Titkot) kiszed valakiből. *Addig hízelgett, amíg kicsalta a testvére szerelmének nevét.*
4. (választékos) *Kicsal valamiből valamit*: (hangokat) megszólaltat valamilyen hangszeren. *Csodálatos hangokat csalt ki a hegedűből.*
5. (Érzelmi megnyilvánulást) gerjeszt. *Nem tudni, hogy az együttérzés vagy a hideg tél csalta-e ki a könnyeket a szeméből. Mosolyt csalt ki a tréfájával.*
✧ Szin: **1.** *kicsábít, kicsalogat, előcsalogat* **2.** *kicsikar,* (bizalmas) *kisvindliz* **4.** (választékos) *elővarázsol* **5.** *fakaszt*
✧ Táj: **2.** *ablézol, kucsor* **3.** *kucsor*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *csal*.

kicsap ◆◆◆ ige *~ni*
1. Egy csapással kiüt valamit valahonnan. *Olyan hevesen csapta ki az ablakot, hogy kitörött az üvege. Kicsapta a kezemből a kanalat.*
2. (Intézményből) valakit fegyelmi úton kizár. *Kicsapták az iskolából a verekedés miatt.*
3. ■ *Kicsapja a biztosítékot*: kiégetve rövidzárlatot okoz. *A rossz vasaló kicsapta a biztosítékot.*
4. (Folyadék) valamin átcsapva ömleni kezd. *Kicsapott medréből a folyó.*
5. (Heves érzelem) előtör, kitör. *Az indulatok kicsaptak medrükből.*
6. (Zaj, füst, láng) előtör. *Füst és láng csapott ki az égő házból.*
7. (Fizikai, kémiai hatás) valamelyik alkotórészt kiválasztja. *A hő kicsapja a fehérjét.*
8. (népi) (Állatot) kihajt a legelőre. *Kicsapta a lovakat a mezőre, csak délután kell befogni őket.*
✧ Szin: **1.** *kiver, kilök* **2.** *eltávolít, kirak,* (tréfás) *kipenderít* **3.** *kiolvaszt,* (bizalmas) *kivág, lecsap* **4.** *kilép, kiömlik, kizúdul, kiárad* **5.** *kiárad* **8.** *kiterel*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *csap*.

kicsapongás ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* (választékos)
Éjszakai mulatozás. *A sok kicsapongás tönkretette egészségét.*
✧ Szin: *dáridó, tivornya, dorbézolás, züllés,* (bizalmas) *lumpolás, kilengés*
✧ Etim: A *kicsapong* igekötős ige (→ *ki* + → *csapong*) származéka.

kicsattan ◆ ige *~ni*
1. Csattanva kinyílik. *Kicsattant a bicska, majdnem elvágta a kezét.*
2. ■ *Majd kicsattan az egészségtől*: duzzad az életerőtől.
✧ Szin: **1.** *kicsapódik, kinyílik* **2.** *virul, ragyog*
✧ Táj: **1.** *kicsaponik*
✧ Ell: **1.** *becsattan, becsukódik* **2.** *senyved, sorvad, hervad, kornyadozik*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *csattan*.

kicserél ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Másikkal, másfélével vált fel valamit. *Kicseréli a régi bútorát újra. Az üzletben kicserélték a hibás készüléket.* • Szólás: (bizalmas) *Olyan, mintha kicserélték volna*: teljesen megváltozott.
2. Kölcsönösen átadnak egymásnak valamit. *Kicserélték egymás közt gyűjteményeiknek azokat a darabjait, amelyekből több példányuk is volt. Kicserélték tapasztalataikat.*
✧ Szin: **1.** *helyettesít, felcserél, vált* **2.** *elcserél, csereberél*
✧ Táj: **1.** *kücserel*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *cserél*.

kicserepesed|ik ◆ ige *~ni*
Érdessé, cserepessé válik. *Kicserepesedett az ajka. Kicserepesedett a virágágy földje a szárazságtól.*

✧ Szin: *fölrepedezik, kiszárad, megrepedezik*
✧ Táj: *kicserepedik, kicserepesül*
✧ Etim: Igekötős ige; → *ki* + *cserepesedik*: a → *cserép* főnév származéka.

kicsi I. ◆◆◆◆◆ mn *~k, ~t,* –

1. Nem elég nagy. *Kicsi neki a ruha. Egy kicsi szobában laknak.*
2. Kevés tagból álló, kevés. *Kicsi a család. Most kicsi a választékunk kesztyűből.*
3. (bizalmas) Nem elég erős, nem képes valamire. *Kicsinek érzi magát a feladathoz.*
4. Kicsinységében kedves. *Szép kicsi ház. Bájos kicsi lány a húgod.*
5. (Kedveskedő megszólításként, említésként:) *Kicsi lányom, gyere ide!*
6. *Egy kicsit* vagy *kicsivel*: kismértékben, egy kevés, kis ideig, kissé. *Maradj még egy kicsit! Egy kicsivel jobb, amióta szedem a gyógyszert.*

✧ Szin: **1.** *kis, kicsiny, apró, pici, parányi, morzsányi, csipetnyi,* (bizalmas) *icipici, picuri, pindurka* **2.** *csekély, jelentéktelen* **3.** *gyönge, erőtlen,* (választékos vagy népi) *kicsiny* • **1.** *Akkora, mint egy légypiszok. Apró, mint a mákszem.*
✧ Táj: **1.** *irinkó-pirinkó, kücsi, kicseny, kicsinykó*
✧ Ell: **1.** *nagy, óriási* **2.** *népes, nagylétszámú, nagyszámú* **3.** *erős, nagy*
✧ Etim: Szórövidüléssel keletkezett a → *kicsiny* melléknév *kicsin* alakváltozatából.
☝ A *kicsi, kicsiny* és a *kis* melléknév használatának különbözőségéről lásd a *kis* szócikket!

kicsi II. ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. (bizalmas) Kisbaba, csecsemő. *Alszik a kicsi, ne lármázzatok!*
2. (Kedveskedő megszólításként:) *Ne félj, kicsim! Gyere, kicsi, menjünk hintázni!*
3. Kisebb méret, mennyiség. *Lerajzolja kicsiben. Kicsiben termesztjük a spárgát.* ■ *Kicsiben játszanak*: kis tételben. • Közmondás: *Ki a kicsit nem becsüli, az a nagyot nem érdemli. Sok kicsi sokra megy*: a kicsi, kis értékű, ha összegyűlik, idővel sok, értékes lesz.

✧ Szin: **1.** *pólyás baba, kisgyermek, apróság,* (bizalmas) *baba, pici,* (választékos) *kisded* **2.** *kicsike, kicsikém,* (ritka) *picinyem, pici, picikém*
✧ Táj: **1.** *csimota, bábó, babuska, kicsinyded* **2.** *babus, bubus*
✧ Ell: **1.** *felnőtt* **2.** *nagyság*
✧ Etim: Szórövidüléssel keletkezett a → *kicsiny* melléknév *kicsin* alakváltozatából.

kicsikar ◆◆◆ ige *~ni*

Kikényszerít valamit. *Kicsikarták a beleegyezését. Erőszakkal csikarták ki belőle a vallomást.*
✧ Szin: *kierőszakol, kizsarol, kiszed, kihúz,* (régi) *kifirtat*
✧ Táj: *kicsavar*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *csikar*.

kicsiny I. ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~t,* – (választékos vagy népi)

Kicsi. *A kicsiny gyermekek önfeledten játszottak.*
✧ Szin: *kis, apró, kevés, parányi, pici* • *Akkora, mint a légypiszok. Apró, mint egy mákszem.*
✧ Táj: *irinkó-pirinkó, kücsi, kicseny, kicsinykó*
✧ Ell: *nagy, óriási*
✧ Etim: Honfoglalás előtti csuvasos típusú török jövevényszó.
☝ A *kicsi, kicsiny* és a *kis* melléknév használatának különbözőségéről lásd a *kis* szócikket!

kicsiny II. ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. (választékos vagy népi) Kisgyermek, főként csecsemő. *A képen egy anya látható a kicsinyével.*
2. (Birtokos személyjellel:) Állat kölyke, fiókája. *A kutya épp a kicsinyeit szoptatja.*

✧ Szin: **1.** *kicsi, pici, apróság, baba,* (választékos) *kisded*
✧ Táj: **1.** *csimota, bábó, babuska, kicsinyded*
✧ Ell: **1.** *felnőtt*
✧ Etim: Honfoglalás előtti csuvasos típusú török jövevényszó.

kicsinyel ◆ ige *~ni*

Nem sokra tart valakit, valamit. *Kicsinyli a fiú érdemeit, pedig szép lett a bizonyítványa.*
✧ Szin: *lebecsül, fitymál, semmibe vesz,* (idegen) *bagatellizál*
✧ Ell: *nagyra tart, nagyra becsül, túlértékel*
✧ Etim: A → *kicsiny* melléknév származéka.
☝ Nem tévesztendő össze a *kicsinyell* igével, amelyet két *ll*-lel írunk. Lásd a következő szócikket!

kicsinyell ◆ ige *~eni*

Az elvárhatónál kisebbnek tart. *A vendég kicsinyellte a bécsi szelet méretét.*
✧ Szin: *kevesell, kevésnek tart*
✧ Ell: *nagynak tart, sokall*
✧ Etim: A → *kicsiny* melléknév származéka.
☝ A *kicsinyel* szó egy *l*-lel írva mást jelent. Lásd az előző szócikket!

kicsinyes ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

1. Kisszerű, a részletekben elvesző. *Kicsinyes gondolkodása van. Kicsinyes módszereket alkalmaz. Kicsinyesen ügyel az apró részletekre, de a nagy összefüggéseket szem elől téveszti.*
2. Anyagiakban szűkkeblű. *Kicsinyes eljárás volt, hogy kamatot kért a barátjától a kölcsönadott pénz után.*
3. Csekély jelentőségű. *Már unalmas, hogy mindig a kicsinyes munkahelyi problémáival hozakodik elő.*
✧ Szin: **1.** *földhözragadt, aprólékoskodó,* (rosszalló) *szőrszálhasogató* **2.** *szűkmarkú, fukar, zsugori,* (durva) *szarrágó* **3.** *jelentéktelen, apró-cseprő,* (bizalmas) *csip-csup*
✧ Táj: **2.** *fukari, kupori, kuporító*
✧ Ell: **1.** *nagylelkű, nagyvonalú* **2.** *gáláns, gavallér, adakozó, bőkezű, nagylelkű, nagyvonalú* **3.** *jelentős, fontos*
✧ Etim: A → *kicsiny* melléknév származéka.

kicsíp ◆ ige *~ni*
1. Csípve kivesz valamit. *Kicsípett egy szem mazsolát a kalácsból.*
2. Kifúj, kimar valamit. *Kicsípte az arcát a szél. Kicsípte az erős mosószer a kezét.*
3. (bizalmas) *Kicsípi magát*: kiöltözik, kicsinosítja magát. *Mész valahova, hogy így kicsípted magad?*
✧ Szin: **1.** *kitép, kiszakít* **2.** *kiszárít, érdessé tesz* **3.** *felcicomázza magát,* (bizalmas) *ünneplőbe vágja magát, keni-feni magát, kirittyenti magát* • **3.** (durva) *Kiöltözik, mint Szaros Pista Jézus nevenapján.*
✧ Táj: **3.** *kicsípekedik*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *csíp*.

kicsoda ◆◆◆◆ kérdő nm *~k, ~t, ~ja*
Ki? Miféle? *Kicsoda is volt ő? Meg szabad kérdeznem, ön kicsoda? Nem tudni, az új szomszéd kicsoda, micsoda.*
✧ Táj: *kicsodás*
✧ Etim: Összetétel: → *ki* kérdő névmás + → *csoda*.

kiderít ◆◆◆◆◆ ige *~eni*
Napvilágra hoz, megállapít valamit. *Valaki majd csak kideríti az igazságot. A rendőrség kideríti, hogy ki a tettes. Néhány régi osztálytársunk lakcímét nem sikerült kideríteni.*
✧ Szin: *kinyomoz, tisztáz, feltár, kibogoz* • *Fényt derít valamire.* (régi) *Felszínre hoz.*
✧ Táj: *kikurkász*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *derít*.

kiderül ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Kitisztul. *Várjunk a sétával, amíg az ég kiderül. Lassacskán kiderült, eloszlottak a felhők.*
2. Kitudódik, elválik. *Hiába titkolod, úgyis kiderül. Majd kiderül, hogy melyik módszer a jobb.*
✧ Szin: **1.** *megjavul, felderül* **2.** *tisztázódik* • **2.** *Fény derül rá. Napvilágra kerül.*
✧ Táj: **1.** *felfeslik*
✧ Ell: **1.** *beborul*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *derül*.

kidolgoz ◆◆◆ ige *~ni*
1. Előkészít, kikészít valamit. *Kidolgozza a nyersanyagot. A rétestésztát jól ki kell dolgozni, alaposan át kell gyúrni.*
2. Összeállít, minden részletében kialakít valamit. *Jogász dolgozza ki az egyesület működési szabályzatát. A fényképész mások felvételeit is kidolgozza, előhívja, másolja és nagyítja.*
3. (bizalmas) (Munkaidőt) végig kitölt. *Ki kell dolgozni a munkaidőt, nem szabad előbb abbahagyni a munkát.*
4. ■ (bizalmas) *Kidolgozza magát* vagy *a lelkét is kidolgozza*: végkimerülésig dolgozik. *Nagyon elfáradt, jól kidolgozta magát. A lelkét is kidolgozza, olyan lelkiismeretes.*
✧ Szin: **2.** *megmunkál, megfogalmaz, megszövegez, szerkeszt, formába önt* **3.** *végigdolgoz* **4.** *agyondolgozza magát*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *dolgoz(ik)*.

kidudorodás ◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. Az a tény, jelenség, hogy valami gömbölydeden kiemelkedik. *A tészta tetejének kidudorodása arra utal, hogy már megsült a sütemény.*
2. Gömbölyded kidomborodás valamin. *Talált egy kidudorodást a feje tetején.*
✧ Szin: **1.** *kidagadás, kiduzzadás, kidülledés, kidomborodás* **2.** *dudor, púp*
✧ Etim: A → *kidudorodik* ige származéka.

kiebrudal ◆◆ ige *~ni* (bizalmas)
Megszégyenítve eltávolít valakit. *A tehetségtelen, tisztességtelen embereket előbb-utóbb kiebrudalják a vezetőségből.*
✧ Szin: *eltávolít,* (bizalmas) *kidob, kipenderít, kiakolbólít, kitessékel* • *Kiteszi a szűrét.*
✧ Etim: Igekötős ige; → *ki* + *ebrudal*: az *ebrúd* összetétel (→ *eb* + → *rúd*) származéka.

kiég ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Elhasználódik, elfogy. *Kiégett a villanykörte. Kiégett a kályhából az olaj.*
2. Égés folytán lyuk keletkezik valamiben, illetve tönkremegy. *Kiégett a nadrágja a cigarettától. Kiégett a biztosíték.*
3. Tűzben megsemmisül. *A tűzvészben teljesen kiégett az épület.*
4. (Növényzet) a melegtől kiszárad. *Aszályos nyáron kiégnek a mezők a szárazságtól.*
5. Égetés által megszilárdul. *A puha agyag cseréppé válik, miközben kiég a kemencében. Kiégtek a korsók a fazekasműhelyben.*
6. (választékos) Elveszíti életkedvét. *A céltalan élettől, a kicsapongó életmódtól hamar kiég az ember.*

✧ Szin: **1.** *elég, kifogy, kialszik* **2.** *kiolvad, kilyukad* **4.** *kisül* **6.** *közönyös lesz,* (választékos) *elfásul* • **3.** *A tűz martaléka lesz. Porrá* vagy *porig ég.*
✧ Táj: **3., 4.** *elsül*
✧ Ell: **1.** *lángra lobban*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *ég*.

kiegészít ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (Hozzátéve valamit vagy valamennyit) kipótol valamit. *Nagymama kiegészítette a zsebpénzemet 5000 Ft-ra. Az elbeszélést kiegészítette egy másik történettel.*

2. *Kiegészítik egymást*: együtt teljesebb egységet alkotnak. *A testvérek jól kiegészítik egymást, az egyik a házimunkában segít szívesen, a másik a kertben szeret dolgozni.*

✧ Szin: **1.** *felkerekít, megtold*
✧ Etim: Igekötős ige; → *ki* + *egészít*: az → *egész* melléknév származéka.

kiegészül ◆◆◆ ige *~ni*

(Valaki, valami hozzáadásával) teljessé válik. *Az újonnan megtudott részletekkel kiegészült a kép. Az angolok a poroszokkal kiegészülve legyőzték Napóleont a waterlooi csatában.*

✧ Szin: *pótlódik, feltöltődik*
✧ Ell: *megfogyatkozik*
✧ Etim: Igekötős ige; → *ki* + *egészül*: az → *egész* melléknév származéka.

kiéget ◆◆ ige *~ni*

1. Lyukasra éget valamit. *A gyufa kiégette a terítőt.*

2. Felperzsel valamit. *A forró júliusi nap kiégeti a legelőket.*

3. Égetéssel kifogyaszt valamit. *Töltsd fel az olajkályhát, ha teljesen kiégetted belőle az olajat!*

4. Égetéssel megkeményít, kiszárít valamit. *A fazekas a kemencében kiégeti a megformázott, puha agyagedényt.*

5. Égetéssel megtisztít valamit. *A kéményt időnként ki kell égetni.*

6. Égetéssel eltávolít valamit. *A bőrgyógyász kiégeti a szemölcsöt.*

✧ Szin: **1.** *kilyukaszt* **2.** *kiszárít, megpörköl, elhervaszt* **3.** *éléget* **5.** *kitisztít,* (választékos, idegen) *kauterizál*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *éget*.

kiegyenlít ◆◆◆◆ ige *~eni*

1. Ellensúlyoz, felold valamit. *Megpróbálja szorgalommal kiegyenlíteni azt a hátrányt, amelybe lassúbb észjárása miatt kerül. Szereti kiegyenlíteni az ellentéteket.*

2. Megfizet valamit. *Mindig időben kiegyenlíti tartozását.*

3. (Sportban:) Döntetlenre változtatja az eredményt. *Az utolsó percben esett góllal kiegyenlített a csapat.*

✧ Szin: **1.** *elsimít, kiegyensúlyoz,* (idegen) *kompenzál* **2.** *visszafizet, rendez, kifizet, leró, kielégít* **3.** *egyenlővé tesz* • **1.** *Egy szintre hoz.* **3.** *Behozza a hátrányt.*
✧ Ell: **2.** *tartozik*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *egyenlít*.

kiegyensúlyozott ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Egyensúlyba hozott. *Csak a jól kiegyensúlyozott mérleg mér pontosan.*

2. Nyugodt. *Kiegyensúlyozott ember, ritkán idegeskedik.*

3. Egyenletes, kiegyenlített. *Kiegyensúlyozott a munkája, a teljesítménye. Kiegyensúlyozott küzdelem folyt a pályán.*

✧ Szin: **1.** (idegen) *egalizált* **2.** *higgadt, békés, harmonikus* **3.** *egyenlő esélyű, folytonos*
✧ Ell: **1.** *változó, pontatlan* **2.** *ideges, nyugtalan, diszharmonikus* **3.** *ingadozó, változó*
✧ Etim: A *kiegyensúlyoz* igekötős ige (→ *ki* + → *egyensúlyoz*) származéka.

kiegyezés ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Megegyezés, megállapodás. *A polgárháborúban szemben álló felek között nem jött létre kiegyezés.*

2. A magyar uralkodó köröknek a Habsburg-dinasztiával kötött megállapodása. *Az 1867-es kiegyezés fordulópontot jelentett Magyarország történetében.*

✧ Szin: **1.** *alku, egyezség, egyezmény,* (idegen) *konkordátum, paktum*
✧ Etim: A → *kiegyezik* ige származéka.

kiegyez|ik ◆ ige *~ni*

1. Megegyezik. *Kölcsönösen engedtek álláspontjukból, végül szerencsésen kiegyeztek.*

2. *Kiegyezik valamivel*: beletörődik, megbékél vele. *Egy kis zúgolódás után kiegyezett a helyzettel.*

✧ Szin: **1.** *megállapodásra jut,* (régi) *paktál* **2.** *belenyugszik valamibe; tudomásul vesz valamit*
✧ Táj: **1.** *kiegyesül*
✧ Ell: **1.** *ellenkezik; eltér a véleménye valamitől* **2.** *fellázad, lázad, méltatlankodik*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *egyezik*.

kiéhezett ◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

Éhezéstől legyengült, éhségtől mohó. *A kiéhezett embert kórházba kellett szállítani. A kirándulás után kiéhezetten estek neki a vacsorának.*

✧ Szin: *éhező, korgó gyomrú, farkaséhes* • *Kilyukad a gyomra az éhségtől. Mardossa az éhség.*
✧ Táj: *eléhült*

✧ Ell: *jóllakott, eltelt*
✧ Etim: Összetétel; → *ki* igekötő + *éhezett*: az → *éhezik* ige származéka.

kiejt ◆◆◆◆ ige *~eni*
1. Valamit véletlenül elereszt, úgy, hogy az leesik. *Ijedtében kiejtette kezéből a tollat.*
2. Úgy ejt el valamit, hogy az valahonnan kiesik. *Kiejtette a zsebkendőjét az ablakon.*
3. Kimond valamit. *Egy hangot sem ejtett ki tegnap óta. Nem tudom kiejteni a nevét, nem tudok spanyolul.*
✧ Szin: **1.** *elenged, leejt* **2.** *kipottyant* **3.** (idegen) *artikulál*
✧ Táj: **1.** *kisuvaszt*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *ejt*.

kiejtés ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
Hangképzés, beszédmód. *Érződik a kiejtésén, hogy melyik vidékről való. Folyékonyan beszél angolul, de nem jó a kiejtése.*
✧ Szin: *tagolás,* (idegen) *artikulálás, akcentus, pronunciáció*
✧ Etim: A → *kiejt* ige származéka.

kielégít ◆◆◆◆◆ ige *~eni*
1. *Kielégít valakit, valamit*: megfelel valakinek, valaminek. *Kielégít téged ez a magyarázat? Az eladó igyekszik kielégíteni a vevők minden kívánságát.*
2. (választékos) *Kielégít valakit*: megadja tartozását valakinek. *Ebből a pénzből ki tudja elégíteni a hitelezőit.*
3. Szerelmi kielégüléshez juttat valakit. *Szenvedélyes szerető, mindig kielégíti a partnerét.*
✧ Szin: **1.** *eleget tesz, teljesít* **2.** *kártalanít; megfizet valamit* **3.** *kielégülést nyújt valakinek*
✧ Táj: **1.** *begyőz, kielégesít* **2., 3.** *kielégesít*
✧ Ell: **2.** *tartozik valakinek*
✧ Etim: Igekötős ige; → *ki* + *elégít*: az → *elég* melléknév származéka.

kielégül ◆◆ ige *~ni*
1. (Vágy) teljesül, és ezáltal megszűnik. *Végre kielégült az a vágya, hogy vezető állásba jusson.*
2. (Szerelmi vágy) beteljesül. *Nem képes kielégülni a szerelemben.*
✧ Szin: **1.** *jóllakik, betelik, megnyugszik valaki* **2.** *elélvez,* (idegen) *ejakulál,* (szleng) *elmegy*
✧ Ell: *kielégítetlen marad*
✧ Etim: Igekötős ige; → *ki* + *elégül*: az → *elég* melléknév származéka.

kiélt ◆ mn *~ek, ~et, ~en*
Fásult (személy), illetve ilyen emberre jellemző. *Kiélt ember, sokat dorbézolt. Kiélt arcán látszik, hogy már mindent kipróbált, s már nem talál élvezetet semmiben.*
✧ Szin: *életunt, megcsömörlött,* (választékos) *kiégett,* (idegen) *enervált*
✧ Ell: *üde, friss, ártatlan*
✧ Etim: Összetétel; → *ki* igekötő + *élt*: az → *él* ige származéka.

kiemel ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Felemelve kivesz valamit. *Kiemeli a bőröndöt a csomagtartóból. Kiemel egyet a sok közül.*
2. Felszínre hoz valamit. *Daruval emelték ki az elsüllyedt hajót.*
3. Felemelve elmozdít valamit a helyéről. *Kiemelték az ajtót, mert megvetemedett.*
4. (választékos) Jobb helyzetbe juttat valakit. *Kiemelte a nyomorúságból szegény öreg szüleit, amikor jó álláshoz jutott.*
5. Feldolgozásra kiválaszt valamit. *A drámaíró kiemelt egyes részleteket a regényből.*
6. Nagyobb nyomatékkal említ valamit. *Kiemeli a tantárgy fontosságát, jelentőségét.*
7. Jobban láthatóvá tesz valamit. *A sötét háttér kiemeli a fehér szobrot.*
✧ Szin: **1.** *kihúz* **2.** *kihúz, kihalász* **3.** *leemel* **4.** *pártfogol,* (választékos) *felemel, felkarol* **6., 7.** *kidomborít, hangsúlyoz* • **4.** *Nyomorba dönt* vagy *taszít valakit.*
✧ Ell: **1–3.** *visszatesz, visszarak* **4.** *elnyom,* (választékos) *letaszít* **6.** *elfed, elrejt, elhallgat* **7.** *elnyom*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *emel*.

kiemelkedő ◆◆◆◆ mn *~k, ~t, ~en*
Különösen jó, kiváló. *Kézilabdázóink kiemelkedő eredményt értek el a versenyen.*
✧ Szin: *kitűnő, kimagasló, nagyszerű,* (idegen) *eminens*
✧ Ell: *rossz, elégtelen, jelentéktelen*
✧ Etim: A *kiemelkedik* igekötős ige (→ *ki* + → *emel*-*kedik*) származéka.

kienged ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Kiereszt, szabadon enged valamit, valakit. *Engedd ki a kutyát az udvarra! Karácsonyra kiengedték a börtönből. Nem szabad kiengedned a kezedből ezt a lehetőséget.*
2. (Fagyos föld, tárgy) felenged. *Akkor vetjük a tavaszi mákot, amikor kienged a föld.*
✧ Szin: **1.** *kibocsát, szabadon bocsát, szabadlábra helyez; elszalaszt* **2.** *felmelegszik, megenyhül, felolvad*
✧ Ell: **1.** *bezár, fogva tart; megfog* **2.** *megfagy*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *enged*.

kiengesztel ◆◆ ige *~ni*
Megbékít valakit, eléri, hogy ne haragudjék. *Hiába próbálták kiengesztelni a vérig sértett embert.*
✧ Szin: *kibékít, lecsillapít,* (kissé régi) *megkövet*

✧ Ell: *megharagít, feldühít*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *engesztel*.
kiépít ◆◆◆◆ ige *~eni*
1. Építéssel befejezetté tesz valamit. *A gazdaság központját egész kis várossá építették ki. Modern közúti hálózatot építettek ki.*
2. Létrehoz valamit. *A jó ügynök szerteágazó kapcsolatrendszert épít ki.*
✧ Szin: **1.** *kibővít, fejleszt* **2.** *kialakít, létesít, megteremt*
✧ Ell: **1.** *sorvaszt, visszafejleszt* **2.** *megszüntet, megsemmisít, leépít*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *épít*.
kiér ◆◆ ige *~ni*
1. Kijut valahonnan, időben odaér valahova. *Erre gyorsan kiérsz a folyópartra. Nem érsz ki a vonathoz, ha nem indulsz rögtön.*
2. Kinyúlik valahova, tart valameddig. *Olyan sokan állnak sorba a boltban, hogy a sor vége kiér az utcára.*
✧ Szin: **1.** *eljut, elérkezik* **2.** *kiterjed*
✧ Táj: **1.** *kijér*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *ér*.
kies ◆◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, –* (választékos)
1. Szép, vonzó. *A kies táj minden kirándulót elbűvölt.*
2. (ritka) Elhagyatott, távoli. *Nagyon kies helyen lakik, nincs tömegközlekedés a közelben.*
✧ Szin: **1.** *kellemes, gyönyörű, elragadó,* (választékos) *idilli* **2.** *félreeső, eldugott,* (választékos) *sivár, kietlen, puszta*
✧ Ell: **1.** *sivár, kietlen*
✧ Etim: A → *kietlen* melléknév tövével azonos, önállóan nem adatolható, tisztázatlan eredetű szótő származéka.
kieszel ◆◆ ige *~ni*
Ravaszul kigondol, kitervel valamit. *Sikerült kieszelned valami megoldást?*
✧ Szin: *kitalál, kiokoskodik,* (bizalmas) *kiagyal, kiötöl, kifőz, kisüt, kiókumlál, kispekulál, kifundál*
✧ Etim: Igekötős ige; → *ki* + *eszel*: az → *ész* főnév származéka.
kieszközöl ◆◆◆ ige *~ni*
Valakinek a közbenjárásával elér valamit. *Csak nagy sokára sikerült kieszközölni, hogy a bizottság legalább megtárgyalja a javaslatot. Ügyes ember, hamar kieszközli azt az engedélyt.*
✧ Szin: *kijár, megszerez, elintéz*
✧ Etim: Igekötős ige; → *ki* + *eszközöl*: az → *eszköz* főnév származéka.
kietlen ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül* (választékos)
Puszta, sivár. *Kietlen vidéken jártunk, mindenfelé csak kopár sziklák.*
✧ Szin: *elhagyatott, eldugott, lakatlan*
✧ Ell: *kellemes, szép, vonzó, megkapó, elragadó, gyönyörű,* (választékos) *idilli, paradicsomi*
✧ Etim: A → *kies* melléknév tövével azonos, önállóan nem adatolható, tisztázatlan eredetű szótő származéka.
kifakad ◆◆◆ ige *~ni*
1. (Gennyes seb) kinyílik és nedvedzeni kezd. *Kifakadt a kelés a nyakán.*
2. (Rügy, bimbó) kinyílik. *Holnapra kifakad a bimbó.*
3. Indulatos szavakban tör ki. *Türelmét vesztve kifakadt.*
✧ Szin: **1.** *felfakad, felreped, megnyílik* **2.** *kibomlik, kipattan, kifeslik* **3.** *felcsattan* • **3.** *Megmondja a magáét. Elönti a méreg* vagy *az epe.* (bizalmas) *Kiborítja a bilit.*
✧ Táj: **1., 2.** *küfokad, kifakadozik*
✧ Ell: **2.** *becsukódik*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *fakad*.
kifárad ◆◆◆ ige *~ni*
1. Nagyon elfárad. *Kifáradt a szokatlan testi munkától.*
2. (Udvarias felszólításban:) kimegy. *Fáradjon ki a teraszra!*
3. (Anyag, alkatrész) nem bírja már a terhelést. *A régóta használt alkatrész anyaga kifáradt.*
✧ Szin: **1.** *eltörődik, kimerül,* (bizalmas) *kidöglik* **3.** *elkopik, elhasználódik, tönkremegy*
✧ Táj: **1.** *kitikkad*
✧ Ell: **1.** *kipiheni magát* **2.** *befárad, bejön*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *fárad*.
kifejez ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Kimond, szavakba foglal valamit. *Nem tudom kifejezni, milyen boldog vagyok. Bonyolultan fejezte ki magát, nyakatekerten beszélt.*
2. (Értéket) meghatároz. *Ezt nem lehet pénzben kifejezni.*
3. Érzékeltet valamit. *Füttyel fejezték ki nemtetszésüket.*
4. Mutat, tükröz valamit. *Arca csalódást fejez ki.*
✧ Szin: **1.** *kifejt, megfogalmaz* **3.** *sejtet* **4.** *ábrázol, megjelenít, visszaad* • **1.** *Szavakba önt. Kifejezésre juttat.* **3.** *Tudtul ad.*
✧ Táj: **1.** *kifejel*
✧ Etim: Igekötős ige; → *ki* + *fejez*: a → *fej* ige származéka.
kifejezés ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Az a cselekvés, művelet, hogy valamit kifejeznek. *Az arcjáték az egyik leghatásosabb módja az érzelmek kifejezésének.*
2. Több szóból álló nyelvi egység. *Olyan kifejezést használt, amelyet nem értettem.*
3. ■ *Kifejezésre juttat valamit*: kifejezi, szavakba foglalja, (ki)nyilvánítja. *Hangosan kifejezésre juttatta nemtetszését.* | *Kifejezésre jut valami*: kifejeződik, megnyilvánul. *Öltözködésében kifejezésre jut eredeti egyénisége.*
✧ Szin: **1.** *megnyilvánulás, kinyilvánítás* **2.** *szókapcsolat, fordulat, szófordulat,* (idegen) *frázis*
✧ Etim: A → *kifejez* ige származéka.

kifejezéstelen ◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül*
Közönyös, üres (tekintet, arc). *A tetten ért bűnöző kifejezéstelen tekintettel meredt maga elé. Kifejezéstelen arca nem árult el semmilyen érzelmet.*
✧ Szin: *rezzenéstelen, bamba, semmitmondó; üveges* (tekintet)
✧ Ell: *életteli, kifejezésteli, kifejező*
✧ Etim: A → *kifejezés* főnév származéka.

kifejlőd|ik ◆◆◆ ige *~ni*
1. Kialakul, eljut valamely fejlettségi fokra. *A petesejtből kifejlődik a magzat. A búza már kifejlődött.*
2. Kibontakozik, elhatalmasodik. *Mire kifejlődik a zenei tehetsége, addigra saját hegedűt kap. A betegsége még nem fejlődött ki, még nem tudják megoperálni.*
3. (Eszme, irányzat) létrejön. *Új művészeti irányzat fejlődött ki a század végére.*
✧ Szin: **1.** *keletkezik, alakot ölt, fölcseperedik; megérik, beérik* **2.** *megérik, beérik* **3.** *keletkezik*
✧ Táj: **1.** *kikupálódik* **2.** *kivakarodik, kikupálódik*
✧ Ell: **1.** *visszamarad, visszafejlődik* **2.** *visszafejlődik*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *fejlődik*.

kifejt ◆◆◆◆◆ ige *~eni*
1. (Babot, borsót) kibont a hüvelyéből, (magot) gyümölcsből kiszed. *Kifejti a borsót, borsóleves lesz ebédre. Ki kell fejteni a meggyet a lepényhez.*
2. Varrást fölfejtve kibont valamit. *Ki kell fejteni a nadrágból a hibás cipzárat.*
3. Fejtéssel kitermel valamit. *Bezárják a bányát, mert mind kifejtették a kitermelhető szenet.*
4. (választékos) Valamely tulajdonságát, képességét érvényre juttatja. *Hatást fejt ki. Kamaszkora miatt ellenállást fejt ki mindenben és mindenkivel szemben.*
5. Részletezve előad valamit. *Csak néhány szót szólt, nem fejtette ki mondanivalóját.*
✧ Szin: **1.** *hüvelyez, kihánt, kihámoz* **2.** *felbont* **3.** *kibányász* **4.** (választékos) *kibontakoztat* **5.** *ismertet, értelmez, megmagyaráz, taglal, érthetővé tesz, megvilágít*
✧ Táj: **1.** *csumál, kipirgál*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *fejt*.

kificamod|ik ◆ ige *~ni*
1. (Ízülettel illeszkedő csont) kiugrik a helyéből. *Kificamodott a bokája.*
2. (tréfás) ■ *Kificamodik a nyelve*: nehezen mond ki valamit. *Nem tudja kimondani az idegen szavakat, majd kificamodik tőlük a nyelve.*
3. (bizalmas) (Szellemi képesség, tulajdonság) eltorzul. *Kificamodott az ízlése, hatvanévesen rikító ruhákban kezdett járni.*
✧ Szin: **1.** *kifordul, kimegy a helyéből, kirándul, kibicsaklik* **3.** (bizalmas) *elferdül*
✧ Táj: **1.** *kificamlik, kicsuklad, kicsukik, csikkan*
✧ Ell: **1.** *helyreugrik, visszaugrik*
✧ Etim: Igekötős ige; → *ki* + *ficamodik*: hangutánzó-hangfestő eredetű szó.

kifizet ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Teljesen megfizet valamit. *Nincs elég pénze, nem tudja kifizetni az ebédet. Kifizeti a számlát. Mindig időben kifizeti a tartozását.*
2. *Kifizet valakit*: kiadja valakinek a járandóságát, bérét. *Az építkezésen minden este ki kell fizetni a segédmunkásokat.* ■ *Aprópénzzel fizet ki valakit*: **a)** kevesebbet fizet, ad, mint amennyi jár neki **b)** ellátja a baját valakinek. | *Ígéretekkel fizet ki valakit*: csak ígérget neki.
✧ Szin: **1.** *megad, rendez, kiegyenlít,* (bizalmas) *kiguberál, leszurkol,* (szleng) *letejel*
✧ Ell: *tartozik*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *fizet*.

kifizetőd|ik ◆ ige *~ni*
Megéri a fáradságot, megtérül. *Kifizetődött a sok munka, összegyűlt a pénzünk egy lakásra. Kifizetődött a pénzbefektetés, szép hasznot hozott.*
✧ Szin: *jövedelmez,* (bizalmas) *bejön*
✧ Etim: Igekötős ige; → *ki* + *fizetődik*: a → *fizet* ige származéka.

kifli ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
1. Sarló alakú péksütemény. *Kiflit vagy zsömlét kérsz reggelire?*

2. Ilyen alakú egyéb, sós vagy édes sütemény. *Sonkás kiflit csomagoltam uzsonnára. Diós és vaníliás kifli volt a zsúron.*
✧ Szin: (régi) *szarvas*
✧ Táj: *szarvacska*
✧ Etim: Német, közelebbről bajor-osztrák jövevényszó.
✧ Ö: búr + kifli

kifog ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. (Horoggal) megfog, kivesz valamit a többi közül. *Kifogott egy pontyot a tóból. Kifogott egy bárányt a nyájból.*
2. (Igavonó állatról) leveszi a szerszámot, amellyel be volt fogva. *Kifogja a lovat a szekérből.*
3. (bizalmas) Jó vagy kellemetlen dolgot, személyt osztályrészül kap. *Szép időt fogtunk ki. Ezt a nehéz munkát jól kifogtuk. Jól kifogtuk ezt a kétbalkezest.*
4. ■ *Kifog valakin, valamin valami*: nem bír vele. *Rajtam nem fogsz ki! Kifogott rajta a bor.*
✧ Szin: **1.** *kihalász, kivon, kihúz* **2.** *leszerszámoz* **3.** *ráakad valamire, valakire; hozzájut valamihez, valakihez;* (bizalmas) *kijut valakinek; kikap valamit, valakit* **4.** *úrrá lesz; legyőz valakit* • **4.** *Túljár az eszén.*
✧ Táj: **4.** *kicsíp valakin*
✧ Ell: **1.** *bedob, visszadob, visszatesz* **2.** *befog, felszerszámoz*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *fog*.

kifogás ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. Az a tevékenység, hogy valakit, valamit kiemelnek, kivesznek valahonnan. *A nagy hal kifogásához minden erejére szüksége volt.*
2. (Igavonó állat) leszerszámozása. *A lovak kifogása után leszedte a szekérről a csomagokat.*
3. Mentségül említett ok. *Mindig tud valami kifogást, ha dolgozni kell.* • Közmondás: *Jó kifogás sose rossz.*
4. Rosszalló észrevétel. *Nem volt semmi kifogása a terv ellen.*
✧ Szin: **1.** *kihúzás, kihalászás, kiemelés* **3.** *mentség, kibúvó,* (bizalmas) *kiskapu* **4.** *rosszallás, ellenvetés, elítélés, hibáztatás*
✧ Ell: **2.** *befogás* **4.** *helyeslés, elfogadás*
✧ Etim: Latin mintára keletkezett összetétel; → *ki* igekötő + *fogás*: a → *fog* ige származéka. Első két jelentésében a → *kifog* ige származéka.

kifogásol ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
Helytelenít valamit. *Azt kifogásolta csak az új épületben, hogy nem elég biztonságos a lépcső korlátja.*
✧ Szin: *sérelmez, rosszall, hiányol* • *Szóvá tesz. Panaszt emel. Kifogást tesz valami ellen.*
✧ Táj: *panaszolkodik*
✧ Ell: *elfogad, tudomásul vesz; megelégszik valamivel*
✧ Etim: A → *kifogás* főnév származéka.

kifogástalan ◆◆◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*
Hibátlan, tökéletes. *Kifogástalanul dolgozik. A jegyzőkönyv kifogástalan, a bírónő is elfogadta. Pisti kifogástalanul viselkedik a vendégségben.*
✧ Szin: *kiváló, helyes, szabályos, feddhetetlen,* (bizalmas) *tipp-topp*
✧ Ell: *hibás, rossz, kifogásolható*
✧ Etim: A → *kifogás* főnév származéka.

kifogy ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. (Készlet) elfogy. *A sarki boltban kifogyott a cukor. Kifogyott a tinta a tollából.*
2. (Edény, tartály) üres lesz. *Kifogyott a cukortartó.*
3. *Kifogy valamiből*: a rendelkezésre álló mennyiség végére ér. *Kifogytam minden olvasnivalóból.* ■ *Kifogyott a béketűrésből*: elfogyott a türelme.
✧ Szin: **1.** *elapad, elkel* **2.** *kiürül, kimerül*
✧ Táj: **1., 2.** *kifogyódik* **3.** *kimelled, kifogyódik*
✧ Ell: **1., 2.** *tele van* **3.** *van*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *fogy*.

kifolyólag ◆◆◆◆ nu (hivatalos)
Valamiből kifolyólag: valaminek a következtében. *A balesetből kifolyólag mozgássérült lett.*
✧ Szin: *következőleg; valaminek eredményeként, folyományaként, következményeképpen;* (ritka) *kifolyóan*
✧ Etim: A → *folyik* ige igekötős megszilárdult ragos alakulata.

kifordít ◆◆◆ ige *~ani*
1. Úgy vesz fel valamit, hogy a belső oldala legyen kívül. *Kifordítja a subáját.*
2. Felfordítva kiönti valaminek a tartalmát. *Kifordítja a kosarat, amikor hazaér a piacról.*
3. Ásó vagy más eszköz a talajból felszínre hoz valamit. *Régi csontokat fordított ki a földből az eke.*

4. ■ *A földet is kifordítaná a sarkaiból*: erőszakkal mindent megváltoztat.
5. Félremagyaráz valamit. *Kifordítja a szavaimat.*
✧ Szin: **1.** *kifelé fordít* **2.** *kidönt, kiborít, felbillent* **3.** *kiás, kihoz, kiszánt, feltúr* **4.** *felfordít* **5.** *elferdít, kiforgat*
✧ Táj: **2.** *kiserít*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *fordít*.

kifordul ◆◆◆ ige *~ni*
1. Forduló mozgással kiesik valamiből. *Megrázta a zsákot, s egy mackó fordult ki belőle.*
2. A belső oldal kerül kívülre. *Kifordult a zoknija, amikor levette.* ■ *Kifordul a gyomra*: undor fogja el. *Olyan rossz szag van itt, hogy kifordul az ember gyomra.*
3. Az elengedéstől hirtelen kiesik valahonnan. *Kifordult a kezéből a toll.* ■ *Kifordul a szájából*: hirtelen elmegy tőle az étvágya. *A hallottaktól kifordult az étel a szájából.*
4. Felszínre kerül. *Az ásó nyomán egy vaspatkó fordult ki a földből.*
5. Valamilyen irányba fordulva kijön. *Egy nő fordult ki az üzletből.*
6. Egy fordulattal kijön a helyéről. *Kifordult a kapu a sarkából.*
✧ Szin: **1.** *kigurul, kihullik* **2.** *visszájára fordul,* (gyomor) *émelyeg, felkavarodik, felfordul* **3.** *kihullik*
✧ Táj: **1.** *kihemperedik* **4.** *kiguvad*
✧ Ell: **1.** *befordul, begurul* **2.** *visszafordul* **5.** *bemegy, visszafordul* **6.** *visszafordul*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *fordul*.

kiforgat ◆◆◆ ige *~ni*
1. Kicsavarva kiszed, kívülre fordít valamit. *A kistestvére az összes baba karját kiforgatta. Pénzt keresve kiforgatta a zsebeit.*
2. *Kiforgat valakit valamiből*: csalással ravaszul megfosztja tőle, megszerzi. *Kiforgatták a vagyonából, egyszóval kisemmizték.*
3. Teljesen megváltoztat valakit. *A szerelem kiforgatta régi énjéből.*
4. *Kiforgat valamit*: elferdíti az értelmét. *Állandóan kiforgatod a szavaimat.*
5. (bizalmas) Alaposan kifaggat valakit. *Jól kiforgatták a kihallgatáson.*
✧ Szin: **1.** *kifordítgat* **2.** *kifoszt, kiszipolyoz* **3.** *kivetkőztet, kimozdít* **4.** *elferdít, félremagyaráz, kifacsar, eltorzít* **5.** *kikérdez,* (bizalmas) *megforgat* • **5.** *Sarokba szorít.*
✧ Táj: **2.** *kiemészt*
✧ Etim: Igekötős ige; → *ki* + *forgat*: a → *fordít*, → *fordul* igék tövével azonos ősi, hangutánzó-hangfestő szótő származéka.

kiforr ◆◆ ige *~ni*
1. Valaminek erjedése, forrása végbemegy. *Még nem forrt ki az új bor.*
2. Erjedés közben kifolyik. *Kiforrt a must az üvegből.*
3. (választékos) *Kiforrja magát*: éretté, kiegyensúlyozottá válik. *Mire elvégzi az egyetemet, megkomolyodik, kiforrja magát. Addig nem érdemes belépni az új egyesületbe, amíg ki nem forrotta magát.*
✧ Szin: **2.** *kifut, kibugyog, kibuzog* **3.** *megérik, kialakul, kifejlődik*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *forr*.

kifoszt ◆◆◆◆ ige *~ani*
1. Kirabol valamit, valakit, ellop, elvesz, kiszed valamit valakitől vagy valahonnan. *Rablók állták az útját és kifosztották. Távollétében kifosztották a lakását. Kifosztották a madárfészket, elvitték a tojásokat.*
2. *Kifoszt valakit*: fondorlatosan megszerzi tőle az értékeit, vagyonát. *Jólelkűségét kihasználva rokonai valósággal kifosztották. Kifosztották az este, kártyán minden pénzét elnyerték.*
✧ Szin: **1.** *kirabol,* (bizalmas) *kirámol, kipakol, megkopaszt* **2.** *kisemmiz,* (bizalmas) *megkopaszt, kipakol*
✧ Táj: *mezgel, kimezgel*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *foszt*.

kifőz ◆◆◆ ige *~ni*
1. Forrásban levő vízben tisztává tesz valamit. *Hatékony mosószer hiányában ki kell főzni a ruhát.*
2. Forró vízben megfőz valamit. *Kifőzi a tésztát a pörkölthöz.*
3. (bizalmas, rosszalló) Kitalál valamit. *Ravasz tervet főzött ki, hogy tőrbe csalja.*
✧ Szin: **1.** *fertőtlenít, átgőzöl, csírátlanít, sterilizál* **2.** *felforral* **3.** *kiötöl, kieszel, kiagyal,* (bizalmas) *kifundál, kisüt*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *főz*.

kifullad ◆◆ ige *~ni*
Megerőltetéstől elfogy az ereje, nehezen kap levegőt. *Kifulladt a futásban, elfogyott a levegője. Pihennie kell, mert kifulladt a nehéz munkában.*
✧ Szin: *kidől, kifárad, elpilled,* (bizalmas) *kipurcan,* (durva) *kidöglik*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *fullad*.

kifutó ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. (régi) Fiatal férfi alkalmazott. *Az üzlet egy kifutóval szállíttatja házhoz az árut.*
2. Fedetlen, bekerített térség, ahol szabadon mozoghatnak az állatok. *Az állatkerti állatoknak kifutójuk is van.*
3. Hosszú, betonnal burkolt terület. *Az induló repülőgép már a kifutón van.*
4. Hosszúkás dobogó, amelyen a modellek a divatbemutatón bemutatják az új tervezésű ruhákat. *Furcsa, földig érő selyemruhában és fejdíszben kellett végigsétálnia a kifutón.*
✧ Szin: **1.** (régi) *küldönc,* (idegen) *boy* **2.** *karám* **3.** *leszállópálya, kifutópálya*

✧ Etim: A *kifut* igekötős ige (→ *ki* + → *fut*) származéka.
☝ A *boy* szinonima kiejtése: [boj].

kifürkész ◆◆ ige *~ni* (választékos)
Óvatosan körülnézve felderít valamit. *Mielőtt az őz kilép a tisztásra, kifürkészi, hogy nincs-e a közelben ellenség.*
✧ Szin: *kikutat,* (választékos) *kikémlel,* (bizalmas) *kiszimatol, kiszagol*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *fürkész*.

kifüstöl ◆◆ ige *~ni*
1. Füstöléssel kiűz valamit valahonnan. *Kifüstölik a rókát a lyukából.*
2. Füstöléssel fertőtlenít valamit. *Régebben járvány idején a beteg szobáját kifüstölték.*
3. Elűz valakit valahonnan. *Elfoglalták a kedvenc játszóhelyünket, de mi kifüstöljük onnan őket.*
✧ Szin: **2.** *kitisztít* **3.** *elkerget, elüldöz, elzavar*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *füstöl*.

kifütyül ◆◆◆ ige *~ni*
Füttyel jelzi, hogy valaki, valami nem tetszik neki. *A hallgatóság kifütyülte a gyenge szónokot.*
✧ Szin: (régi) *abcúgol*
✧ Ell: *éljenez*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *fütyül*.

kigondol ◆◆◆ ige *~ni*
Kieszel valamit. *Kigondoltam, hogy mit kell tennünk.*
✧ Szin: *kiötöl, kitervel, kitalál,* (bizalmas) *kiagyal, kifundál*
✧ Táj: *kifineszel*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *gondol*.

kígyó ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. A hüllők osztályába tartozó, lábatlan, gerinces állat. *A kígyó egészben nyeli le a táplálékát.*
2. (rosszalló) Hálátlan, gonosz személy. *Hűtlen, álnok kígyó volt Gertrudis királynő a drámában.* • Szólás: *Kígyót-békát kiabál valakire*: minden rossznak elmondja. | *Kígyót melengetett a keblén*: olyan személyt pártfogolt, aki később ellene fordult.
✧ Szin: **2.** (rosszalló) (nő:) *áspiskígyó, hárpia*
✧ Etim: Valószínűleg ősi, uráli kori szótő magyar nyelvi képzéssel.

kígyóz|ik ◆◆◆ ige *~ni*
1. Hosszan, kanyarogva halad. *Az út a hegyek között kígyózott.*
2. Tekergőzik, jobbra-balra csavarodik. *Füst kígyózik a kéményből.*
✧ Szin: *kunkorodik, tekereg*
✧ Etim: A → *kígyó* főnév származéka.

kigyullad ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Égni kezd. *Kigyulladt a szalmakazal.*
2. Világítani kezd. *Kigyulladtak a fények a házakban.* ■ (választékos) *Világosság gyulladt ki a fejében*: megvilágosodott előtte a dolog.
3. ■ (választékos) *Kigyullad az arca valamitől*: lángba borul, kipirul. *Kigyulladt az arca a szégyentől.*
✧ Szin: **1., 2.** *felgyullad, meggyullad* **3.** *elpirul,* (választékos) *kigyúl*
✧ Ell: **1., 2.** *kihúny, elalszik* **3.** *elfehéredik*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *gyullad*.

kihágás ◆◆◆ ige *~ok, ~t, ~a* (hivatalos, kissé régi)
Az államigazgatás rendjének pénzbírsággal büntetendő megsértése. *1955-ig a jogi nyelvben a szabálysértésnek kihágás volt a neve. Kihágást követett el.*
✧ Szin: *törvényszegés, rendbontás, vétség*
✧ Etim: Összetétel; → *ki* igekötő + *hágás*: a → *hág* ige származéka.

kihagy ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Mellőz valakit, valamit. *Ha játszotok, ne hagyjátok ki a kistestvéreteket sem! Két verset kihagytak a műsorból.*
2. Kifelejt valamit valamiből. *Kihagyott egy szót a versből. Kihagyta a sót a levesből.*
3. (bizalmas) Elszalaszt valamit. *Ilyen jó lehetőséget nem szabad kihagyni.*
4. Működésében egy ütem, mozzanat kimarad. *Kihagy a motor, fogy a benzin. Kihagy az agyam, nem mindenre emlékszem.*
✧ Szin: **1.** *kirekeszt; töröl, kihúz* **2.** *átugrik* **3.** *elmulaszt,* (bizalmas) *elpuskáz* **4.** *akadozik, megakad, elakad, szünetel*
✧ Ell: **1., 2.** *számításba vesz; számol valakivel, valamivel*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *hagy*.

kihal ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. (Emberi közösség, állatfaj) minden tagja meghal. *Kihalt az egész család. A dinoszauruszok a lehűlés miatt haltak ki.*
2. (választékos) Kopár, téli külsőt ölt, illetve elnéptelenedik. *Lassan kihal a vidék. Kihal az utca este tíz után.*
3. (Foglalkozási ág) megszűnik. *Kihalt ez a mesterség.*
4. (választékos) Megszűnik valamilyen érzés, tulajdonság valakiben. *Kihalt belőle a jókedv.*
✧ Szin: **1.** *kipusztul, kimúlik, megsemmisül, kivész* **2.** (választékos) *élettelenné válik* **3.** *elavul* **4.** (választékos) *kivész; kiég*

✧ Ell: **1.** *életre kel, sokasodik, szaporodik, újraéled* **2.** (választékos) *benépesül, újraéled* **3.** *újraéled* **4.** (választékos) *újraéled, fellángol*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *hal*.

kihallgat ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Részletesen kikérdez valakit, és vallomását jegyzőkönyvbe foglalja. *A rendőrségen kihallgatják a gyanúsított személyt.*

2. Titokban végighallgat valakit. *Kihallgatta a szülei beszélgetését.*

✧ Szin: **1.** *vallat, faggat, kérdőre von* **2.** *kifülel, lehallgat*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *hallgat*.

kihámoz ◆◆ ige *~ni*

1. Kibont valamit valamiből. *Kihámozta héjából a gesztenyét.*

2. (bizalmas) *Kihámozza magát valamiből*: (ruhából) nehézkesen kibújik. *Nagy nehezen kihámozta magát a téli ruhákból.*

3. Hosszas fejtöréssel megért valamit. *Üggyel-bajjal kihámozta a szöveg értelmét.*

✧ Szin: **1.** *meghámoz, kihüvelyez, kifejt, hánt* **2.** *levetkőzik*
✧ Táj: **1.** *toklászol*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *hámoz*.

kihangosít ◆◆ ige *~ani*

1. (Telefont, illetve az azon érkező hangot) hangszóróval fülhallgató nélkül, illetve a telefonkagylónak vagy telefonkészüléknek a fülhöz tartása nélkül is hallhatóvá tesz. *Autóvezetés közben nem szabad kézben tartani a telefont, ki kell hangosítani.*

2. (Beszédet, zeneművet stb.) hangszóróval hangosabbá, illetve a helyiségen kívül állók számára is hallhatóvá tesz. *Hiába hangosították ki az előadást, a hátsó sorokban továbbra sem lehetett jól hallani. Kihangosították a koncertet, hogy azok is hallják, akik a kapun kívül rekedtek.*

✧ Etim: Igekötős ige; → *ki* + *hangosít*: a → *hangos* melléknév származéka.

kihantol ◆ ige *~ni* (hivatalos, választékos)

(Sírt, holttestet) vizsgálat vagy újratemetés céljából kiás. *Kihantolták a holttestet, hogy a családi sírboltba helyezzék.*

✧ Szin: (idegen) *exhumál*
✧ Ell: *eltemet, elföldel,* (választékos) *elhantol*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *hantol*.

kihasznál ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. A maga javára fordít valamit. *Kihasználja a megfelelő alkalmat.*

2. (rosszalló) *Kihasznál valakit*: élősködik valakin, hasznot húz gyengeségéből. *Nem szereti, csak kihasználja a barátnőjét.*

3. Megfelelő módon hasznosít valamit. *Kihasználják a földet és a bányát ebben a városban.*

4. (rosszalló) Kimeríti valaminek a termőképességét. *Teljesen kihasználták a talajt, ma már nem terem meg rajta semmi.*

✧ Szin: **1.** *felhasznál, megragad, kiaknáz; él valamivel* **2.** (rosszalló) *kiuzsoráz, kizsigerel, kiszipolyoz* **3.** *kiaknáz* **4.** (rosszalló) *kiuzsoráz, kizsigerel, kiszipolyoz; élősködik valamin* • **1.** *Üstökön ragadja az alkalmat* vagy *a szerencsét.* **2.** *A hátán kapaszkodik föl.*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *használ*.

kiházasít ◆ ige *~ani*

Hozománnyal ellátva férjhez ad valakit. *Kiházasítja a lányát.*

✧ Szin: (népi) *kistafíroz*
✧ Táj: *kiparafernizál*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *házasít*.

kihever ◆◆◆ ige *~ni*

1. *Kihever valamit*: addig fekszik, pihen, amíg fel nem gyógyul valamiből. *Kiheverte a balesetet, már törött karja se fáj. Gyorsan kiheveri János a betegséget, ha betartja az orvos utasításait.*

2. *Kihever valamit*: (csapást, veszteséget átvészelve) visszanyeri fizikai, lelki egyensúlyát, eredeti állapotát. *Az ország nehezen heverte ki a háborús károkat. Évekig nem heverte ki anyja halálát.*

✧ Szin: **1.** *felépül, felgyógyul, erőre kap; kilábal, magához tér valamiből* **2.** (kárt) *helyrehoz,* (veszteséget) *pótol; magához tér valamiből* • **2.** *Kimászik a slamasztikából.*
✧ Táj: **1.** *kiheveri magát; kiverődik* **2.** *pendül*
✧ Ell: *belepusztul, belehal valamibe*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *hever*.

kihívás ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Az a cselekvés, hogy valamit, valakit (valahonnan) kihívnak. *A baleset után a mentők kihívása volt az első teendő. Az esti előadás zajos sikerrel, a művészek többszöri kihívásával végződött.*

2. Felszólítás versenyre, küzdelemre. *A szomszéd iskola csapata elfogadta a kihívást.*

3. Kihívó, másokat ingerlő szándék, magatartás. *Kihívás volt a hangjában. Kihívás volt, ahogy félmeztelenül kifeküdt a strandra.*

4. (Fv bizalmas) (Film) előhívása. *Nem annyira bonyolult dolog egy filmnek a kihívása.*

✧ Szin: **1.** *kicsődítés* **2.** *felhívás, felkérés* **3.** (idegen) *provokáció, provokálás*
✧ Táj: *kihíjás*

✧ Ell: **1.** *beküldés* **2.** *elfogadás*
✧ Etim: A *kihív* igekötős ige (→ *ki* + → *hív*) származéka.

kihord ◆◆◆ ige *~ani*

1. Rendszerint több részletben kint levő helyre visz, szállít valamit. *Az étkezőből kihordja az edényt a konyhába vacsora után.*

2. (Küldeményt, árut) több helyre, illetve rendszeresen kézbesít. *A postás kihordja a leveleket. A betegeknek kihordják az ebédet.*

3. (Hírt, titkot) rendszeresen kivisz, elmond. *Egy áruló kihordja a híreket a táborból.*

4. (Magzatot) a szülésig méhében hord. *Barátnőm édesanyja veszélyeztetett terhes, reméljük, hogy gond nélkül kihordja a kisbabát.*

5. ■ *Lábon kihord valamely betegséget*: fekvés nélkül gyógyul meg. *Lábon hordta ki a tüdőgyulladást, ugyanis nem volt magas láza.*

✧ Szin: **1.** *kivisz, kiszállít, kihurcol* **2.** *kiszállít,* (régi, idegen) *kolportál* **3.** (idegen) *kolportál* **4.** *kivisel* • **2.** *Házhoz szállít.* **4.** *Szíve alatt visel* vagy *hord.*
✧ Ell: **1–3.** *behord, beszállít* **4.** *elvetél,* (idegen) *abortál* **5.** *kifekszik*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *hord*.

kihúz ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Kifelé, külső helyre húz, mozdít valakit, valamit. *Kihúzza a fiókot. Kihúz az ágyból minden reggel, pedig nehezen ébredek.* • Szólás: *Kihúz valakit a csávából* vagy *a slamasztikából*: megsegíti, kínos helyzetéből kiszabadítja.

2. Húzva kivesz valamit valamiből. *Kihúzza a dugót a palackból. Kihúzza a zsebkendőjét a zsebéből.* (átvitt) *Sok pénzt húzott ki a zsebemből azzal, hogy megfosztott az üzlettől.* • Szólás: *Kihúzzák a lába alól a talajt*: megszüntetik biztonságos körülményeit.

3. (Légáramlat légnemű anyagot) kisodor valahonnan. *A huzat kihúzza a füstöt a szobából.*

4. Sorshúzással nyertesként kiemel valamit, esetleg valakit. *Kihúzták a sorsjegyét, több milliót nyert. Őt húzták ki a kalapból, neki kell verset mondania.*

5. (Összetolható tárgyat) széthúz. *Kihúzza az összecsukható asztalt, amikor jönnek a vendégek.*

6. Rögzítve kifeszít valamit. *Kihúzza a kötelet, hogy kiteregesse a mosott ruhát.*

7. (bizalmas) *Kihúz valakiből valamit*: kérdezgetéssel eléri, hogy valaki valamit kimondjon. *Egy szót sem tudtak kihúzni belőle, hiába fenyegették.*

8. (Írásból) töröl valamit. *Kihúztak egy szót a szövegből.*

9. (Írásban, ábrán) véglegesen megrajzolja, megvastagítja a vonalakat. *A rajzoló tussal kihúzta az ábrát, hogy jobban lehessen látni.*

10. (bizalmas) (Nehéz időszakot) átvészel. *Majd csak kihúzzuk ezt a telet is!*

11. Kiegyenesíti valamely testrészét. *Takarítás közben időnként kihúzza a derekát, felegyenesedik.* | *Kihúzza magát*: egyenesen áll. *Kihúzza magát, amikor felszólítják felelni. Húzd ki magad, ne állj ilyen görbén!*

12. (bizalmas) *Kihúzza magát valamiből*: kibújik valami alól, ügyeskedve elkerüli. *Megint kihúzta magát a házimunkából, még mosogatás előtt elindult.*

✧ Szin: **1.** *kiránt* **2.** *kivon, kiemel, kiránt, kierőltet, kihalász,* (idegen) *extrahál* **3.** *kivisz, kifúj* **4.** *kisorsol* **5.** *elhúz, meghosszabbít, szétnyit* **7.** *kikényszerít,* (bizalmas) *kiszed, kiprésel* **8.** *kiradíroz, áthúz,* (idegen) *sztorníroz* **9.** *kifest, átfest, kiemel* **10.** *kibír, túlél,* (bizalmas) *kiböjtöl* **11.** *kifeszít, megfeszít* **12.** *kivonja magát valami alól, valamiből*
✧ Táj: *kivonszikál, kivonogóz*
✧ Ell: **1.** *betol, belök* **2.** *benyom, bedug, visszatesz* **5.** *összetol, visszatol, összecsuk* **10.** *belepusztul valamibe* **11.** *összecsuklik, összegörnyed*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *húz*.

kiindul ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Kifelé kezd haladni. *A vonat kiindul az állomásról, most már helyezkedjünk el kényelmesen!*

2. Kezdődik valahol. *Innen indul ki az út, ettől a kilométerkőtől.*

3. (Ötlet, gondolat stb.) származik valakitől. *Tőle indult ki a javaslat.*

4. *Kiindul valamiből*: alapul vesz valamit. *Előadásában a történelmi eseményekből indult ki.* • Szólás: *Mindenki magából indul ki*: mindenki a saját értékrendje szerint alkot véleményt a másikról.

✧ Szin: **1.** *elindul, kimegy, kimozdul, nekilódul,* (idegen) *kistartol* **2., 3.** *ered* **4.** *támaszkodik valamire*
✧ Ell: **1.** *megérkezik* **2.** *végződik*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *indul*.

kiír ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Kinéz valahonnan valamit, és felírja. *Kiírja a könyvből az adatokat.*

2. Teljes egészében leír valamit. *Nem rövidít, hanem kiír minden szót. Kiírja a teljes nevét. Kiírja a számokat betűkkel.*

3. Olyan helyre ír valamit, ahol mindenki olvashatja. *Kiírták a nevét a faliújságra, ez azt jelenti, hogy felvették az iskolába.*

4. Meghirdet valamit. *Kiírják a pályázatot, mi is jelentkezünk. Kiírják a választásokat, kitűzik és közzéteszik az időpontját.*

5. (bizalmas) (Orvos) igazolással táppénzre jogosultnak, illetve munkaképesnek nyilvánít valakit. *Már meggyógyult a testvérem, a doktor bácsi kiírta anyukámat, holnap megy dolgozni. Egy hétre kiírt az orvos.*

6. (Fv) (Orvos gyógyszert) felír. *Az orvos nem akarta nekem kiírni a gyógyszert, recept nélkül pedig nem lehet megvenni.*

✧ Szin: **1.** *kijegyzetel, kijegyez, kimásol* **3.** *felír, közzétesz, kihirdet* **4.** *közzétesz, kihirdet* **5.** *táppénzbe vesz, betegállományba vesz*

✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *ír*.

kiismer ◆◆◆ ige *~ni*

1. Alaposan megismer valakit, valamit. *Hamar kiismertük új osztálytársunkat, hiába leplezte kétszínűségét. Kis gyakorlás után kiismerte a gép minden csínját-bínját.*

2. *Kiismeri magát valahol*: el tud igazodni. *Egy idegen nagyvárosban először nehezen ismerjük ki magunkat.*

✧ Szin: **1.** *kitapasztal, kitanul; átlát valakin, valamin* **2.** *eligazodik, jól tájékozódik* • **1.** *Belelát a kártyáiba.* **2.** (bizalmas) *Ismeri a dörgést.*

✧ Táj: **1.** *kitud*

✧ Ell: **2.** *eltéved*

✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *ismer*.

kiizzad ◆◆ ige *~ni*

1. Nagyon megizzad. *A futástól és a melegtől teljesen kiizzadt.*

2. Izzadással eltávolít valamit a szervezetéből. *Kiizzadta a megivott sok folyadékot. A Kalmopyrin hatására kiizzadta a nátháját, és meggyógyult.*

3. (Élő szervezet) cseppekben kiválaszt valamit. *A fenyő gyantát izzad ki.*

4. (bizalmas) Sok nehézség árán előteremt, elvégez valamit. *Végül csak kiizzadta a házi feladatot. Kiizadta a jegy árát.*

✧ Szin: **1.** *verejtékezik, verítékezik* **4.** *kierőlködik,* (bizalmas) *kiprésel* • **1.** *Kiveri a víz.*

✧ Táj: **1.** *Kiveri a melegség.*

✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *izzad*.

kijár ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Kint levő helyre, lakott területen kívülre, a szabadba jár. *Kijár az erdőbe sétálni. A beteg már kijár a levegőre.*

2. Könnyen kimozdul a helyéről. *Kijár a szék lába, meg kellene ragasztani.*

3. (népi) Valamilyen iskolának minden osztályát elvégzi. *Kijárta az általános iskolát, most gimnáziumba jelentkezik.* ■ (választékos) *Kijárta valaminek az iskoláját*: gazdag tapasztalatokat szerzett valamiben.

4. (bizalmas) Sok utánajárással megszerez valamit. *Sikerült kijárnia a hitelt.*

5. (bizalmas) *Kijárja magát*: kedvére, eleget jár. *Tegnap két órát gyalogolt, végre kijárta magát.*

6. *Kijár valakinek valami*: megilleti, méltó rá. *Kijár neki a tisztelet, a dicséret, mert sokat segített önzetlenül a beteg gyerekeknek.*

✧ Szin: **1.** *ki-kimegy* **2.** *kiesik* **3.** *befejez* **4.** *elér, elintéz* **6.** *dukál*

✧ Táj: **4.** *kijárál* **5.** *kijárkolja magát*

✧ Ell: **1., 2.** *bennmarad*

✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *jár*.

kijárat ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Épületből, helyiségből kivezető nyílás. *Merre van a kijárat, hol lehet kimenni? A házból két kijáraton lehet kijutni, a kapun és a hátsó ajtón.*

2. Olyan terület, amelyen keresztül el lehet jutni valahova (általában valamelyik tengerhez). *Az országnak nincs kijárata a Földközi-tengerhez.*

✧ Szin: **1.** *kijáró* **2.** *átjáró,* (idegen) *korridor*

✧ Etim: Összetétel: → *ki* igekötő + → *járat*.

kijátsz|ik ◆◆◆◆ ige *~ani*

1 (Kártyalapot) játék közben kiad a kezéből. *Kijátssza a piros királyt.* ■ *Kijátssza az utolsó adut*: **a)** (kártyajátékban) megteszi az utolsó lehetséges lépést **b)** elmondja utolsó érvét.

2. (Törvényt, rendelkezést, tilalmat) a törvényesség látszatát megőrizve megszeg. *Kijátszotta a rendeleteket, és nem fizette be az adót. Kijátssza a tanár figyelmét.*

3. Ügyeskedve megrövidít valakit. *Kijátszották a pénz elosztásánál, ő nem kapta meg a részét.*

4. Ellenséges hangulatot keltve a maga előnyére használ fel valakit valaki ellen. *Egyik munkatársát kijátszotta a másik ellen.*

5. *Kijátssza magát*: eleget játszik. *Mátének ma délután nincs edzése, végre kijátszhatja magát a kisautókkal.*

✧ Szin: **1.** *kihív, kiad, bedob* **2.** *megkerül, figyelmen kívül hagy* **3.** *félrevezet, becsap, megcsal, kicselez,* (bizalmas) *átver; kibabrál valakivel* **4.** *uszít; összeveszít valakivel* • **3.** *Orránál fogva vezet. Lóvá tesz.*

✧ Ell: **4.** *kibékít, összebékít valakivel*

✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *játszik*.

kijelent ◆◆◆◆◆ ige *~eni*

1. Határozottan, nyíltan kimond valamit. *A miniszter kijelentette, hogy mindenképpen végrehajtja tervét.*

2. Hivatalosan közli a hatóságokkal valakinek az elköltözését. *Kijelentettük a nővéremet, mert átköltözött a nagymamához.*

✧ Szin: **1.** *közöl, leszögez, megállapít, nyilatkozik,* (idegen) *deklarál*

✧ Ell: **1.** *visszavon* **2.** *bejelent*

✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *jelent*.

kijelöl ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (Részt) megjelölve az egészből kiemel. *Kijelöli a ház helyét, mielőtt elkezdi ásni az alapot. Aláhúzással kijelöli a szövegben a fontos részeket, hogy azt mi is elolvassuk.*

2. Több dolog, személy, lehetőség közül kiválasztva meghatározza a megfelelőt. *A tornatanár az újonnan érkezett gyereknek kijelöli a helyét a tornasorban. A kirándulás elején kijelöli az útirányt. Ágit jelölte ki az osztályfőnök erre a tisztségre.*

✧ Szin: **1.** *meghatároz, kiszemel, bejelöl,* (bizalmas) *kiszúr, kipécéz,* (Őv bizalmas) *markíroz* **2.** *megválaszt, megbíz, kinevez,* (régi) *kandidál*

✧ Táj: **1.** *kijegyez*

✧ Ell: **2.** *felment; visszavonja valakinek a megbízását*

✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *jelöl*.

kijön ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Kinti helyre jön. *Nagymama mindig kijön elénk a házból, amikor megérkezünk. A metró kijön a város széléig.*

2. Kikerül valamiből. *Kijött a szálka az ujjából. Nem jön ki a folt a ruhából, nem tudom eltávolítani. A kulcs nehezen jön ki a zárból, mert megrozsdásodott.*

3. Előkerül, megjelenik valahonnan. *A tavaszi naptól kijöttek az arcán a szeplői. Egy hang sem jött ki a torkán, az ijedtségtől nem tudott megszólalni.*

4. Valamilyen állapotból kikerül. *Kijön a gyakorlatból, ha nem játszik eleget a zongorán.* ■ *Kijön a sodrából*: dühös lesz. *Könnyen kijön a sodrából, amióta munkanélküli.*

5. Művelet, tevékenység eredményeként létrejön, kiderül. *Hiába számolt, nem jött ki a helyes eredmény. Már az első átolvasásnál kijöttek a hibák a szövegből.*

6. *Kijön valamiből*: elegendő valakinek, illetve valamihez. *Kijön a fizetéséből, mert ügyesen beosztja. Két szoknya is kijön ebből az anyagból.*

7. (bizalmas) Békésen megfér valakivel. *Jól kijön a munkatársaival, mert mindenkivel megértő.*

✧ Szin: **1.** *kimegy, kilép, előbújik, kisétál, kisiet, kigyalogol, kibújik* **2.** *kijár, előtűnik, kiesik, kipottyan* **3.** *érzékelhetővé válik, kiütközik, jelentkezik* **4.** *kitanul, kizökken; elszokik valamitől* **5.** (bizalmas) *összejön* **6.** *kitelik, futja; elég valamire* **7.** *összefér,* (bizalmas) *megvan*

✧ Ell: **1.** *bemegy, visszamegy* **2.** *beesik, bennmarad* **3.** *eltűnik* **4.** *belejön* **7.** *veszekszik, háborúskodik, ellenségeskedik*

✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *jön*.

kijut ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Kint levő, tágasabb helyre jut. *Bambi kijutott az erdőből a tisztásra. A hajó az öbölből kijutott a nyílt tengerre.*

2. (Nehéz helyzetből) kikerül. *Kijutott a bajból, mert a vízirendőrök partra vontatták a viharban.*

3. ■ *Oda akar kijutni*: azt akarja mondani, hogy… *Oda akarsz kijutni, hogy költözzünk el?* | *Hova akar kijutni*: mit akar mondani. *Már látom, hova akar kijutni, azt akarja, hogy segítsünk a kerti munkában.*

4. ■ *Kijut valakinek valamiből*: bőven jut neki. *Kijutott neki az elismerésből.* | *Kijut valakinek*: sok vagy nagy baj éri *Szegény ember, neki alaposan kijutott, korán elveszítette a szüleit.*

✧ Szin: **1.** *kiér* **2.** *kilábal, kivergődik, kievickél,* (bizalmas) *kikecmereg, kikászálódik* **3.** *kilyukad* **4.** *részesül valamiben vagy valamiből*

✧ Táj: **1.** *kikecmerkedik* **2.** *kigebickél, kikecmerkedik*

✧ Ell: **1.** *bennmarad* **4.** *kimarad valamiből*

✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *jut*.

kikap ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Hirtelen kiránt valamit valahonnan. *Kikapta a kezemből a levelet.*

2. Illetékes helyről megkap valamit. *Hamarabb kikapta a bizonyítványát, mert elutaztak.*

3. (bizalmas) Szidást, verést kap. *A haszontalan gyerek gyakran kikap.*

4. Vereséget szenved. *A bajnokságon kikapott a csapatunk. Kikaptam sakkban az öcsémtől.*

✧ Szin: **1.** *kivesz, kiragad* **2.** *kézhez kap* **3.** *bűnhődik,* (bizalmas) *szorul* **4.** *veszít, alulmarad* • **3.** *Ellátják a baját.*

✧ Táj: **3.** *kikapál*

✧ Ell: **1.** *odaad, belerak* **4.** *győz, nyer, diadalt arat*

✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *kap*.

kikapcsolód|ik ◆◆◆ ige *~ni*

1. (Kapocs, kapcsos tárgy) szétnyílik. *Kikapcsolódott a táskája, már rossz rajta a kapocs.*

2. (Műszer, gép, berendezés) nem működik tovább. *Kikapcsolódott a tévé az áramszünet miatt.*

3. (választékos) *Kikapcsolódik valamiből*: nem vesz részt tovább benne. *Kikapcsolódott a közös munkából.*

4. A rendszeres munkát egy ideig abbahagyva pihen. *Szabadsága alatt szeretne kikapcsolódni, nem visz magával az utazásra semmi munkát.*

✧ Szin: **1.** *kinyílik, szétkapcsolódik* **3.** (választékos) *kiválik* **4.** *üdül, lazít, elengedi magát, kienged,* (idegen) *relaxál*

✧ Táj: **1.** *kipeckelődik, kicsatolódik*

✧ Etim: Igekötős ige; → *ki* + *kapcsolódik*: a → *kapcsol* ige származéka.

kikapós ◆ mn *~ak, ~at, ~an*

Szórakozni vágyó, udvarlót tartó, nem feltétlenül hűséges (asszony). *Pista felesége nagyon kikapós menyecske, minden este mással jár táncolni.*

✧ Szin: *könnyűvérű, kicsapongó,* (bizalmas) *csélcsap*

✧ Táj: *balkörmű, szegrejáró, kikapi, kikapó*

✧ Ell: *állhatatos, hűséges*

✧ Etim: Összetétel: → *ki* igekötő+ → *kapós*.

kikel ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (választékos) Fölkel és kilép valahonnan. *Kikel az ágyból, amikor megszólal a vekker.*

2. (Állat kicsinye) kibújik a tojásból. *Láttam falun a nagymamámnál, amikor kikeltek a kiskacsák.*

3. (Vetemény, növényi mag) kihajt a földből. *Kikeltek az első petúniák az erkélyen.*

4. (választékos) Valaki, valami ellen haragosan kifakad. *Kikelt az osztályfőnök igazságtalansága ellen.* ■ *Magából kikelve*: erősen felindulva. *Magából kikelve ordított, a felháborodástól megváltozott arccal.*

✧ Szin: **1.** *kimászik* **2.** *előbújik* **3.** *kisarjad, előbújik, kicsírázik, kizöldül,* (választékos) *kizsendül* **4.** *felhördül, felfortyan,* (bizalmas) *kirohan*

✧ Táj: **2.** *kiperdül* **3.** *kipezsdül*

✧ Ell: **1.** *bebújik, visszabújik* **4.** *lehiggad, lecsillapodik*

✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *kel*.

kikelet ◆◆ ige *~ek, ~et, ~e* (választékos, régi)

A telet követő évszak, amelyben a természet újraéled. *„Ifjú lánya a vén télnek, Kedves kikelet”* (Petőfi S.: A tavaszhoz).

✧ Szin: *tavasz*

✧ Etim: A → *kikel* ige származéka.

kiképez ◆◆◆ ige *~ni*

1. Képzéssel, oktatással valamely tevékenységre felkészít valakit. *A tanulókat érettségi után egy év alatt technikussá képezik ki. Elméletben és gyakorlatban is kiképezik a katonákat.*

2. Valamilyenre alakít ki valamit. *Célszerűen képezték ki az előszobát a beépített szekrényekkel.*

✧ Szin: **1.** *kitanít, betanít,* (választékos) *kiművel,* (régi) *abriktol* **2.** *kiformál,* (régi) *kiidomít*

✧ Táj: **1.** *kiok, kiabriktol*

✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *képez*.

kikér ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Kéri, hogy bentről vagy hivatalos helyről adjanak ki neki valamit. *Kikéri a kötelező olvasmányt a könyvtárból. Előre kikérte a fizetését, mert elutazik.*

2. Kéri, hogy valakit bocsássanak el ideiglenesen valahonnan. *A szülők három napra kikérték a gyereket az iskolából.*

3. (választékos) Előre állásfoglalást kér valakitől. *Kikéri a szülei tanácsát, mielőtt megnősül.*

4. ■ *Kikéri magának*: erélyesen tiltakozik valami ellen. *Kikérem magamnak ezt a szemtelen hangot!*

✧ Szin: **1.** *kihozat* **2.** *elkér* **3.** *megkérdez valakit valamiről*

✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *kér*.

kikereked|ik ◆◆ ige *~ni*

1. Kicsit meghízik. *Kikerekedett az arca, amióta nem idegeskedik annyit.*

2. (Mondanivaló) kerek egésszé formálódik. *Tanulságos történet kerekedett ki a rövid hírből.*

3. Kiderül valami. *Kíváncsi vagyok, mi kerekedik ki ebből.*

4. Kerek összeget ér el. *A bevétel százezer forintra kerekedett ki.*

✧ Szin: **1.** *kerekebbé válik, kigömbölyödik, kitelik* **2.** *kialakul, megformálódik* **3.** (bizalmas) *kisül*

✧ Ell: **1.** *beesik, lesoványodik*

✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *kerekedik*[1].

kikerics ◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

Lilás rózsaszín virágú mérgező növény. *A liliomfélék családjába tartozó őszi kikericsnek tavasszal csak levelei, szeptember táján viszont csak alacsony virágkelyhei jelennek meg a hegyi réteken.*

✧ Szin: (népi) *kikirics*

✧ Táj: *csicsikom, ebvirág, guzsalyülő, kígyóhagyma, kukerc, tücsökkoma, kakasülő*

✧ Etim: Honfoglalás előtti török jövevényszó.

kikerül ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. *Kikerül valamit*: kitérőt téve megy el valami mellett, valami elől kitérő mozdulatot tesz. *Kikerülte a tócsát, hogy ne legyen vizes a cipője. A bokszoló ügyesen kikerülte az ütést.*

2. *Kikerül valamit*: úgy jár el, hogy valamely kellemetlenség ne érje. *Ügyes ember, kikerüli a nehézségeket.*

3. (Baj, vész) elkerül valakit, valamit. *A mi falunk kikerülte a bombázást.*

4. *Valami kikerüli a figyelmét*: nem veszi észre. *A legkisebb hiba sem kerüli ki a figyelmét.*

5. Kívül levő helyre kerül. *A régi bútorok kikerülnek a hétvégi házba.*

6. Származik valahonnan. *Sok híres ember került ki innen. Kiváló áruk kerülnek ki a gyárból.* ■ *Valakinek a keze alól került ki valami*, illetve *valaki*: ő készítette, illetve nevelte, tanította. *Sok szép cseréptál került ki a fazekas keze alól. Sok tudós került ki a professzor keze alól.*

7. (Nehéz helyzetből) kijut. *Kikerült szorult helyzetéből, szülei kifizették az adósságát.*

8. (bizalmas) Kitelik valamiből. *Az anyagból még egy sál is kikerül.*

9. (Csoport, közösség) áll valakikből. *A vendégsereg a rokonokból került ki.*

✧ Szin: **1.** *megkerül, elkerül, kivéd; kitér, kisiklik valami elől* **4.** *elkerül* **5.** *kijut* **6.** *ered* **7.** *túljut valamin,* (bizalmas) *megúszik valamit* **8.** (bizalmas) *kijön; futja valamiből* **9.** *összeáll, összetevődik*

✧ Táj: **1.** *elmellőz*

✧ Ell: **1.** *találkozik, ütközik valakivel, valamivel* **2.** *keres, vonz* **5.** *bekerül valahova* **7.** *belekerül valamibe*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *kerül*.

kikészít ◆◆ ige *~eni*
1. Elővesz és kéznél levő helyre tesz valamit. *Minden este kikészíti másnapra a ruháját.*
2. (Anyagot) kezel, hogy ipari felhasználásra alkalmas legyen. *Már az ősember kikészítette az állatbőrt csonteszközzel, hogy ruhaként viselje.*
3. (bizalmas) *Kikészíti magát*: kifesti az arcát. *Mielőtt elindul a színházba kikészíti magát, hogy csinos legyen.*
4. (bizalmas) Alaposan kifáraszt valakit. *A mérkőzés kikészítette a játékosokat. Teljesen kikészíti magát az állandó éjszakázással.*
5. (bizalmas) Elver, illetve vitában lehengerel valakit. *A műsorvezető támadó kérdéseivel gyorsan kikészítette a vitaműsor vendégét.*
6. (bizalmas) Kimerít, kiborít, megvisel valakit. *Kikészítette a válás. Teljesen kikészítesz!*
✧ Szin: **1.** *előkészít, előre kitesz* **2.** *feldolgoz, kidolgoz,* (idegen) *preparál* **3.** *kisminkel, kikozmetikáz, kicsinosít,* (bizalmas) *kikenceficéz* **4.** *agyonhajszol, megvisel, kimerít,* (szleng) *kicsinál* **5.** *helybenhagy, megver* **6.** *agyonhajszol,* (szleng) *kicsinál* • **5.** *Ellátja a baját.*
✧ Ell: **1.** *eltesz* **4.** *pihentet, felfrissít*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *készít*.

kikevered|ik ◆◆ ige *~ni*
Valamilyen közegből, helyzetből nagy nehezen kijut. *Végre kikeveredtünk a tömegből. Szeretnék végre kikeveredni az adósságaimból.*
✧ Szin: *kivergődik, kilábal,* (bizalmas) *kievickél, kikecmereg, kikászálódik, kimászik*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *keveredik*.

kikezd ◆◆◆◆ ige *~eni*
1. *Kikezd valamit*: kárt tesz valamiben. *Kikezdik a darazsak a gyümölcsöt.*
2. *Kikezd valamit*: csorbát ejt valakinek a társadalmi megbecsülésén. *A pletykák kikezdték a tekintélyét.*
3. (bizalmas) Veszekedést kezdeményez valakivel. *Kikezdett részegen a buszsofőrrel.*
4. (bizalmas) *Kikezd valakivel*: szerelmi kalandra csábít. *Szeretne kikezdeni vele, de szégyelli magát.*
✧ Szin: **1.** *kárt okoz valamiben* **2.** *aláás* **3.** *kötözködik; ingerel valakit; beleköt valakibe* **4.** *kacérkodik,* (bizalmas) *szemez,* (idegen) *kokettál*
✧ Táj: **3.** *kijátszik, kitesz*
✧ Ell: **1.** *megvéd* **2.** *megőriz, megvéd* **3.** *kibékül, megbékél*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *kezd*.

ki-ki ◆◆ általános nm
Mindenki külön-külön. *Ki-ki megkapta az ajándékát.* ■ *Ki-ki alapon*: egyénenként. *Ki-ki alapon fizettek a vendéglőben.*
✧ Szin: *mindegyik, egyenként, egyénileg*
✧ Ell: *közösen, együtt*
✧ Etim: A → *ki* határozatlan névmás kettőzésével keletkezett összetétel.
☝ Ha – ritkán – ragozzuk, mindkét tag kap toldalékot: *Kinek-kinek elküldtem a meghívókat.*

kikiált ◆◆◆◆ ige *~ani*
1. Valamely külső helyre, kintre kiált (valamit). *Az orvos kikiáltott a rendelő ajtaján. Csak néhány szót kiáltott ki az ablakon.*
2. *Kikiált valamit valamennyire*: árveréskor hangosan közli, hogy valaminek mennyi a kiindulási ára. *Százezer forintra kiáltották ki a képet.*
3. ■ *Kikiáltják a köztársaságot*: hivatalosan bejelentik az állam köztársasággá alakulását. *1989. október 23-án kikiáltották Magyarországon a köztársaságot.*
4. *Kikiáltanak valakit valaminek*: ráfognak valakire valamit, illetve valaminek, valamilyennek híresztelik. *Tolvajnak kiáltották ki.*
✧ Szin: **1.** *kikiabál, kikurjant, kiüvölt, kiordít* **2.** *kihirdet, bemutat* **3.** *kihirdet, kinyilvánít, érvénybe léptet,* (idegen) *proklamál* **4.** *rágalmaz valakit; szétkürtöl valamit* • **3.** *Közhírré tesz.* **4.** *Hírbe hoz.*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *kiált*.

kikiáltó ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Cirkuszi, mutatványos látványosságok felsorolásával közönséget toborzó személy. *A vásári kikiáltó hangosan kiabálva osztogatta a lufikat a gyerekeknek.*
2. Árverésen az árakat bemondó alkalmazott. *A kikiáltó kis kalapáccsal hármat az asztalra ütve jelezte, hogy a tárgy elkelt.*
3. (régi) Valaminek a hangos kihirdetésével megbízott személy. *A kikiáltó a falu közepén hirdette ki a földesúr parancsát.*
✧ Szin: **1.** *rikkancs* **2.** *kihirdető* **3.** (régi) *hírnök, kajdász, kisbíró, herold*
✧ Etim: A *kikiált* igekötős ige (→ *ki* + → *kiált*) származéka.

kikop|ik ◆◆◆ ige *~ni*
1. Kopás miatt elvékonyodik, illetve kilyukad. *Kikopott a ruhája, foltozni kell. Kikopott a lépcső, mélyedés keletkezett rajta.*
2. (népi) Kifogy valamiből. *Kikoptunk a lisztből, venni kellene megint.*
3. (bizalmas, ritka) (Megszokott közösségből) kimarad. *Kikopott a társaságból, lassan magára marad.*
✧ Szin: **1.** *kifoszlik, kifeslik, kirojtosodik* **2.** *megfogyatkozik valamiben* **3.** *kikerül; elmarad valahonnan*

✧ Táj: **1.** *kikeshed, kikoszpitolódik* **3.** *kikop*
✧ Ell: **2.** *bőviben van valaminek*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *kopik*.

kikosaraz ◆◆ ige *~ni*
1. (Kérőt vagy udvarlót) visszautasít. *Kikosarazta az udvarlóját, mert túl öregnek találta.*
2. (bizalmas) *Kikosaraz valakit*: nem fogadja el valaki kínálását. *Ne kosarazz ki, én sütöttem ezt a sütit!*
✧ Szin: **1.** *elutasít, elzavar* **2.** *visszautasít* • *Kiadja az útját. Kiteszi a szűrét. Kosarat ad valakinek.*
✧ Táj: *kiad valakin*
✧ Ell: **1.** *igent mond valakinek; elfogad valamit; beleegyezik valamibe*
✧ Etim: Igekötős ige; → *ki* + *kosaraz*: a → *kosár* főnév származéka.

kikotyog ◆ ige *~ni* (bizalmas, rosszalló)
(Titkot, bizalmas dolgot) kibeszél. *Elmondtam neki, hogy melyik fiú tetszik az osztályból, ő meg kikotyogta a barátnőinek.*
✧ Szin: *kifecseg, elárul,* (bizalmas, rosszalló) *szétkürtöl* • *Eljár a szája.*
✧ Táj: *kikottyint, kipötyög, kivartyog*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *kotyog*.

kikölt ◆◆ ige **kikelt** *~eni*
(Anyaállat) teste hőmérsékletével előidézi, hogy kicsinye a tojásból kifejlődve előbújjon. *A kotlós kiköltötte a kiscsibéket, még ott van a tojáshéj a hátukon.*
✧ Táj: *kikotol*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *költ*[1] ~ → *kelt*[1].

kiköt ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. (Tárgyat, állatot, növényt) hozzáköt valamihez. *Kiköti a lovat egy fához. Kikötöttük a csónakot a parton egy cölöphöz. Régen az indiánok büntetésül kínzócölöphöz kötötték ki áldozatukat.*
2. (Vízi jármű) a kikötőbe áll, és ott rögzítik. *Kiköt a hajó, és lehorgonyoz.*
3. Megállapodik valahol, valami mellett. *Kikötöttünk egy kisvendéglőben, és ott megpihentünk. Sok költözködés után egy kis faluban kötött ki, ott telepedett le végleg. Sok keresgélés után kikötött egy kedvére való könyv mellett.*
4. Feltételül szab valamit. *Kikötötte, hogy maradjon titokban a dolog. Kikötötte a lemondás jogát.*
✧ Szin: **1.** *rögzít, odaerősít, odaköt, béklyóz, kipányváz* **2.** *partot ér, behajózik,* (régi) kihorgonyoz **3.** *kiválaszt valamit;* (bizalmas) *lecövekel valahol* **4.** *fenntart, megszab,* (idegen) *lefixál*
✧ Táj: **1., 2.** *kicövekel, lecövekel* **4.** *kiszegődik*
✧ Ell: **1.** *eloldoz, elköt*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *köt*.

kikötő ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
Hajók és más vízi járművek kikötésére kiépített hely. *A kikötőben sok rakodómunkás dolgozik. Nagy városokban, például Londonban, a kikötő külön városrész. A vendégek egyik része hajóval érkezett a kikötőbe, a többiek repülővel érkeztek a légikikötőbe.*
✧ Szin: *rév, hajóállomás*
✧ Etim: A → *kiköt* ige származéka.

kiközösít ◆ ige *~eni*
1. Közösségből kizár valakit. *A társai kiközösítették maguk közül, árulása miatt nem érintkeznek vele többé.*
2. Kizár valakit az egyházból. *A középkorban az volt a legsúlyosabb egyházi büntetés, ha kiközösítettek valakit.*
✧ Szin: **1.** *kitaszít, kiűz, kirekeszt, kitagad, kitilt, kivet,* (szleng) *kigolyóz,* (idegen) *proskribál* **2.** *kiátkoz, kitaszít, kitagad, kiűz, kirekeszt,* (idegen) *exkommunikál* • **1.** *Törvényen kívül helyez.* **2.** *Egyházi átokkal sújt.*
✧ Ell: *befogad, felvesz, beenged*
✧ Etim: Igekötős ige; → *ki* + *közösít*: a → *közös* melléknév származéka.

kiküldetés ◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
Hivatalos megbízásból valakinek a vidékre vagy külföldre utazása. *Kapott egy kiküldetést Londonba. Már három éve kiküldetésben van Németországban.*
✧ Szin: *követség, külszolgálat,* (régi) *legáció,* (idegen) *misszió, deputáció*
✧ Ell: *hazarendelés, hazahívás*
✧ Etim: Összetétel: → *ki* igekötő + → *küldetés*.

kikürtöl ◆ ige *~ni* (bizalmas, rosszalló)
(Titkot, bizalmas dolgot) kibeszél. *Kikürtölte a titkaimat az egész iskolában.*
✧ Szin: *elárul, kifecseg, elhíresztel, kikiabál,* (bizalmas, rosszalló) *kikotyog, szétkürtöl* • *Eljár a szája.*
✧ Táj: *kikottyint*
✧ Etim: Igekötős ige; → *ki* + *kürtöl*: a → *kürt* főnév származéka.

kiküszöböl ◆◆◆ ige *~ni*
1. (Akadályt, hibát, visszaélést) megszüntet. *Sikerült kiküszöbölnie a hibát a számítógépes rendszerben.*
2. (Bajt, kellemetlenséget) megelőz. *A diplomatáknak sikerült a tárgyalással kiküszöbölniük a háború kitörését.*
✧ Szin: **1.** *felszámol, elhárít, eltávolít, kiiktat* **2.** *megakadályoz,* (idegen) *eliminál*
✧ Táj: **2.** *küszöböl*

✧ Etim: Latin mintára keletkezett összetétel; → *ki* igekötő + *küszöböl*: a → *küszöb* főnév származéka.

kilábal ◆◆ ige *~ni*

1. (Rendszerint vizes, sáros helyről) óvatos lépésekkel kijön. *Nehezen lábalt ki a vadász a mocsárból, majdnem ott pusztult.*

2. (Nehéz helyzetből) kijut. *Kilábalt a betegségből. Csak a barátai segítségével lábalt ki az adósságból.*

✧ Szin: **1.** *kijut, kigázol, kivergődik, kievickél,* (népi) *kilábol* **2.** *kivergődik, kievickél,* (népi) *kilábol*

✧ Táj: **1.** *kitérül* **2.** *kitérül, kijő, kiárkódzik*

✧ Ell: **1.** *bennragad, bennreked* **2.** *bennreked*

✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *lábal*.

kilakoltat ◆◆ ige *~ni*

Helyiség, lakás elhagyására kötelez valakit. *Az épület életveszélyessé vált, ezért a lakókat ki kellett lakoltatni. Ha nem fizeti rendesen a lakbért, kilakoltatjuk.*

✧ Szin: *kiköltöztet, kitesz, kidob, kiűz, kikerget,* (régi) *kibecsültet* • *Utcára rak.*

✧ Táj: *kibecsül valamiből*

✧ Etim: Igekötős ige; → *ki* + *lakoltat*: a → *lak* főnév származéka.

kilátás ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. (Valamely magasabb pontról) a környező vidék látványa. *A hegyről szép kilátás nyílik a tengerre.*

2. Kedvező lehetőség, remény. *Kilátásunk van új lakásra. Biztató kilátás van a könyv megjelenésére.* ■ *Kilátásba helyez valamit*: megígér. *Kilátásba helyezte az állást.*

✧ Szin: **1.** *látkép,* (idegen) *panoráma* **2.** *eshetőség, esély,* (bizalmas) *sansz*

✧ Ell: **2.** *kilátástalanság, esélytelenség, reménytelenség*

✧ Etim: Összetétel: → *ki* igekötő + → *látás*.

kilátó ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Magaslaton levő, rendszerint toronyszerű építmény, ahonnan jó kilátás nyílik. *A hegyen épült kilátóból az egész völgyet be lehet látni.*

✧ Szin: *kilátópont, figyelőhely*

✧ Etim: A *kilát* igekötős ige (→ *ki* + → *lát*) származéka.

kilel ◆◆ ige *~ni*

■ *Kilel valakit a hideg*: **a)** hidegrázás fogja el. *A beteg gyereket kilelte a hideg.* **b)** rosszullét, undor fogja el valamitől. *Majd kilelte a hideg, amikor meglátta a békát.*

✧ Szin: **a)** *borzong* **b)** *undorodik, rosszul lesz* • *Kirázza a hideg.*

✧ Táj: **a)** *borzongat, elfog, elgyújt, elővesz, elráz a hideg*

✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *lel*.

kilenc ◆◆◆◆◆ tőszn

1. A nyolc és a tíz közötti szám a számsorban (9). *Háromszor három az kilenc.* (Jelzőként:) *Kilenc oldalt olvastam el eddig a könyvből.*

2. (bizalmas) Ennyi életév. *Betöltötte a kilencet, tegnap tartottuk a születésnapját.*

3. (bizalmas) Ennyi év, óra vagy perc. *Kilenckor találkoztunk. Kilencben született a dédapja.*

4. (Határozóként:) *Kilencen*: ennyi személy. *Kilencen ültek a teremben.*

5. (bizalmas) Ezzel a számmal jelölt ház vagy lakás. *A Pálya utca 9-ben lakik.*

✧ Táj: *kilencecske*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű. Talán a → *kívül* eredeti *kil ~ kül* alakváltozatának származéka.

kilenced I. ◆ törtszn

Az egésznek kilenc egyenlő része közül egy. *Kilenc részre vágtuk az almát, tehát mindenki kap egy kilencedet.*

✧ Etim: A → *kilenc* számnév származéka.

kilenced II. ◆ fn *~ek, ~et, ~e*

A termés kilenced része mint adó. *1848-ig a jobbágy kilencedet fizetett a földesúrnak.*

✧ Szin: (régi, idegen) *nóna*
✧ Etim: A → *kilenc* számnév származéka.

kilencven ◆◆◆◆ tőszn
1. Kilencszer tíz (90). *Kilencven ülőhely volt az előadóteremben.*
2. (bizalmas) Ennyi életév. *Megérte a kilencvenet.*
3. (bizalmas) A század 90. éve. *Kilencvenben kezdett iskolába járni.*
4. (bizalmas) Ilyen számú ház, helyiség. *Öcsém címe: Váradi út kilencven.*
✧ Etim: Összetétel; → *kilenc* + *ven* 'tíz': ősi, finnugor kori szó, a → *hatvan*, → *nyolcvan* számnevek *van* utótagjának magas hangrendű párja.

kileng ◆ ige *~eni*
1. Nyugalmi helyzetéből lengve kimozdul. *Sokáig kileng az inga, ha meglököd.*
2. Józan életmódjától eltérve mulat egyet. *Időnként a legszolidabb ember is kilenghet egy-egy estére.*
✧ Szin: **1.** *kitér, kibillen* **2.** *kimarad, szórakozik,* (bizalmas) *lumpol* • **2.** *Kirúg a hámból. Csap* vagy *csinál egy görbe estét.*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *leng*.

kilép ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Egy lépéssel kijön valahonnan. *Kilép a liftből. Kilép a cipőjéből, amikor hazaér. Kilép a sorból, ha a nevét hallja.*
2. Lépteit megnyújtva siet vagy sietni kezd. *Ki kell lépnünk, mert lekéssük a vonatot.*
3. (Szervezett közösségből) önként kiválik. *Kilépett az egyesületből és átigazolt egy másikba. Kilép a régi munkahelyéről.* ■ *Kilép az életbe*: felnőttként önálló életet kezd. *Kilépett a nagybetűs életbe, befejezte az iskoláit.*
4. (Folyó, patak a medréből) kiárad. *A sok esőzés hatására a folyó kilépett medréből.*
5. Lépésekkel megmér valamit. *Kilépi a kert hosszát.*
✧ Szin: **1.** *kiszáll, előlép* **2.** *nekiindul, nekilódul* **3.** *elmegy, kiszáll; otthagy valamit; felmond valahol;* (bizalmas) (papi rendből) *kiugrik* **4.** *kiönt; túlfolyik* **5.** *lemér*
✧ Ell: **1.** *visszalép, belép* **2.** *megtorpan, lassít* **3.** *belép valahova; visszajön, visszatér valahova; marad valahol*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *lép*.

kilét ◆◆◆◆ fn –, –, *~e*
(Csak birtokszóként:) *Valakinek a kiléte*: a tény, hogy ki ő. *Az áldozat kiléte ismeretlen.*
✧ Szin: *személyazonosság*
✧ Etim: Összetétel: → *ki* kérdő névmás + → *lét*.

kilincs ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
Fémből készült fogantyú legtöbbször ajtón, ablakon. *Az ajtó, az ablak kilinccsel nyitható. Új kilincset rakott a szekrényre.* • Szólás: *Egymásnak adják a kilincset*: nagyon sok a látogató.
✧ Szin: (régi) *kallantyú*
✧ Táj: *bilincs, gelincs, kalincs, kilicske*
✧ Etim: Vitatott eredetű. Vagy francia jövevényszó, vagy egy önállóan nem adatolható, a → *kallódik* ige tövével esetleg összefüggő szótő származéka.

kilincsel ◆◆ ige *~ni* (bizalmas)
Pártfogásért, segítségért több helyre ellátogat. *Az ügy érdekében nem volt rest kilincselni, így sikerült hitelt szereznie.*
✧ Szin: *kéreget, koldul,* (ritka) *házal*
✧ Etim: A → *kilincs* főnév származéka.

kilóg ◆◆◆ ige *~ni*
1. Valahonnan kicsúszva lóg. *Kilóg a zsebkendője a nadrágja zsebéből.* ■ (bizalmas) *Kilógja magát*: felakasztva kisimul. *A ruha kilógja magát, ha felakasztod.*
2. (bizalmas) Nem illik a környezetébe. *Kilóg a sorból. Mindig kilógott a társaságból.* • Szólás: *Kilóg a lóláb*: nyilvánvaló a leplezni kívánt szándék.

3. (bizalmas) Kiszökik valahonnan. *Kilógott a teremből, mielőtt az osztályfőnök odaért volna.*
✧ Szin: **1.** *kilátszik, kivillan, előtűnik* **3.** *kioson, kilopódzik*
✧ Táj: **1.** *kifityeg, kileffeg*
✧ Ell: **2.** *beleillik; idomul valamihez*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *lóg*.

kilogramm ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
A tömeg mértékegysége, 1 liter 4 °C-os víz tömegének felel meg, ezer grammból áll. *Az alma kilogrammja ötven forintba kerül.* | (Jelzőként:) Ilyen mennyiségű, ekkora súlyú. *Két kilogramm lisztet vett.*
✧ Szin: *kiló*
✧ Táj: *gila, kila, tiló*
✧ Etim: Francai, végső soron görög eredetű nemzetközi szó, összetétel.
☝ Rövidítése: *kg* (pont nélkül). – A *kiló* szinonimát és származékait (*kilós, kilónyi*) hosszú *ó*-val írjuk, a *kilo-* összetételi előtagban viszont mindig rövid az *o*. Pl.: *kiloamper, kilokalória.*

kilométer ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
A tízes számrendszeren alapuló hosszmérték, ezer méterből áll. *Mi kilométerben számolunk, de angolszász területeken a mérföldet használják.* (Jelzőként:) Ilyen hosszúságú, ekkora távolság. *Két kilométer út áll előttünk. Öt kilométerre lakik innen a szomszéd faluban. Száz kilométer a sebességünk óránként.*
✧ Szin: (szleng) *kilcsi*
✧ Táj: *kilométerföld, kilaméter*
✧ Etim: Francai, végső soron görög eredetű nemzetközi szó, összetétel.
✧ Ö: négyzet + kilométer
(!):Rövidítése: *km* (pont nélkül). – Rövid *o*-val írjuk, és ejtjük.

kilő ◆◆◆ ige *~ni*
1. Bentről kifelé lő. *Kilő a várból a lőrésen keresztül.*
2. (Fegyvert) elsüt vagy (fegyverből lövedéket) kiröpít. *Minden töltényét kilőtte. Kilő egy nyílvesszőt. Az űrrakétát tegnap lőtték ki a kilövőállomásról.* ● Szólás: *Mintha puskából lőtték volna ki*: nagyon gyorsan halad.
3. Valakit, valamit lövéssel megrongál vagy eltávolít. *Kilőttek egy ablakot. Kilőtték a tankot, így harcképtelenné tették. Kilőtték a vadászok a veszett rókát a kiserdőből.*
4. (Gáznemű anyag) kilök valamit a helyéből. *A pezsgőben levő szénsav kilőtte a dugót.*
5. (bizalmas) Hirtelen, gyors tempóban elindul. *A kerékpáros kilőtt a bolyból. Zöld lámpánál mindig kilő az autójával.*
✧ Szin: **1.** *tüzel, lövöldözik* **2.** *ellő, kilövöldöz, fellő, kibocsát, felbocsát,* (bizalmas) *eldurrant* **3.** *lelő, meglő, megöl, megsemmisít, elpusztít* **5.** *megindul, meglódul,* (választékos) *nekiiramodik*
✧ Táj: **1., 2.** *kilődöz*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *lő*.

kilúgoz ◆ ige *~ni*
1. Lúgos vízben áztat, mos, kifőz valamit. *Gyakran kilúgozza a szennyes ruhát, amit a fiúk az edzésről hoznak haza.*
2. Áztatással a könnyen oldódó hasznos anyagokat kioldja valamiből. *A sok csapadék kilúgozta a talajt.*
✧ Szin: **1.** *kiforráz, kiáztat* **2.** *kimos, kiszed, kivon valamit valamiből*
✧ Táj: **1.** *lugaz, lúgzik, meglúgoz, meglúgozik*
✧ Etim: Igekötős ige, → *ki* + *lúgoz*: a → *lúg* főnév származéka.

kimagasl|ik ◆◆ ige *~ani*
1. Környezetéből magasságával kiemelkedik. *Egy fejjel kimagaslik az osztálytársai közül.*
2. Képességeivel, tulajdonságaival mások közül kiválik. *Neumann János már fasori diákként kimagaslott tudásával kortársai közül.*
✧ Szin: **1.** *kiugrik, kitűnik* **2.** *kiemelkedik, kitűnik; jeleskedik; felülmúl valakiket;* (idegen) *dominál*
✧ Ell: *belesimul, beleolvad valamibe*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *magaslik*.
☝ Felszólító módú alakjai nem használatosak. Ha szükséges, szinonimával helyettesíthetjük őket.

kimagyaráz ◆◆ ige *~ni*
Magyarázattal elfogadhatóvá, megbocsáthatóvá tesz valamit. *Mindig kimagyarázza a félreértést.* | *Kimagyarázza magát*: mentegetőzik. *Kimagyarázta magát a tanárnál, hogy miért nem csinált házi feladatot.*
✧ Szin: *megmagyaráz, tisztáz; magyarázkodik, kimenti magát*
✧ Táj: *kiszakterol*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *magyaráz*.

kimarad ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Tévedésből nem kerül bele valamibe. *Kimaradt a só a levesből.*
2. Felhasználatlanul, illetve üresen marad. *Kimaradt egy kis hely, oda írhatod a hibák javítását.*
3. Műnek, szövegnek valamely része nem kerül sorra. *Ez a műsorszám kimarad, mert elkésett az előadó.*
4. ■ *Kimarad valaki valamiből*: **a)** nem részesül belőle. *Kimaradt a büntetésből, mert önként jelentkezett.* **b)** nem vesz részt benne. *Máté betegsége miatt kimaradt a versenyből.*
5. (Közösségből) kilép, nem jár oda többet. *Kimaradt az iskolából, elment dolgozni.*

6. Nem megy haza a szokásos időben. *Kimaradt éjszakára, a szülei aggódtak érte.*

✧ Szin: **2.** *megmarad* **3.** *elmarad, törlődik, kiesik* **4. a)** *kiszorul; nem kap meg valamit* **b)** *nem jelenik meg valahol* **5.** *lemorzsolódik* **6.** *szórakozik, mulat, kicsapong,* (bizalmas) *lumpol* • **6.** *Kirúg a hámból. Görbe estét csinál.*

✧ Táj: **4., 5.** *kikopik*

✧ Ell: **2.** (hely) *betelik* **4. a)** *részesül* **b)** *részt vesz valamiben*

✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *marad*.

kimegy ◆◆◆◆◆ ige *kimenni*

1. Külső, kint levő helyre megy, illetve távozik. *Menj ki a szobából, légy szíves. Ha kimész az erkélyre, láthatod az iskolát. Végre kiment az olajszag a konyhából.*

2. (Mv) Szórakozni megy. *Fáradt vagyok, nem megyek veletek ki, inkább alszom.*

3. (bizalmas, szépítő) Illemhelyre megy. *Félóránként ki kell mennem, biztos felfáztam.*

4. (Küldemény, szállítmány) útnak indul a célállomás, célállomások, illetve címzett, címzettek felé. *Kiment az összes áru a kiskereskedésekbe. Már kimentek az esküvői meghívók.*

5. (Kártyalap) tovább már nem szerepel a játszmában. *Ebből a színből már kiment a dáma és a király is.*

6. (bizalmas) (Valamilyen helyzetből) kimozdul. *Kiment a szék lába.*

7. (bizalmas) (Testrész) kificamodik. *Megint kiment a bokám.*

8. (Va, Dv bizalmas) *Kimegy vizsgára*: elmegy vizsgázni. *Mégsem mentem ki a vizsgára, lesz még időpontja a tanárnak.*

9. *Kimegy valamiből*: (lassanként) megszűnik valamilyen helyzetű, állapotú lenni. *Ez a szoknya már rég kiment a divatból.* ■ *Kimegy valami valakinek az eszéből* vagy *a fejéből*: elfelejti. *Kiment a fejemből, hogy találkozót beszéltünk meg. Kimegy az álom valakinek a szeméből*: elmúlik az álmossága. *Az ijedségre egészen kiment az álom a szememből.*

10. Valami (szinte teljesen) eltűnik valamiből. *Nem ment ki a meggylé a pulóveremből. Kiment a hajamból a dauer. Kiment a nadrágom színe a mosásban.*

11. (bizalmas) (Cselekvés, magatartás) valamire mint célra irányul. *Nem értem, mire megy ki a játék. Ez az egész cirkusz arra ment ki, hogy megkapja az állást.*

✧ Szin: **1.** *kijön, kijut, kibújik, kifordul, kicsúszik; kilép, kisétál, kiballag, kioson, kimászik, kibaktat, kisiet, kiszalad, kiugrik,* kifut, *kilódul, kiered,* (bizalmas) *kislisszol* **3.** *vécére megy, vécézik* **6.** *kiugrik* **7.** *kibicsaklik, kiugrik, kirándul* • **2.** *Odamegy, ahova a király is gyalog jár.*

✧ Ell: **1.** *bemegy, bejön; besétál, bemászik* **6.** *helyrejön, visszaáll, visszaugrik*

✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *megy*.

kímél ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Fájdalomtól, izgalmaktól, fáradalmaktól óv valakit. *Nem mondta el a rossz hírt, kíméli az édesanyját. Kíméli állapotos feleségét a cipeléstől. Kíméli barátja érzékenységét.*

2. (választékos) ■ *Nem kímél valakit*: nem kegyelmez neki. *Nem kímélte a katona a legyőzött ellenséget, hanem lelőtte.*

3. *Kímél valamit*: vigyáz valamire, hogy baja ne essék. *Nem iszik alkoholt, kíméli az egészségét. Kíméli a cipőjét, még mindig jó állapotban van.*

4. *Kímél valamit*: takarékoskodik valamivel. *Kíméli a szülei pénztárcáját, ritkán kér zsebpénzt. Nem kíméli az erejét, kemény edzéssel készül a versenyre.*

✧ Szin: **1.** *véd; tapintatosan bánik valakivel; vigyáz valakire* **2.** (választékos) *nem irgalmaz valakinek* **3.** *óv, félt; vigyáz valamire* **4.** *szűkmarkúan bánik valamivel,* (idegen) *spórol valamivel* • **1., 3.** *Úgy bánik vele, mint a hímes tojással.*

✧ Táj: *kímül, kikímél*

✧ Ell: **1.** *bánt; nincs tekintettel valakire* **2.** *irgalmaz valakinek* **3.** *lestrapál, elhasznál, elnyű* **4.** *pazarol*

✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, tisztázatlan eredetű szótő származéka.

kíméletes ◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

1. A másik érzelmeit figyelembe vevő (beszéd, viselkedés). *Kíméletesen mondta el neki a rossz hírt.*

2. Gondos, óvatos (eljárás, bánásmód). *Kíméletesen fertőtlenítette és bekötötte a sebet. Kíméletesen bántak a foglyokkal.*

✧ Szin: **1.** *tapintatos, megértő, együtt érző, figyelmes* **2.** *emberséges,* (idegen) *humánus*

✧ Ell: **1.** *kíméletlen, tapintatlan, sértő, goromba* **2.** *kíméletlen, kegyetlen, embertelen, könyörtelen,* (idegen) *brutális, drasztikus*

✧ Etim: A → *kímél* ige származéka.

kíméletlen ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül*

1. A másik érzelmeit figyelmen kívül hagyóan bántó (beszéd, viselkedés). *Kíméletlenül megmondta neki, mit gondol.*

2. Kíméletet nem ismerő (eljárás, bánásmód). *A munkatábor lakóit kíméletlenül dolgoztatták, ha betegek voltak is. A kíméletlen bánásmód következtében testileg-lelkileg leromlott.*

✧ Szin: **1.** *durva, tapintatlan, sértő, goromba* **2.** *erőszakos, kegyetlen, embertelen, könyörtelen,* (idegen) *brutális, drasztikus*

✧ Ell: **1.** *megértő, tapintatos, együtt érző, kíméletes* **2.** *gondos, óvatos, emberséges, kíméletes,* (idegen) *humánus*

✧ Etim: A → *kímél* ige származéka.

kimenetel ◆◆◆◆ fn –, *~t, ~e*

1. (választékos) Cselekmények, események sorozatának végeredménye. *Ekkor még nem lehetett tudni a háború kimenetelét. Már nem kétséges, hogy mi lesz a mérkőzés kimenetele. Minden további teendő a tárgyalás kimenetelétől függ.*

2. (ritka) Eltávozás, kivonulás. *Az idegen hadseregnek az országból való kimenetelét óriási örömmel fogadta a lakosság.*

✧ Szin: **1.** *következmény, fejlemény, végpont, utóhatás, kihatás,* (választékos) *kimenet, végkifejlet, folyomány, okozat* **2.** *kimenés, elmenés*

✧ Ell: **1.** *kezdés, kezdet, ok* **2.** *megérkezés, megjövetel, bejövetel*
✧ Etim: A → *kimegy* igéből képzett *kimenet* főnév származéka.

kimenő ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. (A hadseregben, bentlakásos intézetben) takarodóig vagy másnap reggelig tartó eltávozási engedély. *Kimenőt kapott az öcsém, ma délután találkozhatunk a városban.*

2. Háztartási alkalmazottnak járó házon kívül tölthető szabadidő. *A bejárónő a kimenője alatt ismerkedett meg a vőlegényével.* (tréfás) *Ma estére kimenőt kapott a férj, meccsre megy a barátaival.*

✧ Szin: **1.** *eltávozás, kimaradás, szabadság,* (bizalmas) *eltáv* **2.** *szabadság*
✧ Etim: Összetétel: → *ki* + *menő*: a → *megy* ige származéka.

kiment ◆◆◆◆ ige *~eni*

1. Veszélyeztetett helyről, helyzetből kihoz valakit, valamit. *Kimentette a gyereket az égő házból. A kölcsönnel kimentette a bajból. Igyekeznek kimenteni értékeiket a háború sújtotta országból.*

2. Érveket hoz fel valaki mentségére főként távolmaradása esetén. *Kimentette a férjét a vendégek előtt. Kimentette magát a késésért az igazolással. Kimentették magukat a tárgyalásról, mert egy másik értekezletre kellett menniük.*

✧ Szin: **1.** *kiszabadít, kihúz, kiragad; megment valakit valamitől* **2.** *menteget, tisztáz,* (bizalmas, régi) *kibeszél,* (idegen) *exkuzál*
✧ Táj: **2.** *kikéredzi magát*
✧ Ell: **1.** *belevisz* **2.** *elítél*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *ment*.

kimér ◆◆◆ ige *~ni*

1. Kiszedve megmér és elkülönít valamit. *A sütéshez kimér húsz deka cukrot.*

2. Megmérve árusít. *A kocsmában bort mérnek ki.*

3. Méréssel kijelöl. *Kimérték a ház helyét. Kimértük előre az időt, hogy mikor kell befejeznem.*

4. (választékos) (Büntetést, feladatot) kiszab (valakire). *A tanárnő kimérte, hogy ki hány javítófeladatot végezzen el. Az edző kimérte ránk a gyakorlatokat.*

✧ Szin: **1.** *megmér, lemér, adagol,* (népi) *kiporcióz* **3.** *kicentiz, kiparcelláz, lemér* **4.** *megállapít, meghatároz,* (választékos) *kivet, kiró*
✧ Táj: *kikilóz*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *mér*.

kimerészked|ik ◆ ige *~ni*

Rászánja magát, hogy a tilalom ellenére is kimenjen. *Egyedül kimerészkedett a táborból az erdőbe, mert még világos volt.*

✧ Szin: *kióvakodik*
✧ Ell: *bennmarad*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *merészkedik*.

kimerít ◆◆◆◆ ige *~eni*

1. (Folyékony anyagot) valahonnan kimer. *Kimerít egy vödör vizet a kútból.*

2. (Pénzt, készletet, részletet) teljesen felhasznál. *Ha megveszi az új tévét, kimeríti a havi pénzkeretet.*

3. (Témát) teljesen feldolgoz, megtárgyal. *Kimerítették a témát, minden részletében megtárgyalták.*

4. ■ (hivatalos) *Kimeríti valaminek a fogalmát*: teljesen annak tekinthető. *Amit mondott, kimeríti a becsületsértés fogalmát.*

5. Nagyon kifáraszt valakit. *Már öregszik, teljesen kimerítette a nagytakarítás. A nagymamát kimerítették a gyerekek.*

✧ Szin: **1.** *kiemel, kivesz* **2.** *felél, elfogyaszt* **5.** *megerőltet, megvisel, kizsigerel,* (bizalmas) *lestrapál, kifacsar, kikészít,* (szleng) *kicsinál*
✧ Táj: **1.** *kimericskél* **4.** *kikalézol*
✧ Ell: **1.** *beleönt* **2.** *megtakarít, beoszt*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *merít*.

kimért ◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

1. Méréssel kiszabott, kijelölt. *A kimért távolságot egy óra alatt kell megtenniük a versenyzőknek.*

2. Kimérve árusított. *Kimért savanyúságot vett a piacon.*

3. Tartózkodó, hűvös. *A sértett szomszéd kimérten üdvözölte. Kimért léptekkel, lassan közeledett.*

✧ Szin: **1.** *lemért, kiszámított,* (régi) *kirótt* **3.** *megfontolt, feszes, távolságtartó, zárkózott* • **3.** *Olyan, mint aki nyársat nyelt.*
✧ Táj: **1.** *kimércsikélt*
✧ Ell: **2.** *előrecsomagolt* **3.** *nyílt, közvetlen*
✧ Etim: A → *kimér* ige származéka.

kimerül ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (Forrás, készlet) felhasználás következtében elfogy. *Mára már az utolsó aranybányánk is kimerült. Az utóbbi években az áremelkedések miatt kimerültek tartalékai.* ■ (gúnyos) *Kimerült a tudománya*: többre nem volt képes.

2. Elfogy az ereje. *Teljesen kimerült a napi tizenkét órás munkától.*

3. (rosszalló) (Teljesítmény) valamire szorítkozik. *Munkája kimerül az adminisztrációban és a reprezentálásban.*

✧ Szin: **1.** *kiapad, kiürül* **2.** *elfárad, kifullad,* (bizalmas) *kikészül,* (durva) *kidöglik,* (szleng) *kipurcan* • **2.** *Kivan, mint a liba. Alig áll a lábán.*
✧ Ell: **1.** *kibővül, virágzik* **2.** *fölfrissül, kipiheni magát*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *merül*.

kimonó ◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Bokáig érő, övvel összefogott, bő ujjú japán női és férfi köntös. *A gésák a teaházban még ma is kimonót viselnek.*

✧ Etim: Portugál, végső soron japán eredetű nemzetközi szó.

kimúl|ik ◆ ige *~ni* (választékos)

Nem él tovább. *Kimúlt a kutyánk.* ■ (régi) *Kimúlik az árnyékvilágból*: (ember) meghal.

✧ Szin: *meghal, elpusztul,* (durva) *megdöglik, felfordul,* (gúnyos) *elpatkol* • (választékos) *Jobblétre szenderül.*

✧ Táj: *kipárázik, kimurál, kimurit, kinyújtózik*

✧ Ell: *születik, él*

✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *múlik*.

kimutat ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Kifelé mutat valahonnan. *Kimutatott az utcára, ahonnan az autóbusz indul.*

2. Láthatóvá tesz valamit. *Régen már az is nagy dolog volt, ha a nők kimutatták a bokájukat.*

3. Külső jelét adja valaminek. *Zárkózott ember, nehezen mutatja ki az érzéseit.*

4. Bebizonyít valamit. *Kimutatták az összefüggést a hajtógázzal működő spray-k és az ózonréteg elvékonyodása között.*

✧ Szin: **2.** *megmutat, látni enged, felfed* **3.** *kifejez, megmutat, kinyilvánít* **4.** *igazol,* (idegen) *demonstrál, manifesztál* • **2.** *Szeme elé tár.*

✧ Ell: **1.** *bemutat* **2., 3.** *elrejt, eltitkol* **4.** *megcáfol*

✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *mutat*.

kín ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

1. Gyötrő testi fájdalom. *Pokoli kínokat érez a vesekő miatt. Ordít kínjában, amikor a fájós lábára lépnek.* (Szitkozódásként:) *Az anyja kínját!*

2. (választékos) Súlyos lelki fájdalom. *Kínok gyötrik a szívét.*

3. Kellemetlen helyzet. *Nagy kínban volt, amikor nem tudott felelni a vizsgán. Csak kínjában mosolyog.*

4. Erőfeszítés. *Csak nagy kínnal sikerült rábeszélni, hogy jöjjön el.* ■ *Kínjában érett gyümölcs*: korán leszedve tökéletlenül érett gyümölcs.

✧ Szin: **1.** *szenvedés, kínszenvedés, gyötrelem* **2.** (választékos) *keserűség, gyötrődés, szívfájdalom* **3.** *baj, kellemetlenség* **4.** *küszködés, nehézség*

✧ Táj: *kén, fájás*

✧ Ell: **2.** *öröm*

✧ Etim: Honfoglalás előtti török jövevényszó.

kínai ◆◆◆ mn *~ak, ~t, ~ul*

1. A javarészt Kínában élő, sárgás bőrű, ősi kultúrájú néphez tartozó, vele kapcsolatos, illetve Kínában található. *A kínai emberek nagyon udvariasak. Szeretem a kínai konyhát. Kínai porcelán étkészletünk van. A kínai nagy fal az ókorban épült hatalmas fal Kína északi határán.* (Főnévi használatban:) *A kínaiak száma már meghaladta az egymilliárd főt.*

2. *Kínaiul*: kínai nyelven. *Tudsz kínaiul? Beszélek kínaiul, de írni nem tudok.* (Főnévi használatban:) *Lelkesen tanulja a kínait.* ■ (tréfás) *Nekem az kínaiul van* vagy *nekem az kínai*: teljesen érthetetlen.

✧ Szin: **1.** (bizalmas) *sárga, ferde szemű*

✧ Etim: A *Kína* országnév származéka.

kínál ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. *Kínál valamivel valakit* vagy *kínál valamit valakinek*: fogyasztásra, felhasználásra ajánl valakinek valamit, vagy valakit rábeszél valamire. *Enni- és innivalóval kínálja a vendéget. Hellyel kínálták az érkezőket. Süteményt kínál az ebéd végén.* | *Kínálja magát*: **a)** étvágyat ébreszt. *Kínálja magát a fán a piros alma.* **b)** (rosszalló) (nő férfinak) felkínálkozik. *Hiányos öltözékében kínálja magát a férfiaknak.*

2. Megvételre ajánl valamit, illetve valamennyi pénzt ajánl valamiért. *Olcsón kínálják a salátát a piacon. Százezer forintot kínáltak az autóért, de ennyiért nem adtam oda.*

3. (választékos) Valamely lehetőséget ígér. *Az árnyék enyhülést kínál a tűző napon tett hosszú gyaloglás után.*

✧ Szin: **1.** *kínálgat, felszolgál; unszol valakit valamire;* (bizalmas) *traktál valakit valamivel* **2.** *ad, árul* **3.** (választékos) *nyújt, biztosít* • **2.** *Áruba bocsát.*

✧ Táj: **1.** *kínálkodik, kínálkozik*

✧ Ell: **2.** *vesz*

✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, talán hangutánzó eredetű szótő származéka.

kínálat ◆◆◆◆ fn –, *~ot, ~a*

Az eladásra kínált áruk összessége. *Az üzletekben nagy a kínálat, csak a pénzem kevés hozzá, hogy szabadon válogassak.*

✧ Szin: *áruválaszték*

✧ Ell: *kereslet*

✧ Etim: A → *kínál* ige származéka.

kincs ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Felhalmozott pénz, ékszer, műtárgy. *Sok kincset gyűjtött össze.* ■ *Dárius kincse*: óriási vagyon. | *A világ minden kincséért sem*: semmiképpen sem, semmi áron.

2. (Általában többes számban:) Értékes, nagy hasznot hajtó nyersanyagok, energiaforrások. *Az ásványi kincseket is jelölik a gazdasági térképen.*

3. A legfontosabb dolog, személy valaki számára. *Legdrágább kincse a gyermeke. Nagy kincs az egészség.* (Megszólításként:) *Kincsem!*

4. Nagy kulturális érték. *A múzeumban kiállított tárgyak fontos szellemi kincsek.*

✧ Szin: **1.** *vagyontárgy, javak,* (idegen) *trezor* **3.** *drágaság* **4.** *szellemi javak, kulturális javak*

✧ Táj: **3.** *galamb*

✧ Ell: **1.** (bizalmas) *bóvli*

✧ Etim: Valószínűleg óind eredetű iráni jövevényszó.

✧ Ö: szó + kincs

kincstár ◆◆◆◆ fn

1. Az állam vagyona és pénzkészlete. *Azt mondják, a kincstár szinte teljesen üres. A pénzügyminiszter beszámolt a kincstár helyzetéről.*

2. (Régen vagy mesében:) Kincsek elhelyezésére használt helyiség. *Az okos fiút a király levezette a kincstárába, és megjutalmazta.*

✧ Szin: **1.** *állampénztár* **2.** *kincseskamra,* (régi) *kamara, kincsesház*

✧ Etim: Összetétel: → *kincs* + → *tár*[2].

☝ Tárgyragos alakváltozatai közül a *kincstárat* gyakoribb, mint a *kincstárt*.

kinevet ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Mulatságosnak talál valakit, valamit, és nevet rajta. *Kinevették gyávaságáért. Nem illik kinevetni a nyomorékot.*

2. Nevetve kinéz valahonnan. *Kinevetett az ablakból a járókelőkre.*

3. *Kineveti magát*: sokáig, jóízűen nevet. *Amikor kiért a szobából, jól kinevette magát a bent ülőkön.*

✧ Szin: *kikacag,* (durva) *kiröhög*

✧ Ell: **1.** *tisztel,* (idegen) *respektál* **2.** *benevet valahova* **3.** *kisírja magát*

✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *nevet*.

kinevez ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Megbíz valakit valamely tevékenység ellátásával, cím, állás betöltésével. *Kinevezték főorvossá az új kórházban. Új egyetemi tanárokat neveztek ki. Kinevezték a bizottság tagjait.*

2. (tréfás) Valaminek nyilvánít. *Kineveztük az udvart focipályának.*

✧ Szin: **1.** *kijelöl, kirendel, felfogad,* (idegen) *delegál,* (Er bizalmas) *repartizál*

✧ Ell: **1.** *elbocsát, felmond, elküld, visszahív*

✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *nevez*.

kinéz ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Bentről kifelé néz. *Kinéz az ablakon minden reggel, hogy lássa: milyen az idő.*

2. (bizalmas) Rövid időre kimegy körülnézni valahova. *Kinéz a piacra egy kis leveszöldségért.*

3. Lopva kiolvas valamit valahonnan. *Kinézte a könyvből a helyes megoldást.*

4. (bizalmas) Erősen néz, figyel valakit, valamit. ■ *Kinézi a szemét*: nagyon erősen néz. • Szólás: *Majd kinézte a szájából a falatot*: sóvárogva nézi, ahogy a másik eszik.

5. Kiszemel valamit, valakit. *Kinézett magának egy új cipőt. Nősülni akar, már ki is nézett valakit.*

6. *Kinéz valakit valahonnan*: barátságtalan magatartással tudtára adja valakinek, hogy nem látja szívesen. *Közönséges viselkedése miatt kinézték a társaságból.*

7. *Valahogy kinéz*: valamilyen állapotban levőnek látszik. *Rosszul nézel ki, ne adjak gyógyszert?* ■ *Jól néz ki*: **a)** jó színben van, egészségesnek látszik, illetve csinos. *Jól néz ki ebben a ruhában.* **b)** (gúnyos) bajban van. *Na, jól nézel ki, mondhatom, a három egyeseddel!*

8. (bizalmas) *Kinéz valakinek valami*: számíthat valamire. *Kinéz neki egy kis örökség.*

9. (bizalmas) *Kinéz valakiből valamit*: főként külső jelek alapján sejt róla valamit. *Nem sok jót nézek ki belőle, nem jó szándék vezeti. Sok pénzt néz ki belőle.*

✧ Szin: **1.** *kitekint, kiles, kipillant,* (bizalmas) *kikukucskál, kikandikál* **2.** *kiszalad, kimegy, kilátogat,* (bizalmas) *kiugrik* **3.** (bizalmas) *kipuskáz, kiles* **5.** *kiválaszt,* (bizalmas) *kipécéz* **6.** *kiközösít* **7.** *fest, mutat* **8.** *remélhet valamit; kilátása van valamire*
✧ Ell: **1.** *benéz, beles*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *néz*.

kinin ◆ fn –, *~t, ~je*
A kininfa kérgéből nyerhető, erősen keserű ízű szerves vegyület. *A kinin nélkülözhetetlen gyógyszer a malária ellen. Az orvos kinint rendelt lázcsillapítóként.*
✧ Szin: (régi) *chinapor*
✧ Táj: *kínapor, kínjapor, kínpor, kínasó*
✧ Etim: Perui indián eredetű nemzetközi szó.
☝ A kininfa másik elnevezése: *kínafa.*

kínlód|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Kínzó fájdalmat érez. *Sokat kínlódott a betegsége alatt.*
2. Keservesen végez valamilyen feladatot. *Rossz szerszámokkal kínlódik. Nehezen nevelhető fiúkkal kínlódik a napköziben.*
3. Nyomorogva él. *Egész életében csak kínlódott, soha nem jutott semmire.*
✧ Szin: **1.** *gyötrődik, szenved,* (régi) *vajúdik* **2.** *bajlódik, küszködik* **3.** *nyomorog, tengődik, sínylődik*
✧ Táj: *cülődik, kétlódik, kélnódik*
✧ Ell: *élvez, örül,* (bizalmas) *örömködik*
✧ Etim: A → *kín* főnév származéka.

kinn ◆◆◆◆ hsz
1. Valamin kívül, valamitől távol. *Kinn van az udvaron. Kinn van a konyhában, főz. Kinn van külföldön, Bécsben vagy Prágában.* ■ *Kinn van (valamiből)*: **a)** kiszabadult, kikerült valahonnan. *Kinn van a börtönből. Már kinn van a foga, nem fáj többé! Kinn van a szekér a sárból.* **b)** kilátszik valamiből. *Kinn van a dereka, édesanyja félti, hogy megfázik.* **c)** kiadták, kivették valahonnan. *Kinn vannak a könyvek, kivettem őket a könyvtárból, lehet olvasni.*
2. Valamely helyzetből kikerülve. *Kinn van a bajból, mégsem bukott meg. Kinn van a játékból, most nem játszik.* • Szólás: *Se kinn, se benn*: bizonytalan helyzetben van.
✧ Szin: **1.** *kint, szabadban, nyílt helyen, odakinn*, (népi, régi) *künn,* (régi, választékos) *odakünn* **2.** *kint*, (népi, régi) *künn*
✧ Táj: *kinnülnet*
✧ Ell: **1.** *benn, bent, belül, belföldön,* (népi, régi) *bévül* **2.** *benn, bent*
✧ Etim: A → *ki* határozószó családjába tartozó, régi nyelvi *ki* 'külső rész' főnév megszilárdult ragos alakulata.
☝ A *kinn* és a *kint* azonos jelentésű, köznyelvi határozószó. Rag és képző azonban csak a *kint*-hez járul: *kintre, kintről, kinti*.

kínos ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~t, ~an*
1. Nagy fájdalommal járó. *Kínos betegséggel küzd, szörnyű fájdalmai vannak.*
2. Gondokkal, szenvedéssel tele. *Kínos élete volt, sokat nélkülözött.*
3. Fájdalmas kínt kifejező. *Kínos jajgatás hallatszott ki a műtőből.*
4. Túlzottan szigorú, aggályos. *Megköveteli a kínos fegyelmet, pontosságot. Kínos, aprólékos gonddal készíti a tortát. Kínosan ügyel a formaságokra.*
5. Feszélyező, nyomasztó. *Kínos csend, hallgatás fogadta az új főnököt. Az adós mindig kínos helyzetben van. Kínosan érintette a megjegyzés.*
✧ Szin: **1.** *fájdalmas, gyötrelmes, kínzó* **2.** *keserves, vesződséges, nyomorúságos* **3.** *fájdalommal teli* **4.** *merev, feszélyező* **5.** *kellemetlen, kényszerű,* (bizalmas) *zsenánt*
✧ Táj: **1., 2.** *keservetes*
✧ Ell: **1.** *fájdalommentes* **2.** *gondtalan, könnyű* **3.** *kellemes* **4.** *laza* **5.** *kellemes*
✧ Etim: A → *kín* főnév származéka.

kinő ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. (Növényi hajtás) a földből kibújik vagy újra kifejlődik. *Elszáradt a virág, de eső után újra kinőttek a hajtásai.* ■ *Kinő a földből*: **a)** (növény) kihajt **b)** (építmény) gyorsan elkészül. *Mellettünk egy hónap alatt kinőtt a földből egy új ház.* | *Még a földből is alig nőtt ki*: még nagyon kicsi (gyermek).
2. (Ember vagy állat valamely látható testrésze) megnő vagy újra kifejlődik. *A hajnövesztő szer hatására kinőtt a haja, pedig már teljesen kopasz volt.*
3. Úgy megnő, hogy valami kicsi lesz neki. *Hirtelen megnyúlt a kislány, kinőtte a ruháit, de még a cipőit is. Kinőtték a kétszobás lakást, nagyobbra akarják cserélni.*
4. Túlhalad korábbi állapotán. *Kinőtt a diákkorból, most már kénytelen eltartani magát.* ■ *Kinő valamit* (általában hibát): *Húszéves korára kinőtte az allergiáját. Szerencsére már kinőtte korábbi bizonytalanságát.*
5. *Kinövi magát valamivé*: azzá fejlődik. *Jó pedagógussá nőtte ki magát.*
6. Kifejlődik valamiből, illetve valamivé. *A pártok egy része a pártállam ellenzékéből nőtt ki. Az akkori kollégistákból nőtt ki a párt mai derékhada.*
✧ Szin: **1.** *kisarjad, fakad* **2.** *kibújik, megnő,* (népi) *kiserked* **4.** *túljut valamin* **6.** *létrejön, kialakul*
✧ Ell: **1.** *elszárad, elfonnyad, elhervad* **2.** *kihullik*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *nő*[1].

kínpad ◆◆ fn

Padszerű emelvény, amelyen a középkorban kínzóeszközökkel vallatták a vádlottat. *Az inkvizítorok kínpadra vonták a boszorkánynak vélt asszonyokat.*
✧ Szin: *deres, kaloda*
✧ Etim: Összetétel: → *kín* + → *pad*.

kint ◆◆◆◆◆ hsz
Kinn. *Kint sétáltunk a falu határában. Kintről, Párizsból jött a levél. A szobában tévézünk és kint a konyhában vacsorázunk. Szüleim szerint a macska kintre való, nem a lakásba.*
✧ Szin: *odakinn, kívül, a szabadban; külföldön;* (népi, régi) *künn*
✧ Táj: *odaki, kintest*
✧ Ell: *bent, benn, belül*
✧ Etim: A *kinn* határozószó eredeti *kin* alakváltozatának ragozott alakja.
☝ A *kint* és a *kinn* használatáról lásd még a *kinn* szócikket!

kintorna ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (régi)
Verkli. *Az 1960-as években még meg-megszólalt egy-egy kintorna a házak udvarán, olyankor aprópénzt adtunk a verklisnek.*
✧ Szin: (régi) *sípláda, tekerőgép*
✧ Etim: Valószínűleg latin eredetű német, közelebbről bajor-osztrák jövevényszó.

kinyal ◆◆ ige *~ni*
1. (Edényt) tisztára nyal. *Ha süteményt sütök, a gyerekek mindig kinyalják a tálat.* ■ (durva) *Kinyalja valakinek a fenekét* vagy *seggét*: bármit megtesz neki (, hogy előnyt szerezzen magának).
2. (bizalmas) *Kinyalja magát*: feltűnően kicsinosítja magát. *Nemigen ad magára, de a farsangi bálra kinyalta magát.*
✧ Szin: **1.** *kitisztít* **2.** *kiöltözködik,* (bizalmas) *kicsípi magát* • **2.** *Kihuzakodik, mint filléres malac a forintos vásáron. Kihuzakodott* vagy *kicsípte magát, mint Szaros Pista Jézus nevenapján.*
✧ Ell: **2.** *elhanyagolja magát*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *nyal*.

kinyilatkoztat ◆◆ ige *~ni* (választékos)
1. (rosszalló) Ünnepélyesen kijelent valamit. *Szeret magabiztosan kinyilatkoztatni, feltétlen igazságként kijelenteni dolgokat.*
2. (Vallásos, teológiai szövegekben:) (Isten) az emberiség tudomására hoz valamit. *Isten a kőtáblákon a tíz parancsolatban kinyilatkoztatta a legfőbb törvényeket.*
✧ Szin: **1.** *kihirdet, nyilvánossá tesz,* (választékos) *kinyilvánít,* (idegen) *deklarál* **2.** (választékos) *kinyilvánít*
✧ Etim: Összetétel; → *ki* igekötő + *nyilatkozat*: a → *nyílik* ige *nyilatkozik* származékának továbbképzett alakja.

kinyilvánít ◆◆◆ ige *~ani* (választékos)
A nyilvánosság tudomására hoz valamit. *A magas rangú vendégek kinyilvánították köszönetüket, jókívánságaikat. Végrendeletében kinyilvánította azt az óhaját, hogy hazai földben temessék el.*
✧ Szin: *kihirdet, kijelent,* (választékos vagy roszszalló) *kinyilatkoztat*
✧ Táj: *kivilágosít*
✧ Etim: Igekötős ige; → *ki* + *nyilvánít*: a → *nyilván* határozószó származéka.

kinyúl|ik ◆ ige *~ni*
1. (Nyújtható anyag) terjedelmében megnő. *Úgy kinyúlt a pulóverem, hogy már nem lehet hordani.*
2. (bizalmas) (Valahova esve) elterül. *Megbotlott, és kinyúlt az utca kövén.*
3. (durva) Meghal. *Azért nem látod, mert időközben kinyúlt.*
4. (Tárgy) kiemelkedik valahonnan. *Az ágak kinyúlnak a járdára, le kell vágni őket.*
5. (Időbeli jelenség) jobban elhúzódik a vártnál. *A szótár megjelenési ideje kinyúlik az év végéig is.*
✧ Szin: **1.** *kitágul* **2.** (bizalmas) *elvágódik* **3.** *elpusztul,* (durva) *elpatkol, felfordul, meggebed,* (szleng) *kipurcan* **4.** *kiugrik, kiáll, kihajlik* **5.** *elnyúlik, eltart* • **3.** (szleng) *Feldobja a talpát. Beadja a kulcsot.*
✧ Ell: **1.** *összemegy* **2.** (bizalmas) *feláll, feltápászkodik* **3.** *feltámad* **4.** *belesimul valamibe*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *nyúlik*.

kiolt ◆◆◆◆ ige *~ani*
1. (Tüzet, égő anyagot) elolt. *Sikerült kioltaniuk a tüzet a konyhában. Kioltom az égő cigarettát.*
2. (választékos) Megszüntet valamit. *Az idő kioltja a szívekből az indulatot.* ■ (választékos) *Kioltja valakinek az életét*: megöli. | *Kioltja valakinek a szeme világát*: megvakítja.
✧ Szin: **1.** *elfúj, elfojt, elnyom* **2.** *kiöl, eloszlat, elfojt, elnyom*
✧ Táj: *kialít*
✧ Ell: **1.** *meggyújt, lángra lobbant, felszít* **2.** *felkorbácsol, felszít, lángra lobbant*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *olt*[1].

kiolvas ◆◆◆ ige *~ni*
1. Valamiből kikeresve elolvas valamit. *A címet egy régi füzetből olvasta ki.* (rosszalló) *Ami keveset tudott a felelő, azt is a tankönyvből olvasta ki.*
2. Végigolvas valamit. *Kiolvasta a könyvet, most újat kér kölcsön.*
3. *Kiolvas valamiből valamit*: kiérez, kikövetkeztet. *Leveledből azt olvastam ki, hogy segítségre van szükséged. Kiolvassa a szeméből az igazságot.*
4. (régi, népi) Kirakva megszámol valamit. *Kiolvassa a pénzt az asztalra.*

5. ■ (népi, bizalmas) *Kiolvassa a szemét*: tönkreteszi a sok olvasással. *Az irodalomvizsga előtt majdnem kiolvasta a szemét.*
✧ Szin: **1.** *kinéz, kiles* **2.** *elolvas* **3.** *sejt, gyanít, megjósol* **4.** *számlál* • **5.** *Kinézi a szemét.*
✧ Táj: **4.** *beolvas*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *olvas*.

kiont ◆◆ ige *~ani* (választékos)
(Valamely szenvedélynek, indulatnak) szabad folyást enged. *Kiontja a mérgét. Végre kisírta magát, kiontotta a fájdalmát.* ■ *Kiontja a vérét*: harcban elesik, meghal. *Ezek a bátor hősök a szabadságért ontották ki a vérüket.* | *Kiontja valakinek a vérét*: megöl valakit. *Rómeó kiontotta a vérét Tibaldnak, Júlia unokatestvérének.*
✧ Szin: (választékos) *kiáraszt*
✧ Ell: *elfojt, visszatart*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *ont*.

kiöltöz|ik ◆◆ ige *~ni*
A szokottnál gondosabban, csinosabban öltözik fel. *Szépen kiöltözött a színházba.*
✧ Szin: (bizalmas) *kicsípi magát, kirittyenti magát* • *Olyan cifra, majd elrepül.* (durva) *Úgy kicsípte magát, mint Szaros Pista Jézus nevenapján.*
✧ Ell: *elhanyagolja magát*
✧ Táj: *felecselkedik, kifessent, kipimpóz*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *öltözik*.

kiönt ◆◆◆◆ ige *~eni*
1. Valaminek a kiömlését okozza. *Kiönti a teát a csészékbe. Véletlenül kiöntötte a tejet a földre. Kiöntötte a vizet az ablakon.*
2. (választékos) *Kiönt magából valamit*: kibocsát. *A vonat nagy tömeg embert öntött ki magából.*
3. *Kiönt valamit*: érzelmeknek, indulatoknak szabad folyást enged. *Kiönti a mérgét.* ■ *Kiönti a szívét valakinek*: elmondja neki a panaszát.
4. (Tárgyat) megolvasztott bronzformába öntéssel elkészít. *A művész bronzból önti ki a szobrot.*
5. (Folyóvíz vagy valaki vízzel) valakit, valamit az adott hely elhagyására kényszerít. *A gazda kiöntötte az ürgét. A családot kiöntötte a házából a Tisza.*
6. (Folyóvíz) kilép a medréből. *Kiöntött a megáradt folyó, veszélyezteti a falut.*
✧ Szin: **1.** *kitölt, kiborít, kicsorgat, kilöttyint* **2.** (választékos) *kiad, kimond* **3.** *kiont, kiad* **5.** *elmos, elönt* **6.** *kiárad, túlfolyik*
✧ Táj: **1.** *kikasmagol* **5.** (víz például utat) *meghord*
✧ Ell: **1.** *beönt* **3.** *elfojt* **6.** *visszahúzódik*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *önt*.

kiöreged|ik ◆◆ ige *~ni*
Kiöregedik valahonnan: kora miatt már nem képes elvégezni valamit, nem tartozik valahova. *Kiöregedett már a munkából. Kiöregedett már a bakfisok közül.*
✧ Szin: *kivénül; megvénül*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *öregedik*.

kipattan ◆◆◆ ige *~ni*
1. Pattanva kiugrik, kirepül valahonnan. *Kipattant egy szikra a tűzből. Kipattant egy nyúl a tisztásra.* ■ *Kipattan a fejéből valami*: hirtelen eszébe jut. *Nagyszerű ötlet pattant ki a fejéből.*
2. Hirtelen kinyílik, szétnyílik. *Ha feszegeted, kipattan a zár. Nehezen, de kipattant a dió burka. Már kipattantak a bimbók.*
3. (választékos) (Titkolt dolog) váratlanul kitudódik. *Évek múlva pattant ki a titok.*
✧ Szin: **1.** *előugrik, kiszökken* **2.** (zár) *felnyílik, felkattan, felpattan, feltárul;* (termés:) *kireped, felszakad, felhasad;* (bimbó:) *kifakad, kibomlik, kifeslik, kihajt, sarjad, zsendül* **3.** *kiderül,* (választékos) *kirobban,* (hivatalos) *köztudomásúvá válik* • **3.** *Napfényre kerül.*
✧ Táj: **2.** *kipattog, kipattogzik*
✧ Ell: **2.** *bezárul, becsukódik, elhervad, elfonnyad, elszárad* **3.** *elrejtődik, ellepleződik*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *pattan*.

kipellengérez ◆ ige *~ni*
1. (régi) Megszégyenítésül pellengérhez, köztéren álló oszlophoz köt valakit. *Az elítéltet kipellengérezték a főtéren.*
2. Nyilvánosan megszégyenít, kigúnyol valakit, valamit. *Kipellengérezték a csalót. Kipellengérezték a diák hibáit a tanárai.*
✧ Szin: **1.** (régi) *kirudal, kivesszőz, kikorbácsol* **2.** *megbélyegez, kicsúfol, kinevet, nevetségessé tesz, kifogásol, rosszall, elítél, helytelenít* • *Szégyenpadra állít. Szégyenfához köt.*
✧ Táj: **2.** *kiperengíz*
✧ Etim: Igekötős ige; → *ki* + *pellengérez*: a → *pellengér* főnév származéka.

kipenderít ◆ ige *~eni*
1. Valakit gyors mozdulattal a hely(iség) tágasabb részébe perdít. *Kipenderítette a gyereket a szoba közepére.*
2. Erélyes fellépéssel eltávolít valakit valahonnan. *Úgy kipenderítették az ajtón, hogy a lába sem érte a földet.* (átvitt) *Megmondta a véleményét, ezért kipenderítették az állásából.*
✧ Szin: **2.** *kitesz, kivág, kirak, kidob, kihajít,* (bizalmas) *kipaterol,* (csak állással kapcsolatban:) *elbocsát, felment, meneszt; felmond valakinek*
✧ Táj: **1.** *kifecérít, kiheppent, kikarít, kisöndörít* **2.** *kipérint, kitakarít*

✧ Ell: **2.** *befogad, bebocsát*
✧ Etim: Igekötős ige; → *ki* + *penderít*: a → *pödör* igével rokon, valószínűleg hangutánzó-hangfestő eredetű szótő származéka.

kipipál ◆◆ ige *~ni* (bizalmas)
1. (Listában, felsorolásban:) Pipa alakú jellel megjelöl, és ezzel a többi közül kiemel valamit. *A vásárlási listán kipipálta, amit már sikerült megvennie.*
2. Elintézettnek, elvégzettnek tekint valamit. *Befejeződött a gyakorlat, most már ezt is kipipálhatjuk.*
✧ Szin: **1.** *kihúz*
✧ Etim: Igekötős ige; → *ki* + → *pipál* 'pipa alakú jellel lát el'.

kipróbál ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Valamit első ízben használ, hogy meggyőződjék használhatóságáról. *Kipróbálja az új szerszámot. Új módszereket próbál ki.*
2. (régi) Próbára tesz valakit, valamit. *Kipróbálja barátja hűségét.*
✧ Szin: **1.** *megvizsgál, megtapasztal, felülvizsgál, tesztel, kiismer, tanulmányoz, ellenőriz*
✧ Táj: *kitróbál*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *próbál*.

kipuhatol ◆◆ ige *~ni*
Óvatosan megtudakol valamit. *Kipuhatolja az új főnök szándékát. Kipuhatolja, hogy hogyan férkőzhetne a lány bizalmába.*
✧ Szin: *kinyomoz, kifürkész, kikutat, kitud, kiderít, kiszimatol,* (régi) *kivizslat,* (idegen) *rekognoszkál*
✧ Táj: *kitimporál*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + *puhatol*: a → *pohos*, → *puha* melléknevek tövével azonos hangutánzó eredetű szótő származéka.

kipusztít ◆◆ ige *~ani*
1. (Embert, állatot, növényt valahonnan) végleg eltüntet, elpusztít. *A macskák kipusztították a házból az egereket.*
2. (népi, régi) Mindenétől megfoszt valakit. *Kipusztították vagyonából.*
✧ Szin: **1.** *kiirt, megszüntet, felszámol, eltávolít, megsemmisít, tönkretesz, összezúz, lemészárol* **2.** *kifoszt,* (bizalmas) *kiforgat* • **1.** *Írmagját se hagyták meg.*
✧ Táj: **1.** *kiemészt, kitirhít*
✧ Ell: **1.** *megvéd, oltalmaz*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *pusztít*.

kirabol ◆◆◆◆ ige *~ni*
Rablással kifoszt valakit, mindenét elviszi. *Tegnap délelőtt kirabolták a szomszédunkat.*
✧ Szin: *meglop, megkurtít, megrövidít,* (bizalmas) *kirámol, megkopaszt,* (szleng) *kipakol*
✧ Táj: *felrabol*
✧ Ell: *megóv, megvéd*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *rabol*.

kiragad ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Megragadva kivesz, kiránt valakit, valamit valahonnan. *Kiragadja a botot a kezéből. Kiragadja a gyereket az anyja kezéből.* (átvitt) *Kiragadja az irányítást felesége kezéből.*
2. (választékos) Az utolsó pillanatban megragadva kiment valakit valahonnan. *Kiragadta a társát a halál torkából.*
3. Magával ragadva, sodorva kivisz valamit valahonnan. *A szél kiragadta a kezéből a levelet.*
4. (Csoportból, sorozatból) találomra kivesz, kiválaszt valamit. *Néhány példát kiragadott a dolgozatból.*
✧ Szin: **1.** *kikap, kicsavar, elragad, kitép, kiszakít, kihúz,* (régi) *kirándít* **2.** *kiszabadít, megment, megszabadít* **3.** *kikap, kicsavar, elragad, kitép, kiszakít, kihúz,* (régi) *kirándít* **4.** *kiemel, elkülönít*
✧ Táj: **1., 3.** *kicseder*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *ragad*.

kirak ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. (Több darabból álló dolgot, illetve tárgyat) kivesz, és külső, látható helyre tesz. *Kirakja a könyveket a szekrényből. Kirakta a képeket a falra.*
2. Kiürít valamit. *Kirakják a vasúti kocsit. Kirakták a hajót, miután kikötöttek.*
3. (bizalmas) Kíméletlenül eltávolít valakit valahonnan. *Kirakták az állásából.*
4. (bizalmas) (Írásjeleket) a megfelelő helyre odaír. *Kirakja a vesszőket és a pontosvesszőket.*
5. Több darabból összeállít, kialakít valamit. *Kirakja kavicsokból az ország címerét.*
6. (Téglával, kővel, csempével) burkol valamit. *Csempével rakták ki a falat.*
✧ Szin: **1.** *kitesz, kihelyez,* (bizalmas) *kipakol, kirámol* **2.** (csak vasúti kocsit, szerelvényt) *kivagoníroz* **3.** *elküld;* (állásából:) *elbocsát, elküld, meneszt;* (bizalmas) *kidob, kicsap, kivág, kirúg, kihajít, kipenderít* **4.** *kiír* **6.** *beborít, díszít,* (idegen) *dekorál*
✧ Táj: **1.** *kirakódik*
✧ Ell: **1.** (bizalmas) *bepakol, berámol* **2.** *feltölt, megtölt, megrak* **3.** *megtart, visszatart* **6.** *leszed valamit valahonnan*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *rak*.

kirakat ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
1. Üzletnek az áruk bemutatására szolgáló ablakmélyedése. *Minden héten átrendezi a kirakatot.*
2. (bizalmas, rosszalló) Látszat. *Csak a kirakat kedvéért dolgozik.* • Szólás: *Nem teszi a kirakatba*: nem fog eldicsekedni vele.
✧ Szin: **1.** *tárló, vitrin, boltablak,* (régi) *portál* **2.** *külső, külszín*
✧ Táj: **1.** *ószlág*

✧ Etim: A → *kirak* ige származéka.

király ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. A császár után a legmagasabb rangú uralkodó, a monarchia feje. *Szent Istvánt 1000-ben koronázták királlyá. A király vagy örökli a címet, vagy választják.* • Szólás: (tréfás) *Oda megy, ahova a király is gyalog jár*: vécére. • Közmondás: *Meghalt Mátyás király, oda az igazság.*

2. (választékos) A hozzá hasonlók között a legkiválóbb, a legtekintélyesebb. *A sast a madarak királyának is nevezik. Kóstold meg a borok királyát!* ■ *Az állatok királya*: az oroszlán. | (népi) *Pünkösdi király*: **a)** a falu fiatalságának vezetőjéül (egy évre) választott legény **b)** vezetői szerepét rövid ideig élvező személy.

3. Kártyában királyt ábrázoló lap. *A piros királyt húzta.*

4. Az a sakkfigura, amelynek harcképtelenné tétele győzelmet jelent. *A sötét királlyal sakkot adott.*

5. Tekejátékban a legmagasabb bábu. *A középen álló királyt ütötte le.*

6. (szleng) (Jelzőként:) Elsőrangú, nagyszerű (dolog). *Király volt ez a film.*

✧ Szin: **1.** *fenség,* (régi) *országló, országfő,* (idegen) *rex* **2.** *legjobb,* (bizalmas) *csúcs, nagymenő* **5.** *csúcsbábu* **6.** *remek, fantasztikus, kitűnő,* (szleng) *sirály*

✧ Ell: **1.** *alattvaló, alávetett* **6.** *csapnivaló, rossz, pocsék*

✧ Etim: Ófelnémet személynévi eredetű déli szláv, valószínűleg horvát-szerb jövevényszó.

✧ Ö: kis + király

királyfi ◆◆◆◆ fn *~k* vagy *~ak, ~t, ~ja* (népi)

A király fia. *A mesebeli királyfi legyőzte a sárkányt. A jelmezbálon királyfi lesz a kisfiú.*

✧ Szin: *herceg, trónörökös*

✧ Táj: *királyúrfi*

✧ Etim: Összetétel; → *király* + *fi*: a → *fiú* főnév változata.

királykisasszony ◆◆◆ fn (népi)

(Mesében is:) A király leánya. *A juhász elnyerte a királykisasszony kezét.*

✧ Szin: *királylány, királyleány, hercegnő, hercegkisasszony,* (régi, idegen) *princessz,* (idegen) *infánsnő*

✧ Etim: Összetétel: → *király* + → *kisasszony*.

királyné ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. A király felesége. *Míg a király harcolt, a királyné vezette az országot.*

2. (népi) Királynő. *Magyarországnak nem sok királynéja volt, inkább királyok uralkodtak.*

✧ Szin: (régi) *királyasszony*

✧ Etim: A → *király* főnév származéka. A *-né* képző a → *nő* főnévből alakult.

királynő ◆◆◆◆ fn

1. Királyként uralkodó nő. *Mária, Magyarország királynője Nagy Lajos király lánya volt.*

2. Társaságban szépségével kiemelkedő nő. *Akkor minden csodás volt, ő volt a bál királynője.*

3. (Sakkjátékban:) A legerősebb figura, amely minden színen és minden irányban léphet. *Megvan még a királynőm, akár nyerhetek is.*

4. A hasonlók között a legtöbbet érő. ■ *A sportok királynője*: az atlétika.

✧ Szin: **1.** *uralkodónő,* (régi) *királyasszony,* (népi) *királyné* **2.** *szépségkirálynő* **3.** *vezér*

✧ Etim: Összetétel: → *király* + → *nő*[2].

✧ Ö: méh + király + nő

királyság ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Királyi méltóság. *Mátyás tizenöt éves korában nyerte el a királyságot.*

2. Az az államforma, amelyben király az uralkodó. *Hollandia, Belgium, Svédország, Spanyolország stb. még mindig királyság.* (Tulajdonnév részeként:) *Az Egyesült Királyságban II. Erzsébet uralkodik több mint ötven éve.*

3. ■ *Pünkösdi királyság*: **a)** (népi) pünkösdkor a fiatalság vezéréül megválasztott legény tiszte **b)** (választékos) gyorsan múló hatalom.

✧ Szin: **2.** (idegen) *regnum*

✧ Etim: A → *király* főnév származéka.

kirándulás ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

Pihenés, illetve ismeretszerzés céljából a természetbe vagy más, a lakóhelytől távolabb eső helyre tett utazás. *Minden évben kirándulást teszünk a hegyekbe. Az osztály tanulmányi kiránduláson volt a múlt héten.*

✧ Szin: *út, túra, országjárás, természetjárás, séta,* (bizalmas) *kiruccanás,* (idegen; Fv; Őv bizalmas, tanulmányi kirándulás:) *exkurzió*

✧ Etim: A *kirándul* összetétel (→ *ki* igekötő + → *rándul* ‘hirtelen távozik’) származéka.

kiránt[1] ◆◆◆ ige *~ani*

Rántva kihúz valakit, valamit valahonnan. *Kirántotta kardját a hüvelyéből.* ■ *Kiránt valakit a bajból*: hirtelen beavatkozással kínos helyzetéből kimenti.

✧ Szin: *kitép, kiszakít, kikap, kivesz, kivon, kiemel, kiragad; megszabadít valamitől; megsegít valakit*

✧ Ell: *visszatesz, bedug valahova*

✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *ránt*[1].

kiránt[2] ◆◆◆ ige *~ani*

(Főleg húst) lisztben, tojásban, zsemlemorzsában megforgat és kisüt. *Mielőtt megérkeznek a vendégek, gyorsan kirántja a hússzeleteket.*

✧ Szin: *megsüt*

✧ Táj: *megránt*

✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *ránt*[2].

kirekeszt ◆◆◆◆ ige *~eni*

1. Kizárva kint maradásra kényszerít valakit, valamit. *A tudósítók egy részét kirekesztették a teremből. A beteg juhokat kirekesztették az akolból.*

2. (választékos) *Kirekeszt valamiből*: megakadályoz valakit abban, hogy valamely jogát érvényesítse vagy valamiből részesedjen. *Kirekesztették az örökségből.*

3. (választékos) (Eshetőséget) kizár, lehetetlenné tesz. *Ezt a lehetőséget kirekeszthetjük.*

✧ Szin: **1.** *kicsuk, elrekeszt* **2.** *kiszorít, kihagy,* (választékos) *kitaszít, kiátkoz, kiközösít,* (szleng) *kigolyóz*

✧ Táj: *rekeszt*

✧ Ell: **1.** *beenged, bebocsát, beinvitál* **2.** *pártfogol, befogad,* (választékos) *felkarol* **3.** *számításba vesz*

✧ Etim: Igekötős ige; → *ki* + *rekeszt*: a *reked* ige (vö. → *rekedt*) és a → *rekesz* főnév tövével azonos szótő származéka.

kirendeltség ◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

Intézménynek, vállalatnak a székhelyén kívüli képviselete. *Az utazási iroda prágai kirendeltségén dolgozik. A központ jelentést kért a kirendeltségektől.*

✧ Szin: *részleg, fiók*

✧ Ell: *központ*

✧ Etim: A *kirendel* igekötős ige (→ *ki* + → *rendel*) származéka.

kirí ◆◆ ige *~ni*

1. Környezetétől erősen elüt, különbözik. *Ez az ócska szekrény kirí a többi bútordarab közül. Az új gyerek nagyon kirí az osztályból.*

2. (ritka) Kiderül, látszik. *Beszédéből kirítt a keserűség. Mozdulataiból kirí a fáradtság.*

✧ Szin: **1.** *kitűnik, rikít* **2.** *kiérezhető; kihallatszik* • **1.** *Szemet szúr.*

✧ Ell: **1.** *beleolvad valamibe; összefolyik, elvegyül valamivel*

✧ Etim: Igekötős ige; → *ki* + *rí*: hangutánzó eredetű szó.

☝ Ragozása kijelentő mód jelen időben: *kirívok, kirísz, kirí, kirívunk, kirítok, kirínak.* Múlt idejű alakjaiban két *t*-t írunk: *kiríttam, kiríttál* stb. Felszólító módú alakjaiban rövid a *j*: *kiríjak, kiríjál* stb. Melléknévi igenévi alakjai: *kirívó, kirítt.*

kiró ◆◆ ige *~ni*

(Hatóság büntetést vagy fizetendő összeget) meghatároz és befizetését elrendeli. *A ház megvétele után két évvel rótták ki az illetéket. Kiróttak rá öt évet a lopásért. 5000 Ft bírságot róttak ki a szabálytalan parkolás miatt.*

✧ Szin: *kiszab, kimér, kijelöl, kivet, megszab, megállapít, elrendel, előír*

✧ Ell: *elenged*

✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *ró*.

☝ Toldalékolásáról lásd a *ró* szócikket!

kiruccan ◆ ige *~ni* (bizalmas)

1. Hirtelen elhatározásból rövid kirándulást tesz valahova. *Vasárnap délután kiruccantak a szabadba.*

2. Szokásától eltérően, hirtelen elhatározással idejét szórakozással tölti. *Az este kiruccantunk, a közeli zenés étteremben vacsoráztunk és táncoltunk.*

✧ Szin: **1.** *elutazik, kirándul, elbarangol* **2.** (bizalmas) *kimarad*

✧ Etim: Igekötős ige; → *ki* + *ruccan*: valószínűleg hangutánzó-hangfestő eredetű szó.

kirukkol ◆◆ ige *~ni*

1. (bizalmas) Várakozás után előhozakodik valamivel. *Végre kirukkolt egy ötlettel.*

2. (régi, népi) (Katonaság) kivonul a gyakorlótérre. *Kirukkoltak a katonák a dísszemlére.*

✧ Szin: **1.** *előáll* vagy *előlép valamivel;* (bizalmas) *kibök valamit* **2.** *felvonul;* (választékos) *kirajzik,* (régi, népi) *kisereglik*

✧ Etim: Igekötős ige; → *ki* + *rukkol*: német, közelebbről bajor-osztrák jövevényszó.

kis ◆◆◆◆◆ mn (csak jelzőként, nem ragozható)

1. Csekély kiterjedésű, méretű. *Iszik egy kis vizet. A kis vízben fürödhettek. Kis falvakat érintettünk túránk során. Kis ember a postásunk. Ebben a kis kabátban megfázol.*

2. Nem számottevő mennyiségű. *Kis távolságot kell megtennie. Egy kis időt adj még. Egy kisebb összeget kért kölcsön.*

3. Fiatal. *A két testvér közül ő a kisebb. Kis tigris született ma az állatkertben.*

4. Gyenge, nem erős. *Csak kis eső esett az éjjel. Volt egy kis csodálkozás, ijedség.*

5. Kisszámú, nem sok emberből álló. *Kis nézőközönség előtt játszottak.*

6. Kevésbé jelentős, nem nagy. *Nem kis dolog, ha felveszik az egyetemre. Kis ember ő ahhoz, hogy ezt elintézze.*

7. (Kedveskedve:) szeretett, kedves. *Te kis csacsi! Drága kis angyalom!*

8. (Udvarias, szerénykedő kérésben:) *Csak egy kis türelmet kérek!*

9. (Gúnyos kifejezésekben, az előtte álló jelző jelentését ellenkezőjére változtatva:) *Szép kis alak vagy! Jó kis kifogás!*

✧ Szin: **1.** *kicsi, kicsiny, kicsike, apró, parányi; kurta; alacsony, kis termetű,* (rosszalló) *satnya, csenevész,* (bizalmas) *tökmag* **2.** *kicsi, kicsiny, kevés, kevéske, rövid* (idő)*, gyűszűnyi, némi, falatnyi* **4.** *kicsi, kicsiny, enyhe, szelíd, mérsékelt* **5.** *maroknyi* **6.** *kicsi, kicsiny, jelentéktelen* **8.** *kicsi, kicsiny, csöpp, csöppnyi*
✧ Táj: **1., 3.** *kisszerű, kicsinyka, kicsinykó*
✧ Ell: **1.** *nagy, óriási, hatalmas* **2.** *sok, rengeteg, tetemes, hosszú* **3.** *nagy, idős* **4.** *erőteljes, jelentős*
✧ Etim: Honfoglalás előtti török jövevényszó.
☝ Ragos alakban és állítmányként alapfokban a *kis* melléknév valamennyi jelentésében csak a *kicsi* szó használatos, illetve ennek a választékos, irodalmias megfelelője, a *kicsiny*. Például: *Kicsi ez a falu. Kicsi neki a kabát. Egy kicsit várj még! A természethez képest kicsiny az ember.* Fokozott alakban azonban csak a *kis* melléknév használható, a *kicsi* és a *kicsiny* nem: *Kisebb ez a falu, mint gondoltam. Kisebbet kérek.* Jelzőként a *kicsi* a közömbös hangulatú *kis*-sel szemben a kedvesen, rokonszenvesen vagy feltűnően kis személyre, állatra, dologra vonatkozhat: *kicsi ember, kicsi kutya, kicsi ház*. Egyes helyi nyelvváltozatokban (például az erdélyi magyar köznyelvben és nyelvjárásokban), valamint a gyermeknyelvben stílus- és jelentéskülönbség nélkül is gyakoribb a *kicsi* jelző, mint a *kis*. Szintén a *kicsi* szó járatos akkor, ha a jelző nem közvetlenül a jelzett szó előtt áll: *Kicsi, de elszánt társaság vágott neki a hegynek.* Főnévként is használatos a *kicsi* és a *kicsiny* melléknév. Lásd a *kicsi* II. fn szócikket!

kiságy ◆ fn

Olyan kisméretű ágy, amelyben rendszerint gyerekek alszanak. *Eltettük a gyerekek kiságyát a padlásra.*
✧ Szin: *gyerekágy, rácsos ágy,* (gyermeknyelvi) *ágyikó*
✧ Etim: Összetétel: → *kis* + → *ágy*.

kisajátít ◆◆◆ ige *~ani*

1. (hivatalos) (Hatóság ingatlant) köztulajdonba vesz. *Az útépítéshez kisajátították a kertünk egy részét.*

2. (rosszalló) Kizárólagos tulajdonának tekint valamit, valakit. *Kisajátította magának az egész szobát. Szeretné kisajátítani magának barátja gondolatait is. Teljesen kisajátít téged ez a nő!*
✧ Szin: **1.** (idegen) *monopolizál,* (egyházi vagyont) (régi) *konfirkál,* (idegen) *szekularizál* **2.** *birtokba vesz, tulajdonává tesz, megszerez, lefoglal, elhódít,* (bizalmas) *megkaparint*
✧ Ell: *odaad, visszaad, visszajuttat*
✧ Etim: Igekötős ige; → *ki* + *sajátít*: a → *saját* melléknév származéka.

kisasszony ◆◆◆◆◆ fn

1. (régi) Úri családból származó hajadon leány. *A kisasszony nem vett részt a vacsorán.*

2. (Fiatal leány udvarias megszólítása, megnevezése:) *Tisztelt kisasszony! A kisasszony következik. A pénztáros kisasszony rögtön jön.*
✧ Szin: **1.** (régi) *úrilány* **2.** *leányka, leányzó, kamasz lány,* (bizalmas) *fruska, süldő leány,* (régi) *szűz, leányasszony*
✧ Táj: *küsasszan*
✧ Etim: Összetétel: → *kis* + → *asszony*.
✧ Ö: király + kisasszony, légi + kisasszony

kisded I ◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

1. (régi) Kicsi, kicsiny. *Kisded hajlékban laktak.*

2. (gúnyos) Szerénynek, ártatlannak feltüntetett (visszaélés). *Nem hiszek kisded játékaidnak.*
✧ Szin: **1.** *kis, kicsike, kicsinyke, apró, aprócska, picike, parányi,* (bizalmas) *falatka*
✧ Táj: *kicsinyded, küzsdeg*
✧ Ell: **1.** *nagy, óriási, hatalmas*
✧ Etim: A → *kis* melléknév származéka (vö. → *gyermekded*).

kisded II. ◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

(régi, választékos) Kisgyermek, csecsemő. *Az oltárképen Mária látható a kisdeddel.*
✧ Szin: *kisbaba, gyermekecske, csemete, apróság,* (bizalmas) *baba*
✧ Táj: *gyerekcse, küsdedecske, bubocska, bábó*
✧ Ell: *felnőtt*
✧ Etim: Összetétel; → *kis* + *ded*: a → *kisded* melléknévnek a nyelvújítás korában önálló, ‘kisgyermek’ jelentésben is használatos jelzője.

kisdolog ◆ fn (szépítő)

Vizelés. *Kisdologra megy indulás előtt. Igyekszik, hogy a kisdolgát mielőbb elvégezze.*
✧ Szin: (bizalmas) *pisilés, pisi,* (gyermeknyelvi) *pipi*, (durva) *hugyozás, pisálás*
✧ Ell: *széklet,* (szépítő) *nagydolog*, (bizalmas) *kakilás, kaki, kaka*
✧ Etim: Összetétel: → *kis* + → *dolog*.

kisebbség ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Embereknek egy másiknál kisebb létszámú csoportja. *A kisebbség elfogadja a többség határozatát. A javaslat kisebbségben maradt.*

2. Az állam nemzeti jellegét meghatározó néphez képest kisebb számarányú népcsoport. *A kormány komoly tárgyalásokat folytat a kisebbségekkel. Minden harmadik magyar kisebbségben él.*
✧ Szin: (idegen) *minoritás*
✧ Ell: **1.** *többség, zöm* **2.** *többség*
✧ Etim: A → *kis* melléknév származéka.

kisegít ◆◆◆ ige *~eni*

1. Valakit valahonnan kilépni segít. *Kisegítette a kocsiból a nénit.*

2. Segít valakinek valamely kellemetlen helyzetből kijutni. *Kisegítette barátját a bajból.*

3. Szorult helyzetbe került személyen (kölcsönnel) segít. *Egy nagyobb összeggel kisegítette a gyerekét.*

4. Kisegítő, alkalmi munkát végez. *A gépíró kisegít egy másik osztályon.*

✧ Szin: **1.** *kihúz, kivonszol, kivisz, kiemel, kivezet, kiszabadít, kiment* **2.** *felkarol, támogat, gyámolít, pártfogol* **3.** *kölcsön ad, hitelez* **4.** *segédkezik, helyettesít* • **2.** *Szót emel valaki mellett.*

✧ Táj: **1.** *kisegél*

✧ Ell: **1–3.** *csávában hagy, pácban hagy*

✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *segít*.

kisemmiz ◆◆ ige *~ni*

Valakit az őt megillető jogoktól vagy anyagi javaktól megfoszt, elüt. *Kisemmizték a válás után. Kisemmizték az örökségből, egy fillért se kapott.*

✧ Szin: *kifoszt, megkopaszt; kiforgat, kitúr, kiszorít, kirekeszt valamiből;* (bizalmas) *kinulláz, kifírungcvancigol* • *Cigánysorra vet.*

✧ Táj: *kitud, kiciberéz, kifigliz, kipergel*

✧ Etim: Igekötős ige; → *ki* + *semmiz*: a → *semmi* főnév származéka.

kísér ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. *Kísér valakit*: védelmezésül vagy tisztelete jeléül együtt megy vele. *Iskolába kíséri a gyereket. A kapuig kísérte a vendéget. Ő kíséri a külföldi vendéget.* ■ *Utolsó útjára kísér valakit*: részt vesz a temetésén. *Több százan kísérték utolsó útjára a színészkirályt.*

2. Őrizettel visz valakit, valamit valahova. *A tolvajt a rendőrségre kísérték. Biztonsági őrök kísérték a pénzszállítmányt.*

3. Követ valakit, valamit, vele együtt halad. *Az út a folyót kíséri. A tengeri hajót sokáig kísérik a madarak.*

4. Állandóan része van valamiben, nem hagyja el valami. *Ez az emlék kísérte élete végéig.* (Jókívánságban:) *Szerencse kísérjen utadon!*

5. Dolog, folyamat együtt jár valamivel. *A betegséget láz kíséri. Elbeszélését heves mozdulatokkal kísérte.*

6. Valamely hangszeren aláfestő zenét játszik. *Zongorán kísérték az énekest. Zongorán kísér: X. Y.*

7. Figyel, állandóan gondol valakire. *Csodálattal és tisztelettel kíséri a híres karmester pályafutását. Gyanakvással kíséri minden lépését.*

✧ Szin: **1.** *visz, vezet, irányít, kalauzol, támogat, pártfogol* **5.** *velejár, együtt jár valamivel* **6.** (régi) *szekundál,* (idegen) *kontráz* • **2.** *Nyomon követ* vagy *kísér. Nyomában van.*

✧ Táj: **1.** *kísért*

✧ Ell: **1.** *egyedül enged, útjára enged, magára hagy*

✧ Etim: Valószínűleg ősi, ugor kori szótő magyar nyelvi képzéssel.

☝ Hosszú *í*-vel írjuk, de a kiejtésben hosszú is, rövid is lehet az *i*.

kísérlet ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Mesterségesen előidézett folyamat, jelenség vizsgálata. *Évek óta tudományos kísérleteket végez.*

2. Próbálkozás. *Irodalmi kísérletei nem voltak sikeresek. A rabok szökési kísérlete meghiúsult. Gyilkossági kísérlet miatt letartóztatták.* ■ *Kísérletet tesz valamire*: próbálkozik valamivel, törekszik valamire. *Kísérletet tett a békülésre.*

✧ Szin: **1.** *kutatás, elemzés, tanulmányozás, búvárkodás,* (idegen) *analízis, teszt, experimentum,* (Fv, Ka, Őv bizalmas) *experiment* **2.** *próba, szárnybontogatás, erőfeszítés, fáradozás, vállalkozás, törekvés, igyekezet,* (szleng) *dobás*

✧ Táj: **2.** *tróba*

✧ Etim: A → *kísér* ige *kísérel* származékának továbbképzett alakja.

☝ Hosszú *í*-vel írjuk, de a kiejtése lehet [kísérlet] és [kisérlet].

kísért ◆◆◆◆ ige *~eni*

1. (választékos) Bűnre csábít valakit. *Ne kísérts!*

2. Babonás elképzelés szerint valaki látható alakban, kísértetként megjelenik. *A halottak éjjel kísértenek.*

3. (választékos) (Régi esemény, jelenség) még mindig érezteti káros hatását. *Kísért a múlt. Nyomasztó emlékek kísértenek.*

4. ■ (régi) *Istent kísért*: vakmerően próbára teszi Isten türelmét. *Ne kísértsd Istent, mert bajba kerülsz!*

✧ Szin: **1.** (választékos) *ingerel, ösztönöz* **2.** *ijeszt, fenyeget, lidérckedik, hazajár, háborgat, üldöz*

✧ Etim: A → *kísér* ige származéka.

☝ Hosszú *í*-vel írjuk, de a kiejtése lehet [kísért] és [kisért] is.

kísértet ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. (Babonás hiedelem szerint) a halott lelke, amely (emberi alakban) megjelenik az élőknek. *A hiedelmek szerint a régi kastélyban kísértetek járnak.* ■ *A kísértetek órája*: éjfél. • Szólás: *Olyan, mint a kísértet*: ijesztően sápadt, lesoványodott.

2. (választékos) A múlt rossz emléke, illetve terhes maradványa. *Nem hagyja nyugodni a múlt kísértete.*

3. (választékos) (Fenyegető esemény) előjele. *Megjelent a háború kísértete.*

✧ Szin: **1.** *jelenés, látomás, szellem, árny, rém, rémkép, lidérc, hazajáró lélek, kósza lélek,* (régi) *tünemény, éjváz,* (idegen) *démon, lemur* **3.** (választékos) *szellem, árny, rém, rémkép*

✧ Táj: **1.** *benga, fehérember, ijesztet*

✧ Etim: A → *kísért* ige származéka.

☝ Hosszú *í*-vel írjuk, de a kiejtése lehet [kísértet] és [kisértet] is.

kishitű ◆◆ mn *~ek, ~t, ~en*

Csüggedésre, kétkedésre hajlamos, illetve erre való. *Kishitű ember nem viszi sokra. Kishitű megjegyzéseim a legkevésbé sem ingatták meg céljaiban.*

✧ Szin: *hitevesztett, reményvesztett, balhitű, félénk, félszeg, bátortalan, gyáva, ijedős, nyúlszívű,* (idegen) *pesszimista*

✧ Ell: *bizakodó, reménykedő, bátor, merész, magabiztos,* (idegen) *optimista*

✧ Etim: Összetétel; → *kis* + *hitű*: a → *hit* főnév származéka.

kisikl|ik ◆◆◆ ige *~ani*

1. (Sínen futó jármű) kerekével a sínről kiugorva letér a pályáról. *Kisiklott a vonat, és három kocsija felborult.*

2. (választékos) Gyors mozdulattal kicsúszik, kiszabadul valahonnan. *A hal kisiklott a kezéből.*

3. (választékos) Kérdés, feladat alól vagy elől ügyesen kitér, kibújik. *Kisiklott a válasz elől.*

✧ Szin: **1.** *eltér, elmozdul, lefut, kifut, lecsúszik* **2.** *kicsusszan, kibújik, megszökik* **3.** *kihúzza magát; kikerül, megkerül, elhárít, kijátszik valamit; köntörfalaz, hímez-hámoz*

✧ Táj: **1.** *kibucsáklik, kicsiklik* **2.** *kisimul*

✧ Ell: **3.** *szembenéz valamivel*

✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *siklik*.

☝ Toldalékolásáról lásd a *siklik* szócikket!

kisiparos ◆◆◆ fn

Kisüzemben, műhelyben tulajdonosként dolgozó személy. *Cipész kisiparos volt az apja. A kisiparosoknak színvonalas szaklapjuk van.*

✧ Szin: *mester*, (régi) *kézműves,* (idegen) *majszter*, (bizalmas) *maszek*

✧ Táj: *iporos*, *meszter*

✧ Ell: *nagyiparos, gyáriparos*

✧ Etim: Összetétel: → *kis* + → *iparos*.

☝ Elválasztása: *kis-i-pa-ros.*

kisír ◆◆ ige *~ni*

1. ■ *Kisírja a szemét*: vörösre, duzzadtra sírja. *Egészen kisírta a szemét a nagy fájdalomtól.* | *Kisírja a lelkét*: sokáig, fájdalmasan zokog. *Majd kisírta a lelkét a rossz bizonyítvány miatt.* | *Kisírja magát*: addig sír, amíg megkönnyebbül. *Másnapra jól kisírta magát.*

2. Hosszas könyörgéssel elér valamit. *Kisírta, hogy elengedjék a koncertre.*

3. (Szomorúság bánat) érződik valamiből. *A zenéből kisír a mély szomorúság.*

✧ Szin: **2.** *kikönyörög, elkér, kijár,* (bizalmas) *kikunyerál, elkunyerál*

✧ Táj: *kirí*

✧ Ell: **1.** (szomorúságot, fájdalmat stb.) *elfojt, magába fojt*

✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *sír*.

kiskapu ◆◆◆◆ fn

1. A gyalogosok számára épített kisebb kapu. *A kocsik a nagykapun, az emberek a mellette lévő kiskapun járnak be az udvarra.*

2. (bizalmas) Lehetőség a törvény vagy a tilalom kijátszására. *Mindig megtalálja a kiskaput.*

✧ Szin: **1.** *utcai ajtó, bejárati ajtó* **2.** *ürügy, kibúvó, kifogás, kiút, egérút*

✧ Etim: Összetétel: → *kis* + → *kapu*.

kiskatona ◆◆ fn (bizalmas)

Katonai szolgálatra behívott fiatal fiú, általában szolgálata első idejében. *Kiskatonákkal utazott a vonaton.*

✧ Szin: *újonc, sorkatona,* (bizalmas) *kopasz*, (kissé régi) *baka*

✧ Táj: *boka, közbaka*

✧ Ell: *tiszt*

✧ Etim: Összetétel: → *kis* + → *katona*.

kiskereskedelem ◆◆ fn

A kereskedelemnek az árucikkeket közvetlenül fogyasztóhoz eljuttató, kis- és középvállalkozók által működtetett ága. *A nagykereskedőtől vagy a termelőtől vásárolt árut a kiskereskedelem juttatja el a boltokba, a vásárlókhoz.*

✧ Ell: *nagykereskedelem*

✧ Etim: Összetétel: → *kis* + → *kereskedelem*.

kiskirály ◆◆ fn

1. Hatalmas birtokon szinte királyi hatalmat gyakorló földesúr. *Csák Máté a Felvidék kiskirálya volt.* ● Szólás: *Úgy él, mint egy kiskirály*: jólétben él.

2. Beosztásával visszaélő vezető vagy tisztségviselő. *Kiskirályként hatalmaskodik az új igazgató.*

✧ Szin: *kényúr, önkényúr, zsarnok, basa, mandarin,* (régi) *királyka,* (idegen) *diktátor, despota, oligarcha, potentát*

✧ Etim: Összetétel: → *kis* + → *király*.

kiskorú ◆◆◆◆ mn *~ak, ~t,* –

1. Fiatalkorú, a 18. életévét még be nem töltött (személy). *Sok kiskorú gyerek utazott a vonaton tanári felügyelettel.* (Főnévi használatban:) *Kiskorúak csak felnőtt kísérővel léphetnek be a bárba.*

2. (Szellemileg) fejletlen. *Mint egy kiskorú, úgy viselkedett. Felnőttnek néz ki, de szellemileg és érzelmileg kiskorú.*

✧ Szin: **1.** *gyermek, fiatal, tizenéves, tinédzser, kamasz, serdülő, ifjú,* (bizalmas) *tini, siheder,* (régi) *gyámkorú* **2.** *éretlen,* (idegen) *infantilis*
✧ Etim: Összetétel; → *kis* + *korú*: a → *kor* főnév származéka.

kismama ◆◆◆ fn (bizalmas)
1. (Megszólításként is:) Gyermeket váró, terhes nő. *Egy kismama szállt föl a buszra. Jöjjön, kismama!*
2. (ritka) Fiatal, kisgyermekes anya. *A parkban több kismama sétált a gyermekével.*
✧ Szin: **1.** *állapotos, várandós,* (népi) *viselős,* (választékos) *áldott állapotban levő nő*
✧ Táj: **1.** *másállapotos, hasas asszony,* (Őv bizalmas) *svanger*
✧ Etim: Összetétel: → *kis* + → *mama*.
☝ Megszólításként udvarias, kedves, választékos hangulatú.

kisnemes ◆◆ fn
Kisebb birtokkal rendelkező vagy vagyontalan, de nemesi előjogokkal bíró személy. *Felmenői kisnemesek voltak.*
✧ Szin: *kurtanemes, bocskoros nemes, hétszilvafás nemes, kisbirtokos, dzsentri*
✧ Ell: *főnemes, arisztokrata*
✧ Etim: Összetétel: → *kis* + → *nemes*.

kisorsol ◆◆ ige *~ni*
1. Sorsolással eldönt, kioszt, kiválaszt valamit. *Kisorsolják a sorsjegyeket, holnapra kiderül, hogy kié a főnyeremény. Kisorsolják a nyereményeket a tombolán.*
2. Sorshúzással kijelöl valakit, valamit. *Kisorsolják a pályabeosztást. Kisorsolták, hogy melyikük legyen az első a fogorvosnál.*
✧ Szin: **1.** *kihúz* • **1.** *Sorsot vet. Kockára bocsát.*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki*[2] + → *sorsol*

kispap ◆◆ fn
Katolikus papnövendék. *A kispapok évekig tanulnak a szemináriumban felszentelésük előtt.*
✧ Szin: *növendék pap, teológus,* (régi) *szeminarista,* (idegen) *levita*
✧ Táj: *papocska*
✧ Etim: Összetétel: → *kis* + → *pap*

kispolgár ◆◆◆ fn
1. A kisiparosok, kisvállalkozók, kiskereskedők, kishivatalnokok társadalmi rétegéhez tartozó személy. *A kispolgárok kedvelt műfaja volt az operett.*
2. (rosszalló) Kicsinyes, korlátolt gondolkozású személy. *Fantáziátlan kispolgárok voltak a szülei, nem engedték festőnek tanulni.*
✧ Szin: **2.** (rosszalló) *nyárspolgár,* (idegen) *filiszter, pitiáner*
✧ Ell: **1.** *nagypolgár* **2.** *nagyvonalú ember*
✧ Etim: Összetétel: → *kis* + → *polgár*

kisportolt ◆ mn *~ak, ~at, ~an*
Rendszeres sportolástól izmossá vált. *Máténak kisportolt alakja van az evezéstől.*
✧ Szin: *edzett, erős, erőteljes, derék, markos, keménykötésű, tagbaszakadt, robusztus,* (bizalmas) *deltás*
✧ Ell: *gyenge,* (rosszalló) *vézna, nyápic*
✧ Etim: Összetétel; → *ki*[2] + *sportolt:* a → *sportol* ige származéka

kissé ◆◆◆◆◆ hsz (választékos)
1. (Egy) kicsit. *Kissé megkésve érkezett. Egy kissé fáj a fejem. Kissé nehezebb nálam.*
2. Rövid ideig. *Egy kissé várnia kell, amíg elkészülünk.*
✧ Szin: **1.** *kicsinykét, valamicskét,* (választékos) *némileg, némiképp,* (régi) *gyöngén* **2.** *kicsit, keveset, kicsinykét, valamicskét*
✧ Táj: *kicsidég, kisség, kist*
✧ Ell: **1.** *nagyon, teljesen,* (választékos) *módfelett, felettébb* **2.** *sokat, sokáig*
✧ Etim: A → *kis* melléknév megszilárdult ragos alakulata.
☝ *Egy* névelővel és anélkül is használható; névelővel választékosabb: *egy kissé megijedt.*

kisszerű ◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~en*
1. Jelentéktelen, érdektelen. *Kisszerű dolgokkal tölti az idejét.*
2. Kicsinyes. *Kisszerű ember, egy perc késésért is megbünteti a beosztottakat.*
✧ Szin: **1.** *lényegtelen, silány, vacak,* (idegen) *pitiáner,* (bizalmas) *snassz,* (szleng) *piti* **2.** *jelentéktelen, kispolgári,* (idegen) *pitiáner*
✧ Ell: **1.** *nagyszerű, jelentős, fontos* **2.** *nagyvonalú*
✧ Etim: A → *kis* melléknév *-szerű* képzőszerű utótaggal ellátott alakja.
☝ Elválasztása: *kis-sze-rű*. Kiejtése: [kis-szerű].

kisül ◆◆◆ ige *~ni*
1. Megsül, elkészül. *Kisült a kalács.*
2. Sütés hatására kiválik, kiolvad. *Kisült a hurka zsírja.*
3. (Növényzet) a naptól kiég. *Eső nélkül kisülnek a növények.* • Szólás: (bizalmas) *Hogy nem sül ki a szeme szégyenében!*
4. (Valami, amiben villamos energia van) szigetelőn, illetve gázon áthaladva elveszíti elektromos töltését. *Kisül a kondenzátor.*
5. (bizalmas) Kiderül, kitudódik. *Végre kisült, hogy mit akarnak.*

6. (bizalmas) (Cselekvés, folyamat) valamit eredményez. *Mi sül ki ebből?*
✧ Szin: **3.** *kiszárad, elperzselődik* **6.** *következik* • **5.** *Kibújik a szög a zsákból. Kiugrik a nyúl a bokorból. Most ugrik a majom a vízbe.*
✧ Táj: **1.** *kipergelődik*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *sül*.

kisvártatva ◆◆◆ hsz (választékos)
Nemsokára, csakhamar. *Kisvártatva megjelent a megbeszélt helyen.*
✧ Szin: *hamarosan, valamivel utóbb, kevéssel utána, rövid idő után, rövid időn belül,* (választékos) *maholnap*
✧ Táj: *kevésvártatva*
✧ Ell: *nagysokára*
✧ Etim: Összetétel; → *kis* + *vártatva*: a → *vár* ige származéka.

kiszab ◆◆◆ ige ~*ni*
1. Készülő tárgyhoz, különösen ruhához az anyagból kivágja a megfelelő méretű darabot. *Ráfekteti a mintát az anyagra, és kiszabja a ruhát.*
2. Előír, megállapít valamit. *Minden reggel kiszabja számára a teendőket a főnöke. Kiszabta a leckét a gyereknek. Kiszabták a házadót a falunkban.*
✧ Szin: **1.** *kimetsz, kihasít, kialakít* **2.** *megszab, kimér, kioszt, elrendel, kiró; utasít valamire;* (idegen) *dimenzionál*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *szab*.

kiszemel ◆◆◆◆ ige ~*ni*
1. (népi) (Szemes termést) szemenként kiválogat. *Este, beszélgetés közben kiszemeli a lencsét.*
2. Valamely célra kiválaszt valamit, valakit. *Kiszemelte már a házat, amelyet megvesz. Őt szemelte ki utódjául.*
✧ Szin: **1.** *különválaszt, osztályoz, rostál, átrostál,* (régi) *fajtáz* **2.** *kinéz,* (bizalmas) *kipécéz,* (szleng) *kiszaszerol,* (Fv bizalmas) *kitippel* • **2.** *Szemügyre vesz. Szemet vet rá.*
✧ Táj: **2.** *kibazsal*
✧ Ell: **1.** *összevegyít, összeönt*
✧ Etim: Igekötős ige; → *ki* + *szemel*: a → *szem* főnév származéka.

kiszenved ◆◆ ige ~*ni* (választékos)
(Ember, állat) súlyosan szenvedve meghal. *Szegény, két nap eszméletlenség után kiszenvedett.*
✧ Szin: *elpusztul,* (választékos) *elhalálozik, kimúlik* • *Elköltözik az árnyékvilágból. Kileheli a lelkét.*
✧ Táj: *kihal*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *szenved*.

kiszolgál ◆◆◆◆◆ ige ~*ni*
1. *Kiszolgál valakit*: valaki körül a (kényelméhez) szükséges teendőket ellátja. *Még mindig kiszolgálja az anyja.*
2. (rosszalló) Érdekből, számításból valamely hatalmat, közösséget támogat. *Kiszolgálta a régi rendszert is.*
3. *Kiszolgál valakit*: (üzletben, vendéglátóüzemben) a vevő, illetve a vendég szolgálatára áll. *Az üzletben eladók szolgálják ki a vevőket. A pincér gyorsan kiszolgált minket.*
4. (Működésben levő gépet) ellát. *Egy szövőnő több gépet szolgál ki.*
5. (Használati tárgy) valakinek a szükségletét valameddig kielégíti. *A ház több nemzedéket kiszolgált már.*
6. (népi) (Megszabott időt) szolgálatban eltölt. *Kiszolgálta a katonaidejét.*
✧ Szin: **1.** *ápol, támogat; segédkezik, segítségére van, használ, hasznára van valakinek; vigyáz valakire* **3.** *felszolgál,* (idegen) *szervíroz* **4.** *kezel* **5.** *kitölt, leszolgál*
✧ Ell: **1., 2.** *kiszolgáltatja magát*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *szolgál*.

kiszolgáltat ◆◆◆◆ ige ~*ni*
1. *Kiszolgáltatja magát*: elvárja, hogy kiszolgálja valaki. *Meggyógyult, de még mindig kiszolgáltatja magát.*
2. (Valakinek járó vagy általa kért dolgot) átad, kiad. *A raktáros szolgáltatja ki az árut.*
3. Valakinek a hatalmába ad, juttat valakit, valamit. *Az elfogott bűnözőt kiszolgáltatták a saját országa rendőrségének. Kiszolgáltatta az ellenségnek a titkos terveket.*
4. *Kiszolgáltat valamit valakinek*: (valamely szentségben) részesít valakit. *A pap kiszolgáltatja az utolsó kenetet a haldoklónak.*
✧ Szin: **3.** *kiadat, kézre ad, felad, odavet, feláldoz, elárul*
✧ Ell: **1.** *kiszolgál* **3.** *megment, megvéd*
✧ Etim: Igekötős ige; → *ki* + → *szolgáltat*. Első jelentésében a → *kiszolgál* ige származéka.

kiszűrőd|ik ◆ ige ~*ni*
(Fény, hang, folyadék vagy légnemű anyag) valamin áthatolva kismértékben kiszivárog, kijut. *A sűrű függönyön át is kiszűrődik a fény a szobából. Halk hangok szűrődtek ki a teremből.*
✧ Szin: *kijut, kiáramlik,* (választékos) *kiszüremlik*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *szűrődik*.

kitagad ◆◆◆ ige ~*ni*
1. A törvényes öröklési rendből kizár valakit. *Végrendeletében kitagadta fiát az örökségből.*
2. *Kitagad valakit*: megtagadja a közösséget valakivel. *Kitagadta a rokonság, egyáltalán nem tartják vele a kapcsolatot.*

✧ Szin: **1.** *kitilt, kirekeszt, kitúr, kiszorít, kiforgat, kisemmiz, kiátkoz* **2.** *elűz, kiűz, kikerget, kiközösít, száműz, kilök* • *Elcsapja a háztól.*
✧ Táj: **1.** *kizuprál*
✧ Ell: **2.** *befogad, elfogad*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *tagad*.

kitalál ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. *Kitalál valamit*: következtetéssel vagy ötletszerűen rájön valamire. *Ügyesen kitalálja a találós kérdéseket. Kitaláltad a gondolatomat ezzel a könyvvel.*
2. Feltalál valamit. *Kitalált egy új módszert, már szabadalmazták is.*
3. Kieszel, kitervel valamit. *Sok bolondságot kitalál. Mindenféle hazugságokat talált ki.*
4. A kivezető utat megtalálva kijut valahonnan. *Hosszas bolyongás után kitaláltak az erdőből.*

✧ Szin: **1.** *megfejt, megsejt,* (bizalmas) *megszagol* **2.** *megalkot, felfedez, kidolgoz, kifejleszt* **3.** *kigondol, elképzel,* (bizalmas) *kiagyal, kiötöl, kisüt, kispekulál, kiókumlál* • **1.** *Rájön a nyitjára.*
✧ Táj: **1.** *eltrafál, kiszamukál* **3.** *kilel, kieszkontál*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *talál*.

kitanít ◆◆ ige *~ani*

1. Kiképez valakit valamire vagy valaminek, illetve valakinek valamit. *Cipésznek akarja kitanítani a fiát. A börtönben kitanították neki az asztalosságot.*
2. (bizalmas) Felvilágosít valakit a teendőkről, kioktatja rossz vagy jó cselekedetekre. *Kitanította, hogy mit mondjon. Kitanítja, hogyan kell viselkedni.* (rosszalló) *Kitanították a hazugságra, a lopásra.*

✧ Szin: **1.** *oktat, betanít, kiművel, ránevel valakit valamire; megtanít valakinek valamit* **2.** *útbaigazít valakit; beavat valakit valamibe; tájékoztat valakit valamiről; megtanít valakinek valamit;* (bizalmas) *kiokosít* • **2.** *A szájába rág.*
✧ Táj: **1.** *kiabriktol*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *tanít*.

kitart ◆◆◆◆◆ ige *~ani*

1. Kívülre nyújt valamit. *Nem szabad kitartanod a kezedet a vonatablakon!*
2. Egyenesen kinyújtott kezében tart valamit. *Könnyedén kitartja a súlyzót.*
3. (rosszalló) Anyagilag támogat, eltart valakit. *Kitartja a szeretőjét, fizeti minden számláját.*
4. (Hangot) sokáig hangoztat. *Az énekes kitartotta az utolsó hangot.*
5. ■ (népi) *Kitartja az árat*: nem enged belőle.
6. A helyén marad, teszi a dolgát. *A vár védői sokáig kitartottak.* | *Kitart valaki, valami mellett*: minden nehézség ellenére megmarad mellette, hű marad hozzá. *Élete végéig kitartott a felesége mellett. Kitart a hivatása mellett.*
7. (népi) Eltart, elegendő valameddig. *A liszt kitart nyárig. A búza még kitart az újig.*

✧ Szin: **1.** *kiad, kinyújt* **3.** *segít, gyámolít, fenntart,* (rosszalló) *pénzel* **4.** *kizenget* **5.** *tart* **6.** *küzd (valamiért); ragaszkodik, tartja magát valamihez; tűr, elszenved, elvisel, kibír valamit; kiáll, megmarad valami mellett* **7.** *elég*
✧ Ell: **6.** *cserbenhagy, otthagy, felad valamit; elpártol valamitől, valakitől; enged valaminek* **7.** *kifogy, elfogy*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *tart*.

kitárulkoz|ik ◆ ige *~ni*

1. A maga teljességében megmutatkozik. *Kitárulkozott előttük a gyönyörű táj.*
2. Őszintén megnyilatkozik valakinek. *Kitárulkozott nekem, elmondta, hogy kibe szerelmes.*

✧ Szin: **1.** *megnyilatkozik, kitárul, láthatóvá válik* **2.** *vall; elárul valamit*
✧ Etim: Igekötős ige; → *ki* + *tárulkozik*: a → *tárul* ige származéka.

kitaszít ◆◆ ige *~ni*

1. Taszítva kívülre juttat valamit. *Kitaszítja a lábával a dobozt az udvarra.*
2. (választékos) Kizár, kirekeszt valakit. *Az árulókat kitaszították a közösségből.*

✧ Szin: **1.** *kivet, kilök, kilódít* **2.** *kitagad, kiátkoz, kiközösít*
✧ Táj: **1.** *kitaszint, kitoszít*
✧ Ell: **1.** *bevesz, behoz* **2.** *befogad, bebocsát, beenged*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *taszít*.

kitelepít ◆◆ ige *~eni*

1. Rendkívüli helyzetben lakóhelyéről máshová költöztet valakit. *Kitelepítették az árvíz sújtotta falu lakosait.*
2. *Kitelepít valakit*: (politikai okokból) kényszerlakhelyet jelöl ki valakinek. *Az ötvenes években nemesi származása miatt sok családot kitelepítettek.*
3. Valamit külső helyre szállít, telepít át. *Kitelepítették a levegőt szennyező gyárat a városból.*

✧ Szin: **1.** *kiköltöztet, kilakoltat,* (idegen) *evakuál* **2.** *elkerget, kiutasít, kitilt, kilakoltat, kitoloncol, elhurcol, száműz,* (idegen) *deportál, internál* **3.** *kitesz, átköltöztet*
✧ Ell: *visszatart, visszahelyez, visszatelepít, viszszaköltöztet*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *telepít*.

kitel|ik ◆ ige *~ni*

1. Meghízva teltté válik. *A betegség elmúltával megjött az étvágya és kitelt az arca.*

2. Megszabott idő(tartam) eltelik. *Tavaszra kitelik az ideje, leszerel a katonaságnál.* ■ (népi) *Kitelt a becsülete*: elveszítette az emberek megbecsülését.
3. *Kitelik valamiből valami*: elegendő valamire. *Ebből az anyagból kitelik egy szoknya. Az idejéből kitelik, hogy leszaladjon a boltba.*
4. (népi) *Kitelik valahonnan*: valahol megvan, rendelkezésre áll. *A családnak szükséges napi zöldség és gyümölcs kitelik a kertből.*
5. (rosszalló) *Kitelik valakitől*: képes rá, feltehető róla, hogy megteszi. *Kitelik tőle, hogy meghívás nélkül eljön. Minden kitelik tőle*: minden rosszat hajlandó elkövetni.
✧ Szin: **1.** *meghízik, kikerekedik, kigömbölyödik,* (durva) *kipofásodik* **2.** *lejár, befejeződik, véget ér* **3.** *elégséges, elég* **4.** *elegendő, elégséges, elég*
✧ Táj: **3., 4.** *futja valamiből*
✧ Ell: **1.** *lefogy, lesoványodik,* (súlyt) *lead* **4.** *hija van* **5.** *képtelen valamire*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *telik*.

kiterít ◆◆◆ ige *~eni*
1. Kibontva szétterít valamit valahova vagy valahol. *Kiterítette az összehajtogatott takarót az ágyra.*
2. (választékos) Kiterjeszt, kitár valamit. *Kiteríti a szárnyát a sas.*
3. (Szemcsés vagy szálas anyagot) vékony rétegben szétterít. *Még ősszel kiterítette a trágyát a kertben.*
4. (Kimosott ruhát) száradni tesz valahová. *Kiterítette a ruhákat a szárítókötélre az erkélyen.*
5. Szétrak valamit. *Kiteríti a papírokat az asztalra.* ■ *Kiteríti a lapjait* vagy *a kártyáit*: **a)** kártyalapokat színükkel fölfelé az asztalra tesz. *A kártyajátékos kiteríti a lapjait.* **b)** elmondja, mit gondol. *Örülök, hogy végre kiterítette a kártyáit, és abbahagyta a hazudozást.*
6. (választékos) (Halottat) kinyújtóztatva ravatalra tesz. *Az anyakirálynő egy napig kiterítve feküdt az apátságban, hogy minden alattvaló elbúcsúzhasson tőle.*
✧ Szin: **1.** *széthajt, kihajt, kibont* **2.** *széttár, kifeszít* **3.** *szétszór* **4.** *kiakaszt, kiaggat, kitereget* **6.** *felravataloz*
✧ Táj: **1.** *kinyújtóztat* **5.** *kitertyeszt* **6.** *nyújt, elnyújtóztat, felnyújtóztat, kinyújtóztat*
✧ Ell: **1.** *összehajt* **2.** *összezár* **3.** *összegyűjt, összeszed* **4.** *beszed, leszed* **5.** *összeszed*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *terít*.

kiterjed ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Térfogata megnő. *A testek a melegben kiterjednek.*
2. Eredeti hatókörén kívül szélesebb körben elterjed. *A fővárosban kitört forradalom az egész országra kiterjedt. Az eső az egész országra kiterjed.*
3. ■ (választékos) *Kiterjed a figyelme valamire, valakire*: törődik valamivel, gondoskodik valakiről. *Az apró részletekre is kiterjedt a figyelme. Kiterjedt a figyelme a felsősökre is az udvaron.*
4. (Terület) valameddig elnyúlik. *Az erdő három falu határáig kiterjed. A hegység két megyére terjed ki.*
5. *Kiterjed valamire*: magában foglal, felölel valamit. *A beszámolója minden részletkérdésre kiterjedt.*
✧ Szin: **1.** *kitágul, kiteljesedik, növekedik,* (idegen) *expandál* **2.** *szétterjed, kiszélesedik, kibontakozik, kifejlődik* **3.** *figyel* **4.** *elterül, húzódik, nyúlik, ér* **5.** *tartalmaz valamit* • **3.** *Gondja van valamire, valakire.*
✧ Ell: **1.** *kisebbedik, fogy, szűkül* **2.** *beszűkül*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *terjed*.

kitermel ◆◆ ige *~ni*
1. (Természeti kincset) felszínre hoz, illetve (bányát) teljesen kiaknáz. *A bányából vasércet termelnek ki. Kitermelték a bányát, az év végén be is zárják.*
2. (Fát, erdőt, nádat) nagy mennyiségben kivág, és felhasználásra alkalmassá tesz. *Több vagon nádat termeltek ki a tóból.*
3. (Közösség egyéneket) kiválaszt magából. *Minden társadalom kitermeli a maga élősködőit.*
✧ Szin: **1.** *feltár, kifejt, kibont, kinyer, kiaknáz, kimerít, hasznosít* **2.** (bizalmas) *kihoz* **3.** *megalkot, kialakít, kinevel*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *termel*.

kitérő I. ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~en* vagy *~leg*
1. (Közlekedésben:) Az egyenestől eltérő, illetve onnan kiágazó (jármű, útszakasz, vágány). *A szembejövő részeg vezető hibáját a kitérő autó sofőrje javította ki, így nem ütköztek. A kitérő vágányra tolták a rossz mozdonyt.*
2. ■ *Kitérő válasz*: nem egyenes. *Kitérő választ adott a kérdésemre.*
✧ Szin: **1.** *kerülő, kerülgető, eltérítő* **2.** *kertelő, körülményes, köntörfalazó, nyakatekert*
✧ Ell: **1.** *egyenes, közvetlen, direkt* **2.** *őszinte, egyenes, nyílt*
✧ Etim: A *kitér* igekötős ige (→ *ki* + → *tér*) származéka.

kitérő II. ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
1. Kiszélesedő útszakasz, dupla vágány, ahol mindkét irányú közlekedés elfér. *A kitérőnél találkozott a két szembejövő vonat.*
2. Kerülő út. *Kitérőt tesz, hogy ne találkozzon ismerőssel.*
3. (Beszédben, írásban) a tárgytól való eltérés. *Akkora kitérőt tett, hogy nem is lehet tudni, mit akart mondani.*
✧ Szin: **1.** *mellékvágány* **2.** *mellékút, vargabetű* **3.** *közbevetés, betét, közbeékelés, mellékvágány*
✧ Táj: *kerület*
✧ Ell: **2.** *főút*
✧ Etim: A *kitér* igekötős ige (→ *ki* + → *tér*) származéka.

kitessékel ◆◆ ige *~ni* (gúnyos)

1. Kiutasít, távozásra késztet valakit. *Úgy hangoskodott, hogy kitessékelték az étteremből.*

2. (bizalmas) Hivatali állásából elbocsát valakit. *Mire észbekapott, kitessékelték az állásából.*

✧ Szin: *elküld,* (bizalmas) *kitesz, kidob, kirak, kiebrudal* • *Kiteszi a szűrét. Kiadja az útját. Beteszi utána az ajtót.* (durva) *Kivágja, mint a huszonegyet.*

✧ Táj: *kituszkol, kitranszporál*

✧ Ell: *befogad, visszahív, visszatart*

✧ Etim: Igekötős ige; → *ki* + *tessékel*: a → *tessék* módosítószó származéka.

kitesz ◆◆◆◆◆ ige *kitenni*

1. Kint levő, jól látható helyre tesz valamit. *Kiteszi a könyvet a táskájából. Kiteszi az árut a kirakatba.* ■ *Kiteszi a lábát valahonnan*: elindul. *Alig tette ki a lábát otthonról, a gyerekek hangoskodni kezdtek.*

2. (Anya a gyermekét) valahova elviszi és otthagyja, hogy megszabaduljon tőle. *A leányanya kitette az újszülöttet a kórház elé.*

3. Valahonnan eltávozni, valamit feladni kényszerít valakit. *Kitette az albérlőjét a lakásból, mert nem fizetett. Kitették az állásából húsz évi munkaviszony után. Kitették az utcára. Több családot kitettek a lakásából.*

4. (Írásjelet) a megfelelő helyre odaír. *Gondosan kitesz minden írásjelet.*

5. *Kitesz valaminek*: valakit, valamit kellemetlen, veszélyes helyzetbe hoz. *Veszélynek teszi ki az életét, ha felmászik a sziklára. Ha erős fényhatásnak teszi ki a lemezt, nem lesz tartós. Nem akartalak ilyen kellemetlenségnek kitenni.*

6. *Kitesz valamit*: megvan valamely mennyiségű, értékű. *A jövedelme kitesz százezer forintot.*

7. ■ *Kitesz magáért*: minden tőle telhetőt megtesz. *Vasárnap kitett magáért a versenyen, első lett.*

✧ Szin: **1.** *kihelyez, kirak, kipakol, kirámol, kifüggeszt, kiállít* **2.** *kirak* **3.** *eltávolít, meneszt, kitessékel, elbocsát, kitilt,* (bizalmas) *kidob, kivág, kilódít, kirúg* **4.** *kiír, feltesz, feltüntet* **5.** *veszélyeztet, kiszolgáltat* **6.** *rúg valamennyire; felér, egyenértékű, egyenlő, azonos valamivel* **7.** *helytáll*

✧ Táj: **1.** *kiteszen, kituszakol*

✧ Ell: **1.** *bevesz* **3.** *alkalmaz, visszatart, befogad* **7.** *veszít,* (bizalmas) *leszerepel*

✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *tesz*.

☝ Ragozásáról lásd a *tesz* szócikket!

kitétel ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Az a cselekvés, hogy valamit kitesznek valahova. *Elrendelték a hirdetmény közszemlére való kitételét. A tanár megköveteli az írásjelek pontos kitételét.*

2. Kifejezés, állandósult, illetve alkalmi szókapcsolat. *Gyakran használ németes kitételeket.*

3. Kijelentés, nyilatkozat. *Ez nagyon erős kitétel volt. Az elnök tegnapi kitételével nem értek egyet.*

✧ Szin: **1.** *kihelyezés, kirakás, kiállítás, kitevés* **2.** *szólás, szólásmód, szóhasználat, fordulat,* (idegen) *frázis* **3.** *kifejezésre juttatás, közlés,* (idegen) *passzus*

✧ Ell: **1.** *bevétel, bevevés*

✧ Etim: A → *kitesz* ige származéka.

kitoloncol ◆◆ ige *~ni*

Valakit valahonnan, rendszerint idegen állampolgárt az országból karhatalommal eltávolít. *Az engedély nélkül hazánkban tartózkodó külföldieket több esetben kitoloncolták.*

✧ Szin: *kiutasít, kitilt, száműz,* (régi, népi) *kizsuppol,* (idegen) *deportál, internál* • (régi) *Zsuppon visz ki.*

✧ Táj: *kitranszporál*

✧ Etim: Igekötős ige; → *ki* + *toloncol*: a → *tol* ige nyelvújítás kori származéka.

kitölt ◆◆◆◆ ige *~eni*

1. (Folyadékot, szemcsés anyagot) valamiből valahova átönt, valamibe tölt. *Kitölti a tejet a dobozból. Kitölti a teát a csészékbe.*

2. (Üres felületet, teret valamely anyag vagy valaki valamely anyaggal) megtölt, befed. *Kitöltötte a csempe hézagait cementtel. Az egész terítőt kitölti mintákkal. A párnát kitölti a toll.*

3. (Létszámot, keretet) teljessé tesz. *Kitöltötték a létszámot, több hallgatót nem tudnak fölvenni.*

4. (Űrlapon) a szükséges helyekre a kívánt adatokat beírja. *Kitölti a nyomtatványt.*

5. Meghatározott időt eltölt, teljesen elfoglal valamit. *Kitöltötte a katonaidejét, holnap szerel le. Beszélgetéssel töltötték ki a várakozás idejét. A műsor kitöltötte az egész estét.*

6. *Kitölt valakin valamit*: (feszült lelkiállapotot, indulatot) úgy old fel, hogy ártatlan embernek kellemetlenkedik. *A környezetén tölti ki haragját. Ne rajtam töltsd ki az idegességedet!*

✧ Szin: **1.** *kiönt, folyat, kilocsol, kimér* **2.** *lefed* **3.** *kiegészít* **5.** (szolgálati időt:) *leszolgál, kiszolgál;* (büntetési időt:) *leül* **6.** (indulatot:) *levezet valakin, valamin*

✧ Táj: **5.** *kiül*

✧ Ell: **2., 4.** *üresen hagy*

✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *tölt*.

kitör ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Lyukasra tör, kifelé ütve eltör valamit. *A szobában rendetlenkedő fiúk kitörték az ablakot.*

2. Törve helyéből kimozdít. *Kitörtem a ceruza hegyét. Verekedésben kitörték a fogát.* (bizalmas) *Kitörte a bokáját síelés közben.* ■ (bizalmas) *Kitöri valakinek a nyakát*: **a)** megöli. *Kitöröm a nyakát, ha még egyszer idemerészkedik!* **b)** tönkreteszi, lehetetlenné teszi. *Addig kockáztatott, míg kitörték a nyakát és nem maradt semmije.*

3. (Körülzárt helyről) erőszakosan kijut. *Kitörtek az állatok a karámból. A katonák kitörtek az ellenség gyűrűjéből.*
4. (Tűzhányó) működni kezd. *Amikor kitört a vulkán, a kifolyó láva eltemette a falut.*
5. Hirtelen megkezdődik. *Kitört a vihar. 1939-ben kitört a második világháború.*
6. (Betegség rohama) erőt vesz valakin. *Kitört rajta az influenza.*
7. Indulatában, jókedvében heves kifejezésekre ragadtatja magát. *Eleinte türtőztette magát, azután kitört. Könnyekben, zokogásban tört ki. Kitört belőle a düh, az elkeseredés. Kitört belőle a nevetés, amikor meglátta a kutyán a masnit.*
✧ Szin: **1.** *kiüt, kivág, kitol* **2.** (fogat:) *kiüt* **3.** *kinyomul, kiront, kirohan, kitódul, kiszabadítja magát* **4.** *kirobban, előtör, kicsap, feltör, felszökik, kilövell, kibugyog, kizúdul* **5.** *megindul, feltámad, elkezdődik, kirobban, keletkezik, létrejön* **6.** *megbetegszik valamiben* **7.** *kifakad, felcsattan, felfortyan, felzúdul, kirobban, felhördül* • **6.** *Leesik a lábáról. Ágynak esik.* **7.** *Dühbe gurul. Haragra gerjed. Indulatba jön.*
✧ Táj: **5.** *beüt*
✧ Ell: **3.** *bejut, berohan* **5.** *elül, elnyugszik, befejeződik* **7.** *megnyugszik, lehiggad*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *tör*.

kitör|ik ◆◆◆ ige *~ni*
1. Lyukasra törik. *A huzatban könnyen kitörik az ablaküveg.*
2. Eltörve kiesik, elmozdul. *Akkora pofont adott neki, hogy kitört az egyik foga.* (bizalmas) *Kitörik a karja, ha nem vigyáz a síelésnél.* ■ (bizalmas) *Majd kitörik a nyelve*: akadozva, nehezen mond ki valamit.
✧ Szin: **1.** *betörik, darabjaira hullik* **2.** *kihullik, kimozdul;* (ízület, nyelv) *kibicsaklik*
✧ Táj: **2.** *nyagdul, nyaklik*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *törik*.

kitűnő ◆◆◆◆◆ mn, mn-i in *~ek, ~t, ~en*
1. Valamiből nyilvánvalóvá váló, megmutatkozó. *Megleptek a leveléből kitűnő indulatok.*
2. Nagyon jó. *Nagymama kitűnő pogácsát süt.*
3. (Őv is) A jelesnél is jobb (osztályzat, tanuló), illetve csak jeles osztályzatot tartalmazó (bizonyítvány). *Év végén kitűnő osztályzatot kapott. Kitűnő bizonyítványa lett idén, csupa jeles és dicséret. A lányom kitűnő tanuló.* (Főnévi használatban:) *Csak a kitűnők vettek részt a versenyen. Kitűnőre felelt történelemből.*
4. (Fv, Va, Mv, általában főnévi használatban) A legjobb osztályzat. *Kitűnőt kaptam a dolgozatomra.*
✧ Szin: **1.** *sugárzó, kiérezhető* **2.** *kiváló, elsőrendű, pompás, kiemelkedő, kimagasló, kiugró,* (bizalmas) *klassz, tuti, szuper, menő,* (szleng) *oltári, csúcs, király* **3.** (tanuló:) *kiemelkedő, kimagasló, kiugró,* (idegen) *eminens* **4.** (Va, Dv, Mv, Őv is) *ötös,* (Mv, Őv is) *jeles,* (Fv) *egyes,* (Er, csak az alsó tagozaton) *nagyon jó,* (Dv) *kiváló* • **2.** *Ilyet nem minden bokorban lehet találni. Minden pénzt megér. Hét nyelven beszél.*
✧ Táj: **2.** *jeles*
✧ Ell: **2.** *jelentéktelen, átlagos, mindennapos* **3.** *gyenge, rossz* **4.** *egyes, elégtelen*
✧ Etim: A *kitűnik* igekötős ige (→ *ki* + → *tűnik*) származéka.
☝ Hosszú *ű*-vel írjuk és ejtjük.

kitüntet ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. (Érdemeiért) társadalmi, erkölcsi elismerésben részesít valakit1. *Életművéért tüntették ki a színészt.*
2. Valamivel tanújelét adja, hogy értékel, becsül valakit. *A híres ember kitüntetett a barátságával. A nagy tudós figyelmével tüntette ki a bemutatkozó fiatal kutatót.*
3. (választékos) *Kitünteti magát valamiben*: elismerésre méltó munkát végez. *Kitüntette magát az új gyógyszer kifejlesztésében.*
✧ Szin: **1.** *megjutalmaz, díjaz,* (régi) *koszorúz* **2.** *megtisztel, megkülönböztet,* (régi) *kegyel,* (idegen) *favorizál; szimpatizál valakivel* **3.** *kitűnik*
✧ Ell: **1.** *lefokoz, becsmérel; megfoszt valamitől* **2.** *figyelemre sem méltat; átnéz valakin*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *tüntet*.
☝ Rövid *ü*-vel írjuk és ejtjük.

kiutal ◆◆ ige *~ni* (hivatalos)
Valakinek juttat valamit. *Kiutaltak neki egy állami bérlakást. Kiutalták a hónap végén a munkabérét.*
✧ Szin: *kioszt, ad, nyújt; részesít valakit valamiben*
✧ Ell: *visszavon, megtagad, visszautasít, visszavesz*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *utal*.

kiutasít ◆◆ ige *~ani*
1. (hivatalos) *Kiutasít valakit valahonnan*: hivatalosan kötelez valakit az ország, a helység, a helyiség elhagyására. *Kiutasították az országból. A közbeszólókat a bíró kiutasította a teremből.*
2. Erélyesen kiküld valakit valahonnan. *Kiutasították a szemtelen látogatót.*
✧ Szin: **1.** *kitilt, kitoloncol,* (régi) *relegál,* (régi, bizalmas) *kizsuppol* **2.** *kitessékel, kizavar, kitesz, kikerget, kiűz,* (bizalmas) *kiebrudal, kidob* • **2.** (bizalmas) *Kiteszi a szűrét.*
✧ Táj: **2.** *kituszakol, kitranszporál*
✧ Ell: **1.** *beenged, bebocsát* **2.** *befogad, visszahív, betessékel*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *utasít*.

kiüt ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Ütéssel kívülre juttat, kimozdít valamit. *Kiütötte a labdát az ablakon. Kiütötték a fogát.*

2. (Sportban:) Teljes vagy részleges győzelmet arat valaki fölött. **a)** (ökölvívásban) ellenfelét úgy üti meg, hogy az földre kerül, és vesztesnek nyilvánítják. *Kokó az utolsó menetben kiütötte az esélyes versenyzőt.* **b)** (sakkfigurát) a játékból kizár. *Kiütötték a futóját.*

3. Csellel vagy erőszakkal eltávolít valakit valahonnan. *Kiütötték az elnököt a helyéről.* ■ *Kiütik a nyeregből*: eltávolítják a pozíciójából.

4. (bizalmas) (Óra időt) ütéssel jelez. *Az óra kiütötte az éjfélt.*

5. (Élő szervezet felszínén) hirtelen megjelenik, keletkezik valami. *Kiütött a veríték a homlokán. A láz kiütött az ajkán.*

6. (Válságos állapot, pusztító jelenség) hirtelen megkezdődik, kitör. *Tűz ütött ki.*

7. (bizalmas) (Esemény) valahogyan alakul, valamilyen eredménnyel jár. *Rosszul ütött ki a kirándulás, sokan kaptak kullancsot.*

✧ Szin: **1.** *kitör, kiver* **2.** (ökölvívásban:) *kiöklöz, legyőz, megver, leüt, leterít, földre terít;* (sakkban:) *leüt* **3.** *kibuktat, megbuktat, elüt, eltávolít,* (szleng) *kigolyóz* **4.** (bizalmas) *elüt* **5.** *feltűnik, kiütközik, kipattogzik, kirajzolódik, láthatóvá válik* **6.** *elterjed, keletkezik, támad* **7.** *végződik* • **6.** *Lábra kap.*

✧ Táj: **5.** *kipattan, kipattog*

✧ Ell: **3.** *hatalomra juttat, megválaszt* **5.** *eltűnik* **6.** *befejeződik, elmúlik* **7.** *kezdődik, indul*

✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *üt.*

☝ A 4. jelentés példamondata köznyelvi formában: *Az óra elütötte az éjfélt.*

kiütés ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Az a cselekvés, hogy valakit, valamit kiütnek. *Megbüntették az ablaküveg kiütése miatt. A bástya kiütésével előnyre tett szert a sakkban. Az ökölvívó kiütéssel győzött.*

2. A bőrön megjelenő (több) apró folt vagy hólyag. *A betegnek a bőrén kiütések jelentek meg.*

✧ Szin: **1.** *leütés, kiverés;* (ökölvívásban:) (idegen) *knock out (K. O.)* **2.** *pattanás,* (bizalmas) *pörsenés, bibircsók,* (régi) *fakadék, kelevény*

✧ Táj: **2.** *burborcsék, buboriza, pappörc, pap-tamás*

✧ Etim: A → *kiüt* ige származéka.

kiütköz|ik ◆◆ ige *~ni*

1. Élő szervezet felszínén megjelenik, keletkezik. *Kiütköztek a kezén az erek. Már kiütközik az arcán a bajusz.*

2. Láthatóvá, nyilvánvalóvá válik. *Kiütközik rajta a fáradtság. Egyre gyakrabban kiütköznek ellenszenves szokásai. Kiütközik rajta az édesapja nyelvtehetsége.*

✧ Szin: **1.** *láthatóvá válik, kiüt, kitör, meglátszik; kiserked, kinő* **2.** *észrevevődik, kiderül, kiviláglik, megnyilatkozik, látszik, megnyilvánul*

✧ Ell: **2.** *lappang*

✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *ütközik.*

kiválaszt ◆◆◆◆◆ ige *~ani*

1. (Különféle, de hasonló dolgok, személyek stb. közül) valakit, valamit valamely célra elkülönít. *Kiválaszt egyet a könyvek közül. Kiválasztották a szereplőket a darabhoz. Kiválasztotta a legszebb lányt a tánchoz.*

2. (Anyagból) valamit fizikai vagy vegyi eljárással kivon. *Hasnyálmirigyből választották ki a gyógyszer alapanyagát.*

3. (Szerv) az anyagcsere folyamán a szervezet más anyagaitól elkülönít, illetve a szervezetből eltávolít valamit. *A vese választja ki a vizeletet, a verejtékmirigyek pedig az izzadságot.*

✧ Szin: **1.** *kiszemel, kinéz, kiválogat, kiszűr, kikeres,* (bizalmas) *kiszúr, kipécéz,* (Fv bizalmas) *kitippel* **2.** *ülepít,* (idegen) *extrahál*

✧ Táj: **1.** *kiválogasztgat*

✧ Ell: **2.** *hozzáad, elegyít*

✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *választ.*

kiváló ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~t, ~an*

1. Nagyon jó. *Kiváló minőségű ez a bor. Kiváló teljesítményt értek el a sportolók. Kiválóan dolgozik. Kiváló tudós volt.*

2. (Dv, főnévi használatban) A legjobb osztályzat. *Ma megint kiválót kaptam.*

✧ Szin: **1.** *elsőrendű, jeles, elismert, élenjáró, kifogástalan, tökéletes, kiemelkedő, kimagasló, nagyhírű,* (bizalmas) *szenzációs,* (szleng) *szuper, klassz, haláli, kóser, oltári, csúcs, király* **2.** (Va, Mv, Dv, Őv is) *ötös,* (Öv is) *jeles,* (Fv) *egyes,* (Fv, Va, Mv) *kitűnő,* (Er, csak az alsó tagozaton) *nagyon jó*

✧ Táj: **1.** *betyáros, déványos, fájin, fájint, fájintos*

✧ Ell: **1.** *átlagos, középszerű, hétköznapi* **2.** *egyes, elégtelen*

✧ Etim: A régi nyelvi *kiválóképpen való* 'különös, mástól különböző' szószerkezetből jött létre (*kiváló*: a *kiválik* igekötős ige (→ *ki* + → *válik*) származéka + *-képpen*: képzőszerű utótag + → *való* melléknév).

kivált[1] ◆◆◆◆◆ ige *~ani*

1. (Tárgyat) gyakran pénz ellenében újra birtokába vesz. *Kiváltja a csomagot a megőrzőből. Kiváltotta a gyűrűjét a zálogházból.*

2. Váltságdíj megfizetésével kiszabadít valakit. *Kiváltja a foglyot a börtönből. „Kiveszlek, Kiváltlak A nehéz rabságból."* (Arany J.: Mátyás anyja).

3. (Okmányt) hatóságtól beszerez. *Kiváltotta az igazolványát.*

4. Okoz, előidéz valamit. *Az erős szag undort vált ki mindenkiből. A terv ellenkezést váltott ki a lakosság körében.*

5. (bizalmas) Valamit valamivel helyettesít. *Az építész kiváltja ezt a gerendázatot egy másik tartószerkezettel.*

✧ Szin: **1.** *visszavásárol, visszavesz, visszavált, visszaszerez* **2.** *kiszabadít, kiment* **4.** *eredményez, gerjeszt, ébreszt, megindít, létrehoz, kelt*
✧ Ell: **4.** *megszüntet, elaltat, lecsillapít*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *vált*.

kivált[2] ◆◆◆ hsz (választékos)

Főként. *Szereti a zenét, kivált az operát.*
✧ Szin: *leginkább, különösen, főleg,* (választékos) *kiváltképpen, főképp,* (bizalmas) *pláne*
✧ Táj: *kiválóképpen, legképpen, legkiválóbbképpen*
✧ Etim: A *kiváltképpen* összetétel előtagjának önállósulásával, jelentéstapadással keletkezett (*kivált*: a *kiválik* igekötős ige (→ *ki* + → *válik*) származéka + *-képpen*: képzőszerű utótag).

kiváltság ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Másokkal szemben előnyöket biztosító jog. *A középkorban némely város kiváltságokat kapott a királytól. A nemesi kiváltsággal rendelkezők nem fizettek adót.*
2. Különleges bánásmód, egyedi elbírálás. *A nagy művészek kiváltságokat élveztek.*
3. Megkülönböztetett helyzetet teremtő képesség. *A gondolkodás az ember kiváltsága.*
✧ Szin: *előjog, kedvezmény, szabadság, mentesség,* (idegen) *privilégium,* (régi, idegen) *beneficium*
✧ Etim: A régi nyelvi *kivált* ‘elkülönült’ melléknév (→ *ki* igekötő + *vált*: a → *válik* ige származéka) nyelvújítás kori továbbképzett alakja.

kíván ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Szeretne megkapni valamit, vágyik rá. *Az anya mindent megvesz, amit a gyerek kíván.* • Szólás: *Mindene megvan* vagy *mindent megkap, amit szeme, szája kíván*: bőségesen el van látva mindennel.
2. Fizikai, testi vágyat érez valami, valaki iránt. *Nem kívánja a savanyúságot. Kívánja azt a szép nőt.*
3. Kifejezi azt a vágyát, hogy valaki részesüljön valamiben. *Sok sikert, boldogságot kívánok nektek.* (Köszönésformákban, udvariassági kifejezésekben:) *Jó reggelt kívánok! Boldog új évet kívánok!*
4. Óhajt, szeretne valamit. *Jobb sorsot kíván magának. Nem kíván rosszat senkinek.* ■ *A pokolba kíván valakit*: semmi kedve sincs látni.
5. (választékos) Szándékozik, akar valamit tenni. *Érintkezésbe kíván lépni a külföldi partnerrel. A jövő hónaptól munkába kíván állni.*
6. (választékos) Valami igényel, megkövetel valamit. *A paprika sok meleget és vizet kíván. Ha a szükség úgy kívánja, elmegyek. Az illem úgy kívánja, hogy meglátogassam. Ez példás büntetést kíván.* ■ (tréfás) *Ez vért kíván!* Ezért bosszút kell állni!
✧ Szin: **1., 2.** (választékos) *áhít, szomjaz; vágyakozik, vágyódik, sóvárog, eped valami után;* (bizalmas) *ácsingózik valami után* **5.** *készül* **6.** *kér, elvár,* (régi) *szükségel* • **1., 2.** *Feni rá a fogát. Vásik rá a foga. Fáj rá a foga. Folyik a nyála utána. Áhítja, mint kecske a zöld ágat.*
✧ Táj: **1., 2., 4.** *kívánkodik, kívánkozik, óhajkozik, óhint*
✧ Ell: **1., 2.** *undorodik, viszolyog, idegenkedik valamitől, valakitől*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, tisztázatlan eredetű szótő származéka.
☝ Kiejtése: [kíván] vagy [kiván]. A hosszú *í*-s ejtés választékosabb.

kívánatos ◆◆◆◆ mn *~ak, ~t, ~an*

1. Érzéki vágyat keltő. *Kívánatos a gyümölcs az asztalon. Kívánatos asszony lépett a terembe.*
2. Helyesnek, szükségesnek tartott. *Kívánatos lenne, ha elmondanák már a hírt. Kívánatosnak látszik, hogy eljöjjenek.*
✧ Szin: **1.** *vonzó, csábító, hívogató, gusztusos, ingerlő,* (csak ételről:) *étvágygerjesztő, ínycsiklandó,* (csak nőről:) *csinos, szemrevaló, csábos,* (bizalmas) *szexi* **2.** *ajánlatos, helyes, helyénvaló, illő, ildomos* • **1.** (népi) *Az ínyére talált.*
✧ Táj: *megkívántató*
✧ Ell: **1.** (csak emberről:) *csúnya, ellenszenves, taszító* **2.** *helytelen, rossz, illetlen*
✧ Etim: A → *kíván* ige származéka.
☝ Kiejtése: [kívánatos] vagy [kivánatos]. A hoszszú *í*-s ejtés választékosabb.

kíváncsi ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~t, ~n* vagy *~an*

1. Olyan (személy), aki nagyon szeretne megtudni valamit, megismerni valakit. *Kíváncsi a hírekre. Kíváncsi az új fiúra. Kíváncsi tömeg gyűlt össze a téren.* (rosszalló) *Ne légy már olyan kíváncsi!*
2. Fürkésző, érdeklődő. *Kíváncsi szemmel nézett rá. Kíváncsian fordul feléje.*
3. (rosszalló) Olyan (személy), aki nem őrá tartozó dolog felől túlzottan érdeklődik, illetve ilyen személyre jellemző. *Kíváncsi természete miatt nem szeretik. Kíváncsi pillantással kísérték az új lakót.* • Közmondás: *Aki kíváncsi, az hamar megöregszik*: ne kíváncsiskodj!
✧ Szin: **1.** *kíváncsiskodó, tudakozó, kérdezősködő* **2.** *kémlelő, tudakozó, kérdezősködő, vizsla* **3.** (rosszalló) *kíváncsiskodó, kérdezősködő,* (idegen) *indiszkrét,* (szleng) *kukkoló* (népi, régi) *kandi* • **2.** *Fúrja az oldalát. Majd kifúrja az oldalát a kíváncsiság.* **3.** *Mindenbe beleüti az orrát. Minden lében kanál.*
✧ Táj: *kíváncsik*
✧ Etim: A → *kíván* ige nyelvújítás kori származéka.
☝ Kiejtése: [kíváncsi] vagy [kiváncsi]. A hosszú *í*-s ejtés választékosabb.

kivándorol ◆◆◆ ige *~ni*

Idegen országba költözik, hogy ott letelepedjék. *A XX. század elején mintegy három millió ember vándorolt ki Magyarországról Amerikába.*

✧ Szin: *kiköltözik, elmegy, áttelepül*

✧ Ell: *hazatelepül, hazatér, bevándorol*

✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *vándorol*.

kívánkoz|ik ◆◆◆ ige *~ni*

1. Nagyon szeretne eljutni valahová. *A kisfiú a nagymamájához kívánkozik. Egyetemre kívánkozik.*

2. (népi) *Kívánkozik valami után*: kíván valamit. *Friss fű után kívánkoznak az állatok.*

3. Valami (jobban) illene valahova, valahol (máshol) kellene lennie. *A szőnyeg inkább a másik szobába kívánkozik. Ez az eset a nyilvánosság elé kívánkozik.*

✧ Szin: **1.** *vágyakozik, vágyik, vágyódik* **2.** (választékos) *áhítozik, óhajt, eped,* (régi) *vágyódozik*

✧ Etim: A → *kíván* ige származéka.

☝ Kiejtése: [kívánkozik] vagy [kivánkozik]. A hosszú *í*-s ejtés választékosabb.

kivarr ◆ ige *~ni*

Hímez valamit. *Kivarrja a zászlóra a címert. Kivarrja a díszpárnát.*

✧ Szin: *kihímez, ékesít*

✧ Táj: *cifráz, tarkáz, megcifráz*

✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *varr*.

kivégez ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. *Kivégez valakit*: végrehajtja a halálos ítéletet valakin. *Golyóval kivégezték az elítéltet.*

2. (túlzó) Szigorúan elbírál, (erkölcsileg) lehetetlenné tesz valamit, valakit. *A kritikusok kivégezték az új regényt.*

3. (bizalmas, tréfás) Befejez, megcsinál valamit. *Gyorsan kivégezte a feladatot. Tíz perc alatt kivégezte a mosogatnivalót.*

✧ Szin: **1.** *megöl, meggyilkol,* (régi) *elveszt,* (idegen) *likvidál,* (szleng) *kicsinál, kinyír* **2.** *megbírál,* (bizalmas) *lepocskondiáz* **3.** (bizalmas, rosszalló) *összecsap* • **1.** *A másvilágra küld. Kioltja az életét.*

✧ Táj: **1.** *kinyújt, megnyúvaszt* **3.** *összekefencel, csap*

✧ Ell: **1.** *megkegyelmez valakinek*

✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *végez*.

kivénhedt ◆ mn *~ek, ~et, ~en* (gúnyos)

Olyan, aki, ami már kiöregedett. *Egy kivénhedt gebe kocogott az úton. Mit keresnek itt ezek a kivénhedt emberek?*

✧ Szin: *agg, elhasználódott, megvénült, megöregedett*

✧ Táj: *aggöreg, megagglott*

✧ Ell: *fiatal*

✧ Etim: Összetétel; → *ki* igekötő + *vénhedt*: a → *vén* melléknév *vénhed* ‘megöregszik’ származékának továbbképzett alakja.

kiveséz ◆ ige *~ni* (bizalmas)

Kíméletlenül megbírál valakit, valamit. *A bírálók kivesézték a dolgozatot. A pletykás társaság kivesézte a távollevőket.*

✧ Szin: *kritizál, elemez,* (idegen) *analizál* • *Ízekre szed.*

✧ Etim: Igekötős ige; → *ki* + *veséz*: a → *vese* főnév származéka.

kivesz[1] ◆◆◆◆◆ ige *kivenni*

1. Kívül levő helyre emel, helyéből kimozdítva kézbe vesz valamit. *Kiveszi a pénzt a zsebéből. A fülbevalót kiveszi a füléből.* ■ *Kivesz valamit valakinek a kezéből*: **a)** kézbe vesz, átvesz tőle valamit. *Kivette a kezéből a táskáját.* **b)** megfoszt valakit valamitől, elvesz, ellop tőle valamit. *A villamoson kivették kezéből a pénztárcáját.* **c)** valamilyen szerepet, cselekvést átvesz valakitől. *Kivették a tapasztalatlan igazgató kezéből az irányítást.*

2. Élő testből eltávolít vagy kioperál valamit. *Kiveszi a szálkát az ujjából. Kivették a manduláját.*

3. Magához vesz valamit. *Kiveszi a pénzt a bankból. Kivesz egy könyvet a könyvtárból.*

4. Valaminek a tömegéből elvesz valamennyit. *Kivesz egy kicsit az ételből.*

5. (Szennyet, elváltozást) eltávolít valamiből. *Kiveszi a tintát a ruhából. „Mocsok esett lepedőmön, ki kell a vérfoltot vennem!”* (Arany J.: Ágnes asszony). *Az erős mosószer kiveszi a ruha színét.*

6. Elvisz valakit az intézményből, ahová beíratták. *Kivette a gyereket a bölcsődéből, túl sokat volt beteg.* ■ (régi) *Kivesz valakit a fogságból*: kivált, váltságdíjat fizet érte.

7. Kiválaszt, kiemel valamit valahonnan. *Kivett egy mondatot a szövegből, azt elemezte a diákokkal.*

8. Felhasznál, igénybe vesz valamit. *Kiveszi a szabadságát, mert mesterembereket vár. Kiveszi a járandóságát.*

9. Bérbe vesz valamit. *Szobát vesz ki a szállodában.*

10. (Szemmel, füllel) érzékel, felfog valamit. *Alig lehet kivenni a hegyek körvonalát. Alig vettem ki, mit mondott.*

11. *Kivesz valakiből valamit*: mesterkedéssel megtud valakitől valamit. *Nehéz kivenni belőle, mi történt. Nem lehet belőle kivenni a titkot.*

✧ Szin: **1.** *kiemel, kiszed, kipakol, kirak;* (lopásról:) *kilop, elcsen, eloroz, kiránt, kihúz* **2.** *kipiszkál, kiszed* **3.** *kikér; kikölcsönöz, kölcsönkér* **5.** *kitisztít, kiszed, eloszlat, eltüntet, kitöröl, megsemmisít* **6.** *átírat valahova* **8.** *felvesz* **9.** *kibérel* **10.** *kikövetkeztet, észlel, észrevesz, megért, kiérez, meglát, felismer, megkülönböztet,* (bizalmas) *kihámoz,* (idegen) *excipiál* **11.** *kicsal,* (bizalmas) *kiszed, kicsikar* • **11.** *Szóra bír. Harapófogóval kihúzza belőle.*

✧ Ell: **1.** *betesz, berak, visszahelyez* **3.** *visszaad* **5.** *benne hagy*

✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *vesz*[1].

☝ Ragozásáról lásd a *vesz*[1] szócikket!

kivesz[2] ◆◆◆ ige *~ni*

1. (Élőlény fajtája) kihal. *Az az állatfaj már rég kiveszett.*

2. (Szokás, jelenség) fokozatosan eltűnik. *Kivesztek már a régi szokások.*

✧ Szin: **1.** *kipusztul,* (választékos) *kivész* **2.** *abbamarad, megszűnik, kipusztul,* (választékos) *kivész*

✧ Táj: *kiveszen*

✧ Ell: *fennmarad, tovább él, létezik*

✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *vesz*[2].

☝ A *kivesz* és a *kivész* használatáról lásd még a *vesz*[2] szócikket!

kivétel ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Az a cselekvés, hogy valakit, valamit kivesznek valamiből, valahonnan. *Nyisd ki a sütőt, itt az ideje a tészta kivételének.*

2. A megszokottól, szabályostól való eltérés. *Ez az este kivétel, ma tovább maradhatnak fönn a gyerekek.* • Közmondás: *A kivétel erősíti a szabályt*: a legtöbb szabály alól van kivétel, de attól a szabály még érvényes.

3. Kivételes bánásmód. *Származása miatt kivételben részesítették.* ■ *Kivételt tesz valakivel*: különleges, a többitől eltérő ellátásban, bánásmódban részesíti. *Kivételt tettek az egyik beteggel.*

4. Aki, ami (valamiben) nem tartozik a többi közé. *A többi kiskutya foltos, de ez kivétel. Péter kivételével megérkeztek a gyerekek. A találkozóra kivétel nélkül eljöttek a meghívottak.*

✧ Szin: **3.** *kivételezés, kedvezmény, kiváltság, előjog,* (idegen) *privilégium, preferencia* **4.** *eltérés*

✧ Ell: **2.** *szabály, törvény*

✧ Etim: A → *kivesz*[1] ige származéka.

kivetkőz|ik ◆ ige *~ni*

1. (régi, népi) Valamely sajátos viseletről másfélére tér át. *Egy év eltelt, most már kivetkőzik a gyászból.*

2. (Katolikus pap, szerzetes) rendjéből kilép. *Nem pap már, kivetkőzött.*

3. ■ (választékos, rosszalló) *Kivetkőzik (ön) magából*: igazi, természetes énjét eltorzítja. *Az utóbbi időben teljesen kivetkőzött önmagából, nem lehet ráismerni.* | *Minden emberi érzésből kivetkőzött*: elveszítette emberségét.

✧ Szin: **1.** (népi) *kivetkezik* **2.** (bizalmas) *kiugrik,* (népi) *kivetkezik* **3.** *átváltozik, megváltozik;* (választékos, rosszalló) *kifordul önmagából*

✧ Ell: **2.** *beöltözik*

✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *vetkőzik*.

kivetnivaló ◆◆ fn

Kifogásolható, hibáztatható dolog. *Nincs ebben semmi kivetnivaló.*

✧ Szin: *hiba, kifogás, kívánnivaló, elítélendő*

✧ Etim: Szófajváltással főnevesült összetétel; *kivetni*: a *kivet* igekötős ige főnévi igeneve + → *való* melléknév.

kivéve ◆◆◆◆◆ hsz

Valaminek, valakinek a kivételével. *Mindennap van matekóra, kivéve hétfőn. Jól sikerült a nyaralás, kivéve a szállást. Mindenkinek tetszett, kivéve őt.*

✧ Szin: *leszámítva, nem tekintve, nem számítva valamit, valakit; valamin kívül; eltekintve valamitől*

✧ Ell: *beleszámítva, beleértve valamit, valakit*

✧ Etim: A → *kivesz*[1] ige származéka.

kivi[1] ◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

Új-Zélandban élő, tyúk nagyságú, repülésre képtelen madár. *A madarak közül a kivi tojja a testméretéhez képest legnagyobb tojást. A kivinek jó a szaglása.*

✧ Etim: Maori eredetű angol jövevényszó.

kivi[2] ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

Kelet-Ázsiában őshonos, de enyhe éghajlaton másutt is elterjedt kétlaki kúszónövény, illetve ennek zöldes, szőrös héjú, tojás alakú, savanykás, lédús gyümölcse. *A kivi igen sok C-vitamint tartalmaz, kár, hogy a magjára sokan allergiásak. Új-Zélandon sok kivit termesztenek.*

✧ Etim: Maori eredetű angol jövevényszó.

kivilágít ◆◆◆ ige *~ani*

1. Kívülre árasztja fényét. *A lámpa kivilágít a házból.*

2. Valaki a fényt kívülre irányítja. *Kivilágított a lámpával az udvarra.*

3. (Helyet, helyiséget, építményt) erős fénnyel áraszt el. *Kivilágították az egész várost.*

✧ Szin: **1.** *kiszűrődik, kitűz, kisüt* **3.** *fénybe borít,* (régi) *kivilágosít*

✧ Ell: **1.** *bevilágít, beszűrődik* **3.** *elsötétít*

✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *világít*.

kivilágl|ik ◆◆◆ ige *~ani*

1. (régi) (Fény, forrás) kivilágít valahova. *A lámpa kivilághik az udvarra.*

2. (választékos) Kiderül, nyilvánvalóvá válik. *Ebből kivilághik, hogy mi az igazság.*

✧ Szin: **1.** (régi) *kisüt, kitűz* **2.** *világossá válik,* (választékos) *kitűnik, kitetszik* • **2.** *Fény derül valamire.*

✧ Táj: *kivilágosodik, kivilágosul*

✧ Etim: Igekötős ige; → *ki* + *világlik*: a → *világ* ‘fény, világosság’ főnév származéka.

kivitelez ◆◆ ige *~ni*

(Műszaki dolgot, ipari terméket) (valahogyan) megvalósít, elkészít. *Az építőipari vállalatok kivitelezik a terveket. Az épület burkolását szépen kivitelezték.*

✧ Szin: *megcsinál, létrehoz, megalkot, elvégez, végrehajt, teljesít,* (idegen) *realizál*

✧ Ell: *félbehagy, abbahagy, felad*

✧ Etim: A → *visz* ige igekötővel ellátott származéka.

☝ Az igekötő soha nem válik el (*vitelez* szó önállóan nincs).

kivív ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Fegyverrel küzdve megszerez valamit. *A szabadságharcban a nép kivívta függetlenségét.*

2. (választékos) Szívós törekvés árán elér, megkap valamit. *Kivívta társai megbecsülését, szeretetét. A nép kivívta jogait.*

✧ Szin: **1.** *kiharcol, kiverekszik, elér* **2.** *valóra vált, megvalósít, kiérdemel, kieszközöl* • **2.** *Szert tesz valamire.*

✧ Ell: **1.** *elbukik, veszít, alulmarad* **2.** *elszalaszt, elmulaszt*

✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *vív*.

☝ Határozói igenévi alakjai: *kivíva, kivíván*. Lásd még a *vív* szócikket!

kivon ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (választékos) Kihúz valahonnan valamit. *Kivonja a kardot a hüvelyéből.*

2. (Fegyveres alakulatot) valahonnan visszarendel, visszavon. *Kivonták a csapatot a Közel-Keletről.*

3. ■ *Kivon a forgalomból* vagy a *használatból*: használatát megszünteti. *A régi bankjegyeket és bélyegeket kivonják a forgalomból.*

4. *Kivonja magát valami alól*: (feladatot, munkát) nem vállal. *Kivonja magát a nehéz munka alól.* | *Kivonja magát valakinek a hatása alól*: függetleníti magát valamitől. *Igyekszem kivonni magam a rossz idő hatása alól.*

5. (Alkotórészt) különválaszt. *A kamillából gyógyhatású anyagot vonnak ki.*

6. (Mennyiséget egy megadott mennyiséggel) kisebbít. *Tízből kivon ötöt.*

✧ Szin: **1.** *kiránt, előránt, kivesz* **2.** *visszahív, elvezényel* **3.** *érvénytelenít,* (bizalmas) *bevon* **5.** *kiválaszt, kinyer, előállít, kiold* **6.** *levon, elvesz, leszámít; csökkent valamennyivel*

✧ Táj: **1.** *kivonogóz*

✧ Ell: **1.** *visszadug, visszahelyez* **2.** *odavezényel, odaküld, odarendel* **6.** *hozzáad; növel valamennyivel*

✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *von*.

kivonás ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Az a cselekvés, hogy kivonnak valamit valamiből. *A szennyező anyagok kivonása a vízből bonyolult és drága folyamat. Késik a csapatok kivonása az iraki területekről.*

2. (Matematikában:) Alapművelet, amelyben egy mennyiséget csökkentenek egy másikkal. *Vigyázz, itt kivonást kell végezned, nem összeadást!*

✧ Szin: **1.** (ipari értelemben:) *kiválasztás, kinyerés,* (katonai értelemben:) *visszarendelés, visszahívás, visszavonás* **2.** *elvétel,* (idegen) *szubtrakció*

✧ Ell: **1.** (katonai értelemben:) *odavezényelés, bevonulás* **2.** *összeadás*

✧ Etim: A → *kivon* ige származéka.

kivonat ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Írásmű lényegének rövid összefoglalása. *Jó kivonatot készített a könyvből.*

2. ■ (hivatali) *Anyakönyvi kivonat*: anyakönyvi bejegyzés hiteles másolata (születésről, házasságról, elhalálozásról). *Egy fiókban régi anyakönyvi kivonatokat talált.*

3. *Valamely anyag kivonata*: legfőbb alkotórészeit tartalmazó sűrítmény. *A kövirózsa kivonata gyógyítja a fülgyulladást.*

✧ Szin: **1.** *összegezés, tartalom, summázat, tömörítvény, lényeg, vázlat,* (régi) *sillabusz,* (idegen) *rezümé, szinopszis* **2.** (hivatali) *okmány* **3.** *párlat, főzet,* (idegen) *esszencia, extraktum*

✧ Táj: **2.** *kivonatal*

✧ Etim: A → *kivon* ige származéka.

kívül I. ◆◆◆◆◆ hsz

1. Valaminek a külső részén, felszínén, valakinek a külsején. *A ház kívül fehérre van festve. A kislány kívül csupa báj, de a természete barátságtalan.*

2. Valaminél kijjebb eső területen, valamihez nem tartozva. *Körbe álltak a gyerekek, kívül állt a tornatanár. Kívülről zaj hallatszott. Mások beléptek a pártba, de ő kívül maradt.* • Szólás: (Nyers felszólításként:) *Kívül tágasabb!* Jobb kint maradni! Tessék kimenni, kint maradni!

3. *Kívülről*: fejből, könyv nélkül. *Kívülről tudja a verset.*

✧ Szin: **1.** *kinn, kint, külsőleg* **2.** *kinn, kint*

✧ Táj: **1., 2.** *kihül, kivülnet, külül*

✧ Ell: **1., 2.** *belül, benn, bent*

✧ Etim: A → *ki* határozószóval azonos eredetű, régi nyelvi *ki ~ kiv* ‘külső rész’ főnév megszilárdult ragos alakulata.

✧ Ö: magán + kívül, kétség + kívül

☝ Kiejtése: [kívül] vagy [kivül]. A hosszú *í*-s ejtés választékosabb.

kívül II. ◆◆◆◆◆ nu

1. *Valamin kívül*: valamitől kifelé eső helyen. *A kerítésen kívül volt egy pad.* ■ *Házon kívül van*: **a)** nincs otthon **b)** nem tartózkodik a munkahelyén. | *Rajta kívül álló okokból*: nem hozzá tartozó, külső okok miatt.
2. Valahova nem tartozva. *Egyesületen kívül sportol.*
3. Kívülre. *A kapun kívül kerül.*
4. (Kifejezésekben:) ■ *Figyelmen kívül hagy valamit*: nem figyel rá. *Figyelmen kívül hagytunk egy fontos tényt.* | *Házasságon kívül született*: nem házasságban élő szülőktől. *Van két törvényes és egy házasságon kívül született gyermeke.* | *Hatályon kívül helyez valamit*: érvénytelenít, hatálytalanít. *Az Alkotmánybíróság hatályon kívül helyezte a rendeletet.* | *Soron kívül*: a sorrendet figyelembe nem véve. *Soron kívül behívták a rendelőbe.*
5. Valaki, valami kivételével. *Ezen kívül nincs más. „A nagy világon e kivűl Nincsen számodra hely”* (Vörösmarty M.: Szózat).
6. Valami mellett, azon felül. *A tehetségen kívül még szorgalomra is szükség van.*
7. Valami nélkül. *Tudtán kívül fényképezték le.*
✧ Szin: **1.** *mellett* **5.** *kivéve valamit, valakit; eltekintve valamitől*
✧ Ell: **1.** *belül*
✧ Etim: A → *ki* határozószóval azonos eredetű, régi nyelvi *ki ~ kiv* ‘külső rész’ főnév megszilárdult ragos alakulata.
☝ Kiejtése: [kívül] vagy [kivül]. A hosszú *í*-s ejtés választékosabb.

kívüle ◆ személyragos hsz
Valamin, valakin kívül. *Nincs senkije kívülem.*
✧ Táj: *kívülette*
✧ Etim: A → *kívül* névutó birtokos személyjeles alakja.
☝ Ragozása: *kívülem, kívüled, kívüle, kívülünk, kívületek, kívülük*.

kizár ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Bejáratot bezárva valakit kívül rekeszt, távol tart (valamitől). *Véletlenül kizárta a gyereket. Megpróbálja kizárni a nyilvánosságot.* (átvitt) *Kizárták az örökségből.*
2. (hivatalos) Valahonnan kilépésre kényszerítik, odatartozását megszüntetik. *Magaviselete miatt kizárták az iskolából.*
3. (hivatalos) Megakadályoz valakit abban, hogy részt vegyen valamiben vagy részesüljön valamiből. *A laboratóriumi vizsgálat után kizárták a versenyből.*
4. (Körülmény egy másikat) lehetetlenné tesz. *Ez a mai eset kizár minden félreértést.* ■ *Ez ki van zárva*: nem történhet meg, illetve lehetetlen.
✧ Szin: **1.** *kicsuk, kirekeszt* **2.** *eltávolít,* (hivatalos) *eltanácsol, kitilt,* (bizalmas) *kicsap* **3.** *kiállít,* (bizalmas) *leléptet,* (idegen) *bojkottál,* (szleng) *kigolyóz* **4.** *kiküszöböl, elhárít*
✧ Táj: **1.** (örökségből) *kizurpál*
✧ Ell: **1.** *beenged, beereszt, behív* **2.** *visszafogad* **4.** *hagy, enged*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *zár*.

kizárólag ◆◆◆◆◆ hsz
Csupán csak. *A lakáshoz kizárólag neki van kulcsa.*
✧ Szin: *kizárólagosan, csakis, pusztán, egyedül,* (idegen) *exkluzíve*
✧ Táj: *csek, sak, szak*
✧ Ell: *nemcsak, nem egyedül, nem csupán*
✧ Etim: A → *kizár* ige megszilárdult ragos alakulata.

kizökken ◆ ige *~ni*
1. Helyéről zökkenve kiugrik. *A villamos kereke kizökkent a sínekből.*
2. (választékos) (Megszokott állapotból) zavaró körülmény miatt hirtelen kiesik. *Kizökkent a megszokott rendből, ezért nem halad a munkájával.* ■ *Kizökken a rendes kerékvágásból*: rendje megbomlik. *A költözés miatt kizökkent az életünk a rendes kerékvágásból.*
✧ Szin: **1.** *kisiklik, kibillen* **2.** *kibillen*
✧ Ell: **1.** *visszazökken, visszaugrik* **2.** *visszazökken, visszatér*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *zökken*.

kizsákmányol ◆◆ ige *~ni*
1. Megfelelő ellenszolgáltatás nélkül dolgoztat, kihasznál valakit. *Előfordul, hogy a munkaadók kizsákmányolják a munkásokat.*
2. (választékos) Fennmaradását kockáztatva túlzottan kihasznál valamit. *A középkorban bevezették a háromnyomásos gazdálkodást, hogy ne zsákmányolják ki a földet.*
✧ Szin: **1.** *elnyom, kiuzsoráz, kiszipolyoz, kizsigerel, kifoszt, kizsarol* **2.** (választékos) *kimerít, kiszipolyoz* • **1.** *Azok szedik az epret, akik nem rázzák a fát.*
✧ Etim: Igekötős ige: → *ki* + → *zsákmányol*.

kizsebel ◆ ige *~ni* (bizalmas)
1. *Kizsebel valakit*: valakinek a zsebéből kilopja a pénzt. *Kizsebelték a tömegben, nem maradt egy fillérje sem.*
2. (Szerencsejátékban) pénzétől megfoszt valakit. *Kizsebelték a kártyajátékban. Kizsebelte a szüleit.*
✧ Szin: **1.** *meglop, megrabol, megkárosít; elvesz valamit valakitől* **2.** (bizalmas) *megkopaszt,* (szleng) *kipakol, kicsontoz*
✧ Etim: Igekötős ige; → *ki* + *zsebel*: a → *zseb* főnév származéka.

kizsigerel ◆ ige *~ni*

1. (Megölt állatot) belső szerveitől megfoszt. *Gyorsan kizsigereli az őzet, hogy meg ne romoljon.*

2. (bizalmas) Teljesen kimerít valakit. *A kisgyerek egészen kizsigerelte a gondozónőt.*

✧ Szin: **1.** *kibelez* **2.** *kifáraszt, elfáraszt, igénybe vesz, kiszipolyoz*

✧ Táj: *bélez, kibélez*

✧ Etim: Igekötős ige; → *ki* + *zsigerel*: a → *zsiger* főnév származéka.

klarinét ◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

A tárogatóhoz hasonló, de kisebb, hatvan-nyolcvan cm hosszú fafúvós hangszer. *A klarinét csak Mozart idejében vált a zenekarok hangszerévé.*

✧ Táj: *kalárnét, karnét, klarinéta*

✧ Etim: Francia, végső soron provanszál eredetű nemzetközi szó.

klassz ◆◆ mn *~ak, ~at, ~ul* (szleng)

Kitűnő, remek. *Klassz dolog a vitorlázás.*

✧ Szin: *nagyon jó, nagyszerű, elsőrangú, pompás, felséges, fantasztikus,* (szleng) *király, NB I-es*

✧ Ell: *rossz,* (szleng) *vacak, ócska*

✧ Etim: A német *das ist Klasse* 'kitűnő, nagyszerű' szószerkezet mintájára keletkezett.

klasszicizmus ◆◆◆ fn *–, ~t, ~a* (idegen)

Az ókori görög-római műveltség eseményeit felélesztő szellemi és művészeti irányzat. *A klasszicizmus nálunk elsősorban az építészetben és az irodalomban jelent meg a XVII–XVIII. században, illetve a XIX. század első felében.*

✧ Etim: Francia eredetű nemzetközi szó.

klasszikus I. ◆◆◆ mn *~ak, ~t, ~an*

1. A görög-római ókorra vonatkozó, onnan eredő, rá jellemző. *A latin tagozaton a nyelv mellett a klasszikus műveltséggel is ismerkednek a tanulók.* ■ *Klasszikus nyelvek*: az ógörög és a latin. *Az egyetemen az angol mellett a klasszikus nyelveket is tanulta.* | *Klasszikus verselés, versforma*: időmértékes verselés. *Lefordította a művet klasszikus verselésben. A klasszikus versformákkal is megpróbálkozott.*

2. A művészeti klasszicizmust követő. *Valószerű ábrázolásra törekedett a klasszikus szobrászat.* ■ *Klasszikus zene*: **a)** komolyzene, szemben a szórakoztató zene műfajaival. *Klasszikus zenén nőtt föl, kedvenc szerzője Beethoven.* **b)** a XIX. század romantikus korszakát megelőző művészeti irányzathoz tartozó. *A klasszikus zene jellemző műfaja a szimfónia, és legjelesebb mesterei Haydn, Mozart és Beethoven.*

3. Valaminek a virágkorát létrehozó. *A kapitalizmus a XIX. századi szakaszát klasszikus kapitalizmusnak is szokás nevezni. A madrigálok klasszikus korszaka a reneszánsz volt.*

4. (választékos) Mintaszerűen tökéletes, remek. *Az oltárkép klasszikus alkotás. Az énekesnő klasszikus szépsége mindenkit elbűvölt. Klasszikusan szép mozdulattal fejelte a labdát a hálóba.*

✧ Szin: **1.** *antik, ókori* **3.** *magasrendű, legfejlettebb* **4.** *utolérhetetlen, páratlan, pompás,* (választékos) *örökbecsű*

✧ Ell: **1.** *modern, kortárs*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

klasszikus II. ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Ókori görög és latin remekíró. *Gyakran idézi a klasszikusokat, például Homéroszt.*

2. A művészeti klasszicizmust követő író, művész, zeneszerző. *A klasszikusok zenéjét szeretem. Unom már a klasszikusaidat, hallgassunk valami modernet! A klasszikusok közül Mozartot kedvelem a legjobban.*

3. Maradandó műveket alkotó művész vagy tudós. *Magyar, német és orosz klasszikusok műveit gyűjtöm. Minden tudományágnak megvannak a maga klasszikusai.*

4. Remekmű. *Csak klasszikusokat olvas.*

✧ Szin: **1.** *antik szerző*

✧ Ell: **4.** *giccs, ponyva, fércmű*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

klíma ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen)

1. Éghajlat. *Magyarország klímája kontinentális.*

2. (bizalmas) Hangulat, szellem. *Szerencsére jó a klíma a munkahelyemen, sokat segítünk egymásnak.*

3. (bizalmas) Zárt helyiségben meghatározott hőfokot biztosító berendezés. *Az új lakásban van klíma, így nyáron is kellemes. Leárazott klímák érkeztek a szaküzletbe.*

✧ Szin: **2.** *légkör,* (idegen) *miliő, atmoszféra* **3.** *klímaberendezés, klimatizáló berendezés, légkondicionáló,* (bizalmas) *légkondi,* (Fv) *klimatizációs berendezés*

✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

klinika ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Egyetemi kórház. *A klinikán gyógyítás, oktatás és kutatás is folyik.*

✧ Etim: Görög eredetű nemzetközi szó.

klón ◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

1. (Biológiában:) Egyetlen egyedből ivartalan szaporítással létrehozott azonos genetikájú csoport egy egyede. *A klónok létrehozása biológiailag lehetséges, de az ember esetében jogilag és etikailag kérdéses.*

2. (Számítástechnikában:) Egy már meglevő, más gyártó által létrehozott termék kevésbé jó minőségű utánzata. *A klónok gyártása jogi kérdéseket vet fel.*

✧ Szin: **2.** *másolat*
✧ Ell: **2.** *eredeti*
✧ Etim: Angol, végső soron görög eredetű nemzetközi szó.

klór ◆◆ fn –, *~t, ~ja*
Fojtó szagú, sárgászöld színű, mérgező gáz. *A klór vegyületeit fehérítésre, fertőtlenítésre is használják.*
✧ Etim: Francia, végső soron görög eredetű nemzetközi szó.
☝ Vegyjele: *Cl* (pont nélkül).

klorofill ◆ fn –, *~t, ~ja* (idegen)
(Növénytanban:) A növények életfontosságú zöld festékanyaga. *A klorofill fontos szerepet játszik abban, hogy fény hatására szerves anyaggá változzanak szervetlen anyagok.*
✧ Etim: Görög eredetű nemzetközi szó.

klott ◆ fn –, *~ot, ~ja*
Pamutból és viszkózszálból készült, egyik oldalán fényes szövet. *Klottból tornanadrágot is készítettek.* (Jelzőként:) *Az ötvenes években klott iskolaköpenyt viseltek a gyerekek.*
✧ Táj: *plot*
✧ Etim: Angol eredetű német jövevényszó.

klub ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
1. Hasonló foglalkozású, érdeklődésű embereknek közös szórakozás, művelődés, sport stb. céljára való egyesülése, szervezete. *Nem mindenkit vesznek fel a klubba. Melyik klubban sportolsz?*
2. Összejövetel céljára szolgáló helyiség. *Előadás lesz a klubban.*
✧ Szin: **1.** *egyesület, sportegyesület, egylet,* (régi) *társaskör, kaszinó* **2.** *klubhelyiség,* (régi) *kaszinó*
✧ Etim: Angol eredetű nemzetközi szó.
☝ Rövid *b*-vel ejtjük és írjuk: *klubot, klubok* stb.

knédli ◆ fn *~k, ~t, ~je* (Fv, Ka)
Körítésként szeletelve tálalt, gőzben főtt, hosszúkásra formázott kelt tészta. *Sertéshúst ebédeltem knédlivel és dinsztelt káposztával.*
✧ Szin: (tágabb értelemben:) *gombóc, zsemlegombóc,* (hivatalos) *szalvétagombóc*
✧ Etim: Német eredetű szlovák jövevényszó.

kobak ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
1. Nagy, gömbölyded, húsos termés. *A tök termését kobaknak nevezzük.*
2. (népi) Lopótök termése, illetve abból készült edény. *Kobakkal szívja ki a bort a hordóból.*
3. (tréfás) Valakinek a feje. *Van ész a kobakjában.*
4. Sérülés ellen védő kemény sisak. *A lovaglás kötelező kelléke a kobak.*
✧ Szin: **1.** *kabak* **3.** *koponya* **4.** *fejvédő*
✧ Táj: **1.** *kopak* **2.** *koponya, koponyatök, kobaktök, kobakhébér, koponyahébér, kopinya, kopinyák, kupa* **3.** *kapinya*
✧ Etim: Török jövevényszó.

kobalt ◆ fn –, *~ot, ~ja*
Szürkésfehér színű, rendkívül kemény fém. *A kobalt fontos ötvözőanyag.*
✧ Etim: Német jövevényszó.
☝ Vegyjele: *Co* (pont nélkül).

kobold ◆ fn *~ok, ~ot, ~ja* (választékos, illetve régi)
Tréfás, gonoszkodó törpének képzelt házi szellem. *Pumukli egy kedves kobold a rajzfilmben, aki gyakran megtréfálja a gazdáját.*
✧ Szin: *manó, törpe, tündér*
✧ Etim: Német eredetű nemzetközi szó.

kóbor ◆◆◆◆ mn *~ak, ~t,* –
Ide-oda vándorló, csatangoló. *Kóbor lovag volt Cervantes hőse: Don Qiujote.* ■ *Kóbor kutya*: csavargó, gazdátlan kutya. *Talált egy kóbor kutyát és hazavitte.* | *Kóbor szél*: változó irányú, gyenge, szeszélyes szél. *A kóbor szél összekuszálta a haját.* | *Kóbor áram*: rossz szigetelésű vezetékből kilépő villamosáram. *A kóbor áram megcsapta, amikor házilag vezette be a villanyt.*
✧ Szin: *bolyongó, tekergő, kószáló,* (népi, gyakran rosszalló) *kujtorgó*
✧ Táj: *kóbolgó, kósza* (állat és ember), *kószla* (ember)
✧ Etim: Elvonással keletkezett a német, végső soron valószínűleg latin eredetű *kóborol* igéből.

kobra ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
A siklófélék családjába tartozó, 1-2 m hosszú, veszélyes, dél-ázsiai mérges kígyó. *Hiába furulyázok a kobrának, nem dugja ki a fejét a kosárból.*
✧ Szin: *pápaszemes kígyó*
✧ Etim: Portugál eredetű nemzetközi szó.

kóc ◆◆ fn –, *~ot, ~a*

1. Kender, len vagy juta fésülésekor, tisztításakor fennmaradó, összegubancolódott szálak csomója. *Kóccal tömítik a vízvezeték csatlakozásait. Kócból csak silány madzag készülhet.*

2. (bizalmas, rosszalló) Összekuszált haj vagy szőrzet, illetve az abban található csomó. *Fésüld meg ezt a kócot! Tiszta kóc a hajam.*

✧ Szin: **1.** *csepű, kenderkóc, tömítőkóc* **2.** (bizalmas, rosszalló) *gubanc*

✧ Táj: *konc, kóccon*

✧ Etim: Szláv jövevényszó.

koca ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Nőstény disznó. *Hat malacot fialt a kocánk.*

2. (bizalmas) Műkedvelő, valamihez nem értő személy. *Az autóvezetésben még koca, nem tud jól parkolni. Koca vagyok a sakkban, de játszhatunk egy partit!* (Jelzőként:) *Koca vezetőként nem mer hosszabb útra indulni.*

✧ Szin: **1.** *anyadisznó, anyakoca* **2.** (bizalmas) *kezdő, újonc*

✧ Táj: **1.** *göbe, emse*

✧ Ell: **1.** *hím, kan* **2.** *szakértő,* (idegen) *profi*

✧ Etim: A nyelvjárási *koc* állathívogató szó származéka.

kocavadász ◆ fn (bizalmas, gúnyos)

Kezdő, ügyetlen vadász. *A csapat csupa kocavadászból áll, jaj a szegény vadaknak!*

✧ Etim: Összetétel: → *koca* 'ügyetlen' + → *vadász*.

koccan ◆◆◆◆ ige *~ni*

(Kemény tárgy) valaminek nekiütődve halk, csengő hangot ad. *Koccant a villa a tányéron.*

✧ Táj: *koccol, guccan*

✧ Etim: A → *koccint*, → *kocog* igék tövével azonos, régi nyelvi, hangutánzó eredetű *koc* 'üt, koppint' ige származéka.

koccint ◆◆◆◆◆ ige *~ani*

Szeszes itallal töltött poharát köszöntésképpen valakinek a poharához könnyedén odaüti. *Üres pohárral nem koccintunk. Pezsgővel koccintanak.* | *Valamire, valakire koccint*: valamivel kapcsolatban örömét, jókívánságát így fejezi ki. *Rád koccintom a poharat. Koccintsunk az eljegyzésre!*

✧ Szin: (poharakat:) *összeüt, összecsendít*

✧ Táj: *koccant*

✧ Etim: A → *koccan*, → *kocog* igék tövével azonos, régi nyelvi, hangutánzó eredetű *koc* 'üt, koppint' ige származéka.

kocka ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Hat egybevágó négyzetlappal határolt, szabályos mértani test. *A kocka felületének kiszámítását tanulták ma.*

2. Nagyjából kocka alakú tárgy. *A gyerek kockákból épít várat. Kockát dob a társasjátékban. Kér egy kockát a csokoládéból. Szereti az édeset, két kockát tesz a teába. Káposztás kockát főzött ebédre.* ■ *Kockán forog valami*: veszélyben van. *Hetekig kockán forgott az élete.* | *Kockára tesz valamit*: veszélyeztet. *Ne tedd kockára a házasságodat!* • Szólás: *A kocka el van vetve*: minden eldőlt. | *Fordult a kocka*: megváltozott a szerencse.

3. Négyzet. *A füzet lapja kockákra van osztva. Kockák vannak a szoknyáján.*

✧ Szin: **1.** (idegen) *hexaéder* **2.** *dobókocka; építőkocka; kockacukor; kockatészta* **3.** *négyszög,* (idegen) *kvadrát*

✧ Táj: *koszka, kuszka*

✧ Etim: Nyugati szláv, valószínűleg cseh jövevényszó.

kockázat ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

Valamely cselekvéssel járó veszély lehetősége. *Vállalja a kockázatot, beindítja az új üzletet.*

✧ Szin: (ritka) *kockáztatás, tét,* (bizalmas) *rizikó,* (szleng) *reszkír*

✧ Táj: *reszkír, reckír*

✧ Ell: *biztonság,* (bizalmas) *tuti*

✧ Etim: A → *kocka* főnév származéka.

kockázatos ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

Kockázattal, veszéllyel járó. *Ilyen időben kockázatos útnak indulni, elakadhatunk a hóban.*

✧ Szin: *veszélyes,* (bizalmas) *meredek, rizikós,* (szleng) *ciki, meleg*

✧ Ell: *veszélytelen, kockázatmentes,* (bizalmas) *sima*

✧ Etim: A → *kockázat* főnév származéka.

kockáztat ◆◆◆◆ ige *~ni*

Veszélyeztet valamit. *Állását kockáztatja, ha beszél. Életét kockáztatva mentette ki a tűzből a szomszédját.*
✧ Szin: (bizalmas, idegen) *reszkíroz, rizikózik, hazardíroz* • *Kockára tesz. Mindent egy lapra tesz fel.*
✧ Táj: *reszkírol, rárizikózik valamit*
✧ Etim: A → *kocka* főnév származéka.

kocog ⬩⬩⬩⬩ ige *~ni*
1. Szaporán lépegetve halad. *A kiscsikó az anyja után kocog.*
2. (Testedzés céljából) lassan, félig gyalogló léptekkel (rendszeresen) fut. *Naponta fél órát kocog a parkban.*
3. (népi) Kopogtat. *Kocognak az ablakon.*
4. (népi) Összeverődik. *A hidegtől kocog a foga.*
✧ Szin: **1.** *baktat, üget, poroszkál, fut* **3.** *zörget* **4.** *összekoccan*
✧ Táj: *roszog*
✧ Ell: **1.** *vágtat, nyargal, száguld*
✧ Etim: A → *koccan*, → *koccint* igék tövével azonos, régi nyelvi, hangutánzó eredetű *koc* ‘üt, koppint’ ige származéka.

kócos ⬩⬩⬩ mn *~ak, ~at, ~an*
Fésületlen, gubancos. *Kócos haj és szakáll volt a hippik viselete. Kócos gyerekek bújtak elő a sátorból reggel. Egy kócos kutyája van.*
✧ Szin: *bozontos, loboncos, boglyas, borzas* • *Olyan a feje, mint egy szekér széna. Olyan a feje, mint a szénaboglya.*
✧ Táj: *csepű, kócé, kóconbóc*
✧ Ell: *jól fésült, ápolt, sima*
✧ Etim: A → *kóc* főnév származéka.

kócsag ⬩⬩ fn *~ok, ~ot, ~ja*
Karcsú testű, hófehér tollú gémféle vízimadár. *A 90 cm-es nemes kócsag, más néven nagykócsag legnyugatibb európai fészkelőhelye a Fertő tó. A kócsagok közül csak a kiskócsag tarkójáról nyúlik hátra két-három hosszú dísztoll.*
✧ Táj: *kótyag*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

kocsány ⬩⬩ fn *~ok, ~t, ~a*
Virágnak vagy termésnek a nyele. *Az egyik fajta tölgynek kocsányon függnek termős virágai.* • Szólás: (bizalmas) *Kocsányon lóg a szeme*: kíváncsian vagy vágyakozva, erősen néz valakit, valamit.
✧ Szin: *csutka, levélnyél, gyümölcsszár,* (idegen) *pedunkulus*
✧ Táj: *csohány, csuma, csuta*
✧ Etim: Tisztázatlan eredetű vándorszó, a magyarba valamely balkáni nyelvből került.

kocsi ⬩⬩⬩⬩⬩ fn *~k, ~t, ~ja*
1. (bizalmas) Gépkocsi, autó. *Kocsival vagyok, nem ihatok bort. Elkérte az apja kocsiját a hétvégére.*
2. Négykerekű, ló húzta személyszállító jármű. *Kényelmes, rugózott kocsin utaztunk. Egy kocsi jött szembe az úton, rajta egy családdal.*
3. Nem rugózott, teherszállításra való lófogatú szekér. *Kocsin hordja ki a trágyát a földekre.* (Jelzőként:) *Egy kocsi szénát hoztunk.*
4. Vagon. *Tizenöt kocsit húz a mozdony. Melyik kocsiba szálljunk?*

5. Ide-oda gördülő alkatrész. *Az írógép kocsiját javíttatni kellett. A négypárevezős csónak kocsija beszorult, ezért utolsók lettek a versenyen.*

✧ Szin: **1.** *személyautó,* (idegen, régi) *automobil,* (bizalmas) *járgány, tragacs* **2.** *fogat, cséza, hintó, bérkocsi, fiáker, konflis* **4.** *vonatkocsi*

✧ Táj: **1.** *automakocsi, benzin, benzinkocsi* **2.** *fiákeres kocsi*

✧ Etim: Vitatott eredetű. Vagy a *kocsi* 'Kocs községből való' melléknév főnevesülésével keletkezett, vagy a *kocsi szekér* szószerkezet jelzőjének önállósulásával.

✧ Ö: gép + kocsi, háló + kocsi, harc + kocsi, lakó + kocsi, posta + kocsi

kocsis I. ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

A befogott lovakat hajtó személy. *A kocsis felült a bakra.* • Szólás: *Úgy káromkodik, mint egy kocsis*: nagyon durván beszél.

✧ Szin: *hajtó, fogatos, szekeres*

✧ Etim: A → *kocsi* főnév származéka.

kocsis II. ◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. (Valamilyen) kocsival ellátott. *A nagy kocsis írógépbe fektetve is elfér egy kéziratpapír.*

2. (Valahány) kocsiból álló. *Egy tizenöt kocsis szerelvény haladt át az állomáson.*

✧ Szin: **2.** *vagonos*

✧ Etim: A → *kocsi* főnév származéka.

kocsiszín ◆ fn

1. Kocsi, szekér elhelyezésére való (részben) nyitott oldalú gazdasági épület. *A kocsikat, szekereket vidéken kocsiszínben tartják.*

2. Villamos-, metrókocsik, autó- és trolibuszok üzemelés utáni elhelyezésére való csarnok. *A villamos kocsiszínbe megy!*

✧ Szin: **1.** *fészer, szín, pajta* **2.** *remíz, garázs*

✧ Táj: *kocsiszer*

✧ Etim: Összetétel: → *kocsi* + → *szín*[2].

kocsma ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Elsősorban alkoholos italokat árusító, kisebb, egyszerűbb vendéglátóhely. *Dülöngélve jött haza a kocsmából. „De a kocsma bezzeg hangos, Munkálkodik a cimbalmos"* (Petőfi S.: Falu végén kurta kocsma).

✧ Szin: *italbolt, italmérés, kisvendéglő, borozó,* (bizalmas) *talponálló,* (szleng) *krimó, kricsmi, lebuj,* (régi) *csapszék, ivó, csárda*

✧ Táj: *korcsma, kocsmaház, korcsoma, kucsma*

✧ Etim: Szláv jövevényszó.

kocsmáros ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

A kocsma tulajdonosa, bérlője, vezetője. *Petőfi Sándor apja előbb mészárosként, később kocsmárosként dolgozott. A kocsmáros nemcsak italt mér, egyszerűbb ételeket is főz.*

✧ Szin: *csapos, fogadós, vendéglős,* (régi) *csapláros*

✧ Táj: *korcsomáros*

✧ Etim: Szláv jövevényszó magyar nyelvi képzéssel.

kocsonya ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Állat csontos, bőrös részeiből főzött, húsból és dermedt, megszilárdult léből álló hideg étel. *Kocsonyát csak bőrös húsból lehet főzni, mert a bőrben levő anyagtól szilárdul meg a hús leve.* • Szólás: *Reszket, mint a kocsonya.*

2. A húsból készült kocsonya levéhez hasonló anyag. *Gyümölcsből zselatinporral főznek kocsonyát.*

✧ Szin: **2.** *aszpik, zselé,* (idegen) *gél*

✧ Táj: *csokonya*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

kód ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

Jelek vagy szimbólumok rendszere, amelynek segítségével valamely információ visszaadható. *Emlékszel a bankkártyád kódjára? Sikerült megfejteni a kódot és elolvasni az üzenetet.*

✧ Szin: *azonosító, kódszám, vonalkód*

✧ Etim: Francia, végső soron latin eredetű nemzetközi szó.

✧ Ö: vonal + kód

kódex ◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Kézzel írott, középkori könyv. *A kódexeket gyakran művészi miniatúrák díszítik.*

2. Szabályok, irányelvek foglalata, gyűjteménye. *Nálunk még nem készült el az etikai kódex.*

✧ Szin: **2.** *szabálygyűjtemény,* (idegen) *kánon*

✧ Ell: **1.** *nyomtatvány*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

kódorog ◆◆ ige *~ni* (rosszalló)

Céltalanul járkál, csavarog. *Hol kódorog már megint ez a gyerek?*

✧ Szin: *csatangol, bolyong, kószál,* (rosszalló) *cselleng, csavarog, tekereg*

✧ Táj: *bitangol, csamangol, csatrangol*

✧ Etim: A → *kallódik*, → *koldul* igénkkel összefüggő szótő önállóan nem adatolható származékának továbbképzett alakja.

kofa ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Piaci árus, általában nő. *A zöldséges és halas kofák a piac harmadik sorában találhatók.* • Szólás: *Annyit beszél, mint a piaci kofa.*
2. (bizalmas) Nagyhangú, sokat fecsegő nőszemély. *De nagy kofa ez a kislány!*
✧ Szin: **1.** *kereskedő*
✧ Táj: **1.** *kolfa* **2.** *kofáné*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

kofola ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (Fv)
A kólához hasonló üdítőital. *Üveges vagy csapolt kofolát parancsol?*
✧ Etim: Szlovák jövevényszó, valószínűleg a cseh *kofein* és *kola* szavak vegyítésével keletkezett.

kohász ◆ fn *~ok, ~t, ~a*
Kohóban, ércolvasztó üzemben dolgozó szakmunkás. *A kohászok munkája nagyon kimerítő.*
✧ Szin: *olvasztár*
✧ Etim: A → *kohó* főnév és a → *kohol* ige tövével azonos, valószínűleg német eredetű, régi nyelvi *koh* ‘kohó’ főnév nyelvújítás kori származéka.

kohó ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Vasnak, fémeknek a megfelelő ércekből való előállítására szolgáló olvasztókemence, illetve az ilyeneket tartalmazó üzem. *A kohó mellett elviselhetetlen a hőség. A kohóban dolgozik mérnök fia.*
2. (választékos) Olyan hely, ahol a különböző emberek valamilyen szempontból egységes tömeggé olvadnak össze. *Az Egyesült Államok történelme során mindig a népek kohója volt.*
✧ Szin: **1.** *kemence, nagyolvasztó, ércolvasztó,* (régi) *huta, kohómű, kohóüzem, vinnye* **2.** (választékos) *olvasztótégely*
✧ Etim: Szóelvonással keletkezett a → *kohász* főnév tövével azonos, valószínűleg német eredetű, régi nyelvi *koh* ‘kohó’ főnév ragozott alakjaiból vagy a → *kohol* igéből.

kohol ◆◆ ige *~ni* (választékos)
(Rágalmat) kitalál. *Rémhíreket, valótlanságokat kohol, hogy rossz hírbe hozzon.*
✧ Szin: *kifundál, költ,* (bizalmas) *kifőz, kisüt, kiagyal*
✧ Etim: A → *kohász*, → *kohó* főnevek tövével azonos, valószínűleg német eredetű, régi nyelvi *koh* ‘kohó’ főnév származéka.

kókad ◆ ige *~ni*
1. (Növény) hervad, lankad. *Csak kókad ez a virág, hiába locsolom.*
2. (bizalmas) Csügged, búsul. *Fejét lógatva kókad az asztalnál.*
✧ Szin: **1.** *konyul, fonnyad* **2.** *gunnyaszt,* (bizalmas) *kornyadozik*
✧ Táj: *guzsorog*
✧ Ell: **1.** *virul, virágzik*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán egy ‘hajlat, hajlik’ jelentésű ősi igenévszó származéka (vö. → *kacs*).

kokárda ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Kör alakú, fodros szélű, jelvényként viselt nemzetiszínű szalagcsokor. *Március 15-én kokárdát tűzött a kabátjára.*
✧ Szin: (ritka) *szalagrózsa*
✧ Etim: Francia eredetű nemzetközi szó.

koksz ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
1. Kőszénből gázosítással előállított tüzelőanyag. *A cserépkályhában koksszal fűtöttek.*
2. (szleng) Kábítószer. *Kokszot adott a társának, mielőtt elfogták a rendőrök.*
✧ Szin: **2.** *drog,* (szleng) *anyag,* (választékos) *ajzószer,* (idegen, választékos) *narkotikum,* (bizalmas) *narkó*
✧ Etim: Angol eredetű német jövevényszó.

koktél ◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*
1. Többféle (alkoholos) italból kevert vagy összerázott ital. *Egy koktélt kért a bárpultnál. Különböző gyümölcslevekből koktélt kevert magának.*
2. Egyveleg, keverék. *Tánczenei koktélt hallgatott a rádión.*
3. Rövidebb ideig tartó társasági összejövetel. *Holnap délután koktélra vagyunk hivatalosak a magyar követségre.*

✧ Szin: **3.** *koktélparti, fogadás*
✧ Etim: Angol, közelebbről amerikai angol jövevényszó.

kókusz ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Magas növésű trópusi pálma, melyet csonthéjas terméséért termesztenek. *A parti sétányon kókuszok sorakoztak.*
2. A kókuszpálma gyermekfej nagyságú, csonthéjas termése, illetve ennek (apróra vágott) belső része. *Sokan szeretik a kókusszal készített süteményeket. Kókuszt is szórt a tortára.*
3. (bizalmas, kedveskedő) Emberi fej. *Kisfiam, megütötted a kókuszodat?*

✧ Szin: **1.** *kókuszpálma* **2.** *kókuszdió* **3.** (bizalmas) *kobak, buksi*
✧ Etim: Spanyol eredetű német jövevényszó.

kóla ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

A trópusi kólafa magvával ízesített, koffeintartalmú szénsavas üdítőital. *Hozzon két kólát, de jó hideg legyen!*

✧ Etim: A *kokakóla* összetétel *koka* 'kokacserje': spanyol, végső soron kecsua indián eredetű szó + *kóla* utótagjának önállósulásával, jelentéselkülönüléssel keletkezett. Az összetétel az amerikai *Coca-Cola* márkanévből jött létre.

kolbász ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

Bélbe vagy műanyag burokba töltött, rendszerint füstöléssel tartósított, darált húsból készült étel. *Disznóvágás után sütve fogyasztják a friss kolbászt. Csabai, gyulai és házi kolbászt vásárolt a piacon.*

✧ Szin: (népi) *kalbász*
✧ Táj: *hurka, kolbác, kolbászhurka, kóbász*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.

koldul ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Kéreget. *A féllábú ember az utcasarkon ülve koldul.*
2. Megalázkodva kéreget, könyörög valamiért. *Sokat koldultak a szervezők, amíg összegyűlt a pénz a sportpályára.*

✧ Szin: **1.** *kunyerál,* (szleng) *lejmol, tarhál* **2.** *gyűjt, kalapoz, kunyerál*
✧ Táj: **1.** *kápsál* **2.** *kuncserál, kuncsorál, kuncsorog*
✧ Ell: **1.** *adakozik*
✧ Etim: A → *koldus* melléknév tövével azonos, valószínűleg a → *kallódik*, → *kódorog* igék tövével is összefüggő szótő önállóan nem adatolható származékának továbbképzett alakja.

koldus I. ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Alamizsnából, az emberek apró adományaiból élő személy. *Az utcasarkon egy vak koldus üldögél, mellette felfelé fordított kalapja a könyöradományoknak.* ● Szólás: *Magam koldusa vagyok*: magas keresem a kenyerem. | *Koldustól kér tarisznyát*: olyantól kér (pl. segítséget), aki nem adhat, mert neki sincs.
2. Tönkrement, nincstelen ember. *Mindenét elveszítette a háborúban, koldus lett.*

✧ Szin: (régi) *lázár*
✧ Táj: *koldusbakó, kódis,* (tréfás) *kilincsnyomdász*
✧ Ell: *gazdag ember, milliomos*
✧ Etim: A → *koldus* melléknév főnevesülésével keletkezett.

koldus II. ◆◆◆◆◆ mn *~ok, ~t, ~an*

Teljesen elnyomorodott, nagyon szegény, nincstelen. *Ez a koldus egyesület nem tudja eltartani a sportolóit.* ● Közmondás: *Koldus embernek koldus a szerencséje*: szegény embernek a véletlen se kedvez.

✧ Szin: *ágrólszakadt, éhenkórász, nyomorult* ● *Olyan szegény, mint a templom egere. Üres a zsebe.*
✧ Táj: *kódis*
✧ Ell: *gazdag, vagyonos, tehetős*
✧ Etim: A → *koldul* ige tövével azonos, valószínűleg a → *kallódik*, → *kódorog* igék tövével is összefüggő szótő önállóan nem adatolható származékának továbbképzett alakja.

kolibri ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

Amerikában élő, igen apró testű, tarka tollú madár. *A főként Közép- és Dél-Amerikában, az Egyenlítő térségében élő kolibrik nektárral és apró rovarokkal táplálkoznak.*

✧ Etim: Francia, végső soron közép-amerikai indián eredetű nemzetközi szó.

kólint ◆ ige *~ani*

■ *Fejbe kólint*: **a)** fejbe üt. *Botjával fejbe kólintotta a támadót.* **b)** megdöbbent. *A rossz hír fejbe kólintotta.*

✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, a → *kallódik* ige tövével esetleg összefüggő szótő származéka.

kolléga ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Munkatárs. *Két kollégájával dolgozik egy szobában.*

✧ Szin: (kissé régi) *szaktárs, kartárs,* (régi, népi) *kollega,* (bizalmas, régi) *kolega*
✧ Etim: Latin jövevényszó.
☝ Női megfelelője: *kolléganő,* régiesen, latinosan *kollegina.*

kollégium ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Diákotthon. *Amíg egyetemre járt, kollégiumban lakott.*
2. (régi) Bentlakásos iskola. *A kollégiumban délelőtt tanultak, délután pihentek és sportoltak a diákok.*
3. Irányító vagy tanácsadó testület. *Összeült a bíborosok kollégiuma.*

✧ Szin: **1.** *diákszálló,* (bizalmas) *kolesz, koli,* (régi, idegen) *konviktus* **2.** (régi, idegen) *konviktus,* (régi, idegen; Er, Fv; Ka, Őv bizalmas) *internátus,* (Er, Fv, Va, Ka, Dv, Mv, Őv bizalmas) *internát,* (Fv bizalmas) *intrák,* (Fv, Ka bizalmas) *intri*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

kolomp ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. Legelő háziállatok nyakába akasztott, tompa, mély hangú csengő. *Idehallatszik a tehenek kolompja a mezőről.*

2. Jelzésre használt, rendszerint felfüggesztett, mély hangot adó fémtárgy. *Kolomppal jelzik az óra végét, ha a villanycsengő nem működik.*

✧ Szin: **1.** *harang*
✧ Táj: *kongó, kolop, kolonty*
✧ Etim: Szóelvonással keletkezett a hangutánzó eredetű *kolompol* igéből.

kolonc ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a* (népi)

1. Nehezék, ellensúly a kútgém végén. *Általában követ használtak koloncként.*

2. Állat nyakába akasztott nehezék. *Koloncot tesz a kutya nyakára, hogy futásában akadályozza.*

3. (bizalmas) Zavaró, terhes személy. *Nem akarok kolonc lenni a nyakatokon.*

✧ Szin: **3.** *teher, nyűg*
✧ Táj: *kölönc*
✧ Etim: Német jövevényszó.

kolostor ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

Szerzetesek, apácák zárt közösségi épülete vagy épületcsoportja. *A kolostorban szigorú rend szerint élnek az apácák vagy a szerzetesek.* ■ *Kolostorba vonul*: szerzetes, apáca lesz.

✧ Szin: *rendház, zárda,* (régi) *klastrom, monostor*
✧ Táj: *kalastorom, barátklastrom*
✧ Etim: Nyelvújítás kori tudatos szóteremtés eredménye, a régi nyelvi, latin eredetű *klastrom* ‘kolostor’ főnévből keletkezett a → *monostor* főnév mintájára.

koma ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. (népi) Keresztkoma. *Gyermekeim keresztapja komám nekem, és én is komája vagyok őneki.*

2. (bizalmas, tréfás) (Megszólításként is:) Jó barát, pajtás. *Jó komám a pék, mindig van friss cipója a számomra.* (Főként gyermeknek:) *Szia, kis komám!*

✧ Szin: **2.** *cimbora,* (népi) *földi,* (bizalmas) *haver*
✧ Táj: **1.** *kom, komatárs, komé, komika* **2.** *komé, komika*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.
✧ Ö: kereszt + koma
☝ A ‘keresztkoma’ jelentésű *koma* női párja a *komaasszony*. Megszólításként a *komám, komámuram,* illetve *komámasszony* használatos. A 2. jelentésben csak jó ismerősök, barátok megszólítása lehet, női megfelelője nincs.

kombiné ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Vékony, a felsőruhánál rövidebb, pántos női fehérnemű. *A nők ma már ritkán hordanak kombinét. Csak egy átlátszó kombiné volt rajta.*

✧ Szin: (bizalmas) *kising*
✧ Táj: *kombina, kombinét*
✧ Etim: Német, közelebbről bécsi német jövevényszó.

komédia ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Vígjáték. *Szívesebben nézek a színházban komédiát, mint komolyabb darabokat.*

2. (régi) Színdarab, színielőadás. *Esténként komédiát játszott a társulat az üdülővendégeknek.*

3. (bizalmas) Nevetséges jelenet. *Mire való ez a komédia, döntsétek el végre, melyikőtök hajlandó a másik előtt belépni az ajtón!*

4. (rosszalló) Hazugság, tettetés, színlelés. *Komédia volt az egész, hogy elterelje az emberek figyelmét a valódi problémákról.* ■ *Választási komédia*: olyan választás, amelynek előre lehet tudni az eredményét.

✧ Szin: **1.** *bohózat* **3.** (bizalmas) *cécó, cirkusz, hűhó, kutyakomédia* **4.** (rosszalló) *komédiázás, ámítás, megtévesztés, színészkedés*
✧ Táj: *komódia, komendia*
✧ Ell: **1.** *tragédia, szomorújáték*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

komfortos ◆◆ mn *~ak, ~t, ~an*

1. Kényelmes. *Komfortosan rendezkedtek be. Komfortos autóval utaztunk, még légkondicionáló is volt benne.*

2. Mellékhelyiségekkel, fűtéssel és vízvezetékkel ellátott (lakás). *Napjainkban már csak komfortos lakások épülnek.*

✧ Szin: **2.** *jól fölszerelt*
✧ Ell: **1.** *kényelmetlen* **2.** *komfort nélküli*
✧ Etim: Az angol, végső soron ófrancia eredetű *komfort* főnév származéka.
✧ Ö: fél + komfortos, össz + komfortos

komika ◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Komikus vígjátéki szerepeket játszó színésznő. *Ritka a vérbeli komika. A komika a harmadik felvonásban is megnevettette a nézőket.*

✧ Ell: *tragika*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

komikus ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Vígjátékba illő, nevettető. *A komikus színészek közül talán Chaplin volt a leghíresebb. A dajka a Rómeó és Júliában komikus szerep.* (Főnévi használatban:) *Kabos Gyula, az egykori híres komikus számtalan régi magyar filmben szerepelt.*

2. Nevetséges, visszás. *Komikus helyzetbe került, amikor hasra esett a jégen.*

✧ Szin: **1.** *kacagtató, mulatságos, humoros, tréfás, vicces,* (főnévi használatban:) *komédiás* **2.** *idétlen, esetlen*
✧ Ell: *komoly, szomorú, tragikus*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

komisz ◆◆◆ mn *~ak, ~t, ~an*

1. Durva, rosszindulatú. *A környéken sok rosszalkodó, vásott, komisz kölyök van. A nevelőotthonban a nagyobb fiúk komiszan bántak vele.*

2. (bizalmas, régi) Nagyon rossz (minőségű). *Komisz időjárás volt tegnap, bőrig áztunk. Komisz posztó és komisz dohány jutott csak régen a katonáknak.* (Főnévi használatban:) *A fekete komisz után nagyon jól esett neki az otthoni puha, fehér kenyér.*

■ *Komiszban van*: katonai egyenruhában van, katona.

✧ Szin: **1.** *aljas, alávaló, bitang,* (választékos) *galád, gonosz, hitvány, undok, kemény, gyalázatos* **2.** *szörnyű, zord, hitvány, gyalázatos; katonakenyér, komiszkenyér*
✧ Táj: *komis, kumisz*
✧ Ell: **1.** *jóindulatú, kedves* **2.** *kellemes, jó, kitűnő*
✧ Etim: Latin eredetű német jövevényszó.

komló ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Vadon élő, illetve tobozszerű terméséért termesztett kúszónövény. *A komló puha, apró termését a sörgyártásban használják a sör ízesítésére és tartósítására.*

✧ Táj: *gomlu*
✧ Etim: Csuvasos típusú török jövevényszó.

kommandó ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen)

1. Veszélyes helyzetek megoldására kiképzett, általában rendőri különítmény. *Kivezényelték a kommandót a terrorista ártalmatlanná tételére.*

2. Rendészeti szervezet, amelynek feladata a törvénytelenségek felszámolása. *Újabban már arra is kommandót akarnak szervezni, hogy ellenőrizzék, hány árcédula van egy árun.*

✧ Szin: **1.** *rohamcsapat*
✧ Etim: Olasz eredetű német jövevényszó.

kommunikáció ◆◆◆◆◆ fn –, *~t, ~ja* (idegen)

1. Közlés, híradás, illetve ennek eredménye. *A média kommunikációjának eredménye, hogy ma a szerencsétlenségek és a pletykák számítanak hírnek.*

2. Emberek közti érintkezés. *Akadozik a kommunikáció a vezetők és a beosztottak között.*

3. (A tudományban:) Az információk cseréje valamely jelrendszer segítségével. *Az emberi kommunikáció legfontosabb eszköze a nyelv.*

✧ Etim: Latin jövevényszó.
✧ Ö: tömeg + kommunikáció

kommunista ◆◆◆◆ mn *~k, ~t,*–

1. A kommunizmus elméletén alapuló, azt képviselő, hozzá tartozó. *A kommunista pártok a XX. század végén minden európai országban háttérbe szorultak.*

2. (Főnévi használatban:) A kommunizmus híve, illetve a kommunista párt tagja. *Szomszédom lelkes elméleti kommunista volt. Tanácskoznak a megye kommunistái.*

✧ Szin: *bolsevik,* (rosszalló) *bolsevista, bolsi, vörös, komcsi*
✧ Táj: *komenista, kuminista*
✧ Etim: Francia, végső soron latin eredetű nemzetközi szó.
☝ Kiejtése: [kommunista] vagy [komunista].

kommunizmus ◆◆◆◆ fn –, *~t, ~a*

1. A marxista-leninista felfogás szerint a javak közös birtoklásán alapuló, az egyéneknek teljes egyenlőséget és szociális biztonságot nyújtó társadalmi rendszer. *A kommunizmusra vágyó embereket kihasználva Sztálin és Rákosi szörnyű diktatúrákat hoztak létre.*

2. A kommunista társadalom megteremtésének elmélete. *A kommunizmus tudományos igényű alapjait Marx és Engels fogalmazta meg.*

✧ Szin: **1.** (rosszalló) *bolsevizmus, vörösuralom*
✧ Etim: Francia, végső soron latin eredetű nemzetközi szó.
☝ Kiejtése: [kommunizmus] vagy [komunizmus].

komód ◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

Alacsony, végig fiókos szekrény. *Lakásuk egyik dísze egy szép antik komód.*

✧ Szin: *fehérneműs szekrény,* (népi) *sublót*

✧ Táj: *sifonér, komódláda, suglat, subláda, sublótkaszni*
✧ Etim: Francia, végső soron latin eredetű német jövevényszó.

komoly ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Megfontolt, higgadt. *Komoly gyerek, rá lehet bízni a kistestvérét.*

2. Elgondolkodó, töprengő. *Egész nap komoly volt. Komolyan viselkedik. Komoly arccal beszélt.*

3. A valóságnak megfelelő, igaz. *Komoly, amit mondasz? Komolyan?*: csakugyan, tényleg?

4. Figyelmet, megfontolást érdemlő, jelentős. *Komoly ajánlatot kapott. Komoly munkát végzett. Komoly feladatot lát el a munkahelyén.* ■ *Komolyan vesz valamit*: fontos dolognak tartja. *Komolyan veszi a tanulást.* | *Komolyan vesz valakit*: ad a véleményére. *Kollégái nem veszik komolyan.* | *Komoly szándékai vannak* vagy *komolyak a szándékai*: nősülési szándékkal udvarol.

5. Súlyos, veszélyes következményekkel járó (állapot, helyzet). *Az áradás következtében nagyon komoly a helyzet.*

6. Nagy, lényeges, figyelemre méltó. *Komoly hideg volt az idei télen. Komoly ellentétek voltak közöttük. Komoly fizetése van. Komoly eredményeket ért el.*

✧ Szin: **1.** *érett, felelősségteljes, megbízható,* (Fv) *szeriózus, szeriózis, szerióz,* (Fv, Őv választékos) *szeriőz* **2.** *szigorú, komor* **3.** *való, valós* **4.** *meggondolandó, megfontolandó, nagy horderejű* **5.** *aggasztó, kritikus, veszélyes*
✧ Ell: **1.** *komolytalan, meggondolatlan, éretlen, felelőtlen* **4.** *semmitmondó* **5.** *jelentéktelen, csekély* **6.** *kicsi, lényegtelen*
✧ Etim: A → *komor* melléknév szóhasadással elkülönült párja.

komondor ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

Nagy testű, fehér szőrű, ősi magyar pásztorkutyafajta. *Az éber komondorokat a nyáj őrzésére, elsősorban a farkasok ellen tenyésztették ki.*

✧ Etim: Török eredetű kun jövevényszó.

komor ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Kedélytelen, zárkózott (személy). *Komor természetű ember az apja. Komoran néz, mert megbántották.*

2. Zord, nyomasztó (dolog). *A festő komor színeket használt. Senki sem lakik ezen a komor vidéken. Nem tetszett neki a film komor hangulata.*

3. (népi) Gyenge nemzőképességű, illetve rosszul herélt (háziállat). *„Mint komor bikáé, olyan a járása. Mint a barna éjfél, szeme pilantása”* (Arany J.: Toldi).

✧ Szin: **1.** *barátságtalan, gondterhelt, szomorú, rosszkedvű,* (választékos) *mord, mogorva, morózus, búskomor* **2.** *barátságtalan, szomorú,* (választékos) *baljós, nyomott, vészjósló, sötét*
✧ Táj: *búskomoly*
✧ Ell: **1., 2.** *vidám, jókedvű, derűs, barátságos*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű. Vagy egy önállóan nem adatolható, tisztázatlan eredetű szótő származéka, vagy elvonás az e tő származékából képzett *komorodik, komorul* igékből.

komorna ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (régi)

Előkelő hölgyet kiszolgáló női alkalmazott. *Öltözködéskor két komorna is sürgölődött körülötte.*

✧ Szin: *szobalány, öltöztetőnő*
✧ Etim: Cseh vagy szlovák jövevényszó.

komornyik ◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

Előkelő, gazdag férfit, illetve családot szolgáló belső inas. *Reggel komornyik viszi be neki ezüsttálcán a frissen érkezett napilapokat.*

✧ Szin: *lakáj*
✧ Etim: Cseh vagy szlovák jövevényszó.

komótos ◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. (népi, régi) Kényelmes, otthonias (tárgy, viselet). *Komótos ágyban szeret aludni.*

2. Kényelmes, lassú (mozgás, mozdulat). *Komótosan lépkedett vasárnap délután a Szigeten.*

✧ Szin: **2.** *kimért, ráérős, megfontolt, meggondolt*
✧ Táj: **2.** *lassantapints, lasi, lassús*
✧ Ell: **1.** *kényelmetlen* **2.** *sietős, gyors*

✧ Etim: A régi nyelvi, német eredetű *komót* ‘kényelmes; csinos’ melléknév származéka.

komp ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

Folyó, tó, tengerszoros két pontja között járműveket és személyeket szállító vízi jármű. *Komppal átmentünk Tihanyba. „Pihen a komp, kikötötték, Benne hallgat a sötétség”* (Petőfi S.: Falu végén kurta kocsma).

✧ Szin: *átkelőhajó*

✧ Táj: *hidas*

✧ Etim: Talán latin eredetű német jövevényszó.

kompót ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. Húsétel mellé vagy magában fogyasztott, fűszerrel ízesített cukros lében főtt gyümölcs. *Almából főz kompótot a betegnek.*

2. (bizalmas) Befőtt. *Nyáron húsz üveg kompótot tett el a nagymamám.*

✧ Szin: **2.** *gyümölcskonzerv*

✧ Etim: Francia, végső soron latin eredetű nemzetközi szó.

konc ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. (Kutyának vetett) húsos csont. *A betörő koncot vetett a házőrző kutyának, hogy elterelje a figyelmét.* • Szólás: *Koncot dob* vagy *vet valakinek*: lekezelő módon, ideiglenesen megvesztegeti valamivel.

2. (rosszalló) Haszon, nyereség. *A banda tagjai marakodnak a koncon.*

✧ Szin: **2.** *zsákmány,* (rosszalló) *préda, martalék*

✧ Táj: **1.** *cubák*

✧ Etim: Szláv jövevényszó.

koncentráció ◆◆◆◆ fn –, *~t, ~ja* (idegen)

1. Valaminek összpontosulása vagy összpontosítása. *Az ország vagyonának kevés magánember kezében való koncentrációja elégedetlenséget szül a lakosság nagy részében.*

2. A figyelemnek egy tárgyra való irányítása. *Koncentráció nélkül nem lehet hatékonyan tanulni.*

3. (Kémiában:) Oldat töménységi foka. *Végezzük el a kísérletet olyan oldattal, amelynek nagyobb a koncentrációja!*

✧ Szin: **1.** *felhalmozás, összevonás,* (idegen) *koncentrálás* **2.** *összpontosítás,* (idegen) *koncentrálás* **3.** *sűrítés, töményítés, telítés; sűrűség, töménység, telítettség*

✧ Etim: Latin elemekből keletkezett nemzetközi szó.

koncentrációs ◆◆◆ mn *~ak, ~at,* – (idegen)

1. A koncentrációval kapcsolatos. *Végezzünk koncentrációs gyakorlatokat!*

2. ■ *Koncentrációs tábor*: valamilyen okból nemkívánatosnak tartott emberi csoportok fogva tartására, esetleg megsemmisítésére létesített tábor. *A német koncentrációs táborokban ártatlan emberek milliói pusztultak el.*

✧ Szin: **1.** *összpontosító* **2.** *gyűjtőtábor, munkatábor,* (idegen) *láger*

✧ Etim: A → *koncentráció* főnév származéka.

koncentrál ◆◆◆◆◆ ige *~ni* (idegen)

1. Összevon, összpontosít. *Az új beruházásokat az ország keleti felére koncentrálták.*

2. Figyelmét egyetlen dologra irányítja. *Most koncentrálj a leckédre, különben sosem végzel!*

3. (Kémiában:) (Oldatot) töményebbé tesz. *Ha koncentráljuk az oldatot, vajon mi történik?*

✧ Szin: **2.** *figyel, összpontosít* **3.** *töményít, telít, sűrít*

✧ Etim: Latin elemekből keletkezett nemzetközi szó.

koncert ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~je*

1. Komolyzenei hangverseny. *Rendszeresen járunk koncertre a Zeneakadémiára.*

2. Szólóhangszerre és zenekarra írt zenei alkotás. *Beethoven öt koncertet írt zongorára.*

3. Könnyűzenei együttes hangversenye. *Mennek a Kisstadionba a híres együttes koncertjére.*

✧ Szin: **2.** *versenymű*

✧ Etim: Olasz eredetű nemzetközi szó.

konda ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (népi)

Disznócsorda. *A disznópásztor kihajtja a kondát a rétre.*

✧ Szin: *csorda*

✧ Táj: *csürhe, nyájkonda*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó, esetleg szóelvonással keletkezett a → *kondás* főnévből.

kondás ◆ fn *~ok, ~t, ~a* (népi)

Disznópásztor. *A kondára a kondás vigyáz.*

✧ Szin: *kanász*

✧ Táj: *nyájkondás, nyájkanász*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó, esetleg a → *konda* főnév származéka.

kondér ◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

Általában szabadban főzésre használt nagyméretű üst. *Kondérban, szabad tűz fölött főzik a gulyást.* (Jelzőként:) *Az éhes csapat egy egész kondér gulyást megevett.*

✧ Szin: *bogrács, fazék, főzőedény*

✧ Táj: *kandé, kondré*

✧ Etim: Bizánci görög eredetű horvát-szerb jövevényszó.

kondi ◆◆ fn –, *~t, ~ja* (bizalmas)
Testi, egészségi állapot, erőnlét. *Jó kondiban van, megnyerte az evezős versenyt.*
✧ Szin: (idegen) *kondíció*
✧ Táj: *kontenció*
✧ Etim: Szórövidüléssel keletkezett a latin eredetű *kondíció* főnévből.

kondicionál ◆ ige *~ni* (idegen)
1. (régi) Megfelelő testi, erőnléti állapotba hoz valakit. *Az edző télen is kondicionálja a labdarúgókat.*
2. (ritka) (Épületet, helyiséget) állandó, megadott hőmérsékleten tart. *Az egész épület kondicionálva van.*
✧ Szin: **1.** *edz,* (idegen) *tréniroz* **2.** *légkondicionál*
✧ Etim: Francia eredetű nemzetközi szó.

konditerem ◆◆ fn (bizalmas)
Erőnlét kifejlesztésére, megőrzésére szolgáló edzőterem. *Rendszeresen jár konditerembe. A konditeremben az evezőpadot szeretem a legjobban.*
✧ Szin: *kondicionálóterem,* (Fv bizalmas) *csinkaterem*
✧ Etim: Összetétel: → *kondi* + → *terem.*
☝ Az összetétel előtagja jelzői szerepű, jelentése ‘kondicionáló’, önállóan nem fordul elő.

kondít ◆◆ ige *~ani*
1. Rácsap a harangra, vagy megrántja a kötelét, hogy egyszer konduljon. *Kondít egyet a harangon.*
2. (Harang vagy toronyóra ütője) kondulva jelez valamit. *Négyet kondított a toronyóra ütője.*
3. (népi) Haranggal jelt ad valamire. *Délre kondítanak.*
✧ Szin: **1.** *megkondít* **2.** *ver, üt*
✧ Táj: **3.** *rákondít*
✧ Etim: A → *kondul,* → *kong* igék tövével azonos, hangutánzó eredetű szótő származéka.

kondul ◆◆◆ ige *~ni*
(Harang vagy nagyobb kolomp) megszólal, egyszeri hangot ad. *„Zendül, kondul szent harangszó, Csengve, búgva messze hangzó: »Imára! imára!«”* (Arany J.: Az ünneprontók).
✧ Szin: *zendül*
✧ Etim: A → *kondít,* → *kong* igék tövével azonos, hangutánzó eredetű szótő származéka.

konferál ◆ ige *~ni*
(Műsorszámot) műsorvezetőként bejelent, illetve (műsort) vezet. *Ki fogja konferálni a műsort?* (Tárgy nélkül:) *A kívánságműsorban a kedvelt tévébemondó konferál.*
✧ Szin: *vezet*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

konferencia ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Tudományos, politikai stb. tanácskozás. *A konferencián a környezetszennyezés problémáját vitatják meg. Nemzetközi konferenciára gyűltek össze az európai országok külügyminiszterei.*
✧ Szin: *kongresszus, értekezlet, vitaülés,* (idegen) *szimpózium, kollokvium*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

konfetti ◆ fn *~k, ~t, ~je*
Tréfából szétszórható színes, apró, kerek papírdarabok tömege. *A szilveszteri mulatság résztvevői konfettit szórnak egymásra.*
✧ Táj: *dasz*
✧ Etim: Olasz, véső soron latin eredetű nemzetközi szó.
☝ Többes számú jelentésben is az egyes számú alakot használjuk.

konfirmáció ◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Protestáns egyházi szertartás: serdülők ünnepélyes felvétele a felnőttek gyülekezetébe.
✧ Szin: *befogadás, megerősítés*
✧ Táj: *konfirmálkodás*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

konfliktus ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* (idegen)
Éles ellentétekből adódó súlyos bonyodalom. *Úgy látszik, a háborús konfliktusok soha sem szűnnek meg. Konfliktusba került a kollégáival, mert másképpen akarta megoldani a feladatot, mint ők. Nehezen oldja meg belső konfliktusait. A drámai konfliktus csúcspontján a közönség lebilincselve figyelt.*
✧ Szin: *feszültség, harc, küzdelem, vita,* (Mv; Va, Dv, Őv bizalmas; Fv, Ka ritka) *konflikt*
✧ Ell: *egyetértés, összhang*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

konflis ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* (kissé régi)
Egyfogatú lovas bérkocsi. *Akkoriban még konflissal járt haza a kávéházból.*
✧ Szin: (régi) *komfortábli*
✧ Táj: *komfis*
✧ Etim: A régi nyelvi, német, végső soron angol eredetű *komfortábli* ‘egylovas bérkocsi’ főnév *komfortáblis* származékából keletkezett alakrövidítő összerántással.

kong ◆◆ ige *~ani*

1. Tompa, mély hangot ad. *Délben kong a harang. Kong a megütött üres vasedény.*

2. Visszhangzik. *Kong a lakatlan ház a beszédüktől.* ■ *Kong az ürességtől*: feltűnően üres. *Kongott az ürességtől a nézőtér.*

✧ Szin: **1.** *kong-bong, szól, döng,* (választékos) *bong, zeng* **2.** *ásítozik*

✧ Etim: A → *kondít,* → *kondul* igék tövével azonos, hangutánzó eredetű szótő származéka.

kongresszus ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Nagyszámú küldött részvételével, fontos tárgyban megrendezett országos vagy nemzetközi tanácskozás. *A magyar nyelvészek V. nemzetközi kongresszusát Budapesten rendezték.*

2. Politikai párt legfelsőbb szerve, illetve ennek tanácskozása. *Összehívták a párt kongresszusát.*

3. Némely ország törvényhozása, illetve annak egyik alkotórésze. *Az Egyesült Államokban a törvényhozó testület alsóházát, a képviselőházat nevezik kongresszusnak.*

✧ Szin: **1.** *értekezlet, gyűlés, konferencia*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

konkoly ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

Liláspiros virágú, mérgező magvú szántóföldi gyomnövény. *A kicsépelt gabonából géppel válogatták ki a konkolyt.* • Szólás: *Konkolyt hint (a tiszta búza közé)*: viszályt, ellenségeskedést szít valakik között.

✧ Szin: (népi) *konkolyfű, ördögborda*

✧ Táj: *babosgabona, konkolyvirág*

✧ Etim: Szláv jövevényszó.

konnektor ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

Aljzat, amelybe a villásdugót illesztik, hogy az elektromos készülék áramot kapjon. *Nincs konnektor a fürdőszobában, nem tudom megszárítani a hajam.*

✧ Szin: (hivatalos) *dugaszolóaljzat, fali csatlakozó,* (Er, Fv, Dv, Mv, Őv bizalmas) *stekker*

✧ Etim: Angol eredetű német jövevényszó.

☝ Hosszú *n*-nel ejtjük a köznyelvben. A [konektor] kiejtés a kevésbé igényes nyelvhasználatra jellemző.

konok ◆◆◆◆ mn *~ok* vagy *~ak, ~ot, ~ul*

Makacs, megátalkodott. *Konok ellenállásba ütközött. Nagyon konok kisfiú, nem fogad szót. A gyanúsított konokul tagad.*

✧ Szin: *akaratos, csökönyös, nyakas, önfejű, öntörvényű*

✧ Táj: *csötönös, csökött*

✧ Ell: *alkalmazkodó, rugalmas*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

konstruktivizmus ◆◆ fn –, *~t, ~a* (idegen)

Az anyagszerűség és a szerkezet, illetve a mértani formák elsőbbségét megvalósító építészeti, illetve képzőművészeti irányzat. *Kassák Lajos konstruktivizmusa nagy feltűnést keltett kora művészeti életében.*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

kontaktlencse ◆◆ fn

A szem hártyájára illeszthető átlátszó lencse. *Szívesen hord kontaktlencsét, a szemüveg ugyanis öregíti.*

✧ Etim: Német mintára, részfordítással keletkezett összetétel; *kontakt* ‘érintkezés, érintkező’ német szó + → *lencse*.

kontár I. ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* vagy *~ja*

1. (régi) Céhen kívüli iparos.

2. Olyan iparos, aki iparengedély nélkül folytat szakipari tevékenységet. *Kontárokkal dolgoztat, hogy ne kelljen járulékot fizetnie.*

3. Gyenge munkát végző, hozzá nem értő személy. *Valami kontár úgy elrontotta a lakás tapétázását, hogy újból meg kellett csináltatni.*

✧ Szin: **2.** (rosszalló) *fuser, fusizó* **3.** (idegen) *dilettáns,* (bizalmas) *pancser, paccer,* (régi) *tandler, himpellér*

✧ Táj: *kantár*

✧ Ell: **3.** *mester, szakértő,* (bizalmas) *profi*

✧ Etim: Valószínűleg német jövevényszó.

kontár II. ◆◆◆ mn *~ok* vagy *~ak, ~t, ~ul*

1. Kontárra valló, rossz minőségű. *Kontár munkát végzett.*

2. Hozzá nem értő (személy). *Kontár kőművest hívott, aki csak rontott a házon.*

✧ Szin: **1.** *rossz, vacak, silány* **2.** *szakszerűtlen, ügyetlen, laikus* • **2.** *Annyit ért hozzá, mint a lúd a zsoltárhoz* vagy *hajdú a harangöntéshez.*

✧ Táj: *kantár*

✧ Ell: **1.** (bizalmas) *profi* **2.** *szakszerű, ügyes, tapasztalt,* (bizalmas) *profi*

✧ Etim: Valószínűleg német jövevényszó.

kontinens ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e* (idegen)

A Föld szárazföldjeinek legnagyobb területi egysége. *A hat kontinens: Európa, Ázsia, Afrika, Amerika, Ausztrália és az Antarktisz.*

✧ Szin: *földrész, világrész*

✧ Ell: *tenger, óceán*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

kontinentális ◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an* (idegen)

1. Szárazföldi. *Kontinentális éghajlat*: a kontinens belső területeire jellemző, a tenger által nem befolyásolt éghajlat.

2. Általában az európai kontinensre jellemző. *Kontinentális reggeli*: kávéból vagy teából, illetve vajból és dzsemből álló reggeli.

✧ Etim: Francia eredetű nemzetközi szó.

kontráz ◆◆ ige **kontráz|ik** *~ni*

1. A dallamot mélyhegedűn ütemesen kíséri. *A banda legidősebb tagja kitartóan kontrázott.*

2. Kártyában kontrát mond, ellenjátékot jelent be. *Éjfél után még egyszer kontrázott.*

3. *Kontráz valakinek*: az előtte szóló állítását megerősíti. *Az egyik füllentett, a másik meg kontrázott neki.*

4. (Kerékpáron) a pedál hátranyomásával fékez. *Nemrég tanult meg kerékpározni, de már jól kontráz.*

✧ Szin: **3.** *rádupláz* **4.** *lassít*

✧ Táj: *kontrál, kontorál, kontoráz*

✧ Ell: **4.** *gyorsít*

✧ Etim: A régi nyelvi, latin eredetű *kontrál* igéből keletkezett.

konty ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

Összecsavarva feltűzött női haj. *Kontyban viseli hosszú haját. Szép kontyot készített neki a fodrász az esküvőre.* • Szólás: (népi) *Konty alá kerül*: férjhez megy.

✧ Szin: *hajkoszorú, koszorú*

✧ Etim: Bizonytalan, talán hangfestő eredetű szó. A → *kacs* főnév szóhasadással elkülönült párja lehet.

konzerv ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

Ipari eljárással tartósított, általában fémdobozba zárt élelmiszer. *A magyar turista nyugaton főleg a magával vitt konzerven él.*

✧ Szin: (Fv, Va, Ka, Dv, Mv, Őv bizalmas) *konzerva*

✧ Táj: *konzerva*

✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.

konzervatív ◆◆◆◆ mn *~ok, ~ot* vagy *~at, ~an*

1. A hagyományokhoz ragaszkodó. *Konzervatív családból származik, náluk becsülete volt a hagyományoknak és az erkölcsi értéknek.*

2. Értékőrző, a meggondolatlan újításokat ellenző. *A nem szélsőségesen konzervatív pártok a jó hagyományokra épülő ésszerű fejlődést képviselik.*

3. (rosszalló) Haladni nem akaró. *Konzervatív gondolkodású ember, nehezen fogadja el az újításokat.*

✧ Szin: **1., 2.** *hagyománytisztelő* **3.** (rosszalló) *haladásellenes, maradi, ódivatú, régimódi*

✧ Ell: **1.** *hagyományellenes* **2.** *liberális, szabadelvű* **3.** *modern*

✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.

konzul ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

1. (A történelem során) a köztársasági államformában vezető tisztségviselő. *Az ókori római köztársaságban a legfőbb hatalmat két konzul gyakorolta.*

2. A konzulátus, a külképviselet vezetője. *Kinevezték az új konzult. Január 1-jétől új rangja van: tiszteletbeli konzul.*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

konzulátus ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

Nem követségi rangú külképviseleti hivatal. *Hazánknak ebben a városban konzulátusa van, ott intézik az útlevél- és egyéb ügyeket.*

✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.

konzultál ◆◆◆◆ ige *~ni* (idegen)

(Orvos más orvossal vagy orvosokkal, diák tanárral, valaki szakértővel) megbeszél valamit. *Megyek a tanár úrhoz konzultálni. Erről a kérdésről még konzultálnunk kell szakértővel.*

✧ Szin: *tanácskozik; tanácsot* vagy *véleményt kér,* illetve *ad*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

konzumidióta ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (rosszalló)

A fogyasztást az egyetlen vagy a legfőbb életcélnak tekintő személy. *A konzumidióták a plázákat járják, nem várhatod tőlük, hogy a politika érdekelje őket.*

✧ Szin: *fogyasztásmániás*

✧ Etim: Összetétel; *konzum* ‘fogyasztás’: olasz eredetű német jövevényszó + → *idióta*.

konyak ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

Borpárlatból készült szeszes ital. *A pompás vacsora után jólesik egy pohár konyak.*

✧ Szin: (idegen) *brandy,* (régi) *égettbor,* (Va) *vinyak*

✧ Etim: A francia *Cognac* város nevére visszavezethető nemzetközi szó.

☝ A *brandy* kiejtése: [brendi].

konyha ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Az a helyiség, amelyben főznek, esetleg étkeznek is. *Hétköznap a konyhában eszünk.* ■ *Valamennyit hoz a konyhára*: hasznot hajt vagy hoz. *Nem sokat hozott a konyhára ez a vállalkozás.*

2. Üzem étkezője. *Üzemi konyhán ebédel. Jól főznek a gyár konyháján.* ■ *Tábori konyha*: katonaság élelmezését végző mozgatható főzőberendezés.

3. Az ételek elkészítésének valamely módja, technikája. *A szállodának kitűnő konyhája van. Nagymamának városszerte híres volt a konyhája. A magyar konyha világhírű.*

4. Táplálkozási mód. *Előnyben részesíti a vegetáriánus, a zsírnélküli konyhát.*

✧ Szin: **1.** (régi) *sütőház* **2.** (idegen) *menza* **3.** *valakinek a főztje* **4.** *étrend, étkezés*

✧ Táj: *konyhaszoba*

✧ Etim: Szláv, talán horvát-szerb vagy szlovén, végső soron latin eredetű jövevényszó.

✧ Ö: hideg + konyha, laci + konyha, reform + konyha

konyhakert ◆◆ fn

A háztartáshoz szükséges (legfontosabb) növényekkel beültetett, általában a ház mellett levő kert. *Konyhakertjében megterem a petrezselyem, a sárgarépa, a hagyma, a káposzta, a paradicsom és a paprika, sőt még a krumpli is.*

✧ Szin: *veteményeskert, zöldségeskert, veteményes*

✧ Etim: Összetétel: → *konyha* + → *kert*.

konyhakész ◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

Főzésre előkészített állapotban árusított (élelmiszer). *Mindig van otthon nála konyhakész csirke és zöldség.*

✧ Szin: *félkész*

✧ Etim: Összetétel: → *konyha* + → *kész*.

konyhanyelv ◆ fn

Valamely idegen nyelv igénytelenül beszélt változata. *Nem tud hibátlanul, választékosan beszélni németül, csak konyhanyelven.*

✧ Szin: *pongyola nyelv*

✧ Etim: Összetétel: → *konyha* + → *nyelv*.

konyharuha ◆ fn

Konyhában használatos törlőruha. *A konyharuhával töröld fényesre a poharakat!*

✧ Szin: *edénykendő, edénytörlő, törlőkendő*

✧ Táj: *dörgölő, konyhakendő, ruha*

✧ Etim: Összetétel: → *konyha* + → *ruha*.

konyhasó ◆◆ fn

Ételízesítésre használt kősó. *Egyre többen használnak az étkezéshez konyhasó helyett tengeri sót. Télen konyhasóval szórtuk fel a jeges járdát.*

✧ Szin: (kémiában:) *nátrium-klorid,* (régi) *szikhalvag*

✧ Etim: Összetétel: → *konyha* + → *só*.

konyít ◆◆ ige *~ani*

Valamennyire ért valamihez. *Egy kicsit konyít az autószereléshez, de a nagyobb munkákat inkább szakemberre bízza.*

✧ Szin: (régi) *fakít*

✧ Táj: *hajazik*

✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, tisztázatlan eredetű szótő származéka. A tő talán összefügg → *kanyarít*, → *kunyerál* igéink tövével, esetleg a → *kacs* főnévvel.

kopácsol ◆◆ ige *~ni*

1. Kalapáccsal kopog, ütögetve készít vagy javít valamit. *Egész nap a műhelyben kopácsol.*

2. Madár, különösen harkály a csőrével kopogtat valamit, például a fa törzsét, hogy kiszedje a kéreg alól a rovarokat. *Az ablak előtti fán már fél órája egy harkály kopácsolt.*

✧ Szin: **1.** *kalapál, ütöget* **2.** *ütöget*

✧ Táj: **1.** *kótog, kopáncsol, kopicskál, kopol* **2.** *kopicskál, kopol*

✧ Etim: A régi nyelvi *kopács* ‘az a vonal, amely mentén az érett toktermés felnyílik’ főnév származéka. A *kopács* a → *kopik* ige származéka.

kopár ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Növényzet nélküli vagy gyér növényzetű. *Kopár vidék terült el előtte.*

2. Csupasz, üres. *Kopár tűzfal fogta el előle a kilátást. Kopár szoba fogadta, minden bútort elvittek.*
✧ Szin: **1.** *puszta, sivár, kopasz, fátlan, lekopaszított, letarolt* **2.** *dísztelen, sivár*
✧ Táj: **1.** *köpesz*
✧ Ell: **1.** *dús növényzetű* **2.** *díszes, lakályos*
✧ Etim: A → *kopik* ige származéka.

kopasz I. ◆◆◆◆ mn *~ok* vagy *~ak, ~t, ~on*

1. Haj, szőrzet vagy tollazat nélküli. *Kopasz fejű ember ült mellette a buszon. A kopasz nyakú tyúk volt a nagymamám kedvence.*
2. Kopasz fejű (ember). *A kopasz férfi állt előtte a sorban.*

3. Csupasz, kopár. *A kopasz sziklafalon még fű sem nőtt.*
✧ Szin: **1., 2.** (régi, választékos) *tar,* (szleng) *bőrhajú, bőrfejű* **3.** *puszta, sivár* • **1., 2.** *Olyan a feje, mint a biliárdgolyó.*
✧ Táj: *köpesz, kapac*
✧ Ell: **1.** *hajas, szőrös, tollas* **2.** *dús hajú* **3.** *dús növényzetű, buja*
✧ Etim: A → *kopik* ige származéka.

kopasz II. ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Kopasz fejű ember, esetleg állat. *Tetszenek neked a kopaszok?* • Szólás: (tréfás ijesztgetésként:) *Forró vizet a kopaszra!*
2. (bizalmas) Rövidre nyírt hajú újonc katona. *A kopaszokat csak egy hónap után engedték haza először a laktanyából.*
3. (bizalmas) (Az összetartozás jeléül) kopaszra nyírt hajú fiatal. *A kopaszok összeverekedtek a rendőrökkel a tüntetésen.*
✧ Szin: **3.** (bizalmas) *bőrfejű,* (idegen) *szkinhed*
✧ Táj: **1.** *köpesz, kopaszi kákó*
✧ Etim: A → *kopik* ige származéka.

kópé ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (bizalmas)

Pajkos, furfangos, huncut férfi vagy fiú. *Nagy kopé az öreg!*
✧ Szin: *tréfacsináló, csibész, gézengúz,* (régi) *selma,* (választékos) *csínytevő,* (bizalmas) *kujon*
✧ Táj: *góbé, kófic*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó, talán a nyelvjárási → *góbé* főnév szóhasadással elkülönült párja.

kopejka ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (Ka)

Váltópénz Ukrajnában: a hrivnya századrésze. *A rozskenyér egy hrivnya hatvan kopejkába kerül.*
✧ Etim: Orosz jövevényszó.

kop|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Használat, viselés folytán fokozatosan kisebb, vékonyabb, rosszabb minőségű lesz. *Munkában, játékban gyorsan kopik a ruha.*
2. (Szervezet) fokozatosan elhasználódik. *Idősebb korban már csak kopik az ember.*
3. (bizalmas) (Lebarnult bőr) hámlik, és ettől fokozatosan fehéredik. *Szép barna volt a nyaralás után, de már kopik a bőre.*
✧ Szin: **1.** (népi) *nyúzódik, nyűvődik, mállik, vásik* **2.** *elkopik, megkopik*
✧ Táj: **1.** *avul*
✧ Etim: Valószínűleg hangutánzó-hangfestő eredetű szó. Töve a → *koppan* ige szótövével lehet azonos.

kopja ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Levél alakú fémcsúcsban végződő fanyelű szúrófegyver. *A magyar katonaság a XVII. század végéig használt kopját.*
✧ Szin: *dárda, lándzsa,* (régi) *dzsida, piha, kelevéz*
✧ Táj: Szláv jövevényszó.
✧ Etim: Szláv jövevényszó

kopjafa ◆◆ fn

Faragott, oszlopszerű fejfa. *A község temetőjében kopjafát állítottak a háborúban elesettek emlékére.*
✧ Táj: *fejefa*
✧ Etim: Összetétel: → *kopja* + → *fa*.

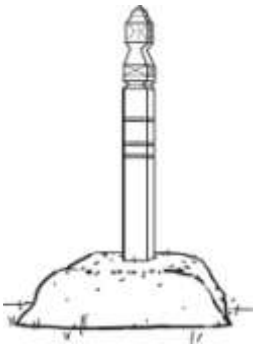

koplal ◆◆◆ ige *~ni*

1. Elégtelenül táplálkozik, vagy éhezik. *Nincs mit ennie, kénytelen koplalni.*

2. Tartózkodik az evéstől. *Vallási okból koplalsz vagy csak fogyókúrázol?*

✧ Szin: **2.** *böjtöl, diétázik, fogyókúrázik* • *Nyeli az éhkoppot.*

✧ Táj: *éheskedik, kopódzik*

✧ Ell: *jóllakik*

✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, a → *koppan* ige tövével azonos szótő származéka.

kopó ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Falkavadászatra kitenyésztett vadászkutya. *Az erdélyi kopó ősi magyar vadászkutya.*

2. (gúnyos) Nyomozó, detektív. *Két kopó a nyomomba szegődött, alig tudom lerázni őket.*

✧ Szin: **1.** *vadászeb* **2.** *rendőr,* (szleng) *hekus, zsaru*

✧ Etim: A → *kap* ige *kop* alakváltozatának melléknévi igenevéből keletkezett főnevesüléssel.

kopog ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. *Kopog valamin*: valamit könnyedén ütögetve hangot idéz elő. *Kopog a fakopáncs a fán.*

2. Ajtón, ablakon kopogtatva jelez, illetve bebocsátást kér. *Kopogtak, megnézem, ki az.*

3. (bizalmas) (Gépen) ír. *Egész nap az írógépen kopog.*

4. Valamihez hozzácsapódva ütemes, tompa zajt okoz. *Kopog az eső az ablakpárkányon. Kopog a motor, állítsd le az autót!*

✧ Szin: **1.** *kopácsol, kalapál, kopogtat* **3.** *gépel,* (bizalmas) *pötyög, pötyögtet* **4.** *dobol, kattog*

✧ Táj: **1.** *kocog, kofog, kupog, kopol, köpöl* **4.** *kopol, köpöl*

✧ Etim: A → *kap* igével összefüggő, a → *koppan* ige tövével azonos hangutánzó eredetű szótő származéka.

kopogtat ◆◆◆◆ ige *~ni*

Valamit ütögetve kopogó hangot hallat. *Az orvos kopogtatja a beteg mellkasát.* ■ (választékos) *Kopogtat valakinek az ajtaján*: **a)** kopogva bebocsátást kér. *„Megint jőnek, kopogtatnak*: *Csendesebben vigadjanak!”* (Petőfi S.: Falu végén kurta kocsma). **b)** kéréssel fordul hozzá. *Ha bajban van, mindig a testvére ajtaján kopogtat.* **c)** csatlakozni akar hozzá. *Sokan kopogtattak a vezér ajtaján.*

✧ Szin: *kopog, zörget*

✧ Táj: *kocogtat, kopicskál*

✧ Etim: A → *kopog* ige származéka.

kopoltyú ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Vízben élő állat légzőszerve. *A hal kopoltyúval lélegzik.*

✧ Táj: *kapóté, kopétó, kopóta, kopétyú, koppantyú, pokajtó*

✧ Etim: A → *kap* ige *kop* alakváltozata származékának főnevesült melléknévi igeneve.

koponya ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. A fej csontos váza. *A koponya két fő része az agykoponya és az arckoponya.*

2. Halálfej. *A mérgező anyag veszélyére koponya figyelmeztet, alatta két, keresztbe tett lábszárcsonttal.*

3. (bizalmas) Feltűnően értelmes, okos ember. *Nagy koponya volt, aki ezt a dolgozatot írta. Jó koponya ez a gyerek, kitűnő a bizonyítványa.*

✧ Szin: **3.** (bizalmas) *fej, agy, ész,* (tréfás) *kopoltyú*

✧ Táj: **1.** *kapinya, kobak*

✧ Ell: **3.** (bizalmas) *tökfej*

✧ Etim: Valószínűleg déli szláv jövevényszó.

koporsó ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Hosszúkás, rendszerint fából készült láda, amelyben a holttestet eltemetik. *A halottat nyitott koporsóban ravatalozták fel. A monda szerint Attila hun királyt hármas koporsóban temették el. Levett kalappal ballag a barátja koporsója után.* • Közmondás: *Krisztus koporsóját se őrizték ingyen*: semmilyen munkát nem vállalnak ingyen.

✧ Szin: *szarkofág,* (régi) *sélye*

✧ Táj: *pokorsó, gyászkoporsó*

✧ Etim: Honfoglalás előtti csuvasos típusú török jövevényszó.

koppan ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Valamihez ütődve tompa hangot ad. *Egy vadgesztenye koppan az autó motorházfedelén. „Zúg az éji bogár, nekimegy a falnak, Nagyot koppan akkor, azután elhallgat.”* (Arany J.: Családi kör).

2. (szleng) Csalódik. *Nagyot koppantam, nem jött el a randira.*

✧ Szin: **1.** *csattan, koccan*

✧ Táj: *kocódik*

✧ Etim: A → *kap* igével összefüggő, a → *kopog* ige tövével azonos hangutánzó eredetű szótő származéka.

koppant ◆◆◆ ige *~ani*

Ütéssel koppanó hangot idéz elő. *Koppantott egyet a ceruzájával az asztalon.* ■ *Körmére* vagy *orrára koppant valakinek*: rendreutasítja.

✧ Szin: *koppint, üt, csap*

✧ Etim: A → *koppan* ige származéka.

koptató ◆ fn *~k, ~t, ~ja*

A nadrág szárán alul belülre varrt védőszalag. *Kifeslett a koptató, ki kellett cserélni.*

✧ Szin: *ripszszalag*

✧ Etim: A → *kopik* ige *koptat* származékának főnevesült melléknévi igeneve.

kor ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Történelmi időszak. *A legújabb kiadványok Mátyás király korát és a török háborúk korát nagyon részletesen tárgyalják.*

2. Életkor. *Kora: 14 év.*

3. Öregedés. ■ *A korral jár*: az öregedéssel együtt jön. *A feledékenység a korral jár.* | *Benne van a korban*: egyáltalán nem fiatal.

4. Tárgy, anyag meglétének, állapotának bizonyos időszaka. *Új korában szép lehetett a bútor.*

✧ Szin: **1.** *korszak* **3.** *öregkor, időskor*

✧ Etim: Honfoglalás előtti török jövevényszó.

✧ Ö: arany + kor, bronz + kor, fény + kor, jelen + kor, közép + kor, ó + kor, ős + kor, reform + kor, új + kor, utó + kor, vas + kor, virág + kor

kór ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja* (választékos)

Betegség. *Szörnyű kór támadta meg.*

✧ Szin: (népi) *nyavalya,* (régi) *métely*

✧ Táj: *kórság, nyavalyakórság, nehézség*

✧ Ell: *egészség*

✧ Etim: Nyugati szláv jövevényszó.

kora I. ◆◆◆◆◆ mn –, –, –

1. Valamely időszak kezdetére eső. *Kora nyár van még. A kora barokk építészetét tanulmányozza.*

2. (választékos, régi) Idő előtti. *Kora halál ragadta el.*

✧ Szin: *korai*

✧ Ell: *késői*

✧ Etim: Szóelvonással keletkezett a → *korán* határozószóból.

kora II. ◆◆◆◆◆ hsz (csak közép- és felsőfokban)

Korább: korábban. *Korább érkezett a vártnál.* | *Korábbról*: korábbi időkből. *Korábbról emlékezik rám.* | *Korábbra*: korábbi időre. *Korábbra vártalak.*

✧ Szin: *hamarabb, régebbről*

✧ Táj: *korábbat*

✧ Etim: Szóelvonással keletkezett a → *korán* határozószóból.

korábbi ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~t, –*

1. Előbbi, régebbi. *Jól emlékszem a korábbi szavaira.*

2. Koraibb. *A korábbi vonattal megy.*

✧ Szin: **1.** *azelőtti, ezelőtti, eddigi, előzetes, régi* **2.** *azelőtti, ezelőtti*

✧ Ell: *későbbi*

✧ Etim: A → *kora* melléknév származéka.

korabeli ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~en*

1. Valakinek, valaminek a korában történő, azzal kapcsolatos. *A felvilágosodás korabeli eszmények hatása felbecsülhetetlen.*

2. Valakivel, valamivel egykorú. *Az ő korabeli férfiak már többnyire szemüveget viselnek.*

3. Valamely (régi) kor stílusában készült, annak megfelelő. *Korabeli bútorokkal rendezték be a kastélyszállót.*

✧ Szin: **1.** *kori, akkori* **2.** *kortárs, egyidejű* **3.** *korhű*

✧ Táj: **2.** *korácsú, korai, korású, egykorású*

✧ Ell: **1.** *korábbi, későbbi* **2.** *idősebb, fiatalabb, régebbi, újabb*

✧ Etim: A → *kor* főnév birtokos személyjeles alakjának származéka.

koraérett ◆ mn

1. Túl korán, gyorsan megérett. *A koraérett gyümölcs befőttnek talán jó lesz.*

2. Korához képest feltűnően értelmes, illetve ilyenre jellemző. *Koraérett gyermek volt, már ötévesen folyékonyan olvasott. Koraérett szavai megrendítették a felnőtteket.*
✧ Szin: **1.** *korai, kényszerérett* **2.** (kissé rosszalló) *koravén*
✧ Táj: **1.** *koránti, koráni*
✧ Ell: **1.** *kései* **2.** *gyerekes*
✧ Etim: Összetétel; → *kora* 'korán' határozószó + *érett*: az → *érik* ige származéka.

korai ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~t, ~an*
1. A szokásosnál előbbi, a kelleténél előbb, szokatlanul korán bekövetkező. *Utálja a korai felkelést. Korai halála mindenkit megdöbbentett.*
2. Korán érő. *Korai cseresznyét vett a piacon.*
3. Valamely időszak kezdetéről való, arra eső. *Korai barokk templomot látogattunk meg.*
4. Elhamarkodott, még indokolatlan. *Korai volt az öröme, mert végül mégsem nyert.*
✧ Szin: **1.** *idő előtti* **2.** (idegen) *primőr* **3.** *kezdeti* **4.** *elsietett, időszerűtlen, idő előtti, éretlen*
✧ Táj: **1.** *koránti* **2.** *koráni, koránti*
✧ Ell: **1.** *kései* **2.** *későn érő, kései* **3.** *késői, kései* **4.** *meggondolt, megfontolt, időszerű; elkésett*
✧ Etim: A → *kora* melléknév származéka.

korall ◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*
1. Szilárd vázú, hatalmas telepeket alkotó virágállat. *Nemes korallok szegélyezik a partot.*
2. A korallfajták élénkpiros színű változatának váza. *Korallból készült a fülbevalóm.* (Jelzőként:) **a)** korallból készült. *Korall nyakláncot visel.* **b)** a korallhoz hasonló élénkpiros színű. *Korall rózsát fest.*
✧ Etim: Arab, illetve héber eredetű olasz jövevényszó.
☝ Hosszú *l*-lel és *a*-val ejtjük; a *koráll* ejtésváltozat és írásmód régies. Összetételekben azonban rövid *l*-t ejtünk: *korallsziget* [koralsziget]. Ha *l*-lel kezdődő toldalék járul hozzá, egyszerűsítve csak két *l*-t írunk: *korallal*. Az *l*-lel kezdődő utótagok esetében viszont kötőjellel írjuk az összetételt a három *l* miatt: *korall-lánc*. Nem tévesztendő össze a *korál* szóval, ennek a jelentése: 'egyházi ének, illetve ezen alapuló kórusmű', valamint a *koráll* 'korainak tart' igével.

korán[1] ◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*
1. (Tulajdonnévként:) A mohamedán vallás szent könyve. *Arab nyelvből fordítja magyarra a Koránt.*
2. Ennek valamely példánya, kiadása. *A díszes kötésű koránok külön polcon sorakoznak.*
✧ Etim: Arab eredetű nemzetközi szó.
☝ Általában tulajdonnévként használjuk, ezért nagy kezdőbetűvel írjuk.

korán[2] ◆◆◆ hsz
1. Kora reggel. *Ma korán kelt fel.* • Közmondás: *Ki korán kel, aranyat lel*: a korai kelés és munkához látás, illetve a szorgalom vezet a jóléthez.
2. Valamely időszak elején. *Korán reggel elment.*
3. *Korán van*: korai az idő, még nincs késő. *Ne menj, még korán van!*
4. Hamar, idő előtt. *Korán meghalt. Korán szüreteltek, nem lett jó a bor. Korábban érkezett, mint várták. Legkorábban a jövő héten ér rá.*
5. (Középfokban:) Régebben. *Korábban már beszéltünk róla.*
✧ Szin: **1.** *hajnalban,* (régi) *jókor* **2.** (régi) *jókor* **5.** *azelőtt, előzőleg, régen, egykor*
✧ Táj: **1.** *istennapkor, koránt, koráni, koránjában, koránosan, koránta* **2–5.** *koránt, koráni, koránjában, koránosan, koránta*
✧ Ell: **1–3.** *késő, későn* **4.** *legkésőbb, időben* **5.** *később, utóbb*
✧ Etim: Az → *idejekorán* összetétel utótagjának önállósulásával, jelentéselkülönüléssel keletkezett.
✧ Ö: ideje + korán

korántsem ◆◆◆◆ hsz (választékos)
Egyáltalán nem. *Még korántsem biztos, hogy eljön.*
✧ Szin: *megközelítőleg sem, legkevésbé sem,* (bizalmas) *csöppet sem, közel sem*
✧ Táj: *korántomse*
✧ Etim: Összetétel: → *korán*, illetve régi nyelvi *koránt* 'a vártnál korábban' + → *sem* tagadószó.

koraszülött ◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. Idő előtt, korábban született (gyermek). *A koraszülött csecsemőket gyakran inkubátorba kell tenni, amíg megerősödnek.* (Főnévi használatban:) *Ezen a kórházi osztályon koraszülötteket gondoznak.*
2. Nem kellően átgondolt, nem kiérlelt. *Nem lehetett sikeres egy ilyen koraszülött terv.*
✧ Szin: **1.** (régi) *idétlen*
✧ Táj: *idétlen*
✧ Etim: Összetétel; → *kora* határozószó + *szülött*: a → *szül* ige származéka.

koravén ◆ mn *~ek, ~t, ~en* (kissé rosszló)
1. Életkoránál sokkal idősebbnek, komolyabbnak látszó. *Koravén gyermek, a társai kinevetik.*
2. Idő előtt megvénült. *Ötvenéves korára koravén ember lett belőle.*
✧ Szin: **1.** *koraérett* **2.** *öreges*
✧ Ell: **1.** *gyerekes,* (idegen) *infantilis* **2.** *fiatalos*
✧ Etim: Összetétel; → *kora* határozószó + → *vén*.

korbács ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Szíjból font vastag, rövid ostor. *A rabszolgahajcsár korbáccsal vert végig a foglyokon.*

2. Korbácsütés. *A tolvajt huszonöt korbácsra ítélték.*

✧ Szin: **1.** *kancsuka, nagajka, bikacsök*

✧ Táj: **1.** *kolbáncs, korbáncsa, bikacsek*

✧ Etim: Oszmán-török jövevényszó.

korcs ◆◆◆◆ mn *~ok, ~ot, ~an*

1. Nem fajtatiszta, keverék fajtájú (állat). *Korcs kutyájuk van.* (Főnévi használatban:) *Miért bántod azt a szegény korcsot?*

2. Elfajzott, elkorcsosult. *A beteg növény korcs hajtást hozott. A korcs utódok méltatlannak bizonyultak őseik szelleméhez.*

✧ Szin: **2.** *satnya, csenevész, elsatnyult*

✧ Táj: *korcsitura*

✧ Ell: **1.** *fajtatiszta*

✧ Etim: Vitatott eredetű. Vagy szóhasadással keletkezett a → *kacs* főnévből, vagy szláv jövevényszó.

korcsolya ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Cipőtalpra erősíthető vagy a cipővel egybeépített sporteszköz, amellyel a jégen lehet siklani. *Amint fagypont alá csökken a hőmérséklet, siet a jégpályára, és korcsolyát köt.*

2. Korcsolyázás. *Kisgyerek korától mindene a korcsolya.*

✧ Szin: **1.** (bizalmas) *kori* **2.** (bizalmas) *kori, korizás*

✧ Táj: *csorkolya, korcsula, korse*

✧ Etim: Valószínűleg görög eredetű olasz jövevényszó.

✧ Ö: bor + korcsolya, gör + korcsolya, mű + korcsolya

korcsolyáz|ik ◆◆ ige *~ni*

Korcsolyával siklik vagy csúszkál a jégen. *A befagyott tó jegén gyanútlan fiatalok korcsolyáztak. Sportolsz valamit? – Igen, korcsolyázom.*

✧ Szin: (bizalmas) *korizik*

✧ Táj: *csorkolyázik, illankázik, iringál*

✧ Etim: A → *korcsolya* főnév származéka.

kordában ◆ ragos fn

(Csak ebben a szókapcsolatban:) ■ *Kordában tart*: szigorú fegyelemben tart valakit. *Nem tudja kordában tartani a rakoncátlan gyereket.*

✧ Szin: *féken (tart)*

✧ Táj: *gardában*

✧ Etim: A régi nyelvi, latin, végső soron görög eredetű *korda* ‘kötél, zsinór’ főnév ragozott alakja.

kordbársony ◆ fn

Bordázott szövésű, bársonyszerű pamutszövet. *Kordbársonyból varrat szoknyát magának.* (Jelzőként:) *Kordbársony szövetet vásárolt. Kordbársony nadrágjának hamar kikopott a térde.*
✧ Szin: (bizalmas) *kord*
✧ Etim: Egy német szó tükörfordításával keletkezett összetétel; *kord*: francia, végső soron görög eredetű angol jövevényszó + → *bársony*.

kordé ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (népi)
Kétkerekű, ló húzta taliga. *Naponta végigment a falun kordéjával.*
✧ Táj: *gordi, gurdé, leptika, lélekvesztő, kordély, kotyiga*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán a korai újfelnémet *kordewagen* 'erős kerekű, láda alakú kocsi' összetétel előtagjának átvétele.

kordon ◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*
1. Terület elzárására kifeszített kötél. *Kordont húz, hogy ne álljanak a kapu elé.*
2. Sorfal terület lezárására. *Rendőrök kordonja között haladt az államfő a Parlament felé.*
✧ Szin: **1.** *kötél*
✧ Táj: *gúzs, guzsaly*
✧ Etim: Francia eredetű nemzetközi szó.

korhad ◆◆ ige *~ni*
1. (Növényi anyag) nedvesség, gombásodás hatására bomlik. *A diófa levele nehezen korhad.*
2. (választékos) (Társadalom) a bomlás, a szétesés jeleit mutatja. *Már évtizedekkel azelőtt is látható volt, hogy korhad a politikai rendszer.*
✧ Szin: **1.** *mállik, oszlik, rothad, porlad*
✧ Táj: *korhasodik, elkorhosodik*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, talán hangfestő eredetű szótő származéka.

kórház ◆◆◆◆◆ fn
Fekvő betegek ápolására, gyógyítására szolgáló egészségügyi intézmény. *Befekszik a kórházba kivizsgáltatni magát. A beteget kórházba utalták. Telefonáltak a kórházból, hogy a rokonunk meghalt.*
✧ Szin: *gyógyintézet, klinika,* (régi) *betegház, ispotály, lazarett*
✧ Táj: *ispotály, espita, spitál*
✧ Etim: Német mintára keletkezett nyelvújítás kori összetétel: → *kór* + → *ház*.

korhely ◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül*
Mulatozni szerető, léha, iszákos. *A korhely társaság sok bort megivott hajnalig.* (Főnévi használatban:) *Nem adom a lányom ahhoz a korhelyhez.*
✧ Szin: *léhűtő, naplopó, duhaj, részeges,* (bizalmas) *lump,* (szleng) *piás, kocsmatöltelék,* (tréfás) *szeszkazán*
✧ Táj: *iszókás, iszós*
✧ Ell: *józan, mértékletes,* (idegen) *absztinens*
✧ Etim: Német jövevényszó.

korhol ◆◆◆ ige *~ni* (választékos)
Dorgál, pirongat valakit. *Szelíd szavakkal korholta a szófogadatlan kisfiút.*
✧ Szin: *megszid,* (választékos) *megfedd, megró,* (bizalmas) *lehord, letol*
✧ Táj: *regnál, megregnál, regmál*
✧ Ell: *dicsér*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.

korlát ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
1. Valamely területet elhatároló, lezáró kerítésszerű építmény. *A sorompó korlátja feltűnően piros-fehér színű. Az erkély korlátja felújításra szorul. A lépcső korlátja eltört.*

2. (választékos) Gátló, fékező körülmény. *Nincs előtte korlát, nem akadályozza semmi.* ■ *Korlátok közé szorít*: megfékez, szabályoz, behatárol valamit. *Az új rendelet korlátok közé szorítja a magánvállalkozásokat.*
3. Két párhuzamos, vízszintes rúdból álló tornaszer, illetve az ezen bemutatott versenyszám. *Korláton a kínaiak szerepeltek a legjobban. Nem is emlékszem, mikor nyerte utoljára magyar tornász a korlátot.*
✧ Szin: **1.** *sorompó, mellvéd, karfa,* (idegen) *balusztrád* **2.** *akadály,* (kissé hivatalos) *megkötés, megszorítás,* (választékos) *béklyó*
✧ Táj: **1.** *kallát, kolla*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

korlátlan ◆◆◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*

1. Nem korlátozott, akadálytalan. *Az igazolvány korlátlan ideig érvényes. A leghatalmasabb hűbéruraknak korlátlan hatalmuk volt. Korlátlanul utazgathat az országban.*
2. Határtalan, igen nagy. *Úgy tartják, Amerika a korlátlan lehetőségek országa.*
✧ Szin: **1.** *meghatározatlan; szabad, akadály nélküli;* (választékos) *korláttalan, gáttalan, féktelen,* (hatalomról:) *abszolutisztikus, önkényes, önkényúri* **2.** *mérhetetlen, roppant, óriási*
✧ Ell: **1.** *korlátozott, fékezett, részleges* **2.** *meghatározott, csekély*
✧ Etim: A → *korlát* főnév származéka.

korlátolt ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
1. Korlátozott, határok közé szorított. *Korlátolt a terem befogadóképessége.* ■ *Korlátolt felelősségű társaság*: olyan gazdasági társulás, amelynek tagjai csak betett tőkéjüket kockáztatják, ezen túl nem terjed anyagi felelősségük.
2. (ritka) Csökkent értékű. *Munkabírása korlátolt.*
3. (rosszalló) Szűk látókörű, nehéz felfogású. *Amilyen korlátolt ember, nehezen fogja megérteni.*
✧ Szin: **1.** *körülhatárolt, megszorított, korlátok közé szorított* **3.** (rosszalló) *kicsinyes, rövidlátó, szemellenzős, együgyű, ostoba, buta,* (idegen) *pitiáner*
✧ Ell: **1.** *korlátlan, hatástalan* **3.** *értelmes, nagyvonalú*
✧ Etim: A → *korlát* főnév származéka.
☝ A *korlátolt felelősségű társaság* szókapcsolat rövidítése: *kft.* (ponttal). Tulajdonnév részeként nagy kezdőbetűvel írjuk: *Kft.* Kiejtése: [káefté]. Toldalékolása: *kft.-vel, kft.-t, kft.-je* stb.

korlátoz ◆◆◆◆◆ ige *~ni* (választékos)
Korlátok közé szorít, illetve korlátok között tart valamit. *Korlátozzák a hadi kiadásokat. A törvény korlátozza az emberek szabadságát. A cég garanciális javításokra korlátozza tevékenységét.*
✧ Szin: *csökkent, megszorít, gátol, megköt, megszab,* (választékos) *korlátol, mérsékel* ● *Határt szab valaminek. Kordában tart.*
✧ Ell: *enged valamit valakinek*
✧ Etim: A → *korlát* főnév származéka.

kormány ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. Jármű irányát szabályozó szerkezet. *Hirtelen elrántotta a kormányt, hogy ne üsse el a gyalogost.* ■ *Kezében tartja a kormányt*: irányítja az eseményeket.
2. Az állam legfelső szintű végrehajtó és államigazgatási szerve, a miniszterek testülete. *Nyáron nem ülésezik a kormány. Megalakult az új kormány két héttel azután, hogy megbukott a régi.* ■ *Kormányra kerül* vagy *jut*: (politikai párt, mozgalom) kormányt alakíthat. *Elemzők találgatják, hogy a választások után melyik párt fog kormányra kerülni.*
✧ Szin: **1.** *kormányű, kormányszerkezet,* (idegen) *volán* **2.** *kormányzat, kabinet,* (kissé régi) *miniszertanács*
✧ Etim: Déli szláv jövevényszó.
✧ Ö: bot + kormány

kormánybiztos ◆◆◆◆ fn
A kormány által rendkívüli feladat ellátásával megbízott, különleges intézkedésekre feljogosított személy. *Kormánybiztost küldtek az árvíz sújtotta területre.*
✧ Szin: (régi) *komisszárius*
✧ Etim: Összetétel: → *kormány* + → *biztos*[2].

kormányfő ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
A kormány feje, első embere. *A kormányfő fogadta a külföldi delegációt.*
✧ Szin: *miniszterelnök, kancellár*
✧ Etim: Összetétel: → *kormány* + → *fő* ‘fej’.

kormányos ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
Vízi járműveken a kormány kezelője. *A négypárevezős hajóban a kormányost sztróknak hívják.*
✧ Szin: (idegen) *navigátor,* (régi) *kalauz*
✧ Etim: A → *kormány* főnév származéka.

kormányoz ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. (Járművet) irányít, vezet, valamilyen irányba fordít. *Én szeretném kormányozni a csónakot! A part felé kormányozza a vitorlást. Ördöngös ügyességgel az egyetlen szabadon hagyott parkolóhelyre kormányozta a gépkocsit.*
2. (Országot, államot) vezet. *Ki kormányozza ezt az országot?*
✧ Szin: **1.** (idegen) *navigál,* (régi) *kalauzol* **2.** *irányít, igazgat*
✧ Etim: A → *kormány* főnév származéka.

kormányzó I. ◆◆◆◆◆ mn *~k, ~t, –*
Kormányon levő, az államot igazgató. *A kormányzó párt adósságba sodorta az országot.*
✧ Szin: *irányító, vezető*
✧ Etim: A → *kormány* főnév származéka.

kormányzó II. ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Az uralkodó helytartója, illetve ideiglenes államfő. *A kiskorú V. László király mellett Hunyadi János volt a kormányzó.*
2. Az Egyesült Államok valamelyik államának választott vezetője. *A kormányzó fogadta a magyar diplomatákat.*
✧ Szin: **1.** (régi) *bán, alkirály, régens, satrapa,* (régi; Ka) *gubernátor*
✧ Etim: A → *kormány* főnév származéka.

kóró ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Száraz, kemény növényi szár. *Az árok partján az őszi szél ide-oda hajlítja az elszáradt kórókat. Széna vagy szalma híján csak kórót ropogtat a tehenünk. „Ha látsz száraz kórót szélvésztől kergetve, Bujdosó szeretőd jusson majd eszedbe”* (Petőfi S.: János vitéz).

✧ Táj: *kórócsutka, kórófa, sasa*

✧ Etim: Honfoglalás előtti csuvasos típusú török jövevényszó.

✧ Ö: katáng + kóró, ökör + fark + kóró

korog ◆◆ ige *~ni*

(Üres gyomor, has) az éhség jeleként morgó hangot ad. *Korog a gyomra, ma még nem evett.*

✧ Szin: *morog*

✧ Táj: *korrog*

✧ Etim: A *kordul* ige tövével azonos, a → *kurjongat* ige tövével összefüggő hangutánzó eredetű szótő származéka.

☝ Rendszerint csak egyes szám 3. személyben használjuk. Rövid tőváltozata szerepel ezekben az alakokban: *korgott, korgó.*

kórokozó ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Fertőző, betegséget előidéző, csak mikroszkóppal látható állati vagy növényi szervezet. *Ebben az enyhe télben, különösen zárt helyen gyorsan terjednek a kórokozók.*

✧ Szin: *élősködő, gomba, féreg,* (idegen) *baktérium, bacilus, vírus, parazita,* (bizalmas) *baci,* (régi) *kórcsíra*

✧ Etim: Összetétel; → *kór* + *okozó*: az → *okoz* ige származéka.

korom ◆◆◆◆◆ fn *–, kormot, korma*

Az égés melléktermékeként fennmaradt finom szénpor. *A fal feketéllik a rárakódott koromtól.* • Szólás: (tréfás) *Fel kell írni a kéménybe korommal*: **a)** okvetlenül meg kell jegyezni **b)** olyan jelentéktelen dolog, hogy egyáltalán nem érdemes megjegyezni.

✧ Táj: *kurom, korm*

✧ Etim: Honfoglalás előtti török jövevényszó.

korona ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Az uralkodói méltóság és hatalom jelképeként viselt fejék. *Ezen a festményen a király koronában látható.* • Szólás: *Nem esik le a fejéről a korona*: nem esik csorba a méltóságán, ha megteszi.

2. Királyi hatalom. *A legidősebb herceg örökli a koronát.*

3. Betetőzés, csúcspont. *Ez mindennek a koronája.* ■ *A teremtés koronája*: **a)** az ember. *A teremtés koronája hajlamos semmibe venni a természetet.* **b)** (tréfás vagy gúnyos) a férfi. *A teremtés koronája nem akar mosogatni.*

4. A fa ágainak összessége, lombozata. *A diófa koronája árnyékot vet a teraszra.*

5. Fogra erősített védőburkolat. *A fogorvos koronát tett a fogamra.*

6. A Nap légkörének gázokból és finom porszemekből álló külső része. *Napfogyatkozáskor jól látszott a Nap koronája.*

7. Bizonyos országokban használatos pénznem, pénzegység. *Magyarországon 1926-ig volt forgalomban a korona. Pénzét svéd koronára váltotta.*

✧ Szin: **1.** (idegen) *tiara* **3.** *fénypont, tetőpont* **4.** *lombkorona* **6.** *napkorona*

✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

koronatanú ◆◆ fn

Perben, bűnügyben a legfontosabb tanú. *A tárgyaláson nem jelent meg a koronatanú.*

✧ Etim: Német mintára keletkezett összetétel: → *korona* + → *tanú*.

koronáz ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (Uralkodót) ünnepélyesen beiktat, fejére téve a koronát. *Nagy ünnep van náluk, királyt koronáznak.*

2. (választékos) (Cselekedetet) valamivel betetőz vagy valami betetőzi. *A kirándulást a fagyizás koronázta.* ■ *Siker koronáz valamit*: sikerrel végződik, sikerül. *A sok próbálkozást végül siker koronázta.*

✧ Szin: **1.** *megkoronáz, felken* **2.** (választékos) *megkoronáz*

✧ Etim: A → *korona* főnév származéka.

korong ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. Kerek lapocska vagy lapos henger. *A jégkorongban a játékosoknak egy tömör gumiból készült korongot kell az ellenfél kapujába juttatniuk.*

2. Gépnek, szerkezetnek lapos, kerek, forgó alkatrésze. *A fazekasok korongon formálják meg az edényeket.*

3. (választékos) Napnak, Holdnak stb. körnek látszó alakja. *Naplementekor a lángoló korong a hegy mögött tűnt el.*

✧ Szin: **1.** (Fv bizalmas, jégkorong:) *pukk, puk* **2.** *tárcsa, kerék, lemez* **3.** (választékos) *napkorong, tányér*

✧ Táj: **2.** *porong*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.
✧ Ö: jég + korong

korpa ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. A kenyérgabonák héjából őrlés közben keletkező melléktermék. *A vitaminokban gazdag korpa értékes táplálkozáskiegészítő.*
2. A fejbőrről lehámlott apró bőrlemezke. *A korpa ellen hatásos samponok kaphatók.*

✧ Szin: **2.** *hámpikkely, felhám*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.

korrepetál ◆◆ ige *~ni*

1. Segít a tanulásban valakinek, vizsgára felkészít valakit. *Nehezen tanul, ezért a szomszéd egyetemista fiú korrepetálja matematikából.*
2. (Énekessel, kórussal, hangszeres szólistával) gyakoroltatja a művet. *A zongoratanárnő korrepetálja a hegedűsöket vizsga és koncert előtt.*

✧ Szin: *előkészít, ismételtet*
✧ Etim: Latin jövevényszó.
☝ Hosszú *r*-rel ejtjük.

korrupció ◆◆◆◆ fn –, *~t, ~ja* (idegen, rosszalló)

1. (Általában a közéletben:) Megvesztegetés, megvesztegethetőség. *Ma a politikai hatalomban is virágzik a korrupció. Csak korrupcióval tudott ilyen magasra jutni.*
2. Közéleti erkölcsi romlottság. *Hiányzik az erkölcsi tartás, mindenhol a korrupció érvényesül.*

✧ Szin: **1.** (rosszalló) *megvásárolhatóság, lefizethetőség,* (idegen, rosszalló) *korrumpálhatóság* **2.** (rosszalló) *erkölcstelenség, befolyásolhatóság, lezüllesztés*
✧ Ell: *becsületesség, tisztesség,* (idegen) *korrektség*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

korsó ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* vagy (régi) *korsaja*

1. Öblös, egyfülű, szűk nyakú cserépedény. *A korsót ivóvíz tárolására használták.* • Közmondás: *Addig jár a korsó a kútra, míg el nem törik*: a sorozatos veszélyes próbálkozásokra vagy bűnökre előbb-utóbb ráfizet az ember.
2. Félliteres, vastag, füles üvegpohár. *Korsóból szeret inni.* (Jelzőként:) *Egy korsó sört kért.*

✧ Szin: **1.** *kanna, kancsó, köcsög,* (népi) *bokály, butykos, vizeskorsó* **2.** *söröskorsó, söröskancsó,* (bizalmas) *krigli*
✧ Táj: *kanta, gambács, ibrik, kantra, kupa, kupabögre*
✧ Etim: Szláv vagy török jövevényszó.

korszak ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Hosszabb, sajátos jellegű időszak. *A változások korszakát éljük. A kép a festő kék korszakából való.*
2. A földtörténet valamely szakasza. *A prekambrium 590 millió évnél régebbi földtörténeti korszak.*

✧ Szin: *kor,* (idegen) *periódus, éra*
✧ Etim: Összetétel: → *kor* + → *szak*[1].
✧ Ö: jég + korszak, kő + korszak, stílus + korszak

korszerű ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~en*

Az adott kor fejlettségének, ízlésének, szokásainak megfelelő. *A korszerű táplálkozás hívei kevés hús fogyasztását javasolják.*

✧ Szin: *időszerű, modern, új, újszerű*
✧ Ell: *elavult, idejétmúlt*
✧ Etim: Összetétel; → *kor* + *-szerű*: képzőszerű utótag.

kortárs ◆◆◆◆◆ fn *~ak, ~at, ~a*

1. Aki valakivel egy időben, azonos korban él vagy élt. *Jókai kortársa volt Kossuthnak. Nem is tudtam, hogy Bach és Vivaldi kortársak voltak.*
2. Valakivel (nagyjából) egykorú személy. *Csak a saját kortársai között érzi jól magát.*
3. (Jelzőként:) A mi korunkban élő, alkotó, mai, modern (művészeti ág, illetve művész). *Nem kedveli a kortárs zenét. Mi véleményed a kortárs balettről? Az apja neves kortárs festő.*

✧ Szin: **2.** *egyidős*
✧ Táj: **2.** *korású, egykorású, korácsú, egykorácsú, korai*
✧ Etim: Összetétel: → *kor* + → *társ*.

kórterem ◆◆◆ fn

Kórházban a fekvő betegek elhelyezésére szolgáló (nagyobb) helyiség. *A hatos kórteremben fekszik.*

✧ Szin: *betegszoba*
✧ Etim: Összetétel: → *kor* + → *terem*[2].

kortes ◆◆ fn *~ek, ~t, ~e* (régi)

Megbízójának képviselővé választásáért tevékenykedő személy. *Képviselőválasztások idején a kortes azon buzgólkodik, hogy a jelölt számára minél több szavazatot szerezzen.*

✧ Táj: *kortesz, kortyos*
✧ Etim: Latin eredetű spanyol jövevényszó.

korty ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

Egyszerre lenyelhető folyadékmennyiség. *Adj egy kortyot!* (Jelzőként:) Ilyen mennyiségű (folyadék). *Csak egy korty vizet iszik.*
✧ Szin: *hörpintés, kortyintás,* (idegen) *slukk*
✧ Táj: *nyelet*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó, esetleg elvonással keletkezett a *kortyol* igéből. A szótő vagy a *kordul,* → *korog,* vagy a → *kotyog* igével függ össze.

kórus ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. Énekkar. *Egy vidéki egyházi kórusban énekel.*
2. Az ókori görög drámákban a nép hangja. *Az Antigonéból a kórus szövegét megtanulta kívülről.*
3. Kórusmű. *A rabok kórusát hallgatta a Fidélió című operából.*
4. *Kórusban*: többen egyszerre, együtt (mondanak valamit). *Kórusban mondják a verset.*
5. Templom karzata, ahol általában az orgona is van. *A fiatalemberek fölmentek a kórusra.*
✧ Szin: **1.** *énekegyüttes,* (régi) *dalkör,* (régi) *dalárda* **2.** *kar*
✧ Táj: *kóris, kúris*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

korzó ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (régi)
1. Az az utca, ahol a település lakossága sétálni szokott. *Nézelődik a korzón.*
2. Séta a főutcán, illetve a sétálók tömege. *Napi szórakozása volt az esti korzó. A korzó még este tízkor is hömpölygött.*
✧ Szin: **1.** *sétány, sétaút, sétálóutca, sétatér,* (idegen) *promenád* **2.** (idegen) *promenád*
✧ Táj: *pramonád, promonádé, promonát, sétakert*
✧ Etim: Latin eredetű olasz jövevényszó.

kos ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. Hím juh. *A nyájban néhány nagy szarvú kos is volt.*
2. ■ (régi) *Faltörő kos*: vasalt végű gerendával várfalakat, kapukat bezúzó ostromgép. *A támadók faltörő kossal rohantak a várkapunak.*
3. (Tulajdonnévként:) Az állatöv egyik csillagképe, amelyben a Hold március 21. és április 19. között tartózkodik, illetve ennek a jele. *A Kos jegy szülötteiről azt tartják, hogy nagyon makacsak.* ■ (bizalmas) *Kos vagyok*: ebben a jegyben születtem.
✧ Táj: **1.** *berbécs, kosda, kostoklyó*
✧ Etim: Honfoglalás előtti török jövevényszó.
☝ A herélt kos neve *ürü.*

kosár ◆◆◆◆◆ fn *kosarak, kosarat, kosara*
1. Vesszőből, gyékényből stb. font, merev, öblös, egy- vagy kétfülű tartó- és szállítóeszköz. *Tele kosárral jön haza a piacról. A gyümölcsöt, a kenyeret tál alakú, gyékényből font kosárban tesszük az asztalra. Régen nagy, láda alakú, lezárható fedelű kosárral utaztak az emberek.* (Jelzőként:) Amennyi egy kosárba belefér. *Hozott egy kosár szőlőt.*

2. • *Kosarat ad valakinek*: kikosaraz valakit. *Az összes kérőjének kosarat adott.* | *Kosarat kap*: visszautasítják házassági ajánlatát, illetve kérését. *Kosarat kapott a kiszemelt lánytól.*
3. Léghajón személyszállító eszköz. *A kosárból távcsővel figyelte az alatta elterülő tájat.*
4. Hajó árbocára szerelt kasszerű megfigyelőhely. *A kapitány felküldte az egyik matrózt a kosárba.*
5. (Kosárlabdajátékban:) Kerek fémkeretről lelógó nyitott háló, amelybe a labdát beledobják. *A kosár felé szaladt a labdával.* ■ *Kosarat dob*: beletalál a kosárba.
6. Melltartó kidomborodó része. *A, B és C méretű kosárral kaphatók a melltartók.*
7. Domború védőrács vagy -lemez. *A kard markolatát is kosár védi.*
✧ Szin: **1.** *kézikosár* **3.** (régi) *gondola* **4.** *árbockosár*
✧ Táj: **1.** *kas, kaska, kasita, garaboly, véka, szakajtó*
✧ Etim: Déli szláv jövevényszó.
✧ Ö: mózes + kosár, száj + kosár

kosaraz|ik ◆◆ ige *~ni* (bizalmas)
Kosárlabdázik. *Öt éve kosarazik egy sportklubban.*
✧ Etim: A → *kosár* főnév származéka.

kosárlabda ◆◆◆◆ fn

1. Labdajáték, melyben az öt-öt főből álló csapatok az ellenfél kosarába igyekeznek dobni a labdát. *A kosárlabda a kedvenc sportom.*
2. Ilyen játékhoz való labda. *Vettem egy kosárlabdát.*
✧ Szin: **1.** *kosárlabdázás,* (bizalmas) *kosarazás,* (Fv, Ka, Őv bizalmas) *baszketbal* **2.** (Fv, Ka, Őv bizalmas) *baszketbal*
✧ Etim: Összetétel: → *kosár* + → *labda*.

kóser ◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül*
1. Az izraelita vallás étkezési előírásainak megfelelő. *Kóser ételt ettünk egy kóser vendéglőben.*
2. ■ (bizalmas) *Nem kóser*: gyanús, nem egészen megbízható. *Ez így sehogy sem kóser!*
✧ Szin: **1.** *tiszta, megengedett* **2.** *megbízható, kiváló, elsőrangú*
✧ Ell: **1.** *tisztátalan, tiltott* **2.** *megbízhatatlan*
✧ Etim: Héber eredetű jiddis jövevényszó.

kóstol ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. (Ételt, italt) ízlel. *Kóstolja az ételt, elég fűszeres-e.*
2. Keveset eszik vagy iszik valamiből. *Csak kóstolja a bort.*
3. Tapasztalatot szerez valamiről, ízelítőt kap belőle. *Már kóstolta a szegénységet.*
✧ Szin: **1.** (Dv, Mv) *degusztál* **2.** *belenyal valamibe* **3.** *próbál valamit*
✧ Táj: *kóstolít*
✧ Etim: Német, közelebbről bajor-osztrák jövevényszó.

kóstoló ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Disznótor vagy más nagyobb sütés-főzés után ajándékba küldött étel. *Kóstolót kaptunk a nagymamától faluról.* ■ (tréfás is) *Kóstolót kap valamely dologból*: egy kissé megtapasztalhatja előre. *Kóstolót kapott a jólétből. Kóstolót kaptunk a kiállhatatlan modorából.*
2. Bizonyos ételek, italok ízének megállapításával hivatásszerűen foglalkozó személy. *A borászatban és az élelmiszeriparban hivatásos kóstolók is vizsgálják a termékek minőségét.*
✧ Etim: A → *kóstol* ige származéka.

kosz ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* (bizalmas)
Piszok, szenny. *Csupa kosz a lakás, ki kell takarítani alaposan.*
✧ Szin: *mocsok,* (bizalmas) *szutyok,* (régi) *szennyedék*
✧ Táj: *koszmó*
✧ Ell: *tisztaság*
✧ Etim: Bizonytalan, talán hangutánzó eredetű szó.

kósza ◆◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n* (választékos)
1. Bizonytalan lakóhelyű, ide-oda kóborló. *Kósza népség vert sátrat a falu végén.* ■ *Kósza szél*: meghatározatlan irányú, hol innen, hol onnan fújó. *A kósza szél felkavarja a port.* | *Kósza emlék*: fel-felbukkanó. *Egy kósza emlék nem hagy nyugodni.*
2. Bizonytalan eredetű, kétes hitelű. *Kósza hírt hallottam róluk tegnap.*
✧ Szin: **1.** (választékos) *bolyongó,* (rosszalló) *csatangoló, csavargó, kujtorgó* **2.** *ellenőrizhetetlen*
✧ Táj: *kószla*
✧ Ell: **2.** *biztos, hiteles, ellenőrizhető*
✧ Etim: Vagy egy önállóan nem adatolható, → *kallódik* igénkkel összefüggő tő toldalékolt alakjának származéka, vagy elvonással keletkezett a → *kószál* igéből.

kószál ◆◆◆◆ ige *~ni*
Céltalanul járkál. *Egész nap a mezőn kószál.*
✧ Szin: *bolyong, kóborol, őgyeleg, ődöng,* (roszszalló) *csatangol, kódorog*
✧ Táj: *kalézol, koszpitol*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, a → *kósza* melléknév tövével azonos szótő toldalékolt alakjának származéka.

koszorú ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Virágból, lombokból font kör alakú füzér. *Koszorút köt a kislány hajába. Temetéskor koszorúkat tesznek a sírra. Menyasszonyi koszorú díszítette a fejét.*
2. (Jelzőként:) Némely gyümölcsből, termésből készített füzér. *Vett egy koszorú fokhagymát.*
3. Kör alakú hajfonat. *Koszorúba tűzi a haját.*
4. (választékos) Körben elhelyezkedő tárgyak, személyek sora. *Hegyek koszorúja látszik körben. Szép hölgyek koszorújában érzi jól magát.*
✧ Szin: **1.** *virágfüzér, girland* **3.** *konty, hajkoszorú* **4.** *csoport,* (népi) *karéj*
✧ Táj: *gozoru, kaszaró, kocorú*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható toldalékolt szótő főnevesült melléknévi igeneve.
✧ Ö: babér + koszorú

koszorúslány ◆ fn
Esküvőn a menyasszonyt kísérő fiatal lány. *A menyasszony után hat rózsaszín ruhás koszorúslány ment.*
✧ Szin: (népi) *nyoszolyólány*
✧ Táj: *menyasszony cimbora, belus, druzsica, nyoszolyósílány, sílány, nyiszolóleány, nyüszőleány*
✧ Etim: Összetétel; *koszorús*: a → *koszorú* főnév származéka + → *lány*.

koszt ◆◆◆◆ fn –, *~ot, ~ja* (bizalmas)
Élelem, élelmezés. *Sokat költenek kosztra. Szereti a házi kosztot.* ■ (kissé régi) *Koszt és kvártély*: teljes élelmezés és lakás. | *Kosztot ad valakinek*: fizetség ellenében ellátást, élelmezést ad neki. *Főiskolás diákoknak ad kosztot.*
✧ Szin: *ennivaló, harapnivaló, táplálék,* (szleng) *kaja*
✧ Táj: *kosztírozás, kosztozás*
✧ Etim: Latin eredetű német jövevényszó.

kosztüm ◆◆◆ fn *~ök, ~öt, ~je*
1. Kétrészes, szoknyából vagy nadrágból és hozzá illő rövid kabátból álló női öltözék. *Kosztümben megy vizsgázni.*
2. Jelmez. *A színdarabot korhű kosztümökben mutatják be.*
✧ Táj: *kosztin*
✧ Etim: Olasz, végső soron latin eredetű nemzetközi szó.
✧ Ö: ádám + kosztüm

kotkodácsol ◆ ige *~ni*
(Tyúk) fel-felrikoltó hangot ad. *A baromfiudvarban kotkodácsolnak a tyúkok.*
✧ Szin: (népi) *kotkodál*
✧ Táj: *kodácsol, kodál, kotkodákol, kotodál, kattog*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szótő származéka. A tő összefügg → *kotlik* és → *kotyog* igénkkel.

kotl|ik ◆◆ ige *~ani*
1. (Tyúk) tojásainak kiköltésére készül, illetve a tojásain ül. *Nincs tojásom, csaknem minden tyúkom kotlik.*
2. (bizalmas) Sokáig egy helyben (otthon) ül. *Egész nap a szobájában kotlik.*
3. (gúnyos) *Kotlik valamin*: hosszasan csinál valamit. *Mit kotlasz ezen olyan sokáig? Két órát kotlott a dolgozatán.*
✧ Szin: **1.** *költ* **2.** (bizalmas) *gubbaszt* **3.** (gúnyos) *piszmog, vacakol (valamivel)*
✧ Táj: **1.** *kotol*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szótő származéka. A tő összefügg → *kotkodácsol* és → *kotyog* igénkkel.
☝ Felszólító módban a teljesebb tőváltozatot használjuk: *kotoljon* vagy (ikesen ragozva, választékosan) *kotoljék.*

kotlós ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
Tojásait költő, majd a kicsinyeket nevelő szárnyas. *A kiscsirkék a kotlós szárnyai alá bújnak.*
✧ Szin: *tyúkanyó, kotlóstyúk, kotló*
✧ Táj: *kotlostik, kotlóslúd, kotyos, kótyós, kotyka*
✧ Etim: A → *kotlik* ige származéka.

kotnyeles ◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en* (bizalmas)
Mindenbe beleavatkozó, beleszóló (személy). *Kotnyeles fickó, beleszól a szomszédok dolgába.*
✧ Szin: *fontoskodó, tudálékos* • *Minden lében kanál. Mindenbe beleüti az orrát.*
✧ Táj: *locsifecsi, locskifecski, locskafecske, fecskelocska*
✧ Ell: *tartózkodó*
✧ Etim: Összetétel; *koty ~ kotty*: önállóan nem adatolható, hangutánzó eredetű, a → *kotyog* ige tövével azonos + *nyeles*: a → *nyelv* főnév *nyel* tövének származéka.

kotor ◆◆◆ ige *~ni*
1. (Gödröt, mélyedést) kaparással létrehoz. *Kotorják a folyó medrét. A kerítés alját kotorja a kutya, gödröt ás alatta.*
2. (Eltávolítandó anyagot) kiás, illetve söpör, kapar (valahova). *Kotrógép kotorja a földet. Kotorja a kapu előtt a havat. Kotord a hamut a vödörbe!*

3. (ritka) Kotorászik, turkálva keresgél. *A táskájában kotor, keresi a bérletét.*
✧ Szin: **1.** *kikapar, váj, túr* **2.** *félretol* **3.** *kutat,* (bizalmas) *matat*
✧ Táj: **1.** *fötör-kotor, koterász, kotrész, kotrisz* **2.** *kotrész, kotrisz* **3.** *kotoszkál, kotorászódik, kotoz*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, a → *kattan*, → *kattint*, → *kattog* igék tövével azonos hangutánzó eredetű szótő származéka.
☝ Rövid tőváltozata használatos ezekben az alakokban: *kotrok, kotrunk; kotró.*

kotród|ik ◆◆ ige *~ni* (bizalmas)
Menekülésszerűen, szégyenkezve, gyorsan távozik. *Kotródnak a rosszaságon kapott gyerekek.* | (durva) *Kotródj innen!*: hordd el magad, takarodj.
✧ Szin: (bizalmas) *eliszkol, eltakarodik* • *Elhordja az irháját.*
✧ Táj: *vakarodik*
✧ Etim: A → *kotor* ige származéka.

kotta ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Zeneművek írásos rögzítésére szolgáló jel, illetve jelrendszer. *Ismeri a kottát. Jól olvas kottát.*
2. Hangjegyekkel leírt zeneműveket tartalmazó füzet, lap. *A zongora mellett kották sorakoznak.*
✧ Szin: **1.** *hangjegy, hangjegyírás,* (régi) *kóta* **2.** *kottalap,* (idegen) *partitúra*
✧ Táj: *kóta*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

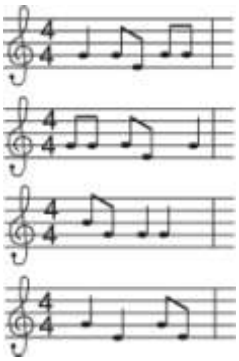

kótyagos ◆◆ mn *~ak, ~at, ~an* (bizalmas)
1. Mámoros, kábult. *Kótyagos az italtól.* (átvitt) *Egészen kótyagos a boldogságtól.*
2. Hóbortos, féleszű. *Micsoda kótyagos ember, nem lehet vele semmit megbeszélni.*
✧ Szin: **1.** *másnapos,* (bizalmas) *spicces, kapatos, bódult* **2.** *kelekótya,* (rosszalló) *idétlen*
✧ Táj: **1.** *kótyalagos* **2.** *kóty, kótya, kótyás, kelekóla*
✧ Ell: **1.** *józan* **2.** *épeszű*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, valószínűleg hangutánzó eredetű, toldalékolt szótő származéka. A tő összefügg → *kotyog*, → *kotyvaszt* igéink tövével.

kotyog ◆◆◆ ige *~ni*
1. (Tyúk) rövid, szaggatott hívogató hangokat ad. *A kotlós kotyog a csibéinek.*
2. Edényben lötyögő folyadék bugyborékoló hangot ad. *Kotyog a kulacs, van még benne bor. Kotyog a kávéfőző.*
3. Kilazult alkatrész ide-oda mozogva tompa, kattogásszerű hangot ad. *Valami kotyog az autóban.*
4. (bizalmas) Fecseg, locsog. *A barátnője butaságokról kotyogott.*
✧ Szin: **3.** *kattog* **4.** (bizalmas) *lefetyel, karattyol* • **4.** (durva) *Jár a szája, mint a kacsa segge.*
✧ Táj: **1.** *kotyog-fityeg, kartyol, vartyog, tikácsol, kityeg-kotyog* **2., 4.** *kityeg-kotyog*
✧ Ell: **4.** *hallgat*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó, a → *ketyeg* ige mély hangrendű párja. Töve azonos a → *kotyvalék* főnév tövével, és összefügg → *kotlik*, → *kotyvaszt*, → *kutyul* igéink tövével.

kotyvalék ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a* (rosszalló)
1. Gyenge minőségű, silány főtt étel. *Nem tudom megenni ezt a kotyvalékot.*
2. Gyanús, ismeretlen (eredetű) keverék, főzet, étel vagy ital. *Furcsa kotyvalékkal kínálták.*
✧ Szin: **1.** (bizalmas, rosszalló) *moslék* **2.** (roszszalló) (ital:) *pancs, lőre, lötty*
✧ Táj: **1.** *gezemice, lötyedék* **2.** *csenger, csiger, csigere, lötyedék*
✧ Etim: A → *kotyog*, → *kotyvaszt* igék tövével azonos szótő nyelvjárási *kotyval* 'habzsol; kotyvaszt' származékának nyelvújítás kori továbbképzett alakja.

kotyvaszt ◆◆ ige *~ani* (bizalmas, rosszalló)

1. Sebtében, hanyagul főz valamit. *Érződött az ételen, hogy maradékokból most kotyvasztották.*
2. Vegyszerek keverésével, készítésével foglalkozik. *Egész nap a laboratóriumban kotyvaszt.*
✧ Szin: **1.** (bizalmas, rosszalló) *összeüt, összecsap valamit*
✧ Táj: *kotyvalít, kotyvarékol, kotyvarintyol, összekotyvarintyol*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, hangutánzó eredetű, a → *kotyog* ige tövével azonos szótő származéka.

kovács ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
A fémekből hevítéssel, kalapálással tárgyakat, alkatrészeket készítő iparos vagy gyári szakmunkás. *Dolgozik az üllőn a kovács. Falun a lópatkolás is a kovács dolga.* • Szólás: *Ki-ki* vagy *mindenki a maga szerencséjének kovácsa*: mindenki maga alakítja saját sorsát.
✧ Szin: *vasműves*
✧ Táj: *kács*
✧ Etim: Szláv, valószínűleg déli szláv jövevényszó.

kovakő ◆ fn
Nagyon kemény, ütésre szikrát vető kvarc. *Kovakővel gyújtott tüzet.*
✧ Szin: (régi) *tűzkő*
✧ Etim: Összetétel; *kova*: talán egy önállóan nem adatolható, → *kő* szavunk *köv-* tőváltozatának mély hangrendű párjával azonos szótő származéka + → *kő*.

kóválygyog ◆◆◆ ige *~ni*
1. Céltalanul bolyong. *Nem tudta eldönteni, merre menjen, csak kóválygott a hosszú folyosókon.*
2. Lebegve kering. *Néhány falevél kóválygyog az ablak előtt.* ▪ (bizalmas) *Kóválygyog a feje*: szédül. | *Kóválygyog a gyomra*: émelyeg, kavarog. | *Alig kóválygyog*: a gyengeségtől szédelegve jár.
3. (Gondolat) homályosan fel-felbukkan a tudatban. *Mindig ugyanaz a kérdés kóválygott a fejében.*
✧ Szin: **1.** (választékos) *tévelyeg, kószál, kóborol* **2.** (választékos) *szálldos*
✧ Táj: **1.** *bitangol, keringél, kalamol, kavalyog* **3.** *kavalyog*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, valószínűleg hangfestő eredetű szótő származéka. A tő összefügg → *kallódik*, → *koldul* igéinkkel.

kovász ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. Vízből, lisztből és élesztőből kevert, nyers, erjesztett tészta. *A kenyértésztához kovászt kell hozzáadni, hogy szép nagyra keljen.*
2. (választékos) A fejlődést lassan, észrevétlenül előmozdító személy, dolog. *A társadalmi változások kovászai voltak a filozófusok. A kereszténység a római birodalom bukásának kovásza volt.*
✧ Szin: **2.** *hajtóerő, motor,* (idegen) *katalizátor*
✧ Táj: **1.** *kász, kohász*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.

kozák ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
A Dél-Oroszországban és Ukrajnában letelepített, katonai szervezetben élő, fegyveres szolgálata fejében kiváltságokat élvező népcsoporthoz tartozó személy, főképpen harcos. *A doni kozákok kitűnő lovas és rettegett harcos hírében álltak.* (Jelzőként:) *Kozák lovasok száguldottak a hegyek felé.*
✧ Etim: Török eredetű ukrán jövevényszó.

kozmetika ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Arcápolás, szépségápolás. *Nemcsak a nőknek van szükségük kozmetikára, hanem a férfiaknak is. Sajnos, mi csak női kozmetikával foglalkozunk.*
2. Arc- és testápoló üzlet. *Megnyílt az új kozmetika.*
3. (bizalmas) Csiszolás, javítgatás. *A kézirat még kozmetikára szorul.*
✧ Szin: **1.** *bőrápolás, kikészítés,* (választékos) *kendőzés* **2.** *szépségszalon* **3.** (bizalmas) *szépítgetés, kozmetikázás*
✧ Etim: Görög eredetű nemzetközi szó.

kozmetikus ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
Szépségápolással, arcápolással foglalkozó szakember. *A lánya kozmetikusnak tanul. El kell mennem a kozmetikushoz.*
✧ Etim: Görög eredetű nemzetközi szó.

kő ◆◆◆◆◆ fn *kövek, követ, köve*
1. Szilárd, kemény, törhető ásványi anyag. *A közeli hegyekben követ bányásznak. Kőből épít házat.* • Szólás: *Kőből van a szíve*: érzéketlen, rideg, kemény természetű. | *Nagy kő esett le a szívéről*: megkönnyebbült.
2. Kődarab. *Követ dob a vízbe.* • Szólás: *Kő kövön nem marad*: minden elpusztul, tönkremegy. | *Egy követ fújnak*: valami rosszban összetartanak, összefognak. | *A követ is meglágyítaná*: a legridegebb embert is meghatná. | *Minden követ megmozgat*: a cél érdekében mindent megpróbál. • Közmondás: *Ha megdobnak kővel, dobd vissza kenyérrel*: a sérelmeket is jótettel viszonozd.
3. Kőből készült tárgy, főképpen burkolat. *A konyha köve széttöredezett, fel kell újítani. A sírra új követ veszünk.*
4. Drágakő, esetleg más anyagú díszítő kő. *Kiesett a kő a gyűrűből.*
5. Belső szervekben kialakuló kemény, kőszerű képződmény. *Követ találtak az epéjében.*
6. (népi) (Kifejezésekben:) Villámcsapás, mennykő. ▪ *Üsse meg a kő!*: nem bánom, legyen. | (Meglepettség kifejezésére:) *Üsse kő! Mi a kő?*

✧ Szin: **1.** *kőzet, kavics,* (régi) *kövecs* **2.** *kavics,* (régi) *kövecs* **3.** *kőpadló, hidegpadló* **4.** *ékkő* **5.** *epekő; vesekő; nyálkő*
✧ Táj: **1.** *kőszar, kövecseg, kövecske, kőcske*
✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.
✧ Ö: alap + kő, csepp + kő, drága + kő, ék + kő[1], ék + kő[2], kova + kő, lúg + kő, macska + kő, menny + kő, mér + föld + kő, mész + kő, termés + kő, víz + kő, záró + kő

köb ◆◆ fn *–, ~öt, ~e*
Harmadik hatvány. *10 a köbön egyenlő 1000-rel. Köbre kell emelni.* ■ (tréfás, bizalmas) *Valami a köbön*: nagy(mértékű). *Pofátlanság a köbön, amit művelsz!*
✧ Etim: Nyelvújítás kori szóelvonással, jelentéselkülönüléssel keletkezett az összetételnek vélt → *köböl* főnévből.

köbcentiméter ◆◆ fn
Az 1 cm szélességű, hosszúságú és magasságú kocka térfogata, űrmértékként is. *A motor űrtartalma 500 köbcentiméter.* (Jelzőként:) *Egy köbcentiméter vér elég a vizsgálathoz.*
✧ Szin: (bizalmas) *köbcenti*
✧ Etim: Német mintára keletkezett nyelvújítás kori összetétel: → *köb* + → *centiméter*.
☝ Rövidítése: cm^3 (pont nélkül).

köbméter ◆◆◆◆ fn
1 méter szélességű, hosszúságú és magasságú kocka térfogata, űrmértékként is. *Fejezd ki köbméterben a szoba térfogatát!* (Jelzőként:) *Két köbméter deszkára volt szüksége. Kiásott egy köbméter földet.*
✧ Szin: (régi) *űrméter, kubikméter*
✧ Etim: Német mintára keletkezett nyelvújítás kori összetétel: → *köb* + → *méter*.
☝ Rövidítése: m^3 (pont nélkül).

köböl ◆ fn *–, köblöt, köble* (régi)
Változó nagyságú régi magyar űrmérték. *Hány köböl ez a halom sóder?* (Jelzőként:) *Kimér egy köböl búzát.*
✧ Táj: *köb, köböly*
✧ Etim: Óprovanszál, végső soron latin eredetű német jövevényszó.

köcsög ◆◆◆ fn *~ök, ~öt, ~e*
Széles szájú, nyakánál szűkebb, alul öblös cserépedény. *Régen köcsögben tartották a tejet, a tejfölt.*
✧ Szin: *kancsó, korsó, kupa,* (régi) *bokály,* (népi) *csupor*
✧ Táj: *bumó, szilke, ibrik, kupabögre, bödön, döbön*
✧ Etim: Valószínűleg ősi, finnugor, esetleg uráli kori szótő magyar nyelvi képzéssel.

köd ◆◆◆◆◆ fn *~ök, ~öt, ~e*
1. Alacsonyan lebegő, felhőszerűen sűrű pára. *Nem lehet messzire látni a sűrű ködtől.* • Szólás: *Köd előtte, köd utána*: nyomtalanul eltűnt.
2. Csillagközi por- és gázfelhő. *A csillagászok új ködöt fedeztek fel.*
3. (választékos) Homály. *Köd borítja a múltat.* ■ *Ködbe borul a szeme* vagy *az arca*: elkomorul, bánatos lesz. | *Köd száll az agyára*: elhomályosodik az öntudata.
✧ Szin: **1.** (választékos) *ködfüggöny, ködfátyol, ködpára, ködkupola*
✧ Etim: Ősi, uráli kori szó.
✧ Ö: füst + köd

ködl|ik ◆◆◆ ige *~eni* (választékos)
1. Távolból vagy a ködben halványan, homályosan látszik. *Messziről ködlenek a hegyek.*
2. Rémlik. *Nem emlékszik világosan, de valami ködlik neki.*
✧ Szin: **1.** *dereng,* (népi) *ködöl* **2.** *sejlik, dereng*
✧ Táj: *ködöllik*
✧ Etim: A → *köd* főnév származéka.
☝ (Ritkán használatos) felszólító módú alakjaiban a hosszabb tőváltozat fordul elő: *ködöljön* vagy (ikesen ragozva, választékosan) *ködöljék.*

ködmön ◆ fn *~ök, ~t, ~e* vagy *~je*
Gyapjas birkabőrből készült, derékig vagy csípőig érő, ujjas felsőkabát. *A ködmönt a fürtös szőrű rackajuh bőréből készítik.*
✧ Szin: *bekecs, bunda*
✧ Táj: *bujka, csurapé, mellyes, ujjas*
✧ Etim: Honfoglalás előtti csuvasos típusú török jövevényszó.

köhécsel ◆◆ ige *~ni*
Halkan, de sűrűn köhög. *Sokat köhécsel a szomszéd ágyon a beteg.*
✧ Szin: *köhintget,* (bizalmas) *krahácsol*
✧ Táj: *tikácsol, cikákol, kahog, köhög-böhög, köhögcsél*
✧ Etim: A → *köhint*, → *köhög* igék tövével azonos hangutánzó eredetű szótő származéka. A tő összefügg a → *kehes* melléknévvel.

köhint ◆◆◆ ige *~eni*
Egyszeri, halk, köhögésszerű hangot hallat. *Köhintett, hogy felhívja magára a figyelmet.*
✧ Táj: *köhent, köhént, kehint*

✧ Etim: A → *köhécsel*, → *köhög* igék tövével azonos hangutánzó eredetű szótő származéka. A tő összefügg a → *kehes* melléknévvel.

köhög ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Többszöri erős, görcsös, hangadással kísért kilégzéssel igyekszik megszabadulni a torkát, légcsövét vagy tüdejét ingerlő anyagtól. *Megfázott, most náthás és nagyon köhög.* ● Szólás: *Köhög a bolha!* Hozzá nem értő ember nyilvánít véleményt.

2. (Szerkezet, gép) köhögéshez hasonló, erős, meg-megszakadó hangot hallat. *Köhög a gőzmozdony.*

✧ Szin: **1.** *köhécsel, köhint, krákog,* (durva) *ugat* ● *Ugat belőle a halál kutyája.*

✧ Táj: **1.** *kehel, kahol, kohácsol, cikákol* **2.** *kotyog-motyog*

✧ Etim: A → *köhécsel*, → *köhint* igék tövével azonos hangutánzó eredetű szótő származéka. A tő összefügg a → *kehes* melléknévvel.

kökény ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. A szilvafával rokon, kékes színű bogyókat termő tövises cserje. *Jó védősövény a kökény.*

2. Ennek termése. *Kökényt szedeget az erdőszélen. Bicebóca kökényt ebédelt az iskolában.*

✧ Szin: (népi) *tövisfa, zabszilva*

✧ Táj: **1.** *kökényfa, kökényke, kikín, köhönye* **2.** *kökénykeszilva, kikín, köhönye*

✧ Etim: Honfoglalás előtti török jövevényszó.

kőkorszak ◆◆ fn

Az emberiség történetének legősibb szakasza. *A kőkorszakban élő ember pattintott, majd csiszolt kődarabokból készítette eszközeit.*

✧ Szin: *kőkor,* (idegen) *paleolitikum, paleolit korszak*

✧ Etim: Összetétel: → *kő* + → *korszak*.

kökörcsin ◆ fn *~ek, ~t, ~je*

Karéjosan osztott levelű, nagy kék, lila, sárga vagy fehér virágú évelő növény. *Tavasszal tele van a domboldal lila virágú kökörcsinnel. A boglárkával rokon kökörcsin több faja védett növény.*

✧ Táj: *kikirics, tikdöglesztő*

✧ Etim: Honfoglalás előtti török jövevényszó.

kölcsön I. ◆◆◆◆◆ fn *~ök, ~t, ~e*

1. Valaminek az átengedése azzal a feltétellel, hogy bizonyos idő után visszakapja. *Kölcsönbe*: ideiglenesen, egy időre (odaad, megkap). *Soha semmit nem ad kölcsönbe. Ezt most kölcsönbe kapom, vagy örökbe?* | (Jelzőként:) Kölcsönkapott. *Kölcsön kerékpáron megy kirándulni.*

2. (Kamatostul) visszafizetendő pénz. *Kölcsönt vett fel a banktól a vállalkozáshoz. Megadja a kölcsönt. Havonta törleszti a kölcsönt.*

✧ Szin: **1.** *kölcsönzés* **2.** *kölcsönösszeg, adósság, tartozás,* (Mv, Őv; Va, Dv bizalmas) *kredit*

✧ Táj: *kölsen, külsön*

✧ Etim: A → *kölcsön* határozószó főnevesülésével keletkezett.

kölcsön II. ◆◆◆◆◆ hsz

Kölcsönbe. *Nem az enyém a könyv, csak kölcsön van nálam.*

✧ Szin: *hitelbe, ideiglenesen*

✧ Táj: *kölsen, külsön*

✧ Ell: *örökbe, örökre*

✧ Etim: Honfoglalás előtti török jövevényszó.

☝ Igekötőként is szerepelhet: *kölcsönad, kölcsönvesz.*

kölcsönös ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

1. Mindkét fél részéről fennálló, megnyilvánuló. *Kölcsönös bizalom jellemezte a két miniszterelnök tárgyalását.*

2. ■ *Kölcsönös névmás*: olyan cselekvőkre utaló névmás, akik cselekvésükkel hatnak egymásra. *Az egymás kölcsönös névmás.*

✧ Szin: **1.** *kétoldalú,* (régi) *viszonzott, viszonos,* (idegen) *reciprok*

✧ Ell: **1.** *egyoldalú, viszonzatlan*

✧ Etim: A → *kölcsön* határozószó származéka.

kölcsönöz ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Kölcsönad valakinek valamit. *Tudsz nekem kölcsönözni ezer forintot?*

2. Kölcsönvesz valahonnan valamit. *Könyvet kölcsönöz a könyvtárból.*

3. Valamilyen külső jegyet, formát ad, nyújt valakinek. *A szemüveg felnőttes külsőt kölcsönzött neki.*

✧ Szin: **1.** *hitelez* **2.** *kikölcsönöz, kivesz, kölcsönkér*

✧ Táj: *kölcsül*

✧ Etim: A → *kölcsön* határozószó származéka.

köldök ◆◆◆ fn *~ök, ~öt, ~e*

A has közepén található bemélyedés, a magzatot a méhlepénnyel összekötő köldökzsinór kiindulásának a helye. *Fiúcsecsemőknél gyakori a köldök táján kialakuló sérv.*

✧ Táj: *burik, melleszája, púp, tüdök*

✧ Etim: Török jövevényszó.

köles ◆◆◆ fn –, *~t, ~e*

1. Apró szemtermésű takarmány- és gabonanövény. *Idén későn takarítottuk be a kölest.*
2. A köles apró, gömbölyű szemtermése. *Kölest szór a madárnak.* • Szólás: *Fizet, mint a köles*: bőségesen fizet.
✧ Szin: **1.** (népi) *pirók*
✧ Táj: *keles, küles*
✧ Etim: Ősi, ugor kori szó.

kölni ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
Illatosított, hígított finom szesz. *Mosakodás után kölnivel keni be a nyakát. Húsvéthétfőn ne felejts el kölnit hozni magaddal!*
✧ Szin: *kölnivíz,* (régi) *otkolon,* (népi) *rózsavíz, szagos víz,* (idegen) *parfüm*
✧ Táj: *rózsalevélvíz, pálfing, párfum, fingórium*
✧ Etim: A *kölnivíz* szószerkezet jelzőjének önállósulásával, jelentéselkülönüléssel keletkezett.

költ[1] ◆◆◆ ige *~eni*
1. (népi, régi) Álmából ébreszt, kelt valakit. *Reggelente az anyja költi a gyereket.*
2. (régi) (Érzelmet) ébreszt, kelt valakiben. *Gyengédsége szerelmet költött a fiúban.*
3. (Madár) a tojásokat testével melengeti, hogy fiókái kikeljenek. *A mogyoróbokron egy kismadár költ.*
✧ Szin: **1.** *felkelt* **3.** *kotlik, fészkel*
✧ Ell: **1.** *altat, elaltat*
✧ Etim: A → *kel* ige *köl* alakváltozatának származéka.
☝ Használatáról lásd még a *kelt*[1] szócikket!

költ[2] ◆◆◆◆◆ ige *~eni*
(Pénzt) valakire, valamire fordít. *Gyermekeire költi minden jövedelmét.* (Tárgy nélkül:) *Nem költök felesleges dolgokra.*
✧ Szin: *elkölt, kiad, kifizet, áldoz,* (bizalmas) *beleöl valamibe; költekezik*
✧ Táj: *költségeskedik*
✧ Ell: *félretesz, megtakarít, összegyűjt; spórol*
✧ Etim: A → *kel* ige *köl* alakváltozatának származéka.

költ[3] ◆◆◆ ige *~eni*
1. (Verset, költeményt, zeneművet) alkot. *Ennek a dalnak a szövegét Weöres Sándor költötte.*
2. (rosszalló) (Valótlanságot) kitalál és terjeszt. *Hazug híreket költ.*
✧ Szin: **1.** *versel, komponál, szerez* **2.** (rosszalló) *kieszel, kigondol,* (bizalmas, népi) *kifundál,* (választékos) *kohol*
✧ Etim: A → *kel* 'keletkezik, származik; kijön' ige *köl* alakváltozatának származéka.
✧ Ö: fenn + költ

költekez|ik ◆◆ ige *~ni*
Túl sokat, könnyelműen költ. *Ész nélkül költekezik, úgyhogy hamar elfogy a pénze.*
✧ Szin: *pazarol* • *Elveri a pénzt. Nyakára hág a pénznek. Szórja a pénzt.*
✧ Táj: *költségeskedik, költözködik*
✧ Ell: *megtakarít, félretesz*
✧ Etim: A → *költ*[2] ige származéka.

költemény ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
1. (választékos) Verses irodalmi mű. *Nagyon szeretem József Attila költeményeit.* ■ *Költemény prózában*: prózában írt lírai alkotás.
2. ■ *Szimfonikus költemény*: irodalmi művön alapuló nagyzenekari mű. *Meghallgattuk Liszt Mazeppa című szimfonikus költeményét.*
3. (bizalmas) Remekmű. *Valóságos költemény ez a torta!*
✧ Szin: **1.** *vers,* (régi) *poéma,* (idegen, rosszalló) *klapancia*
✧ Etim: A → *költ*[3] ige származéka.

költészet ◆◆◆◆◆ fn –, *~et, ~e*
1. A szépirodalomnak a költői műalkotásokat felölelő része. *A magyar költészet különönes gazdag.*
2. Költő (valamilyen) költeményeinek összessége. *Jól ismeri Arany János költészetét.*
3. (választékos) Költőiség, líraiság. *Minden mondatod csupa költészet.*
4. (választékos, ritka) Valaminek a szépsége, varázsa. *Lenyűgözte a természet költészete.*
✧ Szin: **1.** *líra, versírás,* (régi, választékos) *poézis* **2.** *líra*
✧ Ell: **3., 4.** *egyhangúság, hétköznapiság, szürkeség*
✧ Etim: A → *költ*[3] ige származéka.
✧ Ö: mű + költészet, nép + költészet

költő ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
Verses, illetve lírai irodalmi műveket alkotó író, művész. *Költőnek születni kell. Kedvenc költőm Arany János.*
✧ Szin: (választékos) *vátesz*, (gyakran rosszalló) *versíró,* (régi vagy választékos) *poéta, dalnok, lantos, kobzos, bárd énekmondó, regös, igric, trubadúr*
✧ Etim: A → *költ*[3] ige melléknévi igenevének főnevesülésével keletkezett.

költőpénz ◆◆ fn
Kisebb személyes kiadásokra szánt pénz. *Holnap kirándulni megy a gyerek, adj neki egy kis költőpénzt. 20-a van, és már teljesen kifogytam a költőpénzből.*

✧ Szin: (bizalmas) *dugipénz, háztartáspénz, zsebpénz,* (régi) *tűpénz*
✧ Etim: Összetétel; *költő*: a → *költ*[2] ige származéka + → *pénz*.

költöz|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (Holmijával együtt) máshova megy lakni. *Új lakásba költözik.*
2. (Költöző madár) vonul, vándorol. *A fecskék ősszel délre költöznek.*
3. *Költözik valahova*: (hangulat, állapot) kialakul, uralkodóvá válik valahol. *Nyugalom költözött a házba.*

✧ Szin: **1.** *költözködik,* (bizalmas) *hurcolkodik* **2.** *elmegy* • **2.** *Útra kel.*
✧ Táj: **1.** *kőtödzködik* **2.** *bujdákol*
✧ Ell: **1.** *marad* **2.** *fészket rak, fészkel*
✧ Etim: A → *kel* ‘megy, kijön’ ige *köl* alakváltozatának származéka.

költözköd|ik ◆◆ ige *~ni*

Sok holmival, ingósággal (másik lakásba) költözik. *Fiatalabb koromban gyakran költözködtem. A szomszédban éppen költözködnek.*

✧ Szin: (bizalmas) *hurcokodik*
✧ Táj: *hordozkodik, hurnyászkodik*
✧ Ell: *marad, megállapodik*
✧ Etim: A → *költözik* ige származéka.

költség ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

Bizonyos célra fordított pénz, kiadás. *Kiszámoltuk az utazás költségeit.* | *Valakinek, valaminek a költségén*: úgy, hogy valaki, valami fedezi a kiadásokat. *Az én költségemen ebédeltünk. A cég költségén utazik.* ■ *Költségbe veri magát*: (túl) sokat költ.

✧ Szin: *kifizetés*
✧ Táj: *költészet*
✧ Ell: *bevétel, jövedelem*
✧ Etim: A → *költ*[2] ige származéka.
✧ Ö: ön + költség
☝ Kiejtése: [költcség].

költséges ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~en*

Nagy költséggel járó, drága. *Költséges kedvtelései vannak.*

✧ Szin: *méregdrága,* (régi) *áros*
✧ Ell: *olcsó, filléres*
✧ Etim: A → *költség* főnév származéka.

költségvetés ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

Gazdálkodó szervezetek bevételeinek és kiadásainak egy bizonyos időszakra vonatkozó tervezete. *A pénzügyminiszter a parlament elé terjeszti az állami költségvetést.*

✧ Szin: *költség-előirányzat, költségterv,* (idegen) *büdzsé, kalkuláció*
✧ Etim: Összetétel; → *költség* + *vetés*: a → *vet* ige származéka.

kölykez|ik ◆ ige *~ni*

(Emlős állat nősténye) kölyköket hoz a világra. *A kutyánk négyet kölykezett.*

✧ Szin: *ellik, kölykedzik, fiadzik, megfiadzik, szül*
✧ Táj: *fial, kölyökezik*
✧ Etim: A → *kölyök* főnév származéka.

kölyök ◆◆◆◆ fn *kölykök, kölyköt, kölyke* (népi) **kölök** *kölkök, kölköt, kölke*

1. Kutya, macska és más ragadozó emlősök kicsinye. *A kutyánk gondosan szoptatja a kölykeit. „Réti farkas fészke volt éppen alatta, Benne két kis kölyke rítt az isten-adta”* (Arany J.: Toldi).
2. (bizalmas) (Fiú)gyermek. *Aranyos kölyök kandikált ki a gyerekágyból.* (Szidalomként:) *Haszontalan, komisz kölyök!*
3. (bizalmas) Tapasztalatlan, fiatal fiú. *Még kölyök, de már férfiként dolgozik.* (rosszalló) *Mit akar itt ez a taknyos kölyök?* ■ (Jelzőként:) *Kölyök koromban*: fiatalon, gyerekként. *Kölyök koromban sokat csavarogtam ebben az erdőben.*

✧ Szin: **1.** *kölyökállat* **2.** (bizalmas) *bikfic, fickó,* (gúnyos) *tacskó,* (durva) *taknyos,* (népi) *takonypóc* **3.** (bizalmas) *siheder, suhanc, süvölvény*
✧ Táj: **1.** *külyök, fiacska* **2.** *fiadalom, fi, fiacska, külyök* **3.** *külyök*
✧ Ell: **3.** *felnőtt*
✧ Etim: Valószínűleg honfoglalás előtti csuvasos típusú török jövevényszó.

kömény ◆◆ fn –, *~t, ~e*

1. Vadon is termő, ernyős virágzatú fűszernövény. *A köményt illóolajban gazdag magjáért termesztik.*
2. Köménymag. *Köményt tesz a káposztába.*

✧ Szin: **1.** *konyhakömény*
✧ Táj: **2.** *keménymag, kümöl, kömind*
✧ Etim: Latin, végső soron sémi eredetű vándorszó.

kőműves ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

Az alapozást, a falazást, illetve a fal burkolását, vakolását végző építőipari szakmunkás vagy kisiparos. *Maguk is dolgoztak a házukon, de az alapvető munkákat a kőművesre bízták.*

✧ Szin: *kőművesmester, építőmester, falazómunkás,* (régi) *pallér,* (népi) *kőmíves, kőművespallér*
✧ Táj: *kőmester, küméhes, künüves, mies, mives*
✧ Etim: Összetétel: → *kő* + → *műves*.
✧ Ö: szabad + kőműves

köntörfalaz ◆◆ ige *~ni*
Mellébeszél, csűri-csavarja a szót. *Mondd meg az igazat, ne köntörfalazz!*
✧ Szin: *kertel,* (népi) *hímez-hámoz, ötöl-hatol,* (szleng) *hamukázik* • *Kerülgeti, mint macska a forró kását.*
✧ Táj: *csummog, mismásol, köntörfalaz, köntörfaroz*
✧ Ell: *igazat mond*
✧ Etim: A nyelvjárási *köntörfarol* szószaporító összetételből keletkezett képzőcserével (régi nyelvi *köntöl* 'a kocsi hátsó kereke lecsúszik az útról': tisztázatlan eredetű + → *farol*).

köntös ◆◆◆◆ fn *~ök, ~t, ~e*
1. (régi) Felsőruha, főképpen hosszú, bő kabát, palást, köpeny. *Díszes köntösben várta a látogatókat.*
2. Otthoni köpeny, pongyola. *A pizsama fölé köntöst vett.*
3. ■ *Valaminek a köntösében*: valaminek a látszatát keltve. *A jótevő köntösében tetszeleg.*
✧ Szin: **1.** (régi) *kaftán* **2.** *házikabát, háziköntös, fürdőköpeny,* (bizalmas) *slafrok* **3.** *valaminek a mezében*
✧ Táj: *köpönyeg, kepenáge, szűr, szűrköntös*
✧ Etim: Vitatott eredetű. Vagy német jövevényszó magyar nyelvi képzéssel, vagy méd eredetű vándorszó.

könny ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
1. A szemet állandóan nedvesen tartó, sós váladék. *A könny védi a szemgolyót.*
2. Ennek erős érzelem hatására megjelenő cseppje. *Könny gurult végig az arcán.* ■ *Könynyek között*: sírva. *Könnyek között borult a nyakamba.* | *Könnyekig meg van hatva*: (majdnem) sír a meghatottságtól. | *Könnyekkel küzd*: nehezen tudja visszafojtani a sírását. | *Könnyekre fakad*: sírni kezd, elsírja magát.
3. Bánat, szenvedés, fájdalom. *Könnyek nélkül szeretne élni.*
✧ Szin: **1.** (régi) *könyű,* (választékos) *könnyár* **2.** *örömkönny*
✧ Táj: **1.** *könnyü, könnyű, könyv*
✧ Etim: Valószínűleg ősi, uráli kori szótő magyar nyelvi képzéssel.
☝ Ha *ny*-nyel kezdődő toldalék járul hozzá, egyszerűsítve csak két *ny*-t írunk: *könnyel.*

könnyed ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. Kecses, szép, légies, erőfeszítés nélküli (mozgás, mozdulat). *Könnyed járás, könnyed mozdulat jellemezte a balerinát. „Azzal a nehéz fát könnyeden forgatja, Mint csekély botocskát véginél ragadja"* (Arany J.: Toldi).
2. Fesztelen, könnyen folyó. *Könnyed fellépése és modora van a műsorvezetőnek.*
✧ Szin: **1.** *hajlékony,* (bizalmas) *flott* **2.** *oldott, keresetlen,* (bizalmas) *laza, lezser*
✧ Táj: **1.** *kenyid*
✧ Ell: **1.** *nehézkes, esetlen, suta* **2.** *feszélyezett*
✧ Etim: A → *könnyű* melléknév származéka.

könnyedén ◆◆◆◆ hsz
1. Minden erőfeszítés nélkül. *Könnyedén átugrotta a patakot.*
2. Alig érintve. *Könnyedén megsimogatta a kisfiú fejét.*
3. Alig észrevehetően. *Könnyedén elpirult a dicséretre.*
4. Könnyelműen. *Könnyedén szórja a pénzt.*
5. Az időjáráshoz képest túl könnyű, vékony ruhába öltözve. *Könnyedén öltözött, pedig már hűvös este van.*
✧ Szin: **1.** *könnyen,* (bizalmas) *lazán, simán* **2.** *lágyan, finoman* **3.** *kicsit, kissé, picit* **4.** *pazarlóan* **5.** *könnyen, vékonyan*
✧ Táj: *könnyedesen*
✧ Ell: **1.** *nehezen, erőlködve* **2.** *durván, keményen* **3.** *nagyon, látványosan* **4.** *megfontoltan, spórolósan* **5.** *melegen, vastagon*
✧ Etim: A → *könnyed* melléknév ragos alakulata.

könnyelmű ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~en*
Meggondolatlan, felelőtlen. *Könnyelmű embernek ismerem. Könnyelműen beszél, ígérget, nem törődik a következményekkel. Könnyelműen költekezik, csupa fölösleges dologra pazarolja a pénzét.*
✧ Szin: (választékos) *léha, bohém, hanyag, felületes, költekező, pazarló*
✧ Táj: *gyerekeszű, könnyedélő, hejehuja, könnyen hagyó*

✧ Ell: *körültekintő, megbízható, megfontolt*
✧ Etim: Nyelvújítás kori szóösszevonással keletkezett a német mintára létrejött *könnyű elmű* ‘könnyelmű (személy)’ szószerkezetből (→ *könnyű*, *elmű*: az → *elme* főnév származéka).

könnyez|ik ◆◆◆ ige *~ni*
1. (választékos) Könnyeket hullat, csendesen sír. *Egy kicsit szomorú volt, még könnyezett is.*
2. ■ *Könnyezik a szeme*: könny szivárog belőle. *Az erős fénytől vagy a füsttől könnyezik a szeme.*
3. (Fa) nedvet szivárogtat magából. *Könnyezik a nyírfa.*
4. A párától vízcseppek vannak valamin. *Nagy gőz van a konyhában, könnyezik az ablak.*
✧ Szin: **1.** *sírdogál,* (bizalmas) *pityereg,* (népi) *rí, zokog* • (választékos) *Könnyeket hullat.* (tréfás) *Itatja az egereket.*
✧ Táj: **1.** *nicsköl, picsog, könnyedzik, könyvezik*
✧ Ell: **1.** *nevet, kacag*
✧ Etim: A → *könny* főnév származéka.

könnyű ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, könnyen*
1. Kis súlyú, kis erővel felemelhető. *Csak könnyű terheket emelhet.* • Szólás: *Könnyű, mint a pehely.* | (átvitt) *Legyen neki könnyű a föld!*: nyugodjék békében.
2. Vékony, lenge. *A nyári ruhákat könnyű anyagból varrják.*
3. Laza szerkezetű, könnyen megmunkálható. *Könnyű talajba ültetve is szépen virít.*
4. Kisebb méretű, általában kézben hordozható, kisebb hatásfokú (fegyver). *A könnyű fegyverzetű hadosztály katonái könnyű géppuskát használnak.*
5. Könnyen, gyorsan emészthető. *Könnyű étel volt vacsorára: pulykasonka és paradicsom.*
6. Nagyobb erőfeszítés nélkül elvégezhető. *Könnyű munka lesz a locsolás.*
7. Kényelmes, gondtalan. *Könnyű élete van.* ■ *Könnyű neki*: szerencsés helyzetben van.
8. Veszéllyel nem járó, szenvedés nélküli. *Könnyű betegsége volt. Könnyebb sebet kapott. Könnyű halálra vágyunk.*
9. (választékos) Enyhe, nem erős (szél). *Könynyű szellő fodrozta a Balaton vizét.*
10. Enyhe, nem szigorú (büntetés). *Könnyű büntetést kapott.*
11. Vidám és erőfeszítés nélkül megérthető. *Könnyű darabot játszottak az este. Könnyű olvasmányt vitt magával a nyári táborba.*
12. Felelőtlen, léha. *Könnyű erkölcsű ember nem lehet tanár.* ■ *Könnyű kaland*: futó, nem sokáig tartó szerelmi kapcsolat. *Ez csak egy könnyű kaland számára.*
✧ Szin: **1.** *súlytalan,* (választékos) *pehelykönnyű, habkönnyű, leheletkönnyű* **2.** (választékos) *leheletvékony* **5.** *gyenge, diétás, kalóriaszegény* **6.** *egyszerű,* (bizalmas) *pofonegyszerű, kényelmes* **7.** *vidám, derűs* **11.** *könnyed, szórakoztató, kellemes* **12.** *könnyelmű,* (nőről:) (választékos) *könnyűvérű, ledér,* (bizalmas) *feslett*
✧ Táj: **1.** *könnyed* **12.** *könnyedélő*
✧ Ell: **1.** *nehéz, súlyos* **2.** *vastag, durva* **5.** *nehéz, erős, zsíros, fűszeres* **6.** *bonyolult, komplikált, nehéz* **7.** *szomorú, nehéz, gondokkal teli* **12.** *erkölcsös, józan, meggondolt, tisztességes*
✧ Etim: Ősi, ugor kori szó, valószínűleg magyar nyelvi képzéssel.
☝ Fokozott alakjai: *könnyebb, legkönnyebb.*

könnyűipar ◆ fn
Elsősorban fogyasztási cikkeket termelő ipari ágazat. *A könnyűiparban régebben elsősorban nők dolgoztak.*
✧ Etim: Összetétel: → *könnyű* + → *ipar*.

könnyűszerrel ◆◆◆ hsz
Nehézség, erőfeszítés nélkül. *A tolvaj könnyűszerrel behatolt a lakásba. Könnyűszerrel felemel egy liszteszsákot.*
✧ Szin: *könnyen, könnyedén,* (bizalmas) *játszva, simán*
✧ Táj: *könnyedesen*
✧ Ell: *nehezen*
✧ Etim: Összetétel; → *könnyű* + *szerrel*: a → *szer* főnév ragozott alakja.

könnyűvérű ◆ mn *~ek, ~t, ~en* (választékos, rosszalló)
Laza erkölcsű (rendszerint nő). *A könnyűvérű asszony megcsalta a férjét.*
✧ Szin: (választékos, rosszalló) *ledér,* (bizalmas) *könnyű, feslett,* (férfiról is:) *léha, könnyelmű, csapodár, erkölcstelen*
✧ Táj: *világkurvája, rosszéletű, rosszholmi*
✧ Ell: *erkölcsös, tisztességes, józan*
✧ Etim: Összetétel; → *könnyű* + *vérű*: a → *vér* főnév származéka.

könnyűzene ◆◆◆ fn
Zenei műveltség nélkül is élvezhető, szórakoztató zene. *A rádióban egész nap könnyűzene szól.*
✧ Szin: *tánczene*
✧ Ell: *komolyzene, klasszikus zene*
✧ Etim: Összetétel: → *könnyű* + → *zene*.

könyök ◆◆◆◆ fn *~ök, ~öt, ~e*
1. Az alkart a felkarral összekötő ízület, illetve az itt kidudorodó csont. *A ruha ujja könyökig ér. Bevágta a könyökét az ajtóba. Tornaórán eltörte a könyökét.* ■ (bizalmas) *A könyökömön jön ki*: unom hallgatni.

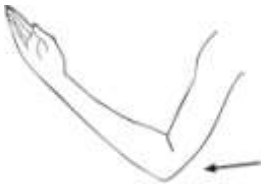

2. Ruha ujjának a könyököt fedő része. *Lyukas a pulóver könyöke.*
3. Vezeték, cső hajló könyökhöz hasonló része. *Ki kell tisztítani a cső könyökét.*
✧ Szin: (népi) *könyék*
✧ Táj: **3.** *könyökcső, könyökcsév, könyökcséve*
✧ Etim: Ősi, finnugor kori szótő magyar nyelvi képzéssel.

könyöklő ◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
1. (régi) Párkányféle karzaton, folyosón, erkélyen, ablakon. *Könyöklőt csináltatott az erkélyre, hogy kényelmesen nézelődhessen.*
2. (rosszalló) Törtető ember. *Nem szereti a könyöklőket, akik másokon átgázolnak.*
✧ Szin: **1.** *párkány* **2.** (rosszalló) *becsvágyó, nagyravágyó,* (idegen) *karrierista,* (bizalmas) *stréber*
✧ Etim: A → *könyök* főnév származéka.

könyököl ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Könyökével támaszkodik. *Egész nap az ablakban könyököl. Ne könyökölj a könyvre!*
2. (ritka) Könyökével meglök valakit. *Tolakodás közben oldalba könyökölte a mellette állókat.*
3. (bizalmas, rosszalló) Törtet, tolakodik. *Munkahelyén könyököl, másokat háttérbe szorítva igyekszik érvényesülni.*
✧ Szin: **1.** *rátámaszkodik valamire* **2.** *üt* **3.** (roszszalló) *nyomul, nyomakodik, furakodik, tülekedik*
✧ Táj: *kikönyöklik*
✧ Etim: A → *könyök* főnév származéka.

könyöradomány ◆◆ fn (rosszalló)
Pénzből, illetve használati tárgyakból álló, gyakran megalázó ajándék, megalázóan kevés juttatás. *A használt ruháit küldi könyöradományként szegény rokonainak. Ennyi munkabér csak könyöradomány.*
✧ Szin: *adomány, segély,* (rosszalló) *alamizsna*
✧ Táj: *alazsmina*
✧ Etim: Összetétel; *könyör*: nyelvújítás kori elvonás a → *könyörög*, *könyörül* igékből + → *adomány*.

könyörög ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Esdekel, rimánkodik valakinek, alázatosan kér valamit. *Könyörög, hogy ne bántsák.* (túlzó) *Könyörögtem a gyereknek, hogy egyen még, de nincs étvágya.* (gúnyos) *Nem fogok könyörögni neked!*
2. (népi) Imádkozik valakiért. *Könyörögjünk a betegekért!*
✧ Szin: **1.** (választékos) *esedezik, eseng,* (népi) *kunyerál, kunyorál* **2.** (választékos) *fohászkodik*
✧ Táj: **1.** *keserveskedik, kuncsorog, hunnyog, istenkedik*
✧ Ell: **2.** *átkozódik; káromol valakit, valamit*
✧ Etim: Talán a bizonytalan eredetű, esetleg ugor kori szótőből származó *könyör* ‘kér; megszán valakit’ ige továbbképzett alakja.
☝ Rövid tőváltozata használatos ezekben az alakokban: *könyörgök, könyörgünk; könyörgött; könyörgő*. Az élőbeszédben gyakran hallható *könyörgöm* alak nem szabályos ragozású (valószínűleg a *kérem* mintájára alakult ki). A helyes, választékos forma: *könyörgök. Könyörgök, hagyd már abba a siránkozást!*

könyörtelen ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül*
1. Kíméletlen, hajthatatlan. *Könyörtelen embernek ismerem. Könyörtelenül veri a kutyáját. Az adót könyörtelenül behajtják.*
2. Következetes, erélyes. *A tanár könyörtelen szigorúsággal számon kéri a leckét.*
✧ Szin: **1.** *durva, kegyetlen, lelketlen, részvétlen, erőszakos, érzéketlen, szánalmat nem ismerő* **2.** *eltökélt, kemény, vaskezű,* (bizalmas) *szőrösszívű*
✧ Ell: **1.** *szelíd, irgalmas* **2.** *következetlen,* (bizalmas) *laza*
✧ Etim: A nyelvújítás korában keletkezett a → *könyörög*, *könyörül* igékből kikövetkeztetett *könyör* főnévből.

könyörület ◆◆◆ fn *–, ~et, ~e* (választékos)
1. Szánalom, részvét. *Könyörületből segített az idős, beteg asszonyon.* ■ *Könyörületet gyakorol valaki iránt*: szánalomból segít rajta vagy megbocsát neki. *Könyörületet kell gyakorolnunk az ellenségeink iránt is.*
2. Kímélet, elnézés. *Nem ismer könyörületet, kilakoltatja a bérlőket, ha nem fizetnek időben.*
✧ Szin: **1.** *együttérzés, sajnálat,* (választékos) *irgalom, szánakozás* **2.** *belátás, emberiesség,* (választékos) *könyörületesség,* (idegen) *humánum*
✧ Táj: *irgalmatosság*
✧ Ell: **1.** *érzéketlenség, közöny, közömbösség* **2.** *kegyetlenség, kíméletlenség*
✧ Etim: A → *könyörög* ige tövével azonos szótő *könyörül* származékának továbbképzett alakja.

könyv ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Összefűzött belső lapokból és két fedőlapból álló, szöveget, esetleg illusztrációt is tartalmazó (nyomtatott) mű. *A XV. századig csak kézzel írott könyvek készültek. Egy jó könyv elűzi az unalmat. Belemerül a könyvébe.* ■ (választékos) *A könyvek könyve*: a Biblia.
2. Kiadásra, kinyomtatásra szánt hosszabb írásmű, szellemi alkotás. *Könyvet ír a forradalmakról.*
3. (Átvitt kifejezésekben:) ■ *Nyitott könyv az élete*: nincs titkolnivalója. | *Könyv nélkül tudja*: betéve, kívülről, fejből. | *Meg van írva a sors könyvében*: így kell történnie, nem lehet rajta változtatni.
4. Hivatali nyilvántartásra való, összefűzött adatlapok. *Beírták a könyvbe az adataikat, ők aláírták, ettől kezdve házasok. „Beírtak engem mindenféle könyvbe és minden módon számon tartanak”* (Kosztolányi D.: A bús férfi panaszai).
5. Igazolvány. *A szervezet tagjainak tagsági könyvük van.*
6. Irodalmi alkotás nagyobb szerkezeti egysége. *A mű több könyvre tagolódik.*
✧ Szin: **1.** (régi) *fóliáns,* (idegen) *liber* **2.** *kötet*
✧ Táj: *béce, könyü, könyecske*
✧ Etim: Tisztázatlan eredetű vándorszó.
✧ Ö: álmos + könyv, év + könyv, jegyző + könyv, kézi + könyv, szakács + könyv, úti + könyv

könyvel ◆◆◆ ige *~ni*
1. Üzleti könyvbe, nyilvántartásba bejegyez valamit. *Könyvelte már a múlt havi számlákat.*
2. Valamely gazdasági egység (vállalkozás, üzem stb.) könyvvitelét vezeti. *Péter édesanyja több cégnek könyvel.*
✧ Szin: **1.** *bevezet, iktat* **2.** *könyvelést végez*
✧ Etim: A → *könyv* főnév származéka.

könyvmoly ◆ fn (tréfás)
Folyton könyveket bújó személy. *Könyvmoly lett a fiam, még a barátaival sem igen jár szórakozni.*
✧ Szin: (szleng, durva) *könyvbuzi*
✧ Etim: Összetétel: → *könyv* + → *moly*.

könyvnyomtatás ◆◆ fn –, *~t, ~a*
Könyveknek nyomtatás útján való sokszorosítása. *A könyvnyomtatás Gutenberggel kezdődött a XV. században.*
✧ Szin: *nyomdászat,* (idegen) *tipográfia*
✧ Etim: Összetétel; → *könyv* + *nyomtatás*: a → *nyomtat* ige származéka.

könyvtár ◆◆◆◆◆ fn *~ak, ~at* vagy *~t, ~a*
1. Könyvek rendszerezett gyűjteménye. *Az iskolai könyvtár több ezer könyvet tartalmaz.*
2. Ennek épülete, helyiségei. *Rendszeresen jár a kerületi könyvtárba.*
3. Könyvsorozat. *A nagy zeneköltő életrajza a Zenebarátok könyvtára sorozatban jelent meg.*
✧ Szin: **1.** *könyvgyűjtemény,* (régi) *bibliotéka, könyvesház* **2.** (régi) *bibliotéka, könyvesház*
✧ Táj: *köntár*
✧ Etim: Összetétel: → *könyv* + → *tár*.
✧ Ö: kézi + könyvtár
☝ Tárgyas alakváltozatai közül a *könyvtárat* sokkal gyakoribb, mint a *könyvtárt*.

könyvvitel ◆◆ fn –, *~t, ~e*
Pénzügyi, gazdasági műveletek nyilvántartási rendszere. *A könyvvitel ismerete nélkül nem dolgozhat a gazdasági osztályon.*
✧ Szin: *könyvvezetés*
✧ Etim: Összetétel; → *könyv* + *vitel*: a → *visz* ige származéka.

könyvvizsgálat ◆◆ fn
A könyvelés, a pénzügyek ellenőrzése, felügyelete. *Az év végén minden intézményben könyvvizsgálatot tartanak.*
✧ Szin: *könyvellenőrzés,* (idegen) *revízió*
✧ Etim: Összetétel; → *könyv* + *vizsgálat*: a → *vizsgál* ige származéka.

kőolaj ◆◆◆ fn
A föld mélyében szerves anyagokból keletkezett, főként szénhidrogénekből álló, sűrű fekete vagy barna folyadék. *A felszínre hozott kőolajat finomítókban dolgozzák fel benzinné, dízelolajjá, fűtőolajjá és más termékekké.*
✧ Szin: *olaj, ásványolaj, nyersolaj,* (régi; Va) *nafta*
✧ Táj: *alé*
✧ Etim: Latin mintára keletkezett összetétel: → *kő* + → *olaj*.

köp ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. (Ember) egy lökéssel szájából nyálat vagy más folyadékot vet ki. *Köpött egy nagyot a földre. Fogmosáskor a mosdóba köpd a vizet, ne a csempére!* ■ (durva) *Köpök rá*: nem törődöm vele.
2. (Légy ételt) bepiszkít, petét rak bele. *Kint hagytad a húst az asztalon, már köpik a legyek.*
3. (bizalmas) Kapásból, gyorsan megmond valamit. *Köpi az adatokat.*
4. (szleng) Vallatásnál elárul valakit, valamit. *Őt is elfogták, mert a társai köptek.*
✧ Szin: **1.** (bizalmas) *sercint* **3.** *fúj, vág, keni-vágja* **4.** *vall; beárul, besúg valakit;* (bizalmas) *kipakol; lebuktat valakit*
✧ Táj: **1.** *csisszent, köpik, köppent, pök(ik)*
✧ Ell: **4.** *Tartja a száját.*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó, hangátvetéssel keletkezett az eredeti *pök* alakból. A *pök* a → *pukkad*, → *pukkaszt* igék tövének magas hangrendű párja.

köpcös ◆◆◆ mn *~ek* vagy *~ök, ~et* vagy *~t, ~en*

Zömök testalkatú, alacsony, esetleg pocakos (férfi). *A mesebeli törpéket köpcös kis öregembernek ábrázolják. Bejött egy köpcös, nagyhangú férfi az üzletbe.*

✧ Szin: *vaskos, testes, tömzsi,* (bizalmas) *gömböc*

✧ Táj: *cöpkös, döme, dömfördös, dömhec*

✧ Ell: *vékony, sovány,* (gúnyos) *gebe*

✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, tisztázatlan eredetű szótő származéka.

köpeny ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Hosszú, bő felsőkabát, esőkabát. *Esik az eső, vegyél köpenyt! Tavaszi kabát helyett bő, hosszú köpenyt visel.*

2. Kabátszerű munkaruha. *Munka közben köpennyel védi a ruháját. Régen az iskolában kötelező volt a köpeny viselése.*

3. Fürdőköpeny, könnyű otthoni kabát. *Csak egy köpeny van rajta a fürdőruha fölött.*

4. Alkatrészt, eszközt védő burkolat. *A gép köpenye fémből készült. Az autókerék köpenye kemény gumiból készült.*

✧ Szin: **1.** (régi, választékos) *köpönyeg, köpenyeg, körgallér, pelerin,* (régi, tréfás) *felleghajtó, malaclopó, lebernyeg* **2.** *munkaköpeny* **3.** *házikabát, pongyola,* (Fv bizalmas) *zsupán* **4.** (autókeréken:) *autógumi, gumiabroncs*

✧ Etim: Nyelvújítás kori elvonás a → *köpönyeg* főnév *köpenyeg* alakváltozatából.

☝ Rövid *p*-vel ejtjük a köznyelvben. A [köppeny] ejtés tájnyelvi.

köpet ◆ fn *~ek, ~et, ~e*

Kiköpött nyál vagy egyéb váladék. *Az orvos megvizsgálta a tüdőbeteg köpetét.*

✧ Szin: (bizalmas) *slejm,* (durva) *turha*

✧ Etim: A → *köp* ige származéka.

köpölyöz ◆ ige *~ni* (régi)

Vért szív valakiből egy pohárszerű kis burával, amelyet felmelegítve a felhasított beteg testrészre borítottak, hogy ott vérbőséget idézzenek elő. *Rosszul lett, kétszer is köpölyözni kellett.*

✧ Etim: A német eredetű *köpöly* főnév származéka.

köpönyeg ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e* (régi, választékos)

Vastag, bő, gyakran ujjatlan köpeny. *Vállára terítette köpönyegét.* ● Szólás: *Köpönyeget forgat* vagy *fordít*: elveit, magatartását érdekből változtatja.

✧ Szin: *köpenyeg, esőköpeny,* (régi) *pelerin, lebernyeg, körgallér, palást,* (régi, tréfás) *klepetus,* (népi) *szűr*

✧ Táj: *kepenége, szűrköpönyeg*

✧ Etim: Török jövevényszó.

köpül ◆ ige *~ni* (régi, népi)

(Vajat) tejszínből, tejfölből keveréssel, rázással készít. *Régen köpülőfával, edényben köpülték a vajat, ma már gépekkel köpülnek.*

✧ Táj: *kepé, köpülőz, köpűröl*

✧ Etim: A *köpű* ‘egyfajta köpülő’ főnév származéka. A *köpű* honfoglalás előtti csuvasos típusú török jövevényszó.

kör ◆◆◆◆◆ fn *~ök, ~t, ~e*

1. Olyan önmagába visszatérő görbe vonal, amelynek minden pontja egyenlő távolságra van a középponttól. *A kört csak körzővel tudod pontosan megrajzolni.* ● Szólás: *A kör bezárult*: **a)** a két irányban elindult nyomozás vagy kutatás találkozott **b)** olyan helyzet állt elő, amelyből nincs menekülés.

2. A Föld felszínén vagy az égbolton tájékozódásul elképzelt körvonal. *Az Egyenlítő a Földet két egyenlő félgömbre osztó szélességi kör.*

3. Céltáblán a nagyságban növekvő, számértékben csökkenő, közös középpontú karikák valamelyike. *A tízes körbe talált.*

4. Versenypályán egyszeri körülfutás. *Két kört futott az edzésen. A tizedik körben egy éles kanyarban kisodródott az autója.*

5. Menet, játszma. *Még egy kört játsszunk!*

6. Az asztaltársaság által egyszerre rendelt italok összessége. *Rendelj még egy kört! A következő kört én fizetem.*

7. Kör alakban elhelyezkedő személyek, tárgyak sorozata. *Nálam kezdődött a kör a játékban.* ■ *Körbe jár*: kézről kézre adják. *Körbe jár a süteményes tál.* | *Körbe jár a szeme*: körülnéz.

8. Körzet, övezet. *A robbanás több kilométeres körben hallatszott.*

9. Együvé tartozó személyek csoportja, közössége. *Szűk családi körben tartják az esküvőt. Az esetnek híre ment a tanulók körében.*

10. Terület, amelyre valami kiterjed. *Csak szűk körben ismert még a törvénytervezet. Széles az érdeklődési köre.*

11. (választékos) *Valakinek a körei*: közvetlen környezete. *A grófnő éreztette vele, hogy nem tartozik a köreihez.* ■ *Zavarja valakinek a köreit*: **a)** beleavatkozik az ügyeibe **b)** sérti az érdekeit.

✧ Szin: **1.** *körvonal* **5.** *forduló* **6.** (bizalmas) *rund, rundó* **11.** *társaság*

✧ Táj: **1.** *kerekület*

✧ Etim: Szóelvonással keletkezett a → *körül* határozószóból.

✧ Ö: hatás + kör, látó + kör, lég + kör, sark + kör, szak + kör

☝ Rövid *ö*-vel írjuk és ejtjük.

kőr ◆ fn *~ök, ~t, ~je*

A francia kártya piros szívvel jelzett sorozata, illetve lapja. *A kőr az adu. Három kőrt húzott egymás után.* (Jelzőként:) *Kőr dámát tart a kezében.*

✧ Etim: Latin eredetű francia jövevényszó.

köré I. ◆◆◆◆ nu

1. Mintegy kört alkotva, több oldalról valakinek, valaminek a közelébe. *Az asztal köré ülteti a vendégeket.*

2. Valakinek a közelébe, a környezetébe. *Barátokat gyűjt maga köré. Dolgozatának alapgondolata köré csoportosítja a példákat*.

köré II. ◆◆◆◆ hsz

Köréje. *Az óvónő középre állt, köré gyűltek a gyerekek.*

✧ Etim: A → *körül* határozószó ősi, finnugor kori szótövének nyelvújítás kori megszilárdult ragos alakulata.

köréje ◆ személyragos hsz

Valamely személy, dolog köré. *Körém ültek a madarak, ha csöndben maradtam. Köréjük tömörültek a vendégek. „…köréje gyűlnek szelíden s nézik, nézik a csillagok.”* (József A.: Reménytelenül)

✧ Etim: A → *köré* névutó birtokos személyjeles alakja.

☝ Ragozási sora: *körém, köréd, köré* vagy *köréje, körénk, körétek, köréjük*.

köret ◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

Hús mellé tálalt kiegészítő étel. *Rizst vagy krumplit készít köretnek.*

✧ Szin: *körítés,* (bizalmas, idegen) *garnírung*

✧ Táj: *gatyalierung*

✧ Etim: A → *kör* főnév származéka.

körforgalom ◆◆ fn

1. Kör alakú tereken, közúti kereszteződésekben alkalmazott közlekedési rend, melyben a járművek egy irányban haladnak, és a körbe korábban belépett járműnek van elsőbbsége. *Újabban egyre több a körforgalom nálunk is.*

2. Tömegközlekedési eszköz végpont nélküli, kör alakú útvonala. *A 16-os autóbusz körforgalomban jár.*

✧ Etim: Összetétel: → *kör* + → *forgalom*.

kőris ◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Szürke, sima, fénytelen törzsű, magas növésű erdei fafajta. *A kőrisek többnyire feltűnés nélkül virágzanak.*

2. A kőris fája. *Kőrisből készült a parketta.*

✧ Szin: *kőrisfa*

✧ Táj: *kőrősfa, kőrös*

✧ Etim: Honfoglalás előtti csuvasos típusú török jövevényszó.

körít ◆◆ ige *~eni*

1. (Húsételt) körettel tálal. *A húst zöldséggel, rizzsel vagy tésztával köríti.*

2. (választékos) Kiegészít valamit valamivel. *Tréfákkal körítette az elbeszélést.*

3. (régi) Valamit övez, körülvesz. *Koszorú köríti a fejét.*

✧ Szin: **1.** (idegen) *garnírozz* **2.** *színez, színesít* **3.** (régi) *koszorúz, körbevesz*

✧ Etim: A → *kör* főnév származéka.

körív ◆◆ fn

1. A kör kerületének egy szakasza. *Körívet húz körzőjével a papírra.*

2. Ehhez hasonló szerkezeti vagy díszítőelem. *A római építészetben gyakori díszítőelem a körív.*

✧ Szin: **1.** *körvonal*

✧ Etim: Összetétel: → *kör* + → *ív*.

☝ Elválasztása: *kör-ív.*

körkérdés ◆◆ fn

Közérdekű ügyekre vonatkozó, több személynek feltett (azonos) kérdés. *A helyes döntés érdekében körkérdést intéztek a vállalat minden dolgozójához.*

✧ Szin: *felmérés, közvélemény-kutatás,* (idegen) *ankét*

✧ Etim: Összetétel: → *kör* + → *kérdés*.

körkörös ◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

1. Körhöz hasonló alakú. *A székeket körkörösen helyezték el. A bolygók körkörös pályán mozognak.*

2. Minden irányba kiterjedő. *Az ország hadserege körkörös védelemre rendezkedett be.*

✧ Szin: **2.** *többirányú, sokirányú*

✧ Etim: A régi nyelvi *körkör* ‘ellipszis’ főnév nyelvújítás kori származéka. A *körkör* a → *kör* főnév megkettőzésével keletkezett a nyelvújítás korában.
☝ Mind a három *ö*-t röviden ejtjük.

körlevél ◆◆◆ fn
Egyszerre több címzettnek megküldött közlemény. *Sokszorosították és körlevélben egyszerre minden érintett személynek elküldték az értesítést.*
✧ Szin: *körirat, tájékoztató, kör-e-mail*
✧ Etim: Összetétel: → *kör* + → *levél*.
☝ A *kör-e-mail* szinonima kiejtése: [körímél].

körmenet ◆◆◆ fn
Énekléssel és vallási jelképek hordozásával egybekapcsolt ünnepélyes felvonulás, rendszerint a templom körül. *A katolikus és a görögkeleti egyházban rendeznek körmenetet, ilyenkor zászlókkal és szobrokkal vonulnak fel.*
✧ Szin: *menet*, (régi) *processzió*
✧ Etim: Összetétel: → *kör* + → *menet*.

körmondat ◆◆ fn
Művészien szerkesztett, ritmikusan tagolt, többszörösen összetett mondat. *Eötvös József műveiben gyakoriak a körmondatok.* (rosszalló) *Nehezen érthetők a körmondatai.*
✧ Szin: (idegen) *periódus*
✧ Etim: Összetétel: → *kör* + → *mondat*.

körmöci ◆ mn *~ek, ~t, –*
Körmöcbányáról származó, ott található. *Körmöci vagyok. Eladták a körmöci házat.* ■ *Körmöci arany*: Körmöcbányán vert arany. *Ötven körmöci aranyat fizetett.* (Főnévi használatban:) *Körmöciben számolta le a ló árát.*
✧ Etim: A *Körmöc(bánya)* helységnév származéka.

körmöl ◆◆ ige *~ni* (bizalmas)
Gépiesen ír, másol valamit. *Az asztal fölé görnyedve körmöli a másolatokat.* (Tárgy nélkül:) *Egész nap csak körmölsz!*
✧ Etim: A → *köröm* főnév származéka.

körmönfont ◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
1. Mesterkélten, ravaszul nyakatekert. *Körmönfont fogalmazását nehéz megérteni. Megtéveszti az embereket ezzel a körmönfont okoskodásával.*
2. (rosszalló) Alattomos, ravaszul kétszínű. *Körmönfont gazember volt, becsapott minket.*
✧ Szin: **1.** *cikornyás, körülményes, fondorlatos, tekervényes, rafinált* **2.** (rosszalló) *agyafúrt, ravasz*
✧ Táj: *agyas-fejes*
✧ Ell: **1.** *egyszerű, nyílt* **2.** *egyenes, nyílt, becsületes*
✧ Etim: Összetétel; *körmön*: a → *köröm* főnév ragozott alakja + *font*: a → *fon* ige származéka.

környék ◆◆◆◆◆ fn *–, ~et, ~e*
1. Valamely helység körül, illetve közelében lévő terület. *Sopron környéke jó bortermő vidék.*
2. *Valaminek a környékén*: a közelében. *Az iskola környékén nincs postaláda.*
3. Valami körül levő rész. *A seb környéke duzzadt.*
✧ Szin: **1., 2.** *határ, táj, tájék*
✧ Táj: *közellet*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható szótő származéka. A tő a → *körül* határozószó tövének egy toldalékolt alakja.

környékez ◆◆◆ ige *~ni* (választékos)
1. Körülvesz valakit, valamit. *Rossz tanácsadók környékezik.*
2. Kerülget valakit, valamit. *Fiatalemberek környékezik a lányos házat.*
3. (rosszalló) Igyekszik valamire rávenni valakit. *Ígérgetéssel, pénzzel környékezte a beosztottait.*
4. (Rossz közérzet) kerülget valakit, készül erőt venni rajta. *Ájulás környékezte a nagy vérveszteségtől.*
✧ Szin: **2.** *közelít valakihez, valamihez; udvarol valakinek* • **3.** (bizalmas) *Rágja a fülét.*
✧ Táj: **1.** *körülkörnyékez* **2–4.** *környékel*
✧ Ell: **2.** *elkerül*
✧ Etim: A → *környék* főnév származéka.

környezet ◆◆◆◆◆ fn *–, ~et, ~e*
1. Valakit, valamit körülvevő tér. *Az élőlények szervezetére nagy hatással van a környezet.*
2. A természeti tárgyak, valamint a növény- és állatvilág összessége. *Kötelességünk a környezet védelme.*
3. Valakinek a közelében lévő tárgyak összessége. *Ez a bútordarab nem illik a környezetébe.*
4. Azok összessége, akikkel valaki állandóan érintkezik. *Rossz befolyással van rá a környezete.*
✧ Szin: **2.** *természet* **3.** *keret*, (választékos, idegen) *miliő* **4.** *társaság*
✧ Táj: **1.** *környülállás*
✧ Etim: A → *környék* főnévből elvont régi nyelvi *körny* ‘kerültet; környék’ főnév *környez* származékának nyelvújítás kori továbbképzett alakja.

környezetszennyezés ◆◆◆◆ *–, ~t, ~e*

A természet: a talaj, a vizek, a légkör stb. károsítása. *Még mindig nem történt elégséges intézkedés a környezetszennyezés csökkentésére.*
✧ Szin: *környezetpusztítás,* (Fv) *devasztáció*
✧ Ell: *környezetvédelem*
✧ Etim: Összetétel; → *környezet* + *szennyezés*: a → *szenny* főnév többszörösen képzett származéka.

környezetvédelem ◆◆◆◆ fn
Az ember természeti és mesterséges környezetének védelmére, az ártalmak enyhítésére irányuló tevékenység. *A környezetvédelmet csak kisebb csoportok veszik komolyan, van aki csak beszél róla, a többség pedig egyáltalán nem törődik vele.*
✧ Szin: *természetvédelem,* (Ka, Va, Őv; Fv, Dv bizalmas) *ekológia*
✧ Ell: *környezetszennyezés, környezetpusztítás*
✧ Etim: Összetétel: → *környezet* + → *védelem*.

környező ◆◆◆◆ mn –, *~t,* – (választékos)
1. Valakit körülvevő. *Kellemetlennek találta a nőt környező illatfelhőt.*
2. A szóban forgó hely környékén levő. *A környező erdőkben pompás gombák nőnek.*
✧ Szin: **2.** *szomszédos, környéki; valamivel határos*
✧ Ell: **2.** *távoli, messzi*
✧ Etim: A → *környék* főnévből elvont régi nyelvi *körny* 'kerület; környék' főnév *környez* származékának továbbképzett alakja.

köröm ◆◆◆◆◆ fn *körmök, körmöt, körme*
1. Az ujjak végén növő szaruképződmény. *Reszeli a körmét.* • Szólás: (tréfás) *Körmére néz valakinek*: ellenőrzi, nem tesz-e valami rosszat. | *Körme közé kaparint valamit*: megszerez, birtokába vesz. | *Körmére ég a dolog, a munka*: sürgető, mert elkésett vele. | *Lekapja* vagy *lekapják a tíz körméről*: **a)** alaposan összeszidja, lehordja **b)** nagyon megverik.
2. Állat körme, karom, pata. *A macska éles körme felsértette a karomat. Körömből főz kocsonyát.*
✧ Táj: *körmöcske*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, tisztázatlan eredetű szótő származéka.
✧ Ö: macska + köröm

körömágy ◆ fn
Az ujjnak az a része, ahol a köröm képződik, és amelybe beleágyazódik, beleépítődik. *A hüvelykujján begyulladt a körömágy.*
✧ Szin: (régi) *körömház*
✧ Etim: Összetétel: → *köröm* + → *ágy*.
☝ Elválasztása: *kö-röm-ágy.*

körömfeketényi ◆ mn *~ek, ~t,* –
Nagyon kevés, szinte semmi. *Körömfeketényi hibát sem talált.*
✧ Szin: *körömnyi, parányi, szemernyi, csöppnyi,* (bizalmas) *körömpiszoknyi*
✧ Ell: *nagy, óriási, sok*
✧ Etim: Összetétel; → *köröm* + *feketényi*: a → *fekete* származéka.

körömszakadtáig ◆◆ hsz
Ereje legvégső határáig. *Körömszakadtáig harcol az igazáért, teljes erővel, amíg csak bírja.*
✧ Szin: *körömszakadtig, makacsul, végsőkig*
✧ Ell: *alig, ímmel-ámmal*
✧ Etim: A *körömszakadta* összetétel (→ *köröm* + *szakadta*: a → *szakad* ige *szakadat* származékának birtokos személyjeles alakja) megszilárdult ragos alakulata.

köröndd ◆◆ fn *~ök, ~öt, ~je*
Kör alakú tér. *A Kodály köröndnél kell leszállni az autóbuszról.*
✧ Szin: *körtér*
✧ Etim: A → *kör* főnév származéka.
☝ Két rövid *ö*-vel írjuk és ejtjük.

körös-körül ◆◆ hsz
1. Körben minden irányban. *Körös-körül hegyeket lát.*

2. Körbe-körbe, teljesen körül. *A táncosok körös-körül járják a teret. Körös-körül tekerte színes szalagokkal az ajándékot.*
✧ Szin: **1.** *mindenütt, mindenfelé* **2.** *körbe*
✧ Táj: *keril, környeslen-körül, környös-körül, környetlen-körül*
✧ Ell: **1.** *sehol*
✧ Etim: A → *körül* határozószóból tudatos szóteremtéssel keletkezett ikerszó.

köröz ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. (hivatalos) (Hivatalos iratot) sorban minden érdekelthez eljuttat. *Körözik a kérdőívet.*
2. (hivatalos) (Rendőrség) hivatalos irattal keres, kerestet valakit. *Az egész országban körözik a gyilkost.*
3. Mozgásával köröket ír le. *Sárkányrepülő köröz a dombok felett.*
4. Valamivel kör alakú mozgást végez. *A tornaórán karral, könyökkel és csuklóval is kellett körözni.*
✧ Szin: **2.** *üldöz* **3.** *kering*
✧ Etim: A → *kör* főnév származéka.
☝ Két rövid *ö*-vel írjuk és ejtjük.

körözött ◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~je*
Vajjal, paprikával és más fűszerekkel összekevert (juh)túró. *Uzsonnára körözöttet ken a kenyérre, azt eszi.*
✧ Etim: A *körözött liptói* ‘fűszerrel elkevert liptói juhtúró’ szószerkezet jelzőjéből önállósult jelentéselkülönüléssel (a → *köröz* ige származéka).
☝ Mind a három *ö*-t röviden írjuk és ejtjük.

körte ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
1. Szára felé megnyúlt alakú, édes gyümölcs. *Kedvence a jellegzetes alakú, korai, édes körte.*
2. Körtefa. *Körtét is ültet a kertbe.*
3. (bizalmas) Izzólámpa. *A körte gyengén világít.*
✧ Szin: **3.** *izzó, villanyégő,* (bizalmas) *villanykörte*
✧ Táj: **1.** *kerti, körtéj, körtvély, körféj* **2.** *körtélyfa, körtvefa*
✧ Etim: A ma nyelvjárási *körtvély* főnévből keletkezett. A *körtvély* valószínűleg honfoglalás előtti török jövevényszó magyar nyelvi képzéssel.
✧ Ö: villany + körte

körút ◆◆◆◆◆ fn
1. Nagy városokban ív alakban hajló, széles, hosszabb út. *A belvárost széles körút veszi körül. A körúton felszállt a villamosra.*
2. Körutazás. *Svájci körutat tesz, bejárja az egész országot.*
3. Nagyobb területnek (határozott célú) bejárása. *A rendőr naponta ellenőrző körútra indul a területén.*
✧ Szin: **1.** (régi, idegen) *bulvár* **2.** *kirándulás, túra, utazás, út* **3.** *őrjárat*
✧ Ell: **1.** *surágút*
✧ Etim: Összetétel: → *kör* + → *út*.
☝ **1.** Rövid *ö*-vel írjuk és ejtjük. Az 1. jelentésben használva a rövidítése: *krt.* (ponttal).

körül I. ◆◆ hsz
Körben, mindenfelé. *Körül minden csupa gaz.*
✧ Szin: *körös-körül*
✧ Táj: *körülfelé, keril, kürül, környedes-körül*
✧ Etim: Egy ősi, finnugor kori, magyar nyelvi képzésű szótő megszilárdult ragos alakulata.
✧ Ö: körös- + körül

körül II. ◆◆◆◆◆ ik
1. Minden vagy több oldalon, kört alkotva. *Körüljár, körülhord, körülépít. Esténként körül kell járni a házat.*
2. Minden irányban. *Körülnéz, körültekint,* (állat) *körülszaglász. Nézz körül, mielőtt lelépsz a járdáról!*
✧ Szin: *körbe*
✧ Etim: Egy ősi, finnugor kori, magyar nyelvi képzésű szótő megszilárdult ragos alakulata.

körül III. ◆◆◆◆◆ nu
1. Valamit körülvéve. *A tűz körül melegednek.*
2. Valamit körbejárva, megkerülve. *A Föld a Nap körül kering.*
3. Valaminek a táján, környékén. *A ház körül tesz-vesz.*
4. Valakinek a közelében, környezetében. *A lány körül sürög-forog.*
5. Valakivel, valamivel összefüggésben, kapcsolatban. *Gondolatai az utazás körül járnak.*
6. Körülbelül a jelzett időben, korban, mennyiségben. *Öt óra körül találkoznak. Negyven körül jár. Egy kilométer körül lehet.*
✧ Szin: **3., 4.** *tájékán* **6.** *tájt, felé, tájékán*
✧ Táj: *keril, kürüll, köröslen-körül*
✧ Etim: Egy ősi, finnugor kori, magyar nyelvi képzésű szótő megszilárdult ragos alakulata.

körülbelül ◆◆◆◆◆ hsz
1. Nem pontosan, csak nagyjából. *Körülbelül húszan voltak. Körülbelül nyolcvan kilométerrel hajtott. Körülbelül idáig jött.*
2. Majdnem, kevés híján. *Körülbelül kész vagyok.*
3. (bizalmas) Valószínűleg. *Körülbelül most indulnak el.*

✧ Szin: **1.** *hozzávetőleg, hozzávetőlegesen, megközelítőleg,* (választékos) *mintegy*, (bizalmas) *vagy, úgy, kábé, cirka* **2.** *csaknem, lényegében, többé-kevésbé* **3.** *hozzávetőleg, hozzávetőlegesen, megközelítőleg*, (bizalmas) *kábé, cirka*
✧ Táj: *körülbé, körűlfelűl*
✧ Ell: **1.** *kereken, pontosan* **2.** *éppen* **3.** *biztosan*
✧ Etim: Összetétel: → *körül* + → *belül*.
☝ Az 1. jelentésben használva a rövidítése: *kb*. (ponttal).

körülír ◆◆◆ ige *~ni*

1. Valaminek a szélét körben teleírja. *Körülírja a lapot.*

2. Más szavakkal elmond, megmagyaráz valamit. *Részletesen körülírja a fogalmat, hogy könnyebben kitalálják.*

3. Más szavakkal nevez meg, sejtet valamit. *Nem mondja ki a segítő szót, hanem tapintatosan körülírja.*

✧ Szin: **1.** *körbeír* **2.** *értelmez, meghatároz, kifejt, leír,* (választékos) *ecsetel* **3.** *érzékeltet; rávezet valamire*
✧ Etim: Igekötős ige: → *körül* + → *ír*.
☝ Elválasztása: *kö-rül-ír.*

körülmény ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Valamivel összefüggő vagy együtt járó jelenség, esemény. *Nem várt körülmények akadályozták a munkát.*

2. (Jogi kifejezésekben:) Valamivel összefüggő mozzanat, tény. *Az ügyvéd enyhítő, az ügyész súlyosbító körülményeket tár a bíróság elé.*

3. (Többes számban:) Külső viszonyok (állapota), adott feltételek. *Rendezett körülmények között él. A körülményekhez képest jól van. Alkalmazkodik a körülményekhez. Rendes körülmények között, a megszokott helyzetben szót fogad.*

✧ Szin: **2.** *részlet, tényező,* (választékos, idegen) *momentum* **3.** *helyzet*
✧ Etim: A → *körül* határozószó nyelvújítás kori származéka.

körülményes ◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

1. Bonyolult, nehezen véghezvihető vagy érthető. *Ha villamossal indulsz, az út körülményesebb, kétszer át kell szállnod. Körülményesen fejezi ki magát. Körülményesen végzi a munkát.*

2. Bonyodalmakkal járó. *Körülményes volt az utazás, késtek a repülőgépek, és a poggyászunk is elveszett.*

✧ Szin: **1.** *nehézkes, hosszadalmas, kacifántos, tekervényes,* (idegen) *komplikált,* (csak beszédről:) *körmönfont, nyakatekert*, (csak cselekvésről:) *szertartásos, aprólékos* **2.** *kalandos*
✧ Ell: **1.** *egyszerű, gördülékeny,* (bizalmas) *flott* **2.** *kellemes, problémamentes,* (bizalmas) *sima*
✧ Etim: A → *körülmény* főnév származéka.

körülmetél ◆ ige *~ni*

Körülmetél valakit: valaki hímvesszőjének előbőrét, fitymáját levágja. *A zsidóknál és a mohamedánoknál vallási előírás szerint a fiúgyermeket csecsemőkorban körülmetélik.*

✧ Etim: Igekötős ige: → *körül* + → *metél*.

körültekintő ◆◆◆ mn *~k* vagy *~ek, ~t, ~en*

Elővigyázatos, óvatos. *Körültekintő ember, mindent gondosan mérlegel. Körültekintően végzi a munkáját.*

✧ Szin: *gondos, meggondolt, megfontolt, előrelátó, alapos*
✧ Ell: *meggondolatlan, kapkodó, elővigyázatlan*
✧ Etim: A *körültekint* igekötős ige (→ *körül* + → *tekint*) származéka.

körülvesz ◆◆◆◆ ige *körülvenni*

1. *Körülvesz valakit, valamit*: (több személy) valaki, valami körül, valakinek, valaminek a közelében helyezkedik el. *Körülvették a vendéget, és kérdeztek. „S a sírt, hol nemzet sűlyed el, Népek veszik körül”* (Vörösmarty M.: Szózat).

2. (Tömeg) körülzár, bekerít valamit. *Az ellenség körülvette a várat.*

3. (Dolog) valami körül helyezkedik el. *A tavat hegyek veszik körül.*

4. *Valamivel körülvesz valamit*: valamit rak köréje. *Kövekkel veszi körül a virágágyat.* | (választékos) *Valamivel körülvesz valakit*: valahogyan törődik vele. *Gondoskodással, szeretettel, figyelemmel veszi körül nagyszüleit.*

5. (választékos) Környezete valamilyen érzelmet mutat ki valaki iránt. *Szeretet, hódolat veszi körül.*

6. *Körülveszi magát valakikkel*: valakiket gyűjt maga köré. *Az okos vezető tehetséges munkatársakkal veszi körül magát.*

✧ Szin: **1.** *körüláll, körülül, körülfog, közrefog* **3.** (választékos) *keretez, szegélyez, övez, körülölel*
✧ Etim: Igekötős ige: → *körül* + → *vesz*.
☝ Ragozásáról lásd a *vesz*[1] szócikket!

körvonal ◆◆◆◆ fn

1. (ritka) Kör. *Körvonalat rajzolt.*

2. Valamely tárgy, test alakját feltüntető vonal. *A szürkületben csak halványan látszottak a vár körvonalai, a részleteket nem lehetett kivenni.*

3. *Körvonalakban*: vázlatosan, nagy vonalakban. *Csak körvonalakban ismertette a tervét. Elmondom körvonalakban, miről is van szó.*

✧ Szin: **1.** (bizalmas) *karika* **2.** (választékos, idegen) *kontúr, sziluett* **3.** *nagyjából*
✧ Etim: Összetétel: → *kör* + → *vonal*.

körzet ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e* (hivatalos)

1. Valamely középpont körüli, meghatározott sugarú terület. *A földrengés 100 km-es körzetben okozott károkat.*

2. Meghatározott területre kiterjedő szervezeti vagy közigazgatási egység. *A gyermekorvos körzetében kétezer gyerek él.*

✧ Szin: **1.** (hivatalos) *övezet, zóna, hatókör,* (idegen) *régió* **2.** (idegen) *régió,* (Er bizalmas) *szektor*, (Fv bizalmas) *rajon*
✧ Etim: A → *kör* főnév származéka.

körző ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
Szabályos kör rajzolására való kétszárú mértani eszköz. *Szerkesztéskor kötelező körzőt használni matematikaórán. Körzővel méri meg a távolságokat a térképen.*
✧ Szin: (régi) *cirkalom*
✧ Táj: *cirkeliom, cirkli*
✧ Etim: A → *kör* főnév származéka.

kősó ◆ fn
Természetes állapotú kristályos ásvány, finomítatlan konyhasó. *Erdélyben sok kősót bányásznak, különösen Parajdon, a Sóvidéken.*
✧ Szin: *só*
✧ Etim: Összetétel: → *kő* + → *só*.

kösöntyű ◆ fn *~k, ~t, ~je* (régi, választékos)
Karon, nyakban vagy ruhán hordott díszes női ékszer. *Az asszony drága kösöntyűket aggatott magára.*
✧ Szin: (régi, választékos) *násfa*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

kőszál ◆ fn (régi, választékos)
Magányos, meredek szikla. *Hatalmas kőszál nyúlt a magasba.*
✧ Szin: *szirt, kőszirt*
✧ Táj: *kőcikla*
✧ Etim: Összetétel: → *kő* + → *szál* ‘felfelé nyúló, hosszú tárgy’.

kőszén ◆◆ fn
Szerves eredetű, éghető üledékes kőzet. *A közeli hegyekben kőszenet bányásznak.*
✧ Szin: *feketeszén, szén,* (idegen) *karbon*
✧ Etim: Összetétel: → *kő* + → *szén*.

köszön ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Háláját fejezi ki valamiért. *Köszönöm a kedvességét, a segítségét és az ajándékot.* (Udvariassági forma ajánlat, kínálás nyugtázására:) *Köszönöm! Köszönöm, nem kérek.*
2. Hálával tartozik valakinek. *Neki köszönheti az életét.*
3. Üdvözöl valakit. *Köszöntem a barátnőm édesanyjának. Köszönj a néninek!*
✧ Szin: **2.** *hálálkodik, köszönetet mond* **3.** (választékos) *köszönt valakit; ráköszön valakire*
✧ Etim: Valószínűleg honfoglalás előtti török jövevényszó.

köszönet ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
1. Rendszerint szóban kifejezett hála. *Köszönetet mondott a tanár egész évi munkájáért.*
2. (gúnyos) (Csak tagadó formában:) Eredmény, haszon. *Nem sok köszönet van a segítségében. Ha őt is meghívod, abban nem lesz köszönet!*
✧ Szin: **1.** *hálálkodás*
✧ Etim: A → *köszön* ige származéka.

köszönt ◆◆◆◆◆ ige *~eni*
1. (választékos) Köszönéssel üdvözöl valakit. *„Jó napot!”-tal köszöntötte az érkezőket. Udvariasan köszönti az idősebbeket.*
2. (választékos) *Köszönt valakit*: valakinek üdvözletét küldi valaki közvetítésével. *Köszöntöm az otthoniakat, add át nekik üdvözletemet!*
3. Jókívánságot kifejezve üdvözöl valakit. *Névnapján sokan köszöntötték.* ■ *Valakire köszönti a poharat*: neki jó egészséget kívánva kiissza. *Az ünnepeltre köszönti a poharat.*

4. *Valami köszönt valakire, valamire*: (időszak) elkezdődik valaki számára. *Gondtalan élet köszöntött rájuk.*
✧ Szin: **1.** *köszön valakinek* **2.** *üdvözöl, üdvözöltet,* (választékos) *tiszteltet* **3.** *felköszönt, megköszönt; gratulál valakinek; áldomást mond valakire* **4.** *beköszönt*
✧ Etim: A → *köszön* ige származéka.

köszöntő I. ◆◆◆◆ mn *~k, ~t, –*
Üdvözlő. *Elküldtétek már a köszöntő dísztáviratot?*
✧ Szin: *ünneplő, tisztelgő,* (idegen) *gratuláló*
✧ Ell: *szidalmazó, becsmérlő*
✧ Etim: A → *köszön* ige származéka.
✧ Ö: pohár + köszöntő

köszöntő II. ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
Prózai vagy verses üdvözlőbeszéd. *Verses köszöntőt ír a nagymama születésnapjára.*
✧ Szin: *köszöntés, üdvözlés, üdvözlet*
✧ Táj: *beköszöntő*
✧ Etim: A → *köszön* ige származéka.

köszörű ◆ fn *~k, ~t, ~je*
1. Kemény, éles szemcséjű kőből készült csiszolókoronggal működő szerkezet (vágó) szerszámok élesítésére. *A műhelybe új köszörűt hoztak.*
2. Munkadarab köszörülésére való gép. *Elromlott a köszörű, nem lehet rajta dolgozni.*
3. (bizalmas) Köszörűkő. *Ne szorítsd úgy a kést a köszörűhöz!*
✧ Szin: **2.** *köszörűgép* **3.** *fenőkő*
✧ Táj: **1–3.** *küsürü* **3.** *fenkő*
✧ Etim: Főnevesüléssel keletkezett egy ősi, ugor kori, hangutánzó eredetű szótő toldalékolt alakjának melléknévi igenevéből.

köszörül ◆◆◆ ige *~ni*
1. Köszörűn élesít valamit. *Kést, ollót, szerszámot köszörül a köszörűs.* ■ *A nyelvét köszörüli valakin*: csípős, bántó megjegyzéseket tesz rá.
2. Csiszol, köszörűn formál valamit. *Gyémántot köszörül a gyárban.*
3. ■ *Köszörüli a torkát*: rekedtes hangot hallatva krákog.
✧ Szin: **1.** *fen, élez* **3.** *harákol, krahácsol, köhécsel*
✧ Ell: **1.** *csorbít, tompít* **2.** *érdesít*
✧ Etim: A → *köszörű* főnév származéka.

köszvény ◆◆ fn *–, ~t, ~e*
Anyagcserezavar okozta ízületi betegség. *Hasogatja a lábát a köszvény.*
✧ Szin: (népi) *csúz,* (régi, idegen) *podagra*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán ősi, finnugor kori szótő magyar nyelvi képzéssel.

köt ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Szorosra húzott hurokkal, csomóval valamihez erősít, rögzít valamit. *Kötelet köt a két fa közé.* ■ *Nyakkendőt, kendőt, kötényt köt*: megcsomózva magára veszi. *A színházba nyakkendőt kötött. A nagy melegben kendőt köt a fejére. Kötényt köt, és úgy áll neki a főzésnek.* ● Szólás: *Köti az ebet a karóhoz*: kitartóan ragaszkodik a véleményéhez.
2. Kötözésre alkalmas eszközzel körülvesz és megköt valamit. *Csomóba köti a hagymát. Lófarokba köti a haját.* ■ *Batyuba köt valamit*: kendőbe burkol, majd összecsomóz. *A vándorlegény batyuba kötötte a hamuban sült pogácsát.*
3. Kötöző anyagot, eszközt valamilyen alakúra formál. *Csokorra köti a szalagot. Hurkot köt a paradicsom kötözésekor a spárgán.*
4. Hurkolással, fonással, fűzéssel vagy egyéb módon készít valamit. *Kosarat kötnek a faluban.* ■ *Könyvet köt*: összefűzi és borítóval látja el a lapokat. | *Virágot köt*: csokrot állít össze.
5. Fonalat kötőtűkkel vagy géppel hurkolva ruhaneműt készít. *Szeret kötni. Mellényt kötöttem a születésnapjára.*
6. Összetart, szilárdít valamit. *Némely növény köti a laza talajt.*
7. Kényszerít valakit valakihez, valamihez. *A betegség ágyhoz köti. Hála köti hozzájuk egész életében.*
8. *Valamihez köt valamit*: valamely feltételtől tesz függővé. *Az egyetemi felvétel érettségihez van kötve.*
9. ■ *Lelkére köt valakinek valamit*: erősen meghagy neki, rábíz valamit. *A lelkére kötöttem, hogy egyen rendesen.*
10. (Kapcsolatot, valamilyen viszonyt) létrehoz. *Békét kötöttek az ellenséges felek. Házasságot kötnek szombaton a barátaink.*
✧ Szin: **1.** *kötöz, csomóz, bogoz* **2.** *átköt, összefog* **6.** *tömörít* **7.** *kapcsol, láncol*
✧ Táj: **1.** *ket, kit* **2.** *kötelez, ket, kit* **3., 4.** *ket, kit* **10.** *kötekezik (barátságot)*
✧ Ell: **1.** *old, kibogoz, kiköt* **10.** *felbont*
✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.
✧ Ö: hátra + köt

köteg ◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
Összekötözött halom, csomó. *Kötegekben hordta el az újságot. Vastag köteg volt a kezében.* (Jelzőként:) *Hozz egy köteg madzagot!*
✧ Szin: *bála, göngyöleg, nyaláb, csomag*
✧ Táj: *kötelék*

✧ Etim: A → *köt* ige származéka.

köteked|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Kihívó, sértő viselkedésével másokat veszekedésre ingerel. *Rosszkedvében mindenkivel kötekedik. Ne kötekedj!*

2. Incselkedik, évődik valakivel. *A fiúk a lányokkal kötekednek.*

✧ Szin: **1.** *akadékoskodik; beleköt valakibe;* (választékos) *okvetetlenkedik, kötőzködik, házsártoskodik, zsörtölődik,* (bizalmas) *hepciáskodik,* (régi) *bakafántoskodik, krakélerkedik* **2.** *huncutkodik, pajkoskodik*

✧ Táj: **1.** *aggatódzik, kötölőzik, kötölőzködik* **2.** *böllenkedik*

✧ Etim: A → *köt* ige származéka.

kötél ◆◆◆◆◆ fn *kötelek, kötelet, kötele*

Kenderszálakból készített erős, vastag kötözőeszköz. *Kötélen húzzák fel a szekrényt az emeletre. Egy kötéllel kiköti a csónakot.* ■ *Kötélből vannak az idegei*: nagyon erős az idegzete, nem jön ki a sodrából. | *Kötéllel sem lehet elvontatni valahova*: sehogyan sem lehet elvinni. | *Kötélnek áll*: nagy nehezen beleegyezik. | *Ha minden kötél szakad*: a legvégső, a legrosszabb esetben. | *Kötél általi halál*: akasztás.

✧ Szin: *zsineg, zsinór, spárga,* (régi) *pányva*

✧ Etim: A → *köt* ige származéka.

kötelék ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. (ritka, választékos) Amivel valakit, valamit megkötöttek. *Megoldja a fogoly kötelékét.*

2. (választékos) Kapcsolat. *Gondosan ápolja rokoni kötelékeit.* | *Gyengéd kötelék fűz valakit valakihez*: szerelmes belé. *Gyengéd kötelék fűzi a szomszéd úrhoz.*

3. Szervezet, közület személyi állománya. *Belépett a honvédség kötelékébe.*

4. Zárt alakzat. *A repülőgépek kötelékben repülnek.*

✧ Szin: **1.** *kötél, kötélzet* **2.** (választékos) *szál, szálak* **4.** (idegen) *formáció*

✧ Táj: **1.** *kötőlék*

✧ Etim: A → *köt* ige származéka.

köteles ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

1. Kötelező (eljárás, tárgy). *A köteles tisztelet hangján szólt az öregekhez.* ■ *Köteles példány*: új sajtótermékből az a példány, amelyet bizonyos könyvtáraknak kötelező beszolgáltatni. *A nagy könyvtárak minden kiadott könyvből kapnak köteles példányt.* | *Köteles rész*: hagyatéknak az a része, amely a vér szerinti leszármazottakat vagy a szülőket mindenképpen megilleti. *A köteles részen kívül semmi mást nem örökölt.*

2. *Köteles valaki valamit tenni*: kötelező valakinek megtennie valamit. *A bíróságra idézett tanú köteles megjelenni a tárgyaláson.*

✧ Szin: **1.** *előírt, megállapított*

✧ Ell: **1.** *szabad, spontán*

✧ Etim: A → *kötél* ‘kötelezettség, feltétel’ főnév származéka.

kötelesség ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Jogi vagy erkölcsi alapon megszabott köteles feladat, teendő. *A katonának kötelessége engedelmeskedni a parancsnak. Az adó megfizetésével törvény szabta kötelességünket teljesítjük. Emberi, becsületbeli kötelességének tartja, hogy segítsen.*

2. Illendő dolog. *A házigazdának kötelessége megkínálni a vendéget.*

✧ Szin: **1.** *kötelezettség, tennivaló* **2.** *illő dolog*

✧ Etim: A → *köteles* melléknév származéka.

kötelez ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. *Kötelez valakit valamire*: valaki számára kötelezővé tesz valamit. *Kötelezik a háztulajdonosokat a szennyvízcsatorna használatára. A bíróság a kár megtérítésére kötelezte az alperest.*

2. *Kötelezi magát valamire*: szavát adja, vagy írásban megígér valamit. *Kötelezte magát, hogy egy éven belül kifizeti a teljes összeget.* ■ *A kimondott szó kötelez*: kötelességgel jár.

3. Jogilag köt vagy kényszerít valakit. *A szerződés mindkét felet kötelezi.*

4. Valami erkölcsileg kényszerít valakit valamire. *A segítség hálára kötelezi.*

✧ Szin: **1.** *elrendel, előír, megszab* **2.** *kötelezettséget vállal* **3.** *érvényes valakire* **4.** *lekötelez*

✧ Ell: **1.** *felment, mentesít valakit*

✧ Etim: A → *kötél* főnév származéka.

kötelező ◆◆◆◆ mn *~k* vagy *~ek, ~t, ~en*

Olyan, aminek valamilyen előírás alapján eleget kell tenni. *Az adót kötelező befizetni. Az egyetemen vannak kötelező és választható tantárgyak. Elolvastad már a kötelező olvasmányt?*

✧ Szin: *megszabott, előírt,* (régi, idegen) *obligát, obligatórikus*

✧ Ell: *választható, önkéntes,* (idegen) *fakultatív*

✧ Etim: A → *kötelez* ige származéka.

kötelezvény ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e* (hivatalos)

Aláíróját valamire, rendszerint tartozás kiegyenlítésére kötelező okirat. *Kötelezvényt írt alá arról, hogy köteles megfizetni a tartozását.*

✧ Szin: (régi) *adóslevél,* (idegen) *bon*

✧ Etim: A → *kötelez* ige nyelvújítás kori származéka.

kötélhúzás ◆◆ fn

1. Olyan vetélkedés, amelyben a két csapat egy kötél két végét fogva igyekszik egymást elhúzni a helyéről. *Kötélhúzásban ő volt a csapatunk erőssége.*

2. (bizalmas, rosszalló) Hatalmi harc. *A választások előtt mindig politikai kötélhúzás van.*

✧ Szin: **2.** *versengés, vetélkedés,* (rosszalló) *huzakodás*
✧ Ell: **2.** *megbékélés, megegyezés*
✧ Etim: Összetétel: → *kötél* + → *húzás*.

kötélpálya ◆ fn

Oszlopokra erősített drótkötélen haladó ülések vagy kocsik. *Kötélpályán lehet feljutni a hegyre.*

✧ Szin: *drótkötélpálya, felvonó; sífelvonó,* (idegen) *lanovka*
✧ Etim: Összetétel: → *kötél* + → *pálya*.

kötény ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. A felsőruhát védő, nyakba vagy derékra kötött ruhadarab. *Munka közben köténnyel védi a ruháját. Sok népviseletben a nők ünnepi ruházatához díszes kötény is tartozik.*

2. (bizalmas) (Labdarúgásban:) Az a csel, melynek során a labdarúgó ellenfele két lába között átrúgja a labdát (és továbbvezeti). *Micsoda kötény volt!*

✧ Táj: **1.** *keté, kötő, kötölőcske, előke, előkötő*
✧ Etim: A → *köt* ‘csomóz, hurkol’ ige származéka.

kötés ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Az a művelet, hogy valamit kötnek. *A kisgyereknek még nehezen megy a csomó kötése.*

2. Az a folyamat, hogy valami köt. *A cement kötése sokáig tart.*

3. Valaminek kötőtűvel való készítése, illetve az így készülő ruhadarab. *Most tanulja a kesztyű kötését. Tévézés közben is dolgozik a kötésén. Nem láttad a kötésemet valahol?*

4. Sérülésre kötött, rendszerint gézből készült burkolat. *Kötés van a fején.*

5. Könyv fedőlapja és gerince. *Megsérült a kötése a könyvemnek, elviszem a könyvkötőhöz.*

6. ■ *Kémiai kötés*: az atomok kapcsolódása. *A molekulában az elemek különféle kémiai kötéssel kapcsolódhatnak egymáshoz.*

7. Sílécen a lábfejet tartó alkatrész. *Be kell állítani a lécén a kötést, mert nőtt a lába.*

8. ■ (népi, régi) *Kötésig merült a vízbe*: derékig.

9. (régi) Szerződés. *Még mindig érvényes a kötés.*

✧ Szin: **2.** *szilárdulás* **4.** *pólya, kötszer, sebkötés* **5.** *borító, könyvborítás* **9.** *egyezség, megállapodás,* (idegen, régi) *kontraktus*
✧ Táj: *kötet*
✧ Etim: A → *köt* ige származéka.
✧ Ö: vitéz + kötés

kötet ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Lapokból összefűzött és bekötött könyv. *A lexikon három kötetből áll.*

2. Irodalmi műveknek egységbe foglalt, könyv alakban megjelentetett gyűjteménye. *Megjelent a neves költő legújabb kötete.*

✧ Szin: **2.** *verseskötet, novelláskötet*
✧ Etim: A → *köt* ige származéka.

kötetlen ◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül*

1. Ami nincs be- vagy összekötve. *A kötetlen zsák tartalma kiborult a földre. Kötetlen füzetek feküdtek az íróasztalán.*

2. Nem szabályozott. *Délelőtt múzeumba megyünk, de délután kötetlen a program.* ■ *Kötetlen beszélgetés*: formaságoktól mentes, fesztelen. | *Kötetlen munkaidő*: az a munkarend, melyben nincs időpontokhoz kötve a munkavégzés ideje.

✧ Szin: **2.** *szabad, felszabadult, oldott, rugalmas, laza,* (idegen) *informális*
✧ Ell: **1.** *bekötött, összefűzött, megkötött, összekötött* **2.** *szabályozott, kötött, előírt, meghatározott,* (idegen) *formális*
✧ Etim: A → *köt* ige származéka.

kötöde ◆ fn *~k, ~t, ~je*

Kötöttárut készítő üzem, műhely. *A kötödében pulóvert, mellényt és még sokféle kötött holmit készítenek.*
✧ Etim: A → *köt* ige származéka.
☝ A szó mindkét *ö*-je rövid.

kötőd|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. (Emberi kapcsolat) létrejön, szövődik. *Most ismerték meg egymást, és máris barátság kötődött köztük.*
2. Érzelmi kapcsolat fűz valakit valakihez. *Nagyon kötődik a nagyszüleihez, mert ők nevelték fel.*
3. (népi) *Kötődik valakivel*: tréfálkozva bosszantja, ingerkedik vele. *A kislányok folyton kötődnek a kisfiúkkal.*
✧ Szin: **1.** *kialakul* **2.** *ragaszkodik* **3.** *incselkedik, huncutkodik, huzakodik,* (választékos) *dévajkodik, évődik*
✧ Táj: **3.** *böllenkedik, incseleg*
✧ Etim: A → *köt* ige származéka.

kötőfék ◆ fn
Ló fejére illesztett, kötélből készült eszköz. *Kötőféken vezeti a felszerszámozatlan lovat. A jászolhoz köti a kötőfék szárát.*
✧ Szin: *kantár*
✧ Táj: *kantárfej, kantárfő*
✧ Etim: Összetétel; *kötő*: a → *köt* ige származéka + → *fék*.

kötőhangzó ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
A toldalékot a szótőhöz kapcsoló magánhangzó. *Az o, ö kötőhangzó mindig rövid. A könyvek szóban az e a kötőhangzó.*
✧ Szin: *előhangzó*
✧ Etim: Összetétel; *kötő*: a → *köt* ige származéka + *hangzó*: a → *hangzik* ige származéka.

kötőhártya ◆ fn
A szemhéjat bélelő és a szemgolyót a szaruhártya széléig borító finom nyálkahártya. *A kötőhártya gyulladása gyakran fertőzéstől alakul ki.*
✧ Etim: Összetétel; *kötő*: a → *köt* ige származéka + → *hártya*.

kötőjel ◆◆◆ fn
Egy betűhelyet elfoglaló vízszintes vonalka mint írásjel, mely szavak elválasztását, összetett szavak tagolását jelzi. *A három vagy annál több elemű, hat szótagnál hosszabb összetételeket kötőjellel tagoljuk. A Földközi-tengert kötőjellel kell írni.*
✧ Szin: *elválasztójel, kiskötőjel, nagykötőjel,* (idegen) *diviz*
✧ Etim: Összetétel; *kötő*: a → *köt* ige származéka + → *jel*.

kötőszó ◆◆◆ fn *~t, ~k, ~ja* vagy *kötőszava*
Mondatrészeket vagy mondatokat összekapcsoló, viszonyukat jelző szó. *Túl sokszor használod az „és” kötőszót!*
✧ Etim: Összetétel; *kötő*: a → *köt* ige származéka + → *szó*.

kötőszövet ◆ fn
A szerveket egymással összekötő szövet, amely nagy mennyiségben tartalmaz vér- és nyirokereket, idegeket. *Az állati és emberi szervezetben szerteágazó működést végez a sejtekből és a sejtközi állományból álló kötőszövet, mely kitölti az egyéb szövetek közötti hézagokat.*
✧ Etim: Összetétel; *kötő*: a → *köt* ige származéka + → *szövet*.

kötöz ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Erősen megköt és odaerősít valamit valamihez. *Egy fához kötözte a lovát.* ■ *Szőlőt kötöz*: hajtásait, vesszőit karóhoz köti, rögzíti.
2. Zsineggel többszörösen átköt valakit, valamit. *A sütni való húst kötözi, hogy szép gömbölyű darab legyen. A szaloncukrot piros fonallal kötöztük.* ● Szólás: *Kötözni való bolond*: nagyon ostoba vagy súlyos hibát elkövető ember.
3. (Sebet, sebesültet) kötéssel ellát. *A könnyebben sérülteket a helyszínen kötözték.*
4. Szálas anyagból kötéssel sorozatban készít valamit. *Aratás után kötözték a gabonakévéket.*
✧ Szin: **1.** *köt* **2.** *körülköt, beteker* **3.** *bekötöz, pólyáz*
✧ Ell: **1.** *oldoz*
✧ Etim: A → *köt* ige származéka.

kötözköd|ik ◆◆ ige *~ni*
Akadékoskodik, kötekedik (valakivel), mindenben hibát keres. *Az új főnök állandóan kötözködik. Nem fogadták be az osztálytársai, folyton kötözködnek vele.*
✧ Szin: *gáncsoskodik, ingerkedik, piszkálódik, kötődik; beleköt valakibe*
✧ Táj: *kötölődzik, kötölőzködik*
✧ Etim: A → *kötöz* ige származéka.

kötszer ◆ fn
Sebek bekötésére szolgáló anyag. *A sebészeten sok kötszerre van szükség.*
✧ Szin: *kötözőszer, pólya, kötözőpólya, géz, sebkötő, mullpólya,* (régi) *tépés*
✧ Etim: Összetétel: → *köt* + → *szer*.

kötvény ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
1. Az állam vagy egy bank által kibocsátott, valamely értékről szóló kötelezvény vagy értékpapír. *Jól kamatozó kötvényekbe fektette a pénzét.*
2. ■ *Biztosítási kötvény*: a biztosítás megkötését igazoló és feltételeit rögzítő szerződés, okirat. *Ne felejtsd otthon a biztosítási kötvényt!*

✧ Etim: A → *köt* ige nyelvújítás kori származéka.

kövér I. ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

1. Elhízott, túlsúlyos (ember, állat). *Nagymamája egy helyes kövér néni. Kicsit kövér ez a macska, nem gondolod?* • Szólás: *Olyan kövér, mint a disznó* vagy *mint a mangalica*.

2. Sok zsírt tartalmazó (élelmiszer). *Kövér sajtot kaptam csak a vacsorához.*

3. Tápanyagokban gazdag (termőföld). *A kövér legelőn dúsan nő a fű. Jó zsíros, kövér földjük van, minden megterem rajta.*

4. ■ *Kövér esztendő*: olyan év, amelyben bőséges a termés. *Kövér esztendő volt a tavalyi.*

5. Vastagon tömött (pénztárca, táska). *Kövér erszény volt nála, ma kapott zsebpénzt.*

6. Feltűnően nagy, kerek. *Kövér esőcsepp hullott a szőlőszemre.*

7. Vastagon nyomtatott (betű, írás). *Kövér betűkkel szedték a címeket.*

✧ Szin: **1.** *telt, hájas,* (bizalmas) *dagadt, dagi, hájas, dundi,* (tréfás) *terebélyes, gömböc* **2.** *zsíros* **3.** *termékeny, bőtermő* **4.** *gazdag* **5.** (bizalmas) *dagadt, degesz* **7.** (idegen) *fett*

✧ Ell: **1.** *sovány,* (bizalmas) *keszeg,* (rosszalló) *vézna, nyápic, gebe, gizda* **2.** *diétás, sovány* **3.** *terméketlen* **4.** *szűk, szegény* **5.** *vékony*

✧ Etim: Talán egy önállóan nem adatolható, tisztázatlan eredetű, a → *kevély* melléknévvel összefüggő szótő származéka.

✧ Ö: fél + kövér

kövér II. ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t* vagy *~et, ~je* vagy *~e*

1. Hús zsíros része. *Levágja a hús kövérjét, mert diétáznak.*

2. Kövér, elhízott ember. *Külön torna van kövérek részére.*

✧ Táj: *háj*

✧ Etim: Talán egy önállóan nem adatolható, tisztázatlan eredetű, a → *kevély* melléknévvel összefüggő szótő származéka.

követ[1] ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Valaki, valami után megy, és szemmel tartja, figyeli. *A nyomozó követte a tolvajt. Kérem, kövessen!* ■ *Árnyékként követ valakit*: szorosan a nyomában van (úgy, hogy ne vegye észre).

2. Valakivel együtt megy (mint kísérője). *Követte a száműzetésbe. Követte a halálba is.*

3. Valamely nyomon vagy megadott útvonalon halad. *A jelzést követi a turista.*

4. ■ *Szemével követ valakit*: utána néz, figyeli. *Szemével követi, amíg csak látni lehet.*

5. Figyelemmel kísér valamit. *Nem tudja követni az előadást.*

6. Valakihez, valamihez igazodik. *Szülei tanácsát követi, jogásznak megy.*

7. Közvetlenül valamely esemény vagy időpont után következik. *A nappalt éjszaka követi. Izgalmas jelenetek követték egymást.*

8. Hivatalban, munkakörben felvált valakit. *A királyt fia követi a trónon.*

✧ Szin: **1.** *kísér* **5.** *figyel* **7.** *felvált* • **1.** *Kíséri, mint az árnyék. Nyomában jár. Nyomába szegődik. Sarkában van.* **8.** *Örökébe lép. Nyomdokaiba lép.*

✧ Ell: **6.** *elutasít*

✧ Etim: Ősi, finnugor kori szótő magyar nyelvi képzéssel.

követ[2] ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Valamely állam diplomáciai képviseletének vezetője. *Egy távoli országban lett követ.*

2. (régi) Akit megbízatással, kéréssel küldenek valakihez. *Követet küldött királyhoz.*

✧ Szin: **2.** *megbízott, meghatalmazott, küldött, diplomata, futár*

✧ Táj: *küjet*

✧ Etim: Ősi, finnugor kori szótő magyar nyelvi képzéssel.

követel ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Erőszakosan kér valamit. *Pénzt követel a szüleitől, amikor a sajátja már elfogyott.*

2. Kíván, sürget, nyomatékosan kér valamit, hogy meglegyen. *Az igazgató szigorú vizsgálatot követel.*

3. Igényel, megkíván valamit. *A gyakorlat bemutatása nagy ügyességet követel.*

✧ Szin: **2.** *igényel, kikényszerít, kierőszakol* **3.** *kíván*

✧ Ell: **1., 2.** *elenged valamit, eláll valamitől*

✧ Etim: A → *követ* ige nyelvújítás kori származéka.

követelmény ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

Valakivel szemben támasztott igény. *Az áru minden követelménynek megfelel. A felvételihez néhány helyen elengedhetetlen követelmény a nyelvvizsga.*

✧ Szin: *feltétel, kívánalom,* (idegen) *posztulátum*

✧ Etim: A → *követel* ige származéka.

következésképpen ◆◆◆ ksz (választékos)

Tehát. *Megszegte a szavát, következésképpen nem számíthatunk rá.*

✧ Szin: *eszerint, ennek következtében, emiatt,* (választékos) *következésképp, ennélfogva*

✧ Etim: Összetétel*; következés*: a → *következik* ige származéka + *-képpen* képzőszerű utótag.

következetes ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

Elveihez, elképzeléseihez ragaszkodó. *Következetes ember, a gyerekeit is következetesen neveli. A tárgyaláson mindvégig következetesen viselkedett.*

✧ Szin: (választékos) *állhatatos, elvhű,* (idegen) *konzekvens*

✧ Ell: *következetlen, ingatag,* (választékos) *állhatatlan*
✧ Etim: A → *követ* ige származéka.

következ|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Időben valaki, valami után jön. *Hétfő után kedd következik. Újabb intézkedés következett.* ■ *Folytatása következik*: még nincs vége, folytatódik.
2. Sorra kerül. *Most ő következik.*
3. Térben valaki, valami után van, foglal helyet. *Melyik megálló következik ez után?*
4. Valami valamiből ered, származik. *Gondolod, hogy ebből valami jó következik?*

✧ Szin: **2., 3.** *jön* • **2.** *Rajta van a sor*.
✧ Táj: *küjetkezik*
✧ Etim: A → *követ* ige származéka.

következmény ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

Előzetes esemény hatása, eredménye. *A házakon még látszik a háború következménye. A mulasztás kellemetlen következményeket von maga után. A beavatkozás meglepő következményekkel járt.*

✧ Szin: (választékos) *fejlemény, folyomány, okozat,* (választékos, idegen) *konzekvencia*, (hivatalos) *kihatás,* (régi) *következés,* (régi, idegen) *konklúzió*
✧ Táj: *következés*
✧ Ell: *kiindulás, ok, indíték*
✧ Etim: A → *követ* ige származéka.

következtében ◆◆◆◆ nu

Valami eredményeképpen, valami miatt. *Az orvosi kezelés következtében meggyógyult. Megsérült, ennek következtében nem versenyezhet.*

✧ Szin: *folytán; valaminél fogva;* (ritka, választékos) *okán, folyományaképpen, következményeképpen*
✧ Etim: A → *következik* ige *következte* származékának megszilárdult ragos alakulata.

következtet ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. *Következtet valamire*: jelenségek, tények mérlegelése alapján megállapít valamit. *A hamuból arra lehet következtetni, hogy elégették a levelet.*
2. *Következtet valamire*: valamit várhatónak, bekövetkezőnek tart. *Az előjelekből viharra következtet.*

✧ Szin: **1.** *okoskodik; gondol, kitalál valamit; valamilyen eredményre jut;* (idegen) *konkludál*
✧ Etim: A → *követ* ige származéka.

követség ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Diplomáciai képviselet. *Ha bajba jutsz külföldön, menj el a magyar követségre!*
2. Üzenet, kérés közvetítése küldött útján. *Követségben járt az angol királynál.*
3. A követ tisztsége, hivatala. *Rábízzák a követséget, mert sok nyelven beszél, és nagyon felkészültnek tartják.*
4. (régi) Küldöttség. *Követséget küldtek az ellenséges táborba.*

✧ Szin: **1.** *külképviselet* **2.** *megbízatás, küldetés* **4.** (idegen) *deputáció, delegáció*
✧ Etim: A → *követ* főnév származéka.
✧ Ö: nagy + követség

kövez ◆◆ ige *~ni*

1. Kőlapokkal, téglával vagy más anyaggal burkol valamit. *Kövezik a járdát.*
2. (Büntetésként) kövekkel dobál valakit. *A falu szélén halálra követtek egy asszonyt a hűtlenségéért.*

✧ Szin: **1.** *kirak* **2.** *megkövez*
✧ Táj: **1.** *kőz*
✧ Etim: A → *kő* főnév származéka.

kövezet ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

Kőburkolat. *Léptek kopognak az utca kövezetén.*

✧ Szin: *útburkolat,* (bizalmas) *flaszter*
✧ Etim: A → *kövez* ige származéka.

kövidinka ◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Későn érő, pirosas bogyójú szőlő. *Szüret után felkötözve még sokáig eltartható a kövidinka.*
2. E szőlőből készült olcsó fehérbor. *Az egyszerű ebédhez került még egy liter kövidinka is.*

✧ Táj: **1.** *denka, dinka, gyinka, pirosdinka, vörösdinka* **2.** *kövi*
✧ Etim: Összetétel; *kövi*: a → *kő* főnév származéka + *dinka*: horvát-szerb jövevényszó.

kövirózsa ◆ fn

Sziklás hegyeken élő, szárazságtűrő örökzöld növény. *A kövirózsa húsos, körkörösen álló, rózsára emlékeztető leveleinek nedvét fájós fülbe csavarva házi gyógyszerként alkalmazzák.*

✧ Táj: *kőrózsa, kővirág, fülbecsavarító, fülbecseppentő, fülbeeresztő*
✧ Etim: Összetétel; *kövi*: a → *kő* főnév származéka + → *rózsa*.

kövület ◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

Üledékes kőzetben megkövesedett őskori növény vagy állat maradványa. *A barlangban kövületeket keres.*

✧ Szin: *ősmaradvány,* (idegen) *fosszília*

✧ Etim: A → *kő* főnév származéka.

köz[1] ◆◆◆◆ fn *~ök, ~t, ~e*

1. Két dolog közötti kisebb tér, hézag. *Sűrűbben ültesd a palántákat, ne hagyj nagy közöket! Virágot ültetünk a kövek közébe is.*
2. Keskeny, kis utca. *Szűk köz köti össze a két utcát.*
3. Két folyó által határolt terület. *Termékeny vidék a két folyó köze. A Kiskunság a Duna–Tisza közén helyezkedik el.*

✧ Szin: **1.** *hely* **2.** *átjáró, mellékutca, sikátor* **3.** *térség*
✧ Ell: **2.** *főút, főutca*
✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.

köz[2] ◆◆◆◆ fn *–, ~t, ~e*

1. (választékos) Társadalom, nemzet, nagyobb közösség. *A köz szempontjából hasznos munkát végzett.*
2. (Kifejezésekben:) ■ *Valaminek nincs* vagy *semmi köze (nincs* vagy *sincs) valamihez*: nem függ össze valamivel. *A két dolognak semmi köze sincs egymáshoz.* | *Valakinek nincs* vagy *semmi köze (nincs* vagy *sincs) valamihez*: nem rá tartozik. *Mi ez? – Semmi közöd hozzá!* | *Valakinek nincs* vagy *semmi köze (nincs* vagy *sincs) valakihez*: nincs kapcsolata valakivel, nem ismeri. *Semmi közöm ehhez az emberhez.*

✧ Ell: **1.** *egyén*
✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.

közalkalmazott ◆◆◆ fn

Állami intézményben közérdekű munkát végző dolgozó. *Nemcsak ő, a férje is közalkalmazott, mindketten a postán dolgoznak. Az állami iskolákban oktató tanárok is közalkalmazottak.*

✧ Szin: *állami alkalmazott, közszolgálati alkalmazott,* (szűkebb értelemben:) *köztisztviselő*
✧ Ell: *magánvállalkozó, magántisztviselő*
✧ Etim: Összetétel: → *köz*[2] + → *alkalmazott*.

közbe ◆◆◆◆◆ ik

1. Valakik, valamik közé, valamibe. *Közbeékelődik, közbejön, közbeszúr. Közbe kellett szúrnom egy mondatot, mert értelmetlen volt a szöveg.*
2. Valamit megszakítva, megzavarva: *közbeavatkozik, közbeszól, közbekiált. Ne szólj közbe, most én beszélek!*

✧ Etim: A → *köz*[1] ‘térköz; időköz’ főnév megszilárdult ragos alakulata.

közben I. ◆◆◆◆◆ hsz

1. Egyidejűleg, ugyanakkor, egy időben. *Szedi a cseresznyét, s közben eszeget.*
2. (Ellentét kifejezésére:) *Hízeleg neki, közben meg panaszkodik rá a háta mögött.*
3. (bizalmas) Pedig, holott. *Megígérte, hogy eljön, közben esze ágában sem volt.*
4. Két cselekvés, esemény között. *Tanítás után a barátjához megy, de közben még hazaugrik ebédelni.*

✧ Szin: **1.** (népi) *közbe* **2.** *de, azonban, viszont,* (népi) *közbe* **3.** (népi) *közbe* **4.** *időközben,* (népi) *közbe*
✧ Etim: A → *köz*[1] ‘térköz; időköz’ főnév megszilárdult ragos alakulata.
✧ Ö: mi + közben, nap + közben

közben II. ◆◆◆◆◆ nu

Valamely cselekvés, történés tartama alatt. *Telefonálás közben ne zavarj! Majd elmondom menet közben. Fogmosás közben jutott eszembe, hogy délután el kell mennem a háziorvoshoz.*

✧ Szin: *folyamán, során*
✧ Etim: A → *köz*[1] ‘térköz; időköz’ főnév megszilárdult ragos alakulata.

közbenjár ◆◆ ige *~ni*

Valakinek, valaminek az érdekében szót emel valakinél. *Megígérte, hogy az igazgatónál közbenjár az ügyemben.*

✧ Szin: *segít, támogat, pártfogol,* (bizalmas) *protezsál valakit*
✧ Ell: *gátol, akadályoz*
✧ Etim: Összetétel: → *közben* + → *jár*.

közbevetőleg ◆◆ hsz

Mellékesen, közbevetve. *Bár nem ide tartozik, közbevetőleg megjegyzem, hogy semmire sincs időm.*

✧ Szin: *mellesleg, zárójelben*
✧ Etim: A *közbevet* igekötős ige (→ *közbe* + → *vet*) megszilárdult ragos alakulata.

közé ◆ nu

1. Két vagy több személy, dolog által határolt helyre. *Be van zárva a négy fal közé. A két lány közé ül.* ■ *A szeme közé néz valakinek*: a szemébe. | *A lovak közé csap*: egyszerre mind a két lovat megsuhintja az ostorral.
2. A jelzett személyek, dolgok csoportjába. *A bokrok közé bújik. Szemét került a lencse közé. Ne menj ilyen kétes alakok közé!*
3. Valakiknek, valamiknek a körébe. *A barátaim közé tartozik ő is.*
4. Két időpont, időszak közötti időre. *Karácsony és újév közé esik a kirándulás.*
5. Valamilyen helyzetbe. *Rossz körülmények közé került.*

✧ Táj: *közzé*
✧ Etim: A → *köz*[1] főnév megszilárdult ragos alakulata.

közeg ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Az az anyag, amelyben valamely fizikai folyamat végbemegy. *Savas közegben vizsgálják a fizikai jelenségeket.*
2. (Társadalmi) környezet. *Olyan közegben él, hogy sok jót nem tanulhat.*

3. ■ (hivatalos) *Hatósági közeg*: hatósági jogkörét gyakorló hivatalos személy. *Elítélték hatósági közeg bántalmazásáért.*
✧ Szin: **2.** (idegen) *miliő* **3.** *rendőr,* (szleng) *hekus, zsaru, jard*
✧ Etim: A → *köz*[2] főnév nyelvújítás kori származéka.

közé|je ◆ személyragos hsz
Valamik, valakik közé. *Befurakodott közénk, pedig legszívesebben soha nem találkoznék vele.*
✧ Táj: *közibe, közéjegbe*
✧ Etim: A → *közé* névutó birtokos személyjeles alakja.
☝ Ragozási sora: *közém, közéd, közé* vagy *közéje, közénk, közétek, közéjük*. Az egyes számú alakok ritkán, szembeállításban használatosak. Pl.: *Éket vert közém és a barátom közé.*

közel I. ◆◆◆◆◆ hsz
1. *Közel valakihez, valamihez*: kis távolságban, nem messze valakitől, valamitől. *Közel lakik hozzánk, öt perc alatt odaérünk. A faluhoz közel van egy domb.*
2. *Közel valakihez, valamihez*: valakinek, valaminek a közelébe, kis távolságra tőle. *Közel jön a mókus hozzánk.*
3. ■ *Közel áll valakihez*: **a)** kedves, rokonszenves neki. *Közel áll hozzám ez a mackó.* **b)** hasonló gondolkodású. *A párommal közel állunk egymáshoz, ő is nagy természetbarát.* | *Közel áll a síráshoz* vagy *a nevetéshez* vagy *a kétségbeeséshez*: nem sok választja el tőle. | *Közelről ismeri*: gyakori érintkezés révén jól ismeri. *Sajnos közelről ismerem ezt az alakot.* | *Közelről érinti*: érzékenyen érinti. *Közelről érintette a tragédia.*
4. Időben nem messze. *Közel van már az év vége. Közel jár a hetvenhez.* | *Legközelebb*: a következő alkalommal, illetve amikor ismét találkozunk. *Legközelebb több fűszert rakok a mártásba. Legközelebb a testvéredet is hozd magaddal!*
5. Majdnem, megközelítőleg. *Közel tíz kilométer az út odáig. Közel sem olyan szép, mint mondták.*
✧ Szin: **1.** *közelben, egy ugrásnyira, egy ugrásra, egy kődobásnyira, egy kődobásra, egy kőhajtásnyira, egy kőhajításra,* (bizalmas) *egy köpésnyire, egy köpésre* **4.** *kis híján, nemsokára* **5.** *csaknem, mintegy, kis híján, nagyjából*
✧ Táj: **1., 2.** *közeldiben, közelest* **3., 4.** *közelest*
✧ Ell: **1.** *távol, messze* **5.** *pontosan*
✧ Etim: A → *köz*[1] főnév megszilárdult ragos alakulata.

közel II. ◆◆◆◆◆ fn
(Csak helyhatározóraggal:) Közeli hely. *A közelben nyaralnak. A fia közelébe költözik. Közelébe se megy, elkerüli, mert ki nem állhatja.* | *A közelébe se jöhet* vagy *jut valakinek, valaminek*: össze sem hasonlítható vele. *A közeledbe se jöhet az a másik lány!*
✧ Ell: *távol*
✧ Etim: A → *köz*[1] főnév megszilárdult ragos alakulata.

közeled|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Térben egyre közelebb kerül (valamihez). *Már közeledik a vonat. Közeledünk Budapesthez, már csak 10 km.*
2. Időben egyre közelebb kerül (valamihez). *Közeledik az éjfél. Lassan a tanév végéhez közeledünk.*
3. ■ *Valakik álláspontja közeledik egymáshoz*: nincs már olyan nagy ellentét köztük. | *Barátsággal* vagy *szeretettel* vagy *részvéttel közeledik valakihez*: kapcsolatot kezdeményez, érdeklődést, rokonszenvet mutat iránta. *Szeretettel közeledett leendő vejéhez.* | *Közeledik valakihez*: udvarol valakinek. *Nem mer közeledni a lányokhoz.*
✧ Szin: **1., 2.** *jön, érkezik,* (választékos) *közeleg* **3.** *közelít; megközelít valakit*
✧ Táj: **1., 2.** *közelget*
✧ Ell: **1., 2.** *távolodik valamitől*
✧ Etim: A → *közel* határozószó származéka.

közeleg ◆◆◆◆ ige *~ni* (választékos)
Közeledik. *Közeleg a hajnal.*
✧ Szin: *jön, érkezik*
✧ Táj: *közelget*
✧ Ell: *megy, távozik, múlik*
✧ Etim: A → *közel* határozószó származéka.

közélet ◆◆◆◆◆ fn
Nyilvánosság előtti politikai, társadalmi tevékenység. *A közéletben éppolyan becsületes, mint a magánéletben.*
✧ Szin: *politikai élet*
✧ Ell: *magánélet*
✧ Etim: Összetétel: → *köz*[2] + → *élet*.
☝ Elválasztása: *köz-é-let.*

közelít ◆◆◆◆◆ ige *~eni* (választékos)
1. Közeledik. *Vihar közelít.*
2. Közel visz, juttat valamihez valamit. *Az írást a lámpához közelíti.*
3. Egyre közelebb kerül valamihez. *Ez már közelít az igazsághoz.*
✧ Szin: **1.** *érkezik,* (választékos) *közeleg* **2.** *odahúz, odatol* **3.** *megközelít valamit*
✧ Táj: **2.** *leközelít*
✧ Ell: **1.** *távolodik valamitől* **2.** *távolít valamitől*
✧ Etim: A → *közel* határozószó származéka.

közellátó ◆ mn *~k* vagy *~ak, ~t, ~n* vagy *~an*

Rövidlátó. *A kislánya közellátó, szemüveget kell hordania.*
✧ Etim: Összetétel; → *közel* + *látó*: a → *lát* ige származéka.
☝ Elválasztása: *kö-zel-lá-tó.*

közép ◆◆◆◆◆ fn *–, közepet, közepe*
1. Valaminek a széleitől egyforma távolságra levő pontja. *A fonal közepére köt csomót. Állj a kör közepére!*
2. Valaminek a legbelső része. *Rothadt a krumpli közepe.*
3. ■ *A világ közepe*: a legfontosabb pontja. *Ez a világ közepe!* • Szólás: (gúnyos) *Azt hiszi, hogy ő a világ közepe*: beképzelt ember.
4. Folyamat, esemény kezdetétől és végétől hozzávetőleg egyenlő távolságra eső időszak. *Az óra közepén kezdte magyarázni az új anyagot a tanár. A nyár közepén veszi ki a szabadságát.*
✧ Szin: **1.** *középpont, legközepe, kellős közepe* **2.** *belseje* **4.** *félidő, valaminek a dereka*
✧ Ell: **1.** *szél, szegély, perem*
✧ Etim: Ősi, valószínűleg ugor kori szó.
☝ Jelzőként mindig egybeírjuk a jelzett szóval: *középtávú* (de: *rövid távú, hosszú távú*).

középérték ◆ fn
(Matematikában:) Az adott számok legkisebbike és legnagyobbika közötti, középen levő számérték. *Számold ki a számsor középértékét!*
✧ Szin: *átlag, átlagérték, középarányos*
✧ Ell: *szélső érték*
✧ Etim: Összetétel: → *közép* + → *érték*.

közepes ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. Két határérték között kb. középen levő. *Közepes sebességgel haladtunk az autópályán.*
2. Nem a legjobb, de nem is rossz. *Nincs pénze drága magnóra, csak közepes minőségűre. Közepesek a képességei.*
3. Az ötfokú minősítési rendszerben a középső számú osztályzattal értékelt. *A közepes osztályzat és bizonyítvány szerinte nem is olyan rossz.* (Főnévi használatban:) *Közepest kapott matematikából.*
✧ Szin: **1.** *átlagos* **2.** *átlagos, közönséges, szokványos* **3.** (Fv, Va, Dv, Mv, Őv is) *hármas,* (Fv, Dv, Mv) *jó*
✧ Táj: **1.** *közepettes*
✧ Etim: A → *közép* főnév származéka.

középfok ◆◆ fn
1. Az alapfokban kifejezett tulajdonság nagyobb vagy kisebb mértékét jelölő nyelvtani alak. *A melléknév középfokát két b-vel jelöljük.*
2. Tudásnak, készségnek közepes mértéke, foka. *Középfokon beszél angolul.* ■ *Középfokot szerez valamely nyelvből*: középfokú nyelvvizsgát tesz. *Tavaly szerzett középfokot németből.*
✧ Szin: **1.** (idegen) *comparativus*
✧ Etim: Összetétel: → *közép* + → *fok*[2].
☝ A *comparativus* szónak a kiejtés szerinti, magyar helyesírású alakja: *komparatívusz*.

középfokú ◆◆◆ mn *~ak, ~t, –*
A hármas fokozati rendszerben a középső fokon álló. *A középfokú oktatásban a gimnáziumok mellett fontosak a szakképző iskolák is. Középfokú nyelvvizsgája van angolból.* (Nyelvtanban:) *A jó középfokú alakja a jobb.*
✧ Etim: A → *középfok* főnév származéka.

középiskola ◆◆◆◆ fn
Gimnázium vagy középfokú szakiskola. *Az általános iskola után középiskolába járnak a tanulók. Csak a középiskola elvégzése után lehet egyetemre, főiskolára jelentkezni.*
✧ Szin: (régi) *líceum,* (bizalmas) *gimi, szakközép*
✧ Etim: Összetétel: → *közép* + → *iskola*.
✧ Ö: szak + középiskola

középkor ◆◆◆◆◆ fn
1. Az európai társadalom fejlődésének az V–XV. század közé eső szakasza. *A középkor csodálatos építészetét szereti.*
2. (rosszalló) Elmaradottság, szellemi sötétség. *Abban az országban még középkor van.*
3. A Föld történetének az ókor és az újkor közötti szakasza. *A középkorban óriás hüllők éltek a Földön.*
✧ Szin: **3.** (idegen) *mezozoikum*
✧ Etim: Összetétel: → *közép* + → *kor*.

középosztály ◆◆◆ fn
A komoly vagyonnal rendelkezők és a szegények között elhelyezkedő társadalmi réteg. *A barátaim szülei a középosztályba tartoznak, értelmiségiek, tisztviselők és kisvállalkozók.*
✧ Szin: *polgárság, középréteg*
✧ Etim: Összetétel: → *közép* + → *osztály*.

középpont ◆◆◆◆◆ fn
1. Olyan mértani pont, amelyből nézve valamely alakzat szimmetrikus volta megállapítható. *A gömb középpontja egyenlő távolságra van felületének minden pontjától.*
2. Területnek nagyjából a közepe. *A város középpontja tőlünk 2 km-re van.*

3. *Valaminek a középpontja*: **a)** irányító szerepű személy. *Ő a társaság középpontja.* **b)** az, akire, amire a cselekvés irányul. *Az érdeklődés középpontjába került. Az események középpontjában most ő áll.*
✧ Szin: **2.** *központ,* (idegen) *centrum*
✧ Ell: **2.** (választékos) *perem,* (idegen) *periféria*
✧ Etim: Összetétel: → *közép* + → *pont*.

középső ◆◆◆◆ mn ~*k* vagy ~*ek, ~t,* –
1. A két szélső között levő. *Csak a középső ajtót nyitották ki. A középső süteményt választotta a tálról.*
2. Korra nézve a fiatalabb és az idősebb között levő. *A középső testvér magántanuló.*
✧ Szin: **1.** *közbülső, közbenső*
✧ Táj: **2.** *középszerű*
✧ Ell: **1.** *szélső*
✧ Etim: A → *közép* főnév származéka.

középszer ◆◆◆ fn (régi)
1. ■ *Arany középszer*: mérsékelt, józan középút. *Az arany középszert képviseli.*
2. Igénytelenség, átlagosság. *Az emberek többsége az unalmas középszer képviselője.*
✧ Szin: **1.** *(arany) középút* **2.** *középszerűség*
✧ Ell: *szélsőség*
✧ Etim: Összetétel: → *közép* + → *szer*.

középszerű ◆◆◆ mn ~*ek, ~t, ~en*
1. (ritka) Közepes méretű, mértékű, értékű. *Idén középszerű termést takarítottak be. Mostanában az üzletekben nem csak középszerű minőségű áru vásárolható.*
2. (rosszalló) Nem különösebben tehetséges, nem túl jó képességű. *Ebben az iskolában sok a középszerű tanuló.*
✧ Szin: *átlagos, szokványos, közepes*
✧ Ell: *kiemelkedő, kiváló*
✧ Etim: Összetétel; → *közép* + *szerű*: a → *szer* főnév származéka.

középút ◆◆◆ fn
■ *Arany középút*: szélsőségektől mentes cselekvés. *Megfontolt ember, az arany középutat keresi, mindig mérsékelt álláspontot van.*
✧ Szin: (régi) *(arany) középszer*
✧ Ell: *szélsőség*
✧ Etim: Összetétel: → *közép* + → *út*.

közérdekű ◆◆◆◆ mn ~*ek, ~t,* –
A közösség egészét érintő, érdeklő, illetve szolgáló. *Közérdekű közleményt tettek a hirdetőtáblára. Közérdekű munkát végez nagy lelkesedéssel.*
✧ Szin: *közös érdekű*
✧ Ell: *magánérdekű*
✧ Etim: A *közérdek* összetétel (→ *köz*^{2} + → *érdek*) származéka.

közért ◆◆◆◆ fn ~*ek, ~et, ~je* (bizalmas)
Élelmiszerbolt. *Ma csak kenyeret és tejet veszek a közértben.*
✧ Szin: (kissé régi) *kereskedés, fűszerüzlet, fűszer-csemege*
✧ Etim: A Községi Élelmiszer-Kereskedelmi Rt. nevéből keletkezett mozaikszó.
☝ Elválasztása: *kö-zért.*

közérthető ◆◆◆ mn ~*k* vagy ~*ek, ~t, ~n* vagy ~*en*
Mindenki számára érthető. *Közérthetően magyarázd el a szabályt, hogy a gyengébb tanulók is megértsék.*
✧ Szin: *felfogható, világos*
✧ Ell: *érthetetlen, homályos, zavaros*
✧ Etim: Összetétel; → *köz*^{2} + *érthető*: az → *ért* ige származéka.

közérzet ◆◆◆◆ fn –, ~*et, ~e*
A tudatnak főképpen az egészségi állapotból származó, a kedélyre is kiható állapota. *Jó a közérzetem, általában véve jól érzem magam.*
✧ Szin: (választékos) *hogylét*
✧ Etim: Német mintára keletkezett nyelvújítás kori összetétel: → *köz*^{2} + → *érzet*.

kőzet ◆◆◆◆ fn ~*ek, ~et, ~e*
A Föld szilárd kérgét alkotó, ásványokból álló természeti képződmény. *Kőzeteket gyűjt, ez a hobbija. Sokféle kőzetnek tudja a nevét.*
✧ Szin: *kő, kavics*
✧ Etim: A → *kő* főnév nyelvújítás kori származéka.

közgazdaság ◆◆ fn
1. Az ország gazdasági élete, gazdálkodása. *Az európai országok közgazdaságát tanulmányozza.*
2. A gazdasági élet jelenségeivel és törvényszerűségeivel foglalkozó tudományág. *Közgazdasággal foglalkozik, azaz a gazdálkodás magas szintű szervezésével, irányításával.*

✧ Szin: **1.** *makrogazdaság, nemzetgazdaság* **2.** *közgazdaságtan, közgazdaság-tudomány* (idegen) *ökonómia,* (Fv, Va, Ka, Dv bizalmas) *ekonómia*
✧ Etim: Német mintára keletkezett nyelvújítás kori összetétel: → *köz*[2] + → *gazdaság*.

közgazdász ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. Közgazdasággal foglalkozó szakember. *Két közgazdász végezte a felmérést.*
2. (bizalmas) Közgazdaságtant tanuló egyetemista. *A bátyja másodéves közgazdász.*
✧ Szin: *közgazda, nemzetgazdász,* (idegen) *ökonómus,* (Fv, Ka bizalmas) *ekonómus, ekonóm,* (Mv; Va, Ka bizalmas) *ekonomista,* (Őv bizalmas) *ökonóm*
✧ Etim: Összetétel; → *köz*[2] + *gazdász*: a → *gazda* főnév származéka.

közhasznú ◆◆◆◆ mn *~ak, ~t, ~an*
1. Mindenki számára hasznos. *A Spektrum Tv közhasznú ismereteket közöl.*
2. A közösség hasznára végzett, közérdeket szolgáló. *Egész életében közhasznú munkát végzett.*
✧ Szin: **2.** *közérdekű, társadalmi*
✧ Etim: Összetétel; → *köz*[2] + *használ*: a → *haszon* főnév származéka.

közhely ◆◆◆◆ fn
Semmi újat nem mondó, elcsépelt kifejezés. *Előadása tele volt közhelyekkel, ezért unalmas volt.*
✧ Szin: *szólam, sablon,* (idegen) *frázis, klisé,* (választékos) *szóvirág,* (választékos, idegen) *bombaszt*
✧ Etim: Német mintára keletkezett nyelvújítás kori összetétel: → *köz*[2] + → *hely*.

közigazgatás ◆◆◆◆ fn –, *~t, ~a*
Állami feladatokat végrehajtó, szervező, igazgató tevékenység. *Ma már sok nő dolgozik a közigazgatásban.*
✧ Szin: *államigazgatás*
✧ Etim: Összetétel; → *köz*[2] + *igazgatás*: az → *igazgat* ige származéka.

közjáték ◆◆◆ fn
1. Komoly tárgyú színdarab felvonásai között előadott rövid, rendszerint vidám jelenet. *Az egész előadásban a közjáték tetszett neki a legjobban.*
2. Zenés színpadi mű két jelenete közé iktatott átvezető zene. *Puccini híres közjátéka a Pillangókisasszonyban a zümmögőkórus.*
3. (választékos) Váratlan, zavaró esemény. *A munkát egy kis közjáték után folytattuk.*
✧ Szin: **2.** (idegen) *intermezzo* **3.** *kitérő,* (idegen) *epizód, intermezzo*
✧ Etim: Összetétel: → *köz*[1] + → *játék*.

közjegyző ◆◆◆◆ fn
Bíróság mellett működő jogász. *A közjegyző végrendeletet, okiratot készít, hagyatéki eljárást vezet. Az aláírás hitelességét közjegyzővel kell igazoltatni.*
✧ Szin: (régi, idegen) *nótárius,* (Mv, Őv, Er; Fv bizalmas) *notár*
✧ Táj: *közzedző, nótáros*
✧ Etim: Összetétel: → *köz*[2] + → *jegyző*.

közkeletű ◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~en*
Általánosan ismert, elterjedt, gyakori. *Cikkeiben közkeletű példákat és idézeteket használ.*
✧ Szin: *bevett, elfogadott, közismert, szokásos,* (választékos) *kurrens*
✧ Ell: *ismeretlen, ritka, szokatlan*
✧ Etim: Összetétel; → *köz*[2] + *keletű*: a → *kelet*[3] főnév származéka.

közlegény ◆◆◆ fn
Rendfokozat nélküli katona. *Közlegényként szerelt le a katonaságtól.*
✧ Szin: *közkatona, harcos, honvéd,* (régi) *közvitéz,* (bizalmas) *baka, kiskatona*
✧ Táj: *boka*
✧ Ell: *tiszt*
✧ Etim: Összetétel: → *köz*[2] + → *legény*.
☝ Köznyelvi, nem hivatalos szó. A közlegény hivatalos megnevezése és megszólítása ma: *katona*, korábban: *honvéd*. Ezek a *közlegény*-nyel szemben katonanőkre is vonatkozhatnak.

közlekedés ◆◆◆◆◆ fn –, *~t, ~e*
Személyek közúti és vasúti szállítása. *Budapest és Győr között jó a közlekedés. Zavartalan a városban a közlekedés. Már az óvodában tanultuk a közlekedés szabályait.*
✧ Szin: *forgalom,* (Er) *csirkuláció*
✧ Etim: A → *közlekedik* ige származéka.
✧ Ö: tömeg + közlekedés

közleked|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Helyet változtat, járművön vagy gyalogosan utazik. *Autón ritkán, inkább kerékpáron közlekedik. Lábtörés miatt nehezen közlekedik.*
2. A közúti forgalomban részt vesz. *Óvatosan közlekedj!*
3. (Jármű) menetrendszerűen jár. *A hídon villamos közlekedik. Sűrűn közlekednek a buszok.*
✧ Szin: **1.** *megy, jár* **3.** *megy,* (Er bizalmas) *csirkulál*

✧ Etim: A → *közöl* ige nyelvújítás kori származéka.

közlekedőedény ◆ fn

(Fizikában:) Egymással alul csővel összekötött részekből álló edények sora. *A közlekedőedény különböző alakú és keresztmetszetű részeiben ugyanolyan magasan áll a folyadék.*

✧ Etim: Összetétel; *közlekedő*: a → *közlekedik* ige származéka + → *edény*.

közlékeny ◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

Olyan (személy), aki szívesen beszél magáról, saját dolgairól. *Közlékeny ember a barátod, megosztotta velünk problémáit.*

✧ Szin: *barátságos, nyílt, nyitott, beszédes*

✧ Ell: *tartózkodó, zárkózott, szófukar*

✧ Etim: A → *közöl* ige nyelvújítás kori származéka.

közlemény ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Tájékoztató, összefoglaló jelentés, cikk. *A tanácskozás végén a tárgyaló felek közleményt adnak ki. Megjelent az újságban egy közlemény az árváltozásokról.*

2. Tanulmány, cikk. *Kutatásairól közleményekben számol be a tudományos folyóiratokban.*

✧ Szin: **1.** *nyilatkozat, tudósítás,* (hivatalos, idegen) *kommüniké* **2.** *dolgozat,* (idegen) *publikáció*

✧ Etim: A → *közöl* ige nyelvújítás kori származéka.

közlés ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Az a tény, hogy valamit közölnek. *Meglepő volt a hír közlése.*

2. Szövegnek újságban, folyóiratban való közzététele, megjelentetése. *Ez a vers nem alkalmas közlésre.*

3. Értesítés, közlemény. *Örömmel fogadták a közlést. A beszámoló a minisztérium közlése alapján készült.*

✧ Szin: **1.** *bejelentés, nyilvánosságra hozatal* **2.** (idegen) *publikálás*

✧ Ell: **1.** *leplezés, elhallgatás*

✧ Etim: A → *közöl* ige származéka.

közlöny ◆◆◆◆ fn *~ök, ~t, ~e*

Különböző rendszerességgel megjelenő, közérdekű információkat tartalmazó lap, folyóirat. *A rendeletek, törvények szövege hivatalos közlönyben jelenik meg, ilyen például a Magyar Közlöny.*

✧ Szin: *értesítő*

✧ Etim: A → *közöl* ige nyelvújítás kori származéka.

közmondás ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

Tapasztalatbeli igazságot, életbölcsességet kifejező szólásmondás. *Gyakran idézi a régi közmondást: Aki másnak vermet ás, maga esik bele.*

✧ Szin: *példabeszéd*

✧ Táj: *közpéldabeszéd*

✧ Etim: Összetétel; → *köz*[2] + *mondás*: a → *mond* ige származéka.

közmunka ◆◆◆ fn

1. Az önkormányzat vagy az állam irányításával szervezett fizetett munka. *A munkanélküliek a közmunkákban kaphatnak alkalmi feladatokat, például télen a hóeltakarításban.*

2. A helyi közigazgatás vagy a lakosság által szervezett ingyenes közérdekű munka. *Közmunkában gyűjtötték a diákok a parlagfüvet.*

3. Kényszermunka. *A foglyokat közmunkára szállították ki.*

4. (régi) Egyházi vagy világi földbirtokos által meghatározott jobbágymunka. *A földesúr a termény- és pénzadó mellett közmunkákra rendelte ki a jobbágyait.*

✧ Szin: **1.** *közberuházás* **2.** *közösségi munka, társadalmi munka* **3.** *munkaszolgálat* **4.** (régi) *robot, úrdolga*

✧ Táj: **2.** *kaláka* **3., 4.** *robota, raboda*

✧ Etim: Összetétel: → *köz*[2] + → *munka*.

közmű ◆◆◆◆ fn

A lakosság kényelmét és egészségügyét szolgáló, közületi tulajdonban lévő műszaki létesítmény. *A községet akkor nyilvánítják várossá, ha rendelkezik a legfontosabb közművekkel: rendezett utakkal, víz- és gázvezetékkel, közvilágítással, csatornahálózattal.*

✧ Etim: Összetétel: → *köz*[2] + → *mű*.

köznapi ◆◆◆◆ mn *~ak, ~t, ~an* (választékos)

1. Hétköznap végzett, akkor szokásos. *Köznapi foglalatosságot végez, rendbeteszi a háztartást.*

2. Átlagos, megszokott. *Köznapi tevékenysége a testedzés.*

✧ Szin: **1.** *hétköznapi, mindennapi* **2.** *közönséges, szokványos, mindennapos*

✧ Táj: **1.** *hétköznaplós*

✧ Ell: **1.** *vasárnapi, hétvégi, alkalmi, ünnepi* **2.** *különleges, ritka, kivételes*

✧ Etim: Összetétel: → *köz*[2] ‘általános, megszokott’ + → *napi*.

köznemes ◆◆ fn

Középbirtokos nemesember. *Vidékükön a XIX. század elején sok köznemes élt.*

✧ Szin: *bocskoros nemes*

✧ Ell: *főnemes,* (idegen) *arisztokrata*

✧ Etim: Összetétel: → *köz*[2] + → *nemes*.

köznép ◆◆◆ fn

1. (régi) A kiváltságok nélküli, dolgozó népréteg. *A köznépet újabb adókkal terhelték meg a háborúk idején.*

2. (bizalmas) Az egyszerű emberek, kisemberek tömege. *A köznép még nem vett észre semmit a készülő változásokból, a politikusok megtévesztették őket.*

✧ Szin: **1.** (idegen) *plebs,* (régi) *alrend* **2.** (idegen) *plebs*

✧ Ell: **1.** *nemesség, főnemesség,* (idegen) *arisztokrácia*

✧ Etim: Összetétel: → *köz*[2] + → *nép*.

köznév ◆◆◆ fn

(Nyelvtanban:) Tárgyak, dolgok, élőlények nem egyedi neve. *A szövegben sokkal több a köznév, mint a tulajdonnév.*

✧ Szin: *közös főnév, közszó*

✧ Ell: *tulajdonnév*

✧ Etim: Összetétel: → *köz*[2] + → *név*.

köznyelv ◆◆◆ fn

A nemzeti nyelv egységes, mindenki által érthető, beszélt nyelvi változata. *Az iskolában mindenkinek el kell sajátítania a művelt köznyelvet.*

✧ Szin: (idegen) *standard, sztenderd*

✧ Etim: Összetétel: → *köz* + → *nyelv*.

☝ A *standard* szinonima kiejtésében váltakozik a [standard] és a [sztenderd] forma. Újabban inkább [standard]-nak ejtjük, az angolos ejtésformát pedig egyre gyakrabban magyar helyesírással jelezzük: *sztenderd.*

közöl ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. *Közöl valakivel valamit*: tudtára ad, tudomására hoz valakinek valamit. *Hivatalosan közölték vele a hírt. Szóban és írásban is közölte velük az igazgató, hogy nem tart igényt a munkájukra.*

2. Kinyomtat, közzétesz valamit. *Közölték a cikket az újságban.*

✧ Szin: **1.** *mond, megmond, tudat, elmond, jelent, hírül* vagy *értésére ad valakinek valamit; értesít valakit valamiről; nyilvánosságra hoz valamit* **2.** *megjelentet,* (választékos) *közrebocsát, közread,* (bizalmas) *leközöl, lehoz*

✧ Etim: A → *köz*[1-2] főnév származéka.

☝ Rövid tőváltozata használatos ezekben az alakokban: *közlök, közlünk; közlöm, közlöd, közli, közlitek, közlik; közlő;* valamint egyéb származékokban: *közlés, közlemény, közlékeny* stb.

közömbös ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

1. Valami iránt érdeklődést nem mutató. *Közömbös a festészet iránt.*

2. Valaki számára érdektelen. *Közömbös számára a történet.*

3. Semleges kémhatású. *Közömbös vegyület jött létre.*

✧ Szin: **1.** *közönyös, érzéketlen, nemtörődöm, egykedvű* **2.** *nem érdekes*

✧ Ell: **1.** *érdeklődő, élénk* **2.** *érdekes* **3.** *lúgos, savas*

✧ Etim: A régi nyelvi *közömb* ‘közömbös dolog; közöny’ főnév származéka. A *közömb* a → *köz* főnév nyelvújítás kori származéka.

közönség ◆◆◆◆◆ fn –, *~et, ~e*

1. Embereknek valamely szempontból összetartozó csoportja, rendszerint nézőként vagy hallgatóságként. *Az előadás közönsége nagyon hozzáértő volt. A színházi közönség vastapssal jutalmazta a színészek kitűnő játékát.*

2. (Megszólításban:) *Tisztelt ünneplő közönség! Tisztelt gyászoló közönség!*

✧ Szin: **1.** *nézőközönség, nézősereg, hallgatóság,* (idegen) *publikum* **2.** *jelenlevők*

✧ Etim: A → *köz*[2] főnévből képzett régi nyelvi *közön* ‘közös, megszokott, általános’ határozószó származéka.

közönséges ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

1. Általánosan elterjedt, ismert, megszokott. *Az Alföldön közönséges az akácfa. Közönséges eszközökkel dolgozott. Közönséges levél volt, nem ajánlott.*

2. Szokványos, nem különleges. *A ruha közönséges anyagból készült. Mit nézel ezen a közönséges kutyán?*

3. (rosszalló) Durva, faragatlan. *Közönséges emberek vették körül, akik útszéli, durva, közönséges hangon beszéltek vele. Ne légy ilyen közönséges!*

✧ Szin: **1.** *mindennapi, gyakori, általános, átlagos, köznapi,* (bizalmas) *sima* **2.** *egyszerű, mindennapos, átlagos, megszokott* **3.** *goromba, alpári, bárdolatlan,* (idegen) *primitív, ordináré* vagy *ordenáré, vulgáris,* (népi) *böszme,* (bizalmas) *bunkó*

✧ Ell: **1., 2.** *szokatlan, különleges* **3.** *jólnevelt, kulturált, illedelmes*

✧ Etim: A → *közönség* főnév származéka.

☝ Az *ordináré* szinonimának van *ordenára* változata is, ez kissé népies és erősebben rosszalló.

közönségszolgálat ◆ fn

Szervezet, intézmény ügyfeleket tájékoztató csoportja, irodája. *A nyelvművelő közönségszolgálat telefonon és levélben válaszol a nyelvhelyességi kérdésekre. Panaszával forduljon a közönségszolgálathoz!*

✧ Etim: Összetétel: → *közönség* + → *szolgálat*.

közöny ◆◆◆◆ fn –, *~t, ~e*

Fásultság, közömbösség. *Közönnyel fogadta a hírt, egyáltalán nem izgatta fel magát.*

✧ Szin: *közönyösség, érdektelenség, egykedvűség, nemtörődömség,* (választékos) *eltompultság, részvétlenség*

✧ Ell: *lelkesedés, rajongás,* (választékos, idegen) *eksztázis*
✧ Etim: Nyelvújítás kori elvonás a → *közönség* főnévből, illetve a → *közönséges* melléknévből.

közönyös ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

Közönyt tanúsító, egykedvű. *Olyan közönyösen válaszolt, mintha nem a jövőjéről lett volna szó.*
✧ Szin: *fásult, szenvtelen, érdektelen, közömbös*
✧ Ell: *együttérző; lelkes, érdeklődő*
✧ Etim: A → *közöny* főnév származéka.

közös ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

1. Több személytől egyidejűleg használt. *Közös a kert, minden lakó használja. Közös szobában alszanak.*
2. Többek tulajdonában levő. *Közös lakása van a férjével.* ■ *Közös szerzemény*: együtt szerzett, birtokolt. *Első közös szerzeményük az autó.*
3. Együtt végzett. *Élvezi a közös munkát. Közösen vállalják a felelősséget.*
4. Több személlyel ugyanolyan viszonyban levő (személy). *Mártonnal van egy közös ismerősünk.*
5. (bizalmas) (Főnévi használatban:) Közös tulajdon, például pénz, föld stb. *A közösből vették a házat. Kiveszi a földjét a közösből.*
✧ Szin: **3.** *csoportos, társas* **5.** *köztulajdon*
✧ Ell: **1.** *saját* **2.** *személyes, saját, egyéni* **3.** *egyedüli, magányos* **4.** *saját, külön* **5.** *magántulajdon*
✧ Etim: A → *köz* ‘valakivel való kapcsolat, viszony; közös, együttes’ főnév származéka.

közösköd|ik ◆◆ ige *~ni* (bizalmas)

Valakivel közösen használ valamit. *A társbérlők egy kis konyhán közösködnek. Nem közösködöm veled!*
✧ Szin: *osztozkodik, megosztozik*
✧ Etim: A → *közös* melléknév származéka.

közösség ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Emberek csoportja, együttese. *Beleilleszkedett a közösségbe. Baráti közösséget alkottak.*
2. (Tágabb értelemben:) Nép, társadalom. *A közösség érdekeire hivatkozva rendszeresen megsértették az egyes polgár emberi jogait.*
3. Kapcsolat, viszony. *Megtagad vele minden közösséget. Nem vállalja vele a közösséget.*
4. Valaminek a közös volta, együttes birtoklása. *Összekapcsolta őket a zsákmány közössége.*
5. (választékos) Valaminek az azonossága. *A cél közössége fűzi őket össze.*
✧ Szin: **1.** *csapat, gyülekezet, társaság, kollektíva,* (Er, Mv bizalmas) *kolektiv,* (Fv, Va, Dv bizalmas) *kolektív,* (Mv, Őv bizalmas) *kollektív* **2.** *nemzet* **5.** *egyezés*
✧ Ell: **1., 2.** *egyén*
✧ Etim: A → *közös* melléknév származéka.
✧ Ö: munka + közösség

között ◆◆◆◆◆ nu **közt**

1. Több személy, dolog által határolt helyen. *A szülei között középen ül. Autópálya épül Győr és Bécs között. A hajó a bóják között halad.* ● Szólás: *A keze* vagy *kezei, a karma* vagy *karmai között van*: hatalmában, birtokában van.
2. Valamiknek a csoportjában, tömegében. *Az őz eltűnt a fák között. Barátok közt tölti az ünnepet.*
3. A jelzett időpontok által határolt időben. *Egy és két óra között érkezik. Karácsony és szilveszter között szabadságon leszek.*
4. Valamely tevékenység, állapot közben. *Sok elfoglaltsága közt verseket is ír. Nagy nevetések között mesélt.* ■ *Könnyek között*: sírva. *Könnyek között mesélte, hogy ellopták a pénztárcáját.*
5. Két ellentétes állapothoz egyaránt közel. *Élet és halál közt lebeg.*
6. Valakik, valamik viszonyában. *Vita van a testvérek között.* ■ *Egymás között*: magunkban, négyszemközt. *Egymás között szólva: nem kedvelem ezt az embert.*
7. Valakiknek, valamiknek egyaránt adva, juttatva. *Szétosztja vagyonát a gyerekei között.*
8. (Választást jelentő igék mellett:) Közül. *Öt szín között lehet választani.*
✧ Szin: **4.** *közepette, közt* **5–7.** *közt*
✧ Táj: **1.** *közbül, köziből, közil* **2–8.** *köziből, közil*
✧ Etim: A → *köz*[1] főnév megszilárdult ragos alakulata.
☝ A *között* és a *közt* egyforma jelentésű és gyakoriságú alakváltozatok. A szöveg jó hangzása és az egyéni ízlés szerint választhatunk közülük. Választékos szövegbe is illik mind a kettő, bár ott valamivel szokásosabb a *között*, a sietős beszédben pedig gyakrabban fordul elő a *közt*. – Csak a *közt* forma használatos ezekben az összetételekben: *négyszemközt, ötszemközt*.

közötte ◆ személyragos hsz

Valamik, valakik között. *Közötte és közöttem jó a viszony. Közöttünk nincs áruló. Közöttetek mindig jól érzem magam.*
✧ Szin: *közte*
✧ Etim: A → *között* névutó birtokos személyjeles alakja.
☝ Ragozási sora: *közöttem, közötted, közötte, közöttünk, közöttetek, közöttük.* Az egyes számú alakok ritkán, főleg szembeállításban használatosak: Ez a különbség *közötted* és *közöttem.*

központ ◆◆◆◆◆ fn

1. Valamely területnek a közepe, középső része. *A főváros központja a belváros.*
2. Kisebb egységekből álló szervezet működését irányító felsőbb szerv. *Ebben a székházban van a biztosító központja.*

3. Az a hely, ahol valamely tevékenység összpontosul. *Miskolc volt a magyar nehézipar egyik központja, mert sok nehézipari üzem működött itt.*
4. *Elektromos központ*: villamos erőmű középpontja. *Az elektromos központban szabályozzák a hálózat működését.*
5. Telefonközpont. *A központ nem ad vonalat.*
6. Agyközpont. *A látási központban válnak érzetté a szemmel felfogott ingerek.*
✧ Szin: **1.** *belváros,* (idegen) *centrum* **2.** *középpont, mag,* (idegen) *centrum* **3.** (idegen) *centrum* **4.** (idegen) *centrálé*
✧ Ell: **1.** *külváros, külterület, peremkerület* **3.** (idegen) *periféria*
✧ Etim: Nyelvújítás kori szóösszevonással keletkezett a → *középpont* összetételből.

közpréda ◆ fn (rosszalló)
Olyan dolog, tárgy, amivel mindenki azt tehet, amit akar. *Az utcán álló karambolos autót egyesek közprédának tekintették.*
✧ Etim: Összetétel: → *köz*² + → *préda.*

közread ◆◆◆ ige ~*ni* (választékos)
(Írásművet) nyomtatásban megjelentet, kiad. *Közreadták az író levelezését.*
✧ Szin: *közöl, közzétesz, nyilvánosságra hoz,* (régi) *közrebocsát,* (idegen) *publikál*
✧ Etim: Igekötős ige; *közre*: a → *köz*² főnév megszilárdult ragos alakulata + → *ad*.

közrejátsz|ik ◆◆◆ ige ~*ani*
Része van valaminek a megtörténtében. *Betegsége is közrejátszott abban, hogy rosszul felelt.*
✧ Szin: *hozzájárul valamihez; belejátszik valamibe*
✧ Etim: Igekötős ige; *közre*: a → *köz*² főnév megszilárdult ragos alakulata + → *játszik*.

közreműköd|ik ◆◆◆◆ ige ~*ni*
1. Részt vállal, tevékenyen részt vesz valamiben. *Minden diák közreműködik az iskolaudvar rendezésében.*
2. Másokkal együtt szerepel valamiben. *A műsorban több híres művész is közreműködött.*
✧ Szin: **1.** *segít, segédkezik; hozzájárul valamihez; elősegít valamit;* (idegen) *asszisztál valamihez; kooperál valakivel* **2.** *fellép*
✧ Etim: Igekötős ige; *közre*: a → *köz*² főnév megszilárdult ragos alakulata + → *működik*.

közrend ◆◆◆ fn
Az országnak törvényekkel szabályozott rendje. *Az állam fenntartja a közrendet.*
✧ Etim: Összetétel: → *köz*² + → *rend*.

község ◆◆◆◆◆ fn ~*ek,* ~*et,* ~*e*
1. Önkormányzattal rendelkező kisebb település. *Tolna megye legkisebb községe Várong.*
2. (Va, Őv bizalmas) Falu vagy város irányító hivatala. *Megyek a községbe, hogy bejelentsem a fiam születését.*
3. (Va) Több településből álló közigazgatási egység. *Kanizsa község településein megemlékeztek az áldozatokról.*
4. (régi, választékos) Közösség, nép. *Mindig a község érdekében tevékenykedett.*
✧ Szin: **1.** *falu* **2.** *polgármesteri hivatal,* (kissé régi) *tanács* **3.** *társadalom*
✧ Táj: *községecske, kössicske*
✧ Etim: A → *köz*² ‘közös’ főnév származéka.
✧ Ö: egyház + község
☝ Kiejtése: [kösség]. Elválasztása: *köz-ség.*

közszájon ◆ határozóragos fn
(Csak ebben a szókapcsolatban:) ■ *Közszájon forog*: széles körben beszélnek róla, szóbeszéd tárgya. *Hetek óta közszájon forog a hamisítás ügye.*
✧ Etim: Összetétel; → *köz*² + *szájon*: a → *száj* főnév ragozott alakja.
☝ Hosszú *sz*-szel ejtjük: [kösszájon]. Elválasztása: *köz-szá-jon.*

közszellem ◆◆ fn (választékos)
A közösség gondolkodás- és szemléletmódja, hangulata. *Az iskolában jó a közszellem. Szerintük megromlott a közszellem, már nem olyan erkölcsösek az emberek, mint régen.*
✧ Szin: *légkör, közgondolkodás*
✧ Etim: Nyelvújítás kori összetétel: → *köz*² + → *szellem*.
☝ Hosszú *sz*-szel ejtjük: [kösszellem]. Elválasztása: *köz-szel-lem.*

közszó ◆◆ fn *közszók* vagy *közszavak, közszót, közszava*
(Nyelvtanban:) Köznév. *Néha a közszókat is nagy kezdőbetűvel írják.*
✧ Szin: *köznév, közös főnév*
✧ Ell: *tulajdonnév*
✧ Etim: Összetétel: → *köz*² + → *szó*.
☝ Hosszú *sz*-szel ejtjük: [kösszó]. Elválasztása: *köz-szó.*

közszolgálati ◆◆◆ mn ~*ak,* ~*t,* –
Állami alkalmazásban végzett közéleti tevékenységgel kapcsolatos, illetve annak feladatát betöltő. *Már harminc éve közszolgálati alkalmazott. A közszolgálati rádió és televízió feladata az elfogulatlan tájékoztatás, a magánadók szabadsága nagyobb.*
✧ Etim: Összetétel; → *köz*² + *szolgálati*: a → *szolgálat* főnév származéka.

közt ◆◆◆◆◆ nu
Között.

✧ Etim: A → *között* névutóból keletkezett.
✧ Ö: négy + szem + közt, szem + közt
☝ A *közt* és a *között* szó használatára l. a *között* szócikket.

köztársaság ◆◆◆◆◆ fn
Az az államforma, amelyben az államfőt, illetve a legfelsőbb államhatalmi szervet meghatározott időre választják. *Magyarország államformája köztársaság. Kikiáltották a köztársaságot.*
✧ Szin: (régi, idegen) *respublika*
✧ Ell: *királyság*
✧ Etim: Összetétel: → *köz*[2] + → *társaság*.
✧ Ö: tanács + köztársaság

közte ◆ személyragos hsz
Közötte. *Közted és közte nincs nagy korkülönbség.*
✧ Etim: A → *közt* névutó birtokos személyjeles alakja.
☝ Ragozási sora: *köztem, közted, közte, köztünk, köztetek, köztük.* Az egyes számú alakok ritkán, főleg szembeállításban használatosak. Lásd még a *közötte* szócikket!

közteher ◆◆◆ fn
Az állampolgárokat terhelő kötelező szolgáltatások költségeinek összessége. *A polgárok adófizetés formájában járulnak hozzá a közterhek viseléséhez.*
✧ Szin: *adó, közadó, illeték*
✧ Etim: Összetétel: → *köz*[2] + → *teher*.

közterület ◆◆◆◆ fn
Közlekedésre bárki által használható, köztulajdonban levő terület. *A házunk előtti járda nem a miénk, hanem közterület.*
✧ Szin: *köztér*
✧ Ell: *magánterület*
✧ Etim: Összetétel: → *köz*[2] + → *terület*.

köztisztaság ◆◆ fn –, *~ot, ~a*
A közterületek, utcák, terek tisztasága. *A nagyobb városokban külön vállalatok gondoskodnak a köztisztaságról.*
✧ Etim: Összetétel; → *köz*[2] + *tisztaság*: a → *tiszta* melléknév származéka.

köztudat ◆◆◆◆ fn
A közösség általános tudása, ismerete valamiről. *Az agresszív természetű galamb szelíd állatként él a köztudatban.*
✧ Szin: *közfelfogás, köztudomás, közvélemény*
✧ Ell: *magánvélemény*
✧ Etim: Összetétel: → *köz*[2] + → *tudat*.

köztudomású ◆◆◆ mn *~ak, ~t, ~an*
Mindenki által ismert, általánosan tudott. *Köztudomású, hogy a gyerekek hatéves kortól iskolakötelesek.*
✧ Szin: *ismeretes, közismert, tudvalevő,* (idegen) *publikus*
✧ Ell: *titkos*
✧ Etim: Összetétel; → *köz*[2] + *tudomású*: a → *tudomás* főnév származéka.

közút ◆◆◆◆ fn
Közterületként használt közlekedési út. *Az áruszállítás részben vasúton, részben közutakon folyik. A közutakat bárki használhatja a közlekedési szabályok betartásával.*
✧ Szin: *országút, útvonal*
✧ Etim: Összetétel: → *köz*[2] + → *út*.
☝ Elválasztása: *köz-út.*

közügy ◆◆◆◆ fn
A társadalom egészét vagy igen sok embert érintő ügy. *Elvonultan él, nem foglalkozik a közügyekkel.*
✧ Szin: *államügy*
✧ Ell: *magánügy*
✧ Etim: Összetétel: → *köz*[2] + → *ügy*.
☝ Elválasztása: *köz-ügy.*

közül ◆◆◆◆◆ nu
1. Személyek, dolgok közötti helyről. *Leakasztotta a képet a két szerkény közül. Megmenekült a kismadár a héja karmai közül.*
2. Személyek, dolgok csoportjából. *Kitépte a gazt a virágok közül. Három közül választhatsz. Senki sem jelentkezett a fiúk közül.*
✧ Táj: *között, közült*
✧ Etim: A → *köz*[1] főnév megszilárdult ragos alakulata.

közül|e ◆ személyragos hsz
Valamik, valakik közül. *Válassz egyet közülük!*
✧ Szin: *köréből*
✧ Etim: A → *közül* névutó birtokos személyjeles alakja.

☝ Ragozási sora: *közülem, közüled, közüle, közülünk, közületek, közülük*. Az egyes számú alakok ritkán, szembeállításban használatosak: *Csak közüled vagy közüle választhatok.*

közület ◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

Hivatali vagy egyéb közérdekű tevékenységet folytató szerv. *A raktárból magánszemélyek nem vásárolhatnak, csak közületek.*

✧ Szin: *hivatal, intézmény, szervezet, vállalat, egyesület*

✧ Ell: *magánszemély*

✧ Etim: A → *köz*[1-2] főnév nyelvújítás kori származéka.

közvélemény ◆◆◆◆◆ fn –, *~t, ~e*

A közösség tagjainak (nyilvánosságra hozott) véleménye, felfogása, vélekedése valamilyen dologról. *A közvélemény ellene van a politikai élet eldurvulásának. A közvélemény egységes a születésszabályozás megítélésében. Enged a közvélemény nyomásának. Ebben az ügyben, más lehetőség híján, a közvéleményhez fordulunk.*

✧ Szin: *közfelfogás, közhangulat, köztudat,* (ritka) *közmeggyőződés, tömeghangulat,* (választékos) *közszellem,* (régi, választékos) *közakarat*

✧ Ell: *magánvélemény*

✧ Etim: Összetétel: → *köz*[2] + → *vélemény*.

közveszélyes ◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

A társadalomra, az emberekre nézve veszélyes. *A közveszélyes elmebetegek nem járkálhatnak szabadon, mert kárt tehetnek másokban. Közveszélyes bűnözőt tett ártalmatlanná a rendőrség.*

✧ Szin: (választékos) *veszedelmes*

✧ Ell: *szelíd, veszélytelen*

✧ Etim: Összetétel; → *köz*[2] + *veszélyes*: a → *veszély* főnév származéka.

közvetett ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

Nem közvetlenül megnyilvánuló, érvényesülő. *Közvetett formában közli a véleményét.* ■ *Közvetett szabadrúgás*: (labdarúgásban:) olyan szabadrúgás, amelyből nem szabad kapura lőni. *A bíró a kisebb szabálytalanságért közvetett szabadrúgást ítélt.* | *Közvetett bizonyítás*: a bűnösségnek bűnjelek alapján való bizonyítása. *A közvetett bizonyítás kudarcot vallott.*

✧ Szin: (idegen) *indirekt, implicit*

✧ Ell: *közvetlen*

✧ Etim: Nyelvújítás kori szórövidüléssel keletkezett a *közbevetett* ‘közvetett’ melléknévi igenévből (vö. → *közbevetőleg*).

közvetít ◆◆◆◆◆ ige *~eni*

1. Személyek közt kapcsolatot létrehozni segít. *Közvetít a vitatkozók között.* ■ *Házasságot közvetít*: összehozza a leendő házastársakat. | *Állást közvetít valakinek*: állást szerez, ajánl.

2. Továbbít, továbbad valamit. *Üzenetet közvetít a távoli rokonoknak.*

3. (Adóállomás műsort) ad. *Hangversenyt közvetít a rádió ma este.*

✧ Szin: **1.** *békít, egyeztet, közbenjár* **2.** *tolmácsol* **3.** *sugároz,* (bizalmas) *lead*

✧ Etim: Az önállóan nem adatolható *közvet* ‘elcsépelt, üres szólam, frázis’ főnév nyelvújítás kori származéka. A *közvet* elvonás a → *közvetlen* melléknévből.

közvetlen ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül*

1. Más személy, dolog, eszköz segítsége, közreműködése nélkül megnyilvánuló, érvényesülő. *Közvetlen tapasztalatot szerzett a nehéz munkáról.*

2. Átszállás nélküli. *A stadionhoz nincs közvetlen buszjárat, csak átszállással lehet odajutni.*

3. A legközelebbi. *Közvetlen célja most a diploma megszerzése. Közvetlen szomszédai tegnap elutaztak.* ■ *Közvetlenül valaki, valami mellett, mögött* stb.: úgy, hogy nincs közöttük senki, semmi. *Közvetlenül mögöttem állt a sorban. Közvetlenül ezután léptél be a szobába.*

4. Természetesen egyszerű, barátságos. *Közvetlen modora van. Közvetlen levelet írt.*

✧ Szin: **2.** *egyenes,* (idegen) *direkt* **4.** *fesztelen, meghitt, mesterkéletlen, őszinte, nyílt, szívélyes, bizalmas, bensőséges*

✧ Táj: *közvetetlen*

✧ Ell: **1., 2.** *közvetett,* (idegen) *indirekt* **4.** *tartózkodó, gátlásos*

✧ Etim: Szóösszevonással keletkezett a *közvetetlen* (*közbevetetlen*) melléknévből (vö. → *közbevetőleg*).

közvetve ◆◆◆◆ hsz

Valaki vagy valami közvetítésével, felhasználásával, segítségével. *Csak közvetve tud hatni rá.*

✧ Szin: *közvetett módon, kerülő úton*

✧ Ell: *egyenesen, közvetlenül*

✧ Etim: A nyelvújítás korában keletkezett a → *közvetett*, → *közvetlen* melléknevek mintájára a nem adatolható *közbevetve* határozói igenév alapján (vö. → *közbevetőleg*).

közzétesz ◆◆◆◆ ige *közzétenni*

(Nyomtatásban) nyilvánosságra hoz, kiad, kihirdet valamit. *Közzéteszik a rendeletet az ebtartás szabályáról. Közzétették a versenypályázat feltételeit. Hirdetést tesz közzé az újságban.*

✧ Szin: *kinyomtat, közread, leközöl,* (idegen) *publikál*

✧ Ell: *titokban tart*

✧ Etim: Összetétel; *közzé*: a → *köz*[2] főnév ragozott alakja + → *tesz*.

krajcár ◆ fn *~ok, ~t, ~ja* (régi)
Ezüst vagy réz váltópénz. *Magyarországon 1892-ben vertek utoljára krajcárt.* ● Szólás: *Nincs egy krajcárja sem*: egy fillérje sincs.
✧ Szin: (régi) *garas, peták,* (szleng) *vas,* (idegen) *grand*
✧ Táj: *garajcár, greicár, krajca, krajcárpénz*
✧ Etim: Német jövevényszó.

krákog ◆◆◆ ige *~ni*
Torkát köszörülve rekedtes hangot ad. *A sok dohányzástól miatt folyton krákog.*
✧ Szin: *harákol* ● *Reszeli a torkát. Torkát köszörüli.*
✧ Táj: *cikákol, kertyeg, kerreget, tikácsol*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű, a → *károg* ige tövével összefüggő szótő származéka.

krampusz ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. Virgáccsal járó, fekete ruhás, piros nyelvű, tréfás kedvű ördögalak. *A Mikulást krampuszok kísérik.*
2. ■ (gúnyos vagy tréfás)*Vén krampusz*: ijesztő, csúf ember. *Ijesztgeti a gyerekeket ez a vén krampusz.*
✧ Szin: **1.** *ördög, ördögfióka* **2.** *mumus, ördög*
✧ Etim: Német, közelebbről ausztriai német jövevényszó.

kráter ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
1. Tűzhányónak tölcsér alakú nyílása. *A tűzhányó kráteréből hamu, por és láva tör a felszínre.*
2. Gödör, tölcsér alakú mélyedés. *A becsapódott meteorit mély krátert vágott a földbe. A talajba becsapódott bomba széles krátert vájt.*
✧ Szin: **1.** *katlan, kürtő,* (régi) *döbör* **2.** (bombánál:) *bombatölcsér*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

krém ◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~je*
1. Sütemény töltésére való vagy hidegen magában is fogyasztható pép. *Élvezettel kanalazza a jégbe hűtött, málnaízű krémet. Darált sonkából és tejfölből kevert krémet ken a szendvicsre.*
2. Kenőcs. *Kétféle krémmel ápolja az arcbőrét. Krém nélkül nem lesz fényes a cipő. Több krémet nyomj a fogkefére!*

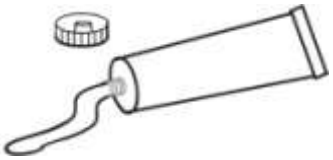

3. (választékos) Valamely közösség legelőkelőbb része. *Ők alkotják a társaság krémjét, mindenki őket követi a divatban.*
✧ Szin: **1.** *tortakrém* **2.** *balzsam, kence; cipőkrém; fogkrém;* (régi) *kenet;* (népi) *pomádé,* (Er, Fv, Dv, Mv; Va bizalmas) *paszta* **3.** (idegen) *elit*
✧ Táj: **2.** *kencefice, kencefence*
✧ Etim: Francia, végső soron latin eredetű nemzetközi szó.
✧ Ö: jég + krém

krémes ◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. Krémmel töltött, készített. *Krémes süteményt ettek uzsonnára.* | (Főnévi használatban:) Tejből, tojásból, lisztből főzött krémmel töltött, vékony leveles vajastészta. *Kedvenc cukrászsüteménye a krémes.*
2. Krémmel bekent. *Ne nyúlj a könyvhöz krémes kézzel!*
3. Krémszerű, pépes. *Krémes állaga lett a tésztának.*
✧ Szin: **2.** *bekrémezett*
✧ Etim: A → *krém* főnév származéka.

kreol ◆◆ mn *~ok, ~t, –*
1. Sárgás- vagy olajbarna (emberi bőrszín). *Nyáron sokat napozik, hogy a bőre kreol legyen.*
2. Dél-Amerikában a régen bevándorolt fehérek leszármazottaihoz tartozó (személy). *Egy kreol férfi a vőlegénye.* (Főnévi használatban:) *Főként Dél-Amerikában élnek a kreolok.*
✧ Szin: **1.** *bronzszínű, bronzbarna*
✧ Ell: **1.** *fehérbőrű*
✧ Etim: Portugál eredetű nemzetközi szó.

krepp ◆ fn *~ek, ~et, ~je*
Egyenetlen, hullámos felületű, zsugorított vagy domborított szövet. *A krepp hullámos, rücskös felületéhez hasonlít a krepp-papír is, innen kapta a nevét.* (Jelzőként:) *A krepp ruhaanyagot nem kell vasalni.*
✧ Szin: *redőszövet*
✧ Etim: Francia, végső soron latin eredetű nemzetközi szó.
☝ Ha *p*-vel kezdődő toldalék járul hozzá, egyszerűsítve csak két *p*-t írunk: *kreppel.* Összetételekben a *p*-vel kezdődő utótagot kötőjellel kapcsoljuk hozzá: *krepp-pizsama.*

KRESZ ◆◆◆ fn –, *~t*, –

A közúti közlekedés szabályainak összessége. *Autóvezetői tanfolyamra jár, most tanulja a KRESZ-t.*

✧ Etim: A *közlekedésrendészeti szabályok* szószerkezetből keletkezett mozaikszó.

kréta ◆◆◆◆ fn *~k, ~t,~ja*

1. Egysejtű élőlények meszes vázából álló, finom szemcséjű fehér mészkő. *A krétát festékek alapanyagának használják.*

2. Az ebből készült fehér vagy színes írószer. *Krétával ír a táblára.*

3. Földtörténeti korszak. *A kréta idején haltak ki a dinoszauruszok.*

✧ Szin: **2.** *pasztellkréta* **3.** *krétakor*

✧ Táj: **2.** *dörösz, krida*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

krimi ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je* (bizalmas)

Bűnügyi tárgyú regény, színdarab, film. *Túl sok krimit olvas. Csak a krimit nézi meg a tévében.*

✧ Szin: *detektívregény*

✧ Etim: Német jövevényszó.

krinolin[1] ◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

Főként a XVIII–XIX. században divatos, abroncsokra varrt, földig érő, szélesen elálló szoknya. *Dédanyám nemzedéke szívesen hordott krinolint.*

✧ Szin: *abroncsszoknya*

✧ Táj: *klinonír, klinyorin*

✧ Etim: Francia, végső soron olasz eredetű nemzetközi szó.

krinolin[2] ◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

A virslihez hasonló, de annál nagyobb kolbászféle. *Vacsorára főtt krinolint eszünk főzelékkel.*

✧ Etim: A német *Krinolinwurst* részfordításával létrejött *krinolinkolbász* összetétel (→ *krinolin*[1] + → *kolbász*) előtagjából önállósult jelentéselkülönüléssel.

kripta ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Több koporsót befogadó sírbolt, sírkamra. *A családi kriptába temették.*

2. Nagyobb templomok szentélye alá épített sírkápolna. *Az urnát az altemplom kriptájában helyezték el.*

✧ Szin: **2.** *katakomba*

✧ Táj: *krifta, kriptály*

✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

kristály ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Síkokkal határolt soklapú anyag. *Az ásványok, fémek, szervetlen vegyületek kristályai között nem találni két egyformát.* ■ *Hegyi kristály*: féldrágakő, tiszta, színezetlen kvarc. *A kiránduláson hegyi kristályt találtak.*

2. Nehéz, finom csiszolt üveg, illetve az ebből készült edény vagy dísztárgy. *Nagy ünnepeken kristállyal terítenek.* (Jelzőként:) *Kristály virágvázát vett ajándékba.*

✧ Szin: **1.** (régi) *jegec* **2.** *ólomkristály*

✧ Táj: **2.** *kiristályedény*

✧ Etim: Latin, végső soron görög eredetű vándorszó.

kritika ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Bírálat. *Szigorú kritikát mondott a munkámról. Egy új regényről ír kritikát az irodalmi lapba.* ■ (bizalmas) *Kritikán aluli*: nagyon gyenge, rossz, csapnivaló. *A teljesítménye, sajnos, kritikán aluli.*

2. Kritikusok, szakértő bírálók csoportja. *A filmet jól fogadta a kritika.*

✧ Szin: **1.** *elemzés, értékelés, műbírálat,* (idegen) *recenzió*

✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

kritikus I. ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Bíráló szemléletű, hajlamú. *Mindent kritikus szemmel néz.*

2. Döntő, válságos. *Elkerülte a balesetet, mert a kritikus pillanatban a jó megoldást választotta.*

3. Szóban forgó, vitás. *Olvasd fel a cikk kritikus mondatát!*

4. Anyag, test fizikai vagy halmazállapotában változást hozó vagy ezzel járó, ezzel kapcsolatos. *A kritikus hőmérséklet felett a gázt nem lehet cseppfolyósítani.*

✧ Szin: **2.** *meghatározó, súlyos* **3.** *vitatott*

✧ Ell: **3.** *egyértelmű*

✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

kritikus II. ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

Új irodalmi és művészeti alkotások bírálatával foglalkozó szakember, újságíró. *Az újság kritikusa a színi előadásokról, filmekről, kiállításokról ír bírálatokat.*

✧ Szin: *bíráló,* (kissé választékos) *műbíráló,* (régi) *ítész,* (régi vagy gúnyos) *műítész,* (idegen) *recenzens*

✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

kritizál ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Akadékoskodva bírálgat (valakit, valamit). *Folyton kritizál, mindenben hibát talál. A nővérem állandóan engem kritizál. A hírlapok némelyike kritizálja a kormány politikáját.*

2. Elbírál valamit. *A bizottság tagjai fogják kritizálni a tervezetet.*
✧ Szin: **1.** *becsmérel, gáncsoskodik,* (választékos) *megró, szid* **2.** *értékel,* (átvitt) *kiveséz, véleményez*
✧ Etim: Francia eredetű német jövevényszó.

krizantém ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
Számos színben és változatban termesztett, a margarétával rokon őszi virág. *A krizantém tartós virág, gyakran készítenek belőle sírkoszorút.*
✧ Szin: *katalinrózsa, temetőrózsa, télimargitvirág*
✧ Táj: *boldogasszony tenyere, krizantin, krizánt, krizánti, krizsánt, krizsáncia*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

krízis ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e* (idegen)
1. Válságos állapot. *Egyesek szerint gazdasági krízis fenyegeti az országot.*
2. Testi (vagy lelki) betegségnek válságos szakasza. *Ma már jobban van, átesett a krízisen.*
✧ Szin: **1.** *válság, válsághelyzet,* (Mv bizalmas) *kriza* **2.** *fordulópont,* (Mv bizalmas) *kriza*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

krokodil ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*
A forró égöv édesvizeiben élő, hatalmas testű, gyík alakú, szarupáncélos ragadozó hüllő. *A trópusokon többféle krokodil él, a legismertebb a nílusi krokodil. A krokodilok rendjébe mintegy harminc faj tartozik, aligátorok, kajmánok és a gangeszi gaviál is.*
✧ Szin: (régi) *krokodilus*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

krokodilkönnyek ◆ fn (csak többes számban) ■ *Krokodilkönnyeket hullat*: **a)** hamisan, képmutatóan könnyezik, siránkozik **b)** nagyon sír.
✧ Etim: Nemzetközi mintára keletkezett összetétel; → *krokodil* + *könnyek*: a → *könny* főnév többes számú alakja.

króm ◆ fn *–, ~ot, ~ja*
Ezüstfehér, kemény, nehezen megmunkálható fém. *A fényes krómot fémtárgyak bevonására használják.*
✧ Etim: Francia, végső soron görög eredetű nemzetközi szó.
☝ Vegyjele: *Cr* (pont nélkül).

kromoszóma ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen)
A sejtnek az öröklődő tulajdonságokat hordozó, a fajra jellemző számú, alakú és nagyságú sajátos szerkezeti eleme. *Az egy sejtmagban levő kromoszómák száma minden fajra jellemző, az embernél 46.*
✧ Etim: Görög eredetű nemzetközi szó.

krónika ◆◆◆◆◆ fn *~k,~t, ~ja*
1. Az eseményeket időrendben elbeszélő, tényközlő jellegű történetírói mű. *A magyarok történetéről főképp a XII–XV. században készült krónikák mesélnek, például Hunyadi János krónikája.*
2. Esemény, történet. *Naplójában megörökítette a háború krónikáját.* ■ *Családi krónika*: egy család (megírt) története. *Az unokák őrzik a családi krónikát.*
3. Hírlapban, folyóiratban a fontosabb eseményeket naplószerűen közlő rovat. *Kedvenc olvasnivalója az újságban a színházi krónika.*
4. ■ (bizalmas) *Erről nem szól a krónika*: erről nem beszélnek, nem tudnak semmit.
✧ Szin: **1.** *évkönyv,* (idegen) *annales, gesta* **3.** *beszámoló, híradó, tudósítás* • **4.** *Erről hallgat* vagy *nem szól a fáma.*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

krumpli ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Burgonya. *Öt kiló krumplit cipelt haza a piacról.*
✧ Táj: *kolompér, krumpér, pityóka*
✧ Etim: Német, közelebbről bajor-osztrák jövevényszó.

kubikos ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
Építkezéshez, csatornázáshoz földmunkát végző munkás. *Út- és csatornaépítésen régen kéziszerszámokkal és talicskával kubikosok végezték a földmunkát.*
✧ Szin: *földmunkás,* (régi) *kubikus*
✧ Táj: *baráber*
✧ Etim: A régi nyelvi *kubik* ‘kocka; harmadik hatvány; kubikoláskor ásott gödör; földmunka’ főnév származéka. A *kubik* a német *Kubikmeter* ‘köbméter’, *Kubikwurzel* ‘köbgyök’ összetételek előtagjának átvétele (vö. → *köb*).

kubizmus ◆◆ fn *–, ~t, ~a*

Az ábrázolt tárgyakat, lényeket mértani alakzattá egyszerűsítő XX. század eleji képzőművészeti irányzat. *Picasso kubizmusa még ma is modernnek hat.*

✧ Etim: Francia eredetű nemzetközi szó.

kuckó ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. (régi, népi) A kemence és a fal közötti szűk hely. *Egész nap a kuckóban hevert.*

2. (bizalmas) Nyugodt, elbújásra alkalmas hely. *A lépcső alatti kis zug a gyerekek kedves kuckója.*

✧ Szin: **1.** (régi, népi) *sut* **2.** *sarok, szöglet,* (bizalmas) *odu, vacok*

✧ Táj: *kucik, kufli, szurdék, zugtya, zugoly*

✧ Etim: Szlovák, közelebbről keletszlovák jövevényszó.

kucorog ◆◆ ige *~ni* (népi)

Kuporog. *Órák óta a sarokban kucorog.*

✧ Szin: *gubbaszt, kuksol*

✧ Táj: *zsugorog*

✧ Etim: A → *kacs* főnév igei párjának, egy ősi igenévszó 'görbül, hajlik' jelentésű igei megvalósulásának többszörösen képzett származéka. Az is lehetséges, hogy az azonos alapszóra visszavezethető *kuncsorog* ige szóhasadással elkülönült párja.

kucsma ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Magas, karimátlan prémsapka. *Bundájához értékes prémből készült kucsmát hordott a nagy hidegben.*

✧ Szin: *bundasapka, szőrmesapka*

✧ Táj: *gusma, kucsmasapka*

✧ Etim: Szláv, talán ukrán jövevényszó.

kudarc ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

Valamely szándék, terv meghiúsulása. *Csúfos kudarc érte.* ■ *Kudarcot vall*: megbukik, nincs sikere. *Kudarcot vallott a javaslatával. Kudarcot vallott a próbálkozásuk.* | *Kudarcba fullad valami*: megbukik, nem sikerül. *Tervük kudarcba fulladt.*

✧ Szin: *bukás, eredménytelenség, sikertelenség, vereség,* (választékos) *balsiker, fiaskó,* (bizalmas) *bukta*

✧ Ell: *siker, győzelem, eredményesség*

✧ Etim: Valószínűleg latin eredetű német jövevényszó.

kufár ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* vagy *~ja* (régi, rosszalló)

Lelkiismeretlen, kapzsi kereskedő. *Ezek nem tisztességes kereskedők, hanem kufárok.* (Jelzőként:) önző, nyereségre vágyó. *Kufár gondolkodású, mindenben a pénzt látja.*

✧ Szin: (régi) *kalmár, üzér*

✧ Etim: Német, közelebbről bajor-osztrák jövevényszó.

kugli ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (bizalmas)

1. Teke(játék), vagy annak eszközei: a bábu és a golyó. *A kugli a kedvenc játéka. Kezébe fogta a kuglit, és nagy erővel elhajította. Két kuglit ledöntött.*

2. (szleng) Emberi fej. *Kopasz kuglija van.*

3. (Dv; Va bizalmas) Puha anyagból levő gömb, gombóc. (Jelzőként:) *Két kugli vaníliafagyit kérek tejszínnel.*

✧ Szin: **1.** *tekebáb, tekebábu, tekegolyó* **2.** (szleng) *tök,* (bizalmas) *kobak*

✧ Táj: *kukli*

✧ Etim: Német, közelebbről bajor-osztrák jövevényszó.

kuglóf ◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

Kerek, barázdált oldalú formában sütött édes kalács. *Vasárnap kuglófot és kakaót kaptak a gyerekek reggelire.*

✧ Táj: *kugli, kuglihupp, kuglitészta,* (Fv bizalmas) *bábovka*

✧ Etim: Német, közelebbről ausztriai német jövevényszó.

kujon ◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja* (bizalmas)

1. Minden huncutságra kész, ravasz, tréfás kedvű férfi. *A nagybátyám nagy kujon, sokszor viccelődik velünk.*

2. Nők körül legyeskedő, udvarolgató (idősebb) férfi. *Vén kujon, óvni kell tőle a fiatal lányokat.*

✧ Szin: **1.** (bizalmas) *kópé,* (régi) *selma* **2.** *nőbolond, nőcsábász, szoknyavadász*

✧ Táj: **2.** *kani, kaniember*

✧ Etim: Olasz, végső soron latin eredetű vándorszó.

kujtorog ◆ ige *~ni* (népi, rosszalló)

Tekereg, csavarog. *Ki tudja, hol kujtorog, soha nem találom otthon. Lányok után kujtorog.*

✧ Szin: *mászkál, járkál, csatangol, kódorog, kószál, lődörög,* (régi) *ődöng*

✧ Táj: *bujtorog*

✧ Etim: A nyelvjárási *kajt* 'kres, jutat, kószál' ige származéka. A *kajt* szótöve → *kallódik,* → *koldul* igéink tövével függ össze.

kuka[1] ◆◆ mn *~k, ~t, ~n* (bizalmas)

1. (népi, ritka) Süketnéma. *A kuka gyerek mutogat, nem beszél.* (Főnévi használatban:) *Már megint itt van az a kuka, nem értem, hogy mit mutogat.*

2. Lassú felfogású, nehezen oldódó, kevés beszédű. *Idegenek között kuka ez a gyerek, nem szívesen beszél.* (Főnévi használatban:) *Miért nem beszélsz, te kis kuka?*

✧ Szin: **1.** *néma* **2.** *hallgatag, szótlan,* (bizalmas) *mamlasz, bamba, mafla,* (népi) *szájtáti*

✧ Táj: **1.** *kukaméma* **2.** *kukhándi*

✧ Ell: **2.** *életrevaló, talpraesett*
✧ Etim: Vitatott eredetű. Vagy egy önállóan nem adatolható szótő melléknévi igenevének főnevesülésével keletkezett, vagy egy hangutánzó eredetű olasz, közelebbről északolasz szó átvétele.

kuka[2] ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Szeméttartály. *A szeméttárolóban tele vannak a kukák. Hétfőn ürítik a kukákat.*
2. (ritka) Szemétgyűjtő teherautó. *A gyerekek figyelték a kukát, hogyan nyeli el a szemetet.*
✧ Szin: **1.** *szeméttartó,* (idegen) *konténer* **2.** *szemeteskocsi,* (bizalmas) *kukáskocsi, kukásautó*
✧ Etim: Cseh jövevényszó.

kukac ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Rovar lárvája. *A májusi cseresznyében nincs kukac. A feketerigó kukacokat gyűjt a fiókáinak.*
2. (bizalmas, gúnyos) (Megvetés kifejezésére:) *Gyáva kukac vagy!*
3. (tréfás) Kisfiú hímvesszője. *Ne játssz a kukacoddal!*
✧ Szin: **1.** *féreg, pondró, pajor, nyű* **3.** (bizalmas) *kuki, fütyi*
✧ Táj: **3.** *bögyörő*
✧ Etim: Horvát-szerb jövevényszó.

kukorékol ◆◆◆ ige *~ni*

1. (Kakas) harsány, rikoltó hangot ad. *Már hajnali négykor kukorékolt a kakas.*
2. (bizalmas) (Személy, általában gyerek) rikoltozik, hallatja a hangját, jelzi, hogy felébredt. *A gyerek már reggel hatkor kukorékol.*
✧ Táj: **1.** *kukorít, kukurikúzik*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó.

kukorica ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Magas, kórós szárú, egynyári mezőgazdasági növény, illetve az ezzel bevetett terület. *Tavaly sok kukoricát vetettek, nem tudták mind eladni. Elbújt a kukoricában.*
2. Ennek a növénynek a termése. *Szedik a kukoricát, és behordják a csűrbe.*
3. Ennek a takarmányként, illetve ételként használt szemei. *Kukoricával eteti a tyúkokat. Szereti a párolt kukoricát. Pattogatott kukoricát evett a moziban.*
✧ Szin: **2.** *kukoricacső*
✧ Táj: **1.** *kukrica, málé, tengeri, törökbúza* **2.** *kukoricacséve* **3.** (Mv bizalmas, pattogatott kukorica:) *kokice*
✧ Etim: Tisztázatlan eredetű vándorszó. A magyarba a horvát-szerb, valamint a román nyelvből került.

kukoricacsutka ◆ fn

A lemorzsolt kukorica torzsája. *A száraz kukoricacsutka jól ég, tüzelni is lehet vele.*
✧ Szin: *kukoricatorzsa*
✧ Táj: *kukoricatusa, kukoricatuskó, csuga*
✧ Etim: Összetétel: → *kukorica* + → *csutka*.

kukoricáz|ik ◆ ige *~ni* (bizalmas)

1. Tiszteletlenül viselkedik, szemtelenkedik valakivel. *Vele nem lehet kukoricázni, tartanak is tőle a gyerekek.*
2. Tétován viselkedik. *Ha sokat kukoricázol, még lekéssük a vonatot.*
✧ Szin: **1.** *kötekedik,* (bizalmas) *packázik, kitol* **2.** *bizonytalankodik, habozik, tétovázik,* (bizalmas) *vacakol*
✧ Etim: A → *kukorica* főnév származéka.

kuksol ◆◆ ige *~ni* (bizalmas)

1. Összekuporodva, gubbasztva ül. *Nem mer előjönni, a sarokban kuksol.*
2. (rosszalló) *Valahol kuksol*: nem mozdul ki valahonnan. *Egész nap a szobájában kuksol.*
✧ Szin: **1.** (népi) *kucorog, kuporog*
✧ Táj: **1.** *zsugorog*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, a → *guggol* ige szótövével összefüggő tő származéka.

kukta ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. A szakácsnak segédkező, a sütés-főzés mesterségét tanuló fiatal. *A szakácsok mellett kukták dolgoztak.*
2. Légmentesen záródó, szeleppel ellátott vastag falú főzőedény, melyben az étel nagy nyomás alatt gyorsan megfő. *A babot kuktában főzi.*
✧ Szin: **1.** *szakácsinas, szakácssegéd* **2.** *gyorsfőző fazék, kuktafazék*
✧ Etim: Szlovák jövevényszó.

kukucskál ◆◆ ige *~ni* (bizalmas)

Leskelődik, kandikál. *Egy kis lyukon át kukucskál.*
✧ Szin: *les,* (kissé választékos) *kémlel,* (szleng) *kukkol*
✧ Táj: *kukucsol, kukucsál, kukucskálódik, kukucsgálódik*
✧ Etim: Egy hangfestő eredetű szótő származéka. Ugyanezen tőből alakult *kukkant* igénk is.

kulacs ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

Hordozható, lapos, szűk nyakú felakasztható italtartó edény. *Mindenki vitt magával egy vízzel töltött kulacsot.* (Jelzőként:) *Egy kulacs italt hoztak a kirándulásra.* ■ *Csikóbőrös kulacs*: csikóbőrrel bevont. *Megőrizte nagyapja csikóbőrös kulacsát.*

✧ Szin: (népi, régi) *csutora,* (régi, tréfás) *klipiklapatórium*
✧ Táj: *kotyogó, fagyuska*
✧ Etim: Talán szláv jövevényszó.

kulák ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

Gazdag, viszonylag nagy földterülettel bíró, bérmunkásokat is foglalkoztató paraszt. *Az 1950-es évek elején a tehetősebb parasztokat kuláknak minősítették és üldözték.*
✧ Szin: *nagygazda, zsírosparaszt*
✧ Táj: *kula*
✧ Ell: *szegényparaszt, zsellér*
✧ Etim: Orosz jövevényszó.

kulcs ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Zár nyitására és csukására szolgáló nyeles fémeszköz. *Elveszítette a szobája kulcsát, újat kell csináltatnia.* ■ *Ráfordítja a kulcsot*: bezárja az ajtót.

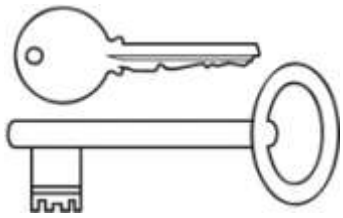

2. Csavar rögzítésére szolgáló szerszám. *Hozd ide a kulcsot, meg kell húzni a csavarokat!*
3. Rugó felhúzására való kulcsszerű eszköz. *A régi faliórát kulccsal kell felhúzni.*
4. (választékos) Fontos stratégiai pont. *A vár a vidék kulcsa, birtokosa uralja a vidéket.*
5. Titkosírás, megoldandó feladatok megfejtésére való szabályzat. *A titkosírást csak a megfelelő kulccsal lehet megfejteni. A tankönyv végén van a kulcs, ott nézd meg a megoldást.*
6. Valaminek a nyitja, magyarázata. *Meg kell találnunk a rejtély kulcsát.*
7. Fizetési kötelezettség mértékének megállapításakor alkalmazott számítási alap, illetve táblázat. *Kedvezményes kulccsal adózik.*
8. (Zenében) hangjegyírási jel a kottasor elején, amely a vonalrendszerben szereplő hangok magasságát jelöli ki. *A G hangra mutató kulcs neve: violin. Az F hangra mutató kulcs neve: F-kulcs vagy basszuskulcs.*
✧ Szin: **2.** *csavarkulcs, franciakulcs* **4.** *kulcspont* **5.** *formula, jelkulcs, kód, rejtjel* **6.** *megoldás, megfejtés* **8.** *violinkulcs, G-kulcs; basszuskulcs, F-kulcs,* (ritka) *hegedűkulcs*
✧ Táj: *kós, kujcs, kulcsoló*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.
✧ Ö: francia + kulcs

kulcsár ◆ fn *~ok, ~t, ~a* vagy *~ja* (régi)

Nagybirtokon, nagyobb gazdaságban a raktárakra, éléskamrára, pincére felügyelő alkalmazott. *A kulcsár állandóan magánál tartotta a kamrakulcsokat, mindent tőle kellett kérni.*
✧ Szin: (régi) *pincemester, sáfár*
✧ Táj: *kulcsáros, kucsár*
✧ Etim: Délszláv jövevényszó.

kulcscsont ◆ fn

A váll elülső csontja, mely a kart a törzshöz rögzíti. *Elesett, eltörött a kulcscsontja.*
✧ Szin: (népi) *vállperec, vállcsont*
✧ Etim: Német mintára keletkezett összetétel: → *kulcs* + → *csont*.

kulcshelyzet ◆ fn

Döntő fontosságú helyzet, amelyből a történések ellenőrizhetők, irányíthatók vagy befolyásolhatók. *Politikai kulcshelyzetben van a párt elnöke, ő fogja megnyerni a választásokat.*
✧ Szin: *kulcspozíció, kulcsállás, döntési helyzet*
✧ Etim: Összetétel: → *kulcs* + → *helyzet*.

kulcsol ◆◆◆ ige *~ni*

1. (Két karját, kezét, lábát) úgy fonja valami köré (és zárja össze), hogy átfogja, átöleli vele. *Kezét a fejére kulcsolja. A kislány két karját apja nyaka köré kulcsolta.*
2. Egymásba fon valamit, például testrészt. *Imára kulcsolja a kezét.*
✧ Szin: **1.** *átfon, átnyalábol* **2.** *összetesz, összefon*
✧ Etim: Délszláv vagy szlovák jövevényszó.

kuli ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Délkelet-ázsiai teherhordó. *Kuli húzta kétkerekű kocsin utazik.*

2. (régi, bizalmas) Rosszul fizetett, nehéz munkát végző dolgozó. *Kis kuli volt a cégnél, nem vitte semmire.*
3. (bizalmas, kissé régi) Egyenes szabású, csípőig érő női kabátka. *Öltözékének kedvenc darabja egy bordó kuli.*
✧ Szin: **1.** *napszámos, riksahúzó* **3.** (kissé régi) *kulikabát*
✧ Etim: Portugál és angol, végső soron újind eredetű nemzetközi szó.
☝ A *kulimunka* 'rosszul fizetett, nehéz munka' szóösszetétel, ezért egybeírjuk.

kulimász ◆ fn *~ok, ~t, ~a* (népi)
1. Ragacsos anyag, szenny. *Csupa kulimász ez a gyerek.*
2. Kocsikenőcs. *A rozsdásodó tengelyt bekente kulimásszal.*
3. (bizalmas) Kínos, zavaros helyzet. *Hogy mászunk ki ebből a kulimászból?* ■ *Nyakig van a kulimászban*: bajban van.
✧ Szin: **1.** *maszat, kosz* **3.** *kalamajka, kutyaszorító,* (bizalmas) *slamasztika*
✧ Táj: **1.** *kalamász, kolyimáz* **2.** *kocsikenőcse, kocsikenecs, kalamász, kolyimász* **3.** *kalamász, kolyimász*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.

kullancs ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
1. Emlősök vérét szívó apró erdei atka. *Fürdetéskor vizsgáld meg a gyereket, nincs-e benne kullancs.*
2. Nehezen lerázható, másokra akaszkodó személy. *Ettől a kullancstól nem lehet szabadulni.*
✧ Táj: **1.** *cék, csiglanc, ragadály*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

kullog ◆◆◆ ige *~ni* (bizalmas)
1. Fáradtan vagy szégyenkezve, lassan megy. *Szomorúan kullogott haza, mert rossz jegyet kapott az iskolában.*
2. Lassan haladva lemarad a többiektől. *A sor végén kullog, mert megsérült.*
✧ Szin: **1.** *ballag,* (bizalmas) *baktat, cammog, bandukol,* (rosszalló is) *sompolyog, somfordál* • **2.** *Lemarad, mint a borravaló.*
✧ Táj: **1.** *kuttog, sunnyog, sullog*
✧ Ell: *siet*
✧ Etim: A → *kallódik*, → *koldul* igékkel összefüggő szótő származéka.

kultúra ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Mindaz az anyagi és szellemi érték, amelyet az emberi társadalom létrehozott. *A kultúra egyidős az emberrel. Nem minden népcsoport élvezheti a modern kultúra áldásait. Egyes néptörzsek még őrzik ősi kultúrájukat.*
2. Egy terület, korszak, nép műveltsége. *Ma is csodálhatjuk az ókori kultúrák alkotásait, például fennmaradtak az egyiptomi piramisok és a római színházak.*
3. Műveltség, kulturáltság. *Nincs mindenkinek fejlett zenei kultúrája, kevesen játszanak például hangszeren.*
4. Termesztés, művelés. *A tudósok itt többféle növényi kultúrával is kísérleteznek.*
5. Módszeresen tenyésztett alsóbbrendű élőlények (például baktériumok, gombák) állománya. *A baktériumokból táptalajon lehet kultúrákat létrehozni, a vírusokból nem lehet.*
✧ Szin: **1.** *civilizáció,* **2.** *közműveltség, művelődés* **3.** (választékos, régi) *pallérozottság* **4.** *telepítés* **5.** *tenyészet, telep*
✧ Ell: **3.** *műveletlenség, kulturálatlanság,* (bizalmas, szleng) *bunkóság*
✧ Etim: Latin jövevényszó.
☝ Úgy ejtjük, ahogy írjuk: az első *u* rövid, a második hosszú. Képzett származékaiban azonban megrövidül a második *ú*: *kulturált, kulturális* stb. Összetételekben a *kultúra* helyett általában a magyarban önállóan nem élő *kultúr-* előtagot használjuk: *kultúrállam, kultúrattasé, kultúrember, kultúrkapcsolat, kultúrnövény, kultúrtörténet* stb.

kulturált ◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
Az anyagi, szellemi és viselkedésbeli kultúrából merítő, azzal rendelkező (ember, cselekvés). *Kulturált közönség volt a tegnapi operaelőadáson, nem zörögtek és köhécseltek. Kulturáltan viselkedik a lányod. Kulturált, udvarias, szakszerű kiszolgálásban volt részünk. A nyilvánosság előtt való szereplés egyik feltétele a kulturált beszéd.*
✧ Szin: *civilizált, csiszolt, iskolázott, kifinomult, kiművelt, finom, illő,* (választékos, régi) *pallérozott,* (idegen) *intelligens*
✧ Ell: *kulturálatlan, faragatlan, műveletlen, közönséges, alpári,* (népi) *böszme,* (szleng) *bunkó*
✧ Etim: A → *kultúra* főnév származéka.
☝ Mindkét *u*-t röviden írjuk és ejtjük.

kultusz ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* (idegen)
1. Vallásos szertartásokban megnyilvánuló tisztelet. *Az ugor népeknél kultusz övezte a medvét.*
2. (választékos) Valaki, valami iránti szertartásos, túlzott tisztelet. *Kultusza volt náluk a baráti összejöveteleknek.* (rosszalló) *Kultuszt űzött a vendégek fogadásából.* ■ *Személyi kultusz*: vezető személyt körülvevő eltúlzott hódolat. *A diktátort személyi kultusz övezte.*
✧ Szin: **1.** *dicsőítés, imádat* **2.** *rajongás, imádat*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

kultuszfilm ◆ fn
Különleges fontosságúnak tartott és népszerűségnek örvendő filmalkotás. *Ma már a Körhintát is kultuszfilmként emlegetik.*
✧ Etim: Összetétel: → *kultusz* + → *film*.

kun ◆◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*
A magyarságba a középkor óta beolvadt, török eredetű népcsoporthoz vagy a Kunságban fennmaradt néprajzi csoporthoz tartozó. *A ma élő kun emberek már nem beszélik ősi nyelvüket. Lefordította a kun miatyánkot.* (Főnévi használatban:) *A monda*

szerint László király legyőzött egy leányrabló kunt. Látszik a szeme vágásán, hogy ő is kun. A kun a török nyelvek családjába tartozik.
✧ Szin: *kunsági*
✧ Etim: Valószínűleg török jövevényszó.

kuncog ◆◆◆ ige *~ni*
Fojtottan, csukott szájjal nevetgél. *Csintalanul kuncogtak a tanár háta mögött.*
✧ Szin: *kacarászik, kacag, vihog,* (bizalmas) *heherészik*
✧ Táj: *göcög, kucog, kunkog*
✧ Ell: *hüppög, szepeg, sírdogál*
✧ Etim: A → *kacag* igével összefüggő hangutánzó eredetű szótő származéka.

kunkorod|ik ◆◆ ige *~ni*
Fölfelé csavarodik, csavar alakban görbül. *Kunkorodik a malac farka.*
✧ Szin: *tekeredik, pöndörödik*
✧ Táj: *göncsörödik, kunkorog, kukorodik*
✧ Ell: *kiegyenesedik*
✧ Etim: Hangfestő eredetű szó. Töve összefügg → *guggol*, → *kucorog*, → *kuksol*, → *kuporodik* igéink tövével.

kunyerál ◆◆ ige *~ni* (rosszalló)
Megalázkodva, könyörögve kér valamit. *Állandóan pénzt kunyerál. Ne kunyerálj, inkább dolgozz!*
✧ Szin: *kéreget, koldul,* (bizalmas) *kuncsorog, kunyorál,* (szleng) *darizik, lejmol, tarhál*
✧ Táj: *kuncerál, kundorász, kunyervál, kunyermálódik*
✧ Ell: *ad, adakozik*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, a → *kanyarít* igével összefüggő szótő származéka.

kunyhó ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Nádból, kóróból stb. hevenyészett, ideiglenes építmény. *A pásztor kunyhójában éjszakázik.*
2. Szegényes kis ház. *A város szélén laknak egy nyomorult kunyhóban.*
✧ Szin: **1.** *bódé,* (tréfás, bizalmas) *kulipintyó* **2.** *házikó,* (bizalmas) *putri, viskó, vityilló,* (népi) *kalyiba*
✧ Táj: **1.** *esztena, gunyhó, kuruba* **2.** *kunyhóház*
✧ Ell: *kastély, kúria, palota*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán horvát-szerb jövevényszó.

kúp ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
1. Kör alapú, csúcsos palásttal határolt mértani test. *A fiam most tanulja geometriából a kúpokat.*
2. Ehhez hasonló alakú csúcs. *Ide látszik a hegy kúpja.*
3. Végbélben felszívódó gyógyszer. *Az orvos kúpot rendelt a lázas kisgyereknek.*
✧ Szin: **1.** (idegen) *kónusz,* (régi) *csürök*
✧ Etim: Horvát-szerb és szlovén jövevényszó.

kupa ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. (régi) Nagyobb méretű, kehely alakú, fém vagy fa ivóedény, illetve az ebben levő ital. *Hajdan kupából itták a bort. Hajtsd le ezt a kupát az egészségemre!* (Jelzőként:) *Adj egy kupa bort!*
2. Tiszteletdíjul szolgáló serleg. *A legjobb csapat nyeri el a kupát.*
3. Kupáért folyó verseny, mérkőzéssorozat. *Csapatunk kiesett a kupából.*
✧ Szin: **1.** *kancsó, kehely, serleg,* (régi) *billikom* **2.** (Fv bizalmas) *pohár* **3.** *bajnokság,* (Fv bizalmas) *pohár*
✧ Etim: Latin eredetű olasz, közelebbről északolasz jövevényszó.

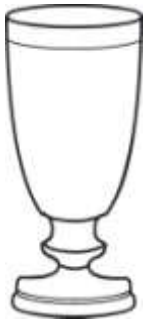

kupac ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a* (bizalmas)
Összedobált, összehordott csomó, halom. *A járda szélén kupacba rakták a havat.* (Jelzőként:) *Megmaradt egy kupac homok, jó lesz homokozni a gyerekeknek.*
✧ Szin: *bucka, rakás, földhányás*

✧ Táj: *gugorcs, kupuc, kupóc, kupak*
✧ Etim: Horvát-szerb jövevényszó.

kupak ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. Palack szájának, használati tárgy kerek nyílásának elzárására való fedél. *A sörösüveg lepattintható kupakkal záródik.*

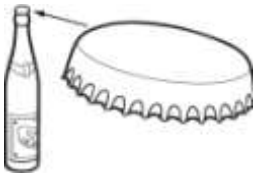

2. Valaminek a hegyét védő tok. *A töltőtollamnak lehúzható kupakja van.*
✧ Szin: **1.** *sapka, zárósapka, tető*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán a → *kúp* 'csúcs' főnév származéka.

kupec ◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Főként ló vagy sertés adásvételével foglalkozó vándorló, vásározó állatkereskedő. *Egy kupectől vásárol két malacot.*
2. (rosszalló) Kereskedéssel is foglalkozó személy. *Nem örül, hogy a fia tulajdonképpen kupec.*
3. (népi) Haszonleső, ügyes, ravasz, nyerészkedő ember. *Nagy kupec az öreg.*
✧ Szin: **1.** *lókupec,* (régi) *lócsiszár, tőzsér* **2.** (régi) *kalmár*
✧ Táj: **1.** *csihellér, köpec, kupecember*
✧ Etim: Szlovák jövevényszó.

kupica ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (bizalmas)

Apró, rövidital fogyasztására használt pohár. *Kirakott az asztalra két kupicát, és teletöltötte.* (Jelzőként:) *Megkínálták egy kupica tojáslikőrrel is, de nem fogadta el.*
✧ Szin: *pálinkáspohár,* (bizalmas) *stampedli*
✧ Etim: Horvát-szerb jövevényszó.

kuplé ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Refrénes szerkezetű, könnyed hangvételű, gyakran csattanós végű dal. *A kabaré kedvelt műsorszáma a kuplé.*
✧ Szin: *kabarédal,* (idegen) *sanszonett*
✧ Etim: Francia jövevényszó.

kuplung ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja* (bizalmas)

1. (Gépjárműveken) az egyik tengely mozgását a másikra átvivő szerkezet. *Eltörött az autó kuplungja, be kell vinni a szervizbe.*
2. A tengelykapcsoló pedálja. *Sebességváltáskor benyomja az autó kuplungját.*
✧ Szin: **1.** (hivatalos) *tengelykapcsoló* **2.** (bizalmas) *kuplungpedál*
✧ Etim: Német jövevényszó.

kupola ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Félgömb alakú boltozat. *A Gellért-hegyről jól látszik a Szent István-bazilika kupolája.*
✧ Szin: *gömbtető, hagymatető*
✧ Etim: Olasz, végső soron latin eredetű nemzetközi szó.

kuporgat ◆ ige *~ni*

Apránként gyűjtögeti a pénzét. *Biciklire kuporgatja a zsebpénzét. Évek óta kuporgatott szegény, hogy megvehesse a lakását.*
✧ Szin: *gyűjt, takarékoskodik; összerak, megtakarít valamit;* (bizalmas) *összekapar valamit*
✧ Táj: *csöpörít, kuporít, kuporog*
✧ Ell: *pazarol, tékozol,* (népi) *herdál*
✧ Etim: A → *kuporodik*, → *kuporog* igével összefüggő, önállóan nem adatolható szótő származékának továbbképzett alakja.

kuporod|ik ◆◆◆ ige *~ni*

Két lábát fel- vagy maga alá húzva valahova ül vagy guggol. *Nem volt elég szék, néhányan a padlóra kuporodtak.*
✧ Szin: *kucorodik*
✧ Táj: *kutyorodik, szotyorodik*

✧ Etim: A → *kuporgat*, → *kuporog* igével összefüggő, önállóan nem adatolható szótő származékának továbbképzett alakja.

kuporog ◆◆◆ ige *~ni*

Összehúzódva ül vagy guggol. *A gyerekek az asztal alatt kuporognak.*

✧ Szin: *kucorog, kuksol, gubbaszt*

✧ Táj: *gubbad*

✧ Etim: A → *kuporgat*, → *kuporodik* igével összefüggő, önállóan nem adatolható szótő származékának továbbképzett alakja.

kúra ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Huzamos gyógykezelés, illetve egészséget védő, erősítő gyógymód. *Soványító kúrára fogták. Hegyi kúrára, magaslati levegőn való pihenésre van szüksége. Használt neki a kúra.*

2. (Őv bizalmas) Nyaralás, pihenés. *Voltam egy kúrán a Balatonon.*

✧ Szin: **1.** *kezelés, orvoslás,* (idegen) *terápia*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

✧ Ö: elvonó + kúra

kúria ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. (régi) Vidéki nemesi lakóház. *Egy szép régi kúriát vett Zalában.*

2. (A régi jogban:) 1949-ig a legfelső magyar bíróság. *A kúriához került a per.*

3. ■ *Pápai* vagy *római kúria*: a központi pápai hatóságok összessége. *A pápai kúria felhívást tett közzé.*

✧ Szin: **1.** *kastély,* (régi) *udvarház* **2.** *törvényszék, táblabíróság* **3.** *Szentszék*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

kurjant ◆◆ ige *~ani*

1. Teli torokból nagyot kiált. *Az utcán kurjantott egyet egy részeg ember.*

2. Örömében, jókedvében hangosat kiált. *Tánc közben a legények néha kurjantanak.*

✧ Szin: **1.** *üvölt* **2.** *rikkant, rikolt*

✧ Táj: *hujant*

✧ Etim: A → *kurjongat* ige tövével azonos hangutánzó eredetű szótő származéka.

kurjongat ◆◆ ige *~ni* (népi)

Egymás után többször kurjant. *Jókedvükben a legények harsány hangon kurjongatnak.*

✧ Szin: *rikoltozik,* (népi) *hujjogat*

✧ Táj: *csujogat, hajdászik, kurjászik, kurjáz*

✧ Etim: A → *kurjant* ige tövével azonos hangutánzó eredetű szótő származéka.

kurta ◆◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n*

1. (népi) Rövid, kicsi. *Kurta, rövidre nyírott bajuszt viselt. Csak egy kurta órára jött.* ■ (Népmesékben:) *Ott, ahol a kurta farkú malac túr*: távoli (mesebeli) vidéken.

2. ■ (régi) *Kurta kocsma*: ősztől tavaszig nyitva tartó, szegényes falusi csapszék. *„Falu végén kurta kocsma, oda rúg ki a Szamosra”* (Petőfi S.: Falu végén kurta kocsma).

3. Illetlenül szűkszavú. *Kurtán válaszolgatott. Egy kurta szóval intézte el az üdvözlést.*

4. ■ (bizalmas, népi) *Kurta eszű*: csekély értelmű, butuska. *Van egy kurta eszű gyereke.*

✧ Szin: **1.** *megkurtított, csonka, rövidke* **3.** *kimért* **4.** (bizalmas, népi) *rövid eszű*

✧ Táj: *kurtácska*

✧ Ell: **1.** *hosszú* **3.** *terjedelmes*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

kurtán-furcsán ◆ hsz (bizalmas, rosszalló)

Udvariatlanul, bántó rövidséggel. *Kurtán-furcsán intézte el a dolgot. Kurtán-furcsán beszélt vele.*

✧ Szin: *röviden, szűkszavúan,* (bizalmas, rosszalló) *foghegyről, hetykén*

✧ Ell: *nagy feneket kerítve*

✧ Etim: Összetétel; *kurtán*: a → *kurta* melléknév származéka + *furcsán*: a → *furcsa* melléknév származéka.

kurtavas ◆ fn (régi)

A kezet a bokához csatoló bilincs. ■ *Kurtavasra ver valakit*: így megbilincseli. *A szökevényeket kurtavasra verték.*

✧ Etim: Összetétel: → *kurta* + → *vas*.

kuruc I. ◆◆◆◆ mn *~ok, ~ot,* –

1. Olyan (személy) aki a Thököly-, illetve a Rákóczi-szabadságharcban részt vett, illetve ezzel a szabadságharccal kapcsolatos. *A kuruc katonák Thököly, majd Rákóczi szabadságharcában küzdöttek a magyar függetlenségért. Ennek emlékét többek között a kuruc költészet tartotta fenn.*

2. (régi, bizalmas) Nehéz, barátságtalan. *Bizony kuruc idők voltak azok.*

3. ■ (régi, bizalmas) *Kuruc természete van*: nem könnyű meggyőzni.

✧ Szin: **1.** *ellenálló, lázadó,* (idegen) *rebellis* **2.** *kemény* **3.** *harcias, nyakas, konok*

✧ Ell: **1.** *labanc*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán a hazai latin *cruciatus* ‘keresztes’ szóval függ össze.

kuruc II. ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Kuruc katona. *A kurucok a nagymajtényi síkon letették a fegyvert a császáriak előtt.*

2. Dacos, nyakas, ellenzéki gondolkodású ember. *Nagy kuruc az öreg, mindig azt szidja, aki hatalmon van.*

✧ Szin: **2.** *ellenzéki*
✧ Ell: **1.** *labanc,* (idegen) *svarcgelb* **2.** (idegen) *szervilis*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán a hazai latin *cruciatus* ‘keresztes’ szóval függ össze.

kuruttyol ◆◆ ige *~ni*

(Béka) a brekegésnél mélyebb hangon szól. *A nádasban békák ezrei kuruttyolnak.*

✧ Szin: *vartyog*
✧ Táj: *kutykuruttyol, kurittyol*
✧ Etim: A → *kurjant,* → *kurjongat* ige tövével összefüggő hangutánzó eredetű szótő származéka.

kuruzsol ◆ ige *~ni* (rosszalló)

1. Titokzatos erejűnek vélt szerekkel, babonás módszerekkel orvosként szélhámoskodik. *Újabban egy sarlatán kuruzsol a kerületben, sokan hisznek neki.*

2. (régi) Orvosi képesítés nélkül gyógyít (valakit). *Gyógyteáival kuruzsolja a falu betegeit. Nálunk nem volt orvos, egy ügyes asszony kuruzsolt.*

✧ Szin: *ráolvas,* (választékos) *vajákol*
✧ Táj: *kurizsol*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.

kurzor ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* (idegen)

A számítógép képernyőjén valamely helyet kijelölő, egérrel mozgatható, nyíl vagy vonal alakú jel. *Vidd vissza a kurzort a sor elejére!*

✧ Etim: Latin eredetű angol jövevényszó.

kuss ◆◆◆ msz

1. (Kutya elhallgattatására vagy elkergetésére:) *Kuss te, elhallgass! Kuss félre!*

2. (durva) (Emberhez szólva:) Hallgass! Fogd be a szád! *Neked itt kuss! Kuss legyen!*

✧ Szin: **1.** *feküdj, hallgass, lapulj* **2.** *befejezni,* (durva) *pofa be*
✧ Etim: Német jövevényszó.

kusza ◆◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n*

1. Rendezetlen, összevissza gabalyodott. *Kusza a haja, mert nem fésüli meg rendesen. Metszeni kellene ezt a kusza növényt.*

2. Rendetlen. *Papírjai kusza halomban hevernek. Nehezen olvasható a zavaros, kusza írás.*

3. Összefüggéstelen, zavaros. *Nehéz elmesélni a kusza álmot.*

✧ Szin: **1.** *borzas, tépett* **2.** *rendezetlen* **3.** *áttekinthetetlen, kuszált, szövevényes, zűrzavaros*
✧ Táj: *kiszekusza, keszekusza*
✧ Ell: **1., 2.** *rendes* **3.** *áttekinthető, világos*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán egy tisztázatlan eredetű, önállóan nem adatolható szótő származéka.

kúsz|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Testével valamihez lapulva, végtagjaival kapaszkodva mozog, mászik tovább. *Kígyó kúszik a fűben. A macska a faághoz lapulva kúszott a madár felé. A katonák óvatosan kúszva közelítették meg az ellenséget.*

2. (Növény) indáival valamire, valahova kapaszkodik. *A ház falán szederinda kúszik fölfelé.*

✧ Szin: **1.** *araszol, csúszik, siklik* **2.** *fut*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

kút ◆◆◆◆◆ fn *kutak, kutat, kútja*

1. Ivóvíz felszínre hozatalára való, henger alakú mélyebb gödör a tartozékokkal együtt. *Tizenöt méter mély, ásott kútból húzzák az ivóvizet. Megyek a kútra vízért. Megmérgezték a kutat, most már nem iható a vize.*

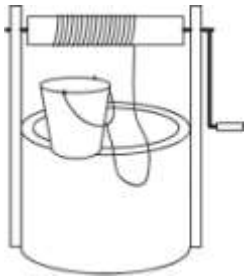

2. Építmény, amelynek nyílásaiból víz folyik. *A főtéren díszes kút áll. A falusi utcán nyomós kutakból lehet vizet venni.*

3. Kőolajat kitermelő berendezés. *Nem adnak több olajat a kutak.*

✧ Szin: **1.** *vízforrás, itató* **2.** *szökőkút* **3.** *olajkút*
✧ Táj: *kopolya*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.
✧ Ö: benzin + kút, gémes + kút

kútágas ◆ fn ~*ok*, ~*t*, ~*a* (népi)
Gémeskút kétágú, függőlegesen álló oszlopa. *A távolban feltűnt egy kútágas.* (túlzó) *Olyan magas már a fia, mint egy kútágas.*
✧ Táj: *ágas*
✧ Etim: Összetétel: → *kút* + → *ágas* főnév.

kutat ◆◆◆◆◆ ige ~*ni*
1. Turkál, kotorászva keres (valamit). *Sokáig kutatott a fiókjában. A rigó pondrók után kutat a felásott földön.*
2. Kitartóan keres valamit. *Hónapokig kutatott megfelelő lakás után.*
3. Nyomoz, kérdezősködik valaki, valami után. *Adatok után kutat. Azt kutatja, ki volt a feljelentő.*
4. (Tudományos problémát) vizsgál, tanulmányoz. *Az állatok viselkedését kutatja. Naphosszat a könyvtárban kutat.*
✧ Szin: **1.** (bizalmas) *kotorászik, matat* **2.** *nyomoz* **3.** (bizalmas) *firtat, szaglászik, szimatol* **4.** *boncol, búvárkodik, elemez; kutakodik*
✧ Táj: **1.** *kutakodik, hutászkodik* **3.** *fitet*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható hangutánzó eredetű szótő származéka. A tő összefügg → *kattan*, → *kotor* igéinkkel.

kútfő ◆◆ fn
1. (régi) Az a hely, ahol a forrás fakad. *Nehezen találták meg a forrás kútfőjét.*
2. (régi) Valaminek az eredete, forrása, kezdete. *A jólét kútfeje, kútforrása a munka.*
3. (választékos) Írott mű, amelyből tudományos munkához anyagot merítenek. *A kutató régi kútfőkből merít adatokat értekezéséhez.* (tréfás) *Remélem, saját kútfőből írtad meg a dolgozatot!*
✧ Szin: **3.** *adatforrás, forrás, forrásmunka, forrásmű*
✧ Etim: Összetétel: → *kút* + → *fő* ‘kezdet, eredet’.

kutya I. ◆◆◆◆◆ fn ~*k*, ~*t*, ~*ja*
1. A ragadozók közé tartozó, ház- és nyájőrzésre, vadászatra használatos vagy kedvtelésből tartott háziállat. *Naponta sétáltatja kedves kutyáját.* • Szólás: *Egyik kutya, másik eb*: mindkettő egyformán rossz. | *Úgy élnek, mint a kutya meg a macska*: rossz viszonyban vannak, folyton marakodnak. | *Úgy bánik vele, mint a kutyával*: rosszul, durván. | *Se kutyája, se macskája*: magányos. | *Olyan, mintha a kutya szájából húzták volna ki*: gyűrött. | *Itt van a kutya elásva*: ez a bökkenő. | *Jön még kutyára dér*: majd megjárod még. | *Örül, mint kutya a farkának.* | *Megbánta, mint a kutya, amelyik kilencet kölykezett.* • Közmondás: *Kutyából nem lesz szalonna*: a rossz természetű ember nehezen változik meg. | *Amelyik kutya ugat, az nem harap*: a hangos, nagyszájú emberek általában veszélytelenek.

2. (rosszalló) (Szidalomként:) Megvetést érdemlő személy. *Irigy kutya! Lusta kutya! Te, komisz kutya!*
3. Jelentéktelen személy, dolog. *Hát ez kutya? Azért a somlai bor se kutya!* ■ *A kutya se*: senki. *A kutya se törődik vele. A kutyának se kell.* | (bizalmas, tréfás) *Kutya füle*: semmiség. *Ez kutya füle ahhoz képest, ami velem történt!* • Szólás: *Kutyába se vesz valakit*: nem törődik vele, fütyül rá.
✧ Szin: **1.** (kissé régi, hivatalos vagy választékos) *eb*, (bizalmas) *kutyuli, kutyus*, (szleng) *blöki*
✧ Táj: **1.** *cenke, kucsa, kusa*
✧ Etim: Valószínűleg származékszó, de keletkezésmódja bizonytalan. Összefügghet a *kuc-kuc* állathívogató szóval, illetve a *koc* ‘üt, koppint’ igével.
☝ A mai köznyelvben a *kutya* szó az általános, semleges hangulatú, ősi *eb* szavunkat inkább csak választékos vagy tréfás szövegekben használjuk. Az *eb* a gyakoribb viszont hivatalos és szaknyelvi szövegekben (*ebadó, ebtenyésztő, kotorékeb* stb.). Mind az *eb*, mind a *kutya* szó előfordul számos szólásban, átvitt értelmű kifejezésben, közmondásban; ezekben nem cserélhetők fel egymással!

kutya II. ◆◆◆◆◆ mn ~*k*, ~*t*, ~*ul*
1. Cudar, nyomorúságos. *Kutya élet ez!* | *Kutyául*: nagyon rosszul. *Kutyául bántak vele. Kutyául érzem magam.*
2. Nehéz, bosszantó. *Kutya természete van.*
3. ■ *Kutya baja (sincs)*: semmi baja. *Nagyot esett a sípályán, de szerencsére kutya baja.*
4. ■ *Kutya kötelessége*: szigorú kötelessége. *Kutya kötelessége ezt megtenni a szüleinek.*
5. ■ *Kutya hideg*: nagyon hideg. *Decemberben kutya hideg volt.*
✧ Szin: **1., 2.** *átkozott, gyalázatos, veszett*
✧ Etim: Valószínűleg származékszó, de keletkezésmódja bizonytalan. Összefügghet a *kuc-kuc* állathívogató szóval, illetve a *koc* ‘üt, koppint’ igével.

kutyabőr ◆ fn
1. A kutya lenyúzott bőre, illetve ennek vékonyra kikészített változata, amelyet régen írásra használtak. *Hajdan kutyabőrre írták a nemesi okleveleket.*
2. Nemességet igazoló oklevél. *Megvan a család ősi kutyabőre.* (tréfás) *Sajnos nekünk nincs kutyabőrünk.*

✧ Szin: **1.** *pergamen* **2.** *nemeslevél*
✧ Etim: Összetétel: → *kutya* + → *bőr*.

kutyafáját ◆ isz (bizalmas)
(Tréfás szitkozódásként:) *A kutyafáját! Azt a kutyafáját!*
✧ Szin: (bizalmas) *a mindenit, a nemjóját, zz angyalát, az iskoláját, az istállóját, a mindenségit, a teremtésit,* (népi) *az áldóját, az ántiját, az árgyélusát, a herkópáterét, a kiskésit, a teremburáját. Azt a hét meg a nyolcát! Azt a leborult szivarvégét!*
✧ Táj: *a kutya fityuláját, a kutya kerepőjét, kutya fikom teremtette.*
✧ Etim: A durva *(a) kutya faszát* szépítő célzatú elcsavarásával keletkezett.

kutyafuttában ◆ hsz (bizalmas)
Gyorsan, kapkodva. *Csak úgy kutyafuttában reggelizett.*
✧ Szin: *felületesen, futólag, hevenyészve, rohanva, sietősen*
✧ Ell: *megfontoltan*, (bizalmas) *komótosan*
✧ Etim: Összetétel; → *kutya* + *futtában*: a → *fut* ige származéka.

kutyagol ◆ ige *~ni* (bizalmas, tréfás)
Gyalogol. *Sokat kellett kutyagolni, míg a vasútról a házig értünk.*
✧ Szin: *baktat, ballag, jár, megy*
✧ Táj: *butyagol*
✧ Etim: A → *kutya* főnév származéka.

kutyanyelv ◆ fn (bizalmas, tréfás)
Hosszú, keskeny papírlap. *Kutyanyelvekre jegyzetel.*
✧ Szin: *cédula,* (idegen) *slejfni*
✧ Etim: Összetétel: → *kutya* + → *nyelv*.

kutyaszorító ◆◆ fn (bizalmas)
Kínos helyzet. *Kutyaszorítóban vagyunk. Szép kis kutyaszorítóba kerültél!*
✧ Szin: *kényszerhelyzet, szükséghelyzet, nehézség, megpróbáltatás,* (bizalmas) *slamasztika*
✧ Etim: Összetétel: → *kutya* + → *szorító*.

kutyatej ◆◆ fn
1. Zöldessárga ernyős virágzatú, tejszerű nedvet tartalmazó gyomnövények nemzetsége. *Többféle kutyatejet ismerünk, például: napraforgó kutyatej, fényes kutyatej…*
2. (népi) Pitypang. *Az udvaron sárgán virító kutyatejből koszorút fonnak a kislányok.*
✧ Szin: **2.** *gyermekláncfű,* (népi) *ebfű, ebtej, fűtej, szamártej*
✧ Táj: **2.** *szettyin, kutyatejesfű*
✧ Etim: Összetétel: → *kutya* ‘rossz; mérgező’ + → *tej*.

kuvasz ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
Nagy, fehér, lógó fülű magyar házőrző vagy pásztorkutya. *A kuvaszok a farkasoktól is megvédték a nyájat.*
✧ Táj: *kumasz*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán török jövevényszó.

kuvik ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
Kis termetű, szürkésbarna tollú bagoly. *Az éjjel vadászó kuvik kísérteties, vijjogó hangot ad.*
✧ Szin: *halálmadár, vészmadár*
✧ Táj: *csuvik, tyivikbagoly, kujikmadár*
✧ Etim: Vitatott eredetű. Vagy hangutánzó eredetű szó, vagy hangutánzó eredetű nyugati szláv jövevényszó.

külalak ◆◆ fn
Valaminek, rendszerint írásnak külső alakja, megjelenése. *A tanár rendetlennek találta a füzet külalakját. A dolgozat külalakjára csak közepest kapott.*
✧ Szin: *forma, kiállítás, kivitel,* (választékos, régi) *külcsín*
✧ Ell: *tartalom,* (választékos, régi) *belbecs*
✧ Etim: Nyelvújítás kori összetétel; *kül* ‘külső’: a → *kívül* határozószóval azonos eredetű + → *alak*.

küld ◆◆◆◆◆ ige *~eni*
1. Felszólít valakit, hogy menjen valahova, illetve csináljon valamit. *A boltba küldte a fiút kenyérért.* | *Valakiért küld*: elhívat valakit. *Gyorsan orvosért küldtek.*
2. *Valahova küld valakit*: intézkedik, hogy valaki valahova menjen. *Riporterként küldték az olimpiára. Szabadságra küldte a főnöke.* ■ *Nyugalomba* vagy *nyugdíjba küld valakit*: nyugdíjaz. *Nagymamát tavaly küldte nyugdíjba a munkahelye.*
3. Megbízottnak, küldöttnek kijelöl vagy megválaszt valakit. *Minden fővárosi kerület küld képviselőt a parlamentbe.*
4. Valakit valamire, valahova járat. *Egyetemre küldi a fiát.*
5. Valaki, valami által vitet valamit. *Valakivel utánad küldöm a holmidat. Postán küldi a pénzt.*
6. ■ *Üdvözletét, jókívánságait küldi valakinek* vagy *valahonnan*: a távolból köszönt valakit. *Üdvözletemet küldöm a Hortobágyról. Tomi is jókívánságait küldi a szüleidnek.*
7. Rúgva, dobva stb. valahova juttat, továbbít valamit. *A csatár kapura küldi a labdát.*
✧ Szin: **1.** *meneszt, szalaszt, indít* **2.** *elküld* **3.** (idegen) *delegál* **5.** *juttat, utal*
✧ Táj: **1., 3., 5.** *kild*

✧ Ell: **2.** *visszahív*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, tisztázatlan eredetű szótő származéka.

küldemény ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
Valahova, valakinek küldött tárgy, dolog. *Átvette a postástól a küldeményeket: a leveleket és a csomagokat. Megkaptam a küldeményt, amit a barátod hozott.*
✧ Etim: A → *küld* ige származéka.

küldetés ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
1. Megbízatás valamely feladat elvégzésére. *Hivatalos küldetésben jár külföldön.*
2. (választékos) Elhivatottság, hivatás. *Munkáját küldetésnek, élete céljának tekinti. Küldetést érez arra, hogy idős betegeket ápoljon.*
✧ Szin: **1.** *feladat, megbízás* **2.** (választékos, idegen) *misszió*
✧ Etim: A → *küld* ige származéka.

küldönc ◆◆◆ fn *~ök, ~öt, ~e*
1. Alkalmi postás, kézbesítő. *A virágot és a levelet küldönc hozta.*
2. (régi) Tisztiszolga. *Régen a katonatisztek személyes szolgálatára küldöncöt osztottak be.*
3. (régi) Parancsot, jelentést továbbító katona. *A csapattiszt küldöncöt menesztett a parancsnokságra.*
✧ Szin: **1.** *hivatalszolga, levélhordó, futár, gyorsfutár* **2.** *közlegény* **3.** (régi) *ordonánc*
✧ Ell: **2.** *tiszt*
✧ Etim: A → *küld* ige nyelvújítás kori származéka.

küldött I. ◆◆◆ mn-i in *~ek, ~et,* –
Olyan (dolog, tárgy) amit valaki valakinek küld. *Észrevette a feléje küldött biztató pillantást.*
✧ Szin: *menesztett*
✧ Ell: *visszatartott*
✧ Etim: A → *küld* ige származéka.

küldött II. ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
1. Közösségnek, szervezetnek valahova kiküldött képviselője, megbízottja. *A tanulók küldötteket választanak, akik az országos tanácskozásokon képviselik az iskolát.*
2. (régi, választékos) Hírvivő. *A küldött átadta a levelet a királynak.*
✧ Szin: **1.** *követ,* (hivatalos, idegen) *delegátus, delegált,* (Va; Er hivatalos; Fv, Ka, Dv, Mv, Őv bizalmas) *delegát* **2.** (régi) *futár, küldönc*
✧ Etim: A → *küld* ige származéka.

küldöttség ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
Valamely közösség küldötteinek csoportja. *Ünnepélyesen fogadták a magyar küldöttséget.*
✧ Szin: (hivatalos, idegen) *delegáció,* (bizalmas, idegen) *deputáció,* (régi) *követség*
✧ Etim: A → *küld* ige származéka.

külföld ◆◆◆◆◆ fn
1. A hazánkon kívüli minden más ország. *Évek óta külföldön él.*
2. Valamely ország szempontjából a többi ország. *Az ottani eseményeket a külföld is figyelemmel kíséri.*
✧ Szin: *idegen ország,* (régi) *külhon, külország*
✧ Táj: *kinföld*
✧ Ell: *belföld*
✧ Etim: Összetétel; *kül*: a → *kívül* határozószó régi nyelvi *kül* alakváltozata + → *föld* ‘ország’.

küllem ◆◆ fn *~ek, ~et, ~e* (kissé régi)
Valakinek, valaminek a külseje, kinézete, megjelenése. *A tanárt a füzet külleme is befolyásolja az osztályzásban.*
✧ Szin: *kinézés, külalak,* (tréfás) *fizimiska*
✧ Etim: Az önállóan nem adatolható *kül* szó nyelvújítás kori származéka. A *kül* elvonással keletkezett a → *külföld*, → *külön*, → *külső* szavakból.

küllő ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
Jármű kerekének agyát és talpát összekötő támasztórúd. *Eltörött a bicikli hátsó kerekének két küllője.*
✧ Táj: *kéve, kévő, külü*
✧ Etim: Valószínűleg honfoglalás előtti török jövevényszó.

külön I. ◆◆◆◆◆ hsz

1. Más-más helyen, szétválasztva. *Külön tornáztak a fiúk, külön a lányok.*

2. Másoktól elválva vagy elválasztva, illetve egymagában. *A nővérem elköltözött tőlünk, külön lakik. Miért ülsz külön, távol a többiektől?*

3. Külön-külön, másoktól függetlenül. *Mindenki külön fizet a pincérnek.*

4. Csak valakinek a kedvéért. *A tortát külön neki sütöttem.*

5. Hangsúlyozottan, kiemelten. *Külön felhívja a figyelmet az érdekességekre.*

✧ Szin: **1.** *egyedül, elkülönítve* **2.** *elkülönítve* **4.** *csak, csupán* **5.** *megkülönböztett módon, nyomatékosan*

✧ Táj: **1.** *különlegesen, külyöm*

✧ Ell: *együtt*

✧ Etim: A → *kívül* határozószó *kül* alakváltozatának megszilárdult ragos alakulata.

külön II. ◆◆◆◆◆ ik

Elkülönítve, elkülönülve, szétválasztva. *Különáll, különhagy, különír, különrak. Rakd külön a tavalyi füzeteket!*

✧ Etim: A → *kívül* határozószó *kül* alakváltozatának megszilárdult ragos alakulata.

külön III. ◆◆◆◆◆ mn –, –, –

1. A többitől, illetve mástól elválasztott, más. *Külön szobában alszik. Külön utakon járnak. Külön borítékban küldi a képet.*

2. Csupán bizonyos személyt illető. *Külön pohara van. Oda csak külön engedéllyel lehet belépni.*

3. Rendkívüli, nem mindennapi. *Külön öröm ez számunkra.*

✧ Szin: **1.** *saját* **2.** *saját,* (idegen) *speciális* **3.** *különleges*

✧ Táj: *különb*

✧ Ell: **1., 2.** *közös* **3.** *megszokott*

✧ Etim: A → *kívül* határozószó *kül* alakváltozatának megszilárdult ragos alakulata.

különb ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~ül*

1. A többieknél jobb, kiválóbb, értékesebb. *Igyekezz különb lenni, mint ő! Különb ajándékot is választhattál volna.*

2. (bizalmas, rosszalló) Valaminél szokatlanabb, felháborítóbb. *Láttam én már ennél különb dolgokat is.*

✧ Szin: **1.** *derekabb, rendesebb, több, szebb*

✧ Táj: *különbgyebb*

✧ Ell: **1.** *rosszabb*

✧ Etim: A → *külön* melléknév megszilárdult ragos alakulata.

különben ◆◆◆◆◆ hsz

1 Ellenkező esetben; mert ha nem, … *Fogadd el, különben megharagszom!*

2. (Kötőszószerűen is:) Egyébként, másként. *Jó, hogy felhívott, különben megfeledkeztem volna róla.* ■ *Különben is, különben sem*: egyébként, ettől függetlenül is, illetve sem. *Késő már elindulni a színházba, különben sem érdekel a darab.*

3. (Új tárgyra térve:) Egyébként. *Különben hogy vagy? Ma különben hallottam egy jó viccet.*

4. (Helyreigazításként:) Mégis, vagy inkább. *Tegyél még bele sót! Különben ennyi is elég. Indulj! Különben maradj!*

✧ Szin: **2.** *másképp, más módon* **3.** *amúgy, másfelől, máskülönben* **4.** *azazhogy*

✧ Etim: A → *különb* melléknév megszilárdult ragos alakulata.

különbözet ◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

Két mennyiség közötti különbség. *Ha hiányzik a pénzből, te fizeted meg a különbözetet.*

✧ Szin: *eltérés,* (idegen) *differencia*

✧ Etim: A → *különb* melléknév származéka.

különböz|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

(Valamitől) eltér, más. *Az amerikai szokások különböznek az európaiaktól. Ez a cipő csak színben különbözik a másiktól. Ebben a dologban különböznek a vélemények.*

✧ Szin: *elüt; megoszlik valamik, valakik között;* (választékos, idegen) *divergál,* (ritka, idegen) *differál*

✧ Ell: *megegyezik valamivel;* (idegen) *konvergál*

✧ Etim: A → *különb* melléknév származéka.

különböző ◆◆◆◆◆ mn *~k* vagy *~ek, ~t, ~en*

1. Nem azonos, más-más. *A két eset teljesen különböző eljárást igényel.*

2. Különféle. *A diákok az ország különböző szokásait mutatták be.*

✧ Szin: **1.** *eltérő, különnemű, másféle, másfajta,* (idegen) *heterogén, diszparát*

✧ Ell: **1.** *azonos, hasonló,* (idegen) *homogén, konvergens* **2.** *egyhangú, unalmas*
✧ Etim: A → *különbözik* ige származéka.

különbség ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Az a tulajdonság vagy mozzanat, amely két vagy több személyt vagy dolgot egymástól megkülönböztet. *Mi a különbség a kutya és a farkas között?*

2. ■ *Különbséget tesz valakik, valamik között*: **a)** megállapítja köztük az eltérést, megkülönböztet. *Különbséget kell tennünk valódi művészi érték és giccs között.* **b)** kedvez valamelyiknek. *Nem jó, ha különbséget teszel a gyerekeid közt!*

3. A kivonás eredménye. *Ha a kisebbítendőből elveszed a kivonandót, megkapod a különbséget.*

✧ Szin: **1.** *eltérés, különbözőség, elütés, különbözés,* (idegen, választékos) *differencia, distancia, nüansz*
✧ Ell: **1.** *azonosság, megegyezés, egyenlőség*
✧ Etim: A → *különb* melléknév származéka.

különc ◆◆◆ fn *~ök, ~öt, ~e*

Furcsa, egyénieskedő személy, csodabogár. *Furcsa szokásai, elkülönülő életmódja miatt különcnek tartják.* (Jelzőként:) *Különc agglegény. Különc életmódja miatt furcsán néznek rá az emberek.*

✧ Szin: *bogaras ember, különcködő, magának való,* (idegen, választékos) *excentrikus, extravagáns ember*
✧ Ell: *átlagember*
✧ Etim: A → *külön* melléknév nyelvújítás kori származéka.

különféle ◆◆◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n*

Több más-más fajtájú, jellegű, sokféle. *Más-más polcra tesszük a különféle játékokat. Különféle ruhákat vásárol. Az emberek különfélén gondolkodnak.*

✧ Szin: *apróbb-nagyobb, kisebb-nagyobb, eltérő, különböző, változatos, vegyes*
✧ Táj: *különb-különb, különböztető*
✧ Ell: *egyforma, egységes*
✧ Etim: Összetétel; → *külön* + *-féle*: képzőszerű utótag.

különítmény ◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Meghatározott feladatok elvégzésére különlegesen kiképzett, önállóan működő katonai csapat. *A terroristák ellen bevetették a különítményt.*

2. Katonai szervezetű szabadcsapat. *Az idegen behatolók, támadók visszaverésére különítményeket alkottak.*

✧ Szin: **1.** *rohamcsapat,* (idegen) *kommandó* **2.** *brigád, osztag*
✧ Etim: A → *külön* melléknév származéka.

különleges ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

1. Nem mindennapi, kivételes. *Különleges feladatokat teljesít.*

2. Rendkívüli, kiemelkedő. *Kitűnt a többiek közül különleges teljesítményével. Különleges asszony a feleséged!*

3. Ritka, egyedi. *A lépcsőt különleges márvánnyal burkolták. Egy különleges követ találtam.*

4. Elsőrangú, extra minőségű, kiváló. *Ebben az üzletben csak különleges minőségű áru található.*

✧ Szin: **1.** *egyedülálló, különös, sajátos, sajátságos,* (idegen) *speciális* **2.** *bámulatos, csodálatos, páratlan, példátlan, remek* **3.** *egyedülálló, sajátos, páratlan,* (idegen) *speciális* **4.** *páratlan, remek*
✧ Ell: **1.** *közönséges* **2.** *átlagos, hétköznapi, megszokott* **3.** *közönséges, mindennapi, szokványos, átlagos* **4.** *rossz, értéktelen, hitvány*
✧ Etim: A → *külön* melléknév származéka.

különnemű ◆◆ mn *~ek, ~t, ~en*

1. Más-más nemű. *Különnemű személyeket, férfiakat és nőket nem szokás egy kórteremben elhelyezni.*

2. (választékos) Más-más jellegű, fajtájú. *Különnemű anyagokat használt fel.*

✧ Szin: **2.** (választékos) *különböző, különfajta, különféle, másfajta, másféle, más-más jellegű,* (idegen) *heterogén*
✧ Ell: **1.** *egynemű* **2.** *egynemű, egyforma,* (idegen) *homogén*
✧ Etim: Összetétel; → *külön* + *-nemű*: képzőszerű utótag, a → *nem* ‘fajta’ főnév származéka.

különös ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

1. A megszokottól eltérő, furcsa, szokatlan. *A barátja különös, sajátos egyéniségű ember. Különös történetet talált ki. Valami különös ismeretlen betegsége van a kutyámnak.* (Főnévi használatban:) *Nem történt semmi különös.*

2. Kellemetlen, megütközést keltő. *Meghökkentette a társaságot különös szokásaival.*

✧ Szin: **1.** *egyéni, eredeti, jellegzetes, szokatlan, különleges, sajátos,* (idegen) *speciális* **2.** *szokatlan, rendhagyó*
✧ Ell: **1.** *átlagos, jellegtelen, megszokott*
✧ Etim: A → *külön* melléknév származéka.

külpolitika ◆◆◆◆ fn

1. Valamely államnak a nemzetközi kérdésekben folytatott, más államokkal kapcsolatos politikája. *A kormány ügyes külpolitikát folytat.*

2. Nemzetközi politikai helyzet. *Tájékozatlan vagyok a külpolitikában.*

✧ Szin: *külügy*
✧ Ell: *belpolitika, belügy*
✧ Etim: Nyelvújítás kori összetétel; *kül* ‘kint’: a → *kívül* határozószóval azonos eredetű + → *politika*.

külső I. ◆◆◆◆◆ mn *~k, ~t,* –

1. Valamin kívüli, kinti. *Fagypont alatt van a külső hőmérséklet.*
2. Nem a belső munkatársakhoz tartozó. *Az állandó alkalmazottakon kívül egyes feladatokra olykor külső munkatársakat szerződtetnek.*
3. ■ *Külső sáv*: az úttest közepétől legtávolabb eső útpálya. *Az autó a külső sávban halad.*
4. Szabadban történő. *Jól sikerültek a külső fényképfelvételek. A kőművesek elkészültek a külső munkálatokkal.*
5. Kívülről jövő, kívülről befelé irányuló. *A honvédség feladata az ország védelme minden külső támadással szemben.*
✧ Szin: **1.** *kintlevő*
✧ Táj: *kilső*
✧ Ell: **1.** *belső, benti* **2., 3.** *belső* **4.** *belső, benti*
✧ Etim: A → *kívül* határozószó *kül* alakváltozatának származéka.

külső II. ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je* vagy *külseje*
1. Külső alak, forma, megjelenés. *Csak ápolt külsővel jelenhet meg a munkahelyén. Megdicsérték a dolgozat csinos külsejét.*
2. Valaminek a külső oldala. *Csak belülről öblítette ki a poharat, a külseje piszkos maradt.*
3. Gumiabroncs kívül levő része, burkolata. *Kiszakadt a kerékpár külsője.*
✧ Szin: **1.** *külalak, külszín, kinézet,* (idegen, választékos) *exteriőr,* (tréfás) *fizimiska,* (régi) *küllem,* (régi, választékos) *külcsín*
✧ Ell: *belső,* (régi, választékos) *belbecs*
✧ Etim: A → *kívül* határozószó *kül* alakváltozatának származéka.

külszín ◆◆ fn
1. (választékos) Külső látszat. *Csak a külszín fontos neki.*
2. A föld felszíne vagy a közvetlenül alatta levő talajréteg. *A föld lignitbányászata a külszínen folyik.*
✧ Szin: **1.** *külső,* (választékos) *felszín,* (bizalmas) *máz,* (régi, választékos) *külcsín*
✧ Etim: Összetétel; *kül*: a → *kívül* határozószóval azonos eredetű + → *szín*[1].

külterület ◆◆◆ fn
Településnek a belterületen kívül levő része. *Sok telek vár még beépítésre a város külterületén.*
✧ Szin: *külváros, peremváros,* (választékos, idegen) *periféria*
✧ Táj: *külföld*
✧ Ell: *belterület, belváros, központ,* (idegen) *centrum*
✧ Etim: Összetétel; *kül*: a → *kívül* határozószóval azonos eredetű + → *terület*.

külügy ◆◆◆ fn
1. Az állam külpolitikájával kapcsolatos ügy. *A kormányfő sokat foglalkozik külügyekkel.*
2. (Tulajdonnévszerűen, kissé bizalmas) Ilyen ügyeket intéző minisztérium. *Behívatták a Külügybe.*
✧ Ell: **1.** *belügy* **2.** *Belügyminisztérium,* (kissé bizalmas) *Belügy*
✧ Etim: Nyelvújítás kori összetétel; *kül*: a → *kívül* határozószóval azonos eredetű + → *ügy*.

külváros ◆◆◆◆ fn
A város központjától távol eső, külső városrész. *Egy kis kertes házban lakik a külvárosban.*
✧ Szin: *alvóváros, elővváros, külterület, peremkerület,* (régi) *kültelek,* (választékos, idegen) *periféria*
✧ Táj: *külföld*
✧ Ell: *belváros, belterület, központ,* (idegen) *centrum*
✧ Etim: Összetétel; *kül*: a → *kívül* határozószóval azonos eredetű + → *város*.

külvilág ◆◆◆◆ fn
Valamely zárt helyhez viszonyítva a külső világ, a mozgó, zajló, eleven élet. *A hófúvás elzárta a falut a külvilágtól.*
✧ Etim: Összetétel; *kül*: a → *kívül* határozószóval azonos eredetű + → *világ*.

kürt ◆◆◆◆ fn *~ök, ~öt, ~je*
1. Többszörösen hajlított csövű, tölcsérszerűen kiszélesedő végű rézfúvós hangszer. *A zeneiskolában csak két kürt van, így be kell osztani a gyakorlási időt.*
2. Fából vagy állatok szarvából készült népi hangszer. *Lehel kürtjét elefántcsontból faragták.*
3. (Járművön:) duda. *Az autó kötelező tartozéka a kürt. Hiába nyomod a kürtöt, nem fog gyorsabban menni a sor.*
✧ Szin: **1.** *harsona, trombita* **2., 3.** *tülök*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű. Talán a → *tülök* főnév régi nyelvi *türk, türök* alakváltozatával azonos eredetű.

kürtő ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

A mennyezeten levő tölcsérszerű, fölfelé keskenyedő nyílás, füstelvezető csatorna. *A nyitott tűzhelyű, „füstös” konyhában a füstöt kürtő vezette a szabadba.*

✧ Szin: *szelelőlyuk,* (hivatalos) *légakna, légcsatorna*

✧ Etim: A → *kürt* főnév származéka.

küszköd|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*

1 Nagy erőfeszítéssel küzd valamiért. *Addig küszködött, amíg feltolta a kocsit a járdára. Évekig küszködtek, hogy összegyűjtsék a lakás árát.*

2. *Küszködik valamivel*: igyekszik legyőzni valamit. *Időzavarral és álmatlansággal küszködött az utóbbi hetekben.*

✧ Szin: **1.** *erőlködik, fáradozik, izzad, verejtékezik,* (választékos) *vesződik,* (népi, bizalmas) *gürcöl* **2.** *harcol*

✧ Táj: **1.** *nyüvekedik, küszkölődik*

✧ Etim: A → *küzd* ige tövével azonos ősi, ugor, esetleg finnugor kori szótő származéka.

küszöb ◆◆◆◆◆ fn *~ök, ~öt, ~e*

1. Az ajtókeret alsó, kiemelkedő része. *Megbotlott a küszöbben.* ■ *Soha többé nem lépem át a háza küszöbét*: nem megyek el hozzá, nem lépek be a házába.

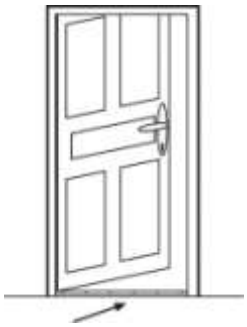

2. Valaminek a bekövetkeztét megelőző helyzet. *A tanév küszöbén nem utazhatunk el a gyerekekkel.* ■ *Küszöbön áll*: hamarosan bekövetkezik. *Sikertelenek voltak a béketárgyalások, küszöbön áll a háború.*

✧ Táj: **1.** *tüszöb*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán ősi jövevényszó a permi alapnyelvből.

küzd ◆◆◆◆◆ ige *~eni*

1. Harcol, viaskodik valakivel. *„Nyújts feléje védő kart, ha küzd ellenséggel”* (Kölcsey F.: Himnusz).

2. Erejét megfeszítve versenyez, mérkőzik. *Teljes erőbedobással küzdött a csapat a bajnoki címért.*

3. Erőfeszítéseket tesz valamely cél eléréséért. *„Mi dolgunk a világon? küzdeni Erőnk szerint a legnemesbekért”* (Vörösmarty M.: Gondolatok a könyvtárban).

4. Küszködik valamivel. *Állandóan időhiánnyal küzd.*

✧ Szin: **1.** (választékos) *hadakozik, civódik,* (kissé bizalmas) *verekedik* **3.** *fáradozik,* (választékos) *birkózik* **4.** *fáradozik, bajlódik,* (választékos) *birkózik*

✧ Etim: Valószínűleg ősi, ugor, esetleg finnugor kori, a → *küszködik* ige tövével azonos szótő magyar nyelvi képzéssel.

küzdelem ◆◆◆◆◆ fn *küzdelmek, küzdelmet, küzdelme*

1. Küzdés, küszködés. *Nagy küzdelembe került, amíg elérte a célját.*

2. Harc. *Elkeseredett küzdelem folyik a csatatéren.*

3. (Sportban:) Mérkőzés. *Látványos küzdelem várható a döntőben.*

4. Vívódás. *Csak súlyos lelki küzdelem árán tudott lemondani az utazásról.*
✧ Szin: **1.** (választékos) *viaskodás* **2.** *csata, dulakodás, ütközet, verekedés,* (választékos) *tusa, viadal* **3.** *verseny, meccs, torna* **4.** (választékos) *vívódás, tusa*
✧ Táj: *küzdölődés*
✧ Etim: A → *küzd* ige nyelvújítás kori származéka.

kvarc ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
Kristályos ásvány, szilíciumvegyület. *Az üveggyártás egyik alapanyaga a kvarc.*
✧ Szin: *kovakő*
✧ Etim: Német jövevényszó.

kvarcol ◆ ige *~ni*
Kvarcüvegbe foglalt, ibolyántúli sugarakat kibocsátó lámpa gyógyhatású fényével kezeli a bőrét. *Télen rendszeresen kvarcol.*
✧ Etim: A → *kvarc* főnév származéka.

kvarcóra ◆◆ fn
Egy átlátszó ásvány, a kvarc kristályai által vezérelt, nagyon pontos óra. *Ma a legtöbben kvarcórát hordanak, egyre ritkább a mechanikus karóra.*
✧ Szin: *elemes óra*
✧ Ell: *mechanikus óra, felhúzós óra*
✧ Etim: Összetétel: → *kvarc* + → *óra*.

kvártély ◆ fn *~ok, ~t, ~a* (népi, régi)
Szállás, lakás. *Kollégiumi férőhely híján a városi családoknál kaphattak kosztot és kvártélyt a vidéki diákok.*
✧ Szin: *szálláshely,* (szleng) *kégli*
✧ Táj: *govártély, kovártély*
✧ Etim: Francia, végső soron latin eredetű vándorszó.

kvász ◆ fn –, *~t, ~a* (Ka)
Rozs- vagy árpakenyérből erjesztett, gyenge szesztartalmú savanykás ital. *Régebben a kvászt nyaranta tartálykocsikból lehetett venni, ma már leginkább palackban forgalmazzák.*
✧ Etim: Orosz jövevényszó.

L

láb ◆◆◆◆◆ fn *~ak, ~at, ~a*

1. Ember, állat járásra való végtagja. *A fodrászoknak gyakran visszeres a lábuk az álló munkától.*

2. Az alsó végtag bokán aluli része. *Töri a cipő a lábát.* • Szólás: *Lába kel*: eltűnik, nyoma vész. | *Nagy lábon él*: pazarló, költekező életmódot folytat.

3. Tárgynak az az oszlopszerű része, amelyen áll. *Kiesett az asztal lába, asztalost kell hívni. A zongora lábán gyakran görgő van, hogy könnyebb legyen arrébb vinni.*

4. Hegy, halom stb. alsó része. *Lent, a hegy lábánál áll a ház.*

5. Régi, illetve külföldi hosszmérték: kb. 30 cm. *Mi nem lábban, hanem méterben számolunk.* (Jelzőként:) *Az angol fiú azt mondta, hogy ő hat láb magas.*

6. Az időmértékes verselés ritmikai egysége. *Egy láb két, három vagy négy szótagból áll.*

✧ Szin: **1.** (bizalmas) *lábikó, lőcs, tappancs,* (szleng) *virgács, csülök, bot, futómű, alváz,* (régi) *csánk* **2.** *lábfej* **3.** *talp, talapzat, pillér* **6.** *versláb*

✧ Táj: **1.** *bábi, bábóka, menőke*

✧ Ell: **3., 4.** *tető*

✧ Etim: Ősi, uráli kori szó.

✧ Ö: ép + kéz + láb, gólya + láb, mezít + láb, nyakig + láb, ólom + láb, x-láb

lábad ◆◆◆◆ ige *~ni*

(Csak ebben a kifejezésben:) ■ *Könnybe lábad a szeme*: könnyes lesz a szeme. *Könnybe lábadt a szeme, amikor a szomorú zenét meghallotta.*

✧ Szin: • *Elfutja a könny a szemét.*

✧ Táj: (könnybe) *ered* vagy *lábog* (a szeme)

✧ Etim: A régi nyelvi *lább* ‘lábal’ ige származéka.

lábadoz|ik ◆◆ ige *~ni*

Súlyos betegségből gyógyulóban van. *A műtétje után otthon lábadozott.*

✧ Szin: *javul, gyógyul, fölépül,* (régi) *türemedik*

✧ Táj: *édeledik, gallog, pendül*

✧ Ell: *visszaesik (valamibe)*

✧ Etim: A ‘nem fekszik, fenn van’ jelentésű → *lábad* ige származéka.

☝ Úgynevezett álikes ige, egyes szám első személyben csak iktelen ragot kaphat: *lábadozok*.

lábal ◆◆ ige **lábol** *~ni*

Sekély vízben, sárban, hóban lábát nehezen emelgetve jár, megy. *A pocsolyában lábal a kisfiú, hiába szól rá az anyukája.*

✧ Szin: *gázol*

✧ Táj: *talpal, lót-fut, talpon van*

✧ Etim: A → *láb* főnév származéka.

☝ A *lábal* és a *lábol* nem egészen egyenrangú alakváltozatok, a *lábol* kissé népies stílusú. Az igekötős, átvitt értelmű *kilábal* igében többnyire csak az *a*-s változat él: *kilábal a bajból, a nehézségekből.*

labanc ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. A kurucok ellen harcoló császári zsoldos. *A labancok valószínűleg lobogó, dús parókájukról kapták a nevüket.*

2. (rosszalló) Habsburg-párti magyar. *Ne bízz ebben a labancban!* (Jelzőként:) *A labanc főurak szembeszálltak Thököllyel és Rákóczival.* (Szitkozódásban:) *Te labanc kutya!*

✧ Szin: (idegen) *svarcgelb*

✧ Ell: *kuruc*

✧ Etim: Szóhasadással keletkezett a *lobonc* szóból.

lábas[1] ◆◆ mn *~ak, ~at, ~a*

Lábon, talapzaton álló. *Lábas óra állt a kandalló párkányán.* ■ *Lábas ház*: olyan épület, amely oszlopokon vagy cölöpökön áll.

✧ Ell: *lábatlan*

✧ Etim: A → *láb* főnév származéka.

✧ Ö: ellen + lábas, kezes + lábas

lábas[2] ◆◆◆◆ fn **lábos** *~ok, ~t, ~a*

Alacsony, kétfülű főzőedény. *Levest inkább fazékban, főzeléket inkább lábasban készítünk.*
✧ Táj: *kasztrol*
✧ Etim: Jelentéstapadással keletkezett a → *lábas fazék* jelzős szerkezetből.
☝ A köznyelvben a *lábas* a fő alakváltozat, a *lábos* kissé népies stílusú.

lábatlankod|ik ◆◆ ige *~ni*

Másnak útjában van, ténfergésével zavarja. *A gyerekek a konyhában az anyjuk mellett lábatlankodtak.*
✧ Szin: *alkalmatlankodik, téblábol* • *Láb alatt van.*
✧ Táj: *csetreng, féllábaskodik, lábalatlankodik, lábalattoskodik*
✧ Etim: A *lábatlan* melléknév, végső soron a → *láb* főnév származéka.

lábazat ◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

Valamely tárgy, építmény legalsó, az egész tárgyat tartó, alátámasztó része. *A szobor lábazatához virágot helyeztek a múzeumi látogatók. Ne lökd meg az állvány lábazatát!*
✧ Szin: *talapzat, aljzat, alapzat, alapozás,* (idegen) *posztamens, fundamentum*
✧ Ell: *tető*
✧ Etim: A → *láb* főnév származéka.

lábbeli ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

Az öltözéknek a lábon viselt tartozéka: cipő, csizma, szandál, papucs stb. *Télen meleg lábbelit hordunk.*
✧ Szin: *saru, bocskor,* (régi) *lábtyű,* (hivatalos) *cipőáru*
✧ Táj: *lábbali*
✧ Etim: A → *láb* főnévnek a *-beli* képzőszerű elemmel ellátott alakja.

labda ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Gömbölyű, rugalmas játékszer vagy sporteszköz. *Pöttyös labdát kapott Bence a születésnapjára. Berúgta a hálóba a labdát.*
2. Ennek sajátos módon végzett dobása, ütése, rúgása. *A kapus nem tudta védeni az erős, csavart labdát.*
3. Eszköznek, szerkezetnek gömb alakú (puha) alkatrésze. *A régi típusú vérnyomásmérő labdáját összenyomva mérte az orvos a beteg vérnyomását.*
✧ Szin: (bizalmas) *laszti,* (szleng) *bogyó, golyó, bőr*
✧ Táj: *lapta, lopta, méta*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.
✧ Ö: kézi + labda, kosár + labda, röp + labda, tollas + labda, vízi + labda

labdarúgás ◆◆◆◆ fn –, *~t, ~a*

Csapatban játszott labdajáték, melyben a labdát lábbal vagy fejjel az ellenfél kapujába kell juttatni. *Sokféle sportot űz, de kedvence a labdarúgás.*
✧ Szin: *futball,* (bizalmas) *foci,* (hivatalos) *labdarúgósport*
✧ Etim: Összetétel: → *labda* + *rúgás*: a → *rúg* ige származéka.

labdáz|ik ◆◆ ige *~ni*

1. Labdával játszik. *A gyerekek a játszótéren labdáznak.*

2. Könnyedén ide-oda dobál valamit. *Labdázik a radírral. A vihar labdázik a csónakkal.*

3. Valakivel vagy valamivel felelőtlenül bánik. *Labdázik a szavakkal. Fölöslegesen labdáztak vele a hivatalban, ide-oda küldözgették, de nem tudott elintézni semmit.*

✧ Szin: **1.** (bizalmas) *lasztizik*

✧ Táj: *csingázik, gurgulázik, loptázik*

✧ Etim: A → *labda* főnév származéka.

labirintus ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* (idegen)

1. Utak kusza hálózata, amelyben nehéz eligazodni, és amelyből nehéz kijutni. *A mitológia szerint Minosz király labirintust építtetett Minotaurusz lakhelyéül Knósszoszban. Jártunk a vár alatti labirintusban.*

2. Bonyolult ügyek szövevénye. *Nem tudom, van-e, aki el tud igazodni az állambiztonsági ügyek labirintusában.*

3. (Orvosi nyelvben:) A belső fül járatai és egyéb részei együtt. *A labirintus tulajdonképpen azonos a belső füllel.*

✧ Szin: **1., 2.** *útvesztő,* (Va bizalmas) *labirint*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

lábjegyzet ◆◆◆ fn

Könyvben vagy folyóiratban a lap alján levő jegyzet. *A lábjegyzetet kisebb betűtípussal szokták szedni a nyomdában.*

✧ Etim: Összetétel: → *láb* + → *jegyzet*.

laboráns ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

Laboratóriumban vegyszerekkel dolgozó alkalmazott az orvos, a vegyész, a gyógyszerész vagy a kutató mellett. *Egy kutatóintézetben dolgozik laboránsként.*

✧ Szin: (idegen) *asszisztens*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

laboratórium ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Vegyszerekkel végzett tudományos kutatások, orvosi vizsgálatok céljára, illetve gyógyszerek elkészítéséhez berendezett helyiség. *Megyek a laboratóriumba vérvételre. Ebben a laboratóriumban egy új rákellenes gyógyszer előállításával kísérleteznek.*

2. Egyéb, műszerekkel vagy speciális eszközökkel felszerelt munkahely. *A nyelvi laboratóriumban magnóval és videóval tanulunk.*

✧ Szin: **1.** (régi) *vegykonyha,* (régi, idegen) *officina,* (bizalmas) *labor* **2.** (bizalmas) *labor*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

lacikonyha ◆◆ fn

Piacon, vásárban frissen sült pecsenyét, kolbászt árusító sátor vagy bódé. *Foci után a lacikonyhában ettünk.*

✧ Szin: *piaci konyha, virslistand,* (régi) *étekpiac*

✧ Táj: *devernya*

✧ Etim: Összetétel: a *László* tulajdonnév becéző alakja + → *konyha*.

láda ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Deszkából, ritkábban műanyagból vagy fémből készült, kocka vagy hasáb alakú eszköz valaminek a tárolására, szállítására. *A költözéshez ládákat kölcsönzött. Ládában tartjuk az almát. A szerszámos ládát a kamrában, az ékszeres ládát a hálószobában tartjuk.*

2. (népi, régi) Fölfelé nyíló fedelű, alacsony bútor ruhanemű, élelmiszer stb. tárolására. *Kelengyés ládában gyűjtötte a menyasszony az ágyneműt és a fehérneműt. A régi parasztházak festéssel, faragással díszített jellegzetes bútordarabja volt a tulipános láda.*

✧ Szin: **1.** *rekesz,* (régi) *kaszni, ferslóg,* (Mv bizalmas) *gájba*

✧ Táj: **1.** *fiók, ladik* **2.** *ládafia, szuszék, szökrény* **3.** *ládiska*

✧ Etim: Német jövevényszó.

✧ Ö: mentő + láda, szemét + láda

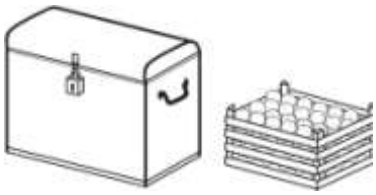

ládafia ◆ fn ~*k*, ~*t*, – (népi, régi)

Bútorként használt láda fiókja vagy rekesze. *Régen a ládafiában rendszerint pénzt tartottak.*

✧ Etim: Összetétel; → *láda* + *fia*: a ‘fiók, rekesz, fülke’ jelentésű *fi* főnév birtokos személyjeles alakja.

ladik ◆◆◆ fn ~*ok*, ~*ot*, ~*ja*

Lapos fenekű csónak. *„Általmennék én a Tiszán ladikon, Ladikon, de ladikon”* (népdal).

✧ Szin: *dereglye*, (régi) *hajócska*

✧ Táj: *lajka*

✧ Etim: Bolgár jövevényszó.

lagúna ◆◆ fn ~*k*, ~*t*, ~*ja*

Homok- vagy korallszigetekkel (részben) elzárt sekély tengerrész, öböl. *A lagúnák városa Velence, ahol a kis szigetek mellett cölöpökre is építették a házakat.*

✧ Szin: (régi) *morotva*

✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.

☝ Hosszú *ú*-val írjuk, de röviddel is ejthetjük: [lagúna] vagy [laguna].

lagzi ◆◆◆ fn ~*k*, ~*t*, ~*ja* (népi, bizalmas)

Esküvő után tartott mulatság. *A menyasszony családja nagy lagzit akart, kétszáz embert hívtak meg.*

✧ Szin: *lakodalom*, (régi) *menyegző*

✧ Etim: A → *lakik* ‘eszik, jóllakik’ ige származéka.

lágy ◆◆◆◆◆ mn ~*ak*, ~*at*, ~*an*

1. Könnyen formálható, laza szerkezetű, sokszor nedvességet tartalmazó. *Reggelire három percig főzött lágy tojást szokott enni. Az ólom lágy fém.* (Főnévi használatban:) ■ *A feje lágya*: a koponyacsontok találkozásának kisgyermekkorban még porcos része. ● Szólás: *Benőtt a feje lágya*: megkomolyodott.

2. Kellemes, nem erős, nem éles. *Lágy szellő fodrozta a tó vizét, jót fürödtünk a lágy hullámokban.*

3. Nem határozott, nem éles körvonalú. *A lágy vonásokat édesanyjától örökölte. Lágy ecsetvonásokat alkalmazott a festő a naplemente ábrázolásakor.*

4. Szelíd, gyöngéd, engedékeny. *Édesanyámnak lágy szíve van, szidás helyett is cirógat.*

5. Kevés ásványi sót tartalmazó (víz). *Lágy víz esetén nem kell a mosógépbe vízlágyítót tenni.*

✧ Szin: **1.** *puha* **2.** *langyos, simogató, bársonyos, selymes* **3.** *határozatlan, elmosódó* **4.** (rosszalló) *erélytelen, gyengekezű, lagymatag*

✧ Ell: **1.** *kemény* **2.** *erős, éles, durva* **3.** *kemény, durva,* (idegen) *kontúros, kontrasztos* **4.** *kemény, keménykezű, szigorú* **5.** *kemény*

✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.

lágyék ◆ fn ~*ok*, ~*ot*, ~*a*

A has(fal)nak alulról a csípőkig terjedő, háromszög alakú része.

✧ Szin: *ágyék, véknya (valakinek), horpasz*

✧ Táj: *hasalágyéka*

✧ Etim: A → *lágy* melléknévből kifejlődött *lágy* ‘test lágy részei’ főnév származéka.

lagymatag ◆◆ mn ~*ok*, ~*ot*, ~*on*

1. Határozatlan jellemű, közönyös, erélytelen. *Lagymatag ember az új főnök, nem tud fegyelmet tartani.*

2. Ilyen emberre jellemző. *Az új tanár lagymatag órát tartott, nagyon unatkoztunk.*

✧ Szin: **1.** (bizalmas) *tutyimutyi, erőtlen, bátortalan* **2.** *erőtlen, gyenge, unalmas* ● **1.** *Megalszik a tej a szájában.*

✧ Táj: *langyos, szuszipuszi*

✧ Ell: *határozott, erőteljes, merész*

✧ Etim: Az önállóan nem élő *lagymad* ‘langyosodik’ ige, végső soron a → *lágy* melléknév származéka.

lágyszívű ◆ mn ~*ek*, ~*t*, ~*en*

Könnyen meghatódó. *Annyira lágyszívű, hogy mindjárt kijönnek a könnyei. „A helység kalapácsa… ott látá térdepelésben A helybeli lágyszívű kántort A szemérmetes Erzsók … lábainál”* (Petőfi S.: A helység kalapácsa).

✧ Szin: *ellágyuló, érzékeny, érzelmes természetű, gyengéd lelkületű*

✧ Ell: *keményszívű, érzéketlen, rideg, könyörtelen*

✧ Etim: Összetétel; → *lágy* + *szívű*: a → *szív* főnév származéka.

lajbi ◆ fn ~*k*, ~*t*, ~*ja* (népi, régi)

Felsőruha: **a)** rendszerint posztóból készült, fémgombos férfimellény vagy rövid kabát. *Magára kapta a lajbiját.* **b)** női mellényke. *Az asszonyok téli lajbija bőrből, nyári lajbija háziszőttes anyagból készült.*

✧ Táj: *melles, pruszlik, lábi, lábri, lábli, puruc, purucka*

✧ Etim: Bajor-osztrák jövevényszó.

lajhár ◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

1. Közép- és Dél-Amerikában élő, lomha mozgású, növényevő emlősállat. *A fákon élő lajhár az ágról csimpaszkodva lombbal táplálkozik.*

2. (gúnyos) Lomha, tunya ember. *Gyere gyorsabban, ne légy lajhár!*

✧ Szin: **2.** *dologkerülő, naplopó, rest, tohonya*

✧ Ell: **2.** *fürge, friss*

✧ Etim: Vagy az ismeretlen eredetű, nyelvjárási *lajha* ‘puha, gyenge’ melléknévből alakult ki, vagy német jövevényszó.

lajstrom ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a* (kissé régi)

1. Jegyzék, lista. *Lajstromba veszi az eddig összegyűjtött lemezeit.*

2. Nyilvántartó könyv. *Lajstromot készítettek az iskolába járó diákokról.*

✧ Szin: (idegen) *katalógus*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

lajt ◆ fn *~ok, ~ot, ~ja* (kissé régi)

Kerekekre vagy kocsira szerelt nagy hordó vagy kád. *Lajttal hordják az ivóvizet az árvíz sújtotta falvakba.*

✧ Szin: *tartálykocsi,* (régi) *hordós kocsi, hordómű*

✧ Etim: Bajor-osztrák jövevényszó.

lajtorja ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (népi)

Létra. *„Csiribiri csiribiri bojtorján – lélek lép a lajtorján”* (Weöres S.: Varázsének).

✧ Táj: *lajtergya, lajtra, rétoja, górfa, lábító, grádics, garádics, rékja*

✧ Etim: A → *létra* főnév nyelvjárásainkban használatos alakváltozata.

lak ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a* (régi, választékos)

Kisebb lakóház vagy üdülő. *A nyári lakban vagy az erdészházban töltjük a szünidőt.*

✧ Szin: *hajlék, házacska, villa*

✧ Etim: Valószínűleg ősi, finnugor kori szó.

lakáj ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

Előkelő, gazdag házban személyi szolgálatokat végző férfi alkalmazott. *A filmben a gróf lakája nyitott ajtót a látogatóknak.*

✧ Szin: *komornyik, inas, belső inas, szolga*

✧ Etim: Német jövevényszó.

lakályos ◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

Barátságosan berendezett. *Lakályos szobákból áll az irodánk, itt mindig jól érezzük magunkat.*

✧ Szin: *otthonos, kellemes, meghitt, kényelmes*

✧ Ell: *rideg, sivár, barátságtalan, kényelmetlen*

✧ Etim: A → *lakik* ‘él, huzamosan tartózkodik valahol’ ige nyelvújítás kori származéka.

☝ Nem függ össze a *lakáj* szóval, ezt *ly*-nal írjuk.

lakás ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Otthonul használt épület vagy épületrész, illetve szállásként használt helyiség. *Háromszobás lakásban lakunk. Évekig egy garázs volt a lakása.*

2. Az az állapot, hogy valaki valahol lakik. *Kényelmetlen volt a sátorban lakás.*

3. Az a lehetőség vagy szolgáltatás, hogy valaki valahol lakhat. *A gyerekekre felügyelő diáklány lakást és ellátást kap, fizetést nem.*

✧ Szin: **1.** *otthon, lakhely, lakóhely, hajlék,* (bizalmas) *fészek,* (szleng) *odu, lyuk, kégli, keglevics,* (Er) *apartament* **3.** *lakhatás*

✧ Táj: **1.** *laktanya*

✧ Etim: A → *lakik* ‘él, huzamosan tartózkodik valahol’ ige származéka.

✧ Ö: magán + lakás, örök + lakás

lakásszentelő ◆ fn *~k, ~t, ~je*

Vendégség, mulatság új lakóhely birtokbavételekor. *Az új lakásba költözés megünneplésére lakásszentelőt tartottak.*

✧ Szin: *házavató, házszentelő, lakásavató*

✧ Etim: Összetétel; → *lakás* + *szentelő*: a → *szentel* ige származéka.

lakat ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

Pántra akasztható, kulcsra járó kampós zár. *Lakattal zárta le az emlékkönyvét. Rozsdás a lakat a kapun.* • Szólás: *Lakat alatt van*: börtönben van. | *Lakat van a száján*: nem beszélhet valamiről. | *Nem tesz lakatot a szájára*: szókimondó.

✧ Etim: Olasz jövevényszó.

✧ Ö: ördög + lakat

lakatlan ◆◆◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*

Olyan (hely), ahol senki sem lakik. *Lakatlan szigetre érkezik Robinson a regényben.*

✧ Szin: *üres, néptelen, elárvult, kihalt,* (régi) *uratlan*

✧ Ell: *lakott, forgalmas, népes*

✧ Etim: A → *lakik* ‘él, huzamosan tartózkodik valahol’ ige származéka.

lakatos ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Zárakat és fémből való kisebb eszközöket készítő és javító iparos. *Lakatost kellett hívni, mert a kulcs beletörött a zárba.*

2. Gépalkatrészek készítésével, szerelésével, javításával foglalkozó gyári szakmunkás. *Lakatost felveszünk – írták ki a gyár kapujára.*

✧ Szin: **2.** *géplakatos*

✧ Etim: Valószínűleg a → *lakat* főnév származéka.

lakbér ◆◆◆◆ fn

Lakás használatáért általában havonta fizetendő bér. *Idén nem emelkedtek a lakbérek.*

✧ Szin: *házbér*

✧ Etim: Összetétel: → *lak* + → *bér*.

lakberendezés ◆◆ fn

Lakásnak bútorokkal, használati és dísztárgyakkal való berendezése. *Aki nem ért a lakberendezéshez, tanácsot kérhet egy hivatásos lakberendezőtől.*

✧ Szin: *berendezkedés, bebútorozás*

✧ Etim: Összetétel; → *lak* + *berendezés*: a → *rendez* ige *be-* igekötős alakjának származéka.

lakcím ◆◆◆ fn

Lakás helyét megjelölő adatok. *Megadta a lakcímét és a telefonszámát.*

✧ Szin: *lakáscím, levélcím, postacím,* (idegen) *adressz*

✧ Etim: Összetétel: → *lak* + → *cím*.

lakhely ◆◆◆◆ fn (választékos)

Az a hely, helység, ahol valaki lakik. *Nincs állandó lakása, folyton változtatja lakhelyét.*

✧ Szin: *lakóhely, székhely, tartózkodási hely, lakás, otthon,* (szleng) *kégli*

✧ Etim: Összetétel: → *lak* + → *hely*.

lak|ik[1] ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Rendszeresen tartózkodik és alszik valahol, ahol a holmiját is tartja. *Vidéken laknak, a saját házukban. Külföldön szállodában vagy kempingben laknak.*

2. Lakásként használ valamit. *Az emeletet két család lakja.*

3. ■ *Valami lakik valakiben*: valamilyen rejtett tulajdonsága van. *Ki tudja, mi lakik benne.*

✧ Szin: **1.** *él, tanyázik, honol, székel,* (szleng) *kéglizik, csövezik, héderezik,* (idegen) *rezideál* **2.** *elfoglal* **3.** *lakozik, rejtőzik*

✧ Etim: Belső fejlemény, a → *lak* ‘lakóhely’ főnév igei párja.

lak|ik[2] ◆◆ ige *~ni* (régi)

■ *Torkig lakik valamivel*: (étellel) nagyon jóllakik, annyit eszik, amennyi csak belefér.

✧ Szin: *torkoskodik, dorbézol, dőzsöl, eszik-iszik, lakmározik*

✧ Etim: Valószínűleg jelentéselkülönüléssel keletkezett az ‘él, huzamosan tartózkodik valahol’ jelentésű → *lakik* igéből.

✧ Ö: jól + lakik

lakk ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

Száradás után fényes, vízhatlan bevonatot alkotó oldat. *A csónakot lakk védi a korhadástól.*

✧ Szin: *fénymáz, máz, lenolajkence,* (idegen) *politúr, vernis*

✧ Táj: *firnisz, lag*

✧ Etim: Óind eredetű német jövevényszó.

☝ Ha *k*-val kezdődő toldalék járul hozzá, egyszerűsítve csak két *k*-t írunk: *lakkal*. A francia eredetű *vernis* szinonima kiejtése: [verni].

lakkoz ◆ ige *~ni*

1. Lakkal ken valamit. *Szombaton egész nap lakkozta a vitorlását. Néha lakkozza a körmét.*
2. Csalókán szépít valamit. *Lakkozza a valóságot.*
✧ Szin: **1.** *fényez,* (idegen) *politúroz* **2.** *fényez*
✧ Táj: **1.** *lagoz*
✧ Etim: A → *lakik* főnév származéka.

lakmároz|ik ◆◆ ige *~ni*
Jó étvággyal, bőségesen eszik. *A rajzfilmben jót lakmároztak az egerek a sajtból.*
✧ Szin: *eszik-iszik, dőzsöl,* (régi) *lakozik* • (bizalmas) *Tömi a hasát.*
✧ Ell: *böjtöl, koplal, éhezik*
✧ Etim: Valószínűleg a 'teleeszi magát' jelentésű → *lakik* ige származéka.

lakó ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Az a személy, aki a szóban forgó helyen lakik. *A ház lakói felváltva takarítják a lépcsőházat. Két lakónk van, ugyanis az egyik szobát kiadtuk albérletbe.* • Közmondás: *Fogadj lakót, kitúr a házadból*: gyakran az bánik velünk rosszul, aki hálával tartozna.
✧ Szin: *bérlő, bérbe vevő,* (régi) *szobaúr*
✧ Ell: *háziúr, bérbeadó*
✧ Etim: A → *lakik* 'él, huzamosan tartózkodik valahol' ige főnevesült melléknévi származéka.
✧ Ö: cső + lakó
☝ A *lakó* és a *lakos* jelentésének különbözőségéről lásd a *lakos* szócikket!

lakodalom ◆◆◆◆ fn *lakodalmak, lakodalmat, lakodalma*
A házasságkötés napján tartott vendégség, mulatság. *Rengeteg étel, ital volt a lakodalomban.* ■ *Lakodalmat* csap: lakodalmat tart, rendez. *Az ifjú házasok nagy lakodalmat csaptak, hajnalig táncoltak a vendégek.*
✧ Szin: (választékos) *menyegző,* (népi, bizalmas) *lagzi,* (régi) *nászlakoma*
✧ Táj: *lakadáré, kalamajka*
✧ Etim: A 'teleeszi magát' jelentésű → *lakik* ige származéka.
✧ Ö: arany + lakodalom, ezüst + lakodalom, gyémánt + lakodalom

lakóház ◆◆◆◆ fn
Emberi lakásra való épület. *Az erdő szélén több lakóház is van.*
✧ Szin: *lakóépület, villa,* (választékos) *lak*
✧ Etim: Összetétel; *lakó*: a → *lakik* 'él, huzamosan tartózkodik valahol' ige folyamatos melléknévi igeneve + → *ház*.

lakóhely ◆◆◆◆ fn
Az a hely vagy helység, ahol valaki lakik. *Állandó lakóhelye Pécs. A kerti ház volt a lakóhelye.*
✧ Szin: *lakás, otthon,* (választékos) *lakhely,* (szleng) *kégli*
✧ Etim: Összetétel; *lakó*: a → *lakik* 'él, huzamosan tartózkodik valahol' ige folyamatos melléknévi igeneve + → *hely*.

lakókocsi ◆◆◆ fn
Vontatható, zárt kocsi, amely lakószobaként használható. *A kempingben saját lakókocsijukban laktak.*
✧ Szin: (Fv bizalmas) *maringotka,* (Mv bizalmas) *prikolica*
✧ Etim: Összetétel; *lakó*: a → *lakik* 'él, huzamosan tartózkodik valahol' ige folyamatos melléknévi igeneve + → *kocsi*.

lakol ◆◆ ige *~ni*
Bűnhődik, szenvedéssel fizet valamely tettéért, hibájáért, vétségéért. *A lopásért lakolni fog a bíróság előtt.*
✧ Szin: *megbűnhődik, vezekel, megszenved* • *Megissza a levét valaminek.*
✧ Etim: Vagy a régi nyelvi *lak* 'bűn' főnév, vagy a 'bűnhődik' jelentésű *lakik* ige származéka.

lakoma ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Ünnepi alkalomból rendezett bőséges étkezés, evés-ivás. *A győzelem után nagy lakomát csaptak.*
✧ Szin: *eszem-iszom, dáridó, evészet, tivornya,* (bizalmas) *trakta,* (szleng) *zaba*
✧ Táj: *asztalozás, traktamentum*
✧ Etim: Nyelvújítás kori elvonás a → *lakmározik* igéből.

lakónegyed ◆◆ fn
Körülhatárolható városrész, ahol túlnyomórészt lakóházak állnak. *A város szélén új lakónegyedek épültek.*
✧ Szin: *lakótelep,* (régi) *fertály*
✧ Etim: Összetétel; *lakó*: a → *lakik* 'él, huzamosan tartózkodik valahol' ige folyamatos melléknévi igeneve + → *negyed*.

lakópark ◆◆◆ fn
Gondozott természeti környezetben igényesen épített, többlakásos házakból álló telep. *Egy budakeszi lakóparkban vesznek lakást. A lakóparknak kiváló az infrastruktúrája, a lakások pedig magas komfortfokozatúak.*

✧ Szin: *lakótelep, lakókert*
✧ Etim: Összetétel; *lakó*: a → *lakik*[1] ige származéka + → *park*.

lakos ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
Meghatározott településen lakó személy. *A barátnőm is budapesti lakos. A város lakosai polgármestert választanak.*
✧ Szin: *polgár*
✧ Táj: *ottlakosi*
✧ Etim: A → *lakik* ‘él, huzamosan tartózkodik valahol’ ige származéka.
✧ Ö: ős + lakos
☝ Rövid *o*-val írjuk és ejtjük. A köznyelvben különbözik a *lakos* és a *lakó* jelentése (lásd az értelmezésüket). A *lakos*-nak azonban a népies vagy az irodalmi stílusban rokon értelmű megfelelője lehet a *lakó*, de csak többes számban, birtokos személyjeles alakban: *A falu, a város lakói*.

lakosság ◆◆◆◆◆ fn *–, ~ot, ~a*
Lakosok összessége. *Az útlezárás a város egész lakosságát érinti.*
✧ Szin: *népesség,* (idegen) *populáció*
✧ Etim: A *lakik* ‘él, huzamosan tartózkodik valahol’ ige nyelvújítás kori származéka.
✧ Ö: ős + lakosság
☝ Rövid *o*-val írjuk és ejtjük.

lakosztály ◆◆◆ fn
Kastélyban, szállodában több helyiségből álló, rendszerint fényűzően berendezett lakás. *Az elnöki lakosztályban szállásolták el a magas rangú diplomatát. A nászutasok a szálloda legszebb lakosztályát kapták.*
✧ Szin: *lakrész,* (idegen) *apartman, rezidencia*
✧ Etim: Összetétel: → *lak* + → *osztály*.

lakótelep ◆◆◆◆ fn
Egységes terv alapján épült, a település többi részétől elkülönülő, rendszerint a központtól távol eső lakóházcsoport. *A belvárosból egy új lakótelepre költöztek Rákospalotán. A mi lakótelepünk négyemeletes betonházakból áll.*
✧ Szin: *lakónegyed, lakópark,* (Er) *negyed*
✧ Etim: Összetétel; *lakó*: a → *lakik* ‘él, huzamosan tartózkodik valahol’ ige folyamatos melléknévi igeneve + → *telep*.

lakoz|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. (régi) Lakik. *„Fenn lakozva a magas Budában Leltek engem Mátyás udvarában”* (Vörösmarty M.: Szép Ilonka).
2. ■ (választékos) *Valami lakozik valakiben*: valamely tulajdonság, képesség van benne. *A képei nagyon szépek, egy nagy festő tehetsége lakozik benne.*
✧ Szin: **1.** *tanyázik, tartózkodik, él,* (hivatalos) *székel* **2.** (választékos) *rejlik, lakik*
✧ Táj: *lakózik, lakodzik*
✧ Etim: Vagy a ‘teleeszi magát’, vagy az ‘él, huzamosan tartózkodik valahol’ jelentésű → *lakik* ige származéka.

lakrész ◆◆ fn
Egy lakáson vagy házon belül elkülöníthető, önálló lakásul használható helyiségek együttese. *Amikor a bátyám megnősült, az emelet lett az ő lakrészük.*
✧ Szin: *lakosztály,* (idegen) *apartman*, (Er) *apartament*
✧ Etim: Összetétel: → *lak* + → *rész*.

laktanya ◆◆◆◆ fn
Katonák lakhelyéül szolgáló épület, illetve épületcsoport. *Az újoncok már a laktanyában vannak.*
✧ Szin: (kissé régi, Fv, Ka; Őv bizalmas) *kaszárnya,* (idegen) *garnizon*, (szleng) *hotel, bánya*
✧ Táj: *kazármé, kezárma*
✧ Etim: Összetétel: → *lak* + → *tanya*.

laktató ◆◆ mn *~k, ~t, ~an*
Olyan (étel), amelynek kisebb mennyiségével is jóllakunk. *A babból nagyon laktató főzeléket készíthetünk.*
✧ Szin: *tartalmas, kiadós, tápláló, energiadús*
✧ Táj: *fogós*
✧ Ell: *szegényes, sovány, könnyű*
✧ Etim: A *lakik* ‘teleeszi magát’ ige származéka.

lám ◆◆◆◆◆ msz
1. (Figyelem fölkeltésére, illetve valaminek a nyilvánvaló voltára rámutatva:) Íme láthatjuk! *Lám, mégiscsak így volt jó!*
2. ■ *Hadd lám*: hadd lássam. *Hadd lám, melyikünk az erősebb!*
✧ Szin: **1.** *ugye*, (idegen) *ecce*
✧ Etim: Szóösszevonással és szófajváltással keletkezett a → *lát* ige tárgyas ragozású, egyes szám első személyű *látom* alakjából.

láma[1] ◆ fn *~k, ~t, ~ja*
A tevefélék családjába tartozó dél-amerikai háziállat. *A lámák teherhordó szerepe ma már nem olyan alapvető, mint régebben volt.*
✧ Szin: (régi) *tevekecske*
✧ Etim: Dél-amerikai kecsua indián eredetű nemzetközi szó.

láma[2] ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Buddhista szerzetes főként Tibetben és Mongóliában. *A lámák épp egy mantrát mormolnak. Az egyik láma imamalmot forgat. A dalai lámát, a tibeti buddhisták főpapját az előző láma halálakor született csecsemők közül választják ki.*

✧ Etim: Tibeti eredetű nemzetközi szó.

lámpa ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Lánggal égő vagy izzó fényforrást magába záró világítóeszköz. *Gyakran lámpánál olvas, nem természetes fénynél, ezért romlik a látása.* • Szólás: *Lámpával kell keresni*: nagyon nehezen található.

2. Közlekedési jelzőlámpa. *A lámpánál fordulj balra! Zöldre váltott a lámpa. Sárgán villognak a lámpák.* • Szólás: (bizalmas) *Lámpát kaptunk*: piros jelzés miatt meg kellett állnunk.

3. Rádióba, tévébe való elektroncső. *A tévé lámpája kis üveg- vagy fémbura, amelyben elektródok között elektronok áramlanak.*

✧ Szin: **1.** *fényforrás, világítóeszköz, világítótest,* (bizalmas) *pilács,* (régi) *lámpás* **2.** *közlekedési lámpa,* (idegen) *szemafor* **3.** *képcső*

✧ Táj: *lámpi, lampa*

✧ Etim: Valószínűleg szóelvonással keletkezett a → *lámpás* főnévből, melynek szóvégi *s*-ét melléknévképzőnek érezhették.

✧ Ö: hangulat + lámpa, stop + lámpa

lámpaláz ◆◆ fn

Szereplés előtti vagy alatti izgalom. *A gyakorlott színésznek is van lámpaláza.*

✧ Szin: *izgalom, félsz,* (idegen; Fv, Va, Dv bizalmas) *tréma,* (Mv bizalmas) *trema*

✧ Etim: Német mintára keletkezett összetett szó: → *lámpa* + → *láz*.

lámpás[1] ◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. (régi, népi) Lámpa. *Meggyújtott egy lámpást, mert már sötétedett.* • Szólás: *Lámpással kell keresni*: nagyon ritka.

2. Lánggal világító, hordozható lámpa. *A kempingben petróleummal világító kis lámpást szoktunk használni.*

✧ Szin: *fényforrás,* (idegen) *laterna*

✧ Táj: *lámpi, lampa*

✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

lámpás[2] ◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, –*

Lámpával fölszerelt. *Mindenfelől lámpás őrök sereglettek elő. Megálltunk egy lámpás kereszteződésnél.* ■ *Piros lámpás jelzés*: piros lámpával adott. *Nem vette figyelembe a piros lámpás jelzést.* | *Piros lámpás ház*: nyilvánosház.

✧ Táj: *lampás*

✧ Etim: A → *lámpa* főnév származéka.

lámpavas ◆ fn (régi)

Vas lámpaoszlop vagy kiálló falikar. *Az Andrássy úton hangulatos, a XX. század elejét idéző lámpavasakat szereltek fel.*

✧ Szin: *lámpatartó, lámpaoszlop,* (idegen) *kandeláber*

✧ Etim: Összetétel: → *lámpa* + → *vas*.

lampion ◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*
Színes papírból készült alkalmi világítótest, amelybe gyertyát (újabban villanykörtét) tesznek. *Szilveszterkor lampionokkal díszítjük föl a szobát.*
✧ Szin: *papiroslámpa*
✧ Etim: Olasz eredetű nemzetközi szó.

lánc ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
1. Egymásba kapcsolódó fémkarikák sora. *A bicikli kerekét lánccal hajtjuk meg. A falusi kutakból erős lánccal húzzák fel a vizet.*
2. Rablánc. *Bezárták és láncot kötöttek rá.* ■ *Láncra ver valakit*: megbilincseli és leláncolja. | *Lerázza láncait*: saját erejéből megszabadul rabságából vagy terheitől. | *Csak a láncait veszítheti*: nincs vesztenivalója.
3. Egymáshoz fűzött darabokból álló ékszer. *Láncot hord a nyakán egy kis kereszttel. A gyerekek pitypang szárából is fűznek láncot.*
4. Láncolat, hálózat. *Láncban egymás mellé állva, kézről kézre adogatjuk a téglát. A Hilton szállodák az egész világon láncot alkotnak.*
5. Az atomok egymáshoz kapcsolódásának módja a szerves vegyületek molekuláiban. *Vázold fel egy szénvegyületnek a láncát!*
6. A szövésben a hosszanti irányú fonalak összessége. *A láncra merőleges fonalak neve vetülék.*
✧ Szin: **2.** *béklyó, kötél* **4.** *sor, sorozat*
✧ Táj: **2.** *láncecska*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.
✧ Ö: nyak + lánc, táplálék + lánc

lánchegység ◆ fn
Hosszan elnyúló, a földkéreg gyűrődésével létrejött hegység. *A lánchegységek később alakultak ki, mint a röghegységek. Fiatal lánchegység az Alpok és a Kárpátok is.*
✧ Ell: *röghegység*
✧ Etim: Összetétel: → *lánc* + → *hegység*.

lánchíd ◆◆◆ fn
Lánckötegek által tartott híd. *Az első budapesti lánchíd építését Széchenyi kezdeményezte, ezért lett a neve Széchenyi lánchíd.*
✧ Szin: *függőhíd*
✧ Etim: Összetétel: → *lánc* + → *híd*.
☝ A Széchenyi lánchíd nevét rövidebb formában is használjuk, s ezt tulajdonnévként nagy kezdőbetűvel írjuk: *Lánchíd.*

láncol ◆◆◆ ige *~ni*
1. Lánccal odaköt valamit valamihez. *Az ólhoz láncolja a kutyát.*
2. *Valahova láncol valakit*: arra kényszerít valakit, hogy tartósan ott maradjon. *Munkája az íróasztalhoz láncolja. Kényeztetéssel próbálja magához láncolni a gyerekét, távol tartani mások társaságától.*
✧ Szin: **1.** *megköt, összeköt, kapcsol, erősít, rögzít* **2.** *(magához) fűz*
✧ Ell: **1.** *elold, elenged* **2.** *elenged*
✧ Etim: A → *lánc* főnév származéka.

láncolat ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a* (választékos)
Egymáshoz kapcsolódó dolgok, jelenségek, események sora. *A következtetések láncolata egy ponton megszakad. A kudarcok láncolata összeroppantotta.*
✧ Szin: *sorozat,* (idegen) *széria*
✧ Etim: A → *láncol* ige, végső soron a → *lánc* főnév származéka.

láncreakció ◆◆ fn

Kémiai vagy maghasadási reakciók sorozata. *Atomreaktorokban a neutronokra épülő láncreakciót valósítják meg.* (átvitt) *Meggondolatlan tettével láncreakciót indított el, és az egymásból következő eseményeket nem lehetett többé megállítani.*

✧ Etim: Összetétel: → *lánc* + → *reakció*.

lánctalpas ◆◆ mn *~ak, ~at, –*

Olyan (jármű) amelynek kerekei végtelenített szalag formájú, egymáshoz csuklósan kapcsolódó elemekből álló szerkezettel vannak ellátva. *A lánctalpas harckocsikkal csak lassan tudtak előrenyomulni.* (Főnévi használatban:) *A nagy havazásban csak lánctalpasok tudták megközelíteni a hegyi falut.*

✧ Szin: *hernyótalpas,* (főnév:) *harckocsi, tank*

✧ Etim: Összetétel; → *lánc* + *talpas*: a → *talp* főnév származéka.

landol ◆◆◆ ige *~ni* (idegen)

1. (Repülőgép vagy ejtőernyős) földet ér. *A köd és a hó miatt nehéz volt landolni.*

2. (bizalmas) Leesik valahol, beleesik valamibe. *Kidobtam utána a kulcsot, de sajnos a bokorban landolt. A bál után a cipőm a kukában landolt.*

✧ Szin: **1.** *leszáll, leereszkedik, földre ereszkedik* **2.** *kerül valahova,* (tréfás) *végzi valahol*

✧ Ell: **1.** *felszáll, felemelkedik*

✧ Etim: Német jövevényszó.

ländzsa ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Hosszúnyelű, rendszerint fémhegyű szúrófegyver. *Az ősember első, kezdetleges ländzsájának kőből volt a hegye.* • Szólás: *Ländzsát tör valaki mellett*: kiáll az érdekében.

✧ Szin: *dárda, kopja, alabárd,* (régi) *dzsida, kelevéz*

✧ Táj: *cúca*

✧ Etim: Olasz jövevényszó.

✧ Ö: Elválasztása: *lán-dzsa.*

láng ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. Égéskor keletkező fényjelenség, lobogó, magasra csapó tűz. *Szalonnasütéskor ne a lángba tartsd a nyársad!* ■ *Lángokban áll*: teljes egészében ég. *Már lángokban állt az egész épület, mire kiértek a tűzoltók.* | *Lángba borul*: **a)** meggyullad. *A kis szikrától aztán lángba borult az egész istálló.* **b)** erősen elpirul, elvörösödik. *Zavarában lángba borult az arca.*

2. Erős érzelem heves megnyilatkozása. *A szerelem lángja hevíti. A bosszú lángja ég a szemében.*

✧ Szin: **1.** *lángnyelv,* (régi) *lobogvány* **2.** *indulat, hév, szenvedély*

✧ Táj: *lang*

✧ Ell: **2.** *közöny, érdektelenség*

✧ Etim: Vagy belső keletkezésű hangfestő szó, vagy nyelvünk ősi, finnugor kori eleme.

✧ Ö: őr + láng, szalma + láng

langaléta ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (bizalmas)

Nagyon magas ember. *Nyurga, nyakigláb fiú volt, így csúfolták: te langaléta.* (Jelzőként:) *Nagy langaléta kamasz lett a fiunkból, le kell hozzánk hajolnia.*

✧ Szin: *hosszú, nyurga,* (bizalmas) *nyakigláb, hórihorgas, égimeszelő, colos, lakli* • *Olyan magas, mint a létra.*

✧ Táj: *gangaléta, létra*

✧ Ell: *alacsony, köpcös, zömök*

✧ Etim: Valószínűleg német jövevényszó.

lángelme ◆◆◆ fn (választékos)

Kiemelkedően tehetséges, rendkívüli szellemi képességű ember. *Einstein igazi lángelme volt.* (gúnyos) *Nem éppen lángelme, egyest kapott matekból.*

✧ Szin: *lángész, tehetség, zseni,* (választékos) *szellemóriás,* (idegen, választékos) *géniusz,* (idegen) *lumen,* (bizalmas) *észkombájn*

✧ Ell: *buta,* (tréfás) *fajankó,* (bizalmas) *tökfej*

✧ Etim: Nyelvújítás kori összetétel: → *láng* + → *elme.*

lángész ◆◆◆ fn

1. Kiemelkedően tehetséges, rendkívüli szellemi képességű ember. *Valódi lángész ritkán születik.* (gúnyos) *Na, erre mit mondasz, te lángész?*

2. Kivételes szellemi képesség. *Victor Hugo lángeszét aránylag korán felismerték.*

✧ Szin: **1.** *zseni, tehetség,* (választékos) *lángelme, szellemóriás,* (idegen, választékos) *géniusz* **2.** *zseni, zsenialitás, tehetség*

✧ Táj: *okos elméletű ember*

✧ Ell: **1.** (tréfás) *fajankó,* (bizalmas) *tökfej* **2.** *butaság, ostobaság*

✧ Etim: Nyelvújítás kori összetétel: → *láng* + → *ész.*

lángol ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Lánggal ég. *Már nem lángol a tűz, csak parázslik.*

2. Láztól, indulattól stb. ég, forró vagy piros valamely testrész. *Lángol az arca, erősen kipirult. Szinte lángol a lábam a forró fürdőtől.*

3. Szenvedély, illetve rajongás tölti el. *A költő a szabadságért és a szerelemért lángolt. Lángol a vágytól.*

✧ Szin: **1.** *lobog, lángokban áll* **2.** *tüzel* **3.** *hevül, lelkesedik*

✧ Táj: *langallik*
✧ Ell: **1.** *kihúny, kialszik, ellobban*
✧ Etim: A → *láng* főnév származéka.

lángos ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
Kenyértésztából kemencében vagy zsiradékban sütött lapos, kerek tészta. *Sajtos, tejfölös, fokhagymás lángos is volt a lángossütő bódéjában.*
✧ Szin: *lepény*
✧ Táj: *langalló, lángelő, langli, lengelő, lapótya*
✧ Etim: A → *láng* főnév *lángos* 'tüzes' melléknévi származékából keletkezett főnevesüléssel.

langymeleg ◆◆ mn (választékos)
1. Langyos. *A kádba langymeleg vizet eresztett.*
2. Lagymatag. *Főnök létére elég langymelegnek tűnik, nem tud fegyelmet tartani.*
✧ Szin: **2.** *erélytelen, gyenge, gyengekezű* • **2.** *Se hideg, se meleg.*
✧ Táj: **1.** *enyhes, langy, lajha, lanyhos*
✧ Ell: **1.** *forró; jéghideg* **2.** *határozott, erélyes, szigorú*
✧ Etim: Összetétel; *langy*: a → *lágy* melléknévből szóhasadással elkülönült, 'langyos' jelentésű melléknév + → *meleg*.

langyos ◆◆◆◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, ~an*
1. Enyhén meleg. *Langyos a tó vize. Langyos szél fúj.*
2. Lagymatag. *Az előadást langyos taps fogadta.*
✧ Szin: **1.** (választékos) *langymeleg,* (régi) *lágymeleg* **2.** *erélytelen, gyenge, lanyha,* (választékos) *langymeleg*
✧ Táj: **1.** *langy, enyhes, lajha, lanyhos*
✧ Ell: **1.** *forró; jéghideg* **2.** *határozott, erélyes, szigorú*
✧ Etim: Az elavulóban lévő *langy* 'langyos' származéka.

lanka ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (választékos)
Enyhén lejtős hegy- vagy domboldal. *Jobban szeretem a Dunántúl szelíd lankáit, mint a magas hegységeket.*
✧ Szin: *lejtő, ereszkedő, emelkedő,* (régi) *bigecs*
✧ Táj: *lunka*
✧ Etim: Szláv, valószínűleg horvát-szerb jövevényszó.

lankad ◆◆◆ ige *~ni* (választékos)
1. Fokozatosan fáradt lesz, gyengül. *Az óra végén már lankad a figyelme.*
2. Hervad, konyul. *Víz nélkül gyorsan lankad a virág.*
✧ Szin: **1.** *fárad, csökken, fogy,* (választékos) *bágyad, ernyed,* (bizalmas) *kókad* **2.** *fonnyad, fonnyadozik, kókad*
✧ Táj: **1.** *lankadoz* **2.** *engyeledik, szonnyad*
✧ Ell: **1.** *erősödik, fokozódik, növekszik* **2.** *virul*
✧ Etim: A régi nyelvi *lank* 'fárad, bágyad' ige származéka.

lankadatlan ◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul* (választékos)
Fáradhatatlan, kitartó. *Lankadatlan figyelemmel hallgattuk az előadást. Sohasem pihen, lankadatlanul dolgozik.*
✧ Szin: *szívós,* (régi) *ernyedetlen*
✧ Ell: *fáradékony,* (választékos) *lankadt, ernyedt*
✧ Etim: A → *lankad* ige nyelvújítás kori származéka.

lant ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
1. Domború hátú, körte alakú pengetőhangszer. *Balassi Bálint korában lanttal kísérték az éneket.*
2. Kis alakú, hárfához hasonló ókori pengetőhangszer. *Aquincumban nem csak lantot, hanem víziorgonát is találtak a régészek.*
✧ Szin: **1.** *gitár, koboz* **2.** *líra*
✧ Etim: Arab eredetű német jövevényszó.

lány ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. Nőnemű gyermek, illetve fiatal nő. *Két fia és egy lánya van. Hány lány és hány fiú van az évfolyamon?*
2. Olyan fiatal nő, aki még nem ment férjhez, illetve (kissé régi) nem volt nemi kapcsolata senkivel. *Az idősebbik gyereke már férjhez ment, a fiatalabbik még lány.*
3. (Fiatalabb nő bizalmas megszólításaként:) *Édes lányom! Lányok, álljatok sorba! Te lány!*
4. Egy megnevezett családból, területről való nő. *Csomai lány a felesége. Anyja vidéki lány, valahol vidéken született és nevelkedett.*
5. (bizalmas) Háztartási alkalmazott. *Kimenőt kapott a lány.*
✧ Szin: **1.** (választékos) *leány, leányka, lányka,* (régi vagy tréfás) *leányzó,* (bizalmas) *fruska,* (szleng) *csaj, bige, bőr, pulyka, liba, pipi, tyúk, spinkó, spiné* **2.** (hivatalos vagy régi) *hajadon;* (régi) *szűz* **5.** (régi) *cseléd, cselédlány*
✧ Táj: **1.** *jány, lánycsalád, lánycsa, lánycseléd* **2.** *lánycseléd, lányszemély* **3.** *lányszemély* **4., 5.** *jány*
✧ Ell: **1.** *fiú* **2.** *asszony*
✧ Etim: A → *leány* főnév változata.
✧ Ö: kereszt + lány, koszorús + lány, nyoszolyó + lány, öröm + lány, szoba + lány

lanyha ◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n*
1. Enyhe, szelíd, nem erős. *Lanyha szellő fújdogál. Lanyhán esik az eső.*

2. Erőtlen, meggyőződés nélküli. *Lanyhán védekezett a tárgyaláson.*
✧ Szin: **1.** *gyenge* vagy *gyönge, csekély, lágy* **2.** *lagymatag, gyenge* vagy *gyönge,* (bizalmas) *tutyimutyi*
✧ Táj: **1.** *tipitupi*
✧ Ell: **1.** *erős* **2.** *erős, határozott, meggyőződéses*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó, talán → *lomha* szavunkkal van összefüggésben.

lányka ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (kedveskedő vagy választékos)

Kislány vagy fiatal lány. *Egy kis szőke lányka adta át a virágcsokrot a vendégeknek.*
✧ Szin: (kedveskedő vagy választékos) *leányka,* (régi vagy tréfás) *leányzó,* (bizalmas) *fruska, bakfis, babuci,* (szleng) *csirke*
✧ Táj: *lánycseléd*
✧ Ell: (kedveskedő) *kisfiú, fiúcska*
✧ Etim: A → *lány* főnév származéka.
☝ A kereskedelem nyelvében is előfordul a *lányka* szó 'leánygyermeknek, kislánynak való' jelentésben, jelzőként. Ebben a használatban a főnévi jelző egybeírandó a jelzett szóval: *lánykanadrág, lánykaszandál*. Hasonlóképpen: *fiúnadrág, fiúszandál.*

lap ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. Sima felület, síkidom. *Az asztal lapja is fenyőből van. A kockát négyzet alakú lapok határolják.*
2. Vékony lemez. *Fából, fémből is készülhet lap.*
3. (Szabályos alakú) papírdarab. *Írd fel egy lapra! A kisgyerek kitépkedi a könyvek és füzetek lapjait.*
4. Könyv, füzet, újság számozott oldala. *Az olvasmány a 25. lapon van.*
5. Levelezőlap vagy képeslap. *Majd küldök egy lapot, ha megérkeztem Rómába.*
6. Újság. *A reggeli lapban jelent meg a hír. Megírták a lapok az esetet.*
7. Kártyalap. *Egyszerre mindenki egy lapot húzhat.* ● Szólás: *Veszi a lapot*: érti, miről van szó, illetve belemegy a játékba. | *Mindent egy lapra tesz fel*: mindent kockáztat.
✧ Szin: **3.** *papírlap,* **4.** (idegen) *pagina* **5.** (bizalmas) *levlap,* (régi) *anziksz* **6.** *hírlap, napilap* **7.** (bizalmas) *blatt*
✧ Táj: **2.** *lapicka, lapocka* **5.** *levedzőlap*
✧ Etim: Vagy ősi, uráli kori szó, vagy szóelvonással keletkezett a → *lapos* 'alacsony, sík' melléknévből.
✧ Ö: bulvár + lap, élc + lap, ét + lap, hát + lap, heti + lap, hír + lap, képes + lap, levelező + lap, űr + lap

láp ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

Mocsár, amelyet dús növényzet borít. *Derékig merült a lápba.*
✧ Szin: *ingovány, zsombék,* (régi) *turnyán, vápa*
✧ Táj: *omboly, hany*
✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.

lapály ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* (választékos)

Környezeténél alacsonyabban fekvő, sokszor vizenyős síkság. *A füves lapályon gyorsabban haladtunk, mint a meredek hegyoldalon.*
✧ Szin: *lapos, alföld,* (választékos) *róna,* (régi) *orgovány, termező*
✧ Táj: *lapány, lapság, lapföld*
✧ Ell: *hegy, domb*
✧ Etim: A → *lapos* 'alacsony, sík' melléknév uráli kori alapszavának származéka.

lapát ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. Lapos lemezből és nyélből álló szerszám. *Lapáttal rakják fel a homokot a teherautóra.* (Jelzőként:) *Két lapát földdel megszüntette a gödröt.* ■ (bizalmas) *Lapátra tesz valakit*: **a)** elbocsátja. *Őt is lapátra tették, amikor bezárt a gyár.* **b)** szakít vele. *Két hónap után lapátra tette a barátnője.* ● Szólás: (bizalmas) *Rátesz egy lapáttal*: rákapcsol, erősít, fokoz valamit.
2. Evező. *A bárd alakú lapáttal gyorsabban haladnak az evezősök.*
3. Folyadékot, gázt forgató eszköz részeként használt lap. *A régi gőzhajót, vízimalmot lapátokkal ellátott kerék hajtotta.*
✧ Szin: **3.** *kormánylapát*
✧ Táj: **1.** *lopata, lupáta* **3.** *lapátdeszka*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.

lapít ◆◆◆ ige *~ani*

1. Laposssá, lemez alakúvá formál valamit. *Palacsintává lapította az úthenger a szerszámot.*
2. Nagy erővel odaszorít valakit valahova. *A támadók a falhoz lapították a fiút.*
2. Rejtőzködik. *Biztosan valami rosszat tett, azért lapít. A nyúl lapított a bokorban, amíg a róka el nem futott.*
✧ Szin: **1.** *összenyom* **2.** *présel* **3.** *lapul, bújik, meghúzódik,* (régi) *rejtezik,* (bizalmas) *kushad* ● **2.** *Hallgat, mint a nyúl* vagy (durva) *szar a fűben. Hallgat, mint a tyúk a gyomban.*
✧ Táj: **3.** *sumagol, sunnyog*
✧ Etim: A → *lapos* 'alacsony, sík' melléknév uráli kori alapszavának származéka.

lapocka ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Lapos, háromszög alakú csont a hát felső részén. *Fájlalja a lapockáját, ezért megmasszíroztatja.*
2. Állatnak e csontja körüli húsa. *A lapockából jó pörköltet lehet főzni.*
✧ Táj: *lapicka, lepicke, lopacka, lapácka*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.

lapos[1] **I.** ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Környezetéből egyáltalán nem kiemelkedő. *A házunknak lapos teteje van. Lapos vidéken lakunk, ahol messzire ellátni.* • Szólás: *Lapos, mint a deszka*: **a)** nagyon lapos **b)** sovány.
2. Környezeténél kevésbé domború, illetve homorú. *Lapos mellkasa van, nem olyan izmos, mint egy atlétáé. Lapos tányérból nem lehet levest enni.* ■ *Lapos az erszénye*: majdnem teljesen üres. | (bizalmas) *Laposra ver valakit*: nagyon megver valakit.
3. Olyan (cipősarok), amely nincs megemelve. *Lapos sarkú cipőben szeret járni. A lapos sarok egészségesebb, mint a magas.*
4. Színtelen, unalmas. *Lapos előadást tartott. Elég lapos volt ez a film.*
✧ Szin: **1.** *sima, sík* **2.** *csapott, beesett, horpadt* **3.** *alacsony* **4.** *érdektelen, semmitmondó, egyhangú, szürke*
✧ Táj: **1.** *laponya, lapútyi, laspadt, lapis*
✧ Ell: **1.** *magas* **2.** *domború;* (tányér:) *mély* **3.** *magas* **4.** *érdekfeszítő, izgalmas, érdekes, lenyűgöző*
✧ Etim: Ősi, uráli kori szótő származéka.

lapos[1] **II.** ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. Alacsony fekvésű, sokszor vizenyős síkság. *A laposon nemigen lehet legeltetni.*
2. (Kifejezésekben:) ■ *Laposat köp*: nagyot köp. | *Laposakat pislant*: **a)** álmosan pislant **b)** hamisan néz.
✧ Szin: **1.** (választékos) *lapály,* (régi) *orgovány*
✧ Táj: **1.** *lapány, lapság, lapföld*
✧ Ell: **1.** *hegy, domb*
✧ Etim: Ősi, uráli kori szótő származéka.

lapos[2] ◆◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, ~an*
Valahány lapból álló. *32 lapos kártyával játszunk. Kétszáz lapos könyvet olvastam el a múlt héten.*
✧ Szin: *oldalas*
✧ Etim: A → *lap* főnév származéka.

lapoz ◆◆◆◆ ige *~ni*
A lapokat egymás után átfordítva nézeget, olvasgat (valamit). *Lapoz a könyvben, keres valamit. Lapozza a könyvet, de nem olvas.*
✧ Szin: *forgat, áthajt, átfordít,* (régi) *levelez*
✧ Etim: A → *lap* főnév nyelvújítás kori származéka.

lapp ◆◆ mn *~ok, ~ot, ~ul*
1. Az Európa legészakibb részén élő, finnugor nyelvű néphez tartozó, illetve rá jellemző. *A lapp emberek még ma is természeti körülmények között élnek. A lapp nyelv távoli rokona a magyarnak.*
2. (Főnévi használatban:) *A lappok négy ország területén élnek: Finnországban, Svédországban, Norvégiában és Oroszországban. A lappnak három fő nyelvjárása van.*
✧ Etim: Szóelvonással keletkezett a latin eredetű *Lappia* 'Lappföld' helynévből.

lappang ◆◆◆◆ ige *~ani*
1. Meglapulva rejtőzik valahol. *Kígyó lappang a fűben.*
2. Rejlik valahol. *Itt valami titok lappang.*
3. Rejtve kifejlődik. *Betegség lappang benne.*
✧ Szin: **1.** *bujkál,* (régi) *bujdokol* **2.** *sejlik* **3.** *bujkál*
✧ Táj: **1.** *szunnyog, kuttog, lapong*
✧ Ell: **1.** *felbukkan, megjelenik,* (idegen) *manifesztálódik* **2.** *kiderül, kipattan* **3.** *kiütközik, kitör*
✧ Etim: A → *lapos* 'alacsony, sík' melléknév uráli kori alapszavának származéka.

laptop ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
Kisméretű, táskaszerűen hordozható, az asztalival általában megegyező teljesítményű számítógép. *Szüksége van egy laptopra, ugyanis sokat utazik.*
✧ Etim: Angol jövevényszó.
☝ Kiejtése: [leptop], de gyakran hallani a [laptop] ejtésformát is.

lapu ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Nagy, húsos levelű gyomnövény. *Régen falun pálinkába áztatott laput tettek a fájó gyomorra.*
✧ Szin: *útilapu, martilapu, keserűlapu,* (régi) *kalapfű, lókörömfű*
✧ Táj: *lapi, édeslapu, laboda*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.

lapul ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Lapossá válik. *Palacsintává lapul a papírpohár, ha átmegy rajta egy autó.*
2. Szorosan odasimul valamihez. *A földhöz lapul, hogy üldözői ne vegyék észre.*
3. Gyáván hallgatva meghúzza magát. *Lapulnak a bűnösök, nem vállalják tettüket.* • Szólás: *Lapul, mint dinnye* vagy *nyúl* vagy (durva) *szar a fűben. Lapul, mint hernyó a levél alatt.*
✧ Szin: **3.** *lapít,* (bizalmas) *kushad,* (szleng) *dekkol*
✧ Táj: **3.** *rejtekezik, kusmorog, kuslónékodik, lappan, kushad*
✧ Etim: A → *lapos* 'alacsony, sík' melléknév uráli kori alapszavának származéka.

lapzárta ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Újságba szánt cikk kéziratának leadási határideje. *A hír lapzárta után érkezett, ezért nem tudták közölni.*
✧ Etim: Összetétel; → *lap* + *zárta*: a → *zár* ige származéka.

lárifári ◆ msz (bizalmas)

(Komolytalan közlés, mellébeszélés elutasítására:) Mesebeszéd. *Lárifári! Ha tanultál volna, nem egyesre sikerült volna a dolgozatod!* (Főnévi használatban:) Hiábavaló beszéd. *Ez mind csak lárifári.*

✧ Szin: (régi) *lirumlárum,* (főnév:) *blabla, ostobaság, hiábavalóság, dajkamese*

✧ Táj: *encemence, táréváré*

✧ Etim: Olasz eredetű német jövevényszó.

lárma ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Kellemetlen, erős zaj. *Nagy lármával jár a rakodás.*

2. Hangos veszekedés. *Áthallatszik a szomszédok lármája.* ■ *Lármát csap valami miatt*: hevesen követel valamit vagy tiltakozik ellene. *Lármát csapott az igazságtalannak érzett osztályzat miatt. Ekkora lármát csapni egy vacak kis játékautó miatt!*

✧ Szin: **1.** *ricsaj, zajongás, zsivaj, zenebona,* (régi) *gajd, zajgás* **2.** *perpatvar, ribillió,* (szleng) *aréna,* (idegen) *kravál*

✧ Táj: **1.** *csárma, derendóc* **2.** *csatapaté*

✧ Etim: Olasz eredetű német jövevényszó.

✧ Ö: vak + lárma

lármáz|ik ◆ fn *~ni*

1. Hangoskodik. *Ne lármázzatok a magnóval, apa alszik!*

2. Veszekszik valakivel. *Sajnos a testvérek gyakran lármáznak egymással.*

✧ Szin: **1.** *kiabál, lármát csap, zajong* **2.** *pöröl, háborúskodik,* (szleng) *balhézik* • **1.** *Felveri az egész házat.* **2.** *Hajba kap* vagy *összeakasztja a bajszát* vagy *összerúgja a patkót valakivel.*

✧ Táj: *csatarázik, gajdol, höbölyget*

✧ Ell: **1.** *hallgat*

✧ Etim: A → *lárma* főnév származéka.

lárva ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Átalakulással fejlődő állat átmeneti alakja. *Kikeltek a cserebogár lárvái, majd ezután bábozódnak be.*

2. (régi) Álarc. *Színes lárva takarta arcát az álarcosbálon.* • Szólás: *Olyan az arca, mint a lárva*: **a)** sápadt **b)** erősen festett.

✧ Szin: **1.** *kukac, pondró, nyű, álca* **2.** *álca*

✧ Táj: **1.** *lárfa, lárma*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

laska ◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. (népi) Keskeny csíkokra vágott főtt tészta. *A húslevest a nagymama laskával tálalja.*

2. (népi) (Megsütött) tésztaféleség. *Ebédhez laskát is sütöttek, az volt a harmadik fogás.*

3. (szleng) Arculcsapás. *Kapsz egy laskát!*

✧ Szin: **1.** *metélt, metélt tészta* **2.** *sütemény,* (népi) *tészta* **3.** *pofon,* (bizalmas) *nyakleves, tasli*

✧ Táj: **1.** *csíktészta, blecli, laksa, mácsik*

✧ Ell: *kockatészta*

✧ Etim: Északi szláv jövevényszó.

lassacskán ◆◆◆ hsz

1. Lassanként. *Lassacskán felnő a gyermek.*

2. Kényelmes lassúsággal. *Lassacskán megcsinálja az ebédet.*

✧ Szin: **1.** *fokozatosan, lassan-lassan* **2.** *ráérősen, apránként*

✧ Táj: **2.** *lassadán, lassikában*

✧ Ell: *hirtelen, egyszerre, gyorsan*

✧ Etim: A → *lassú* melléknév *lass-* tőváltozatának származéka.

lassanként ◆◆◆◆ hsz

Lassan-lassan, fokozatosan. *Lassanként este lesz, egyre jobban sötétedik.*

✧ Szin: *apránként, lassacskán, lépésenként, fokonként,* (népi, régi) *apródonként*

✧ Táj: *aprajánként, aprádonként, apródokonként*

✧ Ell: *azonnal, rögtön, hirtelen,* (választékos) *tüstént*

✧ Etim: A → *lassú* melléknév *lass-* tőváltozatának származéka. • Közmondás: *Lassan járj, tovább érsz!*: a kapkodás nem mindig hoz jó eredményt.

lassú ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~t, lassan*

1. Kis sebességű. *Lassú menetben vonultak a gyászolók.* • Közmondás: *Lassan járj, tovább érsz!*: a kapkodás nem mindig hoz jó eredményt.

2. Viszonylag sokáig tartó. *Lassú készülődés jellemző rá. Lassú fejlődést tapasztaltam a korrepetálás után. Lassú tűzön főzi a pörköltet.*

3. Lassan mozgó. *A lovaskocsi lassú jármű.* • Szólás: *Lassú, mint a csiga.* • Közmondás: *Lassan, de biztosan*: alapos munkával, el nem sietve érünk el jó eredményt.

4. (ritka) Egyenletes, folyamatos (jelenség). *Lassú eső volt tegnap egész nap.*

5. (Főnévi használatban:) Kényelmes, ráérős tempójú tánc. *A lassút jobban szeretem táncolni.*

✧ Szin: **1.** *elnyújtott, vontatott,* (bizalmas) *komótos* **2.** *késedelmes, elhúzódó, fokozatos* **4.** *csendes*

✧ Táj: **1., 2.** *komót, langó, lasi, lassús* **3., 4.** *lassús* **5.** *lassancsárdás, lassús*
✧ Ell: **1–4.** *sebes, gyors*
✧ Etim: Ugyanazon ismeretlen eredetű tő származéka, mint a → *lassul* ige.

lassul ◆◆◆ ige *~ni*

Egyre lassabbá válik, egyre inkább csökken a sebessége. *Lassul az iram, egyre kevesebb kört tesznek meg a versenyautók ugyanannyi idő alatt.*
✧ Szin: *alábbhagy, mérséklődik*
✧ Táj: *lassúdik, lassúhodik*
✧ Ell: *gyorsul, nő, emelkedik*
✧ Etim: Ugyanazon ismeretlen eredetű tő származéka, mint a *lassú* melléknév.

lasszó ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Amerikai pásztorok által használt kötélhurok futó állatok megfogására. *A vadlónak a nyakára dobják a lasszót, és meghúzzák, hogy betörjék.* ■ *Lasszóval fog valakiket*: erőszakoskodva rábeszél, toboroz valakiket valamire. *Erre a nehéz munkára lasszóval kell fogni az embereket.*
✧ Szin: *pányva*
✧ Táj: *pányvakötél*
✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.

lat ◆◆◆◆◆ fn *–, ~ot, ~ja*

1. Régi súlymérték (1,75 dkg). *A lat a font harmincketted része.*
2. ■ *Latba vet valamit*: (befolyást) érvényesít. *Latba vetette tekintélyét a gyámhatóságnál, hogy örökbe fogadhassa az árva kisfiút.* | *Sokat nyom a latban* vagy *nagy súllyal esik a latba*: sokat számít, nagy jelentőségű.
✧ Táj: **1.** *lót*
✧ Etim: Német jövevényszó.

lát ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Szemmel érzékel (valamit). *Már rosszul lát. Szemüveg nélkül nem látja a betűket.* ■ *Se lát, se hall*: nem vesz tudomást a külvilágról. | *Csillagokat lát*: káprázik a szeme valamitől, általában fájdalomtól.
2. Maga elé képzel valamit. *Már látja is magát, amint az igazgatói székben ül.* ■ *Álmot lát*: álmodik. | *Rémeket lát*: képzelődik.
3. Megnéz (és tudomásul vesz) valamit. *Láttad a filmet? A szülő aláírásával igazolja, hogy látta a tanár bejegyzését.*
4. Tapasztal, észrevesz valamit. *Ki látott ilyet? Lássuk, hogy állunk! Rögtön láttam, hogy baj van.* • Szólás: *Lássuk, miből élünk*: fogjunk munkához!
5. Megél, átél valamit. *Látta kitörni az első világháborút.* ■ *Szükséget lát*: gyakran éhezik. | *Jobb napokat is látott*: jobban is élt. | *Nem sok hasznát látja valaminek*: nem sok haszna van belőle. | (tréfás) *Sok tavaszt látott*: már nem fiatal.
6. Ismer, tud valamit. *Látja a lényeget. Most már látod, hogy igazam volt. A saját tévedését nem látja.*
7. Valamilyennek tart valamit. *Jónak látja az eredményt. Nem sok értelmét látja a dolognak. Elérkezettnek látja az időt az indulásra.*
8. *Valakik látják egymást*: találkoznak. *Mikor látjuk egymást?*
9. Fogad valakit. *Szívesen látjuk az idegent.*
10. *Valami után* vagy *valamihez lát*: valamilyen cselekvésbe kezd. *A dolga után lát. Lássunk munkához!*
✧ Szin: **1.** *szemlél, néz, észlel* **3.** *megfigyel, láttamoz* **6.** *felmér, felfog, ért, belát* **7.** *vél, gondol, ítél* **10.** *hozzáfog valamihez; belefog valamibe; elkezd valamit; nekifog valaminek*
✧ Táj: **1.** *látál*
✧ Etim: Valószínűleg ősi, uráli kori szó.
☝ A *lát* ige legrövidebb felszólító módú alakjával – *lásd!* – utalnak a szótárak, szakkönyvek, tankönyvek a kötetnek arra a helyére, ahol a kérdéses témakörben további információhoz juthat az olvasó: *Lásd a … szócikket! Lásd még a … fejezetet! Lásd a … oldalon!* Az utalást gyakran így rövidítik: *L.*, illetve *L. még.* A *lát* ige jelentése ez esetben: ‘nézd meg (még)’. A rövid forma technikai jellegű, nem jelenti azt, hogy a könyv szerzői, szerkesztői tegeznék az olvasót.

látás ◆◆◆◆◆ fn *–, ~t, ~a*

1. Az a tény, esemény, hogy valaki lát valamit, valakit. *Nem tudott betelni fia látásával. Látásból ismerem, de még nem beszéltem vele. Első látásra megtetszett az új osztálytársam.* ■ *Látástól vakulásig* vagy (tréfás) *mikulásig*: hajnaltól késő estig.
2. A szemmel való érzékelés képessége. *Gyengül a látása, szemüvegre van szüksége.*
✧ Szin: **2.** *látóképesség* • **2.** (választékos) *A szeme világa.*
✧ Ell: **2.** *vakság*
✧ Etim: A → *lát* ige származéka.
✧ Ö: vendég + látás

látásmód ◆◆◆ fn

Szemlélet. *A festő látásmódja évről évre változott, ezért minden évben más stílusban festett.*
✧ Szin: *szemléletmód,* (idegen) *optika*
✧ Etim: Összetétel: → *látás* + → *mód*.

látatlanban ◆ határozóragos fn

Úgy, hogy nem látta a dolgot. *Látatlanban vette, mint a zsákbamacskát. Nem szabad semmit látatlanban aláírni.*
✧ Szin: *látatlanul, vaktában,* (bizalmas) *kapásból, blindre,* (régi) *in bianco*

✧ Etim: A → *lát* ige származéka.

látcső ◆◆ fn

Kisebb kettős távcső. *Színházi látcsövet kölcsönöztünk az operában, mert a harmadik emeleten ültünk.*

✧ Szin: *messzelátó,* (bizalmas) *gukker, kukker, kukucska,* (régi) *látszer*

✧ Táj: *tátcső*

✧ Etim: Német mintára keletkezett, nyelvújítás kori összetétel: → *lát* + → *cső*.

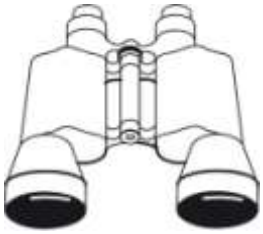

láthatás ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* (hivatalos)

Szülőnek az a joga, hogy elvált házastársánál élő gyermekével találkozhat, illetve az erre meghatározott időpont. *Az apa láthatása szombatonként volt, olyankor kirándult a fiával.*

✧ Szin: (bizalmas) *apanap*

✧ Etim: A → *lát* ige többszörösen képzett származéka.

latin ◆◆◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*

1. Az ókori Itália középső részén élt népre vonatkozó, vele kapcsolatos. *A latin terjeszkedés északon az etruszkok ellenállásába ütközött.* (Főnévi használatban:) *A latinok néhány évszázad alatt az egész itáliai félszigetet meghódították.*

2. Ennek nyelvére vonatkozó, vele kapcsolatos. *A latin nyelv a Római Birodalom nyelveként, majd a római katolikus egyház szertartási nyelveként évezredeken át használatban maradt. A latin nyelvtan nem könnyű, de roppant logikus. Mi is latin betűkkel írunk.* (Főnévi használatban:) *Érdemes latint tanulni, mert sok más nyelv tanulásához nyújt jó alapokat. A latinból ered az olasz, a francia és a többi újlatin nyelv.*

✧ Szin: **1.** *római, itáliai* **2.** (régi) *deák*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

✧ Ö: új + latin

látkép ◆◆ fn

1. Kilátás, távlati kép. *Innen nem olyan szép a város látképe, mint a Gellért-hegyről.*

2. (választékos) Képeslap. *Küldök neki egy budapesti látképet.*

✧ Szin: **1.** (idegen) *panoráma* **2.** *üdvözlőlap,* (régi) *anziksz*

✧ Etim: Német mintára keletkezett, nyelvújítás kori összetétel: → *lát* + → *kép*.

látlelet ◆◆◆ fn (hivatalos)

Sérülés orvosi leírása. *Van látlelete a sérülésről?* ■ *Látleletet vesz föl*: a sérült állapotáról leírást készít. *Látleletet vesz föl az orvos, ha megtámadnak és megsebesítenek valakit.*

✧ Etim: Nyelvújítás kori összetétel: → *lát* + → *lelet*.

látnok ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

Titkok vagy a jövő látására képesnek tartott személy. *Reménytelen esetekben a nyomozók vagy az aggódó hozzátartozók néha látnokoktól kérnek tanácsot.*

✧ Szin: *jós, jövendőmondó, jövendölő, próféta,* (választékos) *vátesz*

✧ Táj: *látóasszony, látóember*

✧ Etim: A → *lát* ige nyelvújítás kori származéka.

látogat ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. *Látogat valakit*: valakihez rendszeresen elmegy. *Éppen beteget látogat. Sorra látogatja barátait, hogy tanácsot kérjen tőlük.*

2. (választékos) *Látogat valamit*: valahol tanul. *Egy képzőművészeti iskolát látogat. Rendszeresen látogatja a tanfolyamot, nem hiányzik sokat.*

3. (választékos) (Ismert személy) elutazik valahova. *A pápa Magyarországra látogat.*

✧ Szin: **1.** *eljár valakihez, fel-felkeres valakit,* (régi) *vizitel* **2.** *végez; jár valahova*

✧ Táj: **1.** *vizitál*

✧ Etim: A → *lát* ige származéka.

látóhatár ◆◆◆◆ fn –, *~t, ~a*

Az égboltnak a föld felszínével érintkező vonala. *Síkságon körös-körül messze van a látóhatár.*

✧ Szin: *láthatár,* (választékos, idegen) *horizont,* (régi) *szemhatár*

✧ Etim: Összetétel; *látó*: a → *lát* ige származéka + → *határ*.

☝ A régies *láthatár* szót ma főleg átvitt értelemben használjuk. Pl.: *nagy változások vannak (a) láthatáron*, azaz a közeljövőben.

látókör ◆◆◆ fn (választékos)

Érdeklődési kör, tudás- és ismeretanyag együtt. *Széles a látóköre, mert sokat olvas.*
✧ Szin: (átvitt) *látóhatár*
✧ Etim: Összetétel; *látó*: a → *lát* ige származéka + → *kör*.

latolgat ◆◆◆ ige *~ni*
Újra és újra végiggondolja az érveket valami mellett vagy ellen. *Azt latolgatja, érdemes-e részt vennie a versenyen.*
✧ Szin: *fontolgat, mérlegel,* (bizalmas) *méricskél; rágódik, morfondírozik valamin*
✧ Táj: *somfordíroz, felfontol*
✧ Etim: A → *lat* főnév többszörösen képzett származéka.

látomás ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
A tudatban megjelenő, látni vélt kép. *A barátom azt állítja, hogy látomásai vannak.*
✧ Szin: *káprázat, képzelődés, érzékcsalódás,* (idegen) *vízió*
✧ Táj: *látás*
✧ Ell: *valóság,* (idegen) *realitás*
✧ Etim: A → *lát* ige származéka.
✧ Ö: szem + látomást

lator ◆◆◆ fn *latrok, latrot, latra* (régi)
Gonosztevő, elvetemült személy. *Krisztussal együtt két latrot feszítettek meg.*
✧ Szin: *rabló,* (régi) *zsivány, haramia,* (bizalmas) *gazfickó,* (idegen) *gengszter*
✧ Táj: *gazházi*
✧ Ell: *tisztességes ember*
✧ Etim: Német jövevényszó.

látószög ◆◆ fn
1. (Fizikában, biológiában:) A látott tárgy és valamely optikai eszközbe (a szembe) érkező sugarak által bezárt szög. *Olyan objektívra van szükségem, amelynek nagy a látószöge. Ebből a látószögből nem tudom tisztán kivenni, mi történik ott.*
2. (választékos) Álláspont, szempont. *Másként látja, hiszen más látószögből ítél.*
✧ Szin: **1.** *szemszög,* (régi) *látásszög* **2.** *nézőpont, szemszög,* (idegen) *perspektíva*
✧ Etim: Összetétel; *látó*: a → *lát* ige származéka + → *szög*[2].

latrina ◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Nyitott (tábori) illemhely. *A katonai táborokban nem volt vécé, csak latrina.*
✧ Szin: (választékos) *árnyékszék,* (bizalmas) *budi, klotyó, rötyi*
✧ Táj: *budika, bugyi, gugyori, pityere*
✧ Etim: Latin eredetű német jövevényszó.

látszat ◆◆◆◆◆ fn –, *~ot, ~a* vagy *~ja*
1. A lényeget nem érzékeltető külső. *Ne higgy neki, amit mutat, az csak a látszat.* | *Látszatra*: első látásra, felületesen szemlélve. *Nem számoltam, de látszatra megvan mind.* • Közmondás: *A látszat csal*: a külsőségek megtéveszthetik az embert.
2. Látható eredmény. *Sokat dolgozik, de nincs semmi látszatja, keveset keres.*
✧ Szin: **1.** *felszín, kinézés,* (régi) *külszín*
✧ Táj: **2.** *látat*
✧ Ell: **1.** *valóság, tartalom*
✧ Etim: A → *lát* ige származéka.

látszerész ◆ fn *~ek, ~t, ~e*
Szemüveget készítő szakember. *A látszerésznél napszemüveg is kapható.*
✧ Szin: *szemüvegkészítő,* (régi) *látszerkészítő,* (idegen) *optikus,* (bizalmas) *szemüveges*
✧ Táj: *ókulás*
✧ Etim: Összetétel; → *lát* + *szerész*: a → *szer* főnév származéka.

látsz|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ani*
1. Látható. *Innen is látszik a szomszéd falu tornya.*
2. Meglátszik, érződik valakin, valamin valami. *Látszik rajta, hogy sokat tanult. Látszik ezen a házon, hogy több, mint száz éves.*
3. Mutatkozik valamilyennek. *Eleinte jó ötletnek látszott az esküvő.*
✧ Szin: **2.** *észrevehető, érzékelhető* **3.** *tűnik, bizonyul*
✧ Táj: **1.** *látszódik, látszodik, feltetszik* **2., 3.** *látszódik, látszodik*
✧ Etim: A → *lát* ige származéka.
☝ Felszólító módú alakjaiban megkettőzzük az sz-et: *látsszam, látsszál, látsszon* vagy ikesen ragozva *látsszék* (kissé régiesen, választékosan így is: *lássék*).

látszólag ◆◆◆◆◆ hsz
Látszatra. *Látszólag megnyugodott, de a valóságban nem.*
✧ Szin: *színleg, külsőleg,* (bizalmas) *kvázi*
✧ Ell: *valójában, ténylegesen*
✧ Etim: A → *látszik*, végső soron a → *lát* ige megszilárdult ragos alakulata.

láttamoz ◆ ige *~ni*

(Hivatalos iratot vagy bármilyen szöveget) aláírva vagy kézjegyével ellátva igazolja, hogy látta, olvasta. *A szülő láttamozta a tanár üzenetét.*
✧ Szin: *ellenjegyez*, (bizalmas) *szignál*
✧ Etim: A → *lát* ige nyelvújítás kori származéka.

látvány ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

Az elénk táruló kép: az, amit egyszerre látunk. *Amint szétnézett a hegycsúcsról, lenyűgözte a látvány. Szomorú látvány volt törött lábbal.*
✧ Szin: *panoráma, kilátás,* (régi) *nézedelem*
✧ Táj: *látomás*
✧ Etim: A → *lát* ige nyelvújítás kori származéka.

látványpékség ◆◆ fn

Olyan pékség, ahol a kenyeret, a süteményeket a vevők szeme láttára sütik. *A látványpékségek termékei ínycsiklandozók, de elég drágák.*
✧ Etim: Összetétel: → *látvány* + → *pékség*.

latyak ◆◆ fn *–, ~ot, ~ja*

Híg sár, piszkos, olvadó hó. *Hóolvadáskor minden csupa latyak. Bokáig álltunk a latyakban.*
✧ Szin: *locspocs*, (népi) *csatak*
✧ Táj: *habarék, loncs, metyek, letykó, lacsak, kast*
✧ Etim: A → *loccsan*, → *locsog*, → *locsol* igékével azonos hangutánzó eredetű tő származéka.

láva ◆◆◆ fn *–, ~t, ~ja*

A tűzhányó kráterén át feltörő forró olvadék. *A vulkáni kőzetek egy része megszilárdult láva.*
✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.

lavina ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Hegyoldalban egyre nagyobb tömegben lezúduló hógörgeteg. *A hegymászókat a bernáthegyi kutyák mentették ki a lavina alól.* (átvitt) *Lavinaként zúdultak rá a sértések, amikor soron kívül odament a pénztárhoz.*
✧ Szin: *hóomlás,* (régi) *hógulya*
✧ Etim: Latin eredetű német és olasz jövevényszó.

lavíroz ◆◆ ige *~ni*

1. Szél ellenében vagy akadályok között halad. *Nehezen lavírozott ki az öbölből a vitorlással. Egy kerékpár lavíroz az autók között.*
2. Akadályokat elkerülve igyekszik valamely célt elérni. *Ügyesen lavírozva elkerüli a kellemetlenségeket.*
✧ Szin: **2.** *ügyeskedik*
✧ Etim: Holland eredetű német jövevényszó.

lavór ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

Mosdótál. *A lavórba áztatta be úszás után a fürdőruhákat.* (Jelzőként:) *Egy lavór vízben mosta meg a lábát.*
✧ Szin: *mosdócsésze*
✧ Táj: *labor, lahor, levor*
✧ Etim: Francia eredetű német jövevényszó.

láz ◆◆◆◆◆ fn *~ak, ~at, ~a*

1. Rendellenesen magas testhőmérséklet. *A betegnek láza van, lázcsillapítót kell bevennie.*
2. Izgalom, szenvedély. *Elragadta a játék láza. Kitört a vásárlási láz.* ■ *Lázba jön*: izgatott, szenvedélyes lesz. *Kedvenc lemezétől mindig lázba jön.*
✧ Szin: **1.** *forróság, hidegrázás,* (népi) *hideglelés, hidegláz* **2.** *lelkesedés, hév, tűz*
✧ Táj: *lázadás, lázadozás, forróbetegség*
✧ Etim: Vagy egy ismeretlen eredetű, ősi igenévszócsalád névszói tagja, vagy elvonással keletkezett a → *lázad*, → *lázít* igékből.
✧ Ö: izom + láz, lámpa + láz, sárga + láz, váltó + láz

laza ◆◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n*

1. Nem szoros, nem feszes. *Laza kötést tett a sebre. Laza mozdulattal vette föl a széthullott csokrot a földről.*
2. Ritkás, nem tömött. *Laza kötésű pulóver volt rajta. Laza volt a talaj a kert végében.*
3. Könnyen bomló, nem szilárd. *Kezdetben laza kapcsolat volt köztünk, még nem ismertük egymást elég jól. Itt laza a fegyelem, mindenki azt csinál, amit akar.*
✧ Szin: **1.** (mozdulat:) *oldott, könnyű* **2.** (kötés:) *bő, tág;* (talaj:) *omlós, szétporló* **3.** *bomlékony, gyenge,* (idegen) *labilis*
✧ Táj: **1.** *lötye*
✧ Ell: **1.** (mozdulat:) *feszes, görcsös* **2.** (kötés:) *szűk, feszes;* (talaj:) *kötött* **3.** *szoros*
✧ Etim: Valószínűleg egy ősi, ugor kori, hangutánzó-hangfestő eredetű tő származéka.

lazac ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

Tengerben élő, íváskor a folyók forrása felé vándorló, ízletes húsú hal, illetve ennek húsa. *A lazac csendes-óceáni fajtája néha az 50 kg-ot is eléri. Füstölt lazacot ettünk előételnek.*
✧ Szin: (Fv bizalmas) *loszosz*
✧ Etim: Nyugati szláv, valószínűleg szlovák jövevényszó.

lázad ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Erőszakos eszközökkel, esetleg fegyveresen vezetői vagy a hatalom ellen támad. *Az 56-os forradalomban az idegen elnyomás és a diktatúra ellen lázadt a magyar lakosság.*
2. Nem nyugszik bele valamibe, megpróbál tenni ellene. *Lázad sorsa ellen, ki akar törni a nyomorból.*
✧ Szin: **1.** *felkel, zendül, forrong, zavarog,* (régi, idegen) *rebellál* **2.** *lázadozik, zúgolódik, háborog, ellenkezik, elégedetlenkedik (valamivel)*
✧ Táj: *lázul*
✧ Ell: **1.** *megbékél valamivel* **2.** *beletörődik, belenyugszik valamibe; megbékél valamivel; tudomásul vesz valamit*
✧ Etim: Egy ismeretlen eredetű, ősi igenévszócsalád igei tagja.

lázadoz|ik ◆ ige *~ni*
Indulatosan és hangosan elégedetlenkedik, zúgolódik. *Szófogadatlan fiú, lázadozik a szülői fegyelmezés ellen.*
✧ Szin: *lázad, lázong, háborog*
✧ Ell: *megbékél valamivel; beletörődik, belenyugszik valamibe; tudomásul vesz valamit*
✧ Etim: A → *lázad* ige származéka.

lázálom ◆◆ fn
1. Lázas beteg nyugtalanító álma. *Amikor tüdőgyulladása volt, gyakran felriadt kínzó lázálmai miatt.*
2. (választékos) Esztelen, értelmetlen vagy gyötrő elképzelés. *Amióta megfenyegették, folyton ez a lázálom gyötri. Egész életében lázálmait próbálta megvalósítani.*
✧ Szin: **1.** (régi) *hagymáz* **2.** (választékos) *rémlátomás, rémkép, agyrém*
✧ Etim: Összetétel: → *láz* + → *álom*.

lázas ◆◆◆◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, ~an*
1. Olyan (ember), akinek láza van. *A lázas betegnek feküdnie kell.*
2. Lázzal járó (állapot). *Lázas betegségben szenved. Lázas tüneteket produkál.*
3. (választékos) Túlfeszített. *Lázas képzelete sokszor elragadta. Lázas szenvedély fűtötte a lány iránt.*
4. Kapkodó, heves (cselekvés). *Lázas sietséggel készülődött. A határidő közeledtével lázas munkába kezdett.*
✧ Szin: **1.** *tüzes, tűzforró,* (népi) *hideglelős,* (régi) *hagymázas* **3.** (választékos) *forró, izgatott, zaklatott* **4.** *fokozott, élénk,* (idegen) *intenzív* • **1.** *Kileli a hideg.* (népi) *Töri* vagy *kihányja* vagy *kilövi* vagy *elgyújtja a hideg.*
✧ Táj: **1.** *forróság, forrólopóhideg*
✧ Ell: **1., 2.** *láztalan, lázmentes* **3., 4.** *higgadt, nyugodt, kiegyensúlyozott*
✧ Etim: A → *láz* főnév származéka.

lazít ◆◆◆ ige *~ani*
1. *Lazít valamit* vagy *valamin*: lazábbá teszi. *Lazít a kötésen. Verseny előtt bemelegít, lazítja az izmait. Lazítottak a fegyelmen, csak 8 órára kell a gyerekeknek beérniük az iskolába.*
2. Pihen. *Lazítsunk egy kicsit, csökkentsük a munkatempót! Próbálj meg lazítani!*
✧ Szin: **1.** (pl. fegyelmen:) *enyhít* **2.** *kikapcsolódik,* (bizalmas) *leereszt, kienged, ejtőzik,* (idegen) *relaxál,* (szleng) *pihizik*
✧ Táj: **2.** *lazsukál, lazsnakol*
✧ Ell: **1.** *feszít; szigorít* **2.** *igyekszik,* (kissé népi) *iparkodik,* (bizalmas) *hajt*
✧ Etim: A → *laza* melléknév nyelvújítás kori származéka.

lázít ◆◆◆ fn *~ani*
Lázadásra buzdít valakit. *A tulajdonos ellen lázította az alkalmazottakat.*
✧ Szin: *izgat, hergel, felbujt, uszít, ingerel,* (bizalmas) *heccel*
✧ Táj: *bojt, bujt*
✧ Ell: *nyugtat, csitít, békít*
✧ Etim: A → *láz* főnév származéka.

lázong ◆◆ ige *~ani*
Lázadozik. *Munka helyett folyton csak lázong. A kamaszok gyakran lázonganak szüleik ellen.*
✧ Szin: *forrong, morog, zúgolódik,* (bizalmas) *mozgolódik,* (népi) *hőbörög*
✧ Táj: *lázul*
✧ Ell: *megbékél valamivel; beletörődik valamibe*
✧ Etim: A → *láz* főnév származéka.

lazsál ◆ ige *~ni* (bizalmas)
A kelleténél lassabban vagy kihagyásokkal végez valamely cselekvést. *Ne lazsálj, igyekezz a felmosással!*
✧ Szin: *lustálkodik, tétlenkedik, henyél, lebzsel,* (bizalmas) *lóg, sumákol, vacakol,* (durva) *tökölődik, szarakodik* • *Lopja a napot. Lógatja a lábát.*
✧ Táj: *lazsnakol, lazsukál*
✧ Ell: *dolgozik, serénykedik*
✧ Etim: A német eredetű, régi nyelvi *lazsíroz* ‘kényelmeskedik’ ige képzőcserés módosulata.

le I. ◆◆◆◆◆ hsz
1. Lentebb levő helyre. *Sietett a hegyről le a völgybe.* ■ *Le és föl* vagy *föl és le*: ide-oda, felváltva felfelé és lefelé. *Le és föl sétál. Föl és le utazgat a libegőn.*
2. A torkolat irányába vagy irányában. *Úsznak a hajók le a folyón.*
3. Déli irányba. *Skandináviából utazott a turistacsoport le Olaszországba.*

4. A központtól távolabbra, illetve alsóbb szervhez. *A fővárosból költözött le falura. A parancsnoktól le a közkatonákig gyorsan eljutott a parancs.*

5. (Kifejezésekben:) *Le az árulókkal!* Vesszenek, pusztuljanak! | *Le a kalappal (előtte)!* Elismerést érdemel!

✧ Szin: **1–3.** *lefelé* **4.** *oda*

✧ Táj: *lé, lö*

✧ Ell: **1–4.** *fel, felfelé*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán ősi, finnugor kori szó.

le II. ◆◆◆◆◆ ik

1. Lent levő helyre vagy déli irányba. *Lefut, lemegy, lezuhan. A domboldalon futott le a völgybe.*

2. Különválva vagy különválasztva, eltűnve vagy eltüntetve. *Lemos, lefoszlik, lepereg. Nehezen mosta le a sarat az autóról.*

3. Alacsonyabb testhelyzetbe helyezkedve, jutva. *Leguggol, lehajol, leül. A kismacska mellé guggolt le.*

4. Alacsonyabb rangú helyre. *Leküld, letelefonál, leüzen. A központból telefonáltak le, hogy holnap lesz az értekezlet.*

5. Erkölcsileg alacsonyabbra. *Leláz, lealacsonyít, lezüllik. Akkor züllött le egészen, amikor családját is elvesztette.*

6. Tönkretéve valamit. *Ledönt, lepusztít, lerombol. A pestiek 1956-ban döntötték le a Sztálin-szobrot.*

7. Rögzítve valamit. *Lekötöz, leláncol, leszorít. A tetőcsomagtartón szállított bőröndöt jó erősen le kell kötözni.*

8. Beborítva valamit. *Lefed, leönt, letakar. A süteményt vaníliamártással öntötte le.*

9. Csökkentve, kisebbítve valamit, illetve csökkenve, kisebbedve. *Lefogy, lefogyaszt, lehalkul. Félő, hogy a diétától túl hirtelen fogy le.*

10. Más állapotba juttatva valamit. *Ledarál, lefagyaszt. A gyümölcsnek csak a felét fagyasztotta le.*

11. Nyugodt lelkiállapotba juttatva valakit, illetve jutva. *Lecsitít, lecsillapít, lecsendesül. Csak az anyja nyugtatására csendesült le.*

12. Befejezve valamely cselekvést. *Leérettségizik, lejátszik, lemorzsol. A rossz idő miatt megszakításokkal játszották le a mérkőzést.*

✧ Szin: **6.** *el* **8.** *be* **9.** *el* **10.** *meg*

✧ Táj: *lé, lö*

✧ Ell: **1., 4.** *fel*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán ősi, finnugor kori szó.

lé ◆◆◆◆◆ fn *levek, levet, leve*

1. Híg, folyékony anyag. *A ház előtt mosta az autót, hogy a mocskos lé a csatornába folyjon le.*

2. Gyümölcsnek vagy más növényi résznek a nedve. *A kaucsukfa levéből készül a gumi.* ■ *A hegy leve*: bor. | *Megissza a levét valaminek*: viseli a kellemetlen következményeit, megbűnhődik érte. | (rosszalló) *Összeszűri a levet valakivel*: **a)** cinkosan összejátszik vele **b)** szerelmi viszonyt kezd vele.

3. Főzéskor, sütéskor keletkező ízes folyadék. *Kimártogatja a pecsenye levét. Bő lében tálalja a húst.* • Szólás: *Hosszú* vagy *bő lére ereszt valamit*: hosszan, körülményesen mondja el. | (bizalmas) *Minden lében kanál*: mindenbe beleszól.

4. Oldat. *Bordói lével permetez a kártevők ellen.*

5. (szleng) Pénz. *A filmben a rabló felkiált: „Ide a lével!”*

✧ Szin: **1.** *folyadék,* (bizalmas) *lötty* **2.** (választékos) *nedű* **3.** *mártás,* (bizalmas) *szaft, facsarék,* (régi) *moncs* **5.** (szleng) *dohány, mani, lóvé*

✧ Táj: **1.** *lév* **2.** *lév* **3.** *lötyke, lötykő, létyó, lév* **4.** *lév*

✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.

✧ Ö: halász + lé

lead ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Fentről lenyújtva ad valamit. *Leadja a kosarat a létráról.*

2. Letéve otthagy valamit. *Add le a kulcsot a portán! Megírtam az újságcikket, már le is adtam.*

3. Továbbít valamit. *Gyorsan add le a labdát!*

4. (népi) Megterem. *Ez a kis darab föld tíz mázsa krumplit is lead.*

5. (bizalmas) Fogy valahány kilót. *Két kilót leadtam.*

6. (Lövést) végrehajt. *Jelző lövést adott le.*

7. (szleng) (Hírt, értesülést gyorsan) továbbít. *Leadja a drótot, egy óra múlva mindenki tudja, mit tegyen.*

✧ Szin: **2.** *lerak* **3.** *átad,* (bizalmas) *passzol, lepasszol* **4.** (népi) *ad* **5.** *lefogy, lesoványodik* **7.** *közvetít, közöl*

✧ Táj: **5.** *leapad, soványkodik*

✧ Ell: **1–3.** *megtart* **5.** *hízik,* (bizalmas) *felszed*

✧ Etim: Igekötős ige: → *le* + → *ad*.

lealacsonyít ◆ ige *~ani*

Megszégyenít (valakit). *Semmilyen munka nem alacsonyít le. Lealacsonyítja magát valakihez*: megvetett személlyel érintkezik, s ezzel szégyent hoz magára. *Hogy alacsonyíthattad le magad ehhez az alakhoz?*

✧ Szin: *megaláz, kisebbít, lealjasít,* (idegen) *degradál*

✧ Táj: *leapacsol*

✧ Etim: Igekötős ige; → *le* + *alacsonyít*: az → *alacsony* melléknév származéka.

leáldoz|ik ◆ ige *~ni* (választékos)

1. Lemegy, lenyugszik. *Leáldozik a nap, mindjárt besötétedik.*

2. Rosszra fordul (a sorsa). *Leáldozott a szerencséje, pedig milyen boldog ember volt.*
✧ Szin: *alászáll, hanyatlik, leszáll*
✧ Táj: **1.** *lealkonyodik, leszentül, nyugoszik*
✧ Ell: **1.** *felkel, felvirrad*
✧ Etim: Igekötős ige; → *le* + *áldozik*: az → *áldoz* ige ikes alakja.

lealjasod|ik ◆ ige *~ni*
Egészen aljassá válik. *Geréb a Pál utcai fiúk című regényben árulóvá aljasodott le.*
✧ Szin: *elzüllik, lezüllik, lealacsonyodik*
✧ Ell: *nemesedik; jó útra tér*
✧ Etim: Igekötős ige; → *le* + *aljasodik*: az → *aljas* melléknév származéka.

leáll ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Alacsonyabb helyre lép, leteszi a lábát és ott megáll. *Leáll az ágyról a padlóra. Itt mélyebb a víz, nem lehet leáll*ni.
2. Abbahagyja tevékenységét, hirtelen, váratlanul vagy fölöslegesen megáll. *Üzemzavar miatt leáll a gyár. Futás közben elfáradt és leállt. Leállt a motor.*
3. (rosszalló) Hozzá nem méltó személlyel közös cselekvésbe kezd. *Ne állj le vele beszélgetni, csúnyán becsapott minket!*
✧ Szin: **1.** *lelép* **2.** (számítógép, program) *lefagy*, (szleng) *lerobban*, (régi) *lecsendesedik* **3.** (roszszalló) *leereszkedik valakihez*
✧ Ell: **1.** *feláll, fellép* **2.** *folytat valamit, megindul, beindul*
✧ Etim: Igekötős ige: → *le* + → *áll*.

leander ◆◆ fn *~ek, ~t, ~e* vagy *~je*
Rendszerint rózsaszín vagy fehér virágú, örökzöld díszcserje. *A teraszt leanderek szegélyezték. Olaszországban láttunk sárga és bordó leandert is.*
✧ Szin: *rózsaborostyán,* (népi) *babérrózsa,* (idegen) *oleander*
✧ Táj: *jánder, olijander*
✧ Etim: Latin eredetű német jövevényszó.
☝ Gyakori ejtésváltozata: [leánder].

leány ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* (választékos vagy népi)
Lány. *Leánya vagy fia született? Ki ez a leány?*
✧ Szin: (régi vagy tréfás) *leányzó,* (hivatalos vagy régi) *hajadon*, (régi) *szűz,* (szleng) *csaj, bige, pipi*
✧ Táj: *jány, lányszemély*
✧ Etim: Elhomályosult összetétel: előtagja egy ősi, ugor kori szó, utótagja az → *anya* szó tövével lehet azonos.

leányka ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. (kedveskedő vagy választékos) Kislány vagy fiatal lány. *Van egy szép leánykája. „Ha leányka, te vagy a mennyország, akkor én csillaggá változom”* (Petőfi S.: Fa leszek, ha…).
2. Sárgás színű borszőlő, illetve a belőle készült fehérbor. *Egri leánykát ittak az ebédhez.*
✧ Szin: **1.** (kedveskedő vagy választékos) *lányka,* (régi vagy tréfás) *leányzó,* (bizalmas) *fruska*, (szleng) *csirke*
✧ Táj: *leánycseléd*
✧ Etim: A → *leány* főnév származéka.

leánykérés ◆ fn (kissé régi)
Lány feleségül kérése (szüleitől). *A leánykérés után hamarosan az esküvő következik.*
✧ Szin: (kissé régi) *lánykérés, megkérés, háztűznéző,* (régi) *nászkérés*
✧ Táj: *követség*
✧ Etim: Összetétel; → *leány* + *kérés*: a → *kér* ige származéka.

leánynév ◆◆ fn (választékos)
A nők születéskor kapott és (névváltoztatás esetén) házasságkötésükig viselt neve. *Édesanyám neve Török Ferencné, leányneve Magyar Ilona. Nővérem asszonyként is leánynevét viseli.*
✧ Szin: *lánynév,* (hivatalos) *leánykori név*
✧ Ell: *asszonynév*
✧ Etim: Összetétel: → *leány* + → *név*.

leányság ◆ fn *–, ~ot, ~a* (választékos)
1. Hajadon állapot. *Megunta a leányságot, férjhez akar menni.*
2. Szüzesség. *Őrzi a leányságát.*
3. Valahova való leányok összessége. *Bált akar rendezni a falubeli leányság.*
✧ Szin: **1.** *lányság* **2.** (választékos) *érintetlenség, ártatlanság*
✧ Táj: **1.** *levánság* **3.** *leánysereg, leánybanda*
✧ Etim: A → *leány* főnév származéka.

leányvállalat ◆◆◆ fn
Többé-kevésbé önálló, de egy nagyobb vállalattól függő vállalat. *A gyárnak vidéken több leányvállalata van. Egy nagy külföldi cég leányvállalata vagyunk.*
✧ Szin: *fiók, fiókvállalat,* (idegen) *filiálé, filia*
✧ Etim: Összetétel: → *leány* + → *vállalat*.

leányzó ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (régi vagy tréfás)

Serdülő vagy felnőtt lány. *Szép, sudár leányzó a film főhőse. Nono leányzó, csak ne ilyen szemtelenül válaszoljon!*
✧ Szin: (népi vagy választékos) *leány,* (hivatalos vagy régi) *hajadon,* (szleng) *bige, csaj, pipi*
✧ Etim: Az elavult → *leányoz*, → *leányzik* 'fiatal lánnyá serdül' ige főnevesült igeneve, végső soron a → *leány* főnév származéka.

leáz|ik ◆ ige *~ni*
Átnedvesedve leválik valami valahonnan. *Az esőtől leázott a plakát a falról.*
✧ Etim: Igekötős ige: → *le* + → *ázik*.

lebarnul ◆◆ ige *~ni*
A naptól, napozástól szép barna lesz. *Az egész teste jól lebarnult, mert mindig fürdőruhában volt. Szépen lebarnult az arcod a síelésen. A nyaraláson mindannyian lebarnultunk.*
✧ Szin: *lesül, leég* • *Megfogja a nap.*
✧ Etim: Igekötős ige; → *le* + *barnul*: a → *barna* színnév származéka.

lebben ◆◆◆ ige *~ni* (választékos)
Könnyedén mozdul, halad. *Könnyű szellő lebben. A táncosnő légies könnyedséggel lebbent a színpadra. Lebbent egyet a zászló.*
✧ Szin: (választékos) *leng, libben*
✧ Etim: A → *lebeg* ige tövével azonos, hangfestő eredetű szó származéka.

lebbencs ◆ fn *~ek, ~et, ~e* (népi)
1. Vékonyra nyújtott és megszárítva széttördelt tészta. *Lebbencsből hagymával és paprikával egyszerű levest készíthetünk.*
2. E tésztával készült leves. *Ma lebbencset eszünk. Régen bográcsban főzték a lebbencset.*
✧ Szin: **2.** *lebbencsleves*
✧ Táj: **1.** *lacsuha, leppencs, lebbencslaska* **2.** *lacsuska*
✧ Etim: A → *lebben* ige származéka.

lebecsül ◆◆◆ ige *~ni*
Értékénél kevesebbre becsül valamit, valakit. *Ne becsüld le a munkáját! Most már belátom, eleinte lebecsültünk téged.*
✧ Szin: *alábecsül, leértékel, lekicsinyel,* (bizalmas) *fitymál*
✧ Táj: *kisáll*
✧ Ell: *tisztel, méltányol, elismer, megbecsül*
✧ Etim: Igekötős ige: → *le* + → *becsül*.

lebeg ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Leng, lengedez. *Finom por lebeg a levegőben. A békalencse a víz színén lebeg. Nemzeti ünnepkor minden házon lebeg a zászló.* ▪ *Élet és halál között lebeg*: válságos az állapota. | *Feje fölött lebeg valaminek a veszélye*: fenyegeti.
2. (választékos) (Elképzelt alak, gondolat) mutatkozik valaki előtt. *Egy nagy cél lebeg a szeme előtt, mindig erre gondol. A költő előtt halott kedvesének arca lebegett, amikor a verset írta.*
3. Könnyedén lépeget. *A táncosnő lebegett a színpadon, a lába szinte nem is érte a földet.*
✧ Szin: **1.** *libeg, imbolyog, himbálódzik* **2.** *megjelenik,* (választékos) *előtűnik* **3.** *libeg, lebben, suhan, repül*
✧ Táj: **1.** *laffog, bingallódzik, szellengel*
✧ Etim: A → *lebben* ige tövével azonos, hangfestő eredetű szó származéka.

lebeny ◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
1. Élő szervezet valamely belső szervének egyik része. *Az ember mája két elkülöníthető, karéj alakú lebenyből áll. Lebenyekre oszlik az agykéreg és a tüdő is.*
2. (népi) Szarvasmarha álla alatt lelógó húsos bőr. *A tehénnek kicsi volt a lebenye.*
✧ Szin: **2.** (népi) *lebernyeg*
✧ Táj: **2.** *lebernyő, lebengyő, lebenyeg*
✧ Etim: Egy ősi igenévszó névszói tagjának, a 'lebegés; lobogás; érzelmi lángolás; levegő' jelentésű *leb* főnévnek a származéka.

lebernyeg ◆ fn *~ek, ~et, ~e*
1. (régi) Általában férfiaknak készült bő, könnyű köpeny. *Ráterítette lebernyegét fázó társára.*
2. (népi) Szarvasmarha álla alatt lelógó húsos bőr. *A Földön élő kétszázfajta szarvasmarha közös jellemzője a nyakánál lógó bő lebernyeg.*
✧ Szin: **1.** (régi) *köpönyeg, körgallér,* (tréfás) *malaclopó,* (idegen) *pelerin* **2.** (népi) *lebeny*
✧ Táj: **1.** *lebenyeforma, leberándra* **2.** *lebernyő, lebengyő, lebenyeg*
✧ Etim: A → *lebeny* főnév származéka.

lebeszél ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Eltérít valakit szavaival eredeti szándékától. *Hiába próbálja lebeszélni a tervéről.*
2. (bizalmas) (Mobiltelefon vásárlásakor kedvezményként kapott összeget) ingyenes hívásokkal felhasznál. *A mobilom árából egy jelentős összeget lebeszélhetek.*
✧ Szin: **1.** *eltántorít*
✧ Ell: **1.** *rábeszél,* (szleng) *rádumál*
✧ Etim: Igekötős ige: → *le* + → *beszél*.

lebeteged|ik ◆ ige *~ni* **lebetegsz|ik** *lebetegedni*
1. (bizalmas) Ágyban fekvő beteg lesz. *Nem tudott eljönni, mert lebetegedett, hirtelen belázasodott.*

2. (népi) (Nő) a szülés megindulásakor ágyba fekszik. *Régen falun, ha lebetegedett valaki, a bábaasszonyt hívták a házhoz.*
✧ Szin: **1.** *megbetegszik,* (bizalmas) *kidől* **2.** *szülni* vagy *vajúdni kezd* • **1.** *Ágynak dől* vagy *esik.*
✧ Ell: **1.** *meggyógyul, felépül*
✧ Etim: Igekötős ige; → *le* + *betegedik*: a → *beteg* melléknév származéka.

lebilincsel ◆◆ ige *~ni* (választékos)
Lebilincsel valakit: teljesen leköti a figyelmét. *Érdekfeszítő előadásával lebilincselte hallgatóit.*
✧ Szin: (választékos) *lenyűgöz, elragad, magával ragad*
✧ Ell: *untat*
✧ Etim: Igekötős ige; → *le* + *bilincsel*: a → *bilincs* főnév származéka.

leboml|ik ◆ ige *~ani*
1. (Szerves vegyület) egyszerűbb, kevesebb szénatomot tartalmazó vegyületté válik. *A káros anyagok a talajba kerülve lebomlanak.*
2. Kibomolva szétesik. *Ahogy kivette kontyából a csatot, lebomlott a hosszú haja.*
✧ Szin: **2.** *széthullik, lehullik, szétbomlik,* (haj) *leomlik*
✧ Etim: Igekötős ige: → *le* + → *bomlik.*
☝ Ragozásáról lásd a *bomlik* szócikket!

lebont ◆◆◆◆ ige *~ani*
1. (Épületet, építményt) szétszed. *A régi házból semmi sem maradt meg, teljesen lebontották.*
2. Szétbontva leereszt, levesz valamit. *Az ápolónő lebontja a kötést, mielőtt az orvos elé kerül a beteg. Lefekvés előtt lebontja feltűzött hosszú haját.*
3. Tételeire, részleteire szétbont valamit. *A tervet csak fokozatosan lehet megvalósítani, ezért le kell bontani részfeladatokra.*
4. (Nagyobb molekulájú vegyületet) egyszerűbbé alakít át. *Ez a szer segít lebontani a zsírt és a fehérjét.*
✧ Szin: **1.** *ledönt,* (idegen) *szanál* **2.** *felfejt, leteker* **3.** *elemez, elemeire bont*
✧ Táj: **1.** *bontakozik* **2.** (hajat) *leboncol*
✧ Ell: **1.** *felépít,* (bizalmas) *felhúz* **4.** *felépít*
✧ Etim: Igekötős ige: → *le* + → *bont.*

lebonyolít ◆◆◆◆ ige *~ani*
Elintéz, elvégez valamit. *Sok tennivalója van, de egy nap alatt mindet lebonyolítja. Az üzletet sokan látogatják, nagy forgalmat bonyolít le.*
✧ Szin: *véghez visz,* (bizalmas) *megejt*
✧ Etim: Igekötős ige: → *le* + → *bonyolít.*

lebonyolód|ik ◆ ige *~ni*
Megtörténik, végbemegy. *A lakáscsere, a festés és a költözés két hét alatt lebonyolódott.*
✧ Szin: *lezajlik, befejeződik,* (bizalmas) *lefut*
✧ Táj: *lebonyul*
✧ Etim: Igekötős ige: → *le* + → *bonyolódik.*

leborul ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Lehajolva letérdel vagy lehasal. *A mohamedánok ima közben leborulnak, és a földhöz érintik fejüket.* ■ (tréfás is) *Leborulok előtte* vagy *nagysága előtt*: nagyon tisztelem, hódolok neki.
2. (Több vagy több részből álló tárgy) leesik (valahonnan valahova). *A magasra tornyozott tányérok leborultak a földre. Leborult az építőkockákból épített torony.*
✧ Szin: **2.** *lepottyan, lepotyog, ledől* • **1.** *Térdre borul* vagy *hull.*
✧ Táj: **2.** *leborong*
✧ Ell: **1.** *felemelkedik, talpra áll*
✧ Etim: Igekötős ige: → *le* + → *borul.*

lebuj ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* (bizalmas)
Rossz hírű kis kocsma, mulató. *Kikötői, kültelki lebujokban énekelt, mielőtt nagy sztár lett.*
✧ Szin: *italmérés,* (szleng) *csehó, kricsmi, krimó, késdobáló*
✧ Táj: *korcoma, korcsima, kucsma*
✧ Etim: A → *bújik* ige felszólító módú, igekötős *lebújj!* alakjának főnevesülésével keletkezett.

lebuk|ik ◆◆◆ ige *~ni*
1. Egyensúlyát vesztve el- vagy leesik (valahonnan valahova). *A csatában eltalálta egy golyó és lebukott a lováról a regény hőse. Rosszul lett és lebukott a sárba. Annyira álmos, hogy folyton lebukik a feje.*
2. Valami alá vagy mögé húzódik. *Lebukik a víz alá. Lebukott az ágy mögé, hogy ne vegyék észre.*
3. (választékos) (A nap) a látóhatár szélén eltűnik. *Késő van, már a nap is lebukott. Nyári estéken úgy tűnik, mintha a nap a Balatonba bukna le.*
4. (bizalmas) (Bűnt, hibát elkövető személynek) kiderül a vétsége. *A bujkáló rabló lebukott, és börtönbe került. A hazug, a csaló előbb-utóbb lebukik. Most aztán lebuktunk!*
✧ Szin: **1.** *lefordul, előrebicsaklik* **2.** *alámerül, alábukik* **3.** *lemegy, lenyugszik,* (választékos) *lehanyatlik, alászáll* **4.** *rendőrkézre kerül, rajtaveszt, megjárja,* (szleng) *buktázik, lebőg* • **4.** *Hamarabb utolérik a hazug embert, mint a sánta kutyát.*
✧ Táj: **1., 2.** *lebükik, lebakfincál, lekankuriázik, lebukol*

✧ Ell: **2.** *felmerül, felbukkan, feljön* **3.** *felbukkan, feljön, felkel*
✧ Etim: Igekötős ige: → *le* + → *bukik*.

lebzsel ◆◆ ige *~ni* (rosszalló)
Tétlenül tölti az idejét (valahol). *Munka helyett egész nap lebzsel. Megint itt lebzselsz?*
✧ Szin: (rosszalló) *lustálkodik, lazsál, cselleng, lézeng*
✧ Táj: *ámmog, balamutál, dángubál, encseleg, lazsnakol*
✧ Ell: *dolgozik, tevékenykedik, szorgoskodik*
✧ Etim: A → *lebben*, → *lebeg* igék tövével azonos, hangfestő eredetű szó származéka.

léc ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
1. Vékony, keskeny fadarab. *Lécekből kerítést készít.*
2. Sízésre használt, a sícipőre erősíthető páros sporteszköz. *Eltört az egyik léce, nem mehet a sítáborba.*
3. (Labdajátékban:) Kapufa. *A léc alá fejelte a labdát.*
4. (Magas-, illetve rúdugrásban:) Az a vízszintes rúd, amelyet át kell ugrani. *Sajnos harmadszorra is leverte a lécet.*
✧ Szin: **1.** *rúd, karó,* (bizalmas) *lejsztni*, (Fv bizalmas) *lista* **2.** *síléc* **4.** *ugróléc*
✧ Táj: *celőke, lérc*
✧ Etim: Valószínűleg olasz eredetű német jövevényszó.

lecke ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
1. Írásbeli vagy szóbeli házi feladat. *Még nincs készen a lecke.*
2. Tankönyv egy fejezete. *Angolból már a huszadik leckénél tartunk.*
3. Kellemetlen tapasztalatból levont tanulság. *Ez jó lecke volt neki, többet nem csinál ilyet.*
✧ Szin: **1.** *tanulnivaló,* (régi, idegen) *penzum*, (szleng) *háef, höfö, lecaj* **3.** *okulás*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

leckéztet ◆◆ ige *~ni*
Kioktató hangon korhol valakit. *A parkőr nagyon szigorú: folyton leckézteti a csintalan gyerekeket.*
✧ Szin: *fedd, szid, dorgál, kioktat, nevel*
✧ Ell: *dicsér, magasztal*
✧ Etim: A → *lecke* főnév származéka.

lecsap ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Hirtelen letesz, leenged, lecsuk valamit. *A csengetésre lecsaptam a tollat. Nagy csattanással lecsapta a motorház tetejét. Hogy képzeled, hogy csak így lecsapod a telefont?*
2. Levág, leüt valamit. *A halárus egy mozdulattal lecsapja a halak fejét.*
3. (Labdajátékban:) (Labdát) kivédhetetlenül leüt. *Lecsapja a magas labdát.*
4. ■ (bizalmas) *Lecsap a kezéről valakit*: elhódítja, elcsábítja tőle. *Az új fiú hamar lecsapta a kezemről a barátnőmet.*
5. Valamire ráront és megragadja. *A ragadozó lecsap a zsákmányára.* (átvitt, bizalmas) *Gyorsan lecsaptam a ritkán kapható árucikkre.*
6. (Villám, lövedék) becsapódik valahova. *A villám a szomszéd diófájába csapott le.*
✧ Szin: **1.** *ledob* **2.** *lemetsz, letaglóz* **5.** *rátör; rajtaüt* **6.** *vágódik, bevágódik, lesújt*
✧ Táj: **2.** *lecsikkant, lecsillent* **5.** *lecsapdosodik* **6.** *levillángzik*
✧ Ell: **1.** *felvesz, felemel* **3.** *feldob* **5.** *elenged*
✧ Etim: Igekötős ige: → *le* + → *csap*.

lecsapód|ik ◆◆ ige *~ni*
1. Lecsukódik. *A rosszul kitámasztott padlásajtó nagy zajjal lecsapódott.*
2. Leszáll, lerakódik. *Ködös időben lecsapódik a kémények füstje. A nedves lakásokban a hideg falfelületeken csapódik le a pára.*
✧ Szin: **1.** *levágódik, lezáródik* **2.** *leülepedik, kiválik*
✧ Ell: **1.** *fölnyílik, föltárul*
✧ Etim: Igekötős ige: → *le* + → *csapódik*.

lecsapol ◆◆ ige *~ni*
1. (Földet) víz elvezetésével kiszárít, megművelhetővé tesz. *A vizenyős, mocsaras területeket lecsapolják.*
2. (Testrészben felgyülemlett kóros mennyiségű folyadékot) leszív. *Az ödémás beteg térdét lecsapolta az orvos. Le kellett csapolni a vérömlenyt.*
✧ Szin: **1.** *elfolyat, leereszt* **2.** *kiszív, elvezet*
✧ Ell: **1.** *eláraszt*
✧ Etim: Igekötős ige: → *le* + → *csapol*.

lecsillapod|ik ◆◆◆ ige *~ni*
(Ember, állat vagy természeti jelenség) megnyugszik. *A hír hallatán dühöngött, csapkodott, de hamar lecsillapodott. A vadul ugató kutya lecsillapodott, amikor megjött a gazdája. Egy órai tombolás után lecsillapodott a vihar.*
✧ Szin: *lehiggad, megbékül, elcsitul, megszelídül, megjuhászodik*
✧ Táj: *megkezesedik, megszelhül*
✧ Ell: *megvadul, kiborul*
✧ Etim: Igekötős ige; → *le* + *csillapodik*: a → *csillapít* ige származéka.

lecsó ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Zöldpaprikából, paradicsomból és hagymából zsiradékban párolással készített étel. *A kolbászos, tojásos lecsót szereti a legjobban.*

✧ Etim: Vagy az elavult *lecs* ‘szétfőtt zöldség’ főnév származéka, vagy a nyelvjárási *lecseg* ‘locsogva áramlik’ ige főnevesült melléknévi igeneve.

lecsuk ◆◆◆ ige *~ni*

1. Lehajtva bezár valamit. *Lecsukja a fölfelé nyíló ajtót.* ■ *Lecsukja a szemét*: **a)** behunyja a szemét **b)** (átvitt) meghal.

2. (bizalmas) Bebörtönöz valakit. *Alig jött ki a börtönből, lopás miatt újból lecsukták.*

✧ Szin: **1.** *lecsap, becsuk* **2.** *bezár, elzár,* (hivatalos) *börtönbüntetésre ítél,* (bizalmas) *leültet, bedutyiz, bevág,* (szleng) *bevarr, bekóterol, sittre vág* • **2.** *Lakat alá tesz.*

✧ Táj: **1.** *lecsukatol* **2.** *bekaszniz*

✧ Ell: **1.** *felnyit* **2.** *kienged*

✧ Etim: Igekötős ige: → *le* + → *csuk*.

ledér ◆◆ mn *~ek, ~t, ~en* (választékos)

Laza erkölcsű, szabados viselkedésű (nő), illetve ilyen nőre jellemző. *Kihívó öltözékén, erősen festett arcán is látszik, hogy ledér életet él. Ne kezdj azzal a ledér nőszeméllyel!*

✧ Szin: (választékos) *kicsapongó, könnyű, könnyűvérű, léha, feslett,* (idegen) *frivol*

✧ Ell: *szemérmes, szolid, állhatatos*

✧ Etim: Német jövevényszó.

ledolgoz ◆ ige *~ni*

1. (Munkaidőt) munkával eltölt. *Becsületesen ledolgozta a nyolc órát.*

2. Munkával törleszt, pótol valamit. *Nincs pénzem, ezért ledolgozom a tartozásomat. Szombaton kell ledolgozni a bombariadó miatt kiesett munkaidőt. Szívós munkával ledolgozta a hátrányát, felzárkózott a többiekhez.*

✧ Szin: **1.** *leszolgál,* (bizalmas) *lerobotol* **2.** *bepótol,* (bizalmas) *lecsúsztat*

✧ Ell: **1.** *ellustálkodik*

✧ Etim: Igekötős ige: → *le* + → *dolgoz(ik)*.

leég ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Tövéig, aljáig vagy egészen elég. *A gyertya tövig leégett. A tűzvészben több ház leégett.*

2. (Valaminek a felszínén levő, valamit borító réteg, anyag) elég. *Az égő ház mellett parkoló autóról leégett a lakk.*

3. Leragadva odaég. *A teflon bevonatú edényben nem ég le könnyen az étel.*

4. Erős napsütésben nagyon lesül. *Nem égtem le, mert sok volt a felhő.* ■ (bizalmas) *Leég a bőr a képéről*: nagyon szégyelli magát.

5. (bizalmas) Megszégyenül, kudarcot vall. *Leégett a vizsgán tudatlansága miatt. Leégett a társaság előtt.*

6. (bizalmas) Pénz nélkül marad. *Teljesen leégtünk, az összes pénzünk elfogyott a hónap végére.*

✧ Szin: **1.** *megsemmisül, végigég* **3.** *odakozmál* **5.** *veszít, bukik, felsül* **6.** (bizalmas) *legatyásodik* • **1.** *Megeszi a vörös bika. A tűz martaléka lesz. Porig ég.*

✧ Etim: Igekötős ige: → *le* + → *ég*.

leendő ◆◆◆◆◆ mn *~k, ~t, –*

Jövendőbeli. *Bemutatta menyasszonyát, azaz leendő feleségét. Ez itt a leendő iskolám, jövőre ide fogok járni.*

✧ Szin: *jövőbeli, bekövetkező, majdani*

✧ Táj: *jelendő*

✧ Ell: *múltbeli, hajdani, elmúlt*

✧ Etim: A → *lesz* ige *le*-tövének származéka.

leereszked|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Lassan, óvatosan alacsonyabb helyre megy. *A barlangász kötélen ereszkedik le a mély üregbe. A turisták leereszkedtek a meredek hegyoldalon. A léghajó ötszáz méter magasból leereszkedett a földre.*

2. Lealacsonyodik. *Ez a lány túl büszke, nem ereszkedik le hozzánk, nem szívesen barátkozik velünk.*

✧ Szin: **1.** *alászáll, lebocsátkozik, aláereszkedik, leszáll*

✧ Táj: *leerenkedik*

✧ Ell: **1.** *felmegy, felmászik*

✧ Etim: Igekötős ige: → *le* + → *ereszkedik*.

lefegyverez ◆◆◆ ige *~ni*

1. *Lefegyverez valakit*: elveszi a fegyvert tőle. *A rendőrök lefegyverezték a támadót.*

2. *Lefegyverez valakit*: az ellenállását jó tulajdonságaival megszünteti. *Vonakodva kezdtem járni a különórákra, de aztán a tanárnő lefegyverzett a kedvességével és nagy tudásával.*

✧ Szin: **1.** *ártalmatlanná tesz, leszerel,* (idegen) *demilitarizál* **2.** (bizalmas) *leszerel*

✧ Etim: Igekötős ige; → *le* + *fegyverez*: a → *fegyver* főnév származéka.

lefejez ◆◆ ige *~ni*

1. *Lefejez valakit*: levágja a fejét. *A középkorban a halálraítélteket gyakran lefejezték.*

2. *Lefejez valamit*: levágja fej alakú, kiálló részét. *Lefejezi a mákot. Még a szántóföldön fejezték le a cukorrépát.*

✧ Szin: **1.** (régi) *lenyakaz; fejét veszi* vagy *leüti valakinek*

✧ Táj: *lefejel*
✧ Etim: Igekötős ige; → *le* + *fejez*: a → *fej* főnév származéka.

lefeksz|ik ◆◆◆◆◆ ige *lefeküdni*

1. Rendszerint pihenés, alvás céljából vízszintes helyre fekszik. *Ne feküdj le későn!*
2. (bizalmas) Szeretkezik valakivel. *Ne feküdj le senkivel szerelem nélkül!*
3. (bizalmas) Aláveti magát valakinek. *A hatalom érdekében lefeküdtek nekik.*

✧ Szin: **1.** *ágyba bújik, lepihen* **2.** (választékos) *szerelmeskedik, együtt hál,* (régi, rosszalló) *paráználkodik*
✧ Táj: **1.** *levonja magát, lefeküdözik, lefekdes*
✧ Ell: **1.** *felkel*
✧ Etim: Igekötős ige: → *le* + → *fekszik*.

lefetyel ◆◆ ige *~ni*

1. (Állat) nyelvével lapátolva iszik (valamit). *A kutya mohón lefetyelte a vizet. Hangosan lefetyelnek a cicák.*
2. (bizalmas, rosszalló) Fecseg. *Egész nap csak lefetyelnek, ahelyett, hogy dolgoznának.*

✧ Táj: **1.** *lafatyol, lapatyol, lepcsel, lepetyel, hapatyol, latykol* **2.** *lafatyol, lapatyol, hapatyol, lépcsel, lepetyel*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó.

lefizet ◆◆◆ ige *~ni* (bizalmas)

1. Leró, kifizet valamit. *Az emberrablók csak akkor engedik el foglyukat, ha családja lefizeti a követelt összeget.*
2. Megveszteget valakit. *A tolvaj úgy jutott be az épületbe, hogy lefizette a portást.*

✧ Szin: **1.** (szleng) *leszurkol, lepenget, leperkál,* (idegen) *brennöl* **2.** *lepénzel,* (idegen) *korrumpál*
✧ Etim: Igekötős ige: → *le* + → *fizet*.

lefoglal ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Előre megrendel valamit. *Nyárra lefoglaltunk egy szobát a Balatonnál.*
2. Kisajátít magának valamit. *Elmaradt az edzés, mert a színjátszók lefoglalták az egész tornatermet.*
3. Leköt, igénybe vesz valamit, valakit. *A csecsemő gondozása egy egész embert lefoglal.*
4. Zár alá helyez valamit. *Az adósok értéktárgyait a hatóság lefoglalja.*

✧ Szin: **1.** *leköt, leelőlegez, lefoglalóz,* (bizalmas) *lestoppol,* (idegen) *rezervál* **2.** *elfoglal* **3.** *foglalkoztat* **4.** *zárol,* (idegen) *rekvirál*
✧ Etim: Igekötős ige: → *le* + → *foglal*.

lefokoz ◆◆ ige *~ni*

Megfoszt rangjától, és alacsonyabb beosztásba helyez valakit. *A katonatisztet, aki megtagadta a parancsot, lefokozták.*

✧ Szin: *leminősít,* (idegen) *degradál*
✧ Ell: *előléptet*
✧ Etim: Igekötős ige: → *le* + → *fokoz*.

lefolyó ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

A szennyvizet a csatornába vezető cső, illetve ennek levezető nyílása. *Rendszeresen tisztítani kell a lefolyót, hogy el ne duguljon.*

✧ Szin: *lefolyócső*
✧ Táj: *kanál, kanális*
✧ Etim: A *lefolyik* igekötős ige (→ *le* + → *folyik*) főnevesült melléknévi igeneve.

lefölöz ◆ ige *~ni*

1. *Lefölöz valamit*: leszedi valaminek, általában a tejnek a fölét. *Lefölözi a tejet.*
2. (bizalmas, rosszalló) Közös cselekvés után magának szerez meg valamit. *Mi dolgozunk, és ő fölözi le a hasznot és a dicsőséget.*

✧ Szin: **1.** *levesz, összegyűjt* **2.** (bizalmas, rosszalló) *elhappol*
✧ Táj: *leszínel*
✧ Etim: Igekötős ige; → *le* + *fölöz*: a → *föl* főnév származéka.

lefúj ◆◆ ige *~ni*

1. Leröpít, fújással eltávolít valamit valahonnan. *Lefújja a port a régen használt könyvről. A szél lefújta a kalapját.*
2. Sípszóval, szirénával jelzi valaminek a végét. *A bíró lefújta a mérkőzést. Amikor elvonultak a bombázók, lefújták a légiriadót.*
3. (bizalmas) Bejelenti, hogy valamely rendezvény, közös alkalom elmarad. *Ha rossz az idő, le kell fújni a szabadtéri előadást. Lefújtuk a szülinapi bulit, mert Laci beteg lett.*

✧ Szin: **1.** *lesodor* **2.** *befejez; véget vet valaminek* **3.** *lemond, elhalaszt, visszavon,* (idegen) *sztorníroz*
✧ Ell: **2.** *folytat* **3.** *megtart*
✧ Etim: Igekötős ige: → *le* + → *fúj*.

lefülel ◆◆ ige *~ni* (bizalmas, tréfás)

Elfog, letartóztat valakit. *A tolvajt hamar lefülelték. A nővérem lefülelt, amikor torkoskodtam a konyhában.*

✧ Szin: *rajtaüt valakin,* (bizalmas, tréfás) *elcsíp, rajtacsíp* ● *Tetten ér. Nyakon csíp. Fülön csíp.*
✧ Etim: Igekötős ige: → *le* + → *fülel*.

lég ◆◆◆◆ fn –, *leget*, – (választékos)

Levegő. *A színes gömböket légbe röpítették.* ■ *Légből kapott*: alaptalan, megalapozatlan, koholt. *Légből kapott hír volt, hogy az énekesnő Magyarországra jön.*

✧ Szin: (idegen, régi vagy tréfás) *ájer*
✧ Táj: *lebegő*
✧ Etim: Nyelvújítás kori tudatos szóösszevonás eredménye a régi nyelvi → *levegő ég* ‘levegő’ szószerkezetből.

legalább ◆◆◆◆◆ hsz

1. Nem kevesebb, mint… *Ez legalább egyheti munka. Egy olcsó bicikli is legalább húszezer forintba kerül.*
2. Csak, mindössze. *Legalább annyit mondj, hogy mikor indultok!*
3. (Az elmondottak hasznát kifejező mondatban:) *Sokat dolgoztam rajta, de most legalább jó lett.*

✧ Szin: **1., 2.** (idegen) *minimum, minimo calculo* • **1.** *Testvérek között is.*
✧ Táj: *letalámb, legesalább*
✧ Etim: Az → *alá* határozószó megszilárdult, a felsőfok jelével ellátott alakja.
☝ Elválasztása: *leg-a-lább*.

legalábbis ◆◆◆◆◆ hsz

1. (Előzmény megszorítására, helyesbítésére:) *Ma már nem jön vonat, legalábbis nekem ezt mondták.*
2. Nem kevesebb, mint…. *Úgy viselkedik, mintha legalábbis miniszter volna.*

✧ Szin: **1.** *helyesebben, pontosabban, azaz* **2.** *legalább*
✧ Etim: Összetétel: → *legalább* + → *is*.
☝ Elválasztása: *leg-a-lább-is.*

légcső ◆ fn

A gége és a tüdő közötti, csőszerű szerv, amelyen át a levegő a tüdőbe jut. *Begyulladt a légcsöve, orvoshoz kell mennie.*

✧ Etim: Összetétel: → *lég* + → *cső*.

legel ◆◆◆◆ ige *~ni*

(Állat) a földről füvet, növényt tépegetve eszik. *A tehenek egész nap a réten legelnek.*

✧ Szin: *legelészik*
✧ Táj: *füvel, gyepel, harapdos, paréjoz*
✧ Etim: Egy ismeretlen eredetű tő származéka.

legelő ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

Füves terület, ahol az állatok legelni szoktak. *Az állatokat már hajnalban kihajtották a legelőre.*

✧ Szin: *rét, mező,* (régi) *baromélő*
✧ Táj: *pást, csordanyomás, páskom, páskum*
✧ Etim: A → *legel* ige főnevesült melléknévi igeneve.

legeltet ◆◆◆ ige *~ni*

1. Legelni kiengedett háziállatot őriz. *Egész nap libát legeltetett.*
2. ■ (tréfás) *Legelteti a szemét valakin*: gyönyörködik benne. *Szívesen legelteti a szemét a lányokon.*

✧ Szin: **1.** *őriz, pásztorkodik*
✧ Táj: **1.** *füvel, gyepel*
✧ Etim: A → *legel* ige származéka.

legenda ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Vallásos tárgyú, rendszerint egy szent életéről szóló mű, illetve ennek műfaja. *Szent László latin nyelvű legendája a XIII. századból való.*
2. Jelentős (történelmi) személy vagy személyek tetteit megörökítő (és kiszínező) mű vagy szóbeli hagyomány. *Hallottál már Artúr király legendájáról?*
3. (választékos) Hihetetlen, kitalált történet. *Ez csak legenda! Sok legenda kering a hősiességéről, pedig soha nem is harcolt.*

✧ Szin: **2.** *monda, rege, mondakör* **3.** (választékos) *mendemonda, monda, rege*
✧ Etim: Latin jövevény szó.

legény ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. (népi, régi) Felnőtt fiú, fiatalember. *A bálra a szomszéd faluból is átjöttek a legények.*
2. (népi) Nőtlen férfi. *Hát ő még mindig legény? Meg kellene már házasodnia!*
3. Jó kiállású, határozott, bátor férfi. *Kemény legény, senki nem mer belekötni.* (gúnyos) *De nagy legény vagy!* • Szólás: *Legény a talpán*: megállja a helyét.
4. (régi) Az inaséveket letöltött, de mesterlevelet nem szerzett szakmunkás. *A nagyapám asztalosműhelyében négy legény dolgozott.*

✧ Szin: **1.** (bizalmas) *fickó,* (választékos) *ifjú,* (régi) *ficsúr* **4.** (régi) *segéd, iparossegéd, mesterlegény*
✧ Táj: **1., 2.** *legényférfi, cánkó*
✧ Ell: **2.** *házas, nős férfi*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán egy alán jövevényszó származéka.
✧ Ö: agg + legény, köz + legény, vő + legény

legénység ◆◆◆◆ fn –, *~et, ~e*

1. (népi) Legényélet. *Meguntam a legénységet, megházasodom!*
2. Rendfokozat nélküli katonák vagy matrózok összessége. *Fellázadt a hajó legénysége a kapitány ellen.*

✧ Szin: **1.** *legénykor* **2.** *személyzet,* (idegen) *mannschaft*
✧ Táj: **1.** *legénysor*

✧ Ell: **1.** *férfikor*
✧ Etim: A → *legény* főnév származéka.
☝ A *mannschaft* szinonima kiejtése: [mancsaft].

legfeljebb ◆◆◆◆◆ hsz
1. Nem több, mint…. *Legfeljebb két fok van odakint.*
2. A legjobb vagy a legrosszabb esetben. *Nem tudja, legfeljebb sejti. Nem segít megírni a leckét, legfeljebb ideadja a hozzávaló könyvet. Ne törődjetek vele, legfeljebb megsértődik.*
✧ Szin: **1.** (idegen) *maximum, maximo calculo*
✧ Táj: **1.** *legfentebb, legfennebb*
✧ Etim: A → *fel* határozószó megszilárdult, a felsőfok jelével ellátott alakja.

léggömb ◆◆◆ fn
1. Gázzal töltött nagy gömbből és a rajta függő kosárból álló légi jármű, illetve kísérleti eszköz. *Óriási léggömböket bocsátottak fel a terület megfigyelésére.*
2. Gázzal vagy levegővel felfújt, vékony gumi játékszer. *Léggömbökkel díszítettük a születésnapos szobáját.*
✧ Szin: **1.** (régi) *léghajó* **2.** *luftballon*, (bizalmas) *lufi*
✧ Etim: Összetétel: → *lég* + → *gömb*.

léghajó ◆◆ fn
1. Fekvő, hosszúkás alakú, gázzal töltött légi jármű. *A szivar alakú, merev vázú léghajó Zeppelin német feltalálóról kapta a nevét.*
2. (régi) Kosaras léggömb. *A Nyugati téren az üzletközpont tetejéről léghajót szoktak felengedni.*
✧ Szin: **1.** (idegen) *zeppelin*
✧ Etim: Összetétel: → *lég* + → *hajó*.
☝ A *zeppelin* szinonima kiejtése: [cepelin].

légies ◆◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en* (választékos)
Finom, könnyed, lenge. *A mesebeli hercegnő légies alakja, termete magára vonta a legkisebb királyfi pillantását. Légies mozdulattal lépett be a színpadra a táncosnő.*
✧ Szin: *anyagtalan, könnyű, vékony,* (választékos) *kecses, leheletfinom*
✧ Ell: *nehézkes, darabos,* (bizalmas) *mackós*
✧ Etim: A *légi* melléknév, végső soron a → *lég* főnév származéka.

légifolyosó ◆◆ fn
Repülőgépek számára kijelölt útvonal. *A légifolyosóról nem térhet le a gép, mert összeütközhet egy másik repülővel.*
✧ Etim: Összetétel; *légi*: a → *lég* főnév származéka + → *folyosó*.

légikikötő ◆◆ fn (hivatalos)
Repülőgépek fel- és leszállására való sík térség a kiszolgáló épületekkel és berendezésekkel. *Az amerikaiak az ellenséges légikikötőt bombázták, hogy a harci gépek ne tudjanak felszállni.*
✧ Szin: *repülőtér,* (bizalmas) *reptér*
✧ Etim: Összetétel; *légi*: a → *lég* főnév származéka + → *kikötő*.

légikisasszony ◆◆ fn
Repülőgépen dolgozó utaskísérő nő. *A légikisasszony kávét szolgált fel az utasoknak.*
✧ Szin: *utaskísérő,* (hivatalos) *légiutas-kísérő,* (bizalmas) *stuvi*, (idegen) *stewardess*
✧ Etim: Többszörös összetétel; *légi*: a → *lég* főnév származéka + → *kisasszony*.
☝ A *stewardess* szinonima kiejtése: [sztyuá(r)-desz].

leginkább ◆◆◆◆ hsz
Főként, többnyire, elsősorban. *Szabad időmben leginkább olvasok.*
✧ Szin: *jobbára, nagyrészt, leggyakrabban, főleg, különösen,* (választékos) *kiváltképpen, főképpen*
✧ Táj: *letikább, legképpen, legkülönben*

✧ Ell: *legkevésbé*
✧ Etim: Az → *inkább* határozószónak a felsőfok jelével ellátott alakja.
☝ Elválasztása: *leg-in-kább*.

légió ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Az ókori római hadsereg legnagyobb csapategysége. *Egy római légió 3000 gyalogosból és 300 lovasból állt.*
2. Külföldi önkéntesekből toborzott fizetett hadsereg. *Fiatal korában a francia légió tagja volt.*
3. (választékos) Nagy tömeg, sereg. *Szúnyogok légiója lepte el a tópartot.*
✧ Szin: **1.** *sereg* **2.** *sereg, idegenlégió* **3.** (választékos) *sokaság*
✧ Etim: Latin jövevényszó.
✧ Ö: idegen + légió

légiposta ◆◆ fn
Postai küldemények repülőgépen való továbbítása. *Légipostával küldöm, hogy idejében odaérjen.*
✧ Szin: (idegen) *par avion, air mail*
✧ Etim: Összetétel; *légi*: a → *lég* főnév származéka + → *posta*.

légiriadó ◆◆ fn
Légitámadáskor foganatosított biztonsági intézkedések összessége. *A város parancsnoka légiriadót rendelt el, mert légitámadástól tart. Lefújták a légiriadót, elvonultak a bombázók.*
✧ Etim: Összetétel; *légi*: a → *lég* főnév származéka + → *riadó*.

légitámadás ◆◆◆ fn
Harci repülőgépek, különösen bombázók támadása. *Légitámadáskor a lakosság az óvóhelyekre menekült.*
✧ Szin: *bombázás, repülőtámadás*
✧ Etim: Összetétel; *légi*: a → *lég* főnév származéka + *támadás*: a → *támad* ige származéka.

legjava ◆ birtokos személyjeles fn *–, ~t, –*
A legjobb része valaminek, valamik, valakik közül a legjobbak. *Kiválogatta a gyümölcs legjavát. Árvíz idején a diákok legjava kimegy segíteni a gátakra.*
✧ Szin: *föle, színejava, krémje*
✧ Táj: *legbakja, leglelke, javasjava*
✧ Ell: *alja, söpredéke*
✧ Etim: A → *jó* melléknév *jav-* tőváltozatának birtokos személyjellel és a felsőfok jelével ellátott alakja.
☝ Csak egyes szám 3. személyben használatos.

légkondicionáló ◆◆ mn *~k, ~t, –*
Valamely helyiség hőmérsékletét meghatározott fokon tartó (berendezés). *Az autóbusz légkondicionáló berendezése elromlott, így mentünk Olaszországon végig a nagy hőségben.* (Főnévi használatban:) *Van itt légkondicionáló?*
✧ Szin: *klímaberendezés,* (bizalmas) *klíma, légkondi*
✧ Etim: Összetétel; → *lég* + *kondicionáló*: a *kondicionál* ige származéka. A *kondicionál* francia eredetű nemzetközi szó.

légkör ◆◆◆◆◆ fn
1. Az égitesteket körülvevő gázburok. *A Föld légkörét alkotó gázok elegye a levegő.*
2. (választékos) Valamely közösség szelleme, erkölcse, hangulata. *Ellenséges légkörben nehéz dolgozni.*
✧ Szin: **1.** (idegen) *atmoszféra* **2.** *közhangulat,* (idegen) *miliő, atmoszféra*
✧ Etim: Összetétel: → *lég* + → *kör*.

legközelebb ◆ hsz
Nemsokára, az első adandó alkalommal. *Legközelebb majd erről is beszélgetünk. Tegnap volt németórám, legközelebb jövő hétfőn lesz.*
✧ Szin: *a közeljövőben, a jövőben,* (régi) *legott*
✧ Ell: *legutóbb*
✧ Etim: A → *közel* határozószónak a felsőfok jelével ellátott alakja.

légnemű ◆◆ mn *~ek, ~t, –*
Önálló alakkal és térfogattal nem rendelkező, a teret teljesen kitöltő (halmazállapot vagy anyag). *A víz a levegőben légnemű halmazállapotban, vízgőz formájában van jelen. A földgáz légnemű tüzelőanyag.*
✧ Szin: *gáznemű*
✧ Etim: Összetétel; → *lég* + *nemű*: a → *nem*‘fajta’ főnév származéka.

légnyomás ◆◆◆ fn
1. A légrétegeknek a Földre ható nyomása. *A légnyomást barométerrel mérik, mértékegysége a bar.*
2. A robbanáskor keletkezett gázoknak, illetve a hirtelen megmozduló levegőnek a környezetre ható nyomása. *A légnyomás betörte az ablakot.*
3. Robbanás következtében szerzett betegség, sérülés. *A háborúban légnyomást kapott, azóta nem hall a jobb fülével.*
✧ Szin: **1.** *légköri nyomás*
✧ Etim: Összetétel: → *lég* + → *nyomás*.
☝ A *bar* rövidítése a *b* (pont nélkül). Kiejtése: [bár].

legorombít ◆ ige *~ani* (bizalmas)
Gorombán leszid valakit. *A szomszédasszony már megint legorombította a férjét, olyan kedvetlen szegény.*

✧ Szin: *megszid, összeszid,* (bizalmas) *lehord, letol, leteremt, leszúr,* (szleng) *lebaltáz, lebarnít*
✧ Ell: *elismer, megdicsér*
✧ Etim: Igekötős ige; → *le* + *gorombít*: a → *goromba* melléknév származéka.

legott ◆◆ hsz **legottan** (régi)
Azonnal, rögtön, nyomban. *„És legottan, minden Mást feledve, Hévvel a lány nyomdokán halad”* (Vörösmarty M.: Szép Ilonka).
✧ Szin: *legközelebb, mindjárt, máris,* (választékos) *rögvest, tüstént, menten,* (népi) *íziben*
✧ Táj: *ézibe, íziben-melegében*
✧ Ell: *sokára, majd, később*
✧ Etim: Összetétel; *leg-*: a felsőfok jele, itt eredeti, nyomósító szerepében + → *ott*.
☝ Elválasztása: *leg-ott, leg-ot-tan*.

légpárnás ◆ mn *~ak, ~at, ~a*
Olyan (jármű), amelynek az alján két felület között sűrített levegőréteg van, hogy súrlódás nélkül haladjon. *A légpárnás hajóval olyan volt az utazás, mintha lebegtünk volna a víz fölött.*
✧ Etim: Összetétel; → *lég* + *párnás*: a → *párna* főnév származéka.

légpuska ◆ fn
A lövedéket sűrített levegővel kiröpítő puska. *Verebekre lőtt légpuskával.*
✧ Etim: Összetétel: → *lég* + → *puska*.

légtér ◆◆◆ fn
1. Építmény belső térfogata. *A szoba légtere 58 m³.*
2. A légkörnek valamely terület fölötti része. *Egy külföldi repülőgép megsértette az ország légterét.*
✧ Szin: **1.** *köbtartalom*
✧ Etim: Összetétel: → *lég* + → *tér*.

légtornász ◆ fn
Magasan levő tornaszeren cirkuszi mutatványokat végző akrobata. *A cirkusz kupolájában szaltózó légtornász a porond fölött kifeszített hálóba esett, így nem sérült meg.*
✧ Szin: *kötéltáncos, trapézművész,* (idegen) *artista*
✧ Etim: Összetétel: → *lég* + → *tornász*.

légzsák ◆◆ fn
1. Fölemelkedő meleg légoszlop helyébe tóduló légáramlás. *A repülő kormányzását megnehezítette egy légzsák.*
2. Gépkocsi műszerfalába vagy kormányába rejtett, ütközéskor felfúvódó életmentő zsák. *Azért úszták meg a balesetet, mert a kocsiban volt légzsák.*
3. Madarak tüdejéhez, illetve a hörgőkhöz csatlakozó hártyás képződmény. *A légzsák könnyíti a madarak viszonylagos súlyát, így elősegíti a repülést.*
✧ Etim: Összetétel: → *lég* + → *zsák*.

legutóbb ◆◆◆◆ hsz
A mostanit közvetlenül megelőző alkalommal. *Ma folytatjuk azt a kártyajátékot, amit legutóbb elkezdtünk.*
✧ Szin: *legutoljára, nemrégiben, nemrégen, (a) múltkor*
✧ Táj: *legunton, legutó*
✧ Ell: *legelőször, régesrégen, régen*
✧ Etim: Az → *után* névutóval azonos eredetű, főként összetételek tagjaként előforduló, ‘valaminek az utolsó része, vége’ jelentésű *utó* származéka.
☝ Elválasztása: *leg-u-tóbb*.

légüres ◆◆◆ mn
Levegő nélküli, légmentes. *Légüres térben végezték a kísérletet, ahol nincsenek gázrészecskék.* ■ *Légüres térben él*: a valóságtól, az élettől elszakadva.
✧ Szin: *légtelen,* (idegen) *vákuumos*
✧ Ell: *levegős, szellős*
✧ Etim: Összetétel: → *lég* + → *üres*.

légvár ◆◆ fn
1. (választékos) Hiú ábránd. *Felejtsd el végre ezeket a légvárakat!* ■ *Légvárakat épít*: megvalósíthatatlan dolgokról ábrándozik.
2. Kisebb épület nagyságú, levegővel felfújt játékszer, amelyben kisgyermekek ugrabugrálhatnak. *Zsiráf alakú légvárban játszottak a gyerekek a gyorsétterem előtt.*
✧ Szin: **1.** *képzelődés,* (választékos) *délibáb,* (idegen) *fantazmagória, utópia* **2.** (bizalmas) *hőbörgő, dühöngő*
✧ Ell: **1.** *valóság,* (idegen) *realitás*
✧ Etim: Összetétel: → *lég* + → *vár*.

légvédelem ◆◆ fn
1. Légitámadás elleni védekezés. *A légvédelem során három bombázót lőttek le.*
2. A hadseregnek a légitámadás elhárítására kiképzett alakulata. *Nagyapám a légvédelemnél szolgált a háborúban.*
✧ Etim: Összetétel: → *lég* + → *védelem*.

légzés ◆◆◆ fn *–, ~t, ~e*

Életműködés, amelynek során a szervezet felveszi az oxigént környezetéből, majd leadja a keletkezett széndioxidot. *A betegnek nehéz a légzése. Az orvos mesterséges légzést alkalmaz légzésbénulás esetén.*

✧ Szin: *lélegzés, lélegzetvétel*

✧ Etim: A → *lég* főnévből képzett *légzik* 'lélegzik' ige származéka.

légy ⬩⬩⬩⬩⬩ fn *legyek, legyet, legye*

A kétszárnyúak rendjébe tartozó rovar. *Sok gondot okoznak a fertőzést terjesztő házi legyek.* • Szólás: *A légynek sem árt*: szelíd, jámbor. | *Olyan, mint az őszi légy*: fáradt, bágyadt. | *Két legyet üt egy csapásra*: egyszerre két célt ér el. | *Bekapja a legyet*: **a)** (bizalmas) becsapja valaki **b)** (szleng) terhes lesz. | *Szemtelen, mint a piaci légy.*

✧ Táj: *legy, bogár*

✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.

legyesked|ik ⬩⬩ ige *~ni* (bizalmas)

Udvarlás szándékával valaki körül forgolódik. *Folyton a lányok körül legyeskedik.*

✧ Szin: (kissé választékos) *enyeleg,* (idegen) *kokettál valakivel* • *Csapja a szelet valakinek.*

✧ Táj: *dong, ebelkedik, sündörködik*

✧ Etim: A → *légy* főnév származéka.

legyez ⬩⬩⬩ ige *~ni*

1. *Legyez valakit*: a levegőt mozgatja körülötte. *A szultánt szolgája legyezte egy nagy pálmalevéllel. A nagy hőségben az újságjával legyezi magát. A ló a farkával legyezi magát, hogy elűzze a rovarokat.*

2. (választékos) *Legyez valamit, valakit*: (szél) gyengéden fúj rá. *Enyhe szellő legyezi a fákat.*

3. ■ (választékos) *Legyezi valaki hiúságát*: gyakori dicsérettel büszkévé teszi. *Gyakran megdicséri a munkáját, így legyezi munkatársa hiúságát.*

✧ Szin: **1.** *hűsít, hűt* **2.** (választékos) *borzol, simogat* **3.** *kedveskedik, bókol, hízeleg valakinek*

✧ Táj: **1.** *leppel*

✧ Etim: A → *légy* főnév származéka.

legyező ⬩⬩⬩ fn *~k, ~t, ~je*

1. Széttárva félkör alakú, összecsukható eszköz levegő mozgatására, hűtésére. *Kínai legyezővel legyezi magát a színházban a hőség miatt.*

2. (szleng) (Nagy) fül. *Olyan nagyok a legyezői, mint Dumbónak, a kiselefántnak.*

✧ Szin: **2.** (szleng) *lapát, kagyló*

✧ Etim: A → *legyez* ige főnevesült melléknévi igeneve.

legyint ⬩⬩⬩⬩ ige *~eni*

1. Kezének laza, lefelé irányuló mozdulatával fejezi ki, hogy nem érdekli a dolog. *Válaszul csak legyintett, nem zavarja, hogy rossz jegyet kapott.*

2. Könnyedén ráüt valamire, megüt valakit. *A mama a kezére legyintett a torkoskodó gyereknek. Nem pofoztam meg, csak egy kicsit arcul legyintettem.*

✧ Szin: **2.** *suhint, csap,* (régi) *csapint*

✧ Táj: **1.** *legyent, lettyent* **2.** *lettyent*

✧ Etim: A → *légy* főnév származéka.

légyott ⬩⬩ fn *~ok, ~ot, ~ja* (régi)

Szerelmesek megbeszélt találkozója. *Légyottra hívta szerelmét. A kerti szökőkútnál adtak légyottot egymásnak.*

✧ Szin: (régi) *pásztoróra,* (idegen) *randevú,* (választékos) *találka,* (bizalmas) *randi*

✧ Táj: *randé*

✧ Etim: Nyelvújítás kori összetétel; *légy*: a → *lesz* ige egyes szám második személyű felszólító módú alakja + → *ott*.

legyűr ⬩⬩⬩ ige *~ni*

1. Ruha valamely részét visszahajtja. *Mivel hideg lett, legyűrte az inge felhajtott ujját.*

2. Földre teper valakit. *A kisfiú boldog, ha birkózáskor legyűri az apját.*

3. Leküzd valamit, úrrá lesz valamin. *Minden akadályt legyűr.*
4. (Ételt) kínlódva lenyel. *Nem szereti a tökfőzeléket, de édesanyja kedvéért nagy nehezen csak legyűri.*
✧ Szin: **1.** *lehajt* **2.** *leterít, legyőz* **3.** *legyőz* **4.** *leerőltet, lenyom, leküzd*
✧ Táj: **2.** *legyürköl* **4.** *legentet, legyürköl*
✧ Ell: **3.** *alulmarad*
✧ Etim: Igekötős ige: → *le* + → *gyűr*.

léha ◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n*

Meggondolatlan, felelőtlen. *A léha embert csak a szórakozás érdekli.*
✧ Szin: *könnyelmű, semmirekellő*
✧ Táj: *frecskár*
✧ Ell: *megfontolt, komoly*
✧ Etim: Vagy a hangutánzó eredetű, régi nyelvi *leh* ‘lehel’ ige származéka, vagy nyugati szláv jövevényszó.

lehagy ◆◆ ige *~ni*

1. Gyorsabban haladva megelőz, elhagy valakit. *Gyorsabban futok nálad, könnyen lehagylak.*
2. (Teljesítményben) túlszárnyal valakit. *Tanulásban lehagyta az osztálytársait.*
3. Elmulaszt kitenni valamit. *Ne hagyd le az ékezetet az Í-ről!*
✧ Szin: **1.** (bizalmas) *leköröz* **2.** *felülmúl, túlhalad,* (bizalmas) *leköröz, lepipál*
✧ Ell: **1., 2.** *lemarad, elmarad valakitől* **3.** *kitesz*
✧ Etim: Igekötős ige: → *le* + → *hagy*.

lehalász ◆ ige *~ni*

Lehalász valamit: (halastóból) az összes halat kifogja. *Ősszel lehalásszák a halastavat, mert télre leeresztik a vizét.*
✧ Szin: *kihalász*
✧ Etim: Igekötős ige: → *le* + → *halász(ik)*.

lehallgat ◆◆◆ ige *~ni*

(Telefonbeszélgetést) műszaki eszközök segítségével titokban végighallgat és rögzít. *Az ismert író telefonbeszélgetéseit lehallgatta a politikai rendőrség. Attól tartok, lehallgatják a telefonomat.*
✧ Szin: *kihallgat,* (szleng) *lefülel*
✧ Etim: Igekötős ige: → *le* + → *hallgat*.

lehangolt ◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Olyan (hangszer), amelynek a hangja a szokásosnál mélyebben szól. *A lehangolt zongora hamisan szól, fel kell hangolni. A rockzenekar lehangolt gitárokat használ.*
2. Elkedvetlenedett, kedvetlen (személy). *Az eset után barátom napokig lehangolt volt.*
✧ Szin: **1.** *lehangolódott* **2.** *kedveszegett, levert,* (bizalmas) *nyomott, lelombozódott, elkenődött, elszontyolodott, lehervadt,* (idegen) *deprimált*
✧ Táj: **2.** *szontyola, szontyoli, bélebűzhödt*
✧ Ell: **2.** *élénk, jókedvű,* (bizalmas) *feldobott*
✧ Etim: A *lehangol* igekötős ige (→ *le* + → *hangol*) befejezett melléknévi igeneve.

lehel ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (Levegőt) kiereszt a tüdejéből, illetve kilélegzik. *Fokhagymaszagot lehelt vacsora után.* ■ (népi) *Utolsót lehel*: utolsót lélegzik, meghal.
2. (választékos) Észrevétlenül mozgatott ajkakkal mond vagy tesz valamit. *Alig hallhatóan azt lehelte: Isten veled. Csókot lehelt a kezére.*
3. ■ (választékos) *Életet lehel valamibe*: szinte megeleveníti, élővé teszi. *A művész életet lehelt a szoborba.*
✧ Szin: **1.** *liheg, piheg, szuszog,* (idegen) *respirál, exspirál,* (régi) *fuvall*
✧ Táj: **1.** *szuflál, hujákol, hujikol, húkol*
✧ Ell: **1.** *belélegez*
✧ Etim: A hangutánzó eredetű, régi nyelvi *leh* ‘lehel’ ige származéka.

lehelet ◆◆◆◆ fn –, *~et, ~e*

1. Kilégzéskor a szájon át távozó levegő, illetve ebből a hidegben kicsapódó pára. *A hidegben meglátszik a lehelet.* • Szólás: *Utolsó leheletéig küzd*: mindhalálig, élete végéig.
2. (választékos) Illat, pára. *Nyári zápor után a szabadban érezni a föld leheletét.*
3. (választékos) Valaminek a közeledtét kifejező jel. *Még hideg van, de már érezni a tavasz leheletét.*
✧ Szin: **1.** *lélegzet, levegővétel, levegő,* (idegen) *respiráció,* (bizalmas) *szufla*
✧ Ell: **3.** *fuvallat,* (régi) *fuvalom*
✧ Etim: A → *lehel* ige származéka.
☝ Kiejtése: [lehelet] vagy [lehellet].

lehengerel ◆ ige *~ni*

1. (Földfelületet) hengerrel tömörítve lesimít. *Fűmag vetése előtt simára le kell hengerelni a földet.*
2. Erőszakosan vitatkozva legyőz valakit. *Érveivel hamar lehengerelte ellenfelét.*
✧ Szin: **1.** *lehengerez, elegyenget* **2.** *megsemmisít,* (bizalmas) *lemos, tönkrever,* (szleng) *kikészít*
✧ Táj: **1.** *gurgulál*

✧ Ell: **2.** *alulmarad, vereséget szenved*
✧ Etim: Igekötős ige: → *le* + → *hengerel*.

lehervad ◆◆ ige *~ni*

1. Ellankad, lekonyul. *A szárazságtól lehervadtak a virágok.*
2. (választékos) Eltűnik, szertefoszlik. *A rossz hír hallatán lehervadt a jókedvünk.* ■ *Lehervad az arcáról a mosoly*: elkomorul.
3. (bizalmas) Elkedvetlenedik. *A fiú teljesen lehervadt a visszautasítástól.*

✧ Szin: **1.** *lekókad, elfonnyad* **2.** (választékos) *megsemmisül, semmibe vész* **3.** *elcsügged,* (bizalmas) *elszontyolodik*
✧ Táj: **1.** *lekonnyad* **2.** *meghervad*
✧ Ell: **1.** *felfrissül* **2.** *újjáéled* **3.** *bízik, remél*
✧ Etim: Igekötős ige: → *le* + → *hervad*.

lehet ◆◆◆◆◆ ige –

1. Előfordulhat, megtörténhet. *Lehet, hogy még ma megérkezik. Hogy lehet ilyen ügyes?*
2. Képes, alkalmas arra, hogy valamilyen legyen. *Hogy lehetsz ilyen udvariatlan?*
3. Nincs akadálya. *Lehet, hogy elmegyünk a moziba, ha kész van a leckéd.* ■ *Szó sem lehet róla*: lehetetlen. *Szó sem lehet róla, nem mehetsz el este tízkor itthonról.*
4. Talán. *Lehet, hogy elutazom. Ez valami tréfa lehet.*
5. Szabad. *A kopogásra azt válaszolta: lehet!*
6. (Feltételes módban) Bárcsak lenne. *Lehetne jobb idő is.*
7. (Főnévi igenévi alannyal, csak egyes szám 3. személyben:) Mód van rá, hogy… *El lehet intézni. Ma be lehet menni a kiállításra.*
8. (Főnévi igenévi alannyal, csak egyes szám 3. személyben:) Megtehető, de nem érdemes. *Milyen volt a film? – Meg lehet nézni.*

✧ Szin: **1.** *lehetséges, megeshet, elképzelhető* **2.** *tud* **3.** *megengedhető* **4.** *elképzelhető, bizonyára* **6.** *kívánatos*
✧ Táj: **1., 3., 4.** *lehetség*
✧ Ell: **1.** *lehetetlen* **3.** *megengedhetetlen, lehetetlen* **4.** *valószínűleg, biztos* **5.** *tilos* **6.** *nemkívánatos* **7., 8.** *lehetetlen*
✧ Etim: A → *lesz* ige *le-* tövének származéka.
✧ Ö: jól + lehet

lehetetlen ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül*

1. Nem lehetséges, megvalósíthatatlan. *Lehetetlen megoldani ezt a feladatot.* (Főnévi használatban:) *Nem ismer lehetetlent, minden feladatot megold.*
2. Teljesen valószínűtlen. *Lehetetlen, hogy ezt meg tudja csinálni.*
3. Furcsa, a megszokottól bántóan eltérő (dolog, viselkedés, személy). *Lehetetlen ötletei vannak. Lehetetlen teremtés, nem lehet lerázni. Lehetetlen ruhát vettél fel, nem illik az Operába.* ■ *Lehetetlenné tesz valakit*: nevetségessé teszi, rossz hírbe hozza, lejáratja.
4. Tűrhetetlen. *Lehetetlenné vált a helyzete a munkahelyén.*

✧ Szin: **1.** *képtelenség* **2.** *elérhetetlen* **3.** *elviselhetetlen, szokatlan, előnytelen, megengedhetetlen, kényelmetlen, alkalmatlan* **4.** *tarthatatlan* ● **2.** *Kizárt dolog. Ki van zárva.*
✧ Táj: **1–3.** *lehetetlenségképes*
✧ Ell: **1.** *lehetséges* **2.** *elképzelhető, valószínű* **3.** *elviselhető, szokásos, megengedhető, normális* **4.** *tűrhető*
✧ Etim: A → *lehet* ige származéka.

lehetőleg ◆◆◆◆◆ hsz

Ha lehetséges. *Lehetőleg holnapra csináld meg.*

✧ Szin: *lehetőség szerint, ha mód van rá*
✧ Táj: *lehetségig*
✧ Etim: A → *lehet* ige származéka.

lehetőség ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Eshetőség, valószínűség, kilátás. *Megvan a lehetősége annak, hogy dolgozzék a nyáron. Nincs lehetősége arra, hogy elutazzék. Óriási lehetőségek állnak előtte, talán külföldön tanulhat tovább.*
2. Valamit lehetővé tevő körülmény. *Az utazás lehetőséget nyújt a nyelvgyakorlásra.* ■ *Lehetőség szerint*: lehetőleg. *Lehetőség szerint tedd meg, amire kérlek.*

✧ Szin: **1.** *esély, távlat* **2.** *mód, alkalom,* (bizalmas) *sansz*
✧ Táj: *lehetség*
✧ Etim: A → *lehet* ige származéka.

lehetséges ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en*

1. Olyan, amit véghez lehet vinni. *Lehetséges, hogy ezt választjuk. Megtesz mindent, ami emberileg lehetséges.*
2. (Főnévi használatban:) Lehető, elképzelhető dolog. *Megpróbál minden lehetségeset.*
3. Elképzelhető, esetleges. *A lehetséges legjobb megoldást keresi. Meg kell előzni a lehetséges hibákat.*

✧ Szin: **1.** *feltehető, keresztülvihető, megvalósítható* **3.** *várható, esetleges, esetleg bekövetkező*
✧ Táj: **1.** *lehetség*
✧ Ell: *lehetetlen, valószínűtlen, elképzelhetetlen*
✧ Etim: A → *lehet* ige származéka.

lehiggad ◆◆ ige *~ni*

1. Lecsillapodik, megnyugszik. *Nagyon indulatos ember, de a békítő szóra hamar lehiggad.*

2. Megállapodik, megkomolyodik. *Fiatal korában sok bolondságot csinált, de felnőtt fejjel lehiggadt.*

✧ Szin: **1.** *elcsendesedik, megbékél, higgadt lesz* **2.** *felnőtté válik* • **2.** *Benő a feje lágya.*

✧ Táj: **1.** *lecsihad*

✧ Ell: **1.** *felizgatja magát, feldühödik,* (szleng) *begurul*

✧ Etim: Igekötős ige: → *le* + → *higgad*.

lehord ◆◆ ige *~ani*

1. Egyenként levisz, lehurcol valamit valahova. *Lehordta a fölösleges bútorokat a pincébe.*

2. Apránként elhord valamiről valamit. *A szél és az eső lehordta a dombról a homokos talajt.*

3. Gorombán összeszid valakit. *A késés miatt jól lehordták.*

✧ Szin: **2.** *levisz, lemos, lesodor* **3.** *megszid, megdorgál,* (bizalmas) *lemar, leteremt, leszúr, letol*

✧ Táj: **1., 2.** *lehordoz* **3.** *lepocskol, lerudal*

✧ Ell: **1., 2.** *felhord, felvisz* **3.** *elismer, megdicsér, magasztal*

✧ Etim: Igekötős ige: → *le* + → *hord*.

lehull ◆◆◆◆ ige *~ani* vagy *~ni* (választékos)

1. Valami (valakiről, valamiről) leesik, leválik. *Ősszel lehullanak a levelek. A falról egy darabon lehullott a vakolat.* ■ *Lehull róla a bilincs, a lánc*: kiszabadul. | *Lehull róla az álarc* vagy *a lepel*: lelepleződik, megmutatkozik igazi arca, jelleme.

2. (Csapadék) leesik. *Lehullott az első hó.*

3. Puhán leomlik. *Levette kendőjét, s ettől lehullott hosszú haja.*

✧ Szin: **1.** *lepottyan, lepereg, lepattog, lemállik,* (választékos) *aláhull* **2.** *zuhog, ömlik* **3.** *kibomlik*

✧ Táj: **1.** *lecsordul, ledől*

✧ Etim: Igekötős ige: → *le* + → *hull*.

lehurrog ◆◆ ige *~ni*

Indulatosan elhallgattat valakit. *Megpróbálta elmondani ellenérveit, de lehurrogták.*

✧ Szin: *letorkol,* (bizalmas) *letromfol,* (régi) *meghurrogat*

✧ Táj: *ledarabol, lefalángat*

✧ Ell: *meghallgat; megadja a szót valakinek*

✧ Etim: Igekötős ige; → *le* + → *hurrog*: hangutánzó eredetű szó.

léhűtő ◆◆ mn *~k, ~t, –*

Semmirekellő, ingyenélő. *Léhűtő alak, nem dolgozik semmit.* (Főnévi használatban:) *Nem állok szóba ilyen léhűtőkkel!*

✧ Szin: *haszontalan, naplopó, munkakerülő, lebzselő,* (régi) *naplesi, piszma*

✧ Táj: *csajbatag, léhonda, hujra, hídárendás*

✧ Ell: *dolgos, szorgalmas, szorgos*

✧ Etim: Főnevesült összetétel; → *lé* + *hűtő*: a → *hűt* ige melléknévi igeneve.

leigáz ◆◆ ige *~ni*

1. Elnyom valakit. *Az urak sokszor leigázták a nincstelen jobbágyokat, elvették az utolsó fillérüket is.*

2. Legyőz, megszáll valamit, valakit. *Leigázták az országot az idegen csapatok.*

✧ Szin: **1.** *kizsákmányol, kihasznál* **2.** *meghódít, gyarmatosít* • *Szolgaságra vet. Rabláncra fűz. Hatalmába kerít.*

✧ Ell: *felszabadít, szabaddá tesz*

✧ Etim: Igekötős ige; → *le* + *igáz*: az → *iga* főnév származéka.

leint ◆◆◆ ige *~eni*

1. Kezével lefelé int. *Az ablakból leintett valakinek az utcára.*

2. Integetéssel megállít valamit. *Leintett egy taxit.*

3. Elhallgattat valakit. *A karmester leinti a zenekart. Többször szóvá akarta tenni a hibákat, de mindig leintették.*

✧ Szin: **1.** *integet* **2.** (bizalmas) *fog* **3.** *letorkol, lehurrog* • **3.** *Nem hagy szóhoz jutni.*

✧ Táj: **3.** *lepisszent*

✧ Ell: **3.** *biztat, bátorít*

✧ Etim: Igekötős ige: → *le* + → *int*.

leír ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Írásban rögzít valamit. *Írd le a füzetbe, amit mondok.*

2. *Leír valamit*: szóban vagy írásban beszámol róla. *Írjátok le legszebb nyári élményeteket! Kérem a tanút, röviden írja le, hogy történt az eset. Nem tudom leírni a külsejét.*

3. ■ *Köröket ír le*: körvonalban halad. *Nagy köröket ír le a repülőgéppel.*

4. Kiselejtez, töröl a nyilvántartásból valamit. *Az elhasználódott gépeket leírják.*

5. (bizalmas) *Leír valakit*: nem számol többé vele. *Őt már leírták, senkinek sincs szüksége rá.*

✧ Szin: **1.** *lejegyez, lemásol, legépel, felír,* (bizalmas) *lekopogtat, lefirkant* **2.** *megfogalmaz, elmond, jellemez, ábrázol, lefest* **4.** *nullára ír,* (idegen) *sztorníroz* **5.** *mellőz*

✧ Etim: Igekötős ige: → *le* + → *ír*.

leisz|ik ◆◆ ige *leinni*

1. Folyadék tetejéről egy keveset megiszik. *Igyál le a szörpödből, mert kiömlik!*

2. ■ *Leissza magát*: **a)** annyi alkolholt fogyaszt, hogy lerészegedik. *Fizetésnapokon mindig leissza magát.* **b)** (bizalmas) ivás közben leönti a ruháját vagy foltot ejt rajta. *Miért nem tudsz vigyázni a ruhádra, megint leittad magad!*

✧ Szin: **1.** *lekortyol, lehörpint, leszürcsöl* **2. a)** *becsíp, berúg* • **2. a)** *Felönt a garatra. A pohár fenekére néz. A sárga földig issza magát.*

✧ Táj: **2. a)** *becsiccsant, becsikar, becsikkant, becsodálkozik, betörülközik*

✧ Ell: **2. a)** *kijózanodik*

✧ Etim: Igekötős ige: → *le* + → *iszik*.

lejár ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Rendszeresen lemegy valahova. *Lejár a klubba. Lejár a tornaterembe edzeni.*

2. Könnyen leesik. *Lejár az ajtó kilincse.*

3. Elkoptat valamit. *Lejárta a cipője sarkát.* • Szólás: *Térdig lejárta a lábát*: sokat járkált valamiért, valami után.

4. (Felhúzott szerkezet) megáll. *Lejárt a falióra, fel kell húzni.*

5. (Idő) letelik. *Lejárt a munkaidőm.*

6. Érvényét veszíti. *A bérlet lejárt, kidobhatod.*

7. Időszerűtlenné válik. *A kerti törpék divatja lejárt.*

✧ Szin: **1.** *le-lemegy, lejárogat* **3.** *elnyű, széttapos* **5., 7.** *véget ér, befejeződik*

✧ Etim: Igekötős ige: → *le* + → *jár*.

lejárat[1] ◆◆◆ ige *~ni*

Lejárat valakit: rontja a hitelét. *Állandóan viccelődik velem, és ezzel lejárat a barátaim előtt.* | *Lejáratja magát*: lehetetlenné teszi magát. *Otromba viselkedéseddel lejárattad magad az egész társaság előtt.*

✧ Szin: *ellehetetlenít, megszégyenít,* (idegen) *kompromittál, dezavuál,* (szleng) *blamál, eláztat, leéget* • *Kínos helyzetbe hoz. Nevetségessé tesz. Rossz hírét kelti* vagy *költi. Árt a jó hírének.*

✧ Ell: *dicsér, magasztal*

✧ Etim: A → *lejár* igekötős ige származéka.

lejárat[2] ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Valahova levezető út, lépcső vagy ajtó. *Hol van a lejárat a várból? Az az ajtó a pince lejárata.*

2. Érvényességi idő. *A hitellevél lejárata augusztus 2.*

✧ Szin: **1.** *lejáró* **2.** *határidő,* (idegen) *terminus*

✧ Ell: **1.** *följárat, följáró, rámpa*

✧ Etim: A → *lejár* igekötős ige származéka.

lejt ◆◆◆ ige *~eni*

1. Ferdén lefelé irányul. *A kert enyhén lejt kelet felé. A domb túloldalán erősen lejt az út.*

2. ■ (régi) *Táncot lejt*: táncol. *A tündérek könnyed táncot lejtenek a réten.*

3. (bizalmas, tréfás) Könnyed léptekkel jár. *Hova lejtesz így kiöltözve?*

✧ Szin: **1.** *ereszkedik, alászáll* **2.** (táncot:) *jár,* (régi) *rop* **3.** (bizalmas, tréfás) *libeg*

✧ Táj: **2.** *roppant* (táncot)

✧ Ell: **1.** *emelkedik*

✧ Etim: A → *le* határozószó származéka.

lejtő ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. Domb, hegy hajlata. *Azon a meredek lejtőn pompásan lehet szánkózni.* • Szólás: *Elindult lefelé a lejtőn*: a romlás, a züllés útjára lépett.

2. Hegyesszögbe hajló sík. *A fizikában a lejtő az egyszerű gépek egyike.*

✧ Szin: **1.** *lanka, lejtmenet, ereszkedő*

✧ Táj: **1.** *csúszkató, menedék, lejt, lütő, ropó*

✧ Ell: **1.** *emelkedő,* (régi) *meredély*

✧ Etim: A → *lejt* ige főnevesült melléknévi igeneve.

lék ◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

Rés, nyílás. *Télen a horgászok nyílást vágnak a jégbe, s ezen a léken keresztül horgásznak. Léket kapott a hajó. Léket vágnak a dinnyén, hogy megkóstolják. Agyműtéthez a sebészek léket vágnak a koponyán.*

✧ Szin: *hasadék, hágó,* (régi) *nyiladék*

✧ Táj: *vék*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán ősi, uráli kori szó.

lekap ◆◆◆ ige *~ni*

1. Hirtelen levesz valamit valamiről, valakiről. *Lekapja az edényt a tűzről. Zavarában lekapta róla a szemét.* • Szólás: *Lekapja* vagy *lekapják a tíz körméről*: **a)** lehordja, összeszidja **b)** elfogják (és nagyon megverik).

2. (bizalmas) Lefényképez valakit. *Úszás közben lekapta a gyerekeket.*

✧ Szin: **1.** *elkap* **2.** *lefotóz*

✧ Táj: **1.** *lekapkosgat*

✧ Etim: Igekötős ige: → *le* + → *kap*.

leken ◆ ige *~ni*

1. Beken, bemázol valamit valamivel. *A gépeket lekenik zsírral. A gerendákat lekenjük tartósítószerrel.*

2. ■ (bizalmas) *Leken (valakinek) egyet* vagy *egy nagy pofont*: nagy lendülettel pofon üti. *Ne feleselj, mert lekenek egyet!*
✧ Szin: **1.** *lefest* **2.** (bizalmas) *lekever, behúz, odasóz*
✧ Táj: **2.** *lemaszatol*
✧ Ell: **1.** *felken*
✧ Etim: Igekötős ige: → *le* + → *ken*.

lekenyerez ◆◆ ige *~ni* (bizalmas)
Megveszteget valakit. *Szívélyes modorával, szolgálatkészségével hamar lekenyerezte az embereket.*
✧ Szin: *lefizet*, (idegen) *korrumpál*

lekés|ik ◆◆◆ ige *~ni*
Lemarad valamiről, nem ér el valamit. *Lekésik a vonatról, ha nem indul el időben. Lekéstük az előadást.*
✧ Szin: *elmulaszt, elszalaszt valamit*
✧ Etim: Igekötős ige: → *le* + → *késik*.

lekezel ◆◆ ige *~ni*
1. (bizalmas) Kezet fog valakivel. *Mindenkivel lekezelt.*
2. (rosszalló) Lekicsinyel valakit, valamit. *Senkit sem szabad lekezelni.*
3. (Labdarúgásban, labdát) leállít, megállít. *A csatár bravúrosan kezelte le a labdát.*
✧ Szin: **2.** (rosszalló) *alábecsül, lefitymál, leszól, ócsárol, lenéz*
✧ Ell: *nagyra becsül, nagyra tart*
✧ Etim: Igekötős ige: → *le* + → *kezel*.

lekonyul ◆◆ ige *~ni*
Ferdén, görbén lefelé lóg. *Lekonyul a bajusza. A hervadó virágok lekonyultak a vázában.*
✧ Szin: *lekókad, lehajlik; lehervad;* (bizalmas) *lekornyad, lefittyen*
✧ Táj: *lekajlad, lekókad, lelaskad*
✧ Ell: *feláll, felfelé áll*
✧ Etim: Igekötős ige: → *le* + *konyul*: a → *konyít* ige tövével azonos alapszó származéka.

lekopog ◆ ige *~ni*
1. Lefelé kopogva jelt ad valakinek. *Lekopogok az alsó szomszédnak, ha kezdődik a meccs.*
2. Ütemes kopogással utánoz valamit. *Lekopogjuk a dal ritmusát.*
3. (Utalás arra a babonára, hogy kopogtatással kell védekezni az állítás ellenkezőjére fordulása ellen) *Jól vagyok, de lekopogom.*
4. (bizalmas) Gépen leír. *Ezt a rövid levelet gyorsan lekopogja a gépíró.*
✧ Szin: **4.** *legépel,* (bizalmas) *lepötyög*
✧ Etim: Igekötős ige: → *le* + → *kopog*.

leköszön ◆◆ ige *~ni*
(Tisztségről) lemond. *Leköszön a hivataláról, külföldre megy.*
✧ Szin: *felmond; távozik valahonnan; megválik valamitől;* (bizalmas) *lelép valahonnan*
✧ Ell: *elfogad, elvállal valamit*
✧ Etim: Igekötős ige: → *le* + → *köszön*.

leköt ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Kötéssel rögzít valamit. *A teniszezők pánttal kötik le a hajukat.*
2. Vegyileg magához kapcsol valamit. *1 oxigénatom 2 hidrogénatomot köt le.*
3. Huzamosabb ideig elfoglalva tart valamit, valakit. *Nincs egy szabad perce, annyira leköti a munkája. A jó tanár leköti a gyerekek figyelmét. Most nem érek rá játszani veled, kösd le magad valamivel!*
4. Lefoglal valamit. *A kiadó szobát egész nyárra lekötötték.*
5. *Leköti magát*: elkötelezi magát valakinek. *Még nem kötötte le magát, szabadon válogathat a lányok között.*
✧ Szin: **1.** *odakötöz* **3.** *lefoglal* **4.** *leelőlegez,* (idegen) *rezervál* **5.** *ígéretet tesz; elígérkezik valakinek*
✧ Táj: **1.** *lenyűgöz*
✧ Ell: **1.** *eloldoz* **4.** *visszamond, lemond*
✧ Etim: Igekötős ige: → *le* + → *köt*.

lekötelez ◆◆ ige *~ni*
Hálára kötelez valakit. *Lekötelezne, ha elfogadnád ezt a szerény ajándékot. Le van kötelezve a munkatársának, kötelessége, hogy viszonozza annak korábbi szolgálatait.*
✧ Szin: (idegen) *obligál,* (régi, idegen) *angazsál*
✧ Ell: *feloldoz*
✧ Etim: Igekötős ige: → *le* + → *kötelez*.

lekötelező ◆ mn *~k, ~t, ~en* (kissé régi)
Figyelmes, szolgálatkész. *Rendkívül lekötelezően viselkedett.* (Levelezési formula:) *Lekötelező figyelmét hálásan megköszönve…*
✧ Szin: *előzékeny, szíves, készséges, megnyerő*
✧ Ell: *figyelmetlen, udvariatlan*
✧ Etim: A → *lekötelez* ige származéka.

lektor ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. Szakmai bíráló vagy kiadói szerkesztő. *A könyv lektora sok hibát talált a kéziratban.*
2. Az adott nyelvet anyanyelvként beszélő külföldi nyelvtanár. *Az egyetem idegen nyelvi tanszékein lektorok is tanítanak.*
3. (Er) Egyetemi adjunktus. *A férjem lektor a közgazdasági karon.*
4. (Fv, Őv) Állandó szakelőadó. *A művelődési akadémián dolgozik lektorként.*
✧ Szin: **2.** *vendégtanár*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

lektorál ◆ ige *~ni*
(Kéziratot) bírál, javít. *Ketten lektorálták a szótár kéziratát.*
✧ Szin: *felülbírál, véleményez*
✧ Etim: A → *lektor* főnév származéka.

leküzd ◆◆◆◆ ige *~eni*
Legyőz valamit. *Nagy nehezen leküzdötte félelmét.* ■ *Leküzdi (a) könnyeit*: visszafojtja.
✧ Szin: *ellenáll valaminek; felülkerekedik valamin; túlél valamit* • *Úrrá lesz valamin.*
✧ Ell: *alulmarad, veszít*
✧ Etim: Igekötős ige: → *le* + → *köt*.

lekvár ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*
1. Cukorral főzött, hosszan elálló gyümölcspép. *Órákon át kellett keverni a lekvárt.*
2. (bizalmas, szépítő) Baj, szorongatott helyzet. *Benne vagyunk a lekvárban, kiderült, hogy mi törtük be az ablakot.*
3. (bizalmas, gúnyos) Akaratgyenge ember. *Nagy lekvár ez a fiú.*
✧ Szin: **1.** *gyümölcsíz, dzsem,* (régi, idegen) *marmalád,* (Er, Fv, Dv; Va, Ka bizalmas) *marmaládé,* (Fv; Ka, Mv, Őv bizalmas) *marmeládé* **2.** *kellemetlenség,* (bizalmas, szépítő) *szósz,* (idegen) *slamasztika* **3.** (gúnyos) *puhány, nyámnyila*
✧ Táj: **1.** *lekvart, lekvárt, rekvár*
✧ Ell: **3.** *karakán,* (bizalmas) *belevaló*
✧ Etim: Szlovák jövevényszó.

lel ◆◆◆◆◆ ige *~ni* (népi vagy választékos)
1. Talál valamit. *Sehol sem lelem az órámat.* ■ *Örömét* vagy *kedvét leli valamiben*: örül neki, illetve szívesen csinálja. | *Halálát leli*: meghal. *Ott lelte halálát a csatamezőn.*
2. ■ *A hideg leli*: **a)** (népi) rázza a hideg, lázas **b)** (bizalmas) irtózat fogja el.
3. ■ *Mi lelte?*: **a)** mi baja van? **b)** miért viselkedik ilyen furcsán?
✧ Szin: **1.** *fölfedez; ráakad, rábukkan valamire* • **3.** *Mi ütött bele?*
✧ Táj: **3.** *Mi lütte?*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán ősi, finnugor kori szó.

leledz|ik ◆◆ ige *~eni* (választékos vagy tréfás)
Rejlik valamiben, van, található valahol. *Vajon mi leledzik ebben a ládában? Nem sok értelem leledzik a szavaiban.* ■ *Tévedésben leledzik*: téved.
✧ Szin: *létezik*
✧ Ell: *nincs*
✧ Etim: A → *lel* ige származéka.
☝ Elválasztása: *le-le-dzik.* (Ritkán használatos) felszólító módú alakjaiban kettőzzük a *dz*-t: *leleddzen* vagy (ikesen ragozva) *leleddzék*: Ezek elválasztása: *le-ledz-dzen* stb.

lélegzet ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
Levegővétel. *Minden egyes lélegzettől fáj a tüdeje.* ■ *Visszafojtott lélegzettel*: nagyon nagy figyelemmel. *Visszafojtott lélegzettel hallgatta a történetet.* | *Nagy lélegzetet vesz*: **a)** teleszívja tüdejét levegővel. *Vegyen egy nagy lélegzetet! – mondta az orvos.* **b)** nagyon nekikészülődik valaminek. *Vett egy nagy lélegzetet, és elmondta az igazságot.* | *Eláll a lélegzete*: izgalmában vagy meglepetésében elfelejt levegőt venni. *Elállt a lélegzete a hír hallatán.* | *Lélegzethez jut*: **a)** levegőt kap **b)** szorongatott helyzetéből átmenetileg kikerül.
✧ Szin: *lehelet, szusz,* (bizalmas) *szufla*
✧ Táj: *szuszma*
✧ Etim: A → *lélegzik* ige származéka.
☝ Bár a *lélek* szóból származik, *g*-vel írjuk és ejtjük.

lélegz|ik ◆◆◆◆ ige *lélegezni*
Levegőt szív be és lehel ki. *Próbálj nyugodtabban lélegezni!* | *Könnyedebben* vagy *szabadabban lélegzik*: **a)** több levegőhöz jut **b)** gondjaitól megszabadulva könnyebbnek érzi magát.
✧ Szin: *lélegzetet vesz, liheg, szuszog, lehel,* (erősen) *zihál, fújtat*
✧ Táj: *szuflál*
✧ Etim: A 'lélegzet' jelentésű → *lélek* főnév származéka.
☝ Az ige rövid tőváltozatát használjuk kijelentő mód jelen időben alanyi ragozásban ezekben az alakokban: *lélegzem, lélegzel, lélegzik, lélegzünk,* de a hosszabb tő szerepel ezekben: *lélegeztek, lélegeznek.* Tárgyas ragozásban a többes számban fordított a helyzet: *mi (be)lélegezzük, ti (be) lélegzitek, ők (be)lélegzik* (a levegőt). Feltételes és felszólító módban a teljes tő az általános:

lélegeznék, lélegeznél stb., *lélegezzek, lélegezz* stb. Ugyanígy a múlt időben is, az alanyi ragozású egyes szám 3. személy kivételével: *lélegeztem, lélegeztél,* de: *lélegzett.* Képzett származékaiban a rövid tő használatos: *lélegző, lélegzés, lélegzet.*

lélek ◆◆◆◆◆ fn *lelkek, lelket, lelke*

1. Az emberi élet, személyiség hordozója. *Azt állítja, a lelke elhagyta a testét, majd újra visszatért belé.* ■ *Csak hálni jár belé a lélek*: gyenge, beteg. | *Visszaadja lelkét teremtőjének,* illetve *kileheli a lelkét*: meghal. | *Gonosz lélek*: sátán. | *Hazajáró* vagy *bujdosó lélek*: kísértet.

2. Az ember belső valója, személyisége, egyénisége. *Lélekben, gondolatban veled vagyunk. A lelkébe lát a kislányának, ismeri a gondolatait és érzéseit. Egész lelkéből jót kíván.* ■ *A lelkére vesz valamit*: mély érzéseket vált ki belőle valami. *Ne vedd a lelkedre, nem te vagy a hibás.* | *Lelket önt valakibe*: akaraterőt, bátorságot ad neki. *A verseny előtt legjobb barátja öntött belé lelket.* | *Nem visz rá valakit a lélek*: nem engedi a lelkiismerete. *Nem visz rá a lélek, hogy hazudjak neki.* | *Igaz lelkemre*: becsületszavamra. *Igaz lelkemre mondom, hogy így történt.* | (bizalmas) *Kiteszi a lelkét valakiért, valamiért*: minden lehetőt megtesz érte. *Kiteszem a lelkemet érted, és ez a hála!*

3. Ember, személy. *Jó lélek, a légynek sem árt. Ötszáz lélek lakik a faluban. Nem látni egy teremtett lelket sem.*

4. Középpont, a legfontosabb személy vagy dolog valahol. *Ő a társaság lelke. Ez az alkatrész a gép lelke.* • Közmondás: *Rend a lelke mindennek*: **a)** tartsuk rendben a holminkat **b)** a célszerűen megszervezett munka vezet eredményre.

✧ Szin: **3.** *egyed, lakos*
✧ Táj: *lílek*
✧ Ell: **1., 2.** *test*
✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó származéka.

lélekbúvár ◆◆ fn (régi)

1. Pszichológus. *A lélekbúvár nem oldja meg helyetted a problémákat.*

2. Az emberi lélek ismerője. *Nagy lélekbúvár, folyton pszichológiai könyveket olvas.*

✧ Szin: (régi) *lélektanász, lélekismerő*
✧ Etim: Összetétel: → *lélek* + → *búvár*.

lélekharang ◆◆ fn

Temetéskor megszólaltatott kis harang. *Amikor elindult a gyászmenet a koporsóval, megszólalt a lélekharang.* • Szólás: *Megkondítja a lélekharangot valami felett*: pusztulásra ítéli, vesztét jósolja valaminek.

✧ Szin: *halálharang*
✧ Táj: *hírharang, csendítőharang*
✧ Etim: Összetétel: → *lélek* + → *harang*.

lélekjelenlét ◆◆◆ fn

Önuralom. *Megőrizte lélekjelenlétét a váratlan, súlyos helyzetben is.*

✧ Szin: *hidegvér, nyugalom, higgadtság, összeszedettség*
✧ Ell: *riadalom, kétségbeesés, pánik*
✧ Etim: Összetétel: → *lélek* + → *jelenlét*.

lélekszakadva ◆◆ hsz

Kifulladva, lihegve, izgatottan. *Lélekszakadva rohan, hogy elsőnek vigye meg a hírt.*

✧ Szin: *lóhalálában, fejvesztve, hanyatt-homlok,* (régi) *lélekfogyva*
✧ Táj: *lehincelve*
✧ Etim: Összetétel; → *lélek* + *szakadva*: a → *szakad* ige származéka.

lélektan ◆◆◆◆ fn

A lelki jelenségekkel foglalkozó tudomány.

✧ Szin: (idegen) *pszichológia,* (régi) *lélekismeret*
✧ Etim: Összetétel: → *lélek* + → *tan*.

lélektelen ◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül* (rosszalló)

1. Közömbös, lelkiismeretlen, érzéketlen. *Lélektelen ember, soha nem ad a koldusnak egy fillért sem.*

2. Gépies. *A lélektelenül végzett munka nyomasztóan hat az emberre.*

✧ Szin: **1.** (rosszalló) *lelketlen, részvétlen, közönyös* **2.** (rosszalló) *lelketlen, közönyös*
✧ Ell: **1.** *lelkiismeretes, érzékeny, együttérző, szeretetteljes* **2.** *lelkes, lelkiismeretes*
✧ Etim: A → *lélek* főnév származéka.

lélekvesztő ◆◆ fn *~k, ~t, ~je* (választékos)

Kicsi, könnyen billenő csónak. *Ezen a nyomorúságos lélekvesztőn akarsz nekivágni az óceánnak?*

✧ Szin: (népi) *ladik, sajka*
✧ Táj: *lélekmentő, csajka*
✧ Etim: Összetétel; → *lélek* + *vesztő*: a → *veszt* ige származéka. A *lélekvesztő csónak*-féle szószerkezetek jelzőjének önállósulásával keletkezett.

leleményes ◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

Találékony, élénk képzelőerejű. *Leleményes ember, minden helyzetben jól feltalálja magát. Leleményes megoldás a beépített bútorotok.*

✧ Szin: *ötletes, szellemes, talpraesett, agyafúrt,* (idegen) *invenciózus, kreatív*
✧ Ell: *élhetetlen, mulya, szellemtelen* (ember)

✧ Etim: A → *lel* ige többszörösen képzett származéka.

lelenc ◆◆ fn *~ek, ~et, ~e* (régi)
1. Elhagyott vagy talált gyermek. *A kis lelencet magukhoz vették és örökbe fogadták.*
2. (bizalmas) Lelencház, állami gondozás. *Lelencbe adták, amikor ötéves volt.*
✧ Szin: **1.** *kitett gyermek, árva* **2.** *árvaház, gyermekmenhely, menhely*
✧ Táj: *velencei*
✧ Etim: A → *lel* ige nyelvújítás kori származéka.

lelép ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Lefelé lép. *Lelép a járdáról az úttestre.*
2. Lépéseivel lemér valamit. *Lelépi a szoba hosszát.*
3. (bizalmas) Fölényesen legyőz valakit. *Lelépte az ellenfelét.*
4. (bizalmas) Titokban, észrevétlenül távozik, engedély nélkül megy el. *Lépjünk le, mielőtt észrevesznek!*
✧ Szin: **2.** *kimér, megmér* **3.** (szleng) *leradíroz, letöröl* **4.** (bizalmas) *meglóg, megpattan, dobbant*
✧ Etim: Igekötős ige: → *le* + → *lép*.

leleplez ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. A ráborított lepel (ünnepélyes) levételével felavat valamit. *Leleplezték a szobrot.*
2. Rájön, fényt derít valamire, és nyilvánosságra hozza. *A csalást előbb-utóbb leleplezik.*
✧ Szin: **2.** *feltár, elárul, közzétesz* • **2.** *Lerántja a leplet valamiről.*
✧ Ell: **2.** *elrejt, eltitkol, fedez, elfed*
✧ Etim: Igekötős ige: → *le* + → *leplez*.

lelet ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
1. A földből előkerült régi tárgy, maradvány. *Az ásatáson értékes leleteket találtak: régi pénzérméket, edényeket, fegyvereket.*
2. Laboratóriumi vizsgálati eredmény. *Még nem kaptam meg a leleteket, nem tudom, hogy mi a bajom.*
✧ Szin: **1.** *ősmaradvány, kövület* **2.** *látlelet, laboreredmény*
✧ Etim: A → *lel* ige származéka.
✧ Ö: lát + lelet

lelkendez|ik ◆ ige *~ni*
Elragadtatva beszél, áradozik (valamiről, valakiről). *Örömében hangosan lelkendezik. Egész nap az új osztályfőnökről lelkendezett.*
✧ Szin: *rajong, hevül, lelkesedik valamiért, valakiért*
✧ Etim: A → *lélek* főnév származéka.

lelkes ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. Szenvedélyes, rajongó. *Lelkes állatbarátként ismerik.*
2. Lelkesült, heves. *Az előadást lelkes taps fogadta.* ■ *Valakinek lelkes híve*: rajongója, hódolója, imádója. *Évek óta az énekesnő lelkes híve.*
3. Valahány lakosú (település). *Ez az 500 lelkes település a szülőfaluja.*
✧ Szin: **1.** *buzgó, odaadó, igyekvő,* (választékos) *lánglelkű* **2.** *tomboló* **3.** *fős, lélekszámú, lelket számláló*
✧ Ell: **1.** *közönyös, fásult, kiégett* **2.** *gyenge, fáradt*
✧ Etim: A → *lélek* főnév származéka.

lelkesed|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*
Teljes érzelmi odaadás tölti el, és ezt ki is mutatja *Könnyen lelkesedik minden új ötletért. A rockzenéért lelkesedik. Nem lelkesedik a kémiáért.*
✧ Szin: *lelkesül, lelkendezik, buzog, ujjong; kedvel, szeret valamit*
✧ Táj: *lelkel*
✧ Ell: *fásultan, kiégetten viselkedik*
✧ Etim: A → *lélek* főnév származéka.

lelkész ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
(Rendszerint protestáns) pap. *Az új lelkész szép prédikációt tartott az istentiszteleten.*
✧ Szin: *lelkipásztor, tiszteletes, tisztelendő*
✧ Etim: A → *lélek* főnév nyelvújítás kori származéka.
☝ A lelkészek megszólításáról, udvarias megnevezéséről lásd a *pap* szócikket!

lelketlen ◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül*
Szívtelen, embertelen, kegyetlen. *Olyan lelketlen, hogy nem segít a rászorulónak. Lelketlenül bánik az állatokkal.*
✧ Szin: *könyörtelen, érzéketlen, részvétlen, keményszívű*
✧ Ell: *együttérző, melegszívű,* (idegen) *humánus*
✧ Etim: A → *lélek* főnév származéka.

lelkiállapot ◆◆◆◆ fn
Hangulat, kedély. *Zaklatott a lelkiállapota, mert kirabolták.*
✧ Szin: *kedélyállapot, közérzet*
✧ Etim: Összetétel; *lelki*: a → *lélek* főnév származéka + → *állapot*.

lelkifurdalás ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

Lelkiismeret-furdalás. *Lelkifurdalása van az okozott baj miatt.*
✧ Szin: *bűntudat, önvád*
✧ Etim: Összetétel; *lelki*: a → *lélek* főnév származéka + *furdalás*: a → *furdal* ige származéka.

lelkiismeret ◆◆◆◆◆ fn
Az az erkölcsi érzék, amellyel az ember saját tetteit megítéli. *Felébredt a lelkiismerete, bocsánatot kért. Rossz a lelkiismerete, mert megbántotta az édesanyját. Nem engedi a lelkiismerete, hogy elárulja a barátját.* • Közmondás: *Kinek rossz a lelkiismerete, lidérccel álmodik. A rossz lelkiismeret súlyos teher. A lelkiismeret ezer tanú.*
✧ Szin: *felelősségérzet*
✧ Táj: *lélekismeret*
✧ Etim: Összetétel; *lelki*: a → *lélek* főnév származéka + → *ismeret*.

lelkiismeret-furdalás ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
Rossz lelkiismeret, bűntudat. *Helytelen döntése miatt gyötri a lelkiismeret-furdalás.*
✧ Szin: *önvád, lelkifurdalás*
✧ Etim: Többszörös összetétel; → *lelkiismeret* + *furdalás*: a → *furdal* ige származéka.

lelkipásztor ◆◆◆◆ fn
(Rendszerint protestáns) pap. *A falu új lelkipásztort kapott.*
✧ Szin: *tiszteletes, tisztelendő, lelkész*
✧ Etim: Összetétel; *lelki*: a → *lélek* főnév származéka + → *pásztor*.
☝ A lelkipásztor megszólításáról, udvarias megnevezéséről lásd a *pap* szócikket!

lelkiz|ik ◆ ige *~ni* (bizalmas)
Lelki problémáival, sérelmeivel foglalkozik. *A barátnőm állandóan lelkizik.*
✧ Etim: A → *lélek* főnév származéka.

lelkület ◆◆◆◆ fn –, *~et, ~e* (választékos)
Lélek, lelkivilág, gondolatvilág. *Szelíd lelkületét, vérmérsékletét, egyéniségét édesanyjától örökölte.*
✧ Szin: *jellem, lelkialkat,* (választékos) *érzület,* (idegen) *temperamentum, mentalitás*
✧ Etim: A → *lélek* főnév származéka.

lelombozód|ik ◆ ige *~ni* (bizalmas)
Elveszíti a kedvét. *Éppen jó hangulatban volt, de a rossz hírtől lelombozódott.*
✧ Szin: *elkeseredik, elszomorodik, elkedvetlenedik, elcsügged,* (bizalmas) *elszontyolodik, lehervad*
✧ Ell: *bízik, remél*
✧ Etim: A *lelomboz* igekötős ige (→ *le* + *lomboz*: a → *lomb* főnév származéka) származéka.

lelő ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Lövéssel elejt, leterít valamit. *Lelőtte a vadkant.*
2. Pisztoly- vagy puskalövéssel megöl valakit. *Börtönbe zárták, mert lelőtt egy embert.* • Szólás: *Lelőtte, mint egy kutyát.*
3. (bizalmas) Előre elmondja valaminek a csattanóját. *Nem akarom lelőni a viccet.*
4. (bizalmas) *Lelőtték*: (többször is) megírták, feldolgozták, már nem érdemes foglalkozni vele. *Ezt a témát már lelőtték.*
✧ Szin: **1.** *agyonlő,* (bizalmas) *lepuffant* **2.** (bizalmas) *lepuffant, ledurrant,* (szleng) *leszed* **3.** *elárul* **4.** (bizalmas) *elhappol* • **1.** *Puskavégre* vagy *a cső végére kap. Telibe talál.* **2.** *Szitává lő.*
✧ Etim: Igekötős ige: → *le* + → *lő*.

lelőhely ◆◆◆ fn
1. Telep, bánya. *A Mátrában színesfémben gazdag lelőhelyek vannak.*
2. Megjelenési hely, illetve ez mint adat. *Régebben ez a bolt volt a kedvenc fűszereim lelőhelye. Kikeresem neked a cikket, ha megmondod a lelőhelyét.*
✧ Szin: **1.** *kincsesbánya* **2.** *forrás; bibliográfiai adat, könyvészeti adat*
✧ Etim: Összetétel; *lelő*: a → *lel* ige származéka + → *hely*.

leltár ◆◆◆◆ fn *~ak, ~t, ~a*
1. Számba vett tárgyak pontos listája, kimutatása. *Leltárt készít az iroda berendezési tárgyairól. A könyvtáros leltárba veszi az új könyvet.*
2. A leltár készítésének vagy ellenőrzésének folyamata. *Az üzlet leltár miatt zárva.*
✧ Szin: **1.** *összeírás, jegyzék,* (régi) *lajstrom* **2.** *leltárkészítés, összeírás,* (Fv, Őv) *inventúra,* (Őv; Fv, Va, Ka, Dv bizalmas) *inventár*
✧ Etim: Latin mintára létrehozott, nyelvújítás kori összetétel: → *lel* ige + → *tár* főnév.

lemarad ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Elmarad, leszakad. *A lassabban futó fiú lemaradt a versenyben.* • Szólás: (bizalmas) *Lemaradt, mint a borravaló*: **a)** versenyben nagyon lemarad **b)** nem kap meg valamit, amire nagyon számított.
2. Lekésik valamiről, elszalaszt valamit. *Ha nem sietsz, lemaradsz a vonatról. Lemaradtam a buszról, egyszerűen nem fértem fel rá.*
3. Nem kerül a helyére. *Gondosan szerelték össze a gépet, egy csavar mégis lemaradt róla. Apa valamiért lemaradt erről a képről.*
✧ Szin: **1.** *visszamarad* **3.** *kimarad, lefelejtődik* • **1.** *Mindig hátul van, mint a tehén farka.*
✧ Ell: **1.** *felzárkózik, vezet*

✧ Etim: Igekötős ige: → *le* + → *marad*.

lemészárol ◆◆ ige *~ni* (választékos)

Kegyetlenséggel meggyilkol valakit. *1915-ben a törökök több mint egymillió örményt mészároltak le.*

✧ Szin: *kiirt, leöldös,* (választékos) *lekaszabol* • *Kardélre hány.*

✧ Ell: *futni hagy, megkímél*

✧ Etim: Igekötős ige: → *le* + → *mészárol*.

lemez ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Merev anyagból (fémből, fából, műanyagból stb.) készült vékony lap. *Farostból préselt lemezből van a kunyhó oldala.*

2. Hanglemez, illetve hanglemezen forgalomba hozott hangfelvétel. *A fiatal énekesnek ez az első lemeze.*

3. (Számítástechnikában:) Adatok rögzítésére szolgáló optikai vagy mágneslemez. *Légy szíves, írd ki nekem egy lemezre a fotókat! A dolgozatot lemezre mentettem.*

4. (bizalmas) Elcsépelt frázis, szólam. *Ezt a lemezt már nagyon unom.*

✧ Szin: **1.** *farostlemez* **2.** *cédé, cédélemez; album;* (bizalmas) *korong,* (kissé régi) *bakelitlemez;* (régi) *gramofonlemez* **3.** *hajlékony lemez; merevlemez, cédé, cédélemez, DVD, DVD-lemez,* (idegen) *flopi, floppy disc, hard disc*

✧ Etim: Szláv jövevényszó.

✧ Ö: hang + lemez

☝ A *cédé* szinonimát írhatjuk így is: *CD* (pont nélkül).

lemezjátszó ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (kissé régi)

Hanglemez lejátszására való készülék. *A lemezjátszónkon hagyományos lemezeket is lehet hallgatni.*

✧ Szin: (idegen) *cédé, cédélejátszó,* (régi) *gramofon*

✧ Etim: Összetétel; → *lemez* + *játszó*: a → *játszik* ige származéka.

lemond ◆◆◆◆◆ ige *~ani*

1. Átenged valamit, letesz valamiről. *Lemondok az örökségről az öcsém javára. Ha ilyen lusta vagy, le kell mondanod a továbbtanulásról. A fogyókúra érdekében mindent megvont magától, még a csokoládéról is lemondott.* | *Lemondanak valakiről*: nem remélik, hogy életben marad. *Az orvosok már lemondtak a betegről.* • Szólás: *Lemondott, mint ekediek az esőről.*

2. Leköszön valamiről, távozik valahonnan. *Megsértődött, és lemondott a titkárságról.*

3. *Lemond valamiről*: visszalép valamitől. *Telefonon vagy levélben lemondom a megbeszélt találkozót.*

✧ Szin: **1.** *felhagy valamivel; megtagad valamit magától; tartózkodik valamitől* **2.** *visszavonul,* (bizalmas) *lelép* **3.** *visszamond* • **1.** *Keresztet* vagy *balkeresztet vet valamire.*

✧ Ell: **1.** *ragaszkodik valamihez*

✧ Etim: Igekötős ige: → *le* + → *mond*.

len ◆◆◆◆◆ fn *–, ~t, ~je*

Kék virágú, rostjáért és magjáért ősidők óta termesztett növény. *A len hosszú, vékony háncsrostjaiból finom vásznat készítenek, magjából pedig olajat sajtolnak.*

✧ Táj: *szösz*

✧ Etim: Szláv jövevényszó.

lencse ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. Hüvelyes növény, illetve a belőle készített étel. *A lencsét nagy fehérjetartalmú magjáért termesztik. Lencsét főztünk vacsorára.* • Szólás: *Egy tál lencséért odaad valamit*: semmiségért, pillanatnyi előnyért lemond valamiről.

2. Üvegből készült optikai eszköz. *Az optikai lencsének egyik vagy mindkét oldala görbe. Nézz a fényképezőgép lencséjébe! Eltörött a szemüvegem egyik lencséje.*

3. (bizalmas) Kontaktlencse. *Kiesett az egyik lencsém.*

4. Kis, korong alakú anyajegy. *Lencse van az arcán.*

✧ Szin: **2.** *objektív, optika; szemüveglencse* **4.** *szemölcs, bibircsók*

✧ Táj: **1.** *lencsebab, lencseborsó*

✧ Etim: Déli szláv jövevényszó.

✧ Ö: béka + lencse, kontakt + lencse

lendít ◆◆◆ ige *~eni*

1. Mozdít, repít valamit. *Magasra lendíti a hintát.*

2. Mozdít, segít valamin. *Ezzel sokat lendíthetsz a dolgon.*

✧ Szin: **1.** *lódít, röpít,* (hintát) *lök* **2.** *előrelendít, előrevisz valamit*

✧ Etim: A → *lendül* és a → *leng* ige tövével azonos hangfestő eredetű szó származéka.

lendül ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Hirtelen mozdulattal kimozdul eredeti helyzetéből. *A tornász egy ugrással a magasba lendült. Amint meglátott, karja hirtelen megmozdult, üdvözlésre lendült.*

2. Erőteljes mozgással hirtelen valamely cselekvésbe kezd. *A gepárd, meglátva az antilopot, támadásba lendült.*

✧ Szin: **1.** *ugrik*

✧ Etim: A → *lendít* és a → *leng* ige tövével azonos hangfestő eredetű szó származéka.

lendület ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Az a cselekvés, mozgás, hogy valami, valaki lendül. *Lendületből kell átugrani az árkot.*

2. Határozott, lelkes, jó iramú erőkifejtés. *Nagy lendülettel dolgozik.*

3. A megnyilatkozást átható hév, tűz. *A szónok nagy lendülettel beszél.*
✧ Szin: **1.** *nekibuzdulás, nekilendülés, nekirugaszkodás, lendületvétel,* (bizalmas) *svung* **2.** *erőbedobás, tempó,* (idegen) *rukk* **3.** *lelkesedés*
✧ Etim: A → *lendül* ige nyelvújítás kori származéka.

lenéz ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Letekint valahova. *Lenéz a hegyről a völgybe.*
2. (bizalmas) Lopva lemásol valamit. *Lenézi a szomszédja dolgozatát.*
3. Lebecsül, megvet valakit. *Lenézi a nála szegényebb embert.*
✧ Szin: **1.** *lepillant, alánéz, alátekint* **2.** *elles,* (bizalmas) *lepuskáz,* (szleng) *lekoppint, lekopíroz, kukkerol* **3.** *lefitymál, ócsárol* • **3.** *Kutyába se veszi. A csizmáját se törölné bele. Levegőnek nézi. Pillantásra se méltatja.* (szleng) *Huszonnyolcra vesz.*
✧ Ell: **1.** *felnéz valahova* **3.** *megbecsül valakit; felnéz valakire*
✧ Etim: Igekötős ige: → *le* + → *néz.*

leng ◆◆◆◆ ige *~eni*
1. Ide-oda himbálózik, lebeg. *Az üzlet cégére leng a szélben.*
2. (választékos) Könnyedén mozog. *Enyhe szellő lengett a pagonyban. Árnyék leng a falon.*
✧ Szin: **1.** *ing, lóbálódzik, ide-oda mozog, libeg* **2.** (választékos) (szél) *lengedez,* (árnyék) *lebeg*
✧ Táj: **1.** *csapkolódik, lefeg*
✧ Ell: *áll*
✧ Etim: A → *lendít* és a → *lendül* ige tövével azonos hangfestő eredetű szó származéka.
✧ Ö: teng- + leng

lenge ◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n* (választékos)
1. Könnyedén lengő vagy mozgó. *„Lenge lány, aki sző, holdvilág mosolya”* (Kosztolányi D.: Ilona).
2. Áttetszően finom, könnyű (textília). *A lenge függönyt lebegtette a szél a nyitott ablak előtt.*
3. (tréfás) Szellős, nem meleg (ruha). *Lengén öltöztél, fázni fogsz!*
✧ Szin: **1.** *lebegő, légies,* (választékos) *játszi,* (régi) *lebke* **2.** *szellős, vékony,* (választékos) *leheletfinom, leheletszerű* **3.** *vékony*
✧ Etim: A → *leng* ige származéka.

lengyel ◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül*
1. A jórészt Lengyelországban élő, nyugati szláv nyelven beszélő néphez tartozó, vele kapcsolatos. *Ismerem a lengyel szokásokat, de nem beszélek lengyelül. Egy lengyel nőt vett feleségül.*
2. (Főnévi használatban:) Lengyel nemzetiségű személy, illetve a lengyel nyelv. *Régebben sok lengyel nyaralt a Balatonnál. Szorgalmasan tanulja a lengyelt.* • Szólás: *Magyar, lengyel két jó barát: együtt harcol, s issza borát.*
✧ Szin: (régi) *polyák*
✧ Táj: *lengyen*
✧ Etim: Óorosz jövevényszó.

lent ◆ hsz **lenn**
1. Alul, lejjebb. *Itt a hegyen már süt a nap, de lent még hideg van. A bőröndöm lent van az ágy alatt. Itt még keskeny a folyó, de lenn a torkolatánál nagyon széles.*
2. Déli irányban, vidéken, tájakon. *Ezek a madarak lent délen költenek.*
3. Nem központi helyen. *A fővárosban dolgozik, de lent lakik vidéken.*
✧ Szin: *odalent, idelent, odalenn, idelenn*
✧ Ell: *fenn, fent*
✧ Etim: A → *le* határozószó megszilárdult ragos alakulata.
☝ A *lent* és a *lenn* nagyjából egyenrangú alakváltozatok, bár a *lenn* egy kicsivel választékosabb. Egy-két ragos, képzős vagy jeles származékban azonban csak a *lent* használatos: *lentről, lenti, lentebb* stb.

lény ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e* (választékos)
1. Valódi vagy képzelt élőlény, képzeletbeli alak. *Ő az egyetlen lény, aki fontos az életében. Mesebeli lényekről álmodik.*
2. Egyénisége, teljes valója valakinek. *Az asszony lénye jókedvvel tölti be otthonát. Egész lényét betölti ez az érzés. A lényéből fakad a segítőkészség.*
✧ Szin: **1.** *egyén, egyed,* (választékos) *teremtmény* **2.** (választékos) *énje, szellemi arculata valakinek*
✧ Táj: **1.** *istenteremtette*
✧ Etim: A → *lesz* ige *le-* tőváltozatának nyelvújítás kori származéka.
✧ Ö: élő + lény

lényeg ◆◆◆◆◆ fn –, *~et, ~e*
1. A dolgokat, jelenségeket alapvetően meghatározó tartalom. *Az élet lényege az állandó küzdés. Nem az a lényeg, hogy hogy néz ki, hanem hogy mit tud a gép.*
2. Valaminek a legfontosabb része. *Csak a történet lényegét mesélem el.* | *Lényegében*: alapjában véve, tulajdonképpen. *Lényegében igaza van, de nem így kellett volna előadnia.* ■ *A lényegre tér*: a tárgyra, a szóban forgó dologra. *Térj a lényegre, nem érek rá!*
✧ Szin: **1.** *érdemi része, értelme valaminek, fődolog* **2.** *sűrítménye, foglalata valaminek,* (bizalmas) *summája, veleje, magva valaminek*
✧ Ell: *lényegtelen dolog*

✧ Etim: A → *lény* főnév nyelvújítás kori származéka.

lényegbevágó ◆◆ mn *~k* vagy *~ak, ~t, ~n* vagy *~an*

Fontos, lényeges. *Lényegbevágó kérdésekben nincs ellentét köztünk.*

✧ Szin: *alapvető, elemi*

✧ Ell: *lényegtelen, másodlagos, jelentéktelen*

✧ Etim: Összetétel; *lényegbe*: a → *lényeg* főnév határozóragos alakja + → *vágó*.

lenyűgöz ◆◆◆ ige *~ni*

Lebilincsel, elbűvöl valakit. *Elragadó előadása mindenkit lenyűgözött.*

✧ Szin: *leköt, elbájol, megbabonáz, elvarázsol, megigéz, elkápráztat* • *Rabul ejt.*

✧ Ell: *undorít, taszít*

✧ Etim: Igekötős ige; → *le* + *nyűgöz*: a → *nyűg* főnév származéka.

leopárd ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

Ázsiában és Afrikában élő, fekete színű vagy sárgás alapon fekete foltos bundájú macskaféle ragadozó. *A leopárd különleges ügyességgel vetette magát áldozatára.*

✧ Szin: *párduc*

✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

lep ◆◆◆◆◆ ige *~ni* (választékos)

1. Borít, fed valamit. *Köd lepi a tájat.*

2. Elborít valamit. *Férgek lepik a holttesteket a csatatéren.*

✧ Szin: **1.** *eltakar,* (választékos) *elfed, elrejt* **2.** *elönt,* (választékos) *elaraszt*

✧ Táj: **2.** *lép*

✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.

lép[1] ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Járó mozdulatot tesz, ilyen mozdulattal jut valahova. *Lépj egy nagyot! A járdára lép. Vigyázz, mert pocsolyába lépsz!* ■ *Egyszerre lépnek*: egy ütemre mennek, lépést tartanak egymással.

2. Társasjátékban vagy sakkban más helyre tesz egy figurát. *A futóval nem tudok lépni.*

3. Jut, kerül valahova. *A gyerek jövőre lép a második osztályba. Magasabb* vagy *felsőbb osztályba lép*: a soron következő osztályba kerül.

4. Állást elfoglal, belép valahova. *Az új polgármester tegnap lépett hivatalba.*

5. ■ (hivatalos) *Érvénybe vagy hatályba lép*: érvényessé válik. *A törvény elsején lép hatályba.*

6. ■ *Valakinek a nyomdokaiba lép*: tevékenységét folytatja. *Ha megnövök, édesapám nyomdokaiba lépek, én is asztalos leszek.*

✧ Szin: **1.** *megy, halad, lépeget*

✧ Ell: **1.** *egy helyben áll*

✧ Etim: Valószínűleg ősi, ugor kori szó.

✧ Ö: félre + lép

lép[2] ◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

A hasüregben elhelyezkedő vérképző szerv. *A bab alakú lép fontos, de nem életfontosságú szervünk.*

✧ Etim: Ősi, finnugor, esetleg uráli kori szó.

lép[3] ◆ fn *~ek, ~et, ~e*

Enyves, ragadós anyaggal bevont pálca madarak fogására. *Fagyöngy bogyóiból főzött anyaggal bekent léppel próbál madarat fogni.* ■ *Lépre csal valakit*: rászed, becsap. | *Lépre megy*: gyanútlanul hagyja, hogy becsapják.

✧ Szin: *csapda, kelepce*

✧ Etim: Szlovén vagy szlovák jövevényszó.

lép[4] ◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

Méhek építménye. *A méhek viaszsejtekből álló lépben gyűjtik a mézet.*

✧ Etim: Valószínűleg szóhasadással keletkezett a kihalt, ‘takaró, lepedő’ jelentésű *lep* főnévből.

lepaktál ◆ ige *~ni* (bizalmas, rosszalló)

Tisztességtelen, áruló módon szövetkezik valakivel. *Lepaktált az ellenséggel.*

✧ Szin: (bizalmas, rosszalló) *összepaktál* • *Összeszűri a levet valakivel.*

✧ Etim: Igekötős ige: → *le* + → *paktál*.

lépcső ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. Be- és feljárásra való építmény, illetve ennek egy foka. *Meredek lépcsőn kellett felmenni az emeletre. Itt most két lépcső következik.*

2. Fokozat, szakasz. *Az űrhajó fellövése után leválik a hordozó rakéta első lépcsője. Több lépcsőben valósítjuk meg a tervet.*

✧ Szin: **1.** *lépcsősor, lépcsőzet; lépcsőfok* **2.** *rész; lépés*

✧ Táj: **1.** *garádics, grádics*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű. Vagy a → *lép* ‘a járás egy mozdulatát végzi’ ige származéka, vagy ugyanezen ige gyakorító képzős alakjának főnevesült melléknévi igeneve.

✧ Ö: csiga + lépcső, mozgó + lépcső, víz + lépcső

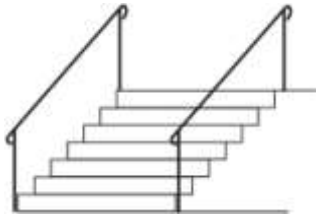

lépcsőház ◆◆◆◆ fn

Az a helyiség, amelybe az emeletek közötti lépcső be van építve. *A lépcsőházból hat lakás nyílik.*

✧ Szin: (Fv) *bejárat*

✧ Etim: Összetétel: → *lépcső* + → *ház*.

lépcsőzetes ◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en*

1. Lépcsőszerű. *A színházi nézőtér lépcsőzetesen emelkedik.*

2. Fokozatos, szakaszos, fokról fokra történő. *Lépcsőzetes fejlődésre van csak esélyünk. Lépcsőzetesen haladnak a munkálatok a legegyszerűbb műveletektől a legnehezebbekig.*

✧ Szin: **1.** *lépcsős* **2.** *lépésenkénti, apránkénti*

✧ Táj: **1.** *garádos, grádos*

✧ Etim: A → *lépcső* főnév többszörösen képzett származéka.

lepedék ◆ fn *–, ~et, ~e*

Nyálkahártyán fehéres bevonat. *A beteg nyelvét lepedék borítja.*

✧ Etim: A → *lep* ige régi nyelvi, ‘betakar’ jelentésű *leped* származékának továbbképzésével jött létre.

lepedő ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

Vászonból való, téglalap alakú ágynemű. *Tiszta lepedőt tesz az ágyra.* • Szólás: *Ráhúzzák a vizes lepedőt*: rábizonyítják a vétkét, és megbüntetik miatta. | *Lepedőben viszik haza*: nagyon beteg, vagy már nem él.

✧ Szin: *ágylepedő*

✧ Etim: A → *lep* ige régi nyelvi, ‘betakar’ jelentésű *leped* származékának főnevesült melléknévi igeneve.

lepel ◆◆◆◆ fn *leplek, leplet, leple* (választékos)

Vékony takaró. *Fehér lepellel takarta le a bútorokat, mielőtt elutazott.* ■ *Halotti lepel*: szemfedő. | *Valaminek a leple alatt*: **a)** úgy, hogy miatta nem látható. *Az éj leple alatt szöktek meg.* **b)** valaminek a megtévesztő látszatával. *A demokrácia leple alatt érvényesíti önkényes törekvéseit.*

✧ Szin: *lepedő*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű. Vagy a régi nyelvi, ‘takaró, lepedő’ jelentésű *lep* főnév, vagy a ‘takar, elborít’ jelentésű *lep* ige származéka.

lepénzel ◆ ige *~ni* (bizalmas, rosszalló)

Pénzzel megveszteget valakit. *Azt rebesgetik, hogy lepénzelték az ügyben illetékes hivatalnokot.*

✧ Szin: (rosszalló) *lefizet,* (idegen) *korrumpál*

✧ Etim: Igekötős ige: → *le* + → *pénzel*.

lepény ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. (régi, népi) Kelt tésztából készített lapos, sült tészta. *Lepényt süt ebédre.* • Szólás: *Örül neki, mint Bangó a lepénynek.* | *Addig volt katona, míg a lepény kisült*: rövid ideig tartott valami.

2. Két vékony tésztaréteg közötti töltelékkel készült sütemény. *Kedvenc süteménye az almás lepény.*

3. (tréfás) Szarvasmarha ürüléke. *A kiránduláson a tehén lepényét kerülgettük a mezőn.*

✧ Szin: **2.** *pite* **3.** (tréfás) *tehénlepény*

✧ Táj: **1.** *kőttes*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

lépés ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. A járás egy mozdulata. *Még egy lépés is nehezére esik.* ■ *Lépésben halad*: lassan. *A kocsi lépésben haladt a nagy forgalomban.* | *Lépést tart valakivel*: **a)** egyszerre lép vele. *Úgy rohansz, hogy alig tudok lépést tartani veled.* **b)** vele együtt (ugyanolyan iramban) fejlődik. *Nem tudott lépést tartani osztálytársaival, néhány tárgyból meg is buktatták.* | *Lépést tart a korral*: halad vele, neki megfelelően változik.

2. Valahány lépéssel megtehető távolság. *Csak tíz lépésre volt tőle.* ■ *Egy lépést sem tesz*: **a)** nem mozdul. *Egy lépést sem teszek nélküled!* **b)** nem intézkedik. *Egy lépést sem tett a fia érdekében.*

3. Valamely folyamat kisebb szakasza. *Az első lépésben csak ennyit tehetünk.* ■ *Lépésről lépésre halad*: lassan, fokozatosan.

4. (hivatalos) Intézkedés, tett. *Megtettük a szükséges lépéseket.* ■ *Lépéseket tesz*: intézkedik. *Lépéseket tett az ügy érdekében a minisztériumban.*

5. (Mv) Kiemelt jelentőségű iskolai óra: bemutató tanítás vagy pedagógusjelölt gyakorlatának zárótanítása. *Három lépés kell magyarnál az aláírásért.*

✧ Szin: **3.** *ütem* **5.** *bemutatóóra, vizsgatanítás,* (Mv) *fellépés*

✧ Etim: A → *lép* ige származéka.

✧ Ö: bal + lépés

lepipál ◆ ige *~ni* (bizalmas, tréfás)
Túlszárnyal, felülmúl valakit. *Főzésben mindenki lepipál, még teát se tudok csinálni.*
✧ Szin: *túltesz valakin,* (bizalmas, tréfás) *lefőz, leköröz* ● *Magasan ver. Kenterbe ver. Zsebre tesz.*
✧ Ell: *lemarad, alulmarad*
✧ Etim: Igekötős ige: → *le* + → *pipál*.

lepke ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
Két pár hártyás szárnyú, teljes átalakulással kifejlődő rovar. *A virágok kelyhében szép, tarka szárnyú lepkék lakmároztak a nektárból.*
✧ Szin: *pillangó, pille,* (régi) *lepentőcske, lepe*
✧ Táj: *lependék, lövöldék, lepetke, lapatyika*
✧ Etim: Hangfestő eredetű szó. Vagy a → *lebeg* ige főnevesült melléknévi igeneve, vagy a kikövetkeztetett *leb-* tő kicsinyítő képzős származéka.

leplez ◆◆◆◆ ige *~ni*
Takargat, palástol valamit. *Leplezni próbálja a hibát. Alig tudja leplezni meglepetését.*
✧ Szin: *kendőz, álcáz, fedez* ● *Véka alá rejt. Titokban tart.*
✧ Ell: *felfed, feltár, lerántja a leplet valamiről*
✧ Etim: A → *lepel* főnév származéka.

lepra ◆◆ fn –, *~t, ~ja*
1. Baktérium okozta, fekélyesedéssel járó, krónikus fertőző betegség. *A lepra ma már gyógyítható, de trópusi területeken még ma is gyakori.*
2. (Jelzőként, durva) Ronda, visszataszító. *Micsoda lepra hely ez!*
✧ Szin: **1.** (régi) *bélpoklosság, bélpokol* **2.** *undorító*
✧ Ell: **2.** (szleng) *szuper, tökjó*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

lépte ◆◆ birtokos személyjeles fn
Lépése. *Már hallani a lépteit. Léptünk nyomát belepte a hó.*
✧ Etim: A → *lép* ige *lépt* származékának személyjeles alakja.
☝ A *lépte* 3. személyű forma. Többi alakja: *léptem, lépted, (lépte), léptünk, léptetek, léptük.* Többes számban: *lépteim, lépteid* stb. Sokszor egyes számban használjuk akkor is, ha értelemszerűen több lépésről van szó.

léptek ◆ fn (csak többes számban)
Lépések. *Lépteket hallok, valaki jön.* ■ *Valamilyen léptekkel*: **a)** valamilyen lépésekkel. *Nagy léptekkel indult meg az utca másik oldala felé.* **b)** valamilyen ütemben. *Nagy léptekkel halad előre az angol nyelvben.*
✧ Etim: A → *lép* ige *lépt* névszói származékának többes számú alakja.

lépték ◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
1. Méretarány, kicsinyítési arány. *A műszaki rajzot 1:10 léptékben kell elkészíteni.*
2. A térkép méretarányának megfelelő beosztású egyenes vonal. *A lépték segítségével gyorsan lemérhetjük a térkép pontjai közötti távolságot.*
3. Mérték, arány. *Nagy léptékben tervez, merész ember.*
✧ Etim: A → *lép* ige nyelvújítás kori származéka.

lépten-nyomon ◆◆◆◆ hsz
Lépésenként, minduntalan. *Lépten-nyomon kátyúba léptünk. A kisvárosban lépten-nyomon ismerősökbe botlik az ember.*
✧ Szin: *gyakorta, unos-untalan, folyton, szüntelenül,* (bizalmas) *feszt*
✧ Ell: *helyenként, néhol; egyszer-egyszer, néha, ritkán*
✧ Etim: Összetétel (ikerszó); *lépten*: a → *lép* ige *lépt* származékának ragozott alakja + *nyomon*: a → *nyom* főnév ragozott alakja.

léptet ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Lépésben lovagol. *„Edward király, angol király Léptet fakó lován”* (Arany J.: A walesi bárdok).
2. *Életbe* vagy *hatályba léptet valamit*: érvényessé tesz. *A rendeletet még nem léptették életbe.*
✧ Ell: **1.** *vágtat* **2.** *visszavon*
✧ Etim: A → *lép* ige származéka.

lepukkan ◆ ige *~ni* (bizalmas)

Igen rossz állapotba, helyzetbe kerül. *Elbocsátották a munkahelyéről, a felesége is elhagyta, s egy éven belül teljesen lepukkant.*
✧ Szin: *tönkremegy, felőrlődik,* (bizalmas) *befuccsol, bekrachol* • (bizalmas) *Padlóra kerül.*
✧ Ell: (bizalmas) *befut*
✧ Etim: Igekötős ige; → *le* + *pukkan*: hangutánzó eredetű szó, a → *pukkad*, → *pukkaszt* igék tövével azonos szótő származéka.

leráz ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Rázással földre juttat valamit. *Lerázzuk a fáról a lekvárnak való gyümölcsöt.*
2. Rázással lefelé, alulra juttat valamit. *Használat előtt le kell rázni a lázmérőt.*
3. Nem vállal, elhárít valamit. *Lerázza magáról a terhet.* • Szólás: (választékos) *Lerázza az igát, a bilincset*: kivívja szabadságát.
4. (bizalmas) *Leráz valakit*: megszabadul valakitől. *A kistestvérük folyton utánuk megy, nem tudják lerázni.*
✧ Szin: **1.** *lever* **3.** *elutasít*
✧ Ell: **3.** *magára vesz*
✧ Etim: Igekötős ige: → *le* + → *ráz*.

lerészeged|ik ◆◆ ige *~ni*
Leissza magát, berúg. *A barátunk tegnap alaposan lerészegedett.*
✧ Szin: (bizalmas) *beiszik, elázik, becsiccsent,* (szleng) *bepiál, betintázik, leszopja magát, beásít* • *Leissza magát a sárga földig.*
✧ Táj: *becsiccsant, becsodálkozik, becsikar, betörülközik*
✧ Ell: *kijózanodik*
✧ Etim: Igekötős ige; → *le* + *részegedik*: a → *részeg* melléknév származéka.

lerí ◆◆ ige *~ni*
Lerí valakiről, valamiről valami: meglátszik rajta. *Lerí róla az irigység. Lerí a dolgozatodról, hogy a szomszédodéról másoltad.*
✧ Szin: *lesír, árulkodik, ordít*
✧ Etim: Igekötős ige; → *le* + → *rí*: hangutánzó eredetű szó.

leró ◆◆◆ ige *~ni*
1. Kiegyenlít, kifizet valamit. *Lerója tartózását.*
2. (Erkölcsi kötelezettséget) tettre vált. *Az államelnök is lerótta kegyeletét a hősi halottak sírjánál. Lerója háláját az önzetlen segítségért.*
✧ Szin: **1.** *törleszt, rendez,* (bizalmas) *letud, lekvittel,* (szleng) *leszurkol*
✧ Ell: **1.** *tartozik valamivel*
✧ Etim: Igekötős ige: → *le* + → *ró*.
☝ Ragozásáról lásd a *ró* szócikket!

les[1] ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Titokban néz, kukucskál. *Az ajtó résén át a szobába lesett.*
2. Feszülten figyel valamit, valakit. *A macska lesi a földön kaparászó rigókat. Minden szavát lesi. Az ablakból lesi a gyerekeket.*
✧ Szin: **1.** *leselkedik, bámul, kémlel,* (bizalmas) *kukkol,* (szleng) *stíröl, skubizik* **2.** *bámul, kémlel,* (bizalmas) *kukkol,* (szleng) *stíröl*
✧ Táj: *lés*
✧ Etim: Egy ősi, ugor kori igenévszó igei folytatása.

les[2] ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
1. Olyan hely vagy helyzet, ahol lopva meg lehet figyelni valamit, valakit. *Lesből figyelte, mikor lép ki a házból. A vadászok lest építettek az erdő szélén, s ott éjjelente lesben állva várják, hogy felbukkanjanak a vadak.*
2. (Labdarúgásban) az a szabálytalan helyzet, amikor a támadó játékos, akihez a labdát éppen indítják, túl van azon a partvonalra merőlegesen képzelt vonalon, amelyen a védekező csapat leghátsó játkosa éppen áll. *A futballcsatár lesen van. Ez bizony les volt!*
✧ Szin: **1.** *rejtekhely, búvóhely* **2.** *leshelyzet, lesállás*
✧ Etim: Egy ősi, ugor kori igenévszó névszói folytatása.
✧ Ö: magas + les

leselked|ik ◆◆◆ ige *~ni*
1. Titokban figyel, (tréfás) kukucskál. *A kisfiú a függöny mögé rejtőzve leselkedik. A kulcslyukon át leselkedik.*
2. ■ (választékos) *Veszély leselkedik valakire*: veszélyben van, de nem tud róla. *A befagyott tavon korcsolyázó gyerekek nem sejthették, mekkora veszély leselkedik rájuk.*
✧ Szin: **1.** *leskelődik, kémkedik, hallgatódzik, fürkész,* (bizalmas) *szimatol, szaglász* **2.** (veszély) *fenyeget valakit*
✧ Etim: A → *les* ige származéka.

lesipuskás ◆ fn *~ok, ~t, ~a* (régi vagy tréfás)
1. Orvvadász. *A lesipuskás a tilosban vadászott, ezért súlyos büntetést kapott.*
2. A kedvező alkalmat kiváró s azt szemfülesen kihasználó személy. *A lesipuskás kifigyelte, mikor nem néz oda a tanár, akkor ült át a másik padba.*
✧ Szin: **1.** *vadorzó, orvlövész*

✧ Etim: Összetétel; *lesi*: a → *les* ige származéka + *puskás*: a → *puska* főnév származéka.

lesóz ◆ ige ~*ni*

1. Sóval beszór valamit. *A füstölni való húst lesózzák, és állni hagyják.*

2. ■ (bizalmas) *Lesóz valakinek egyet* vagy *egy pofont*: nagy erővel arcul üti. *Addig kötekedett a nagyobb fiúkkal, amíg aztán az egyik lesózott neki egy hatalmas pofont.*

✧ Szin: **1.** *besóz* **2.** (bizalmas) *lekever, lekanyarít*

✧ Táj: *suhint*

✧ Etim: Igekötős ige: → *le* + → *sóz*.

lesz ◆◆◆◆◆ ige *lenni*

1. Keletkezik, létrejön, születik, terem. *Sikere lesz az előadásnak. Sok gyümölcs lesz az idén. Mária néninek gyereke lesz. Vihar lesz, úgy látszik.* ■ (bizalmas) *Vége lesz valakinek*: meghal. *Az öregnek nemsokára vége lesz.*

2. *Valamiből, valakiből lesz valami, valaki*: válik valamivé, valakivé. *Erős férfi lett belőle. Ebből a sok gyümölcsből lekvár lesz.*

3. Kerül valahova, valamilyen állapotba. *Rosszul lett az ebédtől. Hova lett a kocsikulcs?*

4. (bizalmas) Szerez valamit, birtokába jut valami. *Két év alatt lett lakása, kocsija.*

5. Valószínű, hogy van, lehet. *Ki csenget? A postás lesz az.*

✧ Szin: **1.** *megvalósul* **2.** *fejlődik, serdül valamivé, valakivé*

✧ Ell: **1.** *megsemmisül*

✧ Etim: Ősi, finnugor kori szótő származéka.

☝ Rövid *sz*-szel írjuk, de hosszúval ejtjük: [lessz]. Ragozott alakjaiban azonban a kiejtésben is rövid az *sz*: *leszek, leszel* stb. – Csak alanyi ragozása van, tárgyas nincs. Ragozásában és képzésében többféle tövet használunk: *lesz-, le- (lé-), len-, lev-*. A *lesz-* csak a kijelentő mód, jelen időben fordul elő: *leszek* stb. Az egyes szám 3. személyű *leszen, lészen* alak elavult, illetve tájnyelvi. – A *le- (lé-)* tövet felszólító módban és múlt időben használjuk: *legyek, legyél* vagy *légy, legyen* stb. (A *legyél* és a *légy* csaknem egyenrangú változatok, de a *légy* valamivel választékosabb.) Múlt idejű alakok: *lettem, lettél, lett* stb. A befejezett melléknévi igenév: *lett* (például: *a polgárlányból lett grófné*). – Szintén a *le-* tő szerepel az ige ható képzős alakjaiban: *lehet, lehetett* stb. – A *len-* tő feltételes módban és az ige főnévi igenevében használatos: *lennék, lennél, lenne* stb.; *lenni*. – A *lev-* tőből képezzük a folyamatos melléknévi igenevet: *levő*. Ennek alakváltozata a *lévő*, amely szintén helyes, ízlés szerint használhatjuk bármelyiket. A mai köznyelvben nagyjából egyforma gyakorisággal fordulnak elő. – A *le-* tőből származik a *leendő* melléknév és a (ritka) *levés* főnév, a *lé-* tőváltozatból pedig a *lét* főnév.

leszáll ◆◆◆◆◆ ige ~*ni*

1. Földet ér, lerepül. *Leszáll a repülőgép. Leszáll a madár az ablakpárkányra.*

2. Leereszkedik, alászáll. *A bányász leszáll a tárnába. A búvárok leszálltak a tó fenekére.*

3. Lelép, lejön valahonnan. *Szállj le a lóról! Hol szállsz le a buszról?* | (szleng) *Szállj le rólam!*: hagyj békén.

4. (Az alkonyattal kapcsolatban:) *Leszáll az est*: besötétedik. | *Leszáll a nap*: lemegy.

5. Leülepedik. *A kávézacc leszáll a csésze aljára.*

6. Alacsonyabb szintűvé válik. *Éjszaka nulla fokig száll le a hőmérséklet.*

✧ Szin: **1.** (idegen) (repülőgép) *landol* **3.** *leugrik, lekászálódik* **4.** (nap) *leáldozik*, (est) *beáll* **6.** *csökken, esik, mérséklődik, süllyed*

✧ Ell: **1.** *fölszáll, felszáll* **2.** *feljön* **3.** *felszáll, fölszáll* **4.** (nap) *felkel* **5.** *fölkavarodik* **6.** *növekszik, emelkedik*

✧ Etim: Igekötős ige: → *le* + → *száll*.

leszámol ◆◆◆ ige ~*ni*

1. Elszámol valakinek az általa kezelt pénzzel, anyaggal. *Leszámolt a főnökének. Édesapám az utolsó napját tölti a munkahelyén, ma leszámol.*

2. Megszámol, leszámlál valamit. *Darabonként leszámolja a péksüteményt.*

3. *Leszámol valakivel*: bosszút áll, elégtételt vesz valakin. *Leszámol ellenségeivel.* | *Leszámol valamivel*: szakít. *Már leszámolt az előítéletekkel.*

✧ Szin: **1.** *számadást készít* **2.** (népi) *leolvas* **3.** *elbánik*

✧ Etim: Igekötős ige: → *le* + → *számol*.

leszavaz ◆◆◆ ige ~*ni*

1. Szavazással elvet valamit. *A közgyűlés leszavazta az indítványt.* | *Leszavaznak valakit*: **a)** szavazással nem választják meg, illetve leváltják. *Leszavazták a jelöltet, most sem lehet képviselő.* **b)** valakinek az indítványát elvetik. *Volt egy remek javaslatom, de leszavaztak.*

2. (bizalmas) Szavazatot lead. *Hat órára mindenki leszavazott.*

✧ Szin: **1.** *megbuktat, lehurrog, elutasít* **2.** (idegen) *voksol*

✧ Etim: Igekötős ige: → *le* + → *szavaz*.

leszázalékol ◆◆ ige ~*ni*

Rokkanttá nyilvánít és nyugdíjaz valakit. *Betegsége miatt leszázalékolták.*

✧ Szin: *rokkantosít,* (Fv bizalmas) *invalidba tesz*

✧ Etim: Igekötős ige; → *le* + *százalékol*: a → *százalék* főnév származéka.

leszerel ◆◆◆ ige ~*ni*

1. Elemeinek szétbontásával helyéről levesz valamit. *Az autóroncsról minden mozdíthatót leszereltek.*

2. Befejezi vagy befejezettnek nyilvánítja katonai szolgálatát. *Bátyám a nyáron leszerel, inkább polgári foglalkozást keres. A szomszéd fiút betegsége miatt leszerelték, nem maradhat a katonai pályán.*

3. (bizalmas) Taktikával elállít valakit szándékától. *Sikerült leszerelnie kellemetlenkedő útitársát.*

✧ Szin: **1.** *leakaszt, szétszed* **2.** (régi) *obsitol,* (bizalmas) *kiszuperál* **3.** *megfékez, félreállít,* (bizalmas) *hatástalanít*

✧ Ell: **1.** *felszerel* **2.** *bevonul*

✧ Etim: Igekötős ige: → *le* + → *szerel*.

leszerepel ◆ ige *~ni* (bizalmas)

1. Befejezi szereplését. *Ő már leszerepelt, az egész estéje szabad.*

2. Rosszul szerepel, felsül. *Csúnyán leszerepelt a csapat a mérkőzésen.*

✧ Szin: **2.** (bizalmas) *leég, megbukik, lebőg, levizsgázik*

✧ Etim: Igekötős ige: → *le* + → *szerepel*.

leszok|ik ◆◆◆ ige *~ni*

1. *Leszokik valamiről*: felhagy valamivel. *Ideje leszokni a dohányzásról.*

2. (bizalmas) Odaszokik valahova, elkezd oda lejárni. *Először csak otthon játszott, aztán leszokott a térre.*

✧ Szin: **1.** *lemond; abbahagy valamit; eláll valamitől*

✧ Ell: **1.** *rászokik valamire*

✧ Etim: Igekötős ige: → *le* + → *szokik*.

leszól ◆◆ ige *~ni*

1. Alul lévő, illetve alárendelt személynek vagy alárendelt helyre szól. *Az apa leszólt a fiának, hogy hozza fel az újságot. Telefonon leszólnak a vidéki raktárba, és máris küldik az árut.*

2. Becsmérel, lekicsinyel valakit, valamit. *Nem illik leszólni mások holmiját.*

✧ Szin: **2.** *kritizál, pocskondiáz,* (bizalmas) *lecikiz*

✧ Ell: **1.** *felszól* **2.** *dicsér, elismer*

✧ Etim: Igekötős ige: → *le* + → *szól*.

leszűr ◆◆◆ ige *~ni*

1. *Leszűr valamit*: leengedi a folyadékot valamiről. *Leszűri a kifőtt tésztát.*

2. (Hosszabb) gondolkodás után kikövetkeztet valamiből valamit. *Leszűri a tanulságot az esetből. Mit sikerült leszűrnöd a leveléből?*

✧ Szin: **1.** *megszűr, átszűr* **2.** *levon*

✧ Etim: Igekötős ige: → *le* + → *szűr*.

lét ◆◆◆◆◆ fn *–, ~et, ~e*

Létezés, élet, életben maradás. *Az élőlények fejlődését a létért való küzdelem határozza meg. A vállalat léte attól függ, hogy nyereséges lesz-e.*

✧ Szin: *fennmaradás,* (régi) *létel*

✧ Etim: A → *lesz* ige *le-* tövének származéka.

✧ Ö: erőn + lét, hogy + lét, hol + lét, jelen + lét, jó + lét, készen + lét, ki + lét, lélek + jelen + lét, ott + lét, távol + lét

letartóztat ◆◆◆◆ ige *~ni*

Elfog és őrizetbe vesz valakit. *A lopással gyanúsított fiút letartóztatta a rendőrség.*

✧ Szin: (bizalmas) *elkap, lecsuk,* (idegen) *arrestál,* (szleng) *lestoppol, begyűjt, beszipkáz, bezsuppol, bekasztliz*

✧ Ell: *szabadlábra helyez*

✧ Etim: Igekötős ige: → *le* + → *tartóztat*.

letegez ◆ ige *~ni*

Tegezve szólít meg valakit. *Manapság a fiatal felnőttek első látásra letegezik egymást.* (rosszalló) *Gyerek létére letegezte az új tanárt.*

✧ Szin: (bizalmas) *pertuban lesz valakivel*

✧ Táj: *letéz*

✧ Ell: *magáz, önöz*

✧ Etim: Igekötős ige: → *le* + → *tegez*.

leteleped|ik ◆◆◆◆ ige *~ni* **letelepsz|ik** *letelepedni*

1. Otthont hoz létre valahol állandó lakosként. *Hosszas keresgélés után az Alföldön telepedtek le.*

2. Hosszabb időre leül valahova. *Kényelmesen letelepedett a fotelba, és ott üldögélt egy órácskát.*

✧ Szin: **1.** *letelepül, megtelepszik, letáboroz* **2.** *elhelyezkedik valahol,* (bizalmas, rosszalló) *elterpeszkedik valahol* • **1.** (választékos) *Fészket rak. Otthonra lel. Gyökeret ver.*

✧ Táj: **2.** *levacáholódik, leteperedik*

✧ Ell: **1.** *szedi a sátorfáját, odébbáll*

✧ Etim: Igekötős ige: → *le* + → *telepedik*.

☝ Ragozásáról lásd a *telepedik* szócikket!

leteper ◆◆ ige *~ni*

Birkózva lefektet valakit. *A két fiú összeverekedett, végül a kisebbik teperte le a nagyobbikat.*

✧ Szin: *lenyom, legyőz, leterít* • *Földet fogat vele. Két vállra fektet. Maga alá gyűr.*

✧ Táj: *elgyűr, legyürköl, lecsombolyít, lekavarint*

✧ Ell: *felemel*
✧ Etim: Igekötős ige; → *le* + *teper*: a → *tipor* ige hangrendi átcsapással elkülönült párja.

létére ◆◆◆ nu
Annak ellenére, hogy olyan, amilyen. *Gyerek létére a felnőttek csapatában játszik.*
✧ Szin: *annak dacára, hogy…, noha, jóllehet*
✧ Etim: A → *lét* főnév megszilárdult ragos alakulata.
☝ A mai köznyelvben csak a fenti jelentésben, tehát megengedő állapothatározói értelemben használható; nem tévesztendő össze a *lévén* határozói igenévvel. Ennek jelentését lásd a *lévén* szócikkben!

leterít ◆◆◆ ige *~eni*
1. (Lapszerű vagy szemes anyagot) lenti helyre terít. *A szoba közepére leterítette az új szőnyeget. Leterítette a búzát a magtár aljára.*
2. Letakar valamit. *Leterítette a fotelokat, hogy ne lepje őket a por, míg külföldön lesznek.*
3. Ütéssel a földre fektet valakit. *A bokszbajnok rövid időn belül leterítette ellenfelét.*
4. (Vadat) lövéssel megöl. *Három nagyvadat is leterített ebben a vadászati szezonban.*
✧ Szin: **1.** *szétterít valahol* **2.** *betakar, beborít, befed, lefed* **3.** *lenyom, legyűr, legyőz,* (régi) *lebír* **4.** *lelő, agyonlő,* (bizalmas) *ledurrant* • **3.** *Földet fogat vele.*
✧ Táj: **2.** *lelapol* **3.** *elgyűr, lecsombolyít, lekavarint*
✧ Ell: **1.** *összeszed, felszed* **2.** *kitakar* **3.** *fölemel*
✧ Etim: Igekötős ige: → *le* + → *terít*.

létesít ◆◆◆◆ ige *~eni*
(Intézményt, viszonyt) létrehoz. *Az egyház új iskolát létesített a városban. Nem sikerült kapcsolatot létesíteni velük. Új munkahelyeket létesítettek.*
✧ Szin: *teremt, alapít,* (bizalmas) *összehoz* • *Életre hív.*
✧ Ell: *megszüntet, megsemmisít*
✧ Etim: A → *lét* főnév származéka.

létesítmény ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e* (hivatalos)
Nagyobb építmény vagy intézmény. *Az új létesítményt a miniszter jelenlétében adták át rendeltetésének.*
✧ Szin: *épület,* (idegen) *objektum*
✧ Etim: A → *létesít* ige származéka.

letesz ◆◆◆◆◆ ige *letenni*
1. Lerak, lehelyez valamit. *A pénztárnál leteszi a csomagot a földre, amíg megveszi a jegyet. Alig tette le a kagylót, újra megszólalt a telefon.* ■ *Leteszi a fegyvert*: abbahagyja a harcot, megadja magát.
2. Megőrzésre otthagy valamit. *Leteszi a csomagot a portán.*
3. Előre kifizet valamit. *Le kell tenni a foglalót, különben másnak adják el a lakást.*
4. *Valakinek a kezébe tesz le valamit*: rábízza. *Orvosa kezébe tette le az életét.*
5. (Ruhaneműt) levesz magáról. *Mielőtt a szobába lép, leteszi a kabátját.*
6. Abbahagy valamit. *Leteszi a munkát, mára eleget dolgozott.* • Szólás: (bizalmas) *Leteszi a lantot*: (egy időre) befejezi a munkálkodást.
7. Járművel megállva lehetővé teszi, hogy valaki kiszálljon. *A saroknál tegyél le!*
8. (Vizsgát, próbát) kiáll. *Sikeresen letette a nyelvvizsgát.*
9. Lemond valamiről. *Letett a tervéről, hogy orvos legyen.*
10. (Esküt, fogadalmat) elmond. *Múlt héten tette le az orvosi esküt.* • Szólás: (bizalmas) *Leteszi (rá) a nagy esküt*: tökéletesen biztos benne, illetve biztosan állítja.
✧ Szin: **1.** *elhelyez* **2.** *lead* **3.** *megfizet, letétbe helyez* **4.** *helyez* **5.** *levet, lehúz* **7.** *kitesz* **8.** *teljesít,* (idegen) *abszolvál,* (Ka) *lead* **9.** *eláll valamitől; felhagy valamivel*
✧ Táj: **1–5.** *leteszen*
✧ Ell: **1.** *felvesz* **2.** *felvesz, elvisz* **3., 5–7.** *felvesz*
✧ Etim: Igekötős ige: → *le* + → *tesz*.
☝ Ragozásáról lásd a *tesz* szócikket!

letét ◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~je*
Megőrzésre bankban vagy közjegyzőnél elhelyezett pénz, értéktárgy. *Letétbe helyezte az értékpapírokat. Tartós letétben van a pénze.*
✧ Szin: (idegen) *depozitum,* (bizalmas) *depó*
✧ Etim: A → *letesz* ige származéka.

létez|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
Fennáll, van, előfordul. *Mióta létezik az egyesület? Létezik olyan szeder is, amelynek nincs tüskéje.* ■ (bizalmas) *Ez nem létezik!*: lehetetlen.
✧ Szin: *él,* (régi) *leledzik,* (idegen) *egzisztál*
✧ Táj: *létedzik*
✧ Ell: *nincs, nincsen*
✧ Etim: A → *lét* főnév származéka.

létfenntartás ◆◆ fn –, *~t, ~a*

Az élethez szükséges dolgok biztosítása. *Sok embernek gondot okoz a létfenntartás.*

✧ Szin: *önfenntartás, kenyérkereset, megélhetés,* (idegen) *szubszisztencia*

✧ Etim: Összetétel; → *lét* + *fenntartás*: a → *fenntart* ige származéka.

létfontosságú ◆◆◆ mn *~ak, ~t,* –

Az élethez feltétlenül szükséges. *Létfontosságú szervek: az agy, a szív, a tüdő, a máj, a vese stb.* (túlzó) *Az ember számára a munka és a kultúra létfontosságú.*

✧ Szin: *nélkülözhetetlen, életbe vágó, sorsdöntő, jelentékeny, sorsformáló*

✧ Ell: *jelentéktelen, lényegtelen*

✧ Etim: Összetétel; → *lét* + *fontosságú*: a → *fontos* melléknév többszörösen képzett származéka.

letilt ◆◆ ige *~ani*

Megtiltja valaminek a használatát. *A bíróság letiltotta fizetésének egy részét. Az elveszett betétkönyvet a bank letiltotta, így nem vehet ki belőle akárki pénzt.*

✧ Szin: *visszatart, betilt*

✧ Ell: *engedélyez, tilalmat felold*

✧ Etim: Igekötős ige: → *le* + → *tilt*.

létminimum ◆◆◆ fn –, *~ot, ~a*

Az a hivatalosan megállapított legkevesebb pénz, jövedelem, illetve életszínvonal, amelyből vagy amelyen szerényen, de meg lehet élni. *A kormány felemelte a létminimumot. Sokan élnek ezen a környéken a létminimum alatt.*

✧ Etim: Összetétel: → *lét* + → *minimum*.

letol ◆◆ ige *~ni*

1. Lejjebb, lenti helyre tolva leenged valamit. *Letolja a biciklit a járdáról. Letolja a nadrágját.*

2. (bizalmas) Összeszid, legorombít valakit. *Jól letolták figyelmetlensége miatt.*

✧ Szin: **1.** *lecsúsztat* **2.** *rendreutasít, megszid, megfedd,* (szleng) *lehord, leszúr, lekap, lemar* • **2.** *Megmossa a fejét.*

✧ Táj: **2.** *lecáfol, lerak, letesz*

✧ Ell: **1.** *feltol, felhúz* **2.** *megdicsér*

✧ Etim: Igekötős ige: → *le* + → *tol*.

letorkol ◆◆ ige *~ni*

Szavába vágva elhallgattat valakit. *Nem érdemes olyan emberrel vitatkozni, aki letorkolja a másikat. Akart még mondani valamit, de letorkolták.*

✧ Szin: *elnémít, lehurrog* • *Beléfojtja a szót. Torkára forrasztja a szót. Nyakába kanyarítja a szót.*

✧ Táj: *ledarabol, leapacsol, legorombít*

✧ Ell: *szóhoz juttat*

✧ Etim: Igekötős ige; → *le* + *torkol*: a → *torok* főnév származéka.

☝ A végén rövid *l*-lel írjuk és ejtjük.

létra ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Két függőleges rúdból és ezeket párhuzamosan összekötő vízszintes fokokból álló, magas hely elérésére szolgáló eszköz. *Mássz fel a létrára, a legfelső fokáról eléred a fa tetejét!* • Szólás: *Olyan magas, mint a létra.*

✧ Szin: (népi) *lajtorja,* (Őv népi, bizalmas) *grádics*

✧ Táj: *lajtergya, górfa, lábító, rétoja, grádics, garádics, rékja*

✧ Etim: Német jövevényszó.

✧ Ö: rang + létra

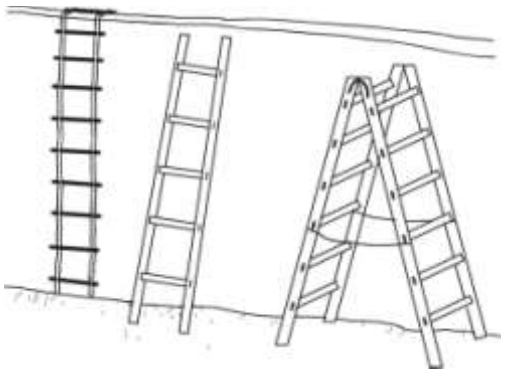

létrehoz ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

Megalkot, megteremt valamit. *Sikerült létrehozniuk egy zenekart. Létrehoztak egy alapítványt hallássérült gyerekek számára.*

✧ Szin: *alapít, létesít, megvalósít, megalakít* • (választékos) *Életre hív.*

✧ Ell: *megszüntet, felszámol, megsemmisít*
✧ Etim: Igekötős ige; *létre*: a → *lét* főnév igekötővé vált határozóragos alakja + → *hoz*.

létrejön ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Valósággá válik, meglesz. *Reméljük, létrejön az egyezség.*
2. Kialakul. *Jó viszony jött létre az iskolák között.*
3. Keletkezik. *A tengerszemek a jégkorszakban jöttek létre.*
✧ Szin: **1.** *megszületik, megvalósul,* (idegen) *realizálódik* **2.** *létesül,* (idegen) *organizálódik* **3.** *támad*
✧ Táj: *szülemlik, koholódik, csinálódik*
✧ Ell: *megszűnik, megsemmisül*
✧ Etim: Igekötős ige; *létre*: a → *lét* főnév igekötővé vált határozóragos alakja + → *jön*.

létszám ◆◆◆◆ fn –, *~ot, ~a*
Csoport, közösség tagjainak száma. *Az osztály létszáma 28. Az alsó tagozatban évről évre csökken a létszám. Csökkenteni kell a vállalat létszámát.*
✧ Szin: *állomány, személyi állomány*
✧ Etim: Összetétel: → *lét* + → *szám*.

létszükséglet ◆ fn –, *~et, ~e*
Az élet fenntartásához szükséges anyagi vagy szellemi szükséglet. *Ez számomra nem létszükséglet. Az ember számára létszükséglet az ivóvíz.*
✧ Szin: *életszükséglet, létfeltétel, életfeltétel, élet-halál kérdése*
✧ Etim: Összetétel: → *lét* + → *szükséglet*.

lett ◆◆ mn *~ek, ~et, ~ül*
A Lettországban élő, balti nyelvű néphez tartozó, azzal kapcsolatos. *A lett emberek között sokan szőkék. A lett szokásokról nem sokat tudunk. Ki beszél itt lettül?* (Főnévi használatban:) *A lettek is kiharcolták függetlenségüket. A lett indoeurópai nyelv.*
✧ Etim: Latin, végső soron pedig lett eredetű nemzetközi szó.

leüt ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Lelök valamit. *Véletlenül leütötte a vázát. Leütötte a sapkát a társa fejéről.* ■ (bizalmas) *Leüt valakit, valamit valakinek a kezéről*: elhódít, elvesz. *Vigyázz, mert leütik a kezedről a menyasszonyodat.*
2. Ütve leválaszt valamiről valamit. *Leütötte a kő kiálló részét.* ■ (régi) *Leüti valaki fejét*: lefejezi. *Régen a bakó leütötte a halálra ítélt fejét.*
3. Egy csapással a földre terít valakit. *Leütött egy idős asszonyt és elvette a tárcáját. Leütötte a támadóját.*
4. (Sakkfigurát, társasjáték figuráját) kiüti a játékból. *A sakkozó leütötte az ellenfél királynőjét.*
5. Ráütve lenyom valamit. *Sorra leüti a zongora billentyűit.*
6. (Labdát) kis ívben az ellenfél térfelére üt. *Ezt a magas labdát nem tudom leütni.* • Szólás: *Leütötte a magas labdát*: él a könnyen kihasználható alkalommal.
7. Ütve, ütögetve a földbe rögzít valamit. *A paradicsomtövek mellé leütött egy-egy karót.*
✧ Szin: **1.** *lesodor, letaszít, lever* **2.** *lecsap, levág,* (elítéltet) *lefejez* **3.** *letaglóz, lesújt, lebunkóz,* (szleng) *kifektet* **6.** *lecsap* **7.** *lever*
✧ Táj: **1.** *lekatancol, lekavar* **3.** *ledorongol*
✧ Ell:**1.** *felvesz, felemel*
✧ Etim: Igekötős ige: → *le* + → *üt*.

levált ◆◆◆◆ ige *~ani*
1. Valakit mással kicserél. *Éjfél után leváltják az ügyeletes őrt. Leváltották az igazgatót.*
2. (bizalmas) Valamit egy másik dologgal felvált. *Leváltotta a tegnapi fehérneműjét.*
✧ Szin: **1.** *felvált,* (bizalmas) *lecserél* **2.** *cserél, kicserél, lecserél, vált*
✧ Táj: **2.** *leváltoztat*
✧ Etim: Igekötős ige: → *le* + → *vált*.

levegő ◆◆◆◆◆ fn –, *~t, ~je*
1. A Föld légkörét alkotó gázok keveréke. *Friss levegőt enged a szobába.* ■ *Nem kap levegőt*: nehezen lélegzik, fullad. | *Levegőhöz jut*: kissé megkönnyebbül. • Szólás: *Tiszta a levegő*: egymás között vagyunk. | *A levegőbe beszél*: **a)** senki sem hallgat rá **b)** hiábavalóságokat beszél.
2. Be nem épített tér. *A hétvégén kimegyünk a levegőre, a hegyekbe.*
3. Közhangulat, hangulat. *Szereti a klub levegőjét.* • Szólás: *Valami van a levegőben*: valami változás érezhető.
4. Üresség, semmi. *Nem vagyok levegő, tessék rám figyelni!* ■ *Levegőnek néz valakit*: nem törődik vele, keresztülnéz rajta.
✧ Szin: **1.** (választékos, régi) *lég,* (régi) *ájer, levegőég,* (idegen) *luft* **2.** *természet* **3.** *légkör, közszellem,* (idegen) *atmoszféra, miliő* **4.** *űr,* (idegen) *nihil*
✧ Táj: **1.** *lebegő*
✧ Etim: A *levegő ég* szerkezet jelzőjének önállósodásával, jelentéstapadással keletkezett. A → *lebeg* ige *leveg* alakváltozatának főnevesült melléknévi igeneve.

levegőváltozás ◆ fn
Más légköri viszonyokkal, általában tisztább levegővel rendelkező helyre való utazás. *A gyenge gyereknek levegőváltozásra van szüksége. „…levegőváltozásul a mosónőnek ott a padlás”* (József A.: Anyám).
✧ Szin: *környezetváltozás, kikapcsolódás, üdülés, nyaralás*

✧ Etim: Összetétel; → *levegő* + *változás*: a → *változik* ige származéka.

levegőz|ik ◆◆ ige *~ni*

Friss levegőt szív. *A szünetben kimentünk a teraszra levegőzni.*

✧ Szin: *szellőzik, légfürdőzik* • *Kiszellőzteti magát. Friss levegőt szív.*

✧ Etim: A → *levegő* főnév származéka.

levél ◆◆◆◆◆ fn *levelek, levelet, levele*

1. Magasabb rendű növények lapos, lemezszerű, általában zöld színű része. *Ősszel lehullanak a fák levelei.*

2 Távol levő személyhez szóló írásbeli közlés. *Levelet ír a barátjának. Levelet hozott a postás. Elektronikus levelet is küldhetsz.*

3. (régi) Hivatalos irat. *Megjött a királytól a foglyok szabadon bocsátását engedélyező levél.* ■ *Nemesi levél*: nemességet adományozó oklevél. *Nemesi leveleket találtam a levéltárban.*

4. (Jelzőként:) Egy lapba csomagolt mennyiségű (gyógyszer). *Egy levél tablettát vett a gyógyszertárban.*

✧ Szin: **2.** (idegen) *e-mail,* (idegen, régi) *misszilis* **3.** (hivatalos) *okmány, okirat*

✧ Táj: *lapi*

✧ Etim: Vitatott eredetű szó. Vagy a → *lebben,* → *lebeg* ige tövével azonos szó, vagy egy ősi, ugor, esetleg finnugor kori szótő származéka.

✧ Ö: babér + levél, füge + fa + levél, kereszt + levél, kör + levél, magán + levél, men + levél, ok + levél, út + levél

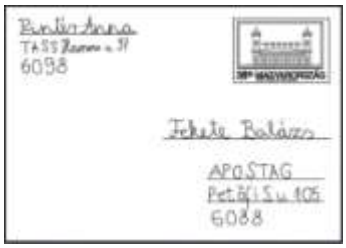

levélbomba ◆ fn

Levélborítékban elhelyezett, felbontáskor robbanó szerkezet. *Az elnöknek szánták a levélbombát, de a biztonsági szakemberek idejében hatástalanították.*

✧ Etim: Összetétel: → *levél* + → *bomba*.

levelez ◆◆◆◆ ige *~ni*

Levelet vált valakivel. *Régóta leveleznek egymással.*

✧ Szin: (régi, idegen) *korrespondeál*

✧ Táj: *írásol, postáz*

✧ Etim: A → *levél* főnév származéka.

levelező I. ◆◆◆ mn *~k, ~t,* –

1. Tudományos akadémián a rendes tagnál egy fokkal alacsonyabb rangú (tag). *A Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja lett.*

2. A hallgatók állandó személyes részvétele nélkül zajló (oktatás). *Levelező hallgatója az egyetemnek, havonta csak egy nap vesz részt az előadásokon. A bátyám már dolgozik, és levelező tagozaton tanul tovább.*

✧ Ell: **2.** *nappali*

✧ Etim: A → *levelez* ige származéka.

levelező II. ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. Levélíró. *Kedves Levelezőnk! Egyik levelezőnk azt írja, hogy elégedetlen a műsor tartalmával.*

2. Kereskedelmi levelezést intéző alkalmazott. *Foglalkozása levelező, de a vállalatnál más feladatokat is ellát.*

3. (Pénzkereső munkája mellett) otthon készülő s csak konzultálni, vizsgázni bejáró egyetemista vagy főiskolás. *Nem nappalis, hanem levelező.*

4. (bizalmas) Levelező tagozat. *Levelezőn végzi az egyetemet, mert a szülei nem tudják tovább taníttatni.*

✧ Ell: **3.** (bizalmas) *nappalis* **4.** *nappali tagozat,* (bizalmas) *nappali*

✧ Etim: A → *levelez* ige származéka.

levelezőlap ◆◆◆ fn

Boríték nélkül postára adható, megszabott méretű kartonlap. *Postai levelezőlapot küldtem, hogy mikor érkezem. A barátnőmtől Veronából kaptam egy szép képes levelezőlapot.*

✧ Szin: *lap, képeslap,* (bizalmas) *levlap,* (idegen) *anziksz*

✧ Táj: *levedzőlap*

✧ Etim: Összetétel: → *levelező* + → *lap*.

levelibéka ◆◆ fn

Zöld hátú, fehér hasú, többnyire fákon, növényeken élő béka. *A valódi levelibékák nagy családja több mint 600 fajt számlál.*

✧ Szin: (népi) *zöldbéka*

✧ Táj: *levelicske, levelicskebéka*
✧ Etim: Összetétel: *leveli*: a → *levél* főnév származéka + → *béka*.

levélszekrény ◆◆ fn

1. A lakás bejáratánál elhelyezett, levelek bedobására szolgáló doboz. *Este kivette napi postáját a kapualjban levő levélszekrényből.*

2. Keskeny nyílással ellátott, rendszerint piros fémláda postai levelek továbbítására. *A posta előtti levélszekrényből naponta többször kiveszik a leveleket.*

✧ Szin: *postaláda, levelesláda*
✧ Etim: Összetétel: → *levél* + → *szekrény*.

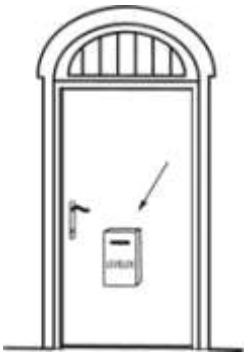

levéltár ◆◆◆ fn

Iratokat gyűjtő, rendszerező és megőrző intézmény. *A levéltárban levéltárosok kezelik és gondozzák a régi okleveleket, leveleket, térképeket.*

✧ Szin: *oklevéltár, okmánytár, okiratgyűjtemény, irattár,* (idegen) *archívum,* (Fv, Ka, Va, Dv, Mv, Őv bizalmas) *archív*
✧ Etim: Összetétel: → *levél* + → *tár*.

levéltárca ◆ fn

Bőr- vagy műanyag tok, amelyben iratokat, papírpénzt, leveleket stb. tartanak. *Minden pénzét és igazolványát a levéltárcájában tartja.*

✧ Szin: *irattárca,* (bizalmas) *briftasni,* (szleng) *brifkó*
✧ Etim: Összetétel: → *levél* + → *tárca*.

levéltitok ◆ fn

A címzett kizárólagos joga a neki szóló küldemény felbontására. *Nem szabad megsérteni a levéltitkot, ne olvasd el a levelemet!*

✧ Etim: Összetétel: → *levél* + → *titok*.

lévén ◆◆◆ határozói in

Mivel az van, amit állítunk. *Édesapám orvos lévén tudott segíteni a beteg gyerekeknek az osztálykiránduláson.*

✧ Etim: A → *lesz* ige *le-* tövének származéka.
☝ A mai köznyelvben csak a fenti jelentésben, természetes magyarázatot kifejezve használható. Pontatlanság helyette a *létére* névutót használni. Ennek a jelentését lásd a *létére* szócikkben! Összetett mondatban, okhatározói kötőszóként való használata sem a választékos nyelvre jellemző: *Nem tudott eljönni, lévén* (vagy *lévén, hogy*) *beteg volt.* Itt hagyományosan a *mert, mivel, mivelhogy* kötőszót használjuk: *Nem tudott eljönni, mivel beteg volt.*

levendula ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Illatos, kék virágú dísz- és gyógynövény, illetve ennek szárított virága. *Az erkélyemen egész nyáron illatozik a levendula. A molyok ellen levendulát teszünk a szekrénybe.*

✧ Táj: *nevendula*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

levente ◆ fn *~k, ~t, ~je* (régi)

1. (választékos) Délceg ifjú harcos. *„Szép magyar leventék, aranyos vitézek!”* (Arany J.: Toldi)

2. Magyarországon 1921–45 között kötelező katonai előképzésben részesülő 13–21 éves fiú. *A leventék oktatói általában a hadsereg altisztjei voltak.*

✧ Szin: **1.** (régi, választékos) *vitéz, lovag, dalia, bajnok,* (régi) *hadfi, harcfi, szálember*
✧ Etim: Újperzsa eredetű vándorszó.

lever ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Ütögetéssel, ütéssel a földre juttat valamit. *Leverjük a diót a fáról. Siettében mindig lever valamit, most is lelökte a könyökével a vázát.*

2. *Lever a lábáról valakit*: (betegség) járóképtelenné teszi. *Nem tud eljönni, mert leverte a lábáról az influenza.*

3. Harcban legyőz valakit, valamit. *Egyórás közelharcban leverték az ellenséget. Leverték a felkelést, elfogták a vezetőit.*

4. Elszomorít valakit. *A kudarc levert, nem volt kedvem semmihez.*
5. Ütésekkel a földbe rögzít valamit. *Horgászstég építéséhez először karókat verünk le a tó fenekére.*
✧ Szin: **1.** *lelök, ledönt, leüt, lesodor* **3.** *megsemmisít, eltipor, eltapos, elfojt* **4.** *lehangol, megrendít, lesújt, letör, lehervaszt, lelomboz,* (bizalmas) *elszontyolít* • **2.** *Ágynak dönt.* **3.** *Vérbe fojt.*
✧ Ell: **3.** *veszít* **4.** *lelkesít*
✧ Etim: Igekötős ige: → *le* + → *ver*.

leves I. ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
Olyan (anyag, étel, gyümölcs, zöldség), amelyben sok lé van. *A leves gyümölcsöket szeretem.*
✧ Szin: *lédús, nedvdús,* (bizalmas) *leveses, zaftos*
✧ Táj: *lecses, lüccsedt*
✧ Ell: *száraz*
✧ Etim: A → *lé* főnév származéka.

leves II. ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
Nagyrészt folyadékot tartalmazó étel. *Óvatosan kanalazza a forró levest.* • Szólás: *Többe kerül a leves, mint a hús*: a mellékes dolgok több pénzbe vagy fáradságba kerülnek, mint a lényeg.
✧ Szin: (bizalmas) *lötty, kotyvalék,* (népi) *lé*
✧ Táj: *lév, leveslé*
✧ Ell: *főétel*
✧ Etim: A → *leves* melléknév főnevesülésével keletkezett.
✧ Ö: erő + leves, gulyás + leves, nyak + leves

levesz ◆◆◆◆ ige *levenni*
1. Felsőbb helyről eltávolít valamit. *Levette a könyvet a polcról.*
2. Valamiről valamit lehúzva eltávolít. *Meleg van, vedd le a pulóveredet! Levették a gipszet a lábáról.* ■ *Leveszi róla a kezét*: többé nem gondoskodik róla. | *Alig tudja levenni a szemét valakiről*: alig tudja abbahagyni a nézését. | *Leveszik a napirendről*: nem beszélnek róla. | (bizalmas) *Levesz valakit a lábáról*: ellenkezését legyőzve ráveszi valamire. *Hízelgéssel vette le a lábáról.*
3. Átvesz, átvállal valamit. *Sokat segít neki a felnőtt lánya, a gondok nagy részét leveszi a válláról.*
4. (bizalmas) Alacsonyabb fokozatra kapcsol valamit. *Meleg van, vedd le a fűtést. Óvatosan vezet, gyakran leveszi a gázt.*
5. (bizalmas) Lefényképez valakit, valamit. *Hadd vegyelek le, ahogy itt állsz ebben a furcsa öltözetben!*
✧ Szin: **1.** *leemel, leakaszt, leszed, leszerel* **2.** (ruhadarabot) *lehúz, ledob* **3.** *mentesít valakit valami alól; tehermentesít valakit* **4.** *lekapcsol; visszavesz valamiből* **5.** (idegen) *fotografál,* (bizalmas) *lekap, lefotóz*
✧ Ell: **1.** *föltesz, visszarak* **2.** *felvesz, felhúz,* (választékos) (ruhadarabot) *felölt* **3.** *terhel* **4.** *felkapcsol*
✧ Etim: Igekötős ige: → *le* + → *vesz*.
☝ Ragozásáról lásd a *vesz* szócikket!

levet ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. (régi, választékos) Lent lévő helyre dob valamit. *A ló levetette lovasát. Leveti magát a földre. Leveti magát a hídról a vízbe.*
2. Lehúzva eltávolít valamit. *Leveti a ruháját. A kígyó leveti a bőrét.* ■ *Leveti a gyászt*: többé nem visel gyászruhát.
3. (választékos) Szakít valamilyen magatartással. *Vesd le ezt a rossz szokást!*
✧ Szin: **1.** *ledob* **2.** *levesz, letesz,* (bizalmas) *lehány, levedlik* **3.** *felhagy valamivel; abbahagy,* (választékos) *levetkőz*
✧ Táj: **2.** *levetkezik, levetkelődzik, leöltözik*
✧ Ell: **1.** *felvesz, felemel* **2.** (ruhadarabot:) *felhúz, felvesz,* (választékos) *felölt* **3.** *felvesz,* (választékos) *felölt*
✧ Etim: Igekötős ige: → *le* + → *vet*.

levitézlett ◆◆ mn *~ek, ~et, ~en* (gúnyos)
Rangját, tekintélyét vesztett (személy). *Nem ilyen levitézlett embert akarunk megválasztani elnöknek.*
✧ Szin: (bizalmas) *lecsúszott, leszerepelt,* (idegen) *deklasszált*
✧ Ell: *sikeres, tekintélyes*
✧ Etim: A → *vitéz* főnév származéka.

levon ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Leszámít valamit valamiből. *A fizetésből levonják az adót.*
2. *Levon valamiből*: csökkenti valaminek, valakinek az értékét. *Nem von le semmit az eredményéből, hogy segítséggel érte el.*
3. (Következtetést) megállapít valamiből. *Vond le ebből a tanulságot!*
4. (régi, választékos) Bevon, lehúz valamit. *Az ünnep után levonja a zászlót. Szélcsend van, levonjuk a vitorlát.*
✧ Szin: **1.** *leír, visszatart, visszafog* **2.** *kisebbít valamivel; elvesz valamiből* **3.** *okul, tanul* **4.** *leereszt, behúz*
✧ Táj: **4.** *lehúzog, lehúzogál*
✧ Ell: **1.** *hozzáad, hozzászámol valamihez* **2.** *fokoz, emel, növel valamit* **4.** *felvon, felhúz*
✧ Etim: Igekötős ige: → *le* + → *von*.

levő ◆◆◆◆◆ mn-i in **lévő** *~k, ~t,* –
Amely a megnevezett helyen van. *Hozd vissza a nálad levő könyvet.*
✧ Szin: *található, fellelhető*
✧ Etim: A → *lesz* ige származéka.
✧ Ö: hátra + levő, tudva + levő

☝ A *levő* és a *lévő* egyenrangú alakváltozatok, az egyéni ízlés és a jóhangzás szempontja szerint választhatunk közülük.

lexikon ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* vagy *~ja*

Betűrendes ismerettár. *A többkötetes lexikonok valamennyi tudományág főbb ismeretanyagát tartalmazzák. A néprajzi lexikonból megtudhatod, milyen a búboskemence.* ● Szólás: *Két lábon járó lexikon*: sokat tudó ember.

✧ Szin: *tudománytár,* (idegen) *enciklopédia*

✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

lézeng ◆◆◆ ige *~ni* vagy *~eni*

1. Erőtlenül támolyog, szédeleg. *Alig lézeng a gyengeségtől, napok óta lázas.*

2. Céltalanul, dologtalanul kószál. *Néhány gyerek lézeng a téren.*

✧ Szin: **1.** *botladozik* **2.** *ténfereg, tekereg, lebzsel, lődörög, teng-leng, ődöng, őgyeleg*

✧ Táj: *lézzeg*

✧ Etim: Valószínűleg hangfestő eredetű szó.

lézer ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e* vagy *~je*

1. A nagy energiát egyetlen szét nem szóródó sugárnyalábba összpontosító elektromágneses rezgéskeltő és erősítő berendezés. *A lézert először hegesztésre, fúrásra és metszésre használták.*

2. Nagy energiájú, szét nem szóródó sugárnyaláb. *Ez a nyomtató már lézerrel működik.*

✧ Szin: **1.** *lézerágyú* **2.** *lézersugár*

✧ Etim: Angol eredetű nemzetközi szó.

liba ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Lúd. *A tó partján libák legeltek, és időnként nagyon gágogtak. Liba volt tegnap ebédre.*

2. (bizalmas, gúnyos) Tapasztalatlan, buta lány, nő. *Egy liba a barátnőd, ha ilyenekkel foglalkozik.*

✧ Szin: **1.** *házilúd* **2.** (bizalmas, gúnyos) *tyúk, libuska*

✧ Táj: *pile, pipe, zsiba, bizsi, buriska*

✧ Etim: A *lib* hívogató-terelő hangsor kicsinyítő képzős származéka.

☝ Lásd még a *lúd* szócikket!

libabőrös ◆ mn *~ek, ~et, ~en*

A borzongástól apró dudorokkal borított bőrű (testrész vagy ember). *Libabőrös lett a háta az éjszakai hidegtől.*

✧ Szin: *lúdbőrös* ● *Borsódzik a háta.*

✧ Táj: *babos, borsókás, borzadt, csirkebőrös*

✧ Etim: Összetétel; → *liba* + *bőrös*: a → *bőr* főnév származéka.

libben ◆◆ ige *~ni*

Könnyedén, kecsesen mozdul, halad. *Libben a függöny. Egy lány libbent a szobába.*

✧ Szin: *lebben, repdes,* (régi) *lippeg*

✧ Táj: *lippen*

✧ Etim: A hangfestő eredetű, önállóan nem élő *lib-* igei tő származéka.

libeg ◆◆◆ ige *~ni*

1. Levegőben vagy folyadékban támaszték nélkül egy helyben mozog. *Libeg a szalag a szélben. Moszat és hínár libeg a vízben.*

2. Könnyed, táncoló léptekkel jár. *Az örömtől szinte a föld felett libeg.*

✧ Szin: **1.** *lebeg, leng, libeg-lobog, lifeg* **2.** *lebeg*

✧ Táj: **1.** *lábog, libeg-lábog*

✧ Etim: A hangfestő eredetű, önállóan nem élő *lib-* igei tő származéka.

libegő ◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

Drótkötélpálya szabadon függő ülésekkel. *A hegycsúcsra libegő vitt föl bennünket.*

✧ Szin: *széklift*

✧ Etim: A → *libeg* ige főnevesült melléknévi igeneve.

liberális ◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an* (idegen)

1. A szabadságjogok védelméért és a gazdaságban a szabad versenyért küzdő, a XVIII. században kialakult eszmét képviselő, valló. *A liberális párt bejutott a parlamentbe.* (Főnévi használatban:) *A liberálisok nem szavazták meg a törvényjavaslatot.*

2. (Néha túlzottan) engedékeny. *Ide vezetett, hogy a gyerekeit liberálisan nevelte.*

✧ Szin: **1.** *szabadelvű, szabadgondolkodó* **2.** *megengedő, elnéző, türelmes,* (idegen) *toleráns*

✧ Ell: **1.** (idegen) *konzervatív* **2.** *szigorú, kemény,* (idegen) *patriarchális*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

lidérc ◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Gonosz szellem. *A babona szerint a lidércek megnyomják az alvó embert, és ezzel kínos, rémes álmokat okoznak neki.* ■ *Megnyomta a lidérc*: szörnyűt álmodott, lidércnyomása volt.

2. (ritka) Lidércfény. *A hiedelem szerint a lidérnek kakasszóra el kell tűnnie. A lidércet sokan kincsjelző lángnak tartották.*

✧ Szin: **1.** *kísértet, boszorkány,* (régi) *tündelevény,* (népi) *ludvérc*

✧ Táj: **1.** *tüzesember, tünet, lucfér, lidvérc, iglic, ihlic, spiritusz, piritusz*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

lidércfény ◆ fn

A meggyulladt mocsárgáz imbolygó lángja. *A távolban látták a mocsár fölött a lidércfényt.*

✧ Szin: *lidércláng, Szent Elmo tüze, Éliás-tűz, lámpás, gyertyás, bolygótűz*
✧ Táj: *lidércke*
✧ Etim: Összetétel: → *lidérc* + → *fény*.

lidércnyomás ◆◆ fn

1. Álomban vagy félálomban támadt nyomasztó érzés. *Szörnyű lidércnyomás kínozta egész éjjel.*
2. Kínzó félelem. *Nem tudott szabadulni a háború lidércnyomásától.*

✧ Szin: *rémálom*
✧ Táj: *boszorkánynyomás*
✧ Etim: Összetétel: → *lidérc* + → *nyomás*.

lift ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~je*

Felvonó. *A lift másodpercek alatt fölvitte a tizedik emeletre.*
✧ Szin: *személyfelvonó; teherfelvonó;* (idegen) *páternoszter*
✧ Etim: Angol jövevényszó.

liget ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e* (választékos)

Kisebb, ritkás erdő. *Jót tett neki a napi egyórás séta a ligetben.*
✧ Szin: *park,* (választékos) *ligeterdő, pagony, csalit,* (régi) *geszt*
✧ Táj: *surján*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

lignit ◆ fn –, *~et, ~je*

Kis fűtőértékű barnaszén. *A lignitet általában külszíni fejtéssel bányásszák.*
✧ Etim: Latin szóból keletkezett, francia eredetű nemzetközi szó.

liheg ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Szaporán, hallhatóan lélegzik. *A futástól lihegve beszélt.* ■ *Bosszúért liheg*: kegyetlen bosszút forral.
2. (választékos) Szenvedélyes érzelmet érez valami, valaki iránt. *A magasabb beosztásért lihegett.*
✧ Szin: **1.** *fújtat, zihál* **2.** (választékos) *sóvárog, epedezik* • **1.** *Fúj, mint a gőzgép. Úgy szuszog, mint a dugott liba. Levegő után kapkod.*
✧ Táj: *lehicskel, lihel-pihel, lillékel, lehel*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó, talán a régi nyelvi *leh* ‘lélegzik’ ige származéka.

likőr ◆◆ fn *~ök, ~t, ~je*

Különféle aromával ízesített, édes szeszes ital. *A likőrök közül a tojáslikőrt szeretem legjobban.*
✧ Szin: (tréfás) *kontyalávaló*
✧ Táj: *édespálinka*
✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.

lila ◆◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n*

Orgona- vagy ibolyaszínű. *Van lila színű tollad?* (Főnévi használatban:) *A lilát választom.*
✧ Szin: *ibolyakék, viola, bíborlila, püspöklila*
✧ Táj: *liláj*
✧ Etim: Óind eredetű német jövevényszó.

liliom ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

Magas szárú, tölcsérszerű, illatos virágú kerti dísznövény. *A fehér liliom az ártatlanság jelképe.* • Szólás: *Fehér liliomnak is fekete az árnyéka*: a legjobb emberben is akad hiba.
✧ Szin: *szentjózsefvirág, szűzliliom, szűzvirág, tűzliliom, sásliliom, pünkösdi liliom*
✧ Táj: *lillom*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

liliputi ◆ mn *~ak, ~t,* – (tréfás, választékos)

Igen kicsi. *Liliputi méretű volt a babaház. A mese hőse egy liliputi emberke volt.*
✧ Szin: *parányi, icipici, törpe,* (idegen) *miniatűr*
✧ Táj: *pirányi, paránykó*
✧ Ell: *óriási*
✧ Etim: A Jonathan Swift „Gulliver utazásai” című művében szereplő Liliput ‘hüvelyknyi törpék meseországa’ tulajdonnév származéka.

limlom ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a* vagy *~ja*

Hasznavehetetlen, ócska holmi. *Dobd már ki ezt a sok limlomot!*
✧ Szin: *ócskaság, kacat, vicik-vacak, zsibáru,* (bizalmas) *bóvli*
✧ Táj: *limp-lomp, kecet, kecet-kacat, kramanc*
✧ Ell: *érték, kincs, drágaság*
✧ Etim: Játszi szóikerítéssel, a → *lom* főnév osztódásával keletkezett összetétel.

limonádé ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Citromléből és vízből készült, általában édesített ital. *A valódi citromlét tartalmazó limonádé olcsóbb is, egészségesebb is, mint a kóla.*

2. (bizalmas) Giccses, értéktelen regény, film. *Egész nap azt a hitvány limonádét bújja. Ne nézd meg, unalmas limonádé ez a film.*
✧ Szin: **1.** *citromszörp,* (idegen) *citronád* **2.** (bizalmas) (film:) *szappanopera*
✧ Táj: **1.** *limonádli*
✧ Etim: Nemzetközi szó, melyet az újlatin nyelvek terjesztettek el.

linóleum ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
Műanyag padló. *Az előszobát linóleum borítja. A lakásba három üzletből válogattuk össze a linóleumot.*
✧ Szin: (bizalmas) *pévécé*
✧ Etim: Angol eredetű nemzetközi szó.

liptói ◆ fn (kissé régi) **liptai** –, *~t, ~ja*
Juhtejből készült, kissé csípős túró. *Reggelire mindig 10 deka liptóit eszik.* • Szólás: (Jelzőként:) *El van keseredve, mint a liptói túró.*
✧ Szin: *juhtúró*
✧ Táj: *brindza*
✧ Etim: Az egykori *Liptó* megye nevének főnevesült melléknévi származéka.

líra ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Kis alakú, hárfához hasonló, ókori pengetőhangszer. *Festményeken gyakran a líra jelképezi a költészetet.*
2. Az irodalom három műnemének egyike: az érzelmeket, gondolatokat szubjektíven kifejező költészet. *A líra műfajai pl. a dal, a himnusz, az epigramma.*
3. Gyöngéd érzelem. *Ez a dal csupa líra.*
✧ Szin: **2.** (idegen) *poézis* **3.** *líraiság, érzelmi gazdagság*
✧ Ell: **3.** *prózaiság*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

lírikus ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
Lírai műveket szerző művész. *Elbeszéléseket is ír, de inkább lírikusként ismerik.* (Jelzőként:) *Lírikus szerző, a lírikus műfajokban alkotott maradandót, ódái a leghíresebbek.*
✧ Szin: *költő, poéta,* (melléknév:) *költői, lírai*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

lista[1] ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Szó- vagy névjegyzék, névsor. *Állítsd össze a tennivalók listáját! Nem vagyok rajta a listán, rólam, úgy látszik, megfeledkeztek.*
✧ Szin: *címjegyzék, felsorolás, nyilvántartás,* (régi) *lajstrom,* (idegen) *regiszter*
✧ Táj: *listya, liszta*
✧ Etim: Latin eredetű, végső soron egy ófelnémet szóra visszavezethető vándorszó.

lista[2] ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (Fv bizalmas)
Vékony léc. *Egy keskeny listát rögzített a falhoz, arra akasztotta a falvédőt.*
✧ Etim: Latin eredetű szlovák jövevényszó.

liszt ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~je*
1. Gabonaszemek finom őrleménye. *A lisztből kenyér és tészta készül.* • Szólás: *Se lisztje, se tisztje*: se pénze, se állása.
2. Finom por. *Az állati fehérjét lisztté őrlik, úgy adják takarmányul vagy erősítőszerül a háziállatoknak.*
✧ Szin: **2.** *őrlemény*
✧ Táj: *lüszt*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű szó. Talán egy ősi, finnugor kori ige főnevesült melléknévi igeneve.

litánia ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. (A katolikus és a görögkeleti egyházban) hosszú, könyörgő ima, amelyet a pap és a hívek felváltva mondanak, illetve énekelnek. *Ma délután az új pap énekli a litániát.*
2. Az a délutáni vagy esti ájtatosság, amelyen ezt mondják, illetve éneklik. *Menjünk el a litániára!*
3. (gúnyos) Hosszadalmas felsorolás, beszéd. *Egy egész litániával válaszolt az öreg néni, amikor egészsége után érdeklődtünk.*
✧ Szin: **1.** *imádság*
✧ Táj: *létán*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

liter ◆◆◆◆ fn – *(~ek), ~t, ~je*
1. 1dm^3 űrtartalom mint folyadék vagy ritkábban szemcsés anyag mértékegysége. *Mennyibe kerül a tejnek literje?* (Jelzőként:) *3 liter vörösbort hozott. Megettünk másfél liter pattogatott kukoricát a moziban.*
2. (régi) Ekkora űrtartalmú mérőedény. *Literrel méri ki a tejet.*
✧ Szin: **1.** (tréfás) *lityi, kőművesdeci*
✧ Táj: *lejtör, litér*
✧ Etim: Görög eredetű német jövevényszó.
✧ Ö: deci + liter, hekto + liter
☝ Rövidítése: *l* (pont nélkül).

litván ◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*

1. A zömében Litvániában élő, balti nyelvű néphez tartozó, vele kapcsolatos. *A litván nyelv sok ősi elemet tartalmaz.* (Főnévi használatban:) *A litvánok a Balti-tenger keleti partján élnek.*

2. Az e nép által beszélt (nyelv). *Szorgalmasan tanul litvánul.* (Főnévi használatban:) *A litvánban a névszónak nyolc esete van.*

✧ Szin: *litvániai,* (régi) *litváni*

✧ Etim: Latin, végső soron litván jövevényszó.

lív ◆ mn *~ek, ~et, ~ül*

Lettország északi részén élő, finnugor nyelvű (népcsoport), vele kapcsolatos, rá jellemző. *A lív nyelv éppen olyan fokon rokona a magyarnak, mint a finn.* (Főnévi használatban:) *A lív a vóttal együtt kihalóban levő nyelv, már csak néhány tíz ember beszéli.*

✧ Etim: Latin eredetű német jövevényszó.

ló ◆◆◆◆◆ fn *lovak, lovat, lova*

1. Vontatásra vagy lovaglásra használt, páratlan ujjú patás háziállat. *A hidegvérű lovat vontatásra, a melegvérűt főleg lovaglásra használják.* • Szólás: *Átesik a ló túlsó* vagy *másik oldalára*: az ellenkező végletbe esik. | *Elvitte a Szent Mihály lova*: meghalt. | *Magas lovon ül*: beképzelt, nagyképű. | *Lovat ad valaki alá*: követelődzésre bátorítja. • Közmondás: *Ajándék lónak ne nézd a fogát*: ajándékba kapott dolgot nem illik bírálni, lekicsinyelni. | *Ha nincs ló, jó a szamár is*: a kevésbé jóval is megelégszünk, ha nincs jobb. | *A lónak négy lába van, mégis megbotlik*: mindenki tévedhet, hibázhat.

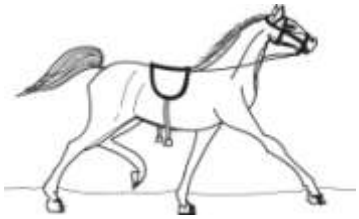

2. Lófej alakú sakkfigura. *Világos lóval nyitott.*

3. Négy lábon álló, közepén két fogantyúval (ún. kápával) felszerelt tornaszer, illetve az ezen űzött sportág. *A magyar tornászok sok aranyérmet nyertek lovon.*

4. (bizalmas, rosszalló) Nagyra nőtt, megnyúlt kamaszfiú. *Nagy lovakkal jár egy osztályba.* ■ (Jelzőként) *Ló betűk*: (kézírásban) otrombán nagy betűk. *Milyen ló betűkkel írsz!*

✧ Szin: **1.** (választékos) *paripa,* (bizalmas) *paci, lovacska,* (rosszalló) *gebe* **2.** *huszár* **3.** *lólengés* **4.** (durva) *állat, marha, dög*

✧ Táj: **1.** *hí, cocó, dikhenc, kabala, kabola, ménes*

✧ Etim: Ősi, ugor kori szó.

✧ Ö: hátas + ló, vízi + ló

☝ A ló hímjének a neve *csődör,* választékosan *mén*; a nőstény neve *kanca*, tájnyelven *kabala* vagy *kabola*; a fiatal állat neve *csikó, kiscsikó, növendék csikó*. Az ivartalanított hím ló neve: *herélt*; régen *paripa* volt (ma a köznyelvben a *paripa* ‘nemes, büszke tartású, gyors járású, szép ló’ értelemben használatos). – A csak lovaglásra használt lovat *hátasló*-nak, népiesen, bizalmasan *hátas*-nak nevezik. – Amikor a kanca világra hozza a csikóját, *csikózik* vagy *ellik*. – Az együtt legeltetett lovak csoportja a *ménes*; ugyanez a neve a lótenyésztéssel foglalkozó gazdaságnak is. A tenyésztésre kiválogatott apaállatokat nevelő intézmény, gazdaság neve: *méntelep*. A lovak őrzője, nevelője a *csikós*; nagyobb gazdaság vezetője a *ménesgazda.* A lovakat általában *istálló*-ban tartják; nagyobb lóistállóban az egyes állatok részére elkülönített hely neve: *boksz*. A legelőn a lovak számára bekerített, esetleg részben fedett hely a *karám*.

lóbál ◆◆◆◆◆ ige *~ni* (bizalmas)

Ingaszerűen mozgat, himbál valamit. *Kezében lóbálja a táskáját.* • Szólás: *Egész nap (csak) a lábát lóbálja*: lustálkodik, tétlenkedik.

✧ Szin: *lógáz, lenget, hintáztat*

✧ Táj: *himbál, lóginyál, lótyikál, lődörget, hipintál, lombál*

✧ Etim: A → *lóg* igével rokon, önállóan nem élő igei tő származéka.

lobban ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. ■ *Lángra lobban*: hirtelen meggyullad, lángolni kezd. *A nedves fa nehezen lobban lángra.*

2. ■ (választékos) *Haragra lobban*: nagyon megharagszik, dühbe gurul. *Szörnyű haragra lobbant a hír hallatán.* | *Szerelemre lobban valaki iránt*: hevesen beleszeret valakibe. *Szerelemre lobbant új kolléganője iránt.*

✧ Szin: **1.** *felgyullad, fellobban* **2.** (választékos) (haragra, veszekedésre, szerelemre) *gerjed* • **1.** *Lángot vet.*

✧ Táj: *lobbanik*

✧ Ell: **1.** *elalszik, kialszik, hamvad, ellobban*

✧ Etim: A → *lobog* igéével azonos hangutánzó-hangfestő eredetű tő származéka.

lobbanékony ◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

Indulatos természetű. *Lobbanékony ember, könnyen dühbe gurul.*

✧ Szin: *heves, szenvedélyes, robbanékony, ingerlékeny,* (idegen) *szangvinikus* • *A víz is méreggé válik benne. Apja tűz, anyja puskapor. Farkasgégén nevelkedett. Hirtelen, mint a záporeső.*

✧ Ell: *nyugodt, kiegyensúlyozott; egykedvű, fásult*

✧ Etim: A → *lobban* ige nyelvújítás kori származéka.

lobbi ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen)

Az a (képviselői) érdekcsoport, amelynek tagjai a hatalmon kívüli csoportok érdekében igyekeznek befolyásolni a törvényhozást. *A népesség nagy részének érdekeit keresztezik a lobbik törekvései.*

✧ Szin: *érdekszövetség*

✧ Etim: Angol jövevényszó.

lobog ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Erősen lebeg, leng. *Lobog a zászló a házakon a tavaszi szélben.*

2. Erős lánggal ég. *Lobog a tűz a kandallóban.*

3. (Folyadék) bugyborékolva forr. *Már lobog a teavíz.*

4. (választékos) (Szenvedély, indulat) ég valakiben, valamiben. *Szerelem lobog a szívében. Lobogott benne a bosszúvágy.*

✧ Szin: **1.** *lengedez, libeg, libeg-lobog* **2.** *fölcsap, lángol* **4.** (választékos) *eltölt, hevít valakit; elhatalmasodik valakin*

✧ Táj: **1.** *libeg-labog,* **2.** *lombol, langall, langallik* **4.** *langall, langallik*

✧ Ell: **2.** *pislákol*

✧ Etim: A → *lobban* igéével azonos hangutánzó-hangfestő eredetű szó származéka.

lobogó ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (választékos)

Zászló. *Az ünnep előtti napon minden házra kitűzik a nemzeti lobogót.*

✧ Szin: (idegen) *trikolór*

✧ Etim: A → *lobog* ige főnevesült melléknévi igeneve.

loboncos ◆ mn *~ak, ~at, ~an* (bizalmas)

Sűrű és gubancosan kócos. *Egy loboncos kutya kullogott utána. Szörnyen néz ki loboncos hajával.*

✧ Szin: *bozontos* • *Olyan, mint a szénaboglya.*

✧ Ell: *sima*

✧ Etim: A *lobonc* főnév származéka. A *lobonc* a → *lobog* ige tövével azonos szótő származéka.

lóca ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (népi)

Paraszti ülőbútor, támlás vagy támla nélküli pad. *Vasárnap este kiülnek a lócára a kapu elé beszélgetni.* • Szólás: *Egy lócán fekszik valakivel*: egyformák.

✧ Szin: *fapad,* (régi) *hosszúszék*

✧ Táj: *lócapadka, szakállszárító, lóc, lóka*

✧ Etim: Szláv, valószínűleg szlovák jövevényszó.

loccsan ◆◆ ige *~ni*

1. Csattanó hangot adva hullámokat vet. *Nagyot loccsant a kő, ahogy a vízbe esett.*

2. (Folyadék) csattanva odacsapódik valamihez. *A tele pohárból egy kis víz az asztalra loccsant.*

✧ Szin: **1.** *csobban, toccsan* **2.** *kiömlik, lottyan*

✧ Táj: *poccsan, löbbenik*

✧ Etim: A → *locsog,* → *locsol* igék, a → *latyak* főnév és a → *loncsos* melléknév tövével azonos hangutánzó eredetű tő származéka.

locsog ◆◆◆ ige *~ni*

1. (ritka) Csobog. *A folyó partján ülve hallgatta, hogy locsog a víz a köveken.*

2. (rosszalló) Hosszan beszél, fecseg. *A lányok sokat locsognak.*

✧ Szin: **1.** *csörgedezik, folydogál* **2.** *csacsog, csiripel, csicsereg, tereferél,* (bizalmas, rosszalló) *traccsol, lefetyel, karattyol*

✧ Táj: *csácsározik, csiripol, dereficsél*

✧ Etim: A → *loccsan,* → *locsol* igék, a → *latyak* főnév és a → *loncsos* melléknév tövével azonos hangutánzó eredetű tő származéka.

locsol ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Öntöz (valamit). *A kertész nyáron minden este locsol. Amíg távol leszünk, locsold a szobanövényeinket!*

2. Locsolkodik. *Húsvét hétfőjén megyünk locsolni.*

✧ Szin: **1.** *meglocsol, permetez, esőztet* **2.** (ritka) *öntöz,* (népi) *öntözködik*

✧ Táj: **1.** *fecsel, löcsöl, locsol-fecsel* **2.** *mocsolkodik, locsol-fecsel*

✧ Etim: A → *loccsan,* → *locsog* igék, a → *latyak* főnév és a → *loncsos* melléknév tövével azonos hangutánzó eredetű tő származéka.

locsolkod|ik ◆ ige *~ni*

(Fiú, férfi húsvétkor) illatszerrel vagy vízzel meglocsolja a lányokat, asszonyokat. *Húsvéthétfőn a fiúk locsolkodni járnak.*

✧ Szin: *locsol,*(ritka) *öntöz,* (népi) *öntözködik*

✧ Táj: *locsol-fecsel, mocsolkodik*

✧ Etim: A → *locsol* ige származéka.

locspocs ◆ fn –, *~ot, ~a* (bizalmas)

Félig elolvadt hó vagy híg sár. *Hóolvadáskor csupa locspocs az utca.* (Jelzőként:) *Locspocs idő van odakint.*

✧ Szin: *latyak, lucsok, sár, dagonya*

✧ Táj: *csatak, csér, kanista, lecspocs, licspocs, lotypoty, littylotty, dágvány*

✧ Ell: *szárazság, aszály*

✧ Etim: Összetétel; *locs*: a → *loccsan*, → *locsog*, → *locsol* igék alapszava + *pocs*: a hangutánzó eredetű, ‘pocsolya’ jelentésű nyelvjárási *pocsaték* töve.

lóden ◆ fn *~ek, ~t, ~je*

1. Durva gyapjúból készült posztószövet. *Átmeneti kabátot lódenből is készítenek, mert nem ereszti át a vizet.*

2. Ilyen szövetből készült kabát. *A II. világháború után divat volt a lóden.*

✧ Etim: Német jövevényszó.

lódít ◆◆ ige *~ani* (bizalmas)

1. Meglendítve, erőteljes mozdulattal lök valamit valahova. *A padra lódítja a nehéz táskát.*

2. Ártalmatlanul valótlant állít. *Ne lódíts akkorákat, úgysem hiszem! Azt lódította, hogy már vizát is fogott, pedig még keszeget sem.*

✧ Szin: **1.** *dob, taszít, vet, hajít, gurít, vág, csap* **2.** (bizalmas) *füllent, tódít, hantáz,* (szleng) *linkel, anzágol*

✧ Táj: **1.** *taszajt, toszít, hajint*

✧ Etim: A → *lódul* és a → *lóg* ige tövével azonos ősi, finnugor kori szó származéka.

lódul ◆◆◆ ige *~ni* (bizalmas, kissé durva)

Mozdul, ugrik, siet. *Lódulj már ajtót nyitni. Lódulj innen!*

✧ Szin: *nekiindul, nekilódul* • *Szedi a sátorfáját. Elhordja az irháját. Elhordja magát.*

✧ Táj: *hődörög, lódil*

✧ Etim: A → *lódít* és a → *lóg* ige tövével azonos ősi, finnugor kori szó származéka.

lodzsa ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen)

1. Félig nyitott, oszlopos, árkádos galéria. *Ha Sárospatakon jársz, ne mulaszd el megnézni a vár reneszánsz kori lodzsáját. A régi soproni lakóházak udvarát lodzsa díszíti.*

2. Zárt erkély. *Ez nem erkély, hanem lodzsa, mert nem emelkedik ki a ház falának síkjából.*

✧ Szin: **2.** *balkon*

✧ Etim: Olasz jövevényszó.

☝ Elválasztása: *lo-dzsa*. Régebbi szövegekben még nem a kiejtés szerinti helyesírással találjuk: *loggia*.

lóerő ◆◆ fn

A munkavégzés teljesítményének egysége, akkora erő, amely 75 kilogrammot egy másodperc alatt egy méter magasra emel. *A versenyautó teljesítőképességét lóerőben szokták megadni. Kétszáz lóerő van ebben az autóban.*

✧ Etim: Összetétel: → *ló* + → *erő*.

lófarok ◆ fn **lófark** *lófarkak* vagy *lófarkok, lófarkat* vagy *lófarkot, lófarka*

1. A lónak a farka. *A török szultánok jelvényét, a félholdat lófarok díszítette.*

2. Hátul összefogott, a ló farkához hasonlóan lecsüngő, hosszú hajviselet. *Újra divat lett a lófarok.*

✧ Szin: (Mv bizalmas) *csop*

✧ Etim: Összetétel: → *ló* + → *fark*.

lófő ◆ fn *~k, ~t, ~je* (régi)

Kiváltságos, lovagi rangú székely, aki lovon vonult hadba. *A lófők közül sokan a XV–XVI. században vagyont és nemességet szereztek.*

✧ Szin: (régi) *lófő személy, lófő székely*

✧ Ell: (régi) *közszékely*

✧ Etim: Összetétel: → *ló* + → *fő* ‘fej’.

lófrál ◆ ige *~ni* (bizalmas)

Céltalanul jár-kel. *Naphosszat az utcán lófrál.*

✧ Szin: *csavarog, kóborol, ődöng, őgyeleg, kószál,* (bizalmas) *lézeng, tekereg, lötyög,*

✧ Táj: *kóricál*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán német jövevényszó.

lóg ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Függ, függeszkedik. *A falinaptár az íróasztal fölött lóg. Szeret a gyűrűhintán lógni.*

2. (Kifejezésekben:) ■ *Lóg egy foga*: laza, ki fog esni. | *A levegőben lóg*: **a)** bizonytalan. *Egyelőre a levegőben lóg a kinevezése.* **b)** a küszöbön áll. *A levegőben lóg a botrány.* | *Lóg rajta a ruha*: esetlenül áll, lötyög. | *Lóg az orra*: szomorkodik. • Szólás: *Lóg az eső lába*: hamarosan esni fog.

3. (bizalmas) Csavarog, ténfereg, (miközben hiányzik valahonnan). *Tanulás helyett a parkban lóg.* | *Lóg az óráról*: nem vesz részt rajta.

✧ Szin: **1.** *csüng, fityeg, kapaszkodik, csimpaszkodik, leng* **3.** *lődörög, kószál, teng-leng,* (bizalmas) *lazsál, lapít,* (szleng) *laufol, summant,* (Va, Dv bizalmas) *zabusál,* (Mv bizalmas) *spricáz,* (Őv bizalmas) *spriccel* • **3.** (szleng) *A Napnál dolgozik.*

✧ Táj: **1.** *billangózik, cafog, colonkol, leffeg, leffeg-laffog*

✧ Etim: A → *lódít* és a → *lódul* ige tövével azonos ősi, finnugor kori szó származéka.

logaritmus ◆ fn *~ok, ~t, ~a*

Az a hatványkitevő, amelyre az alapot emelve az adott számot kapjuk. *Ha tudjuk, hogy egy adott szám melyik számnak a hatványa, akkor meg tudjuk határozni a logaritmusát.*

✧ Etim: Görög elemekből alkotott, latin eredetű nemzetközi szó.

☝ Jele: *log* vagy *lg* (pont nélkül).

logika ◆◆◆◆◆ fn –, ~*t*, ~*ja*

1. A gondolkodás tudománya. *A logika a gondolkodás törvényeit vizsgálja és rendszerezi.*
2. A világban meglévő törvényszerűségen alapuló gondolkodás. *A logika szerint a gyengébb csapatnak kell vesztenie.*
3. Törvényszerűség. *Ez ellenkezik a tények logikájával.*

✧ Szin: **1.** (régi) *észtan* **2.** *ésszerű gondolkodásmód* **3.** *következetesség, ésszerűség*
✧ Ell: **3.** *következetlenség, ésszerűtlenség, ostobaság*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

lohad ◆◆ ige ~*ni* (választékos)

1. Apad, kisebbedik. *Lohad a kezén a méhcsípés helye.*
2. (Tűz) lassan kialszik. *Lohad a láng, tegyetek rá még egy kis fát.*
3. (Érzelem) csökken, gyengül. *Lohad a lelkesedése, már nem jár le minden edzésre.*

✧ Szin: **1.** *zsugorodik, csappan,* (ritka) *lappad* **2., 3.** *csillapodik, csitul, csillapul*
✧ Táj: **1.** *meglohad* **2.** *lappog* **3.** *meglohad*
✧ Ell: **1.** *dagad, duzzad, növekszik* **3.** *fokozódik, erősödik, nő*
✧ Etim: Hangfestő eredetű szó, töve a → *lohol* igéével azonos.

lóhalálában ◆◆ hsz

1. (régi) Lovakat kíméletlenül hajtva, hajszolva. *Futár érkezett lóhalálában.*
2. Izgatott sietséggel, olyan gyorsan, ahogy csak tud. *Lóhalálában rohan haza, mert bekapcsolva felejtette a vasalót.*

✧ Szin: **2.** *lélekszakadva, inaszakadtával*
✧ Táj: *lóhalálával*
✧ Ell: *ráérősen, komótosan*
✧ Etim: Összetétel; → *ló* + *halálában*: a → *halál* főnév birtokos személyjellel és határozóraggal ellátott alakja.

lóhere ◆◆ fn ~*k*, ~*t*, ~*je*

A hüvelyesek családjába tartozó, takarmánynak termesztett növény. *Lóherét ad a lovaknak. A négylevelű lóhere állítólag szerencsét hoz.*

✧ Szin: *here, vöröshere*
✧ Táj: *fenyér, lucerna, lóher*
✧ Etim: Összetétel: → *ló* + → *here* ‘hím ivarszerv’.

lohol ◆◆◆ ige ~*ni* (bizalmas)

1. Fárasztó erőfeszítéssel, lihegve siet. *Lohol fel a lépcsőn, ahogy csak a lába bírja.*
2. Sok utánajárással próbál elintézni valamit. *Munka után lohol.*

✧ Szin: **1.** *szalad, rohan,* (bizalmas) *nyargal* **2.** *szaladgál, lót-fut,* (bizalmas) *talpal* • **2.** *Majd lekopik a lába.*
✧ Táj: **1.** *lohad, lóstat, lóstol*
✧ Ell: *ballag, mendegél*
✧ Etim: Hangfestő eredetű szó, töve a → *lohad* igéével azonos.

lom ◆◆◆ fn ~*ok*, ~*ot*, ~*ja*

Értéktelen ócskaság. *Az öregasszony lakásában már lépni sem lehetett a sok lomtól.*

✧ Szin: *limlom, vacakság, haszontalanság, vicik-vacak, kacat*
✧ Táj: *lam, kramanc*
✧ Etim: Szláv, talán szlovák jövevényszó.

lomb ◆◆◆◆◆ fn ~*ok*, ~*ot*, ~*ja*

Fa, bokor (nem tűlevelű) levélzete. *Ősszel a nem örökzöld fák, bokrok elhullatják lombjukat.*

✧ Szin: *lombsátor, lobozat, fakorona, lombkorona*
✧ Táj: *lom*
✧ Etim: Hangfestő eredetű szó. Egy ősi igenévszó egyik névszói tagja, a másik a → *lompos* elavult alapszava.

lombfűrész ◆ fn

Fémkeretbe foglalt keskeny pengéjű fűrész vékony falemezek fűrészelésére. *Technikaórán lombfűrésszel dolgoztunk.*
✧ Etim: Összetétel: → *lomb* + → *fűrész*.

lombik ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
Hosszú nyakú, gömbölyű, tűzálló üvegedény. *A vegyész izgatottan hajol a kísérleti lombik fölé.*
✧ Szin: *lepárlókészülék,* (régi) *göreb,* (idegen) *retorta*
✧ Etim: Görög eredetű vándorszó.
lombikbébi ◆ fn *~k, ~t, ~je*
Az anya testén kívül megtermékenyített, majd az anya méhébe beültetett petesejtből kifejlődött magzat, illetve megszületett gyermek. *Sokáig nem volt gyerekük, de most született két lombikbébijük, és nagyon boldogok.*
✧ Etim: Összetétel; → *lombik* + *bébi*: angol jövevényszó.
lomha ◆◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n*
1. (rosszalló) Nehézkes, lusta. *Lomha mozgású a fiú, mert elhízott. Nehezen boldogul lomha észjárású tanítványaival.*
2. Lassú mozgású. *Lomhán hömpölyög a folyó.*
✧ Szin: **1.** (rosszalló) *tunya, rest,* (népi) *tohonya* **2.** *méltóságteljes, ráérő*
✧ Táj: **1.** *sziszimuszi, szuszma, csosza,* (tréfás) *csigaposta, lassantapints*
✧ Ell: **1.** *fürge* **2.** *gyors*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.
lompos ◆◆◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, ~an*
1. Rendetlen, gondozatlan, piszkos (ember). *Takarításhoz van öltözve, ilyen lomposan nem mehet az utcára. Valami lompos nőszemély nyitott ajtót.*
2. Bozontos, loboncos szőrű (állat). *Lompos kóbor kutya futott át az úton.*
✧ Szin: **1.** *ápolatlan, elhanyagolt,* (szleng) *slampos, topis,* (régi) *koloncos,* (népi) *loncsos* **2.** (ritka) *gubancos,* (régi) *koloncos,* (népi) *loncsos*
✧ Táj: *loncsos, pacuha*
✧ Ell: **1.** *rendes, gondozott, ápolt*
✧ Etim: A hangfestő eredetű, elavult *lomp* 'bugygyosan lógó ruharész, rongy' főnév származéka.
loncsos ◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, ~an* (népi, rosszalló)
Rendetlen, mocskos. *Egy loncsos kutya támadta meg őket a falu szélén.*
✧ Szin: *ápolatlan, piszkos,* (rosszalló) *lompos, slampos*
✧ Táj: pacuha
✧ Ell: *gondozott, tiszta, ápolt, rendes*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szócsalád tagja, töve a → *loccsan,* → *locsog,* → *locsol* igék, valamint a → *latyak* főnév alapszavával azonos.
lop ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Engedély nélkül elvesz, eltulajdonít (valamit). *Megbüntették, mert a szomszédból gyümölcsöt lopott. Lopni próbált az áruházban, de elkapták.* • Szólás: *Lop, mint a szarka*: minden eléje kerülő dolgot ellop.
2. (Kifejezésekben:) *Lopja a napot*: lustálkodik. | *Lopja az idejét valakinek*: feltartja.
3. (választékos) Titokban valamit valahova tesz. *Az orvos zsebébe lopta a hálapénzt.* • Szólás: *A szívébe lopta magát valakinek*: megszerettette magát vele.
4. (választékos) *Lopva*: észrevétlenül, titokban. *Lopva rápillantott a leányra.*
✧ Szin: **1.** *dézsmál, csen,* (bizalmas) *szerez,* (szleng) *oroz, újít, csór, lenyúl, szajréz, zabrál* **3.** *csempész, dug, eldug* • **1.** *Isten adta neki, mikor a becsületes emberek aludtak. Ott is arat, ahol nem vetett. Pénz nélkül vásárol. Ötön vesz.* (tréfás) *Trombitának néz.*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.
lopakod|ik ◆◆◆ ige *~ni*
Óvatosan úgy mozog, hogy ne lehessen észrevenni. *A róka a tyúkólhoz lopakodik. Egy sötét alak lopakodik a bokrok közt.*
✧ Szin: *surran, oson, settenkedik, lopódzik*
✧ Táj: *buddog, kecmerkedik, köntörfarol, lopánkodik, setteng*
✧ Etim: A → *lop* ige származéka.
lopó ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Hosszú csövű, felül öblös, mindkét végén nyitott, a borospincékben használt edény. *Lopóval szívja a bort a hordóból.*
✧ Szin: (népi) *lopótök, szívótök, szivornya*
✧ Táj: *hébér*
✧ Etim: A *lopótök* összetétel előtagjának, a → *lop* ige igenévi alakjának önállósulásával keletkezett.
✧ Ö: malac + lopó, nap + lopó

lopódz|ik ◆◆ ige **lopóz|ik** *~ni*
Lopakodik valahova. *A ház mögé lopódzott, és belesett az ablakon.*
✧ Szin: *lopódzkodik, oson, surran, oldalog, settenkedik*
✧ Táj: *lippeg-lappog, lopánkodik, buddog*
✧ Etim: A → *lop* ige származéka.
☝ A *lopódzik* és a *lopózik* egyenrangú alakváltozatok. A *lopódzik* elválasztása: *lo-pó-dzik.* Felszólító módú alakjaiban kettőzzük a *d*-t: *lopóddzon* vagy (ikesen ragozva, választékosan) *lopóddzék.* Ezek elválasztása: *lo-pódz-dzon* stb.
lord ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
Angol főnemes. *Megismerkedtem egy igazi lorddal.* ■ *A lordok háza*: a brit parlament felsőháza, főrendiház.
✧ Etim: Angol jövevényszó.
lószerszám ◆◆ fn
A ló befogásához, illetve fölnyergeléséhez használt felszerelés. *A lovagolni tanulók már az első órán megismerkednek a lószerszámmal. A lószerszám legfontosabb darabjai: a gyeplő, a kantár, a kötőfék és a zabla, lovaglás kor a nyereg és a kengyel is.*
✧ Szin: *hám*
✧ Táj: *szügyvért, lótok*
✧ Etim: Összetétel: → *ló* + → *szerszám*.
lót-fut ◆ ige *lótni-futni*
Buzgón összevissza járkál, futkos. *Ügyeit intézve egész nap lótott-futott.*
✧ Szin: *rohangál, szaladgál, futkároz, lohol, talpal,* (bizalmas) *trappol*
✧ Táj: *futos, cafrangol, karistol, lókhecel, lókecol, lóstat*
✧ Etim: Összetett szó (ikerszó); *lót*: 'fut, rohan' jelentésű régi nyelvi ige + → *fut*.
☝ Mindkét tagját toldalékoljuk: *lótok-futok, lósson-fusson* stb.
lottó ◆◆◆◆ fn –, *~t, ~ja*
1. Sorsjáték, melyben kisorsolandó számokat kell előre eltalálni. *A magyar ötös lottóban az 1–90 közötti számok közül hetente ötöt húznak ki. Még sohasem volt kettesnél nagyobb találatom a lottón.*
2. (bizalmas) Lottószelvény. *Vettél lottót?*
✧ Szin: *szerencsejáték,* (régi) *számsorsjáték, lottéria,* (bizalmas) *lutri*
✧ Etim: Ófrank eredetű nemzetközi szó, a → *lutri* főnévvel rokon.
lótusz ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
Trópusi tündérrózsafaj. *A nagy, rózsaszín virágú lótusz az indiaiak szent növénye.*
✧ Szin: *tavirózsa, vízililiom*
✧ Táj: *vízitök*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.
lottyadt ◆ mn *~ak, ~at, ~an* (népi)
1. Túlérett, túl puha. *Ez a lottyadt szilva már csak lekvárnak jó.*
2. (rosszalló) Túl puha, petyhüdt, ernyedt (testrész). *Nagy, lottyadt feneke van.*
✧ Szin: (bizalmas) *löttyedt*
✧ Táj: *lecses, locsos, letyhedt, lüccsedt, szottyos*
✧ Ell: **1.** *éretlen, kemény* **2.** *kemény, izmos*
✧ Etim: A hangutánzó eredetű → *lottyad* ige származéka.
lovag ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
1. (Az ókori Rómában:) A vagyonos kiváltságosok rendjébe tartozó személy. *A vagyonos, de nem arisztokrata római lovagok önálló társadalmi rendet alkottak.*

2. Lovon katonáskodó nemes. *A középkori lovagok eredetileg a hűbérurak páncélos lovasai voltak.*
3. Udvarias, figyelmes, lovagias férfi. *A vőlegényem igazi lovag.*
4. (régi) Kísérő, udvarló. *Nagyanyámnak mindig volt lovagja, aki elkísérte a bálba.*
5. ■ *Máltai lovag*: a Máltai Lovagrend tagja. *A máltai lovagok szeretetszolgálata teljes kórházi felszerelést szállított a katasztrófa sújtotta országba.*
✧ Szin: **3.** *gavallér* **4.** (régi) *széptevő, hódoló, gavallér*
✧ Etim: A → *ló* főnév származéka.
✧ Ö: szerencse + lovag

lovagias ◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
Udvarias, segítőkész, figyelmes (férfi). *A lovagias ember az ellenfelét is tiszteletben tartja.* ■ (régi) *Lovagias ügy*: becsületbeli, különösen párbajozással kapcsolatos.
✧ Szin: *előzékeny, tapintatos, gáláns, szolgálatkész, szívélyes*
✧ Ell: *lovagiatlan, udvariatlan, tapintatlan*
✧ Etim: A → *lovag* főnév többszörösen képzett származéka.

lovagol ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Lóháton ülve halad. *Minden vasárnap reggel lovagol.*
2. Lovasversenyzőként sportol. *Évek óta egyesületben lovagol.*
3. (bizalmas, rosszalló) *Lovagol valamin*: makacsul, ismételten emleget valamit. *Egyre ezen a történeten lovagol.*
✧ Szin: **1.** *nyargal, vágtat, poroszkál, galoppozik, üget, léptet, kocog* **2.** *lovassportot űz* **3.** *mondogat, hajtogat,* (rosszalló) *szajkóz valamit*
✧ Etim: A → *ló* főnév származéka.

lovarda ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Lovaglásra való fedett sportcsarnok. *Télen csak lovardában szoktak lovagolni.*
✧ Szin: (idegen) *manézs,* (régi) *hippodrom*
✧ Etim: A → *ló* főnév származéka.

lovas ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, ~an*
1. Lóval vontatott (jármű). *Lovas szekéren jártak egyik faluból a másikba.*
2. Lovon ülő, azon közlekedő, illetve azon szolgálatot teljesítő (személy). *Lovas alakot ábrázoló szobrot készít. Lovas rendőrök felügyeltek a tüntetésen.* (Főnévi használatban:) *Lovasokkal találkoztunk az erdőben. Bátyám jó lovas.*
✧ Szin: **1.** *lóvontatta* **2.** (lovas katona:) *huszár,* (régi, idegen) *ulánus*
✧ Ell: *gyalogos*
✧ Etim: A → *ló* főnév származéka.
✧ Ö: él + lovas

lovász ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
Hivatásos lóápoló, illetve -idomító. *A lovardában tíz lovász foglalkozik a hátaslovakkal.*
✧ Szin: *istállószolga, lógondozó, lovászlegény*
✧ Etim: A → *ló* főnév származéka.

lóverseny ◆◆◆ fn
(Telivér) hátaslovak gyorsasági versenye. *A lóversenyen fogadásokat kötnek a nyertes lóra, illetve a helyezésekre.*
✧ Szin: *ügető, ügetőverseny, futtatás,* (bizalmas) *lovi,* (idegen) *derbi, turf, galopp*
✧ Etim: Összetétel: → *ló* + → *verseny*.

lő ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Nyilat vagy lőfegyverből golyót röpít a megjelölt célpont irányába. *Célba lő. A két párbajozó férfi egymásra lőtt.* | *Lő valamit*: folyamatosan tüzel rá. *Két napja lövik a várost.* • Szólás: (bizalmas) *Hallotta, hogy lőttek, de nem tudja, hol*: bizonytalan ismeretei vannak valamiről.
2. Elejt, lelő valamit, valakit. *A vadász egy őzet lőtt.* | *Szíven* vagy *főbe lő valakit*: szívére, illetve fejére irányzott lövéssel öli meg. *A gyilkos szíven lőtte áldozatát. Az elítéltet főbe lőtték.* • Szólás: (bizalmas) *Annak már lőttek*: már vége van.
3. (Labdajátékban, főként labdarúgásban:) (Labdát) rúg, dob, üt. *A kapu fölé lőtte a labdát.* ■ *Gólt lő*: kapuba rúgja, dobja, üti a labdát. *Szép gólt lőtt a csatár.*
✧ Szin: **1.** *tüzel, lövöldöz, lődöz, durrant* **2.** *leterít, megöl*
✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.
☝ Kijelentő mód, jelen idejű ragozásában a *v*-s tövű alakokban rövid az *ö*: *lövök, lövünk; lövöm, lövöd, lövi, lövitek, lövik*. De: *lősz, lő, lőtök, lőnek*. A hosszú *ő* után a személyrag és a módjel a kiejtésben néha megnyúlik, de a helyesírásban mindig rövid: *lősz, lőtök, lőjek, lőj, lőjön* stb. A felszólító mód egyes szám 2. személy rövidebb tárgyas alakjában azonban megkettőzzük a *d*-t: *lődd* (vagy hosszabban: *lőjed*).

lőcs ◆◆◆ fn *~ök, ~öt, ~e*
Szekér, kocsi, talyiga alkatrésze, a jármű oldalait a tengelyhez kapcsoló (vasalt) görbe farúd. *A lőcsbe kapaszkodott, hogy le ne essen a hirtelen felgyorsult szekérről.*
✧ Szin: *rúd*
✧ Etim: Német jövevényszó.

lődörög ◆◆ ige *~ni* (kissé bizalmas)

Céltalanul járkál. *Egész délután a Belvárosban lődörögtek.*
✧ Szin: *cselleng, őgyeleg, ténfereg, lézeng, ődöng,* (bizalmas) *tekereg, csámborog,* (szleng) *lötyög*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű szó, töve talán összefügg a → *lóg* ige családjával.

lőfegyver ◆◆◆ fn (hivatalos)
Lövedéket kiröpítő fegyver. *Lőfegyverrel vetett véget életének.*
✧ Szin: *pisztoly, puska,* (hivatalos) *tűzfegyver,* (idegen) *revolver,* (szleng) *stukker*
✧ Etim: Összetétel: → *lő* + → *fegyver*.

lök ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Gyors mozdulattal tol valamit. *A sarokba löki a széket. Úgy mellbe lökött, hogy majdnem elestem.*
2. Kelletlenül ad, dob. *Utálkozva a kutyák elé lökte az ételt.*
✧ Szin: **1.** *lódít, lendít, taszít* **2.** *hajít, odadob, vet, odavet*
✧ Táj: *bickéz, taszajt, toszít, kandarít*
✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.

lökhárító ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Járművön az ütközés erejét felfogó, tompító fém vagy műanyag alkatrész. *A kisebb karambolnál behorpadt a lökhárító.*
✧ Szin: *ütköző, lökéstompító,* (idegen) *puffer*
✧ Etim: Összetétel; → *lök* + *hárító*: a → *hárít* ige származéka.

löncs ◆ fn *~ök, ~öt, ~e*
1. (idegen) Könnyű déli étkezés. *Angol ismerőseim el nem mulasztották a löncsöt.*
2. Felvágottszerűen szeletelhető vagdalt hús. *Uzsonnára löncsöt kérünk vajas kenyérrel.*
✧ Szin: **1.** *villásreggeli,* (régi) *délebéd, délétel,* (idegen) *diner*
✧ Etim: Angol jövevényszó.

lőpor ◆◆ fn
Lövedékek mozgási energiáját szolgáltató, égéssel gázt fejlesztő anyag. *A lőport lövedékek kilövésére használják.*
✧ Szin: *puskapor, robbanópor, gyújtópor, robbanókeverék, gyújtókeverék*
✧ Etim: Német mintára keletkezett összetétel: → *lő* 'lövő' + → *por*.

lőre ◆◆ fn *~k, ~t, ~je* (népi vagy bizalmas)
Gyenge minőségű, kellemetlenül savanyú bor. *Ihatatlan ez a lőre.*
✧ Szin: (népi) *kapásbor, aljabor, kocsisbor,* (bizalmas) *pancs, vinkó,* (tréfás) *kerítésszaggató*
✧ Táj: *karcos, cankó, csavitka, csiger*
✧ Etim: Latin eredetű német jövevényszó.

lőrés ◆◆ fn
Várfalon vagy harckocsiban a kifelé lövéshez szabadon hagyott kis nyílás. *A lőrésből ágyú csöve kandikált ki.*
✧ Szin: *ágyúlék,* (régi) *lövőrés*
✧ Etim: Német mintára keletkezett összetétel: → *lő* 'lövő' + → *rés*.

lösz ◆◆ fn *~ök, ~t, ~e*
Finom szemcséjű, rétegezetlen üledékes kőzet. *A sárgás löszön jó termőtalaj alakul ki.*
✧ Szin: *sárgaföld*
✧ Etim: Német jövevényszó.

lőszer ◆◆◆◆ fn
Fegyver megtöltésére, illetve működőképes állapotba hozásához szükséges anyag. *Lőszernek a katonai nyelvben nemcsak a lőfegyverbe való lövedéket nevezik, hanem az ahhoz tartozó töltényhüvelyt, lőportöltetet és csappantyút is: ezek együttesen alkotják a lőszert. Lőszer nélkül nem tudunk ellenállni az ostromlóknak.*

✧ Szin: *hadianyag,* (régi) *muníció, tűzszer, lövegtöltény, lóding,* (szleng) *ólomtarhonya, meggymag*
✧ Etim: Német mintára keletkezett összetétel: → *lő* ‘lövő’ + → *szer*.

lőtávol ◆◆ fn

Az a távolság, ameddig a fegyverrel el lehet lőni. *Nem érdemes lőni, még lőtávolon kívül van a célpont.*
✧ Szin: *lőtávolság, lőhatótáv, hordtávolság,* (régi) *lövéstáv, hordtávol, lőközet*
✧ Etim: Német mintára keletkezett összetétel: → *lő* ‘lövő’ + *távol* ‘távolság’.

lötyög ◆◆◆ fn *~ni*

1. Ide-oda rázódik. *Lötyög a tej a kannában.*
2. Lazán lóg, csüng valahol. *Lötyög rajta a ruha, úgy le van fogyva. Nagy neki ez a cipő, lötyög benne a lába.*
3. (bizalmas) Céltalanul járkál. *Egész délután az udvaron lötyögött.*
4. (szleng) Táncol. *Jössz velem lötyögni a dizsibe?*
✧ Szin: **1.** *kotyog, löttyen* **2.** *fityeg* **3.** *teng-leng, ténfereg, lődörög, őgyeleg,* (bizalmas) *lófrál* **4.** (szleng) *ráz, csurglizik*
✧ Táj: **1.** *lotyog, lityeg-lotyog*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó.

lötty ◆◆ fn *~ök, ~öt, ~e* (bizalmas)

Híg, ízetlen étel vagy ital. *Ehetetlen löttyöt tálalt fel leves gyanánt. Meg nem iszom ezt a löttyöt!*
✧ Szin: (bizalmas) *kotyvalék, mosogatólé*
✧ Táj: *lélötty, létyó, littylötty*
✧ Etim: Elvonással jött létre a → *lötyög*, → *löttyen* igékből.

lövedék ◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

Töltény, golyó. *A lövedék a lőszernek az a része, amely a fegyver csövéből kirepül. A lövedék a bal lábszárán sebesítette meg. A robbanó tüzérségi lövedéknek gránát a neve.*
✧ Szin: *puskagolyó, sörét,* (régi) *töltet,* (szleng) *hákámalac*
✧ Etim: A → *lő* ige származéka.

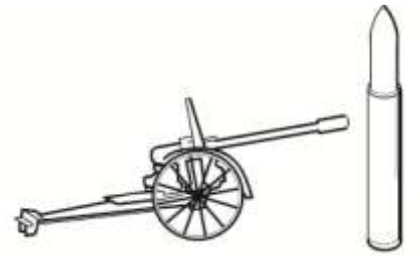

löveg ◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

Nagyobb lövedékeket kilövő tűzfegyver. *A harcban bevetették a lövegeket is.*
✧ Szin: *ágyú, tarack, mozsár,* (régi) *pattantyú*
✧ Etim: A → *lő* ige származéka.

lövell ◆◆◆ ige *~ni*

1. Szökell, szökik. *A szökőkútból felfelé lövell a vízsugár. A sebből lövell a vér, gyorsan el kell állítani.*
2. (választékos) Kibocsát magából valamit. *A Nap vörös sugarakat lövellt a tájra.*
3. (választékos) *Valamilyen tekintetet, pillantást lövell valakire*: valamilyen indulattal néz rá. *Megvető pillantást lövellt rá.*
✧ Szin: **1.** (bizalmas) *spriccel* **2.** *vet*
✧ Etim: A → *lő* ige származéka.

lövés ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Elsütött lőfegyver hangja. *A közelben lövés csattant.*
2. Lövedék, golyó. *A lábát érte a lövés.*
3. Labdának nagy erővel való rúgása, ütése, dobása. *A csatár kapura rúgta a labdát, de a kapus kivédte a lövést.*
4. Lövedék célba juttatása. *Ma valahogy nem megy a lövés, egyszer sem találtam a tábla közepébe.*
✧ Szin: **1.** *dörrenés, durranás, puffantás, dirr-durr*
✧ Etim: A → *lő* ige származéka.

lövész ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Lőfegyverrel felszerelt (gyalogos) katona. *Gépkocsizó lövészként szolgál.*
2. Céllövő. *Lövészeink sikeresen képviselik a világversenyeken a magyar színeket.*
✧ Szin: **1.** *puskás,* (régi) *baka, lövér, muskétás,* (tréfás) *nyúl* **2.** *sportlövő*
✧ Etim: A → *lő* ige származéka.

lövölde ◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. Céllövölde. *Tolong a nép a vásárban a lövölde körül.*

2. (régi) Céllövészetre való épület. *A Lövölde téren egykor lövölde állott, innen kapta a nevét.*
✧ Szin: **1.** *lőhely,* (régi) *lövőhely, lövőház*
✧ Etim: A → *lő* ige származéka.

lubickol ◆◆◆ ige *~ni*
Élvezettel fürdik, játékosan úszkál. *Ha jó az idő, egész nap lubickolnak a tó vizében.*
✧ Szin: (bizalmas) *pancsol*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó.

lucerna ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Kék, pillangós virágú, évelő takarmánynövény. *A gazda úgy döntött, hogy lucernával veti be a legelőt.*
2. A lekaszált lucerna mint takarmány. *Dobj egy kis lucernát a teheneknek!*
✧ Táj: *csigacső, németlóhere, lóher*
✧ Etim: Latin eredetű német jövevényszó.

lucfenyő ◆ fn
1. Illatos, rövid tűlevelű fenyőfajta. *A lucfenyő a legelterjedtebb karácsonyfa.*
2. Ebből készült faanyag. *A tetőszerkezethez öt köbméter lucfenyőt vettem.*
✧ Szin: *luc, bálványfenyő, keresztesfenyő, szurkosfenyő*
✧ Táj: *lucifenyő, lucsfa, bucsfenyő*
✧ Etim: Összetétel: *luc* 'fenyő': valószínűleg horvát-szerb jövevényszó + → *fenyő*.

lucskos ◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
1. Vizes, nedves, csatakos. *Lucskosra ázott a széna. Ilyen lucskos csizmával nem léphetünk be. Nedves, lucskos idő van.*
2. ■ *Lucskos káposzta*: tejfölös, húsos káposzta. *Lucskos káposzta lesz vacsorára.*
✧ Szin: **1.** *latyakos, sáros*
✧ Táj: **1.** *sárvizes, pocskos, lacsakos, lustos, kastos* **2.** *kastos*
✧ Ell: **1.** *száraz, szikkadt*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó. Töve összefügghet a → *loccsan*, → *locsog*, → *locsol* igék, a → *latyak* főnév és a → *loncsos* melléknév tövével.

lúd ◆◆◆◆ fn *ludak, ludat, ~ja*
1. Fehér tollú, úszóhártyás, hosszú nyakú háziszárnyas, illetve ételként ennek húsa. *A lúd húsából finom levest készít nagyanyám.* • Szólás: *Ha lúd, legyen kövér*: ha már csinálunk valamit, csináljuk alaposan, ne végezzünk félmunkát! • Közmondás: *Sok lúd disznót győz*: összefogással, együtt a gyengék is erősek lesznek.
2. ■ *Nyári lúd*: vadlúd. *A nálunk költő nyári ludak ősszel ék alakú csoportokban repülnek délre.*
✧ Szin: **1.** *házilúd, liba* **2.** *vadliba*
✧ Táj: **1.** *pile, pipe, zsiba, bizsi, buriska*
✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.
☝ 'Háziszárnyas' jelentésben ma egyaránt használatos az ősi *lúd* és az újabb *liba* szó, amely eredetileg fiatal libát jelentett. Kifejezésekben (*ludas, lúdtoll* stb.) ma is a *lúd* a gyakoribb. – A *lúd* hímjének a megnevezése: *gúnár*, a nőstény madár a *tojó*. A fiatal *lúd* neve *liba, kisliba,* tájnyelven *lúdfi, pipe, zsiba.* A ludakat *libaól*-ban tartják, *libapásztor* vigyáz rájuk a legelőn. A ludak csoportjának a neve *csapat* vagy *falka*, régiesen *folt.*

ludas ◆◆◆ mn *~ak, ~t,* – (bizalmas)
Vétkes, hibás. *Ebben ő a ludas, ő követte el a mulasztást.*
✧ Szin: *bűnös, tettes,* (szleng) *sáros, hunyó*
✧ Etim: A → *lúd* főnév származéka.

lúdbőröz|ik ◆ ige *~ni* **lúdbőrz|ik** *lúdbőrözni*
Libabőrössé válik. *Lúdbőrzik a háta a rémülettől.*
✧ Szin: *borsódzik; irtózik valamitől* • *Végigfut a hátán a hideg.*
✧ Táj: *lúdbőrösödik*
✧ Etim: Összetétel; → *lúd* + *bőrözik*: a → *bőr* főnév származéka.

lúdtalp ◆ fn
A talpnak a lábboltozat süllyedése miatt kialakuló laposság. *A lúdtalp fáradékonyságot, derékfájást okozhat.*
✧ Szin: *bokasüllyedés, harántsüllyedés*
✧ Táj: *libatalp*
✧ Etim: Összetétel: → *lúd* + → *talp*.

luftballon ◆◆ fn (bizalmas)
Játékként vagy díszként használt kis léggömb. *A terem fel volt díszítve színes papírcsíkokkal és luftballonokkal.* • Szólás: *Kipukkadt, mint a luftballon*: hirtelen semmivé lett.
✧ Szin: (bizalmas) *ballon, lufi*
✧ Etim: Német jövevényszó.
☝ A bizalmas stílusú beszédben a kiejtése: [luftbalon], [lufbalon] vagy [luvbalon]. A választékos nyelvben a *léggömb* szó használatos helyette, ezért a két *l*-lel való kiejtése [luftballon] gyakorlatilag alig fordul elő.

lúg ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. Bizonyosfajta vegyi anyagok, az ún. (erős) bázisok vizes oldata. *A nem nagyon gyenge lúgok kékre változtatják a lakmusz színét.*
2. A lúgkő roncsoló hatású oldata. *Lúg fröccsent a lábára, és nagyon csípi.*
3. Fahamuból vagy szódából készített, mosásra használt folyadék. *Ne öntsd ki azt a lúgot, jó lesz még felmosásra.*
✧ Szin: **2.** *marónátron, marólúg*
✧ Etim: Déli vagy nyugati szláv jövevényszó.

lugas ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. Oszlopsorra futtatott kúszónövény. *Rendszeresen nyírja a lugast.*
2. Növénnyel befuttatott rácsszerű kerti építmény. *Minden délután kinn ül a lugasban kedves könyvével.*
✧ Szin: **2.** *lombsátor,* (régi) *lombfedél, leveles szín,* (idegen) *szaletli, filagória*
✧ Etim: Olasz jövevényszó származéka.

lúgkő ◆ fn (régi)
Fehér, kristályos, mérgező anyag, illetve ennek vizes oldata. *A kis cseléd szerelmi bánatában lúgkövet ivott.*
✧ Táj: *lúga*
✧ Etim: Összetétel: → *lúg* + → *kő*.

lurkó ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (bizalmas)
Pajkos, játékos fiúgyermek. *Azok a mihaszna lurkók már megint betörtek egy ablakot. Hát a lurkók hogy vannak?*
✧ Szin: (bizalmas) *csemete, csöppség, gyerkőc, palánta,* (kissé régi) *nebuló,* (tréfás) *hátulgombolós*
✧ Táj: *pulya*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

lusta ◆◆◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n* (rosszalló)
1. Munkára nehezen rávehető (ember). *Lusta ember, most sincs munkája.* (Főnévi használatban:) *Olvastam egy mesét Mátyás lustájáról.*
2. Sokáig alvó. *Ébredj, te lusta lány, hasadra süt a nap!* (Főnévi használatban:) *Délnél előbb sosem kel fel ez a világ lustája.*
3. Lassú, kényelmes. *Ha ilyen lustán csinálod, sosem fejezed be!*
✧ Szin: **1.** (rosszalló) *renyhe, rest, henye, naplopó, tohonya, lajhár, tespedt, tunya* **2.** (bizalmas) *hétalvó* **3.** (rosszalló) *nehézkes, lomha* • **1.** *A dolognak a könnyebb végét keresi. Büdös neki a munka. Elmenne a munka temetésére. Jó lenne tetűpásztornak. Sír a kezében a munka.*
✧ Táj: *császárlustája, lazsa, langallóleső, szuszma, lustos*
✧ Ell: **1.** *szorgalmas, dolgos, serény* **2.** *friss, korán kelő* **3.** *gyors, friss*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

lustálkod|ik ◆◆◆ ige *~ni*
Tétlenül, többnyire heverészve tölti az időt. *Ma végre szabadnapja van, lustálkodhat, olvasgathat, tévézhet.*
✧ Szin: *hever,* (rosszalló) *henyél, tesped, lebzsel,* (durva) *döglik,* (Va, Dv bizalmas) *zabusál* • *A falat* vagy *a kerítést támasztja. A lába szárán csapja a legyet. Csak a lábát lógázza. Csak az eget nézi. Egy szalmaszálat se tesz keresztbe. Hever, mint a disznó. Verebet patkol.*
✧ Táj: *dologtalankodik, vakaródzik, lajháskodik*
✧ Ell: *dolgozik, serénykedik*
✧ Etim: A → *lusta* melléknév származéka.

lutheránus ◆◆ mn *~ak* vagy *~ok, ~t,* –
1. A Luthert követő protestáns egyházhoz tartozó. *A lutheránus egyház nagyságban a harmadik az országban.* (Főnévi használatban:) *Apai nagyanyám volt az egyetlen lutheránus a családban.*
2. (tréfás) ■ *Lutheránus megoldás* vagy *válasz*: semleges, középutas, igazából se ilyen, se olyan. *Ezzel a lutheránus megoldással nem sokra megyünk.*
✧ Szin: **1.** *evangélikus, ágostai,* (tréfás) *lutyi*
✧ Táj: *rutlános*
✧ Etim: Latin jövevényszó, forrása Luther Márton német reformátor családneve.
☝ Kiejtése: [luteránus]. Elválasztása: *lu-the-rá-nus.*

lutri ◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. (régi) Lottószerű szerencsejáték. *Kihúzták a számait a bécsi lutrin.*
2. (bizalmas) Bizonytalan kimenetelű dolog. *Manapság kész lutri a vállalkozás.* • Szólás: *Kihúzza a lutrit*: pórul jár, ráfizet.
✧ Szin: *lottéria, számsorsjáték*
✧ Táj: **1.** *lutria*
✧ Etim: Ófrank eredetű nemzetközi szó, a → *lottó* főnévvel rokon.

luxus ◆◆◆◆ fn –, *~t, ~a* (idegen)
1. Fényűzés, pompa. *A villa belülről is szemkápráztató luxussal volt berendezve.*
2. Az, ami meghaladja valaki anyagi erejét. *Az irhabunda ma már nem luxus.*
✧ Szin: **1.** *bőség, gazdagság, jómód,* (régi) *pompázás, fénykórság*
✧ Ell: **1.** *szegénység, nyomor, ínség*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

lüke ◆ mn *~k, ~t ~n* (bizalmas)

Féleszű, ütődött. *Lüke alak. Örökké engem bámul azzal a lüke arckifejezésével.* (Főnévi használatban:) *Ezt a lükét meg minek hoztad magaddal?*
✧ Szin: *együgyű, buta,* (bizalmas) *gügye, oktondi, fajankó, mafla, lökött, tökkelütött,* (durva) *hülye*
✧ Táj: *lütyő*
✧ Ell: *eszes, okos, ügyes*
✧ Etim: Valószínűleg a 'barlang' jelentésű → *lyuk* főnév származéka.

lüktet ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Ver, dobog. *Tedd ide a kezed, hogy lüktet az ér!* ■ *Lüktet a vér*: ritmikusan áramlik.
2. Minden érlökésre nyilallik. *Fájdalmasan lüktet a nyílt seb.*
3. Élénk ütemben folyik. *Lüktet a zene ritmusa. Lüktet az élet a forgalmas utcán.*
✧ Szin: **1.** *kalapál,* (hivatalos) *pulzál*
✧ Táj: **1., 2.** *lükög*
✧ Etim: A → *lök* ige *lük* alakváltozatának származéka.

Ly

lyuggat ◆ ige *~ni*
1. *Lyuggat valamit*: lyukakat fúr valamibe. *Lyuggatja a lemezt.*
2. Több helyen kilyukaszt valamit. *Ne lyuggasd a zoknidat!*
✧ Szin: **1.** *kifurkál, lyukaszt, kifúr* **2.** *szaggat*
✧ Táj: *lyukdal*
✧ Etim: A → *lyuk* főnév származéka.

lyuk ◆◆◆◆◆ fn *~ak, ~at, ~a*
1. Kisebb, többnyire kerek nyílás. *Lyuk van a cipőmön. A víz átfolyik a szűrő lyukain.*
2. Valaminek a belsejében levő kisebb üreg. *Megtaláltuk a róka lyukát.* ● Szólás: (bizalmas) *Lyukat beszél valakinek a hasába*: unalmasan, hosszan beszél valakihez. ● Közmondás: *Bolond lyukból bolond szél fúj*: bolond ember csak bolond dolgokat beszélhet.
3. (bizalmas, rosszalló) Kicsi helyiség, lakás. *Ebben a szűk, sötét lyukban tengődtem éveken át.*
4. ■ (Sportban használt kifejezésként:) *Lyukat rúg*: a labda mellé rúg, a labda helyett a levegőt találja el.
✧ Szin: **1.** *rés, hézag, furat, pórus,* (népi) *luk* **2.** *gödör, verem, barlang, odú* **3.** *zug*
✧ Táj: *lik, lyukacs*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán finnugor kori szó.
✧ Ö: súgó + lyuk

lyukacsos ◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
Olyan, amelyben sok lyuk van. *A lyukacsos sajt a kedvencem.* ■ *Lyukacsos anyag*: ritka szövésű. | *Lyukacsos bőr*: tág pórusú. | *Lyukacsos hímzés*: áttört.
✧ Szin: *lyuggatott;* (bőr:) *pórusos;* (régi) *furdalt,* (népi) *lukacsos*
✧ Táj: *lyukatos*
✧ Ell: *tömör, tömött*
✧ Etim: A → *lyuk* főnév származéka.

lyukad ◆◆ ige *~ni*
Lyukassá válik. *Óvatosan húzd a rétestésztát, különben lyukad.*
✧ Szin: (népi) *lukad*
✧ Etim: A → *lyuk* főnév származéka.

lyukaszt ◆◆◆◆ ige *~ani*
Lyukaszt valamit: lyukat üt valamin. *A kalauz lyukasztóval lyukasztja a menetjegyet.*
✧ Szin: (kalauz jegyet) *kezel, érvényesít,* (népi) *lukaszt*
✧ Táj: *lyukal, lyuggal*
✧ Etim: A → *lyuk* főnév származéka.

M

ma I. ◆◆◆◆◆ hsz

1. A mostani napon. *Ma még nem ettem. Ma este moziba megyünk.* | *Ma egy hete*: egy héttel ezelőtt. *Ma egy hete, hogy utoljára találkoztunk.* | *Mához egy hétre*: egy hét múlva. *Mához egy hétre indulunk Spanyolországba.* ■ *Máról holnapra*: egyik napról a másikra, hirtelen, váratlanul. *Máról holnapra nem fog megoldódni ez a probléma.* ● Közmondás: *Ma nekem, holnap neked*: a szerencse és a baj is hol az egyik, hol a másik embert éri. | *Amit ma megtehetsz, ne halaszd holnapra.*

2. Mostanában, a mi korunkban. *Ma nem divat a keménykalap. Ma már ezt nem így gondolom.*

✧ Szin: **1.** (bizalmas, népi) *máma* **2.** *jelenleg, manapság, napjainkban*

✧ Ell: **1.** *tegnap, holnap*

✧ Etim: Valószínűleg megszilárdult ragos alakulat, a → *más* névmás egykori magánhangzós tövéből keletkezett *-i* lativusraggal.

ma II. ◆◆◆◆◆ fn –, *~t, ~ja*

A jelen. *Csak a mának él, nem gondol a jövőjére.*

✧ Szin: *jelenkor*

✧ Ell: *múlt, jövő*

✧ Etim: Valószínűleg megszilárdult ragos alakulat, a → *más* névmás egykori magánhangzós tövéből keletkezett *-i* lativusraggal.

macedón ◆ mn (ritka) **makedón** *~ok, ~t, ~ul*

1. Az ókori Macedóniában (görögösen Makedóniában) élő, ahhoz tartozó, azzal kapcsolatos. *A macedón történelemnek egyik legismertebb alakja Nagy Sándor.*

2. A mai Macedóniában, ezenkívül Bulgáriában és Görögországban élő, délszláv nyelvű néphez tartozó, vele kapcsolatos. *A macedón nép többsége görögkeleti vallású.* (Főnévi használatban:) *A macedónok kikiáltották köztársaságuk függetlenségét.*

✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

☝ A *makedón* alakváltozat inkább az ókori, a *macedón* inkább a mai népet jelenti.

macerál ◆◆ ige *~ni* (bizalmas)

1. Nem hagy békén, zaklat valakit. *Hagyd békén az öcsédet, ne maceráld!*

2. Meg-megfog, tapogat valamit. *Folyton a játékaimat macerálja. Ne maceráld a hajamat!*

✧ Szin: **1.** *bosszant, háborgat, ingerel* **2.** (bizalmas) *babrál, piszkál, birizgál*

✧ Ell: **1.** *nyugton hagy*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

maci ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (gyermeknyelvi)

1. Medve, medvebocs. *A gyerekek hét macit láttak az állatkertben.*

2. Játékmackó. *Karácsonyra egy barna macit kapott ajándékba.*

✧ Szin: (bizalmas) *mackó*

✧ Etim: A → *mackó* főnév származéka.

mackó ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. (bizalmas) (Fiatal) medve. *A gyerekek kiflivéget hajigálnak a mackóknak az állatkertben.*

2. Medvét formázó játékszer. *A kisfiú még mindig a karácsonyra kapott mackójával megy aludni.*

3. (bizalmas, kissé régi) Tréningruha, melegítő. *A kirándulásra mackóban gyertek!*

4. (szleng) Páncélszekrény. *Fiúk, rámoljátok ki gyorsan a mackót!*

✧ Szin: **1.** *medvebocs,* (gyermeknyelvi) *maci* **2.** *játékmackó,* (gyermeknyelvi) *maci* **3.** *szabadidőruha,* (Fv bizalmas) *tyepláki, tyeplák, tyepi* **4.** (idegen) *wertheimkassza, széf, trezor*

✧ Táj: **1.** *nedve, medvefi, medvefiú*

✧ Etim: Szlovák jövevényszó.

macska ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Kerek fejű, nyúlánk testű, hosszú farkú ragadozó háziállat. *A macska hasznos háziállat, mert megfogja az egeret.* ● Szólás: *Úgy játszik vele, mint macska az egérrel*: fölényes kíméletlenséggel bánik valakivel. | *Kerülgeti, mint macska a forró kását*: nagyon óvatosan közeledik valakihez, valamihez. | *Talpára esik, mint a macska*: ügyesen átvészeli a nehéz helyzeteket.

2. (bizalmas) (Kacér) fiatal nő. *Nézd azt a csinos kis macskát!*

✧ Szin: **1.** (hamvasszürke alapon barna csíkokkal vagy foltokkal tarkázott:) *cirmos,* (hím) *kandúr,* (bizalmas, kedveskedő) *cica; cicus, macsek* **2.** (bizalmas) *cicus, cicababa*

✧ Táj: **1.** *cicka*

✧ Etim: Szláv jövevényszó.

✧ Ö: vad + macska, vas + macska, zsákba + macska

macskakő ◆◆ fn

Útburkolatként használatos kisebb, domború kő. *Rázkódik az autó a macskaköveken.*

✧ Etim: Összetétel: → *macska* + → *kő*.

macskaköröm ◆◆ fn

1. A macska körme. *A macskaköröm nagyon éles, vigyázz, legyél a macskával óvatos!*

2. (bizalmas) Idézőjel („ ”). *Macskakörmök közé tette a címet.*

3. (bizalmas) A sor ismétlésének jele a következő sorban (– ” –). *Macskakörmöt tett az első versszak utolsó sora után.*

✧ Etim: Összetétel: → *macska* + → *köröm*.

macskamosdás ◆ fn (bizalmas) *–, ~t, ~a*

Gyors, hanyag mosdás. *Ez csak afféle macskamosdás, este fürödj meg rendesen!*

✧ Szin: (bizalmas) *cicamosdás*

✧ Etim: Összetétel; → *macska* + *mosdás*: a → *mos* ige származéka.

macskaszem ◆ fn

1. A macska szeme. *Figyelő macskaszemek kísérték a mozdulatait.*

2. Fényvisszaverő prizmából álló üveg- vagy műanyag lap. *Minden autó és kerékpár hátulján van piros macskaszem.*

3. Ékkőnek használatos zöldesszürke földrágakő. *Macskaszem van a gyűrűjében.* (Jelzőként:) *Macskaszem nyakláncot kapott ajándékba.*

✧ Szin: **2.** *jelzőszem,* (idegen) *prizma*

✧ Etim: Összetétel: → *macska* + → *szem*.

macskaugrás ◆ fn *~ok, ~t, –* (bizalmas)

Kis távolság. *Csak egy macskaugrásra van az iskola.*

✧ Etim: Összetétel; → *macska* + *ugrás*: az → *ugrik* ige származéka.

macskazene ◆ fn (rosszalló)

1. Hamis, túl hangos zene. *Sérti a fülem ez a macskazene.*

2. Fülsértő lárma, zajongás valakinek a bosszantására, kigúnyolására. *A népszerűtlen politikus ablaka alatt éjjel macskazenét adtak.*

✧ Szin: (rosszalló) *nyávogás, nyivákolás, nyekergés, zenebona*

✧ Etim: Összetétel: → *macska* + → *zene*.

madár ◆◆◆◆◆ fn *madarak, madarat, madara*

Kétlábú, szárnyas, meleg vérű gerinces állat. *A madarak tojásokkal szaporodnak.* ■ *Ritka madár*: ritkaság. *Mifelénk ritka madár az irigység.* ● Szólás: *Szabad, mint a madár*: teljesen, tökéletesen független. | *Ahol a madár sem jár*: elhagyatott vidék. | *Annyit eszik, mint egy madár*: nagyon keveset. | *Madarat lehetne vele fogatni*: nagyon örül. ● Közmondás: *Madarat tolláról, embert barátjáról*: minket minősít, kivel barátkozunk.

✧ Szin: (választékos) *szárnyas, szárnyasvad*

✧ Táj: *mádór*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

✧ Ö: griff + madár, jó + madár, vész + madár

madarász ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* (régi)

Madarak fogásával, idomításával foglalkozó személy. *A madarász léppel fogta a madarakat, hogy a vásárban eladja őket. Némelyik madarász az elfogott madarakat idomította is, például beszélni tanította.* ● Közmondás: *Halász, vadász, madarász üres tarisznyában kotorász*: ilyen vagy hasonló foglalkozást űző ember mindig szegény marad.

✧ Szin: (régi) *foglyász*

✧ Etim: A → *madár* főnév származéka.

madárijesztő ◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. Ember alakú bábu, váz régi, ócska ruhával, rongyokkal teleaggatva. *A kertbe, a mezőre, a szőlőbe madárijesztőt állítanak, hogy elriassza a kártékony madarakat.*

2. (rosszalló) Rosszul öltözött, csúnya, nevetséges külsejű személy. *Mit akart itt ez a vén madárijesztő?*
✧ Szin: **2.** (rosszalló) *maskara*
✧ Táj: **1.** *szalmatörök*
✧ Etim: Német mintára keletkezett összetétel; → *madár* + *ijesztő*: az → *ijeszt* ige származéka.

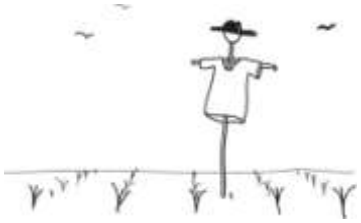

madárlátta ◆ mn –, ~*t*, –
Hosszabb útról maradékként hazavitt (élelmiszer). *Madárlátta kenyeret eszünk vacsorára, azt, amit a kirándulásról hoztunk vissza.*
✧ Etim: Összetétel, megszilárdult ragos alakulat; → *madár* + *látta*: a → *lát* ige származéka.
madártávlat ◆◆ fn
Olyan látószög, amilyen felülről a repülő madáré lehet. *Madártávlatból fényképezték le a tájat, így az udvarokba is belátni.*
✧ Etim: Német mintára keletkezett összetétel: → *madár* + → *távlat*.
madártej ◆◆ fn
Tojássárgájából és tejből kevert, majd főzött, édes, híg krém, tojáshabból való galuskákkal. *Uzsonnára a gyerekeknek madártejet készít.*
✧ Etim: Összetétel: → *madár* + → *tej*.
madonna ◆◆◆◆ fn ~*k*, ~*t*, ~*ja*
1. (Ábrázolásként:) Szűz Mária. *A templom ékessége egy régi festmény, amelyen a Madonna látható a kis Jézussal.*
2. (választékos) Madonnaarcú fiatal nő. *A bájos madonnát, a finom szépségű kisgyermekes fiatalasszonyt nyomban gondjaikba vették a társaság férfi tagjai.*
✧ Etim: Olasz jövevényszó.
☝ Az 1. jelentésben tulajdonnévként használjuk, tehát nagy kezdőbetűvel írjuk.
madzag ◆◆◆◆ fn ~*ok*, ~*ot*, ~*ja*
Több szálból sodrott, kötözésre szolgáló anyag. *A csomagot kösd át madzaggal, úgy biztonságos!*
✧ Szin: *zsinór, zsineg, spárga*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán német jövevényszó.
✧ Ö: mézes + madzag
☝ Elválasztása: *ma-dzag*. A kiejtésben hosszú a *dz*: [maddzag].
maffia ◆◆◆◆ fn ~*k*, ~*t*, ~*ja*
Titkos bűnszövetkezet. *Eredetileg a szicíliai terrorszervezetet nevezték maffiának, ma azonban már sajnos a világ többi részén is sok ilyen működik.*
✧ Szin: *bűnbanda, klán*
✧ Etim: Szicíliai olasz, végső soron arab eredetű nemzetközi szó.
☝ Hosszú *f*-vel írjuk és ejtjük.
mafla ◆◆◆ mn ~*k*, ~*t*, ~*n* (bizalmas)
Lassú észjárású, félszeg. *Mafla legény, nehezen boldogul az életben.*
✧ Szin: *együgyű, ügyefogyott,* (bizalmas) *bamba, mamlasz, mulya,* (népi) *málé, teszetosza, tutyimutyi*
✧ Táj: *kuka, kusmók, maszla, szájahűlt, tátombák*
✧ Ell: *életrevaló, talpraesett, határozott*
✧ Etim: Valószínűleg német jövevényszó.
mag ◆◆◆◆◆ fn ~*ok* vagy ~*vak*, ~*ot* vagy ~*vat*, ~*ja* vagy ~*va*
1. Virágos növény termésében képződő szaporító szerv. *Magot hint a földbe. Magról kelt növényeket termeszt. Kicsírázott a mag. Ne edd meg a meggy magját!*
2. (választékos) Hím ivarmirigyek váladéka, hím ivarsejt. *A híres versenyló magját felhasználják tenyésztésre.*
3. (választékos, régi) Valakinek a leszármazottja. ■ *Magva szakad valakinek*: utóda nem lévén, kihal vele a család.
4. Valaminek központi része, középpontja. *Az üstökös magja széthullott.*
5. Valaminek a legkorábban kialakult része. *Itt volt valamikor a város magja.*
6. Valaminek a lényege, fő része. *Mondanivalójának az a magva, hogy egyezzek bele.*
✧ Szin: **2.** *ondó, sperma* **3.** *utód,* (választékos, régi) *ivadék, sarj* **4.** *atommag, sejtmag, vasmag;* (idegen) *centrum* **6.** (népi) *veleje*
✧ Ell: **4.** (idegen) *periféria*
✧ Etim: Valószínűleg ősi, finnugor kori szó.

✧ Ö: ír + mag, sejt + mag

(!):A v-s tőváltozat a toldalékok előtt (*magvak, magvat, magva*) választékosabb vagy kissé népies, és ma már ritkább, mint a *magok, magot, magja* alakok. Átvitt értelemben azonban a hagyományos v-s változat használatos, például a 3. és a 6. jelentésben. Összetételek utótagjában ezzel szemben az alapalakot toldalékoljuk: *atommagok, atommagot, atommagja.* Lásd még a *magvas* szócikket!

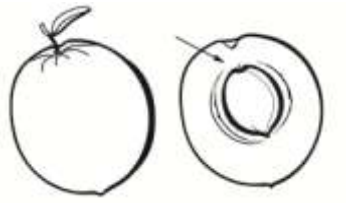

maga I. ◆◆◆◆◆ nm

A. Visszaható

1. (A cselekvőre visszaható cselekvés jelölőjeként:) *Magának él*: csak a saját személyével törődik. *Amióta elhagyta a családját, csak magának él.* | *Maga mögött hagy*: el- vagy lehagy. *Minden emlékét maga mögött hagyta. Az összes vetélytársát maga mögött hagyta.* | *Magával hoz*: elhoz. *Remélem, magaddal hoztad az útleveledet!* | *Magára hagy*: otthagy. *Több órára magára hagyta egyéves gyermekét.* | *Magához tér*: eszméletre tér, (fel)ocsúdik. *A műtét után hamarosan magához tért.* (átvitt) *Nehezen tért magához a meglepetéstől.* | *Nincs magánál*: eszméletlen, öntudatlan. *Balesetet szenvedett, azóta nincs magánál.* | *Befogadták maguk közé*: saját közösségükbe.

2. Annak kifejezésére, hogy a jelzett dolog elszenved, illetve előidéz valamely cselekvést, folyamatot. *A szivacs magába szívja a nedvességet.* | *Kéreti magát*: hagyja, hogy kér(lel)jék. *Mondj igent, ne kéresd magad annyit!*

3. (Visszaható igéknek megfelelő szókapcsolatokban:) *Szégyelli magát*: szégyenkezik. *Szégyelld magad, amiért hazudtál nekem!* | *Védi magát*: védekezik. *Kitartóan védte magát a támadásokkal szemben.* | *Gyötri magát*: gyötrődik. *Ne gyötörd magad egy semmiség miatt!* | *Valahogyan viseli magát*: valahogyan viselkedik. *Jól viseld magad a nagyiéknál!*

4. (Igekötős igék formális tárgyaként:) *Ma éjjel végre kitáncolom magamat. Folyton agyondolgozza magát. Megint elszámítottam magamat.*

5. (Nyomatékosított birtokos jelzőként:) Saját. *A maga ura akar lenni. A maga kenyerén él. A maga munkájával sincs megelégedve, hát még a másokéval!*

B. Személyes

1. (Nem más, hanem) ő, illetve én, te, mi, ti, ők. *Maga a miniszter nyilatkozott az ügyben. Ez az ember maga a megtestesült becsületesség. Magam vasalom az ingeimet. Magatok főzitek az ebédet?*

2. (2. személyhez szóló, nem tegező, hol kissé bizalmas, hol udvariatlan megszólításként:) *Maga már itt van? Kerestem magát telefonon. Beszélni szeretnék magával. Maga ne szóljon bele!* (Birtokos jelzőként:) *Ez a maga könyve?*

✧ Szin: **A. 1., 2.** *önmaga* **5.** *sajátmaga,* (ritka) *magamaga* **B. 1.** *sajátmaga* **2.** *ön,* (régi, nőhöz) *magácska, kegyed,* (régi, férfihoz) *kegyelmed,* (népi, régi) *kelmed, kend*

✧ Ell: **A. 5.** *más* **B. 1.** *más*

✧ Etim: Megszilárdult ragos alakulat, a → *mag* főnév birtokos személyjellel ellátott alakja.

☝ A *maga* egyes szám 3. személyű alak. A többi személyre utaló formák: *magam, magad; magunk, magatok, maguk.* – Megszólításként a *maga* egyenrangúak, baráti, jó ismerősi viszonyban levő felnőttek között természetes és barátságos, az *ön* ilyen helyzetben ridegnek hat. Vidéken sok helyütt a *maga* az általános nem tegező megszólító forma, az *ön*-t legfeljebb idegenekkel szemben (újabban) használják. A városi fiatalok ellenben egyre inkább udvariatlannak tartják a *maga* megszólítást, és minden nem tegező helyzetben az *ön*-t használják.

maga II. ◆◆◆◆ hsz

Egyedül, magányosan. *Maga maradt az üres lakásban. Öregségére maga maradt.*

✧ Szin: *egyes-egyedül, magában, egymagában, magára, egymagára*

✧ Ell: *társaságban, valakivel együtt*

✧ Etim: Megszilárdult ragos alakulat, a → *mag* főnév birtokos személyjellel ellátott alakja.

magabiztos ◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

Öntudatos, határozott. *Magabiztos viselkedése felhívta rá a figyelmet.*

✧ Szin: *biztos fellépésű,* (régi) *magabízó*

✧ Ell: *bátortalan, félszeg, bizonytalan, határozatlan*

✧ Etim: Összetétel: → *maga* + → *biztos* melléknév.

magánélet ◆◆◆◆ fn

Valaki életének a hivatásszerű, közéleti elfoglaltságon kívüli része. *A munkája teljesen lefoglalja, alig van magánélete. A magánéletben sokkal nyíltabb, barátságosabb, mint a hivatalában. A bulvársajtó sokat foglalkozik a sztárok magánéletével.*

✧ Szin: (idegen) *intim szféra*

✧ Ell: *közélet*

✧ Etim: Összetétel; *magán*: a → *maga* visszaható névmás megszilárdult, állapothatározó ragos alakja + → *élet*.

magánember ◆◆◆ fn *~ek, ~t, –*

Valaki állásától, hivatásától, közéleti szerepétől függetlenül tekintve. *Nem a cége képviseletében, hivatalos kiküldöttként, hanem magánemberként utazott a vásárra.*

✧ Szin: (idegen) *privát*

✧ Etim: Összetétel; *magán*: a → *maga* visszaható névmás megszilárdult, állapothatározó ragos alakja + → *ember*.

magánhangzó ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Többé vagy kevésbé nyitott szájüreggel képzett, zörej nélküli, szótagalkotó beszédhang (a, á, e, é, i, í, o, ó, ö, ő, u, ú, ü, ű). *A magyar nyelvben a magánhangzók közül a leggyakoribb az e.*

2. A magánhangzó betűjele. *A „szín” szót hosszú magánhangzóval kell írni. Húzd alá a magánhangzókat!*

✧ Szin: **1.** (idegen) *vokális*

✧ Ell: **1.** *mássalhangzó,* (idegen) *konszonáns* **2.** *mássalhangzó*

✧ Etim: Német mintára keletkezett összetétel; *magán*: a → *maga* visszaható névmás megszilárdult, állapothatározó ragos alakja + *hangzó*: a → *hangzik* ige főnevesült melléknévi igeneve.

magániskola ◆◆ fn

Nem állami vagy egyházi irányítás alatt álló iskola. *Fiát egy jóhírű magániskolába íratta be.*

✧ Ell: *állami iskola, egyházi iskola*

✧ Etim: Összetétel; *magán*: a → *maga* visszaható névmás megszilárdult, állapothatározó ragos alakja + → *iskola*.

magánkéz ◆◆◆ fn

■ *Magánkézben van valami*: magánszemély tulajdona. *Nagyobb profitot termel a cég, amióta magánkézben van.* | *Magánkézbe ad valamit*: magánszemélynek eladja, privatizálja. *A rendszerváltás után magánkézbe adták az üzemeket.*

✧ Ell: *közös tulajdon, állami tulajdon*

✧ Etim: Összetétel; *magán*: a → *maga* visszaható névmás megszilárdult, állapothatározó ragos alakja + → *kéz*.

☝ Csak kifejezésekben használatos, rendszerint *-be, -ben* toldalékkal.

magánkívül ◆◆ hsz

1. Eszméletlenül. *Sokáig feküdt magánkívül, amikor az autó elütötte.*

2. (bizalmas) Felindult állapotban. *Magamon kívül voltam a dühtől.*

✧ Szin: **1.** *ájultan, kómában, önkívületben, öntudatlanul,* (választékos) *aléltan* **2.** *felháborodva, izgatottan, dühösen*

✧ Ell: **1.** *magánál, eszméleten* **2.** *nyugodtan*

✧ Etim: Összetétel; *magán*: a → *maga* visszaható névmás megszilárdult, állapothatározó ragos alakja + → *kívül* határozószó.

☝ Nem egyes szám 3. személyre vonatkoztatva különírjuk: *magadon kívül, magunkon kívül* stb.

magánlakás ◆◆ fn

Egy személy, család lakása (a hivatal stb. helyiségével ellentétben). *Az iroda mellett van egy magánlakás, oda nem léphetnek be az ügyfelek.*

✧ Etim: Összetétel; *magán*: a → *maga* visszaható névmás megszilárdult, állapothatározó ragos alakja + → *lakás*.

magánlevél ◆◆ fn

Személyes jellegű, nem hivatalos levél. *Ez magánlevél, tartalma csak rám tartozik.*

✧ Etim: Összetétel; *magán*: a → *maga* visszaható névmás megszilárdult, állapothatározó ragos alakja + → *levél*.

magánóra ◆ fn

Iskolán kívüli, fizetett különóra. *A középiskolai angoltanár magánórákat is ad. Magánórákat vesz angolból, és matematikából is.*

✧ Ell: *iskolai óra,* (régi) *tanóra*

✧ Etim: Összetétel; *magán*: a → *maga* visszaható névmás megszilárdult, állapothatározó ragos alakja + → *óra*.

magános ◆◆◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, ~an*

1. Egymagában álló (tárgy, természeti alakulat). *Látod azt a magános csillagot?*

2. Egyedülálló, család nélküli. *Szoba kiadó magános férfinak.*

3. (régi) Társtalan. *Mindig magánosan sétál.*

✧ Szin: **2.** *családtalan, elhagyatott, magányos, nőtlen,* (tréfás) *facér* **3.** *magányos* • **2.** *Se kutyája, se macskája. Úgy él, mint egy remete.*

✧ Ell: **2.** *családos, házas, társas* **3.** *társas*

✧ Etim: A → *maga* visszaható névmás megszilárdult, állapothatározó ragos *magán* alakjának származéka.

☝ ‘Magára hagyott’, illetve ‘társtalanságtól szenvedő’ jelentésben inkább a *magányos* szinonimát használjuk: *Magánosan él egy kis lakásban, mégsem magányos, mert sok barátja van.*

magánszemély ◆◆◆◆ fn (hivatalos)

Hivatali kötöttség nélküli, csak önmagát képviselő személy. *A raktárban vállalatokon és kereskedőkön kívül magánszemélyek is vásárolhatnak.*

✧ Szin: *magánember,* (régi) *magános*

✧ Etim: Összetétel; *magán*: a → *maga* visszaható névmás megszilárdult, állapothatározó ragos alakja + → *személy*.

magántanár ◆◆ fn

1. Különórákat adó, fizetett tanár. *Érettségi előtt sok szülő a gyermeke mellé magántanárt fogad.*

2. (régi) *Egyetemi magántanár*: egyetemi előadások tartására jogot szerzett tudós. *Egyetemi magántanárként kereste kenyerét.*

✧ Etim: Összetétel; *magán*: a → *maga* visszaható névmás megszilárdult, állapothatározó ragos alakja + → *tanár*.

magántanuló ◆◆ fn

Tanulmányait magánúton végző, nem nyilvános iskolába járó, a vizsgákra különórákon felkészülő tanuló. *A barátom több helyen is eltörte a lábát, ezért a jövő hónaptól magántanuló lesz.*

✧ Etim: Összetétel; *magán*: a → *maga* visszaható névmás megszilárdult, állapothatározó ragos alakja + → *tanuló*.

magántulajdon ◆◆◆◆ fn

Egyes személyek birtokában levő tulajdon (vagyon, birtok, tőke stb.). *A gyár magántulajdonban van, azé a családé, amelyiké az államosítás előtt volt.*

✧ Ell: *állami tulajdon, köztulajdon*

✧ Etim: Összetétel; *magán*: a → *maga* visszaható névmás megszilárdult, állapothatározó ragos alakja + → *tulajdon*.

magánúton ◆ határozóragos fn

(Határozószó-szerűen:) Nem hivatalos úton, módon. *Az ügyről csak magánúton szereztem tudomást.* | *Magánúton tanul*: nem (nyilvános) iskolába járva, hanem egyénileg felkészülve.

✧ Szin: *bizalmasan*, (idegen, bizalmas) *privátim*

✧ Etim: Összetétel; *magán*: a → *maga* visszaható névmás megszilárdult, állapothatározó ragos alakja + *úton*: az → *út* főnév határozóragos alakja.

magánügy ◆◆◆◆ fn

Személyes, másra nem tartozó ügy. *Ez az én magánügyem, ne avatkozz bele!*

✧ Ell: *közügy*

✧ Etim: Összetétel; *magán*: a → *maga* visszaható névmás megszilárdult, állapothatározó ragos alakja + → *ügy*.

magány ◆◆◆◆◆ fn –, *~t, ~a*

Mások társaságától elzárkózva, visszavonultan, egyedül élő ember helyzete, állapota. *Utolsó éveit teljes magányban töltötte.*

✧ Szin: *egyedüllét, magányosság, elhagyatottság, magárahagyatottság, magárahagyottság,* (régi) *egyedülvalóság, magánosság,*

✧ Etim: Nyelvújítás kori szóelvonás a → *magányos* melléknévből.

magányos ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, ~an*

1. Félreeső, elhagyatott (hely). *A távolban egy magányos vár látható.*

2. Egyedül, családtalanul élő (személy). *Sok magányos férfi és nő szeretne családot alapítani. Az idős emberek egy része magányosan él.* (Főnévi használatban:) *Megunta az egyedüllétet, beiratkozott hát a magányosok klubjába.*

3. Társtalan, elhagyatott (személy). *Mióta elutaztak a barátai, magányosnak érzi magát.*

4. Visszavonult, magának való, zárkózott. *Magányos agglegényként él.* ■ *Magányos bölény*: elzárkózó életmódot folytató, tekintélyes, általában idősebb férfi.

✧ Szin: **1.** *elszigetelt, elkülönült, magában álló* **2–4.** *egyedülálló, magános, elhagyott, magára hagyott*

✧ Ell: **1.** *forgalmas, lakott* **2–4.** *családos, társasági*

✧ Etim: A → *maga* visszaható névmás megszilárdult, állapothatározó ragos *magán* alakjának származéka.

☝ Használatáról lásd még a *magános* szócikket!

magas I. ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Függőlegesen nagy kiterjedésű. *Ez a kis fenyő magas fa lesz, 30 méterre is megnő. Magyarországon nincsenek igazán magas hegyek. Szépek a magas, nyúlánk lányok.*

2. Valamely szinttől függőlegesen nagy távolságra levő. *A vadlibák magasan repülnek. Magas a vízállás, majdnem kiönt a folyó.*

3. Fölfelé nagy távolságra elható. *Nem tudom elkapni ezt a magas labdát.*

4. Az átlagosnál nagyobb rezgésszámú (hang). *Az énekesnőnek magas hangja van.*

5. ■ *Magas magánhangzó*: a szájüreg elülső részében képzett (e, é, i, ö, ü). *A fehérítő szóban csak magas magánhangzó van.*

6. A megszokotton szellemileg, erkölcsileg felülemelkedő. *Szónoklata magasan szárnyaló volt.* (gúnyos) *Nem ért a magas politikához.* ■ *Ez neki magas*: meghaladja szellemi képességeit, érthetetlen számára.

✧ Szin: **1.** *nyurga, óriási, öles termetű, szálfatermetű, termetes,* (bizalmas) *hórihorgas, langaléta,* (tréfás) *égimeszelő, nyakigláb* **6.** *emelkedett, fennkölt, magasztos, magasröptű, szárnyaló,* (népi, régi) *magasságos* • **1.** (népi) *Akkora, mint a dióverő pózna. Kinőtt az Isten markából. Megnőtt, mint a csalán.* (tréfás) *Sokat állt az esőn* vagy *az eresz alatt.*

✧ Ell: **1.** *alacsony, törpe* **6.** *alantas, közönséges*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán a → *mag* főnév származéka.

magas II. ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t* vagy *~at, ~a*

1. A térnek a föld felszínétől nagyobb távolságra levő része. *A magasban egy gólya száll.*

2. *Magasat ugrik*: **a)** magasba. *Az akrobata magasat ugrott a gumiasztalon.* **b)** magasugrásban versenyez. *A tízpróbázók most éppen magasat ugranak.*

3. (régi, választékos) Valaminek a teteje, felső része. *Felhágtunk a bérc magasára.*

✧ Szin: **3.** *csúcs*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán a → *mag* főnév származéka.

magasiskola ◆◆ fn

1. Lovaknak műlovaglásra való betanítása. *Csak kevesen értenek a magasiskolához.*

2. Valaminek tökéletes módja, technikája. *Tökéletes, mintaszerű játékával a gordonkázás magasiskoláját mutatta be.*

✧ Etim: Német mintára keletkezett összetétel: → *magas* + → *iskola*.

magaslat ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Lapos tetejű (kisebb) hegy, domb, földhát. *Arra a magaslatra még föl kell jutnunk.*

2. (választékos) Valaminek a legmagasabb színvonala. *Nem áll hivatása magaslatán.*

✧ Szin: **1.** *halom, kiemelkedés*

✧ Ell: **1.** *mélyedés, völgy* **2.** *mélypont*

✧ Etim: A → *magas* melléknév nyelvújítás kori származéka.

magasles ◆ fn

Vadászoknak fára, oszlopra szerelt leshelye. *A vadászok fából épített, álcázott emelvényről, magaslesről figyelik a vadak mozgását.*

✧ Etim: Összetétel: → *magas* + → *les* főnév.

magasl|ik ◆◆ ige *~ani* (választékos)

Valami fölé vagy fölött (magasan) emelkedik. *A falu fölött sziklás hegy magaslik.*

✧ Szin: *áll, kiemelkedik, kimagaslik,* (választékos) *magasodik, mered*

✧ Etim: A → *magas* melléknév származéka.

☝ Felszólító módú alakjai nem használatosak. Ha szükséges, szinonimával helyettesíthetjük őket.

magasröptű ◆◆ mn *~ek, ~t, ~en*

Fennkölt érzéseket, gondolatokat választékos nyelven kifejező (beszéd, írásmű). *A vetítés előtt magasröptű előadást hallgathattak.*

✧ Szin: (választékos) *emelkedett, fennkölt*

✧ Ell: *hétköznapi, közönséges*

✧ Etim: Összetétel; → *magas* + *röptű*: → *röpül* ige tövének származéka.

magasságos ◆◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, ~an*

1. A mennyben levő. *Magasságos Isten! Már megint mi történt?*

2. (bizalmas, tréfás) Magas. *A madarak elröpültek a magasságos égbe.*

3. (régi) Fenséges. *A magasságos herceg is megjelent.*

✧ Szin: **1.** *mennyei, mennybéli* **3.** *felséges*

✧ Etim: A → *magas* melléknév többszörösen képzett származéka.

magasugrás ◆◆ fn *–, ~t, ~a*

Magasra helyezett léc átugrása mint atlétikai versenyszám. *A magasugrás is olimpia versenyszám.*

✧ Etim: Összetétel; → *magas* + *ugrás*: az → *ugrik* ige származéka.

magasztal ◆◆◆◆ ige *~ni*

Áradozva dicsér, dicsőít valakit. *Nem győzte magasztalni a színészeket.*

✧ Szin: *áld, agyondicsér; áradozik valakiről;* (választékos) *istenít;* (gyakran gúnyos) *dicshimnuszt zeng valakiről* • (gúnyos) *A mennybe meneszt.*

✧ Ell: *becsmérel, gyaláz, ócsárol*

✧ Etim: Valószínűleg a régi nyelvi *magaszt* ‘felemel, magasztal’ ige származéka.

magasztos ◆◆◆◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, ~an* (választékos)

1. Erkölcsi, szellemi érték szempontjából magas fokú. *Magasztos lélek, szavai erőt adnak az embernek.*

2. Fennkölt, felemelő. *Magasztos látvány tárult elénk, ahogy a hegycsúcsról lenéztek.*

✧ Szin: **1.** (választékos) *emelkedett, felmagasztosult* **2.** (választékos) *lélekemelő*

✧ Etim: Valószínűleg a → *magasztal* igéből elvont, mára elavult *magaszt* ‘magasztaló; magasztalás’ névszó származéka.

magatartás ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Az a mód, ahogy környezetünkkel, az élet, a társadalom jelenségeivel kapcsolatban állást foglalunk. *Öntudatos magatartása rokonszenves volt. Barátságos magatartása mindenkit meghódított. Jó hatású a határozott magatartás.*

2. Ennek megnyilvánulása. *Kutatók, az etológusok vizsgálják az állatok magatartását.*

3. A tanulónak az iskolai közösségben való viselkedése. *Kislányának az iskolában is kifogástalan a magatartása. Magatartásból ötöst kapott.*

✧ Szin: **1.** *fellépés, hozzáállás, modor,* (választékos, idegen) *attitűd, habitus,* (ritka, választékos) *közelítés, közelítésmód* **2.** *viselkedés* **3.** *magaviselet*

✧ Etim: Összetétel; → *maga* visszaható névmás + *tartás*: a → *tart* ige származéka.

magatehetetlen ◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül*

1. Mások gondozására szoruló. *Betegsége miatt magatehetetlen, testvére gondoskodik róla.*

2. Megmozdulásra képtelen. *A megkötözött fogoly magatehetetlen.*

3. Gyámoltalan, ügyetlen. *Ne légy ilyen magatehetetlen!*

✧ Szin: **2.** *cselekvőképtelen* **3.** (bizalmas) *mamlasz, mafla, mulya, nyámnyila*

✧ Ell: **1.** *önellátó* **2.** *cselekvőképes* **3.** *rátermett, életrevaló*

✧ Etim: Összetétel: → *maga* visszaható névmás + → *tehetetlen*.

magaviselet ◆◆◆ fn –, *~et, ~e*

1. (választékos) Viselkedés. *Kifogástalan magaviseletével kedvező benyomást gyakorolt vendéglátóira.*

2. (kissé régi) Magatartás. *Sajnos a gyermek magaviseletével problémák vannak.*

✧ Szin: **1.** *fellépés, hozzáállás, közeledés, közeledésmód, modor,* (választékos, idegen) *attitűd, habitus*

✧ Etim: Összetétel; → *maga* visszaható névmás + *viselet*: a → *visel* ige származéka.

magáz ◆◆◆ ige *~ni*

„Magá”-nak szólít valakit, illetve nem tegezve szól hozzá. *Egyes tanárok nem tegezik a nagyobb lányokat, hanem magázzák őket.*

✧ Szin: *önöz*

✧ Táj: *becsül*

✧ Ell: *tegez*

✧ Etim: A → *maga* személyes névmás származéka.

magázód|ik ◆ ige *~ni*

(Több személy) kölcsönösen magázza egymást. *A szüleim magázódnak a szomszéddal. Közvetlen kollégák ritkán magázódnak.*

✧ Ell: *tegeződik*

✧ Etim: A → *magáz* ige származéka.

magház ◆◆ fn

Zárvatermő növénynek az az üreges része, amelyben a mag kifejlődik. *A virág termőjének része a magház. Megetted az alma magházát is?!*

✧ Szin: *magburok,* (idegen) *ovárium*

✧ Etim: Összetétel: → *mag* + → *ház*.

mágia ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Természetfölötti erőkben való hit, babona. *Nem hisz a fekete mágiában.*

2. A természeti jelenségek befolyásolására végzett babonás művelet, szertartás. *Ezen a gyönge csapaton semmiféle mágia sem segíthet, ki fog esni. A mágia hatására dörögni, villámlani kezdett az ég.*

✧ Szin: **1.** *bájolás, boszorkányság,* (régi) *bűbájosság, igézés* **2.** *bűvészet, szemfényvesztés, hókuszpókusz, varázslás, varázslat, bájolás,* (régi) *igézés*

✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

magiszter ◆ fn *~ek, ~t, ~e* (Fv, Ka, Öv)

Egyetemet végzett személy, illetve maga a végzettség. *A harmadik év után a hallgató eldönti, baccalaureatus marad-e, vagy folytatja tovább tanulmányait, s az ötödik évvégén magiszter lesz.*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

magisztratúra ◆ fn *~ák, ~t, ~ja* (Ka)

Magiszteri végzettség megszerzésével záruló egy- vagy másfél éves felsőfokú kiegészítő képzés. *Magisztratúrára a tanulmányi átlagtól függően lehet jelentkezni.*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

máglya ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Keresztben egymásra rakott, majd meggyújtott fahasábok halmaza. *Nagy tüzet gyújtottak, fahasábokból raktak máglyát. A középkorban máglyán égették meg az elítélteket.*

2. Máglyahalál. *Eretneksége miatt máglyára ítélték.*

3. Olyan rakás, halom, amelyben az egyes elemek egymás fölé keresztbe vannak rakva. *Az udvaron máglyába tornyozzuk a téglát.*

✧ Szin: **2.** *tűzhalál* **3.** *kupac, rakás*

✧ Etim: Szláv jövevényszó.

mágnás ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* (régi)

(Nagybirtokos) főnemes. *Széchenyi a mágnásokat, hercegeket, grófokat, bárókat akarta megnyerni a reformok ügyének.*

✧ Szin: (régi) *főrend, főúr,* (idegen) *arisztokrata*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

mágnes ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

Vasból, illetve vasércből való test, amelynek mágneses tere van, ezért bizonyos fémeket magához vonz. *Az iránytűben mágnes mutatja az É-i irányt. A varrónők mágnessel szedik össze a gombostűket.*

✧ Szin: (régi) *delej*

✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

mágneskártya ◆◆◆ fn

Mágneses réteggel ellátott kártyaszerű lap, amelyen számítógéppel leolvasható adatokat tárolnak. *A készpénz-automaták mágneskártyával működnek.*

✧ Szin: *bankkártya, hitelkártya*

✧ Etim: Összetétel: → *mágnes* + → *kártya*.

magnetofon ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

Elektromágneses úton hangot rögzítő és lejátszó készülék. *Van még kazettás és orsós magnetofonunk is. Felvesszük a hangversenyt magnetofonra.*

✧ Szin: *magnó*

✧ Etim: Görög eredetű nemzetközi szó.

magol ◆◆ ige *~ni* (bizalmas, rosszalló)

Gépiesen, szó szerint tanul. *Hasznosabb gondolkodva tanulni, mint a tartalomra nem figyelve magolni.*

✧ Szin: *sulykol,* (bizalmas, rosszalló) *bevág, bifláz, szajkóz,* (szleng) *benyel,* (durva) *beseggel*

✧ Etim: A → *mag* főnév származéka.

magtalan ◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*

1. Mag nélküli (gyümölcs, növény). *A mazsola magtalan szőlőből készül.*

2. (választékos, régi) Akinek nincs vagy nem lehet gyermeke. *Azt hitték, hogy magtalan lesz, mert még nem született gyermeke.*

✧ Szin: **2.** *meddő, terméketlen,* (férfi:) *nemzésképtelen*

✧ Ell: **1.** *magos* **2.** *termékeny,* (férfi:) *nemzőképes*

✧ Etim: A → *mag* főnév származéka.

magtár ◆◆◆ fn *~ak, ~t* vagy *~at, ~a* vagy *~ja*

Gabona tárolására való épület. *A gazdaságokban magtárakba hordták a kicsépelt gabonát.*

✧ Szin: *csűr, hombár,* (idegen, régi) *granárium*

✧ Táj: *életesház*

✧ Etim: Összetétel: → *mag* + → *tár*.

mágus ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. (Ókori vagy középkori) mágiával foglalkozó személy. *Minden évben megtartják a mágusok találkozóját.*

2. Bűvész, szemfényvesztő. *A mágus eltüntette, majd cilinderéből elővarázsolta a nyulat.*

3. (néha gúnyos) Rendkívül sikeres, szerencsés kezű (pl. edző). *A mágus nem szívesen nyilatkozik a sajtónak.*

✧ Szin: **1.** *boszorkánymester, jós, varázsló, álomfejtő* **2.** *varázsló* **3.** *mester*

✧ Etim: Óperzsa eredetű latin jövevényszó.

magvas ◆◆◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, ~an*

1. Aminek magja van, illetve magokat termő. *Birtokán főként magvas növényeket termeszt, például napraforgót.*

2. Mag tárolására való. *A kamrában van felakasztva a magvas tarisznya.*

3. (választékos) Tartalmasan tömör, lényegre törő. *Magvas előadást tartott az új eredményekről.*

✧ Szin: **1., 2.** *magos* **3.** *fajsúlyos, tartalmas, velős*

✧ Ell: **1.** *magtalan* **3.** *felületes, terjengős*

✧ Etim: A → *mag* főnév származéka.

☝ A *magvas* ma már egyre inkább csak átvitt értelemben (3. jelentés), illetve szaknyelvi szóként használatos (1. jelentés). A köznyelvben választékos vagy régies hangulatú, itt a *magos* szinonima a gyakoribb. Például: *Ne magos cseresznyét tegyél a rétesbe, magozd ki!*

magvaváló ◆◆ mn *~k, ~t, –*

Magjától elváló húsú (gyümölcs). *Magvaváló barackot tett el télire, azt könnyebb feldolgozni.*

✧ Szin: (népi) *magbaváló*

✧ Etim: Összetétel; *magva*: a → *mag* főnév birtokos személyjeles alakja + *váló*: a → *válik* ige származéka.

magvető ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. A mag vetését végző személy. *A magvetők munkáját a bő termés dicséri.* (Jelzőként:) *Tavasszal magvető parasztok sorát látta a földeken.*

2. Eszme első terjesztője. *Ő volt az új gondolat egyik magvetője.*

✧ Etim: Összetétel; → *mag* + *vető*: a → *vet* ige származéka.

magzat ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Az anyaméhben fejlődő ivadék. *Szíve alatt hordja magzatát.*

2. (régi, választékos) Valakinek a kisgyermeke. *Büszkén tekintett végig magzatán.*

3. (választékos) Állat kicsinye. *A nőstény óvja magzatait a ragadozóktól.*

✧ Szin: **1.** (idegen) *embrió, fétus* **2.** *leszármazott,* (választékos) *sarj, sarjadék, utód,* (bizalmas) *csemete* **3.** *kölyök*

✧ Etim: A → *mag* főnév származéka.

magyal ◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

Fényes, fogas levelű, fehér virágú örökzöld díszcserje. *Kertjében most virágzik a magyal.*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

magyar ◆◆◆◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*

1. A főként Magyarországon élő, finnugor nyelvű néphez tartozó (személy), rá jellemző, vele kapcsolatos (dolog). *A magyar tárgyi népművészetből nyílt kiállítás.* ■ *Magyarán szólva*: világosan, őszintén, nyíltan. | (Főnévi használatban:) E nép, nemzet, illetve annak egy tagja. *„Szétszórt hajával, véres homlokával Áll a viharban maga a magyar”* (Petőfi S.: Élet vagy halál!) *Sok külföldön élő magyar idős korában hazatér Magyarországra.* ■ *A legnagyobb magyar*: Széchenyi István. | *A magyarok bejövetele*: a honfoglalás.

2. Magyarországi. *A bizottságban négy magyar és négy külföldi kapott helyet. A magyar gyerekek éveken át sikeresen szerepeltek a nemzetközi versenyeken matematikából.*

3. (Főnévi használatban:) A magyar nyelv. *Töri a magyart.*

4. ■ (tréfás) (Főnévi használatban:) *Lenge magyarban*: alsóruhában. *Lenge magyarban jött ajtót nyitni.*

✧ Szin: **1.** (régi) *magyari* **2.** *hazai, magyarországi,* (választékos) *honi,* (régi) *hungarus*

✧ Ell: **1.** *idegen, külföldi,* (választékos) *külhoni*

✧ Etim: Elhomályosult összetétel, melynek tagjai ősi, ugor, illetve finnugor kori szavak.

✧ Ö: ős + magyar

magyaráz ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

Szavakkal érthetővé igyekszik tenni valamit. *A tanár magyarázza a matematikafeladatot. Órákon át magyarázott, mégsem értettük, mit akar.* | *Rosszra magyarázza szavait*: rossz értelmet tulajdonít nekik.

✧ Szin: *értelmez, fejteget, megokol, megvilágít, megértet,* (idegen) *kommentál,* (idegen, választékos) *interpretál*

✧ Etim: A → *magyar* melléknév származéka.

✧ Ö: félre + magyaráz

magyarázkod|ik ◆◆◆ ige *~ni*

Cselekedetét, magatartását magyarázza, mentegeti. *Udvariatlan viselkedése miatt hosszasan magyarázkodott.*

✧ Szin: *mentegetődzik, mentegeti magát,* (idegen) *exkuzálja magát,* (bizalmas) *mosakodik*

✧ Etim: A → *magyaráz* ige származéka.

magyarít ◆ ige *~ani*

(Idegen szót) magyarral helyettesít, magyarra fordít. *A nyelvújítók sok idegen szót magyarítottak.*

✧ Szin: *magyarosít*

✧ Etim: A → *magyar* melléknév származéka.

magyarkod|ik ◆ ige *~ni* (rosszalló)

Magyar voltával hivalkodik. *Nem az az igazi magyar, aki lépten-nyomon magyarkodik.*

✧ Etim: A → *magyar* melléknév származéka.

magyaros ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. A magyar népre, emberre jellemző. *Gondolkodása, cselekedetei magyaros észjárásra vallanak.*

2. A magyar nyelv szabályainak megfelelő. *Határozott és magyaros a stílusa.*

3. A magyarok ízlése, hagyománya, szokása szerinti. *Kedveli a magyaros konyhát és viseletet.*

4. ■ *Magyaros verselés*: hangsúlyos verselés. *Petőfi költészetére a magyaros verselés jellemző.*

5. (bizalmas) (Főnévi használatban:) Magyar szakos (diák, tanár). *Ő volt a legjobb magyaros az évfolyamon.*

✧ Szin: **1.** *magyar* **3.** (étel:) *csípős, fűszeres, nehéz*

✧ Ell: **3.** (étel:) *könnyű, franciás* **4.** *időmértékes*

✧ Etim: A → *magyar* melléknév származéka.

magyarság ◆◆◆◆◆ fn *–, ~ot, ~a*

1. Valakinek, valaminek magyar volta. *Büszke volt magyarságára.*

2. A magyar nyelv szabályainak való (valamilyen fokú) megfelelés. *Jó magyarsággal beszél és ír.*

3. A magyarok összessége, illetve csoportja. *A magyarság lélekszáma évek óta csökken. Vannak kapcsolatai az erdélyi magyarsággal.*

✧ Etim: A → *magyar* melléknév származéka.

magyartalan ◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*

1. (rosszalló) A magyar nyelv hagyományosan rögzített szabályaival ellenkező. *Sok magyartalan kifejezést használ. A rádióban is gyakran hallható magyartalan beszéd.*

2. A nyelvet nem jól ismerő, idegen elemekkel keverő. *Még elég magyartalanul beszél, pedig már öt éve Magyarországon él.*

✧ Szin: **1.** *hibás* **2.** *idegenes, idegenszerű*

✧ Ell: *magyaros*

✧ Etim: A → *magyar* melléknév származéka.

mahagóni ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Trópusi eredetű, értékes fa, illetve faanyag. *Bútorait mahagóniból készíttette.* (Jelzőként:) *Mahagóni karosszéket és íróasztalt vásárolt.*

✧ Etim: Közép- vagy dél-amerikai indián eredetű nemzetközi szó.

maharadzsa ◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Indiai fejedelem, uralkodó. *A film főszereplője egy turbános maharadzsa, akit gyaloghintón visznek mindenhova.*
✧ Etim: Hindi eredetű nemzetközi szó.
máj ◆◆◆◆◆ fn *~ak, ~at, ~a*
1. A has jobb oldalán levő, az epét kiválasztó, az anyagcserében fontos szerepű belső szerv. *Kórosan megnagyobbodott a mája a sok alkoholtól.*
2. Némely állatnak ez a szerve mint étel. *Rántott májat készít vacsorára.*
3. (Kifejezésekben bizonyos emberi tulajdonságok, érzelmek vélt székhelyeként:) ■ *Hamis a mája*: megbízhatatlan, csalafinta. | *Hízik a mája*: jólesik neki valami.
✧ Etim: Ősi, uráli kori szó.
majális ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
Májusban rendezett szabadtéri, általában táncos mulatság. *Május első szombatján majális lesz a Városligetben.*
✧ Etim: Latin jövevényszó.
majd[1] ◆◆◆◆◆ hsz
1. Nem most, hanem később. *Majd felhívlak.* (Fenyegetésül:) *Majd adok én neki!*
2. (Gúnyos tiltakozásban:) *Majd éppen ő fogja megmondani, mit tegyünk!*
3. (Kötőszóként:) Azután, utána. *Nagyot sóhajtott, majd nekiült dolgozni.*
✧ Szin: **1.** *egyszer, idővel, máskor, utóbb, valamikor,* (régi, választékos) *majdan* **3.** *aztán*
✧ Ell: **1.** *most, azonnal, rögtön*
✧ Etim: Megszilárdult ragos alakulat, valószínűleg a → *ma* határozószó származéka.
majd[2] ◆◆◆◆◆ hsz (kissé választékos)
Kis híján, majdnem. *Majd elájultam, amikor hívatlanul betoppant. Szegény kislány majd elsírta magát.*
✧ Szin: (kissé választékos) *csaknem*
✧ Etim: Megszilárdult ragos alakulat, valószínűleg a → *ma* határozószó származéka.
majdan ◆◆◆◆ hsz (régi, választékos)
A (távoli) jövőben. *„Hallotok majdan nagyon sok jajgatást”* (Bornemissza P.)
✧ Szin: *majd, egyszer, utóbb, valamikor*
✧ Ell: *régen,* (régi, választékos) *hajdan, egykor, valaha*
✧ Etim: A → *majd* határozószó származéka.
majolika ◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Fényes felületű, ónmázas, díszes cserép. *Iparművészként majolikát is készít.* (Jelzőként:) *Majolika virágvázákat gyűjt.*
✧ Szin: *fajansz*
✧ Etim: Olasz jövevényszó.
majom ◆◆◆◆◆ fn *majmok, majmot, majma*
1. Meleg égövi, általában fákon élő emlős. *A majmok az emberrel együtt a főemlősök rendjébe tartoznak. A csimpánz a legfejlettebb aggyal rendelkező majom.* ● Szólás: (tréfás) *Most ugrik a majom a vízbe*: most derül ki, dől el valami. | *Örül, mint majom a farkának*: gyerekesen, harsányan örül.
2. ■ *Utánozó majom*: másokat felszínesen utánozó személy. *Utánozó majom, állatkertbe való!*
3. (rosszalló) Hiú, kényeskedő ember. *Az a majom mindent magára vesz, ami divatos.*
✧ Szin: **3.** (rosszalló) *divatbáb, divatmajom, majomparádé, piperkőc*
✧ Etim: Újperzsa eredetű vándorszó.
majomszeretet ◆ fn (rosszalló)
Elfogult, kényeztető, túlzott szeretet. *Majomszeretettel szereti gyermekét.*
✧ Szin: (bizalmas) *babusgatás, tutujgatás*
✧ Etim: Német mintára keletkezett összetétel: → *majom* + → *szeretet*.
majonéz ◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
Tojássárgájából és étolajból készült ízesített mártás. *A rántott halat majonézzel szereti.*
✧ Szin: (tréfás) *majomméz*
✧ Etim: A spanyol *Mahon* helynévre visszavezethető nemzetközi szó.
major[1] ◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*
Nagyobb gazdaságnak a határban fekvő része, a hozzá tartozó épületekkel. *Tejért ment a majorba.*
✧ Szin: *gazdaság, majorság, tanya*
✧ Etim: Latin eredetű német jövevényszó.
major[2] ◆ fn *~ok, ~t, ~ja*
(régi; Fv, Va, Ka, Dv bizalmas) Őrnagy. *Már nem kapitány, előléptették, most már major.*
✧ Etim: Spanyol eredetű francia jövevényszó.
majoránna ◆◆ fn –, *~t, ~ja*
1. Illatos fűszernövény. *Majoránnát ültetett a kertjébe.*
2. Ennek fűszerként használt szárított levele. *Az ételbe egy kávéskanál morzsolt majoránnát tett.*
✧ Táj: majoranna, marajánna
✧ Etim: Latin jövevényszó.
majorság ◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. A földesúr saját kezelésében levő birtokrész. *A majorság élére új gazdatisztet állítottak.*
2. (népi) Baromfiak összessége, baromfiudvar. *A majorságából él meg: csirkét és tojást ad el.*
3. Kisebb major, tanya. *A gazda kiment a majorságba megnézni a lovait.*
✧ Szin: **3.** *gazdaság*
✧ Etim: A → *major* főnév származéka.

majszol ◆◆◆ ige *~ni*
Az ételt rágcsálva, majd a szájában forgatva lassan eszik. *A kisgyerek csokoládét majszol. Egész órán majszolt egy kiflit.*
✧ Szin: *eszeget, szopogat,* (rosszalló) *nyámmog*
✧ Táj: *güzmöl, majszog, csócsál*
✧ Etim: Valószínűleg hangutánzó-hangfestő eredetű szó, töve talán kapcsolatban áll a → *maszat* főnév tövével.

május ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
Az év ötödik hónapja. *A május a legszebb hónap. Május első vasárnapján van anyák napja.*
✧ Szin: (régi) *pünkösd hava, tavaszutó, Ikrek hava*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

májusfa ◆◆ fn
1. Május 1-jére virradóra falun a lányos házak ablaka elé állított feldíszített fa. *Katiék háza elől sem hiányzott a májusfa.*
2. Épülő ház elkészült tetőszerkezetének legmagasabb pontjára tűzött, feldíszített faág. *A házra kitűzték a májusfát.*
✧ Etim: Összetétel: → *május* + → *fa*.

mák ◆◆◆◆ fn –, *~ot, ~ja*
1. Toktermést hozó, lila, piros vagy fehér virágú növény. *A határban négy hektáron mák terem.*
2. E növény apró, kékes, olajos magva, illetve magvainak tömege. *Sütés előtt még meg kell darálni a mákot.*
3. (szleng) ■ *Mákja van*: szerencséje van.
✧ Etim: Szláv jövevényszó.

makacs ◆◆◆◆ mn *~ok* vagy *~ak, ~ot* vagy *~at, ~ul*
1. Szándékához, véleményéhez az ésszerűség ellenére is ragaszkodó (személy), illetve ilyen személyre valló. *Többször is szóltam már nekik, de ezek a makacs gyerekek csak nem jönnek be a hideg udvarról. Makacsul bizonygatta igazát.* • Szólás: *Makacs, mint az öszvér*: nagyon makacs.
2. Nehezen múló (állapot). *Makacs köhögése nem enyhült. Ez a mosópor kioldja a makacs szennyeződést is.*
✧ Szin: **1.** *hajthatatlan,* (bizalmas) *fafejű,* (gyakran rosszalló) *csökönyös, konok, makrancos, nyakas, önfejű* • **1.** *Nem enged a negyvennyolcból. Köti az ebet a karóhoz.*
✧ Ell: **1.** *bizonytalan, engedékeny* **2.** *futó, könnyű, múló*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

makaróni ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Csőtészta. *Makarónit ettek a pörkölthöz.*
✧ Etim: Tisztázatlan eredetű nemzetközi szó.

makedón ◆ mn *~ok, ~t, ~ul*
Macedón.
✧ Etim: lásd → *macedón*
☝ A *makedón* és *macedón* használatáról l. a *macedón* szócikket.

makk ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
1. A tölgyfa termése. *Makkot szedtek az erdőben, aztán játékot készítettek belőle.* • Szólás: *Éhes disznó makkal álmodik*: ki mire vágyik, arra gondol.
2. Ilyen alakú ábrával jelölt kártyalap; a magyar kártya négy színe közül az egyik. *Makk az adu.*
3. Hímvessző vége. *Az orvos megvizsgálta a makkot is.*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.
☝ Ha *k*-val kezdődő toldalék járul hozzá, egyszerűsítve csak két *k*-t írunk: *makkal.* A *k*-val kezdődő összetételi tagot kötőjellel kapcsoljuk hozzá: *makk-kupacs*.

makkegészséges ◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
Kicsattanóan, virulóan egészséges. *Meggyógyult, hála Istennek, most makkegészséges.*

✧ Ell: *beteg*
✧ Etim: Összetétel; → *makk* + *egészséges*: az → *egészség* főnév származéka.

makkol ◆ ige *~ni* (népi)
(Sertés) az erdőben lehullott makkal táplálkozik. *A disznók az erdőben makkolnak.*
✧ Etim: A → *makk* főnév származéka.

makog ◆◆◆ ige *~ni*
1. (Majom) szakadozott hangot ad. *A fákon hangosan makognak a majmok.*
2. (gúnyos) (Ember) alig érthetően, szaggatottan beszél. *Makogott valamit, de nem figyelt rá senki.*
✧ Szin: **2.** *dadog, hebeg, habog, motyog,* (gúnyos) *mekeg*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó, töve kapcsolatban áll a → *mókus* főnév, valamint a → *mukkan* és a → *vakkant* ige tövével.

mákony ◆ fn –, *~t, ~a*
1. (régi) Altatószer, ópium. *Mákonyt tettek az italába, így azonnal elaludt.*
2. (választékos) Az a dolog, amely az öntudatot elbódítja. *A szerencsejáték volt a mákonya, segített neki felejteni.*
✧ Szin: **1.** *kábítószer,* (idegen) *narkotikum,* (régi) *álomital,* (régi, idegen) *áfium*
✧ Etim: A → *mák* főnév nyelvújítás kori származéka.

makrancos ◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
Csökönyösen ellenszegülő. *Szülei nehezen viselték makrancos természetét. Shakespeare egyik legvidámabb darabja A makrancos hölgy.*
✧ Szin: *akaratos, dacos, nyakas, önfejű, rakoncátlan, zabolátlan*
✧ Ell: *engedelmes, szelíd*
✧ Etim: Talán az elavult *makranc* ‘makacsság’ főnév származéka, de az sem zárható ki, hogy a *makranc* szó keletkezett a melléknévből szóelvonással.

makulátlan ◆◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul* (választékos)
1. Tökéletesen tiszta. *Makulátlanul fehér ingéhez jól illett a bordó nyakkendő.*
2. Hibátlan erkölcsű. *Makulátlan jelleméért kezeskedem.*
✧ Szin: **1.** (választékos) *folttalan, hótiszta, patyolattiszta* **2.** *kifogástalan,* (választékos) *feddhetetlen, szeplőtlen, szeplőtelen, érintetlen*
✧ Ell: **1.** *foltos, piszkos, szennyes* **2.** *romlott,* (választékos) *feslett*
✧ Etim: A latin eredetű, régi nyelvi *makula* ‘erkölcsi szeplő’ főnév származéka.

mákvirág ◆◆ fn
1. A mák virága. *Nyílik a mákvirág.*
2. (gúnyos) Megrovást, büntetést érdemlő személy. *Szép kis mákvirág az a fiatalember, kicsalta a pénzemet.*
✧ Szin: **2.** (gúnyos) *díszpéldány, jómadár, jópipa, lókötő,* (régi) *himpellér,* (régi, idegen) *imposztor*
✧ Etim: Összetétel: → *mák* + → *virág*.

mál ◆ fn *~ok, ~t* vagy *~at, ~ja* (régi)
Állatnak has alatti prémje. *Róka máljából készült a gallér.*
✧ Táj: *mála*
✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.

malac ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
1. Fiatal sertés, illetve ennek húsa. *Az anyadisznó nyolc malacot fialt. Az ünnepi vacsora sült malac volt.*
2. (bizalmas) Illetlenül evő, maszatos gyermek. *Ne légy már ilyen malac!*
3. (bizalmas) Illetlen viselkedésű, beszédű felnőtt. *Az a férfi egy nagy malac.*
4. (bizalmas) (Jelzőként:) Illetlen. *Malac vicceket mesél.* ■ *Malac szerencséje van*: szemérmetlenül nagy.
5. (bizalmas) Tintafolt, paca. *Csupa malac a füzete.*
✧ Szin: **1.** *disznó, süldő,* (gyermeknyelvi) *coca, röfi* **2.** (bizalmas) *szutyokmatyi, disznó* **4.** *mosdatlan, sikamlós, pajzán, szemérmetlen beszédű, trágár, útszéli,* (bizalmas, jelzőként:) *disznó*
✧ Táj: **1.** *disznófi, malec, malacdisznó, melecka, malacfi*
✧ Ell: **4.** (jelzőként:) *illedelmes, szalonképes*
✧ Etim: Valószínűleg szlovén jövevényszó.
✧ Ö: tengeri + malac

malachit ◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
Zöld, kristályos féldrágakő. *Ékszerdoboza malachittal van kirakva.*
✧ Etim: Latin, végső soron görög eredetű nemzetközi szó.
☝ Kiejtése: [malahit]. Elválasztása: *ma-la-chit.*

malackod|ik ◆ ige *~ni* (bizalmas)
1. (Gyermek) magát bepiszkítva, rendetlenül eszik. *Ne malackodjatok az asztalnál!*
2. Illetlenül beszél, viselkedik. *Hölgytársaságban régebben nem illett malackodni.*
✧ Szin: **2.** *illetlenkedik, trágárkodik,* (bizalmas) *disznólkodik*
✧ Etim: A → *malac* főnév származéka.

malaclopó ◆ mn *~k, ~t, ~ja* (régi, tréfás)

Malaclopó köpeny: bő, ujjatlan köpeny. *Hová indulsz abban a malaclopó köpenyben?* (Főnévi használatban:) *Egy bokáig érő malaclopót kanyarított magára az esős, szeles idő miatt.*
✧ Szin: *körgallér,* (régi, tréfás) *felleghajtó,* (idegen) *pelerin,* (kissé régi) *köpönyeg*
✧ Etim: Összetétel; → *malac* + *lopó*: a → *lop* ige származéka.

malaga ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen)
Spanyol csemegebor. *Barátaitól kapott két üveg malagát.*
✧ Etim: A spanyol *Malaga* város nevéből köznevesült.

maláj ◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*
A Délkelet-Ázsiában és Óceániában élő sárgás bőrű népcsoportokhoz tartozó. *A maláj kézművesek messze földön híresek ügyességükről.* (Főnévi használatban:) *Nyaralásakor megismerkedett egy malájjal. Nagy szorgalommal tanulja a malájt.*
✧ Szin: (ritka) *maláji,* (Fülöp-szigeteki maláj:) *filippínó*
✧ Etim: Maláj eredetű nemzetközi szó.

malária ◆◆ fn *–, ~t, ~ja*
Szabályosan visszatérő hidegrázással és magas lázzal járó járványos betegség. *A maláriát a szúnyogok terjesztik.*
✧ Szin: *mocsárláz, váltóláz, harmadnapos hideglelés*
✧ Táj: *forróbetegség, gyujtóványhideg*
✧ Etim: Olasz eredetű nemzetközi szó.

maláta ◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Csíráztatott, aszalt gabona, főképp árpa. *A maláta a sörgyártás alapanyaga.*
2. A maláta kivonatával édesített cukor. *Felnőttkorában is szívesen szopogatott malátát.*
✧ Szin: **2.** *malátacukor*
✧ Etim: Déli szláv vagy szlovák jövevényszó.

málé ◆ mn *~k, ~t, ~n* (bizalmas, rosszalló)
1. Gyenge akaratú, tehetetlen (ember). *Ne légy már ilyen málé! Nagy málé kamasz a fia.*
2. (Főnévi használatban:) Ilyen természetű, viselkedésű személy, főként fiú. *Azt a málét a szomszédból besorozták katonának.*
✧ Szin: (bizalmas, rosszalló) *mafla, bamba, együgyű, élhetetlen, gügye, gyámoltalan, málészájú, mamlasz, melák, mulya* • **1.** *A tej is megalszik a szájában.*
✧ Táj: **1.** *lepsi* **2.** *máléjankó, lepsi, tátombák*
✧ Ell: *eleven, értelmes, talpraesett*
✧ Etim: Román jövevényszó.

málha ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (régi)
Nagyobb poggyász. *A málhát kocsira rakták, úgy vitték ki a vasúthoz.*
✧ Szin: *batyu, csomag,* (régi) *bagázsia,* (bizalmas) *cókmók, motyó, pakk*
✧ Etim: Német jövevényszó.

málinkó ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (népi)
Sárgarigó. *Kertünkbe bejárnak a málinkók, a szomszédban fészkelnek.*
✧ Szin: (népi) *aranymálinkó*
✧ Táj: *málingó, sármálingó, aranyállú, aranyáruló, aranymál, máringó*
✧ Etim: Jelentéstapadással önállósult az *aranymálinkó, sármálinkó* ‘sárgarigó’ összetételek utótagjából.
✧ Ö: arany + málinkó

máll|ik ◆◆ ige *~ani*
(Szilárd anyag) omlik, porlad. *Mállik a ház vakolata, már nagyon régi.*
✧ Táj: *meszled*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

malmoz|ik ◆ ige *~ni*
1. Malomjátékot játszik. *Amikor a tanár nem nézett rájuk, az asztal alatt malmoztak.*
2. Unalmában két összekulcsolt kezének hüvelykujját egymás körül forgatja. *Egész előadás alatt malmoztunk.*
3. Semmi hasznosat nem csinál, tétlenkedik. *Nem tudjuk, mivel tölti a napját, bizonyára malmozik.*
✧ Szin: **3.** *lustálkodik, henyél* • **3.** *Lopja a napot.*
✧ Ell: **3.** *dolgozik, tevékenykedik*
✧ Etim: A → *malom* főnév származéka.

málna ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Apró piros bogyókból összetett, gömbölyded gyümölcs, illetve az ezt termő cserje. *Idén dúsan virágzik a málna. Szedj egy kis málnát a pudinghoz!*
2. (bizalmas) Málnaszörp, általában felhígítva. *Két nagy málnát kérünk.*
3. (Fv bizalmas) Üdítőital. *Nem kérek most kólát, inkább innék sárga málnát.*
✧ Táj: **1.** *himpér, lyukasszeder*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.

malom ◆◆◆◆◆ fn *malmok, malmot, malma*
1. Gabonaőrlő üzem. *A faluban több malom is működött valamikor.* • Szólás: *Két malomban őrölnek*: nem értik meg egymást.

2. Kétszemélyes társasjáték, amelyet négyszög alakúan vonalazott táblán 9-9 kis koronggal játszanak. *Maguk vonalazták meg a papírt, s korong helyett babot használtak, így játszottak malmot.*
✧ Szin: **2.** *malomjáték*
✧ Etim: Latin eredetű szláv jövevényszó.
✧ Ö: szél + malom, vízi + malom

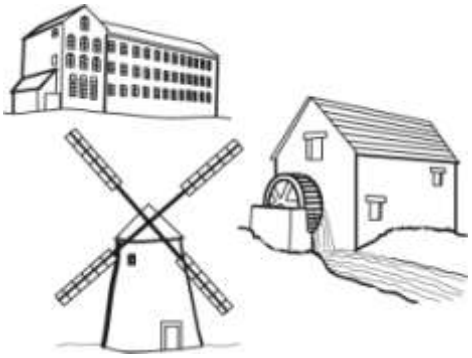

malter ◆◆ fn –, *~t, ~ja* vagy *~je*
Habarcs. *Elkészült a malter, lehet már vakolni.*
✧ Szin: *vakolat*
✧ Etim: Latin eredetű német jövevényszó.
mályva ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Lilás virágú gyomnövény. *A gyerekek mályvát szedtek a mezőn. Ruhájának olyan a színe, mint a mályvának.*
2. Az ebből nemesített, másfél-két méter magasra növő, fehér, sárga, piros stb. virágú, évelő dísznövény. *Kertjében gyönyörű mályvák virítottak.*
✧ Szin: **1.** (népi) *papsajt* **2.** *mályvarózsa, kerti mályva*
✧ Táj: *béresrózsa*
✧ Etim: Latin jövevényszó.
mama ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (bizalmas)
1. (Megszólításként vagy megnevezésként:) Édesanya. *Hol lehet a mamája ennek a kisfiúnak? Mama, vegyél nekem csokit! „Már egy hete csak a mamára gondolok”* (József A.: Mama). (Megszólításként a férj a feleségéhez:) *Add ide, mama, a szemüvegemet!* (Férj az anyósáról vagy hozzá szólva:) *A mama is velünk jön?* ■ *A mama kedvence*: elkényeztetett gyerek.
2. (Idősebb nő bizalmaskodó, illetve udvariatlan megszólításaként:) *Mit keres itt, mama?*
3. (Megszólításként vagy megnevezésként:) Nagyanya. *Édesanyád most nem ér rá, a mamát kérd meg, hogy meséljen. Mama, papa, átjöttök hozzánk karácsonykor?*
✧ Szin: **1.** *anya,* (bizalmas) *anyu;* (kedveskedő) *anyuka, anyuci,* (gúnyos) *mámi,* (szleng) *muti* **2.** *néni,* (gúnyos) *mámi,* (szleng) *nyanya* **3.** (gyermeknyelvi) *mamuska, nagyi*
✧ Táj: **1.** (kedveskedő) *nyanyicska, nyanyika*
✧ Etim: Vagy hangutánzó eredetű szó, vagy görög eredetű vándorszó.
✧ Ö: kis + mama, nagy + mama
mameluk ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja* (régi)
1. Egyiptomi szultán testőre, katonája. *A szultán trónja körül négy mameluk állt.*
2. (gúnyos) A hatalmat kritikátlanul támogató, általában kormánypárti képviselő. *A kormány javaslatát főként a mamelukok pártolták.*
✧ Etim: Arab eredetű vándorszó.
mamlasz ◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*
Ügyefogyott, tehetetlen (ember, különösen fiú). *Két mamlasz osztálytársával alaposan eltévedtek a budai hegyekben.* (Főnévi használatban:) *Annak a mamlasznak ne szóljatok, úgysem tudna segíteni!*
✧ Szin: *együgyű, pipogya,* (bizalmas) *mafla, málé, málészájú, mulya, tutyimutyi,* (tréfás) *fajankó,* (népi) *nyámnyila,* (ritka) *pupák,* (kissé durva) *balfácán,* (szleng) *balfék* ● *Csak a száját tátja. Ki lehet lopni a szájából a kenyeret.*
✧ Táj: *lepényszájú, szuszimuszi*
✧ Ell: *rátermett, talpraesett, ügyes*
✧ Etim: Szlovák jövevényszó.
mámor ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. (választékos) Kellemes bódulat, enyhe ittasság. *A mámorban keresett vigaszt.*
2. Lelkesült, elragadtatott boldogság. *A győzelem mámora töltötte el.*

✧ Szin: **1.** *részegség,* (választékos) *bódultság, kábulat, szédület, mámorosság,* (ritka) *mámorultság,* (kissé bizalmas) *borközi állapot* **2.** *szédület,* (választékos) *elragadtatottság, megittasultság,* (ritka, kissé választékos) *mámorittasság,* (idegen) *extázis, eufória*
✧ Ell: **1.** *józanság,* (idegen) *letargia*
✧ Etim: Nyelvújítás kori elvonás a → *mámoros* melléknévből.

mámoros ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
1. Italtól bódult. *Bortól mámorosan tért haza az étteremből.*
2. Lelkesülten boldog. *A hazatérő katonákat mámoros lelkesedéssel fogadták.*
✧ Szin: **1.** *becsípett, ittas, részeg, kapatos,* (bizalmas) *kótyagos, spicces* **2.** *elragadtatott, megrészegült,* (választékos) *diadalittas, örömittas, megittasult,* (idegen) *euforikus*
✧ Ell: **1.** *józan* **2.** *lehangolt, kiábrándult,* (idegen) *letargikus*
✧ Etim: Arab eredetű oszmán-török jövevényszó magyar képzőelemmel.

mamusz ◆ fn *~ok, ~t, ~a*
Posztóból készült, általában zárt házicipő. *Ahogy hazaért, felhúzta a mamuszát.*
✧ Táj: *tutyi*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű szó, talán jelentéselkülönüléssel keletkezett a ‘sarkantyú’ jelentésű, elavult *mamuz* főnévből, mely arab eredetű oszmán-török jövevényszó.

mamuszki ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (Fv bizalmas)
Posztóból készült csizma. *Nagyanyám már olyan gyönge, hogy alig bírja lehúzni a lábáról a mamuszkiját.*
✧ Szin: (népi) *botos*
✧ Etim: A → *mamusz* főnév szlovák *-ki* képzőszerű elemmel létrehozott származéka.

mamut ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
Az elefánthoz hasonló, nagy testű, mára már kihalt állat. *Lerajzolták, milyen lehetett a mamut. A mamutnak hatalmas agyara volt.*
✧ Etim: Jakut vagy tunguz eredetű nemzetközi szó.
☝ 1984 óta kiejtés szerint írjuk, a közepén rövid *m*-mel.

mancs ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
1. Némely állat (mellső) lábfeje. *A medve mancsaival elkapta áldozatát.*
2. (bizalmas) Emberi kéz. *Megmostátok a mancsotokat? Vedd el a mancsodat a holmimtól!*
✧ Szin: **1.** (bizalmas) *tappancs* **2.** (bizalmas) *pracli*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

mandarin[1] ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*
Narancshoz hasonló, de annál kisebb és édesebb levű déligyümölcs. *A zöldségesnél mag nélküli mandarin is kapható.*
✧ Etim: Maláj eredetű nemzetközi szó.

mandarin[2] ◆ *~ok, ~t, ~ja* (régi)
Főhivatalnok a császári Kínában. *Apja mandarin volt, családja így a legelőkelőbbek közé tartozott.*
✧ Etim: Maláj eredetű nemzetközi szó.

mandátum ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
(Képviselői) megbízatás (országgyűlésben, önkormányzatban). *A választáskor megpályázza a képviselői mandátumot. Mandátuma tavaly lejárt.*
✧ Szin: *felhatalmazás*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

mandolin ◆ fn *~ok, ~t, ~ja*
Kisebb, félkörte formán gömbölyded, négyhúrú pengetőhangszer. *Megtanult mandolinon játszani.*
✧ Etim: Olasz eredetű nemzetközi szó.

mandula ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Keskeny levelű, csonthéjas termésű, rózsaféle gyümölcsfa. *A hegy déli oldalán virágzik a mandula.*
2. Ennek csonthéjas termésének magja. *Nagyon szeretem a mandulát. A keserű mandula ízét érezte.*
3. A torok nyálkahártyájában levő nyirokszerv. *Mindkét mandulája gyulladásban van.*
✧ Szin: **1.** *mandulafa*
✧ Etim: Görög eredetű olasz jövevényszó.

mangó ◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Sárga húsú, csonthéjas trópusi gyümölcs. *A mangót meghámozva és pálcikára tűzve fogyasztják.*
✧ Etim: Portugál, végső soron tamil eredetű nemzetközi szó.

mángorol ◆ ige *~ni* (régi)
(Frissen mosott ruhaneműt) több forgó hengerből álló eszközzel, a mángorlóval kisimít. *Ma már a leggondosabb háziasszonyok sem mángorolják a ruhát, helyette ott van a centrifuga és a villanyvasaló.*
✧ Szin: *hengerel, simít, kisimít*
✧ Etim: Német jövevényszó.

mánia ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Rögeszme, kényszerképzet. *Nagyzási mániában szenved. Ezzel a rendcsinálási mániáddal ki tudnál kergetni a világból!*

✧ Szin: *megszállottság, vesszőparipa,* (bizalmas) *rigolya, hóbort, bolondéria, dili,* (szleng) *hepp, flúg, stikk*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

manikűr ◆◆ fn –, *~t, ~je*
A kéz körmeinek ápolása. *Parancsol manikűrt is? Maga végzi a manikűrjét fürdés után.*
✧ Szin: *körömápolás*
✧ Ell: *pedikűr, lábápolás*
✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.

mankó ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Sérült vagy beteg személy hóna vagy könyöke alá illeszthető (páros) botszerű támasz. *A féllábú rokkant mankóval közlekedik.*
2. (rosszalló) Segédeszköz, támogatás. *Mankó nélkül nem boldogul a feladattal.*
✧ Szin: **2.** (régi) *istáp,* (szleng) *puska*
✧ Táj: **1.** *hónaljgamó*
✧ Etim: Latin eredetű olasz jövevényszó.

manna ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. (A Biblia szerint) égből hullott eledel. *Bőven hullott az égi manna, hogy a kiválasztott nép ne haljon éhen.*
2. Váratlanul jött, bőven áradó jó dolog. *A könyvért kapott összeg valóságos égi manna volt a számára.* • Szólás: *Úgy jött neki, mint a manna*: csodás menekülést, megoldást jelentett valami.
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

manó ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Mesebeli (gonosz) törpe. *Manókról álmodott az éjjel. A mesében a manó egy gombában lakott.*
2. (Bosszús vagy tréfás felkiáltásban:) *Mi a manó? A manóba!*
3. ■ *Ájtatos manó*: első pár lábát jellegzetesen maga elé tartó, száskaféle ragadozó rovar.
✧ Szin: **1.** (választékos, idegen) *dzsinn, kobold* **2.** (durva) *fene, franc* **3.** *imádkozó száska*
✧ Táj: **1.** *bókuska*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű szó, talán a régi nyelvi *monok* ‘szerzetes’ főnévből különülhetett el szóhasadással.

manöken ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~je* (idegen)
Divatújdonságokat (ruhákat, ékszereket stb.) nyilvánosan bemutató személy, főként fiatal nő. *Az alakja olyan, mint egy manökené, nagyon vékony.*
✧ Szin: (régi) *próbakisasszony*
✧ Etim: Francia jövevényszó.

manőver ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e* vagy *~je*
1. Nagyobb katonai egységek helyváltoztatása. *A háború légi manőverekkel kezdődött.*
2. Békében nagyobb egységek részvételével tartott harci gyakorlat. *Lefújták a manővert.*

3. Rendszerint autónak, hajónak, repülőgépnek a helyes irányt kereső mozgása, mozdulata. *Nem sikerült a manőver, a két jármű egymásnak ütközött.*

4. Csel, fortély. *Ügyes manőverekkel elérte, hogy őt nevezzék ki igazgatónak.*

✧ Szin: **1.** *hadmozdulat, csapatmozdulat, hadművelet* **2.** *hadgyakorlat* **4.** *cselfogás, cselvetés, mesterkedés,* (választékos) *fondorlat,* (idegen) *manipuláció*

✧ Etim: Francia, végső soron latin eredetű német jövevényszó.

manufaktúra ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (régi)

Kézi erővel végzett, de munkamegosztáson alapuló munkával termelő kisebb üzem. *A XVI–XVIII. században manufaktúrákban állították elő az ipari termékek nagy részét.*

✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.

manzárd ◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. Lakóhelyiségek kialakítására alkalmas padlástér. *A fiatalok számára a manzárdot rendezték be lakásnak.*

2. A padlástérben kialakított lakás. *Ő lakik a manzárdban.*

✧ Szin: **1.** *padlás* **2.** *tetőtéri lakás, manzárdszoba, padlásszoba*

✧ Etim: F. Mansart francia építész nevét őrző nemzetközi szó.

manysi ◆ mn *~k, ~t, ~ul*

Vogul (nép, ember). *Híres nyelvrokonaink népköltészete a manysi medveének.* (Főnévi használatban:) *A manysik az Ob folyó környékén, Nyugat-Szibériában élnek.*

✧ Etim: Vogul eredetű szó.

mappa ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Irattartó. *Értékesebb iratait szattyánbőr mappában tartja.*

✧ Szin: *iratgyűjtő, iratrendező,* (idegen) *dosszié,* (bizalmas) *bugyi, papucs,* (Fv bizalmas) *obal,* (Ka bizalmas) *pápka*

✧ Etim: Héber eredetű latin jövevényszó.

mar[1] ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (Állat) tép, harap, csíp valamit vagy valamibe. *A vipera a lábába mart. Karját marják a szúnyogok.* • Közmondás: *Aki bírja* vagy *kapja, marja*: azé lesz a zsákmány, aki mohón hamarabb ráveti magát.

2. Vegyi hatással roncsol. *Nemcsak a sav mar, hanem a lúg is.*

3. Égő, szúró fájdalmat okoz. *Marja a füst a szemét.*

4. Bántalmazva, gyalázva ártani igyekszik valakinek. *Állandóan marja a családját.*

5. ■ (választékos) *Mar valakit* vagy *marja valakinek a szívét, lelkét*: (gondolat vagy érzés) gyötri, emészti. *Egy fájó emlék marja a szívét.*

✧ Szin: **1.** *harapdál, marcangol, mardos, éget, esz* **3.** *csíp* **4.** *bánt* **5.** *bánt, rág*

✧ Ell: **4., 5.** *békén hagy, nyugton hagy*

✧ Etim: Valószínűleg ősi, uráli kori szó.

mar[2] ◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

Ló vagy szarvasmarha hátának a lapocka fölötti, kidomborodó része. *Kisebesedett a csikó marja.*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán ősi, uráli kori szó.

már ◆◆◆◆◆ hsz

1. (Valami megtörténtének, beálltának kifejezésére:) *Szerencsére már itt van. Már alkonyodik. Barátom már tizenöt éve nős.*

2. (A múlt időre való utalásként:) *Ő már megnézte a filmet.*

3. (Nyomósítószóként:) *A tanárok már csak ilyenek.*

4. (Kötőszószerűen, magyarázó értelemben vagy fenntartás éreztetésére:) *Nézd meg, már ha érdekel.*

✧ Szin: **1.** (választékos) *immár* **2.** *régebben, valamikor,* (választékos) *egykor* **3.** (bizalmas) *persze* **4.** *mármint, tudniillik*

✧ Táj: **1.** *immág, immáng, immánd*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű belső fejlemény, szótöve talán azonos a → *más* névmás tövével.

marabu ◆ fn *~k, ~t, ~ja*

A gólyával rokon, de annál nagyobb afrikai madár. *A marabu dögöt eszik, tollából legyező, fejdísz készül.*

✧ Etim: Arab eredetű nemzetközi szó.

marad ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Nem mozdul, nem indul el. *Itt maradsz! Ülve marad.*

2. Helyzetében, állapotában nem történik változás. *A kép nálunk marad. A hajótöröttek életben maradtak.*

3. Valamilyen állapotba kerül. *Meghaltak a szülei, árván maradt.* • Szólás: *Úgy maradt, mint a kisujjam*: támasz nélkül maradt.

4. *Valamiben, valaminél, valami mellett marad*: kitart mellette. *Maradok az édesség mellett, nem kérek mást. Maradjunk abban, hogy majd még telefonálok.*

5. Valami nem fogy el egészen. *Maradt egy kis leves.* ■ *Valakinek a nyakán* vagy *valakin marad*: akarata ellenére továbbra is az övé, nem tud tőle szabadulni. *A nyakán maradt az áru.* • Szólás: *Jut is, marad is*: van belőle elég.

6. ■ *Valaki* vagy *valami marad valaki után*: valakinek halálával hátramarad. *Három gyerek maradt utána.*

7. Más időre vagy személyre tolódik. *A takarítás délutánra maradt. A munka nagy része énrám maradt.*

8. Kivonás eredménye lesz. *Ha 3-ból elveszünk 2-t, marad 1.*

✧ Szin: **1.** *időzik, tartózkodik, vár* **2.** *fennmarad, megmarad* **5.** *megmarad* **6.** *visszamarad* **7.** (választékos) *elodázódik, elhalasztódik; áthárul*
✧ Ell: **1.** *elmegy* **2.** *megsemmisül, tönkremegy* **5.** *elfogy*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű szó, talán ősi, uráli kori tő magyar képzőelemmel.
✧ Ö: abba + marad

maradandó ◆◆◆◆ mn *~k* vagy *~ak, ~t, ~an*
Sokáig létező, megmaradó. *Maradandó emléket hagyott maga után.*
✧ Szin: *felejthetetlen, időtálló, örök, örök érvényű,* (választékos) *múlhatatlan, elévülhetetlen*
✧ Ell: *átmeneti, ideiglenes, múlandó*
✧ Etim: A → *marad* ige származéka.

maradék ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
1. Valamiből megmaradt, még el nem fogyasztott, általában kisebb rész. *Az étel maradékát a kínai vendéglőkben be szokták csomagolni a vendégnek.*
2. Osztásban a megmaradt mennyiség, ha az osztandó nem egész számú többszöröse az osztónak. *Huszonötben a négy megvan hatszor, a maradék egy.*
3. (régi) Leszármazott, utód. *Késő maradékai is áldják emlékét.*
✧ Szin: **1.** *fölösleg, hulladék, maradvány,* (bizalmas) *resztli* **3.** (régi) *ivadék, sarjadék*
✧ Táj: **1.** *fogyaték, izék* **3.** *maradály*
✧ Ell: **3.** *előd, ős*
✧ Etim: A → *marad* ige származéka.

maradi ◆◆◆ mn *~ak, ~t, ~n* (rosszalló)
A régihez, az elavulthoz ragaszkodó (személy), illetve rá jellemző. *A maradi öregúr nem járult hozzá a lakás korszerűsítéséhez. Maradi elveivel ma már nem sokra megy.* (Főnévi használatban:) *A haladók és a maradiak harca minden korra jellemző.*
✧ Szin: (rosszalló) *begyepesedett (fejű* vagy *eszű), elmaradott, ósdi, vaskalapos,* (idegen) *konzervatív, reakciós, ortodox,* (régi) *copfos, csáklyás*
✧ Ell: *haladó, modern*
✧ Etim: A → *marad* ige nyelvújítás kori származéka.

marakod|ik ◆◆◆ ige *~ni*
1 Egyik a másikat kölcsönösen marja. *Marakodnak a kutyák az utcán.*
2. (Több személy) durván veszekedik, civakodik. *Egész nap marakodik a szomszédjával.*
✧ Szin: **2.** (választékos) *civódik, perlekedik, torzsalkodik, viszálykodik,* (bizalmas) *acsarkodik*
✧ Táj: **2.** *kocódik, pántolódik*
✧ Etim: A → *mar* ige származéka.

marasztal ◆◆◆◆ ige *~ni*
Kér valakit, hogy maradjon. *Marasztalja a vendégeket.*
✧ Szin: *tartóztat, visszatart,* (kissé választékos) *maraszt*
✧ Ell: *elküld,* (bizalmas) *kiebrudal*
✧ Etim: A választékos stílusértékű *maraszt* 'tartóztat, marasztal' ige származéka.

marat ◆◆ ige *~ni*
(Maró hatású vegyi anyaggal) kiold valamit. *A fémbe savval maratják a mintát.*
✧ Etim: A → *mar* ige származéka.

maratoni ◆◆◆ mn *~ak, ~t, –*
1. 42195 m-es távon rendezett (versenyfutás), illetve ezzel kapcsolatos, ehhez tartozó. *Az olimpián megnyerte a maratoni futást. Lefutotta a maratoni távot. A maratoni futók a legkitartóbb sportolók.*
2. (bizalmas) Elhúzódó, sokáig tartó. *Egy maratoni kártyacsatában vett részt.*
✧ Szin: **2.** *hosszan tartó, véget nem érő, vég nélküli*
✧ Ell: **1.** *rövid távú* **2.** *rövid*
✧ Etim: A görög *Marathón* helynév köznevesülésével keletkezett *maraton* főnév származéka.

marcangol ◆◆◆ ige *~ni*
1. Karommal, foggal tép, szaggat valamit, valakit. *A tigris vadul marcangolta áldozatát.*
2. (választékos) (Indulat) kínoz, gyötör valakit. *Marcangolja a lelkiismeret.*
✧ Szin: **1.** *mar, tépáz* **2.** (választékos) *emészt, furdal, mar, mardos, rág*
✧ Táj: **1.** *martat*
✧ Etim: Az elavult *marcong* 'marcangol' ige származéka.

marcipán ◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*
Mandulaőrleményből és cukorból készült édesség. *A tortát marcipánnal vonta be.* (Jelzőként:) *A marcipán kismackót sajnálta megenni.*
✧ Etim: A hindi *Martaban* város nevéből köznevesült olasz jövevényszó.

március ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
Az év harmadik hónapja. *A tavasz első hónapja március.* ■ *Március idusa*: 15-e. *Az 1848. március idusán történtekről beszél.*

✧ Szin: (régi) *böjtmás hava, harmadhó, Kos hava, tavaszelő*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

marcona ◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n*

Zord, harcias külsejű (férfi). *A marcona katonák mozdulatlanul álltak, várták a parancsot.*
✧ Szin: *komor, mogorva,* (választékos) *mord*
✧ Ell: *békés, barátságos, szelíd*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

mardos ◆◆ ige *~ni*

1. (Állat) folytonosan harapdál, mar valakit. *A kutyakölykök folyton mardossák egymást.*
2. (választékos) (Kínzó érzés) gyötör valakit. *Mardossa az önvád tette miatt.*
✧ Szin: **1.** *marcangol, szaggat* **2.** *furdal, kínoz,* (választékos) *emészt, rág, tépdes*
✧ Ell: *békén hagy, nyugton hagy*
✧ Etim: A → *mar* ige származéka.

marék ◆◆◆ fn –, –, – (inkább csak *-val* raggal)

Behajlított tenyér. *Kivett a búzából egy marékkal.* (Jelzőként:) Amennyi egy behajlított tenyérbe belefér. *Egy marék lisztet tett még a tálba.*
✧ Szin: *marok*
✧ Etim: Az ősi, finnugor kori *mar-* tő származéka.

margaréta ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Sárga közepű, fehér szirmú virágos növény, illetve ennek virága. *Margarétát ültet a terasz mellé. Margarétát tűzött a hajába.*
✧ Szin: *margitvirág*
✧ Táj: *katókavirág, katarózsa, maruncsek, papvirág*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

margarin ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

Növényi olajokból gyártott vajszerű zsiradék. *Margarinnal készítjük el a pogácsa tésztáját. Vaj helyett margarint kent a kenyerére.*
✧ Szin: (Mv bizalmas) *namaz*
✧ Etim: Francia eredetű nemzetközi szó.

margó ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

(Füzetben, könyvben) lapszél. *Margót hagy a lap szélén. A könyv margóján jegyzetelt.*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

marha I. ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Szarvasmarha. *Kihajtották a marhákat a legelőre.*
2. (bizalmas) Marhahús. *Két kiló marhából készített pörköltet.*
3. (durva) Ostoba ember. *Egy marha megdobta a játékvezetőt, erre az lefújta a mérkőzést.*
4. (régi) Kincs, drágaság. *„A vár piacára ezüstöt, aranyt, Sok nagy becsü marhát máglyába kihordat”* (Arany J.: Szondi két apródja).
✧ Szin: **1.** *bika, ökör, tehén* **3.** (durva) *állat,* (bizalmas) *idióta* **4.** *vagyon,* (régi) *jószág*
✧ Táj: **1.** *sőre*
✧ Etim: Latin eredetű német jövevényszó.
✧ Ö: szarvas + marha
☝ A *marha* és a *szarvasmarha* szó használatáról lásd még a *szarvasmarha* szócikket!

marha II. ◆◆◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n* vagy *~ul* (durva)

1. Nagyon buta. *Egy marha ismerősöm azt terjeszti rólam, hogy milliomos vagyok.*
2. Rendkívül nagy. *Nagy marha emberek voltak a testőrei.*
✧ Szin: **1.** *ostoba,* (durva) *hülye,* (bizalmas) *idióta* **2.** *hatalmas, óriási,* (bizalmas) *böhöm,* (szleng) *bazi nagy*
✧ Ell: **1.** *értelmes, józan, okos* **2.** *apró, kicsi*
✧ Etim: Latin eredetű német jövevényszó.

marha III. ◆◆◆◆ hsz (szleng)

(Fokozó értelemben:) Nagyon. *Marha jó volt a kirándulás. Marha szomjas vagyok.*
✧ Szin: *állati, állatian, állatira, marhára, piszkosul*
✧ Ell: *alig, kicsit*
✧ Etim: Latin eredetű német jövevényszó.

marháskod|ik ◆ ige *~ni* (bizalmas)

Tréfálkozik, mókázik. *Sohase beszél komolyan, mindig marháskodik.*
✧ Szin: *bolondozik, bomol,* (bizalmas) *idétlenkedik,* (durva) *barmul, hülyül, marhul, ökörködik*
✧ Etim: A → *marha* főnév származéka.

máriás[1] **I.** ◆ (régi) mn *~ak, ~at,* –

Szűz Mária képével díszített. *Máriás zászlóval vonult a körmenet. Két máriás tallér volt a tenyerében.*
✧ Táj: *márjás*

✧ Etim: A köznevesült *Mária* személynév származéka.

máriás[1] **II.** ◆ fn *~ok, ~t, ~a*

Húszkrajcáros ezüstpénz. *Az ékszeres ládikóban találtak néhány máriást is.*

✧ Táj: *márjás*

✧ Etim: A köznevesült *Mária* személynév származéka.

máriás[2] ◆ fn –, *~t, ~a*

Magyar kártyával, 3-4 résztvevővel játszott kártyajáték, amelyben az ászt, a tízest és az azonos színű felsőt és királyt kell gyűjteni. *Lefekvés előtt játszottak néhány parti máriást.*

✧ Etim: Francia eredetű német jövevényszó.

marionett ◆◆ fn *~ek, ~et, ~je* (idegen)

Zsinórral mozgatott bábfigura. *A bábjátékot marionettekkel játszották.*

✧ Szin: *báb, bábu*

✧ Etim: Francia eredetű nemzetközi szó.

márka[1] ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

(Több országban) pénznem. *Régi finn és német márkáját euróra váltotta be a bankban.*

✧ Etim: Germán eredetű vándorszó.

márka[2] ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Gyári védjegy, áruvédjegy. *Bátran megveheted ezt az árut, rajta van a márka.*

2. Gyártmányfajta, típus. *Ezt a márkát nem ismerem, csak nemrégiben dobták piacra. Mi a márkája ennek a videónak?*

✧ Szin: **1.** *árujel, címke*

✧ Etim: Francia eredetű német jövevényszó.

márkás ◆◆◆◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, ~an*

1. Olyan (tárgy), amelyen márkajelzés van. *Lakása márkás porcelánokkal és festményekkel van tele.*

2. (Márkája által szavatolt) kiváló minőségű. *Csak márkás ruhákat hajlandó viselni.*

✧ Szin: **1.** *védjegyzett,* (Mv bizalmas) *firmás* **2.** *elsőrendű, kitűnő,* (bizalmas) *szuper,* (Mv bizalmas) *firmás*

✧ Ell: **1.** *hamisított* **2.** (bizalmas) *bóvli, ócska*

✧ Etim: A → *márka* ‘védjegy’ főnév származéka.

márki ◆ fn *~k, ~t, ~ja*

(Több nyugat-európai országban) főnemes. *Franciaországban a kastély tulajdonosa ma is a márki.*

✧ Szin: *őrgróf*

✧ Etim: Francia, végső soron olasz eredetű nemzetközi szó.

markol ◆◆◆◆ ige *~ni*

Marokba fog, szorít valamit. *Nagyot markolt a süteményből. Erősen markolta a korlátot.* ■ *Szívébe markol valami*: megdöbbenti, megrázza. *Szívébe markolt a fájdalom.* ● Közmondás: *Aki sokat markol keveset fog*: aki erején felül vállal, kevésre jut.

✧ Szin: *megmarkol, megragad, markolász valamit*

✧ Táj: *maricskál, markász*

✧ Etim: A → *marok* főnév származéka.

markolat ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

Szúró- vagy vágófegyver fogantyúja. *Eltört a kard markolata.*

✧ Szin: *fogó*

✧ Etim: A → *markol* ige származéka.

markos ◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an* (népi)

Izmos, erős. *Két markos legény felemelte.*

✧ Szin: *jól megtermett, tagbaszakadt, vállas, vasmarkú,* (népi) *keménykötésű, derék,* (bizalmas) *deltás, muszklis*

✧ Táj: *fogós*

✧ Ell: *gyenge,* (bizalmas, rosszalló) *nyápic*

✧ Etim: A → *marok* főnév származéka.

markotányosnő ◆ fn (régi)

Háborúban a táborban a katonáknak ételt és italt árusító nő. *A csapatot néhány markotányosnő kísérte.*
✧ Szin: (régi) *kantinosnő*
✧ Etim: Összetétel; *markotányos*: a német eredetű, elavult *markotány* ‘markotányos’ főnév származéka + → *nő*.

márna ◆ fn *~k, ~t, ~ja*
A ponttyal rokon, szálkás húsú, ízletes folyami hal. *A horgászok egy szép nagy márnát fogtak.*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.

maródi ◆ mn *~k* vagy *~ak, ~t, ~n* vagy *~an* (régi, bizalmas)
Gyengélkedő, beteg. *A kisfiam ma maródi, nem mehet iskolába.*
✧ Szin: *betegeskedő*
✧ Ell: *egészséges, életerős*
✧ Etim: Francia eredetű német jövevényszó.

marok ◆◆◆◆ fn *markok, markot, marka*
1. Behajlított tenyér. *Markába teszi a madarat.* ■ *Marokra fog*: behajlított tenyerébe tesz. *Marokra fogta a kanalat, úgy evett.* | *Markába csap valakinek*: (rendszerint egyezség jeléül) kezet fog vele. *Markába csapott a sikeres vásár után.* | *Tartja a markát*: borravalót vár. | *Markába kaparint valamit*: megszerez. *Markába kaparintotta a vagyont.* | *Markában tart valakit*: hatalmában tartja. *Az egész családot a markában tartja az adósságuk miatt.*
2. (népi) Nyalábnyi levágott gabona. *Markot szed a búzaföldön.*
✧ Szin: **1.** *marék*
✧ Etim: Ősi, ugor kori tő magyar képzőelemmel.

marokkó ◆◆ fn *–, ~t, ~ja*
Hosszú, hegyes pálcákkal játszott ügyességi játék. *A tanulás után marokkót játszottak.*
✧ Etim: A *Marokkó* országnév köznevesülésével keletkezett.

maroknyi ◆◆◆ mn *~ak, ~t, ~an*
1. Amennyi egy marokba belefér. *Egy maroknyi lisztet tett még a tésztába.*
2. (választékos) Kis számú, kevés. *Maroknyi hívével a hegyekbe húzódott a kuruc kapitány.*
✧ Szin: *maréknyi*
✧ Etim: A → *marok* főnév származéka.

marsall ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*
1. (Némely állam hadseregében:) Tábornagy. *A háború alatt marsallá nevezték ki.*
2. (régi) Udvari méltóság. *Bátyja marsall volt a császár udvarában.*
✧ Etim: Német jövevényszó.
☝ Ha *l*-lel kezdődő toldalék járul hozzá, egyszerűsítve csak két *l*-t írunk: *marsallal*.

márt ◆◆◆◆ ige *~ani*
1. (Szilárd testet) folyadékba merít. *Kakaóba mártja a kekszet.*
2. (választékos) (Szúrófegyvert) valakinek a testébe döf. *Tőrét a rabló szívébe mártotta.*
✧ Szin: **1.** *áztat, megmárt, belemárt* **2.** *mélyeszt*
✧ Ell: *kivesz, kihúz*
✧ Etim: Ősi, ugor kori tő magyar képzőelemmel.

martalék ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a* (régi, választékos)
1. Zsákmány, préda. *A megsebezett őzgida egy tigris martaléka lett.*
2. Valaminek áldozatául esett személy, tárgy. *A ház teljesen leégett, a tűz martaléka lett.*
✧ Szin: **1.** *áldozat,* (rosszalló) *konc*
✧ Etim: A → *mar* ige származéka.

martalóc ◆ fn *~ok, ~ot, ~a* (régi)
Fosztogató katona. *Az erdőben martalócok vertek tanyát. A német martalócok elvitték a faluból azt is, amit a törökök meghagytak.*
✧ Szin: *rabló, bandita,* (régi) *zsivány, haramia, útonálló*
✧ Etim: Görög eredetű oszmán-török jövevényszó.

mártás ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
Húsok mellé adott híg ízesítő. *Paradicsomos mártást tálaltak a főtt hús mellé.*
✧ Szin: *sodó,* (bizalmas) *szaft, szósz*
✧ Etim: A → *márt* ige származéka.

mártír ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*
1. Vértanú. *Ők a forradalom mártírjai voltak.*
2. Valamiért sok áldozatot hozó, elgyötört ember. *Mártírja volt a családjának.* (tréfás) *A munka mártírja nem leszek!*
✧ Szin: *áldozat*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

márvány ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
Fényesre csiszolt, kristályos mészkő. *Fehér, vörös, fekete márvány is kapható. Legújabb szobrát márványból készíti.* (gúnyos) *Minden szavát márványba kellene vésni.* (Jelzőként:) *Márvány síremléket állítottak neki.*
✧ Etim: Görög eredetű vándorszó.

más ◆◆◆◆◆ határozatlan nm

1. Valakivel, valamivel nem azonos (személy, dolog). *Más vagyok, mint akinek gondolsz.*

2. Egyéb, másfajta. *Más mintával nem kapható ez a csempe?*

✧ Szin: **2.** *eltérő, másféle*

✧ Ell: **1.** *ugyanaz* **2.** *azonos, ugyanolyan*

✧ Etim: Ősi, finnugor kori tő magyar képzőelemmel.

✧ Ö: egy + más, fele + más, hason + más, kép + más, név + más

mása ◆◆◆ birtokos személyjeles fn

1. A jelzetthez hasonló személy, dolog. *Az egész földkerekségen nem találni mását.*

2. Valaminek a másolata. *A híres szobor mását több helyen is felállították.*

✧ Szin: **1.** *hasonmás,* (választékos, idegen) *alteregó* **2.** *utánzat,* (idegen) *kópia*

✧ Etim: A → *más* névmás birtokos személyjeles alakja.

másfél ◆◆◆◆◆ törtszn

Egy és fél. *Szombaton másfél kiló kenyeret vett. Másfél éves unokájával sétált a Duna-parton.*

✧ Szin: (régi) *kettedfél*

✧ Etim: Összetétel: → *más* + → *fél* főnév.

másféle ◆◆◆◆ mn *~k, ~t,* –

Más, másfajta. *Bízhatsz benne, nem olyan, mint a többi, ő másféle ember.*

✧ Szin: *másmilyen, másnemű; valakitől, valamitől eltérő, elütő, különböző*

✧ Ell: *azonos, egyező, egyforma*

✧ Etim: Összetétel: → *más* + *féle* képzőszerű utótag.

másfelől ◆◆◆◆ hsz

1. Más irányból. *Ők másfelől érkeztek.*

2. Valakinek, valaminek a másik oldalán. *Egyfelől a felesége, másfelől az anyja állt mellette.*

3. Más tekintetben, egyébiránt. *Nincs időm a dologra, másfelől nem is érdekel.*

✧ Szin: **1.** *máshonnan* **3.** *amellett, egyébként, különben, máskülönben, másrészt*

✧ Ell: **1.** *innen, erről* **2.** *egyfelől*

✧ Etim: Összetétel: → *más* + → *felől*.

másik ◆◆◆◆◆ határozatlan nm

1. Kettő közül az utóbb említett, illetve nem a mutatott vagy megnevezett. *Egyik testvére fiú, a másik lány. Nem ezzel a fiúval, egy másikkal láttam. A másik zsebedbe tetted.*

2. Az előbbit pótló, helyettesítő. *Másik kanalat kérek!*

✧ Szin: **1.** (régi) *más* **2.** *új*

✧ Ell: **1.** *egyik*

✧ Etim: A → *más* névmás származéka.

masina ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (népi)

1. Valamilyen gépezet, különösen cséplőgép. *Vigyázz, beleesel a masinába!*

2. (régi is) Mozdony. *Pöfög a masina a közlekedési múzeumban.*

3. (régi is) Tűzszerszám, gyufa. *Hova raktad a masinát?*

✧ Szin: **1.** *szerkezet,* (bizalmas) *szerkentyű* **2.** (idegen) *lokomotív* **3.** *gyújtó*

✧ Etim: Francia eredetű német jövevényszó.

✧ Ö: bőgő + masina

maskara ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Álarc, álöltözet. *Farsangi maskarában vonultak fel.*

2. (rosszalló) Nevetséges öltözet. *Ebben a maskarában akarsz iskolába menni?*

3. (rosszalló) Nevetségesen, ízléstelenül öltözködő személy. *Ez a nő valóságos maskara!*

✧ Szin: **1.** *álruha, jelmez, maszk,* (ritka, választékos) *álca* **2.** (rosszalló) *madárijesztő,* (régi, ritka) *maskarádé*

✧ Etim: Latin eredetű olasz jövevényszó.

másnap ◆◆◆◆◆ hsz

Az említett napot követő napon. *Már másnap összefutottunk.*

✧ Etim: Összetétel: → *más* ‘következő, második’ + → *nap*.

másnapos ◆◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, ~an*

1. Az előző naptól kezdve meglevő. *Másnapos szakállal nem indulhat el. A másnapos ételt már nem eszi meg.*

2. Előző napi mulatozás miatt gyengélkedő (személy). *Nem iszom semmit, másnapos vagyok.*

✧ Szin: **1.** *másodnapos* **2.** *kótyagos,* (bizalmas) *macskajajos,* (idegen) *katzenjammeres*

✧ Táj: **2.** *zákányos*

✧ Etim: A → *másnap* határozószó származéka.

masni ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (bizalmas)

Szalagcsokor. *Piros masnit kötött a hajába. Tanítsd meg a gyereket masnira kötni a cipőfűzőjét!*

✧ Szin: (bizalmas) *masli*

✧ Táj: *másli, kötőmásli*

✧ Etim: Német jövevényszó.

másodéves ◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en*
Második évfolyamra járó (tanuló). *Másodéves diák az ELTE-n.* (Főnévi használatban:) *A másodévesek szigorlatra készülnek. Mit érthet ehhez egy másodéves!*
✧ Etim: Összetétel; *másod* 'második': a → *más* 'következő, második' névmás sorszámnévképzős alakja + *éves*: az → *év* főnév származéka.

másodfokú ◆◆◆◆ mn *~ak, ~t, ~an*
1. Az elsőfokúnál fontosabb, súlyosabb. *Másodfokú égési sérüléseket szenvedett. A másodfokú ítélet alapján a vádlott életfogytiglani fegyházbüntetést kapott.*
2. (Matematikában:) Valamely értéket a második hatványon tartalmazó. *Másodfokú egyenleteket old meg.*
3. ■ *Másodfokú unokatestvér*: olyan, aki velünk közös dédszülőktől származik. *A másodfokú unokatestvéreim anyukája és az én anyukám unokatestvérek.*
✧ Szin: **3.** *másod*
✧ Táj: **3.** *második* (unokatestvér)
✧ Etim: Összetétel; *másod* 'második': a → *más* 'következő, második' névmás sorszámnévképzős alakja + *fokú*: a → *fok*[2] főnév származéka.

második I. ◆◆◆◆◆ sorszn
1. Az első után következő (személy, dolog). *A második fogás következik.*
2. (Nyelvtanban:) ■ *Második személy*: te, ti, illetve az ezeknek megfelelő nyelvtani alak. *A <u>játszol</u> ige egyes szám második személyben van.*
3. Az első ilyen nevű után következő (uralkodó). *II. Endre felesége volt Gertrudis.*
4. Rangsorban az első után következő. *Ő a második ember a vállalatnál. A második helyezett ezüstérmet kap.*
✧ Etim: A *más* 'következő, második' névmás sorszámnévképzős származékának kiemelő jellel ellátott alakja.

második II. ◆◆◆◆◆ fn *~ak, ~at, ~a*
1. A sorrendben az első után következő személy, dolog. *A fogorvosnál én voltam aznap a második. Azt a másodikat már nem kellett volna meginnod!*
2. Második helyezett. *Második lett a világbajnokságon.*
3. Második osztály. *Még csak hétéves, de már másodikba jár.*
4. Második emelet. *A másodikon laknak.*
5. A hónap második napja. *Még csak másodika van.*
6. (Matematikában:) *A másodikon*: a négyzeten. *Tíz a másodikon az száz.*
✧ Etim: A *más* 'következő, második' névmás sorszámnévképzős származékának kiemelő jellel ellátott alakja.

másodízben ◆◆ hsz (választékos)
Második alkalommal. *Ezúttal másodízben próbálkozik meg az egyetemi felvételivel.*
✧ Szin: *másodszor, másodszorra,* (népi) *másodjára*
✧ Ell: *először, először, első alkalommal,* (választékos) *első ízben*
✧ Etim: Összetétel; *másod* 'második': a → *más* 'következő, második' névmás sorszámnévképzős alakja + *ízben*: az → *íz* 'alkalom' főnév ragozott alakja.

másodjára ◆ hsz (népi)
Második alkalommal. *A magyarázatot másodjára sem tudta megérteni.*
✧ Szin: *másodszor, másodszorra,* (választékos) *másodízben*
✧ Ell: *elsőre, először, először, első alkalommal,* (választékos) *első ízben*
✧ Etim: Megszilárdult ragos alakulat, a → *más* 'következő, második' névmás sorszámnévi *másod* alakjának származéka.

másodlagos ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
Nem nagyon fontos. *Ez a dolog másodlagos jelentőségű.* ■ *Másodlagos forrás*: nem eredeti. *Az értesülés másodlagos forrásból származik.*
✧ Szin: *másodrangú, másodrendű, kiegészítő, mellékes, másodkézből való* (értesülés)
✧ Ell: *elsődleges, elsőleges, fő*
✧ Etim: A → *más* 'következő, második' névmás sorszámnévi *másod* alakjának nyelvújítás kori származéka.

másodmagával ◆ ragos nm
Valakivel együtt, úgy, hogy összesen ketten vannak. *Másodmagával jött el a találkozóra.*

✧ Szin: *kettesben*
✧ Ell: *egyedül, sokadmagával*
✧ Etim: Összetétel; *másod*: a → *más* névmás sorszámnévképzős alakja + *magával*: a → *maga* névmás ragozott alakja.

másodosztályú ◆◆◆ mn *~ak, ~t, ~an* (hivatalos)

1. Az első osztályúnál egy fokkal alacsonyabb besorolású, olcsóbb díjszabású, kevésbé kényelmes berendezésű. *Csak másodosztályú szálloda van a városban. A másodosztályú vasúti fülkékben 8 ülőhely van, a kényelmesebb első osztályúakban csak 6.*

2. Olyan (dolog, tárgy), amelynek kisebb szépséghibái vannak. *Ez a cipő azért olcsóbb, mert másodosztályú.*

3. (Sportban:) A II. osztályba sorolt, nem az élvonalban szereplő (személy, csapat). *Másodosztályú csapatban játszik.*

✧ Szin: **1.** *másodrangú, másodrendű* **2.** *közepes* (minőségű)
✧ Ell: **1.** *első osztályú* **2.** *kiváló (minőségű)* **3.** *első osztályú*
✧ Etim: Összetétel; *másod* 'második': a → *más* névmás sorszámnévképzős alakja + *osztályú*: az → *osztály* főnév származéka.

másodperc ◆◆◆◆◆ fn

1. A perc hatvanad része. *Egy perc 60 másodpercből áll. 10 másodperc alatt futotta a 100 métert.*

2. (bizalmas) Igen rövid időtartam. *Várj egy másodpercet, rögtön visszajövök.*

✧ Szin: **1.** (idegen) *szekundum* **2.** (bizalmas) *pillanat, szempillantás,* (idegen, régi) *minuta, minutum,* (régi) *villanat*
✧ Etim: Nyelvújítás kori összetétel; *másod* 'második': a → *más* névmás sorszámnévképzős alakja + → *perc*.
☝ Rövidítése: *mp* (pont nélkül).

másodrendű ◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~en*

1. Kevésbé értékes, gyengébb minőségű. *Csak a legjobbat veszem át, ez az alma nem kell, ez másodrendű.*

2. Kevésbé fontos. *Az a fő, hogy időben odaérjünk, hogy hogyan, az másodrendű kérdés.*

3. Az elsőrendűnél kevésbé súlyosan vádolt (személy). *A másodrendű vádlottat felmentették.*

✧ Szin: **1.** *másodosztályú, közepes (minőségű)* **2.** *másodrangú, mellékes, lényegtelen*
✧ Ell: **1.** *elsőrendű, kiváló (minőségű)* **2.** *fontos* **3.** *elsőrendű*
✧ Etim: Összetétel; *másod* 'második': a → *más* 'következő, második' névmás sorszámnévképzős alakja + → *rendű*.

másol ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (Szöveget változatlanul) újra leír egy vagy több példányban. *Egy szép idézetet másol a füzetébe. Dolgozatát a szomszédjáról másolta.*

2. Műalkotásról teljesen hasonló példányt készít. *Azzal foglalkozik, hogy szobrokat másol.*

3. Negatív képről fényérzékeny papírra pozitív képet készít. *A fényképész a filmről képet másol.*

✧ Szin: **1., 2.** *sokszorosít,* (idegen) *kopíroz,* (szleng) *koppint*
✧ Etim: A → *más* 'másik' névmás származéka.

másrészt ◆◆◆◆◆ hsz

Más vonatkozásban. *Ez a vers egyrészt semmitmondó, másrészt túl hosszú: nem közöljük!*

✧ Szin: *másfelől, másrészről*
✧ Ell: *egyrészt, egyrészről, egyfelől*
✧ Etim: Összetétel; → *más* + *részt*: a → *rész* főnév ragozott alakja.

mássalhangzó ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Olyan hang, melynek képzésekor a tüdőből kiáramló levegő a szájban valamilyen akadályba ütközik. *Nem tudja helyesen kiejteni az összes mássalhangzót. Az ember szóban három mássalhangzó van.*

2. Ennek betűjele. *Most tanulom a mássalhangzókat.*

✧ Szin: (idegen) *konszonáns*
✧ Ell: *magánhangzó,* (idegen) *vokális*
✧ Etim: Latin mintára keletkezett összetétel; *mással*: a → *más* 'másik' névmás eszközhatározó ragos alakja + *hangzó*: a → *hangzik* ige főnevesült melléknévi igeneve.

másvilág ◆◆◆◆ fn –, *~ot,* –

A halál utáni élet. *Sok ember hisz abban, hogy a másvilágon viszontláthatja elhunyt szeretteit.*

✧ Szin: *menny, túlvilág,* (választékos) *örökkévalóság*
✧ Ell: *evilág, földi élet, föld*
✧ Etim: Összetétel: → *más* + → *világ*.

maszat ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a* vagy *~ja*

Elkenődött piszokfolt. *Valami maszat van a ruhádon.*

✧ Szin: *mocsok, pecsét, piszok,* (választékos) *szenny,* (bizalmas) *kosz*
✧ Etim: Valószínűleg elvonással keletkezett a talán hangutánzó eredetű *maszatol* igéből.

maszatos ◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

Összekenve szennyezett. *Fülig maszatosan érkezett haza a játszótérről. Maszatos kézzel ne ülj asztalhoz!*

✧ Szin: *bemaszatolt, mosdatlan, piszkos, szurtos,* (bizalmas) *koszos, összekoszolt, szutykos*
✧ Táj: *cirmos, majszos, mázgás*
✧ Ell: *tiszta*
✧ Etim: A → *maszat* főnév származéka.

maszek ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja* (kissé régi)

Magánkisiparos, -kiskereskedő. *Évek óta maszekkal dolgoztat.* (Jelzőként:) *Maszek üzlete van. Maszek munkát végez.*
✧ Szin: (Fv bizalmas) *szúkromnyík,* (Dv, Mv bizalmas) *privatnik,* (jelzőként:) *magántulajdonú, saját*
✧ Etim: Szórövidüléssel keletkezett a *magánszektor* összetételből.

mász|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (Személy) vízszintes felületen négykézláb vagy hason csúszva mozog. *Hangtalanul másznak a fűben a katonák. A kisbaba már mászik.*
2. Függőlegesen vagy meredeken felkapaszkodik valamire. *Fára mászik, hogy messzebb lásson.* ■ (bizalmas) *Falra mászik valakitől, valamitől*: nagyon idegesítőnek találja. *Falra mászom ettől az idétlen alaktól!*
3. (Lábatlan vagy rövid lábú állat) lassan mozog. *Ott mászik egy hernyó.*
4. (bizalmas) (Személy, jármű) nagyon lassan halad. *Csak mászik ez a busz.*
✧ Szin: **1.** *kúszik* **2.** *felkúszik, fölmászik* **3.** *araszol, csúszik, kúszik* **4.** *cammog, vánszorog, araszol*
✧ Táj: **4.** *kecmereg, kecmerkedik*
✧ Ell: **2.** *lecsúszik, leereszkedik* **4.** *siet,* (népi) *iparkodik*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

maszk ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. Álarc. *Nem lehetett felismerni, mert maszkot viselt.* ■ (gúnyos) *Ismerlek, szép maszk!*: tudom ki vagy, illetve milyen ember vagy.
2. Festékkel, parókával elváltoztatott arc. *Sok színész maga készíti a maszkját.*
3. Védőálarc (sebészé, méhészé stb.) *Az operáló orvos felvette a maszkját.*
4. ■ *Halotti maszk*: a halott arcáról készített lenyomat, illetve a halott arcát fedő, őt ábrázoló (díszes) maszk. *A régészek Tutankhamon halotti maszkját vizsgálják.*
✧ Szin: **1.** (régi) *álca,* (Va, Mv; Fv, Ka, Dv bizalmas) *maszka* **2.** *kikészítés,* (idegen) *smink,* (Va, Mv; Fv, Ka, Dv bizalmas) *maszka* **3.** (Va, Mv; Fv, Ka, Dv bizalmas) *maszka*
✧ Etim: Francia eredetű német jövevényszó.

maszlag ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. Tölcséres fehér virágú, mérges gyomnövény. *A virágok közé maszlag is került.*
2. Hazugság, megtévesztés. *Ne gyere nekem ezzel a maszlaggal!* ■ *Megette* vagy *bevette a maszlagot*: elhitte, amit mondtak neki.
✧ Táj: **1.** *szúrósdisznó, tövisalma*
✧ Etim: Arab eredetű vándorszó.

mászóka ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Játszótéri rácsos állvány, amelyre a gyerekek felkapaszkodhatnak. *A kisgyerekek szívesen játszanak a mászókán.*
✧ Etim: A → *mászik* ige többszörösen képzett származéka.

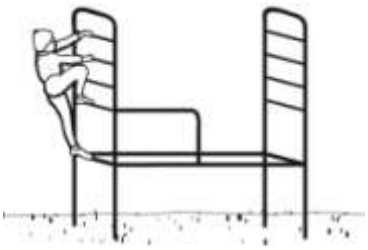

massza ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Képlékeny anyag. *A lisztből és a tojásból lágy masszát kevert.*
2. (Valamiből) tömeg, halom. *Áttekinthetetlen masszának tűnt neki mindaz, amit rendbe kellett tennie.*
✧ Szin: **1.** *gyurma, pép* **2.** *halmaz*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

masszíroz ◆◆ ige *~ni*

A test felületét kenéssel szakszerűen ütögeti, nyomkodja. *A sportolókat rendszeresen masszírozzák, hogy izmaik kilazuljanak. A férje szokta masszírozni a nyakát.*
✧ Szin: *gyömöszöl, dögönyöz, gyúr*
✧ Táj: *dömöcköl, maricskál*
✧ Etim: Német jövevényszó.

masszőr ◆◆ fn *~ök, ~t, ~e* vagy *~je* (idegen)

Hivatásos masszírozó. *A gőzfürdőben masszőr is működik.*
✧ Szin: (sportolóknál:) *gyúró*
✧ Etim: Francia jövevényszó.

matat ◆◆◆◆ ige *~ni* (bizalmas)

1. Tapogatózva keresgél. *A fiókban matat, úgy emlékszik, odatette a gyűrűjét.*
2. Öregesen tesz-vesz. *Egész nap a konyhában matatott.*
✧ Szin: *keres, kutat, motoz,* (bizalmas) *babrál* **2.** (bizalmas) *motoszkál,* (rosszalló) *piszmog*
✧ Etim: A régi nyelvi, hangutánzó eredetű *mat* ‘tapogatva keresgél, motoz; piszmog’ ige származéka.

matematika ◆◆◆◆ fn –, ~t, ~ja

1. Az anyagi világ általános összefüggéseiből (mennyiségek, formák stb.) elvont fogalmakat alkotó és logikai elemzéssel általános törvényeket megállapító tudomány. *A matematikának szentelte az életét. Ez színtiszta matematika, csak logikusan végig kell gondolni.*
2. Ez mint tantárgy. *Mi van feladva matematikából?*
✧ Szin: **1.** (bizalmas) *matek,* (kissé régi) *számtan,* (régi) *mennyiségtan,* (idegen, régi) *matézis,* (Fv bizalmas) *matika* **2.** (bizalmas) *matek,* (kissé régi) *számtan,* (régi) *mennyiségtan,* (Fv bizalmas) *matika*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

mátka ◆◆ fn ~k, ~t, ~ja

1. (népi, régi) Menyasszony, jegyes. *„Állj meg holló, állj meg, Hadd üzenjek tőled Apámnak, anyámnak, jegybéli mátkámnak”* (népköltészet).
2. (régi) Vőlegény. *A leány szerette mátkáját, és hűséges maradt hozzá.*
✧ Szin: **1.** *kedves, szerető,* (választékos) *választott,* (népi) *jövendőbeli,* (régi, választékos) *ara* **2.** *kedves, szerető,* (népi) *jövendőbeli*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán szláv jövevényszó.

matrac ◆◆◆ fn ~ok, ~ot, ~a

1. Párnaszerű, tömött ágybetét. *Csak kemény matracon tud aludni.*
2. Ilyen formájú, gumiból készült, felfújható, fekvésre alkalmas eszköz. *Egy matracon napozik a tó közepén.*
✧ Szin: **1.** *derékalj* **2.** *gumimatrac*
✧ Etim: Arab eredetű vándorszó.

matrica ◆◆◆ fn ~k, ~t, ~ja

1. Benedvesítve vagy a rajta levő ragasztóval feltapasztható színes kép. *Az óvodások szívesen gyűjtenek matricákat.*
2. Díjfizetést igazoló, felragasztható címke. *Az autópályára csak úgy hajthatunk fel, ha a szélvédőre felragasztottuk a matricát.*
✧ Szin: **1.** (kissé régi) *levonó, levonókép,* (Fv bizalmas) *nálepka* **2.** *kártya, autópályamatrica,* (Fv bizalmas) *nálepka*
✧ Etim: Francia, végső soron latin eredetű nemzetközi szó.

matring ◆ fn ~ok, ~ot, ~ja

Fonalköteg. *Lennél szíves tartani a matringot?* (Jelzőként:) *Végy a boltban két matring piros pamutot!*
✧ Szin: *fonaltekercs, motring*
✧ Táj: *gubolya, tekerék*
✧ Etim: Német vagy szlovén jövevényszó.

matróna ◆ fn ~k, ~t, ~ja (választékos)

Idős hölgy. *Az ősz matrónát kétfelől is támogatták.*
✧ Szin: *öregasszony*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

matróz ◆◆◆◆ fn ~ok, ~t, ~a

Hajó legénységének tagja. *Két matróz a fedélzetet súrolta.*
✧ Szin: *hajós, hajóslegény, tengerész*
✧ Etim: Holland eredetű német jövevényszó.

matrózblúz ◆ fn

1. Matrózok viseletének egyik darabja: nagy, szögletes galléros fehér vagy sötétkék felsőrész. *A matrózok hagyományos egyenruhája matrózblúzból és sötétkék nadrágból áll.*
2. A matrózok ingéhez hasonló szabású kék-fehér csíkos vagy fehér blúz sötétkék gallérral. *Néhány iskolában a lányoknak ma is kötelező a matrózblúz.*
✧ Etim: Összetétel: → *matróz* + → *blúz*.

matt[1] ◆◆ fn ~ok, ~ot, ~ja

Sakkjáték befejező, győztes lépése. *Mattot adott a futóval. Mattot kapott, tehát elvesztette a játékot.*
✧ Etim: Spanyol, végső soron arab eredetű nemzetközi szó.
✧ Ö: sakk- + matt

☝ Ha *t*-vel kezdődő toldalék járul hozzá, egyszerűsítve csak két *t*-t írunk: *mattal.*

matt[2] ◆◆ mn *~ak, ~at, ~ul*
Tompa, fénytelen. *Azt a matt bútorhuzatot vegyük meg!*
✧ Szin: *fényezetlen, halvány, fakó*
✧ Ell: *csillogó, fénylő, ragyogó*
✧ Etim: Német, végső soron talán latin jövevényszó.

matuzsálem ◆ fn *~ek, ~et, ~e* (választékos)
Nagyon idős férfi. *A kisváros matuzsáleme 102 éves.*
✧ Szin: *öregember,* (választékos) *aggastyán,* (kedveskedő) *apó,* (idegen) *pátriárka,* (gúnyos) *vénember,* (tréfás) *öreg csont, vén csont*
✧ Ell: *fiatalember,* (választékos) *ifjú*
✧ Etim: A héber *Matuséláh* személynév köznevesülésével keletkezett.

matyó ◆◆ mn *~k, ~t, ~ul*
1. Mezőkövesd környéki népcsoporthoz tartozó (személy, tárgy). *A matyó menyecske matyó terítőt készít.*
2. (Főnévi használatban:) Matyó ember. *A matyók palóc nyelvjárásban beszélnek.*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán szófajváltással keletkezett egy önállóan nem adatolható tő származékából.

mauzóleum ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a* (idegen)
Nagyobb síremlék vagy kriptaépület. *A bebalzsamozott testet mauzóleumban őrizték. Kossuth mauzóleuma a Kerepesi temetőben áll.*
✧ Etim: *Mausolos* görög király nevére visszavezethető latin jövevényszó.

maxi ◆◆◆ mn *~k, ~t,* – (bizalmas)
1. Nagyon hosszú. *Maxi kabátot hord, az alja a földet súrolja.*
2. Nagyon nagy. *Erre a maxi méretre nem kap ruhát.*
3. (Főnévi használatban:) Hosszú szoknya, kabát. *Újra divat a maxi.*
✧ Szin: **1.** *földig érő*
✧ Ell: (bizalmas) *mini*
✧ Etim: Angol, végső soron latin eredetű nemzetközi szó.

maximális ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an* (idegen)
A lehető, a megengedett legnagyobb. *A maximális sebességgel halad. Maximális árat kér.*
✧ Ell: (idegen) *minimális*
✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.

maximum I. ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a* (idegen)
1. Valaminek a felső határa, a csúcsa. *20 pont a maximum.*
2. Valamiből az elérhető legjobb. *A maximumot hozta ki magából.*
✧ Ell: **2.** *legalább,* (idegen) *minimum*
✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.

maximum II. ◆◆◆◆ hsz (idegen, bizalmas)
Legfeljebb. *Maximum kétezer forintot fizetnek egy napra.*
✧ Szin: (idegen) *maximálisan*
✧ Ell: (idegen) *minimum, minimálisan*
✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.

máz ◆◆◆ fn *~ak, ~at, ~a*
1. Üvegszerű bevonat (kerámián). *Megrepedt a vázán a máz.*
2. Lakk, zománc. *Mázzal vonta be az alkotórészeket.*
3. Csokoládé- vagy cukorbevonat. *Most készül a torta máza a felolvasztott csokoládéból.*
4. Külszín, látszat. *A jólneveltség máza hamar lekopott róla.*
✧ Szin: **1.** *fénymáz, kence, lakkozás* **2.** (bizalmas) *glanz* **3.** *cukorjég, cukormáz; csokoládémáz*
✧ Táj: **2.** *firmájsz, firnisz*
✧ Ell: **4.** (tréfás) *belbecs*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.

mázli ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (bizalmas)
Szerencse. *Nagy mázlija volt: sok milliót nyert a lottón.*
✧ Szin: (bizalmas) *malac, disznó,* (szleng) *mák*
✧ Ell: *balszerencse, szerencsétlenség,* (bizalmas) *pech*
✧ Etim: Újhéber eredetű jiddis jövevényszó.

mázol ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Festékkel beken valamit. *Barna olajfestékkel mázolják a kerítést.*
2. Ízléstelenül, művészietlenül fest. *Néhány foltot mázolt a vászonra, azt hitte, most már igazi festő.*
3. (bizalmas) Durván odalök valakit valamihez. *Falhoz mázolta a nagyhangú alakot.*
✧ Szin: **1.** *fest,* (bizalmas) *pamacsol, pacsmagol,* (népi, rosszalló) *pingál* **2.** (bizalmas) *pamacsol, pacsmagol* **3.** *odacsap, odavág*
✧ Táj: **1.** *kencefencél*

✧ Etim: A → *máz* főnév származéka.

mazurka ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen)

Lengyel eredetű, mérsékelt tempójú páros tánc, illetve ennek ütemére írt zenemű. *A fiatalok egész este mazurkát jártak a táncházban. Chopin mazurkáit hallgattuk CD-n.*

✧ Szin: (régi) *lengyelke, polonéz*

✧ Etim: Lengyel eredetű nemzetközi szó.

mázsa ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. (Tömegmértékegységként:) 100 kg. *Vett egy mázsa búzát és két mázsa árpát.*

2. (bizalmas) Tehermérleg. *A piaci mázsán megmérte a tömött zsákokat.*

3. (bizalmas, tréfás) Személymérleg. *Állj rá a mázsára!*

✧ Szin: **1.** (hivatalos) *métermázsa* **2., 3.** *mérleg,* (bizalmas) *mázsáló*

✧ Etim: Latin eredetű olasz jövevényszó.

mazsola ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Aszalt szőlőszem. *Mazsolát tesz a kalácsba.*

2. Valaminek a java, a legjobb, legértékesebb része. *A végére hagyja a mazsolát.*

3. (bizalmas) Kezdő autóvezető. *Félve, óvatosan vezet, még mazsola.* (rosszalló) *Végig hússzal ment az a mazsola!*

✧ Szin: **3.** *újonc,* (bizalmas) *zöldfülű*

✧ Etim: Tulajdonnévi eredetű olasz jövevényszó.

mazsoláz ◆ ige *~ni* (bizalmas)

Valamiből a legjobbat keresgéli, válogatja ki. *Kedvére mazsolázott a kötet versei között.*

✧ Szin: *szemelget*

✧ Etim: A → *mazsola* főnév származéka.

mecénás ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* (választékos)

Írókat, művészeket anyagilag is támogató pártfogó. *Ma is nagy szükség lenne mecénásokra.*

✧ Szin: (választékos) *műpártoló,* (választékos, idegen) *szponzor, patrónus*

✧ Etim: A római C. Clinius *Maecenas* nevéből köznevesült.

mechanika ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen)

1. A fizikának a mozgással foglalkozó ága. *Fizikát tanult az egyetemen, szűkebb szakterülete a mechanika.*

2. (bizalmas) (Tantárgyként:) *Mechanikából vizsgázik.*

3. Valaminek a szerkezete, működése. *Ennek a zongorának bécsi mechanikája van.*

✧ Szin: **1.** (ritka, régi) *erőműtan*

✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

☝ Kiejtése: [mehanika]. Elválasztása: *me-cha-ni-ka.*

mécs ◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

Mécses. *Halottak napján mécsek ezrei világítottak a sírokon.*

✧ Táj: *pilács, pipics*

✧ Etim: Francia, végső soron görög eredetű vándorszó.

meccs ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e* (bizalmas)

(Különösen labdarúgásban, ökölvívásban:) Mérkőzés. *Már nem járok meccsre, mert félek a garázdáktól. Eddig minden meccsét megnyerte.*

✧ Szin: *rangadó, találkozó*

✧ Etim: Angol jövevényszó.

☝ Ha *cs*-vel kezdődő toldalék járul hozzá, egyszerűsítve csak *ccs*-t írunk: *meccsel.*

mécses ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Olajjal töltött, kis tartóedényből és kanócból álló világítóeszköz. *Egy mécses pislákolt a viskóban.* • Szólás: *Eltört* vagy *eltörött a mécses*: (gyermek) elpityeredett, sírva fakadt.

2. Vastagabb, alacsony gyertya. *A teát mécsessel tartja melegen.*

✧ Szin: *mécs*

✧ Táj: *pilács, pipics*

✧ Etim: A → *mécs* főnév származéka, a *mécses lámpa, mécses cserép*-féle jelzős szerkezetből önállósult.

✧ Ö: örök + mécses

mecset ◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e* (idegen)

Mohamedán templom. *A hazánkban található mecsetek a török hódoltság emlékét őrzik.*

✧ Szin: (idegen) *dzsámi*

✧ Etim: Arab eredetű oszmán-török jövevényszó.

medál ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

Nyakláncra akasztható, általában kerek vagy ovális ékszer. *A legkülönfélébb alakú medálokból lehet válogatni. Kapott egy nyakláncot medállal. Medáljában édesanyja arcképét őrzi.*

✧ Szin: (választékos) *medalion,* (bizalmas) *lógó*

✧ Etim: Latin eredetű vándorszó.

☝ A *medalion* szinonima régies írásmódja: *medaillon*; ennek kiejtése: [medájjon].

medália ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (régi)

Kitüntetés, érem. *A csatában tanúsított bátorságáért két medáliát kapott.*

✧ Szin: *érdemrend,* (népi) *medál*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

meddig ◆◆◆◆◆ kérdő hsz

1. Milyen helyig? *Meddig utazik?*

2. Milyen időpontig? *Meddig maradtál fenn tegnap este?*

3. Mennyi időn keresztül? *Meddig kézilabdáztál?*

✧ Szin: **3.** *milyen soká? mennyi ideig? milyen hosszan?*

✧ Etim: A → *mi* 'valami' névmás megszilárdult ragos alakulata.

✧ Ö: félig- + meddig

meddő ◆◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n* vagy *~en*

1. Szaporodásra, szülésre képtelen (nő vagy nőstény állat). *Felesége meddő volt, így nem lehetett saját gyermekük.*

2. A keresett ásványt nem tartalmazó (kőzet). *Föltárták a bányát, de csak meddő kőzetet találtak.* (Főnévi használatban:) *Elválasztják az ércet a meddőtől.*

3. (választékos) Hiábavaló, céltalan. *A meddő töprengés nem segít.*

4. (választékos) Terméketlen. *A határban levő meddő földeket igyekeznek termővé tenni.*

✧ Szin: **1.** *gyermektelen,* (választékos) *magtalan, gyümölcstelen* **3.** *hasztalan, haszontalan, kárba veszett* **4.** (bizalmas) *rossz*

✧ Ell: **1.** *termékeny* **4.** *termékeny,* (bizalmas) *jó*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán egy önállóan nem adatolható szótő származéka.

medence ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

1 Nagyobb, nyitott víztároló. *A strandnak két hideg és egy meleg vizű medencéje van. Az állatkertben épp most tisztítják a vízilovak medencéjét.*

2. Földfelszín nagyobb bemélyedése. *A Duna medencéjében korai települések nyomait találták.*

3. Az emberi altest csontozata, illetve az általa közrefogott rész. *Szűk a medencéje, ezért nehezen tudja kihordani a babát. Több helyen is eltört a medencéje a karambolban.*

✧ Szin: **1.** *fürdőmedence, úszómedence,* (idegen; Dv, Mv bizalmas) *bazen,* (Er) *bazin,* (Fv, Va bizalmas) *bazén* **2.** *völgy* **3.** *medencecsont*

✧ Etim: Szláv jövevényszó.

meder ◆◆◆◆ fn *medrek, medret, medre*

Folyó- vagy állóvizet tartalmazó mélyedés. *A tó medre nagy és mély, két napig jártuk körül.*

✧ Szin: *folyómeder; tómeder;* (ritka, választékos) *ágy; folyóágy*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

meditáció fn –, *~t, ~ja* (idegen)

1. (régi, választékos) Elmélyült gondolkodás. *Napjait a szobájában meditációval töltötte.*

2. (Keleti vallásokban és hatásukra a lélektanban:) Vallásos érzülettől vagy hipnotizálástól félálomszerű állapotban végzett, a tárgyi valóságtól eltávolító elmélkedés. *A meditáció után úgy érezte, teljesen megújult.*

✧ Szin: **1.** *elmélkedés, töprengés, tűnődés,* (idegen) *meditálás* **2.** (idegen) *meditálás*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

mediterrán ◆◆◆ mn –, *~t,* – (idegen)

A Földközi tenger vidékére jellemző, illetve ott honos. *Kellemes a mediterrán éghajlat: nincs nagy hideg, és a nyári meleg is elviselhető. Dús mediterrán növényzet szegélyezte a tengerparti sétányt.*

✧ Szin: *földközi-tengeri*

✧ Etim: Latin eredetű német jövevényszó.

médium ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a* (idegen)

1. (Könnyen) hipnotizálható, befolyásolható személy. *Jó médium volt a beugrató tréfákhoz.*

2. Az a személy, aki állítólag túlvilági szellemekkel képes érintkezni. *Elment egy médiumhoz, aki állítólag megidézte apja szellemét.*

3. (választékos) Tömegkommunikációs eszköz, például újság, tévé- vagy rádióadó. *A médiumok nagymértékben befolyásolják a közvéleményt.*

✧ Szin: **1.** *alany* **2.** *közvetítő,* (idegen) *spiritiszta* **3.** *média*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

☝ A *médium*-nál gyakoribb a *média* szó használata ‘tömegkommunikációs eszköz’ jelentésben egyes számban, többes számban pedig a *médiák,* bár a latinban a *média* már többes számú alak (a *médium* többes száma).

medúza ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

A tenger vízében lebegő, kocsonyás testű, átlátszó, harang vagy gomba alakú tengeri állat. *A kezdetleges szervezetű medúzák nem úsznak, hanem lebegnek a vízben.*

✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

medve ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

Nagy termetű, sűrű bundájú, lomha mozgású erdei állat. *A ragadozók közé tartozó medve fő táplálékát fiatal növényi hajtások, erdei gyümölcsök, gombák, rovarok adják. Minden medve szereti a mézet. Őseink istenként tisztelték a medvét.* • Szólás: *Előre iszik a medve bőrére*: túl korán örül a sikernek.

✧ Szin: (bizalmas) *mackó,* (gyermeknyelvi) *maci*

✧ Táj: *toportyán*

✧ Etim: Szláv jövevényszó.

✧ Ö: jeges + medve

medvecukor ◆ fn (régi)

Fekete, rúd alakú, kesernyés ízű édesség. *A regény gyermek főhőse a zsebpénzéből mindig medvecukrot vett a fűszeresnél.*

✧ Etim: Összetétel: → *medve* + → *cukor*.

meg[1] ◆◆◆◆◆ ksz

1. (Felsorolásban:) És. *A ceruza, a toll meg a füzet a táskában vannak.* (Fokozás kifejezésére:) *A réten száz meg száz virág nyílik. Folyton ugyanazt kérdezte újra meg újra.*

2. (Összeadásban:) Plusz. *Három meg három az hat.*

3. (Ellentét kifejezésére:) Pedig. *Ez az enyém, ez meg a tiéd.*

4. (Érzelmileg színezett mondatban, nyomatékosításra:) *Te meg mit csinálsz itt?*

✧ Szin: **1.** *s, azonfelül, azonkívül, továbbá, valamint* **3.** *azonban, ellenben, viszont*

✧ Etim: Szófajváltással keletkezett a ‘vissza’ jelentésű *meg* helyhatározószóból: ‘megint, ismét’ jelentésű időhatározóvá, majd összetett mondatokban kötőszóvá alakult.

meg[2] ◆◆◆◆◆ ik

1. (Mozzanatosság kifejezésére:) *Megfog, megriad, megszületik. Fogd meg a szaladó kisfiút!*

2. (Kezdés kifejezésére:) *Megindul, megkezd, megszólal. Hároméves korában szólalt meg először.*

3. (Befejezettség kifejezésére:) *Megír, megkedvel, megpenészedik. Mikor penészedett meg a kenyér?*

4. Hátrafelé, vissza, fordulatot téve. *Megfordul, megfordít, megváltoztat. Hirtelen fordult meg, hogy lássa, mi történt mögötte.*

5. (Eredményesség kifejezésére:) *Megjavít, megtanul, megtakarít. Egyedül tanulta meg a verset.*

✧ Etim: A nyelvjárási *míg ~ mëg* ‘valami mögött lévő terület’ főnév megszilárdult helyhatározóragos *migé* alakjából jött létre a rag lekopásával.

még ◆◆◆◆◆ hsz

1. (Annak kifejezésére, hogy valami egyelőre nem zárult le:) *Akkor még gyerek voltam. Még mindig havazik.*

2. (Annak kifejezésére, hogy valami egyelőre nem történt meg:) *Ma még nem láttam.*

3. (Annak kiemelésére, hogy valami az adott idő- vagy térbeli határon belül érvényes:) *Még a nyáron elutazom. Ez még Magyarország.*

4. Ismét. *Vegyél még!* ■ *Még egyszer*: ismételten. *Még egyszer szólt.*

5. Ezenkívül. *Mit láttál még?*

✧ Szin: **4.** *újra* **5.** *azonkívül, azonfelül*

✧ Etim: Az ‘ismét’ jelentésű *meg* határozószóból keletkezett szóhasadással és a szó belseji *e* megnyúlásával.

megad ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Ad, juttat valamit (, ami jogos, méltányos) valakinek, valaminek. *Mindent megad a szüleinek. Nem adták meg az építési engedélyt.* | *Megadja valakinek*: bosszút áll rajta, megtorol rajta valamit. *Jól megadtad annak a szemtelen alaknak!*

2. (Játékvezető) megítél valamit. *Megadja a tizenegyest.*

3. (Adósságot) visszafizet. *Megadta a kölcsönt.*

4. *Megadja magát*: **a)** kiszolgáltatja magát az ellenségnek **b)** vitában elfogadja a másik fél véleményét.

5. (Adatot) közöl. *Megadta a kerítés méretét.*

✧ Szin: **1.** *juttat, nyújt* **3.** *megfizet, megtérít, törleszt, visszaad* **4.** *behódol, meghódol valakinek* vagy *valaki előtt* **5.** *feltüntet* • **4.** *Leteszi a fegyvert. Feladja a harcot.*

✧ Ell: **1.** *megtagad* **3.** *tartozik* **4.** *kitart, ellenáll, küzd* **5.** *visszatart, elhallgat*

✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *ad*.
☝ Elválasztása: *meg-ad*.

megajánl ◆◆ ige *~ani*
1. (hivatalos) *Megajánl valamit*: (testület) megszavazza valaminek a vállalását. *Megajánlották a támogatást.*
2. (Pénzösszeget) felajánl. *A telekért kétmilliót ajánlottak meg.*
✧ Ell: *visszavon*
✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *ajánl*.
☝ Elválasztása: *meg-a-jánl*.

megaláz ◆◆◆◆ ige *~ni*
Önérzetében súlyosan megsért, megszégyenít valakit. *Senkit sem szabad megalázni.*
✧ Szin: *megbánt,* (bizalmas) *lealáz,* (szleng) *leéget* • *Porba tipor. Sárba tapos.*
✧ Ell: *felmagasztal*
✧ Etim: Igekötős ige; → *meg* + *aláz*: az → *alá* határozószó származéka.
☝ Elválasztása: *meg-a-láz*.

megáld ◆◆◆◆ ige *~ani*
1. *Megáld valakit, valamit*: Isten áldását kéri rá. *A pap megáldotta a híveket az istentisztelet végén.*
2. (választékos) Jótéteményben, adományban részesít valakit. *Két fiúval áldotta meg az Isten.*
3. (szépítő) *Megáld valamivel*: (természet, sors) rossz vagy kellemetlen dologban részesít valakit. *Meg van áldva ezzel a semmirekellővel.*
✧ Szin: **1.** *megszentel; áldást ad* vagy *oszt valakinek* **2.** *megajándékoz* **3.** *megver*
✧ Ell: **1.** *megátkoz* **2.** *megver*
✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *áld*.
☝ Elválasztása: *meg-áld*.

megáldoz|ik ◆ ige *~ni*
(A katolikus egyház szertartása szerint:) Magához veszi az oltáriszentséget. *Karácsonykor meggyónt és megáldozott.*
✧ Szin: *áldozik*
✧ Etim: Igekötős ige; → *meg* + *áldozik*: az → *áldoz* ige ikes alakja.
☝ Elválasztása: *meg-ál-do-zik*.

megalkusz|ik ◆◆◆ ige *megalkudni*
1. Alkut köt valakivel valamiben. *Megalkusznak az árban.*
2. (rosszalló) *Megalkuszik valamivel*: kényszerűségből elfogadja. *Megalkuszik a körülményekkel.*
✧ Szin: **1.** *alkura lép, egyezségre lép, megegyezik* **2.** (rosszalló) *enged valaminek; meghátrál valami előtt*
✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *alkuszik*.
☝ Elválasztása: *meg-al-ku-szik*.

megáll ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Nem megy tovább. *Megáll a villamos, itt a végállomás. Megállt a sarkon, és hátranézett.*
2. Nem működik tovább. *Megállt az óra. Hirtelen megállt a szíve.* ■ (túlzó, bizalmas) (Meglepetés kifejezésére:) *Megáll az ész!*
• Szólás: (népi) *Megáll benne az ütő*: megdöbben, elképed.
3. (Fenyegetésként:) *Megállj, ezért még meglakolsz!*
4. Álló helyzetben marad. *Megáll a kanál a főzelékben.*
5. (Megpróbáltatást) jól, sikeresen visel. *A felvételi második szakaszában is megállta a próbát.* ■ *Megállja a helyét*: **a)** teljesíti feladatát. *Új munkahelyén is megállja a helyét.* **b)** helyesnek bizonyul. *Ez a megállapítás nem állja meg a helyét.*
6. (Ingernek, vágynak) ellenáll, kibír valamit, illetve kibírja valami nélkül. *Nem állja meg nevetés nélkül. Megállta, hogy nem szólt.*
✧ Szin: **1.** *megakad, megtorpan,* (népi) *megállapodik* **2.** *leáll, lejár,* (motor) *befullad, lefullad* **5.** *kiáll, kibír, elvisel; helytáll*
✧ Ell: **1.** *elindul, halad, megy* **2.** *működik, elindul, megy* **5.** *elbukik*
✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *áll*.
☝ Elválasztása: *meg-áll*.

megállapod|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Megegyezik valakivel valamiben. *Megállapodtak a lakáscserében.*
2. Higgadt, kiegyensúlyozott lesz. *Majd csak megállapodik egyszer, nem lesz mindig ilyen izgága.*
✧ Szin: **1.** *egyezséget köt, egyezségre jut; elhatároz, megbeszél valamit* **2.** *lehiggad, megkomolyodik, megnyugszik* • **1.** *Dűlőre jut.*
2. (választékos) *Kiforrja magát.*
✧ Táj: **1.** *megszegődik*
✧ Etim: Igekötős ige; → *meg* + *állapodik*: a régi nyelvi *állapik* ige származéka.
☝ Elválasztása: *meg-ál-la-po-dik*.

megállapodott ◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
1. Kiegyensúlyozott, komoly. *A nagyobbik fiam már felnőtt, megállapodott ember.*
2. Viszonylag állandó, kialakult. *Megállapodott körülmények között élnek.*
✧ Szin: **1.** *érett, (le)higgadt, megfontolt,* (kissé választékos) *kiforrott* **2.** *rendezett, szilárd,* (idegen) *konszolidált*
✧ Ell: **1.** *éretlen, komolytalan* **2.** *bizonytalan, rendezetlen*

✧ Etim: A → *megállapodik* ige származéka.
☝ Elválasztása: *meg-ál-la-po-dott*.

megállj ◆◆◆◆ fn –, *~t*, – (bizalmas)
Megállás, cselekvésnek a megszakítása, beszüntetése. *Egész nap dolgoztak, csak az ebédszünetre mondtak megálljt maguknak. Megálljt parancsolt indulatainak.*
✧ Szin: (idegen) *stop*
✧ Ell: *indulás, kezdés*
✧ Etim: A → *megáll* ige főnevesült, egyes szám második személyű, felszólító módú alakja.
☝ Elválasztása: *meg-állj*.

megálló ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Menetrend szerint közlekedő jármű megállására kijelölt hely. *Sokan várnak a megállóban az autóbuszra.*
2. Két megállásra kijelölt hely közti távolság. *Csak három megállót utaztam.*
✧ Szin: **1.** *megállóhely, állomás, átszállóhely, leszállóhely* **2.** *megállóhely*
✧ Etim: A → *megáll* ige főnevesült melléknévi igeneve.
☝ Elválasztása: *meg-ál-ló*.

megannyi ◆◆◆◆ nm (régi)
A. Mutató
Ugyanannyi. *Ahány múzeum, megannyi látnivaló.*
B. Határozatlan
Sok, számtalan. *Megannyi üzletet végigjártam, mégsem találtam megfelelőt.*
✧ Szin: **A.** *annyi* **B.** *rengeteg*
✧ Ell: **B.** *kevés, néhány*
✧ Etim: Összetétel; *meg* 'ismét' határozószó + → *annyi*.
☝ Elválasztása: *meg-any-nyi*.

megátalkodott ◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
Elítélendő szándéka, magatartása mellett makacsul, konokul kitartó. *Ezek megátalkodott bűnözők, megjavulásukra semmi remény.*
✧ Szin: *csökönyös, hajlíthatatlan, rendíthetetlen,* (kissé rosszalló) *megrögzött, nyakas*
✧ Etim: Igekötős igenév; → *meg* + *átalkodott*: az → *átall* ige származéka.
☝ Elválasztása: *meg-á-tal-ko-dott*.

megbabonáz ◆◆◆ ige *~ni*
1. Varázslattal megront valakit. *A babona szerint a boszorkányok megbabonázzák az újszülött gyermeket.*
2. Hatásával lenyűgöz valakit. *Szépségével megbabonázta a férfiakat.*
✧ Szin: **1.** *elvarázsol, megver,* (régi) *delejez,* (választékos) *megbűvöl, megigéz* **2.** *elkábít, elkápráztat, elragad, elszédít, elbűvöl*
✧ Táj: **1.** *megvarázsol*
✧ Ell: **2.** *taszít*
✧ Etim: Igekötős ige; → *meg* + *babonáz*: a → *babona* főnév származéka.

megbánt ◆◆◆◆ ige *~ani*
(Érzékenységében, önérzetében) megsért valakit. *Akaratlanul is megbántották azzal, hogy megfeledkeztek a névnapjáról.*
✧ Szin: *megsebez;* (durva) *belemar, belerúg valakibe* • *A lelkébe* vagy *az önérzetébe* vagy *a becsületébe gázol.* (bizalmas) *Belegyalogol a lelkébe. Belegázol a lelkivilágába.*
✧ Ell: *kiengesztel, megbékít*
✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *bánt*.

megbélyegez ◆◆◆ ige *~ni*
1. (Állatot) a bőrébe bélyeget égetve megjelöl. *Megbélyegezték a szarvasmarhákat.*
2. (Nyilvánosság előtt) erkölcsileg elítél, megszégyenít valakit. *Az egész iskola előtt megbélyegezték.*
✧ Szin: **2.** *kipellengérez,* (idegen) *stigmatizál* • **2.** *Pellengérre állít.*
✧ Táj: **1.** *megbillogoz, megbillöngöl*
✧ Ell: **2.** *elfogad,* (idegen) *tolerál*
✧ Etim: Igekötős ige; → *meg* + *bélyegez*: a → *bélyeg* főnév származéka.

megbeszél ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Megállapodás szándékával részletesen beszél valakivel valamiről. *Az osztályfőnök megbeszélte a gyerekekkel és a szülőkkel a továbbtanulást.*
2. Valakivel, valakikkel közösen megállapodik, megegyezik valamiben. *Megbeszélték a hallgatókkal az előadások időpontját.*
✧ Szin: **1.** (hivatalos) *megtárgyal, megvitat,* (bizalmas) *kitárgyal, átbeszél, végigbeszél, megtanácskozik,* (szleng) *megdumál* **2.** *egyeztet,* (Őv bizalmas) *leorganizál*
✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *beszél*.

megbíz ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. *Megbíz valakit valamivel*: ráruházza valamely feladat elvégzésének a kötelességét, illetve jogát. *Megbízták az elnöki teendők ellátásával.*

2. Valakit megkér, felszólít valamire. *Megbízták, hogy harangozzon.* ▪ *Meg van bízva valamivel*: ez az állandó munkaköre, feladata. *A harangozással az egyházfi van megbízva.*

✧ Szin: **1.** *meghatalmaz; felhatalmaz, feljogosít, kijelöl, kinevez (valamire)* **2.** *meghagy valakinek valamit*

✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *bíz(ik)* ‘ráhagy valakire, átad valakinek’.

megbízható ◆◆◆◆ mn *~k* vagy *~ak, ~t, ~an*

Olyan, akiben, amiben meg lehet bízni. *Megbízható embernek ismerem, szívesen dolgozom vele. A mosógépünk nagyon megbízható, hat éve semmi baj nincs vele.*

✧ Szin: *állhatatos, becsületes, lelkiismeretes, megfontolt,* (idegen) *korrekt; jó, kitűnő,* (bizalmas) *minőségi,* (Fv) *szeriózus, szeriózis, szerióz,* (választékos) *szeriőz* • *Állja a szavát. Olyan ember, mint a lakat.*

✧ Táj: *bátor*

✧ Ell: *megbízhatatlan,* (bizalmas) *szélhámos, link; rossz minőségű*

✧ Etim: A → *megbíz* ige származéka.

megbízott ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at,* –

1. Munkakörét csak ideiglenesen, megbízás alapján betöltő. *A vállalatot most egy megbízott igazgató vezeti.*

2. (Főnévi használatban:) Valamilyen tisztséggel felruházott személy. *A megbízottak elfoglalták hivatalukat.* ▪ (hivatalos) *Körzeti megbízott*: valamely körzetbe kirendelt rendőr. *A körzeti megbízott jelentette az esetet a felettesének.*

✧ Szin: **1.** *meghatalmazott, felhatalmazott, ügyvezető,* (régi) *ügyvivő* **2.** *küldött,* (ritka, hivatalos, idegen) *exponens,* (Va; Er hivatalos; Fv, Ka, Dv, Mv, Őv bizalmas) *delegát*

✧ Etim: A → *megbíz* ige származéka.

megbocsát ◆◆◆◆◆ ige *~ani*

(Bűnt, vétket) nem ró fel többé valakinek. *Isten megbocsátotta bűneit. Nem tudom neki megbocsátani, hogy három évig felénk sem nézett.*

✧ Szin: *elfelejt, elnéz; megbékél valakivel; megenyhül valaki iránt; megkegyelmez valakinek; megkönyörül valakin*

✧ Táj: *megenged*

✧ Ell: *haragszik valakire; tartja a haragot valakivel*

✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *bocsát*.

☝ A *bocsát* és a *bocsájt* alakváltozatok használatáról lásd a *bocsát* szócikket! – Általában tárggyal használatos, de előfordul a *megbocsát valamiért* vonzat is: *Megbocsátott a sértésért.*

megbokrosod|ik ◆◆ ige *~ni*

1. (Ló) megijedve megvadul. *A villámlástól a ló megbokrosodott, és száguldani kezdett.*

2. (bizalmas) (Személy) megmakacsolja magát. *Az öcsém nem hajlandó segíteni, egészen megbokrosodott.*

✧ Szin: **1.** *megijed, megugrik,* (választékos) *megriad* **2.** (népi) *megköti magát*

✧ Táj: **1.** *megtündéresedik*

✧ Ell: **1.** *lecsillapodik, megszelídül, megnyugszik* **2.** *megszelídül, megenyhül*

✧ Etim: Igekötős ige; → *meg* + *bokrosodik*: a → *bokor* főnév származéka.

megboldogult ◆◆◆ mn *~ak, ~at,* – (választékos)

1. Meghalt, elhunyt. *Szegény megboldogult édesapámra hasonlít.*

2. (Főnévi használatban:) Meghalt, elhunyt személy. *Sokan tisztelték a megboldogultat.*

✧ Szin: *halott,* (választékos) *boldogult, Istenben boldogult, elköltözött, néhai*

✧ Ell: *élő, életben levő*

✧ Etim: Igekötős igenév; → *meg* + *boldogult*: a → *boldog* melléknév származéka.

megbotránkoz|ik ◆◆◆ ige *~ni*

Megbotránkozik valami miatt vagy *valamin*: erkölcsi felháborodást érez miatta. *Felelőtlen viselkedése miatt szülei megbotránkoztak. Ízléstelen tréfáin az egész társaság megbotránkozott.*

✧ Szin: *felháborodik, megütközik, elszörnyed, elképed*

✧ Ell: *helyesel, elfogad valamit*

✧ Etim: Igekötős ige; → *meg* + *botránkozik*: a → *botlik* ige származéka.

megbuk|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Sikertelenül véget ér. *A mozgalom végül megbukott.*

2. (Tanuló) félévi értesítőjébe vagy év végi bizonyítványába (valamiből) elégtelen osztályzatot kap. *Megbukott három tárgyból, így évet kell ismételnie. Általános iskolában kétszer megbukott.*

✧ Szin: **1.** *elbukik* **2.** *elbukik,* (bizalmas) *elhasal, elvágódik* • **1.** *Csődbe megy. Csődöt mond. Kudarcba fullad. Kudarcot vall.* **2.** (szleng) *Leveri a lécet.*

✧ Ell: **1.** *működik, virágzik* **2.** *levizsgázik,* (bizalmas) *átmegy*

✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *bukik*.

megcsap ◆◆◆ ige *~ni*

1. Rácsapva megüt, megver valamit, valakit. *Az új ütővel jobban meg tudja csapni a labdát, mint a régivel. Vigyázz, mert megcsaplak!*

2. *Megcsap valami valakit, valamit*: (légnemű anyag áramlása) hirtelen érezhetővé válik a számára. *Ahogy belépett, hirtelen megcsapta a forróság. Megcsapta az orromat a pörkölt illata.*

3. (bizalmas) Elcsen, ellop valamit. *A padtársam megcsapta a tollamat.*

✧ Szin: **1.** *meglegyint, rásuhint, elpáhol* **3.** (bizalmas) *elemel, elsinkófál, elcsakliz,* (hivatalos) *eltulajdonít*
✧ Ell: **3.** *visszaad, visszajuttat*
✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *csap*.

megdézsmál ◆◆ ige ~*ni* (bizalmas)
Valamiből, leginkább ennivalóból kisebb mennyiséget titokban elvesz. *Valaki megdézsmálta a karácsonyi bejglit.*
✧ Szin: *ellop, megkárosít* • *A kezében felejt valamit. Trombitának néz valamit. Amit a két szeme meglát, a két keze ott nem hagyja.*
✧ Táj: *megzilál*
✧ Ell: *ad, visszaad, visszatesz*
✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *dézsmál*.

megdöbben ◆◆◆◆ ige ~*ni*
Fájdalmasan vagy kellemetlenül meglepődik. *A baleset hallatán mindenki megdöbbent.*
✧ Szin: *elképed, meghökken, megrökönyödik, megütközik, elhűl,* (kissé választékos) *megrendül,* (szleng) *ledöbben, paff lesz*
✧ Táj: *megzöbben*
✧ Etim: Igekötős ige; → *meg* + *döbben*: a → *dobbant* igével rokon, hangutánzó eredetű szó.

megdögl|ik ◆◆◆ ige ~*eni* vagy (ritkán) *megdögölni*
1. (Állat) elpusztul. *Megdöglött a macskánk, elütötte egy autó.*
2. (durva) Meghal. *A börtönben fog megdögölni az a gyilkos!* (Szitokként:) *Dögölj meg, ahol vagy!*
✧ Szin: **1.** *elhull, kiszenved,* (durva) *felfordul, meggebed* **2.** (tréfás) *elpatkol* • **1.** *Kiadja* vagy *kileheli a páráját.* **2.** (tréfás) *Fűbe harap.* (szleng) *Feldobja a talpát* vagy *a bakancsát.*
✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *döglik*.
☝ Felszólító módú alakjaiban a *(meg)dögöl-* igető használatos: *dögöljek meg* stb. Ez a teljes tő szerepel még a *dögölhet* és a *dögölve* képzett alakokban. Feltételes módban ingadozik a használat: *megdöglenék* vagy (ritkán) *megdögölnék, megdöglene* vagy *megdögölne* stb.

megdől ◆◆◆ ige ~*ni*
1. (Építmény) oldalra dől. *Megdőlt a ház északi fala.*
2. (Kormányzati rendszer) megbukik, megszűnik létezni. *Megdőlt a régi rendszer.*
3. (Tétel, elmélet) tévesnek bizonyul. *Megdőlt az az elmélet, hogy sokat reggelizni egészséges.*
4. (Csúcseredmény) érvénytelenné válik. *Az olimpián több világcsúcs is megdőlt.*
✧ Szin: **1.** *megbillen, félrebillen, félredől* **3.** *megbukik*
✧ Ell: **2.** *hatalomra jut, megerősödik* **3.** *megáll*
✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *dől*.

megdönt ◆◆◆◆ ige ~*eni*
1. Okozza, hogy valami meg- vagy oldalra dőljön. *Megdönti a vihar a fákat.*
2. Okozza, hogy valaki, valami megbukjon. *Megdöntötték a diktatúrát.*
3. (Csúcseredményt) megjavít. *Megdöntötte a 100 m-es gyorsúszás világcsúcsát.*
✧ Szin: **1.** *megbillent, meghajlít,* (gabonafélét) *lefektet* **2.** *megbuktat, megsemmisít, elsodor, elsöpör, lever, letör* **3.** *túlszárnyal, felülmúl*
✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *dönt*.

megegyez|ik ◆◆ ige ~*ni*
1. (Több személy, illetve valaki valakivel) azonos álláspontra jut, megállapodik valamiben. *Megegyeztek a kölcsön feltételeiben. Sikerült megegyeznem a főbérlővel.*
2. (Több dolog, vélemény stb.) azonos egymással. *Az adatok megegyeznek, a további ellenőrzés fölösleges.*
✧ Szin: **1.** *kiegyezik, egyezséget köt, szót ért* **2.** *egyezik, összevág; megfelel valaminek;* (bizalmas) *stimmel, klappol*
✧ Ell: **1.** *vitatkozik* **2.** *különbözik, eltér, elüt valamitől*
✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *egyezik*.
☝ Elválasztása: *meg-e-gye-zik*.

megejt ◆◆◆ ige ~*eni*
1. (Hivatali tevékenységet) elvégez. *Megejtették a szavazatszámlálást.*
2. Rabul ejt, lenyűgöz valakit. *Szép szemével mindenkit megejt. „Ki lesz az Én fiam, Ha megejt az ármány?”* (Arany J.: Mátyás anyja)
3. (népi) (Lányt) elcsábít, teherbe ejt. *Megejtették a szomszédék lányát.*
✧ Szin: **1.** *lebonyolít, megtesz, teljesít* **2.** *elbűvöl, elragad, lebilincsel, megfog* **3.** *megbecstelenít,* (durva) *felcsinál*
✧ Ell: **2.** *kiábrándít, taszít*
✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *ejt*.
☝ Elválasztása. *meg-ejt*.

megél ◆◆◆◆ ige ~*ni*
1. *Megél valamiből*: létfenntartását biztosítja vele. *Ebből a fizetésből nem könnyű megélni.*
2. (Növény) életben marad, tovább él. *A fenyő a szikes földben is megél.*
3. Valamely eseményt, kort életében elér, megér. *Megélte az unokája lakodalmát.*

✧ Szin: **1.** *kijön, eléldegél, eltengődik, eltengeti magát, elboldogul, elvan, megvan,* (ritka, idegen) *egzisztál* **2.** *tenyészik, nő, terem* **3.** *elél valameddig*
✧ Ell: **2.** *kipusztul*
✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *él*.
☝ Elválasztása: *meg-él*.

megeléged|ik ◆◆◆◆ ige *~ni* **megelégszik** *megelégedni*

1. *Megelégedik valamivel*: elfogadja, elegendőnek tartja. *Megelégedik azzal, amit kapott.*

2. *Meg van elégedve valakivel, valamivel*: megfelel a várakozásának, igényeinek. *Meg van elégedve a fizetésével. Meg vagyok elégedve veletek, szép munkát végeztetek!*

✧ Szin: **1.** *elégedett, beéri valamivel* **2.** *elégedett*
✧ Ell: *elégedetlenkedik, elégedetlen*
✧ Etim: Igekötős ige; → *meg* + *elégedik*: az → *elég* melléknév származéka.
☝ Elválasztása: *meg-e-lé-ge-dik, meg-e-lég-szik*. – Az *sz*-es tőváltozat csak jelen időben, kijelentő módban fordul elő, és itt valamivel gyakoribb is, mint a *d*-s változat: *megelégszem – (megelégedem), megelégszel, megelégszik – megelégedik, megelégszünk – megelégedünk, megelégszetek – megelégedtek, megelégszenek – megelégednek.* Felszólító és feltételes módban, valamint múlt időben csak a *d*-s tőváltozat használatos: *megelégedjen, megelégedne, megelégedett* stb.

megelégel ◆◆◆ ige *~ni*

1. Nem hajlandó tovább elviselni valamit. *Megelégelte a zaklatást és a veszekedést.*

2. Valamit, ami addig kedvére volt, megun. *Megelégelte a mulatozást, elege van belőle.*

✧ Szin: **1.** *megsokall* **2.** *belefárad, belefásul valamibe; megcsömörlik valamitől* • **1.** *Betelik a mérték. Betelik a pohár. Torkig van valamivel.* (bizalmas) *Tele van vele a hócipője.*
✧ Etim: Igekötős ige; → *meg* + *elégel*: az → *elég* melléknév származéka.
☝ Elválasztása: *meg-e-lé-gel*.

megelevened|ik ◆◆◆ ige *~ni*

1. (Látszólagos) élettelenségéből magához tér. *Megelevenedett a kiütött bokszoló, és talpra állt.* • Szólás: *Poraiból megelevenedett főnix* vagy *főnixmadár*: olyan, aki újra élni kezd.

2. Élettelen tárgy (a mesében) élővé változik. *A fabábu megelevenedett.*

3. Élettelen anyag élőnek kezd hatni. *A mester vésője alatt megelevenedett a kő.*

4. Élénkebbé válik, feléled. *Megelevenedtek az ősi szokások. Délutánra a város forgalma megelevenedett. Megelevenedtek bennem a régi emlékek.*

✧ Szin: **1.** *felocsúdik, föleszmél, életre kel* **2–4.** *életre kel*
✧ Ell: **1.** *elájul, eszméletét veszti,* (választékos) *elalél*
✧ Etim: Igekötős ige; → *meg* + *elevenedik*: az → *eleven* melléknév származéka.
☝ Elválasztása: *meg-e-le-ve-ne-dik*.

megélhetés ◆◆◆◆ fn –, *~t, ~e*

A létfenntartás anyagi lehetősége. *Egyre többe kerül a megélhetés. Az egyetemi diploma nálunk nem nyújt biztos megélhetést.*

✧ Szin: *kenyér, kenyérkereset, életlehetőség,* (idegen, választékos) *egzisztencia*
✧ Etim: A → *megél* ige származéka.
☝ Elválasztása: *meg-él-he-tés*.

megemberel ◆◆ ige *~ni*

Megembereli magát: erőt vesz magán. *A bírálat hatására megemberelte magát, azóta sokkal jobban dolgozik. A csapat a hajrában megemberelte magát.*

✧ Szin: *összeszedi magát;* (bizalmas) *nekidurálja magát valaminek*
✧ Ell: *elhagyja magát*
✧ Etim: Igekötős ige; → *meg* + *emberel*: az → *ember* főnév származéka.
☝ Elválasztása: *meg-em-be-rel*.

megemberesed|ik ◆ ige *~ni*

Érett emberré, férfivá fejlődik. *Kisfiam, egészen megemberesedtél!*

✧ Szin: *megférfiasodik*
✧ Táj: *emberkedik*
✧ Etim: Igekötős ige; → *meg* + *emberesedik*: az → *ember* főnév származéka.
☝ Elválasztása: *meg-em-be-re-se-dik*.

megemleget ◆◆ ige *~ni*

1. (Kellemetlenséget) ismételten emleget. *Még mindig megemlegeti, amikor együtt dobtak ki bennünket a házból.* ■ *Majd megemlegetsz még engem*: belátod, hogy nekem volt igazam. • Szólás: *Holta napjáig megemlegeti*: örökké emlékezik rá. *Úgy megverem, hogy holta napjáig megemlegeti.*

2. (Fenyegetésül:) ■ *Ezt még megemlegeted!*: ebből még bajod lesz.

✧ Szin: **1.** *fölemleget*
✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *emleget*.
☝ Elválasztása: *meg-em-le-get*.

megemlékez|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. *Megemlékezik valakiről, valamiről*: felidézi az emlékét. *Szüleiről gyakran megemlékezett.*
2. Ünnepélyes emlékezést tart valakiről, valamiről. *Az iskolában megemlékeztek a szabadságharc évfordulójáról.*
3. Említést tesz valakiről, valamiről. *Munkájában rólad is megemlékezett.*
✧ Szin: **1.** *megemleget, felemleget valakit, valamit; visszaemlékezik valakire, valamire* **2.** *méltat valakit, valamit, megünnepel valamit* **3.** *szól; emleget valakit, valamit*
✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *emlékezik*.
☝ Elválasztása: *meg-em-lé-ke-zik*.

megénekel ◆◆ ige ~*ni* (választékos)
Megénekel valamit: költeményben megemlékezik róla. *Tinódi megénekelte a vár ostromát.*
✧ Szin: *megír,* (választékos) *megversel*
✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *énekel*.
☝ Elválasztása: *meg-é-ne-kel*.

megér[1] ◆◆◆ ige ~*ni*
1. *Megér valamit*: megtörténtekor még életben van. *Megérte kilencvenedik születésnapját.*
2. Élete folyamán valami különös eseményt, élményt átél. *Megérte, hogy újra együtt lehet a család.*
✧ Szin: **1.** *megél*
✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *ér* ‘él’.
☝ Elválasztása: *meg-ér*.

megér[2] ◆◆◆ ige ~*ni*
1. *Megér valamit* vagy *valamennyit*: bizonyos értéke van. *Ez az autó több millió forintot is megér. Tízmilliót is megér az a lakás.*
2. *Megéri valamit megtenni*: érdemes. *Megéri megnézni a kiállítást.*
✧ Szin: **1.** *ér*
✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *ér*.
☝ Elválasztása: *meg-ér*.

megered ◆◆◆ ige ~*ni*
1. (Eső) esni kezd. *Hirtelen megeredt az eső.*
2. Hirtelen folyni kezd. *Az idén újra megeredt a forrás.* ■ *Megerednek a könnyei*: sírva fakad.
3. ■ *Megered a nyelve*: (hosszas hallgatás után) megszólal, folyamatosan beszélni kezd.
4. Gyökeret ereszt. *A leszúrt gally megeredt.*
5. (népi) (Védőoltás) megfogan. *Megeredt a múlt héten adott oltás. A védőoltás megeredt.*
✧ Szin: **1.** *elered* **2.** *megindul, elered* **4.** *megfogan*
✧ Táj: **4., 5.** *megéled*
✧ Ell: **1., 2.** *eláll*
✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *ered*.
☝ Elválasztása: *meg-e-red*.

megereszked|ik ◆◆ ige ~*ni*
(Feszes anyag) meglazul. *Megereszkedett a hegedű húrja. Megereszkedett a hasán a bőr a sok szüléstől.*
✧ Szin: *megnyúlik, ellazul*
✧ Ell: *megfeszül*
✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *ereszkedik*.
☝ Elválasztása: *meg-e-resz-ke-dik*.

megereszt ◆◆ ige ~*eni*
1. (Kifeszített tárgyat) meglazít, megtágít. *Megereszti a nadrágszíját.*
2. (Folyadékot) a csap megnyitásával ereszteni kezd. *Megereszti a vizet a fürdőkádba.*
3. (bizalmas) Valamilyen hangadással kapcsolatos tevékenységbe kezd. *Megeresztett néhány sikamlós viccet.* ■ *Megereszti a nyelvét*: beszélni kezd.
✧ Szin: **1.** *kienged, kitágít, megold* **2.** *folyat, megenged*
✧ Ell: **1.** *megfeszít, meghúz, megszorít* **2.** *elzár*
✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *ereszt*.
☝ Elválasztása: *meg-e-reszt*.

megfájdít ◆ ige ~*ani*
Okozza, hogy valami megfájduljon. *Az édesség megfájdítja a rossz fogat.* ■ *Megfájdítja a szívét valami*: haragot, szomorúságot irigységet ébreszt benne. *A mértéktelen fényűzés látványa megfájdította a szívét.*
✧ Táj: *megsajdít*
✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *fájdít*.

megfáz|ik ◆◆◆ ige ~*ni*
A teste lehűl, és emiatt megbetegszik. *Megfáztam a hideg szélben, nagyon náthás lettem.*
✧ Szin: *átfázik, felfázik, meghűl,* (bizalmas) *megnáthásodik*
✧ Ell: *meggyógyul*
✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *fázik*.

megfejt ◆◆◆◆ ige *~eni*
(Titkot, rejtvényt) megold. *Champollion megfejtette az egyiptomi hieroglifákat.*
✧ Szin: *felderít,* (bizalmas) *kibogoz, kihámoz; megbirkózik valamivel* • *Rájön a nyitjára.*
✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *fejt*.

megfeketed|ik ◆◆ ige *~ni*
Sötét színűvé, feketévé válik. *A bőre szinte megfeketedett a sok napozástól.*
✧ Szin: *megbarnul, megsötétedik* • *Olyan lett, mint egy néger.*
✧ Ell: *kifehéredik, kivilágosodik*
✧ Etim: Igekötős ige; → *meg* + *feketedik*: a → *fekete* melléknév származéka.

megfékez ◆◆◆◆ ige *~ni*
(Tomboló természeti vagy társadalmi jelenséget, állatot, embert) ártalmatlanná tesz, lecsendesít. *Megfékezték a tüzet. A lázadást néhány nap alatt megfékezték. Megfékezte a szilaj lovat. Az ittas garázdát alig tudták megfékezni.*
✧ Szin: *lecsillapít, megszelídít, megzaboláz, leküzd;* (tüzet:) *elfojt, elolt;* (lázadást:) *elnyom, eltipor, letör;* (idegen) (tüzet:) *lokalizál* • *Elvágja az útját. Útját állja.*
✧ Ell: *szabadjára enged*
✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *fékez*.

megfelel ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. (Kielégítő) választ ad. *A rendőr kérdésére megfelelt.* ■ *Jól megfelelt neki*: alaposan visszavágott.
2. A követelményeknek eleget tesz. *Megfelel a várakozásnak. Megfelel neked az új táska?*
3. *Megfelel valaminek*: arányban, összhangban van vele. *Ez a feladat megfelel a képességeinek.*
4. *Megfelel valaminek*: megegyezik, azonos vele. *A beszámoló megfelel a valóságnak.*
✧ Szin: **1.** *felel, válaszol* **2.** *kielégít valakit, valamit;* (bizalmas, idegen) *konveniál* **3.** *illik valakihez, valamihez; összevág valamivel;* (bizalmas) (munka:) *fekszik valakinek* • **2.** *Megüti a mértéket.*
✧ Ell: **4.** *eltér, különbözik valamitől, valakitől*
✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *felel*.

megfelelő ◆◆◆◆◆ mn és mn ign *~k* vagy *~ek, ~t, ~en*
1. Olyan, amely megfelel valaminek, valakinek. *A követelményeknek megfelelő szintű a dolgozat. Ő a neki megfelelő partner.* (Főnévi használatban:) *Mi a magyar megfelelője ennek az angol szónak?*
2. Valamely követelményt kielégítő. *Megfelelő mennyiségű tüzelő van itthon.*
3. Valamire alkalmas. *Nincsenek nála megfelelő szerszámok, nem tudja megjavítani az autót.*
✧ Szin: **2.** *elég, elegendő* **3.** *jó,* (idegen) *adekvát*
✧ Ell: **2.** *elégtelen* **3.** *alkalmatlan, használhatatlan*
✧ Etim: A → *megfelel* ige származéka.

megfélemlít ◆◆◆ ige *~eni*
Megfélemlít valakit: félelmet kelt benne. *A durva szitkozódás megfélemlítette. A támadók megfélemlítették áldozataikat.*
✧ Szin: *félelemben* vagy *rettegésben tart, megbénít, megrémít,* (idegen) *terrorizál*
✧ Etim: Igekötős ige; → *meg* + *félemlít*: a → *félelem* főnév származéka.

megfellebbez ◆◆ ige *~ni* (hivatalos)
Megfellebbez valamit: benyújtja ellene a fellebbezési kérést. *Az ügyész, a védő megfellebbezte az ítéletet, írásban kérte, hogy a felsőbb bíróság változtassa meg.* (átvitt) *A történelem ítéletét nem lehet megfellebbezni.*
✧ Ell: *helyben hagy*
✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *fellebbez*.

megfenekl|ik ◆◆ ige *~eni*
1. (Vízi jármű) aljával a víz fenekébe ütközve megakad. *Hirtelen megfeneklett a hajó a homokpadon.*
2. (bizalmas) (Folyamat, ügy) elakad. *A vállalkozás megfeneklett.*
✧ Szin: **1.** *fennakad, megreked, elakad, zátonyra fut* **2.** (bizalmas) *megbukik* • **2.** *Csődöt mond. Holtpontra jut. Zátonyra fut.*
✧ Ell: **2.** *folytatódik*
✧ Etim: Igekötős ige; → *meg* + *feneklik*: a → *fenék* főnév származéka.

megfeszít ◆◆◆ ige *~eni*
1. (Testét, valamely testrészét) feszesen tartja. *Meg kellett feszítenie a lábát, hogy el ne lökje a szél.* ■ *Megfeszíti minden erejét*: a végsőkig fokozza erőkifejtését. *Meg kellett feszítenie minden erejét, hogy elbírja a csomagot.*
2. Keresztre feszít valakit. *Jézus korában az elítélteket megfeszítették.*
✧ Szin: **2.** *felfeszít*
✧ Ell: **1.** *ellazít, kilazít, kienged, elernyeszt*
✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *feszít*.

megfiatalod|ik ◆◆ ige *~ni*
Valaminek a hatására fiatalosabbá válik. *Új munkahelyén egészen megfiatalodott.*
✧ Szin: (választékos) *megifjodik, megújul*
✧ Táj: *megró*
✧ Ell: *korosodik, megöregszik, elhasználódik*
✧ Etim: Igekötős ige; → *meg* + *fiatalodik*: a → *fiatal* melléknév származéka.

megfigyel ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

Huzamosabb ideig szemlél, tanulmányoz, illetve ennek alapján megállapít valamit. *Megfigyelte a szigetlakók szokásait. Megfigyelte, hogy egyik tanítványa minden óráról késik.*

✧ Szin: *figyel, megfigyelés alatt tart, kifigyel, megnéz, észlel, észrevesz* • *Szemmel tart.*

✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *figyel*.

megfilmesít ◆ ige *~eni*

(Irodalmi művet) filmre visz. *Megfilmesítették a Ludas Matyit.*

✧ Szin: *filmet készít valamiről*

✧ Etim: Igekötős ige; → *meg* + *filmesít*: a → *film* főnév származéka.

megfogad ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Elfogad, magáévá tesz és követ valamit. *Megfogadja a jó tanácsot.*

2. Fogadalomként elhatároz, megígér valamit. *Megfogadta, hogy többé nem hazudik.*

3. (régi) Szolgálatába felvesz valakit. *Megfogadta inasának.*

4. *Megfogad valamit*: (lóra) fogadást köt. *Megfogadta az esélyes lovat, és nyert is.*

✧ Szin: **1.** *megszívlel, megtart; hallgat valamire* **2.** *eltökél; megesküszik valamire* **3.** *alkalmaz, felfogad* **4.** (bizalmas) *megtesz* • *Fogadalmat tesz.*

✧ Ell: **1.** *visszautasít, elutasít* **2.** *megszeg* **3.** *elküld; felmond valakinek*

✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *fogad*.

megfogamz|ik ◆ ige *~ani*

1. (Női petesejt) megtermékenyül, illetve (magzat) méhen belüli élete megkezdődik. *Már akkor tehetséges lehetett, mikor megfogamzott.*

2. (Növény) gyökeret ereszt. *A ledugott ág megfogamzott, nemsokára virágzik is.*

3. (Védőoltás hatása) megmutatkozik. *Megfogamzott a tébécéoltása.*

4. (Nevelés, oktatás) hatni kezd valakire. *Végre megfogamzott benne a féléves gyakorlás.*

5. (Gondolat, ötlet stb.) megszületik valakiben, valamiben. *Megfogamzott agyában a megoldás.*

✧ Szin: **1.** *megfogan* **2.** *megered, megfogan, meggyökerezik* **5.** *megfogan*

✧ Táj: **2., 3.** *megéled*

✧ Ell: **1.** *elpusztul, elhal, elvetél; megszül* **2.** *elpusztul*

✧ Etim: Igekötős ige; → *meg* + *fogamzik*: a → *fogan* ige régi nyelvi *foganzik* ‘fogamzik’ származékának módosulata.

megfogan ◆◆ ige *~ni*

1. (ritka) (Nő magzatot) méhébe befogad. *Sokáig nem volt gyereke, végül mégis megfogant.*

2. (Magzat) megfogamzik. *Azon az éjszakán megfogant a gyermeke.*

3. (Növény) gyökeret ereszt, hajtást növel. *Az elültetett palánta megfogant.*

4. (választékos) (Áldás, átok) beteljesedik. *Megfogant a régi átok: az egész család szerencsétlen lett.*

5. (Gondolat, ötlet) megszületik valakiben, valamiben. *Megfogant benne a bosszú terve.*

✧ Szin: **1.** *megtermékenyül, megfogamzik* **3.** *megered, megfogamzik, meggyökerezik* **5.** *megfogamzik* • **1.** *Teherbe esik.*

✧ Táj: **3.** *megéled*

✧ Ell: **1.** *elvetél; megszül* **2.** *elpusztul, elhal* **3.** *elpusztul*

✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *fogan*.

megfontol ◆◆◆◆ ige *~ni*

Alaposan meggondol, mérlegel valamit. *Jól megfontoltad, hogy külföldre mégy dolgozni?*

✧ Szin: *átgondol, fontolóra vesz, végiggondol, meghány-vet,* (bizalmas) *megrág*

✧ Ell: *elsiet, elkapkod, elhamarkodik*

✧ Etim: Igekötős ige; → *meg* + *fontol*: a → *font* főnév származéka.

megfoszt ◆◆◆◆◆ ige *~ani*

1. (választékos) *Megfoszt valakit valamitől*: elveszi tőle. *Megfosztották a vagyonától, állampolgári jogaitól.*

2. (népi) Valaminek a héját lehúzza, lehántja. *Megfosztották a kukoricát.*

✧ Szin: **1.** *megrabol, kifoszt, kisemmiz; elrabol, megvon valakitől valamit*

✧ Ell: **1.** *megajándékoz valakit valamivel*

✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *foszt*.

megfullad ◆◆◆ ige *~ni*

1. Fulladás miatt meghal. *Megfulladt a mérges gázoktól. Addig szorította a nyakát, míg meg nem fulladt.*

2. (túlzó) Alig kap levegőt, fulladozik. *Megfulladok ebben a melegben.*

✧ Szin: **1.** (népi) *megfúl* **2.** *fuldoklik*

✧ Táj: *megnyúvad*

✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *fullad*.

megfutamod|ik ◆◆◆ ige *~ni* (rosszalló)

1. Futva elmenekül. *A túlerő láttán az ellenség megfutamodott. Gyáván megfutamodtak a támadás elől.*

2. Kitér valami elől, nem vállal valamit. *Megfutamodott a feladat elől, nem vállalta a vele járó nehéz munkát.*

✧ Szin: **1.** (rosszalló) *elfut, megszökik, meghátrál* **2.** (rosszalló) *visszakozik, meghátrál,* (bizalmas) *visszatáncol*

✧ Ell: **1.** *szembeszáll valamivel, valakivel* **2.** *kitart valami, valaki mellett*

✧ Etim: Igekötős ige; → *meg* + *futamodik*: a → *fut* ige származéka.

meggebed ◆ ige ~*ni* (durva)

1. Elpusztul. *Meggebedt a ló, másikat kell venni.*

2. (Szitok gyanánt:) *Gebedj meg a neved napján!*

3. (népi) Teljesen kimerül. *Meggebedtünk a sok munkától.*

✧ Szin: **1.** *meghal*, (durva) *megdöglik,* (bizalmas) *felfordul*, (szleng) *kipurcan*

✧ Etim: Igekötős ige; → *meg* + *gebed*: hangfestő eredetű szó.

meggémbered|ik ◆ ige ~*ni*

(Végtag) a hidegtől megmerevedik. *A nagy hóban keze, lába meggémberedett.*

✧ Szin: *elgémberedik*

✧ Táj: *megzsimberedik*

✧ Ell: *fölenged, kienged*

✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *gémberedik*.

meggondol ◆◆◆◆◆ ige ~*ni*

1. Alaposan mérlegel valamit. *Ferenc József azt állította, hogy mindent meggondolt. Gondold meg jól, mit cselekszel!*

2. ■ *Meggondolja magát* vagy *a dolgot*: korábbi elhatározását megváltoztatja, és ellenkezőleg dönt. *Az utolsó pillanatban meggondolta magát, mégsem utazott el.*

✧ Szin: **1.** *átgondol, megfontol, fontolóra vesz, meghány-vet*, (bizalmas) *megrág* **2.** (elhatározást) *megmásít, visszavon*

✧ Ell: **2.** *tartja magát valamihez; kitart valami mellett*

✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *gondol*.

meggondolatlan ◆◆◆◆ mn ~*ok*, ~*t*, ~*ul*

Mérlegelés, meggondolás nélküli. *Meggondolatlan ember, megint kockázatos üzletbe kezdett. Meggondolatlan tette miatt most gyötrődhet.*

✧ Szin: *megfontolatlan, vigyázatlan, gondatlan, könnyelmű, óvatlan; elhamarkodott, elkapkodott* • *Fejest ugrik valamibe. Fejjel megy a falnak. Hűbelebalázs módjára viselkedik. Nekiesik, mint bolond tehén a borjának.*

✧ Táj: *kelebóla*

✧ Ell: *meggondolt, megfontolt, gondos, óvatos*

✧ Etim: A → *meggondol* ige származéka.

meggyőz ◆◆◆◆ ige ~*ni*

Meggyőz valakit valamiről: érveléssel elfogadtatja vele az álláspontját. *Meggyőzte társát az új eljárás előnyeiről. Nem tudtam meggyőzni az igazamról, nem tudtam rábírni, hogy elfogadja a véleményemet.*

✧ Szin: *beláttat valamit valakivel; megnyer valakit valaminek; rábír, rábeszél valakit valamire;* (bizalmas) *megdolgoz valakit* • *Lyukat beszél a hasába.*

✧ Ell: *lebeszél valakit valamiről, eltántorít valakit valamitől*

✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *győz*.

meggyőződ|ik ◆◆◆ ige ~*ni*

Bizonyosságot szerez valamiről. *Meggyőződött arról, hogy a hír igaz. Meg van győződve róla, hogy az a helyes út.*

✧ Szin: *megbizonyosodik; megtapasztal valamit; rájön valamire*

✧ Ell: *gyanít, sejt valamit*

✧ Etim: Igekötős ige; → *meg* + *győződik*: a → *győz* ige származéka.

megháborod|ik ◆◆ ige ~*ni* (választékos)

Valaki vagy valakinek az elméje megzavarodik. *A szörnyű csapás következtében elméje megháborodott. Öreg korára megháborodott.*

✧ Szin: *meghibban*, (választékos) *megbomlik*, (bizalmas) *megbolondul*

✧ Táj: *meghabarodik, meghőbörödik, megparasztul*

✧ Etim: Igekötős ige; → *meg* + *háborodik*: a → *hab* főnév *hábor* igei származékának továbbképzett alakja.

meghal ◆◆◆◆◆ ige ~*ni*

1. Megszűnik élni. *Tavaly halt meg a nagyanyja. Szívbajban halt meg.*

2. ■ (túlzó) *Majd meghal valamitől*: valamely erős érzelem, indulat feszíti. *Majd meghalt izgalmában. Majd meghalt a kíváncsiságtól, hogy láthassa a csodált színésznőt.*

✧ Szin: **1.** *elesik, elpusztul, szörnyethal, kiszenved,* (hivatalos) *elhalálozik,* (idegen, hivatalos) *exitál,* (választékos, szépítő) *elalszik*, *elhuny*, *megboldogul*, *elmegy, elköltözik, eltávozik,* (tréfás) *elpatkol*, (durva) *felfordul, kinyúlik, meggebed,* (szleng) *kinyiffan, kipurcan, megkrepál* • **1.** (választékos) *Elmegy* vagy *elköltözik* vagy *eltávozik az élők sorából* vagy *örökre* vagy (kissé régi) *a minden élők útján* vagy *oda, ahonnan nincs visszatérés. Behunyja a szemét örökre. Örök álomba merül. Kiadja* vagy *kileheli a lelkét. Visszaadja Teremtőjének a lelkét. Jobblétre szenderül.* (régi) *Sírba* vagy *koporsóba száll. Kimúlik az árnyékvilágból. Megtér atyáihoz* vagy *őseihez. Átszenderül a másvilágra* vagy *az örökkévalóságba.* (tréfás) *Elmegy Földvárra deszkát árulni. Kiterítik a bőrét. Otthagyja a fogát. Beadja a kulcsot. Fűbe harap. Feldobja a talpát. Elragadja a Szent Mihály lova.*

✧ Táj: **1.** *eltalpal, kiegyenesedik, kihűl*

✧ Ell: **1.** *megszületik, él*

✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *hal*.

meghálál ◆◆◆ ige *~ni*
Jótettel, hálával viszonoz valamit. *Ha nagy leszek, meghálálom jóságodat.*
✧ Szin: (népi) *megszolgál,* (idegen) *honorál*
✧ Etim: Igekötős ige; → *meg* + *hálál*: a → *hála* főnév származéka.

meghasonl|ik ◆◆◆ ige *~ani*
Az összhang felbomlásával ellentétbe kerül valakivel. *Meghasonlik önmagával. Később barátaival is meghasonlott.*
✧ Szin: (hivatalos) *összeütközésbe kerül*
✧ Ell: *megbékél*
✧ Etim: Igekötős ige; → *meg* + *hasonlik* ‘elválik, kettéhasad’: a régi nyelvi *hasonl* ‘hasonlóvá tesz, egybevet, színlel, elválaszt’ ige származéka.

meghat ◆◆◆◆ ige *~ni*
Meghat valakit: részvétet, szánalmat kelt benne. *Meghatották a lány könnyei.*
✧ Szin: *ellágyít, meglágyít, megkap,* (választékos) *megindít, elérzékenyít, megillet*
✧ Ell: *hidegen hagy*
✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *hat*.

meghatalmaz ◆◆◆ ige *~ni*
(Írásban) feljogosít valakit valamire. *Meghatalmazta egyik munkatársát, hogy vegye fel a fizetését.*
✧ Szin: *felhatalmaz, megbíz,* (idegen, hivatalos) *akkreditál*
✧ Etim: Igekötős ige; → *meg* + *hatalmaz*: a → *hatalom* főnév származéka.
☝ Az *akkreditál* szinonimát általában a diplomáciában használják, pl. *a Berlinben akkreditált nagykövet.* Újabban gyakori, hogy nem a hol?, hanem a hová? kérdésre válaszol az ige vonzata: *a Berlinbe akkreditált nagykövet.* Ez utóbbi esetben az *akkreditál* jelentése nem ‘meghatalmaz’, hanem ‘kiküld, delegál’.

meghatároz ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. (Tényállást, adatot) megállapít, megmér. *Meghatározza a levegő páratartalmát.*
2. Sajátos jegyeit összefoglalva jellemez valamit. *Meghatározza a szabadság fogalmát.*
3. (Élmény, esemény) döntően befolyásol, megszab valamit. *Ez a tapasztalat egész későbbi életét meghatározta.*
4. Valaminek a mértékét (kötelezően) előírja. *Meghatározták az adósávokat.*
✧ Szin: **2.** *értelmez,* (idegen) *definiál* **3.** *megalapoz* **4.** *kijelöl*
✧ Etim: Igekötős ige; → *meg* + *határoz*: a → *határ* főnév származéka.

meghazudtol ◆◆ ige *~ni*
1. Hazugnak, nem igaznak tüntet fel valakit, valamit. *Nyilatkozatával meghazudtolta főnökét.*
2. Magatartásával, bizonyos tulajdonságával bebizonyítja valamely vele kapcsolatos vélekedés téves voltát. *Fiatalos mozgása meghazudtolja hetven évét.*
✧ Szin: **1.** *megcáfol* **2.** *rácáfol valamire*
✧ Ell: **1.** *igazat ad valakinek*
✧ Etim: Igekötős ige; → *meg* + *hazudtol*: a → *hazudik* ige származéka.

meghibásod|ik ◆◆ ige *~ni*
(Gép, készülék) hibás lesz. *Meghibásodott a mosógépem, lehet, hogy nem is tudják megjavítani.*
✧ Szin: *elromlik, tönkremegy,* (bizalmas) *bedöglik,* (szleng) *lerobban* • *Felmondja a szolgálatot.* (szleng) *Tropára megy.*
✧ Ell: *helyrejön, megjavul*
✧ Etim: Igekötős ige; → *meg* + *hibásodik*: a → *hibás* melléknév származéka.

meghibban ◆◆ ige *~ni*
Megháborodik, megzavarodik. *Majd meghibbant az ijedségtől.*
✧ Szin: *megbolondul, megőrül,* (választékos) *megtébolyodik, megbomlik,* (bizalmas) *bedilizik, meghülyül, becsavarodik* • *Elmegy az esze. Eszét veszti.* (tréfás) *Valakinek elmentek hazulról, de még nem jöttek meg.*
✧ Táj: *megkábul, megkámforodik*
✧ Ell: *észre tér*
✧ Etim: Igekötős ige; → *meg* + *hibban*: hangutánzó-hangfestő eredetű szó.

meghisz ◆◆◆ ige *meghinni* (bizalmas, régi)
1. (Igenlő válasz nyomósításra:) *Meghiszem azt!*: de még mennyire úgy van.
2. (kissé népi) Elhisz. *Higgye meg, nem akar rosszat.*
✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *hisz*.
☝ Többnyire csak a *meghiszem (azt)!* kifejezésben, illetve a *hidd meg, higgye meg* felszólításban használatos; a régebbi nyelvben így is: *Tessék meghinni.*

meghitt ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. Olyan, akinek őszinteségében, hűségében feltétlenül megbízik valaki. *Csak egy-két meghitt barátja van.* ■ *Meghitt viszonyba kerül valakivel*: **a)** közeli barátságba kerül **b)** (szépítő) szerelmi kapcsolatba kerül vele.
2. Barátságos, lakályos. *Meghitt otthona van.*
✧ Szin: **1.** *igaz, hűséges, közeli, odaadó, ragaszkodó, szívbéli, bizalmas, bensőséges, mély, személyes,* (idegen) *intim* **2.** *családias, kedélyes, meleg, otthonos*
✧ Ell: **1.** *tartózkodó, távolságtartó* **2.** *rideg*

✧ Etim: A régi nyelvi *meghisz* ‘hitelt ad valakinek, teljes bizalommal van valaki iránt’ ige származéka.

meghiúsít ◆◆ ige *~ani*

Megakadályoz, meggátol valamit. *Meghiúsította a merényletet.*

✧ Szin: *keresztülhúz, lehetetlenné tesz,* (választékos) *elgáncsol,* (bizalmas) *megfúr, elfűrészel* • *Halomba* vagy *halomra dönt valamit. Zátonyra futtat valamit. Beteszi az ajtót valaminek.* (bizalmas) *Beleköp a levesébe valakinek.*

✧ Ell: *elősegít, támogat,* (választékos) *felkarol*

✧ Etim: Igekötős ige; → *meg* + *hiúsít*: a → *hiú* melléknév származéka.

meghonosít ◆◆ ige *~ani*

1. (Állat- és növényfajokat, szokásokat, intézményeket stb.) (külföldről) átvesz és elterjeszt. *Hiába próbálták meg nálunk meghonosítani a gyapotot, éghajlatunk nem alkalmas rá.*

2. Bevezet, divatba hoz valamit. *Hazánkban a lóversenyzést Széchenyi István honosította meg.*

✧ Szin: **1.** *behoz,* (idegen) *akklimatizál,* (kissé választékos) *meggyökereztet, átültet* **2.** *elindít, megindít, kezdeményez; megismertet, elfogadtat valakivel valamit*

✧ Ell: **1.** *kiirt* **2.** *megszüntet; leszoktat valakit valamiről*

✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *honosít*.

méghozzá ◆◆◆◆ ksz

(Fokozó értelem kifejezésére:) És ami még ennél is többet jelent. *Írtam neki levelet, méghozzá 10 oldalasat!*

✧ Szin: *mégpedig, ráadásul,* (bizalmas) *a tetejébe*

✧ Etim: Összetétel: → *még* + → *hozzá*.

meghökken ◆◆◆ ige *~ni*

Meglepetve megriad, megdöbben. *Meghökkent a hangos szótól.*

✧ Szin: *elképed, megijed; elcsodálkozik, meglepődik valamin;* (bizalmas) *elhűl,* (szleng) *ledöbben* • *Eláll a szava. Eláll a lélegzete.* (bizalmas) *Paffá lesz.*

✧ Táj: *megdöbben, meghőköl, megtokik*

✧ Etim: Igekötős ige; → *meg* + *hökken*: a → *hők* állatterelő szó származéka.

meghunyászkod|ik ◆◆ ige *~ni*

1. (Dühös állat) megfélemlítve összehúzza magát. *Gazdája kemény szavára a vicsorgó kuvasz meghunyászkodott.*

2. (Félelmében) meghátrál, meghúzza magát. *Szolgai módon meghunyászkodik mindenki előtt.*

✧ Szin: **1.** (népi) *kushad* **2.** *megalázkodik;* (választékos) *behódol, meghódol valakinek* • **2.** *Behúzza fülét-farkát.*

✧ Táj: *meghunyorodik*

✧ Ell: *szembeszáll valakivel, valamivel, ellenszegül valakinek, valaminek*

✧ Etim: Igekötős ige; → *meg* + *hunyászkodik*: a → *hunyász* ige többszörösen képzett származéka.

meghurcol ◆◆ ige *~ni*

Meghurcol valakit: rágalmazással rossz hírét költi. *Meghurcolták ország-világ előtt.*

✧ Szin: (választékos) *befeketít,* (bizalmas) *bemárt* • *Sárba ránt.*

✧ Táj: *hercehurál*

✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *hurcol*.

meghúz ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Húzni kezd, majd elenged valamit. *Meghúzta a gyerek a fülét.*

2. Valamin úgy húz, hogy az megindul. *Meghúzza a szekeret, hogy kikerüljön a gödörből.*

3. Megrajzol, megvon valamit. *Ezzel a bottal meghúzhatod a földön a vonalakat a kidobós játékhoz.*

4. *Meghúz valamit*: egy hajtásra nagyot iszik belőle. *Jól meghúzta az üveget.*

5. (Kéziratot, szöveget) megrövidít. *Alaposan meghúzták a darabot.*

6. (szleng) Megbuktat valakit. *Meghúzták matematikából.*

7. ▪ *Meghúzza magát*: **a)** szükségből meghúzódik, menedéket talál valahol. *Egy barlangban húzta meg magát éjszakára.* **b)** nagyon szerényen, alázatosan viselkedik. *Meghúzza magát, nem akarja elveszíteni az állását.*

✧ Szin: **1., 2.** *megránt* **3.** *kijelöl* **6.** (szleng) *elvág, megvág, elránt, visszatapsol*

✧ Ell: **1., 2.** *elenged* **3.** *kitöröl* **6.** (bizalmas) *átenged*

✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *húz*.

meghúzód|ik ◆◆◆ ige *~ni*

1. Húzásra megfeszül, feszesebb lesz. *Meghúzódott a húr az íjon, ahogy az indián meghúzta.*

2. Erős húzástól megfájdul. *Meghúzódott a dereka porszívózás közben.*

3. Veszély elől elrejtőzik valahol. *A nádasban húzódott meg a törökök elől bújva.*

✧ Szin: **2.** *megrándul* **3.** *elbújik, megbújik, meglapul, rejtőzködik,* (régi) *megvonja magát*

✧ Táj: **3.** *sunnyog, kusmorog*

✧ Ell: **1.** *meglazul* **3.** *előbújik, előjön*

✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *húzódik*.

meghűl ◆◆ ige *~ni*

Hűléstől megbetegszik. *Meghűlt a vizes fűben.*

✧ Szin: *megfázik, megnáthásodik*

✧ Táj: *meghülemlik*

✧ Ell: *meggyógyul*
✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *hűl*.
megidéz ◆◆◆ ige ~*ni*
1. (Hatóság) valakinek a megjelenését idézéssel elrendeli. *Megidézték tanúnak a bíróságra.*
2. (Szellemet) megjelenésre késztet. *A spiritiszták hisznek abban, hogy meg lehet idézni a halottakat.*
✧ Szin: **1.** *behívat, beidéz,* (bizalmas) *becitál* **2.** *előhív, megjelenít*
✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *idéz*.
☝ Elválasztása: *meg-i-déz*.
megigéz ◆◆ ige ~*ni*
1. Mágikus erejével akaratától megfoszt valakit. *Azt beszélik, megigézte a lányt valamivel, azért nem tud megszólalni.*
2. Elbűvöl, megbabonáz valakit. *Szépsége megigézett mindenkit.*
✧ Szin: **1.** *megront, elvarázsol,* (régi) *delejez,* (idegen) *hipnotizál* **2.** *elbódít, elkábít, elkápráztat, lenyűgöz,* (választékos) *lebilincsel, magával ragad, elvarázsol* • **1.** *Szemmel ver*.
✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *igéz*.
☝ Elválasztása: *meg-i-géz*.
megilletőd|ik ◆ ige ~*ni*
1. Elérzékenyül, meghatódik. *A szíves fogadtatástól egészen megilletődött.*
2. Elfogódottá válik, zavarba jön. *A sok felnőtt láttán a kisfiú megilletődött, és egy szót se bírt szólni.*
✧ Szin: **1.** *elérzékenyedik,* (választékos) *megindul*
✧ Etim: Igekötős ige; → *meg* + *illetődik*: az → *illet* ige származéka.
☝ Elválasztása: *meg-il-le-tő-dik*.
megint[1] ◆◆ ige ~*eni*
1. (Enyhén) megszid valakit. *Tiszteletlensége miatt megintették.*
2. (Tanulót) intőben részesít. *Magatartásból megintették.*
3. Szabálytalanságért figyelmeztet valakit. *A bíró mindkét versenyzőt megintette.*
✧ Szin: **1.** *megró, megfedd, megdorgál, korhol; rászól valakire* **2.** *intőt ad valakinek* **3.** *rendreutasít* • **1.** (bizalmas) *Megmossa a fejét.*
✧ Ell: *elismer, megdicsér*
✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *int*.
☝ Elválasztása: *meg-int*.
megint[2] ◆◆◆◆◆ hsz
1. Újra, ismét. *Megint telefonáltak a lakáscsere ügyében.*
2. (bizalmas) Ugyancsak, szintén. *Ez a feladat elégtelen, ez megint az.*
✧ Szin: **1.** *újból, újfent, ismételten* **2.** *is*
✧ Etim: Az 'ismét' jelentésű *meg* határozószó megszilárdult ragos alakulata.
☝ Elválasztása: *me-gint*.
mégis ◆◆◆◆◆ hsz
1. (Ellentét kifejezésére:) Ennek ellenére. *Elfogadta a meghívást, azután mégis otthon maradt.*
2. (Kötőszószerűen, mondatok, mondatrészek szembeállítására:) Az előzménnyel ellentétben, illetve annak ellenére. *Nem süt a nap, mégis meleg van.*
3. (rosszalló) Igazán, valóban. *Ez azért mégis sok!*
✧ Szin: **1.** *ám* **2.** *ennek ellenére* **3.** (rosszalló) *csakugyan, mégiscsak*
✧ Etim: Összetétel: → *még* + → *is* határozószó.
☝ Elválasztása: *még-is*.
megismer ◆◆◆◆◆ ige ~*ni*
1. *Megismer valamit*: alapos ismereteket szerez róla. *Megismerte a méhek életét.*
2. *Megismer valakit*: megismerkedik vele. *Egy nyelvtanfolyamon ismertem meg.*
3. *Megismer valakit*: valami alapján ráismer. *Megismerte régi iskolatársát.*
✧ Szin: **1.** *kiismer, kitapasztal, megtapasztal* **2.** *ismeretségbe kerül, ismeretséget köt valakivel* **3.** *azonosít, felfedez, felismer*
✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *ismer*.
☝ Elválasztása: *meg-is-mer*.
megismerked|ik ◆◆◆◆ ige ~*ni*
1. Személyes találkozás révén ismeretséget köt valakivel. *Vonaton ismerkedtünk meg egymással.*
2. *Megismerkedik valamivel*: fokozatosan megismeri. *Megismerkedik az élet sötét oldalával.*
✧ Szin: **1.** *összeismerkedik,* (bizalmas) *összeakad; megismer valakit;* (bizalmas) *belebotlik valakibe;* (szleng) *felcsíp valakit*
✧ Táj: **1.** *beleismerősködik valakibe*
✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *ismerkedik*.
☝ Elválasztása: *meg-is-mer-ke-dik*.
megítél ◆◆◆◆ ige ~*ni*
1. Elbírál, értékel valakit, valamit. *Egyelőre nehéz megítélni a helyzetet. Tévesen ítélsz meg.* | *Úgy ítéli meg, hogy…*: az a véleménye. *Úgy ítélem meg, hogy más megoldást kell keresni.*

2. (választékos) Elítél, elmarasztal valakit, valamit. *Nagyon szigorúan ítélték meg a viselkedését.*
3. (hivatalos) Valaminek a teljesítését, kifizetését stb. ítéletben elrendeli. *Kártérítést ítéltek meg neki.*
4. Érvényesnek nyilvánít valamit. *A játékvezető megítélte a szabadrúgást.*
✧ Szin: **1.** *jellemez, minősít; állást foglal valamiben* **2.** *kifogásol, megbírál, kritizál; ítélkezik valaki, valami fölött* **4.** *elrendel, odaítél*
✧ Ell: **2.** *elismer*
✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *ítél*.
☝ Elválasztása: *meg-í-tél*.

megittasod|ik ◆ ige *~ni* (választékos)
1. (ritka) Részeg lesz. *A sok bortól megittasodott és elálmosodott.*
2. Valamely élvezettől mámorossá válik. *Megittasodott a virágok illatától.*
✧ Szin: **1.** *lerészegedik, becsíp, berúg, leissza magát, megrészegedik* **2.** (választékos) *elbódul, megrészegedik, megrészegül* • **1.** *Felönt a garatra.*
✧ Ell: *kijózanodik, magához tér*
✧ Etim: Igekötős ige; → *meg* + *ittasodik*: az → *ittas* melléknév származéka.
☝ Elválasztása: *meg-it-ta-so-dik*.

megjár ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. (Utat) oda és vissza megtesz. *Gyorsan megjárja az utat a faluig.*
2. Tapasztalatok alapján megismer, átél valamit. *Megjárta a frontot.* • Szólás: *Megjárta Tolnát, Baranyát*: valamit keresve sok helyen megfordult.
3. ■ *Jól megjárta*: rosszul járt. *Jól megjárta az üzletfeleivel, ugyanis becsapták.*
✧ Szin: **1.** *végigjár* **2.** *bejár, bebarangol, bekóborol* **3.** (bizalmas) *ráfizet valamire,* (szleng) *befürdik; ráfarag valamire* • **3.** *Pórul jár.*
✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *jár*.

megjátsz|ik ◆◆ ige *~ani*
1. Hatásosan utánoz valakit. *Megjátssza a gazdagot.* ■ (bizalmas) *Megjátssza magát*: másnak tetteti, mutatja magát, mint amilyen.
2. *Megjátszik valamit*: fogad, pénzt teszt fel rá. *Ez biztos tipp, okvetlenül játszd meg!*
3. (Sportban:) ■ *Megjátssza a labdát*: ügyesen, hasznosan továbbítja.
✧ Szin: **1.** *játszik, ad, színlel;* (bizalmas) *teszi magát,* (választékos) *álcázza magát* **2.** *megtesz*
✧ Ell: **1.** *önmagát adja*
✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *játszik*.

megjegyez ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Emlékezetében megőriz valamit. *Ezt az arcot egy életre megjegyeztem.*
2. Rövid észrevételt tesz. *Csak annyit szeretnék még megjegyezni, hogy ő sem viselkedett kifogástalanul.*
✧ Szin: **1.** *emlékezetébe vés, emlékezetben tart* **2.** *említ, kijelent, közbevet; hozzáfűz, hozzátesz valamihez; kiegészít valamivel* • **1.** *Agyába vés. Észben tart.*
✧ Ell: **1.** *elfelejt*
✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *jegyez*.

megjelen|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. (Élőlény) feltűnik, láthatóvá válik. *Hirtelen megjelent az ajtóban. Megjelent a teraszon egy süni.*
2. Valaki elmegy valahova, hogy ott jelen legyen. *Az értekezleten kötelező megjelenni.*
3. (Képzeletében, álmában) láthatóvá válik. *Álmában megjelent halott apja.*
4. (Nyomtatásban) a nyilvánosság elé kerül. *Végre megjelenik a könyvem.*
✧ Szin: **1.** *felbukkan, előbukkan, ott terem* **2.** *ott van* **4.** (bizalmas) *kijön* • **4.** *Elhagyja a sajtót.* (választékos) *Napvilágot lát.*
✧ Ell: **1.** *eltűnik* **4.** *kéziratban marad*
✧ Etim: Igekötős ige; → *meg* + *jelenik*: a → *jelen* határozószó származéka.
☝ Úgynevezett álikes ige, kijelentő mód, jelen idő, egyes szám első személyben is csak iktelen ragot kaphat: *megjelenek*.

megjelentet ◆◆◆ ige *~ni*
(Nyomtatásban) közzétesz, kiad valamit. *Öt éve még meg lehetett volna jelentetni ezt a cikket. A kiadó ígéretet tett, hogy megjelenteti a könyvemet.*
✧ Szin: *közöl, leközöl, közread,* (bizalmas) *lehoz,* (idegen) *publikál*
✧ Ell: *visszatart*
✧ Etim: Igekötős ige; → *meg* + *jelentet*: a → *jelen* határozószó származéka.

megkapó ◆◆◆ mn *~k* vagy *~ak, ~t, ~an*
Hatásos, megható. *Egy megkapó történetet hallottam.*
✧ Szin: *elragadó, megindító, megrázó, lebilincselő, magával ragadó*
✧ Ell: *érdektelen, unalmas*
✧ Etim: A *megkap* igekötős ige (→ *meg* + → *kap*) származéka.

megkárosít ◆◆ ige *~ani* (hivatalos)
(Anyagi) kárt okoz valakinek. *Ebben az üzletben az eladók sokszor megkárosítják a vevőket, állapította meg az ellenőrzés.*

✧ Szin: *meglop, becsap, megrövidít,* (bizalmas) *kinulláz*
✧ Táj: *megkisebbít*
✧ Ell: *megsegít, támogat*
✧ Etim: Igekötős ige; → *meg* + *károsít*: a → *káros* melléknév származéka.

megkártyáz ◆ ige ~*ni* (bizalmas)
1. Csellel, furfanggal elér valamit. *Ezt jól megkártyázta.*
2. Megkockáztat valamit. *Érdemes megkártyázni, mert ha szerencsénk lesz, sokat nyerhetünk.*
✧ Szin: **1.** (bizalmas) *összehoz,* (szleng) *megvariál, kibuliz* **2.** (idegen) *reszkíroz*
✧ Etim: Igekötős ige; → *meg* + *kártyáz*: a → *kártya* főnév származéka.

megkerül ◆◆◆◆ ige ~*ni*
1. Körüljár valamit. *Megkerülték a házat. Vitorlásával megkerüli a Földet.*
2. Kikerül valamit. *Nem kerülte meg a tócsát, hanem belelépett.* ■ *Megkerüli a kérdést*: mellébeszél.
3. (Eltűnt személy, tárgy) előkerül. *Megkerült az elveszettnek hitt pénztárca.*
✧ Szin: **1.** *körbejár, körülkerül* **2.** *kerülget; köntörfalaz* **3.** *megvan*
✧ Táj: **1.** *megkerít*
✧ Ell: **2.** *belevág (a kérdés közepébe)* **3.** *elkallódik, eltűnik*
✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *kerül*.

megkesered|ik ◆◆ ige ~*ni*
1. Keserű ízűvé válik. *Már megint megkeseredett a tartós tej.*
2. Örömtelenné, kedvetlenné válik. *Érezhetően megkeseredett a hangulat. Valamitől megkeseredett ez az ember.*
✧ Szin: **1.** *megromlik* **2.** *elkeseredik, kedélytelenné, keserűvé válik*
✧ Ell: **2.** *felvidul,* (bizalmas) *feldobódik*
✧ Etim: Igekötős ige; → *meg* + *keseredik*: az ősi, uráli kori *keser* igenévszó származéka.

megkeserül ◆◆ ige ~*ni*
(Rendszerint fenyegetésként:) *Megkeserül valamit*: kárát látja. *Ezt még megkeserülöd!*
✧ Szin: *megbán, megszenved, megfizet, megsínyli; meglakol valamiért*
✧ Etim: Igekötős ige; → *meg* + *keserül*: az ősi, uráli kori *keser* igenévszó származéka.

megkísérel ◆◆◆◆ ige ~*ni* (választékos)
Megkísérel valamit: kísérletet tesz rá. *Megkísérelte a merényletet. Megkísérlem kideríteni, mi lett a sorsa.*
✧ Szin: *megkockáztat, megpróbál*
✧ Ell: *felad; felhagy valamivel; lemond valamiről*
✧ Etim: Igekötős ige; → *meg* + *kísérel*: a → *kísér* ige nyelvújítás kori származéka.

megkönnyebbül ◆◆◆ ige ~*ni*
1. (Tárgy) könnyebbé válik. *A csónak megkönnyebbült, mert ketten kiszálltak.*
2. Testi vagy lelki kellemetlenségtől megszabadul. *A hányástól egy időre megkönnyebbült. Megkönnyebbülve fogadtuk a jó hírt.*
✧ Szin: **1.** *megkönnyebbedik* **2.** *fellélegzik, felszabadul* • **2.** *Nagy kő esik le a szívéről.*
✧ Ell: **1.** *elnehezül*
✧ Etim: Igekötős ige; → *meg* + *könnyebbül*: a → *könnyű* melléknév származéka.

megkörnyékez ◆◆ ige ~*ni*
1. (Pénzzel, ajándékkal) tisztességtelen dologra próbál rávenni valakit. *Megkörnyékezte az illetékes hivatalnokot, hogy soron kívül intézze el az ügyét.*
2. (Lányt) megpróbál elcsábítani. *Még a lányomat is megkörnyékezte.*
✧ Szin: **1.** *lefizet, lekenyerez* **2.** *kerülget; rábír valamire;* (bizalmas) *megfűz*
✧ Táj: *megkerít*
✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *környékez*.

megköszön ◆◆◆◆◆ ige ~*ni*
Megköszön valakinek valamit: köszönetét fejezi ki érte. *Megköszönte az ajándékot a barátjának.* ■ (Fenyegetésként:) *Ezt nem köszöni meg*: ennek nem fog örülni.
✧ Szin: *köszön; köszönetet mond, hálálkodik valamiért* • *Imába foglalja a nevét.*
✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *köszön*.

megkövet ◆◆◆ ige ~*ni* (választékos)
Megkövet valakit: ünnepélyesen bocsánatot kér tőle. *Megkövette haragosát.*
✧ Szin: *elnézést kér,* (régi) *engedelmet kér valakitől*
✧ Ell: *megbánt, megsért*
✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *követ*.

meglát ◆◆◆◆◆ ige ~*ni*
1. Valakit, valamit látni kezd, megpillant. *Meglátni és megszeretni egy pillanat műve volt.*
2. Észrevesz valamit. *Meglátni rajta, hogy szomorú.*
3. Felismer, felfedez valamit, (ritka) valakit. *Meglátta benne a festőt.*
4. Fölfigyel valamire. *Azonnal meglátja az összefüggést a dolgok között.*

5. (Kifejezésekben:) ■ *Majd meglátjuk*: a körülményektől függően döntünk. | *Ezt meg ne lássam többé!*: ez többé ne forduljon elő.
✧ Szin: **2.** *felfedez* **4.** *felfog; ráébred, rájön valamire*
✧ Ell: **2., 4.** *elkerüli a figyelmét*
✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *lát*.

meglátás ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* (választékos)
Felismerés, (a lényegre tapintó) észrevétel. *Jó meglátásai vannak.*
✧ Szin: *elgondolás, ötlet*
✧ Etim: A → *meglát* ige származéka.

meglep ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Valami váratlanul ér valakit. *Meglepte a hír, hogy dicséretet kap.*
2. Váratlan dologgal megajándékoz valakit. *Szüleit szép bizonyítvánnyal lepte meg év végén. Születésnapján egy kiskutyával lepte meg.*
3. Tetten ér, rajtakap valakit. *Meglepte a tolvajt, amikor nyitotta a szekrényt.*
✧ Szin: **1.** *ámulatba ejt, meghökkent, elképeszt,* (idegen) *frappíroz* **2.** *kedveskedik valakinek valamivel*
✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *lep*.

meglepetés ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
1. Különös, váratlan dolog, esemény által előidézett lelkiállapot. *Meglepetéssel vette tudomásul az eredményt.*
2. Váratlan helyzet, esemény. *Ez aztán a meglepetés!*
3. Váratlan ajándék. *Kedves meglepetést tartogatott szülei részére.*
✧ Szin: **1.** *bámulat, csodálkozás, meglepődés,* (választékos) *ámulat*
✧ Etim: A → *meglep* ige származéka.

megmagyaráz ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Magyarázatával érthetővé tesz valamit. *Nem értettem a feladatot, de a tanárnő megmagyarázta. Megmagyarázta a fiának, miért nem engedi el.*
2. (Jelenség, körülmény) megokol, megvilágít valamit. *Már régen nem találkoztak, s ez mindent megmagyaráz.*
✧ Szin: **1.** *elmagyaráz, megértet, megvilágít, értelmez* • **1.** *Szájba rág.*
✧ Ell: **1.** *összezavar* **2.** *összegabalyít*
✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *magyaráz*.

megmenekül ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. (Halálos veszedelemből, válságos helyzetből) élve kikerül. *Megmenekült a hajótörésből.*
2. (Kellemetlen, veszélyes személytől, helyzettől, nehézségtől) megszabadul. *Alig tudott megmenekülni üldözőitől. Ezzel az újítással sok bosszúságtól menekülünk meg.*
✧ Szin: **1.** *kikerül* **2.** *elmenekül, megszökik*
✧ Ell: *veszélybe kerül, csapdába esik*
✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *menekül*.

megmereved|ik ◆◆◆ ige *~ni*
1. (Test, testrész) merevvé válik. *A görcstől pár percre megmerevedett a lába. Az ijedségtől megmerevedett, egyet sem tudott lépni.*
2. (Tulajdonság) megrögződik. *Szokásai egyre inkább megmerevednek, semmin sem akar változtatni.*
✧ Szin: **1.** *mozdulatlanná* vagy *mozdíthatatlanná válik, megdermed, megbénul* **2.** *rögzül, állandósul, megcsontosodik, elfásul* • **1.** *Áll, mint a sóbálvány* vagy *mintha gyökeret vert volna a lába* vagy *mintha odaszegezték volna. Gyökeret ver a lába. Kővé dermed. Sóbálvánnyá válik.*
✧ Táj: **1.** *megcsökönyik, elfészegedik, megmacskásodik*
✧ Ell: **1.** *kilazul, elindul, mozog* **2.** *feloldódik*
✧ Etim: Igekötős ige; → *meg* + *merevedik*: a → *merev* melléknév származéka.

megmételyez ◆ ige *~ni* (választékos)
Erkölcsileg megfertőz, megront valakit. *A rémfilmek megmételyezik az ifjúságot.*
✧ Szin: *megmérgez, bepiszkít, beszennyez*
✧ Ell: (választékos) *megtisztít*
✧ Etim: Igekötős ige; → *meg* + *mételyez*: a → *métely* főnév származéka.

megmond ◆◆◆◆◆ ige *~ani*
1. Előszóban tudtul ad, kijelent valamit. *Becsületesen megmondta neki, hogy nem tud segíteni.*
2. Következtet, megjósol valamit. *Megmondtam, hogy így lesz.* ■ *Nem megmondtam?*: én előre mondtam.
3. Megmutat, nyilvánvalóvá tesz valamit. *A leletek világosan megmondják, mire számíthatunk.*
✧ Szin: **1.** *elmond, tudomására hoz; közöl, tudat valakivel valamit;* (választékos) *megvall,* (bizalmas) *beolvas, odamondogat, kipakol valakinek* **2.** *megjövendöl*
✧ Ell: **1., 2.** *elhallgat, eltitkol* **3.** *elrejt, elfed, eltakar*
✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *mond*.

megmosolyog ◆◆ ige *~ni*

Gyerekesnek, együgyűnek, komikusnak tart valakit, valamit, ezért mosolyog rajta. *Megmosolyogja barátnője ruháit, mert nagyon rikítóak.*
✧ Szin: *kicsúfol, kinevet*
✧ Ell: *komolyan vesz*
✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *mosolyog*.

megmukkan ◆ ige *~ni* (bizalmas)
Halk, rövid hangot ad. *A meglepetéstől meg se tudott mukkanni.*
✧ Szin: *megszólal*
✧ Táj: *megkukkan*
✧ Ell: *elnémul, elhallgat*
✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *mukkan*.

megmunkál ◆◆ ige *~ni*
1. *Megmunkál valamit*: (munkadarabon, anyagon) elvégzi a szükséges műveleteket. *Megmunkálta a csavarfejet.*
2. (ritka) Megművel valamit. *Nincs rá ideje, hogy megmunkálja a kertjét.*
✧ Szin: **1.** *elkészít, kidolgoz, megformál*
✧ Ell: **2.** *parlagon hagy, műveletlenül hagy*
✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *munkál*.

megnémul ◆◆ ige *~ni*
1. (Hirtelen) némává lesz. *A baleset következtében megnémult.*
2. Nem bír megszólalni. *Megnémult a rémülettől.*
✧ Szin: **2.** *elhallgat,* (bizalmas) *megkukul* • **2.** *Eláll a szava.*
✧ Ell: *beszél, megszólal*
✧ Etim: Igekötős ige; → *meg* + *némul*: a → *néma* melléknév származéka.

megnevez ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Nevén nevez valakit. *Megnevezi magát. Megnevezte bűntársait a hatóságnak.*
2. (Hivatalos személyt) kijelöl. *Megnevezi védőjét és tanúit.*
3. (választékos) Megjelöl, meghatároz valamit. *Megnevezte az összeg rendeltetését.*
4. Névvel ellát valamit. *Megnevezik az új gyártmányt, pályázatot írtak ki a névre.*
✧ Szin: **4.** *elnevez,* (bizalmas) *elkeresztel*
✧ Ell: **1.** *elhallgat, eltitkol*
✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *nevez*.

megnyer ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. (Szerencsejátékban) nyereményként megkap valamit. *A tombolán ő nyerte meg a főnyereményt.*
2. (Küzdelmet, versenyt, játszmát) a maga javára dönt el. *Megnyerték a mérkőzést, és egyben a bajnokságot is. Nem sikerült megnyernünk a pert.*
3. ■ (választékos) *Megnyer valakit valaminek*: rábírja, hogy csatlakozzon hozzá, melléje állítja. *Sikerült őt is megnyerni az ügynek.*
✧ Szin: **1.** *elnyer* **3.** *meggyőz valakit valamiről; rábír, rávesz valakit valamire;* (választékos) *meghódít valakit*
✧ Ell: **1., 2.** *elveszít*
✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *nyer*.

megnyilatkozás ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* (választékos)
1. Valaminek a megnyilvánulása, nyilvánvalóvá válása. *A választások eredménye a nép erejének megnyilatkozása volt. Szégyellené érzelmei megnyilatkozását.*
2. Nyelvi közlés. *Vezetőjük megnyilatkozása erőt öntött beléjük. Tegnap hallottam a rádióban a megnyilatkozását.*
✧ Szin: **1.** *kifejeződés, megjelenés,* (idegen) *manifesztálódás, reveláció* **2.** *kijelentés, beszéd, megnyilvánulás*
✧ Ell: **1.** *visszatartás, bezárkózás* **2.** *hallgatás, titkolódzás*
✧ Etim: A megnyilatkozik igekötős ige (→ meg + nyilatkozik: a → nyílik ige származéka) származéka.

megnyilvánul ◆◆◆ ige *~ni* (választékos)
(Érzelem, tulajdonság, viszony) kétségtelenné, nyilvánvalóvá lesz. *Ellenszenve abban nyilvánult meg, hogy szóba sem állt velem. Nagy érdeklődés nyilvánult meg az előadás iránt.*
✧ Szin: *kifejeződik, megmutatkozik,* (választékos) *kifejezésre jut, megnyilatkozik,* (hivatali, idegen) *manifesztálódik*
✧ Ell: *titokban* vagy *rejtve marad*
✧ Etim: Igekötős ige; → *meg* + *nyilvánul*: a → *nyilván* határozószó származéka.

megokol ◆◆ ige *~ni*
Megokol valamit: megnevezi az indítékát, okát. *Nem tudta megokolni távolmaradását. Alaposan megokolta ítéletét.*
✧ Szin: *megmagyaráz,* (hivatalos is) *megindokol,* (régi, hivatali) *okadatol*
✧ Etim: Igekötős ige; → *meg* + *okol*: az → *ok* főnév származéka.
☝ Elválasztása: *meg-o-kol*.

megold ◆◆◆◆◆ ige *~ani*
1. (választékos) (Kötelet, zsinórt, csatot) kibont. *Megoldja az övét, mert túl szoros.*
2. ■ *Valami megoldja a nyelvét*: beszédessé teszi. *Az ital megoldotta a nyelvét.*

3. *Megold valamit*: rájön a nyitjára. *Megoldotta az egyenletet.*
4. (Problémát, nehézséget) elrendez, megtalálja belőle a kiutat. *Még nem tudtuk megoldani a környezetszennyezés problémáját.*
✧ Szin: **1.** *kioldoz, meglazít* **3.** *kiderít, kiszámít, kitalál; megbirkózik valamivel* **4.** *elintéz, orvosol, tisztáz*
✧ Ell: **1.** *összeköt, becsatol*
✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *old*.
☝ Elválasztása: *meg-old*.

megolvas ◆ ige *~ni*
1. (népi) Megszámlál valamit. *Kétszer is megolvasta a pénzt.*
2. (A könyv- és lapkiadásban:) *Megolvas valamit*: elvégzi rajta a nyomdai korrektúrát. *Még nem olvastuk meg a levonatot.*
✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *olvas*.
☝ Elválasztása: *meg-ol-vas*.

megorrol ◆ ige *~ni* (bizalmas)
Megsértődik valakire valamiért. *Minden semmiségért megorrol rám.*
✧ Szin: *megharagszik,* (bizalmas) *duzzog,* (régi, idegen) *apprehendál* • *Felhúzza az orrát.*
✧ Ell: *belát, megért valamit*
✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *orrol*.
☝ Elválasztása: *meg-or-rol*.

megorront ◆ ige *~ani* (tréfás)
Előre megérez valamit. *Megorrontotta a veszélyt.*
✧ Szin: *megsejt,* (tréfás) *megszagol, kiszagol, megszimatol, kiszimatol,* (kissé népi) *megneszel*
✧ Etim: Igekötős ige; → *meg* + *orront*: az → *orr* főnév származéka.
☝ Elválasztása: *meg-or-ront*.

megoszl|ik ◆◆◆ ige *~ani*
1. Több részre aprózódik fel. *A szavazatok nagyon megoszlottak a sok jelölt között.*
2. (Több felfogás, nézet) különbözik. *Ebben a kérdésben megoszlanak a vélemények.*
✧ Szin: **1.** *eloszlik, szóródik,* (régi) *megoszol,* (választékos) *szerteágazik, szétágazik, széthúz* **2.** *eltér*
✧ Ell: **1.** *összpontosul* **2.** *egyezik, egybevág*
✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *oszlik*.
☝ Elválasztása: *meg-osz-lik*. – Ragozásáról lásd az *oszlik* szócikket!

megőrjít ◆ ige *~eni*
1. Őrülésbe kerget valakit. *Teljesen megőrjítette a lelkifurdalás.*
2. (túlzó) Nagyon idegesít valakit. *Megőrjít ez az állandó kopácsolás.*
✧ Szin: **2.** *felidegesít* • **2.** *Sírba visz.*
✧ Ell: **2.** *lecsillapít, megnyugtat*
✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *őrjít*.
☝ Elválasztása: *meg-őr-jít*.

megörökít ◆◆◆ ige *~eni* (választékos)
1. Ábrázolás formájában maradandóvá teszi valaki, valami képét. *A híres csatát több festményen is megörökítették.*
2. Írásba foglalva megment valakit, valamit a feledéstől. *Nevét megörökítette a történetírás.*
✧ Szin: **2.** • *Kőbe vés.*
✧ Ell: *feledni hagy*
✧ Etim: Igekötős ige; → *meg* + *örökít*: az → *örök* melléknév származéka.
☝ Elválasztása: *meg-ö-rö-kít*.

megörül ◆◆◆◆ ige *~ni*
Hirtelen örülni kezd valakinek, valaminek. *Megörül fia érkezésének.*
✧ Szin: (választékos) *örvendezik, megörvend*
✧ Ell: *elszomorodik valami miatt*
✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *örül*.
☝ Elválasztása: *meg-ö-rül*.

megőrül ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Megtébolyodik, megzavarodik. *Még negyvenéves sem volt, amikor megőrült a tragikus eseményektől.*
2. (bizalmas) Nagyon idegesít valakit. *Majd megőrülök ettől az állandó zajtól.*
3. (bizalmas, túlzó) Rajong valamiért. *Megőrül a rockzenéért.*
✧ Szin: *megbolondul, megháborodik,* (bizalmas) *meghibban, bedilizik,* (durva) *meghülyül,* (szleng) *becsavarodik, megkattan, bekattan* • *Megbomlik az agya. Elméje elborul.*
✧ Táj: **1.** *meggárgyul, meghabarodik*
✧ Etim: Igekötős ige; → *meg* + *őrül*: ótörök jövevényszó.
☝ Elválasztása: *meg-ő-rül*.

megpenészed|ik ◆◆ ige *~ni*
1. (Étel) penészessé válik. *A nejlonzacskóban megpenészedett a kenyér.*
2. (bizalmas) (Unalmában) életkedvét veszti. *Nem megy sehová, otthon penészedik meg.*

✧ Szin: **1.** *megpenészesedik, megromlik* **2.** (bizalmas) *megpenészesedik* • **1.** *Megeszi a penész.* **2.** *Eszi a penész. Halálra unja magát.*
✧ Táj: *megpimpósodik, befenyéresedik, begúbázik, megpállódik, megpenyhed, megrekken*
✧ Ell: **1.** *eláll, eltart*
✧ Etim: Igekötős ige; → *meg* + *penészedik*: a → *penész* főnév származéka.

megpróbáltatás ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
Valakinek a lelkierejét próbára tevő nehéz helyzet. *Nehezen viselte a megpróbáltatásokat, amelyek az utóbbi években érték.*
✧ Szin: *csapás, teher, próbatétel, viszontagság*
✧ Ell: *boldogulás, nyugalom*
✧ Etim: A *megpróbál* igekötős ige (→ *meg* + → *próbál*) származéka.

megragad ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Hirtelen erősen megfog valakit, valamit. *Megragadta a karomat, és húzott kifelé.*
2. (Lehetőséget) azonnal kihasznál. *Megragadta az alkalmat a beszélgetésre.*
3. Hozzáragad valamihez és így ott marad. *A bélyeg megragadt a borítékon.*
4. (bizalmas) (Személy) huzamosabb ideig marad valahol. *A vendégek egész hétre megragadtak nálunk.*
5. (Élmény, emlék) megmarad. *Az az este örökre megragadt az emlékezetében.*
✧ Szin: **1.** *megmarkol, megszorít* **2.** *felhasznál* **3.** *ráragad valamire* **4.** (bizalmas) *lehorgonyoz* **5.** *megőrződik*
✧ Ell: **1.** *elejt, letesz* **2.** *elhibáz,* (bizalmas) *kihagy* **3.** *elenged* **4.** *elmegy valahonnan* **5.** *kiesik, kihull valahonnan*
✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *ragad*.

megrak ◆◆◆ ige *~ni*
1. Telerak valamivel valamit. *Jól megrakta a kosarát finom ennivalókkal.*
2. ■ *Megrakja a tüzet*: **a)** begyújtáshoz elegendő tüzelőt tesz a tűztérbe, és meggyújtja. *Megrakta a tüzet, és a kályha mellett azonnal meleg lett.* **b)** elegendő tüzelőt tesz a tűzre. *Rakd meg a tüzet, el ne aludjon!*
3. (bizalmas) Megver valakit. *Megrakta a gyereket, ha rossz jegyet hozott haza.*
✧ Szin: **1.** *megpakol, megterhel* **2. a)** *begyújt* **3.** *elver, elpáhol,* (bizalmas) *megruház, elnadrágol, kiporol,* (szleng) *betakar* • **3.** *Ellátja a baját.*
✧ Ell: **1.** *kiürít, lepakol*
✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *rak*.

megrázkódtatás ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
Megdöbbentő, megrázó élmény. *Megviselték a lelki megrázkódtatások.*
✧ Szin: *megrendülés, csapás, megpróbáltatás, sokk,* (idegen) *stressz, trauma*
✧ Ell: *nyugalom*
✧ Etim: A *megrázkódik* igekötős ige (→ *meg* + → *rázkódik*) származéka.

megreked ◆◆◆ ige *~ni*
1. (Jármű) elakad valahol. *A szekér megrekedt a kátyúban.*
2. (Folyadék, légnemű anyag) nem tud tovább folyni, eltávozni. *Megreked a víz a csőben. Megrekedt a füst a szűk helyiségben.*
3. (Folyamat) megakad. *Az ország fejlődése megrekedt az ötvenes évek szintjén.*
✧ Szin: **1.** *megáll, vesztegel* **2.** *megáll,* (népi) *megrekken* **3.** (bizalmas) *beragad, besül*
✧ Ell: **1.** *halad* **2.** *halad, folyik, áramlik* **3.** *halad*
✧ Etim: Igekötős ige; → *meg* + *reked*: a bizonytalan eredetű *rek-* tő származéka.

megrendül ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. (Súlyos tömeg) hirtelen meginog, megmozdul. *A robbanástól megrendült a ház fala.*
2. Elbizonytalanodik. *Később megrendült a hite.* ■ *Megrendül a bizalma valakiben, valamiben*: nem bízik többé benne. *Megrendült a bizalmam benne, mert egyszer hazudott nekem.*
3. Fájdalmasan vagy kellemetlenül meglepődik. *Barátja szerencsétlenségén mélységesen megrendült.*
✧ Szin: **1.** *meging, megrázkódik,* (választékos) *megreszket, megremeg* **2.** *meginog, meging* **3.** *megdöbben,* (választékos) *megindul*
✧ Etim: Igekötős ige; → *meg* + *rendül*: a → *remeg*, → *reng*, → *ring* igékkel rokon, valószínűleg hangutánzó-hangfestő eredetű szó.

megrokkan ◆◆ ige *~ni*
1. (Baleset, sérülés folytán) munkaképtelenné, nyomorékká válik. *Nagyapa megrokkant a háborúban. Keze, lába megrokkant, alig képes megmozdulni.*
2. (ritka) (Ló) nagy teher alatt összerogy. *Megrokkant a szegény pára, alig képes lábra állni.*
✧ Szin: **1.** *megnyomorodik* **2.** *összeesik,* (ritka) *megroppan*
✧ Etim: Igekötős ige; → *meg* + *rokkan*: egy ősi, ugor kori tő származéka.

megroml|ik ◆◆◆◆ ige *~ani*
1. (Táplálék) elromlik, fogyaszthatatlanná válik. *A nagy melegben megromlott a hús.*
2. (Levegő) elhasználódás miatt egészségtelenné válik. *A szobában megromlott a levegő, csökkent az oxigéntartalma.*
3. (Állapot, körülmény) rosszabb, kedvezőtlenebb lesz. *Egészséges étvágya, kedélye megromlott. Nagyon megromlott az anyagi helyzete. Hét végére rendszeresen megromlik az időjárás.*
4. (Közszolgáltatás) elégtelenné válik. *A városban megromlott a közbiztonság.*

5. (Erkölcs) feslettebb, züllöttebb lesz. *Megromlottak a régi erkölcsök, például sokan nem adják át ülőhelyüket az idősebbeknek.*

✧ Szin: **1.** *tönkremegy, megáporodik, megposhad, megrothad, megbüdösödik, megpenészesedik, megerjed, megsavanyodik,* (zsiradék:) *megavasodik,* (tojás:) *megzápul* **2.** *elromlik,* (népi) *megáporodik* **3., 4.** *elromlik*

✧ Táj: **1.** *megcsircsen, megzákányosodik*

✧ Ell: **1.** *jó marad* **2–5.** *megjavul*

✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *romlik.*

☝ Ragozásáról lásd a *romlik* szócikket!

mégse ⬩⬩⬩⬩⬩ hsz

1. (Helyesbítésben:) A mondottak vagy más előzmények ellenére se. *Gyere holnap ebédre, azaz mégse holnap, inkább kedden! „Húzd, de mégse – hagyj békét a húrnak”* (Vörösmarty M.: A vén cigány).

2. (Kötőszószerűen:) A jelzett előzmény ellenére se. *Már nem haragszom rá, mégse hívd meg ma estére!*

✧ Szin: **2.** *akkor se*

✧ Etim: Összetétel: → *még* + → *se* határozószó.

mégsem ⬩⬩⬩⬩⬩ hsz

1. (Töprengés, bizonytalanság kifejezésére:) *Talán mégsem igaz a hír.*

2. (rosszalló) Igazán nem, valóban nem. *Ezt mégsem gondoltam volna rólad!*

3. (Kötőszószerűen:) Ennek ellenére sem. *Egész nap tanult, mégsem sikerült a vizsga.*

✧ Szin: *mégse*

✧ Ell: *mégis*

✧ Etim: Összetétel: → *még* + → *sem* határozószó.

megsemmisít ⬩⬩⬩⬩ ige *~eni*

1. (Szándékosan) elpusztít valamit, valakit. *Megsemmisítette az iratokat, elégette őket.*

2. (Természeti csapás) tönkretesz valamit. *Az árvíz több falut megsemmisített.*

3. (hivatalos) (Hatóság) érvénytelenít valamit. *A bíróság megsemmisítette az ítéletet.*

✧ Szin: **1.** (tűzben) *eléget,* (ellenséget) *felőröl, legyőz, szétmorzsol, szétver, szét-* vagy *széjjelzúz,* (uralmat) *megdönt,* (mozgalmat) *eltapos, eltipor* **3.** (hivatalos) *hatálytalanít*

✧ Ell: **1.** *létrehoz, megőriz, megtart* **2.** *meghagy* **3.** (hivatalos) *érvényesít, hatályba léptet*

✧ Etim: Igekötős ige; → *meg* + *semmisít*: a → *semmis* melléknév származéka.

megsemmisül ⬩⬩⬩⬩ ige *~ni*

1. Teljesen elpusztul, tönkremegy. *A tűzvészben megsemmisült a könyvtár teljes állománya.*

2. Lelkileg, erkölcsileg megtörtnek érzi magát. *Megsemmisülve állt kedvesének holttestе mellett. A vádlott megsemmisült a bizonyítékok súlya alatt.*

✧ Szin: **1.** (építmény:) *ledől, leomlik, romba dől,* (sereg:) *felmorzsolódik, semmivé válik, ottmarad, odavész* **2.** *összeomlik, megtörik*

✧ Ell: **1.** *életben marad; túlél valamit*

✧ Etim: Igekötős ige; → *meg* + *semmisül*: a → *semmis* melléknév származéka

megsért ⬩⬩⬩⬩⬩ ige *~eni*

1. Sebet ejt valakin, valamin. *Az élesre fent kasza megsértette a lábát.*

2. (Szabályt, törvényt) megszeg. *Aki piros jelzésnél lelép a járdáról, megsérti a közlekedési szabályokat.*

3. Érzékenységében megbánt valakit. *Gúnyolódásával nagyon megsértette.*

✧ Szin: **1.** *felsért, felsebez, megsebez* **3.** *megaláz; fájdalmat okoz valakinek* • **3.** *Becsületébe gázol. Vérig sért.*

✧ Ell: **1.** *begyógyít* **2.** *betart* **3.** *megbékít*

✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *sért*.

megsértőd|ik ⬩⬩⬩⬩ ige *~ni*

Megbántva, sértve érzi magát. *Nagyon megsértődött a miatt az ostoba tréfa miatt.*

✧ Szin: *megbántódik, megneheztel, megharagszik,* (bizalmas) *megorrol* • *Szívére vesz. Zokon vesz.* (bizalmas) *Felhúzza az orrát.* (szleng) *Felkapja a vizet.*

✧ Táj: *elzokul*

✧ Ell: *kiengesztelődik, megbocsát, megbékél*

✧ Etim: Igekötős ige; → *meg* + *sértődik*: a → *sért* ige származéka.

megsérül ⬩⬩⬩⬩ ige *~ni*

Sérülést szenved. *Szögbe lépett, megsérült a lába.*

✧ Szin: *sebes lesz, megsebesül*

✧ Ell: *meggyógyul, begyógyul*

✧ Etim: Igekötős ige; → *meg* + *sérül*: az ősi, ugor kori *sér(ik)* ‘ég; fáj’ ige származéka.

megsüvegel ⬩ ige *~ni*

1. (régi) Fejfedőjét megemelve tisztelettel köszönt valakit. *„Megsüvegelik tisztességtudóan a grófkisasszonyt a gazdák”* (Tersánszky Józsi J.: Legenda a nyúlpaprikásról).

2. *Megsüvegel valakit, valamit*: nagy tisztelettel viseltetik iránta. *A tanítót mindig is megsüvegelték. „Feltámadott, mondják a népek és Megsüvegelik Nevét a názáretinek”* (Kassák L.: Harangszó).

✧ Szin: **1.** *üdvözöl; köszön valakinek* **2.** *megtisztel, elismer, tiszteletben* vagy *nagyra tart; meghajlik valaki, valami előtt; felnéz valakire;* (túlzó) *istenít* • **2.** *Megemeli előtte a kalapját.*
✧ Etim: Igekötős ige; → *meg* + *süvegel*: a → *süveg* főnév származéka.

megszabadít ⬩⬩⬩⬩ fn *~ani*

1. Szabaddá tesz valakit valamitől, valakitől. *A kezelés megszabadította a szenvedéstől. De jó, hogy megszabadítottál ettől az embertől!*

2. (tréfás) Elvesz valakitől valamit. *Sikeresen megszabadított a pénzemtől.*

3. (régi, népi) Fogságból kiszabadít. *Mindent elkövetett, hogy megszabadítsa.*

✧ Szin: **1.** *mentesít,* (régi) *megvált* **2.** *megfoszt* **3.** *megment, kiment valakit valahonnan*
✧ Ell: **1.** *megterhel valamivel, kötelez valamire* **2.** *ráerőszakol* **3.** *elfog, foglyul ejt, bebörtönöz*
✧ Etim: Igekötős ige; → *meg* + *szabadít*: a → *szabad* melléknév származéka.

megszakít ⬩⬩⬩⬩ ige *~ani*

Ideiglenesen megszüntet valamit. *Az eső miatt megszakították a szabadtéri előadást. Megszakítottuk a beszélgetést, mert belépett valaki.* | *Megszakítja az áramkört*: megszünteti az elektromosság áramlását.

✧ Szin: *félbeszakít, felfüggeszt, abbahagy,* (elektromosságot) *szétkapcsol, szétbont*
✧ Ell: *folytat*
✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *szakít*.

megszáll ⬩⬩⬩⬩ ige *~ni*

1. Fegyveres erővel hatalmába kerít valamit. *A hadsereg megszállta a város kulcsfontosságú pontjait.*

2. (Szellem) hatalmába kerít valakit. *Megszállta a gonosz lélek, nem lehet ráismerni.*

3. Szállást találva elhelyezkedik valahol. *Egy kis menedékházban szálltak meg.*

✧ Szin: **1.** *elfoglal, leigáz, meghódít,* (idegen) *okkupál* **2.** *beleköltözik valakibe* **3.** *megalszik, meghál*
✧ Ell: **1.** *felszabadít* **2.** *elhagy*
✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *száll*.

megszállott ⬩⬩⬩⬩ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Olyan, akit, amit vallásos vagy babonás hit szerint valamely ártó szellem a hatalmába kerített. *„Amint kiszállt a bárkából, a sírok felől egy tisztátalan lélektől megszállott ember jött szembe vele."* (Biblia) (Főnévi használatban:) *Mit futkosol itt, mint egy megszállott?*

2. Teljesen valamely rögeszme, szenvedély hatalmában levő (személy). *A megszállott kutató éjjel is felkel, hogy utánanézzen valaminek, ami a munkájával kapcsolatban eszébe jutott. A nagybátyám megszállott horgász.* (Főnévi használatban:) *A svábhegyi fogaskerekűnél találkoznak vasárnap reggelente a hegyikerékpározás megszállottai.*

✧ Szin: **1.** (régi) *ördöngös* **2.** *rajongó, szenvedélyes,* (idegen, rosszalló) *fanatikus, mániákus, mániás,* (rosszalló) *megrögzött*
✧ Etim: A → *megszáll* '(szellem, érzés) hatalmába kerít' ige származéka.

megszed ⬩⬩ ige *~ni*

1. Valaminek a termését leszedi. *Megszedte az almafát, estére az összes gyümölcsöt leszedte róla.* • Szólás: *Úgy maradt ott, mint a megszedett fa*: mindenétől megfosztva, egyes-egyedül.

2. (bizalmas) *Megszedi magát*: meggazdagodik. *Az utóbbi tíz esztendőben jól megszedte magát.*

✧ Szin: **1.** *leszüretel* **2.** *megvagyonosodik,* (bizalmas) *megtollasodik*
✧ Táj: **2.** *megboldogodik, megszerzi magát*
✧ Ell: **2.** *elszegényedik*
✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *szed*.

megszeg ⬩⬩⬩⬩ ige *~ni*

1. (népi) (Egész kenyert vagy dinnyét) kettévág vagy először vág belőle. *Nagyon vártuk, hogy édesanyám megszegje a friss kenyeret.*

2. (Ígéretet, szabályt) nem tart meg. *Megszegte az ígéretét, nem vitt magával. Megszegte a törvényt, amikor elvett a vállalat pénzéből.*

3. (népi) (Testrészét) feszesen kezdi tartani. *Megszegte a nyakát, és szó nélkül otthagyott.* ▪ *Megszegi magát*: megmakacsolja magát.

✧ Szin: **1.** *felvág, megkezd* **2.** (törvényt:) *áthág, megsért*
✧ Táj: **1.** *megmetsz*
✧ Ell: **2.** *betart, figyelembe vesz* **3.** *elenged, enged*
✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *szeg*[1].

megszégyenít ⬩⬩⬩ ige *~eni*

Kijelentésével, magatartásával szégyenkezésre késztet valakit. *Rendkívül kínos volt, hogy barátnője előtt megszégyenítették.*

✧ Szin: *megaláz, meggyaláz, megbélyegez; rápirít valakire;* (bizalmas) *blamál, leéget,* (kissé régi) *megcsúfol,* (választékos, idegen) *dehonesztál* • *Pellengérre állít. Szégyenpadra ültet. Csúffá tesz.*
✧ Etim: Igekötős ige; → *meg* + *szégyenít*: a → *szégyen* főnév származéka.

megszeppen ⬩⬩⬩ ige *~ni*

Egy kissé megijed. *A sötétben megszeppent a kisfiú.*

✧ Szin: *megriad*
✧ Ell: *felbátorodik*

✧ Etim: Igekötős ige; → *meg* + *szeppen*: hangutánzó eredetű szó.

megszimatol ◆ ige *~ni*

1. (Állat) szimatjával megérez valamit. *A kutya megszimatolta a rókát.*

2. (bizalmas) Nem ismert vagy titkolt dolgot megsejt, illetve tudomást szerez róla. *Megszimatolta, hogy ellenfelei támadásra készülnek.*

✧ Szin: **2.** *értesül valamiről,* (bizalmas) *kiszimatol; megszagol, megneszel, megorront,* (régi) *megbűzöl*

✧ Etim: Igekötős ige; → *meg* + *szimatol*: a → *szív* ige származéka.

megszívlel ◆◆ ige *~ni*

(Intést, tanácsot) megfogad. *Szülei intelmeit megszívlelte.*

✧ Szin: *fontolóra vesz, követ*

✧ Ell: *elvet, elutasít*

✧ Etim: Igekötős ige; → *meg* + *szívlel*: a → *szív* főnév származéka.

megszól ◆◆ ige *~ni*

A háta mögött rosszat mond valakiről. *Nem szeretném, ha viselkedésem miatt megszólnának.*

✧ Szin: *becsmérel, leszól, kibeszél, ócsárol,* (bizalmas) *kipletykál* ● *Köszörüli a nyelvét valakin.*

✧ Táj: *megszapul, megszól-szapul*

✧ Ell: *dicsér*

✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *szól*.

megszomjaz|ik ◆◆◆ ige *~ni*

Szomjas lesz. *A nagy melegben megszomjazott.*

✧ Szin: (régi) *megszomjúhozik*

✧ Táj: *megszomjul, megszomjúdik, megszomjúhol*

✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *szomjazik*.

megszül ◆◆◆ ige *~ni*

1. (Gyermeket) világra hoz. *Nehezen szülte meg első gyermekét.*

2. (bizalmas) (Szerencsésen) átesik a szülésen. *Hajnal felé végre megszült.*

3. (tréfás) (Szellemi alkotást) kínlódva létrehoz. *Nagy nehezen megszülte doktori értekezését.*

✧ Szin: **2.** (bizalmas) *lebabázik* **3.** (bizalmas) *kiizzad*

✧ Táj: **2.** *meggyerekezik*

✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *szül*.

megtakarít ◆◆◆ ige *~ani*

1. (Pénzt) tartalékol, félretesz. *Egy év alatt ötszázezer forintot takarított meg.*

2. *Megtakarít magának valamit*: megkíméli magát valamitől. *Megtakarítja magának a fáradságot.*

✧ Szin: **1.** *összekuporgat, összerak,* (bizalmas) *összekapar, összespórol,* (idegen) *rezervál*

✧ Ell: **1.** *elkölt, elherdál, elpazarol, eltékozol, elszór, felél*

✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *takarít*.

megtáltosod|ik ◆ ige *~ni*

1. (Lassú mozgású ló) hirtelen vágtatni kezd. *A lovacskánk csak poroszkálni szokott, de most megtáltosodott.*

2. (Személy) meglepően kiváló teljesítményt nyújt. *Év közben alig tanult, de a vizsgaidőszakban megtáltosodott. A mérkőzés hajrájában megtáltosodott a csapat, és végül győzött.*

✧ Szin: **2.** *Erőre kap.*

✧ Ell: **2.** *leromlik, visszaesik*

✧ Etim: Igekötős ige; → *meg* + *táltosodik*: a → *táltos* főnév származéka.

megtámad ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. *Megtámad valakit, valamit*: támadást intéz ellene. *Megtámadta az ellenséget.*

2. Rombol, tönkretesz valamit. *A pajzstetű megtámadja a fákat. A sok dohányzás megtámadta a tüdejét.*

3. Élesen megbírál valakit. *A sajtóban megtámadták nyilatkozata miatt.*

4. *Megtámad valamit*: (jogi döntés, határozat érvénytelenítéséért) eljárást indít. *Megtámadta a végrendeletet.*

✧ Szin: **1.** *megrohamoz, megostromol; nekitámad, nekimegy valakinek, valaminek; rátámad valakire, valamire* **3.** *kétségbe von, vitat valamit*

✧ Ell: **1., 2.** *megvéd, megóv valakitől, valamitől* **3., 4.** *elfogad, helyesel; egyetért valakivel, valamivel*

✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *támad*.

megtekint ◆◆◆◆ ige *~eni* (választékos)

(Gondosan) megnéz, szemügyre vesz valamit. *A küldöttség megtekintette a menekülttábort.*

✧ Szin: (választékos) *megszemlél, szemrevételez*

✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *tekint*.

megtépáz ◆◆ ige *~ni*

1. Haját tépve, cibálva megver valakit. *Alaposan megtépázták egymást.*

2. (választékos) Megcibál, megszaggat, s így megrongál valamit. *Megtépázta a szél a fákat.*

✧ Szin: **1.** *megtép,* (bizalmas, tréfás) *megcincál* **2.** *megtép*

✧ Táj: **1.** *megkontyol*

✧ Etim: Igekötős ige; → *meg* + *tépáz*: a → *tép* ige származéka.

megtermékenyít ◆◆ *~eni*

1. (Földet) termékennyé tesz. *Az addig terméketlen földeket sok munkával és öntözéssel termékenyítették meg.*

2. (Hím ivarsejt női ivarsejtet) új élőlény kifejlesztésére késztet. *A sok hím ivarsejt közül általában egy termékenyíti meg a petesejtet.*

✧ Szin: (idegen) *fertilizál*

✧ Ell: **1.** *elterméketlenít, tönkretesz* **2.** (idegen) *sterilizál*

✧ Etim: Igekötős ige; → *meg* + *termékenyít*: a → *termékeny* melléknév származéka.

megtérül ◆◆◆ ige *~ni*

1. (Veszteség) kiegyenlítődik. *Bőven megtérült a kára.*

2. (Költség) haszon formájában kiegyenlítődik. *Megtérült a befektetés.*

✧ Szin: *visszatérül,* (bizalmas) *visszajön*

✧ Ell: *elvész, kárba vész*

✧ Etim: Igekötős ige; → *meg* + *térül*: a → *tér* ige származéka.

megtestesít ◆◆ ige *~eni* (választékos)

Érzékelhető formában megjelenít valamit. *A regény főszereplője megtestesíti a szabadsághős eszményét. Új gyártmányunk nagy értéket testesít meg.*

✧ Szin: *jelképez, képvisel*

✧ Etim: Igekötős ige; → *meg* + *testesít*: a → *test* főnév származéka.

megtéveszt ◆◆◆ ige *~eni*

Tévedésbe ejt, félrevezet valakit. *Megtévesztette a bírákat naiv, ártatlan viselkedésével. Az tévesztette meg, hogy egy, az enyémhez hasonló kocsi állt a ház előtt.*

✧ Szin: *becsap, megcsal,* (idegen) *dezorientál,* (bizalmas) *átejt, felültet, bepaliz, átráz, átver* • *Lóvá tesz. Orránál fogva vezet. Bolonddá tesz.* (szleng) *Átdobja a palánkon.*

✧ Ell: *tájékoztat,* (idegen) *informál*

✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *téveszt*.

megtisztel ◆◆◆◆ ige *~ni*

Megtisztel valakit, valamit: kifejezi tiszteletét iránta. *Születésnapján azzal is megtisztelték, hogy magas kitüntetést adományoztak neki. A professzor is megtisztelte jelenlétével az előadást.*

✧ Szin: *kitüntet;* (választékos) *tiszteleg valaki, valami előtt*

✧ Táj: *megemberel*

✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *tisztel*.

megtorol ◆◆◆ ige *~ni*

1. *Megtorol valamit*: (bántásért, sérelemért) erőszakos módon bosszút áll. *Úgy érezte, a sértést mindenképpen meg kell torolnia.*

2. (Bíróság, törvény bűnös tettet) szigorúan megbüntet. *A rabok szökési kísérletét szigorúan megtorolták.*

✧ Szin: **1.** *megbosszul*

✧ Ell: **1.** *elnéz, megbocsát* **2.** *büntetlenül hagy*

✧ Etim: Igekötős ige; → *meg* + *torol*: a → *tor*[1] főnév származéka.

megtör|ik ◆ ige *~ni*

1. Eltörik, de nem válik darabjaira. *Mikor ráléptem, megtört a deszka. A nádszál megtörik a szélben.*

2. Meggyűrődik. *Megtörik a papír, ha borító nélkül teszed a táskába.*

3. Valaminek az iránya, mozgása akadályba ütközve megváltozik, illetve elakad. *A víz ereje megtört a töltésen. Megtörik a fénysugár az üveghasában.*

4. Valaminek a folytonossága megszakad. *Megtört a támadás, a roham lendülete. Megtört a varázs.*

5. Valaki erős ráhatásra felhagy az ellenállással. *A bizonyítékok súlya alatt megtört, nem tagadott tovább.*

6. (választékos) (Szem) fényét vesztve elhomályosodik. *Szemének fénye megtört a sok bánattól.*

✧ Szin: **1.** *megroppan* **2.** *összegyűrődik* **4.** *megszűnik* **5.** *összeroppan, összetörik* **6.** *megüvegesedik*

✧ Ell: **2.** *kisimul* **3., 4.** *folytatódik* **5.** *tartja magát* **6.** *ragyog, csillog*

✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *törik*.

megtört ◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

Megviselt, törődött (személy). *Később megtört öregemberként látta viszont.* (átvitt) *Fájdalomtól megtört szívvel tudatjuk, hogy barátunk elhunyt.*

✧ Szin: *csüggedt, fájdalmas, lesújtott, letört, levert,* (idegen) *enervált*

✧ Ell: *vidám, derűs,* (idegen) *energikus*

✧ Etim: A → *megtörik* ige származéka.

megtréfál ◆◆ ige *~ni*

1. Nevetségessé tesz, beugrat valakit. *Megtréfált az egész osztály előtt, mindenki rajtam nevetett.*

2. Valami (különösen gép, szerkezet, munkaeszköz) hibás működésével bosszússá tesz valakit. *Újból megtréfált a kocsim, nem akart elindulni.*

✧ Szin: **1.** *tréfát űz valakivel; megviccel,* (bizalmas) *átejt* **2.** *tréfát űz valakivel* • **1.** *Lóvá tesz. Csúffá tesz.*

✧ Ell: **1.** *komolyan vesz*
✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *tréfál*.

megúsz|ik ◆◆◆◆ ige *~ni* (bizalmas)
Megúszik valamit: nagyobb baj nélkül túljut rajta. *Szerencsésen megúszta az összeütközést.*
✧ Szin: *átvészel, túlél*
✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *úszik*.
☝ Elválasztása: *meg-ú-szik.*

megül ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. ■ *Megüli a lovat*: biztosan ül rajta. *A fia már megüli a lovat, pedig még csak hatéves.*
2. Hosszú ideig ül. *Egész nap megül a szobában.*
3. *Valami megül valamit*: rátelepszik, eluralkodik rajta. *Sűrű köd ülte meg a vidéket.*
4. (Ünnepet) megtart. *Megülték az apa ötvenedik születésnapját.*
✧ Szin: **1.** *meglovagol* **2.** *üldögél, elül, tanyázik* **3.** *ellep; ráül valamire* **4.** *megünnepel*
✧ Ell: **1.** *leesik* (a lóról) **2.** *nem találja a helyét, jön-megy, csavarog* **3.** (köd) *fölszáll*
✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *ül*.
☝ Elválasztása: *meg-ül*.

megütközés ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
1. Összecsapás, összeütközés. *A mohácsi síkon volt a két sereg megütközése.*
2. Enyhébb megbotránkozás. *Megütközéssel vette tudomásul, hogy a fia megint új barátnőt hozott a házhoz.*
✧ Szin: **2.** *meghökkenés, elképedés, megdöbbenés*
✧ Ell: **2.** *megnyugvás, beleegyezés*
✧ Etim: A *megütközik* igekötős ige (→ *meg* + → *ütközik*) származéka.
☝ Elválasztása: *meg-üt-kö-zés*.

megvan ◆◆◆◆◆ ige *meglenni*
1. Létrejött és létezik. *Megvan a család harmadik gyermeke. Végre megvan a kutatás eredménye.*
2. Még létezik. *Megvan még a menyasszonyi ruhája is.*
3. Megtalálható, nem hiányzik. *Megvan rá az esély, hogy nyerjünk. Mindene megvan, könnyen élhet.* ■ *Megvan róla a véleményem*: rossz a véleményem róla.
4. Tűrhetően érzi magát. – *Hogy van? – Köszönöm, megvagyok.*
5. Megfér valakivel. *Már hét éve jól megvannak egymással.*
6. (Matematikában:) *Valamiben megvan valami*: valamely mennyiség osztható egy másikkal. *Hatban a kettő megvan háromszor.*
7. Előkerült, illetve kiderült. *Megvan a gyűrűm! Megvan a megoldás!*
8. Megtörténik, végbemegy. *A nyáron meglesz az esküvőjük.*
9. Legalább annyi. *Megvan ez egy mázsa is. Megvan már tíz éve is, hogy elment.*
✧ Szin: **1.** *megszületik* **5.** (bizalmas) *kijön*
✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *van*.

megvereked|ik ◆ ige *~ni* **megvereksz|ik** *megverekedni*
1. Verekedésben megküzd valakivel. *Megverekedtek, kié legyen a zsákmány.*
2. (régi) Párbajozik. *A sértés miatt megverekedtek egymással.*
✧ Szin: **2.** *párbajt vív, megvív* • **1.** *Birokra kel. Ölre megy.*
✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *verekedik* ~ → *verekszik*.
☝ Ragozásáról lásd a *verekedik* szócikket!

megveszekedett ◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. Vad, dühödt. *Megveszekedett düh öntötte el.*
2. (bizalmas) (Nyomatékosításra:) *Nincs egy megveszekedett fillérem sem*: egyáltalán semmi pénzem sincs.
✧ Szin: **1.** *ádáz, veszett* **2.** *árva,* (durva) *rohadt*
✧ Ell: **1.** *higgadt, nyugodt*
✧ Etim: Igekötős igenév; → *meg* + *veszekedett*: a → *veszekedik* ige származéka.

megveszteget ◆◆◆ ige *~ni*
1. (rosszalló) Törvénytelen, erkölcstelen módon, rendszerint pénzzel vagy egyéb juttatással befolyásol, a saját érdekeinek a szolgálatába állít valakit. *Megvesztegette a portást, így jutott be a hivatalba. A bírákat nem lehet megvesztegetni.*
2. (ritka) Kellemes megjelenésével, viselkedésével megnyer valakit. *Vera kiscicás hízelkedéssel vesztegeti meg a fiúkat, ha azt akarja, hogy lemásolhassa a matekleckéjüket.*
✧ Szin: **1.** (rosszalló) *lefizet, megvásárol, megvesz, lepénzel,* (bizalmas) *megken,* (idegen) *korrumpál,* (szleng) *megfaggyúz* **2.** *meghódít,* (választékos) *megigéz, elbűvöl* • **1.** *Hájazza a kereket, hogy jobban fusson a szekér. Megaranyozza a keze fejét (valakinek). Aranyírt ken a kezére. Megkeni a tenyerét (valakinek). Megkeni a markát valakinek.* **2.** *Levesz a lábáról valakit.*
✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *veszteget*.

megvet ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. *Megveti az ágyat*: megágyaz. *Lefekvés előtt megvetette az ágyat.*
2. *Megveti valaminek az alapját*: megalapozza. *A külföldön keresett pénzből megvetette vállalkozása alapját.*

3. ■ *Megveti a lábát valahol*: kedvező, biztos helyzetet szerez magának. *Jól megvetette a lábát a minisztériumban.*
4. Elítél, lenéz valakit, valamit. *Megveti a könnyű sikereket.* ■ *Nem vet meg valamit*: kedveli. *Nem veti meg az italt.*
✧ Szin: **2.** *megteremt* **4.** *lebecsül, semmibe vesz* • **4.** *Semmibe vesz.*
✧ Táj: **1.** *megágyal, megvackol*
✧ Ell: **4.** *becsül, elismer, tisztel*
✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *vet*.

megvetemed|ik ◆ ige *~ni*
(Fából készült tárgy) meggörbül, elferdül. *Megvetemedett az ajtó, alig lehet becsukni.*
✧ Szin: *megereszkedik, meghajlik,* (idegen) *deformálódik*
✧ Táj: *eltisztul, elvetemedik*
✧ Ell: *kiegyenesedik*
✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *vetemedik*.

megvilágít ◆◆◆◆ ige *~ani*
1. (Mesterséges) fénnyel világossá tesz valamit. *A lámpákkal megvilágítja a szobát.*
2. Szemléletessé tesz valamit. *Elvont okfejtését példákkal is megvilágította.*
✧ Szin: **1.** *bevilágít, kivilágít,* (régi) *megvilágosít* **2.** *megértet, megmagyaráz, szemléltet* • **2.** *Fényt* vagy *világosságot derít valamire.*
✧ Ell: **2.** *elkendőz, eltussol*
✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *világít*.

megvilágosod|ik ◆◆◆ ige *~ni*
1. Világos, jól látható lesz. *A szoba hirtelen megvilágosodott.*
2. (választékos) Érthetővé válik. *A rejtély csak évek múlva világosodott meg.* ■ *Megvilágosodik az elméje*: hirtelen megért valamit.
✧ Szin: **2.** *tisztázódik, világossá válik* • **2.** *Fény* vagy *világosság derül valamire.*
✧ Ell: **1.** *elsötétül, besötétedik* **2.** *összekuszálódik, összezavarodik*
✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *világosodik*.

megvisel ◆◆◆◆ ige *~ni*
Láthatóan elgyöngít, kimerít valakit. *A betegség nagyon megviselte.*
✧ Szin: *legyengít, elnyű, megkínoz, meggyötör, összetör, megtör,* (bizalmas) *lestrapál, kikészít,* (népi) *meghúz,* (ritka) *lenyúz, megpróbál,* (szleng) *kicsinál*
✧ Táj: *elgyaláz, megsanyar*
✧ Ell: *megerősít,* (bizalmas) *feldob*
✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *visel*.

megzavar ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. (Személyt) tevékenységéből kizökkent. *Valaki nyilván megzavarta a betörőt, mire az zsákmányát hátrahagyva elmenekült.* ■ *Megzavarja valakinek az eszét*: (ital, érzéki benyomás) megfosztja józan ítélőképességétől.
2. (Nyugalmi állapotot, összhangot) felkavar, veszélyeztet. *Megzavarja a békét a családban.*
3. (népi) Megkerget valakit, valamit. *A kutya megzavarta a tyúkokat.*
✧ Szin: **1.** (népi) *megakaszt,* (választékos) *megháborít* **2.** *felkavar, felzaklat, megbolygat, szétzilál* **3.** *felriaszt, felver, megfuttat*
✧ Etim: Igekötős ige: → *meg* + → *zavar*.

megzavarod|ik ◆◆◆ ige *~ni*
1. (Folyadék) zavarossá válik, megromlik. *Ki kell önteni a bort, mert megzavarodott.*
2. Zavarában bizonytalan, kapkodó lesz. *Azt se tudom, hol áll a fejem, ebben a felfordulásban egészen megzavarodtam.*
3. Elméje megbomlik. *Be kellett vinni az idegszanatóriumba, mert megzavarodott.*
✧ Szin: **1.** *felkavarodik, megzavarosodik* **2.** *összezavarodik,* (bizalmas) *megkeveredik* **3.** *megbolondul, megőrül,* (választékos) *megtébolyodik,* (népi) *megháborodik,* (bizalmas) *bedilizik, meghülyül,* (szleng) *megkattan, bekattan* • **2.** *Elveszti a fejét. Azt se tudja, hol áll a feje.*
✧ Táj: **3.** *meghabarodik*
✧ Ell: **1.** *letisztul, leülepedik* **2.** *megnyugszik*
✧ Etim: Igekötős ige; → *meg* + *zavarodik*: a → *zavar* ige származéka.

megzenésít ◆◆ ige *~eni*
1. *Megzenésít valamit*: (szöveghez) zenét, énekelhető dallamot szerez. *Petőfinek sok versét zenésítették meg.*
2. (szleng) Ellop valamit. *Megzenésítette a szülei ékszereit.*
✧ Szin: **2.** *elvesz, elrabol, elemel,* (szleng) *elcsór, elhappol, megfúj, megcsap, meglovasít*
✧ Etim: Igekötős ige; → *meg* + *zenésít*: a → *zene* főnév származéka.

megy ◆◆◆◆◆ ige *menni*
1. Saját lábán halad, gyalogol. *Alig ment tíz lépést, összeesett.* ■ *A maga feje után megy*: önfejű. | (régi) *Valaki ellen megy*: rátámad. • Szólás: *Megy, mint a szélvész* vagy *mint a veszedelem*: igen gyorsan.
2. Jut, kerül valahová. *Szemébe megy a füst.* ■ (bizalmas) *Nem megy a fejébe valami*: képtelen megérteni vagy megtanulni. | *Valamire megy*: rámegy, megtámadja. | *A tüdejére ment az influenza. Az idegeimre megy ez a bizonytalanság.*
3. Valamilyen állapotba, helyzetbe jut. *Nemsokára nyugdíjba megy. Férjhez ment a lányom.*

4. Történik, zajlik. *Javában ment az előadás, amikor lángok törtek elő a színfalak mögül.* ■ *Jól* vagy *rosszul megy valakinek*: jó vagy rossz sora van.
5. (bizalmas) (Tevékenység) valamilyen eredménnyel folyik. *Most jól megy a munka.* • Szólás: *Megy, mint a karikacsapás*: nagyon könnyen megy, zajlik. • Közmondás: *Ami nem megy, ne erőltessük*: ami már többször meghiúsult, nem érdemes rá, hogy újra megkíséreljük megvalósítani.
6. Műsoron van valami, előadják. *Mi megy a színházban?*
7. (Mv) Szól valamiről. *Miről megy a film?*
8. (bizalmas) Működik, jár. *Megy az órád?* | (Mv) *Megy valamire*: működteti valami. *Az óra batrira megy.*
✧ Szin: **1.** *meneget, ballag, cammog, tipeg, totyog, igyekszik, siet, jár, lépked, lépeget, mendegél, vonul* **3.** *vonul* **4.** *folyik, végbemegy, tart* **5.** *halad*
✧ Ell: **1.** *marad* **4–5.** *szünetel, áll*
✧ Etim: Ősi, uráli kori szó.
✧ Ö: tönkre + megy, végbe + megy
☝ Rendhagyó ragozású ige, jelen idejű alakjai: *megyek* (a *menek* tájnyelvi), *mész* vagy (választékosan) *mégy, megy* (tájnyelvi *megyen, mén*), *megyünk* (a *menünk* tájnyelvi), *mentek, mennek.* Felszólító és feltételes módú, valamint múlt idejű alakjaiban rendre a *men-* tő szerepel (*menjen, menne, ment* stb.). Egyéb, képzős alakjai: *mehet, menő, menve; menés* stb.

megye ◆◆◆◆◆ fn ~*k*, ~*t*, ~*je*

A korábbi vármegyéből kialakult államigazgatási egység. *Magyarország tizenkilenc megyéből áll.*
✧ Szin: (idegen, régi) *comitatus,* (Fv) *kerület,* (Ka hivatalos) *terület*
✧ Etim: Horvát-szerb vagy szlovén jövevényszó.
✧ Ö: vár + megye

megyeháza ◆◆ fn ~*k*, ~*t*, –

1. (régi) Vármegyeháza. *Ez a régi megyeháza épülete.*
2. (bizalmas) Megyei önkormányzati szerv székháza. *Iratokért ment a megyeházára.*
✧ Szin: **1.** (régi) *megyeház* **2.** (régi) *elöljáróság,* (idegen, régi) *prefektúra*
✧ Etim: Összetétel: → *megye* + *háza*: a → *ház* főnév származéka.

meggy ◆◆◆ fn ~*ek*, ~*et*, ~*e*

1. A cseresznyéhez hasonló, de fanyarabb ízű, sötétpiros színű gyümölcs. *Kosárba szedi a meggyet.*
2. Az ezt termő gyümölcsfa. *Nem tudom, érdemes-e ide meggyet ültetni.*
✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.
☝ Ha *gy*-vel kezdődő toldalék járul hozzá, egyszerűsítve csak *ggy*-t írunk: *meggyel*.

méh[1] ◆◆◆ fn ~*ek*, ~*et*, ~*e*

Családokban élő, hártyás szárnyú mézgyűjtő rovar. *Aki méheket tenyészt, tanuljon meg védekezni a csípések ellen is.*
✧ Szin: *dongó,* (kedveskedő) *méhecske,* (választékos) *méhike*
✧ Táj: *méhe*
✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.
✧ Ö: posz + méh
☝ A szó végén nem ejtünk *h*-t a toldalék nélküli alakban és mássalhangzóval kezdődő toldalék előtt: [mé], [mével]. Ha viszont magánhangzóval kezdődő toldalék járul hozzá, kiejtjük a *h*-t: [méhek], [méhes].

méh[2] ◆◆◆ fn ~*ek*, ~*et*, ~*e*

Nőnek, nőstény emlősnek az a belső szerve, amelyben a magzat kifejlődik. *Már méhében hordja magzatát.* ■ (választékos) *A föld méhe*: a föld mélyen levő, belső része. *A föld méhe rengeteg kincset rejt.*
✧ Szin: *anyaméh*
✧ Etim: Valószínűleg szláv jövevényszó.
☝ Kiejtéséről lásd a *méh*[1] szócikket!

méhes ◆◆ fn ~*ek*, ~*t*, ~*e*

Méhek tartására való hely. *Méhesünkben öt kaptár állott egymás mellett. Egész nap kint ül a méhesben.*

✧ Etim: A → *méh*[1] főnév származéka.

méhész ◆ fn *~ek, ~t, ~e*

Méhek tenyésztésével foglalkozó szakember. *Kimentek a méhészek a határba, hogy megfigyeljék a méheket.*

✧ Szin: *méhesgazda, méhtenyésztő*

✧ Táj: *dongós*

✧ Etim: A → *méh*[1] főnév származéka.

méhkas ◆ fn

Szalmából, gyékényből font, agyaggal betapasztott kas, amelyben méheket tartanak. *A méhész minden nap ellenőrzi a méhkast.*

● Szólás: *Olyan, mint a megbolygatott méhkas*: izgatott sürgés-forgás van benne.

✧ Szin: *kaptár,* (régi) *köpű*

✧ Etim: Összetétel: → *méh*[1] + → *kas*.

☝ Kiejtése: [mékas]. Lásd még a *méh*[1] szócikket!

méhkirálynő ◆ fn

A méhcsalád egyetlen, petét rakó nőstény*e*. *A méhkirálynő kirepült a rajjal.*

✧ Szin: *méhanya*

✧ Etim: Összetétel; → *méh*[1] + *királynő*: → *király* + → *nő*.

☝ Kiejtése: [mékirálynő]. Lásd még a *méh*[1] szócikket!

mekcseny ◆ fn *~ek, ~t, ~e* (Fv bizalmas)

A szlovák nyelvben a betű fölött levő, kis v alakú lágyítójel. *A Kováč névben így, szlovákosan írva mekcseny van a c betű fölött.*

✧ Etim: Szlovák jövevényszó.

mekeg ◆◆ ige *~ni*

1. (Kecske) szaggatott hangot ad. *Az udvaron legalább öt kecske mekeg.*

2. (bizalmas) (Ember) magas hangon, akadozva beszél. *Ne mekegj, beszélj érthetően, folyamatosan!*

✧ Szin: **2.** (bizalmas) *makog, nyög, nyögdécsel, nyekeg*

✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó.

mekkora ◆◆◆◆◆ mn-i kérdő nm

1. Milyen nagy? *Mekkora a lakásotok?* (Főnévi használatban:) *Mekkorát kérsz belőle?*

2. (Csodálkozás kifejezésére:) Milyen nagy! *Mekkora ez a lány!* (Főnévi használatban:) *Mekkorát nőtt ez a gyerek tavaly óta!*

✧ Etim: A → *mi*[2] névmás *-kora* képzőszerű utótaggal ellátott alakja.

méla ◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n*

1. (választékos) Szótlan, elgondolkodó. *A fiatalember méla pillantást vetett rám. „A vadász ül hosszú, méla lesben”* (Vörösmarty M.: Szép Ilonka).

2. ■ (gúnyos) *Méla undor*: elfojtott ellenszenv, utálkozás. *A hivatalnok méla undorral tekintett a későn jött ügyfélre.*

✧ Szin: **1.** *álmatag, elmélázó, mélabús, merengő, tűnődő,* (választékos) *réveteg*

✧ Ell: **1.** *tárgyilagos*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

mélabú ◆ fn (választékos)

Búskomorság, levertség. *Kedélyére mostanában a mélabú jellemző.*

✧ Szin: *bánat, búbánat, csüggedés,* (választékos) *borongás, ború, bú,* (idegen) *melankólia*

✧ Ell: *vidámság, jókedv,* (választékos) *derű*

✧ Etim: Összetétel: → *méla* + → *bú*[1].

melák ◆ fn *~ok, ~ot, ~ja* (bizalmas)

Jól megtermett, nehézkes mozgású férfi. *Két melákot állítottak a bejárathoz, hogy senki se juthasson be jegy nélkül.* (Jelzőként:) *Azt a nagy melák férfit egy hét alatt elvitte a betegség.*

✧ Szin: (bizalmas) *behemót*

✧ Etim: Valószínűleg tulajdonnévi eredetű: a német *Melac, Melak* kutyanév köznevesülésével jött létre.

meleg I. ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

1. Magas hőmérsékletű. *Meleg ételre vágyom. Ősszel a madarak egy része melegebb vidékre költözik.*

2. A testet a szükséges hőmérsékleten tartó. *Télire meleg cipőt, kabátot, sálat vásárolt.*

3. Magas vagy magasabb hőmérsékleten végbemenő (folyamat). *Meleg formázással alakítják ki a csöveket.*

4. Őszinte jóindulatból, szeretetből fakadó, szívből jövő (érzelem). *Meleg barátságot érzett iránta.*

5. (bizalmas) Izgalmas, nehéz (időszak vagy helyzet). *Meleg helyzet volt!*

6. A sárga vagy a piros felé hajló (szín, fény). *Meleg árnyalatú barna szemét felénk fordította.*

7. A saját neméhez vonzódó. *A meleg párt sokan bámulták.*

✧ Szin: **1.** *langyos, forró, égető* **4.** *bensőséges, bizalmas, baráti, meghitt, szíves* **5.** *kockázatos, veszélyes* **7.** (idegen) *homoszexuális,* (nő:) *leszbikus,* (bizalmas) *homokos,* (durva) *buzi, buzeráns*

✧ Ell: **1.** *hideg, hűvös* **2.** *barátságtalan, kimért* **7.** (idegen) *heteroszexuális*

✧ Etim: Ősi, ugor kori szótő magyar nyelvi képzéssel.

✧ Ö: langy + meleg

meleg II. ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Melegség, magasabb hőmérséklet. *Nemsokára jön a meleg. Csukd be az ajtót, kimegy a szobából a meleg!* • Szólás: *Olyan meleg van, mint a gőzfürdőben* vagy *mint a pokolban.*
2. Meleg étel. *Egy hete nem ettünk semmi meleget.*
3. Bensőséges érzés, viszony. *Szívünk egész melegével köszöntünk.*
4. Saját neméhez vonzódó személy. *A melegek felvonulást szerveztek.*
✧ Szin: **1.** *hő, hőség, forróság* **3.** *gyengédség, meghittség* **4.** (idegen) *homoszexuális,* (nő:) *leszbikus,* (bizalmas) *homokos,* (durva) *buzi, buzeráns*
✧ Ell: **1.** *hideg, fagy* **2.** *hideg* **4.** (idegen) *heteroszexuális*
✧ Etim: Ősi, ugor kori szótő magyar nyelvi képzéssel.

meleged|ik ◆◆◆◆ ige *~ni* **melegsz|ik** *melegedni*
1. Melegebbé válik. *Fokozatosan melegedik az idő. Már melegszik a leves.*
2. Meleg helyen tartózkodik. *A kályha mellett melegedik.*
✧ Szin: **1.** (idő:) *enyhül, javul*
✧ Táj: **1.** *fűtőzik*
✧ Ell: **1.** *hűl, hűvösödik*
✧ Etim: A → *meleg* melléknév származéka.
☝ Az *sz*-es tőváltozat csak jelen időben, kijelentő módban fordul elő, és itt váltakozik a *d*-s tőváltozattal: *melegedem* vagy *melegszem, melegedsz* vagy (ritkán) *melegedel* stb. Felszólító és feltételes módban, valamint múlt időben a *melegedik* változat töve használatos: *melegedjen, melegedne, melegedett* stb.

melegfront ◆◆◆ fn
Meleg áramlat, amelytől az időjárás általában hirtelen melegre fordul. *Megfájdult a feje a melegfronttól.*
✧ Ell: *hidegfront*
✧ Etim: Összetétel: → *meleg* + → *front*.

melegház ◆ fn
Fűtött növényház meleget, párás levegőt igénylő növények termesztésére. *A kora tavaszi salátát melegházban termesztették.*
✧ Szin: *fóliasátor, hajtató, üvegház, télikert*
✧ Etim: Összetétel: → *meleg* + → *ház*.

melegít ◆◆◆◆ ige *~eni*
1. Valaminek a hőmérsékletét emeli. *Melegíti a tejet a reggelihez.*
2. (Testet, testrészt) melegen tart. *Jól melegít az a kesztyű.*
3. (Sportoláshoz) bemelegít. *A játékosok a pályán melegítenek.*
✧ Szin: **1.** *felmelegít, hevít, izzít* **2.** *melenget*
✧ Ell: **1.** *lehűt, fagyaszt*
✧ Etim: A → *meleg* melléknévi származéka.

melegpadló ◆ fn
Hőszigetelő anyaggal burkolt padló. *A házgyári lakásokban általában a mellékhelyiségekben is melegpadló van, nem kő.*
✧ Szin: *linóleum, műanyag padló; parketta, hajópadló*
✧ Ell: *hidegpadló*
✧ Etim: Összetétel: → *meleg* + → *padló*.

melegszívű ◆ mn *~ek, ~t, ~en*
Olyan, akiben sok együttérzés, szeretet van. *Jancsi melegszívű ember, ezért sokan szeretik.*
✧ Szin: *jólelkű, jószívű, ragaszkodó*
✧ Ell: *hideg, rideg*
✧ Etim: Összetétel; → *meleg* + *szívű*: a → *szív* főnév származéka.

melegvérű ◆ mn *~ek, ~t,* –
1. (ritka) Olyan, aki jól bírja a hideget. *Melegvérű vagyok, nem veszek fel télikabátot.*
2. (ritka) Heves, indulatos természetű (személy). *Ne bosszantsd fel azt a melegvérű fickót!*
3. Élénk vérmérsékletű, könnyed mozgású (állat). *Az arabs ló rendkívül melegvérű állat.*
4. (Főnévi használatban:) *A melegvérűek*: a meleg vérű gerinces állatok. *Az emlősök a melegvérűek közé tartoznak.*
✧ Szin: **2.** (ritka) *lobbanékony*
✧ Ell: **1.** *hidegvérű,* (ritka) *fázékony* **2.** *hidegvérű, higgadt, nyugodt* **4.** *hidegvérűek*
✧ Etim: Összetétel; → *meleg* + *vérű*: a → *vér* főnév származéka.

melenget ◆◆◆ ige *~ni*
1. Valamelyik testrészét tűzhöz, kályhához tartja, hogy a meleg átjárja. *Lábát a kályhánál melengeti.*
2. Saját testével melegít valakit, valamit. *Összebújva melengetik egymást.* • Szólás: *Kígyót melenget a keblén*: méltatlanra pazarolja bizalmát.
3. (választékos) (Tervet, érzést) tartósan magában forgat, dédelget. *Régóta melengeti ezt a szándékát.*
✧ Szin: **1.** *melegít*
✧ Ell: **1.** *hűt, hűsít*
✧ Etim: A → *meleg* melléknév származéka.

mell ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Az emberi törzs elülső, felső része. *Lapos a melle. Úgy mellbe lökték, hogy hanyatt esett.* ■ *Dagad a melle az örömtől, a büszkeségtől*: öröm, büszkeség tölti el. | *Valami mellbe vág valakit*: hirtelen nagyon kellemetlenül érinti. *Ez a mondatod nagyon mellbe vágott!*
2. Mellüreg, illetve a benne levő szervek. *Szúr a melle.*
3. Női emlő. *Mellével táplálja a csecsemőjét.*
4. Valamely szárnyas állat két szárny közti hasi része mint étel. *A csirke rántott melle a kedvenc étele.*
5. (bizalmas) Mellúszás. *200 mellen nem került döntőbe.*
✧ Szin: **1., 2.** *mellkas,* (választékos) *kebel* **3.** (választékos) *kebel,* (bizalmas) *cici, didi,* (durva) *csecs, csöcs,* (szleng) *duda* **4.** *mellehúsa*
✧ Ell: **1., 4., 5.** *hát*
✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.
☝ Ha *l*-lel kezdődő toldalék járul hozzá, egyszerűsítve csak két *l*-let írunk: *mellel*.

mellbevágó ◆ mn *~k* vagy *~ak, ~t, ~an* (bizalmas)
Igen meglepő, meghökkentő. *Mellbevágó hírrel érkezett.*
✧ Szin: *elképesztő, megdöbbentő*
✧ Ell: *érdektelen, megnyugtató*
✧ Etim: Összetétel; *mellbe*: a → *mell* főnév ragozott alakja + → *vágó* melléknév.

mellé I. ◆◆◆◆ nu
1. Valamely személy vagy tárgy egyik oldala közelébe. *A kést a tányér mellé tette.*
2. Valaki közelébe, környezetébe. *Az igazgató mellé osztották be.*
3. Valakinek a pártjára. *Mindig a gyengébbek mellé kell állni.*
✧ Szin: **1., 2.** *köré, szomszédságába* **3.** *oldalára*
✧ Ell: *mellől*
✧ Etim: A → *mell* főnév megszilárdult ragos alakulata.

mellé II. ◆◆◆◆ ik
1. Valakinek, valaminek a közelébe. *Mellérak, melléír, melléképzel. Leírtam a véleményem, írd mellé a tiedet!*
2. Félre, (a célt) eltévesztve. *Mellélő, mellényúl, melléüt. Hogy lőhettél ennyire mellé?*
✧ Etim: A → *mell* főnév megszilárdult ragos alakulata.

mellébeszél ◆◆ ige *~ni*
A lényeget szándékosan elhallgatva beszél valamiről. *Ne beszélj mellé, mondd el, mi történt!*
✧ Szin: *kertel, köntörfalaz, csűr-csavar, ötöl-hatol,* (bizalmas) *ködösít,* (szleng) *linkel, hamukázik, hantázik, süketel, kamuzik, púderez*
✧ Táj: *mismásol, fántonfátumoz*
✧ Ell: *a lényegre tér*
✧ Etim: Igekötős ige: → *mellé* + → *beszél*.

melléfog ◆ ige *~ni*
Helytelenül cselekszik, téved. *Alaposan melléfogtál, amikor őt gyanúsítottad.*
✧ Szin: *hibázik; elhibáz valamit,* (szleng) *mellétrafál* • *Bakot lő. Túllő a célon.*
✧ Ell: *ráhibázik; eltalál valamit*
✧ Etim: Igekötős ige: → *mellé* + → *fog*.

mellé|je ◆◆◆◆ személyragos hsz
Valami, valaki mellé. *Melléje állt a vitában. Mellénk nem ül senki?*
✧ Szin: *oldalára*
✧ Etim: A → *mellé* névutó személyjeles alakja.
☝ Ragozása: *mellém, melléd, mellé* vagy *melléje, mellénk, mellétek, melléjük.*

mellék ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
1. Valaminek a közelében fekvő terület. *A Balaton mellékén vett egy nyaralót. Bejártuk a patak mellékét.*
2. (bizalmas) (Távközlési) mellékállomás. *Kapcsolja a 23-as melléket!*
✧ Szin: **1.** *tájék, vidék, mente valaminek* **2.** (bizalmas) *mellékvonal,* (Fv bizalmas) *klapka*
✧ Etim: A → *mell* főnév származéka.

mellékel ◆◆◆◆ ige *~ni*
(Hivatalos) küldeményhez hozzácsatol valamit. *Kérvényéhez önéletrajzot is mellékelt.*
✧ Szin: *hozzáfűz, hozzákapcsol, hozzátesz*
✧ Etim: A → *mellék* főnév származéka.

mellékes ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en*
1. Nem lényeges, kevésbé fontos. *Mellékes, hogy mikor, csak jöjjön.*
2. Nem a főfoglalkozásból származó (jövedelem). *Mellékes jövedelme is van.* (Főnévi használatban:) *A mellékesből tud szórakozni.*
✧ Szin: **1.** *elhanyagolható, jelentéktelen, lényegtelen, huszadrangú,* (idegen) *marginális, periferikus* **2.** *kiegészítő;* (főnév:) *mellékjövedelem*
✧ Ell: **1.** *fontos, lényeges* **2.** (főnév:) *fő jövedelem*

✧ Etim: A → *mellék* főnév származéka.

mellékhajó ◆ fn

A templom főhajójával párhuzamos, keskenyebb hajó. *A nagy keresztény templomok általában háromhajósak, a főhajó mellett mindkét oldalon egy-egy mellékhajó helyezkedik el.*

✧ Szin: *oldalhajó, kereszthajó*

✧ Ell: *főhajó*

✧ Etim: Összetétel: → *mellék* + → *hajó*.

mellékhelyiség ◆◆ fn

1. Lakás, épület használatához szükséges egészségügyi vagy gazdasági célú helyiség. *A legfontosabb mellékhelyiségek az előszoba, a konyha, a fürdőszoba és a vécé, de sok lakásban kamra is van.*

2. (szépítő) Illemhely. *Kint van a mellékhelyiség.*

✧ Szin: **2.** *vécé,* (szépítő) *mosdó,* (régi) *árnyékszék,* (idegen) *toalett*, (régi, bizalmas) *klozet*

✧ Táj: *budi*

✧ Etim: Összetétel: → *mellék* + → *helyiség*.

melléklet ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Valamihez csatolt kiegészítő irat, tartozék. *A levél mellékleteit is küldd el!*

2. Újsághoz csatolt (képes) nyomtatvány. *A lap ünnepi mellékletében jelent meg a cikk.*

✧ Szin: **1.** *függelék, kiegészítés*

✧ Etim: A → *mellék* főnév nyelvújítás kori származéka.

melléknév ◆◆◆◆ fn

Olyan szófaj, amely főnévvel megnevezhető személyek, dolgok, fogalmak valamely tulajdonságát jelöli. *A dolgozatban fel kellett sorolni a melléknevek főbb típusait.*

✧ Szin: (idegen) *adiectivum, adjektiv*

✧ Etim: Nyelvújítás kori összetétel: → *mellék* + → *név*.

mellény ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

Az ing fölött viselt, derékig érő, ujjatlan ruhadarab. *Gombold be a mellényedet, mert hűvös van!* • Szólás: *Újra kell gombolni a mellényt*: elölről kell kezdeni valamit. (tréfás) *Nagy mellénye van*: elbizakodott.

✧ Szin: (tréfás) *lélekmelegítő,* (Őv bizalmas) *vesztu*

✧ Táj: *derekas, melles, lajbli, lajbi, pruszlik, pruszka, zeke, puruc*

✧ Etim: A → *mell* főnév nyelvújítás kori származéka.

mellesleg ◆◆◆◆ hsz

Mellékesen, nem a legfontosabbnak tartva valamit. *Mellesleg megjegyezte, hogy nem ér rá holnap. Nem tetszett a könyv, mellesleg hosszú is.*

✧ Szin: *futólag, érintőleg, közbevetve, kitérésképpen, zárójelben*

✧ Etim: A → *mell* főnév megszilárdult ragos alakulata.

mellett ◆◆◆◆◆ nu

1. Valakinek, valaminek egyik oldala közelében. *A fal mellett lopózott előre.*

2. Valamely földrajzi hely közelében, környéken. *A Tisza mellett táboroztak.*

3. Valakinek a környezetében, valakivel együtt. *Az anyja mellett dolgozik az üzletben. Megmaradt a férje mellett.*

4. Valaminek a kíséretében. *Cigányzene mellett vacsoráztak.*

5. Valaminek a felhasználásával. *Lámpa mellett olvas.*

6. Valakin, valamin kívül. *Két gyermeke mellett anyjáról is gondoskodik.*

7. Valakinek, valaminek a pártján. *Kiállt barátja mellett.*

✧ Szin: **1., 2.** *mentén* **3.** (régi) *keze alatt* **7.** *oldalán*

✧ Ell: **1., 2.** *távol valamitől, valakitől*

✧ Etim: A → *mell* főnév megszilárdult ragos alakulata.

mellette ◆◆◆ személyragos hsz

1. Valami, valaki mellett. *Mellettem állt a sorban.*

2. ■ *Mellette van valakinek, valaminek*: támogatja, pártolja. *Sokan mellette voltak az ötletemnek. Ne félj, melletted vagyok ebben a vitában!*

✧ Szin: **1.** *szomszédban, szomszédságában* **2.** *pártján*
✧ Ell: **1.** *távol valakitől* **2.** *ellene*
✧ Etim: A → *mellett* névutó személyragos alakja.
☝ Ragozása: *mellettem, melletted, mellette, mellettünk, mellettetek, mellettük.*

mellkas ◆◆◆◆ fn

Az ember és az emlősök törzsének a mellcsont és a bordák által körülhatárolt elülső része. *Kidüllesztette a mellkasát.*

✧ Szin: *mell*, (választékos) *kebel*
✧ Etim: Német mintára keletkezett, nyelvújítás kori összetétel: → *mell* + → *kas*.

mellkép ◆ fn

Valakit deréktól fölfelé ábrázoló kép. *A fényképész két mellképet készített róla.*

✧ Szin: (idegen) *büszt*
✧ Etim: Összetétel: → *mell* + → *kép*.

mellől ◆◆◆◆◆ nu

1. Valakinek, valaminek egyik oldalától. *Menj el az ajtó mellől! A kisfiú elszaladt az anyja mellől.*
2. Valamely földrajzi hely közeléből, környékéről. *Debrecen mellől származik.*
3. Valaki, valami közeléből, környezetéből. *Elkerült az igazgató mellől. Fölállt az asztal mellől.*

✧ Ell: *mellé*
✧ Etim: A → *mell* főnév megszilárdult ragos alakulata.

mellőle ◆ személyragos hsz

Valaki, valami mellől. *A táblához állt, majd ellépett mellőle. A tömegben eltávolodtak mellőlünk.*

✧ Ell: *melléje*
✧ Etim: A → *mellől* névutó személyjeles alakja.
☝ Ragozása: *mellőlem, mellőled, mellőle, mellőlünk, mellőletek, mellőlük.*

mellőz ◆◆◆◆ ige ~*ni*

1. (Cselekvést) nem hajt végre. *A kisebb javításokat most mellőzzük.*
2. Nem tart fontosnak valamit, ezért figyelmen kívül hagyja. *Ezt a szempontot mellőzhetjük.*
3. Igazságtalan, bántó módon háttérbe szorít valakit, nem vesz tudomást valakiről. *Úgy érzi, őt mindig mellőzik.*

✧ Szin: **1.** *elhagy, elmellőz* **2.** *elhárít, kerül* **3.** *félreállít; keresztülnéz valakin* • **3.** *Levegőnek néz. Semmibe vesz.*
✧ Ell: **2.** *előnyben részesít, figyelembe vesz, tekintetbe vesz* **3.** *elismer, nagyra becsül*
✧ Etim: A → *mellé* határozószó, illetve névutó származéka.

mellső ◆◆◆ mn ~*k*, ~*t*, –

Valamely állatnak a melle oldalán levő. *A ló lesántult a mellső lábára.*

✧ Szin: *első, elülső*
✧ Ell: *hátsó, hátulsó*
✧ Etim: A → *mell* főnév nyelvújítás kori származéka.

mellszobor ◆◆◆ fn

Valakit válltól, melltől, esetleg deréktól fölfelé ábrázoló szobor. *A sziget egyik sétányát mellszobrok díszítik.*

✧ Szin: (idegen) *büszt*
✧ Etim: Összetétel: → *mell* + → *szobor*.

mellúszás ◆◆ fn –, ~*t*, ~*a*

1. Mellen, azaz hason fekve, vízszintesen körben mozgatott karokkal való úszás. *Az úszómester mellúszásra oktatja a gyerekeket. Mellúszásáról volt híres a versenyző.*
2. Az ilyen úszás mint versenyszám. *Mellúszásban első lett.*

✧ Szin: **2.** (bizalmas) *mell*

✧ Ell: **1.** *hátúszás* **2.** *hátúszás,* (bizalmas) *hát*
✧ Etim: Összetétel; → *mell* + *úszás*: az → *úszik* ige származéka.

mellvéd ◆ fn *~ek, ~et, ~je*

Várfal, híd, terasz stb. szélén védelmül szolgáló, kb. mellmagasságú fal vagy korlát. *A bástya tetején díszes mellvéd fut körbe. Az emeleti erkélyre kovácsoltvas mellvédet szereltek.*

✧ Szin: *védőfal, védőkorlát*
✧ Etim: Összetétel: → *mell* + *véd*.

melódia ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Dallam. *Ismert melódiákat játszott a zenekar.*
2. (szleng) Munka. *Holnap hétfő lesz, megint kezdődik a melódia.*

✧ Szin: **1.** *dal,* (régi) *nóta* **2.** (rosszalló) *robot,* (szleng) *meló*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

méltán ◆◆◆◆ hsz (választékos)

1. Megérdemelten, jogosan. *Méltán dicsérték meg.*
2. Indokoltan, okkal. *Méltán panaszkodik, őt valóban bántották.*

✧ Szin: **2.** *indokkal*
✧ Ell: **1.** *érdemtelenül, jogosulatlanul* **2.** *ok nélkül, indokolatlanul*
✧ Etim: A → *méltó* melléknév megszilárdult ragos alakulata.

méltányol ◆◆◆◆ ige *~ni*

Érdeme, értéke szerint elismer, értékel valakit, valamit. *Nem méltányolták kellően a teljesítményét. Méltányolnunk kellene ezeket az embereket az erőfeszítéseikért!*

✧ Szin: *becsül, megbecsül, figyelembe vesz,* (választékos, idegen) *honorál*
✧ Ell: *alábecsül, lebecsül,* (rosszalló) *leszól*
✧ Etim: A nyelvújítás korában tudatos szóalkotással keletkezett, régi nyelvi *méltány* ‘méltányosság, jogosság’ főnév származéka.

méltat ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Valakit, valamit érdemesnek, méltónak tart valamire. *Teljesítményét dicséretre méltatták. Szóra se méltatták erőfeszítését. Még válaszra sem méltatsz?*
2. Valakinek, valaminek az érdemeit, kiválóságát dicséri. *A regény jelentőségét több kritika is méltatta.*

✧ Szin: **1.** *érdemesít, értékel* **2.** *elismer, értékel, méltányol*
✧ Ell: **1.** *nem tart érdemesnek* vagy *méltónak* **2.** *gyaláz, ócsárol, semmibe vesz*
✧ Etim: A → *méltó* melléknév származéka.

méltatlan ◆◆◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*

1. Valakihez, valamihez nem méltó (személy). *A méltatlan utódok eltékozolták az örökséget.*
2. Valakihez, valamihez nem illő (eljárás, viselkedés). *Ez a stílus méltatlan hozzá.*
3. Igazságtalan, méltánytalan. *Az egész osztály megbüntetése méltatlan volt.*

✧ Szin: **1.** (választékos) *érdemtelen* **2.** *lealacsonyító, megszégyenítő* **3.** *tisztességtelen, jogtalan, indokolatlan*
✧ Ell: **1., 2.** *méltó* **3.** *igazságos, tisztességes, méltányos, jogos*
✧ Etim: A → *méltó* melléknév származéka.

méltó ◆◆◆◆◆ mn *~k* vagy *~ak, ~t, ~n* vagy *~an*

1. Valamit megérdemlő, valamire érdemes (személy, dolog). *Jutalomra méltó a teljesítménye. Őt találták méltónak az új film főszerepére.*
2. Megérdemelt, jogos. *Mulasztásaiért méltó büntetést kapott.*

✧ Szin: **1.** *alkalmas, megfelelő, kifogástalan* **2.** *igazságos*
✧ Ell: **1.** *érdemtelen, méltatlan* **2.** *jogtalan, igazságtalan*
✧ Etim: Az elavult, ugor kori *mélt* ‘illik’ ige származéka.
✧ Ö: szeretetre + méltó

méltóság ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Önérzet, önbecsülés. *Tiszteld a női méltóságot! Méltósággal viselte súlyos betegségét.*
2. Valaminek tiszteletet parancsoló volta. *A sas röptének méltósága tetszett meg neki.*
3. Magas rang, előkelő állás. *Miféle méltóságot viselt a királyi udvarban?* ■ *Méltóságán alulinak tart valamit*: úgy véli, nem méltó hozzá. *Méltóságán alulinak tartotta, hogy szóba álljon velem.*
4. Magas rangú személy. *Egyházi méltóságok is megjelentek az ünnepségen.*

✧ Szin: **1.** *erő, emelkedettség, fenség* vagy *fönség, tartás* **2.** *szépség* **3., 4.** *előkelőség*
✧ Ell: **1.** *közönségesség, gyengeség* **2.** *csúnyaság*
✧ Etim: A → *méltó* melléknév származéka.

méltóságos ◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. (ritka, választékos) Méltóságot árasztó. *Méltóságos viselkedése tiszteletet parancsolt.*
2. (régi) (Ilyen címzésre jogosult személyek megnevezésében, illetve megszólításában:) *Méltóságos úr, méltóságos asszony, engedjék meg, hogy bemutatkozzam. A méltóságos úrékat is meghívtuk vacsorára.*

✧ Szin: **1.** *fennkölt, magasztos, méltóságteljes, nemes*
✧ Ell: **1.** *dicstelen, szégyenteljes, alantas* **2.** (régi) *tekintetes, nagyságos, kegyelmes*

✧ Etim: A → *méltó* melléknév származéka.

☝ 1945 előtt Magyarországon *méltóságos úr* megszólítás járt a főnemeseknek (például a grófoknak), illetve a magas fizetési osztályba sorolt tisztviselőknek (kamarásoknak, udvari tanácsosoknak) és egyes kitüntetésekkel rendelkezőknek; feleségük megszólítása pedig *méltóságos asszony* volt. A *tekintetes* és a *nagyságos* cím (és a vele járó megszólítás) alacsonyabb rangot jelentett, a *kegyelmes* pedig magasabbat. Lásd még a *kegyelmes*, a *nagyságos* és a *tekintetes* szócikket!

mély I. ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

1. Fölülről lefelé (viszonylag) nagy kiterjedésű. *A csövek lefektetésére mély gödröt ástak. A medence közepén már mély a víz.*

2. Befelé (viszonylag) nagy kiterjedésű. *A golyó mély sebet ejtett. Mély lélegzetet vesz.*

3. Alacsony vagy alacsony fokon levő. *Mélyen leszállított áron vásárolta a gyerekcipőket.* ■ *Mélyre süllyedt*: elzüllött. *Hogy süllyedhettél ennyire mélyre?*

4. Alacsony rezgésszámú (hang). *Mély, férfias hangja minden nőt elbűvölt.*

5. A lényegbe hatoló. *Szavai mély bölcsességről tanúskodtak.*

6. Teljes lélekkel átélt. *A tragikus hír hallatán mély fájdalom töltötte el.*

7. (Kifejezésekben:) Teljes. *A belépő igazgatót mély csend fogadta. Mély álomba merült.*

✧ Szin: **1.** *mélységes, feneketlen* **5., 6.** *beható, elmélyült, mélyreható*

✧ Ell: **1.** *sekély* **2.** *felületi, felületes* **4.** *magas* **5., 6.** *felszínes, lényegtelen*

✧ Etim: Ősi, ugor kori szó.

mély II. ◆◆◆ fn *–, ~et, ~e*

Mélység; valaminek a legalsó vagy legbelső része. *Ne nézz le a mélybe, mert elszédülsz! A mélybe vetette magát. A föld mélye még sok titkot rejt. Szívének mélyébe* vagy *mélyére rejtette érzelmeit.*

✧ Szin: *mélyedés, fenék, alj*

✧ Ell: *magasság*

✧ Etim: Ősi, ugor kori szó.

mélyed ◆◆◆ ige *~ni*

1. (Súlyánál fogva) belesüllyed valamibe. *A kerék a sárba, a mocsárba mélyedt.*

2. Élével mélyen hatol valamibe. *A fúró a fába mélyedt.*

3. *Valamibe mélyed*: teljes figyelmét valamely tevékenységnek szenteli. *Az olvasmányába mélyedt.*

✧ Szin: **1.** *ereszkedik, süpped* **2.** *hatol*

✧ Ell: **1.** *emelkedik*

✧ Etim: A → *mély* melléknév származéka.

mélyeszt ◆ ige *~eni* (választékos)

1. Valaminek a mélyére süllyeszt valamit. *A kulcsot a táskájába mélyesztette.*

2. (Körmét, fogát) belevájja valamibe. *A kandúr nagyot fújt, és körmeit a karomba mélyesztette. Fogát a ropogós almába mélyesztette.*

3. ■ *Szemét valamibe mélyeszti*: figyelmesen nézi. *Szemét szemembe mélyesztette, majd komoly hangon megszólalt.*

✧ Szin: **2.** *beleszúr, döf*

✧ Ell: **1.** *kiemel, kihúz, előhúz* **2.** *kihúz*

✧ Etim: A → *mély* melléknév származéka.

mélyhűtött ◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

Gyorsfagyasztással tartósított. *A húshoz mélyhűtött zöldséget párolt.*

✧ Szin: *fagyasztott,* (idegen) *mirelit*

✧ Ell: *friss*

✧ Etim: Összetétel; → *mély* + *hűtött*: a → *hűt* ige származéka.

melyik ◆◆◆◆◆ nm

A. Kérdő

1. (Több személy, dolog közül az egyik felől tudakozódva:) *Melyik a barátod? Melyik volt a te poharad? Melyiket is kérted?*

2. (Többes számú személyjellel:) A jelzett személyek, dolgok közül melyik? *Melyikőtök akar velem jönni?*

B. Vonatkozó

Amelyik. *Ki melyiket szereti, azt egye.*

C. Határozatlan

(Annak kifejezésére, hogy a szóban forgó egyedek tulajdonsága, állapota esetenként különböző:) *Jól viselkednek a gyerekek? – Melyik hogy.*

✧ Szin: **A.** (választékos) *mely* **B.** *amely* **C.** *valamelyik, valamely*

✧ Etim: A → *mi* kérdő névmás megszilárdult ragos alakulata.

✧ Ö: akár + melyik

mélypont ◆◆◆◆ fn (választékos)

Valamire vonatkoztatva a lehető legalacsonyabb fok, mérték, színvonal. *Erkölcsileg mélypontra süllyedt.*

✧ Szin: (választékos) *hullámvölgy,* (idegen) *krízis*

✧ Ell: *csúcs, tetőpont*

✧ Etim: Összetétel: → *mély* + → *pont*.

mélyvasút ◆ fn

Mélyen a föld felszíne alatt közlekedő vasút. *A világ legnagyobb városaiban több száz kilométer hosszúságban mélyvasutat építettek.*
✧ Szin: *földalatti vasút, földalatti, metró*
✧ Etim: Összetétel: → *mély* + → *vasút*.
☝ A kisebb mélységben futó, közvetlenül az úttest alá épített vasút szaknyelvi neve: *kéregvasút*. Budapesten ezt nevezik *földalatti*-nak, a mélyvasutak neve itt: *metró*.

memória ◆◆◆◆ fn –, *~t, ~ja* (idegen)
1. Az a képesség, hogy emlékezünk. *Már idős, de még jó a memóriája.*
2. Számítógépnek vagy más automatikus berendezésnek mágneses szerkezeti eleme, amely adatokat, programokat tárol. *Kicsi a gép memóriája, ki kell cserélni.*
✧ Szin: **1.** *emlékezőtehetség, emlékezőképesség, emlékezet* **2.** *memóriaegység, RAM*
✧ Ell: **1.** *feledékenység, feledés, felejtés*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

mén ◆◆ fn *~ek, ~t, ~je* (választékos)
1. Hím ló. *Arabs méneket tenyésztenek e helyen.*
2. Ló, amelyen lovagolni szoktak. *Harci mének száguldottak el mellettük.*
✧ Szin: **1.** *csődör* **2.** *hátasló,* (választékos) *paripa*
✧ Ell: **1.** *kanca* **2.** *igásló,* (rosszalló) *gebe*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

mendegél ◆◆◆ ige *~ni*
Lassan, kényelmesen megy. *Mentek, mendegéltek az erdőben.*
✧ Szin: *baktat, ballag, bandukol, cammog, lépeget, sétálgat,* (választékos) *andalog*, (népi, bizalmas) *battyog*
✧ Ell: *fut, szalad, nyargal*
✧ Etim: A → *megy* ige származéka.

mendemonda ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (rosszalló)
Szóbeszéd, pletyka. *Sok mendemonda keringett róla.*
✧ Szin: (rosszalló) *álhír, fecsegés, híresztelés,* (választékos) *fáma,* (régi, választékos) *szófia beszéd,* (bizalmas) *dajkamese, mesebeszéd*
✧ Ell: *tény, valóság*
✧ Etim: Összetett szó: a régi nyelvi *monda* ‘mondta’ ikerítésével és az előtag magánhangzóinak elhasonulásával jött létre.

menedék ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
Védelmet nyújtó hely, ritkán személy. *Menedéket nyújtott a rászorulóknak. Te vagy az utolsó menedékem!*
✧ Szin: *menedékhely, rejtekhely,* (választékos) *menhely, oltalom, mentsvár,* (idegen, választékos) *azílium*
✧ Etim: A finnugor kori, mára elavult *menik* ‘menekül’ ige származéka.

menedékház ◆◆ fn
Hegyvidéken levő turistaház. *Ötórás gyaloglás után végre elérték a menedékházat, s ételen kívül szállást kaptak.*
✧ Szin: *szállás, turistaszálló,* (régi) *menház,* (Fv bizalmas) *chata*
✧ Etim: Összetétel: → *menedék* + → *ház*.

menedzser ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e* (idegen)
1. Vállalkozás, hivatal, intézmény szervezését, irányítását végző szakember. *A pályázatot a vállalat menedzseréhez kell benyújtani.*
2. Művész vagy sportoló fellépéseit szervező üzletember. *A fellépés időpontját a művésznő menedzserével kell egyeztetni.*
3. Sportklub, egyesület vezető tisztségviselője. *Menedzser lett az edzőből. Ha rosszul játszik a csapat, nem a játékost küldik el, hanem a menedzsert.*
✧ Szin: **1.** *ügyvezető, vezető* **2.** (idegen) *impresszárió*
✧ Ell: **1.** *alkalmazott, beosztott*
✧ Etim: Angol jövevényszó.
☝ Elválasztása: *me-ne-dzser*. Kiejtésében gyakran megnyúlik a *dzs*.

menekít ◆◆ ige *~eni*
1. Valamit (biztos helyre) ment. *A pénzt egy svájci bankba menekítette.*
2. Valakit menekülésében segítve valahová juttat. *Az üldözött politikust sikerült külföldre menekíteni.*
✧ Szin: **1.** *dug* **2.** *bújtat, rejt, ment*
✧ Ell: **2.** *fölad, kiad*
✧ Etim: A régi nyelvi *menekedik* ‘menekül, menti magát’ ige származéka.

menekül ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Veszély, üldözés elől (valahova) szökik. *A letartóztatás elől külföldre menekült. A rablók hetek óta menekülnek a rendőrök elől.*
2. *Valahova menekül*: valahol oltalmat keres valami ellen. *Az eső elől a menedékházba menekült.*
3. *Valamibe menekül*: vigasztalást keres benne valamivel szemben. *Bánatában az ivásba menekült.*
4. Szabadulni igyekszik valakitől, valamitől. *Nem menekülhet gondjaitól.*

✧ Szin: **1.** *megfutamodik, fut, elmenekül,* (régi, választékos) *menekedik, menekszik,* (idegen) *emigrál,* (bizalmas) *eliszkol, lelép,* (szleng) *pucol* **2.** *elrejtőzik, elbújik* • **1.** (bizalmas) *Menti* vagy *viszi a bőrét* vagy *az irháját.*
✧ Ell: *állja a sarat, helytáll, kitart*
✧ Etim: A régi nyelvi *menekedik* 'menekül, menti magát' ige származéka.

ménes ◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
1. Együtt legelő tenyészlovak csoportja. *„Méneseknek nyargaló futása Zúg a szélben"* (Petőfi S.: Az Alföld).
2. Lótenyésztő gazdaság. *A ménestől ment nyugdíjba.*
✧ Szin: **2.** *méntelep*
✧ Etim: A → *mén* főnév származéka.

meneszt ◆◆◆ ige *~eni*
1. (Beosztott személyt) valahová, valamiért elküld. *A kézbesítőt menesztettek a csomagért. Talán küldöttséget menesszek hozzá, hogy bejöjjön a munkahelyére?*
2. Állásából elbocsát valakit. *Menesztették a vállalattól.*
✧ Szin: **1.** (bizalmas) *szalajt* **2.** *félreállít, levált; fölmond valakinek; elküld,* (szépítő) *felment,* (szleng) *kirúg*
✧ Ell: **1.** *visszatart* **2.** *megtart*
✧ Etim: A finnugor kori, mára elavult *menik* 'menekül' ige származéka.

menet I. ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
1. Csoport, főként katonai alakulat rendezett gyaloglása. *Menetből támadunk. Erőltetett menetben vonultak Németország felé.*
2. Együtt haladó embercsoport. *Esküvői menetet láttunk a Mátyás-templom előtt. A temetési menetben több ezer ember vonult az államfő végső nyughelye felé.*
3. Menés, haladás. *Menet közben beszélni tilos!*
4. Valaminek a lefolyása, egymásutánja. *Az események menete nem úgy alakult, ahogy szerette volna.*
5. Valaminek egy szakasza. *A választások első menetében még elég jól szerepeltünk.*
6. Ökölvívó-mérkőzésnek rendszerint háromperces, gongütéssel jelzett szakasza. *Az első menetben kétszer is padlóra küldte ellenfelét.*
7. Csavarmenet. *Menetet vág a lemezbe.*
✧ Szin: **1.** *menetelés, menetszázad* **2.** *díszmenet, gyalogmenet, körmenet, gyászmenet* **4.** *folyamat, rend,* (hivatalos) *mechanizmus* **5.** *lépés, lépcső, forduló*
✧ Etim: A → *megy* ige származéka.
✧ Ö: fáklyás + menet, hátra + menet, kör + menet

menet II. ◆◆◆◆ hsz
Valahova menés közben. *Munkába menet beugrott a postára.*
✧ Szin: *menve*
✧ Etim: A → *megy* ige származéka.

menetel ◆◆◆◆ ige *~ni*
(Katonai) alakulat lépést tartva gyalogol. *Hajnal óta megállás nélkül menetelnek.*
✧ Szin: *vonul,* (népi vagy bizalmas) *masírozik*
✧ Táj: *masírol*
✧ Etim: A → *menet* főnév származéka.
✧ Ö: elő + menetel

menetjegy ◆◆◆ fn (hivatalos)
Utazási jegy. *Megváltotta menetjegyét. A kalauz még nem kezelte a menetjegyemet.*
✧ Szin: *jegy*
✧ Etim: Összetétel: → *menet* + → *jegy*.

menetrend ◆◆◆◆ fn
1. Rendszeresen közlekedő járművek indulásának, érkezésének előre kijelölt rendje. *A vonatok már a nyári menetrend szerint közlekednek.*
2. Az ezt tartalmazó könyv. *Adj egy menetrendet!*
3. (bizalmas) Műsor, program. *Változik a menetrend, nem jött meg a vendégelőadó.*
✧ Szin: **3.** *terv, ütemezés*
✧ Etim: Összetétel: → *menet* + → *rend*.

menettérti ◆ mn *~ek, ~t,* –
Oda- és visszautazásra érvényes (jegy). *Két menettérti jegyet kérek Szegedig!* (Főnévi használatban:) (bizalmas) *Az egész családnak menettértit vett.*
✧ Szin: (főnév:) *retúrjegy, retúr*
✧ Etim: Összetétel; → *menet* + *térti*: a → *tér* ige származéka.

menhely ◆◆◆◆ fn
1. (régi) Menedékhely. *Az üldözők elől futva menhelyet keresett.*
2. (régi) Árva vagy otthontalan gyermekek (átmeneti) szállása. *Elhagyták a szülei, ezért most egy menhelyen él.*
3. (régi) Idősek otthona. *A menhelyen már az unokák sem látogatták.*
4. Hajléktalanok tömegszállása. *A januári fagyban az alkalmi éjszakai menhelyek is megteltek.*

5. Elhagyott, gazdátlan háziállatokat, főként kutyákat (ideiglenesen) befogadó és ellátó intézmény. *A kutyát egy közeli menhelyről vitték haza a gyerekeknek. A kóbor kutyákat összegyűjtik, és menhelyre szállítják.*

✧ Szin: **1.** *menedék,* (régi) *menház* **2.** *gyermekotthon,* (régi) *lelencház, árvaház* **3.** *szeretetház, szociális otthon* **4.** *hajléktalanszálló,* (kissé régi) *szegényház,* (bizalmas) *szálló* **5.** *kutyamenhely,* (rosszalló) *sintértelep*

✧ Etim: Összetétel; *men*: a → *menedék* főnévből jött létre szóelvonással + → *hely*.

menlevél ◆◆ fn (régi)

Bántatlanságot biztosító irat. *Menlevelet kapott az uralkodótól, hogy szabadon járhasson-kelhessen az egész országban.*

✧ Szin: (régi)*védlevél, menedéklevél*

✧ Etim: Összetétel; *men*: a → *menedék* főnévből jött létre szóelvonással + → *levél*.

menő ◆◆◆◆ mn, mn-i in *~k, ~t, –*

1. Olyan, aki, ami megy. *Az ablaka alatt menő embereket bámulja.*

2. (bizalmas) Népszerű, neves. *Menő sportoló lett belőle. Ő a legmenőbb srác a suliban.* (Főnévi használatban:) *Egész nap a menőket bámulja a tévében.*

3. (bizalmas) Divatos. *Mindig menő ruhákban jár.*

✧ Szin: **2.** *elismert, sikeres,* (bizalmas) *kapós, szuper, profi*

✧ Ell: **3.** *közönséges, mindennapi,* (bizalmas) *snassz*

✧ Etim: A → *megy* ige származéka.

✧ Ö: fel + menő

ment ◆◆◆◆◆ ige *~eni*

1. Veszélyből, bajból kiszabadít valakit, valamit. *A megáradt folyóból mentette az embereket.* ■ (bizalmas, rosszalló) *Menti a bőrét*: menekül. *Senkivel sem törődött, csak a saját bőrét mentette.*

2. Veszélytől óv valakit, valamit. *Életet mentettek a kivonuló katonák, halálos veszedelemből szabadították meg a szerencsétlenség túlélőit.* | (Sportban, tárgy nélkül:) Gólveszélyt elhárít. *Hazaadással mentett a csatár.*

3. Vád ellen védelmez valakit, valamit. *Vallomásával menteni próbálta a vádlottat. Viselkedését az sem menti, hogy végső soron neki volt igaza.*

4. (Adatokat) a számítógép memóriájába vagy mágneslemezre stb. másol. *Az eredményt egy külön fájlba mentsd!* (Tárgy nélkül:) *Fontos, hogy gyakran ments, különben könnyen elveszhet a munkád!*

✧ Szin: **1.** *menekít, szabadít* **2.** *véd, védelmez, oltalmaz; tisztáz* **3.** *véd, védelmez, igazol, menteget*

✧ Ell: **1.** *rabságba vet, letartóztat* **2.** *veszélybe sodor* **3.** *vádol, elítél*

✧ Etim: A finnugor kori, mára elavult *menik* ‘menekül’ ige származéka.

✧ Ö: jött + ment

mente[1] ◆◆ fn *~k, ~t, ~je* (régi)

Prémes, zsinóros, rövid felsőkabát. *A régi magyaros viselet egyik darabja a mente.*

✧ Szin: (régi) *atilla*

✧ Etim: Latin eredetű vándorszó.

☝ Az *atilla* szinonimát a kiejtésnek megfelelően egy *t*-vel és két *l*-lel írjuk.

mente[2] ◆ birtokos személyjeles fn

1. Valakinek valahová menése. (*-ban* raggal határozószerűen:) *Mentében*: miközben megy. *Mentében visszanézett. A piacra mentemben találkoztunk.*

2. Folyó melléke. *„Kis lak áll a nagy Duna mentében”* (Petőfi S.: Távolból).

✧ Szin: **2.** *mellett, mentén*

✧ Etim: A → *megy* ige származéka.

☝ Ragozása: *mentem, mented, mente, mentünk, mentetek, mentük.*

menteget ◆◆◆ ige *~ni*

Vád, szemrehányás alól tisztázni igyekszik valakit, valamit. *Hiába mentegeti lustaságát. Nem kell mentegetned magad.*

✧ Szin: *ment, szépítget, védelmez; mentegetőzik;* (idegen, választékos) *exkuzál*

✧ Ell: *bepanaszol, megvádol*

✧ Etim: A → *ment* ige származéka.

menten ◆◆◆◆ hsz (választékos)

Azonnal, késlekedés nélkül. *Menten elájulok ettől a sok szörnyűségtől.*

✧ Szin: *rögtön,* (választékos) *tüstént, nyomban,* (ritka) *rögvest*

✧ Ell: *később, majd*

✧ Etim: A → *megy* ige befejezett melléknévi igenevének megszilárdult ragos alakulata.

mentes ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en*

1. Olyan, akiben, amiben valamely rossz tulajdonság nincs meg. *Egész élete mentes volt az emésztő szenvedélyektől.*

2. Valami alól felmentett. *Mentes a katonaság alól. Az ilyen jövedelem mentes az adótól.*

✧ Szin: **1.** (régi) *ment* **2.** *mentesített, szabad, védett*

✧ Ell: **2.** *köteles valamire*

✧ Etim: A finnugor kori, mára elavult *menik* ‘menekül’ ige befejezett melléknévi igenevének származéka.

mentesít ◆◆◆ ige *~eni*

1. (hivatalos) Kötelesség alól felment valakit, valamit. *Alacsony jövedelme miatt mentesítették a helyi adók befizetése alól.*

2. (választékos) Bajtól, veszélytől tartósan megvéd valamit. *A gát megépítésével az egész területet mentesítették az árvizektől.*
3. Segítségként megszabadít valakit a terheitől. *A hétvégeken mentesítették a beteg ápolásától.*
✧ Szin: **1.** *felold*, (választékos) *felszabadít* **2.** *megóv, megment* **3.** *tehermentesít, kímél, könnyít*
✧ Ell: **1.** (hivatalos) *terhel valakit valamivel; kényszerít valakit valamire* **2.** *veszélyeztet, megtámad, fenyeget* **3.** *terhel, kötelez*
✧ Etim: A → *mentes* melléknév származéka.

mentő I. ◆◆◆◆ mn, mn-i in *~k, ~t, ~n* vagy *~en*
Olyan, aki, ami valakit, valamit ment. *A vagyonát mentő bankár minden lehetőséget megragadott. Mentő bizonyítékokat tártak a bíróság elé.*
✧ Szin: *védő, védelmező,* (választékos) *oltalmazó*
✧ Ell: *támadó*
✧ Etim: A → *ment* ige származéka.

mentő II. ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
1. A mentést hivatásszerűen végző személy. *Ki kell hívni a mentőket!*
2. (bizalmas) Mentőszolgálat, illetve mentőautó. *Kórházba vitte a mentő.*
✧ Szin: **1.** (bizalmas) *mentős* **2.** *mentőkocsi,* (hivatalos) *betegszállító autó, rohamkocsi,* (Fv bizalmas) *szanitka*
✧ Etim: A → *ment* ige származéka.

mentőautó ◆◆◆ fn
Betegszállító autó. *A sérültet elsősegélynyújtás után elvitte a mentőautó.*
✧ Szin: *mentőkocsi,* (hivatalos) *rohamkocsi,* (bizalmas) *mentő,* (Fv bizalmas) *szanitka*
✧ Etim: Összetétel: → *mentő* + → *autó*.

mentőláda ◆◆ fn
Elsősegélynyújtáshoz szükséges felszerelést tartalmazó láda. *Kivette a sebkötöző szereket a mentőládából.*
✧ Szin: *egészségügyi láda*
✧ Etim: Összetétel: → *mentő* + → *láda*.

mentség ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
Olyan körülmény, amellyel igazolni, menteni lehet valakit, valamit. *Nem találok rá mentséget. Milyen mentséget tudsz felhozni arra, amit tettél?*
✧ Szin: *igazolás,* (idegen) *alibi*
✧ Etim: A → *ment* ige származéka.
☝ Kiejtése: [mentcség].

mentsvár ◆ fn (régi, választékos)
Menedéket adó hely. *A Börzsönyben egy kis erdészház volt a család mentsvára.* (átvitt) *Utolsó mentsvára a zene volt.*
✧ Szin: *menedék, menedékhely, oltalom, rejtekhely,* (régi, idegen) *azílium*
✧ Etim: Összetétel; *ments*: a → *ment* ige főnevesült egyes szám második személyű felszólító módú alakja + → *vár*.
☝ Kiejtése: [mencsvár].

menü ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
1. Előre meghatározott fogásokból álló (olcsóbb) vendéglői ételsor. *Hozzon egy kímélő menüt!*
2. (választékos) Ünnepi étrend. *Az esküvői menü egészen különleges volt.*
✧ Etim: Francia eredetű nemzetközi szó.
☝ Rövid *ü*-vel írjuk és ejtjük.

menza ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Diákétkezde. *Mit adnak ma a menzán?*
✧ Szin: *étkezde, ebédlő*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

meny ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
A feleség, a férj szüleihez való viszonyában. *A menyét is éppúgy szereti, mint a lányát.* • Szólás: *Lányomnak mondom, menyem is értsen belőle*: máshoz intézem a figyelmeztetést, mint akinek szánom.
✧ Ell: *anyós, após,* (népi) *napa, ipa*
✧ Etim: Ősi, uráli kori szó.

menyasszony ◆◆◆◆◆ fn

1. Jegyben járó, eljegyzett leány. *Már két éve menyasszony.* | *Valakinek a menyasszonya*: az általa eljegyzett leány. *A vacsorára menyasszonyával érkezett.*

2. Ilyen nő az esküvője napján. *A menyasszony fején hosszú fehér fátyol volt.* • Szólás: *Túl szép a menyasszony*: valami szebbnek látszik, mint amilyen valójában.

✧ Szin: **1.** (választékos) *jegyes,* (régi, népi) *mátka, ara*

✧ Ell: *vőlegény*

✧ Etim: Összetétel: → *meny* + → *asszony*.

menyasszonytánc ◆ fn

Lakodalomban általában a férfi vendégeknek a menyasszonnyal járt tánca, amelyért az ifjú párnak rendszerint pénzajándékot adnak. *A menyasszonytánc végére csinos summa gyűlt össze.*

✧ Szin: (népi) *menyecsketánc*

✧ Etim: Összetétel: → *menyasszony* + → *tánc*.

menyecske ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je* (népi)

Fiatalasszony. *Jól megforgatták a táncban a csinos menyecskét.*

✧ Szin: (kissé népi) *új asszony,* (régi) *ifiasszony*

✧ Etim: A → *meny* főnév származéka.

menyegző ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je* (régi, választékos)

A házasságkötés a hozzá tartozó mulatsággal. *A két királyi sarjnak pazar menyegzője volt.*

✧ Szin: *esküvő, lakodalom,* (régi, választékos) *nász, frigy*

✧ Etim: A régi nyelvi *menyekezik* 'házasodik (a férfi)' ige folyamatos melléknévi igenevének főnevesülésével keletkezett.

☝ Egy *ny*-nyel írjuk, de az *ny*-t kissé hosszan ejtjük.

menyét ◆◆ fn *~ek, ~et, ~je*

Kisebb macska nagyságú ragadozó emlős. *Menyét járt a baromfiudvarban.* • Szólás: *Fürge, mint a menyét.*

✧ Etim: A → *meny* 'szűz' főnév származéka.

menny ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. (A keresztény hit szerint) az Isten és az üdvözültek lakóhelye. *„Mi Atyánk, aki a mennyekben vagy"* (keresztény imádság kezdete).

2. (választékos) Az elképzelhető legnagyobb boldogság. *A mennyekben érzi magát.*

3. (választékos) Égbolt. *„A magas menny holdas, csillagos"* (Petőfi S.: Éj van…).

✧ Szin: **1.** *mennyország, ég, másvilág, túlvilág, üdvösség* **2.** *gyönyör, gyönyörűség* **3.** *mennybolt*

✧ Ell: **1.** *pokol, gyehenna* **2.** *gyötrelem, kín,* (választékos) *kárhozat* **3.** *föld*

✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.

mennybolt ◆◆◆ fn (választékos)

Égbolt. *Az éjszakai mennybolt félelmetesen szép volt.*

✧ Szin: *ég,* (választékos) *menny, mennyboltozat*

✧ Ell: (semleges) *föld*

✧ Etim: Összetétel: → *menny* + → *bolt* 'boltozat'.

mennydörgés ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

A villámlással együtt járó dörgés. *Távoli menynydörgés hallatszott.*

✧ Szin: *égzengés*

✧ Táj: *égzörgés*

✧ Etim: Összetétel; → *menny* + *dörgés*: a → *dörög* ige származéka.

mennyei ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~en*

1. A mennyben lakozó vagy onnan eredő. *Mennyei angyalok szálltak elé. Mennyei szózat hallatszott.*

2. (túlzó) Csodálatos, pompás, rendkívül finom (étel). *Mennyei ebédeket ettek. Felséges, menynyei lakomában volt része.*

✧ Szin: **1.** *égi, földöntúli, isteni, mennybéli, paradicsomi, túlvilági* **2.** *remek, pazar, nagyszerű,* (túlzó) *csodás, felséges,* (idegen) *fantasztikus,* (szleng) *király*

✧ Ell: **1.** *alvilági, pokoli, sátáni* **2.** (túlzó) *undorító, visszataszító*

✧ Etim: A → *menny* főnév származéka.

mennyezet ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Helyiség födémje alulról tekintve. *A mennyezeten ragyogó kristálycsillárok függtek.*

2. Valami fölé díszként emelt tető. *A trón mennyezetét pompás brokáttal vonták be.*

✧ Szin: **1.** *boltozat, tetőzet,* (bizalmas) *plafon,* (régi) *padmaly* **2.** *ágymennyezet,* (idegen) *baldachin*

✧ Ell: **1.** *padozat, padló*

✧ Etim: A → *menny* főnév származéka.

☝ A *baldachin* szinonima kiejtése: [baldahin].

mennyi ◆◆◆◆◆ nm

A. Kérdő

1. Milyen mennyiségű? *Mennyi kell? Mennyi idő van? Mennyi kétszer kettő? Mennyien vannak?*

2. (Felkiáltásban:) Milyen sok! *Mennyi könyv van itt!*

B. (régi) Vonatkozó

Amennyi. *Ki mennyit érdemel, annyit kap.*
✧ Szin: **A. 1.** *hány* **B.** *ahány*
✧ Etim: A → *mi* kérdő névmás származéka.
☝ A *mennyi* és a *hány* használatáról lásd még a *hány*[2] szócikket!

mennyiség ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
1. Valaminek mérhető vagy megszámlálható nagysága. *Az évi csapadék mennyisége nem volt nagy. Nem a mennyiség a fontos, hanem a minőség.*
2. (Matematikában:) A dolgoknak számmal kifejezhető tulajdonsága. *Nézzük az állandó mennyiségeket.*
✧ Szin: **1.** *összesség, mérték, tömeg,* (idegen) *summa,* (idegen, választékos) *kvantitás,* (idegen, választékos) *kvantum*
✧ Ell: **1.** *minőség,* (idegen, választékos) *kvalitás*
✧ Etim: A → *mennyi* kérdő névmás származéka.

mennykő ◆◆ fn *mennykövek, ~t, –*
1. (népi vagy régi) Villámcsapás. *Az éjjel menynykő csapott a diófába. Mennyövek csapkodtak a szikla körül.* • Szólás: *Olyan, mintha mennykő ütött* vagy *csapott volna bele*: dermedt, bénult.
2. (bizalmas) (Szitkozódásban:) *Csapjon belé a mennykő! Mi a mennykőt akarhat itt?*
✧ Szin: **1.** *villám,* (bizalmas) *istennyila* **2.** (bizalmas) *istennyila*
✧ Táj: **1.** *ménkő, ménkű*
✧ Etim: Összetétel: → *menny* + → *kő*.
☝ Szitkozódásban gyakran a tájnyelvi megfelelőjét használjuk: *Csapjon belé a ménkű!* Jelzőként is csak ez használatos, mert a jelentése elhomályosodott: *ménkű nagy* ‘nagyon, irtózatosan nagy’.

mennyország ◆◆◆◆ fn *–, ~ot, ~a*
1. (A keresztény vallás tanítása szerint) a halál után az üdvözültek tartózkodási helye. *Felszállt a mennyországba.*
2. (túlzó) Az elképzelhető legnagyobb boldogság. *A hetedik mennyországban érezte magát. Ez számára a földi mennyország, a végtelen gyönyörűség.*
✧ Szin: **1.** *menny, ég, paradicsom, másvilág, túlvilág* **2.** *gyönyör, gyönyörűség*
✧ Ell: **1.** *alvilág, pokol* **2.** *keserűség, boldogtalanság,* (túlzó) *pokol*
✧ Etim: Összetétel: → *menny* + → *ország*.
☝ Hosszú *nny*-nyel írjuk, de röviddel ejtjük: [menyország].

meó ◆ fn *–, ~t, ~ja* (kissé régi)
1. Gyártmányok minőségét ellenőrző osztály. *Az új termék átment a meón.*
2. (bizalmas) Ellenőrzés. *Figyelmesen válogass, mert most következik a meó.*
✧ Szin: **2.** *vizsgálat,* (idegen) *kontroll*
✧ Etim: A *minőségi ellenőrző osztály* szószerkezetből tudatos szóteremtéssel keletkezett betűszó.

mer[1] ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Van bátorsága valamit megtenni. *Szembe mer szállni a bajokkal.* • Közmondás: *Aki mer, az nyer*: csak az ér el eredményt, aki nem fél kockáztatni.
2. Valamivel dacolva vállalkozik valamire. *Hogy mertél anyádra kezet emelni?*
✧ Szin: **1.** *bátorkodik, veszi a bátorságot* **2.** *merészel, merészkedik,* (bizalmas) *reszkíroz* • *Bemerészkedik az oroszlánbarlangba. Nem ijed meg a saját árnyékától. Van vér a pucájában.*
✧ Ell: *fél, retteg*
✧ Etim: Ősi, ugor kori szó.

mer[2] ◆◆◆◆ ige *~ni*
(Folyékony vagy szemes anyagot) valamiből kiszed. *Merj magadnak a levesből! Tiszta búzát mer a galamboknak.*
✧ Szin: *merít, kimer*
✧ Ell: *tölt, önt*
✧ Etim: Ősi, ugor kori szó.

mér ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Valaminek mennyiségét meghatározza. *Folyamatosan méri a hőmérsékletet. Te fogod mérni az időt.*
2. (Árut) lemér. *Nekem többet mért, mint amennyit kértem. Krumplit mér a piacon.*
3. (Nagyságot, minőséget) valami máshoz viszonyít. *Teljesítményét a legjobbakéhoz lehet mérni.* ▪ *Egyenlő mértékkel mér*: igazságos, nem részrehajló.
4. ▪ *Ütést, pofont* stb. *mér valakire, valamire*: ütéssel lesújt rá. *Óriási pofont mért az arcára.*
5. (Terhes feladatot, kötelességet) ró valakire. *A sors nehéz életet mért rá.*
✧ Szin: **1.** *felmér, méreget, méricskél, mérlegel,* (lázat:) *hőmérőz,* (mélységet szondával:) *szondáz,* (bizalmas) (időt stopperórával:) *stoppol* **2.** *mázsál, kimér, megmér* **3.** *összehasonlít valakivel, valamivel* **4.** *ad* **5.** *terhel, rak*
✧ Etim: Vitatott eredetű. Vagy szláv jövevényszó, vagy ősi, finnugor kori szó.
✧ Ö: végig + mér

mérce ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
1. Hosszúság vagy magasság mérésére való, a mértékegység törtrészeit, illetve többszörösét is jelölő eszköz. *Állj a mérce alá, lássuk, nőttél-e tavaly óta!*
2. Követelmény mértéke. *Mindenkit egyenlő mércével kell mérni. Nálunk nagyon magas a mérce.*

✧ Szin: **1.** *mérőműszer; mérőrúd; mérőedény; szintmérő; vízállásmérő* **2.** *norma, szint*
✧ Etim: Déli vagy nyugati szláv jövevényszó.

mered ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (ritka) Mereven feszül. *Görcsbe meredt a nyaka.* | *Tágra mered*: (szem) kidülled.
2. (Tekintet) mereven egy pontra irányul. *Szeme az ajtóra meredt.*
3. Megdermed. *Ott álltam kővé meredve.*
4. Előre vagy a magasba nyúlik. *Hatalmas kőfal meredt elénk. Élesre fent vadászkés meredt az oldalának.*

✧ Szin: **2.** *szegeződik* **3.** *dermed, megbénul* **4.** *magaslik, meredezik, szegeződik;* (ritka, választékos) *szökik,* (kissé népi) *ágaskodik*
✧ Etim: Valószínűleg ősi, ugor kori szótő magyar nyelvi képzéssel.

meredek ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

1. Erősen emelkedő, illetve ereszkedő (felületű). *Meredek lépcső vezetett a lakáshoz. Meredek hegy nyúlt a magasba. Elindult lefelé a meredek lejtőn.*
2. Hosszan, élesen előrevágott (labda). *Meredek labdát küldött ellenfele kapujába.*
3. *Meredeken*: hirtelen fölfelé, merész ívben. *Meredeken repült a lándzsa.* (átvitt) *Pályája meredeken ível fölfelé.*
4. (szleng) Kockázatos, veszélyes. *Ez a vállalkozás nagyon meredek.*

✧ Szin: **1.** *lejtős, nyaktörő* **4.** *merész, vakmerő,* (bizalmas) *meleg, rizikós, ciki, húzós, rázós*
✧ Ell: **1.** (választékos) *lankás* **2.** *gyenge* **3.** *lassan, laposan* **4.** *veszélytelen*
✧ Etim: A → *mered* ige származéka.

méredzked|ik ◆ ige *~ni* (bizalmas)

Testsúlyát vagy magasságát megméri. *Naponta méredzkedik, hogy ellenőrizze, mennyit fogyott. Az ovisok az ajtófélfánál méredzkednek.*

✧ Szin: *méri magát*
✧ Etim: A → *mér* ige származéka.

méreg ◆◆◆◆◆ fn *mérgek, mérget, mérge*

1. Betegséget, esetleg halált okozó káros anyag. *Lassan ölő mérget kevert az italába.* • Szólás: *Mérget veszek* vagy *vennék rá*: biztos vagyok benne. | *Mérget vehetsz rá*: biztos lehetsz benne.
2. Az egészségre ártalmas étel, ital, élvezeti cikk. *Méreg neki a cigaretta.*
3. Harag, düh. *Majd szétveti a méreg.*

✧ Szin: **1.** (idegen) *toxin* **3.** *bosszúság, epe,* (szleng) *pipa*
✧ Táj: **1.** *étek, etető*
✧ Ell: **1., 2.** *gyógyszer,* (választékos) *gyógyír* **3.** *derű, jókedv*
✧ Etim: Vitatott eredetű. Vagy szláv jövevényszó, vagy ősi, finnugor kori szó.
✧ Ö: pulyka + méreg

méregfog ◆◆ fn

Mérgeskígyónak az a foga, amellyel mérgét áldozatába juttatja. *A vipera áldozatába mélyesztette méregfogát.* ■ *Kihúzza valaminek a méregfogát*: megfosztja attól, amivel árthat.

✧ Etim: Összetétel: → *méreg* + → *fog*.

méregpohár ◆ fn (ritka, választékos)

Mérgezett italt tartalmazó pohár. *A gonosz asszony férje elé rakta a méregpoharat.* ■ *Kiüríti a méregpoharat*: **a)** megissza a mérget **b)** vállalja a büntetést, a halált.

✧ Etim: Összetétel: → *méreg* + → *pohár*.

méregzsák ◆ fn (bizalmas)

Könnyen méregbe guruló személy. *Micsoda méregzsák ez a gyerek!*

✧ Szin: (bizalmas) *hörcsög, pukkancs,* (népi, tréfás) *méregtarisznya*
✧ Táj: *méregdugó*
✧ Etim: Összetétel: → *méreg* + → *zsák*.

mereng ◆◆◆ ige *~eni* (választékos)

Álmodozva elmerül gondolataiban, illetve így gondolkodik valamin. *Állandóan a múlton mereng.*

✧ Szin: *ábrándozik, álmodozik,* (választékos) *mélázik, révedezik*
✧ Etim: A → *mer*[2] ige származéka.

merénylet ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Támadás, gyilkosság vagy gyilkossági kísérlet, különösen politikus ellen. *Merényletet kíséreltek meg az uralkodó ellen. Gyilkos merényletet követtek el a miniszterelnök ellen.*
2. (választékos) Felháborító tett, magatartás. *Ez merénylet a jó ízlés ellen.*

✧ Szin: (régi) *merény,* (Va, bizalmas) *atentát*
✧ Etim: Az elavulóban lévő *merényel* ‘mer, bátorsága van’, végső soron a → *mer*[1] ige származéka.

merénylő ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

Merénylet elkövetője. *A rendőrség hamarosan elfogta a merénylőt.*

✧ Szin: *gyilkos, támadó, tettes*
✧ Ell: *áldozat*
✧ Etim: Az elavulóban lévő *merényel* ‘mer, bátorsága van’, végső soron a → *mer*[1] ige származéka.

merész ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

1. Meglepően bátor, vakmerő. *Merész vállalkozásba kezdett.*

2. Újszerű, szokatlan. *Merész elgondolásával sokan nem értettek egyet.*

3. Kacér, ingerlő. *Merész pózban fényképezteti magát. Merészen öltözködik.*

✧ Szin: **1.** *elszánt, hősies, halálmegvető, bravúros, kalandos, nyaktörő,* (választékos) *hazárd,* (bizalmas) *belevaló, vagány,* (szleng) *meredek* **2.** *meglepő* **3.** *kihívó*

✧ Ell: **1.** *gyáva, félénk, bátortalan* **2.** *hagyományos, megszokott,* (idegen, választékos) *konvencionális* **3.** *visszafogott, szégyenlős,* (idegen) *decens*

✧ Etim: Vagy a → *mer*[1] ige származéka, vagy a → *merészkedik* igéből keletkezett szóelvonással.

merészked|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*

Merészen odamegy valahova. *Egészen közel merészkedett az oroszlánokhoz.*

✧ Szin: *bátorkodik; mer, merészel valamit*

✧ Ell: *óvatoskodik; húzódozik valamitől*

✧ Etim: A → *mer*[1] ige származéka.

mereszt ◆◆◆ ige *~eni*

1. ■ *Szemét mereszti valakire*: mereven, merően nézi. *Szemét az asszonyra meresztette.* | *Nagy szemet* vagy *szemeket mereszt*: csodálkozva, elképedve néz.

2. (Testrészét) mereven ki- vagy előrenyújtja. *A kutya dühösen mereszti a fogát az előtte álló férfira.*

✧ Szin: **1.** (szemet) *tágra nyit, kidülleszt*

✧ Etim: Valószínűleg ősi, ugor kori szótő magyar nyelvi képzéssel.

méret ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Kiterjedés, térbeli nagyság. *A lakás méretei megengedik, hogy ő is odaköltözzön.*

2. Számmal jelölt nagyság. *Mekkora a mérete? – Harmincnyolcas.*

3. (Csak többes számban:) *Valakinek a méretei*: mell-, derék- és csípőbősége. *Az újságok is közölték a szépségkirálynő méreteit.*

4. (hivatalos) Nagyság, arány. *Nemzetközi méretekben is jelentős ez a kezdeményezés.*

✧ Szin: **2.** *szám* **4.** *mérték*

✧ Etim: A → *mér* ige származéka.

✧ Ö: űr + méret

méretez ◆◆ ige *~ni*

Valamire méretez valamit: méreteit megtervezi, előre megszabja valamihez. *A színházat 2000 nézőre méretezték.*

✧ Szin: *szab, kiszámít*

✧ Etim: A → *méret* főnév származéka.

merev ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

1. Nem hajlékony, rugalmatlan (test, testrész). *Merev nyakkal bámult a magasba.*

2. Könnyedség nélküli (testtartás, mozgás). *Merev léptekkel távozott.*

3. Feszes, kimért (viselkedés). *Maga mindenkivel ilyen merev szokott lenni?*

4. Sémákban rögzült, rugalmatlan (gondolkodásmód). *Merev nézetein nem hajlandó változtatni. Mereven elzárkózik mindenféle újítás elől.*

5. ■ (bizalmas, rosszalló) *Merev részeg*: magatehetetlenül, nagyon. *Éjfél felé már merev részeg volt.*

✧ Szin: **1.** *kemény, meggémberedett, meredt, megmerevedett* **2.** *nehézkes* **3.** *hivatalos, lélektelen, zárkózott, katonás, szigorú,* (idegen, választékos) *rigorózus*

✧ Ell: **1.** *puha, lágy, rugalmas* **3.** *kötetlen, rugalmas, nyitott* **4.** *rugalmas*

✧ Etim: Szóelvonással keletkezett. Vagy a *merevedik* ige szócsaládjába tartozik, vagy a régi nyelvi *merő* ‘merev’ melléknév *merev-* tőváltozatának egy ragozott alakjából jött létre.

mérföld ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~je* (régi)

Nagyobb távolság mérésére használatos hosszmérték. *Tíz mérföldet tett meg gyalogszerrel.* ■ *Angol mérföld*: 1609 m; *tengeri mérföld*: 1852 m; *magyar mérföld*: 8354 m.

✧ Etim: Szószaporító összetétel; *mér* (~ *mél*) ‘mérföld’: német jövevényszó + → *föld*.

mérföldkő ◆◆ fn

1. (régi) Országutakon a mérföldet jelző kő. *A baleset a 80-as mérföldkőnél történt.*

2. (választékos) Fontos esemény, sorsforduló. *A penicillin felfedezése mérföldkő volt az orvostudomány történetében.*

✧ Szin: **1.** *kilométerkő* **2.** *határpont, korszakhatár*

✧ Etim: Összetétel: → *mérföld* + → *kő*.

mérgelőd|ik ◆◆◆ ige *~ni*

Bosszankodik, zsörtölődik valami miatt. *Nem érkeztek meg az új alkatrészek, emiatt mérgelődik, dúl-fúl magában.*

✧ Szin: *haragszik,* (választékos) *háborog,* (bizalmas) *morog,* (ritka) *heveskedik, mérgeskedik, dühösködik,* (túlzó) *dúl-fúl, dühöng*

• *Esz a méreg valakit. Forr a méreg valakiben.* (szleng) *Eszi a kefét.*

✧ Ell: *elpárolog a mérge, megnyugszik, jókedvre derül*

✧ Etim: A → *méreg* főnév származéka.

mérges ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

1. Mérget tartalmazó, mérgező hatású. *Néhány mérges gombát felszedtek az erdőben. A mérges gázok ellen gázálarccal védekeznek.*
2. Haragos, dühös. *Az osztályfőnök nagyon mérges volt a sok igazolatlan hiányzás miatt.*
✧ Szin: **1.** (idegen) *toxikus* **2.** *bosszús, felháborodott, ingerült, ideges* • **2.** *Kijött a sodrából, mint a vásárhelyi madzag. Úgy néz, mintha meg akarna enni.*
✧ Ell: **1.** *ehető; gyógyító* **2.** *csöndes, nyugodt, békés*
✧ Etim: A → *méreg* főnév származéka.

mérgez ◆◆◆ ige *~ni*
1. *Mérgez valakit, valamit*: folyamatosan mérget juttat bele. *Hónapokon keresztül mérgezte férjét. A kémények füstje mérgezi a környezetet.*
2. *Mérgez valakit, valamit*: mérgével károsan hat rá. *A cigaretta, az alkohol mérgezi a szervezetet.*
3. Erkölcsileg, hangulatilag rombol valamit. *Magatartása, stílusa mérgezi a légkört.*
✧ Szin: **1., 2.** *rombol, károsít, pusztít, megbetegít, öl, tönkretesz, pusztít* **3.** *pusztít, ront*
✧ Ell: **1., 2.** *gyógyít, fölerősít, talpra állít* **3.** *épít, javít*
✧ Etim: A → *méreg* főnév származéka.

méricskél ◆◆ ige *~ni* (bizalmas)
Aprólékosan méreget valamit. *Órákig méricskélték a telek határát.* (átvitt) *Előbb mindig hosszasan méricskéli, mi jobb neki, s csak azután dönt.*
✧ Szin: (lehetőségeket:) *mérlegel, latolgat*
✧ Etim: A → *mér* ige származéka.

merít ◆◆◆◆ ige *~eni*
1. (Folyadékból) valamennyit kimer. *Merít a levesestálból.*
2. (Folyadékba) belemerít valamit. *Kanalát az aranyló húslevesbe merítette.*
3. (régi, választékos) (Fegyvert) valakibe, valamibe beledöf. *„Hideg vasat merít magába”* (Madách I.: Az ember tragédiája).
4. (Adatot, gondolatot) forrásmunkából átvesz. *Sokat merített az ókori természettudósok műveiből.* ■ *Erőt merít valamiből*: lelki támaszt kap belőle.
✧ Szin: **1.** *mer, szed, kanalaz, kivesz* **3.** *szúr,* (választékos) *márt* **4.** *vesz, kölcsönöz*
✧ Ell: **1.** *betölt* **2.** *kivesz* **3.** *kihúz* **4.** *ad*
✧ Etim: A → *mer*[2] ige származéka.

mérkőzés ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
Két versenyző vagy két csapat egymás elleni küzdelme. *A középiskolák mérkőzése májusban lesz. Az első még csak selejtező mérkőzés volt. Bajnoki mérkőzést vívtak a stadionban. A mérkőzés döntetlen eredménnyel zárult.*
✧ Szin: *erőpróba, játék, küzdelem, találkozó, vetélkedés, versengés, verseny,* (választékos) *viadal,* (bizalmas, a sportban:) *meccs*
✧ Etim: A → *mérkőzik* ige származéka.

mérkőz|ik ◆◆◆ ige *~ni* (választékos)
Erejét, ügyességét, tudását valakiével összeméri. *Sok versenyen mérkőzött már vele. Nem mérkőzhet vele népszerűségben.*
✧ Szin: *csatázik, harcol, összecsap, küzd, versenyez, vetélkedik,* (választékos) *megvív*
✧ Ell: *visszavonul*
✧ Etim: A → *mér* ige származéka.

mérleg ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
1. Súlymérő eszköz. *A pénztár melletti mérlegen ellenőrizheted, pontosan mért-e az eladó.*

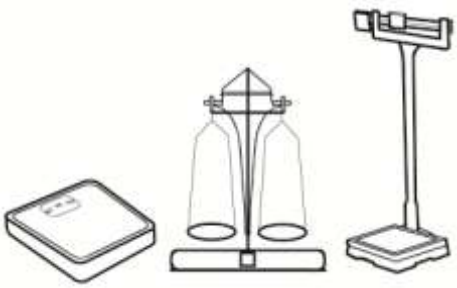

2. (Kifejezésekben:) Érvek és ellenérvek aránya. ■ *Mérlegre tesz valamit*: latolgatja. | *Valakinek a javára billen a mérleg*: inkább az ő érdekei érvényesülhetnek.
3. Könyvelésben az egyenleget mutató elszámolás. *Elkészíti az év végi mérleget.*
4. (Ka hivatalos) Nyilvántartás. *Ez az épület nem a város, hanem a megye mérlegén van.*
5. (Tulajdonnévként:) Az állatöv egyik csillagképe, amelyben a Hold szeptember 23. és október 23. között tartózkodik, illetve ennek a jele. *A Mérleg jegyében születettek mostanában ünneplik születésnapjukat.* ■ (bizalmas) *Mérleg vagyok*: ebben a jegyben születtem.

✧ Szin: **1.** (régi) *mérő,* (bizalmas) *mázsa* **3.** *kimutatás, eredménykimutatás, eredmény*
✧ Etim: A → *mér* ige nyelvújítás kori származéka.

mérlegel ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. (Szállítmányt, rakományt) mér. *A rakomány súlyát mérlegelték éppen.*
2. (Sportoló) testsúlyának hivatalos ellenőrzésén részt vesz. *A magyar versenyző 52 kilóval mérlegelt.*
3. (választékos) Latolgat, fontolgat valamit. *Mérlegeli a helyzetet, csak utána dönt.*
✧ Szin: **1.** *lemér, megmér, mázsál* **3.** (régi) *meghány-vet,* (bizalmas) *megrág* • **3.** *Fontolóra vesz. Mérlegre tesz.*
✧ Ell: **3.** *elsiet, elkapkod*
✧ Etim: A → *mérleg* főnév származéka.

mérnök ◆◆◆◆◆ fn *~ök, ~öt, ~e*
Egyetemet végzett műszaki szakember. *Mezőgazdasági mérnöknek tanul.* ■ (átvitt) *A lélek mérnökei*: az írók.
✧ Etim: A → *mér* ige nyelvújítás kori származéka.

merő ◆◆◆◆ mn –, –, *~n* vagy *~en*
1. (régi, illetve választékos) Mozdulatlan, merev. *Merőn nézett a szomszéd asztalnál ülőkre.*
2. (népi, illetve választékos) (Fokozó, illetve csökkentő értelemben:) *A ruhája merő sár. Udvariassága merő formaság volt.*
3. (népi, illetve választékos, határozószó-szerűen:) Csak, csupán. *Merő hiúságból nem jött el.*
✧ Szin: **1.** *feszes* **2.** *csupa, tiszta; puszta* **3.** *pusztán*
✧ Etim: A → *mered* ige tövével azonos, valószínűleg ősi, ugor kori szótő származéka.

merőleges ◆◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en*
1. Valamely egyenessel, illetve síkkal derékszöget alkotó. *A téglalap szomszédos oldalai merőlegesek egymásra. Kicsit befelé dőlnek a falak, nem állnak merőlegesen a padló síkjához képest.*
2. (Főnévi használatban, matematikában:) Valamivel derékszöget alkotó vonal. *Húzz egy egyenest, majd állíts rá egy merőlegest!*
✧ Szin: **1.** *derékszögű*
✧ Ell: *párhuzamos*
✧ Etim: A régi nyelvi *merőleg* ‘függőleges’ melléknév nyelvújítás kori származéka.

merre ◆◆◆◆◆ hsz
A. Kérdő
1. Milyen irányban? *Merre ment?*
2. Hol? *Merre vagy?*
B. Vonatkozó
Amerre. *Meneküljön, ki merre lát!*
✧ Szin: **A. 1.** *hova? merrefelé?* **2.** *merrefelé?*
✧ Ell: **A.** *honnan?*
✧ Etim: A → *mely* (~ → *melyik*) kérdő névmás megszilárdult ragos alakulata.

merről ◆◆ kérdő hsz
Milyen irányból? *Merről érkeztél?*
✧ Szin: *honnan?*
✧ Ell: *hova?*
✧ Etim: A → *mely* (~ → *melyik*) kérdő névmás megszilárdult ragos alakulata.

mérsékel ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Csökkent, korlátoz valamit. *Mérsékelték a kiadásokat.*
2. ■ *Mérsékeli magát*: türtőzteti, csillapítja magát. *Mérsékeld magad, ne ordibálj!*
✧ Szin: **1.** *kisebbít, megszorít, leszállít* **2.** *visszafogja, megzabolázza, fékezi magát*
✧ Ell: **1.** *fokoz, növel* **2.** (bizalmas) *elengedi magát*
✧ Etim: A → *mér* ige származéka.

mérséklet ◆◆◆ fn –, *~et, ~e* (választékos)
Fegyelem, mértéktartás. *Nagy mérsékletet tanúsított, amikor a felháborító eset a tudomására jutott.*
✧ Szin: *önfegyelem, önuralom, higgadtság, józanság, megfontoltság,* (választékos) *önmérséklet, önmegtartóztatás*
✧ Ell: *mértéktelenség, elvakultság*
✧ Etim: A → *mérsékel* ige származéka.
✧ Ö: hő + mérséklet, vér + mérséklet

mersz ◆◆◆ fn –, *~et, ~e* (bizalmas)
Merészség, bátorság. *Nincs hozzá mersze.*
✧ Szin: *elszántság, vakmerőség,* (bizalmas) *kurázsi*
✧ Ell: *gyávaság, óvatoskodás*
✧ Etim: Szófajváltással főnevesült a → *mer*[1] ige egyes szám második személyű alakjából.

mert ◆◆◆◆◆ ksz
1. Ugyanis, hiszen. *Leült, mert fáradt volt.*
2. (Felszólító vagy tiltó mondat után:) Máskülönben. *Ne kiabálj, mert kikapsz!*
✧ Szin: **1.** *merthogy, minthogy, mivel, mivelhogy* **2.** *különben, egyébként*

✧ Etim: Szóhasadással keletkezett a → *miért* kérdő névmás elavult *meret* változatából.

mértan ◆◆◆ fn (kissé régi)

1. A matematikának a térformákkal foglalkozó ága. *Magas szinten foglalkozik mértannal.*

2. Ez mint iskolai tantárgy, óra. *Kihívták felelni mértanból. Ma nem lesz mértan.*

✧ Szin: *térmértan, földmértan,* (idegen) *geometria*

✧ Etim: Német mintára keletkezett nyelvújítás kori összetétel: → *mér* + → *tan*.

mérték ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Mérésben alapul vett egység. *Az idő, a súly, az erő, a hosszúság mértékét kellett felsorolnia.*

2. Ruhadarab, lábbeli stb. készítéséhez szükséges méretek összessége. *Mérték szerint készült ruhát, cipőt hord.*

3. Versmérték. *Klasszikus mértékben írta költeményeit.*

4. Mérce. *Lehetőleg mindenkit azonos mértékkel kell mérni.*

5. Valamiben, különösen táplálkozásban, szórakozásban a jó ízlés, a szokás megszabta határ. *Csak mértékkel fogyaszt szeszes italt.* ■ *Mérték nélkül, mértéken felül, minden mértéken túl*: mértéktelenül.

6. *Valamilyen mértékben*: mennyiségben, fokban. *Nagy mértékben befolyásolta környezete.*

✧ Szin: **1.** *mértékegység* **2.** *méret* **3.** (idegen) *metrum*

✧ Ell: **5.** *mértéktelenség*

✧ Etim: A → *mér* ige származéka.

✧ Ö: űr + mérték

mértékegység ◆◆ fn

Méréshez alapul vett mennyiség, nagyság. *A hosszúság mértékegysége a méter, s ennek vannak kisebb és nagyobb egységei.*

✧ Etim: Összetétel: → *mérték* + → *egység*.

mértékletes ◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en*

1. Józan mértéket tartó (személy). *Evésben, ivásban mértékletes.*

2. Az ilyen személyre jellemző. *Mértékletes életet él.*

✧ Szin: *fegyelmezett, józan, megfontolt, mérsékelt, mértéktartó*

✧ Ell: *mértéktelen, fegyelmezetlen, szélsőséges*

✧ Etim: A → *mérték* főnév származéka.

mértéktelen ◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül*

Olyan (személy), aki nem ismer mértéket valamiben, illetve rá jellemző (cselekvés). *Mértéktelen ember: sokat eszik, iszik, dohányozik, költekezik. Mértéktelenül fogyasztja a gyógyszereket.*

✧ Szin: *túlhajtott, szertelen, túlzó, zabolátlan*

✧ Táj: *divatlan*

✧ Ell: *mértékletes, mértéktartó*

✧ Etim: A → *mérték* főnév származéka.

merül ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (Súlya miatt) alászáll, süllyed. *A hajó a tenger fenekére merül. Mélyen merül a cipő a sárba.*

2. Folyadékkal megtelik. *A vödör lassan merül.*

3. (választékos) *Valamibe merül*: fokozatosan eltűnik benne. *Ködbe merülnek a távoli hegyek.* ■ *Homályba* vagy *feledésbe merül*: fokozatosan háttérbe szorul, elfelejtődik.

4. *Valamibe merül*: egész figyelmét valamely foglalatosságra fordítja. *Olvasmányába merül, nem figyel rám.* ■ *Magába merül*: nem vesz tudomást környezetéről. | *Álomba merül*: elalszik.

✧ Szin: **1.** *besüpped, alábukik, lemerül* **3.** (választékos) *vesz* vagy *veszik* vagy *vész* **4.** *belemerül, belefeledkezik*

✧ Ell: **1., 3.** *kiemelkedik, felbukkan, előbukkan*

✧ Etim: A → *mer*[2] ige származéka.

mérvű ◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~en* (választékos) (csak melléknév után)

Valamilyen arányú, mértékű. *Az árak bizonyos mérvű csökkenése várható a szórakoztató elektronikában.*

✧ Etim: A → *mér* igéből alakult *mérv* ‘mérték, arány’ főnév származéka.

mese ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. Csodás elemeket tartalmazó költött elbeszélés. *A nagyapa mesét mond.* ■ *Mesébe illő*: annyira szép, hogy szinte hihetetlen. *Mesébe illő volt a nyaralás.* | (rosszalló) *Ez csak mese*: **a)** kitalált történet **b)** koholt magyarázat. | (bizalmas) *Nincs mese*: **a)** nincs mellébeszélés **b)** nincs kibúvó, más megoldás.

2. Cselekmény. *A regény meséje érdekfeszítő.*

✧ Szin: **1.** *rege, monda,* (idegen) *fabula, história,* (rosszalló) *dajkamese,* (bizalmas) *sztori, hanta,* (szleng) *kamu* **2.** *történet*

✧ Ell: **1.** *tény, valóság*

✧ Etim: Ősi, ugor kori szótő magyar nyelvi képzéssel.

✧ Ö: dajka + mese, gólya + mese, nép + mese

mesebeszéd ◆◆ fn (bizalmas)

Alap nélküli állítás. *Mesebeszéd, hogy ő is csaló lenne, csak a valódi csalók találták ki róla.*

✧ Szin: *szóbeszéd, koholmány, híresztelés, mendemonda,* (bizalmas) *dajkamese, halandzsa, lárifári,* (régi) *szófia beszéd,* (szleng) *smonca* ● *„Hol volt hol nem volt”-féle beszéd. Királyfia Kis Miklós beszéde. Mese, mese, meskete.* (bizalmas) *Mese habbal.*

✧ Ell: *igazság, színtiszta igazság*

✧ Etim: Összetétel: → *mese* + → *beszéd*.

mesél ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Mesét mond. *Az anya esténként mesél gyermekének.*

2. Oldott, könnyed stílusban beszél valamiről. *Megkértük, meséljen gyermekkoráról, utazásairól.*

3. (Általános alanyként, csak többes szám 3. személyben:) Híresztelnek, beszélnek valamit. *Azt mesélik, nem veti meg az italt.*

4. (bizalmas) Hazudik, lódít. *Ne mesélj már ilyeneket, úgysem hiszem.*

✧ Szin: **1.** *regél,* (idegen) *fabulázik, historizál* **2.** *adomázik, anekdotázik* **3.** *mondják* **4.** *füllent,* (bizalmas) *bemesél valakinek valamit*

✧ Etim: A → *mese* főnév származéka.

messiás ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. A bibliai zsidók által várt megváltó. *Az ószövetségi zsidók Isten küldöttétől, a messiástól várták, hogy elhozza majd az igazság korszakát.* • Szólás: *Várja, mint (zsidók) a Messiást*: epedve, óhajtva, nagyon.

2. (Tulajdonnévszerűen:) Jézus Krisztus. *A próféták megjövendölték a Messiás eljövetelét.*

3. (választékos) Az a személy, akitől egy közösség, egy nép sorsának jobbra fordulását várja. *„Ezerszer Messiások A magyar Messiások”* (Ady E.: A magyar Messiások).

✧ Szin: **1.** *üdvözítő* **2.** *az Isten fia*

✧ Etim: Héber eredetű latin jövevényszó.

mester ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Képesített, sokszor önálló iparos. *A mester és segédei a műhelyben dolgoznak.* ■ *Mestere valaminek*: nagyon ügyes benne. *Nagy mestere a tigrisbukfencnek.* • Közmondás: *Gyakorlat teszi a mestert*: a tudáshoz gyakorlásra van szükség.

2. Kiemelkedő jelentőségű, nagyrabecsült alkotó. *A szobrászat, a dráma, a gondolkodás stb. mesterei kaptak kitüntetést.* (Megszólításként:) *Mester, nyilatkozzék a rádiónak!*

3. Tanítója, példaképe valakinek. *Mindenki igyekszik követni mesterét.*

4. (bizalmas) (Ismeretlen férfi megszólítására:) *Hol a buszmegálló, mester?*

✧ Szin: **1.** *szakember, kézműiparos,* (bizalmas) *májszter, szaki* **2.** *művész,* (idegen) *maestro* **3.** *tanítómester*

✧ Ell: **1.** *kontár*

✧ Etim: Olasz jövevényszó.

✧ Ö: ezer + mester, gyep + mester, ház + mester, őr + mester, polgár + mester

☝ Művész és más alkotó megszólításaként leginkább csak a tanítványok, a hozzá közel állók részéről udvarias, egyébként bizalmaskodásnak hat. Idegen férfi megszólításaként a legtöbbször lekezelő, sértő; az udvarias forma az *uram.* (Ismerős) iparos megszólítása a megrendelő részéről a *mester úr* lehet.

mesterdalnok ◆ fn

XIV–XVI. századi német énekszerző, énekmondó. *A nürnbergi mesterdalnokok világával ismertet meg Wagner operája.*

✧ Etim: Összetétel: → *mester* + → *dalnok.*

mestergerenda ◆ fn

Mennyezet közepét tartó, hosszanti, erős gerenda. *Az alacsony házban a feje a mestergerendát érte.*

✧ Szin: *szelemen, födémgerenda, mesterászok, kötőgerenda*

✧ Táj: *általgerenda*

✧ Etim: Összetétel: → *mester* + → *gerenda*.

mesterked|ik ◆◆◆ ige *~ni* (bizalmas)

1. Valaminek a javításával próbálkozik. *A rossz motorral mesterkedett egész nap, de hiába.*

2. (rosszalló) Ügyeskedik. *Miben mesterkedsz már megint, te csibész?*

✧ Szin: **1.** (szleng) *buherál valamit* **2.** *ravaszkodik,* (választékos) *fortélyoskodik, ármánykodik, fondorkodik,* (szleng) *bundázik, variál* • **2.** *Valamiben sántikál.*

✧ Táj: *miskulál, járánkozik*

✧ Etim: A → *mester* főnév származéka.

mesterkélt ◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

1. Erőltetett. *Mesterkélt a viselkedése, nem tud természetes lenni.*

2. Tettetett, álságos. *Mesterkélt szívélyességgel fogadott.*

✧ Szin: **1.** *csinált, keresett, természetellenes* **2.** *megjátszott, színlelt*

✧ Ell: *őszinte, természetes*

✧ Etim: A → *mester* főnév származéka.

mesterlevél ◆ fn

Mestervizsgáról szóló okirat, bizonyítvány. *A segédek vizsga után megkapták a mesterlevelet.*

✧ Etim: Összetétel: → *mester* + → *levél*.

mesterség ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Szakma. *Még nem döntötte el, milyen mesterséget tanuljon.*

2. Foglalkozás, hivatás. *A tanítás nehéz mesterség.*

3. Készség, jártasság. *A főzés mestersége sem könnyű.* ■ *Nem nagy mesterség*: könnyű megtenni, megcsinálni.

✧ Szin: **1.** *iparág,* (Er bizalmas) *meszeria* **2.** *pálya, élethivatás,* (idegen) *professzió,* (Er bizalmas) *meszeria* **3.** *tudomány*

✧ Etim: A → *mester* főnév származéka.

mesterséges ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en*

Ember alkotta, művi. *A mesterséges világítás rontja a szemét. A mesterséges nyelvek máig nem tudták betölteni a világnyelv szerepét.*

✧ Szin: *csinált*

✧ Ell: *természetes, eredeti, valódi*

✧ Etim: A → *mester* főnév származéka.

mész ◆◆◆◆ fn *–, meszet, mesze*

1. Mészkőből égetett, különösen az építőiparban használt festék-, illetve kötőanyag. *Levakarta a meszet a falról.* ■ *Meszet olt*: az égetett mészkőre vizet önt, s a képződő masszát kavarja. | (szleng) *Nem ettem meszet*: nem vagyok bolond (valamit megtenni).

2. Kalciumvegyület, illetve mésztartalom. *A csontok szilárdságukat a mésznek köszönhetik.*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

mészárol ◆◆ ige *~ni*

Kegyetlenül, tömegesen öldös valakit, valamit. *A megszállók válogatás nélkül mészárolták a falu lakosságát. Az állatvédők nem engedik tovább mészárolni a fókabébiket.*

✧ Szin: *gyilkol, kaszabol, letaglóz, felkoncol* • *Kardélre hány.*

✧ Etim: Szláv jövevényszó magyar nyelvi képzéssel.

mészárszék ◆◆ fn

1. (népi, régi) Friss húst árusító üzlet. *Marhahúst jobbára csak a mészárszékben lehetett kapni.*

2. (ritka, rosszalló) Esztelen öldöklés (színhelye), általában háború. *Nem engedi a fiát a mészárszékre.*

✧ Szin: **1.** *húsbolt, hentesüzlet* **2.** *harctér*

✧ Etim: Összetétel; *mészár* ‘mészáros’: szláv jövevényszó + → *szék*.

mészégetés ◆ fn *–, ~t, –*

Kemencében mészkő hevítése, égetett mészkő készítése. *A falu lakói mészégetéssel foglalkoznak.*

✧ Etim: Összetétel; → *mészd* + *égetés*: az → *éget* ige származéka.

meszel ◆◆◆ ige *~ni*

1. Hígított oltott mésszel beken, befest valamit. *Az istálló falát gyakran kell meszelni.*

2. ■ (szleng) *Meszel valakit, valamit*: (rendőr) karjával, botjával, esetleg lámpájával megálljt int neki. *A sarkon épp a gyorshajtókat meszelik a rendőrök.*

✧ Szin: **1.** *bemeszel, fehérít* **2.** *leállít, igazoltat,* (bizalmas) *stoppol*

✧ Etim: A → *mész* főnév származéka.

meszesed|ik ◆ ige *~ni*

A rárakódott mész mennyisége növekszik. *Idős korban a csontok meszesednek, ezért könnyebben törnek.*

✧ Etim: A → *mész* főnév származéka.

mészkő ◆◆◆ fn

Kalciumtartalmú, világos színű kőzet. *Ezt a szobrot mészkőből faragták.*

✧ Szin: *márga,* (régi) *holdtajték*

✧ Etim: Összetétel: → *mész* + → *kő*.

messze I. ◆◆◆◆◆ hsz

1. Nagy távolságban. *Messze kóborol már.*

2. Messzire. *Télen messze hangzik a kutyaugatás.*

3. Időben nagy távolságra. *Messze van még az év vége.*

4. *Messze van valamitől*: értékben, minőségben elmarad tőle. *Ez a teljesítmény messze van a felvételi szinttől.*

5. Nagyon nagy mértékben. *A feladat messze meghaladja képességeit.*

✧ Szin: **1.** (népi) *messzi, távolban, messzeségben* **2.** *távolra* **3., 4.** *távol* **5.** *erősen* • **1.** *Annyira van, mint Makó Jeruzsálemtől. Az Óperenciás tengeren is túl. Ahol a madár se jár. A világ végén.*

✧ Táj: **1.** *távolocska*

✧ Ell: **1.** *közel* **2.** *közelre* **3., 4.** *közel*

✧ Etim: Ősi, finnugor kori szótő megszilárdult ragos alakulata.

messze II. ◆◆◆◆ mn *–, –, –*

1. Térben távoli. *A messze Afrikában majdnem mindenütt forró az időjárás.*

2. Hazájától távol levő. *A messze földön is híres énekes most nálunk vendégszerepel.*

3. Időben távoli. *„Messze jövendővel komolyan vess öszve jelenkort”* (Kölcsey F.: Huszt).

✧ Szin: (népi) *messzi* • **1.** *Isten háta mögötti.*

✧ Ell: **1.** *közeli, szomszédos* **2., 3.** *közeli*

✧ Etim: Ősi, finnugor kori szótő megszilárdult ragos alakulata.

messzely ◆ fn **meszely** (régi) *~ek, ~t, ~e*

Űrmérték, kb. 3 dl. *Egy messzely folyadék megfelelt fél iccének, illetve negyed pintnek.* (Jelzőként:) *Egy hajtásra megivott egy messzely bort.*

✧ Táj: *meszel, meső, messző*

✧ Etim: Német jövevényszó.

☝ Mind az eredetibb *messzely*, mind a *meszely* változat előfordul a régebbi magyar szépirodalomban. Ma már a nyelvjárásokban is elavulóban van a szó.

messzeség ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

Távoli táj, vidék. *Hívja a messzeség. Tekintete elmerengett a messzeségbe.*

✧ Szin: *távol*

✧ Etim: A → *messze* melléknév származéka.

mesztic ◆ fn *~ek, ~et, ~e* (idegen)

Indián és fehér szülőktől származó személy. *Az első meszticek a spanyol hódítók és a mexikói bennszülöttek utódai voltak.*

✧ Szin: *félvér*

✧ Etim: Spanyol eredetű német jövevényszó.

méta ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (régi)

Ütővel és labdával játszott csapatjáték. *Régebben az iskolásoknak kedvelt szórakozásuk volt a méta.*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

metél ◆◆ ige *~ni*

1. Vág valamit. *A frissen gyúrt tésztát kinyújtja, majd egyenletes csíkokra metéli.*

2. (rosszalló) Összevissza szabdal, vagdos valamit. *Ha így metéled a vásznat, nem fér rá a szabásminta.*

✧ Szin: **1.** *metsz, szeletel,* (régi) *szegdel* **2.** *darabol,* (rosszalló) *nyírbál*

✧ Táj: **1.** *szecskáz*

✧ Etim: Az elavult → *met* ‘kivág, vés’ ige származéka.

✧ Ö: körül + metél

metélt ◆◆ fn *~ek, ~et, ~je*

Keskeny csíkokra vágott gyúrt tészta. *Mákos és diós metéltet szokott készíteni.*

✧ Szin: *metélt tészta, finommetélt, hosszútészta,* (régi) *szeldelt*

✧ Táj: *csík, laskatészta, mácsik, metéltke*

✧ Etim: A → *metél* ige származéka.

métely ◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Különösen a juh májában élősködő, súlyos betegséget okozó parányi féreg. *Métely okozta az állatok betegségét.*

2. (választékos) Kóros jelenség. *A fajgyűlölet mételye elterjedt az egész kontinensen.*

✧ Szin: **1.** *mételykór* **2.** *járvány, ragály,* (idegen) *kontagium*

✧ Táj: **1.** *szőrféreg*

✧ Etim: Déli szláv jövevényszó.

meteor ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja* (idegen)

A világűrből a Föld légkörébe jutó, ott a súrlódástól felizzó és elégő, ritkán a felszínbe fúródó vagy a tengerbe hulló égitest. *Augusztusban több meteort látunk az égen. Hatalmas kráter jelzi a meteor becsapódásának helyét.*

✧ Szin: *hullócsillag, meteorkő, meteorit,* (régi) *tűzgolyó*

✧ Etim: Görög eredetű nemzetközi szó.

meteorológia ◆◆ fn *–, ~t, ~ja* (idegen)

A légkör, az éghajlat és az időjárás jelenségeivel, tényezőivel és törvényszerűségeivel foglalkozó tudomány. *A meteorológia bizonyos mértékig képes az időjárásnak, illetve az időjárás változásainak előrejelzésére.*

✧ Szin: *időjárástan, légkörtan*

✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

méter ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. A hosszúság alapegysége, hosszmérték. *Egy méter száz centiméterrel egyenlő.* (Jelzőként:) *A szoba 3 méter széles.*

2. (bizalmas) Főként textiláru mérésére használt, egy méter hosszú, centiméteres beosztású rúd. *A szövetet méterrel mérték.*

✧ Szin: **1.** *folyóméter* **2.** *méterrúd*

✧ Etim: Görög eredetű nemzetközi szó.

✧ Ö: centi + méter, kilo + méter, köb + méter, köb + centi + méter, négyzet + méter, négyzet + centi + méter, négyzet + kilo + méter

☝ Rövidítése: *m* (pont nélkül).

metró ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Föld alatti gyorsvasút. *A budapesti metró első szakaszát 1970-ben adták át a forgalomnak.*

✧ Szin: *földalatti, mélyvasút*

✧ Ell: *magasvasút*

✧ Etim: Francia eredetű nemzetközi szó.

☝ Lásd még a *mélyvasút* szócikket!

metronóm ◆ fn *~ok, ~ot, ~ja* (idegen)

Ütemjelző eszköz. *A metronóm a zeneművészek fontos munkaeszköze. Metronómra gyakorolja a vizsgadarabját.*

✧ Szin: *ütemmérő*

✧ Etim: Görög eredetű nemzetközi szó.

metsz ◆◆◆◆ ige *~eni*

1. Levág valamit. *A mogyoróbokrokról metszett magának egy jó suhogós pálcát.*

2. Vés valamibe valamit. *A jelenetet rézbe metszették a nagy esemény megörökítésére.*

3. (Gyümölcsfát, szőlőt) fölösleges hajtásaitól megszabadít. *Szőlőt, gyümölcsfát kell metszeni.*

4. *Metszi* vagy *metszik egymást*: keresztezik egymást. *A hagyományos geometriában két párhuzamos sohasem metszi egymást.*

✧ Szin: **1.** *vág, hasít, szeletel* **3.** *nyes, megnyes*

✧ Etim: Az elavult *met* 'kivág, vés' ige származéka.

☝ Felszólító módját kétféleképpen képezhetjük. A mai köznyelvben már gyakoribb ez: *metsszek, metssz(él), metsszen,* illetve tárgyasan *metsszem, metsszed, metssze* stb., de még él a régi *met-* tőből képzett *messek–messem, messen–messe, messünk–messük* stb. változat is.

metszet ◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. (Matematikában:) Közös pontok alkotta terület. *Vonalkázd be a két mértani alakzat metszetét!*

2. Rézbe, fába, linóleumlapra metszett, vésett sokszorosítható rajz. *Festés helyett inkább metszeteket készít.*

3. Ennek levonata. *Néhány régi metszet díszíti a szoba falát.*

✧ Szin: **2., 3.** *rézkarc; fametszet; linómetszet*

✧ Etim: A → *metsz* ige származéka.

✧ Ö: kereszt + metszet, réz + metszet

metsző ◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n*

1. Éles és erős (fájdalom). *Hirtelen metsző fájdalom hasított bele a fogába.*

2. Csípősen hideg. *A metsző szél az arcába vágott.*

3. Sértő, nagyon bántó. *Szavaiból metsző gúny áradt.*

✧ Szin: **1.** *hasító, csontig ható* **3.** *maró, kíméletlen,* (idegen) *szarkasztikus*

✧ Ell: **1., 2.** *enyhe* **3.** *hízelgő, kedveskedő*

✧ Etim: A → *metsz* ige származéka.

☝ Kiejtése: [metcő] vagy [meccő].

mettől ◆ kérdő hsz

1. Mely helytől? *Nem tudom, mettől meddig tart a kertünk, mert még nincs bekerítve.*

2. Mely időponttól? Milyen életkortól? *Mettől is vagy szabadságon? Mettől számít valaki nagykorúnak?*

✧ Szin: **1.** *honnantól* **2.** *mióta, mikortól*

✧ Ell: *meddig*

✧ Etim: A → *mi* kérdő névmás ragozott alakja.

mez ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

(Labdarúgók ruházataként:) Trikószerű felsőrész és rövidnadrág. *A csapat zöld-fehér mezben futott ki a pályára.*

✧ Szin: *dressz, öltözék*

✧ Etim: Elvonással keletkezett a → *meztelen* melléknévből.

méz ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

A méhek által készített, táplálékul szolgáló, sűrű, édes folyadék. *A méhek virágról virágra szállva egész nyáron szorgalmasan gyűjtik a mézet.* • Szólás: *Édes, mint a méz*: nagyon édes.

✧ Szin: *vadméz, lépesméz*

✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.

mézes ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en*

1. Mézzel ízesített. *Mézes süteményt sütünk karácsonyra.*

2. Nagyon édes, mézízű. *Mézes bora termett az idén.*

3. Méz tartására való. *Tedd az asztalra a mézes csuprot is!*

✧ Szin: **2.** *mézédes*

✧ Etim: A → *méz* főnév származéka.

mézeskalács ◆◆ fn

Lisztből mézzel készített, gyakran alakokat formázó, díszes édesség. *Karácsonyra mindig süt mézeskalácsot. A mézeskalácsból készített figurákat régen vásárokban árulták, és ajándékba vásárolták.*

✧ Szin: (bizalmas) *mézes, mézespuszedli, mézespuszi,* (régi) *bábkalács, mézesbáb,* (Fv bizalmas) *pernyík*
✧ Táj: *sifti*
✧ Etim: Összetétel: → *mézes* +→ *kalács*.

mézesmadzag ◆◆ fn
Csábító, de üres ígéret. *A megígért lakás csak mézesmadzag volt.* • Szólás: *Elhúzza a mézesmadzagot valakinek az orra előtt*: hitegeti.
✧ Szin: *csalétek,* (bizalmas) *csali*
✧ Etim: Összetétel: → *mézes* + → *madzag*.

mézesmázos ◆ mn **mézesmázas** *~ak, ~at, ~an*
Képmutatóan kedveskedő, hízelgő. *Mézesmázos beszéddel édesgette magához a gyereket.*
✧ Szin: *édeskés, szirupos, nyájas,* (szleng) *nyálas*
✧ Etim: Összetétel; → *mézes* + *mázos* ~ *mázas*: a → *máz* főnév származéka.

mézga ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Egyes fafajták kérgéből szivárgó nyúlós anyag. *Ragacsos lett a keze a mézgától.*
✧ Szin: *gyanta,* (régi) *kolduscsipa,* (népi) *macskaméz*
✧ Táj: *csipa, hangyaméz, macskacsiriz, macskagumi*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.

mezítláb ◆◆◆◆ hsz
1. Lábbeli nélkül. *Az utcán nem szokás mezítláb járni.*
2. Zokni, harisnya nélkül. *Zárt cipőt mezítláb viselni nagyon egészségtelen.*
✧ Táj: *meztélláb, csupaláb*
✧ Etim: Szóelvonással keletkezett az elavult *mezítlábbal* (*mezít* 'meztelen' + → *láb*) megszilárdult ragos alakulatból.

mező ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je* vagy *mezeje*
1. Füves vagy szántó terület. *A mezőn tarka virágok nyílnak. Kint szántott egész nap a mezőn.*
2. (választékos) *Valaminek a mezeje*: valamely tevékenység színtere. *„Ott essem el én, A harc mezején"* (Petőfi S.: Egy gondolat bánt engemet…). • Szólás: *A tettek mezejére lép*: cselekedni kezd. | (tréfás) *A távozás hímes mezejére lép*: elmegy.
3. (Sakkjátékban:) A tábla négyzetei közül egy. *A sakktáblán sötét és világos mezők váltakoznak.*
4. (Fizikában:) Erőtér. *Az indukció hatására a mágneses mezők megváltoznak.*
✧ Szin: **1.** *rét, mezőség, legelő, határ, síkság* **2.** *tér*
✧ Etim: Szófajváltással keletkezett egy ősi, ugor kori szótő folyamatos melléknévi igenevéből.
✧ Ö: akna + mező

mezőgazda ◆◆ fn
1. (régi) Földműves. *A mezőgazdák tanulmányozzák a gabonatermelés új lehetőségét.*
2. Mezőgazdász, agronómus. *Diplomás mezőgazda irányítja a gazdaság munkáját.*
✧ Szin: **1.** *földművelő, gazda* **2.** *agrármérnök, falugazda, gazdász*
✧ Etim: Összetétel: → *mező* + → *gazda*.

mezőgazdaság ◆◆◆◆◆ fn
A földművelés és állattenyésztés együtt. *A mezőgazdaság fő ágazatai a növénytermesztés és az állattenyésztés.*
✧ Szin: *gazdászat, gazdálkodás,* (idegen) *agrikultúra*
✧ Etim: Összetétel: → *mező* + → *gazdaság*.

mezőgazdász ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
Diplomás mezőgazdasági szakember. *A gazdaságban több mezőgazdász dolgozik.*
✧ Szin: *mezőgazda, agrármérnök, agronómus, gazdász, falugazda*
✧ Etim: Összetétel; → *mező* + *gazdász*: a → *gazda* főnév származéka.

mezőny ◆◆◆◆ fn *~ök, ~t, ~e*
1. (Labdarúgásban:) A játéktér középső része. *A védelem a kapu előteréből visszaküldte a labdát a mezőnybe.*
2. Sportverseny vagy mérkőzés összes résztvevője. *Ő a legjobb a mezőnyben.*
✧ Szin: **1.** *játéktér*
✧ Etim: A → *mező* főnév származéka.

mezőváros ◆◆◆ fn (régi)
Városi kiváltságokkal felruházott nagyobb falusias település. *A Dunántúl déli részén több mezőváros is volt a középkorban.*
✧ Szin: *agrárváros*
✧ Ell: *ipari város, iparváros*
✧ Etim: Összetétel: → *mező* + → *város*.

meztelen ◆◆◆◆◆ mn (népi vagy választékos) **mezítelen** *~ek, ~t, ~ül*
1. Ruhával nem fedett, ruhátlan. *A meztelen test látványa ma már nem újdonság. Meztelen karja jól megégett a tűző napon.*
2. Tokjából, hüvelyéből kivett, előhúzott. *Meztelen kard lógott az oldalán.*
3. (bizalmas) Szépítés nélküli, leplezetlen. *Ez a meztelen igazság.*
✧ Szin: **1.** *fedetlen,* (választékos) *pőre, takaratlan,* (bizalmas) *pucér* **3.** *teljes, nyers, kendőzetlen*
✧ Táj: **1.** *csóré,* (gyerek:) *purdé*
✧ Ell: **1.** *felöltözött* **3.** *burkolt*

✧ Etim: A → *mező* főnév származéka.

mezsgye ◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. Határjelölő földcsík. *A két gazda földjét mezsgye választja el egymástól.*

2. (választékos) *Valaminek a mezsgyéje*: határa, határvonala. *Az anyja élet és halál mezsgyéjén van.*

✧ Szin: **1.** *földszegély, határszegély*

✧ Etim: Bolgár jövevényszó.

mi[1] ◆◆◆◆◆ többes szám 1. személyű személyes nm

1. Én és azok, akiknek a nevében beszélek. *Mi is látjuk. A gyerekek még nem álmosak, mi felnőttek már elfáradtunk.*

2. (Birtokos jelzőként:) Hozzánk tartozó, tulajdonunkban levő. *A mi házunk még nem épült fel.*

✧ Szin: **1.** *magunk*

✧ Táj: **1.** *mink*

✧ Ell: *ti*

✧ Etim: Ősi, uráli kori szó.

mi[2] ◆◆◆◆◆ nm

A. Kérdő

1. Micsoda? Miféle dolog? *Mi van a kezedben? Mi az élet értelme?*

2. Mennyi? *Mit ér ez a kép?*

3. *Mit…?*: miért. *Mit izgulsz, senki nem bánt.*

4. Mennyire. *„Mi kék az ég!”* (Petőfi S.: Mi kék az ég!)

5. (Kifejezésekben:) ■ *Mit tudom én!*: nem tudom, de nem is érdekel. *Mit nekem!*: nem számít.

B. (régi, választékos) Vonatkozó

Ami. *„…mit egyszer megtanult, El nem feledte”* (Petőfi S.: Az apostol).

C. (népi) Határozatlan

Valamely rossz, helytelen dolog. *Majd mit tettem bánatomban!*

D. (ritka) Általános

Semmi. *Mit sem szólt, csak elment.*

✧ Szin: **A. 3.** *mi miatt* **4.** *milyen*

✧ Etim: Ősi, uráli kori szó.

✧ Ö: akár + mi, bár + mi, hol + mi, olyas + mi, vala + mi

mialatt ◆◆◆◆ hsz

Miközben, amikor. *Mialatt kiírom az ismeretlen szavakat, meg is tanulom őket.*

✧ Szin: *míg, amíg*

✧ Etim: Összetétel: → *mi*[2] + → *alatt*.

miatt ◆◆◆◆◆ nu

1. Valaminek a következtében. *A hóesés miatt csúszósak az utak.*

2. Valakire, valamire való tekintettel. *A nagymama miatt csöndben kell maradnunk.*

3. Valaki felől. *A gyerek miatt nyugodtan alhatsz, vigyázok rá.*

4. Valami végett. *A kárrendezés miatt felkereste a biztosítót.*

✧ Szin: **1.** (régi) *által, okáért* **2.** *érdekében* **4.** *céljából,* (hivatalos) *ügyében*

✧ Táj: *mián, miá*

✧ Etim: A → *mi*[2] kérdő névmás megszilárdult ragos alakulata.

miatta ◆◆◆ személyragos hsz

Valami, valaki miatt. *Miattam nem kell aggódnod. Miatta főztem halat is.*

✧ Szin: *kedvéért, érdekében, érte,* (választékos, régi) *érette*

✧ Etim: A → *miatt* névutó személyragos alakja.

☝ Ragozása: *miattam, miattad, miatta, miattunk, miattatok, miattuk.*

miatyánk ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

A „Mi Atyánk, aki a mennyekben vagy …” kezdetű keresztény ima. *Elmondtak egy miatyánkot a halott lelki üdvéért.*

✧ Szin: *úrima, az Úr imája, az Úr imádsága, az Úrtól tanult imádság*

✧ Etim: Összetétel; → *mi*[1] + *atyánk*: az → *atya* főnév személyjeles alakja.

micsoda I. ◆◆◆◆◆ kérdő nm

1. (Melléknévi:) Miféle, milyen? *Micsoda zene ez?* (rosszalló) *Hogy nézel ki, micsoda ruha van rajtad?*

2. (Főnévi:) Miféle dolog? *Ez itt micsoda?*

3. (Felkiáltásban méltatlankodás, meglepetés, elismerés kifejezésére:) Mennyire nagy, illetve nagyon. *Micsoda szörnyű idő van ma! Micsoda sikere van!*

✧ Etim: Összetétel: → *mi*[2] + → *csoda*.

micsoda II. ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Ismeretlen (rendeltetésű) dolog, amelynek nem tudjuk a nevét. *Nem tudom, hogy működik ez a micsoda.*

✧ Szin: *valami,* (bizalmas) *izé, kütyü, bigyó*

✧ Etim: Összetétel: → *mi*[2] + → *csoda*.

miccs ◆ fn *~ek, ~et, ~e* (Er)

Fűszerezett darált húsból kolbász alakúra összegyúrt, roston sült étel. *Miccset sütöttünk a kiránduláson.*
✧ Etim: Román jövevényszó.
midőn ◆◆◆◆◆ hsz (választékos)
Amikor. *„…midőn a bornak Edénye kiürült, Én írogatni kezdtem”* (Petőfi S.: Egy estém otthon).
✧ Szin: *mikor*
✧ Etim: Összevonással keletkezett a *mi időn* (→ *mi*[2] + *időn*: az → *idő* főnév ragozott alakja) szókapcsolatból.
miegymás ◆◆◆ határozatlan nm (népi)
(Felsorolás helyett:) *A táskában található könyv, füzet, toll, miegymás.*
✧ Szin: *és a többi, satöbbi*
✧ Etim: Összetétel: → *mi*[2] + *egymás*: a mai → *egy s* → *más* régi nyelvi *egy-más* változata.
mielőbb ◆◆◆◆ hsz
Minél előbb. *Keress fel, mielőbb szeretnék találkozni veled.*
✧ Szin: *mihamarább, hamar, késedelem nélkül*
✧ Ell: *később, utóbb, azután*
✧ Etim: Mondattani tapadással keletkezett összetétel a *minél előbb* szókapcsolat alapján: → *mi*[2] + → *előbb*.
mielőtt ◆◆◆◆◆ vonatkozó ksz
A jelzett cselekvés előtt. *Mielőtt dolgozni kezd, iszik egy kávét.*
✧ Szin: *azelőtt, hogy*
✧ Etim: Összetétel: → *mi*[2] + → *előtt*.
mienk ◆◆◆ birtokos nm
1. A mi tulajdonunkban levő. *Ez a kert a mienk. Az ő autójával kellett elvontatni a mienket.*
2. Hozzánk tartozó. *Az a magas tanárnő a mienk.* (Főnévi használatban:) *A mieink*: a hozzánk közel álló személyek, általában versenyzők. *A mieink győztek.*
✧ Szin: (választékos) *miénk,* (népi) *mienké*
✧ Etim: A → *mi*[1] névmás megszilárdult ragos alakulata.
miért I. ◆◆◆◆◆ hsz
A. Kérdő
1. Mi okból? *Miért hiányoztál?*
2. Mi célból? *Miért jöttél be a boltba?*
B. Vonatkozó
Amely ok miatt vagy céllal. *Nincs miért dolgoznom.*
C. Határozatlan
(Kötőszóként:) Ismeretlen vagy meghatározatlan okból vagy céllal, valamiért. (Kérdésre adott válaszban:) *Hogy miért isznak? – Melyik miért.* ■ *Miért, miért nem*: nem tudni, miért. *Miért, miért nem, újra eljött.*
✧ Szin: **A. 1.** *mely ok miatt, mi miatt,* (népi) *mért* **2.** *mely céllal,* (népi) *mért* **B.** *amiért,* (népi) *mért* **C.** (népi) *mért*
✧ Etim: A → *mi*[2] kérdő névmás ragozott alakja.
miért II. ◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~je*
(Még ismeretlen) ok. *Nagyon izgat az egész ügy miértje. A kutatókat a nagy miértek foglalkoztatják.*
✧ Szin: *értelem, talány*
✧ Etim: A → *mi*[2] kérdő névmás ragozott alakja.
miféle ◆◆◆◆◆ kérdő nm
1. Milyen? *Mifélék az új lakók?* (rosszalló) *Szégyelld magad, miféle viselkedés ez?*
2. Milyen eredetű? Honnan való? *Miféle csomag ez itt?*
✧ Szin: **1.** *milyenfajta, micsoda,* (választékos) *minemű*
✧ Etim: Összetétel; → *mi*[2] + *féle* képzőszerű elem: a → *fél* főnév származéka.
míg ◆◆◆◆◆ ksz
Amíg. *Míg én élek, nem lesz gondotok.* ■ (népi) *Míg világ a világ*: az idők végtelenjéig, örökké.
✧ Szin: *mialatt, ameddig*
✧ Etim: A → *mi*[2] kérdő névmás megszilárdult ragos alakulata.
mihamarabb ◆◆◆ hsz
Mielőbb. *Szeretnék mihamarabb túl lenni a nehezén.*
✧ Szin: *csakhamar, hamarosan, gyorsan,* (választékos) *mihamarább*
✧ Ell: *később, majd*
✧ Etim: Mondattani tapadással keletkezett összetétel a *minél hamarabb* szókapcsolat alapján; → *mi*[2] + *hamarabb*: a → *hamar* határozószó származéka.
mihaszna ◆◆ mn *~k, ~t, ~n* (népi)
Haszontalan (személy vagy dolog). *A mihaszna fia nem segít neki semmit. Mihaszna beszédével mindig felbosszantotta.* (Főnévi használatban:) *Az a mihaszna megint a kocsmában van!*
✧ Szin: *hiábavaló;* (csak személyről:) *semmirekellő, ingyenélő, naplopó, munkakerülő, dologtalan,* (választékos) *here* • (csak személyről:) *A falat* vagy *a kerítést támasztja. A lábát lógatja. A lábaszárán csapkodja a legyet. Egy szalmaszálat se tesz keresztbe. Elmenne a munka temetésére. Lopja a napot.* (tréfás) *Pénztáros az ingyenuszodában.*

✧ Táj: *semmit érő, ebszülte*
✧ Ell: *hasznos;* (csak személyről:) *jóravaló, dolgos*
✧ Etim: Összetétel; → *mi*[2] + *haszna*: a → *haszon* főnév birtokos személyjeles alakja.

mikádó ◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Japán császár. *A filmben a mikádót is lehetett látni.*
2. Rövid férfifelöltő. *A katonák felsőkabátját mikádónak hívják.*
✧ Szin: **2.** *gyakorlókabát,* (Fv bizalmas) *maszkács*
✧ Etim: Japán eredetű nemzetközi szó.

miként I. ◆◆◆◆ hsz (választékos)
A. Kérdő
Hogyan? *„Miként fogom szólítani Rég nem látott anyám?”* (Petőfi S.: Füstbe ment terv)
B. Vonatkozó
Ahogyan, amint. *Úgy fogunk viselkedni, miként a múltkor.*
✧ Szin: **A.** *mi módon,* (választékos) *miképp, miképpen* **B.** *ami módon,* (választékos) *amiképp, amiképpen*
✧ Etim: A → *mi*[2] kérdő névmás ragozott alakja.

miként II. ◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~je*
Valaminek a módja. *Fogalmam sincs az eljárás miképpjéről.*
✧ Szin: *módszer*
✧ Etim: A → *mi*[2] kérdő névmás ragozott alakja.

mikor I. ◆◆◆◆◆ hsz
A. Kérdő
Mely időpontban? *Mikor indul a vonat? Mikortól érsz rá?*
B. Vonatkozó
(Kötőszóként:) Amikor. *Mikor az őrt megpillantották, inukba szállt a bátorságuk.*
C. Határozatlan
(Ismételve:) Egyszer… máskor. *Mikor sikerül, mikor nem.*
✧ Szin: **B.** (választékos) *midőn, amidőn* **C.** *egyszer… másszor*
✧ Etim: A → *mi*[2] kérdő névmás ragozott alakja.
✧ Ö: akár + mikor, bár + mikor

mikor II. ◆◆◆◆◆ ksz
1. Hiszen. *Hogy is ne örülnék, mikor ez volt a legfőbb vágyam!*
2. Ha. *Minek üljek, mikor fekhetek is?*
✧ Szin: *amikor*
✧ Etim: A → *mi*[2] kérdő névmás ragozott alakja.

miközben ◆◆◆◆◆ hsz
(Kötőszóként:) Azalatt, amíg. *Miközben telefonált, csengettek.*
✧ Szin: *mialatt, amikor*
✧ Etim: Összetétel: → *mi*[2] + → *közben*.

mikró ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (bizalmas)
Készétel melegítésére, illetve párolásra és grillezésre használt mikrohullámú készülék. *Kihűlt a leves, tedd be pár percre a mikróba!*
✧ Szin: *mikrosütő,* (hivatalos) *mikrohullámú sütő*
✧ Etim: A *mikrosütő* összetétel (*mikro*: görög eredetű nemzetközi szó + → *sütő*) előtagjának önállósulásával keletkezett.

mikrofon ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja* (idegen)
A továbbítandó hangot elektromos rezgésekké átalakító készülék. *Beszéljen a mikrofonba, mert a terem túlsó végén nem hallják, amit mond!*
✧ Szin: (ritka, régi) *beszélő,* (idegen) *megafon*
✧ Etim: Görög eredetű nemzetközi szó.

mikrohullámú ◆◆ mn *~ak, ~t,* –
30 cm-nél rövidebb hullámhosszú elektromágneses hullámmal működő. *Mikrohullámú sütőben tálalás előtt még egyszer felmelegítik az ételt.*
✧ Etim: Összetétel; *mikro*: görög eredetű nemzetközi szó + *hullámú*: a → *hullám* főnév származéka.

mikroszkóp ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja* (idegen)
Szabad szemmel nem vagy alig látható dolgok nagyítására való műszer. *A sejteket mikroszkóp alatt vizsgálják.*
✧ Szin: (régi) *górcső*
✧ Etim: Görög eredetű nemzetközi szó.

mikulás ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. (Tulajdonnévként:) Szt. Miklós püspök mint mesebeli alak, illetve az ő szerepében és jelmezében fellépő személy. *A Mikulás december 6-án megajándékozza a gyermekeket. Idén is az igazgató lesz a Mikulás.*

2. A Mikulást ábrázoló figura. *A testvérek egyforma tejcsokoládé mikulást kaptak.*

3. Mikulás napja. *Mikuláskor általában már hideg az idő.*

✧ Szin: **1.** *télapó,* (bizalmas) *Mikus, Miki*

✧ Etim: Szlovák jövevényszó.

☝ Összetételekben tulajdonnévszerűen írjuk, ha a szó közvetlenül Szent Miklós személyére utal: *Mikulás-nap*. Egyébként köznévnek tekintjük: *mikulásvirág, csokimikulás.*

milícia ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen)

1. Fegyveres szolgálatot teljesítő polgári személyekből álló karhatalmi szervezet. *Némely országban a hadseregen kívül milícia is van. Még működik a kubai milícia.*

2. (Némely államban:) Rendőrség. *Több országban a rendőrséget nevezik milíciának. A milíciánál teljesít szolgálatot.*

✧ Szin: **1.** *nemzetőrség, polgárőrség*

✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.

milliárd ◆◆◆◆◆ szn *~ok, ~ot, ~ja*

1. Az egymillió ezerszerese. *5 és fél milliárd ember él a Földön.*

2. Megszámlálhatatlanul sok. *Milliárd csillag van az égen.*

✧ Szin: **1.** *ezermillió* **2.** *rengeteg, tengernyi, számtalan*

✧ Etim: Francia jövevényszó.

☝ Rövidítése: *Mrd* (pont nélkül).

milliárdos ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at,* –

1. Legalább egymilliárd egység nagyságú. *Milliárdos összeget nyert.*

2. Legalább egymilliárd forintot (vagy más pénzegységet) érő vagyonnal rendelkező (személy). (Főnévi használatban:) *Már Magyarországon is vannak milliárdosok.*

✧ Szin: **2.** *dúsgazdag, gazdag, tőkepénzes,* (főnév, bizalmas) *pénzeszsák*

✧ Etim: A → *milliárd* számnév származéka.

millió ◆◆◆◆◆ szn *~k, ~t, ~ja*

1. Ezerszer ezer. *Az építkezés több millió forintba került.*

2. (bizalmas, túlzó) Sok, tömérdek. *A szerkesztőségbe a riport megjelenése után millió levél érkezett.*

3. (választékos) *Milliók*: emberek milliói. *Az olimpiai közvetítéseket milliók kísérik figyelemmel.*

✧ Szin: **2.** (bizalmas, túlzó) *rengeteg, tengernyi, számtalan*

✧ Ell: **2.** *semennyi, kevés* **3.** *senki*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

☝ Rövidítése: *M* (pont nélkül).

milliomos ◆◆◆◆ mn *~ok, ~ot,* –

1. Olyan (személy), akinek legalább egymillió pénzegységet érő vagyona van. *Milliomos ember nálunk 20-30 éve nem sok volt.* (Főnévi használatban:) *Az amerikai milliomosok közül sokan részt vettek a jótékony célú hangversenyen.*

2. Nagyon gazdag. *A milliomos vállalkozók mindent megengedhetnek maguknak.* (Főnévi használatban:) *A milliomosok nem tudják, mit jelent az, ha az embernek nincs pénze.*

✧ Szin: **1.** *tőkepénzes, dúsgazdag,* (főnév, bizalmas) *pénzeszsák* **2.** *dúsgazdag, milliárdos*

✧ Etim: A német eredetű régi nyelvi *milliom* ‘millió, nagyon sok’ számnév származéka.

milyen ◆◆◆◆◆ nm

A. Kérdő

1. Mely tulajdonságú? *Milyen ember az új főnök? Milyen idő várható?*

2. Melyik? *Milyen országról beszélsz?*

3. Mennyire? *Milyen magasan repül a fecske?*

4. (Felkiáltásban:) Nagyfokú, illetve nagyon. *Milyen öröm! Milyen szép!*

B. Vonatkozó
Amilyen. *Kinek milyenről sikerült gondoskodnia, olyan sátrat hozott a táborozásra.*
C. Határozatlan
■ *Mikor milyen*: hol ilyen, hol olyan. *Mikor milyen a gyümölcs, amit kapok a piacon.*
✧ Szin: **A. 1.** *miféle,* (régi) *minő, mily* **2.** (régi) *minő, mily*
✧ Etim: A → *mely* (~ → *melyik*) kérdő névmás származéka.
✧ Ö: sem + milyen

mímel ◆◆◆ ige ~*ni* (választékos)
Színlel, tettet valamit. *Rosszullétet mímel, hogy ne kelljen felelnie.*
✧ Szin: *megjátszik,* (idegen) *szimulál, imitál*
✧ Etim: Nyelvújítás kori tudatos szóalkotás eredménye: vagy a francia *mime* ‘pantomimszínész, utánzó’, vagy az azonos jelentésű német *Mime* főnév származéka.

mimikri ◆ fn –, ~*t*, ~*je*
1. (A biológiában:) Az állatok alkalmazkodása a környezetükhöz színben, mintázatban vagy alakban. *Mimikri az úgynevezett védőszín is, például a nyulaknak, földön fészkelő madaraknak a földhöz hasonló színe. A botsáskák formája ágacskákat vagy leveleket utánoz, ezzel a mimikrivel tudnak észrevétlenek maradni. A mimikri bajnoka a kaméleon, mert képes a színét gyorsan megváltoztatni.*
2. (rosszalló) Embernek az a tulajdonsága, hogy érdekből alkalmazkodik a környezetéhez. *Mimikrijével szerezte meg azt az előnyt, hogy sohasem bántották.*
✧ Szin: **1.** *alakutánzás, álcázás*
✧ Etim: Angol eredetű nemzetközi szó.

mimóza ◆◆ fn ~*k*, ~*t*, ~*ja*
1. Brazíliában őshonos, rózsaszín virágzatú cserje. *Ha a mimózát megérinted, összecsukódnak a levelei.*
2. (bizalmas) Ausztráliából származó, sárga, illatos virágú dísznövény. *A sárga rózsa mellé mimózát is tett a csokorba.*
3. (gúnyos) Érzékeny lelkű nő, esetleg gyermek. *Nézd a kis mimózát, már megint megsértődött.*
✧ Szin: **1.** *érzőke, pirkavirág* **3.** (gúnyos) *nebáncsvirág*
✧ Ell: **3.** *rinocérosz*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

minaret ◆◆ fn ~*ek*, ~*et*, ~*je* (idegen)
Mecsetek mellé épült magas torony. *Az egri minaret a török hódoltság emlékét őrzi.*
✧ Etim: Arab eredetű nemzetközi szó.

mind[1] **I.** ◆◆◆◆◆ általános nm
Valamennyien. *Mind énekelni kezdtek.* (Tárgyként:) *Mind meg fogom enni.*
✧ Szin: *minden, mindenki, mindannyian, mindnyájan, mindahányan, az összes* • *Egy szálig.*
✧ Táj: *egy lábig, mindeni, mindenegy*
✧ Ell: *sehány, senki, semennyi*
✧ Etim: A → *mi*[2] kérdő névmás származéka.

mind[1] **II.** ◆◆◆◆◆ általános hsz
1. Együttvéve. *Mind az egész osztály meglátogatta a beteg tanárnőt.*
2. Egészen. *Mind a mai napig senki sem jelentkezett a jutalomért.*
3. Egyre. *Mind szebb lesz ez a lány!*
✧ Szin: **1.** *együtesen, együtt* **3.** *napról napra*
✧ Ell: **1.** *külön, egyenként*
✧ Etim: A → *mi*[2] kérdő névmás származéka.

mind[2] ◆◆◆◆ ksz

(Párosan:) Is, is. *Mind a fiúk, mind a lányok szeretik a jó zenét.*
✧ Etim: A → *mi*[2] kérdő névmás származéka.

mindegy ◆◆◆◆◆ mondatszó vagy állítmányi névszó
1. Nem számít, közömbös. *Mindegy neki, mit olvas, csak betű legyen. Nem adtam fel a levelet. – Mindegy, jó lesz holnap is.*
2. (Összehasonlításban:) Ugyanaz. *Nyelvtan vagy grammatika, mindegy.*
✧ Szin: **1.** *érdektelen, lényegtelen,* (bizalmas) *egál, gancegál,* (szleng) *nyolc*, (Őv bizalmas) *vurszt* • **1.** *Nem oszt, nem szoroz. Ahogy lesz, úgy lesz. Nem tesz semmit.* **2.** *Az egyik kutya, a másik eb. Az egyik tizenkilenc, a másik egy híján húsz.*
✧ Táj: *egyfene*
✧ Ell: **1.** *érdekes, fontos, lényeges*
✧ Etim: Összetétel: → *mind* + → *egy* névmás számnévi vagy 'ugyanaz' jelentésben.

minden ◆◆◆◆◆ általános nm
A. Melléknévi
1. Valamennyi, minden egyes. *Azt mondják, minden medve szereti a mézet. Elolvas minden könyvet, ami csak a kezébe kerül.*
2. Összes, minden lehetséges. *A táskában volt minden értéke. Minden vagyonát elvesztette.*
3. Akármelyik, bármelyik. *Ezt minden gyerek tudja. A férjem minden percben itt lehet.*
4. Teljes, egész. *Összeszedte minden bátorságát. Teljesítménye minden várakozást felülmúlt.*
B. Főnévi
1. Az összes, minden lehetséges, szükséges dolog. *Otthon megvolt mindene. Fáj mindenem. Elkártyázta mindenét.*
2. Sokféle dolog. *Sok mindent kell még beszereznünk. Mi mindent vettél a piacon?*
3. *Valakinek a mindene*: számára a legfontosabb, legkedvesebb személy vagy dolog. *A kisfia a mindene. A hasán kívül nem érdekli semmi, az a mindene.*
✧ Szin: **A. 1.** *mindegyik*
✧ Ell: *semmi*
✧ Etim: A → *mind* névmás származéka.

mindenhol ◆◆◆◆ általános hsz
1. Minden helyen. *Mindenhol könyveket találok, ahova csak nyúlok.*
2. (túlzó) Sok helyen. *Mindenhol kerestem már, de sehol sincs. Mindenhol ismerőssel találkozom.*
✧ Szin: **1.** (választékos) *mindenütt* **2.** (túlzó) *mindenfelé,* (választékos) *mindenütt, úton-útfélen, széltében-hosszában*
✧ Ell: *sehol, semerre, néhol*
✧ Etim: Összetétel: → *minden* + → *hol*.

mindenki ◆◆◆◆◆ általános nm
1. Minden ember. *Mindenki itt van, akit meghívtunk.*
2. Akárki, bárki. *Ezt nem mindenki teheti meg.*
3. (túlzó) Sok ember. *Mindenki tudja már, hogy együtt járnak.*
✧ Szin: **3.** (túlzó) *ország-világ, boldog-boldogtalan,* (rosszalló) *fű-fa* • **3.** *Aki él és mozog.*
✧ Ell: *senki*
✧ Etim: Összetétel: → *minden* + → *ki*[1].

mindenség ◆◆◆◆ fn –, *~et, ~e*
1. (választékos) A létező dolgok összessége. *A mindenség titkai foglalkoztatják.*
2. (bizalmas) *Az egész mindenség*: amiről szó van. *Ez az egész mindenség nem ér annyit, hogy veszekedjünk miatta.*
3. (Enyhe szitkozódásban:) *A mindenségit ennek a gyereknek!*
✧ Szin: **1.** *világegyetem, világmindenség, végtelenség,* (idegen) univerzum **3.** *a teremtettét, az angyalát.*
✧ Ell: **1.** *semmi,* (idegen) *nihil, káosz*
✧ Etim: A → *minden* névmás származéka.

mindenszentek ◆◆ fn –, *~et, ~je*
Az üdvözültek katolikus emlékünnepének napja, november 1-je. *Mindenszentek után van halottak napja.*
✧ Szin: *mindszentek*
✧ Etim: Összetétel; → *minden* + *szentek*: a → *szent* főnév többes számú alakja.

mindenünnen ◆◆◆ hsz (választékos)
Mindenfelől. *A mai diák mindenünnen azt hallja, tanuljon meg jól legalább egy nyugati nyelvet.*
✧ Szin: *mindenhonnan*
✧ Ell: *sehonnan, sehonnét, semerről*
✧ Etim: A → *minden* névmás ragozott alakja.

mindig ◆◆◆◆◆ hsz
1. Mindenkor. *A felhők fölött mindig süt a nap.*
2. *Még mindig*: azóta egyfolytában, még most is. *Még mindig havazik.*
3. Minden esetben. *Nem biztos, hogy mindig neki van igaza.*
4. Egyre. *Ahogy nő, mindig okosabb lesz.*
✧ Szin: **1.** *télen-nyáron, éjjel-nappal, állandóan, szüntelenül,* (régi) *mindenkoron, mindenha,* (népi) *mindég* **4.** *napról napra*
✧ Táj: **1.** *éjtnap, örökkétig*
✧ Ell: *soha, sohasem*

✧ Etim: A → *mind* ‘mindig’ határozószó megszilárdult ragos alakulata.

mindjárt ◆◆◆◆◆ hsz

1. Azonnal, hamarosan. *Mindjárt készen vagyok.*

2. (bizalmas) Minden csip-csup ügyben. *Nem kell mindjárt az igazgatóhoz szaladni.*

3. ■ (népi) *Ha mindjárt … is*: még akkor is, ha… *„Húzd rá cigány, csak azért is. Ha mindjárt az ingemért is”* (Petőfi S.: Falu végén kurta kocsma).

4. (bizalmas) Közvetlenül. *Ott van mindjárt a templom mellett.*

✧ Szin: **1.** *csakhamar, rövidesen, tüstént, máris, nyomban, rögvest* **2.** *azonnal* **4.** *egyből, rögtön*

✧ Táj: **1.** *ahajt, izibe, üstöllést*

✧ Ell: **1.** *sokára, majd*

✧ Etim: Összetétel; → *mind* ‘egyre, folyton’ határozószó + *járt*: a → *jár* ige megszilárdult ragos alakulata.

mindössze ◆◆◆◆◆ hsz (választékos)

Összesen csak. *Mindössze hárman voltunk a filmvetítésen.*

✧ Szin: *nem több, mint…, csupán,* (régi) *mindegyütt*

✧ Táj: *összevéve*

✧ Etim: Összetétel: → *mind*[1] + → *össze* ‘összesen’ (vö. → *összes*).

mini ◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n* (bizalmas)

1. Kicsi. *Nagyon mini ez az adag. Ne írj ilyen mini betűkkel!*

2. (Főnévi használatban:) Jóval a térd felett végződő szoknya. *Megint nagy divat a mini.*

✧ Szin: **1.** *parányi, pici, apró, pöttöm, icipici* **2.** *miniszoknya*

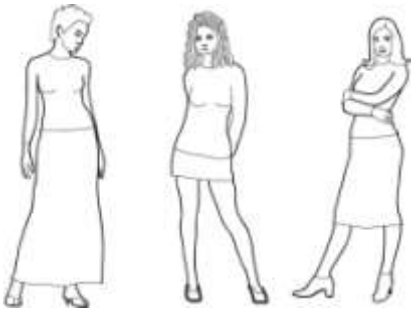

✧ Ell: **1.** *nagy, hatalmas,* (bizalmas) *maxi* **2.** *maxiszoknya,* (bizalmas) *maxi*

✧ Etim: Angol eredetű nemzetközi szó.

miniatúra ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen)

Kézzel festett színes kép. *Ebben a középkori kódexben gyönyörű miniatúrák vannak.*

✧ Szin: (idegen) *miniatűr*

✧ Etim: Olasz jövevényszó.

miniatűr ◆◆◆ mn *~ök* vagy *~ek, ~t, ~en* (idegen)

1. Egészen apró. *A babházhoz miniatűr bútorok is tartoznak.*

2. (Főnévi használatban:) Kisméretű, finom kidolgozású arckép. *A nyakláncán az édesanyjáról festett miniatűrt hordja.*

✧ Szin: **1.** *parányi,* (bizalmas) *pirinyó, pici, icipici*

✧ Ell: **1.** *nagyméretű, hatalmas, óriási*

✧ Etim: Francia jövevényszó.

minimális ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, ~an* (idegen)

A megengedhető legkisebb, legalacsonyabb szintű. *Ez a teljesítmény a minimális követelményeknek sem tesz eleget.*

✧ Szin: *legkevesebb, legcsekélyebb*

✧ Ell: *legtöbb;* (idegen) *maximális*

✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.

minimum I. ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a* (idegen)

1. A legalacsonyabb érték. *Ezen a főiskolán 95 pont a felvételi minimum. Az inflációval együtt évről évre nő a megélhetési minimum.*

2. Az elvárható legkevesebb dolog. *Az a minimum, hogy segítek a szüleimnek.*

✧ Szin: **2.** *legkevesebb*

✧ Ell: **1.** *legtöbb;* (idegen) *maximum*

✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.

✧ Ö: lét + minimum

minimum II. ◆◆◆◆ hsz (idegen, bizalmas)

Legalább. *Minimum ötszázan voltak a teremben.*

✧ Szin: *legkevesebb, minimálisan* • *A legszerényebb számítások szerint.*
✧ Ell: *legfeljebb;* (idegen, bizalmas) *maximum*
✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.

ministrál ◆◆ ige *~ni*
(A katolikus szertartásban) misézéskor a papnak segédkezik. *Kisfiú korában vasárnaponként ministrált.*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

miniszter ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
Valamely minisztérium vezetője, a kormány tagja. *Az új miniszter nyilatkozott a tárca feladatairól.*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

minisztérium ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
1. Az államigazgatás valamely ágát irányító főhatóság. *A minisztériumban új javaslatot dolgoztak ki.*
2. Ennek épülete. *A minisztérium előtt csak hivatali gépkocsik parkolhatnak.*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

minket ◆◆◆ személyes nm
(A *mi* tárgyi alakjaként:) *Minket válasszatok, ne őket!*
✧ Szin: *bennünket*
✧ Etim: A → *mi*[1] személyes névmás ragozott alakja.

minő ◆◆◆◆ kérdő nm (régi, választékos)
Milyen? Miféle? *Minő viselkedés ez?*
✧ Szin: *micsoda*
✧ Etim: A *minemű* (→ *mi*[2] + *nemű* képzőszerű utótag: a → *nem* ‘fajta’ főnév származéka) kérdő névmás összevont alakja.

minőség ◆◆◆◆◆ fn –, *~et, ~e*
1. Valamely dolog, folyamat stb. lényegi tulajdonságainak összessége. *Egy adott fokon a mennyiség minőségbe csap át.*
2. Színvonal. *Az áru minősége nem felel meg a követelményeknek.* ■ *Békebeli minőség*: megbízhatóan jó.
3. (hivatalos) Beosztás, feladatkör. *Tudományos kutatói minőségben dolgozik az intézetben. Ezt most nem pártelnöki, hanem képviselői minőségemben mondom.*
✧ Szin: **1.** *jelleg, milyenség,* (idegen) *kvalitás* **2.** (idegen) *kvalitás* **3.** *tisztség, szerep*
✧ Ell: **1.** *mennyiség,* (idegen) *kvantitás*
✧ Etim: A → *minő* kérdő névmás származéka.

minőséges ◆ mn *~ek, ~et, ~en* (Va, Dv, Mv; Fv, Ka bizalmas)
Jó minőségű. *Ők mindig minőséges munkát végeznek.*
✧ Szin: *kiváló, jó, elsőrendű, első osztályú*
✧ Ell: *rossz, csapnivaló, hanyag*
✧ Etim: A → *minőség* főnév származéka.

minőségi ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t,* –
1. A minőséget érintő, azzal kapcsolatos. *Minőségi változás következett be.*
2. Színvonalbeli. *A vevőnek minőségi kifogásai voltak.*
3. (bizalmas) Jó minőségű. *Ebben az üzletben csak minőségi árut lehet kapni.*
✧ Szin: **1.** (idegen) *kvalitatív* **2.** *minőségbeli* **3.** *jó, márkás, kiváló, elsőrendű, első osztályú,* (Mv) *kvalitásos,* (Mv; Fv bizalmas) *minőséges*
✧ Ell: **1.** *mennyiségi,* (idegen) *kvantitatív* **3.** *rossz, rossz minőségű, ócska*
✧ Etim: A → *minőség* főnév származéka.

minősít ◆◆◆◆ ige *~eni*
1. (hivatalos) *Valaminek* vagy *valamilyennek minősít valamit*: valamilyen (minőségi) osztályba sorolja. *Az éttermet első osztályúnak minősítették.*
2. (hivatalos) Valamit valaminek vagy valamilyennek nyilvánít. *A bíróság a vádlott cselekményét gondatlan veszélyeztetésnek minősítette.*
3. Valamit valamilyennek értékel. *Munkáját fölöttesei még éppen elfogadhatónak minősítik.*
4. Valaminek tekint valamit. *Minek minősítsem tegnapi viselkedésedet?*
✧ Szin: **1.** *osztályoz, rangsorol, besorol,* (idegen) *kvalifikál,* (régi, idegen) *klasszifikál* **2., 3.** *ítél* **4.** *értékel*
✧ Etim: A → *minő* kérdő névmás származéka.

mint I. ◆◆◆◆◆ hsz
1. (Kérdőszóként:) Hogyan? Milyen állapotban? *Hogy s mint vagytok? Hogy esett, mint esett a dolog, ki tudná ma már megmondani.*
2. (Előzményre visszautalva:) Ahogy. *Mint említettem, barátom igen befolyásos embernek hitte magát.*
✧ Szin: (választékos) *miként*
✧ Etim: A → *mi*[2] kérdő névmás megszilárdult ragos alakulata.
✧ Ö: hogy + mint

mint II. ◆◆◆◆◆ ksz
1. (Egyezés kiemelésére, hasonlításban:) Akár. *Egészen olyan az orra, mint az anyjáé. Fehér lett, mint a fal.*

2. (Fokozati különbséget kiemelő összehasonlításban:) *Ez a lány szebb, mint valaha! A narancsot kevésbé szereti, mint a mandarint.*

3. (Módhatározói mellékmondatban, közmondásokban:) • Közmondás: *Ki mint vet, úgy arat. Ki mint veti ágyát, úgy alussza álmát.*

4. (Szembeállításban:) Mintsem. *Inkább ma tedd meg, mint holnap.*

5. (Állapot kifejezésére:) *Kedveltem őt mint embert, de a képességeiről nem voltam valami nagy véleménnyel. Kosztolányi mint nyelvművelő is maradandót alkotott.*

✧ Szin: **1.** *akárcsak* **3.** *ahogyan, amint* **4.** *semmint*

✧ Etim: A → *mi*[2] kérdő névmás megszilárdult ragos alakulata.

minta ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Olyan tárgy, dolog, amelynek másolásával ugyanolyan tárgyakat, dolgokat készítenek. *Minta alapján horgol.*

2. (Ismétlődő) díszítmény, mintázat. *Csíkos, kockás és virágos minta van a ruháin.*

3. (Áruból) mutatvány. *Kérnék egy kis mintát abból az anyagból!*

4. Mintakép, példakép. *A forradalom hőseit mintául állíthatjuk a mai ifjúság elé.*

✧ Szin: **1.** (idegen) *sablon, formula, klisé, séma* **2.** (idegen) *motívum* **3.** *áruminta, termékminta*

✧ Etim: A lapp *mintâ* 'pénzérme' főnévből jött létre. Sajnovics János finnugor nyelvész a szót tévesen 'minta' jelentésűnek vélte, és *mint a* hasonlító szószerkezetünkkel hozta összefüggésbe.

mintás ◆◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, ~an*

(Valamilyen) mintákkal díszített. *Mintás huzattal vonta be a fotelokat. Török mintás kendőt kötött a nyakába.*

✧ Szin: *mintázott, cifra, cifrázott, díszes*

✧ Táj: *hacacáré*

✧ Etim: A → *minta* főnév származéka.

mintáz ◆◆◆ ige *~ni*

1. (Személy valakiről, valamiről szobrot) készít, formál. *A szobrász férfialakot mintáz. Kiről mintázták ezt a fejet?*

2. Valamilyen mintával díszít valamit. *A ruha anyagát nefelejcsekkel mintázták.*

✧ Szin: **1.** *formál, alakít,* (idegen) *modellál* **2.** (idegen) *dekorál*

✧ Etim: A → *minta* főnév származéka.

mintegy ◆◆◆◆◆ hsz (választékos)

1. Körülbelül. *Mintegy ezer forinttal tartozik. Mintegy másfél órát töltöttem a fogorvosnál.*

2. Szinte. *Lehajtotta a fejét, mintegy elismerve, hogy ő a hibás. Kifogásolta a döntésemet, sőt mintegy szemrehányást tett a történtekért.*

✧ Szin: **1.** *csaknem, hozzávetőleg, jóformán,* (bizalmas) *cirka, kvázi* **2.** (bizalmas) *tulajdonképpen* • **2.** *Hogy úgy mondjam.*

✧ Etim: Összetétel: → *mint* kötőszó + → *egy* határozatlan névelő.

☝ Elválasztása: *mint-egy*.

mínusz I. ◆◆◆◆◆ mn *~ok, ~t,* – (idegen)

1. 0-nál kisebb (szám, mennyiség). *A hőmérséklet mínusz 10 fok.*

2. (Határozószó-szerűen, kivonás jelölésére:) *Hat mínusz három az három.*

✧ Ell: *plusz*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

☝ Hosszú *í*-vel ejtjük és írjuk.

mínusz II. ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* (idegen)

1. Mínuszjel (–). *Odaírt egy mínuszt.*

2. (bizalmas) Hiány, adósság. *Mínuszban vagyunk megint.*

✧ Szin: **1.** *kivonásjel* **2.** *tartozás, hátralék*

✧ Ell: **1.** *plussz, pluszjel* **2.** *többlet, megtakarítás,* (bizalmas) *plusz*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

☝ Hosszú *í*-vel ejtjük és írjuk.

minyon ◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja* (idegen)

1. Édes mázzal bevont, kisebb töltött cukrászsütemény. *A kávé mellé bekapott két minyont.*

2. (Jelzőként:) Kisméretű (villanyégő). *Egy minyon lámpaégő világította meg a szobát.*

✧ Etim: Francia jövevényszó.

☝ A régi *mignon* írásmód helyett ma már a kiejtés szerinti *minyon* a szokásos.

mióta ◆◆◆◆◆ hsz

A. Kérdő

1. Mely időponttól kezdve, fogva? *Mióta dolgozik nálunk?*

2. Mennyi ideje? *Mióta házasok?*

3. (Felkiáltás élén:) Milyen régóta! *Mióta keresem ezt a könyvet!*

B. Vonatkozó

Amióta. *Megnőttél, mióta utoljára láttalak. Mióta kivették a manduláját, kevesebbet beteg.*

✧ Szin: **A. 1.** *mikortól* **2., 3.** *milyen régen*

✧ Táj: **B.** *haóta*

✧ Etim: Összetétel: → *mi*[2] + → *óta*.

mirelit ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~je* (idegen)

Mélyhűtött élelmiszer. *Nincs időm főzni, ma mirelitet eszünk.* (Jelzőként:) *Mirelit zöldborsóból készít köretet a húshoz.*

✧ Szin: *fagyasztott, gyorsfagyasztott*

✧ Ell: *friss*

✧ Etim: Tulajdonnév köznevesülésével keletkezett. Forrása a *Mirelit* Élelmiszeripari és Forgalmi Rt., illetve később *Mirelite* Mélyhűtő Vállalat nevének első tagja (*Mir*: Mezőgazdasági Ipari Rt. + *elit* 'kiváló').

mirigy ◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

Váladékot termelő belső szerv. *Mirigyei fokozottan működnek, sokat izzad. Meg vannak duzzadva a mirigyei.*

✧ Szin: *csomó, duzzanat*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

✧ Ö: pajzs + mirigy

mirtusz ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

Fehér virágú örökzöld cserje. *A menyasszony koszorúját mirtuszból kötötték.*

✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

mise ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. Katolikus vagy görögkeleti istentisztelet. *Minden vasárnap elmennek a misére. Karácsony éjszakáján televízión nézte az éjféli misét. Misét mondat a halott lelki üdvéért.* ■ (kissé régi, bizalmas) *Szagos mise*: vasárnap késő délelőtti mise. *Az asszonyok kölnivízzel, parfümmel illatosítva jártak a szagos misére.*

2. Mise szövegére készült zenemű. *Meghallgattuk Bach H-moll miséjét.*

✧ Szin: **1.** *szentmise, csendes mise, énekes mise,* (bizalmas) *nagymise*

✧ Etim: Latin eredetű vándorszó.

miskárol ◆ ige *~ni* (népi)

(Háziállatot) ivartalanít. *Ideje miskárolni a kocát.*

✧ Szin: *nemtelenít,* (népi) *kimetsz, kivág*

✧ Etim: Szlovák jövevényszó magyar képzéssel.

☝ Eredetileg csak a nőstény állat ivartalanítását jelentette, a hím állat ivarszervének eltávolítását a *herél* ige fejezte ki. A két ige jelentése azonban egyes vidékeken, tájnyelvi használatban felcserélődött, illetve közülük az egyik vált általános értelművé.

miskulancia ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (tréfás)

1. Csalafintaság, turpisság. *Elegem van ezekből a hivatali miskulanciákból.*

2. (Olyan tárgyról, amelyet nem tudunk vagy nem akarunk megnevezni:) *Kié ez a miskulancia?*

✧ Szin: **1.** *mesterkedés* **2.** (tréfás) *hóbelevanc, hogyishívják,* (bizalmas) *izé, akármi*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

mismásol ◆ ige *~ni* (bizalmas)

Nem egyenesen, homályosan beszél. *Nem tudom, mi a helyzet, legutóbbi beszélgetésünkkor is csak mismásolt.*

✧ Szin: *köntörfalaz, ködösít, mellébeszél,* (szleng) *hantázik*

✧ Ell: *egyenesen beszél*

✧ Etim: A német eredetű *mismás* 'bizonytalan egyveleg' főnév származéka.

miszerint ◆◆◆◆◆ ksz (hivatalos)

Hogy, amely szerint. *A rendelet, miszerint a magángépkocsik után fizetendő adó összege a kocsi súlyától függ, sok vitára adott alkalmat. Úgy határoztak, miszerint a bizottság a jövő hónapban kezdi meg működését.*

✧ Etim: Összetétel: → *mi*[2] + → *szerint*.

miszlik ◆◆ fn (csak *miszlikbe* alakban) (népi) ■ *Miszlikbe vág* vagy *aprít valakit* vagy *valamit*: apró darabokra, apróra vág. *A várvédő vitéz kardjával miszlikbe vágta a rá támadó török katonákat.* (túlzás) *Miszlikbe aprítalak, ha nem hagyod abba!*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű szó, talán a nyelvjárási *misling* 'zölden levágott takarmánykukorica' szavunkkal van összefüggésben.

misszió ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen)

1. (választékos) Küldetés, hivatás. *Az igazi pedagógus számára nem nyűg, hanem misszió a gyerekek nevelése.*

2. (hivatalos) Különleges feladattal kiküldött, diplomáciai státusú személyekből álló csoport. *A nemzetközi misszió megkezdte működését a polgárháború dúlta országban.*

3. Hittérítés, illetve a hittérítők csoportja, székhelyük vagy épületük. *Telefonáltak a katolikus missziótól.*

✧ Szin: **1.** *megbízás, rendeltetés* **2.** (idegen, hivatalos) *delegáció* **3.** *hitterjesztés*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

misszionárius ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* (idegen)

Hittérítő. *Misszionáriusokat küldtek a távoli országba, hogy az ott élő embereket keresztény hitre térítsék.*

✧ Szin: *hitszónok, prédikátor, igehirdető*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

misztérium ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a* (idegen)

1. Vallási titok, titkos szertartás. *Az ókorban a misztériumokat csak a beavatottak ismerhették.*

2. Gyakorlati ésszel fel nem fogható, rejtély. *A hit misztériumát csak kevesen élhetik át.*

3. (választékos) (Félve tisztelt) titok, rejtély. *Az idősebbek számára a számítógépek kezelése, programozása valóságos misztérium.*

✧ Szin: **1.** *hittitok*

✧ Etim: Görög eredetű nemzetközi szó.

mitológia ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen)

1. A mítoszok összessége. *Görög és a római mitológia alakjai ma is élnek az európai kultúrában.*

2. A mítoszokkal foglalkozó tudományág. *Kedvenc területe a görög mitológia.*

✧ Szin: **2.** *hitregetan*

✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

mítosz ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* (idegen)

1. Legenda, hitrege. *A mítoszok olyan mondák, amelyek isteni lényekről, hősökről, az ősidők eseményeiről szólnak.*

2. (választékos) Valakinek emberfölötti képességű lényként való ábrázolása, népszerűsítése. *A sajtó valóságos mítoszt teremtett a fiatal énekes körül.*

✧ Szin: **1.** *mese* **2.** (választékos) *legenda, kultusz*

✧ Etim: Görög eredetű nemzetközi szó.

miután ◆◆◆◆◆ ksz

Azután, hogy. *Miután elolvastam új regényét, megváltozott róla a véleményem.*

✧ Szin: *ahogy, amint, mihelyt,* (népi) *mihelyst*

✧ Etim: Összetétel: → *mi*[2] + → *után*.

mivel ◆◆◆◆◆ ksz

(Magyarázó tagmondat kapcsolására:) Hiszen. *Nem vehettem meg, mivel nem volt rá pénzem.*

✧ Szin: *mert, minthogy, merthogy, mivelhogy*

✧ Etim: A → *mi*[2] kérdő névmás ragozott alakja.

MMS ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

Képet, hangot, esetleg videofelvételt is tartalmazó, mobiltelefonon küldhető szöveges üzenet. *Most kapott a barátjától egy MMS-t, azt nézegeti.*

✧ Etim: Az angol *Multi-Media Message Service* kifejezésből keletkezett mozaikszó.

☝ Kiejtése: [ememes].

mobil ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, ~an* (idegen)

1. Mozgó, illetve elmozdítható (tárgy). *A készülék mobil részében keletkezett hiba. Mobil telefonkészüléket vásároltak az iroda dolgozóinak.*

2. (Főnévi használatban:) (bizalmas) Mobiltelefon. *Otthon felejtette a mobilját, most kereshet telefonfülkét.*

3. Könnyen mozgó (személy). *Kötetlen munkaidőben dolgozom, kocsim is van, tehát mobil vagyok.*

✧ Szin: **1.** *mozgatható, hordozható* **2.** (hivatalos) *rádiótelefon, mobilkészülék,* (ritka) *maroktelefon,* (szleng) *bunkofon,* (Mv) *mobitel,* (Őv bizalmas) *hendi*

✧ Ell: **1.** *rögzített, stabil* **2.** *vezetékes telefon* **3.** *kötött*

✧ Etim: Francia eredetű német jövevényszó.

mobilkártya ◆◆◆◆ fn (bizalmas)

Nem előfizetéses mobiltelefon egyenlegének feltöltésére szolgáló kártya, amelynek kódszáma alapján a kártya értéke a telefonon lebeszélhető. *Nincs egységem, vennem kell mobilkártyát.*

✧ Szin: *feltöltőkártya,* (Mv) *mobikartica*

✧ Etim: Összetétel; *mobil* 'mobiltelefon': a → *mobiltelefon* összetétel önállósult és főnevesült előtagja + → *kártya*.

mobiltelefon ◆◆◆◆◆ fn

A rádiótelefon elvén működő, hordozható, kicsi telefonkészülék. *Akinek nincs mobiltelefonja, nagyon nehezen érhető el.*

✧ Szin: (hivatalos) *mobilkészülék,* (ritka) *maroktelefon,* (bizalmas) *mobil,* (szleng) *bunkofon,* (Mv) *mobitel,* (Őv bizalmas) *hendi*

✧ Etim: Angol mintára keletkezett összetétel: → *mobil* + → *telefon*.

moccan ◆◆◆◆ ige *~ni*

Mozdul. *Valami moccant az éjszaka csendjében. Moccanni sem mer a félelemtől.*

✧ Szin: *rezzen, megmozdul*

✧ Ell: *áll*

✧ Etim: Egy a → *mocorog*, → *mozog* igékkel rokon, önállóan nem adatolható szótő származéka.

mocorog ◆◆◆ ige *~ni*

Mozgolódik. *Valami állat mocorog a bokorban. Ne mocorogj, így nem tudok szép frizurát fésülni.*

✧ Szin: *izeg-mozog, fészkelődik* ● *Olyan, mint a sajtkukac. Zabszem van a fenekében.*

✧ Ell: *nyugton van*

✧ Etim: Egy a → *moccan*, → *mozog* igékkel rokon, önállóan nem adatolható szótő származéka.

mocsár ◆◆◆◆ fn *mocsarak, mocsarat, mocsara*

1. Dús növényzettel lepett sekély állóvíz. *A szabályozás előtt a Tisza vidékét mocsarak borították.*

2. ■ (választékos) *A bűn mocsara*: züllöttség. *A bűn mocsarában fetreng.*

✧ Szin: **1.** *ingovány, láp, posvány,* (régi) *fertő* **2.** *romlottság,* (választékos) *fertő, posvány*

✧ Táj: **1.** *hany, dzsindzsár, kotu*

✧ Ell: **2.** *tisztesség,* (választékos) *tisztaság*

✧ Etim: Déli szláv vagy szlovák jövevényszó.

mócsing ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja* (bizalmas)

Húsnak inas, rágós része. *A lelkiismeretlen hentes eladja a mócsingot is.*

✧ Táj: *cupák, cubók, porcogó, bőnye, bőnyeg*

✧ Etim: Német jövevényszó.

mocsok ◆◆◆◆ fn *mocskok, mocskot, mocska*

1. Ragadós piszok, szenny, szennyfolt. *A kiürített laktanya mellékhelyiségeit förtelmes mocsok borította. Valami mocsok van a ruhádon. „Mocsok esett lepedőmön, Ki kell a vérfoltot vennem!”* (Arany J.: Ágnes asszony)

2. ■ (választékos) *Mocsok esik a becsületén*: szégyen, gyalázat éri.

3. (durva) Hitvány, aljas személy. *Az a mocsok megint rám támadt. Ezt megkeserülöd, te mocsok!* (Jelzőként:) *Mocsok gazember!*

✧ Szin: **1.** *kosz, sár, maszat, szutyok,* (bizalmas) *retek,* (szleng) *drekk* **2.** (szépítő) *szeplő* **3.** *szemét*

✧ Táj: **1.** *gyeket, paszat*

✧ Ell: **1.** *tisztaság,* (idegen) *higiénia*

✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható szótő származéka.

mód ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. Cselekvés, folyamat kialakult rendje, formája. *A szokott módon jártunk el. Ismeri az elintézés módját.*

2. Mérték. *Csak módjával költekezz! Mód nélkül pazarolja a szövetkezet vagyonát.*

3. (Kifejezésekben:) Lehetőség. ■ *Módjában áll* vagy *módja van valamire*: lehetősége van rá. *Nem áll módomban segíteni.*

4. Valamilyen anyagi helyzet. *Fényűző módban élnek.*

5. (Nyelvtanban:) Igemód. *Kijelentő, feltételes és felszólító módot különböztetünk meg.*

6. (Névutószerűen, határozóraggal:) Valakire, valamire jellemzően. *Gomba módra szaporodnak a plazák. Gavallér módon viselkedett.*

✧ Szin: **1.** *módszer, eljárás* **3.** *alkalom*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

✧ Ö: bánás + mód, látás + mód

modell ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~je* (idegen)

1. Mintadarab, minta, főként egyedi terv alapján készült ruha. *Bemutatják a tavaszi modelleket.*

2. Építmény, szerkezet méretarányosan kicsinyített mása. *A múzeumban ki van állítva az első magyar gőzhajó modellje is.*

3. Személy, akiről festményt, szobrot, fotót készítenek. *Modellként alkalmazza egy festő. A fiatal modellről több fotó is megjelent a magazinban.* ■ *Modellt ül* vagy *áll valakinek*: rendelkezésére áll, hogy alkotást készítsenek róla.

4. Ruhamodelleket bemutató fiatal nő. *Modellként dolgozik egy világhírű divatcégnél.*

✧ Szin: **1.** *ruhadarab, mintapéldány* **2.** (idegen) *makett* **3.** *festőmodell, szobrászmodell, fotómodell* **4.** (idegen) *manöken*

✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.

☝ Ha *l*-lel kezdődő toldalék járul hozzá, egyszerűsítve csak két *l*-t írunk: *modellel.*

modern ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~ül* (idegen)

1. Korszerű, mai. *Modern technikával van felszerelve a háztartás. A lakást modern bútorokkal rendezték be. A modern öltözködés sokba kerül. Modern a gondolkodása.*

2. (Nyelvtanban:) Ma élő, ma használt (nyelv). *A modern nyelvek tanulása ma nagyon fontos.*

✧ Szin: **1.** *divatos* **2.** *mai*

✧ Ell: **1.** *régi, ósdi, elavult, ódon, maradi,* (idegen) *antik* **2.** *klasszikus*

✧ Etim: Francia eredetű német jövevényszó.

✧ Ö: poszt + modern

módi ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. (régi) Divat. *Terjed a magyar módi.*

2. (népi) Szokás. *Ez valami új módi, nekem bizony nem tetszik.*
✧ Szin: **1.** *stílus*
✧ Etim: Latin eredetű német jövevényszó.
✧ Ö: régi + módi

modor ◆◆◆◆ fn –, *~t, ~a*
1. Viselkedésmód, magatartás. *Kellemes a modora. Rossz modorával sok ellenséget szerzett magának.*
2. (rosszalló) Mesterkélt irodalmi vagy művészeti kifejezésmód. *Ez nem stílus, csupán modor!*
✧ Szin: **1.** *föllépés, viselkedés, hangnem,* (idegen) *habitus* **2.** *modorosság*
✧ Etim: A → *mód* főnév származéka.

módos ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an* (népi)
Jómódban élő. *Módos gazdák voltak a szülei. Nem dúsgazdag, csupán módos, de az sem rossz!*
✧ Szin: *gazdag, vagyonos, jómódú,* (népi) *tehetős,* (régi) *zsíros*
✧ Táj: *bírós*
✧ Ell: *szegény, nincstelen*
✧ Etim: A → *mód* főnév származéka.

módosít ◆◆◆◆◆ ige *~ani*
Változtat, javít valamit vagy valamin. *Módosították a törvényt. Módosítja az álláspontját. Annyit módosítottak az eredeti javaslaton, hogy már rá sem lehet ismerni.*
✧ Szin: *alakít, helyesbít, átdolgoz, átgyúr, átalakít,* (idegen) *korrigál, revideál*
✧ Ell: *megtart, állandósít*
✧ Etim: A → *mód* főnév származéka.

módszer ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
1. Valamely tudományos cél elérését szolgáló tervszerű eljárás. *A téma kutatásában kísérleti módszereket is alkalmaznak.*
2. (Szervezési) megoldás. *Munkahelyén újszerű módszerekhez folyamodott.*
3. (bizalmas, rosszalló) Fogás. *Ilyen módszerekkel nálam semmire se mégy!*
✧ Szin: **1.** (idegen) *metódus, szisztéma* **2., 3.** *taktika, trükk*
✧ Etim: Összetétel: → *mód* + → *szer* ‘jelleg, mód’.

mogorva ◆◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n*
Barátságtalan, komor. *Egy mogorva öregúr az édesapja. Mogorván válaszolt a kérdésemre.*
✧ Szin: *rosszkedvű, morcos, harapós, haragos, zord* • *Bal lábbal kelt fel. Tövis közt hagyta a kedvét.*
✧ Táj: *bumfordi*
✧ Ell: *barátságos, szívélyes, kedves*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

mogyoró ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Széles levelű erdei cserje. *Vesszőt vág a mogyoróról.*
2. Ennek ehető, édeskés, csonthéjas termése. *Leszedi, feltöri és ropogtatja a mogyorót.* • Szólás: *Nem adnék érte egy lyukas mogyorót sem*: semmit sem ér.
3. Földimogyoró. *Ma már a legtöbben az amerikai mogyorót is egyszerűen csak mogyorónak hívják.*
4. (szleng) Here. *Vigyázz a mogyoróidra!*
✧ Szin: **1.** *mogyoróbokor* **4.** (szleng) *tojás, tök, golyó*
✧ Etim: Az elavult *mony* ‘tojás’ származéka.

moha ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Zöld színű, apró, virágtalan növények szőnyegszerű tömege. *A fák törzsének árnyékos oldalát dús moha borítja.*
2. (szleng) Nő, barátnő. *Jó mohája van.*
✧ Szin: **2.** (szleng) *csaj,* (bizalmas) *fruska, pipi*
✧ Táj: **1.** *mohotka, bangyu, bükkfapéterke*
✧ Etim: A régi nyelvi *moh* ‘moha’ származéka.

mohamedán ◆◆ mn *~ok, ~t,* – (idegen)
1. A Mohamed alapította egyistenhívő vallással kapcsolatos, arra vonatkozó. *A mohamedán vallás az egész világon elterjedt. A mohamedán művészet emlékeit is veszélyezteti a háború.*
2. (Főnévi használatban:) Mohamedán vallású személy. *A mohamedánok számára vallási előírás a napi többszöri imádkozás. Minden mohamedán leghőbb vágya, hogy legalább egyszer elzarándokolhasson Mekkába, a szent Kába kőhöz.*
✧ Szin: **1.** (idegen) *muszlim, iszlám, muzulmán,* (régi) *izmaelita, moszlim* **2.** (idegen) *muszlim, muzulmán,* (régi) *izmaelita, moszlim*
✧ Ell: (régi, rosszalló) *gyaur*
✧ Etim: Arab eredetű nemzetközi szó.

mohikán ◆ fn *~ok, ~t, ~ja* (idegen)
Kihalt észak-amerikai indián törzs tagja. *A mohikánokról olvas könyvet.* ■ *Az utolsó mohikán*: valaminek az utolsó képviselője. *A lószerszám kézi készítésében ő az utolsó mohikán.*
✧ Etim: Egy mohikán törzsnévre visszavezethető angol jövevényszó.

mohó ◆◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n*

Olyan (személy), aki főleg testi vágyait sietve, türelmetlenül igyekszik kielégíteni. *Mohón tömte magába az ételt.* (átvitt) *Mohó kíváncsiság hajtja az új dolgok megismerésére.*
✧ Szin: *kapzsi, telhetetlen, mértéktelen, nagyétkű, falánk*
✧ Táj: *habzsi, zódé, mohos, lados*
✧ Ell: *mértékletes, mértéktartó*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű. Vagy elvonással keletkezett a régi nyelvi *moh* 'mohó' melléknév *mohón* alakjából, vagy ugyanezen alapszó kicsinyítő képzős származéka.

móka ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Tréfa, bolondozás. *Órákig el nem unná a bohócok mókáit.*
2. Csíny, ugratás. *Egy jó kis mókáért mindent hajlandó kockára tenni.*
3. Mulatság, szórakozás. *Ez pompás móka volt!*
✧ Szin: **1.** *játék, bohóság, szellemesség* **2.** *évődés, kötődés, beugratás,* (bizalmas) *hecc,* (szleng) *stikli, zrí* **3.** (bizalmas) *buli*
✧ Etim: Olasz jövevényszó.

mokány ◆◆ mn *~ok, ~t, ~an*

1. Apró termetű, és szívós (ember vagy állat). *Mokány ember, állja az ütéseket. Őseink mokány lovaikon egész Európát bejárták.*
2. Önérzetes, nyersen őszinte. *Mokány emberként képtelen hazudni.*
✧ Szin: **1.** *zömök, alacsony, vaskos, kemény kötésű* **2.** *nyílt, becsületes*
✧ Ell: **1.** *nyamvadt, nyámnyila* **2.** *gerinctelen*
✧ Etim: Román jövevényszó.

mókás ◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

Tréfás, bolondos. *Mókás kedvében van.* | *Mókás ember*: **a)** tréfálkozni, mókázni szerető **b)** (kedvesen, furcsán) mulatságos.
✧ Szin: *játékos, bohó, bohókás, vicces, komikus*
✧ Táj: *mófé, figurás*
✧ Ell: *sótlan, savanyú*
✧ Etim: A → *móka* főnév származéka.

mókus ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Bozontos farkú kis rágcsáló állat. *Az erdő fáin mókusok ugrándoztak.*

2. (Kedveskedő megszólításként:) *Kis mókusom!*
3. (szleng) Ember, férfi. *Két mókus keresett.*
✧ Szin: **1.** (régi) *evet, evetke* **2.** *mókuska* **3.** (szleng) *pasi, hapsi, pók, ürge*
✧ Táj: **1.** *cibabó, cibóka, monyóka, csahó, kelempászmadár*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható szó származéka. Töve kapcsolatban áll a → *makog*, → *mukkan*, → *vakkant* igék tövével.

molekula ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen)

Valamely anyagnak a saját vegyi tulajdonságait mutató legkisebb része. *A víz molekulája két hidrogénatomból és egy oxigénatomból áll.*
✧ Etim: Francia eredetű nemzetközi szó.

molett ◆◆ mn *~ek, ~et, ~en* (idegen)

Teltkarcsú, kövérkés (nő). *A molett nők tetszenek neki.*
✧ Szin: *gömbölyded, dundi, pufók,* (bizalmas) *duci, dundus, pufi*
✧ Ell: *vékony, karcsú*
✧ Etim: Német jövevényszó.
☝ Ha *t*-vel kezdődő toldalék járul hozzá, egyszerűsítve csak két *t*-t írunk: *molettel.*

molnár ◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

Az őrlés munkáját hivatásszerűen űző iparos. *Régebben a gabonát a molnárhoz vitték őrletni.*
✧ Szin: *malmos,* (régi) *őrlő*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.

móló ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Kikötőnek a vízbe mélyen benyúló gátja. *A sétahajó óránként indul a mólótól.*
✧ Szin: *kikötőgát*
✧ Etim: Olasz eredetű nemzetközi szó.

moly ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

Apró kártevő lepke, illetve ennek szőrmét, gyapjút megrágó, esetleg a hasznos növényekben is kárt okozó apró hernyója. *Az új pulóverén lyukat rágtak a molyok.*
✧ Szin: *molylepke*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.
✧ Ö: könyv + moly

monarchia ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen)

1. Olyan államforma, amelyben az állam élén életfogytiglani és általában örökletes hatalmú uralkodó áll. *Svédországban monarchia van.*
2. (Tulajdonnévszerűen is:) Ilyen államformájú ország. *Az Osztrák–Magyar Monarchia területén számos nép élt együtt. Az 1867-ben létrejött Osztrák–Magyar Monarchiát röviden csak Monarchiának nevezzük.*
✧ Szin: **1.** *egyeduralom, királyság, császárság,* (idegen) *monarchikus állam* **2.** *királyság, császárság*
✧ Ell: **1.** *köztársaság,* (idegen) *demokrácia* **2.** *köztársaság*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

mond ◆◆◆◆◆ ige *~ani*

1. Élőszóban közöl valamit. *Beszédet mond. Azt mondta, hogy szép vagyok.* | *Mondjuk*: **a)** tegyük fel. *Mondjuk, hogy őt is meghívom az összejövetelre.* **b)** például. *Találkozzunk háromkor, mondjuk a mozi előtt.* ■ *Mondd már!*: **a)** ki vele, beszélj! **b)** na és aztán, mit számít. | (Csodálkozás kifejezésére:) *Na ne mondd!* ● Szólás: *Úgy mondja, mint a vízfolyás*: folyékonyan. ● Közmondás: *Aki á-t mond, mondjon b-t is*: ha valamit elkezdünk mondani, fejezzük is be.
2. Valamilyennek tart valakit. *Jó embernek és szorgalmasnak mondják.*
3. Valamilyen tartalmat átad, közvetít. *Mit mond ez a vers a mai kor emberének?* ■ *Nem mond semmit*: nem tartalmaz semmi figyelemre méltót. *Ez a regény nekem semmit sem mond.*
4. (népi) Jósol valamit. *Mit mond a kártya?* ■ *Jövendőt mond*: jósol.
✧ Szin: **1.** *szól, beszél,* (szleng) *hadovál* **3.** *közöl, kifejez* **4.** *jövendöl*
✧ Ell: **1.** *hallgat*
✧ Etim: Valószínűleg ősi, uráli kori szótő magyar nyelvi képzéssel.
✧ Ö: ellent + mond, úgy + mond

monda ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Szájhagyomány útján fennmaradt, meseszerű (történelmi) elbeszélés. *A fehér ló mondája a honfoglalás előtti időkbe visz vissza.*
✧ Szin: *népmonda, néprege, rege, legenda, história, mese,* (idegen) *saga*
✧ Etim: Tudatos szóalkotással keletkezett a → *mendemonda* ikerszó második tagjának önállósításával.
✧ Ö: mende + monda
☝ A *saga* szinonima kiejtése: [*szaga*].

mondat ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

(Nyelvtanban:) A beszédnek önálló gondolatot kifejező legkisebb része, mellyel közlünk, kívánunk vagy kérdezünk valamit. *Összesen két mondatot írt. Mondatonként tanulta meg a szöveget. Mondj egy felszólító mondatot!*
✧ Szin: *nyilatkozat, állítás, kijelentés; felszólítás; kérdés*
✧ Etim: A → *mond* ige származéka.
✧ Ö: jel + mondat, kör + mondat

mondóka ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. (bizalmas) Előre elgondolt vagy betanult rövid közölnivaló. *Addig nem nyugodhat, míg meg nem hallgatjuk a mondókáját.*
2. Gyermekjátékokhoz kapcsolódó ritmikus szöveg. *Egy ismeretlen kiszámolós mondókával kezdtük a játékot.*
✧ Szin: **1.** *mondandó, mondanivaló* **2.** *versike, kiolvasó, kiszámoló*
✧ Etim: A → *mond* ige származéka.

mongol ◆◆◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*

1. A Közép- és Kelet-Ázsiában, különösen Mongóliában élő néphez tartozó, azzal kapcsolatos, rá jellemző. *A mongol kánok sokat hadakoztak a szomszédos népekkel. A mongol nyelvek közé tartozik a burját is.*
2. (Főnévi használatban:) *A mongolok még ma is főleg állattenyésztésből élnek. Egyetemen tanítja a mongolt.*
✧ Szin: (régi) *tatár*
✧ Etim: Mongol eredetű vándorszó.

monitor ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* vagy *~ja* (idegen)

1. Rádió- és televízióadás minőségét ellenőrző vevőkészülék. *A monitorokon figyelte az adás folyamatát. Nem hallom a monitort!*
2. Kép elektronikus megjelenítésére való készülék. *Monitorokon is lehetett látni az előadót.*
3. Számítógép képernyője, illetve az a készülék, amelyen a képernyő van. *A monitoron megjelent egy számára eddig ismeretlen felirat. Új monitort kell vennünk, a régi már nagyon fárasztja a szememet.*

✧ Szin: **2.** *képernyő,* (Va, Dv, Mv) *ekrán,* (Mv bizalmas) *zaszlon* **3.** *kijelző,* (idegen) *display,* (Va, Dv, Mv) *ekrán,* (Mv bizalmas) *zaszlon*
✧ Etim: Angol, végső soron latin eredetű nemzetközi szó.
☝ A *display* szinonima kiejtése: [diszpléj].

monográfia ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen)

Egy tudományos kérdést vagy egy életművet feldolgozó szakmunka. *Monográfiát írt a második világháború csatáiról. József Attiláról készült monográfiájában elemzi a költő összes alkotói korszakát.*
✧ Etim: Görög elemekből keletkezett nemzetközi szó.

monokli ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen)

1. (régi) Az egyik szemgödörbe szorítva használt kerek nagyítólencse. *Az előkelősködő férfiak régebben nem szemüveget, hanem monoklit viseltek.*

2. (bizalmas) Ütéstől eredő véraláfutásos nyom. *Az ökölvívó szeme körül sötét monokli látszott.*
✧ Szin: **1.** *félszemüveg,* (idegen, régi), *cvikker, lornyon* **2.** (szleng) *moncsicsi*
✧ Etim: Francia, végső soron latin eredetű nemzetközi szó.

monostor ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

Középkori alapítású szerzetesrend központi kolostora. *Már István király alapított monostorokat.*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

monoton ◆◆◆ mn *~ok* vagy *~ak, ~t, ~ul* vagy *~on* vagy *~an* (idegen)

Egyhangú. *A gép monoton zaja fárasztotta. Beszéde monoton, sokan nem is figyelnek rá.*
✧ Szin: *unalmas, egyszínű, egysíkú, érdektelen*
✧ Ell: *színes, változatos, érdekes*
✧ Etim: Francia, végső soron görög eredetű nemzetközi szó.

mór ◆◆◆◆ mn *~ok, ~t,* –

(régi) A középkorban Észak-Afrikát és Spanyolországot meghódító arab néphez tartozó, vele kapcsolatos. *A granadai Alhambra a mór építészet remeke. A festmény egy mór férfit ábrázol.* (Főnévi használatban:) *A mórokat csak a XV. század végén űzték ki Európából.* • Szólás: *A mór megtette kötelességét, a mór mehet*: miután valaki teljesítette a feladatát, már nincs rá szükség, meneszthető.
✧ Szin: (régi) *szaracén, szerecsen*
✧ Etim: A görög *Maurosz* népnévre visszavezethető latin jövevényszó.

moraj ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

Hullámverés, morajlás. *A tenger moraja beszűrődik a szállodai szoba ablakán.*
✧ Szin: *mormolás, zúgás*
✧ Ell: *csönd, nyugalom*
✧ Etim: A → *mordul*, → *mormog*, → *mormol*, → *morog* igékkel rokon hangutánzó eredetű szótő származéka.

morc ◆◆ mn *~ok, ~ot, ~an*

Mogorva, morcos. *Ne légy már ilyen morc!*
✧ Szin: *zord, komor, rosszkedvű, rideg, nyers, barátságtalan, mérges,* (bizalmas) *harapós,* (választékos) *mord*
✧ Ell: *kedves, barátságos,* (választékos) *nyájas*
✧ Etim: Szóelvonással keletkezett a hangutánzó *morcan* ‘nyűgös, kedvetlen hangot ad’ igéből.

mord ◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an* (választékos)

Barátságtalan, mérges. *Mord ábrázattal fogadta a hívatlan vendéget.*
✧ Szin: *komor, sötét, gyászos, haragos, mogorva, morcos, morc, zord, rosszkedvű,* (bizalmas) *harapós*
✧ Ell: *barátságos, kedves,* (választékos) *nyájas*
✧ Etim: Szóelvonással keletkezett a → *mordul* igéből.

mordály ◆ fn *~ok, ~t, ~a* (régi vagy gúnyos)

Régimódi puska vagy pisztoly. *Azzal az ócska mordállyal akarsz vadászni?*
✧ Szin: (gúnyos, tréfás) *flinta*

✧ Etim: Német jövevényszó.

mordul ◆◆◆ ige *~ni*

Mérges, dühös hangot ad, illetve mérgesen beszél, rászól valakire. *A kutya fenyegetően az idegenekre mordult. Idegesen, türelmetlenül a lányára mordult, hogy siessen.*

✧ Szin: *rámordul, ráförmed*

✧ Táj: *kaffant, kaffogat,* (állat:) *morrint*

✧ Etim: A → *moraj* főnévvel és a → *mormog*, → *mormol*, → *morog* igékkel rokon hangutánzó eredetű szótő származéka.

mordvin ◆ mn *~ok, ~t, ~ul*

A Volga vidékén élő finnugor nyelvű néphez tartozó, vele kapcsolatos. *Már csak kevesen beszélnek mordvinul. Mordvin gyerekeket tanít.* (Főnévi használatban:) *A mordvinok a Volga két partján élnek. Elég könnyű nyelv a mordvin.*

✧ Etim: Orosz eredetű nemzetközi szó.

morfondíroz ◆◆ ige *~ni*

Hosszasan gondolkozik valamin. *Napokig morfondírozott, elmenjen-e a külföldi útra.*

✧ Szin: *töpreng, tűnődik, tépelődik; átgondol, fontolgat, latolgat, mérlegel valamit;* (bizalmas) *spekulál, filózik,* (szleng) *gógyizik*

✧ Etim: Valószínűleg francia eredetű német jövevényszó.

mormog ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Dörmögő hangot ad. *A medveanya nyugtalanul mormogott.*

2. Mély, halk hangon, alig érthetően beszél. *Mit mormogsz a bajuszod alatt?*

✧ Szin: **1.** *morog* **2.** *mormol*

✧ Táj: *dörcög, óggmógg, dudog*

✧ Etim: A → *moraj* főnévvel és a → *mordul*, → *mormol*, → *morog* igékkel rokon hangutánzó eredetű szótő származéka.

mormol ◆◆◆ ige *~ni*

1. Alig érthetően, egyhangúan mond vagy olvas valamit. *Imát mormol. Maga elé meredve halkan mormolta a szöveget.*

2. (Tenger) morajlik. *Csak a tenger mormolt az ablakon túl.*

✧ Szin: **1.** *mormog, dünnyög* **2.** *zúg*

✧ Táj: *berbitél, mörmöl*

✧ Etim: A → *moraj* főnévvel és a → *mordul*, → *mormog*, → *morog* igékkel rokon hangutánzó eredetű szótő származéka.

mormota ◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Föld alatti üregben élő, mezei nyúl nagyságú, téli álmot alvó, mókusféle hegyi rágcsáló állat. *A Tátra és az Alpok havasi rétjein csoportosan él az európai vagy havasi mormota.* ● Szólás: *Alszik, mint a mormota*: nagyon mélyen és hosszan.

2. Ennek szőrméje. *Mormotából csináltatott bundát.*

3. (bizalmas) Hétalvó. *Ébredj már, te mormota, késő van!*

✧ Szin: **1.** (régi) *marmota, murmutér* **3.** (bizalmas) *álomszuszék*

✧ Táj: **1.** *murmutér*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

morog ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Csukott szájjal mély hangot ad. *A jóllakott kutya elégedetten morog.*

2. (bizalmas) Zsörtölődik, dohog. *Semmi sem jó neki, állandóan morog valami miatt.*

✧ Szin: **2.** (bizalmas) *morgolódik, füstölög, dörmög, zúgolódik,* (népi) *zsémbelődik* ● **2.** *Dohog, mint a terhes felhő. Morog, mint a bolhás kutya.*

✧ Táj: **1.** *mörmöl* **2.** *dudog, dödög, ógg-móg*

✧ Ell: **2.** *helyesel valamit; egyetért valamivel*

✧ Etim: A → *moraj* főnévvel és a → *mordul*, → *mormog*, → *mormol* igékkel rokon hangutánzó eredetű szótő származéka.

☝ Az igének van egy rövid, *morg-* töve is, ez kijelentő mód, jelen időben alanyi ragozásban a *morgok* és a *morgunk*, tárgyas ragozásban pedig a *morgom* és a *morgod* alakban használatos, valamint a *morgó* igenévben.

morotva ◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Többnyire növényzettel borított holt meder. *A Tisza szabályozása után sokfelé morotvák alakultak ki.*

✧ Szin: *ingovány,* (régi) *süppedék, fertő,* (népi) *semlyék*

✧ Etim: Szláv jövevényszó.

morzsa ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Sült tésztából, kenyérből levált pici darab. *Szépen egyél, minden csupa morzsa körülötted! Söpörd össze a lehullott morzsát!*

2. Száraz péksüteményből reszelt szemcsés anyag. *Morzsába forgattam a gombócot.*

3. (túlzó) Nagyon pici rész. *Az örökségből csak morzsákat kapott.* (Jelzőként:) *Egy morzsa kedvesség sem telik ki tőle.*

✧ Szin: **1.** *kenyérmorzsa* **2.** *zsemlemorzsa,* (bizalmas) *prézli* **3.** *piciny, pirinyó, csepp, icipici*

✧ Táj: **1.** *darabuca*

✧ Etim: Vagy elvonással keletkezett a → *morzsol* ige *morzsalék* származékából, vagy a → *morzsol* ige folyamatos melléknévképzős alakjának főnevesülésével jött létre.

morzsol ◆◆◆ ige *~ni*

1. Ujjai közt szétdörzsöl valamit. *Nem eszi, csak morzsolja azt a finom süteményt.*

2. ■ *Kukoricát morzsol*: a csőről dörzsöléssel lefejti a szemeket. *A lányok, asszonyok kukoricát morzsolnak esténként.*

3. ■ *Morzsolja a rózsafüzért*: úgy imádkozik, hogy minden ima után továbbcsúsztat rajta egy szemet. *Nagyon vallásos, buzgón morzsolja a rózsafüzért.*
✧ Szin: **1.** *nyomkod, tördel, aprít* **2.** *dörzsöl, fejt*
✧ Táj: **1.** *moncsol, moncsál* **2.** *dörgöl*
✧ Etim: Vagy a *mar* ‘reszel, szétmorzsol’ ige származéka, vagy a → *moraj* főnévvel és a → *mordul*, → *mormog*, → *mormol*, → *morog* igékkel rokon hangutánzó eredetű szó.

mos ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Vízzel és mosószerrel tisztít valamit. *Ruhát mos a patakban.*
2. Menteget valakit, ártatlanságát bizonygatja. *Igyekszik tisztára mosni magát.* • Szólás: *Mossa a kezét*: mentegetőzik. | *Fehérre mossa magát*: tisztázza magát. | *Kéz kezet mos*: egymást igazolják, összejátszanak.
3. Idegen anyagtól különválaszt, abból többszöri átöblítéssel kinyer valamit. *A gazdagodni vágyók elmentek aranyat mosni.*
4. (választékos) (Víz) határol valamit. *Nagy Lajos korában Magyarországot három tenger mosta.*
✧ Szin: **1.** *kimos, megmos, leöblít, fürdet, füröszt,* (bizalmas) *lötyköl,* (régi) *szapul* **2.** *tisztáz* • **2.** *Magyarázza a bizonyítványát. Szerecsent mosdat.*
✧ Táj: **1.** *tisztál, lötyöl*
✧ Ell: **1.** *beszennyez, bepiszkít*
✧ Etim: Ősi, uráli kori szó.

mosakod|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ni* **mosaksz|ik** *mosakodni*

1. Testét, illetve annak felső részét tisztálkodás végett meg- vagy lemossa, tisztálkodik. *Minden reggel meleg vízben mosakodik. Ne csak felül mosakodj, hanem alul is!*
2. (bizalmas) Mentegetőzik. *Hiába mosakszik a késés miatt, nem bocsátanak meg neki.*
✧ Szin: **1.** *mosdik, mossa magát, fürdik, zuhanyozik, tusol* **2.** *magyarázkodik, védekezik* • **2.** *Magyarázza a bizonyítványát. Mossa a kezét.*
✧ Táj: **1.** *mosdódik, mosdókodik, mosdózik*
✧ Etim: A → *mos* ige származéka.
☝ Az *sz*-es tőváltozat csak jelen időben, kijelentő módban fordul elő, és itt a *d*-s változattal egyenrangú, nagyjából egyforma gyakoriságú: *mosakodom* vagy *mosakszom, mosakodsz (mosakodol)* vagy *mosakszol* stb. Felszólító és feltételes módban, valamint múlt időben csak a *d*-s tőváltozat használatos: *mosakodjon, mosakodna, mosakodott* stb.

mosd|ik ◆◆◆ ige *~ani*

Mosakodik. *Gyorsan mosdik, fésülködik, aztán szalad a buszhoz. Azt mondják, ha mosdik a macska, vendég jön.*
✧ Szin: *tisztálkodik, mosakszik*
✧ Etim: A → *mos* ige származéka.

mosdó ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. (Állványos) mosdótál vagy mosdókagyló. *A szoba-konyhás lakásban a konyha sarkában állt a mosdó. A kád mellett van a mosdó.* • Szólás: *Amilyen a mosdó, olyan a törülköző*: ahogyan ő bánik másokkal, ők is úgy bánnak vele.
2. Mosdásra való helyiség. *Itt nincs fürdőszoba, csak egy mosdó.*
3. (szépítő) Vécé. *A mosdó a ruhatár mellett van.*
✧ Szin: **1.** *lavór* **2.** *mosdófülke, mosdóhelyiség* **3.** (választékos) *illemhely,* (idegen) *toalett*
✧ Etim: A → *mos* ige származéka.

mosdókagyló ◆◆ fn

Falra szerelt, ovális alakú, folyóvizes mosdótál. *A mosdókagylónál általában csak kezet és arcot mosunk, és apukám ott borotválkozik.*
✧ Szin: *mosdó*
✧ Etim: Összetétel: → *mosdó* + → *kagyló*.

mosdótál ◆◆ fn

Mosdásra, mosásra való nagy, lapos edény. *Forró vizet önt a mosdótálba.*
✧ Szin: *lavór, mosdócsésze, kézmosó, mosdó*
✧ Etim: Összetétel: → *mosdó* + → *tál*.

moslék ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a* vagy *~ja*

1. Disznók etetésére való keverék. *A maradék krumplit dobd a moslékba, majd a malacok megeszik.*
2. (bizalmas, rosszalló) Ehetetlen étel. *Ez a moslék nem kell senkinek, öntsd ki!*
3. (durva) (Jelzőként:) Hitvány, ocsmány, undorító. *Moslék alak, undorodom tőle. Moslék beszéde van.*
✧ Szin: **1.** *ételmaradék, maradék* **2.** (bizalmas, rosszalló) *kotyvalék, lötty* **3.** *durva, trágár* (beszéd)
✧ Táj: **2.** *lötyedék, letyek*
✧ Etim: A → *mos* ige származéka.

mosoda ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Mosást végző üzem. *Az összes ruhaneműt a kórház saját mosodájában mossák.*
✧ Szin: *ruhatisztító, vegytisztító,* (kissé régi) *patyolat,* (régi) *puceráj*
✧ Etim: A → *mos* ige nyelvújítás kori származéka.

mosogat ◆◆◆◆ ige *~ni*

A használt edényt, evőeszközt tisztára mossa. *Nálunk apa és anya felváltva mosogatnak.*

✧ Szin: *elmos, elmosogat; tisztogat, leöblít, öblöget*
✧ Táj: *lőgyböl, kuturáz*
✧ Ell: *összepiszkol*
✧ Etim: A → *mos* ige származéka.

mosogató ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Konyhában levő, mosogatásra való (folyóvizes) medence. *Szedd le az asztalt, utána a piszkos edényt tedd a mosogatóba!*
2. Mosogatásra való helyiség. *Nem elég, ha az étteremnek a konyhája ragyog a tisztaságtól, ragyognia kell a mosogatónak is!*
3. (Vendéglátóiparban) mosogatást végző alkalmazott. *Ha nincs más munka, elmegyek mosogatónak.*
✧ Szin: **1.** (régi) *mosogatódézsa, dézsa;* (Fv) *mosogatódressz,* (bizalmas) *dressz*
✧ Táj: **1.** *vájdling, vájling, sajtár, mosulómelence*
✧ Etim: A → *mosogat* ige származéka.

mosogatógép ◆◆◆ fn
Piszkos edények elmosogatására használt háztartási gép. *Rakd be a tányérokat a mosogatógépbe, tégy bele mosogatószert is, és indítsd el!*
✧ Szin: *mosogató*
✧ Etim: Összetétel; *mosogató*: a → *mosogat* ige származéka + → *gép*.

mosógép ◆◆◆◆ fn
Ruhanemű mosására használt háztartási gép. *Ma már szinte mindenki automata mosógépet használ: beleteszi a szennyes ruhát, és tisztán, sőt néha megszárítva veszi ki.*
✧ Szin: *automata*
✧ Etim: Összetétel; *mosó*: a → *mos* ige származéka + → *gép*.

mosoly ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
Derű, vidámság hangtalan kifejeződése az arcon. *Száját mosolyra húzza. Arcán szelíd mosoly suhant át. Huncut mosollyal néz rá.*
✧ Szin: *nevetés, derű, mosolygás,* (bizalmas) *somolygás*
✧ Ell: *sírás, bánkódás*
✧ Etim: Elvonással keletkezett a → *mosolyog* igéből.

mosolyog ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. (Vidámságának, derűjének kifejezésére) száját egy kissé széthúzza, fölfelé görbíti. *Bájosan mosolyog. Még könnyein keresztül is mosolygott.* (Negatív érzelem kifejezésére:) *Megvetően mosolyog rám.* ■ (választékos) *Szerencse mosolyog valakire*: kedvez neki a szerencse. • Szólás: *(Úgy) mosolyog, mint a vadalma*: kényszeredetten. | *Mosolyog, mint pék macskája a forró kiflire*: bárgyún.
2. *Mosolyog valamin*: fölényesen vagy közömbösen fogad valamit, nem izgatja magát miatta. *Csak mosolyog a dolgon.*
✧ Szin: **1.** *derül,* (bizalmas) *somolyog, bazsalyog,* (rosszalló) *vigyorog* • **1.** *Fülig ér a szája.*
✧ Táj: **1.** *mosolyít, macsalít, imolyog, pisolyog, bazsalyint*
✧ Ell: **1.** *elszomorodik, elkomorul*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán ősi, ugor kori szó magyar nyelvi képzéssel.

mosószer ◆◆◆◆ fn
Ruhanemű mosására való vegyi készítmény. *Mosószert vehetsz folyékonyat vagy por alakút.*
✧ Szin: *mosópor*
✧ Etim: Összetétel; *mosó*: a → *mos* ige származéka + → *szer*.

most ◆◆◆◆◆ hsz
1. Az adott időpontban, jelenleg. *Most nem vagyok éhes. „Itt az idő, most vagy soha”* (Petőfi S.: Nemzeti dal).
2. Az előbb, az imént. *Most lépett ki a kapun. Ezt a cipőt most vette, s máris levált a talpa.*
3. A legközelebbi helyen vagy időben. *Itt most bekanyarodunk balra. A kedvenc műsorom még csak most kezdődik.*

✧ Szin: **1.** *pillanatnyilag, e pillanatban, egyelőre,* (választékos) *ezúttal, ezennel* **2.** *nemrég, mostanában* **3.** *közvetlenül ez után, mindjárt*
✧ Táj: *mostan*
✧ Ell: **1.** *régen, azelőtt*
✧ Etim: A → *ma* határozószó megszilárdult ragos alakulata.

mostanában ◆◆◆◆◆ hsz

A jelenlegi, közelebbről meg nem határozott időszakban. *Mostanában gyakran találkozunk. Valamikor mostanában felugrom hozzátok.*
✧ Szin: *napjainkban, jelenleg, manapság, mostanság*
✧ Táj: *mainapság, manap*
✧ Ell: *régen, azelőtt*
✧ Etim: A → *most* határozószó megszilárdult ragos alakulata.

mostoha I. ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Nevelőszülő, nevelőanya vagy nevelőapa. *Nem nősül újra, nem akar a gyerekének mostohát. A mostohám nagyon rendes hozzám.*
2. (választékos) Házastárs előző házasságából született gyermek. *A mostohák mellé édes gyerekeket is szeretne.*
✧ Szin: **1.** *mostohaanya, mostohaapa, mostohaszülő* **2.** *mostohagyerek*
✧ Táj: **1.** *másodanya, vitrig, kismama*
✧ Ell: **1.** *édesanya, édesapa, édesszülő* **2.** *édesgyermek*
✧ Etim: Bolgár jövevényszó.

mostoha II. ◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n*

1. Kedvezőtlen, rossz. *A mostoha körülmények ellenére idejében befejezte a munkát.*
2. Rideg, szeretet nélküli. *Mostohán bánt a szüleivel.*
3. Zord, kellemetlen (természeti hatás). *Mostoha telünk volt, nagyon sok hó esett.*
✧ Szin: **1.** *hátrányos, nehéz, viszontagságos* **2.** *szeretetlen, gonosz, kegyetlen, kíméletlen* **3.** *kedvezőtlen*
✧ Ell: **1.** *kedvező, jó* **2.** *szeretetteljes, jó* **3.** *kellemes, jó*
✧ Etim: Bolgár jövevényszó.

mostohagyermek ◆◆ fn

A férj vagy a feleség szempontjából a másik házastársnak az előző házasságából való gyermeke. *Az új asszony szívesen vállalta a két mostohagyermek nevelését.*
✧ Szin: *fogadott gyermek,* (régi) *mostohácska*
✧ Ell: *édesgyermek*
✧ Etim: Összetétel: → *mostoha* + → *gyermek*.

mostohatestvér ◆◆ fn

1. Mostohaapának vagy -anyának az előző házasságából való gyermek mint testvér. *Az asszony és a férfi is hozott egy-egy gyereket az előző házasságából, akik így mostohatestvérek lettek.*
2. Féltestvér. *Apám újra nősült, és született egy mostohatestvérem.*
✧ Táj: *kocatestvér, vitrigtestvér*
✧ Ell: *édestestvér*
✧ Etim: Összetétel: → *mostoha* + → *testvér*.

moszat ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a* vagy *~ja*

Vízben telepesen élő egyszerű, egy- vagy többsejtű növény. *A víziállatok egyik alapvető táplálékát alkotják a moszatok.*
✧ Szin: *alga*
✧ Etim: Szóhasadással keletkezett a → *maszat* főnévből.

moszt ◆ fn –, *~ot, ~ja* (Őv bizalmas)

Alma vagy más gyümölcs levéből készült, félig megforralt bor. *Iszom majd az idei termésből készült mosztot szeptember-október tájékán.*
✧ Etim: Német jövevényszó.

motel ◆◆ fn *~ek* vagy *~ok, ~t, ~je* vagy *~ja* (idegen)

Országút mentén épült egyszerű, olcsó szálló. *Útközben rájuk esteledett, egy motelben töltötték az éjszakát.*
✧ Szin: *autósszálló, fogadó, vendégfogadó,* (idegen) *panzió*
✧ Etim: Amerikai angol eredetű nemzetközi szó.

motívum ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a* (idegen)

1. (választékos) Indíték. *Ezek a főbb motívumok, amelyek cselekvésre késztették.*
2. Alapelem. *A regény cselekménye három motívumra vezethető vissza.*
3. Díszítőelem. *A matyó hímzés jellegzetes motívumai könnyen felismerhetők.*
4. Ismétlődő dallamrész vagy mozgáselem. *Különösen a fő motívumot zongorázta szépen. Ezek a motívumok nagy ügyességet követelnek a táncosoktól.*
✧ Szin: **1.** *indítóok, indok, indíttatás,* (Fv, Ka, Va, Dv bizalmas) *motiv* **3.** *mintázat, rajzolat, minta*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

motolla ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (népi)

Fonalnak csomókba szedésére használt, forgatható, két végén T alakú rúd. *A megfont fonalat föltekerte a motollára.* • Szólás: *Jár a keze, mint a motolla*: nagyon gyorsan.
✧ Szin: (népi) *csévélő, motringológép*
✧ Táj: *áspa, cséve, vitla*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.

motor ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*
1. Hő- vagy elektromos energiát mozgási energiává alakító gép. *Leállt a szivattyú, elromlott a motorja.*
2. (bizalmas) Motorkerékpár. *A motorok ott cikáznak az autók között.*
3. (választékos) Valamely tevékenység vagy folyamat mozgatórugója. *A technikai fejlődés motorja eleinte csak az emberi kíváncsiság volt.*
✧ Szin: **1.** *hajtógép, erőgép* **2.** *motorbicikli,* (Fv bizalmas) *motorka* **3.** *hajtóerő, mozgatóerő*
✧ Ell: **3.** *kerékkötő*
✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.

motorkerékpár ◆◆◆ fn
Benzinmotorral hajtott kerékpár. *Leghőbb vágya egy igazi motorkerékpár.*
✧ Szin: (bizalmas) *motor, motorbicikli; robogó, moped;* (szleng) *moci,* (Fv bizalmas) *motorka*
✧ Etim: Összetétel: → *motor* + → *kerékpár*.

motoszkál ◆◆◆ ige *~ni*
1. Matat, kotorász. *Ne motoszkálj abban a fiókban!*
2. Halk neszt keltve mozog. *Mi motoszkál a szekrényben?* ■ (bizalmas) *Valami motoszkál az agyában*: (gondolat) foglalkoztatja. *Napok óta motoszkál a fejemben egy ötlet.*
✧ Szin: **1.** *tesz-vesz, motoz, babrál,* (bizalmas) *piszmog, pepecsel* **2.** *mocorog*
✧ Táj: **1.** *katat, motyorog, babirkál*
✧ Etim: A *motoz* 'keresgél' ige származéka.

mottó ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (választékos)
A mondanivalóhoz illő, annak lényegét kifejező mondat, idézet. *A regény harmadik részéhez egy Arany-vers sorait választotta mottóul.*
✧ Szin: *jelige, jelmondat, jelszó, alapgondolat,* (idegen) *szlogen,* (régi) *maxima*
✧ Etim: Olasz eredetű nemzetközi szó.

motyó ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (népi, bizalmas)
Szegényesen összecsomagolt holmi. *Alig visz magával csomagot, egy kis motyója van mindössze.*
✧ Szin: *poggyász,* (népi, bizalmas) *batyu, cókmók,* (régi) *pakk, cucolék,* (bizalmas) *cucc, hóbelevanc*
✧ Táj: *celecula, bugyor, béngyele*
✧ Etim: Valószínűleg szófajváltással keletkezett egy önállóan nem adatolható, a → *batyu* főnév tövével rokon szó folyamatos melléknévi igenévképzős alakjából.

mozaik ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
1. Apró, színes kövekből vagy üvegdarabokból összerakott kép. *Az antik Rómában az előkelő házak falait, padlóját mozaikokkal díszítették.*
2. Egyveleg. *A műsor végén a legfrissebb hírekből összeállított mozaikot láthattuk.*
✧ Szin: **2.** (idegen) *montázs*
✧ Etim: Olasz eredetű nemzetközi szó.

mozdít ◆◆◆◆ ige *~ani*
1. Elmozdulásra, hely- vagy helyzetváltoztatásra késztet valamit. *Előbb a bal, majd a jobb kezét mozdítja. Mozdítsd arrébb ezt a követ!*
2. *Mozdít valamin*: lendít rajta, előreviszi. *Ezen az ügyön nem sokat mozdítottak az új rendeletek.*
✧ Szin: **1.** *taszít, lök, elmozdít, mozgásba hoz, eltol* **2.** *változtat*
✧ Táj: *tesz*
✧ Etim: A → *mozdul*, → *mozgat*, → *mozog* igék és a → *mozdony*, → *mozgalom* főnevek tövével azonos ősi, uráli kori szó származéka.

✧ Ö: elő + mozdít

mozdony ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

Vasúti szerelvényt húzó, gőz vagy motor hajtotta erőgép. *Ma már alig néhány helyen füstölnek a mozdonyok, mert villamosították a vasúthálózatot.*

✧ Szin: (bizalmas) *gép,* (régi) *gőzös, acélparipa, mozdonygép,* (idegen) *lokomotív, masina, lokomobil*

✧ Táj: *bözzön, kisbika, gőzbika, gőzlokomobil, gőzmasina, vasparipa*

✧ Etim: A → *mozdít*, → *mozdul*, → *mozgat*, → *mozog* igék tövével azonos ősi, uráli kori szó nyelvújítás kori származéka.

mozdul ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Mozogni kezd. *Ne bámészkodj, mozdulj!*

2. Kicsi (és lassú) mozdulatot tesz. *Alig mozdulnak a levelek a fán.*

3. Elmegy valahonnan. *Nem mozdul a helyéről.*

4. (választékos) Változik, fejlődik. *Nem lehet így élni, mozdulni kellene valamerre.*

✧ Szin: **1.** *rebben, indul* **2.** *rebben* **3., 4.** *indul*

✧ Ell: **1.** *áll, marad* **3.** *marad* **4.** *áll*

✧ Etim: A → *mozdít*, → *mozgat*, → *mozog* igék és a → *mozdony*, → *mozgalom* főnevek tövével azonos ősi, uráli kori szó származéka.

mozdulat ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Helyzetváltoztatás. *Derekának ez a mozdulata kínzó fájdalmat okozott neki.*

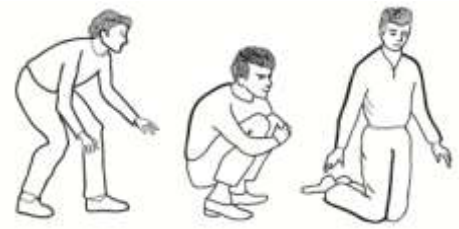

2. Kézmozdulat. *Egy magabiztos mozdulattal magához intette a pincért.*

3. (régi) Hadmozdulat. *A váratlan mozdulat teljesen megzavarta az ellenséget.*

✧ Szin: **2.** *taglejtés,* (idegen) *gesztus,* (régi) *tagjártatás, gyökkentés* **3.** (idegen) *manőver*

✧ Etim: A → *mozdul* ige származéka.

mózeskosár ◆ fn

Csecsemő hordozására való kétfülű kosár. *Az újszülöttet mózeskosárban hozták haza a kórházból.*

✧ Szin: *csecsemőkosár,* (bizalmas) *mózes*

✧ Etim: Összetétel: a bibliai *Mózes* + → *kosár*.

mozgalmas ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

Eseményekben gazdag, változatos. *Mozgalmas ifjúsága volt. Nekem túl mozgalmas ez a környék.*

✧ Szin: *eseménydús, kalandos, regényes, színes, viharos*

✧ Ell: *nyugalmas*, (bizalmas) *nyugis*, (rosszalló) *unalmas, üres, szürke*

✧ Etim: A → *mozgalom* főnév származéka.

mozgalom ◆◆◆◆◆ fn *mozgalmak, mozgalmat, mozgalma*

Társadalmi méretű szervezett tevékenység. *A nők egyenjogúsításáért küzdő mozgalom a múlt században bontakozott ki.*

✧ Szin: *mozgolódás, megmozdulás*

✧ Etim: A → *mozog* ige származéka.

mozgat ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Megmozdít és mozgásban tart valamit. *A szél mozgatja az ágakat. A turbinát a kiáramló gőz mozgatja.*

2. Irányít valamit. *A háttérből egy bankárcsoport mozgatja a politikai eseményeket.*

✧ Szin: **1.** *forgat, teker, ringat, himbál, hajt* **2.** *összehangol, szervez*

✧ Táj: **1.** *bingat, bozgat, limbál*

✧ Ell: **1.** *megállít*

✧ Etim: A → *mozdít*, → *mozdul*, → *mozog* igék és a → *mozdony*, → *mozgalom* főnevek tövével azonos ősi, uráli kori szó származéka.

mozgólépcső ◆◆◆◆ fn

Tömeg föl-le szállítását végző lépcsőszerű gépi berendezés. *A nagy forgalmú áruházakban, a metróállomásokon mozgólépcső könnyíti a közlekedést.*

✧ Etim: Összetétel; *mozgó*: a → *mozog* ige származéka + → *lépcső*.

mozgósít ◆◆◆ ige *~ani*

1. Készenlétbe helyez valakit. *Olyan feszült volt a nemzetközi helyzet, hogy mozgósították a tartalékosokat.*

2. Cselekvésre késztet valakit. *Az árvíz miatt az egész lakosságot mozgósították.*

3. Elővesz, felhasznál valamit. *Fogyóban vannak az energiakészletek, mozgósítani kell a tartalékokat.*
✧ Szin: **1.** *behív* • **1.** (választékos) *Hadba hív. Fegyverbe szólít.*
✧ Ell: **1.** *leszerel, hazaküld*
✧ Etim: A → *mozog* ige származéka.

mozi ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Filmszínház. *Mikor megyünk moziba?*
2. (bizalmas) Mozifilm. *Van otthon tévé, de ő a moziért rajong. Ez végre igazi, hamisítatlan olasz mozi volt!*
✧ Szin: **1.** (régi) *mozgóképszínház,* (régi, bizalmas) *mozgó* **2.** *film, játékfilm,* (régi) *mozgófilm*
✧ Etim: Játékos szóalkotással keletkezett a *mozgóképszínház* összetétel első tagjából.

mozog ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Helyét, helyzetét változtatja. *Az élőlényekre jellemző, hogy mozognak.*
2. Sportol, sétál. *Nagyon szívesen mozog a friss levegőn.*
3. Kilazult, nincs szilárd helyzetben. *Mozog az asztal lába.*
✧ Szin: **1.** *mocorog, izeg-mozog, mozgolódik, fészkelődik* **2.** *edz* **3.** *lötyög*
✧ Táj: **3.** *letyeg*
✧ Ell: **1.** *ül, nyugton van*
✧ Etim: A → *mozdít*, → *mozdul*, → *mozgat* igék és a → *mozdony*, → *mozgalom* főnevek tövével azonos ősi, uráli kori szó származéka.
✧ Ö: izeg- + mozog
☝ Az igének van egy rövid, *mozg-* töve is, ez kijelentő mód, jelen időben alanyi ragozásban a *mozgok* és a *mozgunk*, tárgyas ragozásban pedig (ritkán, igekötővel) a *mozgom* és a *mozgod* alakban használatos (*lemozgom a vacsorát, lemozgod a súlyfelesleget*), valamint a *mozgó* igenévben.

mozzanat ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
1. Apró részlet. *A film néhány mozzanata mélyen bevésődött az emlékezetébe.*
2. Körülmény, tényező. *A tárgyalás során akadt néhány kellemetlen mozzanat.*
✧ Szin: **1.** *rész, elem,* (idegen) *momentum* **2.** (idegen) *momentum*
✧ Ell: **1.** *egész*
✧ Etim: A *mozzan* ‘moccan’ ige származéka.

mozsár ◆◆◆ fn *mozsarak, mozsarat, mozsara*
1. Dió, cukor, fűszerféle apróra töréséhez használt, általában rézből készült, vastag falú edény. *Törj egy kis vaníliát a mozsárban!*
2. Rövid csőrű, nagy űrméretű, meredek ívet megtevő lövedéket kilövő tűzfegyver. *A 42-es mozsarak óriási veszteségeket okoztak az ellenség soraiban.*
✧ Szin: **2.** *mozsárágyú*
✧ Etim: Latin eredetű német jövevényszó.

mögé ◆◆◆ nu
1. Mögötte levő helyre. *A ház mögé ment.* ■ *Valami mögé rejt*: **a)** eldugja. *A szekrény mögé rejtette az ellenőrzőjét.* **b)** ezzel palástolja. *Szomorúságát mosoly mögé rejti.*
2. Sor- és értékrendben a valaki, valami után következő helyre. *A versenyben közvetlenül a legjobbak mögé került.*
3. Valakinek pártjára, oldalára. *A népszerű politikus mögé felsorakoztak a demokratikus erők.*
✧ Szin: (népi, régi) *megé*
✧ Ell: *elé*
✧ Etim: A nyelvjárási *mög* ‘valami mögött lévő terület’ megszilárdult ragos alakulata.

mögé|je ◆◆ személyragos hsz
Valami, valaki mögé. *Állj szorosan mögém!*
✧ Szin: *utána*
✧ Ell: *eléje*
✧ Etim: A → *mögé* névutó személyragos alakja.

☝ Ragozása: *mögém, mögéd, mögé* vagy *mögéje, mögénk, mögétek, mögéjük.*

mögött ◆◆◆◆◆ nu

1. Valami, valaki hátulsó része felőli helyen. *A fa mögött állt.* ■ *A háta mögött*: **a)** a háta felőli oldalon. *Anya háta mögött álltam.* **b)** a tudta nélkül. *A háta mögött mindenfélét beszélnek róla.*

2. Valaminek a hátterében. *Az eredmények mögött rengeteg munka van.*

3. Sorrendben valaki, valami után. *A névsorban a barátom mögött szerepelek.* ■ *Valami, valaki mögött marad*: elmarad tőle. *Ez a teljesítménye jóval a korábbi mögött maradt.*

4. Valaki, valami oldalán, pártján. *A környezetvédők mögött egyre többen állnak.*

✧ Szin: (népi, régi) *megett*

✧ Ell: *előtt*

✧ Etim: A nyelvjárási *mög* ‘valami mögött lévő terület’ megszilárdult ragos alakulata.

mögött|e ◆ személyragos hsz

Valami, valaki mögött. *Mögöttük már nem volt senki.*

✧ Szin: *utána*

✧ Ell: *előtte*

✧ Etim: A → *mögött* névutó személyragos alakja.

☝ Ragozása: *mögöttem, mögötted, mögötte, mögöttünk, mögöttetek, mögöttük.*

mögül ◆◆◆◆◆ nu

Valami, valaki mögött levő helyről. *A kerítés mögül ugrott elő.*

✧ Szin: (népi, régi) *megül*

✧ Ell: *elől*

✧ Etim: A nyelvjárási *mög* ‘valami mögött lévő terület’ megszilárdult ragos alakulata.

mögül|e ◆◆ személyragos hsz

Valami, valaki mögül. *Olyan magas vagy, nem látok ki mögüled.*

✧ Ell: *előle*

✧ Etim: A → *mögül* névutó személyragos alakja.

☝ Ragozása: *mögülem, mögüled, mögüle, mögülünk, mögületek, mögülük.*

mucsai ◆ mn *~ak, ~t, ~an* (gúnyos)

1. Elmaradott, parlagi. *Mucsai szokásai vannak.*

2. (Főnévi használatban:) Elmaradott, parlagi személy. *Nem tud viselkedni ez a mucsai.*

✧ Szin: (gúnyos) *falusi, vidéki, faragatlan, műveletlen,* (szleng) *prosztó, bunkó*

✧ Ell: *városi, művelt, kulturált*

✧ Etim: Az elmaradottságot jelképező *Mocsa* vagy *Mucsi* helynév származéka.

muff ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja* (régi)

Kezet melegen tartó, általában szőrméből készült, henger alakú női ruhadarab. *Ma már nem divat a muff, mindenki kesztyűt hord.*

✧ Szin: (régi) *karmantyú*

✧ Táj: *tuszli*

✧ Etim: Holland eredetű német jövevényszó.

muflon ◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

Csigásan csavarodó szarvú vadjuh. *A muflon eredeti hazája Szardínia és Korzika szigete, de egy időben Magyarországon is telepítettek muflonokat.*

✧ Etim: Francia, végső soron olasz eredetű nemzetközi szó.

muhar ◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

Pázsitfűféle gyomnövény. *Itt csak muhar terem. „Elvadult tájon gázolok: Ős, buja földön dudva, muhar”* (Ady E.: A magyar Ugaron).

✧ Táj: *mohar, burján*

✧ Etim: Szláv jövevényszó.

mukkan ◆◆ ige *~ni* (bizalmas)

Hangot ad, szól. *Rémületében mukkanni sem mert. Mukkanni sem tud idegen nyelven.*

✧ Szin: (bizalmas) *nyikkan,* (rosszalló) *vakkant*
✧ Táj: *kukkan, vakkan*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó, töve kapcsolatban áll a → *makog,* → *vakkant* igék és a → *mókus* főnév tövével.

mulaszt ◆◆◆◆ ige *~ani*
1. Elszalaszt, elhanyagol valamit. *Pótolnom kell, amit mulasztottam.* ■ *Sokat mulaszt*: sok élménytől elesik. *Sokat mulasztottál azáltal, hogy nem jöttél el a kirándulásra. Ami a tegnapi mozit illeti, nem sokat mulasztottál.*
2. (hivatalos) Hiányzik valahonnan. *Egy hetet mulasztott az iskolából.*
✧ Szin: **1.** *kihagy, mellőz* **2.** *távol marad,* (bizalmas) *lóg*
✧ Ell: **1.** *elvégez, pótol* **2.** *jelen van valahol*
✧ Etim: A → *múlik* ige származéka.

mulat ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Kellemesen tölti az időt. *Jól mulattunk a kiránduláson.*
2. Táncol, dalol, (zeneszó mellett) vigad. *Egész éjjel mulattak.*
3. Nevet, derül valamin, valakin. *Nagyokat mulattunk a bohóc tréfáin.*
✧ Szin: **2.** *szórakozik,* (rosszalló) *duhajkodik, dáridózik* • **2.** *Feltette az Orbán süvegét. Széles kedvében van. Kirúg a hámból.*
✧ Táj: **2.** *düröl, devernyázik*
✧ Ell: *szomorkodik, búsul, unatkozik*
✧ Etim: A → *múlik* ige származéka.

mulató ◆◆◆◆ mn *~k, ~t,* –
1. Mulatozó, vigadó (személy). *Az egész éjszaka mulató vendégek reggel felé kezdtek elálmosodni.*
2. (Főnévi használatban:) Éjszakai szórakozóhely. *Sorra járták a város ismertebb mulatóit.*
✧ Szin: **1.** *szórakozó,* (bizalmas) *duhajkodó* **2.** (idegen) *kaszinó, bár,* (idegen; Fv, Dv; Va, Ka választékos) *lokál*
✧ Ell: **1.** *unatkozó, szomorkodó, búsuló*
✧ Etim: A → *mulat* ige származéka.

mulatoz|ik ◆◆ ige *~ni*
1. Gyakran mulat. *Fizetését nem adta haza, addig mulatozott, míg tartott a pénz.*
2. (régi) Kellemesen tölti az időt. *Vasárnaponként a Duna partján mulatoztak.*
✧ Szin: **1.** (rosszalló) *kocsmázik, tivornyázik, duhajkodik, dáridózik* **2.** *szórakozik, kikapcsolódik,* (régi) *vigad* • **1.** *Kirúg a hámból. Feltette az Orbán süvegét.*
✧ Ell: **2.** *búsul, szomorkodik, unatkozik*
✧ Etim: A → *mulat* ige származéka.

mulatság ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
1. Kellemes időtöltés. *Az állatkerti séta remek mulatság volt a gyerekeknek.*
2. (választékos) Kedvvel végzett, hasznos, eredményes tevékenység. *„Ez jó mulatság, férfimunka volt!”* (Vörösmarty M.: Gondolatok a könyvtárban)
3. Zenés, táncos összejövetel. *Meghívást kaptunk egy szilveszteri mulatságra.*
4. Vidámság, öröm. *Nagy mulatságot szerzett nekünk mókáival.*
5. (gúnyos) Kellemetlen, kínos jelenet. *Szép kis mulatság lesz belőle, ha ezt anyátok megtudja!*
✧ Szin: **1.** *szórakozás, kikapcsolódás* **3.** *vigalom, vigasság, mulatozás,* (bizalmas) *buli, parti, muri,* (szleng) *hepaj*
✧ Ell: **1–4.** *unatkozás, szomorkodás, búsulás*
✧ Etim: A → *mulat* ige származéka.

múl|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Szűnik, szűnőfélben van. *Múlik a fejfájásom.*
2. (Idő) halad, telik. *Múlnak az évek. Hamar múlik a vakáció.*
3. (Múlt időben:) (Személy életkort) túlhaladott, illetve (időpont) eltelt. *Húszéves múlt. Öt óra múlt tíz perccel.*
4. *Valakin vagy valamin múlik*: **a)** tőle függ. *A siker azon is múlik, hogy össze tudunk-e fogni. Nem rajtam múlik, hogy találkozunk-e.* **b)** miatta nem sikerül. *Nem rajtunk múlott a jó helyezés. Egy apró technikai hibán múlott a győzelem.*
✧ Szin: **1.** *csökken, csillapodik, enyhül* **2.** *repül, pereg* **4.** *áll*
✧ Ell: **1.** *erősödik, fokozódik* **2.** *áll* **3.** *lesz*
✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.

múlt I. ◆◆◆◆◆ mn –, *~at,* –
1. A mostanihoz képest előző. *A múlt héten három dolgozatot írtunk.*
2. (Nyelvtanban:) ■ *Múlt idő*: a közlés előtti cselekvést stb. kifejező igeidő. *Tedd múlt időbe az állítmányt!*
✧ Szin: **1.** *elmúlt*
✧ Ell: **1.** *mostani, jövő* **2.** *jelen, jövő*
✧ Etim: A → *múlik* ige származéka.
✧ Ö: idejét + múlt

múlt II. ◆◆◆◆◆ fn *~ak, ~at, ~ja*
1. Korábbi idő. *Ez másképp volt a múltban.*
2. Elmúlt dolgok együttese. *Ne firtassuk a múltat!*
✧ Szin: *régmúlt,* (régi) *hajdanka*

✧ Ell: *jelen, jövő*
✧ Etim: A → *múlik* ige származéka.

multi ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen, bizalmas)
1. Több nemzetre, országra kiterjedő érdekeltségű cég. *A multik mindig oda telepítik az üzemeiket, ahol olcsó a munkaerő.*
2. Többszörös milliomos. *Az Opera-bálon megjelentek a magyar multik.*
✧ Szin: **1.** *multinacionális cég* **2.** *multimilliomos*
✧ Ell: **1.** *kisvállalkozás*
✧ Etim: Német jövevényszó.

multi- ◆ (idegen szavak előtagjaként)
Többszörös, illetve sokszínű. *A multivitaminok minden szükséges vitamint tartalmaznak. Egy multikulturális népművészeti bemutatóra készülnek.*
✧ Szin: *sokszoros*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

multimédia ◆◆◆ fn –, *~t*, – (idegen)
Többféle kifejezési mód, illetve technikai eszköz együttes alkalmazása mint irányzat. *Korunk művészetének és tájékoztatásának általános eszköze a multimédia. A mai gyerekek már otthonosan mozognak a multimédia világában.*
✧ Szin: (idegen) *multimediális művészet, multimediális kommunikáció*
✧ Etim: Összetétel; → *multi* + *média*: angol, végső soron latin eredetű nemzetközi szó.

multiplex ◆◆◆ mn *~ek, ~et*, – (idegen)
Többféle jelet egy időben továbbító. *A multiplex eljárás a mai technika szokásos gyakorlata.* ■ *Multiplex mozi*: egy időben több film vetítésére alkalmas, többtermes mozi. (Főnévi használatban:) (bizalmas) *Ma már a multiplexeknek van igazi forgalmuk, nem a kis moziknak.*
✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.

múltkor ◆◆◆◆ hsz
Legutóbb, a minap. *Múltkor sokat beszélgettünk.*
✧ Szin: *múltkorában, nemrég*
✧ Táj: *minapában*
✧ Ell: *ma, most*
✧ Etim: A → *múlt* főnév, végső soron a → *múlik* ige származéka.
☝ Határozott névelővel is használatos, inkább a választékos nyelvhasználatban: *A múltkor sokat beszélgettünk.*

múlva ◆◆◆◆◆ nu
Bizonyos idő elteltével. *Egy óra múlva végzünk. Három hónap múlva összeházasodnak. Egy kis idő múlva újra telefonál.*
✧ Szin: (régi) *múltán, múltával*
✧ Etim: A → *múlik* ige származéka.

mulya ◆◆ mn *~k, ~t, ~n* (bizalmas)
Bamba, ügyefogyott. *Mulya kamasz még. Mulyán viselkedik, így nem ér el semmit.*
✧ Szin: (bizalmas) *mafla, együgyű, ostoba, bárgyú, tutyimutyi, nyámnyila*
✧ Táj: *murmulya, tetyemutya, teszetosza, mameluk*
✧ Ell: *életrevaló, ügyes, talpraesett*
✧ Etim: Tisztázatlan eredetű, talán egy ázsiai nyelvből származó vándorszó.

múmia ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Bebalzsamozott holttest. *Egyiptomban az ásatások során több fáraó múmiája került elő.*
2. (gúnyos) Rendkívül sovány, összeaszott, nagyon öreg ember. *Egy múmia szónokolt egy órán át.*
✧ Etim: Arab eredetű latin jövevényszó.

mumpsz ◆ fn –, *~ot, ~a*
Járványos fültőmirigy-gyulladás. *Még nem volt mumpszom.*
✧ Etim: Angol jövevényszó.
☝ Kiejtése: [mumsz].

mumus ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* (bizalmas)
1. (Gyermekek ijesztgetésére:) Kitalált szörny. *Ha rossz leszel, elvisz a mumus! Nem félek a mumustól.*
2. Félelmetes vagy annak feltüntetett személy. *Ne csináljatok belőlem mumust!*
✧ Szin: (bizalmas) *rém, kísértet*
✧ Táj: *bákász, héjusz, bambuc, kankus, hemmes*
✧ Etim: A gyermeknyelvi, hangutánzó eredetű *mumu* ‘mumus’ főnév származéka.

mundér ◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja* (népi, régi)
Katonai egyenruha. *Még ma is őrzi nagyapja mundérját.* ■ *Felhúzza* vagy *felölti a mundért*: katonának áll, katona lesz. | *A mundér becsülete*: **a)** a katonai becsület **b)** a szakmai összetartás.
✧ Szin: *formaruha*, (tréfás) *angyalbőr*
✧ Etim: Elvonással keletkezett a *mundéroz* ‘egyenruhával ellát’ igéből.

munka ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Céltudatos, hasznos emberi tevékenység. *Fizikai munkát végez. Minden munkát elvállal, mert nagy szüksége van pénzre. Ma valahogy nem megy a munka.* • Közmondás: *Munka után édes a pihenés*: a jól végzett munka ad nyugalmat.
2. Műalkotás. *Kiállítás nyílt a mester legsikerültebb munkáiból.*
3. Tevékenység, működés. *A szél és a víz építő és romboló munkája látszik a tájon. Az elektromos áram munkáját wattórában mérik.*
✧ Szin: **1.** *elfoglaltság, fáradozás, feladat, megbízatás, munkavégzés,* (bizalmas) *strapa, gürcölés, hajtás, güri,* (Fv bizalmas) *makacska* **2.** *munkadarab, mű,* (idegen) *opus* **3.** *hatás*
✧ Ell: **1.** *pihenés*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.
✧ Ö: apró + munka, babra + munka, fél + munka, férfi + munka, kényszer + munka, kézi + munka, pálya + munka, papír + munka, táv + munka

munkabér ◆◆◆◆ fn
Munkáért fizetett díj. *Nálunk még mindig alacsonyak a munkabérek a nyugat-európai országokhoz képest.*
✧ Szin: *munkadíj, bér, fizetés, fizetség; kereset*
✧ Etim: Összetétel: → *munka* + → *bér*.

munkadarab ◆◆ fn (hivatalos)
Megmunkálás alatt levő vagy megmunkált tárgy. *A szalagról lejövő kész munkadarabokat ládákba csomagolják.*
✧ Etim: Összetétel: → *munka* + → *darab*.

munkaközösség ◆◆◆ fn
1. Általában szellemi munka elvégzésére alakult alkalmi közösség. *A programot kidolgozó munkaközösségnek ő is tagja lett.*
2. Szakmába vágó megbízásokat vállaló szervezet. *Egy ügyvédi munkaközösségben dolgozik.*
3. Valamilyen céllal alakult civil szervezet. *Édesanyja tagja a szülői munkaközösségnek, amely az iskola munkáját segíti.*
✧ Szin: **1.** *munkacsoport,* (bizalmas) *csapat,* (idegen) *team* **2.** *iroda*
✧ Etim: Összetétel: → *munka* + → *közösség*.
☝ A *team* szinonima kiejtése: [tím].

munkál ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. (népi) Művel, alakít valamit. *Hajlott kora ellenére maga munkálja kis földjét.*
2. (választékos) Kifejti hatását. *Az események hátterében nyilvánvaló gazdasági érdekek munkálnak.*
✧ Szin: **1.** *fáradozik, dolgozik valamin* **2.** *hat*
✧ Etim: A → *munka* főnév származéka.

munkálat ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
1. (Főleg többes számban:) Munkafolyamat. *Az árvízvédelmi és mentési munkálatok nagyon sokba kerültek.*
2. (régi) Tudományos vagy művészi alkotás. *„Petőfi minden hónapban két […] versnemű munkálatot fog adni”* (Jókai M.: levél).
✧ Szin: **1.** *művelet, munka* **2.** *mű, munka*
✧ Etim: A → *munka* főnév származéka.

munkáltató ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (hivatalos)
Munkavállalókat alkalmazó személy vagy intézmény. *A munkáltatónak a bérek kifizetésén kívül gondoskodnia kell a munkavállalók biztonságáról is.*
✧ Szin: (hivatalos) *munkaadó*
✧ Ell: *munkavállaló*
✧ Etim: A → *munkál* ige származéka.

munkás I. ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. Fizikai dolgozó. *Gyári munkás volt a rendszerváltásig. Már évek óta alkalmi munkás.*
2. (választékos) Szellemi munkát végző dolgozó. *Fáradhatatlan munkása volt a tudománynak.*
✧ Szin: **1.** (szleng) *melós*
✧ Etim: A → *munka* főnév származéka.
✧ Ö: segéd + munkás, szak + munkás

munkás II. ◆◆◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, ~an*
1. (népi) Szorgalmas, dolgos. *Munkás asszony a felesége.*
2. Munkaigényes, sok munkát kívánó. *Munkás feladatot kapott, napi tíz órát ül mellette.*
3. Munkával teli. *Megint kezdődnek a munkás hétköznapok.*
✧ Szin: **1.** *szorgos, tevékeny,* (idegen) *aktív* **3.** *dolgos, szorgos,* (idegen) *aktív*
✧ Táj: **1.** *jódolgos*
✧ Ell: **1.** *lusta, tétlen,* (szleng) *lógós* **2.** *igénytelen* **3.** *munkátlan*
✧ Etim: A → *munka* főnév származéka.

munkaszolgálat ◆◆ fn (régi)
II. világháború idején és után végzett kényszermunka. *Sok tehetséges ember esett áldozatául a munkaszolgálatnak.*
✧ Szin: *munkatábor, koncentrációs tábor,* (idegen) *málenkij robot*
✧ Etim: Összetétel: → *munka* + → *szolgálat*.

munkatábor ◆◆ fn (régi)

1. Kényszermunkán lévők tábora. *A háborúban munkatábor volt a falu mellett.*
2. Fiataloknak nyári munkavégzésre szervezett tábora. *Két hetet volt a munkatáborban.*
✧ Szin: **1.** *munkaszolgálat, koncentrációs tábor,* (idegen) *málenkij robot* **2.** *építőtábor*
✧ Etim: Összetétel: → *munka* + → *tábor*.

munkátlan ◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*
1. (választékos, rosszalló) Olyan (személy), aki lustasága vagy jóléte miatt nem dolgozik. *Ludas Matyi munkátlanul élt, csak hevert a fa alatt.*
2. (ritka) Munkanélküli. *Már egy éve munkátlan.*
✧ Szin: **1.** *tunya, ingyenélő,* (választékos, rosszalló) *henye* **2.** *állástalan, keresetnélküli, állásnélküli* • **1.** *Elmenne a munka temetésére. Büdös neki a dolog. Olyan, mint a dög* vagy *a tetű* vagy *a lajhár.*
✧ Ell: **1.** *szorgalmas, dolgos, szorgos,* (népi) *munkás* **2.** *dolgozó*
✧ Etim: A → *munka* főnév származéka.

munkavállaló ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (hivatalos)
Munkaviszonyban levő személy. *A munkavállalók jogaiért a szakszervezetnek kell kiállnia.*
✧ Szin: *dolgozó*
✧ Ell: *munkaadó, munkáltató*
✧ Etim: Összetétel; → *munka* + *vállaló*: a → *vállal* ige származéka.

munkaviszony ◆◆◆◆ fn (hivatalos)
1. A munkavállaló és a munkáltató közötti hivatalos viszony. *Évek óta munkaviszonyban van egy biztosítási cégnél. Év végén megszűnt a munkaviszonya.*
2. (ritka) A munka körülményeinek, feltételeinek összessége. *Nagyon rossz munkaviszonyok közt dolgozik, egy sötét, nedves irodában.*
✧ Szin: **1.** *alkalmazás* **2.** (hivatalos) *munkakörülmény, munkafeltétel*
✧ Etim: Összetétel: → *munka* + → *viszony*.

murci ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (bizalmas)
Erjedőben levő, kissé még zavaros újbor. *Októberben már lehet kapni murcit.*
✧ Szin: (szleng) *majomtej,* (Fv) *burcsák*
✧ Táj: *burcim, murzsák, burcsák, karcos*
✧ Ell: *óbor*
✧ Etim: A nyelvjárási *murc* ‘piszok; must’ származéka.

murva ◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Apróra zúzott kő. *Murvát szórtak az útra, hogy a kocsik ne süppedjenek bele a sárba.*
✧ Szin: *zúzalék, zúzottkő*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.

musical ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~je* (idegen)
Általában irodalmi műből készült zenés, látványos színpadi darab. *A Macskák című musicalt, amely T. S. Eliot verseire íródott, hosszú évekig nagy sikerrel játszotta a Madách Színház.*
✧ Szin: *zenés játék,* (idegen) *rockopera*
✧ Etim: Angol jövevényszó.
☝ Kiejtése: [mjuzikel] vagy [muzikel].

muskátli ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Általában téglapiros virágú, kerekded, bársonyos levelű dísznövény. *Ablakában mindig virágzik a muskátli.*
✧ Táj: *muskáté, lizi, büdösliza, pelárgónia*
✧ Etim: Német jövevényszó.

muskétás ◆ mn *~ok, ~t, ~an* (régi)
1. Kanócos puskával (= muskétával) fölszerelt. *Muskétás katonák vonultak az utcán.* (Főnévi használatban:) *A muskétások lövésre emelték fegyverüket.*
2. Kanócos (lőfegyver). *Muskétás ágyúval tüzeltek.*
✧ Szin: **1.** *puskás,* (főnév:) *lövész, muskatéros*
✧ Etim: A német eredetű *muskéta* ‘kanócos puska’ származéka.

must ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
A szemekből kisajtolt, erjedésnek még nem indult édes szőlőlé. *A mustból lesz a bor. Ne igyál annyi mustot, mert megárt!*
✧ Ell: *bor*
✧ Etim: Latin eredetű vándorszó.

mustár ◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*
1. Ételízesítőként használt magot termő, keresztes virágú növény. *Az angol és a fehér mustár magját egyaránt felhasználják.*
2. Ennek őrölt magjából készített pépes ételízesítő. *Mustárral eszi a virslit.*
✧ Szin: **2.** (Fv, Ka bizalmas) *horcsica,* (Va, Őv bizalmas) *szenf*
✧ Etim: Francia eredetű vándorszó.

mustra ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (régi, népi)
1. Minta, mutatvány valamiből (általában megvásárolni kívánt áruból). *Mustrát kért a gazda búzájából.*

2. Szemle, vizsgálat. *Alapos mustra alá vette az eladásra kínált lovakat.*
3. Kiválogatás, selejtezés. *Itt van az ideje a juhok mustrájának.*
✧ Szin: **1.** *áruminta, mintapéldány, mutatványdarab* **2.** *seregszemle, szemrevételezés*
✧ Etim: Olasz jövevényszó.

mustrál ◆◆ ige *~ni*
1. (népi) Szemügyre vesz, nézeget valakit. *A legények mustrálják a lányokat.*
2. (bizalmas) Rosszindulatú kritikával nézeget valakit, valamit. *Irigyen mustrálja a nála csinosabb lányokat.*
3. (népi) Selejtez valamit. *Ideje volna mustrálni a juhokat.*
✧ Szin: **1.** *szemlél, számba vesz* **2.** *méreget*
✧ Etim: A → *mustra* főnév származéka.

muszáj ◆◆◆◆ állítmányi névszó
Okvetlenül szükséges. *Muszáj volt megkérdeznem.*
✧ Szin: *kell*
✧ Etim: Német jövevényszó.

muszaka ◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. (Va, Mv; Dv bizalmas) Darált húsos rakott burgonya. *Ha krumplis muszaka van ebédre, mindig tele a menza.*
2. (Va) Húsos rakott káposzta vagy karfiol. *Muszakát rendeltünk és gibanicát.*
✧ Etim: Déli szláv jövevényszó

muszka ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (régi, bizalmas)
Orosz. *Támadnak a muszkák.* (Jelzőként:) *Muszka földön lassan jár a posta.*
✧ Szin: (bizalmas) *ruszki*
✧ Etim: A *Muszkaország* ‘Oroszország’ összetett tulajdonnév előtagjának köznevesülésével keletkezett.

muszkli ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (bizalmas)
Izom, különösen a felsőkar izma. *Nézd csak, micsoda muszklija van!*
✧ Szin: *karizom,* (bizalmas) *bicepsz, béka*
✧ Táj: *malacka*
✧ Etim: Latin eredetű német jövevényszó.

muszlim ◆◆ mn (régi) **moszlim** *~ok, ~ot,* – (idegen)
Az iszlám valláshoz tartozó, arra jellemző. *A muszlim szokások nagyon szigorúak.* (Főnévi használatban:) *A muszlimok idegen országban is őrzik hagyományaikat.*
✧ Szin: (idegen) *mohamedán, muzulmán,* (Va bizalmas) *muszlimán*
✧ Ell: (rosszalló) *gyaur*
✧ Etim: Német, végső soron arab eredetű vándorszó.

muszlin ◆ fn *~ok, ~t, ~ja*
Finom, átlátszó kelme. *Muszlinból varrat ruhát magának.* (Jelzőként:) *Muszlin hálóinget vett.*
✧ Etim: Az arab *Moszul* város nevéből keletkezett vándorszó.

muszolini ◆ fn *~k, ~t, ~je*
1. (Va) Vörösborból és szénsavas málnaszörpből álló italkeverék. *Szeretem a muszolinit, mert kevés benne az alkohol.*
2. (Dv bizalmas) Fehérborból és málnaszörpből álló italkeverék. *A felnőttek tisztán itták a bort, a nagyobb gyerekeknek pedig muszolinit rendeltek.*
✧ Etim: Benito Mussolini olasz diktátor nevének köznevesülésével keletkezett.

mutáció ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen)
Élőlények valamely öröklődő tulajdonságának hirtelen megváltozása. *Mutációval jön létre a mutáns, amely már a megváltozott tulajdonságokat örökíti tovább. Az evolúció fontos eleme a mutáció.*
✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.

mutál ◆ ige *~ni*
(Serdülő fiú hangja) mélyebbé, férfiassá válik, illetve a hangváltozásnak ebben a szakaszában van. *13-15 éves kor körül a fiúk hangja mutál. Az osztályban már mutálnak a fiúk.*
✧ Szin: (hang:) *változik*
✧ Táj: *másul, másudik*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

mutat ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. (Személy) ujjával vagy a kezében tartott tárggyal valakire, valamire irányítja a figyelmet. *Nem rád mutattam, hanem őrá! Ceruzájával a térkép közepére mutatott.* ■ *Ujjal mutat valakire*: kipécézi, megbélyegzi.
2. Mutogat valamit. *Színes képeket mutat a gyerekeknek.*
3. Kifejez valamit. *Arca lelkesedést mutatott.*
4. Jelez valamit. *A barométer azt mutatja, hogy javul az idő. A szobai hőmérő mindössze 12 fokot mutatott. A közlekedési rendőr fekete-fehér csíkos bottal mutatja az irányt a járműveknek és a gyalogosoknak.* ■ *Mint a mellékelt ábra mutatja*: ahogy látható, illetve tapasztalható.
5. Tanúsít, bizonyít valamit. *A siker azt mutatja, hogy helyesen döntöttünk.*
6. Színlel valamit. *Csak mutatja az elégedettséget, valójában kevesli a munkájáért kapott összeget.*

7. Valahogyan fest valamiben. *Kétrészes fürdőruhájában pompásan mutat.*

✧ Szin: **1.** *megmutat, rámutat, rábök* **2.** *szemléltet valamivel* **3.** *tükröz, ábrázol* **4.** *jelöl, feltüntet, elárul* **5.** *tanúskodik valamiről* **6.** *játszik,* (idegen) *mímel, imitál* **7.** *kinéz*

✧ Etim: A régi nyelvi *mut* ‘mutat’ ige származéka.

mutatvány ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Szórakoztatás céljából előadott, nagy testi erőt, illetve ügyességet kívánó művelet. *Cirkuszi mutatványával bejárta a világot. Bravúros mutatványaival meglepte a közönséget.*

2. Szemelvény, részlet. *Ez még csak mutatvány a műből, a teljes szöveg később jelenik meg.*

3. (Áruból) minta. *Küldj egy kis mutatványt az áruból!*

✧ Szin: **1.** *műsorszám,* (idegen) *produkció, bravúr,* (bizalmas) *kunszt* **3.** *mintadarab, áruminta, termékminta, ízelítő,* (régi, népi) *mustra*

✧ Etim: A → *mutat* ige nyelvújítás kori származéka.

múzeum ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

Műalkotásokat vagy történeti érdekességű tárgyakat gyűjtő és bemutató művelődési intézmény, illetve ennek épülete. *Hétfő kivételével minden nap nyitva tartanak a múzeumok. Találkozzunk délelőtt tízkor a múzeum előtt!*

✧ Szin: *gyűjtemény, műcsarnok, képtár, galéria*

✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

muzikális ◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, ~an* (választékos)

1. Jó zenei hallású. *Muzikális gyermekei vannak.*

2. Zeneértő, zenekedvelő. *Az egész család muzikális, gyakran járnak hangversenyre.*

✧ Szin: **1.** *jó fülű,* (tréfás) *vájt fülű* **2.** (tréfás) *zenebolond*

✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.

múzsa ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (választékos)

1. (A mitológiában:) A művészetek és a tudományok kilenc istennője közül az egyik. *A táncművészet múzsája Terpszikhoré.* ■ (tréfás) *Homlokon csókolta a múzsa*: megjött az ihlete az alkotáshoz.

2. *Valaki múzsája*: költészetének ihletője. *Lilla volt Csokonai múzsája.*

✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

muzsdéj ◆ fn –, *~t, ~a* (Er)

Sültek ízesítésére használt, fokhagymás, olajos pép. *Muzsdíjjal ízesítettük a halat.*

✧ Etim: Román jövevényszó.

muzsik ◆ fn *~ok, ~ot, ~ja* (régi, idegen)

Falusi ember, paraszt. *A régi Oroszországban a muzsikok általában nyomorúságos körülmények között éltek.*

✧ Szin: *földművelő*

✧ Etim: Orosz jövevényszó.

muzsika ◆◆◆◆◆ fn –, *~t, ~ja* (kissé régi)

Zene, zeneszó. *A szép muzsika mindenfelől odacsalogatta az embereket. Nagyon szeretem Mozart muzsikáját.*

✧ Szin: *dallam, melódia*

✧ Ell: *zörej, zaj*

✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

muzsikus ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

Zenész, zeneművész. *Együttesébe a legkiválóbb muzsikusokat gyűjtötte össze. Nem lett belőle szólista, de zenekari muzsikusként is a zenének élhet. Haydn egy magyar főúr, Esterházy Miklós herceg udvari muzsikusa volt.*

✧ Szin: (ritka) *hangszerjátékos*

✧ Táj: *hangász*

✧ Etim: A → *muzsika* főnév származéka.

mű ◆◆◆◆◆ fn *művek, művet, műve*

1. Művész által létrehozott alkotás. *A festő műveiből kiállítást rendeznek. Kiadták összes műveit.*

2. Valaki fáradozásának eredménye. *Ez a virágoskert az ő műve.* (gúnyos, rosszalló) *A te műved ez a felfordulás?* ■ *A véletlen műve*: előre nem látható dolog. ● Szólás: *Meglátni és megszeretni egy pillanat műve volt*: azonnal megszerette.

✧ Szin: **1.** *műalkotás, műremek, mestermű,* (idegen) *opus*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán ősi, uráli kori szó.

✧ Ö: emlék + mű, erő + mű, férc + mű, jár + mű, köz + mű, szín + mű, verseny + mű, víz + mű

műanyag ◆◆◆◆ fn

Vegyi úton előállított, nagy molekulájú anyag. *Ma már szinte mindent készítenek műanyagból.* (Jelzőként:) *Ha sátorozunk, műanyag kanállal eszünk műanyag tányérból.*

✧ Szin: (idegen) *bakelit, nejlon,* (idegen; Dv; Őv bizalmas) *plasztik,* (Va, Dv, Őv) *plasztika*

✧ Ell: *természetes anyag*

✧ Etim: Összetétel: → *mű* + → *anyag*.

☝ Mivel a *műanyag* összetett anyagnév, mindig különírjuk a jelzett szótól: *műanyag burkolat, műanyag cső* stb.

műbútor ◆ fn

Művészi értékű munkával, értékes fából készített bútor. *Az új lakást műbútorral rendezték be.*

✧ Etim: Összetétel: → *mű* (< *művészi*) + → *bútor*.

műegyetem ◆◆◆ fn (bizalmas)

Műszaki egyetem. *Bátyám mérnöknek tanul a műegyetemen.*

✧ Szin: (régi, idegen) *politechnikum*

✧ Etim: Összetétel: → *mű* (< *műszaki*) + → *egyetem*.

műfaj ◆◆◆◆ fn

(Irodalomban:) Művek tartalmi és alaki sajátságok szerint elkülönült csoportja. *Az epika műfajai között vannak prózában írottak is, mint a regény és a novella, és vannak versesek is, mint az elbeszélő költemény vagy a ballada.*

✧ Szin: (régi) *zsáner*

✧ Etim: Összetétel: → *mű* + → *faj*.

műfordító ◆◆◆ fn

Irodalmi alkotások művészi fordításával foglalkozó személy. *Nemcsak újságíró, hanem kiváló műfordító is.*

✧ Szin: *fordító,* (idegen) *transzlátor*

✧ Etim: Összetétel: → *mű* + → *fordító*.

műhely ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Kisipari munka végzésére való helyiség. *A cipész a műhelyében dolgozik.*

2. Gyár, üzem termelési részlege. *Karbantartó műhelyt hoztak létre.*

3. (választékos) Szellemi tevékenység színhelye. *Ellátogattunk az író műhelyébe.*

✧ Szin: **2.** *üzemegység* **3.** (választékos) *alkotói műhely*

✧ Etim: Összetétel: → *mű* + → *hely*.

műhiba ◆◆ fn

1. (Orvoslásban:) Súlyos szakmai hiba. *A sebész műhibát követett el.*

2. (Sportban:) Melléfogás. *Játékvezetői műhiba miatt a mérkőzést újra kell játszani.*

✧ Szin: *tévedés, mulasztás*

✧ Etim: Összetétel: → *mű* + → *hiba*.

műhold ◆◆◆◆ fn

Rakétával a világűrbe lőtt, ott valamelyik bolygó körül keringő test. *A műholdakat általában kutatási céllal küldik a világűrbe. A legtöbb tévéadást ma már a Föld körül keringő távközlési műholdak által felerősített sugárzás révén tudjuk fogni.*

✧ Szin: *mesterséges hold, mesterséges bolygó,* (idegen) *szatellit*

✧ Etim: Összetétel: → *mű* + → *hold*.

műkedvelő ◆◆◆ mn *~k, ~t,* –

1. Alkotó vagy tudományos tevékenységet kedvtelésből művelő (személy), illetve az általa létrehozott (dolog). *Egy műkedvelő társulattal színházi előadásokat tartanak. A műkedvelő tudósok általában sokat ártanak a tudomány társadalmi megbecsültségének. Ebben a lapban csak műkedvelő írások jelennek meg.*

2. (rosszalló) Tehetségtelen, felkészületlen (művész, kutató), illetve az általa létrehozott. *A kolléga úr műkedvelő előadást tartott.*

✧ Szin: **1.** *öntevékeny,* (régi) *műszerető, műbarát,* (idegen) *amatőr* **2.** (rosszalló) *avatatlan, kontár,* (bizalmas) *pancser,* (idegen) *dilettáns*

✧ Ell: **1.** *hivatásos,* (bizalmas) *profi* **2.** *szakértő, szakszerű,* (bizalmas) *profi*

✧ Etim: Összetétel; → *mű* + *kedvelő*: a → *kedvel* ige származéka.

műkorcsolya ◆◆ fn

1. Művészi korcsolyázás mint sportág. *Műkorcsolyában három versenyszámot rendeznek: a férfi egyest, a női egyest és a párost.*

2. Ehhez használatos korcsolya. *Nagyon jó minőségű műkorcsolyát kapott ajándékba.*

✧ Ell: **2.** *hokikorcsolya*

✧ Etim: Összetétel: → *mű* + → *korcsolya*.

működ|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (Gép, szerkezet, illetve belső szerv) rendeltetésszerű munkáját végzi. *Hogyan működik ez a gép? Az autója dízelolajjal működik. Rosszul működik a mája.* | (Mv; Fv bizalmas) *Működik valamire*: valami hajtja. *Az óra elemre működik.*

2. Tevékenységét végzi, főnnáll. *Ez a vállalat húsz éve működik.*

3. Tevékenykedik, dolgozik. *Eddig irodalommal foglalkozott, most képviselőként működik.*

4. (Vulkán) vulkáni tevékenység jeleit mutatja. *Az Etna még ma is működik.*

✧ Szin: **1.** (bizalmas) *szuperál*

✧ Ell: **1.** *áll, leáll* **2.** *megszűnik* **4.** *kialszik*

✧ Etim: A → *mű* főnév származéka.

✧ Ö: közre + működik

műköltészet ◆ fn

Ismert szerzőjű költői művek összessége. *A műköltészettel ellentétben a népköltészet alkotásainak nem ismerjük a szerzőjét.*

✧ Ell: *népköltészet*

✧ Etim: Összetétel: → *mű* + → *költészet*.

műsor ◆◆◆◆◆ fn

1. Az előadandó művek sorrendje, illetve összessége. *Egy Bach-kantáta szerepel a mai műsorban. A jövő havi színházi műsorban már szerepel a darab.*
2. Ennek bemutatása, előadás. *Meddig tart a műsor?*
3. (bizalmas, rosszalló) Kellemetlen, esetleg botrányos jelenet, hangos veszekedés. *Mindenki előtt műsort rendezett a felesége. A fiataloknál megint egész este ment a műsor.*
4. Műveket és a közreműködők nevét stb. közlő füzet, lap. *Elfelejtettem műsort venni.*
✧ Szin: **1.** *program, játékrend* **2.** *program* **3.** (bizalmas, rosszalló) *patália* **4.** *műsorfüzet, program, programfüzet*
✧ Etim: Elhomályosult összetétel: → *mű* + → *sor*.

műszak ◆◆◆◆ fn
Napnak munkavégzésre kijelölt szakasza. *A munkahelyén végigdolgozza a műszakot. Három műszakban dolgoznak, nyolcóránként váltják egymást.*
✧ Szin: *munkaidő,* (ritka) *munkaszak,* (bizalmas) *sikta,* (idegen) *turnus,* (Fv bizalmas) *sichta,* (Va bizalmas) *sihta,* (Fv, Va, Ka, Dv, Mv bizalmas) *szmena*
✧ Etim: Összetétel: → *mű* + → *szak*.

műszál ◆ fn
Mesterséges szálas anyag. *A blúz műszálból készült.*
✧ Szin: *szintetikus anyag, műanyag*
✧ Ell: *pamut, gyapjú*
✧ Etim: Összetétel: → *mű* + → *szál*.

műszer ◆◆◆◆◆ fn
1. Különleges gonddal készített, nagy pontosságot igénylő munkák végzésére alkalmas eszköz. *Orvosi műszereket vettek az adományokból.*
2. Mérést, tájolást stb. végző eszköz. *A pilóta repülés közben műszerekkel tájékozódik. A földmérő felállítja a műszereit.*
3. (tréfás) Szerszám. *Itt vannak a kőműves műszerei.*
✧ Szin: *felszerelés, szerkezet,* (bizalmas) *szerkentyű, ketyere,* (tréfás) *bigyó, masina*
✧ Etim: Összetétel: → *mű* + → *szer*.

műszó ◆◆◆ fn *~k* vagy *műszavak, ~t, műszava*
Egy-egy szakmára jellemző szó. *Az orvosi nyelv műszavait a betegek nem értik.*
✧ Szin: *szakszó, szakkifejezés,* (idegen) *terminus technicus,* (régi) *mesterszó*
✧ Etim: Összetétel: → *mű* 'szak-, szakmai' + → *szó*.

műt ◆◆ ige *~eni*
Műt valakit, valamit: műtétet végez rajta. *Csak két napja műtötték, de már vidáman szaladgál a folyosón. A térdét műtötték, azért jár bottal.* | (bizalmas) *Epével műtik*: epeműtétet végeznek rajta.
✧ Szin: *operál; műtétet hajt végre valakin*
✧ Etim: A → *mű* főnév származéka, a nyelvújítás korában jött létre az → *operál* ige tükörfordításaként.

műtárgy ◆◆◆◆ fn
Művészi értékű tárgy, képzőművészeti alkotás. *Most nagyon jó üzlet műtárgyakkal kereskedni. Műtárgyakat gyűjt.*
✧ Szin: *műalkotás, régiség*
✧ Etim: Összetétel: → *mű* (< *művészi*) + → *tárgy*.

műterem ◆◆◆◆ fn
Képzőművész, iparművész, fényképész stb. munkájához alkalmas, nagy és jól megvilágított helyiség. *A szobrászoknak, festőművészeknek, fényképészeknek különleges munkahelyre, műteremre van szükségük. Ahogy belépett a műterembe, eltátotta a száját a képek láttán.*
✧ Szin: *műhely, stúdió,* (idegen) *atelier*
✧ Etim: Összetétel: → *mű* + → *terem*.

műtét ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e* vagy *~je*
Sebészi beavatkozás. *A sebész, az altatóorvos és az asszisztensek bemosakodtak a műtéthez. Egymás után három súlyos műtéten esett át.*
✧ Szin: *operáció,* (választékos) *művi beavatkozás,* (régi) *műtétel*
✧ Etim: Nyelvújítás kori összetétel; → *mű* 'mesterséges' + *tét*: a → *tesz* ige származéka.

műtő ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
Műtétek végzésére berendezett helyiség. *Altatás után a beteget betolják a műtőbe.*
✧ Szin: *műtőszoba, műtőhelyiség*
✧ Etim: A → *műt* ige származéka.

műtős ◆◆ fn *~ök, ~t, ~e*
A beteg kórházon belüli szállítását végző, kezelésében segédkező férfi. *Műtőst felveszünk. A folyosón fehér köpenyes műtősök járkálnak.*
✧ Szin: *műtőasszisztens*
✧ Etim: A → *műt* ige származéka.

mütyür ◆ fn *~ök, ~t, ~je* (bizalmas)
1. Haszontalan kis dísztárgy. *A trafikok kirakata apró mütyürökkel van telezsúfolva.*

2. (tréfás, kedveskedő) Kisgyermek. *Gyere ide, te kis mütyür!*
✧ Szin: **1.** *apróság, dísz, csecsebecse,* (bizalmas) *bigyó, pimpli* **2.** (bizalmas) *apróság*
✧ Ell: **1.** *érték, kincs*
✧ Etim: Elvonással keletkezett a valószínűleg hangfestő eredetű *mütyürke* főnévből.

műugrás ◆◆ fn –, ~*t*, –
Művészi testtartással és mozdulatokkal ugródeszkáról medencébe végrehajtott ugrás mint sportág. *Műugrásban most a kínaiak és az amerikaiak a legjobbak.*
✧ Etim: Összetétel; → *mű* + *ugrás*: az → *ugrik* ige származéka.

műút ◆◆ fn
Burkolt felületű autóút. *A két várost műút köti össze.*
✧ Szin: *aszfaltút, betonút*
✧ Ell: *földút, dűlőút*
✧ Etim: Összetétel: → *mű* + → *út*.

művel ◆◆◆◆◆ ige ~*ni*
1. Megmunkál, megdolgoz valamit. *A földet ma már gépekkel művelik.*
2. (választékos) Foglalkozik valamivel, űz valamit. *A természettudományoknak melyik ágát műveled?*
3. ■ *Műveli magát*: csiszolja a szellemét. *Nap mint nap szakirodalommal műveli magát.*
4. Tesz valamit. *Valóságos csodát művelt velem a gyógyteád.* (rosszalló) *Már megint mit műveltél, te kis haszontalan?*
✧ Szin: **1.** *gondoz, ápol* **2.** (választékos) *gyakorol*
✧ Ell: **1.** *elhanyagol*
✧ Etim: A → *mű* főnév származéka.

művelet ◆◆◆◆ fn ~*ek*, ~*et*, ~*e*
Egymással összefüggő, sokszor tervszerű cselekmények sorozata, illetve ennek egy mozzanata. *Egy lakáskölcsön megszerzése a kölcsönvevő számára bonyolult pénzügyi műveletnek számít. Végezd el a műveleteket, először a szorzást és osztást, majd az összeadást és kivonást!*
✧ Szin: *eljárás,* (idegen) *operáció, akció*
✧ Etim: A → *mű* főnév származéka.

műveletlen ◆◆◆ mn ~*ek*, ~*t*, ~*ül*
1. Iskolázatlan, tájékozatlan. *A műveletlen ember könnyen elhiszi a hazugságot is.*
2. (rosszalló) Modortalan, neveletlen. *Még bocsánatot sem kért az a műveletlen fráter!*
3. Gondozatlan, parlagon hagyott. *Szibériában sok műveletlen földterület található.*
✧ Szin: **1.** *tanulatlan, tudatlan,* (választékos) *pallérozatlan* **2.** (rosszalló) *faragatlan, barbár* **3.** *ugaron hagyott* • **1.** (tréfás) *Faiskolába járt. Ugatja a kultúrát.* **2.** *Faragatlan tuskó.*
✧ Ell: **1.** *művelt, iskolázott* **2.** *kulturált, finom* **3.** *megművelt*
✧ Etim: A → *mű* főnév származéka.

művelődés ◆◆◆◆ fn –, ~*t*, ~*e*
1. A műveltség gyarapítása. *Értelmes ember számára életszükséglet a művelődés.*
2. Szellemi értékek létrehozása és befogadása. *Az alapítvány célja: felvirágoztatni a művelődést.*
3. Műveltség, kultúra. *Öt kötetben adták ki a magyar művelődés történetét.*
✧ Szin: **1., 2.** *kulturálódás*
✧ Etim: A → *mű* főnév származéka.

művelőd|ik ◆◆ ige ~*ni*
Kulturális ismereteit gyarapítja. *Nincs időm művelődni. Színházban, múzeumban művelődik.*
✧ Szin: *tanul, képezi magát,* (régi) *pallérozódik, pallérozza magát*
✧ Etim: A → *mű* főnév származéka.

művelt ◆◆◆◆◆ mn ~*ek*, ~*et*, ~*en*
1. Tájékozott, fejlett ízlésű, gazdag ismeretekkel rendelkező. *Kollégámról azt mondják, hogy művelt ember.*
2. Ilyen emberekre jellemző. *A művelt társalgás és viselkedés megszokott dolog volt köreikben.*
✧ Szin: **1.** *tanult, képzett, nagy tudású, iskolázott, kulturált* **2.** *finom, csiszolt, választékos, kulturált,* (választékos) *pallérozott*
✧ Ell: **1.** *műveletlen, tanulatlan, iskolázatlan* **2.** *durva,* (választékos) *csiszolatlan*
✧ Etim: A → *mű* főnév származéka.
✧ Ö: fél + művelt

műves ◆ mn ~*ek*, ~*t*, ~*en*
1. (választékos) Aprólékosan, igényesen, nagy mesterségbeli tudással készített (mű). *A műves kötésű régi könyveket üveges szekrényben tartom.*
2. (régi) (Főnévi használatban:) Mesterember. *A főutcán művesek kínálták termékeiket.*
✧ Szin: **1.** *kidolgozott, díszes, finom,* (régi vagy választékos) *míves* **2.** *mester*
✧ Ell: **1.** *durva, elnagyolt*
✧ Etim: A → *mű* főnév származéka.
✧ Ö: kéz + műves, kő + műves

művese ◆◆ fn

(Orvoslásban:) A beteg vese működését átmenetileg helyettesítő készülék. *Hetente többször művesével kezelik. Ha nem kerül idejében művesére, meghal.*

✧ Etim: Összetétel: → *mű* + → *vese*.

művész ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. A művészet valamely ágában hivatásszerűen tevékenykedő személy. *Kiváló művészeket tüntettek ki a parlamentben.*

2. (választékos) *Művésze valaminek*: szinte művészi módon műveli. *Valóságos művésze volt a szép beszédnek.*

✧ Szin: **1.** *művészember, alkotó, mester* **2.** (választékos) *mestere valaminek*

✧ Etim: A → *mű* főnév nyelvújítás kori származéka.

✧ Ö: ipar + művész

művészet ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. A valóságnak bizonyos esztétikai elvek szerinti megjelenítése. *Könyvtárnyi művet írtak már arról, mi is a művészet. Alkotásaiban felhasználja a művészetnek szinte minden eszközét.*

2. (Főleg többes számban:) *Művészetek*: művészeti ágak. *Az ábrázoló művészetekben alkotta a legnagyobbat.*

3. Hozzáértés, ügyesség. *Nem vagyok jártas az érvényesülés művészetében.* ■ (bizalmas) *Nem (nagy) művészet*: nem kell hozzá különösebb jártasság.

✧ Szin: **1.** (régi, idegen) *ars* **3.** (bizalmas) *kunszt*

✧ Etim: A → *művész* főnév származéka.

✧ Ö: film + művészet, képző + művészet, tánc + művészet

N

nábob ◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
1. (régi) Indiai helytartó. *A bengáli nábob őfensége megérkezett.*
2. (választékos) Nagyon gazdag ember. *„Egy magyar nábob”* (Jókai M.: műcím).
✧ Szin: **1.** (indiai) *kormányzó* **2.** (választékos) *krőzus* • **2.** *Még a bőre alatt is pénz van. Könyékig vájkál a javakban. Úgy él, mint egy török basa.*
✧ Ell: **2.** *szegény ember,* (szleng) *csóró*
✧ Etim: Arab eredetű nemzetközi szó.
náció ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (régi)
Nemzet, nép. *A történelem során sokféle náció megfordult a Kárpát-medencében.* (rosszalló) *Micsoda náció ez!*
✧ Szin: *lakosság,* (rosszalló) *szerzet, népség, fajta*
✧ Etim: Latin jövevényszó.
☝ A mai nyelvhasználatban a *náció* lehet bizalmas, népies, illetve rosszalló hangulatú, a szöveg stílusától függően. Megfelelője, a *nemzet* semleges, köznyelvi szó.
nád ◆◆◆◆ fn *~ak, ~at, ~ja*
1. Bugás virágzatú magas vízinövény. *A vizek partjának jellegzetes növénye a karcsú szárú nád.*
2. Ennek levágott szára. *Még ma is látunk náddal fedett kunyhót. „Nád a házam teteje”* (népdal)
3. Náddal benőtt terület. *A török adószedők elől a falu népe a nádban keresett menedéket.*
4. Némely fúvós hangszernek nádszálból készült fúvókája. *Megvetted már a nádat a fagottodba?*
✧ Szin: **2.** *bognárnád, fedőnád, lengenád* **3.** *nádas*
✧ Táj: **3.** *nádderék, nádalló*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán iráni jövevényszó.
nadály ◆ fn *~ok, ~t, ~a* (régi)
Pióca. *Régen gyakran használták gyógyászati célokra az orvosi nadályt.*
✧ Szin: (régi) *ivóka, vérszívó, vérszipó*
✧ Táj: *nadár*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.
nádor ◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1848-ig a király után az ország első közjogi méltósága. *Távollétében a királyt is helyettesíthette a nádor.*
✧ Szin: (régi) *nádorispán, nagyúr, palotagróf,* (idegen) *palatinus*
✧ Táj: *nándor*
✧ Etim: A *nádorispán* összetétel előtagjából jött létre jelentéstapadással.
nadrág ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
1. Olyan felső ruhadarab, amelynek két szára mind a két lábat legalább combig beburkolja. *Ma már nemcsak a férfiak, hanem a nők is viselnek nadrágot.* • Szólás: *Náluk az asszony hordja a nadrágot*: ő az úr a háznál.
2. Rövid szárú fehérnemű. *A fehérneműosztályra apró rózsaszín nadrágok érkeztek.*
✧ Szin: **1.** *pantalló,* (bizalmas) *naci, gatya, gatyesz, tyóresz,* (szleng) *nasztró,* (régi) *lábszárhüvely* **2.** (bizalmas) *bugyi, gatya,* (tréfás) *bugyogó*
✧ Táj: *natrák*
✧ Etim: Szláv, valószínűleg bolgár jövevényszó.
✧ Ö: cső + nadrág
nadragulya ◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Fekete bogyóterméső mérgező növény. *Ez az erdő tele van nadragulyával, de nehogy megkóstold a bogyóját!* • Szólás: *Nem ettem nadragulyát*: nem vagyok bolond.
✧ Szin: *altatófű, bolondítófű, maszlagos nadragulya, ördögfű, farkascseresznye,* (idegen) *belladonna*
✧ Táj: *álomhozófű, matraguna, natrabuja, natrepula, netrebula*
✧ Etim: Jövevényszó, de az átadó nyelv nem tisztázható.
nagy I. ◆◆◆◆◆ mn *~ok, ~ot, ~on*
1. Jókora terjedelmű. *Jövő héten költöznek egy nagy házba. Túl nagy rám ez a ruha.*
2. Számos részből, sok egyedből álló. *Nagy a választék ebben az üzletben.*

3. Jelentős mértékű, jelentékeny. *Nagy szelet jósoltak mára. Keleten nagy esőzésekre számíthatunk. Sikeresen végrehajtották a nagy küldetést.*
4. Kitűnő, kiváló. *Szülővárosában állították ki a nagy festő leghíresebb képeit.*
5. Lelkes, szenvedélyes. *Szomszédunk nagy állatbarát.*
6. Nagybetűvel írt. *Az Alföld nagy a-val van a térképen is.*
✧ Szin: **1.** *nagyméretű, nagyobb, nagyobbacska, nagyobbfajta, öles, jókora, óriási, terjedelmes, kiterjedt, magas, testes, megtermett, termetes, robusztus, bő, tágas,* (bizalmas) *böhöm,* (rosszalló) *behemót, drabális* **2.** *sok, tetemes, rengeteg, számottevő, bőséges, végtelen, tömérdek, dús* **3.** *nagyszabású, lényeges, komoly, tekintélyes, nagyfokú, fokozott, súlyos, hatalmas, átlagon felüli, erős, túlságos, falrengető, szembeszökő, éktelen,* (bizalmas) *bődületes* **4.** *neves, híres, nevezetes, elismert* • **1.** *Akkora, mint egy ház.*
✧ Táj: **1.** *derék, derekas, nagyka, böhönc, busa*
✧ Ell: **1.** *kicsi, kis, alacsony* **2.** *kevés, jelentéktelen, szűk* **3.** *jelentéktelen, könnyű, csekély* **4.** *jelentéktelen, névtelen, rossz* **6.** *kis*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán ősi, finnugor kori szó.
✧ Ö: had + nagy, nász + nagy, ország + nagy, őr + nagy, tábor + nagy

nagy II. ◆◆◆◆◆ hsz
Nagyon. *Nagy ritkán benézett hozzánk is.*
✧ Szin: *igen*
✧ Táj: *naon, najon*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán ősi, finnugor kori szó.

nagy III. ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
1. Nagyobb gyerek vagy felnőtt. *A kicsik busszal mennek, a nagyok vonaton.* (gyermeknyelvi) *A nagyok mindent jobban tudnak.*
2. Jelentős, kiváló személy. *Ebben a könyvben történelmünk nagyjairól olvashatsz.*
3. (Egyes szám harmadik személyű birtokos személyjellel:) Valaminek nagy vagy nagyobbik része. *A feladat nagyja még hátravan. A lehullott alma nagyját összeszedtük.*
4. Nagy dolog. *„Gondolj merészet és nagyot”* (Vörösmarty M.: Keserű pohár). *Igen tehetséges ember, nagyra hivatott. Nagyra törő terveket szőnek.*
5. (Kifejezésekben:) ■ *Nagyra van valamivel*: dicsekszik. *Ne légy már olyan nagyra magaddal! Nagyokat mond*: hazudik, túloz. *Folyton olyan nagyokat mond, hogy nem tudok már hinni neki.*
✧ Szin: **2.** *híresség, nagyság,* (bizalmas) *sztár*
✧ Ell: **1.** *kicsi, gyermek*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán ősi, finnugor kori szó.

nagyágyú ◆◆ fn (bizalmas, tréfás)
1. Legsúlyosabb érv, bizonyíték. *Előállt a nagyágyúval.*
2. Valamely szakma legtekintélyesebb művelője. *A nemzetközi találkozón felvonultak a nagyágyúk is.*
✧ Szin: **1.** *adu, aduász* **2.** *szakember,* (bizalmas) *profi,* (bizalmas, tréfás) *fejes, főmufti, nagykutya, menő, nagymenő,* (szleng) *penge*
✧ Ell: **2.** *senki,* (idegen, bizalmas) *nímand*
✧ Etim: Összetétel: → *nagy* + → *ágyú*.

nagyanya ◆◆◆◆◆ fn
Valamelyik szülő anyja, illetve olyan nő, akinek unokája van. *Apai nagyanyám velünk él. Már negyvenévesen nagyanya lett.*
✧ Szin: (bizalmas) *nagymama, nagyi, mama,* (idegen) *grószi*
✧ Táj: *nagynyanya, nagynyaka, nana, nunó, nyanya, nyinya, öregszülike*
✧ Etim: Összetétel: → *nagy* + → *anya*.

nagyapa ◆◆◆◆◆ fn
Valamelyik szülő apja, illetve olyan férfi, akinek unokája van. *Anyai nagyapám már nyugdíjas. A férjem még nem szeretne nagyapa lenni.*
✧ Szin: (bizalmas) *nagypapa, papa, nagyapó, apó, tata, nagytata, táti*
✧ Táj: *bapó, epapa*
✧ Etim: Összetétel: → *nagy* + → *apa*.

nagybátya ◆◆◆◆ fn
Valamelyik szülő fivére. *Három nagybátyám van, apám öccse és bátyja, valamint anyám öccse.*
✧ Szin: (bizalmas) *nagybácsi, bácsi, bácsika,* (idegen) *onkli,* (régi) *atyabátya, peszebátya*
✧ Táj: *édesbátya, bátyós*
✧ Ell: *nagynéni*
✧ Etim: Összetétel: → *nagy* + → *bátya*.

nagybetű ◆◆◆ fn
Sajátos alakú, a többinél nagyobb betűtípus. *A mondatot és a tulajdonneveket nagybetűvel kezdjük.* • Szólás: *Nagybetűvel beszél*: nagy hangon beszél. *Ne beszélj nagybetűvel, nem vagyok süket!*
✧ Szin: (idegen) *verzális, verzál, kapitális*
✧ Ell: *kisbetű*

✧ Etim: Összetétel: → *nagy* + → *betű*.

nagybőgő ◆◆ fn

A legmélyebb hangú vonós hangszer. *A nagybőgőn nagy mérete miatt állva játszanak.*

✧ Szin: *bőgő,* (idegen) *gordon, kontrabasszus*

✧ Táj: *brúgós, búgós, brúgó*

✧ Etim: Összetétel: → *nagy* + → *bőgő*.

nagyböjt ◆◆ fn

A hamvazószerdától nagyszombatig tartó időszak. *A vallásukat szigorúan tartó katolikusok nagyböjt idején tartózkodnak a húsevéstől.*

✧ Szin: *böjt, böjtölés, böjtidő*

✧ Etim: Összetétel: → *nagy* + → *böjt*.

nagyhét ◆◆ fn

A nagyböjt utolsó hete. *A húsvétot megelőző hét a nagyhét.*

✧ Szin: *húsvét hete*

✧ Etim: Összetétel: → *nagy* + → *hét*.

nagyipar ◆◆ fn

Nagyüzemi tömegtermelést folytató ipar. *Az ország nagyipara nem tudja értékesíteni korszerűtlenné vált termékeit.*

✧ Szin: *gyáripar*

✧ Ell: *kisipar, kézműipar,* (idegen) *manufaktúra*

✧ Etim: Összetétel: → *nagy* + → *ipar*.

Táj:

nagyít ◆◆◆ ige *~ani*

1. (Optikai eszköz) a valóságosnál nagyobbnak láttat valamit. *Ez a mikroszkóp hússzorosára nagyítja a bolhát.*

2. Negatívról nagyobb pozitív képet készít. *Sokan a fürdőszobában nagyítják felvételeiket.*

3. Szavakkal a valóságosnál nagyobbnak tüntet fel, túloz valamit. *Nagyítja a kárát.*

✧ Szin: **1., 2.** *felnagyít* **3.** *tódít, túlbecsül, felfúj, kiszínez,* (rosszalló) *túlliheg,* (bizalmas) *feltupíroz*

✧ Ell: **1., 2.** *kicsinyít* **3.** *enyhít, csökkent*

✧ Etim: A → *nagy* melléknév származéka.

nagyjában ◆◆◆ hsz

A lényeget tekintve. *Nagyjában ugyanezt mondta ő is.*

✧ Szin: *nagyjából, nagy vonalakban, körülbelül, lényegében, tulajdonképpen, hozzávetőleg, többé-kevésbé*

✧ Táj: *néminósan, jéminósan*

✧ Ell: *pontosan,* (idegen) *precízen*

✧ Etim: A → *nagy* melléknév megszilárdult ragos alakulata.

☝ Kiejtése: [naggyában].

nagyjából ◆◆◆◆ hsz

1. Nagyjában. *Nagyjából értette az előadást.*

2. Elnagyoltan, nem alaposan. *Nagyjából átnézte a leckéjét.*

✧ Szin: **1.** *hozzávetőleg, többé-kevésbé, nagy vonalakban, körülbelül* **2.** *úgy-ahogy, hevenyészve, felületesen, félig-meddig, tessék-lássék, felszínesen*

✧ Táj: *néminósan, jéminósan*

✧ Ell: *pontosan,* (idegen) *precízen*

✧ Etim: A → *nagy* melléknév megszilárdult ragos alakulata.

☝ Kiejtése: [naggyából].

nagykereskedelem ◆◆ fn

Nagy tételekben árusító kereskedelem. *A nagykereskedelem a kereskedelemnek az az ága, amely az árut a termelőktől közvetlenül felvásárolja, és a kiskereskedőknek haszonnal eladja.*

✧ Ell: *kiskereskedelem*

✧ Etim: Összetétel: → *nagy* + → *kereskedelem*.

nagykövetség ◆◆◆◆ fn

A legmagasabb szintű állandó diplomáciai képviselet. *A két ország rendezte viszonyát, és nagykövetséget nyitottak egymás fővárosában.*

✧ Etim: Összetétel: → *nagy* + → *követség*.

nagylelkű ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~en* (választékos)

1. Nemes gondolkodású. *Nézd el ezt a hibám, légy nagylelkű, és mondj le a megtorlásról!*

2. Bőkezű, adakozó. *Ezt mind nekem adod? Igazán nagylelkű vagy!*

✧ Szin: **1.** *elnéző, megértő, megbocsátó,* (választékos) *könyörületes,* (régi) *kegyes* **2.** *jószívű, jótékony, nagyvonalú,* (idegen) *gáláns,* (régi) *gavalléros*

✧ Ell: **1.** *kíméletlen, irgalmatlan, könyörtelen* **2.** *szűkmarkú, kicsinyes, fukar,* (bizalmas) *skót*

✧ Etim: Összetétel; → *nagy* + *lelkű*: a → *lélek* főnév származéka.

nagymama ◆◆◆◆ fn (bizalmas)

Nagyanya. *Az egyik nagymamám falun él, a másik nagymamám velünk lakik.*
✧ Szin: (bizalmas) *mama*, *nagyi*, *nagyika*, (idegen) *grószi*
✧ Táj: *nagynyanya, nagyanyaka, nana, nunó, nyanya, nyinya, öregszülike*
✧ Etim: Összetétel: → *nagy* + → *mama*.

nagynéni ◆◆◆ fn
1. Valamelyik szülő lánytestvére. *A nagynénim három évvel idősebb anyukámnál.*
2. Idősebb nőrokon. *A születésnapi ünnepségre eljöttek a nagynénik is.*
✧ Szin: (bizalmas) *néni, tanti,* (régi) *tante*, (Va bizalmas) *nena*
✧ Táj: *ángy, nénje, édesnéne*
✧ Etim: Összetétel: → *nagy* + → *néni*.

nagyol ◆ ige *~ni*
1. (Előzetesen) durván megmunkál valamit. *Most még csak nagyolja a munkadarabot.*
2. Nagy darabokra vág valamit. *Nagyolja a vaslemezt.*
3. (bizalmas) Hevenyészve elvégez valamit. *Kevés ideje volt, csak úgy nagyolta a takarítást.*
✧ Szin: **1.** *előmunkál, előmar* **3.** *elsiet*, *elnagyol*, *elkapkod*, (bizalmas) *összecsap, összevág, összehány*
✧ Etim: A → *nagy* melléknév származéka.
☝ Nem tévesztendő össze a más jelentésű *nagyoll* igével.

nagyoll ◆ ige *~ni* vagy *~ani*
A kelleténél nagyobbnak tart valamit. *Nagyollja a cipőt, szeretné visszacserélni.*
✧ Ell: *kicsinyell*
✧ Etim: A → *nagy* melléknév származéka.
☝ Nem tévesztendő össze a más jelentésű *nagyol* igével.

nagyon ◆◆◆◆◆ hsz
(Valamely cselekvés, történés, tulajdonság nagy mértékének, erősségének kifejezésére:) Nagymértékben. *Nagyon fáj a fogam. Nagyon szereti a cseresznyét. Nagyon bátran viselkedett. Nagyon csúnya ez a ház. Nagyon sok könyvem van.*
✧ Szin: *erősen, igen, meglehetősen, roppantul, jól, igazán, különösen, jelentősen, bőven, igencsak, alaposan, túlságosan, rendkívül, mérhetetlenül, mértéktelenül, végtelenül, irdatlanul, kimondhatatlanul,* (választékos) *fölöttébb, módfelett, szerfölött,* (régi) *ugyan*, (bizalmas) *eszméletlenül, istentelenül, irtóra, halálosan,* (túlzó) *iszonyatosan, szörnyen, borzasztóan,* (szleng) *piszkosul, totál, állatian, állatira, baromira, mocskosul, oltárian*
✧ Táj: *cudarul*, *naon*, *najon*
✧ Ell: *kicsit, alig, éppen hogy*
✧ Etim: A → *nagy* melléknév megszilárdult ragos alakulata.

nagyothall ◆ ige *~ani*
Rosszul hall. *Nagymamám nagyothall, csak a hangosabb beszédet érti meg.*
✧ Szin: *süket,* (hivatalos) *siket* • *Süket, mint a nagyágyú.*
✧ Táj: *siket, süketbóka, sükebóka*
✧ Etim: Összetétel; *nagyot*: a → *nagy* melléknév ragozott alakja + → *hall*.

nagypapa ◆◆◆ fn (bizalmas)
Nagyapa. *Vasárnap meglátogatjuk nagypapát falun.*
✧ Szin: (bizalmas) *papa, nagyapó, apó, tata, nagytata, táti*
✧ Táj: *bapó, epapa*
✧ Etim: Összetétel: → *nagy* + → *papa*.

nagypéntek ◆◆◆ fn
Húsvét előtti péntek, Krisztus keresztre feszítésének emlékünnepe. *Nagypénteken még a protestánsok is böjtölnek.*
✧ Etim: Tükörfordítással, szláv mintára keletkezett összetétel: → *nagy* + → *péntek*.

nagyravágyás ◆◆ fn –, *~t*, *~a* (rosszalló)
Hatalom, rang utáni mohó vágy. *Mindig is törtető ember volt, a nagyravágyás hajtotta előre.* • Szólás: *A boldogság ott kezdődik, ahol a nagyravágyás végződik*: a nagyravágyó ember nem lehet boldog.
✧ Szin: *becsvágy,* (választékos) *dicsvágy,* (régi) *dicsszomj, nagyralátás,* (idegen) *karrierizmus*
✧ Ell: *szerénység, mértékletesség*
✧ Etim: Összetétel; *nagyra*: a → *nagy* melléknév ragozott alakja + *vágyás*: a → *vágyik* ige származéka.

nagyságos ◆◆◆◆ mn *~ak*, *~at*, – (régi)
1. (Főrangú személy címeként:) *A nagyságos fejedelem fogadta a követeket.*
2. (Az ilyen címzésre jogosult személyek megnevezésében, illetve megszólításában:) *A nagyságos asszony várja a szalonban. Nagyságos uram, indulhatunk?*
✧ Szin: (régi) *tekintetes, méltóságos, kegyelmes*
✧ Etim: A → *nagy* melléknév származéka.
☝ 1945 előtt Magyarországon a *nagyságos úr* megszólítás járt a *nagyságos* címmel rendelkező, meghatározott fizetési osztályba sorolt állami köztisztviselőknek, értelmiségieknek. Női családtagjaik megszólítása *nagyságos asszony*, illetve *nagyságos kisasszony* volt. A *tekintetes* cím (és a vele járó megszólítás) alacsonyabb, a *méltóságos* és a *kegyelmes* cím magasabb rangot jelentett. *Nagyságos úr*-nak, illetve *nagyságos asszony*-nak szólították ezenkívül általában a magasabb társadalmi osztályba

tartozó ismeretlen személyeket udvariasságból a kereskedők, iparosok, háztartási alkalmazottak. A *nagyságos asszony* megszólítás ma is előfordul tiszteletet kifejező megszólításként, régies vagy néha tréfás ízzel. Rövidítései, a *nagysága, nagysasasszony, nagysasszony* azonban nem udvariasak, sőt inkább közönségesek. Ezek ma már kizárólag tréfásan használhatók. Lásd még a *kegyelmes*, a *méltóságos* és a *tekintetes* szócikket!

nagystílű ◆◆ mn *~ek, ~t, ~en*

1. Pompát kedvelő, fényűző. *Nagystílű életmódjukhoz tartoznak a drága vacsorák, bálok és a külföldi nyaralások.*

2. Jelentős dolgokkal nagy arányokban foglalkozó (személy). *Kevés a nagystílű politikusunk, inkább csak résztémákkal foglalkoznak.*

3. Jelentéktelen részletekkel nem törődő, nem kicsinyes (személy). *Az apróbb hibákon nagystílűen átsiklott.*

✧ Szin: **1.** *nagyvilági; előkelő, pazar,* (idegen) *luxus,* (szleng) *menő* **2.** *nagyszabású, nagy kaliberű* **3.** *nagyvonalú*

✧ Ell: **1.** *kisstílű, szűkös, szegényes* **2.** *kisstílű, kis kaliberű* **3.** *kisstílű, kicsinyes*

✧ Etim: Összetétel; → *nagy* + *stílű* ‘stílus’: francia, végső soron latin eredetű nemzetközi szó.

nagyszájú ◆◆ mn *~ak, ~t, ~an* (rosszalló)

1. Hangoskodó. *A véleményét mindig nagyszájúan adja elő.*

2. Szemtelenül feleselő. *Ne beszélj vissza a felnőtteknek, ne légy nagyszájú!*

✧ Szin: **1.** (rosszalló) *nagyhangú, cserfes, kérkedő, szájhős, nyelves,* (durva) *nagypofájú* • *Akkora a szája, mint a bécsi kapu. Jól felvágták a nyelvét. Kibeszélne hat papot is.*

✧ Táj: *csahos*

✧ Ell: *csendes, halk szavú, visszafogott*

✧ Etim: Összetétel; → *nagy* + *szájú*: a → *száj* főnév származéka.

nagyszerű ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~en*

Nagyon jó, kiváló. *Nagyszerű ember az osztályfőnökünk, nagyon szeretjük.*

✧ Szin: *kitűnő, remek, csodálatos,* (bizalmas) *vagány,* (idegen, bizalmas) *klassz, szuper,* (szleng) *menő, haláli, király, tuti,* (Fv szleng) *nagy stíl*

✧ Ell: *rossz, gyenge, jellegtelen*

✧ Etim: Összetétel; → *nagy* + *szerű*: képzőszerű utótag, a → *szer* főnév származéka.

nagyszombat ◆◆◆ fn

Húsvét előtti szombat, a nagyböjt utolsó napja. *Nagyszombat délutánján szólalnak meg újra a harangok.*

✧ Etim: Összetétel: → *nagy* + → *szombat*.

nagyszülő ◆◆◆◆ fn

Valamelyik nagyapa vagy nagyanya. *Az unokák a nagyszülőknél nyaralnak vidéken.*

✧ Táj: *öregszülő, nagyszüle*

✧ Ell: *unoka*

✧ Etim: Összetétel: → *nagy* + → *szülő*.

nagyvilági ◆◆◆ mn *~ak, ~t, ~an*

Előkelő körökben élő (személy), illetve ott szokásos (dolog). *Mióta meggazdagodott, igyekszik elsajátítani a nagyvilági élet stílusát.*

✧ Etim: Összetétel; → *nagy* + *világi*: a → *világ* főnév származéka.

nagyvonalú ◆◆◆ mn *~ak, ~t, ~an*

1. Jelentéktelen részletekkel nem törődő (személy). *Nagyvonalúan megfeledkezett róla, hogy tartozom neki.*

2. Bőkezű, nem kicsinyes (személy). *Nagyon nagyvonalú voltál a borravalót illetően!*

✧ Szin: *nagylelkű, gavalléros*

✧ Ell: **2.** *kicsinyes, fukar,* (bizalmas) *skót*

✧ Etim: Összetétel; → *nagy* + *vonalú*: a → *vonal* főnév származéka.

nagyzol ◆ ige *~ni*

Előkelőnek vagy érdekesnek akar látszani. *Hiába nagyzol, pontosan tudom róla, hogy kicsoda.*

✧ Szin: *előkelősködik, hivalkodik,* (bizalmas) *nagyra van, felvág, flancol* • *Magas lovon ül.* (bizalmas) *Nagy a mellénye.* (szleng) *Adja a bankot.*

✧ Ell: *szerénykedik*

✧ Etim: A → *nagy* melléknév származéka.

naiv ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Hiszékeny, jóhiszemű, tapasztalatlan. *A naiv embert gyakran érik csalódások. Abban a naiv hitben élt, hogy őt mindenki szereti.*

2. Ösztönös, képzetlen (művész, illetve mű). *XIX. századi naiv festők műveiből nyílt kiállítás.*

3. ■ *Naiv eposz*: ősi népmondákon alapuló, azokat összegező eposz. *Az idős kutató egész életét a naiv eposzok tanulmányozásának szentelte.*

✧ Szin: **1.** *gyermeteg, gyermekded, gyanútlan, ártatlan, tájékozatlan, óvatlan, egyszerű, együgyű, járatlan* **2.** (idegen) *autodidakta*

✧ Táj: **1.** *hiszes*

✧ Ell: **1.** *tapasztalt, rafinált, fortélyos* **2.** *képzett, tanult*

✧ Etim: Francia jövevényszó.

☝ Rövid *i*-vel ejtjük és írjuk.

naiva ◆◆ fn ~*k*, ~*t*, ~*ja* (kissé régi)

Ártatlan, hiszékeny fiatal lányokat alakító színésznő. *Cilike volt a társulat naivája.*

✧ Etim: Német jövevényszó.

☝ Rövid *i*-vel ejtjük és írjuk.

namaz ◆ fn –, ~*t*, ~*a* (Dv; Mv bizalmas)

Krémszerűre kikevert sós hidegkonyhai készítmény. *Friss zsemle volt reggelire, namaz meg méz.*

✧ Szin: (Fv) *kenő*

✧ Etim: Horvát-szlovén jövevényszó.

nála ◆ személyragos hsz

1. A már említett személynél. *Azt hiszem, nála van a könyv.*

2. (Középfokú melléknév mellett:) Hozzá hasonlítva. *Négy évvel idősebb nálam.*

3. *Nála nélkül*: nélküle. *Nem élhetek nálad nélkül. „Ez világ sem kell már nekem nálad nélkül, szép szerelmem”* (Balassi B.: Hogy Juliára talála, így köszöne néki).

✧ Táj: **2.** *tőle*

✧ Etim: Az önállóan nem adatolható ősmagyar *nál* ‘nála, közelben’ határozószó megszilárdult személyragos alakulata.

☝ Ragozása: *nálam, nálad, nála, nálunk, nálatok, náluk.*

nap ◆◆◆◆◆ fn ~*ok*, ~*ot*, ~*ja*

1. Hőt és fényt kibocsátó égitest. *Régóta tudjuk, hogy a Föld kering a Nap körül. Egész héten szépen sütött a nap. Keleten kel fel, nyugaton nyugszik le a nap.* • Szólás: *Nincs új a nap alatt*: mindenre van korábbi példa. *Hasára süt a nap*: (reggel) sokáig lustálkodik.

2. Napsütés. *Akinek érzékeny a bőre, óvakodjon a naptól. Kifekszem egy kicsit a napra.*

3. Éjféltől éjfélig terjedő, 24 órás időegység. *A hét napjai: hétfő, kedd, szerda, csütörtök, péntek, szombat, vasárnap. Két nap múlva utazunk!* • Szólás: *Több nap, mint kolbász*: takarékosan kell élni.

4. A reggeltől estig eltelő időszak. *Minden napot ki kell használni. Jó napot kívánok!* (Határozóként:) *Egész nap dolgozott.* • Közmondás: *Nyugtával dicsérd a napot*: akkor örüljünk az eredménynek, ha már elértük.

5. (Kifejezésekben:) *A napokban*: mostanában. *A napokban hallottam, hogy Jóska megnősült.* | *Napjainkban*: korunkban. *Napjainkban egyre gyakoribbak az allergiás betegségek.*

✧ Szin: **1.** (választékos) *napkorong, naptányér,* (gyermeknyelvi) *napocska* **2.** *napfény, verőfény, napvilág* **4.** *nappal*

✧ Ell: **4.** *éjjel, éjszaka*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

✧ Ö: arany + vasár + nap, az + nap, ezüst + vasár + nap, harmad + nap, hét + köz + nap, hó + nap, hol + nap, hol + nap + után, hosszú + nap, más + nap, név + nap, szabad + nap, születés + nap, szün + nap, teg + nap, vasár + nap, virág + vasár + nap

☝ Csak csillagászati értelemben használatos tulajdonnévként, és ekkor írjuk nagy kezdőbetűvel: *A Nap az egyetlen csillag, amely a közelsége révén részletesen tanulmányozható a napfizikusok által.* A nagybetűs írásmód főleg szakszövegekben fordul elő, így tankönyvekben is. Köznyelvi értelemben, mint mindennapi jelenség nevét azonban mindig kisbetűvel írjuk: *Eltakarta egy felhő a napot.* Lásd még a fenti példákat! A szóval alkotott összetételek mindig kisbetűsek, akkor is, ha szaknyelvi szók: *napfolt, naptevékenység* stb.

napa ◆ birtokos személyjeles fn (népi)

Anyós. *„Eb fél, kutya fél, míg az ipam, napam él”* (népdal).

✧ Táj: *napaasszony, napamanya, édesszüle*

✧ Etim: Ősi, finnugor, esetleg uráli kori szó.

napéjegyenlőség ◆ fn

Az évben az a két időpont, amikor a nappal és az éjszaka egyenlő hosszú. *A tavaszi napéjegyenlőség március 21-én, az őszi szeptember 23-án van.*

✧ Ell: *napforduló*

✧ Etim: Összetétel; → *nap* + → *éj* + *egyenlőség*: az → *egyenlő* melléknév származéka.

napelem ◆◆ fn

A napenergiát elektromos energiává alakító fényelem. *Napelemmel fűtik hatalmas házukat, uszodájukat és a télikertet is.*

✧ Szin: *napfényelem*

✧ Etim: Összetétel: → *nap* + → *elem*.

napfény ◆◆◆◆◆ fn

A nap sugarainak fénye. *A reggeli napfény jólesett neki, és jókedvre derítette.* ■ *Napfényre kerül* vagy *jut* vagy *jön*: **a)** előkerül. *Újabb bizonyítékok kerültek napfényre.* **b)** kitudódik. *Napfényre jutott a nagy titok.* | *Napfényre hoz valamit*: **a)** föld alól felhozza. *Napfényre hozták a fáraó bebalzsamozott testét.* **b)** kideríti. *Sikerült napfényre hozniuk az igazságot.*

✧ Szin: *napsugár, napvilág*

✧ Etim: Összetétel: → *nap* + → *fény*.

napfogyatkozás ◆◆◆ fn

Az a jelenség, melynek során a Hold egy időre (részben vagy teljesen) eltakarja a Napot. *Hazánkban ritkán látható napfogyatkozás. Részleges napfogyatkozást gyakrabban láthatunk, mint teljeset. Teljes napfogyatkozás Magyarországon legközelebb 2081-ben lesz látható.*

✧ Etim: Összetétel: → *nap* + → *fogyatkozás.*

napforduló ◆ fn

Az évben az a két időpont, amikor a nappal, illetve az éjszaka a leghosszabb. *A nyári napforduló június 21-én, a téli december 21-én van.*

✧ Ell: *napéjegyenlőség*

✧ Etim: Összetétel: → *nap* + → *forduló*.

napfürdő ◆ fn (választékos)

Napozás. *Kifeküdt a kertbe egy kis napfürdőre.* ■ *Napfürdőt vesz*: napozik. *Gyönyörű idő van, menjünk a strandra napfürdőt venni!*

✧ Szin: (választékos) *napfürdőzés, napkúra,* (idegen) *inszoláció*

✧ Etim: Összetétel: → *nap* + → *fürdő*.

napi ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~t,* –

1. Egy napra eső. *Ebbe az áruházba sokan járnak, nagy a napi forgalom.*

2. Naponként ismétlődő. *Túlságosan lefoglalnak a napi teendőim.*

3. (Valamennyi) napig tartó. *Pár napi munkával befejezhetjük az építkezést. Tizenkét napi járóföldre vagyunk a kiszemelt céltól.*

4. Időszerű. *Egész este a napi politikai kérdésekről vitáztak.*

✧ Szin: **1.** *egynapi* **2.** *szokásos, mindennapi* **4.** *mai, mostani, jelen, napirenden levő, ez idő szerinti,* (idegen) *aktuális*

✧ Táj: **2.** *mindennaposi*

✧ Ell: **1.** *tartós, folyamatos*

✧ Etim: A → *nap* főnév származéka.

✧ Ö: köz + napi

napkelte ◆◆ birtokos személyjeles fn (csak egyes szám 3. személyben) *~k, ~t, ~je*

A napnak a keleti látóhatáron való feltűnése. *Nyáron szeret korán kelni és megnézni a napkeltét.* ■ *Napkeltétől napnyugtáig*: egész nap. *Napkeltétől napnyugtáig a földeken dolgoznak.*

✧ Szin: *reggel, hajnal, napfelkelte,* (választékos) *hajnalhasadás*

✧ Ell: *este, napnyugta, naplemente*

✧ Etim: Összetétel; → *nap* + *kelte*: a → *kel* ige *kelt* származékának (vö. → *kelet*) birtokos személyjeles alakja.

napközben ◆◆◆◆ hsz

1. A nappal folyamán valamikor. *Napközben találkozzunk a városban.*

2. Nappal folyamatosan. *Napközben nem találsz otthon, mert dolgozom.*

✧ Szin: **2.** *egész nap, a nap folyamán, reggeltől estig*

✧ Ell: *reggel, este, éjjel*

✧ Etim: Összetétel: → *nap* + → *közben*.

napközi ◆◆◆◆ mn *~ek* vagy *~k, ~t,* –

1. ■ *Napközi otthon*: tanulóknak tanítás utáni vagy (ritkán) előtti tartózkodási helye. *A napközi otthonban a gyerekek uzsonnát is kapnak.*

2. (Főnévi használatban, bizalmas) Napközi otthon. *A gyerek napköziben van.*

✧ Szin: **1.** (Fv bizalmas) *druzsina* **2.** (rosszalló) *gyermekmegőrző,* (szleng) *napcsi, napej,* (Fv bizalmas) *druzsina*

✧ Ell: **1.** *bentlakásos* **2.** *bentlakásos iskola*

✧ Etim: Összetétel; → *nap* + *közi*: a → *köz* főnév származéka.

napló ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Eseményekről, élményekről (naponként) vezetett feljegyzések összessége. *Nem tudom, divat-e még ma is naplót írni.*

2. Ilyen feljegyzésekre való, általában kemény kötésű füzet. *Kislány koromban nekem is volt naplóm. Betelt a naplóm.*

3. Iskolai osztály tanulóinak osztályzatait nyilvántartó könyv. *A tanár a feleltetés után beírja a jegyeket a naplóba.*

4. Jegyzőkönyv. *Az országgyűlési napló a felszólalások teljes szövegét tartalmazza.*

✧ Szin: **1.** *naplójegyzet* **2.** *naplófüzet,* (idegen) *diárium* **3.** *osztálynapló, osztálykönyv*

✧ Etim: A → *nap* főnév származéka.

naplopó ◆◆◆ fn (rosszalló)

Semmittevő, haszontalan, munkakerülő személy. *Csibész naplopó lett belőle.*

✧ Szin: (rosszalló) *dologtalan, léhűtő, ingyenélő, csavargó, csirkefogó, semmirekellő, mihaszna, henye, pernahajder, lógós, here* • *Várja, hogy a sültgalamb a szájába repüljön. Elmenne a munka temetésére.* (bizalmas) *Büdös neki a munka.*

✧ Táj: *naplesi, kupcihér, semmirevaló, senkipista*

✧ Ell: *szorgalmas, igyekvő, dolgos, szorgos*

✧ Etim: Összetétel; → *nap* + *lopó*: a → *lop* ige származéka.

napnyugta ◆◆ birtokos személyjeles fn (csak egyes szám 3. személyben) *~k, ~t, ~ja*

A napnak a látóhatár mögötti eltűnése. *Éppen napnyugtakor értünk haza.*

✧ Szin: *estefelé, este, naplemente,* (régi) *napszállat, napnyugat*

✧ Táj: *napszentület, napszentülte*

✧ Ell: *hajnal, reggel, napfelkelte,* (választékos) *hajnalhasadás,* (régi) *napkelet*

✧ Etim: Összetétel: → *nap* + → *nyugta*[2].

nápolyi ◆◆◆ mn *~ak, ~t,* –

1. Nápolyban lakó vagy ott található. *A nyaralás alatt összebarátkoztunk néhány helybeli, nápolyi fiatallal. Esténként sokat sétáltunk a nápolyi utcákon. Vendégül látott minket nápolyi házában.* (Főnévi használatban:) Nápolyban lakó személy. *A nápolyiak vidám emberek.*

2. Nápolyról elnevezett. *Nápolyi szelet*: e városról elnevezett, krémmel töltött ostya. *Az édességboltban sokféle nápolyi szelet kapható.* (Főnévi használatban:) Krémmel töltött ostyaszelet. *Szereti a kakaós nápolyit.*

✧ Szin: **2.** (főnév:) *parány, ostyaszelet*
✧ Táj: **2.** (főnév:) *speciál*
✧ Etim: A *Nápoly* helynév származéka.

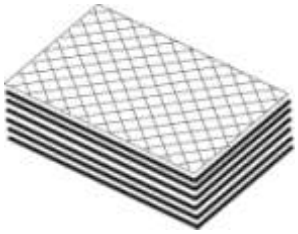

napóra ◆◆ fn

Ősi időmérő eszköz, amely a számlapba beletűzött pálcának a nap járása szerint mozgó árnyékával mutatja az időt. *A park közepén egy napóra van.*

✧ Szin: (régi) *árnyékóra*
✧ Etim: Összetétel: → *nap* + → *óra*.

napoz|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*

A nappal (barnára) sütteti magát. *Első alkalommal csak tíz percig napozzunk.*

✧ Szin: *sütkérezik, napkúrázik,* (választékos) *napfürdőzik* • *Sütteti a hasát a nappal.* (választékos) *Napfürdőt vesz.*
✧ Etim: A → *nap* főnév származéka.

nappal I. ◆◆◆◆◆ hsz

A reggel és az este közötti időben. *Mivel éjszakai műszakban dolgozik, nappal kell aludnia. A mulató nappal zárva van.*

✧ Szin: *napközben, fényes nappal, napvilágnál, világosban*
✧ Táj: *napvilágon, naponna, napponnand*
✧ Ell: *éjjel, éjszaka*
✧ Etim: A → *nap* főnév származéka.

nappal II. ◆◆◆◆◆ fn *~ok*, *~t*, *~a* vagy *~ja*

A reggel és az este közötti időszak. *Télen rövidebbek a nappalok.*

✧ Ell: *éjjel, éjszaka,* (választékos) *éj*
✧ Etim: A → *nap* főnév származéka.

napraforgó ◆◆◆◆ fn

Hosszú szárú, sárga, nagy, tányér alakú virágú termesztett növény. *A napraforgó onnan kapta a nevét, hogy mindig a nap felé fordítja hatalmas virágát. A napraforgót a magvaiért termesztik, finom étolajat lehet belőlük préselni.*

✧ Szin: *tányérrózsa, tányérvirág*
✧ Táj: *napramorgó, napranéző, naprapergő, napraforduló-rózsa, tányérica*
✧ Etim: Összetétel; *napra*: a → *nap* főnév származéka + → *forgó*.

napsugár ◆◆◆◆ fn

1. A Napból kiinduló fénysugár, fénynyaláb. *Az ablakon bevilágít a napsugár.*
2. Az, ami, aki örömet okoz, boldogsággal tölt el valakit. *Te vagy életem napsugara.*
✧ Szin: **1.** *napfény, napsütés* **2.** *öröm, boldogság, gyönyörűség*
✧ Ell: **2.** *bánat, szomorúság*
✧ Etim: Összetétel: → *nap* + → *sugár*.

napszak ◆◆ fn

A napnak hosszabb vagy rövidebb ideig tartó szakasza. *A napszakok: a reggel, a nappal, az este, az éjszaka, de a hajnalt és az estefelét is idevehetjük. Milyen napszakban érsz rá?*
✧ Etim: Összetétel: → *nap* + → *szak*[1].

napszámos ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

Ledolgozott napok száma szerint fizetett alkalmi, általában mezőgazdasági munkás. *A gazda napszámosokkal dolgoztat.*
✧ Szin: *napibéres, napidíjas*
✧ Táj: *bőrös*
✧ Etim: A *napszám* összetétel (→ *nap* + → *szám* 'elszámolás') származéka.

naptár ◆◆◆◆◆ fn *~ak* vagy *~ok, ~at* vagy *~t, ~a* vagy *~ja*

1. Évek, hónapok, hetek, napok beosztásának rendszere. *A naptár szerint már tavasz van.*
2. Az év napjait sorban feltüntető füzet, tömb, illetve lap. *Már árusítják a jövő évi naptárakat.*
✧ Szin: **1.** *időszámítás* **2.** *falinaptár; asztali naptár; zsebnaptár, notesz, határidőnapló; kártyanaptár;* (kissé régi) *kalendárium,* (Fv, Va, Ka, Dv bizalmas) *kalendár*
✧ Táj: **2.** *kalendár, kolondárium, kalondárjom, kalendáriom*
✧ Etim: Összetétel: → *nap* + → *tár*.

narancs ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Narancssárga színű, gerezdes, illatos, leves déligyümölcs. *Ha nem kapsz banánt, hozzál narancsot!*
2. (bizalmas) Narancslé, illetve narancsízű üdítőital. *Mit kérsz, kólát vagy narancsot?*
3. Narancssárga szín. *Szívesen használja a festményein a narancsot. Jól áll neki a narancs.*
✧ Szin: **1.** (idegen) *oranzs* **2.** *narancsital, narancsszörp,* (idegen) *dzsúsz* **3.** *narancsszín, narancsvörös*
✧ Táj: *darancs*
✧ Etim: Óind eredetű olasz jövevényszó.
☝ A *dzsúsz* szinonima (idegen írásmóddal *juice*) ebben az értelemben pontatlan, bizalmas jellegű szó, hiszen más gyümölcs levét is jelentheti. Pontosabban: *narancsdzsúsz.*

narancssárga ◆◆ mn *~k, ~t, ~n*

Vörösbe hajló sárga. *Naplementekor narancssárgán ragyogott az ég alja.* (Főnévi használatban:) *Kedvenc színe a narancssárga.*
✧ Szin: *narancsszín, narancsvörös, narancspiros, narancs,* (idegen) *okker*
✧ Etim: Összetétel: → *narancs* + → *sárga*.

nárcisz ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

Fehér vagy sárga virágú, kora tavaszi dísznövény. *„Kertem nárcisokkal Végig ültetéd"* (Csokonay Vitéz M.: A Reményhez). *Három szál nárciszt kapott névnapjára. A nárcisz hagymáját ősszel kell elültetni a kertben.*
✧ Szin: *húsvétvirág,* (régi) *kákvirág*
✧ Táj: *kápolna, kápolnavirág, náciska, márcis, marciris, március, nárcius*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

narkó ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (bizalmas)

Kábítószer. *Mindig van nála narkó, már nem tud meglenni nélküle.*
✧ Szin: (bizalmas) *fű, kábszer,* (idegen) *narkotikum, drog*
✧ Etim: Szóelvonással keletkezett a → *narkotikum* főnévből.

narkotikum ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a* (idegen)

1. (Gyógyászatban:) Érzéstelenítő- vagy altatószer. *A narkotikum hatására most alszik a beteg.*
2. A bajokat feledtetően ható anyag vagy esemény. *Mindenféle illegális narkotikumokat használ. A zajos társasági élet narkotikum volt számára, nem is igen gondolt rá, mi lesz ezután.*
✧ Szin: **1.** (idegen) *anesztetikum* **2.** *bódítószer, kábítószer,* (idegen) *drog*
✧ Ell: *élénkítőszer*
✧ Etim: Görög és latin elemekből keletkezett német jövevényszó.

narkózis ◆ fn –, *~t, ~a* (idegen)

1. (Gyógyászatban:) Sebészeti altatás, illetve az ezzel előidézett állapot. *Túl van már a műtéten, de még narkózisban van.*
2. Kábítószer alkalmazásának hatására beállt, tudatzavaros állapot. *Narkózisban szebbnek látja a világot.*
✧ Szin: **2.** *kábulat, kábultság, bódulat*
✧ Ell: **1.** *ébrenlét* **2.** *öntudat*
✧ Etim: Latin, végső soron görög eredetű nemzetközi szó.

násfa ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (régi)

Nyakláncon viselt, drágakővel kirakott arany ékszer. *„Az üst telided-tele volt aranypénzekkel, drágaságokkal; csattok, gyűrűk, násfák, gyémántok, gyöngyök és smaragdok csillogtak bent vakító pompában."* (Mikszáth K.: A két koldusdiák)

✧ Etim: Szláv, valószínűleg horvát-szerb jövevényszó.

naspolya ◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Kisebb körte alakú, barnás héjú gyümölcs. *A naspolya akkor igazán finom, amikor a húsa már lekvárszerűen puha.*

2. Naspolyacserje. *A naspolya későn hullatja le levelét.*

✧ Táj: **1.** *lasponya, lesponya, noszpolya, nyárspola, rasponya* **2.** *lasponyabokor, lesponyafa*

✧ Etim: Görög eredetű vándorszó.

nász ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. (régi) Ünnepélyes házasságkötés. *A fiatalok nászára a fél falut meghívták.*

2. (választékos) Szerelmi egyesülés. *A fiatalok nászából egy szép kisfiú született.*

3. (népi) *Valakinek a násza*: gyermeke apósa. *A nászomat is hívjuk meg a disznótorba!*

✧ Szin: **1.** *házasság, esküvő, lakodalom,* (régi) *frigy, menyegző,* (bizalmas) *lagzi* **2.** *párosodás,* (állatnál:) *párzás* **3.** *szülőtárs, apatárs,* (népi) *nászapa, nászatya, nászember, nászúr*

✧ Táj: **1.** *nác*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

☝ A ‘gyermek apósa’ jelentésű *nász* szónak az ‘anyós’ jelentésű női párja a *nászasszony*, illetve a *nászanya* és az *anyatárs.*

naszád ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

Könnyű kis hadihajó. *A tengeri csatában a naszádokat is bevetették.*

✧ Szin: (régi) *gyorshajó,* (idegen) *korvett*

✧ Etim: Szláv, valószínűleg orosz jövevényszó.

násznagy ◆◆ fn

A leánykérésben és az esküvő megszervezésében, lebonyolításában is részt vevő esküvői tanú. *Unokabátyámat násznagynak kérték fel.*

✧ Táj: *kikérő, kiadó, kérő*

✧ Etim: Összetétel: → *nász* + → *nagy*.

nászút ◆◆◆ fn

A házaspárnak közvetlenül a házasságkötés utáni utazása, általában valamilyen üdülőhelyre. *Az ifjú pár nászútra Velencébe utazott.*

✧ Szin: *nászutazás*

✧ Etim: Összetétel: → *nász* + → *út*.

nátha ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Az orrnyálkahártya gyulladása. *A nátha cseppfertőzéssel terjed. A hideg időben náthát kapott.*

✧ Szin: *megfázás, meghűlés, hurut,* (tréfás) *takonykór*

✧ Táj: *takonnátha*

✧ Etim: Szláv, valószínűleg szlovák jövevényszó.

✧ Ö: széna + nátha

nátrium ◆◆ fn –, *~ot, ~a*

Ezüstfehér színű lágy fém. *A nátrium a konyhasó egyik alkotóeleme.*

✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.

☝ A nátrium vegyjele: *Na* (pont nélkül).

natúrszelet ◆◆ fn

Lisztbe mártott sertés- vagy borjúszelet zsiradékon kisütve. *A natúrszelet könnyebb étel, mint a rántott szelet, mert sütés előtt a húst csak lisztbe mártjuk, tojásba nem.*

✧ Táj: *sültelék*

✧ Etim: Összetétel, német mintára keletkezett részfordítás: *natúr* + → *szelet*.

ne[1] ◆◆◆◆◆ hsz

1. (Tiltás vagy kívánság kifejezésére:) *Ne nyiss ajtót! Kérlek, ne haragudj! Szólj már neki, hogy ne mindig velem végeztesse a piszkos munkát!* ■ *Ne mondd!*: **a)** nem hiszem, kétlem **b)** mondd csak.

2. (Kérdés alakú felszólításban, felszólító módú ige mellett:) *Ne üljünk be valahova egy kávéra?*

3. (Tagadó kívánságban, feltételes módú ige mellett:) *Bárcsak ne felejtené el!*

4. (Tagadó kérdés alakú nyomatékos állításban, feltételes módú ige mellett:) *Ki ne ismerné?*: mindenki ismeri.

5. (Tagadó főmondat után, állítás nyomatékosítására:) *Nem fejezhetem be anélkül, hogy ne méltatnám a könyv magyaros stílusát. „A virágnak megtiltani nem lehet, hogy ne nyíljék, ha jön a szép kikelet”* (Petőfi S.: A virágnak megtiltani nem lehet…).

6. (Erős állításra:) *Elképzelhetetlen, hogy ne tudná*: biztos, hogy tudja.

7. (Negatív cél kifejezésére:) *Szándékosan elment hazulról, csak hogy ne találkozzunk.*

✧ Táj: *me*

✧ Etim: Vagy a → *néz* ige *nézd* felszólító módú alakjából jött létre, vagy önkéntelen hangkitörésből keletkezett indulatszó.

✧ Ö: hogy + ne

ne[2] ◆◆◆ msz (bizalmas, népi)

1. Tessék, itt van. *Ne, vegyél belőle!*

2. (Állatterelő szóként:) *Ne, te Lombár!*

✧ Szin: **1.** (bizalmas) *nesze*
✧ Táj: **2.** *me, mesze*
✧ Etim: Vagy a → *néz* ige *nézd* felszólító módú alakjából jött létre, vagy önkéntelen hangkitörésből keletkezett indulatszó.
☝ ‘Tessék’ jelentésben leginkább csak a népnyelvben használatos. A köznyelvben, különösen idegenhez szólva nagyon udvariatlan, sértő. Bizalmas, tegeződő viszonyban is udvariasabb egy fokkal megfelelője, a *nesze.*

nebáncsvirág ◆ fn
1. Sarkantyús virágú dísznövény. *A nebáncsvirág toktermése érintésre szétpattan.*
2. (gúnyos) Túlérzékeny, könnyen megsértődő ember. *Vigyázz vele, mert nebáncsvirág!*
✧ Szin: **1.** *nenyúljhozzám, fájvirág* **2.** (gúnyos) *mimóza*
✧ Táj: **1.** *nebáncs, nebáncska, engemnebáncs, nenyúljhozzá* **2.** *nebunya*
✧ Etim: Szószaporító összetétel: *nebáncs* ‘fájvirág’ (< *ne bánts!*, vö. → *ne*, → *bánt*) + → *virág*.
☝ Bár a tiltó igealak (*ne bánts*!) még jól felismerhető benne, már régóta a kiejtés szerint írjuk. Lásd még a *nefelejcs* szócikket!

nedű ◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
1. (régi) Nedv, folyadék. *„a pohárba tejszínűen csorrant a darált jegekre a kókuszdió nedűje”* (Kosztolányi D.: Bologna).
2. (választékos) Jó minőségű bor vagy pezsgő. *Öntsetek nekem is ebből a finom nedűből!*
✧ Szin: **1.** *lé* **2.** *ital*, (régi) *nedély*
✧ Táj: **1.** *lév* **2.** *itóka, ityóka*
✧ Etim: Szóhasadással különült el a → *nedv* főnévből.

nedv ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
(Élő szervezetben található) folyadékszerű anyag. *A vérehulló fecskefűnek sárga nedve van. A test nedvei: a vér, a vizelet, a könny stb.*
✧ Szin: *folyadék, nedvesség, víz, lé*
✧ Táj: *lév*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

nedves ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. Vízzel, vagy más folyadékkal átitatott. *Nedves szivaccsal törli a táblát. Ne menj ki nedves hajjal az utcára, mert megfázol!*
2. Felületén vizes. *Ne lépj a nedves padlóra, mert elcsúszol!*
3. Csapadékos. *Idén nedves őszünk volt.*
✧ Szin: **1.** *átnedvesedett, átázott, vizes, vizenyős* **2.** *lucskos* **3.** *latyakos, sáros, esős, nyirkos, lucskos*
✧ Táj: *locsos, lecskes, medves*
✧ Ell: **1., 2.** *szikkadt, víztelen, száraz* **3.** *aszályos, száraz*
✧ Etim: A → *nedv* főnév származéka.

nefelejcs ◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
Kis halványkék virágú növény. *Nagy csokor nefelejcset szedett kedvesének.*
✧ Szin: (régi) *emlény*
✧ Táj: *békaszemfű, engemnefelejcs, kígyószem, egérfül, mizsót*
✧ Etim: Összetétel, a *ne felejts!* egyes szám második személyű felszólító mondat főnevesülésével keletkezett német mintára (vö. → *ne*, → *felejt*).
☝ Bár a tiltó igealak még jól felismerhető, az ilyen típusú növényneveket régóta kiejtés szerint írjuk. Lásd még a *nebáncsvirág* szócikket!

negatív I. ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an* (idegen)
1. Kóros elváltozást nem mutató. *Szerencsére negatív lett a leletem.*
2. Hátrányos, rossz. *Sok negatív tulajdonsága ellenére azért mégiscsak kedvelem őt.*
3. Tagadó, elutasító. *Negatív választ adott a kérdésemre.*
4. Nullánál kisebb (szám, érték). *Az iskolában most tanuljuk a negatív számokkal való szorzást. Ha ötből kivonunk hatot, az eredmény negatív lesz.*
5. A sötét, illetve a világos részeket ellenkezőnek mutató (fénykép). *Fény felé fordítva nézegeti a negatív képeket.*
✧ Szin: **1.** *jó, megnyugtató* **2.** *káros, kellemetlen* **3.** *nemleges, visszautasító* **4.** (bizalmas) *mínusz*
✧ Ell: **1.** *rossz,* (idegen) *pozitív* **2.** *értékes, jó,* (idegen) *pozitív* **3.** *igenlő, elfogadó,* (idegen) *pozitív* **4.** (idegen) *pozitív,* (bizalmas) *plusz*
✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.

negatív II. ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja* (idegen)
1. Filmen levő negatív kép. *Erről a negatívról öt nagyítást kérek!*
2. Tárgy sokszorosításhoz használt forma, amely a mélyedéseket és a domborulatokat ellentétesen mutatja. *Elkészültek az új pénzérmék negatívjai.*
✧ Ell: **1.** (idegen) *pozitív*
✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.

negédes ◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en* (régi, választékos)
Kényeskedő, mesterkélten finomkodó, szenvelgő (személy, magatartás). *Negédes mosoly játszott ajkai körül.*
✧ Szin: *kényeskedő, mézesmázos, émelyítő, modoros,* (régi, választékos) *magakellető,* (roszszalló) *teátrális,* (bizalmas, rosszalló) *affektált*

✧ Táj: *nedinges*
✧ Ell: *természetes, keresetlen, egyszerű*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

néger ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Eredetileg Afrikában honos, nagyon sötét bőrű emberfajtához tartozó személy. *Az Amerikába hurcolt négerek csak a XIX. században szabadultak fel a rabszolgaság alól. A Magyarországon egyetemre járó fekete bőrű fiatalok sértőnek érzik a néger elnevezést.* (Melléknévi használatban:) *Kislánykoromban volt egy néger babám.*

2. (rosszalló) Más neve alatt megjelenő írásmű összeállításában segédkező, szellemi rabszolgamunkát végző személy. *Regényeit négerekkel íratta.*

✧ Szin: **1.** *fekete, afrikai,* (rosszalló, idegen) *nigger,* (szleng) *negró,* (régi) *szerecsen*
✧ Etim: Francia eredetű német jövevényszó.
☝ A *néger* a magyarban eredetileg közömbös hangulatú köznyelvi szó. Mivel a *néger* más nyelvekben, különösen Amerikában gúnyos szitokszóvá vált, újabban Magyarországon is kerülik, különösen a sajtóban. Helyette a *fekete* vagy az *afrikai* használatos a legtöbbször. A *színes bőrű* megnevezést sokan szintén sértőnek tartják.

négy ◆◆◆◆◆ tőszn

1. A három és az öt közötti egész szám (4). *Kétszer kettő négy.* (Jelzőként:) *A négy évszak: tavasz, nyár, ősz, tél. Négy világtáj van: észak, dél, kelet és nyugat. Négy részre vágja az almát.* ■ *A négy fal között*: zárt helyiségben. *Ki nem mozdulna a négy fal közül.* (Főnévi használatban:) *Hány narancsot kér? – Négyet adjon, a szebbikből!*

2. (Időpont megjelölésben:) Négy óra, esetleg perc. *Négyre ott kell lennünk. Már tíz óra négy van!*

3. (bizalmas) Negyedik osztály. *A négy bébe járt, eggyel felettem.*

4. (bizalmas) A hónap negyedik napja. *A leadási határidő: május négy.*

5. (bizalmas) Négyes számú ház vagy ajtó. *Az egyetem a Múzeum körút 4.-ben található. Az első emelet 4.-ben lakom.*

6. *Négyen*: négy személy. *Négyen vagyunk a családban: apu, anyu, a húgom és én.*

✧ Táj: **1.** *négyecske*
✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.

negyed I. ◆◆◆◆◆ törtszn

Az egésznek négy egyenlő része közül egy; valaminek Ľ része. *Kérek negyed kiló cukrot!* | *Negyed nyolc van*: 7 óra múlt 15 perccel. | *A negyede*: negyedakkora, negyedannyi. *A piacon a negyedéért jutok hozzá a friss gyümölcshöz.*

✧ Szin: *egynegyed,* (régi) *fertály*
✧ Táj: *fórtáj, fórtál, fertályos*
✧ Etim: A → *négy* számnév származéka.

negyed II. ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Városrész. *A központi negyedben vett ki egy szobát. A kínai negyedben vacsoráztunk.*

2. A Holdnak az a helyzete, amikor a Naptól megvilágított oldalának a Földről csak a fele látszik. *A Hold utolsó negyedében van.*

3. Zenei hang negyedrésze, vagy az ezt jelölő kottajel. *Negyedeket ír a kottapapírra. Itt negyedeket kell játszani.*

4. Negyedóra. *Az óra elütötte a negyedet.*

5. Sportmérkőzés négy egyenlő hosszú részének, szakaszának egyike. *A magyar vízilabdázók mindegyik negyedben jól játszottak. A profi kosárlabdában a mérkőzés négy negyedből áll.*

✧ Szin: **1.** *kerület, városnegyed, lakónegyed, környék,* (régi) *fertály* **3.** *negyedhang* **4.** (régi) *fertály*
✧ Etim: A → *négy* számnév származéka.
✧ Ö: három + negyed, lakó + negyed

negyedik ◆◆◆◆◆ sorszn

A harmadik után következő (személy, dolog). *Ez már a negyedik eset, hogy késik.* (Főnévi használatban:) *Negyedikbe jár. Negyedikén találkoztunk.*

✧ Etim: A → *négy* számnév származéka.

négyszemközt ◆◆◆ hsz

Bizalmas kettesben. *Négyszemközt beszélgettünk. Most, hogy négyszemközt maradtunk, végre megbeszélhetjük a problémát.*

✧ Szin: *egymás közt, magunk között, szemtől szembe,* (bizalmas) *kettecskén*
✧ Táj: *négyszemre*
✧ Ell: *nyilvánosan*
✧ Etim: Összetétel: → *négy* + → *szem* + → *közt* (~ → *között*).

négyszög ◆◆◆◆ fn

Olyan síkidom, melyet négy egyenes határol. *A téglalap, a négyzet, a rombusz négyszögek.*

✧ Szin: *négyzet,* (idegen) *kvadrangulum*
✧ Etim: Összetétel: → *négy* + → *szög*.

négyszögletes ◆◆◆ mn *~ek, ~et, –*

Négyszög alakú. *A lakószobák általában négyszögletesek.*

✧ Szin: *négyszögletű*
✧ Ell: *sokszögletű, kerek*
✧ Etim: Összetétel; → *négy* + *szögletes*: a → *szög*^{2} főnév többszörösen képzett származéka.

négyszögöl ◆◆◆ fn

Területmérték: egy öl oldalhosszúságú négyzet. *Egy négyszögöl körülbelül 3,6 négyzetméter. A telek nagyságát négyszögölben határozták meg.* (Jelzőként:) *600 négyszögöl szőlője van.*

✧ Szin: *négyzetöl,* (bizalmas) *öl,* (idegen) *kvadrát*

✧ Táj: *szögöl, kvadrátöl*

✧ Etim: Összetétel: → *négy* + → *szög* + → *öl* (mértékegység).

☝ A *négyszögöl* hivatalosan már nem használatos mértékegység, de a népnyelvben és a köznyelvben még gyakori a *négyzetméter* mellett.

negyven ◆◆◆◆◆ tőszn

1. Tízszer négy. *Húsz meg húsz az negyven.* (Jelzőként:) *A vállalat negyven embert foglalkoztat.*

2. (bizalmas) Ennyi éves. *Hamarosan negyven lesz.*

3. Negyvenes számú ház vagy ajtó. *A Böszörményi út negyvenbe megyünk. Két emelettel fölöttünk, a negyvenben házibuli van.*

4. (Időpont megjelölésében:) A negyvenedik év vagy perc. *Nagyim negyvenben született. Öt óra negyvenkor indultunk otthonról.*

5. *Negyvenen*: negyven ember. *Összesen negyvenen járnak az évfolyamra.*

✧ Etim: Összetétel; → *nëgy* 'négy' + *ven*: önállóan nem adatolható elem.

negyvennyolcas ◆◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, –*

1. A 48-as számmal jelölt. *A negyvennyolcas házszámot keressük, tudna segíteni?* (Főnévi használatban:) *A negyvennyolcast húzták ki a lottón.*

2. Az 1848-as szabadságharc idejéből való, illetve abban részt vett. *Az öreg negyvennyolcas honvéd szívesen mesélt a gyerekeknek a hajdani csatákról. A film a negyvennyolcas eseményeket dolgozza fel.* (Főnévi használatban:) *Dédnagyapám nagy negyvennyolcas volt.*

✧ Etim: Összetétel; → *negyven* + *nyolcas*: a → *nyolc* számnév származéka.

négyzet ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Egyenlő oldalú négyszög, amelynek minden szöge derékszög. *Szerkessz egy négyzetet!*

2. Mennyiségnek önmagával való szorzata, a második hatvány. *Mennyi 15 a négyzeten? Kettőnek a négyzete négy.*

3. (bizalmas) *A négyzeten*: fokozott mértékben. *Ez szemtelenség a négyzeten!*

✧ Szin: **1., 2.** (idegen) *kvadrát* **3.** (bizalmas) *a köbön*

✧ Etim: A → *négy* számnév latin és német mintára létrejött, nyelvújítás kori származéka.

négyzetcentiméter ◆◆ fn

Területmérték: a négyzetméter tízezredrésze, 1 cm oldalhosszúságú négyzet. *A kéziratpapír felülete 620 négyzetcentiméter.* (Jelzőként:) *Egy négyzetcentiméter területről sem mondhatunk le.*

✧ Etim: Összetétel: → *négyzet* + → *centiméter*.

☝ A négyzetcentiméter jele: cm^2 (pont nélkül).

négyzetkilométer ◆◆ fn

Területmérték: a négyzetméter milliószorosa, 1 km oldalhosszúságú négyzet. *Hazánk területe 93 030 négyzetkilométer.* (Jelzőként:) *Az árvíz sok száz négyzetkilométer területet borított el.*

✧ Etim: Összetétel: → *négyzet* + → *kilométer*.

☝ A négyzetkilométer jele: km^2 (pont nélkül).

négyzetméter ◆◆◆◆ fn

Területmérték: 1 m oldalhosszúságú négyzet. *Lakásunk mindössze 54 négyzetméter.* (Jelzőként:) *Tíz négyzetméter területet a magáéhoz csatolt a szomszéd telkéből.*

✧ Szin: (idegen) *kvadrát*

✧ Etim: Összetétel: → *négyzet* + → *méter*.

☝ A négyzetméter jele: m^2 (pont nélkül).

néha ◆◆◆◆◆ hsz

Hosszabb időközönként, nagyon ritkán. *Néha találkozunk. Nagy néha nyögött ki egy-két szót.*

✧ Szin: *időnként, esetenként, elvétve, olykor, némelykor, időről időre, hébe-hóba, egyszer-egyszer, gyéren, imitt-amott, kivételesen, alkalmilag, néhanapján, néha-néha, koronként, alkalomadtán*

✧ Táj: *nyiha, hébe-hába, némelyikszer, nemékor, körbe-korba*

✧ Ell: *gyakran, mindig, sokszor*

✧ Etim: Összetétel; *né*: bizonytalan eredetű, esetleg a → *ne* tagadószóval azonos ősi, uráli kori szó + → *ha*.

néhanapján ◆◆ hsz

Nagyon hosszú és bizonytalan időközönként. *Néhanapján még meglátogat.*

✧ Szin: *néha, olykor-olykor, ritkán,* (kissé régi) *néhanap*

✧ Ell: *gyakran, sokszor, rendszeresen*

✧ Etim: A *néhanap* 'néhanapján' összetétel (→ *néha* + → *nap*) megszilárdult ragos alakulata.

néhány ◆◆◆◆◆ határozatlan nm

1. Kevés számú, egypár. *Néhány szem borsot is tégy bele! Néhány hete találkoztam vele.* ■ *Jó néhány*: elég sok. *Jó néhány ember állt előttünk a sorban.*

2. (Csak többes számú birtokos személyjellel:) A jelzett személyek közül egypár. *Néhányuk velünk tartott az étterembe is.*

✧ Szin: **1.** *egynéhány, egy-két, két-három, egy kevés*
✧ Táj: *nehány, nihán, ennihán*
✧ Ell: **1.** *sok, számtalan, temérdek*
✧ Etim: Összetétel; *né*: bizonytalan eredetű, esetleg a → *ne* tagadószóval azonos ősi, uráli kori szó + → *hány* névmás.

nehéz I. ◆◆◆◆◆ mn *nehezek, nehezet, nehezen*

1. Nagy súlyú. *Nehéz csomagot cipelt.* • Szólás: *Nehéz, mint a só* vagy *az ólom* vagy *a sár* vagy *a föld.*

2. A hasonló neműeknél nagyobb űrméretű, hatóerejű (fegyver). *A nehéz géppuskákkal támadtak.*

3. Nem könnyen emészthető. *Nehéz ételt nem jó este enni.*

4. Nagy fizikai vagy szellemi erőfeszítést igénylő. *Nehéz terepen rendezték meg a versenyt. Nehéz kérdést tettek föl a diákok.* (Főnévi használatban:) *Nehezet kér tőlem.*

5. ■ *Nehéz a szíve*: bánatos. *Nehéz a szíve, mert el kellett válniuk.* | *Nehéz a feje*: álmos, fáradt. *A sok tanulástól nehéz a feje.* | *Nehéz feje van*: nagyon lassú a felfogása. *Lassan tanul, nehéz feje van.*

✧ Szin: **1.** *súlyos* **3.** *zsíros, hízlaló, tömény, kiadós, laktató* **4.** *megerőltető, fogós, bonyolult, izzasztó, verejtékes,* (idegen) *problematikus,* (szleng) *strapás, istentelen, meredek,* (durva) *döglesztő* • **4.** *Beletörik a bicskája.*
✧ Táj: **1.** *nehesz, nejéz, sulyhos, sujmos* **4.** *viszonyos*
✧ Ell: **1.** *könnyű, súlytalan* **2.** *könnyű* **3.** *könnyű, sovány, diétás* **4.** *kényelmes, kellemes, zökkenőmentes, sima, könnyű, érthető, egyszerű, világos*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

nehéz II. ◆◆◆◆ fn –, *nehezet, neheze*

1. *Valaminek a neheze*: a nehezebbik része. *Túl vagyunk a nehezén.*

2. ■ *Nehezére esik valami*: fárasztja, nem szívesen teszi. *Nehezére esik fölhívni a hivatalt.* (gúnyos) *Nehezedre esne néha meglátogatni?*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

nehezék ◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Mérlegen vagy más szerkezetben az egyensúlyhoz szükséges megfelelő súlyú tárgy. *Felhúzta a falióra nehezékét.*

2. Valaminek elröppenését megakadályozó (nehéz) tárgy. *Valami nehezéket tett a léggömbre, hogy el ne szálljon. Tegyél nehezéket a papírokra, nehogy elvigye őket a huzat.*

✧ Szin: **1.** *ellensúly, terhelés, kolonc, súly,* (régi) *nyomtaték,* (idegen) *balansz, ballaszt* **2.** *súly, levélnyomat, levélnehezék*
✧ Táj: **1.** *kölönc, gölöngy, kölömp*
✧ Etim: A → *nehéz* melléknév származéka.

nehezell ◆ ige *~ni*

Nehéznek érez valamit. *Megpróbálta felemelni az ötvenkilós súlyt, de nehezellte.*

✧ Szin: *nehéznek tart*
✧ Táj: *neheztel*
✧ Etim: A → *nehéz* melléknév származéka.

nehézipar ◆◆ fn

Termelőeszközöket gyártó, illetve energiahordozókat termelő ipar. *A gépgyártás és a bányászat a nehéziparhoz tartozik.*

✧ Ell: *könnyűipar*
✧ Etim: Összetétel: → *nehéz* + → *ipar*.

nehézkes ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et* vagy *~t, ~en*

Nehezen mozgó, működő vagy cselekvő. *A nagymamának fáj a lába, nehézkesen mozog. Nehézkes gondolkodásával lassítja a csoport munkáját. Nem jó olvasni ezt az írót, mert nehézkes a stílusa.*

✧ Szin: *lassú, lomha; körülményes, bonyolult, egyenetlen* • *Jó lenne tetűpásztornak. Friss, mint az ólommadár.*
✧ Ell: *gyors, ügyes, fürge; gördülékeny, könnyed*
✧ Etim: A → *nehéz* melléknév származéka.

nehezményez ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (hivatalos) Helytelenít valamit. *A minisztérium vezetői nehezményezték az újságcikk hangvételét.*

2. (választékos) *Nehezményez valamit*: enyhén haragszik valamiért. *Édesanyám nehezményezte, hogy nem köszöntél neki.*

✧ Szin: **1.** (hivatalos) *óvást emel, tiltakozik valami ellen* **2.** (választékos) *rosszall, sérelmez,* (régi) *nehezell* • **2.** *Zokon vesz. Rossz néven vesz.*
✧ Táj: *nehezékel*
✧ Ell: **1.** *helyesel, támogat, elfogad, dicsér; beleegyezik valamibe* **2.** *elismer, helyesel, dicsér*
✧ Etim: A → *nehéz* melléknév származéka.

neheztel ◆◆◆◆ ige *~ni*

Enyhébben haragszik valakire. *Neheztel rá a gúnyos megjegyzésért.*

✧ Szin: *duzzog, dühös,* (bizalmas) *pikkel, orrol,* (régi, idegen) *apprehendál* • *Felhúzza az orrát. Rossz néven vesz. Zokon vesz.*
✧ Táj: *nehezkedik, tüszköl, konyít*
✧ Ell: *megbocsát, felejt valamit; megbékél valamivel*
✧ Etim: A → *nehéz* melléknév származéka.

nehogy ◆◆◆◆◆ ksz (felszólító módú igével)

1. Hogy ne. *Csomót kötött zsebkendőjére, nehogy elfelejtse a rábízott feladatot.*

2. (Intés, óvás, tiltás kifejezésére:) Azt akarom, hogy ne. *Nehogy felmássz arra a magas fára!*
✧ Etim: Összetétel: → *ne* + → *hagy*.

néhol ◆◆◆◆◆ hsz
Néhány helyen. *Az országban néhol csapadék is várható. A dolgozatnak néhol nehézkes a stílusa.*
✧ Szin: *helyenként, itt-ott, imitt-amott, némely helyen, hellyel-közzel, elvétve, elszórtan, szórványosan,* (régi) *szérülszerte*
✧ Táj: *néhutt, néha, néhon*
✧ Ell: *mindenütt, mindenhol, szerteszét*
✧ Etim: Összetétel; *né*: bizonytalan eredetű, esetleg a → *ne* tagadószóval azonos ősi, uráli kori szó + → *hol*.

neje ◆◆◆◆ birtokos személyjeles fn (választékos vagy tréfás)
Feleség. *A nejem nem szeret mosogatni. Neje őnagysága is jelen lesz.*
✧ Szin: *házastársa,* (választékos) *élete párja, hitvese, hitvestársa,* (régi) *hitestársa,* (tréfás) *oldalbordája*
✧ Táj: *nője, feletársa, népe*
✧ Ell: *férje,* (régi vagy tréfás) *ura, férjeura*
✧ Etim: A → *nő* főnév származéka, szóhasadással különült el a *nője* alaktól.
☝ Többnyire egyes számban használatos: *nejem, nejed, neje,* de előfordulhat többes számban is, például tréfásan: *Mit tegyünk, ha a nejünk nem hajlandó mosogatni?* A birtokos személyjel nélküli *nej* főnév csak bizalmas stílusárnyalatú szövegekben fordul elő, tréfás vagy gúnyos mellékízzel.

nejlon ◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja* (kissé régi)
Rugalmas, erős műszál. *Nem szerettem a nejlonból készült ruhaneműt.* (Jelzőként:) *Bántja a nyakát a nejlon inggallér.*
✧ Szin: *műszál, műanyag,* (Fv) *igelit,* (Fv, Ka bizalmas) *szilon,* (Er) *nájlon*
✧ Táj: *nájlon*
✧ Etim: Angol jövevényszó.
☝ A ma szabályos *nejlon* írásmód mellett gyakori még az idegen *nylon* forma is. A *nejlon* írásmód a köznyelvivé vált ejtésmódot tükrözi, de egyes vidékeken a [nájlon] ejtésváltozat a gyakoribb.

neki I. ◆◆◆◆◆ személyragos hsz
1. Az ő részére, számára, hasznára vagy kárára. *Levelet küldtek nekem. Használt nekik a dorgálás. Ne tedd a szobanövényt a tűző napra, mert megárt neki.*
2. Az ő szempontjából, rá nézve. *Nem közömbös neki. Nekem ugyan édes mindegy!* ■ *Mit neki (Hekuba)!*: semmit sem számít neki.
3. Valaki, valami felé irányulva, azt elérve. *Letért az útról, egyenest neki egy fának. Rohant, egyenest nekem.*
4. (Birtoklás kifejezésére:) *Van neki valamije*: birtokol valamit, rendelkezik valamivel. *Van neki egy szép kis nyaralója a hegyekben.*
✧ Táj: *néki, nekije*
✧ Etim: Az önállóan nem adatolható ősmagyar *nek* ‘valamihez, valamivel szemben, valaminek az irányába’ határozószó megszilárdult személyragos alakulata.
☝ Ragozása: *nekem, neked, neki, nekünk, nektek, nekik.*

neki II. ◆◆◆◆◆ ik
1. Valaki, valami felé mozogva, azt elérve. *Nekicsapódik, nekimegy, nekiszalad. A széknek szaladt neki, úgy ütötte meg a lábát.*
2. Cselekvést valamire irányítva. *Nekifekszik, nekiindul, nekikészülődik. Az artista most készülődik neki a mutatványnak.*
3. Magát valamely érzésnek, indulatnak átadva. *Nekibúsul, nekikeseredik, nekitüzesedik. Azért búsult neki ennyire, mert rossz hírt hallott.*
✧ Táj: *néki*
✧ Etim: Az önállóan nem adatolható ősmagyar *nek* ‘valamihez, valamivel szemben, valaminek az irányába’ határozószó megszilárdult ragos alakulata.

nekifog ◆◆◆ ige *~ni*
Hozzákezd, hozzálát valamihez. *Lassan nekifog a munkának.*
✧ Szin: *nekilát, nekibuzdul, nekiveselkedik; hozzáfog, hozzákészül valamihez; elkezd valamit; belekezd, belefog valamibe* • (bizalmas) *Nekidurálja magát.*
✧ Táj: *hujázik, nekigyűrűdzik, nekigyürekezik, nekitürekedik, nekitüremkedik, nekivaszarkodik, nekitűrkőzik, nekitanyázik*
✧ Ell: *abbahagy valamit; megáll valamiben*
✧ Etim: Igekötős ige: → *neki* + → *fog*.

nekigyürkőz|ik ◆ ige *~ni*
1. Ruhája, inge ujját feltűri, hogy valaminek nekilásson. *Nekigyürkőzik, és elkezd mosogatni.*
2. (bizalmas) Erős elszánással nekifog valaminek. *Nekigyürkőzött a munkának.*
✧ Szin: **2.** *hozzálát, hozzáfog, hozzákezd valamihez;* (bizalmas) *nekilát, nekiveselkedik, nekibuzdul; rászánja magát valamire* • **2.** (bizalmas) *Köpi a markát. Megfogja a dolog végét. Nekidurálja magát.*
✧ Táj: *nekitűrközik, felgyűrkőzködik, nekihuzakodik, nekigyűrődzik, nekigyürekezik, nekitürekedik, nekitüremkedik, nekivaszarkodik, nekitanyázik*
✧ Ell: *abbahagy valamit*
✧ Etim: Igekötős ige; → *neki* + *gyürkőzik*: a → *gyűr* ige származéka.

nekiszegez ◆ ige *~ni*

1. *Nekiszegez valamit valakinek*: (fegyvert) közelről ráirányítja. *Nekiszegezte a pisztolyt.*
2. (Kérdést) váratlanul feltesz valakinek. *A bíró nekiszegezte a kérdést a vádlottnak.*
✧ Szin: **1.** *ráfog, rászegez valakire; megcéloz valakit* **2.** *kérdést címez valakinek* vagy *intéz valakihez*
✧ Ell: **1.** *elfordít, leenged valamit*
✧ Etim: Igekötős ige: → *neki* + → *szegez*.

nekivadul ◆ ige *~ni*
Féktelenül kezd viselkedni. *Vacsora után a gyerekek teljesen nekivadultak.*
✧ Szin: *nekiszilajodik; belelovalja magát valamibe;* (szleng) *bevadul, beindul*
✧ Ell: *megjuhászodik, lecsillapodik, lehiggad*
✧ Etim: Igekötős ige; → *neki* + *vadul*: a → *vad* melléknév származéka.

nekivág ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Nekilök valamit, valakit valaminek. *Haragjában a másikat nekivágta a falnak.*
2. (Nagy útnak) nekiindul. *Nekivágott a hosszú útnak.*
3. *Nekivág valaminek*: (nehéz dologba) belefog. *Mikor vágsz végre neki a nyelvtanulásnak?*
✧ Szin: **1.** *nekiüt, nekicsap; odavág, hozzácsap valamihez* **2.** *útra kel;* (bizalmas) *nekimegy* **3.** *nekifog, nekikezd, nekiugrik; belevág valamibe; vállalkozik valamire; merészel valamit*
✧ Táj: **1.** *nekitesz* **2.** *nekibodorodik, nekivetélkedik, nekiveszi magát* **3.** *nekitosszan*
✧ Ell: **1.** *visszafog, fékez valamit* **3.** *abbahagy valamit; leáll (valamivel)*
✧ Etim: Igekötős ige: → *neki* + → *vág*.

nekrológ ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja* (idegen)
Elhunyt személy életpályáját ismertető, munkásságát méltató cikk vagy beszéd. *A nekrológ általában kissé felnagyítja az illető érdemeit.*
✧ Szin: *megemlékezés, emlékbeszéd*
✧ Etim: Görög eredetű nemzetközi szó.

nektár ◆◆◆ fn *–, ~t, ~ja*
1. A görög mitológiában az istenek itala. *Az Olümposz istenei ambróziát ettek, és nektárt ittak hozzá.*
2. A virágban lévő édes nedv. *A lepkék pödörnyelvükkel nyalogatják a virágok nektárját.*
3. (választékos) Édes bor. *„Tokaj szőlővesszein Nektárt csepegtettél”* (Kölcsey F.: Himnusz).
4. Gyümölcslén kívül cukrot, vizet, esetleg egyéb adalékot is tartalmazó, általában rostos gyümölcsital. *Az őszibarackból készült nektár a kedvencem.*
✧ Szin: **1.** (választékos) *istenital* **2.** *virágnedv, virágpor* **3.** *finom bor,* (választékos) *nedű* **4.** *gyümölcslé, dzsúsz*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

nélkül ◆◆◆◆◆ nu
Valaki, valami hiányában. *Egy fillér nélkül ment el itthonról. Szülők nélkül, intézetben nőtt fel.* ■ *Gond nélkül*: gondtalanul. *Ekkora nyereménnyel én is gond nélkül élnék.*
✧ Szin: *valamit, valakit nélkülözve*
✧ Táj: *nékil, nekü, nekün, nyelkült*
✧ Ell: *együtt valakivel, ellátva valamivel*
✧ Etim: Összetétel; *nél* határozórag + *kül*: a → *kívül* névutó-határozószó régi nyelvi változata.

nem[1] ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
1. Élőlények hím vagy nőstény, illetve férfi vagy női jellege. *A gyermek neme: lány.*
2. E jelleg szerint elkülönülő élőlénycsoport. *A két nem sok mindenben különbözik egymástól.* ■ *A gyengébb nem*: a nők. *Európában ma már a gyengébb nem képviselői is ugyanolyan jogokat élveznek, mint a férfiak.*
3. Egyes nyelvekben a névszóragozást és -egyeztetést megszabó nyelvtani kategória. *A görögben, a latinban, a németben és sok más nyelvben van nyelvtani nem, a magyarban és a törökben viszont nincs. Ragozd el ezt a melléknevet mindhárom nemben!*
4. Az állat- és növénytan rendszertani kategóriája. *Jó, ha tudod, hogy az állat- és növénytanban a főbb rendszertani kategóriák így követik egymást, csökkenő sorrendben: ország, törzs, osztály, rend, család, nem, faj.*
5. Válfaj, fajta. *A könyvelőnek ismernie kell az adók különféle nemeit.* ■ *A maga nemében*: a hozzá hasonlók között. *A Dávid-szobor a maga nemében egyedülálló alkotás.*
✧ Szin: **1–4.** (idegen) *genus* **5.** *változat,* (idegen) *kategória*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.
✧ Ö: pénz + nem

nem[2] **I.** ◆◆◆◆◆ hsz
1. (Tagadás kifejezésére, az előtt a szó előtt, amelyre vonatkozik:) *Nem tudom, mit tegyek. Nem ő volt a hibás. Nem itt van, amit keresel, hanem ott.*
2. (Szépítő, az ellentétes fogalmat tagadó formájú állításban:) *Nem túl okos, de nagyon jószívű. Nem sok almánk termett az idén. Ezt nem minden gúny nélkül mondta.*
3. (Felkiáltó vagy kérdő mondatban, bosszúság kifejezésére:) *Csak nem képzeled, hogy odamegyek! Hát nem csodálatos?*
4. (Durva parancsban:) *Nem takarodsz innét rögtön!*
5. (Udvarias kérdésben vagy kérdő formájú felszólításban:) *Nem jössz te is velünk? Nem nyitnád ki az ajtót?*

✧ Szin: **1., 2.** *semmiképpen (sem)*
✧ Táj: *nam*
✧ Ell: **1., 2.** *igen*
✧ Etim: Valószínűleg ősi, finnugor kori szó.
✧ Ö: csak + nem, ha + nem

nem[2] **II.** ◆◆◆◆ fn –, *~et, ~e*

Tagadó, visszautasító válasz. *Kénytelen vagyok nemet mondani a kérésedre. Nemmel válaszol.*
✧ Ell: *igen*
✧ Etim: Valószínűleg ősi, finnugor kori szó.

néma ◆◆◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n*

1. Beszélni nem tudó vagy nem akaró (személy). *Ez a kisgyerek születése óta néma.* • Közmondás: *Néma gyereknek anyja sem érti a szavát*: aki nem emel szót saját érdekében, ne is számítson sikerre. (Főnévi használatban:) *A némák speciális kézjelekkel társalognak egymással.*

2. Hangtalan, csendes. *Éjszaka az egész város kihalt, néma. „Milyen csonka ma a Hold, Az éj milyen sivatag, néma”* (Ady E.: Kocsi-út az éjszakában). *Állítsd a telefonodat néma üzemmódra!*

3. Olyan (betű), amelyet nem ejtünk ki. *Az olaszban a h néma.*

✧ Szin: **1.** *hallgatag, csendes, szótlan, szótalan, szófukar,* (régi) *nyelvtelen* **2.** *nesztelen, hang nélküli, zajtalan* • **1.** *Egy szót sem lehet kihúzni belőle.*
✧ Táj: **1.** *kuka, mutuj, guga, muta*
✧ Ell: **1.** *beszédes, bőbeszédű,* (rosszalló) *szószátyár* **2.** *hangos, zajos*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.
✧ Ö: süket + néma

némafilm ◆◆ fn

Hangfelvétel nélküli mozgókép. *A film hőskorában némafilmek készültek.*
✧ Ell: *hangosfilm*
✧ Etim: Összetétel: → *néma* + → *film*.

némber ◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. (rosszalló) Tiszteletre nem méltó nő. *Ki volt az a némber? Szép kis némber!*

2. (régi) Nő. *„Mit szenvednétek, büszke férfiak, Egy gyönge némberért”* (Madách I.: Csák végnapjai).
✧ Szin: **1.** (rosszalló) *nőszemély, nőcske, perszóna,* (durva) *ringyó, szajha, lotyó* **2.** *asszony,* (régi) *fehérnép, fehérszemély, fehércseléd, asszonyállat*
✧ Táj: *kura*
✧ Ell: **1.** *tündér, angyal* **2.** *ember, férfi*
✧ Etim: Összetétel; *né*: a → *nő* főnév régi nyelvi változata + → *ember*.

nemcsak I. ◆◆◆◆◆ ksz

(Mondatok vagy mondatrészek szembeállítására:) Nem csupán. *Beszéltem is vele, nemcsak láttam. Nemcsak a villany aludt ki, hanem fűtés sem volt.*
✧ Szin: *nem egyedül, nem kizárólag*
✧ Ell: *csak, kizárólag, egyedül*
✧ Etim: Összetétel: → *nem*[2] + *csak*.

nemcsak II. ◆◆◆◆◆ hsz

(Szembeállítás odaértésével:) Nem kizárólag, nem csupán. *Nemcsak ő tehet a bajról.*
✧ Szin: *nem egyedül*
✧ Ell: *csak, kizárólag, egyedül*
✧ Etim: Összetétel: → *nem*[2] + → *csak*.

némely ◆◆◆◆◆ határozatlan nm (választékos)

Meghatározatlanul kis számú. *Némely ember azt hiszi magáról, hogy mindenhez ért. Némely esetben kivételt kell tennünk.*
✧ Szin: *némelyik, egyik-másik, bizonyos, egyes, egypár, kevés, néhány, egynéhány, valamely, némi,* (választékos) *egynémely*
✧ Táj: *olyik,* (emberről) *némelyki, olyik-másik, olymelyik*
✧ Ell: *semmilyen, semmiféle, semelyik*
✧ Etim: Összetétel; *né*: bizonytalan eredetű, esetleg a → *ne* tagadószóval azonos ősi, uráli kori szó + *mely* (~ → *melyik*).
☝ Többes számban is használhatjuk: a *némelyek* jelentése: ‘némely ember’. *Némelyek másképp gondolkodnak erről.* Lásd még az *egyes II.* szócikket!

nemes I. ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

A feudalizmus idején az a személy, aki általában valamilyen jelentős szolgálata miatt uralkodójától meghatározott kiváltságokban részesült. *A nemesek általában nagy földbirtokkal rendelkeztek.*
✧ Szin: *nemesember, köznemes, kisnemes, főnemes, földbirtokos, úr,* (idegen) *arisztokrata*
✧ Ell: *közember; jobbágy, paraszt*
✧ Etim: A → *nem*[1] ‘nemzetség’ főnév származéka.
✧ Ö: fő + nemes, kis + nemes, köz + nemes

nemes II. ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

1. A feudalizmus kiváltságos társadalmi rétegéhez tartozó. *Azt hihetnénk, hogy a nemes urak élete gondtalan volt.*
2. (választékos) Erkölcsileg kiváló. *Nemes gondolkodású volt.*
3. Különlegesen finom, értékes. *Nemes paripát vásárolt. Nemes italokat kínáltak az estélyen.*
✧ Szin: **1.** *előkelő, úri, kékvérű,* (idegen) *elit, arisztokrata* **2.** (választékos) *kiváló, jeles, nemes lelkű, nagylelkű, derék, kimagasló,* (idegen) *elegáns* **3.** (választékos) *kitenyésztett, nemesített* (ló)*; márkás* (áru, ital)
✧ Táj: **1.** *nemeses*
✧ Ell: **1.** *közrendi, népi,* (régi) *póri* **2.** *közönséges,* (választékos) *nemtelen* **3.** *vad*
✧ Etim: A → *nem*[1] ‘nemzetség’ főnév származéka.

német ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~ül*
1. A túlnyomórészt Németországban élő, germán nyelvű néphez tartozó, vele kapcsolatos. *A német katonák a háború alatt aláaknázták a hidat. Nagy tisztelője vagyok a német kultúrának. Német alapossággal dolgozik.* (Főnévi használatban:) *A kollégám született német.*
2. E nép által beszélt, használt (nyelv, nyelvtan stb.). *Iskolában németül tanultam. Nehezen megy a német igeragozás.* (Főnévi használatban:) *Már első osztálytól tanulunk németet.*
✧ Szin: *porosz, sváb, osztrák,* (választékos) *germán,* (régi) *burkus,* (főnévi használatban, rosszalló) *fritz*
✧ Táj: **1.** (főnévi használatban) *szakter-bakter*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.

nemez ◆◆ fn –, *~t, ~e*
Gyapjúból, ritkábban (nyúl)szőrből tömörített vastag, posztószerű anyag. *Kalapot, papucsot, csizmát, sőt régen sátrat is készítettek nemezből.*
✧ Szin: *filc, posztó,* (népi) *halina*
✧ Táj: *fülc*
✧ Etim: Iráni jövevényszó.

nemfémes ◆ mn *~ek, ~et, ~en*
(Kémiában:) *Nemfémes elemek*: a fémekétől eltérő fizikai, kémiai és mechanikai tulajdonságú elemek.
✧ Ell: *fémes*
✧ Etim: Összetétel; → *nem*[2] + *fémes*: a → *fém* főnév származéka.

nemi ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~leg*
Az élőlények hím-, illetve női jellegével kapcsolatos, arra vonatkozó. *A tanár a nemi szervek működését magyarázza. Nemi kapcsolat révén kapta meg a vírusos betegséget.*
✧ Szin: *szerelmi, érzéki, testi,* (idegen) *erotikus, szexuális*
✧ Etim: A → *nem*[1] főnév származéka.

némi ◆◆◆◆◆ határozatlan nm
Egy kevés. *Némi készpénz sem ártana. Van némi fogalmam a dologról.*
✧ Szin: *valamennyi, valamelyes, valami kevés, egy kis, valamicske, csekély* • *Egy mákszemnyi. Egy gyűszűre való. Egy hangyányi.*
✧ Ell: *semmi, semennyi*
✧ Etim: Összetétel; *né*: bizonytalan eredetű, esetleg a → *ne* tagadószóval azonos ősi, uráli kori szó + → *mi*[2].

nemigen ◆◆◆◆◆ hsz
1. Nem valószínű, hogy… *Ma már nemigen jön el.*
2. Nagyon ritkán. *Nemigen látogatja a szüleit.*
✧ Szin: **1.** *alig, aligha* **2.** *néha, alig*
✧ Ell: **1.** *valószínűleg, bizonyára* **2.** *gyakran, sűrűn*
✧ Etim: Összetétel: → *nem*[2] + → *igen*.

nemiség ◆◆ fn –, *~et, ~e*
Szexuális vonzódás, a nemi érintkezésre való hajlam. *A nemiség aránylag későn ébredt fel benne, még húszéves korában sem érdekelték a férfiak.*
✧ Szin: *szexualitás,* (bizalmas) *szex*
✧ Etim: A → *nemi* melléknév származéka.

nemleges ◆◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en*
Tagadó. *Kérdésére, hogy elmehet-e moziba, nemleges választ kapott.*
✧ Szin: *elutasító, visszautasító,* (idegen) *negatív*
✧ Ell: *igenlő, elfogadó,* (idegen) *pozitív*
✧ Etim: A → *nem*[2] tagadószó származéka.

nemtő ◆ fn *~k, ~t, ~je* (régi, választékos)
Valaminek védőszelleme vagy jelképes megtestesítője. *„A föld nemtője gyönge és szelíd”* (Madách I.: Az ember tragédiája).
✧ Szin: *védőangyal, őrangyal, oltalmazó*
✧ Etim: A *nemző* (a → *nemz* ige származéka) főnévből jött létre. Egy XVI. századi szótárban a latin *genius* ‘védőszellem, nemző’ szó fordításaként egy sajtóhiba következtében *nemző* helyett → *nemtő* szerepelt.

nemz ◆◆◆◆ ige *~eni* (választékos)

(Magzatot vagy ivadékot) nemi érintkezéssel létrehoz. *„Csak sast nemzenek a sasok”* (Berzsenyi D.: A felkölt nemességhez). *„Nemzett József Áron”* (József A.: verscím). *Az állatgondozók remélik, hogy a két panda jól érzi majd magát az állatkertben, és mielőbb utódot nemzenek.*

✧ Szin: (férfi:) *megtermékenyít,* (nő:) *fogan; közösül, párosodik*

✧ Etim: A → *nem*[1] ‘nemi jelleg’ főnév származéka.

nemzedék ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Egy korban élő, nagyjából azonos korú emberek összessége. *A mi nemzedékünk két rendszerváltozást élt meg. A népdal nemzedékről nemzedékre száll.*

2. Egymást felváltó utódok életének időszaka. *Magyarország lakosságának egy része több nemzedéken keresztül élt török uralom alatt.* (átvitt) *Tóth Árpád a Nyugat című folyóirat első nemzedékének jelentős alakja.*

✧ Szin: **1.** *korosztály,* (idegen) *generáció* **2.** *emberöltő,* (idegen) *generáció,* (régi) *emberivadék*

✧ Etim: A → *nemz* ige származéka.

nemzet ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

Történelmileg kialakult, tartós emberi közösség. *Nemzetnek nevezzük azon emberek összességét, akiket közös nyelv, gazdasági élet, jellegzetes kultúra és általában közös terület tart össze. „…s én leborulok e nemzet nagysága előtt”* (Kossuth 1848. júl. 11-i beszédéből).

✧ Szin: *nép, ország, haza,* (régi) *náció*

✧ Etim: A → *nemz* ige származéka.

nemzetgyűlés ◆◆◆ fn

1. Rendkívüli alkalomból összehívott törvényhozó testület. *Összehívták az ideiglenes nemzetgyűlést.*

2. (Némely országban) a kétkamarás országgyűlés alsó- és felsőháza együtt. *A nemzetgyűlés meghozta a döntést.*

✧ Szin: **2.** *parlament, országház*

✧ Etim: Összetétel: → *nemzet* + → *gyűlés*.

nemzeti ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~en*

1. A nemzethez tartozó, arra jellemző. *Felvonták a nemzeti zászlót.*

2. Az egész országra kiterjedő. *Nemzeti bajnokság lesz nyáron.*

✧ Szin: **1.** *hazafias,* (választékos) *honszerető,* (idegen) *nacionális,* (rosszalló, idegen) *nacionalista* **2.** *hazai, honi, belföldi, országos*

✧ Ell: **1.** *nemzetközi, nemzetietlen,* (idegen) *kozmopolita* **2.** *külföldi, idegen; helyi,* (idegen) *regionális*

✧ Etim: A → *nemzet* főnév származéka.

nemzetiség ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Valamely állam területén élő, de nem a többség nyelvét beszélő, saját kultúrájú közösség. *A nemzetiségeknek ugyanolyan jogokat kell biztosítani, mint az állam többi polgárának.*

2. Nemzeti hovatartozás. *Nemzetisége magyar.*

✧ Szin: **1.** *népcsoport, nemzeti kisebbség,* (idegen) *etnikum* **2.** (régi, idegen) *nacionalitás*

✧ Etim: A → *nemzeti* főnév származéka.

nemzetközi ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~leg*

1. Több népre, nemzetre, országra kiterjedő. *Kíváncsian várja a nemzetközi élet híreit. Az új repülőtér nemzetközi légiforgalmat is bonyolít.*

2. Több ország képviselőinek részvételével zajló. *Vívóink elsők lettek a nemzetközi bajnokságon. Részt vett egy nemzetközi kongresszuson.*

✧ Szin: *államok feletti, népek közötti, egyetemes, világméretű,* (idegen) *globális, internacionális*

✧ Ell: *nemzeti, helyi, belföldi*

✧ Etim: Összetétel, nemzetközi minták alapján keletkezett tükörfordítás; → *nemzet* + *közi*: a → *köz*[2] főnév származéka.

nemzetőr ◆◆ fn (régi)

Polgári forradalmakban önkéntes, polgári ruhás fegyveres személy. *Arany János is volt nemzetőr. 1956 őszén a nemzetőrök hősies harcot vívtak a túlerőben levő szovjet csapatokkal.*

✧ Szin: *polgárőr,* (idegen) *milicista*

✧ Etim: Összetétel: → *nemzet* + → *őr*.

nemzetség ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Vérrokoni kapcsolaton alapuló társadalmi közösség. *A kutatók szerint elődeink az őskőkor végén nemzetségekbe tömörültek.*

2. Egy őstől származó ivadékok sora. *A Hont-Pázmány nemzetség ősapját Huntnak hívták.*

3. (népi) Rokonság. *A lakodalomban ott volt a nemzetség apraja-nagyja.*

4. A faj és a család közötti növényrendszertani egység. *A tönköly rendszertanilag a búza nemzetségébe tartozik.*

✧ Szin: **1.** *rokonság* **2.** *leszármazott, sarj, utód, vér* **3.** *család, nagycsalád, háznép, ház,* (régi) *törzsök,* (bizalmas) *pereputty* **4.** *nem,* (idegen) *genus*

✧ Táj: **1.** *had* **3.** *retyerutya, atyafiság*

✧ Etim: A → *nemzet* főnév származéka.

néne ◆◆◆ fn *~k, ~t, nénje* (népi)

1. (régi) Idősebb nőtestvér. *A néném kísért el a tánciskolába.*

2. Nagynéni. *Édes nénémnek szólította Mikes Kelemen a leveleiben képzelt nagynénjét. Kiskoromban sok szép nyarat töltöttem Bözsi nénémnél, anyám testvérénél.*

3. (régi) Néni, anyó. *Olvastad az öreg néne őzikéjéről szóló mesét?*

✧ Szin: **1.** *nővér,* (régi) *testvérnéne* **2.** *nénje,* (bizalmas) *nénike, tanti* **3.** (bizalmas) *mama*

✧ Táj: **1.** *nénike, nenike* **2.** *néni, nenus, ángy, nén* **3.** *nenő, néna*

✧ Ell: **1.** *báty, fiútestvér* **2.** *nagybáty,* (bizalmas) *nagybácsi, bácsika* **3.** (bizalmas) *bácsi, papa*

✧ Etim: A → *néni* főnév hangtani változata.

néni ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je* (bizalmas)

1. (A beszélőnél idősebb, általában ismerős nő megszólításaként, megnevezéseként:) *Néni kérem, hol van a hetes busz megállója? Itt járt Kati néni, a gyermekorvosunk.*

2. Nagynéni. *Apám nővére, a nénim külföldön él.*

✧ Szin: **1.** (bizalmas) *tanti, mama, mámi,* (Dv, Mv bizalmas) *teta* **2.** (bizalmas) *nénike, tanti,* (Dv, Mv bizalmas) *teta*

✧ Táj: **1.** *néne, bábi, nami*

✧ Ell: **1.** (bizalmas) *bácsi, papa* **2.** *nagybátya,* (bizalmas) *bácsika, nagybácsi*

✧ Etim: Vagy a → *nő* főnév *né* alakváltozatának játszi megkettőződésével keletkezett összetétel, vagy a *né* szó kicsinyítő képzős vagy birtokos személyjeles alakja.

☝ Idősebb nőrokon vagy jó ismerős családias megszólítása a *néni*, rendszerint keresztnévvel együtt, felnőttek részéről is. Ismeretlen (idősebb) nő megszólításaként a *néni* csak gyermekektől vagy egészen fiataloktól hat természetesen, felnőtt ember szájából sokszor bizalmaskodó, néha sértő is, különösen, ha nem olyan nagy a korkülönbség a beszélő és a megszólított között. Ilyen esetekben az *asszonyom* vagy a *hölgyem* megszólítás használható helyette.

neolatin ◆ mn *~ok, ~t,* – (idegen)

A latinból fejlődött (nyelv). *Az olasz, a spanyol, a francia neolatin nyelv.*

✧ Szin: *újlatin*

✧ Etim: Összetétel; *neo*: görög szóból keletkezett nemzetközi szó + → *latin*.

neon ◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

1. A nemesgázokhoz tartozó egyik kémiai elem. *Neonnal töltött fénycsöveket gyártanak.*

2. Ezzel vagy más nemesgázzal töltött fénycső. *Az irodában neonnal világítanak. Már égnek a neonok az utcán.*

✧ Szin: **2.** *neoncső*

✧ Etim: Görög eredetű nemzetközi szó.

☝ Vegyjele: *Ne* (pont nélkül).

nép ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. A közös nyelv, eredet, hagyományok stb. által összefűzött nagyobb emberi közösség. *Minden nagy ókori népnek saját mitológiája volt.*

2. Kiváltságokkal nem rendelkező, közrendű tömeg. *Mátyás király idején javult a nép helyzete.*

3. (népi) (Csak többes számban:) Emberek. *Miféle népek laknak itt?*

4. (Birtokos személyjellel:) Valamely földrajzi terület lakossága. *A falu népe egy emberként állt ki mellette.*

✧ Szin: **1.** *nemzet,* (régi) *náció,* (Er tréfás) *popor* **2.** *parasztság,* (régi) *pórnép* **3.** *népség, tömeg, sokaság, sereg, sokadalom, csődület, nyáj* **4.** *népesség*

✧ Táj: *nep*

✧ Ell: **2.** *nemesség,* (idegen) *arisztokrácia* **3.** *egyén, személy*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű, esetleg összetétel; *né*: a → *nő* főnév alakváltozata + *p*: a fiú főnév ősmagyar előzménye.

✧ Ö: fehér + nép, köz + nép

népdal ◆◆◆◆ fn

1. A nép körében keletkezett, gyakran többféle szöveg- és dallamváltozatban elterjedt dal. *Bartók Béla és Kodály Zoltán rengeteg népdalt gyűjtött össze. Az óvodások ismert népdalokat énekelnek.*

2. Formájában és témájában a nép által költött dalokhoz hasonló költői alkotás. *Petőfi népdalai a maguk korában a költő legnépszerűbb művei voltak.*

✧ Szin: *dal*

✧ Táj: **1.** *dall, szájdal*

✧ Ell: **1.** *műdal*

✧ Etim: Összetétel: → *nép* + → *dal*.

népes ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

1. Olyan (földrajzi terület), ahol sok személy lakik vagy tartózkodik. *Miskolc népes város.*

2. Sok emberből álló. *Népes gyülekezet jelent meg a téren. Népes családja van, mindig nagy a felfordulás náluk.*

✧ Szin: **1.** *forgalmas, zsúfolt, sűrűn lakott* **2.** *nagy létszámú*

✧ Ell: **1.** *néptelen, kihalt, lakatlan* **2.** *kis létszámú*

✧ Etim: A → *nép* főnév származéka.

népesség ◆◆◆◆◆ fn –, *~et, ~e*

Valamely földrajzi területen élő emberek összessége. *Magyarországon meg kellene állítani a népesség fogyását.*

✧ Szin: *lakosság*

✧ Etim: A → *nép* főnév származéka.

népfelkelés ◆◆ fn

A népnek az elnyomó vagy támadó hatalom elleni fegyveres felkelése. *1956 őszén népfelkelés tört ki a fennálló hatalom fegyveres megdöntésére.*

✧ Szin: *lázadás, forradalom,* (régi, idegen) *revolúció, rebellió*

✧ Etim: Összetétel: → *nép* + → *felkelés*.

néphit ◆◆ fn (választékos)

A nép körében elterjedt hiedelem, illetve ezek összessége. *A néphit szerint négylevelű lóherét találni szerencsét jelent.*

✧ Szin: *babona*

✧ Etim: Összetétel: → *nép* + → *hit*.

népi ◆◆◆◆◆ mn ~*ek*, ~*t*, –

1. A néphez tartozó, belőle származó. *A népi származású értelmiség jelentős szerepet vállalt a XX. század politikai mozgalmaiban.*

2. A parasztsághoz tartozó, illetve a rá jellemző, általa használt. *A gyógynövényekkel való orvoslás az egyik legősibb népi gyógymód. Falun élő nagyszüleim járatosak a népi bölcsességekben. Jól ismeri a népi táncokat. A népi szavakat az ország különböző vidékein használják, s a köznyelv általában népies, vidékies hangulatot tulajdonít nekik.*

✧ Szin: **1.** (idegen) *plebejus* **2.** *paraszti, egyszerű, naiv*

✧ Ell: *városi, polgári, úri,* (idegen) *urbánus*

✧ Etim: A → *nép* főnév származéka.

népies ◆◆◆◆ mn ~*ek*, ~*t* vagy ~*et*, ~*en*

A parasztság érzésvilágához, hagyományaihoz kapcsolódó. *Népies motívumokkal díszítették a tányérokat.* ■ *Amúgy népiesen*: keresetlen őszinteséggel, esetleg durván. *Megmondtam neki amúgy népiesen.*

✧ Szin: *paraszti, parasztos, falusias, vidékies,* (idegen) *populáris, vulgáris, rusztikus,* (régi) *pórias*

✧ Ell: *városias, polgárias, úri,* (idegen) *urbánus*

✧ Etim: A → *nép* főnév származéka.

népköltészet ◆◆◆◆ fn (választékos)

A (paraszti) nép körében szájhagyományként élő, változatokban terjedő, az alkotókat számon nem tartó verses és prózai művek összessége. *A népköltészet körébe tartoznak egyebek között a népdalok, népmesék, népballadák, népmondák.*

✧ Szin: (idegen) *folklór*

✧ Ell: (választékos) *műköltészet*

✧ Etim: Összetétel: → *nép* + → *költészet*.

népmese ◆◆◆◆ fn

A népi szájhagyományban élő, esetleg lejegyzett és nyomtatásban is megjelent mese. *Nagymama sok népmesét ismer. Egy rövid népmesét olvasott föl az alkalmassági vizsgán.*

✧ Ell: *műmese*

✧ Etim: Összetétel: → *nép* + → *mese*.

néprajz ◆◆◆◆ fn

Valamely népnek, népcsoportnak, különösen a parasztságnak a szokásait, életmódját, műveltségét vizsgáló tudomány. *A történelem mellett néprajzot is tanul az egyetemen.*

✧ Szin: *néprajztudomány,* (idegen) *folklór, folklorisztika, etnográfia*

✧ Etim: Összetétel: → *nép* + → *rajz*.

népszavazás ◆◆◆◆ fn –*ok*, ~*t*, –

Az ország polgárainak valamely fontos kérdésben szavazással való véleménynyilvánítása. *2004. december 5-én sikertelen volt a népszavazás, amelyet más mellett a határon túli magyarok magyar állampolgárságának az országgyűlés ügyrendbe vételéről írtak ki.*

✧ Szin: (idegen; Fv, Ka, Va, Dv, Mv) *referendum*

✧ Etim: Összetétel; → *nép* + *szavazás*: a → *szavaz* ige származéka.

népszerű ◆◆◆◆◆ mn ~*ek*, ~*t*, ~*en*

1. A nagyközönség által kedvelt, a tömegeknek tetsző. *Népszerű színész játszotta a film főszerepét.*

2. A nagyközönség számára is érthető, közérthető. *A népszerű stílusban megírt könyvet nagy példányszámban adták ki. Nemcsak szakmai, hanem népszerű folyóiratokban is publikál.*

✧ Szin: **1.** *közkedvelt, híres, nagy hírű, jó nevű, közszeretetnek örvendő, szeretett, közismert,* (szleng) *menő, nagymenő* **2.** *keresetlen, könnyen érthető,* (idegen) *populáris*

✧ Ell: **1.** *népszerűtlen, ismeretlen* **2.** *nehéz, árnyalt, bonyolult*

✧ Etim: Nyelvújítás kori szóalkotás: → *nép* + *-szerű* képzőszerű utótag.

népvándorlás ◆◆◆ fn –, ~*t*, –

1. (Történelemben:) *A népvándorlás*: a IV–VII. században Nyugat-Ázsia és Európa népeinek nyugati irányba való vándorlása. *A népvándorlás sokszor háborúskodással járt.*

2. (bizalmas) Nagy tömeg özönlése valamely irányba. *Június közepe táján megindult a népvándorlás a Balaton felé.*

✧ Szin: **2.** (bizalmas) *vándorlás*

✧ Ell: **1.** *honfoglalás, letelepedés*

✧ Etim: Összetétel; → *nép* + *vándorlás*: a → *vándorol* ige származéka.

népzene ◆◆◆ fn

A parasztság körében élő hagyományos zene. *Egyes tájakon ma is él a népzene, mint például Erdélyben, sok helyen azonban a műzene váltotta fel. A népzene kutatása nálunk elsősorban Bartók és Kodály nevéhez fűződik.*

✧ Szin: *népi zene, népdal*

✧ Ell: *műzene, műdal*

✧ Etim: Összetétel: → *nép* + → *zene*.

nerc ◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Értékes barna szőrméjű, vizek partján élő menyétféle állat. *A nerc nemcsak vadon él, tenyésztik is.*

2. Ennek kikészített szőrméje, illetve a belőle készített bunda. *A kabát gallérja és a sapka nercből van. Csak a nagyon gazdag emberek engedhetik meg maguknak, hogy nercet vegyenek.*

✧ Szin: **1.** (ritka) *nyérc* **2.** *nercbunda*

✧ Etim: Ukrán eredetű német jövevényszó.

nesz ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

Halk zörej. *Valami nesz hallatszott a konyhából.* ■ *Neszét veszi valaminek*: megsejti, előre értesül róla. *Neszét vette a nagy áremelkedésnek, ezért jelentős készletet halmozott föl.*

✧ Szin: *zaj, hang, neszezés, motoszkálás, moccanás*

✧ Táj: *csivallás, csivallat*

✧ Ell: *csönd, némaság*

✧ Etim: Valószínűleg hangutánzó eredetű szó.

neszkávé ◆◆ fn

Vízben gyorsan oldódó, szemcsés vagy por alakú kávé. *Nemigen főz kávét, inkább csak neszkávét iszik.*

✧ Szin: *oldódós kávé, instant kávé,* (idegen) *nescafé*

✧ Ell: *babkávé, őrölt kávé*

✧ Etim: Összetétel; *nesz*: a svájci Nestlé vállalat *Nescafé* termékének nevéből + → *kávé*.

☝ A *nescafé* szinonima kiejtése: [neszkafé]. A nyelvhasználatban ez a változat gyakoribb, mint a *neszkávé*.

nesztor ◆ fn *~ok, ~t, ~a* (választékos, idegen)

Valamely közösségnek legidősebb, tekintélyes tagja. *Illés György, az operatőrszakma nesztora adta át a díjat.*

✧ Szin: *rangidős, korelnök*

✧ Etim: A görög mitológiabeli *Nesztór* király nevéből köznevesült.

nettó ◆◆◆◆ mn *~k, ~t, ~ja* (idegen)

1. A csomagolás nélkül mért, tiszta (súly). *Az élelmiszerek csomagolásán kötelező feltüntetni a nettó tömeget.*

2. Az adó és egyéb levonások után fennmaradó (bevétel, jövedelem). *Idén több lesz a cég éves nettó bevétele.* (Főnévi használatban:) *Mennyi a nettód?*

✧ Szin: *tiszta, tényleges, megmaradó*

✧ Ell: (idegen) *bruttó*

✧ Etim: Olasz eredetű német jövevényszó.

neutron ◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja* (idegen)

(Fizikában:) Az atommag semleges töltésű elemi összetevője. *A neutron a protontól többek között abban különbözik, hogy ennek nincs töltése.*

✧ Etim: Görög eredetű nemzetközi szó.

név ◆◆◆◆◆ fn *nevek, nevet, neve*

1. Valaminek a megjelölésére, azonosítására használt szó, kifejezés. *A betegségnek csak a latin nevét mondta az orvos. Mi a neve ennek a növénynek?*

2. Tulajdonnév. *Az anyja nevét is kérdezték. Valami furcsa nevet adtak a gyereküknek. Mi a neve a kutyádnak? Az országok, a folyók, az intézmények nevét nagy kezdőbetűvel írjuk.* ■ *Valakinek, valaminek a nevében*: helyette, képviseletében. *Nem nyilatkozhatok mások nevében.* | *Isten nevében*: Istent segítségül hívva.

3. Névaláírás. *A név nélküli levelet névtelen levélnek hívjuk.*

4. A valakiről kialakult vélemény, hírnév. *Neve van a szakmában.*

✧ Szin: **1.** *elnevezés, megnevezés,* (régi) *nevezet,* (idegen) *nomen* **4.** *ismertség, elismertség*

✧ Táj: **1., 2.** *nevezet*

✧ Ell: **4.** *névtelenség, ismeretlenség*

✧ Etim: Ősi, uráli kori szó.

✧ Ö: fő + név, hír + név, kereszt + név, köz + név, leány + név, mellék + név, utó + név, vezeték + név

nevel ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (Fiatal személyt) testi, szellemi fejlődésében segít. *Szomszédaink három gyermeket nevelnek. Nagyon jó módszerrel nevelik őket.* ■ *Valamire nevel valakit*: neveléssel valamely tulajdonságot vagy valamire való alkalmasságot igyekszik kifejleszteni benne. *Csak a jóra nevelte.* | *Valamit nevel valakiből*: úgy neveli, hogy az váljon belőle. *Tanárt nevelt a fiából.*

2. (Állatot) tenyészt, illetve valamire szoktat, idomít. *Vidéken sokfelé nevelnek libát. Következetesen neveli a kutyáját.*

3. (Növényt) termel, növeszt, fejleszt. *„Kertész leszek, fát nevelek”* (József A.: Kertész leszek). *Az eső neveli a vetést.*

✧ Szin: **1.** *gondoz, ellát, eltart, etet, táplál, szoptat, tanít, oktat, képez* **2.** *tart, szaporít, gyarapít,* (régi) *sokasít; gyakoroltat, tanít,* (idegen) *dresszíroz, tréningez* **3.** *termeszt, hajtat*

✧ Táj: *növel, nőtet*
✧ Ell: **1.** *elhanyagol* **2.** *pusztít, kiirt*
✧ Etim: A → *nő* ige régi nyelvi *nev-* tőváltozatának származéka.
✧ Ö: félre + nevel

neveletlen ◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül*

1. Az illem szabályait meg nem tartó. *Micsoda neveletlen ember! Neveletlen viselkedése fölháborította társait.*

2. (régi) Még föl nem nevelt, serdületlen. *„Mint gyümölcs a fát, lehajtja Nehéz gondja, gondolatja: Neveletlen négy magzatja.”* (Arany J.: Both bajnok özvegye).

✧ Szin: **1.** *modortalan, udvariatlan, tiszteletlen, szemtelen, pimasz,* (idegen) *impertinens*, (bizalmas) *bugris*, (durva) *tapló, bunkó* **2.** *gyermek, kiskorú, kicsi,* (bizalmas) *zöldfülű, éretlen*
✧ Táj: **1.** *kellengóré*
✧ Ell: **1.** *jól nevelt, illedelmes, udvarias, művelt, kulturált* **2.** *felnevelt, felnőtt*
✧ Etim: A → *nevel* ige származéka.

nevelő ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. Tanulók nevelésével, tanulmányi előmenetelükkel hivatásszerűen foglalkozó személy. *A kollégiumi nevelők kirándulni mentek a tanulókkal.*

2. (régi) A családban a gyermekeket magánúton tanító alkalmazott. *A gróf nevelőt fogadott gyermekei mellé.*

✧ Szin: **1.** *tanító, tanár, oktató, pedagógus,* (régi) *föltartó,* (régi, idegen) *preceptor*, *instruktor*, *mentor*, (idegen) *tutor* **2.** *magántanár,* (régi) *házitanító*
✧ Etim: A → *nevel* ige származéka.

névelő ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

A névszó előtt állva annak határozott vagy határozatlan voltát kifejező szó, illetve szófaj. *Határozott névelő az a és az, határozatlan névelő az egy szó.*

✧ Szin: (régi) *előszócska,* (régi, idegen) *artikulus*
✧ Etim: Összetétel: → *név* + → *elő*.

nevelt ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

Mástól származó, de általa fölnevelt, gondozott (gyermek). *Úgy bánt a nevelt fiával, mint a sajátjával.*

✧ Szin: *fogadott, mostoha*
✧ Ell: *vér szerinti*
✧ Etim: A → *nevel* ige származéka.

névérték ◆◆◆ fn (hivatalos)

Pénzen, értékpapíron, bélyegen feltüntetett hivatalos érték. *A kárpótlási jegyeket csak névértéken tudta eladni, nem nyert rajtuk semmit.*

✧ Szin: (hivatalos) *paritás,* (bizalmas) *pari*
✧ Etim: Német mintára keletkezett összetétel: → *név* + → *érték*.

neves ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, –*

Érdemei, elért sikerei révén közismert. *A neves író is megtisztelte jelenlétével a kiállítást. Több neves színész játszik a darabban.*

✧ Szin: *híres, hírneves, ismert, nevezetes, népszerű, elismert,* (szleng) *menő, ász*
✧ Ell: *ismeretlen, átlagos, névtelen*
✧ Etim: A → *név* főnév származéka.
✧ Ö: hír + neves

nevet ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Szájának széthúzásával, gyors, szaggatott hangadással jókedvet (esetleg gúnyt) fejez ki. *Széles jókedvében hangosan nevet. Az egész osztály rajta nevetett.* ■ *Könnyen nevet*: nincs semmi gondja, baja. *Ekkora jövedelemmel én is könnyen nevetnék.* • Szólás: *Az egyik szeme sír, a másik meg nevet*: valami örömet is, bosszúságot is okoz neki. | *Az nevet igazán, aki utoljára nevet.*

2. Vidámságot fejez ki, derűt áraszt. *Nevet a szeme. Nevet a tavaszi szellő.*

✧ Szin: **1.** *kacag, kacarászik, nevetgél, kuncog, mosolyog, vigyorog, derül, hahotázik,* (bizalmas) *somolyog*, *bazsalyog*, *rötyög,* (rosszalló) *nyerít, vihog,* (durva) *röhög* **2.** *kacag* • **1.** *Gurul a nevetéstől. A hasát fogja a nevetéstől. Majd kipukkan a nevetéstől.*
✧ Táj: **1.** *röcög, mövet, nevetkérőzik, nevetkez, rahog*
✧ Ell: *sír, zokog, kesereg*
✧ Etim: Ősi, ugor kori szótő magyar nyelvi képzéssel.

nevetséges ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

1. Furcsaságával nevetésre ingerlő. *Nevetséges figura jött be az ajtón.*

2. Komolyan nem vehető. *Nevetséges érvet hozott fel mentségéül.*

3. (túlzó) Komolytalanul kicsi, jelentéktelen. *Ezzel a nevetséges üggyel foglalkozik már napok óta. Nevetséges összegért adták el az autójukat.*

✧ Szin: **1.** *mulatságos, bohókás, kacagtató, tréfás, mókás, vicces, komikus,* (bizalmas) *muris* **2.** *komolytalan*, *képtelen, esztelen, ostoba*, (idegen) *bizarr, irreális,* (régi) *eszelős* **3.** (ügyről:) *kisszerű, aprócseprő, csip-csup, lényegtelen,* (bizalmas) *piti*

✧ Ell: **1.** *szomorú, elszomorító* **2.** *megvalósítható,* (idegen) *reális* **3.** *jelentős, számottevő, nagy*
✧ Etim: A → *nevet* ige származéka.

nevez ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Valakinek vagy valaminek nevet ad, hív, szólít valahogyan. *A napraforgót az Alföldön szotyolának nevezik. Macskájukat Cirminek nevezték.* ■ *Nevén nevez valamit*: szépítés nélkül megnevezi. *Ne kertelj, nevezd nevén a dolgot!*

2. Sportversenyen való részvételi szándékát hivatalosan bejelenti. *Csapatunk is nevezett a megyei versenyre.*

✧ Szin: **1.** *elnevez, keresztel, mond,* (régi) *hí,* (idegen) *titulál* **2.** *benevez, jelentkezik, pályázik; indul valamin*
✧ Etim: A → *név* főnév származéka.

névjegykártya ◆◆ fn

Valakinek a nevét, címét, telefonszámát, legtöbbször foglalkozását is feltüntető, nyomtatott, sokszor díszes kis kartonlap. *Elkérhetem a névjegykártyáját? Sajnos, nincs nálam névjegykártya, felírom a címemet.*

✧ Szin: *névjegy,* (régi) *vizitkártya, látogatójegy,* (Fv) *vizitka*
✧ Etim: Összetétel; *névjegy* (német mintára keletkezett összetétel: → *név* + → *jegy*) + → *kártya*.

névleg ◆◆ hsz

(Csak) név, elnevezés szerint, de valójában nem. *Névleg ő a vezető.*

✧ Szin: *látszólag, formailag,* (régi) *nominaliter, formaliter*
✧ Ell: *valóságosan, ténylegesen, valójában*
✧ Etim: A → *név* főnév megszilárdult ragos alakulata.

névmás ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

A mondatban a főnevet, a melléknevet, illetve a számnevet helyettesítő szófaj. *Az ő, olyan, annyi szavak névmások.*

✧ Szin: (idegen) *pronomen*
✧ Etim: Latin mintára keletkezett nyelvújítás kori összetétel: → *név* + → *más*.

névnap ◆◆◆◆ fn

Az a nap, amelyen valakinek a keresztneve a naptárban szerepel. *A család felköszöntötte névnapján a nagypapát. A Mihályok névnapja szeptember 29-én van.*

✧ Szin: (választékos) *névünnep,* (régi) *neve napja*
✧ Etim: Összetétel: → *név* + → *nap*.

névszó ◆◆◆ fn *~k, ~t, –*

A főnév, a melléknév, a számnév és a névmás összefoglaló nyelvtani kategóriája. *Most tanulják a névszók ragozását.*

✧ Szin: (idegen) *nomen*
✧ Ell: *ige,* (idegen) *verbum*
✧ Etim: Összetétel: → *név* + → *szó*.

névtelen ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~je*

1. Akinek, aminek (még) nem adtak nevet. *Az újszülött addig névtelen, ameddig nem anyakönyvezik. Az út végén nyílik egy névtelen utca, ott lakunk.*

2. Név szerint nem ismeretes. *A névtelen szerző leírja a magyarok történetét.* (Főnévi használatban:) *Az Érdy-kódexet a Karthauzi Névtelen másolta.*

3. Nem neves, nem ismert. *Még névtelen kezdő volt, amikor ezt a verset írta.*

4. Névvel, aláírással el nem látott. *Egy névtelen nyilatkozatot hoztak nyilvánosságra. Egy idő óta névtelen levelekben fenyegetik. A névtelen dolgozatokkal nem tudok mit kezdeni.*

✧ Szin: **1.** *név nélküli,* (népi) *nevenincs* **2.** *megnevezetlen,* (idegen) *anonim* **3.** *jelentéktelen, átlagos, hétköznapi*
✧ Ell: **1.** *névvel ellátott* **2.** *megnevezett* **3.** *közismert, jelentős, híres, neves*
✧ Etim: A → *név* főnév származéka.

névutó ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

A névszó után álló, a névszóval együtt valamilyen határozói viszonyt kifejező nyelvtani kategória. *Az alatt, fölött, óta, miatt, végett szavak névutók. A névutót mindig különírjuk a névszótól.*

✧ Szin: (idegen) *posztpozíció*
✧ Ell: (idegen) *prepozíció*
✧ Etim: Összetétel; → *név* + *utó*: vagy az → *út* főnév származéka, vagy az *utol* határozószó rövidülésével jött létre.

néz ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Szemét, tekintetét úgy irányítja, hogy lásson valakit, valamit. *Unalmában a kirakatokat nézte. Lass, ne csak nézz!*

2. A látvány alapján tévesen valakinek, valaminek hisz, vél valakit, valamit. *Ne nézz engem hülyének! Bögrének néztem azt a ceruzatartót.*

3. *Valamit* vagy *valami, valaki után néz*: találni, szerezni próbál valakit, valamit. *Jövő héten nézek magamnak egy új cipőt. Jó lesz, ha valamilyen új állás után nézel. Új barátnő után kell néznie.*

4. *Valaki után néz*: ellenőrzi, hogy mit csinál. *Nézz a gyerek után, légy szíves!*

5. *Valami elé néz*: valaminek bekövetkezte előtt áll. *Szép örökség elé néz.* ■ *Anyai örömök elé néz*: gyermeket vár.

6. (bizalmas) (Felszólító módban:) Figyelj (figyeljen stb.) ide, illetve kérlek (kérem)! *Nézd, ha neked így jó, nem bánom. Nézze, ez így nem mehet tovább! Nézzétek, én nem fogok vitatkozni, csináljatok, amit akartok!*

7. *Valamerre, valamire néz*: (épület, helyiség, ablak, ajtó) valamely irányban helyezkedik el. *Az ablakok a kertre néznek.*

✧ Szin: **1.** *figyel, szemlél, nézelődik, nézeget, bámul, pillant,* (bizalmas, idegen) *fixíroz,* (szleng) *stíröl, biluxol, kukkol* **2.** *gondol, ítél, tekint* **3.** *keres, kutat; utánajár valaminek* **4.** *vigyáz, ügyel valamire, valakire* **5.** *vár valamit* vagy *valamire* **7.** *nyílik* • **1.** *Mereszti a szemét. Szemmel követ. Legelteti rajta a szemét.* **4.** *Szemmel tart.*
✧ Táj: **1.** *néjz, nézel, nézkedik, les*
✧ Ell: **4.** *elhanyagol valakit, valamit*
✧ Etim: Ősi, finnugor kori szótő magyar képzéssel.
✧ Ö: utána + néz

nézelőd|ik ◆◆◆ ige *~ni*

Határozott cél nélkül ide-oda néz. *Szórakozottan jött-ment és nézelődött az utcán. A könyvtárban csak nézelődött, nemigen olvasott el semmit.*
✧ Szin: *bámészkodik, szemlélődik*
✧ Etim: A → *néz* ige származéka.

nézet ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Vélemény, álláspont. *Nekem erről más a nézetem. Nézetem szerint el kell halasztani az utazást. Elavult nézeteket vall.*
2. (Épület, gép stb. külső részének) valamelyik oldalról való ábrázolása. *Rajzold le ezt a tárgyat oldalsó nézetben is!*
✧ Szin: **1.** *világnézet, szemlélet, felfogás, elgondolás, vélekedés* **2.** (idegen) *perspektíva*
✧ Etim: A → *néz* ige származéka.
✧ Ö: világ + nézet

néző ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

Az a személy, aki valamely látnivalót, előadást, eseményt néz. *A rendezvényre csak 20 néző jött el.*
✧ Szin: *közönség,* (idegen) *publikum*
✧ Etim: A → *néz* ige származéka
✧ Ö: ház + tűz + néző

ni ◆◆◆◆ msz (bizalmas)

(Rámutatás vagy meglepődés kifejezésére:) *Itt van, ni! Ni, mit vettem! Ni csak, ki van itt!*
✧ Táj: *né, ne, nene, ninini*
✧ Etim: Vagy a → *néz* ige *nézd ~ nézd* felszólító módú alakjából keletkezett szórövidüléssel, vagy csodálkozást kifejező hangutánzó eredetű szó.

nikkel ◆◆ fn –, *~t, ~e* vagy *~je*

Ezüstfehér, kemény fém, illetve ennek érce. *Kanadában termelik ki a legtöbb nikkelt.* (Jelzőként:) *Nikkel pénzérmét használtak fizetőeszközül.*
✧ Táj: *nikli, nikol*
✧ Etim: Svéd eredetű nemzetközi szó.
☝ A nikkel vegyjele: *Ni* (pont nélkül).

nikotin ◆◆ fn –, *~t, ~ja*

A dohányban található erősen mérgező vegyület. *A cigarettában levő nikotin, bár nagyon kis mennyiségű, tulajdonképpen méreg.*
✧ Etim: J. *Nicot* francia diplomata nevéből keletkezett nemzetközi szó.
☝ A nikotin képlete: $C_{10}H_{14}N_2$.

nimfa ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

A görög mitológiában valamely természeti erőt megszemélyesítő, kisebb jelentőségű istennő. *A festmény erdei nimfákat ábrázol. Ez a történet Kalüpszó nimfáról szól.*
✧ Szin: *hableány, sellő, vízi tündér,* (idegen) *najád* (= források, tavak istennője), *driád* (= fák, bokrok istennője), *nereida* (= tengerek, tengerészek istennője)
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

nincs ◆◆◆◆◆ ige **nincsen** *nincsenek* (csak jelen idő 3. személyben)

1. Nem létezik. *Nincs szebb nála. Valakinek nincs valamije*: nem áll rendelkezésére. *Nincs befektethető tőkém. Nincs estélyi ruhám.* ■ *Nincs mit tenni*: semmi értelme fáradozni érte. | *Nincs mit*: (megköszönés udvarias elhárításaként:) nem kell megköszönni. *Köszönöm! – Nincs mit!* (Főnévi használatban:) *Nagy úr a nincs.*
2. A jelzett helyen nem található. *A keresett tárgy nincs a szobában. Soha nincs otthon. Nincs nálam a bérletem.*
3. (Időpont, időszak) nem érkezett (még) el. *Még nincs itt az ideje. Még nincs nyolc óra, és ő már alszik.*
4. Nem éri el a jelzett mennyiséget, számot, mértéket. *Ez a zsák nincs 50 kiló. Még nincs húsz éves.*
5. Nem a jelzett állapotban, viszonyban van. *Nincs jól. Nincs hasznára ez a barátság.*
✧ Szin: **1.** (szleng) *nuku, alma, almás* **2.** *hiányzik, távol van*
✧ Táj: *csiccsen, nisen*
✧ Ell: **1.** *van, létezik* **2.** *jelen van, részt vesz, ott van, megtalálható, megvan* **3.** *elérkezett, eljött, elmúlt* **4.** *megvan*
✧ Etim: Összetétel; → *nem*[2] tagadószó + *ës ~ s* nyomatékosító-kiemelő szó, mely azonos az → *és*, → *is* kötőszavakkal.
☝ A hosszabb *nincsen* alakváltozatot rendszerint akkor választjuk, ha a mondat ritmusa ezt kívánja, vagy ha kevésbé határozott, udvarias tagadó választ akarunk adni: *Van egy papír zsebkendőd? (Sajnos) nincsen.*

nincstelen ◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül*

Semmilyen vagyonnal nem rendelkező. *A nincstelen falusi napszámosok aratás idején messze földön vállaltak munkát.* (Főnévi használatban:) *A község nincstelenjei ingyenebédet kapnak.*
✧ Szin: *szegény, koldus, vagyontalan, pénztelen, földtelen, szűkölködő, koldusszegény, ágrólszakadt,* (bizalmas) *csóró* • *Szegény, mint a templom egere. Üres a zsebe.*
✧ Táj: *semmitlen, nincsetlen*
✧ Ell: *gazdag, vagyonos, tehetős*
✧ Etim: A → *nincs* ige származéka.

nitrogén ◆◆ fn –, *~t, ~je*
Színtelen, szagtalan gáznemű elem. *A levegő 4/5-ét nitrogén alkotja.*
✧ Etim: Francia eredetű német jövevényszó.
☝ A nitrogén vegyjele: *N* (pont nélkül).

no ◆◆◆◆◆ msz (bizalmas)
1. (Kérés, biztatás, sürgetés nyomósítására:) *No, gyere beljebb!*
2. (Kérdő mondatban különféle árnyalatok kifejezésére:) *No, mi a baj?*
3. (Harag, bosszúság vagy meglepettség kifejezésére:) *No megállj! No lám!*
4. (Elbeszélésben élénkítő szóként:) *Elég az hozzá, no, hogy a királyfi elvette feleségül a lányt.*
✧ Szin: **1.** (bizalmas) *na, nosza, gyerünk, uccu, uzsgyi, rajta* **2–4.** (bizalmas) *na*
✧ Etim: Önkéntelen hangkitörésből keletkezett, hangutánzó eredetű szó.

nógat ◆◆◆ ige *~ni*
Ösztönöz, sürget valamit, valakit. *Nógatja a lovát. Hiába nógatod, nem fog hamarabb elkészülni.*
✧ Szin: *noszogat, unszol, ösztökél, buzdít, lelkesít, serkent, űz, bátorít, hajt,* (idegen) *motivál,* (bizalmas) *piszkál*
✧ Táj: *noszogtat, noszol, nosztat, noszkol, nózgat*
✧ Ell: *fékez, hátráltat, visszafog*
✧ Etim: A → *no* indulatszó származéka.

noha ◆◆◆◆◆ ksz (választékos)
(Megengedés kifejezésére:) *Nem jelentkezett, noha megígérte.*
✧ Szin: *pedig, bár,* (választékos) *jóllehet, ámbár, holott, habár*
✧ Etim: Összetétel: → *no* + → *ha*.

nomád ◆◆◆◆ mn *~ok, ~ot, ~ul*
1. Vándorló életmódot folytató, pásztorkodó és sátorlakó. *Elődeinket lovas nomád népnek mondják.* (Főnévi használatban:) *A lappokat az észak nomádjainak nevezik.*
2. Ilyen közösségre jellemző. *A belső-ázsiai nomád kultúrákat tanulmányozza.*
✧ Szin: *pusztai, vándorló, költöző, barangoló, kóborló,* (rosszalló) *barbár, vad,* (idegen) *civilizálatlan*
✧ Ell: *letelepedett, városi,* (idegen) *civilizált*
✧ Etim: Görög eredetű nemzetközi szó.

nono ◆◆◆ msz (bizalmas)
(Figyelmeztetés, ellentmondás kifejezésére:) *Nono, ebből még baj lehet! Nono, ne nyúlj az ollóhoz! Nono, az nem úgy van!*
✧ Etim: A → *no* indulatszó megkettőzésével keletkezett.

nonstop ◆◆◆ mn –, –, – (idegen)
Szünetelés, megszakítás nélküli. *Nonstop zene van ezen az adón. Egyre több nonstop üzlet van a városban, ezek éjszaka is nyitva tartanak.* (Határozószói használatban:) *A hétvégén nonstop dolgozott.*
✧ Szin: *folyamatos, állandó, éjjel-nappali;* (határozószói használatban:) *folyamatosan, állandóan, egyfolytában, szünet nélkül, folytonosan, megállás nélkül, éjjel-nappal, mindig*
✧ Etim: Angol eredetű nemzetközi szó.

norma ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. A társadalmi együttélés során kialakult szabály, irányelv. *Tartsd be a viselkedési normákat. Az erkölcsi normák megszegésével magára haragította a többieket.*
2. Előre meghatározott mérték, mennyiség, egység. *Beállította a hőmérsékleti normákat. A szövőnők normában dolgoztak.*
3. (Fv, Ka, Ov) Szabvány. *A pékek tegnap fele annyi mákot tettek a kalácsba, mint amennyit a norma előír.*
✧ Szin: **1.** *minta, előírás, követelmény* **2.** *mérce, elvárás, követelmény, előírás*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

normális ◆◆◆◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, ~an* (idegen)
1. Megszokott, természetes. *Normális kapcsolatot alakított ki kollégáival. Normális körülmények között ennek már régen be kellett volna fejeződnie.*
2. (bizalmas) Épeszű. *Nahát, ez az alak nem normális! Normális vagy?*
✧ Szin: **1.** *szokásos, szokványos, szabványos, rendes, átlagos,* (idegen) *tipikus, normál* **2.** *épelméjű, józan, beszámítható, tökéletes,* (bizalmas) *komplett*
✧ Ell: **1.** *eltérő, rendellenes* (idegen) *abnormális* **2.** *beszámíthatatlan, elmebeteg, elmebajos, bolond, féleszű, félkegyelmű, tébolyult, agyalágyult, hibbant, ütődött, eszetlen, idétlen, félnótás, kretén,* (bizalmas) *dilis, dilinyós, lökött, golyós*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

norvég ◆◆ mn *~ok* vagy *~ek, ~ot* vagy *~et, ~ul* vagy *~ül*

1. A jórészt Norvégiában élő, germán nyelvű néphez tartozó, vele kapcsolatos. *Egy norvég zeneszerző írta ezt a darabot.* (Főnévi használatban:) *A norvégok nagy fia Ibsen. A norvégok északon élnek.*

2. E nép által beszélt (nyelv). *Dánul már tud, most norvégül tanul.* (Főnévi használatban:) *A norvégot a XVIII. században emelték irodalmi szintre.*

3. *Norvég minta*: egyfajta színes kötésminta. *Norvég mintás pulóver van rajta.*

✧ Etim: Vitatott eredetű. Vagy rövidüléssel keletkezett a *Norvégia* földrajzi névből, vagy német jövevényszó.

nos ◆◆◆◆◆ msz (választékos)

1. (Válaszadásra, cselekvésre biztató kérdésben:) *Nos, mit tudsz erre mondani? Nos, mikor indulsz?*

2. (Kijelentés, ellenvetés bevezetésére:) *Nos, a helyzet a következő. Nos, erről nekem más a véleményem.*

✧ Szin: *no, na*

✧ Táj: **1.** *noszi*

✧ Etim: Összetétel: → *no* + *s*.

nosza ◆◆◆◆ msz (választékos)

(Biztatás kifejezésére:) *Nosza rajta! Nosza, induljunk!*

✧ Szin: (bizalmas) *rajta, uccu, uzsgyi, előre, hajrá*

✧ Táj: *nosze*

✧ Etim: A → *no* indulatszó és a régi nyelvi *-sza* nyomatékosító elem kapcsolata.

noszogat ◆◆ ige *~ni*

1. Nógat, unszol valakit, valamit. *Folyton noszogatni kell, hogy intézkedjen. Hiába noszogatod azt a lusta kutyát.*

2. Háborgat, zaklat valakit, valamit. *Ne noszogass folyton!*

✧ Szin: **1.** *ösztökél, ösztönöz, biztat, bátorít, buzdít, serkent, sürget,* (idegen) *kapacitál,* (régi) *noszít* **2.** (bizalmas) *piszkál*

✧ Táj: **1.** *szutyongat, noszogtat, noszongat, noszolgat, noszint*

✧ Ell: **1.** *fékez, lassít, elriaszt* **2.** *békén hagy*

✧ Etim: A → *nosza* indulatszó származéka.

nosztalgia ◆◆◆◆ fn –, *~t, ~ja* (idegen, választékos)

Sóvárgó vágy vagy vágyakozás. *Nosztalgiával gondol azokra a húsz évvel ezelőtti időkre.*

✧ Szin: *sóvárgás, vágyódás, epekedés, áhítozás*

✧ Etim: Görög elemekből keletkezett, latin eredetű nemzetközi szó.

nosztalgiáz|ik ◆ ige *~ni*

Kellemes emlékeit kedvteléssel, esetleg némi szomorúsággal felidézi. *Néha összejöttek, beszéltek a régi időkről, egész este nosztalgiáztak.*

✧ Szin: *emlékezik*

✧ Etim: A → *nosztalgia* főnév származéka.

nóta ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Népies dal. *A nagymama sok magyar nótát ismer. Az idősebbek nótákat énekeltek a lakodalomban.* • Szólás: *Elhúzza a nótáját*: alaposan elveri.

2. (bizalmas) Énekszám, dal. *Két új nótát is hallottunk. Az együttes csupa új nótát adott elő.*

3. (bizalmas) • *Már megint a régi nóta!*: újra az ismert ügy, cselekedet, viselkedés.

✧ Szin: **2.** *sláger,* (bizalmas) *szám*

✧ Táj: *nólta*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

nótárius ◆ fn *~ok, ~t, ~a* (régi, idegen)

Jegyző. *Gvadányi József költeményéből Gaál József írta a peleskei nótáriusról szóló bohózatot.*

✧ Szin: (népi) *notáros*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

nótáz|ik ◆◆ ige *~ni*

Nótákat dalol. *Egész este nótáztunk.*

✧ Szin: *énekel,* (bizalmas) *danászik*

✧ Táj: *danál, danáz, danol, nótál, nótafikál*

✧ Etim: A → *nóta* főnév származéka.

notebook ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja* (idegen)

Az asztali számítógép funkcióival nagyjából megegyező funkciókban használható, hordozható számítógép. *Nagy segítségére van a notebookja, amikor könyvtárban jegyzetel, de a programját is beleírja.*

✧ Szin: *noteszgép*

✧ Etim: Angol jövevényszó.

☝ Kiejtése: [nótbuk].

notesz ◆◆◆◆ fn *~ek* vagy *~ok, ~t, ~e* vagy *~a*

Kis jegyzetfüzet. *Mindent beírt egy noteszbe. A noteszében sok telefonszám van.*

✧ Szin: *jegyzettömb, zsebkönyv,* (idegen) *blokk,* (régi) *jegyfüzet,* (bizalmas) *kisokos*

✧ Táj: *notec*

✧ Etim: Francia eredetű nemzetközi szó.

novella ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Rövid, prózában írt elbeszélés. *A modern európai novella megteremtője Boccaccio volt. A fiatal író már egy egész kötetre való novellát írt.*

✧ Szin: *történet,* (régi) *beszély,* (bizalmas) *sztori*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

november ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~je*

Az év 11. hónapja. *Az idén is nyirkos, esős volt a november. Novemberben születtem.*

✧ Szin: (régi) *őszutó, Szent András hava, Nyilas hava, mindenszentek hava, mindszent hava*

✧ Táj: *nevember, nojembre*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

nő[1] ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (Élőlény, élő szervezet, képződmény) természetes módon nagyobbodik. *A kamaszok egy év alatt akár tíz centit is nőnek.* • Szólás: *Úgy nő, mint eső után a gomba*: gyorsan.

2. Valahol megterem, tenyészik, keletkezik. *A sivatag homokjában semmilyen növény nem nő. Vízhólyag nőtt a tenyeremen.*

3. *Valamihez nő*: hozzánő, összeforr vele. *A sziámi ikrek a fejüknél nőttek egymáshoz.* (átvitt) *Állandóan együtt voltak, szinte egymáshoz nőttek.* ■ *Valakinek a szívéhez nő valaki, valami*: megszereti. *Szívéhez nőtt a ház, nehezen válna meg tőle.*

4. Valami terjedelmében, mennyiségében gyarapodik. *Napról napra nő a vagyona. Határozott fellépése miatt egyre nő a tekintélye a beosztottai előtt.* ■ *Nő valakinek a szemében*: erkölcsi értékben, megbecsülésben gyarapodik. *Ezzel a tettével nagyot nőtt a szememben.*

✧ Szin: **1.** *növekedik, növöget, nőttön-nő, fejlődik, gyarapodik* **2.** *serken, zsendül, kifejlődik, burjánzik, hajt* **3.** *hozzátapad; összenő valakivel* **4.** *szaporodik, fokozódik, emelkedik, dagad, duzzad, tágul, bővül, növekedik, nőttön-nő, fejlődik, szaporodik, sokasodik* • **1.** *Nő, mint a bolondgomba. Úgy nő, mintha húznák.*

✧ Táj: **1.** *dalmahodik, növelkedik, nől, nőv, nyén* **2–4.** *nől, nőv, nyén*

✧ Ell: **1.** *sorvad* **2.** *hervad, sorvad* **4.** *fogy, csökken, apad*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

☝ A *nő* igének *v*-vel bővülő töve is van. Jelen idejű, kijelentő módú ragozási sora: *növök, nősz, nő, növünk, nőtök, nőnek*; tárgyas ragozásban: *(ki)növöm, növöd, növi, nőjük, növitek, növik.* Csak a *v*-s tőben rövid az *ö*! A *nőtök, nőjük* alakban egy *t*-t, illetve *j*-t írunk, de a kiejtésben gyakori a szóbelseji mássalhangzó megnyúlása. A felszólító módban szintén mindig csak egy *j*-t írunk: *nőjek, nőjön, nőjetek* stb. A múlt időben kettőzzük a *t*-t: *nőttem, nőttél* stb. Melléknévi igenévi alakjai: *növő, nőtt.* Határozói igeneve: *nőve.* Főnévi származékait a *v*-s tőből képezzük: *növés, növedék, növény* stb.

nő[2] ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

Nőnemű felnőtt. *A nők egyesek szerint még mindig nem egyenjogúak a férfiakkal. Ezen a munkahelyen a dolgozók kétharmada nő. Csak úgy ragadtak rá a nők.* (bizalmas) *Valakinek a nője*: barátnője, szeretője. *Új nője van.*

2. (régi) Feleség. *Nőm jelezte már érkezésedet.*

✧ Szin: **1.** (választékos) *hölgy,* (régi, népi) *fehérnép, vászoncseléd, fehércseléd,* (régi) *dáma,* (bizalmas) *nőszemély, nőci,* (szleng) *csaj, tyúk, pipi, liba, spiné,* (durva) *nőstény, tehén, bestia* **2.** (választékos vagy tréfás) *neje valakinek*

✧ Táj: **1.** *nőcseléd* **2.** *feletárs, nép*

✧ Ell: **1.** *férfi* **2.** *férj*

✧ Etim: Ősi, uráli kori szó.

✧ Ö: király + nő, szülész + nő, táncos + nő

női ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~t,* –

1. Nőkkel kapcsolatos, hozzájuk tartozó, nekik való. *A női divat mindig változatosabb volt, mint a férfidivat.* ■ *Női baj* vagy *betegség*: a női nemi szervek valamelyikének betegsége.

2. Nőkből álló. *A falunak van egy női énekkara.*

✧ Szin: **1.** *asszonyi*

✧ Ell: **1.** (ritka) *férfiúi*

✧ Etim: A → *nő* főnév származéka.

nőnemű ◆◆ mn *~ek, ~t,* –

1. A megtermékenyítésre alkalmas élőlények közé tartozó. *Az állatok nőnemű egyedei általában kevésbé díszesek, mint a hímneműek.*

2. (Egyes nyelvekben:) Nőt, nőstény állatot stb. jelentő, illetve az ide sorolt névszók kategóriájának nyelvtani formáit mutató. *Az oroszban az a végű főnevek általában nőneműek.*

✧ Ell: *hímnemű*

✧ Etim: Összetétel; → *nő*[2] + *nemű*: a → *nem* főnév származéka.

nőstény ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

Nőnemű állat. *A hím után előbukkant a nőstény is.* (Jelzőként:) *A monda szerint Romulust és Remust egy nőstény farkas táplálta.*

✧ Szin: *anyaállat*

✧ Ell: *hím, apaállat*

✧ Etim: A → *nő*[2] főnév származéka.

nősül ◆◆◆◆ ige *~ni*

(Férfi) házasságot köt. *Ma is vannak olyan férfiak, akik csak a hozományért nősülnek. Korán nősült.*

✧ Szin: *házasodik*
✧ Táj: *feleségesedik, kinősül*
✧ Ell: *férjhez megy*
✧ Etim: A → *nő*[2] főnév nyelvújítás kori származéka.

nőtlen ◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül*

Olyan (férfi), akinek nincs és nem is volt felesége. *Egy nőtlen fiatalember is volt a társaságban. Családi állapota: nőtlen.*

✧ Szin: *egyedülálló, független, szabad, társtalan,* (népi) *agglegény, legényember, öreglegény,* (bizalmas) *facér,* (régi) *házasságtalan, foglalatlan*
✧ Táj: *házulatlan, nőtelen*
✧ Ell: *nős, házas, foglalt*
✧ Etim: A → *nő*[2] főnév származéka.

növeked|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ni* **növeksz|ik** *növekedni*

1. Terjedelmében, méretében, jelentőségében fokozatosan nagyobb lesz. *Tekintélye napról napra növekedett. A gazdaság nem növekedik elég gyors ütemben.*

2. (Élő szervezet) nő, fejlődik. *A gyermek szépen növekedik.*

✧ Szin: **1.** *gyarapodik, sokasodik, szaporodik, számosodik; fellendül, terjeszkedik, erősödik,* (idegen) *prosperál* **2.** *serdül, cseperedik, magasodik,* (régi) *öregbedik*
✧ Táj: **1.** *növelkedik* **2.** *embereskedik, növelkedik*
✧ Ell: **1.** *csökken, fogy; hanyatlik, stagnál, csődbe jut*
✧ Etim: A → *nő*[1] ige származéka.
☝ Az *sz-* tövű *növekszik* változat csak a kijelentő mód jelen időben fordul elő: *növekszem, növekszel, növekszik, növekszünk, növekszetek, növekszenek.* A *d-* tövű alakok ezekkel nagyjából egyenrangúak, bár a *növekszetek, növekszenek* helyett gyakoribb a *növekedtek, növekednek.* A *növekszik* folyamatos melléknévi igeneve: *növekvő*, a *növekedik* változaté pedig: *növekedő.* Ezek szintén egyenrangúak. Befejezett melléknévi igenevet és határozói igenevet csak a *növekedik*-ből alkothatunk: *(meg)növekedett, növekedve.*

növendék ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Valamely iskola tanulója (az iskolához való viszonyában). *Iskolánk növendékei az idén is részt vesznek a különféle tanulmányi versenyeken.*

2. (választékos) Valakinek tanítványa. *Kodály tiszteletére emlékestet rendeztek volt növendékei.*

3. Növésben levő fiatal állat, esetleg növény. *A növendékek nagyobb gondoskodást igényelnek.* (Jelzőként:) *A tönkrement szövetkezet levágatta még a növendék szarvasmarhákat is.*

✧ Szin: **1., 2.** *diák, hallgató* **3.** *serdülő*
✧ Táj: **3.** (emberről:) *nősző, nőszőke*
✧ Ell: **1.** *tanár* **2.** *mester, tanár*
✧ Etim: A → *nő*[1] ige származéka.

növény ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

A talaj, a víz és a levegő szervetlen anyagait szerves táplálékká alakító, helyhez kötött élőlény. *Növényeit nagy odaadással gondozza. Névnapjára egy szép cserepes növényt kapott.*

✧ Táj: *növevény*
✧ Ell: *állat*
✧ Etim: Nyelvújítás kori mesterséges szórövidítéssel jött létre a → *nő*[1] ige *növevény* ‘növőben lévő, fiatal’ származékából.
✧ Ö: fűszer + növény, gyógy + növény

növényevő ◆◆ mn *~k, ~t, –*

Növényekkel táplálkozó (állat). *A ház körüli haszonállatok általában növényevők. Az elefánt növényevő állat.* (Főnévi használatban:) *A növényevők egy részének összetett gyomra van, és kérődznek.*

✧ Ell: *húsevő*
✧ Etim: Összetétel; → *növény* + *evő*: az → *eszik* ige származéka.

növénytan ◆◆ fn

A növényekkel foglalkozó tudomány. *Biológiából jobban szerette a növénytant, mint az állat- vagy embertant.*

✧ Szin: (idegen) *botanika, fitológia,* (szleng) *növény*
✧ Etim: Összetétel: → *növény* + → *tan*.

növényvédelem ◆◆ fn

A hasznos, illetve a termesztett növényeknek a kártételtől való védelme. *A növényvédelemhez nemcsak a permetezés tartozik, hanem például a fagy elleni védelem is.*

✧ Etim: Összetétel: → *növény* + → *védelem*.

növényzet ◆◆◆◆ fn *–, ~et, ~e*

Növények összessége, növénytakaró. *A trópusokat dús növényzet borítja.*

✧ Szin: *növényvilág,* (idegen) *flóra, vegetáció*
✧ Ell: *állatvilág,* (idegen) *fauna*

✧ Etim: A → *növény* főnév származéka.

nővér ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Idősebb nőtestvér. *Nekem nincs nővérem, csak két húgom.*

2. (kissé régi) (Fiatalabb vagy idősebb) nőtestvér. *A Kalicki nővérek is a mi iskolánkba járnak.*

3. Kórházi ápolónő. *Régóta éjszakás nővérként dolgozik. Rosszul lett, és hívták az ügyeletes nővért.* (Megszólításként:) *Nővér, kérem!*

4. Női egyházi rend tagja. *Az irgalmas nővérek a zárdában nagyon szigorú életmód szerint élnek.* (Megszólításként:) *Tisztelendő nővér!*

✧ Szin: **2.** (választékos) *leánytestvér* **3.** *betegápolónő, gondozónő, asszisztensnő,* (bizalmas) *nővérke,* (Fv, Va, Ka, Dv, Mv bizalmas) *szesztra*, (Fv, Ka bizalmas) *szesztricska* **4.** *apáca, szerzetesnő,* (régi, idegen) *soror*

✧ Táj: **1.** *néne, nenike, nénike, nénika, nénus*

✧ Ell: **1.** *húg* **2.** (választékos) *fivér* **4.** *szerzetes, barát*

✧ Etim: Összetétel: → *nő*[2] + → *vér* ‘vérrokon’.

☝ A *nővér* a köznyelvben egyre inkább csak az idősebb nőtestvért jelenti, nem pedig általában nőtestvért. Egy család több leánygyermekét azonban *nővérek*-ként említjük. Lásd a fenti példát!

növeszt ◆◆◆◆ ige *~eni*

1 (Szőrzetet, körmöt) nőni enged, nem vág le. *Miért nem növeszted a szakálladat?*

2. Valamit növésében segít. *A csapadék növeszti a vetést.*

✧ Szin: **1.** *növel* **2.** *nevel, növel*

✧ Táj: *nyőteszt, nyőlleszt*

✧ Ell: **1.** *levág* **2.** *visszafog*

✧ Etim: A → *nő*[1] ige származéka.

nudista ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen)

A mezítelen strandolás, napozás híve. *A nudisták azt állítják, hogy ruhátlanul szorosabb kapcsolatba kerülnek a természettel.* (Jelzőként:) *Még sosem láttam nudista személyeket strandolni.*

✧ Szin: *meztelen*, (idegen) *naturista*

✧ Etim: Francia eredetű nemzetközi szó.

nudli ◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. (bizalmas) Burgonyás tésztából készült metélt. *Az otthon készített krumplis nudli sokkal finomabb, mint a mélyhűtött.*

2. (szleng) (Lekicsinylés kifejezésére:) Semmiség. *Ez nudli!*

✧ Szin: **1.** (bizalmas) *krumplinudli* **2.** (szleng) *nulla, túró*

✧ Táj: **1.** *angyalbögyörő, angyalbögyöllő, cicinka, nyukli, nudlimácsik, cinginudli, bucinudli, nudlicsusza*

✧ Etim: Ausztriai német jövevényszó.

nulla I. ◆◆◆◆ szn

1. Az egynél eggyel kevesebb. *Pártja csak nulla egész öt tized százalékot ért el a választáson. Nulla fok volt a reggeli hőmérséklet.* ■ *Nulla óra*: éjfél. *Szilveszter éjszakáján nulla órakor hangzik fel a Himnusz.* ● Szólás: (Mv bizalmas) *Nulla üti a nullát*: nem ér semmit.

2. Az ezt jelölő számjegy (0). *Egyelőre csupán három nulla áll a neve mellett.*

3. Valaminek a teljes hiánya, egy sem. *A csapat nulla pontot szerzett.*

4. (Mérkőzés eredményében vagy részeredményében:) Gól vagy pontszám teljes hiánya. *A félidőben öt nulla a javunkra.*

✧ Szin: **2.** *zérus, zéró* **3.** *semmi, semennyi* **4.** *null*

✧ Táj: **1–3.** *nyulla*

✧ Ell: **1–3.** *végtelen*

✧ Etim: Latin vagy olasz jövevényszó.

☝ A németből átvett *null* alakváltozat a sportnyelvben ma már visszaszorulóban van. Szakkifejezésekben azonban találkozhatunk vele, főleg összetételekben: *nullpont, nullkörző, nullszaldós, nullszéria.*

nulla II. ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (bizalmas)

Teljesen értéktelen, használhatatlan ember. *Az én szememben ő egy erkölcsi nulla. Rá nem számíthatunk, ő egy nagy nulla.*

✧ Szin: (bizalmas) *senki*

✧ Etim: Latin vagy olasz jövevényszó.

nutria ◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Patkányféle rágcsáló. *A nutriát értékes prémjéért tenyésztik.*

2. Ennek az állatnak kékesbarna prémje. *Nutriából csináltat magának bundát.* (Jelzőként:) *Egy nutria télikabátot vásárolt a feleségének.*

✧ Szin: **1.** *hódpatkány*

✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.

Ny

nyafka ◆ mn *~k, ~t, ~n* (bizalmas)

Elkényeztetett, nyafogó. *Nem szeretem a nyafka lányokat.*

✧ Szin: *nyafogós, kényes, kényeskedő, nyűgösködő,* (bizalmas) *nyimnyám*

✧ Táj: *mazna, nyafli, nyáfnyáf, nyága*

✧ Ell: *erős,* (bizalmas) *strapabíró, vagány, stramm*

✧ Etim: A → *nyafog* ige származéka.

nyafog ◆◆◆ ige *~ni*

Nyűgösködve siránkozik valami miatt, illetve panaszol valamit. *Egész este nyafogott. Azt nyafogja, hogy megütötték. „Nem nyafognék, de most már késő”* (József A.: Mama).

✧ Szin: *nyűgösködik, nyavalyog, sápítozik, sopánkodik*

✧ Táj: *nyafkál, vernyákol, máncog, nyaficol, nyifeg-nyafog, nyáfráskodik, nyikog*

✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó, töve azonos → *nyávog* igénk tövével.

nyaggat ◆◆◆ ige *~ni* (bizalmas)

1. (Gyermeket, állatot) játékosan vagy bosszantásul húzgál, fogdos. *Ne nyaggasd folyton szegény gyereket! Addig nyaggatta a kutyát, míg az végül megharapta.*

2. (Kéréseivel, kérdéseivel) zaklat valakit. *Sose hagy dolgozni, állandóan nyaggat.*

✧ Szin: **1.** *gyötör,* (bizalmas) *cibál, piszkál, molesztál, abajgat,* (Va, Dv, Mv bizalmas) *gnyáviz* **2.** *bosszant, háborgat, gyötör,* (bizalmas) *piszkál, molesztál, abajgat, macerál, szekíroz, szekál,* (régi) *vegzál,* (népi) *nyuvaszt*, (szleng) *buzerál,* (Va, Dv, Mv bizalmas) *gnyáviz* ● *Pokollá teszi valakinek az életét.*

✧ Táj: **1.** *nyaktat, nyavarít, nyektet*

✧ Ell: *békén hagy*

✧ Etim: Hangfestő eredetű szó.

nyáj ◆◆◆◆ fn *~ak, ~at, ~a*

1. Juhok, kecskék, ritkán disznók legelésző csoportja. *„A juhásznak jól van dolga. Egyik dombról a másikra Terelgeti nyáját, fújja furulyáját”* (népdal).

2. (választékos) A lelkipásztorhoz tartozó hívek összessége, közössége. *Ott volt a templomban a lelkipásztor és nyája.*

✧ Szin: **2.** *gyülekezet, hitközség, egyházközség,* (választékos) *hívő sereg*

✧ Táj: **1.** (disznókról:) *nyájkonda*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

nyájas ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. (választékos) Barátságos, szívélyes, kedves. *Nyájas fogadtatásban volt részünk. A könyv szerzői szívből köszöntik a nyájas olvasót.*

2. (rosszalló) Tettetve kedves. *Visszataszító volt nyájas viselkedése.*

✧ Szin: **1.** *jóindulatú, jóságos, szelíd, jószívű, kellemes, közvetlen, udvarias,* (választékos) *szíves, jámbor,* (régi) *kegyes*, (idegen) *joviális* **2.** (rosszalló) *mézesmázos, leereszkedő, behízelgő, émelyítő,* (bizalmas, rosszalló) *nyálas*

✧ Ell: **1.** *mogorva, udvariatlan, morcos* **2.** *őszinte, egyenes*

✧ Etim: A → *nyáj* főnév származéka.

nyak ◆◆◆◆◆ fn *~ak, ~at, ~a*

1. A testnek a fejet a törzzsel összekötő része. *Sálat tettem a nyakamra.* ■ *Nyakába borul valakinek*: **a)** (örömében) átöleli. *Nyakába borult rég nem látott testvérének.* **b)** feltétel nélkül megbocsát neki. *Az első jó szóra a nyakába fog borulni.* | *Nyakára hág valaminek*: elpazarolja. *Nyakára hágott hatalmas vagyonának.* | *Nyakára nő valakinek*: mellette megerősödve fölébe kerekedik. *A tanítvány nyakára nőtt mesterének.* | (bizalmas) *Nyakig van* vagy *ül a pácban*: a legteljesebb mértékben bajban van. *Ezt jól megcsináltad, most aztán nyakig ülünk a pácban!* | *A nyakamat teszem* vagy *tenném rá*: tökéletesen biztos vagyok benne. *A nyakamat teszem rá, hogy az ő keze van a dologban!*

2. Ruhadarabnak a nyakkal érintkező része. *Szorít az ing nyaka.*

3. Valaminek elvékonyodó felső része. *Hullámvonallal díszíti a kancsó nyakát.*

✧ Táj: **1.** *nyakecska* **2.** *nyakgallér*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán ősi, uráli kori szó.

nyák ◆ fn *–, ~ot, ~ja*

1. Rizsből vagy zabpehelyből főzött pépes étel. *A hasmenéses kisbaba tejébe nyákot kevernek.*
2. Nyálka. *Vesznek tőle egy kis nyákot a laborvizsgálathoz.*
✧ Szin: **1.** *kása*
✧ Etim: Nyelvújítás kori tudatos szóalkotással keletkezett a → *nyálka* szó *nyáka* változatának megcsonkításával.

nyakal ◆◆ ige *~ni* (bizalmas)
Mohón iszik valamit. *Nyakalja a hideg szódavizet.*
✧ Szin: (bizalmas) *vedel*
✧ Táj: *nyelebel*
✧ Etim: A → *nyak* főnév származéka.

nyakas ◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
1. (ritka) Olyan (edény, ruha), amelynek nyaka van. *Vizet töltött egy nyakas kancsóból. Jól áll neked ez a nyakas pulóver.*
2. Konok, makacs. *Ne légy már olyan nyakas, egyszer te is engedhetsz!*
✧ Szin: **2.** *önfejű, akaratos, engedetlen, makrancos, csökönyös, dacos, megrögzött, hajlíthatatlan, merev,* (régi) *keménynyakú, kuruc,* (tréfás) *kálvinista*
✧ Ell: **2.** *engedelmes, alkalmazkodó, rugalmas*
✧ Etim: A → *nyak* főnév származéka.

nyakatekert ◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
Mesterkélten, fölöslegesen bonyolult (megnyilatkozás). *Nyakatekert magyarázatot adott a történtekre.*
✧ Szin: *tekervényes, kacifántos, csavaros, körülményes, erőltetett, körmönfont, cifra,* (bizalmas) *bakafántos*
✧ Ell: *egyszerű, egyenes, világos*
✧ Etim: Összetétel; *nyaka*: a → *nyak* főnév birtokos személyjeles alakja + *tekert*: a → *teker* ige származéka.

nyakigláb ◆ mn *~ak, ~at,* –
Aránytalanul hosszú lábú, vékony, magas (személy). *Egy nyakigláb fiatalember hozta az újságot.*
✧ Szin: *nyurga,* (bizalmas) *hórihorgas, égimeszelő, langaléta,* (szleng) *colos, coli*
✧ Táj: *égihorogfa, égilajtorja*
✧ Ell: *alacsony, pöttöm*
✧ Etim: Összetétel; *nyakig*: a → *nyak* főnév származéka + → *láb*.

nyakkendő ◆◆◆◆ fn
1. Az inggallér alá bújtatott és elöl csomóra kötött, díszként, általában férfiak által viselt ruhadarab. *Nálunk a férfiak jólöltözöttségének ma is nélkülözhetetlen kelléke a nyakkendő.*
2. Nyakban viselt háromszögletű kis kendő. *A cserkészek vagy az úttörők és a kisdobosok más-más színű nyakkendőt viseltek.*
✧ Szin: **1.** *csokornyakkendő,* (régi) *nyakravaló, nyakló,* (idegen, régi) *kravátli,* (szleng) *kultúrmadzag, bocikötél, bikakötő, csirkebél*
✧ Etim: Összetétel: → *nyak* + → *kendő*.

nyaklánc ◆◆ fn
Ékszerként viselt, nyakba akasztható lánc. *Nagyon szép nyakláncot viselt. Tizennyolcadik születésnapjára egy arany nyakláncot kapott.*
✧ Szin: (választékos) *gyöngysor, nyakék, gyöngyfüzér,* (régi) *kösöntyű,* (idegen) *collier,* (népi, régi) *nyakravaló, kláris, kaláris*
✧ Táj: *kláris, kaláris, nyakboncs*
✧ Etim: Összetétel: → *nyak* + → *lánc*.

nyakleves ◆◆ fn (bizalmas)
Valakinek a nyakára vagy tarkójára mért (gyengébb) ütés. *Feleselt, ezért kapott egy nyaklevest az anyjától.*
✧ Szin: *pofon, nyakonütés, nyakoncsapás,* (bizalmas) *füles, laska,* (szleng) *pofás, tasli, frász, maflás, átszálló*
✧ Táj: *nyaklé, nyakfala, nyakonta*
✧ Etim: Összetétel; → *nyak* + *leves*: 'futó érintés': a → *lebeg* igével rokon.

nyakló ◆ fn *~k, ~t, ~ja*
A ló nyakát a kocsirúdhoz kapcsoló kötél, szíj vagy lánc. *A lószerszámok között volt a nyakló is.* ■ *Nyakló nélkül*: mértéktelenül. *Nyakló nélkül iszik. Nyakló nélkül költi a pénzt.*
✧ Szin: *hurok, nyakkarika, nyakörv*
✧ Táj: *nyakcsó, nyalkóperec*
✧ Etim: Talán a → *nyak* főnév származéka.

nyakra-főre ◆◆ hsz (bizalmas)
Újra meg újra. *Nyakra-főre hívogatta telefonon, hogy bocsásson meg neki.*
✧ Szin: *egyre-másra, gyakran, folyamatosan, állandóan, lépten-nyomon, folyton,* (régi) *übtre*
✧ Táj: *nyakra-tőre*
✧ Ell: *meggondoltan, megfontoltan, kapkodás nélkül, nyugodtan, lassan, egyszer sem, soha, sohasem*
✧ Etim: Összetétel (ikerszó); *nyakra*: a → *nyak* főnév ragozott alakja + *főre*: a → *fő* 'fej' főnév ragozott alakja.

nyakravaló ◆◆ fn (népi, régi)
1. Nyakkendő. *Megköti a nyakravalóját. „Nyakravaló nélkül akarod megvédeni hazádat?"* (Petőfi S.: Nyakravaló).
2. Nyakörv. *Kutyát nyakravaló nélkül sétáltatni tilos.*
3. (ritka) Nyaklánc. *Ezt a gyöngyös nyakravalót még a nagyanyámtól örököltem.*
✧ Szin: **1.** (népi, régi) *nyakcsokor,* (régi) *kravátli,* (szleng) *kultúrmadzag, bikakötő, bocikötél, csirkebél* **3.** *gyöngysor,* (választékos) *nyakék, gyöngyfüzér,* (régi) *kösöntyű,* (népi, régi) *kláris, kaláris,* (idegen) *collier*
✧ Táj: **1.** *nyaktekerő, nyakkötő, nyakvaló* **3.** *kaláris, nyakboncs*
✧ Etim: Összetétel; *nyakra*: a → *nyak* főnév ragozott alakja + → *való*.

nyakszirt ◆◆ fn
Az emberi fej hátsó részének a nyakkal határos része. *Óvatosan masszírozza fájó nyakszirtjét.*
✧ Szin: *tarkó, nyaktő*
✧ Táj: *kupa*
✧ Etim: Összetétel: → *nyak* + → *szirt*.

nyal ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Nyelvével (többször) végigsimít valamit. *A jámbor kutya nyalja a feléje nyújtott kezet. Tehenünk makulátlanul tisztára nyalja újszülött kicsinyét.*
2. Így eszik valamit. *Épp fagylaltot nyalt, mikor találkoztunk.*
3. (rosszalló) Illetlen módon, mások előtt csókol valakit. *Egész este egymást nyalják.*
4. ■ (tréfás) *Képen* vagy *pofon nyal valakit*: pofon üt. *Jól képen nyalta a pimaszságáért.*
5. (bizalmas, rosszalló) *Nyal valakinek*: (szolgai módon) hízeleg neki. *Addig nyalt a főnökének, míg elő nem léptették.*
✧ Szin: **3.** *csókolgat,* (rosszalló) *nyal-fal* **5.** *hajlong, alázatoskodik, csúszik-mászik valaki előtt; törleszkedik valakihez;* (bizalmas, rosszalló) *stréberkedik; nyalizik, gazsulál valakinek;* (szleng) *pedálozik* • **4.** (bizalmas) *Ad neki egy átszállót*.
✧ Táj: **1., 2.** *nyól, nyalánt*
✧ Etim: Ősi, uráli kori szó.

nyál ◆◆◆◆ fn –, *~at, ~a*
1. A szájban képződő színtelen váladék. *Folyik a nyál a kisbaba szájából. Majd kicsordult a nyála, annyira megkívánta a frissen sült tepertős pogácsát.* • Szólás: *Összefut a nyál a szájában*: **a)** valamely ételt hirtelen erősen megkíván **b)** valami, valaki nagyon tetszik neki. | (bizalmas) *Csurog a nyála valami után*: nagyon vágyik rá.
2. (népi) Béka, csiga nyálkája. *A csiga nyála ott maradt a növényen.*
✧ Szin: **1.** (régi) *turha,* (idegen) *saliva*
✧ Etim: Ősi, finnugor, esetleg uráli kori szó.
✧ Ö: béka + nyál, ökör + nyál

nyaláb ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
Valamiből, különösen szálas anyagból egybefogott nagyobb köteg. *Kifogyott a gally, a venyige, hozz egy nyalábbal!* (Jelzőként:) *Egy nyaláb ceruzát vett a tanév elején.* ■ *Nyalábra fog valamit*: átkarolja, átnyalábolja. *Nyalábra fogta a mosott*

ruhákat, úgy vitte a kertbe kiteregetni. | *Nyalábra kap valamit*: átöleli és felkapja. *Nyalábra kapta a csomagokat és felugrott az induló vonatra.*
✧ Szin: *csokor, kéve, bála, csomag, kupac, halom, csomó*
✧ Táj: *marok, bengyele, cucolék*
✧ Ell: *szál, darab*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, esetleg ősi, ugor kori szótő származéka.

nyalánkság ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
1. Valakinek nyalánk természete. *Nyalánkságának az lett a következménye, hogy alaposan meghízott.*
2. Élvezetből fogyasztott finom étel, csemege. *Imádja a nyalánkságokat. A kávé mellé bekapunk valami nyalánkságot is!*
✧ Szin: **1.** *torkosság, falánkság* **2.** *édesség, finomság, ínyencség, ínyencfalat,* (idegen) *desszert, delikatesz,* (bizalmas) *nass*
✧ Táj: **1.** *pákosztosság* **2.** *cukmisság, nyaliság, nyalánték*
✧ Ell: **1.** *mértékletesség*
✧ Etim: A → *nyal* ige származéka.

nyalka ◆◆ mn *~k, ~t, ~n* (régi, népi)
Csinosan kiöltözött (főként férfi). *Nyalka fiatalembert alakított az operettben. A filmben a nyalka huszárok tetszettek a legjobban.*
✧ Szin: *kicsinosított, tetszetős, csinos,* (népi) *hetyke, rátarti, kackiás, szemrevaló,* (választékos) *délceg, kevély,* (bizalmas, idegen) *snájdig,* (rosszalló) *kikent-kifent*
✧ Táj: *nyalkos*
✧ Ell: *elhanyagolt, szakadt,* (bizalmas) *toprongyos*
✧ Etim: Egy ősi igenévszó 'nyál, nyálka' jelentésű főnévi megvalósulásának származéka.

nyálka ◆◆ fn *–, ~t, ~ja*
Élő szervezetben keletkező híg, nyúlós váladék. *Fel kell köhögnie a lerakódott nyálkát.*
✧ Szin: (idegen) *slejm,* (durva) *turha*
✧ Etim: Vagy a → *nyál* főnév származéka, vagy annak → *nyálkás* származékából keletkezett szóelvonással.

nyálkahártya ◆◆ fn
A test üreges szerveit bélelő nyálkás hámréteg. *Jobb szemének nyálkahártyája megsérült. Tüszős mandulagyulladáskor a nyálkahártyán apró fehér pontok jelennek meg.*
✧ Etim: Összetétel; *nyálka*: a → *nyál* főnév származéka + → *hártya*.

nyálkás ◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
Ragacsosan nyúlós vagy csúszós. *Nyálkás lett a tészta. A nyálkás testű hal kicsúszott a kezéből.*
✧ Szin: *nedves, nyirkos, nyákos, váladékos, kocsonyás, síkos, lucskos;* (tészta:) *ragadós*
✧ Ell: *száraz, tapadós*
✧ Etim: A → *nyál* főnév származéka.

nyalóka ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Pálcikára erősített, nyalogatni való cukorka. *A kakas alakú nyalókát szerette.*
✧ Etim: A → *nyal* ige származéka.

nyámmog ◆ ige *~ni* (népi, rosszalló)
Kelletlenül eszik. *Ne nyámmogj már annyit azon a kis főzeléken!*
✧ Szin: *ímmel-ámmal eszik,* (bizalmas) *kérődzik* • (rosszalló) *Piszkálja az ételt.*
✧ Táj: *nyámnyog*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó.

nyámnyila ◆ mn *~k, ~t, ~n* (népi)
Tehetetlen, ügyefogyott. *Nyámnyila emberre ezt nem lehet bízni.*
✧ Szin: *gyámoltalan,* (bizalmas) *pipogya, mamlasz, nyálasszájú,* (szleng) *lekvár*
✧ Táj: *nyámádi, nyámándi, nyámnyámszájú*
✧ Ell: *talpraesett, derék, életrevaló*
✧ Etim: Hangutánzó-hangfestő eredetű összetétel (ikerszó); *nyám*: a → *nyámmog* ige töve + *nyila*.

nyár[1] ◆◆◆◆◆ fn *nyarak, nyarat, nyara*
1. A legmelegebb évszak. *Nyáron nincs tanítás az iskolában. A meteorológiai nyár június elejétől augusztus végéig tart.*
■ *Vénasszonyok nyara*: nyár végi, ősz eleji napos, meleg idő.
2. (választékos) (Birtokos személyjellel:) (Valamely időszaknak) középső szakasza. *„Itt benn vagyok a férfikor nyarában"* (Petőfi S.: Itt benn vagyok a férfikor nyarában…).
3. (népi) (Életkor számításában): Év. *Sok nyarat megért már.*
✧ Szin: **1.** *hőség, meleg, kánikula* **2.** (választékos) *dél*
✧ Táj: **1.** *nyáridő*
✧ Ell: **1.** *tél, zimankó, fagy*
✧ Etim: Vitatott eredetű szó. Vagy jelentéselkülönüléssel jött létre a → *nyár*[2] 'mocsár' főnévből, vagy honfoglalás előtti csuvasos típusú török jövevényszó.

nyár[2] ◆◆ fn *~ak, ~t, ~ja*

Nyárfa. *Egy sudár nyár van a kertünk végében.*
✧ Szin: *jegenye,* (népi) *topolya*
✧ Táj: *nyárnyófa, nyárófa, nyársfa*
✧ Etim: Ősi, uráli kori szó.

nyaral ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
Nyári üdülését (valahol) tölti. *Idén a tengerparton fogunk nyaralni.*
✧ Szin: *vakációzik, pihen, táborozik*
✧ Táj: *nyárol*
✧ Ell: *dolgozik,* (szleng) *melózik, gályázik*
✧ Etim: A → *nyár*[1] főnév származéka.

nyárfa ◆◆◆◆ fn
1. Vizes, homokos talajt kedvelő, magasra növő, barkás virágzatú fa. *„Lehullott a rezgő nyárfa ezüstszínű levele”* (magyar nóta). *A nyárfák nemzetségébe 35-40 faj tartozik, például a fehér vagy ezüst nyár, a rezgő nyár, a szürke nyár és a jegenyenyár, amelyet olasz nyárnak vagy topolyafának is neveznek.*
2. Ennek puha, könnyen korhadó fája mint faanyag. *Nyárfából készíti a mosóteknőt.* (Jelzőként:) *Nyárfa deszkát is felhasznált az építkezésen.*
✧ Szin: **1.** *nyár, jegenyefa,* (népi) *topolyafa, topolya*
✧ Táj: *nyársfa, nyárnyófa, nyárófa*
✧ Etim: Összetétel: → *nyár*[2] + → *fa*.

nyargal ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. (Nagyobb állat, különösen ló) egyenletes lendülettel, igen gyorsan fut. *Már messze nyargalt vele a ló.*
2. (bizalmas) Valaki nagy léptekkel, gyorsan fut. *Hova nyargalsz ilyen sebesen?*
3. (bizalmas) *Nyargal valamin*: makacsul ismételgetve rágódik rajta. *Egész este azon nyargalt, hogy őt nem szereti senki.*
✧ Szin: **1.** *nyargalászik, vágtat, vágtázik, száguld* **2.** *rohan,* (bizalmas) *lohol, robog,* (szleng) *tép, repeszt*
✧ Táj: *nyargalódik, nyargalozik*
✧ Ell: **1.** *ballag, mendegél, poroszkál* **2.** *ballag, sétál* **3.** *lovagol*
✧ Etim: A → *jár* ige származéka.

nyárs ◆◆◆ fn *~ak, ~at, ~a*
Fából vagy vasból készült, hegyes végű pálca, illetve rúd, amire valamit ráhúznak. *A kirándulók faágakból nyársakat faragtak a szalonnasütéshez. Az ökröt nyársra húzzák, a nyárs két végét villás tartóra helyezik, így sütik meg a húst lassú tűzön.*
• Szólás: *Olyan, mintha nyársat nyelt volna*: **a)** feszesen kihúzza magát **b)** kényszeredett merevséggel viselkedik.
✧ Szin: *karó, szúrócsa*
✧ Táj: *hegyesfa, nyás, nyáss*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

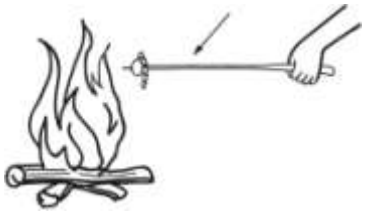

nyárspolgár ◆◆ fn (rosszalló)
Szűk látókörű, kicsinyes ember. *A tipikus nyárspolgár nem hajlandó, de nem is képes önállóan gondolkodni. Korlátolt, begyepesedett nyárspolgár volt.*
✧ Szin: (rosszalló) *kispolgár,* (idegen) *filiszter*
✧ Etim: Német mintára, tükörfordítással keletkezett összetétel: → *nyárs* + → *polgár*.

nyárutó ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (választékos)
A nyár utolsó hetei, a kb. augusztus közepétől szeptember közepéig tartó időszak. *Idén esős nyárutó volt.*
✧ Szin: (választékos) *őszelő*
✧ Etim: Összetétel; → *nyár*[1] + *utó*: vagy az → *út* főnév származéka, vagy az *utol* határozószó rövidülésével jött létre.

nyavalya ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. (népi) Betegség. *Összeszedett valami nyavalyát.* ■ *Rossz nyavalya*: epilepszia. *Rossz nyavalyája van már fiatal kora óta.*
2. (bizalmas) Bosszúságot okozó, kellemetlen dolog vagy tárgy, nehézség. *Add már ide azt a nyavalyát! Mikor intézed már el azt a nyavalyát? Mi a nyavalyát csinálsz ott? Folyton a nyavalyáit kell hallgatnom.*
3. (durva) (Szitkozódásban, elhomályosult jelentéssel:) *Essen beléd* vagy *törjön ki a nyavalya! Eridj a nyavalyába!*
✧ Szin: **1.** *kór,* (népi) *rosseb,* (régi) *fene, franc, kórság* **2.** *gond, baj, kellemetlenség,* (bizalmas) *probléma* **3.** (durva) *fene, franc*
✧ Táj: *nyavalyakórság*
✧ Ell: **1.** *egészség*

✧ Etim: Szláv jövevényszó.

nyavalyog ◆◆ ige *~ni*

1. (bizalmas) Betegeskedik. *Tavaly sokat nyavalyogtam.*

2. (rosszalló) Siránkozik, panaszkodik. *Ne nyavalyogj már folyton!*

3. (rosszalló) Piszmog, kínlódik valamivel. *Fél éve nyavalyognak azzal a kérvénnyel.*

✧ Szin: **1.** *szenved, kínlódik,* (választékos) *gyöngélkedik* **2.** *sír, szenved, kínlódik,* (rosszalló) *nyafog, sopánkodik, szenveleg,* (szleng) *rinyál* **3.** *szenved*

✧ Táj: **1.** *nyavalyáskodik* **2.** *vernyákol*

✧ Etim: A → *nyavalya* főnév származéka.

nyávog ◆◆◆ ige *~ni*

1. (Macska) vékony, elnyújtott hangot hallat. *A macska panaszosan nyávogott, amikor a gazdája egyedül hagyta.*

2. (bizalmas, rosszalló) Magas, kényeskedő vagy nyafogó hangon beszél vagy mond valamit. *Már megint miért nyávog ez a gyerek? Ne nyávogj, bántja a fülemet!*

✧ Szin: **1.** *miákol, nyivákol, kornyikál* **2.** *sír, pityereg,* (bizalmas, rosszalló) *nyafog* • **2.** *Bernákol, mint a macska.*

✧ Táj: **1.** *vernyákol, nyájog, májog, nyámvog, nyarvog, nyang, nyavúkol*

✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó, töve azonos → *nyafog* igénk tövével.

nyegle ◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n*

Hányaveti, hetyke (személy, illetve viselkedés, beszédmód stb.). *A lányunknak egy nyegle fiatalember udvarol. Nyegle viselkedése nemtetszést váltott ki. Nyegle modora miatt senki sem kedvelte.*

✧ Szin: *hányaveti, önhitt, szemtelen, fennhéjázó*

✧ Ell: *szerény, alázatos, figyelmes*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű szó. Valószínűleg nyelvújítás kori tudatos szóalkotás eredménye.

nyekken ◆◆ ige *~ni*

(Ütődéstől) rövid nyögő hangot hallat. *Elvágódott, hogy csak úgy nyekkent.*

✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó.

nyel ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (Táplálékot) a gyomrába juttat, illetve az ezzel járó izommozgást végzi nyelvével és nyelőcsövével. *Mohón nyelte a pogácsákat. Izgalmában nagyokat nyel.* • Szólás: *Nyeli, mint kacsa a nokedlit*: gyorsan, mohón eszi.

2. (Port, füstöt stb. kényszerűségből) belélegez. *Egész nap nyeli a port.*

3. (Indulatot, kellemetlenséget) magába fojt, szó nélkül eltűr. *Sokat kellett nyelnie az anyósától. Nem vagyok hajlandó tovább nyelni a szemtelenségeidet!*

4. Valamiből nagy mennyiséget magába fogadva eltüntet. *Régóta nem esett eső, a virágágyás mohón nyelte a vizet. Ez a vállalkozás veszteséges, csak nyeli a pénzt.* (átvitt) *A kocsi nyelte a kilométereket.*

✧ Szin: **1.** *lenyel,* (bizalmas) *fal, habzsol,* (régi) *töltöz* **2., 4.** *beszív, befogad*

✧ Táj: **1.** *nyél*

✧ Ell: **1.** *kiköp* **2.** *kilélegez, kifúj* **3.** *kiad, kimond; kirobban*

✧ Etim: Ősi, uráli kori szó.

nyél ◆◆◆◆ fn *nyelek, nyelet, nyele*

Eszköznek, szerszámnak az a része, amellyel kézbe vesszük. *Eltörött az esernyő nyele.* ■ *Nyélbe üt valamit*: megvalósítja. *Nyélbe ütötte a lakáscserét.*

✧ Szin: *fogó, fogantyú, szár, kar,* (régi) *maroklat,* (idegen) *griff*

✧ Etim: Ősi, uráli kori szó.

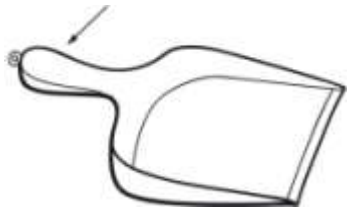

nyeles ◆ mn *~ek, ~et, ~en*

Olyan (tárgy), amelynek nyele van. *Egy nyeles edényt hozott vizet merni.*

✧ Etim: A → *nyél* főnév származéka.

nyelőcső ◆◆ fn

A garatot a gyomorral összekötő, izmos falú cső, amely a táplálékot a gyomorba juttatja. *Gombás fertőzést állapítottak meg a nyelőcsövén.*

✧ Szin: *gége,* (régi) *bárzsing,* (idegen) *oesophagus*

✧ Táj: *nyeldeklő*

✧ Etim: Összetétel; *nyelő*: a → *nyel* ige származéka + → *cső*.

nyelv ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Az ízlelésnek és (embernél) a beszédnek a szerve. *Elharapta a nyelvét. Megégette a nyelvét a forró leves.* ■ *Lóg a nyelve*: nagyon fáradt. *Lóg a nyelve az egésznapos rohanástól.* | *Fel van vágva a nyelve* vagy *felvágták a nyelvét*: bőbeszédű. *De fel van vágva a nyelve ennek a lánynak, folyton felesel!*

2. (Kifejezésekben:) az embernek ez a szerve mint a pletykázás, a megszólás jelképe. ■ *A rossz nyelvek*: a rosszindulatú, pletykás emberek. *A rossz nyelvek szerint megint összeveszett a férjével.* ● Szólás: *Nyelvére vette a falu, a város*: rossz hírét keltik. | *Csípős nyelve van*: szívesen megszól másokat. | *Vigyáz a nyelvére*: megfontoltan beszél.

3. Az emberi közlésnek hangokból, szavakból, mondatokból álló eszköze. *A magyar nyelv két legközelebbi rokona a vogul és az osztják. Angol nyelven folyékonyan beszél, de német és olasz nyelven is olvas, és sokat megért.* (átvitt) *Megtanulta a süketnémák nyelvét. Én nem értek a számok nyelvén.*

4. Eszköz, műszer lengő alkatrésze. *Megrepedt a harang nyelve.* ■ *A mérleg nyelve*: **a)** mutatója. *A mérleg nyelve megmutatja, melyik serpenyőben van nagyobb súly.* **b)** olyan tényező, amely valamit eldönt. *Az ő szava fog dönteni, ő lesz a mérleg nyelve.*

✧ Szin: **3.** *nyelvezet, beszéd, nyelvhasználat, stílus, kifejezésmód,* (régi) *idióma,* (idegen) *lingua*
✧ Táj: **1.** *nyeldeklő*
✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.
✧ Ö: bükk + fa + nyelv, föld + nyelv, konyha + nyelv, köz + nyelv, kutya + nyelv, világ + nyelv, virág + nyelv

nyelvcsalád ◆◆ fn

Közös nyelvből eredő, egymással rokonságban levő nyelvek csoportja. *A magyar nyelv az uráli nyelvcsalád finnugor ágához tartozik.*

✧ Etim: Összetétel: → *nyelv* + → *család*.

nyelvel ◆◆ ige *~ni*

1. (rosszalló) Feleselve veszekszik. *Addig nyelvelt a szomszédaival, hogy már mindenki haragszik rá. Zsémbes asszony, naphosszat nyelvel.*

2. (népi) (Kutya) nyelvét hosszan kiöltve liheg. *„Nyelvel a kuvasz is földre hengeredve”* (Arany J.: Toldi).

✧ Szin: **1.** *vitatkozik,* (rosszalló) *szájal, visszabeszél, pörlekedik, perel, perlekedik, szájaskodik, pöröl*
✧ Táj: **1.** *pampog, pamputáz*
✧ Ell: **1.** *hallgat, csöndben van*
✧ Etim: A → *nyelv* főnév származéka.

nyelvemlék ◆◆◆ fn

Valamely nyelv régi állapotát őrző írásos emlék. *Legrégibb szöveges nyelvemlékünk a Halotti beszéd.*

✧ Etim: Összetétel: → *nyelv* + → *emlék*.

nyelvérzék ◆◆ fn

1. Az anyanyelv használatának készsége. *Ha helyesírási kérdésekben bizonytalanok vagyunk, sokszor a nyelvérzékünkre hagyatkozunk.*

2. Idegen nyelvek elsajátítására és helyes, folyékony használatára való képesség, készség. *Jó a nyelvérzéke, könnyen tanulja az angolt. Sajnos, nincs nyelvérzékem. A nyelvérzék hiányát vasszorgalmával ellensúlyozta.*

✧ Etim: Összetétel: → *nyelv* + → *érzék*.

nyelves ◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

1. Nyelvhez hasonló alakú résszel ellátott (tárgy). *Nem szereti a nyelves cipőt.*

2. Sokat feleselő (személy). *Gyerekkorában nyelves kislány volt.*

✧ Szin: **2.** *szájaskodó, szájas, éles nyelvű, beszédes, cserfes, locsogó, csacska, csácsogó*
✧ Táj: **2.** *csataráló*
✧ Ell: **2.** *szófukar, hallgatag*
✧ Etim: A → *nyelv* főnév származéka.

nyelvész ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. A nyelvekkel hivatásszerűen foglalkozó tudományos kutató. *A nyelv történetét, szerkezetét, használatát vizsgálják a nyelvészek.*

2. (ritka, bizalmas) A nyelv vagy a nyelvek iránt érdeklődő személy. *Amatőr nyelvészek rengeteg hibát találnak az újságokban. Kitűnő nyelvész, egy csomó idegen nyelven beszél.*

✧ Szin: **1.** *nyelvtudós,* (régi, idegen) *lingvista, grammatikus, glottológus* **2.** *nyelvbúvár*
✧ Etim: A → *nyelv* főnév nyelvújítás kori származéka.

nyelvezet ◆◆◆ fn –, *~et, ~e*

(Valamely egyénre, irodalmi műfajra vagy műre) jellemző nyelvhasználat. *A regény nyelvezete kissé régies.*

✧ Szin: *kifejezésmód, stílus, beszédmód,* (régi) *dikció*
✧ Etim: A → *nyelv* főnév származéka.

nyelvjárás ◆◆◆◆ fn

Egy nyelvnek egy-egy vidékén élő, a köznyelvtől némileg eltérő változata. *A magyar nyelvterületen kilenc nagyobb nyelvjárást különböztetünk meg. Beszédén érezhető szülőföldje nyelvjárása.*

✧ Szin: *tájnyelv, tájszólás,* (idegen) *dialektus*
✧ Ell: *köznyelv*
✧ Etim: Összetétel: → *nyelv* + → *járás*.

nyelvtan ◆◆◆◆ fn

1. Valamely nyelv törvényszerűségeinek rendszere. *Nehezen birkózik meg a német nyelvtannal. A nyelv mai állapotával a leíró nyelvtan, történetével pedig a történeti nyelvtan foglalkozik.*

2. Ezt tartalmazó, ezzel foglalkozó könyv. *Az akadémiai nyelvtan két vaskos kötetben jelent meg. Népszerű nylevtant ír, amely jövőre fog megjelenni.*

3. Ez mint tantárgy. *Bukásra áll nyelvtanból.*

✧ Szin: (idegen) *grammatika*

✧ Táj: *nyelvtang*

✧ Etim: Összetétel: → *nyelv* + → *tan*.

nyelvtörő ◆ mn ~*k* vagy ~*ek*, ~*t*, ~*n* vagy ~*en*

Nehezen kiejthető (szó, kifejezés). *Nyelvtörő mondókákat még az óvodában tanult.* (Főnévi használatban:) *Angolórán tanultunk egy nehéz nyelvtörőt.*

✧ Szin: (régi) *nyelvtornázó, nyelvgyötrő*

✧ Etim: Összetétel: → *nyelv* + → *törő*.

nyelvújítás ◆◆◆ fn –, ~*t*, ~*a*

A nyelvnek új szavakkal való, mozgalomszerű gazdagítása. *Térségünkben a nemzetté válás idején több országban is volt nyelvújítás. A magyar nyelvújítás vezére Kazinczy Ferenc volt.*

✧ Szin: (idegen) *neológia*

✧ Ell: (idegen) *ortológia*

✧ Etim: Összetétel; → *nyelv* + *újítás*: az → *újít* ige származéka.

nyelvvizsga ◆◆◆◆ fn

Valamely idegen nyelv ismeretének fokát felmérő hivatalos vizsga. *Nyelvvizsgát tesz franciából. Megfogadta, hogy leteszi az angol nyelvvizsgát.* ■ *Nyelvvizsgája van*: valamely idegen nyelvből eredményes vizsgát tett. *Két nyelvvizsgája van, egy középfokú németből és egy felsőfokú angolból.*

✧ Etim: Összetétel: → *nyelv* + → *vizsga*.

nyer ◆◆◆◆◆ ige ~*ni*

1. Játékban, szerencsejátékban, üzleti vállalkozásban vagy versengésben, küzdelemben (szerencsével vagy ügyességgel) nyereményre tesz szert, illetve valamit így szerez. *Egész este ő nyer. Százmilliót nyert a lottón. Az üzleten hatalmas összeget nyert. Az olimpián ezüstérmet nyert.*

2. (Versenyt, küzdelmet) győzelemmel zár. *A sífutók versenyét a norvég sportoló nyerte. Ezt a csatát az ellenség nyerte.*

3. *Nyer valamin*: haszna, előnye származik. *Ezen a befektetésen csak nyerni lehet.*

4. (Kifejezésekben:) ■ *Egérutat nyer*: meg- vagy elmenekül. *A tolvaj egérutat nyert.* | *Tért* vagy *teret nyer*: elterjed, érvényesül. *Egyre inkább tért nyer az általa kidolgozott gyártási eljárás.*

5. (hivatalos) (Körülírás elemeként:) *Valami elintézést, megoldást* stb. *nyer*: elintézik, megoldják stb. *Reményeink szerint az ügy harminc napon belül elintézést nyer.*

6. Valamely alapanyagból megfelelő eljárással végtermékként kap valamit. *A bort a mustból nyerjük.*

✧ Szin: **1.** *megszerez, megkap, elér; hozzájut valamihez* **2.** *győz, győzedelmeskedik, diadalmaskodik, első lesz* **3.** *gyarapodik valami által; merít,* (idegen) *profitál valamiből* **6.** *kivon, előállít, kiválaszt, kiold, kinyer*

✧ Ell: **1.** *elveszít* **2.** *veszít, lemarad, kikap* **3.** *veszít,* (bizalmas) *bukik*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán ősi, ugor kori szó.

nyereg ◆◆◆◆ fn *nyergek, nyerget, nyerge*

1. Ló, ritkán más állat hátára helyezhető ülőalkalmatosság. *A lovas felül a nyeregbe. Nyeregbe szállt és elvágtatott.* ■ *Nyeregben van*: uralja a helyzetet. *Amióta úgy érzi, nyeregben van, folyton parancsolgat.* | *Nyeregbe kerül*: hatalomra jut. *Ezzel az előléptetéssel nyeregbe került a kollégáival szemben.* | *Kiütik a nyeregből*: vetélkedésben alulmaradt. *A szegény ifjú szerelmest vetélytársa kiütötte a nyeregből.*

2. Kerékpáron, traktoron stb. erre emlékeztető alakú ülés. *Kicserélték a kerékpár nyergét.*

3. Két hegycsúcs közötti kisebb mélyedés. *A csúcsról visszatérő hegymászók késő délután értek le a nyeregbe.*

4. Valaminek ilyen alakú része. *Kijavították a tető nyergét. Elesett és feldagadt az orra nyerge.*

✧ Szin: **3.** *ülőke*

✧ Táj: **1.** *nyugodalomtőke*

✧ Etim: Ősi, ugor kori szó.

nyeremény ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
Játékban, sorsjátékban nyerhető pénz vagy tárgy. *A lottóban a legutóbbi telitalálatos szelvény nyereménye több mint kétmilliárd forint volt.*
✧ Ell: *veszteség*
✧ Etim: A → *nyer* ige nyelvújítás kori származéka.

nyerészked|ik ◆ ige *~ni* (rosszalló)
Tisztességtelen eszközökkel hasznot szerez. *Nem adta drágábban az árut, nem akart rajta nyerészkedni.*
✧ Szin: *nyer, keres*
✧ Etim: A → *nyer* ige származéka.

nyergel ◆◆ ige *~ni*
(Hátaslovat, ritkán más állatot) nyereggel felszerel. *Nyergeli a lovat.* (Tárgy nélkül:) *Nyergelnek a lovasok. Nyergelj, indulnunk kell!*
✧ Szin: *felszerszámoz*
✧ Etim: A → *nyereg* főnév származéka.

nyerít ◆◆◆ ige *~eni*
1. (Ló) jellegzetes, fokozatosan mélyülő hangot ad. *A derék paripa hosszan nyerített gazdája után.*
2. (rosszalló) (Ember) fülsértően vihog, röhög. *Az egész osztály nyerített a viccén.*
✧ Szin: **1.** *nyihog, nyeheg,* (bizalmas) *nyihaházik* **2.** (rosszalló) *vigyorog, viháncol*
✧ Táj: **1.** *nyerint, nyög*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó.

nyers ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. Természetes állapotú, sütés, főzés nélküli (étel). *Jobban szeretem a gyümölcsöt nyersen. A nyers hús egészségtelen.*
2. Megmunkálatlan, finomítatlan (anyag, termék). *A nyers kőolajat finomítják. A nyers állatbőrből később szép kabátot készítenek.*
3. Még nem végleges formájú, csiszolásra váró (műalkotás, munka). *Még csak a nyers kézirat készült el.*
4. Udvariatlan, kíméletlen. *Nyers őszintesége meglepett.*
✧ Szin: **1.** *főtlen, fövetlen, sületlen, forralatlan, friss* **2.** (bőr:) *kikészítetlen, cserzetlen;* (fal:) *vakolatlan* **3.** *kezdetleges, kidolgozatlan, vázlatos, csiszolatlan, hevenyészett, odavetett, elnagyolt* **4.** *faragatlan, bárdolatlan, neveletlen, modortalan, goromba, durva, vad, kegyetlen*
✧ Táj: **4.** *nyerses*
✧ Ell: **1.** *főtt, sült, kész* **2.** *feldolgozott, megmunkált, finomított;* (bőr:) *cserzett* **3.** *kidolgozott, kiforrott, végleges* **4.** *udvarias, figyelmes, kíméletes*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

nyersanyag ◆◆◆◆ fn
1. Ipari feldolgozásra váró anyag. *Az alumínium nyersanyaga a bauxit.*
2. (ritka) Valamilyen tevékenység alapjául szolgáló anyag. *Megvan minden nyersanyag a süteményhez?*
✧ Szin: **2.** *alapanyag*
✧ Ell: *késztermék*
✧ Etim: Összetétel: → *nyers* + → *anyag*.

nyes ◆◆◆ ige *~ni*
1 (Fát, bokrot) fölösleges ágairól metszéssel megszabadít. *Szomszédunk már nyesi az almafáját.*
2. (Labdát) pörgetve üt vagy rúg. *A teniszező ügyesen nyesi a labdát.*
✧ Szin: **1.** *nyír, vág, visszavág, kurtít, csonkol, csonkít,* (bizalmas) *stuccol* **2.** *csavar*
✧ Táj: **1.** *nyest*
✧ Etim: Valószínűleg ősi, finnugor kori szó.

nyest ◆◆ fn *~ek, ~et, ~je*
1. Szürkésbarna bundájú ragadozó állat. *A nyestet fehér torokfoltja különbözteti meg a többi menyétfélétől. A nyest teste 38–59 cm, farka 23–35 cm hosszú.*
2. Ennek prémje. *Nyestből készült kucsmát és gallért visel.*
✧ Táj: **1.** *kőnyest*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű szó, esetleg a → *nő*[2] főnév *ne* változatának származéka.

nyeszlett ◆ mn *~ek, ~et, ~en* (bizalmas, gúnyos)
Nyiszlett.
✧ Etim: lásd → *nyiszlett*
☝ A *nyiszlett* és *nyeszlett* használatáról lásd még a *nyiszlett* szócikket!

nyihog ◆◆ ige *~ni*
1. (Ló) éles, nyerítő hangot hallat. *Nyihogott a kapuhoz kikötött csikó.*
2. (bizalmas, rosszalló) (Ember) éles hangon vihog. *A lányok egész óra alatt nyihogtak.*
✧ Szin: **1.** *nyerít,* (bizalmas) *nyihaházik* **2.** (rosszalló) *vigyorog, viháncol,* (durva) *röhög*
✧ Táj: **1.** *nyeheg, nyivog, hinnyog* **2.** *hinnyog, hinnyog-vinnyog, nyihog-vihog*

✧ Etim: A nyelvjárási *nyí* ‘vonít’ ige származéka.

nyikorog ◆◆◆ ige *~ni*

1. (Jármű, gép kenetlen, súrlódó része) meg-megszakadó, éles, kellemetlen hangot ad. *A kocsi kereke egész úton nyikorgott.*

2. (rosszalló) (Személy) ilyen hangon zenél, vagy (hangszer) ilyen hangon szól. *Ne nyikorogj már azzal a hegedűvel!*

✧ Szin: **1.** *csikorog, nyekereg, recseg* **2.** (rosszalló) *cincog*

✧ Táj: **1.** *nyikáncsol, nyiszog, nyiszorog* **2.** *nyiszogtat, nyifitel*

✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó, esetleg a nyelvjárási *nyí* ‘vonít’ ige származéka.

nyíl ◆◆◆◆ fn *nyilak, nyilat, nyila*

1. Éles heggyel ellátott, íjból kilőhető favessző. *Kilőtte a nyilat az őzre.* (átvitt) *A gúny nyilait lőtte felém.* • Szólás: *Sebes, mint a nyíl*: nagyon gyors. | *Repül, mint a nyíl*: igen gyorsan repül.

2. Ilyen alakú, irányt mutató jel. *Mindig a nyíl irányába haladjatok!*

✧ Szin: **1.** *nyílvessző*

✧ Etim: Ősi, uráli kori szó.

☝ Néhány toldalékos alakjában megrövidül az *í*: *nyilak, nyilat; nyilam, nyilad* stb.; *nyilastul, nyilanként*. Ugyanígy származékaiban: *nyilas, nyilaz, nyilallik.* Egyéb határozóragos alakjait hosszú *í*-vel ejtjük és írjuk: *nyíllal, nyíltól, nyílnak* stb.

nyilall|ik ◆◆ ige *~ni* vagy *~ani*

1. Valakinek valamely testrészében éles, szúró fájdalom jelentkezik. *Napok óta nyilallik a válla.*

2. (ritka, választékos) *Valami nyilallik valakibe, valamibe*: (érzés, gondolat) hirtelen támad valakiben. *Eszébe nyilallott, hogy otthon felejtette a szemüvegét. Belém nyilallt a felismerés.*

✧ Szin: **1.** *hasogat, hasít, szúr, fáj, lüktet, szaggat* **2.** (választékos) *felötlik, felvillan valamiben, valakiben;* (bizalmas) *beugrik valakinek*

✧ Táj: **1.** *lipickel, nyilalgózik*

✧ Etim: A → *nyíl* főnév származéka.

nyilas I. ◆◆◆◆ mn *~ok, ~t, ~an*

Nyíllal fölfegyverkezett (személy). *A filmben a nyilas harcosok jelenete tetszett a legjobban.* (Főnévi használatban:) *A csatasorban a nyilasok álltak elöl.*

✧ Szin: *nyilazó,* (főnév) *íjász, íjas*

✧ Etim: A → *nyíl* főnév származéka.

nyilas II. ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. A nyilaskeresztes párt tagja, híve. *1944. október 15. után hazánkban a nyilasok kerültek hatalomra.* (Jelzőként:) *Sokan emlékeznek a nyilas rémuralomra.*

2. (Tulajdonnévként:) Az állatöv egyik csillagképe, amelyben a Hold november 22. és december 21. között tartózkodik, illetve ennek a jele. *A Nyilas jegyében születettek horoszkópját olvassa.* ■ *Nyilas vagyok*: ebben a jegyben születtem. *Nyilas vagyok, decemberben születtem.*

✧ Etim: A → *nyíl* főnév származéka.

nyílás ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Az a történés, hogy valami kinyílik, kitárul. *A kapu nyílásakor megszólal egy csengő.*

2. Valamely növény virágzási időszaka. *Az orgona nyílásakor bódítóan illatos a környék.*

3. Valaminek belső üregét a külvilággal összekötő lyuk. *A falon hatalmas nyílás tátongott.*

4. Szétnyitható eszköznek nyitott állapotában a két szélső pontja közötti távolság. *Állítsátok megfelelő méretűre a körző nyílását!*

✧ Szin: **1.** *nyitódás* **2.** *virulás, virágba borulás* **3.** *rés, hézag, lék, repedés, hasadék, hasadás;* (idegen) (bőrön:) *pórus;* (régi) *nyiladék;* (bizalmas) (nadrágon:) *slicc*

✧ Ell: **1.** *csukódás, záródás* **2.** *elvirágzás, hervadás*

✧ Etim: A → *nyílik* ige származéka.

nyílászáró ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (hivatalos)

Épület nyílásának elzárására való, általában nyitható-csukható szerkezet. *Az új házhoz már megvették a nyílászárókat: az ajtókat és az ablakokat.*

✧ Etim: Összetétel; → *nyílás* + *záró*: a → *zár* ige származéka.

nyíl|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Valami nyitottá válik. *A bejárati ajtó önműködően nyílik.*

2. Nyílás keletkezik valamin. *Rés nyílt a tetőn, meg kell javítani.*

3. (Virág) bimbójából kibontakozik. *Nyílik a rózsa a kertben. „Még nyílnak a völgyben a kerti virágok”* (Petőfi S.: Szeptember végén).

4. (Intézmény) működni kezd. *Új üzlet nyílik az utcánkban.*

5. (Ajtó, ablak, illetve helyiség) olyan helyzetű, hogy rajta keresztül, illetve belőle a megnevezett helyre, irányba juthatunk vagy láthatunk. *Utcára nyílik az ablak. Ez a szoba a kertre nyílik.*

6. (Alkalom, lehetőség) kínálkozik valamire. *Most talán lehetőség nyílik a lakáscserére.*

✧ Szin: **1.** *tárul* **2.** *kilyukad* **3.** *virágzik, feslik, kibomlik, fakad* **4.** *indul* **5.** *vezet, visz, néz* **6.** *adódik, mutatkozik*

✧ Táj: **1.** *nyiladik, nyitik* **3.** *nyíldogál, nyitogál, nyiladik, nyitik*

✧ Ell: **1.** *csukódik, zárul* **3.** *elhervad, elvirágzik, elvirul, elnyílik* **4.** *megszűnik, bezár, becsuk*

✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, ismeretlen eredetű szótő származéka.

nyílt ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Nyitva levő, nem zárt. *Nagyon fájt a nyílt sebe, amikor már kezdett begyógyulni, csökkent a fájdalom.* ■ *Nyílt törés*: olyan csonttörés, amelyben az eltört csont átszakította az izmokat és a bőrt. | *Nyílt levelezőlap*: boríték nélküli levelezőlap, amelyen az üzenet és a címzés egyaránt rajta van. | *Nyílt parancs*: különleges feladatra szóló.

(Nyelvtanban:) ■ *Nyílt magánhangzó*: alacsonyabb nyelvállású magánhangzó. | *Nyílt szótag*: magánhangzóra végződő szótag.

2. Körülzáratlan, szabad kilátást biztosító. *Már kint voltak a nyílt tengeren, itt már mindenfelé csak a végtelen vizet látták.* ■ *Nyílt színen*: a nézők, illetve a nyilvánosság előtt. *Az idősebbek nehezen viselik, ha nyílt színen csókolóztok.* | *Nyílt színi taps*: a színészek játék közbeni megtapsolása. | *Nyílt pálya*: a vasúti pályának a megállók közötti szakasza.

3. Mindenki számára hozzáférhető, nyilvános. *Elkezdett sírni a nyílt utcán.* | *Nyílt szavazás*: nem titkos. ■ *Nyílt kártyákkal játszik*: egyértelműen kifejezi szándékait.

4. Egyenes, őszinte. *Nyílt tekintettel nézett ránk. Nyíltan bevallotta, hogy ő tette.* ■ *Nyílt eszű*: gyors felfogású, okos.

5. Befejezetlen, eldöntetlen. *Máig is nyílt kérdés, mi legyen a hajléktalanokkal.*

✧ Szin: **1.** *nyitott, fedetlen* **4.** *nyíltszívű* **5.** *bizonytalan kimenetelű*

✧ Ell: **1.** *zárt, csukott, fedett* **3.** *titkos, rejtett* **4.** *hamis; leplezett, színlelt* **5.** *eldöntött,* (bizalmas) *lefutott*

✧ Etim: A → *nyílik* ige származéka.

nyilván ◆◆◆◆◆ hsz

Bizonyára. *Hetek óta nem látjuk, nyilván külföldön van.*

✧ Szin: *kétségkívül, nyilvánvalóan, szemlátomást, természetesen, láthatólag, valószínűleg*

✧ Táj: *nyilva*

✧ Ell: *talán, esetleg*

✧ Etim: A → *nyílik* ige származéka.

☝ A *nyilván* határozószó nem alkot önmagában mondatot, ezért nem kapcsolódhat hozzá mellékmondat. A *Nyilván, hogy külföldön vannak.* szerkezetvegyülés, az igényes beszédbe nem való. A *Nyilván külföldön vannak.* és a *Nyilvánvaló, hogy külföldön vannak.* viszont kifogástalan mondatok.

nyilvános ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Közönség, hallgatóság előtt zajló. *Nyilvános tárgyalás lesz az ügyben.*

2. Bárki által használható. *Egy nyilvános telefonról hívott. Kénytelen volt keresni egy nyilvános vécét.*

✧ Szin: *közismert, köztudomású, ismert, tudható, nyílt,* (idegen) *publikus*

✧ Ell: *bizalmas, zártkörű, titkos*

✧ Etim: A → *nyilván* határozószó származéka.

nyilvánosház ◆ fn

Prostituáltakat foglalkoztató üzleti vállalkozás, illetve ennek épülete. *Magyarországon a második világháború után bezárták a nyilvánosházakat.*

✧ Szin: *bordélyház, bordély,* (bizalmas) *kupleráj, kupi,* (szépítő) *örömtanya, piros lámpás ház*

✧ Etim: Összetétel: → *nyilvános* + → *ház*.

nyilvánosság ◆◆◆◆ fn *–, ~ot, ~a*

1. Valaminek nyilvános volta. *Ragaszkodom az eljárás nyilvánosságához.*

2. (A közvéleményt képviselő) közönség. *Nagy nyilvánosság előtt sértették meg. Az ügyben a nyilvánosság segítségét kérjük.* ■ *Nyilvánosságra hoz valamit*: a közösség tudomására hozza. *Nyilvánosságra hozták az ügyet.*

✧ Szin: **2.** *ország-világ, világ,* (választékos, idegen) *plénum, fórum*

✧ Ell: **2.** *magánélet, magánszféra*

✧ Etim: A → *nyilvános* melléknév származéka.

nyilvántart ◆◆◆ ige *~ani*

(Hivatalos jegyzékben) számon tart valakit, valamit. *A rendőrség nyilvántartja a bűnözőket. Vigyázz, mert nyilvántartom a viselt dolgaidat!*

✧ Szin: *rögzít, felír,* (idegen, bizalmas) *lajstromoz,* (idegen) *regisztrál,* (Fv) *evidál*

✧ Ell: *elfelejt, töröl, kihúz*

✧ Etim: Összetétel: → *nyilván* + → *tart*.

nyír[1] ◆◆◆ ige *~ni*

1. (Valakinek a haját, háziállatnak a gyapját, szőrzetét, illetve növényzetet) vág. *Rövidre nyírták a haját. Nyírják a birkákat. Nyáron kéthetenként nyírjuk a füvet. Ha nem nyírjuk a sövényt, egészen elvadul.*

2. (Lapszerű anyagot, illetve ilyen anyagból valamilyen formát) ollóval vág. *Húsvét előtt a gyerekek krepp-papírból füvet nyírnak a nyuszinak, hogy arra rakja a tojásokat.*

3. (bizalmas) Kíméletlenül támad, pusztít valakit. *Csak úgy nyírja az ellenséget.*

✧ Szin: **1.** *rövidít, metsz, nyes, sarabol,* (bizalmas) *stuccol* **2.** *szab* **3.** *kaszabol, öl, irt*

✧ Táj: **1.** *nyersel, nyíreget*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán ősi, finnugor vagy uráli kori szó.

nyír[2] ◆◆ fn *~ek, ~t, ~e* vagy *~je*

1. Fehér kérgű, vékony ágú, ritkás lombú fa. *Mintegy negyvenféle nyír él az északi félgömb mérsékelt és sarki területein. A közönséges nyír könnyen felismerhető hófehér kérgéről.*

2. Ennek faanyaga. *Nyírből csináltat polcokat.*
✧ Szin: *nyírfa*
✧ Táj: *nyírőfa*
✧ Etim: Ősi, finnugor, esetleg uráli kori szó.

nyiratkoz|ik ◆ ige *~ni*
Hajat vágat. *Milyen gyakran nyiratkozol?*
✧ Táj: *nyirakoszik, nyirakozik, nyiretkezik, megnyirkodik*
✧ Etim: A → *nyír*[1] ige származéka.
☝ Rövid *i*-vel ejtjük és írjuk.

nyirbál ◆◆ ige *~ni*
1. Apránként rövidebbre, kisebbre nyír, vagdos valamit. *Nyirbálja a haját. Unalmában egy papírlapot nyirbál.*
2. (Önkényesen) csonkít, csorbít valamit. *Vannak országok, ahol rendszeresen nyirbálják a kisebbségek jogait. Ez az ügy jelentősen nyirbálja a tekintélyét.*
✧ Szin: **1.** *szabdal, nyirkál, metél, metsz,* (régi) *szeldes* **2.** *kurtít, korlátoz*
✧ Táj: **1.** *nyírdegel, nyiszbál, nyiszbol, nyesegél*
✧ Etim: A → *nyír*[1] ige származéka.
☝ Rövid *i*-vel ejtjük és írjuk.

nyírfa ◆◆◆ fn
1. Fehér kérgű, vékony ágú, ritkás lombú fa. *A parkokban ligetszerűen, csoportosan ültetik a nyírfát.*
2. Ennek faanyaga. *A bútorfurnér gyártásához elsősorban nyírfára van szükség.*
✧ Szin: *nyír*
✧ Táj: *nyírőfa*
✧ Etim: Összetétel: → *nyír*[2] + → *fa*.

nyirkos ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
1. Nedves tapintású. *A szorongástól nyirkos lett a keze.*
2. Hideg és páradús. *Ebben a nyirkos időben jobban fázunk. Nyirkos ez a ház.*
✧ Szin: **1.** *izzadt, verítékes* **2.** *párás, vizes, ködös, dohos*
✧ Táj: **2.** *dohlodt, dohodt*
✧ Ell: **1.** *száraz* **2.** *száraz, friss, üde, tiszta, levegős*
✧ Etim: A → *nyír*[2] ‘mocsár, vizenyős rét’ főnév származéka.

nyirok ◆◆ fn *–, nyirkot, nyirka*
1. Az élő szervezet hézagait kitöltő, állandó keringésben levő színtelen vagy halványsárga színű folyadék. *A nyirkot a nyirokmirigyek választják ki.*
2. (ritka) Valamire rátapadt nedvesség. *Valami nyirok tapadt a kormánykerékre, mindjárt letörlöm.*
✧ Szin: **1.** *nedv* **2.** *latyak, sár, pára*
✧ Táj: **2.** *nyirk*
✧ Etim: Nyelvújítás kori elvonás a → *nyirkos* melléknévből.

nyiszál ◆ ige *~ni*
Életlen késsel vagy ollóval vágni próbál valamit. *Rossz nézni, ahogy nyiszálod azt a kenyeret. Ne nyiszáld azt a papírt, inkább tépd ketté!*
✧ Szin: *vagdal, metél, sarabol, nyiszatol*
✧ Táj: *nyeszetel, szeldel, nyiszil, nyiszol, nyiszárol*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó, esetleg a nyelvjárási *nyí* ‘vonít’ ige származéka.

nyiszlett ◆ mn **nyeszlett** (bizalmas, gúnyos) *~ek, ~et, ~en*
(Betegesen vagy fejletlenül) sovány, vézna. *Kapott egy nyiszlett kiskutyát. Olyan nyeszlett ez a gyerek, biztosan nem eszik eleget!*
✧ Szin: *csenevész, satnya, hitvány,* (bizalmas, gúnyos) *nyápic*
✧ Táj: *nyiszle-nyoszli, nyisznyász, nyizga*
✧ Ell: *erős, izmos, kisportolt*
✧ Etim: A → *nyiszál* ige magas hangrendű párjának származéka.
☝ A *nyiszlett* és a *nyeszlett* egyenrangú alakváltozatok, az egyéni ízlés dönti el, hogy melyiket használjuk.

nyisszan ◆ ige *~ni*
(Vágóeszköz) rövid, éles hangot ad. *Vágás közben nyisszan az olló.*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó.

nyit ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Valamit úgy fordít, mozdít, hogy részei között hézag támad, illetve valaminek a bezártságát megszünteti. *Nyisd már ki az ajtót, hogy bejuthassak! Ez a kulcs nem nyitja a zárat.* ■ *Nyitva tartja a szemét* vagy *a fülét*: éberen figyel mindenre. *Tartsd nyitva a füled, hogy meghalljuk, ha jön valaki!*
2. (Intézmény) napi tevékenységét megkezdi. *Az üzlet délelőtt 10-kor nyit. A posta korán reggel nyit.*
3. (Intézményt) létesít, a közönség számára hozzáférhetővé tesz. *A múlt hónapban nyitottunk egy hangulatos vendéglőt.*

4. ■ *Utat nyit*: **a)** átjárást biztosít. *Utat nyitottak a két település között.* **b)** valakinek félreállva utat enged. *Utat nyitottak az érkező lovasoknak.*
✧ Szin: **1.** *tár* **3.** *megkezd, megindít, felállít, alapít*
✧ Táj: **1., 2.** *nit*
✧ Ell: **1.** *bezár, becsuk, behajt* **2.** *zár, bezár* **3.** *bezár*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, ismeretlen eredetű szótő származéka.

nyitvatermő ◆ fn
(Növénytanban:) *Nyitvatermők*: az a növénytörzs, amelyhez tartozó növények magva nem zárt burokban fejlődik. *A fenyők a nyitvatermők közé tartoznak, a tobozban látható is a magjuk.*
✧ Ell: *zárvatermők*
✧ Etim: Összetétel; *nyitva*: a → *nyit* ige származéka + → *termő*.

nyivákol ◆ ige *~ni*
1. (Állat, különösen macska) elnyújtott, éles, panaszos hangot hallat. *Az ajtónk előtt egy gazdátlan kiscica nyivákolt.*
2. (rosszalló) (Csecsemő) ehhez hasonló hangon sír. *Kikérem magamnak, hogy az én kisbabám nyivákol!*
✧ Szin: **1.** *nyávog, miákol* **2.** (rosszalló) *nyöszörög, nyafog, óbégat*
✧ Táj: **1.** *nyivog, nyivácskol, nyivákog, vernyákol* **2.** *nyivog, nyivácskol, nyivákog*
✧ Etim: A nyelvjárási *nyí* 'vonít' *nyiv-* tőváltozatának származéka.

nyolc ◆◆◆◆◆ tőszn
1. A hét és a kilenc közötti szám a számsorban (8). *Négy meg négy az nyolc.* (Jelzőként:) *Adjon nyolc tojást!*
2. (bizalmas) (Időpont megjelölésében:) Ennyi óra, perc, illetve az évszázad nyolcadik éve. *A tanítás nyolckor kezdődik. Nyolcban született és hetvenkettőben halt meg. A pontos idő tíz óra nyolc.*
3. (bizalmas) Nyolcadika. *Március nyolc a nemzetközi nőnap.*
4. (bizalmas) Nyolcadik osztály. *A nyolc bé ma kirándul.*
5. Nyolcas számú ház vagy lakás. *A Rózsa utca nyolcban új kávézó nyílt. Az első emelet nyolcban lakik.*
6. *Nyolcan*: nyolc személy. *Nyolcan vagyunk a csoportban.*
7. ■ (bizalmas) *Nekem nyolc*: nekem teljesen mindegy! *Nekem nyolc, hogy megyünk-e vagy nem.*
✧ Szin: **7.** (bizalmas) *egykutya*, (szleng) *tökmindegy*
✧ Etim: Ősi, ugor kori szótő bizonytalan eredetű végződéssel.

nyolcvan ◆◆◆◆ tőszn
1. Tízszer nyolc. *Nyolcszor tíz az nyolcvan.* (Jelzőként:) *Nyolcvan forint van csak nála.*
2. (bizalmas) Ennyi éves. *Anyám nagynénje tavaly volt nyolcvan.*
3. (bizalmas) Az évszázad nyolcvanadik éve. *Nyolcvanban született.*
4. (bizalmas) Nyolcvanas számú ház vagy lakás. *A Fő utca nyolcvanban nyílt egy új üzlet.*
5. *Nyolcvanan*: ennyi személy. *Nyolcvanan voltak a lakodalomban.*
✧ Etim: Összetétel; → *nyolc* + *van*: önállóan nem adatolható, de valószínűleg ősi, finnugor kori számnév.

nyom[1] ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Súlyával valamire ránehezedik. *A hatalmas szekrény úgy nyomja a padlót, hogy egészen bemélyedt alatta. A roncstelepen laposra nyomják a kocsikat.* ■ *Nyomja a szívét, lelkét*: gondot okoz neki. *Mi nyomja a szívedet?*
2. *Valamennyit nyom*: akkora súlyú. *Ötven kilogrammot nyom ez a zsák.* ■ *Nem sokat nyom a latban*: nincs jelentősége.
3. Lefelé vagy befelé szorítva, mozgatva működtet valamit. *Nagyon nyomja a gázpedált, mert siet. Erősen nyomja a csengő gombját.*
4. (Folyadékot, pépes anyagot) nyíláson át valahova juttat. *Nyomj egy kis cipőkrémet a kefére!*
5. Valahová erősen szorít valamit. *Elsősegélynyújtáskor az erősen vérző seb fölé kemény tárgyat nyomnak.*
6. (Ruhadarab, tárgy) szorosságával, helyzetével kényelmetlenséget, fájdalmat okoz. *Az új cipő nyomja a lábamat. Nyomja a hátam a széktámlája.*
7. Hirtelen valahova tesz valamit. *A visszajáró pénzt a tenyerembe nyomta.*
8. Nyomtat valamit. *Addig nem nyomjuk a könyvet, míg a hibák nincsenek benne kijavítva.*
9. ■ (szleng) *Nyomja a szöveget*: sokat és fölöslegesen beszél. *Hiába nyomja a szöveget, már senki nem figyel rá.*
✧ Szin: **1.** *terhel, terhet jelent* **4.** *présel* **5.** *rányom, rászorít* **6.** *feszít, szorít, tör* **8.** *nyomat* **9.** (szleng) *nyomat*
✧ Táj: **1.** *nyomint, nyomít, nyomód, nyom-tol*
✧ Etim: Ősi, ugor vagy finnugor kori szó.

nyom[2] ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
1. (Érintkezés vagy elhaladás után visszamaradó) lenyomat. *A sárban jól látszott a kerekek nyoma.* ■ *Valakinek, valaminek a nyomában*: közvetelenül utána. *A szűk hegyi úton egymás nyomában haladtunk.* | *Nyomon követ valakit, valamit*: mögötte haladva megfigyeli, kíséri. *Nyomon követték a feltételezett elkövetőt. Nyomon követi az eseményeket.* • Szólás: *Bottal ütheti a nyomát*: nem érdemes tovább keresnie. | *A lába nyomába sem léphet*: (értékében) meg sem közelíti. | *A lába nyomát is megcsókolhatja*: nagyon hálás lehet neki.
2. Jel, bizonyság, maradvány. *A harc nyomai máig élnek. Rajta is nyomot hagyott az elmúlt negyven év.* ■ *Nyoma vész valaminek*: teljesen eltűnik. *Nyoma veszett a cicánknak.*
3. *Nyomokban*: csak helyenként, nagyon kis mennyiségben. *Nyomokban még látszott némi hó a hegyoldalon.*
✧ Szin: **1.** *lábnyom, lépés, kerékvágás, nyomdok, jel, csapás* **2.** *tanújel, bizonyíték, lelet* **3.** *itt-ott, néhol*

✧ Táj: **1.** *csapa, nyomadék, nyomás, nyomondok*
✧ Ell: **3.** *mindenhol, mindenütt*
✧ Etim: Ősi, ugor vagy finnugor kori szó.

nyomás ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Valamely felület egységére ható erő. *Ez a drága kvarcóra még a tengerfenéken levő nyomást is kibírja.*
2. Tompa fájdalom. *Orvoshoz fordult, mert nyomást érzett a gyomrában.*
3. Visszaszorító támadás. *Az ellenséges katonák nem tudtak ellenállni a nyomásnak.*
4. Kényszerítő ráhatás. *Nagy nyomás nehezedik rá. Politikai nyomást gyakoroltak rá.*
5. Kinyomtatás. *Ugyanabban a nyomdában történik a szedés és a nyomás.*
6. Súlyemelésben a súlynak a földről a mellig, majd innen a fej fölé való folyamatos emelése. *A súlyemelésben évekkel ezelőtt eltörölték a nyomást.*
7. ■ (bizalmas) *Van benne némi nyomás*: be van csípve. | *Nagy benne a nyomás*: berúgott.
8. (bizalmas, mondatszószerűen:) Indulj(atok), illetve induljunk, gyerünk! *Gyerekek, nyomás a fürdőkádba!*

✧ Szin: **1.** *feszítőerő, nyomaték,* (idegen) *tenzió, kompresszió* **2.** *feszítés, szorítás* **3.** (idegen) *presszió* **4.** *erőszak, kényszer, befolyás,* (idegen) *presszió* **5.** (régi) *sajtolás, préselés* **7.** *részeg,* (hivatalos is) *ittas*, (választékos) *mámoros* **8.** *rajta, nosza, uzsgyi*
✧ Ell: **2.** *enyhülés, lazulás* **7.** *józan*
✧ Etim: A → *nyom*[1] ige származéka.
✧ Ö: lég + nyomás, lidérc + nyomás

nyomaszt ◆◆◆ ige *~ani*

Kellemetlen közérzetet okoz valakinek, vagy lehangolttá tesz valakit. *Sok kínos ügy nyomasztja. Nyomasztja a nagy hőség.*
✧ Szin: *aggaszt, terhel, nyom, szorongat, lehangol, elszomorít, elcsüggeszt; ránehezedik valakire;* (idegen) *deprimál,* (bizalmas) *stresszel*
✧ Ell: *könnyít, enyhít, felhangol, felderít,* (bizalmas) *feldob*
✧ Etim: A → *nyom*[1] ige származéka.

nyomaték ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Nehezék. *Huzat van, tegyél valamit a papírokra nyomatékul.*
2. (A mondanivaló fontosságát kifejező) hangsúly. *A tettes nevét nagy nyomatékkal ejtette ki.*
3. A mondanivaló jelentőségét hangsúlyozó, alátámasztó magatartás, tett. *Nyomatékul be is mutatta a gyilkos szerszámot.*
✧ Szin: **1.** *súly* **2.** *hangsúlyozás,* (idegen) *akcentus, emfázis* **3.** *megerősítés*
✧ Ell: **2.** *egyhangúság, érzelemmentesség, hangsúlytalanság*
✧ Etim: A → *nyom*[1] ige származéka.

nyomban ◆◆◆◆◆ hsz

Azonnal. *Fölkelés után nyomban elment hazulról.*
✧ Szin: *rögtön, gyorsan, hamar, menten, tüstént, mindjárt, máris, haladéktalanul,* (népi) *rögvest*
✧ Táj: *ízibe, hevenyében, üstöllést, íziben-melegében, nyomost*
✧ Ell: *lassan, később, azután*
✧ Etim: A → *nyom*[2] főnév megszilárdult ragos alakulata.

nyombél ◆ fn

A vékonybél kezdeti szakasza. *A nyombélben keletkezett fekély igen fájdalmas betegség.*
✧ Szin: *patkóbél,* (idegen) *duodenum*
✧ Etim: Összetétel: → *nyom* + → *bél*.

nyomda ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Nyomtatással sokszorosított termékek készítésére berendezett üzem. *A kézirat a szerkesztés után nyomdába kerül. A kiadó egyesült a nyomdával.*
2. (Fv bizalmas) A számítógép nyomtatója. *Megírtam a dolgozatot, de nem tudtam kinyomtatni, mert rossz a nyomdám.*
3. Kézinyomda. *Karácsonyra állatfigurás nyomdát kapott ajándékba.*
✧ Szin: **1.** *nyomdászműhely,* (régi) *officina* **2.** (idegen) *printer* **3.** *játéknyomda*
✧ Etim: A → *nyom*[1] ige nyelvújítás kori származéka.

nyomdász ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

Nyomdában dolgozó szakmunkás. *A nyomdászok a szedést ma már jobbára számítógéppel végzik.*
✧ Szin: *könyvnyomtató, szedő, nyomdai munkás,* (régi) *tipográfus*
✧ Etim: A → *nyom*[1] ige nyelvújítás kori származéka.

nyomdok ◆◆◆ fn –, –, *~a*

(régi) Lábnyom. *A vad nyomdokán haladva egy forráshoz jutottunk.* ■ *Valakinek a nyomdokain halad*: útmutatását, példáját követi. *Jedlik Ányos Faraday nyomdokain haladva jutott el a dinamó elvének felismeréséhez.* | *Valakinek a nyomdokába* vagy *nyomdokaiba lép*: utódává, követőjévé válik. *Edmund Hillary fia apja nyomdokába lépett, amikor elhatározta, hogy ő is meghódítja a Mount Everestet.*
✧ Szin: *nyom, nyomjelzés, csapás, kerékvágás, nyomvonal*
✧ Táj: *csapa, nyomdék*
✧ Etim: A → *nyom*[1] ige származéka.

nyomelem ◆ fn

1. A földkéregben és az ásványokban igen kis mennyiségben található kémiai elem. *A híres vegyész a nyomelemek vizsgálatával foglalkozik évek óta.*

2. A szervezetben igen kis mennyiségben jelen levő, de nélkülözhetetlen élettani szerepű kémiai elem. *Szervezetünk működéséhez elengedhetetlenek a nyomelemek, mint pl. a vas, a cink, a szelén.*

✧ Szin: **1.** *ritkaelem* **2.** *mikroelem*

✧ Etim: Összetétel: → *nyom*[2] + → *elem*.

nyomkod ◆◆◆ ige *~ni*

1. Többször megnyom valamit. *Ne nyomkodd azt a pattanást az arcodon, mert elmérgesedik! Nyomkodd meg a vállamat, nagyon fáj!*

2. Így valahova juttat, dug valamit. *Melegítőjét a tornazsákba nyomkodja.*

✧ Szin: **1.** *nyomogat, nyomdos; gyúr, dögönyöz,* (idegen) *masszíroz* **2.** *töm, gyűr, présel, gyömöszöl*

✧ Táj: **1.** *csomoszol, dömöcköl, mancsol, gyimakol, gyömköd, nyomdogál, nyomdok, nyomdokol*

✧ Ell: **2.** *előhúz, kihúz, kivesz*

✧ Etim: A → *nyom*[1] ige származéka.

nyomor ◆◆◆◆◆ fn –, *~t, ~a*

1. A legszükségesebb anyagi javak tartós nélkülözése. *Nagy nyomorban élnek. Az alkohol öl, butít és nyomorba dönt. „Ah, ha tudná, mily nyomorban élek, Megrepedne a szíve szegénynek!”* (Petőfi S.: Távolból).

2. (választékos) Valamely pozitív emberi tulajdonság nagyfokú hiánya. *Nagy szellemi és lelki nyomort tapasztaltak azon az eldugott, távoli vidéken.*

✧ Szin: **1.** *ínség, szükség, szegénység, nincstelenség, nyomorúság, kín, tengődés, sanyarúság, éhezés* **2.** *szegénység* • **1.** *Kun László szekere.*

✧ Ell: **1.** *gazdagság, jólét, bőség*

✧ Etim: Szóelvonással keletkezett a *nyomorú* melléknévből, mely a → *nyom*[1] igéből képzett, önállóan nem adatolható *nyomor* ige származéka.

nyomorék ◆◆◆◆ mn *~ok* vagy *~ak, ~ot* vagy *~at, ~ul* vagy *~an*

Súlyos testi fogyatékos (személy). *Csodálatosan bánik nyomorék gyerekével.* (Főnévi használatban:) *A nyomorékok életének javítására még mindig kevesebb történik, mint amennyi szükséges lenne.*

✧ Szin: *mozgássérült, mozgáskorlátozott, fogyatékkal élő, rokkant,* (idegen, régi) *invalidus,* (rosszalló) *torz, idétlen,* (durva) *kripli* • *Se keze, se lába.*

✧ Táj: *bajos, hibás, kacska, keszegoldalas, lázár, félrefarú*

✧ Ell: *egészséges, ép*

✧ Etim: A → *nyomorog*, → *nyomorult* szavak tövével azonos, a → *nyom* igéből képzett szótő származéka.

nyomorog ◆◆◆ ige *~ni*

1. Nyomorban él. *Nyolc évig albérletben nyomorogtunk. A háború után sokáig nyomorogtak.*

2. Szűk helyen (sok ember között) szorong. *Egész a végállomásig nyomorogtunk a tömött buszon.*

✧ Szin: **1.** *tengődik, teng, sínylődik, senyved, szűkölködik, nélkülöz, éhezik, ínségben él, kínlódik,* (idegen) *vegetál* • **1.** *Úgy él, mint a barátok szamara. Csak éppen hogy teng-leng.*

✧ Táj: **1.** *zsugorog, kuntorog, kuporog, szigorog, vergődik, nyomorkodik*

✧ Ell: **1.** *bővelkedik, dúskál*

✧ Etim: Az önállóan nem adatolható *nyomor* ige, végső soron a → *nyom*[1] ige származéka.

nyomorult ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an* vagy *~ul*

1. Súlyos bajban szenvedő, szerencsétlen. *Nyomorult betegek voltak a kórteremben. Egy nyomorult hajléktalan szállt föl a villamosra.* (Főnévi használatban:) *Victor Hugo híres regénye a nyomorultakról szól.*

2. Hitvány, alávaló. *Nyomorult gazember, aki bántja az elesetteket.* (Főnévi használatban:) *Jól becsapott az a nyomorult!*

3. Silány. *A szegény jobbágynak egy nyomorult kis malackája volt.* (Szitokszóként:) *Nincs egy nyomorult fillérem se!*

✧ Szin: **1.** *szánalomra méltó, istenverte, boldogtalan, sorsüldözött, rokkant, magatehetetlen, nyomorék, nyavalyás, nincstelen, szűkölködő, siralmas, szánalmas, gyámoltalan* **2.** *semmirekellő, jöttment, féreg, aljas, becstelen, alantas, gaz, komisz, bitang* **3.** *értéktelen, gyatra, nyűtt, kopottas, viseltes, vacak* • **1.** *Olyan, mint a kivert kutya. Szegény ördög.*

✧ Táj: **1.** *nyomorú, nyumuru*

✧ Ell: **1.** *szerencsés, boldog, sikeres, gazdag, pompás, fényűző,* (szleng) *menő* **2.** *nemes, derék, becsületes* **3.** *jó, kitűnő*

✧ Etim: A → *nyom*[1] igéből képzett, önállóan nem adatolható *nyomor* ige elavult *nyomorul* ‘tönkremegy, elpusztul, nyomorodik’ származékából képzett alak.

nyomós ◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

Jelentős, fontos, a lényeget érintő. *Nyomós oka volt rá, hogy ne menjen el. Nyomós indok kell ahhoz, hogy egy ítéletet megváltoztassanak. Nyomós érvei engem is meggyőztek.*

✧ Szin: *jelentékeny, komoly, alapvető, lényeges,* (idegen) *releváns*

✧ Ell: *jelentéktelen, felületes, lényegtelen,* (idegen) *irreleváns*

✧ Etim: A → *nyom*[1] ige származéka.

nyomott ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Nyomással készült (mintázatú). *Nyomott mintás ruhát hordott.*

2. (bizalmas, ritka) Feltűnően lapos. *Szegénynek nyomott az orra.*
3. Kedvetlen, unott. *Nyomott hangulata van.*
4. Nyomasztó (időjárás). *Nyomott idő volt tegnap, lassan haladtam a munkámmal.*
5. (szleng) Nehézfejű, ostoba. *Meg kell hagyni, kissé nyomott fickó.*
✧ Szin: **1.** *nyomtatott, nyomtatásos* **2.** *lapított* **3.** *levert, letört, csüggedt, szomorú, komor, lelombozódott, mélabús,* (idegen) *depressziós, apatikus,* (idegen, bizalmas) *mísz* **4.** *fülledt* **5.** *bolond, buta, féleszű,* (bizalmas) *dilis, ütődött, lüke, félnótás,* (durva) *hülye* • **3.** *Lóg az orra.* (bizalmas) *El van kenődve.* (szleng) *Maga alatt van.*
✧ Táj: **2.** *laspadt*
✧ Ell: **3.** *vidám, friss, bizakodó, jókedvű* **4.** *friss, derült, tiszta* **5.** *okos, eszes, elmés, bölcs, értelmes,* (idegen) *intelligens*
✧ Etim: A → *nyom*[1] ige származéka.

nyomoz ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Bűncselekmény tettesét, körülményeit felderíteni igyekszik. *A rendőrség nagy erőkkel nyomoz a rablógyilkosság tettesei után.*
2. Kutat valami után. *Már egy hete nyomozok ez után a gyógyszer után, de sehol sem tudom megvenni.*
✧ Szin: **1.** *vizsgálódik; nyomon követ, vizsgál valamit, valakit;* (bizalmas) *szimatol, szaglász valami után* **2.** *kutakodik; keres, kutat, keresgél valamit* • **1.** *Szaglász, mint az agár.*
✧ Etim: A → *nyom*[2] főnév származéka.

nyomtat ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. (Szöveget, képet, ábrát) géppel papíron vagy más lapon megjelenít, illetve sokszorosít. *Az első magyarországi nyomtatványt Hess András nyomtatta 1473-ban. Nyomtass nekem is egy példányt abból a táblázatból!*
2. (régi, népi) Szétteregetett gabonából a szemet lóval kitapostatja. *Nagyapáink annak idején még lóval nyomtatták a learatott búzát.*
✧ Szin: **1.** *nyom,* (régi) *sajtol, présel* **2.** *csépel*
✧ Táj: **2.** *nyomtatgat, nyomtot*
✧ Etim: A → *nyom*[1] ige származéka.

nyomtató ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
(Számítógépről adatokat) papíron látható formában kinyomtató berendezés. *Ki kell cserélni a festékpatront a nyomtatóban, már alig olvasható az írás.*
✧ Szin: (idegen; Dv, Mv) *printer,* (Fv bizalmas) *nyomda,* (Mv bizalmas) *tiszkalnik*
✧ Etim: A → *nyomtat* ige származéka.

nyomul ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Nagy erővel, erőszakosan halad valahova. *Az embertömeg befelé nyomul.*
2. (Anyag) akadályt legyőzve ömlik valahova. *Víz nyomult a munkagödörbe.*
✧ Szin: **1.** *hatol, ér, megy, jut* **2.** *árad, özönlik, hömpölyög, zúdul*
✧ Táj: **2.** *toszul*
✧ Ell: **1.** *elakad, megáll, megfordul* **2.** *eláll, elapad*
✧ Etim: A → *nyom*[1] ige származéka.

nyoszolya ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (népi)
Ágy. *„Az én édes nyoszolyám csak egy marék szalma”* (népdal).
✧ Szin: *fekvőhely, fekhely, heverő, hálóhely, pihenőhely,* (választékos) *pamlag,* (régi, választékos) *nyughely*
✧ Táj: *dikó, nyoszolyháj, nyuszola, neszelye*
✧ Etim: Déli szláv jövevényszó.

nyoszolyólány ◆ fn (népi)
Koszorúslány. *A menyasszonyt két nyoszolyólány követte.*
✧ Szin: (népi) *nyoszolyó*
✧ Táj: *menyasszonycimbora, belus, sílány, nyoszolyósílány, nyiszolólejány, nyüszüleány*
✧ Etim: Összetétel; *nyoszolyó*: a → *nyoszolya* főnév szóhasadással elkülönült változata + → *lány*.

nyög ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Panaszos, meg-megszakadó torokhangokat hallat. *Egész nap csak nyögött a fájdalomtól.*
2. (választékos) Szenved valami miatt. *Az ország idegen elnyomás alatt nyögött.*
3. (bizalmas) Halkan, akadozva mond valamit. *Nyögött valamit, de senki sem értette.*
✧ Szin: **1.** *nyögdécsel, siránkozik, sóhajtozik, jajgat, erőlködik, nyöszörög* **2.** *kínlódik, gyötrődik,* (választékos) *sínylődik* **3.** (bizalmas) *nyöszörög, nyögdécsel, makog*
✧ Táj: **1.** *nyeg, nyög-bög, nyöszög, nyekeg, nyögődözik* **3.** *nyöszög, nyekeg, nyögődözik*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó.

nyögdécsel ◆◆ ige *~ni*
1. Ismételten fel-felnyög. *A fal mellett nyomorék koldus nyögdécsel.*
2. (bizalmas) Halkan, akadozva beszél. *Nem értettem, hogy mit nyögdécselt.*
✧ Szin: **1.** *nyöszörög, jajgat, siránkozik* **2.** (bizalmas) *nyöszörög, nyög*
✧ Táj: **1.** *nyögésel, nyig-nyög, nyekeg, nyögődözik* **2.** *nyekeg, nyögődözik*
✧ Etim: A → *nyög* ige származéka.

nyöszörög ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Fájdalmában, kimerültségében vagy félelmében halk, rekedtes hangokat hallat. *Mikor rátaláltak, már alig nyöszörgött.*

2. (bizalmas) Siránkozik, panaszkodik. *Ne nyöszörögj örökké a fülembe!*

✧ Szin: **1.** *nyekereg, nyikorog, vinnyog, nyög* **2.** *jajgat, sóhajt, sír,* (bizalmas) *nyafog, sopánkodik, sápítozik*

✧ Táj: **1.** *nyíret, nyöszög, nyörszög, nyeszeg, nyüszög, nyösztet*

✧ Ell: **2.** *örül, ujjong*

✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó, töve → *nyüszít* igénkével lehet azonos.

nyugágy ◆◆◆ fn

1. Összehajtható, hordozható, általában a szabadban használt ülő-, illetve fekvőalkalmatosság. *Nyisd ki a nyugágyat, napozni szeretnék!*

2. (Ka) Összecsukható ágy. *Nyugágyam van évek óta, mert kicsi a szobám.*

✧ Szin: **1.** (választékos) *fekvőszék,* (ritka) *nyugszék*

✧ Etim: Összetétel; *nyug* ‘nyugalmat biztosító’: a → *nyugodt*, → *nyugszik* stb. szócsalád nyelvújítás korában kikövetkeztetett alapszava + → *ágy*.

nyugalom ◆◆◆◆◆ fn –, *nyugalmat, nyugalma*

1. Békés, nyugodt állapot. *Elült a harc zaja, mindenütt nyugalom van.*

2. Kiegyensúlyozott lelkiállapot. *A legválságosabb helyzetben is megőrzi nyugalmát.* (Mondatszószerűen:) *Nyugalom!*: csak semmi pánik.

3. (választékos) (Kifejezésekben:) Pihenés. ■ *Nyugalomra tér*: lefekszik aludni, lepihen. *Késő van, lassan mindenki nyugalomra tér.* | *Az örök nyugalom*: a halál. *Örök nyugalomra helyezték*: eltemették. *A népszerű művészt hatalmas tömeg kíséretében helyezték örök nyugalomra.*

4. Az az időszak, illetve állapot, amelyben valaki nyugdíjra jogosult. *Két év múlva vonulok nyugalomba, akkor majd több időt tölthetek az unokákkal is.*

✧ Szin: **1.** *csend, rend, eseménytelenség,* (idegen) *harmónia,* (régi) *nyugvás* **2.** *nyugodtság, türelem, higgadtság, hidegvér, lélekjelenlét,* (bizalmas) *csigavér, nyugi* **3.** *alvás, pihenő,* (régi) *nyugodalom* **4.** *nyugdíj,* (hivatalos) *nyugállomány,* (régi) *nyugbér,* (idegen) *penzió*

✧ Táj: **1.** *nyugság*

✧ Ell: **1.** *zaj, zűrzavar,* (idegen) *káosz* **2.** *izgalom, nyugtalanság* **4.** *alkalmazás,* (idegen) *aktivitás*

✧ Etim: Ősi, finnugor kori szótő származéka.

nyugat ◆◆◆◆◆ fn –, *~ot*, –

1. A négy égtáj közül a Nap lenyugvásának irányában levő. *Nyugat felé felhősödik az ég.*

2. Nyugat-Európa, illetve a nyugat-európai országok. *Nyugatra megy dolgozni. Rendszeresen kapott csomagot nyugatról.*

✧ Szin: **1.** (régi) *napnyugta, napnyugat*

✧ Táj: **1.** *bencelyuk, nyugut* **2.** *nyugut*

✧ Ell: **1.** *kelet,* (régi) *napkelet, napkelte* **2.** *kelet*

✧ Etim: A *napnyugat* összetétel (→ *nap* + *nyugat*: a → *nyugszik* ige származéka) utótagjának önállósulásával keletkezett.

☝ Rövidítése: *Ny* (pont nélkül).

nyugdíj ◆◆◆◆◆ fn

1. Munkában eltöltött évek után meghatározott életkortól esedékes rendszeres havi járandóság. *Meghozták nagyapa nyugdíját.* | *Özvegyi nyugdíj*: az elhunyt férj munkája, járulékfizetése alapján folyósított ellátás. *Nehezen él, kevés az özvegyi nyugdíja.*

2. Az az időszak, illetve állapot, amelyben valaki erre jogosult. *Nyugdíjba vonul az egyik kolléga, jövő héten búcsúztatjuk.*

✧ Szin: **1.** (hivatalos) *nyugellátás, járadék,* (régi) *nyugbér,* (idegen; Fv, Őv; Va, Dv bizalmas) *penzió* **2.** *nyugalom,* (hivatalos) *nyugállomány*

✧ Etim: Összetétel; *nyug* ‘nyugalmat biztosító’: a → *nyugodt*, → *nyugszik* stb. szócsalád nyelvújítás korában kikövetkeztetett alapszava + → *díj*.

nyugodt ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Zavartalan, békés. *Ma végre lesz egy nyugodt délutánom.*

2. Mozdulatlan vagy annak látszó. *Az egész táj nyugodt volt. A vihar elült, a tenger most nyugodt.*

3. (kissé bizalmas) (Büntetéstől való) félelem, aggodalom nélküli. *A dolgozathoz nyugodtan elővehetitek a verseskötetet. Légy nyugodt, nem fogunk elkésni. Nyugodt lélekkel leült a tévé elé, pedig tanulnia kellene.*

4. Higgadt, megfontolt. *Kabátját nyugodt mozdulatokkal levetette, és a fogasra akasztotta.*

✧ Szin: **1.** *kiegyensúlyozott, nyugalmas, kellemes, gondtalan, csendes,* (bizalmas) *nyugis* **2.** *szelíd, csendes, háborítatlan, halk, lecsitult, gondtalan, nyugalmas* **3.** *aggálytalan, biztos* **4.** *szenvedélymentes, indulatmentes, hidegvérű, szenvtelen,* (bizalmas) *flegma* • **3., 4.** *Vasból* vagy *kötélből vannak az idegei. Nem jön ki a sodrából.*

✧ Táj: **1.** *nyugtos, nyugos*

✧ Ell: **1.** *nyugtalan, nehéz* **2.** *háborgó, békétlen* **3.** *aggódó, szorongó, bizonytalan* **4.** *szenvedélyes, indulatos, forróvérű*

✧ Etim: Ősi, finnugor kori szótő származéka.

nyugsz|ik ◆◆◆◆◆ ige *nyugodni*

1. (választékos) Pihen. *Keze a vállamon nyugodott.* ■ *Nem nyugszik addig, amíg…*: mindent elkövet, hogy… *Nem nyugszik addig, amíg ki nem deríti az igazságot.*

2. (választékos) (Halott) eltemetve fekszik. *Itt nyugszik X. Y. Nyugodjék békében!*

3. (Égitest) a látóhatár mögé bukik. *Télen korán nyugszik a nap.*

✧ Szin: **1.** *fekszik, hever, alszik,* (választékos) *szunnyad,* (bizalmas) *lazít* **2.** *pihen, porlad* **3.** (választékos) *leszáll, leáldoz* • **2.** *Örök álmát alussza.*

✧ Táj: **1.** *nyúgoszik, kinyugossza magát, nyugodik*

✧ Ell: **1.** (választékos) *felserken* **2.** *feltámad* **3.** *felkel, feljön*

✧ Etim: Ősi, finnugor kori szótő származéka.

☝ Az *sz-* tövű *nyugszik* csak a kijelentő mód jelen időben fordul elő: *nyugszom, szugszol, nyugszik* (régiesen *nyugoszik*), *nyugszunk, nyugszotok* vagy *nyugosztok, nyugszanak* vagy *nyugosznak*. A *nyugod-* igetövet itt nem is használjuk, csak ez él viszont feltételes és felszólító módban, valamint múlt időben: *nyugodnék, nyugodjak; nyugodtam, nyugodtál, nyugodott* stb. Folyamatos melléknévi igeneve: *nyugvó* vagy (ritkán) *nyugodó*, régiesen *nyugovó* is. Befejezett melléknévi igeneve: *nyugodott*; határozói igeneve: *nyugodva.*

nyugta[1] ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Pénzösszeg vagy egyéb értéktárgy átvételét elismerő irat. *A befizetett összegről a pénztáros nyugtát adott.*

✧ Szin: *elismervény, bizonylat, számlaigazolás,* (régi) *nyugtatvány,* (Er bizalmas) *kitánca*

✧ Táj: *nyugtya*

✧ Etim: Szóelvonással keletkezett a *nyugtatvány* főnévből, mely a → *nyugtat* ige nyelvújítás kori származéka.

nyugta[2] ◆ birtokos személyjeles fn

1. Valakinek, valaminek nyugvása, nyugalma. *Egész délelőtt nem volt nyugta a sok telefon miatt.*

2. (régi, ritka) Napnyugta. • Szólás: *Nyugtával dicsérd a napot*: csak a végén derül ki, hogy mennyit ér, illetve hogyan sikerül valami.

✧ Szin: **1.** *békessége*

✧ Táj: **1.** *nyugsága*

✧ Etim: Ősi, finnugor kori szótő származéka.

✧ Ö: nap + nyugta

☝ Ragozása: *nyugtom, nyugtod, nyugta, nyugtunk, nyugtatok, nyugtuk.*

nyugtalan ◆◆◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*

1. Nyugodtan maradni nem tudó, folyton izgő-mozgó. *Nyugtalanul mászkál fel-alá a folyosón.*

2. Zaklatott, izgatott, ideges. *Nyugtalan természete van. Nyugtalan vagyok, mert két hete nem tudunk róla semmi bizonyosat. „Nyugtalan a kamasz, hogyha jő a tavasz”* (dalszöveg).

3. Nyugalom nélküli (időszak). *A nyugtalan évek után jól jönne egy kis pihenés.*

✧ Szin: **1.** *változékony, állhatatlan,* (bizalmas) *izgága* **2.** *aggódó, szorongó, zavart, ingerlékeny, felindult, türelmetlen, feldúlt,* (idegen) *nervózus,* (bizalmas) *felspannolt* **3.** *mozgalmas, zűrzavaros, forrongó, háborús* • **1.** *Eleven, mint a csík.* (bizalmas) *Izeg-mozog, mint a sajtkukac. Hétördög. Nem fér a bőrébe. Olyan rossz, mint az ördög.* (durva) *Zabszem van a seggében.*

✧ Táj: **1., 2.** *nyughatatlan, nyugatlan*

✧ Ell: **1.** *nyugodt, csendes* **2.** *kiegyensúlyozott, higgadt, megfontolt, elégedett, nyugodt, derűs* **3.** *zavartalan, békés, derűs, nyugodt, csendes*

✧ Etim: Ősi, finnugor kori szótő származéka.

nyugtat ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. *Nyugtat valakit*: igyekszik a nyugtalanságát eloszlatni. *Hosszasan nyugtattam, de nem nyugodott meg.*

2. (Szer, eljárás) nyugtalanságot csillapít. *Ez a gyógyszer nyugtat, ezt vedd be!*

3. (választékos) (Testrészt) nyugodtan, mozdulatlanul tart valahol. *Karját az ölében nyugtatja.* | *Szemét* vagy *tekintetét nyugtatja valakin, valamin*: hosszasan nézi. *Szemét a víz tükrén nyugtatja.*

4. (népi) (Halott említésekor használt kifejezésben:) *Szegény Pistám is mindig azt mondta, Isten nyugtassa, hogy csak egészség legyen, a többi nem számít.*

✧ Szin: **1.** *békít, csendesít, csitít* **2.** *altat* **3.** (választékos) *pihentet,* (népi) *nyugosztal,* (régi) *nyugoszt* **4.** (népi) *nyugosztal,* (régi) *nyugoszt*

✧ Táj: **1.** *csígat, csicsígat, nyugít, nyugosztal, nyugosztat* **3.** *nyugoszol, nyugít, nyugosztal, nyugosztat*

✧ Ell: **1.** *ingerel, tüzel, felbujt, izgat, uszít, szít, lázít* **2.** *idegesít,* (idegen, bizalmas) *spannol* **3.** *fáraszt, háborgat, megzavar*

✧ Etim: Ősi, finnugor kori szótő származéka.

nyugtáz ◆◆◆ ige *~ni*

1. (ritka) (Valamely pénzösszegnek vagy értéktárgynak az átvételét) írásban elismeri. *Nyugtázza az előleg átvételét.*
2. (választékos) Valaminek az átvételét vagy tudomásulvételét kinyilvánítja. *A film sikerét örömmel nyugtázta.*
✧ Szin: **1.** *aláír, igazol, kiegyenlít, megerősít,* (idegen) *szaldíroz* **2.** *tudomásul vesz, elfogad*
✧ Etim: A → *nyugta*[1] főnév származéka.

nyújt ◆◆◆◆◆ ige *~ani*
1. (Alakítható testet) hosszúságában (és szélességében) növel. *A fémeket hevítve is, hidegen is lehet nyújtani. A nagyi tésztát nyújt.*
2. (Tevékenységet) időben fölöslegesen hosszabbá tesz. *Olyan hosszúra nyújtja hozzászólását, hogy már mindenki unja.*
3. (választékos) (Valaki felé) juttat, ad, biztosít valamit. *A fiú egy csokor virágot nyújt a lány felé. Segítséget nyújtott az árvízkárosultaknak. Lehetőséget nyújtott az előmeneteléhez.* ■ *Kezet nyújt valakinek*: (üdvözlés, köszönetnyilvánítás, gratuláció stb. jeleként) kezét feléje tartja. *Találkozáskor kezet nyújtottak egymásnak.*
✧ Szin: **1.** *húz, kiterjeszt, tágít, hosszabbít, szélesít,* (tésztát) *sodor* **2.** *halaszt, halogat, húz-halaszt, késleltet, elnapol, elodáz, húz* **3.** *átad, kínál,* (hivatalos) *rendelkezésre bocsát*
✧ Táj: **1.** (tésztát) *serít, lapít*
✧ Ell: **1., 2.** *rövidít, sűrít, tömörít* **3.** *megtagad, gátol, elvesz*
✧ Etim: A → *nyúl*, → *nyúlik* ige tövével azonos ősi, finnugor kori szó származéka.

nyújtó ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Két tartóoszlopra rögzített vasrúd mint tornaszer. *Tornagyakorlatot végez a nyújtón. Nyújtón a magyar tornász aranyérmet nyert.*
✧ Szin: *trapéz*
✧ Etim: A → *nyújt* ige származéka.

nyújtózkod|ik ◆◆◆ ige *~ni*
1. Testét, elsősorban végtagjait nyújtóztatja. *Felkelt, nyújtózkodott egy jó nagyot, és elment mosakodni.*
2. Messzire nyúl valami után. *Nyújtózkodnia kellett, hogy elérje a faágat.*
✧ Szin: **2.** *ágaskodik*
✧ Táj: **2.** *bernyászkodik, gebedezik, gebeszkedik, huzalkodik, mereszkedik*
✧ Ell: *összehúzódik, meggörnyed*
✧ Etim: a → *nyújt* ige származéka.

nyúl[1] ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Kezét valami felé nyújtja, hogy azt kézbe vegye. *A pipájáért nyúl. Hiába nyúlt a dobozba kockacukorért, ugyanis üres volt.*
2. (Ártó módon vagy szándékkal) valamihez hozzáér. *Ne nyúlj hozzám! Ne nyúlj ahhoz a vázához, még összetöröd!*
3. Valamihez mint eszközhöz folyamodik. *Szorultságukban a tartalékhoz, a betétkönyvükhöz nyúltak.* ■ *Valamilyen eszközhöz nyúl*: valamilyen eljárást alkalmaz. *A válságos helyzetben a kormány keményebb eszközökhöz nyúlt.*
✧ Szin: **1.** *megfog valamit; hozzányúl valamihez, valakihez* **2.** *hozzányúl; piszkál, bánt, megfog valamit, valakit* **3.** *hozzányúl valamihez; kapaszkodik valamibe; él valamivel*
✧ Ell: **2.** *hagy, békénhagy valamit, valakit*
✧ Etim: A → *nyújt*, → *nyúlik* ige tövével azonos ősi, finnugor kori szó származéka.

nyúl[2] ◆◆◆ fn *nyulak, nyulat, nyula*
1. Mezőgazdasági vagy erdős területeken vadon élő, hosszú fülű és rövid farkú, gyorsan futó, félénk, szapora rágcsáló állat. *A nyúl villámgyors ugrásokkal menekül a vadászok elöl. „Az ember is olyan, mint a nyúl. Nem tudja, hol kapja futamodásában a halálos lövést”* (Krúdy Gy.: A pincér álma). • Szólás: *Kiugratja a nyulat a bokorból*: valakit rejtett szándékainak akaratlan leleplezésére késztet. | *Gyáva, mint a nyúl.*
2. Ettől származó, húsáért és prémjéért tenyésztett háziállat. *Jövedelmező foglalkozás nyulat tenyészteni.*
3. Ezek valamelyikének húsa. *Azt hitte csirkét eszik, pedig nyulat evett.*
4. Félénk ember. *Ne ijesztgessétek már azt a gyáva nyulat!*
✧ Szin: **1.** *mezei nyúl, vadnyúl,* (választékos) *nyúlfi,* (gyermeknyelvi) *nyuszi, tapsifüles, muci, ugrifüles* **2.** *házinyúl,* (gyermeknyelvi) *nyuszi* **3.** *nyúlhús*
✧ Táj: **1., 2.** *bence, füles, nyuszka, nyó* **3.** (népmesében:) *nyulahús*
✧ Etim: Ősi, uráli kori szó.
✧ Ö: házi + nyúl, vad + nyúl

nyúlánk ◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
Magas, karcsú. *Nyúlánk termetű a barátnőm. Nyúlánk alakjával kimagaslott a többi leány közül.*
✧ Szin: *vékony,* (rosszalló) *hosszú, nyurga, hórihorgas, nyakigláb,* (választékos) *sudár*
✧ Táj: *gindár, szúnyogderekú*
✧ Ell: *alacsony,* (rosszalló) *széles, kövér, tömzsi*
✧ Etim: A → *nyúlánk* ige származéka.
☝ Hosszú *ú*-val írjuk. Kiejtése [nyúlánk] vagy [nyulánk].

nyúl|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Nyújtással egyre nagyobb felületű vagy hosszúságú lesz. *Mosásban nyúlik ez a ruha?* • Szólás: *Nyúlik, mint a rétestészta*: nem akar vége szakadni.
2. (Gyermek, növény) gyorsan nő. *Napról napra nyúlik ez a gyerek. Már az ablakig nyúlik a szederinda.*

3. Térben vagy időben valameddig ér, terjed. *A szőnyeg az ajtóig nyúlik. Az értekezlet az éjszakába nyúlt.*
✧ Szin: **1.** *tágul* **2.** *növekszik, szálasodik* **3.** *elterül; folytatódik, elhúzódik, tart,* (régi) *terítődik*
✧ Táj: **1., 2.** *nyójlik*
✧ Ell: **1.** *összemegy, zsugorodik* **2.** *sorvad, korcsosodik, elszárad* **3.** *rövidül, abbamarad*
✧ Etim: A → *nyújt*, → *nyúl* ige tövével azonos ősi, finnugor kori szó származéka.

nyúlkál ◆◆ ige *~ni*
Ismételten nyúl valahova. *Minduntalan a hajához nyúlkál.* (rosszalló) *Ne nyúlkálj már!*
✧ Szin: *kapdos, tapogat, babrál valamit; motoszkál valahol;* (szleng) *tapizik; taperol, lemeóz valamit, valakit*
✧ Táj: *kepedez, nyuládoz, nyulkálódzik, nyúlákol, nyukál*
✧ Etim: A → *nyúl*[1] ige származéka.
☝ Hosszú *ú*-val ejtjük és írjuk.

nyúlszáj ◆ fn
1. Orrig hasadt felső ajak mint születési rendellenesség. *Nyúlszájjal jött a világra.*
2. (népi) Élénk színű kerti növény. *Szedj egy csokor nyúlszáját!*
✧ Szin: **1.** *nyúlajak* **2.** *oroszlánszáj*
✧ Etim: Összetétel: → *nyúl*[2] + → *száj*.

nyúltagy ◆ fn
Az emberi agynak a gerincvelővel összefüggő, hátsó része. *Nehéz műtét lesz, megsérült a nyúltagy is.*
✧ Szin: *hátsó agy, nyúltvelő*
✧ Etim: Összetétel; *nyúlt*: a → *nyúlik* ige származéka + → *agy*.

nyúlvány ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
Valaminek kinyúló része. *Ezt a nyúlványt le fogjuk operálni. A part nyúlványa mélyen beér a tengerbe.*
✧ Szin: *kinövés, ág, kiágazás, hajtás, szál, sarj, szárny, földnyelv*
✧ Etim: A → *nyúlik* ige származéka.

nyurga ◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n*
Magas, vékony termetű. *Fiamból egy év alatt nyurga kamasz lett.*
✧ Szin: *hosszú, hórihorgas, nyakigláb, nyúlánk,* (választékos) *sudár,* (bizalmas) *colos, coli,* (tréfás) *hirtelen nőtt*
✧ Táj: *kalajdász, hószmány, nyurg, nyúli, nyúlga, nyuzári*
✧ Ell: *alacsony,* (rosszalló) *tömzsi, zömök*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán a → *nyúl*[1] ige származéka.

nyuszi ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. (gyermeknyelvi) Nyulacska. *„Nyuszi ül a fűben”* (népdal). *Élő nyuszit szeretne húsvétra.*
2. (gyermeknyelvi) A húsvéti nyúl mint ajándékot hozó mesebeli alak. *Na, mit hozott a nyuszi?*
3. (bizalmas) Bátortalan, félénk ember. *Ne légy már olyan nyuszi.*
✧ Szin: **1.** *nyúl,* (gyermeknyelvi) *nyuszika, kisnyúl, tapsifüles, ugrifüles* **3.** *félős,* (rosszalló) *gyáva alak,* (durva) *beszari* • **3.** *Megijed a saját árnyékától.*
✧ Táj: **1.** *nyuszka, nyúlka*
✧ Ell: **3.** *bátor*
✧ Etim: A nyelvjárási *nyusz* nyúlhívogató szó játszi szóalkotással keletkezett származéka.

nyuszt ◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
1. Menyétféle, torkán sárga foltot viselő erdei ragadozó emlős. *A nyusztot csapdával fogják meg a vadászok az erdőben. A nyuszt teste 37-53 cm, a farka 23-28 cm hosszú.*
2. Ennek prémje. *Süvegét nyuszt díszíti.*
✧ Szin: **2.** *nyusztprém*

✧ Etim: Ősi, finnugor, esetleg uráli kori szó.

nyúz ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. *Nyúz valamit*: (állatról) a bőrt folyamatosan lefejti. *Az elejtett medvét ott helyben nyúzni kezdték.*

2. (bizalmas) Használattal rongál valamit. *Mindig ugyanazt a farmerját nyúzza.*

3. Agyonhajszol, gyötör valakit, valamit. *A gonosz földesúr halálra nyúzta jobbágyait.* (bizalmas) *Miért nyúzol azzal a számítógéppel, mikor tudod, hogy most úgysincs rá pénzünk?*

✧ Szin: **1.** *megnyúz* **2.** *nyű, nyüstöl, agyonhasznál, koptat, igénybe vesz,* (bizalmas) *strapál* **3.** *szipolyoz, zsarol, kínoz, zaklat, bánt, sanyargat, hajszol,* (régi) *vegzál,* (bizalmas) *szekíroz,* (szleng) *buzerál*

✧ Táj: **1.** *nyúzkol, nyuzgurál* **2.** *nyuzbol, nyúzbál, nyő, nü* **3.** *nyúzog*

✧ Ell: **2.** *kímél, óv; vigyáz valamire* **3.** *békén hagy, pihentet*

✧ Etim: Valószínűleg ősi, finnugor kori szótő származéka.

nyű[1] ◆◆◆ ige *~ni*

1. (népi) (Kendert, lent) szálanként, gyökerestül kitép. *Már nyűvik a kendert.*

2. (Ruhafélét) viseléssel koptat. *Egész télen ezt a kabátot nyűtte.*

✧ Szin: **1.** *tép* **2.** *nyüstöl, rongál, szaggat, igénybe vesz,* (bizalmas) *nyúz,* (régi) *avít*

✧ Táj: **1.** *nő, nü, kendernyű* **2.** *nyő, nyüstöl, koszpitol, bitol, kaszatol, gyeszetel, nyihel, nyúzbál*

✧ Ell: **2.** *kímél, véd; vigyáz valamire*

✧ Etim: Ősi, uráli kori szó.

☝ A *nyű* igének *v*-vel bővülő töve is van. Jelen idejű, kijelentő módú ragozási sora: *nyüvök, nyűsz, nyű, nyüvünk, nyűtök, nyűnek*; tárgyas ragozásban: *nyüvöm, nyüvöd, nyüvi, nyűjük, nyüvitek, nyüvik*. Csak a *v*-s tőben rövid az *ü*! A *nyűtök, nyűjük* alakban egy *t*-t, illetve *j*-t írunk, de a kiejtésben gyakori a szóbelseji mássalhangzó megnyúlása. A felszólító módban szintén mindig csak egy *j*-t írunk: *nyűjek, nyűjön* stb. A múlt időben kettőzzük a *t*-t: *nyűttem, nyűttél* stb. Melléknévi igenévi alakjai: *nyüvő, nyűtt*. Határozói igeneve: *nyűve.*

nyű[2] ◆ fn *nyüvek, nyüvet, ~je* vagy *nyüve*

1. Légy lábatlan lárvája. *A nyüvek befészkelték magukat a kamrában a sonkába.* • Szólás: *Annyi, mint a nyű*: nagyon sok.

2. (népi) Féreg, tetű. *Belement a nyű, folyton vakaródzik.*

✧ Szin: *lárva, pondró, kukac*

✧ Táj: *nyí, nyüv*

✧ Etim: Ősi, ugor, esetleg uráli kori szó.

☝ Birtokos személyjeles alakjaiban megrövidül az *ű*: *nyüvem, nyüved* stb. Határozóragos alakjaiban azonban hosszú marad: *nyűvel, nyűnek* stb., kivéve a *nyüvestül, nyüvenként* alakokat.

nyűg ◆◆◆ fn *~ök, ~öt, ~e*

1. (népi) Béklyóként, gúzsként használt kötél. *Felrakja a nyűgöt a ló hátára.*

2. Valaki számára súlyos terhet jelentő személy, dolog, körülmény. *Nekem már csak nyűg az élet.*

✧ Szin: **1.** *szíj, súly, béklyó,* (népi) *gúzs, kolonc* **2.** *gond, fáradság, vesződség, bajlódás,* (bizalmas) *strapa*

✧ Táj: **1.** *kölönc, nyig*

✧ Ell: **2.** *megkönnyebbülés, fellélegzés, öröm*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

nyűgös ◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

1. Panaszkodó, sírdogáló. *Most nőnek a baba fogai, ilyenkor nagyon nyűgös.*

2. Terhes, kellemetlen. *Már kezd nyűgössé válni a dolog.*

✧ Szin: **1.** *rosszkedvű, morcos, nyafogó, ingerlékeny, duzzogó, nyavalygó, dacos, morc, durcás,* (bizalmas) *mísz,* (rosszalló) *nyafka* **2.** *kínos*

✧ Táj: **1.** *cvíder, kösznye, nyűgölő*

✧ Ell: **1.** *nyájas, megnyerő, kellemes; nyugodt, békés, kiegyensúlyozott* **2.** *örömteli, kellemes*

✧ Etim: A → *nyűg* főnév származéka.

nyüstöl ◆ ige *~ni*

1. (Ruhadarabot, használati tárgyat) használattal rongál. *Addig nyüstöli a holmiját, míg egészen tönkre nem teszi.*

2. Üt, ver, bánt valakit. *Rendszeresen nyüstöli azt a szegény gyereket.*

3. (népi) Nyugtalanul járkál. *Miért nyüstölsz egész este?*

✧ Szin: **1.** *szaggat, nyű, koptat,* (bizalmas) *nyúz* **2.** (választékos) *páhol,* (bizalmas) *csépel* **3.** *nyugtalankodik, fel-alá jár,* (népi) *nyüslet, nyüstet, nyüszköl*

✧ Táj: **1.** *hurbol, nyüszütöl*

✧ Ell: **1.** *kímél, óv, megőriz* **2.** *véd, simogat*

✧ Etim: Vagy a nyelvjárási *nyüst* 'a szövőszék egyik alkatrésze' főnév származéka, vagy a → *nyüzsög* igével rokon, de önállóan nem adatolható *nyüs-* szótő származéka.

nyüszít ◆◆ ige *~eni*

1. (Kutya) vékony, panaszos hangon vonít, szűköl. *Kiskutyánk egész éjjel a küszöböt kaparva nyüszített.*

2. (bizalmas, rosszalló) Panaszkodik, siránkozik. *Ne nyüszíts már folyton!*

✧ Szin: **1.** *vonyít, vinnyog, nyöszörög, nyiffan, nyifog, nyí* **2.** *sír,* (választékos) *jajong,* (rosszalló) *nyafog, nyavalyog*

✧ Táj: **1.** *csivog, kajikol, nyüszöl, nyüszög, nyüszköl*

✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó. Vagy a → *nyöszörög* igéével azonos tő, vagy a nyelvjárási *nyí* ‘vonít’ ige származéka.

nyüzsög ◆◆◆◆ ige ~*ni*

1. (Emberek, állatok sűrű tömege) élénken, szüntelenül mozog. *Ott nyüzsgött az egész osztály. A bolyban ezernyi hangya nyüzsög.*

2. (bizalmas, rosszalló) Feltűnősködve sürgölődik. *Állandóan a tanár körül nyüzsög. Maradj nyugton, ne nyüzsögj már annyit!*

✧ Szin: **1.** *hemzseg, tolong, sürög-forog, izeg-mozog, rajzik* **2.** *nyüzsgölődik, fontoskodik, buzgólkodik; forgolódik valaki körül*

● **1.** *Szaladgál, mint pók a falon. Szaladgál, mint a mérgezett egér.*

✧ Táj: **1.** *bozsog, lozsog, sűrít, kangyállik, nyezseg, nyüszög, nyüvölög, bizseg, büzsög, rezseg* **2.** *nyezseg, nyüszög, nyüvölög, bizseg, büzsög, rezseg*

✧ Ell: **1.** *lecsillapodik, elcsöndesül, megpihen* **2.** *visszahúzódik; tartózkodik valamitől*

✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó.

O, Ó

ó[1] ◆◆◆◆ mn *~k, ~t,* – (régi, választékos)
Ódon, ősi, pusztulóban levő. *„Fű kizöldül ó sírhanton”* (Arany J.: Rege a csodaszarvasról). *„Hát a mente, hát a nadrág, Ugy megritkult, olyan ó, Hogy szunyoghálónak is már Csak szükségből volna jó”* (Petőfi S.: Pató Pál úr).
✧ Szin: *ősrégi, elavult, régimódi, vén,* (régi, választékos) *avatag,* (rosszalló) *ósdi, ásatag,* (idegen) *antik, archaikus*
✧ Ell: *új, friss, maradandó, időtálló, jövőbeli,* (idegen) *modern*
✧ Etim: Ősi, finnugor vagy uráli kori szó.

ó[2] ◆◆◆◆◆ isz
1. (Szomorúság kifejezésére:) *Ó, micsoda balszerencse!*
2. (Csodálkozás, öröm kifejezésére:) *Ó, hát te is itt vagy? Ó, de pompás!*
3. (Udvariassági formákban:) *Ó, bocsánat! Ó, pardon!*
✧ Szin: **1.** *jaj,* (választékos) *ah* **2.** *jé,* (választékos vagy gúnyos) *á, ah,* (kissé népi) *aj*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó, önkéntelen hangkitörésből keletkezett.
☝ Általában nem ejtünk *h*-t az *ó* indulatszó végén, vagy csak egy gyenge *h*-féle, hehezetes hangot, ezért ezt a mai helyesírásunk szerint nem is jelöljük. A ritka, alkalmi kiejtést érzékeltető *oh, óh* írott alakok azonban előfordulnak a (régebbi) szépirodalomban.

ó[3] ◆ ige *óni* (régi)
Óv valakit, valamit. *„Elküldötte a húsz láncsást, kegyelemmel akarván Óni magát ezután az erőszak tétele ellen”* (Fazekas M.: Lúdas Matyi). *„Ójad fúvó széltől drága gyermekedet”* (Arany J.: Toldi).
✧ Szin: *véd, vigyáz, őriz, védelmez,* (választékos) *oltalmaz*
✧ Ell: *támad, bánt*
✧ Etim: Valószínűleg ősi, ugor kori szó.

oázis ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* (idegen)
1. Sivatagi forrást, kutat körülvevő termékeny terület, település. *A karaván végre elérte az oázist, megitatták a tevéket.*
2. (választékos) Felüdülést, nyugalmat adó hely. *A rideg környezetben házuk valóságos oázis volt számukra.*
✧ Szin: **1.** *liget*
✧ Ell: **1.** *sivatag, homoktenger*
✧ Etim: Görög, végső soron óegyiptomi eredetű nemzetközi szó.

óbégat ◆◆ ige *~ni* (bizalmas, rosszalló)
1. Hangosan jajgatva, sírva panaszkodik. *Az a szegény kis öregasszony azért óbégat, mert ellopták a pénztárcáját.*
2. Elnyújtott, kiabáló hangon énekel. *Az idősebbek méltatlankodnak, hogy már megint valami újabb együttes óbégat a rádióban.*
✧ Szin: **1.** *jajong, jajveszékel, siránkozik;* (bizalmas, rosszalló) *sápítozik, sopánkodik* **2.** *kiabál,* (bizalmas, rosszalló) *nyivákol*
✧ Táj: **1.** *ájvékol, vernyákol, óbérzol* **2.** *óbékol*
✧ Ell: **1.** *ujjong,* (választékos) *örvendezik*
✧ Etim: Német jövevényszó.

óbester ◆ fn *~ek, ~t, ~e* (régi)
Ezredes. *Simonyi óbester a magyar huszárok élén vitézül harcolt Napóleon ellen.*
✧ Etim: Német jövevényszó.

obi-ugor ◆ mn *~ok, ~t,* –
A finnugor nyelvek egyik csoportja, amelynek tagjai a magyarnak legközelebbi rokonai. *A vogul és az osztják alkotják az obi-ugor nyelveket.*
✧ Etim: Összetétel; *obi*: az *Ob* folyónév származéka + *ugor*: török eredetű nemzetközi szó.

objektív I. ◆◆◆ mn *~ek* vagy *~ak, ~et* vagy *~at, ~en* vagy *~an* (idegen)
1. Tudatunktól, akaratunktól függetlenül létező. *A bíróság az objektív tények alapján hoz ítéletet. Az író ebben a művében az objektív valóság ábrázolására törekszik.*
2. Tárgyilagos, elfogulatlan. *Mivel személyesen érint ez az ügy, nem mondhatok objektív véleményt róla.*
✧ Szin: **1.** *tárgyi, valóságos, tényleges, kézzelfogható, külső* **2.** *pártatlan, semleges,* (idegen) *korrekt*
✧ Ell: **1.** (idegen) *szubjektív* **2.** *elfogult, elkötelezett,* (idegen) *szubjektív*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

objektív II. ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja* (idegen)

(Optikai szerkezetben) a vizsgálandó tárgy felé eső optikai lencse. *A fényképezőgép objektívja nem eléggé éles. Kicseréli a távcső objektívját.*

✧ Szin: *lencserendszer*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

oboa ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Felhangokban gazdag, fátyolos hangú fafúvós hangszer. *Az oboa hangja hasonlít a klarinétéhoz, de fátyolosabb annál.*

✧ Etim: Francia eredetű nemzetközi szó.

obsit ◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. (régi) A katonaságból való végleges elbocsátás, illetve az ezt tanúsító irat. *A kiszolgált katonának obsitot adtak.*

2. (ritka, tréfás) Hivatali szolgálatból való elbocsátás. *Megkapta az obsitot, kereshet új munkahelyet.*

✧ Szin: *elbocsátólevél, szabadulólevél*

✧ Táj: **1.** *ospit*

✧ Ell: **1.** *toborzás,* (régi) *szegődtetés* **2.** *alkalmazás, felvétel, szerződtetés*

✧ Etim: Német jövevényszó.

óceán ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

1. Világrészeket elválasztó tenger. *Új hazáját egy óceán választotta el a régitől. Már többször átrepülte az óceánt.*

2. (választékos) *Valaminek az óceánja*: hatalmas tömege. *A panaszok óceánja áradt belőle, amikor találkoztunk.*

✧ Szin: **1.** *világtenger*

✧ Ell: **1.** *szárazföld, földrész,* (idegen) *kontinens*

✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

ócsárol ◆◆ ige *~ni*

Lebecsülő szavakkal illet valakit, valamit. *Hiába ócsárolja a fennálló viszonyokat, ha semmit sem tesz ellenük. Folyton másokat ócsárol ahelyett, hogy a saját hibáival törődne.*

✧ Szin: *becsmérel, megszól, gyaláz, szid,* (bizalmas) *lehord, szapul, fitymál, pocskondiáz,* (szleng) *lefikáz*

✧ Táj: *csácsárol, csepül, gácsmál, ócsál, ócsmál, ocsmárol*

✧ Ell: *dicsér, magasztal, méltányol, elismer*

✧ Etim: Valószínűleg az → *olcsó* melléknév származéka.

ócska ◆◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n* (rosszalló)

1. Elhasznált, viseltes (pl. ruha). *Egész télen ebben az ócska kabátban járt.*

2. (bizalmas) Unalomig használt (kifejezés, mondat). *Már megint ugyanazokat az ócska frázisokat ismétled!*

3. (bizalmas) Rossz minőségű, hitvány, silány. *Láttam egy ócska filmet, meg ne nézd! Ebben a boltban csupa ócska áru van.*

✧ Szin: **1.** *használt, rongyos, kiszolgált, kopott, elnyűtt, avitt* **2.** *elcsépelt* **3.** *gyatra, rozoga, selejtes,* (bizalmas) *vacak, bóvli, vicikvacak,* (szleng) *tré*

✧ Táj: **1.** *hajdináré, olcska*

✧ Ell: **1.** *értékes, divatos, új* **3.** *elsőrangú, drága, becses,* (bizalmas) *szuper*

✧ Etim: Az → *ó*[1] ‘régi, elnyűtt’ melléknév származéka.

ocsmány ◆◆◆◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, ~ul*

1. Rút, visszataszító. *A filmben egy ocsmány külsejű szörny is szerepelt. A kukából ocsmány bűz áradt.*

2. A szemérmet, illemet durván sértő. *Ocsmány beszédéért intőt kapott. Az ocsmány viccen senki sem nevetett.*

✧ Szin: **1.** *csúnya, ronda, undorító, förtelmes, csúf, gusztustalan,* (bizalmas) *pocsék, rusnya* **2.** *szemérmetlen, trágár, szégyenletes,* (választékos) *gyalázatos, galád, útszéli,* (idegen) *obszcén,* (bizalmas) *disznó*

✧ Táj: **1.** *prasnya, sandra, sunda, ocsonda, ocsmonda*

✧ Ell: **1.** *szép, vonzó, gyönyörű* **2.** *illő, kulturált,* (választékos) *makulátlan, szeplőtelen*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

ocsú ◆ fn *~k, ~t, ~ja*

A kicsépelt gabonának rostáláshoz különvált szemetes alja. *Nem könnyű kiválogatni a tiszta búzát az ocsú közül.* • Szólás: *Elválasztja a búzát az ocsútól*: elkülöníti az értékeset az értéktelentől.

✧ Szin: *gabonahulladék,* (népi) *gabonarostaalj, török, búzaalj*

✧ Táj: *alj, búzaalja, búzamásodikja, búzamásodja, ocsó, ucsú, pacsinga*

✧ Ell: *búzaszem, gabonaszem*

✧ Etim: Honfoglalás előtti, csuvasos típusú török jövevényszó.

ocsúd|ik ◆◆◆ ige *~ni* (választékos)

1. Álomból, kábulatból magához tér. *Csak hajnal felé kezdett ocsúdni.*

2. Kezd ráébredni valamire. *Későn ocsúdott, miféle társaságba került.*

✧ Szin: **1.** *ébred,* (választékos) *eszmél* **2.** *rájön valamire*

✧ Táj: *ócsudik*

✧ Ell: **1.** *újul,* (választékos) *alél*

✧ Etim: Egy ismeretlen eredetű, önállóan nem adatolható szótő származéka.

oda I. ◆◆◆◆◆ hsz

1. Arra a helyre. *Oda állj! Oda akaszd a képet, ne ide!*

2. Abba az irányba. *Oda figyelj!* • Szólás: *Nem oda Buda!*: erről szó sem lehet. | *Oda se neki*: sebaj.
3. Ahhoz a helyhez viszonyítva. *Oda már közel van a határ.*
4. Abba az állapotba, helyzetbe. *Már oda jutott, hogy kéreget az utcán.*
5. (Állítmányként:) Tönkrement, meghiúsult. *Oda a finom sütemény! Oda a külföldi utazás.*
✧ Szin: **1.** *arra, amoda* **2.** *afelé* **3.** *onnantól* **4.** *odáig* **5.** *odalett*
✧ Ell: **1.** *ide* **2.** *errefelé* **3.** *innentől* **4.** *idáig*
✧ Etim: Az → *az* mutató névmás régi nyelvi *oz* változatának megszilárdult ragos alakulata.
✧ Ö: ide + -oda

oda II. ◆◆◆◆◆ ik
1. Valamely helyre, irányba, illetve valaki felé. *Odamegy, odaad, odaköszön. Csak később köszönt oda az eladónak.*
2. Úgy, hogy tönkremegy, megsemmisül. *Odakozmál, odalesz, odasül. A szép tervek azért lettek oda, mert nem volt elég kitartása.*
✧ Etim: Az → *az* mutató névmás régi nyelvi *oz* változatának megszilárdult ragos alakulata.

óda ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Emelkedett hangú lírai költemény. *Esténként Horatius ódáit olvasgatta.* ■ (tréfás, gúnyos) *Ódákat zeng valamiről*: túlzottan dicséri. *Egy ismerősöm ódákat zengett erről a könyvről, most már én is olvasom.*
✧ Szin: *himnusz, dicsőítő ének*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

odább ◆◆◆◆ hsz **odébb**
1. (Térben a kiindulási ponttól) távolabbra. *Lépj egy kicsit odább!*
2. Időben távolabb. *Az esküvő még odább van.*
✧ Szin: **1.** *arrább, arrébb, félre, oldalt, messzebbre, tovább* **2.** *később*
✧ Táj: **1.** *odábbacska, odébbacska, odábbat, odébbat* **2.** *odábbat, odébbat*
✧ Ell: **1.** *idébb, errébb* **2.** *most*
✧ Etim: Az → *oda* határozószó megszilárdult ragos alakulata.
☝ Az *odábbb* alakváltozat az eredeti forma, de a mai nyelvben már gyakoribb az *odébb*.

odaég ◆◆ ige *~ni*
1. Elégve megsemmisül. *A nagy tűzvészben mindenük odaégett.*
2. Edényben leég. *Ha nem figyelsz rá, egykettőre odaég a rántás!*
✧ Szin: **1.** *odavész, elpusztul, elég, megég* **2.** *beleég, odasül,* (bizalmas) *odakozmál, odakap*
✧ Ell: **1.** *megmenekül, megmarad*
✧ Etim: Igekötős ige: → *oda* + → *ég*.

odahat ◆ ige *~ni* (hivatalos vagy választékos)
Befolyását a cél elérésére fordítja. *Kérem, hasson oda, hogy ügyemet elintézzék!*
✧ Szin: *intézkedik*
✧ Etim: Igekötős ige: → *oda* + → *hat*.

odáig ◆◆◆◆ hsz
1. Addig a helyig. *Odáig megyünk mi is, addig a házig.*
2. Addig az időpontig. *Odáig még sok minden történhet.*
3. Addig a fokig. *Odáig züllött, hogy kéregetni sem restell.*
4. ■ (bizalmas) *Odáig van*: testileg vagy lelkileg nagyon rossz állapotban van. *Odáig van, fel se tud kelni az ágyból. Teljesen odáig vagyok már, nem bírom ezt a stresszt!* | *Odáig van valakiért*: rajongásig szereti. *Odáig van az új kolléganőért, még virágot is rendelt neki.*
✧ Szin: **1.** *addig, olyan messzire* **3.** *annyira* **4.** (bizalmas) *odavan*
✧ Etim: Az → *oda* határozószó megszilárdult ragos alakulata.

odavalósi ◆ mn *~ak, ~t,* –
Ott lakó vagy onnan származó (ember). *Anyám erdélyi származású, s a férjem is odavalósi.* (Főnévi használatban:) *Nyáron Siófokon nyaraltunk, sikerült összebarátkoznunk az odavalósiakkal.*
✧ Szin: *ottani, odavaló, bennszülött*
✧ Ell: *idegen, külföldi*
✧ Etim: Összetétel; → *oda* + *valósi*: a → *való* melléknév származéka.

odavan ◆◆◆ ige *odalenni*
1. (népi) Nincs otthon, távol van. *Odavan dolgozni a szomszéd faluban.*
2. (népi) Megsemmisült, elpusztult. *Odavan minden vagyona. Odavan az egész termésük, akkora jégeső esett.*
3. Nagyon beteg, rossz állapotban van. *Szegény néném egészen odavan.*
4. (bizalmas) Le van sújtva valamitől. *Teljesen odavagyok ettől a hírtől.*
5. (bizalmas) *Odavan valakiért*: rajong érte, szerelmes belé. *Sári odavan Jancsiért.*
✧ Szin: **1.** *messze van* **2.** *eltűnt* **3.** *halálán van,* (bizalmas) *kivan* **4.** (bizalmas) *odáig van* **5.** (bizalmas) *bolondul, odáig van* • **2.** *Veszendőbe ment. Kútba esett.* **3.** (durva) *Dögrováson van.* **4.** *Majd meghasad a szíve.* (szleng) *Padlón van.*
✧ Ell: **1.** *jelen van* **2.** *megvan, megmenekül*
✧ Etim: Igekötős ige: → *oda* + → *van*.

odavesz ◆ ige **odavesz|ik** *~ni* (választékos) **odavész** *odaveszni*
1. Elvész, megsemmisül. *A háborúban mindenük odaveszett.*
2. Ott, azon a helyen elesik, meghal. *A harcokban több mint ezer katona veszett oda.*
✧ Szin: **1.** *odalesz, elpusztul* **2.** *odamarad, ottmarad, ottpusztul,* (népi) *elvész* • **1.** *Veszendőbe ment. Kútba esett.* **2.** *Életét adja* vagy *áldozza. Hősi halált hal.*
✧ Ell: **1.** *megmarad* **2.** *életben marad*
✧ Etim: Igekötős ige: → *oda* + → *vesz*.
☝ Az alakváltozatok használatáról lásd még a *vesz*[2] szócikket!

odáz ◆ ige *~ni*
Halogat valamit. *Addig odázod a dolgot, amíg késő lesz!*
✧ Szin: *halaszt, halasztgat, húz-halaszt*
✧ Ell: *siettet, meggyorsít*
✧ Etim: Az → *oda* határozószó származéka.

odébb ◆◆◆◆ hsz
Odább.
✧ Etim: lásd → *odább*
☝ Használatáról lásd az *odább* szócikket!

ódium ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a* (választékos)
Valamivel járó kellemetlenség. *Vállalja az ügy ódiumát, ő fizeti a kártérítést.*
✧ Szin: *bosszúság, ellenérzés*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

ódivatú ◆◆ mn *~ak, ~t, ~n* vagy *~an* (választékos)
Divatjamúlt, régimódi. *Öreg tanárunk csupa ódivatú holmit hord.*
✧ Szin: *régi, régies, ósdi, elavult, idejétmúlt,* (személyről:) *maradi, régi vágású,* (ritka) *avítt,* (túlzó) *özönvíz előtti*
✧ Ell: *divatos, mai,* (idegen) *modern*
✧ Etim: Összetétel; → *ó*[1] + *divatú*: a → *divat* főnév származéka.

ódon ◆◆◆◆ mn *~ak, ~t, ~an* (választékos)
A régmúlt hangulatát felidéző. *Buda egyik csendes részén egy ódon házban lakik. „A lelkem ódon, babonás vár”* (Ady E.: A vár fehér asszonya).
✧ Szin: *békebeli, patinás, régi, régies,* (idegen) *antik*
✧ Ell: *mai, új, korszerű,* (idegen) *modern*
✧ Etim: Az → *ó*[1] melléknév nyelvújítás kori származéka.

odú ◆◆◆◆ fn *~k* vagy *odvak, ~t, ~ja* vagy *~odva*
1. Fatörzsön keletkezett vagy földbe vájt üreg, lyuk. *A róka, a borz odút vájnak maguknak. Néhány madár szívesen fészkel odúban.*
2. (rosszalló) Kicsiny, sötét (lakó)helyiség. *Valami nyomorúságos odúban tengődnek.* ■ (tréfás vagy gúnyos) *Bezárkózott az odújába*: nem áll szóba senkivel sem, elzárkózik az emberek elől.
✧ Szin: **1.** *kotorék* **2.** *kunyhó, viskó,* (rosszalló) *patkányfészek,* (bizalmas) *kalyiba, kulipintyó*
✧ Táj: **1.** *odor, vacok, adu, udu*
✧ Etim: Vitatott eredetű szótő ősi, finnugor kori származéka.
☝ Az *odvak, odva* alakok ma már kissé régiesek. *Odva* a mai nyelvhasználat szerint a fának van, embernek, állatnak inkább *odúja*.

odvas ◆◆◆ mn *~ak, ~t, ~an*
Olyan, amiben odú van. *Az odvas fa törzsében mókus lakott. Az odvas fogat be kell tömni.*
✧ Szin: *lyukas, üreges, szuvas*
✧ Táj: *göthés, reves, advas*

✧ Ell: *ép, tömör*
✧ Etim: Az → *odú* főnév származéka.

ódzkod|ik ◆◆ ige *~ni*
Húzódozik, vonakodik valamitől. *Nagyon ódzkodik a leánykéréstől.*
✧ Szin: *kelletlenkedik, szabódik,* (kissé bizalmas) *fázik*
✧ Táj: *ódozkodik*
✧ Ell: *lelkesedik,* (bizalmas) *odavan valamiért*
✧ Etim: Az → *old(oz)* ige *ódz* változatának származéka.
☝ Kiejtése: [óckodik].

óg-móg ◆ ige *ógni-mógni* (népi, tréfás)
Csöndesen morgolódik. *Nagyapa ógott-mógott, ha kisunokája széthordta a szerszámait.*
✧ Szin: *morog, dörmög, dohog*
✧ Etim: A nyelvjárási, hangutánzó eredetű *mógg* 'zúg, búg' igéből keletkezett összetétel, ikerszó: *óg* + *móg*.

óhaj ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* (választékos)
Kívánság, vágy. *Az volt a titkos óhaja, hogy megláthassa a tengert. Van még valami óhaja?*
✧ Szin: *kérés,* (választékos) *óhajtás, kívánalom, áhítozás*
✧ Etim: Szóelvonással keletkezett az → *óhajt* igéből a nyelvújítás korában.

óhajt ◆◆◆◆◆ ige *~ani* (választékos)
1. Vágyik valamire, áhít valamit. *Csendet óhajt maga körül.*
2. Kér, akar valamit. *Hölgyem, óhajt még valamit?*
✧ Szin: **1.** *szeretne,* (választékos) *sóvárog, epedezik valami után; eseng valamiért* **2.** *igényel, parancsol, kíván, szeretne*
✧ Táj: **1.** *óhajkozik*
✧ Ell: **1.** *felad; lemond valamiről*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó. Vagy egyidejűleg keletkezett az → *ó*[2] indulatszóval, vagy annak származéka.

óhatatlan ◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*
Szükségképpen bekövetkező. *Ennyi eső után óhatatlanul jön az árvíz. Óhatatlan, hogy serdülőkorban a gyerekek szembe ne kerüljenek a szülőkkel.*
✧ Szin: *elkerülhetetlen, szükségszerű, elháríthatatlan*
✧ Ell: *elkerülhető, elhárítható*
✧ Etim: Az → *ó*[3] ige származéka.

óhaza ◆ fn
Az eredeti, az elhagyott haza. *Visszatelepült az óhazába, ahonnan egykor kivándorolt.*
✧ Szin: *szülőhaza*
✧ Etim: Összetétel: → *ó*[1] + → *haza*[1].

ok ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
1. Valaminek az előidézője, indítéka. *Az esemény okát ismerjük. Nyomós okom van rá, hogy így tegyek.* | *Valamely* vagy *valami* vagy *valamilyen okból*: valami miatt. *Segítségre volt szüksége, ezen okból kereste fel régi barátját.*
2. *Okkal*: méltán, jogosan. *Okkal haragszik rá.*
3. Ürügy. *Könnyen talál okot a vitatkozásra.*
4. *Valaminek okáért*: valamilyen céllal. *A biztonság okáért a hátsó ülésen ülők is bekapcsolják az övet.* ■ (választékos) *Példának okáért*: például. *Szeptember elején rengeteg elintéznivalójuk akad a szülőknek, példának okáért itt van mindjárt a tanszer- és könyvvásárlás.*
✧ Szin: **1.** *előzmény, forrás, eredet* **3.** *kifogás*
✧ Ell: **1.** *következmény, eredmény, cél*
✧ Etim: Honfoglalás előtti török jövevényszó.

okád ◆◆ ige **okád|ik** *~ni*
1. (durva) Hány. *Ettől a bűztől okádik.*
2. Nagy erővel ont valamit. *A hétfejű sárkánynak mind a hét feje tüzet okádott. Füstöt okádott a kémény.* ■ (választékos) *Halált okád*: tömeges halált okoz. *Halált okádtak az ágyúk.*
✧ Szin: **1.** *öklendezik,* (bizalmas) *rókázik,* (szleng) *kipakol, kitaccsol* **2.** *áraszt, kibocsát, zúdít, lövell* • **1.** (szleng) *Kidobja a taccsot.*
✧ Táj: **1.** *akágyik, okádozik, okländ, oklándoz*
✧ Etim: Valószínűleg hangutánzó eredetű szó.
☝ Az *okád* alakváltozat sokkal gyakoribb, mint az *okádik*. Egyes szám 1. személyben (alanyi ragozásban) is iktelenül ragozzuk az igét: *okádok*.

okarína ◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Tojásdad alakú, agyagból égetett fúvós hangszer. *Az okarínának jellegzetes búgó hangja van.*
✧ Szin: *körtesíp,* (népi) *pikula, körtemuzsika*
✧ Táj: *zokorina*
✧ Etim: Olasz eredetű nemzetközi szó.
☝ Kiejtésében rövid *i*-s változata is előfordul: [okarina].

ókeresztény ◆◆ mn

A kereszténység korai időszakából való. *Néhány évvel ezelőtt a régészek egy ókeresztény bazilika romjaira bukkantak. Az ókeresztény hívők az üldöztetés idején az istentiszteleteket föld alatti katakombákban tartották.*

✧ Etim: Összetétel: → *ó*[1] + → *keresztény*.

okfejtés ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

Az okok feltárásával végzett bizonyítás, magyarázat. *Értem már az okfejtését.*

✧ Szin: *érvelés, fejtegetés, okoskodás, észjárás, levezetés, következtetés*

✧ Etim: Összetétel; → *ok* + *fejtés*: a → *fejt* ige származéka.

oklevél ◆◆◆◆◆ fn

1. Szakképesítést igazoló okirat. *Az egyetem, a főiskola oklevéllel igazolja a tanulmányok befejezését, az ott oktatott szakismeretek megszerzését. Tanári és mérnöki oklevele van.*

2. Díszes okirat, emléklap. *A verseny győzteseit elismerő oklevéllel jutalmazták.*

3. Adománylevél. *A középkori oklevelek becses történeti források.*

✧ Szin: **1.** *bizonyítvány, okmány,* (idegen) *diploma* **2.** (Fv, Ka bizalmas) *diplom* **3.** (régi) *pergamen, bulla, dekrétum*

✧ Etim: Összetétel: → *ok* + → *levél*.

okmány ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* (hivatalos)

Hivatalos irat. *Hozza magával a személyi okmányait: születési anyakönyvi kivonatát, érettségi bizonyítványát, házasságlevelét. Okmányokkal igazolta magát.*

✧ Szin: (hivatalos) *okirat, igazolvány, ügyirat, akta, tanúsítvány; oklevél, bizonyítvány;* (idegen) *dokumentum*

✧ Etim: Az → *ok* ‘írásbeli bizonyíték, okirat’ főnév nyelvújítás kori származéka.

ókor ◆◆◆◆ fn

1. Az emberiség történetében az ősközösség felbomlásától a Római Birodalom bukásáig tartó korszak. *Történelemórán az ókor kulturális értékeiről hallgattak előadást.*

2. A földtörténeti őskor és középkor közötti szakasz. *Az ízeltlábúak a földtörténeti ókor óta élnek a Földön.*

✧ Szin: **1.** *antik kor* **2.** (idegen) *paleozoikum*

✧ Etim: Összetétel: → *ó*[1] + → *kor*.

okos ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Jófejű, eszes. *Sok okos ember dolgozik ennél a vállalatnál.* • Szólás: *Okos, mint a tavalyi kos*: ostoba. | *Most légy okos Domokos!*: most kellene valami okosat kitalálni. | (Főnévi használatban:) *Okos enged, szamár szenved.*

2. Ilyen embertől származó, rá jellemző. *Okos tanácsokkal látta el a húgát. Okos viselkedésével megoldotta a kínos helyzetet.* (Főnévi használatban:) *Na, most mondj valami okosat!*

3. Könnyen idomítható (állat). *A kutya és a ló okos állat.*

✧ Szin: **1.** *értelmes, jó eszű, eleven* vagy *éles eszű, éles látású, éles elméjű, tanulékony, bölcs,* (idegen) *intelligens,* (bizalmas) *jó koponya, nagy koponya, jó fej* **2.** *agyafúrt, leleményes, szemfüles, bölcs* • **1.** *Vág az esze, mint a borotva.*

✧ Ell: **1.** *buta, ostoba, tudatlan, korlátolt* **2.** *buta, ostoba*

✧ Etim: Az → *ok* ‘értelem’ főnév származéka.

okoskod|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. A lehetőségeket mérlegelve gondolkodik, keresi a jó megoldást. *Ennél a példánál úgy okoskodtam, hogy szerkesztettem először egy kört.*

2. (rosszalló) Akadékoskodva ellenkezik. *Állandóan okoskodik, kicsinyes kifogásokat keres. Ne okoskodj, ehhez te nem értesz!*

✧ Szin: **1.** *bölcselkedik, elmélkedik; latolgat valamit; töpreng valamin;* (idegen) *filozofál,* (bizalmas) *spekulál* **2.** (rosszalló) *tudálékoskodik, fontoskodik* • **1.** *Töri a fejét.*

✧ Táj: **2.** *karafintyáz*

✧ Ell: **2.** *egyetért*

✧ Etim: Az → *okos* melléknév származéka.

okoz ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

Előidéz valamit. *Halálát a mértéktelen ivás okozta. Gyenge teljesítményével csalódást okozott.*

✧ Szin: *eredményez, létrehoz, kelt, szerez, teremt, kivált, gerjeszt, szül, ébreszt*

✧ Táj: *okol*

✧ Etim: Az → *ok* főnév származéka.

☝ Egyelőre nem általános nyelvünkben az *okoz* és a *szerez* ige használatának a viszonylag új keletű elkülönülése, mely szerint *okozni* csak kedvezőtlen, kellemetlen dolgokat, eseményeket lehet; kedvező, örvendetes, kellemes stb. dolgokkal kapcsolatban a *szerez* igét kell használni. Nem kifogásolható tehát, ha így fogalmazunk: *Nagy örömet okozott. Sok keserűséget szerzett nekem.* Természetesen az sem baj, ha valaki következetesen tekintettel van a két szó használata között a választékos stílusban alakuló különbségre.

okozat ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a* (választékos)

Valamely ok következménye. *Az okozatból az okra próbál következtetni.*

✧ Szin: *eredmény, fejlemény,* (választékos) *kimenetel, folyomány*

✧ Ell: *ok, indíték, eredet*

✧ Etim: Az → *ok* főnév nyelvújítás kori származéka.

oktalan ◆◆◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*

1. Értelemmel nem rendelkező (állat). *Nem várhatod az oktalan állattól, hogy minden kívánságodat megértse.*
2. Meggondolás, megfontolás nélküli. *Oktalan beszédével megint megsértette a nagyanyját.*
3. Ok nélküli. *Félelme nem oktalan, valóban erre járt az az ember.*
✧ Szin: **1.** *értelem nélküli, ostoba* **2.** *meggondolatlan, megfontolatlan, elővigyázatlan,* (bizalmas) *oktondi,* (népi, régi) *botor, balga* **3.** *alaptalan, indokolatlan, jogtalan*
✧ Táj: **1.** *balustyi*
✧ Ell: **1.** *értelmes* **2.** *józan, megfontolt, előrelátó, meggondolt* **3.** *alapos, indokolt, jogos*
✧ Etim: Az → *ok* főnév származéka.

oktat ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. (választékos) Tanít valakit valamire. *Németre oktatja a szomszéd gyerekeket. A jó pedagógus nemcsak oktat, hanem nevel is.*
2. (rosszalló) Leckéztet valakit. *Nem tűröm, hogy folyton oktassanak.*
✧ Szin: **1.** *kiművel, képez,* (választékos) *palléroz,* (tréfás) *okít* **2.** (választékos) *fedd, int, reguláz*
✧ Etim: Az → *ok* főnév származéka.

oktáv ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja* (idegen)
(Zenében:) A hétfokú skálában az alaphangtól számított nyolcadik hang, amelynek neve azonos az alaphangéval. *A (kis) c felső oktávja a c', (az egyvonalas c) alsó oktávja a (nagy) C. Ahol nem bírta a magas hangot, egy oktávval lejjebb énekelt.*
✧ Szin: (idegen) *oktáva*
✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.

október ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
Az év tizedik hónapja. *Októberben születtem. Októberben emlékezünk meg az 1956-os forradalomról.*
✧ Szin: (régi) *Mindszent hava, tizedhó, őszhó*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

oktondi ◆ mn *~ak, ~t, ~n* vagy *~an* (kedveskedő)
Naiv, együgyű. *Oktondi gyermek koromban azt hittem, hogy a gólya hozza a kisbabát.*
✧ Szin: *buta, tapasztalatlan,* (kedveskedő) *csacsi, csacska,* (választékos) *balga, dőre,* (bizalmas) *lüke*
✧ Táj: *oktandi*
✧ Ell: *okos, jófejű*
✧ Etim: Az → *ok* 'okosság, gondosság' főnév játszi szóalkotással keletkezett származéka.

okul ◆◆◆◆ ige *~ni*
Valamiből tanulságot merít. *Remélem, okultatok az esetből.* ■ *Más kárán okul*: abból tanul.
✧ Szin: *tanul;* (tanulságot) *levon*
✧ Etim: Az → *ok* főnév származéka.

okuláré ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (régi vagy bizalmas, tréfás)
Szemüveg. *Feltette okuláréját, és olvasni kezdett.*
✧ Szin: (bizalmas, tréfás) *pápaszem,* (népi) *ókula*
✧ Táj: *akula, okulár, okollár, okumláré, okolláré, okulárium, okuláta*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

okvetetlenked|ik ◆ ige *~ni*
1. Akadékoskodik, mindenbe beleköt. *Reggeltől estig okvetetlenkedik.*
2. (népi) Lábatlankodik. *A konyhában okvetetlenkedik egész nap.*
✧ Szin: **1.** *kellemetlenkedik, fontoskodik, aprólékoskodik, kötekedik* **2.** *alkalmatlankodik* • **1.** *A kákán is csomót keres.* **2.** *Láb alatt van.*
✧ Ell: *békén hagy valakit*
✧ Etim: Az → *okvetlen* melléknév korábbi *okvetetlen* változatának származéka.

okvetlen I. ◆◆◆ hsz (választékos)
Okvetlenül. *Ma este okvetlen el kell jönnöd!*
✧ Szin: *bizonyosan, biztosan, feltétlenül, elkerülhetetlenül, mindenáron, mindenesetre, mindenképpen, akárhogy is* • *Ha törik, ha szakad.* (bizalmas) *Ha a fene fenét eszik is. Ha cigánygyerekek potyognak is az égből.*
✧ Táj: *okvetetlen*
✧ Ell: *esetleg, talán*
✧ Etim: Az *okot vet* 'ellenvetést tesz' szókapcsolatból alakult összetétel (vö. → *ok*, → *vet*).

okvetlen II. ◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül* (régi)
Feltétel nélküli. *Biztosította okvetlen hűségéről.*
✧ Szin: *feltétlen, rendíthetetlen, teljes*
✧ Ell: *feltételes*
✧ Etim: Az *okot vet* 'ellenvetést tesz' szókapcsolatból alakult összetétel (vö. → *ok*, → *vet*).

okvetlenül ◆◆◆◆ hsz
Feltétlen, mindenképpen. *Okvetlenül beszélek vele.*
✧ Szin: *biztosan, feltétlenül, elkerülhetetlenül, mindenáron, mindenesetre, akárhogy is,* (választékos) *okvetlen* • *Ha törik, ha szakad.* (bizalmas) *Ha a fene fenét eszik is. Ha cigánygyerekek* vagy *kisbalták potyognak is az égből.*
✧ Ell: *esetleg, talán*

✧ Etim: Az → *okvetlen* melléknév származéka.

ól ◆◆◆◆ fn *~ak, ~at, ~ja*

Kisebb háziállatok, főképpen sertések tartására való építmény. *Hány állat fér el ebben az ólban?*

✧ Szin: *pajta, ketrec, akol, istálló; baromfiól, tyúkól, libaól, kacsaól, disznóól* stb.

✧ Táj: *istálló, kutrica, ólacska, ólcsik, ólka, óka*

✧ Etim: Honfoglalás előtti török jövevényszó.

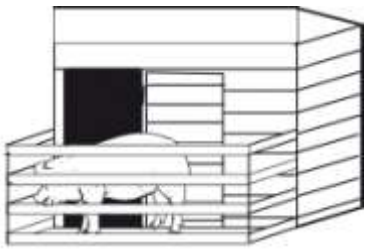

oláh ◆◆◆ mn *~ok, ~ot, ~ul* (régi)

Román. *„…magyar, oláh, szláv bánat Mindigre egy bánat marad”* (Ady E.: Magyar jakobinus dala). (Főnévi használatban:) *Sok oláh élt azon a vidéken.*

✧ Táj: *alá*

✧ Etim: Bolgár vagy horvát-szerb jövevényszó.

☝ Kiejtése: [olá]. Ennek megfelelően ragozzuk: *oláht* [olát], *oláhval* [olával] stb. Magánhangzó előtt azonban ingadozik a kiejtése: *oláhok* [oláhok] vagy [oláok], *oláhul* [oláhul] vagy [olául] stb. – A mai művelt nyelvhasználatban csak a *román* szó él, az *oláh* szóval régebbi irodalmi művekben és családnévként találkozhatunk.

olaj ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~at, ~a*

1. Növényi eredetű folyékony zsiradék. *A korszerű táplálkozás előnyben részesíti az olajat az állati zsírokkal szemben.*

2. Kőolaj. *Felment az olaj világpiaci ára.* • Szólás: *Olajat önt a tűzre.*: (még jobban) elmérgesíti a helyzetet. | (szleng) *Olajra lép*: megszökik.

3. Olajfesték. *Ma olajjal festettünk a rajzszakkörben.*

✧ Szin: **1.** *étolaj* **2.** *ásványolaj, fűtőolaj*

✧ Táj: **1., 2.** *alé, ólé, alaj*

✧ Etim: Latin eredetű szláv jövevényszó.

✧ Ö: csuka + máj + olaj, ét + olaj, kő + olaj

olajág ◆◆ fn

Az olajfa ága. *Noé bárkájába a galamb olajággal a csőrében tért vissza.* (A béke vagy dicsőség jelképeként:) *„…az olajág a – béke ága; hiszen a szabadság legszebb, legértelmesebb, legmorálisabb folytatása – a béke”* (Szentkuthy M.: Händel).

✧ Etim: Összetétel: → *olaj* + → *ág*.

olajos ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Olajat tartalmazó. *A tökmag és a napraforgó olajos magvak.*

2. Olajjal szennyezett. *Ne nyúlj olajos kézzel a füzetedhez!*

3. Étolajjal készített. *Az egyik kedvence az olajos szardínia.*

4. Az olajra emlékeztető. *Bőre olajos fényű.*

✧ Szin: **2.** *maszatos, olajfoltos, zsíros, zsírfoltos* **4.** *csúszós, síkos, fényes*

✧ Táj: **3.** *alés*

✧ Ell: **2.** *tiszta*

✧ Etim: Az → *olaj* főnév származéka.

ólálkod|ik ◆◆◆ ige *~ni*

Rossz szándékkal leselkedve járkál, nézelődik (valahol). *Gyanús alakok ólálkodnak a síremlék körül.*

✧ Szin: *settenkedik, sompolyog, lábatlankodik,* (bizalmas) *lófrál, sündörög, ténfereg,* (rosszalló) *lődörög, őgyeleg*

✧ Táj: *sunnyog*

✧ Etim: A régi nyelvi *ólál* ‘ólálkodik’ ige származéka.

olasz ◆◆◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*

1. A zömében Olaszországban élő, újlatin nyelvű néphez tartozó, azzal kapcsolatos. *Szívesen kalauzolja az olasz turistákat. Sokan szeretik az olasz dalokat. Olasz temperamentuma magával ragadott. Egy olasz étteremben vacsoráztunk. Négy évig tanulta az olasz nyelvet.*

2. (Főnévi használatban:) *Budapesten nyáron sok az olasz. A középiskolában tanult olaszt.*

✧ Szin: *olaszországi,* (választékos) *itáliai,* (régi) *talián* vagy *talján,* (szleng) *digó*

✧ Táj: *olosz*

✧ Etim: Horvát-szerb vagy szlovén jövevényszó.

olcsó ◆◆◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n*

1. Kevés pénzért megvásárolható, kevésbe kerülő, s ezért általában gyengébb minőségű. *Ebben az üzletben csak olcsó árukat tartanak.* • Szólás: *Olcsó húsnak híg a leve*: ami kevesebbe kerül, az (általában) gyengébb minőségű.

2. (Aránylag) olcsón árusító. *A piacon sok olcsó üzlet található.*

3. Alacsony vagy alacsonyabb bérért dolgozó. *Az építkezéshez felvettünk néhány olcsó kőművest.*

4. (rosszalló) Könnyen, fáradság nélkül megszerezhető. *Olcsó sikert könnyű elérni, az igaziért azonban meg kell küzdeni. Nem törekszik olcsó babérokra.*

5. (gúnyos) Alantas, hitvány, ízléstelen. *Olcsó ravaszkodással itt nem sokra mész. Olcsó élcelődése nem aratott sikert.*

✧ Szin: **1.** *alacsony árú, jutányos, mérsékelt árú, megfizethető; gyatra, gyenge, silány, vásári, értéktelen*

✧ Táj: **1.** *alcsó, ócsú, olcsócska*

✧ Ell: **1.** *drága, költséges, megfizethetetlen*

✧ Etim: Valószínűleg honfoglalás előtti török jövevényszó.

old ◆◆◆◆◆ ige *~ani*

1. *Old valamit*: (folyadék) valamely anyagra úgy hat, hogy az benne feloldódik, esetleg láthatatlanná válik. *Úgy tudom, a napolaj oldja a kátrányt.*

2. (Szilárd anyagot) folyadékba tesz, hogy feloldódjon benne. *Gyógyszert old egy pohár vízben.*

3. (ritka) (Köteléket, csomót) bont, lazít. *A kikötőben a matrózok már oldják a hajóköteleket, mindjárt indul a rakomány.*

✧ Szin: **1., 2.** *felold* **3.** *bogoz, oldoz, kifűz, kicsomóz*

✧ Táj: *vód*

✧ Ell: **1.** *sűrít, töményít* **2.** *szilárdít* **3.** *köt, erősít*

✧ Etim: Ősi, finnugor kori szótő származéka.

☝ Az *old* ragozásában vagylagos alakváltozatok is vannak. Zárójelben lásd a ritkább vagy régies formát: *oldasz* (*oldsz*), *oldotok* (*oldtok*), *oldalak – oldlak, oldani* (*oldni*). Az *n*-nel kezdődő toldalékos alakokban csak a hosszabb, előhangzós alakok használatosak: *oldanak; oldanék, oldanál* stb., *oldanám, oldanád, oldaná* stb., *oldanálak.* Múlt időben szintén a hosszabb alakok élnek: *oldottam, oldottál* vagy *oldottad* stb.

oldal ◆◆◆◆◆ fn *~ak, ~t, ~a*

1. Valaminek a középvonaltól jobbra vagy balra eső része. *Áttért a menetirány szerinti bal oldalra.*

2. Tárgynak, építménynek az eleje és a hátulja, illetve az alja és a teteje között levő lapja, felülete. *Megrepedt a szekrény oldala.*

3. Az emberi testnek a has és a hát közötti, jobbra vagy balra eső része. *Szúr az oldalam. Bal oldalamon hordom a táskát.* • Szólás: *Valami fúrja az oldalát*: nagyon kíváncsi rá.

4. Vékony vagy lemezszerű tárgy valamelyik felülete. *A szövet mindkét oldala ugyanolyan mintázatú.*

5. Írott, nyomtatott papírlap valamelyik felülete, illetve az ezen levő szöveg. *A könyv 20. oldalán hiba található. Elalvás előtt olvasok néhány oldalt.*

6. Valakinek az érdekköre, pártja. *A vitában az ő oldalára álltam.*

7. Valakinek valamilyen adottsága, tulajdonsága. *Nem erős oldala az őszinteség.*

✧ Szin: **1.** *fél, darab, rész, tájék* **5.** *lap,* (idegen) *pagina*

✧ Etim: Valószínűleg ősi, ugor kori szó.

✧ Ö: vendég + oldal

oldalborda ◆◆ fn

1. (népi) Ember, állat bordája. *A balesetben több oldalbordája eltörött.*

2. (tréfás) (Birtokos személyjellel:) Valakinek a felesége. *Bemutatom a gyerekeimet, és ez itt az oldalbordám.*

✧ Szin: **2.** *házastárs, hitves,* (bizalmas) *asszony; neje valakinek*

✧ Etim: Összetétel: → *oldal* + → *borda*.

oldalog ◆ ige *~ni*

1. (rosszalló) Sompolyog, somfordál. *Nem szeretem, hogy állandóan itt oldalogsz körülöttem.*

2. (ritka) Oldalazva megy. *Ezen a szűk helyen csak oldalogva lehet átmenni.*

✧ Szin: **1.** *lopakodik, oson,* (rosszalló) *ólálkodik, settenkedik,* (bizalmas, népi) *ódalog* **2.** *oldalaz*

✧ Etim: Az → *oldal* főnév származéka.

oldalt ◆◆◆◆◆ hsz

Valakitől, valamitől jobbra vagy balra. *Úgy sorakozzatok, hogy elöl legyenek a fiúk, hátul a lányok, a hetes pedig oldalt álljon.*

✧ Szin: *féloldalt,* (népi vagy választékos) *oldalvást*

✧ Táj: *oldalaslag, oldalast, oldalban, oldalfélt*

✧ Ell: *középen*

✧ Etim: Az → *oldal* főnév megszilárdult ragos alakulata.

oldat ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

Valamely anyagot vagy anyagokat oldott állapotban tartalmazó folyadék. *A sóból víz hozzáadásával készítsetek oldatot!*

✧ Szin: (idegen) *szolúció*

✧ Etim: Az → *old* ige nyelvújítás kori származéka.

olimpia ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Az ókori görögség négyévenként megrendezett sportversenye. *Az olimpiák idején szüneteltek a háborúk.*

2. Ennek mintájára 1896 óta négyévenként megrendezett, a legtöbb fontos sportágat felölelő világverseny. *1994-től a téli és a nyári olimpiát nem ugyanabban az évben tartják. A barcelonai olimpián 11 aranyérmet sikerült szerezniük a magyar sportolóknak.*

3. (Er, Fv, Ka választékos) Tantárgyi verseny. *Harmadik lett tavaly az országos matematikai olimpián.*

✧ Szin: (ritka, régi) (Fv, Ka) *olimpiász* • *Ötkarikás játékok.*

✧ Etim: Az *olimpiai játékok* szókapcsolatból jött létre, melyben a görög *Olümpia* helynév szerepel.

olimpiász ◆ fn *~ok, ~t, ~a* (ritka, régi)

1. Két olimpia közti négyéves időszak. *Rengeteget edzett az előző olimpiász alatt, az idei ötkarikás játékokra készülve.*

2. Újkori olimpia. *Az olimpiász kezdő éve 1896 volt.*

3. (Fv, Ka) Tantárgyi verseny. *Ügyes volt matekból, de nem annyira, hogy olimpiászra küldjék.*

✧ Szin: **2.** *ötkarikás játékok* **3.** (Er, Fv, Ka választékos) *olimpia*

✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

olimpikon ◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

1. Olimpiai versenyző. *Hazatérő olimpikonjainkat ünneplő tömeg várta a repülőtéren.*

2. Olimpiai bajnok. *Az olimpikonok emlékét díszes márványtáblán örökítették meg. Olimpikonnak lenni minden sportoló álma.*

✧ Szin: (ritka) *olimpiás*

✧ Etim: Tudatos szóalkotással jött létre az ‘olimpia’ jelentésű görög melléknévből.

olló ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Nyitható és csukható kétágú nyíróeszköz. *Ollóval nyíratja a haját. Ezzel az ollóval ne vágj kartonpapírt, mert eltompul az éle!*

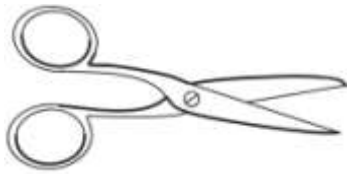

2. Némely állatnak ilyen alakú támadószerve. *A rák ollója megsérült.*

3. Ilyen eszközhöz hasonló alak, alakzat. *Ollót formált a kezéből.* ▪ *Ollóba fog valakit*: **a)** (birkózó az ellenfelét) két lába közé szorítja. *Egy ügyes mozdulattal ollóba fogta ellenfelét, ezzel el is dőlt a mérkőzés eredménye.* **b)** (labdajátékban:) (két játékos az ellenfél egyik játékosát) szabálytalanul fogja közre. *Sárga lapot kapott az 5-ös és a 9-es számú játékos, mert ollóba fogták az ellenfél csapatának hátvédjét.*

✧ Táj: **1.** *alló*

✧ Etim: Vitatott eredetű. Vagy honfoglalás előtti török jövevényszó, vagy jelentéselkülönüléssel keletkezett a nyelvjárási *olló* ‘őz, kecske vagy juh kicsinye’ főnévből.

ollóz ◆ ige *~ni*

1. (Újságból cikket, képet) kivág. *Ezt a képet melyik lapból ollóztad?*

2. (rosszalló) Idegen szellemi alkotás vagy alkotások részleteit kimásolva azokat a magáénak tünteti fel. *Dolgozatát mások munkáiból ollózta.*

3. (Sportoló) két lábával ollószerű mozgást végez, illetve (labdát) így továbbít. *Régebben a magasugrók ollózva ugrották át a lécet. Messzire ollózza a labdát a kapujuk elől.*

✧ Szin: **1.** *összevág, kiemel* **2.** *ellop,* (idegen) *kompilál, plagizál*

✧ Etim: Az → *olló* főnév származéka.

ólom ◆◆◆◆ fn *–, ólmot, ólma*

1. Ezüstszürke színű, hidegen is formálható, nehéz fém. *Régebben ólomból készültek a nyomdai betűk és például a játékkatonák. Szilveszterkor ólmot öntöttek, ebből jósolták meg a jövőt.* • Szólás: *Nehéz, mint az ólom.*

2. Ennek érce. *A legtöbb ólmot az Egyesült Államokban bányásszák.*

✧ Szin: (régi) *feketeón,* (idegen) *plumbum*

✧ Táj: **1.** *ólam*

✧ Etim: Ősi, ugor vagy finnugor kori szó.

☝ A fém vegyjele: *Pb* (pont nélkül).

ólomláb ◆ fn (választékos)

(Csak ebben a kifejezésben:) *Ólomlábon* vagy *ólomlábakon jár valami*: nagyon lassan halad. *Az idő ólomlábon jár.*

✧ Etim: Összetétel: → *ólom* + → *láb*.

ólomsúly ◆ fn

1. Ólomból készült súly, nehezék. *Ólomsúlyt is tegyél a horgászzsinórra!*

2. Bénító lelki teher. *Az a tény, hogy el kell utaznia, ólomsúlyként nehezedett rá.*

3. A legnehezebb versenyzők súlycsoportja. *A súlyemelőversenyeken általában az ólomsúly vonzza a legtöbb nézőt.*

✧ Etim: Összetétel: → *ólom* + → *súly*.

olt[1] ◆◆◆◆ ige *~ani*

1. (Tüzet) megszüntetni igyekszik. *Óriási tűz keletkezett, már órák óta oltják.*

2. Csillapít, szüntet valamit. *Szomjúságát forrásvízzel oltja.*

3. ■ *Meszet olt*: vízzel keveri az égetett meszet. *A szomszéd telken folyik az építkezés, a kőműves épp meszet olt.*

4. ■ *Tejet olt*: joghurt vagy sajt készítése céljából oltóanyagot helyez bele. *Ma már boltban is kaphatunk joghurtot, de nagyanyáink még házilag oltottak tejet.*

✧ Szin: **2.** *csökkent, gyengít, enyhít, mérsékel, tompít* **4.** *megalvaszt*

✧ Táj: *ojt*

✧ Ell: **1.** *szít* **2.** *erősít, fokoz, szít*

✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó származéka.

olt[2] ◆◆ ige *~ani*

1. (Növényt) úgy nemesít, hogy vesszejébe más nemes növény hajtását helyezi. *A kertész tavasszal oltja az almafákat. A szomszédom vadszilvára barackvesszőt oltott.*

2. Valakit, valamit a szervezetébe fecskendezett oltóanyaggal ellenállóvá tesz valamely betegséggel szemben. *Most oltják a kutyámat veszettség ellen. A testvéremet ma oltják influenza ellen.*

3. *Olt valakibe valamit*: úgy hat rá, hogy az valamely eszmét, szokást stb. magáévá tesz. *A hazaszeretet eszméjét apja oltotta bele. A jó hír bizakodást oltott valamennyiükbe.*

✧ Szin: **1.** *szemez, ültet,* (választékos) *plántál* **2.** *beolt,* (idegen) *injekcióz* **3.** (választékos) *plántál*

✧ Táj: **1.** *ojt*

✧ Etim: Vitatott eredetű. Vagy ősi, ugor kori szó, vagy a régi nyelvi *avik* ‘behatol’ ige *ó* tőváltozatának származéka.

oltalmaz ◆◆ ige *~ni* (választékos)

Valakitől, valamitől óv, védelmez valakit, valamit. *Gyermekét féltőn oltalmazza minden bajtól. Ha kell, fegyverrel is oltalmazzuk hazánkat.*

✧ Szin: *véd, őriz, pártfogol, segít, támogat,* (választékos) *gyámolít,* (idegen) *patronál*

✧ Ell: *támad*

✧ Etim: Az → *oltalom* főnév származéka.

oltalom ◆◆◆◆ fn *oltalmak, oltalmat, oltalma* (választékos)

Az, ami valakit, valamit a veszélytől, bajtól megvéd. *A gyermek az én oltalmam alatt áll. A kis árvákat a derék szomszédasszony vette oltalmába. A hatalmas fa lombja nyújtott oltalmat a tűző nap ellen.*

✧ Szin: *pártfogás, védelmezés, védelem, támasz, menedék,* (választékos) *mentsvár, védőszárny, oltalmazás,* (idegen) *égisz, patronátus*

✧ Táj: *oltalék*

✧ Etim: Az → *ó*[3] ige származéka.

oltár ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Templomok asztalszerű építménye, amelynél a szertartásokat végzik. *A pap a gazdagon díszített oltárnál állt a templom végében.* ■ *Oltár elé visz* vagy *vezet valakit*: (egyházilag) feleségül vesz. *Jövő nyáron oltár elé vezeti menyasszonyát.*

2. Pogány szertartás bemutatására szolgáló (alkalmi) építmény. *Az áldozati állat leszúrására készülő pap az oltár felé fordult.*

3. (választékos) *Valaminek az oltára*: az, aminek javára valamilyen áldozatot hoznak. *Mindenét feláldozta a haza oltárán.*

✧ Szin: **1.** (a református vallásban:) *úrasztal*

✧ Etim: Latin eredetű vándorszó.

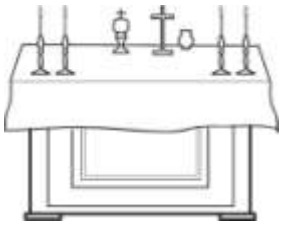

oltári ◆ mn *~ak, ~t, ~an*

1. (ritka) Oltárhoz tartozó. *A sekrestyés idejében előkészítette az oltári kellékeket.*

2. (szleng) Remek, pompás. *Ez a vacsora oltári volt.* (Határozószó-szerűen:) Rendkívül, nagyon. *Oltári jó filmet láttunk.*

✧ Szin: **2.** *kiváló, rendkívüli,* (szleng) *haláli, isteni, klassz, állati, király, tuti*

✧ Ell: **2.** *csapnivaló, rossz,* (szleng) *tré,* (bizalmas) *vacak*

✧ Etim: Az → *oltár* főnév származéka.

oltáriszentség ◆◆ fn

A katolikusoknál a misében megáldott ostya és bor mint Krisztus testének és vérének jelképe, illetve a szent ostya a szentségtartóval együtt. *Az oltáriszentség imádására gyűltek össze.*

✧ Szin: *szentség,* (idegen) *szakramentum, eucharisztia*

✧ Etim: Összetétel: → *oltári* + → *szentség*.

oltóanyag ◆◆ fn

Oltással a szervezetbe juttatva betegséget gyógyító vagy megelőző gyógyító anyag. *Az influenza elleni oltóanyagok már megérkeztek.*

✧ Szin: (idegen) *szérum, vakcina*

✧ Etim: 1. Összetétel; *oltó*: az → *olt*[1] ige származéka + → *anyag*. 2. Összetétel; *oltó*: az → *olt*[2] ige származéka + → *anyag*.

olvad ◆◆◆◆◆ ige ~*ni*

1. (Szilárd test) cseppfolyóssá válik. *Olvad a Duna jege. Olvadnak a jégkockák a limonádéban. „Olvad a hó, tavasz akar lenni”* (Babits M.: Ősz és tavasz között).

2. (Alanytalan mondatokban:) Fagypont fölé emelkedik a hőmérséklet. *Odakint olvad, mert erősen süt a nap.*

3. (népi) Folyadékban oldódik. *A cukor a vízben gyorsan olvad.*

4. Erős érzelem hatására ellágyul. *Csak rám néz, és én máris olvadok a gyönyörűségtől.*

5. (Pénz, vagyon) rohamosan fogy. *Ilyen árak mellett nem csoda, ha olvad a pénz a kezében.*

✧ Szin: **1.** *cseppfolyósodik, felenged* **2.** (fagy, idő:) *felenged, enyhül, lágyul* **4.** *meghatódik, elérzékenyül* **5.** *apad, csökken,* (bizalmas) *elfolyik*

✧ Ell: **1.** *megfagy, megdermed, megszilárdul* **2.** *fagy* **3.** *kristályosodik* **4.** *megkeményedik* **5.** *hízik, gyarapszik, sokasodik*

✧ Etim: Ősi, finnugor kori tő származéka.

olvas ◆◆◆◆◆ ige ~*ni*

1. Írott szövegen szemével végighaladva annak értelmét felfogja. *Nagyapa esténként könyvet olvas.*

2. (Jeleket) felismer, megért. *Most kell tanulnia kottát olvasni.*

3. Rejtett (lelki) tartalmat megért. *Nem hallotta, mit mondott, de olvasott a tekintetéből. Próbálj meg olvasni a sorok között!*

4. (népi) Számlál, számol valamit. *Olvassa a visszajáró pénzt.*

5. ■ *Valakinek a fejére olvas valamit*: szemére veti. *Fejére olvasta az összes bűnét, amit ellene elkövetett.*

✧ Szin: **1.** *betűz,* (kissé régi) *silabizál*

✧ Táj: **1.** *csetil, olas, ós* **4.** *megolvas*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű, ősi, talán finnugor, esetleg uráli kori tő származéka.

olvasat ◆◆◆ fn ~*ok, ~ot, ~a*

1. Írásjeleknek, leírt szavaknak stb. kikövetkeztethető hangzása. *A Halotti beszéd szövegének helyes olvasatán sokat vitatkoztak a nyelvészek.*

2. Megvitatandó javaslat szövegének ismertetése. *A képviselőház a törvényjavaslatot második olvasatban is elfogadta.*

3. Valamely szöveg jelentésének meghatározása, kifejtése, magyarázata. *A regénynek több lehetséges olvasata is van. Az én olvasatomban ez egészen mást jelent.*

✧ Szin: **1.** (idegen) *lekció* **2.** (idegen) *variáns* **3.** *értelmezés*

✧ Etim: Az → *olvas* ige származéka.

olvasó ◆◆◆◆◆ fn ~*k, ~t, ~ja*

1. (Rendszeresen) olvasó személy. *Ebből a könyvből az olvasó megismerheti a szavannák állatvilágát.*

2. (Csak többes számban:) Olvasóközönség. *A népszerű író sajátkezűleg dedikálja könyvét olvasóinak. Emelkedett a könyvtár olvasóinak száma.*

3. (bizalmas) Az elmondott imádságok számlálására használt, szemekből álló füzér. *Nagyanyja olvasóját gyakran nézegette, és morzsolgatta az ujjaival.*

4. (bizalmas) Olvasóterem. *Ez a könyv a nagy olvasóban van.*

✧ Szin: **3.** *rózsafüzér, szentolvasó,* (régi) *rozárium*

✧ Táj: **1.** *könyvelő* **3.** *óvsó, olvaszu*

✧ Etim: Az → *olvas* ige származéka.

olvaszt ◆◆◆◆ ige ~*ani*

Hevítéssel cseppfolyóssá tesz valamit. *A kohóban olvasztják a vasércet. Csokoládét olvaszt a sütemény tetejére.*

✧ Szin: *cseppfolyósít*

✧ Ell: *fagyaszt, megszilárdít, megkeményít*

✧ Etim: Ősi, finnugor kori tő származéka.

olyan ◆◆◆◆◆ nm

1. Ahhoz hasonló, azzal többé-kevésbé egyező. *Olyan cipőt vett, mint a tiéd.* | (bizalmas) *Olyan nincs!*: szó sem lehet róla. *Olyan nincs, hogy nem mész el az évnyitóra!*

2. (bizalmas) (Erősen hangsúlyozva:) Csodálatos, pompás. *Olyan autót láttam!*

3. (Határozószó-szerűen:) Annyira, nagyon. *Olyan ügyetlen vagyok.*

4. (népi) Körülbelül. *Olyan 2 m magas lehetett.*

✧ Szin: **1.** *olyanfajta, olyanféle, olyanforma, olyanszerű, olyasmi, afféle,* (választékos) *oly, olyas, olyasforma, olyasféle, olyféle, olyforma* **2.** (idegen, túlzó) *fantasztikus,* (szleng) *eszméletlen,* (választékos) *oly* **3.** (választékos) *oly* **4.** *hozzávetőleg,* (bizalmas) *cirka*

✧ Táj: *oan, ollan, olyen, ollany, olyanos, olyanosmi, olyatán, olyég*

✧ Etim: az → *a* (→ *az*) mutató névmás *u ~ o* változata megszilárdult ragos alakulatának, az → *oly* névmásnak származéka.

☝ Az *oly* változat választékos, sőt irodalmias, ritka. Állítmányként ma már nem használatos, csak jelzőként: *Oly szép volt!* Tárgyragos alakban viszont gyakoribb az *olyat*, mint az *olyant*: *Én is olyat veszek, mint te.*

olyankor ◆◆◆◆ hsz
Olyan időpontban, időszakban. *Olyankor találkozzunk, amikor nyugodtan beszélgethetünk.*
✧ Szin: *akkor, olyantájban*
✧ Táj: *ollankor*
✧ Etim: Az → *olyan* névmás megszilárdult ragos alakulata.
olyasmi ◆◆◆◆◆ nm
Olyanféle tárgy, dolog. *Láttad azt a kertet? Én is olyasmit szeretnék. Csak olyasminek örülne, aminek használt is veszi.*
✧ Szin: *afféle, olyanforma, olyanfajta, olyanszerű, olyan*
✧ Táj: *olyanosmi*
✧ Etim: Összetétel; *olyas*: az *oly* (vö. → *olyan*) névmás származéka + → *mi*[2].
olykor ◆◆◆◆◆ hsz (választékos)
Néha. *Olykor éjfélig is olvasok.*
✧ Szin: *időnként,* (választékos) *némelykor, elvétve, alkalomadtán*
✧ Táj: *ókor*
✧ Ell: *mindig, állandóan*
✧ Etim: Az *oly* (vö. → *olykor*) névmás megszilárdult ragos alakulata.
ómega ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen)
1. A görög ábécé utolsó betűje. *Az ómega a hosszú ó hangot jelöli.*

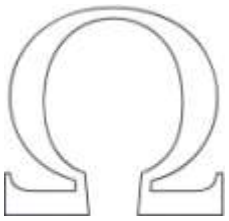

2. ■ (választékos) *Valaminek alfája és omegája* vagy *az alfa és az ómega*: **a)** valaminek a kezdete és legvége. *Addig nem nyugszom, míg meg nem érted az egészet az alfától az ómegáig.* **b)** valaminek a lényege, nélkülözhetetlen feltétele. *Az egész rendszernek ez az alfája és ómegája.*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.
☝ Kiejtése [omega] vagy [ómega]. Mindig hosszú *ó*-val írjuk.
ómen ◆◆ fn *~ek, ~t, ~e* vagy *~je* (választékos)
Az a jel, jelenség, amelyből esetleg valamely jövőbeli eseményre következtethetünk. *Beborult az ég, ez rossz ómen a kiránduláshoz.*
✧ Szin: *előjel, intő jel*
✧ Etim: Latin jövevényszó.
omlett ◆ fn *~ek, ~et, ~je* (idegen)
Felvert, liszttel elkevert tojásból zsiradékban sütött étel. *Sajtos-sonkás omlettet evett vacsorára.*
✧ Szin: *tojáslepény*
✧ Etim: Francia jövevényszó.
oml|ik ◆◆◆◆ ige *~ani* (választékos) **omol** *~ni*
1. Valaminek a darabjai sorra le- vagy szétválnak. *Omlik a vakolat a homlokzatról.*
2. Valaminek az anyaga lazává válva szétesik. *Finom ez a linzer, szinte omlik a számban.*
3. (választékos) Tetszetősen szétterülve valamire ráborul. *Hosszú haja a vállára omlott.*
4. (választékos) Valakire, valamire hanyatlik, roskad. *Ájultában a padlóra omlott.*
✧ Szin: **1.** *mállik, porlad, dől, hull* **2.** *szétolvad* **3.** *hull* **4.** *rogy, dől, hull*
✧ Táj: **1.** *himlik, duvad*
✧ Ell: **1.** *tart* **4.** *áll*
✧ Etim: Az → *ont* igéével azonos ismeretlen eredetű szótő származéka.
☝ Az *omlik* ún. álikes ige, ragozásában iktelen: *omlok* stb. Felszólító alakjaiban az *omol* tövet használjuk: *omoljon* stb. Ragozásában egyébként van némi ingadozás; zárójelben találhatók a ritkább alakok: *omlasz* (*omolsz*), *omlunk*, *omlotok* (*omoltok*), *omlanak* (*omolnak*). Múlt időben inkább csak *omlottam*, *omlottál*, *omlott* stb. Feltételes módban: *omlanék* (*omolnék*), *omlanál* (*omolnál*), *omlana* (*omolna*) stb.
omnibusz ◆ fn *~ok, ~t, ~a* (régi)
Lófogatú társas bérkocsi. *A századforduló idején Budapesten kedvelt közlekedési eszköz volt a lovak húzta omnibusz.*
✧ Szin: (régi) *társaskocsi*
✧ Táj: *ónibusz*
✧ Etim: Francia jövevényszó.

ón ◆◆ fn –, *~t, ~ja*
Ezüstfehér, puha, könnyen olvadó fém. *A forrasztáshoz ónt használnak.*
✧ Szin: *cin*
✧ Táj: *óny*
✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.
☝ Vegyjele: *Sn* (pont nélkül).

onnan ◆◆◆◆◆ hsz
1. Arról a helyről, helységből, vidékről. *Szólhattál volna, hogy hozzak kenyeret is a boltból, épp onnan jövök. Onnan származom én is, ahonnan ő.*
2. Attól a helytől (számítva). *Onnan már csak egy ugrás a buszmegálló.*
3. Abból a körülményből. *Hogy dél van, onnan vettem észre, hogy korogni kezdett a gyomrom.*
4. Attól a távoli eseménytől, időponttól fogva. *Szoros barátságunkat onnan számíthatjuk, amikor együtt voltunk táborban.*
✧ Szin: **1.** *afelől, arról,* (bizalmas, kissé népi) *onnét* **2.** (bizalmas) *onnantól, onnét* **3.** *abból,* (bizalmas) *onnét* **4.** (bizalmas) *onnantól, onnét, akkortól, azóta*
✧ Táj: *onnaj, onnand, onnat, onnen, onnend, onnót, annót*
✧ Ell: **1.** *arra, oda*
✧ Etim: Az → *a* (→ *az*) mutató névmás *o* változatának megszilárdult ragos alakulata.
☝ Időpontra vonatkozóan a mindennapi beszélt nyelvben él az *onnantól, onnantól fogva* kifejezés is. Pl.: *Onnantól fogva vagyunk barátok, amikor együtt voltunk táborban.* Választékosabban ezt így fogalmazhatjuk: *Azóta vagyunk barátok, amióta….*

ont ◆◆◆◆ ige *~ani*
1. Bőven ad, áraszt valamit. *A kémények csak úgy ontották magukból a füstöt. Az új olajkút bőven ontja a sűrű, fekete kőolajat.* ■ (választékos) *Könnyeket ont*: sír. *Sűrű könnyeket ontott apja halála miatt.* | *Vérét ontja valamiért* vagy *valakiért*: megsebesül vagy meghal érte. *„…csak az valódi Magyar, ki jusait védelmezi, egyszersmind Uráért vérét ontani 's hona előmeneteliért legszebb javait feláldozni tudja"* (Széchenyi I.: Hitel). | *Valakinek a vérét ontja*: megöli. *„…nem öllek meg… Nem ontom véredet"* (Petőfi S.: Tigris és hiéna).
2. Sokat készít, termel valamiből. *Ontja a verseket. Az új gép ontja a korszerű termékeket.*
✧ Szin: **1.** *önt, okád, zúdít,* (választékos) *lövell* **2.** *áraszt*
✧ Ell: **1.** *csöpögtet, csurgat*
✧ Etim: Az → *omlik* igéével azonos ismeretlen eredetű szótő származéka.

opál ◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*
1. Színjátszó, rendszerint áttetsző, szilícium-dioxid tartalmú ásvány. *Az opál szépségét már az ókorban is megcsodálták.*
2. Ebből csiszolt drágakő. *Opált raktak a gyűrűjébe.* (Jelzőként:) *Opál nyakéket és fülbevalót kapott ajándékba.*
✧ Etim: Óind eredetű vándorszó.

opera ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Zenekísérettel előadott, énekes drámai mű. *Az opera műfajának első nagy mestere Monteverdi volt. Az olasz operák ma is lázba hozzák a közönséget. Wagner operái különleges élményt nyújtanak.*
2. Operaház. *Sokat járnak hangversenyre és operába.*
3. (Tulajdonnévként:) Magyar Állami Operaház. *Holnap este bemutató lesz az Operában. Háromnegyed 7-kor várlak az Opera előtt.*
✧ Szin: **1.** *dalmű, zenedráma, daljáték* **2.** *dalszínház,* (régi) *dalműszínház*
✧ Etim: Latin eredetű olasz jövevényszó.

operál ◆◆◆◆ ige *~ni* (idegen)
1. Műt valakit, illetve műtétet végez. *A sebészek biztos kézzel operálnak.* | (bizalmas) *Operálják valamivel*: valamely szervének rendellenessége miatt műtik. *Vakbéllel operálták.* | (Fv, Ka, Mv, Őv) *Operálják valamire*: valamivel operálják. *Nagyanyámat tegnap operálták epére.*
2. (bizalmas, rosszalló) Visszaélést követ el. *Hamis a könyvelése, valamit operált a bizonylatokkal.*
✧ Szin: **1.** *beavatkozik* **2.** *ügyeskedik, tényked ik, munkálkodik,* (bizalmas, rosszalló) *manipulál, variál*
✧ Táj: **1.** *aperál*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

operett ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~je* (idegen)
Énekes, táncos vígjáték. *Világszerte népszerűek a magyar operettek.*
✧ Szin: *dalmű, daljáték*
✧ Etim: Olasz eredetű nemzetközi szó.
☝ Ha *t*-vel kezdődő toldalék járul hozzá, egyszerűsítve csak két *t*-t írunk: *operettel.*

ópium ◆◆◆ fn –, *~ot, ~a* (idegen)
1. A mákfej morfint tartalmazó (megszilárdult) tejszerű nedve, illetve az ebből készült kábítószer. *A kínaiak régebben pipából szívták az ópiumot. Az ópium rabjává vált.*
2. (választékos) Kábítószerként, zsibbasztó méregként ható szellemi termék. *A sok krimi és rémregény valóságos ópium a fiatalok számára.*
✧ Szin: (régi) *mákony,* (régi, idegen) *áfium*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

optika ◆◆ fn *~ák, ~t, ~ja* (idegen)

1. A fizikának a fénnyel foglalkozó része. *A jövő órán optikából írunk dolgozatot.*
2. (Optikai műszer) lencserendszere. *Régi a fényképezőgép, de kitűnő az optikája.*
3. Szemléletmód, nézőpont. *Az ő optikájából egészen másként látszik a dolog.*
4. Valaminek a közvéleményre gyakorolt hatása. *Nyilatkozatának rossz volt az optikája.*

✧ Szin: **1.** *fénytan* **2.** *lencse,* (idegen) *objektív* **3.** *látásmód* **4.** *fogadtatás*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

optimista ◆◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n* (idegen)

Derűlátó, bizakodó. *Szerencsés természetű ember, képes mindent optimistán szemlélni. Optimista hozzáállása átsegíti a nehézségeken.* (Főnévi használatban:) *Az optimistáknak lett igazuk a pesszimistákkal szemben: az osztályfőnök nem büntette meg őket.*

✧ Szin: *reménykedő, derűs*
✧ Ell: *borúlátó, reményvesztett,* (idegen) *pesszimista*
✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.

óra ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Időmérő eszköz. *Késik az órám, elemet kell vennem bele.*
2. 60 percnek megfelelő időegység, a nap 1/24-ed része. *Egy órát vártam rátok az esőben.*
3. A nap valamelyik ilyen időegységének befejező időpontja. *2 órakor ment el otthonról.*
4. A tanításnak általában 45 perces egysége. *Holnap az első óra fizika lesz. Hetente kétszer órára járok egy angoltanárhoz.*
5. Valamely eseményhez tartozó rövidebb időtartam. *Halálának óráján elmondta a titkot.* • Szólás: *Jó órában legyen mondva*: így legyen!
6. Víz-, gáz-, villanyfogyasztást mérő eszköz. *Új vízmérő órát kell beszereltetni.*

✧ Szin: **1.** (idegen) *kronométer,* (bizalmas) *ketyegő,* (régi) *korológium* **2.** (munkaóraként, Őv népi) *stundni* **4.** (hivatalos) *tanóra,* (régi) *leckeóra,* (Őv bizalmas) *stunde* **5.** *időpont*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.
✧ Ö: bolond + óra, homok + óra, kvarc + óra, magán + óra, nap + óra, torony + óra, túl + óra

óraadó ◆◆ mn *~k, ~t,* –

A megtartott órák száma szerint fizetett, nem véglegesen alkalmazott (személy). *Óraadó tanárként angolt tanít egy gimnáziumban.*

✧ Ell: *véglegesített*
✧ Etim: Összetétel; → *óra* + *adó*: az → *ad* ige származéka.

órabér ◆◆◆ fn

1. Egy órai munkáért járó fizetés. *Fölemelték az órabérét.*
2. A ledolgozott órák számán alapuló bérezési rendszer. *Órabérben fizetik. Amióta órabérben dolgozom, többet kapok kézhez, mint korábban.*

✧ Szin: *óradíj*
✧ Ell: *teljesítménybér, norma*
✧ Etim: Összetétel: → *óra* + → *bér*.

orangután ◆ fn *~ok, ~t, ~ja* (idegen)

Vöröses szőrű, Borneó és Szumátra őserdeiben élő emberszabású majom. *Az állatkertben élő egyik nőstény orangutánnak kicsinye született.*

✧ Etim: Maláj eredetű nemzetközi szó.
☝ Írásban *a* a második magánhangzó, de ejthetjük *á*-val is: [orángután].

órarend ◆◆ fn

1. Az órák tantárgyak szerinti beosztása. *Nem tudom a mai órarendet.*
2. Ezt feltüntető táblázat. *Van nálad egy órarend?*

✧ Szin: *órabeosztás, tanrend*
✧ Etim: Összetétel: → *óra* + → *rend*.

órás I. ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at,* –

Bizonyos számú óra hosszat tartó. *Másfél órás gyaloglás után értük el a falut.*

✧ Szin: *órányi*
✧ Etim: Az → *óra* főnév származéka.

órás II. ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

Órákat javító és készítő kisiparos. *Megállt az órám, nem tudom mi baja, elviszem az óráshoz.*

✧ Szin: *óraműves, órásmester*

✧ Etim: Az → *óra* főnév származéka.

oratórium ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a* (idegen)

(Rendszerint) vallásos tárgyú, énekhangra és zenekarra írt nagyobb zenemű. *Szívesen hallgatom Bach és Händel oratóriumait. Az oratóriumban a szólisták gyengébben szerepeltek, mint a kórus.*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

óravázlat ◆◆ fn

A tanítási óra menetének rövid, írásos terve. *A tanárok nagy része még több év tanítás után is készít óravázlatot.*

✧ Szin: *óraterv,* (Fv, Mv, többes számban is:) *előkészület*

✧ Etim: Összetétel: → *óra* + → *vázlat*.

orbánc ◆ fn –, *~ot, ~a*

Vöröses foltokban mutatkozó, sebfertőzés okozta heveny bőrgyulladás. *Addig piszkálta a sebet az arcán, míg orbáncot kapott.*

✧ Szin: (régi) *dabroc,* (idegen) *erysipelas* • (régi) *Szent Antal tüze*

✧ Táj: *orbác, ótvar*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

orca ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (régi)

Arc. *„...szép orcádat utószor látom tán”* (Petőfi S.: János vitéz).

✧ Szin: (választékos vagy tréfás) *ábrázat,* (választékos, idegen) *fiziognómia,* (tréfás) *fizimiska,* (tréfás, idegen) *cifferblatt,* (bizalmas) *kép, pofi,* (durva) *pofa,* (ritka, gúnyos) *pofázmány,* (szleng) *pónem*

✧ Etim: Elhomályosult összetétel: → *orr* + régi nyelvi *szá* ‘száj’.

orchidea ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Pompás virágú, trópusi eredetű növény. *Létezik húsevő orchidea is.*

2. Ennek virága. *Valami különlegeset akart venni a feleségének, ezért választotta az orchideát.*

✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.

orda ◆ fn –, *~t, ~ja* (Er)

Édes, sajtszerű tejtermék. *A pásztor már első találkozáskor ordával kínált.*

✧ Etim: Román jövevényszó.

ordas ◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. (népi, régi) Sötét szőrszálaktól tarka (állat). *Ordas szőrű kutyája van. Egy ordas farkas jött elő az erdőből.* (Főnévi használatban:) *Az ordas megette a bárányt.*

2. (választékos) Ártó szándékú, veszedelmes. *„...honnan uszulnak ránk uj ordas eszmék”* (József A.: Thomas Mann üdvözlése).

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

ordít ◆◆◆◆◆ ige *~ani*

1. (Nagyobb állat) erős hangot ad. *Ordít az oroszlán a ketrecében. A sűrű erdőben egész éjjel ordítottak a farkasok.*

2. (Ember) erős indulat, érzés hatása alatt erős, tagolatlan hangot ad. *Ordított, ahogy a torkán kifért. Torka szakadtából ordított. Ordít a fájdalomtól, mert véletlenül az ujjára ütött a kalapáccsal.* • Szólás: *Ordít, mint a fába szorult féreg* vagy *mint a sakál*: hangosan, kétségbeesetten ordít.

3. (rosszalló) Nagyon hangosan beszél. *Ne ordíts már folyton!*

4. (bizalmas) (Szín) ízléstelenül rikít. *Nagyon ordít ez a sárga a ruhádon.*

5. Zúg, süvölt. *Nagyon hideg van, ordít a szél.*

6. (bizalmas) (Tulajdonság) nagyon szembetűnő. *Ordít róla a nagyképűség.*

✧ Szin: **1.** *bőg, bömböl, üvölt* **2.** *ordítozik, harsog, kiabál, kiált,* (választékos) *rivall*, (népi) *acsarkodik* **3.** *kiabál, lármázik, hangoskodik, harsog,* (rosszalló) *ordítozik, üvölt* **4.** *harsog* **5.** *süvít* **6.** *kiütközik, kitűnik valakin valami;* (bizalmas) *lerí, sikít*
✧ Táj: *ordikál, ordikol*
✧ Ell: **2., 3.** *susog, suttog*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó.

orgazda ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Lopott, rablott holmik adásvételével foglalkozó bűnöző személy. *A tolvajok a zsákmányt eladták egy orgazdának.*
✧ Szin: *zugárus,* (bizalmas, idegen) *nepper,* (régi) *félkézkalmár*
✧ Etim: Összetétel; *or*: az *orv* 'tolvaj' főnév (vö. → *orvul*) régi nyelvi változata + → *gazda*.

orgona[1] ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Fújtatós, sok sípú, nagyméretű fúvós hangszer. *Az orgonának rendszerint több billentyűsora van. A templomi orgonánk már nagyon régi. Ismered a vízi orgona működését?*
✧ Szin: (régi) *rézduda*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

orgona[2] ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Lila vagy fehér fürtös virágú kerti cserje. *Májusban virágzik az orgona.*
2. Ennek virága. *Anyák napjára orgonát vitt az édesanyjának.*
✧ Szin: **1.** *orgonabokor, orgonafa* **2.** *orgonavirág*
✧ Táj: **1.** *spanyolbodza, tengeribodza, törökbodza, szelence, szelencefa*
✧ Etim: Jelentéselkülönüléssel keletkezett az → *orgona*[1] főnévből.

orgyilkos ◆◆ fn

1. Az, aki alattomosan gyilkol meg valakit. *Az éjszaka leple alatt orgyilkosok törtek rájuk.*
2. Felbérelhető gyilkos. *Orgyilkossal ölették meg a királyt.*
✧ Szin: **2.** *bérgyilkos,* (régi, idegen) *brávó, asszaszin*
✧ Etim: Összetétel; *or*: az *orv* 'tolvaj' főnév (vö. → *orvul*) régi nyelvi változata + → *gyilkos*.

óriás ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Ember alakú, de az embernél sokkal nagyobb mesebeli lény. *János vitéz az óriások királyánál is járt.*
2. Hatalmas termetű ember. *Ez az óriás beveri a fejét a szemöldökfába.*
3. *Valaminek az óriása*: azon a területen zseniálisat alkotó művész vagy tudós. *Beethoven a zene óriása.*
4. A maga nemében egyedülállóan hatalmas termetű dolog. *Az elefánt az állatvilág óriása.*
5. (Jelzőként:) Nagyon nagy. *Óriás méretekkel rendelkezik ez az épület. Óriás léptekkel haladt előre.*
✧ Szin: **1.** (idegen) *gigász, titán* **2.** (idegen) *behemót, kolosszus* **3.** (idegen) *titán* **4.** (idegen) *behemót, monstrum* **5.** *hatalmas,* (idegen) *kolosszális, behemót*
✧ Ell: **1.** *törpe, manó*
✧ Etim: Vitatott eredetű. Vagy orosz jövevényszó, vagy az ótestamentumi *Uriás* személynév köznevesülésével keletkezett.
☝ Egy gyenge *j*-t is ejtünk benne: [órijás]. A két szótagú *órjás* írás- és ejtésmód azonban népies.

óriási ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~t, ~an*

1. (Méretében, arányaiban) rendkívül nagy. *A népszerű zenekart óriási tömeg várta a szálloda előtt. Az óriási épületet egy neves építész tervezte. Óriási lelkesedéssel fogadták az ötletemet.*
2. (bizalmas) Remek, nagyszerű. *A tegnapi buli óriási volt. Igazán óriási vagy!*
✧ Szin: **1.** *óriás, hatalmas, határtalan,* (idegen) *kolosszális, monumentális, behemót, monstruózus,* (választékos) *gigászi, gigantikus, eget verő, roppant, rengeteg* **2.** *bámulatos, elképesztő, csodálatra méltó,* (bizalmas) *eszméletlen, szédületes, fantasztikus,* (választékos) *fenomenális*
✧ Ell: **1.** *kicsi, pici* **2.** *egyszerű, szerény*
✧ Etim: Az → *óriás* főnév származéka.

óriáskerék ◆ fn

A kabinokat vízszintes tengely körül forgató, függőlegesen forgó hatalmas kerék. *Kimentünk a Vidám Parkba, és felültünk az óriáskerékre.*
✧ Etim: Összetétel: → *óriás* + → *kerék*.

orja ◆ fn –, *~t*, –

A sertésnek húsos hátgerince. *Orjából nagyon finom levest lehet főzni.*

✧ Táj: *orgya*

✧ Etim: Az → *orr* főnévből keletkezett szóhasadással.

orkán ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

1. (választékos) Hatalmas erejű szélvihar. *Pusztító orkán söpört végig a városon.*

2. (kissé régi, bizalmas) Műszálas, vékony, vízhatlan anyagból való kabát. *Hűvös szél fúj, vedd fel az orkánod.*

✧ Szin: **1.** *forgószél,* (választékos) *szélvész* **2.** (kissé régi) *orkánkabát, viharkabát,* (kissé régi, bizalmas) *orkándzseki,* (Fv bizalmas) *sustyáki, sustyák,* (Va bizalmas) *suskovác, suskavac*

✧ Ell: **1.** *szélcsend*

✧ Etim: Holland eredetű, végső soron egy haiti taino nyelvi szóra visszavezethető német jövevényszó.

ormány ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Némely emlősállatnak az orr és a felső ajak megnyúlásával keletkezett, hosszú, hajlékony testrésze. *Az elefánt az ormányával szedi össze a táplálékát, szippantja fel az ivóvizét. A tapírnak is van ormánya, csak rövidebb.*

2. Némely bogár fejének előrenyúló, elkeskenyedő része. *Az ormányosbogár ormányával túrja a földet.*

3. (tréfás vagy gúnyos) (Nagy) emberi orr. *Fújd ki az ormányod! Ritkán látni ekkora ormányt.*

✧ Szin: **1.** (régi) *orrony, szippancs* **3.** (bizalmas) *nózi,* (szleng) *trombita*

✧ Etim: Az → *orr* főnév nyelvújítás kori származéka.

orom ◆◆◆◆ fn *ormot, ormok, orma* (választékos)

1. Hegy kiemelkedő csúcsa. *Az orom mögött bukott le a lemenő nap. A hegy ormára építették a kilátót.*

2. Épület tetejének csúcsosan kiemelkedő része. *A tető ormán szélkakas jelezte a szél irányát.*

✧ Szin: **1.** *hegycsúcs, hegytető* **2.** (választékos) *oromzat*

✧ Táj: **1.** *ormó*

✧ Etim: Az → *orr* főnév *or* ‘magaslat, kiemelkedés’ változatának származéka.

orosz ◆◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*

A tömegében Oroszországban lakó, keleti szláv nyelvet beszélő néphez tartozó, vele kapcsolatos. *Leveleztem egy orosz kislánnyal. A nagy orosz síkságon él. Szereti az orosz kaviárt és teát. Régi kedvencünk az orosz irodalom. Az iskolában tanultam oroszul, de már elfelejtettem. Tetszik neki az orosz nyelv hangzása.* (Főnévi használatban:) *Az oroszok többsége Oroszországban él. Régebben kötelező volt oroszt tanulni az iskolában.*

✧ Szin: *oroszországi,* (főnévi használatban is:) (bizalmas vagy gúnyos) *ruszki,* (régi, bizalmas) *muszka*

✧ Etim: Óorosz eredetű török jövevényszó.

oroszlán ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

1. Afrikában és Dél-Ázsiában élő macskaféle, nagy ragadozó állat. *Az oroszlánoknak Indiában is található egy – kihalóban levő – fajuk. A hím oroszlán dús sörényt visel.* ● Szólás: *Döglött* vagy *fogatlan oroszlán*: hatalmát vesztett személy. | *Felébreszti valakiben az alvó oroszlánt*: szunnyadó haragját magára zúdítja.

2. (Tulajdonnévként:) Az állatöv egyik csillagképe, amelyben a Hold július 23. és augusztus 22. között tartózkodik, illetve ennek a jele. *Az Oroszlán jegyében születettekről azt mondják, tehetségesek és harciasak.* ■ (bizalmas) *Oroszlán vagyok*: ebben a jegyben születtem. *Oroszlán vagyok, augusztus 1-jén ünneplem a születésnapom.*

✧ Táj: **1.** *oroszjány, oroszleány*

✧ Etim: Honfoglalás előtti török jövevényszó.

oroz ◆◆ ige *~ni* (régi, választékos)

Lop. *Minden rosszra kapható*: *csal, hazudik, oroz.*

✧ Szin: (hivatalos) *eltulajdonít,* (bizalmas) *elemel, elcsen,* (szleng) *elcsór, meglovasít*

✧ Táj: *uroz*

✧ Ell: *visszaad, visszajuttat*

✧ Etim: Az *orv* ‘tolvaj’ főnév (vö. → *orvul*) régi nyelvi *or* változatának származéka.

orozva ◆ hsz (régi, választékos)

Alattomban, orvul. *A haramiák orozva támadták meg a postakocsit.*

✧ Szin: *észrevétlenül, titokban, lopva,* (régi, választékos) *loppal,* (bizalmas) *suttyomban*

✧ Táj: *orozban, oroszba, orozból, urozva, arazva*

✧ Ell: *nyilvánosan, nyíltan*
✧ Etim: Az *oroz* ige származéka.

orr ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. A száj fölött levő porcos szaglószerv. *Hajlott orrom van. Fitos orrát édesanyjától örökölte. Lapos az orra, lecsúszik róla a szemüveg.* ● Szólás: *Puha az orrod*: hazudtál. | *Az orra előtt van*: közvetlenül előtte. | *Nem lát messzebb az orránál*: nem látja a lényeget. | *Nem harapják le az orrodat*: nem bántanak. | *Lóg az orra*: rosszkedvű. | *Orránál fogva vezet valakit*: hiszékenységével visszaélve félrevezeti. | *Beleüti az orrát valamibe*: illetéktelenül beleavatkozik. | *Nem köti az orrára*: nem mondja el neki. | *Felhúzza az orrát*: megsértődik. | *Fenn hordja az orrát*: gőgös. | *Az orrára koppint valakinek*: megleckézteti, enyhébben megbünteti. | *Az orra alá dörgöl valamit*: felemlegeti, felrója neki.

2. (bizalmas) Szaglás, szimat. *Rossz az orrom, csak néhány illatot tudok megkülönböztetni egymástól.* ■ *Jó orra van*: **a)** jó a szaglása **b)** előre látja vagy megérzi a bekövetkező eseményeket.

3. Tárgy, szerkezet kihegyesedő, előrenyúló része. *Lekopott a cipője orra. A hajó orra az összeütközéskor levált.*

✧ Szin: **1.** (gyermeknyelvi) *nózi,* (bizalmas, tréfás) *ormány,* (szleng) *hefti, porszívó*
✧ Táj: **1.** *cice, hortyogó*
✧ Etim: Ősi, finnugor, esetleg uráli kori szó.

orrol ◆◆ ige *~ni*

Duzzogva neheztel valakire. *Már megint orrol rám valamiért, nem tudom, hogy mivel bántottam meg.*

✧ Szin: *haragszik* ● (választékos) *Zokon vesz valamit.*
✧ Táj: *orrolódik*
✧ Ell: *megbékél, megenyhül*
✧ Etim: Az → *orr* főnév származéka.

orrszarvú I. ◆◆ mn *~ak, ~t, –*

A fején szarv alakú testrészt viselő (állat). ■ *Orrszarvú bogár*: nagy, barna vagy fekete bogár, amelynek hímje a fején szarvat visel. *A cserebogarak családjába tartozó orrszarvú bogarat Magyarországon 1982-ben védetté nyilvánították.* | *Orrszarvú madarak*: nagy trópusi madarak, melyeknek csőrén szarvszerű kinövés van. *Az orrszarvú madarak viselkedését tanulmányozza.*

✧ Etim: Összetétel; → *orr* + *szarvú*: a → *szarv* főnév származéka.

orrszarvú II. ◆◆ fn *~k* vagy *~ak, ~t, ~ja*

Orrán egy vagy két szarutülköt viselő, nagy testű, vastag bőrű, patás állat. *Az orrszarvú Afrikában és Indiában él.*

✧ Szin: (idegen) *rinocérosz*
✧ Etim: Összetétel; → *orr* + *szarvú*: a → *szarv* főnév származéka.

orrvitorla ◆ fn

Hajó orránál levő, háromszög alakú vitorla. *Erősödik a szél, húzd fel az orrvitorlát is!*

✧ Szin: *repülővitorla*
✧ Etim: Összetétel: → *orr* + → *vitorla*.

orsó ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Pálcikaszerű eszköz, amelyre a megfont fonalat ideiglenesen rátekerik. *A lányok kezében pörög az orsó.*

2. Cérna, fonal, zsineg, film föltekercselésére használatos kis henger. *Lefogyott a cérna az orsóról.* (Jelzőként:) *Egy orsó fonal hiányzik még a pulóverhez.*

✧ Szin: **2.** *cséve,* (bizalmas) *guriga, spulni*
✧ Táj: *arsó, assó, orsú, orszú*
✧ Etim: Honfoglalás előtti, csuvasos típusú török jövevényszó.

ország ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Körülhatárolt földrajzi terület mint államszervezet. *Autóval beutazta az országot.*

2. Ennek lakossága. *Az egész ország érdekeit képviseli.*

3. Képzeletbeli lények lakóhelye. *A tündérek országában a tündérkirály uralkodik.* ■ (A vallásos szóhasználatban:) *Isten országa*: a mennyország.

✧ Szin: **1.** *állam, birodalom, föld,* (választékos) *haza,* (választékos, régi) *hon* **2.** *nép* **3.** (választékos) *hon*
✧ Táj: **1.** *arasz*ág
✧ Etim: Az → *úr* főnév régi nyelvi *uru* változatának származéka.
✧ Ö: hát + ország, menny + ország

országalma ◆◆ fn

Gömb alakú, alma nagyságú koronázási jelvény. *A ránk maradt országalma a XIV. században készült ezüstből, és aranyozva van.*

✧ Etim: Összetétel: → *ország* + → *alma*.

országgyűlés ◆◆◆◆◆ fn

A szavazásra jogosult állampolgárok által választott törvényhozói testület, az államhatalom legfelsőbb szerve. *Már második hete ülésezik az országgyűlés.*

✧ Szin: *törvényhozás,* (idegen) *parlament,* (régi) *nemzetgyűlés,* (régi, idegen) *diéta, duma, szejm*
✧ Etim: Összetétel: → *ország* + → *gyűlés*.
☝ Intézményként nagy kezdőbetűvel írjuk: *Magyarországon az Országgyűlés hozza a törvényeket.* Lásd még a *parlament* szócikket!

országház ◆◆◆ fn

Az országgyűlés épülete. *A XIX. század végén pályázatot írtak ki egy új országház tervezésére.*

✧ Szin: (idegen) *parlament*
✧ Etim: Összetétel: → *ország* + → *ház*.
☝ Tulajdonnévként nagy kezdőbetűvel írjuk: *Az Országház Steindl Imre tervei szerint készült el 1904-ben. Az Országház az Országgyűlés tanácskozási helye.* Lásd még a *parlament* szócikket!

országlás ◆◆ fn –, *~t, ~a* (régi, választékos)

Uralkodás. *Mátyás országlása idején megnőtt Magyarország nemzetközi tekintélye.*
✧ Szin: *kormányzás,* (választékos) *uralom*
✧ Etim: Az → *ország* főnévből képzett *országol* ige származéka.

országnagy ◆ fn (régi) *~ok, ~ot, ~a*

1. Országos vagy udvari méltóságot viselő főnemes. *A legmagasabb rangot viselő országnagy a nádor volt.*

2. A XX. század első felében a főrendiház világi tagjai. *Az országnagyok és a főrendiház egyházi tagjai az egyházpolitikáról vitatkoznak a filmben.*
✧ Szin: **1.** (régi) *zászlósúr, bán, nádor, országbíró* **2.** (régi) *főúr*
✧ Etim: Összetétel: → *ország* + → *nagy*.

ortodox ◆◆◆ mn *~ok, ~ot, ~an* (idegen)

1. Valamely vallás vagy elmélet tanaihoz mereven ragaszkodó. *Egy ortodox zsidó hitközség tagja lett, ezért nem ehet disznóhúst. Az ortodox marxistákhoz tartozott, nem fogadott el semmilyen kritikát.*

2. Görögkeleti vallású. *Ortodox papok vezették a körmenetet. Esküvőjüket egy ortodox templomban tartották.*
✧ Szin: **1.** *óhitű, hagyományos,* (rosszalló) *maradi, vaskalapos* **2.** (idegen) *pravoszláv*
✧ Ell: *haladó, korszerű,* (idegen) *modern*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

ortopéd ◆ mn *~ek, ~et, ~en* (idegen)

1. Alaki elváltozásban szenvedő testrészre, rendszerint lábra való. *Ortopéd cipőt kellett rendelnie. Cégünk ortopéd eszközöket gyárt.*

2. Ortopédiával foglalkozó. *Panaszával egy ortopéd orvoshoz fordult.*

3. (gúnyos) Rendellenes, illetve csúnya. *Micsoda ortopéd ötleteid vannak! Milyen ortopéd ruha van rajtad?*
✧ Szin: **3.** *idomtalan, furcsa,* (idegen) *abnormális*
✧ Ell: **3.** *normális, egészséges,* (bizalmas) *épkézláb*
✧ Etim: Francia, végső soron görög eredetű nemzetközi szó.

ortopédia ◆ fn –, *~t, ~ja* (idegen)

1. Az orvostudománynak a mozgásszervek kóros elváltozásaival foglalkozó ága. *Már az egyetemen érdekelt az ortopédia.*

2. Gyógyintézetnek az az osztálya, ahol a mozgásszervi elváltozásokat kezelik, gyógyítják. *Gerincfájdalmaival befeküdt az ortopédiára.*
✧ Etim: Görög eredetű nemzetközi szó.

orvos ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Az egészség védelmével, a betegségek megállapításával és gyógyításával foglalkozó, egyetemi végzettségű szakember. *Panaszaival először a körzeti, majd egy kórházi orvoshoz fordult. Éjszaka rosszul lett, orvost kellett hívni.*

2. (választékos) Az, aki vagy ami valamely bajon segít. *Az idő a legjobb orvos.*
✧ Szin: *doktor,* (bizalmas) *doki,* (régi) *felcser, kirurgus, szanitéc* **2.** (választékos) *orvosság, gyógyszer,* (régi, választékos) *gyógyír*
✧ Táj: **1.** *orvas, urus, orvosasszony, orvosember*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán ősi, finnugor kori szótő magyar nyelvi képzéssel.
☝ Az orvosok megszólításáról lásd a *doktor* szócikket!

orvosol ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (hivatalos) (Sérelmet, panaszt) intézkedésével megszüntet. *A főhatóság orvosolta sérelmét.*

2. (régi) Gyógyít. *Nagy a körzete, négy faluban is ő orvosol.*
✧ Szin: **1.** *helyrehoz, jóvátesz, megold* **2.** *gyógykezel, kezel, kúrál*
✧ Táj: **2.** *orvasol, urusol, orvosságol*
✧ Etim: Az → *orvos* főnév származéka.

orvosság ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Gyógyszer. *Köhögésére kanalas orvosságot írt fel az orvos.*

2. (választékos) Enyhítő szer, vigasz. *Nem talál orvosságot a szomorúságára.*
✧ Szin: *szer, ellenszer,* (régi, idegen) *medicina, medikamentum, medikália* **2.** (választékos) *balzsam,* (régi, választékos) *ír, gyógyír,* (tréfás vagy gúnyos) *flastrom*
✧ Táj: *arvosság, orvasság, uruság*
✧ Ell: **1.** *méreg*
✧ Etim: Az → *orvos* főnév származéka.
☝ Az *orvosság* régi, köznyelvi szó, ma kissé háttérbe szorul a *gyógyszer*-rel szemben, amely hivatalos és szaknyelvi is, ez él sok összetételben is: *gyógyszertár, gyógyszeripar, gyógyszermérgezés* stb.

orvul ◆◆◆ hsz
Alattomosan, lesből. *Éjjel orvul megtámadták és meggyilkolták.*
✧ Szin: *alattomban, lopva, titkon,* (választékos) *orozva*
✧ Ell: *egyenesen, nyíltan, szemben*
✧ Etim: A valószínűleg török, esetleg kun eredetű *orv* 'tolvaj' főnév megszilárdult ragos alakulata.

orvvadász ◆◆ fn
Tilosban, jogtalanul vadászó személy. *Már megint vadorzók jártak itt, és lelőtték a legszebb, legegészségesebb szarvasokat.*
✧ Szin: *vadorzó,* (bizalmas) *lesipuskás*
✧ Etim: Összetétel: → *orv* + → *vadász*.

ósdi ◆◆◆ mn *~ak, ~t, ~n* (rosszalló)
1. Régimódi, divatjamúlt (tárgy). *Még mindig ezt az ósdi kalapot hordod?*
2. Maradi, korszerűtlen (felfogás, gondolkodásmód). *Ezekkel az ósdi nézetekkel csak kinevetteted magad.*
✧ Szin: **1.** *kopott, idejétmúlt, ódivatú, ásatag,* (választékos) *ódon, avatag* **2.** *elavult, idejétmúlt, haladásellenes, túlhaladott,* (rosszalló) *maradi*
✧ Ell: **1.** *divatos,* (idegen) *modern* **2.** *haladó, korszerű*
✧ Etim: Az → *ó*[1] melléknév nyelvújítás kori származéka.

oson ◆◆◆◆ ige *~ni*
Zajtalanul, lopakodva megy valahova. *Mikor már mindenki aludt, a kertbe osont. Feltűnés nélkül a lány után osont.*
✧ Szin: *lopódzik, surran, settenkedik, somfordál, sompolyog,* (bizalmas) *slisszol*
✧ Táj: *ossan, ussan, osont, ussant, usint*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, bizonytalan eredetű, talán hangutánzó szótő származéka.

ostoba ◆◆◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n*
1. Buta (ember). *Hogy lehetsz ilyen ostoba?*
2. Ilyen emberre jellemző. *Nagyon ostoba dolgot csináltam. Ostoba ötletei vannak.*
✧ Szin: **1.** *korlátolt, üresfejű, esztelen,* (bizalmas) *tyúkeszű,* (népi) *böszme,* (durva) *hülye, idióta,* (durva; Fv, Va, Ka, Dv, Mv, Őv bizalmas) *debil* **2.** *korlátolt, értelmetlen, esztelen,* (népi) *böszme,* (durva) *hülye,* (durva; Va, Őv bizalmas) *debil* • **1.** *Annyi esze sincs, mint egy tyúknak. Buta, mint a liba. Buta, mint a tök. Annyit ért hozzá, mint lúd a zsoltárhoz.*
✧ Ell: *okos, értelmes, eszes, bölcs*
✧ Etim: Német jövevényszó.

ostor ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. Bot végére erősített, állatok terelésére, nógatására való szíj, esetleg zsineg. *Ostorral hajtja a lovakat. A csikós nagyot csördített karikás ostorával.* • Szólás: *Az ő hátán csattan az ostor*: ő szenved mások hibája miatt. | *A végén csattan az ostor*: sosem lehet tudni, miként alakul a dolog.
2. Egysejtű véglények nyúlványa. *Egyes kezdetleges élőlények ostoruk segítségével mozognak.*
3. (választékos) Csapás, büntetés. *Attilát, a hunok királyát Isten ostorának tartották a nyugati országokban.*
✧ Szin: **1.** *korbács,* (idegen) *flagellum*
✧ Táj: **1.** *ustor, ustar*
✧ Etim: Ősi, ugor, esetleg finnugor kori szó.

ostoros ◆◆ mn *~ak, ~t,* –
1. Ostorszerű nyúlványokkal mozgó. *A biológiaórán az ostoros egysejtűekről tanultak.* (Főnévi használatban:) *Az ostorosok mozgását tanulmányozza.*
2. (népi, régi) Mezőgazdasági cselédként szolgáló (fiú vagy legény). *Az ostoros gyerek kihajtotta az állatokat legelni.*
✧ Táj: **2.** *ustoros*

✧ Etim: Az → *ostor* főnév származéka.

ostoroz ◆◆◆ ige *~ni* (választékos)

1. Ostorral ver valakit, valamit. *Kíméletlenül ostorozta a lusta bivalyt. A középkorban a szerzetesek testi gyarlóságukért rendszeresen ostorozták magukat.*

2. Fedd, hibáztat, dorgál valakit. *Most már ne ostorozd magad, majd rendbe hozod a dolgot. „Addig ostoroztak, nemzetem, míg végre Földobog szíved”* (Petőfi S.: Van-e egy marok föld…).

✧ Szin: **1.** *üt, korbácsol,* (választékos) *vesszőz* **2.** *büntet, szid,* (választékos) *sújt, korhol*

✧ Táj: **1.** *ustoroz*

✧ Ell: **2.** *megdicsér, jutalmaz*

✧ Etim: Az → *ostor* főnév származéka.

ostrom ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Körülzárt vár, város elfoglalására irányuló fegyveres támadás. *1552-ben a hős egriek visszaverték a megújuló török ostromot.*

2. (választékos) Udvarlás. *A lány nem sokáig állt ellen a heves ostromnak.*

✧ Szin: **1.** *roham,* (idegen) *attak, offenzíva* **2.** (roszszalló) *zaklatás, molesztálás*

✧ Ell: *ellenállás, védekezés*

✧ Etim: Német jövevényszó.

ostromol ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Ostrommal próbál bevenni valamit. *Addig ostromolták a várost, míg a védők kénytelenek voltak feladni.*

2. (bizalmas) Kéréssel kitartóan zaklat valakit. *Követeléseivel régóta ostromolja szüleit.*

3. (választékos) Udvarlással próbál meghódítani valakit. *Évek óta ostromolja szerelmével a lányt.*

✧ Szin: **1.** *rohamoz, támad, megrohan, körülzár,* (választékos) *vív* **2.** *gyötör, nyaggat,* (bizalmas) *szekál, szekíroz, piszkál* **3.** (rosszalló) *zaklat, molesztál*

✧ Táj: **1.** *ostromoz*

✧ Ell: **1.** *ellenáll, védekezik* **2.** *békén hagy*

✧ Etim: Az → *ostrom* főnév származéka.

ostya ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. (Kerek) fémlapok közt sütött, kelesztetlen vékony tészta. *Ez az orvosság nagyon keserű, ostyával vedd be!*

2. ■ *Szent ostya*: Krisztus testét jelképező kerek ostyalap. *A pap most osztja a szent ostyát a híveknek.*

3. Ropogósra sütött vékony lapokból készített töltött cukrászsütemény. *Mandulás ostyát vett a gyerekeknek.*

✧ Szin: **2.** *oltáriszentség* **3.** *nápolyi, nápolyiszelet,* (idegen) *vafli* • **2.** *Krisztus* vagy *az Úr teste.*

✧ Táj: **3.** *speciál*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

ostyepka ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (Fv)

Cipó alakú sovány füstölt sajt. *Az ostyepka gomolyából, azaz juhtejből való túróból készül.*

✧ Etim: Szlovák jövevényszó.

ószeres ◆ fn *~ek, ~t, ~e*

Használt holmik adásvételével foglalkozó kereskedő. *Az ószeres házról házra járva megveszi a fölöslegessé vált holmikat.*

✧ Szin: *házaló,* (hivatalos) *használtcikk-kereskedő,* (bizalmas) *ócskás,* (régi) *zsibárus,* (régi, idegen) *handlé, handler*

✧ Etim: A régi nyelvi *ószer* ‘zsibvásár’ összetétel (→ *ó*[1] + → *szer* ‘eszköz’ vagy → *szer* ‘falu, település valamely része; sor’) származéka.

ószláv ◆ mn

A legrégibb szláv nyelvű kultúrához tartozó. *A legrégibb szláv irodalmi műveket ószláv nyelven írták. Ószláv irodalmat hallgat az egyetemen. Éppen az ószláv igeragozást gyakorolja. Az ortodox szertartás sokáig ószlávul folyt.* (Főnévi használatban:) *Az ószlávot tanulmányozza.*

✧ Etim: Összetétel: → *ó*[1] + → *szláv*.

oszl|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ani*

1. (Légnemű vagy porszerű anyag) részeire bomolva eltűnik. *Oszlik a köd a völgyben, mehetünk kirándulni. A mulatozó társaság után a szobában nehezen oszlik a dohányfüst.*

2. (Csoport) szétszéled. *Lassan oszlik a tömeg.* | *Oszolj!*: vezényszó arra, hogy a zárt alakzat tagjai hagyják el helyüket.

3. (Tetem) bomlásnak indul. *El kéne ásni a kutya tetemét, már oszlik.*

4. (Részekre) tagolódik, szétválik. *Az osztály két pártra oszlott. A regény három fő részre oszlik.*

✧ Szin: **1.** *derül, felszakad, tisztul, oszladozik* **2.** *elmegy, széled, felbomlik* **3.** *bomlik,* (választékos) *porlad,* (durva is) *rohad, rothad* **4.** *szakad, osztódik, tagozódik,* (idegen) *differenciálódik*

✧ Ell: **1.** *gyűlik* **2.** *csoportosul, gyűlik, összejön* **4.** *egyesül*

✧ Etim: Az → *oszt* igéével azonos, bizonytalan eredetű, talán ősi, finnugor kori szótő magyar nyelvi képzéssel.

☝ Felszólító alakjaiban az *oszol-* igetőhöz járulnak a toldalékok: *oszolj, oszoljon, oszoljunk* stb. Ez a tő szerepel még az *oszolva, oszolhat* képzett származékokban is.

oszlop ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Gerendázatot, ívet tartó építészeti elem. *A tetőt négy oszlop tartja.*

2. Függőleges helyzetű, henger vagy hasáb alakú építmény. *Útjelző oszlopok mentén haladtak.*

3. (választékos) Valamely csoport, közösség erőssége. *Ő volt a védelem oszlopa.*

4. Egymás mögötti tagokból álló zárt alakzat. *A díszmenet oszlopban halad.* | (Vezényszóban:) *Oszlopba fejlődj!*: állj szorosan az előtted levő mögé.

✧ Szin: **1.** *pillér, tartóoszlop,* (idegen) *obeliszk, pilon, atlasz, kariatida,* (népi) *ágas* **2.** *cölöp, pózna* **3.** *támasz, alap*

✧ Etim: Szláv jövevényszó.

oszmán ◆ mn *~ok, ~t, –*

A hódító török államszervezet valamelyik népéhez tartozó, vele kapcsolatos. *Az oszmán birodalom feje a szultán volt.* (Főnévi használatban:) *A XVII. sz. közepén Magyarországnak majdnem a felét az oszmánok uralták.*

✧ Szin: *oszmán-török, török,* (régi) *oszmánli, ozmán*

✧ Etim: Arab eredetű oszmán-török jövevényszó.

ószövetség ◆◆◆ fn *–, ~et, ~e* (tulajdonnévként)

A Biblia Krisztus élete előtt keletkezett könyveinek gyűjteménye. *Az első magyar bibliafordítók csak az Ószövetséget ültették át nyelvünkre.*

✧ Szin: *Szentírás, Ótestamentum*

✧ Ell: *Újszövetség, Újtestamentum*

✧ Etim: Összetétel: → *ó*[1] + → *szövetség*.

☝ Tulajdonnévként nagy kezdőbetűvel írjuk, ugyanúgy, mint egyes részeinek címét: *Ószövetség, Bírák könyve, Királyok könyve, Jób könyve, Énekek éneke* stb. Lásd még az *újszövetség* szócikket!

oszt ◆◆◆◆◆ ige *~ani*

1. Több részre választ, bont valamit. *A szobát egy válaszfal osztja két részre. A zsákmányt négy egyenlő részre osztották.*

2. Több személynek tulajdonként odaad valamit, vagy ad belőle. *A Mikulás cukorkát oszt az óvodásoknak. A király földet oszt a jobbágyoknak.*

3. Meghatározott számú kártyát juttat a játékosoknak. *Keverd meg a kártyát, és ossz!*

4. Többféle közölnivalót többekkel egyenként közöl. *Parancsot oszt a század tagjainak.* ■ *Igazságot oszt*: ítélkezik. *A bíró dolga, hogy igazságot osszon.*

5. Keresi azt a számot, amely megmutatja, hányszor van meg az utóbbi az előbbiben. *Ötven osztva tízzel: az öt.*

6. (Több dolgot) csoportokba sorol. *Kategóriákba osztja a tapasztaltakat.*

7. ■ (választékos) *Osztja valakinek a nézetét* vagy *véleményét*: ugyanazt vallja. *Ebben a kérdésben apám nézeteit osztom.*

✧ Szin: **1.** *darabol, tagol, parcelláz* **2.** *osztogat, adagol, kimér; részesít valakit valamiből* **6.** *csoportosít, rangsorol, rendez,* (idegen) *kategorizál*

✧ Ell: **1.** *egyesít, összerak* **2.** *begyűjt* **5.** *szoroz* **6.** *összevon*

✧ Etim: Az → *oszlik* igéével azonos bizonytalan eredetű, talán ősi, finnugor kori szótő magyar nyelvi képzéssel.

osztag ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

Meghatározott feladatokra összeállított, alkalmi összetételű kisebb katonai egység. *A parancsnok a feladat teljesítésére három osztagot jelölt ki.*

✧ Szin: *alakulat, csapat, csoport, különítmény,* (idegen) *kommandó*

✧ Etim: Az → *oszt* ige nyelvújítás kori származéka.

osztály ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Valamilyen szempontból összetartozó személyek, állatok, dolgok csoportja. *A különböző társadalmi osztályok között érdekellentétek lehetnek. Linné rendszere a növények több osztályát sorolja fel.*

2. Iskolában szervezetten együtt tanuló diákok csoportja. *Az új gimnáziumban három első osztályt indítottak. A mi osztályunkban sokan sportolnak.*

3. Ennek tanterme. *A tanár belép az osztályba.*

4. Általános és középiskolában éves tanulmányi szakasz, évfolyam. *A nyolc osztály elvégzése kötelező. Hatodik osztályban új némettanárt kaptunk.*

5. Valamely intézményben meghatározott feladatkört ellátó egység. *A tanulmányi osztályon kell beiratkozni. A Honvéd Kórház sebészeti osztályán kezeltek.*

6. Távolsági közlekedési eszköz egymástól eltérő színvonalú és díjszabású részeinek valamelyike. *Mindig első osztályon utazik.*

✧ Szin: **1.** *réteg,* (idegen) *kategória* **3.** *osztályterem* **5.** *részleg* **6.** (idegen) *klasszis*

✧ Etim: Az → *oszt* ige származéka.

✧ Ö: közép + osztály, lak + osztály

osztályfőnök ◆◆◆◆ fn

Iskolai osztály tanulmányi, közösségi és adminisztratív ügyeit intéző tanár. *A 8. b tanulói a továbbtanulási lehetőségekről beszélgetnek osztályfőnökükkel.*

✧ Szin: (szleng) *ofő*

✧ Etim: Összetétel: → *osztály* + → *főnök*.

osztályoz ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Jelleg, minőség stb. szerint osztályokba sorol valamit. *Nagyság és minőség szerint osztályozzák az almát.*

2. (Növényt, állatot) valamely rendszertani osztályba besorol. *Az újonnan felfedezett növényt megpróbálják osztályozni.*

3. Osztályzattal értékel valakit, valamit. *Az új fizikatanár nagyon szigorúan osztályoz, gyengébb érdemjegyeket ad, mint a régi. Most nem osztályozom a feleletedet, de a következő órán újból felelni fogsz.*

✧ Szin: **1.** *csoportosít, szétválogat, minősít, rangsorol,* (bizalmas) *szortíroz,* (régi, illetve választékos, idegen) *klasszifikál,* (hivatalos, idegen) *kategorizál,* (idegen) *szelektál,* (Er bizalmas) *szortál* **3.** *minősít*

✧ Ell: **1.** *összekever, egyesít*

✧ Etim: Az → *osztály* főnév származéka.

osztályzat ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

Érdemjegy. *Dolgozatára elégséges osztályzatot kapott.*

✧ Szin: *jegy, minősítés,* (régi, idegen) *kalkulus, numerus*

✧ Etim: Az → *osztály* főnév származéka.

osztás ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Az a cselekvés, hogy valamit osztanak. *Megérkeztek a segélyszállítmányok, az osztás egy óra múlva kezdődik.*

2. (Matematikában, a négy alapművelet egyikeként:) Az a művelet, hogy egy számot, mennyiséget egy másikkal osztanak. *Az osztandót elosztjuk az osztóval, az eredmény neve a hányados.*

3. (Kártyajátékban:) A kártyák egy személy általi szétosztása a játékosok között. *Ismét őrá került az osztás.*

✧ Szin: **1.** *elosztás, felosztás, szétosztás* **2.** (régi) *bennfoglalás*

✧ Ell: **1.** *összegyűjtés* **2.** *szorzás*

✧ Etim: Az → *oszt* ige származéka.

osztják ◆◆ mn *~ok, ~ot, ~ul*

A Szibériában élő finnugor nyelvű néphez tartozó, azzal kapcsolatos. *Az osztják népzenét magyar zenetudósok is kutatják.* (Főnévi használatban:) *Az osztjákok medvekultuszáról olvastam egy könyvet.*

✧ Szin: (idegen) *chanti* vagy *hanti*

✧ Etim: Orosz, végső soron talán tatár eredetű nemzetközi szó.

osztoz|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. *Osztozik valakivel valamin*: többeknek – magát is beleértve – szétosztja. *Egyenlő arányban osztozott az örökségen testvéreivel.*

2. *Osztozik valamiben*: érzelmileg részt vesz benne. *Egymás örömében, bánatában, jóban, rosszban osztoznak.* | *Osztozik valakinek a fájdalmában*: **a)** együtt érez vele **b)** részvétét nyilvánítja neki.

3. (népi) Veszekszik valakivel. *Reggeltől estig osztoztak, csak úgy zengett a ház.*

✧ Szin: **1.** *osztozkodik; részesül valamiben;* (szleng) *risztel valamit* **2.** *megoszt valamit* **3.** *civakodik, vitatkozik,* (választékos) *perlekedik*

✧ Táj: *osztályoz, asztazik*

✧ Ell: **3.** *megegyzik, egyetért, megbékél*

✧ Etim: Az → *oszt* ige származéka.

osztozkod|ik ◆◆◆ ige *~ni*

1. Osztozik valamin. *A győztes hadvezérek hosszasan osztozkodtak a zsákmányon.*

2. (népi) Veszekedik valakivel. *Hallod, már megint osztozkodnak!*

✧ Szin: **1.** *felez,* (szleng) *risztel valamit* **2.** *civakodik, veszekszik, vitatkozik, perlekedik*

✧ Táj: **1.** *osztakozik* **2.** *osztályozkodik*

✧ Ell: **2.** *egyetért, megállapodik, megbékél*

✧ Etim: Az → *oszt* ige származéka.

osztrák ◆◆◆◆ mn *~ok, ot,* –

Az Ausztria területén lakó német ajkú néphez tartozó, vele kapcsolatos. *Már osztrák területen vagyunk. Osztrák népviseletbe öltözött.* (Főnévi használatban:) *A határ mentén élő osztrákok gyakran járnak át Sopronba.*

✧ Szin: *ausztriai*

✧ Etim: Az *Austria* országnév tudatosan formált *Óstria, Osztria* alakjából keletkezett.

osztriga ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Telepekben élő, 7-8 cm átmérőjű, ehető tengeri kagyló. *Védett telepeken mesterségesen szaporítják az osztrigát.*

2. Ez mint étel. *Az osztrigát nyersen vagy főzve, citrommal fogyasztják.*
✧ Etim: Görög eredetű olasz jövevényszó.

óta ◆◆◆◆◆ nu

1. A jelzett időponttól vagy eseménytől az elbeszélés idejéig. *Éjfél óta egy percet sem aludtam.*
2. A jelzett időtartamon át és még most is. *Hetek óta esik az eső.*
3. A jelzett személy működésétől, illetve bizonyos művének megszületésétől kezdve. *Magyar nemzeti drámáról Katona Bánk bánja óta beszélhetünk.*
✧ Szin: **1., 3.** *valamitől fogva, kezdve*
✧ Táj: **1., 2.** *úta, utal, ilta, őte*
✧ Etim: Az → *a* (→ *az*) mutató névmás *o* változatának megszilárdult ragos alakulata.

otromba ◆◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n* (rosszalló)

1. Aránytalanul nagy és formátlan. *A házban mindenütt otromba bútorok álltak bezsúfolva a kis szobákba.*
2. Faragatlan, durva. *Otromba viccei nagyon sértőek voltak.*
✧ Szin: **1.** *csúnya,* (rosszalló) *idomtalan* **2.** *goromba, modortalan, közönséges, trágár,* (választékos) *alpári, parlagi*
✧ Táj: **1.** *dimatlan, döher*
✧ Ell: **1.** *csinos, formás, arányos, szép* **2.** *kulturált, művelt,* (választékos) *pallérozott*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

ott ◆◆◆◆◆ hsz

1. (Rámutatással vagy anélkül) azon a (szóban forgó) helyen. *Látod, ott most új ház épül. Ott ismerkedtünk meg mi is, ahol ti.*
2. A jelzett körülmények között. *Ott követte el a hibát.*
3. (Nyomósításra:) *Új kocsija ott áll a ház előtt.*
4. (Állítmányként:) Rendelkezésre áll. *Ott a sok könyv, mégse olvassa senki.*
✧ Szin: **1.** *arra, arrafelé, amott* **2.** *akkor* **3.** *amott*
✧ Táj: *ahajt, amoda, ottand, ottan, ottanag, ottandég, ottang, ottanga, ottég, ottéglan*
✧ Ell: **1.** *itt, emitt,* (népi) *itten,* (választékos) *jelen* **3.** *itt, emitt,* (népi) *itten*
✧ Etim: Az → *a* (→ *az*) mutató névmás *o* változatának megszilárdult ragos alakulata.
✧ Ö: itt- + ott
☝ Egybeírjuk néhány (igéből képzett) névszói származékkal is: *ottjártakor, ottlakása (idején), ottléte (alatt), ott-tartózkodás.* Ez utóbbit a három, egymás mellé került *t* miatt kötőjellel tagoljuk.

otthagy ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (Helyet, munkahelyet) végleg elhagy. *Otthagyta a faluját, elköltözött a városba. Januárban otthagyom a szerkesztőséget, kaptam egy nagyon jó állásajánlatot.*
2. (Hivatást, pályát) abbahagy. *Otthagyta a mérnöki pályát és nyitott egy vendéglőt.*
3. Feledékenység miatt a jelzett helyen hagy valamit. *Otthagyta az esernyőjét a moziban, most vissza kell mennie érte.*
4. (Ennivalót) nem fogyaszt el. *Már megint otthagytad a főzeléket.*
5. (Szándékosan) valakinél hagy valamit. *Otthagyom nálad a csomagom, majd holnap érte megyek kocsival.*
6. Valakit magára hagy. *Otthagyta barátait az étteremben.* • Szólás: (durva) *Otthagyja, mint eb a szarát* vagy (tréfás) *a Szaharát*: valamit rendetlenül vagy valakit szó nélkül otthagy.
7. Hűtlenül, végleg elhagy valakit. *Hallottad, hogy Pista otthagyta a feleségét?*
✧ Szin: **1.** (tréfás) *továbbáll* **2.** *felhagy valamivel* **3.** *ottfelejt, elhagy, elveszít* **6.** *egyedül hagy, cserbenhagy, sorsára hagy* **7.** *szakít valakivel;* (szleng) *dob, ejt, leépít, leléptet* • **6., 7.** *Faképnél hagy.*
✧ Ell: **1.** *folytat valamit; marad valahol* **2.** *folytat* **4.** *megesz, befal,* (bizalmas) *bevág* **5.** *elvisz, elhoz* **6., 7.** *valakivel marad*
✧ Etim: Összetétel: → *ott* + → *hagy*.

otthon[1] ◆◆◆ hsz

1. A szóban forgó személynek vagy a beszélőnek az otthonában. *Egész nap otthon ül. Holnap délután otthon leszek, nyugodtan hívj fel!* • Közmondás: *Mindenütt jó, de legjobb otthon.*
2. A szóban forgó személynek vagy a beszélőnek a szülőhelyén vagy a hazájában. *Gyerekkoromban otthon nem volt vezetékes víz. Van otthon számítógéped?*
3. ■ (Udvariassági formulaként:) *Érezd magad otthon*: fesztelenül, otthonosan. *Helyezd magad kényelembe, érezd magad otthon!*
✧ Szin: **1., 2.** *odahaza* **3.** *kényelmesen*
✧ Táj: **1., 2.** *otthol, otthun, atthun, otthonjában*
✧ Ell: **1., 2.** *idegenben, máshol* **3.** *feszélyezetten, kényelmetlenül*
✧ Etim: Összetétel: → *ott* + → *honn*.

otthon[2] ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Valakinek a lakása. *Végre saját otthonuk van, szüleik segítségével vettek egy lakást.*
2. Családi környezet, megfelelő hajlék. *Ha nincs hová menned, nálunk otthonra találsz.*
3. Családi környezet és ellátás pótlására létrehozott intézmény. *Már öt éve szociális otthonban él. Délutánjait az idősek napközi otthonában tölti.*
4. ■ *Művelődési otthon*: szervezett programokat kínáló kulturális intézmény. *Szerdán a helyi művelődési otthonban fogunk fellépni.*

✧ Szin: **1.** *magánház, ház,* (választékos) *fedél, hajlék,* (választékos vagy tréfás) *rezidencia*, (régi) *kvártély* **2.** (választékos) *családi tűzhely* vagy *fészek,* (bizalmas) *kuckó, zug,* (tréfás vagy gúnyos) *barlang, odú* **3.** *menhely*, (régi) *szegényház* **4.** *művelődési ház, kultúrház*
✧ Etim: Összetétel: → *ott* + → *honn*.

otthonka ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (bizalmas)

Egyszerű (ujjatlan) háziruha. *Hazaérve az asszony otthonkát kapott magára, hogy kímélje a ruháját.*
✧ Szin: *pongyola*
✧ Etim: Az → *otthon* főnév származéka.

otthonos ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Barátságos, kellemes. *Az egyszerű kis lakásban is sikerült otthonos légkört teremtenie. A ház otthonos berendezése meghittséget, nyugalmat árasztott.*

2. Valahol gyakran megforduló, magát ott jól érző és jól kiismerő. *Egészen otthonos vagyok náluk.*

3. (választékos) Jártas, ismerős valamiben, valamilyen területen. *Otthonos vagyok a középkori zeneirodalomban, régebben sokat olvastam róla. Otthonosan mozog a színházi világban.*

4. (választékos) Honos. *Sem az oroszlán, sem a datolyapálma nem otthonos nálunk.*
✧ Szin: **1.** *családias, otthonias, kényelmes, lakályos, meghitt, szívélyes, nyugalmas* **2.** *járatos, bejáratos, bennfentes, tapasztalt, tájékozott* **3.** *tapasztalt, tájékozott* **4.** *őshonos*
✧ Ell: **1.** *merev, feszélyezett, barátságtalan* **2.** *idegen, járatlan, tapasztalatlan, tájékozatlan* **3.** *tapasztalatlan, tájékozatlan*
✧ Etim: Az → *otthon* főnév származéka.

ottlét ◆◆◆ fn

Valakinek a jelzett helyen való tartózkodása, jelenléte. *Ottlétét aláírásával igazolta.*
✧ Szin: *látogatás,* (idegen, választékos) *vizit*
✧ Ell: *távollét*
✧ Etim: Összetétel: → *ott* + → *lét*.

óv ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Féltően véd valamit. *Hiába óvtam rózsáimat a fagytól, mégis tönkrementek.* ■ *Óva int valakit valamitől*: féltő szándékkal figyelmeztet a szóban forgó dolog veszélyeire. *Óva intettelek ettől a szerződéstől, de te nem hallgattál rám.* ● Szólás: *A széltől is óvja* vagy (régi) *ója*: túlságosan félti.

2. Szabálytalanság miatt a verseny eredménye ellen hivatalosan kifogást emel. *A játékvezetői műhiba miatt a vesztes csoport óvott.*
✧ Szin: **1.** *védelmez, védelmébe vesz, félt, őriz; vigyáz valamire;* (választékos) *oltalmaz*, (régi, választékos) *ó* **2.** *fellebbez, óvást emel, óvást tesz, óvást nyújt be valami ellen; megóv valamit*
✧ Ell: **1.** *bánt, támad* **2.** *elfogad, tudomásul vesz valamit*
✧ Etim: Valószínűleg ősi, ugor kori szó.
☝ A régebbi szépirodalomban az *óv* ige mára elavult *ó* alakváltozatával is találkozhatunk. E változatból való az *óv* határozói igeneve: *óva* (egy *v*-vel). Az *ó* igéből való az *óhatatlan* ‘elkerülhetetlen’ melléknév is. Lásd még az *ó*[3] szócikket!

óvadék ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

Biztosítékul letétbe helyezett pénz vagy értékpapír. *A gyanúsítottat óvadék ellenében szabadlábra helyezték. Letette érte az óvadékot.*
✧ Szin: *biztosíték, letét,* (idegen) *garancia*, (kissé régi vagy népi) *bánatpénz,* (régi) *kaució*
✧ Etim: Az → *óv* ige származéka.

óvakod|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Távol tartja magát valakitől. *Óvakodj attól az alaktól!*

2. *Óvakodik valamitől*: vigyáz, ügyel, hogy a megnevezett esemény be ne következzék. *Óvakodik a megfázástól, vastag sálat és sapkát hord.*

3. Óvatosságból vonakodik valamit megtenni. *Óvakodik szóba hozni a dolgot.*

4. (választékos) Óvatosan valahova lopakodik. *Mikor senki se látta, az ajtóhoz óvakodott.*

✧ Szin: **1.** *őrizkedik* **3.** *tartózkodik; elhárít, kikerül valamit* **4.** *lopódzik, oson*

✧ Táj: **1.** *menekedik*

✧ Etim: Az → *óv* ige származéka.

ovális ◆◆◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, ~an*

Ellipszis alakú. *A szoba közepén ovális asztal áll. Az anyjára hasonlít, neki is ovális az arca.*

✧ Szin: *kerekded, tojásdad*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

óváros ◆◆◆ fn

(Régi) város legrégibb, rendszerint központi része. *Varsó óvárosát a háború után teljesen újjáépítették romjaiból.*

✧ Etim: Összetétel: → *ó*[1] + → *város*.

óvatlan ◆◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*

1. Olyan, amelyre nem vigyáznak. *A gyermekét óvatlanul az üzlet előtt hagyta.*

2. ■ *Egy óvatlan pillanatban*: észrevétlenül. *Egy óvatlan pillanatban besurrant a rabló a bankba.*

3. (Határozószóként:) Megfontolatlanul. *Óvatlan viselkedett, s jól megégette a kezét.*

✧ Szin: **1.** *felügyelet nélküli, elővigyázatlan, meggondolatlan, könnyelmű* **3.** *elővigyázatlanul, meggondolatlanul, könnyelműen*

✧ Etim: Az → *óv* ige származéka.

óvatos ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

A veszélyt, a kényes dolgokat elővigyázatosan kerülő. *Óvatosan menj át az utca másik oldalára! Légy óvatos azzal az emberrel! A rossz hírt óvatosan közöld vele!*

✧ Szin: *körültekintő, megfontolt, meggondolt, tapintatos, tartózkodó,* (régi) *vigyázatos*

✧ Ell: *óvatlan, meggondolatlan, elővigyázatlan*

✧ Etim: Az → *óv* ige nyelvújítás kori származéka.

óvoda ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Rendszerint napközi otthonos intézmény 3–6 éves gyermekek nevelésére. *Mielőtt iskolába került, három évig óvodába járt.*

✧ Szin: (gyermeknyelvi) *ovi*, (népi) *dedó,* (régi) *gyermekkert, kisdedóvó*

✧ Táj: *aboda, abuda, avoda, oboda*

✧ Etim: Az → *óv* ige nyelvújítás kori származéka.

☝ Bár a kiejtése szinte általánosan [ovoda], írásban az első *ó* hosszú.

óvóhely ◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

Légitámadás ellen védő, általában föld alatti helyiség. *Az ostromot az óvóhelynek minősített pincében vészelték át.*

✧ Szin: (hivatalos) *légoltalmi pince,* (bizalmas) *légópince, bunker*

✧ Etim: Összetétel; *óvó*: az → *óv* ige származéka + → *hely*.

óvónő ◆◆◆ fn

3–6 éves korú kisgyermekek nevelésére, gondozására képesített pedagógus. *Az óvodában óvónők és dajkák foglalkoznak a gyerekekkel.*

✧ Szin: (hivatalos) *óvodai pedagógus, óvodapedagógus*

✧ Etim: Összetétel; *óvó*: az → *óv* ige származéka + → *nő*.

☝ Az első *ó* a kiejtésben gyakran rövid: [ovónő]. Az óvónő megszólítása gyermekek és gyakran a szüleik részéről is keresztnév + *néni*, illetve *óvó néni*. Férfi óvodapedagógus esetében természetesen a *néni* helyett *bácsi*: *óvó bácsi.*

oxigén ◆◆◆ fn –, *~t, ~je*

A lélegzéshez és az égéshez nélkülözhetetlen színtelen, szagtalan kémiai elem. *Nagyon alacsony hőmérsékleten az oxigén cseppfolyóssá válik. A búvárok és a hegymászók sűrített oxigént visznek magukkal a hátukra erősített fémpalackokban. A zöld növények a fotoszintézis során a levegő széndioxidjából és vízből oxigént állítanak elő.*

✧ Szin: (régi) *éleny, légeny*

✧ Etim: Francia, végső soron görög eredetű nemzetközi szó.

☝ Toldalékai túlnyomórészt magas hangúak: *oxigénje, oxigénnel, oxigénben* stb. – Vegyjele: *O* (pont nélkül).

ózon ◆◆ fn –, *~t, ~ja*

1. Az oxigénnek háromatomos, a légkör felső rétegében napsugárzás hatására keletkező változata. *A légkör ózonból képződött rétege megsérülhet a környezetszennyezés hatására.*

2. (Téves felfogás alapján:) Tiszta levegő, illetve annak különlegesen üdítő összetevője. *Az erdő ózonban gazdag levegőjét mélyen szívta a tüdejébe.*

✧ Etim: Német, végső soron görög eredetű nemzetközi szó.

☝ Vegyjele: O_3 (pont nélkül).

Ö, Ő

ő ◆◆◆◆◆ egyes szám 3. személyű személyes nm

1. Ismert, előzőleg már említett személy, esetleg állat, dolog. *Este a férjem is otthon lesz, én majd olvasok, ő pedig tévét néz. Őt kérték meg, hogy segítsen. A kerítésnél ugatott egy kutya, ő volt a Bodri.*

2. (Birtokos jelzőként, többes szám 3. személyű birtokosra is vonatkoztatva:) A hozzá vagy hozzájuk tartozó, a birtokában vagy birtokukban levő. *Az ő lakása közelebb van. Az ő kutyájuk nem bántja a macskákat.*

3. ■ (Főnévi használatban:) *A nagy ő*: valaki szerelmének tárgya. *Amióta megismerte a nagy őt, másról sem tud beszélni.*

✧ Szin: **1.** *az, amaz*
✧ Táj: *é, ű*
✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.

öblít ◆◆◆◆ ige *~eni*

1. (Edényt, testüreget) úgy mos, hogy vizet vagy folyadékot ide-oda mozgat benne. *Folyó vízzel öblíti a poharakat. Fogmosás után mentolos szájvízzel öblíti a száját.*

2. (Kimosott ruhaneműt) tiszta vagy öblítőszeres vízbe márt, azzal leönt vagy abban átforgat. *Az automata mosógép mosás után többször öblíti a ruhát.*

✧ Szin: **1.** *öblöget;* (idegen) *gargarizál* **2.** *öblöget,* (régi) *tisztáz*
✧ Táj: **1.** *ebrít, öblint, öbröget; gargujáz, gargulázik* **2.** *tisztel*
✧ Etim: Az → *öblöget* igéével azonos, valószínűleg hangutánzó eredetű szótő származéka.

öblítőszer ◆◆◆ fn

Mosáskor az utolsó öblítővízbe adagolt, a ruhát lágyító és illatosító folyékony vegyszer. *Különösen a műszálas ruhákhoz kell öblítőszert használni.*

✧ Szin: (bizalmas) *öblítő*
✧ Etim: Összetétel; *öblítő*: az → *öblít* ige származéka + → *szer*.

öblöget ◆◆ ige *~ni*

1. (Kimosott ruhaneműt) többször egymás után öblít. *Mindent kimostam, már csak öblögetni kell.*

2. (Tárgy nélkül is:) (Testüreget) alaposan, többször egymás után öblít. *Ha fáj a torka, kamillateával öblöget.*

✧ Szin: **2.** (idegen) *gargarizál* vagy *gargalizál*
✧ Táj: **1.** *öblint, huráz, tisztáz* **2.** *garguják, öbliget, öbröget*
✧ Etim: Az → *öblít* igéével azonos, valószínűleg hangutánzó eredetű szótő származéka.

öblös ◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

1. Nagyobb kerekded mélyedést tartalmazó (tárgy). *Egy öblös üvegben tartja a mézet.*

2. Mélyen zengő (hang). *A basszista öblös hangja nagyszerűen érvényesült a hangversenyteremben.*

✧ Szin: **1.** *hasas* **2.** *mély, dörgő, telt,* (idegen) *sztentori*
✧ Táj: **1.** *bögyökös*
✧ Ell: **1.** *vékony, lapos* **2.** *magas, vékony*
✧ Etim: Az → *öböl* főnév származéka.

öböl ◆◆◆◆ fn *öblök, öblöt, öble*

1. Tónak, tengernek a szárazföldbe benyúló része. *Az öbölben néhány csónak ringatózott.*

2. Öblös tárgy ürege. *A kancsó öble nagy, sok bor fér bele.*

✧ Szin: **1.** (idegen) *lagúna*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

öcs ◆◆◆◆◆ fn *–, –, öccse*

1. Valakinek fiatalabb fiútestvére. *Egy bátyja és két öccse van.*

2. Unokaöcs. *A nővérem fia, az öcsém most nálunk lakik.*

3. (bizalmas) (A beszélőnél fiatalabb fiú vagy férfi leereszkedő megszólításaként:) *„Szép öcsém, miért állsz ott a nap tüzében?”* (Arany J.: Toldi)

✧ Szin: **1.** (bizalmas) *öcskös, öcsi,* (választékos) *fivér, testvéröcs* **3.** (gúnyos) *öcskös, öcsi*
✧ Táj: *ecs*
✧ Ell: **1.** *húg,* (választékos) *leánytestvér* **2.** *unokahúg* **3.** (választékos) *húgom*
✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.

☝ Kiejtésében a *cs* időtartama ingadozik: [öcs] vagy [öccs]. 1. és 2. személyű birtokos személyjeles alakjában rövid a *cs: öcsém, öcséd, öcsénk, öcsétek.* A 3. személyben viszont megnyúlik, s ezt írásban is jelöljük: *öccse, öccsük.* Leginkább birtokos személyjeles alakban használatos. Fiatalabb fiútestvér, unokatestvér, unokaöcs megszólításaként az *öcsém, öcsi, öcskös* és az erősebben becéző *öcsike, öcsikém* családias, ismerősök körében is használatos, kedves. Az *Öcsi* tulajdonnévként is él, szólítónévként gyakran a felnőttkorban is, családon belül. Idegen fiúgyermekek, fiatalok megszólításaként azonban ezek a megszólítások lekezelőek, sértőek, gúnyosak is lehetnek. A hangnemtől, hangzástól is függ, hogy kedveskedő vagy lenéző-e a megszólítás!

ődöng ◆◆ ige *~eni*

Kedvetlenül, céltalanul járkál. *Nem volt semmi dolga, csak ődöngött a városban.*

✧ Szin: *teng-leng, kószál, ténfereg,* (választékos) *bolyong, ődgyeleg,* (bizalmas) *kódorog, lődörög, csatangol, csámborog, cselleng, kóválygyog, flangál*

✧ Táj: *bölyöng, ötöng, ődöng-bődöng, ődöngöl*

✧ Etim: Egy ismeretlen eredetű, önállóan nem adatolható, az → *ődgyeleg* igéével valószínűleg rokon tő származéka.

őfelsége ◆◆◆ fn –, *~t,* – (hivatalos, régi)

(Egyeduralkodó és felesége rangját jelölő címként:) *A király és a királyné őfelsége megérkezett. Őfelsége, a király! – kiáltotta az ajtónálló.*

✧ Szin: (régi) *felség*

✧ Etim: Összetétel; → *ő* + *felsége*: a → *felség* főnév birtokos személyjeles alakja.

☝ Lásd még a *felség* és a *fenség* szócikket!

őfensége ◆ fn –, *~t,* – (hivatalos, régi)

(Királyi, császári hercegek és hercegnők rangját jelölő címként:) *Őfensége, a királyi herceg a palotakertben várakozik felséges atyjára. A trónörökös őfensége megérkezett már?*

✧ Szin: (régi) *fenség*

✧ Etim: Összetétel; → *ő* + *fensége*: a → *fenség* főnév birtokos személyjeles alakja.

☝ Lásd még a *felség* és a *fenség* szócikket!

őgyeleg ◆◆ ige *~ni*

Hasztalanul, céltalanul ide-oda jár. *Egész nap a ház körül őgyeleg.*

✧ Szin: *teng-leng, kószál,* (bizalmas) *cselleng, kóválygyog, kódorog, lődörög, ténfereg, csámborog, flangál*

✧ Táj: *egyeleg, hőgyölög*

✧ Etim: Egy ismeretlen eredetű, önállóan nem adatolható, az → *ődöng* igéével valószínűleg rokon tő származéka.

ők ◆◆◆◆◆ többes szám 3. személyű személyes nm

Ismert, előzőleg már említett személyek, esetleg állatok, dolgok. *Megjöttek a barátaim, diákkorom óta ők állnak hozzám a legközelebb. Találkozzunk Zsuzsáékkal, rég láttuk őket. Kaptam két vázát, de nem tudom hova tenni őket.*

✧ Táj: *űk*

✧ Etim: Az → *ő* névmás többes számú alakja.

őkegyelme ◆ fn –, *~t,* – (régi)

(A „kegyelmed” megszólítással illetendő személy megnevezésére és címeként:) *Őkegyelme, a falu bírája rendelte el. Hazajött-e már őkegyelme?*

✧ Szin: (régi) *kegyelme*

✧ Táj: *őkigyelme, őkegyme*

✧ Etim: Összetétel; → *ő* + *kegyelme*: a → *kegyelem* főnév birtokos személyjeles alakja.

őkelme ◆◆ fn –, *~t,* – (népi, régi)

1. (A „kelmed” megszólítással illetendő személy megnevezésére és címeként:) *Komámuram őkelme mi járatban van nálunk?*

2. (Népmesében, a megszemélyesített állatra:) *A gólya vendégségbe ment róka őkelméhez.*

3. (tréfás vagy gúnyos) A szóban forgó személy. *Ifjabb korában nagy szoknyavadász volt őkelme.*

✧ Táj: *őkeme*

✧ Etim: Az → *őkegyelme* főnév alaki összerántásával, rövidülésével keletkezett.

öklel ◆◆ ige *~ni*

1. (Állat) szarvával döf, szúr (valamely másik állatot). *Az egyik szarvasbika addig öklelte a másikat, míg az össze nem rogyott.*

2. (régi) Párviadalban szúrófegyverrel szúr, döf valakit. *Kopjájukkal vadul öklelték egymást a vitézek.*

3. ■ *Öklel a pillantása*: szúrósan, haragosan néz. *Valami rosszat mondhattam, mert csak úgy öklelt a pillantása.*

✧ Szin: **1.** *bök, bökdös, döfköd*

✧ Táj: **1.** *lököl, tusál*

✧ Etim: Valószínűleg az → *ököl* főnév vagy az önállóan nem adatolható *ökl* tő származéka.

öklendez|ik ◆ ige *~ni*

Hányingerrel küzdve görcsösen meg-megrándul, s közben böfögésszerű hangokat hallat. *Öklendezik az undortól. Rosszul lett a romlott ételtől, most hangosan öklendezik.* (túlzó is) *Még most is öklendeznem kell, ha rágondolok.*

✧ Szin: *fuldokol,* (népi, régi) *ökrendezik*

✧ Táj: *öklődik, ikrendezik, öklöndözik, ökröndözik, ökrend*

✧ Etim: Az önállóan nem adatolható *ökl* tő származéka.

☝ Egyes szám 3. személyben ritkán iktelenül, *öklendez* formában is használatos.

öklöz ◆◆ ige *~ni*

1. Ököllel üt-ver valakit. *Dühösen öklözi a másik fiút, ahol csak éri.*

2. Versenyszerűen űzi az ökölvívást. *Már három éve öklöz.*

3. (Labdát) ököllel valahova röpít. *A kapus a labdát a mezőnybe öklözte.*

✧ Szin: **1.** *ütlegel,* (bizalmas) *püföl* **2.** *bokszol* **3.** *üt*

✧ Etim: Az → *ököl* főnév származéka.

ökológia ◆◆ fn –, *~t, ~ja* (idegen)

Az a tudományág, amely az élőlényeknek a környezethez való viszonyát kutatja. *Az ökológia egyik ága az ember és a környezet kölcsönhatását vizsgálja.*

✧ Szin: *környezettan, környezettudomány*

✧ Etim: Görög elemekből keletkezett nemzetközi szó.

ököl ◆◆◆◆ fn *öklök, öklöt, ökle*

Összeszorított kézfej. *Ököllel verte az ajtót, mégse hallották.* ■ *Ökölre megy*: öklözni kezd. *Úgy összeszólalkoztak, hogy végül már ökölre mentek.* | *Kemény ökle van*: **a)** nagyot tud ütni. *Nehogy összeverekedj vele, kemény ökle van!* **b)** erélyesen tud fellépni. *Az új főnöknek kemény ökle van, senki sem mer ellentmondani neki.* | *Öklét rázza*: fenyegetőzik. *A szeme villámokat szórt, az öklét rázta, és közben azt kiabálta, hogy ne kerüljünk többé a szeme elé.* • Szólás: *Ökölbe szorul a keze*: dühbe jön. | *Akkora, mint az öklöm*: **a)** nagyon kicsi. *Akkorák a kiskutyák, mint az öklöm.* **b)** nagyon nagy. *Akkorák ezek a paradicsomok, mint az öklöm.*

✧ Szin: *marok*

✧ Táj: *kujak, ököj*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó, valószínűleg egy önállóan nem adatolható tő származéka.

ököljog ◆◆ fn

1. (Fegyveres) önbíráskodás. *A középkori várurak egymás közötti viszályaikat az ököljog eszközével intézték el.*

2. Az erősebbik fél erőszakos fellépése, erőbeli fölénye. *A két fiú vitáit rendszerint az ököljog döntötte el.*

✧ Szin: *farkastörvény,* (régi) *erőjog*

✧ Etim: Összetétel: → *ököl* + → *jog*.

ökölvívás ◆◆◆ fn

Az a sportág, amelyben a két küzdő fél keményre tömött bőrkesztyűvel öklözi egymást. *Az ökölvívás önuralomra és kitartásra nevel.*

✧ Szin: *boksz, bokszolás, öklözés, ökölharc,* (ritka) *ökölviadal,* (szleng) *bunyó*

✧ Etim: Összetétel: → *ököl* + → *vívás*.

ökör ◆◆◆◆ fn *ökrök, ökröt, ökre*

1. Herélt szarvasmarha. *A szekeret négy ökör húzta.* • Szólás: *Hat ökörrel sem megy*: semmiképpen, erőszakkal se lehet elérni valamit.

2. (durva) Rendkívül buta személy. *De nagy ökör vagy!*

✧ Szin: **1.** *tinó, jószág, barom, marha,* (régi) *göböly,* (régi) *tulok* **2.** (durva) *állat, barom, marha*

✧ Táj: **1.** *sőre*

✧ Etim: Honfoglalás előtti csuvasos típusú török jövevényszó.

✧ Ö: hat + ökör

ökörfarkkóró ◆ fn

Magas szárú, tátogatóféle gyomnövény. *Az ökörfarkkóró fürtös virágzata általában sárga.*

✧ Szin: *ökörfarkvirág, gyapjúfű, királygyertya, misegyertya, királydárda*

✧ Táj: *ökörfark-burján, ökörfarkkóré*

✧ Etim: Összetétel: → *ökör* + → *fark* + → *kóró*.

ökörnyál ◆ fn

Pókok testéből kibocsátott váladékból keletkező, 2-3 m hosszú fonadék. *Ősszel az apró pókok ökörnyálon lebegnek, szállonganak ide-oda a levegőben.*

✧ Táj: *bikanyál, szépasszony fonala, békanyál*

✧ Etim: Összetétel: → *ökör* + → *nyál*.

ökumenikus ◆◆◆◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, ~an* (idegen)

1. A keresztény egyházak egyesítésére törekvő vagy így létrejött. *Újabban sokat hallunk az ökumenikus mozgalomról.*
2. A zsidó és a keresztény egyházak együttes részvételével tartott. *A nemzeti hősökről ökumenikus istentiszteleten emlékeztek meg.*
✧ Szin: **1.** *egyetemes, egyetemleges* **2.** *közös*
✧ Etim: Latin, végső soron görög eredetű nemzetközi szó.

öl[1] ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. (Személyt, állatot) életétől megfoszt. *Nem állt szándékomban embert ölni. Holnap disznót ölünk.*
2. Pusztító hatása van. *Ez a méreg csak lassan öl.*
3. Kínoz, gyötör valakit. *Öli a bánat szegényt, amióta elhagyta a kedvese.* ■ *Öli magát*: **a)** gyötrődik. *Ne öld magad emiatt, majd csak megoldódik valahogy a probléma!* **b)** kínlódva csinál valamit. *Csak öli magát ezzel a munkával, valami másba kellene inkább belekezdenie.* | *Ölik egymást*: kíméletlenül veszekszenek, verekszenek, esetleg tülekednek. *Folyton ölik egymást ezek a gyerekek, mintha nem is testvérek volnának.*
4. *Valamit öl valamibe*: aránytalanul sok időt, fáradságot, pénzt stb. fordít rá. *Minden pénzemet ebbe az üzletbe öltem.*
5. ■ *Bánatát, fájdalmát* stb. *valamibe öli*: azzal próbálja csillapítani, megszüntetni. *Elkeseredését, bánatát munkájába öli.*
✧ Szin: **1.** *gyilkol, öldököl, elpusztít,* (disznót, baromfit:) *vág, levág;* (választékos) *öldököl;* (szleng) *kinyír* **2.** *pusztít* **3.** *emészt* **4.** *fektet* **5.** *fojt* • **1.** (választékos) *Vért ont* vagy *vérét ontja.* (bizalmas) *Eltesz láb alól.*
✧ Táj: **1.** *öledzkedik* **3.** *öldös*
✧ Ell: **1.** *életben hagy, megkegyelmez*
✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.

öl[2] ◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
1. Az ülő ember combja és a hasa közötti mélyedés. *Az ölébe vette a gyereket.*
2. *Ölben*: valakit, valamit (két) karral fölemelve. *Ölben vitte a házig.*
3. ■ (népi) *Ölre megy*: birkózni kezd, birokra kelt. *A gyerekek a játék hevében ölre mentek.*
4. (régi) (Hosszmérték egységeként, jelzőként:) kb. 2 m. *Három öl hosszú gerendát vettek.* | *Egy öl fa*: kb. 4m³ tűzifa. *Az építkezéshez 20 öl fára volt szükség.*
✧ Szin: **2.** *karban* **4.** *nyaláb*
✧ Táj: **1.** *öleb*
✧ Etim: Ősi, finnugor, esetleg uráli kori szó.
☝ Mértékegységként való használatáról lásd még a *négyszögöl* szócikket!

öldököl ◆◆ ige *~ni* (választékos)
Halomra öli, gyilkolja az embereket. *Az elfoglalt városba benyomuló martalócok válogatás nélkül öldököltek.*
✧ Szin: *öl, öldös, kaszabol, mészárol* • *Kioltja az életét.*
✧ Táj: *öldöz*
✧ Etim: Az → *öl*[1] ige származéka.

öldös ◆◆ ige *~ni*
Ismételten öl valamit, valakit. *Azzal szórakozik, hogy öldösi a legyeket. A világ több táján ma is öldösik egymást az emberek.*
✧ Szin: *irt, pusztít* • (választékos) *Kioltja az életét.*
✧ Ell: *életben hagy, megkímél; megkegyelmez valakinek*
✧ Etim: Az → *öl* ige származéka.

öleb ◆◆ fn (választékos, olykor gúnyos)
Kis testű kutya. *Az idős hölgy kedvtelésből ölebeket tart. Kockacukorral kényeztette a csúf kis ölebet.*
✧ Szin: (bizalmas) *kutyus*
✧ Etim: Összetétel: → *öl*[2] + → *eb*.

ölel ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Szeretete, öröme jeléül átkarol és magához szorítva tart. *Keblére ölelte barátait. Sokáig ölelte régen nem látott édesanyját.* (Levélzáradékban:) *Szeretettel ölel: öcséd.*
2. (választékos) Szeretkezik. *„Ehess, ihass, ölelhess, alhass!”* (József A.: Ars poetica)
✧ Szin: **1.** (karjaival) *átfon,* (karjába) *szorít* **2.** *szerelmeskedik*
✧ Táj: **1.** *elel*
✧ Ell: **1.** *ellök, eltol, eltaszít*
✧ Etim: Az → *öl*[2] főnév származéka.

ölelkez|ik ◆◆◆ ige *~ni*
1. Két személy egymást öleli, ölelgeti. *A szerelmesek önfeledten ölelkeznek. Az édesanya vidáman ölelkezik kis gyermekével.*
2. (választékos) Két vagy több dolog összeolvad. *A láthatár szélén a föld ölelkezik az éggel.*
✧ Szin: **1.** *összebújik* **2.** *egybemosódik,* (választékos) *összefonódik*
✧ Táj: *ölelgetődzik, ölelgőzik, ölelkőzik*
✧ Etim: Az → *ölel* ige származéka.

öles ◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. (régi) Bizonyos számú öl nagyságú. *Felragadott egy másfél öles póznát.*
2. Kb. egy öl nagyságú. *Bevertek a földbe egy öles karót.*
3. Hatalmas, hosszú, illetve magas. *Öles termete kimagaslott a tömegből. Öles léptekkel haladt előre.*

✧ Szin: **1.** (régi) *ölnyi* **3.** *erős, vállas, termetes, megtermett*
✧ Ell: **3.** *kicsi, apró, alacsony, vékony, vézna*
✧ Etim: Az → *öl*[2] főnév származéka.

ölfa ◆◆ fn (népi)
Kb. 1 méter hosszú darabokból álló, összerakott tüzelőfa. *Ott áll az ölfa az udvaron, el kell fűrészelni.*
✧ Etim: Összetétel: → *öl*[2] + → *fa*.

ölt ◆◆◆◆◆ ige *~eni*
1. Varrás közben a fonalat, cérnát tűvel áthúzza az anyagon. *Még egyet-kettőt öltök és kész az új ruha.* ● Szólás: (népi) *Hogy egyik szavamat a másikba ne öltsem*: hogy sorjában adjam elő mondanivalómat.
2. ■ *Nyelvet ölt valakire*: nyelvét feléje nyújtva csúfolja. *Pimaszul nyelvet öltött a kislányra, majd elszaladt.*
3. Valamit valahová akaszt. *Karjára kosarat öltött.* ● Szólás: *Karját valakinek a karjába ölti* vagy *kart karba ölt (valakivel)*: karon fog valakit.
4. (Ruhadarabot) magára vesz. *A fogadásra frakkot öltött.*
5. Valamilyen külsőt vesz föl, valamilyenné válik. *A város ünnepi díszt öltött.* ■ *Valamilyen méreteket ölt*: olyan (nagy) méretűvé válik. *A balesetek száma ijesztő méreteket ölt.* | *Testet ölt*: megvalósul. *Régi álma öltött testet ezzel a győzelemmel.*
✧ Szin: **1.** *varr* **2.** *kiölt, kinyújt* **4.** *felvesz,* (bizalmas) *felhúz*
✧ Ell: **4.** *levesz, levet*
✧ Etim: Vitatott eredetű. Vagy az → *illik* ige származéka, vagy honfoglalás előtti török jövevényszó magyar nyelvi képzéssel.

öltözék ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e* (választékos)
Öltözet, ruházat. *A tükörben ellenőrizte, hogy öltözéke megfelelő-e. Egyetlen öltözéke a teste köré csavart törülköző volt.*
✧ Szin: *ruha, viselet,* (ritka, idegen) *toalett,* (szleng) *szerelés, szerkó*
✧ Táj: *öltő, öltöny, öltőruha, öltözékruha, öltöző, öltözőruha*
✧ Etim: Az → *öltözik* ige származéka.

öltözet ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
(Egyszerre magunkra öltött) ruhadarabok összessége. *Az öltözethez hozzátartozik a fejfedő és a lábbeli is. Már éjszakai öltözetben volt. Kedveli a magyaros öltözetet. Lenge öltözetben volt.* (Jelzőként:) *Egy öltözet ruha nem sok, annyi se volt neki.*
✧ Szin: *ruházat, viselet,* (választékos) *öltözék,* (választékos, idegen) *ornátus,* (szleng) *szerelés, szerkó*
✧ Táj: *öltő, öltöny, öltőruha, öltözékruha, őltöző, öltözőruha*
✧ Etim: Az → *öltözik* ige származéka.

öltöz|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. (Valamilyen) ruházatot magára vesz. *A tükör előtt öltözik. Gyászba öltözik.*
2. *Valaminek öltözik*: ilyen jelmezt ölt, illetve annak akar látszani. *A farsangi bálra hóembernek öltözött. Ebben a korban már ne öltözz kislánynak!*
3. Valamilyen (jellemző) ruhákban jár. *Anyukám mindig elegánsan öltözik. Öltözz melegen, nehogy megfázz! Szeretek sportosan öltözni.*
✧ Szin: **1.** *öltözködik, felöltözik* **2.** *beöltözik* **3.** *valahogyan ruházkodik, jár*
✧ Táj: *öltez, őtezik, ültezik, öltözkölődik, öltöződik*
✧ Ell: **1.** *vetkőzik, levetkőzik*
✧ Etim: Az → *ölt* ige származéka.

öltöző ◆◆◆◆ fn *~k, ~t*
Átöltözésre használatos helyiség. *A strandon van öltöző is. A munkások az öltözőben cserélik utcai ruhájukat munkaruhára. A színházi öltözők a művészvilág titkait rejtik a nagyközönség számára.*
✧ Szin: *fülke, kabin,* (idegen) *toalett, gardrób, budoár*
✧ Etim: Az → *öltözik* ige származéka.

öltöztetőnő ◆ fn
Színésznőknek az öltözködésben segítő női alkalmazott. *Az öltöztetőnő előkészíti a ruhát, befűzi a fűzőt, begombolja a gombokat, és végighallgatja, amit a művésznő el akar mondani.*
✧ Etim: Összetétel; *öltöztető*: az → *öltözik* ige *öltöztet* származékának továbbképzett alakja + → *nő*[2].

ölyv ◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
Sólyomféle, 50-60 cm nagyságú, zömök testalkatú, védett ragadozó madár. *Magyarországon gyakran fészkel az egerészölyv, ritkán a darázsölyv, télen gyakran látható a gatyás ölyv, ősz elején pedig néha felbukkan a Hortobágyon a pusztai ölyv. Az ölyv széles szárnyait kitárva hosszan keringett a magasban.*
✧ Szin: (népi) *ölyvmadár, ölyü, ölyű*
✧ Táj: *ölf, ölű, ülü, ülű, üllü, hülü*
✧ Etim: Valószínűleg honfoglalás előtti csuvasos típusú török jövevényszó.

őméltósága ◆ fn –, ~*t*, – (régi)

(A „méltóságos” megszólítással illetendő személy megnevezésére és címeként:) *Itthon van őméltósága, a grófné? A grófné őméltósága elutazott.*

✧ Etim: Összetétel; → *ő* + *méltósága*: a → *méltóság* főnév birtokos személyjeles alakja.

ömleng ◆ ige ~*eni* (rosszalló)

Túlzott érzelgősséggel áradozik valakiről, valamiről. *Egész délután az új barátjáról ömlengett.*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű, az → *ömleng* főnév és az → *ömlik*, → *önt* igék tövével azonos szó származéka.

ömleny ◆ fn ~*ek*, ~*t*, ~*e*

A test szöveteiben vagy valamely testüregben sérülés hatására összegyűlt vér. *Úgy beütötte a karját, hogy az ütés helyén ömleny keletkezett.*

✧ Szin: *vérömleny, véraláfutás*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű, az → *ömleng*, → *ömlik*, → *önt* igék tövével azonos szó származéka.

öml|ik ◆◆◆◆◆ ige ~*eni*

1. (Folyadék, szemcsés anyag) nagy tömegben folyik, zúdul (valahova). *Eltörött a fővezeték, ömlik a víz az utcára. Jár a malom, ömlik a garatba a búza. Egész nap ömlött az eső.*

2. (Folyó valahova) torkollik. *A Rába Győrnél ömlik a Dunába.*

3. (Fény, hő) nagy tömegben árad. *A nagy ablakokon át csak úgy ömlött a fény és a meleg a szobába.*

4. ■ *Ömlik belőle* vagy *a szájából a szó, a panasz* stb.: sokat beszél, panaszkodik stb. *Nem tudom elhallgattatni, ömlik belőle a szó. Megkérdeztem tőle, mi a baja, és csak úgy ömlött a szájából a panasz.*

✧ Szin: **1.** *dől, szakad,* (választékos) *özönlik, patakzik* **2.** *belefolyik* **3.** *tódul* **4.** *árad, dől*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű, az → *ömleng* főnév és az → *ömleng*, → *önt* igék tövével azonos szó származéka.

☝ Felszólító módú alakjaiban az *ömöl-* tőváltozatot használjuk: *ömöljön, ömöljenek.*

ön ◆◆◆◆◆ személyes nm ~*ök*, ~*t*, –

1. (Magázó viszonyban udvarias megszólításként:) *Most önt kérem, írja alá a szerződést. Önök is velünk tartanak?*

2. (Birtokos jelzőként:) *Az önök óhaja számomra parancs! Az ön lánya minősíthetetlenül beszélt velem!*

✧ Szin: **1.** *maga,* (régi) *kegyelmed*, (népi, régi) *kelmed*, *kend*

✧ Ell: *te*

✧ Etim: **1.** Az *önmaga* féle összetételek (→ *ön* ‘saját, tulajdon’ + → *maga* visszaható névmás) előtagjának önállósításával, tudatos szóalkotással keletkezett. **2.** Ősi, finnugor kori szótő származéka.

☝ Megszólításként az *ön* választékos, hivatalos és egyúttal távolságtartó forma. Idegenek, közönség, hallgatóság, ügyfelek megszólítására használatos. Udvariasabb egyéb megszólítással, megnevezéssel együtt: *Uram, ön félreértette a szavaimat. Kedves Asszonyom, önnek mivel szolgálhatok?* Az *ön, önök* helyett a *maga, maguk* megszólítás természetesebb, közvetlenebb ismerősök között, és az *ön*-nél gyakrabban használatos idősebbek körében, vidéken és a szomszédos államokban élő magyarság nyelvében. Lásd még a *maga* szócikket!

őnagysága ◆◆ fn –,~*t*, – (régi)

1. (A „nagyságos” megszólítással illetendő személy megnevezésére és címeként:) *A fejedelem őnagysága Sárospatakon időzik.*

2. (Úrinő udvariaskodó megnevezésére:) *Adja át kézcsókomat őnagyságának!* (tréfás) *Feleségem őnagysága házon kívül van.*

✧ Etim: Összetétel; → *ő* + *nagysága*: a → *nagy* melléknév származékának, a *nagyság* főnévnek birtokos személyjeles alakja.

önálló ◆◆◆◆◆ mn ~*ak*, ~*t*, ~*an*

1. Mások befolyásától független. *Nincs egy önálló gondolata. Képtelen vagyok önálló döntést hozni ebben a kérdésben.*

2. Anyagi, politikai szempontból másnak alá nem rendelt. *Tavaly óta önálló kisiparosként dolgozik.*

3. Saját rendelkezésű. *Önálló keresetű, nem szorul senkire. Nincs önálló vagyona, mindenük a felesége nevén van. Most még alkalmazott vagyok, de jövőre nyitok egy önálló műhelyt.*

✧ Szin: **1.** *különálló* **2.** *szabad, független,* (idegen) *szuverén* **3.** *egyéni, önrendelkezésű* • **2.** *A maga ura* vagy (kissé népi) *embere. Megáll a maga lábán. A maga kenyerén él.*

✧ Ell: **2.** *függő*

✧ Etim: Német mintára keletkezett nyelvújítás kori összetétel; → *ön* + *álló*: az → *áll*[1] ige származéka.

☝ Egy *n*-nel ejtjük és írjuk. Elválasztása: *ön-ál-ló.*

önbizalom ◆◆◆◆ fn

Az a tulajdonság, hogy valaki bízik saját erejében, képességeiben. *A sikeres munkához önbizalom is kell.*

✧ Szin: *magabiztosság, biztonságérzet,* (régi) *magabírás* • (szleng) *Bedobott három lapát kokszot a pulóver alá.*

✧ Ell: *önbizalomhiány, bizonytalanság, félénkség*

✧ Etim: Összetétel: → *ön* + → *bizalom*.

önérzet ⬥⬥⬥⬥ fn

Saját értékének tudatából fakadó önbecsülés, tartás. *Önérzetét sebezték meg ezzel a kritikával. Feltámadt benne a jogos önérzet.* ■ *Az önérzetébe gázoltak*: vérig sértették.

✧ Szin: *öntudat, méltóságérzet, méltóságtudat, büszkeség*

✧ Etim: Német mintára keletkezett nyelvújítás kori összetétel: → *ön* + → *érzet*.

önfejű ⬥⬥ mn *~ek, ~t, ~en*

Saját véleményéhez, akaratához csökönyösen ragaszkodó. *Az én fiam senkire sem hallgat, nagyon önfejű.*

✧ Szin: *akaratos, dacos, engedetlen, hajthatatlan, konok, makacs, nyakas, megrögzött, tántoríthatatlan* • *Csökönyös, mint egy öszvér.*

✧ Táj: *makratánc, önzetes*

✧ Ell: *befolyásolható, irányítható, gyenge; formálható, rugalmas*

✧ Etim: Összetétel; → *ön* + *fejű*: a → *fej*[2] főnév származéka.

önfeláldozó ⬥⬥⬥ mn *~k, ~t, ~an*

1. Olyan (személy), aki életét áldozza valakiért, valamiért. *Önfeláldozó hősként elsőként Dugovics Titusz neve jut eszembe.*

2. Olyan (személy), aki áldozatokat vállal valamiért, valakiért. *Önfeláldozóan ápolja a rábízott beteg gyermekeket.*

✧ Szin: **2.** *áldozatos, áldozatkész, odaadó, önzetlen,* (idegen) *altruista* • **1.** *Feláldozza az életét.*

✧ Ell: **2.** *önző, szívtelen,* (idegen) *egoista*

✧ Etim: Összetétel; → *ön* + *feláldozó*: a → *feláldoz* ige származéka.

önfeledt ⬥⬥⬥ mn *~ek, ~et, ~en*

Olyan (állapot), amelyben valaki teljesen átadja magát valamely boldogító érzelemnek. *Napok óta szomorú volt, de tegnap a barátaival önfeledten szórakozott. Önfeledt örömmel járta a zsongó tavaszi erdőt.*

✧ Szin: *elragadtatott, mámoros, bódult, lelkesült,* (választékos) *gyönyörittas,* (idegen) *eufórikus, eksztatikus* • *Alig tud hova lenni örömében. A hetedik mennyországban érzi magát. Majd kibújik a bőréből.*

✧ Ell: *görcsös*

✧ Etim: Összetétel; → *ön* + *feledt*: a → *feled* ige származéka.

önhitt ⬥⬥ mn *~ek, ~et, ~en* (választékos, rosszalló)

Magát túlértékelő. *Nem szeretem az önhitt alakokat.*

✧ Szin: *öntelt, beképzelt, elbizakodott, fennhéjázó, nagyképű, pökhendi, önelégült, gőgös,* (idegen) *egoista* • *Azt hiszi magáról, hogy ő az atyaisten. Azt hiszi, hogy körülötte forog a világ. Azt hiszi, hogy ő a világ közepe.*

✧ Ell: *szerény, visszafogott*

✧ Etim: Német mintára keletkezett nyelvújítás kori összetétel; → *ön* + *hitt*: a → *hisz* ige származéka.

önként ⬥⬥⬥⬥⬥ hsz

1. Szabad elhatározásából, saját akaratából. *Önként állt be katonának.*

2. Természetesen, magától. *Önként kínálkozik a megoldás.*

✧ Szin: **1.** *jószántából, önszántából, szabadon, magánszorgalomból* **2.** (idegen, bizalmas) *spontán*

✧ Ell: **1.** *kényszerítve, kényszerből* **2.** *megtervezve*

✧ Etim: Az → *ön* névmás megszilárdult ragos alakulata.

önkéntelen ⬥⬥⬥ mn *~ek, ~t, ~ül*

A cselekvő szándéka nélkül történő. *Egy önkéntelen mozdulattal megindult feléje.* (Határozószóként:) *Önkéntelen is ugyanarra ment, mint máskor.*

✧ Szin: *akaratlan, szándéktalan, ösztönös,* (idegen) *spontán, automatikus,* (határozószó:) *akaratlan, szándéktalan; önkéntelenül, akaratlanul, szándéktalanul, gépiesen,* (idegen) *automatikusan*

✧ Ell: *szándékos, tudatos,* (határozószó:) *szándékosan, tudatosan*

✧ Etim: Az → *önkény* főnév származéka.

önkény ⬥⬥⬥⬥ fn –, *~t, ~e* (választékos)

Zsarnokság, elnyomás. *Ki van szolgáltatva mások önkényének.*

✧ Szin: *önkényeskedés, hatalmaskodás, erőszak,* (választékos) *tekintélyuralom, önkényuralom,* (rosszalló) *basáskodás,* (idegen) *terror*

✧ Ell: *demokrácia, szabadság*

✧ Etim: Vagy összetétel (→ *ön* + *kény*: a → *kéj* főnév szóhasadással elkülönült változata), vagy a régi nyelvi *önkényén* ‘önként’ szóból keletkezett szóelvonással.

önkiszolgáló ⬥⬥⬥ mn *~k, ~t,* –

Olyan (üzlet vagy vendéglátóhely), amelyben a fogyasztó az árut maga választja ki és veszi magához. *Az önkiszolgáló étteremben gyorsabban és olcsóbban megebédelhetünk.* (Főnévi használatban:) *Önkiszolgálóban vásároltam, ugyanis szeretek válogatni.*

✧ Etim: Összetétel; → *ön* + *kiszolgáló*: a → *kiszolgál* ige származéka.

önkívület ⬥⬥⬥⬥ fn –, *~et, ~e*

1. Eszméletlen állapot. *A balesetben eszméletét vesztette, és három napig önkívületben volt.*

2. Szinte az eszméletlenségig felizgatott állapot. *A fájdalomtól önkívületbe esett, fogalma sem volt, mit csinál.*

✧ Szin: **1.** *ájulás, eszméletlenség, öntudatlanság,* (régi) *hagymáz,* (idegen) *kóma* **2.** *kábulat, öntudatlanság, bódulat,* (idegen) *extázis*
✧ Ell: *józanság, eszmélet*
✧ Etim: Összetétel; → *ön* + *kívület*: a → *kívül* határozószó származéka.

önkormányzat ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a* (hivatali)
Település(rész) olyan választott közigazgatási testülete, amely ügyeit önállóan intézi. *Nemcsak fővárosi és megyei, hanem községi önkormányzatok is működnek az országban.*
✧ Szin: *helyhatóság,* (régi) *tanács*
✧ Etim: Összetétel; → *ön* + *kormányzat*: a → *kormány* főnév származéka.

önköltség ◆◆ fn –, *~et, ~e*
Valaminek az előállításához és forgalomba hozásához szükséges költségek összessége. *Az üzletekben az árukat jóval az önköltség feletti áron tudjuk megvenni.*
✧ Szin: *előállítási költség, gyártási költség*
✧ Etim: Összetétel: → *ön* + → *költség*.

önnön ◆◆◆◆ birtokos nm (régi, választékos)
Saját. *Csak önnön érdekeit tartja szem előtt.*
✧ Etim: Az → *ön* névmás származéka.

önöz ◆ ige *~ni*
„Ön” névmással szólít valakit. *Az előadó természetesen önözte hallgatóságát. Önözzem vagy magázzam az új szomszédot? – Mindegy, csak ne tegezd!*
✧ Szin: *magáz*
✧ Táj: *becsül, megkegyelmez*
✧ Ell: *tegez*
✧ Etim: Az → *ön* névmás nyelvújítás kori származéka.
☝ Az *önöz* ige egyértelmű. A *magáz* azonban kétfélét jelenthet: 1. nem tegez (*ön*-nek vagy *magá*-nak szólít), 2. *magá*-nak szólít valakit.

önt ◆◆◆◆◆ ige *~eni*
1. Ömleni késztet valamit. *A kancsóból a földre önti a bort. Vizet önt a pohárba.* ■ *Ürgét önt*: víz beöntésével kiűzi a lyukból. *Holnap reggel kimegyünk a mezőre ürgét önteni.*
2. Valamilyen megolvasztott anyagot formába töltve készít valamit. *Karácsonyi ajándékként gyertyát öntött a nővérének.* ■ *Ólmot önt*: olvasztott ólmot vízbe öntve az ólom alakjából valakinek a jövendőbelijét megjósolja. *Este a lányokkal ólmot öntöttünk, de hárman háromféleképp magyaráztuk az eredményül kapott alakzatokat.*
3. (választékos) *Valamibe önt valamit*: (érzelmet) valamilyen formában kifejez. *Vágyait dalba öntötte.*
4. (választékos) *Bátorságot, erőt, lelket önt valakibe*: bátorítja, erősíti, lelkesíti. *Lelket öntöttem belé a nagy megmérettetés előtt. Önts belém egy kis bátorságot, hogy elő merjek állni a kérésemmel!*
✧ Szin: **1.** *csöpögtet, csurgat, loccsant, löttyent, kitölt* **2.** *kiönt* **4.** *kelt, támaszt,* (választékos) *csepegtet*
✧ Táj: **1.** *csórint, zuhint, ent*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű, az → *ömleng* főnév és az → *ömleng*, → *ömlik* igék tövével azonos szó származéka.

öntelt ◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
Önhitt, elbizakodott. *Az öntelt ember lenézi a többieket.*
✧ Szin: *büszke, hiú, nagyképű, kevély, beképzelt,* (választékos) *fennhéjázó,* (választékos, rosszalló) *önhitt, pökhendi,* (idegen) *egoista*
✧ Ell: *szerény, alázatos, természetes*
✧ Etim: Összetétel; → *ön* + *telt*: a → *telik* ige származéka.

öntet[1] ◆ ige *~ni*
1. Úgy rendelkezik, hogy valamit valahova öntsenek. *Az igazgató a poharakba francia pezsgőt öntetett.*
2. Öntéssel készíttet valamit. *Néhány szép díszgyertyát is öntettek az ezüst gyertyatartókba.*
✧ Szin: **1.** *töltet*
✧ Etim: Az → *önt* ige származéka.

öntet[2] ◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
Sütemények, saláták, édességek stb. ízesítésére összeállított folyékony készítmény. *A somlói kockát csokoládés öntettel szeretem. Milyen öntetet kérsz a vegyes salátára?*
✧ Szin: *mártás, szósz,* (idegen) *sodó*
✧ Etim: Az → *önt* ige származéka.

öntöz ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Vízzel locsol valamit. *Minden reggel virágot öntöz. Nagymama épp a kertet öntözte, amikor megérkeztünk hozzá.*
2. (Könnyel, verejtékkel, vérrel) áztat valamit. *Könnyeivel öntözi jótevőjének kezét. A katonák vérükkel öntözték a haza szent földjét.*
✧ Szin: **1.** *esőztet, permetez, vizez* **2.** (választékos) *áraszt, füröszt*
✧ Táj: *öntez*
✧ Ell: **1.** *szárít, szikkaszt*

✧ Etim: Az → *önt* ige származéka.

önzés ◆◆◆◆ fn –, *~t, ~e*

Önző, csak önmagára figyelő gondolkodásmód, magatartás. *Önzése szembefordítja családjával. Legnagyobb hibája az önzés, nincs tekintettel senkire sem.*

✧ Szin: *számítás,* (választékos) *önérdek, szűkkeblűség,* (választékos, idegen) *egoizmus, egocentrikusság, egocentrizmus,* (régi) *önösség,* (ritka) *énközpontúság*

✧ Ell: *önzetlenség,* (választékos, idegen) *altruizmus*

✧ Etim: Az → *ön* névmás nyelvújítás kori származéka.

önző ◆◆◆◆ mn *~k* vagy *~ek, ~t, ~n* vagy *~en*

1. Csak önmaga érdekeit figyelembe vevő (személy). *Sajnos, a bátyám elég önző, csak saját magával törődik.*

2. Ilyen emberre jellemző. *A saját önző szempontjai szerint dönt mindenben. Önző viselkedése miatt vesztette el a többiek rokonszenvét.*

✧ Szin: *számító,* (választékos) *szűkkeblű,* (választékos, idegen) *egoista, egocentrikus,* (ritka) *énközpontú*

✧ Ell: *önzetlen, odaadó,* (választékos, idegen) *altruista*

✧ Etim: Az → *ön* névmás nyelvújítás kori származéka.

őr ◆◆◆◆◆ fn *~ök, ~t, ~e*

1. Az a személy, aki hivatásszerűen vagy megbízásból vigyáz, felügyel valamire. *Ma éjjel a táborban ő lesz az egyik őr. Biztonsági őrként dolgozik az egyik bankban. Éjszaka négyóránként váltják az őröket.* ■ *Őrt áll*: őrködik. *Amíg ti pihentek, én őrt állok a kapunál.*

2. A falka biztonságára ügyelő, a veszélyt jelző állat. *Egyes csoportosan élő állatok, pl. a szurikáták mindig állítanak őrt.*

3. Valaminek védelmezője, támasza. *A törvényesség őrének tartja magát.*

✧ Szin: **1.** *éjjeliőr, parkőr, pályaőr,* (régi, választékos) *vigyázó,* (régi) *őrálló, várta,* (népi) *strázsa, bakter, silbak,* (tréfás vagy gúnyos) *csősz* **2.** *őrszem* **3.** *őrző, védő,* (választékos) *oltalmazó*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű, valószínűleg szóelvonással keletkezett az → *őriz* igéből.

✧ Ö: börtön + őr, csend + őr, éjjeli + őr, fegy + őr, határ + őr, jár + őr, nemzet + őr, rend + őr, pálya + őr, test + őr

ördög ◆◆◆◆◆ fn *~ök, ~öt, ~e*

1. Bűnre csábító gonosz, ártó szellem, amelyet a pokolban élő, szarvas, patás alakként szoktak ábrázolni. *Éva engedett az ördög csábításának.* ■ *Az ördög bibliája*: a kártya. *Hiába figyelmeztettem, minden pénzét elvitte az ördög bibliája.* | *Ördöge van*: **a)** szerencséje van. *Ördöge van, ezt a partit is ő nyerte.* **b)** véletlenül rájött valamire. *Ördögöd van, honnan tudtad, hogy erre gondolok?* • Szólás: *Veri az ördög a feleségét*: süt a nap, és esik az eső. | *Belebújt az ördög*: rosszindulatú vagy veszekedős lett. | *Csúnya, mint az ördög*: nagyon csúnya. | *Az ördögnek tartozott ezzel az úttal*: hiába tette meg. | *Az ördög nem* vagy *sosem alszik*: mindig résen kell lenni. | *Elvitte az ördög*: elkárhozott, pokolra jutott. • Közmondás: *Ne fesd az ördögöt a falra (mert megjelenik)*: nem jó a bajt emlegetni (mert bekövetkezik). | *Nem olyan fekete az ördög, mint amilyennek festik*: nem szabad minden rosszat elhinni.

2. (választékos) (Rossz hajlam vagy cselekedet megszemélyesítőjeként:) *Belebújt a kapzsiság ördöge.*

3. (Elhomályosult jelentéssel, szitkozódásban:) *Az ördögbe (is)! Bánja az ördög! Ördög és pokol!*

✧ Szin: **1.** *sátán, gonosz, sátánfajzat,* (bizalmas) *krampusz,* (idegen) *démon, diabolus*

✧ Táj: *erdeg, ördeg, benga*

✧ Ell: **1.** *Isten, angyal, szent*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

ördögi ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~en*

1. Ravaszul gonosz, kegyetlen (cselekedet, gondolat stb.). *Bosszúból egy ördögi tervet eszelt ki.*

2. Kárörvendően gúnyos (kacaj, nevetés). *Ördögi kacaja messziről hallatszott.*

3. Félelmetes (gép, találmány stb.). *Az ördögi gépezet megindult az ártatlan emberek felé.*

4. ■ *Ördögi szerencse*: hallatlanul nagy. *Ördögi szerencsével megütötte a főnyereményt.*

✧ Szin: **1.** *pokoli, sátáni,* (idegen) *démoni, démonikus* **2.** *sátáni,* (idegen) *démoni* **3.** (idegen) *démoni*

✧ Ell: **1.** *angyali*

✧ Etim: Az → *ördög* főnév származéka.

ördöglakat ◆ fn

1. Két egymásba akasztott és többszörösen meghajlított, türelemjátékként szétszedhető drót. *Éppen azzal foglalatoskodott, hogy szétszedje az ördöglakatot.*

2. (népi, tréfás) Rossz gyerek. *Hol van már megint az az ördöglakat?*

✧ Szin: (bizalmas) *csibész,* (tréfás) *gézengúz*

✧ Etim: Összetétel: → *ördög* + → *lakat*.

ördögszekér ◆ fn

1. Gömbszerűen ágas, tüskés, ernyős virágzatú gyomnövény. *Az ördögszekér gyógynövényként is ismert.*

2. Ennek vagy más gyomnövénynek a széltől görgetett kórója. *Ördögszekeret hajt a szél végig a mezőn.*

✧ Szin: **1.** *mezei iringó, szamárkóró, szamártövis, macskatüske, ördögcsokor* **2.** *szamárkóró, boszorkánykerék, forgófű*

✧ Táj: **1.** *ördögszekere, ördögszúró* **2.** *szélhajtigóré*

✧ Etim: Összetétel: → *ördög* + → *szekér*.

ördöngös ◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. (régi) Ördögtől megszállott. *A falu végén élt egy ördöngös boszorkány. Ördöngös szavakat mormolt varázslás közben.*
2. Rendkívül ügyes vagy leleményes (ember). *Ezt az ötletet egy ördöngös fickó találta ki.*
3. Furfangos, ötletes (tárgy, dolog, találmány stb.). *A mozgatható bábuban egy ördöngös szerkezet van.*
✧ Szin: **1.** *varázserejű, varázslatos, bűvös,* (régi) *boszorkányos, bűbájos,* (idegen) *mágikus* **2., 3.** *csalafinta, fortélyos,* (bizalmas) *fineszes, cseles*
✧ Táj: *bördöngős, vördöngős*
✧ Etim: Az → *ördög* szó származéka.
☝ Helyesen három rövid *ö*-vel írjuk, hiszen eredeti jelentése: *ördögös.* Nem hibás azonban a ma már szinte általános [ördöngős] kiejtés.

öreg I. ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. Magas életkorú (élőlény). *A nagyapja már nagyon öreg ember. Az istállóban csak egy öreg lovat tartanak. Te tízéves vagy, én tizenkettő, én vagyok az öregebb. A kertünkben öreg tölgyfák állnak.*
2. Valamely állapotban régóta levő. *Nyolc éve jár az egyetemre, öreg diák.*
3. Ódon, régi (tárgy, épület). *A család vásárolt egy öreg kastélyt, most ott élnek. A ház tele van öreg órákkal.*
4. Kemény, rágós (zöldség). *Ez a retek már öreg.*
5. (népi, régi) Nagy (betű). *Csak az öreg betűket ismeri.*
6. (bizalmas) Súlyos (hiba). *Ez már bizony öreg hiba!*
✧ Szin: **1.** *idős,* (választékos) *éltes, koros, élemedett korú, hajlott korú, agg,* (néha rosszalló) *vén,* (népi, bizalmas) *trottyos* **2.** *vén* **3.** (idegen) *antik* • **1.** *Megette (már) a kenyere javát.* (gúnyos) *Elhullatta már a csikófogait.*
✧ Táj: *ereg, örög*
✧ Ell: **1.** *fiatal, ifjú,* (idegen) *tinédzser,* (bizalmas) *zöldfülű, tini* **3.** *új,* (idegen) *modern* **4.** *zsenge, friss* **5.** *kis* **6.** *jelentéktelen, apró*
✧ Etim: Vitatott eredetű. Vagy ótörök átvétel, vagy ősi, finnugor, esetleg uráli kori szó.

öreg II. ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e* vagy *~je*
1. Idős ember. *Sok öreg fekszik ebben a kórteremben.* • Szólás: *Jó az öreg a háznál*: szükség van a tapasztalt emberre.
2. (bizalmas) *Valakinek az öregje*: az apja. *Beszélek az öregemmel, hogy adja kölcsön a kocsit.*
3. (bizalmas) (Többes számban:) Szülők vagy nagyszülők. *Otthon vannak az öregeid? A családi vacsorára meghívtuk az öregeket is.*
4. (bizalmas) (Idős) férj. *Mari néni megint összeveszett az öregével.*
5. (bizalmas) Főnök. *Hivatott az öreg.*
6. (bizalmas) (Kedélyes vagy leereszkedő megszólításként:) *Mi van, öreg? Hogy vagy, öregem?*
7. *Valaminek a nagy öregje*: idős, illetve legidősebb, nagy tekintélyű művelője, képviselője valamely területnek. *Az előadáson megjelentek a nyelvtudomány nagy öregjei is.*
✧ Szin: **1.** *öregember,* (rendszerint rosszalló vagy gúnyos) *vénember,* (tréfás vagy gúnyos) *vénség,* (népi vagy választékos) *apó, apóka,* (választékos) *aggastyán* **2.** (bizalmas) *ős,* (szleng) *fater* **3.** (bizalmas) *ős* **5.** (szleng) *góré* **7.** *nagyja*
✧ Táj: *ereg, örög*
✧ Ell: **1.** *fiatal, fiatalember,* (választékos) *ifjú,* (bizalmas) *kölyök* **4.** *feleség,* (bizalmas) *asszony*
✧ Etim: Vitatott eredetű. Vagy ótörök átvétel, vagy ősi, finnugor, esetleg uráli kori szó.

öreganya ◆◆◆ fn
1. (népi) Nagyanya. *A kisunoka az öreganyjára hasonlít.*
2. (Öregasszony olykor leereszkedő megszólításaként:) *Mondja, öreganyám, merre visz ez az út?*
3. (Népmesei fordulatként:) *Szerencséd, hogy öreganyádnak szólítottál!*
✧ Szin: **1.** (bizalmas) *nagymama, mama, nagyi, grószmuter, grószi* **2.** *anyó, anyóka,* (durva) *nyanya*
✧ Táj: **1.** *peszeanyika, szülike, öreganyika, öregszüle, öregszülike*
✧ Ell: **1.** *nagyapa,* (népi) *öregapa,* (bizalmas) *nagypapa, papa* **2.** *apó, apóka*
✧ Etim: Összetétel: → *öreg* + → *anya*.
☝ Városi, idősebb idegen személy megszólításaként tiszteletlen, nagyon udvariatlan. Csak olyan vidékeken használhatjuk, ahol még ma is közömbös vagy kedves hangulatú (mint a népmesében)!

öregapa ◆◆◆ fn
1. (népi) Nagyapa. *Öregapám szívesen mesélt a gyerekkoráról.*
2. (Öregember olykor leereszkedő megszólításaként:) *Na, öregapám, ideje hazamennie.*

✧ Szin: **1.** (bizalmas) *nagypapa, papa* **2.** *apó, apóka,* (durva) *tata*
✧ Táj: **1.** *másikapa, peszeapika,* (megszólításként:) *öregapámuram, öregapika, öregatyuska, öregtata*
✧ Ell: **1.** *nagyanya,* (népi) *öreganya,* (bizalmas) *nagymama, mama, nagyi* **2.** *öreganya, anyó, anyóka*
✧ Etim: Összetétel: → *öreg* + → *apa*.
☝ Lásd még az *öreganya* szócikket!

öregbít ◆◆ ige *~eni* (választékos)
(Hírnevet, dicsőséget) növel, gyarapít. *A tanulmányi versenyen elért helyezések öregbítik iskolánk jó hírét.*
✧ Szin: *bővít, kiterjeszt*
✧ Ell: *kisebbít, csökkent*
✧ Etim: Az → *öreg* melléknév származéka.

öreged|ik ◆◆◆ ige *~ni* **öregsz|ik** *öregedni*
1. Fokozatosan öregebbé válik. *Ahogy öregedett, kevésbé bírta a munkát. Még az állatok is öregszenek.*
2. (Anyag, tárgy) eredeti tulajdonságaiból fokozatosan veszít, egyre kevésbé használható. *Vennem kell egy új táskát, a régin már öregedik a bőr.*
3. (népi) Sűrűsödik, keményedik. *Híg lett ez a lekvár, de majd öregedik.*
✧ Szin: **1.** *idősödik,* (választékos) *korosodik, éltesedik,* (gyakran rosszalló) *vénül* **2.** *elöregedik, elhasználódik, elkopik, tönkremegy*
✧ Ell: **1.** *fiatalodik* **3.** *hígul*
✧ Etim: Az → *öreg* melléknév származéka.
☝ Az *öregszik* alakváltozat csak a kijelentő mód jelen idejében használatos, sőt, itt ez a gyakoribb: *öregszem, öregszel* stb. Egyébként a *d*-s tőváltozatot használjuk: *öregedjen, öregedne, öregedett, öregedve* stb.

öregség ◆◆◆◆ fn –, *~et, ~e*
1. Az az életkor, amikor az ember már öreg. *Úgy gazdálkodott, hogy öregségére legyen egy kis tartaléka.*
2. Erre az életkorra jellemző állapot. *Korán megjelentek nála az öregség jelei: nehezen mozgott és feledékeny lett.*
✧ Szin: **1.** *öregkor, vénkor,* (választékos) *aggkor, hajlott kor* **2.** *vénség, korosság,* (választékos) *élemedettség, aggottság*
✧ Ell: **1.** *ifjúság, fiatalság, ifjúkor, fiatalkor* **2.** *ifjúság, fiatalság*
✧ Etim: Az → *öreg* melléknév származéka.

őrgébics ◆ fn *~ek, ~et, ~e*
Rigó nagyságú, hátán hamuszürke, hasán piszkosfehér színű hasznos madár. *Az őrgébics rovarokkal táplálkozik.*
✧ Táj: *gáborján*
✧ Etim: Összetétel; → *őr* + *gébics*: valószínűleg a régi nyelvi *Gáborján* (~ *Gábor*) keresztnév *Géberjén* változatának becéző megrövidítéssel keletkezett *Géb* alakjának származéka.

őriz ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Különös gonddal felügyel valakire, valamire. *Fegyveres katonák őrzik a rabokat. Állatokat őriz a mezőn.*
2. Hosszabb időn át megtart, óv valamit a pusztulástól. *Őrzi a régi fényképeket, leveleket.*
3. Nem enged valamit, valakit feledésbe merülni. *Emlékét szívében őrzi. Ebben a faluban még őrzik a régi szokásokat, hagyományokat. A költő emlékét versei őrzik.*
4. (Titkot) nem árul el. *Ne félj, őrzöm a titkot, amit rám bíztál.*
✧ Szin: **1.** *véd, védelmez, óv, oltalmaz; ügyel valakire, valamire; őrködik valaki, valami felett* **2.** *ápol, fenntart, elevenen tart; vigyáz valamire* • **1.** *Szemmel tart.*
✧ Ell: **3.** *elfelejt* **4.** *kifecseg, elmond*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű szó. Vagy egy csuvasos típusú török eredetű tő vagy az → *őr* főnév származéka.
☝ Az *őriz* ige teljes tövét toldalékoljuk a mai köznyelvben múlt idejű, tárgyas ragozásban, valamint feltételes és felszólító módban: *őrizte, őrizne,* illetve *őrizné, őrizzen,* illetve *őrizze* stb. Kijelentő mód jelen időben inkább a csonka *őrz-* igető használatos: *őrzök, őrzöm* stb., de három alakban az *őriz* tő a szokásos: *őriz, őrizzük, őriztek.* Szintén a csonka tő fordul elő ezekben: *őrző, őrzés.*

őrizet ◆◆◆◆ fn –, *~et, ~e*
Valakinek, valaminek a felügyelete, őrzése. *A foglyot a parancsnok őrizetére bízták.* ■ (hivatalos) *Őrizetbe vesznek valakit*: szabad mozgásában ideiglenesen korlátozzák. *A gyanúsítottat őrizetbe vették, a jövő héten fogják kihallgatni.* | *Személyi őrizet*: saját biztonsági őrök alakulata, egysége. *Az államfőt személyi őrizete kísérte el diplomáciai útjára.*
✧ Szin: *védelem,* (választékos) *oltalmazás, oltalom*
✧ Etim: Az → *őriz* ige származéka.

őrjárat ◆◆◆ fn
1. Rendfenntartó fegyveres katonai kötelék. *Az őrjárat esti ellenőrző körútját végzi.*
2. Ez mint szolgálat. *Ma őrjáratra osztották be.*
✧ Szin: **1.** *járőr,* (régi) *patrol* **2.** *razzia*
✧ Etim: Összetétel: → *őr* + → *járat*[2].

őrjít ◆ ige *~eni*
Szinte az őrületbe kerget, annyira izgat, idegesít valakit. *Egész nap őrjít az ostoba fecsegésével.*
✧ Szin: *felzaklat, dühít,* (választékos) *tébolyít*
✧ Ell: *csendesít, csitít, nyugtat*

✧ Etim: Az → *őrjöng*, *őrül* (vö. → *őrület*, → *őrült*) igékével azonos honfoglalás előtti török eredetű szótő magyar nyelvi képzéssel.

őrjöng ◆◆◆◆ ige *~eni*

1. Őrültként viselkedik. *Örjöngött a dühtől.*

2. (bizalmas) Másokat zavaró módon zajong, hangoskodik. *Maradj csendben, ne őrjöngj!*

✧ Szin: **1.** *dühöng, dúl-fúl, tombol, tajtékzik* **2.** (bizalmas) *tombol*

✧ Táj: *őröng*

✧ Ell: **1.** *elcsitul, lecsendesedik, lehiggad, megnyugszik* **2.** *lecsendesedik, elcsendesedik, elhallgat, elnémul*

✧ Etim: Az → *őrjít*, *őrül* (vö. → *őrület*, → *őrült*) igékével azonos, honfoglalás előtti török eredetű szótő magyar nyelvi képzéssel.

őrköd|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Őrként szolgálatot teljesít. *A laktanya kapujában őrködik. Négy-öt katona az erdő szélén őrködik.*

2. (választékos) *Őrködik valamin* vagy *valami felett*: féltő gonddal vigyáz rá. *Őrködjünk városunk tisztaságán!*

✧ Szin: **1.** *felügyel, virraszt,* (régi) *silbakol, strázsál,* (szleng) *falaz, szobroz* **2.** *ügyel valamire; őriz, oltalamaz valamit, valakit; ápol, gondoz valamit, valakit* • **1.** *Őrt áll.* (régi) *Áll a vártán.*

✧ Etim: Az → *őr* főnév nyelvújítás kori származéka.

őrláng ◆◆ fn

Gázbojler gyújtólángja. *Elfújta a huzat az őrlángot.*

✧ Etim: Összetétel: → *őr* + → *láng*.

őrlemény ◆ fn *~ek, ~t, ~e*

Őrléssel létrejövő termék, pl. liszt, dara. *A malom raktárában több tonna őrleményt tárolnak.*

✧ Szin: *őrlet*

✧ Táj: *őrmény*

✧ Etim: Az → *őröl* ige származéka.

őrlőd|ik ◆◆ ige *~ni*

1. Őröltté, illetve őrléssel valamivé vagy valamilyenné válik. *Nagyon finom porrá őrlődik a kávé.*

2. Gyötrődik, emésztődik valami miatt. *Filléres gondok miatt őrlődik.*

✧ Szin: **2.** *kínlódik, vívódik,* (bizalmas) *eszi magát, rágódik* • **2.** *Rágja a bánat.*

✧ Etim: Az → *őröl* ige származéka.

örmény ◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül*

A főleg Örményországban élő, indoeurópai nyelvet beszélő néphez tartozó, vele kapcsolatos. *A múlt században Magyarországra is települtek örmény kereskedők.* (Főnévi használatban:) *Az örmények állítólag született kereskedők. Az örményre erősen hatott az iráni szókincs.*

✧ Szin: (régi) *arméniai*

✧ Táj: *ermén, jermén*

✧ Etim: Valószínűleg honfoglalás előtti török jövevényszó.

őrmester ◆◆ fn

A legalacsonyabb rangú tiszthelyettes, a szakaszvezető közvetlen fölöttese. *Az őrmester mindent elkövetett, hogy az újoncokkal megkedveltesse a katonaéletet.*

✧ Szin: *altiszt*, (régi) *strázsamester,* (Er bizalmas) *plutonier*, (Va bizalmas) *vodnik*

✧ Etim: Összetétel: → *őr* + → *mester*.

őrnagy ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

A századosnál magasabb, az alezredesnél alacsonyabb rangú tiszt. *Az őrnagy nem vett részt a csatában.*

✧ Szin: (régi) *főstrázsamester,* (régi; Fv, Va, Ka, Dv bizalmas) *major*

✧ Etim: Összetétel: → *őr* + → *nagy*.

örök I. ◆◆◆◆◆ mn *~ök, ~öt, ~ül*

1. Olyan (dolog), amelynek időben nincs kezdete és vége. *Az anyag örök mozgásban van.*

2. Mindig érvényes, fennálló. *Grönland az örök hó hazája. József Attila örök igazságokat fogalmazott meg A Dunánál című versében.*

3. Valakinek az élete végéig tartó. *Örök barátság fűzi őket össze. Örök életére rabságban kell sínylődnie. Hiszel az örök szerelemben?*

4. Megszakítás nélküli, folytonos. *Örök nyugalom, béke már a sorsotok. „Örök törődés naptok, éjetek”* (Petőfi S.: Szülőimhez).

✧ Szin: **1.** *állandó, folytonos, időtlen, szakadatlan,* (idegen) *permanens*, (kissé választékos) *örökös* **2.** *maradandó,* (választékos) *időtlen, örökkévaló, halhatatlan,* (ritka, választékos) *múlhatatlan* **3.** *élethosszig tartó, sírig tartó* **4.** *állandó, szakadatlan,* (idegen) *permanens* • *Szűnni nem akaró. Véget nem érő. Örök érvényű. Életre szóló. Sírig tartó.*

✧ Táj: *erek*

✧ Ell: **1.** *átmeneti, ideiglenes* **2.** *múlandó, változékony* **3.** *időleges, átmeneti, rövid* **4.** *rövid ideig tartó*

✧ Etim: Valószínűleg honfoglalás előtti török jövevényszó.

örök II. ◆◆ fn *~ök, ~öt, ~e* (régi, választékos)

Örökség. *A múlt öröke kísérte.* ■ *Örökül hagy*: örökségként hátrahagy. *„Négy szócskát üzenek… fiadnak Hagyd örökűl, ha kihúnysz”* (Kölcsey F.: Emléklapra). | *Örökbe fogad*: (gyermeket) sajátjaként magához vesz. *Mivel nem lehet saját gyermekük, örökbe fogadtak egy kislányt az árvaházból.*

✧ Szin: *örökrész, hagyaték,* (idegen, régi) *juss*

✧ Etim: Valószínűleg honfoglalás előtti török jövevényszó.

örökbefogadás ◆◆ fn –, *~t, ~a*

Jogi eljárás, melynek eredményeként egy nagykorú személy másnak a gyermekét sajátjaként magához veszi. *Magyarországon az örökbefogadást ma igen szigorú törvények szabályozzák.*

✧ Szin: (idegen) *adoptálás*

✧ Etim: Összetétel; *örökbe*: az → *örök* főnév ragozott alakja + *fogadás*: a → *fogad* ige származéka.

örökké ◆◆◆◆◆ hsz

1. Az idők végezetéig. *Azt hiszi, örökké élünk.* ● Közmondás: *Semmi sem tart örökké*: minden befejeződik egyszer.

2. Az ember élete végéig. *Örökké szeretni fogja a feleségét.*

3. Állandóan, folyton. *Egy perc nyugta sincs, örökké rohan.*

✧ Szin: **1.** *mindig, mindörökké* **2.** *haláláig, örökre,* (választékos) *sírig* **3.** *folytonosan, örökösen, szakadatlanul, szüntelenül, egyfolytában*

✧ Táj: *erekké, örökkétig, örökétig, örökmindenha, örökmindétig, örökmindig*

✧ Ell: **1.** *soha, sosem* **2.** *rövid ideig, átmenetileg* **3.** *néha, elvétve, olykor-olykor, egyszer-egyszer, ritkán*

✧ Etim: Az → *örök* melléknév megszilárdult ragos alakulata.

öröklakás ◆◆◆ fn

Személyi tulajdonban levő lakás. *Nem fizet lakbért, mert öröklakása van.*

✧ Szin: *saját lakás*

✧ Ell: *bérlakás, albérlet*

✧ Etim: Összetétel: → *örök* + → *lakás*.

örökléstan ◆ fn –, *~t, ~a*

Az a biológiai tudományág, amely az élőlények tulajdonságainak az utódokra való átöröklését kutatja. *Az örökléstan óriási mértékben fejlődött az utóbbi fél évszázadban.*

✧ Szin: (idegen) *genetika*

✧ Etim: Összetétel; *öröklés*: az → *örököl* ige származéka + → *tan*.

öröklőd|ik ◆◆ ige *~ni*

1. (Tulajdon, jog) örökléssel valakire száll, valakié lesz. *Ez a ház a nagyszülőkről öröklődik az unokákra. A feudális világban a nemesi kiváltságok öröklődtek.*

2. (Tulajdonság) az utódokra hagyományozódik. *A genetika foglalkozik azzal a kérdéssel, hogy mely tulajdonságok, betegségek öröklődnek, melyek nem. A vérzékenység öröklődik.*

✧ Szin: **1.** *átszármazik,* (választékos) *átszáll, rászáll, rámarad* **2.** *átöröklődik* ● **1.** (választékos) *Apáról fiúra száll. Örökül jut* vagy *marad valakinek, valaminek.*

✧ Etim: Az → *örök* melléknév származéka.

örökmécses ◆ fn

1. Valakinek az emlékére állandóan világító mécses, lámpa. *Batthyány Lajos emlékét örökmécses őrzi kivégzésének helyén.*

2. Ilyen mécses vagy lámpa az oltáriszentség ottlétének jeleként. *Minden katolikus templomban ég az örökmécses.*

✧ Etim: Összetétel: → *örök* + → *mécses*.

örökmozgó ◆◆ mn *~k, ~t, ~n*

1. (túlzó) Mindig vagy sokat mozgó (személy). *Az örökmozgó fiam egy percig sem tud nyugton ülni.*

2. Energiaveszteség nélkül örökké működő (gépezet). *Egy örökmozgó liftet építettek ebbe a magas irodaházba.* ■ *Örökmozgó lift*: körforgó. (Főnévi használatban:) *Évszázadokig kísérleteztek az örökmozgó megalkotásával.*

✧ Szin: **1.** *izgő-mozgó, élénk* **2.** (idegen) *perpetuum mobile;* (liftről:) (idegen) *páternoszter*

✧ Etim: Összetétel; → *örök* + *mozgó*: a → *mozog* ige származéka.

örököl ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (Hagyatékot) tulajdonul kap. *Szüleitől szép házat örökölt.*

2. ■ *Örökli a trónt, királyságot* stb.: valakinek jog szerinti utódja az uralkodásban. *Apja után ő örökölte a trónt.*

3. (Tulajdonságot, hajlamot) vérségi kapcsolat folytán saját tulajdonságaként továbbvisz. *Az anyja természetét örökölte.*

4. Elődjétől vagy (idősebb) családtagjától megkap, átvesz valamit. *Elődjétől rengeteg elintézetlen ügyet örökölt. Ruháit mindig a testvéreitől örökli.*

✧ Szin: **1.** *örökbe kap, megörököl,* (hivatalos) *örökösödik,* (régi, népi) *jussol* **2.** *megörököl* **4.** *megörököl*

✧ Etim: Az → *örök* melléknév származéka.

☝ Az ige teljes töve használatos kijelentő mód jelen idő alanyi ragozásban, a felszólító és feltételes módban és múlt időben: *örökölök, örököljön, örökölnél, örököltünk* stb. Kijelentő módban, jelen időben, tárgyas ragozásban a csonka *örökl-* szótő is előfordul: *öröklöm* vagy *örökölöm, örökli* vagy *örököli*; csak így: *örököljük; öröklitek* vagy *örökölitek, öröklik* vagy *örökölik.* Az *örökölt – öröklött* melléknévi igenév használati köre kissé eltérő: a betegség lehet *örökölt* vagy *öröklött*, de csak így használatos: *örökölt vagyon* (*pénz, ház* stb.).

örökös[1] ◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en*

1. (választékos) Soha el nem múló, örökké tartó. *Meseországban örökös tavasz van. Örökös sötétségben él.*
2. Sírig tartó. *Örökös barátság fűzi össze őket.* ■ *Valamely színház örökös tagja*: kiváló művészeknek adományozott kitüntető cím. *A Nemzeti Színház örökös tagjává avatták.*
3. Folytonos, szakadatlan. *A családtagok között örökös viszály dúl. Örökös bizonytalanság jellemzi helyzetüket.*
✧ Szin: **1.** *állandó, tartós, maradandó,* (választékos) *múlhatatlan* **2.** *életre szóló* **3.** *állandó* • **3.** *Véget nem érő. Szűnni nem akaró.*
✧ Ell: **1.** *múlandó, változékony, röpke* **2.** *átmeneti* **3.** *ideiglenes*
✧ Etim: Az → *örök* melléknév származéka.

örökös[2] **I.** ◆◆◆ fn *~ök, ~t, ~e*
1. Akit a hagyaték illet, aki örököl. *Nincs kijelölt örökös.*
2. Valakinek a szellemi, eszmei utóda. *Sok költő Petőfi örökösének érezte magát.*
✧ Szin: **1.** *jogutód, az örökség várományosa* • **2.** (választékos) *Valakinek a köpönyegéből bújt ki.*
✧ Ell: **1.** *örökhagyó*
✧ Etim: Az → *örök* melléknév származéka.

örökös[2] **II.** ◆◆ mn *~ök, ~t* vagy *~et,* – (régi)
1. Olyan (személy), aki nem választás, hanem öröklés útján nyeri el a hivatalt. *II. Rákóczi Ferenc 1694-ben lett Sáros vármegye örökös főispánja.*
2. Örökösödés révén birtokolt (földterület). *A császár legjobb fővezérét bízta meg azzal a feladattal, hogy csapataival megvédje a császári örökös tartományokat a betörő törökök ellen.*
✧ Szin: **2.** *örökölt, öröklött*
✧ Etim: Az → *örök* melléknév származéka.

örökség ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
1. Az örököst vagy örökösöket megillető hagyaték. *Odautazott, hogy átvegye az örökséget.*
2. Elődöktől örökölt tulajdonság. *Bája, kedvessége anyai öröksége.*
3. (választékos) Szellemi, eszmei hagyaték. *Jól sáfárkodik az apai örökséggel. 1848 öröksége lebegjen előttünk harcainkban!*
✧ Szin: **1.** (hivatalos) *örökrész, rész,* (régi) *osztályrész,* (régi, népi) *juss,* (régi, választékos) *örök* **3.** *hagyomány,* (idegen) *tradíció*
✧ Etim: Az → *örök* melléknév származéka.

örökzöld ◆◆◆ mn
1. Levélzetét, zöld színét egész évben megőrző (növény). *Örökzöld sövényt ültetek a kerítés mellé. A vörösfenyő nem örökzöld fa, ősszel lehullajtja a tűleveleit.* (Főnévi használatban:) *A kertjébe csak örökzöldeket ültetett.*
2. Népszerűségéből az idők múlásával sem veszítő. *A zenekar csupa örökzöld slágert játszott.*
✧ Ell: **1.** *lombhullató*
✧ Etim: Összetétel: → *örök* + → *zöld*.

őröl ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Malomban vagy más berendezéssel porszerűvé morzsol, zúz valamit. *A molnár reggel óta búzát őröl.*
2. Apró részecskékre darál, összezúz valamit. *Diót őröl a süteményhez.*
3. Hosszan rág valamit. *A ló fogaival kitartóan őrli a száraz abrakot.*
4. (választékos) (Bánat, gond) emészt valakit. *Lelkét őrli a bú.*
✧ Szin: **2.** *aprít, tör, összemorzsol* **3.** *rágcsál, rágicsál,* (bizalmas) *csócsál* **4.** *kínoz,* (választékos) *mardos, rág*
✧ Táj: *őrel, ől*
✧ Etim: A régi nyelvi *őr* ‘őröl; fordul’ ige származéka. Az *őr* ige honfoglalás előtti csuvasos típusú török jövevényszó (vö. → *örvény*).
☝ Az igének van egy rövid, *őrl-* töve is, ez kijelentő mód, jelen időben alanyi ragozásban az *őrlök* és az *őrlünk* alakban használatos (az *őrölök* és az *őrölünk* mellett). Tárgyas ragozásban pedig a többes szám 1. személyű *őröljük* kivételével túlnyomórészt ez szerepel: *őrlöm, őrlöd, őrli, őrlitek, őrlik*. – Az *őrl-* tő még az *őrlő* melléknévi igenévben fordul elő.

öröm ◆◆◆◆◆ fn *~ök, ~öt* vagy *~et, ~e*
1. Derűs, vidám kedélyállapottal járó kellemes érzés. *Öröme zavartalan volt. Őszinte örömet érez.* • Szólás: *Nincsen öröm üröm nélkül*: az örömbe rendszerint bánat is vegyül.
2. Ennek az érzésnek a megnyilvánulása. *Kitörő örömmel fogadták a jó hírt. Örömtől csillog a szeme.*
3. Az, aki, ami ezt az érzést okozza. *Az olvasás az egyetlen öröme.*
4. (Udvariassági kifejezésekben:) *Örömmel tudatom, hogy megszületett első gyermekünk.* • Szólás: *Ezer örömmel*: szívesen.
✧ Szin: **1.** *jókedv, boldogság, vidámság,* (idegen) *eufória* **2.** *örvendezés, ujjongás,* (választékos) *örömrivalgás,* (idegen) *eufória* **3.** *boldogság*
✧ Táj: **1–3.** *erem, örem, örömség*
✧ Ell: **1.** *bánat, szomorúság,* (választékos) *bú* **2.** *bánat, levertség*
✧ Etim: Vitatott eredetű. Vagy ősi, finnugor kori szó magyar nyelvi képzéssel, vagy egy török eredetű, az → *örül*, → *örvend* igékével azonos tő származéka.

örömlány ◆◆◆ fn (régi)
Testét áruba bocsátó nő. *Az örömlányok pénzért árulják testüket. Örömlányok álldogálnak az utcasarkon.*
✧ Szin: *utcalány, utcanő,* (régi) *örömleány, kéjnő,* (idegen) *prostituált, hetéra, perdita,* (durva) *ribanc, ringyó, szajha, kurva, lotyó*
✧ Táj: *kurvanéni, kurva, lityó*

✧ Etim: Összetétel: → *öröm* + → *lány*.

őrs ◆◆◆ fn *~ök, ~öt, ~e*

1. Több fegyveres katonából álló őrség. *Este felváltja az őrsöt.*

2. (hivatalos) Rendőrség, esetleg határőrség kisebb területen működő alegysége. *Értesíti a faluban az őrsöt a betörésről.*

3. Ennek szolgálati helyisége. *A határsértőt elfogták, és bevitték az őrsre.*

✧ Szin: **1.** *osztag, szakasz* **2.** (hivatalos) *egység*

✧ Etim: Nyelvújítás kori tudatos szóalkotással keletkezett az *Örs* tulajdonnév köznevesítésével.

☝ Helyesen hosszú *ő*-vel ejtjük és írjuk. Rövid *ö*-vel a más eredetű személy- és helyneveket írjuk: *Örs* (férfi keresztnév), *Budaörs, Örs vezér (tere)* stb.

őrség ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Őrzést, felügyeletet ellátó (fegyveres) személyek csoportja. *A gyári őrség öt személyből áll. Kettőzött őrséget állítottak a bejárat elé. A palota őrségét kétóránként váltják.*

2. Fegyveres őrök szolgálata. *Ma mi ketten leszünk őrségben.*

✧ Szin: **2.** *őrjárat,* (régi) *silbak, strázsa, patrul, várta*

✧ Etim: Az → *őr* főnév származéka.

✧ Ö: rend + őrség

őrszem ◆◆ fn

Őrszolgálatot teljesítő katona vagy rendőr. *A laktanya előtt éjjel-nappal áll egy őrszem.*

✧ Szin: *őr, járőr,* (régi, idegen) *poszt, silbak, strázsa, patrul*

✧ Etim: Összetétel: → *őr* + → *szem*.

örül ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Örömet érez, öröme van. *Szívből örült barátja sikerének. Végtelenül örül, hogy részt vehet a versenyen.* ■ *Minek örül?*: min nevet? • Szólás: *Örül, mint majom a farkának*: ok nélkül vagy ostobán örül.

2. (Udvariassági kifejezésekben:) *Örülök, hogy látom! Örülök, hogy megismerhettem!*

✧ Szin: **1.** *boldog, lelkendezik,* (választékos) *örvend, örvendezik, ujjong* **2.** (választékos) *örvend* • **1.** *Dagad* vagy *repes a szíve a boldogságtól.*

✧ Táj: *erül, öröl, ürül*

✧ Ell: **1.** *bánkódik, búsul, szomorkodik, kesereg*

✧ Etim: Vitatott eredetű. Vagy ősi, finnugor kori szó magyar nyelvi képzéssel, vagy egy török eredetű, az → *öröm* főnév és az → *örvend* ige tövével azonos szótő származéka.

őrület ◆◆◆◆ fn –, *~et, ~e*

1. Az emberi agy, elme kóros állapota. *Kitört rajta az őrület.* ■ *Az őrületbe kerget valakit*: **a)** megőrjíti, őrültté teszi. *A gyász az őrületbe kergette a szegény özvegyasszonyt.* **b)** a végletekig felidegesíti. *Az őrületbe kergetsz ezzel a viselkedéssel!*

2. Túlzott szenvedély, rajongás. *A rockzene iránti őrület ragályos a fiatalok között.*

3. Szörnyű, elképesztő dolog. *Ez az egész kész őrület.*

✧ Szin: **1.** *őrültség,* (választékos) *elmebaj, elmebetegség, elmezavar,* (bizalmas) *agybaj* **2.** *hóbort,* (idegen) *mánia* **3.** *szörnyűség, borzalom*

✧ Ell: **1.** *épelméjűség*

✧ Etim: Az *őrül* ige származéka. Az *őrül* az → *őrjít*, → *őrjöng* igékével azonos honfoglalás előtti török eredetű szótő magyar nyelvi képzéssel.

őrült ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

1. Kóros szellemi működésű (személy). *Látszik, hogy ez az ember őrült.* (Főnévi használatban:) *Zárt osztályra vitték, az őrültek közé. „Mint az őrült, ki letépte láncát…”* (Petőfi S.: A Tisza).

2. Ilyen emberre jellemző. *Az az őrült gondolata támadt, hogy minden vagyonát a macskájára hagyja. Őrült tekintettel nézett rám.*

3. A józan ítélőképességet próbára tevő. *Mindig valamilyen őrült ötlettel áll elő.*

4. (túlzó) Igen nagy mértékű. *Őrülten szereti ezt a lányt, nem is tud másra gondolni.*

✧ Szin: **1.** *elmebajos,* (választékos) *elmebeteg, gyengeelméjű, háborodott,* (ritka) *tébolyodott,* (durva) *hülye, idióta, hülye* **2.** *eszelős,* (durva) *hülye* **3.** *képtelen, hihetetlen, valószínűtlen*

✧ Ell: **1., 2.** *épeszű, józan,* (idegen) *normális*

✧ Etim: Az *őrül* ige származéka. Az *őrül* az → *őrjít*, → *őrjöng* igékével azonos honfoglalás előtti török eredetű szótő magyar nyelvi képzéssel.

✧ Ö: fél + őrült

örv ◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Gallérszerűen körbe futó sáv. *Némely állat nyakát örv díszíti.*

2. Kutya nyakába való, szíjból vagy fémből készült, felcsatolható pánt. *Vedd le a kutyáról az örvet!*

3. (választékos) ■ *Valaminek az örvén* vagy *örve alatt*: ürügyével. *„Nálunk, ahol a nyelvtan évszázadokon át vadul burjánzott s az egyéni szabadság örvén legtöbben ügyet se vetettek rá, semmi esetre se kártékony egy kis iskoláztatás”* (Kosztolányi D.: Erős várunk a nyelv). *„A fiú tanulás örve alatt egész nap verseket gyártott unalmában”* (Babits M.: Kártyavár).

✧ Szin: **1.** *csík* **2.** *nyakörv* **3.** *látszat*

✧ Táj: **2.** *ölv, örü*

✧ Etim: **1., 2.** Ismeretlen eredetű szótő. **3.** Valószínűleg jelentéselkülönüléssel keletkezett az → *örv* ‘némely állat nyakán körbe futó sáv, csík’ főnévből.

örvend ◆◆◆◆ ige *~eni* (választékos)

1. (Udvariassági kifejezésekben:) *Örvendek a szerencsének!*

2. *Valaminek örvend*: valamit a magáénak mondhat. *Mindnyájan jó egészségnek örvendünk.*

3. Örül. *Nagyon örvendtek látogatásunknak.*

✧ Szin: **1.** *örül* **3.** (választékos) *örvendezik, ujjong*

✧ Ell: **3.** *bánkódik, búsul, szomorkodik*

✧ Etim: Vitatott eredetű. Vagy ősi, finnugor kori szó magyar nyelvi képzéssel, vagy egy török eredetű, az → *öröm* főnév és az → *örül* ige tövével azonos szótő származéka.

örvény ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Folyó vagy állóvíz lefelé húzó hatású gyorsan forgó része. *A híd lábánál örvény keletkezik. Az örvény elkapta, belefulladt a Dunába.*

2. Örvénylő légmozgás, illetve az így mozgó légtömeg. *A vihar miatt a repülőgép örvénybe került.*

3. (választékos) Olyan helyzet vagy lelkiállapot, amelyből nincs menekvés, kiút. *A szerelem örvényéből nincs menekülés.*

✧ Szin: **1.** *tölcsér, víztölcsér, örvénylés,* (népi vagy választékos) *forgó,* (régi) *forgatag* **2.** *légörvény, kavargás, örvénylés*

✧ Táj: **1.** *limány*

✧ Etim: Vitatott eredetű. Vagy honfoglalás előtti csuvasos típusú török jövevényszó, vagy a régi nyelvi *őr* ‘őröl, fordul’ ige származéka. Az *őr* ige szintén honfoglalás előtti, csuvasos típusú török jövevényszó (vö. → *őröl*).

őrvezető ◆◆ fn

A hadseregben a legalacsonyabb rendfokozat. *A kiskatonát őrvezetővé lépették elő.*

✧ Etim: Összetétel: → *őr* + → *vezető*.

örvös ◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en*

1. Olyan (állatfaj), amely nyakán örvszerű csíkot visel. *Az állatkertben nemcsak örvös galambot és örvös fácánt láttak az iskolások, hanem örvös medvét is.*

2. ■ *Örvös levél*: a növény szárán egy csomóból körben többedmagával eredő levél. *Biológiaórán az örvös levelű növényekről volt szó.*

✧ Etim: Az → *örv* főnév származéka.

ős ◆◆◆◆◆ fn *~ök, ~t, ~e*

1. Az a személy, akitől valaki vagy valamely család származik. *Szent István őse Árpád volt. A kastély falán a család őseinek képei függenek.*

2. (Többes számban:) Valamely nép régen élt nemzedékei együtt. *A honfoglaló ősök emlékét előadások sora idézte fel. „Őseinket felhozád Kárpát szent bércére”* (Kölcsey F.: Himnusz).

3. Valamely állatfaj rendszertani elődje. *Az elefántok ősei a mamutok voltak.*

4. Valaminek eredeti, kezdetleges változata. *A számítógép őse Pascal összeadó masinája volt.*

5. (bizalmas) Szülő. *Két hétre elutaztak az őseim.*

6. (régi, választékos) (Jelzőként:) Az ősök idejéből származó. *Ős királyi lak áll a hegy ormán.*

✧ Szin: **1.** *ősapa, ősanya,* (választékos) *elől* **2., 3.** *elől,* (kissé régi, bizalmas) *felmenő* **6.** *hajdani, ősi*

✧ Táj: **1., 2., 6.** *hős*

✧ Ell: **1–3.** *utód, leszármazott, sarj, ivadék*

✧ Etim: Ősi, uráli kori szó.

ősbemutató ◆◆◆ fn

Színdarab, film, zenemű stb. legelső előadása. *A dráma ősbemutatója a Nemzeti Színházban volt.*

✧ Szin: (idegen) *premier*, (Va bizalmas) *világpremier*

✧ Etim: Német mintára keletkezett nyelvújítás kori összetétel: → *ős* + → *bemutató*.

ősember ◆◆◆ fn

A történelmi időknél régebben élt, még nem a mai fejlettségi fokon álló ember. *Az ásatáson az ősember szerszámaira bukkantak a régészek.*

✧ Szin: (régi) *vadember*

✧ Táj: *üsember*

✧ Etim: Német mintára keletkezett nyelvújítás kori összetétel: → *ős* + → *ember*.

őserdő ◆◆◆ fn

Természetes állapotában levő, az ember által érintetlen, nem hasznosított erdő. *Az afrikai őserdőkben háborítatlanul élnek a vadállatok.*

✧ Szin: *rengeteg*, (választékos) *ősrengeteg, ősvadon,* (idegen) *dzsungel*

✧ Etim: Német mintára keletkezett nyelvújítás kori összetétel: → *ős* + → *erdő*.

őshaza ◆◆◆ fn

1. Valamely nép eredeti lakóhelye. *Julianus barát és társai a magyarok őshazájának keresésére indultak.*

2. (választékos) Valamely növény vagy állat eredeti származási helye, ahonnan később elterjedt. *A burgonya, a kukorica őshazája Amerika.*

✧ Etim: Német mintára keletkezett nyelvújítás kori összetétel: → *ős* + → *haza*[1].

őskor ◆◆◆ fn

1. Az ember történetének legrégibb, írásos emlékek nélküli korszaka. *Az őskor kutatása a történettudomány egyik fontos feladata.*

2. A Föld történetének legrégibb korszaka. *A geológusok szerint a Föld őskora 1030 millió évig tartott.*

3. (választékos) Valami fejlődésének első, kezdetleges szakasza. *A filmgyártás őskorában még csak pár perces bohózatokat örökítettek meg.*

✧ Szin: **1.** (régi, választékos) *hajdankor*

✧ Ell: **1.** *jelenkor*

✧ Etim: Német mintára keletkezett nyelvújítás kori összetétel: → *ős* + → *kor*.

őslakos ◆◆◆ fn

Valahol a legrégibb lakók közé tartozó. *Amerika őslakosai az indiánok voltak. A falu népessége ma is nagyrészt az őslakosokból áll.*

✧ Szin: *őslakó, bennszülött*

✧ Ell: *bevándorló, betelepült, idegen,* (rosszalló) *jöttment*

✧ Etim: Összetétel: → *ős* + → *lakos*.

őslakosság ◆◆ fn

Valamely földrész, ország, vidék stb. eredeti, legrégebbi lakossága, népessége. *Ausztrália őslakossága ma is úgy él, mint sok ezer évvel ezelőtt.*

✧ Etim: Német mintára keletkezett nyelvújítás kori összetétel: → *ős* + → *lakosság*.

ősmagyar ◆◆◆ mn

Az államalapítás előtti korban élt magyarsághoz tartozó, arra vonatkozó, azzal kapcsolatos. *A sírból egy ősmagyar harcos csontváza került elő. Az ásatások során ősmagyar fegyverzet részeire bukkantak. A múzeumi előadásokon sok érdekes történetet hallottak az ősmagyar szokásokról. Az egyetemen az ősmagyar nyelv szókészletével foglalkozott.* (Főnévi használatban:) *Állítólag már az ősmagyarok is ismerték a földművelést.*

✧ Etim: Összetétel: → *ős* + → *magyar*.

ősnyomtatvány ◆ fn *~ok, ~t, ~a*

A könyvnyomtatás kezdeti időszakában, 1501 előtt Európában megjelent nyomtatott szöveg, könyv. *Az ősnyomtatványoknak felbecsülhetetlen a kulturális értékük.*

✧ Etim: Összetétel; → *ős* + *nyomtatvány*: a → *nyomtat* ige származéka.

őstehetség ◆◆ fn

Olyan személy, akinek veleszületett hajlama, tehetsége van valamihez, különösen valamilyen művészethez, esetleg sporthoz. *Ez a gyerek valódi őstehetség. A paraszti őstehetségek régebben elkallódtak, mert nem végezhettek iskolákat.*

✧ Etim: Összetétel: → *ős* + → *tehetség*.

őstermelő ◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

Saját terményeit árusító földműves. *A piacon az őstermelők csak a kijelölt helyen árusíthatnak.*

✧ Etim: Német mintára keletkezett nyelvújítás kori összetétel; → *ős* + *termelő*: a → *termel* ige származéka.

ösvény ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

Keskeny, kitaposott gyalogút. *Az erdőn egy kis ösvény vezetett keresztül.*

✧ Szin: *csapás*

✧ Táj: *ösveny, ösven, csapa*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

ősz[1] ◆◆◆◆◆ fn *~ök, ~t, ~e*

1. A nyarat követő évszak. *Beköszöntött az ősz, kezdődik a tanév.*

2. Az erre az évszakra jellemző hűvös, esős időjárás. *Az idén késik az ősz, még nyári meleg van.*

3. ■ (választékos) *Az élet ősze*: az öregkor. *Életének őszén már csak az unokáknak élt.*

✧ Szin: **1.** (választékos) *aranyősz,* (ritka, választékos) *lombhullás; indián nyár, vénasszonyok nyara*

✧ Táj: *üsz*

✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.

ősz[2] ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~en*

1. A festékképződés hiánya miatt színét vesztett, fehér vagy szürkés. *Egy ősz hajú, ősz szakállú, ősz bajuszú férfi lépett be. „De íme sötét hajam őszbe vegyűl már”* (Petőfi S.: Szeptember végén). (Főnévi használatban:) *Egy tisztes ősz pihent a tölgyfa árnyékában.*

2. Ilyen hajú. *Az ősz férfi még ma is megdobogtatja a női szíveket.*

✧ Szin: *ezüstfehér, hófehér,* (választékos) *ezüsthajú, deres hajú, galambősz*

✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.

őszibarack ◆◆◆ fn

1. Bolyhos, hamvas héjú, dús levű, csonthéjas gyümölcs. *Az őszibaracknak van olyan fajtája, amely már nyár elején beérik.*

2. Az ezt termő gyümölcsfa. *Az őszibarack sajnos elfagyott a télen. A kertbe őszibarackot is ültettünk.*

✧ Táj: **1.** *szőrösbarack, ősziborock, űszibarack, űsziborocka*

✧ Etim: Összetétel; *őszi*: az → *ősz*[1] főnév származéka + → *barack*.

☝ A bőrszerűen sima héjú őszibarack kereskedelmi, szaknyelvi neve: *nektarin*; népiesen: *kopasz barack*.

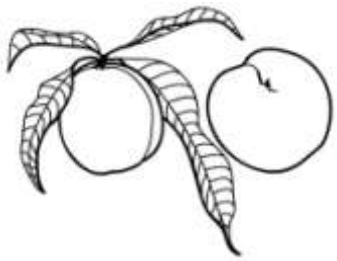

őszinte ◆◆◆◆◆ mn ~*k*, ~*t*, ~*n*

1. Olyan (személy), aki érzéseit, gondolatait nyíltan, kertelés nélkül közli másokkal. *Becsülni kell az őszinte embereket. Velem őszinte a lányom, elmondja, hogy ki udvarol neki.*

2. Valóban átérzett, nem tettetett. *Őszinte öröm töltötte el.*

3. (Udvariassági kifejezésekben:) *Üdvözöl őszinte híved, László. Tolmácsold őszinte részvétemet.*

✧ Szin: **1.** *egyenes, igazmondó, szókimondó, nyílt* **2.** *igaz, mesterkéletlen, szívbeli, szívből jövő* **3.** *igaz* • **1.** *Nem árul zsákbamacskát.*

✧ Ell: **1.** *alattomos, kétszínű, képmutató, alakoskodó* **2.** *tettetett, megjátszott*

✧ Etim: Megszilárdult ragos alakulat, mely összetételből jött létre; → *ön*, → *ő* ‘maga’ + *szinte*: a → *szín* ‘felület, külső, arc’ főnév ragozott és birtokos személyjeles alakja.

őszirózsa ◆◆ fn

1. Július végétől késő őszig nyíló, fehér, rózsaszín vagy lilás virágú, elágazó, lágy szárú, bokros kerti dísznövény, illetve ennek virága. *A sok nemesített fajta közül az egyszerű margarétavirágú és a tűszirmú őszirózsa a kedvencem. Egy csokor őszirózsát tett a vázába.*

2. Kisebb virágú krizantém. *A kertben apró virágú őszirózsák nyílnak. Őszirózsát vitt a sírra.*

✧ Szin: **1.** *gerebcsin, nyárigerebcsin,* (idegen) *aster*

✧ Táj: **1.** *őszirúzsa, űszirózsa, észirúzsa*

✧ Etim: Összetétel; *őszi*: az → *ősz*[1] főnév származéka + → *rózsa*.

☝ Az *aster* szó kiejtése: [aszter].

össze I. ◆ hsz

(Felszólításként:) Egymáshoz közel vagy közelebb, összébb! *Össze, össze, húzódjatok közelebb egymáshoz!*

✧ Ell: *széjjel, szét*

✧ Etim: Ősi, uráli kori szó megszilárdult ragos alakulata.

össze II. ◆◆◆◆◆ ik

1. Egy helyre, együvé. *Összegyűlik, összejön, összeterel. Sok bámészkodó gyűlt össze a baleset helyszínén.*

2. Kicsire vagy egyre kisebbre. *Összeszárad, összeaszalódik, összetöpörödik. Az utóbbi időben hirtelen megöregedett, szinte észrevétlenül töpörödött össze.*

3. Egymásra. *Összenevet, összenéz, összekacsint. Cinkosan kacsintottak össze, mielőtt elindultak, hogy véghezvigyék a tervet.*

4. Eggyé, egésszé. *Összeforr, összeragad, összetapad. A nedvességtől tapadtak össze a könyv lapjai.*

5. Egymással kapcsolatba lépve. *Összefonódik, összeismerkedik, összebarátkozik. Véletlenül barátkoztunk össze az új szomszédokkal.*

6. Valaminek rendezett állapotát megbontva. *Összeforgat, összekuszál, összeborzol. A szél borzolta össze a lány haját.*

7. Sokféle dolgot rendszertelenül, zavarosan. *Összeálmodik, összehazudik, összeolvas. Annyi mindent olvasott össze, hogy semmire sem emlékszik pontosan.*

8. Sok különböző helyen. *Összefirkál, összeken, összemaszatol. Már megint mivel maszatoltad össze az asztalt?*

✧ Etim: Ősi, uráli kori szó megszilárdult ragos alakulata.

összead ◆◆◆ ige ~*ni*

1. Számhoz, mennyiséghez egy másiknak, illetve a többinek az egységeit hozzászámolja. *Ha összeadod az 5-öt és a 8-at, 13-at kapsz eredményül.*

2. (Több személy) adakozással előteremt (valamit vagy valaminek az árát). *A lakók összeadták az új tetőantenna árát.*

3. (Házasulandókat) összeesket. *A tisztelet úr összeadta a jegyeseket.*

4. ■ (bizalmas) *Ezt add össze!*: hát ehhez meg mit szólsz?

✧ Szin: **1.** *összeszámol, összegez, összesít; hozzászámít, hozzáad valamihez* **2.** *összegyűjt,* (bizalmas) *összedob* **3.** *megesket*

✧ Ell: **1.** *kivon* **3.** *elválaszt, szétválaszt*

✧ Etim: Igekötős ige: → *össze* + → *ad*.

összeadás ◆◆ fn ~*ok*, ~*t*, ~*a*

1. (Matematikában:) Az a művelet, hogy mennyiségeket, számokat összeadnak. *Az összeadás a legkorábban tanított alapművelet.*

2. (ritka) Összesítés. *A jó és a rossz tapasztalatok összeadása után látható, hogy inkább jól jártunk.*

✧ Szin: **1.** *összevonás, összegzés*, (idegen) *szummáció* **2.** *egyesítés, összegzés, summázás*
✧ Ell: **1.** *kivonás*
✧ Etim: Az → *összead* ige származéka.
☝ Az összeadás jele: +.

összeáll ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (bizalmas) (Több ember) csoportosan összegyűlve megáll valahol. *Összeálltak a sarkon beszélgetni.*
2. (bizalmas) (Több ember) valamilyen célra társul, összefog. *Az iskolaudvar rendbetételére egy tíztagú csoport állt össze.*
3. (rosszalló) Élettársi viszonyba lép valakivel. *Összeállt egy idegen férfival, még alig ismerte.*
4. (Folyékony vagy laza anyag) sűrűvé vagy szilárddá válik. *Munka után azonnal tisztítsd le a vakolókanalat, mert összeáll rajta a habarcs!*

✧ Szin: **2.** *szövetkezik* **3.** *összeköltözik* **4.** *megkeményedik, megköt, megszilárdul, összetapad; rászárad valamire*
✧ Ell: **1.** *szétválik, szétszóródik, szétoszlik* **3.** *szakít* **4.** *szétesik, szétmállik*
✧ Etim: Igekötős ige: → *össze* + → *áll*.

összebeszél ◆◆◆ ige *~ni*

1. (Több személy) megállapodik egymással valamiben. *Összebeszéltek, hogy megtréfálják a barátjukat.*
2. Össze-vissza mond valamit, összefüggéstelenül beszél. *Minden butaságot összebeszélt, olyan zavarban volt.*

✧ Szin: **1.** *megegyezik, összeesküszik, összejátszik, szövetkezik,* (idegen) *konspirál* **2.** *összehord,* (bizalmas) *összezagyvál, hadovál*
✧ Táj: **1.** *összetanakozik*
✧ Etim: Igekötős ige: → *össze* + → *beszél*.

összecsinál ◆ ige *~ni* (bizalmas)

Székletével összepiszkít valamit. *Már megint összecsinálta magát! A kutya összecsinálta a szőnyeget az előszobában.*

✧ Szin: (összecsinálja magát:) (bizalmas) *bekakil*, (durva) *beszarik*
✧ Etim: Igekötős ige: → *össze* + → *csinál*.

összecsiszolód|ik ◆ ige *~ni*

1. (Alkatrészek működés közben) egymással összeillővé kopnak. *A motorban az új dugattyúk összecsiszolódnak a henger falával.*
2. (Két vagy több ember) egymáshoz igazodik. *Először nehéz volt együtt dolgozniuk, de aztán összecsiszolódtak.*

✧ Szin: **2.** *összeszokik*
✧ Etim: Igekötős ige; → *össze* + *csiszolódik*: a → *csiszol* ige származéka.

összecsukl|ik ◆◆ ige *~ani*

1. (Térd) az izmok elernyedése miatt hirtelen behajlik. *Összecsuklott a térde, és elterült a földön.*
2. Valaki erőtlenül összeesik. *Összecsuklott az ütéstől, amit az ellenfél mért rá.*

✧ Szin: **1.** *megroggyan* **2.** *összerogy, összeroskad, elájul,* (választékos) *elalél* • **2.** *Eszméletét veszti*.
✧ Táj: **2.** *elnehezül*
✧ Ell: **2.** *magához tér,* (választékos) *föleszmél, fölocsúdik*
✧ Etim: Igekötős ige: → *össze* + → *csuklik*[2].
☝ Lásd még a *csuklik* szócikket!

összedolgoz ◆ ige *~ni*

1. (Több összetevőt tartalmazó, formálható anyagot) egyneművé gyúr össze. *Többféle anyagot, lisztet, cukrot és tojást dolgoz össze, ebből lesz a tészta.*
2. (Ruhadarab külön elkészített részeit) összevarrja. *Először a blúz elejét és hátát dolgozd össze! Selymet és vásznat dolgoz össze, hogy a gallér szépen álljon.*

✧ Szin: **1.** *egybedolgoz*
✧ Ell: **1.** *szétválaszt* **2.** *szétbont, szétfejt*
✧ Etim: Igekötős ige: → *össze* + → *dolgoz(ik)*.

összedolgoz|ik ◆◆ ige *~ni*

Összedolgozik valakivel: **a)** (több személy) egymást segítve végzi munkáját. *Erikával jól össze tudunk dolgozni.* **b)** (több személy) cinkosként, titokban együttműködik. *A három zsebtolvajról kiderült, hogy összedolgoztak.*

✧ Szin: **a)** *együttműködik* **b)** *összejátszik*
✧ Etim: Igekötős ige: → *össze* + → *dolgozik*.

összeesküsz|ik ◆◆ ige *összeesküdni*

1. (Több személy) titokban szövetkezik valaki vagy valami ellen, általában a hatalma vagy hatalmuk (erőszakos) megdöntése céljából. *Petur bán és a lázadó nagyurak összeesküdtek Gertrud megölésére.*
2. (ritka) Házasságot köt. *Elhatározták, hogy még karácsony előtt összeesküdnek.*

✧ Szin: **1.** (idegen, régi, választékos) *konspirál* **2.** *megesküszik* • **1.** *Összeesküvést sző.*
✧ Ell: **2.** *elválik*
✧ Etim: Igekötős ige: → *össze* + → *esküszik*.

összefér ◆◆ ige *~ni*

1. Jól megvan valakivel. *A gyerekek jól összeférnek a szomszédék gyerekeivel.*
2. (Többféle dolog) illik egymáshoz. *Az még összefért az elveivel hogy ne mondja ki az igazságot, de hogy hazudjon is, az már nem.*

✧ Szin: **1.** *megfér, elvan* **2.** *összeillik,* (bizalmas) *összepasszol, stimmel,* (idegen, választékos) *harmonizál*
✧ Ell: **1.** *veszekszik, civakodik* **2.** *elüt, eltér, különbözik egymástól*
✧ Etim: Igekötős ige: → *össze* + → *fér*.

összefog ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (Több tárgyat) együvé fog. *Összefogta kezével a könyvet és a füzeteket.*

2. (Pántszerű tárgy) valamit összetart. *Az öv összefogja a derekán a ruhát.*

3. (Több személyt vagy állatot) egymás után mind megfog (és így összegyűjt). *Összefogták a szökött rabokat, majd visszaszállították őket a börtönbe.*

4. (Két vagy több személy) tudásukat, erejüket egyesítve valamilyen közös célra szövetkezik, társul. *Mindenki összefogott ellene. A lakók összefogtak, és a hétvégén rendbe rakták a játszóteret.*

5. (Színét eresztő ruhaanyag mosáskor vele együtt mosott ruhát vagy ruhákat) foltossá tesz, beszínez. *A zöld mintás ruha mindent összefogott.*

✧ Ell: **1.** *szétbont, szétszór* **3.** *elenged, szabadon enged* **4.** *széthúz*
✧ Etim: Igekötős ige: → *össze* + → *fog*.

összefoglal ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

(Élőszóban vagy írásban) a lényeget kiemelve összegez valamit. *Az ülés elnöke összefoglalta a felszólalásokat. Foglald össze néhány mondatban a regény tartalmát!*

✧ Szin: *egybefoglal,* (kissé régi, választékos, idegen) *summáz*
✧ Etim: Igekötős ige: → *össze* + → *foglal*.

összefut ◆◆◆ ige *~ni*

1. (Több állat, ember) összeszalad. *A nagy hírre mindenfelől összefutottak az emberek.*

2. (Két jármű) összeütközik. *Két autó összefutott a kanyarban.*

3. (bizalmas) (Véletlenül) találkozik valakivel. *A mozi előtt összefutottam egy régi ismerősömmel. Összefuthatnánk valamikor a jövő héten!*

4. (Két vagy több különböző irányból jövő dolog) egy helyen találkozik. *A két kis erecske összefutott, és csermellyé egyesülve folytatta útját.* ■ *Összefut a nyál a szájában*: **a)** sok nyál gyűlik össze benne valamilyen ízletes étel láttán **b)** nagyon megkíván valamit, különösen ételt.

5. (népi) (Tej) összemegy. *Összefutott a tej a tűzön.*

✧ Szin: **1.** *összegyűlik, összeverődik,* (rosszalló) *összecsődül* **2.** (bizalmas) *karambolozik* **4.** *egyesül, összeér* **5.** (bizalmas) *összemegy* ● **3.** (bizalmas) *Belebotlik valakibe.*
✧ Ell: **1.** *szétoszlik, szétszéled*
✧ Etim: Igekötős ige: → *össze* + → *fut*.

összefügg ◆◆◆◆◆ ige *~eni*

Két vagy több esemény, cselekedet, megnyilvánulás között valamilyen kapcsolat van. *A ma reggeli rosszkedvem összefügg a tegnap esti veszekedéssel.*

✧ Szin: *kapcsolatos, összetartozik, kapcsolatban áll; kapcsolódik, hozzátartozik valamihez*
✧ Etim: Igekötős ige: → *össze* + → *függ*.

összeg ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Számok összeadásának eredménye. *Mennyi a két szám összege?*

2. Bizonyos mennyiségű pénz. *Csinos összeget nyert a lottón.*

✧ Szin: **2.** *pénzösszeg,* (bizalmas, tréfás vagy gúnyos) *összegecske,* (régi, népi) *summa*
✧ Ell: **1.** *különbség*
✧ Etim: Az → *össze* határozószó származéka.

összegez ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (Számszerű mennyiségeket) összead. *A fizetőpincér összegezi a számlán az egyes tételeket.*

2. Röviden, a lényeget kiemelve áttekint valamit. *Beszéde végén összegezte a véleményét.*

✧ Szin: **1.** *összeszámol, összesít,* (régi, népi) *summáz* **2.** *összefoglal,* (idegen) *szintetizál*
✧ Ell: **1.** *kivon* **2.** *részletez*
✧ Etim: Az → *össze* határozószó származéka.

összegyűjt ◆◆◆◆◆ ige *~eni*

1. (Több dolgot) egy helyre, egy csomóba összerak. *Összegyűjtötte azokat a könyveket, amelyeket el kell olvasnia.*

2. (Pénzt) apránként megtakarít. *Nehezen tudta összegyűjteni a pénzt egy új télikabátra.*

3. (Embereket) összehív. *Összegyűjtötte híveit, és megbeszélték, mi a teendő.*

✧ Szin: **1.** *összehord, összeszed, egybegyűjt, felhalmoz* **2.** (bizalmas) *összekuporgat, összekapar, összehoz* **3.** *egybehív, összetoboroz, összeverbuvál,* (bizalmas) *összecsődít, összetrombitál*
✧ Ell: **1.** *szétszór* **2.** *elkölt, elpazarol, eltékozol, felél,* (bizalmas) *elszór* **3.** *feloszlat, elküld, hazaküld, szétszéleszt*
✧ Etim: Igekötős ige: → *össze* + → *gyűjt*.

összehangol ◆◆◆ ige *~ni*

1. (Hangszereket, illetve húrokat) egymáshoz hangol. *A két művész, mielőtt játszani kezd, összehangolja hangszerét.*

2. (Egymástól valamilyen szempontból különböző dolgokat) összhangba hoz, egymáshoz igazít. *Nem tudta összehangolni a munkáját a magánéletével.*

✧ Szin: **1.** *egybehangol* **2.** *egyeztet, összeegyeztet, szinkronba hoz*
✧ Etim: Igekötős ige: → *össze* + → *hangol*.

összehív ◆◆◆ ige *~ni*

1. (Testületet) felszólít, hogy összeüljön. *Összehívták az országgyűlést. Az igazgató rendkívüli értekezletet hívott össze.*

2. (Több embert) valahová vagy valamiben való részvételre hív. *A keresztelőre összehívták az egész rokonságot.*

✧ Szin: **1.** (hivatalos, választékos) *egybehív* **2.** *összegyűjt,* (bizalmas) *összeszed, összedobol, összetrombitál, összeharangoz,* (ritka) *összekolompol, összekürtöl,* (rosszalló is) *összecsődít,* (idegen) *invitál*
✧ Ell: *feloszlat, szétoszlat, szétszéleszt*
✧ Etim: Igekötős ige: → *össze* + → *hív*.

összejátsz|ik ◆◆ ige *~ani*

1. (Játékban) együttműködik valakivel. *A csapat tagjai összejátszottak, s az összjáték eredménye győzelem lett.* (rosszalló) *Kártyázás közben titokban összejátszottak, így sokat nyertek.*

2. *Összejátszik valaki ellen*: (több körülmény) együttesen kedvezőtlenül hat. *Minden összejátszott ellenem, most semmi sem sikerül.*

✧ Szin: **1.** *összedolgozik, összebeszél;* (rosszalló) *összepaktál, bundázik,* (idegen) *konspirál* **2.** *összeesküszik* • **1.** (rosszalló) *Összeszűrik a levet. Egy lantot pengetnek. Egy húron pendülnek.*
✧ Etim: Igekötős ige: → *össze* + → *játszik*.

összekap ◆◆◆ ige *~ni*

1. (Több tárgyat) hirtelen mozdulattal összeszed. *Összekapta csomagjait.*

2. ■ (bizalmas) *Összekapja magát*: **a)** gyorsan, kapkodva felöltözködik. *Összekapom magam, és már indulhatunk is.* **b)** erőt vesz magán. *Több tárgyból bukásra állsz, jó lesz, ha összekapod magad!*

3. (bizalmas) Összevesz valakivel. *Összekapott a komájával, már egy hete nem beszélnek egymással.*

✧ Szin: **1.** *összefog, összehúz, összeránt* **3.** *összeszólalkozik, összezördül,* (választékos) *összekülönbözik, összetűz* • **2. a)** *Rendbe szedi magát.* **b)** *Megembereli magát.*
✧ Táj: **3.** *összehorgol*
✧ Ell: **3.** *kibékül, megenyhül,* (választékos) *megbékél*
✧ Etim: Igekötős ige: → *össze* + → *kap*.

összeköttetés ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Személyes kapcsolat. *Haragjában minden összeköttetést megszakított vele.*

2. Befolyásos személyekkel való ismeretség. *Kár, hogy a jó összeköttetés gyakran többet ér, mint a tehetség és a szorgalom.*

3. Helységek közötti közlekedési, híradási kapcsolat. *A hóvihar miatt a kisebb falvakkal megszakadt az összeköttetés.*

✧ Szin: **1.** *érintkezés,* (idegen, választékos) *kontaktus, nexus,* (Ővbizalmas) *kontakt,* (Va, Dv bizalmas) *veza* **2.** (idegen) *protekció,* (idegen, választékos) *nexus,* (Ővbizalmas) *kontakt,* (Va, Dv bizalmas) *veza* **3.** *érintkezés,* (idegen, választékos) *kontaktus,* (Ővbizalmas) *kontakt,* (Va, Dv bizalmas) *veza*
✧ Etim: Az *összeköt* igekötős ige (→ *össze* + → *köt*) származéka.

összemegy ◆◆ ige *összemenni*

1. (Textil) víz hatására kisebb terjedelművé válik. *A gyapjúholmi a forró vízben összemegy.*

2. Forralás közben túróssá válik. *Ha a tej összemegy, már nem lehet belőle kakaót készíteni.*

3. (bizalmas) Egymásnak megy, összeütközik. *A sarkon összement két motoros.*

✧ Szin: **1.** *összezsugorodik,* (ritka) *összeszűkül,* (bizalmas) *összeugrik* **2.** *összeugrik, megsavanyodik, megtúrósodik,* (népi) *összefut* **3.** (bizalmas) *összekoccan, összecsattan,* (bizalmas, idegen) *karambolozik*
✧ Táj: **2.** *megrökönyödik*
✧ Ell: **1.** *kinyúlik*
✧ Etim: Igekötős ige: → *össze* + → *megy*.

összemeleged|ik ◆◆ ige *~ni*

(Két vagy több személy) egymással bizalmas viszonyba kerül. *A fiatalok gyorsan összemelegedtek.*

✧ Szin: *összebarátkozik,* (népi) *összeédesedik*
✧ Ell: *elhidegül, eltávolodik egymástól*
✧ Etim: Igekötős ige: → *össze* + → *melegedik*.

összes ◆◆◆◆◆ mn –, *~t* vagy *~et, ~en*

1. Egész, teljes mennyiségű. *A gyerekek megették az összes befőttet. Elherdálta összes vagyonát.*

2. (Névmásszerűen:) Minden, valamennyi. *Hívd meg az összes barátodat! Balassi Bálint összes műveit újra kiadták.*

✧ Szin: *össz-*
✧ Táj: *esszes, összves*
✧ Etim: Az → *össze* határozószó származéka.
☝ Az ‘egész’ jelentésű *összes* mennyiségjelző után mindig egyes számú a jelzett szó: *Elverte az összes pénzét.* A ‘minden, valamennyi’ jelentésű *összes* után a hagyomány szerint többes számba kerül a főnév: *Vas István összes versei és műfordításai.* De ez is kifogástalan, csak ritkább: *Vas István összes verse és műfordítása.*

összesít ◆◆◆ ige *~eni*

(Számokat, tételeket) összead, összegez. *A tanulmányi verseny végén összesítették a pontszámokat.*

✧ Szin: *összeszámol,* (régi, választékos, idegen) *summáz*

✧ Etim: Az → *össze* határozószó származéka.

összeszűr ◆ ige *~ni*

(Több folyadékot) szűrve összekever. *Összeszűrte a két tehén tejét.* (átvitt) *„Minő csodás kevercse rossz s nemesnek A nő, méregből s mézből összeszűrve!”* (Madách I.: Az ember tragédiája) ■ (bizalmas) *Összeszűri a levet valakivel*: **a)** cinkosként összejátszik vele. *A szomszéd Pista összeszűrte a levet egy tolvaj bandával, most keresi a rendőrség.* **b)** szerelmi viszonyt kezd vele. *Nem tetszik, hogy összeszűrted a levet ezzel a nős férfival!*

✧ Etim: Igekötős ige: → *össze* + → *szűr*.

összetart ◆◆◆ ige *~ani*

1. (Valamit, ami részekből áll) nem enged szétesni. *Az abroncs összetartja a hordót.*

2. (Embercsoportot) egységben tart. *Náluk a nagymama tartja össze a családot.*

3. (Két vagy több személy) egyetért és segítik egymást. *Az igazi barátok összetartanak a bajban is.*

✧ Szin: **1.** *összefog, egybefog, egybetart* **2.** *összefog, egybefog* **3.** (kissé hivatalos) *együttműködik* • **3.** *Egy gyékényen árul.* (rosszalló) *Egy húron pendül. Egy követ fúj.*

✧ Ell: **3.** *széthúz*

✧ Etim: Igekötős ige: → *össze* + → *tart*.

összetétel ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Valaminek a szerkezete, alkotó elemeinek aránya. *A laboratóriumban meghatározták az anyag összetételét.*

2. Két vagy több szó összekapcsolásával alkotott szó. *A <u>füzetlap</u>, <u>favágó</u>, <u>termékszerkezet-váltás</u> szavak összetételek.*

✧ Szin: **1.** *összeállítás, felépítés,* (idegen) *kompozíció, konstrukció, struktúra* **2.** *szóösszetétel, összetett szó*

✧ Etim: Az → *összetesz* igekötős ige (→ *össze* + → *tesz*) származéka.

összetrombitál ◆ ige *~ni*

1. (ritka) Trombitaszóval összehív valakiket. *Falugyűlésre trombitálták össze a lakókat.*

2. (bizalmas) Összecsődít, összehív valakiket. *Összetrombitálta a társaságot.*

✧ Szin: **1.** *összetoboroz* **2.** *összetoboroz,* (bizalmas) *összedobol, összeharangoz, összekürtöl, verbuvál*

✧ Ell: *szétoszlat, elküld*

✧ Etim: Igekötős ige; → *össze* + *trombitál*: a → *trombitás* főnév származéka.

összetűz ◆ ige *~ni*

1. (Két vagy több tárgyat) tűvel, kapoccsal stb. egymáshoz erősít, tűz. *Az iratokat gemkapoccsal tűzte össze.*

2. (választékos) *Összetűztek egymással*: összevesztek. *A fiatalok már megint összetűztek egymással valami apróságon.*

✧ Szin: **1.** *összekapcsol, egybekapcsol, összecsatol, összefűz* **2.** *összevész,* (választékos) *összekülönbözik, összeszólalkozik,* (kissé bizalmas) *összekoccan, összezördül* • **2.** (bizalmas) *Hajba kap.*

✧ Ell: **1.** *elkülönít, szétválaszt* **2.** (választékos) *megbékél, megenyhül, lecsillapodik*

✧ Etim: Igekötős ige: → *össze* + → *tűz*[2].

összevesz[1] ◆ ige *összevenni*

1. (Sokféle árut) fölöslegesen nagy mennyiségben összevásárol. *Mindenféle kacatot összevett az ócskapiacon.*

2. (Kifejezésekben:) (Több dolgot, szempontot) együttesen figyelembe vesz. *Mindent összevéve, azt kell mondanom, jól sikerült a rendezvény.*

✧ Etim: Igekötős ige: → *össze* + → *vesz*.

összevesz[2] ◆ ige *~ni* (választékos) **összevész** *összeveszni*

1. Veszekedni kezd valakivel. *Gyerekeim minden apróságon összevesznek.* | *Összevesztek*: veszekedtek és azóta haragban vannak egymással. *Nem találkoztunk, tavaly ugyanis összevesztünk.*

2. (tréfás) (Két össze nem illő étel vagy ital) egymás után fogyasztva gyomorfájást vagy gyomorrontást okoz. *Ne igyál tejet a sárgadinnyére, mert összevesznek a gyomrodban.*

✧ Szin: **1.** *összeszólalkozik, összeakaszkodik,* (választékos) *összekülönbözik, összetűz,* (bizalmas) *összekap* • **1.** (bizalmas) *Összerúgja a patkót* vagy a *port valakivel. Hajba kap valakivel.* (népi) *Tengelyt akaszt valakivel.*

✧ Táj: *összeveszekszik*

✧ Etim: Igekötős ige; → *össze* + *vész*: talán ősi, finnugor kori szó.

összevet ◆◆◆◆ ige *~ni* (választékos)

1. (Két vagy több dolgot) összehasonlít, egybevet. *A fordítást összevetette az eredetivel.* ■ *Mindent összevetve*: mindent összevéve. *Mindent összevetve egészen jól sikerült az előadás.*

2. (ritka) (Két állat vagy ember) valamely testrészét egymásnak feszíti. *Vállukat összevetik, úgy nyomulnak előre a tömegben.*

✧ Szin: **1.** *összemér*

✧ Etim: Igekötős ige: → *össze* + → *vet*.

☝ A *vö.* rövidítés azt jelenti: *vesd össze!*

összevissza I. ◆◆◆◆ hsz

1. Rendszertelenül, erre-arra. *Összevissza kapkodja a fejét.*

2. Nem a megszokott módon, állapotban. *Összevissza ülnek a tanulók.*

3. Zavarosan, ellentmondásosan. *Összevissza hadart mindenfélét. Megint összevissza beszélt ahelyett, hogy egyértelmű választ adott volna.*

✧ Szin: **1.** *ide-oda, keresztül-kasul, jobbra-balra* **2.** *rendezetlenül* • **2.** *Egymás hegyén-hátán.*

✧ Táj: *esszevissza, ösznye-visznya, öszve-visznya*

✧ Ell: **2.** *rendezetten* **3.** *egyértelműen*
✧ Etim: Összetétel: → *össze* ‘egybe, összevissza’ + → *vissza* ‘fordított; fordítottság’.

összevissza II. ◆◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n*

Zavaros, érthetetlen. *Nem szeretem az ilyen összevissza beszédet.*
✧ Szin: *zűrzavaros, kusza, zagyva,* (idegen) *kaotikus, konfúz*
✧ Táj: *esszevissza*
✧ Ell: *tiszta, világos, érthető, rendezett, áttekinthető*
✧ Etim: Összetétel: → *össze* ‘egybe, összevissza’ + → *vissza* ‘fordított, fordítottság’.

összhang ◆◆◆◆ fn

1. (Zenei) hangok kellemesen ható együttes hangzása. *Nem volt összhang az alt és a szoprán szólam között.*
2. Zavartalan együttműködés, kapcsolat. *Összhangban dolgozik az intézet és a minisztérium.*
✧ Szin: (idegen) *harmónia*
✧ Etim: Összetétel: *össz* (→ *össze*, → *összes*) + → *hang*.

összhatás ◆◆ fn

Több dolog, részlet együttes hatása. *A festmény összhatása lebilincselte a múzeumlátogatókat.*
✧ Szin: *összbenyomás, összkép*
✧ Etim: Összetétel: *össz* (→ *össze*, → *összes*) + → *hatás*.

összkomfortos ◆◆◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, ~an*

Olyan (lakás), amely mellékhelyiségekkel, közművekkel, központi fűtéssel és meleg vízzel van ellátva. *A magyarországi lakások nagy része még ma sem összkomfortos, sok csak komfortos, félkomfortos vagy komfort nélküli.*
✧ Ell: *komfort nélküli*
✧ Etim: Összetétel; *össz* ‘összes’ (vö. → *összes*) + *komfortos*: az angol eredetű *komfort* főnév származéka.

összpontosít ◆◆◆◆ ige *~ani*

1. Meghatározott pontra, célra irányít. *Ha a napsugarakat nagyítóval egy helyre összpontosítod, még tüzet is okozhatsz.*
2. Minden mást kizárva figyelmét egy dologra irányítja. *Felvételi előtt nem törődött a szórakozással, csak a tanulásra összpontosított.*
3. (Erőt, hatalmat, intézményeket) egy helyre gyűjtve, illetve közös irányítás alá vonva egyesít. *Az volt a terv, hogy a Várba összpontosítják a kormányhivatalokat.*
✧ Szin: **1., 2.** (idegen, választékos) *koncentrál* **3.** *összefog, összevon, központosít,* (idegen, hivatalos) *centralizál*
✧ Ell: **3.** (idegen, hivatali) *decentralizál*
✧ Etim: Összetétel; *össz* (→ *össze*) + *pontosít*: a → *pont* főnév származéka.

összpontosítás ◆◆ fn *(~ok), ~t, ~a*

1. Az a cselekvés, hogy valaki valamire erősen odafigyel, és összeszedi a gondolatait. *Most fontos az összpontosítás, nemsokára itt az érettségi.*
2. (Fv) Bentlakásos, intenzív csoportos foglalkozás. *A cég munkatársainak kétnapos összpontosítást szerveztek. Az énekkar minden tagja részt vett az összpontosításon. A bajnokság előtt még lesz egy egyhetes összpontosítás a Tátrában.*
✧ Szin: **1.** (idegen) *koncentráció*
✧ Etim: Az → *összpontosít* ige származéka.

ösztökél ◆◆◆ ige *~ni*

1. (Állatot) gyorsabb haladásra késztet. *Ostorcsapásokkal ösztökélte a szamarat, hogy induljon már.*
2. Cselekvésre biztat, serkent valakit. *Gyermekét tanulásra ösztökélte.*
✧ Szin: **1.** *hajt, nógat, ostoroz, sürget* **2.** *ösztönöz, unszol, nógat,* (választékos) *sarkall*, (bizalmas) *noszogat*
✧ Táj: *szuttyongat, kénytet, isztikél, üsztökél*
✧ Ell: **2.** *akadályoz; lebeszél valamiről*
✧ Etim: A nyelvjárási *ösztöke* ‘vasvégű bot az állatok biztatására’ főnév származéka.

ösztön ◆◆◆◆◆ fn *~ök, ~t, ~e*

1. (Az egyed és a faj szempontjából az állatokat) célszerű viselkedésre sarkalló örökletes késztetés. *A kutyákat az ösztöneik irányítják, amikor megjelölik területüket.*
2. (Az emberben) bizonyos célokra, különösen az ön- és fajfenntartásra irányuló belső indíttatás. *Hajtják az ösztönei. Az ember főleg abban különbözik az állattól, hogy fékezni tudja ösztöneit.*
3. (ritka) Belső sugallat, sejtelem. *Ösztönei figyelmeztették a veszélyre. Ösztönei azt súgják, hogy menekülnie kell erről a helyről.*
✧ Szin: **3.** *megérzés, sejtés,* (idegen, választékos) *intuíció*
✧ Ell: **1., 2.** *tudat*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.

ösztöndíj ◆◆◆◆ fn

1. Egyetemi, főiskolai tanulmányok folytatásához nyújtott rendszeres, hivatalos anyagi juttatás. *A tanulmányi ösztöndíj az érdemjegyektől, a szociális ösztöndíj az anyagi helyzettől függ.*
2. Tudományos kutatónak, művésznek folyósított, meghatározott összegű pénzbeli vagy egyéb támogatás. *Megpályázott egy alkotói ösztöndíjat. Ösztöndíjjal Amerikába utazott, egy ottani egyetemen fog tanítani.*

✧ Szin: **1.** (régi, idegen; Fv, Őv; Ka bizalmas) *stipendium,* (Va bizalmas) *sztippendium,* (Mv bizalmas) *stipendio*, (Fv, Ka bizalmas) *stipi*
✧ Etim: Összetétel: → *ösztön* ‘ösztönzés, biztatás’ + → *díj*.

ösztönös ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
Ösztönből eredő, tudatos irányítás nélküli. *Ösztönös vonzalom támadt köztük. Ösztönös mozdulattal szeme elé kapta a kezét. Ösztönös tehetsége van a tánchoz és a zenéhez. Az ösztönös elégedetlenség idővel szervezett mozgalommá fejlődött.*
✧ Szin: *ösztönszerű, szándéktalan, öntudatlan, akaratlan,* (idegen) *automatikus, spontán*
✧ Ell: *tudatos, szándékos, akaratlagos*
✧ Etim: Az → *ösztön* főnév származéka.

ösztönöz ◆◆◆◆ ige *~ni*
Cselekvésre serkent, buzdít valakit. *Tanulásra ösztönzi a fiatalokat.*
✧ Szin: *hajt, mozgat, nógat, ösztökél, késztet,* (választékos) *sarkall*, (bizalmas, idegen) *doppingol*, (ritka, idegen) *stimulál*
✧ Táj: *ösztönöl*
✧ Ell: *akadályoz; lebeszél valamiről*
✧ Etim: Az → *ösztön* főnév származéka.

ösztövér ◆◆ mn *~ek, ~t, ~en*
1. (népi) Sovány (élőlény, ritkán: test, hús). *Egy ösztövér fiatalember lépett a lakásba. Ez a hús túl ösztövér.*
2. (választékos) Magas, keskeny (tárgy). *„Ösztövér kútágas, hórihorgas gémmel Mélyen néz a kútba s benne vizet kémel”* (Arany J.: Toldi).
✧ Szin: **1.** *vékony,* (rosszalló) *vézna, ványadt,* (bizalmas) *cingár, girhes, keszeg, vékonydongájú*
✧ Ell: **1.** *kövér, testes*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

őszül ◆◆◆ ige *~ni*
Valakinek korából adódóan fehéredik a haja(, illetve bajusza, szakálla). *Alig negyvenéves, s már őszül. Érdekes, hogy csak a szakálla őszül, a haja még koromfekete.*
✧ Szin: *szürkül,* (választékos) *deresedik* • (választékos) *Őszbe csavarodik* vagy *hajlik. Meglepte a dér.*
✧ Etim: Az → *ősz*[2] melléknév származéka.

öszvér ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
1. Ló és szamár keresztezéséből származó állat. *Egy öszvért fogott be a szekér elé.* • Szólás: *Csökönyös, mint az öszvér*: nagyon makacs.
2. (Jelzőként:) Felemás. *Öszvér megoldás született az ügyben.*
✧ Táj: **1.** *ösztövér*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

öt ◆◆◆◆◆ tőszn
1. A négy és a hat közötti szám a számsorban (5). *Négy meg egy az öt.* (Jelzőként:) *Öt alma volt egy kiló.*
2. (bizalmas) (Időpont megjelölésében:) Öt év, óra, perc. *Már elmúlt öt, teázhatunk. Tíz óra ötkor csöngetett.*
3. (bizalmas) Öt (pénz)egység, például 5, 500, 5000 Ft. *Ötért odaadom magának ezt a kabátot!*
4. (bizalmas) Ötödike. *Április öt a születésnapja.*
5. (bizalmas) Ötös számú ház vagy lakás. *A Főtér ötben laktunk. Az első emelet ötben népes család él.*
6. *Öten*: ennyi személy. *Öten álltak előttem a sorban.*
✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.

ötlet ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
1. Hirtelen támadt, váratlan gondolat. *Pompás ötlete támadt.*
2. Elgondolás, eszme. *Az ötlet jónak látszik, de alaposan ki kell dolgozni.* • Szólás: *Idegen ötletből* vagy *ötlet alapján írta X. Y.*: úgy, hogy a témát, gondolatot, (alap)eszmét valaki mástól kapta vagy vette.
✧ Szin: **1.** (bizalmas) *tipp,* (választékos) *sziporka* **2.** *meglátás, idea*
✧ Etim: Az → *ötlik* ige nyelvújítás kori származéka.

ötl|ik ◆◆◆◆ ige *~eni*
(Kifejezésekben:) ■ *Eszébe ötlik valami*: (hirtelen) eszébe jut. *Eszembe ötlött, amit a múltkor mondtál nekem.* | *Szemébe ötlik valami*: meglátja, megpillantja. *Már messziről szemünkbe ötlött a falu tornya.*
✧ Szin: *felvillan, feltűnik* • *Felvillan az agyában. Szemébe tűnik.*
✧ Etim: Az → *önt* ige *öt* változatának származéka (vö. → *ötvös*).
☝ Felszólító módú alakjaiban, bár ezek ritkán, főleg igekötővel fordulnak elő, az *ötöl-* tőváltozatot használjuk: *Ötölj már ki valami okosat!* Szintén ez a tő a gyakoribb feltételes módban (*ötölne*), továbbá szerepel az *ötölve* és az *ötölhet* képzős alakokban.

ötöd ◆◆◆◆ törtszn
Valaminek az 1/5 része. *Csak az ötödét kapta meg annak, ami jár neki.*
✧ Etim: Az → *öt* számnév származéka.

ötödik ◆◆◆◆◆ sorszn
A negyedik után következő (személy, dolog). *Az ötödik napon végre megállt az eső.* (Főnévi használatban:) *Te vagy ma az ötödik, aki ezt kérdezi.*

✧ Etim: Az → *öt* számnév származéka.

ötöl-hatol ◆ ige *ötölni-hatolni*

Bizonytalanul, nem egyenesen beszél. *Zavarában csak ötölt-hatolt, nem tudott értelmes magyarázatot adni.*

✧ Szin: *mellébeszél, köntörfalaz,* (kissé bizalmas) *kertel,* (ritka) *hímez-hámoz,* (szleng) *rizsáz(ik)* • *Csűri-csavarja a szót.*

✧ Etim: Összetétel, tudatos szóalkotással keletkezett ikerszó; *ötöl*: valószínűleg hangutánzó eredetű szó származéka + *hatol*: a → *hat*[2] számnév származéka.

ötös I. ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, –*

1. Öt egységet tartalmazó (szám). *Elsőként az ötös számot húzták ki a lottón.*

2. Az ötös számjeggyel jelölt. *Az ötös autóbuszra szálltunk fel.*

3. Öt tagból álló. *Az ötös fogatot öt ló húzza. A gyerekek ötös csoportokat alkottak.*

4. (bizalmas) Labdarúgócsapat csatársora. *A második félidőben fantasztikus volt az ötös.*

5. (bizalmas) 5-kor induló vagy érkező. *Az ötös vonattal érkezem.*

✧ Szin: **3.** *öt fős* **5.** *ötórai,* (bizalmas) *ötórás*

✧ Etim: Az → *öt* számnév származéka.

ötös II. ◆◆◆◆ fn *~ök, ~t, ~e*

1. Ötös osztályzat. *Ötöst kapott a feleletre.*

2. (bizalmas) Öt pénzegységet (5, 500, esetleg 5000 Ft-ot) érő bankjegy vagy érme. *Kérek egy ötöst anyukámtól.*

3. Öttalálatos szelvény. *Van egy ötös a lottón.*

4. Labdarúgópályán az alapvonaltól 5,5 m-re húzódó vonal. *Az ötösről sem találta el a kaput.*

5. (Határozóként:) *Ötösével*: ötöt-ötöt véve belőle. *Ötösével eszi a pogácsát.*

✧ Szin: **1.** (választékos vagy hivatalos) *jeles, példás* **2.** *ötforintos, ötszázforintos, ötezerforintos,* (bizalmas) *ötszázas, ötezres*

✧ Etim: Az → *öt* számnév származéka.

öttusa ◆◆◆ fn

Öt sportágból (lovaglás, párbajtőrvívás, pisztolylövés, úszás, terepfutás) álló összetett verseny. *Öttusában az egyéni és a csapatversenyen kívül újabban váltóversenyt is rendeznek háromfős csapatok részére.*

✧ Szin: (idegen) *pentatlon*

✧ Etim: Összetétel: → *öt* + → *tusa*.

ötven ◆◆◆◆◆ tőszn

1. Tízszer öt. *Ötvennek a fele huszonöt.* (Jelzőként:) *A vállalat elbocsát ötven dolgozót.*

2. (bizalmas) Ennyi éves. *Apám most ötven.*

3. (bizalmas) Az évszázad ötvenedik éve, illetve az óra ötvenedik perce. *Ötvenben került fel a fővárosba. Találkozzunk ötvenkor a kávézóban!*

4. (bizalmas) Ötvenes számú ház, épület, lakás. *A Rákóczi út ötvenben lakik.*

5. *Ötvenen*: ennyi személy. *Ide akár ötvenen is befférnek, olyan nagy a szoba.*

✧ Szin: **1.** *félszáz*

✧ Táj: *etven, ödven, ötfen*

✧ Etim: Összetétel: → *öt* + → *ven* ‘tíz’.

ötvös ◆◆◆ fn *~ök, ~t, ~e*

Nemesfémből dísztárgyakat készítő iparművész. *Két fülbevalót rendelt az ötvösnél.*

✧ Szin: *vésnök, ékszerész; aranyműves; ezüstműves*

✧ Etim: Az → *önt* ige *öt* változatának származéka (vö. → *ötlik*).

ötvöz ◆◆◆ ige *~ni*

1. (Fémeket) összeolvasztva elegyít. *A tiszta aranyat ezüsttel vagy más fémmel ötvözik, hogy keményebb és kopásállóbb legyen.*

2. (Különböző módszereket, eljárásokat, illetve tulajdonságokat) vegyít, párosít, együttesen alkalmaz, illetve egyszerre tartalmaz. *Az erőt technikával ötvözi. Ez az új anyag a fémek és a műanyagok legelőnyösebb tulajdonságait ötvözi.*

✧ Szin: **1.** *eggyé olvaszt* **2.** (idegen) *kombinál*

✧ Etim: Az → *ötvös* főnévből tévesen kikövetkeztetett *ötv-* tő nyelvújítás kori származéka.

ötvözet ◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Több fém összeolvasztásából keletkezett fémes anyag. *Az acél a vasnak, szénnek és nikkelnek az ötvözete. A bronz nem tiszta fém, hanem ötvözet.*

2. Olyan személy vagy dolog, aki vagy amely ellentétes tulajdonságokat egyesít magában. *Barátod a megértés és a képmutatás ötvözete.*

✧ Szin: **2.** *keverék*

✧ Etim: Az → *ötvöz* ige származéka.

öv ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. A ruhát derékban át- vagy összefogó, bőrből, szövetből stb. készült pánt. *Derekán meghúzza az övet, amely nadrágját a testéhez szorítja. A női ruháknak, hálóköntösöknek, pongyoláknak stb. is van, illetve lehet övük.*

2. Az emberi testnek az a része, amelyet az öv átfog. *Övig érő vízben gázoltunk át a folyón.* ■ *Övön alul üt,* illetve *övön aluli ütés.* **a)** szabálytalanul üt, illetve szabálytalan ütés. *A versenyzőt leléptették, mert övön alul ütötte az ellenfelét.* **b)** lovagiatlanul, alattomosan viselkedik (valakivel szemben), illetve ilyen viselkedés. *Ez a durva sértés övön aluli ütés volt!*

3. (bizalmas) Biztonsági öv. *Kapcsoljuk be az övet hátul is, hiszen kötelező!*

4. Égöv. *Ez a növény csak a mérsékelt övön fordul elő.*
✧ Szin: **1.** *derékszíj, nadrágszíj,* (idegen) *cingulus* **2.** *derék* **3.** (Fv bizalmas) *pász* **4.** *éghajlati öv*
✧ Táj: **1.** *tüsző, ő*
✧ Etim: Ősi, finnugor, esetleg uráli kori szó.

övé ◆ birtokos nm
1. Az ő tulajdonában levő. *Nem tudom, melyik toll az övé.*
2. Hozzá tartozó. *A gyermekzsúrra a testvéreket is meghívták, de az övé nem tudott eljönni.* (Főnévi használatban:) *Az övéi*: családtagjai, közeli rokonai. *Karácsonyra hazalátogatott az övéihez.*
✧ Táj: *öveje, üjé, üvéje, üvejje*
✧ Etim: Az → *ő* névmás megszilárdult ragos alakulata.
☝ Egyes szám 3. személyű alak. Több birtok esetén az *övéi* forma használatos.
övék ◆ birtokos nm
Az ő tulajdonukban levő, hozzájuk tartozó. *A ti kerékpárotokat már megjavítottam, de az övék még nincs készen. Minden gyerek édesanyja eljött, csak az övék nem.* | (Főnévi használatban:) *Az övéik*: családtagjaik, közeli rokonaik. *Elbúcsúztak az övéiktől, majd felszálltak a vonatra.*
✧ Szin: (népi, bizalmas) *övéké*
✧ Táj: *övik, üjjék, üvéjük, üvéké*
✧ Etim: Az → *ő* személyes névmás származéka.
☝ Többes szám 3. személyű alak. Több birtok esetén az *övéik* forma használatos.
övez ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Körülvesz, körülkerít valamit. *Homlokát babérkoszorú övezte. A kastélyt hatalmas park övezi.*
2. (választékos) (Tisztelet, dicsőség) állandóan körülvesz valakit. *Bátorságáért dicsőség, tisztelet övezi.*
✧ Szin: **1.** *körülfog, körülölel* **2.** (választékos) *koszorúz*
✧ Táj: *övedz*
✧ Etim: Az → *öv* főnév származéka.
övezet ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
Valamely területen környezetétől elkülönülő, viszonylag keskeny sáv. *Olyan időjárási övezetbe tartoznak, ahol mindig melegebb van néhány fokkal, mint az övezeten kívül.*
✧ Szin: *vidék, térség, körzet,* (idegen) *zóna, régió*
✧ Etim: Az → *övez* ige származéka.
övsömör ◆ fn *–, ~t, ~e*
A test valamely részén fél öv alakjában megjelenő, fájdalmas hólyagokban megmutatkozó vírusos ideggyulladás. *Sokat szenvedett az övsömörtől, de szerencsésen kigyógyult belőle.*
✧ Etim: Összetétel; → *öv* + *sömör*: ismeretlen eredetű szó.
őz ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
Erdőben, mezőn élő, a szarvassal rokon kérődző állat. *Az őz kecses szökkenéssel eltűnt a fák között. Az őzet az agancsáért, a bőréért és a húsáért vadásszák.*
✧ Szin: *őzbak, őzsuta, őzgida,* (gyermeknyelvi) *őzike*
✧ Táj: *ősz*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.
☝ A hím őz neve *bak, őzbak*, a nőstényé *suta, őzsuta* (régen *gím* is lehetett); a fiatal állat *gida, őzgida*, régiesen vagy tájnyelven *olló*.

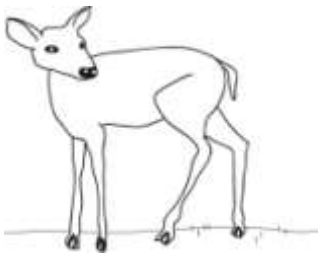

özön ◆◆◆◆ fn *~ök, ~t, ~e* (választékos)

1. Nagy tömegben áradó folyadék, általában víz. *Könnyek özöne patakzott szeméből.*

2. Valaminek rendkívül nagy tömege. *Névtelen levelek özönével árasztotta el az újságok szerkesztőségét. Gondok, bajok, szitkok özöne zúdult rá.*

✧ Szin: **1.** *özönvíz, valaminek az áradata* vagy *a tengere* **2.** *sokaság,* (régi) *tömkeleg*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű, feltehetően kun vagy besenyő jövevényszó.

✧ Ö: víz + özön

özönl|ik ◆◆◆ ige *~eni* (választékos)

1. (Folyadék) nagy tömegben, hatalmas erővel ömlik, árad. *Özönlik a víz a megrepedt csőből.*

2. (Emberek, állatok sokasága) árad, tódul. *Mindenfelől özönlik a nép, hogy láthassa a híres embert.*

3. Tömegesen érkezik, gyűlik. *A közlemény beolvasása után rövidesen özönleni kezdtek a telefonhívások.*

✧ Szin: **1.** *áramlik, dől, hömpölyög, zúdul* **2.** *áramlik, vonul,* (választékos) *hömpölyög, sereglik* **3.** *áramlik, dől, zúdul*

✧ Ell: **1.** *csöpög, szivárog* **2.** *szállingózik*

✧ Etim: Az → *özön* főnév származéka.

☝ Ritka felszólító módú alakjaiban az *özönöl* igetövet használhatjuk: *özönöljön.*

özönvíz ◆◆◆ fn

Pusztító, nagy árvíz. *A Biblia szerint az Úr özönvizet zúdított a bűnös világra.* ■ (rosszalló) *Özönvíz előtti*: ásatag, ósdi. *Mindig özönvíz előtti ruhákat hord.* ● Szólás: *Utánam az özönvíz*: nem érdekel, milyen következménye lesz tettemnek.

✧ Szin: *ár, árvíz, vízár, özön, vízözön*

✧ Etim: Összetétel: → *özön* + → *víz*.

özvegy ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

Olyan (férfi, nő), akinek a házastársa meghalt, és nem kötött újabb házasságot. *Nagyon fiatalon özvegyen maradt.* (Asszonynév előtt annak kifejezésére, hogy férje nem él:) *Özvegy Kovács Jánosné a közvetlen szomszédom.* (Főnévi használatban:) *A gyászoló özvegy fekete fátylas kalapot viselt. A fiatal özvegy kevéssel a gyászév letelte után újból férjhez ment.*

✧ Szin: (ritka) *párjavesztett*

✧ Táj: *egyvez, ezvegy, ögyvez*

✧ Ell: *férjezett, nős, házas*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

✧ Ö: szalma + özvegy

☝ Asszonynevek előtt az *özvegy* szó rövidítése: *özv.* Ezt csak mondat elején, feliratban, címzésben, esetleg aláírásban írjuk nagy kezdőbetűvel: *Özv. Kovács Jánosné*.

P

pác ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Húsok előkészítésére, puhítására való fűszeres lé. *A vadhúst két-három napig kell pácban tartani, a csirkehús pácolására elegendő egyetlen éjszaka.*

2. (Iparban vagy mezőgazdaságban:) Pácolásra használt lé. *Elkészítette a pácot, amellyel a búzát kezeli vetés előtt a kórokozók ellen.*

3. Savanyított állattakarmány. *A pácot az istálló sarkában tárolta.*

4. Faanyag, bútor színezésére, kezelésére szolgáló vegyszer. *Barna páccal kezelte a szoba bútorait.*

5. (bizalmas) Kínos helyzet. *Alaposan benne van a pácban a tegnap esti italozás miatt. Sikerült kimásznia a pácból.*

✧ Szin: **1.** *páclé, szósz* **2.** *csáva, páclé* **4.** *bútorpác* **5.** *baj, kellemetlenség, szorult helyzet, kutyaszorító,* (bizalmas) *slamasztika, csáva,* (szleng) *lekvár*

✧ Etim: Elvonással keletkezett a → *pácol* igéből.

paca ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (bizalmas)

Tintából származó folt. *Amíg az iskolában tintával írtak a tanulók, gyakran esett paca a füzetre, a könyvre vagy a padra.*

✧ Szin: *tintafolt, tintapecsét,* (bizalmas) *pacni*

✧ Etim: Szóhasadással keletkezett a nyelvjárási *poca* ‘disznó’ főnévből.

pacák ◆ fn *~ok, ~ot, ~ja* (szleng)

Ember, férfi. *Keresett egy pacák telefonon, de nem mondta meg a nevét.*

✧ Szin: *illető,* (szleng) *fazon, pofa, krapek, pali, manus, pók, ürge,* (bizalmas) *fej, ipse, pasas, pasi, tag, alak, arc*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű. Talán szóhasadással keletkezett az argó nyelvi *pacek* ‘arc’ főnévből.

packáz|ik ◆ ige *~ni*

1. (régi) Pálcával valakinek nyitott tenyerébe üt, illetve két kinyújtott ujjal (mutató- és középső ujjal) valakinek szintén két kinyújtott ujjára csapdos, hogy lássák, ki bírja tovább. *Gyere packázni!*

2. Hatalmaskodva pimaszkodik valakivel, megaláz valakit. *Nem tűrhetjük, hogy a hivatalnokok packázzanak velünk, és semmibe vegyék érdekeinket.*

✧ Szin: **2.** *szemtelenkedik,* (bizalmas) *kukoricázik, szórakozik,* (választékos) *arcátlankodik*

✧ Táj: *packádzik*

✧ Etim: Valószínűleg a szláv eredetű, nyelvjárási *packa* ‘ütés, bot’ főnév származéka.

pácol ◆◆ ige *~ni*

1. (Ételt) páccal kezel, pácba tesz. *A sonkát füstölés előtt pácolják.*

2. (Bútort) bútorpáccal valamilyen színűre színez. *A szekrényt barnára pácolták.*

✧ Szin: **1.** *besóz, tartósít, érlel*

✧ Etim: Német jövevényszó.

pacsirta ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. A verébnél valamivel nagyobb testű vándorló énekesmadár. *A pacsirta öt percnél is tovább képes megszakítás nélkül trillázni. A mezei pacsirta röptében énekel. A búbos pacsirtát más néven pipiskének is hívják.*

2. (bizalmas) (Teniszben:) Ügyetlenül magas labda. *Kezdő játékosok sok pacsirtát ütnek.*

✧ Táj: **1.** *kontyosveréb, szántóka, pacsirka*

✧ Etim: A hangutánzó eredetű, nyelvjárási *pacsir* ‘pacsirta’ főnév származéka.

pacsuli ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Indiai növény, amelyből illatszert gyártanak. *Nálunk nem termesztenek pacsulit.*

2. (rosszalló) Erős szagú, olcsó illatszer. *Ruhája bűzlött a pacsulitól.*

✧ Szin: **2.** *kölni, illatos víz*

✧ Etim: Francia, végső soron tamil eredetű német jövevényszó.

pad ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. Hosszúkás, több személy részére való (kemény, rendszerint fából készült) ülőalkalmatosság. *Új padokat hoztak a parkba.*

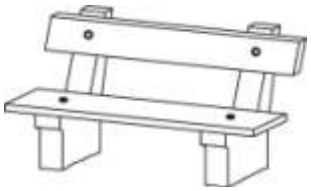

2. Két vagy több tanuló számára való, asztallappal ellátott iskolai ülőalkalmatosság. *Kivel ülsz egy padban?*
✧ Szin: **1.** (népi, tréfás) *szakállszárító,* (idegen, díszes templomi pad:) *stallum* **2.** *iskolapad*
✧ Táj: **1.** *padka, lóca, panka*
✧ Etim: Déli szláv jövevényszó.
✧ Ö: szamár + pad, szín + pad, vér + pad

padka ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. (népi) Támla nélküli, egyszerű kis pad. *Leült a ház elé a padkára.*
2. (népi) Kemencepárkány. *A kemence padkáján egy macska kuporgott.*
3. Műútnak az úttest és az útárok közti keskeny, rendszerint ki nem kövezett része. *A szabálytalanul előző gépkocsi miatt autónk a padkára szorult.*
✧ Szin: **1.** (népi) *szakállszárító* **2.** (népi) *kemencepadka, kuckó, sut* **3.** *útszél*
✧ Táj: **1.** *lóca* **2.** *padika*
✧ Etim: A → *pad* főnév származéka.

padlás ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

A háztető alatti, általában limlomok tárolására, ruha szárítására használatos térség, helyiség. *„Nyikorgó kosárral ölében, ment a padlásra, ment serényen”* (József A.: Mama).
✧ Szin: (régi) *házhéj*
✧ Táj: *hiú, pad, pallás*
✧ Ell: *pince*
✧ Etim: A → *pad* főnévből képzett régi nyelvi *padol* ‘padlóz, kideszkáz’ ige származéka.

padlizsán ◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

Lilásfekete, tojásdad termésű zöldségnövény. *A padlizsánt gyakran kirántva, hús helyett fogyasztják. Még nem ettem padlizsánból készített salátát, de azt mondják, nagyon finom.*
✧ Szin: *tojásgyümölcs, törökparadicsom,* (Er) *vinetta,* (Fv, Ka) *baklazsán,* (Va) *patlizsán*
✧ Táj: *kékparadicsom, salamontöke, papmony*
✧ Etim: Újperzsa eredetű bolgár vagy román jövevényszó.

padló ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Helyiség aljának burkolata. *A padló ebben a lakótelepi lakásban nem deszkából, hanem valami szövött, szőnyegszerű anyagból volt. A padlótól a padlásig minden ragyogott a tisztaságtól.*
2. (népi) Deszkából való, keskeny, korlát nélküli kis híd. *Egy kis padlón keltünk át a patak fölött.*
✧ Szin: **1.** *padlózat, padozat,* (népi, régi) *pádimentum* **2.** *palló*
✧ Táj: **1.** *palló, padlat, földelet*
✧ Ell: **1.** *mennyezet*
✧ Etim: A → *pad* főnévből képzett régi nyelvi *padol* ‘padlóz, kideszkáz’ ige főnevesült melléknévi igeneve.
✧ Ö: hideg + padló, meleg + padló

padmaly ◆ fn *~ok, ~t, ~a* (népi)

A partfalnak víz által kivájt ürege. *A padmalyban madarak tanyáznak.*
✧ Etim: Szlovén vagy szlovák jövevényszó.

páfrány ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

Nyirkos helyet kedvelő, szárnyas levelű, virág nélküli növény. *A páfrány az erdőben és a kertben is az árnyékos, nedves helyeket kedveli.*
✧ Táj: *ördögborda, páfránc, páprád, pápocs*

✧ Etim: Szláv jövevényszó.

pagoda ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Toronyszerű, többemeletes, emeletenként felhajló tetővel rendelkező buddhista templom. *A pagodák díszített emeleteinek jelképes értelmük is van.*

✧ Etim: Portugál, végső soron dravida eredetű nemzetközi szó.

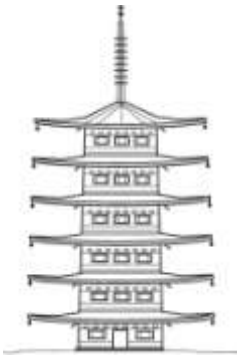

pagony ◆ fn *~ok, ~t, ~a* (választékos)

Fiatal, ritkás erdő, liget. *Micimackó és Róbert Gida története a Százholdas pagonyban játszódik.*

✧ Szin: (választékos) *csalit*

✧ Táj: *pagom, pagon*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán szláv jövevényszó.

páhol ◆ ige *~ni*

(Bottal) üt, ver valakit. *Nem szép tőle, hogy rendszeresen páholja a gyermekeit.*

✧ Szin: (bizalmas) *csépel,* (tréfás) *porol, püföl*

✧ Táj: *abriktol, lazsnakol, nyüstöl, taglal*

✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó, töve összefügg a → *puha* melléknév tövével.

páholy ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. (Színházban:) Több néző számára válaszfallal elkerített ülőhely, fülke. *A színházi évadra páholyt bérelt. A páholyba szóló jegyek drágábbak.* ■ *Páholyból néz valamit*: fölénnyel, távolságtartással szemléli. *Amíg a többiek hatalmas erőbedobással küzdöttek, ő páholyból nézte az eseményeket.*

2. ■ *Szabadkőműves páholy*: a szabadkőművesek szervezeti egysége. *Az első szabadkőműves páholyok a XVII. század végén alakultak Angliában.*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

pajesz ◆ fn *~ok* vagy *~ek, ~t, ~a* vagy *~e*

1. Fül előtti hajtincs. *A hagyományokat szigorúan betartó izraelita férfiak hosszú pajeszt viselnek.*

2. (tréfás) Oldalszakáll. *Pajeszt növesztett a nyáron, de nem áll jól neki.*

✧ Szin: **1.** *fültincs,* (Va bizalmas) *pajsli* **2.** *pofaszakáll,* (Va bizalmas) *pajsli*

✧ Etim: Héber eredetű jiddis jövevényszó.

pajkos ◆◆◆◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, ~an*

1. Csintalan, játékos kedvű. *Pajkos gyerekek állandóan becsöngettek a házba.*

2. (választékos) Pajzán, sikamlós. *Vacsora után pajkos történetekkel szórakoztatta a társaságot.*

✧ Szin: **1.** *huncut, haszontalan, rakoncátlan, vásott* **2.** *huncut, kétértelmű, pikáns,* (választékos) *dévaj*

✧ Ell: **1.** *engedelmes, szófogadó*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

pajor ◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*
A cserebogár lárvája. *A pajorból nemsokára cserebogár lesz.*
✧ Szin: *pondró*
✧ Táj: *csimasz, csókaféreg, pajorkukac, pajorpondró*
✧ Etim: Szlovák jövevényszó.

pajta ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Gazdasági eszközök tárolására való, félig nyitott épület vagy épületrész. *Nyáron szívesen aludt a pajtában.*
✧ Szin: *csűr, fészer*
✧ Táj: *hodály*
✧ Etim: Déli szláv jövevényszó.

pajtás ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
Valakivel (nem bensőséges) baráti kapcsolatban levő személy; szórakozótárs. *Menj, játssz a pajtásaiddal!*
✧ Szin: *játszópajtás, játszótárs,* (bizalmas) *cimbora, haver,* (bizalmas vagy gúnyos) *kebelbarát*
✧ Táj: *pajtásné, pajtásnő,* (megszólításként:) *pajtásuram, pajti*
✧ Etim: Oszmán-török jövevényszó.

pajzán ◆◆◆ mn *~ok* vagy *~ak, ~t, ~ul* (választékos)
Pajkosan kétértelmű, a (testi) szerelemmel sikamlósan foglalkozó. *Boccaccio Decameronja pajzán históriákat is tartalmaz.*
✧ Szin: *évődő, huncut, hamiskás, kacér, pikáns,* (választékos) *dévaj*
✧ Táj: *pajzár*
✧ Etim: Újperzsa eredetű oszmán-török jövevényszó.

pajzs ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
Ütést, szúrást felfogó, karon viselt védőfegyver. *A katonák a pajzsot maguk elé tartva nyomultak előre.* ■ *Pajzsra emel valakit*: **a)** vezérré nyilvánít. *A vándorlás idején Etelközben az ottani szokásoknak megfelelően Árpádot pajzsra emelték, ezzel a magyarok fejedelmévé választották.* **b)** hevesen, rajongva ünnepel. *A költőt már első kötetének megjelenése után pajzsra emelték nemcsak az olvasók, hanem a pályatársak és a kritikusok is.*
✧ Etim: Olasz jövevényszó.

pajzsmirigy ◆◆ fn
A légcső két oldalán, a gégefő alatt található belső elválasztású mirigy. *A pajzsmirigy funkciója, hogy fokozza az anyagcserét, serkentse az idegrendszer működését és a vérkeringést.*
✧ Etim: Összetétel: → *pajzs* + → *mirigy*.

páka ◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Nyeles, forrasztásra használatos, hegyes végű szerszám. *A páka forrasztócsúcsa vörösrézből készül.*
✧ Etim: Valószínűleg szláv, talán szlovák jövevényszó. Töve azonos a → *pálca* főnév tövével.

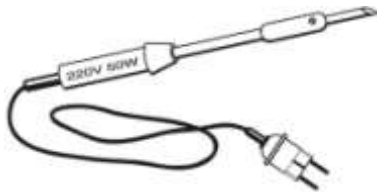

pákász ◆ fn *~ok, ~t, ~a* (régi)
Lápos, mocsaras vidéken halász, vadász, madarász életmódot folytató személy. *A pákász a mocsárvilág jó ismerője volt.*
✧ Táj: *pákászember*
✧ Etim: A → *páka* ‘gyékény vagy nád buzogánya, virágzata’ főnév származéka.

pakk ◆ fn *~ok, ~ot, ~ja* (bizalmas)
Csomag, poggyász. *Nyilas Misi pakkját megdézsmálták a társai. Annyi pakkal utaztunk, hogy alig győztük cipelni.*
✧ Szin: *batyu,* (bizalmas) *cókmók, motyó,* (kissé régi) *málha*
✧ Táj: *pakét, pakk, pakkedli, paksaméta*
✧ Etim: Holland eredetű német jövevényszó.
☝ Ha *k*-val kezdődő toldalék járul hozzá, egyszerűsítve csak két *k*-t írunk: *pakkal*.

pakli ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (bizalmas)
1. Kisebb csomag. *Gyufából csak egy paklit hoztunk.* (Jelzőként:) *Vett a trafikban egy pakli dohányt és két pakli gyufát.*
2. Kártyacsomag. *Megkeverte a paklit, azután osztott.* • Szólás: (bizalmas) *Benne van a pakliban*: van rá esély, megtörténhet, számítani lehet rá.
3. (rosszalló) Szövetkezés. *Ő is belekeveredett a pakliba.*
✧ Szin: **3.** *összejátszás, együttműködés, szövetség*
✧ Táj: **1.** *pakcsa*
✧ Etim: Német jövevényszó.

pakol ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (bizalmas) Csomagol, berak valahová valamit. *A bőröndbe pakold a ruhákat, a táskába az ennivalót!*

2. *Pakol valakit valamibe*: valamivel beburkol, vastagon beken. *A gyógyfürdőben tetőtől talpig iszapba pakolták, hogy elmúljon a reumája.* | *Pakol valamit valamire, valakire*: vastag rétegben ráken. *Mindenféle krémet pakol az arcára.*

3. Rendet rak. *Egész délután pakoltam, ne csinálj megint rendetlenséget! Nem szeretem, ha pakolni kell valaki után.*

✧ Szin: **1.** *eltesz,* (bizalmas) *rámol* **3.** (bizalmas) *rámol, pakolászik*

✧ Etim: Holland eredetű német jövevényszó magyar nyelvi képzéssel.

pákosztos ◆ mn *~ak, ~t, ~an* (népi)

Torkos. *A gazdasszony elpáholta a pákosztos macskát. A pákosztos gyerekek megették a süteményt az utolsó morzsáig.*

✧ Szin: *falánk, torkoskodó*

✧ Ell: *mértékletes*

✧ Etim: Szláv jövevényszó magyar nyelvi képzéssel.

paksaméta ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (bizalmas)

1. Iratcsomó, iratköteg. *Íróasztalán legalább húsz paksaméta hever.*

2. (Jelzőként:) Nagy csomó, köteg (irat). *A vámos egy egész paksaméta útlevelet tartott a kezében.*

✧ Szin: **1.** *köteg, csomag* **2.** *csomó, halom, köteg, nyaláb, kupac, rakás*

✧ Etim: A régi nyelvi *pakéta* ‘csomag, köteg, iratcsomó’ holland eredetű vándorszóból keletkezett játékos szóteremtéssel.

paktál ◆ ige *~ni* (rosszalló)

Titkon egyezkedik, összejátszik valakivel. *Hitvány dolog az ellenséggel paktálni.*

✧ Szin: *alkudozik, összefog*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

paktum ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

(Titokban tartott) egyezség, szövetkezés. *Nehezen jött létre a két párt között a paktum. A két csoport paktumot kötött.*

✧ Szin: *alku, megállapodás, megegyezés, egyezmény,* (idegen) *konkordátum, konszenzus*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

pala ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Szürke, lapokra váló kőzet. *A hegyekben kristályos palát fejtenek.*

2. Ebből készített vékony lemez mint tetőfedő elem. *A palát apró szögekkel erősítik a tetőszerkezethez.*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű. Talán a nyelvjárási *pall* ‘üt, ütöget’ ige *palol* változatának főnevesült melléknévi igeneve.

palack ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. Szűk szájú (és hosszú nyakú) üveg. *Vannak olyan borok, melyeket palackban érlelnek. Aladdin kiszabadította a szellemet a palackból. Az üdítőitalokat többnyire műanyag palackokban árusítják.* (Jelzőként:) *Tíz embernek egy palack bor aligha lesz elég.*

2. Gázt nagy nyomás alatt tároló, henger alakú tartály. *Az idén bevezették lakásunkba a gázt, ezért eladtam a palackokat.*

✧ Szin: **1.** *borosüveg, pálinkásüveg, pezsgősüveg,* (régi) *butélia* vagy *butella,* (népi vagy bizalmas) *flaska* vagy *flaskó,* (népi) *butykos,* (népi, tréfás) *lámpás* **2.** *gázpalack*

✧ Etim: Ófelnémet vagy bizánci görög eredetű szláv jövevényszó.

palacsinta ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Tejből, lisztből és tojásból összekevert, majd hirtelen kisütött vékony, kerek tészta, amelyet ízesítenek és általában összegöngyölnek. *Lekváros, túrós és kakaós palacsintát készített a gyerekeknek.* ■ (tréfás) *Palacsintává nyom* vagy *lapít valamit*: egészen laposra nyom. *Palacsintává lapítod azt a szegény macskát, ha így simogatod!* | *Palacsintát csinál valamiből*: összenyomja. *Palacsintát csinált a kalapomból, amikor véletlenül ráült.*

✧ Táj: *kőrelepcsen, krisztuskapcája, palacinka, palacsinka, paladincsa, placsinta*

✧ Etim: Román jövevényszó.

palánk ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. (népi) Deszka-, nád vagy léckerítés. *Faluhelyen régente palánkkal kerítették be az udvart.*
2. Kosárlabdában a kosár mögötti lap. *A palánkról a kosárba pattant a labda.*
3. (régi) Gerendákból, cölöpökből és vesszőfonadék közé döngölt földből épített kisebb erőd. *Egy gyors, rövid rohammal elfoglalták a domb tetején levő palánkot.*
✧ Szin: **1.** *deszkafal, védőfal*
✧ Táj: **1.** *palánt, pallang, borona*
✧ Etim: Latin, végső soron görög eredetű német jövevényszó.

palánta ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Magról átültetésre nevelt fiatal növény. *A paprikát, paradicsomot palántáról nevelik. Kiültette a kertbe a paradicsom palántáit.*
✧ Szin: (ritka) *ültetvény*
✧ Táj: *palánt*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

palást ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
1. (régi) Ujjatlan, hosszú, köpenyszerű ruhadarab. *A tiszteletes palástja a földet seperte. A királyi palástot sok-sok évig hímezték.* | (választékos) *Valaminek a palástja alatt*: leple alatt. *A zsiványok a sötétség palástja alatt törtek a falura.*
2. Henger, kúp felületének görbe lapja. *Számítsátok ki a henger és a kúp palástjának területét!*
✧ Szin: **1.** *talár, lepel,* (idegen) *pallium, pluriálé*
✧ Táj: **1.** *pallást*
✧ Etim: Bolgár vagy horvát-szerb jövevényszó.

palástol ◆◆◆ *~ni* (választékos)
(Kellemetlen tényt, lelkiállapotot) titkolni igyekszik. *Palástolja a férje előtt a lányuk nemkívánatos dolgait. Palástolja örömét, nem akar másokat zavarni vele.*
✧ Szin: *takargat, rejteget, elhallgat, elfed, álcáz, leplez,* (választékos) *kendőz*
✧ Ell: *felfed, feltár; megmutat*
✧ Etim: A → *palást* főnév származéka.

palatábla ◆ fn (régi)
Írás gyakorlására használt, bekeretezett sötét palalemez. *Régen a kisiskolások palatáblán tanultak írni.*
✧ Etim: Összetétel: → *pala* + → *tábla*.

palavessző ◆ fn (régi)
Világosabb színű palából készült íróeszköz. *Móra Ferenc korában a gyerekek még palavesszővel írtak a palatáblára.*
✧ Szin: (régi) *írópala, íróvessző*
✧ Etim: Összetétel: → *pala* + → *vessző*.

pálca ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Vékony, egyenes, hajlékony bot, vessző. *A zenekar vezetője magasba emelte pálcáját. A kínaiak vékony pálcákat használnak evőeszközül.*
2. (régi) Botütés. *Ludas Matyit huszonöt pálcára ítélték.*
3. ■ (régi) *Királyi pálca*: az uralkodó egyik hatalmi jelvénye. *A király egyik kezében a királyi pálcát, másikban pedig az országalmát tartotta.* • Szólás: *Pálcát tör valaki felett*: elítéli.
✧ Szin: **1.** *pálcika* **2.** (régi) *ütleg, bot* **3.** *jogar*
✧ Táj: **1.** *suháng, suhogó, párca, páca*
✧ Etim: Szláv jövevényszó. Töve azonos a → *páka* főnév tövével.

paletta ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Ovális alakú, lemezszerű festőkellék, melyen a festéket kikeverik. *A jobbkezes festők munka közben a bal kezükben tartják a palettát.*
2. (Fv, Va; Dv, Mv bizalmas) Áruval megrakottan megemelhető, mozgatható, perem nélküli lap. *Hozzatok még ki a raktárból cukrot, egy palettával!*
3. (választékos) Valaminek (széles) választéka, kínálata. *Az évente megrendezett fesztivál a kulturális műsorok színes palettáját kínálja az érdeklődő közönségnek.*
✧ Szin: **1.** *festéktálca* **2.** *raklap, rakodólap* **3.** (idegen) *repertoár*
✧ Etim: Francia eredetű nemzetközi szó.

pálfordulás ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* (sokszor rosszalló)
Vélemény, álláspont hirtelen, gyökeres megváltoztatása. *Váratlan pálforduláson ment keresztül. Nem tudom mire vélni gondolkodásának ezt a pálfordulását.*
✧ Etim: Összetétel; *Pál* személynév + *fordulás*: a → *fordul* ige származéka.
pali ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (szleng)
1. Könnyen becsapható ember. *Ne nézzél palinak, azt hiszed, belemegyek ebbe az egyezségbe?* • Szólás: *Palira vesz valakit*: félrevezeti, kihasználja, becsapja.
2. Ember, férfi. *A téren odajött hozzám egy ismeretlen pali, és kért 100 Ft-ot.*
3. Valakinek a barátja, kedvese. *Ott volt Ica is az új palijával.*
✧ Szin: **1.** (szleng) *palimadár* **2.** (szleng) *alak, fazon, fickó, fráter, pasas, pasi, krapek, manus, muki, ürge, hapsi* **3.** *pár,* (választékos) *udvarló,* (bizalmas) *fiú*
✧ Etim: A *Pál* keresztnév becéző formája, a *Pali* személynév köznevesülésével keletkezett.
pálinka ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Borból vagy erjesztett gyümölcsből készített magas alkoholtartalmú ital. *Élesztőből vízzel, cukorral is szoktak pálinkát főzni. A szeszes italok közül a pálinka a legrombolóbb hatású az emberi szervezetre.*
✧ Szin: (bizalmas) *snapsz,* (tréfás) *tüzes víz, szíverősítő,* (népi, tréfás) *papramorgó*
✧ Táj: *ákorita, gugyi, bugyi, cujka, pályinka, paripafing*
✧ Etim: Szlovák jövevényszó.
pallér ◆ fn *~ok, ~t, ~ja*
1. (Kőműves- és ácsszakmában:) Munkavezető. *Az ácsok és a kőművesek egy-egy tapasztalt pallér irányítása alatt dolgoznak.*
2. (régi) Építési vállalkozó. *A pallér elvállalta, hogy két hét alatt felhúzza az épületet.*
✧ Szin: **1.** *kőműves, építésvezető*
✧ Etim: Francia, végső soron latin eredetű német jövevényszó.
palléroz ◆◆ ige *~ni* (választékos)
Finomít, csiszol, művel valamit. *Az értékes irodalmi művek olvasása pallérozza az elmét.*
✧ Szin: *fejleszt, formál, nemesít*
✧ Etim: Latin eredetű német jövevényszó.
páll|ik ◆ ige *~ani*
(Bőr, nyálkahártya) nedvességtől kisebesedik. *Állandóan pállik a szája széle.*
✧ Szin: *fülled, befülled*
✧ Etim: A → *párol* ige származéka.
palló ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Korlát nélküli deszkahíd. *A patak két partját keskeny palló köti össze.*
2. Keskeny, szabványos méretű deszka. *Az építkezéshez fagerendát, léceket és pallót kell beszerezni.*
3. (népi) Helyiség aljának burkolata. *A legkisebb szobában döngölt palló van.*
✧ Szin: **1.** *pallóhíd, kikötőhíd* **3.** *padló*
✧ Etim: Szóhasadással keletkezett a → *padló* főnévből.
pallos ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* (régi)
Széles pengéjű, egyenes, kétoldalt élezett hosszú kard. *A hóhér háromszor sújtott le pallosával Hunyadi Lászlóra, míg le tudta vágni a fejét.*
✧ Szin: (régi) *hóhérpallos, bárd*
✧ Etim: Valószínűleg iráni eredetű oszmán-török jövevényszó magyar nyelvi képzéssel.
pálma ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Meleg égövi, magas, karcsú törzsű, csúcsán legyezőszerű leveleket növesztő fa. *Pálmán terem például a kókusz, a datolya.*
2. Ennek ága mint a győzelemnek, dicsőségnek a jelképe. • Szólás: *Ő viszi el a pálmát*: ő a legjobb, ő győz (valamilyen versenyben).
3. Pálmaféle dísznövény. *A pálmámnak elsárgultak a levelei a száraz lakótelepi levegőtől.*
✧ Szin: **1.** *pálmafa* **2.** *pálmaág*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

palmtop ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja* (idegen)

Egészen kicsi, kb. tenyér nagyságú, az asztali gépekénél kevesebb funkciójú hordozható számítógép. *A palmtopon inkább csak az órarendjét és egyéb programjait tárolja.*

✧ Szin: *kézi számítógép, tenyérszámítógép, személyes digitális asszisztens, zsebszámítógép, tenyérgép*

✧ Etim: Angol jövevényszó.

palóc ◆◆ mn *~ok, ~ot,* –

1. Az Észak-Magyarországon élő, jellegzetes nyelvjárású magyar népcsoporthoz tartozó, vele kapcsolatos. *Szembejött egy palóc menyecske palóc viseletben.* (Főnévi használatban:) *Mikszáth Kálmán, „a nagy palóc" novelláiban gyakran szerepelnek palócok.*

✧ Etim: Szláv jövevényszó.

pálos ◆◆◆ mn *~ok, ~t,* –

1. ■ *Pálos rend* vagy *szerzetesrend*: Szent Pálról elnevezett magyar eredetű szerzetesrend. *A pálos szerzetesrendet Magyarországon alapította Boldog Özséb a XIII. században.*

2. (Főnévi használatban:) A pálos rend tagja. *1989 óta hivatalosan is végezhetik munkájukat a pálosok.*

✧ Szin: **1.** (régi, idegen) *paulinus* **2.** *fehér barát,* (régi, idegen) *paulinus*

✧ Etim: A *Pál* keresztnév származéka.

palota ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Nagyszabású, tetszetős, rendszerint többemeletes épület. *A királyi palota a hegyen épült. A kastély és a palota között az a különbség, hogy az előbbit kert veszi körül, az utóbbi általában zárt utcasorban található.*

2. (régi) Vár, kastély ebédlője, díszterem. *A királyi követek fogadása és a díszebéd a vár palotájában volt.*

✧ Szin: **1.** *kastély, várkastély,* (idegen) *szeráj*

✧ Táj: **1.** *pilata, palát*

✧ Ell: **1.** *kunyhó, viskó,* (népi) *kalyiba*

✧ Etim: Bizánci görög eredetű szláv, talán bolgár jövevényszó.

palotás ◆◆◆ fn –, *~t, ~a*

A verbunkoshoz hasonló, régi magyar tánc. *A farsangi bál palotással kezdődött. A palotást hajdanában nem a közrendűek, hanem a nemesek, az előkelők táncolták.*

✧ Etim: Jelentéstapadással keletkezett a *palotás tánc* szószerkezetből (*palotás*: a → *palota* főnév származéka, → *tánc*).

pálya ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Valamely test haladásának megszabott útvonala. *A lövedék pályáját könnyen meg lehet határozni.*

2. Sínpár, vágány. *Felújítják a villamos pályáját.*

3. Sportpálya, stadion. *A nagy mérkőzésre megteltek a pálya lelátói. A mérkőzés alatt idegeneknek a pályára lépni tilos!* ■ *Hazai pálya*: a csapat saját pályája. *A csapat kihasználta a hazai pálya előnyét. Rosszul játszott a csapat: hazai pályán is kikaptak.*

4. Hivatás, foglalkozás. *Nyolcadikban még nehéz eldönteni, milyen pályát válasszon az ember. Még nem döntötte el, hogy tanári, orvosi vagy mérnöki pályára lépjen-e.*

5. (választékos) Életpálya, életút. *Pályáját derékba törte a háború.*

✧ Szin: **1.** *út, röppálya,* (idegen) *trajektória* **3.** *aréna* **4.** *szakma, életpálya* **5.** *pályafutás*

✧ Etim: Latin eredetű olasz jövevényszó.

✧ Ö: autó + pálya, kötél + pálya

pályadíj ◆◆ fn (régi)

Valamely pályázat nyertesének jutalma. *Arany János 1847-ben a Toldival elnyerte a Kisfaludy Társaság költői pályadíját.*

✧ Szin: *elismerés, jutalom,* (régi) *pályabér*

✧ Etim: Összetétel: → *pálya* + → *díj*.

pályamunka ◆◆◆ fn

Pályázatra készült alkotás. *A beküldött pályamunkákat öttagú zsűri értékelte.*

✧ Szin: *pályamű, pályázat*

✧ Etim: Összetétel: → *pálya* + → *munka*.

pályaőr ◆ fn

Vasúti pályának kb. 2–5 km-es szakaszára felügyelő alkalmazott. *Kérdezd meg a pályaőrtől, elment-e már a fél hatos vonat!*

✧ Szin: *vasúti őr, vonalőr,* (régi) *bakter*

✧ Etim: Összetétel: → *pálya* + → *őr*.

pályaudvar ◆◆◆◆◆ fn

Nagyobb méretű vasútállomás a hozzá tartozó épületekkel együtt (rövidítve: pu.). *A szegedi gyors a Nyugati pályaudvarról indul. A hajléktalanok a pályaudvarokon keresnek éjjeli menedéket.*

✧ Szin: *állomás, megálló, vasútállomás,* (régi) *indóház*

✧ Etim: Összetétel: → *pálya* + → *udvar*.

pályaválasztás ◆◆ fn

1. Hivatás, életpálya, leendő szakma megválasztása. *Nyolcadik osztályban már mindenkit komolyan foglalkoztat a pályaválasztás gondolata.*

2. (Sportmérkőzés előtt) az egyik csapat által valamelyik térfél kiválasztása az első félidőre, illetve a mérkőzés helyszínének megválasztása a csapatok (saját) pályái közül. *A mérkőzés kezdete előtt kisorsolják a pályaválasztás jogát.*

✧ Etim: Összetétel: → *pálya* + → *választás*.

pályázat ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Olyan szellemi, művészeti verseny, amelynek során a (névtelenül) benyújtott alkotásokat szakmai zsűri értékeli és díjazza. *Pályázatot hirdettek új magyar regényre. Az új színház tervére pályázatot írtak ki.*

2. Folyamodás valamely meghirdetett állás, tisztség elnyeréséért. *Az igazgatói állást pályázat útján töltik be.*

✧ Szin: **2.** *beadvány, kérelem,* (hivatalos) *folyamodvány,* (idegen) *tender,* (Fv, Ka, Őv bizalmas) *konkurz,* (Ka, Va bizalmas) *konkursz*

✧ Etim: A → *pálya* főnév származéka.

pályáz|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Pályamunkájával, illetve folyamodványával pályázaton vesz részt. *Úgy tudom, ő is pályázik erre a posztra.*

2. Valaminek az elnyerésére, megszerzésére törekszik. *Nem pályázom látványos sikerekre.*

✧ Szin: **1.** *jelentkezik,* (idegen) *kandidál* **2.** *igényt tart, számít valamire; folyamodik valamiért;* (idegen) *aspirál valamire*

✧ Etim: A → *pálya* főnév származéka.

pamacs ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Nagyobb ecset. *Pamaccsal festi a fűtőtestet.*

2. Rendszerint szőrszálakból álló, gömbölyű, puha eszköz valaminek a felkenésére. *Beszappanozta arcát a pamaccsal. Az új sminkkészletben összecsukható púderos pamacs is található.*

3. Ember, állat testén ecsethez hasonló szőr- vagy tollcsomó. *A puli szőre nagy pamacsokban lóg a szemébe.*

✧ Szin: **1.** (bizalmas) *pemzli* **2.** *borotvapamacs, borotvaecset,* (bizalmas) *pemzli* **3.** *szőrpamacs*

✧ Táj: **1.** *pacsmag*

✧ Etim: Szóelvonással keletkezett a *pamacsol* igéből, mely valószínűleg szláv jövevényszó.

pamlag ◆ fn *~ok, ~ot, ~a* vagy *~ja* (választékos)

Kelmével vagy bőrrel bevont ülő- vagy fekvőbútor. *A pamlag úgy néz ki, mintha két fotel összenőtt volna. Egész délután a pamlagon heverészett és nézte a tévét.*

✧ Szin: *dívány, heverő, kanapé;* (választékos) *kerevet*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szótő tudatos szóteremtéssel keletkezett nyelvújítás kori származéka.

pamut ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

A gyapotcserje magjáról leválasztott szál mint textilipari nyersanyag, illetve az ebből készült fonal. *A pamutból készült holmit hatvanfokos vízben is moshatjuk.* (Jelzőként:) *A pamut sportzokni egészségesebb a műszálasnál.*

✧ Szin: *gyapot, gyapotfonal, pamutfonal*

✧ Táj: *pamuk*

✧ Ell: *műszál*

✧ Etim: Újperzsa eredetű oszmán-török jövevényszó.

panama ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Megvesztegetés, illetve hivatali hatalommal való visszaélés útján elkövetett nagyszabású csalás. *Leleplezték az évszázad panamáját.*

✧ Szin: *lefizetés,* (bizalmas) *kenés,* (idegen) *korrupció, korrumpálódás*

✧ Etim: Német jövevényszó.

panasz ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Méltánytalanság, fájdalom elmondása orvoslást, vigasztalást remélve. *Panaszával osztályfőnökéhez fordult.*

2. A beteg által észlelt tünet. (Orvos a beteghez:) *Mik a panaszai?*

3. (hivatalos) Méltánytalanság, sérelem hivatalos bejelentése. *Írásban is benyújtotta panaszát. Az ügyben panasszal fordult az illetékes hatóságokhoz. A határozat ellen panaszt tehet az ügyészségen.*

✧ Szin: **1.** *panaszkodás,* (régi, választékos vagy gúnyos) *sirám,* (választékos) *siralom,* (kissé rosszalló) *siránkozás, sopánkodás,* (gúnyos, idegen) *lamentálás, lamentáció,* (bizalmas, rosszalló) *nyavalygás,* (bizalmas) *nyafogás* **3.** *kifogás,* (hivatalos) *óvás, felszólamlás, kereset,* (választékos) *panaszirat,* (régi) *panasztétel, felszólalás*

✧ Ell: **1.** *örvendezés*

✧ Etim: Vagy szláv jövevényszó, vagy szóelvonással keletkezett a → *panaszol* igéből.

panaszkod|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Panaszát részletesen elmondja. *Hosszasan panaszkodott a barátnőjének a munkahelyi problémákról.*

2. *Panaszkodik valamire*: (testrészt, szervet) fájlal. *Hetek óta panaszkodik a gyomrára.*

✧ Szin: *panaszol valamit; panasza van* vagy *panaszt emel valaki, valami ellen; sír,* (bizalmas) *nyafog, nyavalyog, siránkozik, sopánkodik*

✧ Táj: *panaszkolódik, panaszolkodik*

✧ Ell: *örvendezik*

✧ Etim: A → *panasz* főnév származéka.

panaszol ◆◆◆◆ ige *~ni*

Panaszként elmond valamit. *Könnyek közt panaszolta, hogy őt senki sem szereti.*

✧ Szin: *sérelmez; neheztel valakire valamiért* • *Szemrehányást tesz.*

✧ Etim: Vagy szláv jövevényszó, vagy a → *panasz* főnév származéka.

panaszos ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Olyan (személy), aki panaszt tesz. *Sok panaszos ember volt a hivatalban.* (Főnévi használatban:) *Két panaszos is őhozzá fordult, hogy segítsen nekik intézkedni.*

2. (Főnévi használatban.:) Felperes. *Kérem a panaszost, álljon fel.*

3. Panaszt, sérelmet tartalmazó. *Írt egy panaszos levelet.*

4. Bánatos, szomorú. *Mikor panaszos hangját meghallottam, tudtam, hogy valami nagy baj történt vele.*

✧ Szin: **1.** *elégedetlen, sértett* **2.** *sértett, vádló* **3., 4.** *elégedetlen, megbántott, sértett, szomorú, kesergő, bánatos*

✧ Ell: **1.** *elégedett* **2.** *alperes, vádlott* **3., 4.** *örömteli, elégedett*

✧ Etim: A → *panasz* főnév származéka.

páncél ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

1. Fémlemezekből álló, védőfelszerelésként szolgáló hadiöltözet. *A küzdő felek a párviadalhoz felöltötték páncéljukat, sőt lovaikra is feltették a páncélt. A múzeumban gyönyörű középkori páncélokat is láttunk.*

2. Némely állat testét körülvevő kemény védőburok. *A rák és a teknősbéka testét páncél fedi.*

✧ Szin: **1.** *páncélzat, páncélruha, vért, vértezet, vas* **2.** *héj, teknő*

✧ Etim: Ófrancia eredetű német jövevényszó.

pancser ◆ fn *~ek* vagy *~ok, ~t, ~e* vagy *~je* vagy *~ja* (bizalmas)

Ügyetlen, kétbalkezes személy. *Ez a pancser jól elrontotta a kövezést és a parkettázást is!* (Jelzőként:) *Ilyen pancser alakra nem bíznám a kocsim javítását.*

✧ Szin: *kontár, műkedvelő, fakezű,* (idegen) *dilettáns, amatőr,* (szleng) *fuser*

✧ Ell: *szakember, szakértő, ügyes, ügyes kezű, hozzáértő,* (idegen, bizalmas) *profi*

✧ Etim: Német jövevényszó.

pancsol ◆◆◆ ige *~ni* (bizalmas)

1. Kezével vízben játékosan csapkod vagy így fürdik. *A gyerek órákig pancsol a kádban.*

2. Locspocsot csinálva tesz-vesz, piszmog. *Egész délelőtt a konyhában pancsol.*

3. (rosszalló) Különféle folyadékokat hozzáértés nélkül összekever. *A pincében bort pancsol.*

✧ Szin: **1.** *lubickol* **3.** *hígít, vizez,* (rosszalló) *kotyvaszt*

✧ Táj: **1.** *lepzsel, locsbol, pacsál, pocsog, pancsálódik, pancsolkodik, pocskol*

✧ Etim: Hangutánzó eredetű német jövevényszó.

pandúr ◆ fn *~ok, ~t, ~ja* (régi)

Rendfenntartó fegyveres alakulat tagja. *A XIX. században pandúroknak hívták a rendfenntartó alakulat, mai szóval a rendőrség tagjait.* ● Szólás: *Rablóból lesz a legjobb pandúr.*

✧ Szin: (régi) *csendőr, poroszló, zsandár, csendbiztos,* (bizalmas) *fogdmeg*, (idegen) *perszekútor*

✧ Táj: *bandur*

✧ Ell: *rabló,* (régi) *bandita, betyár*

✧ Etim: Olasz vagy horvát-szerb eredetű vándorszó.

panel ◆◆◆ fn *~ek* vagy *~ok, ~t, ~je* vagy *~ja*

1. Előre gyártott épületelem. *A lakótelepi házakat panelekből építették.*

2. (bizalmas) Ebből készült épület. *Egy tízemeletes panelban lakom.*

3. Bútorlap. *A szekrényt panelekből rakták össze.*

4. Műanyag, illetve fémlap, amelyre rá van nyomva az egyes alkatrészek helye. *A gyerekek új áramkört forrasztottak a számítógép paneljére a technikaórán.*

5. (rosszalló) Közhely, sablon. *Beszédét csupa jól ismert panelból állította össze.*

✧ Szin: **1.** *betonblokk* **3.** *szerelőlap, építőelem* **5.** *klisé*

✧ Etim: Ófrancia, végső soron latin eredetű nemzetközi szó.

pang ◆◆ ige *~ani*

1. (ritka) (Víz, folyadék) egy helyben áll, nem áramlik tovább. *A csövekben pang a víz. A beteg gyomorban pang az étel, nem emésztődik meg.*

2. (Folyamat, tevékenység) egy helyben vesztegel, nem halad előre, nem növekedik. *A gazdasági átalakulás idején pang a termelés.*

✧ Szin: **2.** *lankad, lanyhul, tesped,* (idegen) *stagnál,* (Fv) *sztagnál*

✧ Ell: **1.** *folyik* **2.** *halad, növekszik, erősödik*

✧ Etim: Bizonytalan, talán hangutánzó eredetű szó.

páni ◆◆ mn –, *~t,* – (választékos) ■ *Páni félelem*: nagyon erős, rettentő, fejvesztett félelem. *A süllyedő kompon összezsúfolódott, tehetetlen tömegen páni félelem vett erőt.*

✧ Szin: *rettenetes, iszonyú,* (választékos) *ördögi, pokoli*

✧ Etim: A görög *Pán* tulajdonnév származéka.

pánik ◆◆◆◆ fn –, *~ot, ~ja*

1. Tömeges, fejvesztett rémület, illetve az ebből eredő zűrzavar. *Pánik tört ki az alagútban rekedt metrószerelvényben.*

2. Valakiben hirtelen támadó rémület. *Pánik lett úrrá rajta, amikor értesült a szerencsétlenségről.* ■ *Kapuzárási pánik*: (idősödő férfiban) a nemi aktivitás megszűnésétől való (túlzott) félelem. *Újabban fűnek-fának udvarol, biztosan kitört rajta a kapuzárási pánik.*

✧ Szin: **1.** *fejvesztettség, felfordulás, zavarodás, kavarodás, riadalom, fejetlenség, ijedség, nyugtalanság,* (választékos) *vakrémület* **2.** *riadalom, ijedség, nyugtalanság,* (választékos) *vakrémület*

✧ Ell: *nyugalom, higgadtság, hidegvér*

✧ Etim: Francia eredetű nemzetközi szó. Végső forrása a görög *Pán* tulajdonnév.

pannon ◆◆◆ mn *~ok, ~t,* –

1. Az ókori Pannóniában élő, ahhoz tartozó. *Az aquincumi múzeumban sok érdekességet hallottunk az egykori pannon lakosság életéről.* ■ (választékos) *Pannon táj*: dunántúli táj. *A festő képein gyakran megjelennek a pannon táj szépségei.*

2. (régi) (Főnévi használatban:) Pannon lakosság. *Pannonoknak az ókori Pannonia provincia trák-illír eredetű őslakosságát nevezzük.*

✧ Szin: *pannóniai*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

panoptikum ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a* (idegen)

1. Történelmi személyek viaszból készült mását bemutató gyűjtemény. *Már Budán, a Várban is van panoptikum.*

2. (ritka, gúnyos) Idejétmúlt, elavult gondolkodású, viselkedésű személyek gyülekezete. *Ez a társaság kész panoptikum.*

✧ Etim: Angol, végső soron görög eredetű nemzetközi szó.

panoráma ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen)

1. Valamely táj átfogó látképe, illetve valahonnan nyíló körkép. *A hegy tetején gyönyörű panoráma fogadott bennünket.*

2. (régi) Vásári sátor, melyben nagyítóüvegen keresztül különféle képeket mutogatnak a nézőközönség szórakoztatására. *A falu apraja-nagyja megbámulta a panorámát.*

✧ Szin: **1.** *látvány, kilátás*

✧ Táj: **2.** *banyaráma*
✧ Etim: Angol, végső soron görög eredetű nemzetközi szó.

pánsíp ◆ fn

Különböző hosszúságú, sorban összekötözött nádsípokból álló, ősi fúvós hangszer. *A perui népzenében a pánsíp hangját szeretem a legjobban.*

✧ Etim: Összetétel: *Pán* görög pásztoristen + → *síp*.

pánt ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. Keskeny, szalagszerű fémlemez. *Az ajtó pántokkal volt megerősítve. Leesett a kerék pántja.*

2. Műanyagból vagy fémből készült eszköz a haj leszorítására. *A hajában a pánt olyan színű, mint a haja.*

3. A ruhát, lábbelit viseléskor tartó rész. *A cipője pántja csattal záródik. Elszakadt a kötényem pántja.*

✧ Szin: **1.** *abroncs, sarokvas, csuklópánt* **2.** *hajdísz, hajpánt, fejdísz, diadém* **3.** *öv, szalag*
✧ Etim: Német jövevényszó.

pantalló ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (kissé régi)

Egyenes, hosszú szárú férfi-, esetleg női nadrág. *Estére pantallót húzott és sétálni ment.*

✧ Szin: *nadrág, hosszúnadrág,* (bizalmas) *naci*
✧ Táj: *pantalan, tampalló, pántli*
✧ Etim: Francia, végső soron olasz eredetű német jövevényszó.

pántlika ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (népi)

Díszként használt szalag. *A kacér lány a tánchoz piros pántlikát fűzött a hajába.*

✧ Szin: *szalagcsokor*, (bizalmas) *masni*
✧ Táj: *pantel, pántli, pálika, pándika, pantika*
✧ Etim: A német eredetű *pántli* ‘szalag’ főnév származéka.

pantomim ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja* (idegen)

Csak a test kifejező mozgásával és arcjátékkal előadott színészi játék, illetve előadás. *A neves színész által rögtönzött pantomim óriási sikert aratott a közönség körében.*

✧ Szin: *némajáték*
✧ Etim: Francia és olasz eredetű nemzetközi szó.

panzió ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen)

Családias, teljes ellátást is nyújtó kisebb szálloda, illetve ennek összes szolgáltatása. *Egy kis panzióban szálltunk meg. A napi panzió olyan sokba került, hogy vásárlásra nem is gondolhattunk.*

✧ Szin: *fogadó, vendégfogadó, motel, szálló,* (régi) *penzió*
✧ Etim: Francia, végső soron latin eredetű nemzetközi szó.

pányva ◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Hosszú kötél. *A legelő tehén nyakára pányvát erősítenek, hogy ne tudjon elkószálni.*

2. Hurokban végződő kötél. *A vadló nyakába pányvát vetnek, úgy fogják meg.*

✧ Szin: **1.** *kötőfék* **2.** *lasszó*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

pap ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. Vallási, szertartásokat végző, képesített egyházi személy. *A szertartást katolikus pap végezte.* ■ *Pappal temetnek valakit*: egyházi szertartással. *A dédit pappal temettük, a szertartáson részt vett az egész család.* • Szólás: *(A) jó pap holtig tanul*: tanulni sohasem késő. | *(Csak) ott söpör, ahol a papok táncolnak*: csak ott, ahol látszik, felületesen takarít. • Közmondás: *Kinek a pap, kinek a papné*: mindenkinek más az ízlése.

2. (választékos) *Valaminek a papja*: avatott művelője, aki életét hivatásának szenteli. *A nagy tudós sohasem nősült meg, életét a tudomány papjaként élte le.* ■ *Thalia papja*: színész. *Thalia papjaként számos klasszikus darab címszerepét játszotta már el.*

✧ Szin: **1.** *Isten szolgája,* (katolikus:) *lelkész, tisztelendő (úr), főtisztelendő (úr), káplán, plébános, esperes, püspök, lelkiatya,* (bizalmas) *atya;* (református:) *lelkész, lelkipásztor, tiszteletes (úr, asszony), nagytiszteletű (úr, asszony), esperes, püspök,* (régi) *prédikátor;* (evangélikus:) *lelkész, lelkipásztor, tisztelendő (úr, asszony), segédlelkész, esperes, püspök;* (izraelita:) *lelkész, rabbi;* (görögkeleti:) *pópa;* (mohamedán:) *molla(h), imám, müezzin*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.
✧ Ö: kis + pap
☝ Papok megszólítása: A *tisztelendő úr* katolikus, evangélikus, izraelita és unitárius lelkész megszólítása. Magasabb rangú pap megszólítása a *főtisztelendő úr.* Katolikusoknál az *atya, tisztelendő atya* megszólítás hívek részéről szintén udvarias, de bizalmasabb, bensőségesebb hangulatú. Evangélikus lelkésznőnek, lelkész feleségének a megszólítása: *tisztelendő asszony.* A *rabbi* szó megszólításként is használatos az izraelitáknál. Református pap megszólítása: *tiszteletes úr, tiszteletes asszony* (ez utóbbi pap feleségének is szólhat); általában a protestáns papokat udvariasabban, választékosabban a *nagytiszteletű úr, nagytiszteletű asszony* kifejezéssel szólíthatjuk meg, különösen, ha magasabb rangúak, beosztásúak (pl. az espereseket).

papa ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (bizalmas)

1. Édesapa. *Sem a papa, sem a mama nincs itthon.* (Megszólításként:) *Papa, téged keresnek telefonon.*
2. Nagyapa. *A papát kórházba vitték. Hétvégén a papáékhoz megyünk vendégségbe.*
3. (Idegen idősebb férfi leereszkedő megszólításaként:) *Hány óra van, papa?*

✧ Szin: **1.** *apa,* (bizalmas) *apu, apuka, apus, apuci, papi, papuska, apácska,* (választékos) *atya,* (szleng) *fater* **2.** (bizalmas) *nagyapa, nagyapó,* (népi) *nagytata,* (választékos) *nagyatya,* (szleng vagy népi) *tata*
✧ Táj: **2.** *apócska*
✧ Ell: **1.** *anya, édesanya* (bizalmas) *mama, anyu, anyuka, anyuci, anyuska, anyácska* **2.** *nagyanya,* (bizalmas) *mama, nagymama, nagyanyó, nagyi*
✧ Etim: Vitatott eredetű. Vagy gyermeknyelvi szó, vagy egy végső soron francia eredetű német hangutánzó szó átvétele.
☝ Ismeretlen (idősebb) férfi megszólításaként udvariatlan.

pápa ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. A római katolikus egyház feje. *Hazánkba látogatott őszentsége, a római pápa.* • Szólás: *Pápább akar lenni a pápánál*: mindenkinél bölcsebbnek akar látszani.
2. (bizalmas) Valamely szakterület, művészeti ág feltétlen tekintélyű alakja. *Ma ő a filmművészet pápája.*

✧ Szin: **1.** *őszentsége, szentatya, Róma püspöke,* (idegen) *pontifex maximus*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

papagáj ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Színes tollazatú, kampós csőrű, rikácsoló hangú trópusi madár. *Barátomnak beszélő papagája van. Ez a kis jószág nem papagáj, bár annak nevezik, hanem kanári.*
2. (rosszalló) Tarka, ízléstelen cifrasággal öltözködő személy, különösen nő. *Ki volt ez a papagáj?*

✧ Szin: **1.** *kakadu,* (bizalmas) *lóri,* (régi) *hajdács*
✧ Táj: *papagány, papagár, papogány*
✧ Etim: Valamely afrikai nyelvből származó vándorszó.

pápaszem ◆ fn (népi, régi)

Szemüveg. *Nagyapám a pápaszemét az almáriumon tartotta.*

✧ Szin: (régi) *monokli,* (bizalmas) *cvikker,* (idegen) *lornyon,* (térfás) *ókula, okuláré, üvegszem*
✧ Etim: Összetétel: → *pápa* + → *szem.*

papír ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

1. Cellulóztartalmú növényi rostból készített hajlékony, vékony lap. *A könyveket, újságokat papírra nyomják.* (Jelzőként:) *Kivonták a forgalomból a papír húsz-, ötven- és százforintost.*
2. Csomagolópapír. *Kaphatnék ehhez egy kis papírt?*
3. Feljegyzést tartalmazó papírlap, irat. *Még betegágyában is a papírjait rendezgette.* | *Papíron*: írásban, illetve elméletben, hivatalosan. *Ez csak papíron igaz. Papíron még mindig ő a főnököm.*
4. (bizalmas) Személyi okmány, irat. *Kérem a papírjait! Nincsenek rendben a papírjai.*
5. (bizalmas) Értékpapír. *Édesapja bankár volt, halála után hagyott a családra jó néhány papírt.*

✧ Szin: **1.** (kissé régi) *papiros* **3.** *cédula* **4.** *okirat, oklevél, igazolvány* **5.** *részvény*
✧ Etim: Latin eredetű német jövevényszó.

papírforma ◆◆◆ fn

1. Versenynek, mérkőzésnek a résztvevő korábbi eredményeiből előre kikövetkeztethető esélye. *Az eredmények a papírformának megfelelően alakultak.* ■ *Felborult a papírforma*: kikapott az esélyes versenyző vagy csapat. *Mindenkit meglepett, hogy felborult a papírforma, és az esélytelennek tartott ismeretlen kis csapat nyerte a bajnokságot.*

2. Írásban rögzített, a gyakorlatnak nem megfelelő eljárás, szokás. *Papírforma szerint mindig a hetesnek kellene letörölni a táblát.*

✧ Szin: **2.** *előírás, rend*

✧ Etim: Összetétel: → *papír* + → *forma*.

papírgaluska ◆ fn (régi, tréfás)

• Szólás: *Benn tartják tintalevesre és papírgaluskára* vagy *tintalevest kap papírgaluskával*: büntetésből bezárják az iskola épületébe, nem engedik haza.

✧ Etim: Összetétel: → *papír* + → *galuska*.

papírízű ◆ mn *~ek, ~t, ~en* (bizalmas)

Nem életszerű, mesterkélt, kiagyalt. *Az egész színdarab papírízű, semmi köze a valós élethez.*

✧ Szin: *élettelen, vérszegény,* (bizalmas) *papírszagú, papirosízű*

✧ Ell: *életszerű, valószerű,* (idegen) *reális*

✧ Etim: Összetétel; → *papír* + *ízű*: az → *íz*[1] főnév származéka.

papírmunka ◆◆ fn

1. Papírvágás, -hajtogatás, -ragasztás mint kézügyesség-fejlesztő játékos tevékenység. *Technikaórán a papírmunkát gyakoroltuk.*

2. (bizalmas) Hivatali ügyintézői, illetve irodai munka. *Az engedély kiadása sok papírmunkával jár, tessék türelemmel lenni! A vállalkozók panaszkodnak a tömérdek papírmunka miatt.*

✧ Szin: **1.** (idegen) *origami* **2.** (idegen) *adminisztráció*

✧ Etim: Összetétel: → *papír* + → *munka*.

papiros ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* (kissé régi)

Cellulóztartalmú növényi rostból készített hajlékony, vékony lap. *Vegyetek elő egy darab papirost, röpdolgozatot írunk!*

✧ Szin: *papír, papírlap, cédula*

✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

☝ Rövid *i*-vel írjuk és ejtjük.

papirusz ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Sásféle növény, amely egykor tömegesen élt a Nílus mocsaraiban. *A Nílus mentén még az ókorban is tömegesen termett a papirusz.*

2. Ennek rostjából préseléssel előállított, írásra használatos hártya. *Az ókori Egyiptomban egész rabszolgacsapatok foglalkoztak a papirusz készítésével.*

3. Ilyenen fennmaradt irat. *A múzeumok sok papiruszt őriznek, amelyek sírokból kerültek elő.*

✧ Szin: **1.** *papiruszsás* **3.** *papirusztekercs*

✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

pápista ◆◆ mn *~k, ~t, ~n* (népi vagy gúnyos)

(Protestáns szóhasználatban:) Katolikus. *Pápista családból való ember volt a nagyapád.* (Főnévi használatban:) *Vajon honnan jöttek ezek a pápisták?* ■ (tréfás) *Pápista szín*: sápadt arcszín. *Ejnye, de pápista színed van, rád férne egy kis levegőzés!* | *Pápista varjú*: vetési varjú. *Megint megdézsmálták a vetést a pápista varjak.*

✧ Szin: *római katolikus;* (arcszínről:) *halvány, falfehér, egészségtelen*

✧ Ell: *református, evangélikus;* (arcszínről:) *pirospozsgás*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

paplan ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* vagy *~ja*

Pehellyel (vagy gyapottal, vattával stb.) töltött puha, vastag takaró. *Magára húzta paplanját, s már aludt is. Új huzatot vett elő a paplanhoz és a párnához.*

✧ Szin: *dunyha*

✧ Táj: *paklan*

✧ Etim: Bizánci görög jövevényszó.

papol ◆◆◆ ige *~ni* (bizalmas, rosszalló)

Fontoskodó, kioktató hangon beszél valakinek. *Neki ugyan hiába papolnak, hogy tanuljon szorgalmasabban, különben nem lesz belőle semmi, az egyik fülén be, a másikon ki! Nekem te ne papolj, azt sem tudod, miről van szó!*

✧ Szin: (bizalmas, rosszalló) *prédikál, szónokol, szaval,* (szleng) *dumál, povedál*

✧ Etim: A → *pap* főnév származéka.

papramorgó ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (népi)

(Erős) pálinka. *Minden reggel magához vesz egy pohárka papramorgót.*

✧ Szin: (bizalmas) *snapsz,* (tréfás) *szíverősítő, tüzes víz,* (szleng) *gatyaszaggató, fagyálló*

✧ Etim: Szófajváltással főnevesült összetétel; *papra*: a → *pap* főnév ragozott alakja + *morgó*: a → *morog* ige származéka.

paprika ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Halványsárga, zöld vagy piros termésű, fény-, meleg- és vízigényes konyhakerti és fűszernövény. *A paprika a tengerentúlról, Dél- vagy Közép-Amerikából származik.*

2. Ennek felfújt bogyótermése, illetve az ebből készült étel. *A paprikában sok vitamin van. Vettem a piacon csípős, édes és tölteni való paprikát. Nyáron hetente eszünk töltött paprikát.*

3. Megszárított, majd porrá őrölt paprika mint fűszer. *Legjobban az édes-nemes paprikát szereti, azzal készíti a pörköltet.*

✧ Szin: **1., 2.** *zöldpaprika* **3.** *pirospaprika, fűszerpaprika*

✧ Táj: **3.** *pogánybors, törökbors*

✧ Etim: Horvát-szerb jövevényszó.

✧ Ö: piros + paprika

paprikajancsi ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Vásári bábjátékban szereplő piros ruhás, nagy orrú bábfigura. *A gyerekek megtapsolták a paprikajancsit.*

2. (gúnyos) Nevetségesen viselkedő személy. *Honnan jött ez a paprikajancsi?*

✧ Szin: **1.** *bohóc,* (régi) *pojáca,* (idegen) *clown,* (idegen, választékos) *harlekin* **2.** (gúnyos) *bohóc, pojáca*

✧ Etim: Összetétel; → *paprika* + *Jancsi*: a → *János* személynév becéző formája.

paprikás ◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Paprikával ízesített (étel). *Nagyapa paprikás szalonnát eszik reggelire. A kiránduláson paprikás krumplit főztünk bográcsban.* (Főnévi használatban:) Paprikás, hagymás zsírban pörkölt, párolt húsétel. *A csirkéből paprikást készített.*

2. Paprika tartására való. *Kiszakadt a paprikás zacskó alja, szétgurultak a paprikák.*

3. Ingerült, ingerlékeny. *Ejnye, de paprikás kedvedben vagy!*

✧ Szin: **1.** *fűszeres, csípős, erős; pörkölt, gulyás* **3.** *csípős, bosszús, harapós, veszekedős, morgós*

✧ Ell: **3.** *nyugodt, békés, kiegyensúlyozott*

✧ Etim: A → *paprika* főnév származéka.

papsajt ◆ fn

1. A mályvával rokon, karéjos levelű, lilás virágú gyomnövény. *Az árokpartot ellepte a papsajt.*

2. Ennek termése. *Gyerekkoromban én is megkóstoltam a papsajtot.* • Szólás: *Nem minden papsajt*: nem sikerülhet minden az embernek.

✧ Szin: **1.** *mályva, mezei mályva*

✧ Táj: *istenkecipója, madárpogácsa, papkenyér*

✧ Etim: Összetétel: → *pap* + → *sajt.*

pápua ◆◆ mn *~k, ~t, ~ul*

A tömegében Pápua Új-Guineában élő, sötét bőrű, lapos orrú, fekete hajú néphez tarozó, vele kapcsolatos. *Beleszeretett egy pápua nőbe. A pápua nyelvek összehasonlításával foglalkozik.* (Főnévi használatban:) *A terepmunka során jó barátságba került a pápuákkal.*

✧ Etim: Holland, végső soron maláj eredetű nemzetközi szó.

papucs ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Otthon viselt, sarkatlan vagy alacsony sarkú, kényelmes lábbeli. *Papucsban csoszogott ki a folyosóra.* • Szólás: *Azt se mondta, fapapucs*: egy szót sem szólt.

2. (tréfás, rosszalló) Olyan férj, akinek a felesége parancsol. *Az asszony mellett papucs lett belőle.*

✧ Szin: **1.** *házicipő,* (bizalmas) *mamusz,* (Va bizalmas) *nanula, japánka* **2.** (tréfás, rosszalló) *papucsférj*

✧ Táj: **1.** *csoszogó, lipegő, mennybelépő, popus, pacsni, pampó, pantofli*

✧ Etim: Újperzsa eredetű oszmán-török jövevényszó.

papucsállatka ◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Baktériumokkal táplálkozó édesvízi állatkák neme, illetve az ebbe a nembe tartozó fajok, egyedek valamelyike. *Mikroszkóp alatt vizsgáltuk a papucsállatka csillóit.*

✧ Etim: Összetétel; → *papucs* + *állatka*: az → *állat* főnév származéka.

papzsák ◆ fn (gúnyos)

■ *Telhetetlen papzsák*: semmi sem elég neki. *Mindened megvan, ne légy telhetetlen papzsák!*

✧ Etim: Német mintára keletkezett összetétel: → *pap* + → *zsák.*

pár ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

1. Két élőlény, illetve két hasonló vagy egyforma tárgy összetartozása, (alkalmi) kapcsolata. *Párba rakja az evőeszközöket. Álljatok párba, megtanulunk egy új játékot! Ez a két csizma egy pár.* (Jelzőként:) *Vettem egy pár kesztyűt.* • Szólás: *Két bolond egy pár*: valamilyen rossz, bosszantó közös tulajdonságuk alapján összeillenek.

2. Egy férfi és egy nő mint házaspár, jegyes- vagy táncospár. *Éljen az ifjú pár! Szép pár lesz belőlük! A táncparketten megjelentek a párok.*

3. Valakinek a házastársa, kedvese, szerelmese. *A párom nem nagyon szeret kimozdulni otthonról, inkább kettesben töltjük a szilvesztert.*

4. *Valaminek a párja*: az egységet alkotó két dolog, tárgy közül az egyik. *Nem találom a zoknim párját.*

5. (Kifejezésekben:) *Valaminek a párja*: hozzá hasonló dolog. ■ *Nincs párja*: kiváló, remek, pompás. *Ennek a nagyszerű festménynek nincs párja az egész világon.* • Szólás: *Párját ritkítja*: egyedülállóan kiváló.

6. (bizalmas) (Jelzőként:) Néhány. *Pár percig várt rá. Pár ember állt a bejárat előtt.*

✧ Szin: **2., 3.** *társ, élettárs, házastárs* **6.** *egy-két, kevés*

✧ Ell: **6.** *sok*

✧ Etim: Valószínűleg német jövevényszó.

✧ Ö: egy + pár, házas + pár, kerék + pár, motor + kerék + pár

pára ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Vízgőz, finom köd. *A tó fölött pára lebeg.*

2. Kilehelt levegő. *Olyan hideg van, hogy látszik a pára, amit kifújsz.* • Szólás: (állatról:) *Kilehelte* vagy *kiadta a páráját*: elpusztult.

3. (Állatról, különösen lóról, a sajnálat, együttérzés kifejezésére:) *Szegény pára kimúlt.*

✧ Szin: **2.** *lehelet,* (bizalmas) *szufla, szusz*

✧ Etim: Szláv jövevényszó.

parabola ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen)

1. Olyan nyílt görbe vonal, amelynek bármely pontja egy adott ponttól és egy rajta kívül levő egyenestől egyenlő távolságban van. *Matematikából most a parabolákat tanulják. Rajzold meg a parabolát a megadott egyenlet alapján!*

2. (bizalmas) Parabolaantenna. *Van parabolátok?*

3. Példázat, példálózás. *Ne ijedj meg, ez részemről csak parabola volt.*

✧ Szin: **3.** *példabeszéd, tanítómese, hasonlat*

✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

parabolaantenna ◆◆◆ fn (idegen)

Mikrohullámú távközlésben, rádiócsillagászatban stb. használatos, homorú felületű, kerek antenna. *Amióta felszerelték a házunkra a parabolaantennát, rengeteg külföldi televíziócsatornát tudunk fogni.*

✧ Szin: (bizalmas, idegen) *parabola,* (Fv; Őv bizalmas) *szatellitantenna,* (Mv bizalmas) *szatelitszka*

✧ Etim: Összetétel: → *parabola* + → *antenna*.

parádé ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Magas rangú személyeknek a felvonult fegyveres erők feletti szemléje. *Végignézte a katonai parádét, a repülősök mutatványai tetszettek neki a legjobban.*

2. (bizalmas) Látványos, fényűző ünnepség. *Nincs semmi keresnivalóm azon a parádén.*

3. (kissé régi) Díszes öltözet. *Mi ez a parádé rajtad?* ■ *Parádéba vágja magát*: **a)** díszegyenruhába öltözik. *A százados a díszszemle előtt parádéba vágta magát.* **b)** a legjobb ruhájába öltözik. *Hiába vágtam magam parádéba, a rendezvény elmaradt.*

4. (ritka) Körülményeskedés, ceremónia. *Minek ez a parádé?*

✧ Szin: **1.** *díszszemle, díszfelvonulás, díszünnepség,* (gyakran rosszalló, idegen) *ceremónia* **2.** *pompa* **3.** *ünneplő,* (bizalmas, rosszalló) *puccparádé, pucc* **4.** (gúnyos) *cécó, hűhó,* (bizalmas) *felhajtás, komédia,* (régi, választékos) *teketória*

✧ Táj: **1.** *parada, prádé* **3.** *parádésság*

✧ Ell: **4.** *egyszerűség*

✧ Etim: Olasz és német jövevényszó.

parádéz|ik ◆◆ ige *~ni* (rosszalló)

Büszkén tetszelegve mutogatja magát. *Mit parádézol itt az új ruhádban? Az örömapa hatalmas új autójával parádézott.*

✧ Szin: *illeg-billeg, illegeti magát,* (rosszalló) *páváskodik, díszeleg, hivalkodik,* (bizalmas) *dülleszt, feszít, flancol,* (régi) *fényeleg, piperézkedik*

✧ Etim: A → *parádé* főnév származéka.

paradicsom[1] ◆◆◆ fn *–, ~ot, ~a*

1. (A Biblia szerint:) Az első emberpár minden bajtól, fáradságtól, boldogtalanságtól mentes életének színhelye. *Ádám és Éva a paradicsomban éltek, amíg nem ettek a tiltott gyümölcsből.*

2. (A keresztény vallásokban:) Mennyország. *Aki igazi keresztény életet él, az juthat be a hívők szerint a paradicsomba.*

3. Valamely tevékenység végzésére, illetve valakik számára ideális hely. *A Magas-Tátra a sízők paradicsoma.*

✧ Szin: **1.** (választékos) *éden, édenkert,* (régi) *paradicsomkert* **2.** *menny* **3.** (idegen, választékos) *eldorádó*

✧ Ell: **2.** *pokol*

✧ Etim: Héber eredetű latin jövevényszó.

paradicsom[2] ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a* vagy *~ja*

1. Húsos, lédús, piros bogyóterméső konyhakerti növény. *Telkén paradicsomot is termeszt.*

2. Ennek termése. *Idén tíz kiló paradicsomot tett el télire édesanyám.*

✧ Táj: *bobojó, járáncsalma, padlazsika, paradicsa, paradicska, paradicsony, paradisom, parapicsom, paradicsomalma*

✧ Etim: Az ausztriai német mintára keletkezett *paradicsomalma* összetétel önállósulásával keletkezett.

paradicsomi ◆◆◆ mn *~ak, ~t, ~an*

A bibliai paradicsomra emlékeztető, olyan jellegű. *A gyönyörű fekvésű szigeten paradicsomi állapotok vannak, nincsenek veszélyes állatok, és mindig süt a nap.*

✧ Szin: *mennyei,* (választékos) *édeni*

✧ Ell: *pokoli*

✧ Etim: A → *paradicsom*[1] főnév származéka.

parafa[1] ◆◆ fn –, *~t, ~ja*

Egy, a Földközi-tenger nyugati vidékén élő örökzöld fafajta lehántolt, rugalmas kérge mint ipari nyersanyag. *A parafából cipőtalpat, dugót és mentőövet is készítenek.*

✧ Táj: *prafa*

✧ Etim: Nyelvújítás kori összetétel: *para* 'húzóháló úszója' + → *fa*.

parafa[2] ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (Er bizalmas)

Négyszög alakú személyi pecsét. *Orvosi parafa nélkül semmit sem ér a recept.*

✧ Etim:

paraffin ◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

A kőolaj lepárlásával gyártott sárgás, szilárd, zsíros tapintású anyag. *A paraffinból gyertyát készítenek.*

✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.

☝ Két *f*-fel kell írni, de általában rövid *f*-fel ejtik.

paragrafus ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* (idegen)

1. Jogszabálynak egy egységet magában foglaló része, szakasza. *A törvények általában több paragrafusból állnak. A 3. törvénycikk 1. paragrafusának 4. bekezdése ad eligazítást ebben a kérdésben.*

2. Jogszabály. *Jól ismeri a paragrafusokat.*

3. A törvénycikk élén, a sorszám után feltüntetett jel (§). *A paragrafust a megfelelő billentyűkombinációval tudod beírni.*

✧ Szin: **1.** *cikk, szakasz,* (hivatalos) *cikkely*

✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

paraj ◆◆ fn –, *~t, ~a*

1. Zöld színű, vitaminban és ásványi anyagokban gazdag, hosszúkás leveleiért termesztett főzeléknövény. *A kert végében parajt termesztünk.*

2. Ennek főzelékként felhasználható levelei. *A piacon már tavasszal megjelenik a paraj. Kérek fél kiló parajt!*

3. Az ebből készült étel. *A spenótot akkor sem eszem meg, ha parajnak nevezik.*

✧ Szin: **1.** *spenót* **2.** *spenót, parajlevél* **3.** *spenót, parajfőzelék*

✧ Táj: *spinót, spinát, pinóta, paréj, laboda, penóc, szpenát*

✧ Etim: Francia jövevényszó.

☝ A *paraj* a választékos és hivatalos (a kereskedelemben használatos) megfelelője a köznyelvben gyakoribb, kissé bizalmas árnyalatú *spenót* szónak. A tájnyelvi *paréj* a köznyelvben 'gaz, gyom' jelentésben használatos.

parancs ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Erélyes felszólítás. *Ez nem kérés, hanem parancs, nem térhetsz ki előle.*

2. Kényszerítő erő, követelmény. *A természet parancsát mindenkinek teljesítenie kell.*

3. (Mondatszószerűen, feljebbvaló megszólítására jelentkezésként:) *Parancs!*: jelen.

✧ Szin: **1.** *utasítás, rendelkezés,* (rosszalló, gyakran gúnyos) *ukáz,* (régi, idegen) *fermán,* (bizalmas, idegen) *ordré,* (régi) *parancsolat*

✧ Táj: **1.** *poroncs*

✧ Etim: Elvonással keletkezett a → *parancsol* igéből.

parancsnok ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Katonai vezető. *A hadsereg parancsnoka jelt adott a támadásra. A város parancsnoka kitűzte a városházára a fehér zászlót.*

2. (bizalmas) (Hivatali) vezető. *Ki lett most nálatok a parancsnok?*

✧ Szin: **1.** *kapitány, vezér,* (régi, idegen) *kommandáns* **2.** *felettes, feljebbvaló, főnök*

✧ Ell: **1.** *közlegény* **2.** *alárendelt, beosztott*

✧ Etim: A → *parancs* főnév nyelvújítás kori származéka.

parancsol ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Parancsként elrendel valamit. *A vezér azt parancsolta, hogy csapataink vonuljanak vissza.*

2. Feletteként rendelkezik. *Itt meg ki parancsol?*

3. Engedelmességre, szófogadásra bír valakit. *Ennek a gyereknek nem lehet parancsolni.*

4. Kényszerítően előidéz, előír valamit. *A szükség parancsolta, hogy így tegyünk.*

5. (választékos) Kér, kíván valamit. *Mit tetszik parancsolni? | Parancsolj!* vagy *Parancsoljon!*: tessék.

✧ Szin: **1.** *rendelkezik, utasít, megparancsol, vezényel* **2.** (rosszalló) *parancsolgat,* (bizalmas) *dirigál,* (régi) *kommandíroz* **4.** *diktál* **5.** (választékos) *óhajt*

✧ Táj: *poroncsol*

✧ Etim: Szláv jövevényszó.

parány ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. (régi) Igen kicsi dolog, lény. *A mese szerint szemmel alig látható parányok népesítették be akkor a Földet.*

2. (régi) Atom. *Minél magasabb az anyag hőmérséklete, annál gyorsabb a parányok mozgása.*
3. Ujjnyi szeletekben árusított nápolyi. *Csokoládés parányt kínál a vendégeknek a feketekávé mellé.*
✧ Etim: Nyelvújítás kori elvonással keletkezett a *parányi* melléknévből, mely valószínűleg az oszmán-török eredetű *para* ‘török váltópénz’ származéka.

paraszt I. ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
1. Mezőgazdasági munkával, földműveléssel foglalkozó ember. *A parasztok mindig keményen megdolgoztak a megélhetésükért.*
2. (régi) Nem nemes személy, jobbágy. *1514-ben Dózsa György a parasztok élére állt.*
3. (durva) Faragatlan modorú ember. *Ritka nagy paraszt.*
4. (bizalmas) Sakkban a gyalog. *A futóval leüti a parasztot.*
✧ Szin: **1.** *földművelő, földműves, gazdálkodó, parasztember, parasztgazda,* (régi, választékos) *pór* **3.** (durva) *tuskó, tahó,* (gúnyos) *bunkó, fajankó,* (Mv tréfás) *agrárember*
✧ Táj: **1.** *pariszt*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.

paraszt II. ◆◆◆◆◆ mn *~ok, ~ot, ~ul*
1. Paraszti (származású). *Első éjjel egy paraszt családnál szálltunk meg.*
2. A parasztokra jellemző. *A paraszt életmód sok nehézséggel jár.* ■ *Paraszt észjárás*: csavaros, furfangos gondolkodásmód. *Pista nem tanult ember, de paraszt észjárásával mindig hamar rátalál a jó megoldásra.*
3. (durva) Faragatlan, neveletlen. *Nem tűröm a házamban a paraszt viselkedést.*
✧ Szin: **1.** (régi, választékos) *póri* **2.** *parasztos,* (régi, választékos) *póri, pórias* **3.** *durva, goromba,* (rosszalló) *bugris,* (régi, választékos) *pórias,* (gúnyos) *mucsai,* (választékos) *bárdolatlan, parlagi*
✧ Ell: **1.** *nemesi* **3.** *finom, jólnevelt, udvarias*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.

paraszthajszál ◆ fn (bizalmas)
(Csak kifejezésekben:) Kicsi, kevés dolog. *Csak egy paraszthajszálon múlt, hogy a két autó nem ütközött össze. A szoknyád egy paraszthajszállal lehetne rövidebb.*
✧ Etim: Összetétel: → *paraszt* + → *hajszál*.

paraszti ◆◆◆◆ mn *~ak, ~t, ~an*
1. A parasztokkal kapcsolatos, rájuk vonatkozó vagy jellemző, tőlük eredő. *Sokan kedvelik a paraszti életformát. Újra divatba jött a paraszti viselet.* ■ (bizalmas) *(Józan) paraszti ész*: természetes, józanul logikus gondolkodásmód. *Ennél a példánál vegyétek elő a józan paraszti eszeteket!*
2. Parasztokból álló. *A paraszti réteghez tartozók száma nem csökkent.*
✧ Szin: **1.** *falusi, vidéki, népi, földművelő, mezőgazdasági, paraszt*
✧ Ell: **1.** *városi,* (idegen) *urbánus*
✧ Etim: A → *paraszt*[1] főnév származéka.

páratlan ◆◆◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*
1. Kettővel maradék nélkül nem osztható (szám). *Sorold fel az egy és tíz közötti páratlan számokat!*
2. Olyan (tárgy), aminek a párja hiányzik. *Talált a szekrényben két páratlan zoknit.*
3. (választékos) Egyedülállóan kiváló, rendkívüli. *A magyar hegymászók páratlan teljesítményt vittek véghez.*
✧ Szin: **2.** *pár nélküli* **3.** (választékos) *egyedülálló, hallatlan, hasonlíthatatlan, példátlan, utolérhetetlen, felülmúlhatatlan* • *Példa nélkül való.*
✧ Ell: **1., 2.** *páros* **3.** *átlagos, hétköznapi*
✧ Etim: A → *pár* főnév származéka.

parazita ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen)
1. Élősdi állat vagy növény. *Paraziták lepték el a szőlőt. Ki kell irtani a kutyában élősködő parazitákat.* (Jelzőként:) *A galandféreg parazita állat.*
2. (rosszalló) Másokon élősködő személy. *Elköltözhetne már tőlünk ez a parazita!* (Jelzőként:) *Ezek a parazita alakok egészen rátelepedtek már a családunkra.*
✧ Szin: **1.** *élősködő* **2.** (rosszalló) *élősködő, ingyenélő, naplopó, pióca, vérszívó, vérszopó, potyaleső, önző*
✧ Ell: **2.** *segítőkész, önfeláldozó,* (idegen) *altruista*
✧ Etim: Latin, végső soron görög eredetű nemzetközi szó.

parázna ◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n* (választékos)
1. Túlfűtötten érzéki, a nemi erkölcs szempontjából szabados. *A férjemet elcsábította egy parázna nőszemély. Parázna életmódot folytat. Parázna történeteket talál ki.*
2. (Főnévi használatban:) Ilyen (erkölcsű, életmódú) személy. *A bibliai parázna történetét ti is hallottátok.*
✧ Szin: **1.** *erkölcstelen, kicsapongó,* (választékos) *buja, kéjelgő, szemérmetlen,* (durva) *kurva*
✧ Táj: *perázna, prázna*
✧ Ell: **1.** *erkölcsös, tiszta,* (választékos) *szemérmes*
✧ Etim: Valószínűleg cseh jövevényszó.

parázs ◆◆◆◆ fn *parazsak, parazsat, parazsa*
1. Izzásban levő tüzelőanyag. *Oltsd el a parazsat! A szalonnát a parázson sütjük, nem a tűz fölött.*

2. (Jelzőként:) Dühödten szenvedélyes, túlfűtött. *Parázs vita alakult ki közöttük.*
✧ Szin: **1.** *üszök,* (választékos) *zsarátnok* **2.** *égő, élénk, heves, izzó*
✧ Táj: **1.** *párzsa, pór*
✧ Ell: **2.** *lanyha*
✧ Etim: Elvonással keletkezett a szláv eredetű, nyelvjárási *parázsol* ‘pörköl’ igéből.

párbaj ◆◆◆◆ fn

1. Szigorú szabályok szerint szemtől szemben, a becsület védelmében megvívandó fegyveres küzdelem. *Becsületének megsértőjét párbajra hívta ki.*
2. Harcban két ellenséges katona viadala. *A török és a magyar vitéz ádáz párbajt vívott a bástya fokán.*
3. Két szemben álló csoport vagy ellenfél szóbeli, szellemi küzdelme. *A politikai ellenfelek párbaja az érdeklődés középpontjába került.*
✧ Szin: **2.** (régi, választékos) *párviadal, bajviadal, tusa,* (régi, idegen) *duellum* **3.** *csatározás, szócsata*
✧ Táj: **1., 2.** *párvita*
✧ Etim: Nyelvújítás kori összetétel: → *pár* ‘két ember együttese’ + → *baj* ‘harc, bajvívás’.

párbeszéd ◆◆◆◆ fn

1. Két személy közti beszélgetés. *A regényben a hosszú leíró rész után izgalmas párbeszéd következett.*
2. A két fél közti közeledést, megegyezést célzó eszmecsere. *A két ország vezetői évek óta párbeszédet folytatnak a megegyezés érdekében.*
✧ Szin: **1.** *társalgás, csevegés,* (régi, idegen) *dialóg,* (választékos, idegen) *dialógus,* (bizalmas) *terefere, traccs* **2.** *véleménycsere,* (Fv, Va, Ka, Őv; Dv bizalmas) *diszkusszió*
✧ Ell: **1.** (választékos, idegen) *monológ*
✧ Etim: Nyelvújítás kori összetétel: → *pár* ‘két ember együttese’ + → *beszéd*.

parcella ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Nagyobb felosztott földterületnek külön birtokolt vagy művelt darabja. *A birtokot parcellákra osztották, ezeket a parcellákat most egy-egy család műveli.*
2. (Temetőben:) Utakkal határolt számozott terület. *Sírhelyet vett a temető szélső parcellájában.*
3. (Szűkebb) szakterület. *A tudománynak egy kis parcelláját műveli.*
✧ Szin: **1.** *telek, házhely*
✧ Táj: *porcella*
✧ Etim: Francia eredetű nemzetközi szó.

pardon I. ◆◆◆◆ msz

(Udvariassági szóként:) Bocsánat, bocsánatot kérek. *Pardon, tévedtem!*
✧ Szin: *elnézést, elnézést kérek, bocsásson meg,* (bizalmas) *bocs, bocsi, szori*
✧ Etim: Francia eredetű nemzetközi szó.

pardon II. ◆◆◆◆ fn –, *~t, ~ja*

1. Elnézés, megbocsátás. *Nem ismer pardont.*
2. (régi) Bűnbocsánat, kegyelem. *Pardon, grácia szegény fejemnek, felséges úr!*
✧ Szin: **1.** *bocsánat* **2.** (választékos) *irgalom, könyörület*
✧ Táj: **2.** *pardom*
✧ Etim: Francia eredetű nemzetközi szó.

párduc ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

Macskaféle nagyragadozó. *Az Afrikában és Ázsiában is honos párducok lehetnek sárgák fekete foltokkal vagy egészen feketék is. A párducok némelyik fajtáját leopárdnak is nevezik.*
✧ Szin: *leopárd,* (idegen) *panthera*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

paréj ◆ fn *~ok, ~t, ~a* (népi)

Mindenféle gyom. *A kertet fölverte a paréj.*
✧ Táj: *laboda*
✧ Etim: Latin eredetű francia jövevényszó.

parfé ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen)

Tejszínnel és tojássárgával készített fagylaltszerű jégkrém. *A cukrászdában parfét rendelt, mert az nem olyan hideg, mint a fagyi.*
✧ Etim: Francia jövevényszó.

parfüm ◆◆◆ fn *~ök, ~öt, ~je* (idegen)

Tömény illatszert tartalmazó folyadék. *Francia parfümmel illatosítja magát, amikor operába megy.*
✧ Szin: *kölni,* (régi) *parfőm,* (régi) *otkolon,* (régi vagy népi) *rózsavíz*
✧ Táj: *pálfing, párfin, párfing*
✧ Etim: Francia eredetű német jövevényszó.

párhuzam ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Két vagy több, egymástól minden pontjában azonos távolságú vonal, sík stb. helyzete.
2. Összehasonlítás. *Ha párhuzamba állítod a két gondolatmenetet, rájössz a különbségre.*

3. Hasonlóság, megfelelés. *Én nem találok párhuzamot a két történet között.*
✧ Szin: **3.** *egyezés,* (idegen) *analógia*
✧ Ell: **3.** *különbség,* (idegen) *differencia*
✧ Etim: Nyelvújítás kori elvonás a *párhuzamos* összetételből (→ *pár* ‘párban’ + *huzamos*: a → *ház* ige származéka).

pária ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen)

1. (régi) (Indiában:) A kasztokon kívül álló, elnyomott személy. *A kasztrendszeren alapuló indiai társadalomban a páriáknak nem volt helyük, őket mindenki megvetette.*
2. Kitaszított, nyomorult ember. *Szerencsétlen páriaként él, senki nem törődik vele a faluban.*
✧ Szin: **1.** *érinthetetlen*
✧ Etim: Tamil eredetű nemzetközi szó.

paripa ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (választékos)

1. Szép mozgású hátasló. *A délceg lovas nemes paripán vágtatott a kastély felé.*
2. (régi) Herélt ló. *A kanca mellé befoghatod a paripát.*
✧ Szin: **1.** (választékos) *mén, táltos,* (régi) *csataló*
✧ Ell: **1.** (gúnyos) *gebe*
✧ Etim: Görög eredetű vándorszó.
✧ Ö: vessző + paripa

parittya ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Bőrdarabból és a két végén hozzáerősített szíjakból álló hajítófegyver. *Kilövi a követ a parittyából. A Biblia szerint Dávid parittyával győzte le Góliátot.*
✧ Szin: (bizalmas) *csúzli*
✧ Táj: *csudri*, *parintya*
✧ Etim: Horvát-szerb vagy szlovén jövevényszó.

párizsi I. ◆◆◆ mn *~ak, ~t, ~an*

1. Párizsban levő, ott lakó, onnan származó. *Barátnője egy párizsi lány. Követi a párizsi divatot.*
2. Párizsról elnevezett. *Kedvenc étele a párizsi szelet rizzsel, uborkasalátával.*
✧ Etim: A *Párizs* városnév származéka.

párizsi II. ◆◆◆◆ fn *~ak, ~t, ~ja*

1. Párizsi lakos. *A párizsiak rajonganak a finom ételekért és a divatos ruhákért.*
2. Péppé zúzott marha-, sertés- vagy baromfihúsból készített felvágott. *Vett 10 deka párizsit a zsemlék közé.*
✧ Szin: **2.** (bizalmas) *parizer*
✧ Etim: A *Párizs* városnév származéka.

park ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

Fákkal, bokrokkal, pázsittal, gyakran szobrokkal is díszített nagyobb kert. *Sétál egyet a parkban. A kastély parkját mindig gondozzák.* ■ (hivatalos) *Nemzeti park*: természetvédelmi terület. *Vadőrként dolgozik egy nemzeti parkban.*
✧ Szin: *díszkert, közkert, liget*
✧ Táj: *cifrakert, majáliskert, majálisliget*
✧ Etim: Francia eredetű nemzetközi szó.

párka ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen)

A római mitológiában a végzet három istennője közül az egyik. *A három párka: Klothó, aki az élet fonalát fonja, Lakheszisz, aki egy tekercsre följegyzi a sorsot és Atroposz, aki elvágja az élet fonalát.*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

párkány ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

Függőleges felület vízszintesen kiugró része. *Kikönyökölt az ablak párkányára. Az épület tetejénél levő párkányról akart leugrani, de egy tűzoltónak sikerült jobb belátásra bírnia.*
✧ Szin: *szegély, perem, szél*
✧ Etim: Német jövevényszó.

parkett ◆◆ fn *–, ~et, ~je*

1. Parketta. *Ki kell cserélni a parkettet, mert tönkrement.*
2. Szórakozóhelyen a tánc helye. *A parketten most csak néhány pár táncolt.* ■ *A parkett ördöge*: nagyon jó (férfi) táncos. *A bálon megcsillogtatta tánctudását, ő volt a parkett ördöge.*
✧ Táj: **1.** *parkét*
✧ Etim: Elvonással keletkezett a → *parketta* szóból.
☝ Ha a *parkett* szóhoz *t*-vel kezdődő (hasonult) rag járul, csak két *t*-t írunk: *parkettel.* A *parkett-táncos* összetett szót azonban kötőjellel kell írni.

parketta ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Keményfa lécekből vagy lapokból összerakott padló. *A nappaliban parketta van, a konyhában kő.*
✧ Szin: *parkett*
✧ Táj: *parkét*
✧ Etim: Francia eredetű német jövevényszó.

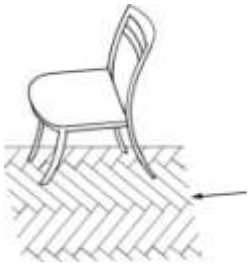

parkol ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (Jármű) várakozva áll valahol. *Itt egy kisteherautó szokott parkolni.*

2. Valaki járművét valahol bizonyos ideig állni hagyja, illetve járművével ilyen célból beáll valamely helyre. *Parkolni csak az erre kijelölt helyen szabad. Aki tilosban parkol, annak elszállíthatják az autóját. Ott egy üres hely, parkolj oda!*

✧ Szin: **1.** *várakozik* **2.** *várakozik; leparkol, beparkol, beáll*

✧ Ell: **1.** *megy* **2.** *kiáll valahonnan*

✧ Etim: A → *park* főnév származéka.

parkoló ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Parkolásra kijelölt hely. *A parkolóban már nincs hely az autóm számára.*

✧ Etim: A → *parkol* ige származéka.

parkolóautomata ◆◆ fn

Fizető parkolónál elhelyezett, bizonyos időre szóló parkolási díj befizetésére és a befizetést igazoló papír kiadására használatos automata. *Lejárt a parkolási díj, dobj be még pénzt a parkolóautomatába, nehogy megbüntessen a parkolóőr!*

✧ Etim: Összetétel: → *parkoló* + → *automata*.

parkosít ◆ ige *~ani*

(Területet) parkká alakít. *A ház melletti üres telket pázsittal, fákkal parkosították.*

✧ Szin: *füvesít, fásít*

✧ Etim: A → *park* főnév származéka.

parlag ◆◆◆ fn *–, ~ot, ~ja*

Megműveletlen termőföld. *Idén a parlagot is be fogjuk vetni árpával.* ■ *Parlagon hagy* vagy *hever* vagy *marad*: **a)** megműveletlenül. *A szomszéd telek évek óta parlagon hever.* **b)** kihasználatlanul. *Érdemes lenne zenét tanulnod, kiváló a hallásod, ne hagyd parlagon!*

✧ Szin: *parlagföld, ugar*

✧ Táj: *palag, pallag, parag, parrag*

✧ Etim: Déli szláv vagy szlovák jövevényszó.

parlament ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~je* (idegen)

1. A szavazópolgárok által választott törvényhozói testület. *Megkezdte idei munkáját a parlament.*

2. Országgyűlés épülete. *Fogadás volt az angol parlamentben.*

3. (hivatalos) Valamely közösség általános jellegű tanácskozása. *A diákok parlamentje tanulmányi kérdéseket is napirendjére tűzött.*

✧ Szin: **1.** *országgyűlés, ház, képviselőház,* (régi) *nemzetgyűlés*, (régi, idegen) *diéta* **2.** *országház*

✧ Táj: **1., 2.** *parlamentum*

✧ Etim: Angol, végső soron francia eredetű nemzetközi szó.

☝ A magyar Országgyűlés épületének nevét tulajdonnévként nagy kezdőbetűvel írjuk: *a budapesti Parlament.*

párlat ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

Lepárolt tiszta folyadék. *A kőolajból lepárlással különféle párlatokat nyernek, például benzint. A gyümölcspálinka olyan párlat, amelyet erjesztett gyümölcs főzése során a keletkező gőz folyadéktartalmának lehűtésével nyernek.*

✧ Szin: *kivonat,* (idegen) *eszencia*

✧ Etim: A → *párol* ige származéka.

párna ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Tollal vagy más puha, rugalmas anyaggal töltött tok, amely huzattal bevonva a kényelmesebb fekvésre, esetleg ülésre szolgál. *Párnát tett a feje alá. Párnákat varrt az új étkezőgarnitúra székeire.*

2. Párnahuzat. *Ehhez az ágynemű-garnitúrához két párna tartozik.*

3. Bélyegzőpárna. *Már alig fog a párna, nem tudok pecsételni.*

✧ Szin: **1.** *fejpárna,* (választékos vagy népi) *vánkos* **2.** *fejpárna,* (választékos vagy népi) *vánkos,* (népi) *ciha* **3.** *festékpárna, pecsétpárna*

✧ Táj: **1.** *dögönyöző*

✧ Etim: Szláv jövevényszó.

paródia ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Valamely irodalmi mű, művészeti stílus, műfaj stb. tréfás, torzító utánzata. *Híresek Karinthy Frigyes irodalmi paródiái.*
2. Valakinek, valaminek a hitvány utánzata. *Amit hallottunk, az inkább csak paródiája volt a tudományos előadásnak.*
3. Gúnyolódás, kifigurázás, színpadi műfajként is. *Az ismert politikusok gyakran válnak paródia tárgyává. Az együttes népszerű magyar számok paródiáit adta elő.*
✧ Szin: *karikatúra, torzkép,* (idegen, választékos) *persziflázs*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

paróka ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Sapkaszerűen fejre húzható póthaj. *Teljesen kopasz volt, ezért parókát kellett viselnie.*
✧ Szin: *álhaj, vendéghaj*
✧ Táj: *baróka, palóka*
✧ Etim: Olasz és német eredetű vándorszó.

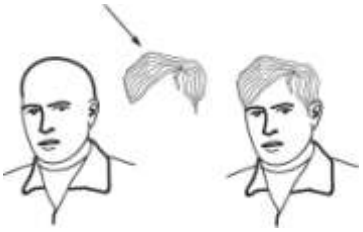

párol ◆◆◆◆ ige *~ni*
(Ételt) fedő alatt (zsíradékon), gőzben puhít. *Sokáig kell párolni a marhahúst, hogy ne legyen rágós. A húshoz köretként párolva készített zöldséget ettünk.*
✧ Szin: (bizalmas) *dinsztel*
✧ Táj: *párgol, párul*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.

párolog ◆◆◆ ige *~ni*
1. (Folyadék vagy annak felszíne) fokozatosan párává, gőzzé alakul. *Zárd le légmentesen a parfümödet, különben állandóan párolog.*
2. Valami (forrósága miatt) párát, gőzt bocsát ki. *Az asztalon párolog a leves.*
✧ Szin: **1.** *illan,* (régi) *párállik* **2.** *gőzöl, gőzölög,* (bizalmas) *füstöl, füstölög*
✧ Táj: *párlog*
✧ Etim: A → *párol* ige származéka.

páros I. ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
1. Kettővel maradék nélkül osztható (szám). *Melyik a legkisebb pozitív páros szám? Az utca egyik oldalán vannak a páros számú házak, a másikon a páratlan számúak.*
2. Olyan (dolog), amelyből kettő van, olyan (cselekvés), amelyet ketten együtt végeznek. *Páros testrészeink szimmetrikusan helyezkednek el testünk két oldalán. A bokszolók páros küzdelemben mérik össze erejüket.* ■ *Páros tánc*: olyan tánc, amelyet egy férfi és egy nő jár egymással. *A tánciskolában többféle páros táncot tanultunk.*
✧ Ell: **1.** *páratlan* **2.** *szóló*
✧ Etim: A → *pár* főnév származéka.

páros II. ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. Olyan versenyszám, amelyben párok vesznek részt. *A két egyénit a franciák, a párost a magyarok nyerték.*
2. Ebben részt vevő pár. *Megkezdődött a párosok küzdelme.* ■ *Vegyes páros*: egy férfi- és egy női versenyzőből álló páros. *Előkelő helyen végzett a magyar vegyes páros a fedettpályás teniszbajnokságon.*
3. (Szerencsejátékban:) Páros szám. *A párosra tette fel az összes pénzét.*
✧ Ell: **1.** *egyes, egyéni* **3.** *páratlan*
✧ Etim: A → *pár* főnév származéka.

párosod|ik ◆◆ ige *~ni*
(Két állat) nemileg egyesül. *Az állatok többnyire tavasszal párosodnak.*
✧ Szin: *párzik,* (ritka, régi) *párosul*
✧ Etim: A → *páros* melléknév származéka.

párosul ◆◆◆◆ ige *~ni* (választékos)
1. (Jelenség, tulajdonság) egy másikkal együtt nyilvánul meg. *A szép idő ma jó levegővel párosul. A bölcsesség jó kedéllyel párosul benne.*
2. (régi) Párosodik. *„Láttam én a kérészt rövid életében […] Életet nyert, szállott, párosúla, megholt”* (Tompa M.: Küzdés).
✧ Szin: **1.** *társul, járul valamihez* **2.** *párzik, közösül,* (választékos) *egyesül*
✧ Etim: A → *páros* melléknév származéka.

part ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. Szárazföldnek vízzel határos része, széle. *A tenger partja ezen a szakaszon homokos. Budapest a Duna két partján terül el. Amíg a fiúk szörföznek, a lányok a parton napoznak.*

2. Gödör, árok széle. *Az árok partján virít a pipacs.*

3. (Labdajátékban:) A pálya oldalvonalán kívül levő sáv. *Az edző a partról nézi végig a mérkőzést.* ■ *Partot dob*: a partvonalon kívülről bedobja a labdát a pályára. *A bíró a partvonalon kívülre került labdát odaadta az egyik játékosnak, hogy partot dobjon.*

✧ Szin: **1.** *vízpart, folyópart, tópart, tengerpart* **2.** *perem, szegély,* (választékos vagy népi) *mart* **3.** *partvonal, oldalvonal*

✧ Etim: Latin eredetű olasz jövevényszó.

✧ Ö: rak + part

párt ◆◆◆◆◆ ige *~ok, ~ot, ~ja*

1. Azonos elveket valló emberek politikai szervezete. *A politikai pártok a választásokon mérettetnek meg.*

2. Valakit, valakiket támogató csoport. *A főmérnök pártja szembehelyezkedett az igazgatóval.* ■ *Valakinek a pártján áll*: osztja a véleményét, mellette áll. *Ő mindig a gyengébbek pártján áll.*

3. ■ *Pártját fogja* vagy *pártjára kel valakinek*: védelmébe vesz valakit, melléáll. *Miért fogod még mindig a pártját, ha te is tudod, hogy ő a hibás? A gyerekek az udvaron zajongtak, néhány lakó rájuk szólt, de egy idős hölgy a gyerekek pártjára kelt.*

✧ Szin: **1.** *pártszervezet* **3.** *pártol valakit* • **3.** *Védelmére kel. Oltalmába vesz.*

✧ Etim: Ófrancia, végső soron latin eredetű német jövevényszó.

párta ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

A régi magyar viseletben a hajadon lányok jellegzetes, korona vagy félhold alakú fejéke. *Minden táncoló leánynak pártát tettek a fejére.* • Szólás: *Pártában maradt*: nem ment férjhez.

✧ Szin: *fejdísz, koszorú*

✧ Táj: *porta, bárta*

✧ Etim: Német jövevényszó.

pártfogol ◆◆◆ ige *~ni*

Pártfogásban részesít valakit. *Jobban megy a sora, amióta a nagybátyja pártfogolja.*

✧ Szin: *pártol, támogat, beajánl, patronál, képvisel, oltalmaz, védelmez, gyámolít, felkarol, istápol; közbenjár, kiáll valakiért;* (bizalmas) *protezsál* • *A hóna alá nyúl. Pártfogásába vesz. Szót emel mellette.*

✧ Ell: *gáncsol, elhanyagol, eltaszít;* (bizalmas) *betart valakinek; leveszi a kezét valakiről*

✧ Etim: Összetétel; → *párt* + *fogol*: a → *fog* ige származéka.

parti ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (bizalmas)

1. ■ *Jó parti*: anyagi, társadalmi szempontból előnyös házasság vagy erre megfelelő személy. *Jó partit csinált. A szomszéd fiú elég jó parti, jó szakmája van.*

2. (Biliárdban, sakkban, kártyában stb.:) Játszma. *Az első partit ő nyerte, de a visszavágón én voltam a jobb.*

3. Zártkörű összejövetel szórakozás vagy ünneplés céljából. *Ha jó lesz az idő, kerti partit rendeznek a szüleim a névnapomra.*

✧ Szin: **2.** *játék, gém, menet* **3.** *vendégség, fogadás, estély, zsúr, ünnepség, mulatság,* (bizalmas) *buli, házibuli*

✧ Etim: Francia eredetű német jövevényszó.

☝ 'Összejövetel' jelentésben a szó rokon értelmű megfelelői pontosabban kifejezik, hogy milyen jellegű rendezvényről van szó. Nem mindegy, hogy *estélyre, kerti mulatságra* vagy *gyerekzsúrra* hívunk vendégeket!

partizán ◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

A reguláris hadseregen kívüli fegyveres ellenálló. *A partizánok felrobbantották a lőszerraktárt.*

✧ Szin: (idegen) *gerilla*

✧ Etim: Francia, végső soron olasz eredetű nemzetközi szó.

partner ◆◆◆◆ fn *~ok* vagy *~ek, ~t, ~e*

1. Társ valamely tevékenységben. *A cégen kívül a kereskedelmi partnerek is érintettek az üzletben. Ki lesz a partnered az esti táncmulatságon?*

2. Valakinek szerelmese, párja. *A híres színész fiatal, csinos partnerével érkezett a díjkiosztó gálára. Nem akart komoly kapcsolatot, gyakran váltogatta partnereit.*

3. (Játékban, sportban) játékostárs, ellenfél. *Két partner még hiányzik a römihez. A teniszcsillag mai partnere nagyon ígéretes tehetség.*

✧ Szin: **1.** *üzlettárs, táncpartner* **2.** *társ, élettárs* **3.** *küzdőfél, küzdőtárs*

✧ Ell: **1.** *ellenfél,* (idegen) *konkurens*

✧ Etim: Angol eredetű nemzetközi szó.

pártol ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (Ügyet) egyetértően támogat. *Pártolom a javaslatot, jó ötletnek tartom.*

2. Elfogultan a pártját fogja valakinek. *Te mindig a kicsit pártolod.*

3. *Valakihez pártol*: melléáll, a pártjára áll. *Nem tudta, kihez pártoljon.* ■ *Valakihez pártol a szerencse*: valakinek kedvez. *Végül hozzám pártolt a szerencse, így sikerült győznöm.*

✧ Szin: **1.** *pártfogol, segít,* (választékos) *felkarol* **2.** *kiáll valaki mellett* **3.** *csatlakozik valakihez* • **2.** *A hóna alá nyúl. Pártfogásába vesz. Szót emel mellette.*

✧ Ell: **1.** *ellenez, helytelenít, megvétóz*

✧ Etim: A → *párt* főnév származéka.

pártoskod|ik ◆ ige *~ni* (választékos, kissé régi)
Ellenségeskedést szít. *A főurak a király halála után pártoskodtak a trónörökössel szemben.*
✧ Szin: *lázad, lázong,* (választékos) *viszálykodik, zendül* ● *Pártot üt.*
✧ Etim: A → *párt* főnév származéka.

parttalan ◆◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul* (választékos)
1. Olyan (vízfelület), amelynek nem látszik a partja. *„A folyó oly símán, oly szelíden Ballagott le parttalan medrében”* (Petőfi S.: A Tisza).
2. (kissé rosszalló) Szerteágazó, határtalan, terjengős. *Sokszor késő estig tartanak a parttalan viták.*
✧ Szin: **1.** *határtalan, végeláthatatlan, végtelen* **2.** *hosszadalmas, végeérhetetlen*
✧ Ell: **1.** *belátható* **2.** *korlátozott, rövid*
✧ Etim: A → *part* főnév származéka.

partvis ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* (bizalmas)
Takarításhoz használatos hosszú nyelű, puha szálú kefe. *Partvissal takarítja a szobát.*
✧ Szin: (hivatalos) *kefeseprű*
✧ Etim: Német jövevényszó.

pasa ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen)
Magas katonai vagy hivatalnoki rang az oszmán birodalomban. *A pasa palotájában több száz szoba van.*
✧ Szin: *basa*
✧ Táj: *pása*
✧ Etim: Oszmán-török jövevényszó.

pasas ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* (bizalmas)
Ember, férfi. *Nem tudom, ki az a kopasz pasas.*
✧ Szin: (bizalmas) *pasi, alak, fazon, fickó, hapsi, ipse, tag, krapek, pacák, ürge*
✧ Ell: *nőci, tyúk, pipi,* (szleng) *csaj, bige, spiné*
✧ Etim: Tréfás szócsonkítással keletkezett a francia eredetű, régi nyelvi *pasasér* ‘személy, fickó’ főnévből.

paskol ◆◆◆ ige *~ni*
Gyengéden, kedveskedve csapdos, ütöget. *Nevetve paskolja a kisgyermek arcát.*
✧ Szin: *pacskol, ver, verdes*
✧ Táj: *döncöl, pasmagol, suprál, lapogat, pacsingol*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó, töve összefügg a → *pattan* ige és a → *pipacs* főnév tövével.

passió ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen)
Krisztus kínszenvedése történetének evangéliumi szövege, illetve az ennek nyomán készült zenemű. *Nagypénteken meghallgattuk a passiót.*
✧ Szin: *passiójáték, szenvedéstörténet*
✧ Táj: *páksió*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

passzió ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Kedvenc időtöltés, szenvedély. *Egyetlen passziója a horgászás.*
✧ Szin: *kedvtelés, élvezet, szórakozás,* (idegen) *hobbi*
✧ Táj: *pakszinó, pakszió*
✧ Etim: Francia, végső soron latin eredetű nemzetközi szó.

passzív ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an* (idegen)
1. Tevékenység nélküli. *Ők csak passzív résztvevői a gyűlésnek.*
2. Közönyös, részvétlen. *Rendkívül passzív a magatartása.*
3. Veszteséget mutató. *A külkereskedelmi mérleg évek óta passzív.*

4. ■ *Passzív szókincs*: ismert, de nem használt szókincs. *Angolból nagy a passzív szókincse, mindent megért, amit mondanak neki, de aktívan csak kevés szót használ.*

5. Szenvedő (nyelvtani szerkezet, igealak vagy ragozás). *Latinból most tanuljuk a passzív igeragozást.*

✧ Szin: **1.** *tétlen* **2.** *közömbös, érdektelen* **3.** *veszteséges*

✧ Ell: **1.** *aktív, tevékeny, segítőkész* **2.** *aktív* **3.** *nyereséges, aktív* **4., 5.** *aktív*

✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.

passzol ◆◆◆ ige *~ni* (bizalmas)

1. Illik valakihez, valamihez. *Ez a sapka jól passzol az egyéniségéhez.*

2. Illeszkedik valamihez. *A csavar pont passzol a furathoz.*

3. Labdát, korongot továbbít, továbbad valakinek. *Ügyesen passzolja a labdát a hátvédnek.*

✧ Szin: **1.** (bizalmas) *megy, klappol,* (választékos) *harmonizál* **2.** (bizalmas) *klappol*

✧ Táj: **1.** *pakszol, pászol*

✧ Ell: **1.** *elüt valamitől*

✧ Etim: Francia eredetű német jövevényszó.

paszta ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (bizalmas)

1. Krémes állagú tisztító-, illetve fényesítőszer. *Erre a cipőre fekete pasztát kenj, arra pedig barnát!*

2. Fogkrém. *Magunknak mentolos, a gyereknek gyümölcsízű pasztát vegyünk az illatszerboltban!*

3. (ritka) Kenhető pástétom. *Padlizsánból készült pasztát kent a szendvicsre.*

✧ Szin: **1.** *kenőcs; cipőkenőcs, cipőkrém, cipőpaszta* **2.** (kissé régi) *fogpaszta* **3.** *krém,* (Fv) *kenő,* (Dv, Mv bizalmas) *namaz*

✧ Etim: Latin, végső soron görög eredetű nemzetközi szó.

pásztáz ◆ ige *~ni*

1. (Fényszóró területet) szakaszonként bevilágít. *Fényszóróval pásztázza a környéket.*

2. (választékos) (Eső) valamely területre sávosan esik. *Zápor pásztázza a határt.*

✧ Etim: A szláv eredetű *pászta* ‘sáv, csík’ főnév származéka.

pasztilla ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen)

1. Korong alakú tabletta. *Mindenféle színes pasztillát szed.*

2. Lapos, kis korong alakú csokoládé. *Nagyon szereti a tejcsokoládéból készült pasztillákat.*

✧ Szin: **1.** *pirula,* (régi) *labdacs* **2.** *drazsé*

✧ Etim: Spanyol eredetű nemzetközi szó.

pásztor ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Háziállatokat legeltető, őrző személy. *A pásztor kihajtja a nyájat a mezőre. Pásztort keres a libák mellé.*

2. ■ (választékos) *A jó* vagy *az égi pásztor*: Jézus Krisztus mint a kereszténység, illetve a keresztények legfőbb őre. *Jézus, a jó pásztor életét adta juhaiért.*

✧ Szin: **1.** *csordás, gulyás, juhász, kondás, disznópásztor, juhpásztor, tehénpásztor*

✧ Etim: Szláv jövevényszó.

✧ Ö: lelki + pásztor

pásztortáska ◆ fn

Apró fehér virágú gyomnövény. *Az utak mentén mindenütt megtalálható, egész évben virágzó pásztortáska termése háromszög, ritkábban szív alakú.*

✧ Táj: *kanálfű, pásztortarsolyka*

✧ Etim: Összetétel: → *pásztor* + → *táska*.

pasztőröz ◆ ige *~ni*

(Élelmiszert) gyors hevítéssel és lehűtéssel mentesít a káros baktériumoktól. *A tejet gondosan pasztőrözik, azután zacskókba vagy dobozokba töltik, így kerül az üzletekbe.*

✧ Szin: *csírátlanít,* (idegen) *pasztörizál*

✧ Etim: Képzőcserével jött létre a *pasztörizál* igéből, mely francia eredetű nemzetközi szó.

paszuly ◆ fn –, *~t, ~a* (népi)

Bab. *Felfutott a paszuly a karóra.*

✧ Táj: *fuszuly, fuszulyka, poszogtató, rácborsó*

✧ Etim: Görög eredetű horvát-szerb jövevényszó.

pata ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Többfajta állatnak (főképp lófélének) a lába végét borító, vastag szaruképződmény. *Megsérült a ló patája. A hiedelem szerint az ördög lába is patában végződik.*

2. (durva vagy tréfás) Emberi láb. *Gyerekek, a patátokat ne tegyétek a székre!*

✧ Szin: **1.** *köröm* **2.** (bizalmas) *tappancs, csülök, virgács*

✧ Etim: Valószínűleg szláv jövevényszó.

patak ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. A folyónál kisebb folyóvíz. *Útja egy kis patak mentén vezetett. Térdig gázolt a patakba.*

2. (választékos, túlzó) Ömlő folyadékból nagy mennyiség. *Akkora mulatságot csaptak, hogy patakokban folyt a bor. „Mi volt nekem a szerelem? Számos ízben könny patakja…”* (Petőfi S.: Mi volt nekem a szerelem?)

✧ Szin: **1.** *folyócska,* (választékos) *csermely,* (ritka, választékos) *csergeteg,* (régi) *zuhatag*

✧ Táj: **1.** *séd, sió, patakcsa, patakcsó, patakfolyó*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.
✧ Ö: búvó + patak

patália ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (bizalmas)

Hangos veszekedés. *Óriási patália keletkezett az eltűnt pénztárca miatt. Nagy patáliát csapott, amikor rájött, hogy átverték.*
✧ Szin: *civakodás*, *perpatvar*, (bizalmas) *csetepaté, ramazúri,* (kissé választékos) *civódás,* (szleng) *balhé*
✧ Etim: Latin eredetű vándorszó.

páter ◆◆ fn *~ok* vagy *~ek, ~t, ~ja* vagy *~je* vagy *~e* (idegen)

Fölszentelt katolikus szerzetes. *Egy ferences páterrel utazott a vonaton.* (Katolikus pap megszólításaként:) *Páter!*: atya, atyám.
✧ Etim: Latin jövevényszó.
✧ Ö: herkó + páter

patika[1] ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen, kissé bizalmas)

1. Gyógyszertár. *Elment a patikába orvosságért.*
2. (népi) Orvosság. *Erre a bajra nincsen patika.*
✧ Szin: **1.** (régi, idegen) *apotéka* **2.** *gyógyszer*
✧ Táj: **1.** *apatyika, patyika, patéjka, potéjka*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

patika[2] ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (Va, Dv bizalmas)

Edzőcipő, tornacipő. *Ebben a patikában biztosan nem tudod végigfutni a holnapi maratont.*
✧ Etim: Horvát, végső soron török, illetve spanyol jövevényszó.

patikus ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* (kissé bizalmas)

Gyógyszerész. *A patikus ideadta az orvosságot.*
✧ Szin: (népi, régi) *patikárius*
✧ Táj: *patikárus, patyikáros, patikás, patyikus*
✧ Etim: A → *patika* főnév származéka.

patinás ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an* (idegen)

1. Zöldes-barnás oxidréteggel borított. *A konyha tele volt patinás fémedényekkel. Lenyomta a patinás rézkilincset.*
2. Ódon, régies hangulatú. *A kert közepén egy patinás kastély állott. Szenvedélyesen rajong a patinás bútorokért.*
✧ Szin: **1.** *rozsdás* **2.** *ősi*
✧ Ell: **1.** *fényes, csillogó, ragyogó* **2.** *mai, modern, új*
✧ Etim: A latin eredetű *patina* nemzetközi szó származéka.

patkány ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Hulladékon élő, kártevő, esetleg betegséget terjesztő, kb. 25 cm nagyságú, hosszú farkú rágcsáló állat. *A pincében elszaporodtak a patkányok, ki kell őket irtani.*
2. (durva) Hitvány, jellemtelen, kártékony ember. *Ilyen patkányokat nem volna szabad beengedni erre a rendezvényre! Ne állj szóba ezzel a patkánnyal!*
✧ Szin: **2.** (durva) *szemét, állat, barom*
✧ Táj: **1.** *herőc, heréc, potkány, guzgán*
✧ Etim: Bizánci görög eredetű vándorszó.

patkó ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. A patát a kopástól védő U alakú vas. *A kovács patkót szögez fel a ló patájára.*
2. A lábbeli sarkát hasonlóképpen védő vas. *Patkót veret a csizmájára.* • Szólás: *Összerúgták a patkót*: összevesztek.
3. U alakúra formált, dióval, mákkal töltött sütemény. *Diós és mákos patkót sütött az ünnepre.*
✧ Szin: **2.** *vas* **3.** *tekercs*, (bizalmas) *bejgli*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.

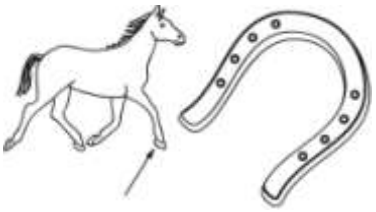

patkol ◆◆ ige *~ni*

Patkol valamit: patkót ver valamire. *Elkopott a csizmám sarka, patkolni kéne. A kovács tegnap egész nap patkolta a lovakat.*
✧ Szin: *vasal*
✧ Etim: A → *patkó* főnév származéka.

pátosz ◆◆◆ fn –, *~t, ~a* (választékos)

1. Hévvel, szenvedéllyel teli emelkedett hangulat, ünnepélyesség. *A művet nagy pátosszal adta elő.*

2. (rosszalló) Fellengzős, dagályos beszédstílus, előadásmód. *Fölösleges ez a pátosz, csak elveszi a gyerekek kedvét az ünneptől.*

✧ Szin: **1.** (választékos) *emelkedettség, fenség, fennköltség,* (idegen) *katurnus* **2.** (választékos, rosszalló) *dagályosság, fellengzősség, szónokiasság*

✧ Ell: **2.** *egyszerűség, természetesség*

✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

pátria ◆◆◆ fn –, *~t, ~ja* (idegen, választékos)

Szülőföld, haza. *A költő hazalátogatott szűkebb pátriájába.*

✧ Szin: (választékos) *hon*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

pátriárka ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen)

1. A görögkeleti vallásúaknál a nemzeti egyház vezetője. *Hazánkba látogatott a moszkvai pátriárka.*

2. A zsidó nép valamelyik bibliai ősatyja. *A vízözöntől Ábrahámig kilenc pátriárkát sorol fel a Biblia.*

3. (választékos) Tiszteletre méltó, igen öreg férfi. *Az ősz pátriárka áldását adta a csatába indulókra.*

✧ Szin: **3.** (választékos) *aggastyán, matuzsálem*

✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

patrícius ◆ fn *~ok, ~t, ~a* (idegen, régi)

1. Az ókori rómaiaknál a nemesi uralkodó osztály tagjai. *Az ókori Rómában a patríciusoknak különféle kiváltságaik voltak.*

2. Régi, tekintélyes családból származó, előkelő, vagyonos városi polgár. *A középkori városokban a patríciusok töltötték be a vezető tisztségeket.*

✧ Ell: **1.** (régi) *plebejus*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

patron[1] ◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

1. (régi) Töltény. *Két patront tett a puskába.*

2. Aknába, bombába stb. szerelt robbanótöltet. *Idő előtt felrobbant a patron.*

3. Szénsavat vagy sűrített levegőt tartalmazó kis acéltartály. *Hozz egy doboz patront a szódásszifonba, egyet pedig a habszifonba!*

4. Festéket, tintát tartalmazó tok, illetve adagolószerkezet. *Az írószerboltban kétféle patront kell vennem: tintapatront a töltőtollamba és festékpatront a nyomtatóba.*

✧ Szin: **2.** *gyutacs* **3., 4.** (Fv bizalmas, tollban:) *bombicska*

✧ Etim: Francia eredetű német jövevényszó.

patron[2] ◆ fn *~ok, ~t, ~ja* (Er bizalmas)

Főnök, tulajdonos. *A patron elégedetlen volt a munkánkkal.*

✧ Etim: Román jövevényszó.

patt ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

A sakkjátékban az a helyzet, amikor az egyik fél csak – sakkban nem álló – királyával tudna lépni, de bárhová lépve sakkba kerülne, ezért a játszma döntetlenül végződik. *Nem tudok lépni, ez patt!*

✧ Szin: *patthelyzet, holtverseny*

✧ Etim: Francia, végső soron talán olasz eredetű német jövevényszó.

pattan ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Éles, kemény, csattanó hangot ad. *Pattant az ostor a kezében.*

2. Valami hirtelen valahova röppen, ugrik. *Honnan pattant a kertbe ez a labda?*

3. Valaki sietve ugrik vagy felugrik valamire. *Pattanj gyorsan a biciklire! Siess, segíts anyádnak! – Már pattanok is!* • Szólás: *Pattan, mint a gumilabda.*

4. (Rügy, bimbó) hirtelen kifeslik. *A korai napsütéstől sorra pattannak a rügyek.*

✧ Szin: **3.** *lendül, szökken* **4.** *kibomlik, kinyílik, kifakad*

✧ Táj: **1.** *pakkan*

✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó, töve összefügg a → *paskol* ige és a → *pipacs* főnév tövével.

pattanás ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

A bőr faggyúmirigyének, szőrtüszőjének gyulladásos, gennyes duzzanata. *Tele van az arca pattanással. Ne nyomkodd azt a pattanást!*

✧ Szin: *pörsenés, kelés,* (idegen) *furunkulus,* (bizalmas) *visszedli*

✧ Táj: *bibircsók, csurják, szökedék, paptamás, pupenc*

✧ Etim: A → *pattan* ige származéka.

patthelyzet ◆◆◆ fn

(Tárgyaláson, vitában stb.) az a helyzet, amikor a szembenálló felek nem tudnak megegyezni egymással. *A felek hajthatatlansága miatt a tárgyaláson patthelyzet alakult ki, a tárgyalás holtpontra jutott.*

✧ Szin: *holtpont*

✧ Etim: Összetétel: → *patt* + → *helyzet*.

pattint ◆◆ ige *~ani*

1. Pattanó hangot kelt. *Pattint egyet az ujjával. Nagyot pattintott az ostorával.*

2. (Nagyobb kődarabból) darabkák lehasításával megfelelő formájúvá alakítva készít valamit. *Az ősember kőből pattintotta szerszámait.*

✧ Szin: **1.** *csettint*

✧ Táj: **1.** *rittyent, pittant, cserdít*

✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó.

pattog ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Többször egymás után pattanó hangot ad. *A kályhában pattog a tűz.*

2. Többször egymás után felröppen, felugrik. *A gyerekek kezében pattog a labda.*

3. (Beszéd, zene) gyors ütemben, erős hangsúlyokkal szól. *Csak úgy pattog az induló. Úgy beszélt, mintha vezényelne, élesen pattogtak a szavai.*

4. (bizalmas) Mérgelődik, veszekedik. *Ne pattogj már mindenért!*

✧ Szin: **1.** *kattog, recseg, ropog, serceg, sistereg* **2.** *ugrál* **4.** (bizalmas) *ugrál*

✧ Táj: **1.** *puttog*

✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó.

patvar ◆ fn *~ok, ~t, ~ja* (régi)

1. Veszekedés. *„Hanem a mi Péter-Pálunk Háza körül mást találunk: Zenebonát, örök patvart”* (Arany J.: A fülemile).

2. (Enyhe szitkozódásként, elhomályosult jelentéssel:) *A patvarba! Mi a patvar! Tudja a patvar!*

✧ Szin: **1.** (kissé bizalmas) *perpatvar,* (bizalmas) *csetepaté, patália, ramazúri, zenebona,* (tréfás) *égiháború,* (választékos) *civakodás, civódás* **2.** (népi) *fene, ördög*

✧ Etim: Szláv jövevényszó.

patyolat I. ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a* vagy *~ja*

1. (népi) Finom fehér lenvászon. *Az ingét patyolatból varrta.* • Szólás: *Olyan, mint a patyolat*: finom, tiszta, hófehér.

2. (bizalmas) Mosoda, tisztító. *Beadom a ruhát a patyolatba.*

✧ Szin: **1.** (népi) *gyolcs*

✧ Táj: **1.** *fatyolad, potyolat*

✧ Etim: Valószínűleg egy önállóan nem adatolható, a → *bonyolít, bugyolál* igékkel és a → *batyu,* → *pongyola* főnevekkel rokon relatív szótő származéka.

patyolat II. ◆◆ mn *~ok, ~ot, ~on*

1. (népi) Patyolatból készült. *Kivillant a patyolat alsószoknyája.*

2. Sima, hófehér. *A húgomnak gyönyörű patyolat bőre van.*

✧ Szin: **1.** *vászon,* (népi) *gyolcs* **2.** *tiszta, makulátlan*

✧ Táj: *patyolad, potyolat*

✧ Ell: **2.** *piszkos, durva, szennyes*

✧ Etim: Valószínűleg egy önállóan nem adatolható, a → *bonyolít, bugyolál* igékkel és a → *batyu,* → *pongyola* főnevekkel rokon relatív szótő származéka.

páva ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Színpompás tollazatú, díszmadárként tartott, rikácsoló hangú fácánféle. *A páva hímje legyezőszerűen széttárja farktollait. Szebb a páva, mint a pulyka* (mondóka).

2. (rosszalló) Hivalkodóan öltözködő, külsejére önhitten büszke személy. *Micsoda páva lett abból a kedves kislányból!*

✧ Szin: **2.** (rosszalló) *divatmajom,* (férfiról:) *piperkőc*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

pávián ◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

Kutyára emlékeztető fejű, hosszú szőrű, élénkpiros ülőgumójú afrikai majom. *A páviánok jól szaporodnak fogságban is.*

✧ Etim: Holland eredetű német jövevényszó.

pavilon ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

1. Egy intézményt alkotó több különálló kisebb épület valamelyike. *A kórház hármas pavilonjában van a szemészet. A kiállítás pavilonjai zsúfolásig megteltek az érdeklődőkkel.*

2. Üveges falú árusítóbódé. *Újságot vett egy pavilonnál.*

3. (régi) Kerti pihenőlak. *A lugas mögött a pavilonban beszélgettek.*

✧ Szin: **2.** *áruda, bódé,* (régi, idegen) *kioszk*

✧ Táj: **2.** *babiliom, babilon*

✧ Etim: Francia eredetű német jövevényszó.

pazar ◆◆◆◆ mn *~ak, ~t, ~ul*

1. Fényűző, gazdag. *A pazar berendezés elkápráztatta a vendégeket. Farsangkor pazar mulatságot szerveztek a hatalmas új villában.*

2. Pompás, remek. *A pazar előadást mindenki lelkesen megtapsolta. Pazar ötlet volt részedről ez a mai séta!*

✧ Szin: **1.** *csillogó, fényes, pompás, ragyogó* **2.** *kiváló, kitűnő, páratlan,* (idegen) *fantasztikus*

✧ Ell: **1.** *egyszerű, szerény, szegényes* **2.** *rossz, ócska, csapnivaló*

✧ Etim: Nyelvújítás kori elvonás a *pazarol* igéből, mely valószínűleg horvát-szerb jövevényszó.

pazarol ◆◆◆◆ ige *~ni*

(Anyagi vagy erkölcsi értéket) túlzottan bőségesen, méltatlan célra fordít. *Ne pazarold apád pénzét! Zárd el a csapot, ne pazarold a vizet! Nem érdemes erre több időt és energiát pazarolni. Látod, kire pazaroltad a szeretetedet?*

✧ Szin: *tékozol, fecsérel, pocsékol, szór, herdál, veszteget; könnyelműsködik; költ;* (régi) *prédál* • *Ereszti szélnek, víznek. Dobálja* vagy *szórja a pénzt. Nagy lábon él. Az ablakon szórja a pénzt.*

✧ Ell: *spórol,* (rosszalló) *fukarkodik, szűkmarkúskodik*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán horvát-szerb jövevényszó.

pázsit ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja* (választékos)

Gondozott, sűrű, üde gyep. *A nyaralót selymes pázsit veszi körül.*

✧ Szin: *fű*

✧ Táj: *pázsint*

✧ Etim: Szláv jövevényszó.

pázsitfű ◆ fn

1. *Pázsitfüvek*: belül üres szárú, keskeny levelű, szemtermést hozó egyszikű növények rendje. *A Kertészeti Egyetemen pázsitfüvek nemesítésével foglalkozik.*

2. (ritka) Gyep füve. *Leheveredtünk a dús, élénkzöld pázsitfűre.*

✧ Etim: Összetétel: → *pázsit* + → *fű*.

pecáz|ik ◆ ige **pecáz** *~ni* (bizalmas)

1. Horgászik. *A tónál pecáztunk naphosszat.*

2. (Mv tréfás) (Főleg fiú) jár valakivel, udvarol valakinek. *Csak pecázni mentem az este a klubba, de a lányok rám se hederítettek.*

✧ Táj: *pecál*

✧ Etim: A *peca* 'halászhorog' főnév származéka. A *peca* a → *pedz* ige főnevesült melléknévi igeneve.

pecek ◆◆ fn *peckek, pecket, pecke* **pöcök** *pöckök, pöcköt, pöcke*

1. Valaminek a szétfeszítésére vagy kitámasztására való rövid, erős fadarab. *Az ablakot egy kis pecekkel támasztották ki.*

2. Rövid karó, cövek. *A sátrat kifeszítették, és köteleit peckekhez erősítették.*

3. Valaminek a rögzítésére, lezárására való, kicsi, gombszerű vagy négyszögletes alkatrész. *A készülék hátlapját két műanyag pöcök rögzíti. A fényképezőgép objektívjét védőajtó takarja, ezt a mellette levő pöcökkel nyithatjuk ki.*

✧ Szin: **1.** *faék*

✧ Etim: Vagy a → *pedz* ige származéka, vagy ugyanazon ősi igenévszó főnévi változata, melynek → *pedz* szavunk az igei tagja.

☝ A *pecek* és a *pöcök* az 1. és a 2. jelentésben egyenrangú alakváltozatok, az egyéni ízlés és a jóhangzás szerint választhatunk közülük. A 3. jelentésben a köznyelvben a *pöcök* változat a gyakoribb.

pech ◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~je* (bizalmas)

Kisebb balszerencse, kellemetlenség. *Tegnap pechem volt, a villamos és az autóbusz is elment az orrom előtt. Éppen bezárt az üzlet, micsoda pech!*

✧ Szin: *baj, szerencsétlenség,* (bizalmas) *galiba,* (idegen) *malőr*

✧ Ell: *szerencse,* (bizalmas) *mázli*

✧ Etim: Latin eredetű német jövevényszó.

☝ Erős *h*-val ejtjük.

peckes ◆◆ mn *~ek, ~et* vagy *~t, ~en* (bizalmas, rosszalló)

Feszesen egyenes testtartású vagy modorú. *Olyan peckesen jár, mintha nyársat nyelt volna. Peckes ember a főnök, az ember nemigen meri megszólítani, lehet, hogy nem válaszol, vagy mond valami durvát.*

✧ Szin: (rosszalló) *rátarti, öntelt, dölyfös, kevély* • *Olyan, mintha nyársat nyelt volna.*

✧ Ell: *szerény, alázatos*

✧ Etim: A → *pecek* főnév származéka.

pecsenye ◆◆◆ fn *~ k, ~t, ~je*

1. Sült hús. *Elkészült a pecsenye, ebédelhetünk.* • Szólás: *A saját* vagy *a maga pecsenyéjét sütögeti*: csak a saját hasznával törődik.

2. Valamely állat számára ételül szolgáló hús. *Az oroszlán már elfogyasztotta a mai pecsenyéjét.*

✧ Táj: **1.** *pecenye, pecsinye, picsinya*

✧ Etim: Szláv jövevényszó.

pecsét ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~je*

1. Bélyegző. *Az iratra ráütötték az iskola pecsétjét.*

2. A bélyegző lenyomata. *Az oklevélen elmosódott a pecsét.*

3. Szennyfolt. *Csupa pecsét a ruhád!*
✧ Szin: **1.** *pecsétnyomó,* (bizalmas) *stempli* **3.** *folt, piszokfolt, mocsok,* (bizalmas) *flekk, plecsni,* (régi) *makula*
✧ Táj: *pöcsét, picsát*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.

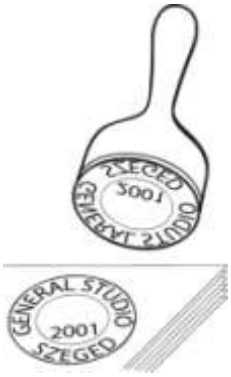

pedagógia ◆◆◆ fn –, ~t, ~ja
1. Neveléstudomány. *A tanárképző főiskolán pedagógiát is tanult.*
2. Nevelési módszer. *Jó pedagógiával különb eredményt is el lehetne érni ezeknél a gyerekeknél.*
✧ Szin: **2.** *nevelés*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.
✧ Ö: gyógy + pedagógia
pedagógus ◆◆◆◆ fn ~ok, ~t, ~a
Neveléssel hivatásból foglalkozó személy. *A pedagógusok körébe tartoznak a tanárokon és a tanítókon kívül az óvónők is.*
✧ Szin: *óvónő, tanító, tanítónő, tanár, tanárnő, nevelő, nevelőnő, oktató,* (régi) *iskolamester,* (hivatalos) *tanerő, óvodapedagógus*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.
pedál ◆◆ fn ~ok, ~t, ~ja
Lábbal működtethető alkatrész valamely szerkezeten. *Pedállal hajtjuk a biciklit. Ha lenyomod a pedált, módosítod a zongorajáték hangzását.*
✧ Szin: (régi) *lábító, lábtó*
✧ Etim: Olasz, végső soron latin eredetű nemzetközi szó.
✧ Ö: gáz + pedál

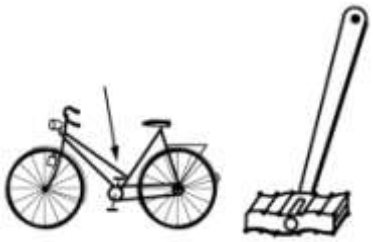

pedáloz|ik ◆◆ ige ~ni
1. Pedált használ. *Az orgonista ügyesen pedálozik.*
2. (bizalmas) Kerékpározik. *Egész délután a parkban pedálozott.*
3. (bizalmas, rosszalló) Felettesénél vagy feletteseinél igyekszik behízelegni magát. *Hiába pedálozol, itt csak a teljesítmény számít.*
✧ Szin: **2.** (bizalmas) *biciklizik, bringázik, kerekezik, teker* **3.** (rosszalló) *hajt, helyezkedik, könyököl,* (durva) *nyal, nyalizik*
✧ Etim: A → *pedál* főnév származéka.
pedáns ◆◆◆ mn ~ak, ~at, ~an
1. (Túlzottan, kicsinyesen) pontoskodó, rendszerető. *Kínosan pedáns ember, mindig olyan, mintha skatulyából húzták volna ki.*
2. Az ilyen természetű személyre jellemző. *Lakásában pedáns rend, tisztaság uralkodik.*
✧ Szin: **1.** *alapos, gondos, körülményeskedő,* (idegen) *akkurátus,* (választékos, idegen) *skrupulózus* **2.** *alapos, gondos,* (idegen) *akkurátus*
✧ Ell: **1.** *laza, lezser, gondatlan, hanyag* **2.** *hanyag, összevissza, rendetlen*

✧ Etim: Olasz eredetű nemzetközi szó.

pedellus ◆ fn *~ok, ~t, ~a* (régi)

Az iskolai ügyintézésben segédkező, kézbesítést is ellátó alkalmazott. *Elromlott a csengő, szóljatok a pedellusnak!*

✧ Szin: (régi) *hivatalsegéd, iskolaszolga, kapus*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

pedig ◆◆◆◆◆ ksz

1. (Szembeállításra, a tagmondat második helyén:) Meg, viszont, ellenben. *Nappal dolgozik, este pedig tanul. Ő elment, én pedig itthon maradtam.*

2. (Valamely állítás vagy szembenállás nyomósítására:) Márpedig, mindezek ellenére. *Nem mehetsz sehova. – Én pedig elmegyek. Ha esni fog, nem megyünk kirándulni. – Pedig esni fog!*

3. (Ellentmondó tartalmú mondatok szembeállítására:) Noha, bár, jóllehet. *Fázom, pedig süt a nap.*

4. (Tartalmi váltás, átvezetés kifejezésére:) *Most pedig térjünk a tárgyra! Ezután pedig ő is megérkezett.*

✧ Szin: (régi) *pediglen*

✧ Táj: *bedig, kegyéd, pedég, pedéng, peg, pég, pék, pegyig, penig, perig, peniglen*

✧ Etim: Szóhasadással keletkezett a *kedig* határozó- és kötőszóból.

pedikűr ◆◆ fn *~ök, ~t, ~je* (idegen)

Lábápolás. *Ebben a fodrászüzletben nemcsak manikűr, hanem pedikűr is kérhető.*

✧ Ell: *manikűr, kézápolás*

✧ Etim: Francia eredetű nemzetközi szó.

pedz ◆ ige *~eni*

1. (Hal a csalétket) harapni kezdi. *A hal pedzi a horgot.*

2. (bizalmas) Kezd megérteni valamit. *Most már végre pedzi a dolgot.*

✧ Szin: **1.** *ráharap, rákap* **2.** *gyanít, sejt,* (bizalmas) *kapisgál*

✧ Táj: **1.** *bizget, cöp*

✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó.

☝ Múlt idejű alakváltozatai közül a *pedzette* jobban hangzik, mint a *pedzte*; az előbbi elválasztása: *pe-dzet-te.* Felszólító alakjaiban két *d*-t írunk: *peddze.* Ennek elválasztása: *pedz-dze.*

pehely ◆◆◆◆ fn *pelyhek, pelyhet, pelyhe*

1. A fedőtollak alatti finom, apró, puha toll. *A kiscsirkének még egész testét pelyhek borítják. Pehellyel töltött párnát használok.*

2. Hónak vagy más anyagnak laza kis csomója. *Nagy pelyhekben hullt a hó. Száll a szélben a pitypang pelyhe.*

✧ Szin: **1.** *pehelytoll, tollpihe* **2.** *hópehely, hópihe*

✧ Táj: **1.** *pöhöly, pihőke*

✧ Etim: A nyelvjárási *pih* ‘finom, apró pehelytoll’ főnév származéka.

✧ Ö: gabona + pehely

pej ◆ mn *~ek, ~t, –*

Vörösesbarna szőrű, fekete sörényű és farkú (ló). *A kancának egy gyönyörű pej csikója született.* (Főnévi használatban:) *Két szép pejt vett a vásáron.*

✧ Táj: *páj, pejes*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

pék ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~je*

Kenyeret és kelt tésztából különféle süteményeket (kiflit, zsemlét stb.) készítő iparos. *Ez a pék süti a legjobb kenyeret a környéken.*

✧ Szin: (régi) *sütő,* (hivatalos) *sütőipari szakmunkás*

✧ Táj: *bék*

✧ Etim: Német jövevényszó.

pékség ◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. A pék mestersége, szakmája. *Kitanulta a pékséget.*

2. A pék műhelye, illetve üzlete. *Friss kenyérillat volt a pékségben.*

✧ Szin: **1.** *pékmesterség, pékszakma* **2.** *pékműhely, sütöde; péküzlet, pékbolt,* (régi) *sütőház,* (szleng) *pekeráj*

✧ Etim: A → *pék* főnév származéka.

✧ Ö: látvány + pékség

péksütemény ◆◆ fn

Pékségben kelt tésztából készített kisebb kenyérféle. *A legismertebb péksütemény a zsemle és a kifli. Kaphatok a leveshez péksüteményt?*

✧ Etim: Összetétel: → *pék* + → *sütemény*.

példa ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Mintául szolgáló magatartás, cselekedet. *Követték a szüleik példáját. Sokan a jó példát követik, sokan a rosszat.*

2. Tanulságos tett, esemény, helyzet. *Az ő sikertelen kalandja az elrettentő példa.*

3. Hasonló, régebbi eset. *Erre már volt példa.*

4. Valamit megvilágító adat, konkrétum. *Nem értem, mire gondolsz, mondj egy példát!*

5. Iskolai feladat. *A dolgozatban három példát kellett megoldani.*

✧ Szin: **1.** *minta, példakép, mintakép, eseménykép, ideál* **2.** *tanulság, útmutatás* **3.** (választékos, idegen) *precedens* **4.** *tény* **5.** *gyakorlat*
✧ Etim: Német jövevényszó.

példálóz|ik ◆◆ ige **példálódz|ik** *~ni*

Korábbi, tanulságos eset vagy esetek említésével óvatos célzásokat tesz. *Nem mondta meg, hogy tud a dologról, de egy hasonló esettel példálózott.*
✧ Szin: *célozgat*
✧ Táj: *példáz*
✧ Etim: A → *példa* főnév származéka.
☝ Elválasztása: *pél-dá-ló-zik, pél-dá-ló-dzik*. A *példálódzik* felszólító módú alakjaiban két *d*-t írunk: *példálóddzon* vagy (ikesen ragozva, választékosan) *példálóddzék*. Ezek elválasztása: *pél-dá-lódz-dzon* stb.

példány ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Az eredetivel egyező másolat. *Hány példányban nyomtassam a kéziratot?*
2. Több azonos vagy hasonló dolog egyike. *Itt a mai Esti Hírlap egyik példánya.*
3. Fajtársainak hasonló jegyeit viselő egyed. *Ez a tigris igazán szép példány.*
✧ Szin: **1.** *darab* **2.** (idegen) *egzemplár*
✧ Etim: A → *példa* főnév származéka.
✧ Ö: dísz + példány

példás ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Mintaszerű, példamutató. *Példás egyetértésben döntenek minden fontos dologról.*
2. Elrettentő. *Mulasztásáért példás büntetést kapott.*
3. Jeles osztályzatú. *Iskolai magatartása példás.* (Főnévi használatban:) Jeles osztályzat. *Szorgalomból félévkor példást kapott.*
✧ Szin: **1.** *példaadó, kifogástalan, kiváló,* (választékos) *példaszerű, példaértékű* **2.** (választékos) *példaértékű*
✧ Ell: **1.** *rossz, tökéletlen* **3.** *rossz*
✧ Etim: A → *példa* főnév származéka.
☝ Főnévként tárgyragos alakja: *példást*.

példátlan ◆◆◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*

1. Egyedülálló, ritka. *Gyermeke példátlan zenei tehetség.*
2. Szörnyű. *Ennek a haszontalan gyereknek példátlan a viselkedése.*
✧ Szin: **1.** *példa nélkül álló* vagy *való, páratlan, hallatlan, különleges, utolérhetetlen, egyedi,* (ritka) *egyszeri* **2.** *hallatlan, elképesztő, borzasztó, borzalmas*
✧ Ell: **1.** *gyakori, megszokott, mindennapos*
✧ Etim: A → *példa* főnév származéka.

pelenka ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Csecsemő, kisgyermek alsótestére csavart nedvszívó kendő vagy betét. *Ma már többnyire eldobható pelenkát használnak. Ki kell cserélni a kisbaba pelenkáját, mert átázott.*
✧ Szin: *textilpelenka, papírpelenka, nadrágpelenka,* (bizalmas) *pelus*
✧ Táj: *póka, palenka, pellenka, pilinka*
✧ Etim: Északi szláv jövevényszó.

pelerin ◆ fn *~ek, ~t, ~je* - (idegen)

Felsőruhaként viselt ujjatlan, bő körgallér. *Kabát helyett posztóból készült pelerint viselt.*
✧ Szin: *köpeny,* (régi) *köpönyeg,* (tréfás) *malaclopó*
✧ Táj: *palerin*
✧ Etim: Francia jövevényszó.

pelikán ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

Csőre alatt bőrzacskót viselő vízimadár. *A kikötő környékén pelikánok halásznak.*
✧ Szin: *gödény*
✧ Táj: *pellikán*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

pellengér ◆ fn *~ek, ~t, ~e* vagy *~je* (régi)
Bűnösök nyilvános kikötésére, illetve bezárására való, köztéren álló oszlop vagy ketrec. *A tolvajt odakötözték a főtéren álló pellengérhez.* ● Szólás: *Pellengérre állít valakit*: nyilvánosan megszégyeníti.
✧ Szin: (régi) *szégyenfa, szégyenoszlop, szégyenkő, kaloda*
✧ Táj: *pelengír, pölöngér*
✧ Etim: Német jövevényszó.

pelmenyi ◆ fn *~k, ~t, ~je* (Ka)
Darált hússal töltött főtt tészta. *Minden beregszászi étterem étlapján szerepel a pelmenyi.*
✧ Szin: *húsos derelye*
✧ Etim: Keleti szláv jövevényszó.

pelyhedz|ik ◆ ige *~eni*
(Fiatal fiú szakálla vagy bajusza) serkedni kezd. *Hogy megnőtt ez a Palkó, már pelyhedzik a bajusza!* ■ *Pelyhedzik az álla*: serkedni kezd a szakálla. *Vedd már észre, hogy nem kisgyerek, már pelyhedzik az álla.*
✧ Szin: *pelyhesedik*
✧ Táj: *pölyhözik, pölhözik*
✧ Etim: A → *pehely* főnév származéka.
☝ Elválasztása: *pely-he-dzik*. Felszólító módú alakjaiban két *d*-t írunk: *pelyheddzen* vagy (ikesen ragozva, választékosan) *pelyheddzék*. Ezek elválasztása: *pely-hedz-dzen* stb.

pelyva ◆ fn *(~k), ~t, ~ja*
1. A pázsitfüvek és a sásfélék virágát körülvevő hártyás levélke. *A sásfélék kalászát a sűrűn növő pelyva alkotja.*
2. Ilyen levélkék tömege. *Cséplés kor a gabonaszemekről leválik a pelyva.* ● Szólás: *Annyi, mint a pelyva*: nagyon sok.
✧ Szin: **1.** *polyva, toklász* **2.** *törek*
✧ Táj: **1.** *léha, panyva, péva, pélva* **2.** *panyva, péva, pélva*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.

pendely ◆ fn *~ek, ~t, ~e* (népi)
1. Vászon alsószoknya. *A nagy esőben még a pendelye is sáros lett.*
2. Hosszú, bő, ingszerű ruha. *A gyerekek nyáron csak pendelyt viseltek.*
3. Vászonból készült, bő, hosszú alsó női ing. *Éjszakára levetkőzött, csak a pendelyt hagyta magán.*
✧ Szin: **3.** (népi) *alsóing*
✧ Táj: **1.** *alsórokolya, pöndöly*
✧ Etim: Német jövevényszó.

pendliz|ik ◆ ige *~ni* (bizalmas)
1. Két vagy több hely között utazgat. *Két munkahely között pendlizik, hogy el tudja tartani a családját.*
2. (Színész, előadóművész) egymás után több helyen is fellép. *A népszerű művésznőt sok helyre hívják, esténként kénytelen pendlizni.*
✧ Szin: **1.** *ingázik*
✧ Etim: Német jövevényszó.

pendül ◆◆ ige *~ni*
Megpendül, egyet peng. *Pendül a húr a gitáron, kezdődik az előadás.* ● Szólás: *Egy húron pendülnek*: (helytelen, elítélendő) véleményük, álláspontjuk megegyezik.
✧ Szin: *csendül, kondul*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó, töve azonos a → *peng* ige tövével.

penész ◆◆◆ fn *–, ~t, ~e*
Nedves anyagon fonalas gombák zöldes, szürkés rétege. *A befőttet belepte a penész. Az öreg ház falai nagyon nedvesek, már megjelent rajtuk a penész is.* ● Szólás: *Eszi a penész*: irigykedik.
✧ Szin: *doh*
✧ Táj: *pimpó, penyész, pilisz, pilisznye, piliz, pinész*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.

peng ◆◆◆ ige *~eni*
1. (Húr vagy valamely rugalmas fémtárgy kisebb ütésre) lassan elhaló zenei hangot ad. *Összeverte a bokáját, a sarkantyúja is pengett.*
2. (Húros hangszer) szól. *Halkan peng a gitár.*
✧ Szin: *cseng, búg*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó, töve azonos a → *pendül* ige tövével.

penge ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
1. Vágó vagy szúróeszköznek vasból vagy acélból készült vékony és éles lemeze. *A kard pengéjét edzett acélból készítették.*

2. Borotválkozáshoz használatos ilyen eszköz. *Nem villanyborotvával borotválkozik, hanem pengével.*
✧ Szin: **1.** *él, vas* **2.** *borotvapenge, zsilettpenge*
✧ Táj: *plenge, pönge, pengli*
✧ Etim: A → *peng* ige főnevesült melléknévi igenévi alakja.

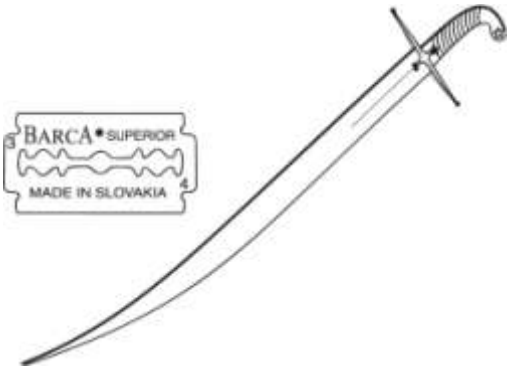

penget ◆◆◆ ige *~ni*
1. Pendítve megszólaltat valamit. *Ujjával pengeti a citerát.*
2. Óvatosan említ, szóba hoz valamit. *Kényes témákat pengetett.*
✧ Szin: **1.** *citerázik, gitározik; játszik valamin* **2.** *előhoz, emleget, megpendít*
✧ Táj: **1.** *pinget*
✧ Etim: A → *peng* ige származéka.
pengő ◆ fn *~k, ~t, ~je*
1. (régi) Magyar pénznem, illetve pénzegység 1927-től 1946-ig. *A háború előtt Magyarországon a pengő volt forgalomban.*
2. (népi, régi) 1900 előtt: (pengő) forint. *A papírpénzzel, a bankóval szemben a fémből vert forintot pengőnek nevezték.* (Jelzőként:) *A kovács tizenöt pengő forintot kapott az uraságtól a kardokért.*
✧ Táj: *pöngő, pandzsó*
✧ Etim: A → *peng* ige főnevesült melléknévi igenévi alakja.
penicillin ◆◆ fn –, *~t, ~je* (idegen)
Gennykeltő baktériumok szaporodását gátló gyógyszer. *A penicillin felfedezése forradalmasította az orvostudományt. A penicillin penészgombák által termelt antibiotikum, amelyet Fleming fedezett fel 1929-ben.*
✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.
☝ Két *l*-lel írjuk, de rövid *l*-lel ejtjük.
penna ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (régi)
Írótollként használt madártoll, különösen lúdtoll. *Belemártotta a pennát a kalamárisba. „Adj pennámnak erőt, úgy írhassak, mint volt”* (Zrínyi M.: Szigeti veszedelem). • Szólás: *Más pennával írnak*: nem úgy van, mint régen, nagyot fordult a világ.
✧ Szin: *toll*
✧ Táj: *pénna*
✧ Etim: Latin jövevényszó.
péntek ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~je*
A hétfővel kezdődő naptári hét 5. napja. *Hétfőtől péntekig tart a tanítási hét.*
✧ Táj: *píntek*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.
✧ Ö: nagy + péntek
pénz ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
1. Értékmérőként és csereeszközként használatos érme vagy bankjegy. *Nincs nála pénz. Mennyi pénzbe kerül ez a cipő? A munkájáért pénzt kap.* ■ *Pénzzé tesz*: elad valamit. *Tönkrement a vállalkozásuk, megpróbálják pénzzé tenni az üzletüket.* | *Pénzt keres*: fizetségért dolgozik. *Nem keres túl sok pénzt, de szereti a munkáját.* | *Semmi pénzért*: semmiképpen. *Engem semmi pénzért nem lehetne rávenni ilyesmire.* • Szólás: *Dől hozzá a pénz*: nagyon sokat keres. | *Kifolyik a pénz az ujjai közül*: nem tud gazdálkodni. | *Pénz áll a házhoz*: bevételre lehet számítani. | *Se pénz, se posztó*: nincs nyereség, és a befektetés is odalett. | *Kilopja a pénzt valakinek a zsebéből*: súlyosan megkárosítja, becsapja. | *Megnézi, hova teszi a pénzt*: nem pazarol. | *Nem lopja a pénzt*: megdolgozik érte, ezért megbecsüli. | (rosszalló) *Ismerik, mint a rossz pénzt*: jól ismerik. | *Megéri a pénzét*: eredeti figura. • Közmondás: *A pénznek nincs szaga*: nem számít, hogyan jutunk hozzá. | *Pénz beszél, kutya ugat*: csak a pénz számít. | *Pénz olvasva, asszony verve jó*: a kapott pénzt mindig meg kell számolni. | *Rossz pénz nem vész el*: **a)** amiért nem kár, annak nem esik baja **b)** (tréfás) a csibész mindig hazakerül épségben.
2. Bankszámlán levő összeg, amely (bármikor) átváltható bankjegyre és érmére. *A vállalat a számlájáról pénzt utalt át a szállítójának. Nem tudom, mennyi pénz van a számlámon.*

3. Vagyon, gazdagság, anyagi érték. *Csak a pénzéért szereti azt a férfit. A pénzért akarnak hatalmon maradni.* • Szólás: *Felveti a pénz*: nagyon gazdag. | *A pénz nem boldogít*: önmagában nem okoz boldogságot. | *Az idő pénz*: az időnek is értéke van.
4. (népi) Halpikkely. *A mesebeli hal három pénzt adott a szegény halászlegénynek.*
✧ Szin: **1.** *pénzeszköz, fizetőeszköz,* (kedveskedő) *pénzecske,* (tréfás) *pénzmag,* (szleng) *dohány, guba, lóvé, mani, steksz, suska, zsozsó* **2.** *összeg* **4.** (népi) *halpénz*
✧ Táj: **1.** *pénc, péz, pinz, píz, para*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.
✧ Ö: apró + pénz, bánat + pénz, csúszó + pénz, fél + pénz, hal + pénz, hála + pénz, júdás + pénz, kész + pénz, költő + pénz, táp + pénz, váltó + pénz, zseb + pénz

pénzel ◆◆◆ ige *~ni*
1. (rosszalló) Pénzzel ellát valakit. *A nagybátyja pénzeli, neki a kisujját sem kell mozdítania semmiért.*
2. (népi) Valamiből mint jövedelmi forrásból pénzt szerez. *Szépen pénzelt a gyümölcsösből.*
✧ Szin: **1.** *támogat,* (idegen, választékos) *dotál, finanszíroz, menedzsel, szponzorál, szubvencionál* **2.** *keres*
✧ Táj:**1.** *pézel, pízel, pízöl* **2.** *pénzöl, pénzül, pézel, pízel*
✧ Etim: A → *pénz* főnév származéka.

pénznem ◆◆◆ fn
Valamely országban forgalomban lévő pénzfajta. *Mi Lengyelország pénzneme? Magyarország pénzneme a forint.*
✧ Szin: *valutanem*
✧ Etim: Összetétel: → *pénz* + → *nem*[1].

pénzsóvár ◆◆ mn (rosszalló) *~ak, ~t, ~an*
Olyan, aki kapzsin egyre több pénzre vágyik. *Rossz társaságba, pénzsóvár emberek közé került.*
✧ Szin: (rosszalló) *haszonleső, kapzsi, nyereséghajhászó, nyerészkedő, pénzimádó*
✧ Ell: *bőkezű, nagylelkű, nagyvonalú*
✧ Etim: Nyelvújítás kori összetétel: → *pénz* + → *sóvár*.

pénzszűke ◆◆ fn –, *~t*, –
Az a helyzet, amikor valakinek kevés pénze van. *Már megint pénzszűkében vagyunk, takarékoskodnunk kell.*
✧ Szin: *pénzhiány, szegénység, szükség,* (választékos) *ínség*
✧ Ell: *bőség, jómód, gazdagság*
✧ Etim: Összetétel; → *pénz* + *szűke*: a → *szűk* főnév birtokos személyjeles alakja.

pénztár ◆◆◆◆◆ fn *~ak, ~t* vagy *~at, ~a* vagy *~ja*
1. Készpénz felvételére, illetve befizetésére létesített hivatali helyiség, fülke. *A kiutalt összeg átvehető a pénztárban. A kettes ablaknál van a pénztár, ott tessék fizetni!*
2. A pénzforgalmat lebonyolító vállalati osztály, részleg. *A vállalat pénztárában öten dolgoznak.*
3. Valakinek, valamely intézménynek a rendelkezésére álló pénzkészlet. *A gazdasági osztály nem tudja a banki átutalásokat elvégezni, mert a pénztár mindössze tízezer forint.*
4. Közösség pénzének őrzésére használatos doboz, szekrény. *Kisebb összeget vett ki az osztály pénztárából.*
✧ Szin: **1.** (bizalmas) *kassza,* (hivatalos) *kifizetőhely* **4.** (bizalmas) *kassza*
✧ Etim: Összetétel: → *pénz* + → *tár*.

pénztárca ◆◆◆◆ fn
1. Zsebben hordható kis tartó az éppen nálunk levő pénz, bankkártya, esetleg iratok stb. tartására. *Van apró a pénztárcádban? Ellopták a pénztárcámat a mozgólépcsőn az összes iratommal együtt. A pénztárcámban hordom a kedvesem fényképét.*
2. Valakinek az anyagi helyzete. *Itt nem a mi pénztárcánkhoz mérik az árakat.*
✧ Szin: **1.** *tárca, erszény, levéltárca,* (bizalmas) *buksza, briftasni, brifkó,* (régi) *tarsoly, bugyelláris*
✧ Táj: **1.** *tüsző*
✧ Etim: Összetétel: → *pénz* + → *tárca*.

pénztáros ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
Pénztár kezelésével megbízott személy. *Csak a pénztáros nyúlhat a pénztárba. A pénztáros beütötte az összeget a gépbe, átvette a vásárlótól a pénzt, majd a visszajáróval együtt odaadta neki a blokkot is.*

✧ Szin: (régi) *pénztárnok*
✧ Etim: A → *pénztár* főnév származéka.

pénzügy ◆◆◆◆ fn

1. Valakinek az anyagi helyzete, ezzel kapcsolatos ügyei. *Pénzügyei mindig zavarosak voltak. Az értekezleten a gazdasági vezető beszámolt a vállalat pénzügyéről.*

2. (bizalmas) (Tulajdonnévszerűen:) Pénzügyminisztérium. *Telefonáltak a Pénzügyből, hogy délután kettőre várnak.*

✧ Etim: Összetétel: → *pénz* + → *ügy*.

pénzváltás ◆◆ fn –, *~t, ~a*

1. Nagyobb címletű pénz felváltása kisebb címletűekre. *Reggel nehezen megy a pénzváltás a boltokban, mert kevés az aprópénz.*

2. Valuták átváltása. *Az utazási irodák pénzváltással is foglalkoznak. Az olaszországi út előtt még a pénzváltást is el kell intézni.*

✧ Etim: Összetétel: → *pénz* + → *váltás*.

pénzzavar ◆◆ fn

Pénzhiány miatt támadt nehéz anyagi helyzet. *Átmeneti pénzzavarban volt, kölcsön kellett kérnie. A hirtelen támadt pénzzavar miatt a cég nem tudja teljesíteni a havi kifizetéseket.*

✧ Szin: *pénzszűke, pénztelenség*
✧ Ell: *bőség, gazdagság*
✧ Etim: Összetétel: → *pénz* + → *zavar*[1].

pép ◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~je*

1. Folyadék és szemcsés anyag sűrűn folyó elegye. *A gyerekek kedvenc étele, a tejbedara is pép.*

2. Áttört, darált vagy reszelt élelmiszerből készült sűrű, folyós étel vagy ételalapanyag. *A szitán áttört főzeléket egy kis tejjel felengedte, ezt a pépet adta a kisgyereknek. Péppé darálta a húst.*

✧ Szin: **1.** (hivatalos) *sűrítmény* **2.** *püré,* (ritka) *piré*
✧ Táj: **1.** *pepice, pempő*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó.

pepecsel ◆ ige *~ni* (bizalmas, kissé rosszalló)

Bosszantó aprólékossággal, hosszadalmasan bíbelődik valamivel, babrál valamit. *Egész délután csak pepecselt, semmit se haladt a fogalmazással. Hogy tudsz ennyit pepecselni a sminkeléssel?*

✧ Szin: (bizalmas, kissé rosszalló) *piszmog, szöszmötöl, tötyörészik, vacakol,* (durva) *szarakodik*
✧ Táj: *pepecskél, pepecsmekelődik*
✧ Etim: Egy önállóan nem élő, talán hangfestő eredetű szótő származéka.

pepita ◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n*

1. Világos és sötét, általában fehér és fekete kockákból álló mintájú. *Szívesen viselt pepita kosztümöt.*

2. (Főnévi használatban:) Ilyen minta, illetve ilyen mintájú anyagból készült ruha. *Nagyon szereti a pepitát. A fellépésre pepitába öltözött.*

✧ Szin: **1.** *kockás*
✧ Etim: Vagy német jövevényszó, vagy Pepita de Ortega spanyol táncosnő nevének köznevesülésével keletkezett.

per[1] ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Bírósági eljárás jogi vita eldöntésére vagy az állam büntető hatalmának érvényesítésére. *Becsületsértésért pert indított ellene. Az alperes megnyerte, a felperes elveszítette a pert.*

2. Vita. *Ősi per ez a két család között.* ■ *Perbe száll valakivel*: vitatkozik, ellentmond neki. *Ilyen semmiségért ne szálljatok perbe egymással, ezt higgadtan is meg lehet beszélni!*

✧ Szin: **2.** *vita, perpatvar, veszekedés*
✧ Táj: **1.** *pör*
✧ Ell: *egyezség, megegyezés*
✧ Etim: Szóelvonással keletkezett a → *perel* igéből.

per[2] ◆◆◆ hsz

1. (Közönséges törtek kimondásához:) Osztva, törve valamennyivel. *Hat per kettő egyenlő három.*

2. ■ (bizalmas) *Per koponya* vagy *fő*: koponyánként, fejenként. *A szállás ötezer forint volt per koponya. A banketten a vacsora kétezer forint lesz per fő.*

✧ Ell: **1.** *szorozva valamivel*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

perc ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Egy óra hatvanad része, hatvan másodperc. *A nap minden órája 60 percből áll. 5 percre van innen az iskola. A pontos idő nyolc óra harminc perc.*

2. Nagyon rövid idő. *Nincs egy szabad percem.*

3. Időpont. *Amint megláttam, abban a percben tudtam, hogy ő lesz a megfelelő ember.* ■ *Bármelyik percben*: (a közeljövőben) hamarosan bármikor. *Siess a készülődéssel, bármelyik percben megérkezhetnek a vendégek!*

4. A foknak mint a szögmérés egységének hatvanad része. *Ez a szög pontosan hetvenkét fok tizenöt perc.*

5. Az ujj egy íze. *A kisujjának középső perce sérült meg.*

✧ Szin: **2.** *pillanat* **3.** *szempillantás,* (régi) *pillantás,* (népi vagy bizalmas, idegen) *minutum,* (régi, népi) *minuta* **5.** *ujjperc*
✧ Etim: Szóelvonással keletkezett a hangutánzó → *perceg*, → *percen* igékből képzett *percegés, percenés* főnevekből.
✧ Ö: másod + perc

perceg ◆◆ ige *~ni*

Halk, kaparó, illetve pattogásszerű zörejt kelt. *Ahogy írt, tolla halkan percegett a papíron. Hallom, ahogy éjjel perceg a szú a szekrényben.*

✧ Szin: *percen*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó.

perdít ◆ ige *~eni*

Tengelye körül gyorsan forgatni kezd valamit. *Egyet perdített a búgócsigán.* ■ (ritka) *Táncra perdít valakit*: fürgén táncba kezd vele. *A mulatságon a fiúk vidáman táncra perdítették a lányokat.*

✧ Szin: *pördít*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó. Töve azonos a → *perdül*, → *pereg* ~ → *pörög*, → *perget* igék tövével.

perdöntő ◆◆ mn

1. A per kimenetelét meghatározó. *A vádló perdöntő bizonyítékot tárt a bíróság elé.*
2. (választékos) Valamilyen vitát, ügyet eldöntő. *Ez a beszélgetés perdöntő esemény volt a számára.*

✧ Szin: **1.** *meggyőző, megcáfolhatatlan* **2.** *döntő*
✧ Ell: *jelentéktelen, elhanyagolható*
✧ Etim: Összetétel: → *per*[1] + → *döntő*.

perdül ◆◆◆ ige *~ni*

Tengelye körül hirtelen megfordul. *Perdül a kocka, amit az asztal közepére gurítottak.* ■ *Táncra perdül*: nagy lendülettel táncolni kezd. *A lakodalomban mindenki vígan táncra perdült.*

✧ Szin: *penderül, penderedik,* (ritka) *pördül*
✧ Táj: *benderedik, serdül*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó. Töve azonos a → *perdít*, → *pereg* ~ → *pörög*, → *perget* igék tövével.

perec ◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Kettős hurokba vagy karikába font, ropogósra sütött péksütemény. *A film szünetében perecet ettünk. Az állatkertben a gyerekek pereccel akarták etetni a majmokat.*

2. ■ (bizalmas) *Kerek perec*: kereken, nyíltan, köntörfalazás nélkül. *Kerek perec megmondtam neki a véleményem.*

✧ Táj: **1.** *bereck*
✧ Etim: Latin eredetű német jövevényszó.

pereg ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Apró darabkákban, illetve szemekben folyamatosan hullik. *A homokórában lassan pereg a homok. Pereg a vakolat a falról.*
2. (Dob) gyors ütésektől szaporán ismétlődő hangot ad. *Pereg a dob, harsognak a trombiták.*
3. ■ *Pereg a nyelve*: nagyon gyorsan beszél. *Úgy pereg a nyelve, alig tudom követni a mondandóját.*
4. (Idő) gyorsan múlik. *Szinte észrevétlenül peregtek a napok, gyorsan eltelt a szünidő. Hogy pereg az idő!*
5. Folyamatosan zajlik valami. *Olyan gyorsan peregtek az események, hogy szinte fel se fogtuk, mi történik. Már pergett a film, amikor odaértünk a moziba.*

✧ Szin: **2.** *szól* **4.** *halad, szalad* **5.** *pörög, forog*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó. Töve azonos a → *perdít*, → *perdül*, → *perget* igék tövével.

perel ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Pert indít, folytat valaki ellen. *Perelni kellett a pénz miatt. A szomszéd perel minket.*
2. Szemrehányást téve, pattogó hangon beszél, veszekszik valakivel. *A késés miatt perelt velem anyám.*

✧ Szin: **1.** *pereskedik* **2.** *pattog, házsártoskodik, zsémbel,* (választékos) *perlekedik* • **1.** *Perbe fog.*
✧ Táj: **2.** *pöröl*
✧ Etim: Szláv, valószínűleg horvát-szerb jövevényszó.

perem ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Meredek oldalú tárgy viszonylag vízszintes lapjának széle. *A hegymászók megpihentek a szikla peremén.*
2. Valamely terület széle, külső része. *Az újabb lakótelepek a város peremén épülnek.*

✧ Szin: **1.** *párkány, szegély, pártázat,* (ritka) *káva* **2.** *határ, mezsgye,* (választékos, idegen) *periféria*

✧ Etim: Német jövevényszó, eredete azonos → *prém* szavunkéval.

peremkerület ◆ fn

Nagyváros külső kerülete. *A peremkerületek kevésbé zsúfoltak.*

✧ Szin: *előváros, külváros, peremváros,* (választékos, idegen) *periféria*

✧ Ell: *belváros, központ, városközpont,* (idegen) *centrum*

✧ Etim: Összetétel: → *perem* + → *kerület*.

pereputty ◆◆ fn –, *~ot, ~a* (bizalmas, rosszalló)

1. Rokonság. *A lakodalmon ott volt az egész pereputty.*

2. Hozzátartozó, rokon. *Ez a kölyök kinek a pereputtya?*

✧ Szin: **1.** *család, háznép,* (régi, bizalmas) *família,* (népi vagy tréfás) *atyafiság* **2.** (bizalmas, gúnyos) *retyerutya*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

pergamen ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~je* (idegen)

1. Különlegesen kikészített, régen írásra használatos, vékony állatbőr. *A középkori kódexeket főleg pergamenre írták.*

2. Víz- és zsírálló, nagy szakítószilárdságú, áttetsző papír. *Pergamennel kötötte le a befőtteket.*

✧ Szin: **1.** (régi) *hártya,* (idegen) *velin* **2.** *hártyapapír, pergamenpapír*

✧ Táj: **2.** *pergament, pagramin*

✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

perget ◆◆ ige *~ni*

1. Hagyja, előidézi, hogy valami peregjen. *Szemenként pergeti a búzát a zsákból.*

2. (Mézet a lépből) gyors forgatással kicsap. *A szomszédban éppen most pergetik a mézet.*

3. (Dobot) gyors ütögetéssel hangadásra késztet. *Az artista ugráshoz készülődött, közben a dobos pergette a dobot.*

4. (Folyamatot) úgy irányít, hogy gyorsan peregjen. *Az író a regénynek ebben a részében pergeti az eseményeket.*

✧ Szin: **1.** *szór, hullat* **3.** *megszólaltat, üt, ver* **4.** *felgyorsít*

✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó. Töve azonos a → *perdít*, → *perdül*, → *pereg* ~ → *pörög* igék tövével.

periódus ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* (idegen)

1. (Fizikában, matematikában:) Valamely jelenség szabályosan ismétlődő szakasza. *Megméri az inga kilengésének periódusát.*

2. (Irodalomban, zenében) Vers, illetve zenemű egysége. *Két vagy három verssorból áll egy periódus. A zenei periódus általában nyolc ütemből áll.*

3. Arányosan tagolt többszörösen összetett mondat. *Vizsgáljuk meg ennek a periódusnak a szerkezetét!*

4. Időszak. *Életének ez a periódusa nagyon nehéz volt.*

✧ Szin: **3.** *körmondat* **4.** *korszak, szakasz,* (választékos) *éra*

✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

periódusos ◆ mn *~ak, ~at, ~an* (idegen)

1. ■ *Periódusos rendszer*: az elemeket rendszámuk szerint csoportosító rendszer. *A periódusos rendszer első eleme a hidrogén.*

2. Szakaszosan ismétlődő. *Az évszakok periódusosan váltják egymást.*

✧ Szin: **2.** (idegen) *periodikus, ciklusos, ciklikus*

✧ Etim: A latin, végső soron görög eredetű *periódus* főnév származéka.

perje ◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

Laza bugájú pázsitfűféle. *A kertben sajnos a perje nő a legjobban.*

✧ Szin: *lóperje, perjefű*

✧ Táj: *pergye, pernye, pörgye, pörje, pörnye*

✧ Etim: Szláv jövevényszó.

perjel ◆ fn *~ek, ~t, ~e* vagy *~je*

Rendház elöljárója. *A szerzetesek holnapra várják az új perjel érkezését.*

✧ Szin: *házfőnök, rendházfőnök,* (régi, idegen) *prior, gvárdián*

✧ Etim: Latin eredetű német jövevényszó.

perleked|ik ◆ ige *~ni*

1. Civakodik, veszekedik. *A társbérlők örökké perlekednek egymással a közös helyiségek használata miatt.*

2. (régi) Pereskedik. *Évekig perlekedett örökségé visszaszerzéséért.*

✧ Szin: **1.** *pörlekedik, marakodik, zsörtölődik,* (kissé választékos) *civódik,* (választékos) *torzsalkodik*

✧ Táj: **1.** *böllenkedik, böstörködik, kocódik*

✧ Ell: **1.** *kibékül, megegyezik* **2.** *egyezséget köt valakivel*

✧ Etim: A → *perel* ige származéka.

permet ◆◆ fn –, *~et, ~e*

1. (ritka) Apró cseppekben szórt vagy szétszórt folyékony anyag. *Reggel mosakodás után izzadásgátló permettel szórja be magát.*

2. Folyékony, permetezhető növényvédő szer. *A gyümölcsfákat permettel védi a kártevők ellen.*

✧ Szin: **2.** *permetezőszer, permetező*

✧ Etim: Valószínűleg elvonással keletkezett a → *permetez* igéből.

permetez ◆◆ ige *~ni*

1. (Folyadékot) apró cseppekben szór, fecskendez valahova, illetve ily módon beszór valamit. *Hajlakkot permetez a hajára. A virágaimat a szobában hetente egyszer permetezem tiszta vízzel.*
2. Növényvédő szerrel szór be valamit. *A tokaji szőlőket helikopterről permetezik.*
3. (Eső) szemerkél, szitál. *Egész nap be van borulva, és permetez az eső.*
✧ Szin: **1.** *hint, fröcsköl,* (bizalmas) *spriccel* **3.** *csepereg*
✧ Táj: **1.** *fecskend, parához* **3.** *parákodzik*
✧ Ell: **1.** *önt, zúdít* **3.** *ömlik, szakad*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, a → *pereg* ige szócsaládjával összefüggésben álló szótő többszörösen továbbképzett származéka.

permi ◆ mn ~*k* vagy ~*ek, ~t*
A finnugor nyelvek csoportja a finn-permi ágon, amelyet a zürjén és a votják nyelv alkot. *A permi nyelveket beszélő népek Oroszország területén élnek saját köztársaságukban, de kisebbségként.*
✧ Etim: A *Perm* városnév származéka.

pernahajder ◆ fn ~*ek* vagy ~*ok, ~t, ~e* vagy ~*je* (népi, tréfás)
Haszontalan, semmirekellő személy. *Hová dugtad a papucsomat, te pernahajder?!* (Jelzőként:) *Egyszer sírba visz ez a pernahajder kölyök!*
✧ Szin: (bizalmas) *lókötő, kópé, csirkefogó, naplopó, gézengúz, csibész, rosszcsont, ördögadta*
✧ Etim: Német jövevényszó.

pernye ◆◆◆ fn ~*k, ~t, ~je*
Elégett anyag szállongó hamuja. *Tüzes pernyét vitt a szél.*
✧ Szin: (régi) *zsarát,* (választékos) *hamu*
✧ Táj: *perenye, perje, pörgye, pörje, pörnye, pápir*
✧ Etim: Nyugati szláv vagy orosz jövevényszó.

peron ◆◆◆ fn ~*ok, ~t, ~ja*
1. Vasúti vágányok mellett kiépített, fel- és leszállásra való útszerű sáv. *A vasúti peronok nagy része fedett.*
2. (Er, Fv, Va, Dv, Mv) (Autóbusz-pályaudvaron) az a hely, ahonnan valamely járat indul. *A harmadik peronról indul a buszunk.*
3. Közlekedési eszközök elején és végén levő be- és kijárati rész. *A villamos peronján vagy tízen zsúfolódtak össze, a jármű belseje viszont félig üres volt.*
✧ Szin: **1.** *előtér, pályaelőtér* **2.** *kocsiállás*
✧ Etim: Francia eredetű német jövevényszó.

perpatvar ◆◆◆ fn ~*ok, ~t, ~a* vagy ~*ja* (választékos)
Veszekedés. *A szomszédból áthallatszó perpatvar nagyon zavarta a munkájában.*
✧ Szin: *szóváltás, civakodás, összetűzés, marakodás, összeszólalkozás,* (választékos) *viszály,* (régi) *tumultus, disputa,* (bizalmas) *cirkusz,* (szleng) *balhé, aréna*
✧ Táj: *átavita, kocódás, petek*
✧ Ell: *megegyezés, egyetértés, békesség*
✧ Etim: Szószaporító összetétel: → *per*[1] + *patvar* ‘veszekedés, perpatvar’.

persely ◆◆ fn ~*ek, ~t, ~e*
Keskeny nyílással ellátott, pénz gyűjtésére való doboz, tartó. *A pénzt egy perselybe dobták be. Van egy malac formájú perselyem, abban gyűjtöm a pénzt a táborra.*
✧ Szin: *urna,* (régi) *pikszis*
✧ Táj: *lóduljkassza, pénzlopó, csengettyű*
✧ Etim: Valószínűleg latin eredetű német jövevényszó.

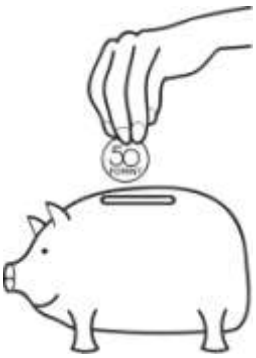

perspektíva ◆◆◆◆ fn ~*k, ~t, ~ja* (idegen)

1. (választékos) Az a távolság és nézőszög, amelyből a szemlélő valamely térbeli dolgot lát. *Ebből a perspektívából jól látható mind a három hegy.*
2. (választékos) Nézőpont, szempont. *Az ő perspektívájából ez tűnt a legjobb megoldásnak. Szűk perspektívában képes csak szemlélni a tényeket.*
3. (Művészi ábrázoláson:) Távlat. *A kép perspektívája miatt kissé felülről látjuk az utcarészletet.*
4. (választékos) Időbeli távolság valamely tény, esemény megítélésére. *Ebből a perspektívából, így néhány év távlatából már egészen másként vélekedtünk az esetről.*
5. (választékos) (Kedvező) kilátások, jövő. *Ennek a kapcsolatnak sajnos nincs perspektívája.*
✧ Szin: **1.** *nézőpont, szemszög, látószög* **2.** *szemszög, látószög* **5.** *remény, lehetőség, esély, eshetőség,* (bizalmas) *sansz*
✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.

persze I. ◆◆◆◆◆ msz
1. (Igenlő válaszként:) Természetesen, hogyne. *Te is eljössz? – Persze!*
2. (gyakran gúnyos) Természetes, magától értetődő, hogy… *Persze, erre nem gondoltál! Később engem is hívott a lakására, persze nem mentem el.*
3. (Ellenvetés bevezetéseként:) *Persze, egyébként jól dolgozik.*
✧ Szin: **1.** (bizalmas) *naná*
✧ Etim: A latin *per se intelligitur* ‘magától értetődik’ szerkezet alapján keletkezett.

persze II. ◆◆◆◆◆ hsz
Magától értetődően. *Nem maradhatott ki a mulatságból persze ő sem!*
✧ Szin: *természetesen, nyilvánvalóan*
✧ Etim: A latin *per se intelligitur* ‘magától értetődik’ szerkezet alapján keletkezett.

perzsa I. ◆◆◆ mn *~k, ~t, ~ul*
A főleg Iránban élő, indoeurópai nyelvű néphez tartozó, vele kapcsolatos. *A perzsa irodalommal foglalkozik. Ebben az albumban gyönyörű perzsa viseleteket láthatunk. A perzsa uralkodókról olvas.*
✧ Szin: *iráni*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

perzsa II. ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Perzsa ember. *A perzsák hazája Irán, de sok perzsa más országban él.*
2. Perzsa nyelv. *Az irániak hivatalos nyelve a perzsa.*
3. (bizalmas) Perzsaszőnyeg. *Ez nem eredeti perzsa, de nagyon szép.*
4. (bizalmas) Perzsabunda. *Régóta vágyott már egy szép perzsára, most a férje megvette neki születésnapjára.*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

perzsel ◆◆◆ ige *~ni*
1. Valamit a felületén (láng nélkül) éget, vagy valamely állatról a szőrt, tollat így távolítja el. *Disznót perzseltek, érezni lehetett a szagát.*
2. (Nagy hőség, nap) szárítva éget. *Menjünk árnyékba, nagyon perzsel a nap.*
3. (túlzó) Valami (általában tekintet, bőr) annyira forró, tüzes, hogy szinte éget. *Perzselt a bőre, ahogy hozzáértem.* (átvitt) *Perzselt a szeme az indulattól.*
✧ Szin: **1.** *pörköl, pirít* **2.** *szárít, szikkaszt*
✧ Táj: **1.** *pergel, pörzsöl*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó, töve összefüggésben áll a → *pörköl* ige szócsaládjával.

pestis ◆◆ fn –, *~t, ~e*
1. A nyirokmirigyek elgennyesedésével járó járványos betegség. *A középkorban a legpusztítóbb járványos betegség a pestis volt.*
2. Veszedelmes, gyógyíthatatlan járványos betegség. *A járvány pestisként söpört végig fél Európán.* ■ *Korunk pestise*: az AIDS.
✧ Szin: **1.** *dögvész, döghalál,* (régi) *dögmirigy, csoma, fekete halál, mirigyhalál* **2.** *dögvész, döghalál*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

pesszimista ◆◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n* (idegen)
Borúlátó. *Nem szeretem az ilyen pesszimista hozzáállást, bízni kell önmagunkban és a jószerencsében!* (Főnévi használatban:) *A pesszimisták egyáltalán nem reménykednek a sikerben.*
✧ Szin: *hitevesztett, kishitű, sötéten látó,* (idegen) *pesszimisztikus*
✧ Ell: *derűlátó, reménykedő, bizakodó,* (idegen) *optimista*
✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.

peták ◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
1. (régi) A XVIII. század végétől: 5, illetve 7 krajcár értékű pénz vagy pénzdarab. *Egy marék petákkal fizette ki a kocsist.*
2. (bizalmas) (Főként tagadó kifejezésekben:) Nagyon kevés pénz. *Egy petákom sem maradt.*
✧ Szin: **2.** (bizalmas) *krajcár, fitying, fillér, garas, buznyák*
✧ Etim: Horvát-szerb jövevényszó.

petárda ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen)

Robbanóanyaggal töltött, cső alakú tok. *Nagyokat pukkannak a tűzijáték petárdái. Egy néző petárdát dobott a játéktérre.*
✧ Szin: *rakéta,* (régi) *tűzkígyó, kígyóröppentyű*
✧ Etim: Francia eredetű vándorszó.

pete ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

Emberi vagy (megtermékenyített) állati petesejt. *A petefészek termeli a női ivarsejteket, a petéket. A legyek már kora tavasszal lerakják petéiket.*
✧ Szin: (idegen) *ovum*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű szó, talán a *Péter* keresztnév becéző *Pete* alakjának köznevesülésével keletkezett.

petefészek ◆◆ fn

Nőnek, nőstény állatnak petét termelő (páros) szerve. *A két petefészek általában felváltva termeli a petesejteket. Ki kellett venni a macska petefészkét.*
✧ Szin: (idegen) *ovárium*
✧ Etim: Összetétel: → *pete* + → *fészek*.

petesejt ◆◆ fn

Nőnek, nőstény állatnak a fogamzásban részt vevő sejtje. *A megtermékenyített petesejt beágyazódik a méh falába.*
✧ Szin: (idegen) *ovum*
✧ Etim: Összetétel: → *pete* + → *sejt*.

petrence ◆ fn *~k, ~t, ~je* (népi)

Szálas takarmányból két rúdon vihető kisebb rakás, csomó. *Felemelt egy petrencét a szénából.* (Jelzőként:) *Két petrence szénát vittek be az állatoknak.*
✧ Szin: *szénarakás, szénacsomó*
✧ Etim: Valószínűleg szlovák jövevényszó.

petrezselyem ◆◆◆ fn *petrezselymek, petrezselymet, petrezselyme* vagy (ritka) *~je*

1. Illatos levelű, fehér gyökerű konyhakerti növény. *A paradicsom mellé petrezselymet is ültettünk a kert végébe.*
2. Ennek ételízesítésre használt levele, ritkábban gyökere. *Petrezselymet is vágj a gombához! A zöldséglevesbe tegyél sárgarépát és karikákra vágott petrezselymet is!*
✧ Szin: **1.** *fehérrépa* **2.** *petrezselyemzöld, zöldpetrezselyem, petrezselyemgyökér, gyökér*
✧ Táj: *pertrezsirom, petemzsirom, peterezselyem, petrezelem, bedicske*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

petróleum ◆ fn –, *~ot, ~ja*

Kőolajból lepárolt, világításra, tüzelésre használt folyadék. *Petróleumot tölt a lámpába.*
✧ Szin: *világítóolaj,* (régi) *nafta*
✧ Táj: *petrol, lámpaolaj, petró, petlóleum, petlóriom, petrólium, petromol*
✧ Etim: Latin eredetű vándorszó.

petúnia ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Széles tölcséres virágú, enyhe illatú növény. *A teraszán több ládában petúniák illatoznak.*
✧ Szin: *tölcsérke*
✧ Táj: *betónija, petónia, petúnika*
✧ Etim: Latin, közelebbről tudományos latin jövevényszó.

petyhüdt ◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

1. Rugalmasságát vesztett. *Petyhüdt arcbőrét feszesítő krémmel kezeli.*
2. Ernyedt. *Törött karja petyhüdten lógott.*
✧ Szin: **1.** *rugalmatlan, laza* **2.** *kókadt, lankadt*
✧ Ell: **1.** *feszes*
✧ Etim: A régi nyelvi *petyhüszik* ‘korhad; ernyed’ ige *petyhüdik* tőváltozatának származéka.

petty ◆◆ fn *~ek, ~et, ~e* **pötty** *~ök, ~öt, ~e*

1. Kör alakú (kis) folt. *Egy petty került a ruhájára. Az arca tele van pettyekkel.*
2. (Jelzőként:) Nagyon kicsi. *Milyen pötty kislány!*
✧ Szin: **1.** *pont, foltocska, paca, pecsét; szeplő, szépséglencse* **2.** *kicsiny, csepp, pici, pinduri*
✧ Táj: **1.** *pitty*
✧ Etim: Vagy elvonással keletkezett a hangutánzó eredetű *pettyeget* igéből, vagy egy ősi igenévszó főnévi tagja, melynek igei változata *pettyeget* szavunk.
☝ ‘Nagyon kicsi’ jelentésben a *pötty* változat a gyakoribb.

pévécé ◆ fn –, *~t, ~je*

1. Fehér, vízben oldhatatlan, hőre lágyuló műanyag. *A csővezetéket pévécével szigeteltük.* (Jelzőként:) *A pévécé padlóburkolat jóval olcsóbb, mint a fa vagy a díszkő.*
2. (kissé bizalmas) Ebből az anyagból készült padlóburkolat. *A konyhában kő van, a szobában parketta, az előszobában pedig pévécé.*
✧ Etim: A *polivinil-chlorid* háromszoros összetétel tagjainak első betűiből keletkezett mozaikszó (*PVC*).

☝ A *pévécé* a *PVC* kiejtett alakja, írásban mindkettőt használják. Anyagnévi jelzőként az egyszerű szavakat a *pévécé* alakkal egybeírjuk, a *PVC*-hez pedig kötőjellel kapcsoljuk: *pévécéfólia, PVC-fólia*. Ha a jelzett szó összetétel, mindig különírjuk a szókapcsolatot: *pévécé padlóburkolat, PVC padlóburkolat*.

pezseg ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (Folyadék) apró buborékokat fejleszt. *Pezseg a bor a hordókban.* ■ (átvitt) *Pezseg a vére valakinek*: (kellemes) izgalomban van. *Fiatal, életvidám, pezseg a vére.*

2. ■ *Pezseg az élet*: élénken zajlik. *Ebben a városban sosem unatkozol, itt mindig pezseg az élet.*

✧ Szin: **1.** *gyöngyözik, habzik, zubog, forr, bugyog, fortyog,* (régi) *sorcik, gyöngyellik* **2.** *hemzseg, nyüzsög*

✧ Táj: **1.** *bizseg, bozsorog*

✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó, töve összefügg a → *pisil* ige tövével.

pezsgő ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

Erjesztett borból érlelt, sok szén-dioxidot tartalmazó szeszes ital. *Az ünnepi alkalomból pezsgőt bontottak.*

✧ Szin: *habzóbor,* (régi, idegen) *sámpányer,* (Fv bizalmas) *sampusz,* (Ka bizalmas) *sampanszki*

✧ Etim: A → *pezseg* ige főnevesült melléknévi igeneve.

pézsma ◆◆ fn –, *~t, ~ja*

1. Közép-ázsiai szarvasfajtának, a pézsmaállatnak a mirigyváladéka, illetve az ebből készült illatszer. *Az erős illatú pézsmát illatszer-alapanyagként hasznosítják.*

2. Pézsmapocok prémje. *Pézsmából csináltat magának bundát.*

✧ Szin: **1.** *mósusz*

✧ Táj: **1.** *pézma*

✧ Etim: Héber eredetű vándorszó. Forrása azonos → *balzsam* szavunkéval.

piac ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Napi szükségleti cikkeknek, különösen élelmiszereknek erre kijelölt helyen, téren folyó rendszeres adásvétele, illetve annak helye. *Kiment a piacra bevásárolni.* ● Szólás: *Ő is a piacról él*: neki is fontos a pénzszerzés.

2. Áruforgalom, illetve adásvételi lehetőség. *A cég ezzel az új termékkel megpróbál betörni a nyugat-európai piacra is.* ■ *Nincs piaca valaminek*: nem vásárolják. *Nincs piaca most a sertésnek.*

✧ Szin: **1.** *csarnok, vásárcsarnok, piactér, vásártér, hetipiac, bazár, vásár, zsibvásár,* (régi, idegen) *fórum, agora* **2.** *forgalom, kereslet*

✧ Táj: **1.** *piarc, piharc*

✧ Etim: Olasz jövevényszó.

✧ Ö: fekete + piac, szabad + piac

piacgazdaság ◆◆◆◆ fn

A kereslet és a kínálat által szabályozott, a magántulajdont előnyben részesítő gazdasági rendszer. *A piacgazdaságban nem az állam szabja meg a kínálat mértékét és milyenségét, hanem a felvevőpiac.*

✧ Etim: Összetétel: → *piac* + → *gazdaság*.

pianínó ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen)

Függőleges húrozatú kis zongora. *Nemrég vettünk a gyereknek egy pianínót, hogy azon tanuljon zongorázni.*

✧ Etim: Olasz eredetű nemzetközi szó.

piarista ◆◆◆ mn *~k, ~t,* – (idegen)

1. *Piarista rend* vagy *szerzetesrend*: olaszországi eredetű tanítórend. *A piarista rend több iskolát is működtet az országban.*

2. E szerzetesrendhez tartozó. *Az iskola meghívására egy piarista tanár érkezett hozzánk, hogy előadást tartson. Átiratkozott egy jó nevű piarista gimnáziumba.*

3. (Főnévi használatban:) Piarista szerzetes. *A piaristák fekete reverendában járnak.* ■ *A piaristákhoz jár*: piarista gimnáziumba jár. | *A piaristáknál végzett*: piarista gimnáziumban végzett.

✧ Szin: **1.** *kegyesrend,* (régi) *kegyes,* (bizalmas) *piar* **2.** *kegyesrendi* **3.** (régi) *kegyes,* (bizalmas) *piar*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

pici I. ◆◆◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n* (kedveskedő)
1. Nagyon kicsi. *Látod azt a pici fiút? De aranyos pici kutyus!*
2. Nagyon kevés. *Kérek egy pici sót! Várj egy picit!*
✧ Szin: **1.** (kedveskedő) *picuri, pirinyó, parányi, apró, kicsiny, pöttöm, icurka-picurka, icike-picike, pinduri* **2.** *némi, kis, kicsi,* (kedveskedő) *picuri, pirinyó, parányi, kicsiny, icike-picike*
✧ Táj: **1.** *popotyi, indurka*
✧ Ell: **1.** *nagy, óriási, hatalmas* **2.** *sok, töméntelen, rengeteg*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, hangutánzó eredetű szótő származéka.
pici II. ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je* (kedveskedő)
1. Kisgyermek. *Az ő picije is szépen gyarapodik.*
2. (Megszólításként:) *Gyere, picim!*
✧ Szin: **1.** *csecsemő,* (kedveskedő) *kicsi, kicsike* **2.** (kedveskedő) *kicsi, kicsike*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, hangutánzó eredetű szótő származéka.
piciny I. ◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~en* (választékos, kedveskedő)
Nagyon kicsi. *Piciny gyermekkel a karján ment a piacra.*
✧ Szin: *parányi, apró,* (kedveskedő) *pici, picurka, csöppnyi, icike-picike, pöttöm, pirinyó, pinduri*
✧ Ell: *nagy, óriási, hatalmas*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, hangutánzó eredetű szótő származéka.
piciny II. ◆◆ fn *~ek, ~t, ~e* (kedveskedő)
1. Pici csecsemő. *Az én picinyem a legszebb a világon.*
2. (Megszólításként:) *Hogy vagy, picinyem?*
✧ Szin: (kedveskedő) *kicsi, kicsike*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, hangutánzó eredetű szótő származéka.
pihe ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
1. Finom, apró tollpehely. *A párnacsata után pihék tömege szálldosott a levegőben.*
2. Növénynek a levegőben szállongó pelyhe. *A nyárfa pihéivel játszott a kiscica.*
3. Hópehely. *Apró pihékben szállongott a hó.*
✧ Szin: **1.** *pelyhecske, toll, szösz*
✧ Etim: A hangutánzó eredetű, nyelvjárási *pih* ‘finom, apró pehelytoll’ főnév származéka.
piheg ◆◆◆ ige *~ni*
Szaporán aprókat lélegzik. *Amikor megérkezett, pihegett a futástól. Erősen pihegett az izgatottságtól.*
✧ Szin: *liheg, szuszog, zihál, fúj, fújtat* • *Levegő után kapkod.*
✧ Táj: *léletel*
✧ Etim: A régi nyelvi *pih* ‘tollat foszt; lélegzik’ ige származéka.
pihen ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Nyugalmi állapotban van, nem tevékenykedik. *Ebéd után kicsit pihentünk.*
2. (választékos) Nem működik, mozdulatlan. *„Pihen a komp, kikötötték”* (Petőfi S.: Falu végén kurta kocsma).
✧ Szin: **1.** *ledől, hűsöl, fekszik, hever, alszik, lazít,* (régi) *pauzál,* (bizalmas) *szieszẗázik, ejtőzik* **2.** *áll,* (választékos) *nyugszik*
✧ Táj: **1.** *javádzik, pamlagol*
✧ Ell: **1.** *dolgozik, munkálkodik, tevékenykedik* **2.** *dolgozik, működik, jár*
✧ Etim: A régi nyelvi *pih* ‘tollat foszt; lélegzik’ ige származéka.
pihenő ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
1. Pihenés. *A hosszú túra felénél tartottunk egy pihenőt.*
2. Pihenésre alkalmas vagy arra kijelölt hely. *A pihenőnél várj meg!*
3. Hosszabb lépcső vízszintes szakasza. *A lépcső pihenőjén álldogál.*
✧ Szin: **1.** *szünet,* (választékos) *szieszta* **2.** *pihenőhely, megálló*
✧ Táj: **1.** *rostok*
✧ Ell: **1.** *munka, erőfeszítés*
✧ Etim: A → *pihen* ige főnevesült melléknévi igeneve.
pikk ◆ fn *~ek, ~et, ~je*
1. A francia kártya stilizált fekete lándzsaheggyel jelzett színe. *Ebben a játékban a pikk a legerősebb szín.*
2. Ilyen színű kártyalap. *Három pikk és két treff van a kezemben.* (Jelzőként:) *Nála van a pikk ász.*
✧ Etim: Középkori holland eredetű francia jövevényszó.
pikkely ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
1. A hal testét fedő, vékony, kerek szarulemezkék egyike. *Szeletelés előtt lekaparta a hal pikkelyeit.*
2. Valamit a hal pikkelyéhez hasonló módon borító lemezke. *A toboz már olyan száraz, hogy kihullottak a pikkelyei.*
✧ Szin: **1.** *halpikkely,* (népi) *halpénz*
✧ Táj: **1.** *kopoltyú*
✧ Etim: Talán ófrancia eredetű német jövevényszó.
pikoló ◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Magas hangú fúvós hangszer. *Szépen játszik a pikolón.*

2. (régi) 2 dl sör kis pohárban. *Egy pikoló világost kért.*
3. (régi) Pincérfiú. *Intett a pikolónak, kért még egy üveg bort.*
✧ Szin: **1.** *kisfuvola,* (régi) *pikula* **3.** *pincértanuló,* (bizalmas) *borfiú*
✧ Etim: Olasz jövevényszó.

pikula ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (régi)
1. Magas hangolású klarinét. *Jó tüdő kell a pikula fújásához.*
2. Furulya. *Az első hangszere egy ütött-kopott pikula volt.*
3. Okarína. *Gyerekkorában kapta ezt az agyagból való pikulát.*
✧ Szin: **1.** *kisfuvola, pikoló*
✧ Táj: **2.** *tilinkó*
✧ Etim: Olasz eredetű nemzetközi szó.

pillanat ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
1. Nagyon rövid idő. *Várj egy pillanatot! Egy pillanat múlva már el is tűnt a sarkon.* (Jelzőként:) *Egy pillanat türelmet kérek!*
2. A legszűkebb értelemben vett jelen. *Csak a pillanatnak él.*
3. Időpont. *Minden pillanatban itt lehet.* ■ *Első pillanatra*: az első, futó benyomás alapján. *Első pillanatra érettnek látta a barackot. Az első pillanatra beleszeretett.*
✧ Szin: **1.** *perc, szempillantás, másodperc,* (régi) *minuta, villanat,* (idegen) *momentum* **2.** *ma* **3.** *perc, másodperc, szempillantás,* (régi) *minuta, villanat,* (idegen) *momentum*
✧ Táj: **1.** *csipeszke, hunyorítás, pillantat*
✧ Etim: A régi nyelvi *pillanik* '(szemhéj) hirtelen mozdulattal nyitódik, csukódik' ige nyelvújítás kori származéka.

pillangó ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Tarka szárnyú (nagyobb) lepke. *A kiscica hosszasan követett egy pillangót. A virágra rászállt egy gyönyörű sárga pillangó.*
2. (bizalmas) Pillangóúszás. *Pillangóban ő a legjobb. Nem indul 200 pillangón.*
3. ■ (bizalmas, szépítő) *Éjjeli pillangó*: prostituált. *Már a benzinkutaknál is éjjeli pillangók álldogálnak.*
✧ Szin: **1.** *pille,* (régi) *lepe, leppentőcske* **2.** *delfinúszás,* (bizalmas) *pillangózás* **3.** *utcalány,* (választékos) *kéjnő, utcanő,* (durva) *ribanc, szajha, kurva, ringyó*
✧ Táj: **1.** *pillang, pillingó*
✧ Etim: A népies, hangfestő eredetű *pillog ~ pillang* ige származéka.

pillangóúszás ◆◆ fn
A víz felett egyszerre előrevitt karokkal és hullámzó testmozgással végzett úszás. *A pillangóúszásban a versenyző mozgása némiképp emlékeztet a pillangó szárnycsapásaira.*
✧ Szin: *delfinúszás,* (bizalmas) *pillangózás, pillangó*
✧ Etim: Összetétel; → *pillangó* + *úszás*: az → *úszik* ige származéka.

pillant ◆◆◆◆◆ ige *~ani*
1. Hirtelen, röviden valahova tekint. *Lopva az ajtó felé pillantott, majd egy óvatlan pillanatban kisurrant.*
2. (régi) Pislant. *Egyet pillantasz, és már itt sem vagyok!*
✧ Szin: **1.** *kukkant* **2.** (népi) *pillog*
✧ Etim: Hangfestő eredetű szó.

pilledt ◆ mn *~ek, ~et, ~en*
Lankadt, bágyadt, erőtlen. *Pilledten ültek a nyári hőségben a fák alatt. Egy ilyen kiadós ebéd után mindig pilledtek vagyunk.*
✧ Szin: *elgyengült, ernyedt, kimerült, gyenge, fáradt,* (bizalmas) *kókadt*
✧ Ell: *friss, kipihent, életerős*
✧ Etim: Az ingadozó mozgást megjelenítő *pill-* tő többszörösen képzett származéka.

pillér ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e* vagy *~je*
1. Szögletes alapú (nagyobb) oszlop. *Megépült az épület első pillére.*
2. Híd egyik tartóeleme. *A pillérek közelében örvénylik a víz.*
3. (választékos) Valaminek alapját, támaszát képező jelenség, körülmény. *Az optimizmus a boldogság egyik pillére.*
✧ Szin: **1.** *támfa, gyámfa, dúc, cölöp, tartóoszlop* **2.** *hídláb, hídfő, láb, hídpillér,* (idegen) *pilon*
✧ Etim: Tudatos szóteremtéssel a nyelvújítás korában keletkezett nemzetközi mintára.

pilóta ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Repülőgép-vezető. *Felszállás után a pilóta üdvözölte az utasokat.*
2. (régi) Révkalauz. *A pilóta megadta a jelet az induláshoz.*
3. (bizalmas) Gépkocsivezető. *Szólj a pilótának, hogy álljon meg!*
4. Autóversenyző. *A Forma–1-ben idén ő az egyik legesélyesebb pilóta.*
✧ Szin: **1.** (idegen) *aviatikus* **2.** (idegen) *navigátor* **3.** *vezető,* (bizalmas) *sofőr*
✧ Etim: Bizánci görög eredetű nemzetközi szó.

pimasz ◆◆◆◆ mn *~ak, ~t, ~ul*
Szemtelen, arcátlan. *Ne nézz rám ilyen pimaszul. Kiborít ez a pimasz kölyök.* (Főnévi használatban:) *Szemembe nevetett az a pimasz.*
✧ Szin: *neveletlen, bántó, gúnyos, illetlen, kihívó, nyegle,* (idegen) *arrogáns, inszolens,* (régi, idegen) *impertinens,* (bizalmas) *pökhendi,* (durva) *pofátlan,*

✧ Ell: *illemtudó, illedelmes, jól nevelt*
✧ Etim: Valószínűleg cigány jövevényszó.

pince ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. Földbe vájt vagy építmény alatti helyiség. *Az ostrom alatt a pincében laktunk. Menj le a pincébe fáért!*
2. Borospince. *A Budafoki Borgazdaság pincéit ősszel ismét feltöltik.*

✧ Szin: **1.** *alagsor, szuterén, bunker* **2.** *borpince,* (régi) *boralag, tárház*
✧ Ell: **1.** *padlás*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.

pincér ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e* vagy *~je*

Éttermi, vendéglői felszolgáló. *Intett a pincérnek, hogy fizetni szeretne. Rendelt a pincérnél egy pohár italt.*

✧ Szin: *főúr,* (választékos) *éthordó,* (régi) *kellner,* (szleng) *csalinger*
✧ Etim: A → *pince* főnév német mintára alkotott nyelvújítás kori származéka.
✧ Ö: fizető + pincér, fő + pincér
☝ A pincérek megszólításáról lásd a *fizetőpincér* szócikket!

pincsi ◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

Kis termetű, tömpe orrú, göndör szőrű kutya. *Nem szeretem a pincsit, inkább egy nagy kutyát tartanék.*

✧ Szin: *pincsikutya, öleb,* (szleng, gúnyos) *lábtörlő*
✧ Táj: *pindzsi, pindzsikutya*
✧ Etim: Német jövevényszó.

pingpong ◆◆ fn –, *~ot, ~ja* (bizalmas)

Asztalitenisz. *A pingponghoz is jó erőnlét kell. Pingpongban másodikok lettünk a kerületi bajnokságon.*

✧ Szin: (szleng) *pinyó*
✧ Etim: Angol jövevényszó. Az angolban hangutánzó eredetű ikerszó.

pingvin ◆◆ fn *~ek, ~t, ~e* vagy *~je*

A Déli-sarkvidéken nagy csoportokban élő, repülni nem tudó, fekete-fehér tollazatú úszómadár. *Az állatkertben hosszasan nézte a totyogó pingvineket.*

✧ Etim: Angol, végső soron latin vagy breton eredetű nemzetközi szó.

pint ◆ fn –, *~et, ~je* (régi)

Űrmérték, kb. 1,5 l. *Hozzon még egy pinttel!* (Jelzőként:) *Egy pint sört rendelt az asztalukhoz.*

✧ Szin: (régi) *ejtel*
✧ Etim: Francia eredetű német jövevényszó.

pintér ◆◆ fn *~ek, ~t, ~e* vagy *~je* (régi)

Hordókat, dézsákat készítő kisiparos. *Régen a vásárokon a pintérek felsorakoztatták szebbnél szebb portékáikat.*

✧ Szin: (régi) *kádár, bodnár, hordókészítő, hordócsináló*
✧ Etim: Német, közelebbről bajor-osztrák jövevényszó.

pinty ◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

Veréb nagyságú, tarka tollazatú énekesmadár. *Egy pintyet kapott a születésnapjára.* ■ (bizalmas) *Mint a pinty*: könnyen, simán, tökéletesen. *Úgy megy már a szaltó, mint a pinty!*

✧ Szin: *pintyőke,* (régi) *süvöltő*
✧ Táj: *bincs*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó, töve összefügg → *pityereg* igénk tövével.

pióca ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Gyűrűs testű vérszívó féreg. *Gyere ki a vízből, mert rátapadnak a piócák a lábadra!* ■ *Orvosi pióca*: régen gyógyításra használt pióca. *Régen orvosi piócát tettek a betegre, hogy a fölöslegesnek tartott vért kiszívja.*
2. (rosszalló) Valakit állandóan szipolyozó vagy valakire ráakaszkodó személy. *Valóságos pióca ez az ember, egy percig sem hagy nyugton! Folyton követ engem mindenhová ez a pióca!*

✧ Szin: **1.** *nadály,* (régi) *ivóka, vérszopó* **2.** (rosszalló) *parazita, élősdi, vérszívó,* (bizalmas) *potyaleső, potyázó*
✧ Táj: **1.** *pihóka, pióka*
✧ Etim: Déli szláv vagy szlovák jövevényszó.

pipa ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Az égő dohányt tartó fejből és a füst szívására való szárból álló dohányzási eszköz. *Megtömte pipáját, rágyújtott, és vígan pöfékelt.* | (Jelzőként:) *Egy pipa*: annyi (dohány), amennyi egy tömésre a pipába belefér. *Előkészített egy pipa dohányt, hogy rágyújtson.*
2. Pipázás. *Matróz korában szokott rá a pipára.*
3. Könnyűbúvár légzőkészülékének szájba vehető, ilyen alakúra meghajlított csöve. *Nem tudtam bevenni a pipát, ezért fel kellett jönnöm levegőért.*
4. Elintézett vagy ellenőrzött és helyesnek talált tételt jelölő ilyen alakú jel. *A tanár ellenőrizte a dolgozatot, majd piros tollal pipát rakott a végeredmény mellé. Légy szíves tegyél a bevásárlólistán pipát amellé, amit már megvettünk!*
5. ■ (szleng) *Pipa valakire*: dühös, mérges. *Nagyon pipa lettem rá, amikor megtudtam, hogy mit csinált tegnap.*

✧ Szin: **1.** *csibuk, cseréppipa, makrapipa, tajtékpipa, vízipipa*
✧ Etim: Francia eredetű olasz jövevényszó.

✧ Ö: tajték + pipa

pipacs ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
Piros szirmú gyomnövény. *Az út széle tele volt pipaccsal.* ● Szólás: *Olyan lett az arca, mint a pipacs*: (erősen) elpirult, elvörösödött.
✧ Szin: *vadmák*
✧ Táj: *hídmák, pitypalatty, kutyamák, mákrózsa, pipók, pipóka, pacsok, papcsik, papics, patan, patics, pippancs*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó, töve összefügg a → *paskol*, → *pattan* igék tövével.

pipál ◆◆◆ ige *~ni*
1. (kissé népi) Pipázik. *Nagyapa hosszasan pipált a tornácon.*
2. (Kémény, tűzhányó) füstöl. *A hideg őszi estén pipálnak a kémények a faluban.*
3. (tréfás) **Sz.:** *Ilyet még nem pipáltam* vagy *pipáltál!*: nem láttam vagy láttál, nem tapasztaltam vagy tapasztaltál.
✧ Szin: **1.** (kissé tréfás) *pöfékel* **2.** *füstölög*
✧ Táj: **1.** *pipáldogál*
✧ Etim: A → *pipa* főnév származéka.

pipáz|ik ◆◆◆ ige *~ni*
1. Pipát szív. *A férfiak ebéd után kiültek a kertbe pipázni. Nem is tudtam, hogy pipázol!*
2. (bizalmas, tréfás) (Gyerek) cuclizik vagy szopja az ujját. *Ilyen nagy gyerek, és még mindig pipázik!*
✧ Szin: **1.** *pipál, pöfékel, dohányzik* **2.** *cumizik*
✧ Táj: **1.** *kojtol, pipáldogál, pipállik*
✧ Etim: A → *pipa* főnév származéka.

pipere ◆ fn *~k, ~t, ~je*
1. Szépségápolásra használt szerek együttesen. *Fürdőszobája tele piperével.*
2. Szépségápolás, szépítkezés. *Mindig is sokat adott a piperére.*
3. (ritka) Ennek mosása vagy mosatása tisztítóban. *Piperébe add, hogy szép friss legyen!*
✧ Szin: **1.** *piperecikk, illatszer,* (idegen) *kozmetikum* **2.** (választékos) *toalett*
✧ Etim: Szóelvonással keletkezett a régi nyelvi, latin eredetű *piperés* ‘fűszeres; díszítés, cicoma’ főnévből.

piperecikk ◆◆ fn
Szépségápoláshoz és tisztálkodáshoz szükséges áruféleség. *Az illatszerboltban piperecikkeket vásárolt.*
✧ Szin: *pipere, illatszer, toalettcikk,* (idegen) *kozmetikum*
✧ Etim: Összetétel: → *pipere* + → *cikk.*

piperkőc ◆ fn *~ök, ~öt, ~e*
Külsejére túlzott gondot fordító férfi. *A piperkőcöket a hátuk mögött kinevetik.* (Jelzőként:) *Piperkőc férfi az apja.*
✧ Szin: *bájgúnár, ficsúr, pojáca, szépfiú,* (régi) *uracs, arszlán, dandy,* (jelzőként:) *piperés,* (bizalmas) *flancos*
✧ Táj: *nóblis*
✧ Etim: A → *pipere* főnév nyelvújítás kori származéka.

pipogya ◆◆ mn *~k, ~t, ~n*
Gyenge akaratú, gyáva (ember, különösen férfi). *Ez a pipogya fráter az asszony nélkül sehová se mer menni.*
✧ Szin: *tehetetlen, nyúlszívű, ijedős, alamuszi, hitvány,* (bizalmas) *nyimnyám, tutyimutyi,* (szleng) *majrés, beszari*
✧ Táj: *katurka, pipotya*
✧ Ell: *talpraesett, határozott, karakán*
✧ Etim: Bizonytalan, talán hangfestő eredetű szó.

pír ◆◆◆ fn –, *~t, ~ja* (választékos)
(Arcon vagy égbolton) piros szín. *Arcát halvány pír futotta el.* ■ (választékos) *A hajnal pírja*: a fölkelő nap fénye. *Már dereng a hajnal pírja, ideje felkelni.*
✧ Szin: *elpirulás, pirosság,* (választékos) *lázrózsa, rózsa*
✧ Ell: *sápadtság, elsápadás, fehérség*
✧ Etim: Nyelvújítás kori elvonás a → *pirít* és a → *pirul* igékből.

piramis ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* (idegen)
Egyiptomban a fáraók számára temetkezési helyül, illetve Dél- és Közép-Amerikában kultikus céllal készült hatalmas, gúla alakú építmény. *Amikor Egyiptomban jártunk, közelről láthattuk a piramisokat, amelyeket addig csak könyvekből és filmekből ismertünk.*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

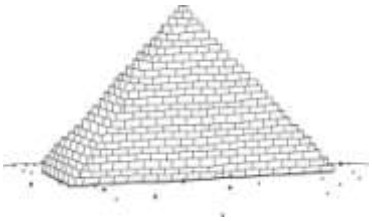

pirít ◆◆◆ ige *~ani*

1. (Élelmiszert) lassú tűzön vagy forró zsiradékban halványbarnára süt. *Lisztet pirít a rántáshoz.*

2. *Valakire pirít*: (mások előtt) megszégyenítő szavakkal illeti. *Úgy rám pirított, hogy sohasem felejtem el.*

✧ Szin: **1.** *pörköl, pörzsöl, barnít* **2.** *megszégyenít, korhol, megfedd valakit*

✧ Táj: **1.** *pergel, pergál*

✧ Ell: **2.** *dicsér valakit; kedveskedik valakivel*

✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, hangutánzó eredetű szótő származéka. A tő összefügg a → *pirkad*, → *pirongat*, → *pirul* igék és a → *piros* melléknév tövével.

pirítós ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

Ropogósra pirított kenyérszelet. *Bolondul a fokhagymás pirítósért.*

✧ Szin: *kétszersült,* (idegen) *toast*

✧ Táj: *cigányrostélyos*

✧ Etim: A → *pirít* ige származéka.

☝ A *toast* kiejtése: [tószt].

pirkad ◆◆ ige *~ni*

(Napfelkelte előtt) keleten az ég alja világosodni, majd pirosodni kezd. *Már pirkad, éledeznek a madarak.*

✧ Szin: *dereng, világosodik, fölvirrad, hajnalodik, pitymallik, virrad* • *Hasad a hajnal.*

✧ Ell: *alkonyodik, szürkül, esteledik*

✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, hangutánzó eredetű szótő származéka. A tő összefügg a → *pirít*, → *pirongat*, → *pirul* igék és a → *piros* melléknév tövével.

☝ Többnyire alany nélkül használjuk – lásd a fenti példát –, de előfordulhat így is: *Pirkad az ég* vagy *az ég alja*; *Pirkad a hajnal.*

pirongat ◆◆ ige *~ni*

Enyhén dorgál valakit. *Szelességéért gyakran pirongatták. „Vigasztaltad fiad és pirongattad”* (József A.: Kései siratő).

✧ Szin: *korhol, fedd, szid, megint,* (bizalmas) *lehord, lekap* • *Szemére vet valakinek valamit. Szemrehányást tesz valakinek.*

✧ Táj: *hurrogat, porvál*

✧ Ell: *dicsér, magasztal*

✧ Etim: A régi nyelvi, hangutánzó eredetű *pirong* ‘szégyenkezik’ ige származéka. Töve megegyezik a → *pirít*, → *pirkad*, → *pirul* igék és a → *piros* melléknév tövével.

piros I. ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. A vörösnél világosabb, élénk színű. *Piros almát vettem a piacon. Piros arca hirtelen elhalványult.* • Szólás: *Piros, mint a paprika* vagy *a pipacs* vagy *a rózsa.*

2. A magyar kártyában: piros szívvel jelölt (kártyalap). *Tedd már le a piros ászt!*

✧ Szin: *kármin, bíbor, égőpiros, korallpiros, tűzpiros, lángszínű, cseresznyepiros, paprikavörös, pipacspiros, tulipiros, rózsapiros, rozsdapiros, rubinvörös, skarlátpiros, meggypiros*

✧ Táj: *hupipiros*

✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, hangutánzó eredetű szótő származéka. A tő összefügg a → *pirít*, → *pirkad*, → *pirongat*, → *pirul* igék tövével.

piros II. ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t* vagy *~at, ~a*

1. Piros szín. *Jobban szeretem a pirosat, mint a kéket. A háttérhez több pirosat használj!*

2. Közlekedési jelzőlámpa tilos jelzése. *Ne menj át a piroson!*

3. Magyar kártyának piros szív jelzésű lapja vagy lapjai. *A piros az adu. A pirosat az utolsó körre tartogatom.*

✧ Szin: *kármin, bíbor, égőpiros, korallpiros, tűzpiros, lángszínű, cseresznyepiros, paprikavörös, pipacspiros, tulipiros, rózsapiros, rozsdapiros, rubinvörös, skarlátpiros, meggypiros*

✧ Táj: *hupipiros*

✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, hangutánzó eredetű szótő származéka. A tő összefügg a → *pirít*, → *pirkad*, → *pirongat*, → *pirul* igék tövével.

pirospaprika ◆◆ fn

Őrölt paprika. *Pirospaprikát is tegyél az ételbe! Kaptam egy kiló pirospaprikát.*

✧ Szin: *paprikapor, fűszerpaprika*

✧ Táj: *pogánybors, törökbors*

✧ Etim: Összetétel: → *piros* + → *paprika*.

pirul ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Valamely érzelem következtében pirossá válik. *Míg ő szidott, én csak pirultam zavaromban. Hogy pirult az arca a dicsérettől!*

2. (Étel, főként hús, tészta felülete) sütés közben barnáspirossá válik. *Szépen pirul a hús a sütőben, mindjárt ehetünk.*

✧ Szin: **1.** *vörösödik, pirosodik, irul-pirul, pironkodik* **2.** *barnul, sül, pirosodik* • **1.** *Ég az arca.*

✧ Ell: **1.** *sápad, elfehéredik, kifut az arcából a vér*

✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, hangutánzó eredetű szótő származéka. A tő összefügg a → *pirít*, → *pirkad*, → *pirongat* igék és a → *piros* melléknév tövével.

✧ Ö: irul- + pirul

pirula ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Golyócska vagy apró korong formájú gyógyszer. *Rendszeresen pirulákat szed.* ■ *Keserű pirula*: kénytelenségből elviselendő kellemetlenség. *Keserű pirula volt ez számára.* • Szólás: *Lenyeli a keserű pirulát*: elviseli a kényszerű kellemetlenséget.

✧ Szin: *tabletta, pasztilla, drazsé,* (régi) *labdacs*

✧ Táj: *pilula, pirola*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

pisil ◆◆ ige *~ni* (bizalmas, gyermeknyelvi)

Vizel. *Valószínű, hogy fölfázott, mert gyakran jár pisilni.*

✧ Szin: (bizalmas, gyermeknyelvi) *pipil*, (bizalmas) *csurgat, csorgat*, (tréfás) *pislant*, (szleng) *brunyál,* (durva) *pisál, hugyozik*

✧ Táj: *pössent, level, kukorál, pisikál*

✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó, töve összefügg → *pezseg* igénk tövével.

piskóta ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Tojásból, lisztből és cukorból kikevert könnyű tésztából készült puha sütemény. *Az ünnepre piskótát is sütött.*

2. Rúd alakú száraz sütemény. *Vett az üzletben egy doboz piskótát.*

3. (bizalmas, tréfás) Kecses kis lábfej. *Mutasd a piskótáidat!*

4. (bizalmas, tréfás) (Valaki vagy valami nagyszerű voltának elismerésére:) *Nem piskóta*: ez igen, ez már valami. *Mit szólsz, milyen jól megy neki a síelés? – Nem piskóta!*

✧ Szin: **2.** *babapiskóta,* (idegen) *biszkvit* **3.** (bizalmas, tréfás) *piskótaláb*

✧ Etim: Olasz, végső soron latin eredetű vándorszó.

pislákol ◆◆ ige *~ni*

(Fény vagy fényforrás) fel-fellobbanva, halványan világít. *A sötétben csak egy mécses lángja pislákol.*

✧ Szin: *pislog, hunyorog, parázslik, vibrál, reszket*

✧ Táj: *duszilkodik, lappog, pisladoz, pilácsol*

✧ Etim: A → *pislog* igéével azonos, hangutánzó eredetű szótő származéka.

pislant ◆◆ ige *~ani*

1. Szemhéját egyszer hirtelen lezárja és felnyitja. *Belement a szemembe valami, és pislantanom kellett.*

2. (bizalmas) Lopva valahova pillant. *Láttam, hogy folyton a szomszédodra pislantottál.*

3. (tréfás) Vizel. *Mindjárt indulhatunk, csak még pislantok egyet.*

✧ Szin: **1.** (népi) *pillog,* (régi) *pillant* **2.** (bizalmas) *kukkant, kukucskál, kandikál* **3.** (bizalmas) *csurgat, csurizik,* (bizalmas, gyermeknyelvi) *pisil, pipil,* (tréfás, szépítő) *kisdolgozik,* (szleng) *brunyál,* (durva) *hugyozik, pisál*

✧ Táj: **3.** *pössent, levell, kukorál*

✧ Etim: Hangfestő eredetű szó, töve a → *pislog* ige tövével azonos.

pislog ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Szemhéját többször gyorsan lezárja, majd felnyitja. *Bogár repült a szemébe, attól pislog.* • Szólás: *Pislog, mint a réti bagoly.*

2. (Fény, tűz) pislákol. *Pislog a mécses, már alig világít.*

3. Lopva oda-odanéz valahova. *Folyton a padszomszédjára pislog.*

✧ Szin: **1.** *hunyorog, hunyorgat, hunyorít, pillog, pislantgat* **2.** *hunyorog* **3.** *kukucskál, tekinget, kacsingat*

✧ Táj: **1.** *kummogat, passog, paslog, pislogat, pislongat*

✧ Etim: A → *pislákol* igéével azonos, hangutánzó eredetű szótő származéka.

pisze ◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n*

1. Rövid, kissé felfelé hajló hegyű (orr). *A pisze orr látványa általában mosolyt csal az arcokra. Szeretem a kedves, pisze orrodat.*

2. Ilyen orrú (ember). *Az ünnepségen egy pisze kislány mondta a verset.* (Főnévi használatban:) *Gyere ide, te kis pisze!*

✧ Szin: *turcsi, fitos*

✧ Táj: *finta, tupis, tusza-pisze, tupisz*

✧ Etim: Valószínűleg egy önállóan nem adatolható szótő származéka. A tő összefügghet a → *piszkál*, → *piszkít*, → *piszkol*, → *piszmog* igék, a → *piszok* főnév és a → *piszkos* melléknév tövével.

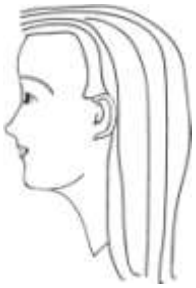

piszkál ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Hegyes eszközzel szurkál, kotor valamit, turkál valamiben. *Piszkálja a tüzet egy bottal.* ■ *Az orrát piszkálja*: ujjával turkál benne. *Ne piszkáld az orrod, az nagyon csúnya dolog!* | *Piszkál az ételben*: étvágytalanul eszik. *Amíg a többiek jóízűen ettek, ő csak piszkált az ételben.*

2. (bizalmas, rosszalló) Valamihez (többször) hozzáér úgy, hogy kárt tehet benne. *Ne piszkáld a számítógépet, ha nem értesz hozzá!*

3. (bizalmas, rosszalló) Bosszant, ingerel valakit, valamit. *Ne piszkáld folyton azt a szegény kutyát! Már megint piszkálsz?*

4. (bizalmas, rosszalló) (Kellemetlen ügyet) aprólékosan vizsgál. *Ne piszkáljuk ezt a kérdést, bízzuk az illetékesekre!*

✧ Szin: **1.** *bökdös, bököd, babrál, döfköd, vájkál* **2.** (bizalmas) *babrál, macerál, birizgál,* (szleng) *buzerál* **3.** *gyötör, háborgat, zargat, abajgat, hergel, nyaggat,* (bizalmas) *szekál, macerál, birizgál,* (népi) *szurkapiszkál,* (szleng) *buzerál* **4.** *feszeget,* (bizalmas) *birizgál*

✧ Táj: **1.** *bizgat, pitiszkál, piszterkál, bizgerál* **2.** *bizgat, bizgerál*

✧ Ell: **2., 3.** *nyugton hagy* **4.** *kerül*

✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, hangfestő eredetű szótő származéka. A tő összefügg a → *piszkít*, → *piszkol*, → *piszmog* igék, a → *piszok* főnév és a → *piszkos* melléknév tövével.

piszkít ◆◆◆◆ ige *~ani*

1. Piszkossá tesz valamit. *Nem megyünk be, mert sáros a cipőnk, csak piszkítanánk a szőnyegeteket.*

2. Vizeletét, ürülékét valahova bocsátja. *A kiskutya a szoba sarkába piszkított.* ● Szólás: *Saját fészkébe piszkít*: családjának vagy munkahelyének szándékosan (erkölcsi) kárt okoz.

✧ Szin: **1.** *mocskol, maszatol, szutykol, szennyez, koszol* **2.** *székel, rondít,* (gyermeknyelvi) *kakil,* (durva) *szarik*

✧ Ell: **1.** *tisztít, takarít*

✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, hangfestő eredetű szótő származéka. A tő összefügg a → *piszkál*, → *piszkol*, → *piszmog* igék, a → *piszok* főnév és a → *piszkos* melléknév tövével.

piszkol ◆◆ ige *~ni*

1. Piszkossá tesz valamit. *Nagyon piszkolja a ruhámat ez a kerti munka.*

2. Szemetel. *Keveset piszkoltak, pedig sokan voltak a rendezvényen.*

3. Durván ócsárol valakit. *Egész nap csak piszkolja szegényt, nincs hozzá egy kedves szava.*

✧ Szin: **1.** *koszol, maszatol, mocskol, szennyez* **2.** *koszol* **3.** *szidalmaz, pocskondiáz, becsmérel, szid*

✧ Táj: **1.** *keszmetel*

✧ Ell: **1.** *tisztít, tisztogat, takarít* **2.** *dicsér, elismer*

✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, hangfestő eredetű szótő származéka. A tő összefügg a → *piszkál*, → *piszkít*, → *piszmog* igék, a → *piszok* főnév és a → *piszkos* melléknév tövével.

piszkos ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, ~an*

1. Olyan (személy, dolog), akin, amin, amiben piszok, szenny van. *Egy halom piszkos ruhával ért haza a táborból.*

2. Piszokkal járó (tevékenység). *Ez piszkos munka lesz, ne a legjobb ruhádban gyere!*

3. Erkölcsileg kifogásolható. *Piszkos üzletet kötött.*

4. Trágár beszéd, kifejezés stb. *Piszkos beszédű volt világéletében, sokat káromkodott.*

✧ Szin: **1.** *koszos, mocskos, mosdatlan, maszatos, szurtos, szutykos,* (bizalmas) *retkes* **2.** *koszos, mocskos, maszatos, szutykos* **3.** *aljas, becstelen, gyalázatos, tisztességtelen* **4.** *közönséges,* (választékos) *alpári,* (bizalmas) *malac* ● **1.** *A bába mosdatta legutoljára. Csak a kosz tartja egyben. Ki se látszik a piszokból. Ragad a mocsoktól. Olyan piszkos, mintha disznókkal hálna.*

✧ Táj: **1.** *dancs, csajtos, pacsmagos, paszatos* **3., 4.** *loncsos*
✧ Ell: **1.** *tiszta, gondozott, ápolt* **3.** *tisztességes, becsületes, erkölcsös*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, hangfestő eredetű szótő származéka. A tő összefügg a → *piszkál*, → *piszkít*, → *piszkol*, → *piszmog* igék és a → *piszok* főnév tövével.

piszkozat ◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
Valamely iratnak, írásnak nem végleges, még javításra szoruló változata. *Ez csak a piszkozat, a tisztázat még nem készült el. A dolgozathoz először készítsetek piszkozatot!*
✧ Szin: *fogalmazvány, tervezet, vázlat,* (régi) *konceptus, rondítvány,* (idegen) *impúrum*
✧ Ell: *tisztázat*
✧ Etim: A → *piszok* főnév származéka.

piszmog ◆◆ ige *~ni* (bizalmas, rosszalló)
Piszmog valamivel vagy *valamin*: hosszasan, fölösleges aprólékossággal végez valamit. *Ne piszmogj már annyit a borotválkozással, mert elkésünk.*
✧ Szin: *szöszmötöl,* (bizalmas, rosszalló) *vacakol, pepecsel, szórakozik, szöszöl,* (durva) *tökörészik*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, hangfestő eredetű szótő származéka. A tő összefügg a → *piszkál*, → *piszkít*, → *piszkol* igék, a → *piszok* főnév és a → *piszkos* melléknév tövével.

piszok ◆◆◆◆ fn *piszkok, piszkot, piszka* vagy *~ja*
1. Valamire rátapadt, valahol felgyülemlett, oda nem tartozó, kellemetlen anyag. *Itt minden csupa piszok.*
2. Ürülék. *Takarítsd el a kutya piszkát!*
3. (durva) Aljas ember. *Te piszok! Nem elég, hogy lopott, még hazudik is az a piszok!* (Jelzőként:) *Jól becsapott ez a piszok fráter.*
✧ Szin: **1.** *kosz, mocsok, maszat, folt, szenny, szutyok,* (bizalmas) *retek,* (régi) *ganaj* **2.** *széklet, rondaság, csúnyaság,* (durva) *szar* **3.** (durva) *piszokfészek, tróger, tetűláda, gané, genny*
✧ Táj: **1.** *paszat, picok, pucok*
✧ Ell: **1.** *tisztaság*
✧ Etim: Vagy szóelvonással keletkezett a → *piszkol* igéből, vagy egy önállóan nem adatolható, hangfestő eredetű szótő származéka. A tő összefügg a → *piszkál*, → *piszkít*, → *piszmog* igék és a → *piszkos* melléknév tövével.

piszokság ◆ fn *~ok, ~ot, ~a* (bizalmas)
Aljas tett, kijelentés. *Nagy piszokság volt tőle ez az árulkodás.*
✧ Szin: *aljasság,* (bizalmas) *disznóság, komiszság, szemétség*
✧ Etim: A → *piszok* főnév származéka.

pisztácia ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. A Földközi-tenger vidékén honos szömörceféle örökzöld cserje. *A pisztáciát az ókori mezopotámiaiak nemesítették.*
2. Ennek magas olajtartalmú termése. *A vendégeknek ropit, sós mandulát és pirított pisztáciát kínáltak.*
3. Ezzel ízesített étel, különösen fagylalt. *Két gombóc fagylaltot kérek*: *vaníliát és pisztáciát!*
✧ Szin: *zöldmandula*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

pisztoly ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. Fél kézben tartható, rövid csövű lőfegyver. *Az álarcos férfi pisztolyt rántott, és követelte az aznapi bevételt. Amikor pisztolyt szegeztek rá, kénytelen volt bevallani mindent.*

2. Porlasztott folyadékot kilövellő készülék. *Festékszóró pisztolyt vett, úgy festette át a kerítést.*
✧ Szin: **1.** *revolver, forgópisztoly,* (régi) *mordály,* (szleng) *stuki, stukker, csúzli, parittya, pityu* **2.** *fecskendő*
✧ Etim: Német, végső soron cseh eredetű vándorszó.
✧ Ö: gép + pisztoly

pisztráng ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
1. Tiszta vizű hegyi patakokban élő, pettyes testű hal. *Tavasszal az Alpokban töltöttünk egy hetet, kirándultunk, horgásztunk, még pisztrángot is fogtunk.*
2. Ennek húsa mint étel. *Imádom a rántott pisztrángot.*
✧ Táj: *piszráng, pisztrang*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.

pitvar ◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. (népi) Parasztházban az udvarról, tornácról nyíló helyiség. *Délutánonként a pitvarban szunyókált.*

2. A szív bal, illetve jobb felső ürege. *A vér a jobb pitvarból a jobb kamrába, onnan a tüdőbe, majd a bal pitvarba, azután a bal kamrába áramlik.*
✧ Szin: **1.** *előtér,* (népi) *előház,* (régi) *előterem*
✧ Táj: **1.** *pitar*
✧ Ell: **1.** *szoba* **2.** *kamra*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.

pityereg ◆◆◆ ige *~ni*
1. (Rendszerint kisgyerek) panaszosan sírdogál. *Még mindig pityereg a kisfiú, mert rákiabált az anyukája.*
2. (gúnyos) Tehetetlenül siránkozik. *Ne pityeregj annyit a feladatok miatt, inkább lássunk munkához!*
✧ Szin: **2.** (gúnyos) *nyavalyog, nyűglődik* • **1.** *Itatja az egereket.*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó. Töve annak az ősi igenévszónak lehet az igei tagja, melynek főnévi változata → *pinty* szavunk.

pityke ◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
1. (régi) Füles fémgomb. *A dolmányról sorra leszakadtak a pitykék.*
2. Értéktelen dolog. *Egy pitykét sem ér.*
✧ Szin: **1.** *rézgomb, sárgaréz gomb* **2.** *fabatka*
✧ Etim: Vagy a → *biggyeszt*, → *fityeg* igék tövével rokon tő származéka, vagy a → *petty* főnév kicsinyítő képzős alakja.

pitymall|ik ◆ ige *~ani* (népi)
Az égbolt hajnalban világosodni kezd. *Alig pitymallott, amikor útnak indultak.*
✧ Szin: *hajnalodik, fölvirrad, dereng, virrad, pirkad* • *Hasad a hajnal.*
✧ Ell: *alkonyodik, szürkül, esteledik*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, hangutánzó-hangfestő eredetű szótő származéka. A tő összefügg → *pislákol*, → *pislog* igéink tövével.

pityókos ◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, ~an* (népi)
Enyhén ittas. *Pityókosak voltak már mindnyájan.*
✧ Szin: *becsípett, félittas,* (népi) *pityókás,* (bizalmas) *spicces, kótyagos* • *Felöntött a garatra. A pohár fenekére nézett.*
✧ Táj: *pikós*
✧ Ell: *józan*
✧ Etim: Játszi szóalkotással keletkezett egy önállóan nem adatolható szótőből.

pitypang ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
Sárga virágú, tejszerű nedvű, szétfújható, bóbitás termésű gyomnövény. *Egy időben pitypangból is megpróbáltak gumit gyártani, de nem sikerült.*
✧ Szin: *pongyola pitypang, gyermekláncfű, kutyatej, láncvirág, májusvirág, láncfű*
✧ Táj: *lámpavirág, pimpimpa, pimpimpáré, pimpimpáva, cikória, kislányfű, öregapám-lámpása, kákics, pimpó, pampuka*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó.

pizsama ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Kétrészes, hálóruhának használt ruhanemű. *A pizsamám kabátja és nadrágja különböző színű. Pizsamában szoktál aludni vagy hálóingben?*
✧ Szin: (bizalmas vagy gyermeknyelvi) *pizsi*, *pizsu*
✧ Etim: Angol, végső soron újperzsa eredetű nemzetközi szó.

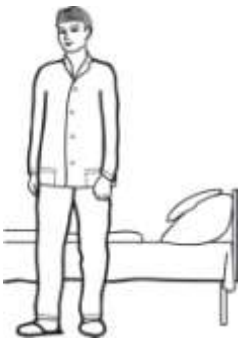

placki ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (Fv)
Reszelt nyers krumpliból készült, erősen fűszerezett, palacsintaszerű tésztaétel. *A sörhöz plackit kérünk, reméljük, nem lesz túlságosan olajos.*
✧ Táj: *bere, cicege, lapcsánka, macók, tócsni, tócsi*
✧ Etim: Szlovák jövevényszó.

plafon ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja* (bizalmas)

1. Mennyezet. *A plafont fehérre festettük, a falakat viszont sárgára. A plafonról hatalmas csillár lóg le.* ■ *(Mindjárt) a plafonon van*: (rögtön) ingerült, dühös (lesz). *Nem lehet hozzászólni mostanában, mert mindjárt a plafonon van.*
2. Valamiben elérhető felső határ. *Sajnos a fizetésem elérte a plafont, nem emelhetik tovább.*
✧ Szin: **1.** *födém, boltozat* **2.** *tető, csúcs,* (idegen) *maximum*
✧ Ell: **1.** *padló, parketta* **2.** *mélypont,* (idegen) *minimum*
✧ Etim: Francia eredetű német jövevényszó.

plakát ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
Nyilvános helyen kifüggesztett, rendszerint nyomtatott és grafikus által tervezett hirdetmény. *A választások előtt plakátokat ragasztott.*
✧ Szin: *falragasz, hirdetés, közlemény, reklámplakát, óriásplakát,* (Fv) *plagát*
✧ Táj: *plagát*
✧ Etim: Holland eredetű német jövevényszó.

plakett ◆◆ fn *~ek, ~et, ~je*
Egyik oldalán domborművel mintázott, fém emléklap. *Jubileumi plaketteket adtak át az ünnepségen.*
✧ Szin: *emlékérem*
✧ Etim: Francia jövevényszó.
☝ Ha *t*-vel kezdődő toldalék járul hozzá, egyszerűsítve csak két *t*-t írunk: *plakettel*.

pláne I. ◆◆◆◆ hsz (bizalmas)
1. (Kiemelésre:) Főként, különösen. *Sokat kell tanulni, pláne a vizsgaidőszakban.*
2. (Fokozásban:) Még inkább, még jobban. *A kutyától is fél, a kígyótól meg pláne.*
✧ Szin: **1.** *főképpen, kiváltképpen* **2.** *fokozottan*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

pláne II. ◆◆◆◆ msz (bizalmas)
Különösen. *Nehezen alszik el, pláne ha másnap utazik.*
✧ Szin: (választékos) *kivált*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

pláne III. ◆◆◆◆ fn –, –, – (bizalmas)
Valaminek a fő érdekessége. *Az benne a pláne, hogy egyedül készítettem, segítség nélkül!*
✧ Szin: *különösség,* (bizalmas) *poén, kunszt*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

planetárium ◆ fn *~ok, ~ot, ~a* (idegen)
1. Az égitestek mozgását bemutató szerkezet. *A kupolás terem közepén áll a planetárium, amely a csillagokat és égitesteket kivetíti.*
2. Az a kupolás épület vagy terem, amelyben ez a szerkezet el van helyezve. *Még soha nem voltam a planetáriumban.*
✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.

platán ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*
Tenyeresen tagolt levelű, hámló kérgű, lecsüngő virágzatú, terebélyes lombhullató fa. *Egy öreg platán árnyékában olvasott a vízparton.*
✧ Szin: (régi) *boglárfa*
✧ Táj: *platánuszfa*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

platina ◆◆ fn –, *~t, ~ja*
Szürkésfehér, nagy sűrűségű, puha nemesfém. *A platina még az aranynál is értékesebb, mert ritkább. Platinából van az ékszere, nem ezüstből!*
✧ Etim: Spanyol, végső soron latin eredetű nemzetközi szó.
☝ Vegyjele: *Pt* (pont nélkül).

platinalemez ◆ fn
Zenekar, énekes ötvenezredik eladott hanglemeze, illetve az ezért kapott platina színű, lemez alakú díj. *Legutolsó lemeze platinalemez lett.*
✧ Etim: Összetétel: → *platina* + → *lemez*.

play back ◆◆ fn *~ek, ~et, ~je* (idegen)
1. Film külön felvett hangjának és képének egyesítése. *Nem sikerült tökéletesen a play back, elcsúszott kissé a hang és a kép.*
2. Felvett hang visszajátszása. *A play back során érdekes részletekre lettünk figyelmesek.*
3. Az az előadásmód, hogy a közönség előtt a stúdióban felvett hangot, illetve zenét játsszák le, és az énekes vagy zenekar (száj)mozgásával csak mímeli az élő adást. *Play backet nem vállal a zenekar, csak élő fellépést.* | *Play backről*: ilyen előadásban, a stúdióban előre felvett hanganyagot lejátszva. *Láttam, hogy play backről ment az egész koncert!*
✧ Etim: Angol jövevényszó.
☝ Kiejtése: [plébek] vagy [plébekk].

pláza ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen)
Szolgáltatásokat és szórakozási lehetőségeket is kínáló nagyobb üzletközpont. *Karácsony előtt napokig a plázákat jártuk. Nézzünk valami moziműsort a plázában! Ebben a plázában korcsolyázni és biliárdozni is lehet.*

✧ Etim: Spanyol eredetű angol jövevényszó.
☝ A Magyarországon meghonosodott kiejtés szerint az első szótagjában *á*-t írunk.

plébánia ◆◆◆◆ fn ~*k*, ~*t*, ~*ja*

1. Katolikus egyházközség. *A kezdő pap jó plébániára került.*
2. Ennek ügyeit intéző lelkészi hivatal. *Elment a plébániára, hogy beszéljen a káplánnal.*

✧ Szin: **1.** *eklézsia* **2.** *paplak, papház, parókia, plébániahivatal*
✧ Táj: *plebánia*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

plébános ◆◆◆◆ fn ~*ok*, ~*t*, ~*a*

Katolikus egyházközség vezető papja. *Segédlelkészből előbb plébánossá, majd idővel esperessé lépett elő.*

✧ Szin: *lelkész, pap, tisztelendő, lelkipásztor*
✧ Táj: *öregpap, plebános, pelébános, pelébánus, plébánus*
✧ Etim: Latin jövevényszó.
☝ A plébános megszólítása: idegenek részéről *tisztelendő úr*, *főtisztelendő úr,* hívek részéről *tisztelendő atya.*

plebejus ◆◆ fn ~*ok*, ~*t*, ~*a* (idegen)

1. Nem teljes jogú néposztály tagja az ókori Rómában. *A patríciusokkal szemben a plebejusok nem részesültek kiváltságokban.*
2. Polgárjog nélküli (szegény) városlakó a középkorban. *A középkorban a plebejusok általában egymás között házasodtak.*
3. (választékos) A népből származó személy. *Nagyapám plebejus volt, egész életében keményen kellett dolgoznia a megélhetésért.* (Jelzőként:) *Plebejus származása miatt könnyebben megérti a szegényeket.*

✧ Szin: **3.** *paraszt,* (választékos) *pór*
✧ Ell: **1., 2.** *patrícius*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

pléd ◆◆ fn ~*ek*, ~*et*, ~*e* vagy ~*je*

Pamutból, gyapjúból készült takaró. *Plédbe csavarja fázós derekát.*

✧ Szin: *pokróc, útitakaró, lábtakaró,* (Fv) *larissza*
✧ Etim: Angol, végső soron kelta eredetű nemzetközi szó.

pléh ◆◆◆ fn ~*ek*, ~*t*, ~*je*

1. Vékony, melegen hengerelt vaslemez. *Ez a régi doboz, amit még nagyanyámtól kaptam, pléhből készült.* (Jelzőként:) *Ma már ritka a pléh mosdótál.*
2. (népi) Ebből készült lapos edény, tepsi. *A pléhben gyorsabban megsül a hús.* • Szólás: (szleng) *Pléhre csúszik*: felsül, alaposan megjárja.

✧ Szin: **1.** *bádog* **2.** *bádogedény,* (népi) *pléhtepsi*
✧ Táj: **1.** *pele, pelé, pili, pöle, pölé* **2.** *pele, plí, plénlábos*
✧ Etim: Német jövevényszó.
☝ Kiejtése: [plé]. A *h* toldalékok előtt és összetételekben sem hangzik: [plében], [plére], [plétepsi].

plénum ◆◆ fn ~*ok*, ~*ot*, ~*a* (idegen)

1. (Politikai) szervezet választott vezető testületének teljes ülése. *Ebben a kérdésben csak a plénum dönthet.*
2. (Munka- vagy lakóhelyi) közösség teljes nyilvánossága. *A plénum elé vitték a közös költség ügyét.*

✧ Szin: **1.** *vezetőség*
✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.

pletyka[1] ◆◆◆◆ fn ~*k*, ~*t*, ~*ja*

1. Felelőtlen, bizalmas hír vagy híresztelés. *A faluban futótűzként terjednek a pletykák.*
2. Pletykás személy. *Ez az öreg egy nagy pletyka.* (Jelzőként:) *Házsártos, pletyka vénasszony lett a kedves fiatal nőből.*

✧ Szin: **1.** *mendemonda, szóbeszéd, álhír, rémhír,* (bizalmas) *pletyi, pletyó, kacsa,* (szleng) *drót, füles* **2.** *pletykafészek*
✧ Táj: **1.** *peletyka, pleska* **2.** *pletykaasszony*
✧ Etim: Szlovák jövevényszó.

pletyka[2] ◆ fn ~*k*, ~*t*, ~*ja*

Fehér virágú, gyorsan növekedő, dísznövényként nevelt futónövény. *A pletyka hosszú, lelógó szára gyökereket ereszt.*

✧ Etim: Szlovák jövevényszó.

plusz I. ◆◆◆◆◆ mn –, ~*t*, –

A zérusnál nagyobb értékű. *A napi középhőmérséklet plusz 15 fok.*

✧ Ell: *mínusz*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

plusz II. ◆◆◆◆◆ fn ~*ok*, ~*t*, ~*a*

1. Az összeadás jele, illetve pozitív előjel, amelyet két, egymást felezőpontjukban metsző, egyenlő hosszúságú vonal jelöl (+). *Vigyázz, a zárójel után plusz van, nem mínusz, javítsd ki!*
2. (bizalmas) Többlet, előny. *Az még plusz nála, hogy beszél németül. Ezt pluszként könyveli el.*

✧ Szin: **1.** *pluszjel* **2.** *nyereség, haszon*
✧ Ell: **1.** *mínusz, mínuszjel* **2.** *hiány, veszteség, hátrány*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

plusz III. ◆◆◆◆◆ hsz

1. (Összeadás jelölésére:) *Öt plusz egy az hat. Tizenhárom plusz egyes találata volt a totón.*
2. (bizalmas) Azonfelül, ráadásul. *Hetenként porszívózik, plusz ablakot mos.*
✧ Szin: *meg*
✧ Ell: **1.** *mínusz*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

plüss ◆◆ fn *~ök, ~t, ~e*
1. Bolyhozott gyapjú- vagy pamutszövet. *Ruhákat varr plüssből a babáinak.*
2. (Jelzőként:) Ebből készült, ezzel bevont. *Plüss fotelágyat vett. Több tucat plüss játékmackója van.*
✧ Szin: *félbársony, bársony*
✧ Táj: **1.** *blüs*
✧ Etim: Francia eredetű német jövevényszó.
☝ Ha a *plüss* egyszerű szónak a jelzője, egybeírjuk vele: *plüssmackó.*

pocak ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja* (bizalmas)
Kövér, kidomborodó has. *Nagy pocakja lett, mióta nem láttam, látszik, hogy sokat eszik.*
✧ Szin: (bizalmas) *pókhas, kappanháj, potroh, bendő, poci, haskó, hasi*
✧ Etim: Valószínűleg a régi nyelvi *poc* ‘pocak’ főnév származéka.

pocok ◆◆ fn *pockok, pockot, ~ja*
1. Az egérnél zömökebb, erdőn, mezőn élő rágcsáló. *A pocok kártékony, ezért irtani szokták.*
2. (bizalmas) (Kisgyermek megszólítására:) *Gyere ide, te kis pocok!*
✧ Táj: *pocik, pucok, poc, pocegér*
✧ Etim: Valószínűleg keleti szláv, hangutánzó eredetű jövevényszó.

pocsék ◆◆◆ mn *~ak,* vagy *~ok, ~at* vagy *~ot, ~ul*
1. Nagyon rossz. *Pocsék idő volt a szabadságom alatt, állandóan esett az eső.*
2. (durva) Nagyon csúnya. *Ez egy pocsék nő, a helyedben nem találkoznék vele.*
3. ■ (népi) (Főnévi használatban:) *Pocsékba megy*: elvész, tönkremegy. *Pocsékba ment a sok szilva, nem volt, aki leszedje.*
✧ Szin: **1.** *kritikán aluli, utálatos, rettenetes, siralmas, csapnivaló, förtelmes, gyenge, kopott, rozoga,* (bizalmas) *tré, kriminális,* (szleng) *moslék,* (durva) *lepra* **2.** *ronda, visszataszító,* (durva) *ocsmány, förtelmes, undorító*
✧ Ell: **1.** *jó, értékes,* (bizalmas) *klassz,* (szleng) *tuti, király* **2.** *szép, vonzó, csábító*
✧ Etim: Valószínűleg elvonással keletkezett a *pocsékol* igéből, mely egy önállóan nem adatolható, hangutánzó eredetű szótő származéka. A tő összefügg → *pocsolya* szavunk tövével.

pocskondiáz ◆◆ ige *~ni* (bizalmas)
Gyaláz, becsmérel valakit. *Ahelyett, hogy pocskondiázol, próbálj inkább megérteni!*
✧ Szin: *ócsárol, csepül, szidalmaz, beszóroz, befeketít, beszennyez, piszkít,* (bizalmas) *leszól, szapul, cikiz,* (választékos, idegen) *dehonesztál* • *Elmondja mindennek. Kígyót, békát mond rá.*
✧ Ell: *dicsér, dicsőít, magasztal*
✧ Etim: A → *pocsék* melléknév tövével azonos szótő származéka.

pocsolya ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Kisméretű, sekély (és piszkos) állóvíz. *Nem is tó az, csak pocsolya.*
2. A talajmélyedésben összegyűlt víz, általában esővíz. *Kisütött a nap, felszáradt az összes pocsolya.*
3. Erkölcsi fertő. *Belesüllyedt a pocsolyába, amióta ebbe a társaságba jár.*
✧ Szin: **1.** *posvány* **2.** *tócsa, dagonya, kátyú, posvány, latyak,* (régi) *morotvány* **3.** *posvány*
✧ Táj: **1.** *tocsogó, kopolya* **2.** *pocsonya, pocsér, pocséta, pocsaj, pócsa*
✧ Etim: A *pocsol* ‘pocskol, pancsol’ ige főnevesült melléknévi igeneve.

pódium ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
Előadási emelvény, dobogó. *A téren már felállították a pódiumot a délutáni előadáshoz.* ■ *Pódiumra lép*: (előadóművész) valahol fellép. *Hosszú évek után újra pódiumra lépett.*
✧ Szin: *díszemelvény,* (régi) *pult, padozat*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

poén[1] ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*
Vicc csattanója. *Ne lődd le a poént azzal, hogy előre elmondod!*
✧ Szin: (bizalmas) *pláne*
✧ Etim: Latin eredetű francia jövevényszó.

poén[2] ◆ fn *~ok, ~t, ~ja*
(Kockajátékban, biliárdban, kártyában, némely sportban:) Egy nyerő egység. *Tíz poén különbséggel nyerte a játszmát.*
✧ Szin: *pont, pontszám, pontérték*
✧ Etim: Latin eredetű francia jövevényszó.

poéta ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (régi vagy választékos)
Költő. *Egy lánglelkű poétáról szól a darab.*
✧ Szin: *versíró,* (választékos) *lírikus,* (tréfás) *rímfaragó*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

pofa ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Állat fejének a száj körüli része. *Megveregette a ló pofáját.*
2. (durva) Arc. *Látni sem bírom azt a ronda pofáját.* ■ *Két pofára eszik*: száját teletömve, mohón eszik. *Két pofára ette a gombócot.* | (durva) *Van* vagy *nincs pofája valamihez*: van vagy nincs benne elég merészség, szemtelenség hozzá. *Még van pofája a történtek után bármit is kérni! Nincs pofám ahhoz, hogy ilyesmivel eléálljak.* | (bizalmas) *Pofára jó*: külsőre, látszatra jó. *Mit gondolsz erről a kocsiról, megvegyük? – Szerintem pofára jó.*
3. (durva) Száj. *Egész este be nem állt a pofája.* ■ *Pofa be!*: hallgass, fogd be a szád.
4. (bizalmas) Személy. *Beszállt a metróba egy fura pofa. Remek pofa, jókat lehet vele viccelődni.*
5. Gépnek, szerszámnak fékező, rögzítő része, alkatrésze. *Elkopott a fék pofája.*
6. (bizalmas) (Jelzőként:) Egy adag (sör). *Igyunk egy pofa sört!*
✧ Szin: **2.** *ábrázat,* (választékos) *orca,* (bizalmas) *fizimiska* **4.** *ember, férfi,* (bizalmas) *pasas, pasi, pali, alak, figura,* (szleng) *tag, ürge, manusz, krapek, pacák, fej, muksó, hapsi, szivar* **5.** *fékpofa* **6.** *korsó, pohár*
✧ Etim: Vagy egy ősi, hangutánzó eredetű igenévszó igei tagjának főnevesült melléknévi igeneve, vagy ugyanezen igenévszó névszói tagjának származéka. A tő megegyezik a → *pofon* főnév és a *pofoz* ige tövével.
✧ Ö: jó + pofa

pofátlan ◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul* (durva)
Arcátlan, pimasz. *Pofátlan viselkedése miatt nem szeretik. Micsoda egy pofátlan alak!*
✧ Szin: *szemtelen, pökhendi, arrogáns* ● *Nincs bőr a pofáján.* (Mv bizalmas) *Nincs pofabőre.*
✧ Ell: *illemtudó, illedelmes, tapintatos*
✧ Etim: A → *pofa* főnév származéka.

pofon I. ◆◆◆◆ hsz
(Kifejezésekben:) Arcon, arcul. *Majd jól pofon csaplak, ha nem hagyod abba!*
✧ Szin: *szájon, képen*
✧ Etim: A → *pofa* főnév tövével azonos szótő megszilárdult ragos alakulata.

pofon II. ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*
1. Tenyérrel az arcra mért ütés. *Jókor kapta az atyai pofont.*
2. Megszégyenítés, megalázás vagy megaláztatás. *Azt a pofont, hogy nem őt választották meg, soha nem heverte ki teljesen.*
✧ Szin: **1.** *pofoncsapás, pofonütés, arculcsapás, arculütés,* (bizalmas) *füles, nyakleves, tasli, maflás, frász* **2.** *kudarc*
✧ Táj: **1.** *macsali, pofont, pofos*
✧ Ell: **1.** *simogatás* **2.** *dicsőség, siker*
✧ Etim: A → *pofa* főnév tövével azonos szótő megszilárdult ragos alakulatának főnevesülésével keletkezett.

pogácsa ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Omlós, kerek (sós) sütemény. *Nagyon szeretem a túrós pogácsát.* ■ *Hamuba* vagy *hamuban sült pogácsa*: népmesei útravaló. *A szegénylegény hamuban sült pogácsát kapott az édesanyjától az útra.*
2. Gombóc alakú vagdalt hús, húslabdacs. *Darált húsból pogácsákat sütött vacsorára.*
✧ Szin: **1.** *borkorcsolya* **2.** *húspogácsa,* (bizalmas) *fasírt*
✧ Táj: **1.** *bogácsa*
✧ Etim: Olasz, végső soron latin eredetű déli szláv jövevényszó.
✧ Ö: hús + pogácsa

pogány ◆◆◆◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*
1. Nem egyistenhívő, illetve nem keresztény. *Ebben a könyvben a pogány germánok leírását találod.*
2. Ilyen személyre jellemző, vele kapcsolatos. *Pogány szokás szerint áldoztak.*
3. (rosszalló) Nem vallásos, nem keresztényi. *Pogány beszédet hallott a buszon, valaki Istent káromolta.*
4. (régi) (A török háborúk korában:) Mohamedán. *A pogány emberek gyauroknak nevezték a magyarokat.* (Főnévi használatban:) *A pogányokról sok regényünkben olvashatunk, például az Egri csillagokban.*
5. (népi) Kegyetlen, cudar. *Pogány időket élünk. Pogányul elverte a haragosát.*
6. (bizalmas) (Főnévi használatban:) (Még) megkereszteletlen gyermek. *Te kis pogány!*
✧ Szin: **1.** *bálványimádó* **3.** *hitetlen, vallástalan, istentelen, istentagadó, anyagelvű,* (idegen) *ateista, szkeptikus*
✧ Ell: **1., 2.** *hívő, vallásos, keresztény* **3., 4.** *keresztény*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

pogrom ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja* (idegen)
Nemzetiségi vagy vallási kisebbségnek, különösen a zsidóságnak üldözése, legyilkolása. *A lengyelországi zsidó család a pogromok elől Amerikába menekült. 1915-ben a törökök pogromot rendeztek az örmények között.*
✧ Szin: *öldöklés, mészárlás, lincselés, vérfürdő; zsidóüldözés, zsidóverés*
✧ Etim: Orosz eredetű nemzetközi szó.

poggyász ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
Utazó személy csomagja vagy csomagjai. *Minden poggyászát betette a csomagmegőrzőbe.*
✧ Szin: *bőrönd,* (bizalmas) *batyu, cókmók, holmi, motyó, cucc,* (régi) *málha, pakk*
✧ Táj: *ponygyász, purgyász*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.
✧ Ö: kézi + poggyász

pohár ◆◆◆◆◆ fn *poharak, poharat, pohara*
1. Kerek szájú kisebb ivóedény. *Egy jénai pohárból issza meg a reggeli kávéját.* • Szólás: *A pohár fenekére néz*: sok szeszes italt iszik.

2. Annyi ital, amennyi ebbe belefér. *Felhajtott egy pohárral.* (Jelzőként:) *Kérek még két pohár sört!* • Szólás: *Betelt* vagy *kicsordult a pohár*: valami elviselhetetlenné vált, elfogyott a türelem.
3. (választékos) Poharazás, borozgatás. *Meghívott egy pohárra. Pohár közben gyorsan múlt az idő.*
4. (Fv bizalmas) Tiszteletdíjul szolgáló serleg, illetve ennek elnyeréséért folyó verseny. *A poharat a lackófalvi focicsapat nyerte el. Vasárnap lesz a Dunai Pohár biliárdverseny.*
✧ Szin: **1.** *serleg, kupa, kehely,* (régi) *billikom* **2.** *pohárnyi, pohárka* **3.** *iszogatás,* (választékos) *poharazgatás, iddogálás* **4** *kupa*
✧ Táj: **1., 2.** *pahár, puhár*
✧ Etim: Latin eredetű német jövevényszó.
✧ Ö: méreg + pohár

poharaz|ik ◆ ige *~ni*
Társaságban bort iszogat. *Nem jár borozóba, otthon poharazik a barátaival.*
✧ Szin: *iddogál, borozgat,* (bizalmas) *tütükél,* (régi) *kvaterkázik,* (szleng) *szlopál, piázik, piál, tintázik*
✧ Táj: *pohároz*
✧ Etim: A → *pohár* főnév származéka.

pohárköszöntő ◆◆ fn
Asztalnál mondott rövid köszöntőbeszéd, melynek végén valakinek vagy valakiknek az egészségére ürítik a poharat. *Pohárköszöntőt mondott az esküvői vacsorán.*
✧ Szin: *tószt, áldomás, felköszöntő*
✧ Etim: Összetétel: → *pohár* + → *köszöntő*.

pohárnok ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a* (régi)
Ura poharának töltögetésével megbízott szolga. *A királyi pohárnok az udvartartás egyik fontos méltósága volt.*
✧ Szin: (régi) *pohármester*
✧ Etim: Vagy a → *pohár* főnév származéka, vagy ófelnémet eredetű keleti szláv vagy román jövevényszó.

pohárszék ◆ fn (régi)
Edények, evőeszközök tárolására való, alul zárt, felül nyitott polcos szekrény. *A legszebb tányérokat vette elő a pohárszékből.*
✧ Szin: *tálalószekrény, kredenc, konyhaszekrény, konyhakredenc,* (régi) *almárium*
✧ Etim: Összetétel: → *pohár* + → *szék*.

pojáca ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. (régi) Bohóc, komédiás. *Apja tiltása ellenére pojácának állt.*

2. (gúnyos) Nevetséges vagy nevetségesen viselkedő személy. *Ne csinálj pojácát magadból! Nem szeretem az olyan pojácákat, akik lilára festik a hajukat.*

✧ Szin: **1.** *paprikajancsi, ripacs,* (idegen) *harlekin, bajazzo, pierrot* **2.** (gúnyos) *paprikajancsi, ripacs, bohóc, piperkőc, bájgúnár, ficsúr, szépfiú, díszhím, díszpinty,* (régi) *jampec, arszlán, uracs, dandy*

✧ Táj: **1.** *pojác*

✧ Etim: Olasz jövevényszó.

pók[1] ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. Kerekded testű, négy pár lábú, zsákmányfogásra gyakran hálót szövő ízeltlábú állat. *Tele van pókkal a padlás. Pókot tart egy befőttesüvegben. Hatalmas hálót szőtt a szoba sarkába egy pók. Vajon csíp ez a pók?* | *A pókok*: ezeknek az állatoknak a rendje. *A pókok rendszertanilag az ízeltlábúak törzsébe tartoznak.*

2. (szleng) Ember, személy. *Ki az a pók ott a szomszéd asztalnál, aki a nővérednek csapja a szelet?*

3. (bizalmas) Csomagoknak a gépkocsi tetején levő csomagtartóra rögzítéséhez használatos, kampós végű gumikötél. *Ha megyünk a bútorokért, tegyél be néhány pókot is az autóba, hátha kicsi lesz az utánfutó.*

4. (Va bizalmas) A tilosban parkoló autókra tett kerékbilincs, illetve az ilyen autókat elszállító gépjármű. *Elvitte a pók az autóját, mivel nem váltott parkolójegyet.*

✧ Szin: **2.** (bizalmas) (szleng) *manusz, krapek, tag, fej, muksó, pacák, hapsi, pasas, pasi, pali, ürge* **3.** (bizalmas) *gumipók*

✧ Etim: Szláv jövevényszó.

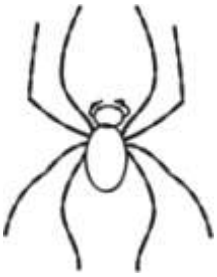

pók[2] ◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

Ló lábán keletkező daganat. *Az állatorvos pókot talált a Panka hátsó lábán.*

✧ Etim: Szláv jövevényszó.

pokol ◆◆◆◆◆ fn *poklok, poklot, pokla*

1. A vallásos hit szerint a túlvilági örök kínok helye. *Dante Isteni színjátékában részletesen olvashatunk arról, hogy akkoriban hogyan képzelték el az emberek a poklot.* ■ (túlzó) *A pokolba* vagy *a pokol fenekére kíván valakit*: nagyon terhére van. *A pokolba kívánta a váratlan vendéget.* | (bizalmas) *Ég a pokol*: (előző napi túlzott italfogyasztás miatt) gyötrő szomjúságot érez valaki, illetve gyomorégése van. *Kár volt tegnap annyit inni, most aztán ég a pokol.* | *Pokolra való*: égetnivaló gazfickó. *Legszívesebben jól megbüntetném ezt a kis pokolra valót!* | (bizalmas, rosszalló) *Kinn a pokolban*: nagyon messze. *Valahol kinn a pokolban lakik.* | *Pokollá teszi valakinek az életét*: elviselhetetlenné, tűrhetetlenné. *Pokollá tette szegény férje életét.* | *Elszabadul a pokol*: szenvedély, indulat tombolni kezd. *A bombázás megkezdésekor az utcákon elszabadult a pokol.*

2. (Indulat kifejezésére:) *Ördög és pokol! Menj a pokolba! A pokolba vele!*

3. Kínokkal teli, gyötrelmes helyzet. *Megjárta a háború poklát. Pokol az élete, mióta a férje iszik.*

✧ Szin: **1.** *alvilág, gyehenna,* (idegen) *infernó, Hadész* **2.** *fene, franc* **3.** *szenvedés, gyötrelem*

✧ Ell: **1., 3.** *menny, mennyország, paradicsom*

✧ Etim: Horvát-szerb vagy szlovén jövevényszó.

pokolgép ◆◆◆◆ fn

Időzített robbanószerkezet. *Az autóba pokolgépet helyeztek el a terroristák.*

✧ Szin: *bomba*

✧ Etim: Összetétel: → *pokol* + → *gép*.

pokoli ◆◆◆◆ mn *~ak, ~t, ~n* vagy *~an*

1. A pokolra jellemző, oda illő. *A betegség alatt pokoli kínjai voltak. Pokoli vihar tombolt végig a part mentén.*

2. Ördögien gonosz. *Pokoli tervet eszelt ki.*

3. (túlzó) Nagyon rossz, kellemetlen. *Pokoli fejfájással ébredt.*

4. Ijesztően nagy. *Pokoli összeget vesztett kártyán.*

5. (túlzó, bizalmas) (Nyomósításra, határozószó-szerűen:) Rendkívüli mértékben. *Pokoli rosszul éreztük magunkat. Pokoli nagy feszültség volt benne.*

✧ Szin: **1.** *alvilági, kénköves, tüzes, rettenetes, borzasztó, óriási, fékezhetetlen* **2.** *sátáni, démonikus, gyalázatos, embertelen* **3.** (túlzó) *átkozott, borzasztó, irtózatos, kegyetlen, szörnyű* **4.** *óriási, hatalmas, rendkívüli* **5.** *igen, nagyon,* (szleng) *állatira*
✧ Ell: **1.** *mennyei, mennybéli, édeni* **2.** *angyali, jóságos* **3.** *áldott* **4.** *kicsi, jelentéktelen* **5.** *kicsit, kevésbé, alig*
✧ Etim: A → *pokol* főnév származéka.

pokróc ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. (régi) Durva gyapjúból, szőrből készült vastag szövet. *Régen az asszonyok otthon házilag szőttek pokrócot, posztót.* • Szólás: *Goromba, mint a pokróc*: nagyon goromba, durva.
2. Ilyen anyagú takaró. *Egy színes pokrócot terített az ágyra. Pokrócot dobott a ló hátára.*
3. (Jelzőként:) Modortalan, udvariatlan, durva. *Pokróc stílusa miatt kivívta a többiek ellenszenvét.*

✧ Szin: **2.** *pléd, daróc, cserge, lótakaró* **3.** *kellemetlen*
✧ Táj: **1.** *pakróc*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.

polc ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Tárgyak tárolására használt, falra rögzített vízszintes, rendszerint deszka- vagy fémlap. *A fürdőszobai polcon ott sorakoznak a tisztálkodószerek.*
2. Egymás fölötti vízszintes lapokból álló bútor. *A konyha polcain már nem férnek el az edények. Új polcot vett a könyveinek.*
3. Hivatali állás, tisztség. *Magas polcra jutott az évek során.*

✧ Szin: **2.** *állvány,* (régi) *téka,* (bizalmas) *stelázsi, fach* **3.** *méltóság, rang*
✧ Táj: **1.** *pócik*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.

polgár ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. (régi) Város (teljes jogú) lakosa. *A városi iparosokat és kereskedőket a feudalizmus korában polgároknak nevezték.*
2. Állampolgár. *Becsületes adófizető polgár volt mindig.*
3. Műveltsége, (szak)tudása vagy tulajdona révén sorsát önállóan irányítani képes állampolgár. *A polgárt nemcsak érdeklik a közügyek, hanem kész aktívan is részt venni a közéletben.*
4. (Fv) Lakos. *A falu polgárai követelték a polgármester lemondását.*
5. (népi) Vidéki kisiparos, kiskereskedő, tehetős parasztgazda. *Ha az egyszerű juhászból polgár lesz, nem kell többé juhokat őriznie, még cselédet is fogadhat.*
6. ■ (régi) *Egyetemi polgár*: egyetemi hallgató. *Ősztől egyetemi polgár lett.*

✧ Szin: **1.** *városlakó,* (régi, idegen) *cívis* **4.** *lakó* **5.** *gazdálkodó, kisgazda*
✧ Táj: **4.** *polgárember, polgárasszony*
✧ Etim: Német jövevényszó.
✧ Ö: kis + polgár, nyárs + polgár, világ + polgár

polgárháború ◆◆◆◆ fn

Egy országon belül az ellentétes érdekű politikai csoportok közötti fegyveres harc. *A nemzetiségi és társadalmi feszültségek polgárháborúba sodorták az országot.*

✧ Szin: *belháború, belharc, belviszály, belvillongás, testvérháború*
✧ Etim: Összetétel: → *polgár* + → *háború*.

polgármester ◆◆◆◆◆ fn

Valamely település vagy településrész vezető tisztviselője. *A kerület lakói megválasztották polgármesterüket. A helyhatósági választások során adjuk le szavazatunkat a polgármester személyére is.*

✧ Szin: (régi) *városbíró, városnagy, tanácsfő, tanácselnök,* (Er bizalmas) *primár,* (Ka bizalmas) *bíró*
✧ Etim: Összetétel: → *polgár* + → *mester*.

polgárság ◆◆◆◆ fn *–, ~ot, ~a*

1. A polgárok társadalmi osztálya. *A tehetős polgárság mindig támogatta a művészetet.*
2. (régi) Valamely város lakossága. *A város polgárságának véleménye eljutott a megyegyűlésig.*
3. (régi) Valamely város közösségébe való tartozás joga. *Megkapta a pesti polgárságot.*

✧ Szin: **1.** *középosztály,* (régi) *burzsoázia, harmadik rend* **2.** *városlakók* **3.** *polgárjog*
✧ Etim: A → *polgár* főnév származéka.

polgártárs ◆◆◆ fn (régi)

Az állam valamely polgára (megszólításként ugyanannak az államnak egy másik polgára részéről). *Polgártársak, a haza veszélyben van!*

✧ Szin: (régi) *honfitárs*
✧ Etim: Összetétel: → *polgár* + → *társ*.

polip ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. A puhatestűek közé tartozó, nyolckarú, ehető húsú tengeri állat. *Az adriai búvárkodáson polipot is láttunk. A hajókiránduláson mindannyiunknak ízlett a polip.*

2. Nyálkahártyás testüregben támadt duzzanat. *Orrából polipot távolítottak el, így megszűnt krónikus náthája.*

✧ Szin: **1.** (idegen) *hidra, nautilusz* **2.** (orrban:) *orrpolip*

✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

politika ◆◆◆◆◆ fn –, *~t, ~ja*

1. Az állami élet különböző területeivel foglalkozó tudományág, illetve ennek alkalmazása a társadalom irányításában, szervezésében. *Politikát tanít egy amerikai magánegyetemen.*

2. Valamely ország hatalmon levő közéleti erőinek a kormányzásban követett iránya. *A politika szeretné befolyása alá vonni a sajtót.*

3. Valamely csoportnak, rétegnek az államhatalom megszerzésére vagy befolyásolására irányuló tevékenysége. *Következetes ellenzéki politikát folytat.*

4. Elgondolás, cselekvési terv. *Hibás a városi közgyűlésnek a bérlakásokkal kapcsolatos politikája.*

5. (bizalmas, rosszalló) Taktika, ravaszság. *Csak politikából hízeleg neki.*

✧ Szin: **1.** *államtudomány, államtan, politológia* **2.** *hatalom* **3.** *politizálás* **4.** (idegen) *stratégia* **5.** *fortély, furfang*

✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

✧ Ö: bel + politika, hinta + politika, kül + politika, strucc + politika

politikus I. ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Politikával hivatásszerűen foglalkozó személy. *A kormánypárti és ellenzéki politikusok parázs vitát folytattak a költségvetésről.*

2. (kissé rosszalló) A viszonyokhoz ügyesen alkalmazkodó személy. *Ügyes politikus, mindenkivel könnyen szót ért.*

✧ Szin: **1.** *államférfi* **2.** (kissé rosszalló) *taktikus*

✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

politikus II. ◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Politikai vagy taktikai szempontból célszerű. *Politikus viselkedése hasznos az eredményesség szempontjából.*

2. (kissé rosszalló) Ügyesen alkalmazkodó. *Politikus embernek született. Viselkedj politikusan!*

✧ Szin: **1.** *diplomatikus, taktikus, körültekintő, óvatos, előrelátó, meggondolt, elővigyázatos* **2.** (kissé rosszalló) *fortélyos, ravasz, agyafúrt, furfangos, körmönfont, csalafinta, taktikus* • **2.** *Az ellenségnek is köszön.*

✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

polka ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen)

1. Cseh eredetű, gyors ütemű páros tánc. *A szalagavatón polkát akarunk táncolni.*

2. Ilyen ütemű zenedarab. *Az újévi koncerten a két Strauss polkáit játszotta a zenekar.*

✧ Táj: *polyka, pulka*

✧ Etim: Cseh eredetű nemzetközi szó.

pollen ◆◆ fn *~ek, ~t, ~je* (idegen)

Virágpor. *Némely pollen heves tüneteket okoz az arra allergiás embereknél. Tavaszodik, tele van pollennel a levegő.*

✧ Szin: *hímpor*

✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.

póló ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Lóhátról űzött labdajáték. *Ha pólózni akarsz, előbb meg kell tanulnod lovagolni!*

2. (bizalmas) Vízilabda. *Pólóban a magyar csapat szinte verhetetlen.*

3. (bizalmas) Rugalmas, puha anyagból készült, rövid ujjú, kényelmes trikó. *Pólóban és farmerben járt egész nyáron.*

✧ Szin: **1.** *lovaspóló* **2.** (bizalmas) *vízipóló* **3.** *pólótrikó, pólóing,* (bizalmas; Fv, Ka, Va, Őv) *trikó,* (Va, Dv bizalmas) *majica,* (Mv) *májca*

✧ Etim: Angol jövevényszó.

poloska ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Sötétbarna, kerek, lapos testű vérszívó rovar, illetve ennek mezei változata. *Nagyon elszaporodtak nálunk a poloskák.*

2. (bizalmas) Lehallgatókészülék. *Poloskákat rejtettek el a követség falában.*

✧ Szin: **1.** *féreg, bodobács,* (régi) *bence,* (bizalmas) *polos*

✧ Táj: **1.** *csimasz, poroska*

✧ Etim: Cseh vagy szlovák jövevényszó.

pólus ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Áramforrás csatlakozó pontja. *Ennek az elemnek melyik a pozitív, és melyik a negatív pólusa?*

2. Égitestnek vagy mágnesnek az a helye, ahol a mágneses erővonalak a legsűrűbbek. *Az egyik mágnes negatív pólusa és a másik mágnes pozitív pólusa vonzzák egymást. Az iránytű hegye mindig az északi mágneses pólus felé fordul.*

3. (régi) Az a pont, ahol az égitest forgási tengelye metszi a felszínt. *Csak a huszadik század elején sikerült eljutniuk az utazóknak Földünk északi és déli pólusára.*

4. (választékos) Két ellentétes dolog, tulajdonság, helyzet egyike. *A vitában épp az ellenkező póluson helyezkedtem el, mint ő.*
✧ Szin: **1., 2.** *sarok* **3.** *sark* **4.** *véglet, szélsőség, túlzás, szertelenség,* (idegen) *extremitás*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.
✧ Ö: ellen + pólus

pólya ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Csecsemő begöngyölésére való hosszúkás, lapos párna. *Régen a csecsemőket pólyában tartották.* • Szólás: *Kinőtt már a pólyából*: a csecsemőkorból, már felnőtt.
2. Hosszú, keskeny kötszer. *Rugalmas pólyát teker a sérült testrészre.*
3. (régi) Címer mezőjében vízszintes sáv. *A magyar címer ezüst pólyái a történelmi ország nagy folyóit jelképezik.*
✧ Szin: **2.** *fásli, géz, kötözőpólya, mullpólya, gézpólya, vászonpólya, sebpólya,* (idegen) *bandázs*
✧ Táj: **1.** *babdunyha, babadunnika, dunnika, póka, póha, póla*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.

pólyás ◆◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, ~an* (bizalmas)
Egy-két hónapos, általában pólyában tartott (csecsemő). *A pólyás kisbabák sírásától hangos a szülészet.* (Főnévi használatban:) *Ezen a szülészeti osztályon a pólyások az édesanyjuk mellett fekszenek.*
✧ Szin: *újszülött,* (bizalmas) *baba, bébi, palánta, poronty*, (választékos) *csecsszopó*
✧ Táj: *polás*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.

pompa ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Ünnepélyessé, tündöklően széppé tevő dísz vagy díszek összessége. *Illően, királyi pompával fogadták a trónörököst. Kedveli a pompát.*
2. (választékos) Szemet gyönyörködtető, változatos szépség. *A virágok pompája egészen elbűvölte.*
✧ Szin: **1.** *csillogás, ékesség, fényűzés, ragyogás, tündöklés, gála, parádé,* (idegen) *luxus* **2.** *gazdagság, sokszínűség, sokrétűség, színesség,* (választékos) *színpompa*
✧ Ell: **1.** *egyszerűség, dísztelenség* **2.** (választékos) *szürkeség, színtelenség, egyformaság, egyhangúság*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

pompás ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Fényűzően díszes, látványos. *Pompás bútorokat láttunk a kastélyban.*
2. Nagyszerű, kitűnő, remek. *Pompás vacsorát szolgáltak fel a konferencia résztvevőinek. A hegyről pompás kilátás nyílik a városra.*
✧ Szin: **1.** *gazdag, főúri, fejedelmi, fenséges, elragadó, csodálatos, gyönyörűséges, tündöklő, igéző,* (idegen) *impozáns* **2.** *elsőrangú,* (bizalmas) *isteni,* (idegen) *príma, impozáns,* (szleng) *klassz, frankó,* (Fv) *stíl*
✧ Ell: **1.** *egyszerű, szürke, szegényes, pórias, dísztelen* **2.** *szegényes, pórias, gyenge, szerény*
✧ Etim: A → *pompa* főnév származéka.
✧ Ö: szín + pompás

pompáz|ik ◆◆◆ ige *~ni* (választékos)
Szépségével, változatosságával feltűnik, ékeskedik, magára vonja a figyelmet. *Ezernyi virág pompázik a kertben.*
✧ Szin: *díszlik, tündököl;* (virágról:) *nyílik, virít*
✧ Etim: A → *pompa* főnév származéka.

pondró ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Ételben, gyümölcsben vagy oszló tetemben élősködő lárva, kukac. *Rossz minőségű lett a termés, szinte mindegyik almában van pondró.*
2. (rosszalló) Jelentéktelen, de ártalmas ember. *Hitvány pondró, nem több.*
✧ Szin: **1.** *nyű, pajor, féreg* **2.** (rosszalló) *féreg*

✧ Táj: **1.** *podró, pondré, pundró*
✧ Etim: Nyugati szláv vagy horvát-szerb jövevényszó.

pongyola I. ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (kissé régi)

Elöl nyíló, kényelmes (hosszú) női háziruha. *Otthon általában pongyolát hord. Szeretnék egy új pongyolát.*
✧ Szin: *köntös, hálóköntös, háziköntös, otthonka,* (régi) *kantus,* (idegen) *neglizsé,* (bizalmas) *slafrok*
✧ Táj: *pendely, pelengye, pöngyöle, pongyolka*
✧ Etim: Valószínűleg belső fejlemény, talán származékszó. Töve összefügghet a → *bonyolít* és a *bugyolál* igék szótövével, de a szó keletkezésmódja tisztázatlan.

pongyola II. ◆◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n*

1. Kissé lompos (ruházat). *Pongyola megjelenésével elriasztja a vevőket.*
2. Pontatlan, felületes, hanyag. *Óvakodj a pongyola fogalmazástól!*
✧ Szin: **1.** *rendetlen, gondozatlan, ápolatlan,* (bizalmas) *slampos,* (idegen) *slendrián* **2.** (bizalmas) *lezser, laza*
✧ Táj: **1.** *pacuha, pangyuha, pelengye, pengyula*
✧ Ell: **1.** *rendes, ápolt, jólöltözött* **2.** *pontos, gondos, rendes*
✧ Etim: Valószínűleg belső fejlemény, talán származékszó. Töve összefügghet a → *bonyolít* és a *bugyolál* igék szótövével, de a szó keletkezésmódja tisztázatlan.

póni ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Kistermetű, alacsony lófajta. *Pónin még az egészen kicsi gyerekek is mernek lovagolni. A cirkuszban láttunk egy helyes kis pónit.*
✧ Szin: *póniló*
✧ Táj: *plóni*
✧ Etim: Középkori francia eredetű angol jövevényszó.

pont ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. Kiterjedés nélküli térelem. *A görbe két pontban metszi az egyenest. Határozd meg ennek a pontnak a koordinátáit!*
2. Síknak vagy térnek kis kiterjedésű része. *Egy ponton még érzékeny az operált térdem.*
3. Kis kerek folt mint a (kijelentő) mondat végét jelző írásjel (.). *Ne hagyd el a pontot a mondat végéről!*
4. Táj (kisebb) része. *A Tiszántúl egyik távoli pontján jártunk.*
5. Jelentéktelen személy. *Kis pont vagyok a vállalatnál.*
6. Időpont, pillanat. *A cselekmény ezen a ponton váratlan fordulatot vett.* (Határozószó-szerűen:) *Pontban*: pontosan valamely megjelölt időpontban. *Pontban hétkor találkozunk a mozi előtt.*
7. Szövegnek egy bizonyos (kisebb) része. *A szerződés 4. pontja tartalmazza a lényeget.*
8. Szempont, tekintet. *Ebben a pontban nem értünk egyet.*
9. (Sportmérkőzésen:) Az értékelés egysége. *Távoli dobásával három pontot szerzett csapatának.*
10. Folyamatnak, állapotnak mérőeszközön mérhető és megjelölhető kezdőpontja. *A jég elérte az olvadási pontot.*
11. (bizalmas) (Határozószó-szerűen:) Éppen, pontosan. *Pont ez hiányzott!*
12. (bizalmas) (Mondatszószerűen, vita lezárásának jelzéséül:) *Leülsz tanulni, és pont!*
✧ Szin: **4.** *hely, helység, térség* **7.** *szakasz, fejezet, cikkely,* (idegen) *paragrafus* **9.** *pontérték, poén* **10.** *fok, mérték* **12.** (bizalmas) *punktum*
✧ Etim: Latin eredetű német jövevényszó.
✧ Ö: állás + pont, kettős + pont, köz + pont, közép + pont, mély + pont, súly + pont, szem + pont, tám + pont, támasz + pont

pontatlan ◆◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*

1. Valamely cselekvést (általában) késve végrehajtó, illetve ilyen személyre jellemző. *Pontatlan érkezésével megzavarta az előadást. Nehezen viselem el a pontatlan embereket.*
2. A valóságnak nem teljesen megfelelő. *A tények pontatlan ismertetése sok kellemetlenséget okoz.*
3. Nem megbízhatóan működő (óra). *Pontatlan az órám, vagy késik, vagy siet, újat kell vennem.*
✧ Szin: **1.** *fegyelmezetlen, rendetlen, hanyag, felületes,* (idegen) *slendrián* **2.** *helytelen, téves, kifogásolható, hibás, tökéletlen, kérdéses* **3.** *megbízhatatlan*
✧ Ell: **1.** *pontos, rendes, gondos, fegyelmezett* **2.** *pontos, kifogástalan, szabályos, valósághű* **3.** *pontos, megbízható*
✧ Etim: A → *pont* főnév származéka.

pontos ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. A valóságnak (a részletekig menően) megfelelő. *Pontos számításokat végzett. A pontos idő: 22 óra 10 perc 42 másodperc.*
2. A kitűzött időpontban történő. *Pontos megjelenésre számítok! A gyorsvonat pontosan érkezik.*
3. Cselekvést, feladatot a kitűzött időpontban vagy időpontig végrehajtó. *Pontos fizető, mindig időben befizeti a számlákat. Pontos voltam, nem késtem egy percet sem.*
4. Hiba nélkül, lelkiismeretesen dolgozó (személy). *Megbízható, pontos munkaerőre van szükségem.*
5. Ilyen személyre jellemző. *Mindenkitől pontos munkát várok el!*
6. Hiba nélkül, megbízhatóan működő (szerkezet, általában óra). *Mennyire pontos az órád?*
7. (Sportmérkőzésen:) (Meghatározott számú) pont értékű. *Ez egy három pontos dobás volt. A mieink győzelemmel érkeztek haza.*
✧ Szin: **4.** *gondos, alapos,* (bizalmas) *precíz,* (idegen) *pedáns, akkurátus* **5.** *gondos, alapos, tökéletes, előírásos, hibátlan,* (bizalmas) *precíz,* (idegen) *korrekt* **6.** *precíz, hibátlan, tökéletes*

✧ Ell: **1.** *pontatlan, hozzávetőleges, körülbelüli* **2., 3.** *pontatlan* **4., 5.** *pontatlan, hanyag* **6.** *pontatlan, hibás, rossz, megbízhatatlan*
✧ Etim: A → *pont* főnév származéka.

pontosvessző ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

Hosszabb összetett mondatok tagolására és felsorolások egynemű csoportjainak elkülönítésére használt írásjel (;). *Ebbe a hosszú mondatba tegyél egy pontosvesszőt az egyik vessző helyére!*
✧ Etim: Összetétel; *pontos*: a → *pont* főnév származéka + → *vessző*.

pontoz ◆◆ ige *~ni*

Pontokkal értékel valamit, valakit. *A döntőben szigorúan pontozták a versenyzőket. Éppen most pontozzák a magyar tornász talajgyakorlatát.*
✧ Etim: A → *pont* főnév származéka.

ponty ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

Lassú folyókban, állóvizekben élő, halastavakban is tenyésztett hal. *A ponty nagy, lapos testű, ízletes húsú hal. A hétvégén akkora pontyot fogtam, hogy még most is azt esszük. A rántott ponty a kedvenc ételem.*
✧ Szin: *potyka*, (régi) *pozsár, balaj*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

ponyva ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Erős, durva szövésű vászon. *Takard le az autót ezzel a ponyvával!*
2. Ebből készült ernyő. *Kifeszítették az eső és a nap ellen védő ponyvát.*
3. Földre terített vászon, amelyre az árusok árujukat kirakják. *Hétvégenként ponyván árul mindenféle kacatot a bolhapiacon.*
4. A régen vásárokon kiterített vászonról árult, általában silány tartalmú, igénytelen külsejű, olcsó könyv, füzet. *Vettem egy ponyvát az aluljáróban. Egész nap a ponyvákat falja.*
✧ Szin: **2.** *sátorlap, sátor* **4.** *ponyvaregény, iromány, fércmű, ponyvairodalom*
✧ Táj: **1.** *penyva, palajta*
✧ Ell: **4.** *szépirodalom*
✧ Etim: Déli szláv vagy orosz jövevényszó.

pópa ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen)

Ortodox pap. *Díszes misét celebrált a pópa.*
✧ Etim: Déli szláv, végső soron görög eredetű román jövevényszó.

popzene ◆◆◆ fn

Amerikai eredetű, népszerű könnyűzenei irányzat, amelyben a beat, a rock és az amerikai népzene elemei keverednek. *Apám nem hajlandó popzenét hallgatni, csak komolyzenét. A könnyűzenei díjátadó gálán felvonultak a popzene európai és tengerentúli sztárjai.*
✧ Szin: *pop*
✧ Etim: Angol mintára, részfordítással keletkezett összetétel; *pop*: angol szó + → *zene*.

por ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Valamely szilárd anyagnak, különösen a talajnak szétmállott részecskéiből, apró szemcséiből álló anyag. *Kirázta a szőnyegből a port.* ■ *Porig* vagy *porrá ég*: teljesen leég. *Mindenük odalett, amikor porrá égett a házuk.* | *Porban csúszik valaki előtt*: megalázkodik előtte. *A porban csúszott felesége előtt, hogy bocsásson meg neki.* | *A porból emel fel valakit*: felemeli a nyomorúságból. *A porból emeltelek fel, és ez a hála?* | *Elveri valakin a port*: nagyon megveri. *Jól elverték szegény kutyán a port.* | (választékos) *Porba hull, omlik*: megsemmisül. *„S ily magasról porba hullni, Mily keserves hullomás!”* (Vörösmarty M.: Csongor és Tünde) | *Porba* vagy *porig sújt*: nagyon lesújt valakit. *Porig sújtotta ez a szörnyű hír.* ● Szólás: *Nagy port vert fel az ügy*: nagy feltűnést keltett. | *Port hint valakinek a szemébe*: félrevezeti, megtéveszti. | *Rúgja a port*: szilajul táncol.
2. Ilyen alakban forgalomba hozott anyag, gyógyszer, kábítószer. *Bevesz egy adag port a köhögés ellen. Felszívta a port az orrába.*
3. (régi) Puskapor. *Szivárgott a por a kilyukadt hordókból.*
4. (választékos) Eltemetett vagy temetésre váró holttest maradványa. *A port az urnából a tengerbe szórták a halott kérésére.* ■ *Béke poraira*: nyugodjon békében.
✧ Szin: **1.** *porszem, piszok, portenger, porfelhő* **2.** *kábítószer, drog, kokain* **4.** (választékos) *hamv*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán ősi, uráli kori szó.
✧ Ö: hím + por, hintő + por, lő + por, sütő + por, virág + por

pór ◆ fn *~ok, ~t, ~ja* (régi, választékos)

Paraszt. *„Mért él a pór? – A gúlához követ Hord az erősnek”* (Madách I.: Az ember tragédiája).
✧ Szin: *földművelő, földműves,* (régi, választékos) *szántóvető, nemtelen*

✧ Etim: Német, közelebbről bajor-osztrák jövevényszó.

póráz ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

Kutya vezetésére használt vékony kötél, szíj. *Pórázon vezeti a kutyát. A villamosra csak pórázzal és szájkosárral vihetsz fel kutyát.* • Szólás: *(Rövid) pórázon tart valakit*: szigorú ellenőrzés alatt tartja. | *Hosszú pórázra ereszt valakit*: szabadjára engedi.

✧ Szin: (ritka) *ebszíj, kutyaszíj, jártatószalag, járszalag,* (választékos) *béklyó, gúzs*

✧ Etim: Déli vagy nyugati szláv jövevényszó.

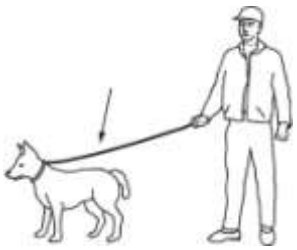

porc ◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. A csontok és a csigolyák között levő kemény, rugalmas szövet. *A hirtelen megnyúlt kamasznak komoly fájdalmat okozhat a csontok és a porcok eltérő ütemű fejlődése, növekedése.*

2. (bizalmas) (Sportolás közben elszenvedett) porcsérülés. *A csatárt porccal operálták.*

✧ Szin: (régi, népi) *porcogó*

✧ Etim: Nyelvújítás kori szóelvonás a *porcogó* ‘porc’ főnévből.

porcelán ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

1. Magas hőfokon kiégetett, nagy finomságú és keménységű fehér kerámiatermék, amelyet általában festéssel díszítenek. *Az eredeti kínai porcelánok rendkívül értékesek. Híres a magyar porcelán is, például a hollóházi.* (Jelzőként:) *Az ünnepi alkalomra porcelán étkészlettel terített.*

2. Ilyen anyagú edények készlete. *A jeles vendég tiszteletére ma a családi porcelánnal és ezüsttel terítünk.*

✧ Táj: **1.** *porc, porcolán*

✧ Etim: Olasz, végső soron latin eredetű vándorszó.

porcika ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Ember, állat testének apró részecskéje. *Fáj minden porcikája. Egyetlen porcikám sem kívánja most a sportolást.* ■ *Minden porcikájában*: egész testében, teljes mivoltában. *Minden porcikájában tiltakozik az utazás ellen.*

✧ Szin: *íz, tag, ízecske, tagocska*

✧ Táj: *porcalék*

✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, hangutánzó eredetű szótő származéka.

porció ◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. (népi) Adag. *Dupla porciót kérek!* (Jelzőként:) Kb. 1 dl (ital). *Fejenként egy porció pálinkával köszöntötték a reggelt.*

2. (régi) Hadiadónak természetben járó része. *Kirótták a népre a porciót, ebből etették a katonalovakat.*

3. (régi) Adó vagy adórészlet. *Még nem fizette be az összes porciót.*

✧ Szin: **1.** *fejadag, rész, dózis*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

póréhagyma ◆◆ fn

Hosszú henger alakú, zöldesfehér hagyma. *Póréhagymát is tégy a salátába!*

✧ Szin: (népi) *párhagyma*

✧ Táj: *póré*

✧ Etim: Összetétel; *póré*: középkori francia eredetű német jövevényszó + → *hagyma*.

porhanyós ◆◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, ~an*

1. Laza szerkezetű, könnyen szétmorzsolódó (anyag). *Porhanyós talajba jó tenni a magokat!*

2. Rágáskor vagy vágáskor könnyen szétomló (étel). *Fiatal állat húsából lehet porhanyós pecsenyét készíteni.*

✧ Szin: **1.** (régi) *porhanyó* **2.** *lágy, puha, omlós*

✧ Táj: **1.** *porhó, parázs, parás, parazsas, porhanyó, porhanyagos, paranyó* **2.** *porhanyó, paranyó*

✧ Ell: **1.** *kemény, tömör* **2.** *kemény, száraz, szikkadt, rágós*

✧ Etim: Az azonos jelentésű népies *porhanyó* melléknév származéka. A tő talán megegyezik a → *por* főnévvel.

porít ◆ ige *~ani*

Víz kivonásával porrá alakít valamit. *Ebben a részlegben porítják a tejet, leveseket, kávét.*

✧ Etim: A → *por* főnév származéka.

porkoláb ◆ fn *~ok, ~ot, ~ja* (régi)

1. Börtönőr. *Most váltják egymást a porkolábok.*

2. Várnagy. *A vitézek a fellegvár elfoglalása után a vártoronyba húzódtak vissza, ahol a porkoláb irányítása alatt folytatták az elkeseredett és kilátástalan küzdelmet.*

✧ Táj: **1.** *börtönész, horkoláp*
✧ Etim: Német jövevényszó.

porlad ◆◆ ige *~ni* (választékos)
1. (Szilárd anyag) lassan porrá válik. *Porlad a szikla, vigyáznunk kell, hogy hová lépünk.*
2. (Eltemetett holttest) fokozatosan feloszlik, porrá válik. *Teste idegen földben porlad.*
✧ Szin: **1.** *mállik,* (választékos) *porlik* **2.** (választékos) *hamvad, porhad,* (régi) *hamuhodik*
✧ Táj: **1.** *himlik*
✧ Etim: A → *por* főnév származéka.

porlaszt ◆ ige *~ani*
1. (Folyadékot) nagy sebességű légárammal apró részecskékre oszlat. *A hóágyú vizet porlaszt a levegőbe, ahol a víz apró szemekben megfagy, így borítják mesterséges hóval a sípályákat.*
2. (Szilárd anyagot) igen lassan porrá őröl. *A hideg porlasztja a sziklákat. A fagy porlasztja a földet.*
✧ Szin: **1.** *légneműsít, elpárologtat, permetez* **2.** *porrá tör* vagy *zúz, őröl, aprít, morzsol,* (idegen) *pulverizál*
✧ Etim: A → *por* főnév származéka.

pornófilm ◆◆ fn
Pornográf témájú és ábrázolású film. *Kis költségvetésű pornófilmeket rendez amatőr, de mindenre hajlandó színészekkel. Apa nem engedi, hogy pornófilmet nézzünk.*
✧ Szin: *szexfilm,*(bizalmas) *pornó*
✧ Etim: Összetétel: → *pornó* + → *film*.

pornográfia ◆◆ fn –, *~t, ~ja* (idegen, választékos)
A nemiségnek szeméremsértő, alantas módon való, öncélú ábrázolása. *Ez a film kész pornográfia! Lapjából száműzött minden pornográfiát.*
✧ Szin: (bizalmas) *pornó*
✧ Etim: Görög eredetű nemzetközi szó.

porol ◆ ige *~ni*
1. (Valamit, különösen textíliát) üt, ráz, hogy a por kiszálljon belőle. *Szőnyeget porol az udvaron.*
2. Port ver föl. *Ne porolj, alig kapok levegőt!*
✧ Szin: **1.** *portalanít*
✧ Táj: **1.** *pall*
✧ Etim: A → *por* főnév származéka.

porond ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
1. Kör alakú cirkuszi színtér. *A porondon most a zenebohócok szórakoztatják a közönséget.*
2. Vetélkedés, küzdelem színhelye. *A versenyzők már a porondon vannak.* ■ *Nemzetközi porondon*: nemzetközi nyilvánosság előtt. *Ezt a több országot is érintő kérdést nemzetközi porondon kell megvitatni.* ● Szólás: *Egyedül maradt a porondon*: nincs vetélytársa.
✧ Szin: **2.** *küzdőtér, sík, mező, harcmező, csatatér, vívótér,* (idegen) *aréna, manézs*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.

poronty ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a* (népi)
1. Kisgyermek. *A porontyaim még nem jöttek meg az iskolából.* (rosszalló) *Vidd innen a porontyodat, folyton bőg!*
2. Ebihal. *Sok apró, alig látható poronty úszkál a tóban.*
3. (régi) Madárfióka, kölyökállat. *A fecske porontyai tátognak az eleség után.*
✧ Szin: **1.** (bizalmas) *gyerkőc, lurkó*
✧ Táj: **1.** *fattyú* **2.** *békafi, halcsík* **3.** *fiamadár*
✧ Etim: Román jövevényszó.

porosz ◆◆ mn *~ok* vagy *~ak, ~t, ~ul*
A volt Poroszország területén élő német népcsoporttal kapcsolatos, ahhoz tartozó, arra jellemző. *A porosz hadsereg híres volt vasfegyelméről és hatékonyságáról. II. Frigyes porosz király 1740 és 1786 között uralkodott.* (Főnévi használatban:) *A poroszok remek katonák voltak, de Napóleon még őket is megfutamította.* ■ (rosszalló) *Porosz fegyelem*: az egykori poroszokra jellemző rideg, kíméletlen fegyelem. *Iskoláinkban sokáig a porosz fegyelem szellemében tanítottak.*
✧ Szin: (régi, népi) *burkus*
✧ Etim: Óporosz eredetű vándorszó.

poroszló ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (régi)
Törvényszolga, börtönőr. *„Ha zörren egy levél, Poroszlót jőni vél Kanizsa, Rozgonyi”* (Arany J.: V. László).
✧ Szin: *fegyőr, rendőr,* (régi) *hajdú, pandúr, csatlós, foglár, porkoláb, tömlöctartó*
✧ Etim: Déli szláv jövevényszó.

porszívó ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Portalanításra való, villannyal működő háztartási gép. *A porszívóval szoktam takarítani a fotelokat is. Megtelt a porszívó porzsákja.*
✧ Szin: (bizalmas) *porszi*
✧ Etim: Összetétel; → *por* + *szívó*: a → *szív* ige származéka.

porta ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. (népi) Paraszтház a körülötte levő udvarral, gazdasági épületekkel. *Egy falusi portán töltöttek egy hetet.* (Kifejezésekben:) Valakinek a háza tája, közvetlen környezete, tevékenységi köre. *Rendet teremt a maga portáján. Úr a saját portáján.*

2. Középület bejárata, illetve az ott található, az ügyfélforgalmat ellenőrző személyek tartózkodási helyéül szolgáló fülke. *A kulcsot tedd le a portán!*

3. (régi) Nagyobb épület kapuja. *A kastély portáját szépen felújították.*

4. (régi) A török szultán udvara, a török birodalom igazgatási központja. *Követségben járt a fényes portánál.*

✧ Szin: **1.** *telek, lakótelek, háztelek, udvar, háztáj,* (régi) *major* **2.** *portásfülke, kapusfülke, kapu* **3.** *kapubejáró* **4.** *török kormány*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

portás ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

Intézmény (munkahely, iskola, szálloda stb.) bejáratánál ellenőrzést végző és eligazító alkalmazott. *Nem engedte be a portás. Kérd el a szállodai szobakulcsot a portástól!*

✧ Szin: (régi) *kapus, kapuőr, ajtónálló,* (szleng) *őrkutya, portatündér*

✧ Etim: A → *porta* főnév származéka.

portéka ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. (népi) Áru. *Hangosan kínálja a portékáját. Kelendő portékát vitt a piacra.*

2. (régi) Tárgy, holmi. *Sok becses portékát őriz a kincsesládájában.*

3. (bizalmas, kissé rosszalló) Személy, különösen nő vagy gyermek. *Csinos kis portéka! Megint elkódorgott az a kis hamis portéka!*

✧ Szin: **1.** *árucikk, cikk* **2.** *dolog,* (régi) *jószág, marha* **3.** *lány, nő; gyerek;* (szleng) *csaj*

✧ Táj: **1.** *partéka, partika*

✧ Etim: Latin, végső soron bizánci görög eredetű német jövevényszó.

portugál ◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*

A többségében Portugáliában élő, újlatin nyelvű néphez tartozó, vele kapcsolatos. *A portugál hajósok az egész Földet bejárták. Nem mindenki tudja, hogy Brazíliában is portugálul beszélnek.* (Főnévi használatban:) *Sok portugál dolgozik külföldön, mert otthon nem talált munkát. Régóta szeretném megtanulni a portugált.*

✧ Etim: Porto városának középkori latin *Portus Cale* nevének köznevesülésével keletkezett.

portya ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. (régi) Kisebb katonai csoport ellenséges területre való betörése. *A végvári vitézek gyakran mentek portyára.*

2. (bizalmas) Sportolók csapatának több mérkőzésből álló vendégszereplése. *A Ferencváros külföldi portyán vesz részt.*

✧ Szin: **1.** *beütés, felderítés, csatározás, zsákmányolás, fosztogatás, rablás* **2.** *körutazás,* (bizalmas) *turné*

✧ Etim: Szóhasadással keletkezett a → *porta* főnévből.

pórus ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

Verejtékmirigy nyílása a bőr felületén. *Az emberi bőr apró nyílásokon, a pórusokon keresztül lélegzik.* (átvitt, túlzó) *Testének minden pórusát áthatotta az izgalom.*

✧ Szin: *lyukacs, lyuk, rés*

✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

porz|ik ◆◆◆ ige *~ani*

1. Port bocsát ki magából. *Porzik a szőnyeg, ha ráütsz. Porzik az út a szekér nyomán.* • Szólás: *Úgy elverték, hogy csak úgy porzott*: nagyon elverték.

2. Valami porszerűen fölkavarodik. *Porzik a hó a szán alatt.*

3. (Jármű vagy személy) port ver föl. *Porzik az autó az országúton.*

4. (Növény) nagy mennyiségű virágport áraszt. *Itt a tavasz, porzik a fűzfa.*

✧ Etim: A → *por* főnév származéka.

porzó ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Virágos növénynek a hím virágban levő, ivarsejteket termelő, raktározó és kivezető szerve. *Az egyik virágnak porzója van, a másiknak bibéje.*

2. (régi) Írás tintájának szárítására használatos finom por, illetve ennek lyukacsos fedelű tartója. *Kész a levél, kérem a porzót!*

✧ Etim: A → *por* főnév *poroz* származékának továbbképzett alakja.

poshad ◆ ige *~ni*

1. (Folyadék, nagyobb víztömeg) fokozatosan bűzössé válik. *Ne menjünk a tóhoz, mert poshad a vize! Poshad az itatóban a víz, ki kellene cserélni.*

2. (Növényi étel, különösen gyümölcs) bomlásnak indul, megromlik. *Hetek óta a táskában poshad az alma.*

✧ Szin: **1.** *áporodik, megbüdösödik,* (régi) *posvadoz* **2.** *megbüdösödik, penészedik, rothad, zápul*

✧ Táj: **2.** *peshed, posvad*

✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, hangutánzó-hangfestő eredetű szótő származéka. A tő azonos → *posvány* főnevünk szótövével.

posta ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Leveleket, küldeményeket továbbító, és távközléssel is foglalkozó állami intézmény. *A posta kénytelen volt újból emelni a szolgáltatások díját.*

2. Ennek épülete, illetve helyisége vagy helyiségei. *Hazafelé még beugrom a postára, fel kell adnom néhány levelet.*

3. Postán vagy kézbesítővel továbbított küldemények (összessége). *Már bontja a mai postáját. Megjött a posta!*
✧ Szin: **2.** *postahivatal, postafiók* **3.** *levelek*
✧ Etim: Latin jövevényszó.
✧ Ö: légi + posta
☝ Rövid *o*-val ejtjük. A [pósta] ejtés régies, népies.

postafiók ◆◆ fn
1. Postahivatalban bérelt rekesz a bérlő napi postájának tárolására. *Postacím: 1250 Budapest, Pf. 31*
2. (bizalmas) Kis postahivatal. *Ezt a sarki postafiókban is elintézhetem.*
✧ Etim: Összetétel: → *posta* + → *fiók*.
☝ Rövidítése: *pf.* (ponttal). Kiemelt helyzetben, sor elején nagy kezdőbetűvel írjuk: *Pf*. Az utána következő szám végére nem teszünk pontot.

postakocsi ◆◆ fn
1. Postai küldeményeket szállító kocsi. *Már elvitte a csomagokat a postakocsi.*
2. (régi) A vasút elterjedése előtt több személy szállítására alkalmas, menetrendszerűen közlekedő lovas kocsi. *Régen postakocsival több napig is eltartott ez az út.*
✧ Szin: **1.** *postajárat, gyorsposta, mozgóposta* **2.** (régi) *gyorskocsi*, (idegen) *delizsánsz*
✧ Etim: Összetétel: → *posta* + → *kocsi*.

postás ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. Postai alkalmazott vagy kézbesítő. *Ma nem hozott levelet a postás. A barátja postás, a főpostán dolgozik.*
2. (bizalmas) Üzenetet közvetítő személy. *A szerelmi postás szerepét töltötte be barátnője és annak udvarlója között.*
✧ Szin: **1.** *levélkézbesítő, levélhordó, csomagkihordó, csomagkézbesítő, csomagos*
✧ Táj: **1.** *postáslegény*
✧ Etim: A → *posta* főnév származéka.

postáz ◆◆◆ ige *~ni*
(Küldeményt) postára ad. *A választ már postáztuk, rövidesen meg fogja kapni.*
✧ Szin: *felad, elküld, átutal, utalványoz, eljuttat,* (idegen) *expediál*
✧ Etim: A → *posta* főnév származéka.

posvány ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. Kevés vizű, iszapos, bűzös mocsár. *A kerekek beleragadtak a posványba.*
2. (választékos) Erkölcsi romlottság. *Lassanként elmerül a posványban, ha nem tér észhez.*
✧ Szin: **1.** *pocsolya, láp, ingovány, zsombék,* (régi) *süppedék, maral* **2.** (választékos) *züllöttség, szenny, undokság, fertő*
✧ Táj: **1.** *pasovány, pocsmány, pocsvány*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, hangutánzó-hangfestő eredetű szótő származéka. A tő azonos → *poshad* igénk szótövével.

poszméh ◆ fn
Zömök, szőrös testű, rendszerint sárga csíkos, a méhfélék családjába tartozó rovar. *A poszméhek közül csak a földi poszméhet ismerem meg. Egy poszméh röpködött a szobában.*
✧ Szin: *dongó, döngő*
✧ Etim: Összetétel; *posz*: hangutánzó eredetű szó (vö. nyelvjárási *poszog* ‘dong, zümmög’) + → *méh*[1].

posztmodern ◆◆ fn (idegen)
Az 1970-es években keletkezett modern művészeti, építészeti irányzat, amely a modern látásmódot és eszközöket a korábbi irányzatokéival ötvözi. *A Várban kiállítás nyílt posztmodern festők műveiből.* (Jelzőként:) *Eleinte nehezen haladtam ezekkel a könyvekkel, de mostanra már kezdem értékelni a posztmodern irodalmat.*
✧ Etim: Összetétel; *poszt-* ‘utó-, valami utáni’: latin eredetű nemzetközi szó + → *modern*.

posztó ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Kártolt gyapjúból szőtt vastag szövet. *Jó posztót vett a vásárban.* (Jelzőként:) *Posztó csizmanadrágot viselt.* • Szólás: *Vörös posztó valakinek a szemében*: már a puszta látványa is felingerli.
2. (bizalmas) Pajkos, haszontalan gyerek. *Te kis rossz posztó!*
✧ Szin: **1.** *daróc, halina, filc*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.
✧ Ö: aba + posztó

pótlék ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
1. Valakit, valamit helyettesítő (kevésbé értékes) személy, dolog. *Neki a kocsmázás csak pótlék. Ez a tápszer csupán hitvány pótléka az anyatejnek.*
2. Meghatározott címen folyósított fizetéskiegészítés. *Még kapom a családi pótlékot. Sajnos, a vezetői pótlékot nem emelték. Mivel ilyen magasban kell dolgoznunk, veszélyességi pótlékot is kapunk.*
✧ Szin: **1.** *pótcselekvés* **2.** *többlet, járadék, nyereségrészesedés, hozzájárulás, jutalék*
✧ Etim: A → *pótol* ige származéka.

pótlólag ◆◆ hsz
Utólag, pótlásként. *Pótlólag csatolja a részletes kimutatást, mert a múltkor elfelejtette.*
✧ Szin: *kiegészítésként, visszamenőleg*
✧ Ell: *egyszerre, egyúttal, előre*

✧ Etim: A → *pótol* ige megszilárdult ragos alakulata.

pótol ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Megfelelően helyettesít valamit, valakit. *A parafa dugót műanyaggal pótolták. A bébiétel nem pótolhatja az anyatejet. Őt nem pótolja senki.*

2. (Hiányos dolgot) kiegészít. *A mozijegy árát a barátja pótolta.*

3. (Elmulasztott dolgot) utólag elvégez. *Már másnap pótolta a házi feladatát.*

4. (Kárt, veszteséget) megtérít. *Az állam pótolta az árvíz okozta károkat.*

✧ Szin: **1.** (idegen) *szubsztituál, szuppleál* **2.** *kipótol, teljessé tesz,* (idegen) *kompletál* **3.** *behoz, ledolgoz* **4.** *jóvátesz, helyrehoz, kárpótol, kártalanít, visszafizet, visszatérít,* (idegen) *kompenzál*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó. Elképzelhető, hogy a csak összetételek előtagjaként használatos → *pót* ‘kiegészítés, hozzátoldás’ főnév származéka.

potroh ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Az ízeltlábúak testének leghátsó része. *A keresztespók onnan kapta a nevét, hogy potrohán kereszt alakú jel van.*

2. (gúnyos) Kövér, kidomborodó has. *Nehezen cipeli a nagy potrohát.*

✧ Szin: **2.** (bizalmas) *pocak, bendő,* (régi) *poh*

✧ Táj: **2.** *potrohó*

✧ Etim: Orosz vagy ukrán jövevényszó.

☝ A szó végén és mássalhangzóval kezdődő toldalék előtt erős *h*-t ejtünk, mint a *technika* szóban. Magánhangzó előtt azonban egyszerű a *h*, mint például az *éhes szóban*: *potrohos, potrohot.*

potya ◆◆ mn *~k, ~t, ~n* (bizalmas, rosszalló)

1. Ingyenes. *Várta a potya vacsorát.* | *Potyán*: fillérekért, potom áron. *Húsz éve potyán jutott a telekhez.* | *Potyára*: feleslegesen, értelmetlenül. *Mérgelődik, mert kiderült, hogy potyára dolgozott.* | (Főnévi használatban:) Ingyenes evés-ivás. *Imádja a potyát, olyankor mindig teleeszi magát.*

2. Olyan (személy), aki szereti az ingyen kapható dolgokat. *Ez a potya alak kétszer is beáll a sorba, ha ingyen osztogatnak valamit.*

3. Váratlanul vagy könnyen (és érdemtelenül) szerzett. *A potya pénz gyorsan elfogy. Ez egy potya ötös volt, de félévkor jól fog jönni.*

✧ Szin: **1.** *olcsó, potom; ingyenebéd, ingyenvacsora, ingyenlakoma;* (idegen) *grátisz* **2.** (bizalmas, rosszalló) *potyázó*

✧ Ell: **1.** *drága, méregdrága,* (idegen) *luxus*

✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, hangutánzó eredetű szótő származéka. A tő azonos → *potyog*, → *pottyan* igéink szótövével.

potyog ◆◆◆ ige *~ni* (bizalmas)

1. (Több tárgy gyors egymásutánban) némi zajjal a földre esik. *Potyognak a fáról a diók. Potyog a körte.*

2. (Folyékony anyag) nagy cseppekben, sűrűn hull. *Potyog az eső, vigyük be a kerti bútorokat! Potyognak a könnyei, alig lehet megvigasztalni.*

✧ Szin: **1.** *esik, hullik, hulladozik, pereg* **2.** *esik, hullik, csöpörög, csepereg*

✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, hangutánzó eredetű szótő származéka. A tő azonos → *potya* és → *pottyan* szavaink tövével.

póz ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Beállított, mesterkélt testtartás. *A legkülönfélébb pózokban fényképezte barátnőjét.*

2. Hatásvadászó, nem természetes viselkedés. *Van benne valami póz, amit nem szeretek.*

✧ Szin: **1.** *testhelyzet, testállás, elhelyezkedés,* (idegen) *pozitúra* **2.** *mesterkéltség, modorosság,* (idegen) *affektáltság, teatralitás*

✧ Etim: Francia eredetű német jövevényszó.

pozitív ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an* (idegen)

1. Valóságos, tényleges, kézzelfogható. *A rendőrségi vizsgálat során pozitív eredmény született.*

2. Jó, hasznos. *Sok pozitív tulajdonsága van.*

3. Kedvező, igenlő, támogató. *Pozitív választ kapott a kérvényére. Pozitív vélemény alakult ki róla.*

4. Nullánál nagyobb. *Matematikaórán a pozitív számokkal foglalkoztak.*

5. Elektronhiány következtében létrejövő (töltés), illetve ilyen töltésű. *Az anód pozitív töltésű elektród.*

6. ■ *Pozitív elem*: az elektrolízis során a negatív sarkon kiváló elem. *Az alumínium mint negatív elem és a kálilúg szulfátja mint pozitív elem között lejátszódó reakció termékeként timsó képződik.*

7. A film negatívjáról másolt (kép). *Már beadtuk a negatívokat a fotólaborba, nemsokára elkészülnek a pozitív képek.* (Főnévi használatban:) *Még nem láttam a pozitívokat, remélem jól sikerültek!*

8. Kóros jelenség meglétét mutató. *Sajnos pozitív leletet kapott, el kell kezdeni a kezelést.*

9. (ritka) *Pozitív vallás*: tételes vallás. *Az unitarizmus a XX. század pozitív vallása.*

✧ Szin: **1.** *adatszerű, konkrét, tárgyi, valódi* **2.** *helyes, értékes, előrevivő, előremutató* **3.** *megerősítő, igazoló, helybenhagyó*

✧ Ell: **1.** *látszólagos* **2.** *rossz, kellemetlen,* (idegen) *negatív* **3.** *tagadó, ellenőrző, elutasító, kedvezőtlen,* (idegen) *negatív* **4–8.** (idegen) *negatív*

✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.

pózna ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Hosszú rúd. *Eltörött a dióverő póznánk. Éjszaka a szélvihar több póznát kidöntött, leszakadt a villamos vezeték.*

✧ Szin: *cölöp, oszlop, bot, karó, szálfa, dúc,* (ritka) *pilótafa*
✧ Táj: *celőke, csuzna, polozna, pózma*
✧ Etim: Szláv, közelebbről talán kárpát-ukrán jövevényszó.

pózol ◆◆ ige *~ni*
Mesterkélten, modorosan viselkedik. *Ne pózolj, engem úgysem tudsz megtéveszteni. Olyan ügyesen pózol, hogy újra és újra hiszek neki.*
✧ Szin: *megjátssza magát, nagyképűsködik, színészkedik, kényeskedik* • (bizalmas) *Játssza az eszét.* (szleng) *Adja a bankot.*
✧ Etim: A → *póz* főnév származéka.

pöcegödör ◆ fn
Árnyékszék gödre, illetve emésztőgödör. *A pöcegödrök kialakításában az építtetők gyakran megszegik az előírásokat.*
✧ Szin: *trágyagödör, szemétgödör, szennyvízgödör,* (Fv bizalmas) *zsumpa*
✧ Etim: Összetétel; *pöce*: latin eredetű német jövevényszó + → *gödör*.

pöcköl ◆◆ ige *~ni*
Ujjaival (pattintva) egyszer vagy többször (valahová) lök, lökdös valamit. *Az asztalterítőre hullott cigarettahamut ügyesen a hamutartóba pöckölte. Unalmában a radírját pöcköli az órán.*
✧ Szin: *peckel, pöccent, lök, fricskáz, fricskál*
✧ Etim: A → *pedz* ige *pec* alakváltozatának származéka. A szótő összefügg → *pecázik*, → *pecek* szavainkkal.

pöcök ◆ fn *pöckök, pöcköt, pöcke*
Pecek.
✧ Etim: lásd → *pecek*
☝ A *pecek* és a *pöcök* használatáról lásd a *pecek* szócikket!

pödör ◆◆ ige *~ni*
1. (Szálakat) ujjai közt sodorgat. *Az öregember pödri a bajuszát.*
2. (népi) Így készít valamit. *Apánk büszkén emlegeti, hogy régen milyen jól tudott cigarettát pödörni.*
✧ Szin: **1.** *sodor, csavar, teker, facsar, összefon, bodorít, göndörít, kunkorít,* (bajuszt) *kifen* **2.** *sodor, csavar*
✧ Táj: *peder*
✧ Ell: *kisimít, kihúz*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, valószínűleg hangutánzó-hangfestő eredetű szótő származéka. Összefügghet *bodor*, → *bodros* szavunkkal.

pöffeszked|ik ◆ ige *~ni* (rosszalló)
Gőgösen, öntelten viselkedik. *Hiába pöffeszkedik, mindenki tudja róla, mennyit ér.*
✧ Szin: (rosszalló) *páváskodik, hivalkodik, henceg, kevélykedik, feszít, fontoskodik, nagyzol,* (bizalmas) *proccol* • *Kidülleszti a mellét.* (bizalmas) *Adja a nagyot.*
✧ Táj: *dikheckedik, fúvászkodik, hámfárolódik, püffeszkedik*
✧ Ell: *szerénykedik*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, hangutánzó-hangfestő eredetű szótő származéka. A tő azonos a → *pöfög*, → *puffad*, → *puffan* igék tövével.

pöfög ◆◆ ige *~ni*
(Gőzt tartalmazó tárgy vagy anyag, illetve gőzzel működő készülék) szakaszosan gőzt bocsát ki, és ettől jellegzetes hangot ad. *Pöfög a kása, hamarosan készen lesz. Működik a kazán, hallom, ahogy pöfög.*
✧ Szin: *pufog*, (bizalmas) *töfög*
✧ Táj: *püfeg, püffög*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, hangutánzó-hangfestő eredetű szótő származéka. A tő azonos a → *pöffeszkedik*, → *puffad*, → *puffan* igék tövével.

pökhendi ◆◆ mn *~k* vagy *~ek*, *~t*, *~n* vagy *~en*
Sértően fölényes, szemtelen. *De pökhendi fráter! Ez a pökhendi alak azt képzeli, hogy mindent jobban tud. Pökhendi vigyor ül a képén.*
✧ Szin: *kihívó, fölfújt, kevély, rátarti, dölyfös, öntelt, nagyképű, pimasz, goromba, nyegle, arcátlan*
✧ Táj: *köphendi, pökhendli, pöktöndi*
✧ Ell: *szerény, előzékeny, alázatos*
✧ Etim: A → *köp* ige → *pök* alakváltozatának játékos szóalkotással keletkezett származéka.

pőre ◆◆◆ mn *~k*, *~t*, *~n*
1. (választékos) Meztelen. *Amikor véletlenül rányitottak a fürdőszobában, ott állt pőrén, csak egy törülközőt tudott maga elé kapni.*
2. (népi) Egy szál (gatya, ing stb.). *Pőre ingben érték a locsolók.*
3. Szépítetlen. *Lássuk a pőre igazságot!*
✧ Szin: **1.** *csupasz, ruhátlan,* (választékos) *mezítelen, öltözetlen,* (bizalmas) *pucér* **3.** *meztelen, tiszta, valóságos, puszta, leplezetlen, kendőzetlen*
✧ Ell: **1.** *felöltözött, ruhás* **3.** *hamis, leplezett, eltitkolt, takargatott*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

pörge ◆ mn *~k*, *~t*, *~n*

■ *Pörge bajusz*: fölfelé kunkorodó bajusz. *Emlékszel, sógorunknak milyen szép pörge bajusza volt?* | *Pörge kalap*: fölfelé kunkorodó karimájú kalap. *Amikor rámköszönt, illedelmesen megemelte csinos pörge kalapját.*
✧ Szin: *csavarodó, kunkori, göndörödő*
✧ Táj: *kukora, perge*
✧ Ell: *egyenes*
✧ Etim: A → *pörög* ige származéka.

pörköl ◆◆ ige *~ni*
1. (Élelmiszert) kevergetve szárazon hevít, pirít. *Mogyorót pörköl, érezni az illatát. Tarhonyát pörköl, az lesz ebédre.*
2. (Ércet) kohósítás előtt hevít. *A vasércet előbb kemencében pörkölik, majd kohóban nyersvasat állítanak belőle elő.*
3. (népi) *Pörköli a disznót*: disznóöléskor a disznó szőrét a bőrről leégeti. *Korán reggel pörkölik a disznót.*
4. (Tűz, meleg) erősen éget, süt valamit. *Vörösre pörkölte a nap a bőrét.*
5. Söréttel valahová lő. *Véletlenül a hajtók közé pörkölt.*
6. (népi) Rápirít valakire. *Úgy rám pörkölt, sosem felejtem el.*
✧ Szin: **1.** *éget, süt* **3., 4.** *perzsel* **6.** *szid, korhol, dorgál, pirongat, megszégyenít, megleckéztet valakit*
✧ Táj: **1., 3.** *pergel, pörzsöl* **4.** *pirogat*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó, töve összefüggésben áll a → *perzsel* ige tövével.
pörög ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Tengelye körül gyorsan forog. *Hogy hogyan pörög a rokka, én már csak a leírásokból tudom. Úgy pörög a körhinta, hogy még nézni is szédítő.*
2. ■ *Pörög a nyelve*: fáradhatatlanul beszél. *Úgy pörög a nyelve, hogy nem tudom követni, mit is mond.*
✧ Szin: **1.** *csavarodik, fordul, forgolódik, pereg* **2.** *pereg*
✧ Táj: **1.** *pireg-pörög*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó. Töve azonos a → *perdít*, → *perdül*, → *perget* igék tövével.
pöröly ◆ fn *~ök, ~t, ~e*
1. Kalapácshoz hasonló, súlyos kovácsszerszám. *A nagyerejű kovács súlyos pöröllyel verte a vasat.*
2. (választékos) Csapás, veszedelem. *„Ihol én, ihol én, pőrölyje világnak!”* (Arany J.: Buda halála)
✧ Szin: **1.** *kalapács, kovácskalapács, ráverőkalapács, kétkézkalapács,* (régi) *vasverő*
✧ Táj: **1.** *pérő*
✧ Etim: Német jövevényszó.
pösze ◆◆ mn *~k, ~t, ~n*
Selypítő. *A pösze gyermek a s hangot sz-nek ejti. Kiskorában nagyon pöszén beszélt. A pösze gyermekekkel logopédus foglalkozik.*
✧ Szin: *selypes*
✧ Táj: *csösze, csöszés, félnyelvű, pelypecske*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó.
pötty ◆◆ fn *~ök, ~öt, ~e*
Petty.
✧ Etim: Lásd → *petty*
☝ A *pötty* és a *petty* használatáról lásd a *petty* szócikket!
praktikus ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an* (idegen, bizalmas)
1. Jól használható, célszerű. *Sok praktikus konyhaeszközt vásároltam az áruházban.*
2. Gyakorlati érzékkel végrehajtott. *Praktikusan megoldotta a kis lakás berendezését.*
3. (Fv, Va, Dv, Mv; Ka bizalmas) *Praktikusan*: a gyakorlatban. *Neked ebbe praktikusan nincs beleszólásod.*
✧ Szin: **1.** *ötletes, hasznos* **2.** *gyakorlatias, ötletes, ügyes* **3.** *gyakorlatilag, tulajdonképpen*
✧ Ell: **1.** *célszerűtlen, használhatatlan*
✧ Etim: Latin, végső soron görög eredetű nemzetközi szó.
préda ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Ragadozó állat zsákmánya. *A vércse nehezen szállt föl a prédájával.*
2. Valakinek vagy valakiknek (teljesen) kiszolgáltatott személy. *Szerencsétlen gyerek prédául esett a támadóknak.*

3. Ellenségtől erőszakkal szerzett holmi. *A rablók dulakodni kezdtek a prédáért.* ■ *Könnyű préda*: könnyen megszerezhető dolog. *Könnyű préda volt neki ez az állás, nem kellett sokat harcolnia érte.* | *Szabad préda*: szabadon, bárki által megszerezhető dolog. *Szabad prédának nézik az állami vagyont.*
✧ Szin: **1., 2.** *áldozat, martalék* **3.** *zsákmány, hadizsákmány, szerzemény,* (régi) *ragadmány, dúlság*
✧ Táj: **1.** *peréda*
✧ Etim: Latin jövevényszó.
✧ Ö: köz + préda

prédikáció ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Egyházi beszéd, szónoklat. *A gyerek gondolatai gyakran elkalandoznak a hosszú prédikáció alatt.*
2. (bizalmas, rosszalló) (Hosszadalmas, terhes) kioktatás. *Erkölcsi prédikációt tartott a gyerekének. Hagyd abba az unalmas prédikációidat!*
✧ Szin: **1.** *szentbeszéd, igehirdetés, hitszónoklat,* (idegen) *homília,* (régi) *intelem* **2.** *dorgálás, megrovás, dörgedelem,* (bizalmas, rosszalló) *lelkifröccs, fejmosás* • (szleng) *Hegyi beszéd.*
✧ Táj: *prédika, perdikáció*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

prédikál ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. (Templomban) szentbeszédet mond. *Szépen prédikált vasárnap a pap.*
2. (bizalmas, rosszalló) Oktató, dorgáló hangon hosszasan beszél. *Hiába prédikálsz, egyik fülemen be, a másikon ki!*
✧ Szin: **2.** *szónokol, beszél, korhol, dorgál,* (bizalmas, rosszalló) *papol* • **1.** *Igét hirdet.* **2.** *Lelkére beszél valakinek.*
✧ Táj: **1.** *perdikál, papol*
✧ Ell: **2.** *megdicsér, elismer*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

prédikátor ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. Hitszónok. *Akkoriban ő volt a legnépszerűbb prédikátor.*
2. (régi) Református lelkész. *A fogságba vetett prédikátorokat egy holland admirális szabadította ki a gályarabságból.*
✧ Szin: **1.** *igehirdető, térítő, hittérítő* **2.** *pap, lelkipásztor, tiszteletes*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

prém ◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~je*
1. Szőrmének feldolgozható szőrös állati bőr. *Prémmel bélelt süveget viselt. Évekig prémmel kereskedett, abból gazdagodott meg.*
2. Szőrme. *Gallérján kopott volt a prém.*
✧ Szin: **1.** *bunda, gerezna* **2.** *bunda*
✧ Etim: Német jövevényszó, eredete azonos → *perem* szavunkéval.

premier ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~je* (idegen)
Bemutató színházi előadás. *Ma van az új rendezésű Hamlet premierje.*
✧ Szin: *bemutató*
✧ Etim: Francia eredetű nemzetközi szó.

prémium ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a* (idegen)
Különleges teljesítményért, általában pénz formájában adott jutalom. *A sok pluszmunkáért hónap végén prémiumot kapott.*
✧ Szin: *jutalék, járulék, osztalék,* (Fv bizalmas) *odmena*
✧ Táj: *périjum*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

préri ◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
1. Nagy kiterjedésű füves puszta Észak-Amerikában. *A prérin óriási tehéncsordák legelnek.*
2. (bizalmas) A város széle. *Kint lakik a prérin, egy órát kell buszozni hozzá.*
✧ Szin: **1.** *mező* **2.** *külváros,* (bizalmas) *világ vége*
✧ Ell: **1.** *hegyvidék* **2.** *városközpont, belváros, központ,* (idegen) *centrum*
✧ Etim: Francia eredetű angol jövevényszó.

prés ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
Nyomtatásra, sajtolásra való szerkezet. *A frissen bekötött könyvet présbe tették. A szőlőből préssel sajtolják ki a levét.*
✧ Szin: *sajtó, satu*
✧ Táj: *perés, prős*
✧ Etim: Latin eredetű német, közelebbről bajor-osztrák jövevényszó.

presszó ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (bizalmas)
Eszpresszó. *Egy kis presszóban találkoztak mindennap, hogy egy csésze kávé mellett megbeszéljék az aznap történteket.*
✧ Szin: *kávézó, cukrászda*
✧ Etim: Az → *eszpresszó* főnév játszi megcsonkításával keletkezett.

presztízs ◆◆◆◆ fn –, *~t, ~e* (idegen)
Tekintély, befolyás, erkölcsi súly. *Ez a kínos eset jelentősen károsítja a cég presztízsét. Az idősödő, kissé már szenilis tanár rég elvesztette egykori presztízsét.*
✧ Szin: *hírnév, nagyrabecsülés,* (idegen) *nimbusz*

✧ Etim: Francia eredetű nemzetközi szó.

pribék ◆◆ fn *~ek, ~et, ~je*

1. (régi) Hóhérsegéd. *A kivégzésnél két pribék segédkezett.*

2. (rosszalló) Az elnyomó hatalom szolgálatában álló, mindenre kapható személy. *A kihallgatáson három pribék vallatott.*

✧ Szin: **1.** (régi) *pandúr, porkoláb, fogdmeg*

✧ Etim: Horvát-szerb jövevényszó.

priccs ◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

Deszkából összeeszkábált (különösen börtöncellában használatos) egyszerű fekvőhely. *Kapott egy priccset, most azon alszik.*

✧ Szin: *faágy, rabágy, deszkaágy, tábori ágy, fekvőpad, fekvőhely*

✧ Táj: *dikó, pirics*

✧ Etim: Német jövevényszó.

príma ◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n* (idegen)

Elsőrangú, kiváló. *Príma minőségű árut hoztak az üzletbe. Príma vacsorát szolgáltak föl az étteremben.*

✧ Szin: *első osztályú, legjobb minőségű, minőségi, nagyszerű, elsőrendű, pazar, remek, pompás,* (szleng) *klassz, szuper, tuti, király*

✧ Ell: *ócska, vacak, silány, értéktelen, másodosztályú*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

primadonna ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Operettszínháznak főszerepet játszó énekesnője. *A primadonna betegsége miatt az előadás elmarad.*

2. (rosszalló) Szeszélyes, szerepelni vágyó, magának megkülönböztetett bánásmódot követelő nő. *Az osztály primadonnája, állandóan a középpontban akar lenni, kényeskedésével folyton felhívja magára a figyelmet.*

✧ Szin: **1.** *énekesnő*

✧ Etim: Olasz eredetű nemzetközi szó.

prímás ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Cigányzenekar vezetője. *Egész este ugyanazt a nótát húzatta a fülébe a prímással.*

2. Némely ország legmagasabb rangú katolikus püspöke. *A bíboros prímás celebrálta az ünnepi szentmisét.*

✧ Szin: **1.** *cigányprímás, első hegedűs* **2.** *érsek,* (régi) *hercegprímás*

✧ Táj: **1.** *pirimás, prémás*

✧ Etim: **1.** A latin eredetű *prím* ‘vezető dallam’ főnév *príma* alakváltozatának származéka. **2.** Latin jövevényszó.

✧ Ö: herceg + prímás

primitív I. ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en* (idegen)

1. A kultúra legalacsonyabb fokán álló. *A primitív népek némelyike még a tüzet sem ismeri. A primitív művészet az őskori emberek, illetve a ma élő természeti népek művészete.*

2. Kezdetleges, fejletlen, elmaradott. *A diákok primitív viszonyok között töltöttek két hetet a hegyekben.*

3. (rosszalló) Alacsony értelmi színvonalú (személy), illetve ilyen személyre jellemző. *Nagyon primitív ember, két értelmes mondatot sem tud mondani. Hiába próbálod meggyőzni, primitív magatartása nem változik meg.*

✧ Szin: **1.** *kezdetleges, fejletlen, elmaradott, civilizálatlan, természeti, ősi* **2.** *természeti, vad, eredeti, nomád* **3.** *igénytelen, csiszolatlan, tanulatlan, iskolázatlan, egyszerű*

✧ Ell: **1., 2.** *fejlett, civilizált, kulturált* **3.** *igényes, gondos, kicsiszolt, iskolázott, tanult*

✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.

primitív II. ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~je* (idegen)

1. A kultúra legalacsonyabb fokán élő ember, nép. *A primitívek élete egyszerű, de jól szervezett keretek között zajlik.*

2. Tudatosan tökéletlen technikával dolgozó, az ősi kultúrákból merítő művész. *Kiállítás nyílt a Szépművészeti Múzeumban a XIX. századi primitívek festményeiből.*

✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.

prímszám ◆ fn

Olyan egész szám, amely 1-en és önmagán kívül más egész számmal nem osztható maradék nélkül. *A három, az öt, a hét prímszám, a kilenc viszont már nem, mert osztható hárommal.*

✧ Szin: *törzsszám*

✧ Etim: Összetétel; *prím*: latin eredetű nemzetközi szó + → *szám*.

privát ◆◆◆◆ mn *~ak* vagy *~ok, ~at* vagy *~ot, ~ul* (idegen)

1. Nem hivatali, közösségi szervezet tagjaként végzett (tevékenység), illetve ilyen tevékenységhez tartozó, arra jellemző. *Privát betegeit délutánonként fogadja magánrendelőjében. Ezzel a különmunkával egy kis privát jövedelemre tehet szert. Nem a rendelőintézetbe, hanem az orvos privát rendelésére jár.* (Főnévi használatban:) Magánember, magánszemély. *A híres színésznek nem színésznő a felesége, hanem egy privát.*

2. A közösségivel, hivatalossal ellentétes, magánjellegű. *Munkaidőben intézi privát ügyeit. Ez az én privát véleményem, nem tartozik senkire!*

3. (Fv bizalmas) Bérelt lakás vagy lakrész. *Edit már nem ingázik, januártól priváton lakik Pozsonyban.*

✧ Szin: **1.** *egyéni, magán, saját* **2.** *egyéni, saját, bizalmas, személyes, nem hivatalos, családi, belső,* (idegen) *intim, diszkrét* **3.** *albérlet*

✧ Ell: **1.** *nyilvános, hivatalos, munkahelyi, állami* **2.** *nyilvános, hivatalos*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

privatizáció ◆◆◆◆ fn –, ~*t*, ~*ja* (idegen)

Állami tulajdonú ingatlan, intézmény stb. magántulajdonba adása, illetve vétele. *Sokan tiltakoztak az egészségügyi intézmények privatizációja ellen. A privatizáció során az addig állami pénzből fenntartott intézmény költségvetésébe bevonódik a magántőke is.*

✧ Szin: *magánosítás,* (idegen) *privatizálás,* (Va, Dv, Mv idegen) *denacionalizáció*

✧ Ell: *államosítás, kisajátítás*

✧ Etim: Angol jövevényszó.

prizma ◆◆ fn ~*k*, ~*t*, ~*ja*

1. Fénytörést és színszórást előidéző átlátszó, háromszögletű tárgy. *Ha így fordítod a prizmát, akkor láthatod, amint a fényt a szivárvány színeire bontja.*

2. Járműre szerelt fényvisszaverő macskaszem. *Ha egy autó fényszórója megvilágítja a bicikli hátsó prizmáját, az pirosan fénylik.*

✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

próba ◆◆◆◆◆ fn ~*k*, ~*t*, ~*ja*

1. Kísérlet, próbálkozás. *Még egy próbát megér ez a feladat, ha akkor sem sikerül, segítséget kell kérnünk hozzá.* ■ *Próbát tesz valakivel* vagy *próbára tesz valakit, valamit*: igyekszik meggyőződni valamely képességéről, valamire való alkalmasságáról. *Próbát tesz a jelentkezővel, hogy kiderüljön, alkalmas-e az állásra. Tegyük próbára, kíváncsi vagyok, vajon igazi barát-e! Alaposan próbára tette az erőmet ez a verseny, de sikerült megnyerni.* ● Szólás: *Próba szerencse*: meg kell kísérelni, hátha sikerül.

2. Felkészültség ellenőrzésére való (vizsgaszerű) feladat vagy feladatsor. *Régebben az úttörők, ma a cserkészek tesznek próbát. Sikerrel letette az összes próbát. A legkisebb fiú kiállta a próbát, így övé lett a királylány keze.*

3. Színházi előadás, műsor stb. gyakorlása. *Jelmezes próbát tartottak. Rendszeresen jár a zenekari próbákra.*

4. Méretre készülő ruha vagy ruhadarab szabásának (többszöri) ellenőrzése. *Megyek a varrónőmhöz az utolsó próbára.*

5. Fémjelzés. *Nem látom a gyűrűdön a próbát, ez igazi arany?*

✧ Szin: **1.** *vizsgálat, teszt,* (idegen) *experimentum* **2.** *próbatétel, próbatét, teszt* **3.** *próbálás* **4.** *ruhapróba, felpróbálás* **5.** (idegen) *ponc*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

✧ Ö: szúró + próba

próbál ◆◆◆◆◆ ige ~*ni*

1. Valamely cselekvés végrehajtására erőfeszítést, kísérletet tesz. *Minden erejével védekezni próbál. Próbálj visszaemlékezni, hová tetted a kapukulcsot! Ne próbáld letagadni, hogy te is ott voltál!*

2. Valaminek a használhatóságát kipróbálja, ellenőrzi. *Most próbálja az új kocsiját.*

3. (Ruhadarabot) felpróbál. *Épp kalapot próbált, amikor megpillantotta a barátnőjét.*

4. (Színpadi vagy zenei előadást) gyakorol. *Holnap az első felvonást próbáljuk. Mindennap órákon át próbál a zenekarral.*

5. Viszontagságon, megpróbáltatáson megy keresztül. *Sokat próbált már életében, ideje, hogy megtalálja a boldogságot.*

✧ Szin: **1.** *megkísérel, próbálkozik, kísérletezik, nekifog, nekilát, igyekszik, törekszik, erőlködik* **2.** *próbálgat, tesztel* **5.** *megél*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

próbatétel ◆◆◆ fn

1. Valakinek a képességeit próbára tevő nehéz feladat. *A munka maradéktalan elvégzése a szokatlan körülmények között nagy próbatétel volt számára.*

2. Megpróbáltatás. *Szüleinek hirtelen halála súlyos próbatétel volt számára.*

✧ Szin: **1.** *próba, igénybevétel, kihívás,* (régi) *próbatét* **2.** *csapás, megrázkódtatás*

✧ Etim: Összetétel: → *próba* + → *tétel*.

probléma ◆◆◆◆◆ fn ~*k*, ~*t*, ~*ja*

Megoldásra váró, fejtörést okozó elméleti vagy gyakorlati kérdés. *Ez tudományos probléma, kérdezzünk meg egy szakértőt! Ha nem képes megoldani, inkább megkerüli a problémát. Most az a probléma, hogy betelt a könyvespolc, ezeket az új könyveket nem tudom hová tenni.*

✧ Szin: *gond, nehézség, bonyodalom, bökkenő,* (bizalmas) *gubanc*, (szleng) *gáz, hézag* ● *Fogas kérdés.*

✧ Ell: *megoldás, megfejtés, válasz*

✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

professzionista ◆ mn ~*k*, ~*t*, ~*n* (idegen)

1. Hivatásos. *Már egy éve professzionista sportoló, a sportból él.* (Főnévi használatban:) *Ő már professzionista, nem versenyezhet az amatőrök között.*

2. Szakszerű. *Professzionista munkát végez a cég, látszik, hogy értenek hozzá.* (Főnévi használatban:) Szakember. *Csak professzionistára bízd a gázszerelést!*

✧ Szin: **1.** (bizalmas) *profi* **2.** *gyakorlott, szakképzett, tapasztalt, hozzáértő, szakszerű, mesteri, szabályszerű,* (bizalmas) *profi*, *szaki*

✧ Ell: **1.** *műkedvelő,* (idegen) *amatőr, dilettáns* **2.** *kontár, műkedvelő,* (idegen) *amatőr, dilettáns*

✧ Etim: Német jövevényszó.

professzor ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Egyetemi vagy főiskolai tanár. *Viszonylag fiatalon professzor lett. A híres lengyel professzor óráit hallgatja.*

2. (Va, Dv, Őv) Középiskolai, illetve (Dv) felső tagozatos általános iskolai tanár. *A középiskolai professzorok fizetése az idén semmit nem emelkedett.*

✧ Szin: **1.** (bizalmas) *prof*

✧ Táj: *profekszor, profektor, profesztor*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

próféta ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. (A zsidó, a keresztény és a mohamedán vallás szerint:) Isten akaratának látnoki képességű közvetítője. *A próféták mindig a zsidó nép erkölcsi és vallási tudatának erősítésén munkálkodtak. Mohamed próféta isteni kinyilatkoztatásainak gyűjteménye a Korán.* • Szólás: *Bár(csak) a próféta szólna* vagy *beszélne belőled*: bár igaz volna, amit állítasz.

2. Jós, látnok. *Nem vagyok próféta, nem látok a jövőbe.*

3. (választékos) Valamilyen eszmének a hirdetője. *Ő az egészséges táplálkozás prófétája, számos könyvet írt már a reformkonyháról.*

✧ Szin: **1.** *igehirdető, szószóló* **2.** *jövendölő, jövendőmondó,* (régi) *igazlátó, végzethirdető,* (választékos, idegen) *látnok* **3.** *képviselő,* (választékos) *szószóló, követ*

✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

profi ◆◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n* (bizalmas)

1. Hivatásos, szakmabeli. *Ezen a versenyen a profi birkózók mérik össze az erejüket. Profi táncdalénekesek lépnek föl a jótékonysági koncerten.* (Főnévi használatban:) *A tehetséges fiatal sportoló a profik között folytatja pályafutását.*

2. Szakszerű. *Igazán profi munkát végzett a kőműves, meg vagyok vele elégedve.*

✧ Szin: **1.** (idegen) *professzionista,* (szleng) *menő, nagymenő, császár, bajnok* **2.** *kitűnő, kiváló, mesteri,* (idegen) *professzionista*

✧ Ell: *műkedvelő, tapasztalatlan, járatlan, kezdő,* (idegen) *amatőr, dilettáns*

✧ Etim: Vagy német jövevényszó, vagy szórövidüléssel alakult a → *professzionista* főnévből.

profil ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja* (idegen)

1. Az arc oldalnézete. *Szép profilja van.*

2. Valamely tárgy körvonala. *Csak az épület profilját rajzolta meg.*

3. Keresztmetszet, keresztszelvény. *Az építészek nagyon sok profilt rajzolnak.*

4. Valamely intézménynek, folyóiratnak stb. jellegzetes működési területe. *A kiadó profilja változott az utóbbi évtizedekben. Ez nem illik a profilunkba.*

✧ Szin: **1.** *arcél* **3.** *szelvény* **4.** *feladatkör, arculat*

✧ Etim: Olasz eredetű nemzetközi szó.

profit ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja* (idegen)

(Anyagi) haszon, nyereség. *A magas profit miatt idén lényegesen több adót kellett fizetnünk. Nem sok profit származott ebből az ismeretségből.*

✧ Szin: *jövedelem, értéktöbblet, kereset, gyarapodás,* (hivatalos) *hozadék,* (bizalmas) *sáp*, (régi) *tőkehaszon*

✧ Ell: *veszteség,* (idegen) *deficit*

✧ Etim: Francia eredetű német jövevényszó.

program ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja* (idegen)

1. Cselekvési terv, elfoglaltság. *Elkészült a konferencia programja. Mi a programod vasárnap?*

2. Politikai irányzat, párt, szervezet céljainak összessége. *A párt programja hosszas belső viták eredményeként született meg. A kormány programját bírálja az ellenzék.*

3. Rádió- vagy tévéadó, illetve ennek műsora. *A kettes programon lesz a sportközvetítés. Mit adnak az esti programban?*

4. Számítógép működési és feladatmegoldási utasításai, illetve azok rendezett sora. *Elkészült a betűellenőrző program. Egész nap a gép előtt ül, és programokat ír. Letöltöttem egy ingyenes programot az internetről. Új programokat telepítünk az otthoni számítógépünkre.*

✧ Szin: **1.** *időbeosztás, napirend, munkaterv* **2.** *munkaterv, célkitűzés, előirányzat, cél, szándék, elgondolás* **3.** *műsorszám, adás*

✧ Etim: Latin, végső soron görög eredetű nemzetközi szó.

✧ Ö: játék + program

programoz ◆◆ ige *~ni*

1. Gépet, automatát műveleti utasítással ellát. *Kímélő mosásra programozta a mosógépet.*

2. Számítógépes programot vagy programokat ír. *Egész héten programoztam, nem akarom még szombaton is a monitort bámulni!*

3. Valaminek a tervét lebontja, részleteiben kidolgozza. *Gondosan programozta a felújítást, ezért minden rendben ment.*

✧ Szin: **1.** *utasít* **3.** *ütemez, beoszt*

✧ Etim: A → *program* főnév származéka.

prókátor ◆ fn *~ok, ~t, ~a* (régi)

(Védő)ügyvéd. *A megye legjobb prókátorát bízta meg az üggyel.* ■ (bizalmas, rosszalló) *Fogadatlan prókátor*: kéretlen közbenjáró, szószóló. *Vigyázz, ne légy fogadatlan prókátor! Nincs szükségem fogadatlan prókátorokra!*

✧ Szin: (régi) *ügyfolytató, fiskális*

✧ Táj: *porókátor*

✧ Etim: Szóelvonással keletkezett a latin eredetű, régi nyelvi *prokurátor* ‘szószóló, ügyvéd’ főnévből.

proletár ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

1. Az ókori Rómában a legszegényebb réteghez tartozó személy. *A proletárok mindig kiszolgáltatottak az uralkodóknak.*

2. (kissé régi) Termelőeszközökkel nem rendelkező bérmunkás. *A proletár egyik napról a másikra él.*

3. (kissé régi) (Jelzőként:) Bérmunkásokból álló, rájuk jellemző, velük kapcsolatos. *Zsúfolt bérházakban lakik a proletár tömeg. A proletár életmód nem irigylésre méltó. A proletárok forradalma 1917-ben győzött Oroszországban.*

✧ Szin: **2., 3.** *munkás, szegényember, nincstelen, kisember,* (bizalmas) *melós, bérrabszolga,* (rosszalló, bizalmas) *proli*

✧ Ell: **2., 3.** *tőkés, gyáros,* (idegen) *burzsoá*

✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.

propaganda ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen)

1. Eszmék, tanok, nézetek hirdetése, népszerűsítése. *Háborúellenes propagandát kezdeményeztek.*

2. Tervszerű népszerűsítés, reklámozás, hírverés. *A rossz üzleti propaganda is hozzájárult a csődhöz. Ügyes propagandát csinál a könyveinek.*

3. (rosszalló) Túlzó, félrevezető hangulatkeltés. *Ez csak üres propaganda, ne dőlj be neki!*

✧ Szin: **1.** *ismertetés, terjesztés* **2.** *reklám, ismertetés, terjesztés, kampány, hirdetés, korteskedés, korteshadjárat, reklámhadjárat* **3.** *reklámfogás*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

prostituált ◆◆◆ fn *~ak, ~at, ~ja* (idegen)

1. Testét áruba bocsátó nő, esetleg férfi. *Megint megjelentek az utcánkban a prostituáltak, a rendőrök már tervezik a razziát. Azt mondják róla, prostituált lett belőle.*

2. (rosszalló) Elveit, tudását (anyagi) előnyért áruba bocsátó ember. *Ez a prostituált végül aprópénzre váltotta a diplomáját.*

✧ Szin: *utcalány, utcanő, örömlány,* (idegen) *kurtizán, perdita,* (választékos) *kéjnő, kéjhölgy,* (tréfás) *rosszlány,* (durva) *céda, szuka, szajha, ringyó, ribanc, kurva, lotyó, cafka,* (régi) *kokott,* (régi, választékos) *rima*

✧ Táj: *dajna, cula, szotyka*

✧ Etim: A latin eredetű *prostituál* ige származéka.

protekció ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen)

1. Befolyásos személy pártfogása, közbenjárása. *Protekciót kért tőle az ügy elintézéséhez. Protekcióval szerezte az állását.*

2. Kiváltságos elbánás, (jogtalan) előny. *Van valami protekciód a minisztériumban?*

3. (régi) Védelem, oltalom. *Az ellenségtől fenyegetett város végül császári protekció alá került.*

✧ Szin: **1.** *segítség, kivételezés, támogatás, befolyás* **2.** *összeköttetés, segítség, befolyás, kivételezés*

✧ Ell: **1.** *önerő, saját erő*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

protestáns ◆◆◆◆ mn *~ok* vagy *~ak, ~t, ~ul*

A reformáció során kialakult keresztény felekezethez tartozó, azzal kapcsolatos. *Az első protestáns egyház az evangélikus volt, amelyet Luther alapított. Az 1990-es években újjáéledt a protestáns iskolarendszer.* (Főnévi használatban:) *Kelet-Magyarországon sok protestáns él, elsősorban református vallásúak.*

✧ Szin: *református, kálvinista, evangélikus, lutheránus, unitárius*

✧ Ell: *katolikus,* (népi) *pápista*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

protokoll ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja* (idegen)

1. Nemzetközi tárgyalások jegyzőkönyve. *A tárgyalás után szakértők is elolvashatták a protokollt.*

2. A nemzetközi érintkezés előírásainak összessége. *A diplomáciai protokollt jól ismeri. Nem a protokollnak megfelelően járt el.*

3. A hivatalos érintkezésre vonatkozó szokások, (íratlan) szabályok összessége. *Tartsd be a protokollt!*

✧ Szin: **3.** *illem, illendőség,* (idegen) *etikett*

✧ Etim: Bizánci görög eredetű latin jövevényszó.

☝ Ha *l*-lel kezdődő toldalék járul hozzá, egyszerűsítve csak két *l*-let írunk: *protokollal*.

proton ◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja* (idegen)

(Fizikában:) Az atommag pozitív töltésű elemi összetevője. *A protonok a neutronokkal ellentétben stabil részecskék.*

✧ Etim: Görög eredetű nemzetközi szó.

provokáció ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen)

1. Megtorló lépésre kényszerítő erőszakos magatartás vagy cselekedet. *Újabb fegyveres provokációk voltak a megszállt övezetben.*

2. Rendzavarásra vagy más káros cselekményre való felbujtás. *Provokáció volt a tüntetésen, ezért csaptak össze a rendőrök a tömeggel.*

3. (Politikai) ellenfél szándékos megtévesztése, beugratása. *Ez nem más, mint provokáció.*

4. (régi) Párbajra való kihívás. *A két fiatalember közti nézeteltérés végül provokációt eredményezett.*

✧ Szin: **1.** *izgatás* **2.** *izgatás, lázítás, uszítás, belekötés*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

próza ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Kötetlen, nem verses formájú beszéd vagy írásmű. *Prózában írta meg gondolatait, egy regényben.*

2. Nem énekes vagy táncos színpadi mű. *Ma nem operettet játszunk, hanem prózát.*

3. (választékos) Valaminek (rideg) valósága. *Nehezen viseli a hétköznapok prózáját.*

✧ Szin: **1., 2.** *folyóbeszéd* **3.** *hétköznapiság, mindennapiság, sivárság*

✧ Ell: **1., 2.** *líra, vers*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

prsut ◆ fn *~ok, ~ot, ~ja* (Va, Dv, Mv)

Tengeri levegőn szárított sertéssonka. *A horvátok egyik legjellegzetesebb előétele a karszti bórán szárított prsut vékonyra szeletelve, juhsajttal és olajbogyóval.*

✧ Etim: Horvát-szerb jövevényszó.

pruszlik ◆ fn *~ok, ~ot, ~ja* (népi)

Testhez simuló, kivágott női mellény. *A népviseletbe öltözött kislány piros pruszlikot hordott a hímzett blúz fölött.*

✧ Szin: *ingváll, mellényke, vállfűző,* (régi) *lajbi*

✧ Táj: *poroszlik, puruszlék, pruszli, pucli*

✧ Etim: Német, közelebbről bajor-osztrák jövevényszó.

prüszköl ◆◆◆ ige *~ni*

1. Szaporán többször egymás után tüsszent. *Hosszan prüszkölt a felkavarodott por miatt.*

2. Kifújja az orrába ment folyadékot. *Mosdás után rendszerint prüszköl. Prüszkölnek a lovak az istállóban.*

3. (régi) (Mozdony) gőzt lövell ki. *Prüszköl a mozdony, ahogy elindul az állomásról.*

4. (bizalmas) *Prüszköl valamitől*: húzódozik tőle, nem akaródzik neki megtenni. *A házimunkától mindig prüszkölt.* | *Prüszköl valamiért* vagy *valami miatt*: bosszankodik miatta. *Örökké prüszköl a rossz közlekedés miatt.*

✧ Szin: **1.** *prüsszög, trüszköl* **2.** (ló:) *fújtat* **3.** *fújtat* **4.** *vonakodik, dohog; tiltakozik valami ellen;* (bizalmas) *fázik* • **4.** *Nincs ínyére.*

✧ Táj: **1.** *tüszköl, prücköl*

✧ Ell: **4.** *elfogad valamit; egyetért valamivel*

✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó.

pszichiáter ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e* (idegen)

Az elmebetegségek szakorvosa. *Olyan súlyos állapotba került, hogy pszichiáterhez kellett fordulniuk.*

Szin: *elmeorvos,* (idegen) *pszichoterapeuta*

✧ Etim: Görög eredetű nemzetközi szó.

pszichológia ◆◆◆◆ fn –, *~t, ~ja* (idegen)

A lelki jelenségekkel foglalkozó tudomány. *A pszichológiának tárgya a viselkedés mögött meghúzódó mélyebb okok vizsgálata is.*

✧ Szin: *lélektan,* (régi) *lélekbúvárlat, lélekismeret*

✧ Etim: Görög eredetű nemzetközi szó.

pszichológus ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* (idegen)

Lélektannal foglalkozó kutató, illetve gyakorlati szakember. *Pszichológus állapítja meg az óvónővel együtt, hogy a gyermek iskolaérett-e.*
✧ Szin: (régi) *lélekbúvár*
✧ Etim: Görög eredetű nemzetközi szó.

pszt ◆◆◆ msz
1. (Valakit vagy valakiket csendre intve:) Csitt! *Pszt, figyeljetek rám!*
2. (Figyelem felkeltésére:) *Pszt, gyere csak ide!*
✧ Szin: **1.** *csend, csöndet, csendesen, csendesebben*
✧ Etim: Valószínűleg hangutánzó eredetű, talán önkéntelen hangkitörésből keletkezett indulatszó.

pucér ◆◆◆ mn *~ak, ~t, ~an* (népi, bizalmas)
Meztelen. *A kisfiú a nagy hideg ellenére teljesen pucér volt.*
✧ Szin: *csupasz, ruhátlan, mezítelen,* (választékos) *fedetlen, pőre,* (szleng) *nudi*
✧ Ell: *felöltözött*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

puccs ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
Államcsíny. *A tábornokok puccsot hajtottak végre, magukhoz ragadták a hatalmat.*
✧ Szin: *összeesküvés, zendülés, lázadás, erőszakos fordulat*
✧ Etim: Német jövevényszó.
☝ Ha *cs*-vel kezdődő toldalék járul hozzá, egyszerűsítve csak *ccs*-t írunk: *puccsal*.

púder ◆◆ fn *~ok* vagy *~ek, ~t, ~ja* vagy *~je*
1. Finom por alakú arc- és testápoló kozmetikum. *Arca szinte fehér volt a sok púdertól.*
2. Hintőpor. *A baba púderjének kellemes az illata.*
3. (régi) Hajpor, rizspor. *A színészek parókája tele volt púderrel.*
4. (szleng) Mellébeszélés. *Ne törődj vele, ez csak púder.* • Szólás: *Nem kell a púder!*: ne beszélj mellé.
✧ Szin: **1.** *arcpúder, porpúder, kőpúder* **2.** (idegen) *talk, talkum* **4.** (szleng) *rizsa, vaker, duma, süketelés, szöveg,* (bizalmas) *halandzsa*
✧ Etim: Francia eredetű német jövevényszó.

puding ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
Gőzben párolva készített könnyű, krémszerű édesség. *Az angoloknál elengedhetetlen ünnepi étel a puding. A gyerekek banánízű pudingot kérnek uzsonnára.* • Szólás: *A puding próbája az evés*: valaminek a használhatósága a kipróbálás során derül ki.
✧ Etim: Angol, végső soron talán francia eredetű nemzetközi szó.

pudvás ◆ mn *~ak, ~at, ~an*
Korhadástól, elöregedéstől taplószerűen lyukacsos belsejű (fa, retek, karalábé). *Pudvás a fa, pedig kívülről egészségesnek látszott. Már pudvás a retek.*
✧ Szin: *szivacsos, üreges, odvas, redves, taplós, fás*
✧ Táj: *reves, podvas, pugyvás*
✧ Ell: *egészséges, ép, friss, tömör*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, feltehetőleg az → *odvas* melléknévből jött létre.

puffad ◆◆ ige *~ni*
1. (Felfújható test) a benne levő gáz, esetleg folyadék nyomására gömbölydeddé válik. *A léggömb a beléje fújt gáztól óriásira puffad.*
2. (Gyomor, bél, gázokat fejlesztő ételtől) kellemetlenül feszül, nyom. *Ha káposztát eszik, mindig puffad a gyomra.*
✧ Szin: **1.** *dagad, duzzad, domborodik* **2.** *püffed, felfúvódik, felfújódik*
✧ Ell: **1.** *lohad, leenged, leereszt*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, hangutánzó-hangfestő eredetű szótő származéka. A tő azonos a → *pöffeszkedik*, → *pöfög*, → *puffan* igék tövével.

puffan ◆◆ ige *~ni*
(Puha test a leesésekor) tompa, mély hangot ad. *A földre zuhanó párna nagyot puffant.*
✧ Szin: *durran, püffen, huppan*
✧ Táj: *buffanik*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, hangutánzó-hangfestő eredetű szótő származéka. A tő azonos a → *pöffeszkedik*, → *pöfög*, → *puffad* igék tövével.

pufók ◆◆ mn *~ok, ~ot, ~an*
1. (kedveskedő) Telt, kövér (személy vagy testrész). *Egy pufók arcú kisfiú ment el a házunk előtt. Egy pufók csecsemő feküdt a babakocsiban.*
2. (ritka) Gömbölyded, hasas (tárgy, általában edény). *Pufók kancsóban hozta föl a bort a pincéből.*
✧ Szin: **1.** (kedveskedő) *dundi, párnás, cipóképű, pufi, dundus*
✧ Táj: **1.** *pufli, bufli, bömfli, bufakos, döncsi, dudóka*
✧ Ell: **1.** *beesett arcú, sovány*

✧ Etim: Egy ősi, hangutánzó eredetű igenévszó származéka. A tő összefügghet a → *pofa* főnévvel, az igenévszó igei tagja pedig a → *puffad*, → *puffan* igék szótövével azonos.

puha ◆◆◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n*

1. Nyomásnak könnyen engedő, laza, süppedős (tárgy, anyag). *Puha párnát tett a beteg feje alá.*

2. Kevés erőkifejtéssel végzett (mozgás, mozdulat). *A puha kézfogás sokat elárul az emberről.*

3. (rosszalló) Befolyásolható, gyönge (személy, megnyilatkozás). *Puha ember, semmiben sem képes önállóan dönteni.*

• Szólás: *Puha, mint a viasz*: elpuhult, elkényeztetett.

✧ Szin: **1.** *lágy, ernyedt, pempős, pépes, fonnyadt, lottyadt* **2.** *erőtlen, gyenge, elpuhult, puhány* **3.** (rosszalló) *pipogya, puhány, teddide-teddoda,* (bizalmas) *tutyimutyi,* (szleng) *majrés,* (főnév:) *lekvár, takony*

✧ Táj: **1.** *tottyadt, lepenye*

✧ Ell: **1.** *kemény, szilárd, feszes* **2.** *erős, edzett, határozott, erélyes, férfias* **3.** *határozott, erélyes, férfias*

✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható hangutánzó eredetű szó származéka. A tő összefügg a → *páhol* ige tövével.

puhány ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* (rosszalló)

1. Elpuhult ember. *A két puhány a hegy megmászása helyett beült az első vendéglőbe sörözni.*

2. Könnyen befolyásolható, gerinctelen ember. *Amilyen puhány, azt fogja tenni, amit parancsolnak neki.* (Jelzőként:) *Nem lehet számítani ezekre a puhány alakokra.*

✧ Szin: **1.** *elkényeztetett, kényelmes,* (rosszalló) *pipogya, teddide-teddoda,* (bizalmas, rosszalló) *tutyimutyi,* (szleng) *majrés,* (főnév:) *lekvár, takony*

✧ Táj: **1.** *lágymártás*

✧ Ell: *kemény, keménykötésű, férfias*

✧ Etim: A → *puha* melléknév nyelvújítás kori származéka.

puhatestű ◆ fn *~ek, ~t, ~je*

A rendszerint meszes héjjal védett, szivacsos, lágy testű, gerinctelen állatok törzsébe tartozó faj vagy egyed. *A kagyló, a csiga a puhatestűek közé tartozik. Miért undorodsz a puhatestűektől?*

✧ Etim: Összetétel; → *puha* + *testű*: a → *test* főnév származéka.

puhatol ◆◆◆ ige *~ni* (választékos)

Óvatosan, tapogatózva igyekszik megtudni, kideríteni valamit. *Ártatlannak tűnő kérdéseivel valójában azt puhatolta, férjnél van-e a lány.*

✧ Szin: *tudakol, vizsgál; vizsgálódik, érdeklődik, kérdezősködik;* (választékos) *fürkész, szimatol, kémlel, vizslat, nyomoz, szaglász; puhatolózik, tapogatózik,* (idegen) *informálódik*

✧ Etim: A → *puha* melléknév származéka.

pukkad ◆◆ ige *~ni* (bizalmas)

Érzelmét visszafojtva bosszankodik, mérgelődik. *Hiába próbált uralkodni magán, látszott, hogy pukkad a méregtől. Nézte, hogy pukkad a szomszédasszonya, amikor meglátta az új bútort.*

✧ Szin: *kifakad, kitör, dühöng, irigykedik*

✧ Ell: *megengesztelődik, megszelídül, enged*

✧ Etim: Hangutánzó eredetű szótő származéka. A tő azonos a → *pukkaszt* igéével.

pukkadoz|ik ◆ ige *~ni* (bizalmas)

1. Mérgelődik, bosszankodik. *Napok óta pukkadozik, nem lehet vele szót érteni.*

2. *Pukkadozik a nevetéstől*: nevetését alig vagy nem bírja visszafojtani. *A lányok pukkadoztak a nevetéstől, miután meglátták az új frizuráját.*

✧ Szin: **1.** *dühöng* **2.** *nevetgél, kacarász, hahotázik,* (régi) *göcög* • **1.** *Szétveti a méreg.*

✧ Ell: **1.** *megszelídül, megengesztelődik, leereszt*

✧ Etim: A → *pukkad* ige származéka.

pukkaszt ◆ ige *~ani*

1. (Felfújt vagy felfújódott tárgyat vagy tárgyakat) valamivel (sorozatosan) felrepeszt. *A gyerekek élvezettel pukkasztják a papírzacskókat.*

2. Bosszant, dühít valakit. *A szomszéd gyerekek folyton pukkasztják egymást.*

✧ Szin: **1.** *durrant* **2.** *mérgesít, hergel, heccel, ingerel, ugrat; kötekedik, incselkedik, élcelődik valakivel;* (bizalmas) *szekál*

✧ Ell: **2.** *kiengesztel, megnyugtat, megbékít*

✧ Etim: Hangutánzó eredetű szótő származéka. A tő azonos a → *pukkad* igéével.

puli ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Göndör, szemébe lógó szőrzetű, kis termetű (pásztor)kutya. *Jó birkaterelő pulija volt. A házőrző puli hangosan csaholt. A fehér puli sokkal ritkább, mint a fekete.*

✧ Táj: *pudli*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán német jövevényszó.

puliszka ◆ fn –, *~t, ~ja*

Kukoricalisztből vízben főzött kásaszerű étel. *Erdélyben közkedvelt étel a puliszka. A meleg puliszkát hideg tejjel leöntve szeretem. Néha elegáns éttermekben is kínálnak puliszkát köretként húsételekhez, például a brassói aprópecsenyéhez.*

✧ Szin: *kukoricakása, málé*

✧ Táj: *mamaliga, polenta, piliszka, pufujuszka, pulicka*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán latin jövevényszó magyar nyelvi képzéssel.

pulóver ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e* vagy *~je*

Elöl zárt, ujjas, meleg, kötött ruhadarab. *Hideg van, vegyél fel pulóvert is! Kötött egy pulóvert az unokájának.*

✧ Szin: (bizalmas) *pulcsi*

✧ Etim: Angol eredetű nemzetközi szó.

pult ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. Üzletekben használt, hosszú, keskeny, elöl zárt asztalféle bútor. *Sok apró árut rakott ki a pultra. Egy kedves eladólány áll a pult mögött.* ■ *Pult alól*: (ritkább, értékesebb árucikket) szívességből vagy anyagi ellenszolgáltatásért csak bizonyos vevőknek eladva. *Már pult alól sem kapni borjúhúst.*

2. Állvány, amelyre szöveget vagy kottát tartalmazó papírt tesznek. *A pultra tette a kottáját, aztán játszani kezdett.*

✧ Szin: **1.** *bolti asztal, elárusítóhely, kiszolgálóasztal, italpult* **2.** *kottaállvány, kottatartó; olvasóállvány,* (idegen) *pulpitus*

✧ Etim: Latin eredetű német jövevényszó.

pulzus ◆◆◆ fn *–, ~t, ~a*

1. Érverés. *Ahogy meglátta szerelmét, hirtelen felgyorsult a pulzusa.*

2. Ütőérnek a csuklónál kitapintható része. *Nagyon nehezen találta meg a pulzusát.*

✧ Szin: **1.** *lüktetés,* (régi) *érlökés, érszökés* **2.** *verőér*

✧ Táj: **2.** *élőín*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

pulya ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (népi)

Kisgyermek. *Nehezen tartja a sok pulyát, kevés a jövedelme.*

✧ Szin: *gyerek,* (bizalmas) *lurkó, gyerkőc, csemete,* (választékos) *kisded*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán román jövevényszó.

pulyka ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Nagy testű háziszárnyas. *Pulykát tenyészt a farmján.* • Szólás: *Mérges, mint a pulyka.* | *Vörös (lesz), mint a pulyka.*

2. Pulykahús. *Karácsonykor pulykát eszünk, mint az angolok.*

✧ Szin: **1.** (régi) *tengeritik*

✧ Táj: **1.** *póka*

✧ Etim: A hangutánzó eredetű *puly* állathívogató szó származéka.

pulykaméreg ◆ fn (bizalmas)

Hirtelen felfortyanó harag. *Elfutotta a pulykaméreg a hír hallatán.*

✧ Szin: *düh, méreg*

✧ Táj: *lúdméreg, pulykafrász*

✧ Ell: *szelídség,* (választékos) *galambepe*

✧ Etim: Összetétel: → *pulyka* + → *méreg*.

puma ◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Amerikában élő, a macskafélék családjába tartozó, sárgásbarna bundájú ragadozó állat. *Három pumát láttunk az állatkertben. A puma jóval kisebb, mint a tigris.*

✧ Szin: *ezüstoroszlán*

✧ Etim: Spanyol, végső soron perui indián eredetű nemzetközi szó.

pumpa ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Felfújható tárgyak levegővel való megtöltésére használatos eszköz. *Hozd a pumpát, és fújd fel a gumimatracot! Az új biciklihez pumpát is adtak az üzletben.* • Szólás: (szleng) *Felmegy (nála) a pumpa* vagy *a pumpája*: méregbe gurul.

2. (Eldugult) lefolyó, vécé tisztításához használatos gumifejű, nyeles, házi tisztítóeszköz. *Hol a pumpa, eldugult a mosdó lefolyója. Vettem a vécéhez egy új pumpát, a régi tönkrement.*

3. (Fv, Va, Mv; Dv bizalmas) Szivattyú. *A másik pumpával hamarabb el lehetne távolítani a vizet a pincéből.*

4. (Fv, Va, Mv; Dv bizalmas) Benzintöltő állomás. *Tankoljunk inkább a városban, az új autópályán nincs sok pumpa.*
5. (tréfás) Emberi szív. *Akadozik a pumpa, ki kell vizsgáltatnom magamat.*
✧ Szin: **1.** *fújtató* **4.** *benzinkút,* (hivatalos) *üzemanyagtöltő állomás,* (bizalmas) *kút* **5.** (tréfás) *motor*
✧ Etim: Középkori holland eredetű német jövevényszó.

puncs ◆◆ fn –, *~ot, ~a*
1. Rumból és vízből (vagy teából) forralt, fűszerekkel ízesített ital. *Forró puncsot ittak a barátnőivel, mert teljesen átfagytak.*
2. Ezzel ízesített vagy ilyen ízű édesség, főként fagylalt. *Milyen jégkrém van itthon? – Csoki, vanília, puncs.*
✧ Etim: Angol, végső soron talán hindi eredetű nemzetközi szó.

púp ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
1. A hátgerinc kóros görbülete miatti kidudorodás. *Idős korára púp nőtt a hátára.* ● Szólás: *Púp a hátán*: terhére van.
2. Némely állat, különösen a teve hátán természetes kidudorodás. *A zebu púpja zsiradékot tárol télire. A teve sok vizet tud tárolni a púpjában.*
3. Púphoz hasonló domborulat. *Egy púp nőtt a lábán, ott, ahol beütötte.* ■ (népi) *A kenyér púpja*: sülés közben kidomborodó része. *A kenyér púpja a legropogósabb és a legfinomabb.*
✧ Szin: **3.** *dudor, búb, duzzanat, kiemelkedés, kinövés, bütyök, csomó, göb,* (bizalmas) *pukli, tipli, bumedli*
✧ Ell: **1., 3.** *behorpadás, bemélyedés*
✧ Etim: Hangutánzó-hangfestő eredetű szó, a → *búb* főnév szóhasadással elkülönült párja.

pupák ◆ fn *~ok, ~ot, ~ja* (bizalmas, kedveskedő vagy gúnyos)
Tudatlan, tapasztalatlan, zöldfülű (fiatal) ember, általában gyerek. *Na mi van, pupák? Gyere, te kis pupák, majd én elmagyarázom!*
✧ Szin: *együgyű,* (gúnyos) *málé, bamba,* (választékos) *balga*
✧ Táj: *bubák*
✧ Ell: *okos, tapasztalt, érett, talpraesett, ügyes*
✧ Etim: Szlovák jövevényszó.

pupilla ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
A szivárványhártya közepén levő fekete nyílás. *A sötétben kitágul az ember pupillája. Tágítják a pupilláját a szemvizsgálathoz.*
✧ Szin: *szembogár, bogár* ● *A szem feketéje. A szem csillaga.*
✧ Táj: *bábu, bábszem, szembáb, bábuka*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

puplin ◆ fn –, *~t, ~ja*
Finom, vékony, selymes fényű kelme. *Csak puplinból varrott blúzt vagy inget hajlandó viselni.* (Jelzőként:) *A ruházati osztályon puplin férfiinget is tartanak.*
✧ Szin: *félselyem*
✧ Táj: *poptin*
✧ Etim: Német jövevényszó.

purdé ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (népi)
1. Cigány gyerek. *Két purdé játszik a porban.*
2. (Jelzőként:) Csupasz, meztelen. *Purdé gyerekek szaladgálnak a vízparton.*
✧ Szin: **1.** *roma gyerek,* (régi) *purcenás,* (bizalmas) *rajkó* **2.** *ruhátlan, mezítelen*
✧ Ell: **2.** *felöltözött*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán cigány jövevényszó.

purgatórium ◆◆ fn –, *~ot, ~a* (idegen)
(A katolikus vallásban:) A pokol és a mennyország közötti átmeneti hely. *A bocsánatos bűnök elkövetői a purgatóriumban vezekelnek.*
✧ Szin: *tisztítóhely, tisztítótűz*
✧ Táj: *purgatériom*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

puritán I. ◆◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*
1. Szigorú erkölcsű, egyszerű életvitelű (személy). *Puritán ember ilyen helyre nem teszi be a lábát. Puritán családban nevelkedtem, nem szoktam hozzá a fényűzéshez.*
2. Ilyen emberre jellemző. *Puritán ízlésű a kollégám. Ez a kép nem illik ebbe a puritán szobába.*
✧ Szin: **1.** *egyszerű, igénytelen, tiszta életű, spártai, feddhetetlen, erkölcsös, szemérmes, szégyenlős, szerény, mértéktartó* **2.** *szerény, dísztelen, sallangmentes, szegényes, egyszerű, igénytelen, erkölcsös, szemérmes, mértéktartó*
✧ Ell: **1.** *kicsapongó, erkölcstelen, züllött* **2.** *fényűző, gazdag, felcicomázott, pompás*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

puritán II. ◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*
1. Puritán személy. *Ilyesmit csak egy puritán mondhat.*
2. XVI–XVII. századi angol protestáns reformmozgalmak híve. *A puritánoknak nagy szerepük volt az angol polgári forradalomban.*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

puska ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Hosszúcsövű kézi tűzfegyver. *Elsütötte puskáját, a csőből még most is szivárog a füst.* • Szólás: *Mintha puskából lőtték volna ki*: olyan gyorsan (távozik valahonnan).

2. (bizalmas) Adatokat, képleteket stb. tartalmazó, előre elkészített és feleléskor, dolgozatíráskor használatos feljegyzés mint tiltott iskolai segédeszköz. *Akiknél dolgozatíráskor puskát találnak, elégtelent kap. Tanulás helyett inkább puskát gyártott.*

✧ Szin: **1.** *karabély, mordály,* (régi) *flinta, muskéta, mannlicher,* (szleng) *gitár, pukkantó* **2.** (bizalmas) *mankó,* (idegen) *sillabusz*

✧ Etim: Német, végső soron latin eredetű vándorszó.

✧ Ö: lég + puska

puskaporos ◆◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, ~an*

1. Puskapor tárolására szolgáló. *Beázott a puskaporos raktár. A puskaporos hordókat a vár védett helyén, a lőportoronyban tartották.* ■ *Puskaporos hordó*: olyan ország, amelyet állandóan fenyeget a háború kirobbanásának veszélye. *Bosznia évek óta egy puskaporos hordó.*

2. (bizalmas) Robbanásig feszült (légkör, hangulat). *Gyakran puskaporos a hangulat náluk, amióta válófélben vannak.*

✧ Szin: **1.** *lőporos* **2.** *vihar előtti*

✧ Ell: **2.** *nyugodt, békés*

✧ Etim: A *puskapor* összetétel (→ *puska* + → *por*) származéka.

puskáz|ik ◆◆ ige *~ni*

1. (régi) Puskával lő, vadászik. *Hajnalban keltek, s mentek puskázni.*

2. (bizalmas) (Feleléskor, dolgozatíráskor) előre gyártott feljegyzéseket, meg nem engedett segédeszközt használ. *Aki puskázik, annak azonnal elveszem a dolgozatát! Elképesztő a szemtelensége, még felelés alatt is puskázik.*

✧ Szin: **1.** *lövöldöz, lődöz* **2.** *csal, les, másol*

✧ Etim: A → *puska* főnév származéka.

pusmog ◆◆ ige *~ni*

1. Halkan sugdolózik. *Mit pusmogtok ott a sötétben? Egész óra alatt a szomszédjával pusmog.*

2. *Magában pusmog*: (sértődöttségében) érthetetlenül motyog, dünnyög. *Magában pusmog, ahelyett, hogy megmondaná, mi a baja.*

✧ Szin: **1.** *sugdos, suttog, susog* **2.** *morog*

✧ Táj: *pajmog*

✧ Ell: *kiabál*

✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, hangutánzó eredetű szótő származéka.

puszil ◆ ige *~ni* (bizalmas)

1. (Arcon) csókol valakit. *Már nagy fiú, nem szereti, ha puszilják.*

2. (Köszönés, elköszönés vagy közvetett üdvözlés kifejezésére:) *Most mennem kell, puszillak, majd hívjuk egymást! Anyukádékat üdvözlöm, a kis Katikát pedig puszilom!*

✧ Szin: **1.** (bizalmas) *cuppant* **2.** *csókoltat, csókol*

✧ Etim: A német eredetű *puszi* főnév származéka.

puszta I. ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Nagy vagy nagyobb kiterjedésű, fátlan, füves vagy kopár síkság. *A hortobágyi puszta védett természeti terület.*

2. (régi) Nagybirtoknak a helységtől távolabb levő része, egysége. *Az intéző nem a pusztán lakott.*

✧ Szin: **1.** *róna, pusztaság, mező,* (idegen) *préri, pampa* **2.** *major*

✧ Ell: **1.** *hegyvidék, dombság*

✧ Etim: Szláv jövevényszó.

puszta II. ◆◆◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n*

1. Üres, kopár, elhagyatott. *A tűzvész után csak a puszta falak maradtak meg. „Hajh, mostan puszta ám igazán a puszta!”* (Petőfi S.: A puszta, télen)

2. (Nyomósító szóként:) Csak, csupán; semmi más, mint… *Ez a puszta igazság. Puszta kézzel szállt szembe a fenevaddal. Az csak puszta véletlen, hogy azonos a vezetéknevünk, nem vagyunk rokonok.*

✧ Szin: **1.** *kietlen, sivár, kihalt, néptelen, lakatlan, elnéptelenedett* **2.** *csupasz, meztelen, egyszerű*

✧ Ell: **1.** *lakott, népes, teli*

✧ Etim: Szláv jövevényszó.

pusztán ◆◆◆◆◆ hsz

1. Csak, csupán. *Pusztán tapintatból tette. Pusztán érdekből hívta föl.*

2. Önmagában véve, mást nem számítva. *Pusztán a mérete is lenyűgöző. Már pusztán a látványa is félelmetes.*

✧ Szin: **1.** *csupáncsak, kizárólag, kizárólagosan, csakis, merőben* **2.** *egyedül, egymagában*

✧ Etim: A → *puszta* melléknév megszilárdult ragos alakulata.

pusztít ◆◆◆◆◆ ige *~ani*

1. Nagy tömegben öl, gyilkol valakiket, valamiket. *Pusztítja az ellenséget a derék vitéz.*

2. (tréfás) (Ételt) nagy mennyiségben fogyaszt, (használati tárgyat, általában ruhaneműt) nagy mennyiségben elhasznál. *A sok gyerek pusztítja a kenyeret. Pusztítja a ruhát, alig győzöm pénzzel.*

3. (Természeti csapás vagy embercsoport) nagy (anyagi) kárt okoz. *Tavaly ismét árvíz pusztított a Tisza mentén. Rablóbandák pusztítják az országot.*

✧ Szin: **1.** *megöl, leöl, irt, kaszabol* **2.** *eszik,* (durva) *zabál* **3.** *tönkretesz, rombol, tör-zúz, rongál, elront, irt, rabol, fosztogat; garázdálkodik, kárt okoz*
✧ Ell: **3.** *épít, felvirágoztat, gyarapít*
✧ Etim: A → *puszta* melléknév származéka.

pusztul ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (Élőlények csoportja) fokozatosan a megsemmisülés felé halad. *A szárazság miatt pusztul a növényzet, a vadállomány.*

2. (Állat) tömegesen elhull. *Pusztulnak a halak a Tiszában.*

3. (Ember, állat) meghal. *Ott pusztult a háborúban.* ■ *Éhen* vagy *szomjan pusztul*: az éhségtől vagy szomjúságtól elpusztul. *Éhen pusztult szegény kanári, amíg mi nyaraltunk. Adjál minden nap friss vizet a hörcsögnek, nehogy szomjan pusztuljon!* (bizalmas, túlzó) *Éhen pusztulok, ha nem hozza rögtön a pincér a vacsorát! Mindjárt szomjan pusztulok, álljunk meg annál a kútnál!*

4. (ritka) Eltűnőben, kiveszőben van. *Pusztulnak a népszokások, már a húsvéti locsolkodás is egyre ritkább.*

5. Sz.: (rosszalló) *Pusztulj a szemem elől* vagy *innen*: kotródj innen, tűnj el, hordd el magad.

✧ Szin: **1.** *tönkremegy, sorvad, enyészik, hanyatlik* **2.** *döglik, kiveszik, vész* **3.** (durva) *megdöglik* **4.** (választékos) *sorvad, enyészik, hanyatlik*
✧ Ell: **1.** *virágzik, virul, gyarapszik, él* **2., 3.** *él* **4.** *él, virágzik*
✧ Etim: A → *puszta* melléknév származéka.

putri ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (rosszalló)

Földbe vájt vagy sárból, vályogból rakott nyomorúságos lakhely. *Gyerekkoromban még láttam putrit a falu szélén. Nagyon szegény családban nőtt fel, sok testvérével egy szűkös putriban laktak.*

✧ Szin: *kunyhó, földkunyhó,* (rosszalló) *kalyiba, vityilló, viskó*
✧ Táj: *kutri, kotéc, gurgying*
✧ Ell: *palota, villa, kastély*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

puttony ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Háton hordható, felül nyitott faedény vagy vesszőkosár. *Szüretkor puttonyokba gyűjtik a szőlőt.*

2. (gyermeknyelvi) A Mikulás hátizsákja, melyben az ajándékokat hozza a gyerekeknek. *A mikulásünnepségen sok édesség és játék került elő a piros puttonyból.*

✧ Szin: **1.** *hátikosár, kas* **2.** *zsák*
✧ Etim: Középkori latin, végső soron görög eredetű német, közelebbről bajor-osztrák jövevényszó.

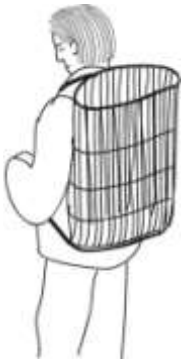

püff ◆ msz

1. (Ütés hangjának érzékeltetésére:) *Püff, jól behúzott neki.*

2. (Csalódottság, bosszankodás kifejezésére:) *Püff neki, ez rosszkor jött!*

✧ Szin: *piff, puff, bumm*
✧ Etim: Hangutánzó-hangfestő eredetű szó.

püffed ◆ ige *~ni*

(Testrész vizenyősen vagy teltségtől) dagad, puffad. *Püffed a hasa a sok káposztától. A kevés mozgás miatt gyakran püffed a lába.*

✧ Szin: *duzzad*
✧ Ell: *lohad*
✧ Etim: Hangutánzó-hangfestő eredetű szótő származéka, a → *puffad* ige magas hangrendű változata. Töve azonos a → *pöffeszkedik*, → *pöfög*, → *püföl* igék tövével.

püföl ◆◆◆ ige *~ni*

Szaporán ver, ütlegel valamit, valakit. *Egész nap püföli a testvérét. Hosszasan püfölte a szőnyeget.*

✧ Szin: *üt, náspángol, páhol, öklöz,* (bizalmas) *eldönget, elfenekel, eltángál, megkalapál, kiporol, ruház*

✧ Táj: *lazsnakol*
✧ Ell: *simogat, cirógat, dédelget*
✧ Etim: Hangutánzó-hangfestő eredetű szótő származéka. Töve azonos a → *pöffeszkedik*, → *pöfög*, → *püffed* igék tövével.

pünkösd ◆◆◆◆ fn *~ök, ~öt, ~je*

A húsvét utáni ötvenedik napon tartott zsidó és keresztény egyházi ünnep. *Pünkösd hétfőjén tartjuk az esküvőt, az munkaszüneti nap.* ● *Szentlélek ünnepe.*

✧ Etim: Görög eredetű olasz vagy német jövevényszó.

pünkösdirózsa ◆ fn

Nagy, telt, piros virágú bazsarózsa(fajta). *Ültessünk a kertbe pünkösdirózsát! Tegnap beállított egy hatalmas csokor pünkösdirózsával.*

✧ Etim: Összetétel; *pünkösdi*: a → *pünkösd* főnév származéka + → *rózsa*.

püré ◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

Főtt burgonyából, gyümölcsből vagy zöldségből áttöréssel készített pépszerű étel. *Gyakran készítek főtt krumpliból pürét a rántott hús mellé. A kisbabák gyakran kapnak sárgarépából és borsóból készült pürét.*

✧ Szin: *burgonyapüré, krumplipüré; pép,* (idegen) *mix,* (népi, bizalmas) *pire, piré*
✧ Etim: Latin eredetű francia jövevényszó.
✧ Ö: gesztenye + püré

püspök ◆◆◆◆◆ fn *~ök, ~öt, ~e*

1. Katolikus egyházmegye élén álló felszentelt egyházi személy. *Több püspök is részt vett az ünnepi misén.* ■ *Címzetes püspök*: olyan püspök, akinek nincs egyházmegyéje. *Rónay Jácint 1872-ben lett pozsonyi prépost, ugyanebben az évben megkapta a címzetes püspöki rangot is, elnyerve ezzel a felsőházi tagságot.* ● Szólás: *Miért nem született püspöknek*: akkor nem kellene (ennyit) dolgoznia.

2. (A protestánsoknál:) Egyházkerület kormányzására megválasztott lelkipásztor. *A mi kis gyülekezetünkben is járt a püspök.*

✧ Szin: *főpásztor, pátriárka, érsek,* (régi) *egyháznagy,* (idegen) *episcopus*
✧ Táj: *pispek, pispök, pöspök, püspek*
✧ Etim: Latin, végső soron görög eredetű vándorszó.

R

rá I. ◆◆◆◆◆ személyragos hsz
1. Valaminek a felületére, valakinek a testére. *Ne szórd rá a homokot! Segítsd rá a kabátot!*
2. *Isznak rá*: valaminek az örömére vagy valakinek az egészségére. *Most rád igyunk!*
3. A megjelölt idővel később. *Négy hónapra rá kórházba került.*
4. Neki, számára. *Takarít rá egész évben.*
5. Rá nézve, őt illetően. *Ez nem dicsőség rá.*
6. Valaki, valami irányában. *Nevet rá, így ő is jobb kedvre derült.* ■ *Csak nevet rá*: nem törődik vele.
7. Arra vonatkozólag, azzal kapcsolatban. *Van rá példa, hogy megegyeznek.*
8. Hozzá, erre a célra. *Elvégeztetné a munkát, de nincs rá ember.*
9. (ritka) Ráadásul, méghozzá. *Jó felfogású, s rá még szorgalmas is.*
10. (Vonzatként:) *Ne aggódj, vigyáz rá. Hadd vásároljon, telik rá. Ez nem rátok tartozik.*
11. (Sportban, mondatszóként:) Rajta. *Rá, rá, hajrá!*
✧ Szin: (népi vagy választékos) *reá*
✧ Táj: *rája*
✧ Etim: Egy valószínűleg ősi, ugor kori szótő megszilárdult ragos alakulata.
☝ Ragozása: *rám, rád, rá, ránk, rátok, rájuk.*

rá II. ◆◆◆◆◆ ik
1. Az említett személyre, dologra. *Ránéz, ránevet, rávicsorít. A tanárnő megdicsérte, ő pedig vidáman nevetett rá.*
2. Az előzőnél többet. *Ráígér, rálicitál, rátesz. Amikor már éppen megalkudtak volna a lóra, akkor ígért rá valaki.*
3. Megtudva, megérezve valamit. *Ráeszmél, ráérez. Csak később eszmélt rá, mit tett.*
4. Valakire közvetlenül vonatkozó módon. *Rábizonyul, ráirányít, rápazarol. Nem pazarolok rá több energiát.*
✧ Etim: Egy valószínűleg ősi, ugor kori szótő megszilárdult ragos alakulata.

ráad ◆◆◆ ige *~ni*
1. (Ruhadarabot) felad valakire. *Ráadja a ruhát a kisgyerekre.*
2. *Áldást ráad valakire*: megáld. *Ráadja apai áldását.*
3. Összeghez, áruhoz hozzátesz valamennyit. *Ráadok még egy százast.*
4. (ritka) *Ráadja magát valamire*: valamilyen szenvedélynek vagy tevékenységnek átengedi magát. *Ráadta magát az ivásra.*
✧ Szin: **1.** *felsegít, ráerőltet,* (bizalmas) *ráhúz* **3.** *kiegészít, kipótol, megtetéz, megtold valamivel*
✧ Ell: **1.** *levesz, lehúz* **3.** *csökkent, elvesz, elvon*
✧ Etim: Igekötős ige: → *rá* + → *ad*.

rááll ◆◆◆ ige *~ni*
1. Rálép valamire, és ott állva marad. *Ráállt az asztalra, hogy elérje a lámpát.*
2. *Rááll valakire*: **a)** (labdajátékban) az ellenfél valamelyik játékosát fedezi, őrzi, akadályozza a mozgásban. *Ráállt az ellenfél csatárjára.* **b)** (bizalmas) gépkocsival olyan közel parkol a másik autóhoz, hogy akadályozza az indulásban. *Úgy rám állt ez a piros kocsi, hogy nem tudok kiállni.*
3. (Száj, kéz, láb) szinte ösztönszerűen kész valamely cselekvésre. *Rááll a keze a kézimunkázásra, a lába a táncra.*
4. *Rááll valamire*: rábeszélésre beleegyezik valamibe. *Ráállt az alkura. Ráálltak, hogy együtt utazzunk.*
✧ Szin: **1.** *feláll, fellép,* (kissé régi) *ráhág* **3.** *rájár* **4.** *hozzájárul valamihez; jóváhagy valamit;* (bizalmas) *belemegy valamibe*
✧ Ell: **1.** *lelép, leszáll, leugrik valahonnan* **4.** *elutasít, visszautasít valamit*
✧ Etim: Igekötős ige: → *rá* + → *áll*.

rab I. ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
1. Büntetését börtönben töltő személy. *A rabok a börtön udvarán sétálnak körbe-körbe.*
2. Hadifogoly. *Kicserélik a rabokat.*
3. (régi) Rabszolga. *Láncra vert rabokat szállított a hajó.*
4. Leigázott néphez tartozó ember. *„Rabok voltunk mostanáig, Kárhozottak ősapáink”* (Petőfi S.: Nemzeti dal).
5. Valakinek, valaminek élő, hatása alól szabadulni nem tudó személy. *Gyermekeinek rabja, csak nekik él. Az alkohol rabja, nem tud szabadulni káros szenvedélyétől.*
✧ Szin: **1.** *fogoly, fegyenc, elítélt* • **1.** *Hűvösön van.* (régi) *A császár konyháján főznek neki.*
✧ Etim: Délszláv, közelebbről talán horvát-szerb jövevényszó.

rab II. ◆◆◆◆◆ mn *~ok, ~ot, ~ul*

1. Fogságban tartott. *A rab madár nem érezheti jól magát.*

2. Szabadságától megfosztott, leigázott. *Rab nemzet voltunk sokáig.*

✧ Szin: **1.** *letartóztatott, bebörtönzött, bezárt* **2.** *elnyomott, kiszolgáltatott*

✧ Ell: **1.** *szabad, független, kiszabadított* **2.** *felszabadított, szabad, független*

✧ Etim: Délszláv, közelebbről talán horvát-szerb jövevényszó.

rabbi ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Izraelita lelkész. *Tanácsért mentek a bölcs rabbihoz.*

✧ Szin: (régi) *rabbinus*

✧ Etim: Héber eredetű latin jövevényszó.

☝ Az izraelitáknál a *rabbi* önmagában megszólításként is használatos. Az izraelita lelkész más megszólítása: *tisztelendő úr, főtisztelendő úr.* Lásd még a *pap* szócikket!

rábeszél ◆◆◆◆ ige *~ni*

Szavaival arra késztet valakit, hogy megtegyen valamit. *Rábeszélte barátnőjét, hogy jöjjön el a kirándulásra.*

✧ Szin: *rávesz, rábír; meggyőz valamiről;* (bizalmas) *rászed; megfőz, megfűz valakit;* (idegen, bizalmas) *kapacitál,* (szleng) *rádumál; megdumál valakit*

✧ Táj: *bepusál, diklanyol, rádisputál*

✧ Ell: *lebeszél valamiről, eltántorít valamitől*

✧ Etim: Igekötős ige: → *rá* + → *beszél*.

rábíz ◆◆ ige *~ni*

Megőrzésre, gondozásra odaad valamit valakinek. *Rábízta lakását, pénzét, minden értékét, sőt rábízta a titkait is.*

✧ Szin: *ráruház, átruház* • *Gondjaira bíz. Őrizetére bíz.*

✧ Etim: Igekötős ige: → *rá* + → *bíz(ik)*.

rábizonyít ◆◆ ige *~ani*

Rábizonyít valakire valamit: bebizonyítja valakinek valamiben való bűnösségét. *Rábizonyították a gyilkosságot.*

✧ Szin: *beigazol,* (régi) *rárak*

✧ Etim: Igekötős ige: → *rá* + → *bizonyít*.

rabló I. ◆◆◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n* vagy *~an*

1. Olyan (személy), aki erőszakkal, tisztességtelen úton szerez értéket, pénzt. *Óvakodj attól a rabló gazembertől!*

2. Rabláson alapuló. *Rabló politikát folytatnak.*

✧ Szin: *tolvaj, fosztogató, garázdálkodó,* (bizalmas) *zabráló*

✧ Etim: A → *rabol* ige származéka.

rabló II. ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Rablást elkövető személy. *A rablók zsákmányukat hátrahagyva pánikszerűen elmenekültek.*

2. Becstelen, tisztességtelen úton jövedelmet szerző személy. *Az a rabló már megint becsapott.*

✧ Szin: **1.** *bandita, tolvaj, fosztogató, betörő,* (régi) *betyár, martalóc, útonálló, zsivány,* (népi) *haramia,* (idegen) *briganti, gengszter* **2.** *csirkefogó*

✧ Etim: A → *rabol* ige származéka.

rabol ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (Ingóságot) erőszakkal elvesz, eltulajdonít. *Ékszereket, értékes képeket raboltak a csuklyás betörők.*

2. Valakit erőszakkal magával hurcol és fogva tart, illetve (állatot) zsákmányol. *Aki embert rabol, súlyos bűntettet követ el. A csuka rabolja a kisebb halakat.*

3. Tisztességtelen úton szerez valamit. *Egész vagyont rabolt a munkásaitól.*

4. ■ (választékos) *Csókot rabol*: (férfi nőt) erőszakkal vagy fondorlatosan megcsókol. *Csókot rabolt a sötétben.*

5. ■ *Időt rabol*: időt vesz el. *Csak az időmet rabolja ez a munka.*

✧ Szin: **1.** *lop, fosztogat, zsákmányol,* (régi) *foszt* **3.** *harácsol,* (bizalmas) *happol, zabrál* **4.** *lop,* (választékos) *csen* • **2.** *Fogságba* vagy *foglyul ejt.*

✧ Etim: Vitatott eredetű. Vagy német jövevényszó, vagy a → *rab* főnév származéka.

rabszolga ◆◆◆◆ fn

1. Ura tulajdonában levő, teljesen jogfosztott személy. *A legyőzötteket eladták rabszolgának.*

2. Súlyosan kizsákmányolt ember. *Itt dolgoznak a gyári futószalagok névtelen rabszolgái.* (Jelzőként:) *„Ha majd minden rabszolga nép jármát megunva síkra lép…”* (Petőfi S.: Egy gondolat bánt engemet…).

3. (ritka, választékos) Valakinek feltétel nélküli híve. *A fiú a lány engedelmes rabszolgája lett.*

✧ Szin: **1.** (régi, idegen) *helóta* **2.** *szolga,* (idegen, bizalmas) *kuli* **3.** *kiszolgáló, hódoló*

✧ Ell: **1.** *rabszolgatartó* **2.** *úr*

✧ Etim: Összetétel: → *rab* + → *szolga*.

rábukkan ◆◆◆◆ ige *~ni*

Váratlanul rátalál valakire, valamire. *Rábukkantak a hetek óta keresett gyerekre.*

✧ Szin: *ráakad, rálel; meglel, megtalál valakit; belebotlik valakibe, valamibe*

✧ Táj: *bökken*

✧ Etim: Igekötős ige: → *rá* + → *bukkan*.

rác ◆◆◆ mn *~ok, ~ot, ~ul* (régi)

1. Szerb nemzetiségű (személy). *A rác telepesek a török elől menekültek Magyarországra.* (Főnévi használatban:) *Szentendrén sok rác telepedett le.*

2. E nép által beszélt (nyelv). *Rácul beszélt a szomszédokkal.*

✧ Etim: A régi nyelvi *Rácország* 'Szerbia' összetett tulajdonnév előtagjának köznevesülésével jött létre.

☝ A *rác* szót csak történelmi vonatkozásban használjuk (és előfordul családnévként, valamint településnevek részeként). A nép, nemzetiség mai köznyelvi neve: *szerb.*

rácáfol ◆◆ ige *~ni*

1. *Rácáfol valamire*: magatartásával, tettével eloszlat valamely vele kapcsolatos téves nézetet. *Kitűnő bizonyítványával rácáfolt szülei aggályaira. A valóság rácáfolt a várakozásokra.*

2. *Rácáfol valamire*: (kellemesen meglepő) ellentétben áll valamivel. *Mozgékonysága rácáfol idős korára.*

✧ Szin: **1.** *megcáfol, megdönt valamit* **2.** *ellentmond valaminek; ellenkezik valamivel; meghazudtol valamit* • **1.** *Halomra dönt.*

✧ Ell: *megerősít, alátámaszt valamit*

✧ Etim: Igekötős ige: → *rá* + → *cáfol.*

racka ◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Hosszú szőrű, csavart szarvú magyar juhfajta. *Az ő vidékükön sok rackát tenyésztenek.*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

rács ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

Hézagosan egymáshoz erősített rudakból álló szerkezet. *Rácsot szereltetett az ablakra a betörők ellen.* ■ *Rács mögé*: börtönbe. *A betörők rács mögé fognak kerülni. Ezért még rács mögé juttatlak!*

✧ Szin: rácsozat, rostély, háló

✧ Etim: Valószínűleg ősi, finnugor kori szó.

rácsodálkoz|ik ◆◆ ige *~ni*

Rácsodálkozik valakire, valamire: tekintetét hosszasan, csodálkozva rajta felejti valakin, valamin. *Rácsodálkozott a kirakatbeli édességekre.*

✧ Szin: *rábámul* • *Bámul, mint borjú az új kapura.*

✧ Etim: Igekötős ige: → *rá* + → *csodálkozik.*

raccsol ◆ ige *~ni*

Az *r* hangot hibásan, illetve idegenszerűen képezve beszél. *Az arisztokraták régen divatból raccsoltak.*

✧ Etim: Német, közelebbről bajor-osztrák jövevényszó.

radar ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja* (idegen)

Tárgyakat rádióhullámok visszaverődésével vizsgáló berendezés. *A radar képernyőjén ellenséges repülőgép képe jelent meg. Radarral észlelték a gyorshajtást.*

✧ Szin: (idegen) *lokátor, rádiólokátor, trafipax*

✧ Etim: Angol eredetű nemzetközi szó.

radiátor ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* (idegen)
A hőt a felmelegítendő környezetnek közvetlenül átadó berendezés. *Az új radiátorok jobban fűtenek, mint a régiek. A fűtéscsövekben és a radiátorokban forró víz kering.*
✧ Szin: *fűtőtest, hősugárzó, melegítő*
✧ Etim: Latin szóból keletkezett nemzetközi szó.
rádió ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Elektromágneses hullámokkal való hangtovábbítás, illetve -vétel. *A rádió a huszadik század nagy találmánya. Rádión tartjuk velük a kapcsolatot.*
2. Rádió-vevőkészülék. *Vettem egy új rádiót. Egész nap szól náluk a rádió.*
3. Rádióműsor. *Este mindig rádiót hallgatok.*
4. Rádióműsort szolgáltató intézmény. *A rádiónál dolgozik mint dramaturg.*
✧ Szin: **2.** (régi) *világvevő,* (Va bizalmas, zsebrádió:) *tranzisztor*
✧ Etim: Amerikai angol eredetű nemzetközi szó.

rádiós I. ◆◆◆ mn *~ok, ~t,* –
1. Rádióval felszerelt. *Két rádiós autóval utaztak. Rádiós magnót kapott a szüleitől.*
2. Rádióval történő. *Mindkét szerkezet rádiós vezérlésű.*
3. A hírszolgálatot rádió útján ellátó. *Századokat rádiós osztag kísérte.*
✧ Etim: A → *rádió* főnév származéka.
rádiós II. ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. (bizalmas) Valamely rádióadó alkalmazottja. *Ő is rádiós, mint az apja.*
2. Rádiókezelő. *A hajó rádiósa vészjeleket ad le.*
3. Híradó-alakulat tagja. *A rádiósok már bemérték az ellenséges adót.*
✧ Etim: A → *rádió* főnév származéka.
rádiótelefon ◆◆◆◆ fn
Kézben hordozható, rádióhullámokkal működő, kisméretű telefon. *Lemerült a rádiótelefonom, fel kell töltenem.*
✧ Szin: (idegen) *mobiltelefon,* (bizalmas) *mobil, maroktelefon,* (szleng) *bunkofon*
✧ Ell: *vezetékes telefon, vonalas telefon*
✧ Etim: Összetétel: → *rádió* + → *telefon.*
radír ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*
Ceruzaírás kitörlésére való kis gumidarab. *Adj nekem egy jó, puha radírt!*
✧ Szin: *törlőgumi, radírgumi,* (kissé régi) *dörzsgumi,* (bizalmas) *racska, radesz*
✧ Táj: *dörgölő*
✧ Etim: A *radírgumi* összetétel (→ *radír* + → *gumi*) előtagjának önállósulásával keletkezett.
rádium ◆ fn –, *~ot, ~ja* (idegen)
1. Uránércből kivont sugárzó fémes elem. *Vigyázz: a láda rádiumot tartalmaz!*
2. Rádiumbesugárzás. *Az orvosok rádiummal kezelik daganatos betegsége miatt.*
✧ Szin: **2.** *besugárzás, sugár,* (idegen) *rádiumsugár*

✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.
☝ Vegyjele: *Ra* (pont nélkül).

rádöbben ◆◆◆ ige *~ni*
Hirtelen megdöbbenve tudatára ébred valaminek. *Rádöbbent az igazságra, hogy a barátja elárulta.*
✧ Szin: *ráeszmél, ráébred, rájön; felismer, felfog, megért, átlát valamit*
✧ Etim: Igekötős ige; → *rá* + *döbben*: hangutánzó eredetű szó, a *dobban* ige magas hangrendű párja, vö. → *dobbant*.

ráébred ◆◆◆ ige *~ni*
Ráébred valamire: hirtelen felfog valamit. *Ráébredt a valóságra, nem láthatja többé elhunyt nagyapját.*
✧ Szin: *rádöbben, ráeszmél, rájön; felismer, megért, átlát valamit; tudatára ébred valaminek*
✧ Etim: Igekötős ige: → *rá* + → *ébred*.

ráéhez|ik ◆ ige *~ni*
Ráéhezik valamire: valamit, különösen ennivalót, nagyon megkíván. *Nagyon ráéhezett már édesanyja főztjére. Ráéhezett a gazdagságra a sok nélkülözés miatt.*
✧ Szin: *vágyik; sóvárog valami után*
✧ Etim: Igekötős ige: → *rá* + → *éhezik*.

ráér ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Van ideje valamire. *Egész nap ráér sétálni, sportolni.*
2. (bizalmas) Még halaszthat, halogathat valamit. *Ráérsz fizetéskor visszaadni. Ez a kimutatás ráér a jövő hétig. „Ej, ráérünk arra még!”* (Petőfi S.: Pató Pál úr)
✧ Szin: **2.** (bizalmas) *várhat* • **1.** *Ideje engedi.*
✧ Ell: **1.** *elfoglalt, dolgozik, tevékenykedik* **2.** *sürgős elvégezni*
✧ Etim: Igekötős ige: → *rá* + → *ér*.

ráerőltet ◆◆ ige *~ni*
1. Erőszakkal valakire, valamire ad, húz valamit. *Ráerőltették a pulóvert, pedig nincs is hideg.*
2. Erőszakosan arra késztet valakit, hogy elfogadjon, megvegyen, megegyen, megigyon stb. valamit. *Mindig ráerőltetnek egy pohár bort. Az eladó ráerőltetett egy csúnya függönyt.*
✧ Szin: **1.** *ráad, ráhúz, ráerőszakol, rákényszerít* **2.** *ráerőszakol, rákényszerít; rábeszél valamire;* (bizalmas) *rásóz, rátukmál*
✧ Táj: *rálőcsöl, elunszol*
✧ Ell: *lebeszél valamiről*
✧ Etim: Igekötős ige: → *rá* + → *erőltet*.

ráerős ◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
Olyan, aki mindig ráér, illetve ilyen emberre jellemző. *A városban rengeteg ráérős ember sétál. Ráérős léptekkel rója az utcákat.*
✧ Szin: *nyugodt, megfontolt, kényelmes,* (bizalmas) *komótos*
✧ Ell: *gyors, sietős, kapkodó, rohanós*
✧ Etim: A → *ráér* ige származéka.

ráerőszakol ◆◆ ige *~ni*
1. Erőszakkal ráad valakire valamit. *Ráerőszakolták a télikabátját.*
2. Erőszakkal valaminek az elfogadására kényszerít valakit. *Szinte ráerőszakolták ezt a tisztséget.*
✧ Szin: **1.** *ráerőltet, rákényszerít, ráhúz* **2.** *ráerőltet, rákényszerít,* (bizalmas) *rátukmál,* (szleng, népi) *rálőcsöl*
✧ Táj: *rátuszkol*
✧ Etim: Igekötős ige; → *rá* + *erőszakol*: az → *erőszak* főnév származéka.

ráesteled|ik ◆ ige *~ni*
Nappal kezdett cselekvés közben utolér valakit az este. *Mire befejezte munkáját, ráesteledett. Még az erdőben ráesteledett.*
✧ Szin: *rásötétedik, ráalkonyul*
✧ Táj: *elesteledik, elszürkül*
✧ Etim: Igekötős ige; → *rá* + *esteledik*: az → *este* főnév származéka.

ráfanyalod|ik ◆ ige *~ni*
Ráfanyalodik valamire: kénytelen-kelletlen elkezd valamilyen tevékenységet, illetve igénybe vesz valamit. *Végre ráfanyalodott a munkára. A lakatlan szigeten ráfanyalodott a bogyókra.*
✧ Szin: *rászánja magát valamire; belevág valamibe; nekikezd valaminek*
✧ Etim: Igekötős ige; → *rá* + *fanyalodik*: a → *fon* ige származéka.

ráfér ◆◆ ige *~ni*
1. Felfér valamire, elfér valamin. *Ráfér a szekérre ennyi ember, van elég hely a számukra?*
2. *Ráfér valakire, valamire*: szüksége van vagy volna valamire. *Ráférne egy kis segítség. Már ráfért erre a lakásra a takarítás.*
✧ Szin: **1.** *odafér, rámegy* **2.** *elkel, kell, nem árt valakinek*
✧ Táj: **1.** *megfér*
✧ Ell: **2.** *szükségtelen, fölösleges*
✧ Etim: Igekötős ige: → *rá* + → *fér*.

ráfizet ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Összeget a nagyobb ár kiegyenlítéseként pótlólag kifizet. *Másodosztályú jegyére még ráfizetett 250 Ft-ot, így átülhetett az első osztályra.*

2. *Ráfizet valamire*: (üzletet, vállalkozást) veszteséggel bonyolít le. *Ráfizetett a vállalkozásra, kisebb volt a nyeresége, mint a befektetése.*

3. (bizalmas) *Ráfizet valamire*: pórul jár, megbűnhődik valami miatt. *Nagyon ráfizettem a hiszékenységemre.*

✧ Szin: **1.** *kiegészít, pótol valamit* **2.** *rajtaveszt, veszít valamin* **3.** (bizalmas) *megjár,* (gúnyos) *felsül,* (szleng) *befürdik valamivel; ráfázik valamire* • **2., 3.** *Benne marad a pácban.* (bizalmas) *Benne marad a slamasztikában.*

✧ Ell: **1.** *visszakap* **2., 3.** *nyer valamin*

✧ Etim: Igekötős ige: → *rá* + → *fizet*.

ráfog ◆◆◆ ige *~ni*

1. (Fegyvert) támadó szándékkal ráirányít valakire. *Ráfogta a fegyverét, megfenyegette, hogy lelövi.*

2. *Ráfog valakire valamit*: (igazságtalanul) meggyanúsít valamivel valakit. *Ráfogták, hogy lopott.*

✧ Szin: **1.** *rászegez, nekiszegez* **2.** *gyanúsít, vádol, megvádol, rágalmaz, megrágalmaz valamivel valakit;* (bizalmas) *ráken, rásüt*

✧ Ell: **2.** *tisztáz, véd valakit*

✧ Etim: Igekötős ige: → *rá* + → *fog*.

ráfordít ◆◆ ige *~ani*

1. Úgy fordít valamit, hogy az ráfordul valamire. *Újra ráfordítja a takarót az ágyra.*

2. ■ *Ráfordítja a kulcsot*: megfordítja a zárban, és ezzel kulcsra zárja.

3. (Szemét, tekintetét) lassan valakire irányítja. *Ráfordította tekintetét a szemben ülőre.*

4. (Pénzt, munkát, erőt) valamilyen célra teljesen igénybe vesz. *Minden erejét ráfordította a lakásfelújításra.*

5. (Beszédet, szót) ráterel valamire. *Ismét ráfordította a szót az utazásra.*

✧ Szin: **1.** *ráhajt* **2.** *rázár, bezár* **3.** *ráemel* **4.** *rááldoz, rászán*

✧ Ell: **1.** *lehúz, levesz* **2.** *kinyit* **3.** *elkap valahonnan* **4.** *megtakarít, félretesz, meghagy* **5.** *elterel valamiről*

✧ Etim: Igekötős ige: → *rá* + → *fordít*.

ráförmed ◆◆ ige *~ni*

Ingerült, goromba hangon rákiált valakire. *Haragosan ráförmedt a vetélytársára.*

✧ Szin: *ráordít, rátámad, rámordul, ráripakodik, rádörren,* (választékos) *rárivall*

✧ Táj: *ráagyarkodik*

✧ Etim: Igekötős ige; → *rá* + *förmed*: bizonytalan eredetű, talán származékszó.

rag ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

Mondatrészek közötti viszonyt kifejező toldalék. *A tárgy ragja a -t.*

✧ Szin: (idegen) *affixum, szuffixum, prefixum,* (régi) *ragaszték*

✧ Etim: Nyelvújítás kori szóelvonással keletkezett a → *ragad*, → *ragaszt* igékből.

rág ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (Élelmet) fogaival apróra darabol, péppé őröl. *Kemény a hús, sokáig kell rágni.*

2. Idegességében harapdál valamit. *Türelmetlenségében rágja a körmét. Ne rágd a szád szélét!* • Szólás: *Rágja a ceruzáját*: nehezen, kínlódva fogalmaz.

3. (választékos) (Lelki folyamat) kínoz valakit. *Szívét rágja a bánat.*

✧ Szin: **1., 2.** *eszik, rágcsál, rágicsál, majszol,* (népi) *csócsál* **3.** *furdal, bánt, gyötör,* (választékos) *mar, mardos, marcangol, emészt*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán ősi, uráli kori szó.

ragacsos ◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Ragadós, szennyes. *Ragacsos a keze az édességtől. Egész teste ragacsos az izzadtságtól.*

2. Összeragadó állagú. *Ragacsos lett a tészta, nehéz belőle kifliket csinálni.*

✧ Szin: **1.** *maszatos,* (bizalmas) *trutymós* **2.** *tapadós, nyúlós, csirizes*

✧ Táj: **1.** *mázgás* **2.** *copákos, gejmos, záklyás*

✧ Ell: **1.** *tiszta*

✧ Etim: A *ragacs* főnév származéka. A *ragacs* egy ősi, ugor kori szótő nyelvújítás kori származéka, töve azonos a → *ragad*, → *ragaszkodik*, → *ragaszt* igék és a → *ragály* főnév tövével.

ragad ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Más anyaghoz szorosan, szívósan tapad. *A bogáncs a ruhájához ragadt. Kezéhez ragadt a csiriz, alig tudta lemosni.* ■ *Ragad a piszoktól*: nagyon piszkos. | (átvitt) *Kezéhez ragad valami*: ellopja. *Legalább egymillió forint ragadt a kezéhez.* • Szólás: *Ragad, mint a bojtorján*: nehéz tőle megszabadulni.

2. (bizalmas, rosszalló) Valaki úgy csatlakozik valakihez, hogy nehéz tőle megszabadulni, illetve nem akar vagy nem tud valahonnan elmenni. *Nálunk ragadt egész éjszakára. A havazástól vidéken ragadtunk egész hétvégére.*

3. (Betegség) fertőzés útján, (hangulat) példa hatására átterjed valakire. *Ránk ragadt az influenzád. Rám ragadt a vidámságod.*

4. (Kifejezésekben:) Valamely cselekvést jelképező tárgyat kezébe vesz. *Kardot* vagy *tollat ragad*: kardot ránt, tollat fog. | *Valamin ragad valakit*: valamely testrészét, ruhadarabját megmarkolja. *Vállon ragadta a támadót.*

5. *Magával ragad*: **a)** nagy erővel magával visz. *Magával ragadta a nagy sodrású folyó.* **b)** hatása alá kerít. *Magával ragadott szellemessége.*

6. (Erőszakkal) megszerez valamit. *Kezébe ragadta a kezdeményezést. Magához ragadta az irányítást.*

✧ Szin: **1.** *hozzáragad, rátapad* **2.** *üldöz, zaklat valakit;* (bizalmas, rosszalló) *ráakaszkodik, rácsimpaszkodik valakire;* (bizalmas) *zargat valakit* **5. a)** *elragad* **b)** (választékos) *lenyűgöz, lebilincsel, elbűvöl* **6.** (bizalmas) *megkaparint*
✧ Táj: **1.,6.** *koszmorít* **3.** *kötül*
✧ Ell: **6.** *visszataszít*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán ősi, ugor kori szótő magyar nyelvi képzéssel. A tő azonos a → *ragacsos* melléknév, a → *ragály* főnév és a → *ragaszkodik*, → *ragaszt* igék tövével.

ragadozó I. ◆◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n* vagy *~an*
1. Hússal táplálkozó, zsákmányszerző életmódot folytató (állat). *A levegőben egy óriási ragadozó madár tűnt fel.*
2. Ilyen lényekre jellemző. *Ragadozó hajlama azonnal megmutatkozott.*
✧ Etim: A → *ragad* ige származéka.

ragadozó II. ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Ragadozó állat. *Tüzet raktunk, hogy távol tartsuk a ragadozókat.*
✧ Szin: *vad, húsevő,* (választékos) *dúvad, fenevad*
✧ Ell: *növényevő*
✧ Etim: A → *ragad* ige származéka.

rágalmaz ◆◆◆ ige *~ni*
Alaptalanul vádol valamivel valakit. *Azzal rágalmazták, hogy ő írta a névtelen feljelentő leveleket.*
✧ Szin: *megrágalmaz, befeketít,* (bizalmas) *eláztat, bemárt, bemocskol* • *Rossz hírét kelti. Veszett hírét költi.*
✧ Táj: *csármál, hercehurcál, felmocskol, kárpátol*
✧ Etim: A → *rágalom* főnév származéka.

rágalom ◆◆◆ fn *rágalmak, rágalmat, rágalma*
Alaptalan, hazug, rosszindulatú vád. *Aljas, közönséges rágalmakat szórt rá.*
✧ Szin: *hírbehozás, befeketítés, koholmány, ráfogás, mocskolódás, mendemonda, pletyka*
✧ Táj: *temonda*
✧ Etim: A → *rág* ige származéka.

ragály ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* (régi)
1. Súlyos fertőző betegség. *Ő is megkapta a ragályt.*
2. Járvány. *Egész Európában elharapózott a ragály.*
✧ Szin: **1.** *fertőzés, kór,* (régi) *kórság* **2.** *dögvész,* (idegen) *epidémia*
✧ Etim: Egy ősi, ugor kori szótő nyelvújítás kori származéka. A tő azonos a → *ragacsos* melléknév és a → *ragad*, → *ragaszkodik*, → *ragaszt* igék tövével.

ragályos ◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
1. Fertőző, járványos. *A kanyaró ragályos betegség. Ragályos beteg, nem lehet látogatni.*
2. Könnyen terjedő. *A félelem is ragályos.*
✧ Szin: **1.** (népi) *ragadó, vészes,* (idegen) *epidemikus* **2.** *ragadós*
✧ Etim: A → *ragály* főnév származéka.

ragaszkod|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Vonzódik valakihez. *Nagyon ragaszkodik a munkatársaihoz, szereti őket.*
2. Nem akar megválni valakitől, valamitől. *Ragaszkodik minden régi bútordarabjához.*
3. Állhatatosan kitart valami mellett, nem hajlandó eltérni tőle. *Ragaszkodik a meggyőződéséhez.*
✧ Szin: **1.** *kötődik; szeret, kedvel, imád,* (bizalmas) *bír,* (szleng) *komál valakit, valamit* **2.** *kötődik* **3.** *megmarad valami mellett; nem tágít valamitől* • **2.** *Nem tágít mellőle.* **3.** *Nem enged a negyvennyolcból.*
✧ Táj: **1., 2.** *kapaszkodik*
✧ Ell: **1.** *utál, gyűlöl valakit, valamit* **3.** *lemond valamiről; felad valamit*
✧ Etim: Egy ősi, ugor kori szótő származéka. A tő azonos a → *ragacsos* melléknév, a → *ragály* főnév és a → *ragad*, → *ragaszt* igék tövével.

ragaszt ◆◆◆◆ ige *~ani*
1. Ragadós anyaggal valamely más tárgyhoz tapaszt, rögzít valamit. *El ne felejts bélyeget ragasztani a borítékra!*
2. (Ragadós anyag) valaminek a ragasztására alkalmas. *Ez a ragasztó a kerámiát is ragasztja.*
3. (bizalmas) Hozzáépít valamihez valamit. *Még egy szobát ragasztanak a házukhoz.*
4. (Betegséget) másra átterjeszt. *Nehogy rád ragasszam a náthámat!*
5. (Becenevet vagy csúfnevet) úgy ad valakinek, hogy az rajta marad. *A Duci csúfnevet még az óvodában ragasztották rá társai.*
✧ Szin: **1.** *odaerősít,* (régi) *raggat* **2.** *megragaszt, beragaszt,* (régi) *raggat* **3.** *hozzátold; kibővít, kiegészít valamit valamivel* **4.** *terjeszt; megfertőz valakit valamivel*
✧ Etim: Egy ősi, ugor kori szótő származéka. A tő azonos a → *ragacsos* melléknév, a → *ragály* főnév és a → *ragad*, → *ragaszkodik* igék tövével.

ragasztó ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Ragasztószer. *Hol lehet ragasztót kapni?*
2. Ragasztószalag. *Átlátszó ragasztóval is lezárta a borítékot, nehogy kinyíljon.*
✧ Szin: **1.** *ragasztóanyag, enyv, csiriz,* (idegen) *klejszter* **2.** (idegen) *cellux*

✧ Etim: A → *ragaszt* ige származéka.

rágcsál ◆◆◆ ige *~ni*

Lassan, kis harapásokkal rág (valamit). *A kiskutya egy hatalmas csontot rágcsál. Ne rágcsáld a körmöd! Nem vagyok éhes, mégis egész nap rágcsálok.*

✧ Szin: *eszeget, majszol, harapdál, ropogtat, rágicsál, rágogat,* (bizalmas) *csócsál; nyammog, kérődzik*

✧ Táj: *csumelál, dörcöl, korcolgat, körmög*

✧ Etim: A → *rág* ige származéka.

rágcsáló I. ◆◆ mn *~k, ~t, ~n*

Folyton növő metszőfogaival mindent megrágó (állat). *A rágcsáló állatok sok kárt okoznak.*

✧ Etim: A *rágcsál*, végső soron a → *rág* ige származéka.

rágcsáló II. ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

A rágcsáló állatok rendje. *Ez a szer irtja a rágcsálókat, például az egereket.*

✧ Etim: A *rágcsál*, végső soron a → *rág* ige származéka.

rágód|ik ◆◆◆ ige *~ni*

1. Lassan, aprókat harapva hosszasan és bajlódva rág valamit. *Kutyánk órákig rágódott a csonton.*

2. Aggályos gondossággal hosszan töpreng, dolgozik valamin. *Évekig rágódott ezen a munkán.*

3. Tépelődik valamin, emészti magát valami miatt. *Ne rágódj annyit ezen az ügyön!*

✧ Szin: **1.** (bizalmas) *kérődzik, nyammog* **2.** *fontolgat, latolgat, mérlegel, tanakodik,* (választékos) *meditál,* (bizalmas) *morfondíroz, filózik,* (szleng) *agyal,* (durva) *tököl* **3.** *őrlődik; gyötrődik, kínlódik valami miatt*

✧ Táj: **3.** *evődik*

✧ Etim: A → *rág* ige származéka.

rágógumi ◆◆◆ fn

Eredetileg egy forró égövi fa nedvéből, ma már mesterséges anyagból készített, rágható, de fel nem oldódó, édesített és aromákkal ízesített termék. *Óra alatt is rágja a rágógumit.*

✧ Szin: (bizalmas) *rágó,* (Fv bizalmas) *zsuvacska, zsuvi,* (Őv bizalmas) *kaugumi*

✧ Etim: Összetétel; *rágó*: a → *rág* ige származéka + → *gumi*.

rágós ◆◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, ~an*

1. Kemény, nehezen rágható. *A gyerekek nemették meg a rágós marhahúst.*

2. (bizalmas) Nehezen érthető. *Kicsit rágós ez a cikked, dolgozd át!*

✧ Szin: **1.** *inas, szíjas, szívós* **2.** *nehézkes*

✧ Táj: **1.** *csimbókos, kocsányos*

✧ Ell: **1.** *puha, omlós, porhanyós*

✧ Etim: A → *rág* ige származéka.

ragoz ◆◆◆ ige *~ni*

1. Valamely szó ragos alakjait felsorolja. *Hogyan ragozod felszólító módban az oszt igét?*

2. (bizalmas) Részletez valamit. *Nem akarom tovább ragozni, jó volt.*

✧ Szin: **1.** *toldalékol,* (régi) *hajlít;* (idegen) (főnevet:) *deklinál;* (igét:) *konjugál*

✧ Etim: A → *rag* főnév származéka.

ragtapasz ◆◆ fn

Kötés leragasztására való vászon- vagy műanyag szalag. *Tegyél ragtapaszt a sebedre!*

✧ Szin: *tapasz, sebtapasz,* (régi) *flastrom,* (idegen) *leukoplaszt*

✧ Etim: Összetétel; *rag* 'ragadó, tapadó': elvonással keletkezett a → *ragad*, → *ragaszt* igékből + → *tapasz*.

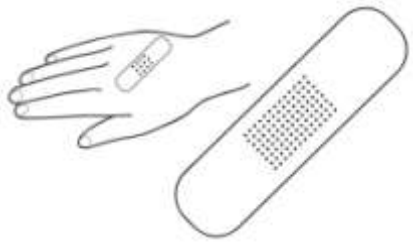

ragyás ◆◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, ~an*

1. Rücskös, kiütésekkel, pattanásokkal borított (bőrfelület). *Ragyás arcú lett, mert elvakarta a pattanásait.*

2. (Szitkozódásban:) Csúnya, ronda. *Te ragyás!*

3. (népi, régi) Rücskös, foltos (növény, levél). *Ragyás a szőlő levele.*

✧ Szin: **1.** *himlőhelyes, pattanásos,* (népi) *ragyaverte* **3.** (népi, régi) *ragyaverte* • **1.** *Borsot törtek az arcán.*

✧ Táj: **1.** *ripacsos, bibircses*

✧ Etim: Horvát-szerb vagy szlovén jövevényszó.

ragyog ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Tisztán fénylik. *Ragyognak a csillagok. Ragyog, mint a tükör.*

2. (Arc) örömet fejez ki. *Ragyog az arca a boldogságtól.*

3. (Lakás, berendezési tárgy) csillogóan tiszta. *Minden ragyog náluk.*

4. Élvezi sikerei hatását. *Ragyogott a társaságban.*

✧ Szin: **1.** *csillog, csillámlik, világít,* (választékos) *tündöklik, sugárzik* **2.** *sugárzik,* (választékos) *tündöklik* **3.** *csillog*

✧ Táj: **1.** *gyöngyöl*

✧ Ell: **1.** *elhomályosul, elsötétül, sötétlik* **2.** *elsötétül* **3.** *ragad*

✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, talán hangutánzó eredetű szótő származéka.

rágyújt ◆◆◆◆ ige *~ani*

1. *Rágyújt valamit valakire*: (épületet) úgy gyújt fel, hogy az ott levők benne égjenek. *Rágyújtotta a házat a szomszédjára.*

2. Cigarettát, szivart, pipában levő dohányt meggyújt és szívni kezd. *Rá szabad gyújtani? „Befordultam a konyhára, Rágyujtottam a pipára”* (Petőfi S.: Befordultam a konyhára).

3. ■ *Rágyújt egy dalra* vagy *nótára*: énekelni kezd. *A csoport rágyújtott egy vidám nótára.*

✧ Szin: **1.** *felgyújt* **2.** *cigarettára gyújt,* (szleng) *rábagózik,* (népi) *rápipál* **3.** *rákezd, rázendít* • **1.** *A fejére gyújt.*

✧ Ell: **1.** *elolt* **2.** *elolt, elnyom* **3.** *abbahagy, elhallgat*

✧ Etim: Igekötős ige: → *rá* + → *gyújt*.

ráhagy ◆◆ ige *~ni*

1. Örökségül hagy valamit valakire. *Ráhagyta a vagyonát a végrendelet szerint.*

2. Valakinek a gondjaira rábíz valakit. *Ráhagyta csecsemőjét a legnagyobbik testvérre.*

3. Valakire, valamire hagyatkozik, támaszkodik. *A vak férfi ráhagyja magát a kutyájára.*

4. Valaminek az elvégzését valakire rábízza, áthárítja. *A mosogatást ráhagyja a férjére.*

5. Valakinek megenged valamit. *Nem szabad mindent ráhagyni a gyerekre.*

6. *Ráhagy valamire valamennyit*: (ruhaanyagot) a szükségesnél nagyobbra szab. *A varrónő ráhagyott a ruha derekára egy-két centimétert.*

✧ Szin: **1.** (választékos) *ráhagyományoz, átörökít,* (népi) *rátestál* **2., 3.** *rábíz* **5.** *elnéz, eltűr; jóváhagy* **6.** *rászámít* • **1.** *Örökül hagy.*

✧ Ell: **1.** *kitagad* **5.** *megtagad valamit valakitől; megtilt valamit valakinek*

✧ Etim: Igekötős ige: → *rá* + → *hagy*.

ráhajt ◆◆ ige *~ani*

1. (Állatot) valamire, valaminek a tetejére hajt, terel. *Ráhajtotta az állatokat a hídra.*

2. (Természeti erő) valakire, valamire hajt valamit. *Ráhajtja a szél a füstöt a tűz mellett ülőkre.*

3. (Jármű vagy valaki a járművével) valamire felmegy. *A teherautók ráhajtottak a hídra.*

4. (bizalmas) Jelentősen fokozza a munkatempót. *Holnap ráhajtanak, és befejezik a munkát.*

5. (bizalmas) *Ráhajt valamire*: mindent elkövet, hogy valamit megszerezzen. *A család ráhajtott az örökségre.*

✧ Szin: **1.** *odahajt, odaterel, ráterel* **3.** *felhajt, rágördül* **4.** (bizalmas) *ráerősít, beleerősít, belehúz, rákapcsol*

✧ Ell: **1.** *lehajt* **2.** *elhajt* **3.** *lemegy, lehajt* **4.** *leáll,* (bizalmas) *fékez* **5.** *lemond valamiről, valakiről*

✧ Etim: Igekötős ige: → *rá* + → *hajt*.

ráharap ◆◆ ige *~ni*

1. *Ráharap valamire*: fogait úgy zárja össze, hogy valamely kemény tárgyba vagy egymásba ütköznek. *Ráharaptam a fájós fogamra. Ráharaptam a szilvamagra.*

2. (Hal) a horgot, illetve a csalétket bekapja. *Na, végre ráharapott!*

3. (bizalmas) *Ráharap valamire*: kedvet kap valamihez. *Jó lenne, ha ráharapna a tervre.*

✧ Szin: **2.** *benyel, elnyel* • **3.** *Bement a csőbe. Lépre megy. Kap rajta.*

✧ Etim: Igekötős ige: → *rá* + → *harap*.

ráhederít ◆ ige *~eni* (rendszerint tagadásban)

Rá se vagy *sem hederít*: nem törődik vele, ügyet sem vet rá. *Tiltakozásomra rá se hederítettek.*

✧ Szin: (idegen) *negligál valamit*

✧ Ell: *odafigyel*

✧ Etim: Igekötős ige: → *rá* + → *hederít*.

ráhúz ◆◆ ige *~ni*

1. Úgy húz valamit valamire, hogy rajta legyen vagy eltakarja. *Ráhúzza a földet a paránta gyökerére. Ráhúzta a takarót az alvó gyerekre.*

2. Ruhadarabot (erőszakkal) ráad valakire. *Olyan kicsi már a pulóvere, hogy nem is tudom ráhúzni.*

3. (bizalmas) Ráépít valamire valamit. *Ráhúztak a házukra még egy emeletet.*

4. Ráüt valakire. *Ráhúzott a fenekére.*

5. (bizalmas) (Időt) hozzátold, hozzáad valamihez. *Ráhúzott még egy évet a kiküldetésére.*

6. (bizalmas) (Tételt, elméletet) erőltetve alkalmaz valamire. *Elméletét mindenre ráhúzza.*

✧ Szin: **1.** *behúz, beborít, betakar valamit* **2.** *felhúz* **3.** *megtold, kitold valamivel* **4.** *rácsap, rávág, ráver, rásóz* **6.** *rávonatkoztat*

✧ Ell: **1.** *leszed, kitakar valamit* **2.** *lehúz valakiről* **5.** *csökkent, megrövidít valamivel*

✧ Etim: Igekötős ige: → *rá* + → *húz*.

ráijeszt ◆◆ ige *~eni*
Ráijeszt valakire: hirtelen nagyon megijeszt valakit. *Úgy ráijesztettek, hogy keze-lába reszket.*
✧ Szin: *megrémít, megriaszt, megfélemlít,* (régi) *fölrettent,* (választékos) *megszeppent valakit*
✧ Táj: *ráreccsint; megijeget valakit*
✧ Ell: *megnyugtat valakit*
✧ Etim: Igekötős ige: → *rá* + → *ijeszt*.
ráírat ◆ ige *~ni*
1. Felszólít, hogy valamit írjanak rá valamire. *Ráíratja a tanulókkal a nevüket a röpdolgozatra.*
2. (Tulajdont) hivatalosan átruház valakire. *Ráíratta a házat a nagyobbik lányára.*
3. (Követelést) ráterhel, ráruház valamire, valakire. *Az adósság összegét ráíratta az adós házára.*
✧ Szin: **2.** *ráhagyományoz; nevére írat valakinek*
✧ Etim: Igekötős ige; → *rá* + *írat*: az → *ír* ige származéka.
raj ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. Rovarok vagy madarak, de elsősorban méhek nagy csoportja. *A szúnyogok rajától szinte semmit nem láttak. A méhész ügyesen befogta méhei raját.*
2. Mozgásban levő emberek csoportja. *Rajokban tódulnak az emberek a koncertre.*
3. (Katonaságnál:) A szakasznál kisebb, 6–12 főből álló egység. *A rajban két azonos nevű katona is van.*
4. (Katonaságnál:) Hajókból vagy repülőgépekből álló kisebb hadműveleti egység. *Három repülőgép és személyzete alkot egy rajt.*
5. (kissé régi) A kisdobos-, illetve az úttörőszervezetnek az őrsnél nagyobb szervezeti egysége. *Egy osztály úttörői általában egy rajba tartoztak.*
✧ Szin: **1.** *méhraj*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.
☝ A *raj* főnév minden jelentésében állhat jelzői szerepben is: *egy raj méh, egy raj ember, egy raj hajó, egy raj úttörő.*
rájár ◆◆ ige *~ni*
1. *Rájár valamire*: (ételt, italt titokban) rendszeresen fogyaszt, dézsmál. *Amikor egyedül volt otthon, rájárt a befőttre.*
2. *Rájár valamire*: (testrész) megszokásból, gépiesen használ valamit. *Rájár a nyelve a csúnya szavakra.*
3. Sz.: *Rájár a rúd*: állandóan baj éri, sorozatosan a rövidebbet húzza.
✧ Szin: **1.** *torkoskodik,* (bizalmas) *nassol, nyalakodik,* (népi) *pákosztoskodik*
✧ Etim: Igekötős ige: → *rá* + → *jár*.
rajcsúroz ◆ ige *~ni* (bizalmas)
Nagy lármával hancúrozik. *Az egész gyereksereg a kertben rajcsúrozott.*
✧ Szin: *rakoncátlankodik, vihráncol, rosszalkodik*
✧ Táj: *hajcsúroz, hancúzik*
✧ Ell: *nyugton marad, csöndben marad*
✧ Etim: A német eredetű, nyelvjárási *rajcsúr* ‘lovarda’ főnév származéka.
rajkó ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (bizalmas)
1. Cigány gyermek (különösen fiú). *A rajkókból alakított zenekar nagy sikerrel szerepelt külföldön.*
2. (tréfás) Gyermek. *Az én rajkóim még kicsinyek.*
✧ Szin: **1.** (kissé tréfás vagy rosszalló) *purdé, cigánypurdé* **2.** *gyerek,* (tréfás) *poronty,* (bizalmas, gyakran rosszalló) *kölyök,* (népi) *pulya*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán az ‘ivadék’ jelentésű *raj* főnév származéka.
rajong ◆◆◆◆ ige *~ani*
Rajong valakiért, valamiért: elfogultan szeret valakit, valamit. *Rajong a családjáért. Rajong a komolyzenéért.*
✧ Szin: *lelkesedik; bámul, csodál valakit;* (választékos) *hevül,* (bizalmas) *odavan, odáig van,* (kissé bizalmas) *bolondul;* (túlzó) *imád, bálványoz valakit*
✧ Ell: *gyűlöl, utál valakit, valamit; irtózik valakitől, valamitől*
✧ Etim: A → *raj* főnév német mintára, tükörfordítással keletkezett nyelvújítás kori származéka.
rájön ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. (ritka) Valaminek a tetejére, felületére jön. *Rájön a füst az ételre.*
2. (régi) Közeledve rátámad valamire, valakire. *Rájön az ellenség az országra.*
3. (Tárgy) rákerül valamire. *Az asztalra még rájön a terítő.*
4. (Testi vagy lelkiállapot, inger) rátör valakire. *Rájött a tüszkölés.*
5. Ráébred valamire, fölfedez, felismer valamit. *Hamar rájött az összefüggésekre.*
✧ Szin: **1.** *rászáll* **2.** *áront, rátör; megtámad valamit, valakit* **3.** *idekerül* **4.** *elfog, elővesz valakit; elhatalmasodik valakin* **5.** *ráébred, ráeszmél, rátalál, rálel valamire; kitalál, megfejt, kiderít,* (bizalmas) *kiszagol valamit*
✧ Ell: **3.** *lekerül, elkerül valahonnan*
✧ Etim: Igekötős ige: → *rá* + → *jön*.
rajt[1] ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
1. Versenyzők indítása, indulása. *Nem sikerült a rajt, meg kell ismételni.*
2. Ennek helye. *Felsorakoznak a rajtnál.*

3. Verseny vagy versenysorozat kezdete. *A bajnokság rajtja holnap lesz.*
✧ Szin: **1.** *start* **2.** *kezdés*
✧ Ell: *befejezés, cél*
✧ Etim: A → *rajt* indulatszó főnevesülésével keletkezett.

rajt[2] **I.** ◆◆ hsz (népi)
Rajta. *Látszott rajt, hogy ivott.*
✧ Etim: A → *rá* határozószó megszilárdult ragos alakulata.

rajt[2] **II.** ◆◆ msz
(Indító vezényszó:) *Elkészülni, vigyázz, rajt!*
✧ Szin: *indulás*
✧ Etim: Elvonással keletkezett a → *rajta* indulatszóból.

rajta I. ◆◆◆◆ személyragos hsz
1. Valakinek, valaminek a testén, felületén, illetve felső részén. *Nincs rajta sapka, meg fog hűlni.*
2. Valakin mint valamely testi vagy lelkiállapot hordozóján. *Kitört rajta a betegség.*
3. Valamin át, keresztül. *Itt van a kerítés, mássz át rajta!*
4. Valakinek a rovására. *Jót nevetett rajtam. Irigységből rajtunk köszörülik a nyelvüket.*
5. (Kifejezésekben:) ■ *Rajta van*: törekszik valamire. *Rajta van, hogy elutazzunk.* | *Rajta nem múlik* vagy *nem fog múlni*: mindent megtesz érte. | *Rajta áll vagy bukik*: tőle függ.
✧ Szin: (népi) *rajt*
✧ Etim: A → *rajt* határozószó megszilárdult ragos alakulata.
☝ Ragozása: *rajtam, rajtad, rajta, rajtunk, rajtatok, rajtuk.*

rajta II. ◆◆◆ ik
1. Valamely cselekvést valakire, valamire irányítva. *Rajtaüt. Az ellenségen éjjel ütöttek rajta.*
2. Valamely tevékenység közben. *Rajtaér. Nem gondolta, hogy lopáson érik rajta.*
3. Valamely tevékenység következtében. *Rajtaveszít. Azon az ügyön veszített rajta, amelyhez a legnagyobb reményt fűzte.*
✧ Etim: A → *rajt* határozószó megszilárdult ragos alakulata.

rajta III. ◆◆◆◆ msz
(Cselekvésre való buzdítás:) *Rajta, kezdjünk hozzá!*
✧ Szin: *hajrá, egy-kettő,* (bizalmas) *gyerünk, no, uccu,* (tréfás vagy gúnyos) *uzsgyi*
✧ Etim: A → *rajt* határozószó megszilárdult ragos alakulata.

rajtacsíp ◆ ige *~ni* (bizalmas)
Valakit valamely negatív tevékenység közben meglep. *Betört az ékszerüzletbe, de rajtacsípték.*
✧ Szin: *rajtakap, megfog,* (bizalmas) *megcsíp,* (ritka) *rajtaér,* (régi) *rajtafog* • *Tetten ér.* (bizalmas) *Fülön fog. Nyakon csíp.*
✧ Táj: *érőn ér*
✧ Ell: *elszalaszt*
✧ Etim: Igekötős ige: → *rajta* + → *csíp*.

rajtakap ◆◆◆ ige *~ni*
Meglep, tetten ér valakit. *Rajtakapták a tolvajláson.* ■ *Rajtakapja magát valamin*: észreveszi, hogy tesz valamit. *Rajtakapta magát, hogy megint raccsolva beszél.*
✧ Szin: *megfog,* (bizalmas) *rajtacsíp,* (ritka) *rajtaér* • *Tetten ér.* (bizalmas) *Fülön fog. Fülön csíp. Nyakon csíp.*
✧ Táj: *érőn ér*
✧ Ell: *elszalaszt*
✧ Etim: Igekötős ige: → *rajta* + → *kap*.

rajtaüt ◆ ige *~ni*
Fegyveres alakulat meglepetésszerű támadást hajt végre. *A rendőrség rajtaütött a betörőbandán.*
✧ Szin: *meglep, megtámad, lerohan valakit; rátámad, rátör, lecsap valakire;* (bizalmas) *letámad valakit*
✧ Ell: *elszalaszt*
✧ Etim: Igekötős ige: → *rajta* + → *üt*.

rajtaveszt ◆ ige *~eni*
Rajtaveszt valamin: ráfizet valamely tevékenységre, vállalkozására. *Rajtavesztett ezen a vállalkozáson.*
✧ Szin: *megjárja,* (gúnyos) *felsül,* (bizalmas) *befürdik valamivel; belebukik valamibe; becsődöl* • *Pórul jár. Kudarcot vall.*
✧ Ell: *megúszik valamit*
✧ Etim: Igekötős ige: → *rajta* + → *veszt*.

rajz ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
1. Valaminek vonalakkal való ábrázolása. *Erőssége a szabadkézi rajz.*
2. Ez mint tantárgy. *A főiskolán rajzot tanul.*
3. Vonalak alkotta mintázat. *Az ujj bőrfelületének rajza minden ember esetében más.*
4. (választékos) Valaminek az alakja, körvonala. *Szép rajza van az orrának.*
5. Valaminek szavakkal való leírása. *Műveiben a kor erkölcsének rajza tökéletes.*
✧ Szin: **1.** *ábra, vázlat, kép, metszet, grafika,* (bizalmas) *skicc* **3., 4.** (választékos) *rajzolat* **5.** *bemutatás, ismertetés*
✧ Etim: Elvonással keletkezett a → *rajzol* igéből.

✧ Ö: alap + rajz, föld + rajz, nép + rajz, természet + rajz, víz + rajz

rajzfilm ◆◆◆◆ fn

Rajzok sorozatából készített (mese)film. *Dettike minden este megnézi a rajzfilmet a tévében, aztán fogja a maciját, és ágyba bújik. Ez a rajzfilm nem mese, hanem csak egy üdítőreklám. Megnéztük a moziban az új dinoszauruszos rajzfilmet.*

✧ Etim: Összetétel: → *rajz* + → *film*.

rajz|ik ◆◆◆ ige *~ani*

1. (Rovarok, madarak tömege, csapata) helyet változtat. *Rajzanak a méhek, elhagyják a kaptárt, hogy új családot alapítsanak.*

2. (Emberek vagy járművek tömege) özönlik. *Péntek délutánonként autók ezrei rajzanak az országutakon.*

3. (Emberek tömege) valaki körül nyüzsög. *A társaságban rajzanak körülötte a férfiak.*

4. (Gondolat, értelem) kavarog valakiben. *Fejében rajzanak a gondolatok.*

✧ Szin: **2.** *hemzseg, hömpölyög, özönlik, tódul* **3.** *legyeskedik* **4.** *csapong* • **4.** *Olyan a feje, mint egy méhkas.*

✧ Etim: A → *raj* főnév származéka.

☝ Csak többes számban használatos. – Rendszerint a *rajz-* tövet toldalékoljuk: *(ki)rajzunk, rajzotok, rajzanak*; felszólító és feltételes módban: *rajzzanak, rajzanának*; múlt időben: *rajzottak*; képzett származékokban is: *rajzó, (ki)rajzva, rajzás*: Szórványosan előfordul azonban a *rajoz-* tő is, ezekben: *rajoznak, rajoztak, rajozzanak, rajozva*.

rajzol ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Vonalakkal ábrázol valamit. *Délután a kislánya arcképét rajzolta. Legszívesebben ceruzával rajzol.*

2. (ritka) (Betűket) lassan, gondosan ír. *Rajzolja a betűket a füzetébe.*

3. (Ujjával vagy valamely eszközzel) vonalakat húzva ábrázol valamit. *Mutatóujjával keresztet rajzolt a homlokára.*

4. (ritka) Szavakkal ábrázol, leír valamit. *Könyvében a mindennapokat rajzolja.*

5. (szleng) Lop. *Figyelj, éppen rajzol!*

✧ Szin: **1.** *felvázol, megrajzol,* (idegen) *illusztrál,* (bizalmas) *firkál, skiccel* **2.** (választékos) *ró* **3.** *vonalaz, megvon* **4.** *bemutat, lefest, jellemez,* (választékos) *ecsetel, érzékeltet* **5.** *rabol; elcsen valamit;* (bizalmas) *kizsebel valakit* • **5.** *Előbb találta meg, mint más elvesztette.*

✧ Etim: Német jövevényszó.

rak ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (Tárgyat) valahová tesz. *Hová raktad az újságot? Fát rak a tűzre.*

2. (Állat magából több petét, tojást) kibocsát. *A hangya sok tojást rak, hogy utódlását biztosítsa.*

3. (bizalmas) Egyetlen tárgyat, személyt valamibe, valahová téve valamilyen állapotba hoz. *Rakd tisztába a gyereket!*

4. (Több tárgyat, anyagot) valamilyen formába rendez. *Betűrendbe rakja a könyveket.*

5. (Szállítóeszközt, tartót) valamivel megtölt. *Most rakják a kamiont.*

6. Készít, épít valamit. *A férfiak a szérűn kazlat raknak.* ▪ *Tüzet rak*: tüzelőt összerak és meggyújt. *Tüzet rak a szalonnasütéshez.* | *Fészket rak*: családot alapít.

✧ Szin: **1.** *állít, fektet, helyez,* (bizalmas) *rámol* **2.** *lerak* **3.** *tesz* **4.** *csoportosít, rendszerez, osztályoz* **5.** *feltölt, teletölt, telerak* **6.** *összeállít, összeilleszt,* (bizalmas) *összetákol*

✧ Táj: **6.** *összeábdál*

✧ Ell: **1.** *felvesz* **5.** *kiürít* **6.** *szétszed*

✧ Etim: Valószínűleg ősi, finnugor kori szó.

rák[1] ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. Kemény páncélzatú, zsákmányát ollójával megragadó víziállat. *Apró rákok úszkálnak a part mentén.* • Szólás: *Úgy halad, mint a rák*: visszafelé.

2. Ilyen állat húsa. *Szeretnék egyszer rákot vacsorázni.*

3. (Tulajdonnévként:) Az állatöv egyik csillagképe, amelyben a Hold június 22. és július 22. között tartózkodik, illetve ennek a jele. *A húgom a Rák jegyében született.* ▪ (bizalmas) *Rák vagyok*: ebben a jegyben születtem.

✧ Etim: Szláv jövevényszó.

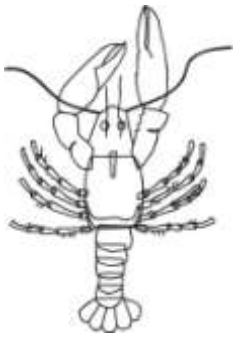

rák[2] ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. Daganatos betegség. *Rákban szenved.*
2. Rendellenes burjánzás növényeken. *Rák pusztít az almáskertekben.*
✧ Szin: **1.** *daganat*, (idegen) *tumor*, *karcinóma* **2.** *ragya*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.

rákapcsol ◆◆ ige *~ni*
1. Rácsatol, ráerősít valamire valamit. *Rákapcsolják a mozdonyt a szerelvényre.*
2. (bizalmas) Nagyobb igyekezettel lát hozzá valamihez, gyorsít. *Kapcsolj rá, különben elkésünk!*
✧ Szin: **1.** *odakapcsol*, *odaerősít, ráakaszt; hozzákapcsol, hozzácsatol valamihez* **2.** *igyekszik, siet*, (bizalmas) *ráhajt, ráver, erősít, beleerősít, belehúz* • **2.** *Megnyomja a gombot.*
✧ Ell: **1.** *szétválaszt, szétkapcsol, leválaszt* **2.** *leáll, lassít; abbahagy, csökkent valamit*
✧ Etim: Igekötős ige: → *rá* + → *kapcsol*.

rakás ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. Az a cselekvés, hogy valamit valahova raknak. *A zsákok kocsira rakásától megfájdult a dereka.*
2. Egymásra rakott tárgyak halmaza. *Mi ez a rakás az udvaron?* (Jelzőként:) *Egy rakás fát hozattam télire.* ■ *(Egy) rakásra* vagy *(egy) rakáson*: egymásra, illetve egymáson. *Itt állnak a régi könyvek egy rakáson.* | *Kicsi a rakás, nagyobbat kíván*: gyermekjáték neve, illetve felkiáltás a játékban.
3. (bizalmas) (Jelzőként:) Sok. *A szomszédban egy rakás gyerek van.*
✧ Szin: **1.** (bizalmas) *pakolás* **2.** *csomó, halom* **3.** *sereg*, (bizalmas) *csomó*
✧ Etim: A → *rak* ige származéka.

ráken ◆◆ ige *~ni*
1. Valaminek a felületére ken valamit. *Rákeni a sebre a kenőcsöt.*
2. (bizalmas) *Ráken valakire valamit*: meggyanúsít valakit valamivel. *Rákenték az ablak betörését.*
✧ Szin: **1.** *rámázol, felken, rávisz* **2.** *ráfog; megvádol, megrágalmaz, befeketít valakit;* (bizalmas) *bemárt valakit*
✧ Etim: Igekötős ige: → *rá* + → *ken*.

rákérdez ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. *Rákérdez valamire*: (kellemetlen dolgot) határozottan tudakol. *Nyomban rákérdezett a balesetre.*
2. (Kitalálós játékban:) A keresett személy stb. nevét tartalmazó kérdést tesz fel. *Rákérdezhetek? Nem ér rákérdezni!*
✧ Szin: **1.** *firtat valamit*
✧ Etim: Igekötős ige: → *rá* + → *kérdez*.

rakéta ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. A fizikai hatás-ellenhatás elve alapján működő repülőszerkezet, illetve ilyen eszköz mint fegyver, illetve fegyverhordozó. *Az űrhajót rakétával bocsátották fel. Többlépcsős rakétát alkalmaztak a kilövéskor. Az Öböl-háborúban sok rakétát lőttek ki.*
2. Világító jelzőlövedék. *Régebben a Balatonon, ha vihar közeledett, fellőtték a sárga, majd a piros rakétát.*
3. Tűzijáték-lövedék. *A tűzijátékban csak úgy ropogott a rengeteg fellőtt rakéta.*
✧ Szin: **1.** *űrrakéta, hordozórakéta, rakétafegyver* **2.** *jelzőrakéta* **3.** (idegen) *petárda*
✧ Etim: Olasz jövevényszó.

rákezd ◆◆◆ ige *~eni*
1. *Rákezd valamire*: hirtelen csak elkezd beszélni vagy más hangot kiadni. *Rákezdett a jajveszékelésre és a sírásra.*
2. (Természeti jelenséggel kapcsolatban:) *Rákezdi az eső, a szél*: elkezd erősen esni, fújni.
✧ Szin: **1.** *elkezd valamit; belekezd valamibe; nekikezd, nekiáll, nekilát valaminek; hozzálát valamihez* **2.** *nekikezd valaminek*
✧ Ell: **1.** *abbahagy, befejez* **2.** *abbamarad, eláll, megszűnik*
✧ Etim: Igekötős ige: → *rá* + → *kezd*.

rakod|ik ◆◆◆ ige *~ni*
1. (Szállítóeszközre vagy szállítóeszközről árut) pakol. *Most éppen élelmiszeres zsákokat rakodnak hajóra. Éjjel rakodnak a vagonokból.*

2. (Tárgyakat) egyenként odarak valahova. *Könyveit, füzeteit az asztalra rakodja.*
3. Holmiját összeszedi. *Gyorsan rakodjatok, azonnal indulunk!*
✧ Szin: **1.** *felpakol, rak, lerak; megrak valamit valamivel* **3.** *csomagol,* (bizalmas) *pakol, rámol*
✧ Etim: A → *rak* ige származéka.
☝ Rövid *o*-val írjuk és ejtjük.

rakomány ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
Szállítóeszközre fel- vagy lerakott áruk összessége. *Az óceánjáró több ezer tonnás rakománnyal indul.* (Jelzőként:) *Két rakomány búzát szállítanak.*
✧ Szin: *szállítmány, teher, fuvar, rakat*
✧ Etim: A → *rak* ige nyelvújítás kori származéka.

rakoncátlan ◆◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*
1. Fékezhetetlen, féktelen. *A rakoncátlan sihedereket nehéz volt fegyelemre szoktatni. Rakoncátlan csikó ugrál a karámban.*
2. Ilyen személyre jellemző. *Rakoncátlan viselkedésükkel elriasztották az idősebbeket.*
✧ Szin: *fegyelmezetlen, engedetlen, szófogadatlan, komisz, vásott, szilaj, rossz*
✧ Ell: *engedelmes, szelíd, jólnevelt*
✧ Etim: A horvát-szerb vagy szlovén eredetű, nyelvjárási *rakonca* ‘gát, korlát’ főnév származéka.

ráköszön ◆ ige *~ni*
Ráköszön valakire: előre köszön valakinek. *Hangosan ráköszönt régi tanárára. Senkit sem vesz észre az utcán, úgy kell ráköszönni.*
✧ Szin: *üdvözöl valakit*
✧ Etim: Igekötős ige: → *rá* + → *köszön*.

ráköszönt ◆ ige *~eni* (választékos)
1. ■ *Ráköszönti a poharat valakire*: az egészségére iszik. *Ráköszönti a poharat az ünnepeltre.*
2. Valamely időszak valaki számára elérkezik. *Nehéz évek köszöntöttek rá.* | *Ráköszöntött a hajnal*: rávirradt.
✧ Szin: **2.** *eljön* ● **1.** *Tósztot mond.*
✧ Etim: Igekötős ige: → *rá* + → *köszönt*.

rakpart ◆◆◆ fn
1. A kikötő part menti része. *Hosszan kiépítették a rakpartot.*
2. Folyóparti közlekedési útvonal. *A magas vízállás miatt lezárják az alsó rakpartot.*
3. Folyó menti út, utca. *A Belgrád rakparton lakom.*
✧ Szin: **1.** *rakodópart,* (idegen) *dokk*
✧ Etim: Nyelvújítás kori összetétel: → *rak* + → *part*.

raktár ◆◆◆◆◆ fn *~ak* vagy *~ok, ~t* vagy *~at, ~a* vagy *~ja*
1. Intézmény, üzem stb. berendezési, felszerelési tárgyainak, áruinak tárolására való épület, tárolóhelyiség. *Az alkatrészeket a raktárban helyezték el.*
2. Az ott tárolt áruk összessége, készlete. *Hiányos a raktárunk, kevés 38-as cipőnk van. A keresett cikk most nincs raktáron.*
✧ Szin: **1.** *lerakat,* (idegen) *diszkont,* (idegen, bizalmas) *depó,* (régi) *tárház,* (Va bizalmas) *magazin*
✧ Etim: Nyelvújítás kori összetétel: → *rak* + → *tár*[2].

raktáros ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
Raktárban tartott tárgyak felügyeletével és kezelésével megbízott alkalmazott. *Raktárosnak lenni bizalmi állás.*
✧ Szin: *raktárkezelő, raktárfelügyelő,* (kissé régi) *raktárnok*
✧ Etim: A → *raktár* főnév származéka.

ráma ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Kép, tükör, ritkán ablak kerete. *Diófa rámát készítettek a képnek.*
2. Valaminek a kifeszítésére való keret. *Festéshez és hímzéshez rámára feszíti a vásznat.*
✧ Szin: **1.** *képkeret*
✧ Etim: Német, közelebbről bajor-osztrák jövevényszó.

rámegy ◆◆◆ ige *rámenni*
1. Valaminek a felszínére, tetejére megy. *Ügyelj, hogy a libák ne menjenek rá a vetésre!*
2. (bizalmas) *Rámegy valakire*: támadó vagy akadályozó szándékkal közel megy valakihez. *A jobbszélső rámént a csatárra.*
3. Ráfér, felfér valamire. *A teherkocsira rámegy még 5 mázsa szén.*
4. Rá lehet húzni valamire, valakire. *Kinőtte cipőjét, már nem megy rá a lábára. Nem megy rá a tavalyi nadrágja.*
5. (Út, vezeték) rávezet valamire, valamin folytatódik. *A gyalogút rámegy a mezőre.*
6. (bizalmas) (Munkára, feladatra) ráveti magát. *Nyáron rámegy az idegenvezetésre.*
7. (Idő) valaminek az elvégzéséhez szükséges. *Rámegy erre két hónap is.*
8. *Rámegy valamire*: (pénz) nagyobb kiadás következtében elfogy. *Ráment egy csomó pénz a nyaralásra.*
9. (népi, bizalmas) *Rámegy az egészsége* vagy *a boldogsága* vagy *az élete valamire*: megbetegszik, boldogtalan, illetve halott lesz miatta. *A házépítésre ráment az egészsége.*
✧ Szin: **1.** *felmegy, rálép* **2.** *rátámad, ráront, rátör* **3.** *elfér valamin* **6.** *elhatározza, rászánja magát valamire* **7.** *eltelik, beletelik, elfogy* **9.** *felmorzsolódik, felőrlődik, elpusztul*
✧ Ell: **1.** *lejön, kijön* **6.** *hanyagol valamit* **9.** *megmarad*

✧ Etim: Igekötős ige: → *rá* + → *megy*.

rámelegsz|ik ⬩ ige *rámelegedni*

(Öltözet) kezd viselőjének kellemetlenül meleg lenni. *Ha nem veszi le a kabátot, rámelegszik és megizzad.*

✧ Etim: Igekötős ige: → *rá* + → *melegszik* (~ → *melegedik*).

rámenős ⬩⬩ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en*

1. (bizalmas) Az erőszakosságig céltudatos, határozott. *Egy rámenős ügyvédre van szükségem, aki erélyesen képviseli ügyemet.*

2. Mérkőzésen az ellenfelet állandóan támadó. *A középcsatár rámenősen játszik.*

✧ Szin: **1.** *kíméletlen, erőszakos* **2.** *belemenős*

✧ Ell: **1.** *félénk, gátlásos, tartózkodó*

✧ Etim: A → *rámegy* ige származéka.

rámol ⬩⬩⬩ ige *~ni* (bizalmas)

Rakosgat, rendezkedik. *Órákig rámolt a padláson, hogy minden elférjen.*

✧ Szin: *csomagol, rakodik,* (bizalmas) *pakol, pakolászik*

✧ Etim: Német, közelebbről bajor-osztrák jövevényszó.

rámpa ⬩⬩ fn *~k, ~t, ~ja*

1. (régi) A színpadnak a nézőtér felé eső alsó szegélye. *A rámpát is beleépítették a díszletbe.*

2. Eltérő szinteket összekötő lejtő. *Új vasúti rámpát építettek. A vasúti töltést és az utat rámpa köti össze.*

✧ Szin: **2.** *feljáró, felhajtó*

✧ Etim: Francia eredetű német jövevényszó.

rámutat ⬩⬩⬩⬩ ige *~ni*

1. Ujjával valakire, valamire mutat. *Rámutatott egy pontra a térképen.*

2. Felhívja a figyelmet valamire. *Rámutatott az évi mulasztásokra.*

✧ Szin: **1.** (bizalmas) *rábök* **2.** *rávilágít, utal; kiemel valamit*

✧ Etim: Igekötős ige: → *rá* + → *mutat*.

ránc ⬩⬩⬩⬩ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Anyagon gyűrődésből keletkezett vagy díszítésként alkalmazott ki- és betüremlés. *Csupa ránc lett a kosztümöm a bőröndben. A selyemruharáncait nehéz vasalni. Rendezd el aráncokat a ruhád derekán!*

2. Ember vagy állat bőrén vonalszerű bemélyedés, árkocska. *Csupa ránc a homloka.*

✧ Szin: **1.** (választékos) *redő* **2.** (választékos) *redő, barázda, árok,* (bizalmas) *szarkaláb*

✧ Etim: Valószínűleg szóelvonással keletkezett a → *ráncol* igéből.

ráncigál ⬩⬩⬩ ige *~ni*

1. Hevesen rángat valamit. *Ne ráncigáld a függönyzsinórt, mert leszakad!*

2. Kéréssel, feladattal zaklat valakit. *Már megint engem ráncigáltok.*

✧ Szin: **1.** *húzgál, húzkod, cibál,* (bizalmas) *cincál* **2.** (bizalmas, kissé rosszalló) *nyaggat, nyúz, ugráltat*

✧ Táj: **1.** *gyámbál*

✧ Ell: *békén hagy*

✧ Etim: A → *ránt*[1] ige származéka.

ráncol ⬩⬩⬩ ige *~ni*

1. (Homlokát, szemöldökét) redőkbe vonja. *Már megintráncolod a homlokodat!*

2. (Ruhadarabot) hullámos ki- és begyűrődésekkel díszít. *Derékban ráncolja a szoknyát.*

✧ Szin: **1.** *összeráncol, összevon* **2.** *redőz,* (idegen) *pliszíroz* • **2.** *Ráncba szed.*

✧ Ell: *kisimít*

✧ Etim: Valószínűleg a → *ránt*[1] ige származéka.

randevú ⬩⬩⬩⬩ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Találkozó. *Reggel fél hatkor lesz a randevú a pályaudvar előtt.*

2. Találka. *A kedvese az utolsó pillanatban mondta le a randevút. Randevúra hívta a szomszéd lányt.* ▪ *Randevút ad valakinek*: találkára hívja, (titokban) találkozik vele.

✧ Szin: **1.** *találkozás, gyülekező* **2.** (régi) *légyott,* (bizalmas) *randi,* (szleng) *jelenés*

✧ Etim: Francia eredetű német jövevényszó.

rándít ◆◆ ige *~ani*
1. Ránt egyet valamin. *Rándított egyet a gyeplőn.*
2. (Vállat) felvon. *Közönye jeléül vállat rándít.*
✧ Szin: **1.** *húz, megránt valamit* **2.** *vállat von* vagy *vonogat*
✧ Etim: A → *ránt*[1] ige származéka.

rándul ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. (Test, izomzat) görcsösen összehúzódik. *Egyet rándult a teste, és vége volt. Az ijedségtől görcsbe rándulnak az izmai. Keze a dühtől ökölbe rándult.*
2. (Szerkezet, jármű) helyéből hirtelen nagy erővel kimozdul. *A szekér rándult egyet, és neki a lejtőnek!*
✧ Szin: **1.** *összerándul* **2.** *ugrik*
✧ Etim: A → *ránt*[1] ige származéka.

rang ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
1. Társadalmi helyzet, méltóság. *Rangon alul nősült. Rangjához méltóan viselkedik.*
2. Fokozat, rendfokozat. *Tábornoki rangot kapott. Magas rangja van.* ■ *Megfosztották a rangjától*: lefokozták.
3. Hivatali beosztás. *Államtitkári rangban alkalmazzák.*
4. Valaminek a jelentősége, megbecsült volta. *A darab bemutatása rangot adott a színháznak.*
✧ Szin: **2.** *cím,* (régi, idegen) *titulus* **3.** *állás, hivatal, tisztség,* (idegen) *pozíció, státus* **4.** *tekintély, elismertség,* (idegen) *presztízs*
✧ Etim: Francia eredetű német jövevényszó.

ráng ◆◆◆ ige *~ani*
Rángatódzik. *Ráng az arca a haragtól.*
✧ Szin: *rángatózik, vonaglik*
✧ Etim: Nyelvújítás kori elvonással keletkezett a → *rángatózik*, → *rángatódzik* igéből.

rángat ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Egymás után többször megránt valamit. *Állandóan az anyja szoknyáját rángatja.*
2. (bizalmas) *Magára rángat*: (ruhadarabot) gyorsan felhúz, magára kap. *Magára rángatta a nadrágját, és elrohant.*
3. (Betegség) rángatózni kényszerít valamit, valakit. *Görcs rángatja a lábát.*
4. (bizalmas) Folyton kérdésekkel, feladatokkal terhel, zaklat valakit. *Reggeltől estig ide-oda rángatják.*
✧ Szin: **1.** *ráncigál, húzgál, huzigál, húzkod, cibál,* (bizalmas) *cincál* **2.** *kapkod, szed, húz* **4.** (bizalmas) *ugráltat, nyaggat, nyúz, vegzál*
✧ Táj: *kacimbál, ribál*
✧ Ell: **2.** *ledob, levesz* **4.** *nyugton* vagy *békén hagy*
✧ Etim: A → *ránt*[1] ige származéka.

rángatóz|ik ◆◆ ige **rángatódz|ik** *~ni*
(Test, testrész) egymás után többször meg-megrándul. *Az idegességtől rángatózott az arca. A sebesült állat rángatózott a földön.*
✧ Szin: *ráng, vonaglik, vergődik*
✧ Táj: *rángolódik*
✧ Etim: A → *ránt*[1] ige származéka.
☝ A *rángatódzik* elválasztása: *rán-ga-tó-dzik.* Felszólító módú alakjaiban két *d*-t írunk: *rángatóddzon* vagy (ikesen ragozva, választékosan) *rángatóddzék*. Ezek elválasztása: *rán-ga-tódz-dzon* stb.

rangidős ◆◆ mn *~ek, ~et,* –
1. Ugyanazon rangúak közül az, aki a legkorábban vagy a legkedvezőbb besorolással került ebbe a rangba. *A rangidős tábornokkal kezdték a felsorolást.*
2. (tréfás) A legidősebb (személy). *Azt hiszem, én vagyok itt a rangidős.*
✧ Szin: **2.** *korelnök*
✧ Etim: Összetétel: → *rang* + → *idős*.

ranglétra ◆◆ fn
Hivatali állások, beosztások, rangok fokozatos egymásutánja. *Eljutott a hivatali ranglétrának a legmagasabb fokára.*
✧ Szin: *rangsor, besorolás, sorrend,* (bizalmas, gúnyos) *szamárlétra*
✧ Etim: Összetétel: → *rang* + → *létra*.

rangos ◆◆◆◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, ~an*
1. Jelentős, színvonalas. *Rangos események színhelye volt a főváros.*
2. Tehetséges és tekintélyes. *Az előadáson rangos művészek léptek föl.*
3. (népi) Előkelő, méltóságteljes. *Rangos a járása.*
✧ Szin: **1., 2.** *jelentékeny, elismert, értékes, kiemelkedő, színvonalas, nívós* **3.** (rosszalló) *gőgös, dölyfös, öntelt*
✧ Ell: **1., 2.** *jelentéktelen, hétköznapi*
✧ Etim: A → *rang* főnév származéka.

rangsor ◆◆◆ fn
1. A hivatali rang szerinti sorrend. *Az államtitkár rangsorban a miniszter után következik.*
2. Teljesítmény szerinti sorrend. *A pályázók rangsorában az elsők között van.*
✧ Etim: Összetétel: → *rang* + → *sor*.

ránt[1] ◆◆◆ ige *~ani*

1. Megragadva kimozdít a helyéből valamit, valakit. *Magához rántotta a gyermeket. Nagyot rántott a szomszédján.*

2. ■ *Magára ránt*: véletlenül úgy ránt meg valamit, hogy az vagy annak tartalma ráesik, rádől. *Magára rántotta a forró vízzel teli fazekat.*

3. (Szúró- vagy vágófegyvert) hirtelen előhúz. *Váratlanul megtámadták, ezért védekezésül kardot rántott.*

4. (Ruhadarabot) magára vagy valamely testrészére hirtelen felvesz. *Magára rántotta a csizmáját, s kirohant a szobából.*

5. (Kifejezésekben:) ■ *Bajba ránt valakit*: bajba sodorja. *Felelőtlenségeddel mindannyiunkat bajba rántasz.* | *Sárba ránt valakit, valamit*: meggyalázza. *Sárba rántotta a nagy költő emlékét.*

✧ Szin: **1.** *húz, megránt* **2.** *dönt* **3.** *előránt, kiránt, kihúz, előkap,* (régi vagy választékos) *kivon* **4.** *kap, magára kap, felhúz* **5.** *kever, visz*

✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, a → *reng* igével összefüggő szótő származéka.

ránt[2] ◆◆◆ ige *~ani*

1. (Húst, gombát, karfiolt stb.) lisztben, tojásban, zsemlemorzsában megforgat, s bő olajban vagy zsírban kisüt. *Ebédre húst rántott.*

2. (ritka) (Levest, főzeléket) beránt. *Mikor rántsam a levest?*

✧ Szin: **2.** *besűrít*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

rántás ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

Ételek sűrítésére használt, zsiradékban pirított liszt. *A háziasszonyok egy része behabarja az ételt, mások rántással sűrítik. A cseh karfiolleves vajas rántással készül. A rántásba gyakran teszünk fokhagymát, pirospaprikát vagy más fűszert.*

✧ Etim: A → *ránt*[2] ige származéka.

rántotta ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Felvert és forró zsírban kisütött tojás. *Meg tudsz enni három tojásból rántottát? Kolbászos és sajtos rántotta volt vacsorára.*

✧ Szin: *tojásrántotta, sült tojás,* (idegen) *omlett*

✧ Táj: *rátotta, rényе, rottyantott*

✧ Etim: A → *ránt*[2] ige személyragos melléknévi igenevének főnevesülésével keletkezett.

rányit ◆◆ ige *~ni*

Rányit valakire (valamit): (ablakot, ajtót) hirtelen kinyit, s ezzel a bent levőnek kellemetlenséget okoz. *Ne nyissátok rá a betegre az ablakot, mert megfázik! Amikor rányitottam a fiatalokra, ijedten szétrebbentek.* ● Szólás: *Senki sem nyitja rá az ajtót*: sohasem látogatják.

✧ Etim: Igekötős ige: → *rá* + → *nyit*.

ráolvas ◆ ige *~ni*

1. (Elkövetett hibát, bűnt) szemére hány valakinek. *Ráolvasták minden hibáját.*

2. (népi, régi) *Ráolvas valakire*: gyógyító hatásúnak hitt szavakat mond vagy suttog valaki fölött. *Ráolvas a súlyos betegre.*

✧ Szin: **1.** *felró valakinek* **2.** (népi, régi) *ráimádkozik, kuruzsol* ● **1.** *Fejére olvas.*

✧ Táj: **2.** *bájol*

✧ Etim: Igekötős ige: → *rá* + → *olvas*.

ráölt ◆ ige *~eni*

1. Néhány öltéssel rávarr valamire valamit. *Ráöltötte a ruhára a frissen mosott gallért.*

2. ■ *Ráölti a nyelvét valakire*: feléje fordulva kinyújtja a nyelvét. *Nemtetszése jeléül ráöltötte nyelvét osztálytársára.*

✧ Szin: **1.** *felvarr, ráerősít, odavarr*

✧ Ell: **1.** *lefejt, lebont*

✧ Etim: Igekötős ige: → *rá* + → *ölt*.

ráparancsol ◆◆ ige *~ni*

1. *Ráparancsol valakire*: szigorú parancsot ad neki. *Ráparancsolt a tanulókra, hogy maradjanak csöndben.*

2. *Ráparancsol valakire valamit*: megparancsolja neki, hogy valamilyen ruhadarabot vegyen föl. *Ráparancsolja a sapkát is.*

✧ Szin: **1.** *ráförmed; utasít valakit valamire* **2.** *ráerőltet*

✧ Etim: Igekötős ige: → *rá* + → *parancsol*.

rápirít ◆ ige *~ani*

Rápirít valakire: mások előtt összeszidja, s ezzel megszégyeníti. *Rápirított a gyerekre, mert hazugságon érte.*

✧ Szin: *megpirongat, megdorgál,* (választékos) *megfedd, megró valakit*

✧ Ell: *megdicsér valakit*

✧ Etim: Igekötős ige: → *rá* + → *pirít*.

raport ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. (régi) Jelentéstétel, kihallgatás. *A parancsnok raportra rendelt három katonát.*

2. (bizalmas) Beszámoltatás, felelősségre vonás. *Raportra megy a főnökhöz.*

✧ Szin: *jelentés*

✧ Etim: Francia jövevényszó.

☝ Ma már egy *p*-vel írjuk és ejtjük. Régebbi írásmódja: *rapport.*

ráripakod|ik ◆◆ ige *~ni*

Ráordít, rárivall valakire. *Úgy ráripakodott szegény gyerekre, hogy az ijedtében szólni sem tudott.*

✧ Szin: *ráförmed, rákiabál, rákiált,* (bizalmas) *ráreccsent*
✧ Etim: Igekötős ige; → *rá* + *ripakodik*: a *rí* ‘üvölt, ordít; sír’ ige származéka.

ráró[1] ◆◆ ige *~ni*
1. (Vonalat, jeleket) karcol, vés valamire. *Számomra érthetetlen jeleket rótt rá a mestergerendára.*
2. (választékos) (Feladatot, terhes kötelességet) kiszab valakire. *Mindig rárójá a kellemetlen feladatot.*
✧ Szin: **1.** *belevés, belekarcol valamibe* **2.** *kivet; kioszt valakinek*
✧ Etim: Igekötős ige: → *rá* + → *ró*.
☝ Ragozásáról lásd a *ró* szócikket!

ráró[2] ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (régi)
A sólymok családjába tartozó ragadozó madár. *„Szép sólymok, vad rárók, kiket madarászók tanítanak, viselnek”* (Balassi B.: Én édes szerelmem).
✧ Szin: *kerecsensólyom, kerecsen*
✧ Etim: Szlovák vagy ukrán jövevényszó.

ráront ◆◆ ige *~ani*
Meglepetésszerűen rátámad, rárohan valakire, valamire. *Az útonállók rárontottak a postakocsira.*
✧ Szin: *rátör; nekitámad valakinek, valaminek; rajtaüt,* (régi) *rajtaront valakin, valamin*
✧ Etim: Igekötős ige: → *rá* + → *ront*.

ráruház ◆ ige *~ni*
(Jogot, hatáskört, vagyont) jogi formában átruház valakire, átenged valakinek. *Jogait és vagyonát ráruházta jövendő örökösére.*
✧ Szin: *továbbad valakinek*
✧ Etim: Igekötős ige: → *rá* + → *ruház*.

rásóz ◆ ige *~ni* (bizalmas)
1. *Rásóz valakire valamit*: (értéktelen árut) megvétet valakivel. *A túlérett cseresznyét rásózta a gyanútlan vevőre.*
2. *Rásóz valakire valamit*: fondorlatosan feleségül vetet valakivel valakit. *Rásózták a lányukat a szomszéd fiára.*
3. Büntetésül valakire kiró, kiszab valamit. *Másfél év börtönt sóztak rá.*
4. Hirtelen nagyot üt valakire, valamire. *Rásózott a mellette ülő fiú kezére.*
✧ Szin: **1.** *ráerőltet, ráerőszakol,* (bizalmas) *elsüt, rálőcsöl, rátukmál* **4.** *rácsap, ráhúz, rávág, ráver* • **1–3.** *Nyakába varr. Nyakába sóz.*
✧ Etim: Igekötős ige: → *rá* + → *sóz*.

ráspoly ◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. Reszelőszerű, sokélű szerszám. *Az asztalos ráspollyal simítja el a fadarab egyenetlenségeit.*
2. Körömreszelő. *Nincs annyi időm, hogy ráspollyal reszelgessem a körmeimet.*
✧ Szin: *reszelő*
✧ Táj: *ráspoló, ráspu*
✧ Etim: Német jövevényszó.

rásüt ◆◆ ige *~ni*
1. (Fegyvert) valakire, valamire irányítva elsüt. *Rásütötte pisztolyát a támadóra.*
2. (Bélyeget, jegyet) izzó bélyegzővel rányom, ráéget valakire, valamire. *A szarvasmarhára rásütik a tulajdonos bélyegét.*
3. (Szégyenteljes tettet) ráfog valakire. *Rásütötték, hogy lopott.*
✧ Szin: **2.** *ráüt* **3.** (bizalmas) *ráken*
✧ Etim: Igekötős ige: → *rá* + → *süt*.

rászabadít ◆ ige *~ani*
1. Hagyja, hogy valaki, valami valahova menjen, és ott kárt okozzon. *Ne szabadítsátok rá a juhnyájat a sarjadó vetésre!*
2. (Alkalmatlan látogatót) küld vagy beenged valakihez. *Rászabadította a családra a kellemetlen vendéget.*
3. (Bajt, kellemetlenséget) áraszt valakire. *A háború sok bajt, szenvedést szabadított rá az emberiségre.*
✧ Szin: **1.** *rábocsát, ráereszt, ráenged* **3.** *rázúdít, rához* • **2.** *Nyakára küld.*
✧ Etim: Igekötős ige; → *rá* + *szabadít*: a → *szabad* melléknév származéka.

rászáll ◆◆ ige *~ni*
1. Szállva valakire, valamire leereszkedik, rajta megtelepszik. *A pillangó rászállt a falevélre. Rászáll a hajamra a por, a korom, és megtapad rajta.*
2. Örökségül jut valakinek. *Óriási vagyon szállt rá.*
3. (bizalmas, rosszalló) *Rászáll valakire*: nem tágít valakitől, amíg célját el nem éri. *Megint rászállt szegény fiúra.*
✧ Szin: **1.** *rárepül* **2.** *rámarad* **3.** *zaklat, nyaggat, nyúz valakit;* (bizalmas, rosszalló) *ráakaszkodik; macerál, piszkál, szívat valakit* • **2.** *Örökül marad.*
✧ Ell: **3.** *békén hagy valakit;* (bizalmas) *leszáll valakiről*
✧ Etim: Igekötős ige: → *rá* + → *száll*.

rászán ◆◆◆ ige *~ni*
1. Valamilyen célra hajlandó valamit ráfordítani. *Egy ezrest tudok rászánni a dologra.*
2. *Rászánja magát valamire*: megfontolás után elhatározza magát valamely feladatra, cselekvésre. *Hosszas töprengés után végül is rászánta magát az utazásra. Nehezen szántam rá magam erre a kellemetlen beszélgetésre.*
✧ Szin: **1.** *rááldoz, áldoz,* (idegen, bizalmas) *spendíroz* **2.** *ráveszi magát* • **2.** *Ráadja a fejét.*

✧ Ell: **1.** *sajnál*
✧ Etim: Igekötős ige: → *rá* + → *szán*.

rászed ◆◆◆ ige *~ni*
1. Becsap, félrevezet valakit. *Alaposan rászedett mindenkit, aki csak szóba állt vele.*
2. (Fv bizalmas) Rábeszél, rávesz valamire valakit. *Nem tudtam őt rászedni, hogy jöjjön el velem moziba.*
✧ Szin: **1.** *megtéveszt, megcsal,* (bizalmas) *átejt, átvág, átver, felültet* **2.** *rábír;* (bizalmas) *megdumál, megpuhít* • **1.** *Orránál fogva vezet.* (bizalmas) *Lóvá tesz. Bolonddá tesz.*
✧ Etim: Igekötős ige: → *rá* + → *szed*.

rászegez ◆◆ ige *~ni*
1. Szegekkel ráerősít valamit valamire. *A ládára rászegezték a tetejét, és feltették a kocsira.*
2. Mereven ráirányít valamit valakire. *Tekintetét rászegezte az előadóra.*
3. (Fegyvert) ráfog, ráirányít valakire, valamire. *Az őrszem rászegezte a puskáját, és rákiáltott.*
✧ Szin: **1.** *rászögez, rászegel, odaszegez* **2.** *rámereszt,* (kissé választékos) *ráfüggeszt* **3.** *nekiszegez*
✧ Etim: Igekötős ige: → *rá* + → *szegez*.
☝ Bár a *szegez* és a *szögez* egyenrangú alakváltozatok, a *rászögez* csak konkrét értelemben használatos, átvitt értelemben, tehát a 2. és a 3. jelentésben csak a *rászegez*-t használhatjuk.

rászok|ik ◆◆◆ ige *~ni*
Rászokik valamire: **a)** szokásává válik. *Rászokott a dohányzásra.* **b)** hozzászokik valamihez. *Könnyű rászokni a jó életre.*
✧ Szin: *rákap; megszokik valamit*
✧ Ell: *leszokik valamiről; abbahagy valamit; felhagy valamivel*
✧ Etim: Igekötős ige: → *rá* + → *szokik*.

rászól ◆◆◆◆ ige *~ni*
Rászól valakire: hangos szóval figyelmezteti. *Rászólt a gyerekekre, hogy ne játsszanak az öngyújtóval.*
✧ Szin: *rákiabál, ráordít, ráripakodik, rárivall; megszid valakit*
✧ Ell: *megdicsér valakit*
✧ Etim: Igekötős ige: → *rá* + → *szól*.

rászolgál ◆◆ ige *~ni*
1. *Rászolgál valamire*: kiérdemel, megérdemel valamit. *Rászolgált az igazgatói dicséretre.*
2. A kötelező időn felül szolgál. *Kötelező katonai szolgálatára, katonaidejére még rászolgál egy évet.*
✧ Szin: **1.** *jár valami valakinek; megillet valakit* **2.** *túlteljesít valamit*
✧ Etim: Igekötős ige: → *rá* + → *szolgál*.

rászorul ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. (Kötelék, pánt) szorosan ráfeszül valamire. *A hurok rászorult a kelepcébe esett állat nyakára.*
2. *Rászorul valakire, valamire*: kénytelen igénybe venni a segítségét, támogatását. *Nem szorulok rá senkinek a segítségére. Az ágyban fekvő beteg rászorul családtagjaira.*
✧ Szin: **1.** *megfeszül valamin* **2.** *ráfanyalodik*
✧ Etim: Igekötős ige: → *rá* + → *szorul*.

rátapad ◆◆ ige *~ni*
Szorosan rásimul valamire. *Az átázott ruha rátapadt a testére.* ■ *Tekintete rátapad valamire, valakire*: hosszasan, vágyakozva néz rá. *A kislány szeme rátapadt a kirakatban álló babára.*
✧ Szin: **1.** *hozzátapad, hozzásimul valamihez*
✧ Etim: Igekötős ige: → *rá* + → *tapad*.

rátapint ◆◆ ige *~ani*
1. Tapintással rátalál valamire. *Az orvos rátapintott a fájdalmat okozó gennyes gócra.*
2. Gyorsan rájön valamire. *Rátapint a lényegre. Rátapint barátja érzékeny pontjára.*
✧ Szin: **2.** *eltalál, kitalál, megtalál, felfedez, felismer valamit;* (bizalmas) *ráhibáz*
✧ Ell: *eltéveszt valamit*
✧ Etim: Igekötős ige: → *rá* + → *tapint*.

rátarti ◆◆ mn *~ak, ~t, ~an*
Az önteltségig büszke. *Ez a rátarti népség nem megy akárhova nyaralni. A szomszédom nagyon rátarti ember, szóba se áll velünk.*
✧ Szin: *önhitt, elbizakodott, beképzelt, felfuvalkodott, hetyke, fölényes, peckes, kevély, dölyfös, gőgös, pökhendi, fennhéjázó, önérzetes,* (régi) *magahitt, rátartós*
✧ Táj: *gangos, kackiás, nyakavági*
✧ Ell: *szerény*
✧ Etim: A *rátart* igekötős ige (→ *rá* + → *tart*) származéka.

rátér ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Haladási irányától eltérve rámegy valamire. *Az országutat elhagyva rátért egy keskeny erdei ösvényre.*
2. Új tevékenységbe kezd. *Elhatározta, hogy rátér a takarékosságra.*
3. ■ *Rátér a lényegre* vagy *a tárgyra*: valamely kérdés után tulajdonképpeni mondanivalójáról kezd beszélni. *Mielőtt a kérdés lényegére rátérnék, röviden összefoglalom az előzményeket. Térj rá a tárgyra!*

✧ Szin: **1.** *rálép, ráfordul, rákanyarodik* **2.** *áttér; elkezd valamit, belefog valamibe*
✧ Ell: **1.** *letér valamiről* **2.** *abbahagy, befejez valamit* **3.** *köntörfalaz, mellébeszél*
✧ Etim: Igekötős ige: → *rá* + → *tér*.

ráterel ◆ ige *~ni*
1. (Állatot) úgy terel, hogy az valamire rámegy. *Rátereli a libákat a legelőre.*
2. (Beszédet, figyelmet) valamire ráirányít. *Igyekezett ráterelni a szót kedvenc témájára, az autózásra.*
✧ Szin: **1.** *odaterel, ráhajt, rászabadít* **2.** *ráfordít, odairányít*
✧ Ell: *elterel valamiről*
✧ Etim: Igekötős ige: → *rá* + → *terel*.

rátermett ◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
Adottságai miatt valamire alkalmas, megfelelő. *Nehéz rátermett embert találni erre a munkára.*
✧ Szin: *arravaló, odavaló,* (választékos) *hivatott,* (bizalmas) *belevaló*
✧ Ell: *alkalmatlan, nem odavaló*
✧ Etim: A *ráterem* igekötős ige (→ *rá* + → *terem*) származéka.

rátör ◆◆ ige *~ni*
1. Hirtelen nagy erővel rátámad valakire, valamire. *A békés falura ellenséges hordák törtek rá.*
2. *Rátör valakire*: előzetes bejelentkezés nélkül felkeres valakit. *Nem illik így rátörni senkire.*
3. (Ajtót) erőszakkal rányit valakire. *Az idős asszony már napok óta nem nyitott ajtót se csöngetésre, se dörömbölésre, végül is úgy döntöttek, hogy rátörik a bejárati ajtót.*
✧ Szin: **1.** *áront; rajtaüt valakin, valamin; megtámad valakit, valamit* **3.** (ajtót) *feltör*
✧ Táj: **1.** *rájön*
✧ Ell: **2.** *bejelentkezik valahova* vagy *valakihez*
✧ Etim: Igekötős ige: → *rá* + → *tör*.

rátukmál ◆ ige *~ni* (bizalmas)
Sok beszéddel, szelíd erőszakkal ráerőltet valakire valamit. *Sikerült rátukmálni a vevőre a méregdrága kalapot. Szinte erőszakkal kellett rátukmálni az ajándékot.*
✧ Szin: *rábeszél, ráerőltet, ráerőszakol,* (bizalmas) *rásóz* • *Nyakába varr.*
✧ Táj: *rászuszakol, rátuszkol*
✧ Ell: *lebeszél valamiről valakit*
✧ Etim: Igekötős ige; → *rá* + *tukmál*: szláv jövevényszó magyar nyelvi képzéssel.

ráüt ◆◆◆ ige *~ni*
1. Ütést mér valakire, valamire. *Ráütött a kezére.*
2. Ráerősít, rászegel valamire valamit. *Ráüti a sarkat a cipőre.*
3. (Pecsétet pecsétnyomóval) rányom valamire. *Ráüti a pecsétet a levélre.*
4. (Tojást) feltörve valamire ráönt. *Üss rá két tojást a piruló szalonnára!*
✧ Szin: **1.** *rácsap, ráhúz, odaüt, ráver; megüt valakit, valamit;* (bizalmas) *rásóz* **2.** *rászegez* **3.** *rányomtat, rátesz*
✧ Etim: Igekötős ige: → *rá* + → *üt*.

rávall ◆ ige *~ani*
1. *Rávall valakire*: terhelő vallomást tesz valaki ellen. *Minden tanú rávallott a gyanúsítottra.*
2. Nagyon jellemző valakire. *Ez a viselkedés rávall.*
✧ Szin: **1.** *ellene vall valakinek;* (bizalmas) *bemárt valakit*
✧ Etim: Igekötős ige: → *rá* + → *vall*[1].

ravasz[1] **I.** ◆◆◆◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, ~ul* vagy *~an*
Olyan, aki, ami másokat meg akar téveszteni. *Félek ettől a ravasz tekintetű, agyafúrt, álnok fickótól.* • Szólás: *Ravasz, mint a róka.*
✧ Szin: *ravaszkás, csalafinta, rafinált, fortélyos, furfangos,* (ritka) *körmönfont,* (választékos, rosszalló) *rókalelkű, fondorlatos, fondorlelkű,* (bizalmas) *cseles, dörzsölt,* (szleng) *firkás, simlis, sumák,* (Er bizalmas) *smeker, smekker* • *Minden hájjal megkent. Kifog a sánta ördögön is. Csavarra jár az esze.* (bizalmas) *Érti a csíziót.*
✧ Ell: *együgyű, naiv, ostoba*
✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.

ravasz[1] **II.** ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. Ravasz ember. *Nézd a kis ravaszt!*
2. (régi) Róka. *Négy kis ravasz búját meg a lyukban.*
✧ Szin: **1.** *róka*
✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.

ravasz[2] ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
Kézi lőfegyver elsütőszerkezetét működésbe hozó billentyű. *Meghúzza a pisztoly ravaszát.*
✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.

ravatal ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

Fekete posztóval bevont állvány, amelyre a koporsóban fekvő halottat temetés előtt ráteszik. *Felállították a ravatalt, s ráhelyezték a koporsót. Megrendülten állunk a nagy hazafi ravatala előtt.*

✧ Szin: *gyászemelvény,* (idegen) *katafalk*

✧ Táj: *gyászpad, nyújtóztató*

✧ Etim: A → *ró* ‘fából összeállít’ ige származéka.

ravatalozó ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Olyan temetői helyiség vagy épület, amely ravatal elhelyezésére való, és ahol a gyászszertartás egy részét végzik. *A halottat átszállították a temető ravatalozójába.*

2. (ritka) A halottat ravatalra helyező temetői munkás. *A ravatalozók gondosan elrendezték a virágcsokrokat és a koszorúkat.*

✧ Szin: **1.** *halottasház*

✧ Etim: A → *ravatal* főnév származéka.

rávesz ◆◆◆◆ ige *rávenni*

1. (Ruhadarabot) egy másik fölé felvesz. *Pulóverére még kardigánt is rávett, annyira fázott.*

2. Rábeszél, rábír valakit valamire. *A barátját rávette a kirándulásra.*

✧ Szin: **1.** *fölévesz* **2.** (bizalmas) *megfőz, megpuhít, megdumál,* (Fv bizalmas) *rászed* • **2.** *Levesz a lábáról.*

✧ Ell: **2.** *lebeszél valakit valamiről*

✧ Etim: Igekötős ige: → *rá* + → *vesz*.

☝ Ragozásáról lásd a *vesz* szócikket!

rávezet ◆◆ ige *~ni*

1. Valamire, valaminek a felületére, tetejére vezet valakit, valamit. *Rávezeti a lovakat a hídra.*

2. *Rávezet valakit valamire*: segít valakinek, hogy valamit megoldjon. *Rávezeti a rejtély megoldására.*

3. (Iratra adatot, feljegyzést) utólag ráír. *Az anyakönyvi kivonatra rávezették a hiányzó adatokat.*

✧ Szin: **1.** *felvezet, odavezet* **2.** *hozzásegít valakit valamihez*

✧ Ell: **1.** *levezet* **2.** *elterel valakit valamitől* **3.** *kitöröl*

✧ Etim: Igekötős ige: → *rá* + → *vezet*.

rávilágít ◆◆◆ ige *~ani*

1. Úgy világít, hogy a fény ráesik valakire, valamire. *Kézilámpájával rávilágított a kapuban álló alakra, hogy meglássa, ki is az.*

2. Rámutat valamire, és megérteti. *Rávilágított a kérdés lényegére.*

3. Jól jellemez valakit, valamit. *Kérdései rávilágítanak gondolkodásmódjára.*

✧ Szin: **1.** *odavilágít* **2.** *megvilágít valamit* **3.** *elárul valakiről valamit; árulkodik valamiről; megvilágít valamit*

✧ Etim: Igekötős ige: → *rá* + → *világít*.

rávisz ◆ ige *rávinni*

1. Valaminek a felületére, tetejére vezet valakit, valamit. *Ez a dűlőút rávisz a kövesútra.*

2. (Ábrát, mintát) valamely felületre juttat, nyom. *Ráviszi az ábrát a trikóra.*

3. (rosszalló) Rábeszél, rávesz valakit valamire. *Rávitték még a lopásra is.* ■ *Nem visz rá a lélek*: nem vagyok hajlandó megtenni.

✧ Szin: **1.** *rávezet* **3.** *csábít, indít, késztet, rábír;* (rosszalló) *belevisz valamibe*

✧ Ell: **1.** *levezet* **2.** *leszed* **3.** *lebeszél valamiről*

✧ Etim: Igekötős ige: → *rá* + → *visz*.

☝ Ragozásáról lásd a *visz* szócikket!

ráz ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Hevesen ide-oda mozgat valamit. *A szél rázza az ágakat. Haragjában az öklét rázza.* ■ *Rázza a fejét*: tagadólag int. | *Kezet ráznak*: kezet fognak.

2. Valamit vagy valaminek a tartalmát rázással valahova juttatja. *A zsákban levő diót a földre rázza. A szoba közepére rázta a tornazsákját.*

3. (Jármű) utasát lökdösi, dobálja. *A göröngyös úton ráz a szekér.*

4. (Inger, indulat) valaki testének remegését okozza. *Rázza a hideg, azt hiszem, lázas. Rázza a köhögés. Percekig rázta a sírás.*

5. Áramvezeték érintése ehhez hasonló érzést kelt. *Vigyázat, a vezeték ráz, villanyáram van benne!*

✧ Szin: **1.** *rázogat, rezget* **3.** (bizalmas) *zötyögtet*

✧ Táj: **1., 2.** *zötyköl*

✧ Etim: Hangutánzó-hangfestő eredetű szó. Töve összefügg a → *reszket*, → *rezeg* igék tövével.

rázendít ◆◆ ige *~eni*

Rázendít valamire: hirtelen hangosan énekelni vagy hangszeren játszani kezd valamit. *A zenekar rázendített egy indulóra. Az erdei úton vonuló cserkészcsapat rázendített egy hazafias dalra.*

✧ Szin: *rákezd; elkezd valamit*

✧ Ell: *elhallgat*

✧ Etim: Igekötős ige; → *rá* + *zendít*: a → *zeng* igével rokon hangutánzó eredetű szó, vö. → *zendül*.

rázkód|ik ◆◆◆ ige *~ni*

(Lökésektől vagy ingertől, indulattól) gyorsan ide-oda mozog. *Egész teste rázkódott a zokogástól. Rázkódik a rakomány a teherautón.*

✧ Szin: *rázódik, reng*, (bizalmas) *zötyög, zötykölődik; remeg, reszket*

✧ Táj: *lotyog*

✧ Etim: A → *ráz* ige származéka.

rázós ◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Az utast zötyögtető, rázó. *A vidéki utak nagy része rázós. Nem szeretek rázós szekéren utazni.*

2. Érintésre áramütést okozó. *Vigyázat! A kapcsoló és a vezeték rázós!*

3. (bizalmas) Kényes, kellemetlen, veszélyes. *Szegény, egy eléggé rázós ügybe keveredett.*

✧ Szin: **1.** *döcögős, gidres-gödrös, hepehupás,* (bizalmas) *zötyögős, zötyögtetős* **3.** *veszedelmes*, (szleng) *ciki, húzós*

✧ Ell: **1.** *sima, egyenes* **3.** *egyszerű, könnyű, veszélytelen*

✧ Etim: A → *ráz* ige származéka.

razzia ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Rajtaütésszerű rendőri ellenőrzés. *Tegnap éjjel razzia volt minden külvárosi szórakozóhelyen.*

✧ Szin: *rajtaütés, őrjárat*

✧ Etim: Algériai arab eredetű francia jövevényszó.

reá ◆◆◆◆◆ személyragos hsz (népi vagy választékos)

Rá. *Még mindig szeretettel gondolok reád. „Tekints reánk, tekints, szabadság, Ismerd meg mostan népedet”* (Petőfi S.: Európa csendes, ujra csendes…).

✧ Etim: Az önálló jelentéssel nem adatolható *re* határozószó megszilárdult ragos alakulata.

☝ Ragozása: *reám, reád, reá, reánk, reátok, reájuk*.

reagál ◆◆◆◆ ige *~ni* (idegen)

1. (Szervezet, életműködés mozgással, változással) válaszol valamely hatásra. *Az erős hanghatásra teste összehúzásával reagált.*

2. (Személy) külső hatást valamilyen magatartással viszonoz. *A beteg nem reagál semmire, nem vesz tudomást semmiről.*

3. Anyag valamely más anyaggal kémiai reakcióba lép. *A vegyülethez savat öntöttek, hogy meglássák, hogyan reagál rá. Ha a nátrium-hidroxid sósavval reagál, akkor abból nátrium-klorid és víz keletkezik.*

✧ Szin: **1.** *felel*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

reakció ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen)

1. Külső vagy belső hatásra megnyilvánuló válasz, visszahatás. *A szem reakciója az éles fényre az, hogy résnyire szűkül.*

2. ■ *Kémiai reakció*: két vagy több anyag között lezajló kölcsönös vegyi átalakulás. *Kémiaórán jellemeztük a kémiai reakciók egyes típusait.* | *Reakcióba lép valamivel*: (anyag) kölcsönös vegyi átalakulást eredményezve hat valamire. *A sav reakcióba lépett a fehérjével.*

3. (régi, rosszalló) Haladásellenes törekvés, mozgalom. *A háború után a kommunisták a reakció hívének tartották minden politikai ellenfelüket.*

✧ Szin: **1.** *ellenhatás, reagálás* **3.** *önkény, erőszak*

✧ Ell: **3.** *haladás, haladó erő*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

✧ Ö: lánc + reakció

realizmus ◆◆◆◆ fn –, *~t, ~a* (idegen)

1. A XIX. század közepén kialakult, a valóságnak átfogó, pontos, a jellemző vonásokat kiemelő ábrázolására törekvő művészeti, irodalmi irányzat. *Az irodalomban többek között Balzac, Stendhal, Tolsztoj, a képzőművészetben Rodin, Munkácsy a realizmus képviselői.* ■ *Szocialista realizmus*: a szocializmusnak gyakran sematizmusba hajló hivatalos irodalmi és művészeti irányzata. *A szocialista realizmus szovjet mintára terjedt el a népi demokráciákban.*

2. (választékos) Reális, gyakorlati gondolkodásmód. *A húgom mostanában a fellegekben jár, nincs benne semmi realizmus.*

✧ Szin: **2.** *valóságérzék, józanság*

✧ Etim: Francia eredetű nemzetközi szó.

rebben ◆◆◆ ige *~ni* (választékos)

1. (Madár) szárnyával zajt keltve valahova röppen. *Kismadár rebbent az ágra.*

2. Hirtelen rezzenésszerűen mozdul. *Szeme se rebben a fenyegetésre.*

✧ Szin: **1.** (választékos) *felreppen, felröppen* **2.** *megremeg*, (választékos) *rezzen*

✧ Etim: Hangutánzó-hangfestő eredetű szó. Töve azonos a → *rebeg*, → *rebesget*, → *repdes*, → *repes*, → *repít*, → *repül*, → *röppen* igék, valamint a → *röpke* melléknév szótövével.

rebeg ◆◆◆◆ ige *~ni* (választékos)

Meghatódva, felindultan, akadozó, halk hangon mond valamit. *A kitüntetés átvételekor néhány köszönő szót rebegett.*

✧ Szin: *suttog, susog*

✧ Ell: *kiabál, ordít*

✧ Etim: Hangutánzó-hangfestő eredetű szó. Töve azonos a → *rebben*, → *rebesget*, → *repdes*, → *repes*, *repít*, → *repül*, → *röppen* igék, valamint a → *röpke* melléknév szótövével.

rebesget ◆◆◆ ige *~ni*

(Bizonytalan hírt) mondogat, híresztel. *Azt rebesgetik, hogy a szomszéd lakó vendéglőt akar nyitni a házában.*

✧ Szin: *suttog, súg-búg*

✧ Táj: *hírel, hírlel*

✧ Etim: Hangutánzó-hangfestő eredetű szó. Töve azonos a → *rebben*, → *rebeg*, → *repdes*, → *repes*, → *repít*, → *repül*, → *röppen* igék, valamint a → *röpke* melléknév szótövével.

réce ◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. (népi) Kacsa. *Nagymamám récéket is tartott a baromfiudvarban.*

2. (hivatalos) *Récék*: A lúdalakúak rendjének családját alkotó, széles, lemezes csőrű, rövid, úszóhártyás lábú vízimadarak. *A récék közül Magyarországon nyolc faj költ, például a tőkés réce, a böjti réce, a nyílfarkú réce. A récék jól úsznak és repülnek, a szárazon viszont nehézkesen, kacsázva járnak.*

✧ Szin: **1.** (népi) *ruca* **2.** *vadkacsa*, (népi) *ruca*

✧ Táj: *réceruca, kácsa*

✧ Etim: Bizonytalan, talán hangutánzó eredetű szó.

recept ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~je*

1. Az orvos által írt utasítás a gyógyszerész számára gyógyszer elkészítésére, kiszolgáltatására. *Kell ehhez a gyógyszerhez recept? Sajnos, csak receptre adhatjuk ki!*

2. (Étel, ital) elkészítésének leírása. *Ennek a süteménynek a receptje még a nagymamámtól maradt ránk.*

3. (bizalmas) Szokásos módszer, eljárás. *Nem tudom, hogy férkőzz a bizalmába, erre nincs recept.*

✧ Szin: **1.** (hivatalos) *vény,* (kissé régi) *orvosi rendelvény,* (régi) *recipe*, (tréfás) *recepice* **3.** *szabály*

✧ Etim: Latin eredetű német jövevényszó.

recés ◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en*

1. Recével, vagyis hálószerű kézimunkával díszített. *A dédi recés főkötőt viselt.*

2. Finoman rovátkolt. *Recés szélű üvegtálban volt a kompót.*

3. (Kifejezésekben:) ■ *Recés gyomor*: a kérődzők összetett gyomrának a bendő utáni része. *A táplálék a recés gyomorba jutott.* | *Recés szárnyú rovarok*: receszerű erezettel ellátott szárnyú rovarok rendje. *Egy ismerősöm a recés szárnyú rovarokról írja doktori értekezését.*

✧ Szin: **2.** *bordás*

✧ Táj: **1.** *redes*

✧ Etim: A *rece* főnév származéka. A *rece* latin eredetű olasz jövevényszó.

recseg ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Pattogáshoz hasonló, érdes, magas hangot ad. *Recseg a padló a lába alatt.*

2. Kellemetlen zörej keletkezik valamiben. *Recseg a telefon, alig hallom, mit mond.*

3. (Hangszer, készülék) harsány, éles hangot ad. *Recseg a trombita.*

✧ Szin: **1.** *recseg-ropog, csikorog, pattog* **2.** *serceg*

✧ Táj: *dörcög*

✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó.

redő ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. Hullámszerű, művészileg elrendezett ráncok sora. *Redőkbe szedi a kelmét.*

2. ■ (régi) *Redőkbe vonja homlokát*: összeráncolja.

✧ Szin: **1.** *berakás, hajtás,* (idegen) *pliszé, pié,* (régi) *hajték* **2.** *ránc,* (választékos) *barázda*

✧ Etim: Elvonással keletkezett a *redős* melléknévből. A *redős* bizonytalan eredetű szó, vagy a nyelvjárási *red* ‘ránc’ főnév képzett alakja, vagy a nyelvjárási *redel* ‘ráncol’ ige önállóan nem adatolható szótövének származéka.

redőny ◆◆◆◆ fn *~ök, ~t, ~e*

1. Ablakra, ajtóra szerelt, felhúzható és leereszthető elsötétítő berendezés. *Reggel felhúzzák, este leeresztik az ablakok redőnyét.*

2. Némely bútornak ehhez hasonló zárószerkezete. *Elromlott az íróasztal redőnye.*

✧ Szin: **1.** *roló,* (idegen) *reluxa* **2.** *roló*

✧ Etim: A → *redő* főnév nyelvújítás kori származéka.

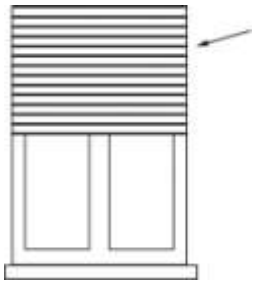

reflex ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e* (idegen)

1. A testnek, a léleknek a külső ingerekre adott öntudatlan válasza, reakciója, visszahatása, illetve ez mint képesség. *Idegorvos vizsgálja a reflexeit. Jók a reflexei, ezért úszta meg a balesetet. A vele szembeni gúnyolódások kialakították benne azt a reflexet, hogy a legártatlanabb viccet is sértésnek veszi.*

2. Valamiről visszaverődő fény. *Nincs ott lámpa, amit látsz, az csak a tükör reflexe.*

✧ Szin: **2.** *visszfény, fényvisszaverődés, tükröződés, tükörkép*

✧ Etim: Francia, végső soron latin eredetű nemzetközi szó.

reform ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. (Mélyreható) átalakítása, megjavítása valaminek. *Egyre többen sürgetik a közoktatás reformját.*

2. Fokozatos változtatások, újítások sorozata. *A politikai válságot nem erőszakkal, hanem reformokkal kell megoldani.*

✧ Szin: *átalakulás, megújulás,* (választékos) *megújhodás*

✧ Ell: **1.** *lemaradás*

✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.

reformáció ◆◆◆ fn –, *~t, ~ja*

A római katolikus egyház megreformálására irányuló, majd a protestáns egyházak létrejöttéhez vezető mozgalom a XVI. században. *A reformáció azzal kezdődött, hogy Luther Márton 1517. október 31-én kiszögezte 95 pontját a wittenbergi vártemplom kapujára.*

✧ Szin: *hitújítás*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

✧ Ö: ellen + reformáció

református ◆◆◆◆◆ mn *~ok, ~t,* –

A protestantizmus kálvini ágát követő. *A faluban sok református vallású ember él.* (Főnévi használatban:) *Kelet-Magyarországon sok a református.*

✧ Szin: *kálvinista,* (népi, tréfás is) *kálomista,* (régi, hivatalos) *helvét hitvallású*

✧ Táj: *csancsó*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

reformkonyha ◆ fn

Az élelmiszerek kiválasztásában és a konyhai műveletekben a korszerű, egészséges táplálkozás elveit követő ételkészítési mód. *A reformkonyha híve vagyok: olajjal sütök, barna kenyeret eszem, a zöldséget-gyümölcsöt pedig magam termesztem a kertben.*

✧ Etim: Összetétel: → *reform* + → *konyha*.

reformkor ◆◆◆ fn

A magyar történelemnek 1825 és 1848 közötti korszaka, amelyet a nemesség felvilágosult rétegének a reformok bevezetésére irányuló törekvései jellemeztek. *A reformkor az irodalom terén is gazdag anyagot hagyott ránk, gondoljunk csak Kölcseyre, Vörösmartyra vagy Petőfire!*

✧ Etim: Összetétel: → *reform* + → *kor*.

refosk ◆ fn –, *~ot, ~ja* (Mv)

Kiváló minőségű, jellegzetes tengermelléki (isztriai) vörösbor. *A prsutos vacsorához reforskot kell inni, nem illik hozzá a fehérbor.*

✧ Etim: Déli szláv jövevényszó.

refrén ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~je*

Vers, dal bizonyos szakaszai után következő, ismétlődő részlet. *Az egész versből már csak a refrénre emlékszem. A dalban háromszor van refrén, de a harmadik refrént egy nagy terccel feljebb kell énekelni.*

✧ Etim: Francia jövevényszó.

rege ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je* (régi, választékos)

1. A nép ajkán élő, ősi, csodás elemeket tartalmazó elbeszélés. *Összegyűjtötte az idős emberek elmondása alapján a még élő regéket.*

2. Ennek szépirodalmi feldolgozása vagy utánzása. *A maguk korában népszerűek voltak Kisfaludy Sándor regéi.*

✧ Szin: **1.** *mese, monda, legenda,* (régi) *beszély, história*

✧ Etim: Vagy szóelvonással keletkezett a *regél* igéből, mely a *regöl* szóhasadással elkülönült párja (vö. → *regös*), vagy az ősi *reg* igenévszó származéka.

régen ◆◆◆◆◆ hsz

1. Hosszú idővel ezelőtt. *Nem emlékszem a részletekre, mert régen történt.*

2. Hosszabb idő óta. *Régen nem láttam a barátomat. Már régen várlak, legalább egy órája.* ■ (tréfás) *Ez régen rossz*: eleve elhibázott.

3. A múltban. *Régen minden más volt!*

✧ Szin: **1.** *rég, régebben* **2.** *régóta, rég* **3.** (választékos) *egykor, hajdan, hajdanán, hajdanában, valaha* • **1.** *Amikor még az angyalok a földön jártak. Amikor még a bírónak sem volt bajusza. Sok víz lefolyt azóta a Dunán.*

✧ Ell: **1., 3.** *most, mostanában*

✧ Etim: A *rég* határozószó megszilárdult ragos alakulata. A *rég* szóhasadással keletkezett a régi nyelvi *reg* ‘reggel’ főnévből, mely a → *reggel*, → *rögtön*, → *rögvest* határozószók alapszava.

regeneráció ◆◆ fn –, *~t, ~ja* (idegen)

1. Elpusztult vagy megsérült szerv, szövet, sejt újraképződése. *A leégés után néhány nap kellett a bőröm regenerációjához.*

2. Elhasználódott anyag, tárgy felújítása. *Sokba került a gyár gépsorainak regenerációja. Teljes regeneráción estek át a villamosvágányok.*

✧ Szin: **1.** *megújulás,* (idegen) *rekreáció, vitalizáció* **2.** (idegen) *rekonstrukció*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

regény ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Nagyobb terjedelmű prózai elbeszélő mű. *A népszerű író most egy regényen dolgozik. Nincs időm regényeket olvasni. Történelmi, háborús és szerelmi regényeket egyaránt alkotott.*

2. Kalandos események sorozata. *Élete valóságos regény.*

3. (választékos) Érzelmes, romantikus szerelmi kapcsolat. *A kettejük közt szövődött regénynek a szülői beavatkozás vetett véget.*

✧ Szin: **1.** (régi) *román* **3.** (választékos) *románc*

✧ Táj: *regényeskönyv*

✧ Etim: A → *regös* főnév tövének nyelvújítás kori származéka.

✧ Ö: detektív + regény, kép + regény

réges-rég ◆◆ hsz

Nagyon régen. *Réges-rég történt, nem csoda, hogy nem emlékszem semmire.*

✧ Szin: *ősrégen,* (választékos) *hajdanában, valaha, egykoron*

✧ Ell: *ma, mostanában*

✧ Etim: A *rég* határozószó származéka. A *rég* szóhasadással keletkezett a régi nyelvi *reg* ‘reggel’ főnévből, mely a → *reggel*, → *rögtön*, → *rögvest* határozószók alapszava.

régészet ◆◆◆ fn –, *~et, ~e*

1. Régi korok tárgyi emlékeinek feltárásával foglalkozó tudomány. *A régészetet választotta hivatásául. Szűkebb szakterülete az ókori régészet.*

2. Ez mint egyetemi szak. *Régészetet végzett, most egy ásatáson dolgozik.*

✧ Szin: **1.** *régiségtan,* (idegen) *archeológia*

✧ Etim: A *rég* határozószó nyelvújítás kori származéka. A *rég* szóhasadással keletkezett a régi nyelvi *reg* ‘reggel’ főnévből, mely a → *reggel*, → *rögtön*, → *rögvest* határozószók alapszava.

reggel I. ◆◆◆◆◆ hsz

A hajnal és délelőtt közötti időben. *Reggel tud a legjobban dolgozni. Korán reggel úszni ment. Minden reggel 6 órakor kel fel.* ■ *Egy reggel*: valamelyik (korábbi) nap reggelén. *Egy reggel arra ébredt, hogy dörömbölnek az ajtón.*

✧ Szin: *hajnalban, napkeltekor,* (ritka) *napkeletkor,* (népi) *pitymallatkor*

✧ Táj: *hűssel, istennapkor*

✧ Ell: *este*

✧ Etim: A régi nyelvi *reg* ‘reggel’ főnév megszilárdult ragos alakulata. A *reg* ősi, ugor, esetleg finnugor kori szó, és a → *rögtön*, → *rögvest* határozószók alapszava.

reggel II. ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. A hajnal és a délelőtt közötti időszak. *Ma gyönyörű a reggel.* (Köszönésben:) *Jó reggelt kívánok!*

2. (választékos) Valaminek a kezdeti, korai szakasza. *A tavasz a természet reggele.*

✧ Szin: **1.** *napkelte,* (ritka) *napkelet* **2.** (választékos) *hajnal*

✧ Ell: **1.** *napnyugta,* (ritka) *napnyugat* **2.** (választékos) *este*

✧ Etim: A régi nyelvi *reg* ‘reggel’ főnév megszilárdult ragos alakulata. A *reg* ősi, ugor esetleg finnugor kori szó, és a → *rögtön*, → *rögvest* határozószók alapszava.

reggeli I. ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t,* –

1. Reggel levő. *A reggeli órákban élénkebb a forgalom. Már hajnalban felkelt, hogy odaérjen a reggeli misére.*

2. Reggel keletkező. *A reggeli felhősödés és zápor mindenkinek jólesett.*

3. Reggel megjelenő. *Mindennap megveszi a reggeli újságokat.*

4. Reggel induló. *A reggeli vonattal érkezik.*

5. (Főleg) reggel viselt. *Felvette a reggeli köntösét.*

6. Reggel végzett. *A reggeli torna tele van nehéz gyakorlatokkal.*

✧ Szin: **1., 3., 4.** *korai*

✧ Etim: A → *reggel* határozószó származéka.

reggeli II. ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. Reggeli étkezés. *Hány órakor van a reggeli? Reggelire csak egy csésze üres teát ivott.*

2. Az ekkor fogyasztott étel, ital. *Ma bőséges volt a reggelije.* ■ *Angol reggeli*: meleg étel, különösen pirított szalonna tojással. | *Kontinentális reggeli*: kávéból vagy kakaóból, vagy teából és vajból, dzsemből álló étel.

✧ Szin: (népi, régi) *früstök, fölöstököm,* (Őv bizalmas) *früstük*

✧ Etim: A → *reggeli* melléknév főnevesülésével keletkezett.

régi I. ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~t,* –

1. Hosszú ideje fennálló, meglevő. *Egy régi házban élnek.*

2. Hosszabb ideje ebben a minőségben, állapotban levő. *Sok régi barátja, ismerőse, kollégája, ügyfele él a környéken.* ■ *Régi bútordarab*: **a)** olyan tárgy, amely hosszú idő óta a környezetünkben van **b)** (tréfás) olyan személy, aki hosszú idő óta dolgozik, szolgál valahol.

3. Olyan, aki, ami a múltban élt, létezett. *Ezt az utat még a régi rómaiak építették.*

4. Régről származó. *Gyűjti a régi pénzeket.*

5. A mostanit megelőző. *A régi jogszabályok ma már nem érvényesek. A régi tulajdonos elköltözött.*

6. Hosszú idő óta ismert, megszokott. *Hiányzik neki a régi környezet. Te még most is a régi gavallér vagy!*

✧ Szin: **1.** (választékos) *ősi, ősrégi, ódon,* (gúnyos) *ósdi,* (bizalmas vagy népi) *öreg* **3.** *egykori, hajdani, korabeli,* (idegen) *antik* **5.** *előbbi, korábbi*

✧ Ell: **1.** *új, korszerű,* (idegen) *modern* **3.** *mai, jelenlegi, mostani* **4–6.** *új*

✧ Etim: A *rég* határozószó származéka. A *rég* szóhasadással keletkezett a régi nyelvi *reg* ‘reggel’ főnévből, mely a → *reggel*, → *rögtön*, → *rögvest* határozószók alapszava.

régi II. ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~je*

1. *A régiek*: a rég(ebb)en élt emberek. *A régiek még tudták, hogyan kell élni!*

2. Korábbi állapot, helyzet. *Minden marad a régiben, ahogy eddig is volt.*

✧ Szin: **1.** *elől, ős, öreg,* (népi) *régi öreg*

✧ Ell: **1.** *utód*

✧ Etim: A *rég* határozószó származéka. A *rég* szóhasadással keletkezett a régi nyelvi *reg* ‘reggel’ főnévből, mely a → *reggel*, → *rögtön*, → *rögvest* határozószók alapszava.

régimódi ◆◆◆ mn *~ak, ~t, ~n* vagy *~an*

1. Régi divatú, divatjamúlt. *Régimódi háza csupa régimódi bútorral van berendezve.*

2. Régi szokásokhoz ragaszkodó, korszerűtlen gondolkodású. *Ezek a régimódi emberek nehezen találják meg helyüket a mai világban.*

✧ Szin: **1.** *ódivatú,* (gúnyos) *ósdi, avatag* **2.** *elmaradott, régi vágású,* (kissé rosszalló) *begyepesedett, maradi, vaskalapos*

✧ Ell: **1.** *divatos, új, modern* **2.** *haladó,* (idegen) *modern*

✧ Etim: Német mintára keletkezett összetétel: → *régi* + → *módi*.

régió ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen)

1. Vidék, tájegység, övezet. *Árvízvédelmi gátakat építenek a Tisza mente régiójában.*

2. (Egy országon belül) a gazdaság szerkezete, fejlettsége, illetve a társadalmi, kulturális összetartozás alapján kijelölt nagyobb területi egység. *A régiók számos európai országban középszintű közigazgatási egységek, mint Magyarországon a megyék. Uniós pályázatokat nyújtott be a Dél-Alföld régió.*

3. Bizonyos magasságban vagy mélységben levő levegőréteg. *A felsőbb régiókba siklóernyővel nem lehet felrepülni.*

4. (választékos) Szellemi, tudományos tevékenységnek, jelenségnek stb. valamely területe. *Ezekben a régiókban már nem vagyok jártas. Elvont, filozofikus régiókban szárnyal a tanulmány témája.*

✧ Szin: **1.** *országrész, terület, térség, tájék, tartomány, körzet, táj,* (idegen) *zóna* **3.** (idegen) *szektor, szféra* **4.** *tájék,* (idegen, választékos) *szféra*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

régóta ◆◆◆◆◆ hsz

Hosszú idő óta. *Régóta nem találkoztak.*

✧ Szin: *régen, régtől fogva* • *Amióta az eszem tudom. Amióta a világon vagyok. Emberemlékezet óta. Időtlen idők óta.* (bizalmas) *Amióta kétágú vagyok.*

✧ Ell: *mostantól, a mai naptól*

✧ Etim: Összetétel; *rég*: szóhasadással keletkezett a régi nyelvi *reg* ‘reggel’ főnévből, mely a → *reggel*, → *rögtön*, → *rögvest* határozószók alapszava + → *óta*.

regölés ◆ fn –, *~t, ~e*

Regösénekek mondása. *A középkori városi énekmondók lanttal kísérték a regölést. A karácsony körüli ünnepek népszokása a regölés.*

✧ Szin: *énekmondás*

✧ Etim: A → *regös* főnév tövével azonos, hangutánzó eredetű *reg* ‘jajong, nyög’ ige többszörösen képzett származéka.

regös ◆ fn *~ök, ~t, ~e*

1. Középkori vándor énekmondó. *A regösök dalaiból sajnos szinte semmi sem maradt az utókorra.*

2. *Regösök*: karácsony és újév táján házról házra járva köszöntőt mondó fiúk, leányok. *Engedd be a regösöket, és hozz nekik kalácsot!*

✧ Szin: *dalnok, bárd, igric, lantos, kobzos*

✧ Etim: Egy ősi igenévszó származéka: vagy a nyelvjárási *reg* ‘brekeg, kuruttyol’ igével azonos alaptag, vagy a régi helységnevekben előforduló, tisztázatlan jelentésű *reg* főnév képzett alakja.

regruta ◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Újonc katona. *A tábornok regrutákat toboroz.*

✧ Szin: (népi, régi) *rekruta*

✧ Etim: Francia eredetű német jövevényszó.

regula ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. (népi, régi) Szabály, rendszabály. *Jobb, ha betartod a regulákat, fiam!*

2. (régi) A szerzetes- és lovagrendek életét szabályozó törvény, előírás. *A kolostorban szigorú regula szerint élnek az apácák.*

✧ Szin: *szabályzat, előírás, norma, házirend*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

rejl|ik ◆◆◆◆ ige *~eni* (választékos)

Burkoltan ott van, lappang valahol. *Vajon mi rejlik a szavai mögött? Az intézkedés lényege abban rejlik, hogy mindenkinek fegyelmezetten követnie kell az önkormányzat utasításait.*

✧ Szin: (választékos) *lakozik, rejtőzik, rejtőzködik,* (gyakran tréfás) *leledzik*

✧ Ell: *megmutatkozik,* (választékos) *kiviláglik*

✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, tisztázatlan eredetű szótő származéka. A tő azonos a → *rejt, reked* (vö. → *rekedt*) igék és a → *rekesz* főnév tövével.

☝ Felszólító módú alakjai nem használatosak. Szükség esetén a *rejtőzik* ige felszólító alakjait használjuk helyettük.

rejt ◆◆◆◆◆ ige *~eni*

1. Úgy tesz valahova valamit, hogy ne lehessen megtalálni vagy látni. *A rablott kincset egy barlangba rejtette, hogy senki se találja meg. Fejét kendőbe rejti.*

2. Leplez, titkol valamit. *Tréfa mögé rejtette bánatát.*

3. Elzárva magában foglal valamit. *A sivatag olajat rejt. Az utazás sok veszélyt rejt.*

✧ Szin: **1.** *dug, dugdos, rejteget* **2.** *takargat,* (választékos) *palástol, kendőz* **3.** *magába zár; valamivel jár*

✧ Táj: **1.** *rekkent, tüntet*

✧ Ell: **1.** *elővesz, megmutat* **2.** *feltár, leleplez*

✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, tisztázatlan eredetű szótő származéka. A tő azonos a → *rejlik, reked* (vö. → *rekedt*) igék és a → *rekesz* főnév tövével.

rejtekhely ◆◆◆ fn

Titkos hely, ahol valamit elrejtettek, vagy ahol valaki rejtőzni szokott. *Jó rejtekhelyet talált magának a fa tetején, ott senki sem kereste. Megmutatta barátjának az összegyűjtött kincs rejtekhelyét.*

✧ Szin: *búvóhely, les, leshely,* (régi, választékos) *rejtek, menedék*

✧ Etim: Összetétel; *rejtek*: a → *rejt* ige származéka + → *hely*.

rejtelmes ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en*

1. A megszokottól, a mindennapitól eltérő, a képzeletet ingerlő. *A rejtelmes Kelet titkaira az európai turisták ezrei kíváncsiak napjainkban is.*

2. Ismeretlen eredetű, megmagyarázhatatlannak látszó. *Rejtelmes üzenetet kaptam, nem tudom, ki küldte.*

✧ Szin: **1.** *titokzatos, kísérteties, izgalmas,* (idegen) *fantasztikus, misztikus* **2.** *felderíthetetlen, érthetetlen,* (választékos) *kifürkészhetetlen*

✧ Ell: **1.** *hétköznapi, mindennapos, közönséges* **2.** *nyilvánvaló, érthető*

✧ Etim: A → *rejt* ige származéka.

rejtély ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

Érthetetlen, megfejthetetlen, titokzatos dolog. *Fény derült a rejtélyre.* (tréfás, túlzó) *Rejtély, hogy hová tűnt már megint a papucsom!* ■ *A rejtély nyitja*: magyarázata. *Megtalálta a rejtély nyitját.*

✧ Szin: *titok, rejtvény,* (választékos) *rejtelem, talány,* (idegen) *rébusz, misztérium*

✧ Ell: *megoldás, kulcs*

✧ Etim: A → *rejt* ige nyelvújítás kori származéka.

rejtőz|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Elbújik valahova, hogy ne találják meg. *A török elől a falu népe a nádasba rejtőzött.* (átvitt) *Állandó mosoly mögé rejtőzik bánatával.*

2. Huzamos ideig olyan helyen van, ahol nehéz rátalálni, illetve nehezen vehető észre. *A tolvaj a pincében rejtőzik.* (választékos, átvitt) *Látszólagos nyugalma mögött vad szenvedély rejtőzik.*

3. (Lényeg, lehetőség) feltáratlanul benne van valamiben. *Ebben a vállalkozásban nagy lehetőségek rejtőznek.*

✧ Szin: **1.** *rejtőzködik,* (régi, választékos) *rejtezik, meghúzódik,* (rosszalló) *lapít,* (bizalmas) *kuksol,* (szleng) *dekkol* **2.** *rejtőzködik,* (választékos) *rejtezik, meghúzódik* **3.** *rejlik, lappang,* (választékos) *szunnyad*

✧ Etim: A → *rejt* ige származéka.

rejtvény ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Fejtörő feladvány. *Minden rejtvényt igyekszik megfejteni, ami csak a kezébe akad. Unalmában rejtvényt fejt.*

2. (régi) Titokzatos, megfejthetetlen dolog, cselekvés. *Az asszony viselkedése rejtvény volt számomra.*

✧ Szin: **1.** *fejtörő, keresztrejtvény* **2.** *rejtély, titok,* (választékos) *talány, rejtelem,* (idegen) *rébusz, misztérium*

✧ Ell: **1.** *megoldás, megfejtés, kulcs*

✧ Etim: A → *rejt* ige nyelvújítás kori származéka.

rekamié ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen)

Háttámlával rendelkező, általában kinyitható, kárpitozott ülő-, illetve fekvőbútor. *Ennek a rekamiénak ágyneműtartója is van. A szétnyitható rekamié nagyon praktikus, de nem elég kényelmes.*

✧ Szin: *kanapé, fotelágy, dívány, heverő,* (régi) *pamlag, szófa, kerevet,* (Va bizalmas) *rekamir*

✧ Táj: *rakamé*

✧ Etim: A francia Madame *Récamier* nevének köznevesülésével keletkezett.

☝ Úgy ejtjük, ahogy írjuk, *e*-vel. A finomkodó [rökamié] ejtés a francia névnek sem felel meg!

rekedt ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

1. Fátyolos, nem tiszta (hang), illetve ilyen hangú (személy). *Rekedt hangon énekelt, mert túl sokáig próbált az énekkarral. Azért rekedt, mert megfázott. Ilyen rekedten nem tudok énekelni.*

2. Torz hangú, zörejszerű, illetve ilyen hangot adó. *Melléből rekedt kiáltás tört elő. A rekedt torkokból becsmérlő szavak özöne zúdult az emelvényen álló szónokra.*

✧ Szin: **1.** *rekedtes; reszelős* (hang) **2.** *rekedtes; érdes, borízű* (hang)

✧ Táj: **2.** *reketes*

✧ Ell: *tiszta*

✧ Etim: A *reked* ige származéka. A *reked* vagy hangutánzó eredetű szó, vagy szóhasadással keletkezett a *reked* ‘megakad, útja elzáródik’ igéből.

rekesz ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Helyiség, test válaszfallal elkülönített, legalább egyik oldalán nyitott része. *A pince rekeszeiben tartják a szükségtelen holmikat. A CD-tartó felső rekeszeiben tartom a kedvenc lemezeimet.*

2. Ilyen részeket elkülönítő válaszfal. *Tegyétek vissza a rekeszt a fiókba!*

3. (Lécekből összerótt,) hézagos oldalú, nyitott láda. *A málnát nagyobb rekeszekbe rakták.*

4. (bizalmas) Rekeszizom. *Ezzel a gyakorlattal a rekeszt erősítitek.*

✧ Szin: **1.** *ketrec, fiók,* (idegen) *fach, box* **3.** *ládika* **4.** (idegen) *diafragma*

✧ Táj: **1.** *rekeszt, retesz, kutrica* **2.** *rekesztés*

✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, tisztázatlan eredetű szótő származéka. A tő azonos a → *rejlik,* → *rejt, reked* (vö. → *rekedt*) igék tövével.

rekeszizom ◆ fn

A hasüreget a mellüregtől elválasztó erős, vékony izom. *Fáj a rekeszizma a sok nevetéstől.*

✧ Szin: (bizalmas) *rekesz,* (idegen) *diafragma*

✧ Etim: Összetétel: → *rekesz* + → *izom.*

rekettye ◆ fn *~k, ~t, ~je*

Hosszú barkájú cserje lándzsa vagy tojásdad alakú levelekkel. *A rekettye a vizenyős helyeket kedveli.*

✧ Etim: Horvát-szerb vagy szlovén jövevényszó.

rekkenő ◆◆◆ mn *~k* vagy *~ek, ~t, ~n* vagy *~en*

Nagyon forró, fülledt. *Még este is rekkenő hőség volt az augusztusi nyaralásunkon. Nem okos dolog ebben a rekkenő délben útnak indulni.*

✧ Szin: *tikkasztó, fullasztó, fojtó, perzselő, izzó*

✧ Táj: *vak meleg*

✧ Etim: A *reked* ige (vö. → *rekedt*) és a → *rekesz* főnév tövével azonos szótő származéka.

reklám ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

Valamilyen árucikket, szolgáltatást stb. népszerűsítő képes, pl. plakátokon megjelenő, illetve filmre vett, zenés hirdetés. *A tévében egymást éri a sok reklám. Az autópálya mellett óriási reklámokat állítanak fel.* • Szólás: (rosszalló) *Reklámot csinál magának*: népszerűsíti magát. | (tréfás) *Cégünk reklámja*: hozzánk tartozó nagyon csinos vagy sikeres ember.

✧ Szin: *hirdetmény, reklámfilm, falragasz; reklámozás, hírverés, népszerűsítés*

✧ Etim: Francia jövevényszó.

rékli ◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. (népi) (Női viseletben:) Mellényszerű alsóruha. *Az asszony magára húzta az inget, majd a réklit.*

2. Csecsemőknek való, hátul nyitott kötött kabátka. *Két kis réklit vásárolt az újszülöttnek, ötvenes méretűt.*

✧ Táj: **1.** *lékli* **2.** *reklyi, lékli*

✧ Etim: Német, közelebbről bajor-osztrák jövevényszó.

rekord ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja* (idegen)

1. Valamely sportágban, versenyen, megmérettetésen eddig elért legjobb eredmény. *A magyar úszó 100 méteres mellúszásban megdöntötte az olimpiai rekordot. Rekordot állítottam fel szilvásgombócevésben.*

2. Számítógépen tárolt információk, adatok állománya. *A több szempontú keresés során 12 rekordot találtam.*

✧ Szin: **1.** *csúcs, csúcsteljesítmény, csúcseredmény, rekorderedmény* **2.** *adatállomány,* (idegen) *fájl*

✧ Etim: Angol eredetű nemzetközi szó.

rektor ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Egyetem felelős vezetője, főiskola igazgatója. *A tanévet a rektor nyitotta meg.*

2. (népi, régi) Elemi iskola igazgató tanítója. *A falvak életének irányításában fontos szerepet játszott a rektor és a pap.*

✧ Táj: **2.** *réktor,* (megszólításban:) *rekturam*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

reláció ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen)

1. Viszony, kapcsolat, összefüggés, vonatkozás. *Furcsa relációkat véltem felfedezni a kutatás részeredményei között.*

2. (ritka) Közlekedési járat, viszonylat. *Ez a reláció minden napszakban igen zsúfolt.*

3. (ritka) Összeköttetés. *Szakmai szempontból előnyös relációkra tettem szert.*

✧ Szin: **1.** *viszonylat* **3.** (idegen) *kontaktus, nexus*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

rém ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Taszító külsejű, rosszindulatú szellem. *Álmában rémek üldözik.* ▪ *Rémeket lát*: **a)** ijesztő, gyötrő látomásai vannak. *Ha becsukja a szemét, rémeket lát.* **b)** alaptalanul aggódik. *Szerintem csak rémeket látsz!*

2. Olyan személy, aki valakit rémületben tart. *Az új rendőrkapitány a bűnözők réme, mert minden bűncselekményre fényt derít. A kerület réme az az ember, mindenki retteg tőle.*

3. Elháríthatatlan veszedelem. *A háború, a betegség réme állandóan kísérti azt, aki egyszer átélte.*

4. (bizalmas) (Határozóként:) Rendkívül, szörnyen. *Rém jópofa ember, mindig leköti a társaságot.*

✧ Szin: **1.** *kísértet, fantom* **2., 3.** *rémkép,* (bizalmas) *mumus* **4.** *nagyon, borzasztóan*

✧ Táj: **1.** *huhurém, lúdvérc*

✧ Etim: Szóelvonással keletkezett a → *rémít, rémül* (vö. → *rémült*) igékből.

✧ Ö: agy + rém, bánya + rém

remeg ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Aprókat reng. *Remeg a föld, kitörni készül a vulkán.*

2. Igen apró, gyors rezgésekkel rázkódik. *Egész testében remegett a félelemtől. Remeg a keze, mert már nagyon öreg.*

3. Rettegve fél valamitől. *Még a vizsga gondolatától is remeg.* ▪ *Remeg valakiért, valamiért*: **a)** nagyon félti. *Remeg a gyermekéért.* **b)** (ritka) sóvárog érte. *Valósággal remeg azért a kocsiért.*

4. (Hang erőssége és színe) gyorsan változik, meg-megszakad. *Remeg a hangja a rádiónak, kifogyóban van az elem.*

5. (választékos) (Fény) fel-felsejlik, villódzik. *Alkonyi fény remeg a láthatáron.*

✧ Szin: **1.** *rázkódik* **2.** *reszket,* (bizalmas) *cidrizik* **3.** *reszket; aggódik; vágyik valamire* **4.** *rezeg, vibrál,* (idegen) *oszcillál* **5.** *vibrál*

✧ Táj: *rebeg*

✧ Etim: Hangutánzó-hangfestő eredetű szó, a → *reng* szóhasadással elkülönült párja. Töve azonos a → *rémít, rémül* (vö. → *rémült*), → *reng*, → *ring* igék szótövével.

remek I. ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~ül*

1. Kiváló, nagyszerű. *Remek filmeket készített Chaplin, ma is mulatságosak.*

2. *Remekül*: nagyon jól. *Remekül szórakozott.*

✧ Szin: **1.** *pompás, pazar, csodálatos,* (szleng) *klassz, oltári, penge, ász, király, tuti*

✧ Táj: **1.** *remet*

✧ Ell: **1.** *csapnivaló, ócska, rossz,* (bizalmas) *vacak,* (szleng) *tré*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán szláv jövevényszó.

remek II. ◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. (régi) Mestervizsga, illetve az erre elkészített mestermunka. *A céhlegény megalkotta remekét, és ezzel felszabadult.*

2. Remekmű. *A szépirodalom remekeiből válogat a kiadó egy sorozatot.* ▪ *Remekbe készít* vagy *szab valamit*: kiváló formában, tökéletes kivitelben. *Sikerült remekbe szabnod ezt az asztalt.* | *Remekbe szabott*: tökéletes. *Vett egy remekbe szabott gitárt.*

✧ Szin: **1.** *vizsgadarab, mintadarab,* (régi) *mesterremek* **2.** *mestermű*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán szláv jövevényszó.

remekmű ◆◆◆◆ fn

Kiváló művészi alkotás. *A most hetvenéves író élete során több remekművet alkotott. A Nemzeti Galériában láthatók a magyar festészet remekművei.*

✧ Szin: *mestermű, műremek, remek,* (választékos) *gyöngyszem*
✧ Ell: (rosszalló) *tákolmány, fércmű, mázolmány*
✧ Etim: Összetétel: → *remek* + → *mű*.

remél ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. *Remél valamit*: bízik valaminek a bekövetkeztében. *Javulást, gyógyulást remél.* (Jókívánságban:) *Reméljük a legjobbakat!*
2. Vár valakitől valamit. *Azt reméltem tőle, hogy javítani fog matematikából.*
3. Feltételez valamit. *Remélem, hogy nálunk vacsorázik. Remélem, velünk tart!*
4. Reménykedik. *Míg élünk, remélünk!*

✧ Szin: **1.** *elvár, óhajt; bizakodik valamiben* **2.** *elvár* **3.** *reménykedik valamiben* **4.** *bizakodik* • **4.** *Reménységet táplál.*
✧ Ell: *felad valamit; lemond valamiről*
✧ Etim: A → *remény* főnév származéka.

remélhetőleg ◆◆◆◆ hsz

Valószínűleg, várhatóan. *Remélhetőleg lesz még jó idő ezen a nyáron.*

✧ Szin: *bizonyára, feltehetőleg, előreláthatólag*
✧ Etim: A → *remél* ige megszilárdult ragos alakulata.

remény ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Hit abban, hogy vágyaink megvalósulnak, illetve ennek tárgya. *Már csak a remény élteti. Kétség és remény közt hányódik, hol elszörnyed, hol remél. Csalatkozott a reményében, nem vették fel az egyetemre. Hiú reményekkel áltatja magát.*
2. Biztató kilátás valamire. *A gyógyulás reményében feküdt be a kórházba. Megcsillant előtte a szabadulás reménye.*
3. (választékos) Olyan személy, akiben sokan nagyon bíznak, támaszuknak tekintik. *Milliók reménye volt a népvezér, és ő nem élt vissza a belé vetett bizalommal.*

✧ Szin: **1.** *bizalom, reménykedés, bizakodás,* (választékos) *reménység* **2.** *lehetőség, eshetőség,* (idegen) *perspektíva,* (bizalmas, idegen) *sansz* **3.** (választékos) *reménység*
✧ Táj: **1.** *óhajkozás, óhajtkozás*
✧ Ell: **1., 2.** *kilátástalanság, reménytelenség*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

reményked|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*

Kitartóan bízik valaminek a megvalósulásában. *A kudarcok ellenére is reménykedik, hogy eredményesen fejezi be tanulmányait. Már csak a csodában reménykedem.*

✧ Szin: *bizakodik, hisz; óhajt, remél valamit; reménységet táplál valakivel szemben*
✧ Táj: *óhajkozik, óhajtkozik, óhintozik*
✧ Ell: *feladja a reményt, elhagyja magát*
✧ Etim: A → *remél* ige eredeti *reményl* alakjának származéka.

rémes ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en*

1. Iszonyatot, rémületet keltő. *Rémes bűntettet követett el. Rémes krimit láttunk, hat gyilkosság volt benne.*
2. (bizalmas, túlzó) Nagyon kellemetlen, elviselhetetlen. *Rémes nő, folyton rikácsol. Rémes ez a város, minden füstös és koszos benne.*
3. (bizalmas, túlzó) *Rémesen*: nagyon. *Rémesen unatkozik. Rémesen gazdag, három háza van.*

✧ Szin: **1.** *szörnyű, borzasztó, ijesztő, félelmetes, hátborzongató, kísérteties* **2.** (bizalmas, túlzó) *rettenetes* **3.** *rendkívül*
✧ Etim: A → *rém* főnév származéka.

remete ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

A világtól elvonultan, vallási elmélkedésbe merülve, rendszerint magányosan élő személy. *Buddha remeteként élt évekig, mielőtt tanait hirdetni kezdte.* | (Jelzőként:) *Remete életmód*: remetéhez illő. • Szólás: *Úgy él, mint egy remete*: magányosan.

✧ Szin: (idegen) *aszkéta, anachoreta*
✧ Etim: Latin, végső soron görög eredetű olasz, közelebbről északolasz jövevényszó.

rémít ◆◆ ige *~eni*

Nagy rémületet okozva megijeszt valakit. *Éles kiáltásával halálra rémítette a ház lakóit.*

✧ Szin: *ijeszt, riaszt, borzaszt, rettent, megfélemlít*
✧ Táj: *rémészt, rémeszt*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, hangutánzó-hangfestő eredetű szótő származéka. Töve azonos a → *remeg*, → *rémlik, rémül* (vö. → *rémült*) igék tövével.

réml|ik ◆◆◆◆ ige *~eni*

1. Homályosan, bizonytalanul látszik. *A ködben rémlik valami, de nem tudom, micsoda. „Rémlik, mintha látnám termetes növését”* (Arany J.: Toldi).
2. Felsejlik a tudatában, emlékezetében. *Úgy rémlik, már láttam valahol ezt az embert.*
3. (ritka) Valamilyennek látszik, tűnik. *Céltalannak rémlett a további küzdelem.*

✧ Szin: **1.** *dereng, ködlik, tetszik* **2.** *tűnik* **3.** *mutatkozik, tetszik*
✧ Táj: *krémlik*
✧ Etim: A → *remeg*, → *rémít*, *rémül* (vö. → *rémült*) igék tövével azonos hangutánzó-hangfestő eredetű, önállóan nem adatolható szótő nyelvújítás kori származéka.
☝ Felszólító módú alakja a mai nyelvben nem használatos. Szinonimákkal helyettesíthetjük. Ható képzős alakjában is zavaró a mássalhangzó-torlódás: *rémlhet*. Ezt is mondhatjuk más szavakkal: *úgy rémlhet neki* helyett *úgy tetszhet neki* vagy *úgy tűnhet föl neki* stb.

rémuralom ◆◆◆ fn

Véres erőszakkal uralkodó, törvénytelen politikai rendszer. *A nyilas rémuralom majdnem fél évig tartott.*
✧ Szin: *zsarnokság,* (idegen) *diktatúra, terror, terrorizmus*
✧ Ell: *demokrácia*
✧ Etim: Összetétel: → *rém* + → *uralom*.

rémület ◆◆◆◆ fn –, *~et, ~e*

Hirtelen támadt nagyfokú félelem. *Rémület fogta el, amikor meglátta a betörőt.*
✧ Szin: *ijedség, ijedelem, rettenet, rettegés, döbbenet, kétségbeesés, pánik*
✧ Táj: *rémülködés*
✧ Ell: *megnyugvás, nyugalom*
✧ Etim: A *rémül* (vö. → *rémült*) ige származéka.

rémült ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

1. Rémületbe esett. *A rémült asszony alig tudta elmondani, mit látott. Rémülten szaladt haza, megijedt a vad kutyáktól.*
2. Rémületre valló. *Rémült sikoly hallatszott a vadállatok ketrece felől.*
✧ Szin: **1.** *ijedt, riadt, megrettent,* (bizalmas) *begyulladt* **2.** *ijedt, riadt* • **1.** *Halálra vált.*
✧ Táj: *kirémült*
✧ Ell: *nyugodt*
✧ Etim: A *rémül* ige származéka. A *rémül* egy önállóan nem adatolható, hangutánzó-hangfestő eredetű szótő származéka. A tő azonos a → *remeg*, → *rémít*, → *rémlik*, → *reng*, → *ring* igék tövével.

rend ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~je*

1. Az az állapot, amikor a tárgyak a helyükön vannak. *Szereti maga körül a rendet.* ■ *Rendbe rak* vagy *hoz valamit*: **a)** ilyen állapotba teszi. *Rendbe rakja a táskáját.* **b)** megjavítja. *Rendbe hozza a mosógépet.* **c)** (külsejét) eligazítja. *Hozd rendbe az öltözetedet, és fésülködj meg!* **d)** elintézi. *Rendbe hozta az ügyet.* • Közmondás: *Rend a lelke mindennek*: a pontosság, a rendszeresség az alapja az életben mindennek.
2. Cselekvés, történés meghatározott sora. *A természet rendje az, hogy élünk és meghalunk.*
3. Valamely szabálynak, törvénynek megfelelő állapot. *Erkölcsi rendet kell közvetítenie az iskolának. Az iskolai rendet házirendbe foglalják.* ■ *Annak rendje és módja szerint*: szabályosan. • Szólás: *Úgy ment, mint annak a rendje*: ahogy kell, tökéletesen.
4. A társadalom szervezete, jellege. *A feudális rend a középkorra, a demokratikus rend korunkra jellemző Európában.*
5. *Rendben*: szabályosan, egyenes vonalban. *A könyvek rendben sorakoznak egymás mellett.* (régi) *A katonák zárt rendben nyomultak előre.*
6. Sorozatot alkotó elemek megállapodás szerinti egymásutánja. *Az ábécé rendjének megfelelően rendezzétek az anyagot.*
7. (népi) Lekaszált fű vagy gabona sora. *Széles rendet vág a gabonában.* (Jelzőként:) *Nyolc rend szénát hordtak be a mezőről.*
8. (Jelzőként:) Egy teljes öltözet. *Vásárolt két rend ruhát.*
9. Osztály, réteg, csoport. *Harmadik rendnek nevezték a francia forradalom előtt a falusi és városi adófizetőket.*
10. Szerzetesrend, lovagrend. *A piaristák rendjéhez tartozik a templom.* ■ *Felvette az egyházi rendet*: pappá szentelték.
11. (Biológiában:) A családnál nagyobb, az osztálynál kisebb rendszertani egység. *A rózsavirágúak rendjébe a rózsafélék, varjúhájfélék és a kőtörő fűfélék családja tartozik.*
✧ Szin: **1.** *rendezettség* **2.** *sorrend, elrendezés* **3.** *rendtartás, szabályzat, törvény,* (régi) *regula* **4.** *rendszer, berendezkedés, államforma* **5.** *alakzat,* (régi) *gléda* **6.** *menet, folyás, sorrend* **10.** *szerzet, apácarend*
✧ Ell: **1.** *rendetlenség, fejetlenség,* (idegen) *káosz* **3.** *rendezetlenség* **5.** *rendetlenül*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.
✧ Ö: ét + rend, köz + rend, menet + rend, óra + rend, szerzetes + rend, villany + rend + őr

rendel ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Hozat valamit. *Az üzlet vezetője új árut rendel. A vendéglőben két menüt rendelt.*
2. Megbízást ad, hogy valamit biztosítsanak, illetve készítsenek számára. *Telefonon rendeltünk mozijegyet. Habos, abroncsos esküvői ruhát rendelt magának.*
3. *Magához rendel valakit*: hivatalába kéret. *A külügyminiszter magához rendelte a nagykövetet.*
4. Kinevez valakit valahová. *Az elnök mellé társelnököt rendeltek. A csoportot az igazgató fennhatósága alá rendelték.*
5. (Orvos) előír valamit, illetve rendelést tart. *Az orvosom diétát rendelt. Körzeti orvosunk hétfőn és szerdán rendel.*
6. (Felsőbb hatalom, sors) kijelöl valakinek valamilyen sorsot, eseményt. *Így rendelte Isten, hogy egymásra találjunk.*
✧ Szin: **1** *kér* **2.** *foglal, leköt; készíttet* **3.** *idéz, hív,* (régi, választékos) *citál* **4.** *beoszt* **5.** *felír, javasol; fogad*
✧ Etim: A → *rend* főnév származéka.
✧ Ö: alá + rendel

rendelet ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Hivatalos személy vagy szerv által kibocsátott utasítás. *Miniszteri rendelet döntött az iskolák sorsáról.*

2. Utasítás. *Orvosi rendeletre ágyban maradt.* (Gyógyszer feliratában:) *Csak orvosi rendeletre.*

3. (régi) Rendelkezés. *Ez a váltó kifizetendő X.Y. rendeletére.*

✧ Szin: **1.** *jogszabály, határozat, rendszabály, rendelkezés,* (idegen) *dekrétum, ediktum, direktíva,* (régi) *bulla* **2.** *rendelvény, vény* **3.** *utasítás*

✧ Etim: A → *rend* főnév származéka.

✧ Ö: vég + rendelet

rendelkezés ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Utasítás. *Végrehajtja a rendelkezést. Hivatalos rendelkezést adtak ki.*

2. (választékos) Az a lehetőség, hogy valaki rendelkezhet valakivel, valamivel. *Munkatársaink a nap 24 órájában ügyfeleink rendelkezésére állnak.* ■ *Rendelkezésedre állok*: parancsolj, tessék.

✧ Szin: **1.** *intézkedés, parancs, rendelet, határozat,* (régi) *rendszabás,* (idegen) *direktíva, ediktum* **2.** (választékos) *szolgálat*

✧ Etim: A → *rend* főnév nyelvújítás kori származéka.

rendelkez|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Határoz valamiben. *Nálunk minden fontos ügyben az igazgató rendelkezik.*

2. *Rendelkezik valakivel, valamivel*: irányít valakit, valamit. *Az építkezésen dolgozókkal a munkavezető rendelkezik.*

3. Végrendelkezik. *Vagyonáról úgy rendelkezett, hogy fogadott fia örökölje.*

4. *Rendelkezik valamivel*: felhasznál valamit. *A kapott összeggel tetszése szerint rendelkezik.*

5. (hivatalos) *Rendelkezik valamivel*: van valamije. *Kitűnő képességekkel rendelkezik. Egy lakással és két autóval rendelkezik.*

✧ Szin: **1.** *dönt* **2.** *kormányoz, igazgat valakit, valamit* **3.** (régi) *testál, örökít,* (népi) *hagyatkozik* **4.** (idegen) *diszponál* **5.** (választékos) *birtokol valamit*

✧ Táj: **1., 2.** *rendelőzik*

✧ Ell: **5.** *nincs valamije, semmije*

✧ Etim: A → *rend* főnév származéka.

rendellenes ◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en*

1. A normálistól kórosan eltérő. *A szív rendellenes fejlődése miatt idővel műtétre lesz szükség.*

2. A szokásostól, a szabályoktól elütő. *Rendellenes a viselkedése.*

3. (hivatalos) A törvényes rendet sértő. *Rendellenes tevékenységet folytatott, számlákat hamisított.*

✧ Szin: **1.** *beteges, kóros,* (idegen) *abnormális, patologikus* **2.** *rendetlen, szokatlan,* (idegen) *irreguláris, extravagáns* **3.** *törvényellenes, jogtalan,* (idegen) *illegális*

✧ Ell: **1.** *ép, egészséges,* (idegen) *normális* **2.** *természetes, megszokott, szabályos* **3.** *jogos, törvényes,* (idegen) *legális*

✧ Etim: Összetétel; → *rend* + *ellenes*: az → *ellen* névutó származéka.

rendelő ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

Egészségügyi ellátásra szolgáló helyiség. *Hol találom a rendelőt? Ha rosszul érzed magad, menj el a rendelőbe! Dr. Kovács Géza szemorvos megnyitotta rendelőjét, magánorvosi gyakorlatba kezdett.*

✧ Szin: *rendelőintézet, járóbetegrendelő, magánrendelő,* (idegen) *poliklinika*

✧ Etim: A → *rendel* ige főnevesült melléknévi igeneve.

rendeltetés ◆◆◆◆ fn *–, ~t, ~e*

1. Az a cél, amelyre valami létesült, készült. *Az alapítvány rendeltetése a szívbeteg gyermekek külföldi gyógykezelése. Mi a rendeltetése ennek a szerkezetnek?*

2. (választékos) Életcél. *Az édesanya rendeltetése, hogy felnevelje gyermekeit.*

✧ Szin: **1.** *szerep, feladat, szolgálat,* (idegen) *funkció, misszió, destináció* **2.** *sors*

✧ Etim: A → *rend* főnév származéka.

rendes ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en*

1. Rendszerető (személy), rendben tartott (hely, dolog). *Rendes háziasszony, minden héten kimossa a kukát. Keress magadnak egy rendes feleséget!*

2. Erkölcsileg kifogástalan. *Csak rendes emberekkel barátkozunk.*

3. Megszokott. *Az előadások rendes időben kezdődnek. Késik, mint rendesen. A betegség rendes lefolyású, nincs szövődmény.*

4. Teljes jogú. *Az Akadémia rendes tagja lett.*

5. Kifogástalan minőségű, állapotú. *Nincs egy rendes ruhája.*

6. (bizalmas) Valódi. *A disznóölésre rendes hentest hívott.*

7. (bizalmas) *Rendesen*: alaposan. *Rendesen odamondogatott nekik.*

✧ Szin: **1.** *derék, megbízható, gondos, gondozott, takaros,* (bizalmas) *nett* **2.** *tisztességes, becsületes* **3.** *szokásos, természetes* **5.** *jó, minőségi* **6.** *igazi* **7.** *jócskán* • **1.** *Olyan, mintha skatulyából húzták volna ki.*

✧ Ell: **1.** *rendetlen, rendezetlen, hanyag, gondatlan,* (bizalmas) *trehány* **2.** *tisztességtelen* **3.** *szokatlan* **4.** *levelező* **5.** *kopott, ócska, viseltes, szakadt* **6.** *ál-, hamis, mű-, pót-*

✧ Etim: A → *rend* főnév származéka.

rendetlen ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül*

1. Rendben nem tartott, illetve dolgait rendben nem tartó. *Rendetlen szoba, minden szét van dobálva. Rendetlen a ruhája, a holmija. Ez a rendetlen gyerek megint elhagyta a kulcsát.*

2. Kötelességét nem teljesítő. *Rendetlen diák, mindig hiányzik a leckéje.*
3. Nem megfelelő. *Rendetlen a munkája. Rendetlenül ver a szíve, ha sokat fut.*
✧ Szin: **1.** *rendezetlen, elhanyagolt, ápolatlan, kusza, zilált,* hanyag, *gondatlan* **2.** *hanyag, hányaveti, pontatlan, felületes, gondatlan* **3.** *szabálytalan, rendellenes* • **1.** *Úgy áll rajta, mintha vasvillával hányták volna rá.*
✧ Táj: **1.** *loncsos, pacuha, keszekusza, platyuha*
✧ Ell: **1.** *rendes, gondozott, takaros,* (bizalmas) *nett* **2.** *rendes, pontos, gondos, alapos* **3.** *rendes, szabályos*
✧ Etim: A → *rend* főnév származéka.

rendez ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Bizonyos rendszer szerint rendbe rak valamit. *Betűrendbe rendezi az adatokat. Rendezi a gondolatait, mielőtt beszélni kezd. A főparancsnok rendezi a csapatokat.*
2. Szebbé, csinosabbá tesz valamit. *Rendezik a kertet, és a környéket is.*
3. Megold valamit. *A megbeszélésen rendezték a vitás kérdéseket.*
4. A követelményeknek megfelelően szabályoz valamit. *Rendezik az ország pénzügyeit. Végre rendezte tartozását.*
5. Megszervez valamit. *Az iskolában kórushangversenyt rendeztek.*
6. Előadásra előkészít, színpadra állít valamit. *Külföldön is sok színdarabot rendezett. Újabban színészek is rendeznek.*
7. Feltűnő, kínos cselekvést hajt végre. *Óriási botrányt rendezett, amikor megtudta, hogy nem ő utazik a kongresszusra. Ígérd meg, hogy nem rendezel jelenetet!*
✧ Szin: **1.** *csoportosít, felsorakoztat,* (bizalmas) *szortíroz,* (Őv) *aranzsál* **2.** *csinosít, ápol, gondoz* **3.** *orvosol, tisztáz, elintéz,* (Őv) *aranzsál* **4.** *kiegyenlít,* (választékos) *leró* **5.** (idegen) *menedzsel, koordinál,* (Őv) *aranzsál* **6.** *színre visz,* (idegen) *szcenírozz* **7.** *csap,* (idegen) *produkál*
✧ Ell: **1.** *összekuszál, szétszór* **3.** (idegen) *komplikál*
✧ Etim: A → *rend* főnév származéka.

rendező I. ◆◆◆◆◆ mn *~k, ~t,* –
1. Valaminek a rendezésével megbízott. *Az előadást rendező művész játszik is a darabban.*
2. ■ *Rendező pályaudvar*: olyan pályaudvar, ahol a vasúti szerelvényeket szétbontják, illetve céljuknak megfelelően összerakják. *A szerelvény befutott a rendező pályaudvarra.*
✧ Szin: **1.** *irányító, szervező*
✧ Etim: A → *rendez* ige származéka.

rendező II. ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
1. Programot, közös szereplést irányító személy. *A bál rendezője próbát tartott a nyitótáncosokkal.*
2. Színpadi vagy filmrendezéssel hivatásszerűen foglalkozó személy. *A filmet egy híres olasz rendező rendezi.*
3. A szerelvényeket összeállító vasúti alkalmazott. *A két figyelmetlen rendezőt őrizetbe vették.*
4. (bizalmas) Rendező pályaudvar. *A vonat a rendezőre fut be.*
✧ Szin: **1.** *szervező,* (idegen) *menedzser* **2.** *filmrendező, színházi rendező* **3.** *vonatrendező*
✧ Etim: A → *rendez* ige főnevesült melléknévi igeneve.

rendezvény ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
Előre megszervezett összejövetel, előadás. *Manapság kevesebb a hivatalos rendezvény. Sikeresek az iskola zenei rendezvényei. A cég ünnepi rendezvények szervezésével is foglalkozik.*
✧ Szin: *gyűlés, találkozó,* (idegen) *ankét,* (Er, Fv, Va, Dv) *akció*
✧ Etim: A → *rendez* ige származéka.

rendfokozat ◆◆ fn
Katonai rang. *Magasabb rendfokozatba léptették.*
✧ Szin: (bizalmas, idegen) *sarzsi*
✧ Etim: Összetétel: → *rend* + → *fokozat*.

rendhagyó ◆◆◆ mn *~k* vagy *~ak, ~t, ~an*
1. A szabályostól eltérő. *A rendhagyó ragozású igéket külön meg kell tanulni.*
2. (választékos) A megszokottól, a szokásostól különböző. *A rendhagyó helyzetben csodálatosan viselkedett.*
✧ Szin: **1.** *szabálytalan, más* **2.** *szokatlan, rendellenes*
✧ Ell: **1.** *szabályos* **2.** *megszokott, rendes*
✧ Etim: Összetétel; → *rend* + *hagyó*: a → *hagy* ige származéka.

rendíthetetlen ◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül*
Szilárd jellemű, illetve ilyen emberre valló. *A rendíthetetlen ólomkatona című Andersen-mese egy hősies, hűséges játék katonáról szól. Rendíthetetlen bizalommal fordult az édesanyjához.*
✧ Szin: *megingathatatlan, tántoríthatatlan, biztos, állhatatos, kitartó,* (idegen) *stabil*
✧ Ell: *ingatag, bizonytalan, befolyásolható; megbízhatatlan*
✧ Etim: A *rendít* ige származéka. A *rendít* egy önállóan nem adatolható, hangutánzó-hangfestő eredetű szótő származéka. A tő azonos a → *remeg*, → *rémít*, *rémül* (vö. → *rémült*), *rendül* (vö. → *rendületlen*), → *reng*, → *ring* igék szótövével.

rendjel ◆◆ fn
1. Kitüntetés. *Katonai érdemeiért rendjelet kapott.*
2. Kitüntetés jelvénye. *Kitűzte összes rendjelét az ünnepségre.*
✧ Szin: **1.** *érdemrend,* (idegen) *ordó* **2.** *kitűző,* (bizalmas) *plecsni*

✧ Etim: Összetétel: → *rend* + → *jel*.

rendkívül ◆◆◆◆◆ hsz (kissé választékos)

Nagyon. *Rendkívül szép lány. Rendkívül szívére vette a dolgot.*

✧ Szin: *túlzottan,* (kissé választékos) *igen, szerfölött, roppantul,* (bizalmas, durva) *marhára, baromira*

✧ Etim: Latin mintára keletkezett összetétel: → *rend* + → *kívül*.

rendkívüli ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~en*

1. A szokásostól eltérő, különböző. *Rendkívüli esetben ez is lehetséges. Rendkívüli színész volt Latinovits.*

2. Előre nem tervezett. *Rendkívüli kiadás terheli az évkezdő diákok szüleit.*

3. Valamely fontos eseményről tudósító, soron kívüli (szám). *Megjelent a hírlap rendkívüli kiadása.*

4. Nem teljes jogú, nem kötelező. *Rendkívüli tantárgy iskolánkban a tánc.*

5. Különleges. *A politikust rendkívüli jogkörrel ruházták fel.* ■ *Rendkívüli állapot*: az állampolgári, alkotmányos jogokat kényszerűségből korlátozó. *Az elnök a körülményekre való tekintettel rendkívüli állapotot és kijárási tilalmat rendelt el.* | (Nagykövetek címzésében:) *Rendkívüli és meghatalmazott nagykövet lett.*

✧ Szin: **1.** *szokatlan, rendhagyó, más,* (idegen) *extrém* **2.** *váratlan* **3.** (idegen) *extra* **4.** *szabadon választható,* (idegen) *fakultatív*

● **1.** *Ritka, mint a fehér holló.*

✧ Ell: **1.** *szokásos, átlagos, megszokott* **2.** *várható* **3.** *mindennapi* **4.** *kötelező* **5.** *megszokott, rendes*

✧ Etim: A → *rendkívül* határozószó származéka.

rendőr ◆◆◆◆◆ fn *~ök, ~t, ~e* vagy *~je*

A rendőrség tagja. *Közlekedési rendőrök tartanak ellenőrzést az utakon.* (Jelzőként:) *Rendőr főtörzsőrmesterként szolgál.*

✧ Szin: (tréfás) *közeg,* (régi) *csendőr, konstábler, zsandár,* (szleng) *zsaru, hekus, zsernyák, kopó, jard, fakabát, józsi,* (Ka) *milicista*

✧ Táj: *lendőr, löndér, röndér, rendőrszolga*

✧ Etim: Nyelvújítás kori összetétel: → *rend* + → *őr*.

rendőrség ◆◆◆◆◆ fn *–, ~et, ~e*

1. A közrendre ügyelő fegyveres karhatalmi szervezet. *Az ügyben már nyomoz a rendőrség. Kihívták a rendőrséget.*

2. A rendőrség hivatali épülete. *A villamos a rendőrség előtt áll meg.*

✧ Szin: (régi) *csendőrség,* (Ka) *milícia,* (Va) *milicia,* (Er, Fv bizalmas) *polícia,* (Őv bizalmas) *policej, zsandármari*

✧ Etim: A → *rendőr* főnév származéka.

rendre ◆◆◆◆ hsz (népi)

Egymás után. *Rendre elsorolták panaszaikat.*

✧ Szin: *sorra, egyenként, sorrendben,* (népi) *sorjában*

✧ Táj: *rendétében, rendben*

✧ Ell: *össze-vissza*

✧ Etim: A → *rend* főnév megszilárdult ragos alakulata.

rendreutasít ◆◆ ige *~ani*

Figyelmeztet valakit. *Szemtelenségéért szigorúan rendreutasították.*

✧ Szin: *megró, megszid, megdorgál, megleckéztet,* (bizalmas) *letol, kioszt,* (régi) *megkásztigál*

✧ Etim: Összetétel; *rendre*: a → *rend* főnév ragozott alakja + → *utasít*.

rendszabály ◆◆◆◆ fn (hivatalos)

1. A veszély megelőzését célzó intézkedés. *Haladéktalanul bevezeti a járvány miatt a szükséges orvosi rendszabályokat.*

2. Hatósági rendelet. *Szigorú rendszabályokat léptettek életbe a kábítószer-kereskedők ellen.*

✧ Szin: **1.** *utasítás* **2.** *szabály, előírás,* (régi) *regula*

✧ Etim: Összetétel: → *rend* + → *szabály*.

rendszám ◆◆◆ fn

1. Betűkből és számokból álló nyilvántartási jelzés. *Felírták az autóm rendszámát.*

2. (hivatalos) Az az iktatási szám, amely jelzi az irat jellemzőit. *Az ügyirat rendszáma jelzi beérkezésének idejét, és tájékoztat tartalmi hovatartozásáról is.*

3. Kémiai elemeknek a periódusos rendszerben elfoglalt helyét megszabó száma. *Ha nem ismered a mangán rendszámát, nehezen találod meg!*

✧ Szin: **2.** *sorszám,* (hivatalos) *nyilvántartási szám, iktatószám*

✧ Etim: Összetétel: → *rend* + → *szám*.

rendszer ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Egyszerű vagy összetartozó dolgoknak, bizonyos törvényszerűségek, sajátosságok alapján rendezett összessége. *Az ásványok, a növények, az állatok rendszert alkotnak. A növénytani rendszerrel biológiaórán ismerkedünk.*

2. Társadalmi forma. *A rabszolgatartót a feudális rendszer követte.*

3. Rend, szisztéma. *Új nyilvántartási rendszert vezetnek be.*

4. Ismétlődő szokás. *Ne csináljunk rendszert abból, hogy késve érkezünk az órára! Nála már szinte rendszerré vált a hiányzás.*

✧ Szin: **1.** (idegen) *struktúra* **2.** *rend, berendezkedés,* (idegen) *struktúra* **4.** *rendszeresség,* (Fv bizalmas) *szisztém*

✧ Ell: **4.** *rendszertelenség*

✧ Etim: Nyelvújítás kori összetétel: → *rend* + → *szer* ‘eszköz; mód; sor’.

✧ Ö: egy + párt + rendszer, ideg + rendszer, több + párt + rendszer

rendszeres ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

1. Olyan, amiben bizonyos rendszer van. *Okosan, rendszeresen szervezi az életét.*

2. (Szabályos időközönként) ismétlődő, ezáltal állandó jellegű. *Rendszeresen, hetente kétszer tart edzést a helyi sportklubban. Rendszeres továbbképzésre jár.*

3. Általánosan elterjedt, elfogadott. *Rendszeres szokássá vált errefelé, hogy a gazdik összeszedik a kutyapiszkot.*

✧ Szin: **1.** *rendszerezett, rendezett, következetes, rendes, tervszerű, módszeres,* (bizalmas) *pedáns,* (idegen) *metodikus, szisztematikus* **2.** *gyakori,* (idegen) *periodikus* **3.** *általános, mindennapos*

✧ Ell: **1.** *rendezetlen, zavaros, kusza, esetleges,* (idegen) *spontán* **2.** *esetleges, véletlenszerű, alkalomszerű, ritka*

✧ Etim: A → *rendszer* főnév származéka.

rendszerint ◆◆◆◆◆ hsz

Szokás szerint. *A hétvégét rendszerint a telkükön töltik.*

✧ Szin: *többnyire, általában, nagyrészt, rendesen*

✧ Ell: *néha, ritkán, olykor*

✧ Etim: Összetétel: → *rend* + → *szerint*.

rendű ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~en*

1. Valamilyen (érték)csoportba tartozó. *Alacsonyabb és magasabb rendű szórakozást különböztet meg. Minden rendű és rangú vendég ott tolongott a büfé körül.*

2. Valamilyen tanulmányi eredményű. *Jeles rendű tanuló.*

3. Valamely társadalmi rendhez tartozó. *A nemesi rendű személy nem adózott.*

✧ Szin: **1., 3.** *rangú*

✧ Etim: A → *rend* főnév származéka.

✧ Ö: első + rendű, kisebb + rendű, másod + rendű

rendületlen ◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül*

1. (kissé régi) Megingathatatlan, erős. *Rendületlenül állott a vár a harcok után is.*

2. (választékos) Állhatatos, kitartó. *Rendületlen a magatartása, hiszen rendületlen jellem. „Hazádnak rendületlenül Légy híve, oh magyar”* (Vörösmarty M.: Szózat).

✧ Szin: **1.** *mozdulatlan, szilárd, rendíthetetlen,* (idegen) *fix, stabil* **2.** *szilárd, rendíthetetlen, befolyásolhatatlan,* (választékos) *tántoríthatatlan,* (idegen) *fix, stabil*

✧ Ell: **1.** (választékos) *ingatag* **2.** *befolyásolható,* (választékos) *állhatatlan, ingatag*

✧ Etim: A *rendül* ige származéka. A *rendül* egy önállóan nem adatolható, hangutánzó-hangfestő eredetű szótő származéka. A tő azonos a → *remeg*, → *rémít*, *rémül* (vö. → *rémült*), *rendít* (vö. → *rendíthetetlen*), → *reng*, → *ring* igék szótövével.

reneszánsz ◆◆◆ fn –, *~t, ~a* (idegen)

1. A művészet és a tudomány nagy fellendülése a XIV–XVI. században, illetve ennek kora. *A reneszánsz onnan kapta a nevét, hogy benne újjászülettek az ókori kultúra értékei. A reneszánsz bölcsője Itáliában ringott.* (Jelzőként:) *A reneszánsz felfogás újra a középpontba állította az embert.*

2. E korszaknak jellegzetes képzőművészeti stílusa. *A reneszánsz az építészetben, a szobrászatban és a festészetben egyaránt jól megfigyelhető. Az olasz reneszánsz két legnagyobb alakja Leonardo és Michelangelo.* (Jelzőként:) *Megcsodálta Firenze reneszánsz palotáit.*

3. (választékos) Újjáéledés. *A nemzeti eszme reneszánszát éli.*

✧ Szin: **3.** *újjászületés, feltámadás, megújulás*

✧ Etim: Francia jövevényszó.

☝ Ma már magyarosan írjuk és ejtjük, tehát a kiejtése is [reneszánsz]. Hallhatók azonban még az eredetihez közelebb álló ejtésváltozatai is: [röneszansz], [röneszánsz]. Eredeti francia írásmódja: *renaissance*; ez inkább csak történelmi és művészettörténeti vonatkozásban használatos.

reng ◆◆◆◆ ige *~eni*

1. Rázkódik, remeg. *Reng a föld a tankoktól. Horkolásától reng az egész ház.*

2. Himbálódzik. *A fák koronája reng a szélben.*

3. (régi) Hullámzik. *Reng a hajó alatt a víz az erős széltől.*

✧ Szin: **1.** *rezeg, rengedez* **2.** *inog, imbolyog,* (régi) *rengedez* **3.** (régi) *rengedez*

✧ Táj: **1.** *megreszket*

✧ Etim: Hangutánzó-hangfestő eredetű szó. Töve összefügg a → *remeg*, → *rémít*, *rémül* (vö. → *rémült*), *rendít* (vö. → *rendíthetetlen*), → *ring* igék szótövével.

rengeteg[1] **I.** ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

1. Roppant nagy. *A rengeteg erdőségben eltévedtek a turisták.*

2. (Határozószerűen:) Nagyon. *Rengeteg sok gyerek korcsolyázott a pályán.*

✧ Szin: **1.** *óriási, gigantikus* **2.** *rettentően*

✧ Táj: **1.** *országos*

✧ Ell: **1.** *kicsi, pici*

✧ Etim: A → *reng* ige származéka.

rengeteg[1] **II.** ◆◆◆◆◆ határozatlan szn

Roppant sok. *Rengeteg könyve van. Rengeteget beszél.*

✧ Szin: *tömérdek, számtalan, milliónyi, tengernyi, nagyszámú,* (régi) *miriád,* (bizalmas) *egy csomó*

✧ Ell: *kevés, néhány*

✧ Etim: A → *reng* ige származéka.

rengeteg[2] ◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Nagy kiterjedésű, sűrű erdőség. *A Kárpátok rengetegében egy tisztáson pihentünk meg.*

2. (választékos) Sűrű tömeg, áttekinthetetlen sokaság valamiből. *A sás rengetegében eltévedt. Elveszett a nagyváros rengetegében.*

✧ Szin: **1.** *vadon, őserdő*

✧ Táj: **1.** *barlangerdő*

✧ Etim: A → *reng* ige származéka.

rénszarvas ◆◆ fn

Az északi sarkkör táján honos páros ujjú kérődző. *A mesében a szánt rénszarvasok húzzák. A rénszarvasoknál nemcsak a bikáknak, hanem a teheneknek is van agancsuk.*

✧ Szin: *rén,* (régi) *iramszarvas, tarándszarvas*

✧ Táj: *rémszarvas*

✧ Etim: Összetétel; *rén*: német jövevényszó + → *szarvas*.

renyhe ◆◆ mn *~k, ~t, ~n*

1. (választékos) Lusta, tunya. *Renyhén mozog, így soha nem végez.*

2. (Orvosi nyelvben:) A normálisnál lassúbb, gyengébb. *Renyhe bélműködés miatt hashajtót kapott.*

✧ Szin: **1.** *lassú,* (választékos) *henye, rest*

✧ Táj: **1.** *lajha*

✧ Ell: **1.** *szorgalmas, fürge*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

répa ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Gyökeréért termesztett mezőgazdasági növény. *Répát kapál. A répa fajba tartozik a cékla, a takarmányrépa és a mangold.*

2. Répagyökér. *Répát kever a takarmányba.* • Szólás: *Vágja, mint a répát*: **a)** üti-veri, ahol csak éri **b)** munkáját felületesen, kapkodva végzi.

3. Sárgarépa. *Főzz a levesbe répát is!*

✧ Szin: **2.** *takarmányrépa, marharépa* **3.** (idegen) *karotta*

✧ Táj: **1.** *burgi, burgundi, murok* **3.** *murokrépa, murok*

✧ Etim: Szláv jövevényszó.

✧ Ö: cukor + répa, fehér + répa, sárga + répa

repce ◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. Olajos magváért termesztett sárga virágú növény. *„Sárgát virágzik a repce”* (népdal).

2. Ennek olajos magva. *Repcéből készült olajjal is főzünk.*
✧ Táj: **1.** *repcse, rence*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.

repdes ◆◆◆ ige *~ni*
1. (Állat) huzamosabb ideig ide-oda röpül. *A pillangók vidáman repdesnek.*
2. Ide-oda lebben. *Repdesnek a zászlók.* (átvitt) *Repdes a képzelete.*
3. (választékos) Ujjong. *Örömében repdes a szíve.*
✧ Szin: **1.** *röpdös, szálldos, szárnyal* **2.** *libeg, lengedez, röpdös, szálldos, szárnyal; csapong* **3.** (választékos) *örvend, repes*
✧ Táj: **1.** *repityel*
✧ Ell: **3.** *szomorkodik, kesereg*
✧ Etim: Hangutánzó-hangfestő eredetű szó. Töve azonos a → *repes*, → *repít*, → *repül*, → *röppen*, → *rebben*, → *rebeg*, → *rebesget* igék, valamint a → *röpke* melléknév szótövével.

reped ◆◆◆◆ ige *~ni*
Keskeny rés támad valamin. *Reped a szikla a hegymászók lába alatt. Reped a tuskó a balta csapásaitól.*
✧ Szin: *hasad, szakad, feslik, hasadozik, repedezik*
✧ Táj: *pikken*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó. Töve a → *ropog*, → *roppan* igék szótövének magas hangrendű párja, és azonos a → *repesz* főnév és a → *repeszt* ige szótövével.

repes ◆◆◆ ige *~ni* (választékos)
1. (régi) Karjait (ismételten) valaki, valami felé nyújtja. *A kisgyermek anyja felé repes.*
2. (népi, régi) (Madár) repül. *A felhők felé repesett a fecske.*
3. ■ *Örömében repes a szíve* vagy *a lelke*: nagyon örül, szenvedélyesen átéli az örömöt.
✧ Szin: **1.** *repdes, röpdös* **2.** *repdes, röpdös, szárnyal* **3.** (választékos) *ujjong, szárnyal* • **3.** *Madarat lehet vele fogatni.*
✧ Táj: **2.** *repesel*
✧ Ell: **2.** *leszáll*
✧ Etim: Hangutánzó-hangfestő eredetű szó. Töve azonos a → *rebben*, → *rebeg*, → *rebesget*, → *repdes*, → *repít*, → *repül*, → *röppen* igék, valamint a → *röpke* melléknév szótövével.

repesz ◆ fn *~ek, ~t, ~e*
Felrobbant lövedék fémburkolatának hegyes, éles szilánkja. *Megsebesült egy repesztől.*
✧ Szin: *repeszdarab,* (idegen) *splitter*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó. Töve a → *ropog*, → *roppan* igék szótövének magas hangrendű párja, és azonos a → *reped*, → *repeszt* igék szótövével.

repeszt ◆◆ ige *~eni*
1. Repedést kelt, okoz valamiben. *Baltával repeszti a fát.*
2. (bizalmas) (Jármű) sebesen, nagy lármával robog. *Ez a motorkerékpáros úgy repeszt, mintha a versenypályán lenne, nem pedig a forgalmas utcán.*
✧ Szin: **1.** *hasít, tör* **2.** *száguld, hajt*
✧ Táj: **1.** *pikkeszt, repít*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó. Töve a → *ropog*, → *roppan* igék szótövének magas hangrendű párja, és azonos a → *reped* ige és a → *repesz* főnév szótövével.

repít ◆◆◆ ige **röpít** *~eni*
1. Repülésre késztet valamit. *Postagalambot repít éppen.*
2. (Levegő, szél) magával sodor valamit. *A szélvihar messze repítette a ház fedelét.*
3. Nagy sebességgel húz valamit. *Négy ló repíti a szánt.*
4. ■ (választékos) *Golyót repít valamibe*: belelő. *Golyót repített ellenfele szívébe.* | *Golyót repít a fejébe*: agyonlövi magát.
5. (választékos) (Tekintetet) hirtelen ráirányít valakire. *Vágyakozó tekintetét menyasszonya felé repítette.*
6. ■ *A levegőbe repít valamit*: felrobbant. *A levegőbe repíti az épületet, ha nem teljesítik a kérését.*
✧ Szin: **1.** *röptet* **2.** *elvisz, hajt, elfúj* **3.** *vontat* • **1.** *Szárnyára bocsát.*
✧ Táj: **1.** *repeszt*
✧ Etim: Hangutánzó-hangfestő eredetű szó. Töve azonos a → *rebben*, → *rebeg*, → *rebesget*, → *repdes*, → *repes*, → *repül*, → *röppen* igék, valamint a → *röpke* melléknév szótövével.
☝ A *repít* és a *röpít* egyenrangú alakváltozatok, tetszés szerint választhatunk közülük. Lásd még a *repül* szócikket!

repül ◆◆◆◆◆ ige **röpül** *~ni*
1. (Szárnyas állat, légi jármű) a levegőben halad. *Ma nemcsak a fecskék, hanem a vadászgépek is alacsonyan repülnek. Holnap 11 órakor az Alitalia gépével Rómába repül.*
2. (bizalmas) Elbocsátják valahonnan. *Ha így folytatja, repülni fog az állásából.*
3. (Élőlény, jármű) nagy sebességgel halad. *Repül a hintó a mezőn át.*
4. (Idő, jelenség) gyorsan múlik. *Repülnek az évek. Repülnek a hetek a szünidő alatt.*
✧ Szin: **1.** *repked, száll* **2.** (bizalmas) *kirúgják* **3.** *száguld, robog* **4.** *elröppen, telik, elszáll*
✧ Ell: **3.** *kocog, ballag, totyog, cammog*

✧ Etim: Hangutánzó-hangfestő eredetű szó. Töve azonos a → *rebben*, → *rebeg*, → *rebesget*, → *repdes*, → *repes*, → *repít*, → *röppen* igék, valamint a → *röpke* melléknév szótövével.

☝ A *repül* és a *röpül* egyenrangú alakváltozatok, tetszés szerint választhatunk közülük. A csonkult tővel alkotott összetételekben (a *repülőtér*-ből rövidült *reptér* kivételével) a *röp-* előtag szerepel: *röpdolgozat, röpgyűlés, röplabda, röplap, röppálya* stb.

repülő I. ◆◆◆◆ mn ~*k* vagy ~*ek, ~t, ~n* vagy ~*en*

1. Olyan, aki, ami repül, vagy tud repülni. *Az éjjeliőr azt állítja, hogy repülő csészealjat látott. Repülő emberek nincsenek.*

2. A légierő kötelékében szolgáló. *Repülő főhadnagy volt a nagyapám.*

3. ■ *Repülő hollandi*: **a)** (régi) örökösen vándorló mondabeli férfi **b)** vitorlás versenyhajó.

✧ Szin: **1.** *szálló* **3. a)** *bolygó (hollandi)*

✧ Etim: A → *repül* ige származéka.

repülő II. ◆◆◆◆ fn ~*k, ~t, ~je*

1. Repüléssel hivatásszerűen foglalkozó személy, a légierő kötelékébe tartozó katona. *Meglátszik rajta, hogy repülő volt. A repülőknél szolgál.*

2. (bizalmas) Repülőgép. *Két repülőt találat ért. Sugárhajtású repülők hangját hallottam.*

✧ Szin: **1.** *pilóta, repülőtiszt* **2.** (bizalmas) *repcsi,* (szleng) *göbzaj, repzaj,* (idegen) *aeroplán*

✧ Etim: A → *repül* ige főnevesült melléknévi igeneve.

✧ Ö: vadász + repülő, vadász + repülő + gép

☝ Az *aeroplán* szinonima kiejtése: [aeroplán].

repülőgép ◆◆◆◆◆ fn

Szárnyas légi jármű. *Nem szeret repülőgéppel utazni. A vitorlázó repülőgép a légköri áramlatok erejét felhasználó, motor nélküli jármű.*

✧ Szin: *repülő,* (bizalmas) *repcsi,* (szleng) *göbzaj, repzaj,* (idegen) *aeroplán*

✧ Etim: Összetétel: → *repülő* + → *gép*.

☝ Az *aeroplán* szinonima kiejtése: [aeroplán].

repülőtér ◆◆◆◆◆ fn

Repülőgépek fel- és leszállására szolgáló, megfelelő műszaki létesítményekkel ellátott tágas, sík terep. *A közelünkben van egy katonai repülőtér, de a polgári repülőtér, sajnos, messze van. A repülőtéren sokat várakoztunk felszállás előtt a tranzitban.*

✧ Szin: (hivatalos) *légikikötő,* (bizalmas) *reptér,* (idegen) *aerodrom*

✧ Etim: Összetétel: → *repülő* + → *tér*.

☝ Az *aerodrom* szinonima kiejtése: [aerodrom].

rés ◆◆◆◆ fn ~*ek, ~t, ~e*

1. Hézag, keskeny nyílás. *A padló réseiben megül a por. Bebújik a kerítés résén.*

2. Bomlás, lazulás. *Rés támadt az összefogásban.* • Szólás: *Résen áll* vagy *van valaki*: feszülten figyel, ügyel, vigyáz, hogy szükség esetén közbelépjen.

✧ Szin: **1.** *hasadék, hasadás, hasíték, repedés, hézag,* (idegen) *fissura* **2.** *gyenge pont, támadási felület*

✧ Táj: *röss, résedék, rés-lyuk*

✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.

✧ Ö: lő + rés

rest ◆◆◆◆ mn ~*ek, ~et, ~ül* (választékos)

1. Lusta, tunya. *Rest fickó a fia. Nem rest hajnalban felkelni.* • Szólás: (Főnévi használatban:) *A rest kétszer fárad*: aki lustaságból elmulaszt valamit, később kétszer annyi fáradsággal kell megtennie.

2. Ilyen személyre jellemző. *Rest mozgásáról messziről felismerhető. Rest léptekkel cammogott az utcán.*

✧ Szin: **1.** *here, tétlen, dologtalan, semmirekellő,* (választékos) *henye, tunya* **2.** (választékos) *henye, tunya* • **1.** *Arra is lusta, hogy az ágyát megvesse. Egy zsák alá valót egy hétig szánt.*

✧ Táj: *tünye, lajha*

✧ Ell: **1.** *szorgalmas, gyors, fürge, serény, dolgos* **2.** *gyors, fürge*

✧ Etim: Latin eredetű olasz, közelebbről északolasz jövevényszó.

restell ◆◆◆ ige **röstell** ~*ni*

1. Kissé szégyell valamit. *Restelli az esetet.* | *Restelli magát*: kissé szégyenkezik. *Restelli magát viseltes ruhája miatt.*

2. Lusta valamire. *Restell felöltözni. Nem restell lehajolni a járdán heverő forintosért sem.*

✧ Szin: **1.** *átall; szégyenkezik valami miatt* **2.** *rühell, átall; vonakodik valamitől*

✧ Táj: **2.** *döglik*

✧ Etim: A → *rest* melléknév származéka.

☝ A *restell* és a *röstell* egyenrangú alakváltozatok; a jóhangzás és az egyéni ízlés szerint használhatjuk őket. A köznyelvi kiejtésben hosszú az *l*, a [restel], [röstel] népnyelvi vagy hanyag ejtésváltozat. A feltételes módban és a főnévi igenévben ritkán kötőhangzós formák is előfordulnak: *restellné* vagy *restellené; restellni* vagy *restelleni.*

rész ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Kisebb egysége, csoportja valaminek. *Az erőmű egyes részeit föl kell újítani. A lakosság egy része nem érti az eseményeket.*

2. Valamiből valakit megillető hányad. *Kéri a részét az örökségből.* ■ *Részt vállal valamiben*: részt vesz, közreműködik benne. *Tevékenyen részt vállal a rendezvény megszervezésében.* ● Szólás: *Sok jóban volt része*: jó sora volt.

3. Oldal, párt. *Mindkét részről elhangzottak tiltakozások. Részéről minden rendben van.*

✧ Szin: **1.** *darab, elem, tag, alkotórész* **2.** *részesedés,* (választékos, régi) *juss*

✧ Táj: **2.** *réc*

✧ Ell: **1.** *egész*

✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.

✧ Ö: alkat + rész, föld + rész, lak + rész, város + rész

részben ◆◆◆◆◆ hsz

Bizonyos mértékben. *A győzelem részben az edző érdeme. Részben elméleti, részben gyakorlati képzést kapnak.*

✧ Szin: *némiképpen; részint…, részint…; egyrészt…, másrészt…; mind…, mind…*

✧ Táj: *részben*

✧ Ell: *teljesen, tökéletesen, egészen*

✧ Etim: A → *rész* főnév megszilárdult ragos alakulata.

részeg ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

1. Olyan, aki alkohol hatása alatt áll. *Részegen a legnagyobb durvaságra is képes.* (Főnévi használatban:) *Egy részeg hevert a fal mellett. Részeggel nem érdemes vitatkozni.*

2. Megmámorosodott. *Részeg lett a látványtól, a gyönyörűségtől.*

✧ Szin: **1.** *ittas,* (választékos) *italos,* (népi) *pityókos, pityókás,* (bizalmas) *kapatos, spicces,* (szleng) *tintás, mókás, szittyós,* (választékos, idegen) *illuminált* **2.** *önfeledt, elragadtatott,* (idegen) *euforikus* ● **1.** *A maga keze verte meg. Be van rúgva, mint az öreg ágyú. Hordóban felejtette az eszét. Részeg, mint a csap. Van egy kis nyomás benne. Minden cégérnek köszön.*

✧ Táj: **1.** *benyakalt, zákányos, mátos*

✧ Ell: **1.** *józan* **2.** *hűvös, tárgyilagos, hidegfejű*

✧ Etim: Valószínűleg ősi, ugor vagy finnugor eredetű szótő származéka. A tő összefügghet a → *réved, révül* (vö. → *révület*) igék és a → *réveteg* melléknév szótövével.

reszel ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Reszelővel apró darabokat vág le valamiből. *Tormát reszel a virslihez. Még reszelni kell egy kicsit a kulcsból, hogy jól forogjon a zárban.*

2. (Torkát, hangját) köszörüli. *Reszeli a torkát, mert kicsit be van rekedve.*

✧ Szin: **2.** *krákog, harákol*

✧ Táj: **2.** *cikákol, kerreget*

✧ Etim: A → *reszket* ige tövével azonos hangutánzó-hangfestő eredetű szótő származéka. Az sem zárható ki, hogy a → *ráz* ige önállóan nem adatolható magas hangrendű párjának származéka. A tő összefügg a → *rezdül*, → *rezeg* igék szótövével.

reszelő ◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

Kéziszerszám, illetve konyhai eszköz. *Kicsorbult a reszelő éle.*

✧ Szin: *ráspoly*

✧ Táj: *ráspoló, ráspu, ráspor*

✧ Etim: A → *reszel* ige származéka.

részére ◆◆◆◆◆ személyragos hsz

1. (Nyomósításként:) A szóban forgó személynek, az ő számára. *Az én részemre érkezett küldemény.*

2. (Névutószerűen:) Úgy, hogy neki jusson. *János részére is küldtem ajándékot.*

3. Valakire nézve. *A szerződés mindkét fél részére előnyös.*

✧ Szin: **1., 2.** *neki, számára* **3.** *valakinek a szempontjából, neki, számára*

✧ Táj: **1.** *révére*

✧ Etim: A → *rész* főnév megszilárdult ragos alakulata.

☝ Ragozása: *részemre, részedre, részére, részünkre, részetekre, részükre.*

részesed|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*

Részt kap valamiből. *Ő is részesedik a nyereségből.*

✧ Szin: *részesül*

✧ Táj: *jussol*
✧ Etim: A → *rész* főnév származéka.

részesít ◆◆◆◆ ige *~eni* (választékos)
1. *Valamiben részesít valakit*: juttat, ad valamit valakinek. *Segélyben részesítik a menekülőket.*
2. Valamiből részt ad valakinek. *A nyereményből őt is részesítik.*
✧ Szin: **1.** (választékos) *nyújt, odaítél, kiutal valakinek valamit* **2.** (választékos) *részeltet*
✧ Etim: A → *rész* főnév származéka.

részint ◆◆◆◆◆ hsz (általában párosan)
Egyrészt…, másrészt… *Szabad idejében részint fordít, részint nyelvórákat ad.*
✧ Szin: *részben…, részben…; hol…, hol…*
✧ Etim: A → *rész* főnév megszilárdult ragos alakulata.

reszket ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Erősen remeg. *Reszket a félelemtől.* • Szólás: *Reszket, mint a nyárfalevél,* vagy *mint a (miskolci) kocsonya*: minden porcikájában reszket.
2. Nagyon fél valakitől, valamitől. *Reszket a nyilvános szerepléstől.* | *Reszket valakiért*: aggódik érte. *Reszket a gyermekeiért, mert még nem értek haza a színházból.*
3. (ritka) Rajong valamiért, valakiért. *Reszket az édességért.*
4. Erős érzelem járja át. *Reszket a lelke. „Reszket a bokor, mert Madárka szállott rá, Reszket a lelkem, mert Eszembe jutottál”* (Petőfi S.: Reszket a bokor, mert…).
✧ Szin: **1.** *rángatózik, vibrál,* (idegen) *oszcillál,* (szleng) *darál* **2.** *retteg,* (bizalmas) *cidrizik, fázik,* (szleng) *citerázik valamitől* **3.** *szeret, kíván, óhajt valamit, valakit;* (bizalmas) *odavan, megőrül valamiért, valakiért* • **2.** *Borsódzik a háta.*
✧ Táj: **1.** *rizeg*
✧ Etim: A *reszel* ige tövével azonos hangutánzó-hangfestő eredetű szótő származéka. Az sem zárható ki, hogy a → *ráz* ige önállóan nem adatolható magas hangrendű párjának származéka. A tő összefügg a → *rezdül*, → *rezeg* igék szótövével.

részleg ◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
Önálló, elkülönülő rész. *Már termelnek a gyár új részlegében.*
✧ Szin: *tagozat, szakosztály, csapat, egység, osztag, ágazat,* (idegen) *szekció*
✧ Etim: A → *rész* főnév nyelvújítás kori származéka, szófajváltással főnevesült a *részleg* határozószóból.

részlet ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
1. (Apró) mozzanat, kisebb rész az egészből. *Nem akarok részletekbe bocsátkozni. A regénynek csak az első részletét olvastam.* • Szólás: *Az ördög a részletekben van (elrejtőzve)* vagy *rejtőzik*: érdemes az apróságokra is figyelni.
2. Havi törlesztés. *Havonta fizeti a részleteket. Bútorait részletre vásárolta.*
✧ Szin: **1.** *darab, töredék, szelet, fejezet, szakasz, hányad,* (idegen) *szegmens*
✧ Táj: **1.** *ciklicakli*
✧ Ell: **1.** *egész*
✧ Etim: A → *rész* főnév nyelvújítás kori származéka.

részrehajló ◆◆ mn *~k* vagy *~ak, ~t, ~n* vagy *~an*
Elfogult. *Részrehajló viselkedéssel nem szerez tekintélyt magának. Részrehajló volt a barátai iránt.*
✧ Szin: *előítéletes,* (választékos) *személyválogató,* (régi) *pártos*
✧ Ell: *pártatlan, tárgyilagos, igazságos*
✧ Etim: Összetétel; *részre*: a → *rész* főnév ragozott alakja + *hajló*: a → *hajlik* ige származéka.

résztvevő ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
Valamin, valamiben részt vevő személy. *A kongresszus résztvevőinek a száma az ezret is meghaladta.*
✧ Szin: *részvevő, szereplő, jelenlevő, érdekelt, közreműködő*
✧ Táj: *részvételes*
✧ Ell: *kívülálló,* (idegen) *outsider*
✧ Etim: Összetétel; *részt*: a → *rész* főnév ragozott alakja + *vevő*: a → *vesz* ige származéka.
☝ Főnévként egybeírjuk: *a verseny résztvevői.* Melléknévi igenévként két szóba írandó: *a versenyen részt vevő diákok.* A *részvevő* alakváltozatnak más jelentése is van: ‘részvétet kifejező, együttérző’: *Balesete után gyakran látogatták a részvevő barátok.* Ilyenkor nem helyénvaló a *résztvevő* szó!

részvény ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
Értékpapír. *Részvényekbe fekteti jövedelmét. Figyeli, hogy emelkednek vagy esnek a részvények, tehát nő vagy csökken az árfolyamuk.*
✧ Szin: *részjegy,* (régi) *akcia, parciális*
✧ Etim: A → *rész* főnév nyelvújítás kori származéka.

részvénytársaság ◆◆◆◆ fn
Gazdasági egyesülés, amelyben a tulajdonosok részvényeik arányában részesednek a jövedelemből. *A vállalat részvénytársasággá alakult.*
✧ Etim: Összetétel: → *részvény* + → *társaság*.
☝ Rövidítése: *rt.* (ponttal), tulajdonnév részeként: *Rt.* (ponttal). A rövidítés kiejtése: [erté], ezért magas hangú toldalékokat fűzünk hozzá: *rt.-vel, rt.-nek* stb.

részvét ◆◆◆◆◆ fn –, *~et, ~e*

1. A szenvedővel való együttérzés. *Részvétet érez a beteg gyermek iránt.*

2. (Udvariassági formulákban:) Együttérzés nyilvánítása. *Fogadja részvétemet! (Őszinte) részvétem!*

✧ Szin: **1.** *megértés, vigasztalás, sajnálat, könyörület* **2.** *részvétnyilvánítás,* (idegen) *kondoleálás*

✧ Táj: **2.** *részvétel*

✧ Ell: **1.** *részvétlenség, érzéketlenség, kívülállás*

✧ Etim: Német mintára alkotott nyelvújítás kori összetétel: → *rész* + *vét* ‘vétel’ (vö. → *vétel*).

részvétlen ◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül*

Közönyös, együttérzést nem mutató. *A járókelők részvétlenül mentek el a kifosztott áldozat mellett.*

✧ Szin: *érzéketlen, közömbös, rideg,* (idegen) *indifferens,* (bizalmas) *szőrösszívű*

✧ Ell: *részvevő, együttérző,* (idegen) *szolidáris*

✧ Etim: A → *részvét* főnév származéka.

rét[1] ◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~je*

Kaszáló, legelő, mező. *A férfiak szénát kaszálnak a réten. A kislibákat kihajtották a rétre.* • Szólás: *A szomszéd rétje mindig zöldebb*: a másét mindig szebbnek, jobbnak látjuk, mint a magunkét.

✧ Szin: *gyep, rétség, tisztás*

✧ Táj: *lapos, berek*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

rét[2] ◆◆ fn (*-be* ragos alakban)

Összehajtogatott anyagnak a hajtások által kijelölt része. *Nyolc rétbe hajtogatta a lepedőt.*

✧ Szin: *réteg*

✧ Etim: Jelentéselkülönüléssel keletkezett a → *rét* ‘kaszáló, legelő, mező’ főnévből.

✧ Ö: hét + rét, két + rét

réteg ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Anyagnak nagyjából azonos vastagságú tömegei közül egy. *A levegő felső rétegei ritkák.*

2. A föld kérgének valamely földtörténeti vagy történeti korból származó, régészeti ásatással feltárt része. *Avar kori réteget tárnak fel az Alföldön a régészek.*

3. Fejlődési szakasz. *A nyelv ősi rétegeit kutatja a nyelvtörténész.*

4. Foglalkozási vagy egyéb szempontból elkülönülő társadalmi csoport. *A vállalkozók rétege nagyon eltérő kulturális csoportokból alakult ki.*

✧ Szin: **1–3.** *szint,* (idegen) *sztrátum* **4.** *rend, osztály, kör*

✧ Etim: A → *rét* ‘összehajtogatott anyag egy része’ főnév származéka.

rétegeződ|ik ◆ ige **rétegződ|ik** *~ni*

1. Rétegessé válik. *A földtörténet folyamán a talaj rétegződött.*

2. Rétegekre oszlik. *A nemesség birtokai nagysága szerint rétegződött.*

✧ Etim: A → *réteg* főnév származéka.

☝ A *rétegeződik* és a *rétegződik* egyenrangú alakváltozatok, de a rövidebb alak sokkal gyakoribb.

retek ◆◆◆ fn *retkek, retket, retke* vagy *~je*

1. A keresztesvirágúak családjába tartozó konyhakerti növény, illetve annak megvastagodott, piros vagy fekete, ehető, föld alatti része. *Kedvenc vitamindús csemegém a hónapos retek. A piacról fekete retket is hozott.*

2. (bizalmas) Piszok, piszokréteg. *Keze-lába csupa retek az edzés miatt.*

✧ Szin: **1.** *jégcsapretek, fekete retek, hónapos retek* **2.** (bizalmas) *szutyok, kosz, mocsok*

✧ Táj: **1.** *ritak, hónaposiretek* **2.** *retekföld*

✧ Ell: **2.** *tisztaság*

✧ Etim: Szláv jövevényszó.

rétes ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

Sok rétbe hajtogatott hártyavékony tésztájú sütemény. *Imádom a diós rétest.* • Szólás: *Nyúlik, mint a rétestészta*: (ügy, esemény) nagyon hosszú ideig eltart.

✧ Szin: (idegen, bizalmas) *strudli*

✧ Táj: *kőttes, tekercse, béles*

✧ Etim: A → *rét* ‘összehajtogatott anyag egy része’ főnév *rétes* ‘réteges’ származékának főnevesülésével keletkezett.

retesz ◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Tolózár. *Reteszt tétet az ajtóra. Rátolja a reteszt, hogy ne lehessen bejönni.*

2. (bizalmas) (Sportnyelvi kifejezésekben:) ■ *Svájci retesz*: nagyon szorosan záró védelem. | *Feltöri a reteszt*: gólt szerez.

✧ Szin: **1.** (bizalmas, idegen) *rigli,* (régi) *závár, ajtószegező*

✧ Táj: **1.** *csukó, rekesz, recet, rekec*

✧ Etim: Szláv, valószínűleg szlovák jövevényszó.

retteg ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

(Hosszabb ideje) nagyon fél valamitől. *Rettegek a fertőző betegségektől. Retteg sötétben az utcára lépni.*

✧ Szin: *remeg, tart,* (régi) *trémázik,* (bizalmas) *cidrizik,* (szleng) *majrézik, citerázik*

✧ Etim: A → *rettenetes* melléknév tövével azonos hangutánzó-hangfestő eredetű szótő származéka.

rettenetes ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en*

1. Félelmetes. *A rettenetes ellenség ott állt a vár alatt.*

2. Ijesztően nagy. *Rettenetes csapás érte. Rettenetes hőség volt augusztusban.* (Határozóként:) *Rettenetes sokáig tart.*

3. Kibírhatatlan. *Rettenetes ember, nehéz kijönni vele. Rettenetes az időjárás, napok óta mínusz 20 °C van.*

✧ Szin: **1.** *ijesztő, rémisztő, félelmes, rettentő, irtózatos, borzasztó, rémes* **2.** *mértéktelen* vagy *roppant nagy, óriási, borzasztó, rémes, elképesztő* **3.** *borzasztó, rémes*

✧ Etim: A → *retteg* ige tövével azonos hangutánzó-hangfestő eredetű szótő származéka.

reuma ◆◆ fn –, *~t, ~ja* (idegen)

Az ízületek, izmok fájdalmas gyulladásos megbetegedése. *Ebben a nedves időben megint gyötri a reuma.*

✧ Szin: (régi) *csúz*

✧ Táj: *csontfájás*

✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

rév ◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Vízi átkelőhely, általában ott, ahol a két part a legközelebb van egymáshoz. *Átkel a réven.* • Szólás: *Amit (meg)nyertünk a réven, elveszítjük a vámon*: ugyanott tartunk, mint korábban.

2. (Kifejezésekben:) Végső cél. ■ *Révbe ér* vagy *jut*: sok küszködés után eléri célját.

3. (Névutószerűen:) *Ezen a réven* vagy *ennek révén*: ezúton, ezáltal. *Újra munkát szerzett, ennek révén felesége otthon maradhat a gyerekekkel.* | *Valakinek a révén*: valaki által, segítségével. *Barátja révén jutott be az elit társaságba.*

✧ Szin: **1.** *átkelő,* (régi) *csendespart* **3.** *ezzel, segítségével, általa*

✧ Táj: **1.** *átvonó, ré*

✧ Etim: Olasz, közelebbről északolasz jövevényszó.

réved ◆ ige *~ni* (választékos)

Elábrándozva sokáig néz, mered valamibe. *A külvilágról megfeledkezve emlékeibe réved. A semmibe réved.*

✧ Szin: *ábrándozik, mélázik,* (bizalmas) *bambul;* (választékos) *merül*

✧ Etim: Ősi, ugor vagy finnugor kori szótő származéka. A tő azonos a → *réveteg* melléknév és a → *révület* főnév szótövével, és összefügghet a → *részeg* melléknév tövével.

révén ◆◆◆◆ személyragos hsz

Általa. (Nyomósításra:) *Csak az én révemen juthatsz új álláshoz.* (Névutószerűen:) *A barátja révén kapott lakást.*

✧ Szin: *közreműködésével, közvetítésével, segítségével, jóvoltából, útján*

✧ Etim: A → *rév* főnév megszilárdult ragos alakulata.

☝ Ragozása: *révemen, réveden, révén, révünkön, réveteken, révükön.*

révész ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

Kisebb vízi járművel utasokat a folyó vagy a tó két partja között ide-oda szállító személy. *A révész megindult csónakjával a másik part felé.*

✧ Szin: *révkalauz, csónakos, ladikos*

✧ Etim: A → *rév* főnév származéka.

réveteg ◆ mn *~ek, ~et, ~en* (választékos)

Tétován mélabús, révedező. *Réveteg tekintettel nézett távozó gyerekei után. Nézése réveteg volt.*

✧ Szin: *ábrándos, ábrándozó,* (választékos) *révült, mélázó, merengő*

✧ Ell: *józan, éber*

✧ Etim: Ősi, ugor vagy finnugor kori szótő származéka. A tő azonos a → *réved* ige és a → *révület* főnév szótövével, és összefügghet a → *részeg* melléknév tövével.

revolver ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e* (idegen)

(Forgó) tölténytárral működő pisztoly. *Felkapta revolverét, és háromszor egymás után rálőtt a támadóra.*

✧ Szin: *forgópisztoly, ismétlőpisztoly,* (idegen) *colt,* (szleng) *stukker, stuki*

✧ Etim: Angol eredetű nemzetközi szó.

☝ A *colt* szinonima kiejtése: [kolt].

revü ◆◆ fn *~k, ~t, ~je* (idegen)

1. Zenés-táncos, látványos, szórakoztató műsorszámok sorozata. *Revüben lép fel, táncos és akrobata.*

2. Szórakoztató képes folyóirat. *Szívesen lapozgatja a revüket.*

✧ Szin: **1.** (idegen) *show* **2.** *képeslap,* (idegen) *magazin*

✧ Etim: Francia eredetű nemzetközi szó.

révület ◆◆◆ fn –, *~et, ~e*

Önkívületi állapot. *A törzs varázslója a szertartás megfelelő pillanatában révületbe esett.*

✧ Szin: *bűvölet, elragadtatás,* (idegen) *eksztázis, transz*

✧ Táj: *réjület*

✧ Ell: *józanság*

✧ Etim: A *révül* ige származéka. A *révül* ősi, ugor vagy finnugor kori szótő származéka. A tő azonos a → *réved* ige és a → *réveteg* melléknév szótövével, és összefügghet a → *részeg* melléknév tövével.

réz ◆◆◆◆ fn –, *rezet, reze*

1. Vörösréz, illetve ennek valamilyen ötvözete. *Rézből készült a régi kondér.* (Jelzőként:) *Vásárolt két réz gyertyatartót.*

2. Rézérc. *Nálunk kevés rezet bányásznak.*

3. (régi) Rézpénz. *Rézzel fizetett a vásárban.* • Szólás: *Kivágja a rezet*: megteszi a tőle telhető legtöbbet vagy legjobbat, megmutatja, mire képes.

✧ Szin: **1.** *sárgaréz*

✧ Táj: **1.** *feketeréz, sárigréz*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán kaukázusi jövevényszó.

✧ Ö: sárga + réz, vörös + réz

☝ A fém vegyjele: *Cu* (pont nélkül).

rézangyal ◆ (népi, bizalmas) (csak *-át* toldalékos formában)

(Enyhébb káromkodásban:) *Azt a (fűzfán fütyülő) rézangyalát!*

✧ Szin: *a mindenit*

✧ Etim: Összetétel: → *réz* + → *angyal*.

rézbőrű ◆ mn *~ek, ~t,* –

Vöröses bőrű, indián. *Íját megfeszítve mozdulatlanul állt a rézbőrű harcos. A rézbőrű aszszony hátán hordta a csecsemőjét.* (Főnévi használatban:) *A rézbőrűek felöltötték harci díszeiket.*

✧ Szin: (régi) *indus*

✧ Etim: Összetétel; → *réz* + *bőrű*: a → *bőr* főnév származéka.

rezdül ◆◆◆ ige *~ni*

Hirtelen enyhén mozdul. *Arcizma sem rezdül.*

✧ Szin: *rezzen, megremeg*

✧ Táj: *rözög, rizeg, rezseg*

✧ Etim: A → *rezeg* ige tövével azonos hangutánzó-hangfestő eredetű szótő származéka. Az sem zárható ki, hogy a → *ráz* ige önállóan nem adatolható magas hangrendű párjának származéka. A tő összefügg a → *reszel*, → *reszket* igék szótövével.

rezeda ◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Sárgászöld fürtös virágú gyomnövény. *Az út szélén rezeda nyílik.*

2. Ennek illatos virágú, nemesített válfaja. *Rezedát ültet a kertjébe.*

✧ Szin: **1.** *vadrezeda,* (népi) *rezedavirág* **2.** (hivatalos) *szagos rezeda*

✧ Táj: *piszukavirág, rezida, rezoda, rozetta*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

rezeg ◆◆◆◆ ige *~ni*

Ide-oda mozdul. *Rezeg a fa levele. Rezeg a gyertya fénye a huzatban.*

✧ Szin: *reszket, inog, imbolyog, lebeg, vibrál,* (idegen) *oszcillál,* (régi) *rengedez*

✧ Táj: *rezseg, rizeg, berzeng*

✧ Etim: A → *rezdül* ige tövével azonos hangutánzó-hangfestő eredetű szótő származéka. Az sem zárható ki, hogy a → *ráz* ige önállóan nem adatolható magas hangrendű párjának származéka. A tő összefügg a → *reszel*, → *reszket* igék szótövével.

rezesbanda ◆◆ fn (népi)

Rézfúvós katona- vagy népi zenekar. *A rezesbanda rázendített egy indulóra a búcsúban.*

✧ Szin: *fúvószenekar,* (bizalmas) *fúvósok*

✧ Táj: *fúvóbanda, burgelbanda, rézbanda*

✧ Etim: Összetétel; *rezes*: a → *réz* főnév származéka + → *banda*.

rézfúvós ◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, ~a*

1. Fémből, főként sárgarézből készült, tölcséres fúvókával megszólaltatott (hangszer). *A kürt rézfúvós hangszer.* (Főnévi használatban:) *Felharsantak a rézfúvósok.*

2. Ilyen hangszerekre írt (zenedarab). *Haydn több rézfúvós versenyművet írt.*

3. Ilyen hangszereken játszó (zenész), illetve zenészekből álló (együttes). *A tubás a XIX. században csatlakozott a rézfúvós zenészekhez.* (Főnévi használatban:) *Szépen játszottak ma a Zeneakadémián a rézfúvósok.*

✧ Szin: *rézfúvó*

✧ Etim: Összetétel: → *réz* + → *fúvós*.

rézgálic ◆ fn –, *~ot, ~a*

1. A réznek kénsavval alkotott sója. *Ma a rézgálicról is beszéltünk kémiaórán.* • Szólás: (népi) *Olyan, mint a rézgálic, kéket mutat, zöldet fest*: másképp cselekszik, mint ahogy beszél.

2. Ennek mésszel kevert, permetezésre használt vizes oldata. *Rézgáliccal permetezték a szőlőt, meg kell mosni, ha enni akarsz belőle.*

✧ Szin: **1.** (hivatalos) *kristályos rézszulfát,* (népi) *kékgálic, kékkő* **2.** *bordói lé*

✧ Etim: Összetétel; → *réz* + *gálic* ‘gálickő’: német, közelebbről bajor-osztrák jövevényszó.

rezidencia ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen)

1. Magas rangú személyiség (államfő, kormányfő stb.) állandó lakhelyéül szolgáló épület. *Az elnök a rezidenciáján fogadta a találkozóra érkező külföldi vendégeket.*

2. Fogadások rendezésére, illetve magas rangú vendégek elszállásolására szolgáló követségi épület. *A három ország vezető politikusai megérkeztek a követségi rezidenciára.*

3. (tréfás) Valakinek a lakása vagy lakrésze. *Képzeld, beköltöztünk új rezidenciánkra! Ez itt a gyerekek rezidenciája.*

✧ Szin: **1., 2.** *székhely, lakosztály* **3.** *otthon, hajlék,* (tréfás) *lakosztály, birodalom*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

rézkarc ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
Sokszorosítás céljából rézlemezre karcolt és maratott rajz, illetve az arról készített lenyomat. *A művész rézkarcokat készít a városról. A műgyűjtő régi, ritka rézkarcokat gyűjt.*
✧ Szin: *rézmetszet,* (idegen) *eau-forte*
✧ Etim: Összetétel; → *réz* + *karc*: nyelvújítás kori elvonás a → *karcol* igéből.
☝ Az *eau-forte* szinonima kiejtése: [ófort].

rézmetszet ◆◆ fn
Sokszorosítás céljából rézlemezbe vésett rajz, illetve az arról készített lenyomat. *A rézmetszet úgy készül, hogy rézlemezbe finom vésővel rajzot vésnek, erről azután sok papírlenyomatot készítenek.*
✧ Szin: *rézkarc,* (idegen) *eau-forte*
✧ Etim: Összetétel: → *réz* + → *metszet*.
☝ Az *eau-forte* szinonima kiejtése: [ófort].

rezsi ◆◆ fn *–, ~t, ~je*
Üzlet, üzem, vállalat, illetve háztartás működésével kapcsolatos költségek. *A nyomdának magas a rezsije, sokba kerül a fűtés, a világítás. A családok alig bírják anyagiakkal a megnövekedett rezsit, sokan késve fizetik be a havi számlákat.*
✧ Szin: *fenntartási költség, közműdíj*
✧ Etim: Francia eredetű német jövevényszó.

rezsó ◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Kisebb gáz- vagy villanyfőző. *A rezsón melegítsd meg az ételt!*
✧ Szin: *főzőlap, melegítő,* (ritka) *resó*
✧ Etim: Francia jövevényszó.

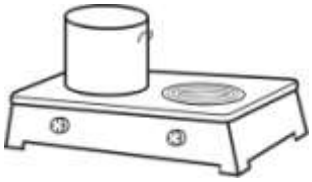

rézsút ◆◆ hsz
Ferde irányban. *Rézsút ment át a téren.*
✧ Szin: *átlósan, ferdén, rézsutosan,* (választékos) *haránt,* (bizalmas) *srégen,* (régi) *csapinósan*
✧ Táj: *kétszánt, kétszántúlag*
✧ Ell: *egyenesen, derékszögben*
✧ Etim: Valószínűleg egy ismeretlen eredetű szótő megszilárdult ragos alakulata.
☝ Elválasztása: *ré-zsút*.

riad ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Hirtelen, ijedten ébred. *Lidérces álmából szívdobogva riadt.*
2. (választékos) Megijed. *„Az alvó felriad, A bujdosó riad”* (Arany J.: V. László).
3. (választékos, régi) (Kürt, dob) vészt jelez, harcra serkent. *Riad a harci kürt.*
✧ Szin: **1.** (választékos, régi) *serken* **2.** *rémül, ijed,* (választékos) *retten* **3.** *zendül, harsan*
✧ Táj: **1.** *rivad, ribad*
✧ Ell: **1.** *elalszik* **2.** *megnyugszik*
✧ Etim: A *rí* ‘ordít, bőg, sír’ ige származéka. A *rí* hangutánzó eredetű szó, mellyel összefügg többek között → *riaszt*, → *rikácsol*, *rikít* (vö. → *rikító*), → *rimánkodik*, → *riogat*, → *rivall* igénk, valamint a → *rigó*, → *rikkancs* főnevek.

riadalom ◆◆◆◆ fn *riadalmak, riadalmat, riadalma*
(Tömegben) hirtelen támadt rémület, zűrzavar. *A tűz miatt a tömegben nagy volt a riadalom.*
✧ Szin: *fejetlenség, pánik, fejvesztettség, ijedség, kétségbeesés*
✧ Táj: *rémülködés*
✧ Ell: *nyugalom, rend*
✧ Etim: A → *riad* ige származéka.

riadó ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Készültségre vagy harcra szólító, trombitával vagy dobbal adott jel. *A parancsnok riadót fúvat a kürtössel.*
2. Riadókészültség. *A hírre riadót rendeltek el.*
3. Légiriadó. *A riadó alatt a lakásban maradt, nem ment le a pincébe.*
✧ Szin: **1.** *riasztójelzés,* (idegen) *alarm* **2.** *riasztás,* (idegen) *alarm* **3.** *bombariadó,* (idegen) *alarm*
✧ Etim: A → *riad* ige származéka.
✧ Ö: légi + riadó

riaszt ◆◆◆◆◆ ige *~ani*

1. Hirtelen felébreszt valakit. *Mint akit álmából riasztottak, olyan kábult volt.*

2. (választékos) Rémülettel tölt el valakit. *Riasztották a háborús hírek.*

3. Riadókészültséget rendel el valamely katonai egységnél. *Riasztották a 3. századot.*

4. Veszélyre, műszaki hibára figyelmeztet. *A biztonsági berendezések hang- vagy fényjelzéssel riasztanak.*

✧ Szin: **1.** *ébreszt, felver, felzavar* **2.** *ijeszt,* (választékos) *rémít, rettent* **3.** *riadóztat* **4.** *jelez*

✧ Táj: **1.** *ribaszt, revaszt*

✧ Ell: **1.** *elaltat* **2.** *megnyugtat*

✧ Etim: A *rí* ‘ordít, bőg, sír’ ige származéka. A *rí* hangutánzó eredetű szó, mellyel összefügg többek között → *riad*, → *rikácsol*, *rikít* (vö. → *rikító*), → *rimánkodik*, → *riogat*, → *rivall* igénk, valamint a → *rigó*, → *rikkancs* főnevek.

riasztó I. ◆◆◆◆ mn *~k* vagy *~ak, ~t, ~n* vagy *~an*

1. Rémületet keltő. *Riasztó hír érkezett a frontról.*

2. Támadó személy elriasztására szolgáló. *Riasztó gázpisztolyt hord magánál.*

✧ Szin: **1.** *ijesztő, félelmetes, fenyegető, vészjósló*

✧ Ell: **1.** *megnyugtató* **2.** *csalogató*

✧ Etim: A → *riaszt* ige származéka.

riasztó II. ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Veszélyre, műszaki hibára figyelmeztető biztonsági berendezés. *Riasztót szereltetett a bejárati ajtóra. Az utcán egész nap vijjognak az autók riasztói.*

✧ Szin: *riasztószerkezet, riasztóberendezés, riasztócsengő, vészcsengő*

✧ Etim: A → *riaszt* ige származéka.

ribizli ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. Savanykás ízű, fürtökben termő, bogyó alakú piros, fekete vagy sárgásfehér gyümölcs. *Ribizliből szörpöt és lekvárt készít a nagymamám.*

2. Az ezt termő cserje. *Ribizlit ültetett a kertjébe.*

✧ Szin: *ribiszke,* (régi) *Szent János szőlőcskéje, tengerisziőlő, veres szőlő, borfüge*

✧ Táj: *ribicke, bigyiszke, ribiznye, rozsincsen, libezli*

✧ Etim: Német, közelebbről bajor-osztrák jövevényszó.

ricinus ◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Olajos magváért termesztett nagy levelű növény. *A ricinus magjából sajtolt olajat a vegyiparban, a gyógyászatban és kenőolajként is használják.*

2. Hashajtó olaj, amelyet a ricinus növény magjából állítanak elő. *Székrekedés ellen régen ricinust írt fel a doktor.*

✧ Szin: **1.** (népi) *csodafa, hashajtóbab, vakondfa, vakondfű* **2.** *ricinusolaj*

✧ Táj: **1.** *krisztustenyere, jézustenyere, jónásfája* **2.** *ricenis olaj*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

ricsaj ◆◆ fn –, *~t, ~a*

1. Nagy zaj. *A teremben elviselhetetlen volt a ricsaj.*

2. (bizalmas) Lármás mulatozás. *Jó kis ricsajt csaptak.*

✧ Szin: **1.** *lárma, kiabálás, ordítozás, hangzavar, zenebona, zsivaj,* (bizalmas) *rumli* **2.** *dáridó,* (bizalmas) *muri,* (kissé választékos) *tivornya*

✧ Táj: **1.** *csatara* **2.** *ricsajkodás, rucsaj*

✧ Etim: Szlovák jövevényszó.

rideg ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

1. Barátságtalan, elutasító. *Rideg vénember, nem szereti a gyerekeket.*

2. Riasztóan sivár. *Rideg a szoba, nincs benne se szőnyeg, se függöny. A rideg tájon a sziklák között csak fű nő.*

3. Zord, minden jó hangulatot nélkülöző. *Rideg magányban él egy eldugott viskóban.*

4. Télen-nyáron a legelőn tartott (jószág), illetve ilyen típusú (állattenyésztés). *A rideg marhatartás nálunk már kiment a divatból.*

✧ Szin: **1.** *zárkózott, fagyos, merev, könyörtelen, keményszívű,* (bizalmas) *szőrösszívű* **2.** *kietlen, puszta, kopár* **3.** *sivár* **4.** *szilaj*

✧ Táj: **4.** *rédeg, rüdeg*

✧ Ell: **1.** *barátságos, szívélyes, kedves* **2.** *lakályos, meleg, barátságos* **4.** *istállózó* (állattartás)

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

rigmus ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Ríres mondóka. *Lakodalmi rigmusokat mond a vőfély az asztal mellett is.*

2. (tréfás vagy rosszalló) Vers. *Rigmusokba szedte a történetet, históriás ének lett belőle. Rigmusait, sajnos, nem közölhetjük.*

✧ Szin: **1.** *versike, versezet,* (tudományos) *réja,* (régi) *kádencia, csasztuska*

✧ Táj: **1.** *csujogatás*

✧ Etim: Szóhasadással keletkezett a → *ritmus* főnévből.

rigó ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Sárga tollazatú énekesmadár. *Rigó fütyül a fán.*

2. Feketerigó. *A város parkjait ellepték a rigók.*

✧ Szin: **1.** *sárgarigó*
✧ Táj: **1.** *sárgarigó* **2.** *húrosrigó*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható szótő melléknévi igenevének főnevesülésével keletkezett. A tő összefügg → *rikácsol*, *rikít* (vö. → *rikító*), → *rikkant*, → *rikolt* igéink szótövével, azaz a *rí* ‘ordít, bőg, sír’ igével; vö. még: → *riad*, → *riaszt*, → *rivall*.
✧ Ö: fekete + rigó, sárga + rigó

rigolya ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (kissé rosszalló)
Megrögzött szeszély. *Nem tudom elviselni a rigolyáit.*
✧ Szin: *hóbort, különcség, rögeszme,* (kissé rosszalló) *mánia,* (bizalmas) *rapli, fakszni*
✧ Etim: Elvonással keletkezett a *rigolyás* melléknévből. A *rigolyás* szóhasadással jött létre a régi nyelvi *regulás* ‘szabályos, szabályszerű’ melléknévből.

rikácsol ◆◆◆ ige *~ni*
1. Éles, fülsértő hangon kiabál. *Rikácsolnak a kofák a pultok mögött.*
2. (rosszalló) Kellemetlen, fülsértő hangon, erőlködve énekel. *Nem bírom elviselni, ahogy ez az énekesnő rikácsol.*
3. (Madár) rikoltó hangot hallat. *Rikácsol a páva az állatkertben. Nem beszél a papagájom, csak rikácsol.*
✧ Szin: **1.** *kiáltoz, rikoltozik, ordít*
✧ Táj: **1.** *rákácsol, rikáncol, kajdácsol* **3.** *rákácsol, rikáncol*
✧ Etim: A *rí* ‘ordít, bőg, sír’ ige származéka. A *rí* hangutánzó eredetű szó, mellyel összefügg → *riad*, → *riaszt*, *rikít* (vö. → *rikító*), → *rikkant*, → *rikolt*, → *rimánkodik*, → *riogat*, → *rivall* igénk, valamint a → *rigó*, → *rikkancs* főnevek.

rikító ◆◆◆ mn *~k* vagy *~ak, ~t, ~n* vagy *~an* (rosszalló)
1. (Ízléstelenül) élénk. *Rikító színű ruhát vett fel, a korához nem illőt.*
2. (ritka) Hangzatos, túlzott. *Rikító jelzőket használt a fogalmazásban, azért kapott csak négyest.*
✧ Szin: *harsány, kirívó, hivalkodó,* (régi) *grell,* (idegen) *krassz*
✧ Táj: **1.** *cifrakatás, csicsós*
✧ Etim: A *rikít* ige származéka, mely a *rí* ‘ordít, bőg, sír’ ige képzett alakja. A *rí* hangutánzó eredetű szó, mellyel összefügg → *riad*, → *riaszt*, → *rikácsol*, → *rikkant*, → *rikolt*, → *rimánkodik*, → *riogat*, → *rivall* igénk, valamint a → *rigó*, → *rikkancs* főnevek.

rikkancs ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
Mozgó újságárus. *Az aluljáróban már az esti lapok címeit kiabálják a rikkancsok.*
✧ Szin: *újságos*
✧ Etim: A *rikkan*, végső soron a *rí* ‘ordít, bőg, sír’ ige származéka. A *rí* hangutánzó eredetű szó, mellyel összefügg → *riad*, → *riaszt*, → *rikácsol*, *rikít* (vö. → *rikító*), → *rikkant*, → *rikolt*, → *rimánkodik*, → *riogat*, → *rivall* igénk, valamint a → *rigó* főnév.

rikkant ◆◆◆ ige *~ani*
Éles, tagolatlan hangon felkiált. *Örömében nagyot rikkantott.*
✧ Szin: *rikolt, kurjant, ordít,* (régi) *rivalg*
✧ Táj: *hujant, rikít, orgonál, orginál*
✧ Etim: A *rí* ‘ordít, bőg, sír’ ige származéka. A *rí* hangutánzó eredetű szó, mellyel összefügg → *riad*, → *riaszt*, → *rikácsol*, *rikít* (vö. → *rikító*), → *rikolt*, → *rimánkodik*, → *riogat*, → *rivall* igénk, valamint a → *rigó*, → *rikkancs* főnév.

rikolt ◆◆◆ ige *~ani*
1. Rövid, sokszor értelem nélküli kiáltásokat hallat. *Nagyokat rikolt jókedvében.*
2. Fülsértően éles, magas hangot hallat. *Rikolt a klarinét. „A bíborban fácánkakas rikolt, s bennem kigyúl a rég alvó vadászláz”* (Április L.: Októberi kép).
✧ Szin: **1.** *kiabál, rikkant, ordít, üvölt, sivít* **2.** *sivít*
✧ Táj: *orgonál, orginál, rikít, sikít*
✧ Ell: *suttog, susog*
✧ Etim: A *rí* ‘ordít, bőg, sír’ ige származéka. A *rí* hangutánzó eredetű szó, mellyel összefügg → *riad*, → *riaszt*, → *rikácsol*, *rikít* (vö. → *rikító*), → *rikkant*, → *rimánkodik*, → *riogat*, → *rivall* igénk, valamint a → *rigó*, → *rikkancs* főnév.

rím ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
1. Azonos vagy rokon hangzású szavak, szótagok összecsengése, különösen verssorok végén. *A tiszta rímben a magánhangzók és a mássalhangzók egyaránt azonosak.* ■ (rosszalló) *Rímet farag*: verset költ.
2. Az elhangzott szóval összecsengő másik szó. *Rávágja a rímet.*
✧ Etim: Francia jövevényszó.
✧ Ö: betű + rím

rimánkod|ik ◆◆◆ ige *~ni*
Könyörög. *Hiába rimánkodtam neki, nem volt hajlandó letenni az érettségit. Rimánkodtam eleget, de hajthatatlan.*
✧ Szin: *esdekel valakinél; kunyerál valakitől; kérlel valakit;* (választékos) *eseng,* (régi) *esenkedik* • *Kicsalja a kígyót a bőréből. Könyörög, mint Szent Péter a híd végén.*
✧ Táj: *istenkedik, kunyorász, kunyerbál*
✧ Etim: A *rí* ‘ordít, bőg, sír’ ige származéka. A *rí* hangutánzó eredetű szó, mellyel összefügg → *riad*, → *riaszt*, → *rikácsol*, *rikít* (vö. → *rikító*), → *rikkant*, → *riogat*, → *rivall* igénk, valamint a → *rigó*, → *rikkancs* főnév.

rímel ◆◆◆ ige *~ni*

1. Rímet alkot. *Az első két sor rímel.*
2. Úgy versel, hogy a sorvégek kellemesen összecsengenek. *Ügyesen rímel, egy kis kötete már meg is jelent.*
✧ Szin: **1.** *összecseng, egybecseng* • **2.** *Rímeket* vagy *verset ír. Rímeket farag.*
✧ Etim: A → *rím* főnév származéka.

ring[1] ◆◆◆ ige *~ani*
1. Könnyedén himbálózik. *Lágyan ring a csónak a vízen.*
2. (választékos) Hullámzik. *Ring a vetés a szélben.*
✧ Szin: **1.** *hintázik*
✧ Etim: Hangutánzó-hangfestő eredetű szó, töve a → *reng* ige tövével függ össze.

ring[2] ◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~je*
1. (Ökölvívásban) szorító. *A bajnok nagy önbizalommal lépett a ringbe.*
2. Lóversenypályának az a része, ahol a nagy összegű tételeket a bukmékerek, a fogadásokat tevő üzletemberek átveszik. *Nagy a forgalom a ringben, nagy versenyre lehet számítani.*
✧ Etim: Angol jövevényszó.

ringat ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Lágyan fel-le, ide-oda mozgat valamit. *A hullámok ringatják a csónakot. A bölcsőt ringatja, hogy elaludjon a kisbaba.* | *Álomba ringat*: elaltat. *A halk zene álomba ringatta.* ■ (választékos) *Valahol ringatták bölcsőjét*: ott született. *Egy kis hegyi faluban ringatták a bölcsőjét.*
2. *Valamibe* vagy *valamiben ringat valakit* vagy *ringatja magát*: áltat valakit. *Hagyta, hogy a történet illúziókba ringassa. Hiú reményekben ringatja magát, olyan pályára került, amelyhez nincs elég tehetsége.*
✧ Szin: **1.** *hintáztat, lebegtet,* (választékos) *renget* **2.** *kecsegtet; illúziót táplál valakiben*
✧ Táj: **1.** *ringál, cingaringál, ringász*
✧ Etim: A → *ring* ige származéka.

ringló ◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. A szilvával rokon, gömbölyű, édes, zamatos levű gyümölcs, illetve az ezt termő fa. *Érik a ringló, szedjünk az országút menti fákról! A vén ringló ágain sokféle madár tanyázott.*
✧ Táj: *ringlót, ringlódi, ringalló*
✧ Etim: Francia eredetű német, közelebbről ausztriai német jövevényszó.

riogat ◆◆◆ ige *~ni* (népi)
Éles hangon kiáltozik, hogy elijesszen valakit, valamit. *Riogatja a madarakat.*
✧ Szin: *ijesztget, rémítget, hesseget, hajt, kerget*
✧ Táj: *rivogat, révogat, riog*
✧ Etim: A *rí* ‘ordít, bőg, sír’ ige származéka. A *rí* hangutánzó eredetű szó, mellyel összefügg → *riad*, → *riaszt*, → *rikácsol*, *rikít* (vö. → *rikító*), → *rikkant*, → *rikolt*, → *rimánkodik*, → *rivall* igénk, valamint a → *rigó*, → *rikkancs* főnév.

ripacs ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a* (rosszalló)
Olcsó hatásokra törekvő, túlozva játszó, rossz színész vagy szónok. *A díszlet giccses volt, a színészek ripacsok, ide bizony kár volt eljönni!*
✧ Szin: (rosszalló) *komédiás, csepürágó, pojáca, bohóc, macskajancsi,* (régi) *hisztrió*
✧ Ell: *művész*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű. Talán egy önállóan nem adatolható, tisztázatlan eredetű szótő származéka, mely azonos lehet → *ripők* szavunk tövével.

ripityára ◆ hsz
1. ■ (bizalmas) *Ripityára ver*: kegyetlenül elver, összever valakit. *Ripityára verte az osztálytársát.*
2. Apró darabokra (tör). *Ripityára törte a kedvenc vázámat.*
✧ Szin: **2.** *diribdarabra, pozdorjává,* (bizalmas) *miszlikbe*
✧ Táj: **2.** *rapityára, rapityánként, rapityába, rapittyá*
✧ Etim: A régi nyelvi, ismeretlen eredetű *ripacs* ‘darab, törmelék’ főnév megszilárdult ragos alakulata.

riport ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
1. Újságokban közölt vagy rádióban, televízióban közvetített színes helyszíni tudósítás. *Riport készült a híres énekessel.*
2. (bizalmas) Ilyen tudósítás készítése. *Riporton van éppen.*
✧ Szin: **1.** *beszámoló, híradás,* (idegen) *interjú,* (Őv bizalmas) *bejtrág*
✧ Etim: Angol jövevényszó.
✧ Ö: kép + riport

riporter ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
Riportokat készítő tudósító. *A fiatal riporter alaposan felkészült első riportjára.*
✧ Szin: *újságíró,* (régi) *újdondász*
✧ Etim: Angol jövevényszó.

ripők ◆ mn *~ök, öt,* – (választékos)
Kihívóan szemtelen. *Ripők alak, hívás nélkül idetelepedett mellém.* (Főnévi használatban:) *Így kell elbánni az ilyen ripőkökkel!*
✧ Szin: *pimasz,* (választékos) *arcátlan, faragatlan,* (régi) *krakéler,* (bizalmas) *bunkó*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű. Talán egy önállóan nem adatolható, tisztázatlan eredetű szótő származéka, mely azonos lehet → *ripacs* szavunk tövével.

ritka ◆◆◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n*

1. Olyan, aminek részei távol vannak egymástól. *Ritka erdő van a szomszédunkban.*

2. Olyan, amiből kevés van. *A ritka madárra nem szabad vadászni.* ■ *Ritka szerencse*: elvétve előforduló szerencse.

3. Kiemelkedő, páratlan, kivételes. *Mozart ritka tehetség volt, már négyévesen zenét komponált.* (Határozóként:) *Ritka jó bora van. Ritka szép az a lány.*

✧ Szin: **1.** *gyér, szórványos, elszórt* **2.** *páratlan, kivételes* **3.** *rendkívüli, különleges,* (idegen) *unikális*

✧ Táj: **1.** *retka, rityka*

✧ Ell: **1.** *sűrű, dús* **2., 3.** *gyakori, közönséges, mindennapos*

✧ Etim: Szláv jövevényszó.

ritkaság ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Ritka volta valaminek. *Az erdő ritkasága lehetővé tette, hogy mélyen beléje lássunk.*

2. Ritkán előforduló dolog. *Náluk ritkaság az ilyen eset.*

3. Kevés vagy egyetlen példányban létező és emiatt értékes tárgy. *Könyvészeti ritkaságokat gyűjt.*

✧ Szin: **2., 3.** *különlegesség,* (idegen) *raritás, unikum, kuriózum*

✧ Etim: A → *ritka* melléknév származéka.

ritkul ◆◆◆ ige *~ni*

1. Ritkábbá válik. *Ritkul a köd, már egész jól látni. Ritkul a haja, és az arca is ráncosodik.*

2. Egyre ritkábban fordul elő. *Ritkulnak a balesetek, amióta jelzőlámpát tettek a kereszteződésbe.*

✧ Szin: **1.** *gyérül, fogy* **2.** *csökken*

✧ Táj: **1.** *kiretkol*

✧ Ell: **1.** *sűrűsödik* **2.** *szaporodik, nő, emelkedik*

✧ Etim: A → *ritka* melléknév származéka.

ritmus ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Szabályos váltakozás. *Légzésének egyenletes a ritmusa.*

2. Hosszú és rövid vagy hangsúlyos és hangsúlytalan hangok, szótagok szabályos váltakozása. *A zene ritmusára mozgott. Verselésünkben a hangsúlyos, az időmértékes és a szimultán ritmus ismeretes.*

3. Térbeli formák, elemek arányossága. *Az épület oszlopainak ritmusa harmóniát sugároz.*

✧ Szin: **1.** *hullámzás, lüktetés, ütem,* (idegen) *taktus* **2.** *időmérték, versmérték, lejtés; lüktetés, ütem,* (idegen) *taktus*

✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

rítus ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* (idegen)

1. (Vallási) szertartás megszabott rendje. *Az egész rítus alatt csendben ült a templomban. Szibériában alkalmam volt végignézni egy sámán vezette rítust.*

2. Szokássá vált cselekvés, eljárás, illetve annak módja, rendje. *Épp a szokásos reggeli rítus, a kávézás közepén állított be hozzám.*

✧ Szin: **2.** (idegen) *ceremónia*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

rivalda ◆◆ fn –, *~t, ~ja*

A színpadnak az a része, amely a nézőtér felőli perem és a függöny között van. *Kialszanak a rivalda lámpái, kezdődhet az előadás!*

✧ Etim: Olasz, közelebbről északolasz jövevényszó.

rivall ◆◆◆ ige *~ni* vagy *~ani* (választékos)

1. Indulatos, rikoltó hangon kiált valakire. *Csönd legyen! – rivallt valaki a gyerekekre.*

2. Átható, harsány hangon szól. *Trombita rivall a terem négy sarkából Verdi Rekviemjében.*

✧ Szin: **1.** *förmed, ripakodik* **2.** *harsan,* (választékos) *rian*

✧ Táj: **1.** *rivákol, rivakodik*

✧ Etim: A *rí* ‘ordít, bőg, sír’ ige *riv-* tőváltozatának származéka. A *rí* hangutánzó eredetű szó, mellyel összefügg → *riad*, → *riaszt*, → *rikácsol*, *rikít* (vö. → *rikító*), → *rikkant*, → *rikolt*, → *rimánkodik*, → *riogat* igénk, valamint a → *rigó* és → *rikkancs* főnevek.

rizling ◆◆ fn *~ek, ~et, ~e* vagy *~je*

1. Fehéressárga, apró szemű borszőlő. *Rizlinget termeszt a kertjében.*

2. Ebből szüretelt fehérbor. *Egy pohár rizlinget ittunk a sülthöz.*

✧ Etim: Német jövevényszó.

rizs ◆◆◆◆ fn –, *~t, ~e*

1. Vízzel elárasztott talajon termesztett gabonaféle. *A rizs Dél- és Kelet-Ázsia legfontosabb élelmiszernövénye.*

2. Ennek termése. *Hántolt és hántolatlan rizst is lehet venni. Főzés előtt tisztítsd meg a rizst.*

3. Ebből készült étel vagy köret. *Párizsi sertésszelet volt ebédre gombás rizzsel.*

✧ Szin: (bizalmas) *rizsa,* (régi) *törökköles*

✧ Etim: Olasz, közelebbről északolasz jövevényszó.

ró ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Valamit karcol, vés valahova. *Vonalakat ró a fa kérgébe.*
2. (választékos) Nagy gonddal vagy küszködve ír valamit. *Szorgalmasan rója a sorokat.*
3. (Utat vagy területet) hosszabb ideig jár. *A várost rója reggel óta. Rója a köröket a stadionban.*
4. Kiszab valamit. *Nagy bírságot róttak a barátomra, mert tilos helyen parkolt.*
✧ Szin: **1.** *karcol, metsz,* (régi) *rovátol* **2.** *feljegyez,* (választékos) *felró* **3.** *bejár, végigjár, bebarangol; jár-kel valahol* **4.** *kivet, kimér*
✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.
☝ A *ró v*-s tövű alakjaiban megrövidül az *ó*. Így kijelentő mód jelen időben ezekben: *rovok – rovom, rovod, rovunk*; a *rovó, rovott* melléknévi igenevekben, továbbá a *ró*-ból képzett főnevekben: *rovás, rovat, rovátka* stb. Tárgyas ragozású és felszólító módú alakjaiban a köznyelvben csak egy *j*-t írunk és ejtünk: *rója, rójuk* stb., *rójak, rój, rójon* stb. Nem hibás azonban, ha a kiejtésben, főleg a népies stílusban, megnyúlik a *j*: [rójja], [rójjon] stb. Ugyanez vonatkozik a *rótok* alakra is. A *ró*-nak két befejezett melléknévi igenévi alakja is van: *rótt* és *rovott*. A *rótt* 'vésett', 'írott', 'kiszabott' jelentésben, konkrét és átvitt értelemben is használatos: *a fába rótt betűk; a ránk rótt büntetés.* A *v*-s tövű változat ma már ritka, legtöbbször a *rovott múltú* kifejezésben szerepel, ennek jelentése: 'büntetett előéletű'.

robaj ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
Erős, dübörgő zaj. *A vízesés robaja már messziről hallatszott.*
✧ Szin: *dörej, dördülés, moraj*
✧ Táj: *robé, roboj*
✧ Ell: *csend*
✧ Etim: A → *robban,* → *robog* igék tövével azonos hangutánzó eredetű szótő származéka. A tő összefügghet → *ropog,* → *roppan* igénk tövével.

robban ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Úgy ég el, hogy közben romboló hatású gázokat fejleszt. *Vigyázat, robban a lőpor!*
2. Így elégő anyagot körülvevő burkolat szétvetődik. *Hirtelen robbant egy bomba.*
3. Negatív érzelem kitör valakiből. *Nem tudja türtőztetni magát, mindjárt robban.*
4. Nagy dérrel-dúrral valahova megy. *Haragosan a szobába robbant.*
✧ Szin: **1.** *felrobban,* (idegen) *detonál* **2.** *szétpukkan, elpukkad, felrobban,* (idegen) *detonál* **3.** *kifakad, felfortyan* **4.** *betoppan*
✧ Ell: **3.** *lehiggad, megbékél* **4.** *elrohan*
✧ Etim: A → *robaj* főnév és a → *robog* ige tövével azonos hangutánzó eredetű szótő származéka. A tő összefügghet → *ropog,* → *roppan* igéink tövével.

robbanékony ◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
1. Könnyen robbanó. *Robbanékony anyagot nem tárolhatunk.*
2. Hirtelen haragú. *Robbanékony természetével sok kellemetlenséget okozott magának.*
3. Gyors, lendületes. *Robbanékony csatár hírében áll. A bokszoló robbanékony támadást kezdeményezett.*
✧ Szin: **1.** (idegen) *explozív* **2.** *lobbanékony, heves, indulatos,* (idegen) *szangvinikus*
✧ Ell: **2.** *nyugodt, higgadt, megfontolt* **3.** *lassú*
✧ Etim: A → *robban* ige származéka.

robog ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Ütemes robajjal, sebesen gördül. *A teherautó már Érd felé robogott velük, amikor észrevették, hogy valamit elfelejtettek magukkal hozni.*
2. (Járművön vagy lovon) siet, vágtat. *Autóba ül, és a helyszínre robog. Lóra pattan, és a vár felé robog a vitéz lovag.*
3. (tréfás) Nagyon siet, szalad. *Nem maradhatok, máris robogok egy megbeszélésre.*
✧ Szin: **1.** *száguld,* (szleng) *repeszt* **2.** *rohan, nyargal,* (szleng) *tép*
✧ Ell: **1.** *araszol, döcög* **2.** *cammog, kocog, kullog*
✧ Etim: A → *robaj* főnév és a → *robban* ige tövével azonos hangutánzó eredetű szótő származéka. A tő összefügghet → *ropog,* → *roppan* igéink tövével.

robot[1] ◆◆ fn *–, ~ot, ~ja*
1. Kötelező ingyenmunka. *A jobbágy robottal tartozott urának.*
2. Kényszerből végzett, lélek nélküli munka. *Csupa robot az élet, ha nem szeretjük a hivatásunkat.*
✧ Szin: **1.** *jobbágymunka,* (régi) *úrdolga* **2.** *taposómalom,* (bizalmas) *hajtás, favágás,* (szleng) *güri, kulizás, kulimunka, gálya*
✧ Táj: **1.** *rabat, robad, robotolás* **2.** *robota*
✧ Etim: Cseh eredetű német, közelebbről bajor-osztrák jövevényszó.

robot[2] ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
1. Emberi cselekvésre beprogramozott, ember formájú gép. *A filmben a kisfiú legjobb barátja egy robot volt.*
2. Program által vezérelt, a munkát az ember helyett elvégző gép. *Vettem egy többfunkciós konyhai robotot.*
✧ Szin: **1.** *robotember* **2.** *robotgép,* (idegen) *automata*
✧ Etim: Cseh jövevényszó.

robotol ◆◆◆ ige *~ni*
1. Robotban dolgozik. *A jobbágy robotolt, és még adót is fizetett a földesúrnak.*
2. Fárasztó munkát lélektelenül végez. *Egész nap robotolt, alig áll a lábán.*
✧ Szin: **2.** *gürcöl, görnyedezik,* (szleng) *gürizik, lejsztol* • **2.** *Húzza az igát.*

✧ Etim: A → *robot*[1] főnév származéka.

rockzene ◆◆◆ fn

Az USA-ból származó, elektromos gitárokkal, dobbal, énekkel (és esetleg szaxofonnal) előadott, jellemzően lüktető ritmusú tánczenéből kialakult modern könnyűzenei stílusok összessége, illetve ezek valamelyike. *Ez a rádiócsatorna csak rockzenét játszik. A barátaimmal zenekart alapítottunk, rockzenét játszunk egy helyi rockklubban. A punk-rock, a hard rock, sőt még a lakodalmas rock is a rockzene körébe tartozik.*

✧ Szin: (idegen) *rock and roll, rock*

✧ Etim: Összetétel; *rock*: angol jövevényszó + → *zene*.

☝ Kiejtése: [rogzene]. A *rock* kiejtése: [rokk].

ródli ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (bizalmas)

Kormány nélküli kis szánkó. *Ródlin csúsztunk le a lejtőn. Télen mindig ródlival megyünk kirándulni.*

✧ Szin: *szán, bob,* (régi) *szánka*

✧ Táj: *ludri*

✧ Etim: Német, közelebbről ausztriai német jövevényszó.

rogy ◆◆◆ ige *~ni*

1. Elerőtlenedve elesik. *Ellenfele a csapástól földre rogyott. Térdre rogyott a király előtt.*

2. *Magába rogy*: magába roskad. *Ott ült egy sarokban, bánatától teljesen magába rogyva.*

✧ Szin: **1.** *csuklik, omlik, roskad* **2.** *összeomlik* • **2.** (bizalmas) *Magába zuhan.*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán ősi, finnugor kori szó.

rohad ◆◆◆ ige *~ni* (népi)

1. (bizalmas) Rothad, romlik. *Rohad a körte, már csak pálinkának jó.*

2. (durva) (Személy) reménytelen állapotban sínylődik, senyved. *Miattad fogok a börtönben rohadni.*

3. (durva) Tétlenkedik, tétlenül várakozik. *Egész vasárnap az ágyban rohadtál! Órák óta itt rohadok.*

✧ Szin: **1.** *erjed, korhad, oszlik* **2.** *tengődik* **3.** *teng-leng, henyél, tesped, tunyul,* (durva) *döglik*

✧ Táj: **1.** *rühed* **2.** *peshed*

✧ Ell: **3.** *szorgoskodik, tevékenykedik, serénykedik*

✧ Etim: Valószínűleg a → *rothad* ige szóhasadással elkülönült párja.

rohadt ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an* vagy *~ul*

1. (népi) Rothadt, romlott. *A rohadt gyümölcsöt már ne egyétek!*

2. (durva, szleng) (Fokozó értelemben:) Nagyon. *Ez rohadt jó (volt)!*

3. (durva, szleng) Hitvány, aljas. *Egy rohadt alak a garázsom előtt parkol.* (Szitkozódásban:) *A rohadt életbe!*

✧ Szin: **1.** *erjedt, poshadt* **2.** (szleng) *baromi, bazi* **3.** (durva, szleng; jelző:) *rohadék, szemét*

✧ Táj: **1.** *rohadtforma*

✧ Ell: **1.** *ép, egészséges, friss*

✧ Etim: A → *rohad* ige származéka.

☝ Kiejtése: [rohatt].

roham ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Futva végrehajtott támadás. *Rohamra indulnak a honvédek.*

2. (Sportban:) Erőteljes rövid támadás. *A jobbszárny rohama meghozta az eredményt.*

3. Váratlanul fellépő heves rosszullét. *Fulladási rohamot kapott.*

4. (bizalmas) Valakire hirtelen rátörő érzés. *Adakozási rohamában mindenét szétosztogatta.*

✧ Szin: **1.** *lerohanás, rajtaütés,* (idegen) *attak, offenzíva* **2.** *kitörés* **3.** *görcs,* (idegen) *paroxizmus* **4.** *felindultság; dühroham*

✧ Etim: A → *rohan* ige tövével azonos hangutánzó eredetű szótő nyelvújítás kori származéka.

rohamoz ◆◆ ige *~ni*

1. Rohammal támad valamit. *Rohamozza az ellenség a várat.*

2. (Sportban:) Gyorsan, lendületesen támad. *Rohamoz a csatársor.*

3. Megrohan valamit. *Jegyekért rohamozzák a pénztárt.*

✧ Szin: **1.** *ostromol, megrohan; rohamot indít; nekitámad valaminek;* (régi) *attakíroz* **2.** *megrohan, ostromol,* (régi) *attakíroz valamit; nekitámad valaminek* **3.** *ostromol*

✧ Etim: A → *roham* főnév származéka.

rohamsisak ◆ fn

A repeszek és a lövedékek ellen védő, fémből készült sisak. *A katonák fejükön rohamsisakot viseltek.* • Szólás: (bizalmas) *Kellett neki (terepszínű) rohamsisak?*: kellett ez neki?

✧ Szin: (szleng) *rohambili, majrébili, tökhéj, bogrács,* (Va) *slem*

✧ Etim: Összetétel: → *roham* + → *sisak*.

rohan ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Teljes erejéből fut. *Hanyatt-homlok rohant üldözői elől.* ● Szólás: *Rohan, mint a szélvész* vagy *mint a veszedelem*: nagyon gyorsan.

2. Nagyon siet. *Rohanok, mert mindjárt záróra.*

3. ■ *Vesztébe rohan*: veszélyes irányba halad. *A parancsnok támadáskor még nem tudta, hogy a vesztébe rohan.* (átvitt) *Vesztébe rohan, ha betegen kimegy a hidegbe.*

4. (Esemény, idő) gyorsan eltelik. *Úgy rohantak az események, hogy alig tudtuk követni. Hogy rohan az idő!*

✧ Szin: **1., 2.** *szalad, üget, száguld, robog, lohol, igyekszik* ● **1., 2.** *Nyaka köré kapja a lábát. Talpa sem éri a földet. Megy, mint a szélvész.*

✧ Táj: *rohon, rohanik*

✧ Ell: **1., 2.** *lassan megy, ballag, sétál, araszol, tipeg*

✧ Etim: Hangutánzó eredetű szótő származéka.

rojt ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. Csomózott szegélydísz. *A szőnyeg rojtjait is megigazítja.*

2. (Rendszerint többes számban:) Szakadozott, foszlott ruhaneműről lógó, kopástól felbomlott szálak. *Rojtokban csüng róla a ruha.*

✧ Szin: **1.** *bojt,* (régi) *cafrang,* (régi, bizalmas) *francli,* (népi) *sallang* **2.** *rongy*

✧ Táj: **1.** *cafrinka* **2.** *cafrang*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű szó, talán a → *rost* főnév szóhasadással elkülönült párja.

róka ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. A kutyával rokon, vörös bundájú, bozontos farkú ragadozó állat. *A ravasz róka megbújt az erdő szélén.* ■ *Sarki róka*: ehhez hasonló, értékes, szürkésfehér prémű állat. ● Szólás: *Egy rókáról két bőrt húz* vagy *nyúz le*: valamiből kétszer is hasznot húz. | (népi) *Hallgatja a földi rókát*: meghalt.

2. Ennek kikészített prémje. *Felvette a rókáját a színházba.*

3. Ravasz, álnok ember. *Kitanult, vén róka.*

4. (szleng) Hányás. *Fuj, vigyázz, ott egy hatalmas róka!* ■ *Kidobja a rókát*: hány, rókázik.

✧ Szin: **1.** (régi) *ravasz,* (bizalmas) *ravaszdi* **2.** *rókabunda* **3.** *zsivány*

✧ Etim: Egy ősi, finnugor kori szótő származéka.

✧ Ö: ezüst + róka

rokka ◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Kézzel vagy lábbal hajtott, fából készült eszköz, amely a szöszből fonalat fon és fel is orsózza. *Pereg a rokka. Ma már leginkább csak múzeumban láthatunk rokkát.*

✧ Táj: *guzsaly, pergő*

✧ Etim: Olasz, közelebbről középolasz jövevényszó.

rokkant ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

Baleset, betegség stb. miatt mozgásában erősen korlátozott. *Fél lábát elvesztve, rokkantan jött meg a háborúból. Sógoromat rokkantnak, csökkent munkaképességűnek minősítették.* (Főnévi használatban:) *A rokkantak segélyét kapta ő is.*

✧ Szin: *nyomorék, fogyatékos, mozgássérült, mozgásképtelen,* (durva) *kripli,* (idegen) *invalidus,* (Őv; Fv, Va, Ka, Dv, Mv bizalmas) *invalid*

✧ Táj: *rokant*

✧ Ell: *ép, egészséges, munkaképes, épkézláb*

✧ Etim: A *rokkan* ige származéka. A *rokkan* ősi, ugor kori szó magyar nyelvi képzéssel.

rokokó ◆◆◆ fn –, *~t, ~ja*

Kecses, cikornyás formákat, zsúfolt díszítéseket kedvelő XVIII. század végi stílusirányzat. *A rokokó a barokk leszármazottja.* (Jelzőként:) *Rokokó bútor van a kastélyban. Rokokó költőként is emlegetik Csokonait.*

✧ Etim: Francia eredetű nemzetközi szó.

rokolya ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (népi)

Bőven ráncolt fodros szoknya. *A falusi lányok már nemigen járnak rokolyában.*

✧ Szin: *alj*
✧ Táj: *fersing, rokona, rokojecska*
✧ Etim: Német jövevényszó.

rokon I. ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. Valakivel családi kapcsolatban levő személy. *Rokona a férjemnek.* ■ (tréfás) *Rokonok Ádámról, Éváról*: nagyon távoli rokonok. ● Közmondás: *Jobb a rokont távolról szeretni, mint közelről gyűlölni.*
2. Leszármazottja valakinek. *Azt állítja magáról, hogy egyenesági rokona Mátyás királynak.*
3. Egy nyelvcsaládba tartozó népek, nyelvek közül egy. *Rokonunk a vogul és az osztják. A finnek is rokonaink.*
4. Azonos rendszertani egységbe tartozó állat. *A tigris a macska rokona.*
5. Felfogásában, érzelmeiben valakihez közel álló személy. *Lelki rokonok, hiszen egyformán érzékenyek.*
✧ Szin: **1.** *vérrokon, hozzátartozó,* (régi) *atyafi* **3.** *nyelvrokon*
✧ Ell: **1., 5.** *idegen*
✧ Etim: Valószínűleg egy ősi, finnugor kori szótő megszilárdult ragos alakulata.
✧ Ö: vér + rokon

rokon II. ◆◆◆◆◆ mn *~ok, ~t,* –
1. Valakivel családi kapcsolatban levő vagy valamilyen szempontból azonos csoportba tartozó. *Egy rokon gyerek nyaralt nálunk a férjem családjából. A rokon nyelveket tanulmányozza.*
2. Nagyon hasonló. *A csahol és az ugat rokon értelmű szó. Rokon fajok, azonos rendszertani egységbe tartoznak.*
✧ Szin: **1.** (régi) *egyrendű* **2.** (idegen) *szinonim; egyező,* (idegen) *analóg* ● **1.** (durva) *Segge vége.*
✧ Táj: **1.** *rokonos, retyerutya, rokkony*
✧ Ell: **1.** *idegen* **2.** *különböző*
✧ Etim: Valószínűleg egy ősi, finnugor kori szótő megszilárdult ragos alakulata.

rokonít ◆◆ ige *~ani*
Valamivel való rokonságot, rokoni összefüggést megállapít. *A magyar nyelvet rokonították már a törökkel, sőt még a sumérral is.*
✧ Szin: *hasonlít valamihez*
✧ Etim: A → *rokon* melléknév származéka.

rokonszenv ◆◆◆◆ fn –, *~et, ~e*
Ösztönös vonzalom. *Rokonszenvet érzett iránta.*
✧ Szin: *vonzódás,* (idegen) *szimpátia,* (régi) *rokonérzet*
✧ Ell: *ellenszenv,* (idegen) *antipátia*
✧ Etim: Latin mintára keletkezett nyelvújítás kori összetétel; → *rokon* melléknév + *szenv*: nyelvújítás kori elvonás a → *szenved* igéből.

róla ◆◆◆ személyragos hsz
1. Valakinek, valaminek a felületéről, felső vagy külső részéről. *Lesegíti róla a kabátot. Kapargasd le róla a piszkot!*
2. (Vonzatként:) *Tudtam róla, hogy gondjai vannak. Ne is beszéljünk róla! Amióta elvesztette a szüleit, mi gondoskodunk róla.*
✧ Szin: (Nyomósítva:) *őróla*
✧ Táj: *léram, lérujja, riólla*
✧ Etim: Az önállóan nem adatolható *ról* '-tól, -től' határozószó megszilárdult ragos alakulata.
☝ Ragozása: *rólam, rólad, róla, rólunk, rólatok, róluk.*

roller ◆◆ fn *~ek* vagy *~ok, ~t, ~e* vagy *~je* vagy *~ja*
Apró kerekekre szerelt talpból és kormányrúdból álló gyermekjármű. *A rollert fél lábbal előrelökdösve hajtják.*
✧ Szin: (Fv bizalmas)*kolobeska, kolobecska*
✧ Etim: Német jövevényszó.

rom ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
1. Épületmaradvány. *A visegrádi várnak csak romjai maradtak. A ház romokban áll, nagyobb részében elpusztult.*
2. Megmentett töredék. *Vagyonának romjaiból él.*
3. (választékos) Az, ami valamiből megmaradt. *Hajdani szépsége a múlté, ma már csak romjait láthatod.*
✧ Szin: **1.** (választékos) *omladék, düledék,* (régi) *omladvány,* (régi, idegen) *ruina*
✧ Táj: **1.** *rombament, rumina*

✧ Etim: Valószínűleg nyelvújítás kori szóelvonással keletkezett a → *romlik* igéből.

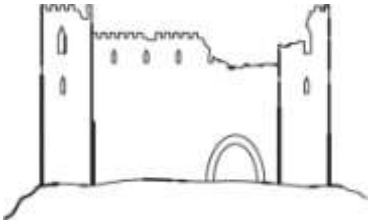

roma ◆◆◆◆◆ mn ~*k*, ~*t*, –

Az Ázsia és Európa országaiban szétszóródva élő, sötétebb bőrű és hajú, indiai eredetű néphez tartozó, vele kapcsolatos. *Összebarátkozott egy roma fiúval. Ez a roma család nagyon hagyománytisztelő. Megalakult a helyi roma szervezet.* (Főnévi használatban:) *Ebben az utcában sok roma lakik.*

✧ Szin: *cigány*

✧ Etim: Cigány jövevényszó.

☝ A roma népnek, illetve az ehhez a néphez tartozó személyeknek a hagyományos megnevezése a magyarban: *cigány*. A *cigány* szó egyelőre nem számít sértőnek, ez a gyakoribb a köznyelvben, és a romák számos intézményének a nevében is ez szerepel. A *roma* szó, amely a népnek, illetve egyes csoportjainak a saját, belső megnevezése, a XX. század utolsó éveiben vált széles körben használatossá a magyarban, elsősorban a hivatalos kommunikációban és a választékos stílusban.

római ◆◆◆◆ mn ~*ak*, ~*t*, –

1. Az ókori Római Birodalommal kapcsolatos, rá vonatkozó. *A római császárok közt sok különleges ember volt. Római jogot is tanul.* (Főnévi használatban:) *A rómaiak fejlett jogrendszert és közigazgatást hoztak létre.* ■ *Római jellem*: puritán. | *Római orr*: enyhén görbült, előreugró. | *Római számok*: néhány latin betűvel egyező formájú számjegyek.

2. Rómában élő, található. *A római pápa a katolikus egyház feje.* (Főnévi használatban:) *A rómaiak szívesen töltik vakációjukat a Lidón.*

3. ■ *Római katolikus*: latin szertartású katolikus. *Apja római katolikus, anyja református.*

✧ Etim: *Róma* város nevének származéka.

román[1] **I.** ◆◆◆ mn ~*ok*, ~*t*, ~*ul*

A tömegében Romániában élő, újlatin nyelvű néppel kapcsolatos, hozzá tartozó. *A román népzenéből Bartók Béla is merített. Jól beszél románul. Egy román férfi udvarol neki.*

✧ Szin: *romániai,* (régi) *oláh, vlach*

✧ Táj: *rumuny, oláj, alá*

✧ Etim: Latin eredetű román jövevényszó.

☝ A *román* és az *oláh* szó használatáról lásd még az *oláh* szócikket!

román[1] **II.** ◆◆◆ fn ~*ok*, ~*t*, ~*ja*

1. *Románok*: a román nép. *A románok az ókorig vezetik vissza történelmüket.*

2. Román személy. *A kongresszuson románok is részt vettek.*

3. Román nyelv és irodalom. *Az egyetemen a másik szakja a román volt.*

✧ Szin: (régi) *oláh, vlach*

✧ Etim: Latin eredetű román jövevényszó.

☝ A *román* és az *oláh* szó használatáról lásd még az *oláh* szócikket!

román[2] ◆◆ mn –, ~*t*, –

1. *Román nyelv*: neolatin. *Az olasz, a francia, a spanyol, a portugál mind román nyelv. A román nyelvek nyelvtana és szókészlete nagyon sok hasonlóságot mutat.*

2. *Román nép*: neolatin nyelvet beszélő (nép). *A román népek többsége a mediterrán vidékeken él.*

3. *Román stílus*: a gótikát megelőző építészeti stílus, amelyre a tömörség és a félkörív alkalmazása jellemző. *A román stílust idéző, félköríves, keskeny kis ablakok alig engedtek némi fényt az épület belsejébe.*

4. Román stílusban épült. *Bementünk egy hangulatos, középkori román kőtemplomba.*

✧ Szin: **1., 2.** *újlatin*

✧ Etim: Francia, végső soron latin eredetű nemzetközi szó.

románc ◆◆◆ fn ~*ok*, ~*ot*, ~*a*

1. Kisebb elbeszélő költemény. *A románc derűsebb hangulatú, mint a ballada.*

2. Érzelmes szerelmi dal. *Énekelt egy románcot.*

3. Szerelmi kapcsolat. *Gyakran emlegette azt a románcot, mely közte és egy kis színésznő között szövődött.*

✧ Szin: **1.** *vers* **2.** *ének* **3.** *kaland*

✧ Etim: Spanyol eredetű nemzetközi szó.

romantika ◆◆◆◆ fn –, ~*t*, ~*ja*

1. A klasszicizmus ellenhatásaként keletkezett irodalmi, művészeti irányzat. *A romantika muzsikusa Chopin.*

2. Magasztos eszményekért való lelkesedés, nagy érzések iránti fogékonyság. *Élvezi a könyvben a hősi romantikát.*
3. Ábrándos rajongás, kalandvágy. *Gyerekes romantikával rajongott tanáráért. A romantika hajtotta őt a magas hegyek közé.*
✧ Szin: **1.** (idegen) *romanticizmus* **2.** *regényesség, érzelmesség* **3.** *álmodozás, regényesség, érzelmesség*
✧ Ell: (idegen) *realizmus*
✧ Etim: Francia eredetű német jövevényszó.

romantikus ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
1. A romantika irányzatát követő. *A mai fiatalok már nemigen szeretik a romantikus költőket.* (Főnévi használatban:) *A német romantikusok Európa-szerte közismertek.*
2. Érzelmes, érzelgős. *Csak romantikus filmeket néz.*
3. Nemes eszmékért lelkesedő, érzelmes. *Romantikus egyéniség.*
4. Szépségével, változatosságával lenyűgöző. *Romantikus vidéken kirándultunk.*
✧ Szin: **2., 3.** *ábrándos,* (idegen) *szentimentális* **4.** (választékos) *kies*
✧ Etim: Német jövevényszó.

rombol ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Pusztít, romba dönt valamit. *A vihar órákon át rombolt. A földrengés házakat rombolt.*
2. Kisebbít, veszélyeztet valamit. *Rombolja a család hírnevét.*
3. (Sportban:) Támadást könnyen meghiúsít. *A védelem rombolta a támadást.*
✧ Szin: **1.** *rongál, tör-zúz* **2.** *megingat, veszélyeztet, aláaknáz* **3.** *visszavet, visszaver, elhárít*
✧ Táj: **1.** *rombál*
✧ Ell: **1.** *épít* **2.** *megerősít, alátámaszt*
✧ Etim: Vitatott eredetű. Vagy szláv jövevényszó, vagy a → *romlik*, → *ront* igék tövével azonos, önállóan nem adatolható szótő származéka. A tő összefügghet a → *ronda* melléknév tövével. Vö. még: → *roncsol*.

romboló I. ◆◆◆◆ mn *~k* vagy *~ak, ~t, ~n* vagy *~an*
Az erkölcsi értékrendet veszélyeztető. *A pornófilmek rombolóan hatnak az ifjúságra.*
✧ Szin: *bomlasztó, züllesztő, ártalmas, káros*
✧ Ell: *építő, fejlesztő, gazdagító, hasznos*
✧ Etim: A → *rombol* ige származéka.

romboló II. ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Víz alatti lövedék kilövésére alkalmas hadihajó. *Kilőtték az ellenség több rombolóját.*
✧ Szin: *torpedóromboló, csatahajó, cirkáló*
✧ Etim: A → *rombol* ige származéka.

romlandó ◆◆ mn *~k* vagy *~ak, ~t, ~an*
Gyorsan romló. *A romlandó ételt hűtőszekrényben is csak egy-két napig tárolhatjuk.*
✧ Szin: *romlékony*
✧ Ell: *tartós, tartósított*
✧ Etim: A → *romlik* ige származéka.

romlatlan ◆◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*
1. (ritka) Eredeti állapotában megmaradt. *Romlatlan gyümölcsöt válogat a kosárból.*
2. Tiszta, ártatlan. *Romlatlan tekintetét rám vetette.*
✧ Szin: **1.** *ép, friss, hibátlan* **2.** *szűzies, nyílt, gyermeki, makulátlan,* (régi) *szeplőtlen*
✧ Ell: **1.** *állott, romlott, poshadt* **2.** *romlott, feslett,* (régi) *megszeplősített*
✧ Etim: A → *romlik* ige származéka.

roml|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ani*
1. Használhatatlan, élvezhetetlen lesz. *Romlik a gépezet, nemsokára javítani kell. Az idén romlik a befőtt, valamit nem jól csináltam.*
2. Kedvezőtlen irányban változik. *Fokozatosan romlik az egészsége. Romlik a tanulmányi eredménye. A hétvégére romlik az idő.*
3. Veszít vásárlóerejéből. *Megint romlott a forint.*
✧ Szin: **1.** *kopik, bomlik, vásik* **2.** *gyengül, hanyatlik* **3.** *értéktelenedik, gyengül,* (idegen) *devalválódik, inflálódik*
✧ Ell: *javul*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, tisztázatlan eredetű szótő származéka. A tő összefügghet a → *roncsol*, → *ront* ige és a → *ronda* melléknév tövével.
☝ Felszólító módú alakjait az ige teljes tövéből képezzük: *romoljon* vagy (ikesen ragozva, választékosan) *romoljék*. A teljes tő használatos még a határozói igenévben: *romolva*, valamint a ható képzős alakokban: *romolhat*.

romlott ◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
1. Olyan, amely megromlott. *Romlott húst evett.*
2. Erkölcstelen, züllött. *Romlott nő, a társasága is erkölcstelen.*
✧ Szin: **1.** *rothadt, avas, penészes* **2.** *feslett, ledér,* (régi) *parázna,* (idegen) *immorális*
✧ Táj: **1.** *pimpós* **2.** *cafrangos*
✧ Ell: **1.** *ép, friss* **2.** *ártatlan, tisztességes, erkölcsös, szeplőtelen, makulátlan*
✧ Etim: A → *romlik* ige származéka.

romváros ◆ fn

Ókori város romjainak, maradványainak területe vagy háború sújtotta, romos város. *Pompeji romváros a Vezúv lábánál. 1945-ben Varsó romváros volt.*

✧ Szin: *romhalmaz,* (választékos) *düledék, omladék*

✧ Etim: Összetétel: → *rom* + → *város*.

róna ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (választékos)

Síkság, alföld. *„Mint az őrült, ki letépte láncát. Vágtatott a Tisza a rónán át”* (Petőfi S.: A Tisza).

✧ Szin: *sík, puszta,* (választékos) *lapály,* (régi) *térföld*

✧ Táj: *rónaföld*

✧ Ell: *hegyvidék, hegy*

✧ Etim: Szlovák jövevényszó.

roncs ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Összetört maradványa valaminek. *A repülőgép roncsai szanaszét hevertek.*

2. Betegségtől megrokkant ember. *Élő roncs lett a baleset után.*

3. Megmaradt töredéke valaminek. *A csőd után kénytelen volt vagyonának roncsain tengődni.*

✧ Szin: **1.** *hulladék, törmelék* **2.** *nyomorék, fogyatékos,* (durva) *kripli,* (idegen) *invalidus* **3.** *maradék, maradvány*

✧ Táj: *roncsolék*

✧ Etim: Nyelvújítás kori elvonás a → *roncsol* igéből.

roncsol ◆◆ ige *~ni*

1. Sért, szaggat valamit, valakit. *A lövedék nem roncsolta a létfontosságú szerveket.*

2. Erősen mar, bomlaszt. *A sósav roncsolja a vásznat. Testét daganat roncsolja.*

✧ Szin: **1.** *mar, megrongál, tép, zúz* **2.** *megrongál*

✧ Táj: **1.** *röcsköl*

✧ Ell: **1.** *megjavít, rendbe hoz*

✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható szótő származéka. A tő vitatott eredetű, vagy a → *rogy,* → *rongy* szavak tövével függ össze, vagy a → *romlik,* → *ront* igék szótövével azonos.

ronda ◆◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n*

1. Ocsmány, undorító. *Ronda patkányokkal volt tele a pince.* • Szólás: *Ronda, mint a sötét éjszaka.*

2. Nagyon rossz. *Ronda idő van, meg lehet fagyni.*

3. A jó ízlést sértő. *Ronda vicceket mesélt.*

4. (rosszalló) Ellenszenves. *Ronda fráter, mindig kötekedik.*

✧ Szin: **1.** *csúf,* (bizalmas) *randa,* (szleng) *lepra,* (régi) *rohda* **2.** *pocsék, csúf,* (bizalmas) *randa,* (szleng) *lepra,* (régi) *rohda* **3., 4.** (bizalmas) *randa* • **1.** (bizalmas) *Párna alá kell dugni a fejét.* (tréfás) *Ha benéz az óvodába, a gyerekek megállnak a növésben.*

✧ Táj: **1–3.** *prasnya, ocsmonda, londa*

✧ Ell: *szép, vonzó, kellemes*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű szó. Egy önállóan nem adatolható, talán a → *romlik,* → *roncsol,* → *ront* igék tövével összefüggő szótő származéka.

rongál ◆◆◆ ige *~ni*

Folyamatosan ront, koptat valamit. *A sok tévézés rongálja a látást. Ne rongáld a ruhádat!*

✧ Szin: *rombol, roncsol; nyúz, szaggat*

✧ Táj: *rimbol, cibitol, díbol, rifol*

✧ Ell: *javít, helyrehoz*

✧ Etim: Valószínűleg szláv jövevényszó.

rongy ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Elnyűtt textilanyag kisebb-nagyobb darabja. *Osztályunk 30 kiló rongyot gyűjtött.* • Szólás: *Úgy bánik vele, mint (kutya) a ronggyal*: durván, kegyetlenül bánik valakivel.

2. Takarításra használt textildarab. *Tedd ki a padlótörlő rongyot száradni!*

3. Szakadozott, elnyűtt ruha. *Szegény öregasszony rongyokban jár.* (bizalmas, túlzó) *Még mindig azt a sokéves rongyot hordja. Nincs egy rongyom, amit fölvegyek!* • Szólás: *Rázza a rongyot*: nagyzol.

4. (szleng) Ezer forintos bankjegy. *Adok érte öt rongyot.*

5. (durva) Erkölcstelen, züllött (ember). *Mindenki rongya lett.* (Jelzőként:) *Rongy ember a férje.*

6. (Jelzőként:) Silány, rossz minőségű. *Még azt a rongy gyümölcsöt is piacra viszi.*

✧ Szin: **1.** *szövethulladék, foszlány* **2.** *törlőrongy, portörlő, padlórongy* **5.** (nő:) *utcanő, utcalány,* (durva) *céda, ribanc, kurva* **6.** *hitvány, értéktelen,* (bizalmas) *vacak*
✧ Táj: **1.** *lafanc, pöszlék* **5.** (nő:) *kurvanéni, kura*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán ősi, finnugor kori szó.

rongyos ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
1. Lyukas, szakadozott. *Tedd a rongyos harisnyát a kidobnivalók közé.*
2. Ilyen ruhájú. *Egy rongyos csavargó áll az utcán.*
3. (ritka) Megrongálódott, ütött-kopott. *Rongyos a tető, ki kell cserélni.*
4. (rosszalló) Értéktelen. *Kell azért a néhány rongyos bútordarabért veszekedni?*
✧ Szin: **1.** *foszladozó, elrongyolt* **2.** *toprongyos, tépett* **3.** *ócska* **4.** (rosszalló) *ócska,* (bizalmas) *vacak* • **1., 2.** *Olyan, mint a kányától megkopasztott tyúk.*
✧ Táj: *rangyos, ringyes-rongyos*
✧ Ell: **2.** *elegáns, jólöltözött* **4.** *értékes, fontos*
✧ Etim: A → *rongy* főnév származéka.

ront ◆◆◆◆◆ ige *~ani*
1. Valaminek használhatóságát csökkenti, rongál valamit. *A sok édesség rontja a fogakat. Az autók kipufogógáza rontja a levegőt.* ■ (durva) *Ne rontsd itt a levegőt!*: tűnj el.
2. Gyengébben teljesít. *Félévben rontott fizikából.*
3. Bomlaszt, zülleszt valamit. *A rossz példa rontja az erkölcsöket.*
4. (népi, régi) Varázslattal kárt tesz valakiben. *A boszorkány tud rontani.*
5. Dühösen, váratlanul nekitámad valakinek, rátámad valakire. *A kutya a tolvajnak rontott. A nyomozók késő éjszaka meglepetésszerűen rontottak a mit sem sejtő családra.*
✧ Szin: **1.** *rombol, koptat, pusztít* **3.** (idegen) *demoralizál* **4.** *varázsol; megátkoz, megbabonáz, megigéz, megejt valakit* **5.** *áront, rátör, nekiront*
✧ Ell: **1–3.** *javít*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, tisztázatlan eredetű, a → *rombol*, → *romlik* igék tövével azonos szótő származéka.

rontás ◆◆◆ fn –, *~t, ~a*
1. Az a cselekvés, eljárás, hogy valakit, valamit rontanak. *A hangulat rontása, sajnos, nem büntetendő cselekmény.*
2. (népi, régi) (A babona szerint) varázslat okozta betegség, baj. *Rontás van rajta.*
✧ Szin: **1.** *rongálás, pusztítás, rombolás* **2.** *megbabonázás, igézet, átok*
✧ Táj: **2.** *boszorkányrontás, szemmelrontás*
✧ Ell: **1.** *javítás* **2.** *áldás*
✧ Etim: A → *ront* ige származéka.
✧ Ö: gyomor + rontás

rop ◆◆ ige *~ni*
(Táncot) tüzesen, gyorsan jár. *Ropja a csárdást.*
✧ Szin: *lejt, szaporáz, táncol*
✧ Táj: *ropocál, roppant*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó.

ropog ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Pattogó hangot ad. *Ropog a szék alatta. Ropog a rőzse, miközben ég.*
2. Meg-megreccsen. *Ropog a dereka, ha nyújtózkodik.*
3. Suhog, zizeg. *Ropognak az új bankjegyek. Ropogott a kikeményített alsószoknyája.*
4. Kattogó hangot ad. *Ropog a géppuska.*
5. ■ (bizalmas) *Csak úgy ropog*: úgy halad, ahogy kell.
✧ Szin: **1.** *pattog, csattog, durrog* **2.** *roppan, reccsen, csikorog* **4.** *kelepel*
✧ Táj: **1.** *csetereg*
✧ Etim: A → *rop* ige származéka. Összefügghet a → *robog* igével.

ropogós ◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
1. Olyan (étel), amelynek felülete vagy belseje kemény, s evés közben ropog. *Ropogósra sült a hús. Friss, ropogós perecet tessék! Ropogós a cseresznye, amelyet Cegléden szedtünk.*
2. (Kézbe véve) ropogó, zizegő hangot adó. *A fizetésemet csupa ropogós bankjegyben kaptam.*
3. (Főnévi használatban:) Gyors tempójú tánc. *Járjunk el egy ropogóst!*
✧ Szin: **2.** *kemény, új*
✧ Táj: **3.** *ropoca, csürdöngölő*
✧ Etim: A → *ropog* ige származéka.

roppan ◆◆◆ ige *~ni*
Pattanásszerű kemény hangot ad. *A barackmag nagyot roppant a fogai között.*
✧ Szin: *reccsen, pattan*
✧ Táj: *ripig-ropog*
✧ Etim: A → *rop* ige származéka. Összefügghet a → *robban* igével.

roppant[1] ◆◆◆ ige *~ani*

1. Úgy nyom, hajlít valamit, hogy roppanva kettétörik. *Kétfelé roppantotta a diót.*

2. Roppanó hangot kelt valamiben. *Nagyot roppantott a derekán.*

✧ Szin: *reccsent*

✧ Táj: **1.** *roppont*

✧ Etim: A → *rop* ige származéka.

roppant[2] ◆◆ mn *~ak, ~at, ~ul*

1. (választékos) Méreteivel lenyűgöző, óriási. *Roppant kincs birtokába jutott. „S a százados roppant tölgyfák A felhőkbe verődnek…”* (Berzsenyi D.: Mulandóság).

2. (Határozószerűen:) Rendkívül, nagyon. *Roppant érdekes, amit mondasz.*

✧ Szin: **1.** (idegen) *gigantikus, kolosszális, enormis* **2.** *roppantul, roppant módon, igen, módfelett*

✧ Táj: **2.** *roppantost, roppantottul*

✧ Ell: **1.** *kicsi,* (választékos) *parányi* **2.** *kevéssé, kissé*

✧ Etim: A → *roppan* vagy a → *roppant* ige származéka.

roskad ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Roskadozik, lerogy. *A túlterhelt szekér roskad a súly alatt. Teljesen kimerülve egy székre roskadt.* ■ *Magába roskad*: elcsügged, s ez látszik is rajta. *Egészen magába roskadt a rossz hír hallatán.*

2. Omladozik. *A kortól és az elhanyagoltságtól roskadnak a ház falai.*

✧ Szin: *rogyadozik, megroggyan*

✧ Táj: *rogyikázik*

✧ Ell: **1.** *felfrissül* **2.** *újjáépül, megújul*

✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható szótő származéka. A tő összefügghet a régi nyelvi → *roshad* ‘tönkremegy’ ige ősi, finnugor eredetű szótövével. Vö. még: → *rost*.

roskatag ◆◆ mn *~ok, ~ot, ~on* (választékos)

1. Rozzant, düledező. *Roskatag épületben van a lakásuk.*

2. Erőtlen, már-már összeroskadó (ember). *Roskatag aggastyán totyogott a bolt felé.*

✧ Szin: **1.** *rogyadozó, omladozó* **2.** *megviselt,* (régi) *fáratag*

✧ Ell: **1.** *új, erős,* (idegen) *masszív, stabil* **2.** *friss, fiatalos, erős,* (idegen) *energikus, masszív*

✧ Etim: A → *roskad* igéből elvont *rosk* tő nyelvújítás kori származéka.

rost ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. Orsó alakú, szilárdító növényi sejtek tömege. *A kender rostjából fonalat készítenek.*

2. Élő test, szervezet szöveteinek vékony, fonalszerű része. *Testünkben vannak hullámos és kötőszöveti rostok is.*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű szó, egy önállóan nem adatolható szótő származéka. A tő összefügghet a régi nyelvi *roshad* ‘tönkremegy’ ige ősi, finnugor eredetű szótövével. Vö. még: → *roskad*.

rosta ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Szemcsés anyag tisztítására, osztályozására való szitaszerű eszköz. *Rostán válogatja a búzát.* • Szólás: *Annyi, mint a rosta lika* vagy *a rostán a lik*: nagyon sok. | *Kihull* vagy *átesik a rostán*: értéktelennek bizonyul. • Közmondás: *Rostával nem lehet vizet meríteni*: (ez) lehetetlen.

2. Valamiből a rosszabb minőségűnek a kiválogatása. *Az utolsó rostán bukott ki a főiskoláról.*

✧ Szin: **1.** *szita, szűrő* **2.** *selejtező, válogató, vizsga, elbírálás*

✧ Táj: **1.** *rasta, resta, rostély*

✧ Etim: Szláv jövevényszó.

rostál ◆◆ ige *~ni*

1. (Szemcsés anyagot) rostán válogat. *A búzát rostálja, így kihullik a szemek közül a szemét.*

2. Valakiknek az alkalmasságát megvizsgálva a megfelelőket kiválogatja, a többieket elutasítja. *Sok a pályázó, erősen rostálni kell őket.*

✧ Szin: **1.** *szétválaszt, kiválaszt, szitál,* (régi) *pallal* **2.** *elbírál, kiválaszt, válogat,* (idegen) *szelektál*

✧ Táj: **1.** *szemel*

✧ Etim: A → *rosta* főnév származéka.

rostély ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Védőrács. *Kiemelték a csatorna rostélyát. Rostély szűri ki az áramló vízből a szemetet.*

2. Valamit tartó, elválasztó vasrács. *A kályha rostélyát meg kell tisztítani a hamutól, hogy jó legyen a szellőzés.*

3. Sütőrostély. *Rostélyon sült húst ettünk.*

4. Kis rácsos tartó. *A forró vasalót helyezd a rostélyra!*

5. Sisakrostély. *Feltolta a rostélyát a vitéz és leugrott a lóról.*

✧ Szin: *rács, rácsozat*

✧ Táj: **1–3.** *rasti, rosti*

✧ Etim: Latin eredetű olasz, közelebbről északolasz jövevényszó.

rostokol ◆◆ ige *~ni* (bizalmas)

Vesztegel valahol. *A személyvonat hosszú percekig rostokolt a nyílt pályán. A rossz idő miatt egész nap a városban rostokoltunk, nem mentünk a hegyekbe.*

✧ Szin: *várakozik, álldogál,* (rosszalló) *ténfereg*
✧ Táj: *kuruttyol*
✧ Etim: A nyelvjárási, német eredetű *rostok* ‘pihenőnap’ főnév származéka.

rossz ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~ul*

1. A kívánalmaknak meg nem felelő. *Rossz az ellátás, nem kaptunk vacsorát, pedig az árban benne volt. Rossz az időjárás. Rossz üzletet kötött. Rossz a kedve, ideges, levert.* (Főnévi használatban:) *Nem akar rosszat.* ■ *Szükséges rossz*: elkerülhetetlen kellemetlenség. • Közmondás: *Minden rosszban van valami jó.*

2. Az egészségre káros. *Rossz a levegő, nyissunk ablakot!*

3. Kellemetlen ízű, élvezhetetlen. *Rossz lett az ebéd.*

4. Erkölcstelen. *Rossz nő lett, pénzért árulja a testét. Rossz társaságba keveredett.*

5. Ártani akaró, gonosz. *Vannak rossz emberek.* (Főnévi használatban:) *A rosszak sokszor érdekesebb egyéniségek, mint a jók.*

6. Nehezen viselhető vagy kezelhető. *Rossz természete van. Az iskolában akkor rosszak a gyerekek, ha unatkoznak.* (Főnévi használatban, régi:) *Ő a falu rossza.*

7. A társadalmi szokásoknak meg nem felelő. *Sajnos, rossz a modora.*

8. ■ *Rosszul esik valakinek*: megbántódik. *Rosszul esett, amit mondtál.* | *Rossz néven vesz valamit*: megbántódik valami miatt. *Rossz néven veszi, ha késünk.*

✧ Szin: **1.** *kedvezőtlen, alkalmatlan, hátrányos* **2.** *egészségtelen, ártalmas, romlott, szennyezett* **3.** *ehetetlen, ízetlen* **4.** *ledér, kicsapongó, feslett* **5.** *összeférhetetlen, rosszindulatú* **6.** *szófogadatlan, kezelhetetlen, csintalan* **7.** *illetlen, modortalan*
✧ Táj: **1–3.** *rojsz, rosszas* **4.** *rosszéletű, rosszféle* **5–8.** *rojsz, rosszas*
✧ Ell: **1–3.** *jó* **4.** *erkölcsös, tisztességes* **5.** *jó* **6.** *szófogadó, engedelmes, kedves, jó* **7.** *illedelmes, tisztességtudó, jó* **8.** *jó*
✧ Etim: Valószínűleg ősi, finnugor kori szó.

rosszabbod|ik ◆◆◆ ige *~ni*

(Egyre) rosszabb lesz. *Állapota az utóbbi időben rosszabbodott.*

✧ Szin: *romlik, hanyatlik*
✧ Ell: *javul*
✧ Etim: A → *rossz* melléknév származéka.

rosszalkod|ik ◆◆◆ ige *~ni*

1. Rendetlenkedik, pajkoskodik. *A gyerekek egész nap rosszalkodtak.*

2. (tréfás) (Testrész) betegség tüneteit mutatja. *Rosszalkodik az egyik fogam, el kell mennem a fogorvoshoz. Megint rosszalkodik a szíve.*

✧ Szin: **1.** *betyárkodik, rajcsúrozik, kutyálkodik, csintalankodik* **2.** *fáj, kínoz* • **1.** *Rossz fát tesz a tűzre. Belelép az ördögök bocskorába.*
✧ Táj: **1.** *hóhérkodik, rosszaskodik*
✧ Etim: A → *rossz* melléknév származéka.

rosszall ◆◆ ige *~ni* vagy *~ani*

1. Rossznak tart valamit. *Intézkedését rosszallják a beosztottak.*

2. (választékos) Kifogásol valamit, és neheztel érte. *Rosszallta, hogy nem kérdezték meg a véleményét.*

✧ Szin: **1.** *ellenez; tiltakozik valami ellen,* (választékos) *nehezményez* • **2.** *Szóvá tesz. Rossz néven vesz.*
✧ Ell: *helyesel, dicsér, elfogad*
✧ Etim: A → *rossz* melléknév származéka.
☝ Két *l*-lel írjuk, és a választékos beszélt nyelvben (különösen magánhangzó előtt) így is ejtjük: [rosszallom] stb.

rosszcsont ◆ fn (tréfás)

Rakoncátlan, szófogadatlan gyermek. *Miben sántikálsz már megint, te rosszcsont?*

✧ Szin: (tréfás) *csibész, rosszasság, pernahajder, lókötő*
✧ Táj: *rosszportéka, rosszposztó, rosszpénz*
✧ Ell: *mintagyerek*
✧ Etim: Összetétel: → *rossz* + → *csont*.
☝ Kiejtése: [roszcsont].

rosszízű ◆ mn *~ek, ~t, ~en*

Bántó, sértő. *Rosszízű megjegyzést tett a társa munkájára.*

✧ Szin: *ízetlen, tapintatlan*
✧ Ell: *tapintatos, kedves, hízelgő*
✧ Etim: Összetétel; → *rossz* + *ízű*: az → *íz*[1] főnév származéka.

rosszkedvű ◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~en*

1. Olyan (személy), akinek rossz a kedve. *Mitől vagy ma ilyen rosszkedvű? Rosszkedvű kollégái az ő hangulatát is elrontották.*

2. Ilyen személyre jellemző, rossz hangulatra valló. *Rosszkedvű leveled kissé megijesztett. Olyan rosszkedvű arcot vágsz!*

✧ Szin: *kedvetlen, szomorú, levert, komor, morcos, bús, elcsüggedt, búskomor, lehangolt, letört,* (idegen) *letargikus,* (tréfás) *búvalbélelt* • *Bal lábbal kelt fel. Lóg az orra. Búsul, mint a csonka vitéz. Elereszti fülét, farkát. Jókedve van, mint akit akasztani visznek. Leeresztette a szárnyát. Farral kelt fel az ágyból.*
✧ Táj: *jókedvetlen, rosszízű*
✧ Ell: *vidám, jókedvű,* (bizalmas) *feldobott*

✧ Etim: Összetétel; → *rossz* + *kedvű*: a → *kedv* főnév származéka.
☝ Kiejtése: [roszkedvű].

rosszmájú ◆◆ mn *~ak, ~t, ~n* vagy *~an*
Gúnyosan rosszindulatú. *Rosszmájú közbeszólása elrontotta a hangulatot. Rosszmájúan nevetett, amikor vetélytársa elesett.*
✧ Szin: *kaján, gunyoros, kárörvendő, epés,* (választékos) *maliciózus*
✧ Ell: *jóindulatú, kedves*
✧ Etim: Összetétel; → *rossz* + *májú*: a → *máj* főnév származéka.
☝ Kiejtése: [roszmájú].

rothad ◆◆◆ ige *~ni*
1. (Szerves anyag) bomlik. *A melegben gyorsan rothad a gyümölcs.*
2. (durva) Sínylődik. *Tömlöcben rothad már három éve.*
✧ Szin: **1.** *oszlik, romlik,* (népi vagy bizalmas) *rohad* **2.** *senyved, sorvad, tengődik,* (durva) *rohad*
✧ Táj: **1.** *kaslad, peshed*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, tisztázatlan eredetű szótő származéka.

rotyog ◆◆ ige *~ni*
Forrva bugyborékol, fortyogó hangot ad. *A tűzhelyen rotyog a lekvár.*
✧ Szin: *bugyog*
✧ Táj: *roszog, rityeg-rotyog*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó.

rovar ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*
1. Hatlábú, általában szárnyas, gerinctelen állat. *Védekezz a kártékony rovarok ellen!*
2. (hivatalos) Az ízeltlábúak törzsének egyik osztálya. *A rovarok osztályába tartozik a légy is.*
✧ Szin: *féreg, bogár,* (idegen) *insectum*
✧ Etim: A → *ró* ige *rov-* tőváltozatának latin mintára keletkezett nyelvújítás kori származéka.

rovás ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. Bevágás, bemetszés. *Betűk, jelek rovása fába vagy más kemény anyagba nagy kézügyességet kívánó, nehéz munka.*
2. Vésett ábra. *Kereszt alakú rovásokkal díszítette a kaput.*
3. ■ (népi) *Rovásra vesz valamit*: ily módon feljegyzi. *Rovásra veszi a birkák számát.*
4. (Kifejezésekben:) ■ *Valakinek a rovására*: hátrányára. *Társai rovására jutott előnyhöz.* | *Sok van a rovásán*: sok rosszat követett el.
✧ Szin: **1.** (Va bizalmas) *recka* **2.** *rovátka, horony, barázda,* (régi) *fánc*
✧ Táj: **1.** *rováték* **3.** *rojás*
✧ Etim: A → *ró* ige *rov-* tőváltozatának származéka.

rovat ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
1. Űrlapon az adatok bejegyzésére való rész. *Kitölti a bejelentőlap rovatait.*
2. Azonos tárgykörbe tartozó közlemények helye, illetve csoportja. *Az újságnak van gazdasági, kulturális stb. rovata. A televízió népszerű rovatát az ismert színész vezeti.*
✧ Szin: **1.** (idegen) *rubrika* **2.** (rádióban, tévében:) *műsorszám*
✧ Etim: A → *ró* ige *rov-* tőváltozatának származéka.

rovátka ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Hosszúkás bemélyedés. *Az üveg falát apró rovátkák díszítették.*
✧ Szin: *bemetszés, bevágás, horony, vájat*
✧ Táj: *rovatka, rováték*
✧ Etim: A → *ró* ige *rov-* tőváltozatának származéka.

rovó ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (kissé régi)
Elégtelen előmeneteléről vagy különösen rossz magatartásáról tanév közben a szülőknek küldött írásbeli értesítés. *Rovót kapott kémiából. Igazgatói rovót kapott.*
✧ Szin: *megrovás*
✧ Etim: A → *ró* ige *rov-* tőváltozatának származéka.

rozmár ◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

Hosszú agyarú, nagy testű, fókaszerű ragadozó emlősállat. *Már az északi tengereken is kiveszőben van a rozmár.*
✧ Szin: (régi) *tengeriló, tengerioroszlán*
✧ Etim: Dán eredetű latin jövevényszó.

rozmaring ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
1. Illatos, örökzöld félcserje. *Üljünk le a rozmaring árnyékába.*
2. Ennek vékony ága. *Rozmaringot tett a párnája alá.*
3. A növényből szárítással készített fűszer. *Szórj a húsra egy kis rozmaringot!*
✧ Szin: **1.** *rozmaringfa,* (népi) *rozmarin, antosfű* **2., 3.** (népi) *rozmarin, antosfű*
✧ Táj: **1.** *rizmaring, rozsmarint*
✧ Etim: Latin eredetű vándorszó.
rozoga ◆◆◆ mn *~k, ~t, ~ja*
1. Ócska, rozzant. *Rozoga bútorai javításához asztalost hívott.*
2. (tréfás) Gyenge, beteges. *Rozoga vénasszony már, alig tud valamit tenni. Rozogák már a lábaim.*
✧ Szin: **1.** *roskatag, roskadozó, roggyant, omlatag* **2.** *erőtlen, roskatag, roskadozó*
✧ Táj: **1.** *rezega, rizige-rozoga, rogyoga*
✧ Ell: **1.** *új, erős,* (idegen) *masszív* **2.** *fiatal, fiatalos, friss, egészséges, erős,* (idegen) *energikus, masszív*
✧ Etim: A nyelvjárási, hangutánzó-hangfestő eredetű *rozog* ‘rázkódik’ ige származéka.
rozzant ◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
1. Ütött-kopott, roskatag. *Rozzant épületben lakik a város szélén.*
2. (bizalmas) Megviselt. *Rozzant egészségi állapota miatt nem vállalta a fellépést.*
✧ Szin: **1.** *düledező, omlatag, rogyadozó, roskadozó, roggyant* **2.** *rossz, gyönge*
✧ Táj: **1.** *rizzent-rozzant*
✧ Ell: **1.** *új, erős,* (idegen) *masszív* **2.** *jó, kitűnő; egészséges, erős*
✧ Etim: A nyelvjárási, hangutánzó-hangfestő eredetű *rozzan* ‘leroskad’ ige származéka.
rozs ◆◆◆◆ fn –, *~ot, ~a*
1. Kalászos gabonanövény, illetve ennek szemtermése. *A rozs igénytelenebb, mint a búza. Megőrölték a rozsot, és kenyeret sütöttek belőle.*
2. Rozsliszt. *Nagyon egészséges a rozsból sütött cipó.*
✧ Táj: *rozsbúza, roz*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.
rózsa ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Tüskés szárú, illatos virágú kerti cserje. *Rózsát ültet a fenyők elé.* • Közmondás: *Nincsen rózsa tövis nélkül*: nincs felhőtlen boldogság, öröm.
2. A rózsa virága. *Rózsát szed a kertben.* • Szólás: *Piros, mint a rózsa*: szép piros az arca. • Közmondás: *A türelem rózsát terem*: előbb-utóbb meglesz a kívánt eredménye a várakozásnak.
3. Rózsát utánzó dísz. *Az ablak rózsáját egy ügyes mester készítette.*
4. Lyukacsos szórófej. *Az öntözőkanna rózsája szétporlasztja a vizet.*
5. (népi) Szerelmese valakinek. *Elhagyta a rózsája.*
6. (választékos) ■ *A láz rózsái*: pirossága. *A láz rózsái tüzeltek az arcán.*
✧ Szin: **1.** *rózsafa* **2.** *rózsaszál, rózsabimbó* **3.** (idegen) *rozetta* **4.** *zuhanytárcsa* **5.** *kedves,* (népi) *szerető* **6.** (választékos) *lázrózsa*
✧ Táj: **1., 2.** *róza, ruzsa*
✧ Etim: Latin jövevényszó.
✧ Ö: bazsa + rózsa, kövi + rózsa, őszi + rózsa, pünkösdi + rózsa, szél + rózsa, tavi + rózsa

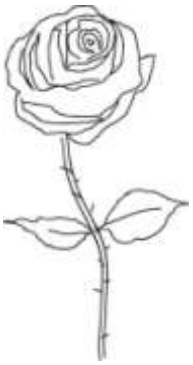

rózsafüzér ◆◆ fn

A katolikus, illetve buddhista vallásgyakorlatban imádság közben használt láncszerű eszköz. *Rózsafüzért morzsol, így számolja az elmondott imákat.*

✧ Szin: *olvasó,* (régi) *rozárium*

✧ Táj: *imádkozó*

✧ Etim: Összetétel: → *rózsa* + → *füzér*.

rózsás ◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Rózsával beültetett, díszített. *Rózsás udvarba léptek.*

2. Rózsamintás. *Rózsás kendőt vett fel vasárnap.*

3. Rózsaszínű, egészséges piros. *Rózsás az arca.*

4. Derűs, vidám. *Rózsás kedvében van.*

5. Ígéretes, kedvező. *Rózsás színben látja a világot.*

✧ Szin: **3.** *pirospozsgás, rózsapiros* **4.** *jókedvű* **5.** *biztató, reményteli*

✧ Ell: **3.** *sápadt, halvány* **4.** *borús, szomorú, rosszkedvű* **5.** *reménytelen, kilátástalan, sötét*

✧ Etim: A → *rózsa* főnév származéka.

rózsaszín I. ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~en*

1. A vadrózsa virágának színére emlékeztető, halványpiros színű. *A nyoszolyólányok ruhája rózsaszín volt.*

2. ■ *Rózsaszín szemüvegen át nézi a dolgokat*: a valóságosnál kedvezőbbnek látja.

✧ Szin: **1.** *rózsaszínű, mályvaszínű,* (idegen) *pink*

✧ Táj: **1.** *gyengeszínű*

✧ Etim: Összetétel: → *rózsa* + → *szín*[1].

rózsaszín II. ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~je*

1. A vadrózsa virágának színére emlékeztető, halványpiros szín. *A szürkéhez jól illik a rózsaszín.*

2. Ilyen színű holmi. *Sosem visel rózsaszínt.*

3. (Kifejezésben:) ■ *Rózsaszínben látja a világot*: derűlátó.

✧ Szin: **1., 2.** *mályvaszín,* (idegen) *pink*

✧ Etim: Összetétel: → *rózsa* + → *szín*[1].

rozsda ◆◆◆◆ fn –, *~t, ~ja*

1. Fémtárgy felületén képződött vörösesbarna bevonat. *Eltávolítja a csapról a rozsdát.*

2. Rozsdagomba mint kórokozó. *A búza leveleit megtámadta a rozsda.*

✧ Szin: **1.** (idegen) *patina, korrózió* **2.** *ragya, üszög,* (hivatalos) *peronoszpóra*

✧ Táj: **1.** *rezsda*

✧ Etim: Bolgár jövevényszó.

rőf ◆ fn *~ök, ~öt, ~je* (régi)

1. Hosszmérték: kb. 78 cm. *Rőfben is add meg a zsinór hosszát!* (Jelzőként:) *Két rőf posztót vett.*

2. Négyszögletes mérőrúd. *Rőffel méri a szövetet.*

✧ Táj: *réf*

✧ Etim: Német jövevényszó.

röfög ◆◆ ige *~ni*

(Disznó) mély, szaggatott hangot ad. *Az ólban röfögnek a disznók.*

✧ Táj: *görrög, hörtyög*

✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó.

rög ◆◆◆◆ fn *~ök, ~öt, ~e* vagy *~je*

1. Göröngy. *Felkapott egy rögöt. „Földön a magyar és földben a költő, dühödt markába rögöket szorít”* (József A.: Ady emlékezete).

2. (választékos) Föld, szülőföld. *A távolból is visszahívta a hazai rög.* ■ *Röghöz kötött jobbágy*: olyan, aki nem hagyhatta el lakóhelyét.
3. (választékos) Sírhant. *„De nyugszik immár csendes rög alatt, Nem bántja többé az Egy gondolat”* (Arany J.: Emlények III).
✧ Szin: **1.** *földdarab, bucka* **2.** *haza* **3.** (választékos) *sírhalom*
✧ Táj: **1.** *gerengyó, hoporcs, hant*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

rögbi ◆ fn –, *~t, ~je* (idegen)
Tojásdad alakú labdával játszott csapatjáték. *A rögbiben a labdát kézben hordozva vagy lábbal rúgva igyekeznek az ellenfél alapvonala mögé juttatni.*
✧ Szin: *amerikai futball,* (bizalmas) *amerikai foci*
✧ Etim: Angol jövevényszó.

rögeszme ◆◆◆◆ fn
1. Téveszme. *Az a rögeszméje, hogy ő a király, és ehhez beteges makacssággal ragaszkodik.*
2. Megmerevedett szokás. *A garasoskodás a rögeszméje.*
✧ Szin: **1.** *kényszerképzet* **2.** *hóbort, bolondéria, bogár,* (szleng) *dili,* (idegen) *mánia*
✧ Etim: Latin mintára keletkezett nyelvújítás kori összetétel: → *rög* + → *eszme*.

röghegység ◆ fn
Földtani rögök elmozdulásával keletkezett hegység. *A Bakony röghegység.*
✧ Etim: Összetétel: → *rög* + → *hegység*.

rögös ◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. Rögöktől egyenetlen. *A külvárosokban sok a rögös út.*
2. (választékos) Fáradságos, küzdelmes. *Rögös pálya a művészeké.*
✧ Szin: **1.** *göcsörtös, buckás* **2.** *nehéz, hányatott, viszontagságos*
✧ Táj: **1.** *görös*
✧ Ell: **1.** *sima* **2.** *könnyű*
✧ Etim: A → *rög* főnév származéka.

rögtön ◆◆◆◆◆ hsz
1. Azonnal, haladéktalanul. *Rögtön jövök.*
2. Átmenet nélkül, egyszerre. *Amikor idehelyezték, rögtön igazgató akart lenni.*
3. Ok nélkül, hirtelen. *Rögtön felfortyan, bármit mondok neki.*
4. A közvetlen közelében valaminek. *A karosszék ott van rögtön az ágy mellett.*
✧ Szin: **1.** *most, azonmód, egyből,* (népi) *rögvest* **2.** (bizalmas) *kapásból,* (népi) *rögvest* **3.** *váratlanul,* (népi) *rögvest* **4.** *közvetlenül* • **2.** *Adj uram Isten, de mindjárt!*
✧ Táj: **1., 2.** *regten, rögös-rögtön* **3.** *rögtönötösön, regten, rögös-rögtön, üstöllést, íziben*
✧ Ell: **1.** *később* **2.** *lassacskán*
✧ Etim: A régi nyelvi *reg* ‘reggel’ főnév *rög* alakváltozatának megszilárdult ragos alakulata, vö. → *reggel*.

rögtönöz ◆◆◆ ige *~ni*
1. Hevenyészve készít valamit. *Lécekből létrát rögtönöz.*
2. Előkészület nélkül mond valamit. *Beszédet rögtönzött barátja köszöntésére.*
3. Rendez valamit. *Kínos jelenetet rögtönzött.*
✧ Szin: **1.** *összetákol,* (bizalmas) *összeüt* **2.** (idegen) *improvizál* **3.** *csap*
✧ Ell: **2.** *előkészít; felkészül valamire*
✧ Etim: A → *rögtön* határozószó származéka.

rögvest ◆◆◆ hsz (népi)
Azonnal, haladéktalanul. *Ahogy a kutyaugatást meghallotta, rögvest ott termett.*
✧ Szin: *nyomban, egyszeriben, rögtön, most*
✧ Táj: *üstöllést, íziben*
✧ Etim: A régi nyelvi *reg* ‘reggel’ főnév *rög* alakváltozatának származéka, vö. → *reggel*.

rögzít ◆◆◆◆◆ ige *~eni*
1. Erősít valamit valahova. *Csavarokkal a falhoz rögzíti a polcot, hogy ne inogjon.*
2. Hosszabb időre megváltoztathatatlanná tesz valamit. *Rögzítik az árakat.*
3. Tartóssá tesz valamit. *Rögzíti az előhívott képet.*
4. (választékos) Megállapít, írásba foglal valamit. *Rögzítsük a feltételeket! Írásban rögzítik a főbb pontokat.* ■ *Emlékezetében rögzít valamit*: jól megjegyzi. *Emlékezetében rögzíti a találkozó időpontját.*
✧ Szin: **1–3.** *állandósít, véglegesít,* (idegen) *fixál* **4.** (hivatalos) *lefektet*
✧ Etim: A → *rög* főnév nyelvújítás kori származéka.

röhej ◆◆◆ fn –, *~t, ~e*
1. Féktelen, nyers nevetés. *Röhej harsant fel a kamaszok között.*
2. (szleng, rosszalló) Nevetséges dolog. *Kész röhej, ahogy ezek táncolnak.*
✧ Szin: **1.** *röhögés, hahota* **2.** (rosszalló) *kabaré*
✧ Etim: A → *röhög* ige tövével azonos hangutánzó eredetű szótő származéka.

röhög ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (rosszalló) Otrombán, nyersen nevet. *Röhög a viccen.* • Szólás: *Röhög, mint a fakutya*: hangosan, bárgyún nevet.

2. (durva) Kinevet, kárörömmel nevet valakin. *Rajta röhög az egész város.*

3. (népi) Elégedetten nyerít. *Röhög a ló, amikor megkapja a zabot.*

✧ Szin: **1.** (rosszalló) *vihog, hahotázik* **2.** *kikacag valakit*

✧ Etim: A → *röhej* főnév tövével azonos hangutánzó eredetű szótő származéka.

römi ◆ fn *–, ~t, ~je*

1. Francia kártyával játszott kártyajáték. *A römi a kedvenc játékom, a kanasztánál is jobban kedvelem.*

2. (Ebben a játékban:) Nyert játszma. *Römit mondott.*

✧ Etim: Amerikai angol eredetű német, közelebbről ausztriai német jövevényszó.

rönk ◆◆◆ fn *~ök, ~öt, ~je*

Kivágott fatörzs. *Öt köbméter diófa rönk eladó.*

✧ Etim: Szóelvonással keletkezett a nyelvjárási *rönköly* 'rönk' főnévből. A *rönköly* bizonytalan eredetű, román vagy német jövevényszó.

röntgen ◆◆ fn *~ek, ~t, ~e* vagy *~je* (idegen)

1. Rövid hullámhosszú elektromágneses sugarakat létrehozó, átvilágításra szolgáló készülék. *Álljon a röntgen elé!*

2. Röntgenvilágítás, illetve -felvétel. *A röntgen törést mutat.*

3. Röntgenkezelés. *Röntgenre jár.*

✧ Szin: **1.** *röntgenkészülék* **3.** *röntgenterápia*

✧ Etim: Jelentéstapadással önállósult a *röntgensugár* összetétel (*röntgen*: W. C. Röntgen német fizikus nevéből + → *sugár*) előtagjából.

röpcédula ◆◆ fn

Politikai tartalmú nyomtatvány. *Röpcédulát talált az utcán.*

✧ Etim: Német mintára keletkezett összetétel; *röp*: szóelvonással keletkezett a → *röppen*, → *röpül* igékből + → *cédula*.

röpdolgozat ◆◆ fn

Nem a dolgozatfüzetbe, hanem külön papírra írt rövid (és előre be nem jelentett) ellenőrző dolgozat. *Fizikaórán röpdolgozatot írtak.*

✧ Szin: (bizalmas) *röpdoli, röpdoga*

✧ Ell: *témazáró*

✧ Etim: Összetétel; *röp*: szóelvonással keletkezett a → *röppen*, → *röpül* igékből + → *dolgozat*.

röpít ◆◆◆ ige *~eni*

Repít.

✧ Etim: lásd → *repít*

☝ A *röpít* és a *repít* alakváltozatokról lásd a *repít* szócikket!

röpke ◆◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n* (választékos)

1. Könnyedén szálldosó. *Röpke falevél hullt a lába elé.*

2. Rövid ideig tartó. *Röpke pillantással felmérte ellenfelét.* (választékos) *Hamar elszáll a röpke ifjúság.*

✧ Szin: **1.** *szárnyaló, röpdöső* **2.** (választékos) *tünékeny, futó, tiszavirág-életű, kérészéletű*

✧ Etim: Vagy szóelvonással keletkezett a *repked* igéből, vagy tudatos szóteremtés eredménye. A *repked* hangutánzó-hangfestő eredetű szó, töve azonos a → *rebben*, → *rebeg*, → *rebesget*, → *repdes*, → *repes*, → *repít*, → *repül*, → *röppen* igék szótövével.

röplabda ◆◆◆ fn

1. Labdának a pálya közepén keresztben kifeszített háló fölött kézzel való ütögetésével játszott csapatjáték. *A sportnapon az osztály női csapata röplabdát játszott.*

2. Az erre használt labda. *A röplabdával eltalálták a fájós kezemet.*

✧ Szin: (Fv, Ka bizalmas) *volejbal,* (Va, Dv, Mv bizalmas) *odbojka*

✧ Etim: Összetétel; *röp*: szóelvonással keletkezett a → *röppen*, → *repül* igékből + → *labda*.

röppen ◆◆◆ ige *~ni*

1. Könnyedén felszáll. *A léggömb elszabadult, s a magasba röppent.*

2. (választékos) Hirtelen ráirányul valakire. *Feléje röppent a tekintete.*

3. (választékos) Villanásszerűen megjelenik, felvillan. *Mosoly röppent az arcára.*

✧ Szin: (ritka) *reppen*

✧ Etim: Hangutánzó-hangfestő eredetű szó. Töve azonos a → *rebben*, → *rebeg*, → *rebesget*, → *repdes*, → *repes*, → *repít*, → *repül* igék, valamint a → *röpke* melléknév szótövével.

röpül ◆◆◆◆ ige *~ni*

Repül.

✧ Etim: lásd → *repül*

☝ A *röpül* és a *repül* alakváltozatokról lásd a *repül* szócikket!

röstell ◆◆◆ ige *~ni*

Restell.

✧ Etim: lásd → *restell*

☝ A *restell* és a *restell* alakváltozatokról lásd a *restell* szócikket!

rőt ◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~en* (választékos)
Barnásvörös, vörhenyes. *A mesében a gonosz varázslónak rőt szakálla van.*
✧ Szin: *rozsdavörös, bronzszínű*
✧ Táj: *vereses*
✧ Etim: Német, közelebbről bajor-osztrák jövevényszó.

rövid I. ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. Kis vagy a szokottnál kisebb hosszúságú. *Rövid haja van.* ■ *Rövidre fogja a gyeplőt* vagy *a kantárszárat*: nagyobb fegyelemre szorít valakit.
2. Kevés, kis. *Ügyét rövid idő alatt elintézte.* ■ (hivatalos) *Rövid úton*: minden külön eljárás nélkül. *Rövid úton elintézték neki az igazolványcserét.* (gúnyos) *Rövid úton ki fognak penderíteni az iskolából!*
3. Kevés ideig hangzó. *Rövid magánhangzóink a régebbiek.* ■ *Rövid szótag*: rövid magánhangzót, a magánhangzó után pedig legfeljebb egy mássalhangzót tartalmazó szótag. *A katona szó csupa rövid szótagból áll.*
4. Kisebb terjedelmű. *Rövid összefoglalást kell írni.* ■ *Rövidre fog valamit*: kevés szóval mond el. *Próbáld rövidre fogni a mondandódat, nem érek rá!* | *Rövid lesz*: nem beszél hosszan. *Rövid leszek: ez a munka egyszerűen pocsék!*
5. Kis mennyiségű. *Rövid lével főzi a pörköltet.*
✧ Szin: **1.** *kurta* **5.** *kevés*
✧ Ell: **1.** *hosszú* **5.** *bő*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű szó, talán egy önállóan nem adatolható, tisztázatlan eredetű szótő származéka.

rövid II. ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~je*
1. Rövid tárgy. *Ide tedd a rövideket, oda a hosszúakat!* • Szólás: *Ő húzza a rövidebbet*: ő jár rosszabbul.
2. A vártnál kisebb távolság. *Rövidet ugrott, nem jutott be a döntőbe.*
3. Rövid időtartam. *Röviddel éjfél előtt érkezett.*
4. (bizalmas) Erős szeszesital. *Kérek valami rövidet és egy kávét!*
✧ Szin: **1–3.** *kurta, arasznyi* **4.** *rövidital,* (bizalmas) *tömény* • **1–3.** *Akkora, mint a nyúl farka.*
✧ Táj: **1–3.** *kusza, röv, rövicke*
✧ Ell: *hosszú*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű szó, talán egy önállóan nem adatolható, tisztázatlan eredetű szótő származéka.

rövidesen ◆◆◆◆ hsz
Rövid idő múlva. *Tartsatok ki, rövidesen megérkezünk.*
✧ Szin: *hamarosan, nemsokára, mindjárt,* (választékos) *csakhamar, egyhamar,* (idegen) *in brevi*
✧ Ell: *sokára, majd*
✧ Etim: A → *rövid* melléknév megszilárdult ragos alakulata.

rövidít ◆◆◆ ige *~eni*
1. *Rövidít valamin* vagy *valamit*: rövidebbé teszi. *Túl hosszú a függöny, rövidíteni kell rajta.*
2. Hosszabb szöveget, szót csak kezdőbetűjével jelöl. *A Magyar Államvasutak nevet a MÁV betűszóval rövidítjük.*
3. *Rövidít valamin* vagy *valamit*: (írásműből) húz. *Ezen a cikken rövidíteni kell, mert így túl hosszú ahhoz, hogy megjelenhessen. Próbáld rövidíteni a beszámolódat!*
✧ Szin: **1.** *felhajt,* (bizalmas) *kurtít* **3.** *tömörít,* (bizalmas) *kurtít*
✧ Ell: **1.** *leenged, megtold* **3.** *hosszabbít, kiegészít, bővít*
✧ Etim: A → *rövid* melléknév származéka.

rövidlátó ◆◆◆ mn *~k* vagy *~ak, ~t, ~n* vagy *~an*
1. Olyan, aki csak a közelben levő tárgyakat látja tisztán. *A rövidlátó gyerekek üljenek előre!*
2. Rövidlátás elleni. *Rövidlátó szemüveget hord.*
3. Szűk látókörű. *Rövidlátó politikus, nem gondol a távoli jövőre.*
✧ Szin: **1.** *közellátó,* (bizalmas) *vaksi* **3.** *korlátolt, maradi* • **1.** *Csak annyira lát, amennyire tapint.*
✧ Táj:**1.** *kuksi, tyúkszemű, tikvakos*
✧ Ell: **1.** *távollátó*
✧ Etim: Összetétel; → *rövid* + *látó*: a → *lát* ige származéka.

rövidzárlat ◆◆ fn
1. Rosszul szigetelt, különböző feszültségen levő vezetékek érintkezése. *A rövidzárlat miatt az üzemben majdnem tűz ütött ki.*
2. Áramszolgáltatás megszakadása a kiolvadt biztosíték miatt. *A rossz villanykörte rövidzárlatot okozott a lakásban.*
✧ Etim: Összetétel: → *rövid* + → *zárlat*.

rőzse ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
Vékony, száraz gallyak csomója. *Rőzsét gyűjt az erdőben a tábortűzhöz.*
✧ Szin: **1.** *vessző, venyige,* (régi) *szeprence*
✧ Táj: **1.** *baltásfa, gernye*
✧ Etim: Szlovén jövevényszó.

rubel ◆◆ fn *~ek, ~t, ~je* (idegen)
Oroszországban és a hajdani Szovjetunió néhány más utódállamában használt pénz(nem). *Rubelt váltottunk, mielőtt Moszkvába indultunk.*
✧ Etim: Orosz eredetű vándorszó.

rubeola ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen)

Kiütésekkel járó enyhe fertőző betegség. *A kislányunk megkapta a rubeolát.*

✧ Szin: *rózsahimlő, vöröshimlő*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

rubin ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja* (népi) **rubint** *~ok, ~ot, ~ja*

1. Vörös színű, átlátszó ékkő. *Rubin van a gyűrűmben.* (Jelzőként:) *Egy rubin nyakék van a nyakában.*

2. A finommechanikában használatos ilyen kő. *Az órámban hat rubin van.*

3. (Jelzőként:) Élénkvörös. *Azokat a rubin ajkakat kár lenne festeni!*

✧ Etim: Latin eredetű vándorszó.

☝ Bár a *rubin* a köznyelvi, a *rubint* pedig népi, régies változat, megszólításként csak az utóbbi használatos, és inkább ebből képezünk melléknevet is: *rubintos (karkötő)*.

rúd ◆◆◆◆ fn *rudak, rudat, ~ja*

1. Hosszabb egyenes dorong. *Egy rúddal löki el a csónakot.* • Szólás: *Rájár a rúd*: sorozatosan baj éri. | *Kifelé áll a szekere rúdja*: el akarják valahonnan távolítani.

2. Ilyen alakú tárgy, eszköz. *Az atléta elrugaszkodott a rúdról, és átrepült a léc fölött.*

3. (Jelzőként:) Valamiből egy ilyen alakú egységnyi. *Vásárolt egy rúd szalámit.*

✧ Szin: **1.** *pózna, szálfa*

✧ Táj: **1.** *ágas, celőke*

✧ Etim: Valószínűleg német jövevényszó.

rúg ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Lábával erősen lök valakit, valamit. *Tornaórán véletlenül hasba rúgta a szomszédját. Nagyot rúgott a labdába.* ▪ (durva) *Az utolsókat rúgja*: haldoklik.

2. Durván bánt valakit. *Ha teheti, rúg rajta egyet. Rúgta is, nem csak ütötte.*

3. (Fegyver) elsütéskor hátrafelé lök egyet. *Vigyázz, rúg a puska.*

4. *Rúg valamire, valamennyire*: (összeg, mennyiség) kitesz valamennyit. *Adóssága kétszázezer forintra rúgott.*

✧ Szin: **1., 2.** *rugdal, odarúg* **3.** *visszaugrik, visszalök* **4.** *elér valamit*

✧ Táj: **1., 2.** *rúgdál*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán ősi, ugor kori szó.

rugalmas ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Erő hatására megváltozott alakját a hatás megszűnése után visszanyerő. *Rugalmas anyagból készítik az üléshuzatot.*

2. Friss, könnyed. *Rugalmas járása miatt fiatalabbnak néz ki a koránál.*

3. Ügyesen alkalmazkodó. *Rugalmas politikus, jó diplomata.*

✧ Szin: **1.** (idegen) *sztreccs* **2.** *ruganyos, élénk*

✧ Ell: **1., 2.** *merev, rugalmatlan* **3.** *nehézkes, merev, rugalmatlan*

✧ Etim: A → *rúg* ige nyelvújítás kori származéka.

ruganyos ◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. (régi) Rugóval felszerelt. *Ruganyos ülése van a díványnak.*

2. Friss, könnyed, élénk. *Ruganyos léptekkel jár.*

✧ Szin: **1.** *rugós* **2.** *rugalmas, hajlékony*

✧ Táj: **1.** *rugonyos*

✧ Ell: **2.** *merev, rugalmatlan*

✧ Etim: A → *rúg* ige nyelvújítás kori származéka.

rugdalódz|ik ◆ ige **rugdalóz|ik** *~ni*

1. Többször ide-oda rúg. *Dühében rugdalózik. A pólyában a csecsemő nem tud rugdalódzni.*

2. (bizalmas) Kézzel-lábbal tiltakozik valami ellen. *Rugdalódzik a túlórázás ellen.*

✧ Szin: **1.** *rugdal* **2.** *ellenáll,* (bizalmas) *kapálózik*

✧ Táj: **1.** *rugódoz* **3.** *rugódozik*

✧ Etim: A → *rúg* ige származéka.

☝ Mindkét alakváltozatot rövid *u*-val ejtjük és írjuk. A *rugdalódzik* elválasztása: *rug-da-ló-dzik*; felszólító módú alakjaiban két *d*-t írunk: *rugdalóddzon* vagy (ikesen ragozva, választékosan) *rugdalóddzék*. Ezek elválasztása: *rug-da-lódz-dzon* stb.

rúgkapál ◆ ige *~ni*

1. (Ló) türelmetlenségében a földet kapálja és rugdal. *Rúgkapál a ló, már indulna.*

2. Rugdalózik. *Amikor elfogták, dühösen rúgkapált.*

3. Méltatlankodik. *Hiába rúgkapálsz, neked kell elmosogatnod.*

✧ Szin: **1.** *kapálózik, ficánkol* **2.** *rugdalódzik, kapálózik* **3.** *tiltakozik, lázadozik, berzenkedik, ellenkezik,* (bizalmas) *kapálózik* • **1., 2.** *Jár a lába, mint a motolla.*

✧ Táj: **1.** *kecefícél*

✧ Etim: Összetétel; → *rúg* + *kapál*: a → *kapa* főnév származéka.

rugó ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Hajlított vagy csavart rugalmas alkatrész. *Meg kell már javíttatni az autó rugóit.*

2. Indítóok. *Cselekedetének rugója érthető volt.*

3. (szleng) Ezer forintos. *Adj kölcsön egy rugót!*
✧ Szin: **1.** (idegen) *féder* **2.** (idegen) *motiváció* **3.** (szleng) *rongy*
✧ Táj: **1.** *rugany*
✧ Etim: A → *rúg* ige származéka.

rugóz|ik ◆ ige *~ni*
A benne levő rugók miatt erő hatására besüpped, majd a hatás megszűntével felemelkedik. *Az ülés jól rugózik.*
✧ Etim: A → *rugó* főnév származéka.

rúgtat ◆ ige *~ni*
(Lovas) vágtat, futtat, illetve (lovat) futásra késztet. *Lovával az élre rúgtatott. Lovát az ellenfél után rúgtatta.*
✧ Szin: *ugrat*
✧ Etim: A → *rúg* ige származéka.
☝ Kiejtése: [rúgtat] vagy [rugtat].

ruha ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. A testet takaró, általában textilanyagból való készítmény. *Egyszerű, ízléses női ruhákat látott a kirakatban.* • Közmondás: *Nem a ruha teszi az embert*: ne az öltözet vagy a külsőségek alapján ítéljük meg az embereket.
2. Ágynemű, törülköző, konyharuha és más mosható háztartási textília. *A ruhát a tisztítóval mosatja.*
3. Meghatározott célra használt textildarab. *A portörlő ruhával végigtörölgette az egész könyvespolcot.*
4. (szleng) Verés. *Jó nagy ruhát kapott!*
✧ Szin: **1.** *öltözet, ruházat, felsőruha,* (szleng) *szerelés, szerkó, cucc* **2.** *ruhanemű* **3.** *rongy* **4.** (választékos) *ütleg, ütlegelés*
✧ Táj: **1.** *cula, gönc* **4.** *lazsnak*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.
✧ Ö: egyen + ruha, konyha + ruha, tréning + ruha

ruhatár ◆◆◆ fn
1. Ruhanemű és egyéb, kiegészítő holmik ideiglenes megőrzésére való helyiség. *Beadta a kabátját, az esernyőjét és a csomagját a színház ruhatárába.*
2. Ruhanemű összessége. *Ki akarja egészíteni a nyári ruhatárát.*
✧ Szin: **1.** (idegen) *gardrób,* (Dv; Va bizalmas) *garderóba* **2.** (idegen) *gardrób*
✧ Etim: Összetétel: → *ruha* + → *tár*[2].

ruház ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Gondoskodik valakinek a ruházkodásáról, öltöztet valakit. *Ő ruházza testvérének árváit.*
2. Átruház valamit valakire. *Nagyobbik fiára ruházta az intézkedési jogot.*
3. (szleng) Ver valakit. *Éppen a padtársát ruházta.*
✧ Szin: **2.** *áruház; átenged valakinek valamit; megbíz valakit valamivel* **3.** (választékos) *náspángol, ütlegel,* (bizalmas) *püföl*
✧ Táj: **1.** *ruhájz* **3.** *megruház*
✧ Etim: A → *ruha* főnév származéka.

ruházat ◆◆◆◆ fn –, *~ot, ~a*
Azoknak a ruhadaraboknak az összessége, amelyeket visel valaki. *Nagy gondot fordít a ruházatára.*
✧ Szin: *öltözet, viselet,* (régi) *rajtavaló,* (szleng) *szerelés, szerkó,* (idegen) *toalett*
✧ Etim: A → *ruha* főnév származéka.

rulett ◆◆ fn –, *~et, ~je* (idegen)
Szerencsejáték, melyet számozott mezőkre osztott, forgó koronggal és golyóval játszanak, és amelyben meghatározott színre vagy számra (pénzben) fogadnak. *Szilveszterkor rulettet szoktunk játszani. Sokat vesztett ruletten.*
✧ Etim: Francia, végső soron latin eredetű nemzetközi szó.
☝ Ha *t*-vel kezdődő toldalék járul hozzá, egyszerűsítve csak két *t*-t írunk: *rulettel.*

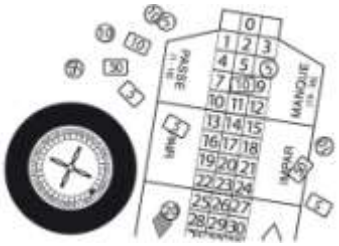

rum ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
Cukornádból vagy finomított szeszből készített aromás, erős szeszes ital. *Tejjel vagy rummal szereted a teát?*
✧ Szin: (régi) *cukorszesz*
✧ Táj: *rom*
✧ Etim: Angol eredetű nemzetközi szó.

rumli ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (bizalmas)
Zűrzavar, felfordulás. *Indulás közben a nagy rumliban elfelejtettük elzárni a gázcsapot. Hogy tudsz dolgozni ilyen rumliban?*
✧ Szin: *kapkodás, rendetlenség, összevisszaság,* (bizalmas) *kupi,* (szleng, kissé régi) *zrí*
✧ Etim: Német jövevényszó.
rusnya ◆◆ mn *~k, ~t, ~n* (népi)
Undorítóan csúnya. *A csatornában rusnya varangyok ugráltak. Csengetésemre egy rusnya vénasszony nyitott ajtót.* (Megvetés kifejezésére:) *Rusnya állat!*
✧ Szin: *undok, ocsmány, visszataszító, mocskos,* (választékos) *rút*
✧ Táj: *resnya, rusnyák*
✧ Ell: *vonzó, tiszta, ápolt*
✧ Etim: Horvát-szerb jövevényszó.
rút ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~ul* (választékos)
1. Nagyon csúnya. *Rút arca van.* • Szólás: *Rút, mint az ördög.* (Főnévi használatban:) *A rútat senki nem választotta, csak a szépnek volt kérője.*
2. Felháborító, aljas. *Ez rút hálátlanság. Rútul becsapták. Rútul, szégyenteljesen megfutamodott.*
✧ Szin: **1.** *ronda, csúf, visszataszító, ocsmány* **2.** *ronda, csúf, visszataszító,* (választékos) *visszatetsző*
✧ Táj: **1.** *ocsmonda*
✧ Ell: **1.** *szép, vonzó, kellemes* **2.** *tisztességes, jó*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán ősi, finnugor kori szó.
rutafa ◆ fn
Zöldessárga virágú, erős szagú, gyógynövényként termesztett félcserje. *Virágzik a rutafa, ide érezni az illatát.*
✧ Szin: *ruta*
✧ Etim: Szószaporító összetétel; → *ruta* 'rutafa': görög eredetű latin jövevényszó + → *fa*.
rutin ◆◆◆ fn *–, ~t, ~ja*
Gyakorlat, beidegződött készség. *Kicsit ügyetlenül dolgozik, nincs még meg a kellő rutinja. Ezt rutinból megoldottam.*
✧ Szin: *jártasság, tapasztalat*
✧ Ell: *gyakorlatlanság, járatlanság, tapasztalatlanság, rutintalanság*
✧ Etim: Francia eredetű nemzetközi szó.
rúzs ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
Az ajkak színezésére, általában pirosítására való, rúd alakú kozmetikai eszköz. *Fiatal lány lévén nem használ rúzst.*
✧ Szin: *ajakrúzs, szájceruza*
✧ Etim: Latin eredetű francia jövevényszó.

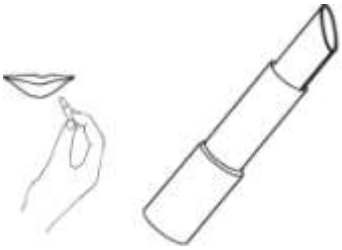

rücskös ◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en*
Egyenetlen felületű. *Rücskös az arcán a bőr. Rücskös lett a vakolat.*
✧ Szin: *göcsörtös;* (bőr:) *pattanásos, ragyás*
✧ Táj: *ripacsos, zökörcsös*
✧ Ell: *sima, egyenletes*
✧ Etim: A *rücsök* főnév származéka. A *rücsök* talán a → *rügy* főnév kicsinyítő képzős alakja.
rügy ◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
(Növény, általában fa) fejletlen hajtása. *Kibomlottak a gyümölcsfák rügyei.*
✧ Szin: (idegen) *gemma*
✧ Táj: *fakadás, bimbó*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.
rühell ◆◆ ige *~ni* vagy *~eni*
1. (bizalmas) Restell, szégyell valamit. *Rühellem, hogy ez történt.*
2. (durva) Utál valakit, valamit. *Rühelli a tanulást. Rühellem ezt a tanárt.*
✧ Szin: **1.** (bizalmas) *derogál valakinek*
✧ Táj: **1.** *rihell*

✧ Ell: **1.** *büszke valamire* **2.** *szeret, kedvel*
✧ Etim: A *rüh* főnév származéka. A *rüh* ismeretlen eredetű.

rühes ◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

A rühatka által okozott, viszketéssel járó bőrbetegségben szenvedő. *Rühes a macskánk, el kell vinni állatorvoshoz.*

✧ Szin: (népi) *rühös,* (régi) *varas*
✧ Táj: *senyvedeges, senyvedékes*
✧ Etim: Az ismeretlen eredetű *rüh* főnév származéka.

S

s ◆◆◆◆◆ ksz

1. (kissé választékos) És. *Múlt, jelen s jövendő volt a beszélgetés témája. Mire a falu határába ért, feltámadt a szél, s eleredt az eső is.*

2. (Nem teljes felsorolás végén:) *S a többi* vagy *stb.*: és így tovább. *A kettő, négy, hat, nyolc stb. páros számok, az egy, három, öt, hét, stb. pedig páratlanok.*

✧ Szin: **1.** *meg, még, azonkívül,* (kissé választékos) *továbbá, valamint*

✧ Etim: Az → *és* kötőszó alakváltozata.

☝ Az erdélyi magyarban, különösen a székely nyelvjárásban, jóval gyakoribb az *s* az *és* helyett, mint a magyarországi köznyelvben. – A *s a többi* kifejezésnek írásban szinte kizárólag a rövidített formáját használjuk: *stb.* Az élőbeszédet utánzó irodalmi művekben előfordul a *satöbbi* írásmód is. Egyébként mind a *s a többi*, mint az *stb.* változatnak ez a kiejtése: [satöbbi]. A *stb.* elé nem teszünk vesszőt, ha csupa vesszős felsorolás végén áll, mint ahogy ilyenkor az *és* vagy *s* kötőszó elé sem kell vessző: *alma, körte, szőlő stb.* Ha a felsorolásban pontosvesszőt is használunk, mert azonos szerepű, vesszőkkel tagolt mondatrészeket akarunk elkülöníteni másneműekből álló sorozattól, akkor az *stb.* elé is pontosvesszőt kell tenni: *Minden szófajra három példát mondtam: megy, játszik, szeret; könyv, felhő, illat; szép, kedves, lusta; stb.*

sablon ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

1. Ábrák (tömeges) készítéséhez használatos kivágott vagy lyukasztott minta. *Sablonnal készítette a tervrajzot, nem szabad kézzel.*

2. Gépiesen ismételt eljárás, kifejezés. *Sablonok nélkül meg sem tud szólalni.*

✧ Szin: **1.** *séma, klisé, modell* **2.** *séma, klisé, közhely, szólam*

✧ Etim: Holland, végső soron francia eredetű német jövevényszó.

sáfárkod|ik ◆◆ ige *~ni* (választékos)

(Pénzzel, értékkel valamilyen módon) gazdálkodik. *Jól sáfárkodott a rábízott pénzzel.*

✧ Szin: *gondoskodik valamiről* • *Gondját viseli valaminek.*

✧ Etim: A német, közelebbről bajor-osztrák eredetű *sáfár* ‘anyagi javak felügyelője, gazdatiszt’ főnév származéka.

sáfrány ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. A nőszirommal rokon évelő növény. *A sáfrányok nemzetségébe mintegy 90-100 faj tartozik, köztük van a kertekben kora tavasszal nyíló, alacsony, általában krókusznak nevezett, sárga virágú arany sáfrány és a lila vagy fehér virágú tavaszi sáfrányból nemesített kerti sáfrány.*

2. Lila virágú fűszernövény. *A fűszernövényként termesztett sáfrány ősszel virágzik.*

3. Az utóbbi virágjának a bibéjéből készített por alakú fűszer. *Sáfrányt tesz a húslevesbe, hogy szép sárga legyen. A valódi sáfrány helyett gyakran a sáfrányszeklice virágjának vöröses szirmait használják ételek színezésére.*

✧ Szin: **1.** *krókusz* **2.** *fűszersáfrány, krókusz, valódi sáfrány,* (népi) *jóféle sáfrány*

✧ Etim: Arab eredetű vándorszó.

sah ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

Perzsa uralkodó. *Az iráni sahot 1979-ben elűzte az iszlám forradalom.*

✧ Szin: *császár*

✧ Etim: Perzsa eredetű oszmán-török jövevényszó.

☝ Kiejtése: [sah].

saját I. ◆◆◆◆◆ birtokos nm

A tulajdonában lévő, tőle származó, vele kapcsolatos. *Saját lakásában lakik, mióta kiköltözött az albérletből. A falon látható képek saját munkái.* ■ *Saját kezűleg*, (rövidítve:) *s.k.*: **a)** a maga kezével. *A polcokat saját kezűleg készítette el.* **b)** (rövidítve, irat aláírásának hitelesítéseként:) *Szívélyes üdvözlettel: Kovács József s. k.* | *Saját maga*: (a *maga* névmás nyomósítására:) *Mindig csak saját magával törődik.*

✧ Szin: *magán,* (idegen) *privát,* (bizalmas) *maszek*

✧ Ell: *köz*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

saját II. ◆◆◆◆◆ fn *–, –, ~ja*

Valakinek a tulajdona. *Úgy bánik vele, mint a sajátjával.*

✧ Szin: *magántulajdon*

✧ Ell: *köztulajdon*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

sajátos ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, ~an*
1. Valakire, valamire jellemző. *A vers sajátos hangulata sokak fantáziáját megragadta.*
2. Különös, különleges. *Hozzászólásában sajátos nézeteket hangoztatott.*
✧ Szin: **1.** *jellegzetes, sajátságos, egyedi, egyéni, eredeti,karakterisztikus,* (idegen) *specifikus* **2.** *eredeti*, (idegen) *extravagáns, individuális*
✧ Ell: **2.** *általános, közönséges*
✧ Etim: A → *saját* főnév származéka.

sajátság ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
Valakire, valamire jellemző, mástól megkülönböztető tulajdonság. *Az ember egyéni sajátságai teszik különlegessé, egyedivé. Az önállóságra való törekvés, a függetlenség vágya a tizenévesek természetes életkori sajátsága.*
✧ Szin: *sajátosság, jellegzetesség, egyediség,* (idegen) *karakter*
✧ Ell: *általánosság*
✧ Etim: A → *saját* főnév származéka.

sajnál ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Részvétet érez valaki iránt, szán valakit. *Minden szenvedőt sajnál, olyan nagy szíve van.*
2. Fájlal valamit, bánkódik valami miatt. *Ugye sajnálod, hogy nem utazhattál el? Sajnálom, de nem kísérhetlek el.*
3. Kímélni, óvni igyekszik valamit (az elhasználódástól). *Sajnálja az új kabátját felvenni.*
4. ■ *Sajnálja a pénzt valamire*: nem szívesen költ rá. *Nagyon szép ez a bunda, de sajnálom rá a pénzt, inkább egy olcsóbbat veszek.* | *Nem sajnál valamit*: nem takarékoskodik vele. *Látom, te aztán nem sajnálod a kávét, ha vendégekről van szó.*
✧ Szin: **1.** *szánakozik, sajnálkozik valakin; együtt érez valakivel; részvétet érez valaki iránt* **2.** *bán* **3.** *fél, őriz* **4.** *irigyel, megvon valamit; fukarkodik valamivel*
✧ Táj: **1.** *szojnál*
✧ Ell: **3.** *használ* **4.** *ráfordít, költ, odaad, megoszt*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, ismeretlen eredetű szótő származéka. A tő talán azonos a → *sajog* ige alapszavával.

sajnálatos ◆◆◆◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, ~an*
Sajnálatot keltő, szomorú. *Rendkívüli értekezletet hívtak össze a múlt héten történt sajnálatos események miatt. A hozzátartozókkal a rendőrök közölték a sajnálatos hírt.*
✧ Szin: *elszomorító, lehangoló, lesújtó, csüggesztő*
✧ Táj: *sajnos*
✧ Ell: *örvendetes, örömteli*
✧ Etim: A → *sajnál* ige származéka.

sajnálkoz|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. *Sajnálkozik valakin*: szánalmat érez valaki iránt. *Nem szereti, ha sajnálkoznak rajta.*
2. Sopánkodik, szomorkodik valami miatt. *Nem sajnálkozni kell, hanem megoldani a problémát. Ne sajnálkozz miatta, majd csak rendbe jönnek a dolgok!*
✧ Szin: **1.** *szánakozik; szán valakit, részvétet érez valaki iránt* **2.** *kesereg; bán valamit, szánakozik valamin, kesereg*
✧ Táj: **1.** *sajnálkodik*
✧ Etim: A → *sajnál* ige származéka.

sajnos ◆◆◆◆◆ msz
Sajnálatos módon. *Sajnos, mára minden jegy elkelt. Az előadás, sajnos, elmarad.*
✧ Szin: *sajnálom, fájlalom,* (bizalmas) *sajna*
✧ Ell: *szerencsére*
✧ Etim: A → *sajnál* ige *sajn-* tövének származéka.

sajog ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Tompán vagy lüktetve, hosszasan fáj. *Nagyot esett, s még most is sajog a térde.*
2. ■ (választékos) *Sajog a szíve*: **a)** lelki fájdalmat érez valaki, valami miatt. *Még most is sajog a szíve, ha visszagondol azokra az időkre.* **b)** szívből sajnál valakit. *Sajog a szívem azért a szerencsétlen kisgyerekért.*
✧ Szin: **1.** *hasogat, bizsereg* • **2.** *Meghasad a szíve. Megszakad a szíve.*
✧ Táj: **1.** *sahog*
✧ Etim: Vitatott eredetű szó. Vagy jelentéselkülönüléssel keletkezett a régi nyelvi, nyelvjárási, finnugor eredetű *sajog* ‘ragyog, csillog’ igéből, vagy a → *sajnál* ige alapszavával azonos, ismeretlen eredetű szótő származéka.

sajt ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
Szilárd, gyakran lyukacsos állagú tejtermék. *Sajtot is tegyél a szalámis szendvicsbe! Rántott sajtot készítek rizibizivel.* ■ *Sovány sajt*: nem zsíros sajt. *Sovány sajtot vegyél, mert fogyókúrázom!*
✧ Etim: Valószínűleg alán jövevényszó.
✧ Ö: pap + sajt

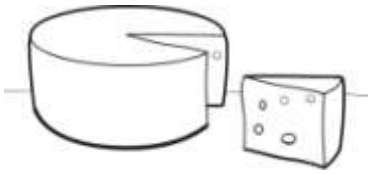

sajtár ◆ fn *~ok, ~t, ~ja* (kissé régi)
1. Fejéshez való, rendszerint fából készült edény. *Sikáld tisztára a sajtárt, megyünk fejni!*
2. (Jelzőként:) Annyi (tej), amennyi ebbe belefér. *Két sajtár tejet fejtünk ma.*
✧ Szin: **1.** *dézsa, fejőedény, fejősajtár* **2.** (kissé régi) *dézsa*
✧ Táj: *csöbör, cseber, rocska, sejtér, zsíter*
✧ Etim: Latin eredetű német jövevényszó.

sajtó ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Laza anyag összenyomására, illetve nedv kipréselésére való gép. *A puttonyból a sajtóba önti a szőlőt.*
2. (Kifejezésekben:) Nyomdagép. ■ *(Kéziratot, könyvet) sajtó alá rendez*: (meg)szerkeszt. *Ki rendezte sajtó alá a költő leghíresebb verseiből összeállított antológiát?* | *Sajtó alatt van*: nyomtatják, rövidesen megjelenik. *Már sajtó alatt van a legújabb könyvem, amely reményeim szerint nagy siker lesz.*
3. A megjelenő hírlapok összessége. *A hazai sajtó kevés figyelmet szentelt az egyébként ritka eseménynek.*
4. A hírlapok, a rádió, a televízió útján való gondolatközlés, ismertetés. *Most nálunk szabad a sajtó.* ■ *Jó,* illetve *rossz sajtója van valaminek*: dicsérő, illetve elmarasztaló cikkek jelennek meg róla. *A bemutatónak jó sajtója volt, a rendező és a színészek elégedettek lehetnek. Rossz sajtója volt a regénynek, alig írtak róla.*
✧ Szin: **1.** *prés* **4.** *sajtóvisszhang*, (idegen) *publicitás, média*
✧ Táj: **1.** *sató, satú, sutu, sutyu*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán egy ősi, ugor kori szó származéka.
✧ Ö: bulvár + sajtó

sajtol ◆◆ ige *~ni*
1. Sajtóval, préssel összenyom valamit. *A szüret után szőlőt sajtoltunk.*
2. (Folyékony anyagot) ily módon nyer valamiből. *Napraforgóból is sajtolnak olajat.* (átvitt) *Az érzelmes film könnyeket sajtolt a nézők szeméből.*
3. (Kokszot) formáz. *Ebben az üzemi részlegben kokszot sajtolnak.*
✧ Szin: **1., 2.** *présel, facsar, csavar* **3.** *présel*
✧ Táj: *satol, satul, sutul*
✧ Etim: A → *sajtó* főnév vagy annak *sajt-* tövének származéka.

sajtószabadság ◆◆◆◆ fn
A nyilvános közlés szabadsága. *A sajtószabadság a gondolatközlésnek korlátlan, illetve csupán az alkotmányosság által korlátozott szabadságát jelenti, mind a nyomtatott sajtóban, mind a rádióban és a televízióban. A sajtószabadságot az alkotmány is biztosítja.*
✧ Etim: Összetétel: → *sajtó* + → *szabadság*.

sakál ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*
Afrikában és Ázsiában élő dögevő ragadozó. *A sárgás szőrzetű sakálok rokonai a kutyának.* ● Szólás: *Ordít, mint a sakál*: nagyon hangosan, fülsértően, keservesen ordít.
✧ Szin: (régi) *törökróka*
✧ Etim: Óind eredetű nemzetközi szó.

sakk I. ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
1. Négyzet alakú, 64 fekete, illetve fehér mezőre osztott táblán két személy által 16–16 bábuval játszott játék. *A sakk bizonyos fokon felül már nem játék, hanem sport, sőt tudomány.*
2. Ehhez a játékhoz szükséges, táblából és fekete, illetve fehér bábukból álló készlet. *Vásárolt a fiának egy sakkot.*

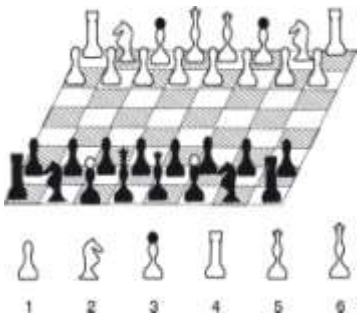

3. Ennek a játéknak a játszmája. *Gyere, játsszunk egy sakkot!*

4. E játékban a király megtámadása, illetve a királynak az ellenfél bábuja vagy bábui által fenyegetett helyzete. *Ki kell lépnem a sakkból.* ■ *Sakkot ad*: megtámadja az ellenfél királyát. *Addig ügyeskedtem, míg sikerült sakkot adnom neki. A tizedik lépésben a lóval sakkot adott ellenfelének.* | *Sakkban tart valakit*: tevékenységében akadályozza, korlátozza. *Sajnos nem tehetek semmit az érdekedben, tudod, hogy sakkban tartanak a főnökeim.*

✧ Szin: **2.** *sakk-készlet* **3.** *sakkjátszma,* (bizalmas) *parti*

✧ Etim: Arab, végső soron újperzsa eredetű vándorszó.

☝ Ha *k*-val kezdődő toldalék járul hozzá, egyszerűsítve csak két *k*-t írunk: *sakkal.* A *k*-val kezdődő összetételi utótagot kötőjellel kapcsoljuk hozzá: *sakk-készlet*.

sakk II. ◆◆◆◆ msz

(Kötelező figyelmeztetésként, annak jelzésére, hogy valamelyik bábunk támadja az ellenfél királyát:) *Sakk! – mondta, és lassan előretolta a bástyát.*

✧ Etim: Arab, végső soron újperzsa eredetű vándorszó.

sakkhúzás ◆ fn (választékos)

Ravasz lépés, fogás. *Ügyes sakkhúzásával zavarba hozta ellenfelét a tárgyaláson.*

✧ Szin: *húzás, csel,* (választékos) *mesterfogás*

✧ Etim: Összetétel: → *sakk* + → *húzás*.

sakk-matt ◆ fn –, *~ot,* –

(Sakkjátékban:) az a helyzet, hogy az egyik fél sakkban levő királya bárhova lépne, mindenhol sakkban lenne. *Sakk-mattot adott, így öt perc után megnyerte a játszmát.* ■ (átvitt) (Jelzőként:) *Sakk-matt helyzet*: reménytelen helyzet. *Szakmai szempontból sakk-matt helyzetbe kerültünk, a konkurencia nem hagy minket érvényesülni.*

✧ Szin: *vereség, matt*

✧ Ell: *győzelem*

✧ Etim: Arab eredetű vándorszó.

sakkoz|ik ◆◆◆ ige *~ni*

1. Sakkot játszik. *Esténként sakkozik a szomszéddal.*

2. (bizalmas, rosszalló) Manőverez valamivel, eszközként használ fel valakit. *Lehetőségeivel ügyesen sakkozik. Világéletében csak sakkozott az emberekkel, szerette, ha mindenki úgy táncol, ahogy ő fütyül.*

✧ Szin: **1.** *sakkjátszmát folytat* **2.** *taktikázik; kihasznál valamit, valakit*

✧ Etim: A → *sakk* főnév származéka.

sál ◆◆◆◆◆ fn *~ak, ~at, ~ja*

Nyakban hordott hosszúkás kendő. *Kössél sálat a nyakadba, mert hideg szél fúj!*

✧ Szin: (régi) *sálkendő,* (népi) *nyaksál*

✧ Táj: *sláj*

✧ Etim: Angol, végső soron valószínűleg újperzsa eredetű német jövevényszó.

salak ◆◆◆◆ fn –, *~ot, ~ja*

1. Szén, koksz égetése után visszamaradt, rögökké összeolvadt anyag. *Koksszal fűtünk, s mindig sok salak marad a kályhában.*

2. Apróra tört ilyen anyag, melyet utak vagy sportpályák burkolására használnak. *Friss salakkal szórták fel a teniszpályát.*

3. Salakkal felszórt sportpálya. *Salakon jobban megy neki a tenisz, mint füvön.*

4. Kohósalak. *A fémek kiolvasztásakor a kohóban az ércből salak marad vissza.*

5. Táplálék emészthetetlen része. *A salak a széklettel távozik a szervezetből.*

6. (rosszalló) Valaminek az alja, söpredéke. *Az emberiség salakja ez a társaság.*

✧ Szin: **1.** (kissé régi) *reve, cunder,* (régi) *slakni* **3.** *salakpálya* **4.** *ércsalak* **5.** *bélsár, ürülék,* (bizalmas) *kaka, kaki,* (durva) *szar* **6.** (rosszalló) *hulladék*

✧ Táj: **1.** *troszka* **5.** *ganéj*

✧ Etim: Német jövevényszó.

salamoni ◆ mn *~ak, ~t, ~an*

(Kifejezésekben:) Salamonra, a bölcs bibliai uralkodóra jellemző, emlékeztető. ■ *Salamoni bölcsesség*: helyes ítéletben vagy ítéletekben megnyilvánuló bölcsesség. *Már ifjú korától kezdve híres volt salamoni bölcsességéről, magasan fejlett erkölcsi érzékéről.* | *Salamoni döntés* vagy *ítélet*: igazságos, mindkét felet kielégítő döntés. *A bonyolult perben a bíróság salamoni döntést hozott, így mindkét fél elégedetten távozott.*

✧ Szin: *bölcs, jó, helyes, igazságos*

✧ Ell: *igazságtalan, helytelen, ostoba*

✧ Etim: A *Salamon* személynév származéka.

saláta ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Leveleiért termesztett konyhakerti növény. *Fodros szélű a saláta levele. Minden nyáron ültetünk salátát a kert napos részébe.*

2. A saláta összeboruló levélzete. *Két fej salátát vettem a piacon a vacsorához.*

3. Ecettel és cukorral a saláta leveleiből készített étel. *Salátát kért a hús mellé.*

4. Többféle zöldségből, öntettel, néha gyümölcsből készített hideg étel. *A vegetáriánusok zöldségeket, például salátákat esznek. Trópusi gyümölcsökből készít salátát magának.*

5. (bizalmas) Rongyosra olvasott könyv. *Már kész saláta ez a könyv, szétestek a lapjai. Salátává olvasta kedvenc könyvét.*

✧ Szin: **1., 2.** *fejes saláta*

✧ Etim: Latin eredetű olasz jövevényszó.

✧ Ö: francia + saláta

sallang ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. (régi) Rojtos, lelógó dísz (főként lószerszámon). *Díszes sallangok csüngtek a fővezér paripáján.*

2. (rosszalló) (Fogalmazásban, megnyilatkozásban:) Cicoma, cikornya. *Beszédeiben kerüli a fölösleges sallangokat.*

✧ Szin: **1.** *díszítés* **2.** *szóvirág,* (rosszalló) *mesterkéltség, cifraság*

✧ Táj: **1.** *csüngöllő*

✧ Etim: Német, közelebbről bajor-osztrák jövevényszó.

sámán ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

Jósló, gyógyító pogány pap. *A sámán önkívületi állapotban próbál kapcsolatot teremteni különböző természetfeletti lényekkel vagy a halottak szellemeivel.*

✧ Szin: *táltos, varázsló,* (régi) *vajákos,* (rosszalló) *kuruzsló*

✧ Etim: Mandzsu-tunguz eredetű nemzetközi szó.

sámfa ◆ fn

Lábbeli kifeszítésére használatos, lábfej alakú faeszköz. *Tégy sámfát a levetett cipődbe, hogy megőrizze eredeti formáját!*

✧ Szin: *kaptafa,* (régi) *kapta*

✧ Etim: Szószaporító összetétel; *sám* ‘sámfa’: ismeretlen eredetű szó + → *fa*.

sampinyon ◆ fn *~ok, ~t, ~ja* (idegen)
Nemesített csiperkegomba. *Vacsorára pörköltet készített sampinyonból.*
✧ Szin: *csiperke,* (bizalmas) *sampion*
✧ Táj: *csipirka, csöpörke*
✧ Etim: Ófrancia, végső soron latin eredetű nemzetközi szó.

sampon ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*
Hajmosásra való, sűrű, vízzel keverve habzó, folyékony tisztítószer. *Milyen samponnal mosod a hajadat? Korpásodás elleni sampont használok. Belement a sampon a szemembe, most nagyon csípi.*
✧ Szin: *hajsampon*
✧ Etim: Angol, végső soron hindusztáni eredetű német jövevényszó.

sánc ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
1. Töltés, gát. *Támadás közben a sáncok mögé húzódtak.*
2. ■ (régi) *Az alkotmány sáncai*: a nemesi kiváltságok. *„Akinek sok esze volt, vagy sok pénze, azt bevették az alkotmány sáncai közé, kívül csak az erőtlenség maradt”* (Mikszáth K.: A fekete város).
3. Síugráshoz készített meredek lejtőjű építmény. *A sáncról elrugaszkodva száz métert repült a levegőben, ezzel az ugrással meg is nyerte a versenyt.*
✧ Szin: **1.** *földgát, fedezék,* (régi) *szekérvár* **3.** *síugrósánc*
✧ Táj: **1.** *sáncpad*
✧ Etim: Német, közelebbről bajor-osztrák jövevényszó.

sanda ◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n*
1. (rosszalló) Gyanakvó, bizalmatlanságot tükröző. *Sanda pillantással mért végig minket. Ne nézz ilyen sanda szemmel, nem csináltam semmi rosszat! Az a sanda gyanúm támadt, hogy nem kedvelnek minket.*
2. (régi) Kancsal, bandzsa. *Megszólított az utcán egy kis sanda gyerek.* • Szólás: *Úgy tesz, mint a sanda mészáros*: nem oda üt, ahová néz.
✧ Szin: **1.** (rosszalló) *sunyi, kaján* **2.** (bizalmas) *kancsi*
✧ Táj: **1.** *sandi* **2.** *sandal, sangya, sangyu*
✧ Ell: **1.** *egyenes, jó, őszinte, tiszta*
✧ Etim: Szóelvonással keletkezett a régi nyelvi *sandal* ‘kancsal, kancsalít’ szóból, mely egy hangfestő eredetű, a → *somfordál*, → *sompolyog* igék tövével összefüggő szótő származéka.

sandít ◆◆◆ ige *~ani*
Oldalvást, lopva tekint valakire. *A társára sandított, tőle várta a segítséget.*
✧ Szin: *pillantgat, pillog, pislog, pislant*
✧ Táj: *sandalít, sandal, bandzsalít, sandzsít*
✧ Etim: A → *sanda* melléknév származéka.

sánta I. ◆◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n*
1. Bicegve, sántítva járó (ember vagy állat). *Egész életére sánta maradt a baleset következtében. Hazavitt egy sánta kóbor kutyát, és meggyógyította.*
2. Hibás vagy hiányos lábú, billegő (bútor). *Javítsd meg azt a sánta asztalt! Nem merek ráülni erre a sánta székre.*
3. Erőltetett, döcögős ritmusú (vers vagy rím). *Muszáj hangosan olvasnod ezeket a sánta verseket? Csak sánta rímeket tudott kitalálni a sorok végére.*
4. ■ *Sánta kerék*: nem kerek formájú kerék. *Kicseréljük ezeket a sánta kerekeket, és megint úgy megy majd, mint új korában.*
✧ Szin: **1.** *mozgássérült, járáshibás, bicegő,* (bizalmas) *bicebóca*
✧ Táj: **1.** *döci, csötölős, sánta-bice, sántabicér, sántakata*
✧ Etim: Szóelvonással keletkezett a szláv eredetű *sántál* ‘sántít’ igéből.

sánta II. ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Sánta ember. *A sánták kínlódva tették meg a hosszú utat.*
✧ Szin: *mozgássérült, járáshibás,* (bizalmas) *bicebóca*
✧ Etim: Szóelvonással keletkezett a szláv eredetű *sántál* ‘sántít’ igéből.

sántikál ◆◆◆ ige *~ni*
1. Kissé sántít, illetve így járkál valahol. *Látom, hogy sántikálsz, mi történt a lábaddal? Egész nap a kertben sántikál.*

2. ■ (rosszalló) *Rosszban sántikál*: ravasz tervet vagy terveket sző. *Látom rajtad, hogy már megint rosszban sántikálsz!* | *Miben sántikálsz?*: mire készülsz?
✧ Szin: **1.** *biceg* **2.** (rosszalló) *mesterkedik,* (választékos) *ármánykodik*
✧ Táj: **1.** *biccent, sántál, sántorog, bicékel, döccent*
✧ Etim: A szláv eredetű, nyelvjárási *sántál* ‘sántít’ ige származéka.

sántít ◆◆◆◆ ige *~ani*
1. Bicegve jár. *A balesete óta sántít. Az egyik lábára sántít.*
2. (Vers, versforma, rím stb.) ritmusa akadozik, hibás. *Sántítanak a verslábak ebben a disztichonban.*
3. (Érvelés, hasonlat, megnyilatkozás) következetlen, hibás vagy annak tűnik, nem egészen találó. *Te is érzed, hogy sántít, amit mondasz, miért nem vagy őszinte? Sántít ez a hasonlat, egészen másról van szó!*
✧ Szin: **1.** *sántikál* **2.** *döcög, döccen; pontatlan* **3.** *téves, pontatlan,* (bizalmas) *nem stimmel* • **1.** *Húzza a lábát.*
✧ Táj: **1.** *bicereg, bicékel, döccent, biktet, sántál, sántorog*
✧ Ell: **2., 3.** *pontos, jó*
✧ Etim: A szláv eredetű, nyelvjárási *sántál* ‘sántít’ ige tövének származéka.

sanyargat ◆◆◆ ige *~ni*
1. Valaki tartósan gyötör, nélkülözésnek vet alá valakit. *Hosszú ideig sanyargatta mostohagyermekét. A földesúr kegyetlenül sanyargatta a falu népét.* ■ *Sanyargatja magát*: a legszükségesebbeken kívül semmit sem fogyaszt. *Az aszkéta hosszú ideje sanyargatja magát.*
2. (Betegség) kínoz, gyötör valakit. *Gyógyíthatatlan betegség sanyargatja már amúgy is gyenge testét.*
✧ Szin: **1.** *elnyom, nyomorgat, nyúz, fenyít, büntet* **2.** *nyúz, csigáz* • *Ostor alatt tart. Kőkertben táncoltat.*
✧ Ell: *kényeztet, babusgat*
✧ Etim: A régi nyelvi *sanyar* ‘sanyargat’ ige származéka. A *sanyar* egy önállóan nem adatolható, ismeretlen eredetű szótő származéka, talán a → *senyved* ige mély hangrendű párja.

sanyarú ◆◆◆ mn *~ak, ~t, ~n* vagy *~an*
1. (választékos) Keserves, gyötrelmes. *A sanyarú fogság megtörte testét és lelkét.*
2. (tréfás) Rosszkedvű. *Ne vágj már ilyen sanyarú képet!*
✧ Szin: **1.** *kegyetlen* **2.** *szomorú, keserves,* (tréfás) *savanyú*
✧ Ell: **1.** *vidám, könnyű, fényűző* **2.** *vidám, jókedvű, víg*
✧ Etim: A régi nyelvi *sanyar* ‘sanyarú, sanyarúság; sanyargat’ elhomályosult melléknévi igeneve. A *sanyar* egy önállóan nem adatolható, ismeretlen eredetű szótő származéka, talán a → *senyved* ige mély hangrendű párja.

sáp ◆◆ fn –, *~ot, ~ja* (rosszalló)
Jogtalan, tisztességtelen haszon. *Leszedi a sápot a bevételből, így a többieknek nem jut belőle.*
✧ Szin: *nyereség, profit, jutalék, részesedés*
✧ Etim: Jiddis eredetű német jövevényszó.

sápadt ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
1. Vértelen, halvány. *Arca sápadt, szemei fakók, teste sovány.* • Szólás: *Olyan sápadt, mint a halál* vagy *mint a holdvilág* vagy *mint a kísértet*: nagyon sápadt.
2. (választékos) Halvány, tompa fényű. *Csak a sápadt hold világította meg valamennyire a kertet. Az erdő közepén sápadt fényt pillantott meg, egy kunyhó ablakában gyertya pislákolt.*
✧ Szin: **1.** *színtelen, fehér, falfehér, viaszsápadt, vérszegény, fakó, halovány,* (régi) *sápkóros* **2.** (választékos) *pislákoló* • **1.** *Fehér, mint a mész. Olyan, mint a sárpenész.*
✧ Táj: **1.** *sányhudt, sányadt, pilátusképű*
✧ Ell: **1.** *pirospozsgás* **2.** *fényes, ragyogó*
✧ Etim: Az ismeretlen eredetű tőből képzett *sápad* ige származéka.
☝ Kiejtése: [sápatt].

sápítoz|ik ◆◆ ige *~ni* (rosszalló)
Panaszkodik, sopánkodik. *Egész nap sápítozik, ahelyett, hogy segíteni próbálna magán.*
✧ Szin: *siránkozik, jajgat, kesereg,* (rosszalló) *óbégat, sipítozik, nyafog*
✧ Táj: *sipákol, sapajog, sapajkodik*
✧ Ell: *áradozik,* (rosszalló) *ömleng,*
✧ Etim: A hangutánzó eredetű, nyelvjárási *sápít* ‘panaszkodik, kiáltozik’ ige származéka.

sapka ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Lapos, karimátlan fejfedő. *Sohasem hord sapkát, még a legnagyobb téli hidegben sem.*
2. Védőkupak. *Ne vedd le a palack sapkáját, mert kimegy az italból a szénsav.*
✧ Szin: **1.** (bizalmas) *satyak, sapi, sapó,* (tréfás) *föveg, fejfedő, tökfödő, bré, sityak* **2.** *kupak*
✧ Táj: **1.** *sipka, petyma*
✧ Etim: Ófrancia, végső soron latin eredetű szláv jövevényszó.

sár ◆◆◆◆◆ fn *sarak, sarat* vagy *~t, sara*

A sok esőtől ragacsossá vált föld. *Ősszel mindent elborít a sár.* ■ (választékos) *Sárba ránt* vagy *tipor valakit*: gyalázatba taszítja. *Ezzel a nyilatkozatával sárba tiporta ellenfele jó hírnevét.* | *Sarat dobál valakire*: rágalmazza, gyalázza. *Nem sportszerű nyilvánosan sarat dobálni egy politikai ellenfélre.*

✧ Szin: *lucsok, locspocs, latyak, dagonya*

✧ Táj: *dágvány, csatang, cafat*

✧ Etim: Honfoglalás előtti, csuvasos típusú török jövevényszó.

sárarany ◆ fn

1. (régi) Színarany. *A király palotájában még a lépcsőkorlát is sáraranyból van.* (Jelzőként:) *Kirakta az asztalra a sárarany evőeszközöket.*

2. Ezüstöt is tartalmazó, sötétsárga színű, mosott arany. *Sáraranyat találtak a folyóban.*

✧ Etim: Összetétel: *sár*: 'sárga': honfoglalás előtti, csuvasos típusú török jövevényszó (vö. → *sárga*, → *sármány*) + → *arany*.

sarc ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a* (régi)

A harcban legyőzöttektől szedett pénzbeli vagy természetbeli juttatás. *A háború végeztével a győztesek sarcot vetettek ki a legyőzöttekre.*

✧ Szin: (régi) *hadisarc*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű. Vagy a német eredetű *sarcol* igéből keletkezett szóelvonással, vagy német átvétel.

✧ Ö: hadi + sarc

sárfészek ◆ fn (gúnyos)

Elmaradott, nyomorúságos kisváros vagy falu. *Hogy tudsz élni abban a sárfészekben?*

✧ Szin: (gúnyos) *porfészek*

✧ Ell: *nagyváros*

✧ Etim: Összetétel: → *sár* + → *fészek*.

sárga ◆◆◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n*

1. Érett citrom színéhez hasonló. *Haja a sok festéktől sárga színű lett. Nyáron gyakran hord sárga ruhát. Sárgán villog a jelzőlámpa.* ■ *Sárga angyal*: autópályán az elromlott gépkocsik segítségére sietű sárga színű autó. *Ki kellett hívni a sárga angyalt.* • Szólás: *Eszi a sárga irigység*: betegesen erős, önemésztő irigységet érez valaki, valami miatt. | *A sárga földig leszid valakit* vagy *leissza magát*: nagyon, alaposan.

2. (Főnévi használatban:) Sárga szín. *Túl sok sárgát használtál ezen a képen!*

3. Betegesen sápadt. *Rosszul néz ki, sárga az arca.* • Szólás: *Sárga, mint a viasz.*

4. Sárgásbarna tollú vagy szőrű. *A sárga csikó kint szaladgál az udvaron.*

✧ Szin: **1.** *citromsárga, aranyszínű, aranysárga, napszínű, napsárga, halványsárga, mustársárga, kanárisárga* **2.** *citromsárga, aranysárga, napsárga, halványsárga, mustársárga, kanárisárga* **3.** *sápadt, vértelen, fakó, viaszsárga* **4.** (ló:) *világos pej*

✧ Etim: Vitatott eredetű. Vagy honfoglalás előtti, csuvasos típusú török jövevényszó, vagy a szintén török eredetű, régi nyelvi *sár* 'sárga' melléknév származéka.

✧ Ö: narancs + sárga

sárgabarack ◆◆ fn

Kajszibarack. *Ne egyél annyi sárgabarackot, mert elcsapod vele a hasadat!*

✧ Szin: *kajszi, rózsabarack,* (Őv népi vagy bizalmas) *marigla*

✧ Etim: Összetétel: → *sárga* + → *barack*.

sárgaborsó ◆ fn

1. Sárga magvú száraz borsó. *Sárgaborsót is árulnak a piacon, veszek belőle egy kilót.*

2. Ebből készült főzelék. *Sárgaborsó volt ebédre fasírttal.*

✧ Szin: **1.** *felesborsó, színesborsó* **2.** *sárgaborsó-főzelék*

✧ Etim: Összetétel: → *sárga* + → *borsó*.

sárgadinnye ◆◆ fn

1. Gömbölyű, sárga vagy zöldes húsú, zamatos gyümölcs. *Légy szíves, vágj egy gerezd sárgadinnyét, de a magokat szedd ki belőle!*

2. Ezt termő, a tökfélék családjába tartozó, melegkedvelő növény. *A sárgadinnyének a talajon heverő, érdesen szőrös szárán a levelek hónaljában fejlődnek ki az 1-2 kilós termései.*

✧ Szin: *cukordinnye*
✧ Táj: *pépény*
✧ Etim: Összetétel: → *sárga* + → *dinnye*.

sárgája ◆◆◆ birtokos személyjeles fn (csak 3. személyben)
Tojásnak a középső, sárga, gömbölyded része. *A tojás sárgáját kikeverte cukorral, a fehérjét habnak verte föl. Válaszd szét a sárgáját és a fehérjét!*
✧ Szin: *tojássárgája*
✧ Táj: *széke*
✧ Ell: *fehérje, tojásfehérje*
✧ Etim: A → *sárga* melléknév birtokos személyjeles alakja.

sárgaláz ◆ fn –, ~*t* vagy ~*at*, ~*a*
Magas lázzal, sárgasággal járó, súlyos, trópusi fertőző betegség. *Mikor a trópusokon járt, leverte a lábáról a sárgaláz.*
✧ Szin: (régi) *sárgahideg*
✧ Etim: Összetétel: → *sárga* + → *láz*.

sárgáll ◆ ige **sárgáll|ik** ~*ni*, ~*ani*
Sárgának mutatkozik. *A mező sárgállik a virágzó repcétől.*
✧ Szin: *sárgul*
✧ Etim: A → *sárga* melléknév származéka.

sárgarépa ◆◆◆ fn
1. Gyökeréért termesztett, ernyős virágzatú konyhakerti növény. *Elvetették a sárgarépát. Kihúztam néhány sárgarépát az ebédhez.*
2. Ennek megvastagodott, narancssárga színű gyökere. *Ne tegyél annyi sárgarépát a levesbe!*
✧ Szin: *karottarépa, karotta,* (Er) *murok*
✧ Táj: *murokrépa, murok, toparépa*
✧ Etim: Összetétel: → *sárga* + → *répa*.

sárgaréz ◆◆◆ fn
A vörösréz és a cink sárga színű ötvözete. *A sárgaréz fontos műszaki alapanyag, de elegáns fémtárgyakat, lakberendezési kiegészítőket is gyártanak belőle.* (Jelzőként:) *Sárgaréz kilincseket szerelt az ajtókra.*
✧ Etim: Összetétel: → *sárga* + → *réz*.

sárgarigó ◆◆ fn
Sárga tollú, fekete farkú és szárnyú énekesmadár. *Hajnalban arra ébredtem, hogy a kertben harsányan fütyörésznek a sárgarigók.* • Szólás: *Fütyül, mint a sárgarigó*: hangosan, jókedvűen fütyül.
✧ Szin: *aranymálinkó*
✧ Táj: *málinkó, aranyáruló, íróbíró, sármálinkó*
✧ Etim: Összetétel: → *sárga* + → *rigó*.

sárgaság ◆◆ fn –, ~*ot*, ~*a*
1. A sárga szín uralkodó jellege. *Nem tetszik, hogy mindent sárgára mázoltatok, harsány ez a nagy sárgaság.*
2. A bőrnek és a szemgolyónak bizonyos betegségek, különösen a májgyulladás tüneteként fellépő kóros sárgás elszíneződése. *Sárgaságban szenved, kórházba kellett mennie.*
✧ Szin: **2.** *besárgulás*
✧ Etim: A → *sárga* melléknév származéka.

sárgul ◆◆◆ ige ~*ni*
1. (Gyümölcs) az éréstől fokozatosan sárgává válik. *Már sárgulnak a kertben a körték, le kellene szedni a termést.*
2. (Levél, lomb) a hervadástól lassan egészen sárga lesz. *Ősz van, sárgulnak a levelek a fákon. Sárgul a fák lombja, szeretek ilyenkor az erdőben járni.*
3. Sárgállik. *A mezőn napraforgók sárgulnak.*
✧ Szin: **1.** *érik* **2.** *hervad, fonnyad, szárad, kókad*
✧ Táj: *sárgulik*
✧ Ell: **2.** *zöldell, virul*
✧ Etim: A → *sárga* melléknév származéka.

sárhányó ◆ fn ~*k*, ~*t*, ~*ja*

Jármű kereke fölé erősített, a felcsapódó sártól védő lemez. *Letört a bicikli sárhányója, sáros lett a ruhám. Leesett az autóról a sárhányó, újat kell rá szerelni.*

✧ Szin: *sárvédő, sárfogó,* (régi) *sármentő, sárhágó*

✧ Etim: Összetétel; → *sár* + *hányó*: a → *hány* ige származéka.

sarj ◆◆◆ fn *~ak, ~at, ~a*

1. Fiatal hajtás. *Lenyeste a fa sarjait.*

2. (választékos) Leszármazott, ivadék. *Ő a család utolsó sarja. Főúri sarj, a felesége is előkelő családból származik.*

✧ Szin: **1.** *sarjadék, rügy, ágacska* **2.** *utód,* (választékos) *sarjadék*

✧ Ell: **2.** *elől, felmenő, ős*

✧ Etim: Szóelvonással keletkezett a → *sarjú* főnévből.

sarjad ◆◆◆ ige *~ni*

1. (Növény) hajt. *Szépen sarjad a búza.*

2. (ritka) (Bajusz, szakáll) serked. *Már sarjad a bajusza, lassan kész férfi lesz belőle.*

3. (választékos) (Utód) származik, születik. *A házasságból két utód sarjadt.*

✧ Szin: **1.** *kikel, bújik, zöldül, csírázik,* (régi) *kibúvik* **3.** *ered*

✧ Táj: **1.** *fakadik*

✧ Ell: **1.** *sorvad, pusztul*

✧ Etim: A → *sarj* főnév származéka.

sarjadék ◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Növényi hajtás. *Lenyesegeti a gyümölcsfáról a sarjadékot.*

2. (választékos) Valamilyen származású ember. *Népi sarjadék, szülei egyszerű parasztemberek voltak.*

✧ Szin: *sarj, rügy, hajtás* **2.** *utód,* (választékos) *ivadék, leszármazott*

✧ Táj: **2.** *családfi, csimota, csimatka*

✧ Ell: **2.** *ős, elől, felmenő*

✧ Etim: A → *sarjad* ige származéka.

sarjú ◆◆ fn *~k* vagy (választékos) *sarjak, ~t* vagy (választékos) *sarjat, ~ja* vagy (választékos) *sarja*

1. Újra nőtt hajtás. *Leszedték a dohány sarját.*

2. (népi) Másodjára vagy harmadjára lekaszált növény. *Összegyűjti a sarjút a réten.*

3. (Jelzőként:) Levágás után újra kihajtó (növény). *Kihajtott a mezőn a sarjú fű.*

✧ Szin: **2.** (népi) *sarjúfű, sarjúszéna*

✧ Táj: **3.** *sargyú, sarnyú, saru*

✧ Etim: Az ősi, hangutánzó-hangfestő eredetű *sar-* tő származéka.

sark ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Égitest forgástengelyének végpontja; a legészakibb, illetve legdélibb pont a Földön. (Tulajdonnévben:) *Az expedíció során megközelítettük az Északi-sarkot.*

2. Az égen a Föld forgástengelyének meghosszabbításába eső pont. *A csillagvizsgálóban megmutatták nekünk az északi éggömbön található sarkot.*

3. Mágnestűnek a Föld északi, illetve déli sarkának irányába mutató része. *Merre mutat a mágnes sarka?*

4. Áramforrás csatlakozási pontja. *Melyik az elem negatív és pozitív sarka?*

5. (régi) Lábfejnek a boka alatti hátsó része. *„Minden sark billeg a táncra”* (Arany J.: Az ünneprontók).

✧ Szin: **1.** *sarkvidék,* (idegen) *pólus* **4., 5.** *sarok*

✧ Etim: Az ősi, hangutánzó-hangfestő eredetű *sar-* tő származéka, a → *sarok* főnév alakváltozata.

☝ A *sarok* alakváltozatról lásd a *sarok* szócikket!

sarkal ◆◆ ige *~ni*

1. (Lábbelit) új sarokkal lát el. *Újra sarkalni kell a csizmámat, elviszem a cipészhez.*

2. (Labdát) sarkával továbbít. *A labdát a középcsatárhoz sarkalta.*

✧ Etim: A → *sarok* főnév származéka.

☝ Egy *l*-lel írjuk és ejtjük. Nem tévesztendő össze a más jelentésű *sarkall* igével. Lásd még a *sarkall* szócikket!

sarkalatos ◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

Alapvetően fontos. *A vita sarkalatos pontja a pénzügyi helyzet volt. Az egyik sarkalatos kérdés a dolgozók szakmai előmenetele.*

✧ Szin: *elsődleges, létfontosságú, jelentős, döntő, központi, lényegi,* (idegen) *fundamentális, kardinális*

✧ Ell: *lényegtelen, mellékes,* (idegen) *marginális*

✧ Etim: A → *sarok* főnév származéka.

sarkall ◆◆◆ ige *~ni*

1. (Lovat) sarkával, sarkantyújával ösztönöz, késztet valamire. *Lovát gyorsabb mozgásra sarkallta, mert közeledett az ellenség.*

2. Valakit serkent valamire. *Lelkesedése másokat is munkára sarkallt.*

✧ Szin: **1.** *biztat, nógat, noszogat, ösztökél, hajt* **2.** *biztat, ösztönöz, bátorít, lelkesít, buzdít,* (idegen) *inspirál*

✧ Ell: **1.** *visszafog* **2.** *elbátortalanít, visszatart,* (bizalmas) *lelomboz*

✧ Etim: Vitatott eredetű. Vagy a → *sarok* főnév tövével azonos ősi, hangutánzó-hangfestő eredetű szótő származéka, vagy a → *sarok* testrésznév *sark* változatából alakult.

☝ Két *l*-lel írjuk és ejtjük. Nem tévesztendő össze a más jelentésű *sarkal* igével. Lásd még a *sarkal* szócikket!

sarkantyú ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Csizma sarkára erősített fémeszköz. *Sarkantyújával ügetésre sarkallta lovát.*

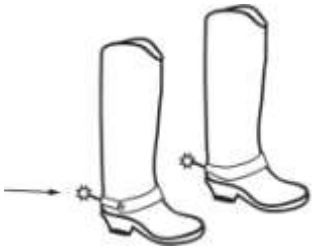

2. (Némely madár, különösen kakas lábának hátsó részén) felfelé görbülő, hegyes karom. *Megszúrta az ujjamat a kakas sarkantyúja.*

3. (Növényen) sarkantyú alakú nyúlvány. *Az ibolyának is van sarkantyúja.*

✧ Szin: **1.** (régi) *bökentyű*

✧ Táj: *sorkantyú*

✧ Etim: A → *serked* ige családjába tartozó *serkent* mély hangrendű változatának főnevesült melléknévi igeneve.

sárkány ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Mesebeli szörnyeteg. *Levágta a sárkánynak mind a hét fejét.*

2. Vázra feszített és hosszú zsinóron a levegőbe röpíthető szögletes, lapos papír- vagy vászonfigura mint játékszer. *Sárkányt eregettünk a réten az unokatestvéreimmel.*

3. Fémvázból, az erre szerelt ernyőből, olykor kis benzinmotorból álló repülő sporteszköz. *Évekig motoros sárkánnyal repültem. Eltörte az egyik lábát és két bordáját, amikor lezuhant a sárkánnyal.*

4. (rosszalló, gúnyos) Gonosz nő, fúria. *Az anyósa egy sárkány.*

✧ Szin: **1.** *sárkánykígyó, szörnyeteg* **2.** *papírsárkány* **3.** *sárkányrepülő* **4.** (rosszalló, gúnyos) *banya, hárpia, boszorkány*

✧ Etim: Honfoglalás előtti csuvasos típusú török jövevényszó.

✧ Ö: házi + sárkány

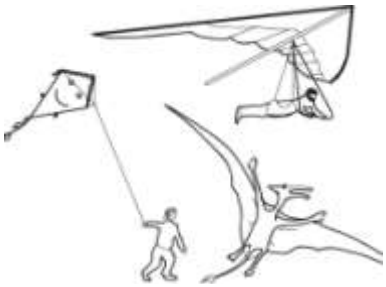

sarkít ◆◆ ige *~ani*

1. (Elektromágneses hullámokat) úgy alakít, hogy a rezgés merőleges síkban haladjon. *A polarizátor olyan berendezés, amely a fényt sarkítja.*

2. (Nézetet, véleményt) kiélez, illetve így fogalmaz meg. *Véleményét szereti sarkítva megfogalmazni. Ne sarkítsd ennyire a kérdést!*

✧ Szin: **1.** (idegen) *polarizál*

✧ Ell: **2.** *tompít*

✧ Etim: A → *sark* főnév származéka.

sarkkör ◆◆ fn

A 66,5 °-os északi, illetve déli szélességi kör. *Az expedíció elérte az északi sarkkört.*

✧ Etim: Összetétel: → *sark* + → *kör*.

sarkvidék ◆◆ fn

A sarkkörök táján található hideg éghajlatú, jeges terület. *Egy magyar expedíció elérte a Déli-sarkvidéket. Jegesmedvék csak az Északi-sarkvidéken élnek.*

✧ Szin: *sarköv,* (déli, tulajdonnév:) *Antarktisz* (északi, tulajdonnév:) *Arktisz;* (régi) *jégsarok*

✧ Etim: Összetétel: → *sark* + → *vidék*.

sarlatán ◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja* (rosszalló)

1. Szélhámos áltudós. *Tudósnak hirdeti magát, pedig csupán sarlatán.*

2. (Jelzőként:) Ilyenre jellemző. *Sarlatán módszerekkel próbált meggyógyítani.*

✧ Szin: **1.** (rosszalló) *csaló, szemfényvesztő, kuruzsló, kókler,* (gúnyos) *csodadoktor*, (régi) *vajákos, bűbájos, felcser* **2.** (rosszalló) *csaló, szemfényvesztő, kuruzsló, kókler*

✧ Etim: Olasz eredetű francia jövevényszó.

sarló ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Rövid nyelű, félköríves pengéjű vágószerszám. *Nem tudja levágni a füvet, még sarlója sincs.*

2. ■ *A hold sarlója*: keskeny karéj alakban látható része. *Nézd csak a hold sarlóját, milyen sejtelmesen világít.*

✧ Szin: **1.** (régi) *toló*

✧ Táj: **1.** *sarró, saru*

✧ Etim: Honfoglalás előtti, csuvasos típusú török jövevényszó.

sármány ◆ fn *~ok, ~t, ~a*

A pintyek családjába tartozó, veréb nagyságú, tarka tollú, hosszú farkú madár. *A sármányok a legtöbbjükre jellemző sárga begyükről kapták nevüket.*

✧ Táj: *sármók, sárgyóka, sármánelli, sármántyú*

✧ Etim: Szóelvonással keletkezett a régi nyelvi *sármályú* ‘sármány’ főnévből. A *sármályú* elhomályosult összetétel; *sár* ‘sárga’ (vö. → *sárga*) + *mályú*: a régi nyelvi, finnugor eredetű *mál* ‘állat hasi része, madár begye’ származéka.

saroglya ◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. (Szekéren) ráccsal elzárt hátsó rész. *A szekér saroglyájában utaztunk.*

2. Rudakkal ellátott, két ember által hordozható, általában rácsos szállítóeszköz. *A zsákokat saroglyára rakták.*

✧ Táj: **1.** *csiriglya, saroglyafurik* **2.** *srágla*

✧ Etim: Német, közelebbről bajor-osztrák jövevényszó.

sarok ◆◆◆◆◆ fn *sarkok, sarkot, sarka*

1. A lábfej hátulsó, boka alatti része. *Belelépett egy darázsba, és az megcsípte a sarkát. Nyomja a sarkamat a cipő.* ■ *A sarkában van valakinek*: kitartóan követi, üldözi. *Tíz perce a sarkamban van ez az alak.* | *Sarkára áll*: erélyesen fellép. *Ne hagyd magad, állj végre a sarkadra!* ● Szólás: *Hátrakötöm a sarkadat!*: ellátom a bajodat.

2. Lábbeli aljának sarok alatti része. *Lekopott a cipőm sarka.*

3. Tárgy vagy terület kiszögellése, szöglete, csücske. *Elbújt a szoba sarkába. Könny csillant meg a szeme sarkában. Ne ülj az asztal sarkára, mert nem mégy férjhez! Az oviban sarokba állították.* ■ *Sarokba szorít valakit*: olyan helyzetbe kényszeríti, amelyből nincs kiút. *Hosszas kérdezősködéssel sikerült sarokba szorítani őt.*

4. Utcasarok. *Megvárlak a sarkon, majd gyere utánam! A következő saroknál kell jobbra fordulni.*

5. Áramforrás pozitív vagy negatív feszültségű végpontja. *A negatív elektronok az elektromos erőtér hatására felgyorsulva, igen nagy sebességgel haladnak a pozitív sarok felé.*

✧ Szin: **3.** *zug* **5.** *sark,* (idegen) *pólus*

✧ Táj: **3.** *szög, sut*

✧ Etim: Az ősi, hangutánzó-hangfestő eredetű *sar-* tő származéka.

☝ A *sarok* és alakváltozata, a *sark* között jelentésmegoszlás alakult ki. Testrészre, építményre és a velük kapcsolatos tárgyakra inkább a *sarok* szót alkalmazzuk. Így a fenti példákban és a következő összetételekben: *sarokablak, sarokház, sarokrekamié, sarokszoba, sarokvas* stb. Földrajzi vonatkozásban viszont a *sark* változat a szokásos: *Északi-sark, Déli-sark, sarkcsillag, sarkkör, sarkutazó, sarkvidék* stb. Átvitt értelemben is ez utóbbit használjuk: *sarkigazság, sarkpont, sarktétel.* Lásd még a *sark* szócikket!

saru ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Szíjakkal a lábra csatolható, felsőrész nélküli lábbeli. *Egész nyáron sarut hordott a nagy meleg miatt.*

2. Valaminek az alátámasztásához, rögzítéséhez használt, gyakran U alakú szerkezet, illetve ennek kiszélesedő vége. *A kábel másik vége saruval rögzíthető a hangdobozhoz.*

✧ Szin: **1.** *szandál,* (Va bizalmas) *apostolka*

✧ Etim: Török jövevényszó.

sas ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Nagy testű, kampós csőrű ragadozó madár. *Egy hatalmas sas keringett felettünk zsákmányra lesve. A legnagyobb európai sas, a 68-90 cm nagyságú rétisas a Duna és a Tisza ártéri erdeiben szórványosan költ.* • Szólás: *Olyan a szeme, mint a sasé*: nagyon éles.

✧ Szin: *sasmadár, saskeselyű,* (régi) *griffmadár*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán ősi, finnugor kori szó.

sás ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

Magas szárú, hosszú levelű vízinövény. *A mocsaras tóparton sűrűn nő a sás. Most aratják a sást.*

✧ Szin: *káka, nád,* (régi) *szittyó*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

sasfészek ◆ fn

1. Sasok költő- és lakóhelye. *A sasfészekből kikandikált egy fióka.*

2. (régi, választékos) Sziklacsúcsra épített, nehezen megközelíthető és bevehető vár. *Sok nemesi család a külvilágtól elzárkózva, valóságos sasfészekben lakott.*

✧ Szin: **2.** *lovagvár, sziklavár, fellegvár*

✧ Etim: Összetétel: → *sas* + → *fészek*.

sáska ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Egyenes szárnyú, ugrólábú, tömegesen igen kártékony, növényevő rovar. *A földeket sáskák milliói lepték el, s letarolták az egész termést.*

✧ Szin: (régi) *szöcske*

✧ Táj: *aprókabóca*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

sátán ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

1. Gonosz szellem, ördög. *Távozz tőlem, sátán! A hiedelem szerint a sátán a pokolban él.*

2. (túlzó) Gonosz ember. *Tegnap is eljött az a sátán. Te sátán!*

✧ Szin: **1.** *gonosz lélek, démon, kísértő,* (idegen) *diabolus*

✧ Ell: **1.** *isten* **2.** (túlzó) *angyal, szent*

✧ Etim: Görög, végső soron héber eredetű latin jövevényszó.

☝ A *diabolus* szinonima kiejtése: [diabólusz].

satnya ◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n*

Növésében elmaradt, vézna, csenevész. *Csak nem beteg ez a satnya jószág? Nem eszik semmit ez a gyerek, azért ilyen satnya. Most már hiába locsolgatod ezt a satnya kórót.*

✧ Szin: *fejletlen, csökevényes,* (rosszalló) *vakarcs, nyiszlett, nyápic,* (szleng) *gebe*

✧ Táj: *csökött, csanyiga, csanyigás, setnya, satnyú, satvangos*

✧ Ell: *erős, fejlett, izmos*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű, egy ismeretlen eredetű szótő származéka lehet.

sátor ◆◆◆◆◆ fn *sátrak, sátrat, sátra* vagy (régi) *~a*

1. Vázból és ráerősített vászonból álló (ideiglenes) hajlék. *Sátorba bújik az eső elől. Egy tóparti kempingben vertük fel a sátrakat.* ■ *Sátrat ver*: letelepedik, letáborozik. *1849-ben ezen a helyen vertek sártat Bem csapatai.*

2. Alkalmi árusbódé. *A könyvhét előtt sátrakat állítanak fel a téren.*

3. ■ (választékos) *A fák, az ég sátra* vagy (régi) *sátora*: árnyékot, búvóhelyet adó rengeteg, szétterülő boltozat. *Az eső elől a fák sátra alá húzódtunk be.*

✧ Szin: **1.** *jurta,* (régi) *szárnyék, ponyva* **2.** *pavilon*

✧ Etim: Honfoglalás előtti török jövevényszó.

sátoros ◆◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, ~an*

1. Sátorban árusító. *A sétálóutcát ellepték a sátoros kereskedők.*

2. Sátorral ellátott. *A vásárra jól megrakott sátoros szekérrel érkeztek.* ■ *Sátoros ünnep*: **a)** nyolcnapos, őszi zsidó ünnep. *Most van a zsidók sátoros ünnepe.* **b)** (népi) nagy keresztény egyházi ünnep. *A protestánsoknál sátoros ünnepnek számít a karácsony, a húsvét és a pünkösd.* **c)** (tréfás) kivételes alkalom. *Csak sátoros ünnepeken van együtt a család.*

3. (választékos) Sátorszerűen szétterülő. *A hatalmas fák sátoros lombozata alig engedett át némi napfényt.*

✧ Etim: A → *sátor* főnév származéka.

sátoroz ◆◆ ige **sátoroz|ik** *~ni*

1. Sátorban lakik. *A vándortábor idején az erdőben sátoroztak.*

2. (népi, rosszalló) Időzik valahol. *Hol sátorozik ilyen soká?*

✧ Szin: **1.** *táborozik, kempingezik*
✧ Etim: A → *sátor* főnév származéka.
☝ Egyenrangú alakváltozatok; az egyes szám 1. személyben az ikes és az iktelen változat is használatos: *sátorozom* (ritkábban) vagy *sátorozok* (ez a gyakoribb).

satöbbi ◆◆◆ nm (bizalmas)
És egyéb (hasonló dolog). *Megnézték az Operát, az Akadémiát, a Lánchidat satöbbit.*
✧ Etim: A *s a többi* kifejezés élőbeszédet utánzó írásmódja.
☝ Rövid alakja: stb. Lásd még az *s* szócikket!

satrafa ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (bizalmas)
Házsártos, rendszerint csúf öregasszony. *Már megint pöröl a vén satrafa.*
✧ Szin: (bizalmas, rosszalló) *szipirtyó, csoroszlya,* (rosszalló, gúnyos) *banya, fúria, boszorka,* (szleng) *szatyor*
✧ Táj: *satrantyú, satrapa, satrafék, satrantyú*
✧ Etim: Játékos szóalkotással keletkezett a hangutánzó-hangfestő eredetű, nyelvjárási *satra* ‘vén banya; izgő-mozgó, szeles’ szóból.

satu ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Munkadarab rögzítésére való vasszerszám. *Satuba szorítja a vasat, és reszelni kezdi.*

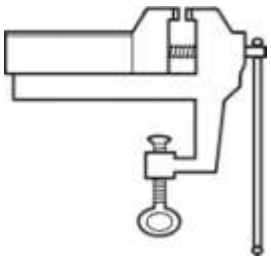

2. (népi) Préselésre használt facsavaros szerkezet, prés. *A satut szőlőpréselésre használjuk.*
✧ Szin: **2.** (népi) *sajtó*
✧ Táj: *sutu*
✧ Etim: Szóhasadással keletkezett a → *sajtó* ‘prés’ főnév *j* nélküli változatából.

sav ◆◆◆ fn *~ak, ~at, ~a*
1. Csípős ízű, erős oldó hatású hidrogénvegyület. *A savak tömény oldatban roncsoló hatásúak. A sósav egyértékű, a kénsav kétértékű, a foszforsav háromértékű sav.*
2. (bizalmas) Gyomorsav. *Sok a sava, gyógyszert kell rá szednie.*
✧ Szin: **1.** (régi) *savany, só,* (idegen) *acidum*
✧ Ell: *lúg*
✧ Etim: Nyelvújítás kori elvonás a → *savanyú* melléknévből.
✧ Ö: bór + sav, só + sav

sáv ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
1. Területnek valamilyen szempontból elkülönülő szélesebb csíkja. *A part mentén egy keskeny sávban strandot alakítottak ki. A magyar zászló egy piros, egy fehér és egy zöld vízszintes sávból áll.*
2. (Ország)útnak közlekedésrendészeti céllal hosszirányban elválasztott, kijelölt része. *Ezen az úton mindkét irányban két forgalmi sávon lehet haladni. Ne menj negyvennel a belső sávban, ha lassan akarsz közlekedni, húzódj inkább a szélső sávba! Melyik lesz a kereszteződésben a kanyarodó sáv?*
3. Hullámhossz, rádióvétel helye. *Melyik sávon fogható a Danubius rádió?*
✧ Szin: **1.** *vonal, szalag, zóna, övezet, térség, szakasz,* (bizalmas) *stráf* **3.** *hullámsáv, frekvenciasáv*
✧ Táj: **1.** *pászta*
✧ Etim: Nyelvújítás kori elvonás a *sávos* ‘sávokkal díszített’ melléknévből. A *sávos* a → *sakk* főnév régi nyelvi *sáh* változatának származéka.

sava-borsa ◆ birtokos személyjeles fn (csak alapalakban és tárgyraggal)
1. Jellegzetes íze valaminek. *A fűszer megadja az étel savát-borsát.*
2. Legjava, lényege valaminek. *A futball sava-borsa a gól.*
✧ Etim: Összetétel, *sava*: a → *só* főnév birtokos személyjeles alakja + *borsa*: a → *bors* főnév birtokos személyjeles alakja.

savanyít ◆◆ ige *~ani*
1. (Élelmiszert) folyamatosan savanyúvá érlel. *A káposztát hordókban savanyítják.*
2. (Ételt) valamivel savanyúvá tesz. *Egy kis citromlével savanyítottam a levest.*
✧ Szin: **1.** *erjeszt, kovászol,* (régi) *megkovászol*
✧ Táj: **1.** *poshaszt, poshajt, posajt*
✧ Ell: **2.** *édesít*

✧ Etim: A → *savanyú* melléknév tövével azonos ősi, ugor, esetleg finnugor kori szótő származéka.

savanykás ◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

Kissé savanyú. *Az alma savanykás ízű.*

✧ Szin: *fanyar, ecetes, borízű* • *Fanyar, mint az egres.*

✧ Táj: *gyengesavanyú*

✧ Ell: *édeskés*

✧ Etim: A régi nyelvi *savany* 'sav' főnév származéka. A *savany* nyelvújítás kori elvonás a → *savanyú* melléknévből.

savanyú ◆◆◆◆ mn *~k* vagy *~ak, ~t, ~n* vagy *~an*

1. Az ecet vagy a citrom ízéhez hasonlóan csípős ízű. *Savanyú bort iszik szódával. Savanyú a tej, biztosan megromlott. Ez a szilva még nagyon savanyú, nem elég érett.* • Szólás: *Savanyú a szőlő*: azért fitymál valamit, mert nem (lehet) az övé.

2. (rosszalló) Kedélytelen, kedvetlen (ember, arc stb). *Semmi kedvem találkozni azzal a savanyú alakkal.* (durva) *Egész este savanyú pofát vágott.*

✧ Szin: **1.** *savanyított, savanykás, fanyar, pikáns, éretlen* **2.** *unott, fanyalgó,* (rosszalló) *fancsali, sótlan, besavanyodott, búvalbélelt*

✧ Táj: **1.** *vadízű, acsari, sanyó, sanyú, savanya*

✧ Ell: **1.** *édes, érett* **2.** *vidám, jókedvű*

✧ Etim: Ősi, ugor, esetleg finnugor kori szó származéka (vö. → *só*).

savanyúság ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Valaminek savanyú íze. *A gyümölcstea savanyúságához jól illik a méz.*

2. Savanyú köret. *Hozzon valami savanyúságot is, uborkát vagy paprikasalátát!*

✧ Szin: **2.** *saláta, csalamádé,* (bizalmas) *savanyú*

✧ Táj: **2.** *savanyaság*

✧ Ell: **1.** *édesség*

✧ Etim: A → *savanyú* melléknév származéka.

savanyúvíz ◆ fn

Szénsavas ásványvíz. *Rendelt egy palack bort és két üveg savanyúvizet.*

✧ Táj: *borvíz, csevice*

✧ Etim: Összetétel: → *savanyú* + → *víz*.

☝ A *borvíz* székely tájszó, de az erdélyi köznyelvben is használatos. A szlovák eredetű *csevice* szó Jókai és Mikszáth műveiben is előfordul a felvidéki vagy a parádi ásványvíz megnevezéseként.

savó ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Aludttejből kivált, híg, zöldessárga, savanykás ízű folyadék. *A savó hűtve kellemes ízű, nem hizlaló ital.* • Szólás: (rosszalló) *Savó folyik az ereiben*: közönyös vagy gyáva.

2. A vér alvadásakor a megalvadt, kocsonyás anyagtól elváló híg, sárgás folyadék. *A laboratóriumban a vérből kiválasztják a savót.*

✧ Szin: **2.** *vérsavó, vérszérum*

✧ Táj: **1.** *sahu, szovó*

✧ Etim: A → *savanyú* melléknév és a → *só* főnév tövével azonos ősi, ugor, esetleg finnugor kori szó származéka.

sci-fi ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je* (idegen)

Tudományos-fantasztikus művészeti, különösen irodalmi vagy filmalkotás. *Imádom a sci-fit, kedvencem a Csillagok háborúja és a Mátrix. A gyerek bújja a sci-fiket.*

✧ Szin: (idegen) *science fiction*

✧ Etim: Angol jövevényszó.

☝ Kiejtése: [szkifi] vagy [scifi]. A *science fiction* kiejtése: [szájensz fiksn].

scsí ◆ fn *~k, ~t, ~je* (Ka)

Húsos káposztaleves. *Kérhetnék kenyeret a scsíhez?*

✧ Etim: Orosz jövevényszó.

☝ Kiejtése általában [scsi]!

se I. ◆◆◆◆◆ ksz (tiltó mondatrészek, mondatok összekapcsolására)

1. Szintén ne. *Ne menj a tópartra, se az erdőbe!*

2. ■ *Se ne*: ne is. *Ne egyél, se ne igyál!*

3. (Páros használatban:) *Ne nézz se jobbra, se balra!*

4. (Előzményre utalva:) *Engem se hagyj itt!*

5. Sőt ne is. *Fuss el mellette, oda se pillants!*

6. (A mellékmondatban közölt körülmény ellenére való tiltás kifejezésére:) *Akkor se menj, ha hívnak!*

7. (Választó kötőszó után:) *Gondolkozom, olvassak-e vagy se.*

✧ Ell: **1., 3–6.** *is*

✧ Etim: Az *s ~ ës* nyomatékosító szó (vö. → *is*) és a → *ne*[1] tiltószó mondattani tapadásával keletkezett.

✧ Ö: soha + se

se II. ◆◆◆◆◆ hsz

1. (Nyomatékos tiltás kifejezésére:) *A világ minden kincséért se mondd el! Azért se menj el!* ■ *Egy szót se!*: csend legyen. | *Mit se*: egyáltalán ne. *Mit se törődj vele!* • Szólás: (népi) *Egyet se búsulj rajta!*: egyáltalán ne búsulj miatta.
2. (Tagadó névmás vagy határozószó nyomósítására:) *Ne félj senkitől se!*
✧ Ell: **2.** *is*
✧ Etim: Az *s ~ ës* nyomatékosító szó (vö. → *is*) és a → *ne*[1] tiltószó mondattani tapadásával keletkezett.

seb ⬩⬩⬩⬩⬩ fn *~ek, ~et, ~e*
1. Sérülés útján a testen keletkezett vérző nyílás, illetve heg. *Egész testét sebek borították.*
2. Lelki sérülés. *Ne tépd fel a régi sebeket!*
✧ Szin: **1.** *horzsolás, sebesülés, vágás, sebhely, fekély,* (bizalmas) *bibi, plezúr,* (régi) *túr* **2.** *sérelem*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

sebaj ⬩⬩⬩ msz
Nem baj! *Vesztettél? Sebaj! Legközelebb majd te győzöl.* • *Annyi baj legyen! Oda se neki!*
✧ Etim: Összetétel: → *se* tiltószó + → *baj*.

sebbel-lobbal ⬩⬩ hsz
Izgatottan sietve. *Nagy sebbel-lobbal távozott, mert megsértődött.*
✧ Szin: *sebtében, kapkodva, sietséggel, hanyatt-homlok, lélekszakadva, lóhalálában*
✧ Táj: *széllel-lobbal, léhhel-pléhhel*
✧ Ell: *megfontoltan, átgondoltan, nyugodtan, lassan*
✧ Etim: Összetétel; *sebbel*: a → *sebes*[2] ‘gyors’ melléknév önállóan nem adatolható *seb-* ‘gyorsaság’ tövének ragozott alakja + *lobbal*: a → *lobban*, → *lobog* igékkel összefüggő *lobb* ‘gyorsaság; érzelmi felindulás’ főnév ragozott alakja.

sebes[1] ⬩⬩⬩ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en*
Sebzett, sebekkel borított. *Sebes kezével nem tud mosogatni. Elesett a betonon, és sebes lett a térde.*
✧ Szin: *sérült, kisebesedett, sebhelyes, felhorzsolt, véres, heges, varas,* (bizalmas) *bibis*
✧ Táj: *túros*
✧ Ell: *ép*
✧ Etim: A → *seb* főnév származéka.

sebes[2] ⬩⬩⬩ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en*
Gyors. *A sebes folyón nehéz volt felfelé evezni. Szinte hallani lehetett sebes szívverését.* • Szólás: *Sebes, mint az istennyila*: nagyon gyors.
✧ Szin: *fürge, élénk, sietős, villámsebes, villámgyors, szapora*
✧ Táj: *hamar*
✧ Ell: *lassú, lomha*
✧ Etim: Az önállóan nem adatolható, ismeretlen eredetű *seb-* tő származéka.

sebesség ⬩⬩⬩⬩⬩ fn *~ek, ~et, ~e*
1. Valamely tevékenység gyors volta. *Ördögi sebességgel játszott hegedűjén.*
2. Valamely helyváltoztatás gyorsasága. *A mozgás sebességét a megtett út és az idő hányadosa adja. Az expresszvonat sebessége óránként 150 km.*
3. (bizalmas) Motoros jármű valamelyik sebességfokozata. *Sebességbe teszi az autót. Kapcsolj az ötödik sebességre!*
✧ Szin: **1.** *iram, tempó, fürgeség,* (idegen) *velocitas, celeritás* **2.** *iram, tempó,* (idegen) *velocitás, celeritás* **3.** *fokozat*
✧ Etim: A → *sebes*[2] ‘gyors’ melléknév származéka.
✧ Ö: hang + sebesség

sebesült ⬩⬩⬩⬩ mn *~ek, ~et, ~en*
Sebesülést szenvedett. *A háború alatt a sebesült katonákat ápolta egy kórházban. Talált egy sebesült verebet.* (Főnévi használatban:) *A frontvonaltól elszállították a sebesülteket.*
✧ Szin: *megsebzett, vérző, felsértett, felhorzsolt, sebes, sérült*
✧ Táj: *séblis*
✧ Ell: *ép, gyógyult, egészséges*
✧ Etim: A → *seb* főnév származéka.

sebész ⬩⬩⬩⬩ fn *~ek, ~t, ~e*
Műtéteket végző szakorvos. *Lábtörése után elvitték a sebészhez. A sebész, aki megoperálta, azt mondta, hamarosan felépül.*
✧ Szin: *műtőorvos,* (idegen) *traumatológus, operatőr,* (régi) *kirurgus, felcser, seborvos,* (Fv, Ka bizalmas) *chirurg,* (Fv, Va bizalmas) *hirurg,* (Dv, Mv bizalmas, Őv ritka) *kirurg*
✧ Etim: A → *seb* főnév nyelvújítás kori származéka.

sebezhető ⬩⬩⬩ mn *~k* vagy *~ek, ~t, ~n* vagy *~en*
1. Olyan (személy), akit könnyen meg lehet sebezni. *Testét sisak, páncél védi, nem sebezhető. A körbezárt kis csapat a hatalmas túlerővel szemben nagyon sebezhetővé vált.*
2. Érzékeny, könnyen megsértődő. *Sok a sebezhető pontja. Légy hozzá kedves, olyan sebezhető lélek!*
✧ Szin: **1.** *védtelen, fegyvertelen, megtámadható, kiszolgáltatott,* (idegen) *vulnerábilis* **2.** *sértődékeny, törékeny, gyenge, mimóza*
✧ Ell: **1.** *sebezhetetlen, sérthetetlen* **2.** *erős*
✧ Etim: A → *seb* főnév származéka.

sebtében ⬩⬩⬩ hsz

Gyorsan, sietve. *Vacsora előtt még sebtében átnézte az újságokat. Látszik, hogy sebtében készítetted el ezt a fogalmazást.*
✧ Szin: *sebbel-lobbal, egykettőre, hamar, futólag,* (bizalmas) *futtában, kutyafuttában, ripsz-ropsz, sebtiben,* (népi) *átabotában* • *Mint a vihar.*
✧ Táj: *sebtén, sebten, sebtést*
✧ Ell: *lassan, megfontoltan*
✧ Etim: A → *sebes*[2] 'gyors' melléknév tövével azonos ismeretlen eredetű, önállóan nem adatolható *seb-* tő származéka.

segéd ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
1. Kisiparos, kereskedő szakképzett alkalmazottja. *A szabónk két segéddel dolgozik.*
2. (régi) Párbajsegéd. *Nevezze meg a segédeit!*
✧ Szin: **1.** *kisegítő, segítő,* (régi) *legény,* (régi, idegen) *famulus* **2.** (idegen, régi) *szekundáns* • **1.** *Valakinek a jobb keze*
✧ Ell: *mester*
✧ Etim: A → *segély* főnév és a → *segít* ige tövével azonos ősi, finnugor kori *seg-* szó származéka.
✧ Ö: tanár + segéd

segédige ◆◆ fn
Más igék idejének, módjának vagy más körülményének a kifejezésére szolgáló ige. *A fog és a volna például segédigék. Milyen angol segédigéket ismersz?*
✧ Etim: Összetétel: → *segéd* + → *ige*.

segédkez|ik ◆◆◆◆ ige *~ni* (választékos)
Segít. *Sokan segédkeztek a munkában, így hamar elkészültünk.*
✧ Szin: *közbenjár, közreműködik,* (idegen) *asszisztál* • *Segítséget nyújt.*
✧ Táj: *segél*
✧ Etim: A → *segéd* főnév származéka.

segédmunkás ◆◆ fn
Kisegítő munkát végző fizikai munkás. *Szakképzettsége nem volt, ezért csak segédmunkásnak vették fel.*
✧ Szin: (régi) *culáger, tróger*
✧ Ell: *szakmunkás*
✧ Etim: Összetétel: → *segéd* + → *munkás*.

segély ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
1. (régi) Segítség. *A padlásra létra segélyével jutott. Segélyére sietett a szomszédjának.*
2. Rászorulónak adott anyagi juttatás. *Miután elbocsátották, néhány hónapig munkanélküli segélyen élt. Az önkormányzat megítélte neki a szociális segélyt. A vállalattól temetési segélyt kapott a halott munkás családja.*
✧ Szin: **1.** (régi) *segedelem* **2.** *támogatás, juttatás,* (idegen) *szubvenció,* (régi) *segedelem,* (Fv, Dv, Mv hivatalos) *podpora*
✧ Etim: A → *segély* főnév és a → *segít* ige tövével azonos ősi, finnugor kori *seg-* szó nyelvújítás kori származéka.
✧ Ö: első + segély

segélyez ◆◆ ige *~ni*
Rendszeresen anyagi segélyben részesít valakit. *Barátai segélyezik, amíg nem talál munkát. Az önkormányzat is segélyezi a szociálisan rászorulókat.*
✧ Szin: *támogat, segít, fölkarol, gyámolít,* (idegen) *szubvencionál,* (régi) *istápol* • *Segítségére van. Segédkezet nyújt.*
✧ Etim: A → *segély* főnév származéka.

segít ◆◆◆◆◆ ige *~eni*
Valakinek a tevékenységét vagy helyzetét közreműködésével könnyíti. *Barátom mintaférj, sokat segít a feleségének. Barátját tanáccsal segíti ebben a nehéz időszakban. Sokat segíthet a bajodon egy jó szakember.* ■ *Diadalra segít valamit*: győzelemre juttatja. *Bátorságával diadalra segítette a csatát.* | *Világra segít valakit*: szülészként levezeti a szülést, illetve a szülésnél segédkezik. *Egy fiatal orvos segítette világra a kismama első gyermekét.* • Közmondás: *Segíts magadon, az Isten is megsegít*: csak az járhat szerencsével, aki maga is mindent megtesz célja elérése érdekében.
✧ Szin: *segédkezik, felkarol, támogat, gyámolít valakit,* (régi) *istápol;* (idegen) *asszisztál valakinek* • *Tolja a szekerét. Segítségére van. Segédkezet nyújt. Malmára hajtja a vizet.* (bizalmas) *Hóna alá nyúl.*
✧ Táj: *segél, segéjt*
✧ Ell: *akadályoz, gátol, hátráltat valakit*
✧ Etim: A → *segéd*, → *segély* főnevek tövével azonos ősi, finnugor kori *seg-* szó származéka.

segítség ◆◆◆◆◆ fn *–, ~et, ~e*
1. Az a cselekvés, tény, szituáció, hogy valakinek, valakin segítenek. *Jól jött az anyagi segítség, amikor építkeztünk. Azonnal segítségére sietett bajba jutott barátjának. Mindig segítségemre van a kollégám, ha valahol elakadok a munkában.*
2. (Mondatszóként:) *Segítség!*: segítsenek. *Segítség, tolvaj!*
3. Segítőtárs. *Nincs segítsége ebben a kilátástalan helyzetben.*
✧ Szin: **1.** *támogatás,* (régi) *segedelem* **3.** *támasz* • **3.** *Valakinek a jobb keze.*
✧ Etim: A → *segít* ige származéka.
☝ Kiejtése: [segítcség].

sehány ◆ általános nm
Egy sem. *Hány könyvet vettél? – Sehányat.*
✧ Szin: *semennyi*

✧ Ell: *valamennyi, mind*
✧ Etim: Mondattani tapadással keletkezett összetétel: → *se* + → *hány*[2].
sehogy ◆◆◆◆ általános hsz **sehogyan**
Semmilyen módon, semmilyen áron. *Sehogyan sem tudta megoldani a feladatot. Hogy tudsz túladni rajta? – Sehogy!*
✧ Szin: *semmiképp, semmiképpen, semmiféleképp*
✧ Táj: *sohogy, sohogyan, semmihogyan*
✧ Ell: *mindenhogy, mindenképpen, mindenféleképp*
✧ Etim: Mondattani tapadással keletkezett összetétel: → *se* + → *hogy*[1], → *hogyan*.
☝ Egyenrangú alakváltozatok, de a mai köznyelvben a *sehogy* sokkal gyakoribb, mint a *sehogyan*.
sehol ◆◆◆◆◆ általános hsz
1. Semmiféle helyen vagy egyik helyen sem. *Ilyen jó gyümölcs nem terem sehol. Sokfelé járt, de sehol sem kívánt letelepedni.*
2. ■ (bizalmas) *Sehol sincs*: nagyon lemaradt. *Jók a képességei, de sehol sincs a többiekhez képest.*
✧ Táj: *sehun, sehon, sehutt, sohol, seholt, sehont, sehott*
✧ Ell: *mindenhol, mindenütt*
✧ Etim: Mondattani tapadással keletkezett összetétel: → *se* + → *hol*.
sehonnai ◆◆◆ mn *~ak, ~t, ~ja* (régi, választékos)
Hazátlan. *„Sehonnai bitang ember, Ki most ha kell, halni nem mer”* (Petőfi S.: Nemzeti dal).
✧ Szin: *földönfutó, jöttment, senkiházi*
✧ Táj: *sohonnai*
✧ Etim: A → *sehol* határozószó *sehon* változatának származéka.
sehonnan ◆◆◆ általános hsz
Semmiféle helyről. *Sehonnan sem kap segítséget.*
✧ Szin: *semerről*
✧ Táj: *sohonnét, sehonnából, sehunnan, sohunnaj, sehonnand, sehonnat, sohonnat*
✧ Ell: *mindenhonnan, mindenfelől*
✧ Etim: Mondattani tapadással keletkezett összetétel: → *se* + → *honnan*.
sejk ◆◆ fn *~ek, ~et, ~je* (idegen)
Arab törzsfő, előkelő úr. *A sejk magával hozta egész háremét.*
✧ Etim: Arab eredetű nemzetközi szó.
sejt[1] ◆◆◆ ige *~eni*
Gyanít valamit. *Nem sejti még, mi vár rá.* ■ *Rosszat sejt*: kellemetlenség vagy kellemetlenségek bekövetkeztétől tart. *Rosszat sejtek, azt hiszem, nyitva felejtettem otthon a vízcsapot.*
✧ Szin: *vél, feltételez, érez,* (bizalmas) *kapiskál, megszimatol, megneszel, pedz*
✧ Táj: *alít*
✧ Etim: A régi nyelvi, finnugor eredetű *sajog* ‘ragyog, csillog’ (vö. → *sajog*) ige magas hangrendű változatának származéka.
sejt[2] ◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~je*
1. Az élő szervezet parányi része, elemi egysége. *A növényi sejteket sejtfal veszi körül. A tojás is egy állati sejt. Az egyik legnagyobb emberi sejt a petesejt.*
2. Méhek építette, hatszög alakú kamrácska. *A lép sejtjei tele vannak mézzel.*
3. (régi) Kis létszámú (illegális) politikai csoport. *A harmincas években kommunista sejtet szervezett.*
✧ Szin: **2.** *méhsejt* **3.** *alapszerv, egység*
✧ Etim: Szóhasadással különült el a → *selejt* főnévtől.
✧ Ö: ivar + sejt, pete + sejt
sejtelem ◆◆◆ fn *sejtelmek, sejtelmet, sejtelme*
1. (választékos) Előérzet. *Rossz sejtelme támadt, hogy valami baj éri az utazás alatt.*
2. Sz.: (bizalmas) *(Halvány) sejtelme sincs valamiről*: fogalma sincs róla.
✧ Szin: **1.** *sejtés, gyanú, megérzés,* (választékos) *sugallat,* (idegen) *intuíció,* (bizalmas) *szimat* • **2.** (népi) *Ándungja sincs róla.*
✧ Ell: *bizonyosság*
✧ Etim: A → *sejt* ige származéka.
sejtelmes ◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
Rejtett okok miatt érthetetlennek látszó. *Miért mosolyogsz ilyen sejtelmesen?*
✧ Szin: *rejtélyes, kifürkészhetetlen, homályos, titokzatos*
✧ Ell: *világos, egyértelmű, érthető*
✧ Etim: A → *sejtelem* főnév származéka.
sejtmag ◆◆ fn
A sejtnek a legfontosabb életfunkciókat ellátó központi része. *A növényi és az állati sejtnek is van sejtmagja. Az állati sejtmagot fehérje veszi körül.*
✧ Etim: Összetétel: → *sejt*[2] + → *mag*.
sekély ◆◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en*
1. Alacsony, nem mély (víz). *A part mentén sekély a víz, inkább ott labdázzunk!*

2. (választékos) Felületes, nem mély (érzés, érzelem). *Csak sekély érzelmeket táplálok iránta. „Sekély e kéj”* (József A.: Születésnapomra).
✧ Szin: **2.** *kicsi, jelentéktelen, felszínes*
✧ Táj: **1.** *sikély*
✧ Ell: **1.** *mély, magas* **2.** *mély, nagy, alapos, tartalmas, igazi*
✧ Etim: Szóhasadással különült el a → *csekély* melléknévtől.

sekélyes ◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. (ritka) Kissé sekély (víz). *A tó sekélyes részén nád nőtt.*
2. Felületes. *Sekélyes érvelése nem győzött meg.*
✧ Szin: **2.** *felszínes, futólagos, üres*
✧ Ell: **1.** *mély* **2.** *alapos, tartalmas*
✧ Etim: A → *sekély* melléknév származéka.

sekrestye ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
Kegytárgyak, szertartási kellékek őrzésére szolgáló templomi helyiség. *A sekrestyéből ellopták a díszes aranykelyhet.*
✧ Táj: *segrecske, segrescse, segrestye, szegrestye, szekrestye*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

selejt ◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~je*
1. Hibás ipari termék. *Sajnos idén is sok selejtet gyártottak.*
2. Gyenge, használhatatlan, hitvány része valaminek. *Nekik már csak a gabona selejtje jutott.*
✧ Szin: **1.** *hulladék, maradék* **2.** *alja valaminek,* (bizalmas) *resztli*
✧ Etim: Német jövevényszó.

selejtes ◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. Munka közben elrontott, hibás. *A selejtes darabokat le kell venni a futószalagról.*
2. Hitvány, rossz minőségű. *Csupa selejtes ruhát árusítottak. Olcsón adják a selejtes almát.*
3. Olyan, amelyben sok a selejt. *Selejtes árut kaptak, alig van benne használható darab. Selejtes a készlet.*
✧ Szin: **1.** *silány, maradék* **2.** *ócska,* (főnév:) *hulladék;* (bizalmas) *vacak, bóvli, tré* **3.** *értéktelen, eladhatatlan,* (bizalmas) *vacak, bóvli*
✧ Ell: *elsőrendű, kiváló, hibátlan*
✧ Etim: A → *selejt* főnév származéka.

sellő ◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
1. Halfarkú vízi tündér. *A sellők csak a képzelet világában élnek.*
2. (népi) Folyó zúgója; (kisebb) vízesés. *Megcsodálták a sellőt a hegyekben.*
✧ Szin: **1.** *hableány,* (idegen) *szirén, nimfa* **2.** *sziklazátony, zuhatag*
✧ Etim: A *sürög* igével rokon, hangutánzó-hangfestő eredetű *serlik ~ sellik* ‘összesodródik’ ige főnevesült melléknévi igeneve (vö. → *sürög-forog*).

selyem ◆◆◆◆ fn *selymek, selymet, selyme* vagy (ritka) *~je*
1. Finom kelme, amit a selyemhernyó váladékából keletkezett finom szálból készítenek. *Vettem három méter selymet a függönyhöz.* (Jelzőként:) *Sötétkék selyem hálóinget kapott születésnapjára a férjétől.* • Szólás: *Selyemben, bársonyban járatja*: fényűzően öltözteti, (átvitt) kényezteti.
2. Selyemfonál, cérna. *Hozz egy gombolyag piros selymet!*
3. Valaminek finom, lágy, kellemes volta. *„Milyen volt hangja selyme, sem tudom már”* (Juhász Gy.: Milyen volt szőkesége…).
✧ Szin: **1.** *hernyóselyem, műselyem*
✧ Etim: Kínai eredetű vándorszó.

selymes ◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. Selyemhez hasonlóan fényes, puha, lágy. *Mitől ilyen selymes a hajad? Leheveredtek a selymes pázsitra.*
2. (ritka) Selyemből való. *Selymes párnákon pihen.*
✧ Szin: **1.** *bársonyos, finom, sima*
✧ Ell: **1.** *durva, kérges, érdes*
✧ Etim: A → *selyem* főnév származéka.

selypít ◆◆ ige *~eni*
Néhány mássalhangzót hibásan, pöszén ejt. *Selypítve beszél, logopédushoz kell járnia.*
✧ Szin: *pöszít,* (tréfás) *pöszög*
✧ Táj: *csipeg*
✧ Etim: Egy hangutánzó eredetű szótő származéka.

sem I. ◆◆◆◆◆ ksz (tagadó mondatok, mondatrészek kapcsolására)
1. Szintén nem. *A lányok nem jöttek, és a fiúk sem. Te sem tudod? A könyvet sem felejtem el.* (Páros használat:) *Így sem jó, meg úgy sem jó.* • Szólás: *Ezt sem nekem mondták*: nem engem ért a bántás. | *Sem éjjele, sem nappala*: soha nincs nyugta. | (bizalmas) *Se(m) inge, se(m) gatyája*: semmi köze hozzá.
2. (Igei állítmányra vonatkoztatva:) Nem is. *Nem jött haza, azaz még el sem ment.*
3. (A szóban forgó körülmény ellenére való tagadás kifejezésére:) *Ha tudnám, sem mondanám meg neked.*

4. (Választó kötőszó után:) Nem. *Nem tudja, igaz-e vagy sem.*
✧ Szin: *se*
✧ Ell: *is*
✧ Etim: Mondattani tapadással keletkezett a *s ~ ës* nyomatékosító szóból (vö. → *is*) és a → *nem*[2] tagadószóból.
✧ Ö: hogy + sem, korán + sem, soha + sem

sem II. ◆◆◆◆◆ hsz (tagadó mondatokban)
1. (Nyomatékos tagadásra:) Egyáltalán nem. *Szóba sem jött, hogy őt is meghívjuk. Mit sem tud róla.*
2. (Tagadó névmás mellett:) Nem. *Senki sem látta.*
✧ Szin: *se*
✧ Ell: *is*
✧ Etim: Mondattani tapadással keletkezett a *s ~ ës* nyomatékosító szóból (vö. → *is*) és a → *nem*[2] tagadószóból.

séma ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Fő vonásokat tartalmazó vázlatos rajz. *A séma szerint készítette el a munkadarabot.*
2. (rosszalló) Merev gondolkodási, cselekvési forma. *Csak sémákban képes gondolkodni.*
✧ Szin: **1.** *vonalrajz, előírás, forma, vázlat, minta,* (bizalmas) *skicc* **2.** (rosszalló) *kaptafa, sablon*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

semeddig ◆ általános hsz
1. (Szinte) semekkora távolságra sem vagy a legrövidebb távolságra sem. *Meddig mentetek? – Semeddig sem. Még semeddig sem jutottak, amikor megdördült az ég.*
2. (Szinte) semennyi ideig sem vagy a legrövidebb ideig sem. *Meddig égettétek a lámpát? – Semeddig sem! Nem tartott a vihar semeddig, máris kisütött a nap.*
✧ Ell: **2.** *sokáig*
✧ Etim: Mondattani tapadással keletkezett összetétel: → *se* + → *meddig*.

semekkora ◆ általános nm
(Rendszerint válaszként:) A legkisebb nagyságú sem. *Mekkora kenyeret kérsz? – Semekkorát!*
✧ Etim: Mondattani tapadással keletkezett összetétel: → *se* + → *mekkora*.

semelyik ◆◆ általános nm
Egyik sem. *Melyik ruhát választod? – Semelyiket sem. Semelyik festmény nem tetszett.*
✧ Szin: *egyik se*
✧ Táj: *semmék*
✧ Ell: *mindegyik, valamennyi*
✧ Etim: Mondattani tapadással keletkezett összetétel: → *se* + → *melyik*.

semennyi ◆◆ általános nm
A legkisebb mennyiségű vagy mértékű sem. *Semennyi vagyona sincs. Semennyi fáradságba sem kerül. Semennyi pénzért sem adná.*
✧ Szin: *sehány, semmi* ● *Annyi se, mint egy leesett mákszem.*
✧ Ell: *sok*
✧ Etim: Mondattani tapadással keletkezett összetétel: → *se* + → *mennyi*.

semerre ◆◆ általános hsz
1. Semmiféle irányba. *Nem nézett semerre sem, csak ment egyenesen előre.*
2. Körös-körül sehol. *Fényt nem láttak semerre.*
✧ Szin: **1.** *sehova, sehová* **2.** *sehol (sem)*
✧ Ell: **1.** *mindenhova, valahova* **2.** *mindenhol, valahol*
✧ Etim: Mondattani tapadással keletkezett összetétel: → *se* + → *merre*.

semerről ◆ általános hsz
Egyik irányból sem. *Nem bukkant fel senki semerről.*
✧ Szin: *sehonnan*
✧ Táj: *sehonnét*
✧ Ell: *mindenhonnan, valahonnan*
✧ Etim: Mondattani tapadással keletkezett összetétel: → *se* + → *merről*.

semhogy ◆◆◆◆ ksz (választékos)
1. (Következményes mellékmondat élén:) Mintsem (hogy). *Sokkal jobb tanuló ő, semhogy otthon maradjon dolgozatíráskor.*
2. (Két lehetőség közül az egyiket elvető mellékmondat bevezetésére:) Mintsem (hogy). *Inkább jelentkezik a rendőrségen, semhogy gyávának tartsák.*
✧ Szin: (régi) *hogysem*
✧ Etim: Mondattani tapadással keletkezett összetétel: → *sem* + → *hogy*[2].

semleges ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en*
1. Egyik (hatalmi) csoportosuláshoz sem tartozó. *A vitás kérdésben semleges maradt. Megpróbált egy semleges országban letelepedni a háború után.* (Főnévi használatban:) *Összeültek a semlegesek képviselői.*
2. Közömbös jellegű. *Ez egy szép semleges árnyalat, nem túl feltűnő, de jól illik minden ruhádhoz. Kedvelem a semleges ízeket.*
3. Se nem hím, se nem nőstény. *Mesterséges körülmények között sikerült egy semleges egyedet kitenyészteni.*

4. Se nem lúgos, se nem savas. *A savas anyag közömbösítése után semleges kémhatású folyadékot kaptunk.*
5. Mágneses vagy elektromos tulajdonságokat nem mutató. *A műanyag tárgyak semleges testek, nem vezetik az elektromosságot.*
6. (Némely nyelvben:) A hímnem és a nőnem mellett a harmadik nyelvtani nemhez tartozó. *Soroljátok fel a múlt órán tanult rendhagyó semleges főneveket! A mai órán a latin semleges főnév ragozásról lesz szó.* (Főnévi használatban:) *Az orosz alany- és tárgyeset a semlegesben azonos.*
✧ Szin: **1.** *páratlan, részrehajthatatlan, elfogulatlan, tárgyilagos* **5.** *szigetelő* **6.** *semlegesnemű*
✧ Ell: **1.** *elfogult, elkötelezett, részrehajló* **2.** *szélsőséges, végletes* **5.** *vezető*
✧ Etim: A → *sem* módosítószó származéka.

semmi I. ◆◆◆◆◆ általános nm
1. Egy sem, a legkevesebb sem. *Semmi sem tart örökké. Semmi sem termett az idén.* ■ *Semmibe (sem) veszik*: úgy kezelik, mintha nem is létezne. *Semmibe veszik a munkahelyén, a kollégái szóba sem állnak vele.*
2. (túlzó) Nagyon kevés. *Ezért a ruháért az ötezer semmi.*
3. Semmilyen érték. *Semmije sincs szegénynek, amióta elvált a feleségétől.*
4. (Jelzőként:) Jelentéktelen. *Miért kellett ezt a semmi dolgot úgy felfújni?*
✧ Szin: **3.** *semennyi* **4.** *apró, kicsi*
✧ Ell: **1–3.** *minden* **4.** *óriási*
✧ Etim: Mondattani tapadással keletkezett összetétel: → *sem* + → *mi*[2].

semmi II. ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
1. Nem létező dolog. *Semmivé lettek a vele kapcsolatos illúzióim. Egy csapásra semmivé tehet téged az a nőszemély.* ● Szólás: (Fv) *Semmiből semmi*: váratlanul, hirtelen. *Kedélyesen beszélgettünk, amikor semmiből semmi nekem esett, hogy miért akarom őt tönkretenni.*
2. Nulla. *Ha 10-ből levonunk 10-et, marad semmi.*
3. A levegő, a messzeség. *Órák óta bámul a semmibe.*
4. Nagyon értéktelen dolog. *Egy nagy semmivel szúrták ki a szemét.* ● Szólás: (gúnyos) *Nesze semmi, fogd meg jól*: értéktelen ajándék, jelentéktelen segítség.
5. Nagyon kis fáradságba, megerőltetésbe kerülő dolog. *Ezt megcsinálni neki semmi.*
6. Alacsony vagyoni, társadalmi helyzet. *A semmiből küzdötte fel magát.*
✧ Szin: **2.** (idegen) *zéró, zérus* **3.** *végtelenség* **4.** *nulla* **5.** *apróság, kicsiség, semmiség* **6.** *nulla*
✧ Táj: **1., 4.** (tréfás) *pereclyuk*
✧ Ell: **1.** *minden* **3.** *végtelen*
✧ Etim: Mondattani tapadással keletkezett összetétel: → *sem* + → *mi*[2].

semmiféle ◆◆◆◆ általános nm
Egyetlenegy sem. *Nincs semmiféle meggyőződése, azt hajtogatja papagáj módjára, amit a többiek mondanak.*
✧ Szin: *semmilyen,* (választékos) *semminemű,* (régi) *semminő*
✧ Etim: Összetétel; → *semmi* + *-féle*: képzőszerű utótag.

semmiképpen ◆◆◆◆ általános hsz **semmiképp**
1. Semmilyen módon. *Semmiképpen nem tudok ma elmenni hozzád.*
2. Egyáltalán ne. *Semmiképpen se számíts rám!*
✧ Szin: **1.** *sehogyan sem* ● *Semmi esetre sem. Semmi szín alatt. A világért sem.*
✧ Táj: *semmihogyan, semmilettképpen*
✧ Ell: **1.** *mindenképpen*
✧ Etim: A → *semmi* névmás származéka.
☝ Egyenrangú alakváltozatok, de a mai köznyelvben a *semmiképpen* sokkal gyakoribb, mint a *semmiképp*.

semmikor ◆◆ általános hsz
Soha. *Mikor érnél rá? – Semmikor. Semmikor sem hajlandó velem találkozni.*
✧ Szin: *sohasem, sohase,* (bizalmas) *sohanapján* ● *Majd ha fagy. Holnapután kiskedden, borjúnyúzó pénteken.*
✧ Ell: *mindig, mindenkor*
✧ Etim: Összetétel: → *sem* + → *mikor*.

semmilyen ◆◆◆◆ általános nm
1. Egyetlen egy sem. *Semmilyen bizonyíték nem volt ellene, így elejtették a vádat.*
2. (bizalmas) Jellegtelen, meghatározhatatlan. *Olyan semmilyen ember a szomszédunk.*
✧ Szin: **1.** *semmiféle,* (választékos) *semminemű* ● *Semmi néven nevezendő.*
✧ Ell: **1.** *mindenféle*
✧ Etim: Összetétel: → *sem* + → *milyen*.

semmirekellő ◆◆ mn *~k* vagy *~ek, ~t,* – (rosszalló)
Hitvány, mihaszna (ember). *Elkergette a háztól azt a semmirekellő alakot.* (Főnévi használatban:) *Csak a napot lopják ezek a semmirekellők.*
✧ Szin: (rosszalló) *semmirevaló, haszontalan, léhűtő, ingyenélő, mihaszna,* (bizalmas) *lusterág, kótyomfitty* ● *A föld sír alatta. Hiába eszi a császár kenyerét.*
✧ Táj: (főnévként:) *senkipista, senki-semmi*

✧ Ell: *hasznos, dolgos, szorgalmas*
✧ Etim: Összetétel; *semmire*: a → *semmi* ragozott alakja + → *kellő*.

semmis ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, –* (választékos)
Érvénytelen. *A határozatot semmisnek nyilvánították. Tekintsd semmisnek, amit mondtam!*
✧ Szin: (választékos) *hatálytalan, hatályon kívüli*
✧ Ell: *érvényes, hatályos*
✧ Etim: A → *semmi* névmás származéka.

semmiség ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
1. A létezés hiánya, nemlét. *Fokozatosan semmiségbe süllyed.*
2. A levegő, a messzeség. *Üveges szemekkel réved a semmiségbe.*
3. Jelentéktelen dolog. *Semmiség az egész, ne törődj vele! Valami semmiséget vitt ajándékba.*
4. Jelentéktelenség. *Leverte saját semmiségének a tudata.*
✧ Szin: **1., 2.** *semmi* **3.** *csekélység, apróság,* (idegen) *bagatell,* (régi) *bliktri,* (bizalmas) *mütyürke, kacat*
✧ Etim: A → *semmi* névmás származéka.

semmittevő ◆◆ mn *~k, ~t, ~en* (rosszalló)
Semmi hasznos tevékenységet nem végző (személy). *Esténként semmittevő alakok lézengenek a házunk előtt.* (Főnévi használatban:) *Mit keres itt ez a semmittevő?*
✧ Szin: (rosszalló) *dologtalan, léha, tétlenkedő, léhűtő, mihaszna, naplopó, semmirekellő, ingyenélő*
✧ Ell: *dolgos, szorgos, szorgalmas*
✧ Etim: Összetétel; *semmit*: a → *semmi* főnév ragozott alakja + *tevő*: a → *tesz* ige származéka.

senki I. ◆◆◆◆◆ általános nm
1. Egy ember sem. *Nem bízik senkiben. Senki sem mehet ki a teremből, amíg ki nem csöngetnek!* | *Senkije sincs*: nincs se rokona, se barátja. *Senkije sincs szegénynek kicsi kora óta.* ■ *Senki fia*: egyetlen ember sem, egyáltalán senki. *Nem beszélne senki fiával.* | *Senki földje*: **a)** gazdátlan föld. *A senki földjén hirtelen lerobbant a kocsi.* **b)** két ellenséges arcvonal közti sáv. *Tűzszünet idején néhány társával a senki földjére merészkedett.*
2. (Jelzőként:) Egy (személy) sem. *Senki vásárlót meg ne károsíts!*
3. (Jelzőként:) Jelentéktelen, hitvány. *Ez egy senki ember, látni sem akarom többé!*
✧ Szin: **3.** *semmirekellő, mihaszna, léhűtő, haszontalan* • **1., 2.** *Egy árva lélek sem. Senki ember fia.*
✧ Táj: *senkiféle*
✧ Ell: **1., 2.** *mindenki*
✧ Etim: Mondattani tapadással keletkezett összetétel: → *sem* + → *ki*[1].

senki II. ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
1. Jelentéktelen, semmibe vett ember. *Milyen befolyásos ember volt, most pedig egy senki.*
2. Hitvány ember. *Kit érdekel egy ilyen senki. Ez a senki beszél nekem erkölcsről?*
✧ Szin: **1.** *nulla,* (bizalmas, idegen) *nímand* **2.** *mihaszna, naplopó, ingyenélő, semmirekellő*
✧ Ell: *valaki*
✧ Etim: Mondattani tapadással keletkezett összetétel: → *sem* + → *ki*[1].

senkiházi ◆◆ (rosszalló) mn *~ak, ~t, –*
1. Jöttment, sehonnai. *Hordd el magad, te senkiházi csavargó!*
2. (Főnévi használatban:) Csavargó, gazember. *Ezek a senkiháziak nem akarnak dolgozni.*
✧ Szin: (rosszalló) *semmiházi, alávaló, semmirekellő, semmirevaló*
✧ Táj: (főnév:) *senkipista, senki-semmi*
✧ Ell: *valaki*
✧ Etim: Összetétel; → *senki* + *házi*: a → *ház* főnév származéka.

senyved ◆◆ ige *~ni*
1. Tengődve, sínylődve él valahol. *Egy dohos odúban senyved már évek óta.*
2. (Növény) rosszul vagy nem fejlődik. *Az aszály miatt minden növény senyved.*
✧ Szin: **1.** *sínylődik, nélkülöz, nyomorog, vergődik,* (durva) *rohad* **2.** *sorvad, satnyul, szenved, hervad*
✧ Táj: *senyhed*
✧ Ell: **2.** *virul, virágzik*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható szótő származéka, a → *szenved* ige szóhasadással elkülönült változata.

seper ◆◆◆ ige **söpör** *~ni*
1. Seprűvel takarít. *Épp a ház előtt sepert, amikor találkoztunk.*
2. (Valahová) sodor valamit. *Heves mozdulatával földre seperte a papírokat. Az orkán porfelhőt sepert maga előtt.*
3. ■ *A földet söpri*: földig ér, a földet súrolja. *Estélyi ruhája a földet söpri. A törpe szakálla a földet söpörte.*
✧ Szin: **1.** *sepreget, tisztít*
✧ Táj: **1.** *szeperget, sepregelődik*
✧ Ell: **1.** *piszkol, piszkít, szemetel*
✧ Etim: Honfoglalás előtti, csuvasos típusú török jövevényszó.

☝ A *seper* és a *söpör* egyenrangú alakváltozatok. A jóhangzás és az egyéni ízlés szerint választhatunk közülük. Néhány származékát azonban csak az *ö*-s változatból képezzük, pl. az átvitt értelmű *elsöprő* (‘ellenállhatatlan, fölényes’) és a *söpredék* szót.

seprű ◆◆◆◆ fn **söprű** *~k, ~t, ~je*

Cirokból, gallyból készített, általában hosszú nyelű, takarításhoz használt eszköz. *Fogta a seprűt és felsöpörte az egész udvart. Otthon cirokból seprűt köt, hétvégenként azt árulja a piacon.* ● Szólás: *Új seprű jól söpör* vagy *seper*: új helyen először mindenki buzgón dolgozik.

✧ Szin: (régi) *seprő,* (tréfás) *boszorkányszekér*

✧ Táj: *cirok, seprő*

✧ Etim: A → *seper ~* → *söpör* ige főnevesült melléknévi igeneve.

☝ A *seprű* és a *söprű* egyenrangú alakváltozatok. A jóhangzás és az egyéni ízlés szerint választhatunk közülük.

serceg ◆◆◆ ige *~ni*

Sistergő, pattogó hangot ad. *Serceg a nedves fa a tűzön. Öreg már ez a rádió, nagyon serceg. A sütőben serceg a hús.*

✧ Szin: *sistereg, zúg*

✧ Táj: *perceg*

✧ Etim: A → *sercen* igével rokon hangutánzó eredetű szó.

sercen ◆ ige *~ni*

Rövid, sercegő hangot ad. *Mielőtt kialudt az égő, sercent egyet.*

✧ Etim: A → *serceg* igével rokon hangutánzó eredetű szó.

serdül ◆ ige *~ni*

Felnőtté érik. *Korán serdülnek a mai gyerekek. Férfivá serdült, amióta utoljára láttam.*

✧ Szin: *kamaszodik, felnő*

✧ Táj: *felgindárodik, csördül, zserdül*

✧ Etim: A → *sarjú* főnév tövével azonos hangutánzó-hangfestő eredetű szótő származéka.

serdülő ◆◆◆◆ mn *~k, ~t,* –

A gyermekből felnőtté érés korában levő. *Erre az előadásra serdülő lányok és fiúk járnak.* (Főnévi használatban:) *Pszichológusként a serdülők problémáival foglalkozik.*

✧ Szin: *kamasz, kamaszodó, tizenéves,* (idegen) *tinédzser, pubertáló,* (bizalmas) *tini*, (rosszalló) *éretlen,* (lányról:) *bakfis*, (fiúról:) *suhanc*

✧ Táj: *süldő, csördő, csördülő, surján*

✧ Etim: A → *serdül* ige származéka.

sereg ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Hadsereg. *„Trombita harsog, dob pereg, Kész a csatára a sereg”* (Petőfi S.: Csatadal). (bizalmas) *Bevonul a seregbe.*

2. Valakiknek a tömege. *Reggelente diákok serege özönlik az iskolába.* ■ (választékos) *Mennyei seregek* vagy *az ég minden seregei*: angyalok. *„Hirtelen mennyei seregek sokasága vette körül az angyalt, és dicsőítette az Istent…”* (Biblia, Lukács evangéliuma). | *A Seregek Ura*: az Isten. *„Mert magad nyilatkoztattad ki, Seregek Ura, Izraelnek Istene, szolgádnak: Házat építek neked”* (Biblia, Sámuel II. könyve).

3. (Jelzőként:) Nagyon sok. *Egész sereg ember vár bebocsátásra.*

4. *Seregestül*: sokan, nagy számban. *Tavasszal a gyerekek seregestül mennek játszani a parkokba, terekre.*

✧ Szin: **1.** *had, csapat, katonaság,* (régi, idegen) *ármádia* **2.** *halom, sokaság* **3.** *halom, rengeteg* **4.** *csoport, csapat*

✧ Ell: **3.** *kevés*

✧ Etim: Honfoglalás előtti török jövevényszó.

✧ Ö: had + sereg

seregély ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

Fekete tollú, rigó nagyságú énekesmadár. *A seregélyek leszálltak a gyümölcsösben.*

✧ Szin: (régi) *csapatály*

✧ Táj: *serege, seregi, seregín, seregélymadár, seregélyesmadár*

✧ Etim: A → *sereg* főnév származéka.

sereghajtó ◆◆ mn *~k, ~t, –*

1. Leghátul menő. *A sereghajtó csoport csak estére ért vissza a táborba.* (Főnévi használatban:) *A kiránduláson ő volt a sereghajtó.* ■ (gúnyos, régi) *Sereghajtó katona*: egységétől elszakadva leghátul haladó. *A sereghajtó katonákat mindenki lenézte.*

2. (bizalmas) Az utolsó helyen álló vagy végző (versenyző, csapat). *A sereghajtók közé került, de nem bánkódott miatta. Idén végre nem mi lettünk a sereghajtó csapat.*

✧ Szin: *utolsó, legutolsó*

✧ Ell: **1** *első, úttörő* **2.** *első, győztes*

✧ Etim: Összetétel; → *sereg* + *hajtó*: a → *hajt*[1] ige származéka.

seregszemle ◆◆◆ fn

1. Hadsereg feletti szemle. *A hadvezér seregszemlét tart a végső csata előtt.*

2. Valakiknek együttes bemutatkozása valamilyen összejövetel, esemény alkalmával. *Már ötödik alkalommal rendezték meg idén a fiatal írók seregszemléjét.*

3. Valamely termékeknek, eredményeknek látványos bemutatója. *Számos új cég részt vett az ipari termékek seregszemlején.*

4. Eposzban a szereplők egymás utáni bemutatása. *A felelő az Iliász seregszemléjéről számolt be.*

✧ Szin: **1.** *felvonulás, hadi szemle,* (régi) *mustra* **2., 3.** *számbavétel* **4.** (idegen) *enumeráció*

✧ Etim: Összetétel: → *sereg* + → *szemle*.

sérelem ◆◆◆◆ fn *sérelmek, sérelmet, sérelme*

1. Elszenvedett sértés. *Megbosszulja az őt ért sérelmeket.*

2. Valamely jog törvénybe ütköző megsértése. *Az ügyben az alkotmányos jogok sérelme nélkül kell eljárni.*

✧ Szin: **1.** *bántalom, bántódás,* (választékos) *seb,* (idegen) *atrocitás* **2.** *jogtalanság, jogsérelem, kár*

✧ Ell: *jóvátétel, méltányosság, kárpótlás*

✧ Etim: A → *sért* ige tövével azonos ősi, finnugor kori, önállóan nem adatolható szótő származéka.

sérelmes ◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

Valakinek jogait sértő, káros, hátrányos. *Bírósághoz fordult a sérelmes intézkedés miatt. Számára sérelmes döntés született az ügyben.*

✧ Szin: *kellemetlen, fájdalmas, jogtalan, igazságtalan, méltánytalan*

✧ Ell: *előnyös, igazságos, jogszerű, méltányos*

✧ Etim: A → *sérelem* főnév származéka.

serény ◆◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en* (választékos)

1. Gyors, ügyes, fürge. *Ez a serény leány majd egykettőre elmosogat.*

2. Szorgalmas, igyekvő, buzgó. *Serényen dolgozik, jó munkaerő volt világéletében. „Nyikorgó kosárral ölében, ment a padlásra, ment serényen”* (József A.: Mama).

✧ Szin: **1.** *friss, eleven, mozgékony* **2.** *tevékeny, dolgos*

✧ Ell: **1.** *lassú, lomha* **2.** *lusta,* (választékos) *rest, tunya*

✧ Etim: A *sürög* (vö. → *sürög-forog*), → *sűrű* szavak tövével azonos hangutánzó-hangfestő eredetű szótő származéka.

seriff ◆ fn *~ek, ~et, ~je* (idegen)

Az USA-ban és Angliában közigazgatási és bírói hatáskörű tisztviselő. *Az volt a seriff a filmben, akinek a mellényén ezüstcsillagot láttál.*

✧ Szin: *békebíró, bíró, felügyelő*

✧ Etim: Angol jövevényszó.

☝ Ha *f*-fel kezdődő toldalék járul hozzá, egyszerűsítve csak két *f*-et írunk: *seriffel*.

serked ◆ ige *~ni*

1. Nőni kezd, sarjad. *Már serked a fű, amit nemrég vetettünk el. Hogy megnőtt ez a Jóska, már serked a bajusza!*

2. (Vér) szivárogni vagy folyni kezd. *Nézte, ahogy serked a vér a kezéből.*
✧ Szin: **1.** *hajt, fakad,* (bajusz, szakáll) *pelyhedzik* **2.** *elered, buggyan, fakad*
✧ Táj:**1.** *serkedezik*
✧ Etim: A → *serdül* ige tövével azonos hangutánzó-hangfestő eredetű szótő származéka.

serkent ◆◆◆◆ ige *~eni*

1. (Élénk) viselkedésre, tevékenységre késztet valakit. *Lelkesítő szavaid munkára serkentettek.*
2. (Mozgást, folyamatot stb.) élénkebbé tesz. *A mozgás és a hideg zuhany serkenti a vérkeringést. Ez a tabletta állítólag serkenti a hajnövekedést.*
✧ Szin: **1.** *ösztönöz, buzdít, biztat, sarkall, ösztökél, hajt,* (idegen) *motivál, inspirál, doppingol* **2.** *élénkít, frissít, fokoz, növel,* (idegen) *stimulál*
✧ Ell: **1.** (választékos) *hervaszt, csüggeszt,* (bizalmas) *lelomboz* **2.** *lassít, altat, nyugtat*
✧ Etim: A → *serked* ige tövével azonos szótő származéka.

serkentőszer ◆ fn

A szervezet életműködését élénkítő szer. *A kávé erős serkentőszernek számít. Enyhe serkentőszert szedett verseny előtt, mégis ki lehetett mutatni.*
✧ Szin: *ajzószer, izgatószer,* (idegen) *stimuláns, doppingszer*
✧ Etim: Összetétel; *serkentő*: a → *serkent* ige származéka + → *szer*.

serleg ◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. (régi, választékos) Talpas ivóedény. *A király fenékig ürítette a serleget.*
2. Ilyen alakú, sportversenyen nyerhető díj. *A versenyről az első helyezett egy szép serleget vihet haza.*
✧ Szin: **1.** *kehely, pohár, díszpohár,* (régi) *billikom, bokály* **2.** *kupa,* (Fv bizalmas) *pohár*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

serpenyő ◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. Lapos, nyeles fémedény. *Hagymát pirít a serpenyőben.*

2. Mérlegen: fémtányér. *A leszeletelt párizsit a mérleg serpenyőjébe tette.* • Szólás: *Az ő javára billent a mérleg serpenyője*: mellette, rá nézve kedvezően döntöttek.
✧ Szin: **1.** *sütőedény, palacsintasütő,* (régi) *sörpeny, kaszrol*
✧ Táj: **1.** *cserpenyő*
✧ Etim: Vitatott eredetű. Vagy déli szláv, vagy német jövevényszó.

sért ◆◆◆◆◆ ige *~eni*

1. Testileg vagy lelkileg bánt valakit, valamit, fájdalmat okoz neki. *Az erős fény sérti a szememet. Viselkedése önérzetemet sérti. Ezzel a mondatoddal vérig sértettél!*
2. (Jogot, érdeket, eszmét) csorbít. *Ez a megállapodás sérti az érdekeinket.*
✧ Szin: **1.** *sebez, dörzsöl, szúr; bosszant* **2.** *támad, ront, megszeg*
✧ Etim: A → *sérelem* főnév tövével azonos ősi, finnugor kori, önállóan nem adatolható szótő származéka.

sertés ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Disznó. *Néhány éve még a legtöbb háztájiban neveltek sertést, így nem volt gond húsra és zsírra.*
2. Ennek húsa. *A hithű mohamedánok nem ehetnek sertést.*
✧ Szin: **1.** *malac,* (bizalmas) *röfi, coca,* (régi) *sörtélyes* **2.** *disznóhús, sertéshús, malachús*
✧ Táj: **1.** *kucu, ciku, sörtés, sörtvélyes*
✧ Etim: A *serte* főnév származéka. A *serte* vitatott eredetű, vagy honfoglalás előtti, csuvasos típusú török jövevényszó, vagy a → *szőr* főnév *sőr* változatának származéka (vö. → *sörény*).
☝ A *sertés* a köznyelvben a *disznó*-hoz képest választékosabb szó. A mindennapi beszélt nyelvben inkább a *disznó* használatos, a kereskedelem és az állattenyésztés szaknyelvében pedig a *sertés*. Például: *Otthon disznóhúst eszünk, az üzletben sertéshúst árulnak.* – A hím sertés neve: *kan*, az ivartalanított hímé: *ártány*. A nőstény sertés általánosan *koca*, a népi szóhasználatban lehet *magkoca, magdisznó, magló* és *emse*, dunántúli tájszó a *göbe*, székely tájszó a *gője*. A sertés kicsinye *malac*, a fiatal sertés (egyéves korig) *süldő*, egyes vidékeken *sűdő, süge*. A koca néhány *malacot vet, fial* vagy *malacozik*. A csoportosan őrzött, legeltetett sertések neve *disznócsorda*, népi szóval *konda*, a fiatal állatokat is magában foglaló csoport a *csürhe*; malacok csoportja a *falka*. Őrzőjük a *disznópásztor* vagy *kanász*, a fiatal *kanászbojtár*, illetve tájnyelvi szóval a *kondás* vagy *csürhés*. A sertéseket *ól*ban, *disznóól*ban tartják. A fából készült, többnyire lábakon álló ól népi neve: *hidas, hidasól*. A koca fiaztatásához elkerített hely neve az Alföldön *kutrica*.

sértés ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Önérzetet sértő kijelentés. *Rosszulesett neki a sértés, nagyon megharagudott miatta.*

2. ■ *(Súlyos) testi sértés*: (nehezen gyógyuló) testi sérülés szándékos okozása. *Öt év börtönbüntetésre ítélték súlyos testi sértésért.*

✧ Szin: **1.** *sérelem, bántódás* **2.** *bántalmazás,* (idegen) *inzultus*

✧ Etim: A → *sért* ige származéka.

sértett ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

Olyan (személy), akit megsértettek. *A hiúságában sértett nő sohasem tud megbocsátani.* ■ *Sértett fél*: akinek valamilyen jogát az elkövetett bűncselekmény (meg)sértette. *A sértett fél azonnal feljelentést tett a rendőrségen.* (Főnévi használatban:) *A sértett feljelentést tett a támadó ellen.*

✧ Szin: *károsult, panaszos, kárvallott, áldozat*

✧ Ell: *elkövető, sértő, tettes*

✧ Etim: A → *sért* ige származéka.

☝ Ha *t*-vel kezdődő toldalék járul hozzá, egyszerűsítve csak két *t*-t írunk: *sértettel.*

sértő I. ◆◆◆◆ mn *~k* vagy *~ek, ~t, ~n* vagy *~en*

Valakinek az érzékenységét bántó. *Nem tűröm, hogy ilyen sértő hangon beszélj velem! Sértő viselkedése már mindenkinek szemet szúrt.*

✧ Szin: *sérelmes, bosszantó, kellemetlen, gúnyos, megalázó, lekezelő*

✧ Ell: *kedves, barátságos*

✧ Etim: A → *sért* ige származéka.

sértő II. ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. Aki megsértett valakit. *A sértő kérjen tőle bocsánatot!*

2. Sértő dolog. *Nagyon sértőt mondott, nem tudom elfelejteni neki.*

✧ Szin: **1.** *elkövető, tettes* **2.** *sértés, szemtelenség*

✧ Ell: **1.** *sértett, áldozat, panaszos, kárvallott, károsult*

✧ Etim: A → *sért* ige származéka.

sérülés ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. (Fizikai hatás következtében) a testet, szervezetet ért ártalom, seb, sebesülés. *Sérüléseit hamarosan ellátták a baleseti sebészeten. Belehalt sérüléseibe. Nyolc napon túl gyógyuló sérüléseket szerzett.*

2. Tárgyon keletkezett rongálódás. *Kikalapálták a karosszéria sérüléseit. Néhány apróbb sérülést leszámítva a százéves bútorok jó állapotban voltak.*

3. Lelki bántódás, károsodás, illetve ennek tartósabb következménye. *A szülei halála okozta sérülést máig nem heverte ki. A gyerekkori trauma életre szóló lelki sérülést okozott neki.*

✧ Szin: **1.** *horzsolás, zúzódás,* (bizalmas) *bibi*, (idegen) *laesio* **2.** *romlás, csorbulás, kopás, karcolás* **3.** *megrázkódtatás, bántalom, ártalom,* (idegen) *trauma*

✧ Ell: *épség*

✧ Etim: A → *sérül* ige származéka.

sérv ◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

Hasüregi zsigerek kóros kitüremkedése. *Gyenge hasfala miatt az emeléstől sérvet kapott.*

✧ Szin: (régi) *sérvés, szakadás*

✧ Táj: *sérülés, sérés*

✧ Etim: Nyelvújítás kori elvonás a régi nyelvi *sérvés* ‘testi sérülés, daganat, sérv’ főnévből. A *sérvés* a → *sért*, *sérül* igék *sérv-* tőváltozatának származéka.

seszínű ◆ mn *~ek, ~t, ~en*

Színtelen, fakó. *Szép lány, kár hogy a haja seszínű.*

✧ Szin: *jellegtelen, vízszínű, szürke, halvány*

✧ Ell: *színes, élénk*

✧ Etim: Összetétel; → *se* + *színű*: a → *szín*[1] főnév származéka.

séta ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Kényelmes, kellemes gyaloglás. *Jólesik a séta a friss levegőn.*

2. Látnivalók szakszerű vezetéssel való megtekintése. *Városnéző sétára indultak az idegenvezetővel. Sok mindent tanultak a múzeumi séta során.*

✧ Szin: **1.** *levegőzés, kirándulás,* (bizalmas) *sétafikálás, korzózás, kószálás*

✧ Ell: **1.** *rohanás*

✧ Etim: Nyelvújítás kori elvonás a → *sétál* igéből.

sétál ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Sétát tesz. *Vacsora után sétál egy kicsit a környéken.*

2. (Ide-oda) járkál. *Le-föl sétál a szobában.*

3. Kényelmes tempóban lépked. *Ráérősen sétál, pedig sietnünk kellene.*

✧ Szin: **1.** *levegőzik,* (választékos) *andalog,* (bizalmas) *grasszál, flangál,* (rosszalló) *sétafikál* **2.** *mászkál,* (bizalmas) *grasszál, flangál,* (rosszalló) *sétafikál* **3.** *ballag*, (választékos) *andalog*

✧ Ell: **3.** *fut*, *szalad*, *rohan*, *siet*

✧ Etim: Déli szláv jövevényszó.

sétány ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* (választékos)
Fákkal, virágokkal szegélyezett, padokkal ellátott sétaút. *A Margitsziget egyik hangulatos sétányán találkoztunk.*
✧ Szin: *sétaút, sétatér, fasor,* (idegen) *allé, korzó,* (régi, idegen) *promenád*
✧ Táj: *sétahely, sétakert, sétálóhely*
✧ Etim: A → *séta* főnév vagy a → *sétál* ige nyelvújítás kori származéka.

settenked|ik ◆◆ ige *~ni*
1. Lopódzkodva ólálkodik valahol. *A róka a tyúkólnál settenkedik.*
2. Fiú vagy férfi (udvarló szándékkal) forgolódik valahol. *Mindig a lányok körül settenkedik.*
✧ Szin: *setteng, sündörög, sompolyog, kujtorog, oldalog*
✧ Táj: **1.** *setteng, csettenkedik, setvenkedik*
✧ Etim: Egy hangutánzó eredetű szótő származéka. A tő a → *csatangol* ige tövének magas hangrendű párja lehet.

sezlon ◆ fn *~ok, ~t, ~ja*
Magasított fejrészű ülő- és fekvőbútor. *Ebéd után leheveredett a sezlonra.*
✧ Szin: *heverő, dívány,* (választékos) *kerevet,* (bizalmas) *hencser*
✧ Etim: Francia eredetű nemzetközi szó.

sí ◆◆◆ fn –, *~t, ~je*
1. A síeléshez szükséges felszerelés. *A Tátrába sít is vittek magukkal.*
2. Síléc. *Felköti a sít és már siklik is lefelé.*
3. Síelés. *A sí a kedvenc sportja.*
✧ Szin: **1.** *sífelszerelés* **2.** *sítalp, léc* **3.** *sízés*
✧ Etim: Ónorvég eredetű nemzetközi szó.
☝ A *sí* többes száma helyett szinonimáit használjuk: *sílécek, síelések.*

síel ◆◆◆ ige **síz|ik** *~ni*
1. Sível halad, siklik. *Szeretem nézni, ahogy a hegyoldalon síelnek lefelé az emberek.*
2. A síelést sport- vagy szabadidős tevékenységként rendszeresen végzi. *Öcsém minden télen a Tátrában sízik. Szeretne versenyszerűen is síelni. Még csak egy éve síelek, de már egész jól megy.*
✧ Etim: A → *sí* főnév származéka.
☝ A köznyelvben elterjedtebb a *síel* alakváltozat; a *sízik* enyhén választékos jellegű.

siet ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Gyorsan megy. *Lassabban, ne siess annyira!*
2. *Siet valamivel*: igyekszik valamit gyorsan elkészíteni. *Siess a házi feladattal, hogy hamarabb találkozhassunk délután!*
3. ■ *Segítségére siet valakinek*: késedelem nélkül igyekszik segíteni neki. *Azonnal segítségére sietett barátjának, amint meghallotta, mi történt vele.*
4. Dolga van, nem ér rá. *Most sietek, majd este beszéljünk telefonon!*
5. (Óra) többet mutat, mint a pontos idő. *Az új órám öt percet siet.*
✧ Szin: **1.** *kilép, lohol, nyargal,* (bizalmas) *trappol,* (szleng) *tép, teker, tűz, pucol, söpör* **2.** *iparkodik* **3., 4.** *rohan* • **1.** *Szedi a lábát. Szikrázik a patkó.*
✧ Ell: **1.** *sétál, ballag* **4.** *ráér* **5.** *késik*
✧ Etim: Valószínűleg egy ősi, finnugor kori szótő származéka.

sietség ◆◆◆◆ fn –, *~et, ~e*
1. Gyors menés, sietés. *A nagy sietségben hamar elfáradt.*
2. Igyekezet, kapkodás. *Miért ez a nagy sietség? Az elutazás előtt lázas sietség lett úrrá mindenkin.*
✧ Szin: **1.** *iram, rohanás* **2.** *sürgés-forgás, hajsza, lótás-futás, nyüzsgés*
✧ Ell: *ráérősség, kényelmesség*
✧ Etim: A → *siet* ige származéka.
☝ Kiejtése: [sietcség].

siheder ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e* (kissé rosszalló)
Serdülőkorú fiú. *Útját állta néhány siheder.* (Jelzőként:) *Egy siheder fiú lépett be az ajtón.*
✧ Szin: *kamasz,* (kissé rosszalló) *suhanc, süvölvény, tejfölösszájú,* (bizalmas) *tacskó*
✧ Táj: *surbankó, suttogó, suhaderek, suhadér*

✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható szótő származéka.

sík I. ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~at,* –

Sima, egyenletesen lapos. *Ezen a sík vidéken nincs egy kisebb domb se.*

✧ Szin: *egyenes*

✧ Ell: *domború, dombos, hegyes*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán egy hangutánzó jellegű igenévszó névszói változata.

sík II. ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. Lapos, sík terület, síkság. *„Az ember végül homokos, szomorú, vizes síkra ér”* (József A.: Reménytelenül).

2. Sík felület. *Távcsővel bámulta a tenger síkját.*

3. (választékos) Küzdőtér. *Kiáll a síkra harcolni.*

4. Két dimenziójú térbeli alakzat. *Adva van a síkon két egyenes.*

5. (választékos) Vonatkozás, terület. *A kérdést csak elméleti síkon érintették. Más síkra tereli a vitát.*

✧ Szin: **1.** *róna, alföld, lapály* **3.** *csatatér* **5.** *szempont, nézőpont, szemszög*

✧ Ell: **1.** *hegyvidék, hegység*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán egy hangutánzó jellegű igenévszó névszói változata.

✧ Ö: fenn + sík

sikál ◆◆ ige *~ni*

Súrol valamit. *Egész nap a padlót sikálja.*

✧ Szin: *tisztít, dörzsöl, dörgöl*

✧ Táj: *sikárol, zsúrol*

✧ Etim: A korábbi *sikárol* ‘súrol’ ige alakváltozata. A *sikárol* a *sikár* ‘zsurló, súrolásra alkalmas eszköz’ származéka, a *sikár* pedig a → *sík* melléknévvel, illetve főnévvel azonos eredetű igenévszó igei megvalósulásának származéka.

sikamlós ◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

Pajzán, pikáns. *Egész este sikamlós történeteket meséltek egymásnak. Nem szereti a sikamlós vicceket.*

✧ Szin: *kétértelmű, pajkos,* (bizalmas) *malac,* (idegen, választékos) *frivol*

✧ Ell: *szalonképes, illedelmes*

✧ Etim: A → *sík* szóval, illetve a → *sikál*, → *siklik* igék tövével azonos eredetű igenévszó igei megvalósulásának többszörösen képzett származéka.

sikátor ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

Keskeny utca vagy utcácska, köz. *Végigjárta az óváros kanyargós, szűk sikátorait.*

✧ Szin: *átjáró, mellékutca,* (régi) *útcika, zugutca*

✧ Etim: Valószínűleg latin jövevényszó.

siker ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Valamilyen tevékenységben elért jó eredmény. *Tudományos sikereit nemcsak tehetségének köszönheti, hanem jó kapcsolatainak is.* ■ (választékos) *Siker koronáz valamit*: eredményesen végződik. *Végre siker koronázta hosszas próbálkozásainkat.*

2. Valamely tevékenységgel, magatartással, alkotással kivívott tetszés. *A filmnek hatalmas sikere lett, jelölték Oscar-díjra is.* | *Sikere van valakinél*: tetszik neki, nagy hatással van rá. ■ *Sikert arat*: nagy tetszést vált ki. *Humoros darabjával példátlan sikert aratott.*

✧ Szin: **1.** *győzelem, diadal, dicsőség, érvényesülés* **2.** *diadal, dicsőség*

✧ Ell: **1.** *kudarc, vereség* **2.** *nemtetszés, kudarc, bukás*

✧ Etim: Elvonással keletkezett a *sikeres*, illetve a régi nyelvi *sikeretlen* ‘sikertelen’ melléknevekből, melyek az ismeretlen eredetű *sikér* ‘ragadós anyag; a talaj ragadós összetevője’ főnév származékai.

sikerdíj ◆◆ fn

Szakértő személynek a közreműködéséért (szerződésben) megajánlott és kifizetett, a munkája eredményének mértékétől függő jutalék. *Gyanúsan magas volt az ügyvédnő sikerdíja.*

✧ Etim: Összetétel: → *siker* + → *díj*.

sikerül ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Valamilyen eredménnyel zárul. *A próba jól sikerült. Rosszul sikerült a bemutatkozás.*

2. Sikerrel végződik. *Remélem, sikerülni fog a felvételim.*

3. Meg tud valósítani valamit. *Nagy nehezen sikerült álláshoz jutnia. Sikerült egérutat nyernie üldözői elől.*

4. *Valamilyenre sikerül*: az eredetileg tervezett helyett valamilyen lett. *A pulóver egy kicsit nagyra sikerült.*

✧ Szin: **1.** *sikeredik* **2.** *sikeredik*, (bizalmas) *beüt, bejön* **4.** *sikeredik*

✧ Táj: *sikirel*

✧ Ell: **1.** *meghiúsul* **2.** *meghiúsul, balul üt ki*

✧ Etim: A → *siker* főnév származéka.

siket ◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en* (népi, hivatalos)

Süket. *A siketek, hallássérültek számára négyévente sportversenysorozatot rendeznek az olimpiai játékok mintájára, a Siketek Világjátékát.*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó, a → *süket* alakváltozata.

☝ A *siket – süket* alakváltozatok használatáról lásd a *süket* szócikket!

síkidom ◆ fn

Olyan mértani alakzat, amelynek minden pontja egy síkban helyezkedik el. *A trapéz, a négyzet, a téglalap síkidomok. Rajzolj egy tetszőleges síkidomot!*

✧ Etim: Összetétel: → *sík* + → *idom*.

sikít ◆◆◆ ige *~ani*

Éles hangon sikolt. *Ijedtében nagyot sikított.*

✧ Szin: *visít, sivít, süvölt, sipít*

✧ Táj: *rikít*

✧ Etim: A → *sikolt*, → *sikong* igék és a → *sikoly* főnév tövével azonos hangutánzó eredetű szótő származéka.

sikk ◆◆ fn *–, ~et, ~je* (bizalmas)

1. Könnyed elegancia. *Öltözködésében annyi sikk van!*

2. Divatos szokás. *Úri körökben sikk volt a Palace-ban vacsorázni.*

✧ Szin: **1.** (választékos) *báj,* (régi) *kecs, kellem* **2.** (népi) *módi,* (szleng) *menő*

✧ Ell: **1.** *esetlenség, slamposság*

✧ Etim: Német eredetű francia jövevényszó.

☝ Ha *k*-val kezdődő toldalék járul hozzá, egyszerűsítve csak két *k*-t írunk: *sikkel*.

sikkaszt ◆◆◆ ige *~ani*

1. A tevékenységi köréből adódóan rábízott értéket vagy értékeket (folyamatosan) jogtalanul eltulajdonítja, ellopja, saját hasznára fordítja. *A főkönyvelő éveken át sikkasztott anélkül, hogy észrevették volna.*

2. (Tevékenységi köréből adódóan rábízott pénzt, értéket) ellop. *Hatalmas összegeket sikkasztott, amíg ő kezelte a cég pénzügyeit.*

✧ Szin: **1.** *csal* **2.** (bizalmas) *elemel, elsinkófál,* (szleng) *elcsakliz, lenyúl*

✧ Etim: A → *sík* szóval, illetve a → *sikál*, → *siklik* igék tövével azonos eredetű igenévszó igei megvalósulásának származéka.

sikkes ◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en* (bizalmas)

Könnyed eleganciát sugárzó, csinos (női ruhadarab vagy nő). *Mindig sikkes kalapokat hord. Egy sikkes világoskék kosztümben jelent meg a fogadáson. A barátnőd igazán sikkesen mozgott a zenére.*

✧ Szin: *mutatós, ízléses, divatos, elegáns, tetszetős, ügyes*

✧ Ell: (bizalmas) *slampos, bumfordi, trampli*

✧ Etim: A → *sikk* főnév származéka.

sikl|ik ◆◆◆◆ ige *~ani*

Gyorsan, egyenletesen, folyamatosan csúszik. *Siklik a jégen a korcsolya. Nesztelenül siklik a kígyó a kövek közt.*

✧ Szin: *suhan, repül, csuszamlik*

✧ Táj: *sikamodik, sikankózik, sikántozik*

✧ Etim: A → *sík* szóval, illetve a → *sikál*, → *sikkaszt* igék tövével azonos eredetű igenévszó igei megvalósulásának származéka.

☝ Felszólító módú alakjaiban – ha ritkán szükség van rájuk – a *sikol-* tőváltozatot használjuk: *sikoljon* vagy (ikesen ragozva, választékosan) *sikoljék*.

sikló I. ◆◆◆ mn, mn-in *~k* vagy *~ak, ~t, ~n*

Egyenletesen, simán, rendszerint zajtalanul haladó. *A vízen sikló vitorlásokat bámulta az egész fürdőző tömeg.*

✧ Szin: *suhanó, csuszamló, csúszó*

✧ Etim: A → *siklik* ige származéka.

sikló II. ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Többnyire vízben élő, kígyóféle hüllő. *A sikló harapása nem mérges. Van erdei sikló is, ez nem a vízben, hanem a lombos erdők avarja közt él.*

2. Lejtőn le-föl közlekedő, vasúti pályán drótkötéllel vontatott személyszállító jármű. *Újjáépítették a budavári siklót.*

✧ Szin: **1.** *vízisikló*

✧ Táj: **1.** *siklókígyó*

✧ Etim: A → *siklik* ige származéka.
✧ Ö: vízi + sikló

sikolt ◆◆◆◆ ige *~ani*
1. Éles, magas hangon felkiált. *Amint meglátta a szörnyet, velőtrázót sikoltott.*
2. (választékos) (Hangszer) sikoltásra emlékeztető éles, magas hangot ad. *Sikolt a furulya, ahogy belefúj.*
✧ Szin: **1.** *sikít, sikoltoz,* (választékos) *sikong,* (rosszalló) *sipít*
✧ Táj: **1.** *rikít, sikolyt*
✧ Etim: A → *sikít*, → *sikong* igék és a → *sikoly* főnév tövével azonos hangutánzó eredetű szótő származéka.
sikoly ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
(Emberi) sikoltás. *Átható, éles sikoly hallatszott a függöny mögül.*
✧ Táj: *sikontás*
✧ Etim: A → *sikít*, → *sikolt*, → *sikong* igék tövével azonos hangutánzó eredetű szótő nyelvújítás kori származéka.
sikong ◆◆ ige *~ani*
Aprókat sikolt. *A kisbaba sikong örömében, ahogy meglátja édesanyját.*
✧ Szin: *sikongat, visong, sivalkodik, visítozik*
✧ Táj: *sivadoz, siválkolódik, sikongál*
✧ Etim: A → *sikít*, → *sikolt* igék és a → *sikoly* főnév tövével azonos hangutánzó eredetű szótő származéka.
síkos ◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
Csúszós. *Télen gyakran síkos a járda. Síkos a fürdőszoba kövezete.*
✧ Szin: *jeges, csuszamlós, nyálkás*
✧ Táj: *iszamlós, csúszkorás*
✧ Ell: *száraz, tapatós*
✧ Etim: A → *sík* főnév származéka.
síkraszáll ◆ ige *~ni* (választékos)
Eszmei harcot indít valamely nemes célért. *Síkraszáll az emberi jogokért.*
✧ Szin: *kiáll, harcol, küzd* ● *Szót emel.*
✧ Ell: *megfutamodik, elmenekül*
✧ Etim: Összetétel; *síkra*: a → *sík* főnév ragozott alakja + → *száll*.
síkság ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
Hatalmas sík terület. *A végtelen síkság egyhangúságát egyetlen dombocska sem törte meg.*
✧ Szin: *sík vidék, alföld,* (választékos) *rónaság, lapály*
✧ Ell: *hegyvidék, hegység*
✧ Etim: A → *sík* melléknév származéka.
silabizál ◆ ige *~ni* (népi, régi)
1. Akadozva, nehezen olvas valamit. *Nehezen silabizálja a kusza sorokat.*
2. (régi) Szótagol vagy szótagolva olvas. *Silabizáld fiam ezt a mondatot!*
✧ Szin: **1.** *betűz, betűzget, kiolvas,* (bizalmas) *kibogarász*
✧ Táj: **1.** *silibizál, slabikál*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.
☝ Ma már egy *l*-lel ejtjük és írjuk. Régies ejtésmódja: [sillabizál].
silány ◆◆◆◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at* vagy *~ul*
1. Gyengén fejlett, satnya. *Idén silány a kukorica.*
2. Rossz minőségű, használhatatlan (árucikk). *Megint itt árulja silány portékáit.*
3. Értéktelen (mű, munka). *Nem vagyok megelégedve ezzel a silány fogalmazással!*
4. Jellemtelen, hitvány (ember). *Senkinek sincs szüksége erre a silány alakra.*
✧ Szin: **1.** *gyatra, fejletlen* **2.** *haszontalan, selejtes, ócska,* (bizalmas) *vacak* **3.** *gyatra, haszontalan, selejtes,* (bizalmas) *vacak* **4.** *aljas, semmirekellő, becstelen, alávaló, mihaszna*
✧ Ell: **1.** *erős, fejlett* **2.** *értékes, minőségi* **3.** *értékes, hasznos* **4.** *jellemes, nemes, becsületes*
✧ Etim: A hangutánzó eredetű *sí* ‘sivít, sír’ ige *siv-* tövének származéka (vö. → *sivár*, → *sivatag*).
silbakol ◆ ige *~ni* (népi, régi)
Őrködik, őrt áll. *Egész nap a kaszárnya előtt silbakol.*
✧ Szin: *álldogál, várakozik,* (népi, régi) *strázsál*
✧ Táj: *silbakál*
✧ Etim: A német eredetű *silbak* ‘(katonai) őrszem’ főnév származéka.

síléc ◆◆ fn

Havon való siklásra használt, lábra csatolható, rugalmas, hosszú, keskeny, páros léc. *A síléceket és botokat összekötve viszi a pályáig, aztán fölcsatolja a léceket, kézbe veszi a botokat, beül a felvonóba, s végre elkezd lefelé siklani.*

✧ Szin: *léc*

✧ Etim: Összetétel: → *sí* + → *léc*.

sima ◆◆◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n*

1. Egyenletes felületű. *A horgász egész este a sima víztükröt kémlelte. Szétszórta a magokat a sima talajon.*

2. Bajusztalan, szakálltalan (arc). *Jó hozzáérni sima arcához.*

3. Apró szemcséjű, nem érdes tapintású (anyag). *Sima púdert tesz az arcára.*

4. Egyszerű, közönséges. *Csak sima vizet kérek. Egy sima, könnyen kezelhető frizurát szeretnék. A levelet simán kérem, nem expressz és nem ajánlva.*

5. Üres, ízesítés nélküli. *Simán kérem a teát! A kávét simán iszom, cukor és tejszín nélkül.*

6. (bizalmas) Egyszerűen, könnyen, gyorsan, fennakadás nélkül megoldható. *Ez sima ügy, hidd el, már holnapra kész lesz! Simán el tudom intézni!*

7. ■ *Sima izom*: a belső szerveket mozgató (izom). *A hörgőcskék falában sima izom fut körkörösen.*

8. (Kötésben:) Elölről kötött (kötés, technika, szem). *Két sima szem után jön egy fordított. Ezt a pulóvert sima kötéssel készítettem.*

9. Könnyed, behízelgő. *Sima modora mindenkit megtéveszt.*

✧ Szin: **1.** *sík, lapos* **2.** *szőrtelen, borotvált, csupasz* **6.** *problémamentes* **9.** *simulékony*

✧ Ell: **1.** *érdes, göröngyös* **2.** *szakállas, bajuszos, szőrös, borostás* **3.** *durva* **6.** *bonyolult, problémás, nehézkes* **8.** *fordított*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

☝ A köznyelvben rövid *i*-vel ejtjük. A [síma] ejtésmód tájnyelvi vagy régies.

simít ◆◆◆ ige *~ani*

1. Simává tesz valamit. *Egy kis lapáttal simítja a vakolatot a falon.*

2. Valahová rendez valamit. *Oldalra simította a haját.*

3. (választékos) ■ *Utolsókat simít valamin*: az utolsó javításokat végzi el rajta. *Már az utolsókat simítja a cikkén, aztán beküldheti a szerkesztőségbe.*

✧ Szin: **1.** *egyenget,* (régi, idegen) *planíroz* **3.** (választékos) *csiszol, finomít, igazít*

✧ Etim: A → *sima* melléknév származéka.

simogat ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Kezével többször gyengéden végigsimít valakit vagy valamit. *Gyermeke fejét simogatta. Nyugodtan simogathatod a kutyát, nem bánt.*

2. (választékos) Valami lágyan, jólesően érint valakit. *Lágy szellő simogatja arcunkat.*

✧ Szin: **1.** *cirógat, lapogat, babusgat* **2.** (választékos) *cirógat*

✧ Táj: **1.** *simigat, simojgat, simongat, simókál*

✧ Etim: A → *sima* melléknév származéka.

☝ A mai köznyelvben rövid *i*-vel ejtjük.

simul ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (Szinte) egész testével hozzátapad valamihez. *Szorosan a falhoz simult.*

2. (Anyag vagy puha tárgy) alakjában hasonul, hozzáidomul valamihez. *A tészta az edény falához simul.*

3. Alkalmazkodik valamihez. *Ügyesen simul az új környezethez.*

✧ Szin: **1.** *hozzásimul, rásimul, tapad* **2.** *alkalmazkodik* **3.** *idomul*

✧ Ell: **1.** *távolodik, elhúzódik*

✧ Etim: A → *sima* melléknév származéka.

☝ A mai köznyelvben rövid *i*-vel ejtjük.

sín ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~je*

1. Vágánynak a jármű kerekét vezető, acélból készült része. *Ne mászkálj a síneken! Közeledik a sínen a villamos.* • Szólás: *Sínen van az ügy* vagy *a dolog*: jó úton van, kedvezően halad.

2. Sérült végtag rögzítésére használatos gyógyászati segédeszköz. *Sínbe tették a karját.*

✧ Szin: **1.** *sínpár, pálya*

✧ Etim: Német jövevényszó.

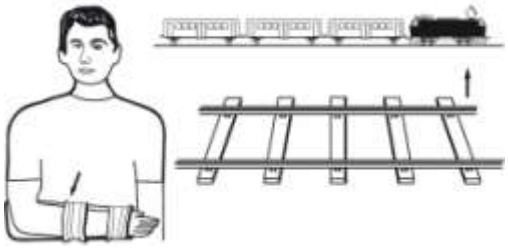

sincs ◆◆◆◆◆ ige **sincsen** (csak kijelentő mód, jelen idő 3. személyben)

1. Szintén nincs. *Nincs itthon kenyér, és vaj sincs.* (Párosan:) *Háza sincs, pénze sincs.*

2. (Tagadó névmás vagy határozószó után:) Nincs. *Senki sincs a házban. A bizottságból senki sincs jelen. Sehol sincs a könyvem, hiába keresem.*

3. (Fokozó, nyomósító értelmű mondatban:) Nincs. *Egy percig sincs nyugta. Egy csepp sincs belőle. Egész nap dolgozik, még sincs eredménye.* ■ *Fogalma sincs valamiről*: nem tudja. *Mi lesz ma este a tévében? – Fogalmam sincs róla. Fogalmam sincs, hová tettem a zoknimat.*

4. (Választó kötőszó után:) Nincs. *Nem tudom, van-e gyermeke vagy sincs.*

✧ Etim: Tapadással keletkezett összetétel: → *sem* + *s* ~ *ës* nyomatékosító szó (vö. → *is*). A → *sincsen* forma szóelvonással keletkezett a többes szám harmadik személyű *sincsenek* alakból.

☝ A mai köznyelvben a *sincsen* alakváltozat sokkal ritkább, mint a *sincs*.

sintér ◆◆ fn *~ek, ~t, ~e* vagy *~je*

1. Állati tetemek eltakarítását és kóbor kutyák befogását végző közegészségügyi alkalmazott. *A kóbor kutyákat összeszedi a sintér, és beviszi a sintértelepre.*

2. (gúnyos) Ügyetlen sebész. *Nem engedem, hogy az a sintér operáljon.*

✧ Szin: **1.** (hivatalos) *gyepmester*, (régi) *kutyapecér, pecér*

✧ Táj: **1.** *kutyafogó, kutyanyúzó*

✧ Etim: Német, közelebbről bajor-osztrák jövevényszó.

sínylőd|ik ◆◆ ige *~ni* (választékos)

Tengődik, senyved. *Évek óta nagy nyomorban sínylődnek. Egy szűk ketrecben sínylődik szegény pára.*

✧ Szin: *nyomorog, gyötrődik, kínlódik,* (választékos) *sanyarog*, (durva) *rohad*

✧ Táj: *sínylik, sínlódik, sínlődik*

✧ Ell: *éli világát,* (választékos) *bővelkedik*

✧ Etim: A → *sinylik* ige származéka. A *sinylik* az önállóan nem adatolható, ismeretlen eredetű *sin-* tő származéka.

síp ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. Csőszerű fúvós hangszer. *„Török gyerek megvágta, magyar gyerek gyógyítja, síppal, dobbal, nádi hegedűvel”* (mondóka). *Megszólalt a hajó sípja. Kicserélték az orgona sípjait.* ● Szólás: *Úgy sorakoznak a gyermekei, mint az orgona sípjai*: sok, különböző korú gyereke van.

2. Magas, éles hangú, jeladó fúvós eszköz. *A játékvezető megfújta a sípot.*

✧ Szin: **1.** *furulya*

✧ Táj: *tilinkó, csirip, fütyürütyű*

✧ Etim: Szóelvonással keletkezhetett a → *sípol* igéből.

✧ Ö: pán + síp

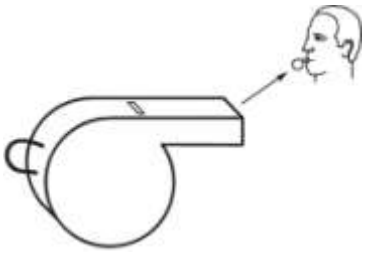

sípcsont ◆ fn

A vastagabbik és erősebbik lábszárcsont. *Megütötte a sípcsontját, amikor elesett. Az asztal alatt sípcsonton rúgta a szomszédját.*

✧ Táj: *kényescsont, penyecsont*

✧ Etim: Latin mintára keletkezett nyelvújítás kori összetétel: → *síp* + → *csont*.

sipirc ◆ msz (tréfás)

Azonnal távozz vagy távozzatok (valahová)! *Sipirc innen! Fogmosás, aztán sipirc az ágyba!*

✧ Szin: *hess,* (tréfás) *sicc,* (bizalmas vagy durva) *mars*
✧ Táj: *süpirc*
✧ Etim: A hangutánzó *sicc* mondatszóból keletkezett játékos hangsornyújtással.

sípol ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Sípszerű hangszert fúj. *A kisgyerek órákig sípol.*
2. Síppal jelet ad. *A játékvezető sípol, a mérkőzésnek vége.*
3. (Állat, különösen madár) a sípéhoz hasonló hangot ad. *Milyen madár sípol így?*
4. (Légzőszerv) éles, sivító hangot ad. *Szegénynek sípol a melle, nehezen kap levegőt. Futás közben sípol a tüdeje.*

✧ Szin: **1.** *fütyül* **2.** (bizalmas) *fütyül* **4.** *zihál*
✧ Táj: **1.** *sibol*
✧ Etim: A hangutánzó eredetű *sí* ‘sivít, sír’ ige származéka.

sír[1] ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (Fájdalomtól, megindultságtól, esetleg örömtől) szaggatott hangokat hallatva könnyezik. *Ne sírj már, nem történt tragédia! A megható film végén mindenki sírt. Csak örömömben sírok, ne ijedj meg!* (átvitt) *Sír a lelkem, ha csak rágondolok.* ■ *Sírva fakad*: sírni kezd, elsírja magát. *Sírva fakadt a rossz hír hallatán.* | *Álomba sírja magát*: sírás közben elalszik. • Szólás: *Sír, mint a záporeső*: erősen könnyezik. | *Egyik szeme sír, a másik (meg) nevet*: fájdalmat és örömet érez egyszerre.
2. (bizalmas) (Maró gáz vagy szag hatására) könnyezik. *Hagymapucoláskor mindig sírni kezd.*
3. Panaszkodik, sopánkodik. *Folyton a munkahelyi gondokról sír nekem.*
4. (választékos) (Hangszer, általában hegedű) panaszosan szól. *Kezében sírt a hegedű.*

✧ Szin: **1.** *sírdogál, pityereg, zokog, sír-rí,* (népi) *rí,* (bizalmas) *bőg,* (rosszalló) *óbégat* **3.** *nyafog, nyavalyog* • **1.** *Eltörött a mécses. Itatja az egereket. Könnybe lábad a szeme. Könnyeket hullat. Tótul nevet.*
✧ Táj: **1.** *picsog, bühül*
✧ Ell: **1.** *nevet, kacag*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó. Nem zárható ki, hogy a szintén hangutánzó *sí* ‘sivít, sír’ ige származéka.

sír[2] ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

1. Sírgödör vagy sírhalom. *„Hol sírjaink domborulnak, unokáink leborulnak”* (Petőfi S.: Nemzeti dal). *Ellátogattunk a temetőbe a nagymama sírjához.* • Szólás: *Megfordul* vagy *forog a sírjában*: ha tehetné, tiltakozna az ellen, ami halála után történik. | *A sír szélén áll* vagy *fél lábbal a sírban van*: közel van a halálhoz. | *A saját sírját ássa*: (akaratlanul) a saját pusztulását, romlását készíti elő.
2. (Kifejezésekben:) Halál. ■ *Sírig hű valakihez*: haláláig hű hozzá. *Sírig hű a párjához. Sírig hű feleséged leszek!* | *Sírba viszi valaki* vagy *valami*: **a)** halálát okozza. *Félek, a sírba viszi ez a betegség.* **b)** (túlzó) gyötri, bosszantja. *A sírba viszel az örökös féltékenykedéseddel!* • Szólás: *Magával viszi a sírba (a titkát valaminek)*: úgy hal meg, hogy nem árulja el.

✧ Szin: **1.** *sírverem, sírhant, sírdomb*
✧ Ell: **1.** *bölcső* **2.** *születés*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán ősi, finnugor kori szó.

siralmas ◆◆◆◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, ~an*

1. Mélyen elszomorító, elkeserítő. *„Siralmas énnéköm tetőled megválnom, Áldott Magyarország, tőled eltávoznom”* (Bornemisza P.: Siralmas énnéköm…). *Siralmas állapotban találtunk rá egy kapualjban. Siralmas az egészségügy helyzete.* ■ *Siralmas véget ér valaki*: nyomorultul elpusztul. *Az egykor ünnepelt, híres költő siralmas véget ért.*
2. ■ (régi, választékos) *Siralmas ének*: nagy szomorúságról, szerencsétlenségről szóló. *Rogerius mester siralmas éneke a IV. Béla idejében történt tatárdúlásról szól.*
3. Szánalmasan gyenge, hitvány (eredmény, teljesítmény). *Siralmas eredményt értünk el a fordítási versenyen.*

✧ Szin: **1.** *lesújtó, fájdalmas, gyászos, keserves, lehangoló* **3.** *lehangoló, silány,* (bizalmas) *pocsék*
✧ Ell: **1.** *vidám, szívderítő, örvendetes, irigylésre méltó* **3.** *kitűnő, kiváló, kiemelkedő*
✧ Etim: A → *sír* ige származéka.

siralom ◆◆◆ fn *siralmak, siralmat, siralma*

1. Veszteség, fájdalom miatti panasz, kesergés. *A szerencsétlenség után siralom lett úrrá rajta.*
2. Keserves, szomorú, csüggesztő érzés. *Ránézni is siralom, olyan szerencsétlenül néz ki.*

✧ Szin: **1.** *sírás, jajgatás, siránkozás, sopánkodás* **2.** *fájdalom*
✧ Ell: **1.** *nevetés, öröm* **2.** *öröm, boldogság*
✧ Etim: A → *sír* ige származéka.

siralomház ◆◆◆ fn (régi)

A börtönnek az a helyisége, amelyben a halálraítélt a kivégzése előtti időt, különösen az utolsó éjszakát eltölti. *Több napot töltött a siralomházban, de sikerült kiszabadítani.*

✧ Etim: Összetétel: → *siralom* + → *ház*.

sirály ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

Fehér vagy szürke tollú halászmadár. *Sikoltanak a sirályok a fejünk felett. A sirályok csapatostul követték a hajót. A Budapesten télen látható sirályok északról érkező vendégek, dankasirályok.*

✧ Szin: (régi) *hojsza*
✧ Táj: *halászmadár, halkapó*
✧ Etim: A → *sír* ige származéka.

siránkoz|ik ◆◆◆ ige *~ni*

1. Sírva panaszkodik. *A vesztesége miatt siránkozik.*

2. (rosszalló) Sorsán kesereg. *Örökösen siránkozik, amióta egyedül él.*

✧ Szin: (rosszalló) *nyavalyog, nyafog, óbégat, sopánkodik*

✧ Táj: *ájvékol, mésog, siratkozik, sirátozik, sírbakol*

✧ Ell: *dicsekszik, büszkélkedik*

✧ Etim: A → *sír* ige származéka.

sirat ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. *Sirat valakit*: valakinek a halála miatt sír. *Nemrég elvesztett szüleit siratja.*

2. *Sirat valakit, valamit*: valakinek, valaminek a távolléte, elvesztése, elmúlása miatt bánkódik, kesereg. *Hűtlen szerelmét siratja. Elfecsérelt ifjú éveit siratja.*

✧ Szin: **1.** *elsirat, siratgat, gyászol* **2.** *fájlal; búsul valami miatt*

✧ Táj: **1.** *siratoz*

✧ Etim: A → *sír* ige származéka.

sirató ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Siratóének. *„Kései sirató”* (József A.: verscím).

2. (népi, régi) Halott siratása a halottas háznál. *Vasárnap lesz a sirató.*

✧ Szin: **1.** *gyászdal, gyászének,* (idegen) *jeremiád, planctus* **2.** (népi, régi) *halottsiratás*

✧ Táj: **2.** *siratóeste, siratás*

✧ Etim: A → *sirat* ige származéka.

sírbolt ◆◆ fn

1. Több koporsó befogadására épített, nyitható fedelű (díszes) sír. *A család legtöbb tagja a családi sírboltban nyugszik.*

2. Szentély alatti helyiség, ahová halottakat temettek vagy temetnek. *Lementünk a templom sírboltjába is, és megnéztük a márvány emléktáblákat.*

✧ Szin: **1.** *sírkamra, kripta, sziklasír,* (régi) *cinterem* **2.** *kripta, altemplom*

✧ Etim: Összetétel: → *sír*[2] + → *bolt.*

síri ◆◆◆ mn –, *~t,* –

1. (választékos) Sírhoz tartozó, sírra való. *Síri mécseseket vittek a temetőbe. Megpillantotta a feliratot a síri fejfán.*

2. (választékos) (A sírban levőhöz hasonlóan) nagy, teljes (csend). *Síri csend fogadta a terembe belépőket.*

3. Gyászos, panaszos (hang). *Egyszer csak megszólalt egy síri hang a szellemekről szóló filmben.*

✧ Szin: **3.** *elhaló*

✧ Etim: A → *sír* főnév származéka.

sirokkó ◆ fn *~k, ~t, ~ja*

A Földközi-tenger felől fújó szél. *Tikkasztó, párás meleget hoz a sirokkó.*

✧ Etim: Arab eredetű olasz jövevényszó.

sisak ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. Fejet védő (fém) fejfedő. *A küzdelem előtt a páncélos lovag leengedte a sisak rostélyát. A vívók, a motorosok, sőt a búvárok is viselnek sisakot.* • Szólás: *Nyílt sisakkal küzd*: szándékait őszintén feltárva.

2. Rohamsisak. *A katonai felszereléshez sisak is tartozik.*

3. Napszúrástól védő parafa kalap. *Trópusi sisakban indult az afrikai körútra.*

✧ Szin: **1.** *bukósisak, védősisak, vívósisak, fejvédő*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

✧ Ö: bukó + sisak, roham + sisak

siserahad ◆ fn **siserehad** –, *~at, ~a*

1. Rendezetlen, élősködő sereg. *A városban garázdálkodó siserahadtól mindenki rettegett.*

2. (tréfás) Nagyobb, általában lármás csoport. *Meglepte a családot a rokonok siserahada.*

✧ Szin: **1.** *tömeg, gyülevész népség*

✧ Táj: *siserehad, zsizserehad, siserakar*

✧ Etim: Összetétel; *sisera*: Sisera bibliai hadvezér neve + → *had.*

sistereg ◆◆◆ ige *~ni*

1. (Forró, tüzes, sülő anyag vagy szikra, tűz) sercegő, éles hangot ad. *Az égen villámok sisteregnek. Sistereg a tűz a kályhában, mert nedves a fa.*

2. Pattog, zizeg. *A zuhogó eső cseppjei csak úgy sisteregtek a kockaköveken.*

✧ Szin: **1.** *serceg* **2.** *sustorog*

✧ Táj: **2.** *süstörög, sustorékol, sistereg-pesereg, sisterékel*

✧ Etim: A hangutánzó eredetű, nyelvjárási *siseg* ‘sistereg’ ige származéka. A *siseg* a → *susog* ige magas hangrendű párja.

sivalkod|ik ◆◆ ige *~ni*

Panaszosan visítozik. *Sivalkodnak a malacok az ólban.*

✧ Szin: *visong, sivítozik,* (régi) *rivalkodik*

✧ Táj: *vernyog, acsít, sivakodik, sivakodik-rivakodik*

✧ Etim: A nyelvjárási *sivall* ‘éles hangon kiált (fájdalmában)’ ige származéka. A *sivall* a hangutánzó eredetű *sí* ‘sivít, sír’ ige származéka.

sivár ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Változatosság nélküli. *Sivár vidéken keltünk át.*

2. Dísztelen, komor, szegényes. *Olyan sivár ez a szoba, kirakhatnál néhány dísztárgyat.*

3. Közönyös, fásult. *Nehéz szót érteni egy ilyen érzelmileg sivár emberrel, mint ő.*

4. Örömtelen, lehangoló, rideg. *Már csak a sivár öregség vár ránk.*

✧ Szin: **1.** *egyhangú, kietlen, kopár, kihalt, terméketlen, lakatlan* **2.** *egyszerű, unalmas,* (idegen) *puritán* **4.** *vigasztalan, unalmas, egyhangú*

✧ Ell: **1.** *barátságos* **2.** *lakályos, otthonos, díszes, pompás* **3.** *érdeklődő, lelkes* **4.** *élménydús, értékes, izgalmas*

✧ Etim: A hangutánzó eredetű *sí* ‘sivít, sír’ ige *siv-* tövének származéka (vö. → *silány*, → *sivatag*).

sivatag ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. Száraz éghajlatú, növényzet nélküli, homokos vagy köves terület. *Az expedíció tagjai meghódítják a sivatagot. Különleges terepjárókkal kelnek át Afrika sivatagjain.*

2. Ehhez hasonlóan sivár pusztaság. *Sivataggá vált a falu környéke, mert kiszáradt a közeli patak.*

✧ Szin: **1.** *puszta*

✧ Ell: **1.** *oázis*

✧ Etim: A hangutánzó eredetű *sí* ‘sivít, sír’ ige *siv-* tövének származéka (vö. → *silány*, → *sivár*).

sivít ◆◆◆ ige *~ani*

1. Éles hangot ad. *Kint sivít a szél, tombol a vihar.*

2. Fülsértően visít. *Az ólban sivítanak az éhes malacok.*

3. Súrlódás miatt éles, bántó hangot ad. *Sivít az acélfűrész a munkások kezében.*

✧ Szin: **1.** *fütyül, zúg, süvölt, üvölt* **2.** *sivalkodik, visítozik* **3.** *csikorog, csikordul*

✧ Táj: **1.** *tutul* **2.** *sívik, sivog*

✧ Ell:**1.** *dúdol*

✧ Etim: A hangutánzó eredetű *sí* ‘sivít, sír’ ige *siv-* tövének származéka.

skála ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen)

1. Zenei hangsor. *Végigzongorázta a dúr és moll skálát.*

2. Fokokra beosztott táblázat. *Leolvassa a műszer skáláját. 100-at mutat a kilométeróra skálája.*

3. Valamely dolog fokozatainak egymásutánja, rendszere. *Elolvasta a postai díjak skáláját a hirdetményben.*

4. (választékos) Valamely dolog változatainak összessége. *Konyhabútorok széles skálájával várjuk vásárlóinkat. A lelki jelenségek gazdag skáláját figyelhetjük meg nála.*

✧ Szin: **1.** *hangsor, hanglétra, hanglépcső* **2.** *lépték, mérce* **4.** *kínálat, választék*

✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.

skalp ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja* (idegen)

1. (Észak-amerikai indiánoknál:) Legyőzött ellenség lenyúzott fejbőre mint diadalmi jelvény. *A törzsfőnök sátra előtt hajdanában ott száradtak a skalpok.*

2. (bizalmas) Valamiben elért siker, győzelem. *Újabb skalpot könyvelhetett el a sikeres üzletember.*

3. (bizalmas) A hódítási sikereire büszke férfi által megszerzett, de meg nem becsült nő. *Én is csak egy skalp voltam a gyűjteményében.*

✧ Etim: Angol, végső soron óskandináv eredetű nemzetközi szó.

skandál ◆◆◆ ige *~ni* (idegen)

A versmérték erős érzékeltetésével, ütemesen szaval. *Az időmértékes verseket skandálva kellett előadni.*

✧ Szin: *ütemez, nyomatékol, hangsúlyoz*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

skandináv ◆◆◆ mn *~ok, ~ot,* –

Skandinávia területén lévő vagy lakó (svéd, norvég, dán, izlandi). *Egy hosszabb körutat tett a skandináv országokban. Az államfő ellátogatott több skandináv államba. A skandináv emberek jól bírják a hideg időjárást.* (Főnévi használatban:) *A skandinávok általában magas, szőke, kék szemű emberek.*

✧ Etim: Latin, végső soron svéd eredetű nemzetközi szó.

skarlát[1] **I.** ◆ mn *~ok, ~ot,* –

Égőpiros színű. *A falakat skarlát festékkel festették be.*

✧ Szin: *élénkpiros, rubinvörös*

✧ Etim: Arab, végső soron perzsa eredetű olasz jövevényszó.

skarlát[1] **II.** ◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. Ilyen szín. *Itt jól mutatna egy kis skarlát.*

2. Ilyen színű szövet, ruha. *Skarlátba öltöztették az ünnepi alkalomra.*

✧ Szin: *élénkpiros, rubinvörös*

✧ Etim: Arab, végső soron perzsa eredetű olasz jövevényszó.

skarlát[2] ◆◆ fn *–, ~ot, ~ja*

Magas lázzal és kiütéssel járó betegség. *A skarlát a szövődmények miatt veszélyes.*

✧ Szin: *vörheny,* (régi) *vörhenyeg*
✧ Táj: *karlát, sallang*
✧ Etim: A *skarláthimlő* összetétel (→ *skarlát* + → *himlő*) előtagjának önállósulásával keletkezett.

skatulya ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. (bizalmas) Doboz. *Egy nagy skatulyában tartja a kőzetgyűjteményét.* • Szólás: *Mintha skatulyából húzták volna ki*: feltűnően csinosan van öltözve. (Jelzőként:) *Egy skatulya gyufát vett elő.*
2. (gúnyos) Dísztelen, rideg, kocka alakú épület. *Egy skatulyában lakik már tíz éve.*
3. ■ (bizalmas, gúnyos) *Vén skatulya*: öreg nő. *Mit akar itt már megint ez a vén skatulya?*

✧ Szin: **1.** (régi) *szelence, ládika, kazetta, katula* **3.** (gúnyos) *csoroszlya,* (szleng) *szatyor*
✧ Táj: **1.** *eskatulya, iskatia, iskatulya, katulya*
✧ Etim: Latin eredetű olasz jövevényszó.

skorpió ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Meleg égövi, ízelt lábú, potroha végén mérges tüskét viselő állat. *Halálra marta egy skorpió a sivatagi túrán.*

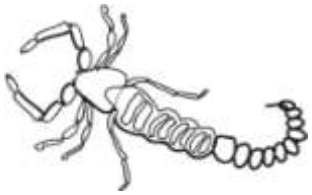

2. (Tulajdonnévként:) Az állatöv egyik csillagképe, amelyben a Hold október 24. és november 21. között tartózkodik, illetve ennek a jele. *A Skorpió jegy szülötteinek állítólag ma jó napjuk lesz.* ■ (bizalmas) *Skorpió vagyok*: ebben a jegyben születtem.

✧ Táj: *korpió*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

skót ◆◆◆ mn *~ok, ~ot, ~ul*

1. A Skóciában élő, kelta eredetű, ma már zömében angol nyelvű néphez tartozó, vele kapcsolatos. *A bevonuló katonaság élén skót dudások haladtak.* ■ *Skót mintás* vagy *kockás*: tarka, nagy kockás. *Vettem egy skót mintás inget.* | *Skót szoknya*: térden felül érő kockás szoknya mint skót férfiviselet. *A férfiak a hagyományos alkalomra skót szoknyát öltöttek.* | (Főnévi használatban:) *A skótok többsége katolikus vallású.*
2. *Skótul*: az angol nyelv skót nyelvjárásában. *Beszél közületek valaki skótul?*
3. (gúnyos) Fukar (személy). *Minden garast a fogához ver ez a skót alak.* (Főnévi használatban:) *Ezek a skótok mindig megvárják, hogy mi fizessünk az étteremben.*

✧ Szin: **3.** (rosszalló) *zsugori, fösvény, garasoskodó,* (bizalmas) *smucig, sóher,* (durva) *szarrágó*
✧ Ell: **3.** *bőkezű, adakozó, nagyvonalú*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

sláger ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Divatos, népszerű könnyűzenei szám. *A zenekar a legújabb slágert játszotta. Örökzöld slágereket adnak a rádióban.*
2. (bizalmas) Legkelendőbb árucikk. *Mi most a sláger az üzletben?*

✧ Szin: **1.** *sikerdal, sikerszám* **2.** *divatcikk,* (idegen) *bestseller*
✧ Etim: Német jövevényszó.

slampos ◆ mn *~ak, ~at, ~an* (bizalmas)

Elhanyagolt, ápolatlan, rendetlen (külsejű, öltözetű stb.). *Ilyen slampos lányt még nem láttam: zsíros, kócos a haja, összevissza lóg rajta a piszkos ruha…*

✧ Szin: *gondozatlan, zilált, toprongyos,* (bizalmas) *trehány, slendrián, topis,* (rosszalló) *lompos*
✧ Ell: *ápolt, elegáns, jól öltözött*
✧ Etim: A német eredetű *slampet* ‘lompos, rendetlen’ melléknév családjába tartozó szótő származéka.

slicc ◆◆ fn *~ek, ~et, ~e* (bizalmas)

Ruhán található (cipzározható vagy gombolható) hasíték. *Lecsúszott a slicced! Folyton kigombolódik a sliccem. A szoknyámon hátul van a slicc.*

✧ Etim: Német jövevényszó.

slisszol ◆ ige *~ni* (bizalmas)

Észrevétlenül igyekszik elosonni, eliszkolni. *A macska a kerítés mentén slisszolt a kapuig.*

✧ Szin: *lopakodik, lopódzik, surran, illan, settenkedik, somfordál*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán német jövevényszó.

smaragd ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. Zöld színű drágakő. *Gyűrűjében óriási smaragd csillogott.*
2. (Jelzőként:) Smaragddal díszített. *A zöld estélyi ruhához smaragd karkötőt és nyakéket viselt.*
3. (választékos) (Jelzőként:) Smaragdzöld. *Napozók százai heverésztek a smaragd gyepen.*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

smarnica ◆ fn –, ~*t*, ~*ja* (Mv)

Félédes fehérbor. *Szlovéniában smarnicát ittunk, nekem jobban ízlett, mint a tokaji.*

✧ Etim: Déli szláv jövevényszó.

sminkel ◆ ige ~*ni* (idegen, bizalmas)

(Valakit vagy magát, illetve valakinek az arcát vagy a saját arcát) kifesti. *A sminkes már sminkeli a színészeket. Órákig képes sminkelni magát egy randevú előtt. Nem szeretem, ha más sminkeli az arcomat. A szépségverseny résztvevői már az öltözőben sminkelnek.*

✧ Szin: (választékos) *kendőz,* (bizalmas) *kikészít*

✧ Etim: A német eredetű *smink* 'arcfesték, sminkelés' főnév származéka.

smirgli ◆ fn ~*k*, ~*t*, ~*je* (bizalmas)

Kemény, szemcsés anyaggal bevont, csiszolásra való papír vagy vászon. *Smirglivel próbálja eltüntetni a deszka egyenetlenségeit. Smirglivel csiszoltam az asztallapot, és szálka ment a tenyerembe.*

✧ Szin: *csiszolópapír, dörzspapír, csiszolóvászon*

✧ Etim: Német jövevényszó.

smucig ◆ mn ~*ok*, ~*ot*, ~*an* (bizalmas, rosszalló)

Szűkmarkú, kicsinyes. *Hívj már meg egy kólára, ne légy ilyen smucig!*

✧ Szin: *fösvény, zsugori, fukar, garasos, filléres, spórolós, kuporgató,* (bizalmas) *sóher,* (gúnyos) *skót,* (szleng) *spúr,* (durva) *szarrágó* ● *Fogához veri a garast.*

✧ Ell: *bőkezű, jótékony, adakozó*

✧ Etim: Német jövevényszó.

snapsz ◆ fn ~*ok*, ~*ot*, ~*a* (bizalmas)

Pálinka. *Már korán reggel bedobtak egy-két snapszot.*

✧ Szin: (tréfás) *szíverősítő, tüzes víz,* (szleng) *pálesz, szeszkó,* (régi) *égettbor*

✧ Táj: *gugyi, papramorgó, ácskonyak, ákovita, nyakolaj*

✧ Etim: Német jövevényszó.

snassz ◆ mn ~*ak*, ~*at* vagy ~*t*, ~*ul* (bizalmas, rosszalló)

1. Szűkmarkú, kicsinyes. *Ezek a snassz alakok elvárják, hogy mi fizessük az ő vacsorájukat is.*

2. Szegényes, elhanyagolt. *Snassz ruházatából ítélve nemigen van pénze.*

3. Hétköznapi, szokványos. *Az olyan snassz, hogy az első randin moziba megyünk.*

✧ Szin: **1.** *fösvény, zsugori, fukar, garasos, filléres, spórolós, kuporgató,* (bizalmas, rosszalló) *smucig, sóher,* (gúnyos) *skót,* (szleng) *spúr,* (durva) *szarrágó* **2.** *rongyos, szedett-vedett, ócska, ütött-kopott* **3.** *közönséges, jellegtelen, közhelyszerű, szürke, átlagos, fantáziátlan*

✧ Ell: **1.** *bőkezű, jótékony, adakozó* **2.** *ápolt, gondozott* **3.** *érdekes, izgalmas, újszerű*

✧ Etim: Német jövevényszó.

snidling ◆ fn –, ~*et*, ~*je*

1. Vékony szárú és levelű, csoportosan növő hagyma. *A zöldségesnél kis cserépben árulják a snidlinget.*

2. Ennek ízesítésre használatos vékony levele. *A snidlinget ollóval szoktam a szendvicsek tetejére vagdalni.*

✧ Szin: *metélőhagyma*

✧ Etim: Német, közelebbről bajor-osztrák jövevényszó.

só ◆◆◆◆◆ fn ~*k*, ~*t*, ~*ja*

1. Kősó. *Sót bányásznak ezen a helyen.* ● Szólás: *Nehéz, mint a só*: nagyon nehéz.

2. Konyhasó. *Tegyél sót is, borsot is az asztalra! Túl sok sót tettél a levesbe!* ● Szólás: *Az élet sója*: ami az életet élvezhetővé teszi.

3. A savmaradéknak fémmel alkotott vegyülete. *A só kicsapódik az edény falán.*

✧ Etim: Ősi, ugor, esetleg finnugor kori szó. A → *savanyú* melléknév tövével azonos igenévszó névszói változata lehet.

✧ Ö: konyha + só, szik + só, tim + só

sóbálvány ◆◆ fn (általában -*vá* ragos alakban) ■ *Sóbálvánnyá vált, dermedt* vagy *meredt*: a megdöbbenéstől moccanni sem tudott. *Amint megpillantottam, rögtön sóbálvánnyá váltam.*

✧ Etim: Összetétel: → *só* + → *bálvány*.

sódar ◆ fn ~*ok*, ~*t*, ~*ja* (népi)

Füstölt sonka, illetve lapocka. *Leakasztott egy sódart a kéményből.*

✧ Szin: *disznócomb*

✧ Táj: *sódor, sóda, sóder, zsódér*

✧ Etim: Német jövevényszó.

sóder ◆◆ fn ~*ek* vagy ~*ok*, ~*t*, ~*e* vagy ~*je* vagy ~*ja*

1. Apró folyami kavics. *A beton úgy készül, hogy sódert és vizet kevernek a cementbe. Felszórták sóderral az utcát.*

2. (szleng) Tartalmatlan, üres beszéd, fecsegés. *Unom már ezt a sódert.* ■ *Nyomja* vagy *löki a sódert*: sokat (és fölöslegesen) beszél. *A rádióban épp egy unalmas fazon nyomja a sódert.*

✧ Szin: **2.** (szleng) *duma, süketelés, rizsa,* (bizalmas) *blabla, karattyolás*

✧ Táj: **1.** *suter*

✧ Etim: Német, közelebbről bajor-osztrák jövevényszó.

sodor[1] ◆◆◆ ige *~ni*

1. Ujjai vagy két tenyere között forgatva csavar valamit. *Két keze közt dohánylevelet sodor. A bajuszát sodorja, úgy töri a fejét.*

2. (Víz, embertömeg) nagy erővel elragad, lökdös, magával visz valamit. *A holttestet a hullámok partra sodorták. A folyó árja magával sodorta a házakat is. A tömeg egészen a stadion kijáratáig sodorta.*

3. (Erős érzelem) a hatása alá von valakit. *A lelkesedés őt is magával sodorta.*

4. Valakit, valamit akarata ellenére nemkívánatos helyzetbe juttat. *Pusztulásba sodorják az országot.*

✧ Szin: **1.** *pödör* **2.** *taszít, hömpölyget* **3.** *ragad* **4.** *taszít, kerget, juttat*

✧ Táj: **1.** *serít, cseder, binderget*

✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, hangutánzó eredetű szótő származéka.

(!). Az igének van egy rövidebb, *sodr-* töve is, ezt kijelentő mód jelen időben a *sodrok – sodrom, sodrod, sodrunk* alakokban használjuk, valamint a *sodró* melléknévi igenévben és a *sodrás* főnévi származékban.

sodor[2] ◆◆ fn –, *~t, sodra* (általában birtokos személyjellel)

1. Sodró erő. *Elkapta a folyó sodra.*

2. (választékos) Valamely történésnek, folyamatnak nagy erejű forgataga. *A háború sodrában elszakadtak egymástól.*

3. ■ *Kijön a sodrából*: elveszti béketűrését. *Ne várd meg, míg kijövök a sodromból!* | *Kihozza a sodrából*: felingerli, feldühíti. *Ezzel a kijelentésével végképp kihozott a sodromból.*

✧ Szin: **1., 2.** *sodrás*

✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, hangutánzó eredetű szótő származéka.

sodrás ◆◆◆ fn –, *~t, ~a*

1. Az a cselekvés, hogy valamit sodornak. *A cigaretta sodrása nagy kézügyességet kíván. A fonál sodrása ma már általában géppel történik.*

2. Valaminek, rendszerint víznek sodró ereje, hatása. *Nehéz volt a folyó sodrásával szemben evezni. Magával ragadott a tömeg sodrása.*

✧ Szin: **1.** *pödrés, fonás, csavarás, tekerés* **2.** (választékos) *sodor*

✧ Etim: A → *sodor* ige származéka.

sodród|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Valaminek az áradatától sodortatva tehetetlenül halad. *A partról néztük, ahogy a folyóban faágak sodródnak. Az erős széltől falevelek sodródnak a földön.* ■ *Sodródik az árral*: **a)** magatehetetlenül úszik a folyás irányában. *Nem úsztunk, inkább csak sodródtunk az árral.* **b)** gyengeségből együtt halad a többséggel. *Csak sodródik az árral ahelyett, hogy kezébe venné a sorsát.*

2. Valamely csoport, tömeg által elsodortatva (akaratlanul) hozzájuk csatlakozik. *A tömegben valahogy a felvonulókhoz sodródott.*

3. Valamely erőtől sodorva súlyos, kellemetlen helyzetbe kerül. *Súlyos harcok dúlnak azon a területen, mióta az egész térség válságba sodródott.*

✧ Szin: **2.** *csapódik, vetődik, keveredik* **3.** *keveredik*

✧ Etim: A → *sodor* ige származéka.

sodrony ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. (régi) Drót, huzal. *Régen kézzel fonták a sodronyt.*

2. Drótháló. *A kerítést sodronyból készítették.*

3. Ebből készült rugalmas ágybetét. *A sodronyon három matrac fekszik egymás mellett.*

4. Drótkötél. *A vízen lebegő hajóállomást erős sodrony kapcsolja a parthoz.*

✧ Szin: **2.** *drótszövet* **3.** *sodronybetét,* (idegen) *epeda*

✧ Etim: A → *sodor* ige nyelvújítás kori származéka.

sofőr ◆◆◆◆ fn *~ök, ~t, ~je* (bizalmas)

Gépkocsivezető. *A sofőr hirtelen a fékre lépett. A minisztert a sofőrje szállítja.*

✧ Szin: *vezető, autóvezető,* (hivatalos) *gépjárművezető*

✧ Táj: *sakker*

✧ Etim: Francia eredetű nemzetközi szó.

sógor ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Házastárs fivére vagy nőrokon férje. *Három sógorom van: a férjem öccse, a férjem húgának a férje, valamint a nővérem férje. A mi vidékünkön a házastárs férfi rokonait és minden női rokonának a férjét sógornak nevezik.*

2. (népi, bizalmas) (Megszólításként is:) Cimbora, pajtás, koma. *Hová, hová sógor?*

3. (tréfás) Osztrák. *Hegyeshalomnál várnak a sógorok.*

✧ Szin: **2.** (népi, bizalmas) *atyafi* **3.** *ausztriai*

✧ Etim: Német jövevényszó.

sógornő ◆◆◆ fn

Házastárs nővére vagy húga, illetve férfirokon felesége. *A férjem húga és nővére, illetőleg a fivérének a felesége, valamint az én fivéremnek a felesége mind az én sógornőim.*

✧ Táj: *sógorasszony, sógorlány, ángy, ángyi*

✧ Etim: Összetétel: → *sógor* + → *nő*.

soha ◆◆◆◆◆ hsz

1. Egyáltalán nem, semmikor (sem). *Ez még soha nem fordult elő.* ■ *Soha többé*: a jövőben semmikor. *Soha többé nem látsz.*
2. (túlzó) Általában nem. *Soha nem érsz rá semmire.*
3. (Kihagyásos szerkezetben, tárgyeset előtt:) *Soha ilyet*: ilyet eddig még nem lehetett látni. *Soha ilyen rossz időt, mint ez a mai!*
✧ Szin: **1.** *sohasem, sosem* **2.** (túlzó) *sohasem, sosem* • **1.** *A törökök húsvétján. Majd ha fagy! Sohanapján vasárnap.*
✧ Táj: **1.** *bíbicnapkor, sohanapkor*
✧ Ell: **1.** *mindig, állandóan* **2.** (túlzó) *mindig, állandóan*
✧ Etim: Mondattani tapadással keletkezett összetétel: → *sem* + → *ha* 'mikor'.

sóhaj ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* (választékos)
Sóhajtás hangja. *Mély, megkönnyebbült sóhaj hallatszott.*
✧ Etim: Elvonással keletkezett a → *sóhajt* igéből.

sóhajt ◆◆◆◆◆ ige *~ani*
1. (Érzelem hatására) hallhatóan felszakad a lélegzet valakiből. *Megkönnyebbülten sóhajtott, amikor a tanár becsukta a naplót.*
2. (Orvosi vizsgálatkor) mély lélegzetet vesz. *Az orvos megkopogtatta a beteg hátát, s kérte, sóhajtson.*
3. (választékos) Vágyakozik valaki, valami után. *Ki után sóhajtasz már megint?*
✧ Szin: **1.** *lehel, nyög* **3.** (választékos) *sóvárog; áhít valamit, valakit*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó.

sohase ◆◆◆◆ hsz
1. Soha ne. *Sohase mondd, hogy vége!*
2. (népi) Egyáltalán ne. *Sohase búsulj, nem olyan nagy a baj!*
✧ Szin: **1.** *soha többé, semmikor se, sose* **2.** (népi) *sose* • **1.** *Majd ha fagy! A törökök húsvétján. Sohanapján vasárnap.*
✧ Táj: **1.** *sohanapján, sohanapkor*
✧ Ell: **1.** *mindig, állandóan*
✧ Etim: Összetétel: → *soha* + → *se*.

sohasem ◆◆◆◆◆ hsz
Soha nem. *Ő sohasem tenne ilyet! Sohasem halunk meg!*
✧ Szin: *sohase, semmikor, sosem, sose* • *Majd ha fagy! A törökök húsvétján. Sohanapján vasárnap.*
✧ Táj: *sohanapján, sohanapkor*
✧ Ell: *mindig, állandóan*
✧ Etim: Összetétel: → *soha* + → *sem*.

sóhivatal ◆◆ fn
Elintézhetetlen ügyekkel kapcsolatban emlegetett nem létező hivatal. • Szólás: (tréfás) *Eredj* vagy *menj a sóhivatalba!*: Menj innen, hagyj engem!
✧ Etim: Valószínűleg német mintára keletkezett összetétel: → *só* + → *hivatal*.

sok ◆◆◆◆◆ határozatlan szn
1. Számos, rengeteg. *Sok néző látta a darabot a bemutató óta. Túl sok gombócot ettem.* • Szólás: *Ez több a soknál*: elviselhetetlen, tűrhetetlen.
2. Nagy mennyiségű (anyag). *Sok víz kifolyt a kádból. Megint sok hó esett az éjjel.*
3. Sokáig, hosszan tartó vagy gyakori. *Sok töprengés után végre rájött a megoldásra. A sok betegeskedés miatt idén kevesebbet dolgozott.*
4. Nagymértékű. *Sok szerencsét kívánok! Nem sok hasznunk volt ebből az üzletből.*
5. Nagy összegű (pénz). *Sok pénzt költöttek a tengerparton.* (Főnévi használatban:) *Sokat költ könyvekre.* • Szólás: *Sokért nem adná (ha…)*: nagyon szeretné.
6. (Főnévi használatban, többes számban:) Több ember. *Sokakat nyugtalanít a viselkedése.* (Birtokos személyjellel:) Közülük több ember. *Sokuk véleménye is ezt tükrözi. Sokunk rokonszenvét elnyerted.*
7. (Határozószó-szerűen:) *Sokban*: több szempontból. *Nézeteik sokban egyeznek. Sokan*: sok személy. *Az előadásra sokan jöttek el. Sokkal*: lényegesen, számottevően. *Sokkal jobb a hangulata, mint a múlt héten.*
✧ Szin: **1.** *számtalan, töméntelen, tömérdek* **2.** *töméntelen, tömérdek, bőséges, dús* **5.** *rengeteg,* (bizalmas) *egy csomó* • **1., 2.** *Annyi, mint a nyű. Annyi, mint csillag az égen. Annyi, mint a pelyva. Dunát lehetne rekeszteni vele. Se szeri se száma. Untig elég. Torkig elég.*
✧ Ell: **1.** *kevés, egy, néhány* **2.** *kevés, némi* **3.** *kevés, ritka* **5., 6.** *kevés*
✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.

sokadalom ◆◆◆ fn –, *sokadalmat*, –
Emberek sokasága, tömege. *Elvegyült a sokadalomba, nem is találkoztam többé vele.*
✧ Szin: *embertömeg, tolongás, csődület, csoportosulás,* (idegen) *tumultus*
✧ Etim: A → *sok* számnév származéka.

sokadik I. ◆◆ határozatlan szn
Sorrendben az elsőtől meglehetősen távol eső. *Hányadik cigaretta ez ma már? – Nem tudom, sokadik.*
✧ Szin: (túlzó) *ezredik,* (bizalmas) *x-edik, n-edik*
✧ Ell: *első*
✧ Etim: A → *sok* számnév származéka.

sokadik II. ◆◆ fn *~ak, ~at, ~a*

Az elsőtől sorrendben távol eső személy, tárgy. *Sokadikak voltunk a sorban.* | (tréfás) *Sokadika*: a hónap vége felé (és az előző fizetéstől távol) eső nap. *Nem tudja kifizetni a számlát, mert sokadika van.*

✧ Etim: A → *sok* számnév származéka.

sokadmagával ◆ határozóragos nm

Vele együtt még sokan. *A díszvendég az ünnepségre sokadmagával jött el.*

✧ Ell: *egyedül*

✧ Etim: Összetétel; *sokad*: a → *sok* számnév származéka + *magával*: a → *maga*[1] névmás ragozott alakja.

sokáig ◆◆◆◆◆ hsz

Hosszú időn át. *Sokáig kerestelek, míg végre megtaláltalak. Hol késik ilyen sokáig?*

✧ Szin: *hosszan, huzamosan, tartósan, időtlen-időkig,* (népi) *soká,* (bizalmas) *unos-untig, unalomig*

✧ Ell: *(egy) kis ideig*

✧ Etim: A → *sok* számnév megszilárdult ragos alakulata.

☝ A *soká* szinonima kissé népies ízű, de a köznyelvben is használatos. Tagadó mondatban a *sokáig* szóval ellentétben a nem tagadószó nélkül is használható a *soká*: *Soká jönnek a vendégek* vagy *Soká nem jönnek a vendégek*, de csak így: *Sokáig nem jönnek a vendégek.*

sokall ◆◆◆ ige *~ni* vagy *~ani*

Soknak tart (valamit). *Ezt a mennyiséget már én is sokallom. Nem sokallod a lármát? Sokallok érte egy ezrest.*

✧ Szin: (árucikket:) *drágáll*

✧ Táj: *sokáll*

✧ Ell: *kevesell*

✧ Etim: A → *sok* számnév származéka.

sokára ◆◆◆◆ hsz

Sok idő múltán. *Elhallgatott, s csak sokára szólalt meg újból.* ■ *Nagy sokára*: nagyon sok idő múltán. *Nagy sokára aztán egyszer még meglátogatott.*

✧ Szin: *soká, későn, hosszú idő múlva*

✧ Táj: *későre-hára, időhára, sokácska*

✧ Ell: *azonnal, rögtön*

✧ Etim: A → *sok* számnév megszilárdult ragos alakulata.

☝ A *soká* szinonima főleg a jövőre vonatkozhat: *Soká lesz.*

sokaság ◆◆◆◆◆ fn –, *~ot, ~a*

1. Valaminek nagyszámú volta. *Az érvek sokasága sem győzte meg.*

2. Emberek tömege. *Tarka sokaság nyüzsgött az utcákon.*

✧ Szin: **1.** *mennyiség, számosság* **2.** *néptömeg, áradat, csődület*

✧ Etim: A → *sok* számnév származéka.

sokatmondó ◆◆ mn *~k* vagy *~ak, ~t, ~n* vagy *~an*

Jelentőségteljes, beszédes. *Sokatmondó pillantást vetett a barátjára.*

✧ Szin: *súlyos, nyomós, találó, jelentős, ígéretes*

✧ Ell: *semmitmondó, jelentéktelen, lényegtelen*

✧ Etim: Összetétel; *sokat*: a → *sok* számnév ragozott alakja + *mondó*: a → *mond* ige származéka.

sokk ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. Általában nagy megrázkódtatás miatt kialakult, elégtelen vérkeringés okozta súlyos állapot. *Az idegorvos sokkot állapított meg nála.* ■ *Sokkot kapott*: ilyen állapotba került. *Sokkot kapott szegény, most egy klinikán kezelik.*

2. (túlzó) Nagy ijedtség, meglepettség. *Alig tudtam megszólalni a látvány okozta sokktól.* ■ (túlzó) *Sokkot kapott*: nagyon megijedt. *Sokkot kaptam, amikor megtudtam, mi történt vele.*

✧ Szin: **1.** (idegen) *trauma* **2.** *megrázkódtatás,* (idegen) *trauma*

✧ Etim: Francia eredetű nemzetközi szó.

☝ Ha *k*-val kezdődő toldalék járul hozzá, egyszerűsítve csak két *k*-t írunk: *sokkal.*

sokkalta ◆◆◆ hsz (választékos)

Sokkal, jóval. *Sokkalta nagyobb jelentősége van az ügynek, mintsem hogy így elbagatellizáljuk. Sokkalta szebb ez a kastély, mint amilyenre számítottam.*

✧ Szin: *jóval, sokszorta, százszorta, lényegesen*

✧ Ell: *kevéssel, kicsivel, valamivel*

✧ Etim: A → *sok* számnév megszilárdult ragos alakulata.

sokrétű ◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~en*

1. Bonyolult, összetett. *Nehéz lesz megoldani ezt a sokrétű feladatot, de izgalmas kihívást jelent számomra. Ez egy sokrétű kérdés, nem tudok rá egy mondatban válaszolni.*

2. Sok szempontú, sokirányú. *A film alkotói az élet sokrétű ábrázolására törekedtek.*

✧ Szin: **1.** *szerteágazó, szövevényes,* (idegen) *komplex* **2.** *sokszínű,* (idegen) *komplex*

✧ Ell: *egysíkú, egyszerű, egyoldalú*

✧ Etim: Összetétel; → *sok* + *rétű*: a → *rét*[2] főnév származéka.

sokszínű ◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~en*

1. Különféle színekben pompázó. *Gyönyörködtünk a sokszínű őszi erdőben.*

2. (választékos) Sokoldalú (ember). *Igazán sokszínű tehetség, kár volna veszni hagyni. Ilyen sokszínű emberrel ritkán találkozni.*

3. (választékos) Alapos, sokoldalú, kimerítő. *Igyekeztem sokszínű jellemzést adni a kor irodalmi áramlatairól.*

✧ Szin: **1.** *tarka, színpompás, színes* **2.** *érdekes,* (választékos) *színes* **3.** (választékos) *sokrétű,* (idegen) *komplex*

✧ Ell: **1.** *egyszínű, szürke, színtelen* **2.** *unalmas, szürke* **3.** *egyszerű, egyoldalú, egysíkú*

✧ Etim: Összetétel; → *sok* + *színű*: a → *szín*[1] főnév származéka.

sokszoros I. ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Többszörösen nagyobb (valaminél). *Edzőtáborban mindig sokszoros adagokat kapunk ebédre. Rengeteget dolgozott, de az eredmény sokszorosan kárpótolta őt.*

2. Olyan (személy), aki ugyanazt a minősítést, címet már sok alkalommal elnyerte, megkapta. *Bejelentette visszavonulását a sokszoros válogatott kosárlabdázó. Sokszoros olimpiai bajnok.* ■ *Sokszoros milliomos*: olyan (ember), akinek sok milliója van. *A sokszoros milliomos üzletembert adócsalással vádolják. Az előkelő golfklubba sokszoros milliomosok járnak.*

✧ Szin: *többszörös*

✧ Ell: **1.** *egyszeri*

✧ Etim: A → *sok* számnév származéka.

sokszoros II. ◆◆◆◆ fn *–, ~t* vagy *~at, ~a*

Valaminek (a) sokszorosa: valaminél sokszorta nagyobb mennyiség. *A mai fogás a tegnapinak sokszorosa volt.*

✧ Szin: *többszöröse*

✧ Ell: *egyszerese, ugyanannyi, töredéke*

✧ Etim: A → *sok* számnév származéka.

sokszorosít ◆◆◆ ige *~ani*

Gépi úton sok példányban másol valamit. *Körlevelet sokszorosít a fénymásoló géppel.*

✧ Szin: *fénymásol,* (idegen) *xeroxoz,* (régi) *stencilez*

✧ Etim: A → *sok* számnév származéka.

sokszög ◆ fn

Négynél több egyenessel határolt síkidom. *Szerkessz egy tetszőleges oldalú szabályos sokszöget!*

✧ Szin: (idegen) *poligon*

✧ Etim: Összetétel: → *sok* + → *szög*[2].

sólet ◆◆ fn *~ek, ~et, ~je*

Száraz babból füstölt hússal sütőben készült főzelékszerű étel. *Rendeljünk sóletet kemény tojással!*

✧ Etim: Jiddis jövevényszó.

sólya ◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Hajó építésére és vízre bocsátására való lejtős csúsztató. *A hajót vízre bocsátása előtt sólyára helyezik, hogy azon csúsztassák a vízbe.*

✧ Szin: *hajócsúszda, csúszda, hajófelvonó,* (idegen) *szlip*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

solymász ◆ fn *~ok, ~t, ~a*

Sólymot idomító, vele vadászó személy. *A vadászaton jól idomított sólymával egy solymász is részt vett.*

✧ Szin: (régi) *solymár*

✧ Etim: A → *sólyom* főnév származéka.

(!):A *sólyom*mal és annak alakjaival ellentétben a *solymász* rövid *o*-val írandó.

sólyom ◆◆◆ fn *sólymok, sólymot, sólyma*

Hosszú, hegyes szárnyú, keskeny farkú, igen gyors röptű ragadozó madár. *Sólyommal vadászik, most is ott ül a karján a hatalmas madár. A sólymok közül Magyarországon rendszeresen költ a kabasólyom, ritkán a kerecsensólyom és a vándorsólyom.*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán török jövevényszó magyar nyelvi képzéssel.

som ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. Vadon termő, szívós anyagú cserje vagy fa. *Virágzik a som az erdőkben. A somról vágott bottal csípőset lehet ütni.*

2. Ennek fanyar ízű, piros, csonthéjas gyümölcse. *Ősszel érik a som. A kiránduláson somot szedtünk.*

✧ Szin: **1.** *somfa*

✧ Etim: Honfoglalás előtti török jövevényszó.

somfordál ◆◆ ige *~ni* (bizalmas, rosszalló)

Sompolyog. *Megszégyenülve az ajtó felé somfordált. A beszélgetők mögé somfordált, hogy kihallgassa őket.*

✧ Szin: (rosszalló) *oson, oldalog,* (bizalmas, roszszalló) *kullog, settenkedik*

✧ Táj: *sullong, somporgyál, somforodik, somforog*

✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, talán hangutánzó-hangfestő eredetű szótő származéka. A tő összefügghet a → *sompolyog* ige tövével.

sommás ◆◆◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, ~an*

Részletekkel nem foglalkozó. *Csak sommás véleményt mondott a történtekről.*

✧ Szin: *elnagyolt, nagyvonalú, lényegretörő,* (népi) *summás*
✧ Ell: *részletes, aprólékos*
✧ Etim: A → *summa* főnév *somma* alakváltozatának származéka.

somolyog ◆◆ ige *~ni* (tréfás)
Hamiskásan mosolyog. *Mit somolyogsz a bajuszod alatt?*
✧ Szin: *vigyorog*
✧ Táj: *bazsalyog*
✧ Etim: Szóhasadással, hangátvetéssel keletkezett a → *mosolyog* igéből.

sompolyog ◆◆ ige *~ni* (bizalmas, rosszalló)
1. Rossz szándékkal, rejtőzködve járkál valahol. *Vigyázz, tolvajok sompolyognak a ház körül! A róka a tyúkól körül sompolyog.*
2. Lassan, megszégyenülten megy valahová. *A szidás után a szobájába sompolygott.*
3. Hízelkedve hozzásimulva jár-kel valaki körül. *A kisgyerek csokoládéért sompolyog a mamája körül.*
✧ Szin: **1.** (rosszalló) *ólálkodik, oson, settenkedik, oldalog,* (bizalmas, rosszalló) *somfordál* **2.** (bizalmas, rosszalló) *kullog, somfordál* **3.** (bizalmas) *sündörög*
✧ Táj: **1.** *sullong, sompolyodik*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, talán hangutánzó-hangfestő eredetű szótő származéka. A tő összefügghet a → *somfordál* ige tövével.

sonka ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Sertéscomb. *Jó vastag sonkái vannak a hízónknak.*
2. Sertéscombból készült füstölt hentesáru. *Egy egész sonkát kaptak a vidéki rokonoktól. Vékonyra szelt prágai sonkát vettem a szendvicsekre, az finomabb, mint a zsíros felvágottak.*
3. A tisztán sertéscombból készült finom hentesáruhoz hasonló módon, szárnyas színhúsából, combjából vagy melléből készült felvágott. *Pulykából vagy csirkemellből készült, könnyű sonkát vegyél a betegnek!*
4. (bizalmas, gúnyos) Kövér női láb, különösen comb. *Nem megyek strandra, nem akarom, hogy meglássák a sonkáimat.*
✧ Szin: **1., 2.** (népi) *sódar* **3.** *pulykasonka, pulykamellsonka, csirkemellsonka* **4.** (bizalmas, gúnyos) *csülök*
✧ Táj: **1.** *sódor, sunka, zsódér*
✧ Etim: Német, közelebbről bajor-osztrák jövevényszó.

sopánkod|ik ◆◆◆ ige *~ni*
Panaszkodik, sápítozik. *Állandóan sopánkodik, pedig mindene megvan. Azon sopánkodik, hogy kicsi a fizetése.*
✧ Szin: *jajgat, siránkozik, kesereg, nyavalyog, nyafog,* (idegen) *lamentál*
✧ Táj: *ahékodik, sepeleg, sipánkodik, sopánt*
✧ Ell: *büszkélkedik, dicsekszik*
✧ Etim: A hangutánzó eredetű *sí* ‘sivít, sír’ ige származéka.

sor ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* vagy *~ja*
1. Személyeknek, tárgyaknak, esetleg állatoknak (valamilyen rendszer szerint) egymás melletti vagy mögötti elhelyezkedése. *Sorba rakta a könyveket a polcon. Tornaórán hosszú sorba állított minket a tanár.*
2. Így elhelyezkedő tárgyak vagy személyek összessége, egysége. *A katonák zárt sorokban vonultak. A moziban 18 sor van. A hátsó sorba kapott csak jegyet. Az első sorokban harcol.* (Jelzőként:) *Csak egy sor ház volt a faluban.*
3. (Valamilyen szempontból összetartozó személyek) összessége, csoportja. *Az értelmiség soraiban sok fiatalt találunk.* • Szólás: (választékos) *Eltávozott az élők sorából*: meghalt.
4. Leírt szöveg írásjegyeinek, betűinek vízszintes egymásutánja. *Az utolsó sorban van a lényeg.* • Szólás: *Elrejti a sorok közé*: nem írja le, csak sejteti. | *Olvas a sorok között*: megérti a le nem írt, csak sejtetett gondolatot.
5. Irodalmi műnek, általában versnek (egy) sora. *A szónok végül Petőfi sorait idézte. Hadd búcsúzzam Márai soraival.*
6. (választékos) (Többes számban, birtokos személyjellel:) Levél. *Köszönöm kedves soraidat. Zárom soraimat.*
7. (Kifejezésekben:) Események, történések időbeli egymásutánja. ■ *Valaki* vagy *valami sorra kerül* vagy *soron van, valakin* vagy *valamin (van) a sor*, illetve *valakire* vagy *valamire sor kerül*: ő vagy az következik (a sorban). *Annyi a beteg, hogy beesteledik, mire sorra kerülök. Most a kórházak vannak soron, azután vizsgálják majd a színházak anyagi helyzetét. Most rajtad a sor, mondj valamit! Ne aggódj, előbb-utóbb a te ügyedre is sor kerül majd.* | *Sort kerít valamire*: alkalmat talál rá. *Remélem mielőbb sort kerítünk egy kis csevegésre.* | *Végső soron*: végeredményben, mindent számba véve. *Végső soron azt mondhatjuk, hogy a tárgyalások eredményesen zárultak.* | *Valaminek során*: folyamán. *Az évek során megtanultam alkalmazkodni a körülményekhez. A munka során számos előre nem látott nehézségbe ütköztünk.* • Szólás: *Ez a dolgok vagy a világ sora*: ez a dolgok vagy az élet természetes rendje. | *Jó sora van*: jó a sorsa, jól él. | (népi) *Nagy sora van annak*: bonyolult, nehéz ügy.
8. ■ (népi) *Sor alá kerül*: besorozzák katonának. *Már mindenki sor alá került a veled egykorú fiúk közül.*
9. Valamiből nagy vagy nagyobb mennyiség. *Bizonyítékok sora támasztja alá a gyanút.* (népi) *Aludt egy sort.* (Jelzőként:) *Egy sor adat bizonyítja, hogy helyes volt a feltevésünk.*
✧ Szin: **1.** *sorrend, rend,* (régi) *gléda* **6.** *írás* **8.** *sorozás* **9.** *sokaság, tömkeleg, tömeg, sereg*
✧ Ell: **9.** *kevés*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán a → *szer* ‘rend, mód, sor’ főnév hangrendi átcsapással elkülönült párja.
✧ Ö: alag + sor, mű + sor, rang + sor

sorakoz|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Meghatározott rendben sorban áll. *A század az udvaron sorakozik.* (Vezényszóként:) *Sorakozz!*
2. Támogatóként csatlakozik valamihez. *A környezetvédő mozgalom mellé egyre többen sorakoznak.*
3. Egymás mellett állnak. *A kamra polcain katonás rendben sorakoznak a befőttesüvegek.*
✧ Szin: **1.** *felsorakozik, sorba áll,* (népi) *sorjázik* **2.** *beáll, melléáll* **3.** (népi) *sorjázik*
✧ Ell: **1.** *oszlik, szétszéled*
✧ Etim: A → *sor* főnév származéka.

sorban ◆◆ határozóragos fn
1. Sort alkotva, sorjában. *A gyűjtemény darabjai ott voltak sorban a polcon.*
2. Egyiket a másik után. *Sorban mindenkit kikérdezett.*
✧ Szin: *sorrendben, időrendben, sorjában, rendre, egymás után*
✧ Ell: **2.** *összevissza*
✧ Etim: A → *sor* főnév megszilárdult ragos alakulata.
✧ Ö: első + sorban

sorház ◆◆ fn
1. Azonos típusú, házsort alkotó házak egyike. *A lakótelep sorházai szinte teljesen egyformák.*
2. Hosszú, egymás mellett több lakást tartalmazó ház. *Egy sorház legelején lakik az új városrészben.*
✧ Szin: **1.** *blokkház, tömbház* **2.** *szalagház*
✧ Ell: *családi ház*
✧ Etim: Összetétel: → *sor* + → *ház*.

sorjában ◆◆ hsz
1. (ritka) Sort alkotva, egyik a másik után. *A diákok sorjában mentek az utcán.*
2. Időrendben. *Sorjában leírom az eseményeket.*
✧ Szin: **1.** *sorban, rendben, egymás után* **2.** *rendre, sorban, egymás után*
✧ Táj: *sorában, sorára*
✧ Ell: *összevissza*
✧ Etim: A → *sor* főnév megszilárdult ragos alakulata.

sorkatona ◆◆◆ fn (kissé régi)
Legénységi állományú katonaként tényleges szolgálatát töltő férfi. *Öcsém most éppen sorkatona Szombathelyen.*
✧ Szin: (bizalmas) *mazsola, baka, kiskatona, zöldfülű,* (szleng) *kopasz*
✧ Etim: Összetétel: → *sor* + → *katona*.

sorol ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Oszt, besorol valahová valakit, valamit. *Barátjával azonos csoportba sorolták. Ezt a könyvet a szépirodalmi művek közé sorolták.*
2. Valamilyen sorba beáll. *Trabantjával az autók közé sorolt. Próbálj a szélső sávba sorolni!*
3. Sorban elmond, előad valamit. *Nem sorolta tovább érveit.*
✧ Szin: **1.** *minősít, osztályoz, rangsorol,* (idegen) *klasszifikál, kategorizál* **3.** *felsorol, elsorol, előszámlál* • **3.** *Sorra vesz.*
✧ Táj: **3.** *sorjáz*
✧ Etim: A → *sor* főnév származéka.

sorompó ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Út lezárására való, fel- és leereszthető rúdszerű szerkezet. *Mindjárt itt a gyorsvonat, már leengedték a sorompót.* ■ *Megnyíltak a sorompók*: megszűntek az akadályok, a korlátok. *Végre megnyíltak a sorompók az uniós csatlakozás előtt.*

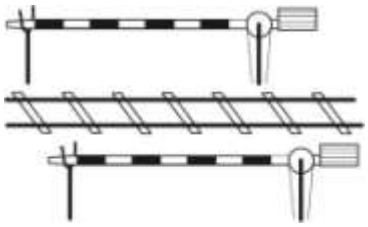

2. (régi) Küzdőtér korlátja. *Nyitva a sorompó, még nem kezdődött el a lovagi torna.* ■ *Sorompóba áll* vagy *lép valamilyen ügyért*: kiáll, harcol érte. *Több közéleti személyiség is sorompóba állt a nemes célért.*
✧ Szin: **1.** *barikád,* (régi) *vágányzáró,* (Fv, Va, Öv bizalmas) *rampa,* (Ka, Dv, Mv bizalmas) *rámpa*
✧ Táj: **1.** *sarampó*
✧ Etim: Német, közelebbről bajor-osztrák jövevényszó.

soros ◆◆◆◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, ~an*
1. Valamennyi sorból álló. *Egy rövid, 15 soros fogalmazást adott be.*
2. ■ *Soros kapcsolás*: sorba, egymás után történő kapcsolás, amelyben az elemek mindegyikén ugyanannyi áram folyik át. *Állapítsátok meg a rajz alapján, hogy soros vagy párhuzamos kapcsolásról van-e szó!*

3. Valamely tevékenység ellátásában soron következő. *Megkezdte munkáját a bizottság soros elnöke. Ma te vagy a soros a mosogatásban!*
✧ Szin: **3.** *soron lévő*
✧ Ell: **2.** *párhuzamos*
✧ Etim: A → *sor* főnév származéka.

soroz ◆◆◆ ige *~ni*
1. (kissé régi) Valakinek vagy valakiknek katonai szolgálatra való alkalmasságát elbírálja. *Most sorozzák a 18 éveseket.*
2. (Ökölvívásban:) Sorozatos ütéseket mér valakire. *Ellenfelét óriási ütésekkel sorozta.*
✧ Szin: **1.** (régi) *verbuvál, toboroz, újoncoz* **2.** *öklöz valakit,* (bizalmas) *behúz valakinek*
✧ Etim: A → *sor* főnév származéka.

sorozat ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
1. Azonos vagy hasonló dolgok egymást követő sora. *Cikkek sorozata foglalkozott az iskolaüggyel.*
2. Tartalmilag vagy formailag összetartozó tárgyak, alkotások együttese. *Gyűjtötte a különböző sorozatokat.* (Jelzőként:) *Vett egy sorozat bélyeget.*
3. Termékeknek azonos munkafolyamattal nagy tömegben való ipari előállítása. *Ma már szinte minden iparcikket sorozatban állítanak elő.*
4. Egymást bizonyos törvényszerűséggel követő számok, matematikai kifejezések stb. összessége. *Egy végtelen sorozatot kapunk a művelet eredményeképpen.*
5. Gyorstüzelő fegyverből leadott lövések folyamatos sora. *Leadott két sorozatot a támadójára.*
6. Több vagy sok részből álló könnyed, szórakoztató televíziós alkotás, melynek részeit heti, napi stb. rendszerességgel vetítik. *Imádja a dél-amerikai sorozatokat. Minden este megnézi a kedvenc bűnügyi sorozatának legújabb epizódját.*
✧ Szin: **1.** *láncolat, füzér* **2.** *gyűjtemény, készlet,* (idegen) *garnitúra, széria* **3.** *sorozatgyártás,* (idegen) *széria* **4.** *számsor* **5.** *sorozatlövés, géppuskasorozat* **6.** *filmsorozat,* (rosszalló) *szappanopera*
✧ Etim: A → *sor* főnév származéka.

sorozatos ◆◆◆ fn *~ak, ~at, ~an*
1. Egymást sorozatban követő. *Egészen megtörték a sorozatos csapások. A sorozatos visszaélések miatt szigorítják a törvényrendeletet.*
2. Sorozatot alkotó. *Regénye sorozatos kiadványokban jelent meg.*
✧ Szin: **1.** *ismétlődő, folytonos, egymást érő* **2.** *folytatásos*
✧ Ell: **1.** *egyszeri*
✧ Etim: A → *sorozat* főnév származéka.

sorra ◆◆ határozóragos fn
Sorban, egymás után. *Sorra kezet fogott mindenkivel. Szüret után sorra járta a pincéket.* ■ *Sorra vesz valamiket* vagy *valakiket*: egymás után mindegyikre vagy mindegyikükre sort kerít. *Érettségi előtt sorra vette a tantárgyakat. Vegyük sorra a történteket! Az iskolaorvos a kivizsgáláson sorra vette a diákokat.*
✧ Szin: *rendre, sorjában, időrendben*
✧ Ell: *összevissza*
✧ Etim: A → *sor* főnév megszilárdult ragos alakulata.

sors ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
1. Az egyén vagy a közösség életkörülményeinek alakulása. *Kedvezőtlen sorsa egyszer csak jóra fordult. Ki tudja, milyen sors vár ránk.* ■ *Sorsára hagy valakit, valamit*: nem törődik vele tovább. *Sorsára hagyta újszülött gyermekét. Az összetört autót sorsára hagyták az út mellett.* | *Beletörődik a sorsába*: elfogadja életének kedvezőtlen alakulását.
2. Az emberi életet irányító földöntúli hatalom. *A sorsra bízza a döntést.* ■ *A sors keze*: nem mi akartuk, a sors hozta így. *A sors keze, hogy összetalálkoztunk.* | *Sorsot húz*: annak alapján dönt, hogy mit húz ki több hasonló tárgy közül. | *Sorsot vet*: pénzfeldobással vagy kockadobással dönt.
✧ Szin: **1.** *osztályrész* **2.** *végzet, elrendelés, gondviselés,* (idegen) *predesztináció, karma, fátum*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

sorsjáték ◆◆ fn
Sorsoláson való részvételre jogosító jegyek kibocsátása, eladása és a nyeremények kisorsolása. *A sorsjáték már nem állami monopólium.*
✧ Szin: *szerencsejáték, tombola, lottó,* (régi) *lutri*
✧ Etim: Összetétel: → *sors* + → *játék*.

sorsol ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Sorsot húz. *Sorsoltak, ki kapja meg a jutalmat.*
2. Sportverseny bizonyos körülményeit így határozza meg. *Az országos bajnokság első fordulójára sorsolnak. Most sorsolják, mely csapatok kerüljenek egy csoportba.*
3. (Nyereményjáték nyertesének vagy nyerteseinek nevét, illetve nyerőszámokat) urnából vagy szerencsekerékből véletlenszerűen kihúz. *Pénteken sorsolják a lottót.* • **1.** *Sorsot vet.* (régi) *Kockát vet.*
✧ Etim: A → *sors* főnév származéka.

sorszám ◆◆◆◆ fn
Sorrendet jelölő szám. *A 17-es sorszámot kapta a futóversenyen. A szemészeten a várakozó betegeknek sorszámot kell húzniuk.*

✧ Szin: *szám, rendszám*
✧ Etim: Összetétel: → *sor* + → *szám*.

sort ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
Könnyű, rövid szárú nyári nadrág. *Nyaralóhelyen szívesen viselek sortot.*
✧ Szin: *rövidnadrág, kisnadrág,* (régi) *forrónadrág,* (Fv bizalmas) *sortki*
✧ Ell: *hosszúnadrág*
✧ Etim: Angol jövevényszó.

sortűz ◆◆◆ fn
1. Több lőfegyverből meghatározott időközökben egymás után leadott lövések összessége. *A díszfelvonulásra sortüzet vezényelt a felsorakozó katonáknak. A temetés végén eldördült a sortűz.*
2. Több lőfegyverből egyszerre leadott lövések összessége. *Sortűz alá vették az ellenség főhadiszállását. A katona sortűzzel végzett vele.*
✧ Szin: **1.** *díszlövés, sorozatlövés* **2.** *össztűz*
✧ Etim: Összetétel: → *sor* + → *tűz*.

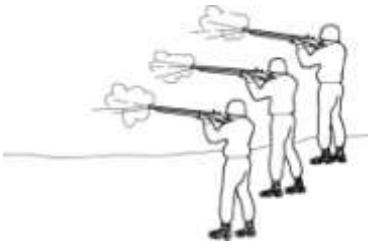

sorvad ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. (Élőlény teste vagy testrésze) gyengül, pusztul. *Mindkét lába sorvad. Azt mondta a fogorvos, hogy több helyen sorvad az ínyem.*
2. Csenevész marad, nem fejlődik. *A nyári aszályban sorvadnak a zsenge palánták.*
3. (választékos) Fizikailag szenved, emésztődik. *Csak úgy sorvad a sok gondtól.*
✧ Szin: **1.** *sorvadozik, satnyul* **2.** *sorvadozik, zsugorodik, fonnyad, hervad, senyved* **3.** *gyötrődik, kínlódik*
✧ Táj: **1.** *elcsünik, senyvedezik*
✧ Ell: **1.** *erősödik* **2.** *erősödik, virul, fejlődik, gyarapodik*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, ismeretlen eredetű szótő származéka.

sós ◆◆◆◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, ~an*
1. Sót tartalmazó. *Megmártóztunk a különleges, sós gyógyvízben. A hegy oldalában egy sós forrás fakad.*
2. Megsózott vagy elsózott. *Szereted a sós heringet? Vettem egy csomag sós földimogyorót. Nagyon sós lett ez a leves.*
3. Sót tartalmazó természetes víz közelségében érezhető (levegő). *Ahogy közeledtünk dél felé, egyszer csak megcsapta az orrunkat a sós tengeri levegő.*
✧ Szin: **1.** *sótartalmú, szikes* **2.** *besózott*
✧ Ell: **1.** *sótlan* **2.** *sótlan, ízetlen*
✧ Etim: A → *só* főnév származéka.

sósav ◆◆ fn
1. Hidrogén és klór gáznemű vegyülete. *Hidrogén és klór egyesítésekor gáz halmazállapotú sósav keletkezik.*

2. Ennek maró hatású vizes oldata. *Ráfröccsent a sósav a kezére, azonnal orvoshoz kellett vinni.*
3. Ezt tartalmazó gyógyszer. *Az orvos sósavat írt fel emésztési problémáira.*
✧ Szin: **1.** (idegen) *hidrogénklorid*
✧ Etim: Német mintára keletkezett nyelvújítás kori összetétel: → *só* + → *sav*.
☝ Kémiai képlete: HCl (pont nélkül).

sosincs ◆◆ ige (bizalmas)
Soha nincs. *Sosincs semmije, mindig a szomszédjától kér ceruzát, vonalzót, néha még tankönyvet is.*
✧ Etim: A → *soha* és a → *sincs* szavak összeolvadásával keletkezett.

sóska ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Hosszúkás, savanyú levelű, vadon is termő évelő növény. *A réten a fű között sóska nőtt. Le ne taposd a kerti sóskát!*
2. Ennek ételek alapanyagául szolgáló levele, illetve leveleinek tömege. *A piacon vett egy kiló sóskát.*
3. Ebből készült mártás vagy főzelék. *Holnap sóska lesz ebédre.*
✧ Szin: **2.** *sóskalevél* **3.** *sóskamártás, sóskafőzelék*
✧ Táj: **1.** *cséve, sócska*
✧ Etim: A → *só* főnév származéka.

sótlan ◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*
1. Olyan, amely egyáltalán nem vagy a kelleténél kevesebb sót tartalmaz. *Sótlan lett a fasírt, legközelebb jobban odafigyelek.*
2. (választékos, rosszalló) Humortalan, kedélytelen, unalmas. *Elegem van ebből a sótlan társalgásból. Még sosem láttam ennyire sótlan embert.*
✧ Szin: **1.** *sótalan, ízetlen,* (hivatalos) *sómentes* **2.** *kedvetlen, untató,* (választékos, rosszalló) *szellemtelen,* (régi) *sótalan,* (bizalmas) *savanyú, búvalbélelt* • **1.** *Se íze, se bűze.* **2.** *Elalszik* vagy *halálra unja magát mellette az ember.*
✧ Táj: *sajtalan*
✧ Ell: **1.** *sós* **2.** *kedélyes, humoros, érdekes*
✧ Etim: A → *só* főnév származéka.
☝ A *sótalan* szinonima (alakváltozat) mindkét jelentésben jóval ritkább, mint a *sótlan* szó. Az 1. jelentésben főképp ‘sót egyáltalán nem tartalmazó’ jelentésben használatos: *Ne sózott, hanem sótalan mandulát tegyél a süteménybe! A szívbeteg lehetőleg kevés nátriumot tartalmazó, sótalan ásványvizet igyon!*

sovány ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, ~an*
1. Olyan (ember vagy állat), akin, amin nincs elég hús- és zsírréteg. *Nem kövér, inkább sovány. Sovány ez a gyerek, nem eszik rendesen. Láttam az utcán egy sovány kóbor kutyát, és nagyon megsajnáltam.* • Szólás: *Sovány, mint az agár*: nagyon sovány.
2. Csekély zsírtartalmú (élelmiszer), illetve élelmiszernek ilyen része. *Fogyókúrázik, csak sovány sajtot és túrót hajlandó enni. A sovány húst megette, a zsíros részt a tányéron hagyta.* (Főnévi használatban:) *A húsnak csak a sováyát eszi meg.*
3. Kevés tápanyagot tartalmazó, terméketlen (föld). *Sovány a föld errefelé, alig terem meg valami.*
4. Gyenge termést hozó (időszak). *Reméljük, hogy a tavalyi sovány esztendő után idén gazdagabb termésre számíthatunk.*
5. Szegényes, nem kielégítő. *Kevéske pénzéből hónapokig sovány koszton élt. Sovány jövedelméből nem futja új autóra.* | *Sovány vigasz:* kicsi, kevés. *Sovány vigasz, hogy legalább az igazolványok megkerültek.* • Szólás: *Sovány az erszénye*: kevés pénze van.
✧ Szin: **1.** *vékony, vézna, csontos, szikár,* (bizalmas) *nyúzott, egyszálbelű, keszeg, gebe, aszott* **2.** *diétás, fogyókúrás, könnyű* **3.** *hitvány, meddő* **4.** *szűkös, terméketlen* **5.** *kevés, böjtös, szűkös* • **1.** *Csont és bőr. Zörögnek a csontjai. Nem fog rajta az étel. Olyan vékony, mint egy cinege.* (bizalmas) *Hátához nőtt a bele. Elöl deszka, hátul léc. Át lehet látni rajta.*
✧ Táj: **1.** *cincellér, géva, savány, sohány*
✧ Ell: **1.** *kövér, hájas, elhízott* **2.** *zsíros, nehéz, kövér* **3., 4.** *termékeny* **5.** *bőséges, kiváló, gazdag*
✧ Etim: Egy ősi, finnugor kori szótő származéka.

sóvár ◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an* (választékos)
Vágyakozó, epekedő. *Sóváran nézte a kirakatban álló marcipánfigurákat. Sóvár pillantásokat vetett a csinos nő felé.*
✧ Szin: *mohó,* (választékos) *áhítozó, esengő,* (bizalmas) *ácsingózó,* (rosszalló) *kiéhezett*
✧ Táj: *esenkedő*
✧ Etim: Elvonással keletkezett a → *sóvárog* igéből.
✧ Ö: pénz + sóvár

sóvárog ◆◆◆ ige *~ni* (választékos)
Erősen vágyódik valamire, valakire, valami, valaki után. *Hiába sóvárog egy kis nyugalom után.*
✧ Szin: *vágyakozik; kíván valamit, valakit;* (választékos) *eseng, esedezik, áhítozik, epekedik,* (régi) *esenkedik*
✧ Táj: *ádázik, cerkedezik*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, talán a → *sóhajt* igével összefüggő szótő származéka.

sóz ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Sóval megszór valamit. *A konyhában sózza a húst az ebédhez.*
2. (bizalmas) Üt valahova. *Nagyot sózott a társa fejére.*
✧ Szin: **1.** *ízesít* **2.** *ver, vág, csap,* (bizalmas) *húz*
✧ Etim: A → *só* főnév származéka.

söntés ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

Kocsmának, vendéglőnek asztalok és ülőhely nélküli (külső) helyisége, ahol az italt mérik. *A söntés pultja mellett hajtották fel sörüket.*

✧ Szin: (régi) *ivó*

✧ Táj: *sentés*

✧ Etim: Német jövevényszó.

söpör ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

Seper.

✧ Etim: lásd → *seper*

☝ A *seper* és a *söpör* használatáról lásd a *seper* szócikket!

söpredék ◆◆ fn –, *~et, ~e* (rosszalló)

Aljas, hitvány, mindenre kapható emberekből álló csoport. *Összegyűlt a téren a város söpredéke.* (Jelzőként:) *Te söpredék alak!*

✧ Szin: (rosszalló) *csőcselék, csürhe, népség, horda,* (bizalmas, rosszalló) *bagázs*

✧ Etim: A → *seper* ~ → *söpör* ige származéka.

söprű ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

Seprű.

✧ Etim: lásd → *seprű*

☝ A *seprű* és a *söprű* használatáról lásd a *seprű* szócikket!

sör ◆◆◆◆◆ fn *~ök, ~t, ~e*

Malátából, komlóból, vízből és élesztőből készült, enyhén szénsavas, kesernyés, sárga vagy barna szeszes ital. *Csapra vertek két hordó sört.*

✧ Szin: (régi) *árpalé,* (régi, népi vagy tréfás) *ser, serital*

✧ Etim: A honfoglalás előtt valamely kelet-európai nyelvből a magyarba került vándorszó.

sörény ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Állatok nyakán, fején nőtt hosszú, dús szőrzet. *Gyönyörű sörénye van ennek a hím oroszlánnak. A ló felnyerített, majd megrázta sörényét.*

2. (tréfás vagy gúnyos) Hosszú, dús haj. *Micsoda sörénye van!*

✧ Szin: **2.** *frizura,* (szleng) *toll, séró*

✧ Táj: *siríny*

✧ Etim: A → *szőr* főnév *sőr* változatának származéka (vö. → *sertés*).

sörét ◆◆ fn *~ek, ~et, ~je*

Vadásztölténybe való apró ólomgolyó, illetve ezek tömege. *A lelőtt fácánból alig tudták kiszedni a sok sörétet.*

✧ Szin: *lövedék, lőszer,* (szleng) *ólomtarhonya, ólomgaluska,* (Fv bizalmas) *broki*

✧ Etim: Német, közelebbről bajor-osztrák jövevényszó.

söröző ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

Vendéglő, ahol főként sört isznak a vendégek. *Betértek egy söröző be, és felhajtottak egy-egy korsóval.*

✧ Szin: *kocsma, csapszék, italbolt, sörbár, sörkert,* (régi) *sörház, sörcsarnok, ivó,* (szleng) *kricsmi, csehó, krimó*

✧ Etim: A → *sör* főnév származéka.

sörte ◆◆ fn (népi, régi) **serte** *~k, ~t, ~je*

1. Disznónak vagy vaddisznónak merev, erős szálú szőre. *Ez a kefe sörtéből készült.*

2. (tréfás) Férfi arcán néhány napos szúrós szőrzet. *Igazán megborotválkozhatnál, tiszta sörte vagy!*

✧ Szin: **2.** *borosta*

✧ Etim: Vitatott eredetű. Vagy honfoglalás előtti, csuvasos típusú török jövevényszó, vagy a → *szőr* főnév *sör* változatának származéka (vö. → *sörény*).

sőt I. ◆◆◆◆◆ ksz

1. (Fokozó értelmű mondatok, mellékmondatok összekapcsolására:) Ráadásul, és azon felül, és ami még több. *Meglátogatlak, sőt a barátomat is magammal viszem.*

2. (Ellentét, szembeállítás kifejezésére:) Ellenkezőleg. *Nem örül neki, sőt bánkódik miatta.*

✧ Szin: **1.** *még hozzá, mi több,* (bizalmas) *tetejébe* **2.** *hanem*

✧ Etim: Összetétel; a *s ~ ës* nyomatékosító (vö. → *is*) és a → *még* határozószó *meg* előzményének mondattani tapadásával keletkezett.

sőt II. ◆◆◆◆◆ msz

1. Még annál is több. *Együtt érzek veled, sőt!*

2. Éppen ellenkezőleg. *Nem vagyok a terv ellen, sőt!*

✧ Etim: Összetétel; a *s ~ ës* nyomatékosító szó (vö. → *is*) és a → *még* határozószó *meg* előzményének mondattani tapadásával keletkezett.

sötét I. ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

1. Fény nélküli vagy kevés fényű. *Sötét este volt, mire hazaértünk, még a csillagok sem ragyogtak. Szobája sötét udvarra nyílik.*

2. Feketés árnyalatú. *Mindig sötét ruhát hord.* • Szólás: *Sötéten* vagy *sötét szemüvegen át látja a világot*: mindent borúlátóan ítél meg.

3. (Sakkban:) Fekete (színű bábu). *A sötét huszár sakkot ad.*

4. Nyomasztó, komor. *Sötét gondolatok kavarogtak a fejében.*

5. Aljas, hitvány. *Sötét alakok támadtak meg.*

6. Nehéz felfogású, buta. *Úgysem érti meg, nagyon sötét szegény.*

7. Átláthatatlan vagy erkölcsileg kifogásolható. *Sötét ügy ez, sok benne a sötét pont.*

8. Küzdelmes, nyomorúságos (időszak). *Nem szívesen gondol a sötét évekre.*

✧ Szin: **1.** *fénytelen, megvilágítatlan, besötétített, árnyas,* (népi, választékos) *setét* **2.** *sötét színű* **4.** *gyászos, baljós, borús,* (idegen) *pesszimista* **5.** *elvetemült, gonosz, bűnös, alvilági,* (bizalmas) *mocskos* **6.** *ostoba, értetlen, korlátolt* **7.** (bizalmas) *piszkos, mocskos* **8.** *viszontagságos, emberpróbáló*

✧ Ell: **1.** *világos, napos, fényes* **2., 3.** *világos, fehér* **4.** *derűs, bizakodó,* (idegen) *optimista* **5.** *tiszta, becsületes, angyali, ártatlan* **6.** *okos, felvilágosult* **7.** *átlátható, tiszta* **8.** *szép, boldog*

✧ Etim: Egy ősi, ugor kori szótő származéka.

✧ Ö: vak + sötét

sötét II. ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~je*

1. Sötétség. *Alig tudott hazavergődni a sötétben. Ránk terült az éjszaka sötétje.* ■ *Sötétre kerül*: börtönbe vagy sötétzárkába. *Megint sötétre került, mert belekeveredett valami lopásba.*

2. A sötét sakkfigura, illetve a vele játszó játékos. *Sötét kezd, majd a világos tíz lépésben mattot ad.*

3. *Sötétben*: a háttérben, alattomban. *Sötétben bujtogatta a társait.*

✧ Szin: **1.** *éjszaka, éjjel, homály* **2.** *fekete* **3.** *titokban*

✧ Ell: **1.** *világos, nappal* **2.** *világos, fehér* **3.** *nyíltan*

✧ Etim: Egy ősi, ugor kori szótő származéka.

sötéted|ik ◆◆◆ ige *~ni*

Az ég egyre sötétebbé válik. *Késő van, sötétedik, ideje hazamenni.*

✧ Szin: *alkonyodik, szürkül, esteledik,* (népi) *setétedik* • *Leszáll az alkony.*

✧ Táj: *árnyallik, hankalodik, barnul, sötétellik*

✧ Ell: *világosodik, hajnalodik, pirkad*

✧ Etim: A → *sötét* melléknév származéka.

sötétl|ik ◆◆ ige *~eni*

Sötéten vagy sötétnek látszik. *A távolban hegyek sötétlenek. Hatalmas felhő sötétlik az égen.*

✧ Szin: *feketéllik*

✧ Ell: *ragyog, fénylik, világít*

✧ Etim: A → *sötét* melléknév származéka.

☝ Főként csak 3. személyben használatos.

sötétség ◆◆◆◆◆ fn –, *~et, ~e*

1. Este, éjszaka. *Sűrű, teljes sötétség borult a tájra.*

2. Valaminek sötét volta. *Ruhájának sötétsége gyászos hangulatot árasztott.*

3. Nagyobb sötét tárgy, tömeg, folt. *Mi az a sötétség ott a hegyoldalon? Valami sötétséget látok a háttérben a kép felső sarkában.*

4. Tudatlanság, műveletlenség. *Nagy a fejében a sötétség, nem csoda, hogy olyan rossz a bizonyítványa. Szellemi sötétségben él.*

5. Kilátástalanság, embertelenség. *A jövő sötétségére lehetett következtetni a jóslatból. A kor sötétsége nem engedte kibontakozni humánus szellemiségét.* ■ (választékos) *A sötétség hatalmai* vagy *erői*: **a)** a sátán és más szellemek. *Retteg a sötétség erőitől.* **b)** a haladás ellenségei. *A modern korban a haladó erőknek fel kell venniük a harcot a sötétség hatalmaival.* | *A sötétség fejedelme*: a sátán. *Sokakat megkísértett már a sötétség fejedelme.*

✧ Szin: **1.** *éjjel, éj* **3.** *árnyék,* (választékos) *árny* **4.** *korlátoltság, butaság* **5.** *reménytelenség; aljasság, elvetemültség*

✧ Táj: *setétség*

✧ Ell: **1.** *nappal* **2.** *világosság* **3.** *világosság, fény* **4.** *tudás, műveltség* **5.** *világosság; jóság*

✧ Etim: A → *sötét* melléknév származéka.

sötétzárka ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (kissé régi)

1. (Börtönben:) Ablak és világítás nélküli cella. *Sötétzárkába zárták, mert nem engedelmeskedett a fegyőröknek.*
2. (bizalmas) Ilyen cellába zárás mint szigorú büntetés. *Két hét sötétzárkát kapott engedetlenségért.*
✧ Szin: *magánzárka,* (bizalmas) *sötét, egyes,* (régi) *dunkli*
✧ Etim: Összetétel: → *sötét* + → *zárka*.

sövény ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
1. Általában fonással készített kerítés. *Vesszőből, gallyakból fon sövényt a kunyhó köré.*
2. Egymás mellett álló bokrokból kialakított kerítés. *Sövényt ültet a kerítés helyére. Szép, szögletes formájúra nyírja a dús sövényt.*
✧ Szin: **1.** *vesszőkerítés, sövénykerítés* **2.** *élősövény*
✧ Táj: **1.** *cserény, csarlang*
✧ Etim: A → *ső* ige régi nyelvi, nyelvjárási *ső* változatának származéka, a → *szövevény* főnév szóhasadással elkülönült párja.

spagetti ◆◆ fn *~k, ~t, ~je* (idegen)
Vékony, hosszú, hengeres, tömör száraztészta. *A spagettit olaszos mártással szereti.*
✧ Etim: Olasz jövevényszó.

spaletta ◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Az ablaknak inkább a belső oldalára szerelt, az ablaknyílás befedésére való behajtható fatábla. *Nyisd ki a spalettát, már világos van odakinn!*
✧ Szin: *ablaktábla, ablakellenző*
✧ Táj: *spalét, spaléttábla*
✧ Etim: Olasz eredetű német, közelebbről ausztriai német jövevényszó.

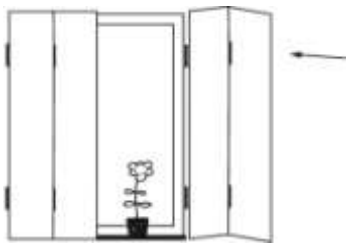

spániel ◆ fn *~ek, ~t, ~e* vagy *~je*
Selymes szőrű, hosszú, lelógó fülű vadászkutya. *A legtöbben ma már csak kedvtelésből tartanak spánielt.*
✧ Etim: Angol, végső soron spanyol eredetű nemzetközi szó.

spanyol ◆◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*
A főleg Spanyolországban élő, újlatin nyelvű néphez tartozó, vele kapcsolatos. *Kedvelem a latinos temperamentumú spanyol embereket. A középiskolában tanult meg spanyolul. Nagy rajongója a spanyol zenének.* (Főnévi használatban:) *A spanyolok kedvelik a bikaviadalokat. Magyarországon is egyre többen beszélik a spanyolt.* ■ (tréfás) *Őrült spanyol*: esztelenséget művelő személy. *Mit csináltál már megint, te őrült spanyol?!*
✧ Szin: *spanyolországi,* (régi) *hispániai, hispán*
✧ Táj: *espanyol*
✧ Etim: Olasz jövevényszó.

spanyolfal ◆◆ fn
Hordozható és összecsukható, embermagasságú könnyű fal. *A spanyolfal mögött öltözött át.*
✧ Szin: *paraván;* (régi) *védőfal, tűzellenző, kályhaellenző*
✧ Etim: Német mintára keletkezett összetétel: → *spanyol* + → *fal*.

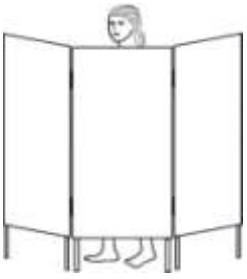

spanyolviasz ◆◆ fn (régi)

Pecséthez használatos viasz. *Belenyomta a spanyolviaszba a pecsétnyomót.* • Szólás: (gúnyos) *Feltalálta a spanyolviaszt*: közismert dolgot újnak tüntet fel. | *Nem ő találta fel a spanyolviaszt*: nincsenek eredeti ötletei. | *Úgy tesz, mintha ő találta volna fel a spanyolviaszt*: indokolatlanul büszke arra, amit létrehozott.

✧ Szin: *pecsétviasz*

✧ Táj: *spanyol, spanyor, spanyúr, pányolviosz, ponyorviaszk, spanyolvijack*

✧ Etim: Olasz, illetve német mintára keletkezett összetétel: → *spanyol* + → *viasz*.

spárga[1] ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Madzag. *Vásárolt egy köteg spárgát, hogy át tudja kötni a csomagot.*

2. Ülő testhelyzet, amelyben az egyik lábat vízszintesen előre-, a másikat vele egy vonalban hátrafelé nyújtják. *Tornaórán a spárgát gyakorolták, de a legtöbb lány nem elég hajlékony hozzá.* | *Lemegy spárgába*: ezt a testhelyzetet veszi fel.

✧ Szin: **1.** *zsineg, zsinór,* (idegen) *spagát,* (szleng) *spagóca*

✧ Táj: **1.** *spagét*

✧ Etim: Olasz jövevényszó.

✧ Ö: cukor + spárga

spárga[2] ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Föld alatti, húsos hajtásaiért termesztett, évelő konyhakerti növény. *Az idén bőven termett a spárga.*

2. Ennek ételként fogyasztható hajtása. *Vett fél kiló spárgát levesnek.*

3. Ebből készült étel. *Spárga van ebédre, remélem szereted! Sokan kedvelik a párolt spárgát zsemlemorzsával.*

✧ Szin: **1.** (régi) *csirág* **2.** *spárgahajtás,* (régi) *csirág* **3.** (régi) *csirág*

✧ Táj: *nyúlárnyék, espárga, ispárga, párga*

✧ Etim: Latin eredetű olasz jövevényszó.

spártai ◆◆◆ mn *~ak, ~t, ~an* vagy *~ul*

1. Az ókori görög Spártából való. *A spártai harcosok a leghíresebb és legképzettebb ókori görög katonák voltak.* (Főnévi használatban:) *A spártaiak utolsó leheletükig küzdöttek városukért.*

2. Egyszerű, kemény, szigorú. *Ő igazi spártai jellem, nem tűri az ellentmondást. Gyerekkorában spártai nevelést kapott.*

✧ Szin: **2.** *edzett, aszkétikus, purián*

✧ Ell: **2.** *hedonista, élvhajhászó, edzetlen,* (bizalmas) *nyápic*

✧ Etim: A *Spárta* helynév származéka.

spekacski ◆ fn (népi) **pekacski** *~k, ~t, ~ja* (Fv)

Virslihez hasonló, de annál vastagabb hentesáru. *A tábortűznél szalonnát és spekacskit sütöttek.*

✧ Szin: *krinolin*

✧ Etim: Szlovák jövevényszó.

spekulál ◆◆◆ ige *~ni* (bizalmas)

1. Gondolkodik, töpreng valamin. *Min spekulálsz annyit? Az épülő lakás alaprajzán spekulál.*

2. Habozik. *Ne spekulálj, dönts gyorsan!*

3. (rosszalló) Valamire számítva igyekszik haszonra szert tenni. *Az üzérek áremelkedésre spekulálnak.* • Szólás: *Jól* vagy *rosszul spekulált*: bevált vagy nem vált be a számítása.

✧ Szin: **1.** *elmélkedik, okoskodik; latolgat, mérlegel valamit* **2.** *hezitál* **3.** *üzérkedik, számítgat*

✧ Táj: **1.** *pekulál, pikulál*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

spenót ◆◆ fn –, *~ot, ~ja*

1. Konyhakerti paraj. *A kert sarkában már zöldell a spenót.*

2. Ebből készült főzelék. *Sok gyerek nem szereti a spenótot.*

✧ Szin: **1.** (régi) *barátparéj*

✧ Táj: *spinát, zöldlapu, laboda, pinót*

✧ Etim: Arab, végső soron perzsa eredetű vándorszó.

spirál ◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

1. Csavar- vagy csigavonal. *Unalmában egy spirált rajzolgat a füzet szélére.* (Jelzőként:) *A csillagrendszereknek spirál alakjuk van.*

2. Méhen belül használt fogamzásgátló eszköz. *A spirál sem kockázat nélküli, de legalább érintetlenül hagyja a hormonokat.*

3. (Fv, Ka) Csigavonalú, fémből készült elektromos készülék, amelyet vízbe merítve a víz melegítésére használnak. *Tedd bele a bögrébe a spirált, és forrald fel a vizet!*

✧ Szin: **1.** *spirális* **3.** *merülőforraló*

✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.

spirálfüzet ◆◆◆ fn

Spirál alakú (fém)szállal összefűzött lapokból álló, általában nagyalakú füzet. *Szeptember elején vettem három kockás és két vonalas spirálfüzetet.*

✧ Etim: Összetétel: → *spirál* + → *füzet*.

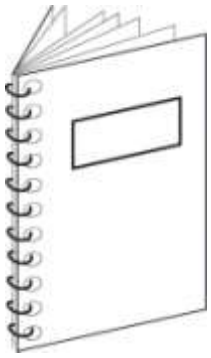

spongya ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (régi)

Szivacs. *Buzgón törölni kezdte a spongyával a táblát.* • Szólás: (bizalmas) *Spongyát rá!*: felejtsük el, ne törődjünk vele.

✧ Táj: *espongya, pongya*

✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

spontán I. ◆◆◆◆ mn *~ok* vagy *~ak, ~t, ~ul* (idegen)

1. Ösztönösen, szabadon, magától megszülető vagy végbemenő. *Ez a hétvégi kirándulás spontán ötlet volt. Szeretem a spontán dolgokat.*

2. Akaratlan, önkéntelen, közvetlen, őszinte. *Spontán lelkesedésében a nyakamba ugrott.*

✧ Szin: **2.** *ösztönös,* (idegen) *automatikus*

✧ Ell: **1.** *eltervezett* **2.** *tudatos, szándékos, eltervezett, színlelt, megjátszott*

✧ Etim: Latin eredetű német jövevényszó.

spontán II. ◆◆◆ hsz (idegen)

Spontán módon. *A természeti törvények spontán érvényesülnek.*

✧ Szin: *önként, ösztönösen, önkéntelenül*

✧ Ell: *tudatosan, szándékosan, eltervezve*

✧ Etim: Latin eredetű német jövevényszó.

spóra ◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Ivartalan szaporítósejt. *A virágtalan növények spórával szaporodnak. A gomba spóráit vizsgáltuk a mikroszkóp alatt.*

✧ Etim: Latin, végső soron görög eredetű nemzetközi szó.

sport ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. Meghatározott szabályok szerint végzett, versenyszerűen is űzhető testedzés, esetleg szellemi tevékenység. *Mindene a sport, gyerekkora óta úszik, atletizál, kézilabdázik. A sakk szellemi sport.*

2. Ennek valamelyik fajtája. *A futball népszerű sport. Te milyen sportot űzöl?* ■ (bizalmas, gyakran rosszalló) *Sportot csinál* vagy *űz valamiből*: puszta szórakozásból, szeszélyből teszi. *Sportot csinál a húga bosszantásából.*

3. A sporttal kapcsolatos szervezett tevékenységek összessége. *A magyar sportot újjászervezik.*

✧ Szin: **1.** *testmozgás, mozgás, testgyakorlás, torna* **2.** *sportág* **3.** *sportélet*

✧ Etim: Angol, végső soron francia eredetű nemzetközi szó.

✧ Ö: él + sport, tömeg + sport

sportág ◆◆◆◆ fn *~ak, ~at, ~a*

A sport valamely fajtája. *Sokféle sportágat kipróbáltam már, úsztam, kajakoztam, röplabdáztam, kungfuztam, most az extrém sportok vonzanak a leginkább, mint pl. a siklóernyőzés.*

✧ Etim: Összetétel: → *sport* + → *ág*.

sportol ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Egy vagy több sportágat (kedvtelésből) művel. *Rendszeresen sportol, így mindig jó formában van.*

2. (Hivatásos) versenyzőként űz valamely sportot. *Tíz éve egy fővárosi egyesületben sportol. A vőlegényem versenyszerűen sportol.*

✧ Szin: **1.** *tréningezik, edz, tornászik, mozog* **2.** *tréningezik, edz*

✧ Etim: A → *sport* főnév származéka.

sportoló ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Egy vagy több sportágat (versenyszerűen) rendszeresen űző személy. *Hat aranyérmével ő lett az olimpia legeredményesebb sportolója. A hivatásos sportolóknak csak az edzéssel és a versenyzéssel kell foglalkozniuk. Öt évig az FTC sportolója volt, most átigazolt az MTK-hoz.* (Jelzőként:) *A rendszeresen sportoló gyerekek felnőtt korukban is egészségesebbek lesznek.*

✧ Szin: *sportember; versenyző, játékos, sporttárs*

✧ Etim: A → *sportol* ige származéka.

sportos ◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Sokat sportoló, sportolni szerető (ember). *Tetszenek a sportos lányok.*

2. A testedzést kedvelő emberre jellemző. *Sokat mozog, attól ilyen sportos a testalkata. Nekünk is megtetszett sportos életmódja.*

3. Kényelmes, nem kényes (ruha vagy ruhadarab), olyan, amelyben jól lehet mozogni. *Végre találtam magamnak egy sportos kabátot.*

4. Ilyen ruhára jellemző. *Kényelmes, sportos szabása van ennek a nadrágnak.*

✧ Szin: **2.** *izmos, kisportolt, egészséges, rugalmas, keménykötésű, edzett*

✧ Ell: **2.** *elpuhult, vézna,* (rosszalló) *puhány,* (bizalmas) *kripli, girnyó, girhes*

✧ Etim: A → *sport* főnév származéka.

sportszerű ◆◆ mn *~ek, ~t, ~en*

1. A sportolás írott és íratlan szabályainak megfelelő. *A mérkőzés sportszerű volt, a játékvezető minden játékosnak megköszöni a részvételt.*

2. Sportolóhoz méltóan tisztességes, etikus. *Ez nem volt sportszerű viselkedés a részedről.*

3. Sportoláshoz alkalmas. *A kirándulásra mindenki sportszerű öltözékben jelent meg.*

4. Sportként végzett. *Közel áll hozzám a sportszerű természetjárás.*

✧ Szin: **2.** *tisztességes, becsületes,* (idegen) *etikus, korrekt, fair* **3.** *sportos, kényelmes*

✧ Ell: **1.** *sportszerűtlen* **2.** *sportszerűtlen, tisztességtelen,* (idegen) *inkorrekt, etikátlan*

✧ Etim: A → *sport* főnév származéka.

spray ◆◆◆◆ fn *~-k* vagy *~ek, ~-t* vagy *~t, ~-je* vagy *~e* (idegen)

1. Porlasztott folyadékot szóró készülék. *A kiürült sprayt nem szabad felnyitni vagy meggyújtani, mert robbanásveszélyes. A festéket festékszóró spray-vel vittük fel.*

2. Ilyen készülékben árusított háztartási, kozmetikai, orvosi stb. készítmény. *Fújd be magad ezzel a spray-vel! Vennünk kell még vécéillatosító spray-t is, mert elfogyott. Az orvos tablettát és sprayt írt fel az asztmámra.*

✧ Szin: **1.** *porlasztó* **2.** *permet, illatosító, szagtalanító,* (idegen) *dezodor*

✧ Etim: Angol jövevényszó.

☝ A leggyakoribb kiejtése: [szpré]. Egyéb, a magyarban előforduló ejtésváltozatai: [spré], [szpréj], [spréj]. Ha nem ejtünk *j*-t a szó végén, kötőjellel kapcsoljuk hozzá a toldalékokat: *spray-t, spray-k, spray-je, spray-vel* stb. Ha *j*-vel ejtjük, a toldalékokat egybeírjuk a szóval: *sprayt, sprayk, sprayek, sprayjel* stb.

spriccel ◆◆ ige *~ni*

1. (Folyadék) sugárban lövell. *Spriccel a víz a gumicsőből.*

2. Valaki (vízzel) fröcsköl (valamit, valakit). *Ne spricceljetek, csupa víz lesz minden! Spricceli a mosott és megszáradt ruhát vasalás előtt.*

✧ Szin: **1.** *fröccsen* **2.** *fecskendez*

✧ Táj: *föcsög, precskel*

✧ Etim: Német, közelebbről bajor-osztrák jövevényszó.

srác ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a* (bizalmas)

1. Fiú. *Srácok, ki jön velem focizni?*

2. Gyerek. *Az én srácaim is szeretik a fagylaltot.*

✧ Szin: **1.** (bizalmas) *süvölvény,* (szleng) *klambó, kiskrapek* **2.** *gyermek,* (bizalmas) *lurkó, kölyök*

✧ Etim: Héber eredetű jiddis jövevényszó.

stáb ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. Filmforgatást irányító csoport. *A film stábja a jövő hónapban kezdi a forgatást.*

2. (bizalmas) Szakértőkből, vezetőkből álló csoport. *Összeült a válságkezelő stáb.*

✧ Szin: **1.** *forgatócsoport* **2.** *vezetőség, vezérkar, csapat,* (bizalmas) *válságstáb,* (idegen) *team*

✧ Etim: Német jövevényszó.

stabil ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an* (idegen)

1. Szilárdan rögzített. *Szerinted elég stabil ez a szék? Ellenőrizd, hogy stabilan áll-e a szekrény!* ■ *Stabil oldalfekvés*: olyan fekvőhelyzet, amelyben a beteg az oldaláról semelyik irányba nem tud elfordulni. *A sérültet stabil oldalfekvésbe fektettük, így vártuk a mentőket.* | *Stabil (egyensúlyi) helyzet*: az a helyzet, amelyben a test súlypontja a megtámasztási pont alatt van. *Megfigyeltük, hogy stabil egyensúlyi helyzetben nem billen fel a test, hanem mozdulatlanul áll.*

2. Biztos, állandó, illetve tartós. *Végre van egy jól fizető, stabil állásom.*

✧ Szin: **1.** *szilárd, biztonságos, erős,* (idegen) *fix* **2.** *megbízható, állandó, változatlan, maradandó, tartós, végleges,* (idegen) *fix*

✧ Ell: **1.** *ingatag,* (idegen) *instabil* **2.** *változó, bizonytalan, esetleges, alkalomszerű, alkalmi*

✧ Etim: Francia eredetű nemzetközi szó.

stadion ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

1. Lelátókkal körülvett, többféle sportpályával ellátott, nagyszámú közönség befogadására alkalmas létesítmény. *A bajnoki mérkőzés a stadionban lesz. A világhírű zenekar ma este lép fel a budapesti stadionban.*

2. (Fv; Ka, Öv bizalmas) Futballpálya. *A stadionban tegnap a pulyaiak győztek.* | (Fv) *Téli stadion*: műjégpálya. *A téli stadionban minden évben nemzetközi versenyeket rendeznek.*

✧ Szin: *sportpálya, versenypálya, sportcsarnok,* (idegen) *aréna*

✧ Etim: Görög eredetű német jövevényszó.

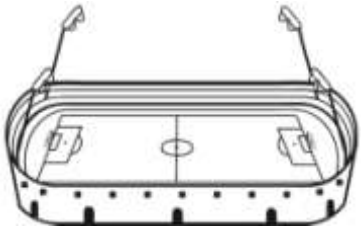

statiszta ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen)

1. A filmben kis szerepet játszó, általában tömegjelenetben szereplő, többnyire nem hivatásos színész, néma szereplő. *A háborús filmek tömegjeleneteihez sok statisztára van szükség.*

2. (bizalmas) Passzív szerepet játszó, jelentéktelen személy. *Történetünkben ő csak statiszta.*

✧ Szin: **1.** *segédszínész, mellékszereplő,* (régi) *figuráns* **2.** *mellékszereplő*

✧ Ell: *főszereplő*

✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.

statisztika ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen)

1. Tömeges jelenségek, folyamatok számszerű adatainak összegyűjtésével, elemzésével és feldolgozásával foglalkozó tudomány. *Az egyetemen statisztikát is tanult.*

2. Ennek a tudománynak a céljait szolgáló, meghatározott jelenség vagy jelenségek vizsgálatából nyert számszerű nyilvántartás, kimutatás. *A statisztikák szerint az utóbbi évtizedekben jelentősen megnőtt a válások száma. A kórházak pontos születési statisztikát vezetnek.*

✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.

státus ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* (idegen)

1. Kinevezett alkalmazottak, munkatársak állománya. *Kutatói státusban van az Akadémián.*

2. Álláshely. *Évek óta nincs szabad státusunk, nem tudunk új embert felvenni.*

3. Állapot, helyzet. *Nagyon bizonytalan az ország státusa.*

4. (régi) Állam. *Ez az üres ház a státusé.*

✧ Szin: **1.** (idegen) *pozíció* **2.** *állás, munkahely* **3.** (idegen) *pozíció*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

☝ A szó elején és végén is *s*-et ejtünk: [státus]. A *státusz* keverék alak, félig magyar, félig latinos.

stég ◆◆ fn *~ek, ~et, ~e* vagy *~je*

Cölöpökön nyugvó, vízparti deszkaépítmény. *Kifeküdt a stégre napozni.*

✧ Szin: *kikötőhíd, kikötőpalló, hajóhíd,* (idegen) *ponton*

✧ Táj: *sték*

✧ Etim: Német jövevényszó.

steril ◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~en* (idegen)

1. Fertőtlenített, csírátlanított. *Az orvosok csak steril műszerekkel dolgozhatnak. A sebész steril vattát kért az asszisztenstől.*

2. Terméketlen, meddő (ember vagy állat). *Kioperálták az ivarszerveit, így teljesen steril.*

3. (választékos) Hiábavaló, eredménytelen, terméketlen. *Nincs értelme ennek a steril vitának.*

✧ Szin: **1.** *csíramentes, baktériummentes* **2.** (választékos) *magtalan* **3.** *haszontalan*

✧ Ell: **1.** *fertőzött, szennyezett* **2.** *termékeny* **3.** *eredményes,* (választékos) *gyümölcsöző*

✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.

stílus ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Nyelvi kifejezésmód. *Irodalomórán Berzsenyi stílusát tanulmányoztuk. A levél egyéni stílusban íródott. Emelkedett stílusban szólt népéhez. Nem tudok megbarátkozni dagályos stílusával.*

2. Művészi vagy művészeti formanyelv. *A kastély barokk stílusban épült. A palota tele van rokokó stílusú bútorokkal.*

3. Egyéniséget kifejező jellegzetes viselkedésmód vagy modor. *Micsoda stílus ez, gyerekek?* ■ *Van stílusa*: érdekes, jellegzetes egyéniség.

4. Valamely tevékenységben megnyilvánuló, egyénre jellemző módszer. *Nem szeretem az ilyen vezetési stílust.*
✧ Szin: **1.** *beszédmód, hangnem, nyelvezet,* (régi) *irály, stíl, toll* **2.** (régi) *stíl*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

stíluskorszak ◆ fn

Valamelyik irodalmi, művészeti stílus jellemző korszaka. *Az egyes stíluskorszakok, mint pl. a román, a gót, a reneszánsz történetével, jellemzésével a stílustörténet foglalkozik.*
✧ Etim: Összetétel: → *stílus* + → *korszak*.

stílusos ◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

Alkalomhoz, helyzethez illő. *A partin stílusos öltözékben jelent meg. Stílusos viselkedése mindenkit lenyűgöz.*
✧ Szin: *stílszerű, ízléses*
✧ Ell: *stílustalan, ízléstelen*
✧ Etim: A → *stílus* főnév származéka.

stóla ◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Vállon viselhető, hosszú, széles női sál. *Születésnapjára egy meleg stólát kért ajándékba.*
2. A miseruha része: nyakba vetve viselt keskeny szövetsáv. *Megjelent a pap, nyakában stólával, és elkezdődött a szertartás.*
✧ Szin: **1.** *vállkendő*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

stoplámpa ◆◆ fn

Az autó hátulján fékezéskor kigyulladó, piros fényű lámpa. *Kigyulladt az előttünk haladó autó stoplámpája, így nekünk is fékezni kellett.*
✧ Szin: *féklámpa, hátsó lámpa*
✧ Etim: Összetétel; *stop*: angol eredetű nemzetközi szó + → *lámpa*.

stoppol[1] ◆ ige *~ni* (bizalmas)

Ruhán lévő lyukat vagy lyukakat átszőve megszüntet. *Egész délután zoknit stoppolt.*
✧ Szin: *bevarr*, (bizalmas) *bestoppol*
✧ Táj: *steppol*
✧ Etim: Német jövevényszó.

stoppol[2] ◆◆ ige *~ni*

1. Stopperórával (időt) mér. *Stoppolja az időt, amíg barátja a pályán rója a köröket.*
2. (bizalmas) Autót vagy autókat próbál megállítani, hogy továbbvigyék, illetve így viteti magát valahova. *Olaszországba vonattal mentek, hazafelé pedig stoppoltak.*
✧ Etim: Angol eredetű nemzetközi szó.

strand ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

Természetes vagy mesterséges szabadtéri fürdő. *Egész nap a strandon napoztak, úsztak.*
✧ Szin: *strandfürdő, vízpart,* (idegen, Fv bizalmas) (tengernél:) *plázs,* (Er, Va, Dv, Mv bizalmas) (tengernél:) *plázsa*
✧ Etim: Német jövevényszó.

strázsa ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (régi)

1. (népi) (Fegyveres) őr. *Strázsát állítottak a ház elé.*
2. Őrség. ■ *Strázsát áll*: őrséget áll. *„Véres zászlók alatt lobogós kópiát vitézek ott viselik… Köztök ki strázsát áll, ki lováról leszáll”* (Balassi B.: A végek dicsérete).
3. Őrhely. *„Őrzők: vigyázzatok a strázsán”* (Ady E.: Intés az őrzőkhöz).
✧ Szin: **1.** (régi vagy népi) *őrálló, felvigyázó, őrszem, silbak* **3.** *őrség, őrállás*

✧ Táj: **1.** *trázsa, istrázsa, estrázsa*
✧ Etim: Déli szláv jövevényszó.

strázsál ◆ ige *~ni*
1. (népi, régi) Őrt áll. *A kapu előtt mindig 4-5 fegyveres strázsál.*
2. (népi, régi) Őriz valakit, valamit. *A foglyokat erős őrség strázsálja.*
3. (bizalmas) Vigyáz valakire, felügyel valakit. *Délelőttönként a testvére gyerekeit strázsálja.*
✧ Szin: **1.** *őrködik,* (népi, régi) *silbakol* **2.** *felügyel, vigyáz valamire, valakire* **3.** *őriz*
✧ Táj: *trászál, istrázsál, estrázsál*
✧ Etim: A → *strázsa* főnév származéka.

stressz ◆◆◆◆ fn *~t, ~ek, ~e* (idegen)
1. Erős vagy gyakori megterhelés hatására létrejövő (és valamilyen védekezési reakcióban megnyilvánuló) lelkiállapot. *Alig bír enni és aludni a stressztől, amelyet a közelgő vizsga okoz neki.*
2. (bizalmas) Ilyen állapotot kiváltó hatás. *Sok stressz éri őt a munkahelyén.*
✧ Szin: **1.** *feszültség, idegeskedés* **2.** (idegen) *stresszhatás, stresszhelyzet*
✧ Etim: Angol jövevényszó.
☝ Ha *sz*-szel kezdődő toldalék járul hozzá, egyszerűsítve csak egy hosszú *ssz*-t írunk: *stresszel*.

strófa ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen)
Versszak. *Ez a vers csak egy strófából áll.*
✧ Szin: *szakasz*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

strucc ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
Hosszú nyakú és lábú afrikai futómadár. *A strucc akár 2,5 m magasra is megnő.* • Szólás: *A homokba dugja a fejét* vagy *úgy tesz, mint a strucc*: szándékosan nem vesz tudomást valamilyen kellemetlenségről, veszélyről.
✧ Táj: *turuc*
✧ Etim: Latin, végső soron görög eredetű olasz jövevényszó.
☝ Ha *c*-vel kezdődő toldalék járul hozzá, egyszerűsítve csak két *c*-t írunk: *struccal*.

struccpolitika ◆ fn
Az a magatartás, amikor valaki nem hajlandó szembenézni a tényekkel, homokba dugja a fejét, mint a strucc. *Szokásához híven most is struccpolitikát folytat, nem vesz tudomást a körülményekről.*
✧ Etim: Német mintára keletkezett összetétel: → *strucc* + → *politika*.

stúdió ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen)
1. Rádió- vagy televízióműsorok felvételére, közvetítésére fölszerelt helyiség. *Most kapcsoljuk a stúdiót, a szó a műsorvezetőé.*
2. Rádió vagy televízió épülete. *Csak belépővel mehetett be a stúdióba.*
3. Filmforgatáshoz használt műterem. *Új filmet forgatnak az óbudai stúdióban.*
4. Művészeti csoport, műhely. *A fiatal művészek stúdiója kiállítást rendez.*
✧ Szin: **1.** *adóterem, közvetítőszoba, műterem* **3.** *filmműterem* **4.** *kör*
✧ Etim: Olasz, végső soron latin eredetű nemzetközi szó.

sturm ◆ fn –, *~ot, ~ja* (Őv)
Szőlőből készült, félig forrott bor. *Beültünk egy hajrigerbe, hogy megkóstoljuk az egyik neckenmarkti borosgazda sturmját.*
✧ Szin: (Mv is) *murci*
✧ Etim: Német jövevényszó.

suba ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Gyapjas juhbőrből készült, hosszú, ujjatlan bunda. *A pásztorok nyáron szőrével kifelé, télen befelé fordítva viselték a subát.*
✧ Szin: *guba, köpönyeg,* (régi) *subica*

✧ Táj: *csuba, zsuba*
✧ Etim: Arab eredetű vándorszó.

sudár I. ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
Magas, karcsú, egyenes. *Egy sudár jegenye áll a házunk előtt. Irigylésre méltó sudár termete van.*
✧ Szin: *vékony testű, nyurga, szép szál, nyúlánk, szálas,* (régi) *daliás, délceg*
✧ Ell: *görbe, hajlott, alacsony, köpcös*
✧ Etim: A régi nyelvi *súd* 'csúszik, kifeslik' ige származéka. A *súd* a → *súg*, → *suhog* igékkel rokon, hangutánzó eredetű *suvad* alakváltozata.

sudár II. ◆◆ fn *sudarak, sudarat, sudara*
1. Fának vagy faágnak magasba nyúló, elvékonyodó csúcsa. *A magasban hajladozik a lomb sudara.* ■ (választékos) *Sudárba szökken*: (fa) magasba nő. *Sudárba szökkent a fiatal fa.*
2. (Árboc) legfelső része. *Egészen az árboc sudaráig felmászott, hogy lássa a partot.*
3. ■ (népi) (Az ostor) csapója, suhogója. *„…az ostor sudara káromolva csapkod szeme közé, ahol üstöke táncol"* (Nagy László: Versben bujdosó).
✧ Etim: A régi nyelvi *súd* 'csúszik, kifeslik' ige származéka. A *súd* a → *súg*, → *suhog* igékkel rokon, hangutánzó eredetű *suvad* alakváltozata.

súg ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Titokban, suttogva mond valakinek valamit. *Gyere ide, súgok a füledbe valamit!*
2. (választékos) Sugall, sejtet valamit. *Valami azt súgta, hogy nincs minden rendben e körül a család körül.* ■ *A szíve azt súgja*: arra készteti, azt sejteti. *A szíve azt súgta, hogy segítsen a bajbajutottakon. A szíve azt súgja, hogy nem lesz semmi baj.*
3. Halkan megmondja valakinek a helyes választ vagy válaszokat. *A tanár észrevette, hogy valaki súg a felelőnek, ezért félbeszakította a feleltetést.*
✧ Szin: **1.** *odasúg, duruzsol, mormol* **2.** (választékos) *sugalmaz*
✧ Táj: **1.** *pustog*
✧ Ell: **1.** *kiált, kiabál*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó, a → *suhog* ige szóhasadással elkülönült párja.

sugall ◆◆◆◆ ige *~ni* vagy *~ani* (választékos)
1. *Sugall valakinek valamit*: arra készteti, hogy megtegye. *A gyermeki szeretet azt sugallta neki, hogy külön felszólítás nélkül is segítsen édesanyjának a házimunkában.*
2. Sejtet valamit. *Az eddigi vizsgálatok azt sugallják, hogy valami nincs rendben ennél a betegnél.*
✧ Szin: **1.** *diktál,* (választékos) *súg, sugalmaz; ihlet,* (idegen) *inspirál (valamire)* **2.** *utal, célozgat valamire;* (választékos) *súg, sugalmaz*
✧ Etim: A → *súg* ige származéka.
☝ Általában az ige *sugall-* tövét használjuk: *sugallok – sugallom, sugallsz; sugallnak; sugalljon; sugallna; sugallt – sugallta*; stb. Ritkán, különösen feltételes módú és múlt idejű alakokban, a magánhangzóval bővült tő is előfordul: *sugallanak; sugalland; sugallotta* stb.

sugallat ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a* (választékos)
Lelki, szellemi ösztönzés, sejtelem. *Csontváry belső sugallat hatására kezdett el festeni.*
✧ Szin: *sejtés, megérzés,* (választékos) *ihlet,* (idegen) *szuggesztió, inspiráció*
✧ Etim: A → *súg* ige származéka.

sugalmaz ◆◆◆ ige *~ni* (választékos, gyakran rosszalló)
Sugall. *Ki sugalmazta azt az őrült tervet?*
✧ Szin: *sejtet,* (választékos) *súg, ihlet,* (idegen) *szuggerál, inspirál*
✧ Etim: A → *súg* ige származéka.

sugár ◆◆◆◆◆ fn *sugarak, sugarat, sugara*

1. Valamely forrásból egyenes vonalban terjedő parányi anyagi részecskék vagy elektromágneses impulzusok együttese, nyalábja. *A nap sugarai szinte égetik a bőrünket. A kvarclámpa infravörös sugarakat bocsát ki. Az elemlámpa sugara bevilágította az egész szobát.* ■ (választékos) *A szem sugara*: tekintet. *Rám szegezte szemének sugarát.*

2. Folyadék nagy tömege. *Vastag sugárban ömlik a víz a csőből. Sugárban folyt a vér a sebből a sérülés nyomán.*

3. A körvonal vagy a gömbfelszín valamely pontját a középponttal összekötő egyenes. *Az átmérő a sugár kétszerese. Rajzold be a kör sugarát a megadott adatokból!*

✧ Szin: **1.** *fény, fénysugár* **3.** (régi) *félátmérő,* (választékos, idegen) *rádiusz*
✧ Etim: A → *súg* ige származéka.
✧ Ö: nap + sugár

sugárfertőzés ◆ fn

A környezetre tett, radioaktív sugárzás keltette hatás. *Az atomerőmű robbanása nagy területen okozott sugárfertőzést. Több tízezer ember sugárfertőzésben szenved.*

✧ Szin: *sugárártalom, sugárbetegség*
✧ Etim: Összetétel: → *sugár* + → *fertőzés*.

sugárkezelés ◆ fn

Ultrarövid rádióhullámokkal, illetve röntgen- vagy gammasugarakkal való kezelés. *Fájós térdére sugárkezelést kap. Daganatos megbetegedése miatt sugárkezelésre kell járnia.*

✧ Szin: *besugárzás, sugárterápia,* (idegen) *radioterápia*
✧ Etim: Összetétel: → *sugár* + → *kezelés*.

sugároz ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Kibocsát magából valamit. *A régi cserépkályhánk jó meleget sugároz. A falilámpa 25-ös körtéje nem sok fényt sugároz.*

2. (kissé választékos) (Rádió- vagy televíziócsatorna) közvetít valamit. *A Bartók rádió sok zenei műsort sugároz.*

3. (Személy külseje, testrésze, illetve műalkotás valamilyen tulajdonságot, érzést, hangulatot) kifejez. *Ez a hatalmas, tekintélyes épület nyugalmat sugároz. Békét sugárzott az arca.*

4. (régi) Sugárzik. *„Ott, honnan szerelem sugároz, Maga a mindenség ragyog”* (Vajda J.: Rozamunda).

✧ Szin: **1.** *áraszt, terjeszt, oszt, szór* **2.** *lead, bejátszik* **3.** *tükröz, érzékeltet* **4.** *ragyog, tündököl*
✧ Etim: A → *sugár* főnév származéka.
☝ A **4.** jelentés kivételével általában tárggyal együtt, tárgyas igeként használjuk, szemben a tárgyatlan *sugárzik* igével.

sugárút ◆◆◆ fn

A város központjából, illetve központi térről kiinduló egyenes, hosszú, széles út. *A sugárúton egyenesen a központba jutunk, de ha nézelődni akarsz, sétáljunk inkább a körúton!*

✧ Szin: (idegen) *avenue, bulvár* (Va bizalmas) *bulevár*
✧ Ell: *körút*
✧ Etim: Összetétel: → *sugár* + → *út*.
☝ Az *avenue* szinonima kiejtése az angolban: [evnyú], a franciában [avnü].

sugárzás ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Az a tény, hogy valami sugárzik. *Nyáron a legerősebb a nap sugárzása.*

2. Elektromágneses hullámoknak, illetve energiájuknak egyenes vonalú terjedése. *Az elektromágneses sugárzások egyik fajtája a röntgensugárzás.*

3. Radioaktivitás. *Megszűnt a veszély, a műszerek nem jeleznek sugárzást.*

✧ Etim: A → *sugárzik* ige származéka.

sugárz|ik ◆◆◆◆ ige *sugározni*

1. Fénysugarakat bocsát ki. *Sugárzik a nap, a levegő egyre melegebb.*

2. Energiát bocsát ki magából. *A tiszta állapotban fehér fényű rádium sugárzik.*

3. Sugár alakban terjed. *Sugárzik a meleg a kályhából.*

4. Ragyog, fénylik. *Sugárzik az arca a büszkeségtől és az örömtől. Sugárzik róla a boldogság.*

✧ Szin: **1.** *fénylik, ragyog, vakít, világít* **3.** *árad* **4.** *tündököl*
✧ Etim: A → *sugár* főnév származéka.
☝ A *sugároz* igével szemben a *sugárzik* ige tárgyatlan.

súg-búg ◆ ige *súgni-búgni* (bizalmas)

1. Suttogva, titkolózva beszélget. *Elalvás előtt sokáig súgtak-búgtak.*

2. (ritka) Suttogva, titokban mondogat, híresztel valamit. *Azt súgják-búgják, hogy valami nagy bajba keveredett.*

✧ Szin: **1.** *sugdolódzik, sugdos,* (bizalmas) *sutyorog, pusmog* **2.** *pletykál*
✧ Táj: **1.** *susog-pusog, susmog, sugdosódik, sugdos-bugdos*
✧ Etim: Összetétel: → *súg* + → *búg*.

sugdolóz|ik ◆ ige **sugdolódz|ik** *~ni*

Mások jelenlétében suttog, titkolózva beszélget. *Nem illik sugdolózni, beszéljünk hangosan!*

✧ Szin: *sugdos, pusmog,* (bizalmas) *susmusol, sutyorog*
✧ Táj: *susmog, sugdosódik*
✧ Etim: A → *súg* ige származéka.

☝ A *sugdolódzik* alakváltozat elválasztása: *sug-do-ló-dzik*. Felszólító alakjaiban két *d*-t írunk: *sugdolóddzon* vagy (ikesen ragozva, választékosan) *sugdolóddzék*.

súgó ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Az a tanuló, aki súg a felelőnek. *Nemcsak a felelő kap elégtelent, hanem a súgó is.*

2. Az a színházi alkalmazott, aki a szereplőknek szükség esetén súgja a szöveget. *A színielőadás egyik szereplője nem tudta jól a szövegét, ezért a súgónak szinte végig súgnia kellett neki.*

✧ Etim: A → *súg* ige származéka.

súgólyuk ◆ fn

Rivalda közepén levő mélyedés, ahol a súgó elhelyezkedik. *Mindjárt kezdődik az előadás, a súgó már elfoglalta helyét a súgólyukban.*

✧ Etim: Összetétel: → *súgó* + → *lyuk*.

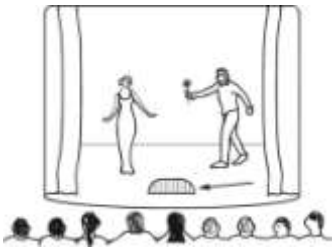

suhan ◆◆◆◆ ige *~ni*

Gyorsan, halkan repül. *Nyíl suhant a levegőben. „Párizsba tegnap beszökött az Ősz. Szent Mihály útján suhant nesztelen”* (Ady E.: Párisban járt az Ősz).

✧ Szin: *surran, oson, száguld, rohan, iramlik, siklik*

✧ Táj: *sajdul*

✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó, töve a → *suhog* ige tövével azonos.

suhanc ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a* (általában rosszalló)

Idősebb serdülő fiú, siheder. *Belekötött néhány suhanc, s már csattant is az első pofon.* (Jelzőként:) *Arra jött pár suhanc legény.*

✧ Szin: *kamasz,* (bizalmas) *süvölvény, srác*

✧ Táj: *cangaló, lőcpőc, suttyó, surbankó, suhancár*

✧ Etim: Vitatott eredetű. Vagy a → *suhog* igével összefüggő szótő származéka, vagy a régi nyelvi, német eredetű *suhancár* ‘testőr; suhanc’ főnévből keletkezett elvonással.

suhog ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Halk, susogó hangot ad. *Suhog a nádpálca a kezében. Ahogy elvonult mellettünk, suhogott a taftszoknyája.*

2. (Ember vagy állat) susogó hangot adva halad. *Suhognak a vadludak felettünk.*

✧ Szin: **1.** *zizeg, susog,* (szél) *zúg* **2.** *surran*

✧ Táj: **1.** *lispeg-laspog* **2.** *suttyan*

✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó, a → *súg* ige szóhasadással elkülönült párja.

sújt ◆◆◆◆◆ ige *~ani*

1. Nagy lendülettel üt (valamire, valakire). *Nagyot sújt a kalapáccsal.*

2. ■ (választékos) *Villám* vagy *áram sújt valamit, valakit*: villámcsapás vagy áramütés éri. *A kert legrégibb fáját villám sújtotta. Hozzányúlt a zárlatos készülékhez, és áram sújtotta.*

3. Valamivel terhel, büntet valakit. *Az állam új adókkal sújtja a lakosságot. A törvény pénzbírsággal sújtja mindazokat, akik hamis adóbevallást tettek.* ■ *Átokkal sújt valakit*: súlyos átkot mond rá. *Minden ellenségét átokkal sújtotta.*

4. (választékos) Elszomorít valakit. *Porig sújtotta a gyászhír.*

✧ Szin: **1.** *lecsap, vág* **2.** *megcsap, megüt; belecsap valamibe, valakibe* **3.** *megver* **4.** *bánt, lever*

✧ Táj: **2.** *sujint*

✧ Ell: **3.** *mentesít, felment, jutalmaz*

✧ Etim: Valószínűleg a → *súg*, → *suhog* igék tövével összefüggő szótő származéka.

sujtás ◆ fn *~ok, ~t, ~a*

Kacskaringósan felvarrt lapos zsinór. *A huszáregyenruhát aranyszínű sujtásokkal díszítették.*

✧ Szin: *paszomány, zsinórozás, szalag,* (régi) *vitézkötés, szegélydísz*

✧ Táj: *sojtás*

✧ Etim: A → *sújt* ige származéka.

☝ Rövid *u*-val írjuk és ejtjük.

súly ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Valamely test tömegének nyomó-, illetve húzóereje, nehézsége. *Mennyi a súlya? Ennek a tárgynak 10 newton a súlya.* ■ *Vesztett a súlyából*: lefogyott. *Sokat vesztett a súlyából betegsége alatt.*

2. Nehéz tárgy, teher. *Nagy súlyt cipel.*
3. Nehezék. *Súlyt tettek a kötél végére.*
4. Mérésre használt, meghatározott tömegű, többnyire henger alakú fémtárgy. *Nem tudja használni a mérleget, mert nincsenek hozzá súlyok.*
5. (bizalmas) Súlygolyó. *Hetente háromszor jár edzésre, súlyt lök.*
6. Súlyzó. *Izmosodni akar, ezért súlyokat emelget.*
7. (kissé választékos) Nehezen viselhető, terhes volta valaminek. *A gondok súlya nyomja a vállát.*
8. (választékos) Fontossága, jelentősége valaminek. *Átérezte feladata súlyát. Nincs igazán súlya ennek a kérdésnek. Amit ő mond, annak súlya van.*
9. (választékos) Tekintély. *Teljes súlyával kiállt a javaslat elfogadása mellett.*
✧ Szin: **2., 3.** (régi) *kolonc* **6.** (Fv bizalmas) *csinka* **7.** *teher, nyűg,* (választékos) *béklyó,* (bizalmas, rosszalló) *kolonc* **8.** *horderő* **9.** *hatalom,* (idegen) *presztízs, autoritás*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.
✧ Ö: egyen + súly, faj + súly, hang + súly, ólom + súly

súlyemelés ◆◆ fn
Az a sportág, amelyben a versenyzők – testsúly szerinti csoportokban – acélkorongokból összeállított súlyzókat emelnek meghatározott szabályok szerint a fejük fölé. *Szívesen nézem a súlyemelést a sportközvetítésben.*
✧ Etim: Összetétel; → *súly* + *emelés*: az → *emel* ige származéka.

sulykol ◆◆ ige *~ni*
1. (régi) Vastag, nyeles falappal, a sulyokkal vagy más szerszámmal ver, paskol valamit, rendszerint ruhát. *Ruhát sulykol a folyóparton.*
2. (régi) Mélyen a talajba ver valamit. *Karókat sulykol az út mentén.*
3. (általában rosszalló) Gépies ismétléssel tanul vagy gyakorol valamit. *Hangosan sulykolta az egyszeregyet.*
4. Valakinek a fejébe próbál verni valamit. *Hiába sulykolta a gyerek fejébe a nyelvtant.*
✧ Szin: **1.** *csapkod* **2.** *döngöl* **3.** *ismételget,* (bizalmas) *magol, bifláz* **4.** *belever*
✧ Etim: A *sulyok* ‘mángorló’ főnév származéka. A *sulyok* vitatott eredetű, vagy a → *súly* főnév származéka, vagy déli szláv jövevényszó.
☝ Rövid *u*-val írjuk és ejtjük.

súlyos ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
1. Nagy súlyú, nehéz. *Meg se tudta mozdítani a súlyos követ.*
2. Nagy erővel ható. *Súlyos léptekkel közeledett. Súlyos ütést mért ellenfele fejére.*
3. (választékos) Nehezen teljesíthető. *Súlyos feladatok várnak ránk a közeljövőben.*
4. Komoly következményekkel járó. *A bíróság súlyos ítéletet hozott. A szabálysértésért súlyos büntetést szabtak ki rá. Súlyos baleset történt az autópálya bevezető szakaszán. Kénytelen vagyok meghozni egy súlyos döntést.*
5. Veszélyes. *A súlyos sérültet azonnal kórházba szállították. Két utas súlyos sérüléseket szenvedett. Talán sosem épül fel a súlyos betegségből.*
6. Nyomós, tekintélyes. *Súlyos indítékaink vannak ellene. Tudod, milyen súlyos egyéniség, nem tűr ellentmondást.*
✧ Szin: **1.** *tömör,* (idegen) *masszív* **2.** *erős, kemény* **3.** *komoly, nehéz* **4.** *komoly, halálos, végzetes* **5.** *halálos, végzetes* **6.** *jelentős, döntő* • **3.** *Embert próbáló.*
✧ Táj: *sulykos, sujmos*
✧ Ell: **1.** *könnyű* **2.** *könnyed* **3.** *apró-cseprő, könnyű* **5.** *könnyű, gyógyítható* **6.** *jelentéktelen, lényegtelen*
✧ Etim: A → *súly* főnév származéka.

súlyosbít ◆◆◆ ige *~ani* (választékos)
Súlyosabbá, nehezen elviselhetővé tesz valamit. *A rossz körülmények súlyosbították helyzetét. A bíróság súlyosbította az ítéletet.*
✧ Szin: *ront, nehezít, fokoz, szigorít, tetéz, elmérgesít*
✧ Ell: *csökkent, enyhít, mérsékel*
✧ Etim: A → *súly* főnév származéka.

súlypont ◆◆◆ fn
1. Test tömegének középpontja. *Alacsonyan van a súlypontja, ezért könnyebben marad talpon.*
2. (választékos) Döntő fontosságú eleme valaminek. *A mezőgazdaság az ország gazdaságának egyik súlypontja.* ■ *Áthelyezi a súlypontot* vagy *a súlypontokat*: mást tekint fontosnak vagy fontosabbnak, mint azelőtt. *A gyár a tömegcikkek termeléséről az egyedi, minőségi áruk előállítására helyezte át a súlypontot.*
✧ Szin: **1.** *tömegközéppont* **2.** (választékos) *sarokpont*
✧ Etim: Összetétel: → *súly* + → *pont*.

súlytalanság ◆◆ fn –, *~ot, ~a*
Az az állapot, amelyben a testre ható nehézségi erő és tehetetlenségi erő egymást kiegyenlíti (, és ezáltal megszűnik a súly érzékelése). *A világűrben az űrhajósok súlytalanságban lebegnek, ez megnehezíti az űrhajóban való közlekedést, ugyanakkor tréfás helyzeteket is előidézhet. Néhány perces súlytalanságot repülővel is elő lehet idézni, ha a pilóta a motort leállítva zuhanni hagyja a gépet.*
✧ Etim: A → *súly* főnév *súlytalan* származékának továbbképzett alakja.

sumér ◆ mn **sumer** *~ek* vagy *~ok, ~t, ~ül* vagy *~ul*
Az ókori Mezopotámia déli részén élt, fejlett műveltségű néphez tartozó, rá jellemző. *A sumér civilizáció megjelenését kb. az időszámításunk előtti III. és IV. évezred fordulójára tehetjük. Mezopotámia egyesítésekor csökkent a sumer városállamok jelentősége.* (Főnévi használatban:) *A sumérok már több mint ötezer évvel ezelőtt feltalálták a kereket és az írást. A sumért tekinthetjük az emberiség egyik első írott nyelvének.*
✧ Etim: Dél-Babilónia babiloni nevéből keletkezett nemzetközi szó.
☝ A köznyelvben a *sumér* változat sokkal gyakoribb, mint a főleg tudományos szakszövegekben használatos *sumer*. (A *sumír, szumír* változatok elavultak, ma már nem használatosak.)

summa ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. (bizalmas) Pénzösszeg. *A munkáért komoly summát kapott.* (Jelzőként:) *Nagy summa pénzhez jutott.*
2. (régi) Átalányban megszabott járandóság. *Summában vállalták az aratást.*
3. Összegzés, lényeg. *Végül összefoglalta beszédének summáját.*
✧ Szin: **1.** *összeg* **3.** *foglalat, tartalom, kivonat,* (idegen) *rezümé, absztrakt; veleje valaminek*
✧ Táj: **1.** *somma*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

summás ◆ (régi) fn *~ok, ~t, ~a*
Idénymunkára szegődött mezőgazdasági munkás. *Summásokkal szedették le a kukoricát.* (Jelzőként:) *Summás aratókkal dolgoztatott a nyáron.*
✧ Szin: *idénymunkás, vándormunkás,* (régi) *zsellér*
✧ Táj: *sommás*
✧ Etim: A → *summa* főnév származéka.

summáz ◆◆ ige *~ni* (régi, választékos)
Összefoglal, összegez valamit. *Pár szóval summázta az elmúlt hetek eseményeit.*
✧ Szin: *összesít*
✧ Ell: *részletez, kifejt*
✧ Etim: A → *summa* főnév származéka.

súrlódás ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. Érintkező felületek egymáson való csúszását gátló hatás. *A fizikai értelemben vett súrlódás néha igen hasznos, pl. fékezésnél.*
2. (választékos, szépítő) Nézeteltérés, kisebb veszekedés. *A legjobb barátok között is előfordulhat némi súrlódás.*
✧ Szin: **1.** *horzsolódás, dörzsölés* **2.** *civakodás, huzavona,* (választékos) *viszály*
✧ Ell: **2.** *egyetértés*
✧ Etim: A → *súrol* ige *súrlódik* származékának továbbképzett alakja.

súrol ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Dörzsölve mos, sikál valamit. *Egész délelőtt a padlót súrolta. Erős szálú kefével súrolja az összeégetett edényeket.*
2. (Épphogy) érint valamit. *A repülő fecskék az ereszt súrolták.*
3. (választékos) Megközelít valamit, majdnem azonos vele. *Ez már súrolja a kötelességszegés fogalmát.*
✧ Szin: **1.** *tisztogat, csutakol* **2.** *elér* **3.** *elér, érint*
✧ Táj: **1.** *csöszköl* **2.** *cseszer, koszorál*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó. Töve összefügg a → *surran* ige tövével.

surran ◆◆◆ ige *~ni*
Halkan, fürgén, alig észrevehetően szalad valahová. *A kisegér a kamrába surrant.*
✧ Szin: *suhan, oson, lopakodik*
✧ Táj: *firren, suttyan, kecmerkedik*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó. Töve összefügg a → *súrol* ige tövével.

susog ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Finom, zizegő hangot ad. *Susognak a lombok a fejünk fölött a szél miatt.*
2. (kissé választékos) Suttog. *Halkan, fojtottan susogtak, hogy a többiek ne értsék beszédüket.*
3. (régi, választékos) Súg valamit. *„Jó angyalod susogta ezt neked”* (Katona J.: Bánk bán).
✧ Szin: **1.** *zúg* **2.** *súg, sugdos,* (bizalmas) *pusmog* **3.** *suttog,* (választékos) *rebeg*
✧ Táj: **2.** *seppeg, zsuzsog*
✧ Ell: **2.** *kiabál*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó. Töve összefügg a → *súg*, → *suhog*, → *suttog* igék tövével.

sustorog ◆◆ ige *~ni*
1. Tompán sistereg. *Sustorog a teafőzőben a víz.*
2. Suttogva beszél. *Egész nap csak sustorognak a lányok a sarokban.*
3. (népi) Méltatlankodik. *Magában halkan sustorog, amiért nem adtunk neki igazat.*
✧ Szin: **1.** *serceg* **2.** *sugdolózik, suttog,* (bizalmas) *sutyorog, pusmog* **3.** *zúgolódik*
✧ Táj: **1.** *sustorékol, sustyorog, süstörög* **2.** *susmog*
✧ Ell: **1., 2.** *kiabál*
✧ Etim: Valószínűleg a → *susog* ige származéka.

sustyáki ◆ fn *~k, ~t, ~ja* **sustyák** *~ok, ~ot, ~ja* (Fv bizalmas)

1. Vékony, vízhatlan ruhaanyag. *Van még a sustyákiból öt méter.*
2. Ilyen anyagú, főként sportolásra használt, inkább nadrágból és rövid felsőrészből álló ruha, illetve csak kabát. *Vedd fel a sustyákit, biciklizni fogunk, és még eső is lehet.*
✧ Szin: **1.** (bizalmas) *orkán* **2.** *orkánkabát, szabadidőruha, orkánruha,* (bizalmas) *suhogó ruha,* (idegen) *dzsogging*
✧ Etim: Szlovák jövevényszó.

suszter ◆◆◆ fn *~ek* vagy *~ok, ~t, ~e* (bizalmas)
1. Cipész. *Szólj a suszternek, hogy igyekezzen a cipőmmel!*
2. (rosszalló) Szakmájához vagy valamely szakmához nem értő, kontár személy. *Ne bízd erre a suszterre a javítást, mert csak még jobban elrontja a mosógépet.*
✧ Szin: **1.** (régi) *varga, foltozóvarga, csizmadia* **2.** (idegen) *dilettáns, amatőr, laikus,* (szleng) *pancser*
✧ Táj: *csiszli, cipős, csiszlicsuszli, csiszlikbaszlik, csobotár*
✧ Etim: Német jövevényszó.

sut ◆◆◆ fn –, *(~ot), ~ja* (népi)
1. A kemence és a fal közötti szűk hely. *Elaludt a sutban, olyan jó meleg volt ott.* ■ (rosszalló) *Sutba dob, vet valamit*: használhatatlanná vált vagy annak vélt dolgot mellőz, félredob. *Sutba dobtak mindent, ami az előző korszakból származott. Sutba dobhatod a tudományodat!* • Szólás: *Egész nap a sutban* vagy *a suton ül*: tétlenül meghúzza magát.
2. A kemence vagy a sütő lapos teteje. *Az ételt rátette a sutra.*
✧ Szin: **1.** *kandallósarok, szöglet, sarok,* (népi) *kemencepadka*
✧ Táj: **1.** *kucik, kuszli, zugoly*
✧ Etim: Német jövevényszó.

suta I. ◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n*
1. (népi) Bal (kéz). *Suta kezű, bal kézzel ír. Suta kézzel emelte le a polcról a könyvet.*
2. Félszeg, ügyetlen (ember). *Ez a suta gyerek leverte a vázát az asztalról.*
3. Ilyen emberre jellemző. *Suta mozdulatot tett kezével. Sután viselkedik, mindenki kineveti. Csak suta mondatok tellettek tőle.*
4. Felemás, ügyetlen. *Ez a suta megoldás jutott csak eszembe.*
✧ Szin: **1.** *balos,* (régi) *balog, balogsuta* **2.** *idétlen, ügyefogyott, kétbalkezes* **4.** *visszás*
✧ Táj: *senye-suta*
✧ Ell: **1.** *jobb* **2.** *ügyes, talpraesett* **4.** *egyértelmű, tiszta*
✧ Etim: Román eredetű vándorszó.

suta II. ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Nőstény őz. *Az erdő szélén óvatosan mozognak a suták.*
✧ Szin: *őzsuta, szarvastehén*
✧ Etim: Román eredetű vándorszó.

suttog ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Halkan, fojtott hangon beszél. *Nagyon berekedt, csak suttogni tud.*
2. Titokban bizalmasan beszél. *Elvonultak a szoba egyik sarkába, és ott suttognak.*
3. (Hírt, pletykát) bizalmas körben terjeszt, híresztel. *Azt suttogják róla, hogy sokat örökölt.*
4. (választékos) (Szél vagy attól mozgatott növény, lomb) susog. *„Suttog a fenyves, zöld erdő, Rászitál a hófelhő”* (Weöres S.: Suttog a fenyves).
✧ Szin: **1.** *sugdos, sustorog, sugdolózik,* (bizalmas) *sutyorog* **2.** *pusmog, sugdolózik, sugdos,* (bizalmas) *sutyorog* **3.** *rebesget* **4.** *zizeg*
✧ Táj: **2.** *sopotyál*
✧ Ell: **1.** *ordít, kiabál*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó. Töve összefügg a → *súg*, → *suhog*, → *susog* igék tövével.

suttyomban ◆◆ hsz (kissé rosszalló)
Titokban, lopva. *Suttyomban kivett a vázából egy szál virágot, hogy a háziak észre ne vegyék.*
✧ Szin: *leplezve, észrevétlen, alattomban,* (régi) *sundám-bundám,* (bizalmas) *stikában, sutyiban*
✧ Táj: *suttomban*
✧ Ell: *nyíltan, nyilvánosan*
✧ Etim: A régi nyelvi, német eredetű *sutton* ‘zug, kemencezug’ főnév megszilárdult ragos alakulata.

süket ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. (Szervi okokból) nem halló. *Jobb fülére teljesen süket. Ne kiabálj, nem vagyok süket!* • Szólás: *Süket, mint az ágyú* vagy *a föld.* | *Süket a zenéhez*: nincs zenei hallása. | (Főnévi használatban:) *Megtanulta a süketek jelbeszédét. „Már a vak is látja, süket is már hallja Buda király dolgát…”* (Arany J.: Buda halála).
2. (durva) Nagyothalló. *Hangosan kell beszélni hozzá, mert süket.*
3. (választékos) Valakire vagy valamire nem figyelő, nem hallgató. *Mindannyiunk kérése ellenére süket maradt.* • Szólás: *Süket füleknek beszél* vagy *süket fülekre talál*: senki sem hallgatja meg.
4. (bizalmas) Vonalat nem adó (telefon). *Nem tudta felhívni, mert süket volt a telefon.*
5. (bizalmas) Ostoba, hülye. *Micsoda süket pacák!* • Szólás: (szleng) *Ez csak süket duma*: mellébeszélés.

✧ Szin: **1.** (népi vagy hivatalos) *siket*, (hivatalos) *hallássérült, hallászavaros,* (bizalmas) *töksüket* **2.** (hivatalos) *csökkent hallóképességű* **3.** *közönyös, közömbös, érzéketlen* **4.** *néma* **5.** *fafejű, együgyű, buta, bárgyú* • **1.** *Nem hallja a harangszót.* **3.** *A fülén ül.*
✧ Táj: **1.** *sükebóka, sikebóka, süketcsaba* **2.** *nehézhalló* **3., 5.** *sükebóka*
✧ Ell: **1., 2.** *halló, ép hallású, jó fülű* **3.** *figyelmes, érzékeny* **5.** *okos, eszes*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.
☝ 'Nem halló (személy)' jelentésben a mai köznyelv csak a *süket* változatot ismeri, a *siket* alakváltozat tájnyelvi, továbbá ez használatos az orvosi és más szaknyelvekben, valamint a hivatalos nyelvben is, pl.: *A siketek jelbeszéddel való kommunikációját jelelésnek nevezik.* Főnévi származéka, a *süketség* szintén köznyelvi, a *siketség* pedig szaknyelvi használatú: *A siketséget a hallóideg bénulása vagy a belső fülét ért ártalmak okozzák.* A bizalmas, durva nyelvhasználatban és a szlengben a *süket* változat él (lásd a szócikk példáit). Csak az *-i* hangzós változat él a *siketfajd* madárnévben és a *fülsiketítő* ('nagyon, túlságosan hangos') melléknévben.

süketnéma ◆◆ mn
1. Általában veleszületett süketség miatt beszélni nem tudó. *Két süketnéma fiatal is volt a csoportban.* (Főnévi használatban:) *A süketnémák jelbeszéddel értetik meg magukat.*
2. Ilyen személy vagy személyek által használt (jel, jelbeszéd, stb.) *Most tanulja a süketnéma jelbeszédet.*
✧ Szin: (népi vagy hivatalos) *siketnéma*
✧ Táj: **1.** *kuka, kukanéma, sükebóka*
✧ Etim: Összetétel: → *süket* + → *néma*.

sül[1] ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. (Nyers étel) nagy hő hatására ehetővé válik. *Sül a cipó a kemencében, a fánk a zsírban, a hús a nyárson.*
2. ■ *Barnára sül*: (emberi bőr) a napozástól barna színűvé válik. *A strandon szép barnára sült.*
3. Nagyon melege van. *Meleg ruhájában csak úgy sült a kályha mellett.*
✧ Szin: **1.** *pirul, pörkölődik* **2.** *barnul* **3.** *izzad*
✧ Etim: A → *süt* ige származéka.

sül[2] ◆ fn *~ök, ~t, ~je*
1. ■ *Tarajos sül*: meleg égövi, tüskékkel borított, nyúl nagyságú rágcsáló. *A tarajos sül a Földközi-tenger mellékén is él.*
2. (régi) Sündisznó. *Három kis sül masírozott át a kerten.*
✧ Szin: **1.** *tarajos sün* **2.** *sün,* (gyermeknyelvi) *süni,* (régi) *szőrdisznó*
✧ Táj: **2.** *süldisznó*
✧ Etim: A → *sün* főnév alakváltozata.

süldő ◆◆ mn *~k, ~t, –*
1. Még nem ivarérett, általában egyévesnél fiatalabb állat, rendszerint disznó. *Két süldő malacot vett a vásárban.* (Főnévi használatban:) *Megeteti az ólban a süldőket.*
2. (bizalmas) Fiatal, serdülő. *Süldő lányok kacagása hallatszott a parkból.*
3. (népi, régi) Újonc, kezdő. *Hozzáment ahhoz a süldő jogászhoz, aki a városházán dolgozik.*
✧ Szin: **1.** *malac* **2.** (lányról:) *bakfis,* (fiúról:) *kamasz, siheder,* (bizalmas) (lányról:) *csitri* **3.** *fiatal, tapasztalatlan*
✧ Táj: *süldelék*
✧ Ell: **3.** *öreg, tapasztalt*
✧ Etim: A → *sül* igéből képzett, önállóan nem adatolható *süld-* tő származéka.

sületlenség ◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
1. (ritka) Étel sületlen volta. *A tapintatlan vendég szóvá tette a pecsenye sületlenségét.*
2. (bizalmas) Ostobaság, idétlenség. *Ki találta ki ezt a sületlenséget?*
✧ Szin: **2.** *badarság, szamárság, bárgyúság, értelmetlenség,* (bizalmas) *marhaság, őrültség, hülyeség*
✧ Ell: **2.** *bölcsesség, okosság*
✧ Etim: A → *sül* ige *sületlen* származékának továbbképzett alakja.

süllő ◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
1. Másfél kg-osnál kisebb fogas. *A Balaton legértékesebb hala a süllő.*
2. Ennek húsa mint étel. *Roston sült süllőt rendeltünk a vendéglőben.*
✧ Szin: *fogassüllő*
✧ Etim: Honfoglalás előtti, csuvasos típusú török jövevényszó.

sült ◆◆◆◆ mn (mn-in) *~ek, ~et, ~en*
1. Sütéssel készített, megsütött. *Az ünnepi ebéd sült csirke volt rizibizivel. Szereti a nehéz ételeket, pl. a sült kolbászt. Kedvenc csemegém a sült gesztenye.* • Szólás: *Bámul, mint a sült hal*: ostobán bámul. | (Főnévi használatban:) (kissé választékos) *Sokféle sültet felszolgáltak a vacsorán.*
2. (bizalmas, rosszalló) Valódi, igazi, jellegzetes. *Ezzel a szőke hajjal sült német. Nem akarok ezekkel a sült bolondokkal nyaralni menni.*
✧ Szin: **1.** *pirított, ropogós;* (főnév:) *pecsenye, flekken* **2.** *eredeti, letagadhatatlan,* (bizalmas) *virtigli*
✧ Ell: **1.** *nyers*
✧ Etim: A → *sül* ige származéka.
✧ Ö: kétszer + sült, újdon + sült

sülve-fővе ◆ hsz (bizalmas, gyakran rosszalló)
Elválaszthatatlanul. *Sülve-fővе együtt vannak, reggeltől-estig mindent együtt csinálnak.*
✧ Szin: *folytonosan, jóban-rosszban, mindig, állandóan*
✧ Ell: *néha, ritkán*
✧ Etim: Összetétel; *sülve*: a → *sül* ige származéka + *fővе*: a → *fő* ige származéka.

süllyed ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Fokozatosan (valamennyivel) alacsonyabbra kerül. *Süllyed a csónak, mindjárt víz alá kerül. Megállapította, mennyit süllyedt a ház. Süllyed a hőmérő higanyszála.*
2. Egyre alacsonyabb erkölcsi színvonalra kerül. *Nem lett volna szabad kábítószert elfogadnod, nézd, hová süllyedtél!*
3. Alárendelt helyzetbe kerül. *Elszegényedtek, végül szolgasorba süllyedtek.*
4. Nyomasztó (lelki) állapotba kerül. *A történtek hatására előbb kétségbeesésbe, majd apátiába süllyedt.*
5. (választékos) Merül valamibe. *Régi bűne már rég a feledés homályába süllyedt. Mélyen gondolataiba süllyedt.*
✧ Szin: **1.** *süpped, ereszkedik, alább száll, merül* **2.** *hanyatlik, züllik, romlik,* (bizalmas) *lecsúszik* **4.** *merül*
✧ Ell: **1.** *emelkedik, feljön, felszáll* **3.** *kiemelkedik*
✧ Etim: A → *süllyeszt* ige tövével azonos ismeretlen eredetű szótő származéka.

süllyeszt ◆◆◆ ige *~eni*
1. Alámerít, lemerít valamit. *A támadáskor sok hajót víz alá süllyesztettek.*
2. Valaminek mélyére dug, helyez valamit. *Iratait táskájába süllyeszti. Kezét zsebébe süllyeszti.*
3. Mélyedést vág, amelybe belehelyez valamit. *A vezetéket a falba süllyeszti.*
✧ Szin: **2.** *mélyeszt*
✧ Ell: **1.** *felhoz, kihúz* **2.** *kivesz, kiemel, előkotor*
✧ Etim: A → *süllyed* ige tövével azonos ismeretlen eredetű szótő származéka.

süllyesztő ◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
Színpad bizonyos részeinek lesüllyesztésére és felemelésére való szerkezet. *Mozgásba hozták a süllyesztőt.* • Szólás: (választékos) *Eltűnik a süllyesztőben* vagy *a történelem süllyesztőjében*: feledésbe merül.
✧ Etim: A → *süllyeszt* ige származéka.

sün ◆◆◆ fn *~ök, ~t, ~je*
Tüskés hátú, kis rovarevő emlősállat. *Éjjel vadászik a sün. Este láttam egy összegömbölyödött sünt a kertben, megijedt a kutyámtól.*
✧ Szin: *sündisznó, tüskésdisznó,* (gyermeknyelvi) *süni,* (régi) *tüskönc, sül*
✧ Táj: *töviskésdisznó, sünkutya, árics, süldisznó, sövénydisznó, szőrdisznó*
✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.

sündörög ◆◆ ige *~ni* (bizalmas, rosszalló)
Hátsó szándékkal lábatlankodik, ólálkodik valahol. *A macska a tejeslábas körül sündörög. Egész nap ott sündörög a nyomomban, csak tudnám, mit akar tőlem.*
✧ Szin: (bizalmas, rosszalló) *somfordál, settenkedik, sompolyog,* (durva) *koslat*
✧ Táj: *sündörködik, köntörködik, kormoskodik, sündörgél, sündörgőzik, söntörög*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, a → *sodor* ige magas hangrendű párjával azonos szótő származéka.

süpped ◆◆◆ ige *~ni*
1. Puhán lefelé nyomódik, besüllyed. *Süpped a szőnyeg a lábuk alatt.*
2. (választékos) *Magába süpped*: leverten magába merül. *Egy sarokban kuporog magába süppedve.*
✧ Szin: **1.** *süllyed, megereszkedik, lemerül, bemélyed* **2.** *magába roskad,* (bizalmas) *magába zuhan*
✧ Táj: **1.** *sipped, sepped*
✧ Ell: **1.** *feljön, felemelkedik* **2.** *jókedvre derül*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű ősi, ugor kori szótő származéka.

sürget ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Valaminek gyorsítását követeli. *Szigorú intézkedéseket sürget.* ■ *A pénzét sürgeti*: ki- vagy visszafizetését kéri, követeli.
2. Gyorsabb munkára ösztökél valakit. *Sürgeti a munkásokat, hogy készen legyenek határidőre.* • Szólás: *Sürget az idő*: nem érünk rá, sietnünk kell.
✧ Szin: **1.** *felszólít, szorgalmaz,* (bizalmas) *forszíroz* **2.** *siettet, noszogat, nógat, sarkall,* (bizalmas) *zargat*
✧ Táj: **2.** *szorgat, szutyongat, nyösztet, sürgelmez*
✧ Ell: *lassít, késleltet*

✧ Etim: A → *sürög* ige (vö. → *sürög-forog*) származéka.

sürgölőd|ik ◆◆ ige *~ni*

Buzgón (és feltűnően) sürög-forog (valaki, valami körül). *A gyerekek szeretnek az építkezésen sürgölődni. Ne sürgölődj már annyit, ülj le egy percre! Folyton körülöttem sürgölődik ez a kétbalkezes!*

✧ Szin: *tesz-vesz, buzgólkodik, szorgoskodik,* (régi) *sürgelődik, hangyálkodik,* (bizalmas) *sertepertél; ugrál valaki körül*

✧ Táj: *szorgolódik, sifitel*

✧ Etim: A *sürög* ige (ld. → *sürög-forog*) származéka.

sürgöny ◆ fn *~ök, ~t, ~e* (kissé régi, választékos)

Távirat. *Kedvesének sürgönyt küldött, hogy már másnap találkozhassanak.*

✧ Szin: (régi) *telegram*

✧ Etim: A *sürög* ige (vö. → *sürög-forog*) nyelvújítás kori származéka.

sürgönyöz ◆ ige *~ni* (kissé régi, választékos)

Táviratot küld. *Sürgönyözz, hogy mikor érkezel.*

✧ Szin: *táviratozik,* (régi) *telegrafál*

✧ Etim: A → *sürgöny* főnév származéka.

sürgős ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

Gyorsan elintézendő, elvégzendő. *A beteg állapota sürgős beavatkozást igényelt. Sürgős teendőim akadtak, ezért nem tudunk ma találkozni. Sürgősen beszélnünk kell!* ■ *Sürgős távirat*: soron kívül továbbítandó. *Sürgős távirat érkezett Pestről.*

✧ Szin: *égető, szorongató, halaszthatatlan, sietős, azonnali, elodázhatatlan*

✧ Táj: *csürgüs*

✧ Ell: *ráérős, halasztható*

✧ Etim: A *sürög* ige (vö. → *sürög-forog*) nyelvújítás kori származéka.

sűrít ◆◆◆ ige *~eni*

1. Valaminek az anyagát sűrűbbé teszi. *Rántással sűríti a levest.*

2. Gyakoribbá tesz valamit. *Sűrítik az 1-es villamos járatait. Sűríthetnénk a találkozásainkat.*

3. (választékos) (Mondandót) röviden összefoglal, tömörít. *Sűrítenem kell a mondanivalómat, mert szorít az idő.*

✧ Szin: **1.** *töményít* **3.** (választékos) *körvonalaz,* (idegen) *koncentrál* ● *Dióhéjban mondja el.*

✧ Táj: **1.** *vastagít*

✧ Ell: **1.** *hígít, felönt* **2.** *ritkít* **3.** *széthúz, elnyújt*

✧ Etim: A → *sűrű* melléknév származéka.

sürög-forog ◆ ige *sürögni-forogni*

Jön-megy, tesz-vesz, tevékenykedik. *Egész nap a konyhában sürög-forog.*

✧ Szin: *forgolódik, sürgölődik, nyüzsög, tüsténkedik, szorgoskodik,* (bizalmas) *sertepertél*

✧ Táj: *gyüszménkedik, kustorog, sireg-forog*

✧ Ell: *lustálkodik, henyél*

✧ Etim: Összetétel; *sürög*: a hangutánzó eredetű *sür* ‘nyüzsög’ ige származéka + → *forog*.

☝ Mind a két tagját toldalékoljuk: *sürögne-forogna, sürgött-forgott* stb.

sűrű I. ◆◆◆◆◆ mn *~k* vagy *~ek, ~t, ~n*

1. Olyan, hogy elemei, részei igen közel vannak egymáshoz. *Egy sűrű erdő szélén lakik. A sűrű nádasban madarak fészkelnek. De szép sűrű hajad van! Ezt a területet sűrűn lakják.*

2. Tömör, tömény (anyag). *Sűrű mártást készít a húshoz. A sűrű főzelékben szinte megáll a kanál.* ■ *Sűrű levegő*: nyomott, fojtott. *Szinte fullasztó volt a sűrű levegő.* | *Sűrű sötét* vagy *sötétség*: nagyon sötét, mélyen sötét vagy mély, nagy sötétség. *„Sűrű setét az éj”* (Arany J.: V. László). ● Szólás: *Sűrű a vére*: szenvedélyes, vérmes. | *Olyan sűrű, hogy harapni* vagy *vágni lehetne*: nagyon sűrű (köd, füst, stb.).

3. Egymást gyorsan követő. *A záport sűrű villámlás kísérte. Sűrű könnyhullatások között vettek búcsút. Sűrűn köhög. Sűrű pislogások közepette próbált magyarázkodni.*

4. (népi) Tömzsi, zömök, mokány (ember). *Megjelent az ajtóban egy sűrű kis ember.*

✧ Szin: **1.** *dús, gazdag, bőséges* **3.** *gyakori, ismétlődő, többszöri* **4.** *vaskos*

✧ Táj: **1.** (szemöldökről:) *busa* **4.** *buhagos*

✧ Ell: **1.** *szórványos, ritkás, gyér* **2.** *szivacsos, lyukacsos, híg* **3.** *ritka* **4.** *vékony, vézna*

✧ Etim: A → *serény, sürög* (vö. → *sürög-forog*) szavak tövével azonos ősi, hangutánzó-hangfestő eredetű szótő származéka.

☝ Két hosszú *ű*-vel írjuk, de a kiejtésben a második *ű* megrövidülhet: [sűrű] vagy [sűrü]. A [sürü] ejtésmód tájnyelvi.

sűrű II. ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je* vagy (népi) *sűreje*

1. *Sűrűje valaminek*: a legsűrűbb része. *Otthagyta a leves sűrűjét. A madár eltűnt a lombok sűrűjében.* ■ (választékos) *Az élet sűrűje*: a valóságos élet. *Érettségi után belevetette magát az élet sűrűjébe.*

2. Sűrű erdő, az erdő mélye. *A vad előtört a sűrűből.*

✧ Szin: **2.** *liget, bozót, rengeteg*

✧ Etim: A → *serény, sürög* (vö. → *sürög-forog*) szavak tövével azonos ősi, hangutánzó-hangfestő eredetű szótő származéka.

süt ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Forró (zsírban) sülni hagy valamit. *Olajban krumplit süt. Szabad tűzön húst süt. Szépen süt a sütőjük. Házilag süt kenyeret és kalácsot.*

2. (Hajat) sütővassal göndörít. *A fürdőszobában süti a haját.*
3. ■ *Bélyeget, jegyet süt valakire, valamire*: izzó vassal rányom. *Minden marhára egyenként bélyeget sütnek.* | (átvitt, választékos) *Valaminek a bélyegét süti valakire*: ráfog vagy rábizonyít. *Az árulás bélyegét sütötték rá.*
4. Úgy melegít valamit, hogy szinte perzsel. *Süti a kályha a hátát.*
5. (Fény vagy fényforrás) világít. *Szépen süt a hold. Szemébe süt a lámpa.*
6. (Lőfegyvert) elsüt. *Puskáját a levegőbe sütötte.*
7. ■ *(Szemét) földre süti*: szégyenében lesüti, lefelé irányítja.
✧ Szin: **1.** *pirít, pörköl, barnít* **2.** *besüt* **3.** *megbélyegez* **4.** *éget* **5.** *ragyog, vakít, sugárzik* **6.** *kilő, lő* **7.** *a földre szegezi*
✧ Táj: **1.** *sütkörészik*
✧ Etim: Ősi, ugor kori szó.

sütemény ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
1. Sütőben sütött, formával kiszaggatott vagy darabokra vágott tészta. *A teához édes süteményt ettek.*
2. Péksütemény (kifli, zsemle stb.). *Reggelire süteményt kért kakaóval.*
✧ Szin: **1.** (bizalmas) *süti,* (Er) *tészta*
✧ Táj: **1.** *sitemén, sütömén*
✧ Etim: A → *süt* ige származéka.

sütkérez|ik ◆◆◆ ige *~ni*
1. Sütteti magát a nappal, élvezi a napsütést. *Órákig sütkérezik a kertben. A kövön sütkéreznek a gyíkok.*
2. (gyakran gúnyos) Előnyeit élvezi valamely helyzetnek, állapotnak. *Sütkérezik a dicsőségben és a hírnévben.*
✧ Szin: **1.** *napozik, napfürdőzik* **2.** (gyakran gúnyos) *fürdik, lubickol*
✧ Táj: **1.** *sütkörészik, sütközik*
✧ Etim: A → *süt* ige származéka.

sütnivaló ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (tréfás)
Ész. *Nincs sok sütnivalója szegény tökfilkónak.*
✧ Szin: *okosság, elme, értelem,* (szleng) *gógyi*
✧ Etim: Összetétel; *sütni*: a → *süt* ige főnévi igenévi alakja + → *való*.

sütő ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
1. Tűzhely sütésre való rekesze. *A tésztát betette a sütőbe.*
2. (népi) Az a helyiség, ahol a sütőkemence van. *Menj a sütőbe, nézd meg, megsült-e már a kenyér!*
3. (régi) Pék. *Vásárolt a sütőtől édes perecet.*
✧ Szin: **1.** *kemence*
✧ Táj: **3.** *bék*
✧ Etim: A → *süt* ige származéka.
✧ Ö: grill + sütő

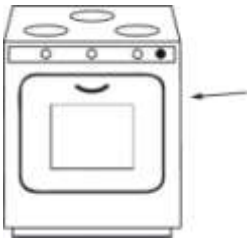

sütöde ◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
A pék műhelye. *Még nem érkezett meg a friss áru a sütödéből.*
✧ Szin: *pékség, pékműhely, péküzem, péküzlet*
✧ Etim: A → *süt* ige származéka.
☝ Rövid *ö*-vel ejtjük és írjuk.

sütőpor ◆◆ fn
Sütéskor használt vegyi keverék, amelynek hatására lazábbá válik a tészta. *Tegyél a tésztába sütőport is, nehogy lapos legyen a sütemény!*
✧ Etim: Összetétel: → *sütő* + → *por*.

sütőtök ◆ fn
1. Nagy, gömbölyded termésű, szürkés héjú, (narancs)sárga belű tökfajta. *A sütőtök trágyázott földet, sok meleget és vizet kíván.*
2. Ennek édes, csemegének megsütött húsa. *Télen az utcán is árulnak friss, meleg sütőtököt.*
✧ Szin: **1.** *sütni való tök,* (Er) *döblec* **2.** *sült tök,* (Er) *döblec*
✧ Táj: *patyolatos tök, patyolattök, sülőtök, bécsitök, dinka, cukortök, deble, doblák, édestök, úritök*
✧ Etim: Összetétel: → *sütő* + → *tök*.

süveg ◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. (régi) Férfiak által használt fejfedő. *Fejébe nyomta a magas, csúcsos süveget. Díszes, fejedelmi süveget viselt.*

2. (népi) Csúcsos tető. *Magasan az égbe nyúlt a kastély tornyának süvege.*

✧ Szin: **1.** *sisak,* (régi) *föveg, csalma*

✧ Táj: **1.** *sőg*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán honfoglalás előtti, csuvasos típusú török jövevényszó.

süvít ◆◆◆ ige *~eni*

1. Folyamatosan hallható, éles, magas hangot ad. *Nagy vihar dúl odakint, hallani, ahogy süvít a szél. A füle mellett puskagolyók süvítenek.*

2. (ritka) Rikácsol. *Ki innen! – süvítette a vénasszony riasztó, éles hangon.*

✧ Szin: **1.** *süvölt, fütyül, visít* **2.** *visít,* (ritka) *süvölt*

✧ Táj: *tutul*

✧ Etim: A hangutánzó eredetű *sí* ‘sivít, sír’ ige származéka.

süvölt ◆◆◆ ige *~eni*

1. Hosszasan süvít. *Orkán süvölt a határban. A szobából hallgatták, ahogy odakint süvölt a szél.*

2. (Madár) süvítő szélhez hasonló hangot ad. *Némelyik pintyféle madár süvölt.*

✧ Szin: **1.** *zúg, visít, üvölt, ordít* **2.** *rikolt*

✧ Etim: A hangutánzó eredetű *sí* ‘sivít, sír’ ige származéka.

süvölvény ◆◆ fn *~ek, ~t, ~e* (bizalmas, gyakran rosszalló)

15-17 év körüli fiatalember. *Nyolc-tíz süvölvény állta el az utat. A süvölvények gyorsan elfoglalták az összes ülőhelyet.*

✧ Szin: *fiú, legény, kamasz,* (bizalmas, gyakran rosszalló) *siheder, suhanc, kölyök, srác, fickó*

✧ Táj: *suttyó, surján*

✧ Etim: A → *süvölt* ige származéka.

sváb ◆◆◆ mn *~ok, ~ot, ~ul*

1. A XVIII. század óta Magyarországra települt német népcsoporthoz tartozó, vele kapcsolatos. *Ellátogattunk a nyugat-magyarországi sváb községekbe. Megkóstoltunk igazi sváb ételeket.* (Főnévi használatban:) *Egy budai svábtól vette meg a házat.*

2. A Németország délnyugati részén élő, felnémet nyelvjárást beszélő német népcsoporthoz tartozó, rá jellemző. *Beszélek németül, de a sváb nyelvjárást nehezen értem.* (Főnévi használatban:) *A svábok népszokásait tanulmányozza.*

3. *Svábul*: sváb nyelvjárásban. *Nagyapja nem beszélt magyarul, csak svábul.*

✧ Szin: *német*

✧ Táj: *sováb, váb*

✧ Etim: Német, közelebbről bajor-osztrák jövevényszó.

svábbogár ◆◆ fn

Csótányféle, káros, barnásfekete rovar. *A lakótelepet elözönlötték a svábbogarak, a csövek mellett fölmásztak a legfelső emeletre is.*

✧ Szin: *sváb, csótány,* (választékos) *bűzbogár*

✧ Táj: *göbecs, csótánybogár, csótányné*

✧ Etim: Összetétel: → *sváb* + → *bogár*.

svájci ◆◆ nm *~ak, ~t, –*

A Svájcban élő néphez tartozó, vele kapcsolatos. *A svájci órák híresek a pontosságukról. Kedvencem a svájci csokoládé. Egy svájci férfi az üzletfele.* (Főnévi használatban:) *A svájciak németül, franciául, olaszul és rétorománul beszélnek.*

✧ Etim: A német eredetű *Svájc* országnév származéka.

svéd ◆◆ mn *~ek, ~et, ~ül*

1. A tömegében Svédországban élő, északi germán nyelvet beszélő néphez tartozó, vele kapcsolatos. *Svéd bútorokkal rendezte be a lakását. Svéd költők verseit olvassa.* (Főnévi használatban:) *A svédek nem barátkoznak olyan könnyen, mint az olaszok.*

2. *Svédül*: svéd nyelven. *Nem beszél más nyelven, csak svédül.*

✧ Etim: Német jövevényszó.

svédasztal ◆◆ fn

Ételekkel megrakott asztal, amelyről mindenki tetszés szerint fogyaszt. *A szállóvendégek reggelizését svédasztallal oldották meg.*

✧ Szin: *büfé, büféasztal*

✧ Etim: Összetétel: → *svéd* + → *asztal*.

svihák ◆◆ mn *~ok, ~ot, ~ul* (bizalmas)

Megbízhatatlan, szélhámos (személy). *Az a svihák alak megint becsapott.* (Főnévi használatban:) *Ő a környék legnagyobb svihákja.*

✧ Szin: *léha, csaló,* (bizalmas) *széltoló, svindler, kókler, simlis,* (szleng) *firkás*

✧ Ell: *becsületes, rendes, tisztességes*

✧ Etim: Szlovák jövevényszó.

Sz

szab ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (Anyagot) mérték, minta után szétvág, hogy ruhát, cipőt stb. lehessen belőle készíteni. *Bőrt szab a táska fülének elkészítéséhez. Szűkre szabta a blúzt, szorít a vállamnál.* | *Szab valakire valamit*: méret után készíti. • Szólás: *Úgy áll, mintha rá szabták volna*: nagyon jól áll. *Úgy áll rajtad ez a ruha, mintha rád szabták volna.*

2. Valakinek az egyéniségéhez illően formál meg valamit. *Ezt a szerepet éppen arra a színészre szabták.*

3. Valamihez, valakihez illően alakít valamit. *Kiadásait a zsebéhez szabja. Előadását a hallgatósághoz szabja.*

4. ■ (hivatalos vagy választékos) *Irányt* vagy *feltételt szab valaminek*: megállapítja, meghatározza az irányát, a feltételét. *Irányt szabott a cég további fejlődésének.*

✧ Szin: **1.** *hasít, metsz* **3.** *igazít* **4.** *kijelöl valamit*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

szabad I. ◆◆◆◆◆ mn *~ok, ~ot, ~on*

1. Tevékenységében nem korlátozott. *Szabad emberként él. „Nem sokaság, hanem Lélek s szabad nép tesz csuda dolgokat”* (Berzsenyi D.: A magyarokhoz). • Szólás: *Szabad, mint a madár.*

2. Olyan, aki nincs fogságban. *Két év fogság után engedték szabadon.*

3. (Meg)kötöttségektől mentes, független. *Szabad a témaválasztás.* | *Szabad elhatározásából ment férjhez.*

4. Nem akadályozott. *Erre szabad átjárás van.* ■ *Szabad sajtó*: cenzúrázatlan. *Szabad kikötő*: vámmentes.

5. Nem foglalt. *Szabad ez a hely?* | (Mondatszóként:) *Szabad?*: megengedi(k) (, hogy leüljek, belépjek stb.)? | (Kopogtatást hallva:) *Szabad!*: bejöhet, tessék.

6. Nem elfoglalt. *Ma délután szabad vagyok.* ■ (tréfás) *Szabad a szíve*: nincs udvarlója.

7. Körül nem határolt, fedetlen. *A szabad ég alatt éjszakáztak. A vállát szabadon hagyja a ruha.*

8. Segédeszköz nélküli. *Szabad szemmel nem láthatók a baktériumok. A rajz szabad kézzel készült.*

✧ Szin: **1.** *független, korlátozatlan* **4.** *akadálytalan* **6.** *elfoglaltság nélküli; társtalan, egyedülálló,* (bizalmas) *facér* **7.** *csupasz* • **1., 2.** *Él, mint az égi madár.*

✧ Ell: **1.** *kötött* **2.** *bezárt, bebörtönzött* **3.** *kötött, szabályozott* **4.** *akadályozott, korlátozott* **5.** *foglalt* **6.** *elfoglalt; nős, házas, férjezett,* (tréfás) *foglalt* **7.** *zárt, fedett*

✧ Etim: Szláv jövevényszó.

szabad II. ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. Politikai szempontból szabad ember. *„Rabok legyünk vagy szabadok? Ez a kérdés válasszatok!”* (Petőfi S.: Nemzeti dal)

2. Városon vagy más sűrűn lakott településen kívül levő hely. *Kirándultak a szabadba.*

3. Épületen, zárt helyen kívül levő tér, terület. *Az alagút a szabadba vezet. A szennyvíz ezen a nyíláson át távozik a szabadba.*

✧ Szin: **1.** *szolga, rabszolga, jobbágy, fogoly* **2.** *természet, zöld*

✧ Etim: Szláv jövevényszó.

szabad III. ◆◆◆◆◆ állítmányi mn (segédigeszerűen, csak egyes szám 3. személyben)

Meg van engedve (valakinek). *Szabad venni belőle? Szabadna megkérdeznem, hol az állomás? Nem szabadna dohányoznod. Szabadjon elmesélnem egy viccet.*

✧ Ell: *tilos*

✧ Etim: Szláv jövevényszó.

☝ A köznyelvben igeszerűen a *szabad, szabadjon, szabadna* alakokat használjuk. Kevésbé igényes beszédben előfordul még a *szabadott* ‘szabad volt’ múlt idejű alak is: *Otthon a szobában nem szabadott játszani.*

szabadalom ◆◆◆◆ fn *szabadalmak, szabadalmat, szabadalma*

1. Valaminek a gyártásához, forgalmazásához való kizárólagos jog. *Találmányára megkapta a nemzetközi szabadalmat.*

2. (régi) Hatósági engedély. *Italmérésre szabadalmat kellett kérni.*

✧ Szin: **1.** (idegen) *licenc*

✧ Etim: A → *szabad* melléknév származéka.

szabadegyetem ◆◆◆ fn

Hosszabb, tudománynépszerűsítő előadássorozat. *Szabadegyetemre jár művészettörténeti előadásokra.*

✧ Szin: (régi) *akadémia*

✧ Etim: Összetétel: → *szabad* + → *egyetem*.

szabadgondolkodó ◆◆ mn *~k, ~t, –*

Előítéletektől mentes gondolkodású. *Jó, ha a tudós szabadgondolkodó.* (Főnévi használatban:) *A francia szabadgondolkodókat olvassa.*

✧ Etim: Összetétel; → *szabad* + *gondolkodó*: a → *gondolkodik* ige származéka.

szabadidő ◆◆◆◆ fn

Munkaidőn kívüli, hivatalos pihenőidő. *Huszonnégy óra szolgálat után negyvennyolc óra szabadidő jár a dolgozóknak.*

✧ Szin: (régi) *kimenő*

✧ Ell: *munkaidő*

✧ Etim: Összetétel: → *szabad* + → *idő*.

☝ 'Munkával le nem kötött idő' jelentésben különírjuk: *A két előadás között lesz egy kis szabad időm.*

szabadjegy ◆◆ fn

Ingyenes menetjegy vagy belépőjegy. *Szabadjeggyel utazik, mert az apja vasutas. Szabadjegyet kapott a színházi előadásra.*

✧ Szin: *ingyenjegy, tiszteletjegy,* (bizalmas) *potyajegy*

✧ Etim: Összetétel: → *szabad* + → *jegy*.

szabadkoz|ik ◆◆◆ ige *~ni*

Szerénységből igyekszik elhárítani valamit. *Estére meghívták vacsorára, de ő szabadkozik. Dicsértük a házát, de ő szabadkozott, mondván: nem az ő érdeme.*

✧ Szin: *szabódik, vonakodik, kéreti magát*

✧ Ell: *elfogad; rááll valamire*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű. Vagy a → *szabad* melléknév származéka, vagy a → *szab* ige *szabódik* ~ *szabadik* 'panaszkodik, vonakodik' származékának továbbképzett alakja.

szabadkőműves ◆◆◆ fn

A szabadelvűség eszméit követő nemzetközi titkos szövetség tagja. *Mindenki tudta róla, hogy szabadkőműves.* (Jelzőként:) *Mozart Varázsfuvolája szabadkőműves eszméket hirdet.*

✧ Etim: Német mintára keletkezett összetétel: → *szabad* + → *kőműves*.

szabadlábon ◆◆◆ hsz

Szabad emberként, nem letartóztatva. *A vádlottnak a bíróság megengedte, hogy szabadlábon védekezzék.*

✧ Szin: *szabadon*

✧ Etim: Megszilárdult ragos alakulat, német mintára keletkezett összetétel; → *szabad* + *lábon*: a → *láb* főnév ragozott alakja.

szabadnap ◆◆◆ fn

(Hétköznapra eső) munkaszüneti nap. *Vagy szerda, vagy pedig csütörtök a szabadnapja. A vasárnapi ügyelet miatt hétfőre szabadnapot kapok.*

✧ Szin: *szünnap, pihenőnap*

✧ Ell: *munkanap*

✧ Etim: Összetétel: → *szabad* + → *nap*.

☝ Különírjuk ebben a jelentésben: 'olyan nap, amikor valakinek nincs semmi fontos dolga'. *A jövő héten talán lesz egy szabad napom, akkor elmehetünk moziba.*

szabados ◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an* (választékos)

1. A viselkedési szabályokat nem követő. *Szabados beszédét sokan nem szeretik hallgatni.*

2. Féktelen, zabolátlan, kicsapongó. *Szabados élete miatt rossz szemmel néznek rá!*

3. (régi) (Főnévi használatban:) Felszabadított rabszolga, jobbágy. *A szabadosok közül kerültek ki a céhlegények.*

✧ Szin: **1.** *illetlen* **2.** *erkölcstelen,* (választékos) *ledér* **3.** (idegen) *libertinus*

✧ Ell: **1.** *illedelmes* **2.** *illedelmes, erényes, erkölcsös* **3.** *rabszolga, jobbágy*

✧ Etim: A → *szabad* melléknév, illetve főnév származéka.

szabadpiac ◆◆ fn (hivatalos)

Olyan kereskedelmi forgalom, ahol az áru árát a kereslet és a kínálat viszonya alakítja ki. *A szabadpiacon értékesítette áruit, és jól járt.*

✧ Szin: (hivatalos) *szabadkereskedelem*

✧ Etim: Összetétel: → *szabad* + → *piac*.

szabadság ◆◆◆◆◆ fn *–, ~ot, ~a*

1. Az az állapot, helyzet, hogy valaki, valami szabad. *A demokrácia vívmánya például a lelkiismereti szabadság.*

2. Lehetőség arra, hogy valaki valamit cselekedjen. *Fenntartja magának a szabadságot, arra, hogy elmenjen, ha kedve van. Mindannyiunknak megadatott a választás szabadsága.* ■ *Költői szabadság*: a nyelvi szabályoktól vagy a tényektől való eltérés a művészi cél érdekében.

3. Annak állapota, aki nincs fogságban. *Visszaadták a szabadságát, kijöhetett a börtönből.*

4. A munkaszüneti napokon kívül járó pihenőidő. *Évi fizetett szabadsága 24 nap. A jövő héten szabadságra megy. Már júniusban kiveszi a szabadságát. Már nincs szabadságon.*

✧ Szin: **1.** *függetlenség, kötetlenség, korlátlanság, önállóság,* (idegen) *autonómia* **2.** *kiváltság, mentesség, előny,* (idegen) *privilégium* **4.** *szabadnap, szünidő,* (bizalmas) *szabi, vakáció,* (Fv) (szabadságon van:) *szabadságol*

✧ Ell: **1.** *függés* **3.** *rabság* **4.** *munka, szolgálat*

✧ Etim: A → *szabad* melléknév származéka.

✧ Ö: sajtó + szabadság, vallás + szabadság

☝ Kiejtése: [szabatcság] vagy [szabatság].

szabadul ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Kiszabadul valahonnan. *Két hét múlva szabadul a börtönből. Táncsics 1848. március 15-én szabadult a fogságból.*

2. Megszabadul valakitől, valamitől, valahonnan. *Szabadulni szeretne léha barátaitól.* (bizalmas) *Csak most szabadultam a munkából.*

3. (ritka) Rászabadul valakire, valamire. *Rám szabadult, s egész délután föltartott. A jószág a vetésre szabadult.*

4. (régi, bizalmas) Befejezi ipari iskolai tanulmányait. *A fia ipari tanuló, jövőre szabadul.*

5. (népi) Katonaideje letöltése után visszatér a civil életbe. *Katona fia ősszel szabadul.*

✧ Szin: **1.** *menekül* **2.** *megmenekül valamitől,* (régi) *menekedik,* (szleng) *leráz valakit* **4.** (régi, bizalmas) *felszabadul* **5.** *leszerel* • **5.** *Obsitot kap. Letölti az idejét.*

✧ Ell: **1.** *ül, raboskodik* **5.** *bevonul*

✧ Etim: A → *szabad* melléknév származéka.

szabadúszó ◆◆ fn (bizalmas) *~k, ~t, –*

Munkaviszonyban nem álló, alkalmi szellemi munkát végző személy. *Szabadúszóként fordítást vállal.*

✧ Szin: (hivatalos) *szellemi szabadfoglalkozású, vállalkozó, egyéni vállalkozó*

✧ Ell: *alkalmazott*

✧ Etim: Összetétel; → *szabad* + *úszó*: az → *úszik* ige származéka.

szabály ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Valaminek rendjét, módját meghatározó előírás, rendelkezés. *Korunkban, sajnos, lazulnak az erkölcsi, viselkedési szabályok. A jog ismer kényszerítő és tiltó szabályokat.*

2. A tapasztalatból elvont törvényszerűség. *Geometriai szabályokból feleltem ötösre. A nyelv nyelvi elemekből és nyelvtani szabályokból áll.*

✧ Szin: **1.** *alapelv, irányelv, jogszabály, rendszabály, törvény,* (idegen, régi) *regula* **2.** (idegen) *axióma*

✧ Ell: *esetlegesség, rendezetlenség*

✧ Etim: A → *szab* ige nyelvújítás kori származéka.

✧ Ö: arany + szabály, rend + szabály

szabályos ◆◆◆◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, ~an*

1. A szabályoknak megfelelő. *A rendőr szabályosan intézkedett. Szabályos volt az eljárás. Szabályosan közlekedj!*

2. Olyan (síkidom vagy test), melynek oldalai és szögei egyenlők. *Szabályos nyolcszöget szerkesztünk.*

3. Arányos, harmonikus. *Szabályos termete vonzza a férfiak tekintetét. Szabályos arca van.*

4. Egyenlő időközökben történő. *A műszer szabályosan jelez. Szabályosan ver a szíve.*

5. (bizalmas) Valóságos, tényleges. *A vitából szabályos veszekedés lett.*

✧ Szin: **1.** *szabályszerű, törvényes, jogszerű,* (idegen, bizalmas) *forsriftos* **4.** *egyenletes* **5.** *igazi, valódi*

✧ Ell: **1.** *szabálytalan, törvénytelen, jogtalan* **3.** *aránytalan*

✧ Etim: A → *szabály* főnév származéka.

szabályzat ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

Előírások, szabályok, utasítások összessége. *A szolgálati szabályzat rögzíti a munkatársak feladatait. A helyesírási szabályzat alapján javítsd a dolgozatot!*

✧ Szin: *rendszabály,* (régi) *regula*

✧ Etim: A → *szabály* főnév származéka.

szabás ◆◆◆ fn –, *~t, ~a*

1. Az a cselekvés, hogy valaki valamit szab. *A szabáshoz ért a legjobban.*

2. Az a mód, ahogy valamely ruhadarab szabva van. *A ruhádnak nagyon modern a szabása.*

✧ Szin: **2.** *fazon, forma*

✧ Etim: A → *szab* ige származéka.

szabatos ◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

Pontos, félreérthetetlen. *Szabatosan leírta a tárgy minden jellemzőjét. Szabatos stílusa miatt a kisebb gyerekek is megértik az írónő elbeszéléseit.*

✧ Szin: *egyértelmű, világos,* (idegen) *logikus, precíz*

✧ Ell: *pontatlan, félreérthető, pongyola*

✧ Etim: A → *szab* ige régi nyelvi *szabat* ‘szabás, szerkezet, forma’ származékának nyelvújítás kori továbbképzett alakja.

szablya ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Éles, hajlott pengéjű vágófegyver; görbe kard. *„Nem írom pennával ... De szablyám élivel, Ellenség vérivel, Az én örök híremet”* (Zrínyi M.: Szigeti veszedelem).

✧ Szin: (régi) *kaszab, fringia*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű vándorszó.

szabó ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Ruhaneműk szabásával és varrásával foglalkozó képesített iparos. *A kabátszövetet elvittem a szabóhoz. Csináltattam a szabómmal egy szoknyát, a nadrágodat pedig felhajtattam vele.*

✧ Szin: *ruhakészítő, szabómester*

✧ Táj: (gúnyos) *cérnarágó, cérnabáró*

✧ Etim: A → *szab* ige származéka.

szabód|ik ◆◆ ige *~ni* (népi)

Mentegetőzik, szabadkozik. *Hiába szabódtam, hiába kerestem mindenféle kifogást, mentséget, végül mégis kénytelen voltam elmenni a vendégségbe.*

✧ Szin: *mentegeti magát, húzódik, húzódozik, vonakodik, kéreti magát* • *Kibúvót keres.*

✧ Ell: *elfogad, vállal valamit, együttműködik valakivel, rááll valamire*

✧ Etim: A → *szab* ige származéka.

szábor ◆ fn –, *~t, ~ja* (Dv)

Országgyűlés Horvátországban. *A szábor mégsem szavazta meg a kérdéses törvényjavaslatot.*

✧ Szin: (idegen) *parlament*

✧ Etim: Horvát-szerb jövevényszó.

szabvány ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* (hivatalos)

A gyártmányok méretét, minőségét, osztályozását hivatalosan megszabó műszaki előírás. *A régi berendezést a jelenleg érvényes szabvány szerint kell átalakítani.*

✧ Szin: (választékos) *zsinórmérték,* (idegen) *standard,* (Fv, Ka, Őv) *norma*

✧ Etim: A → *szab* ige származéka.

szag ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Valamely anyag párolgása által keletkezett érzet, amelyet az orron át érzékelünk. *Nem mindenki szereti a kámforos krém szagát. Áporodott szag volt a kórteremben. Kellemes szagok jönnek a konyhából.* ▪ *Szagot fog* vagy *kap*: **a)** (vad) megszimatolja a vadászt. *Szagot fogtak a vadkanok.* **b)** (kutya) megszimatolja a vadat vagy más élőlényt. *Végre szagot fogtak a vadászkutyák.* **c)** (bizalmas) valaki megneszel valamit. *Szagot fogtak a rendőrök.*

2. Büdösség, bűz. *Ennek a húsnak már szaga van, egy hete áll a hűtőszekrényben. Szippantják a szomszéd emésztőgödrét, érzem a szagot.*

✧ Szin: **1.** *illat*

✧ Táj: **2.** *ájer, bides*

✧ Ell: **2.** *illat*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán ősi, uráli kori szó.

☝ Az *illat* mindig kellemes szagérzetre utal, a *bűz* és a főnévként is használt *büdös* mindig kellemetlenre, illetve nagyon kellemetlenre. A *szag* szó ellenben egyaránt vonatkozhat közömbös, jó és rossz érzetre, bár a mai nyelvben jelző nélkül, önmagában is használjuk kellemetlen dolog kifejezésére: *szaga van a szájának*; összetételekben: *szájszag, lábszag* stb. Nem kötelező tehát minden kellemes érzetet az *illat* szóval kifejezni, a mai nyelvben is kifogástalanok a *jó szag, finom szag, kellemes szag* kifejezések. A *szagos* jelző a növénynevekben és egy sor népi kifejezésben is jó szagra utal: *szagos müge, szagos bükköny; szagos szőlő, szagos szappan, szagos víz* stb.

szaggat ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Folyamatosan tép valamit. *A vadállat a nyulat darabokra szaggatta.*

2. (Nyers tésztát főzés előtt) megfelelő alakúra, nagyságúra darabol. *Galuskát szaggat a levesbe.*

3. Rongál, tönkretesz valamit. *Évente sok cipőt szaggat, mert focizik bennük.*

4. Éles fájdalmat érez (valamelyik testrészében). *Görcs szaggatja a lábát. Szaggat a térde.*

✧ Szin: **1.** *szakít, tépáz, marcangol* **3.** *koptat, elnyű, rongyol* **4.** *kínoz, gyötör; hasogat, nyilallik, lüktet*

✧ Táj: **1.** *csupál, gyimál* **3.** *elribál, nyüstöl*

✧ Ell: **3.** *kímél, óv; vigyáz valamire*

✧ Etim: A → *szakad,* → *szakít* igék tövével azonos → *szak* főnév származéka.

szaglás ◆◆◆ fn –, *~t, ~a*

1. A szagok érzékelése. *A rendőrkutyák szaglással keresik a nyomot. Rossz a szaglása, nem érzi, hogy leég az étel.*

2. (bizalmas) Megérzés. *Remek a szaglása, előre megsejtette az igazgatóváltást.*
✧ Szin: **1.** *szagérzék, szaglóérzék, szimat,* (régi) *bűzölés* **2.** *megsejtés,* (régi) *megorrontás*
✧ Etim: A → *szag* főnév származéka.

szaglász ◆◆◆ ige **szaglász|ik** *~ni*
1. Többször megszagol valamit, szagolva kutat. *A két kutya szaglászni kezdte egymást. A vadászgörény egy odúban szaglászott.*
2. Valaki kutat, kémlel valami után. *A finánc dohányt szaglász a padláson. Nyomozók szaglásztak utána, végigkérdezték róla a szomszédokat is.*
✧ Szin: **1.** *szaglál, szagolgat, szimatol* **2.** *fürkész, puhatolózik, vizsgálódik, nyomoz, szimatol, vizslat*
✧ Etim: A → *szag* főnév származéka.
☝ A *szaglász* alakváltozat valamivel ritkább, mint a *szaglászik*. Egyes szám 1. személyben az ikes és az iktelen ragozású alak is használatos: *szaglászom* vagy *szaglászok*.

szaglóérzék ◆ fn
Szagok érzékelésének képessége. *Borkóstoláskor szaglóérzékünket is érdemes használnunk.*
✧ Szin: *szaglás, szimat*
✧ Etim: Összetétel; *szagló*: a → *szagol* ige származéka + → *érzék*.

szagol ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. A levegőt orrán át beszívva érzékeli valaminek a szagát. *Szagolja a különböző kölniket. A vadállatok, ha vért szagolnak, megvadulnak.* ■ *Még nem szagolt puskaport*: nem vett részt fegyveres harcban.
2. (bizalmas) Gyanít, sejt valamit. *Veszélyt szagol, ezért elrejtőzik a bozótban.*
✧ Szin: **1.** *szimatol, szaglászik, szaglálódik,* (régi) *orront* **2.** *érez,* (bizalmas) *szimatol,* (régi) *orront*
✧ Táj: *bűzöl*
✧ Etim: A → *szag* főnév származéka.

száguld ◆◆◆◆ ige *~ani*
Igen nagy sebességgel rohan. *Autók százai száguldanak az országúton.*
✧ Szin: *fut, repül, vágtázik, nyargal,* (szleng) *dönget, repeszt, tép* • *Úgy megy, mint a szélvész. Megy, mint a villám.* (népi) *Megy, mint a meszes.*
✧ Ell: *baktat, andalog, lépeget*
✧ Etim: Ősi, ugor kori szótő származéka. A *szág-* tő jelentése ‘fut, vágtat’ lehetett.

száj ◆◆◆◆◆ fn *~ak, ~at, ~a*
1. Az emésztőcsatorna felső nyílása, illetve a mögötte levő üreg. *Még eszik, tele van a szája. Beledugta az ujját a szájába.*
2. A (két) ajak. *Pici, piros szája van. Idegességében a szájába harapott.*
3. Ez a testrész mint a beszéd szerve. *Ocsmány szavak hagyták el a száját.* ■ *A szájamból* vagy *a számból vette ki a szót*: én is ugyanezt akartam mondani. | *A számon van*: kimondanám, de hirtelen nem jut eszembe a megfelelő szó. | *A falu, a világ* stb. *szájára kerül* vagy *szájára veszi*: mindenki róla beszél, pletykál. | *Csak a szájával segít*: ténylegesen nem segít, csak beszél. • Szólás: *Olyan nagy* vagy *akkora a szája, mint a bécsi kapu*: hangoskodó, nagyszájú. • Közmondás: *Ne szólj szám, nem fáj fejem*: tudok a dologról, de nem beszélek róla, hogy elkerüljem a kellemetlenségeket.
4. Valaminek a nyílása. *A barlang szája már messziről látszott a hegyoldalban. A kancsónak csúcsos szája van. Az üveg szájába nem passzolt a dugó. A gyomor szájánál fekély alakult ki. A seb száját be kellett varrni.*
✧ Szin: **1.** (tréfás) *lepényleső, bagóleső, csőr* **4.** *bejárat, torkolat*
✧ Táj: **1.** *csuszaleső, csoba, csámcsogó, pampula*
✧ Etim: Ősi, uráli kori szó.
✧ Ö: gyermek + száj, nyúl + száj

szájaskod|ik ◆ ige *~ni*
Felesel. *Ne szájaskodj, inkább végezd a dolgod!*
✧ Szin: *szájal, vitatkozik, követelődzik*
✧ Táj: *csahog, kárál*
✧ Ell: *hallgat*
✧ Etim: A → *száj* főnév származéka.

szájhagyomány ◆◆ fn *–, ~t, ~a*
Nemzedékről nemzedékre szóban öröklődő hagyomány. *Az ősi népballadák szájhagyományként éltek századokon át.*
✧ Szin: *szóbeszéd,* (idegen) *tradíció*
✧ Etim: Összetétel: → *száj* + → *hagyomány*.

szájhős ◆◆ fn
Bátorságával nagy hangon kérkedő, valójában gyáva ember. *Na, ti szájhősök, most mutassátok meg, mit tudtok!*
✧ Szin: *nagyszájú,* (választékos) *háryjános, szájvitéz,* (régi) *poltron* • *Asztal körül nagy vitéz. Hegyet mozdíthat a nyelvével.*
✧ Táj: *hankács*
✧ Etim: Összetétel: → *száj* + → *hős*.

szájíz ◆◆ fn
1. Az az íz, amely étkezés után a szájban érezhető. *Kellemes szájízt ad a rágógumi. Rossz lett a szájízem a hagymától.* ■ *Keserű szájíz*: **a)** rossz íz a szájban. *A keserű szájízre szopogass mentolos cukrot!* **b)** kellemetlen (utó)érzés. *Keserű szájízzel hagyta ott*

a társaságot. | *Rossz szájízt hagy maga után* vagy *rossz szájíze marad utána*: kellemetlen, rossz emléket hagy, vagy visz magával. *Rossz szájízt hagyott maga után a beszélgetés. Rossz szájízünk maradt a nyaralás után.*

2. (ritka) Ételre vonatkozó ízlés. *Nem tudott a férfi szájíze szerint főzni.*

3. Ízlés, tetszés. *Mindig az igazgató szájíze szerint beszél.*

✧ Szin: **2.** *tetszés,* (bizalmas) *gusztus* **3.** (bizalmas) *gusztus*

✧ Etim: Összetétel: → *száj* + → *íz*[1].

szajkó ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Varjúféle, tarka tollú, hangos, a nyelve felvágása után hangutánzásra is képes madár. *Van egy beszélő szajkója.* ■ *Szajkó módjára megtanul valamit*: értelem nélkül. *Szajkó módjára tanulta meg az egyszeregyet.*

2. (rosszalló) Mások véleményét kritika nélkül ismétlő személy. *Önállóan gondolkodó emberekre van szükség, nem ostoba szajkókra.*

✧ Szin: **1.** *mátyásmadár, mátyás*

✧ Táj: *cserszajkó*

✧ Etim: Szláv jövevényszó.

szájkosár ◆◆ fn

1. Az állat szájára erősített, a harapást lehetetlenné tevő eszköz. *Kutyát tömegközlekedési eszközön csak pórázzal és szájkosárral szabad szállítani.*

2. (választékos) Szólás- és sajtószabadság korlátozása. *A diktatúra bukása levette a szájkosarat a sajtóról és a közvéleményről.*

✧ Szin: **1.** (régi) *fakapica* **2.** *cenzúra*

✧ Táj: **1.** *kaponca*

✧ Etim: Összetétel: → *száj* + → *kosár*.

szak[1] ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. (választékos) Időszak. *A nap bármely szakában felkereshetsz.*

2. (régi) Versszak. *Költeménye 10 szakból áll.*

✧ Szin: **1.** *rész, napszak, szakasz* **2.** *szakasz,* (idegen) *strófa*

✧ Etim: Ősi, ugor, esetleg finnugor kori szó. Valaha igenévszó lehetett ‘darab, rész; részekre szakad, szakít’ jelentéssel.

✧ Ö: erő + szak, év + szak, idő + szak, kor + szak, mű + szak, nap + szak, ülés + szak

szak[2] ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. Tudomány, ismeret, munkaterület valamely ága. *Mindenki foglalkozzon a saját szakjával!*

2. Egyetemen, főiskolán egy vagy több tudományággal foglalkozó tanulmányok összessége. *Elvégezte a magyar–angol szakot.*

✧ Szin: **1.** *szakterület,* (idegen) *diszciplína* **2.** (idegen) *diszciplína*

✧ Etim: Nyelvújítás kori elvonás a → *szakma* főnévből.

szakács ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Ételek elkészítésével hivatásszerűen foglalkozó szakember. *Egy előkelő vendéglőben szakács.*

2. (bizalmas) Az a személy, aki pompásan tud főzni. *Feleségem nagyszerű szakács.*

✧ Szin: *konyhamester*

✧ Táj: *bukatár*

✧ Etim: Valószínűleg orosz jövevényszó.

szakácskönyv ◆◆◆ fn

Az ételek elkészítésének módját ismertető könyv. *Szakácskönyvből is lehet jóízű ételt főzni, nem csupán tapasztalatból. Egy indiai szakácskönyvet kaptam a születésnapomra.*

✧ Szin: *receptkönyv*

✧ Etim: Összetétel: → *szakács* + → *könyv*.

szakad ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Valaminek folytonossága, jó állapota megszűnik. *Könnyen szakad a papír.* ■ *Majd a lelke* vagy *a szíve szakad belé*: nagy lelki fájdalmat érez valami miatt. • Szólás: (népi) *Szakad róla a ruha*: hamar tönkremegy.

2. (Kifejezésekben:) Megszakad, abbamarad. ■ *Élte szakad*: meghal. | *Torkába szakad a hang*: nem tud tovább beszélni. | *Magva szakad*: utódok nélkül hal meg. | *Vége szakad valaminek*: abbamarad. *Vége szakadt az előadásnak.*

3. Zuhan, omlik. *Rájuk szakadt a tető.* ■ *Valakire szakad az éjszaka*: váratlanul, hirtelen meglepi. *Az erdőben rájuk szakadt az éjszaka.* | *Valami a nyakába szakad valakinek*: váratlanul teherként nehezedik rá. *Nyakába szakadt a sok gond, amikor fiatalon egyedül maradt két kisgyerekkel.* | (Átokként:) *Szakadjon rád az ég!*

4. Ömlik, zuhog. *Szakad az eső. Szakad az izzadság a homlokáról.*
5. Két- vagy többfelé oszlik, ágazik. *A folyó három ágra szakadt. A résztvevők két táborra szakadtak.*
6. (választékos) Elkerül egy másik területre. *A család Erdélyből szakadt a Dunántúlra.*
✧ Szin: **1.** *hasad, tönkremegy, reped, feslik* **2.** *félbemarad* **3.** *leválik, lezúdul* **4.** *folyik, hullik* **5.** *bomlik* **6.** (választékos) *elszármazik*
✧ Táj: **1.** *ishad, persed* **2.** *szakul* **4.** *töltődzik*
✧ Ell: **2.** *folytatódik, tart* **4.** *eláll* **5.** *összefolyik; egyesül* **6.** *visszatér*
✧ Etim: Az eredetileg igenévszó jellegű → *szak*[1] 'darab, rész; részekre szakad, szakít' származéka (vö. → *szaggat*, → *szakít*).
✧ Ö: törik- + szakad

szakadatlan ◆◆◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*
1. Folyamatos, megszakítás nélküli. *Autók, teherkocsik, kamionok szakadatlan sora vonult át a hídon. Szakadatlanul hull a hó, egy percre se áll meg.*
2. Gyakran meg-megújuló. *Szakadatlan sírás, jajgatás hallatszott a ravatalozóból. Szakadatlanul beszélt az útitársam, estére már megfájdult a fejem tőle.*
✧ Szin: **1.** *folytonos, állandó, szüntelen, szűnni nem akaró* **2.** *gyakori, ismétlődő, állandó*
✧ Ell: **1.** *időszakos* **2.** *ritka, szaggatott*
✧ Etim: A → *szakad* ige származéka.

szakadék ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
1. Mély, szűk völgy. *Az autóbusz lezuhant a szakadékba.* ■ *A szakadék szélén áll*: anyagi vagy erkölcsi bukás fenyegeti.
2. (választékos) (Személyek vagy csoportok között) áthidalhatatlan ellentét. *Mély szakadék tátong közöttük.*
✧ Szin: **1.** *hasadék, mélyedés, szurdok, szoros* **2.** *különbség,* (választékos) *árok*
✧ Táj: **1.** *horhos*
✧ Ell: **2.** *egyetértés, közeledés*
✧ Etim: A → *szakad* ige származéka.

szakajtó ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (népi)
Gyékényből vagy vesszőből font fületlen kosár. *A nagymamám még maga sütötte a kenyeret, szakajtóba tette a kiadagolt kenyértésztát.* (Jelzőként:) *Hét szakajtó lisztet mért.*
✧ Szin: *kenyérkosár,* (népi) *véka, kas*
✧ Táj: *zsompor*
✧ Etim: A *szakajt* ige származéka. A *szakajt* a → *szaggat*, → *szakad*, → *szakít* igékkel rokon.

szakáll ◆◆◆◆◆ fn *~ak, ~t,* vagy *~at, ~a*
1. Arcon, állon növő szőrzet. *Az öcsémnek már serked a szakálla. A kecskének is van szakálla.* ■ *A szakállába dörmög* vagy *dünnyög* vagy *mormog*: mindig elégedetlen. | *Szakálla van*: unalmas, elavult. *Ennek a viccnek már szakálla van.* | *Más szakállára tesz valamit*: más felelősségére cselekszik. *Más szakállára könnyű gavallérkodni.*

2. (népi) Növényi rost, szál. *A kukorica szakálla a cső végén selymes szálakból áll. A búza szakálla a kalászból kiálló hosszú, szúrós szálak összessége.*
✧ Szin: **1.** *borosta,* (tréfás) *tokataréj, legénytoll* **2.** (gabonáról:) *toklász,* (népi) *bajusz*
✧ Táj: *bárba, burnyak*
✧ Etim: Honfoglalás előtti török jövevényszó.
✧ Ö: kék + szakáll
☝ Ha *l*-lel kezdődő toldalék járul hozzá, egyszerűsítve csak két *l*-t írunk: *szakállal*.

szakasz ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. Része valaminek. *A folyó felső szakaszán áradás kezdődött. A pálya hosszú szakaszát fel kell újítani.*
2. Szöveg kisebb egysége. *A cikk első szakasza már tartalmazza a lényeget. A 10. törvénycikk 2. szakasza vonatkozik az ügyre. Mondd fel a harmadik szakaszt a versből!*
3. Időszak. *Ifjú életének az volt a legszebb szakasza.*
4. Egy vagy több vasúti fülkéből álló rész. *Véletlenül a dohányzó szakaszba ültünk.*
5. Katonaságnál a rajnál nagyobb, a századnál kisebb egység. *A 4. század 2. szakaszába osztották be.* (Jelzőként:) *Két szakasz tüzér gyakorlatozott.*
✧ Szin: **1.** *sáv, szelet, darab* **2.** *fejezet; versszak;* (idegen) *passzus, paragrafus; strófa*

✧ Táj: **1.** *pászta*
✧ Ell: **1.** *egész*
✧ Etim: A → *szak*[1] főnév származéka.

szakavatott ◆◆ mn (választékos)

1. Valamely szakmában, tevékenységben kellően jártas. *Szakavatott idegenvezetőként mutatta meg nekünk a várost.*

2. Ilyen személyre jellemző. *Szakavatott véleményét figyelmesen hallgatták. Szakavatott mozdulattal fogta meg a beteg állatot.*

✧ Szin: **1.** *szakszerű, hozzáértő, képzett, hivatásos, szakképzett,* (idegen) *professzionális,* (bizalmas) *profi* **2.** *szakszerű, hozzáértő,* (idegen) *professzionális,* (bizalmas) *profi*
✧ Ell: *alkalmatlan, tapasztalatlan, képzetlen, laikus,* (rosszalló) *kontár, dilettáns*
✧ Etim: Német mintára keletkezett nyelvújítás kori összetétel; → *szak*[2] + *avatott*: az → *avat* ige származéka.

szakember ◆◆◆◆◆ fn

Valamilyen tudománynak, tudományágnak vagy szakmának alapos ismerője, illetve képzett, gyakorlott művelője. *Ipari, kereskedelmi, közgazdasági szakembert keresnek a hirdetésben. Nem gyullad be a gázsütő, ehhez szakembert kell hívni.*

✧ Szin: *szakértő, mester, hozzáértő,* (idegen) *specialista,* (szleng) *penge, ász, nagyágyú*
✧ Ell: *kontár,* (idegen) *dilettáns*
✧ Etim: Német mintára keletkezett nyelvújítás kori összetétel: → *szak*[2] + → *ember*.

szakértelem ◆◆◆◆ fn

Alapos szakmai ismereteken és gyakorlaton alapuló hozzáértés. *Hozzászólása nagy szakértelemről tanúskodott.*

✧ Szin: *jártasság, szaktudás, szakképzettség, felkészültség, mesterségbeli tudás*
✧ Ell: *alkalmatlanság, szakképzetlenség*
✧ Etim: Összetétel: → *szak*[2] + → *értelem*.

szakértő ◆◆◆◆◆ mn *~k, ~t, ~en*

1. Szakvélemény nyilvánítására illetékes, jogosult. *Az ügy kivizsgálására szakértő bizottságot állítottak fel.* (Főnévi használatban:) *Ebben a kérdésben szakértőhöz kell fordulni!*

2. Tájékozott, hozzáértő. *Ez a könyv nem szakembereknek, de szakértő közönségnek szól.*

✧ Szin: **1.** *szakavatott, szakképzett, képesített, hivatásos;* (idegen) *kompetens, professzionális,* (bizalmas) *profi,* (főnév:) *szakember, szaktanácsadó, szaktekintély,* (idegen) *specialista;* (Ka választékos; Fv, Va, Dv, Mv bizalmas) *expert,* (Őv bizalmas) *experte* **2.** *jártas, műértő*
✧ Ell: *avatatlan,* (idegen) *laikus*
✧ Etim: Összetétel; → *szak*[2] + *értő*: az → *ért* ige származéka.

szakirodalom ◆◆◆ fn

A tudományág, szakma egy-egy kérdésére vagy egészére vonatkozó könyvek, cikkek, tanulmányok összessége.

✧ Szin: *irodalom,* (idegen) *bibliográfia*
✧ Etim: Összetétel: → *szak*[2] + → *irodalom*.

szakít ◆◆◆◆◆ ige *~ani*

1. Rántással, húzással kétfelé tép valamit. *Kétfelé szakítja a lepedőt.*

2. (Csoportot, közösséget) megoszt. *Ez a kérdés a pártot két részre szakította.*

3. (Növény részét) tövéről letépi. *Virágokat szakít a mezőn. Szakított a fáról egy almát.*

4. (bizalmas) (Nyereségként) nagyobb összeghez jut. *Nagyot szakított az üzleten.*

5. (Kifejezésekben:) ■ *Időt szakít valamire, valakire*: időt szán rá. *A háztartásra is időt kell szakítani. Néha rám is szakíthatnál időt.* | *Végét szakítja* vagy *véget szakít valaminek*: hirtelen befejez vagy befejeztet valamit. *A művész egy mozdulattal végét szakította az ünneplésnek.*

6. *Szakít valakivel*: kapcsolatot, kötődést megszüntet vele. *Szakítottak egymással három év együttélés után. Szakított a múlttal, nem törődik többé vele.*

7. (Sportban:) Nyújtott karral súlyt a feje fölé emel. *A súlyemelőnek az első helyhez a világcsúcsnál is nagyobb súlyt kell szakítania.*

✧ Szin: **1.** *szaggat, széttép,* (népi) *szakajt, szakaszt* **3.** *leszed,* (népi) *szakajt, szakaszt* **4.** *nyer* **6.** *otthagy, elhagy valakit; elválik, megválik valakitől* • **4.** *Hasznot húz valamiből, valakiből.* **5.** *Időt szentel valaminek valakinek.*
✧ Táj: **6.** *bontolózkodik*
✧ Ell: **6.** *együtt marad, egybekel, összeházasodik valakivel*
✧ Etim: Az eredetileg igenévszó jellegű → *szak*[1] ‘darab, rész; részekre szakad, szakít’ származéka (vö. → *szaggat*, → *szakad*).
✧ Ö: félbe + szakít

szakképzett ◆◆◆ mn

Olyan (személy), aki szakmai képzésben részesült, szakképesítést szerzett. *Szakképzett iparos, rábízhatod az alapozást.*

✧ Szin: *szakavatott, képzett, tanult, hozzáértő,* (idegen) *professzionális,* (bizalmas) *profi*
✧ Ell: *alkalmatlan, tapasztalatlan, szakképzetlen, laikus,* (rosszalló) *kontár, dilettáns*
✧ Etim: Német mintára keletkezett nyelvújítás kori összetétel: → *szak*[2] + → *képzett*.

szakkör ◆◆◆ fn

1. Valamely tantárgy, tudományág megismerésére, gyakorlására szolgáló, iskolaidőn túli foglalkozás. *Az iskola irodalmi szakkörében díjjal tüntették ki a legjobb pályamunkákat.*

2. Szakmai kör. *Szakkörökben jól ismerik a műveit.*

✧ Szin: **1.** (régi) *önképzőkör* **2.** *szakma,* (régi) *hivatáskör*
✧ Etim: Összetétel: → *szak*[2] + → *kör*.

szakközépiskola ◆◆◆◆ fn

Valamely szakmára felkészítő, érettségit adó iskola. *Egészségügyi szakközépiskolában tanul a nővérem, ápolónőnek készül.*
✧ Szin: *szakiskola,* (Er) *szaklíceum,* (Őv) *handelszakademi*
✧ Etim: Összetétel: → *szak*[2] + → *középiskola*.

szakma ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Az ipar valamely ága. *Asztalos a szakmája.*
2. Valamely foglalkozási ág művelői együtt. *Összegyűlt az egész szakma.*
3. Képzettséget és gyakorlatot igénylő foglalkozás. *Új szakmát kell tanulnia. Nem szakmája a házépítés, ezért kőművest fogad fel a komolyabb szaktudást kívánó műveletek elvégzésére.*
✧ Szin: **1.** *mesterség, iparág* **3.** *mesterség,* (választékos) *hivatás,* (régi, idegen) *professzió*
✧ Etim: Nyelvújítás kori elvonás a régi nyelvi *szakmány* 'bérmunka, napszám; teljesítménybér; szakma' főnévből. *szakmány* az egykor igenévszói jellegű → *szak*[1] igei megvalósulásának származéka.

szakmunkás ◆◆◆ fn

Valamely szakma alapos ismerője, képzett művelője. *Az ipari tanulók az iskola elvégzése után szakmunkások lesznek.*
✧ Szin: *iparos, mesterember, szakember, mester*
✧ Ell: *segédmunkás*
✧ Etim: Összetétel: → *szak*[2] + → *munkás*.

szakmunkásképző ◆◆ fn

Szakmunkások képzésre szolgáló, általános iskola elvégzése, esetleg az érettségi megszerzése után végezhető iskola. *A fia szakmunkásképzőbe jár, asztalos lesz.*
✧ Szin: *ipari iskola,* (régi; Fv) *tanonciskola,* (Fv hivatalos) *szaktanintézet,* (régi; Fv bizalmas) *inasiskola*
✧ Etim: Összetétel: → *szakmunkás* + → *képző*.

szakszerű ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~en*

Szakmai vagy tudományos szempontból megfelelő, kielégítő. *Szakszerű magyarázatot kaptunk az üzemről. Szakszerű véleményt adott a dolgozatomról.*
✧ Szin: *hozzáértő, szakavatott,* (idegen) *professzionális,* (bizalmas) *profi*
✧ Ell: *szakszerűtlen, kontár,* (idegen) *dilettáns*
✧ Etim: Összetétel; → *szak*[2] + *szerű*: képzőszerű utótag.

szakszervezet ◆◆◆◆ fn

1. Szakmák szerint alakult érdekvédelmi tömegszervezet. *A pedagógusok szakszervezete tüntetett a béremelésért.*
2. Ennek (munkahelyi) alapszervezete. *A szakszervezet a jövő héten taggyűlést tart.*
✧ Szin: **1.** *érdekképviselet*
✧ Etim: Összetétel: → *szak*[2] + → *szervezet*.

szaküzlet ◆◆ fn

Egyfajta árucsoportra szakosodott üzlet. *Autóápolási szaküzletben vettem azt a jó autósampont. Az egészségügyi szaküzletekben lehet mankót vásárolni.*
✧ Szin: *szakbolt*
✧ Etim: Összetétel: → *szak*[2] + → *üzlet*.

szál ◆◆◆◆◆ fn *~ak, ~at, ~a* vagy *~ja*

1. Hosszú, vékony, hajlékony képződmény. *Szakállába ősz szálak vegyültek.* (Jelzőként:) *Kitépett két szál hajat a fejéből.*
2. Cérna, fonal. *Befűzi a szálat a tűbe.*
3. Hosszú, vékony, de nem fonalszerű dolog, illetve ennek egy darabja (mint egység). *Kérek egy szálat a vörös rózsából.* | *Valaminek a szála* vagy *szálja*: darabja. *Mennyibe kerül a virág szálja?* | (Jelzőként:) *Vett a közértben egy szál kolbászt.* ■ *Szép szál ember*: magas termetű.
4. (A megnevezett szám kicsi voltára vonatkoztatva, jelzőként:) *Egy szál*: egyetlen. *Egy szál pendelyben szaladt ki ajtót nyitni.* ■ *Mind egy szálig* vagy *az utolsó szálig*: egytől egyig, teljesen. *Mind egy szálig leszedték a virágot. Mind egy szálig elfogyott.*
5. (választékos) Érzelmi kapcsolat. *Szoros szálak fűzik őket egymáshoz.*
6. Nagyobb egység, történés összetevői. *A regény cselekményének szálai a történet végén összefutnak. Összefogja a nyomozás szálait. A szálak a minisztériumba vezetnek.*
✧ Etim: Vitatott eredetű. Vagy ősi, finnugor kori szó, vagy szóhasadással különült el a → *szilánk* főnév *szil* 'szilánk' alapszavától.
✧ Ö: kő + szál, mű + szál

szalad ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Nem messzire, illetve nem nagyon gyorsan fut. *Az unokám nemrég tanult meg járni, s máris szalad.* ● Szólás: (tréfás) *Úgy megijedtek, hogy ketten háromfelé szaladtak.*
2. (bizalmas) Siet (valahova). *Szaladjatok a szertárba a szemléltetőeszközökért!*
3. (szépítő) Hasmenés miatt gyakran megy vécére. *Egész éjjel szaladt.*
4. (Eszköz, tárgy, természeti jelenség, idő) könnyen, gyorsan halad, mozog. *Szalad a toll a papíron. Szaladnak a felhők. Úgy szaladnak az évek, hogy észre sem vesszük.*

5. Menekül valaki elől. *Szalad a rendőrök elől.*
6. *Szalad valami* vagy *valaki után*: megszerzése érdekében buzgólkodik. *Minden délután színházjegyek után szalad. Én nem szaladok ilyen ember után, nem keresem a barátságát.*
7. (Kifejezésekben:) Hirtelen valahova mozdul, tódul. *Az arcába szalad a vér*: elpirul. | *Torkára szalad a falat*: félrenyel. | (bizalmas) *Fülig szalad a szája*: szélesen mosolyog.
8. Hirtelen behatol valahova. *Ujjába szaladt a tű.*
9. ■ *Szalad a szem*: az egymásba hurkolt szemek felbomlanak. *Szalad a szem a harisnyán.*
10. (bizalmas) (Helyiségben) nagy a felfordulás. *Szalad az egész lakás, mert sok a munkám.*
✧ Szin: **1.** *szaladgál* **2.** *rohan, lohol,* (bizalmas) *trappol,* (választékos) *iramlik* **3.** (szépítő) *szaladgál* **4.** *siklik, száll* **5.** *iszkol, megfutamodik* **6.** *szaladgál* **7.** *terjed, hatol, halad* **8.** *belemegy* **9.** *felszalad, felfut* **10.** (bizalmas) *fut* • **1.** *Fut, mint az agár.* **10.** *A feje tetején áll.*
✧ Ell: **1.** *ballag, bandukol*
✧ Etim: A → *szalaszt* ige tövével azonos ősi, finnugor, esetleg uráli kori szótő származéka.

szalag ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
1. Vékony, puha vagy hajlékony anyagból készült hosszú, keskeny csík. *Nemzetiszínű szalagot visel a kabátján. Kék szalagot köt a hajába. Új szalagot tett régi írógépébe.*
2. Ebből kötött csokor. *Ruháját elöl egy szalag díszítette.*
3. Szállítószalag, futószalag, illetve az itt dolgozók csoportja. *Megállt a szalag a repülőtéren, amelyen az érkező csomagok futnak körbe. A hármas szalag sok selejtet gyárt.*
4. Ember, állat testében található keskeny, rostos, rögzítő vagy összekötő képződmény. *Az alsó lábszár hátsó részén, a saroktól felfelé húzódó erős szalagot nevezzük Achilles-ínnak.*
5. Sávszerű díszítőelem. *Virágdíszes szalag húzódott végig az épület homlokzatán.*
6. (választékos) Távolról szemlélt, rendszerint természeti tárgy sávszerű alakja. *A vetések zöld szalagjai virítanak a domboldalon.*
✧ Szin: **1.** *kötöző, zsinór,* (bizalmas) *pertli,* (népi) *pántlika,* (Fv bizalmas) (pénztárgépé, írógépé:) *pászka* **2.** *szalagcsokor, masni* **3.** (Fv) *pász* **4.** *ín, ínszalag* **5.** *sordísz,* (idegen) *girland, fríz*
✧ Táj: **1.** *brengács*
✧ Etim: Vitatott eredetű. Vagy egy ősi, ugor, esetleg uráli kori szótő származéka, vagy a → *szál* főnévből keletkezett.

szalamandra ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
A gyíkszerű farkos kétéltűek közé tartozó állat. *Láttunk az erdőben egy arasznyi, fekete-sárga színű foltos szalamandrát.*
✧ Szin: (régi) *tűzgyík*
✧ Táj: *targyík*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

szalámi ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Rendszerint sertéshúsból, ritkábban marhahúsból és szalonnából készült, a kolbásznál vastagabb hentesáru. *A valódi szalámi sokáig eltartható.*
2. (szleng) Gumibot. *A szalámi és a bilincs ott lógott a rendőr oldalán.*
✧ Szin: **1.** *téliszalámi,* (régi) *olaszkolbász,* **2.** (tréfás) *belügyi kolbász, jelzőbot,* (szleng) *suhi*
✧ Etim: Latin eredetű olasz jövevényszó.
✧ Ö: téli + szalámi

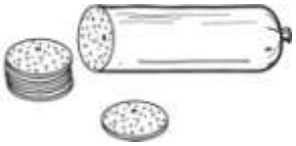

szalas ◆ fn *~ok, ~t, ~a* (Fv)
Juhok nyári szállása a juhász szállásával együtt. *Túra közben rátaláltunk egy szalasra, a bacsa megkínált egy kis zsincsicával.*
✧ Szin: *pásztortanya,* (népi) (a juhoké:) *akol,* (a juhászé:) *kaliba*
✧ Etim: Szlovák jövevényszó. A szlovák szó az azonos jelentésű magyar → *szállás* átvétele.

szalaszt ◆◆◆ ige *~ani*
Valakit szalaszt valahova: valakit felszólít, hogy valahova szaladjon, és onnan hozzon valamit. *A gyereket a boltba szalasztotta étolajért.*
✧ Szin: *futtat, küld, meneszt, ugraszt,* (népi) *szalajt*
✧ Táj: *lódít*
✧ Ell: *visszahív*
✧ Etim: A → *szalad* ige tövével azonos ősi, finnugor, esetleg uráli kori szótő származéka.

szálfa ◆◆◆ fn
1. Magas, sudár törzsű fa. *Abból a hatalmas, 10 m-es szálfából egyszer szép bútor készül majd.*

2. Ilyen fa törzse ágaitól megtisztítva. *A tutajt 7-8 m-es szálfákból állították össze.*
✧ Szin: **2.** *gerenda, szerfa*
✧ Etim: Összetétel: → *szál* + → *fa*.

szálka ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Fáról, fatárgyról lehasadt vékony, hegyes szilánk. *Szálka ment az ujjamba.*
2. (Halban:) Vékony, hegyes csontocska. *A filézett halban nincs szálka.*
3. Hüvelyes termés rostos szála. *Lehúzza a zöldbab szálkáját.*
✧ Szin: **1.** *forgács, repesz,* (régi) *faradék* **2.** *halcsont* **3.** *rost*
✧ Táj: **2.** *bükőce*
✧ Ell: **1.** *gerenda*
✧ Etim: A → *szál* főnév származéka.

száll ◆◆◆◆◆ ige *~ni* vagy *~ani*

1. A levegőben mozog, repül. *Alacsonyan száll a helikopter. „Száll a madár, ágrul ágra”* (Arany J.: Buda halála).
2. (választékos) (Képzelet, gondolat) valamerre irányul, terelődik. *Gondolatai hazafelé szálltak.* ■ *Híre száll valaminek*: elterjed. *A faluban híre szállt az esetnek.*
3. Lefelé mozog. *A bányász a tárnába száll. A búvár a folyó fenekére szállt.* ■ *Koporsóba* vagy *sírba száll*: meghal. | *Magába száll*: őszintén számot vet tetteivel.
4. (Közlekedési eszközre) felszáll. *Hajóra szálltak, és megindultak Amerika felé.* ■ *Tengerre száll*: tengeri útra indul.
5. (régi, választékos) (Kifejezésekben:) (Küzdelemre) készül. ■ *Csatára száll* vagy *hadba száll*: csatát kezd. *„Csatára szálltam szent eszmék után”* (Madách I.: Az ember tragédiája). *Hadba szálltak a görögök Trója ellen.* | *Perbe száll*: pert indít. *Perbe szállt a szomszéddal, és meg is nyerte.*
6. Öröklődik valami valakire. *A birtok apáról fiúra száll.*
7. (Kifejezésekben:) Valami valahova jutva hatást fejt ki, illetve valakit valamilyen hatás ér. ■ *Fejébe száll a bor*: megrészegíti. | *Fejébe száll a vér*: dühös lesz. | *Fejébe száll a dicsőség*: eredményei önhitté teszik. | *Szemére álom száll*: elalszik. | *Aggodalom száll a szívére*: aggódni kezd.
✧ Szin: **1.** *szárnyal, röpköd, csapong, úszik* **2.** (választékos) *repül* **3.** *leszáll, leereszkedik, lemerül, süllyed* **4.** *beszáll, felül, beül* **5.** *háborúba megy* **6.** *esik, hárul; jut valakinek*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.
✧ Ö: síkra + száll
☝ A *száll* ige a mai köznyelvben gyakorlatilag egytövű: a *szállni, szállna, szállt* alakokhoz képest rendkívül ritkák, régiesek a *szállani, szállana, szállott* (stb.) formák.

szállás ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Olyan hely, ahol hosszabb-rövidebb időre megszáll valaki. *Szállást keres, ma érkezett turistaként a városba.*
2. (régi) Rövid időre bérelt lakás. *A szállásán kerestem fel.*
3. Változó, mozgó település. *A hunok szállása nemezből vagy bőrből készült sátrakból állhatott.*
✧ Szin: **1.** *szálláshely, vendégfogadó, szálló, menhely,* (régi) *kvártély* **2.** *lakóhely,* (hivatalos) *bérlemény,* (bizalmas) *kégli,* (régi) *kvártély* **3.** *tábor, telep, szálláshely*
✧ Etim: A → *száll* ige származéka.

szállingóz|ik ◆◆◆ ige *~ni*

1. Lassan, lebegve hull. *Nagy pelyhekben szállingózik a hó.* (ritka) *A levegőben por szállingózott.*
2. (Egyenként) lassan érkezik vagy távozik. *Még csak most szállingóznak a vendégek.*
3. Lassan, szájról szájra terjed. *Furcsa hírek szállingóztak az ódon kastély lakóiról.*
✧ Szin: **1.** *hullik, szálldogál, libeg* **3.** *kering* • **3.** *Szájról szájra jár.*
✧ Táj: **1.** *lepked, pelyhez, pilinkél* **2.** *cillingózik*
✧ Etim: A → *száll* ige származéka.

szállít ◆◆◆◆◆ ige *~ani*

1. (Járművön, valamely eszközön) visz, hoz, továbbít valakit, valamit. *Az utasokat folyamatosan, naponta háromszor szállítják az autóbuszok a városba. A kőolajat nagy csöveken szállítják.*
2. Árut a boltba, illetve a vevőhöz, a megrendelőhöz eljuttat, elad. *Holnap friss árut szállítanak az üzletbe. Külföldre is szállítunk gyümölcsöt.*
✧ Szin: **1.** *hord, kivisz, kihoz,* (idegen) *transzferál* **2.** *szállítmányoz, fuvaroz,* (idegen) *transzportál*
✧ Etim: A → *száll* ige származéka.

szálló ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. (kissé régi) Szálloda. *A szállónkban fürdőszobás szobák voltak, és a kertjében használhattuk az úszómedencét.*
2. Lakóhelyüktől távol dolgozóknak, tanulóknak lakást nyújtó intézmény. *Szállón lakni még mindig olcsóbb, mint albérletben.*
✧ Szin: (régi) *vendégfogadó,* (idegen) *hotel, motel, panzió*
✧ Etim: A *szálló hely* szószerkezet (*szálló*: a → *száll* ige származéka + → *hely*) jelzőjének önállósulásával keletkezett.

szálloda ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Általában rövidebb időre szobát, lakosztályt kiadó nagyobb vendéglátóipari létesítmény. *A külföldi vendég szállodában lakik. A szálloda halljában találkoztunk vele.*
✧ Szin: (régi) *fogadó, szálló,* (idegen) *hotel, motel, panzió*

✧ Etim: A → *száll* ige nyelvújítás kori származéka.

szállóige ◆◆◆ fn

Ismert eredetű, általánosan elterjedt mondás. *A nagy költő sorainak egy része szállóigévé vált.*

✧ Szin: *szólásmondás, szójárás, aranymondás,* (bizalmas) *aranyköpés,* (idegen) *aforizma*

✧ Etim: Német mintára keletkezett összetétel; *szálló*: a → *száll* ige származéka + → *ige*.

szalma ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Kicsépelt gabona szára. *Egy kazal szalma állt az udvar végében. Szalmát hint a jószág alá az istállóban.* • Szólás: *Csáki szalmája*: prédára hagyott, gazdátlan jószág. | *(Üres) szalmát csépel*: haszontalanul fecseg. | *Egy (szál) szalmát sem tesz keresztbe*: semmit sem dolgozik.

2. (bizalmas) Férj vagy feleség, akinek a házastársa elutazott. *Ezen a héten szalma vagyok.*

✧ Szin: **2.** (tréfás) *szalmaözvegy*

✧ Etim: Szláv jövevényszó.

szalmaláng ◆◆ fn

1. (ritka) A meggyújtott szalma lángja. *Szalmalánggal gyújtottuk meg a tábortüzet.*

2. Hirtelen fellobbanó, de hamar lelohadó lelkesedés. *Lázas tenniakarása szalmalángnak bizonyult. Szalmaláng volt a szerelme, csak egy hónapig tartott.*

✧ Szin: **2.** *fellángolás*

✧ Etim: Összetétel: → *szalma* + → *láng*.

szalmaözvegy ◆ fn (tréfás)

Férj vagy feleség, akinek a házastársa elutazott. *Már két hete szalmaözvegy, a férje tanulmányútra ment.*

✧ Szin: (bizalmas) *szalma*

✧ Etim: Német mintára keletkezett összetétel: → *szalma* + → *özvegy*.

szalon ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

1. (régi) Társasági életre díszesen berendezett tágas szoba. *Polgári szalonokban gyűlt össze az előkelő társaság. A szalonban fogadta a vendégeket.* ■ *Irodalmi szalon*: irodalompártoló gazdag ember házánál rendszeresen tartott összejövetel írók, művészek számára.

2. Szépségápolással, illetve ruha, kalap készítésével foglalkozó üzlet. *A kozmetikusa egy belvárosi szalonban dolgozik. A legdrágább szalonokban készíttetti a ruháit.*

✧ Szin: **1.** *fogadószoba, társalgó* **2.** *szépségszalon, fodrászat*

✧ Etim: Francia, végső soron olasz eredetű német jövevényszó.

✧ Ö: biliárd + szalon

szaloncukor ◆◆ fn

Karácsonyfára való, díszesen csomagolt édesség. *Vett két doboz szaloncukrot az ünnepekre.*

✧ Etim: Összetétel: → *szalon* + → *cukor*.

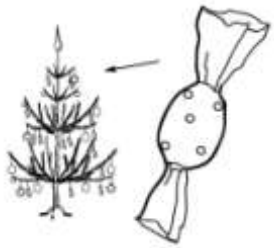

szalonképes ◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

1. Társasági megjelenéshez alkalmas, illő. *Szalonképes öltözet és modor nélkül nehéz munkát találni.*

2. Társaságban is elmondható. *Szalonképes a történet, meghallgathatjátok. Csak szalonképes viccet mondj a szüleimnek!*

✧ Szin: *illedelmes*

✧ Ell: **1.** *illetlen* **2.** *trágár, sikamlós, illetlen, pajzán,* (bizalmas) *malac*

✧ Etim: Német mintára keletkezett összetétel: → *szalon* + → *képes*[2].

szalonna ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Sertés bőre alatt levő vastag zsírszövet. *A disznó szalonnája már jó vastag, nemsokára lehet vágni.*

2. Az ebből készült étel. *Egy tábla szalonnát kaptunk a vidéki rokonoktól.*

3. Keletlen vagy rosszul sült kenyér ragacsos része. *A kenyér szalonnáját ne edd meg!*

✧ Szin: **1.** *háj, zsiradék* **2.** *paprikás szalonna, füstölt szalonna, abált szalonna, császárszalonna, erdélyi szalonna*

✧ Táj: **1.** *rántó* **3.** *bodag*

✧ Etim: Déli vagy nyugati szláv jövevényszó.

szaltó ◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Levegőben való átfordulás. *A tornász a gyűrűről két szaltóval ért földet.*

2. A cirkusz kupolájában bemutatott vakmerő ugrás. *Ámultan néztük az akrobata szaltóit.*
✧ Szin: **1.** *bukfenc, átfordulás* **2.** *halálugrás,* (idegen) *szaltó mortále*
✧ Etim: Latin eredetű olasz jövevényszó.

szalvéta ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Textíliából vagy papírból készült, étkezéskor a száj és a kéz törlésére szolgáló kendő. *Szalvétát kötött a nyakába. A tányérok mellé szalvétát tett.*
✧ Szin: *asztalkendő, papírszalvéta*
✧ Táj: *szervéta*
✧ Etim: Francia eredetű vándorszó.

szám ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Megszámlált egységekből álló mennyiség. *Az érvényes szavazatok száma 1500. Szám szerint húszan voltak.* ■ *Számba jön*: számításba jön, számít. *Számba jön még a hétvégi túlóra is mint végső megoldás.* | *Számba vesz valamit*: **a)** megszámolja. *Számba vette készpénztartalékát.* **b)** tekintetbe veszi. *Jó kommunikációs készségét is számba kell vennünk.* | *Számon kér valamit*: **a)** elszámolást kér róla. *Számon kérték az üzemanyag-fogyasztást.* **b)** visszakövetel, visszakérdezi. *A tanár számon kérte a múlt órai anyagot.* **c)** felelősségre von érte valakit. *Számon kérték rajta a mulasztást.* | *Számon tart valamit*: **a)** tudja a számát. *Gondosan számon tartja a birkáit.* **b)** megjegyzi. *Számon tartom ismerőseim névnapját.* | *Számot ad valamiről*: el- vagy beszámol róla. *Számot kell adnod szakmai tudásodról!*

2. Számadat. *Beszéljenek a számok!*

3. Mennyiséget jelölő egy vagy több számjegy. *Ez egy négyjegyű szám. Római számmal írták a könyvben a megjelenés évét.*

4. Ez mint valaminek a megjelölése. *Írd rá a kölcsönzőcédulára a könyv leltári számát! Tudod az ingatlan helyrajzi számát?*

5. Telefonszám. *Megadod a számod? A kért szám foglalt, ismételje meg hívását később!*

6. Műsoros előadás önálló része. *A műsor első száma egy vers. Egy remek, új számot adtak elő.* ■ (bizalmas) *Nagy szám*: érdekes, rendkívüli eset.

7. Újság, folyóirat azonos tartalmú és sorszámú példányai, illetve közülük egy. *Az ünnepi számban nagyszerű írások jelentek meg. Cikke a következő számban jelenik meg.*

8. Az a nyelvtani kategória, illetve az ennek megfelelő alak, amely azt fejezi ki, hogy egy vagy több dologról, személyről van-e szó. *A főnévnek van egyes száma és többes száma. Sorold fel többes számban a személyes névmásokat!*

✧ Szin: **2.** *adat* **4.** *útlevélszám; igazolványszám; személyi szám* **6.** *jelenet; zenedarab, zeneszám; mutatvány; versenyszám*
✧ Etim: Honfoglalás előtti, csuvasos típusú török jövevényszó.
✧ Ö: ház + szám, hívó + szám, lét + szám, prím + szám, rend + szám, sor + szám, szer + szám, zene + szám, zöld + szám

I – 1
V – 5
X – 10
L – 50
C – 100
D – 500
M – 1000

számadás ◆◆◆◆ fn

1. Kötelező beszámolás arról, amiért felelősek vagyunk. *A munka állásáról számadással tartozik fölöttesének.*
2. Felelősségre vonás. *Itt az ideje a számadásnak.*
3. Kimutatás valamiről. *Pontos számadást vezet a bevételekről és a kiadásokról. Ellenőrizte a számadást a pénzösszegek felhasználásáról.*
✧ Szin: **1.** *beszámoló* **2.** *számonkérés* **3.** *elszámolás, mérleg*
✧ Etim: Összetétel: → *szám* + → *adás*.

szamár ◆◆◆◆◆ fn *szamarak, szamarat, szamara*
1. A lóval rokon, de nála kisebb, hosszabb fülű, szürke háziállat. *Szamár húzza a kiskocsit.* ■ *Csökönyös szamár*: makacs személy. ● Szólás: *Buta, mint a szamár*: nagyon buta.
2. (bizalmas) Gyenge értelmi képességű személy, főleg gyermek. *Nagy szamár, már többször megbukott.* (Jelzőként:) *Szamár ötletei vannak. Szamár viselkedése miatt kiküldte a tanár.*
✧ Szin: **1.** (kedveskedő) *csacsi*, (tréfás) *füles* **2.** *ostoba*, (bizalmas) *tökkelütött, balek, tökfilkó, lüke,* (durva) *hülye, idióta*
✧ Táj: **1.** *csuzi, csacsella, pörhenéni*
✧ Ell: **2.** (bizalmas) *észkombájn,* (választékos) *lángelme*
✧ Etim: Latin eredetű olasz jövevényszó.
☝ A hím szamár neve *csődör*, a nőstényé *kanca*, a fiatal állat *csikó, szamárcsikó*, illetve kedveskedő szóval *csacsi*.

számára I. ◆◆◆◆◆ nu
Részére, javára. *Szótárt írtak a diákság számára. Az egyetemisták számára kedvezményt biztosítanak. Minden diák számára létfontosságú a tanulásra fordítható szabad idő.*
✧ Szin: *neki, valakinek az érdekében*
✧ Etim: A → *szám* főnév megszilárdult ragos alakulata.

számára II. ◆◆◆◆◆ személyragos hsz
A jelzett személy számára. *„A nagy világon e kívűl Nincsen számodra hely”* (Vörösmarty M.: Szózat). (Nyomósítva:) *Az én számomra ő nem létezik. Vannak a mi számunkra fenntartott helyek.*
✧ Szin: *részére*
✧ Etim: A → *szám* főnév megszilárdult ragos alakulata.
☝ Ragozása: *számomra, számodra, számára, számunkra, számotokra, számukra.*

szamárfül ◆◆ fn
1. A szamár füle. *Ez olyan hosszú, mint egy szamárfül.* ■ *Szamárfület mutat*: valaki butaságának kicsúfolására kiterjesztett ujjú tenyerét füle mellett ide-oda mozgatja. *Szamárfület mutatott az osztálytársának, az pedig megsértődött.*
2. (bizalmas) Könyvben, füzetben a lap sarkának begyűrődése. *Csupa szamárfül a füzeted.*
✧ Szin: **1.** (bizalmas) *csacsifül* **2.** *behajtás, gyűrődés*
✧ Etim: Összetétel: → *szamár* + → *fül*.

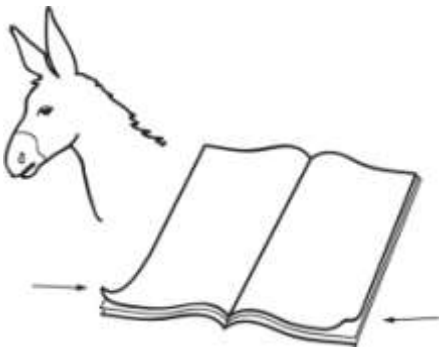

szamárköhögés ◆ fn –, ~*t*, ~*e*
Görcsös köhögési rohamokkal és hányással járó fertőző gyermekbetegség. *A kisgyerekek ma már oltást kapnak szamárköhögés ellen.*
✧ Szin: (régi) *köhhurut,* (idegen) *pertussis*
✧ Etim: Összetétel; → *szamár* + *köhögés*: a → *köhög* ige származéka.

szamárpad ◆ fn (régi, bizalmas)
A rossz tanulók padja. *Régen az iskolában az utolsó pad volt a szamárpad.*
✧ Szin: *szégyenpad*
✧ Etim: Német mintára keletkezett nyelvújítás kori összetétel: → *szamár* + → *pad*.

számba ◆◆◆◆ nu

(Összetett vagy jelzős főnév után:) *Valami, valaki számba vesz* vagy *megy*: valaminek, valakinek tekintik. *Komoly ember számba veszik. Ez már súlyos bűncselekmény számba megy.* | (népi) *Valami számba elmegy*: a jelzett személynek mondható. *Ő már elmegy komoly udvarló számba is.*

✧ Etim: A → *szám* főnév megszilárdult ragos alakulata.

-számba ◆ határozórag-szerűen

(Egyszerű főnév után, vele egybeírva:) *Jó, ha emberszámba veszik. Csodaszámba megy, ha megjelenik az órán.*

✧ Etim: A → *szám* főnév ragozott alakja.

számít ◆◆◆◆◆ ige *~ani*

1. Számolással megállapít valamit, megjelöli valaminek az árát. *A konyhafestés költségeit tízezer forintra számította. Mennyiért számítja a tojást?*

2. Figyelembe vesz valamit. *A tegnapi kiadásokat most ne számítsuk!*

3. (Kiindulási ponttól) mér valamit. *A távolság a hegy csúcsától számítva 1200 méter.*

4. Valamilyennek, valaminek tekinthető. *Ez jó műsornak számít. Munkája kitűnő teljesítménynek számít.*

5. Valamire, valakire alapoz. *Szeles időre számítottak. A tolvajok az emberek vigyázatlanságára számítanak. Költözéskor számított a kollégáira, remélte, hogy segítenek neki.*

6. Ér, érvényes. *Az ő ígérete keveset számít. Csak a helyesen kitöltött szelvény számít.*

✧ Szin: **1.** *összeszámol,* (idegen, bizalmas) *kalkulál* **2.** *néz* **4.** *sorolható valahova* **5.** *gondol, elvár valamit* • **6.** *Sokat* vagy *keveset nyom a latban.*

✧ Etim: A → *szám* főnév származéka.

számítás ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Az a cselekvés, hogy valaki valamit (ki) számol. *Hozzávetőleges számítással áttekintette az eredményeket.*

2. Ennek írásban való elvégzése. *A főnökének is megmutatta számításait.*

3. Terv, tervezés. *Számításom szerint augusztusban megyünk a Balatonra.* ■ *Emberi számítás szerint*: ha semmi közbe nem jön. *Emberi számítás szerint két év múlva kész lesz a házuk.* | *Számításba vesz valakit, valamit*: figyelembe vesz. *Számításba vette azt is, hogy sokan lesznek.* | *Megtalálta a számítását*: kifizetődő lett a vállalkozása, sikerültek a tervei.

4. (rosszalló) Önző érdek. *Számításból segített csupán.*

✧ Szin: **1.** *számolás,* (idegen) *kalkuláció* **2.** (idegen) *kalkuláció* **3.** *kilátás, remény* **4.** *önzés,* (rosszalló) *haszonlesés*

✧ Ell: **4.** *önzetlenség*

✧ Etim: A → *számít* ige származéka.

✧ Ö: idő + számítás

számítógép ◆◆◆◆◆ fn

(Hosszú) számítási vagy logikai műveletek gyors elvégzésére, nagyszámú adat tárolására, feldolgozására és kommunikációra való elektronikus berendezés. *A számítógép a mindennapi élet nélkülözhetetlen részévé vált. Milyen számítógépetek van otthon? Számítógépen dolgozik.*

✧ Szin: (idegen) *komputer,* (asztali:) *desktop,* (táska nagyságú:) *laptop, notebook,* (tenyérben elférő:) *palmtop;* (bizalmas) *gép, pécé,* (régi) *számológép*

✧ Etim: Összetétel; *számító*: a → *számít* ige származéka + → *gép*.

számjegy ◆◆◆ fn

Szám, mennyiség feltüntetésére használt írásjegy. *Az arabok többsége nem használja az arab számjegyeket. Mondj egy négy számjegyből álló számot!*

✧ Szin: *szám,* (régi, idegen) *numerus*

✧ Etim: Összetétel: → *szám* + → *jegy*.

számkivet ◆◆ ige *~ni* (régi, választékos)

Arra ítél, kényszerít valakit, hogy hazájából más országba, idegen vidékre menjen. *Az arab írót vallási és politikai okokból számkivetették hazájából. Rómeót Tibald megölése miatt számkivetették Veronából.*

✧ Szin: *száműz, kiközösít, kiutasít, kiűz, kitoloncol, kitelepít,* (idegen) *deportál, internál*

✧ Ell: *hazahoz, hazahív*

✧ Etim: Összetétel; *számki*: → *szám* ‘közösség’ + → *ki*[2] ‘kívülre’ + → *vet*. A *ki* eredeti névutói funkciójának elhomályosulásával az összetétel tagolódása átértékelődött: → *szám* + *kivet* igekötős ige.

számla ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Fizetendő összegről szóló részletes elszámolás, jegyzék. *A vendéglőben nagyon magas volt a számla összege.* ■ *Kiegyenlítette a számlát*: kifizette annak összegét. *Ebben a hónapban már kiegyenlítette az összes közüzemi számlát.* | *Benyújtja a számlát*: **a)** kéri a neki járó pénzt. *A gazdasági osztályon benyújtotta a költségeivel kapcsolatos számlákat.* **b)** sérelmet, mellőzést megtorol, megbosszul. *Azt hittem, már rég elfelejtette a történteket, amikor mégis benyújtotta a számlát.*

2. Folyószámla. *Számlája van a takarékpénztárban.* ■ *Valakinek a számlájára ír valamit*: okol, hibáztat érte. *Azt is az ő számlájára írták, hogy a testvére elkésett.*

3. (Könyvelésben:) A főkönyv könyvelési egysége. *A revizor felülvizsgálta a számlákat.* ■ *Számlát ad*: hivatalos jegyzéket készít az áru áráról. *Az eladó számlát adott a vásárolt könyvekről.*

✧ Szin: **1.** *áruszámla,* (idegen, régi) *kontó,* (bizalmas) *blokk,* (idegen, régi; Fv; Er bizalmas) *faktúra* **2.** *bankszámla*

✧ Etim: Nyelvújítás kori elvonás a → *számlál* igéből.

számlál ◆◆◆◆ ige *~ni* (választékos)

1. Számol. *Még csak százig tud számlálni.*
2. Számba vesz valamit. *Számlálja az örökségét.*
3. ■ *Valahány egyedet* vagy *tagot számlál*: meghatározott számú egyedből áll. *A klub már száz tagot számlál.*
4. (régi) Valaminek tart, valahova számít valamit. *Nagy szerencsének számlálom, hogy…*
✧ Szin: **1.** *elszámol,* (választékos) *elszámlál* **2.** *megszámol* **4.** *tekint*
✧ Táj: **1.** *olvas* **2.** *megolvas*
✧ Etim: A → *szám* főnév származéka.

számnév ◆◆ fn
(Nyelvtanban:) Számot, mennyiséget, sorrendiséget kifejező szó, illetve szófaj. *Többfajta számnév van: az öt tőszámnév, az ötödik sorszámnév, az ötöd pedig törtszámnév.*
✧ Szin: (régi) *számszó*
✧ Etim: Összetétel: → *szám* + → *név*.

szamóca ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Élénkpiros színű, kellemes ízű, apró magvú gyümölcs. *Kertjükben szamócát is termesztenek. Szamócából lekvárt főz.*
2. Ennek vadon termő, apró szemű fajtája. *Az erdőben szamócát szedtek.*
3. A szamócát termő, fehér virágú, alacsony szárú növény. *Szamócát ültetett a kert napos részébe.*
✧ Szin: **1.** *földieper, eper* **2.** (ritka) *eper* **3.** *eper*
✧ Táj: *csomóca*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán szlovén jövevényszó.
☝ A termesztett gyümölcs neve a mai köznyelvben általában *eper*; a *szamóca* ennek a választékos, kereskedelmi, szaknyelvi neve. A vadon termő gyümölcs neve azonban a köznyelvben általában *szamóca*, ritkábban *eper*. Lásd még az *eper* szócikket!

szamojéd ◆ mn *~ok* vagy *~ek, ~ot* vagy *~et, ~ul* vagy *~ül*
A Jeges-tenger partvidékén szétszórtan élő, uráli nyelveket beszélő népekhez tartozó, velük kapcsolatos, általuk beszélt. *A szamojéd nyelvek közé tartozik például az enyec és a nyenyec.* (Főnévi használatban:) *A szamojédokra vonatkozó első írásos emlék a kijevi őskrónikában található. A finnugor nyelvek és a szamojéd együtt alkotják az uráli nyelvcsaládot.*
✧ Etim: Orosz eredetű nemzetközi szó.

számol ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Számokkal műveleteket végez. *Már fejben számol, és nem az ujján.*
2. Felsorolja (a számsor rendjében) a számokat. *Az elsősök megtanulnak százig számolni.*
3. Valaminek a számát, mennyiségét megállapítja. *Éppen a ruháit számolja.* ■ *Számolja a perceket* vagy *az órákat* vagy *a napokat*: nagyon vár valamit. ● Szólás: *Úgy tesz* vagy *olyan arcot vág, mintha háromig sem tudna számolni*: tudatlannak tetteti magát.
4. *Valamiben számol*: a számítás alapjául vesz valamit. *Az árat dollárban számolta.*
5. *Számol valamivel*: tekintetbe veszi. *Számolt a körülményekkel.*
6. (bizalmas) *Ezért még számolunk* vagy *számolni fogunk*: felelősségre vonlak vagy vonom.
7. (ritka, népi) (Áruért) valamennyit számít, kér. *A tojásért nyolc forintot számolt.*
✧ Szin: **1.** (idegen, bizalmas) *kalkulál* **2., 3.** (választékos) *számlál* **5.** *számít valamire* **6.** *elszámoltat valakit*
✧ Táj: **1., 2.** *olvas* **3.** *megolvas*
✧ Ell: **1.** *számba vesz* **5.** *kihagy a számításból*
✧ Etim: A → *szám* főnév származéka.
✧ Ö: utána + számol

számológép ◆◆◆◆ fn
1. (ritka) Tíz sorban tíz-tíz mozgatható golyót tartalmazó eszköz, amely megkönnyíti a számolást. *Nekünk elsős korunkban még volt kis számológépünk, az iskolában pedig állt egy nagy is.*
2. Számtani alapműveleteket végző, irodákban használt gép. *Az összegeket gyorsan összeadta a számológépen, s már mondta is az eredményt.*
3. Zsebben hordható elektronikus eszköz, amelyen bonyolultabb műveletek is elvégezhetők. *A dolgozat írásakor nem használhattok számológépet!*
✧ Szin: **3.** *zsebszámológép,* (Va, Mv; Dv bizalmas) *digitron*
✧ Etim: Összetétel; *számoló*: a → *számol* ige származéka + → *gép*.

számonkérés ◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
1. Felelősségre vonás. *Elbújt a számonkérés elől. Félt, hogy hamarosan elérkezik a számonkérés órája.*
2. Feleltetés vagy a házi feladat ellenőrzése. *Az óra számonkéréssel kezdődött.*
✧ Szin: **1.** *kérdőre vonás, leszámolás,* (régi) *tetemrehívás* **2.** *kikérdezés, beszámoltatás*
✧ Ell: **1.** *felmentés*
✧ Etim: Összetétel; *számon*: a → *szám* főnév ragozott alakja + *kérés*: a → *kér* ige származéka.

számos ◆◆◆◆◆ határozatlan szn
Nagyszámú, sok. *Számos kérdésben nem értünk egyet. Számos esetben hibázott. A bizottsági ülésen számosan hozzászóltak a napirendre tűzött kérdésekhez.*
✧ Szin: *számtalan, megszámlálhatatlan, több, rengeteg* ● *Annyi, mint égen a csillag.*
✧ Ell: *kevés, néhány, nem számottevő*

✧ Etim: A → *szám* főnév származéka.
✧ Ö: nap + számos

számottevő ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~en*
Jelentékeny, nem elhanyagolható. *Számottevő összeget nyert. Számottevő kár érte a családot az árvíz miatt. Számottevő politikusok, művészek írták alá a tiltakozó nyilatkozatot.*
✧ Szin: *jelentős, tekintélyes, lényeges, fontos, kiemelkedő, figyelemre méltó*
✧ Táj: *meglehetős*
✧ Ell: *jelentéktelen, elhanyagolható, csekély*
✧ Etim: Összetétel; *számot*: a → *szám* főnév ragozott alakja + *tevő*: a → *tesz* ige származéka.

szamovár ◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja* (idegen)
Teavíz forralására való, Oroszországban használt, nagy fémedény. *Az asztalon zümmög a szamovár.*
✧ Szin: *teafőző,* (régi) *teakatlan*
✧ Etim: Orosz eredetű nemzetközi szó.

számra ◆◆◆ nu
(Mennyiségjelzős ragtalan szó után:) A jelzett tételenként. *Az almát ezer tonna számra szállítják külföldre.*
✧ Etim: A → *szám* főnév megszilárdult ragos alakulata.

-számra ◆ (határozórag-szerűen)
(Egyszerű főnév után, vele egybeírva:) A jelzett mennyiség többszörösét kitevő mennyiségben. *Százszámra jöttek az emberek. Mázsaszámra hordták a lisztet.*
✧ Etim: A → *szám* főnév megszilárdult ragos alakulata.

számtalan ◆◆◆◆◆ határozatlan szn
Nagyon sok. *Számtalan ajánlatot kapott. „S jutott eszembe számtalan Szebbnél szebb gondolat…”* (Petőfi S.: Füstbe ment terv).
✧ Szin: *megannyi, megszámlálhatatlan, számos, rengeteg, töméntelen, temérdek, tengernyi*
✧ Táj: *özöntelen*
✧ Ell: *kevés, véges,* (idegen) *minimális*
✧ Etim: A → *szám* főnév származéka.

számtan ◆◆◆ fn –, *~t, ~a*
1. A matematikának az az ága, amely a valós számokkal végzett műveletekkel foglalkozik. *Számtannal foglalkozik az egyetemen.*
2. Ez mint tantárgy, illetve tanítási óra. *Megbukott számtanból.* (bizalmas) *Holnap nem lesz számtan.*
✧ Szin: **1.** (népi) *számolás,* (régi) *számvetés,* (idegen) *aritmetika* **2.** *számtanóra*
✧ Etim: Nyelvújítás kori összetétel: → *szám* + → *tan*.

száműz ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Arra ítél, kényszerít valakit, hogy hazájából más országba, idegen vidékre menjen. *Napóleont végül Szent Ilona szigetére száműzték.*
2. Tilt, nem tűr meg valamit. *Az új főnök száműzte az elődje által bevezetett szokásokat.*
✧ Szin: **1.** *kitilt, elűz, kitelepít, kiutasít, kitoloncol,* (választékos, régi) *számkivet,* (idegen) *deportál, internál* **2.** *kitilt, elutasít, megszüntet*
✧ Ell: **1.** *befogad, honosít* **2.** *elfogad*
✧ Etim: A nyelvújítás korában keletkezett a → *számkivet* ige analógiájára alkotott *számkiűzés* összetételből (→ *szám* ‘közösség’ + *kiűzés*: a *kiűz* igekötős ige (→ *ki* + → *űz*) származéka).
☝ Elválasztása: *szám-űz*.

számvetés ◆◆◆◆ fn –, *~t, ~e*
1. (régi) Számítás. *Gazdasági számvetést készített.*
2. Az elvégzett munka, a teendők és a lehetőségek mérlegelése. *Minden év végén számvetést csinál.*
3. (ritka, választékos) Felelősségre vonás, leszámolás. *Elérkezett a számvetés órája.*

✧ Szin: **1.** *számolás,* (idegen) *kalkuláció* **2.** *leltár* **3.** *számonkérés*
✧ Etim: Összetétel; → *szám* + *vetés*: a → *vet* ige származéka.

számvitel ◆◆ fn –, *~t, ~e*
Vagyoni változások írásbeli nyilvántartása. *Minden évben a revizor ellenőrzi a vállalati számvitelt.*
✧ Szin: *könyvvitel, könyvelés*
✧ Etim: Összetétel; → *szám* + *vitel*: a → *visz* ige származéka.

szán[1] ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Sajnál valakit, valamit. *Szánom szegényt, és szeretnék segíteni rajta. „De szánjad, ó sors, szenvedő hazámat!”* (Kölcsey F.: Zrínyi második éneke)
2. Adni készül valamit valakinek. *Kinek szánod ezt az ajándékot?*
3. Kijelöl valamit, valakit valamilyen célra. *A szülei diplomatának szánják. Ezt az épületet iskolának szánták.*
4. Valamilyen célra fel akar használni valamit, valakit. *Maradék pénzét könyvekre szánta. Szánj néhány órát az öregekre is!*
5. (választékos) Eltökéli magát valamire. *Végül magányos életre szánta magát.*
✧ Szin: **1.** *szánalmat érez valaki iránt; szánakozik valakin; fájlal valamit* **3.** *tervez* **4.** *áldoz, fordít* **5.** *rászánja* vagy *elszánja magát; vállal, elhatároz valamit*
✧ Etim: Honfoglalás előtti török jövevényszó.

szán[2] ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*
Havas, jeges talajon használt, elöl felfelé görbülő páros talpon csúszó, állati vagy emberi erővel vontatott jármű. *Kézi, lovas és motoros szán állt a vendégek szolgálatára az alpesi turistaparadicsomban.*
✧ Szin: *szánkó*
✧ Táj: *szánka*
✧ Etim: Valószínűleg szláv eredetű vándorszó.
☝ A közlekedési eszközül használt, nagyobb, például lovas szán neve lehet *szánkó* is. Sporteszköz neveként ma a *szánkó* az általános. A gyermekjáték neve *szánkó* vagy az idegen eredetű *ródli.*

szánakoz|ik ◆◆◆ ige *~ni*
Szánakozik valakin: részvétet, szánalmat érez valaki iránt. *Szánakozik a betegeken, a nyomorékokon.*
✧ Szin: *sajnálkozik; megszán, sajnál valakit, valamit; együtt érez valakivel* • *Elszorul a szíve miatta.*
✧ Táj: *szánakodik*
✧ Etim: A → *szán* ige származéka.

szánalmas ◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
1. Szánalomra méltó, szánalmat keltő. *Szánalmas állapotban van. Szánalmas látványt nyújt. Szánalmas alak, soha semmi nem sikerül neki.*
2. (rosszalló) Csekély értékű. *Szánalmas a teljesítménye. Szánalmas eredménnyel végezted ezt a tanévet.*
✧ Szin: **1.** *szívszorító, szánandó, szerencsétlen, elszomorító* **2.** (rosszalló) *hitvány, silány* • **1.** *A pogány is megszánná.*
✧ Ell: **1.** *irigylésre méltó* **2.** *nagyszerű, kiváló*
✧ Etim: A → *szán* ige származéka.

szánalom ◆◆◆◆ fn –, *szánalmat, szánalma* (választékos)
Együttérzés, részvét. *Nincs benne szánalom. Szánalmat érez a koldusok iránt.*
✧ Szin: *sajnálat,* (választékos) *szánakozás, irgalom, könyörület*
✧ Ell: *kegyetlenség, részvétlenség, érzéketlenség*
✧ Etim: A → *szán* ige származéka.

szanaszét ◆◆◆ hsz
1. Elszórtan, teljes összevisszaságban. *Asztalán szanaszét hevernek a tankönyvek, füzetek, írószerek, sőt ruhadarabok is.*
2. Többfelé szét, széjjel. *Szanaszét dobálta a holmiját.*
✧ Szin: **1.** *szanaszéjjel, szerteszéjjel, rendetlenül, szerte, elszórva* **2.** *szerte, szerteszéjjel, szanaszéjjel*
✧ Táj: *szertibe, kardalészában*
✧ Ell: **1.** *rendezetten, összerakva* **2.** *egy helyre, össze*
✧ Etim: Összetétel; *szana*: önállóan nem adatolható, ismeretlen eredetű szó + → *szét* határozószó.

szanatórium ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
1. Gyógyintézet hosszabb kezelést igénylő betegek vagy lábadozók számára. *Tüdőbaját a budakeszi szanatóriumban gyógyíttatja.*
2. (régi) Különleges kényelmet biztosító magánkórház. *A dédmamáját a második háború előtt egy svájci szanatóriumban operálták.*
✧ Szin: **1.** *gyógyszálló, gyógyüdülő*
✧ Etim: Angol, végső soron latin eredetű nemzetközi szó.

szandál ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*
Lyukacsos vagy pántos felsőrészű, szellős cipő. *Egész nyáron szandálban jár.*
✧ Szin: *saru,* (idegen) *pantonett, pantolett*
✧ Etim: Latin, végső soron görög eredetű vándorszó.

szándék ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

Tudatos, többé-kevésbé határozott törekvés. *Feltett szándéka, hogy nyáron Párizsba utazik. Jó szándékkal viseltetik irántam. A legjobb szándékkal sem tudok mást mondani.* ■ *Előre megfontolt szándékkal*: tudatosan, kitervelve. *Előre megfontolt szándékkal követte el a bűntettet.*

✧ Szin: *igyekezet, akarat, akarás, óhajtás,* (idegen) *ambíció*

✧ Táj: *készület*

✧ Etim: A *szán* ige származéka.

szándékoz|ik ⬥⬥⬥⬥ ige *~ni* **szándéksz|ik** *szándékozni*

Tervezi, elhatározza, hogy valamit megtesz. *Szándékozik még egyszer hosszabb időt külföldön tölteni. Nem szándékozom találkozni vele.*

✧ Szin: *akar, tervez; készül valamire* • *Feltesz magában. Tervbe vesz. Célul tűz ki. Szándékában áll valami.*

✧ Etim: A → *szándék* főnév származéka.

szánkáz|ik ⬥⬥ ige *~ni*

1. Szánnal siklik a havon. *Leesett a hó, s a gyerekek a dombról lefele szánkáztak. Több gazdának van lóvontatású szánja, a téli üdülővendégek szórakozásból szánkázhatnak is.*

2. (tréfás, bizalmas) Csúszik. *Úgy meglöklek, hogy az orrodon szánkázol hazáig!*

3. ■ (népi, régi) *Valakinek a hátán szánkázik*: sanyargat, nyomorgat valakit. *Béresei hátán szánkázik.* (Átkozódásként:) *Hogy az ördög szánkázzon a hátadon!*

✧ Szin: **1.** *szánkózik, ródlizik* **2.** *csusszan*

✧ Táj: **1.** *csicsonkázik, irinkál* **2.** *iszamodik*

✧ Etim: A → *szán* főnév származéka.

szánkó ⬥⬥⬥ fn *~k, ~t, ~ja*

A szánhoz hasonló, de annál kisebb szállítóalkalmatosság. *Vígan siklanak a szánkók a havas domboldalon. Szánkóval húzta haza a csomagokat.*

✧ Szin: *ródli,* (régi) *bakszán, riskó*

✧ Táj: *szánka*

✧ Etim: A → *szán* főnév származéka.

☝ A *szán* és a *szánkó* szó használatáról lásd még a *szán* szócikket!

szánt ⬥⬥⬥⬥⬥ ige *~ani*

1. Földet ekével barázdákra hasogat. *Traktorral szántanak a határban.*

2. (választékos) Hasít, szel valamit. *A csónakok gyorsan haladtak, az evezők csak úgy szántották a vizet.*

3. (választékos) (Gond, idő) valakinek a homlokán mély nyomo(ka)t hagy. *Homlokán barázdát szántott a szenvedés.*

4. (választékos) (Papírlapra) ír valamit. *Sorokat szánt a papírra. Sebesen szántott a toll a füzetlapon.*

✧ Szin: **1.** *barázdál* **2.** *vág* **3.** *ráncossá tesz* **4.** (választékos) *ró*

✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, ismeretlen eredetű szótő származéka.

szántó ⬥⬥⬥ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Szántóföld. *Gondosan megművelték a szántókat.*

2. A szántást végző személy. *Délben ebédet vittek a szántóknak.*

✧ Szin: **1.** *tábla, termőföld, szántás* **2.** (kissé régi) *ekés*

✧ Etim: A → *szánt* ige főnevesült melléknévi igeneve.

szántóföld ⬥⬥⬥⬥ fn

Rendszeresen szántott és megművelt földterület. *Hatalmas szántóföldek mellett haladtunk el, láttunk búza- és kukoricatáblákat.*

✧ Szin: *szántó, szántóterület, termőterület, mező, termőföld, szántás, vetésterület*

✧ Etim: Összetétel: → *szántó* + → *föld*.

szántszándékkal ⬥⬥⬥ hsz

Szándékosan. *Súlyosabb büntetést érdemel, mert nem véletlenül, hanem szántszándékkal okozott kárt a többieknek.*

✧ Szin: *akarattal, készakarva,* (idegen) *direkt*

✧ Ell: *akaratlanul, véletlenül*

✧ Etim: Összetétel; *szánt*: a → *szán* ige származéka + *szándékkal*: a → *szándék* főnév ragozott alakja.

szapora I. ⬥⬥⬥⬥ mn *~k, ~t, ~n*

1. Sok utódot világra hozó. *Az aranyhörcsög nagyon szapora állat. Szapora család, nyolc kisgyerekük van.* • Szólás: *Szapora, mint a nyúl.*

2. (népi) Főzés közben megduzzadó, laktató. *A tarhonya szapora étel. Főzzél valami jó szapora főzeléket!*

3. Sűrűn, gyors egymásutánban ismétlődő. *Szapora kopogást hallott az ajtón. Szapora légzése is mutatta, hogy futott.*

4. (népi) Gyors, hadaró (beszéd). *Szapora beszédbe kezdett.*
5. (népi) Hamar elkészülő. *Szapora munkát adj neki!*
✧ Szin: **1.** *termékeny, burjánzó, gyümölcsöző* **2.** *kiadós* **4.** *sebes*
✧ Táj: **4.** *hamari*
✧ Ell: **1.** *terméketlen* **2.** *könnyű,* (népi) *sovány* **3–5.** *lassú*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.

szapora II. ◆◆ fn –, ~*t,* ~*ja* (népi, bizalmas, szépítő)
Hasmenés. *Rájött a szapora, ki kellett szaladnia.*
✧ Szin: (durva) *fosás*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.

szaporáz ◆◆ ige ~*ni* (népi, bizalmas)
1. A szokottnál gyorsabban, sietősen csinál valamit. *Szaporázza a lépteit. Ahogy magyaráz, szaporázza a szavait.*
2. (Táncot) fürgén jár. *Nézd, hogy szaporázza a csárdást!*
✧ Szin: **1.** *gyorsít, élénkít;* (bizalmas) *rákapcsol* **2.** *rop*
✧ Ell: **1.** *lassít, fékez*
✧ Etim: A → *szapora* melléknév származéka.

szaporít ◆◆◆◆ ige ~*ani*
1. Szaporodásnak indít valamit. *A rózsát oltással szaporítják.*
2. Növel valamit. *Az iskolakezdés szaporítja a család anyagi gondjait. Tejjel szaporítja a rántottát.* ■ *Szaporítja a szót*: fölöslegesen beszél.
3 Kötésben, horgolásban új szemmel bővíti a már elkészült munkát. *Három szemmel szaporítja a sort.*
✧ Szin: **1.** *dugványoz, termeszt, tenyészt* **2.** *sokszoroz, hatványoz*
✧ Ell: **2.** *csökkent* **3.** *fogyaszt*
✧ Etim: A → *szapora* melléknév származéka.

szaporod|ik ◆◆◆◆◆ ige ~*ni*
1. Utódokat hoz létre. *A legyek petékkel szaporodnak.*
2. Számban, mennyiségben növekszik. *A fagy beálltával szaporodnak a balesetek. Vagyona egyre szaporodott. A betörések száma gomba módra szaporodik.* • Szólás: *Szaporodik, mint (eső után) a gomba*: hirtelen, nagymértékben gyarapszik.
✧ Szin: **1.** *sokasodik,* (népi) *fiadzik* **2.** *gyarapodik, nő, számosodik, hatványozódik, sokasodik*
✧ Táj: **1.** *fajzik*
✧ Ell: **2.** *csökken, fogy*
✧ Etim: A → *szapora* melléknév származéka.

szappan ◆◆◆◆◆ fn ~*ok,* ~*t,* ~*a* vagy ~*ja*
Zsiradékból lúgkővel főzött, általában szilárd halmazállapotú tisztítószer. *Szappannal mos kezet. A mosakodáshoz való folyékony szappanok jobb minőségű alapanyagból készülnek, mint a mosdószappan, és illatosító anyagokat is tartalmaznak. Nagyanyám még szappannal mosott.*
✧ Szin: *mosdószappan, pipereszappan; háziszappan, mosószappan, kenőszappan; gyógyszappan, borotvaszappan*
✧ Etim: Latin eredetű olasz jövevényszó.

szapul ◆◆◆ ige ~*ni*
1. (népi, régi) Ruhaneműt meleg, lúgos vízben áztat, majd sulyokkal hosszasan verve tisztít. *Szapulja a szennyes fehérneműt.*
2. (ritka) Háta mögött hosszasan megszól valakit. *Mindnyájan engem szapultak.*
✧ Szin: **1.** (népi, régi) *sulykol* **2.** *ócsárol, becsmérel, kibeszél, szidalmaz, leszól,* (bizalmas) *pocskondiáz*
✧ Táj: **2.** *csépel*
✧ Ell: **2.** *dicsér, magasztal*
✧ Etim: Az ismeretlen eredetű, nyelvjárási *szapu* ‘mosódézsa’ főnév származéka.

szár ◆◆◆◆◆ fn ~*ak,* ~*t,* vagy ~*at,* ~*a*
1. Növénynek az a része, amely a virágot, illetve a termést tartja. *A gabona szára szép egyenesen áll.*
2. Lábnak térdtől bokáig érő része. *Fáj a lába szára.*
3. Nadrágnak a bokától egészen az ülepig tartó, illetve lábbelinek a lábszárat fedő része. *Elhasadt a nadrágja szára. A csizmája szárát nem tisztította ki.*
4. Eszköz, szerszám nyele. *Az evező szára feltörte a kezét.*
5. Írott betűnek a sor alá vagy fölé nyúló része. *Ha rövid a p szára, o-nak is lehet olvasni.*
6. A szöget alkotó két egyenes valamelyike. *Rajzold meg a szög szárait!*
✧ Szin: **2.** *lábszár* **3.** *nadrágszár; csizmaszár*
✧ Etim: Ősi, ugor kori szó.

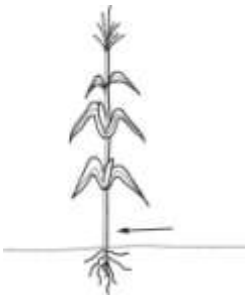

szárad ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Nedvességét elveszítve száraz lesz. *A ruha a kötélen szárad. A kertben már száradnak a virágok.*

2. Rászárad valamire. *A sár a ruhájára száradt.* ■ *A csontjához szárad a bőre*: olyan sovány, hogy kilátszanak a csontjai.

3. (rosszalló) (Kifejezésekben:) ■ *Az ő lelkén szárad valami*: őt terheli miatta a felelősség. | *Nem hagy valamit magán száradni*: tiltakozik ellene.

✧ Szin: **1.** *aszalódik, szikkad* **2.** *töpped, zsugorodik, aszalódik, szikkad*

✧ Ell: **1.** *virul, virágzik, nedvesedik*

✧ Etim: A → *száraz*, → *szárít* szavak tövével azonos ősi, finnugor kori szótő származéka.

száraz I. ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an* (ritka) *~on*

1. Nem vizes vagy nedves. *Száraz a fal. Nemrég esett az eső, de már száraz az utca.* ■ *Száraz lábbal kel át valamin*: nem kell vízbe lépnie. | *Száraz szemmel hallgat valamit*: egy könnycseppet sem ejt. • Szólás: *Nem ússza meg* vagy *nem viszi el szárazon*: meglakol érte.

2. Kiszikkadt, elszáradt, csapadék nélküli. *Száraz falevelek hullanak az útra. „Száraz ágon, hallgató ajakkal Meddig űltök, csüggedt madarak?”* (Tompa M.: A madár fiaihoz). *A száraz éghajlat miatt itt sok az öntözőberendezés. Száraz szél támadt, ez sem hoz esőt.* ■ *Száraz a torka*: szomjas.

3. Sovány, nem zsíros. *Száraz húst vettem, ettől nem fogok meghízni.*

4. Nem édes (ital). *A száraz asztali bort szeretem a sültekhez. Száraz pezsgőt kérek!*

5. Kedélytelen, érdektelen. *Nem kedvelem a száraz embereket. Száraz humora van, több benne az értelmi, mint az érzelmi elem. A száraz adatok nem mondanak semmit. Száraz előadást tartott, unatkoztunk.*

✧ Szin: **1., 2.** *vízmentes, szikkadt, kiaszott, aszalt* **5.** *unalmas, sótlan, rideg, prózai,* (bizalmas) *mísz*

✧ Táj: **2.** *aszú, aszaltas*

✧ Ell: **1., 2.** *nedves* **3.** *zsíros* **4.** *édes* **5.** *érdekes, kedélyes,* (régi) *vérbő*

✧ Etim: A → *szárad*, → *szárít* igék tövével azonos ősi, finnugor kori szótő származéka.

száraz II. ◆◆◆◆◆ fn *~ok* vagy *~ak, ~at, ~a*

Szárazföld. *Útja két napig tartott szárazon és vízen.*

✧ Szin: *föld, part,* (régi) *szárazulat*

✧ Ell: *tenger, óceán, víz*

✧ Etim: A → *szárad*, → *szárít* igék tövével azonos ősi, finnugor kori szótő származéka.

szárazföld ◆◆◆ fn

1. Vízzel nem borított földfelszín. *A hajó végre szárazföldet ért.*

2. A vízzel nem borított földfelszín legnagyobb területi egysége. *A tengerek és szárazföldek alkotják a Föld felszínét.*

✧ Szin: **1.** *föld, száraz, part,* (régi) *szárazulat* **2.** *világrész, földrész,* (idegen) *kontinens*

✧ Ell: *víz, tenger, óceán*

✧ Etim: Összetétel: → *száraz* + → *föld*.

szárcsa ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Zömök testű, 37 cm hosszú, fehér csőrű és homlokú, fekete tollú vízimadár. *A szárcsa gyakran fél percre is a víz alá bukik. Magyarországon a nádasok leggyakoribb fészkelő madara a szárcsa, de a telet csak néha tölti nálunk.*

✧ Etim: Az ismeretlen eredetű *szár* ‘sárgás, kopasz’ melléknév származéka.

☝ Hangját többek között ezekkel az igékkel érzékeltetjük: *kityeg, csikorog, talicskázik*.

szardínia ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. A heringfélék családjába tartozó, ezüstfehér hasú, apró tengeri hal. *Kifutottak a tengerre a bárkák, hogy szardíniát halásszanak.*

2. Ennek húsa mint halkonzerv. *Füstölt és olajos szardíniát vettem a vendégeknek.*

✧ Etim: Olasz, végső soron latin eredetű nemzetközi szó.

szárít ◆◆◆◆ ige *~ani*

Fokozatosan szárazzá tesz valamit, vagy lehetővé teszi, hogy száradjon. *A szél gyorsan szárítja a kiteregetett ruhát. Paprikát szárít a padláson.*

✧ Szin: *szikkaszt, töppeszt, fonnyaszt*

✧ Táj: *aszal*

✧ Ell: *nedvesít, vizez*
✧ Etim: A → *szárad*, → *száraz* szavak tövével azonos ősi, finnugor kori szótő származéka.

szarka ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Fekete-fehér tollú, hosszú farkú madár. *A szarka a varjak családjába tartozik.* ● Szólás: *Csörög a szarka, vendég jön.* | *Lop, mint a szarka*: mindent ellop, amihez hozzáfér. ● Közmondás: *Sokat akar a szarka, de nem bírja a farka*: aki többre vállalkozik vagy vágyik, mint amit elérni képes, az előbb-utóbb felsül.
2. (gúnyos) Alkalmi tolvaj. *A húgod, a kis szarka ellopta a csokimat.*
✧ Szin: **2.** (bizalmas) *enyveskezű,* (szleng) *trombitás, brenner*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.

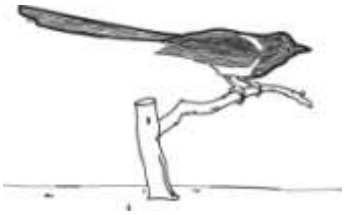

származ|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Ered valahonnan. *Polgári családból származik, szülei gazdag kereskedők. Az emlősök a madaraktól származnak.*
2. Valahonnan valahova kerül. *Felesége Svédországból származott Magyarországra.*
3. Alakul, kifejlődik valamiből. *Lakat szavunk némelyek szerint a francia loquet szóból származik.*
4. Valamilyen kiindulási pontra visszavezethető. *Honnan származik a karácsonyfa-állítás szokása?*
5. Keletkezik, támad. *Hányaveti viselkedéséből sok baj származott.*
✧ Szin: **1.** *sarjad; kifejlődik* **2.** *jön, költözik, elszármazik, elkerül* **3.** *ered, fejlődik* **4.** *ered; létrejön valahol* **5.** *következik, adódik*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű szó. Talán a → *szarv* főnévtől szóhasadással elkülönült, régi nyelvi *szarm* 'vízmeder, völgy, árok elágazó része' főnév származéka.

szárny ◆◆◆◆◆ fn *~ak, ~at, ~a*

1. A repüléshez idomult páros végtag. *A madár kiterjesztette szép tollú szárnyait.* ■ *Szárnyra kel*: repülni kezd, felemelkedik a levegőbe. *Szárnyra keltek a fiókák.*
2. A baromfi szárnya mint étel. *Rántott szárnyat ettem sült krumplival. „Egy-egy szárnyat, combot nyujt a kicsinyeknek"* (Arany J.: Családi kör).
3. (választékos) (A szabad mozgás, gyors helyváltoztatás jelképeként:) *A képzelet szárnyain repül. A hír szárnyon jár.* ■ *Szárnyakat ad valakinek valami*: erősen ösztönzi, munkára sarkallja. *Szárnyakat ad neki az elismerés.* | *Szárnyát szegi valakinek valami*: elveszi a kedvét. *Szárnyát szegte a kudarc.*
4. Két oldalt kinyúló, nagy felületű rész a repülőn. *A repülőgép egyik szárnya kigyulladt.*
5. Szárnyhoz hasonlóan kinyúló rész. *A tüdő jobb szárnya beteg. A kapu szárnyai széttárultak.*
6. A középtől jobbra vagy balra eső épületrész. *A bálterem a kastély nyugati szárnyában volt.*
7. (Katonaságnál:) A csoport arcvonalának bal, illetve jobb oldali része. *Bal szárny előre, jobb szárny hátra arc!*
8. Valamilyen nézeteket való csoport. *A mozgalom radikális szárnya szépen szerepelt a választásokon.*
✧ Szin: **1.** *repülőszerv* **2.** (idegen) *frigeli* **5.** *lebeny* (tüdőé) **6.** (idegen) *traktus* **8.** *oldalág, rész*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű. Vagy a → *szár* főnév származéka, vagy honfoglalás előtti, csuvasos típusú török jövevényszó.
✧ Ö: védő + szárny

szárnyal ◆◆◆◆ ige *~ni* (választékos)

1. (Szárnyas lény, elsősorban madár) száll. *Magasan szárnyal a sas.*
2. (Dal, dallam) zeng. *Üdén, frissen szárnyal a dal.*
3. (választékos) (Lélek, gondolat) a megszokott fölé emelkedik. *Képzelete akadálytalanul szárnyalt.*
✧ Szin: **1., 3.** *repül,* (választékos) *repdes, csapong, szálldos*
✧ Táj: **1.** *repesel*
✧ Etim: A → *szárny* főnév származéka.

szárnyas I. ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Szárnnyal ellátott. *Szárnyas állat a denevér is, de nem tartozik a szárnyasállatok közé.*
2. Több, középen nyitható, illetve csukható részből álló. *Szárnyas ajtó volt a két szoba között. A templom szárnyas oltára össze volt csukva.*
✧ Ell: *szárny nélküli*
✧ Etim: A → *szárny* főnév származéka.

szárnyas II. ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

Baromfi. *Az udvar tele volt szárnyassal: tyúkkal, pulykával, lúddal, kacsával.*
✧ Szin: (régi) *aprómarha*

✧ Táj: *aprójószág*
✧ Etim: A → *szárny* főnév származéka.

szárnyaszegett ◆ mn *~ek, ~et, ~en*

1. Törött, sebesült szárnyú. *A szárnyaszegett madár a fa alatt hevert.*

2. Reményeiben csalódott, letört. *A szárnyaszegett művész abbahagyta a festést.*

✧ Szin: **1.** *sérült* **2.** *levert, kedvetlen*
✧ Ell: **1.** *ép, egészséges* **2.** *lelkes, repeső, szárnyaló*
✧ Etim: Összetétel; *szárnya*: a → *szárny* főnév birtokos személyjeles alakja + *szegett*: a → *szeg* ige származéka.

szaru ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. A szarv anyaga mint nyersanyag. *Szaruból készült gombokat vásárolt.*

2. (népi, régi) Szarvból készült tokszerű tárgy. *Lőportartó szarujából megtömte a puskáját.* ■ (választékos) *A bőség szaruja*: szarv mint a bőség jelképe. *A bőség szaruját gyümölccsel megrakva ábrázolta a festő.*

✧ Szin: **2.** (régi) *tülök; bőségszaru*
✧ Etim: Szóhasadással különült el a → *szarv* főnévtől.

szaruhártya ◆◆ fn

A szemgolyót elöl borító átlátszó hártya. *Megsérült a szaruhártyája.*

✧ Etim: Összetétel: → *szaru* + → *hártya*.

szarv ◆◆◆◆ fn *~ak, ~at, ~a*

1. Némely emlős fején levő páros szaruképződmény. *A kosnak és az antilopnak szarva van. A lelőtt őzbak szarvát a vadász kitette a szobája falára.* ● Szólás: *Megnő a szarva*: elbizakodik. | *Eltalálta a szarva közt a tőgyét*: alaposan téved. | *Letöri a szarvát valakinek*: gőgjében megalázza.

2. Szarvhoz hasonló képződmény rovarok vagy más állatok fején. *A szarvasbogár szarva agancsra emlékeztető rágószerv. Csigabiga, told ki szarvadat!*

3. Szarvra emlékeztető, elálló rész, általában fogantyú. *Megfogta az eke szarvát, és szántani kezdett.*

✧ Szin: **1.** *agancs*, (régi) *címer, tülök*
✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.

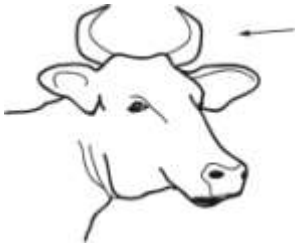

szarvas ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Nagy testű, barna szőrű, páros ujjú kérődző állat, amelynek általában csak a hímjei viselnek agancsot a fejükön. *Hazai erdőink nagyvadai a szarvasok, a hatalmas agancsú gímszarvas és a lapátszerű agancsú dámvad.*

2. Ennek húsa mint étel. *Szarvasból készítette a pörköltet.*

✧ Szin: **1.** (régi) *rőtvad, agancsár*
✧ Etim: A → *szarv* főnév származéka, a *szarvas állat* szószerkezet jelzőjének főnevesülésével keletkezett jelentéstapadással.
✧ Ö: jávor + szarvas, rén + szarvas
☝ A szarvas hímjének a neve *szarvasbika*, a nőstény neve általában *szarvastehén*, régi szóval *gím, szarvasgím*. A fiatal, még nem borjazott nőstény állat neve *ünő* vagy *szarvassuta*. A kicsinyeket *szarvasborjú*-nak nevezik.

szarvasmarha ◆◆◆◆ fn

A tulkok családjába tartozó, nagy testű, fején szarvat viselő, páros ujjú kérődző állat. *A szarvasmarha fontos háziállatunk, húsáért, tejéért és bőréért tartjuk. A szarvasmarhák családjába tartozik a bivaly, a bölény, a jak és a zebu is.*

✧ Szin: *marha*, (régi, népi) *barom*
✧ Táj: *riska*
✧ Etim: Összetétel: → *szarvas* + → *marha*.
☝ A *szarvasmarha* szó hivatalos használatú, valamint állattani szakszó. A mindennapi nyelvhasználatban általában a *marha* szót használjuk helyette: *marhákat tart*, összetételekben: *marhahúst veszünk, marhabőrből van a táska*. – A szarvasmarha hímje a *bika*, nőstényе a *tehén*, a herélt bika neve *ökör*. A fiatalabb ökör neve (négyéves korig) *tinó*. A hizlalásra fogott tinó vagy ökör népi, illetve tájnyelvi neve *göböly* vagy *sőre*. A fiatal tehén megnevezése az első ellésig *üsző*. A szarvasmarha kicsinye a *borjú*, gyermeknyelvi szóval: *boci*. A fiatalok megnevezése nemüktől függően lehet még *üszőborjú, bikaborjú, növendék bika*. A borjat világra hozó tehén *ellik* vagy *borjazik*, illetve *borjadzik*. Az együtt legeltetett szarvasmarhák csoportja a *csorda*, az állandóan vagy legalább tavasztól őszig a legelőn tartott állatok csoportja a *gulya*. Őrzőjük a *tehénpásztor*, a *csordás* vagy a *gulyás*. Mezőgazdasági üzemben, nagygazdaságban az állatokkal foglalkozó személy megnevezése: *tehenész*. A

szarvasmarhákat általában *istálló*-ban tartják; a legelőn tartott állatokat az esőtől, széltől védő, vesszőből, nádból, deszkából stb. készülő, legfeljebb részben fedett építmény neve *karám* vagy *szárnyék.*

szász ◆◆◆◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*

1. A Németországban a poroszoktól délre és nyugatra lakó népcsoporthoz tartozó, vele kapcsolatos. *Szász népviseletbe öltözött. Szász anyanyelvű volt Heltai Gáspár is.* (Főnévként:) *A szászokat már a középkortól nagy számban telepítették Magyarország néptelenebb vidékeire.*

2. Kora középkori nyugati germán törzshöz tartozó. *A frankok uralma alá kerültek a szász törzsek.*

3. Az Erdély déli részébe, illetve a felvidéki Szepes megyébe telepített német népcsoporthoz tartozó. *A szász polgárság művelt és vagyonos volt. A szepességi szászokat „cipszerek”-nek is nevezték.*

✧ Etim: Ófelnémet eredetű nyugati szláv jövevényszó.

szatén ◆ fn *~ek* vagy *~ok, ~t, ~je* vagy *~ja*

Egyik oldalán fényes felületű pamut- vagy selyemszövet. *Vett két méter szatént.* (Jelzőként:) *Szatén alsószoknya volt a menyasszonyon.*

✧ Szin: (régi) *selyematlasz, szatin*

✧ Táj: *atlac*

✧ Etim: Francia, végső soron arab eredetű német jövevényszó.

szatír ◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

1. Félig ember, félig állat alakú, duhaj, érzéki lény az ókori görög mitológiában. *A szatírok és nimfák táncát a vázafestményeken is gyakran ábrázolták.*

2. Nőkkel erőszakoskodó, buja, kéjsóvár férfi. *Utálatos szatír, fogdossa a nőket a buszon.*

✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

szatíra ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Emberi vagy társadalmi visszásságokat keserű gúnnyal ábrázoló irodalmi műfaj. *Erről a korszakról szatírát kellene írni, nem hőskölteményt.*

2. Csípős, ostorozó gúny. *Gogol keserű szatírával leplezte le korának gyarlóságát.*

✧ Szin: **1.** *gúnyirat, paródia* **2.** *irónia*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

szatócs ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a* (régi)

Kis vegyeskereskedés tulajdonosa. *Kérd meg a szatócsot, hogy adjon egy kis olajat a lámpába!*

✧ Szin: (régi) *fűszeres, kufár, kalmár, bakonyás*

✧ Táj: *kómár*

✧ Etim: Honfoglalás előtti török jövevényszó.

szatyor ◆◆◆◆ fn *szatyrok, szatyrot* vagy *~t, szatyra*

1. Kétfülű, felül nyitott táska. *Szatyorral megy a piacra.*

2. ■ (durva, gúnyos) *Öreg* vagy *vén szatyor*: kellemetlen, ellenszenves idős vagy idősödő nő. *A vén szatyor folyton szidja a gyerekeket.*

✧ Szin: **1.** (bizalmas) *necc, cekker* **2.** (durva, gúnyos) *szipirtyó, satrafa, banya, csoroszlya*

✧ Táj: **2.** *csoszolya*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

szattyán ◆ fn *–, ~t, ~ja* (régi)

Élénk színűre festett puha borjú- vagy kecskebőr. *Topánkái szattyánból készültek.* (Jelzőként:) *Szattyán térdcsizmát vett neki a kedvese a vásárban.*

✧ Szin: (régi) *szattyánbőr, kordován*

✧ Táj: *gordován*

✧ Etim: Perzsa eredetű oszmán-török jövevényszó.

szauna ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen)

Finn rendszerű gőzfürdő. *Házába szaunát is építtetett. A szaunából hideg tóba vagy hideg vizű medencébe kell ugrani.*

✧ Etim: Finn eredetű nemzetközi szó.

szavahihető ◆◆ mn *~ek, ~t, ~en*

Megbízható, hitelt érdemlő. *Szavahihető embernek ismerték, mindig igazat mondott.*

✧ Szin: *hiteles, őszinte,* (idegen) *korrekt*

✧ Ell: *őszintétlen, hiteltelen,* (idegen) *inkorrekt*

✧ Etim: Összetétel; *szava*: a → *szó* főnév birtokos személyjeles alakja + *hihető*: a → *hisz* ige származéka.

szaval ◆◆◆◆ ige *~ni*

(Verset) művészi átéléssel elmond. *Az ünnepélyen verset szavalt, és nagy sikere volt.* (Tárgy nélkül:) *Megint nekem kell szavalnom az évzárón.*

✧ Szin: (idegen) *deklamál*

✧ Etim: A → *szó* főnév származéka.

szavanna ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen)

Magas és sűrű fűvel benőtt, fás ligetekkel tarkított meleg éghajlatú vidék. *Az oroszlán, a párduc, a zsiráf és az elefánt hazája a szavanna.*

✧ Etim: Spanyol, végső soron valamely indián nyelvből származó nemzetközi szó.

szavatol ◆◆◆ ige *~ni*

1. (Kereskedelemben:) Minőségi felelősséget vállal, illetve biztosít. *A gyártó szavatol a minőségért. Ez a márka szavatolja a minőséget.*

2. Felelősséget vállal, kezeskedik valamiért, valakiért. *„Ki szavatol a lady biztonságáért?”* (Esterházy P.: regénycím). *Ha az esti órákban kísérő nélkül megy oda, nem szavatolom a biztonságát.*

3. (bizalmas) Biztosít, kétségtelenné tesz valamit. *A műsorban fellépő színészek neve szavatolja a színvonalat.*

✧ Szin: **1.** *jótáll valamiért* **2.** (idegen) *garantál* **3.** (idegen, bizalmas) *garantál*

✧ Etim: A régi nyelvi, nyelvjárási, szláv eredetű *szavat* ‘a gyanú elhárítása; vád, rágalom; pletykázó személy’ főnév származéka.

szavatosság ◆◆ fn *–, ~ot, ~a*

Az eladó részéről az eladott áru kifogástalan voltáért vállalt (hivatalos) felelősség. *A dobozban található jótállási jegy szerint ennek a terméknek a szavatossága egy év, vagyis ha rendeltetésszerű használat mellett egy éven belül meghibásodik a készülék, a gyártó ingyenesen megjavítja. Lejárt a joghurt szavatossága, és ez sajnos már a szagán is érződik.*

✧ Szin: *jótállás, kezesség,* (idegen) *garancia*

✧ Etim: A → *szavatol* ige tövével azonos, déli szláv eredetű *szavat* ‘gyanú elhárítása’ főnév származéka.

szavaz ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (Választáson) véleményt nyilvánít valamiről, valaki, valami mellett vagy ellen állást foglal, és ezt meghatározott módon kinyilvánítja. *Vasárnap szavazunk. A választáson a független jelöltre szavazott. Kézfelemeléssel a javaslat ellen szavazott, de többen szavaztak mellette is.* (bizalmas) *A többség arra szavazott, hogy azonnal induljanak.*

2. Szavazással megajánl valamit valakinek. *Bizalmat szavaztak az elnöknek.*

✧ Szin: **1.** *határoz,* (idegen) *voksol*

✧ Etim: A → *szó* főnév származéka.

szavazat ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Szavazói akaratnyilvánítás, nyilatkozat. *Leadta szavazatát.* ■ *Valahány szavazatot kapott*: ennyien szavaztak rá.

2. (bizalmas) Szavazati jog. *Neki is van már szavazata, betöltötte a tizennyolcadik évét.*

✧ Szin: **1.** (idegen) *voks*

✧ Etim: A → *szavaz* ige származéka.

✧ Ö: ellen + szavazat

száz ◆◆◆◆◆ tőszn

1. Tízszer tíz. *Száz éve született a nagy író. Száz métert úszott.* ■ *Százat teszek egyre* vagy *egy ellen*: biztos vagyok benne.

2. (bizalmas) (Mennyiségjelzős szerkezet rövidüléseként:) *Százért*: 100 forintért. *Százért vettem a hagymát.* | *Százon*: a 100 méteres távon. *Százon ezüstérmet nyert.* | *Százban*: **a)** a 100. évben. *Krisztus után százban született.* **b)** a 100-as számú házban. *Az Üllői út százban lakik.* | *Százan*: száz ember. *A gyűlésen kb. százan vettek részt.*

3. (gyakran túlzó) Nagyon sok (idő, pénz, ember stb.). *Száz éve állok itt, és várlak. A leálló üzemekből százával bocsátják el a munkásokat. Százszor megmondtam, hogy ne dobáld szét a koszos zoknikat!*

✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.

✧ Ö: hét + száz

század[1] ◆◆◆◆ törtszn

1. Valaminek száz egyenlő része közül egy. *Ez századát sem teszi ki a várható költségeknek.*

2. Egész szám századrésze. *Három egész tizennégy század lett a művelet eredménye.*

3. Ezt jelölő számjegy. *Ne téveszd össze a századokat a tizedekkel!*

✧ Etim: A → *száz* számnév származéka.

század[2] ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

Évszázad. *A XX. század utolsó évtizedével egyben az évezred is véget ért, a XXI. századba léptünk. A XIX. század a nagy ipari felfedezések kora volt.*

✧ Etim: A → *száz* számnév származéka.
☝ Gyakran rövidítjük így: *sz.*

század[3] ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
3-4 szakaszból álló katonai alakulat. *A századot riadókészültségbe helyezték.* (Jelzőként:) *Két század tüzért előre vezényeltek.*
✧ Szin: (régi) *kompánia,* (idegen) *centuria*
✧ Etim: A → *száz* számnév származéka.

százados ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
A főhadnagynál magasabb, de az őrnagynál alacsonyabb rendfokozatú tiszt. *Az egység parancsnoka egy százados.*
✧ Szin: (régi; Fv, Va, Ka, Dv; Őv bizalmas) *kapitány;* (idegen) *centurio*
✧ Etim: A → *száz* számnév délszláv mintára keletkezett származéka.

százalék ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
1. Valamely mennyiség meghatározott számú századrésze. *A vételár huszonöt százalékát azonnal ki kellett fizetni.* (bizalmas) *Ötven százalékban részesednek a haszonból.* ■ (bizalmas) *Száz százalékban* vagy *százalékig*: teljesen. *Száz százalékban igazad van. Száz százalékig biztos vagyok benne.*
2. Valaminek százalékban kifejezett mennyisége, aránya. *35 százaléka víz, 65 százaléka alkohol.*
3. (Pénznek) százalékban kifejezett mértéke, kamat, jutalék. *Tizenöt százalékot számított fel a szállításért és a szerelésért.* (bizalmas) *A pénzintézet húsz százalékot fizet.*
4. (Jelzőként:) Bizonyos számú százalékot kitevő. *Húsz százalék felárat kellett fizetnünk.*
✧ Szin: **3.** *részesedés, kamatláb,* (régi) *percent*
✧ Etim: A → *száz* számnév származéka.
☝ Jele: *%*. A jelet betűköz nélkül kapcsoljuk az előtte álló számhoz, a toldalékot pedig kötőjellel fűzzük hozzá: *10%-ot, 10%-os.*

százlábú ◆◆ fn *~ak, ~t, ~ja*
A légcsöves ízeltlábúak egyik osztályába tartozó, szelvényes testű, nagyon sok lábú állat. *A pincében rámászott a lábamra egy százlábú. A százlábúnak valójában nincs is száz lába.*
✧ Szin: *pinceféreg,* (idegen) *szkolopendra*
✧ Etim: Összetétel; → *száz* + *lábú*: a → *láb* főnév származéka.

százszorszép ◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
Fészkes virágzatú, főleg fehér vagy rózsaszín szirmú, rövid szárú mezei és kerti növény. *A liget fái közt ezernyi apró százszorszép virul.*
✧ Szin: (népi) *pipitér, tavaszfű, bojtika*
✧ Táj: *csillagvirág, perevirág, bojtocska*
✧ Etim: Összetétel; *százszor*: a → *száz* számnév ragozott alakja + → *szép*. A *százszorszép virág* szószerkezet jelzőjének önállósulásával keletkezett.

szed ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. (Növényt, termést) termőhelyéről leszakítva egy helyre gyűjt. *Gyümölcsöt és virágot szedtek kirándulás közben.*
2. (bizalmas) Tányérjára rak. *A sültből kétszer is szedett.*
3. Behajt, begyűjt valamit. *A híd végénél vámot szedtek. Túszokat szedtek a terroristák.* ■ *Áldozatokat szed*: elpusztít. *A tüdőbaj régen sok áldozatot szedett.*
4. (bizalmas) Szerez, magáévá tesz valamit. *Honnan szedted ezeket a híreket?* ■ *Nehezen szedi a levegőt*: nehezen lélegzik.
5. Rendbe rak, összerak. *Rendbe szedte a táskáját.*
6. Egymás után felvesz valamit. *Szedd a cókmókodat, és menj!* ■ *Magára szed*: **a)** (ruhát) gyorsan felvesz. *Magára szedte a ruháit és elszaladt.* **b)** (bizalmas) valamennyit hízik. *Tíz kilót magára szedett az utóbbi időben.* • Szólás: *Szedi a lábát*: siet. | *Szedi az irháját*: futva menekül.
7. (Gyógyszert) rendszeresen bevesz. *Idegcsillapítót szed, amióta elveszítette a férjét.*
8. (kissé régi) (Nyomdász szöveget) betűkből összeállít. *A nyomdában most szedik az új tankönyveket.*
9. Elemeire bont valamit. *Darabokra szedte az autót.* ■ *Ízekre szed valamit*: teljesen szétszed.
10. ■ *Rímbe* vagy *versbe szed valamit*: megversel. *Rímekbe szedte élete történetét.*
✧ Szin: **1.** *betakarít, begyűjt* **3.** (túszokat) *ejt, elhurcol* **4.** (bizalmas) *vesz* **5.** *elrendez* **8.** (kissé régi) *kiszed* **9.** *szétszed*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán ősi, finnugor kori szó.
✧ Ö: elő + szed

szédeleg ◆◆◆ ige *~ni*
1. Tartósan szédül, rosszullét környékezi. *Szédeleg az éhségtől és a szomjúságtól.*
2. Szédülve megy valahova. *Az ajtóhoz szédelgett.*
3. (ritka) Szélhámoskodik. *Évekig szédelgett, míg végre nyakon csípték.*
✧ Szin: **1.** *kóvályog* **2.** *támolyog, tántorog* **3.** *csal,* (bizalmas) *svindlizik* • **1.** *Olyan, mint az őszi légy.*
✧ Etim: A → *szédít*, → *szédül* igék tövével azonos, valószínűleg ősi, ugor kori szótő származéka.

szédelgő ◆◆ mn *~k, ~t, ~n* vagy *~en*
1. (ritka) Erősen szédülő. *Az összeütközés után szédelgő fejjel pillantott körbe.*
2. Szélhámoskodó, csaló. *Valami szédelgő zugügyvéd karmai közé került.*
✧ Szin: **1.** *kóválygó, kába* **2.** *szemfényvesztő, szélhámos,* (bizalmas) *kókler* • **1.** *Olyan, mint az őszi légy.*
✧ Etim: A → *szédeleg* ige származéka.

szedelőzköd|ik ◆◆ ige **szedelődzköd|ik** *~ni*

Holmiját összeszedve útra készülődik. *Ideje, hogy szedelőzködjünk!*

✧ Szin: *kászálódik, tollászkodik,* (bizalmas) *cihelődik* ● *Indulóban van.*

✧ Táj: *szedődik*

✧ Etim: A → *szed* ige származéka.

szeder ◆◆◆ fn *szedrek, szedret, szedre* vagy *~je*

1. Apró bogyókból összenőtt, félgömb alakú, hamvaskék vagy fekete színű gyümölcs. *Kellemesen savanykás íze van a szedernek.*

2. Ilyen gyümölcsöt termő tüskés cserje. *Az utak mentén elszaporodott a szeder. A kertekben szívesebben tartanak nemesített, tüskétlen szedret.*

3. (népi) Fán termő eper. *Felmásztak a fára egy kis szederért.*

✧ Táj: *mágla, szederin, szedernye*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

☝ A fán termő eper neve főként a Dunántúlon *szeder*, másutt inkább *eper*. Lásd még az *eper* szócikket!

szederjes ◆ mn *~ek, ~et, ~en*

Vérkeringési zavarok vagy hideg miatt kékes, lilás színű. *Arca szederjes lett, és már alig kapott levegőt.*

✧ Etim: A → *szeder* főnév származéka.

szédít ◆◆ ige *~eni*

1. *Szédít valakit*: szédülést okoz valakinek. *Szédíti a virágillat.*

2. (bizalmas) Hiteget valakit. *Külföldi nyaralással szédítette, hogy céljainak megnyerje.*

3. (bizalmas) Komoly szándék nélkül igyekszik meghódítani, magába bolondítani valakit. *Szédíti a nőket, hevesen bókol nekik, azután otthagyja őket. Carmen szédíti a férfiakat táncával és szépségével.*

✧ Szin: **2.** *félrevezet, ámít,* **3.** *csábít,* (szleng) *fűz*

✧ Etim: A → *szédeleg*, → *szédül* igék tövével azonos, valószínűleg ősi, ugor kori szótő származéka.

szedő ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. (kissé régi) A szedést végző nyomdaipari szakmunkás. *Szóljatok a szedőnek, hogy az alcímeket félkövér betűkből szedje!*

2. (népi) Szüretkor a szőlő leszedésére alkalmazott személy. *A szüretre szedőket fogadtak fel.*

✧ Szin: **2.** *szőlőszedő*

✧ Etim: A → *szed* ige származéka.

szédül ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Úgy érzi, hogy minden forog körülötte. *Szédül a magasban. Szédül a feje a nagy lármától.*

2. Egyensúlyát vesztve lezuhan valahova. *A magánkívül levő lány a kútba szédült.*

3. (ritka, választékos) Zavart érez. *Szédül a feje a hír hallatán. „Lelkem édes, mély mámorba szédült A természet örök szépségétül”* (Petőfi S.: A Tisza).

✧ Szin: **1.** *bódul, elkábul* **2.** *belezuhan, leszédül* **3.** *összezavarodik*

✧ Etim: A → *szédeleg*, → *szédít* igék tövével azonos, valószínűleg ősi, ugor kori szótő származéka.

szédületes ◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

1. Szédítő, szédülést okozó. *Szédületes mélységet látott a szakadékba letekintve.*

2. (bizalmas, kissé túlzó) Rendkívüli, meglepő. *Szédületes iramban haladt az építkezés.*

✧ Szin: **1.** *bódító, kábító* **2.** *elképesztő, lenyűgöző,* (kissé túlzó) *hihetetlen*

✧ Ell: **2.** *megszokott, mindennapos*

✧ Etim: A → *szédül* ige származéka.

szeg[1] ◆◆ ige *~ni*

1. (Textília) szélét visszahajtja és levarrja. *Ilyen nagy függönyt érdemes géppel szegni.*

2. (kissé régi, népi) Kenyérből egy karéjt vagy egy darabot levág. *Éppen szegte a frissen sült kenyeret.*

3. Kitör, eltör. ■ *Nyakát szegi*: **a)** szörnyethal. *A hegymászó nyakát szegte, amikor lezuhant a sziklafalról.* **b)** pórul jár. *Könnyen nyakadat szegheted, ha belemész ebbe a kétes üzletbe!* | *Kedvét szegi valakinek*: elveszi a kedvét valamitől. *Kedvét szegte a kudarc.* | *Útját szegi valakinek, valaminek*: elállja az útját. *Útját szegte egy óriási kidőlt fa.*

4. Nem tartja magát valamihez. *Esküjét* vagy *szavát szegi*: nem tartja meg. *Esküjét szegte, ezért megbüntették.*

✧ Szin: **1.** *elvarr* **2.** *szel* **3.** *tör* **4.** *megszeg*

✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.

szeg[2] ◆◆◆◆ fn **szög** *~ek, ~et, ~e*

Egyik végén hegyes, másikon fejjel ellátott fémrudacska. *Szeget ver a falba.* ■ *Szegre akaszt valamit*: felhagy vele, hogy használja. *Végleg szegre akasztotta a vadászpuskát.* | *Szegre akaszthatja a diplomáját*: nem tud elhelyezkedni eredeti foglalkozásában. | *Szeget ütött fejébe*: töprengésre késztette. | *Mindent elvittek az utolsó szögig*: mindent, ami mozdítható volt. ● Közmondás: *Kibújik a szeg a zsákból*: kiderül valakinek a leplezett, valódi szándéka vagy természete.

✧ Szin: *szegecs,* (idegen) *stift*

✧ Etim: Ősi, ugor kori szó.

✧ Ö: szeg + fű + szeg

☝ A *szeg* és a *szög* a köznyelvben vagylagos, egyenrangú változatok; a *szög* a gyakoribb. A mértanban azonban csak a *szög* használatos. Erről lásd a *szög*[2] szócikket!

szegély ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. (Textílián) visszahajtott vagy rávarrott szél. *Az abrosz szegélyét géppel varrta le. Köntösét zsinóros szegély díszítette.*

2. Valaminek a belsejétől elütő szél. *A háztető szegélyét megbontotta a szél.*

✧ Szin: **1.** (régi) *paszomány,* (idegen) *bordűr, passzé* **2.** *perem, párkány,* (Er, járdaszegély:) *bordura*

✧ Táj: **1.** *korc* **2.** *káva*

✧ Etim: A → *szeg* ige származéka.

szegény ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~t,* vagy *~et, ~en*

1. Nélkülöző, anyagi javakban szűkölködő. *Szegény mosónő volt az anyja.* • Szólás: *Szegény, mint a templom egere*: nagyon szegény. | *Szegény ember vízzel főz*: azzal kell megelégednie, amihez hozzájut. | *A szegény embert még az ág is húzza*: mindig csak baj éri. | (Főnévi használatban:) *A szegények a falu túlsó szélén laktak.*

2. (Együttérzés kifejezésére:) Sajnálatra méltó. *Miért bántjátok azt a szegény gyermeket?*

3. Valamiben hiányt szenvedő. *Fában, vízben szegény a terület. Szegény a fantáziája.*

✧ Szin: **1.** *vagyontalan, nincstelen, ágrólszakadt, rongyos,* (bizalmas) *sóher* **2.** *szerencsétlen, szánalomra méltó* **3.** *hiányos* • **1.** *Annyi a pénze, mint a béka tolla. Vékony cérnával varr. Egy huncut vasa sincs. Lyukas az erszénye.*

✧ Táj: **1.** *semmitlen*

✧ Ell: **1.** *gazdag* **2.** *szerencsés, sikeres* **3.** *gazdag*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

✧ Ö: vér + szegény

szegényes ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

1. Szegénységre valló. *Szegényes volt az ebéd: rántott leves és grízes tészta. Szegényes körülmények között él.*

2. (rosszalló) Hiányos, gyatra. *Szegényes a szókincsem angolból.*

✧ Szin: **1.** *nyomorúságos, ínséges,* (bizalmas) *snassz* **2.** *elégtelen, kevés* • **1.** *Vastag abrosz, vékony ebéd.*

✧ Táj: **1.** *éhkopi*

✧ Ell: **1.** *igényes, gazdag* **2.** *kielégítő, gazdag, igényes*

✧ Etim: A → *szegény* melléknév származéka.

szegez ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Szeggel rögzít valamit valahova. *A lakatos a zár foglalatát az ajtóra szegezi. A lobogót a vár tornyára szegezték.*

2. ■ *Ágyhoz szegez*: ágyban fekvésre kényszerít. *Az influenza ágyhoz szegezte.*

3. Merev mozdulattal valaki felé irányít valamit. *Pisztolyt szegez a támadóra.*

4. ■ *Valakinek* vagy *valaki mellének szegezi a kérdést*: azonnali egyenes választ kívánó kérdéssel meglepi. *Nekem szegezte a kérdést, hogy hol voltam tegnap este.*

5. ■ *Szemét valakire szegezi*: merően néz rá. *Szemét a fiúra szegezte.*

✧ Szin: **1.** *szögez, szegel* **3.** *ráfog* **4.** (kérdéssel) *rátámad valakire* • **2.** *Ágyhoz köt.*

✧ Etim: A → *szeg* főnév származéka.

✧ Ö: neki + szegez

szegfű ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. Csipkés szirmú, fűszeres illatú kerti virág. *Szegfűt is ültet a rózsák közé. Szegfűt tűzött a gomblyukába.*

✧ Szin: *fecskevirág*

✧ Etim: Összetétel: → *szeg* főnév + → *fű*.

☝ *G*-vel írjuk, de *k*-val ejtjük: [szekfű].

szegfűszeg ◆◆ fn *~ek, ~et, ~e* vagy *~je*

Mirtuszféle trópusi fáról szedett, majd kiszárított virágbimbó mint fűszer. *A gyümölcslevesbe tégy szegfűszeget is! Őrölt szegfűszeggel sütöm a mézest.*

✧ Etim: Összetétel: → *szegfű* + → *szeg* főnév.

☝ Kiejtése: [szekfűszeg].

szeglet ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

(Területen, helyen, illetve tárgyon vagy tárgyban) félreeső (belső) sarok, zug. *A régi fényképet az alsó fiók egyik szegletében találtam meg. Az országnak ebben a szegletében nagyon nehéz munkalehetőséget találni.*

✧ Szin: *szöglet, bemélyedés,* (népi, régi) *szegelet*

✧ Táj: *zugoly*

✧ Etim: A → *szeg*[2] igével rokon *szeg* ‘sarok, zug’ főnév származéka.

☝ Ebben a jelentésben a *szöglet* változat sokkal ritkább, mint a *szeglet*. A labdarúgásban ellenben csak a *szöglet* szó használatos. Erről lásd a *szöglet* szócikket!

szegletes ◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

Szögletes.

✧ Etim: A → *szeg* főnév *szeglet* származékának továbbképzett alakja.

☝ A *szegletes* és *szögletes* alakváltozat használatáról lásd a *szögletes* szócikket!

szegőd|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Csatlakozik valakihez. *Az úton egy kisgyerek szegődött a csoporthoz.* ■ *Nyomába szegődik valakinek*: követni kezdi. *A rendőrök a tolvaj nyomába szegődtek.*

2. Valamely irányzathoz követőként csatlakozik. *A művész az avantgardistákhoz szegődött.*

3. (népi, régi) *Valaminek szegődik*: valamilyen munkára szerződik. *Kocsisnak szegődött.*

✧ Szin: **1.** *társul; követ valakit* **3.** *felcsap, beáll; beáll valahova* • **1.** *Nyomon követ valakit.* **3.** *Munkába áll.*

✧ Etim: Talán a → *szeg* ige származéka.

szegről-végről ◆ hsz

Távolról (rokon, ismerős). *Szegről-végről rokonok, de már nem is tudják, hogyan.*

✧ Szin: *alig-alig, éppen csak*

✧ Ell: *közelről*

✧ Etim: Megszilárdult ragos alakulat, összetétel; *szegről*: a *szeg* ‘szöglet’ főnév ragozott alakja + *végről*: a → *vég* főnév ragozott alakja. A ‘szöglet’ jelentésű *szeg* szavunk valószínűleg a → *szeg* ~ → *szög* főnév jelentéstanilag elkülönült változata.

szégyell ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

Szégyent érez valami miatt. *Ma is szégyelli ifjúkori botlásait.* | *Szégyelli magát*: szégyenkezik. *Szégyelli magát ügyetlensége miatt.*

✧ Szin: *restell,* (régi) *szégyenel; pironkodik, szégyenkezik, átall*

✧ Táj: *szemérel*

✧ Etim: A → *szégyen* főnév származéka. Eredeti alakja *szégyenl* volt.

☝ Két *l*-lel írjuk, de az *l* szó végén és különösen mássalhangzó előtt megrövidülhet: [szégyel], [szégyelte]. Magánhangzó előtt azonban hosszú *l*-t ejtünk: [szégyellem]. A régi *szégyenel* szó ebben az egyes szám 3. személyű alakjában elavult, a *szégyenl*-től alkotott igealakok azonban ma is élnek, ha ritkábbak is, mint a *szégyell* alakjai: *szégyenlem, szégyenled, szégyenli (magát). Nem szégyenled magad?*

szégyen ◆◆◆◆◆ fn –, *~t, ~e*

1. Az az érzés, hogy se más, se önmagunk megbecsülésére nem vagyunk méltók. *Elfogta a szégyen iszákossága miatt.* • Szólás: *Majd kisül a szeme* vagy *elsüllyed szégyenében*: nagyon szégyelli magát.

2. Ennek látható jele az arcon. *Szégyen ül az arcán.* ■ *Szégyenben ég az arca*: a szégyentől piros.

3. Szégyellni való, felháborító dolog. *Ne használj annyi trágár szót, szégyen így beszélni. Szégyen és gyalázat, ahogy azzal a szegény gyerekkel bánnak!* • Közmondás: *Szégyen a futás, de hasznos.*

4. Megalázó állapot. ■ *Szégyenbe hoz valakit,* vagy *szégyent hoz valakire* vagy *valakire fejére,* vagy *szégyenben marad valaki miatt*: olyan helyzetbe hoz valakit, hogy szégyenkeznie kell. *Szégyent hoztál az egész családra. Szégyent hozott szegény ősz apja fejére. Szégyenben maradt hűtlen felesége miatt.* | *Szégyent vall*: kudarcot vall, s ezért szégyenkeznie kell. *Szégyent vallott a munkájával.*

✧ Szin: **1.** *megszégyenülés,* (szleng) *égés* **2.** *pirulás* **3.** *takargatnivaló,* (szleng) *ciki, égés* **4.** *gyalázat*

✧ Ell: **1., 3.** *dicsőség*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

szégyenkez|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*

Szégyent érez valami, valaki miatt. *Rossz bizonyítványa miatt szégyenkezik az ismerősök előtt. Folyton szégyenkeznem kell miattad!*

✧ Szin: *szégyelli magát, pironkodik, pirul, restelli magát,* (szleng) *ég* • *Pirul, mint a főtt rák. Lesül a bőr a képéről. Kisül a szeme.* (durva) *Ég a bőr a pofáján.*

✧ Táj: *szégyenkedik*

✧ Etim: A → *szégyen* főnév származéka.

szégyenletes ◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

Szégyellni való. *Kérj bocsánatot ezért a szégyenletes tettedért! A csapat ismét szégyenletes vereséget szenvedett.*

✧ Szin: *megszégyenítő, szégyenteli, szégyenteljes, becstelen, dicstelen, botrányos, gyalázatos, megbotránkoztató;* (vereségről:) *csúfos, lealázó, megalázó;* (régi) *infámis,* (szleng) *ciki, cikis, égő*

✧ Etim: A → *szégyell* ige származéka.

szégyenlős ◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

Ok nélkül is zavarba jövő, szégyenkező. *A szégyenlős lányok könnyen elpirulnak.*
✧ Szin: *félénk, szemérmes, félős, bátortalan, gátlásos*
✧ Ell: *bátor, magabiztos; gátlástalan, szemérmetlen*
✧ Etim: A → *szégyell* ige, végső soron a → *szégyen* főnév származéka.

széjjel I. ◆◆◆◆ hsz
1. Valahonnan több irányba. *Ne ácsorogjatok órákig a kapu előtt, menjetek már széjjel!*
2. A szokottnál nagyobb távolságot hagyva. *Ne üljetek olyan széjjel!*
3. Szanaszét dobálva vagy szétszedve. *Minden széjjel van a lakásban. Széjjel hagyták a robotgépet, holnap folytatják a javítását.*
✧ Szin: **1.** *többfelé* **2.** *hézagosan* **3.** *szerte, szerteszét*
✧ Ell: **1.** *össze* **2.** *közel* **3.** *egyben, egészben*
✧ Etim: A → *szél*[2] 'valaminek a széle' főnév megszilárdult ragos alakulata.

széjjel II. ◆◆◆◆ ik
Szét. *Széjjelhord, széjjelmegy, széjjelnéz. Nézz széjjel, hátha meglátod!*
✧ Szin: *szerte*
✧ Ell: *össze*
✧ Etim: A → *szél*[2] 'valaminek a széle' főnév megszilárdult ragos alakulata.

szék ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
1. Egy személy részére való, rendszerint négy lábon álló ülőbútor. *Kárpitozott támlás székek álltak az étkezőben. Székkel kínálja a vendéget.* ● Szólás: *Két szék közt a pad alá esik*: nem tud választani két kedvező lehetőség között, s ezért mindkettőt elszalasztja.

2. (választékos) Hivatal, tisztség. *A választások után ő jutott a polgármesteri székbe.*
3. (régi vagy ritka) Az iskolafenntartók, illetve a tanárok tanácskozó- és ítélőtestülete. *Az ügy az iskolai szék elé került.*
4. (régi) Közigazgatási kerület. *Erdélyben a székelyek és a szászok székek szerint voltak megszervezve a XIX. század második feléig.*
5. (szépítő) Széklet. *Nincs széke, hashajtót kell adni neki.*
✧ Szin: **1.** *ülőke, ülőhely* **2.** *beosztás,* (bizalmas) *poszt* **3.** *tanács* **5.** (hivatalos) *ürülék,* (durva) *szar, fos*
✧ Táj: **1.** *bíróbúsuló*
✧ Etim: Honfoglalás előtti török jövevényszó.
✧ Ö: árnyék + szék, csap + szék, hinta + szék, mészár + szék, pohár + szék, szó + szék, szövő + szék, tan + szék, toló + szék, törvény + szék, villamos + szék

szekál ◆ ige *~ni* (bizalmas)
Bosszant, zaklat, gyötör valakit, esetleg valamit (valamivel). *Ne szekáld folyton azt a kutyát! Gyerekkorában mindig a szeplőivel szekálták.*
✧ Szin: *háborgat, piszkál, idegesít, ingerel, hergel, nyaggat, abajgat, molesztál,* (bizalmas) *macerál, cikiz, szekíroz, heccel, frocliz,* (idegen) *inzultál; kellemetlenkedik valakivel;* (régi) *vegzál,* (szleng) *zrikál,* (durva) *buzerál, cseszeget*
✧ Ell: *békén hagy;* (bizalmas) *leszáll valakiről*
✧ Etim: Képzőcserével keletkezett a német, végső soron olasz eredetű *szekíroz* igéből.

székel ◆◆◆ ige *~ni*
1. (hivatalos, választékos) Székhelyét, működési helyét valahol tartja. *A pápa Rómában székel.*
2. (szépítő) Székletet ürít. *Nem egészségeset, hígat székel.*
✧ Szin: **1.** *tartózkodik, működik,* (idegen) *rezideál* **2.** *ürít, piszkít,* (bizalmas) *kakil, kakál, tojik,* (durva) *szarik, fosik*
✧ Táj: **2.** *bajol, ikrál, piszkol, rezel*
✧ Etim: A → *szék* főnév származéka.

székely I. ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül*
Az Erdély délkeleti részében élő magyar népcsoporthoz tartozó, vele kapcsolatos. *Farkaslaka székely falu. A székely kaput háztetőszerűen fedik, és díszesen faragják. Egy székely asszony vendégeskedik nálunk.*
✧ Szin: *székelyföldi*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

székely II. ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

Székely ember, népcsoport. *A férje székely. A székelyek eredetéről sok vita folyt a tudósok között.*

✧ Szin: *székelyföldi*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

szekér ◆◆◆◆ fn *szekerek, szekeret, szekere*

1. Állati erővel vontatott, fából készült, teherszállításra használt négykerekű jármű. *Lovas és ökrös szekér még ma is sok van a falunkban.* (Jelzőként:) *Két szekér szénát hordtak be a mezőről.* ■ *Szekerébe fog valakit*: céljai elérésére eszközül használja. *Nem engedem, hogy téged is a szekerébe fogjon.* (rosszalló) | *Valakinek a szekerét tolja*: valakit önző céllal, elvtelenül támogat. *Ne is tagadd, hogy a konkurencia szekerét tolod!* ● Szólás: *Kátyúba került a szekere*: ügye rosszul áll, megrekedt. | *Olyan szekér után fut, amelyik nem veszi fel*: annak a barátságát keresi, aki nem törődik vele.

2. (régi) (Kifejezésekben, sajátos célú járművek megnevezésére:) ■ *Hadi vagy harci szekér*: a lőfegyverek feltalálása előtt használt, elöl zárt, hátul nyitott, sarlószerű fegyverekkel felszerelt kocsi. *Elindultak a harci szekerek a vár irányába.* | *Kun László* vagy *Básta szekere*: emberi erővel húzott taliga. | (A Bibliában:) *Illés szekere*: tüzes szekér, amelyen Illés próféta az égbe szállt.

3. (választékos) (A szerencse forgandóságának, változékonyságának jelképeként:) ■ *Fortuna* vagy *a szerencse szekere. „Fortuna szekerén okosan ülj, Úgy forgasd tengelyét, hogy ki ne dülj”* (Faludy F.: A forgandó szerencse).

✧ Szin: **1.** *kocsi, igáskocsi, fogat, kordé*

✧ Táj: **1.** *gordi, gurdé, kocsiszekér*

✧ Etim: Vitatott eredetű. Vagy honfoglalás előtti iráni jövevényszó, vagy ősi, ugor kori szó.

✧ Ö: ördög + szekér

szekerce ◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. Rövid nyelű, ívelt élű, fafaragásra használt ácsszerszám. *A favágó élesíti a szekercét.*

2. Ehhez hasonló fegyver. *Harci szekercét használtak az indiánok is.*

✧ Szin: **1.** *balta, fejsze, bárd,* (régi) *topor* **2.** *csatabárd,* (idegen) *tomahawk*

✧ Táj: **1.** *szakóca, baltácska*

✧ Etim: Déli szláv jövevényszó.

☝ A *tomahawk* szinonima ejtése: [tomahók].

szekérderék ◆ fn

1. A szekérnek az ülés mögötti és a saroglya előtti része. *Tedd a krumplit a szekérderékba!*

2. (Jelzőként:) Amennyi ebbe belefér. *Két szekérderék széna a fizetség.* (túlzó) *Egy szekérderék könyvet vitt magával a nyaralásra.*

✧ Szin: (népi) *derék, kocsiderék*

✧ Táj: *drik*

✧ Etim: Összetétel: → *szekér* + → *derék*.

székesegyház ◆◆◆◆ fn

Püspöki vagy érseki székhelyen levő nagyméretű templom. *Az egri és a pécsi székesegyházat már láttuk az osztálykirándulásokon.*

✧ Szin: *katedrális, dóm, főtemplom*

✧ Etim: Összetétel; *székes*: a → *szék* főnév származéka + → *egyház*.

széklet ◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

Ember ürüléke. *Mintát kell vinnie a székletéből vizsgálatra.*

✧ Szin: (hivatalos) *bélsár,* (bizalmas) *kaka*, *kaki*, (durva) *szar*, *fos*, (szleng) *akna*
✧ Etim: A → *szék* főnév származéka.

szekrény ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Ajtós bútordarab, amely általában magasabb, mint amilyen széles, és használati tárgyakat: ruhaneműt, könyvet stb. tartanak benne. *A szekrénybe akaszd az ingeket! Akasztós, polcos, és fiókos szekrényünk is van.*
2. Ehhez hasonló, ládaszerű készítmény. *Levélgyűjtő szekrényt szereltek fel a lépcsőházban.*
3. Alkatrészeket fedő burkolat. *A régi rádió szekrénye ma díszként szolgál.*

✧ Szin: **1.** (népi, régi) *almárium, sublót, sifonér,* (idegen) *gardrób* **2.** *postaláda, levélszekrény* **3.** *ház*
✧ Táj: **1.** *téka, sublat, suglaty, subláda, sublótkaszni*
✧ Etim: Latin eredetű vándorszó.
✧ Ö: hűtő + szekrény, levél + szekrény

szekta ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Valamelyik egyháztól elszakadt kisebb vallási közösség. *A Jehova tanúi szekta hívei nem ismerik el a Szentháromságot.*
2. (rosszalló) Azonos nézetek alapján elkülönült csoport. *Kis közösségük szektát alkotott az intézményen belül.*

✧ Szin: **2.** (rosszalló) *klikk*
✧ Ell: **1.** *egyház*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

székváros ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. (régi) Olyan város, amelyben uralkodó vagy egyházi méltóság székel. *Az Osztrák—Magyar Monarchia idején Magyarország székvárosa Pest, majd Budapest volt.*
2. (Ka hivatalos) Megyeszékhely. *Kárpátalja székvárosa Ungvár.*

✧ Szin: **2.** (hivatalos) *székhely*
✧ Etim: Összetétel: → *szék* + → *város*.

szel ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Vág valamit. *Szelj a késsel egy szeletet a kenyérből!*
2. (választékos) Hasít valamit. *A nyílvessző zúgva szeli a levegőt.*
3. Többször átszel, keresztez valamit. *A vidéket árkok, szakadékok szelik keresztül-kasul.*

✧ Szin: **1.** *kanyarít, nyes, szeg, nyiszál, darabol*
✧ Táj: **1.** *nyés, nyesdel*
✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.

szél[1] ◆◆◆◆◆ fn *szelek, szelet, szele*

1. A levegő mozgása, áramlása, illetve az így mozgó levegő. *Hideg, jeges, kavargó szél fogadott fent a hegyen. Fütyül a szél.* ■ (bizalmas) *Csapja a szelet valakinek*: hevesen udvarol neki. *Az iskola szépének csapja a szelet.* ● Szólás: *Mi szél hozott (ide)?*: hogy kerülsz ide ilyen váratlanul? | *Ma már más szelek fújnak*: megváltoztak a körülmények, a viszonyok. | *Tudja, honnan fúj a szél*: ismeri a viszonyokat, jól tájékozott.
2. Mozgás vagy robbanás által keltett légáramlat. *Nem találta el a golyó, csak a szelét érezte.*
3. (választékos) *Valaminek a szele*: előérzete. *A romok között sétálva megcsapta az elmúlás szele.*
4. A belekben keletkezett gáz. *Bántja a szél. Már nem sír a baba, mennek tőle a szelek.*
5. (kissé régi) (Kifejezésekben:) Agyvérzés. ■ *Szél érte* vagy *megütötte a szél*: agyvérzést kapott. *Szegény öreget a múlt héten szél érte.*

✧ Szin: **1.** *légáramlat, fuvallat, szellő, légmozgás, szélvihar* **2.** *légvonat* **4.** *szellentés,* (bizalmas) *pú, púzás, puki, pukizás,* (durva) *fing* **5.** (kissé régi) *guta, gutaütés, szélütés*
✧ Etim: Honfoglalás előtti, csuvasos típusú török jövevényszó.
✧ Ö: ellen + szél, forgó + szél, hát + szél

szél[2] ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Tárgynak, területnek határvonalához közeli, külső része. *Ne tedd az asztal szélére a vázát, mert leesik! A város szélén lakik.*
2. (régi) Határvidék. *Az ellenség már a széleken pusztít.*
3. Nyílás, mélyedés közvetlen környéke. *A pohár széle rúzsos lett.* ■ *Szája széle*: ajka. *Kicserepesedett a szája széle.* | *A szakadék szélén áll*: **a)** közvetlenül mellette **b)** várható, hogy rögtön megbukik. | *A csőd szélén áll*: rövidesen csődbe jut.
4. (népi) A vászon szövési szélessége mint hosszmérték, illetve ekkora vászondarab. *A dunyhát általában 2 és fél szélből varrják.*
5. (népi) Szélesség. *Széle arasznyi, hossza ölnyi.* ■ *Széle, hossza egy*: nagyon kövér.

✧ Szin: **1.** *perem, szegély* **2.** *határszél,* (idegen) *periféria* **3.** *száj, nyiladék, káva*
✧ Etim: Ősi, ugor kori szó.

szeleburdi ◆◆ mn *~k* vagy *~ak, ~t, ~n* vagy *~an* (bizalmas)

Meggondolatlan, kapkodó. *Ez a szeleburdi kölyök már megint elrohant az uzsonnája nélkül. Ne légy már olyan szeleburdi!*

✧ Szin: *szeles, kerge,* (bizalmas) *hebehurgya, kelekótya,* (régi) *szélházi,* (Er bizalmas) *fuzsitus*
✧ Táj: *szeleverdi, csajbókos, kelekóla, kótyomfitty*
✧ Ell: *megfontolt, előrelátó, higgadt*
✧ Etim: Játszi szóalkotással keletkezett összetétel; *szele*: a → *szél*[1] ‘légmozgás’ főnév birtokos személyjeles alakja + *burdi*: a → *bumfordi* melléknévvel feltehetőleg összefüggő származékszó.

szelel ◆◆ ige *~ni*

1. Valaminek a nyílásán könnyen átjár a levegő. *Jól szelel a kémény. Nem szelel a kályha, nem akar égni a tűz. Nem szelel a pipa, ki kell tisztítani!*

2. (Magvakat) lapáttal a levegőbe szórva vagy gépen átáramló levegővel pelyvától, szeméttől megtisztít. *A gabonaféléket és a kukoricát is szelelni kell.*

✧ Szin: **1.** *átenged* **2.** *rostál* ● **1.** *Huzata van.*

✧ Táj: **2.** *palol*

✧ Etim: A → *szél*[1] ‘légmozgás’ főnév származéka.

szelence ◆◆ fn *~k, ~t, ~je* (régi)

Általában fémből készített kisebb, rendszerint díszes, fedeles doboz. *Cukorkás és orvosságos szelencék sorakoztak az ötvösműhely kirakatában.*

✧ Szin: *tok, kazetta, skatulya,* (régi) *pikszis*

✧ Etim: Déli vagy nyugati szláv jövevényszó.

szelep ◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Folyadék vagy gáz áramlását szabályozó, a kivezető nyílást megnyitó és elzáró szerkezet. *Zárd el a dugattyú szelepét!*

2. Szellemi, politikai feszültséget levezető megoldás. *Az ellenzéki indulatokat levezető szelep lett ez a tévéműsor.*

✧ Szin: **1.** *csappantyú,* (régi) *szellentyű*

✧ Etim: A → *szél*[1] ‘légmozgás’ főnév latin mintára keletkezett, nyelvújítás kori származéka.

szeles ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en*

1. Olyan (időszak, hely), amikor, illetve ahol gyakran fúj a szél. *Idén szeles volt a nyár. Ne menj ki a szeles folyosóra!*

2. (bizalmas) Meggondolatlan, kapkodó. *Szeles kölyök, nem nézi meg, hova lép. A szeles kislány leverte a poharat.*

✧ Szin: **1.** *szellős, széljárta, huzatos* (hely) **2.** (bizalmas) *szeleburdi, hebehurgya, kelekótya, kerge*

✧ Táj: **1.** *ájerjárta* **2.** *hetrefüles, félszita*

✧ Ell: **1.** *szélvédett, szélcsendes* (hely) **2.** *körültekintő, gondos, óvatos*

✧ Etim: A → *szél*[1] ‘légmozgás’ főnév származéka.

széles ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en*

1. A hosszúságára merőleges irányban viszonylag nagy átmérőjű. *A széles folyosón négyen is elfértek egymás mellett. „Széles országútra messze, messze bámul”* (Arany J.: Toldi). *Széles szájú pohárból könnyebb inni.* ■ *Széles mosoly*: széthúzott szájjal való mosolygás. *Már messziről látszik széles mosolya, mikor észrevesz minket.*

2. (választékos) Minden irányban messze kiterjedő (vidék). *Olyan széles síkságon vágtunk át, hogy a látóhatárig sehol nem látszott lakott település.* ● Szólás: (túlzó) *Széles e határon* vagy *világon nincs párja*: páratlan.

3. Sokfelé elágazó, sok szempontra kiterjedő. *Széles látókör és műveltség jellemezte az írónőt. Széles alapokon nyugvó együttműködést hoztak létre.*

4. Nagy létszámú. *A széles nyilvánosság elé szeretné vinni az ügyet.*

5. Az egész karral végzett, lendületes. *Széles mozdulatokkal integetett, hogy arra menjünk. Széles gesztusokkal magyarázott a tanár.*

✧ Szin: **2.** *tágas, hatalmas,* (választékos) *kiterjedt,* (régi) *téres* **4.** *nagy* **5.** *szertelen*

✧ Táj: **1.** *busa* (homlok) **2.** *terjes*

✧ Ell: **1.** *keskeny, vékony* **2., 3.** *szűk, kicsi, kis*

✧ Etim: A → *szél*[2] ‘határvonal’ főnév származéka.

szélesség ◆◆◆◆ fn *–, ~et, ~e*

1. Hosszúságára merőleges kiterjedés. *A szekrény szélessége egy méter. Az ágyat szélessége miatt nem tudták az ajtón bevinni. Minden testnek három kiterjedése van: hosszúság, szélesség és magasság.*

2. A Föld valamelyik szélességi körének vagy pontjának az Egyenlítőtől mért távolsága. *Az északi szélesség 47. fokán élnek.*

✧ Szin: **1.** *bőség, nagyság, vastagság*

✧ Táj: **1.** *szél*

✧ Etim: A → *széles* melléknév származéka.

szelet ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Ennivalóból levágott hosszúkás, keskeny darab. *Szeletekre vágja a húst.* (Jelzőként:) *Kérek egy szelet tortát!*

2. Valamely testnek ehhez hasonló része. *„Földünk egy szelete a távolban látszik”* (Madách I.: Az ember tragédiája).

3. Valaminek a részlete. *A valóság egy szeletét mutatta be a dokumentumfilm.*

✧ Szin: **1.** *karaj, karéj, gerezd, cikkely,* (idegen) *snicli* **2., 3.** (idegen) *szegmens, szegmentum*

✧ Ell: *egész*
✧ Etim: A → *szel* ige származéka.
✧ Ö: natúr + szelet

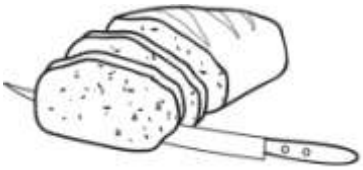

szélhámos ◆◆◆◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, ~an*
1. Mások félrevezetéséből hasznot húzó. *Egy szélhámos banda hálójába került.*
2. (bizalmas) Megbízhatatlan. *Még kedvelem is ezt a szélhámos, nagyzoló embert.* (Főnévi használatban:) *Nagy szélhámos az öreg.*
✧ Szin: **1.** *csaló, bűnöző* **2.** (bizalmas) *link, simlis,* (tréfás) *hóhányó, széltoló,* (szleng) *firkás*
✧ Ell: **1.** *becsületes, tisztességes* **2.** *megbízható*
✧ Táj: **2.** *csali*
✧ Etim: Összetétel; → *szél*[2] 'valaminek a külső része' + *hámos*: a → *hám*[1] 'lószerszám' főnév származéka.

szelíd ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. Engedékeny, nyájas, béketűrő. *Szelíd leányka, soha nincs egy hangos szava. Szelíd kedélye minden vitát megold a családban. Szelíden mosolyog.* • Szólás: *Szelíd, mint a bárány* vagy *a galamb.*
2. Az emberre nem támadó (állat). *Van egy szelíd medvéje.*
3. (választékos) Végletességtől mentes, megnyugtató. *Szelíd érzelmeket táplál iránta. Szelíd színeket használ. Szelíd éghajlata miatt szívesen látogatják Észak-Olaszországot a skandinávok. „A folyó oly símán, oly szelíden Ballagott le parttalan medrében"* (Petőfi S.: A Tisza).
✧ Szin: **1.** *jámbor, gyöngéd, türelmes, galamblelkű, megértő,* (régi) *szelíded* **2.** *idomított, megszelídített, szelídített, házi, nemesített,* (népi) *kezes,* (régi) *szelíded* **3.** *kellemes, mérsékelt, enyhe, csendes, nyugalmas* • **1.** *A légynek sem árt. Fát lehet vágni a hátán. Olyan jó, mint egy falat kenyér. Olyan, mint egy angyal.*
✧ Táj: **1.** *angyalicska*
✧ Ell: **1.** *durva, vad, erőszakos* **2.** *támadó, vad* **3.** *kellemetlen, harsány, vad*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.
☝ Hosszú *í*-vel írjuk és ejtjük. Toldalékos alakokban és származékokban azonban megrövidülhet az *í*: [szelíden] vagy [szeliden], [szelidít].

szélkakas ◆◆ fn
1. A szél irányát jelző, rendszerint kakast ábrázoló fémlemez. *A vad széltől egész nap csikorgott a ház tetején a szélkakas.*

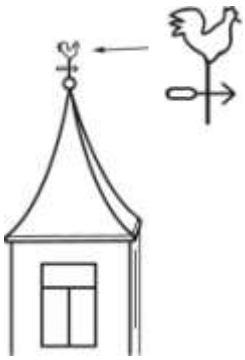

2. (rosszalló) Nézeteit, pártállását elvtelenül cserélgető ember. *Politikai szélkakas, mindig azt a pártot dicséri, amelyik hatalmon van.*
✧ Szin: **1.** *érckakas,* (régi) *szélforgattyú* **2.** (rosszalló) *köpönyegforgató, kétkulacsos,* (idegen) *kaméleon* • **2.** *Olyan gyakran váltogatja a nézeteit, mint más a fehérneműjét.*
✧ Etim: Összetétel: → *szél*[1] + → *kakas*.

széllelbélelt ◆ mn *~ek, ~et, ~en*
Könnyelmű, léha, megbízhatatlan. *Széllelbélelt fickó, nem szívesen ülnék az autójába.*
✧ Szin: *komolytalan,* (bizalmas) *szeleburdi,* (bizalmas) *link, simlis*

✧ Táj: *szeleverdi*
✧ Ell: *megbízható, megfontolt, komoly*
✧ Etim: Összetétel; *széllel*: a → *szél*[1] ‘légmozgás’ főnév ragozott alakja + *bélelt*: a → *bélel* ige származéka.

szellem ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Test nélküli, természetfölötti lény, illetve halott visszatért lelke. *Éjfélkor megjelent a kastély egykori urának szelleme. Gonosz szellemek szerepeltek a rajzfilmben.*
2. ■ *Valakinek a rossz szelleme*: rá rossz hatással levő személy. *Ő a kisfiam rossz szelleme, ő viszi bele minden rosszba.*
3. Alkotó elme, értelem. *Az emberi szellem csodálatos alkotása ez a gép.*
4. Kiváló képesség, ötletesség, illetve kiváló értelmi képességű, nagyszerű ember. *Sziporkázó, ragyogó szellem volt Széchenyi.*
5. Felfogás, kor- vagy közszellem. *A mű minden sorát a középkori szellem hatja át.*
6. Az idealista filozófiában az anyagtól független, magasabb rendű létező. *Az idealizmus szerint a szellem három fokozata: a tudat, az öntudat és az ész.*
7. Valamely rendszer tartalma, lényege. *A demokrácia szelleme nem elég gyorsan terjed a rendszerváltás óta.*
8. (választékos) Szemlélet, jelleg. *A békétlenség szelleme hatotta át minden sorát.*

✧ Szin: **1.** *kísértet, jelenés, lidérc, rém,* (idegen) *démon, fantom,* (bizalmas) *mumus* **3.** *ész, tudat* **4.** *zseni, lángész, lángelme* **5.** *szellemiség*
✧ Táj: **1.** *lúdvérc, lucfér, fajtalan*
✧ Etim: A → *szellő* főnév nyelvújítás kori származéka.
✧ Ö: köz + szellem

szellemes ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

1. Éles elméjű, ötletes. *Szellemes ember a barátod. Szellemes társalgást folytattak a vacsoraasztal mellett.*
2. Ilyen személyre jellemző. *Egy szellemes mondás, ötlet vagy tréfa mindig jókedvre derít.*

✧ Szin: *humoros, tréfás, sziporkázó, elmés, fantáziadús,* (régi) *elménc*
✧ Ell: *unalmas, fantáziátlan*
✧ Etim: A → *szellem* főnév származéka.

szellemi ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~en*

1. A szellemből, az értelemből eredő, azzal kapcsolatos. *Ez az egyszerű probléma nem igényelt különösebb szellemi erőfeszítést. Sajnos nagyon alacsony ebben az osztályban a szellemi színvonal.*
2. Nem testi, nem fizikai (tevékenység). *Aki szellemi munkát végez, annak jólesik délutánonként egy kis testmozgás.*

✧ Szin: **1.** *értelmi, észbeli, eszmei,* (idegen) *intellektuális, spirituális* **2.** *értelmiségi,* (idegen) *intellektuális*
✧ Ell: **1.** *testi, fizikai, anyagi* **2.** *testi, fizikai*
✧ Etim: A → *szellem* főnév származéka.

szellent ◆ ige *~eni*

A belekben képződött gázt a végbélnyíláson át kiereszti. *Szégyellte magát, hogy véletlenül szellentett egyet.*

✧ Szin: (bizalmas) *púzik, pukkant, pukizik,* (durva) *fingik*
✧ Etim: A → *szél*[1] főnév származéka.

szellő ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je* (választékos)

Enyhülést hozó gyenge szél. *Enyhe szellő fújdogál. Még a szellő is árt neki, nagyon könnyen megfázik.*

✧ Szin: *légáramlat,* (választékos) *fuvallat,* (régi) *fuvalom*
✧ Táj: *ájer*
✧ Etim: A → *szél*[1] ‘légmozgás’ főnév származéka.

szellős ◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

1. Olyan (hely), ahol szabadon jár a szél. *A szellős tóparton már nem volt melegük. Nem szenvedünk a kánikulától, szellős a szobánk.*
2. Olyan (helyiség), amely jól szellőzik. *A gyógyszer száraz, szellős helyen tartandó.*
3. Vékony anyagból készült, a levegőt áteresztő (ruhanemű). *Egy szellős nyári ruhát vett föl.*

✧ Szin: **1., 2.** *széljárta, levegős* **3.** *könnyű, lenge*
✧ Ell: **1., 2.** *fülledt, levegőtlen* **3.** *vastag, nehéz*
✧ Etim: A → *szél*[1] ‘légmozgás’ főnév származéka.

szellőz|ik ◆◆ ige *~ni*

1. Valamit átjár a friss levegő. *Kinyitotta az ablakokat, hadd szellőzön a szoba.*
2. Friss levegőt szív. *Kiment a kertbe szellőzni egy kicsit.*

✧ Szin: **1.** *levegőzik,* (idegen) *ventilál* **2.** *levegőzik,* (népi) *szellőzködik*
✧ Táj: **2.** *hűtőzik*
✧ Etim: A → *szél*[1] ‘légmozgás’ főnév származéka.

szellőztet ◆◆◆ ige *~ni*

1. Lehetővé teszi, hogy a friss levegő átjárjon valamit. *Kiteszi az ágyneműt a szabadba, így szellőzteti a friss levegőn.*
2. (bizalmas) (Bizalmas, kényes ügyet) nyilvánosságra hoz. *Ne szellőztesd a család kínos ügyeit!*

✧ Szin: **1.** *levegőztet* **2.** *kibeszél, elpletykál, kifecseg, elhíresztel*
✧ Táj: **1.** *levegőz*
✧ Ell: **2.** *titkol, diszkréten kezel*

✧ Etim: A → *szél*[1] ‘légmozgás’ főnév származéka.

szélmalom ◆◆ fn

A szél erejével hajtott malom. *Az erős szél gyorsan forgatja a szélmalom vitorláit.*

✧ Szin: (régi) *szélerőmű*

✧ Táj: *malam, molom*

✧ Etim: Összetétel: → *szél*[1] + → *malom*.

szélmalomharc ◆◆ fn

Teljesen hiábavaló, már-már nevetséges küzdelem. *Küzdelme merő szélmalomharc volt a helyi hatalmasságok ellen.*

✧ Szin: *hiábavalóság, délibábkergetés*

✧ Etim: Német mintára keletkezett nyelvújítás kori összetétel: → *szélmalom* + → *harc*.

szélrózsa ◆◆ fn

(ritka) A világtájak irányát mutató, csillag alakú ábra. *A szélrózsát tanulmányozza.* ■ *A szélrózsa minden irányából* vagy *irányába*: mindenfelől vagy mindenfelé. *A szélrózsa minden irányából jöttek diákok a találkozóra.*

✧ Etim: Német mintára keletkezett nyelvújítás kori összetétel: → *szél*[1] + → *rózsa*.

szélső I. ◆◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n*

Szélen levő. *A faluban a legszélső ház a nagymamámé. A szélső könyvet vedd el az asztalomról!*

✧ Szin: *külső, oldalsó*

✧ Ell: *belső*

✧ Etim: A → *szél*[2] ‘valaminek a külső része; határvonal’ főnév származéka.

szélső II. ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

(Sportban:) A támadósor szélén játszó játékos. *A szélső villámgyorsan lefutott a szélen, és a kapu elé ívelte a labdát.*

✧ Etim: A → *szél*[2] ‘valaminek a külső része; határvonal’ főnév származéka.

szélsőség ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

A szokásostól való túlzásba hajló eltérés. *Két szélsőség közt hányódik.*

✧ Szin: *véglet, végletesség, szertelenség, túlzás,* (idegen) *extremitás*

✧ Ell: *arany középút*

✧ Etim: A → *szél*[2] ‘valaminek a külső része’ főnév származéka.

szélsőséges ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en*

1. Szélsőségre, szertelenségre hajlamos, ilyent kifejező. *A szélsőséges csoportok követeléseit nem teljesítette a kormány. A szélsőséges elveket vallókat kizárták a pártból.*

2. Szélsőségek közt ingadozó. *A szélsőséges éghajlat nem kedvez a délszaki növényeknek.*

✧ Szin: **1.** *túlzó, féktelen,* (idegen) *radikális, fanatikus* **2.** *szeszélyes, kiszámíthatatlan*

✧ Ell: **1.** *visszafogott, mérsékelt* **2.** *kellemes, mérsékelt*

✧ Etim: A → *szélsőség* főnév származéka.

széltében-hosszában ◆ hsz

1. Szélessége és hosszúsága irányában. *Felmérte az udvart széltében-hosszában.*

2. Teljes terjedelmében, részletesen. *Széltében-hosszában elmondta az egész történetet.*

3. Mindenütt. *Széltében-hosszában suttognak róla.*

✧ Szin: **3.** *mindenhol, mindenfelé* ● **2.** *Töviről hegyire.*

✧ Etim: Megszilárdult ragos alakulat, összetétel; *széltében*: a → *szél*[2] főnév ragozott alakja + *hosszában*: a → *hossz* főnév ragozott alakja.

széltoló ◆ mn *~k, ~t, ~ja*

Felelőtlen, megbízhatatlan. *Széltoló fiatalember, nem merem rábízni a lakáskulcsot.* (Főnévi használatban:) *Mondd meg annak a széltolónak, hogy nincs szükség a munkájára!*

✧ Szin: *semmirekellő, hóhányó, széllelbélelt,* (bizalmas) *kókler, svihák, link, simlis*

✧ Ell: *megbízható, felelősségteljes*

✧ Etim: Összetétel; → *szél*[1] ‘légmozgás’ + *toló*: a → *tol* ige származéka.

szelvény ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Űrlapnak, nyomtatványnak leválasztható része. *A befizetés igazolására megőrizte az ellenőrző szelvényt.*

2. (Építkezésben:) Építmény, térszínforma alakjára és méreteire jellemző metszet. *Ezen a szelvényen látható szerkezet.*

3. Gyűrűsférgek, ízeltlábúak testének azonos felépítésű szakasza. *A giliszta szelvényeit vizsgáltuk biológiaórán.*

✧ Szin: **1.** (régi, idegen) *kupon* **2.** *keresztmetszet,* (idegen) *szegmentum*

✧ Etim: A → *szel* ige nyelvújítás kori származéka.

szélvész ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Romboló erejű erős szél. *Tombol a szélvész, fákat csavar ki tövestül.* • Szólás: *Rohan, mint a szélvész.*

2. (bizalmas, tréfás) (Jelzőként:) Eleven, gyors mozgású, szeleburdi (főként gyerek, lány). *Szélvész kisasszony megint majdnem feldöntött a kapuban.*

✧ Szin: **1.** *szélvihar, orkán, fergeteg, ciklon, tornádó, tájfun,* (régi) *fuvalmány*

✧ Táj: **1.** *tátorján, viheder*

✧ Ell: **1.** *szellő, fuvallat*

✧ Etim: Összetétel: → *szél*[1] + → *vész*.

szélvihar ◆◆◆ fn

Igen heves, viharos erejű szél. *Szélvihar kerekedett, lesodorta a száradó ruhát az erkélyről.*

✧ Szin: *szélvész, orkán, fergeteg,* (régi) *fuvalmány*

✧ Ell: *szellő, fuvallat*

✧ Etim: Összetétel: → *szél*[1] + → *vihar*.

szélzsák ◆ fn

Póznára függesztett, a szél irányát mutató zsák. *A repülőtéren a szélzsák az erős széltől megduzzadva jelzi, hogy most éppen északi szél van.*

✧ Szin: *szélmutató,* (idegen) *anemoszkóp*

✧ Etim: Összetétel: → *szél* + → *zsák*.

szem ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. A látás érzékszerve. *Szép kék szeme van.* ■ *Bántja a szemét*: kellemetlen látványt okoz neki. *Bántja a szemét az erős fény.* | *A szemébe* vagy *a szeme közé néz valakinek*: nyíltan szembenéz vele. *Nem mer a szemembe nézni az a gyáva alak.* | *A szemébe vág valamit*: őszintén megmondja neki. *A szemembe vágta, hogy gyűlöl.* | *Kiszúrja a szemét valamivel valakinek*: keveset ad neki, kevéssel próbálja kielégíteni. *Ezzel a kis szelet csokival akarod kiszúrni a szemem?* • Közmondás: *Szemet szemért, fogat fogért*: a bántást hasonló bántással szokás viszonozni. | *Több szem többet lát*: az egyéni véleménynél megbízhatóbb a többség felfogása, ítélete.

2. Nézés, tekintet. *Bánatos a szeme.* ■ *Rajta van a szeme* vagy *rajta tartja a szemét valakin*: ügyel rá. *Vigyázz, rajtad tartom a szemem!* | *Csupa szem*: nagyon figyel.

3. Látás, látóképesség. *Jó a szeme, messziről észrevesz.* ■ *Van szeme valamihez*: van érzéke hozzá. *Van szeme a széphez.* • Szólás: *Olyan a szeme, mint a sasnak*: nagyon jó a látása.

4. ■ *Rossz szemmel néz valamit, valakit*: helyteleníti, nem szereti. *Rossz szemmel nézi a kapcsolatunkat.*

5. (bizalmas, népi) (Kifejezésekben a szégyenérzet jelképeként:) ■ *Van szeme valamit csinálni*: nem szégyelli. *Van szemed ezt tenni velem?* • Szólás: *Kisül a szeme*: szégyenkezik.

6. Növényi termés. *A szárazságtól alig van szem a búzán.* (Jelzőként:) *Vetett néhány szem rozsot. Pár szem ribizlit evett ebéd után. Főzz meg vagy két szem krumplit!*

7. (Jelzőként:) Tárgyak körül egy darab, valamiből nagyon kis mennyiség. *Nincs itthon egy szem szappan sem. Csak ez az egy szem ház áll a falu helyén. Egy szemet sem aludtam.*

8. Kötésnek, horgolásnak a fonál egyszeri hurkolásával létrejövő eleme. *70 szemre kezdi kötni a pulóvert. Leesett a szem a tűről.*

✧ Szin: **1.** (bizalmas) *pislogó, kuksi,* (szleng) *pilács, kukkoló,* (idegen) *oculus* **6.** *darab*
✧ Táj: **1.** *csipa, csipatok*
✧ Etim: Ősi, uráli kori szó.
✧ Ö: macska + szem, őr + szem, pápa + szem, tenger + szem, tyúk + szem

szembe I. ◆◆◆◆◆ hsz

1. Olyan helyzetbe vagy irányba, hogy elülső része valaminek az elülső oldala felé fordul (jon). *Állítsd a szekrényt az ablakkal szembe! Szembe fúj a szél.* ● Szólás: (népi) *Szembe babám* vagy *rózsám, ha szeretsz*: forduljunk, üljünk szembe egymással.

2. Valakinek a jelenlétében. *Szembe dicséri, a háta mögött ócsárolja.* ■ *Szemtől szembe*: **a)** valakinek közvetlenül a szemébe nézve. *Eléálltam szemtől szembe.* **b)** kertelés nélkül, őszintén. *Megmondta neki szemtől szembe a véleményét.*

✧ Szin: **1.** *átellenben, keresztbe* ● **2.** *A füle hallatára.*
✧ Etim: A → *szem* főnév megszilárdult ragos alakulata.

szembe II. ◆◆◆◆◆ nu

Olyan helyzetbe, hogy elülső része valaminek az elülső oldala felé forduljon. *Az óvodát és az iskolát egymással szembe építették, bejáratuk és ablakaik egymásra néznek.*

✧ Szin: *átellenbe*
✧ Etim: A → *szem* főnév megszilárdult ragos alakulata.

szembe III. ◆◆◆◆◆ ik

1. A beszélő felé fordulva. *Szembeáll, szembefordul, szembenéz. Fordulj szembe velem, hadd lássalak!*

2. Valami iránt ellenségesen. *Szembehelyezkedik, szembekerül, szembeszáll. Ne szállj szembe az akaratommal, mert megbánod!*

✧ Etim: A → *szem* főnév megszilárdult ragos alakulata.
☝ Könnyen összetéveszthető a *szembe* határozószóval, de azt külön írjuk: *szembe áll*.

szembekötősdi ◆ fn *~k, ~t, ~je*

Olyan fogócska, amelyben a fogónak bekötik a szemét. *Játsszunk szembekötősdit, te leszel a fogó! A gyerekek szembekötősdit játszottak, egyikük szemét bekötötték, a többiek pedig kiabálták, hogy „Erre csörög a dió, arra meg a mogyoró”.*

✧ Táj: *hunyósdi, csömbe*
✧ Etim: Összetétel; → *szem* + *bekötősdi*: a *beköt* igekötős ige (→ *be* + → *köt*) származéka.

szemben I. ◆◆◆◆◆ hsz

1. Elülső oldalával valaminek az elülső oldala felé fordulva. *Szemben állnak egymással.* ■ *Szemtől szemben*: közvetlen közelről. *Sokan szeretnék szemtől szemben látni a híres művészt.*

2. Amerre a beszélő fordul. *Az ott szemben a Kinizsi-vár. A szemben levő üzletben vásároltam.*

3. Az illető személy jelenlétében. *Azt mondják róla, csak szemben barátságos, a hátunk mögött ellenséges.* ● **3.** *A füle hallatára.*

✧ Etim: A → *szem* főnév megszilárdult ragos alakulata.

szemben II. ◆◆◆◆◆ nu

1. Elülső oldalával valaminek az elülső oldala felé fordulva. *Az ablakkal szemben áll az ágy. A házunkkal szemben új mozit nyitottak.*

2. Ellenfélként valamivel, valakivel szembefordulva. *Fellép a rendzavarókkal szemben. Felveszi a harcot a bűnözéssel szemben. Durva a kisebbekkel szemben.*

3. ■ *Szemben áll valamivel*: valami mutatkozik számára. *A vizsgálatok szerint fejlődési rendellenességgel állunk szemben.*

4. Ellentétben valakivel, valamivel. *Az eddig elhangzottakkal szemben az a véleményem, hogy nem szabad várni.*

✧ Szin: **1.** *átellenben* **2.** *ellen*
✧ Etim: A → *szem* főnév megszilárdult ragos alakulata.

szembeötlő ◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n* vagy *~en*

Nagyon feltűnő. *Szembeötlő a hasonlóság az ikrek között. Szembeötlő volt a japán hölgy hagyományos öltözete.*

✧ Szin: *szembeszökő, szembetűnő, kirívó*
✧ Ell: *jelentéktelen, észrevehetetlen*
✧ Etim: Összetétel; *szembe*: a → *szem* főnév ragozott alakja + *ötlő*: az → *ötlik* ige származéka.

szembesít ◆◆◆ ige *~eni*

1. (hivatalos) (Vizsgálat, per során a felek és a tanúk vallomását) egymás előtt megismételteti. *A bíró szembesítette a vád és a védelem tanúit.*

2. Összevet valamit valamivel. *Ha az igényeket szembesítjük a lehetőségekkel, reálisabb képet kapunk.*

✧ Szin: **1.** *szembeállít,* (idegen) *konfrontál* **2.** *egybevet, összehasonlít*
✧ Etim: A → *szembe* határozószó származéka.

szembogár ◆◆ fn (régi)

A szemben a szivárványhártya közepén levő nyílás. *Óriási volt a szembogara a kislánynak. A szemész tágított csöppentett a szembogarára.*

✧ Szin: *pupilla*
✧ Táj: *szembábu*
✧ Etim: Összetétel: → *szem* + → *bogár*.

szemel ◆◆◆ ige *~ni*

1. (Magokat, bogyókat) szemenként válogat. *Lencsét szemeltek, kukoricát fosztottak a lányok esténként kalákában.* ■ *Szőlőt szemel*: leszedi a fürtökről az aszú szemeket.
2. (népi) Szemenként szedegetve eszik valamit. *A tyúkok árpát szemelnek.*
✧ Szin: **1.** *osztályoz, tisztít, szitál, rostál,* (népi) *szemez* **2.** (népi) *szemelget, szemez, szemezget*
✧ Etim: A → *szem* főnév származéka.

szemellenzős ◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. (ritka) Szemellenzőt viselő. *Szemellenzős ló húzta a kordét.*
2. Szűk látókörű, elfogult. *A szemellenzős politikus nem jó politikus.*
✧ Szin: **2.** *elvakult, korlátolt, begyepesedett, maradi, vaskalapos*
✧ Ell: **2.** *széles látókörű, nyitott*
✧ Etim: Összetétel; → *szem* + *ellenzős*: az → *ellenző* főnév származéka.

szemelvény ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
Írásműből válogatott részlet. *A magyartanár szemelvényeket olvasott fel a Toldiból.*
✧ Szin: *mutatvány, válogatás, idézet,* (idegen) *citátum*
✧ Etim: A → *szem* főnév nyelvújítás kori származéka.

személy ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
1. (hivatalos) Ember, egyén. *Hány személy volt jelen az esetnél? Ő a vádlott és a védő egy személyben. Polgári személyek nem léphetnek be a rakétakilövő állomásra. Papi személyek is megjelentek az ünnepségen.*
2. Valakinek egyedi mivolta. *Még nincs tudomásunk az új igazgató személyéről. Személyre szól az engedély, csak én mehetek be vele.*
3. (népi) Rossz erkölcsű nő. *Ne állj szóba azzal a személlyel.*
4. A beszélőnek önmagához és a külvilághoz való viszonyát tükröző nyelvtani kategória. *Egyes és többes számban van első, második, harmadik személy.*
5. ■ *Jogi személy*: jogviszonyban részvételre jogosult egyén vagy szervezet. *Az engedményt csak jogi személyek vehetik igénybe.*
6. (bizalmas) Személyvonat. *Most ment el az utolsó személy, ma már csak tehervonatok indulnak.*
✧ Szin: **1.** (bizalmas) *alak, mókus, pali,* (szleng) *fej, tag, arc,* (durva) *pofa* **2.** *valakinek a kiléte* **3.** (bizalmas) *nőszemély, perszóna,* (durva) *kurva*
✧ Ell: **6.** *gyorsvonat, sebesvonat*
✧ Etim: A → *szem* főnév származéka.
✧ Ö: magán + személy

személyazonosság ◆◆◆ fn –, *~ot, ~a*
Az a tény, hogy valaki az, akinek mondja magát, illetve valakinek valamely okirat által igazolt kiléte. *Személyazonosságomat a személyi igazolványom, az útlevelem és a jogosítványom is igazolja. Gyerekek személyazonosságát a fényképes diákigazolvány alapján is ellenőrizni lehet. Az erdőben talált holttest személyazonosságát eddig nem sikerült megállapítani.*
✧ Szin: (idegen) *identitás*
✧ Etim: Összetétel; → *személy* + *azonosság*: az → *azonos* melléknév származéka.

személyes ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. Személy szerinti, egyéni. *Személyes érdeke is, hogy befejeződjön a munka. Személyes ügy, csak őrá tartozik. Személyesen intézkedett, hogy kikeressék a kartonomat.*
2. A nyelvtani személyt és számot jelölő (névmás). *Az <u>ő</u> személyes névmás.*
✧ Szin: **1.** *magán-,* (idegen) *individuális*
✧ Ell: **1.** *közös, közösségi*
✧ Etim: A → *személy* főnév származéka.

személyi I. ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, –*
1. Személlyel, személyekkel kapcsolatos. *Személyi kérdésekben az elnökség dönt. Az új igazgató személyi változásokat akar.* ■ *Személyi kultusz*: valakinek, általában államférfinak fokozott, természet- és demokráciaellenes tisztelete.
2. ■ *Személyi tulajdon*: a személyes szükségletek kielégítésére való. *Személyi tulajdonában van egy lakás és egy autó.*
3. Személyekhez tartozó, rájuk vonatkozó. *Személyi hitelt kaptam a lakásvásárláshoz. Ne felejtsd el a személyi jövedelemadó bevallásának határidejét!* ■ *Személyi igazolvány*: a rendőrség által kiállított arcképes igazolvány, amely igazolja tuladjonosa kilétét. *Személyi igazolványának a számát és személyi számát is meg kellett adnia.*
4. Személyek közötti. *Minden munkahelyen nagyon fontosak a személyi kapcsolatok. Nem szabad pusztán személyi rokonszenv alapján dönteni!*
✧ Szin: **2.** *egyéni, magán-,* (idegen) *perszonális* **4.** (idegen) *interperszonális*
✧ Etim: A → *személy* főnév származéka.

személyi II. ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je* (bizalmas)
Személyi igazolvány. *Otthon hagytam a személyimet.*
✧ Szin: (hivatalos) *személyazonossági igazolvány,* (bizalmas) *személyazonossági*
✧ Etim: A → *személy* főnév származéka; a *személyi igazolvány* szószerkezet jelzőjének önállósulásával keletkezett.

személyiség ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
1. Jelentős személy. *A kiállítás megnyitásán több magas állású közéleti személyiség is megjelent.*

2. Az ember mint egyéni tulajdonságokkal rendelkező személy. *Pszichológusként az emberi személyiség sajátosságai foglalkoztatják.*
✧ Szin: **1.** *tekintély, kiválóság* **2.** *egyén, egyéniség, egyed,* (idegen) *szubjektum*
✧ Etim: A → *személy* főnév származéka.

személytelen ◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül*
1. Egyéni jellegzetességek nélküli. *A hangja személytelen volt, amikor bemutatkozott.*
2. Személyekre való tekintet nélkül. *Vitassuk meg a kérdést személytelenül.*
3. ■ *Személytelen ige*: csak egyes szám 3. személyben, alany nélkül használt. *A <u>virrad</u> és a <u>villámlik</u> ige személytelen.*
✧ Szin: **1.** *jellegtelen, hivatalos* **2.** *tárgyilagos*
✧ Ell: **1.** *személyes, bensőséges*
✧ Etim: A → *személy* főnév származéka.

személyzet ◆◆◆◆ fn –, *~et, ~e*
1. Együtt dolgozó alkalmazottak összessége. *A színházi személyzet gondoskodik arról, hogy a művészeknek csak az előadással kelljen foglalkozniuk. A benzinkút személyzete egyforma munkaruhát visel.*
2. Kiszolgáló alkalmazottak összessége. *A grófi háztartás teendőit nagy létszámú személyzet látta el.*
✧ Szin: **1.** (idegen) *apparátus,* (Fv bizalmas) *perszonál* **2.** *cselédség,* (Fv bizalmas) *perszonál*
✧ Etim: A → *személy* főnév származéka.

szemenszedett ◆◆ mn *~ek, ~et, ~en* (rosszalló)
Hitvány, aljas. *Szemenszedett hazugság, hogy én loptam el a kanalat.*
✧ Szin: *alávaló*
✧ Etim: Összetétel; *szemen*: a → *szem* ‘mag’ főnév ragozott alakja + *szedett*: a → *szed* ige származéka.

szemérem ◆◆◆◆ fn –, *szemérmet, szemérme*
1. Tartózkodás, szégyenkezés. *Nincs benne semmi szemérem az erkölcsbe, illembe ütköző dolgokban.*
2. Tartózkodó magatartás a nemi élettel kapcsolatos kérdésekben. *A női szemérem nehezen viseli a durva beszédet. Szűzi szeméremmel nézett a vőlegényére.*
3. (régi) Női nemi szerv. *Elfedte a szemérmét, amikor a festő aktképet készített róla.*
✧ Szin: **1.** *szégyen, szégyenlősség,* (régi) *szemérmetesség* **2.** *tartózkodás,* (régi) *szemérmetesség* **3.** (választékos) *szeméremtest*
✧ Ell: **1., 2.** *szemérmetlenség, szégyentelenség*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

szemerkél ◆◆ ige *~ni*
(Eső) ritka, apró cseppekben esik. *Megint szemerkél az eső. Egész nap szemerkél, nem mehetünk napozni.*
✧ Szin: *szitál, csepereg, permetez, szemetel*
✧ Táj: *hulládozik, peszmetel, szemereg, szömörög*
✧ Etim: Valószínűleg a → *szemel* ‘válogat, szedeget’ ige származéka.

szemérmes ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. A nemi élettel kapcsolatos kérdésekben tartózkodó. *Szemérmes asszonyka, elpirul, ha a szerelemről beszélnek neki.*
2. Túlságosan szerény. *Fogadd el az ajándékot, ne légy olyan szemérmes!*
✧ Szin: **1.** *szende, szűzies, szégyenlős,* (régi) *szemérmetes* **2.** *bátortalan, félénk,* (régi) *szemérmetes*
✧ Ell: **1.** *szemérmetlen, kihívó* **2.** *szerénytelen, szemérmetlen,* (bizalmas) *rámenős*
✧ Etim: A → *szemérem* főnév származéka.

szemérmetlen ◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül*
1. A nemi erkölcsöt sértő. *Hogy lehet ilyen szemérmetlenül beszélni?*
2. Gátlástalan, szégyentelen. *Szemérmetlen hazugság! Szemérmetlenül magas kamatot kért a kölcsön után.*
✧ Szin: **1.** *szégyentelen, illetlen, trágár, frivol* **2.** *szemtelen, alávaló, arcátlan*
✧ Ell: **1.** *szemérmes, szűzies* **2.** *gátlásos, félénk, bátortalan, szégyenlős*
✧ Etim: A → *szemérem* főnév származéka.

szemernyi ◆◆◆ mn *~k* vagy *~ek, ~t,* –
Nagyon kicsi, csöppnyi. *Ha volna benne egy szemernyi tisztesség, nem viselkedne így.*
✧ Szin: *kevés, parányi, csipetnyi, szikrányi*
✧ Ell: *óriási, hatalmas, rengeteg*
✧ Etim: A régi nyelvi *szemer* ‘gyógyszerészeti súlymérték: 0,073 gramm’ főnév származéka. A *szemer* a → *szem* ‘mag’ főnév nyelvújítás kori származéka.

szemes ◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. (népi) A kedvező lehetőségeket jól kihasználó (személy). *Nem volt elég szemes, ezért nem sikerült a dolog.* (Főnévi használatban:) *A szemes gyorsan eléri célját.* • Szólás: *Szemesnek áll a világ (, vaknak az alamizsna)*: annak sikerül minden, aki kihasználja a lehetőségeket.
2. Szemekből álló. *A szemes termést behordták a magtárba. Szemes borsot rakott a levesbe, nem őröltet.*
✧ Szin: **1.** *élelmes, életrevaló, éber, szemfüles, leleményes* **2.** *magvas, darabos*
✧ Ell: **1.** *élhetetlen* **2.** *őrölt, darált*
✧ Etim: A → *szem* főnév származéka.

szemész ◆ fn *~ek, ~t, ~e*

A szem betegségeinek szakorvosa. *Romlik a látása, ezért megy szemészhez.*
✧ Szin: *szemorvos, szemspecialista*
✧ Etim: A → *szem* főnév nyelvújítás kori származéka.

szemét ◆◆◆◆◆ fn *szemetek, szemetet, szemete* vagy *szemetje*
1. Fölösleges vagy piszkos, általában apróbb szilárd anyag. *Az utcákon sok a szemét.* ● Szólás: *Annyi, mint a szemét*: töméntelen sok.
2. Züllöttség, nyomor. *A szemétből szedte föl a szegény kis árvát, és taníttatni kezdte.*
3. Szemétdomb, szemetesláda. *A szemétből már ne vedd ki!* ■ *A szemétre lök* vagy *vet valamit*: haszontalanként eldob. *A szemétre vetette az összes fotót.*
4. (durva) Hitvány, aljas ember. *Mit akar itt ez a szemét?* ■ *Az emberiség, a társadalom szemetje*: legalja, söpredéke. | (Jelzőként:) *Szemét népség, magukon kívül senkit nem hagynak érvényesülni.*
5. (bizalmas) Értéktelen, hitvány alkotás. *Mindenféle szemetet elolvas, nem válogat az újságok között.*
✧ Szin: **1.** *hulladék, szenny* **2.** *szenny* **3.** *szemetes, szemétvödör, szemétgödör, kuka* **4.** *gazember, semmirekellő, senkiházi,* (durva) *szemétláda, szarházi, mocsadék,* (szleng) *tetű* **5.** (bizalmas) *bóvli,* (választékos) *fércmű, hitványság*
✧ Táj: **1.** *gagymatag*
✧ Ell: **1.** *érték* **5.** *remekmű, érték*
✧ Etim: Déli vagy nyugati szláv jövevényszó.

szemétdomb ◆◆◆ fn
1. Egy helyre hordott szemétből emelkedő halom. *Az elnyűtt holmikat kidobta a szemétdombra.*
2. Idejétmúlt, értéktelenné vált dolgok összessége. *Az is a szemétdombra került, ami értékes volt.*
3. (rosszalló) Tárgyak rendetlen összevisszasága. *Az egész lakás egy nagy szemétdomb.*
✧ Szin: **1.** *hulladékgyűjtő-telep, szemétlerakó, szeméttelep* **3.** (bizalmas, rosszalló) *kupleráj, disznóól*
✧ Táj: **1.** *poszmat*
✧ Etim: Összetétel: → *szemét* + → *domb*.

szemetel[1] ◆◆◆ ige ~*ni*
1. Szemetet csinál. *Mindig szemetel maga körül a szotyolával.*
2. (bizalmas) Szemetet összegyűjt. *Szemetelt már a házmester? Ezen a héten mi vagyunk a lépcsőház takarítói, mi szemetelünk.*
✧ Szin: **1.** *koszol*
✧ Táj: **1.** *peszmetöl, pöszmetöl*
✧ Ell: **1.** *kitakarít, eltakarít*
✧ Etim: A → *szemét* főnév származéka.

szemetel[2] ◆ ige ~*ni* (alanytalanul is)
(Eső) permetez. *Szemetel az eső. Csak szemetel, sajnos locsolni kell.*
✧ Szin: *szitál, szemerkél, csöpörészik, csepereg*
✧ Táj: *peszmetel, szemereg, szömörög*
✧ Ell: *zuhog, ömlik*
✧ Etim: A → *szemét* főnév származéka.

szemétláda ◆◆ fn
1. Szemét gyűjtésére kihelyezett láda. *A használt papírzsebkendőt dobd a szemétládába!* ■ (bizalmas) *Lelki szemétláda*: az a személy, akinek mindenki elmondja lelki problémáit. *Újabban én vagyok az osztály lelki szemétládája.*
2. (durva) Jellemtelen, aljas, hitvány alak. *Jól átverte ez a szemétláda!*
✧ Szin: **1.** *szemetesláda, szemeteskosár, szemetesvödör, szemétkosár, szemétvödör, kuka, papírkosár* **2.** *gazember, semmirekellő, senkiházi,* (durva) *szemét, szarházi, mocsadék,* (szleng) *tetű*
✧ Etim: Összetétel: → *szemét* + → *láda*.

szemez[1] ◆◆ ige ~*ni*
Szerelmi közeledés szándékával többször összenéz valakivel. *A fiú már egy órája szemezett a lánnyal, tetszettek egymásnak.*
✧ Szin: *méreget, bámul,* (idegen, bizalmas) *fixíroz valakit*
✧ Etim: A → *szem* főnév származéka.

szemez[2] ◆ ige ~*ni*
Növényt úgy olt, hogy egy másik növénybe ülteti át a rügyet, a hajtást. *Rózsát szemez a nagyapám a ház előtt.*
✧ Táj: *berak*
✧ Etim: A → *szem* főnév származéka.

szemfedő ◆◆ fn
Halotti lepel. *A halottat a koporsóban selyem szemfedővel takarták le.*
✧ Szin: *szemfedél*
✧ Táj: *halottas kendő, halottlepedő, halottkendőruha*
✧ Etim: Nyelvújítás kori összetétel: → *szem* + → *fedő*. Vagy a *szemfedő ruha* szószerkezet jelzőjének önállósulásával keletkezett, vagy a *szemfedél* összetétel (→ *szem* + → *fedél*) mintájára jött létre.

szemfényvesztés ◆◆◆ fn –, ~*t*, ~*e*
1. (választékos) Bűvészkedés, varázslat. *„Ez volt ám az ember, ha kellett, a gáton… Ha most feltámadna s eljőne közétek, Minden dolgát szemfényvesztésnek hinnétek”* (Arany J.: Toldi).

2. (rosszalló) Megtévesztés, ámítás. *A cég vagyoni helyzete megrendült, a sok reklám, a fényűző irodaház csak szemfényvesztés.*
✧ Szin: **1.** *csoda,* (választékos) *káprázat* **2.** *csalás,* (választékos, rosszalló) *porhintés,* (bizalmas) *kóklerség, humbug, svindli*
✧ Ell: **1.** *valóság* **2.** *őszinteség*
✧ Etim: Összetétel; *szemfény* 'szem világa': öszszetétel (→ *szem* + → *fény*) + *vesztés*: a → *veszt* ige származéka.

szemfog ◆◆ fn
A metsző- és a zápfogak közötti csúcsos fog. *A szemfogat nehezebb kihúzni, mint a többit, mert nagy a gyökere.*
✧ Szin: *tépőfog*
✧ Etim: Feltehetőleg német mintára keletkezett összetétel: → *szem* + → *fog*.

szemforgató ◆◆ mn *~k, ~t, ~n* vagy *~an*
Álszent, képmutató. *Az a szemforgató vénasszony csak a szemedbe mond szépeket. Szemforgató viselkedés volt szidni a csókolózó fiatalokat. Szemforgató módon becsapta mindazokat, akik hittek neki.*
✧ Szin: *szenteskedő, kétszínű, hamis,* (idegen) *hipokrita*
✧ Ell: *őszinte, nyílt, egyenes*
✧ Etim: Összetétel; → *szem* + *forgató*: a → *forog* ige tövével azonos szótőből képzett *forgat* ige származéka.

szemfüles ◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en* (bizalmas)
Mindent megfigyelő, észrevevő. *A falusi házak padlásán a szemfüles fiatalok eredeti népművészeti tárgyakat találtak.*
✧ Szin: *szemes, élelmes, leleményes,* (bizalmas) *dörzsölt*
✧ Táj: *vizsla*
✧ Ell: *élhetetlen*
✧ Etim: A régi nyelvi *szemfül* 'figyelmes' összetétel (→ *szem* + → *fül*) származéka.

szemhatár ◆◆ fn (választékos)
1. Az égboltnak a föld felszínével találkozó, érintkező vonala. *A szemhatár körös-körül bíborszínű lett a lemenő nap fényétől.*
2. Látókör. *Kitágult a szemhatára, amióta rendszeresen olvas.*
✧ Szin: **1.** *látóhatár,* (választékos) *égalj,* (idegen) *horizont* **2.** *érdeklődési kör,* (idegen) *perspektíva*
✧ Etim: Összetétel: → *szem* + → *határ*.

szemközt I. ◆◆◆◆ hsz (választékos)
1. Szemben. *Szemközt egy nagy gesztenyefa áll.*
2. Szembe. *Szemközt fúj a szél, hunyorognom kell.*
3. Egymással (szemtől) szemben. *A magyar és a cseh bajvívó hosszú percekig állt szemközt.*
✧ Szin: **1.** *átellenben* **3.** (idegen) *vizaví*
✧ Táj: *ellenbenáltal, ellenbenát*
✧ Etim: Összetétel: → *szem* + → *közt* (→ *között*).
✧ Ö: négy + szemközt

szemközt II. ◆◆◆◆ nu
1. Szemben. *A két vívó mozdulatlanul áll egymással szemközt.*
2. Szembe. *Az iskolakerülő diákkal szemközt ki más jönne az utcán, mint tulajdon osztályfőnöke!*
✧ Táj: *ellenbenát, ellembát*
✧ Etim: Összetétel: → *szem* + → *közt* (→ *között*).

szemlátomást ◆◆◆ hsz
1. Szemmel is látható, érzékelhető módon. *Szemlátomást elszomorodott. Szemlátomást örült az ajándékomnak, rám nevetett.*
2. Nyilvánvalóan, szembeszökő módon. *A durva tréfa miatt szemlátomást szégyenkezett.*
✧ Szin: **1.** *láthatólag* **2.** *kétségtelenül, kétségkívül*
✧ Etim: Összetétel; → *szem* + *látomást*: a → *lát* ige, illetve a → *látomás* főnév megszilárdult ragos alakulata.

szemle ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
1. Valakinek, valaminek alapos megszemlélése, megvizsgálása, ellenőrzése. *Helyszíni szemlét tartottak a baleset helyszínén. Felsorakoztak a katonai szemléhez.* ■ *Szemlét tart valahol* vagy *valami felett*: megnéz, szemügyre vesz, ellenőriz valamit.
2. Áttekintés, kritikai ismertetés. *Gazdasági és külpolitikai szemle is van folyóiratunkban.*
✧ Szin: **1.** *vizsgálat,* (idegen) *inspekció* **2.** (idegen) *recenzió, referátum*
✧ Etim: Nyelvújítás kori elvonás a → *szemlél* igéből.
✧ Ö: sereg + szemle

szemlél ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
Hosszasan, figyelmesen néz, vizsgál valamit, valakit. *Elmerülten szemlélte a pompás kódexeket.*
✧ Szin: *tanulmányoz, szemügyre vesz,* (választékos) *fürkész,* (bizalmas) *mustrál*
✧ Etim: A → *szem* főnév származéka.

szemlélet ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
1. (ritka, választékos) Szemlélés, hosszan nézés. *Elmerült a csodás asszony szemléletében.*
2. Felfogás, látásmód. *Szemlélet dolga, hogy ezt minek tekintjük. Vallásos szemlélete miatt a múltban sok hátrányos megkülönböztetés érte.*
✧ Szin: **1.** (választékos) *szemlélődés* **2.** *szemléletmód, meggyőződés, beállítottság*
✧ Etim: A → *szemlél* ige származéka.

szemléletes ◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

1. Tárgyát könnyen elképzelhetővé tevő. *Szemléletes előadást tartott. Szemléletesen beszél, könnyű megérteni. Jókai szemléletes leírást adott a Vaskapu vidékéről.*
2. Nyilvánvaló, egyértelmű. *Önzetlenségének szemléletes bizonysága, hogy adományait mindig névtelenül tette.*
✧ Szin: **1.** *kifejező, láttató, érzékletes* **2.** *világos, kézzelfogható,* (idegen) *pregnáns*
✧ Etim: A → *szemlélet* főnév származéka.

szemléltet ◆◆◆ ige *~ni*
1. Bemutat, szemléletessé tesz valamit. *Sok példával szemléltette a szabályt.*
2. Nyilvánvalóvá tesz valamit. *A követelések jól szemléltetik, hogy változásokra van szükség.*
✧ Szin: **1.** *ábrázol, megvilágít,* (idegen) *illusztrál* **2.** *bizonyít; rávilágít valamire*
✧ Etim: A → *szemlél* ige származéka.

szemölcs ◆◆ fn *~ök, ~öt, ~e*
1. Vírus által okozott kemény kis kiemelkedés a bőrön. *Nőtt egy szemölcs a kezemen, le kell vetetni.*
2. *Szemölcsök*: ingereket felfogó apró kiemelkedések a bőrön vagy a nyálkahártyán. *Az ízeket a nyelvünkön található szemölcsök segítségével érezzük.*
✧ Szin: **1.** *lencse,* (népi) *bibircsók,* (idegen) *verruca*
✧ Táj: **1.** *bibircsó, borsóka, szőcsing*
✧ Etim: A → *szem* ‘mag’ főnév származéka.
☝ A *verruca* szinonima kiejtése: [verrúka].

szemöldök ◆◆◆◆ fn *~ök, ~öt, ~e*
Ív alakban nőtt szőrzet a szem fölött. *Összehúzta a szemöldökét, mert erősen töprengett.*
✧ Szin: (régi) *szemöld*
✧ Táj: *szeműdek, szömdök, szemédék*
✧ Etim: A → *szem* főnév származéka.
☝ Elválasztása: *sze-möl-dök.*

szempont ◆◆◆◆◆ fn
1. Valaminek a megítélésében érvényesülő álláspont, felfogás. *Erkölcsi szempontból elítélendő a cselekedete. Politikai szempontok vezérelték döntésében.*
2. Alap- vagy irányelv. *Megbeszélték az érvényesítendő szempontokat.*
✧ Szin: **1.** *nézőpont, látószög,* (idegen) *aspektus*
✧ Etim: Latin és német mintára keletkezett nyelvújítás kori összetétel: → *szem* + → *pont*.

szemrebbenés ◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
A szemhéj rezdülése. *Szemrebbenése jelezte kimerültségét.* ■ *Szemrebbenés nélkül*: **a)** bátran, nyugodtan. *Szemrebbenés nélkül hallgatta végig a vádakat.* **b)** lelkifurdalás, szégyenkezés nélkül. *Szemrebbenés nélkül hazudik.*
✧ Szin: *hunyorgás, pislantás*
✧ Etim: Összetétel; → *szem* + *rebbenés*: a → *rebben* ige származéka.

szemrehányás ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
Rosszallás, elégedetlenség, hibáztatás szemtől szembe való közlése. *Jogos volt a késés miatti szemrehányás. Ne tegyél nekem szemrehányást olyasmiért, amit el sem követtem.*
✧ Szin: *bírálat, intelem, szidás, kifogásolás,* (választékos) *feddés, dörgedelem, dorgálás, korholás,* (bizalmas) *letolás,* (idegen) *rekrimináció,* (régi) *arcázás, szemrevetés*
✧ Ell: *dicséret, elismerés*
✧ Etim: Összetétel; *szemre*: a → *szem* főnév ragozott alakja + *hányás*: a → *hány* ige származéka.

szemrevaló ◆◆ mn *~k* vagy *~ak, ~t, ~n* vagy *~an* (népi)
Csinos, takaros (személy). *Szemrevaló menyecske a felesége. Nem csodálom, hogy a fiam udvarol neki, szemrevaló kislány.*
✧ Szin: *bájos, mutatós, kívánatos, formás*
✧ Táj: *helyre*
✧ Ell: *csúnya, taszító*
✧ Etim: Összetétel; *szemre*: a → *szem* főnév ragozott alakja + → *való*.

szemszög ◆◆◆ fn
Nézőpont, szempont. *Ma már más szemszögből értékeli az eseményeket.*
✧ Szin: *látószög, megvilágítás,* (idegen) *aspektus, perspektíva*
✧ Etim: Összetétel; → *szem* + *szög* ‘szöglet’: a → *szeg* ~ → *szög* főnév jelentéstanilag elkülönült változata.

szemtanú ◆◆◆◆ fn

Az, aki a saját szemével látott valamilyen eseményt. *Szemtanúja volt a támadásnak. A szemtanúk felismerték a tettest. Kínos jelenetnek volt szemtanúja.*

✧ Szin: *tanú, jelenlevő,* (idegen) *testis*

✧ Etim: Összetétel: → *szem* + → *tanú*.

☝ A *testis* szinonima kiejtése: [tesztisz].

szemtelen ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül* (rosszalló)

1. Bántóan kihívóan, illetve sértően, tiszteletlenül viselkedő. *A szemtelen fráter bevágta az orrom előtt az ajtót.* • Szólás: *Szemtelen, mint a piaci légy.*

2. Becstelen, szégyentelen. *Te szemtelen szélhámos!*

3. Az ember nyugalmát háborító. *A szemtelen légy folyton visszaszáll az orromra.*

✧ Szin: **1.** (rosszalló) *arcátlan, pimasz, neveletlen,* (durva) *pofátlan,* (idegen, bizalmas) *frech* **2.** (rosszalló) *arcátlan,* (durva) *pofátlan* • **1.** *Ha kidobják az ajtón, bejön az ablakon. Vastag bőr van az arcán* vagy (durva) *a pofáján.* (népi) *Disznóbőr az orcája.*

✧ Ell: *illemtudó, illedelmes, tisztelettudó*

✧ Etim: A → *szem* főnév származéka.

szemüveg ◆◆◆◆◆ fn

1. A látás javítására való, két optikai lencséből álló eszköz. *Nem látja jól a betűket, nincs rajta szemüveg. Szemüveg nélkül olvas.*

2. Ennek üvege. *Erős szemüvege van. Erősebb szemüveget írt föl az orvos.*

3. Napszemüveg. *Napozáshoz sötétzöld szemüveget vett fel, hogy óvja szemét az erős fénytől.*

✧ Szin: (régi) *okuláré, pápaszem,* (idegen, régi) *lornyon, cvikker*

✧ Táj: *ókula, akula, ókulár, ótyilár*

✧ Etim: Német mintára keletkezett nyelvújítás kori összetétel: → *szem* + → *üveg*.

szén ◆◆◆◆ fn *–, szenet, szene*

1. Minden szerves vegyületben előforduló elem. *A gyémánt és a grafit valójában egyaránt szén.*

2. Főként ebből az elemből álló, fekete, szilárd ásványi anyag. *A bányászok a mi bányánkban szenet fejtenek.*

3. (Kifejezésekben:) Energiaforrás. ■ *Fehér szén*: vízi energia. | *Folyékony szén*: kőolaj. (ritka) | *Kék szén*: szélenergia.

4. Állati eredetű anyagokból készített gyógyszer. *Orvosi szén szükséges a hasmenés gyógyításához.*

5. Faszénből készített vékony rudacska. *Szénnel rajzolja a vázlatokat.*

✧ Szin: **1.** (idegen) *karbon, antracit* **5.** *rajzszén*

✧ Etim: Valószínűleg ősi, finnugor kori szó.

✧ Ö: kő + szén

☝ Az elem vegyjele: *C* (pont nélkül).

széna ◆◆◆◆ fn *–, ~t, ~ja*

1. Lekaszált és megszárított fű. *Szénát forgat és gyűjt már hajnal óta a mezőn.* • Szólás: *Széna(-e) vagy szalma?*: igen vagy nem, jó vagy rossz? | *Jól* vagy *rosszul áll valakinek a szénája*: jól, illetve rosszul mennek az ügyei. | *Rendben van a szénája*: rendben vannak a dolgai.

2. ■ (Tréfás vezényszóként:) *Széna, szalma!*: bal, jobb.

✧ Táj: *szénafű*

✧ Etim: Szláv jövevényszó.

szénanátha ◆ fn

Náthás tünetekben megnyilvánuló allergiás betegség. *Minden nyáron szénanáthát kap a parlagfűtől.*

✧ Szin: (idegen) *pollenózis*

✧ Etim: Összetétel: → *széna* + → *nátha*.

szenátus ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* (idegen)

1. Az ókori Rómában a legfőbb törvényhozó, kormányzó és bírói testület. *A szenátus visszahívta Cézárt Egyiptomból.*

2. Némely város (választott) irányító testülete. *A fekete város című regényben Lőcse város szenátusa döntött Görgey alispán ügyében.*

3. Némely államban az államtanács vagy az országgyűlés felsőháza. *Az amerikai szenátus ma is tárgyalt a terrorizmus visszaszorításának lehetőségeiről.*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

szende ◆◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n* (választékos)

Ártatlan, szemérmes, elfogódottan szerény. *A szende kislány pirulva sütötte le a szemét. Szende pillantásával mindig leveszi a lábáról az embert.*

✧ Szin: *csöndes,* (választékos) *szűzies,* (idegen) *naiv*

✧ Ell: *kihívó, kacér*

✧ Etim: Nyelvújítás kori elvonás a → *szendereg* igéből.

szendereg ◆◆ ige *~ni* (választékos)

Könnyű álomban pihen. *Ebéd után a lugasban szendereg.*

✧ Szin: *alszik, bóbiskol, szunnyad,* (bizalmas) *szundít, szundikál, alukál*

✧ Táj: *csucsul, gyökönt*

✧ Etim: A → *szundikál*, → *szunnyad* igék tövével összefüggő, önállóan nem adatolható szótő származéka.

szén-dioxid ◆◆ fn –, *~ot, ~ja*

(Kémiában:) Színtelen, kissé csípős gáz, amelyet pl. szódavíz, szárazjég készítéséhez használnak. *Az ásványvizek egy részét szén-dioxiddal dúsítják.*

✧ Szin: (nem hivatalos) *szénsav*

✧ Etim: Összetétel; → *szén* + *dioxid*: görög elemekből keletkezett nemzetközi szó.

☝ Kémiai képlete: CO_2.

szendvics ◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

Vajjal megkent és felvágottal, sajttal, tojással stb. megrakott kisebb kenyérszelet. *Vendégeinek szendvicseket készített.*

✧ Etim: Angol eredetű nemzetközi szó.

szenilis ◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en*

1. Az öregkori szellemi gyengeség tüneteit mutató. *A szenilis öregúr kétszer vette be egymás után a gyógyszerét.*

2. (bizalmas) Feledékeny. *Tisztára szenilis vagyok, megint otthon felejtettem az uzsonnámat!*

✧ Szin: **1.** (durva) *elhülyült, meghülyült, hülye,* (szleng) *gyagya, gyagyás* **2.** *szórakozott*

✧ Ell: **1.** *friss* **2.** *összeszedett*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

szent I. ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~ül*

1. A legfőbb vallási tiszteletet érdemlő. ■ *A szent szűz*: Mária. *A kép a szent szüzet ábrázolja.* | *A szent család*: Jézus, Mária, József. *Itt látható a szent család és a napkeleti bölcsek.*

2. (A katolikus és az ortodox vallásban:) Olyan, akit az egyház halála után ilyennek nyilvánított. *Szent László Horvátországot a magyar koronához csatolta. Halála után szentté avatták.*

3. A vallás alapjául szolgáló. *Részt vett a szent gyónáson.* ■ *Szent könyv*: a Szentírás, a Biblia.

4. Istentiszteleti, valláséleti célokat szolgáló. *A szent edényeket és ruhákat különleges gonddal és tisztelettel kezelik. Meglátogatta a szent helyeket.*

5. *Szent Korona*: a magyar királyok koronája mint a magyar államiság jelképe és mint nemzeti ereklye. *Annak idején megnéztük a múzeumban a Szent Koronát, ma azonban már a Parlamentben látható.*

6. Nagyon vallásos, erényes. *Margit királylány szent életű apáca volt.*

7. (választékos) A legnagyobb, legbecsesebb értékű. *Számára szent a haza és a szabadság. „Szent a küszöb, melyen beléptem én, Oh szent a szalmakunyhók küszöbe!”* (Petőfi S.: Palota és kunyhó)

8. (rosszalló) Vitathatatlan, kétségbevonhatatlan. *Számára a vezércikknek minden betűje szent volt.* ■ (bizalmas) *Szent a béke*: kibékültek. | *Annyi szent, (hogy így történt)*: bizonyosan. *Annyi szent, hogy mindketten ott voltak az étteremben.*

9. (Nyomatékosító jelzőként:) *Abban a szent pillanatban a nyakába is ugrott.*

✧ Szin: **1.** *szentséges* **2.** *megszentelt, felszentelt, szentté avatott* **6.** *jámbor, istenfélő* **7.** *drága, értékes,* (választékos) *becses, áldott, szentséges*

✧ Ell: **3., 4.** (idegen) *profán* **7.** *értéktelen* **8.** *vitatható, kétségbe vonható*

✧ Etim: Szláv jövevényszó.

✧ Ö: apró + szentek, fagyos + szent, minden + szentek

☝ Rövidítése: *szt.*, tulajdonnévben *Szt.* Szentté avatott személyek nevében a *szent* jelző a tulajdonnév része, ezért nagy kezdőbetűvel írjuk: *Első királyunk Szent István volt. A Gellért-hegyet Szent Gellértről nevezték el.*

szent II. ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~je*

1. Szentté avatott személy. *A szentek sorába emelték.*

2. (népi) (Kedveskedő megszólításként:) *Kis szentem, drágám, mindenem! „Egyél, nekem nősz nagyra, szentem!”* (József A.: Kései sirató)

✧ Etim: Szláv jövevényszó.

☝ A szentek nevének írásáról lásd a *szent* címszót!

szentatya ◆◆◆ fn *~ k, ~t,* –

1. Pápa. *1991-ben Magyarországon járt a szentatya.*

2. (bizalmas) (Katolikus pap megszólításaként:) *Szentatya! Szentatyám!*

✧ Szin: **1.** *egyházfő, őszentsége* **2.** *plébános*

✧ Etim: Latin mintára keletkezett összetétel: → *szent* + → *atya*.

szentel ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Egyházi szertartással felavat valamit. *Harangot szenteltek a falunkban.*

2. Az egyházi rend tagjává avat valakit. *Pappá szentelték a bátyámat.*
3. Egyházi szertartással megáld valamit. *Gyertyát és kalácsot szenteltek az ünnep kezdetén a pravoszláv templomban.*
4. (választékos) Valaminek a szolgálatába állít valamit. *Életét a kutatásnak szentelte.* ■ *Istennek szenteli magát*: apáca vagy pap lesz. | *Figyelmet szentel valaminek*: alaposabban megvizsgálja. *Szeretném, ha kicsit több figyelmet szentelnél ennek a fontos ügynek!*
5. Rendszerint írásműben hosszan foglalkozik valamivel. *A lap hosszú cikket szentelt a menekültek ügyének.*
✧ Szin: **1.** *avat* **2.** *felavat, beiktat, felken* **4.** *szán*, (választékos) *áldoz, feláldoz* **5.** *tárgyal, taglal valamit*
✧ Ell: **2.** *kiátkoz* **3.** *átkoz*
✧ Etim: Vitatott eredetű. Vagy a → *szent* melléknév származéka, vagy szláv jövevényszó.

szentély ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
1. Katolikus templomban a főoltárt körülvevő, elkülönített rész. *A falu templomának szentélyében új oltárképet helyeztek el.*
2. Zsinagógában a tóratekercseket őrző szekrény. *Restaurálták a zsinagóga szentélyét.*
3. Kisebb templom, ahol az istenség oltára vagy szobra áll. *Jupiternek, a főistennek a rómaiak sok szentélyt építettek.*
4. (választékos) Valamilyen szempontból megbecsült, tiszteletet ébresztő hely. *A színjátszás szentélyébe lépjünk ünneplő ruhában! A tudomány szentélye a professzor lombikokkal zsúfolt laboratóriuma.*
✧ Szin: **2.** *frigyszekrény, frigyláda* **3.** *kegyhely* **4.** *szent hely*
✧ Etim: A → *szent* melléknév származéka.

szentesít ◆◆◆ ige *~eni* (választékos)
1. Jóváhagy valamit. *Az országgyűlés javaslatát a király szentesítette.*
2. Elfogad valamit. *A nyelvi normát a közízlés szentesíti.*
✧ Szin: **1.** *törvényesít,* (választékos) *megpecsétel,* (idegen) *ratifikál* **2.** (választékos) *magáévá tesz,* (bizalmas) *bevesz*
✧ Ell: *elutasít*
✧ Etim: A → *szent* melléknév származéka.

szenteste ◆◆ fn
Karácsony ünnepének előestéje dec. 24-én. *A szentestét családja körében töltötte.*
✧ Szin: *karácsonyeste*
✧ Etim: Összetétel: → *szent* + → *este*.

szentírás ◆◆◆◆◆ fn
1. Biblia. *A Szentírás első része az Ószövetség, második része az Újszövetség.*
2. Kétségtelen igazság. *Minden szava szentírás számomra.*
✧ Szin: **1.** *az Írás,* (idegen) *Vulgata, Septuaginta* **2.** *változtathatatlan, kétségbevonhatatlan, szent* • **1.** *A könyvek könyve.*
✧ Etim: Latin mintára keletkezett összetétel: → *szent* + → *írás*.
☝ Az 1. jelentésben mindig nagy kezdőbetűvel írjuk.

szentség ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
1. A hívőt a kegyelem részesévé tevő egyházi cselekmény, illetve ennek jele. *A házasság szentsége miatt a katolikus egyház nem fogadja el a válást.*
2. Nagyon megbecsülendő, különleges érték. *A hazaszeretet szentsége nála mindennél előbbre való. A szabadság szentségét fogságban értjük meg igazán.*
✧ Szin: **1.** (régi, idegen) *szakramentum* **2.** *kincs*
✧ Etim: A → *szent* melléknév származéka.
✧ Ö: oltári + szentség

szenved ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Huzamosabb ideig testi vagy lelki fájdalmat érez. *Nagybeteg volt, nagyon sokat szenvedett. Szívbetegségben szenved. Sokat szenved, mióta elhagyta a barátja.* • Szólás: *Szenved, mint a kutya.*
2. (Építmény, növényzet) károsodik. *Ez a város a háborútól nem sokat szenvedett, szinte valamennyi épülete épen maradt. A mezőgazdaság tavaly aszályt szenvedett.*
3. Valamilyen kellemetlen állapotban, helyzetben van. *Pénzhiányban szenved, kölcsönt kell felvennie.*
4. Valamilyen sérülés, betegség, vereség éri. *Agyrázkódást szenvedett a karambolban. Vereséget szenvedett a csapatunk.*
5. ■ *Hiányt szenved valamiben*: hiányzik neki valami. *Amióta jobban megy a vállalkozás, semmiben sem szenvedünk hiányt.* | *Szükséget szenved*: nélkülöz, nyomorog. | *Késedelmet szenved*: késik. | *Változást szenved*: változik.
6. (választékos) *Nem szenvedhet valakit, valamit*: nem kedveli, nem szereti. *Nem szenvedhetem a nagyképű embereket.*
✧ Szin: **1.** *kínlódik, sínylődik, gyötrődik* **4.** *kap, elszenved* • **1.** *A falra mászik kínjában.* **6.** *Ki nem állhat valamit, valakit.*
✧ Ell: **6.** *kedvel, szeret, elvisel*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, ismeretlen eredetű szótő származéka. A → *senyved* ige szóhasadással elkülönült párja lehet.

szenvedély ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
1. Nagyon heves érzelem. *Elragadta a szenvedély, ordítani kezdett.*
2. Az a tevékenység, amelyet valaki szenvedélyesen végez. *Szenvedélye lett az olvasás, éjfélig le se tudja tenni a könyvet.*
3. (választékos) Heves szerelem. *Szenvedélyre lobbantak egymás iránt.*
✧ Szin: **1.** *elragadtatás, lelkesedés, láz, tűz* **2.** *kedvtelés,* (rosszalló) *mánia,* (idegen, bizalmas) *hobbi*
✧ Etim: A → *szenved* ige nyelvújítás kori származéka.

szenveleg ◆◆ ige *~ni* (választékos)
Együttérzést, szánalmat, gyengéd érzelmet színlel, tettet. *Részvétet szenveleg, pedig nem kedvelte a halottat. Szenveleg velem, pedig ki nem állhat.*
✧ Szin: *ömleng,* (választékos) *negédeskedik,* (régi) *negélyez*
✧ Etim: Vagy a → *szenved* igéből elvont, régi nyelvi *szenv* ‘szenvedés, szenvedély’ főnév, vagy a → *szenved* ige származéka.
szenvtelen ◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül* (választékos)
Érzéketlen, (bántóan) közönyös. *Szenvtelen hangon szólt bele a telefonba, pedig tudta, hogy el vagyok keseredve.*
✧ Szin: *higgadt, halvérű, közömbös, fásult, hűvös*
✧ Ell: *érző, szenvedélyes, együttérző*
✧ Etim: A → *szenved* igéből a nyelvújítás korában elvont *szenv* ‘szenvedés, szenvedély’ főnév származéka.
szenzáció ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Feltűnést, izgalmat keltő esemény, illetve ennek híre. *A hét szenzációja a világsztár Budapestre érkezése volt. A földközi-tengeri hajóutazás nagy szenzáció volt az egész családnak. Hallottad a nap szenzációját?*
2. Nagy feltűnés. *Lilára festett hajával szenzációt keltett.*
✧ Etim: Francia, végső soron latin eredetű nemzetközi szó.
szenny ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e* (választékos)
1. Piszok, mocsok. *A csatorna szennye kiömlött az utcára a csőtörés miatt.*
2. Erkölcsi tisztátalanság. *Nem tapad hozzá szenny, tisztakezű, tisztességes vezető.*
✧ Szin: **1.** *szemét, kosz, szutyok,* (szleng) *drekk* **2.** *gyalázat, aljasság*
✧ Táj: **1.** *paszat, piszit-paszat*
✧ Ell: **1.** *tisztaság* **2.** *becsület, tisztesség, tisztaság*
✧ Etim: Elvonással keletkezhetett a → *szennyes* melléknévből.
☝ Ha *ny*-nyel kezdődő toldalék járul hozzá, egyszerűsítve csak egy hosszú *nny*-et írunk: *szenynyel*.
szennyes I. ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. Olyan (tárgy), amelyen szenny van. *A szenynyes fehérneműt áztasd be mosás előtt!*
2. (választékos) Aljas, nemtelen. *Szennyes indulat vezérelte, amikor megütötte az asszonyt.*
✧ Szin: **1.** *piszkos, koszos, szutykos* **2.** *gyalázatos, erkölcstelen*
✧ Táj: **1.** *pocskos*
✧ Ell: **1.** *tiszta, fehér* **2.** *becsületes, tisztességes*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán a → *szén* főnév *szenes* származékának alak- és jelentéstanilag elkülönült változata.
szennyes II. ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
1. Szennyes ruha. *Mosodába adta a heti szennyest.*
2. Szennyestartó. *Bedobta a piszkos konyharuhát a szennyesbe.*
✧ Szin: **1.** *mosnivaló* **2.** *szennyeskosár*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán a → *szén* főnév *szenes* származékának alak- és jelentéstanilag elkülönült változata.
szép I. ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. Tetszést keltő, gyönyörködtető. *Szép hangja van. Szép az arca és az alakja is. Szép ez a váza.* ■ (választékos) *A szép* vagy *a szebbik nem*: a női nem. | *Valakinek a szép szeméért*: csupán a szóban forgó személy kedvéért. • Közmondás: *Az ígéret szép szó, ha megtartják, úgy jó.*
2. Kellemes. *Szép foglalkozást választott. Szép idő van ma.*
3. (választékos) Elismerést érdemlő. *Szép gesztus volt tőle a csokor virág küldése. Szép tőle, hogy meglátogatott.*
4. Helyes, helyénvaló, jóindulatú. *Szép elhatározás volt, hogy bocsánatot kér. Szép fogadtatás volt, barátságosan jöttek elénk a háziak.*
5. (gúnyos) Hitvány, elítélendő. *Szép kolléga az ilyen! Szép kis osztálytárs vagy, mondhatom, beárultál minket!*
6. Nagy, tetemes. *Szép fizetést kap. Szép kort élt meg. Szép számban jöttek el a műsorra.*
7. (Időpont megnevezésének nyomosításaként:) *Egy szép napon azzal állított be, hogy…*
8. (bizalmas) (Állítmányként:) Rendjén van. *Ez mind szép, de te mit tudsz adni?*
9. (Fokhatározóként:) A kívánalmaknak megfelelően. *Szép csendesen élték az életüket. Szép lassacskán megérkeztek. Szép ropogósra vasalta az ingeket.*
✧ Szin: **1.** *gyönyörű,* (idegen, választékos) *esztétikus,* (népi) *szemrevaló* **2.** *jó, megfelelő, alkalmas, kedvező* **3., 4.** *kiváló, kifogástalan, jó* **6.** *jókora, jelentős* **8.** *jól van* • **1.** *A napra lehet nézni, de rá nem.*
✧ Táj: **1.** *csecsés*
✧ Ell: **1.** *csúf, csúnya, rút* **2.** *kedvezőtlen, kellemetlen, rossz* **3.** *csúnya* **4.** *rossz*
✧ Etim: Valószínűleg ősi, finnugor kori szó.
✧ Ö: százszor + szép
szép II. ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e* vagy *~je*
1. Az, ami esztétikai élvezetet nyújt. *Szereti a szépet. „Éhe kenyérnek, éhe a Szónak, Éhe a Szépnek hajt titeket”* (Ady E.: Csák Máté földjén). *Utazásai során sok szépet látott.*
2. Szép személy, rendszerint nő. *Hogy tetszenek az Anna-bál szépei? Ő a város szépe.* • Szólás: (Bókként nőknek, ha rájuk száll a füst:) *Szépre száll a füst.*

3. Kellemes, előnyös dolog, bók. *Sok szépet hallottam rólad. Szépeket mond a menyasszonyának.* • Szólás: *Teszi a szépet*: udvarol.
4. A legszebb, legértékesebb része valaminek. *A szamóca szépét félretette a kisbabának.*
✧ Szin: **1.** *szépség,* (idegen, választékos) *esztétikum* **3.** *kedvesség*
✧ Ell: **1.** *csúfság, rondaság*
✧ Etim: Valószínűleg ősi, finnugor kori szó.

szepeg ◆◆ ige *~ni*
1. Csukladozva, szipogva, sírósan lélegzik. *Csúnyán elesett, a sírás után még most is szepeg.*
2. Csukladozva, sírósan beszél. *Nagyon elfáradtam! – szepegte a leányka.*
✧ Szin: **1.** *szipog, pityereg*
✧ Táj: **1.** *pertyeg, seppeg, szeppeg, züpög, hüppög*
✧ Etim: A → *szipákol*, *szipog*, → *szippant* igék tövével összefüggő, hangutánzó eredetű szótő származéka.

szépfiú ◆ fn (bizalmas, rosszalló)
Jóképű, de üresfejű, léha fiatalember. *Máté csinos, de nem akarja, hogy szépfiúnak tartsák.*
✧ Szin: (választékos) *piperkőc,* (idegen) *amorózó*
✧ Etim: Összetétel: → *szép* + → *fiú*.

szépirodalom ◆◆◆◆ fn
Művészi céllal írt prózai, drámai és lírai művek összessége. *A magyar és a külföldi szépirodalom mindig élénken érdekelte.*
✧ Szin: *irodalom,* (idegen) *literatúra*
✧ Etim: Német mintára keletkezett összetétel: → *szép* + → *irodalom*.

szeplő ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
1. A napsütéstől a bőrön keletkező barnás vagy vörös foltocska. *Nyáron mindig tele van az arca szeplővel.*
2. ■ (választékos) *Szeplő esik valamin*: kisebb erkölcsi hiba. *Szeplő esett a jóhírén.*
✧ Szin: **1.** *petty, pötty* **2.** *folt*
✧ Táj: *ceplő*
✧ Etim: Valószínűleg honfoglalás előtti török jövevényszó.

szeplőtelen ◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül* (választékos)
1. Erkölcsileg tiszta, feddhetetlen. *Szeplőtelen ember. tiszta múltja miatt választották meg polgármesternek.*
2. ■ *Szeplőtelen fogantatás*: Szűz Máriának az eredendő bűntől mentes fogantatása, illetve ennek ünnepe (dec. 8.).
3. Szűz, érintetlen. *Szeplőtelen leányt áldoztak a mesében a sárkánynak.* ■ *A Szeplőtelen Szűz*: Szűz Mária.
✧ Szin: **1.** *ártatlan,* (választékos) *szeplőtlen, makulátlan* **2.** (ritka) *szeplőtlen* **3.** *tiszta,* (választékos) *szeplőtlen*
✧ Ell: **1.** *mocskos, aljas, erkölcstelen*
✧ Etim: A → *szeplő* főnév származéka.
☝ A *szeplőtlen* szinonima mindhárom jelentésben jóval ritkább, mint a *szeplőtelen* szó. Inkább a *szeplőtlen* használatos ellenben 'amin nincs szeplő' jelentésben: *A húga szebb, mert neki szeplőtlen az arca.*

szépség ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
1. Valakinek, valaminek az a tulajdonsága, hogy szép. *A táj szépsége mindenkit elbűvölt. Nemcsak szépségével, hanem kedvességével és intelligenciájával is levett a lábáról mindenkit.*
2. Feltűnően szép nő. *Nem tudod, ki az a szépség ott a terem végében? Sosem volt egy nagy szépség, de mindig akadt néhány udvarlója.*
✧ Szin: **1.** *ékesség, csinosság, üdeség, vonzerő,* (idegen) *esztétikum,* (választékos) *bűbáj, kecs, kellem*
✧ Ell: **1.** *csúnyaság, rútság, csúfság* **2.** *csúfság*
✧ Etim: A → *szép* melléknév származéka.

szépszerével ◆ hsz
1. Erőszak nélküli rábeszéléssel. *Szépszerével rávette, hogy megváljon értékes bélyegeitől.*
2. Önként, magától. *Szépszerével kibékültek, hallgattak a kérésemre.*
✧ Szin: **1.** *békésen, barátságosan,* (régi) *szépszerint* **2.** *önszántából,* (régi) *szépszerint*

✧ Ell: **1.** *erőszakkal, haraggal, erővel* **2.** *rábeszélésre, kényszerből*
✧ Etim: Megszilárdult ragos alakulat, összetétel; → *szép* ‘helyes, jó’ + *szerével*: a *szer* ‘sor; mód, eljárás’ főnév ragozott alakja.

szeptember ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

Az év 9. hónapja. *Szeptemberben kezdődik a tanév.*
✧ Szin: (régi) *Mérleg hava, Szent Mihály hava, őszelő*
✧ Etim: Latin jövevényszó.
☝ Rövidítése: *szept.* (ponttal).

szer[1] ◆ fn *~ek, ~t, ~e* (népi)

Utca, falu egyik része. *A felső szeren laknak.*
✧ Szin: *oldal, sor, falurész*
✧ Etim: Valószínűleg honfoglalás előtti, csuvasos típusú török jövevényszó.

szer[2] ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Tornaszer. *A tornász a szerhez lép, hogy megkezdje gyakorlatát.*
2. Vegyszer vagy gyógyszer. *Növényvédő szert vett a gazdaboltban. Köhögéscsillapító szert írt föl a doktor bácsi.*
3. (Kifejezésekben:) Az a mód, ahogy valamit elérhetünk. ■ *Szerét ejti valaminek*: úgy alakítja, hogy sor kerüljön rá. *Szerét ejtette a látogatásnak.* | *Szert tesz valamire*: hozzájut. *Szert tett egy jó autóra.*
4. (népi) Szín, fészer. *Betolták a kocsit a szerbe.*
5. (Kifejezésekben:) Mennyiség. ■ *Se szeri, se száma*: sok van belőle. *Az udvaron se szeri, se száma a sok baromfinak.*
6. (szleng) Kábítószer. *Szert találtak nála a rendőrök.*
✧ Szin: **2.** (régi) *kémszer* **6.** (szleng) *anyag,* (idegen) *drog, narkotikum,* (bizalmas) *narkó*
✧ Etim: Ősi, uráli kori szó.
✧ Ö: ék + szer, fű + szer, gyógy + szer, hang + szer, illat + szer, köt + szer, közép + szer, lő + szer, mód + szer, mosó + szer, mű + szer, öblítő + szer, rend + szer, serkentő + szer, vegy + szer

szerb ◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~ül*

1. A zömében Szerbiában élő, déli szláv nyelvet beszélő néphez tartozó, vele kapcsolatos. *Egy szerb népdalt énekelt. A szerb lakosság mellett magyarok is élnek a városban.* (Főnévi használatban:) *A konferencián több szerb is részt vett. A szerbek sokáig álltak török elnyomás alatt.*
2. Az általuk beszélt nyelvű. *Szerbül beszél, ez az anyanyelve.* (Főnévi használatban:) *Rendszeresen fordít szerbből.*
✧ Szin: (régi) *rác, szervián*
✧ Etim: Horvát-szerb jövevényszó.

szerda ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

A hét harmadik napja. *A szülői értekezletet mindig szerdán tartják.*
✧ Táj: *szérda, szereda, szöreda, szöröda*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.
✧ Ö: hamvazó + szerda

szerecsen ◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~je* (régi)

1. Néger. *A szerecsen gyerekek ruhátlanul szaladgáltak.* ● Szólás: (Főnévi használatban:) *Fekete, mint a szerecsen*: nagyon sötét (arc)bőrű. | *Szerecsent mosdat*: valakinek a hibáit reménytelenül próbálja mentegetni.
2. Arab. *„Jó szerecsen lovak Alattok ugrálnak, Hogyha trombita riad”* (Balassi B.: A végek dicsérete). (Főnévi használatban:) *A magyar vitéz párviadalra hívta ki a hatalmas termetű szerecsent.*
✧ Szin: **1.** *fekete* **2.** (régi) *arabus, arabs, mór, szaracén*
✧ Táj: *szerecseny, szercsöny*
✧ Etim: Latin eredetű olasz jövevényszó.

szerel ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Valaminek az alkatrészeit megjavítja vagy összerakja, hogy használható legyen. *Az öcsém ezermester, mikrofont, motort, zárat, mindent szerel.*
2. Rögzít valamit valahova. *Polcot szerel a falra a könyveinek.*
3. (Labdajátékban:) Elveszi a labdát a másik csapat valamelyik tagjától. *A védő szabálytalanul szerelt, ezért tizenegyes jár.*
✧ Szin: **1.** *összeállít, javít,* (bizalmas) *bütyköl,* (idegen, bizalmas) *reparál* **2.** *feltesz*
✧ Etim: A → *szer*[2] főnév nyelvújítás kori származéka.

szerelem ◆◆◆◆◆ fn *szerelmek, szerelmet, szerelme*

1. Erős (nemi) vonzalom, odaadás, ragaszkodás. *Szerelmet érez a barátnője iránt. „Szerelem, szerelem, átkozott gyötrelem”* (népdal).
2. Az ilyen érzelmen alapuló viszony. *Lángol közöttük a szerelem.*
3. Az, akibe szerelmes valaki. *Szerelmét legszívesebben egy pillanatra se hagyná magára.*
4. (régi) (Könyörgő felkiáltásként:) *Az ég* vagy *az Isten szerelmére* vagy *szerelméért (kérlek)!*
5. (választékos) Az, amihez szenvedélyesen vonzódik valaki. *Visszatért régi szerelméhez, a régészethez, most csak ilyen tárgyú könyveket olvas.*
✧ Szin: **1., 2.** *szenvedély, rajongás* **3.** *választott, szerelmes, kedves, pár, ideál* **5.** (idegen) *hobbi,* (rosszalló) *vesszőparipa,* (idegen, rosszalló) *mánia*
✧ Ell: **1., 2.** *gyűlölet*

✧ Etim: A → *szeret* ige tövével azonos ősi igenévszó igei megvalósulásának származéka. Az alapszó névszói változata → *szer*[2] szavunk.

szerelmes ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

1. Szerelmet érző, kifejező, azzal kapcsolatos. *Fülig szerelmes az egyik osztálytársába. Szerelmes szavakat súg kedvese fülébe.* (Főnévi használatban:) *Feleségül vette szerelmesét. A boldogtalan szerelmes elbujdosott.* | *Szerelmesek*: két, egymásba szerelmes ember. *A szerelmesek boldogan éltek, míg meg nem haltak.*

2. (túlzó) *Valamibe szerelmes*: valamit rendkívül szerető. *Szerelmes az utazásba.*

3. (régi) Nagyon szeretett. *Szerelmes gyermekem és feleségem, nagyon hiányoztok nekem.*

4. (régi) Nagy szeretetre valló. *„Szilágyi Örzsébet Levelét megirta; Szerelmes Könnyével Azt is telesírta”* (Arany J.: Mátyás anyja).

✧ Szin: **3.** *imádott,* (régi) *szerelmetes* **4.** *rajongó*

✧ Etim: A → *szerelem* főnév származéka.

szerelő ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

Gépek, berendezések javításával foglalkozó, ahhoz értő szakképzett iparos. *Csöpög a vízcsap, hívni kell egy szerelőt.*

✧ Szin: *műszerész*

✧ Etim: A → *szerel* ige származéka.

szerelvény ◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Vonattá összekapcsolt, síneken közlekedő kocsik sora. *A vasúti, a metró- és a HÉV-kocsik is szerelvényt alkotnak. A szerelvény befutott az állomásra.*

2. (Műszaki) árucikkekhez tartozó, a gyártáskor be nem épített tartozékok, alkatrészek összessége. *A tűzhely szerelvényei egy külön zacskóban vannak.*

3. Katonai menetfelszereléshez tartozó tárgyak összessége. *A szerelvény készen áll, indulhatunk.*

✧ Szin: **1.** (Fv bizalmas) *szúprava* **2.** (idegen) *armatúra*

✧ Etim: A → *szerel* ige nyelvújítás kori származéka.

szerenád ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. Valakinek az ablaka alatt éjjel udvarlásul előadott, esetleg hangszeren kísért dal. *Már nem divat a szerenád. Szerenádot adott az imádott hölgynek.* (tréfás) *Szerenádot adtunk az osztályfőnökünknek a ballagás éjszakáján.*

2. Szórakoztató, könnyed, többtételes zenei mű kisebb zenekarra vagy énekegyüttesre. *A szerenád Mozart egyik kedvenc műfaja volt.*

✧ Szin: **1.** *éjjelizene, éji zene*

✧ Etim: Olasz eredetű nemzetközi szó.

szerencse ◆◆◆◆◆ fn *–, ~t, ~je*

1. Sorsunkat befolyásoló, akaratunktól független események sora. *A szerencse forgandó. Váltakozó szerencsével folyt a harc, hol jóra, hol rosszra fordult a magyar sereg helyzete. Milyen szerencsével jártál?*

2. Sorsunkat jóra fordító körülmények sora. *Szerencse a szerencsétlenségben, hogy velem vagy a viharban. Szerencse, hogy itt talállak.* | *Szerencsére*: szerencse, hogy… *Szerencsére még nem ment el hazulról.* | (Bányászköszöntésben:) *Szerencse fel!* vagy *Jó szerencsét!* | (Jókívánságban:) *Sok szerencsét! Járj szerencsével!* ■ *Rámosolyog a szerencse*: szerencse éri.

3. A boldogulás lehetősége. *Kezében volt a szerencséje, de elszalasztotta. Megcsinálta a szerencséjét.* • Szólás: *Kiki a maga szerencséjének kovácsa*: ügyességgel mindenki javíthat a helyzetén.

4. (Udvariassági kifejezésekben:) *Kihez van szerencsém?*: szabad tudnom a nevét? | *Legyen szerencsém máskor is!*: szívesen látom más alkalommal is. | (Régi köszönésül:) *Van szerencsém!* | (Búcsúzáskor:) *Volt szerencsém!*

5. ■ (régi) *Szerencsét mond*: jósol, jövendöl. *A jósnő szerencsét mond a kristálygömbből.*

✧ Szin: **1.** *sors* **2.** *jószerencse,* (idegen) *fortuna,* (bizalmas) *mázli* **3.** *szerencsecsillag*

✧ Etim: Déli szláv jövevényszó.

✧ Ö: bal + szerencse

szerencsecsillag ◆ fn (választékos)

Kedvezően alakuló személyes sors, boldogulás, illetve annak lehetősége. *Feltűnik a szerencsecsillaga, végre felvették az egyetemre. Leáldozóban van a szerencsecsillaga, elhagyta a menyasszonya.*

✧ Szin: *szerencse*

✧ Etim: Összetétel: → *szerencse* + → *csillag*.

szerencsejáték ◆◆◆ fn

Olyan játék, amelynek eredménye majdnem teljesen a szerencsétől függ. *Szerencsejátékon nagyobb összeget vesztett.*

✧ Szin: *hazárdjáték, sorsjáték, lottó,* (régi) *lutri*

✧ Etim: Összetétel: → *szerencse* + → *játék*.

szerencselovag ◆ fn (rosszalló)

Kalandor. *A szenzációs lelet hírére szerencselovagok hada lepte el az országot.*

✧ Szin: (rosszalló) *szerencsevadász, szélhámos,* (régi) *világcsaló*

✧ Etim: Összetétel: → *szerencse* + → *lovag*.

szerencsés ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

1. Olyan, akinek általában kedvez a szerencse. *Szerencsés ember, szép, egészséges gyerekei vannak.*

2. Baj nélküli. *Szerencsés hazaérkezést! Szerencsésen esett, nem ütötte meg nagyon magát.*

3. Kedvező, előnyös. *Szerencsés véletlen, hogy találkoztak. Szerencsés csillagzat alatt született, hosszú életét békében élhette le.*

4. Jól kiválasztott, odaillő. *Ez rá a szerencsés kifejezés. Szerencsés kézzel nyúlt a kényes ügyhöz, senkit nem sértett meg.*

✧ Szin: **1.** *sikeres,* (bizalmas) *mázlista* **2.** *áldásos* **4.** *ügyes, jól választott* • **1.** *Burokban született. Kolbászból fonja a kerítést. Tenyerén hordozza a szerencse.* (bizalmas) *Disznója van.* (szleng) *Mákja van.*

✧ Ell: *szerencsétlen, sikertelen, kedvezőtlen*

✧ Etim: A → *szerencse* főnév származéka.

szerencsétlen ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~ül*

1. Olyan, akinek nem kedvez a szerencse. *Világéletében szerencsétlen volt.* (Főnévi használatban:) *Beszélni szeretnék azzal a szerencsétlennel, hátha tudok segíteni rajta.*

2. Kedvezőtlen kimenetelű, balsikerű. *Szerencsétlen vállalkozás volt, az első évben csődbe mentek.*

3. Tragikus. *A főhős szerencsétlen véget ért.* ■ *Szerencsétlenül jár*: súlyos balesetet szenved.

4. (gúnyos) Ügyefogyott, gyámoltalan. *Nézd ezt a szerencsétlen alakot!*

5. Ügyetlen, ártalmas, káros. *Szerencsétlen választ adott. Szerencsétlen megoldás, hogy a konyhán át kell bemenni a lakásba.*

✧ Szin: **1.** *nyomorult, boldogtalan, sikertelen,* (bizalmas) *peches* **2.** *rosszul sikerült, félresikerült* **3.** *szomorú, gyászos* **4.** (gúnyos) *béna, kétbalkezes,* (durva) *balfasz, tökkelütött* • **1.** *Rossz csillagzat alatt született. Rájár a rúd. Rosszul fő a lencséje.*

✧ Táj: **4.** *sükebóka, bugyuta, teszetosza, gyüge*

✧ Ell: **1.** *szerencsés, sikeres* **2.** *jól sikerült* **3.** *vidám* **4.** *életrevaló, talpraesett*

✧ Etim: A → *szerencse* főnév származéka.

szerencsétlenség ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Szerencsétlen állapot, balsors, tehetetlenség. *Magára hagyták szerencsétlenségében.* • Szólás: *Mit állsz ott, mint egy rakás szerencsétlenség?*

2. Súlyos baleset. *A szerencsétlenségben húszan veszítették életüket. Vasúti szerencsétlenség történt a sorompónál, mert elromlott a lámpa.*

✧ Szin: **1.** *balszerencse, csapás, vész,* (bizalmas) *pech* **2.** *katasztrófa, tragédia*

✧ Táj: **2.** *vakeset*

✧ Ell: **1.** *szerencse*

✧ Etim: A → *szerencse* főnév származéka.

szerény ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

1. Csendes (ember), aki soha nem dicsekszik semmivel. *Nagyon szerény kislány, pedig ő a legjobb tanuló az osztályban.* • Szólás: *Szerény, mint az ibolya.*

2. Igénytelen, kisigényű. *Mindig szerényen éltek.*

3. Egyszerű, szegényes. *Elköltötte szerény vacsoráját.*

4. Gyenge, kevés. *Szerény képességű gyerek, azért olyan rosszak a jegyei. Szerény fizetése nem engedi, hogy autót tartson.*

5. A kedvezőtlen lehetőségeket is figyelembe vevő. *Szerény számítások szerint is bele fog kerülni százezer forintba.*

6. (Szerénykedő kifejezésekben:) *Szerény véleményem szerint nincs igazad.*

✧ Szin: **1.** *tartózkodó, visszahúzódó, visszafogott, szolid* **2.** *mértékletes, mértéktartó* **3.** *csekély, gyenge, szűkös* **4.** *csekély, alacsony* **5.** *óvatos* • **2.** *Kevéssel beéri. Kis helyen is megfér.*

✧ Ell: **1.** *nagyképű, nagyszájú* **2.** *igényes* **3.** *gazdag, pazar, fényűző* **4.** *jó, erős, bőséges* **5.** *nagyvonalú, merész*

✧ Etim: A → *szer*[2] ‘mód, mérték’ főnév nyelvújítás kori származéka.

szerep ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Színpadi, filmbeli alak, figura, illetve színpadon, filmben elmondandó szöveg. *Nyilas Misi szerepét többször is színésznővel játszatták el. Tanulja a szerepét. Kisebb szerepet kapott egy tévésorozatban.*

2. (rosszalló) Megjátszott, színlelt magatartás. *A jó barát szerepét öltötte magára.*

3. Feladat, rendeltetés. *A méheknek fontos szerep jut a virágok beporzásában. A tudomány szerepét nem minden politikus látja világosan.*

✧ Szin: **3.** *tiszt, hivatás,* (idegen) *funkció*

✧ Etim: Feltehetőleg a → *szer*[2] ‘mód’ főnév nyelvújítás kori származéka.

szerepel ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Játszik, fellép valahol. *Este az Operában szerepel.*

2. Valamilyen eredményt mutat fel. *A versenyen jól szerepelt.*

3. A nyilvánosság figyelmét magára irányítja. *Szeret szerepelni, ezért szerencsére nem* izgul.

4. Benne van, benne foglaltatik. *A névsorban az ő neve is szerepelt. A novellában egy fiatal lány is szerepelt.*

✧ Szin: **1.** *alakít, bemutat, előad valamit* **4.** *előfordul*

✧ Etim: A → *szerep* főnév származéka.

szereplő ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. Az, aki, esetleg ami valamiben szerepel. *A film szereplői már megérkeztek a forgatás helyszínére. A regény szereplői kitalált személyek.* (Jelzőként:) *A filmben szereplő legendás épületben múzeumot rendeztek be.*

2. Valamely tevékenységben, eseményben részt vevő személy. *A játék szereplői egymás után dobnak a kockával.*

✧ Szin: **1.** *fellépő, közreműködő; színész, statiszta; alak* **2.** *résztvevő, közreműködő*

✧ Etim: A → *szerepel* ige származéka.

szeret ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Szeretetet érez valaki, valami iránt. *Szereti a családját és a hazáját. „S anyánkat, ezt az édes jó anyát, Oh Pistikám, szeresd, tiszteld, imádd!”* (Petőfi S.: István öcsémhez)

2. Szerelmes valakibe. *Forrón szeretik egymást.*

3. Örömöt talál valakiben, valamiben. *Szereti a vidám embereket. Szeret szépen öltözködni és étteremben ebédelni.*

4. *Szeretne valamit*: vágyik valamire. *Szeretne egy új számítógépet. Szeretnék utazgatni, bejárni a világot.*

5. Igényel valamit. *Némelyik növény az árnyékot szereti, másik a sok napot.*

✧ Szin: **1.** *szível, kedvel, imád; rajong valakiért;* (szleng) *komál, csíp* **2.** *imád; rajong valakiért;* (szleng) *bukik valakire* **3.** *élvez valakit, valamit* **4.** *óhajt, kíván* **5.** *megkíván* • **2.** *Üti a szíve a tizenkettőt.* **3.** *Kedvét leli valamiben.*

✧ Táj: **1.** *kegymél, lelkel*

✧ Ell: **1., 2.** *gyűlöl, utál* **3.** *utál*

✧ Etim: A → *szerelem* főnév tövével azonos ősi igenévszó igei változatának származéka. Az alapszó névszói változata → *szer*[2] szavunk.

szeretet ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Valaki iránt érzett erős vonzódás, gyengédség, jóakarat. *A testvéri szeretet szép példáját adják. Példás szeretetben élnek.* | (Magánlevél záradékaként:) *Szeretettel (köszönt stb.) Imre bátyád. Szeretettel üdvözöl barátnőd, Ili.*

2. Valaminek a kedvelése. *A művészetek szeretete tölti ki az életét. A zene szeretete hozott össze minket.*

3. (régi) Szerelem. *A köztük levő szeretet a házasságban is megmaradt.*

✧ Szin: **1.** *vonzalom, kötődés* **2.** *rajongás* **3.** *imádat*

✧ Ell: **1.** *gyűlölet, utálat, ellenszenv* **2.** *ellenszenv* **3.** *utálat*

✧ Etim: A → *szeret* ige származéka.

✧ Ö: majom + szeretet

szeretetreméltó ◆◆ mn *~k, ~t, ~an* (fokhatározóval)

Rokonszenves, kedves. *Nagyon szeretetreméltó, kellemes emberek a rokonaid. Igen szeretetreméltó ez a macska.*

✧ Szin: *megnyerő, szívélyes, barátságos,* (idegen) *szimpatikus*

✧ Ell: *barátságtalan, utálatos, undok, ellenszenves,* (idegen) *antipatikus*

✧ Etim: Összetétel; *szeretetre*: a → *szeretet* főnév ragozott alakja + → *méltó*.

szerető I. ◆◆◆ mn *~k, ~t, ~en*

Szeretetből fakadó, illetve arra utaló. *Édesanyja születésétől fogva szerető aggodalommal viselte gondját.*

✧ Szin: *szeretetteljes, gyengéd, szívélyes, nyájas*

✧ Ell: *rideg, hideg, hűvös*

✧ Etim: A → *szeret* ige származéka.

szerető II. ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

Házasságon kívüli szerelmi kapcsolatban valakinek a kedvese. *A szeretőjével töltötte a hétvégét. Évek óta szeretőt tart.*

✧ Szin: *szerelmes, barátnő, barát, udvarló, lovag,* (szleng) *macája, nője, csaja* vagy *pasija, hapsija valakinek,* (idegen) *partner*

✧ Etim: A → *szeret* ige származéka.

szerez ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Birtokába jut valaminek, a tulajdonává tesz valamit. *Földet, dicsőséget és pénzt szerzett. Mindig arra törekedett, hogy szerezzen, vagyonát gyarapítsa. Sok tanulással sikerült diplomát szereznie. Megpróbálok ma estére színházjegyet szerezni külföldi vendégeimnek.*

2. *Szerez valakinek valamit*: **a)** eléri, hogy legyen valakinek valamije. *Állást szerez a húgának.* **b)** előidézi vagy hozzájárul, hogy valaki részesüljön valamiben. *Kellemes órákat szerzett neki.*

3. (bizalmas) Lop valamit. *Szerezte ezt a pénzt vagy megdolgozott érte?*

4. Megkap, megszerez valamit. *Csúnya betegséget szerzett Afrikában. A gyakorlaton sok tapasztalatot szerzett.*

5. Alkot, költ valamit. *Új dalt szerez, és legközelebb előadja.*

✧ Szin: **1.** *megkap, elnyer; hozzájut valamihez, szert tesz valamire* **2.** *okoz, kelt, elősegít* **3.** (bizalmas) *csen, csór,* (szleng) *szajréz, zabrál* **4.** (bizalmas) *összeszed* **5.** *ír,* (idegen) *komponál*

✧ Táj: **3.** *suvaszt*

✧ Etim: A → *szer*[2] főnév származéka.

☝ A 2. jelentésben a *szerez* és az *okoz* használatáról lásd az *okoz* szócikket! – Az igének van egy rövidebb, *szerz-* töve is, ezt kijelentő mód jelen időben a *szerzek – szerzem, szerzel – szerzed* és a *szerzünk* alakban használjuk; múlt időben a *szerzett* alakban; valamint a *szerző* melléknévi igenévben és főnévi származékokban: *szerzés, szerzett, szerzemény* stb.

szerint ◆◆◆◆◆ nu

1. Valaminek megfelelően, valamivel egyezőleg. *A rendelet szerint intézkedett. Teljesítményük szerint kapnak jutalmat.* ■ *Szó szerint*: szóról szóra. *Ezt a mondatot szó szerint kell érteni. Szó szerint ezt mondta!* | *Igazság szerint*: valójában. *Igazság szerint semmi kedvem odamenni.* | *Szíve szerint*: **a)** kedvére. *A szíve szerint választ.* **b)** őszintén. *Szíve szerint nem ezt mondta volna.*

2. Valamire nézve, valamit tekintetbe véve. *Név szerint szólítottak bennünket. Nagyság szerint válogatja az almát.* ■ *Ez idő szerint*: mostanában, jelenleg. *Ez idő szerint heves viharok dúlnak arrafelé.*

3. Valamilyen értesülés alapján. *Megbízható források szerint már nem nyitnak új határátkelőhelyeket.* ■ *Ezek szerint*: akkor hát. *Ezek szerint jól tudtam.*

✧ Szin: **2.** *valamire tekintettel*

✧ Etim: A → *szer*[2] főnév megszilárdult ragos alakulata.
✧ Ö: rend + szerint

szerinte ◆◆ személyragos hsz

Véleménye szerint. *Szerintem szép ez a ház. Szerintetek is jó volt a film?*
✧ Etim: A → *szerint* névutó személyragos alakja.
☝ Ragozása: *szerintem, szerinted, szerinte, szerintünk, szerintetek, szerintük.*

szerkeszt ◆◆◆◆◆ ige *~eni*

1. Készít, összeállít valamit. *A lakótelep műszaki tervét szerkeszti. Öntözőrendszert szerkeszt.*
2. Szellemi alkotás anyagát összegyűjti, kiválogatja és elrendezi. *Egy új irodalmi folyóiratot szerkeszt. Műsort szerkeszt a rádióban és a televízióban.*
3. (Mondatot, szószerkezetet) létrehoz. *Szerkesszetek ebből a két egyszerű mondatból alárendelt összetett mondatot!*
4. (Mértani idomot) segédeszközökkel, adatok alapján rajzolva alkot. *Körívet szerkeszt az új körzőjével.*
✧ Szin: **1.** *megszerkeszt, megtervez* **2.** *összeállít, megalkot, megszerkeszt* **3.** *alkot, megszerkeszt,* (idegen) *konstruál* **4.** *megrajzol, megszerkeszt*
✧ Etim: A régi nyelvi *szerkeszik* ‘társul, csatlakozik valakihez; ragaszkodik valakihez’ ige származéka. A *szerkeszik* ige alapszava a régi nyelvi *szerk* ‘csatlakozik, társul’, mely a → *szerelem*, → *szeret* szavak tövével azonos ősi igenévszó igei változatának származéka. Az alapszó névszói megvalósulása → *szer*[2] szavunk.

szerkesztő ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

Több munkatárssal készülő kiadvány, műsor munkálatainak szellemi irányítója. *Az újság szerkesztője állítja össze a szám anyagát. Felelős szerkesztő az, aki a kiadvány tartalmáért felel. A rádió külpolitikai műsorának szerkesztője lett.*
✧ Szin: *összeállító*
✧ Etim: A → *szerkeszt* ige származéka.
✧ Ö: szöveg + szerkesztő

szerkesztőség ◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Újság vagy folyóirat belső munkatársainak testülete, illetve munkahelyük. *Tagja lett az újság szerkesztőségének. Telefonál a szerkesztőségbe, hogy küldheti-e még a cikket.*
2. Nagyobb szabású gyűjteményes vagy sorozatos mű munkatársainak ideiglenes közössége. *A lexikon szerkesztősége új szerkesztőket keres.*
3. (ritka) A szerkesztő tiszte. *Sok töprengés után elvállalta a szerkesztőséget.*
✧ Szin: **1.** (idegen) *redakció*
✧ Etim: A → *szerkeszt* ige származéka.

szerkezet ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Gép, készülék alkatrészeinek összessége. *A motor szerkezete a legtöbb autós számára áttekinthetetlen. Feltalált egy bonyolult szerkezetet.*
2. Építményben a terhelést hordozó részek összessége. *A híd szerkezete jól bírja a nagy forgalmat.*
3. Természeti alakulat, képződmény alkotó részei között levő összefüggés módja. *Az emberi test szerkezetét tanulják biológiaórán.*
4. Valamely társadalmi alakulatot meghatározó erőviszonyok összessége, jellege. *A társadalom szerkezete sokat változott az évezredek során.*
5. Szellemi alkotás felépítési módja, belső rendje. *A vers szerkezete jól tükrözi a mondanivalót.*
6. A nyelvi elemek egymáshoz kapcsolódásának módja. *Rajzoljátok le a mondat szerkezetét! Az alanyos, tárgyas és határozós szerkezet lesz a mai nyelvtanóra témája.*
✧ Szin: **1.** (idegen) *konstrukció, mechanizmus* **2.** *tartószerkezet* **4.** *felépítés,* (idegen) *struktúra* **5.** (idegen) *kompozíció, struktúra* **6.** *mondatszerkezet; szószerkezet,* (idegen) *szintagma*
✧ Etim: A régi nyelvi *szerkeszik* ‘társul, csatlakozik valakihez; ragaszkodik valakihez’ ige származéka. A *szerkeszik* ige alapszava a régi nyelvi *szerk* ‘csatlakozik, társul’, mely a → *szerelem*, → *szeret* szavak tövével azonos ősi igenévszó igei változatának származéka. Az alapszó névszói változata → *szer*[2] szavunk.

szerszám ◆◆◆◆◆ fn

1. Kézzel végzett munkát segítő eszköz. *A szerelő egy nagy táskából elővette szerszámait: a kalapácsot, a vésőt és többféle fogót.*
2. (népi) Lószerszám. *Felteszi a szerszámot a ló fejére.*
3. (szépítő) Férfi nemi szervének hengeres része. *A szerszáma méretével dicsekszik.*
✧ Szin: **2.** *hám* **3.** *hímvessző*
✧ Táj: **2.** *szügyvért*
✧ Etim: Összetétel: → *szer*[2] + → *szám*.
✧ Ö: kézi + szerszám, ló + szerszám

szertár ◆◆ fn

Szerszámok, fölszerelési tárgyak stb. tárolására való helyiség. *Az edző súlyzókat és medicinlabdát hozat a szertárból. A biológiai és a kémiai szertárban a szemléltető és kísérleti eszközöket tartjuk.*
✧ Szin: *raktár,* (Fv, Ka, Va; Dv régi) *kabinet*
✧ Etim: Összetétel: → *szer*[2] + → *tár* főnév.

szertartás ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Valamely alkalomhoz kötött vallási cselekményeknek pontosan meghatározott egymásutánja. *Az esketési szertartás alatt halk zene szólt. Az elhunytat a római katolikus egyház szertartása szerint helyezik örök nyugalomra. A lámák megengedték, hogy végignézzünk egy szertartást.*

2. Ünnepélyes formaságokkal végzett ténykedés. *Nálunk a vasárnapi ebéd szertartás volt.*

✧ Szin: (idegen) *ceremónia, rítus, rituálé*

✧ Etim: Összetétel; → *szer*[2] ‘mód’ + *tartás*: a → *tart* ige származéka.

szerte I. ◆◆◆◆ hsz

1. Többféle irányban. *Kószáltak szerte a határban.*

2. Mindenütt, illetve sok helyen. *Szerte a hazában mindenki a hősökre emlékezett.*

3. (ritka) Összevisszaságban, szerteszét. *Még minden szerte van, ne haragudjatok a rendetlenségért.*

✧ Szin: **1.** *mindenfelé* **2.** *sokfelé, sok helyütt, mindenfelé, mindenhol* **3.** *szerteszéjjel, szanaszét*

✧ Etim: A → *szer*[1] főnév megszilárdult ragos alakulata.

szerte II. ◆◆◆◆ ik

Sok különféle irányba(n). *Szerteágazik, szertenéz, szerteszór. Nem gondoltam, hogy így szerte tud ágazni egy ilyen egyszerűnek tűnő probléma.*

✧ Etim: A → *szer*[1] főnév megszilárdult ragos alakulata.

-szerte ◆ (határozórag-szerűen)

A szóban forgó helyen. *Világszerte fontos kérdés a környezetszennyezés visszaszorítása. Országszerte nagy esőzések várhatók.*

✧ Etim: A → *szer*[1] főnév megszilárdult ragos alakulata.

☝ Az előtte álló köznévvel egybeírjuk: *faluszerte, országszerte* stb. Tulajdonnevekhez kötőjellel kapcsoljuk: *Európa-szerte, Dél-Ázsia-szerte.*

szertelen ◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül*

1. (régi) Szokatlanul nagy. *Szertelen hideg volt, mindenütt lógtak a jégcsapok. A hegytetőn állt a várkastély szertelen tornyával.*

2. Féktelen, zabolátlan. *Szertelen jókedv és vidámság uralkodott a vitorlás fedélzetén. Mindenben ilyen szertelen, ugyanis kamasz.*

✧ Szin: **1.** *hatalmas, óriási, túlméretezett* **2.** *heves, szenvedélyes, meggondolatlan,* (idegen) *egzaltált*

✧ Ell: **1.** *pici, apró, kicsi* **2.** *megfontolt, kiegyensúlyozott, összefogott*

✧ Etim: A → *szer*[2] főnév származéka.

szerteszét ◆◆◆◆ hsz

1. Sok helyen szétszórva. *Szerteszét van a ruhája.*

2. Mindenfelé. *A csoport tagjai szerteszét futottak a kutya elől.*

✧ Szin: **1.** *szanaszét, szanaszéjjel, itt-ott* **2.** *összevissza*

✧ Táj: **1.** *szertenden-szerte*

✧ Etim: Összetétel: → *szerte* + → *szét*.

szérum ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a* (idegen)

1. Vérsavó. *A vér alvadásakor a szérum elválik a sűrűbb anyagtól.*

2. Vérsavóból készült oltóanyag. *A malacokat beoltották pestis elleni szérummal.*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

-szerű ◆ (melléknévképző-szerű utótag)

1. Az előtagban említett személyhez, dologhoz hasonló vagy vele egyező. *Ködszerű anyag lepte el a teret.*

2. Az előtagban említett dolognak megfelelő. *A lakásban csak célszerű bútorok vannak.*

3. Az előtagban említett dologból eredő. *Ösztönszerűen jobbra indult el.*

4. Az előtagban említett dologban levő, általa történő. *Adatszerű bizonyítékokat tárt a bíróság elé.*

✧ Etim: A → *szer*[2] főnév származéka.

✧ Ö: cél + szerű, egy + szerű, idő + szerű, kis + szerű, kor + szerű, közép + szerű, nagy + szerű, nép + szerű, sport + szerű, szak + szerű, szükség + szerű, tárgy + szerű, való + szerű

☝ Ha a *-szerű sz* végű szóhoz járul, egyszerűsítve egyetlen hosszú ssz-et írunk: *ésszerű*. Hosszú ssz-re végződő szóhoz, valamint tulajdonnevekhez kötőjellel kapcsoljuk a *-szerű*-t: *dzsessz-szerű, Petőfi-szerű, Krúdy Gyula-szerű.*

szérű ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je* (népi)

Az a terület, amelyen a learatott gabonát cséplés előtt felhalmozzák. *„Nyár éjszakán a grófi szérün Reccsen a deszka-palánk”* (Ady E.: A grófi szérün).

✧ Szin: *szérűskert,* (népi) *csűröskert*

✧ Táj: *sziri, szírű*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán honfoglalás előtti, csuvasos típusú török jövevényszó.

☝ Hosszú *ű*-vel írjuk és a köznyelvben így is ejtjük. A rövid *ü*-vel való írásmód régi szövegekben fordul elő, a rövid *ü*-vel való kiejtés tájnyelvi.

szerv ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Élőlény testének alkotórésze. *A hallás szerve a fül, a látásé a szem, a tapintásé az egész bőrfelület, de különösen az ujjak belső oldalán levő bőr.*

2. Intézmény, intézményrendszer. *Az állami, politikai szervek irányítják az ország életét.*

3. (szleng) Rendőrség, illetve rendőr. *Megjelent a szerv, amikor a részegek összeverekedtek a kocsma előtt.*

✧ Szin: **1.** (régi) *életműszer* **2.** *közület, hatóság,* (idegen) *apparátus* **3.** (szleng) *hekus, zsaru, zsernyák*

✧ Etim: A → *szer*[2] főnév nyelvújítás kori származéka.

szerves ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en*

1. Anyagcserére képes, életjelenségeket mutató. *A papucsállatka is szerves lény.*

2. ■ *Szerves vegyület*: olyan, amelyben szén is van. *Sorolj fel néhány szerves vegyületet!* | *Szerves kémia*: ilyen vegyületekkel foglalkozó. *A szerves kémia a szénláncok szerkezetével is foglalkozik.*

3. (választékos) Szorosan összefüggő. *A vitában elhangzottak szervesen kiegészítették az előadást. A fényképezés szerves tartozéka az utazásnak.*

✧ Szin: **1.** *élő,* (idegen) *organikus* **3.** *szorosan kapcsolódó*

✧ Ell: **1.** *szervetlen, élettelen* **2.** *szervetlen*

✧ Etim: A → *szerv* főnév származéka.

szervetlen ◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül*

1. Életjelenségeket nem mutató. *A periódusos rendszer minden eleme szervetlen anyag.*

2. ■ *Szervetlen vegyület*: bonyolultabb szénvegyületeket nem tartalmazó. *Szervetlen vegyületeket vizsgál mikroszkóp alatt.* | *Szervetlen kémia*: ilyen vegyületekkel foglalkozó. *A szervetlen kémia a szervetlen vegyületek felépítését, tulajdonságait kutatja.*

3. Nem szorosan összefüggő. *Hozzászólása csak szervetlenül kapcsolódott az elhangzottakhoz.*

✧ Szin: **1.** *élettelen* **3.** *összefüggéstelen*

✧ Ell: **1.** *élő,* (idegen) *organikus* **2.** *szerves*

✧ Etim: A → *szerv* főnév származéka.

szervez ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Embereket valamely meghatározott célú csoportba, közösségbe gyűjt össze. *Újabb pártot szerveznek. Turistacsoportot szervezünk Egyiptomba.*

2. Alapít, létesít valamit. *Magyar egyetemet szerveztek Komarnóban. A rendszerváltás óta az egyházak ismét iskolákat szerveznek.*

3. Megtervez valamit, és gondoskodik a feltételeiről. *Összejövetelt szervezünk szombaton.*

4. Szervezőtevékenységet (rendszeresen) végez. *Erre a munkakörre olyan embert válassz, aki tud szervezni!*

✧ Szin: **1.** *megszervez,* (idegen) *organizál* **2.** *létrehoz* **3.** *megszervez, előkészít,* (idegen) *organizál* **4.** *irányít,* (idegen) *organizál*

✧ Ell: **1.** *feloszlat,* (bizalmas) *szétver* **2.** *megszüntet* **3.** *lemond*

✧ Etim: A → *szerv* főnév származéka.

szervezet ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Élőlény szerveinek egy egyedet alkotó összessége. *Az emberi szervezet bonyolult rendszer. Erős a szervezete. Legyengült a szervezete a betegségtől.*

2. Meghatározott célt szolgáló szervezett csoport, intézmény. *Az érdekvédelmi szervezet fizetésemelést követel. Sok civil szervezet jött létre.*

3. Az adott társadalom belső tagozódásának rendje. *Nemzetségi szervezet volt jellemző a honfoglaló magyarokra. A feudális szervezet egyik alapja a jobbágymunka.*

✧ Szin: **1.** *test, fizikum* **2.** (idegen) *apparátus,* (Fv, Ka, Őv bizalmas) *organizáció* **3.** *felépítés, rendszer, rend*

✧ Etim: A → *szerv* főnév származéka.

✧ Ö: szak + szervezet

szervusz ◆◆◆◆ msz

(Tegező köszönésként:) *Szervusz, Évike! Szervusztok, gyerekek!*

✧ Szin: (bizalmas) *szia, szevasz, csaó, heló,* (régi, népi) *szerbusz,* (szleng) *csá, cső, csövi, csőváz, csőtészta, csocsi*

✧ Táj: *szerusz*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

☝ A *szervusz*-nak több személyhez szóló, többes számú változata is van: *szervusztok*. Ugyanígy van többes számú változata a *szervusz* több rokon értelmű megfelelőjének is: *szevasztok, sziasztok, helósztok, csősztök* stb. A tegező köszönésformák között a *szervusz* udvariasnak, választékosnak számít. Ezt használhatjuk akkor, ha nálunk jóval idősebb ismerőst, munkatársat, esetleg tanárt (az ő kezdeményezésükre) tegezhetünk. Megszólítással együtt még udvariasabb: *Szervusz, Marika! Szervusz, Géza bácsi!* A bizalmas és a szleng változatok közül ízlésünknek és a családi, baráti körünkben járatos szokásoknak megfelelően választhatunk.

szerzemény ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Valakinek szerzett tulajdona. *Lakása saját szerzemény, nem a szüleitől örökölte. A mosógép újabb szerzemény, nemrégen vettük.* ■ *Közös szerzemény*: házastársak közösen szerzett vagyona. *Nemrég házasodtak, de a lakás már közös szerzemény.*

2. Zenei alkotás. *Saját szerzeményeiből játszott el néhányat.*

✧ Szin: **1.** (régi) *keresmény,* (rosszalló) *préda, zsákmány,* (szleng) *szajré* **2.** *mű, darab,* (idegen) *kompozíció*

✧ Etim: A → *szerez* ige származéka.

szerzet ◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Szerzetesrend. *A barát a kolduló szerzethez tartozik. Édesapám a piarista szerzet iskolájában tanult.*

2. (tréfás, gúnyos) Ismeretlen, gyanút keltő ember. *Odajött hozzánk egy különös szerzet.* | *Miféle szerzet ez?*: ki ez?

✧ Szin: **1.** *rend,* (idegen) *konfraternitás* **2.** (bizalmas) *alak, fickó*

✧ Táj: **2.** *fajzat*
✧ Etim: A → *szerez* ige származéka.

szerzetes ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
Valamely szerzetesrendnek a tagja. *A szerzetesek zárt közösségben, önmegtartóztató módon élnek. Szívesen emlékszik piarista szerzetes tanárára. A tibeti buddhista szerzeteseket lámáknak nevezik.*
✧ Szin: *barát, atya; szerzetesnő, apáca, nővér; láma;* (idegen) *fráter, páter*
✧ Táj: *csuklyás*
✧ Etim: A → *szerzet* főnév származéka.

szerzetesrend ◆◆ fn
Olyan egyházi emberek közössége, akik fogadalmat tettek bizonyos vallási és fegyelmi szabályoknak a megtartására. *A bencés szerzetesrend több mint ezer éve működik Magyarországon.*
✧ Szin: *szerzet, rend,* (idegen) *konfraternitás*
✧ Etim: Összetétel: → *szerzetes* + → *rend*.

szerző ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
1. Valaminek okozója. *Ki volt a baj szerzője?* ■ *Értelmi szerző*: valaminek a kigondolója. *Sok tréfa, csíny értelmi szerzője volt.*
2. Valaminek a megalkotója. *Az opera szerzője is részt vett az előadáson.* ■ *Színpadi szerző*: drámaíró.
3. (gúnyos) Vagyongyűjtő. *Nagy szerző volt egész életében.*
✧ Szin: **2.** *létrehozó, alkotó* **3.** *harácsoló*
✧ Etim: A → *szerez* ige származéka.

szerződés ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
Két vagy több személynek közös megegyezésen alapuló, írásban foglalt megállapodása, egyezsége. *Biztosítási szerződést kötött az egyik biztosítótársasággal. Adásvételi szerződést kötöttünk azzal a családdal, akik megvették a lakásunkat.*
✧ Szin: *megegyezés,* (régi) *kontraktus,* (Fv bizalmas) *zmluva,* (Ka bizalmas) *kontrakt,* (Őv) *fertrog, fertrag*
✧ Etim: A → *szerez* ige származéka.
✧ Ö: vér + szerződés

szesz ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
1. Alkohol. *A 70%-os szesszel már fertőtleníthetsz.*
2. Szeszes ital. *Szeszt nem kérek, mert kocsival vagyok.*
✧ Szin: **2.** (bizalmas) *snapsz, itóka, tütü,* (szleng) *pia, tinta*
✧ Ell: **2.** *üdítőital*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán honfoglalás előtti török jövevényszó.

szeszély ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
1. Pillanatnyi hangulatból fakadó furcsa ötlet, váratlan elhatározás. *Miféle szeszély vitt erre a döntésre? Különös ember, csupa szeszély.*
2. (választékos) Hirtelen változás. *Idegeit megviselik az időjárás szeszélyei.*
✧ Szin: **1.** *hóbort, bolondéria,* (bizalmas) *fakszni,* (szleng) *hepp*
✧ Táj: **1.** *habók*
✧ Etim: A → *szesz* ‘szeszély, kedv’ főnév nyelvújítás kori származéka.

szeszélyes ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. (Ember, elsősorban nő) akinek szeszélyei vannak, illetve az ilyen emberre jellemző. *Szeszélyes ötleteit nem lehet követni.*
2. Csapongó, változatos. *Szeszélyes képzelete hasznosul a művészi munkában.* | *Szeszélyes időjárás*: változékony. • Szólás: *Szeszélyes, mint az április*: gyorsan változik a hangulata.
3. (választékos) Különös, szabálytalan. *Szeszélyes vonalakkal rajzolta tele a papírt.*
✧ Szin: **1.** *kiszámíthatatlan, hóbortos,* (bizalmas) *kelekótya, faksznis,* (népi) *habókos* **3.** *szokatlan*
✧ Ell: **1.** *kiszámítható, józan* **2.** *nyugodt* **3.** *szabályos*
✧ Etim: A → *szeszély* főnév származéka.

szét I. ◆◆◆◆◆ hsz
Két vagy több irányba. *A robbanást hallva rohantak az emberek szét, ki merre látott.*
✧ Szin: *széjjel, szerte, szanaszét*
✧ Táj: *szétfelé*
✧ Ell: *össze, egybe*
✧ Etim: A → *szél*[2] ‘valaminek a széle’ főnév megszilárdult ragos alakulata.
✧ Ö: szana + szét

szét II. ◆◆◆◆◆ ik
1. Több részre, elemeire, részeire. *Szétesik, széthullik, szétválik. Leesett a cukortartó, ezért hullott így szét a cukor.*
2. Több irányba(n), több különböző helyre. *Szétfolyik, szétfröccsen, szétszéled. Miért széledt szét a társaság ilyen hamar?*
✧ Ell: *össze, egybe*
✧ Etim: A → *szél*[2] ‘valaminek a széle’ főnév megszilárdult ragos alakulata.

szétcsap ◆ ige *~ni*
1. Gyors mozdulattal feltár, kinyit valamit. *Szétcsapta az ablakszárnyakat.*
2. Valamire akkorát üt, hogy az szétesik. *Ásójával úgy szétcsapta az óriási rögöt, hogy ezer darabra hullt.*

3. (bizalmas) *Szétcsap valakik között*: rendet teremt. *Szétcsapott a verekedők közt. Szétcsapok köztetek!*

✧ Szin: **1.** *széttár* **2.** *szétver, összetör* **3.** *rendet tesz*

✧ Ell: **1.** *összecsuk, becsuk* **2.** *összerak*

✧ Etim: Igekötős ige: → *szét* + → *csap*.

széthúz ◆◆ ige ~*ni*

1. Valamiket, valakiket eltávolít egymástól. *Széthúzza a függöny szárnyait. Széthúzta a civakodókat: egyiket erre, másikat arra húzta.*

2. Húzva hosszabbá vagy szélesebbé tesz valamit. *Széthúzza az asztalt.* ■ *Száját mosolyra, nevetésre, sírásra húzza szét*: mosolyogni, nevetni, sírni kezd. | *Széthúzza a mezőnyt*: a labda oldalra játszásával megakadályozza, hogy a játékosok középen tömörüljenek.

3. (Több befogott ló) nem egy irányba húz. *A kocsiba fogott lovak széthúznak.*

4. (rosszalló) (Embercsoport) nem tart össze. *A ti csoportotok nem ér el jobb eredményt, mert széthúz.*

✧ Szin: **1.** *szétválaszt, szétvon* **2.** *széjjelhúz, széjjelnyit* **3.** *széttart* **4.** *megoszlik, elkülönül,* (rosszalló) *pártoskodik, viszálykodik*

✧ Ell: **1.** *összehúz* **2.** *összezár* **3., 4.** *összetart*

✧ Etim: Igekötős ige: → *szét* + → *húz*.

szétír ◆ ige ~*ni* (Fv)

(Tervet, költségvetést) tételeire, egységeire, feladataira szétbont. *A pályázatban nem elég megadni a megpályázott végösszeget, szét kell írni a költségeket kategóriák szerint. Szét kellene írni, hogy a következő hónapban ki melyik napon lesz ügyeletes.*

✧ Szin: *lebont*

✧ Etim: Igekötős ige: → *szét* + → *ír*[1].

szétmegy ◆◆ ige *szétmenni* (bizalmas)

1. Két- vagy többfelé ágazik. *A kövesút itt szétmegy: egyrészt a tanya, másrészt a folyó felé.*

2. Mindenfelé elterjed. *Gyorsan szétment az esemény híre.*

3. Darabjaira szétesik. *Szétment a kedvenc karosszékem.* ■ (túlzó) *Majd szétmegy a feje*: **a)** nagyon fáj a feje **b)** nagyon sok a gondja. | (Fenyegetésben:) *Úgy megverem, hogy szétmegy.*

4. Felbomlik, befejeződik. *Szétment a házasságuk*

5. *Szétmentek*: szakítottak egymással. *Csak két hónapja éltek együtt, és máris szétmentek.*

6. Szétterjed, szétfolyik. *Szétmegy a festék a rajzlapon.*

7. Elhízik, széles lesz. *Az első szülése után nagyon szétment.*

✧ Szin: **1.** *széjjelmegy, elágazik, szétválik* **2.** *szétterjed, szétfut* **3.** *szétmállik, elrongyolódik, elszakad, összetörik* **6.** *elömlik* **7.** *meghízik, elterebélyesedik*

✧ Ell: **1.** *összetalálkozik, összefut* **4.** *létrejön* **5.** (bizalmas) *összejön valakivel* **6.** *összefolyik* **7.** *lefogy*

✧ Etim: Igekötős ige: → *szét* + → *megy*.

szétoszt ◆◆◆ ige ~*ani*

1. Teljes egészében eloszt valamit valakik, valamik között. *Szétosztottuk a csoportok között a feladatokat, hogy hamarabb elkészüljünk. Már szétosztottuk a süteményt, a későn jövőknek nem maradt.*

2. (ritka) Kisebb egységekre osztva más-más helyre csoportosít valamiket, valakiket. *Az egyetem elvégzése után a fiatal tanárokat vidéki iskolákba osztották szét. Különböző ládákba osztották szét az almákat nagyság szerint.*

✧ Szin: **1.** *kioszt, feloszt, kiadagol, kimér,* (bizalmas) *kiporcióz* **2.** *eloszt, szétválaszt, szétválogat, elkülönít*

✧ Ell: **1.** *megtart, megőriz*

✧ Etim: Igekötős ige: → *szét* + → *oszt*.

☝ Elválasztása: *szét-oszt*.

szétpukkad ◆ ige ~*ni*

(Felfújt tárgy) pukkanva szétreped. *Szétpukkadt a léggömb a kezei között.* (átvitt, túlzó) *Majd szétpukkadtam a nevetéstől, mikor meghallottam, mi történt. Ezek az irigyek meg szétpukkadhatnak mérgükben.*

✧ Szin: *kipukkad, kipukkan; megpukkad*

✧ Etim: Igekötős ige: → *szét* + → *pukkad*.

szétszór ◆◆◆◆ ige ~*ni*

1. Nagyobb területen szórva eldobál valamit. *Magokat szór szét a baromfiudvarban. Folyton szétszórod a holmidat a szobádban!* (átvitt, túlzó) *Haszontalan dolgokra szórja szét a pénzét.*

2. Egymástól távol helyez el valamiket. *Az üzletlánc egyes épületeit szétszórták a város különböző pontjain.*

3. Különböző helyekre juttat, és így elválaszt egymástól valakiket. *Az egyetem után szétszórt minket az élet.*

4. (Prizma a fehér fényt) felbontja. *Nézd, milyen gyönyörű szivárványosan szórja szét a fényt a prizma!*

✧ Szin: **1.** *széthint, széjjelszór, elhint, elszór, elpotyogtat, eldobál, szétdobál, széjjeldobál, elhány, széthány, széjjelhány;* (pénzt:) *elherdál, elver, elveszteget, eltékozol, elpazarol, elfecsérel*

✧ Ell: **1.** *összegyűjt, összeszed;* (pénzt:) *gyűjtöget, félrerak,* (bizalmas) *spórol*

✧ Etim: Igekötős ige: → *szét* + → *szór*.

szevasz ◆◆◆ msz (bizalmas)

(Tegező köszönés:) *Szevasz, Vera! Szevasztok, srácok!*

✧ Szin: *szervusz*, (bizalmas) *szia, csaó, heló,* (régi, népi) *szerbusz*, (szleng) *csá, cső, csövi, csőváz, csőtészta, csocsi*

✧ Táj: *szerusz*

✧ Etim: Latin eredetű német jövevényszó.
☝ A tegező köszönésformák használatáról lásd a *szervusz* szócikket!

szex ◆◆◆◆◆ fn –, *~et, ~e* (idegen, bizalmas)
Nemi érintkezés. *Beszéljünk a szexről! Azt állítja, neki fontosabbak az érzelmek, mint a szex. Még nem elég érett a szexre.* ■ *Biztonságos szex*: olyan nemi érintkezés, amelyben a pár védekezik a teherbeesés és a fertőzések ellen.
✧ Etim: Angol jövevényszó.

szexi ◆◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n* (bizalmas)
Nemileg izgató. *Egy szexi lány az új titkárnő. Szexi fehérneműt vett a szolid ruha alá.*
✧ Szin: *vonzó, erotikus,* (bizalmas) *szexis*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

szexuális ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an* (idegen)
Nemi. *Szexuális kapcsolatuk van. Szexuális élete meglehetősen változatos. Szexuális vágyat érez.*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

szexualitás ◆◆◆◆ fn –, *~t, ~a* (idegen)
Nemiség, nemi élet. *A tizenéves fiúk és lányok már érdeklődnek a szexualitás iránt.*
✧ Szin: (bizalmas) *szex*
✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.

szezon ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*
Az az időszak, amelyben az adott tevékenység zajlik. *A színházi szezon nyár elején véget ér. Az üdülési szezonra már nincs szabad szobánk.*
✧ Szin: *idény, évad*
✧ Etim: Francia, végső soron latin eredetű nemzetközi szó.

szféra ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. (választékos) Terület. *A politikai hatalomból a gazdasági élet szférájába mentette át a befolyását.*
2. (régi) Gömbfelületnek képzelt égbolt. *A szférát kutatta vizsgálódó szeme.* ■ *A szférák zenéje*: **a)** az égitestek keringése által keltett zene. *Az ókorban azt hitték, hogy az égitestek mozgása csodálatosan finom, halk zenét kelt, ezt nevezték a szférák zenéjének.* **b)** (átvitt, tréfás) csodálatos égi zene. *A szférák zenéje volt számomra, amikor meghallottam az óra végét jelző csengőt.*
✧ Szin: **1.** *övezet, hatókör* **2.** (régi) *égboltozat, éggömb*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.
✧ Ö: verseny + szféra

szia ◆◆◆◆◆ msz (bizalmas)
(Tegező köszönés:) *Szia, mami! Sziasztok, gyerekek!*
✧ Szin: *szervusz,* (bizalmas) *heló, szevasz,* (bizalmas) *csaó,* (régi, népi) *szerbusz,* (szleng) *cső, csocsi, csá, csövi, csőváz, csőtészta,* (Őv) *csűsz,* (Őv bizalmas) *grüsz dich*
✧ Táj: *szerusz*
✧ Etim: Játszi szóalkotással keletkezett a → *szervusz* köszönésből.
☝ A tegező köszönésformák használatáról lásd a *szervusz* szócikket!

szid ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
Indulatosan bírál valakit. *Szidja a gyereket a rossz bizonyítvány miatt.* ● Szólás: *Szidja, mint a bokrot*: dühösen, kíméletlenül szidja.
✧ Szin: *ócsárol, csepül, szidalmaz, pirongat, korhol, becsmérel,* (bizalmas) *leszúr, szapul, pocskondiáz*
✧ Táj: *piszkol, lemindenel*
✧ Ell: *dicsér*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

szidalmaz ◆◆◆ ige *~ni*
Hosszasabban szid valakit, valamit. *Gyakran szidalmazza a gyerekeit, ha rosszalkodnak, de sosem bántja őket. A buszvezető egész úton a közlekedési morált szidalmazta.*
✧ Szin: *korhol, ostoroz, becsmérel, ócsárol, gyaláz, átkoz; veszekszik valakivel;* (bizalmas) *szapul, lehord, leszúr, helyretesz, pocskondiáz* ● *Szidja, mint a bokrot. A nyelvét köszörüli rajta. Lehordja a sárga földig. Lekapja a tíz körméről.*
✧ Táj: *mocskol, piszkol*
✧ Ell: *dicsér, magasztal*
✧ Etim: A → *szid* ige származéka.

szidalom ◆◆◆ fn *szidalmak, szidalmat, szidalma* (választékos)
Indulatos bírálat. *Válogatott szidalmakat, durva szavakat szórt a szomszédja fejére.*
✧ Szin: *szidás,* (választékos) *dorgálás, korholás,* (bizalmas) *leszúrás, letolás*
✧ Ell: *dicséret*
✧ Etim: A → *szid* ige származéka.

szifon ◆ fn *~ok, ~t, ~ja*
1. (bizalmas) Szódavíz vagy tejszínhab készítésére való, általában fémből készült palack. *Vásárolt egy doboz patront a szifonba.*

2. Vízzel töltött barlangrész. *A barlangásznak egy szifon állta útját.*
3. Folyadékot továbbító szívócső. *Eldugult a szifon, ki kell tisztítani.*
✧ Szin: **1.** (idegen) *autoszifon* **3.** *lefolyó, lefolyócső*
✧ Etim: Francia, végső soron görög eredetű nemzetközi szó.

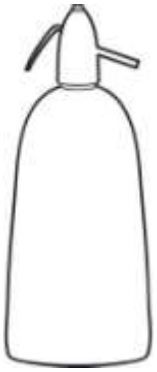

sziget ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e* vagy *~je*
1. Olyan szárazföld, amelyet minden oldalról víz vesz körül. *A partról átúsztunk egy kis szigetre. Az olyan nagy szigeteket, mint Ausztrália, már nem szigetnek, hanem földrésznek tekintjük.*
2. (választékos) Olyan védett, elkülönülő hely, amely környezetétől valamiben lényegesen eltér. *A boldogság szigete kis vidéki házuk. A környező országokban még léteznek a magyar nyelv szigetei, a nyelvjárásszigetek.*
✧ Etim: A *szeg* ‘szöglet’ *szig* változatának származéka. A ‘szöglet’ jelentésű *szeg* főnév a → *szeg* ~ → *szög* jelentéstanilag elkülönült párja.
✧ Ö: fél + sziget
szigetel ◆◆ ige *~ni*
Megfelelő (tömítő, szigetelő stb.) anyaggal a környezetétől elzár valamit. *A kávéfőző megsérült vezetékét szigetelőszalaggal szigetelték, nehogy a villanyáram megrázzon valakit. A gumi jól szigetel. Az ablakot tömítéssel szigeteli, hogy a kinti hideg, zaj kevésbé hatoljon át rajta.*
✧ Szin: *elkülönít,* (idegen) *izolál*
✧ Etim: A → *sziget* főnév nyelvújítás kori származéka.
szigony ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
Vasból készült, horogban végződő, villaszerű halászóeszköz. *Háromágú szigonyát a halba döfte. A bálnavadászok kilőtték szigonyaikat.*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

szigor ◆◆◆◆ fn –, *~t, ~a* (választékos)
A kötelességeket következetesen számon kérő, a mulasztásokat megtorló bánásmód. *Hiányzik az apai szigor.* ■ *Drákói szigor*: kérlelhetetlen, kegyetlen. *Drákói szigorral torolta meg a legkisebb fegyelmezetlenséget is.*
✧ Szin: *szigorúság, keménység*
✧ Ell: *engedékenység*
✧ Etim: Nyelvújítás kori elvonás a → *szigorú* melléknévből.

szigorlat ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

A teljes tananyagról vagy annak nagyobb részéről számot adó egyetemi, főiskolai vizsga. *A másodéves egyetemistáknak a tanév végén szigorlatot kell tenniük a két év anyagából.*

✧ Etim: A → *szigor* főnév származéka.

szigorú ◆◆◆◆◆ mn *~k* vagy *~ak, ~t, ~n* vagy *~an*

1. A kötelességek teljesítését megkövetelő, a fegyelmezetlenséget megbüntető (személy), illetve rá jellemző. *Szigorú szülei vannak. Szigorú tekintettel nézett a diákokra.*

2. Olyan, amelynek megszegését különösen súlyosan büntetik. *Szigorú rendszabályok vonatkoznak a közlekedésre. Egy szigorú középkori rendelkezés szerint a tolvajnak levágták egyik karját.*

3. Pontos, minden részletre kiterjedő. *Az orvos utasításait szigorúan be kell tartani.*

4. Kemény, hideg. *Tavaly nagyon szigorú telünk volt.*

5. (régi) Szegényes, szűkös, sanyarú. *Szigorú életkörülmények között élnek az emberek a núbiai sivatagban.*

✧ Szin: **1.** *erélyes, vaskezű* **2.** *kemény* **4.** *zord, fagyos* **5.** *nyomorúságos, zord*

✧ Ell: **1.** *engedékeny* **2., 4.** *enyhe* **5.** *gazdag, kényelmes*

✧ Etim: Az önállóan nem adatolható *szigor* ige származéka. A *szigor* egy ‘kínoz, aggaszt; szigorú’ jelentésű, ismeretlen eredetű igető származéka lehet.

szíj ◆◆◆◆ fn *~ak, ~at, ~a*

Állati bőrből vagy műanyagból való szalag. *Derekára szíjat köt, hogy le ne csússzon a nadrágja. A sarut szíj rögzíti a bokájához. Szíjjal köti át a csomagot. A borbély rövid, erős szíjon feni a borotvát. A gépezet kerekei szíj közvetítésével mozgatják egymást.* • Szólás: (Fenyegetésben:) *Szíjat hasítok a hátadból*: kegyetlenül elverlek.

✧ Szin: *heveder, bőrszalag; derékszíj, öv; fenőszíj; gépszíj*

✧ Etim: Valószínűleg ősi, finnugor, esetleg uráli kori szó.

szikár ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at* vagy *~t, ~an*

Sovány, csontos, inas. *Szikár alkatú ember, bármennyit eszik, nem hízik meg. „Magad emésztő, szikár alak! Én megbántottalak”* (József A.: Magad emésztő…).

✧ Szin: *vézna, aszott*

✧ Etim: A → *szikkad* ige tövével azonos szótő származéka.

szikes ◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

Sok sziksót, vagyis lúgos hatású, fehér, kristályos anyagot tartalmazó, rossz minőségű (talaj). *Szikes talajon alig terem meg valami.* (Főnévi használatban:) *A szikeseket öntözéssel lehet művelhetővé tenni.*

✧ Szin: *sziksós*

✧ Táj: *cserjeges*

✧ Ell: *jól termő, zsíros*

✧ Etim: A bizonytalan eredetű, talán ősi, ugor kori *szik* főnév származéka.

szikkad ◆◆ ige *~ni*

Lassan szárad, illetve száradni kezd. *Szikkad a kiteregetett ruha. Szikkad a nedves talaj, holnap már lehet kapálni. Már szikkad a kenyér.*

✧ Táj: *fuvakodik*

✧ Ell: *nedvesedik*

✧ Etim: A → *szikár* melléknév feltehető, de önállóan nem adatolható tövével azonos, hangutánzó-hangfestő eredetű szótő származéka.

szikla ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Csupasz kőnek nagyobb tömege vagy magasba nyúló darabja. *A vasút számára alagutat robbantottak a sziklába. Felmásztunk egy kopár sziklára.* • Szólás: *A sziklából is vizet fakaszt*: minden lehetőséget ki tud használni.

✧ Szin: *kőszikla,* (választékos) *kőszál, szirt*

✧ Etim: Szláv jövevényszó.

szikra ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Apró, izzó részecske. *Az égő kályhából szikrák pattantak ki a padlóra. A lovak patkója szikrákat hány a kövön.* ■ *Szikrát vet*: meggyullad. *„Mi lesz, ha egyszer szikrát vet a szalma, És föllángol e táj […]?* (Juhász Gy.: Magyar nyár 1918) • Szólás: *Szikrákat hány* vagy *szór a szeme*: **a)** káprázik a fájdalomtól **b)** villog a haragtól.

2. Elektromos kisüléskor keletkező hő- és fényjelenség. Rövidzárlatkor villamos szikra keletkezik.

3. Apró jele valaminek. *Az értelemnek egy szikrája sem tapasztalható nála.*

4. (népi) ■ *Egy szikra sem*: semmi sem. *Egy szikrát sem értek belőle.* | (Jelzőként:) *Egy szikra tisztesség sincs benne.*

✧ Szin: **1.** (kissé régi) *sziporka*

✧ Etim: Szláv jövevényszó.

szikráz|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Szikrákat szór. *Szikrázik a villamos kereke a sínen.*

2. A ráeső fényt visszaverve úgy csillog, mintha szikrát szórna. *Szikrázik a hó a napsütésben.* ■ *Szikrázik a szeme*: **a)** káprázik a fájdalomtól. *Úgy pofon ütötték, hogy szikrázott a szeme.* **b)** villog az indulattól. *Csak úgy szikrázott a szeme a haragtól.*

3. (ritka, bizalmas) Ragyogóan működik. *Szikrázik az esze.*

✧ Szin: **2.** *ragyog, villog* • **1.** *Szikrát vet.*

✧ Táj: **1., 2.** *csillámpozik*
✧ Etim: A → *szikra* főnév származéka.

sziksó ◆ fn
Szikes talajon megjelenő kikristályosodott szóda. *A kiszáradt tó fenekén látszik a sziksó.*
✧ Etim: Összetétel; *szik* ‘sziksó, szikes talaj’: bizonytalan, talán iráni eredetű ősi, ugor kori szó + → *só*.

szikvíz ◆ fn
Szódavíz. *Régen a szikvizet lovaskocsival hordták a városban.*
✧ Táj: *kányavíz*

szilaj ◆◆◆ mn *~ok, ~t, ~on*
1. Féktelenül indulatos, heves. *Szilaj legénynek ismerték. Szilaj jókedvében még az asztalra is felugrott.*
2. Korlátozottságot nem tűrő (állat). *A szilaj csikó nem tűr meg senkit a hátán.*
3. (választékos) Gyorsan, nagy erővel mozgó. *Szilaj hullámok csapdosták a partot. A szilaj folyó elsodort egy egész falut.*
4. (népi) Egész évben a legelőn, szabad ég alatt tartott (állat). *A szilaj gulya mellett a pásztorok is egész évben kint voltak a legelőn.* ■ *Szilaj pásztorkodás*: ily módon végzett. *A szilaj pásztorkodás igen nehéz életmód.*
✧ Szin: **1.** *vad, féktelen, zabolátlan, szenvedélyes* **2.** *rakoncátlan, betöretlen, vad, féktelen, zabolátlan* **3.** *vad,* (választékos) *féktelen, zabolátlan* **4.** *rideg*
✧ Ell: **1–3.** *nyugodt, szelíd*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, egy ismeretlen eredetű szótő származéka lehet.

szilánk ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
1. Kemény anyag hosszúkás, hegyes darabkája. *A váza szilánkokra tört. A fát szilánkokra hasította a baltával. Eltörtem egy poharat, és a szilánkok elvágták a kezemet.*
2. Robbanóanyag éles, hegyes darabja. *Az ostrom alatt megsebesült egy felrobbant bomba szilánkjaitól.*
✧ Szin: **1.** *szálka* **2.** *repesz*
✧ Táj: *szikáncs*
✧ Etim: A valószínűleg ősi, finnugor kori, régi nyelvi, nyelvjárási *szil* ‘hasít, vág; gyalul’ ige származéka.

szilárd ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
1. Helyéből el nem mozdítható, biztos, erős. *Szilárd talapzaton állt a szobor. Végre szilárd talajt érzett a lába alatt.*
2. Határozott térfogatú és alakú. *A szilárd anyagok nem formázhatók. Szilárd halmazállapotú pl. a jég.*
3. Határozott, egyértelmű. *Szilárd fegyelem volt a laktanyában. Az volt a szilárd parancs, hogy vissza kell vonulni.*
4. Állhatatos, kitartó, rendíthetetlen. *Szilárd egyéniség, semmilyen előnyért nem adja fel az elveit. Szilárdan kitart a meggyőződése mellett.*
✧ Szin: **1.** *mozdíthatatlan, tartós,* (idegen) *stabil* **2.** *kemény* **3.** *szigorú, kemény* **4.** *jellemes, acélos jellemű, elszánt, megingathatatlan* • **1., 4.** *Áll, mint a kőszikla.*
✧ Ell: **1.** *bizonytalan, ingatag, gyenge* **2.** *cseppfolyós, légnemű, képlékeny* **3.** *laza, bizonytalan* **4.** *ingatag, bizonytalan, befolyásolható*
✧ Etim: A *szil* fanév (vö. → *szilfa*) nyelvújítás kori származéka.

szilfa ◆ fn
1. Fogazott levelű, szárnyas vagy csonthéjas termésű fa. *A szilfát könnyű felismerni különös leveléről.*
2. Ennek kemény fája. *Jó minőségű, tartós faanyag a szilfa.* (Jelzőként:) *Szilfa komódot örököltem a nagymamámtól.*
✧ Szin: **1.** *szil*
✧ Etim: Összetétel; *szil*: ősi, finnugor kori szó + → *fa*.

szilícium ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
Sötétszürke, kissé fémesen csillogó kristályokból álló, nemfémes elem. *Szilíciumot tartalmazó anyag tartós belélegzése szilikózist okoz.*
✧ Etim: Latin szóból keletkezett nemzetközi szó.
☝ Vegyjele: *Si* (pont nélkül).

sziluett ◆◆ fn *~ek, ~et, ~je* (idegen)
1. Valaminek csak a körvonalait jelző, fekete színű művészi ábrázolás. *Fekete kartonból sziluetteket vág ki.*
2. Valaminek a világosabb környezetéből határozott körvonalakkal kiemelkedő sötét képe. *Már messziről megpillantottuk a hatalmas hegy sziluettjét.*
✧ Szin: **1.** *árnykép, árnyrajz* **2.** *körvonal,* (idegen) *kontúr*
✧ Etim: A francia É. de *Silhouette* miniszter nevéből keletkezett nemzetközi szó.

szilva ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Hamvas, sötétkék héjú, édes húsú, csonthéjas gyümölcs. *A szilva nyáron vagy kora ősszel érik. Szilvából gyakran főzünk lekvárt.*
2. Szilvafa. *Egy sor szilvát ültetett a kertbe.*
3. (bizalmas) Szilvából főzött pálinka. *Ebéd előtt egy kupica szilvát kínál a vendégeknek. A kisüsti szilva volt nagyapám kedvence.*
✧ Szin: **1., 2.** *ringlószilva, ringló* **3.** *szilvapálinka, szilvórium,* (idegen) *sligovica,* (Fv bizalmas) *szlivovica*
✧ Táj: *szeiva, szíjja, szevva*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.

szilveszter ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

Az év utolsó napja, december 31., illetve az ekkor rendezett, általában hajnalig tartó mulatság. *Petőfi Sándor szilveszterkor, a december 31-ről január 1-jére virradó éjszakán született. Az idén mi rendezzük a szilvesztert, hozzánk jönnek a barátok.*

✧ Etim: A *Szilveszter-éj*, *Szilveszter-éjszaka* összetételek előtagjának önállósulásával, köznevesülésével keletkezett.

szimat ◆◆◆ fn –, *~ot, ~a* vagy *~ja*

1. Állat szaglóérzéke. *A kutyáknak jó szimatjuk van.*

2. Valakinek, valaminek a közellétét elárulló szag. *A vadászkutya szimatot kapott.*

3. Ösztönszerű megérzés. *Különleges szimatával mindig megsejti a veszélyt.*

✧ Szin: **1.** *szaglás* **3.** *sejtelem*

✧ Etim: Elvonással keletkezett a *szimatol* igéből. A *szimatol* a → *szív* ige származéka.

szimbólum ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a* (idegen)

1. Elvont fogalmat szemléltető, azt hagyományosan jelképező dolog, illetve ennek képe. *A kereszténység szimbóluma a kereszt.*

2. Valamely helyet felidéző tárgy, épület, illetve ennek a képe. *Hollandia szimbóluma a szélmalom és a tulipán is.*

3. Valaminek leegyszerűsített, jelzésszerű ábrázolása. *Ha rákattintasz erre a szimbólumra, megnézheted, mennyi szabad hely van a számítógépeden.*

4. (Stilisztikában:) Bonyolult tartalmat alkalmi jelentésátvitellel érzékeltető költői kép. *Ady szimbólumai rendszert alkotnak.*

5. Az, aki megtestesít valamely tulajdonságot. *Ő volt a becsületesség szimbóluma.*

6. Elvont folyamatot kifejező mozdulat. *A kézfogás a megegyezés szimbóluma.*

✧ Szin: *jelkép,* (Fv, Va, Dv, Mv bizalmas) *szimbol*

✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

szimfónia ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Többtételes zenekari mű. *Beethoven, Bruckner, **Dvořak** és Mahler egyaránt kilenc szimfóniát írt.*

2. (választékos) Több hangnak kellemesen ható együttese. *„Nincs már symphonia, s zöld lugasok között Nem búg gerlice”* (Berzsenyi D.: A közelítő tél).

✧ Szin: **2.** *összecsengés*

✧ Etim: Latin, végső soron görög eredetű nemzetközi szó.

szimpla ◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n*

1. Egyrétegű, egy táblából, lapból álló. *A szimpla ablak nem elég télen. Két szimpla ágyat vegyünk, vagy inkább egy duplát?* ■ *Szimpla puska*: egycsövű puska.

2. Egyszerű, jelentéktelen. *Gogol hősei szimpla kishivatalnokok. Szimpla kis kosztümben ment a temetésre. Szimpla kérdés, ezt könnyen megoldjuk.*

3. (kissé régi) Kis adag (feketekávé). *Rendelt egy szimpla feketét.* (Főnévi használatban:) *Megittunk két szimplát.*

✧ Szin: **2.** *hétköznapi, igénytelen, szokványos, közönséges*

✧ Ell: **1., 3.** *dupla*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

szimulátor ◆ fn *~ok, ~t, ~a* (idegen)

Valamilyen eseményt, jelenséget modellező szerkezet, berendezés, program. *Számítógépes szimulátor segítségével bemutatjuk, milyen ütemben terjedne a most felfedezett vírus, ha járvány törne ki Európában. Az űrhajósok a valódi űrrepülés előtt szimulátorban gyakorolnak.*

✧ Szin: (Fv) (autóvezetés gyakorlásához:) *trenazsér*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

szín[1] ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Tárgyaknak, jelenségeknek a fénysugarak visszaverésén alapuló, látással észlelhető tulajdonsága. *Kedvence a kék, a sárga, és a zöld szín. Sötét színnel festette meg a hátteret. Nemzeti színekből készült az ország zászlója.*

2. (Valamely közösség jelképeként:) *Az olimpián francia színekben indul.*

3. Arcszín. *Egészséges színe van.* ■ *Rossz színben van*: rosszul néz ki. *Rossz színben vagy, beteg voltál?*

4. Az azonos színnel vagy jellel megjelölt kártyák csoportja, illetve a lapok egyike. *Színre színt kell rakni.* • Szólás: *Színt vall*: megvallja, felfedi a szándékait.

5. Sokféleség, változatosság. *Írásaiban egyéniségének minden színe ott ragyog. Nincs semmi szín az egyéniségében. Új színt kölcsönöz a dolognak.*

6. (választékos) Valakinek a jelenléte, közvetlen közele. *Megjelent a királynő színe előtt. Kérésével a király színe elé akart járulni.* ■ *Színről színre*: szemtől szembe. *Megpillantották egymást színről színre.*

7. (ritka) (Kifejezésekben:) Megjelenési forma. ■ *Semmi szín alatt*: semmiképpen se(m). *Ne áruld el neki semmi szín alatt!* | *Két szín alatt áldozik*: kenyér (ostya) és bor formájában veszi magához az úrvacsorát.

8. (Kifejezésekben:) Látszat, látszólagos jelleg. ■ *Színre*: külsőre, látszólag. *Színre minden a legnagyobb rendben van.* | *Valamilyen színben tüntet fel valamit*: ilyennek láttat. *Az író sötét színben tünteti fel az ábrázolt korszakot.*

9. Felszín. *A víz színén maradt.* ■ *Színig tölti a poharakat*: színültig. | *A föld színén*: a földkerekségen. *Nincsen párja a föld színén.*

10. Kelménék használatkor kívülre kerülő oldala. *A pulóvert színével befelé fordítva mosd.*

11. (régi, választékos) Legkülönb, legértékesebb része valaminek. *Az ifjúság színe járt a Pilvax kávéházba.*

✧ Szin: **1.** *tónus, árnyalat* **4.** *ferba* **5.** *érdekesség, árnyalatosság* **7.** *arculat* **9.** *felület* **11.** *színe-java, színe-virága, krémje, elitje*

✧ Ell: **5.** *unalmasság, egyhangúság,* (idegen) *monotónia* **8.** *valóság* **9.** *mély* **10.** *visszája, hátulja*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.
✧ Ö: alap + szín, bél + szín, fel + szín, hát + szín, hely + szín, kül + szín, rózsa + szín, tej + szín
☝ A *szín* szót hosszú *í*-vel írjuk és ejtjük, de toldalékok előtt és származékokban gyakran rövid az *i* a kiejtésben: [színek] vagy [szinek], [színe] vagy [szine], [színes] vagy [szines] stb.

szín[2] ◆ fn *~ek, ~t, ~je*

1. Nyitott oldalú gazdasági épület. *Keresd meg az ásókapát a színben.*

2. Kocsiszín. *A színben egy régi hintó és egy szekér áll. Hajnalban elindulnak a villamosok és a trolibuszok a színből.*

✧ Szin: **1.** *pajta, fészer,* (bizalmas) *sufni,* (régi) *szárnyék* **2.** *állás, kocsiállás*
✧ Etim: Nyugati vagy keleti szláv jövevényszó.
✧ Ö: kocsi + szín

szín[3] ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Berendezett színpad. *Átvonul a színen. A szín: orvosi rendelő.* ■ *Színre lép*: **a)** fellép. *Ma este színre lép a nagy művész.* **b)** (gúnyos) megjelenik. *Megint színre lépett régi barátnője.*

2. Színdarab része. *Az ember tragédiája sok színből áll, mindegyiknek más a színhelye.*

3. (Kifejezésekben:) Színpadon való előadás. ■ *Színre alkalmaz*: (pl. regényt) alkalmassá tesz színpadi előadásra. | *Színre visz valamit*: műsorra tűz, előad, bemutat. *Új darabját a következő évadban viszik színre.*

✧ Szin: **2.** *jelenet* **3.** *színpad*
✧ Etim: Szóelvonással keletkezett a *játékszín* összetételből (→ *játék* + → *szín*[2]).

színarany ◆◆ fn

Tiszta arany. *Ékszerei színaranyból vannak.* (Jelzőként:) *Színarany nyaklánc és karperec került elő az ékszeres dobozból.*

✧ Szin: (régi) *sárarany*
✧ Etim: Összetétel: → *szín*[1] + → *arany*.

színdarab ◆◆◆◆ fn

Színpadi előadásra szánt irodalmi mű. *Szomory Dezső sok teljes estét betöltő színdarabot írt.*

✧ Szin: *színmű, színjáték, dráma,* (bizalmas) *darab*
✧ Etim: Összetétel: → *szín*[3] + → *darab*.

színehagyott ◆ mn *~ak, ~at, ~an*

Erősen megfakult. *Ócska, színehagyott ruhát viselt.*

✧ Szin: *fakó, kifakult, megfakult, napszítta*
✧ Ell: *színes, élénk*
✧ Etim: Összetétel; *színe*: a → *szín*[1] főnév birtokos személyjeles alakja + *hagyott*: a → *hagy* ige származéka.
☝ Kiejtése: [színehagyott] vagy [szinehagyott].

színe-java ◆◆ birtokos személyjeles fn (csak egyes szám 3. személyben)

Legértékesebb, legkiválóbb tagja valakiknek, valamiknek. *Az értelmiség színe-java ott volt. Kiválogatta a gyümölcsből a színe-javát.*

✧ Szin: *színe-virága, krémje, legjava, elitje*
✧ Táj: *színe-lángja*
✧ Ell: *alja, szemetje*
✧ Etim: Összetétel; *színe*: a → *szín*[1] főnév birtokos személyjeles alakja + *java*: a → *jó* melléknév birtokos személyjeles alakja.
☝ Kiejtése: [színejava] vagy [szinejava]. Általában csak a második tagját toldalékoljuk: *színe-javát*; a mindkét tagján való toldalékolás ritka, de előfordul: *színét-javát*.

színérzék ◆ fn

1. A szemnek az a képessége, hogy a színek különbségét érzékelni tudja. *Akinek nincs semmi színérzéke, nem vezethet gépkocsit.*

2. A színek ízléses, harmonikus összeillesztése iránti érzék. *Művészi színérzékkel állította össze a virágcsokrot.*

✧ Ell: **1.** *színvakság, színtévesztés*
✧ Etim: Összetétel: → *szín*[1] + → *érzék*.

színes I. ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

1. Nem fekete, fehér vagy szürke, hanem valamilyen más vagy több színű. *Színes üveg van az ablakban. Színes bútort vettünk.* ■ *Színes bőrű*: nem fehér bőrű, nem európai. *Színes bőrű embereket gyakran láthatsz London utcáin.*

2. Sokszínű, tarka. *Színes selymeket, szöveteket láttunk a kirakatban.*

3. (választékos) Sokszínű, változatos. *A színész színes játékával elkápráztatta a közönséget. Színes egyéniség, nem lehet unatkozni mellette.*

✧ Szin: **2.** *tarkabarka* **3.** *érdekes, sokoldalú*
✧ Ell: **2.** *egyszínű* **3.** *egyhangú, egyoldalú, színtelen*
✧ Etim: A → *szín* főnév származéka.
☝ Kiejtése: [színes] vagy [szines].

színes II. ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Színes bőrű ember. *Dél-Afrika lakóinak túlnyomó többsége színes.*

2. Színes ceruza. *Vett egy doboz színest Katusnak a rajzórára.*

3. (bizalmas) Színes, olvasmányos stílusú rövidebb újságcikk. *Minden számban megjelent egy-két kis színese.*
✧ Szin: **3.** *kroki*
✧ Ell: **1.** *fehér* **2.** *fekete ceruza, grafitceruza*
✧ Etim: A → *szín* főnév származéka.
☝ Kiejtése: [színes] vagy [szines].

színesfém ◆ fn
A vas és ötvözetei, valamint a nemesfémek kivételével minden fém. *A nikkel, króm, ólom, ón, cink, higany és a réz színesfémek, az arany, az ezüst és az úgynevezett platinafémek nemesfémek.*
✧ Ell: *vasfém*
✧ Etim: Összetétel: → *színes* + → *fém*.

színész ◆◆◆◆◆ fn ~*ek*, ~*t*, ~*e*
1. Színpadi és filmszerepeket hivatásszerűen játszó művész. *Gyerekkora óta arra készül, hogy színész lesz belőle. Énekes, komikus és prózai színészt keresnek az új darabhoz.*
2. (tréfás, rosszalló) Színlelő, képmutató személy. *Nem hiszek neki, nagy színész.*
✧ Szin: **1.** *előadóművész,* (régi, rosszalló) *komédiás, csepűrágó,* (régi, idegen) *teátrista, aktor* **2.** (tréfás, rosszalló) *komédiás*
✧ Etim: A → *szín*[3] főnév származéka.
☝ Kiejtése: [színész] vagy [szinész].

színésznő ◆◆◆◆ fn
1. Színpadi és filmszerepeket hivatásszerűen játszó művésznő. *A híres színésznőt elhalmozzák szerepekkel.*
2. (tréfás, rosszalló) Színlelő, képmutató nő. *Rezzenéstelenül hazudik, nagy színésznő.*
✧ Szin: **1.** *előadóművésznő;* (idegen) *primadonna, szubrett;* (régi) *díva* **2.** (idegen, tréfás, rosszalló) *primadonna*
✧ Etim: Összetétel: → *színész* + → *nő*.

színfal ◆◆◆ fn
A színpadi játékteret díszletként határoló, lécekre kifeszített vászonfal. *A statiszták jelenésükre várnak a színfal mögött.* ■ *A színfalak mögött*: a nyilvánosság kizárásával. *A színfalak mögött már javában folyik az egyezkedés a két politikai párt között.*
✧ Szin: *díszlet, kulissza*
✧ Etim: Összetétel: → *szín*[3] + → *fal*.

színfolt ◆◆◆ fn
1. (ritka) Foltként érzékelt színes felület. *A mező zöldjét a pitypang sárga színfoltjai tarkítják.*
2. Valahol megjelenő érdekes jelenség, építmény. *A város képe új színfolttal gazdagodott, megnyílt az új színház. Üde színfolt vagy ebben az unalmas porfészekben!*
✧ Etim: Összetétel: → *szín*[1] + → *folt*.

színház ◆◆◆◆◆ fn
1. Színielőadások tartására való épület. *A színház előtt gyülekeznek az esti előadás nézői.*
2. Az ebben működő, színdarabok előadásával foglalkozó intézmény. *A színháznál dolgozik.*
3. Színtársulat. *Az új igazgató fogadására kivonult az egész színház.*
4. Színielőadás. *Inkább színházat néz, mint mozit.*
5. Színművészet. *A színház ügye nagyobb törődést érdemelne.*
6. (bizalmas, rosszalló) Nevetséges jelenet. *Kérlek, ne csinálj színházat!*
✧ Szin: **1–3., 5.** (régi, idegen) *teátrum*
✧ Etim: Összetétel: → *szín*[3] + → *ház*.
☝ Kiejtése: [színház] vagy [szinház].

színhely ◆◆◆◆◆ fn
1. Az a hely, ahol valamely esemény végbemegy. *A baleset színhelyét lezárta a rendőrség. Működésének színhelyét vidékre tette át. A döntő színhelye a budapesti Népstadion.*
2. A színpadi cselekmény történésének színhelye. *Az első felvonás színhelye az ókori Róma.*
✧ Szin: **1.** *helyszín*
✧ Etim: Összetétel: → *szín*[3] + → *hely*.

színjózan ◆ mn
Tökéletesen józan. *Színjózam voltam, nem ittam egy csepp szeszes italt sem.*
✧ Ell: *ittas, részeg,* (bizalmas) *pityókás, spicces*
✧ Etim: Összetétel: → *szín*[1] + → *józan*.

színkép ◆◆ fn
1. A színeknek a színtelen fény optikai felbontásakor keletkező sorozata. *A színkép színei: vörös, narancs, sárga, zöld, kék és ibolya.*
2. Széles választék. *A politikai színkép összes árnyalatát képviselte már ez a politikus.*
✧ Szin: (idegen) *spektrum*
✧ Etim: Összetétel: → *szín*[1] + → *kép*.

szinkronizál ◆◆ ige ~*ni* (idegen)
Az eredeti nyelven mondott szöveget anyanyelvűvel, nálunk magyar nyelvűvel helyettesíti. *Az idegen nyelvű filmek nagy részét szinkronizálják.*

✧ Etim: Latin, végső soron görög eredetű nemzetközi szó.

színleg ◆◆ hsz (választékos)

1. Látszatra, szemre. *Színleg tetszetős ez a dolog, valójában azonban fölösleges, sőt ártalmas.*

2. Látszólag, tettetve. *Színleg belenyugodott a döntésbe, de közben már azon törte a fejét, hogyan tudná kijátszani.*

✧ Szin: **1.** *külsőre,* (választékos) *külszínre,* **2.** *színlelve*

✧ Táj: **1.** *képleg*

✧ Ell: **1.** *valójában* **2.** *őszintén, valójában*

✧ Etim: A → *szín*[1] főnév megszilárdult ragos alakulata.

színlel ◆◆◆ ige ~*ni* (rendszerint rosszalló)

Mások félrevezetésére úgy tesz, mintha valamit cselekedne, valamilyen volna. *Betegséget színlel, hogy ne kelljen felelnie. Csak színleli az örömöt.*

✧ Szin: *játszik, mímel*

✧ Etim: A → *szín*[1] főnév származéka.

színmű ◆◆◆◆ fn

Színdarab. *A színházban egy Füst Milán színmű bemutatására készülnek. Népszerű színműveket ír egy vidéki színháznak.*

✧ Szin: *színjáték, dráma,* (bizalmas) *darab*

✧ Etim: Összetétel: → *szín*[3] + → *mű*.

színpad ◆◆◆◆◆ fn

1. A színházteremnek a nézőtértől elkülönített, általában emelt szintű része. *A színpadon már javában folyt az előadás.*

2. (Kifejezésekben:) Színházi előadás. ■ *Színpadra visz*: műsorra tűz, előad. *A Nemzeti Színház színpadra viszi Az ember tragédiáját.* | *Színpadra alkalmaz*: (átdolgozva) színházi előadásra alkalmassá tesz. *Saját művét alkalmazta színpadra.*

3. Színészet, színészi pálya. *Egész életében vonzotta a színpad.*

4. Közéleti, történelmi szereplés, illetve ennek nyilvánossága. *Lelépett a történelem színpadáról. „Európa színpadán mi is játszottunk, S mienk nem volt a legkisebb szerep”* (Petőfi S.: Magyar vagyok).

✧ Szin: **1.** *szín,* (idegen) *pódium,* (régi) *játékszín* **3.** *színészkedés*

✧ Etim: Összetétel: → *szín*[3] + → *pad*.

színpompás ◆◆ mn

1. Élénk, pompázatos színekben gazdag. *Színpompás népviseletben vonultak fel a falu lakói.*

2. (választékos) Fordulatokban, képekben gazdag. *A mű színpompás, változatos nyelvezete élményt jelent ma is.*

✧ Szin: *sokszínű*

✧ Etim: Összetétel: → *szín*[1] + → *pompás*.

szint ◆◆◆◆◆ fn ~*ek,* ~*et,* ~*je*

1. Valaminek a magasságát, illetve mélységét jelző vízszintes vonal vagy sík. *A Duna szintje fél méterrel emelkedett.*

2. Azonos magasságban levő elemek összessége. *A bányászok most a legalsó szinten dolgoznak. A ház legfelső szintjén laknak.*

3. Mérték, átlagos nagyság. *Az árak és a bérek szintje, sajnos, távol van egymástól.*

4. (Sportban:) Valamely világversenyen való részvétel feltételéül szabott eredmény. *Elérte a szintet, indulhat az olimpián.*

✧ Szin: **2.** *réteg, emelet* **3.** *színvonal* **4.** *szinteredmény*

✧ Etim: A → *földszint* összetétel utótagjának nyelvújítás kori önállósulásával keletkezett.

✧ Ö: föld + szint, tenger + szint

szinte ◆◆◆◆◆ hsz

1. Egészen olyan, mintha. *Ha visszagondolok rá, szinte itt látom a szemem előtt.*

2. Majdnem. *Annyira összebarátkoztak, hogy szinte minden héten találkoztak.*

✧ Szin: **1.** *már-már, jóformán* **2.** *csaknem*

✧ Etim: A → *szín*[1] főnév megszilárdult ragos alakulata.

színtelen ◆◆◆ mn ~*ek,* ~*t,* ~*ül*

1. Olyan, amelynek nincs színe. *Színtelen üveget tetetett az ajtókba. A szóda színtelen ital.*

2. Sápadt, halvány. *De színtelen ez a gulyás, nem tettél bele elég pirospaprikát! Arca színtelen volt az álmosságtól.*

3. (választékos, rosszalló) Erőtlen, jellegtelen. *Előadása színtelen volt, nem is szólt hozzá senki.*

✧ Szin: **1.** *vízszínű* **2.** *fakó, vértelen* **3.** *unalmas, szürke*

✧ Ell: *színes*

✧ Etim: A → *szín*[1] főnév származéka.

szintén ◆◆◆◆◆ ksz

Hasonlóképpen. *Öcsém katona, a szomszéd fiú szintén.*

✧ Szin: *ugyanúgy, szintúgy*

✧ Etim: A → *szinte* határozószó megszilárdult ragos alakulata.

színtiszta ◆◆ mn

1. Szennyező vagy idegen anyagot nem tartalmazó. *Színtiszta bort készít. Pulóvere színtiszta gyapjúból készült.*

2. Csupa, merő. *Amit mondtál, színtiszta hazugság.*

✧ Szin: **1.** *hamisítatlan, valódi, igazi*

✧ Ell: **1.** *szennyezett, kevert, hamisított*

✧ Etim: Összetétel: → *szín*[1] + → *tiszta*.

szintúgy I. ◆◆◆ hsz (régi, választékos)
1. Ugyanúgy. *A hivatali ügyintézők szintúgy megrövidítik a munkaidőt, mint azelőtt.*
2. (Hogy) csak úgy. *Akkora pofont adott, szintúgy csattant.*
✧ Szin: **1.** *éppúgy*
✧ Etim: A *szintén úgy* szókapcsolatból keletkezett összetétel (vö. → *szintén*, → *úgy*).
szintúgy II. ◆◆◆ ksz (választékos)
Szintén. *Apósom ünneplőben jött, sógorom szintúgy.*
✧ Szin: *úgyszintén, hasonlóképpen*
✧ Etim: A *szintén úgy* szókapcsolatból keletkezett összetétel (vö. → *szintén*, → *úgy*).
színültig ◆◆ hsz
Színig, tele. *A korsót színültig tölti vízzel.*
✧ Szin: *csordultig, telistele*
✧ Táj: *színest*
✧ Etim: Vitatott eredetű. Vagy olyan megszilárdult ragos alakulat, melynek létrejöttében szerepet játszott a → *csorog* ige *csordultig* származéka, illetve a → *szín*[1] főnévből képzett, régi nyelvi *színül* 'színig' határozószó, vagy összetétel (→ *szín*[1] + *ültig*: az → *ül* ige ragos alakulata).
☝ Kiejtése: [színültig] vagy [szinültig].
színvak ◆◆◆ mn
1. Olyan (személy), aki szinte egyáltalán nem érzékeli a színeket. *A színvak ember nem vezethet autót.*
2. (bizalmas) Olyan (személy), aki bizonyos színeket nem vagy nem jól tud megkülönböztetni. *Azt is szokták színvaknak nevezni, aki csak eltéveszti a színeket. Színvak vagyok: nem tudom megkülönböztetni a pirosat és a zöldet.*
✧ Szin: **2.** *színtévesztő*
✧ Etim: Összetétel: → *szín*[1] + → *vak*.
színvonal ◆◆◆◆ fn
1. (ritka) Valaminek a felső szintje. *A talajvíz színvonala a szárazság miatt kissé süllyedt.*
2. Minőségi fok, mérték. *A fogyasztás színvonala csak lassan emelkedik. Olyan középiskolát keres, ahol magas az oktatás színvonala.*
3. Fejlettség, illetve ennek mértéke. *A magyar nehézipar technikai színvonala akkor már nem felelt meg a kor követelményeinek.*
✧ Szin: **2., 3.** (idegen) *nívó*
✧ Etim: Nyelvújítás kori összetétel: → *szín*[1] + → *vonal*.
szipákol ◆◆ ige *~ni*
1. (bizalmas) Hallhatóan szívogatja be a levegőt az orrán át. *A síró gyerek a szidás után sokáig szipákolt.*
2. (ritka) Pipájának tüzét a levegő gyakori beszívásával éleszti. *„Pipát húz ki, rátölt és lomhán szipákol"* (Petőfi S.: A puszta, télen).
✧ Szin: **1.** *szipog, szepeg* **2.** *szívogat*
✧ Táj: *piszeg, szimmog, szopákul, szupakol*
✧ Etim: A → *szív* ige *szip* változatának származéka.
szipirtyó ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (rosszalló, gúnyos)
Rosszindulatú öregasszony. *Mindig veszekszik az a vén szipirtyó.*
✧ Szin: (rosszalló, gúnyos) *banya, boszorkány,* (régi, rosszalló) *szipa, szipó*
✧ Etim: A → *szív* ige *szip* változatának származéka.
szipó ◆ fn **szipu** *~k, ~t, ~ja* (bizalmas)
1. Valamilyen anyagból kiármaló kábító hatású gőznek kábítószerként való (rendszeres) belélegzése. *Már az utcán csavargó gyerekek körében is terjed a szipó.*
2. Erre használatos anyag. *A szipót, tulajdonképpen ragasztót gyakran háztartási boltokból lopják.*
✧ Szin: **1.** (bizalmas) *szipózás, szipuzás*
✧ Etim: A → *szipákol*, → *szippant* igék tövének származéka.
☝ A *szipó* és a *szipu* egyenrangú, egyforma gyakoriságú alakváltozatok.
szipolyoz ◆ ige *~ni* (rosszalló)
1. Pénzt csikar ki valakitől. *Rendszeresen szipolyozza az ismerősöket, barátokat.*
2. Kizsákmányol valakit. *A jobbágyokat évszázadokon át szipolyozták földesuraik.*
✧ Szin: **1.** *követelőzik* **2.** *gyötör, kihasznál,* (rosszalló) *nyúz*
✧ Etim: A *szipoly* 'gabonaféreg' főnév származéka. A *szipoly* a → *szív* ige *szip* változatának származéka.
sziporkáz|ik ◆◆ ige *~ni*
1. (ritka) Szikrát szór. *A ló patkója sziporkázik a köveken.*
2. (ritka) Szikrázva ragyog. *Az augusztusi égbolton felejthetetlenül sziporkáztak a csillagok. Sziporkázik a drágakő, a gyémánt az ékszerész kirakatában.*
3. Elkápráztatóan szellemesen beszél. *Egész este sziporkázott ötleteivel.*
✧ Szin: **1., 2.** *szikrázik, villódzik* **3.** *brillíroz, tündököl* • **1., 2.** *Szikrát hány.*
✧ Etim: Valószínűleg a → *szikrázik* ige játszi továbbképzésével keletkezett.

szippant ◆◆◆ ige *~ani*

1. Orrán vagy száján keresztül nagyot szív valamiből. *Jót szippantott a hegyi levegőből. Mélyet szippantott pipájából.*

2. Hirtelen fölszív az orrába valamit. *Tüsszentőport szippantott.*

✧ Etim: A → *szív* ige *szip* változatának származéka.

szirén ◆ fn *~ek, ~t, ~je*

1. A hajósokat énekével magához csábító, félig nő, félig hal formájú mesebeli lény. *Odüsszeusz alig tudott megmenekülni a szirénektől.*

2. (ritka, választékos) A férfiakat romlásba döntő kacér nő. *Ne hagyd magad elcsábítani attól a siréntől.*

3. A cetekhez hasonló tengeri emlős. *A sziréneknek nincs hátúszójuk. A szirének rendjébe tartozik a tengeri tehén is.*

✧ Szin: **1.** *sellő, hableány* **2.** (választékos) *démon*

✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

sziréna ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Éles hangú riasztó- vagy jelzőkészülék. *A háztetőkön elhelyezett szirénák vijjogása légiveszélyre figyelmeztet. Ha szólt a gyári sziréna, azt jelentette, hogy vége van a műszaknak. A petárdázástól beindult az autó szirénája. Mögöttünk vijjog egy mentőautó szirénája.*

✧ Szin: *vészkürt,* (régi) *duda,* (szleng) *nyávogó*

✧ Etim: Francia, végső soron görög eredetű nemzetközi szó.

szirom ◆◆◆◆ fn *szirmok, szirmot, szirma*

Virág pártáját alkotó (színes) levelek egyike. *Lehullott a virág összes szirma a szélben. Színes szirmokat szór szét a szobában.*

✧ Táj: *cirom*

✧ Etim: Nyelvújítás kori tudatos szóalkotással keletkezett a nyelvjárási *szirony* ‘színes bőrszalag’ főnévből. A *szirony* vitatott eredetű, vagy a finnugor kori, régi nyelvi *szil* ‘hasít’ ige származéka, vagy török jövevényszó.

szirt ◆◆ fn *~ek, ~et, ~je* (választékos)

1. Meredeken kiemelkedő csupasz szikla. *A magányos, zordon szirten sasok fészkelnek.*

2. Sziklazátony. *Ügyesen kormányozza a hajóját a szirtek között.*

✧ Szin: **1.** *sziklacsúcs,* (választékos) *kőszál, szirtfok*

✧ Etim: Török jövevényszó.

✧ Ö: nyak + szirt

szirup ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. Sűrű cukros vagy cukoroldat. *Szirupot önt a gyümölcsre, amikor befőttet készít. Köhögés elleni szirupot írt fel az orvos.* • Szólás: *Olyan, mint a szirup*: émelyítően édes.

2. (Er, Fv, Va, Ka, Dv, Mv; Őv bizalmas) Szörp. *Nincs itthon kólánk, igyál szirupot! Még érzem a szirup ízét, amit a nagymamám készített málnából.*

3. (ritka) Émelyítő érzelgősség. *Ez a történet csupa szirup.*

✧ Szin: **1.** (régi) *szörpöny* **3.** *édeskésség, giccs, limonádé*

✧ Etim: Latin, végső soron arab eredetű vándorszó.

sziszeg ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (A levegőt kifújva) halk, sivító hangot hallat. *A ludak nyakukat nyújtogatva sziszegtek. A nyakon csípett kígyó dühösen sziszeg. Sziszeg a tűz a kandallóban.*

2. Összeszorított fogai között hirtelen beszívja a levegőt. *Fájdalmában hangosan sziszegett, amikor a varratokat szedték.*

✧ Szin: **1.** *sípol* **2.** *szisszen, felszisszen*

✧ Táj: **1.** *sziszereg, szíszog, szíszög, szisszöget*

✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó, a → *szuszog* ige magas hangrendű párja.

szisztéma ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen)

Tevékenységnek vagy gondolatmenetnek bizonyos elvekhez igazodó rendje. *Milyen szisztéma szerint dolgoztok?*

✧ Szin: *rendszer,* (Fv bizalmas) *szisztém,* (Mv bizalmas) *szisztem*

✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

szít ◆◆◆◆ ige *~ani*

1. Erősen ráfújva (tüzet) éleszt. *Szítja a tüzet, hogy szalonnát süthessünk.*

2. (választékos) (Hangulatot, érzelmet) ébreszt, illetve táplál, fokoz. *Ellenségeskedést, gyűlölködést szít a munkacsoport tagjai között.*

✧ Szin: **1.** *gerjeszt, fellobbant* **2.** *létrehoz, gerjeszt,* (választékos) *fellobbant,* (idegen) *indukál* • **2.** *Olajat önt a tűzre.*

✧ Ell: **1.** *olt, csillapít,* (választékos) *lohaszt* **2.** *csillapít,* (választékos) *lohaszt*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán egy önállóan nem adatolható, ismeretlen eredetű szótő származéka.

szita ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Dob alakú, egyik végében kifeszített lyukacsos szövedékkel ellátott háztartási eszköz porszerű vagy szemcsés anyagok tisztítására. *A kenyérsütéshez való lisztet a szitába önti, hogy kiválassza a szemetet.* ■ (túlzó) *Szitává lyuggat, rág valamit*: nagyon lyukacsossá tesz. | *Szitává lő valakit*: sok helyen átlőve elpusztít. • Szólás: *Átlát a szitán*: nem lehet rászedni.

✧ Szin: *rosta, szűrő*

✧ Táj: *resta*

✧ Etim: Szláv jövevényszó.

szitakötő ◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

Karcsú testű, két pár erezett, átlátszó szárnyú ragadozó rovar. *Tavi szitakötőt gyakran látunk a Balaton partján.*

✧ Szin: (idegen) *libella*, (régi) *acsa*

✧ Táj: *kígyópásztor, kígyószolga*

✧ Etim: Összetétel; → *szita* + *kötő*: a → *köt* ige származéka.

szitál ◆◆◆ ige *~ni*

1. Szitábanráz valamit, hogy a nagyobb szemek, illetve a szemét fennmaradjanak a szita szövedékén. *Porcukrot és lisztet szitál a sütéshez.*

2. (Eső, köd) apró szemekben, ritkásan hull. *Szitál a köd, kapcsold be az ablaktörlőt!*

3. (Ragadozó madár) zsákmányra lesve egy helyben lebeg a levegőben. *Fölöttük szitál egy vércse.*

✧ Szin: **1.** *rostál* **2.** *szemerkél, hulldogál,* (népi) *pilinkézik*

✧ Táj: **2.** *ködölődik*

✧ Ell: **2.** *zuhog, ömlik*

✧ Etim: A → *szita* főnév származéka.

szitkozód|ik ◆◆◆ ige *~ni*

Haragjában szitkokat mond. *Szitkozódik, mert ellopták az autóját.*

✧ Szin: *káromkodik, átkozódik,* (szleng) *anyázik*

✧ Táj: *mocskolódik*

✧ Etim: A → *szid* ige származéka.

szitok ◆◆◆ fn *szitkok, szitkot, szitka* (választékos)

Durva, szidalmazó szó, kifejezés. *Válogatott szitkokat szór az ellensége fejére.*

✧ Szin: (választékos) *káromlás, szitokszó, gyalázkodás, szidalom*

✧ Ell: *dicséret*

✧ Etim: Szóelvonással keletkezett a → *szitkozódik* igéből.

szittya ◆◆ mn *~k, ~t,* –

1. (régi) Szkíta. *A szittya vezért a krónika is említi.* (Főnévi használatban:) *A hagyomány a szittyákat tartotta a hun és a magyar nép közös ősének.*

2. (tréfás) Sajátosan magyar. *Ehhez a csípős paprikáshoz szittya gyomor kell.*

✧ Etim: Görög, végső soron iráni eredetű latin jövevényszó.

szív[1] ◆◆◆◆◆ ige (népi, régi) **szí** *~ni*

1. Belehel valamit. *Kiment a hegyekbe friss levegőt szívni.*

2. (Folyadékot) ritkított levegőjű teret előidézve kivesz valamiből vagy fölvesz valamibe. *Lopóval bort szív a hordóból. Szívószállal szívja az üdítőt. Tintát szív a tollába.*

3. Szopik. *A csecsemő anyja emlőjét szívja.*

4. ■ *Szívja a fogát*: **a)** fájdalom miatt nyelvét fogához tapasztva erőteljesen vesz levegőt. **b)** zsugori tehetetlenségében bosszankodik. *Szívja a fogát, hogy ilyen sokat kell fizetnie.*

5. (Valaminek a füstjét) élvezetből beleheli. *Cigarettát szív, de kábítószert nem.* (Tárgy nélkül, szívható kábítószerrel kapcsolatban:) *Mostanában alig szívok.*

6. *Magába szív*: vesz, fogad. *A homokos talaj sok vizet szív magába.*

7. (szleng) (Folyamatosan) pórul jár, ráfizet. *Annyit szívok emiatt a tragacs miatt!*

✧ Szin: **1.** *belélegez* **2.** *kivesz, szivattyúz* **3.** (bizalmas) *cumizik* **5.** *dohányzik, füstöl; cigarettázik; pipázik; szivarozik* **6.** *befogad, beszív, felvesz*

✧ Ell: **1.** *fúj, kilélegez*

✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó. Összefügg → *szop*, → *szopik* igénkkel.

☝ A *szív* igének és a *szí* alakváltozatának minden toldalékos és a legtöbb képzett alakjában hosszú *í*-t írunk és ejtünk: *szívok, szívott, szítt; szívhat, szívás, szívat, szívódik, szívogat, szívós* stb. A következő származékokban rövid az *í*: *szivacs*, *szivar*, *szivárog, szivattyú.* Az illeszkedő toldalékok közül mindig a mély hangú járul a *szív, szí* igéhez. A *szív* ige minden toldaléka a teljes, *szív-* tőhöz járul, kivéve *szíva, szíván* határozói igeneveket, ezekben csak egy *v*-t írunk, tehát a *szí-* tövet használjuk. A régies *szí* változat is *v*-t kap a következő alakokban: *szívok, szívunk, szívom, szívod; szívó, szívandó.* A *szí* múlt idejében kettőzzük a *t*-t: *szíttam, szíttál, szítt*. Két *d*-t írunk ebben a felszólító alakban: *szídd*. A többi felszólító módú alakban nincs

mássalhangzó-kettőzés: *szíjak, szíjam, szíj, szíjad, szíjon, szíja* stb. Egy *t*-t, illetve *j*-t írunk továbbá a kijelentő módban jelen időben ezekben az alakokban: *szítok, szíjuk, szíják, szíjátok.*

szív[2] ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Izmos falú szerv, amely összehúzódásával és kitágulásával a vért állandó keringésben tartja. *A szív testünk motorja. Erős a szíve. Betegeskedik a nagyi szíve. Ha megáll a szívünk, meghalunk.* ■ *Dobogó szívvel*: izgalommal, szorongással. *Dobogó szívvel várta a nagy találkozást.* | *A szíve alatt*: méhében. *A szíve alatt hordja magzatát.*

2. (Kifejezésekben az emberies érzés jelképeként:) ■ *Fáj a szíve valakiért*: nagyon sajnálja. *Fáj a szívem azért a szerencsétlen gyerekért.* | *Amíg a szíve dobog*: amíg csak él. | *Csupa szív ember*: csupa jóság, szeretet, lelkesedés. | *Nincs szíve valamit tenni*: nem képes megtenni, nem viszi rá a lélek. *Nincs szívem kidobni ezt az öreg hintaszéket.* | *Belopja magát valakinek a szívébe*: hamar megszereti. *Könnyen belopta magát az egész társaság szívébe.* | *A szívére vesz*: bánkódik miatta. *Nagyon a szívére vette a szidalmakat.* | *Valakinek a szívéből beszél*: úgy, mintha ő mondaná. *Szívemből beszéltél, édes öcsém!* | *Helyén van a szíve*: bátor. ● Szólás: *Ami a szívén, az a száján*: őszinte, szókimondó.

3. (választékos) (Az ember érzelmi életének jelképeként:) *Szíve szerelmének leveleket írogat. Te vagy a szívem csücske!* (Kedveskedő megszólításként:) *Szívem!*

4. Valaminek a központja. *Az ország szívében, Budapesten él.*

5. Az emberi szívet jelképező stilizált ábra. *Egy szívet vésett a fába. Mézeskalács szíveket készített.*

✧ Szin: **1.** (szleng) *ketyegő, pumpa, motor* **2.** *lélek* **3.** (megszólításként:) *kedvesem* **4.** (idegen) *centrum*

✧ Táj: **1.** *verő*

✧ Ell: **4.** *perem,* (idegen) *periféria*

✧ Etim: Ősi, uráli kori szó.

☝ A *szív* főnévnek van egy elavult *szű* alakváltozata, amely a XIX. század irodalmában még olvasható, de ma már az irodalomban sem él. Jellemző toldalékos alakjai: *szüvek, szűt* vagy *szüvet, szűje* vagy *szüve*. – A *szív* minden toldalékos és csaknem minden képzett alakjában hosszú *í*-t írunk, bár ez a kiejtésben megrövidülhet: *szívek, szívet, szívem, szíved, szíve* stb; *szívecske, szívélyes, szíves, szívű*. A *szível* és a *szívlel* igének az *í*-je a kiejtésben is mindig hosszú. A *szivi, szivikém* becéző megszólítást ellenben rövid *i*-vel ejtjük, és úgy is írjuk.

szivacs ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Helyváltoztatásra képtelen, lyukacsos testű, alacsonyrendű víziállat. *Szivacsot gyűjtöttünk a tengerből.*

2. Némely szivacsfaj telepeinek vázából vagy ennek mintájára műanyagból készült, a vizet magába szívó mosdó , mosó- vagy törlőeszköz. *Légy szíves, mosd meg a hátamat, ott van a szivacs a kád szélén! Szivaccsal törli le a táblát.*

✧ Szin: **2.** *mosdószivacs, mosogatószivacs, törlőszivacs,* (régi) *spongya*

✧ Etim: A → *szív* ige nyelvújítás kori származéka.

szivar ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

1. Dohánylevelekből csavart henger alakú dohányáru. *Megkínálnál egy szivarral? Sajnos, le kellett mondanom a szivarról, mert az orvosok szerint árt az egészségemnek.*

2. (szleng) Ember, férfi. *Mit akar itt ez a vén szivar?*

✧ Szin: **2.** (szleng) *mókus, ipse, pofa, tag, fej, arc*

✧ Etim: Mesterséges szóalkotás eredménye, egyrészt a → *szivárog* igéből hozták létre szóelvonással, másrészt a → *szív* ige származékaként keletkezhetett. A kétféle szóalkotás párhuzamosan a nyelvújítás korában történt.

szivárog ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Vékony csíkban, szinte észrevétlenül áramlik. *Füst szivárog a kályhából. Szivárog a vér a sebből. Könny szivárog a szeméből. A szűk börtöncellába alig szivárgott egy kis fény az udvarról.*

2. Lassacskán kiereszti magából a benne lévő gázt, folyadékot. *Szivárog a léggömb. Szivárog a demizson, gyorsan töltsük ki a bort, mielőtt elfolyna.*

3. (Emberek csoportja) lassanként odamegy valahova. *A felderítők csoportja az ellenséges állások közelébe szivárgott.*

4. Kínzó lassúsággal, apránként kerül ki (valahonnan). *Egyelőre csak szivárognak a választási eredmények.*

✧ Szin: **1., 2.** (folyadék) *csordogál, folydogál* **4.** *csordogál*

✧ Táj: **1.** *szivárkozik*

✧ Etim: A → *szív* ige származéka.

szivárvány ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

Körív alakú, színes sávokból álló fényjelenség. *A szivárványt az okozza, hogy a nap fénye megtörik a távolabb hulló esőcseppeken. A zivatar elmúltával az égbolton tarka szivárvány tűnt fel.* • Szólás: *A szivárvány minden színében tündöklik*: nagyon színes, tarka.
✧ Szin: (régi) *égív,* (idegen) *írisz*
✧ Táj: *bábabokra, kegyelet*
✧ Etim: A → *szív* ige régi nyelvi *szivár* ‘szivacs’ származékának továbbképzett alakja.

szivárványhártya ◆ fn
A szem érhártyájának elülső része. *A szivárványhártyától függ, hogy milyen színű valakinek a szeme.*
✧ Szin: (idegen) *írisz,* (régi) *szemszivárvány*
✧ Táj: *szivárvány*
✧ Etim: Összetétel: → *szivárvány* + → *hártya*.

szivattyú ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Olyan szerkezet, amellyel folyadékot vagy apró szemcsés anyagot lehet felszívni és továbbítani. *A felhőszakadás után szivattyúval szívják ki a tűzoltók a vizet a pincelakásokból.*
✧ Szin: (Fv, Ka, Va, Mv is; Dv bizalmas) *pumpa*
✧ Etim: A → *szív* ige származéka.

szível ◆◆◆ ige *~ni* (választékos)
1. Elvisel valakit, valamit. *Nem szívelhetem azt az embert, sokat fecseg feleslegesen.*
2. (népi vagy választékos) Szeret valakit. *Elhagyták azok is, akik egykor szívelték.*
✧ Szin: **1.** *eltűr* **2.** *kedvel; vonzódik valakihez;* (választékos) *rokonszenvez valakivel*
✧ Ell: *utál*
✧ Etim: A → *szív* főnév származéka.
☝ Nem tévesztendő össze a más jelentésű *(meg)-szívlel* igével. Lásd a *megszívlel* szócikket!

szívélyes ◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en* (választékos)
1. Barátságos, bensőséges. *Szívélyes fogadtatásban volt részünk.* | (Levélzáró kifejezésben:) *Szívélyes üdvözlettel.*
2. Udvarias, szolgálatkész. *A görögök általában szívélyesek a turistákkal. Szívélyes szavakat mondott kollégája köszöntőjén.*
✧ Szin: **1.** *szívből jövő, kedves, közvetlen, szíves, nyájas* **2.** *készséges, előzékeny, szíves*
✧ Ell: **1.** *barátságtalan, rideg* **2.** *udvariatlan, elutasító*
✧ Etim: A → *szív* főnév származéka.
☝ Kiejtése: [szívéjes] vagy [szivéjes].

szíverősítő I. ◆ mn *~k, ~t,* –
A szív működését javító. *Szíverősítő gyógyszert szed.*
✧ Etim: Összetétel: → *szív* főnév + → *erősítő*.

szíverősítő II. ◆ fn *~k, ~t, ~je*
1. (bizalmas) A szív működését javító gyógyszer. *Elhoztad a szíverősítődet?*
2. (tréfás) Tömény szeszes ital, leginkább pálinka. *Ivott egy kis szíverősítőt.*
✧ Szin: **2.** *tömény*
✧ Táj: *papramorgó*
✧ Etim: Összetétel: → *szív* főnév + → *erősítő*.

szíves I. ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. Barátságos, nyájas. *Szíves volt mindenkihez. Szíves szóval fogadott minket a vendéglős.*
2. (Udvariassági kifejezésekben, többnyire a megszólított személy remélt jóindulatára utalva:) *Szíves engedelmével… Szíves tudomására hozom, hogy…* | (Levél záradékaként:) *Szíves üdvözlettel.* ■ *Légy* vagy *legyen (oly* vagy *olyan) szíves*: tedd meg, kérlek, illetve tegye meg, kérem, hogy… *Légy szíves, add ide azt a könyvet! Legyen szíves jelezni!*
✧ Szin: **1.** *jóindulatú, szívélyes, kedves* **2.** *kedves*
✧ Ell: **1.** *rosszindulatú, barátságtalan*
✧ Etim: A → *szív* főnév származéka.
☝ Kiejtése: [szíves] vagy [szives].

szíves II. ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e* (bizalmas)
Szívbajos beteg. *Itt fekszenek a szívesek.*
✧ Szin: *szívbeteg*
✧ Etim: A → *szív* főnév származéka.

szívós ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
1. Nehezen törhető, téphető, rágható. *Szívós ágat vágott botnak. Szívós már a zsömle, meg kell pirítani.*
2. Káros hatásoknak ellenálló, erős. *Szívós szervezete könnyen viselte a fertőzést. Szívós ember, egész életében sportolt.*
3. Céljaihoz kitartóan ragaszkodó. *Szívósan ragaszkodik az elképzeléseihez.*
✧ Szin: **1.** *hajlékony, rágós, inas* **2.** *edzett, erőteljes* **3.** *rendíthetetlen, makacs, lankadatlan, állhatatos*
✧ Táj: **2.** *keményfájú*
✧ Ell: **1.** *törékeny, gyönge; puha* **2.** *gyönge,* (rosszalló) *puhány* **3.** *állhatatlan, befolyásolható, ingatag*
✧ Etim: A → *szív* ige származéka.

szívtelen ◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül*

Szánalmat nem ismerő. *A szívtelen gonosztevő a gyerekeket sem kímélte.*
✧ Szin: *rideg, könyörtelen, érzéketlen, kőszívű*
✧ Ell: *jóságos, melegszívű*
✧ Etim: A → *szív* főnév származéka.

szkafander ◆ fn *~ek, ~t, ~e* (idegen)
1. Hosszabb víz alatti tartózkodáshoz használt vízhatlan ruha. *A szkafander nem véd meg a cápáktól.*
2. A világűrben tartózkodók védőöltözete. *Amíg az űrben tartózkodtak, mindig szkafander volt rajtuk.*
✧ Szin: **1.** *búvárruha* **2.** *űrhajósruha, űrruha*
✧ Etim: Francia, végső soron görög eredetű nemzetközi szó.

szkenner ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e* (idegen)
Számítógéphez csatlakoztatható, szöveg, kép optikai beolvasására való eszköz. *Az új szkenner háromszor gyorsabban olvassa be a fotókat. Nem sikerült a szkenner telepítése.*
✧ Szin: (választékos) *lapolvasó*
✧ Etim: Angol jövevényszó.

szkinhed ◆◆ fn *~ek, ~et, ~je* (idegen)
Gyakran (az összetartozás jeleként) kopaszra nyírt fejű, rendszerint fajgyűlölő nézeteket valló és erőszakos viselkedésű fiatalok csoportjához tartozó személy. *Az arab diákot szkinhedek támadták meg az egyik szórakozóhelyen.* (Jelzőként:) *A fiam szkinhed társaságba került.*
✧ Szin: *bőrfejű,* (bizalmas) *kopasz*
✧ Etim: Angol jövevényszó.

szkíta ◆◆ mn *~k, ~t,* –
Az ókorban Európa és Ázsia füves pusztáin élő nomád néphez tartozó, vele kapcsolatos. *A szkíta népek lovas nomádok voltak. A szkíta ötvösművészet remekei ránk maradtak.* | (Főnévi használatban:) *Szkíták*: a szkíta nép. *A szkíták kitűnő lovasok és messze földön rettegett, bátor harcosok voltak.*
✧ Szin: (régi) *szittya*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

szkupstina fn –, *~t, ~ja* (Va)
1. Közgyűlés. *Összeült a szkupstina, és két óráig tárgyalt.*
2. Képviselőtestület. *A szkupstina elvetette a törvényjavaslatot.*
✧ Szin: **2.** *parlament, országgyűlés*
✧ Etim:

szlagyák ◆ fn *~ok, ~ot, ~ja* (Fv szleng)
(Szórakozóhelyen:) Lassú zeneszám. *Mikor játszanak már végre szlagyákot?*
✧ Szin: (régi) *andalgó*
✧ Etim: Szlovák jövevényszó.

szláv ◆◆◆ mn *~ok, ~ot, ~ul*
1. A zömében Kelet- és Közép-Európában, valamint a Balkán-félszigeten élő, egymással közeli rokonságban levő nyelveket beszélő népcsoporthoz tartozó, vele kapcsolatos. *A szláv népek közül a lengyeleket szeretem a legjobban.* | (Főnévi használatban:) *A szlávok*: a szláv népek. *A szlávoktól földművelési, növénytermesztési technikákat tanultunk.*
2. E népek által beszélt (nyelv). *A szláv nyelvek az indoeurópai nyelvcsalád egyik ágát alkotják.* (Főnévi használatban:) *A szlávból sok szót vettünk át.*
✧ Etim: Szláv eredetű latin jövevényszó.
✧ Ö: ó + szláv

szlovák ◆◆◆ mn *~ok, ~ot, ~ul*

1. A többségében Szlovákiában élő, nyugati szláv nyelvű néphez tartozó, vele kapcsolatos. *A faluban jól megfér egymással a magyar és a szlovák lakosság. Szlovák népzenére táncoltak.* (Főnévi használatban:) *A szlovákok kiváltak a Csehszlovák Köztársaságból, és önálló államot hoztak létre. Magyarországon is élnek szlovákok.*

2. E nép által beszélt (nyelv). *Szlovákul írt szakácskönyvet találtam, le tudod fordítani?* (Főnévi használatban:) *A szlovákot anyanyelvként beszéli.*

✧ Szin: (régi) *tót*

✧ Etim: Szlovák jövevényszó.

szlovén ◆◆◆ mn *~ok* vagy *~ek, ~t, ~ul* vagy *~ül*

1. A tömegében Szlovéniában élő, déli szláv nyelvű néphez tartozó, vele kapcsolatos. *A szlovén lakosság kis létszámú.* (Főnévi használatban:) *A szlovénok Jugoszláviához tartoztak, de kikiáltották függetlenségüket.*

2. E nép által beszélt (nyelv). *Verseit szlovénul írja.* (Főnévi használatban:) *Nehezen értem meg a szlovént.*

✧ Etim: Szlovén eredetű német jövevényszó.

szmoking ◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

Különleges szabású férfiöltöny, amely selyemmel borított hajtókájú kabátból, hozzá tartozó nadrágból és mellényből áll. *Az estélyen a férfiak szmokingban jelentek meg.*

✧ Etim: Angol eredetű nemzetközi szó.

szó ◆◆◆◆◆ fn *~k* vagy *szavak, ~t, szava*

1. A nyelvnek meghatározott hangalakú és jelentésű önálló egysége. *Soroljatok föl rokon értelmű szavakat! A levél többjelentésű szó. Hány szó van ebben a mondatban?* ■ *Szó szerint*: a szó eredeti értelmében. *Az elmondottakat szó szerint kell érteni.* | *Szóról szóra*: **a)** minden részletében. *Amit leírtam, szóról szóra igaz.* **b)** könyv nélkül. *Szóról szóra megtanulta az összefoglalást.* ● Szólás: *Egy szó mint száz*: egyszóval, végeredményben. | *Száz szónak is egy a vége*: **a)** bármennyit beszélünk is róla, a lényeg ugyanaz **b)** a dolgot meg kell tenni.

2. (Kifejezésekben:) Beszéd, beszélgetés, tárgyalás. ■ *Szóban*: élőszóval. *Szóban és írásban is vizsgázni kell.* | *Dől* vagy *árad belőle a szó*: folyékonyan és sokat beszél. | *Szóra se méltat valakit*: nem szól hozzá. | *Kifogytak a szóból*: nincs mit mondaniuk egymásnak. | *Ad valakinek a szavára*: figyelembe veszi a véleményét. | *Játszik a szavával*: nem szavahihető. | *Szót fogad valakinek*: engedelmeskedik. | *Hajlik a jó szóra*: hallgat a rábeszélésre. | *Egy-két szóra*: rövid beszélgetésre. *Megálltak egy-két szóra. Szóba elegyedik valakivel*: beszélgetni kezd vele. | *Szóba elegyedik egy csavargóval.* | *Szó esik valamiről* vagy *szóba kerül valami*: a beszélgetés tárgya lesz. *Szó esett az új kollégáról is. Szóba kerültek a választások.* | *Szó van valamiről*: **a)** az a beszélgetés témája. *Zenéről, irodalomról volt szó.* **b)** az van veszélyben. *Értsd meg, itt most a jó híremről van szó!* | *Szó sincs* vagy *sem lehet róla*: lehetetlen. ● Szólás: *Se szó, se beszéd*: minden magyarázat nélkül. | *Szóból ért az ember*: ha valakinek valamilyen baja van, szóljon róla, különben nem tudnak rajta segíteni. | (népi) *Szó éri a ház elejét*: valakit megszólnak valamiért.

3. Felszólalás, hozzászólás, illetve annak joga. *A szó most a stúdióé.* ■ *Szót kér*: szólásra jelentkezik. | *Szót emel valakiért*: valakinek az érdekében szólal fel. | *Megvonja a szót valakitől*: a szólás jogát. | *Lesz hozzá egy-két szava*: beleszól(hat) a dologba. | *Csak egy szavába kerül*: elég, ha csak egyszer szól, s máris elintéznek valamit.

4. (Kifejezésekben:) Ígéret. ■ *Megszegi a szavát*: nem tartja meg ígéretét. | *Megtartja a szavát*: teljesíti, amit ígért. ● Közmondás: *A szó elrepül, az írás megmarad*: az írásbeli megállapodás megbízhatóbb, mint a szóbeli.

5. Kifejezés, szóhasználat. *Emelkedett stílusú, választékos szavakkal jellemezte.* ■ *Keresi a szavakat*: a megfelelő kifejezést. | *Erre nincs szó*: nem lehet rá elég erős kifejezést találni. | *Nagy szó*: **a)** súlyos kijelentés. *Nagy szavakat használ.* **b)** váratlanul örvendetes tény. *Régen nagy szó volt nyugati országba utazni.*

6. Hang. *Halk szavú ember. Hol a hegedű, hol a kürt szava hallatszik ki a zenekarból.* ■ *Szavát se lehet hallani*: hallgat. | *A szava is eláll*: erős érzelmi hatásra megszűnik beszélni.

✧ Szin: **2.** *beszélés, mondás* **4.** *becsületszó*

✧ Ell: **2.** *írás*

✧ Etim: Ősi, ugor kori szó.

✧ Ö: becsület + szó, jel + szó, kakas + szó, kérdő + szó, kötő + szó, köz + szó, mű + szó, név + szó, vezény + szó, zár + szó, zok + szó

☝ A *szó* toldalékolásában ingadozás mutatkozik elsősorban a *szavak – szók* többes számú formák használatában, kisebb mértékben a személyjeles alakokban: *szavam – szóm* stb. A *szók* és a *szóm, szód* stb. ma már régiesnek, választékosnak számít, leginkább a régebbi irodalomban találkozhatunk velük; a *szavak, szavam, szavad* előbb, mindennapibb. Néhány összetétel utótagjában, főleg nyelvtani szakkifejezésben azonban a *szók* forma állandósult: *betűszók, határozószók, ikerszók, kötőszók, névszók* stb. Egyes összetételekben és többtagú kifejezésekben pedig ingadozik a szóhasználat: *idegen szók – idegen szavak, összetett szók – összetett szavak, szakszók – szakszavak, töltelékszók – töltelékszavak, tájszók – tájszavak; műszók – műszavak, jelszók – jelszavak, varázsszók – varázsszavak, vezényszók – vezényszavak* stb.

szoba ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Huzamosabb tartózkodásra, lakásra alkalmas, ablakkal, ajtóval ellátott helyiség. *Régen falun az egyik szobában csak vendégeket fogadtak, ez volt a tisztaszoba. Egymásba nyílnak a szobák. Az eső miatt beszorultak a szobába. „Hol a boldogság mostanában? Barátságos, meleg szobában”* (Petőfi S.: Téli világ).

✧ Szin: *lakószoba, kamra, cella, terem*

✧ Etim: Latin vagy germán eredetű vándorszó.

✧ Ö: elő + szoba, fürdő + szoba, gyerek + szoba, gyermek + szoba, háló + szoba

szobalány ◆◆ fn

1. Gazdag családoknál a család női tagjait kiszolgáló női alkalmazott. *A grófnő szobalánya szerelmes lett a grófba.*

2. A szobákat rendben tartó női alkalmazott. *Megkértük a szállodai szobalányt, hogy hozzon tiszta törülközőt.*

✧ Szin: **1.** *komorna* **2.** *szobaasszony*

✧ Etim: Összetétel: → *szoba* + → *lány*.

szóbeli ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, –*

1. Élőszóval történő. *Eddig csak szóbeli megállapodást kötöttünk.*

2. (Főnévi használatban:) Szóbeli vizsga. *Jól sikerült a szóbelije.*

✧ Szin: **1.** (idegen) *verbális* **2.** (Va, Dv bizalmas) *uszmeni*

✧ Ell: *írásbeli*

✧ Etim: A → *szó* főnév származéka.

szóbeszéd ◆◆◆ fn

1. Alaptalan, bizonytalan hitelű híresztelés. *Ez csak amolyan szóbeszéd.* ■ *Szóbeszéd tárgya valami* vagy *valaki*: beszélnek róla. *Szóbeszéd tárgya lett az új fodrászüzlet. Nem akarok szóbeszéd tárgya lenni.*

2. (népi) Beszélgetés. *Szóbeszédbe elegyedett a szomszéddal.*

✧ Szin: **1.** *pletyka, mendemonda, fecsegés, locsogás,* (régi) *szófia beszéd,* (bizalmas) *pletyó* **2.** (rosszalló) *fecsegés, locsogás,* (választékos) *társalgás*

✧ Etim: Összetétel: → *szó* + → *beszéd*.

szobor ◆◆◆◆◆ fn *szobrok, szobrot, szobra*

1. Szilárd anyagból készített, emberi, állati vagy más alakot három kiterjedésben ábrázoló műalkotás. *Megkoszorúzták a költő szobrát.* ● Szólás: *Rémületében szoborrá merevedett*: mozdulatlanná vált.

2. (régi) Síremlék. *Sírjára hófehér szobrot állítottak.*

✧ Szin: **1.** *faragvány,* (idegen) *statua* **2.** *emlékoszlop, emlékkő*

✧ Etim: Déli szláv jövevényszó.

✧ Ö: mell + szobor

szobrász ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

Szobrok alkotásával foglalkozó képzőművész. *A szobrász már megmintázta a készülő szoborcsoport egyik alakját.*

✧ Szin: *szobrászművész*

✧ Etim: A → *szobor* főnév származéka.

szobrászat ◆◆◆◆ fn *–, ~ot, ~a*

Szobrokat, domborműveket alkotó képzőművészeti ág. *Időszakos kiállítás nyílt a Műcsarnokban a magyar szobrászat elmúlt száz évének alkotásaiból.*

✧ Szin: *szobrászművészet,* (idegen) *plasztika,* (régi) *képfaragás*

✧ Etim: A → *szobrász* főnév származéka.

szociális ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. A társadalommal, emberi közösséggel, illetve az abba való beilleszkedéssel kapcsolatos. *Pszichológusok vizsgálják a lelkileg sérült gyerekek szociális viselkedését.*

2. A közösségbe könnyen beilleszkedő, annak érdekeit szem előtt tartó (személy). *Az új kolléga nagyon szociális lény.*

3. Az állampolgárok anyagi helyzetével, életkörülményeivel kapcsolatos. *Az önkormányzat szociális segélyt biztosít az arra rászoruló kisgyermekes családoknak.* ■ *Szociális munka*: rászorulókat segítő, gondozó, ellátó rendszeres tevékenység. *A szociális munka hajléktalanok, idős, beteg emberek vagy kábítószerfüggők gondozását, segítését is magába foglalja.* | *Szociális munkás*: ilyen munkát végző (szakképzett) személy. *A hajléktalanszállón dolgozó szociális munkások segítenek a hajléktalanoknak munkát és lakást szerezni.*

✧ Szin: **1.** *társadalmi, közösségi* **2.** *közösségi* **3.** *népjóléti*

✧ Ell: **1.** *egyéni, személyi, személyes* **2.** (idegen) *antiszociális*

✧ Etim: Francia, végső soron latin eredetű nemzetközi szó.

szocialista ◆◆◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n*

1. A szocializmus eszméit valló, hirdető, illetve azzal kapcsolatos, azon alapuló. *A szocialista ideológia, mely többek között a magántulajdon és a társadalmi egyenlőtlenségek megszüntetését tűzi ki célul, a XIX. századig nyúlik vissza. A volt szocialista országok a rendszerváltás után kapitalista gazdaságpolitikára tértek át.* (Főnévi használatban:) *Nagyapám meggyőződéses szocialista volt.*

2. Szociáldemokrata elveket valló, illetve magyar szocialista párti. *Szocialista politikusként tisztségeket vállalt a baloldali-liberális koalícióban.* (Főnévi használatban:) *Jobboldali politikusok bírálják a szocialistákat, hogy túlzottan magántulajdon-pártiak.*

✧ Szin: **1.** *baloldali* **2.** *emeszpés,* (bizalmas) *szoci*

✧ Ell: **1.** *kapitalista; jobboldali, konzervatív* **2.** *jobboldali,* (idegen) *konzervatív*

✧ Etim: Francia, végső soron latin eredetű nemzetközi szó.

szocializmus ◆◆◆◆◆ fn *–, ~t, ~a* (kissé régi)

1. A termelőeszközök magántulajdonát elvető tanok, mozgalmak valamelyike. *A modern szocializmus másfél évszázadra nyúlik vissza az európai gondolkodás történetében.*

2. A Marxtól és Engelstől eredő filozófiai, közgazdasági és politikai ideológián alapuló, egyetlen párt, az állampárt által irányított, államosítással köztulajdonba vett termelőeszközökkel működtetett politikai rendszer. *Magyarországon 1989 előtt szocializmus volt, de némely államban, pl. a Koreai Népi Demokratikus Köztársaságban ma is szocialista rendszer működik.*

✧ Ell: *kapitalizmus*

✧ Etim: Francia, végső soron latin eredetű nemzetközi szó.

szociológia ◆◆◆ fn *–, ~t, ~ja* (idegen)

A társadalom szerkezetével, fejlődésével, az emberek társas viselkedésével stb. foglalkozó tudomány. *Szociológiával foglalkozom, a kelet-európai társadalmak fejlődéstörténetét kutatom. A szociológia a társadalmi együttélés formáinak kutatását is magába foglalja.*

✧ Szin: *társadalomtudomány, társadalomkutatás*

✧ Etim: Latin és görög elemekből keletkezett nemzetközi szó.

szóda ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. A szénsavnak nátriumot tartalmazó sója. *Ég a gyomra, bevesz egy adag szódát. A mosáshoz szódát használ.*

2. Sűrített szén-dioxiddal mesterségesen telített ivóvíz. *Kérek egy pohár szódát!*

✧ Szin: **1.** *modószóda; szódabikarbóna* **2.** *szódavíz, szikvíz*

✧ Táj: **2.** *kányavíz*

✧ Etim: Olasz, végső soron arab eredetű vándorszó.

☝ **1.** Képlete: Na_2CO_3

szódavíz ◆◆ fn

Sűrített szén-dioxiddal mesterségesen telített ivóvíz. *A szódavizet szódásüvegben készen árusítják, de otthon is elkészíthetjük szifonban patronnal.*

✧ Szin: *szóda, szikvíz*

✧ Etim: Összetétel: → *szóda* + → *víz*.

szófejtés ◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. A szavak eredetének, történetének kutatása. *Az etimológus szófejtéssel foglalkozik.*

2. A szavak eredetéről adott magyarázat. *Szófejtései nem mindig megbízhatóak.*
✧ Szin: *szóelemzés, szószármaztatás,* (idegen) *etimológia*
✧ Etim: Összetétel; → *szó* + *fejtés*: a → *fejt* ige származéka.

szófogadatlan ◆◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*

Szót nem fogadó. *Jaj de szófogadatlan vagy, mindent tízszer kell elmondani!*
✧ Szin: *engedetlen, rakoncátlan, makrancos, vásott*
✧ Ell: *szófogadó, engedelmes*
✧ Etim: Összetétel; → *szó* + *fogadatlan*: a → *fogad* ige származéka.

szoftver ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e* (idegen)

A számítógép működéséhez, bizonyos feladat vagy feladatok elvégzéséhez szükséges programok, utasítások, illetve ezek dokumentációjának összessége. *A számítógépnek a szoftver a lelke, a hardver pedig a teste. Két új szoftvert telepítettem a gépemre, az egyik egy játékprogram, a másikkal anyukám könyvelést végez.*
✧ Ell: (idegen) *hardver*
✧ Etim: Angol jövevényszó.

szója ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Pillangós virágú, hüvelyes termésű mezőgazdasági növény. *Egyre több országban termesztik a szóját.*
2. E növénynek tojásdad alakú, fehérjében igen gazdag magva. *A szójából sokféle finom ételt lehet készíteni, például pörköltet is.*
3. Szójababból őrölt liszt. *Szójával süti a kenyeret.*
✧ Szin: **1., 2.** *szójabab* **3.** *szójaliszt*
✧ Etim: Holland, végső soron japán eredetű nemzetközi szó.

szokás ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Valamely közösségben kialakult és általánosan követett cselekvési, viselkedési mód. *Régi szokás, hogy nagy ünnepeken összejön az egész család. Ez nem szokás!*
2. Valakire jellemző cselekvés, beidegzettség. *Nem kedvelem azt a szokását, hogy mindenkinek a szavába vág.*
✧ Szin: **1.** *hagyomány, megszokás,* (idegen) *tradíció* **2.** *cselekvésmód, modor,* (idegen, régi) *habitus*
✧ Etim: A → *szokik* ige származéka.

szokásjog ◆ fn

Valamely közösség életét szabályozó, jogszabályok alapjává vált íratlan szabályok, szokások összessége. *A szokásjog társadalmi hagyományokon alapuló szokás, amelyet a modern jogrendszer azután jogszabályként rögzít.*
✧ Etim: Összetétel: → *szokás* + → *jog*.

szokásos ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. A társaság, közösség szokása szerinti. *Ezúttal sem maradtak el a szokásos ugratások.*
2. Egyéni szokás szerinti. *A kérdésekre szokásos higgadtságával válaszolt.*
3. (rosszalló) Unalomig ismert. *Megint a szokásos szöveget mondta el.*
4. Szabályszerűen bekövetkező. *A szokásos májusi esőkből az idén semmi sem lett.*
✧ Szin: **1.** *megszokott, hagyományos, bevett* **2.** *megszokott* **3.** *szokványos, beidegződött,* (idegen) *sztereotip* **4.** *elmaradhatatlan*
✧ Ell: *furcsa, rendhagyó, rendkívüli*
✧ Etim: A → *szokik* ige származéka.

szokatlan ◆◆◆◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*

1. Olyan, amihez még nem szokott hozzá. *A nyár után szokatlan neki a korai kelés.*
2. Addig nem tapasztalt, különös. *Szokatlan zavar vett rajta erőt. Szokatlan fény és hőség áradt szét a teremben.*
✧ Szin: **1.** *furcsa, új* **2.** *idegen, ismeretlen, különleges* • (népi) *Különös, mint a tejbetök.*
✧ Ell: *megszokott, ismerős*
✧ Etim: A → *szokik* ige származéka.

szókép ◆◆ fn

A stílus szemléletességét szolgáló, alkalmi jelentésben használt szó vagy kifejezés. *Keressük ki a versben megjelenő szóképeket, metaforikus, metonimikus névátviteleket!*
✧ Szin: (idegen) *trópus*
✧ Etim: Összetétel: → *szó* + → *kép*.

szok|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Fokozatosan hozzászokik valamihez, valakihez. *A kutya idővel az új gazdához szokik. A macska az ágyra szokott.*
2. Szokásszerűen tesz valamit, történik valami. *Nagyapám ebben a fotelban szokott üldögélni. Esőzések után áradás szokott lenni.*
3. Szokás szerint végzi a szóban forgó cselekvést. *Én ezt így szoktam.*
4. (népi) Nem szokott hozzá valamihez. *Nem szokta a rendszeres munkát.* • Szólás: *Nem szokta, mint cigány (lova) a szántást*: valamilyen feladat nagyon nehéz neki.
✧ Szin: **1.** *idomul, alkalmazkodik; megszokik valamit*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

☝ Az 1., ‘fokozatosan hozzászokik’ jelentésben használhatjuk jelen időben is, egyébként a köznyelvben csak múlt idejű alakjai használatosak. Igekötős származékai azonban mind a három időben használhatók: *rászokott a dohányzásra; mindent megszokik az ember; le fogok szokni az ivásról; beszokik valahova, elszokik valamitől, hozzászokik valamihez, összeszokik valakivel* stb.

szókimondó ◆◆◆ fn *~k* vagy *~ak, ~t, ~n* vagy *~an*

Olyan ember, aki bátran, nyíltan kimondja a véleményét. *Piri nagyon szókimondó, sokszor meg is bánt vele valakit.*

✧ Szin: *egyenes, őszinte, nyílt* • *Nem tesz lakatot a szájára. Nem rejti véka alá a véleményét.*
✧ Táj: *szókiszóló*
✧ Ell: *mellébeszélő, köntörfalazó,* (bizalmas) *sunyi*
✧ Etim: Összetétel; → *szó* + *kimondó*: a *kimond* igekötős ige (→ *ki* + → *mond*) származéka.

szókincs ◆◆◆◆ fn

1. Valamely nyelv szavainak összessége. *A magyar szókincs becslések szerint több mint egymillió szóból áll.*

2. Egy személy vagy egy (kisebb) közösség által használt szavak összessége. *Jókai szókincsét dolgozza fel a Jókai-szótár. Technikai szókincsem szegényes.*

✧ Szin: **1.** *szókészlet, szóállomány, szótár,* (idegen) *lexika* **2.** *szóismeret, szóbőség, szókészlet*
✧ Etim: Összetétel: → *szó* + → *kincs*.

szoknya ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Deréktól lefelé szabadon eső, alul nyitott női felső ruhadarab. *Bő, húzott és rakott szoknyát is hordtak.* • Szólás: (gúnyos) *Az anyja szoknyájához bújik*: anyjánál keres védelmet; önállótlan. | *A felesége szoknyáján ül*: nem mozdul ki otthonról; a felesége parancsol neki.

2. (bizalmas) (Kifejezésekben:) Nő. *Megfordul minden szoknya után. Elveszti az eszét, ha szoknyát lát.*

✧ Szin: **1.** *alj,* (régi) *rokolya*
✧ Táj: *pendely*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.

szoktat ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Arra késztet valakit, hogy rászokjon valamire. *Elhatározta, hogy egészségesebb életmódra szoktatja a barátját.*

2. Igyekszik elérni, hogy valami (rendszerint haj, bajusz stb.) valahogyan álljon. *Úgy szoktatja a haját, hogy ne hulljon a szemébe.*

✧ Szin: **1.** *rászoktat, ránevel,* (népi) *kapat*
✧ Ell: **1.** *leszoktat valakit valamiről*
✧ Etim: A → *szokik* ige származéka.

szokványos ◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Szokás szerinti. *Szokványos módszereket alkalmaztak. Az ünnepség szokványos lefolyása kissé unalmas volt.*

2. (kissé rosszalló) Átlagos. *Szokványos gondolkodásával nemigen tud új dolgot kitalálni.*

3. Gyakran előforduló. *Szokványos influenzát okoz ez a mostani vírus.*

✧ Szin: **1.** *bevett, megszokott* **2.** (kissé rosszalló) *mindennapi* **3.** *gyakori*
✧ Ell: **1., 2.** *eredeti, szokatlan* **3.** *ritka*
✧ Etim: A → *szokik* ige származéka.

szól ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Mond, beszél. *Csendesen szólt. Két szót sem szólt egész este.* ■ *Nem is szólva valamiről*: nem is beszélve arról, akire, amire a dolog még inkább vonatkozik. *Rendes ember ez a Béla, nem is szólva a feleségéről. Finom szendvicseket kaptunk, nem is szólva a márkás italokról.* | *Valami szól valakiből*: valaminek a hatása alatt nyilatkozik. *Az elfogultság szól belőle.*

2. Rövid megbeszélést folytat valakivel. *Néhány szót szólt a folyosón az ügyvédjével.*

3. (választékos) Beszédet intéz valakihez. *Mint hazafiakhoz szólt hozzájuk.*

4. Véleményt nyilvánít. *Nem szólt a vitához.* ■ *Mit szólsz hozzá?*: mit gondolsz róla? *Ne szólj bele!*: nem vagyunk kíváncsiak arra, mi a véleményed.

5. Figyelmeztet valakit. *Szólt a szomszédjának, hogy nyitva van a táskája.* | *Szól valakire*: rendre utasítja. *Rájuk szóltak, hogy ne lármázzanak.*
6. Rá jellemző hangot ad. *Szól a kakukk és a tücsök a természetfilmben. A fogadóban szól a cimbalom és a duda.*
7. *Valamiről, valakiről szól*: **a)** írásmű, film, színdarab stb. tárgyaként szerepel. *Miről szól ez az elbeszélés?* **b)** róla beszélnek. *Az elmúlt hetek a futballról szóltak.* **c)** ezt tartalmazza. *Az elismervény ezer forintról szól.*
8. (Írás, kijelentés) valakinek van szánva. *Neked szól a megjegyzés.*
9. Érvényes. *A jegy kétszeri utazásra szól.*
10. (Tény, érv) valaki mellett, vagy ellen van. *Minden érv mellette szól, válasszuk őt polgármesternek.*
11. ■ (népi) *Hét országra szól*: messze eljut a híre. *Hét országra szólt a lakodalom.*
✧ Szin: **1.** *megszólal,* (bizalmas) *nyikkan, mukkan,* (durva) *pofázik* **2.** *megbeszél valamit; beszélget (valamiről)* **3.** *szónokol, szónoklatot intéz* **4.** (idegen) *reagál, reflektál valamire* **5.** *int* • **2.** *Szót vált valakivel.* **5.** *Tudomására hoz. Rendre int.*
✧ Ell: **1–5.** *hallgat*
✧ Táj: **1.** *kottyant*
✧ Etim: A → *szó* főnév származéka.

szólam ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
1. Együttesre írt zeneműben egy-egy hangszeren vagy énekhangon megszólaló dallamok egyike, illetve a szólamot éneklők, játszók együttese. *A hegedű és a zongora szólama már jól hangzik együtt. Most a szoprán szólam próbál.*
2. Értelmi és ritmikai egység a mondatban. *Ebben a mondatban itt van az első és második szólam határa. Egy szólamot ugyanazzal a hangsúllyal mondunk ki.*
3. Elcsépelt mondás. *Ne pufogtass üres szólamokat, légy őszinte!*
✧ Szin: **3.** *közhely,* (választékos) *bombaszt,* (idegen) *frázis, klisé*
✧ Etim: A → *szó* főnév nyelvújítás kori származéka.

szolárbarna ◆ mn (bizalmas)
Szoláriumtól lebarnult (ember, bőr). *Szolárbarna arca természetellenes hatást keltett. A diszkó tele volt szolárbarna fiúkkal és lányokkal.*
✧ Szin: *szoláriumozott, szoláriumos,* (bizalmas) *szolizott, szolis*
✧ Etim: Összetétel; *szolár*: elvonás a → *szolárium* főnévből + → *barna*.

szolárium ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a* (idegen)
1. Ibolyántúli sugarakkal mesterségesen barnító berendezés. *Ma már nemcsak fekvő, hanem álló szoláriumok is vannak. Némelyik szolárium már néhány perc alatt lebarnít. A szoláriumot csak mértékkel szabad használni.*
2. Ilyen berendezéseket működtető üzlet, szalon. *Bejelentkeztem a szoláriumba. A kozmetika mellett megnyílt az új szolárium.*
✧ Szin: (bizalmas) *szoli*
✧ Etim: Angol jövevényszó.

szólás ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. Az a tény, körülmény, hogy valaki szól. *A szólás szabadsága alapvető emberi jog.* ■ *Szólásra nyitja száját*: megszólal.
2. (választékos) Felszólalás. *Én jelentkeztem előbb szólásra.* ■ *Szólásra emelkedik*: felszólal. *Ezután az elnök emelkedett szólásra.*
3. (régi) Művészien választékos kifejezésmód. *Ékesen szólását mindenki csodálta.*
4. Állandósult alakú, sajátos stílusértékű, nyelvi képet tartalmazó, átvitt értelmű szókapcsolat. *A „falra hányt borsó” közismert szólás.*
✧ Szin: **4.** *szólásmondás, szóláshasonlat,* (kissé régi) *szójárás,* (idegen) *frázis*
✧ Etim: A → *szól* ige, végső soron a → *szó* főnév származéka.
✧ Ö: táj + szólás

szolga ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. (régi) Valamilyen, általában alantas fizikai munkára felfogadott alkalmazott. *Beállt szolgának az öreg király udvarába.*
2. (régi) Hivatalsegéd. *A szolga elvitte a leveleket.*
3. (választékos) Valamely közösség, cél érdekében önzetlenül munkálkodó személy. *A nemzet hű szolgája volt Deák Ferenc.* ■ *Isten szolgája*: pap.
4. (népi, régi, kedveskedő) (Gyermek megszólításaként:) *Kedves szolgám! Kis szolgám!*
5. (régi) (Köszönésben, levélben udvariassági kifejezésként:) *Alázatos szolgája!*
✧ Szin: **1.** (népi, régi) *cseléd, inas, legény, lakáj, komornyik* **2.** (régi) *altiszt*
✧ Ell: *úr*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.
✧ Ö: rab + szolga

szolgai ◆◆◆ mn *~ak, ~t, ~an*
1. Szolgára jellemző. *Szolgai sorsa ellen lázadozik.*
2. (rosszalló) Az emberi méltósággal ellentétes. *A szolgai hízelgést, meghunyászkodást gyűlölöm.*
3. (rosszalló) Az eredetit gépies, szó szerinti pontossággal követő. *A szolgai fordítás soha nem tükrözi az író eredeti szándékát.*
✧ Szin: **1.** *kiszolgáltatott, elnyomott* **2.** (rosszalló) *szolgalelkű,* (idegen) *szervilis,* (durva) *seggnyaló*
✧ Ell: **1.** *úri, uras* **2.** *büszke, öntudatos*
✧ Etim: A → *szolga* főnév származéka.

szolgál ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Szolgaként dolgozik. *Elszegődött az urasághoz szolgálni.*

2. Alkalmazásban van, illetve katonai szolgálatot teljesít. *Harminc évig szolgált a postánál. Az utászoknál szolgál.*

3. Hivatásszerűen valamilyen közösség javára működik. *Az országnak szolgál.* ■ *Istennek szolgál* vagy *Istent szolgálja*: papi hivatalt lát el.

4. (Fv) Ügyeletet tart. *A doktor úr reggel hétig szolgál.*

5. (népi) Hasznára van valakinek. *Jól szolgált neki a véletlen. Hogy szolgál a kedves egészsége?*

6. (Kutya) két mellső lábát felemelve a hátsó lábára áll. *Szolgálj, kutyus!*

7. (választékos) *Valamivel szolgál*: készségesen ad valamit. *Felvilágosítással és jó tanáccsal is szolgál. Mivel szolgálhatok még?*

8. (kissé választékos) Valamire való, valamiként felhasználják. *A mikroszkóp nagyításra szolgál.* | *Valamiül szolgál*: valamiként felhasználható. *Mentségül szolgált neki, hogy beteg volt.* | *Valakinek valamijére szolgál*: valamilyen következménnyel jár. *Javára szolgált a kéthetes pihenés. Örömére szolgál, hogy találkozhattak.* ■ *Azt a célt szolgálja*: az a célja. *Az intézkedés azt a célt szolgálja, hogy egyszerűbb legyen az adózás.*

✧ Szin: **2.** *dolgozik* **4.** *ügyel* **6.** (bizalmas) *pitizik*

✧ Etim: A → *szolga* főnév származéka.

szolgálat ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Annak munkaviszonya, aki valamely közösségben szolgál, illetve az ebből származó kötelezettsége. *Katonai szolgálatban van. Évekig diplomáciai szolgálatot teljesített.* ■ *Szolgálaton kívül helyez*: elbocsátja az állományból. | *Szolgálatban van*: végzi a munkáját. | *Felmondja a szolgálatot*: (gép, szerkezet) elromlik. (átvitt) *Felmondta a szíve a szolgálatot.*

2. Protestáns istentiszteleten végzett lelkészi tevékenység. *A szolgálat után beszélek a hívekkel.*

3. Valaminek az érdekében végzett tevékenység. *Az ügy szolgálata köti le minden idejét.*

4. Közösségi szükségleteket szolgáló tevékenység. *Megszervezték a baleseti szolgálatot. Ma éjjel polgári szolgálatba megy.*

5. (Fv) Orvosi ügyelet. *A doktor úr ezen a hétvégén nem lesz szolgálatban.*

6. (Kifejezésekben:) *Miben lehetek szolgálatára?* mit tehetek az (ön) érdekében?

✧ Szin: **1.** *hivatal, állás, pálya, munkakör* **4.** *ügyelet* **5.** *ügyelet,* (idegen) *inspekció* **6.** *segítség*

✧ Etim: A → *szolgál* ige származéka.

✧ Ö: közönség + szolgálat, munka + szolgálat, titkos + szolgálat

szolgáló ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (kissé régi)

Háztartási alkalmazottként dolgozó lány, ritkábban fiú. *A felmenőim közt voltak gazdagok is, akik szolgálókat: szobalányt, inast, kocsist tartottak.*

✧ Szin: (régi) *cseléd, szolgálólány, cselédlány*

✧ Táj: *dézsahölgy*

✧ Etim: A → *szolgál* ige származéka.

szolgáltat ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (hivatalos) Juttat valakinek, valaminek valamit. *A távfűtőművek meleg vizet is szolgáltat a lakótelepnek. A banda zenét szolgáltat a mulatsághoz.*

2. (választékos) Megteremti valaminek az alapját, a feltételeit. *Ne szolgáltass okot a büntetésre!*

3. ■ (választékos) *Igazságot szolgáltat valakinek*: igazságtalanságot jóvá tesz. *Végre igazságot szolgáltattak az ártatlanul elítélteknek.*

✧ Szin: **1.** *ad,* (választékos) *nyújt, biztosít* **2.** *létrehoz, ad* **3.** *ad,* (választékos) *nyújt*

✧ Etim: A → *szolgál* ige származéka.

szolgáltatás ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. (választékos) Adás, nyújtás. *Feladata anyag szolgáltatása a munkához.*

2. (hivatalos) A lakosság szükségleteit kielégítő tevékenység. *A közművek szolgáltatásai egyre drágábbak.*

3. (hivatalos) Valakinek valamilyen juttatásban való részesítése. *Természetbeni szolgáltatást kapott ezért a munkájáért: ebédjegyet és munkaruhát.*

✧ Etim: A → *szolgáltat* ige származéka.

szolid ◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Rendezett, a feltűnést kerülő, szerény. *Egy szolid fiatalember udvarol a lányunknak.*

2. Egyszerű, nem feltűnő. *A szállodában az ötórai teához csak egy szolid kosztümöt vett fel, az estélyi ruhát a vacsorához tartogatta.*

3. Mérsékelt, kevésbé magas (ár). *Az áruházban vásároljunk, ott szolidabbak az árak, mint a kis üzletekben.*

✧ Szin: **1.** *tisztességes, rendes* **2.** *dísztelen, visszafogott,* (idegen) *diszkrét* **3.** *alacsony, elfogadható*

✧ Ell: **1.** *tisztességtelen, kicsapongó* **2.** *feltűnő,* (bizalmas) *csicsás, csiricsáré* **3.** *magas*

✧ Etim: Francia, végső soron latin eredetű nemzetközi szó.

☝ Rövid *i*-vel írjuk, de hosszúval is szokás ejteni: [szolid] vagy [szolíd].

szolidaritás ◆◆◆ fn –, *~t, ~a* (idegen)

Közösség vállalása valakivel, valakikkel. *Szolidaritást mutat a szegények, a nincstelenek iránt, adakozni is szokott jótékonysági célokra.*

✧ Szin: *együttérzés, közösségvállalás, bajtársiasság, testvériség*

✧ Ell: *ellenségeskedés, önzés,* (rosszalló) *széthúzás,* (idegen) *egoizmus*
✧ Etim: Francia eredetű nemzetközi szó.

szólít ◆◆◆◆◆ ige *~ani*

1. (választékos) Hív valakit valahova. *A tanár a táblához szólította felelni.* ■ *Magához szólította az Úr*: meghalt. | *Fegyverbe, hadba szólít*: mozgósít. *A hadüzenet után fegyverbe szólították az országot.*

2. Valamilyen megszólítással illet valakit. *Mindenki tanár úrnak szólítja. Keresztnevén szólította a fiút.*

✧ Szin: **1.** (választékos) *kéret* **2.** *hív, nevez, címez,* (idegen) *titulál*
✧ Ell: **1.** *elküld*
✧ Etim: A → *szó* főnév származéka.

szoljánka ◆ fn –, *~t, ~ja* (Ka)

Apróra vágott hús-, illetve haldarabkákból, zöldségből és gyümölcsből készített leves. *Szoljánkát csak az igényesebb éttermek étlapja kínál.*

✧ Etim: Keleti Szláv jövevényszó.

szolmizáció ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen)

Hangoknak a skálában elfoglalt helyét jelző szótagokkal való éneklése. *Kihallatszik az énekóráról a szolmizáció: dó, re, mi, fá, szó, lá, ti, dó. A szolmizációt a gyerekek régebben kézjelekkel is kísérték.*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

szóló[1] **I.** ◆ mn *~k, ~t, ~n*

(Népmesében a szőlő finomságának kifejezésére:) *Szóló szőlő, csengő barack, mosolygó alma volt a fákon.*

✧ Etim: A → *szól* ige származéka.

szóló[1] **II.** ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

■ *Az előttem szóló*: az a személy, aki előttem beszélt. *Egyetértek az előttem szólóval, de nem ismétlem meg a szavait.*

✧ Etim: A → *szól* ige származéka.

szóló[2] ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Egyedül (esetleg kísérettel) előadott zenei vagy táncszám, illetve műnek ilyen részlete. *Szólót táncol a Győri Balettben. Néha duettet, de általában szólót énekel. Most jön a kedvenc részem, a szóló, amit virtuóz módon ad elő a gitáros.* (Jelzőként:) *A táncos gyönyörűen adta elő a szóló kardtáncot.*

2. (bizalmas) *Szólóban*: egyedül, egymagában. *Szólóban érkezett a partira, de egy csinos hölgy társaságában távozott.*

✧ Szin: **1.** *magánszám; énekszóló, ária; szólójáték, hangszerszóló* **2.** *magában, magányosan*
✧ Etim: Latin eredetű olasz jövevényszó.

szólongat ◆◆◆ ige *~ni*

1. Többször szólít valakit. *Szólongatja az udvaron játszó gyermekeit, hogy jöjjenek ebédelni.*

2. (népi) Rászól valakire. *Engem ne szólongassanak állandóan.*

✧ Szin: **1.** *szólítgat, hívogat* **2.** *szid, korhol, figyelmeztet*
✧ Etim: A → *szó* főnév származéka.

szombat ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. A hét hatodik napja. *Szombaton nincs tanítás az iskolában.*

2. A zsidó vallásúak heti ünnepnapja. *Megtartja a szombatot.*

3. Valamely ünnep előtti nap. *Húsvét szombatján festjük a tojást.*

✧ Etim: Bizánci görög, végső soron héber eredetű déli vagy keleti szláv jövevényszó.
✧ Ö: boszorkány + szombat, nagy + szombat

szomjas ◆◆◆◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, ~an*

1. Szomjúságot érző, inni kívánó. *Szomjasak az állatok, adj nekik vizet! Szomjas vagyok, tölts egy pohár vizet!*

2. (tréfás) Szeszes italra vágyakozó. *„A tanyákon túl a puszta mélyén Áll magányos, dőlt kéményű csárda; Látogatják a szomjas betyárok Kecskemétre menvén a vásárra”* (Petőfi S.: Az Alföld).

3. A csapadék hiánya miatt lankadó. *Szomjasak a földek, jöhetne már egy kis eső!*

4. (választékos) Valamire vágyakozó. *A pletykára szomjas szomszédok azonnal összesúgtak. Szerelemre szomjas tekintettel nézte a szép lányt.*

✧ Szin: **1., 2.** *szomjazó,* (régi) *szomjú* **3.** *tikkadt, szomjazó, száraz* **4.** *éhes,* (választékos) *szomjazó, epekedő, sóvárgó*
✧ Etim: A *szomj* főnév származéka. A *szomj* nyelvújítás kori elvonás a → *szomjazik* igéből.

szomjaz|ik ◆◆◆ ige *~ni* (választékos)

1. Inni kíván. *Szomjazom, töltök egy kis vizet. Egy nagy pohár jéghideg málnaszörpre szomjazik.*

2. Vízre van szüksége. *Szomjazik a föld, már két hete nem esett az eső.*

3. Mohón vágyakozik valamire. *Bosszúra szomjazik, mert ellopták mindenét. Szomjazza a szeretetet.*

✧ Szin: **1.** *szomjas, szomjúságot érez,* (választékos) *tikkadt* **2.** *szomjas, száraz,* (választékos) *tikkadt* **3.** (választékos) *sóvárog; áhít valamit; epekedik valami után*
✧ Ell: **3.** *elégedett*
✧ Etim: A régi nyelvi *szomjú* ‘szomjas, szomjúság’ főnév származéka. A *szomjú* elhomályosult összetétel; *szom* ‘szomjúság’: ősi, finnugor kori szó + a régi nyelvi, ősi eredetű *juh ~ jonh* ‘belső szerv, gyomor’.

szomjúság ◆◆◆ fn –, *~ot, ~a*

Ital utáni vágyakozás. *Kínzó szomjúságot érzett az egész napi sivatagi gyaloglás után.*

✧ Szin: (választékos) *szomj*
✧ Etim: A régi nyelvi *szomjú* ‘szomjas, szomjúság’ főnév származéka. A *szomjú* elhomályosult összetétel; *szom* ‘szomjúság’: ősi, finnugor kori szó + a régi nyelvi, ősi eredetű *juh~jouh ‘belső szerv, gyomor’*.

szomorú ◆◆◆ mn *~ak, ~t, ~an*

1. Bánatot érző vagy kifejező. *Nagyon szomorú ez az asszony, most vesztette el a férjét. Szomorú mosoly suhant át az arcán.*
2. Elszomorító. *Szomorú hírt kapott. Szomorú látvány tárult elénk.* ■ *Szomorú idő*: borús, felhős.
3. Keserves, nehéz. *Szomorú élet jutott a zselléreknek.*

✧ Szin: **1.** *bánatos, bús, búbánatos, levert, lehangolt,* (bizalmas) *letört* **2.** *komor, tragikus, lesújtó* **3.** *súlyos* • **1.** *A földet szántja az orra. Olyan, mint a szárnyaszegett lúd. El van keseredve, mint a liptai túró.*
✧ Ell: **1.** *vidám, jókedvű, derűs* **2.** *vidám, derűs* **3.** *könnyű, derűs*
✧ Etim: Valószínűleg egy ősi, finnugor kori szótő származéka.

szomszéd ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. A mellettünk levő házban vagy lakásban lakó ember, család. *Kovácsék az első szomszédaink. A szomszédunk egy idős néni.*
2. Valakinek a lakóhelye közelében levő ház, település. *A kisfiam pajtása átjött a szomszédból.* ■ (általában rosszalló) *Nem megy a szomszédba valamiért*: benne is van elég, tőle is kitelik. *Nem megy a szomszédba egy kis huncutságért.*
3. Határos ország. *Hollandia egyik szomszédja Belgium.*
4. (Jelzői használatban:) Valaki, valami mellett vagy hozzá közel lakó, levő. *A szomszéd ház kéménye ledőlt a mi udvarunkra.*

✧ Szin: **1.** *tőszomszéd* **2.** *közel* **4.** *szomszédos*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.

szonett ◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~je* (idegen)

14 sorból álló, kötött ritmusú, meghatározott rímképletű költemény. *Petrarca szonettjeit Laurához írta.* (Jelzőként:) *A szonett forma ma megint divatos.*

✧ Etim: Olasz, végső soron óprovanszál eredetű nemzetközi szó.
☝ Ha *t*-vel kezdődő toldalék járul hozzá, egyszerűsítve csak két *t*-t írunk: *szonettel.*

szónok ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. Az a személy, aki beszédet mond. *Ki lesz az ünnepi szónok?*
2. Szónoklatok írásának, előadásának értője, művésze. *Kossuth kiváló szónok volt.*

✧ Szin: (régi, idegen) *orátor, rétor*
✧ Etim: A → *szó* főnév nyelvújítás kori származéka.
✧ Ö: hordó + szónok

szónoklat ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

Beszéd. *Gyújtó, lelkesítő szónoklatával meggyőzte és tettre késztette hallgatóságát.* ■ *Szónoklatot tart*: szónokol. *Épp a miniszterelnök tart szónoklatot.* (gúnyos) *Hosszú szónoklatot tartott az erkölcsről és a jó ízlésről.*

✧ Szin: *előadás,* (idegen) *oráció*
✧ Etim: A → *szó* főnév származéka.

szónokol ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Szónoki beszédet mond. *A pártelnök ma a parlamentben szónokol. „Jónást … egy cifra oszlop tetejébe tették, hogy szónokoljon”* (Babits M.: Jónás könyve).
2. (rosszalló) Üres közhelyeket hangoztat. *Dolgozz is, ne csak szónokolj!*

✧ Szin: **2.** (rosszalló) *szaval,* (szleng) *szpícsel, dumál* • **1.** *Beszédet* vagy *szónoklatot tart.*
✧ Etim: A → *szó* főnév származéka.

szop ◆◆ ige *~ni*

1. Ajkával körülfogva szív valamit. *Szopja a cuclit. Még az oviban is szopta az ujját.*
2. Összecsucsorított ajakkal szív valamit. *Szopja a vért az ujjából.*

✧ Szin: *szívogat*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó. Összefügg → *szív* igénkkel.

szop|ik ◆◆ ige *~ni*

1. Anyja emlőjéből táplálkozik. *A csecsemő most szopik, ne zavarjuk őket!*
2. (ritka) Szop. *A kisbaba teát is szopik az üvegből, de az anyja emlőjéből is szopik.*

✧ Szin: **1.** (régi) *emik* **2.** (bizalmas) *cumizik*
✧ Táj: **1.** *dudlizik, didiz*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó. Összefügg → *szív* igénkkel.

szoprán ◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

1. A legmagasabb női vagy gyermeki énekhang. *A lírai vagy drámai szopránt kedveled jobban?*
2. Szoprán hangú énekesnő. *Ő most a legjobb szoprán.* (Jelzőként:) *Új szoprán énekesnő énekli Tosca szerepét.*
3. A legmagasabb női vagy gyermekszólam, illetve hangszeres szólam. *Négyen éneklik a szopránt. Ebben a zeneműben a fuvolák játsszák a szopránt.*

✧ Etim: Olasz jövevényszó.

szoptat ◆◆◆ ige *~ni*

(Gyermeket) emlőjéből tejjel táplál. *Az anyuka három óránként szoptatja újszülött gyermekét. A kutyánk sajnos nem szoptatja a kölykeit.* (Tárgy nélkül:) *Nem szoptat, mert nincs teje.*

✧ Etim: A → *szop* ige származéka.

szór ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Egyenletesen, illetve nagyobb felületre dob, vet valamit. *Magvakat szór a baromfinak. Sót szór a jeges útra.*

2. Sűrűn, bőségesen osztogat valamit. *A lámpa fényt szór az asztalra.* ■ *Átkokat* vagy *szidalmat szór valakire*: szakadatlanul és kíméletlenül átkozza, szidalmazza. *Válogatott szidalmakat szórt a sógorára. Villámokat* vagy *szikrát szór a szeme*: dühösen néz. *Szikrát szór a szeme dühében.*

3. (Pénzt, vagyont) pazarol. *Szórja a pénzt, aztán meg jön kölcsönkérni.*

✧ Szin: **1.** *terít, hint, széjjelszór* **2.** *hint, önt* **3.** *tékozol,* (bizalmas) *herdál*

✧ Etim: Honfoglalás előtti török jövevényszó.

szórakoz|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Vidáman, jó hangulatban tölti az időt. *Jó társaság volt együtt, kellemesen szórakoztak.*

2. Valamilyen foglalatosságot űz. *Sakkal, bélyeggyűjtéssel szórakozik, ez a kedvtelése.*

3. Nevet valamin. *Szórakozik a tréfán.*

4. (bizalmas) Lustálkodik. *Ne szórakozzatok, lássatok munkához!*

5. (bizalmas) *Szórakozik valakivel*: gúnyt űz valakiből. *Ne szórakozz velem, mert fejbe váglak!*

✧ Szin: **1.** *mulat, vigad* **3.** *derül* **4.** *henyél* **5.** *viccel*

✧ Ell: **1.** *búslakodik, szomorkodik* **4.** *dolgozik, tevékenykedik*

✧ Etim: A → *szór* ige német mintára keletkezett, nyelvújítás kori származéka.

szórakozott ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Feledékeny, figyelmetlen, szétszórt. *A szórakozott professzor sosem emlékszik rá, hol hagyta abba az előadást.*

2. Ilyen személyre valló. *Szórakozott mosollyal nyújtott kezet. Szórakozottan érkezett, észre se vette, hogy kitakarítottam.*

✧ Szin: **1.** (idegen) *szenilis,* (régi, idegen) *konfúzus*

✧ Ell: *összeszedett, figyelmes*

✧ Etim: A → *szórakozik* ige származéka.

szorgalmas ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Munkáját serényen, kitartóan végző. *Szorgalmas gyerek, azért olyan jó tanuló.*

2. Szorgalommal végzett. *A szorgalmas munka eredményre vezetett, ma már elismert szakember.*

✧ Szin: **1.** *dolgos, fáradhatatlan, munkaszerető,* (rosszalló) *ügybuzgó,* (választékos) *szorgos, kitartó, serény* **2.** *kitartó, állhatatos* ● **1.** *Az ördögöt is kihajtaná a lyukából.*

✧ Ell: **1.** *lusta, henyélő, tunya, naplopó*

✧ Etim: A régi nyelvi *szorog* ‘igyekszik, siet; nyugtalanít’ ige származéka. A *szorog* egy ősi, ugor kori szótőből alakult. A tő összefügg *sürög* (vö. → *sürög-forog*) és → *sűrű* szavunk tövével.

szorgalmaz ◆◆◆◆ ige *~ni* (hivatalos)

Sürget valamit. *A polgármesteri hivatalban szorgalmazta a gimnázium épületének felújítását.*

✧ Szin: siettet

✧ Táj: *szorgat*

✧ Etim: A régi nyelvi *szorog* ‘igyekszik, siet; nyugtalanít’ ige származéka. A *szorog* egy ősi, ugor kori szótőből alakult. A tő összefügg *sürög* (vö. → *sürög-forog*) és → *sűrű* szavunk tövével.

szorgalom ◆◆◆◆ fn –, *szorgalmat, szorgalma*

A munkavégzésben tanúsított odaadás, igyekezet. *A szorgalom mindig megtermi gyümölcsét. Kitartó, példás szorgalmáért jutalmat érdemel.*

✧ Szin: *igyekvés, buzgalom*

✧ Ell: *lustaság, tunyaság, tespedtség*

✧ Etim: A régi nyelvi *szorog* ‘igyekszik, siet; nyugtalanít’ ige származéka. A *szorog* egy ősi, ugor kori szótőből alakult. A tő összefügg *sürög* (vö. → *sürög-forog*) és → *sűrű* szavunk tövével.

szorgos ◆◆◆◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, ~an* (választékos)

Szorgalmas, iparkodó. *Szorgos kezek egykettőre rendet raktak. A szorgos gyerekek összeszedték a lehullott diót.*

✧ Szin: *szorgalmas, munkaszerető, igyekvő, serény, dolgos, fáradhatatlan* ● *Az ördögöt is kihajtaná a lyukából.*

✧ Ell: *lusta,* (választékos) *tunya, tespedt, naplopó*

✧ Etim: A régi nyelvi *szorog* ‘igyekszik, siet; nyugtalanít’ ige származéka. A *szorog* egy ősi, ugor kori szótőből alakult. A tő összefügg *sürög* (vö. → *sürög-forog*) és → *sűrű* szavunk tövével.

szorít ◆◆◆◆◆ ige *~ani*

1. Ujjaival erősen, szorosan fog valamit. *Szorítja a ceruzát.* ■ *Kezet szorít valakivel*: üdvözlésül kezet fog vele. | *Szívére szorít valakit*: megölel. | *Ökölbe szorítja kezét*: ujjait tenyerébe nyomja.

2. Szűk volta miatt kellemetlen érzetet kelt. *Szorítja a nyakát a gallér. Derekát széles aranyöv szorítja. Szorít ez a nadrág.*

3. Összenyomva rögzít. *Satuba szorítja a munkadarabot. A bőröndbe szorítja az összes ruhát.*

4. Előnytelen helyzetbe juttat. *A gyanúsítottat a házak közé szorították.* ■ *Háttérbe szorít valakit*: nem hagyja érvényesülni. *Háttérbe szorítja társait.*

5. Kényszerít valakit valamire. *Munkára szorították a tétlenkedőket.*

6. (bizalmas) Sürget valakit. *Siet, mert szorítja a határidő.*

7. (bizalmas) Valamit más dolgok rovására valahova, valamire, valakinek juttat, valamilyen célra szabaddá tesz. *Sétálásra is szorít egy kis időt az egészsége miatt. Szoríts helyet nekem is!*

8. (bizalmas) Valakinek, valaminek a sikeréért izgul. *Holnap lesz a döntő, szorítsatok értem!*

✧ Szin: **1.** *összeszorít, markol* **2.** *nyom, fojtogat* **3.** *présel* **4.** *visszaszorít* **5.** *erőszakol, kötelez* **7.** (időt:) *szakít* **8.** (bizalmas) *drukkol, szurkol*

✧ Ell: **1.** *elenged*

✧ Etim: A → *szorong*, → *szorongat*, → *szoros*, → *szorul* szavak tövével azonos ősi, finnugor kori szótő származéka.

szorító ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Kötélkorláttal körülvett, négyzet alakú emelvény. *Az ökölvívók a szorítóban küzdenek meg egymással.* ■ *Szorítóba lép*: ökölvívó-mérkőzésre kiáll. *Szombaton ismét szorítóba lép a nehézsúlyú világbajnok, hogy megvédje címét.*

✧ Szin: (idegen) *ring*

✧ Etim: A → *szorít* ige származéka.

✧ Ö: kutya + szorító

szorong ◆◆◆◆ ige *~ani*

1. Szűk helyen összezsúfolódik. *Egy kicsi szobában szorongott a hattagú család.*

2. Eltelik félelemmel. *A kisfiú szorongott, mikor a szülei veszekedtek.*

✧ Szin: **1.** *szűkösködik, kényelmetlenkedik* **2.** *aggódik, fél*

✧ Etim: A → *szorít*, → *szorongat*, → *szoros*, → *szorul* szavak tövével azonos ősi, finnugor kori szótő származéka.

szorongat ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Szorít valamit. *Hóna alatt egy kis csomagot szorongatott.*

2. Huzamosan bénító érzés hat át valakit. *Szorongatja a fájdalom.*

3. Nem hagy nyugton valakit. *Szorongatják az ellenfelei, így nehezen győzhet.*

✧ Szin: **1.** *markolász, nyomorgat* **2.** *fojtogat* **3.** *nyaggat*

✧ Táj: **3.** *szutyongat*

✧ Ell: **2., 3.** *békén hagy*

✧ Etim: A → *szorít*, → *szorong*, → *szoros*, → *szorul* szavak tövével azonos ősi, finnugor kori szótő származéka.

szoros I. ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. A nyakat, a derekat, illetve más testrészt feszesen körülvevő. *Szoros az ing gallérja. Szorosan fogja a gyermek kezét.* • Szólás: *Olyan szorosan vannak, mint a heringek*: összezsúfolódva.

2. Erős belső kapcsolaton alapuló. *Szoros barátság van köztünk.*

3. Szigorú pontosságú. *Szorosan tartja magát az orvos utasításaihoz.* ■ *A szó szoros értelmében*: **a)** eredeti, konkrét jelentésében. *A szó szoros értelmében reszkettünk a félelemtől.* **b)** igazában véve. *A szó szoros értelmében azt hittem, hogy meg fogok halni.* | *Szoros betűrend*: a szavak minden betűjét figyelembe vevő. | *Szorosan véve*: tulajdonképpen. *Szorosan véve nem voltunk többen húsznál.*

4. Azonos felkészültségű ellenfelek közötti. *Szoros küzdelem volt a cél előtt, egymás mellett haladt a két futó. Szoros a verseny a két csapat között.*

✧ Szin: **1.** *szűk* **2.** *bensőséges* **3.** (idegen) *precíz, akkurátus*

✧ Ell: **1.** *tág, bő* **2.** *felületes, laza* **3.** *laza*

✧ Etim: A → *szorít*, → *szorong*, → *szorongat*, → *szorul* igék tövével azonos ősi, finnugor kori szótő származéka.

szoros II. ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Hegyvonulatot keresztben átszelő szűk, mély völgy. *Lovakkal keltek át a szoroson.*

2. Tengernek két part között összeszűkülő része. *Végighajóztak a szoroson.*

✧ Szin: **1.** *hegyszoros* **2.** *tengerszoros*

✧ Etim: A → *szorít*, → *szorong*, → *szorongat*, → *szo-rul* igék tövével azonos ősi, finnugor kori szótő származéka.

✧ Ö: hegy + szoros

szoroz ◆◆◆ ige *~ni*

Szorzási műveletet végez. *Az egész osztály hangosan szoroz.* | *Valamit valamivel szoroz*: valamit valahányszor vesz összeadandóul. *10-et szoroz 10-zel.* • Szólás: *Ez se nem oszt, se nem szoroz*: nem sokat számít.

✧ Etim: Nyelvújítás kori tudatos szóalkotás eredménye: a → *sok* számnév *sokszoroz* származéka toldalékainak önállósításával keletkezett.

☝ Az igének van egy rövidebb, *szorz-* töve is, ezt kijelentő mód jelen időben a *szorzok – szorzom, szorzol – szorzod, szorzunk* alakokban használjuk; múlt időben a *szorzott* alakban, valamint a *szorzó* melléknévi igenévben és a *szorzás* főnévi származékban.

szorul ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Olyan feszesen áll valamiben, hogy alig lehet megmozdítani. *Szorul a csavar, nehéz kivenni.*

2. Olyan helyre kerül, ahol nem tud megmozdulni. *A macskakövek közé szorult a cipője sarka, alig tudta onnan kirángatni.* ■ *Belé szorult a szó*: nem tudott szólni.

3. (Kifejezésekben:) (Testrész) erősen összehúzódik. ■ *Ökölbe szorul a keze*: ütésre kész. *Ökölbe szorult a keze haragjában.* | *Szorul a szíve*: görcsös fájdalmat érez benne.

4. Szorosabbra záródik. *Szorul a bilincs az elfogott kezén.* ■ *Szorul a hurok valaki körül* vagy *valakinek a nyakán*: **a)** hamarosan elfogják **b)** hamarosan tönkremegy, a bukás fenyegeti.

5. (bizalmas) Kedvezőtlen helyzetbe kényszerül. *A versenyző az utolsó helyre szorult a mezőnyben.*
6. (bizalmas) Meglakol valamiért. *Ezért még szorultok, gazemberek!*
7. (tréfás) *Valami szorult belé*: valamilyen tulajdonsága van. *Nem sok ész szorult belé.*
8. *Valamire, valakire szorul*: szüksége van valamire. *Lakásuk festésre, mázolásra szorul. Ez a család sürgős segítségre szorul. A gyerekeire szorul, a nyugdíjából nem tud megélni.*
✧ Szin: **1., 2.** *beszorul, reked, ragad* **3.** *összerándul* **6.** *bűnhődik,* (bizalmas) *kikap, megfizet* **8.** *rászorul*
✧ Etim: A → *szorít*, → *szorong*, → *szorongat*, → *szoros* szavak tövével azonos ősi, finnugor kori szótő származéka.

szórványos ◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
Elszórt, ritka. *Szórványos lövöldözést lehetett hallani. Csak szórványos hírek érkeztek az eldugott faluba.*
✧ Szin: *szétszórt, kisszámú, kósza*
✧ Ell: *gyakori, sűrű, rendszeres*
✧ Etim: A → *szór* ige nyelvújítás kori származéka.

szorzás ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
Az a számtani alapművelet, amelynek során valamely mennyiséget, számot annyiszor veszünk összeadandóul, ahányszor a szorzó mutatja. *A szorzás tanulásakor először a szorzótáblát kellett megtanulni. A háromjegyű számok szorzását gyakoroljuk.*
✧ Ell: *osztás*
✧ Etim: A → *szoroz* ige származéka.

szósz ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. Mártás. *Áfonyából készítek szószt a süteményhez. Önts egy kis szószt a húsra!*
2. (bizalmas) Baj, kellemetlen helyzet. *Nyakig vagyunk a szószban.*
3. (bizalmas) Hosszadalmas, tartalmatlan beszéd, fecsegés. *Sok a szósz, fogd egy kicsit rövidebbre!*
✧ Szin: **1.** *öntet, sodó,* (bizalmas) *szaft,* (régi) *mártalék* **2.** (bizalmas) *pác, csáva, slamasztika, galiba* **3.** *szószaporítás, locsogás,* (bizalmas) *duma*, (bizalmas, rosszalló) *prédikáció*
✧ Etim: Francia eredetű német jövevényszó.

szószátyár ◆◆ mn *~ak, ~t, ~ul*
Fölöslegesen bőbeszédű, fecsegő. *A szószátyár vénasszonytól nagyon nehéz szabadulni.* (Főnévi használatban:) *Ne hallgasd azt a szószátyárt!*
✧ Szin: *beszédes, locsogó,* (durva) *szófosó*
✧ Táj: *szószapora, locska-fecske*
✧ Ell: *hallgatag, kevés beszédű, szófukar, szűkszavú*
✧ Etim: Összetétel; → *szó* + *szátyár* 'piszkos, közönséges': bizonytalan eredetű, talán összefügg a nyelvjárási, valószínűleg déli szláv eredetű *elszatyárol* 'elpocsékol' igével.

szószegő ◆◆ mn *~k* vagy *~ek, ~t, ~n* vagy *~en*
Adott szavát, ígéretét meg nem tartó. *Hogy lehet szószegő egy barát?* (Főnévi használatban:) *Szóba se állok többé azzal a szószegővel!*
✧ Szin: *hitszegő, csalárd, álnok,* (régi) *szótörő,* (választékos) *köpönyegforgató*
✧ Ell: *megbízható, szavahihető, szavatartó*
✧ Etim: Összetétel; → *szó* + *szegő*: a → *szeg* ige származéka.

szószék ◆◆◆◆ fn
Alacsony mellvéddel körülvett szónoki emelvény. *A templom szószékét gyönyörű csipke díszítette.*
✧ Szin: (régi) *pulpitus*
✧ Etim: Nyelvújítás kori összetétel: → *szó* + → *szék*.

szószóló ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (választékos)
Olyan személy, aki valakinek az érdekében szót emel. *Az ifjúság szószólójaként nyilatkozott a kábítószer elleni harcról.*
✧ Szin: *képviselő*, (idegen) *patrónus*
✧ Etim: Összetétel: → *szó* + *szóló*: a → *szól* ige származéka.

szótag ◆◆◆◆ fn
Olyan hangtani egység, amely egy magánhangzót tartalmaz. *A <u>világosság</u> szó négy szótagból áll.*
✧ Etim: Nyelvújítás kori összetétel: → *szó* + → *tag*.

szótár ◆◆◆◆◆ fn *~ok* vagy *~ak, ~t* vagy *~at, ~a* vagy *~ja*
1. Egy adott nyelv szavainak egy részét betűrendben értelmező, illetve idegen nyelvű megfelelőjét megadó könyv. *Vannak egynyelvű, pl. értelmező, műszaki, valamint kétnyelvű szótárak. A szófejtő és a helyesírási szótár a szavakról eredetük, illetve helyesírásuk szempontjából nyújt felvilágosítást.*
2. (választékos) Egyéni szókincs. *Ez a kifejezés nincs meg a szótárában. Szegényes a szótára.*
✧ Szin: **1.** *szógyűjtemény, szószedet,* (régi) *szókincstár* **2.** *szóhasználat*
✧ Etim: Német mintára keletkezett nyelvújítás kori összetétel: → *szó* + → *tár*.

szótlan ◆◆◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*
1. Szűkszavú, kevés beszédű. *Egész nap szótlan volt, csendben maradt. Szótlan fiatalember, alig hallani a hangját.*
2. *Szótlanul*: tiltakozás, ellenkezés nélkül. *Ezt már nem nézhetjük szótlanul!*
✧ Szin: **1.** *szófukar, hallgatag,* (választékos) *szótalan* **2.** *tétlen*
✧ Ell: *bőbeszédű, beszédes, cserfes,* (bizalmas, rosszalló) *szószátyár, locsogó*

✧ Etim: A → *szó* főnév származéka.

szóval ◆◆◆◆◆ hsz

1. Egyszóval. *Bejárták a Dunántúlt, az Alföldet, a Duna–Tisza közét, szóval az egész országot.*

2. Tehát. *Szóval nem hallgatsz meg?*

✧ Szin: **1.** *röviden* **2.** *vagyis, következésképpen*

✧ Etim: A → *szó* főnév megszilárdult ragos alakulata.

✧ Ö: egy + szóval, fenn + szóval

szóváltás ◆◆◆ fn (választékos)

Összeszólalkozás, kisebb veszekedés. *Élénk szóváltás támadt közöttük.*

✧ Szin: *vita,* (választékos) *civakodás, szópárbaj*

✧ Etim: Összetétel: → *szó* + → *váltás*.

szóvirág ◆◆ fn

Fellengzős, tartalmatlan, üres szókép. *Kérlek, mellőzd a szóvirágokat.*

✧ Szin: *cikornya, sallang,* (idegen) *frázis*

✧ Etim: Összetétel: → *szó* + → *virág*.

szóvivő ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

Valakinek a nevében, képviseletében nyilatkozásra felhatalmazott személy. *A kormány szóvivője sokszor nyilatkozik a tévében.*

✧ Etim: Összetétel; → *szó* + *vivő*: a → *visz* ige származéka.

szovjet ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~je* (kissé régi)

1. Az egykori Szovjetunióban a lakosság küldötteiből álló államhatalmi és -igazgatási szerv. *Ülésezett a szovjet.*

2. (bizalmas) *Szovjetek*: szovjet emberek. *A szovjetek sokat szenvedtek Sztálin uralma alatt.*

3. (Jelzőként:) Az egykori Szovjetunióhoz tartozó, azzal kapcsolatos, onnan származó. *Szovjet űrhajós járt először a világűrben. A szovjet csapatok körülzárták Budapestet, megkezdődött az ostrom.*

✧ Etim: Ószláv, végső soron görög eredetű orosz jövevényszó.

szózat ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a* (választékos)

1. Ünnepélyes felhívás. *A kormányfő szózatot intézett az ország lakosságához.*

2. Figyelmeztető, intő beszéd. *Dörgedelmes szózatot intézett az osztályhoz magaviseletük miatt.*

✧ Szin: **1.** *nyilatkozat,* (idegen) *proklamáció* **2.** (bizalmas) *lelkifröccs, dörgedelem*

✧ Etim: A → *szó* főnév származéka.

sző ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (Kelmét, mintát) fonalak, szálak összefűzésével készít. *Édesanyja még ma is vásznat sző. A terítőbe mintát is szőtt.*

2. (Pók, rovar hálót vagy gubót) levegőn vékony szállá szilárduló váladékából készít. *A selyemhernyó gubót sző. Hálót szőtt a sarokba a pók.* ■ *Hálót sző valakinek*: tervezi, hogy megtéveszti.

3. (választékos) Írásmű cselekményét valahogyan bonyolítja. *Jó író, szellemesen, izgalmasan szövi a mesét. Vicceket szőtt előadásába.*

4. (Kifejezésekben:) ■ *Ábrándokat, álmokat sző*: ábrándozik, álmodozik. | *Összeesküvést sző*: összeesküszik másokkal valaki vagy valami ellen.

✧ Szin: **1.** *belesző*

✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.

szöcske ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

Bokros, füves helyen élő, hosszú csápú, ugrólábú, egyenes szárnyú rovar. *Ne ugrándozz annyit, mint egy szöcske!*

✧ Szin: (népi) *kabóca*

✧ Táj: *kakabec, szütyőkebogár*

✧ Etim: A → *szökik* igével azonos eredetű, régi nyelvi *szökös* ‘ugrik’ ige származéka.

szög[1] ◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

Szeg.

✧ Etim: Ősi, ugor kori szó.

☝ A *szög* és *szeg* használatáról lásd a *szeg*[2] szócikket.

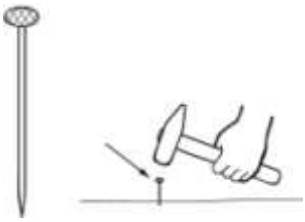

szög[2] ◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. A síknak egy pontból kiinduló két félegyenes által határolt része. *A szög két szára 45°-ot zár be. A lejtő 20°-os szögben emelkedik.*

2. Nézőpont. *Ebből a szögből nem lehet jól látni, mi történik a színpadon.*

✧ Szin: **2.** *látószög*

✧ Etim: Szóhasadással keletkezett a *szeg* ‘szöglet, sarok, kiszögellés’ szóból, mely a → *szeg* ~ → *szög* főnév jelentéstanilag elkülönült változata lehet.

✧ Ö: derék + szög, három + szög, hegyes + szög, látó + szög, négy + szög, sok + szög, szem + szög, tompa + szög

szöges ◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en* (választékos) ■ *Szöges ellentét*: valamivel teljesen szembenálló ellentét. *Amit tesz, az szöges ellentétben van a szavaival.*

✧ Etim: A → *szög*[2] főnév származéka.

szögesdrót ◆◆ fn

Hegyes tüskékkel ellátott drót(kerítés). *A szocializmusban a szocialista országokat szögesdrót választotta el a Nyugattól. Az állatkertben a vadállatok ketrecét szögesdróttal is körülkerítik.*

✧ Táj: *tüskésdrót*

✧ Etim: Összetétel; *szöges*: a → *szög*[1] főnév származéka + → *drót*.

szögez ◆◆◆◆ ige **szegez** *~ni*

Valamibe szögeket ver, illetve szöggel rögzít valamit. *Hallottam, egész délután szögezett. A falra szögezte a szőnyeget.*

✧ Szin: *szögel*

✧ Etim: A → *szög*[1] ~ → *szeg* főnév származéka.

☝ A szögez ma már csak ebben a jelentésben használatos. Átvitt értelemben a *szegez* változatot használjuk helyette. Erről lásd a *szegez* szócikket!

szöghajú ◆ mn *~ak, ~t, ~an* (népi)

1. (régi) (Gesztenye)barna hajú. *A csinos, szöghajú leány csábosan tekintetett a legényre.*

2. Vastag szálú, egyenes hajú. *A fa mögül előbukkant egy szöghajú üstök.*

✧ Etim: Összetétel; → *szög* + *hajú*: a → *haj* főnév származéka.

szöglet ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Szeglet. *Anyám szeme szögletében már megjelentek az első ráncok.*

2. (Labdarúgásban:) A futballpálya sarka, illetve az onnan történő szabadrúgás. *A védő az alapvonalon kívülre rúgta a labdát, ezért az ellenfél szögletet rúghatott.*

✧ Szin: **1.** *sarok, zug*

✧ Etim: lásd → *szeglet*

☝ Az első jelentésben a *szeglet* változat sokkal gyakoribb. Lásd még a *szeglet* szócikket!

szögletes ◆◆◆◆ mn **szegletes** *~ek, ~et, ~en*

1. Olyan (tárgy), amely sarkokban végződik. *A zakó eleje szögletes, nincs lekerekítve.*

2. Határozott vonalú, csontos (arc). *A szögletes arc inkább férfias.*

3. Esetlen, darabos. *Feltűnt a folyosó végén szögletes mozgásával. Szögletes modora sok kellemetlenséget okozott neki.*

✧ Szin: **1.** *sarkos* **2.** *kemény, markáns* **3.** *nehézkes, ügyetlen; csiszolatlan, faragatlan*

✧ Ell: **1.** *kerek* **2.** *lágy, kerek* **3.** *kecses, elegáns*

✧ Etim: A → *szög*[2] főnév *szöglet* származékának továbbképzett alakja.

✧ Ö: négy + szögletes

☝ A mai köznyelvben a *szögletes* a fővváltozat, a *szegletes* ehhez képest rendkívül ritka.

szökdécsel ◆ ige *~ni*

Könnyedén ugrándozik. *A kecskegida vidáman szökdécselt az anyja után.*

✧ Szin: *szökdel, ugrabugrál, fickándozik*

✧ Etim: A → *szökik* ige származéka.

szőke ◆◆◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n*

1. Világos színű (haj, szőrzet). *Szőke pihék vannak a karján. A haja és a szakálla is szőke.*

2. Ilyen hajú. *A szőke lányt szólította meg.* (Főnévi használatban:) *A szőkéket kedveli.*

3. Az ilyen haj színéhez hasonló. *„Szőkék a mezők, Ha dús kalásszal jő a sárguló nyár”* (Juhász Gy.: Milyen volt szőkesége).

4. Iszaptól sárgás színű. *A szőke Tisza habjait próbálja lefesteni.*

✧ Szin: **2.** *világosszőke, lenszőke, hirtelenszőke, hamvasszőke, aranyszőke, sötétszőke,* (választékos) *aranyhajú, lenhajú,* (bizalmas) *szöszi, szöszke* **3.** *sárga*
✧ Táj: **2.** *szöszhajú, cserhajú*
✧ Ell: **1., 2.** *barna*
✧ Etim: A régi nyelvi, ősi, ugor kori *sző* ‘szőke’ melléknév származéka.
✧ Ö: hirtelen + szőke

szökell ◆◆ ige *~ni* (választékos)
1. Könnyedén, lendületesen ugrik. *A zerge egyik szikláról a másikra szökell.*
2. Hirtelen és nagy mennyiségben valahova jut. *A vízsugár magasba szökellt. A vér az arcába szökell a szégyentől.*
3. Merészen a magasba mered, ível. *A templom tornya büszkén, kecsesen szökell a magasba.*
✧ Szin: **1.** *ugrál, pattan,* (választékos) *szökken* **2.** (választékos) *szökken, lövell, tódul* **3.** *nyúlik, magasodik, emelkedik*
✧ Etim: A → *szökik* ige származéka.

szökevény ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
Valahonnan el- vagy megszökött személy. *A rendőrség nagy erőkkel nyomoz a szökevények után.* (Jelzőként:) *Szökevény fegyenc bujkál az erdőnkben.*
✧ Szin: *menekülő,* (idegen) *dezertőr*
✧ Etim: A → *szökik* ige származéka.

szök|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Felügyeletet kijátszva távozik valahonnan. *Az elítélt a börtönből a családjához szökött.*
2. Menekül valaki elől. *A barátai elől is szökik.*
3. (választékos) Ugrik valahova. *Könnyedén egy kiálló szikladarabra szökött.*
4. (választékos) Lövell valahova. *Magasba szökött a vízsugár.*
5. (választékos) Tódul valahova. *Minden vére a fejébe szökött. Könny szökött a szemébe.*
6. Észrevétlenül távozik valahonnan. *Szökik a vezetékből a gáz, szerelőt kell hívni!*
✧ Szin: **1., 2.** *elillan,* (bizalmas) *lelép, meglép* **3.** (választékos) *szökken, szökell* **4.** *fröccsen,* (választékos) *szökken* **6.** *szivárog* • **1., 2.** (szleng) *Olajra lép.*
✧ Etim: Honfoglalás előtti török jövevényszó.

szökőév ◆◆ fn
366 napból álló év. *Minden negyedik év szökőév.* (bizalmas) *Minden szökőévben*: nagyon ritkán. *Sajnos, csak minden szökőévben találkozunk.*
✧ Etim: Összetétel; *szökő*: a → *szökik* ige származéka + → *év*.

szőlő ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je* vagy (népi, régi) *szőleje*
1. Ősszel érő, édes vagy savanykás ízű, fürtös bogyóterméső, fogyasztásra és bor készítésére használt gyümölcs. *Fekete, mézédes szőlő terem a kertünkben. A fehér szőlőt szeptember végén szüreteljük, a gyerekek szeretik a belőle préselt mustot.*
• Szólás: *Lesz még szőlő, lágy kenyér*: lesz még jobb sorsunk. | *Savanyú (neki) a szőlő*: azért beszél lekicsinylően valamiről, mert nem tudja elérni, megszerezni.
2. Ezt termő, sok fajtában termesztett, kacsokkal kapaszkodó cserje. *A kerti út mellett nem metsszük alacsonyra a szőlőt, lugasnak neveljük.*
3. Az a földterület, ahol ilyen növényt termesztenek. *Vasárnap kimegyünk a barátunk szőlőjébe.*
✧ Szin: **1.** *csemegeszőlő, borszőlő* **2.** *szőlőtőke, tőke* **3.** *szőlőskert, szőlőhegy*
✧ Etim: Honfoglalás előtti, csuvasos típusú török jövevényszó.
☝ Két hosszú *ő*-vel és egy *l*-lel írjuk, de a kiejtése a [szőlő] mellett lehet [szöllő] is. A kissé régies *szőleje* birtokos személyjeles alak a gyümölcsre nem vonatkozhat, csak szőlőskertet, szőlőbirtokot jelenthet: *Nagyapának tíz hektár szőleje volt Tokaj-Hegyalján.* A zöldessárga, aranysárga fürtöket termő szőlő neve *fehér szőlő*, belőle *fehérbor* készül. A sötétkék gyümölcs neve *fekete szőlő* vagy ritkábban *kék szőlő*, az ilyen színű fajtákból *vörösbor* lesz. A világosbordó vagy sötétrózsaszín gyümölcs neve *piros szőlő.* Az elsősorban frissen, gyümölcsként fogyasztott fajtákat *csemegeszőlő*-nek hívják, azokat, amelyekből inkább bor készül, *borszőlő*-nek nevezik.

szőnyeg ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Szőtt vagy csomózott textilanyagból készült berendezési tárgy. *A szoba padlóját szőnyeggel borította be. A falon is volt néhány szép keleti szőnyeg.* • Szólás: *A szőnyeg alá söpör valamit*: **a)** el akarja hallgatni **b)** igyekszik nem tudomást venni róla.
2. Lapos, matracszerű, az ütődést tompító tornaeszköz. *A két birkózó egymásnak feszül a szőnyegen.*
3. (választékos) A földet borító felszíni réteg. *Szeretett volna elterülni a hó vastag szőnyegén. Az avar szőnyege teljesen befedte a fák alját.*
4. (Kifejezésekben:) ■ *Szőnyegen forog* vagy *van valami*: napirenden van, tárgyalnak róla. *Újra gazdasági kérdések forognak szőnyegen.* | *Szőnyegre hoz*: (ügyet, kérdést) felvet. *Szőnyegre hozta a színházak kérdését.*
✧ Szin: **2.** (idegen) *tatami,* (Fv bizalmas) *zsinyenka*
✧ Etim: A → *sző* ige régi nyelvi *szőn(ik)* változatának származéka.

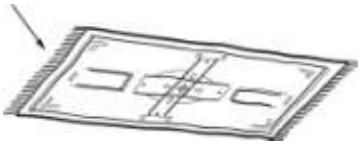

szőr ◆◆◆◆◆ fn *~ök, ~t, ~e*
1. Szaruanyagból való szálak összessége. *Még a hátát is szőr borítja. Nagyon hullik a macskám szőre.* ■ *Szőrén üli meg a lovat*: nyereg nélkül.
2. Levágott állati szőr mint nyersanyag. *Szőrrel tömik ki a matracot.*
3. Ehhez hasonló képződmény. *Némelyik növény szárát, levelének belső oldalát is szőr fedi. Szúrja a nyelvemet a barack szőre.*
✧ Szin: **1.** *szőrzet, prém, bunda*
✧ Etim: Ősi, ugor kori szó.
szőrén-szálán ◆ hsz (bizalmas)
Nyomtalanul, megmagyarázhatatlan módon. *Szőrén-szálán eltűnt a csomagom.*
✧ Szin: *észrevétlenül*
✧ Táj: *szőrén-lábán*
✧ Etim: Összetétel; *szőrén*: a → *szőr* főnév ragozott alakja + *szálán*: a → *szál* főnév ragozott alakja.
szörf ◆◆ fn *~ök, ~öt, ~je* (idegen)
Hosszú deszkából és a ráerősített vitorlából álló vízi sporteszköz. *Ügyesen egyensúlyoz a szörfön.*
✧ Szin: (ritka) *deszkavitorlás, szélsikló, széldeszka*
✧ Etim: Szóelvonással keletkezett az angol eredetű *szörfözik* igéből.

szőrme ◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
Ruházati célra kikészített állati bőr. *Szőrmével kereskedik.*
✧ Szin: *prém, bunda*
✧ Etim: A → *szőr* főnév nyelvújítás kori származéka.
szőrmentén ◆ hsz (bizalmas)
Óvatosan. *Vigyázz, szőrmentén bánj vele!*
✧ Szin: *kíméletesen, körültekintően,* (bizalmas) *szőrmentében*
✧ Etim: Megszilárdult ragos alakulat, összetétel; → *szőr* + *mentében*: a → *megy* ige → *mente* származékának ragozott alakja.
szörny ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
Szörnyeteg. *Csúf szörnyekről álmodott.* ■ (választékos) *A zöld szemű szörny*: a féltékenység.
✧ Szin: *rém,* (választékos) *torzalak,* (bizalmas vagy gyermeknyelvi) *mumus*
✧ Etim: Nyelvújítás kori elvonás a → *szörnyű*, → *szörnyülködik* szavakból.

szörnyeteg ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Torz alakjával iszonyatot keltő képzeletbeli lény. *Egy tűzokádó szörnyeteg volt a rajzfilmben.*

2. Kegyetlen, aljas, gyalázatos ember. *Kíméletlen szörnyeteg, legyilkolta a túszokat.*

3. (választékos) Pusztító veszedelem. *Az AIDS szörnyetege tartja rettegésben a fiatalokat.*

✧ Szin: **1.** *szörny, rém,* (választékos) *torzalak,* (bizalmas) *mumus*

✧ Etim: A → *szörny* főnév nyelvújítás kori származéka.

szörnyű ◆◆◆◆◆ mn *~k* vagy *~ek, ~t, ~n* vagy *~en* vagy *szörnyen*

1. Iszonyatot keltő. *Szörnyű látvány volt a csatatér. Szörnyű kegyetlenség volt lelőni az állatokat.*

2. Utálatot keltő. *Szörnyű ember, ápolatlan és lerázhatatlan.*

3. Rendkívül nagy. *Szörnyű rendetlenség fogadta.*

4. (bizalmas) (Határozószerűen:) Rendkívül, szerfölött. *Szörnyű csinos ez a lány. Szörnyű jól szórakoztak a buliban.*

✧ Szin: **1.** *borzalmas, rettenetes, hátborzongató* **2.** *kellemetlen, undok, undorító, taszító* **3.** *óriási, hatalmas* **4.** *nagyon, igen-igen*

✧ Ell: **1., 2.** *kellemes, vonzó* **3.** *kicsi* **4.** *elég, egészen*

✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, ismeretlen eredetű, ‘megrémít, eltorzít, bepiszkít’ jelentésű ige származéka.

szörnyülköd|ik ◆◆ ige *~ni*

Hangos szavakkal kifejezi elképedését. *A nagymama azon szörnyülködik, hogy az unokáját otthon akarják hagyni egyedül.*

✧ Szin: *megütközik,* (bizalmas) *sopánkodik*

✧ Etim: A régi nyelvi *szörnyül* ‘elszörnyed, megretten’ ige származéka. A *szörnyül* a → *szörnyű* melléknév tövével azonos szótőből alakult.

szőröstül-bőröstül ◆◆ hsz

1. Szőrével, bőrével együtt. *A kutya szőröstül-bőröstül megette a nyulat.*

2. (tréfás) Teljes egészében. *Meghívták az egész rokonságot szőröstül-bőröstül.*

✧ Szin: *mindenestül*

✧ Etim: Összetétel; *szőröstül*: a → *szőr* főnév ragozott alakja + *bőröstül*: a → *bőr* főnév ragozott alakja.

szörp ◆◆◆ fn *~ök, ~öt, ~je*

1. Cukrozott, sűrített gyümölcslé. *Málnából és meggyből szörpöt készít.*

2. Ennek (ásvány- vagy szóda)vízzel hígított keveréke. *Kérek egy pohár szörpöt!*

✧ Szin: (Fv, Ka, Er, Va, Dv, Mv; Őv bizalmas) *szirup,* (Mv bizalmas) *szok,* (Őv bizalmas) *dikszaft*

✧ Etim: Nyelvújítás kori elvonás a nyelvjárási, hangutánzó eredetű, a → *szürcsöl* igével összefüggő *szörpöl* ‘szürcsöl’ igéből.

szőrszálhasogató ◆◆ mn *~k* vagy *~ak, ~t, ~n* vagy *~an* (rosszalló)

Fölöslegesen aprólékos. *Szőrszálhasogató ember, minden apróságba beleköt.* (Főnévi használatban:) *Ne hallgass a szőrszálhasogatókra, végezd nyugodtan a dolgodat!*

✧ Szin: (rosszalló) *akadékoskodó, szőröző*

✧ Etim: Összetétel; *szőrszál* (→ *szőr* + → *szál*) + *hasogató*: a → *hasogat* ige származéka.

szösz ◆◆ fn *~ök, ~t, ~e*

1. Összetört és megtisztított len vagy kender rostjainak megfonható tömege. *A korán nyűtt kender szösze gyenge, fonás közben elszakad.*

2. Pihés, könnyű szál. *Mi ez a szösz itt a ruhádon?*

3. (tréfás) (Enyhén indulatos beszédben, nyomósításra vagy meglepettség kifejezésére:) *Mi a szösz! Mi a szöszt akarsz már megint?*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán ősi, finnugor kori szó.

szöszmötöl ◆ ige *~ni* (bizalmas, néha rosszalló)

Piszmog, vacakol valamivel. *Három gomb felvarrásával szöszmötöl már egy órája.*

✧ Szin: (bizalmas, rosszalló) *pepecsel, babrál, tötyörészik, tötyörög,* (duva) *tököl, tökörészik*

✧ Táj: *szöszmörög*

✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, hangutánzó eredetű szótő származéka.

szösszenet ◆◆ fn *~ek, ~et, ~e* (bizalmas)

Rövid, vázlat- vagy jegyzetszerű írás. *Az újság mai számában is van egy szösszenete.*

✧ Etim: A → *sziszeg* igével rokon *szisszen* származéka.

szőttes ◆◆◆ mn *~ek, ~et,* –

Házilag szőtt anyagból készült. *Szőttes kendő, terítő, függöny volt kiállítva a néprajzi gyűjteményben.* (Főnévi használatban:) *Gyűjti a népi szőtteseket.*

✧ Etim: A → *sző* ige származéka.

✧ Ö: házi + szőttes

szövedék ◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. (ritka) Szőtt kelme. *Ebből a díszes szövedékből előkelő ruha készült.*

2. Egyes hernyók, pókok által kibocsátott, hálószerűen kereszteződő szálak összessége. *Kövér légy akadt a pók szövedékébe.*

3. Kuszán összefonódott ágak, indák stb. összessége. *A lombok szövedékében egész madárraj lakik.*

4. Tények, események, kapcsolatok, illetve híresztelések átláthatatlanul bonyolult és szoros összefüggésrendszere. *Nem ismerem ki magam a törvények szövedékében. A társaság kétes gazdasági kapcsolatainak szövedéke behálózza az egész országot. A mendemondák szövedékében lassan már elvész az igazság.*

✧ Szin: **1.** *szövet* **2.** *háló* **3., 4.** *háló, hálózat*
✧ Etim: A → *sző* ige származéka.

szöveg ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Közleménynek nyelvileg megformált egésze. *A szöveg a kommunikáció egysége. Tollbamondáskor az osztály hallás után írja le a felolvasott szöveget.*

2. Dalnak, színpadi zeneműnek szavakból, mondatokból álló része. *Ki írta ennek az operának a szövegét? A színész elfelejtette a szövegét.*

3. (bizalmas) Fecsegés, üres beszéd. *Sok a szöveg!*

✧ Szin: **1.** (idegen) *textus* **2.** *szövegkönyv,* (idegen) *librettó* **3.** (szleng) *duma, rizsa, sóder*
✧ Etim: A → *sző* ige *szöv-* tőváltozatának nyelvújítás kori származéka.

szövegszerkesztő ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

Szövegek megírására, összeállítására, megformázására, rendezésére és kinyomtatására használatos számítógépes program. *Az új szótárt már nem írógépen, hanem számítógépen, speciális szövegszerkesztővel írják.*

✧ Etim: Összetétel; → *szöveg* + *szerkesztő*: a → *szerkeszt* ige származéka.

szövet ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Gyapjúból vagy más fonalból szövéssel készített anyag. *A kabát szövetét egy drága boltban választottuk.* (Jelzőként:) *Szövet falborítás és gyönyörű bútorok teszik különlegessé a szobát.*

2. Sejtszövet. *A test szöveteit tanulmányoztuk mikroszkóp alatt.*

✧ Szin: **1.** *kelme,* (ritka) *szövevény, szövedék,* (idegen) *textília*
✧ Táj: *szőttemény*
✧ Etim: A → *sző* ige származéka.
✧ Ö: kötő + szövet

szövetkezet ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Valamely gazdasági tevékenység végzésére önkéntes társuláson alapuló szervezet. *Cipőkészítő szövetkezet költözött az utcánkba.*

2. Mezőgazdasági termelőszövetkezet. *Falun a szövetkezetek nagy része megszűnt, de újak is alakultak.*

✧ Szin: **2.** *téesz,* (népi) *téeszcsé,* (Er) *kollektív*
✧ Etim: A → *szövetkezik* ige származéka.

szövetkez|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*

(Több személy vagy csoport) együttműködésre összefog. *A város polgárai szövetkeztek a betörőbandák ellen.*

✧ Szin: *szervezkedik, kooperál* • *Szövetségre lép.*
✧ Etim: A → *sző* ige származéka.

szövétnek ◆ fn *~ek, ~et, ~e* (régi)

Kezdetleges fáklya. *A szövétnek világánál alig vehettem ki arcvonásait.* (átvitt) *A kultúra szövétneke már évezredek óta világít.*

✧ Etim: Szláv jövevényszó.

szövetség ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Meghatározott időre szóló egyezség, illetve az azt kötő államok csoportja. *Európa államai gazdasági és politikai szövetséget kötnek. A kis ország váratlanul kilépett a szövetségből.*

2. Megállapodás. *A két párt szövetségre lépett egymással, kölcsönösen segítik egymást a választásokon.*

3. Kisebb egyesületeket összefogó szervezet. *Megalakult a gyermekkórusok szövetsége.*

4. A zsidó és keresztény hitben Istennek a kiválasztottakkal, illetve a hívő emberekkel fenntartott kegyelmi viszonya. *Istennek Ábrahámmal kötött szövetsége hitünk alapja.*

✧ Szin: **1.** (idegen) *föderáció, unió* **2.** (idegen) *koalíció* **3.** *tömörülés,* (Fv; Ka hivatalos) *asszociáció* **4.** (régi) *frigy*
✧ Etim: A → *sző* ige származéka.
✧ Ö: ó + szövetség, új + szövetség

szövevény ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e* (választékos)

1. Bonyolultan összefonódott együttes. *Ágak, indák szövevényébe akadtunk, amikor letértünk az ösvényről.*

2. Bonyolult, áttekinthetetlen helyzet. *Az intrikák, rágalmak szövevénye megkeseríti életünket.*

✧ Szin: **1.** *háló, hálózat* **2.** *kuszaság, gubanc,* (ritka) *szövedék*
✧ Etim: A → *sző* ige származéka.

szövőd|ik ◆◆◆ ige *~ni* (csak 3. személyben)

1. (Egy vagy több szál) összekuszálódik. *A fonal egy nagy gubanccá szövődött.*

2. (Kapcsolat, viszony) keletkezik, támad. *Szerelem szövődött közöttük. Szoros barátság szövődött köztünk.*

✧ Szin: **1.** *gubancolódik, összecsomózódik, összebogozódik* **2.** *alakul, létrejön*
✧ Ell: **1.** *kibogozódik* **2.** *elmúlik, megszűnik, felbomlik*
✧ Etim: A → *sző* ige származéka.

szövődmény ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

Betegség folyamán fellépő más betegség vagy működési zavar, amely a gyógyulást késlelteti. *Influenzás volt, és szövődményként tüdőgyulladás lépett fel nála.*

✧ Szin: *kísérőbetegség,* (idegen) *komplikáció*
✧ Etim: A → *sző* ige származéka.

szövőszék ◆ fn

Állványszerű berendezés, amelyen kézi erővel vásznat, szőnyeget készítenek. *A skanzenben bemutatták, hogy hogyan működik a szövőszék.*

✧ Táj: *esztováta, osztováta*

✧ Etim: Összetétel; *szövő*: a → *sző* ige származéka + → *szék*.

szpartakiád ◆ fn *~ok, ~ot, ~ja* (ritka; Fv; Ka választékos)

Nagyszabású, ünnepélyes sportrendezvény. *A rendszerváltás előtt négyévenként rendeztek szpartakiádot Csehszlovákiában.*

✧ Szin: (ritka) *spartakiád*

✧ Etim: *Spartacus* ókori rabszolgavezér nevéből keletkezett orosz jövevényszó.

szponzorál ◆◆◆ ige *~ni* (idegen)

(Rendezvényt, szervezetet, sport- vagy művészeti intézményt, versenyt, előadást, illetve versenyzőt, sportolót) (reklámozási lehetőségért cserébe) anyagilag támogat. *A sportközvetítést sportszergyártó cégek szponzorálják.*

✧ Szin: *pártol, pártfogol, pénzel,* (idegen) *menedzsel, dotál, patronál, finanszíroz,* (hivatalos, idegen) *szubvencionál*

✧ Etim: Angol jövevényszó.

sztár ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja* (idegen)

Híres, körülrajongott, felkapott színész, énekes, sportoló stb. *Amerikában a sztárok óriási luxusban élnek. A televíziós sztárok szerepeltetése általában garantálja a műsor sikerét. A legendás futballcsapat sztárja bejelentette visszavonulását. Az ügyvédek között is vannak sztárok, akik a legkeresettebbek, legeredményesebbek, de általában ők dolgoznak a legdrágábban a szakmájukban.*

✧ Szin: *híresség, csillag; filmcsillag, filmsztár, mozicsillag, mozisztár; sztársportoló; sztárügyvéd*

✧ Etim: Angol jövevényszó.

sztereó ◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n* (idegen)

A hangforrások térbeli elhelyezkedését (két irányból) érzékeltető hatású. *Vettem egy sztereó cédélejátszót két nagy teljesítményű hangfallal.*

✧ Szin: *térhatású*

✧ Ell: (idegen) *monó*

✧ Etim: Görög eredetű nemzetközi szó.

sztrájk ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

A munkavégzésnek bizonyos időre való szervezett és tömeges megszüntetése gazdasági vagy politikai cél elérése érdekében. *Gazdasági sztrájkot szerveztek a vasutas szakszervezet vezetői.*

✧ Szin: (Fv bizalmas) *strajk,* (Va; Dv, Mv bizalmas) *strájk*

✧ Etim: Angol jövevényszó.

✧ Ö: éhség + sztrájk

sztyepp ◆ fn **sztyep** *~ek, ~et, ~e* vagy *~je*

Fátlan, füves síkság, pusztaság. *Bejárta a nagy orosz sztyeppet.*

✧ Szin: (idegen) *steppe*

✧ Etim: Orosz eredetű nemzetközi szó.

szú ◆◆◆ *~k, ~t, ~ja*

A fában járatokat rágó apró bogarak családjába tartozó kártékony rovar. *Szú rágja a szilvafánkat, úgy látszik, beteg. Eszi a szú a bútorokat.*

✧ Szin: *faféreg, farágó, rágóféreg, famoly*

✧ Táj: *bútorrágóbogár*

✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.

szuka ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Kutya(félék) nősténye. *Van egy nagyon okos németjuhász szukám, kutyaiskolába járunk hetente kétszer. A farkas szukája dühösen védi a kölykeit mindenkitől.* (Jelzőként:) *Vemhes lett a szuka törpeuszkárom.*

2. (durva) Nő(személy). *Ha kiderül, hogy megcsalt, dobd ki azt a szukát!*

✧ Szin: **2.** (durva) *nőstény, tehén,* (bizalmas) *nőci,* (szleng) *csaj, tyúk, pipi, liba, bige, spiné, bula*

✧ Ell: **1.** *kan, hím*

✧ Etim: Szláv jövevényszó.

szultán ◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja* (idegen)

Mohamedán uralkodó, különösen török császár. *A török szultán a fél világ ura volt. A szultánok tanácskozására nem mehettek be újságírók.*

✧ Szin: (idegen) *padisah, emír*

✧ Etim: Újperzsa, végső soron arab eredetű oszmán-török jövevényszó.

szundikál ◆◆ ige *~ni* (bizalmas)

Rövidebb ideig félálomban pihen. *Délután szundikált egy kicsit.*

✧ Szin: *bóbiskol, szendereg,* (bizalmas) *szunyókál*

✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, hangutánzó eredetű, a → *szunnyad* ige tövével rokon szótő származéka.

szunnyad ◆◆◆ ige *~ni* (választékos)

1. Nyugodtan, de nem mélyen alszik. *Reggelig még szunnyad egy órát.*

2. Nyugszik, pihen. *Itt szunnyadnak az őseim.*
3. Rejtőzik, lappang. *Nagy erő szunnyad benne.*
✧ Szin: **1.** *szendereg,* (bizalmas) *szundikál, szunyókál, bóbiskol* • **2.** *Örök álmát alussza.*
✧ Etim: Valószínűleg a nyelvjárási *szunyik* 'szendereg, alszik' ige származéka. A *szunyik* hangutánzó eredetű, összefügg a → *szundikál* igével.

szúnyog ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
Hosszú lábú, keskeny szárnyú kis vérszívó rovar. *Balatonon elektromos riasztót használunk a szúnyogok ellen. A szúnyog csípése nagyon viszket.* • Szólás: *A szúnyogból is elefántot csinál*: kis dolgokat is felfúj.
✧ Szin: (idegen) *moszkitó*
✧ Táj: *muska, musla*
✧ Etim: Török jövevényszó.

szuper ◆◆◆◆ mn *~ek* vagy *~ok, ~t, ~ül* vagy *~ul* (idegen, bizalmas)
1. Kiváló, remek. *Szuper volt a kirándulás! Szuper buli lesz a hétvégén!*
2. (Főnévi használatban:) Különleges minőségű, nagy oktánszámú benzin. *Szupert szoktam tankolni.*
✧ Szin: **1.** *kitűnő, nagyszerű, óriási, fantasztikus, elsőrangú, príma,* (szleng) *tuti, király, menő, klassz, állati* **2.** *szuperbenzin,* (bizalmas) *kilencvenötös*
✧ Ell: **1.** *rossz; átlagos, mindennapos, szokványos,* (szleng) *béna, tré*
✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.

szuper- ◆◆ összetételi előtag (idegen)
1. Valamit meghaladó, valamin felüli. *A szupermarketek a legnagyobb üzletek közé tartoznak.*
2. Kiváló, különleges. *Szuperbenzint szoktam tankolni. Szuperokos gyerekei vannak.*
✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.

szupermarket ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~je* (idegen)
Főleg élelmiszert és háztartási cikkeket árusító, nagy alapterületű önkiszolgáló áruház. *Hétköznap a sarki közértben, hétvégén a szupermarketben szoktunk vásárolni.*
✧ Etim: Angol eredetű nemzetközi szó.

szúr ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Hegyes tárgyat mélyeszt valahova. *A napernyő nyelét a strand homokjába szúrta. A verekedésben hátba szúrták.* ▪ *Szíven szúr valakit*: **a)** szívébe mélyeszti a fegyvert **b)** váratlan keserűséget okoz neki. *Szíven szúrt ez a mondatod!*
2. Ráhúz valamire valamit. *Szalonna-, hús- és hagymaszeleteket szúrt a nyársra.*
3. Szövegbe beleír valamit. *Gyorsan a levél végére szúrt még két szót.*
4. A testbe mélyedve fájdalmat okoz. *Szúr a tarló, ha mezítláb mész rá.*
5. Nyilalló fájdalom támad valamiben. *Szúr az oldalam, mert sokat futottam.*
6. Bánt, sért valakit. *Minden szava szúr.* ▪ *Szúrja a szemét valami, valaki*: bosszúságot okoz neki, idegesíti. *Szúrja a szemét az új kolléga.*
✧ Szin: **1.** *belemélyeszt, beledöf* **2.** *tűz, fűz* **3.** *beleszúr, beleiktat* **5.** *nyilallik, szaggat, hasogat* **6.** (bizalmas) *döf*
✧ Ell: **1.** *kihúz* **2.** *lehúz* **3.** *kihúz*
✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.

szurdok ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a* vagy *~ja*
Nagyon mély, meredek falú völgyszakasz. *Megcsillant a víz a szédítő mélységben a szurdok alján.*
✧ Szin: *hasadék, szurdék,* (idegen) *kanyon*
✧ Etim: A → *szorít,* → *szorong,* → *szorongat,* → *szoros,* → *szorul* szavak tövével azonos ősi, finnugor kori szótő származéka.

szurkál ◆◆◆ ige *~ni*
1. Ismételten megszúr valamit, valakit. *Tűvel szurkálja a szomszédját. Pipáját szurkálja, hogy jobban szellőzzön.*
2. Gúnyos szavakkal piszkál valakit. *Örökké szurkálja a társait.*
✧ Szin: **1.** *döfköd, bökdös, bököd* **2.** *ingerel*
✧ Táj: **1.** *döföd, szutyongat*
✧ Etim: A → *szúr* ige származéka.
☝ Rövid *u*-val írjuk és ejtjük.

szurkol[1] ◆ ige *~ni*
Szurokkal ken, illetve megtölt valamit. *Szurkolják a gerendákat, hogy át ne ázzanak. Most szurkolják a járda réseit a házunk előtt.*
✧ Etim: A → *szurok* főnév származéka.

szurkol[2] ◆◆◆ ige *~ni*
1. (bizalmas) Félve izgul (valakiért). *Szurkolj, hogy sikerüljön a vizsga!*
2. (Számonkéréstől, megmérettetéstől) fél, izgul. *Annyira szurkolt a vizsgán, hogy végül már a saját nevét sem tudta.*
3. (Sport)versenyen, mérkőzésen valakinek vagy valamelyik csapatnak a győzelmét kívánva izgul. *A Fradinak szurkolok. Te kinek szurkolsz a diákigazgató-választáson?*
✧ Szin: **1.** (bizalmas) *szorít, drukkol* **2., 3.** (bizalmas) *drukkol*
✧ Etim: A → *szurok* főnév származéka.

szurok ◆◆◆ fn *szurkok, szurkot, szurka*

A kőszénkátrány lepárlása után visszamaradó fényes, fekete anyag. *Szurkot öntöttek a járdára, beleragadt a cipőm.*
✧ Szin: (szurokszerű anyagról:) *bitumen, aszfalt*
✧ Etim: Valószínűleg egy ősi, finnugor kori szótő származéka.

szurony ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
A puska végére erősíthető szúrófegyver. *A katonák feltűzték a szuronyt.* (Vezényszóban:) *Szuronyt szegezz!*
✧ Szin: (idegen) *bajonett*
✧ Táj: *bajnét, panganét*
✧ Etim: A → *szúr* ige nyelvújítás kori származéka.

szúrópróba ◆ fn
Olyan vizsgálat, amely az ellenőrizendő dolgoknak csak egy, találomra kiválasztott részére terjed ki. *Nincs sok idejük az ellenőrzésre, ezért csak szúrópróbát végeznek.*
✧ Etim: Összetétel; *szúró*: a → *szúr* ige származéka + → *próba*.

szúrós ◆◆◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, ~an*
1. Hegyes végével, erős szálaival szúró. *Szúrós a rózsa tüskéje. Szúrós a szakállad!*
2. Kellemetlenül erős, csípős (szag). *Szúrós szag volt a vécében.*
3. (rosszalló) Áthatható, barátságtalan voltával szorongó érzést keltő (nézés). *Szúrós tekintete miatt féltünk a matektanártól.*
4. (rosszalló) Bántó, sértő. *Rosszul estek neki a szúrós szavak. Szúrós megjegyzéseket tett amiatt, hogy nem vittük magunkkal.*
✧ Szin: **1.** *tüskés, tövises* **2.** *kellemetlen, átható,* (idegen) *penetráns* **3.** *szigorú, kemény* **4.** (roszszalló) *gúnyos, epés, fullánkos*
✧ Ell: **2.** *kellemes* **3.** *barátságos*
✧ Etim: A → *szúrd* ige származéka.

szurtos ◆◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, ~an* (választékos)
Elhanyagolt, piszkos, mocskos. *Szurtos lakás fogadott, amikor visszaértünk a nyaralásból. Szurtos kisfiú kéregetett a templom kapujában.*
✧ Szin: *koszos,* (választékos) *mosdatlan,* (bizalmas) *szutykos*
✧ Táj: *muskos*
✧ Ell: *tiszta, ápolt*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

szusz ◆◆◆ fn –, *~t, ~a* (bizalmas)
(Kifejezésekben:) Hangos és szapora légzés. ■ *Kifogyott belőle a szusz*: kifulladt. | *Nincs már benne szusz*: **a)** nincs ereje valamihez **b)** már nem lélegzik, nem él. | *Győzi szusszal*: elég ereje van valamihez. *Alig győzöm szusszal az iramot.* | *Egy szuszra*: egy erőfeszítéssel, egyfolytában. *Elhadarta egy szuszra az egész történetet.* | *Alig van már benne szusz*: alig lélegzik. | *Belefojtja valakibe a szuszt*: megfojtja, megöli.
✧ Szin: *lélegzet, levegő,* (bizalmas) *szufla*
✧ Etim: Szóelvonással keletkezett a → *szuszog* igéből.

szuszék ◆ fn *~ok, ~ot, ~ja* (népi)
Nagy láda. *A kamrában lévő két szuszék tele volt liszttel.*
✧ Táj: *hombár*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.
✧ Ö: álom + szuszék

szuszog ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Orrán át hallhatóan lélegzik. *Nagyokat szuszog álmában.*
2. (bizalmas) Hangosan zihál. *Csak úgy szuszogott a fáradtságtól, mire felért a hegytetőre.*
✧ Szin: **2.** *liheg, piheg, fújtat* ● **1.** *Harangoz az orrával.*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó.

szutykos ◆◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, ~an* (bizalmas)
A ráragadt piszoktól mocskos. *Szutykos kölyök rohant ki a focipályáról.*
✧ Szin: *koszos, piszkos,* (választékos) *szurtos, mosdatlan*
✧ Ell: *tiszta, ápolt*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szótő származéka.
szuvas ◆◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, ~an*
1. Olyan (fa), amelyben szú van. *Szuvas ládát vett a régiségkereskedőnél.*
2. Lyukas, odvas (fog). *Sok szuvas foga van, mert nem járt fogorvoshoz.*
✧ Szin: **1.** *szúette, szúrágta*
✧ Ell: **2.** *egészséges, ép*
✧ Etim: Az ősi, finnugor kori *szú* főnév származéka.
szűcs ◆◆ fn *~ök, ~öt, ~e*
Szőrméből bundát, gallért stb. készítő, ezeket javító mesterember. *Csináltatok egy kucsmát a szűcsnél.*
✧ Szin: (régi) *bundár*
✧ Táj: *szőcs*
✧ Etim: Honfoglalás előtti, csuvasos típusú török jövevényszó.
szügy ◆ fn *~ek, ~et, ~e*
(Ló) törzsének a két mellső láb közötti része. *Az igavonó ló szügye izmos.*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán ősi, uráli kori szó.
szűk ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. Kis átmérőjű, keresztmetszetű. *Szűk folyosó vezet a lakásba. Szűk a szoknyám dereka.* | *Szűkebb hazája* vagy *pátriája valakinek*: szülőföldje. *A költő ellátogatott szűkebb hazájába.*
2. Nem kielégítő. *A boltban szűk választék volt bakancsból. Szűken áll pénz dolgában.* ■ *Szűk esztendő*: ínséges. *Reméljük, a szűk esztendő után jobb idők jönnek!* ● Szólás: *Olyan (sovány), mint a hét szűk esztendő.*
3. Kevés személyből álló (közösség). *Szűk baráti körben ünnepeltek. A temetésen csak a szűk család vett részt.*
4. Szellemileg vagy lehetőségeit tekintve beszűkült. *Szűk látókörű emberrel nem érdemes vitatkozni. Szűknek érzi maga körül a viszonyokat. Szűk határt szab a munkának.*
5. *Szűkebb értelemben*: az eredeti jelentéshez képest kisebb körű forgalomra alkalmazva. *Szűkebb értelemben a világ közvetlen környezetünket jelenti.*
6. (Főnévi használatban, főként kifejezésekben:) ■ *Szűkében van valaminek*: kevés van neki belőle. *Szűkében vagyunk a kenyérnek.* | *Szűkét látja valaminek*: hiányzik neki. *Szűkét látja a szórakozásnak.*
✧ Szin: **1.** *szoros, keskeny, kicsi* **2.** *szűkös, szegényes* **4.** *korlátolt*
✧ Ell: **1.** *bő, tágas, széles,* (idegen) *lezser* **2.** *gazdag, bőséges,* **3.** *nyilvános, széles körű* **5.** *tág*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.
szűkkeblű ◆ mn *~ek, ~t, ~en* (választékos)
Elzárkózó, kicsinyes, érzéketlen. *Szűkkeblűen megtagadott minden támogatást az új tornaterem építéséhez.*
✧ Szin: *önző,* (választékos) *fösvény, zsugori, szűkmarkú, fukar,* (bizalmas) *smucig*
✧ Ell: *bőkezű, jótékony, nagylelkű*
✧ Etim: Összetétel; → *szűk* + *keblű*: a → *kebel* főnév származéka.
szűkmarkú ◆◆ mn *~ak, ~t, ~an*
Fösvény, fukar. *Ilyen szűkmarkú embert még nem ismertem.*
✧ Szin: *zsugori,* (választékos) *szűkkeblű,* (bizalmas) *smucig*
✧ Ell: *nagylelkű, bőkezű, nagyvonalú*
✧ Etim: Összetétel; → *szűk* + *markú*: a → *marok* főnév származéka.
szűköl ◆◆ ige *~ni*
1. Félelmében, fájdalmában nyöszörgésszerű hangot hallat. *Szegény kutya, egész nap szűköl.*
2. (ritka, rosszalló) Siránkozik. *Ha meglátta az ellenséget, gyáván szűkölt félelmében.*
✧ Szin: **1.** *nyöszörög, nyüszög, vonít, vinnyog* **2.** *panaszkodik, nyöszörög*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó.
szűkölköd|ik ◆◆◆ ige *~ni*
1. (választékos) Szegényesen, szűkösen él. *Egész télen fáztak, szűkölködtek.*
2. Hiánya van valamiben, szükséget szenved belőle. *Még a kenyérben is szűkölködtek.*
✧ Szin: **1.** *nélkülöz, nyomorog* **2.** *nélkülöz valamit* ● *Híján van valaminek.*
✧ Ell: *bővelkedik*
✧ Etim: A → *szűk* melléknév származéka.
szűkös ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. A szükségesnél kevesebb. *Szűkös a bevételük. Szűkös jövedelme miatt kisebb lakásba költöznek.*
2. Szegényes. *Szűkös körülmények között él.*
3. (ritka) Nagyon szűk. *A régi lakásban csak szűkösen fértünk el.*
✧ Szin: **1.** *elégtelen* **2.** *mostoha, nyomorúságos, rossz, ínséges*
✧ Ell: **1.** *sok, bőséges* **2.** *kitűnő, jó*

✧ Etim: A → *szűk* melléknév származéka.

szükség ◆◆◆◆◆ fn –, *~et, ~e*

1. Az a tény, hogy valakinek hiányzik az, ami, aki nélkül nem tud boldogulni. ■ *Szüksége van valamire, valakire*: nem tudja nélkülözni. *Hány számítógépre van szükségetek, hogy a vállalt feladatokat elvégezhessétek? A gyermeknek szüksége van anyára.*

2. Ínség, nyomor, szegénység. *Beköszöntött a szükség.* ■ *Szükséget szenved*: nyomorban él.

3. Kényszerűség. *Szükségből választotta a rosszabb megoldást.* ■ *Szükség esetén* vagy *esetére*: akkor, ha nincs más lehetőség. *Szükség esetén ez is megteszi.* | *Szükségből erényt csinál*: önkéntes áldozatnak tünteti fel azt, amit kényszerűségből kell megtennie. *Otthon felejtette a tízóraiját, ezért a szükségből erényt csinálva azt mondta, hogy aznap diétázik.* • Közmondás: *A szükség törvényt bont*: kényszerhelyzetben olyat is megtesz az ember, amit különben nem tenne.

4.■ *Szükségét látja valaminek*: szükségesnek tartja. *Szükségét látta annak, hogy elutazzon.*

5. (népi, szépítő) (Kifejezésekben:) Vizelés, székelés. ■ *Szükségre megy* vagy *szükségét végzi*: vizelni vagy székelni megy, illetve vizel vagy székel. *Szükségét végzi a bokor mögött.*

✧ Szin: **1.** *hiány, szorultság* **2.** *szűkölködés, nélkülözés* **3.** (bizalmas) *muszáj*

✧ Ell: **2.** *jólét, bőség, gazdagság*

✧ Etim: A → *szűk* melléknév származéka.

szükséges ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

1. Olyan (dolog, személy), amire, akire a cél érdekében szükség van. *Megtette a szükséges intézkedéseket. Ehhez az építkezéshez sok ember szükséges.*

2. Szükségszerű. *Szükséges, hogy ez megtörténjék.*

✧ Szin: **1.** *kellő, fontos, nélkülözhetetlen* **2.** *törvényszerű, óhatatlan,* (bizalmas) *muszáj*

✧ Ell: **1.** *szükségtelen, fölösleges* **2.** *véletlen*

✧ Etim: A → *szűk* melléknév származéka.

szükséglet ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Valamilyen javak iránti igény. *Szellemi szükségletének már nem felelnek meg a mesék.*

2. (választékos, szépítő) Vizelés, illetve székelés. *Kis* vagy *nagy szükségletét a turista néha az erdőben intézi el.*

✧ Szin: **1.** *kívánalom, követelmény* **2.** (népi, szépítő) *szükség,* (bizalmas) *kisdolog, nagydolog*

✧ Etim: A → *szűk* melléknév származéka.

✧ Ö: lét + szükséglet

szükségszerű ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~en*

Olyan, ami elkerülhetetlenül adódik valamiből. *Az éjszakázás szükségszerű következménye a másnapi fejfájás.* (Főnévi használatban:) *A szükségszerű és a véletlen viszonya a filozófia fontos kérdése.*

✧ Szin: *szükséges, okvetlen, óhatatlan*

✧ Ell: *elkerülhető, esetleges, feltételes*

✧ Etim: A → *szükség* főnév származéka.

szűkszavú ◆◆◆ mn *~ak, ~t, ~an*

1. Kevés beszédű, hallgatag. *Szűkszavú ember, alig lehet hallani a hangját.*

2. Kevés szóval, röviden közölt. *Szűkszavú parancs érkezett a főhadiszállásról: minden szakasz azonnal induljon a frontra.*

✧ Szin: **1.** *szófukar, szótlan* **2.** *rövid, tömör, velős, magvas* • **1.** *Úgy beszél, mintha pénzen venné a szót.*

✧ Táj: **1.** *murmuly*

✧ Ell: **1.** *bőbeszédű, beszédes, szószátyár* **2.** *terjengős, hosszadalmas*

✧ Etim: Összetétel; → *szűk* + *szavú*: a → *szó* főnév származéka.

szül ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (Magzatát) a méhéből a világra juttatja. *Ikreket szült. „… nem szül gyáva nyulat Nubia párduca”* (Berzsenyi D.: A felkölt nemességhez).

2. (választékos) Okoz, kelt valamit. *A hazugság gyűlölködést szül.*

3. (gúnyos) Kínlódva készít valamit. *Most szüli irodalomdolgozatát.*

✧ Szin: **1.** (választékos) *életet ad valakinek,* (bizalmas) *lebabázik,* (régi) *gyermekezik* **2.** *létrehoz, eredményez* • **1.** *Csontot vet. Letörött az ángya szekere.*

✧ Etim: Valószínűleg ősi, ugor kori szó.

☝ Bár a *szül* ige elsősorban emberre vonatkozik, emlősállatokkal kapcsolatban is széles körben használjuk. Így a bizalmas mindennapi nyelvben: *A kutyánk éppen most szül*; a szaknyelvben: *Az emlősökön kívül is vannak elevenszülő állatok.* Ennek ellenére számos más ige is használatos az állatok kicsinyeinek világra hozására. Az emlősök általában *ellenek.* Ezenkívül néhány példa: A macska- vagy kutyaféle állat és a nyúl *kölykezik* vagy *fial, fiadzik,* a koca malacot (malacokat) *vet, fial* vagy *malacozik*, a tehén *ellik* vagy *borjazik, borjadzik,* a juh *ellik* vagy *bárányozik*, a ló *csikózik* vagy *ellik*. A madarak általában *költenek*, több tyúkféle *kotlik*. A kicsinyeiket kifejletlen állapotban magukra hagyó állatok közül a rovarok *petéznek, petéket raknak*, a teknős például *tojásokat rak*, a halak ívás után *ikrákat raknak* stb.

szüle ◆ fn *~k, ~t, ~je* vagy *~je* (népi, régi)

1. Szülő. *Kedves szüléd itthon van? „Nem csak magad menél, elvitted Szülék vidámságát, elvitted a Legszebb remények gazdag bimbaját”* (Vörösmarty M.: Kis gyermek halálára).

2. (népi) Nagyanya. *Öreg szülém mindig fahéjas kaláccsal várt.*

3. (népi) Anyóka. *A szüle az erdőbe megy.*
✧ Szin: **1.** (bizalmas) *ős, öreg* **2.** *nagymama,* (bizalmas) *mami, nagyi* **3.** *néni, öreganyó*
✧ Táj: **2.** *szülike, nyanya, bábi, másikanya, peszeanya* **3.** *néne, szülike, nyanya, bábi*
✧ Ell: **1.** *gyermek, utód* **2.** *unoka*
✧ Etim: A → *szül* ige főnevesült melléknévi igeneve.

szülésznő ◆◆ fn
Szülés levezetésére és az ezzel kapcsolatos egyéb teendők ellátására szakképesített női egészségügyi dolgozó. *A szülésznő már ott sürgölődött a vajúdó kismama körül.*
✧ Szin: *madám,* (kissé régi) *bába, bábaasszony,* (Dv, Mv bizalmas) *bábica*
✧ Táj: *gólyamama, gólyáné, gólyanéni, lyukcsősz*
✧ Etim: Összetétel; *szülész*: a → *szül* ige nyelvújítás kori származéka + → *nő*[2].

születésnap ◆◆◆◆◆ fn
Valaki születésének az évfordulója, illetve az ebből az alkalomból rendezett ünnepség. *Mikor van a születésnapod? Szombaton tartom a születésnapomat, remélem el tudsz jönni!*
✧ Szin: (bizalmas) *szülinap*
✧ Etim: Összetétel; *születés*: a → *születik* ige származéka + → *nap*.

szület|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Anyja méhéből világra jön. *Fia született. „Itt születtem én ezen a tájon Az alföldi szép nagy rónaságon”* (Petőfi S.: Az Alföld).
2. *Valaminek született*: **a)** születésével valamely közösség tagja lett. *Magyarnak született.* **b)** hajlama van valamely hivatásra. *Kereskedőnek született.* | *Valamire született*: veleszületett hajlama van valamire. *Szerelemre született. Örömre született.*
3. Létrejön, keletkezik. *Megszületett az új világrend. „Csak akkor születtek nagy dolgok, Ha bátrak voltak, akik mertek”* (Ady E.: A tűz csiholója).
✧ Szin: **3.** *kialakul, lesz, terem* • **1.** *Napvilágra jön. Napvilágot lát.*
✧ Táj: **3.** *születik*
✧ Ell: **1.** *meghal* **3.** *elpusztul*
✧ Etim: A → *szül* ige származéka.

szülő I. ◆◆ mn-i in *~k, ~t,* –
Olyan (nő), aki szül. *A szülő nő hősiesen tűrte a fájdalmakat.*
✧ Szin: *vajúdó*
✧ Etim: A → *szül* ige származéka.

szülő II. ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
1. Apa vagy anya. *Az iskolából üzentek: menjen be az egyik szülő.* | *Szülők*: az apa és az anya együtt. *A fiatalkorú munkavállalásához a szülők hozzájárulása szükséges.*
2. Valaminek előidézője. *Vakmerősége tragédia szülője lett.*
✧ Szin: **1.** (bizalmas) *öreg, ős,* (régi) *szüle* **2.** *okozó, létrehozó, kiváltó*
✧ Ell: **1.** *gyermek*
✧ Etim: A → *szül* ige főnevesült melléknévi igeneve.
✧ Ö: déd + szülő, kereszt + szülő, nagy + szülő

szülőföld ◆◆◆◆◆ fn
Az a vidék, ország, ahol valaki született. *Visszatért szülőföldjére a száműzetésből.*
✧ Szin: *anyaföld, haza, szülőhaza,* (régi) *hon,* (idegen, régi) *pátria*
✧ Ell: *külföld*
✧ Etim: Összetétel: → *szülő* + → *föld*.

szünet ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e* vagy *~je*
1. Az az időszak, amikor nem folyik tevékenység. *Munka közben többször is szünetet tartanak. Az óraközi szünetekben az udvaron beszélgetnek. A nyári szünetet a nagyszüleinél tölti.*
2. Rövid ideig tartó csönd. *A szónok pillanatnyi szünetet tartott beszédében.*
3. Zenében, versben a hangzás folyamatának a ritmus kívánalmainak megfelelő megszakítása. *A verssor közepén szünet van.*
✧ Szin: **1.** *vakáció, szünidő;* (régi) *tízperc* **2.** *megszakítás,* (idegen) *pauza*
✧ Ell: **1.** *munka* **2.** *folytatás*
✧ Etim: A → *szűnik* ige származéka.
✧ Ö: fegyver + szünet, tűz + szünet

szünetel ◆◆◆◆ ige *~ni* (hivatalos)
(Tevékenység) félbeszakad bizonyos időre. *A könyvek kölcsönzése a nyári hónapokban szünetel.*
✧ Szin: *leáll, áll, pihen*
✧ Ell: *folytatódik*
✧ Etim: A → *szűnik* ige származéka.

szünidő ◆◆◆ fn
Tanítási szünet. *Nálunk a nyári szünidő több mint két hónapig tart.*
✧ Szin: *vakáció*

✧ Etim: Összetétel; *szűn*: nyelvújítás kori elvonás a → *szünet* főnévből + → *idő*.

szűn|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*

Erejében, mértékében csökken. *Szűnik a vihar. Szűnni nem akaró taps fogadta a színésznőt.*

✧ Szin: *alábbhagy, csillapodik, enyhül, csendesedik*

✧ Ell: *erősödik, nő, fokozódik*

✧ Etim: Honfoglalás előtti török jövevényszó.

☝ Hosszú *ű*-vel írjuk és ejtjük.

szünnap ◆◆ fn (hivatalos)

Az a nap, amikor valamely üzem, intézmény tevékenysége szünetel. *Az utcánkban levő vendéglő hétfőnként szünnapot tart.*

✧ Szin: *szünet,* (hivatalos) *szabadnap, pihenőnap*

✧ Ell: (hivatalos) *munkanap*

✧ Etim: Összetétel; *szün*: nyelvújítás kori elvonás a → *szünet* főnévből + → *nap*.

szüntelen I. ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül*

1. Megszakítás, szünet nélküli. *A szüntelen zenebonától már megfájdult a fejem.*

2. Gyakori, sűrűn ismétlődő. *Kimerítették a szüntelen görcsök.*

✧ Szin: **1.** *folytonos, állandó* **2.** *visszatérő, mindennapos, rendszeres*

✧ Ell: *ritka, alkalmi, eseti*

✧ Etim: A → *szűnik* ige származéka.

☝ Rövid *ü*-vel írjuk és ejtjük.

szüntelen II. ◆◆◆◆ hsz

Megszakítás nélkül, állandóan. *A Duna-parton szüntelen fúj a szél.*

✧ Szin: *mindig, egyvégtében, egyfolytában, vég nélkül, szünet nélkül*

✧ Ell: *néha, olykor*

✧ Etim: A → *szűnik* ige származéka.

☝ Rövid *ü*-vel írjuk és ejtjük.

szűr[1] ◆◆◆ ige *~ni*

1. Lyukacsos eszközön, szűrőn átereszt valamit. *Tejet szűr, hogy ne legyen rajta bőr.*

2. ■ *Fogai között szűri a szót*: összeszorított fogakkal beszél. *Beszédét alig lehet megérteni, mert a fogai közt szűri a szót.*

3. (bizalmas) Szűrővizsgálatnak vet alá valakit. *Titeket mikor szűrnek?*

✧ Szin: **1.** *megtisztít, kiválaszt* **3.** *vizsgál*

✧ Etim: Honfoglalás előtti, csuvasos típusú török jövevényszó.

szűr[2] ◆ fn *~ök, ~t, ~e* vagy *~je*

Rendszerint vállra vetve viselt, bő, köpenyszerű posztó férfi felsőruha. *„Tedd le babám a szűrödet, Hadd ugorjak egyet véled”* (népdal).

✧ Szin: *guba, suba,* (régi) *subica, dolmány, ködmön*

✧ Táj: *kankó*

✧ Etim: Szófajváltással keletkezett a → *szürke* melléknév ősi, finnugor kori *szür* ‘szürke’ alapszavából.

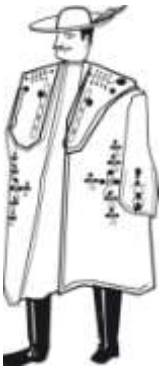

szürcsöl ◆◆◆ ige *~ni*

(Folyadékot) csücsörítve hangosan a szájába szív. *Forró a kakaó, csak szürcsölni tudom.* (Tárgy nélkül:) *Ne szürcsölj!*

✧ Szin: *hörpöl,* (régi) *szörpöl*

✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó.

szüret ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Az érett szőlő leszedése, kisajtolása és hordókba szűrése, illetve az ekkor tartott mulatság. *Október végén lesz a szüret. Víg szüretet tartottak.*

2. Betakarítás. *Megérett az alma, most lesz a szüret.*

✧ Szin: **2.** *begyűjtés, leszedés*
✧ Etim: A → *szűr* ige származéka.

szürke I. ◆◆◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n*

1. A fekete és a fehér szín vegyülékéből keletkezett színű. *Szürke macskánk van.* ■ *Szürke hályog*: a szemlencse elhomályosodásából eredő szembetegség. *Nagypapát szürke hályoggal műtötték.*
2. Egyhangú, unalmas. *A szürke hétköznapok után jólesik egy kis mulatság.* ■ *Szürke ember* vagy *hivatalnok*: jelentéktelen, jellegtelen. *Ide csupa szürke hivatalnok jár.*
✧ Szin: **1.** *önszínű, deres, ősz* **2.** *álmosító, érdektelen*
✧ Ell: **1.** *színes, tarka* **2.** *változatos, érdekes, izgalmas*
✧ Etim: A régi nyelvi, ősi, finnugor kori *szür* 'szürke' származéka.

szürke II. ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. Szürke szín. *Nem kedvelem a szürkét.*
2. Szürke ló. *A hintó elé négy szürkét fogtak.*
✧ Szin: **2.** *deres*
✧ Etim: A régi nyelvi, ősi, finnugor kori *szür* 'szürke' származéka.

szürkület ◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

Amikor már vagy még nincs éjszakai sötétség. *A hajnali és az alkonyi szürkületet is kedveli. Ha rosszul látsz a szürkületben, inkább ne vezess!*
✧ Szin: *sötétedés, alkonyat, világosodás, virradat, félhomály,* (régi, népi) *napszentület*
✧ Táj: *barnulat, napszállat*
✧ Etim: A → *szürke* melléknév *szürkül* származékának továbbképzett alakja.

szűrő ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. A folyadék átszűrésére használt lyukacsos eszköz. *Átöntötte a tejet a szűrőn.*

2. Fényszűrő. *Milyen szűrővel csináltad ezt a remek fényképet?*
3. (bizalmas) Ellenőrzés. *Nem ment át a szűrőn a repülőtéren, megtalálták kézipoggyászában a körömollót.*
✧ Szin: **1.** *szita, rosta,* (idegen) *filter* **3.** *vizsgálat, teszt*
✧ Etim: A → *szűr* ige származéka.

szűrőd|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Lassan és kismértékben szivárog. *A konyhából az ajtó résein át gáz szűrődött a szobába.*
2. (Fény) tompán jut valahova. *A bokrokon át egy zseblámpa fénye szűrődött a sátorba.*
✧ Szin: **1.** *átfolyik, átcsöpög*
✧ Etim: A → *szűr* ige származéka.

szürrealizmus ◆◆ fn –, *~t, ~a* (idegen)

Tudat alatti képzeteket szabad képzettársításokkal kifejezni akaró XX. századi irodalmi és művészeti irányzat. *Salvador Dalí festményei a szürrealizmus lenyűgöző alkotásai.*
✧ Etim: Francia eredetű nemzetközi szó.

szűz I. ◆◆◆◆◆ mn *szüzek, szüzet, szűzen*

1. Olyan (személy, különösen nő), akinek még nem volt nemi kapcsolata senkivel. *Ez a leány még szűz.*
2. (választékos) Ártatlan, tiszta. *Szűz tekintetét most is őrzi emlékeiben.*
3. Senkitől sem érintett, természetes állapotában lévő. *A frissen esett, szűz hóban sehol egy lábnyom. Ember nem járta, szűz vadonból áll az ország nagy része.* ■ *Szűz terület*: még senki által fel nem kutatott. *A felfedezők szűz területre léptek.*
4. (bizalmas) ■ *Szűz kéz*: olyan személy, aki először játszik valamilyen szerencsejátékot. *A szűz kéz nyerni szokott.*
5. (Tulajdonnévként:) Az állatöv egyik csillagképe, amelyben a Hold augusztus 23. és szeptember 22. között tartózkodik, illetve ennek jele. *A Szűz jegy szülötteivel általában remekül kijövök.* ■ (bizalmas) *Szűz vagyok*: ebben a jegyben születtem.
✧ Szin: **1.** *érintetlen, tiszta, szeplőtelen, ártatlan, romlatlan, makulátlan, szűztiszta,* (régi) *szenynytelen,* (idegen) *immaculata, intakt* **2.** (választékos) *szűzies, gyermeki* **3.** *ismeretlen, érintetlen, ember nem járta, feltöretlen, megműveletlen*
✧ Ell: **1.** (rosszalló) *tisztátalan, romlott, feslett* **3.** *feltört, megművelt*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán ősi, finnugor kori szó.

szűz II. ◆◆◆◆◆ fn *szüzek, szüzet, szüze*

1. Szűz leány. *Jeanne d'Arc, az orléans-i szűz sok műalkotás főszereplője.*
2. Erről elnevezett csillagkép. *Az állatövben a Mérleget a Szűz előzi meg.*
3. Szűz Mária. *A szeplőtelen szűzhöz imádkozik.*
✧ Szin: **1.** *hajadon, leány, liliomszál,* (régi, idegen) *virgó*
✧ Ell: **1.** *asszony*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán ősi, finnugor kori szó.

szvetter ◆◆ fn *~ek, ~t, ~e* (régi)

Kötött, ujjas kiskabát. *Vedd fel a szvettert, fiacskám, mert hűvös van! Kötött egy jó meleg szvettert.*

✧ Szin: *kardigán, kötöttkabát*

✧ Táj: *ujjas*

✧ Etim: Angol jövevényszó.

T

tábla ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Iskolai falitábla. *Kovács, jöjjön ki a táblához!*
2. Oszlopra, falra erősített tájékoztató, figyelmeztető jelzés. *Útjelző táblát döntött ki a traktor.*
3. Szemléltető kép. *A szótárban színes táblák is vannak.*
4. Összefüggően megművelt földterület. *Hatalmas, sárga táblákban virít a napraforgó.*
5. (régi) A rendi országgyűlés egyik része. *A főrendi tábla határozatot hozott.*
6. (régi) Felsőbb fokú bíróság. *Ítélt a királyi tábla.*

✧ Szin: **1.** *iskolatábla,* (szleng) *deszka* **2.** *felirat, jelzőtábla, hirdetőtábla, cégtábla, emléktábla* **3.** *ábra* **4.** *mező, parcella, szántó*
✧ Etim: Latin jövevényszó.
✧ Ö: hirdető + tábla, pala + tábla

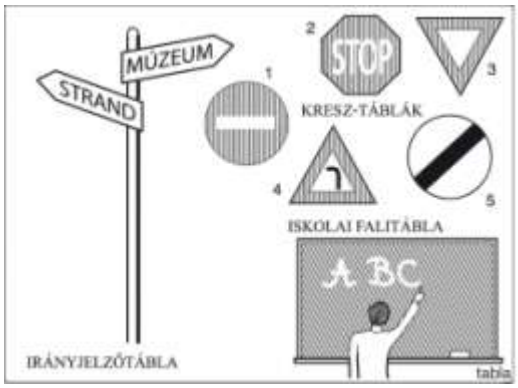

táblaüveg ◆ fn

Lemez alakú öntött üveg. *A táblaüvegeket a közeli üvegestől rendelték meg az építkezéshez.*

✧ Szin: *üveglap*
✧ Etim: Összetétel: → *tábla* + → *üveg*.

táblázat ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Rovatokra osztott tételes kimutatás. *Statisztikai táblázatokból vettük az adatokat. Keresd meg az igeragozási táblázatot!*
2. Verseny, bajnokság résztvevőinek teljesítményét és sorrendjét feltüntető tájékoztató. *A Ferencváros az utolsó forduló előtt négypontos előnnyel áll a bajnoki táblázat első helyén.*

✧ Szin: **1.** *áttekintés* **2.** *tabella*
✧ Etim: A → *tábla* főnév származéka.

tabletta ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Különböző alakúra préselt gyógyszer. *Víz nélkül nem tudom lenyelni a tablettát.*

✧ Szin: *pirula, pasztilla,* (régi) *labdacs,* (szleng) *bogyó*
✧ Etim: Francia eredetű német jövevényszó.

tabló ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Csoport, csapat, osztály tagjainak arcképeiből készített összeállítás. *Nem láttam az érettségi tablótokat. Bajnoki tablók egész sora látható a szobájában.*

✧ Szin: *csoportkép*
✧ Etim: Francia jövevényszó.

tábor ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Katonai alakulatok ideiglenes helye. *A sereg az ostromlott vár körül vert tábort.*

2. (régi) Nagyobb katonai egység. *A török tábor fosztogatva vonult észak felé.*

3. Sátrakból, barakkokból álló telep. *A menekültek sokszor évekig laknak táborban. A gyerekek nyáron táborba mennek, a fiam íjásztáborba, a lányom rajztáborba.*

4. Valamilyen szempontból összetartozó személyek csoportja. *Az olvasók tábora érdeklődéssel fogadta az új folyóiratot. A konzervatív tábor nem támogatja a törvényjavaslatot.*

✧ Szin: **1.** *sátortábor, hadiszállás* **2.** *hadsereg, sereg, csapat* **3.** *sátortábor, kemping, láger* **4.** *közönség*

✧ Etim: Valószínűleg török jövevényszó.

✧ Ö: munka + tábor

tábornagy ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

A legmagasabb rangú tábornok. *A tábornagyot kellő tisztelettel fogadták.*

✧ Szin: *marsall, fővezér*

✧ Etim: Összetétel: → *tábor* + → *nagy*.

tábornok ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

Az ezredesnél magasabb rendfokozatú tisztek (vezérőrnagy, altábornagy, vezérezredes, hadseregtábornok) valamelyike. *A katonai parádé díszvendégei között voltak tábornokok is.*

✧ Szin: *fővezér,* (régi, idegen) *generális,* (szleng) *pizsamás, parkettás, nehézvállú, juharleveles*

✧ Ell: *közkatona*

✧ Etim: A → *tábor* főnév származéka.

tábortűz ◆◆◆ fn

Táborban este szabadban rakott tűz. *A tábortűz körül ülve népdalokat énekeltünk.*

✧ Etim: Összetétel: → *tábor* + → *tűz*.

tabu ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Érintési vagy említési tilalom a természeti népek hitvilágában, illetve az ilyen módon tiltott élőlény, tárgy. *A régi finnugor népeknél tabu tiltotta a medve vagy a farkas nevének kimondását. A törzsfő sátra tabu, idegenek nem léphetnek be.*

2. (tréfás) Túlságosan féltett, kímélt tárgy vagy személy. *Az íróasztalom számodra tabu, még takarításkor se nyúlj hozzá a holmimhoz!*

✧ Szin: **1.** *szentség, sérthetetlenség* **2.** *tilalom*

✧ Etim: Angol, végső soron polinéz eredetű nemzetközi szó.

taccs ◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. (régi) (A sportnyelvben:) Oldalvonal, partvonal. *A taccsról nézte a játékot.* ■ *Taccsra tesz valamit, valakit*: **a)** (labdát) az oldalvonalon túl juttat. *Taccsra tette a labdát, most az ellenfél következik.* **b)** (szleng) félreállít. *Taccsra tette a férjét.*

2. (régi) (A sportnyelvben:) Bedobás. *Az ellenfélről ment ki a labda, taccsot dobhatunk.*

3. (szleng) ■ *Kidobja a taccsot*: hány. *Elrontotta a gyomrát, ezért dobta ki a taccsot.*

✧ Szin: **1.** (régi) *taccsvonal* **2.** (régi) *partdobás* **3.** (durva) *okádik,* (bizalmas) *rókázik*

✧ Etim: A *taccsvonal* összetétel (*taccs* + → *vonal*) előtagjának önállósulásával keletkezett. A *taccsvonal* az angol *touch-line* főnév részfordításával jött létre.

tacskó ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Rövid lábú, hosszú testű kutyafajta. *Egy kis fekete tacskót kapott születésnapjára.*

2. (rosszalló) Éretlen, felelőtlen kölyök. *Majd én ellátom a baját annak a zöldfülű tacskónak!*

✧ Szin: **1.** *borzeb, dakszli* **2.** *siheder, gyerek,* (rosszalló) *telfelesszájú, taknyos, zöldfülű*

✧ Ell: **2.** *érett, felelős*

✧ Etim: Germán eredetű latin jövevényszó.

tag ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. Testrész, különösen végtag. *Minden tagom fáj a betegségtől. Alig bírja mozdítani a tagjait.*

2. Közösségnek valamely egyede. *Ő is tagja szervezetünknek. A testületnek egyszerű tagja volt, tisztség nélkül. A kormány tagjai összeültek.*

3. (szleng) Ember. *Egy tag érdeklődött utánad.*

4. Tagosított földterület vagy ennek nagyobb darabja. *Öt hold szántója volt egy tagban.*

5. (népi) A tanya, major körüli birtok(rész). *Kiment kapálni a tagba.*

6. Valamely egésznek elkülönülő része. *A szószerkezet tagjai nyelvtani viszonyban vannak egymással. Vonjuk össze az egyenlet harmadik és ötödik tagját!*

✧ Szin: **3.** *férfi,* (bizalmas) *alak, fickó, pasas, ipse,* (szleng) *hapsi, pali, krapek, pacák, pofa, szivar, manus* **4.** *földdarab, földbirtok* **6.** *alkotórész, elem*

✧ Ell: **2.** *szervezet, egyesület*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

✧ Ö: szó + tag

tág ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Nem eléggé feszes vagy szoros. *Tág a hurok, szorosabbra kell húzni. Tág ez a csizma, lötyög az ember lábán.*

2. Széles nyílású. *Tág a kapu, könnyen be tudsz állni a kocsival.* ■ *Tágra nyit valamit*: szélesre, nagyra tárja, egészen kinyitja. *Tágra nyitja az ablakot, hogy kiszellőzzön a szoba. Tágra nyitotta a szemét a csodálkozástól.*

3. Tágas. *Egy tág udvaron főztük a halászlét.* ■ (rosszalló) *Tág lelkiismeret*: erkölcsi szigor és gátlás nélküli. *Ne vedd mércéül, tág a lelkiismerete.* ● Szólás: *Elég tág a világ*: van benne hely, érvényesülési lehetőség másnak is.

4. Nem elég konkrét. *Ez túl tág meghatározás.* ■ *Tágabb értelemben*: általánosabban véve. *Tágabb értelemben igazad van.*

✧ Szin: **1.** *laza, bő, nagy, kitágult* **3.** *kiterjedt, levegős,* (régi) *téres* **4.** *széles körű*

✧ Ell: **1.** *szűk, szoros* **2.** *szűk, keskeny, kicsi* **3.** *szűk, szűkös, kicsi* **4.** *szűk körű*

✧ Etim: Valószínűleg az önállóan nem adatolható, a → *tár*, → *tát* igék tövével azonos hangutánzó eredetű szótő származéka.

tagad ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Azt állítja, hogy valami nem olyan, vagy nincs, vagy nem történt meg. *Tagadom, hogy úgy történt a dolog, ahogy ti állítjátok. A katolikus egyház sokáig tagadta, hogy a Föld kering a Nap körül.*

2. Valami elkövetését nem ismeri be. *A vádlott tagad.*

3. Azt állítja, hogy valamely viszony, ítélet, közlés nem érvényes. *Ez a mondat: „Az ember nem halandó”, tagadja azt a mondatot, hogy „Az ember halandó”.*

✧ Szin: **1.** *cáfol, kétségbe von, elutasít* **2.** *tiltakozik valami ellen; cáfol, elutasít valamit*

✧ Ell: **1.** *állít* **2.** *elismer, bevall, belát valamit* **3.** *állít*

✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, ismeretlen eredetű szótő származéka.

tágas ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, ~an*

Nagy befogadóképességű. *Az erdőből egy szép, tágas mezőre értünk.*

✧ Szin: *nagy, hatalmas, jókora, széles, kiterjedt, szellős, tág, levegős, kényelmes,* (régi) *terjedelmes, téres*

✧ Ell: *szűk, kicsi, szűkös*

✧ Etim: A → *tág* melléknév származéka.

tagbaszakadt ◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

Jól megtermett, vastag csontú (ember). *Kinizsi Pál erős, tagbaszakadt vitéz volt.*

✧ Szin: *izmos, vaskos, termetes, nagydarab, markos, robusztus,* (rosszalló) *drabális, tenyeres-talpas, behemót*

✧ Ell: *gyenge, erőtlen, nyápic*

✧ Etim: Összetétel; *tagba*: a → *tag* főnév ragozott alakja + *szakadt*: a → *szakad* ige származéka.

tágít ◆◆◆◆ ige *~ani*

1. Tágabbá tesz valamit. *A nikotin szűkíti, a koffein tágítja a vérereket. Az ujjnyi rést ökölnyi lyukká tágította. Tágított a rab feszes kötelékein.*

2. Valaki, valami elől meghátrálva visszavonul. *A dühös kutya nem tágított a kerítés mellől. A hűséges eb nem tágított gazdája mellől.*

✧ Szin: **1.** *bővít, nagyobbít, lazít, enged, szélesít, növel, nagyobbít, kiterjeszt*

✧ Ell: **1.** *szűkít, szorít, csökkent* **2.** *elhagy*

✧ Etim: A → *tág* melléknév származéka.

taglal ◆◆◆ ige *~ni* (választékos)

Elemezve fejteget valamit. *A tudósító hosszasan taglalta az eseményeket.*

✧ Szin: *kifejt, tárgyal, ecsetel, ismertet, részletez, magyaráz*

✧ Etim: A → *tag* főnév származéka.

tagló ◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Vágómarha leütésére való súlyos fejsze. *A mészáros taglóval üti agyon a marhát.*

2. (régi) Csatabárd. *Súlyos taglója nagy veszély volt az ellenségre.*

✧ Szin: **1.** *bárd, mészárosfejsze*

✧ Etim: A → *tagol* ige főnevesült melléknévi igeneve.

tagol ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Nagyobb részekre oszt valamit. *A drámát felvonásokra szokás tagolni.*

2. Hangsúlyokkal, szünetekkel mond valamit. *Jól tagolja mondanivalóját.*

✧ Szin: **1.** *bont, szétválaszt*
✧ Ell: **2.** *összemos*
✧ Etim: A → *tag* főnév származéka.

tagozat ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
1. Szervezetileg elkülönülő kisebb egység. *Az intézmény tagozatokra oszlik.*
2. Tananyag, oktatási forma szerint elkülönülő kisebb (iskolai) egység. *A gyerek matematika tagozatra jár. Alsó és felső tagozat is van a falu iskolájában.*
3. (Építészetben:) Tagoló és díszítő szerkezeti elem. *A falfelület síkját a tagozat töri meg.*
✧ Szin: **1.** *szervezet, szekció, szakosztály* **2.** *szak, fakultás* **3.** *párkány, pillér*
✧ Etim: A → *tag* főnév származéka.

tágul ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Fokozatosan tágabbá válik. *Most szorít ugyan, de a hordástól majd tágul a cipő.*
2. Térfogatában növekszik. *Melegben tágulnak a testek.*
3. Lazul. *A kötés tágul, már egészen laza.*
4. (népi, durva) Távozik. *Tágulj innen! Takarodj!*
✧ Szin: **1.** *bővül, nagyobbodik, szélesedik, enged* **2.** *nagyobbodik, szélesedik, növekedik, terjeszkedik, dagad, nő* **3.** *bomlik* **4.** *elmegy,* (rosszalló) *kotródik,* (bizalmas) *tisztul,* (szleng) *elhúz* • **4.** *Elhordja az irháját.*
✧ Táj: **3.** *lazodik* **4.** *vakarodik*
✧ Ell: **1.** *szűkül, keskenyedik* **2.** *zsugorodik, összemegy, összehúzódik* **3.** *szorul* **4.** *visszajön, marad*
✧ Etim: A → *tág* melléknév származéka.

táj ◆◆◆◆◆ fn *~ak, ~at, ~a*
1. Egységes arculatú (kisebb) földterület. *A Dunántúl dombos tájain még sosem járt. „Mit nekem te zordon Kárpátoknak Fenyvesekkel vadregényes tája!”* (Petőfi S.: Az Alföld)
2. Vidék, környék. *A színét sem látták többé azon a tájon.* ▪ *Valakinek a háza tája*: otthona. *Régen nem jártam a házuk táján.*
3. A test valamely meghatározott része, valamely szerv környéke. *Szorítást érez a szíve táján.*
✧ Szin: **2.** *tájék, környezet, terület, térség, régió*
✧ Etim: Ősi, ugor vagy finnugor kori szó.
✧ Ö: ég + táj

tájék ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
1. Valaminek a környező területe. *Eötvös Károly remek könyvet írt a Balaton tájékáról.*
2. Valamely testrésznek a környéke. *Ökölvívók tudják, hogy a gyomor tájéka érzékeny terület.*
3. (választékos) Táj. *Festői, kies tájékon sétáltunk.*
✧ Szin: **1.** *valaminek a vidéke, környéke* **2.** *valaminek a tája* **3.** *hely, vidék*
✧ Etim: A → *táj* főnév származéka.

tájékozatlan ◆◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*
Olyan (személy), aki nem tájékozott, nem ismerős valahol, illetve valamiben. *Egy tájékozatlan turista tanácstalanul nézegeti térképét. Uram, ön meglehetősen tájékozatlan e téren.*
✧ Szin: *járatlan, tapasztalatlan, gyakorlatlan, avatatlan, tudatlan, elmaradott,* (idegen) *laikus*
✧ Ell: *tájékozott, tapasztalt, gyakorlott, jártas*
✧ Etim: A → *tájék* főnév származéka.

tájékozód|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Megállapítja az irányokat, égtájakat, illetve az eligazodás útját. *A legnagyobb sötétben vagy ködben is jól tájékozódik.*
2. A valamiben való eligazodáshoz értesüléseket szerez, adatokat gyűjt. *Fontos döntések előtt nem árt tájékozódni.*
✧ Szin: **1.** *eligazodik, kiismeri magát valahol* **2.** *kérdezősködik, kíváncsiskodik; tudakol valamit; beletekint valamibe; utánanéz, utánajár valaminek;* (idegen) *orientálódik, informálódik*
✧ Ell: **1.** *tévelyeg, bolyong, kóválygyog*
✧ Etim: A → *tájék* főnév származéka.

tájékozott ◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
Olyan (személy), akinek kellő ismeretei vannak valamiben, értesülései vannak valamiről. *Igen tájékozott szakmai kérdésekben. Tájékozott a könnyűzenében. Tájékozott az ókori irodalomban.*
✧ Szin: *jártas, otthonos, jól értesült, jól informált, felvilágosult, bennfentes, beavatott, művelt, olvasott, képzett, hozzáértő, tapasztalt, szakavatott* • *Tudja, hányat ütött az óra. Ismeri a széljárást.* (bizalmas) *Ismeri a dörgést.*
✧ Ell: *tájékozatlan, járatlan, tapasztalatlan, műveletlen, iskolázatlan, képzetlen*
✧ Etim: A → *tájék* főnév származéka.

tájékoztat ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Útba igazít valakit. *Az útkereszteződésben táblák tájékoztatják a közlekedőket.*
2. Beszámol valamiről. *A sajtó dolga, hogy elfogulatlanul tájékoztasson az eseményekről.*
3. Felvilágosítást ad valakinek valamiről. *Tájékoztatták önt a jogairól?*
✧ Szin: **1.** *eligazít,* (idegen) *informál* **2.** *tudósít, értesít; közöl, tudat, elmond, bejelent valamit;* (idegen) *informál* **3.** (idegen) *informál,* (bizalmas) *kiokosít; ismertet, közöl, tudat valakivel valamit; elmond valakinek valamit* • **2.** (szleng) *Leadja a drótot.*
✧ Ell: **2.** *elhallgat, titkol valamit*

✧ Etim: A → *tájék* főnév származéka.

tájfun ◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

Kelet-ázsiai trópusi forgószél. *A pusztító tájfun dzsunkák tucatjait süllyeszti el a tengeren.*

✧ Szin: *fergeteg, szélvész, tornádó, szélvihar, orkán, ciklon*

✧ Etim: Angol, végső soron kínai eredetű nemzetközi szó.

tajga ◆ fn –, *~t, ~ja*

Tűlevelű őserdő Európa és Ázsia északi részén. *A szibériai tajga sokféle prémes állat hazája.*

✧ Etim: Török eredetű orosz jövevényszó.

tájkép ◆◆◆◆ fn

1. Természeti tájat ábrázoló kép, különösen festmény. *A németalföldi festők tájképei hatalmas összegekért cserélnek gazdát. A tájképet egy balatoni öbölről festették.*

2. (választékos) Természeti táj, illetve ennek látványa. *A hegyoromról vadregényes tájkép tárult az utazók szeme elé.*

✧ Szin: **1.** *tájfestmény, tájfelvétel* **2.** *kilátás,* (idegen) *panoráma*

✧ Etim: Összetétel: → *táj* + → *kép*.

tájszólás ◆◆◆ fn

Az ország egy-egy vidékén beszélt helyi nyelv. *A szegedi tájszólás jellegzetessége az ö-zés. Tájszólásban beszél.*

✧ Szin: *nyelvjárás, tájnyelv, népnyelv,* (idegen) *dialektus*

✧ Ell: *köznyelv, városi nyelv*

✧ Etim: Összetétel: → *táj* + → *szólás*.

tajték ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a* vagy *~ja*

1 Erjedő vagy hevesen mozgó folyadék felszínén keletkező fehéres hab. *A parti sziklákon a hullámok gyöngyöző tajtékot hánynak.*

2. Hajszolt állat habzó nyála vagy izzadsága. *A hosszú vágtától szakad a lóról a tajték.*

3. Lyukacsos szerkezetű, könnyű kőzet. *A könnyű tajték nem merül el a vízben. Tajtéknak is hívják azt a követ, amellyel a bőrkeményedést szokták ledörzsölni.*

✧ Szin: **1.** *hullámtaréj* **2.** *hab* **3.** *habkő, horzsakő, tajtékkő*

✧ Etim: Valószínűleg egy önállóan nem adatolható, ismeretlen eredetű szótő származéka.

tajtékpipa ◆ fn

Lyukacsos szerkezetű, könnyű kőzetből, a tajtékkőből faragott pipa.

✧ Táj: *tajtékcsibuk*

✧ Etim: Összetétel: → *tajték* ‘tajtékkő’ + → *pipa*.

tajtékz|ik ◆◆ ige *~ani*

1. Tajték képződik valamin. *Viharban tajtékzik a tenger.*

2. Habos nyál vagy veríték csurog valakiről, valamiről. *A nyavalyatörős beteg szája a roham alatt tajtékzik. A vágtától tajtékzott a ló.*

3. ■ *Tajtékzik a dühtől*: eszeveszetten dühöng, tombol.

✧ Szin: **1.** *hullámzik, háborog* **2.** *habzik*

✧ Ell: **1.** *kisimul, elcsitul, lecsendesedik* **3.** *megnyugszik*

✧ Etim: A → *tajték* főnév származéka.

takács ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Szövéssel foglalkozó háziiparos. *A takácsok szövőszéken szőtték az ingnek, gatyának való gyolcsot. Takács volt a dédapám.*

2. (régi) Manufaktúrában dolgozó szövőmunkás. *A lyoni takácsok felkelése 1831. november 21-én volt.*

✧ Szin: **1.** *takácsmester* **2.** *szövőmester*

✧ Etim: Szláv jövevényszó.

takar ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Úgy helyezkedik el, hogy az, aki vagy ami mögötte vagy alatta van, nem látszik. *Sűrű felhők takarják a napot. Testével takarja barátját a golyók elől.*

2. Valamibe göngyöl, burkol valamit. *A kenyeret kendőbe takarja.*

3. Beborít, elfed valamit. *A bútorokat ujjnyi porréteg takarja. Arcát fátyol takarja.* (átvitt) *Rongyos kabátja nemes szívet takar.*

4. Leplez, álcáz valamit. *Elégedetlenségét takarni igyekszik.*

5. (népi) Termést betakarít. *Péter Pál napja után takarunk.*

✧ Szin: **1.** *eltakar, elfed; eléáll valakinek, valaminek* **2.** *bugyolál* **3.** *befed, lep, belep, fed* **4.** *takargat, fedez, rejt, palástol, titkol, kendőz, elhallgat,* (régi) *karmuflál* **5.** *begyűjt, behord, arat* • **4.** *Homályba burkol.*

✧ Táj: *takaroz*

✧ Ell: **2.** *kigöngyöl, kicsomagol, kibont* **3.** *felfed* **4.** *megmutat, láttat, felfed*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán egy ismeretlen eredetű szótő származéka.

takarék ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja* (bizalmas)

1. Takarékpénztár. *Vegyél ki ötezer forintot a takarékból!*

2. Takarékláng. *Takarékra állítottam a fűtést, mert már elég meleg van.*

(bizalmas) ■ *Állítsd magad takarékra!*: ne idegeskedj, ne buzgólkodj fölöslegesen.

✧ Szin: **1.** *bank,* (Fv bizalmas) *szpori* **2.** *kis láng*

✧ Etim: A → *takar* ige nyelvújítás kori származéka.

takarékoskod|ik ◆◆◆ ige *~ni*

Beosztással él. *Egész életében takarékoskodott. Takarékoskodik valamivel*: a lehető legkevesebbet használ fel belőle. *Nagyon takarékoskodik az árammal. Takarékoskodik az erejével, amióta súlyos betegségéből felgyógyult.* ■ *A hasán takarékoskodik*: keveset költ élelemre. | *Nem takarékoskodik a szóval*: bőbeszédű.

✧ Szin: *félretesz, félrerak, gyűjt, összegyűjt, beoszt, gazdálkodik, tartalékol,* (rosszalló) *kuporgat,* (bizalmas) *spórol* • *Összehúzza a nadrágszíjat. Fogához veri a garast.*

✧ Ell: *pazarol, költekezik, szórja a pénzt*

✧ Etim: A → *takar* ige *takarékos* származékának továbbképzett alakja.

takargat ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Többször letakar, beburkol valamit, valakit. *Egész éjjel a beteg gyereket takargatta.*

2. Titkol, rejteget valamit. *Mindent elmondok őszintén, nincs mit takargatnom.*

3. (népi, régi) Kuporgat. *Takargatott, hogy egy új csizmát vehessen.*

✧ Szin: **2.** *leplez,* (választékos) *álcáz, palástol* **3.** *félrerak, félretesz, gyűjtöget, takarékoskodik,* (bizalmas) *spórol*

✧ Ell: **1.** *kitakar* **2.** *elmond, megmutat, felfed* **3.** *pazarol, költekezik*

✧ Etim: A → *takar* ige származéka.

takarít ◆◆◆◆◆ ige *~ani*

1. (Helyiséget) a por, piszok eltávolításával tisztává tesz, illetve valahol a port, piszkot eltávolítja. *Hetente legalább egyszer takarít a szobádban! Gyakran takarítják az irodát.*

2. (régi) (Terményt) betakarít. *Még eső előtt takarították a szénát. Csűrbe takarították a gabonát.*

3. (népi) Takarékossággal szerez valamit. *Két évi munkával öt hold földet takarított.*

✧ Szin: **1.** *rendet rak, seper, porol, tisztogat valahol; csinosít, seper, porol, tisztogat, megtisztít valamit* **2.** *arat, begyűjt, behord* **3.** (bizalmas) *spórol, összespórol*

✧ Táj: **2.** *takar*

✧ Ell: **3.** *tékozol, elherdál*

✧ Etim: A → *takar* ige származéka.

takarmány ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

Háziállatok számára levágott, begyűjtött vagy feldolgozott növényi eledel. *A szecskázott, silózott kukorica kitűnő takarmány a háziállatoknak.*

✧ Szin: *táplálék, abrak, eleség*

✧ Táj: *etetnivaló*

✧ Etim: A → *takar* ige származéka.

takaró ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Általában ágy nagyságú textildarab, amellyel valaki a fekvőhelyén betakaródzik. *Magára húzza a takarót.* • Szólás: *Addig nyújtózkodj, ameddig a takaród ér*: csak annyit költs, amennyit anyagi viszonyaid megengednek.

2. Valaminek a betakarására használt terítő. *Hol a varrógép takarója?*

3. Az ami valamit leplez, palástol. *Kedvessége csak az önzésének takarója.*

✧ Szin: **1.** *paplan, pléd, pokróc, lepel* **2.** *ponyva, szőnyeg, huzat, lepel*

✧ Etim: A → *takar* ige származéka.

takarod|ik ◆◆◆◆ ige *~ni* (durva)

Visszavonul, elkotródik valahonnan. *Végre eltakarodott! Takarodj a szemem elől!*

✧ Szin: *eltávozik, elmegy, elvonul,* (bizalmas) *tisztul, tágul, elhordja magát,* (szleng) *elpucol, elhúz*

✧ Ell: *marad*

✧ Etim: A → *takar* ige származéka.

takarodó ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

(Katonaságnál, táborban, diákotthonban:) Nyugovóra térés. *Takarodó után már beszélgetni sem szabad.* ■ *Takarodót fúj*: **a)** megadja a katonákat este visszatérésre, illetve lefekvésre szólító kürtjelet. *Takarodót fújnak a laktanyában.* **b)** felhagy a támadással és visszavonul. *Az ellenség takarodót fújt, vége a csatának.*

✧ Szin: (régi) *nyugovó*

✧ Ell: *ébresztő*

✧ Etim: A → *takarodik* ige származéka.

takaros ◆◆◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, ~an*

1. (népi) Szemrevaló, tiszta, rendes (személy, általában nő). *Takaros menyecske volt a felesége.*

2. Formás, rendben tartott. *A Balatonnál van egy takaros nyaralójuk.*

3. (bizalmas) Eléggé nagy (pénzösszeg). *Takaros summát tart a bankban.*

✧ Szin: **1.** *csinos, tetszetős, helyes, rendes, rendszerető, tipp-topp,* (bizalmas) *gusztusos, nett* **2.** *ápolt, gondozott, tiszta, ízléses* **3.** *jelentős, komoly,* (bizalmas) *csinos*

✧ Ell: **1.** *rendetlen, ápolatlan* **2.** *rendetlen, ápolatlan, gondozatlan* **3.** *jelentéktelen, kicsi*

✧ Etim: A → *takar* ige származéka.

takaróz|ik ◆ ige **takaródz|ik** *~ni*

1. (Fektében vagy ültében) valamivel takarja magát. *Éjszaka is csak egy vékony pléddel takarózik.*

2. (rosszalló) Mentegetőzik valamivel. *Ha felelősségre vonják, állítólagos betegségével takarózik.*
✧ Szin: **1.** *burkolódzik, burkolózik valamibe* **2.** *védekezik; kifogásul hoz fel valamit; hivatkozik valamire*
✧ Etim: A → *takar* ige származéka.
☝ A *takaródzik* alakváltozat elválasztása: *ta-ka-ró-dzik*. Felszólító módú alakjaiban két *d*-t írunk: *takaróddzon* vagy (ikesen ragozva, választékosan) *takaróddzék*. Ezek elválasztása: *ta-ka-ródz-dzon* stb.

taknyos ◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an* (kissé durva)
1. Az orr és a garat váladékos gyulladásának tüneteit mutató. *Taknyos az orra, alig kap levegőt.* (bizalmas) *Már megint taknyos ez a gyerek.*
2. Orrváladéktól szennyes. *Ne hagyd szanaszét a taknyos zsebkendőidet!*
3. (bizalmas) Nyirkos, lucskos (idő). *Nincs az embernek kedve kimenni ebben a taknyos időben.*
4. (rosszalló) Fiatal, neveletlen. *Taknyos kölyök, ne szemtelenkedj!*
5. (bizalmas, rosszalló) (Főnévi használatban:) Komolytalan, fiatal személy. *Te kis taknyos, ne avatkozz a felnőttek dolgába!*
✧ Szin: **1.** *náthás* **3.** *nyálkás, ködös, párás, nedves* **4.** *éretlen, komolytalan, szemtelen,* (rosszalló) *csipás,* (régi) *pőc* **5.** (bizalmas, rosszalló) *zöldfülű, tejfölösszájú, tacskó*
✧ Táj: **1.** *szutyakos*
✧ Ell: **3.** *száraz, napsütéses* **4.** *érett, megfontolt* **5.** *felnőtt*
✧ Etim: Az ismeretlen eredetű → *takony* főnév származéka.

tákol ◆◆ ige *~ni*
Felületesen, elnagyoltan készít valamit. *Szakadt bádoglemezekből, rossz deszkákból kalyibát tákol magának.*
✧ Szin: *összeró, ró, illeszt,* (bizalmas) *eszkábál, összeüt, bütyköl, fabrikál*
✧ Ell: *kidolgoz*
✧ Etim: A horvát-szerb vagy szlovén, végső soron olasz eredetű *ták* ‘cipősarok’ főnév származéka.

taktika ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Katonai ütközetek tervezésének és vezetésének tudománya, illetve ennek a gyakorlata. *Az ő feladata volt a hadsereg taktikájának kidolgozása.*
2. (rosszalló is) Módszer. *Ahelyett, hogy döntene, halogató taktikát alkalmaz.*
✧ Szin: **1.** *harcmodor, harcmód* **2.** *eljárás,* (roszszalló) *mesterkedés,* (idegen) *manipuláció, stratégia, manőver*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

tál ◆◆◆◆◆ fn *~ak, ~at, ~a*
1. Lapos fenekű edény. *A tálat telerakta gyümölccsel.* (Jelzőként:) *Egy tál főzelék volt vacsorára.* • Szólás: *Tál a fazékkal hamar összezördül*: előfordul, hogy a házastársak összevesznek. | *Aki maga néz a tálba, azt az étel nem táplálja*: jobb társaságban étkezni, mint egyedül.
2. (választékos, régi) Fogás. *Négy tál volt ebédre. Hozd be a következő tálat!*
3. (bizalmas) Ágytál vagy mosdótál. *Nővérke, vigye a tálat a kettesnek!*
✧ Szin: **1.** *tálka* **2.** (választékos) *étel* **3.** *mosdócsésze, kézmosó,* (bizalmas) *kacsa, bili,* (mosdótál:) *lavór*
✧ Etim: Ősi, ugor kori szó.
✧ Ö: hideg + tál, mosdó + tál

talaj ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. A földkéreg legfelső rétege termőtalajként is. *A ház homokos talajra épült. A kert talaja humuszban gazdag.* • Szólás: *Kicsúszik a lába alól a talaj*: elveszíti biztonságát. | *Termékeny talajra talál*: megértően fogadják.
2. Valamely elkerített terület alapja. *A sok esőtől felázott a pálya talaja.*
3. (bizalmas) Talajtorna. *Talajon ma ő a legjobb.*
✧ Szin: **1.** *terep, föld, termőföld, termőréteg, táptalaj*
✧ Etim: Nyelvújítás kori tudatos szóalkotás eredménye: a → *talp* és az → *alj* főnév összevonásával keletkezett.

talajtalan ◆ mn *~ok, ~t, ~ul*
Alapokkal, hagyománnyal nem rendelkező. *Még mindig talajtalan emberek, pedig már régen itt élnek. Talajtalanul nehéz saját utunkat járni. Ezek a talajtalan eszmék nem nyerték meg maguknak a tömeget.*
✧ Szin: *talajavesztett, magányos, hazátlan*
✧ Ell: *otthonos, hagyományos*
✧ Etim: A → *talaj* főnév származéka.

talál ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Váratlanul vagy keresés után meglát, észrevesz valakit, valamit. *Az erdőben szarvasagancsot találtam. Már mindenütt kerestem, de sehol nem találom a szemüvegem. A gyerekek az ágy alá bújtak, ott találtak rájuk.* | *Valakire talál*: **a)** véletlenül összeakad vele. *A mozi előtt váratlanul barátjára talált.* **b)** eljut hozzá valami. *Képeslapod nem talált rám, mert elköltöztem.* • Szólás: *Aki keres, talál*: az erőfeszítésnek meglesz az eredménye.
2. Hozzájut valakihez, valamihez. *A madár párjára talál. Pártfogóra talált az iskolában. Végre megoldást talált a problémára.* ■ *Örömét találja valamiben*: kedvére van. *Nem sok örömét találja a munkában.* | *Magára talál*: lelki harmónia alakul ki benne, önmagát tudja adni. *Új munkahelyén magára talált. A vitában egyre jobban magára talált.* | *Követésre talál valami*: követik. *Példája követésre talált.* | *Egymásra találtak*: összeillenek. *Jól egymásra talált ez a két ember.*

3. (Helyre, állapotra vonatkozó kifejezésekben:) *Valahogyan talál valakit, valamit*: odaérve látja, hogy valamilyen állapotban van. *Rég nem látott barátját betegen találta.* | *Valahol találja magát*: észreveszi, hogy hova került. *Egyszerre csak az utcán találta magát.*
4. *Valahova talál*: az utat keresve eljut valamely kívánt helyre. *Nehezen találtam ide.*
5. (Dobás, ütés, lövés) megüt valakit, valamit. *Az ütés a vállát találta.*
6. Úgy dob, üt, lő, hogy az valakit, valamit ér. *A lövés nem talált*
7. (Megjegyzés, célzás) rátapint a lényegre, az igazságra. *A gúnyos megjegyzés talált.* ■ *Találva érezte magát*: megértette, hogy a célzást neki szánták.
8. (Kép, leírás) ráillik valakire, valamire, egyezik vele. *A leírás talált a körözött bűnözőre.*
9. (népi) Illik valamihez. *Nem talál kék nadrághoz a barna cipő.*
10. *Valamilyennek talál valakit, valamit*: valamilyennek ítél. *A megoldást jónak találom.*
11. Véletlenül vagy váratlanul tesz valamit vagy történik vele valami. *Ez a korhadt deszka beszakad, ha rá találnak lépni.*
✧ Szin: **1.** *rálel, rábukkan, rátalál valamire, valakire; felfedez valamit, valakit; belebotlik valamibe, valakibe,* (Er) *kap valamit* **2.** *lel* **4.** *jut* **5.** *ér, eltalál* **6.** *célt ér* **7.** *eléri célját, célt ér* **8.** (régi) *rápászol,* (bizalmas) *klappol* **9.** (bizalmas) *megy, passzol* **10.** *vél, gondol, képzel, hisz, sejt, feltételez* • **7.** *Az elevenére tapint valakinek.*
✧ Táj: **1–3.** *kap, tanál*
✧ Ell: **1.** *keres, kutat* **5.** *mellémegy, célt téveszt* **7.** *melléfog*
✧ Etim: Ősi, uráli kori szó származéka.

tálal ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Ételt edényekben asztalra rak. *Kész az ebéd, ideje tálalni.*
2. (bizalmas) Valakinek rendelkezésére bocsát valamit. *Az ügyet eléje tálalták. A labdát a jobb helyzetben levő játékostárs elé tálalta.*
3. (bizalmas) Valamilyen formában előad vagy bemutat valamit. *A javaslatot jól tálalta.*
✧ Szin: **1.** *feltálal, felszolgál, fölhord,* (régi) *felad,* (idegen) *garníroz, szervíroz* **3.** *elmond, előterjeszt,* (idegen) *prezentál*
✧ Ell: **1.** *leszed*
✧ Etim: A → *tál* főnév származéka.

találat ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
1. Lövedék célba érése. *Pontos találat volt.*
2. (Sportban:) Az ellenfél testének szabályos helyen való érintése. *A tőrvívásban a lábat ért szúrás nem számít találatnak.* (bizalmas) *A korán esett találat el is döntötte a mérkőzés sorsát.*
3. Totóban, lottóban az eredmények (részleges) eltalálása. *Hármas találata van a lottón.*
✧ Szin: **1.** *becsapódás* **2.** *tus, ütés, gól*
✧ Ell: *tévesztés, melléfogás*
✧ Etim: A → *talál* ige származéka.

találékony ◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
A megoldást gyorsan megtaláló (személy). *Találékony a fiad, egyedül megoldotta a feladatot. Ebben az osztályban sok találékony gyerek van.*
✧ Szin: *leleményes, ötletes, éles eszű, talpraesett, fantáziadús,* (idegen) *invenciózus,* (régi, idegen) *talentumos*
✧ Ell: *ötlettelen, fantáziátlan, ostoba*
✧ Etim: A → *talál* ige származéka.

találgat ◆◆◆◆ ige *~ni*
A lehetőségeket számba véve igyekszik kitalálni valamit. *Nem tudja a megfejtést, csak találgat. Azt találgatom, ki írhatta ezt a névtelen levelet.*
✧ Szin: *latolgat, totózik, tippel,* (bizalmas) *studíroz valamin*
✧ Ell: *tud*
✧ Etim: A → *talál* ige származéka.

találka ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (választékos)
Szerelmi találkozó. *Titkos találkára hívta a lányt a lugasba.*
✧ Szin: *együttlét,* (idegen) *randevú,* (régi) *pásztoróra, légyott,* (bizalmas) *randi*
✧ Etim: A → *talál* ige származéka.

találkoz|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Véletlenül vagy megbeszélés alapján egy helyre kerül egy másikkal. *A földalattin találkoztam vele. Találkozzunk a színház előtt! Minden kedden találkozunk a gőzfürdőben.* (tréfás) *Nem találkoztatok a sapkámmal?*
2. Versenyen mérkőzik valakivel. *Egy hét múlva találkozunk az írekkel.*
3. Több dolog érintkezik, összeér, összefut. *Itt fontos utak találkoznak.*
4. Több nézet, felfogás megegyezik egymással. *Véleményük e kérdésben találkozott.*
5. *Találkozik valamivel*: **a)** tapasztal valamit. *Ilyen szemtelenséggel még nem találkoztam.* **b)** valamilyen hatást kelt. *Az intézkedés az érintettek helyeslésével találkozik.*
6. (régi) Akad, található. *Fügefa e vidéken ritkán találkozik.*
✧ Szin: **1.** *összeakad, összetalálkozik, ráakad, belebotlik, randevúzik,* (bizalmas) *randizik* **3.** *egyesül, összeforr, egybeolvad, egybetorkollik* **4.** *egybeesik* **6.** *van, előfordul,* (régi) *kerül* • **2.** *Összeméri erejét valakivel.*

✧ Ell: **1.** *elköszön, elbúcsúzik* **3.** *elágazik, szétválik* **4.** *különbözik, eltér*
✧ Etim: A → *talál* ige származéka.

találkozó ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Szándékos találkozás. *A találkozót este kilencre beszéltük meg.*
2. Megszervezett összejövetel. *Június 10-én érettségi találkozót tartunk.*
3. Sportmérkőzés. *A találkozó döntetlennel végződött.*
✧ Szin: **1.** *együttlét, találka, randevú,* (régi) *légyott, pásztoróra,* (bizalmas) *randi* **2.** *gyűlés, értekezlet, tanácskozás, megbeszélés, fesztivál, seregszemle, konferencia,* (idegen) *meeting* **3.** *mérkőzés, összecsapás,* (bizalmas) *meccs*
✧ Etim: A → *találkozik* ige származéka.
☝ A *meeting* szinonima kiejtése: [míting].

találmány ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. Feltalálótól alkotott, kidolgozott új eszköz, szerkezet, műszaki eljárás. *A dinamit Nobel Alfréd találmánya.*
2. (régi) Ötlet, lelemény. *Micsodás találmányai vannak kegyelmednek!*
✧ Szin: **1.** *újítás, felfedezés,* (régi) *csinálmány,* (idegen, régi) *invenció*
✧ Etim: A → *talál* ige származéka.

találó ◆◆◆◆ mn *~k* vagy *~ak, ~t, ~n* vagy *~an*
1. Valamit jól tükröző, érzékeltető. *Ez a karikatúra igen találó, rá lehet ismerni arra, akiről készült.*
2. Odaillő, helyénvaló. *Szellemes, találó megjegyzéseivel vitapartnere elevenére tapintott.*
✧ Szin: **1.** *pontos, hatásos, sikerült, jellemző, szemléletes, érzékletes, kifejező,* (idegen) *frappáns* **2.** *időszerű, szerencsés, odavágó, helyes,* (bizalmas) *passzoló,* (idegen) *aktuális*
✧ Ell: **1.** *rossz* **2.** *alkalmatlan, helytelen*
✧ Etim: A → *talál* ige származéka.

tálaló ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. (Étteremben, ebédlőben:) Alacsony, széles szekrény. *Az éttermi tálalón nemcsak tálalnak, hanem az edényeket, evőeszközöket is ebben tartják.*
2. A konyha és az ebédlő, illetve étterem közti helyiség. *A kész ételeket a felszolgálás előtt a tálalóban tartják.*
3. (ritka) A tálalást végző konyhai alkalmazott. *Ki volt ma a tálaló?*
✧ Szin: **1.** (régi) *pohárszék,* (bizalmas) *kredenc*
✧ Etim: A → *talál* ige származéka.

találomra ◆◆◆ hsz
A dolgot a szerencsére bízva. *Találomra kihúzott egyet a vizsgatételek közül.*
✧ Szin: *vaktában, véletlenszerűen, ösztönösen, ötletszerűen, látatlanban, látatlanul,* (bizalmas) *blindre,* (szleng) *vabankra* • *A vak világba.*
✧ Táj: *gondolomformán*
✧ Ell: *meggondoltan, megfontoltan, tervszerűen*
✧ Etim: A → *talál* ige megszilárdult ragos alakulata.

találós ◆◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, ~an*
1. ■ *Találós kérdés*: tréfás népi fejtörő. *Feladott egy találós kérdést, meg kellett fejtenünk.*
2. (régi) Leleményes, találékony. *Tamási Áron Ábelje találós eszű legényke.*
✧ Szin: **2.** *ötletes, furfangos, eszes,* (idegen) *kreatív*
✧ Etim: A → *talál* ige származéka.

talán ◆◆◆◆◆ hsz (bizalmas)
1. Lehetséges, hogy… *Talán már nem is jönnek a vendégek.*
2. Esetleg. *Ha talán meggondoltad magad, szólj!* (Reménykedés, tűnődés kifejezésére:) *Talán nincs is akkora baj.*
3. (Kételkedő kérdésben:) *Talán megsértettelek valamivel? Te talán jobban csináltad volna?*
4. (Udvarias felszólításban:) *Tessék talán levetni a kabátot!*
5. (gúnyos) (Méltatlankodó felszólításban:) *Talán megmondanád végre, mit akarsz!*
6. (Felháborodás kifejezésére:) *Talán azt akarod, hogy én menjek helyetted a börtönbe?*
✧ Szin: **1.** *meglehet, valószínűség szerint,* (bizalmas) *tán* **2.** *mégis, hátha,* (bizalmas) *tán* **3.** *esetleg,* (bizalmas) *tán, netán,* (kissé régi) *alkalmasint* **4., 5.** *esetleg,* (bizalmas) *tán* **6.** (bizalmas) *tán*
✧ Táj: **1–2.** *talántán*

✧ Ell: **1–3.** *biztosan, bizonyosan*
✧ Etim: A → *talán* ige *találom* ‘(úgy) vélem, ítélem’ alakjából keletkezett összevonással és szófajváltással.

talány ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. (választékos) Rejtély. *Számomra a nő örök talány.*
2. (régi) Rejtvény. *A társaság szórakoztatására talányokat adott fel.*

✧ Szin: **1.** *titok, titokzatosság,* (idegen) *misztérium* **2.** *fejtörő,* (idegen) *rébusz, enigma*
✧ Ell: **1.** *megoldás* **2.** *kulcs, megoldás*
✧ Etim: A → *talál* ige tövének nyelvújítás kori származéka.

talapzat ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

Oszlopot vagy műtárgyat tartó alapzat. *Az ásatások során előkerült az oszlopok talapzata. A szobrot leemelték a talapzatról.*
✧ Szin: *lábazat, talpazat, talp, talpkő,* (régi) *talap,* (idegen) *fundamentum, piedesztál, posztamentum*
✧ Etim: A régi nyelvi *talap* ‘talapzat, alap, talaj, talp’ főnév származéka. A *talap* a nyelvújítás korában keletkezett a → *talp* és az → *alap* szavak alakvegyülésével.

talár ◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

Papok, bírák stb. hagyományos bő palástja. *Felölti a bírói talárt.*
✧ Szin: *köpeny, köntös*
✧ Etim: Latin eredetű német jövevényszó.

tálca ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Lapos, keskeny peremű tál, amelyen ételeket, italokat szolgálnak fel. *Tálcán hozta be a vacsorát. Egy tálcára rakta a süteményt.* ■ *Tálcán hoz, visz, kínál valamit valakinek*: lehetővé teszi neki, hogy fáradság nélkül hozzájusson. *Tálcán kínálják neki a jobbnál jobb álláslehetőségeket.*
✧ Etim: Arab eredetű olasz jövevényszó.

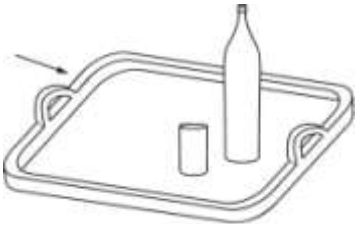

talicska ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Egykerekű, kézzel tolt szállítóeszköz. *A kubikosok talicskája eredetileg fából készült.* (Jelzőként:) *Egy talicska földet hozott a cserepes növényeknek.*
✧ Szin: *taliga*
✧ Táj: *tolóka, furik*
✧ Etim: Vitatott eredetű. Vagy orosz vagy ukrán jövevényszó, vagy a → *taliga* főnév származéka.

taliga ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Ember vagy állat vonta kétkerekű jármű. *Egy hajléktalan a taligáján húzta minden holmiját.*
2. Talicska. *Told ki a taligát a kertbe!*

✧ Szin: **1.** *kordé,* (népi) *talyiga, kordély*
✧ Táj: **2.** *tolóka, furik, kotyiga*

✧ Etim: Szláv eredetű vándorszó.

talizmán ◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

Olyan tárgy, különösen kép, érem, amely – a babonás hit szerint – megóvja viselőjét a bajtól. *Ez a kis kagyló a talizmánom, mindig magamnál hordom.*

✧ Szin: *amulett, kabala, szerencsetárgy*

✧ Etim: Spanyol, végső soron bizánci görög eredetű nemzetközi szó.

tallér ◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

Magyarországon a XVI–XIX. sz. között használt ezüstpénz. *A szegénylegény egy marék tallért kapott a királytól jutalmul.* ■ *Máriás tallér*: Szűz Mária képével díszített ezüst váltópénz. *Képzeld, van egy máriás tallérom.*

✧ Szin: *máriás*

✧ Etim: Német jövevényszó.

tallóz|ik ◆ ige **tallóz** *~ni*

1. (régi) Tarlón elhullott kalászokat szedeget. *Korán reggel tallózni indult.* (átvitt) *„Levágva népünk ezrei, Halomba mint kereszt, Hogy sírva tallóz aki él”* (Arany J.: A walesi bárdok).

2. Elszórtan található ismeretanyagot összeszed. *Szeretek régi újságokban tallózni.*

✧ Szin: **1.** *böngész, gyűjtöget, gyűjt,* (régi) *tarlóz* **2.** *böngész, szemelget, válogat, keresgél,* (lapot:) *szemléz*

✧ Táj: **1.** *babrikál, csikészik, kórász, mezgerél, kalászol*

✧ Etim: A → *tarló* főnév származéka.

☝ Úgynevezett álikes ige, egyes szám 1. személyben hagyományosan csak iktelen ragot kaphat: *tallózok*.

talmi ◆ mn *~k* vagy *~ak, ~t, ~an* vagy *~ul*

1. (régi) Csekély értékű. *Talmi ékszert hord, a valódit páncélszekrényben őrzi.*

2. (választékos) Tetszetős, de hamis. *Talmi okfejtését élénken figyelték egy ideig. Megtévesztette a talmi csillogás.*

✧ Szin: **1.** *ál, hamis, hamisított, értéktelen* **2.** *mutatós*

✧ Ell: **1.** *valódi, eredeti, hiteles* **2.** *hiteles*

✧ Etim: Francia eredetű német jövevényszó.

talon ◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

Az osztás után félretett kártyák összessége. *Szeretném tudni, hány ász maradt a talonban.*

(bizalmas) ■ *Talonba tesz* vagy *rak valakit*: félreállít, mellőz. *Munkatársunkat egy időre talonba rakták.*

✧ Szin: *letét, letétel*

✧ Etim: Francia, végső soron latin eredetű német jövevényszó.

talp ◆◆◆◆◆ fn *~ak, ~at, ~a*

1. A láb alsó, járáskor a földdel érintkező része. *Masszíroztatja a talpát.* ■ *Talpon van*: fölkelt, fent van, illetve fölkelése óta nem pihent. *Reggel hattól talpon van.* | *Talpra áll*: **a)** összeszedi magát. *Férje halála után nehezen állt talpra.* **b)** anyagilag rendbe jön. *Nemsokára lejár a kölcsön, utána majd talpra állunk.* **c)** meggyógyul. *Betegségéből csak hónapok múlva állt talpra.* | *Talpig férfi*: jellemes, becsületes. *Bízhatsz benne, talpig férfi!* | *Talpig vasban van*: bilincsben. *Török Bálint talpig vasban volt.* | *Talpra!*: felkelni. *Talpra, léhűtők!* • Szólás: *Talpára esik, mint a macska*: **a)** mindenütt feltalálja magát **b)** ügyesen szabadul a veszélyes helyzetekből. | *Legény a talpán*: képes legyőzni a nehézségeket. | (rosszalló) *Valakinek a talpát nyalja*: visszataszítóan hízeleg neki.

2. Lábbeli, harisnya, zokni alja. *Levált a cipőm talpa. Kilyukadt a harisnya talpa.*

3. Tárgynak alul kiszélesedő, lapos része. *Letört a pohár talpa.*

4. (Kocsikeréknek) a küllőkhöz körívben csatlakozó része. *A kocsikerék talpára húzzák az abroncsot.*

✧ Etim: Olasz jövevényszó.

✧ Ö: lánc + talp, lúd + talp

talpal ◆◆ ige *~ni*

1. (Lábbelit) talppal lát el. *A suszter éppen talpalja a csizmát.*

2. (bizalmas) Fáradozva jár-kel. *Egész nap talpaltam ebben az ügyben.*

3. (Labdarúgásban:) Talppal előre vagy befelé ellenfelébe rúg. *A hátvédet kiállították, mert talpalt.*

✧ Szin: **2.** *fáradozik, lót-fut; utánajár valaminek*

✧ Táj: **2.** *lábal*

✧ Etim: A → *talp* főnév származéka.

talpalatnyi ◆◆◆ mn *~ak, ~t,* –

Nagyon kicsi (földterület). *Ezen a talpalatnyi helyen alig tudok megfordulni a kocsimmal.*

✧ Szin: *kis területű*

✧ Ell: *óriási, beláthatatlan, határtalan, hatalmas*

✧ Etim: A → *talp* főnév származéka.

☝ Egy *t*-vel írjuk.

talpalávaló ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (népi, tréfás)

Táncra csábító, élénk ütemű zene. *A cigányok húzzák a talpalávalót.*

✧ Szin: *táncmuzsika,* (régi) *táncugrató*

✧ Táj: *ugrató*

✧ Etim: Összetétel: → *talp* + → *alá* + → *való*.

talpas ◆◆ mn *~ak, ~at* vagy *~t, ~an*

1. Olyan (tárgy), aminek talpa van. *A talpas poharakat óvatosan mosogasd!*

2. Olyan (élőlény), aminek, akinek jellegzetes talpa van. (népi) (Főnévi használatban:) Medve. *Az éjjel itt járt a talpas, láttam a lábnyomát.*

3. (régi) Gyalogos (katona). *A sereg talpas harcosokból állt.* (Főnévi használatban:) *A talpasok támadása meghátrálásra késztette az ellenséget.*

✧ Szin: **1.** *talpazatos*

✧ Ell: **3.** *lovas*

✧ Etim: A → *talp* főnév származéka.

talpnyaló ◆ mn *~ak, ~t, ~an* (rosszalló)

Megalázkodóan hízelgő. *Talpnyaló udvaroncok vették körül a királyt. A diktátor születésnapjára talpnyaló verset írt.* (Főnévi használatban:) *Megvetem a talpnyalókat.*

✧ Szin: *csúszó-mászó, hajbókoló, tányérnyaló, kegyhajhászó, szolgalelkű, fejbólintó,* (bizalmas) *nyalizó,* (idegen) *szervilis*, (durva) *seggnyaló*

✧ Ell: *gerinces, egyenes*

✧ Etim: Összetétel; → *talp* + *nyaló*: a → *nyal* ige származéka.

talponálló ◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Olyan kocsma, ahol csak állva lehet fogyasztani. *Megivott egy fröccsöt a talponállóban.*

✧ Szin: *italbolt, ivó, italmérés, poharazó,* (bizalmas) *bodega*, (szleng) *kricsmi, lebuj*

✧ Etim: Összetétel; *talpon*: a → *talp* főnév ragozott alakja + *álló*: az → *áll* ige származéka.

talpraesett ◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

Nehéz helyzetben gyors és jó megoldást találó. *Talpraesetten viselkedik minden helyzetben. Talpraesett gyerek, nem kell őt félteni!*

✧ Szin: *ügyes, leleményes, életrevaló, élelmes, helyénvaló, szellemes, eszes, találékony,* (bizalmas) *belevaló,* (idegen) *ságfertig*

✧ Táj: *helyre, ezereszű*

✧ Ell: *suta, félszeg, mulya, ügyetlen, élhetetlen,* (szleng) *béna*

✧ Etim: Összetétel; *talpra*: a → *talp* főnév ragozott alakja + *esett*: az → *esik* ige származéka.

táltos ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Mesebeli okos, csodás ló. *A mesék táltosai parazsat esznek, és emberi nyelven beszélnek.* (Jelzőként:) *Táltos paripáján kedvesénél termett.*

2. A magyar ősvallás papja. *A táltos énekelt szertartás közben.*

3. Természetfölötti erejűnek tartott személy. *A néphit szerint a táltos foggal és hat ujjal születik.*

✧ Szin: **1.** *paripa* **2.** *sámán, varázsló* **3.** *javas, varázsló, léleklátó, csillagtudó,* (régi) *bűbájos*

✧ Etim: Egy ősi, ugor kori szó származéka.

tályog ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

Fertőzés okozta, gennyel telt üreg. *Fel kell nyitni és ki kell tisztítani a tályogot.*

✧ Szin: *kelés, fekély, gyűlés, gennyhólyag, genynyesedés,* (régi) *gyülevény, tarjag,* (idegen) *furunkulus, ulcus, aposztéma*

✧ Etim: Valószínűleg déli vagy nyugati szláv jövevényszó.

támad ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Váratlanul keletkezik, illetve hirtelen kialakulva feltűnik. *Egyszerre nagy villámlás támadt. Viszály támadt közöttük. Támadt egy jó gondolata.* ■ *Fény támad az agyában*: megvilágosodik. | *Új életre* vagy *életre támad*: feltámad, (fel)éled. *A főnixmadár a tűzben új életre támad.*

2. (ritka, régi) (Égitest) felkel. *Pirkad, támad a nap.*

3. (Fegyveres) összecsapást kezdeményez. *Megvárjuk, amíg az ellenség támad.* | *Valakire, valamire* vagy *valaki, valami ellen támad*: ellenségesen ütni-verni kezdi. *Bottal támadt szomszédjára. Ököllel támadt ellenem.*

4. (Sportban, játékban:) Rohamozva ostromol (valamit). *Csapatunk támadott. A bástya a huszárt támadja.*

5. Erősen kifogásol, hevesen (és indulatosan) bírál valamit, valakit. *A vitában hevesen támadta a vezetőséget. Nekem támadt, hogy miért szólok bele a dolgaiba.*

✧ Szin: **1.** *kel, kerekedik, létrejön, kialakul, lesz, kezdődik, születik, felvetődik, felmerül* **2.** *feljön, föltűnik, fölemelkedik* **3.** *rátör, ráront, rátámad* **5.** *kritizál, vádol*

✧ Ell: **1.** *befejeződik, véget ér* **2.** *lenyugszik, lemegy* **3.** *véd, óv* **4.** *védekezik, véd* **5.** *dicsér, pártfogol, megvéd*

✧ Etim: A → *támaszkodik*, → *támaszt*, → *támogat*, → *támolyog* ige és a → *támasz* főnév tövével azonos, önállóan nem adatolható, ismeretlen eredetű szótő származéka.

támasz ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Valamit eldőlés, leomlás ellen védő szilárd tárgy. *A megroggyant falat gerendákból rótt támaszok védik a leomlástól. A bányajáratokat támaszokkal védik a beomlástól.*

2. (ritka) Támaszkodásra használt tárgy. *A beteg már támasz nélkül is tud járni.*

3. (Tornában:) Kézen való támaszkodás. *Támaszban áll az egész osztály.*

4. Anyagi vagy erkölcsi segítséget nyújtó személy. *Idős szüleinek egyedüli támasza ő volt. „Így minden ország támasza, talpköve A tiszta erkölcs”* (Berzsenyi D.: A magyarokhoz I.).

✧ Szin: **1.** *támaszték, támaszfa, támasztórúd, támfal, dúc, alátámasztás, megerősítés, pillér, oszlop, gerenda* **2.** *támaszték, mankó,* (régi) *istáp* **4.** *pártfogó, gyám,* (régi) *gyámol, istáp*
✧ Etim: A → *támad*, → *támaszkodik*, → *támaszt*, → *támogat*, → *támolyog* igék tövével azonos, önállóan nem adatolható, ismeretlen eredetű szótő származéka.
✧ Ö: fekvő + támasz

támaszkod|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Egyensúlyának megtartása vagy pihenés végett valaminek dől vagy valamire nehezedik. *Hátával a szekrénynek támaszkodik. Támaszkodjék nyugodtan a karomra, asszonyom!*
2. Valamin mint alapon nyugszik. *A lószobor három ponton támaszkodik talapzatára.*
3. Valakinek a védelmét, segítségét igénybe veszi. *Nincs kire támaszkodnia.*
4. Alapul vesz valamit. *Tanulmányában külföldi forrásokra is támaszkodott.*

✧ Szin: **1.** *nehézkedik,* (bizalmas) *tehénkedik* **3.** *számít, épít, alapoz; bízik valakiben;* (bizalmas) *bazíroz valakire* **4.** *épít, alapoz*
✧ Táj: **1.** *dülleszkedik*
✧ Etim: A → *támad*, → *támaszt*, → *támogat*, → *támolyog* igék és a → *támasz* főnév tövével azonos, önállóan nem adatolható, ismeretlen eredetű szótő származéka.

támaszpont ◆◆◆ fn

1. Meg- vagy alátámasztás helye. *Hol lesz az erkély támaszpontja?*
2. Távol, gyakran idegen területen létesített, katonailag megerősített hely. *A repülőgép-anyahajók külföldi támaszpontokon állomásoznak.*
3. Expedíciók kiindulási helyéül szolgáló telep. *Itt van a geológusok támaszpontja, ahonnan kutatásra indulnak.*

✧ Szin: **1.** *alap, alapzat, talapzat* **2.** *bázis, állomás* **3.** *állomás, kiindulópont, kutatóállomás*
✧ Etim: Összetétel: → *támasz* + → *pont*.

támaszt ◆◆◆◆◆ ige *~ani*

1. Úgy állít valami mellé valamit, hogy azt érintve nem dől el. *Síléceit a falhoz támasztotta.* | *Valamit valamire támaszt*: valamihez támaszkodik valamely testrészével. *Fejét kezére támasztva bóbiskol.* ■ (tréfás) *Miért támasztod itt a falat?*: **a)** miért dőlsz neki? **b)** miért lopod itt a napot, miért nem csinálsz semmit?
2. Létrehoz, előidéz valamit. *Az éhség lázadást támasztott a rabok között. Kételyt támasztott bennem.*
3. ■ *Életre támaszt*: feltámaszt. *A Biblia szerint Jézus életre támasztotta Lázárt.*

✧ Szin: **1.** *nekitámaszt, nekidönt* **2.** *ébreszt, kelt, okoz, gerjeszt,* (idegen) *provokál*
✧ Ell: **2.** *megszüntet*
✧ Etim: A → *támad*, → *támaszkodik*, → *támogat*, → *támolyog* igék és a → *támasz* főnév tövével azonos, önállóan nem adatolható, ismeretlen eredetű szótő származéka.

tambura ◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Lanthoz hasonló, pengetős hangszer. *A népi együttes egyik tagja tamburán is játszik.*

✧ Etim: Oszmán-török, végső soron arab eredetű horvát-szerb jövevényszó.

tamburmajor ◆ fn *~ok, ~t, ~ja* (régi)

Katonazenekar karmestere. *A zenekar élén a tamburmajor halad, hosszú botját forgatva.*

✧ Szin: *karnagy*
✧ Etim: Francia eredetű nemzetközi szó.

támla ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Ülőbútornak a hát megtámasztására szolgáló függőleges része. *Terítsd a kabátod a szék támlájára!*

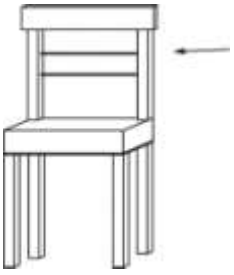

✧ Szin: *hát, háttámasz, háttámla*
✧ Etim: A → *támad*, → *támaszkodik*, → *támaszt*, → *támogat*, → *támolyog* igék tövével azonos, ismeretlen eredetű *tám-* nyelvújítás kori származéka.

támogat ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Kézzel erősen tart valakit, hogy (járás közben) el ne essen. *A beteget támogatni kellett.*
2. Több helyen vagy többször megtámaszt valamit. *A magas májusfát felállítás közben rudakkal támogatták.*

3. (tréfás) Valamihez támaszkodik. *A részeg a hirdetőoszlopot támogatja.*
4. (ritka) Tart, támaszt valamit. *A tetőt betonoszlopok támogatják.*
5. Anyagilag segít valakit. *A szüleim támogatnak, mivel még diák vagyok.*
6. Katonailag segít, védelmez valamit, valakit. *A páncélosokat támadás közben a gyalogság támogatja.*
7. Erkölcsileg pártfogol valamit. *Támogatom a törekvéseit, fiatalember!*
8. Valaminek a fontosságát erősíti, igazolja. *Elméletét számos körülmény támogatja.*
✧ Szin: **1.** *megtart, vezet, átkarol* **2.** *alátámaszt, erősít, megerősít, feldúcol* **4.** *erősít, alátámaszt* **5.** *ellát, gondoz, ápol, oltalmaz, eltart, gyámolít, pártol, felkarol* **7.** (idegen) *patronál,* (bizalmas) *protezsál,* (szleng) *sztárol* **8.** *alátámaszt, megerősít* • **7.** (bizalmas) *A hóna alá nyúl valakinek.*
✧ Ell: **5.** *elhanyagol, akadályoz, gátol* **8.** *megkérdőjelez*
✧ Etim: A → *támad*, → *támaszkodik*, → *támaszt*, → *támolyog* igék és a → *támasz* főnév tövével azonos, önállóan nem adatolható, ismeretlen eredetű szótő származéka.

támolyog ◆◆◆ ige *~ni*
Szédeleg, tántorog. *Támolygok a fáradtságtól. Részegen támolyog végig az utcán!*
✧ Szin: *imbolyog, dülöngél, inog, ingadozik, csetlik-botlik, botladozik, bukdácsol, botorkál*
✧ Etim: A → *támad*, → *támaszkodik*, → *támaszt*, → *támolyog* igék és a → *támasz* főnév tövével azonos, önállóan nem adatolható, ismeretlen eredetű szótő származéka.

támpont ◆◆◆ fn
1. Eligazodás vagy viszonyítás alapjául szolgáló tárgy, tény. *Támpontokat keres, hogy megtalálják a hazafelé vezető utat. Jó támpontot találtam, abból kiindulhatunk.*
2. (régi) Olyan hely, ahol az ember meg tudja vetni a lábát. *A sima sziklán nem talál támpontot.*
3. Katonai alakzatnak helyben maradó része vagy tagja. *Támpont az első oszlop, ehhez igazodjon!*
✧ Szin: **1.** *fogódzó, kapaszkodó, kiindulás, kiindulópont* **2.** *támaszpont*
✧ Etim: Összetétel; *tám* 'támasz, állvány': nyelvújítás kori elvonás a → *támad*, → *támaszt* igékből + → *pont*.

tan ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
(Tudományos, vallási, filozófiai) tétel, tanítás. *Tanai rendszert alkotnak. Arisztotelész tanai nagy hatással voltak a későbbi idők gondolkodóira. Az elektromosság tanát tanítja az egyetemen.*
✧ Szin: *tantétel,* (sokszor rosszalló) *dogma,* (választékos, idegen) *doktrína*
✧ Etim: Nyelvújítás kori elvonás a → *tanít*, → *tanul* igékből.
✧ Ö: hit + tan, lélek + tan, mér + tan, növény + tan, nyelv + tan, öröklés + tan, szám + tan

tanács ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
1. Arra vonatkozó ajánlás, hogy valaki mit tegyen. *Adj tanácsot!*
2. Megbeszélés. *Tartsunk tanácsot a kérdésről!*
3. Tanácsadó, döntéshozó testület. *Holnapra összehívták az intézeti tanácsot.*
4. Felsőbb bíróságnak ítéletet hozó szűkebb testülete, egysége. *A tanács vezető bírája felolvasta az ítéletet. A népbírósági tanács súlyos ítéletet hozott. A kegyelmi tanácshoz fordult enyhítésért.*
5. (A szocializmusban:) Közigazgatási egység hivatalos szerve. *Magyarországon 1990-ig minden településen tanácsok voltak. A tanácsok helyére az önkormányzatok léptek.*
✧ Szin: **1.** *javaslat, javallat, ötlet, ajánlat,* (bizalmas) *éca, tipp,* (szleng) *écesz,* (idegen) *idea* **2.** *tanácskozás, értekezés, eszmecsere, gyűlés,* (idegen) *ankét*
✧ Etim: A → *tanít*, → *tanul* igék tövével azonos ősi, uráli kori szótő származéka.

tanácskoz|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*
Döntés előtt megbeszélést folytat. *Az elnökség hosszasan tanácskozott a záróközlemény szövegéről. Tanácskozik az Országgyűlés.*
✧ Szin: *tárgyal, értekezik, ülésezik, gyűlésezik, eszmecserét folytat, megbeszél,* (idegen) *konzultál,* (régi) *tanakodik*
✧ Etim: A → *tanács* főnév származéka.

tanácsköztársaság ◆◆◆ fn
1. (Történelemben:) A köztársaságnak a tanácsrendszeren alapuló formája mint államforma. *Magyarország 133 napig tanácsköztársaság volt.*
2. (Történelemben:) Az 1919. évi magyar köztársaság (március 21.–augusztus 1.). *A Magyar Tanácsköztársaságot csak a Szovjetunió ismerte el hivatalosan.*
✧ Szin: **1.** *tanácshatalom*
✧ Etim: Összetétel: → *tanács* + → *köztársaság*.

tanácsol ◆◆◆◆ ige *~ni*
(Tanácsképpen) ajánl, sugall valamit. *Azt tanácsolom, hogy válogasd meg jobban a barátaidat. A józan ész azt tanácsolja, hogy ne tégy ilyen könnyelmű lépést.*
✧ Szin: *javasol, javall, indítványoz, sugalmaz, diktál*
✧ Etim: A → *tanács* főnév származéka.

tanácsos I. ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. Magasabb rangú hivatalnok. *Ősz óta miniszteri tanácsos.*
2. (régi) Rangban a nagykövet után következő diplomata. *Követségi tanácsossá nevezték ki.*

✧ Szin: **1.** (régi) *városatya, tanácsnok,* (idegen) *konziliárius*
✧ Etim: A → *tanács* főnév származéka.

tanácsos II. ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, –*

Ajánlatos. *Nem tanácsos ilyen ítéletidőben elindulni.*

✧ Szin: *ajánlott, célszerű, hasznos, üdvös, előnyös, szerencsés, kedvező, helyénvaló, illendő, helyes*
✧ Ell: *kerülendő, helytelen, előnytelen*
✧ Etim: A → *tanács* főnév származéka.

tanácstalan ◆◆◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*

1. Olyan (személy) akinek elképzelése sincs arra nézve, mit tegyen, hogyan döntsön. *Teljesen tanácstalan vagyok a továbbtanulást illetően.*

2. Ilyen személyre jellemző. *Csak áll tanácstalanul. Tanácstalan arccal nézett rám.*

✧ Szin: *tehetetlen, határozatlan, tétova, tétovázó, zavart, döntésképtelen*
✧ Ell: *határozott, talpraesett, magabiztos,* (bizalmas) *flott*
✧ Etim: A → *tanács* főnév származéka.

tanakod|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*

Az eshetőségeken töpreng, illetve valakivel ezeket latolgatja. *Azon tanakodik, elfogadja-e az ajánlatot. Sokáig tanakodtak, mitévők legyenek.*

✧ Szin: *rágódik, tűnődik, gondolkodik, elmélkedik; mérlegel, fontolgat valamit; habozik,* (idegen) *morfondíroz*
✧ Etim: A → *tanács*, → *tanít*, → *tanul* szavak tövével azonos ősi, uráli kori szótő származéka.

tanár ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. A tanítónál magasabb végzettségű szakember, aki oktatási intézményben tanít. *Magyar szakos középiskolai tanárként sokat foglalkozik irodalommal. A képesítése tanár, de taxisofőrként dolgozik.*

2. Orvosprofesszor. *Az írót a híres svéd tanár operálta.*

3. (bizalmas) Magánórákat adó oktató. *Angolból tanárhoz jár.*

4. (tréfás) Valamiben kiváló személy, mester. *A gombfociban tanár vagyok.*

✧ Szin: **1.** *pedagógus, oktató, tanárember, nevelő,* (hivatalos) *tanerő* **2.** *professzor, egyetemi tanár, orvostanár,* (bizalmas) *prof* **3.** *magántanár*
✧ Ell: **1.** *diák, tanuló*
✧ Etim: A → *tanít,* → *tanul* igék tövével azonos ősi, uráli kori szótő nyelvújítás kori származéka.
✧ Ö: magán + tanár

tanársegéd ◆◆◆ fn

1. Egyetemen, főiskolán a tanszék legalacsonyabb beosztású oktatója. *A tanársegéd vezeti a szemináriumi gyakorlatot.*

2. (Klinikán) a professzor mellé beosztott orvos. *A tanársegéd úrban bíznak a betegek.*

✧ Szin: (kissé régi; Fv, Ka, Va, Dv, Mv) *asszisztens*
✧ Etim: Összetétel: → *tanár* + → *segéd*.

tánc ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Általában zene ütemére kultikus célokból, művészetként vagy szórakozásból végzett ritmusos mozgás. *A magyar népi táncok sokféle érzést ki tudnak fejezni. Klasszikus táncokat tanít egy tánciskolában. Szabad egy táncra?* • Szólás: *Szabad a tánc*: minden meg van engedve. | *Kezdődik a tánc*: most következik az igazi küzdelem, összecsapás.

2. (népi) Táncmulatság. *Eljössz este a táncba?*

3. (Mv) Bál. *Érettségi táncra minden lány hosszú ruhát csináltat.*

4. Tánc ritmusára írt zenedarab. *Brahms magyar táncait vettem meg cédén.*

5. (ritka) Állat ütemes ugrálása, forgása. *A medve nehézkes tánca sok embert szórakoztat, engem inkább elszomorít. A madárkutatók filmre veszik a fajdkakas nászi táncát.*

6. Valaminek ritmusos vagy szabályosan tagolt mozgása. *Órákig elnézném a hullámok táncát.*

✧ Szin: **1.** *táncolás,* (bizalmas) *lejtés,* (szleng) *csörgés, lötyögés, rázás* **2.** *táncvigalom, bál,* (régi) *dalidó,* (bizalmas) *muri, buli*
✧ Táj: **2.** *döcögtető*
✧ Etim: Francia eredetű német jövevényszó.
✧ Ö: jég + tánc, meny + asszony + tánc

táncjáték ◆ fn

Drámai cselekményt tánccal kifejező kompozíció. *Bartók táncjátékának, az egyfelvonásos Fából faragott királyfinak a zenéjét a szerző 1917-ben írta.*

✧ Szin: *balett*
✧ Etim: Összetétel: → *tánc* + → *játék*.

táncművészet ◆ fn

Az a művészeti ág, amely tánccal fejezi ki a mondanivalóját. *A táncművészethez tartozik a többi között a balett és a népi tánc is.*

✧ Etim: Összetétel: → *tánc* + → *művészet*.

táncol ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Táncot jár. *A teremben mindenki táncol. Menüettet táncol. Csűrdöngölőt is táncolnak a táncházban.* • Szólás: *Úgy táncol, ahogy fütyülnek*: mindenben engedelmeskedik nekik.

2. Táncot mutat be. *Éjszakánként egy mulatóban táncol.*
3. Játékosan ugrál, szökdécsel. *A gyerek örömében táncol. Ne táncolj folyton körülöttem!*
4. (Állat) ütemesen emelgeti lábait. *Az idomított medve táncolni is tud.*
5. (Tárgy) könnyedén ide-oda mozog, billeg. *A kikötött csónakok táncolnak a viharban. A fáradtságtól táncolnak a betűk a szemem előtt.*
6. (ritka, rosszalló) Ingadozva vagy ügyeskedve valahova pártol. *Ide-oda táncol, ahogy érdekei diktálják. A kudarctól való félelmében a riválisa csoporthoz táncolt.*
✧ Szin: **1.** *rop, figurázik, szaporázza,* (bizalmas) *lötyög,* (szleng) *csörög, pörög, lejt, ráz, denszel, csurglizik* **3.** *ugrándozik, ficánkol, szökdel* **5.** *ugrál, vibrál* • **1.** *Rúgja a port.*
✧ Táj: **1.** *roppant* **3.** *ugrabugrál*
✧ Etim: Francia eredetű német jövevényszó. Az sem zárható ki, hogy a → *tánc* főnév származéka.

táncos I. ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
1. (ritka) Táncolni szerető. *Szombatonként összegyűlik a táncos fiatalság.* ■ *Táncos kedvében van*: táncolni szeretne.
2. (választékos) Könnyedén, játékosan mozgó. *Egy táncos szellő végigborzolta a fa leveleit.*
3. Tánccal egybekötött. *Táncos összejövetelt szerveznek szombatra.*
✧ Szin: **1.** *táncoslábú*
✧ Etim: A → *tánc* főnév származéka.
táncos II. ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. Olyan személy, aki tud táncolni. *Nem vagyok valami nagy táncos.*
2. Társastánc (férfi) részvevője. *Ennek a leánynak nincs táncosa.*
3. Táncot előadó, bemutató személy. *Hivatásos táncos, az Operaház balettkarában táncol. Az előadás végén meghajoltak a táncosok.*
✧ Szin: **3.** *táncművész, balettművész* • (tréfás) *A parkett ördöge.*
✧ Etim: A → *tánc* főnév származéka.
táncosnő ◆◆◆ fn
1. Női táncművész. *A balettelőadás végén autogramot kért a táncosnőtől.*
2. Társastánc (női) részvevője. *A táncosnő ruhájához illett partnere nyakkendője.*
✧ Szin: **1.** *balerina*
✧ Etim: Összetétel: → *táncos* + → *nő*[2].
tanév ◆◆◆◆◆ fn
Az iskolai oktatás ősztől nyárig tartó időszaka. *Mikor kezdődik a tanév? Diák és tanár egyaránt várja a tanév végét.*
✧ Szin: *iskolaév,* (hivatalos) *oktatási év*
✧ Etim: Összetétel; *tan-*: a → *tanít*, → *tanul* igék töve + → *év*.
tanfolyam ◆◆◆◆ fn
Szakismereteket, esetleg szakképesítést is nyújtó előadássorozat. *Számítógépes szövegszerkesztői tanfolyamra jár. Szombatonként intenzív olasz nyelvi tanfolyamon vesz részt.*
✧ Szin: *továbbképző, továbbképzés, előkészítő,* (bizalmas) *fejtágító,* (idegen; Fv, Va, Ka, Őv) *kurzus,* (Fv) *iskolázás,* (Fv bizalmas) *kurz,* (Ka bizalmas) *kursz*
✧ Etim: Összetétel: → *tan* + → *folyam*.
tanga ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (bizalmas)
A testet alig takaró, háromszögekből és pántokból álló női alsónemű. *A fehérneműboltban csipkés tangát és melltartót vásárolt.*
✧ Szin: *alsónadrág,* (bizalmas) *bugyi, tangabugyi*
✧ Etim: Portugál jövevényszó.
tangó ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Dél-amerikai eredetű, kétnegyedes ütemű, lassú társastánc. *A versenyen argentin tangót is táncoltak.*

2. Ennek ritmusára írt zene. *A zenekar tangót játszik, a párok összebújva táncolnak.*
✧ Etim: Spanyol eredetű nemzetközi szó.

tanít ◆◆◆◆◆ ige *~ani*
1. Ismeretet, tudást ad át valakinek. *Tanítani nehéz, de szép hivatás. Földrajzot tanít a hetedik osztályban. Az egyetem elvégzése után négy évig gimnazistákat tanított.*
2. Valamilyen készséget elsajátíttat. *Kerékpározni tanítja kisfiát. Cselgáncsot tanít egy általános iskolában.*
3. Igazságként, elvként hirdet valamit. *Szeresd felebarátodat! – a Biblia ezt tanítja.*
✧ Szin: **1.** *oktat, képez, csiszol, kiművel, iskoláz,* (kissé bizalmas) *okít, okosít,* (választékos) *palléroz,* (Őv bizalmas) *unterrichtel* **2.** *nevel, idomít, szoktat valakit valamire;* (idegen) *treníroz valakit* **3.** (rosszalló) *papol, prédikál* • **1.** *Tudományt tölt a fejébe. Belécsepegteti a tudományt.*
✧ Ell: **1.** *tanul, okul*
✧ Etim: Ősi, uráli kori szótő származéka.

tanítás ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. Az a tevékenység, hogy valakit valamire, illetve valamit valakinek tanítanak. *A magyar nyelv tanítása nem könnyű feladat. Kettőkor vége a tanításnak. Az alsósok tanítása sok türelmet igényel.*
2. Tanok rendszere. *Kálvin tanítása Magyarországon is elterjedt.*
✧ Szin: **1.** *oktatás, oktatómunka, képzés, iskola* **2.** *tétel, tantétel,* (választékos) *doktrína*
✧ Etim: A → *tanít* ige származéka.

tanító I. ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~t, ~an* vagy *~lag*
Tanítással foglalkozó, illetve vele kapcsolatos. *Tanító szándékkal fordult a gyerekekhez.* ■ *Tanító rend*: iskolákat fenntartó szerzetesrend. *A bencés tanító rend központja Pannonhalmán van.*
✧ Szin: *oktató, nevelő*
✧ Etim: A → *tanít* ige származéka.

tanító II. ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. A régi elemi iskolában, illetve az általános iskola alsó tagozatán tanító személy, különösen férfi. *A tanítókat a múlt században a nemzet napszámosainak nevezték.*
2. (Fv, Ka) Pedagógus: óvónő, tanító, tanár. *Három tanítónőt bocsátottak el az óvodából.*
3. Tanítómester. *Comenius korának nagy tanítója volt.*
✧ Szin: **1.** *pedagógus, nevelő,* (régi) *iskolamester,* (idegen) *preceptor, instruktor, magiszter* **3.** *mester*
✧ Etim: A → *tanít* ige származéka.
✧ Ö: házi + tanító
☝ A tanítói képesítésű és iskolában oktató nő megnevezése: *tanítónő*. A tanítók, tanítónők megszólítása és udvarias említése a tanítványok részéről: *tanító bácsi, tanító néni*, illetve keresztnév + *bácsi* vagy *néni*. Gyakran a szülők is ezt a bizalmas megszólítást használják. Felnőttek részéről választékosabb a *tanító úr, tanítónő kérem, tanárnő* megszólítás.

tanítvány ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
Az a személy, akit tanítanak. *A tanár latinra tanítja tanítványait.* ■ *Jézus tanítványai*: a 12 apostol.
✧ Szin: *tanuló, növendék, diák, hallgató, követő, híve valakinek, tisztelő,* (régi, idegen) *discipulus*
✧ Etim: A → *tanít* ige származéka.
☝ A *discipulus* szinonima kiejtése: [diszcipulusz].

tank ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
1. Harckocsi. *A modern háborúban a tanknak nincs sok esélye a helikopterrel szemben.*
2. Zárt üzemanyagtartály. *Hány literes az Opeled tankja?*
3. Borászati érlelőalkalmatosság. *A tankban érlelt pezsgő kevésbé finom, mint az, amely saját palackjában érik.*
✧ Szin: **1.** *páncélkocsi, páncélos,* (szleng) *bádogdoboz, pléhdoboz, pléhkoporsó, acélkoporsó, zöldvillám* **2.** *benzintartály, tartály* **3.** *hordó*
✧ Etim: Angol, végső soron hindusztáni (gudzsaráti) eredetű nemzetközi szó.

tankol ◆◆ ige *~ni*
1. Folyékony üzemanyagot vesz föl. *Fogytán a benzin, ideje tankolni. 95-ös benzint tankolok.*
2. (szleng, tréfás) Szeszes italt iszik. *Itt egy kocsma, tankoljunk valamit!*
✧ Etim: A → *tank* főnév származéka.

tanonc ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a* (régi)
1949 előtt ipari vagy kereskedelmi tanuló. *A tanoncot ma ipari vagy kereskedelmi szakmunkástanulónak hívják.*
✧ Szin: *gyakornok, tanítvány, diák, növendék,* (régi) *segéd, inas*
✧ Etim: A → *tanít*, → *tanul* igék tövével azonos ősi, uráli kori szótő nyelvújítás kori származéka.

tanszék ◆◆◆ fn

1. Valamely tantárgycsoport oktatására és kutatására létrehozott egyetemi vagy főiskolai szervezeti egység. *A tanszék élére új vezetőt, egy köztiszteletben álló egyetemi tanárt neveztek ki.*

2. Ennek helyiségei. *Most senki sincs bent a tanszéken, mert tanítási szünet van.*

✧ Szin: (kissé régi; Er, Fv, Va, Dv, Mv; Őv bizalmas) *katedra,* (szleng) *tanhokedli, tansámli*

✧ Etim: Összetétel: → *tan* + → *szék*.

tantárgy ◆◆◆◆ fn

A tananyagnak egy-egy nagyobb ismeretkört magában foglaló része. *A biológia a kedvenc tantárgya.*

✧ Etim: Összetétel: → *tan* + → *tárgy*.

tanterv ◆◆◆◆ fn (hivatalos)

A tananyagot hivatalosan megszabó, illetve körülhatároló utasítás. *A pedagógusoknak alkalmazkodniuk kell a tantervben foglaltakhoz.*

✧ Etim: Összetétel: → *tan* + → *terv*.

tantestület ◆◆◆ fn

Valamely iskola tanárainak összessége. *A tantestület értekezletet tart.*

✧ Szin: *tanári kar, nevelőtestület*

✧ Etim: Összetétel; *tan-*: a → *tanít*, → *tanul* igék töve + → *testület*.

tántoríthatatlan ◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul* (választékos)

Valaki, valami mellett szilárdan kiálló, kitartó. *Tántoríthatatlan jellem hírében áll, még senki sem tudta megvesztegetni. Hiába próbálom meggyőzni, tántoríthatatlan az elhatározásában.*

✧ Szin: *következetes, elszánt, határozott,* (választékos) *megingathatatlan, sziklaszilárd, rendíthetetlen, hajlíthatatlan, eltökélt, állhatatos*

✧ Ell: *ingadozó, bizonytalan, befolyásolható*

✧ Etim: A → *tántorog* igével rokon *tántorít* származéka.

tántorog ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Meg-meginogva jár vagy áll. *A rosszulléttel küzdő férfi a mellékhelyiség felé tántorgott.*

2. (ritka) Magatartásában, felfogásában ingadozik. *Két szélsőség között tántorog.*

✧ Szin: **1.** *dülöngél, ide-oda dől, imbolyog, szédeleg, botorkál, támolyog, botladozik, bukdácsol* **2.** *habozik, tétovázik, tépelődik, töpreng, vívódik, bizonytalankodik, hezitál* • **1.** *Úgy jár, mint akit a szél megüt. Vargabetűt vet. Szűk neki az utca.*

✧ Ell: **2.** *dönt, határoz*

✧ Etim: A → *támad*, → *támaszt*, → *támogat*, → *támolyog* igék tövével azonos, önállóan nem adatolható, ismeretlen eredetű szótő származéka.

tanú ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Olyan személy, akinek valamiről közvetlenül szerzett tudomása van, ezt igazolásul közli, illetve vallomást tesz róla. *A rendőrség a balesettel kapcsolatban tanúkat keres. Te légy a tanúm, hogy ezt mondtam! A tanúk aláírásukkal hitelesítik az okiratot.* ■ *Isten a tanúm*: tiszta lelkiismerettel állíthatom. *Isten a tanúm, így történt.*

2. (választékos) Régi tárgy, építmény, amelyhez valamely esemény emléke fűződik. *E ház nagy események tanúja, sokat tudna mesélni róluk!*

✧ Szin: **1.** *szemtanú, jelenlevő* **2.** (választékos) *tanúságtevő*

✧ Etim: Honfoglalás előtti török jövevényszó.

✧ Ö: korona + tanú, szem + tanú, vér + tanú

☝ A választékos beszédben hosszú *ú*-val ejtjük.

tanul ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (Ismeretet, tudást, folyamatosan) elsajátít, illetve elsajátítani igyekszik. *Svédül tanul. Gyerekkora óta tanul zenét. A gyerek mostanában rosszul tanul. Sajnos gépiesen, szó szerint tanul. A szigorlatra tanul.*

2. *Valahol tanul*: Valamely tanintézetbe jár. *Hol tanulsz? Egyetemen akar tanulni.*

3. (Lelki, erkölcsi tulajdonságot, magatartást) folyamatosan fölvesz, elsajátít. *Tanulj engedelmességet! Tanulj szenvedni!*

4. Okul valamiből. *Remélem tanultál a hibádból.*

✧ Szin: **1.** *magáévá tesz, gyakorol; készül valamiből* vagy *valamire,* (idegen) *memorizál,* (rosszalló) *sulykol, magol,* (bizalmas) *bevág,* (szleng) *benyal, beseggel* **2.** *diákoskodik, iskolába jár, tanulmányokat folytat, tanulmányait végzi* **4.** *okosodik,* (választékos) *épül,* (idegen) *profitál*

✧ Ell: **1.** *felejt, oktat, tanít*

✧ Etim: Ősi, uráli kori szótő származéka.

tanulatlan ◆◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*

1. Iskolázatlan. *A tanulatlan ember ritkán viszi sokra az életben. Olyan okos, kár, hogy tanulatlan.*

2. Szakképzetlen. *A tanulatlan munkás nem termelékeny.*

✧ Szin: **1.** *képzetlen, tudatlan, műveletlen,* (idegen) *amatőr* **2.** *kívülálló,* (idegen) *amatőr,* (idegen, rosszalló) *kontár, laikus*

✧ Ell: **1.** *tanult, iskolázott, művelt* **2.** *szakképzett, szakértő,* (idegen) *profi*

✧ Etim: A → *tanul* ige származéka.

tanulékony ◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

Valamely készséget könnyen, gyorsan elsajátító (ember, állat). *Lemaradását könnyen pótolhatja, hiszen tanulékony gyerek. A disznó állítólag igen tanulékony.*

✧ Szin: *tanítható, képezhető, formálható, alakítható, idomítható, irányítható, fogékony, jó eszű, okos, értelmes,* (idegen) *intelligens*

✧ Ell: *nehézfejű, nehéz felfogású, buta*

✧ Etim: A → *tanul* ige származéka.

tanulmány ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. (Csak többes számban:) Tanintézeti tanulás. *Tanulmányait az ELTE Bölcsészettudományi Karán végezte.*

2. (választékos, csak többes számban) Tudományos ismeretkörrel való tüzetes foglalkozás. *Jelenleg nyelvészeti tanulmányokat folytat.*

3. Értekezés, dolgozat. *Nagy tanulmányt akar írni a magyarországi pókokról.*

4. Előkészületül, technikai gyakorlatként készített mű. *A művész számos tanulmányt alkotott, mielőtt nagyszabású képét megfestette.*

✧ Szin: **1.** *tanulás,* (idegen) *stúdium* **2.** *vizsgálódás, búvárkodás, kutatás* **3.** *közlemény, esszé, cikk,* (idegen) *disszertáció, monográfia, opus* **4.** *vázlat, terv, piszkozat*

✧ Etim: A → *tanul* ige származéka.

tanuló ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Alsó- vagy középfokú iskola diákja. *A jó tanulónak a magaviselete is legyen példás!*

2. Szakmunkástanuló. *A fodrásznál egy tanuló vágta le a hajamat. A tanuló majd kiszolgálja önt.*

✧ Szin: **1.** *iskolás, növendék, tanítvány,* (régi) *deák,* (idegen, régi) *alumnus,* (bizalmas) *nebuló* **2.** (régi) *inas, tanonc, újonc, segéd*

✧ Ell: **1.** *tanár, tanító, oktató* **2.** *oktató, mester*

✧ Etim: A → *tanul* ige származéka.

✧ Ö: magán + tanuló

tanulság ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

Erkölcsi végkövetkeztetés, magyarázat. *A mese tanulsága szinte észrevétlenül ívódik be a gyermek lelkébe. A történtekből vond le a tanulságot!*

✧ Szin: *következtetés,* (idegen) *konklúzió*

✧ Etim: A → *tanul* ige származéka.

☝ Nem tévesztendő össze a más jelentésű *tanúság* szóval.

tanult ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Iskolázott, művelt. *A tanult ember könnyebben boldogul az életben.*

2. Szakképzett. *Mestersége szerint tanult ács.*

3. Tanulással elsajátított. *Tanult szakmája a könyvkötészet.*

4. (ritka) Betanított, idomított (állat). *A tanult ló szinte a gondolatait is kitalálja gazdájának.*

✧ Szin: **1.** *képzett, pallérozott, csiszolt, kulturált, nagy tudású, olvasott, tudós, felvilágosult, diplomás, értelmiségi* **2.** *képzett* **3.** *bevésett, megszerzett*

✧ Ell: **1.** *tanulatlan, műveletlen, képzetlen*

✧ Etim: A → *tanul* ige származéka.

tanúság ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. (választékos) Bizonyíték, bizonyság. *Íme a tanúság, hogy bűnös. Az adatok tanúsága szerint nem jogosult a segélyre.*

2. (régi) Tanúskodás. *Az ő tanúsága is kellett ehhez az ítélethez.* ■ *Tanúságot tesz valamiről*: bizonyítja. *Tanúságot tett alkalmasságáról. Hamis tanúságot ne tégy felebarátod ellen!*

3. Tanúként való megnyilatkozás. *Megtagadja a tanúságot.*

✧ Szin: **1.** (régi) *tanújel* **2., 3.** *tanúvallomás,* (régi) *tanúságtétel*

✧ Ell: **1.** *kétség, bizonytalanság,* (választékos) *kétely*

✧ Etim: A → *tanú* főnév származéka.

☝ A választékos beszédben hosszú *ú*-val ejtjük. Nem tévesztendő össze a más jelentésű *tanulság* szóval.

tanúsít ◆◆◆◆ ige *~ani*

1. Igazol, bizonyít valamit. *Tanúsítom, hogy a kérdéses időben a vádlott nálam tartózkodott.*

2. (Kifejezésekben:) Valamely tulajdonságának, érzelmének jelét adja. *Ellenállást tanúsít*: ellenáll. *Ellenállást tanúsít minden új dologgal szemben.* | *Ellenszenvet tanúsít*: kinyilvánítja ellenszenvét. *Sokáig ellenszenvet tanúsított a kollégáival szemben.* | *Hidegvért tanúsít*: bizonyítja, hogy nyugodt. *Talpraesett viselkedésével hidegvért tanúsított a veszélyes helyzetben is.*

✧ Szin: **1.** *megerősít, hitelesít, alátámaszt; tanúságot tesz, bizonyságot tesz valamiről,* (idegen) *dokumentál* **2.** *mutat, kifejez, kinyilvánít; tanújelét adja valaminek;* (idegen) *manifesztál*

✧ Ell: **1.** *cáfol, tagad*

✧ Etim: A → *tanú* főnév nyelvújítás kori származéka.

☝ A választékos beszédben hosszú *ú*-val ejtjük.

tanúskod|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (Hivatalos eljárás során) tanúként nyilatkozik. *Tanúnak idézték be a tárgyalásra, tanúskodnia kell.* | *Valaki ellen* vagy *mellett tanúskodik*: igazolja bűnösségét vagy ártatlanságát. *A vádlott mellett tanúskodott.*

2. (választékos) *Tanúskodik valamiről*: bizonyságot tesz valamiről, igazol, bizonyít valamit. *Az események nem erről tanúskodnak.*

✧ Szin: **1.** *tanúbizonyságot tesz, tanúzik, vall; elmond, feltár valamit* **2.** *megerősít, hitelesít, alátámaszt, tanúsít valamit*

✧ Ell: **1.** *elhallgat valamit* **2.** *tagad, cáfol valamit*

✧ Etim: A → *tanú* főnév nyelvújítás kori származéka.

☝ A választékos beszédben hosszú *ú*-val ejtjük.

tanya ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Község, város határában különálló földterület a rajta lévő lakó- és gazdasági épületekkel együtt. *Van egy tanyája Kecskemét határában.*

2. Ideiglenes szállás, szokásos tartózkodási hely. *Ez a kunyhó szénégetők tanyája. Egy csárda volt a betyárok tanyája. Ez a kávéház a költők tanyája.*

3. Vadállatok, madarak stb. pihenő- és búvóhelye. *Ez a barlang denevérek tanyája.*

4. Az a hely, ahol valamely sajátos állapot, helyzet állandósul. *A vigasság tanyája volt a házuk.* ■ *Tanyát üt* vagy *ver valahol*: megtelepszik. *A kertben tanyát vertek a cinkék.* (választékos) *Nem engedem, hogy a házamban tanyát üssön a züllés!*

✧ Szin: **1.** *birtok, parasztház,* (idegen) *farm,* (régi) *udvarház, major* **2.** *törzshely* **3.** *fészek, odú*

✧ Táj: **1.** *szállás*

✧ Etim: Szláv jövevényszó.

✧ Ö: lak + tanya

tanyáz|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Befészkeli magát valahova, és ott él. *A romos présházban nyest tanyázik.*

2. Rendszeresen időzik valahol. *Nem látni sehol, a könyvtárban tanyázik.*

3. (népi) Valahol beszélgetve időzik. *A cimboráival tanyázik valahol.*

✧ Szin: **1.** *betelepszik, beveszi magát, beköltözik* **2.** *táborozik, állomásozik, tartózkodik, lakik,* (régi) *honol,* (szleng) *dekkol* • **1.** *Tanyát üt.*

✧ Etim: A → *tanya* főnév származéka.

tányér ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

1. Lapos fenekű, széles peremű, kerek, evéshez való edény. *Sosem tudom, mély vagy lapos tányérból egyem-e a tökfőzeléket.* (Jelzőként:) *Egy tányér levest kérek.*

2. Korongszerű tárgy, képződmény, alakzat. *A napraforgó tányérjával követi a nap járását. A hold tányérja ma éjjel ezüstösen világít.*

✧ Szin: **1.** *tálka, serpenyő* (mérlegé)

✧ Táj: *tángyér*

✧ Etim: Latin eredetű olasz jövevényszó.

✧ Ö: cin + tányér

tányéroz ◆ ige *~ni*

A közönség között körbejárva (tányérral, kalappal) adományt gyűjt. *Az utcai zenész produkciója végeztével tányérozni kezdett.*

✧ Szin: *kéreget, koldul,* (bizalmas) *kunyerál,* (szleng) *tarhál*

✧ Etim: A → *tányér* főnév származéka.

táp ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. (régi) Étel, táplálék. *„Fut, fárad a sok idegen. Miért? hogy tápja meglegyen”* (Vörösmarty M.: Jóslat).

2. Mesterséges takarmány. *A csirkék egy ideig még tápot kapnak.*

3. (választékos) ■ *Tápot ad valaminek*: alkalmat, ürügyet szolgáltat rá, és ezzel erősíti, szítja. *Megjegyzései tápot adtak az irigységnek.*

✧ Szin: **1.** (választékos) *eledel,* (régi) *eleség*

✧ Etim: Nyelvújítás kori elvonás a → *táplál* igéből.

tapad ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Egész felületével szorosan érintkezik valamely más felülettel. *A nedves papírlap az alaküvegre tapad.*

2. (bizalmas) (Személy) szorosan simul valakihez. *A kisgyerek anyjához tapad.* • Szólás: *Minden szem őrá tapad*: mindenki őt figyeli. | *Minden a kezéhez tapad*: ellop mindent, amit ér. | *Szenny tapad a becsületéhez*: nem makulátlan. | *Vér tapad a kezéhez*: gyilkosságban részes, gyilkos.

✧ Szin: **1.** *ragad* **2.** *ragaszkodik, simul;* (bizalmas) *akaszkodik valakire; csimpaszkodik valakibe*

✧ Ell: **1.** *leválik valamiről* **2.** *elhagy valakit,* (választékos) *lebomlik valakiről*

✧ Etim: A nyelvjárási, hangutánzó eredetű *top ~ tap* ‘leteper, négykézláb áll, megy’ ige származéka.

tapasz ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Ragtapasz. *Súlyos, mély sebet nem szabad tapasszal leragasztani.*

2. (régi) Vászonra kent gyógyhatású anyag. *Gennyfakasztó tapaszt kell a lábadra tenni!*

3. Gyümölcsfák sérüléseinek bevonására való szer. *A tapasz használata megvédi a fát a korhadástól és a kártevőktől is.*

4. (népi) Polyvás, törekes sárból készült vakolat. *Az öreg ház faláról nagy darabban lejött a tapasz.*

✧ Szin: **1.** *sebtapasz* **2.** (idegen) *flastrom* **4.** *sár, agyag*

✧ Etim: A nyelvjárási, hangutánzó eredetű *top ~ tap* ‘leteper, négykézláb áll, megy’ ige származéka.

✧ Ö: rag + tapasz

tapaszt ◆◆◆ ige *~ani*

1. (Tenyerét, fülét) hosszan valamihez szorítja. *Fülét a kulcslyukhoz tapasztja. Kezét szájára tapasztja.*

2. (Falat) agyagréteggel bevon, vakol. *Tapasztja a kemence falát. Régen sárral tapasztották a padlózatlan falusi szobák földjét.*

✧ Szin: **1.** *nyom, présel* **2.** *beken, beburkol,* (régi) *sároz*

✧ Etim: A nyelvjárási, hangutánzó eredetű *top ~ tap* ‘leteper, négykézláb áll, megy’ ige származéka.

tapasztal ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

Közvetlenül érzékel, átél valamit. *Még nem tapasztalt eleget. „Amit tapasztalsz, érzesz és tanulsz, Évmilliókra lesz tulajdonod”* (Madách I.: Az ember tragédiája).

✧ Szin: *észlel, érez, érzékel, megfigyel, észrevesz, felfedez, lát,* (idegen) *konstatál*

✧ Etim: A → *tapaszt* ige származéka.

tapasztalat ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Valamiben való jártasság. *Milyen tapasztalataid vannak róla? Ehhez a munkához nincs meg a kellő tapasztalata.*

2. Ismereteink kísérleti, gyakorlati ellenőrzése. *Az elméletet igazolta a tapasztalat.*

✧ Szin: **1.** *tapasztalás, élmény, megfigyelés, gyakorlat, benyomás, tudás, ismeret,* (idegen) *rutin* **2.** *megfigyelés, megtapasztalás, kipróbálás,* (régi) *észlelet,* (választékos) *empíria*

✧ Ell: **1.** *tapasztalatlanság, járatlanság, gyakorlatlanság*

✧ Etim: A → *tapasztal* ige származéka.

tapasztalt ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

Olyan (személy), aki sok tapasztalatot szerzett. *Tapasztalt pilóta vezeti a gépet. Tapasztalt tanítónő foglalkozik a gyerekekkel.*

✧ Szin: *gyakorlott, jártas, rutinos, kitanult, képzett, hozzáértő,* (bizalmas) *profi* • *Nem egyszer úszta át a Dunát. Meg van minden paprikás lében főve.* (bizalmas) *Nem most jött le a falvédőről.*

✧ Ell: *tapasztalatlan, gyakorlatlan, naiv, rutintalan, kezdő*

✧ Etim: A → *tapasztal* ige származéka.

tápérték ◆ fn –, *~et, ~e*

Az emésztőszervekben lebontott tápanyagból felszabaduló energia. *A banánnak nagyon magas a tápértéke.*

✧ Szin: *táperő*

✧ Etim: Összetétel: → *táp* + → *érték.*

tapéta ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Papírból vagy textíliából készült falburkoló anyag. *Ha ügyes vagy, magad is felragaszthatod a tapétát.*

✧ Szin: *falkárpit, kárpit, falpapír,* (régi) *papírszőnyeg, falszőnyeg*

✧ Etim: Latin eredetű német jövevényszó.

tapint ◆◆◆ ige *~ani*

1. Érintéssel érzékel. *A vakok látás helyett is tapintanak. Valami puha szőröset tapintottam a tarisznyában.*

2. ■ *Valakinek elevenére tapint*: érzékeny, kényes pontját érinti.

✧ Szin: **1.** *megérint, hozzáér, hozzányúl, illet, megfog* **2.** *valamire rátapint, rátalál, rámutat; valamit eltalál, kitalál*

✧ Táj: **1.** *értőzik*

✧ Etim: A → *tapad*, → *tapaszt*, → *tapogat*, → *tapos* igék tövével azonos nyelvjárási, hangutánzó eredetű *top ~ tap* ‘leteper, négykézláb áll, megy’ ige származéka.

tapintat ◆◆◆◆ fn –, *~ot, ~a*

Érzék, készség a másokat nem sértő hangnem, eljárásmód megtalálásához. *Nincs benne egy szemernyi tapintat sem. Tapintatból nem hozta szóba a kellemetlen esetet.*

✧ Szin: *figyelmesség, udvariasság, körültekintés, gyöngédség, kímélet, finomság,* (idegen) *diszkréció*

✧ Ell: *tapintatlanság, figyelmetlenség,* (idegen) *indiszkréció*

✧ Etim: A → *tapint* ige származéka.

tapír ◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

Trópusi erdőkben élő, rövid ormányú, páratlan ujjú patás emlős. *A tapír, bár hasonlít rá, nem rokona a disznónak.*

✧ Etim: Francia és portugál, végső soron valamely indián nyelvből eredő nemzetközi szó.

táplál ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (Élőlényt) élelemmel lát el. *A pelikán hallal táplálja fiókáit. Csecsemőjét tejjel táplálja.*

2. (Hasznos) táplálékul szolgál. *A csokoládé nagyon táplál.*

3. A működéséhez, fennmaradásához szükséges anyagokkal folyamatosan ellát valamit. *A növényt gyökerei táplálják. A szivattyút benzinmotoros áramfejlesztő táplálja. Tápláld a tüzet, hogy el ne aludjon!*

4. (választékos) Életben tart, éltet valakit. *Egy reménység táplál csak.*

5. (választékos) ■ *Haragot táplál valaki iránt, valakivel szemben*: tartósan haragszik rá. *Haragot táplál a szomszédjával szemben.*

✧ Szin: **1.** *etet, szoptat, élelmez* **3.** *éltet*

✧ Ell: **1.** *éheztet, koplaltat*

✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, ismeretlen eredetű szótő származéka. A tő összefügghet a → *támaszkodik*, → *támaszt*, → *támogat* igék tövével.

táplálék ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. A szervezetben feldolgozva az élőlényeket életben tartó, fejlesztő anyag. *Télen nehezen találnak táplálékot az erdei vadak.*

2. (választékos) A szellemet gazdagító alkotás vagy tevékenység. *Egyetlen szellemi tápláléka a csütörtök esti folytatásos tévéfilm.*

3. (választékos) Gondolat, érzés erősítését szolgáló mozzanat, jelenség. *Féltékenysége újabb táplálékot kapott a névtelen levéltől.*

✧ Szin: **1.** *élelem, tápanyag, ennivaló, étel, eleség, eledel, élelmiszer,* (régi) *betevő, étek, táp,* (bizalmas) *kaja,* (szleng) *zaba*

✧ Etim: A → *táplál* ige nyelvújítás kori származéka.

táplálékl|ánc ◆◆ fn

(Biológiában:) Az egymást táplálékul fogyasztó élőlények láncolata. *Többféle táplálékl|ánc van: a ragadozólánc első szintje egy növény, a második egy növényevő állat, ezt követi egy vagy több kisebb testű, végül egy nagyobb testű ragadozó (például: levél, levéltetvek, katicabogár, széncinege, karvaly). Amikor a Tiszába ciánszennyeződés került, a folyó teljes táplálékl|ánca elpusztult.*

✧ Szin: *táplálékpiramis*

✧ Etim: Összetétel: → *táplálék* + → *lánc*.

táplálkoz|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Valamilyen táplálékkal él. *Megfelelően táplálkozik. A gyíkok rovarokkal táplálkoznak.*

2. (tréfás) Eszik. *Nem zavarlak, látom, táplálkozol.*

3. (választékos) (Valamely forrásból) tartalmat merít. *A rendező e filmjében ifjúkori élményeiből, emlékeiből táplálkozik.*

✧ Szin: **1.** *étkezik* **2.** *étkezik, falatozik, lakmározik, csipeget,* (bizalmas) *kosztol, kajál,* (szleng) *zabál* **3.** *merít,* (választékos) *építkezik*

✧ Ell: **1., 2.** *koplal, böjtöl, éhezik*

✧ Etim: A → *táplál* ige nyelvújítás kori származéka.

tapló ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Fán élősködő, többnyire féloldalas, félkör alakú, kemény, merev húsú gomba. *A taplók legtöbb faja alkalmatlan emberi fogyasztásra. A tapló legtöbbször a már beteg fát támadja meg.*

2. Ennek gyúlékony anyaga. *A tűzgyújtáshoz régen acél, kova és tapló kellett. A bükkfa taplójával régen fűtöttek, ma Erdélyben szarvasbőrre emlékeztető anyagot, sapkát, táskát készítenek belőle.* ● Szólás: (népi) *Nem ér az egy ütet taplót*: semmit sem ér.

3. (bizalmas) Kulturálatlan személy. *Azzal a taplóval nem akarok még egyszer találkozni.* (Jelzőként:) *Tapló módon viselkedett.*

✧ Szin: **1.** *taplógomba, fagomba* **3.** *neveletlen, bárdolatlan, goromba, faragatlan,* (bizalmas) *bunkó, tuskó*

✧ Ell: **3.** *jólnevelet, illemtudó*

✧ Etim: Valószínűleg török jövevényszó.

tapodtat ◆ tárgyragos fn

(Csak ezekben a kifejezésekben:) ■ *(Egy) tapodtat sem megyek innen*: egy lépést sem. | *(Egy) tapodtat se engedj az igazadból*: semennyit se, egy jottányit se.

✧ Etim: A → *tapos* ige tövével azonos nyelvjárási, hangutánzó eredetű *top ~ tap* ‘leteper, négykézláb áll, megy’ ige *tapod* ‘tapos’ származékának továbbképzett és ragozott alakja.

tapogat ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Egymás után többször megtapint valamit, valakit. *Az öregember fájó csontjait tapogatja. Vigye innen a kezét, ne tapogasson!*

2. Keresgélve tapogatózik. *Sokáig tapogatott, míg végre megtalálta a villanykapcsolót.* ● Szólás: *Sötétben tapogat*: nem találja a megoldást.

3. (népi) Tapogatóval halászik. *Ma a halászok csak tapogatnak.*

4. (népi) (Ló) megy, halad. *A két ló lassan tapogat végig az úton.*

✧ Szin: **1.** *fogdos, meg-megérint, meg-megfog,* (bizalmas) *bögyörészik, cicizik, taperol, nyúlkál, tapizik* (általában férfi nőt) **4.** *mendegél, poroszkál, meneget*

✧ Etim: A → *tapad*, → *tapaszt*, → *tapint*, → *tapos* igék tövével azonos nyelvjárási, hangutánzó eredetű *top ~ tap* ‘leteper, négykézláb áll, megy’ ige származéka.

✧ Táj: **1.** *babirkál, baszkurál, macál, mancsol*

tapogató I. ◆◆ mn, mn-i in *~k, ~t, ~an*

1. Olyan (személy), aki tapogat. *A fal mellett tapogató vak elérte a kapualjat.*

2. Olyan (tárgy), amellyel valamit tapogatva vizsgálni lehet. *A villanyszerelő tapogató kézilámpával ellenőrzi a vezetéket.*

✧ Etim: A → *tapogat* ige származéka.

tapogató II. ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Puhatestűek, rovarok csápja. *A csiga úgy húzza be a tapogatóit, ahogy az ember kifordítja a harisnyáját.*

2. (népi) Alul-felül nyitott halfogó vesszőkosár. *Lemerítette a tapogatót, és amint felhúzta, alig volt benne néhány hal.*

✧ Etim: A → *tapogat* ige származéka.

tapogatódz|ik ◆◆ ige **tapogatóz|ik** *~ni*

1. Tájékozódva tapogat maga körül. *Olyan sötét van, csak tapogatózik.* ● Szólás: *Rossz helyen tapogatódzik*: nem ez a titok nyitja.

2. (bizalmas) Óvatosan tájékozódik. *Még csak tapogatózom az állás ügyében.*

✧ Szin: **1.** *keresgél, matat, kotorászik* **2.** *kérdezősködik, érdeklődik, puhatolódzik; faggat valakit; firtat valamit*

✧ Etim: A → *tapogat* ige származéka.

☝ A *tapogatódzik* alakváltozat elválasztása: *ta-po-ga-tó-dzik*. Felszólító alakjaiban két *d*-t írunk: *tapogatóddzon* vagy (ikesen ragozva, választékosan) *tapogatóddzék*. Ezek elválasztása: *ta-po-ga-tódz-dzon* stb.

tapos ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Talpával ránehezedve tömörít valamit. *A laza talajt tapossa. Régen a szőlőt préselés előtt fakádban taposták.*

2. Vigyázatlanul vagy kíméletlenül rá- vagy belelép, rálép, illetve belelépve rajta, benne jár. *Ne taposs a virágokra! A magas fűben tapos.* ■ *Valamilyenre tapos valamit*: rajta vagy benne járva valamilyenné teszi. *Ferdére taposta a cipőjét.*

3. (bizalmas) Talpával ránehezedve hajt valamit. *Taposd a pedált!*

4. (bizalmas) ■ *Valahányadik évét* vagy *valahányadikat tapossa*: abban az életévében van. *Már a hetvenediket tapossa.*

5. (rosszalló) Valaminek az elérése érdekében mindent megtesz. *Addig taposott, míg bevették a csapatba.*

6. (Erkölcsi értéket) durván megsért. *Ebben az országban lábbal tapossák az emberi jogokat. A becsületébe tapostak.*

✧ Szin: **1.** *nyom, rálép, ráhág, tipor, döngöl* **2.** *rálép, ráhág, tipor, gázol* **3.** (bizalmas) *teker valamit; pedáloz* **5.** *igyekszik*, (rosszalló) *helyezkedik, hajt, törtet, pedálozik* **6.** *tipor, gázol*

✧ Táj: **2.** *tapod*

✧ Etim: A → *tapad*, → *tapaszt*, → *tapint*, → *tapogat* igék tövével azonos nyelvjárási, hangutánzó eredetű *top* ~ *tap* ‘leteper, négykézláb áll, megy’ ige származéka.

táppénz ◆◆◆ fn –, *~t, ~e*

A munkavállalóknak a keresőképtelenség (például betegség) idején járó juttatás. *A műtétje után egy hónapig táppénzt kapott.* ■ *Táppénzen van*: nem keresőképes, ezért táppénzben részesül. *Már három hónapja táppénzen van az osztályfőnökünk, azóta helyettesítik.*

✧ Etim: Összetétel: → *táp* + → *pénz*.

taps ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

A két tenyérnek csattanó hanggal járó (többszöri) összeverése. *A közönség lelkes tapssal ünnepelte a színészeket.*

✧ Etim: Nyelvújítás kori elvonás a → *tapsol* igéből.

✧ Ö: vas + taps

tapsifüles ◆ mn *~ek, ~et*, – (bizalmas)

Hosszú fülű (nyúl). *A gyerekek húsvétra egy tapsifüles nyulat kaptak ajándékba.* (Főnévi használatban:) *A jól megtermett tapsifüles hatalmas ugrásokkal menekült a vadászkutya elől.*

✧ Szin: *ugrifüles*

✧ Etim: Összetétel; *tapsi*: a → *tapsol* ige játszi képzésű melléknévi igeneve + *füles*: a → *fül* főnév származéka.

tapsol ◆◆◆◆ ige *~ni*

Tetszés jeléül tenyerét többször összeüti. *A nézők hosszan tapsolnak.* ■ (ritka, bizalmas) *Tapsol valakinek*: lelkesen helyesli, amit csinál. *Te is tapsoltál neki, amikor előállt a javaslatával.*

✧ Szin: *tapsikol, örül,* (bizalmas) *tapsizik valaminek; helyesel valamit, éljenez valamit, valakit*

✧ Táj: *csattogtat*

✧ Etim: A → *tapad*, → *tapaszt*, → *tapint*, → *tapogat*, → *tapos* igék tövével azonos nyelvjárási, hangutánzó eredetű *top* ~ *tap* ‘leteper, négykézláb áll, megy’ ige származéka.

tar ◆◆◆◆ mn *~ok, ~t, ~on*

1. (régi, választékos) Kopaszra nyírt vagy borotvált. *Tar koponyáját gyorsan észrevettem a tömegben.*

2. (választékos) Lomb nélküli (fa). *Tar ágakat cibál a novemberi szél.*

3. Kopár vagy letarolt (vidék). *Ezen a részen tarra vágták az erdőt.*

4. (régi) (Főnévi használatban:) Borotvált fejű, török katona. *A végvári vitézek, ha kellett, aprították a tarokat.*

✧ Szin: **1.** *kopasz, hajatlan,* (szleng) *bőrfejű* **2.** *levéltelen, lombtalan, kopár, csupasz* **3.** *puszta, csupasz*

✧ Táj: **1.** *kopoc*

✧ Ell: **1.** *hajas* **2.** *leveles*

✧ Etim: Honfoglalás előtti, csuvasos típusú török jövevényszó.

tár[1] ◆◆◆ ige *~ni*

1. (Kaput, ajtót, ablakot stb.) (szélesre) nyit. *Szélesre tárta az ablak szárnyait.* ■ *Szélesre tárja a kaput valaki, valami előtt*: beenged, illetve szívesen fogad valakit, valamit. *Szélesre tárta a kaput a vendégek előtt. Minden új dolog előtt szélesre tárják a kapukat.*

2. (választékos) Fölfedve valaki, valami elé terjeszt vagy bemutat, előad valamit. *A nyilvánosság elé tárja az ügyet.*

✧ Szin: **2.** *megmutat, vázol, körvonalaz valakinek valamit; ismertet valakivel;* (választékos) *megjelenít*

✧ Ell: **1.** *bezár, becsuk* **2.** *elhallgat, titkol*

✧ Etim: Valószínűleg hangutánzó eredetű szó.

tár[2] ◆◆◆ fn *~ak* vagy *~ok, ~t* vagy *~at, ~a*

1. (Lőfegyveren) meghatározott számú töltény betöltésére való alkatrész. *Leveszi a puskát a válláról, és kiüríti a tárat.*

2. (régi) Tárolásra való helyiség. *A gabonát tárakba hordták.*

3. (régi) Olyan hely, amely összegyűjtve tartalmaz valamit. *Több nemzedék ismereteinek tára ez a sorozat.*

✧ Szin: **2.** *raktár* **3.** (régi) *tárház*

✧ Etim: Valószínűleg szláv jövevényszó.

✧ Ö: gyógy + szer + tár, kap + tár, kép + tár, kézi + könyv + tár, kincs + tár, könyv + tár, lel + tár, levél + tár, mag + tár, nap + tár, pénz + tár, rak + tár, ruha + tár, szer + tár, szó + tár

tarack[1] ◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. Nehezen kiirtható gyökerű gyomféle. *Sok munka lesz a kerttel, csupa tarack a földje.*

2. Gyökértörzsnek föld alatti, sokszor elágazó, vízszintes hajtása. *Kiástuk a földből a tarackot.*

✧ Szin: **1.** *tarackbúza, perje, perjefű* **2.** *perjegyökér*

✧ Táj: **1.** *pernye, pörgye, pörnye*

✧ Etim: Bolgár vagy horvát-szerb jövevényszó.

tarack[2] ◆ fn *~ok, ~ot, ~ja* (régi)

Rövid csövű tábori löveg. *A tarackból kilőtt lövedék meredek ívű röppályát ír le.*

✧ Szin: *ágyú,* (régi) *mozsárágyú*

✧ Etim: Német, közelebbről bajor-osztrák jövevényszó.

taraj ◆◆ fn *~ok, ~t* vagy *~at, ~a*

1. Tyúkfélék fején levő húsos, vörös lebeny. *A kakas ékessége a taraj.*

2. Tüskés vagy fogazott csontképződmény. *Több kihalt őshüllő is tarajt viselt a hátán és a nyakán.*

3. Sisakdísz. *A görög harcosok sisakját lószőr taraj ékesítette.*

4. Hullámok tajtékos háta. *Egy-egy hullám taraja átcsapott a fedélzeten.*

5. (választékos) Hegygerinc szabálytalan vonalú éle. *A távolból idesejlik a hegyek taraja.*

6. (régi) (Sarkantyún) kis mozgó, kerek, fogazott fémlap. *A sarkantyú taraja gyakran felsértette a ló vékonyát.*

✧ Szin: **1.** *taréj* **3.** *forgó, tarajdísz*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

☝ A *taréj* alakváltozat leginkább csak az 1. jelentésben használatos, és itt egyenrangú a *taraj*-jal. Átvitt értelemben viszont általában a *taraj* használatos, és ennek a melléknévi származéka a gyakoribb: *tarajos hullámok, tarajos gőte, tarajos gyík, tarajos sül.*

tárca ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Zsebben hordott többrekeszes, általában bőrből készült tartó. *Az iratok és a papírpénz közül egy fényképet halászott elő tárcájából. Elővett egy kétszázast a tárcájából.*

2. Irodalmi színvonalú, olvasmányos hírlapi írásmű. *A szombati számba írt egy tárcát.*

3. Miniszteri ügykör, illetve minisztérium. *Az új kormányban a külügyi tárcát kapta meg. Az országgyűlés ma a közlekedési tárca költségvetését tárgyalja.*

✧ Szin: **1.** *levéltárca, pénztárca, erszény,* (bizalmas) *buksza,* (szleng) *brifkó* **3.** *miniszterség*

✧ Etim: A → *tár* főnév nyelvújítás kori származéka.

✧ Ö: levél + tárca, pénz + tárca

tárcsa ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Korong alakú, forgó mozgást végző alkatrész. *A tárcsa ment tönkre?*

2. (kissé régi) Telefonkészüléken a számlap fölötti, lyukakkal ellátott korong. *Eltört a telefon tárcsája.*

3. Forgó acéltányérokkal felszerelt talajlazító eszköz. *A traktor után tárcsát akasztottak.*

4. Jelzésre használt, nyélre erősített színes korong. *A forgalmista tárcsájával ad jelt a vonat indulására.*

✧ Etim: Francia, végső soron germán eredetű német jövevényszó.

tárcsáz ◆◆ ige *~ni*

1. A telefonkészülék tárcsáját elfogatva vagy gombjait nyomogatva jelzi a központnak a hívott számot. *Emeld fel a kagylót és tárcsázd a számot!*
2. Tárcsával talajt lazít. *Szántás után tárcsázzák a földet.*
✧ Szin: **1.** *hív valakit, valamit; telefonál valakinek;* (Fv) *kitárcsáz,* (Er) *formál,* (bizalmas) *felcsörög valakit; odacsörög valakinek, rácsörög valakire* **2.** *porhanyít, feltör*
✧ Etim: A → *tárcsa* főnév származéka.

targonca ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Kétkerekű, kézzel tolható vagy húzható szállítóeszköz. *A csomagokat targoncára rakták, úgy vitték ki a vonathoz.*
2. Négykerekű, lapos rakfelületű, akkumulátoros szállítójármű. *A villamos targoncával vitték át a ládákat a másik épületbe.*
✧ Szin: **1.** *talicska, tragacs*
✧ Táj: **1.** *taliga, furik*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

tárgy ◆◆◆◆◆ fn *~ak, ~at, ~a*
1. Anyagi természetű, különállóan létező dolog. *Ez csupán élettelen tárgy. A kiállított használati tárgyak a bronzkori ember eszközei voltak.*
2. Az, akire, amire valamely tevékenység, érzés, magatartás irányul. *Szerelmének tárgya egy férjes asszony.* ■ *A közfigyelem tárgya lett*: rá irányul a figyelem. | *Nevetség tárgya*: rajta nevetnek.
3. Az, amiről a beszélgetés, vita folyik. *Mai megbeszélésünk tárgya a jövő évi költségvetés.* ■ *Térjünk a tárgyra!*: **a)** kezdjük el az érdemi megbeszélést **b)** hagyjuk a lényegtelen kitérőket. | (hivatalos) *Valaminek a tárgyában*: valamivel kapcsolatban, valamit illetően. *Döntés született az útépítés tárgyában.*
4. Az, amiről valamely írásmű, előadás, beszéd stb. szól. *Mai előadásom tárgya a barokk világi költészet. Már nem emlékszem, mi volt a levél tárgya.*
5. *Valaminek a tárgya*: az, amit valamely művészi alkotás ábrázol. *A festmény tárgya egy folyópart. A romantikus regény tárgya két fiatal egymásra találása.*
6. Tantárgy. *A humán tárgyakból jók a jegyei.*
7. Az a dolog, amelyre valamely gondolat vonatkozik. *A jel tárgya az, amit jelöl.*
8. (Nyelvtanban:) Az a mondatrész, amely kifejezi, hogy a cselekvés kire, mire irányul. *A tárgy a „kit?" vagy „mit?" kérdésre felel. Húzd alá a mondatban szaggatott vonallal a tárgyat!*
✧ Szin: **1.** *holmi, eszköz, cikk, portéka, egy-más* **3–5.** *téma, tartalom* **8.** (idegen) *accusativus*
✧ Etim: Francia jövevényszó.
✧ Ö: kegy + tárgy, mű + tárgy, tan + tárgy
☝ Az *accusativus* szinonima kiejtése: [akkuzatívusz].

tárgyal ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Megbeszélésen tisztázni igyekszik valamit, tanácskozik valamiről. *Az országgyűlés az új adótörvényt tárgyalja. Tárgyalnunk kell erről a kérdésről.*
2. Tárgyaláson foglalkozik valamivel. *Az ügyet már bíróság is tárgyalta.*
3. (választékos) Módszeresen fejteget, ismertet valamit. *A szerző részletesen tárgyalja az övétől eltérő nézeteket is.*
✧ Szin: **1.** *megbeszél, megvitat; értekezik valamiről* **3.** *előad,* (választékos) *taglal*
✧ Etim: A → *tárgy* főnév származéka.

tárgyalás ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. Hivatalos megbeszélés, vita. *Megkezdődött a költségvetés képviselőházi tárgyalása. Az üzleti tárgyalás már két órája tart.*
2. Peres eljárás döntő szakasza. *A bíróság a tárgyalás során meghallgatja a tanúkat, megállapítja a tényállást és ítéletet hoz az ügyben.*
3. Valaminek részletes kifejtése. *A tanulmányban nem kapott helyet egy fontos kérdés tárgyalása.*
4. Értekezésnek, tanulmánynak a mondanivaló lényegét kifejtő része. *A bevezetőben felvetett problémát a szerző elfelejtette kifejteni a tárgyalásban.*
✧ Szin: **1.** *tanácskozás, ülés, konferencia, értekezlet, eszmecsere, gyűlés,* (idegen) *ankét, konzílium* **3.** *taglalás, részletezés*
✧ Etim: A → *tárgyal* főnév származéka.

tárgyaló ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (bizalmas)
Tárgyalóterem. *Kérem az urakat, fáradjanak át a tárgyalóba!*
✧ Szin: *ülésterem*

✧ Etim: A → *tárgyal* főnév származéka.

tárgyas ◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. (Nyelvtanban:) Olyan (ige), amelynek jelentése tárgyra (is) vonatkozik, illetve amelynek kötelezően van tárgyi vonzata. *A csinál tárgyas ige, a néz lehet tárgyas is és tárgyatlan is.*

2. (Nyelvtanban, kissé régi:) Olyan (igeragozás), amely kifejezi a tárgyra vonatkozást. *A néz ige kijelentő mód egyes szám első személyű tárgyas ragozású alakja: nézem.*

✧ Szin: **2.** *határozott*

✧ Ell: **1.** *tárgyatlan, tárgy nélküli* **2.** *általános,* (kissé régi) *alanyi*

✧ Etim: A → *tárgy* főnév származéka.

tárgyatlan ◆ mn *~ok, ~t, ~ul*

(Nyelvtanban:) Olyan (ige), amelynek jelentése nem vonatkozik tárgyra, illetve amelynek nem lehet tárgyi vonzata. *A megy ige tárgyatlan.*

✧ Szin: *tárgy nélküli*

✧ Ell: *tárgyas*

✧ Etim: A → *tárgy* főnév származéka.

tárgyilagos ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

A dolgokat a tényeknek megfelelően, elfogultság nélkül tekintő. *Köszönöm a tárgyilagos kritikát!*

✧ Szin: *elfogulatlan, pártatlan, józan, semleges,* (idegen) *korrekt, objektív*

✧ Ell: *elfogult, részrehajló,* (idegen) *szubjektív*

✧ Etim: A → *tárgy* főnév származéka.

tárgyszerű ◆◆ mn *~ek, ~t, ~en*

1. (választékos) Valaminek tárgyához, tartalmához illő, annak megfelelő. *A tanulmány tárgyszerű stílusban íródott. Tárgyszerűen beszélt.*

2. Tárgyilagos, elfogulatlan. *Tárgyszerű bírálatot kapott a disszertációja.*

✧ Szin: **1.** *hiteles* **2.** (idegen) *objektív*

✧ Ell: **1.** *hiteltelen,* (választékos) *tárgyszerűtlen* **2.** *elfogult,* (idegen) *szubjektív*

✧ Etim: A → *tárgy* főnév származéka.

tárgytalan ◆◆ mn *~ok, ~t,* – (választékos)

Olyan, ami időszerűségét elvesztette. *Az újsághirdetés már tárgytalan. Az üzlet tárgytalan.*

✧ Szin: *érvénytelen, időszerűtlen, lényegtelen, érdektelen,* (szleng) *almás*

✧ Ell: *érvényes, időszerű, aktuális*

✧ Etim: A → *tárgy* főnév származéka.

tárház ◆◆◆ fn

1. (régi) Raktárépület. *A hadizsákmányt a tárházba hordták.*

2. (választékos) Szellemi értékek lelőhelye, forrása. *A könyvtár a tudás tárháza.*

✧ Szin: **1.** *kamra, lerakat* **2.** *kincstár,* (régi) *kincsesház*

✧ Etim: Összetétel; *tár* ‘áru’: török eredetű vándorszó (ennek lehet későbbi, szláv nyelvekből való átvétele a → *tár* főnév) + → *ház*.

tarhonya ◆◆ fn –, *~t, ~ja*

Apró gömböcskékre morzsált száraz tésztaféle. *A birkapörkölt tarhonyával nem utolsó étel.*

✧ Szin: (régi) *gombóta,* (szleng) *hadtápsörét,* (Fv szleng) *broki*

✧ Etim: Oszmán-török jövevényszó.

tarifa ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Díjszabás. *A postai tarifákat folyvást emelik, sosem tudom, milyen bélyeget ragasszak a borítékra. Melyik taxivállalat szállít a legalacsonyabb tarifával?*

✧ Szin: *ár, díj, díjtétel, viteldíj, menetdíj, útiköltség,* (bizalmas) *taksa*

✧ Etim: Olasz, végső soron arab eredetű nemzetközi szó.

tarisznya ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Vállra akasztható, rendszerint ráhajtott fedelű, egyszerű, puha anyagú táskaféle. *„Van vereshagyma a tarisznyába, keserű magába”* (népdal). *Ma megint sok fiatal hord tarisznyát.*

2. ■ (népi, gúnyos) *Vén tarisznya*: (rút) öregasszony. *Mit akar itt ez a vén tarisznya?*

✧ Szin: **1.** *táska,* (régi) *iszák* **2.** (gúnyos) *szatyor*

✧ Táj: **1.** *általvető, nyakbavető, szütyő, oldalbüszkeség*

✧ Etim: Végső soron görög eredetű vándorszó.

tarja ◆◆ fn –, ~*t*, ~*ja*

A sertés, illetve a marha lapockája feletti hús, illetve ez mint étel. *A jól megfűszerezett tarját a legjobb faszénparázs felett, roston sütni.*

✧ Etim: Valószínűleg a régi nyelvi, a → *tarkó* főnév alapszavával azonos ősi, finnugor kori *tar* ‘marha, sertés lapockája feletti hús’ főnév származéka.

tarka ◆◆◆◆ mn ~*k*, ~*t*, ~*n*

1. Egyszerre több, általában élénk színből álló. *A meredek emelkedő után egy tarka rétre értünk. Egy tarka lepke szállt be a szobába.* ● Szólás: *Annyi van belőle, mint a tarka kutya*: rengeteg van belőle.

2. Változatos vagy elütő elemekből összetevődő. *Az estélyre tarka társaság gyűlt össze.*

✧ Szin: **1.** *tarkabarka, foltos, pettyes, színes, sokszínű, színpompás, változatos,* (régi) *cirmos* **2.** *színes, érdekes,* (rosszalló is) *vegyes*

✧ Táj: **1.** *hímes*

✧ Ell: **1.** *egyszínű, mintázatlan, dísztelen, egyszerű* **2.** *unalmas, egyhangú, szürke*

✧ Etim: A nyelvjárási, valószínűleg török eredetű *tar* ‘tarka’ melléknév származéka.

tarkabarka ◆◆ mn ~*k*, ~*t*, ~*n*

Nagyon tarka. *Tarkabarka mintás anyagból készült a gyerekszoba függönye. Tarkabarka, verses, zenés műsort állított össze az osztály anyák napjára.*

✧ Szin: *sokszínű, színpompás, színes, változatos*

✧ Ell: *egyszínű, színtelen, egyhangú*

✧ Etim: A → *tarka* melléknévből keletkezett összetétel, ikerszó: → *tarka* + *barka*.

tarkó ◆◆◆◆ fn ~*k*, ~*t*, ~*ja*

A fej hátulsó része, ahol a koponya a nyakkal találkozik. *A tanácstalan ember önkéntelenül is a tarkóját vakargatja. Tarkón lőtték, azonnal meghalt.*

✧ Szin: *nyakszirt*, (régi) *nyakkupa*

✧ Táj: *kupa, nyakcsig, nyakacsiga*

✧ Etim: A → *tarja* főnév alapszavával azonos ősi, finnugor kori *tar* ‘marha, sertés lapockája feletti hús’ főnév származéka.

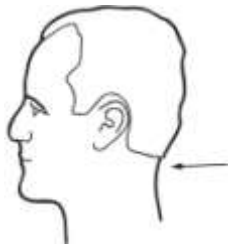

tárkony ◆◆ fn –, ~*t*, ~*a*

1. Fészkes virágzatú évelő növény. *A tárkony az üröm rokona.*

2. E növény mint fűszer. *A tárkony az erdélyi konyha jellegzetes fűszere. Tárkonyos sült készül ebédre.*

✧ Szin: **1.** *tárkonyüröm,* (népi) *kígyótráng*

✧ Etim: Arab, végső soron görög eredetű vándorszó.

tárlat ◆◆◆◆ fn ~*ok*, ~*ot*, ~*a*

Több művész alkotásait bemutató kiállítás. *Az idei tavaszi tárlaton számos tehetséges festő mutatkozott be képeivel.*

✧ Szin: *képkiállítás, bemutató*

✧ Etim: A → *tár* ige származéka.

tarló ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (népi)
1. Az a föld, amelyről a gabonát learatták. *A tarlót hamarosan fölszántják, gyorsan kell kalászt gyűjteni.*
2. A learatott gabona földben maradó szára, töve. *Aki nem szokta, nem tud mezítláb a tarlón járni.*
✧ Táj: *talló*
✧ Etim: Honfoglalás előtti török jövevényszó.
tárló ◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Kiállítási tárgyak bemutatására való üvegfedelű, asztalszerű bútor. *Ne támaszkodjatok rá a tárlókra, mert elreped az üveg!*
✧ Szin: *üvegszekrény, vitrin, bemutatószekrény, kirakat*
✧ Etim: A → *tárol* ige származéka.

tárna ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
(Faoszlopokkal aládúcolt) bányajárat. *Több tárnát bezártak. Beomlott egy tárna.*
✧ Szin: *táró, vágat, folyosó, járat, akna*
✧ Etim: A → *tár* ige nyelvújítás kori származéka.
tárogató ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Öblös hangú, régi magyar fúvós hangszer. *A tárogató a kurucok kedvelt hangszere volt.*
✧ Szin: (régi) *töröksíp*
✧ Etim: A → *tár* ige származéka; a korábbi *tárogató síp* szószerkezet jelzőjének önállósulásával keletkezett.
tarokk ◆◆ fn *–, ~ot, ~ja*
1. Általában két pár által, különleges, 42 lapos, nagy alakú kártyával játszott kártyajáték. *Tarokkban verhetetlen vagyok.*
2. E kártyajátékban a színnel nem jelölt lapok valamelyike. *Tarokkal kezdi a játékot.*
3. Tarokk-kártya. *Kártyázni akarunk, hozz tarokkot!*
✧ Etim: Olasz eredetű nemzetközi szó.
☝ Ha *k*-val kezdődő toldalék járul hozzá, egyszerűsítve csak két *k*-t írunk: *tarokkal*. A *k*-val kezdődő összetételi utótagot kötőjellel kapcsoljuk hozzá: *tarokk-kártya.*
tarol ◆◆ ige *~ni*
1. (népi) (Területet) növények levágásával csupasszá tesz. *Erdőt tarolnak, állatokat vadásznak, nem törődnek semmivel.*
2. (Szálas növényt) tömegesen levág. *A nádat télen tarolják.*
3. (Tekejátékban:) Minden álló bábot ledönt. *A második gurítással tarolt.*
4. (Sportban:) Sok győzelmet, illetve helyezést szerez. *Az olimpián taroltak a magyar kajakosok.*
✧ Szin: **1.** *arat, kaszál, sarlóz,* (régi) *kopaszra nyír* **2.** *arat, kaszál, sarlóz* **4.** *arat*
✧ Etim: A → *tar* melléknév származéka.
tárol ◆◆◆◆ ige *~ni*
Nagy mennyiségben elraktároz valamit. *A kukoricát silóban tárolják. A pincében tárolja a télire vásárolt burgonyát.*
✧ Szin: *felhalmoz, eltesz, elhelyez, készletez, félretesz, gyűjt, tart, vermel, elvermel*
✧ Etim: A → *tár* főnév származéka.
tároló ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Víztároló. *Hetek óta nem esett semmi csapadék, üresek a tárolók.*
2. Tárolóhelyiség. *Megtelt a tároló, oda már nem fér több áru.*
3. Adattároló lemez. *A vincseszter a számítógép tárolója.*
✧ Szin: **1.** *víztározó, gyűjtőmedence, tartály* **2.** *raktár* **3.** *tár, memóriaegység, merevlemez, vincseszter*
✧ Etim: A → *tárol* ige származéka.
tározó ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
(Tó nagyságú) víztároló. *Környezetvédelmi okokból mégsem építik meg a tározót.*
✧ Szin: *gyűjtőmedence, ciszterna, víztározó*
✧ Etim: A → *tár* főnév származéka.
társ ◆◆◆◆◆ fn *~ak, ~at, ~a*
1. Velünk együtt levő személy. *Nem egyedül, társakkal érkezett.*
2. Házastárs. *Drága társammal most ünnepeltük 50. házassági évfordulónkat.*
3. Üzlettárs. *Tönkrement az X. és társa ügyvédi iroda. A társam éppen üzleti úton van Kanadában.*

4. (választékos) Szorosan az emberhez tartozó kedvelt állat vagy tárgy. *Ez a zsebóra negyven éve hű társa. A kutya az ember leghűbb társa.*
5. (ritka) *Valaminek a társa*: párja. *Hol a társa ennek a kesztyűnek?*
✧ Szin: **1.** *partner, kolléga, munkatárs, barát, cimbora, pajtás,* (bizalmas) *haver* **2.** *pár, kedves, férj, feleség, partner* **3.** *partner, kolléga, munkatárs* **4.** (választékos) *barát*
✧ Táj: **1.** *koma*
✧ Etim: Valószínűleg szláv jövevényszó.
✧ Ö: baj + társ, csendes + társ, elv + társ, házas + társ, iskola + társ, kar + társ, kor + társ, polgár + társ, vetély + társ

társadalom ◆◆◆◆◆ fn *társadalmak, társadalmat, társadalma*
1. Szervezett emberi közösségek együttélésének viszonyrendszere. *A kommunista társadalom felépítése illúziónak bizonyult.*
2. Az ilyen viszonyok között élők. *A mai magyar társadalomban nagy vagyoni különbségek vannak.*
3. A közösségnek valamely rétege vagy osztálya. *Az új rendelet megosztotta az orvosok társadalmát.*
4. (Település, földrajzi egység) lakóinak összessége. *A falu társadalma nagyon sokszínű.*
5. (Állatok) közössége. *A hangyák társadalma nagyon szervezettnek tűnik.*
✧ Szin: **1.** (régi) *polgárzat,* (idegen) *szocietás* **2., 4.** *lakosság*
✧ Etim: A → *társ* főnév származéka.

társadalombiztosítás ◆◆◆ fn –, *~t, ~a*
A keresőképtelenekről (például betegekről, kiskorúakról) való anyagi és egészségügyi gondoskodás rendszere. *A társadalombiztosítás csak azokról gondoskodik, akiknek kilencjegyű azonosító számuk van.*
✧ Etim: Összetétel; → *társadalom* + *biztosítás*: a → *biztosít* ige származéka.
☝ Rövidítése: *tb* (pont nélkül). Ennek a kiejtése: [tébé].

társalgó ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. (választékos) Olyan személy, aki valahogyan tud beszélgetni. *Könnyed társalgó, bárkivel hamar szót ért.*
2. (Szállóban, klubban) kényelmesen berendezett közös helyiség. *Az üdülő társalgójában beszélget barátaival.*
3. (régi) A társasági illemre és a levelezés választékos fordulataira oktató könyv. *Levett a polcról egy társalgót.*
✧ Szin: **1.** *beszélgető* **2.** *szalon, hall, fogadószoba, előcsarnok* **3.** *illemtan*
✧ Etim: A → *társalog* ige származéka.

társalog ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. (választékos) közvetlen modorban, udvariasan beszélget. *Kávézás közben társalognak a kollégák.*
2. (gúnyos) Fecseg. *Zavarja az órát, folyton társalog.*
✧ Szin: *beszél, társalkodik, diskurál, cseveg, tereferél, csacsog, locsog,* (régi, idegen) *konverzál,* (bizalmas) *trécsel, traccsol, dumál,* (szleng) *povedál*
✧ Ell: *hallgat, figyel*
✧ Etim: A → *társ* főnév származéka.

társas ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
1. Közösen, együttesen végzett (tevékenység). *Ez a jövedelem társas vállalkozásból származik. Szombatra társas kirándulást szervezünk.*
2. Társasági, társadalmi. *Fogalma sincs a társas illemről. Fontos a társas érintkezés szabályainak betartása.*
3. Közösségben élő. *Az emberen kívül néhány állatfaj is társas lény, például a majmok, a delfinek.*
✧ Szin: **1.** *közös, közösségi, együttes, csoportos,* (idegen) *kollektív* **2.** *közösségi*
✧ Ell: **1.** *egyéni, személyes* **3.** *magányos,* (régi) *magános*
✧ Etim: A → *társ* főnév származéka.

társaság ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
1. Rendszeresen összegyűlő személyek többé-kevésbé zárt közössége. *Mulatozó, vidám társaság, együtt szoktak szórakozni. Sokat jár társaságba. A társaság kedvelt üdülőhelye a Riviéra volt.*
2. *Valakinek a társasága*: **a)** a vele való együttlét. *Kinek a társaságában érkezett?* **b)** társ. *Egyedüli társasága egy papagáj.*
3. (régi) Társulat, egyesület. *A társaság tagjai évenkénti tagdíjat fizetnek.* ■ *Tudós társaság*: akadémia. | *Jézus társasága*: a jezsuita rend.
4. Több személy szerződésén alapuló vállalat. *Egy korlátolt felelősségű társaság tagja, korábban egy betéti társasága volt.*
5. (régi) Társadalom. *„A társaságban született ember nem önmagáé”* (Kölcsey F.: Parainesis).
✧ Szin: **1.** *közösség, csapat, kör, csoport, banda,* (bizalmas) *brancs* **3.** *klub, testület, szervezet,* (régi) *egylet*
✧ Etim: A → *társ* főnév származéka.
✧ Ö: köz + társaság

társasház ◆◆◆◆ fn
Öröklakásokból álló lakóház. *A társasház fenntartásának költségeit a tulajdonosok közösen viselik. Egy budai társasházba költözött.*
✧ Etim: Összetétel: → *társas* + → *ház*.

társasjáték ◆◆◆ fn
Rendszerint eszközökkel, kellékekkel játszott csoportos játék, illetve a hozzá való eszközök együttesen. *A társasjátékok közül a memóriajátékot szeretem a legjobban. A karácsonyfa alatt két doboz társasjátékot találtunk, az egyikben dobókocka is volt.*
✧ Etim: Összetétel: → *társas* + → *játék*.

társít ◆◆ ige *~ani*

1. (ritka) (Több személyt vagy dolgot) egy cél érdekében összekapcsol. *A különleges feladatra a legjobb szakembereket társították. Kertjében ritka növényeket társított egymással.*

2. (választékos) (Képzetet, gondolatot) egy másikhoz kapcsol. *Gondolatokat társít ahhoz, amit olvas.*

✧ Szin: **1.** *egyesít, kapcsol, összeköt, párosít,* (bizalmas) *összehoz* **2.** (idegen) *asszociál*

✧ Ell: **1.** *elkülönít, szétválaszt*

✧ Etim: A → *társ* főnév származéka.

tarsoly ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* (régi)

1. Vállon hordott lapos bőrtáska. *Egy tarsolyhoz hasonló táskát láttam nála. A vándordiák a fogadó asztalára tette tarsolyát.* ■ *Valami van a tarsolyában*: valamilyen meglepetést tartogat. *Halljam, mi van még a tarsolyodban?*

2. A huszárok díszes bőrtáskája. *A kiállításon díszes huszárruhákat és tarsolyokat is láttunk.*

3. Zacskó alakú női kézitáska. *Csuklóján gazdagon hímzett tarsoly lógott.*

4. Pénztárca. *Tarsolyából egy ezüstpénzt húzott elő.* • Szólás: *Mélyen nyúl a tarsolyába*: sokat fizet valamiért.

✧ Szin: **1.** *táska, kézitáska, tarisznya* **2.** (régi) *lóding* **3.** *retikül,* (régi, népi) *ridikül* **4.** *erszény,* (népi) *buksza*

✧ Etim: Német, közelebbről bajor-osztrák jövevényszó.

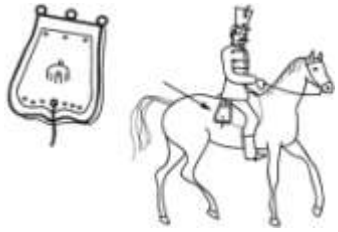

társul ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Valakivel, valamivel, illetve valakihez, valamihez társként csatlakozik. *A barátommal azért társultunk, hogy megosszuk a munkát. Tőkéjével társul a vállalkozáshoz.*

2. Valamihez járul. *Nagyképűségéhez pimaszság is társul.*

✧ Szin: **1.** *szegődik, csapódik valakihez; egyesül, összefog, cimborál valakivel* **2.** *hozzáadódik*

✧ Ell: **1.** *szétválik, elkülönül, önállósodik*

✧ Etim: A → *társ* főnév származéka.

társulat ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. (régi) Társaság, egyesület. *A földrajzi társulat expedíciót szervez Afrikába.*

2. Színtársulat. *A direktor kiosztotta a szerepeket a társulat tagjainak.*

3. (rosszalló) Közösség, csapat. *Díszes társulat vagytok, mondhatom!*

✧ Szin: **1.** *testület, egylet, klub, szervezet, kör* **2.** *színjátszó csoport, együttes* **3.** *csoport,* (bizalmas) *banda, brancs, bagázs, kompánia*

✧ Etim: A → *társ* főnév származéka.

tart ◆◆◆◆◆ ige *~ani*

1. Nem engedi mozdulni, leesni. *Tartsd a létrát!*

2. Valamilyen irányba, helyzetbe emel, tol, fordít valamit. *Tartsd magasabbra a lámpát! Kicsit ferdén tartja a vállát.* ■ (durva) *Tartsd a szád!*: hallgass, erről ne beszélj.

3. (Mv) Fog, szorít. *Egész este tartották egymás kezét.*

4. Eléri, hogy valamilyen állapotban legyen vagy maradjon. *Tartsd melegen a bébiételt! Egész éjjel ébren tartott a szomszédból jövő lárma.* ■ *Eszében* vagy *észben* vagy *fejben tart valamit*: nem felejti el. • Szólás: *Szárazon tartja a puskaport*: készenlétben van.

5. Nem engedi, hogy megváltozzon vagy megszűnjön valami. *Tartsd a tempót, különben lemaradsz!* ■ *(Valamilyen vagy valamekkora) távolságot tart*: **a)** nem megy közelebb. *Szelíd ez a kutya, de az idegenekkel távolságot tart. A követési távolságot tartani kell.* **b)** tartózkodóan viselkedik. *Még velem szemben is tartja a három lépés távolságot.* | *Tartja a hitet valakiben*: nem engedi, hogy elkeseredjen. *A többiekben is ő tartja a hitet.* | *Tartja a színét*: (ruha, anyag) nem fakul. *Ez a szövet tartja a színét.* | *Tartja magát*: **a)** türtőzteti magát. *Az özvegy erősen tartotta magát a temetésen.* **b)** ellenáll a támadásnak. *A város az ostrom alatt végig tartotta magát.* **c)** kora ellenére nem veszít erejéből, lendületéből, szépségéből. *Bámulatos, ahogy tartja magát a feleséged!* **d)** (hír, hagyomány) megőrzi a hitelét. *Még mindig számos népszokás tartja magát azon a vidéken. Tartja magát a hír, miszerint új igazgatót kapunk.*

6. (Birtokában) őriz valamit, nem ad ki, nem enged át másnak. *A vitézek sokáig tartották a várat.* ■ *Titkot tart*: nem beszéli ki. *Tudsz titkot tartani?*

7. Hátráltat, tartóztat, illetve valahol maraszt valakit. *Ott tartották éjszakára.*

8. Visszafojt valamit. *Betegsége miatt nem tudja tartani a vizeletét.*

9. (Kötelezettséget, szabályt, szokást) megtart. *Van, aki nem tartja a karácsonyt.* ■ *Tartja a böjtöt*: böjtöl. | *Tartja a szavát* vagy *a fogadást*: érvényesnek ismeri el.
10. (Kapcsolatot, viszonyt) fenntart, ápol. *Levélben tartjuk a kapcsolatot. Nem tartjuk vele a rokonságot.* ■ *Tartja a haragot*: nem akar békülni.
11. ■ *Kedve tartja*: kedve, hangulata készteti valamire. *Gyere velünk, ha kedved tartja!*
12. Eltart valakit. *A gyerekein kívül idős szüleit is tartja.*
13. Valamilyen számítással vagy kedvtelésből valakit valamilyen minőségben igénybe vesz. *Bejárónőt is tart, aki takarít és vasal helyette. Szeretőt tart a férje.*
14. (Állatot) birtokol és gondoz. *Lovakat és kutyákat is tart.*
15. Árusít valamit. *Az üzlet pékárut is tart.*
16. Szokott helyen őriz, tárol valamit. *Kocsiját garázsban tartja. Tartsd magadnál mindig ezt az amulettet!*
17. Valamilyen cselekvést, teendőt végez, illetve megrendez valamit. *Házkutatást tartott nála a rendőrség. Gyűlést tartott a szövetség. Nagy lakodalmat tartottak.*
18. Valaminek, valamilyennek gondol, ítél, tekint valamit. *Kötelességének tartja segíteni. Nagyra tartom a munkáját.*
19. Valamennyi ideig folyik, illetve nem szűnik meg lenni. *Meddig tart még az értekezlet? A szén egész télen át tartott.*
20. Térben valameddig terjed. *A telek a kerítésig tart.*
21. Haladás közben valameddig jutott. *Hol tartasz a munkában?*
22. Valamerre, valami felé halad, terjed, vezet. *Mindig tarts jobbra!* | *Valakivel tart*: **a)** együtt csinál vele valamit. *Éppen vacsorázunk, tarts velünk!* **b)** mellette áll, egyetért vele. *Vallj színt, kivel tartasz?*
23. Fél valamitől, aggódik miatta. *Amitől tartottam, bekövetkezett.* | *Tart valakitől*: óvatos irányában, fél tőle. *Tart az apjától, mert rossz jegyet hozott.*
✧ Szin: **1.** *fog, markol, szorít* **6.** *késleltet, marasztal* **11.** *gondoz, ellát, táplál, éltet, jóllakat, kosztol* **12.** *foglalkoztat, alkalmaz* **15.** *raktároz* **17.** *hisz, vél, lát, ismer, vélekedik, vall, minősít, értékel, becsül, mond* **18.** *zajlik, folytatódik, fennáll, megvan, érvényben van* **19.** *ér* **22.** *retteg, óvakodik, tartózkodik,* (szleng) *fosik, parázik*
✧ Ell: **1.** *elenged, elereszt, elejt* **11.** *elhanyagol* **12.** *elbocsát, elküld, meneszt* **18.** *megszűnik, abbamarad, befejeződik, véget ér*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán ősi, finnugor kori szó.
✧ Ö: karban + tart, fenn + tart

tartalék ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a* vagy *~ja*
1. (Későbbi felhasználásra) félretett anyag, eszköz, dolog. *A kamrájában bőséges tartalék van mindenből.* (átvitt is) *Rejtett tartalékai vannak.* (Jelzőként:) *Elfogyott a tartalék pénz is.*
2. Készenlétben álló csapategység. *A csata sorsát a kellő időben bevetett tartalék döntötte el.*
3. Cserejátékos. *A tartalékok az edző mellett, a kispadon ülnek.*
4. Hadseregnek a tartalékosokból álló része. *Kitört a háború, mozgósították a tartalékot is.*
✧ Szin: **1.** *készlet,* (régi, idegen; Va; Fv, Dv, Mv, Őv bizalmas) *rezerva* **2.** (Er bizalmas) *rezerva* **3.** *tartalék játékos, tartalék versenyző, pótkeret, kispados,* (szleng) *tarcsi,* (Er bizalmas) *rezerva*
✧ Etim: A → *tart* ige származéka.

tartalékos ◆◆◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, –*
1. Tényleges katonai szolgálata után újra behívható (személy). *Tartalékos őrmesterként szereltem le.* (Főnévi használatban:) *Az egész század tartalékosokból áll.*
2. (Sportban:) Több tartalékkal felálló, játszó csapat. *Nem számítok győzelemre, mert erősen tartalékos a csapatunk.*
✧ Szin: **1.** *behívható,* (választékos, idegen; Va bizalmas) *rezervista,* (szleng) *tarcsás*
✧ Etim: A → *tartalék* főnév származéka.

tartalmas ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
1. Nagy tápértékű. *A töltött káposzta igen tartalmas étel.*
2. Amiben sok és értékes mondanivaló van. *Az író legutóbbi kötete tartalmas munka.*
3. Eredményes, eseménydús. *Szeretem a tartalmas életet.*
✧ Szin: **1.** *tápláló, laktató, kalóriadús, nehéz* **2.** *magvas, velős, mélyenszántó* **3.** *színes, érdekes, mozgalmas, gazdag, izgalmas, kalandos*
✧ Ell: **1.** *sovány, vékony, szegényes, kalóriaszegény* **2.** *semmitmondó, értéktelen* **3.** *tartalmatlan, üres, unalmas*
✧ Etim: A → *tartalom* főnév származéka.

tartalmaz ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
Valamit mint tartalmat magában foglal, valami van benne. *A savanyú káposzta sok C-vitamint tartalmaz.*
✧ Etim: A → *tartalom* főnév származéka.

tartalom ◆◆◆◆◆ fn *tartalmak, tartalmat, tartalma*
1. Az, amit valami magában foglal. *Mi a bőrönd tartalma?*
2. Az, amit valamely (írás)mű elmond. *Nem ismerem a levél tartalmát. Megpróbálom elmondani a film tartalmát.*
3. (választékos) Valaminek a lényege. *A tartalmát mondd a dolognak!*
4. Könyvben levő írások, fejezetek címeinek felsorolása a lapszám megjelölésével. *Ha nem találod, nézz utána a tartalomban!*
✧ Szin: **1.** *összetétel, mibenlét* **2.** *mondanivaló, értelem* **3.** *kivonat, összegzés, summázat,* (választékos) *valaminek a magva, veleje* **4.** *tartalomjegyzék, mutató, tartalommutató, lista,* (régi) *lajstrom*
✧ Ell: **3.** *forma, külalak*

✧ Etim: A → *tart* ige származéka.
✧ Ö: úr + tartalom

tartály ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
Folyékony vagy légnemű anyagok tárolására való nagyméretű edény. *Kilyukadt a tartály, szivárog belőle az olaj.*
✧ Szin: *tároló, tank, gyűjtőmedence, ciszterna,* (idegen) *rezervoár*
✧ Etim: A → *tart* ige nyelvújítás kori származéka.

tartam ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
Az az idő, amíg valami eltart. *Kérjük, hogy a gyűlés tartama alatt ne dohányozzanak. A repülőút tartama öt óra.*
✧ Szin: *időtartam, szakasz,* (idegen) *periódus, intervallum*
✧ Etim: A → *tart* ige származéka.

tartár ◆ fn *–, ~t, ~ja*
Majonézből mustár, bors, cukor, só és fehérbor hozzáadásával készített mártás. *Kérek még egy kis tartárt a rántott gombához!*
✧ Szin: *tartármártás,* (Fv) *tatármártás,* (Fv bizalmas) *omácska*
✧ Etim: Francia jövevényszó.

tartás ◆◆◆◆◆ fn *–, ~t, ~a*
1. Az a tény, cselekvés, hogy valakit, valamit valamilyen módon, állapotban tartanak. *Fontos az étel hidegen tartása, mert különben megromlik. Az üzlet ünnepi nyitva tartása a bejáraton olvasható. Takarítónő tartását nem engedheti meg magának mindenki.*
2. Az a jellegzetes mód, ahogy valaki valamely testrészét tartja, vagy valamely eszközt tart. *Nem egyenes a tartásod, húzd ki magad! A hegedű tartása fárasztó egy hosszú koncert alatt.*
3. Erkölcsi szilárdság. *Gyenge a tartása, megint hazudott az édesapjának.*
4. (Textília) alaktartó tulajdonsága. *Ez a szövet a tartása miatt alkalmas bútorhuzatnak.*
5. (régi) Tartásdíj. *Pista édesapja havonta küldi a tartást édesanyjának.*
✧ Szin: **2.** *testtartás, fejtartás, kéztartás* **3.** *jellem* **4.** *esés* **5.** *gyermektartás, juttatás*
✧ Ell: **3.** *jellemtelenség*
✧ Etim: A → *tart* ige származéka.

tartásdíj ◆◆ fn
Külön élő gyermek, illetve házastárs eltartására rendszeresen fizetett összeg. *A tartásdíjat levonják a fizetéséből. Pontosan fizeti a tartásdíjat.*
✧ Szin: *gyermektartás, járadék, juttatás,* (régi) *apanázs*
✧ Etim: Összetétel; *tartás*: a → *tart* ige származéka + → *díj*.

tartó ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Teherviselő szerkezet. *Az épület vasbeton tartói már a helyükön vannak.*
2. Olyan tárgy, amelyben tartanak, tárolnak valamit. *Kifogyott a só a tartóból. Tönkrement a szemüvegem tartója.*
✧ Szin: **1.** *állvány* **2.** *tok, hüvely, doboz, skatulya,* (régi) *szelence*
✧ Etim: A → *tart* ige származéka.
✧ Ö: hely + tartó

tartóelem ◆ fn
Különböző részekből álló tartószerkezet egyik eleme. *Az állványzat egyik tartóeleme eltört, ezért az építkezési területre zuhantak a gerendák.*
✧ Szin: *tartóoszlop, tartógerenda, tartópillér*
✧ Etim: Összetétel; *tartó*: a → *tart* ige származéka + → *elem*.

tartomány ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. (Meghódított) országrész, amelynek saját történelme és önkormányzata van. *„Hadd látom, úgymond, mennyit ér A velszi tartomány”* (Arany J.: A walesi bárdok).
2. (népi, régi) Vidék. *A hollandusok földje sík tartomány.*
3. Valamely szerzetesrendnek egy országra kiterjedő kormányzati egysége. *A tartomány főnökévé lett később az apát.*
4. (Matematikában:) Független változók halmaza. *Adjuk meg a függvény értelmezési tartományát!*
✧ Szin: **1.** *birodalom,* (idegen) *provincia,* (Őv) (szövetségi tartományról:) *bundeszland* **2.** *terület,* (idegen) *régió* **3.** (idegen) *provincia*
✧ Etim: A → *tart* ige származéka.

tartós ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, ~an*
1. Sokáig tartó. *A következő napokban tartós meleg lesz. Valószínű, hogy tartós nehézségek várnak rá.*
2. Sokáig használható. *A hűtőszekrény tartós fogyasztási cikk.*
3. Erős igénybevételnek is ellenálló. *Vettem egy jó tartós szandált a gyereknek.*
4. Nem romlandó. *Mennyibe kerül egy liter tartós tej?*
✧ Szin: **1.** *huzamos, hosszú távú, folyamatos, állandó, örök, lankadatlan, hosszas,* (idegen) *krónikus, idült* (betegség) **3.** *szilárd, stabil, masszív, ellenállóképes, erős, maradandó, időtálló, kopásálló,* (bizalmas) *strapabíró* **4.** *elálló, konzerv* • **2.** *Állandó, mint a kővár. Állandó, mint az igaz hit. Biztos, mint a kunkötés.*
✧ Ell: **1.** *mulandó, átmeneti, ideiglenes, időszakos, akut, heveny*
✧ Etim: A → *tart* ige származéka.

tartósít ◆◆ ige *~ani*

(Élelmiszert) tartóssá tesz, romlástól megóv. *A tejet vegyi eljárással tartósítják. A gyümölcsöt fagyasztással is tartósíthatjuk.*

✧ Szin: *megőriz, konzervál, állandósít, eltesz, befőz, besóz, füstöl*

✧ Etim: A → *tart* ige származéka.

tartozék ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

Valaminek a kiegészítője, járuléka. *Számítógépet tartozékaival, monitorral, lemezmeghajtóval, nyomtatóval, egérrel stb. együtt érdemes megvásárolni. Nem találom a porszívó egyik tartozékát.*

✧ Szin: *velejáró, hozzávaló, kellék, alkatrész,* (választékos) *rekvizitum*

✧ Etim: A → *tartozik* ige származéka.

tartoz|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. *Valamihez, valamibe vagy valamik közé tartozik*: rész-egész, faj-nem viszonyban vagy egy közösségben, csoportban van vele. *Erdély ma Romániához tartozik. A székelyek és a csángók a magyarsághoz tartoznak.* | *Valahova tartozik*: ott van a rendes helye. *Ez a váza hova tartozik?*

2. *Valakire, valamire tartozik*: az ő dolga, az ő hatáskörébe vág. *Ez nem rád tartozik! A peres ügyek a bíróságra tartoznak.*

3. *Valamivel tartozik valakinek, valaminek*: kötelezve van valamire iránta. *Hálával tartozom neki.* | *Tartozik valamit megtenni*: köteles megtenni. *A személyi adatokban történt változást tartozik haladéktalanul bejelenteni.* ■ *Magyarázattal tartozik*: meg kell magyaráznia valamit. *Úgy érzem, magyarázattal tartozom nekik.*

4. *Tartozik valakinek valamivel*: fizetnie kell neki valamit. *Mennyivel tartozol neki?*

✧ Szin: **2.** *vonatkozik; illet valakit* **4.** (szleng) *lóg*

✧ Ell: **4.** *megad, visszafizet, leró valamit*

✧ Etim: A → *tart* ige származéka.

tartózkod|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (választékos) Valaki valahol van, található. *Jelenleg rokonainál tartózkodik.*

2. *Tartózkodik valamitől*: óvatosságból nem él vele, nem teszi. *Tartózkodik a szélsőségektől. Ezután tartózkodj a pálinkától!*

3. Nem nyilvánít véleményt. *Szavazáskor húszan tartózkodtak.*

✧ Szin: **1.** *él, marad, lakik,* (választékos) *időzik, székel, állomásozik, táborozik, honol* **2.** *óvakodik, őrizkedik, vonakodik, elzárkózik, távol marad; lemond valamiről*

✧ Táj: **1.** *mórál*

✧ Ell: **2.** *bátorkodik; csinál valamit; él valamivel*

✧ Etim: A → *tart* ige régi nyelvi *tartózik* ‘tartja magát, tartóztatja magát’ származékának továbbképzett alakja. A *tartózik* a → *tartozik* ige szóhasadással elkülönült párja.

tartózkodó ◆◆◆◆ mn *~k* vagy *~ak, ~t, ~n* vagy *~an*

1. Idegenek iránt nehezen feloldódó, visszahúzódó (személy). *Társaságban tartózkodó viselkedése miatt nem érzi jól magát.*

2. Óvatosan visszafogott. *A javaslatról egyelőre tartózkodóan nyilatkozott.*

✧ Szin: **1.** *félős, félénk, félszeg, bátortalan, óvatos, megfontolt, mértéktartó, szégyenlős, szolid, gátlásos, kimért, hűvös, szűkszavú, hallgatag, csöndes* **2.** (idegen) *diplomatikus*

✧ Ell: **1.** *bátor, belevaló, tapintatlan, nyitott, közlékeny, barátságos* **2.** *bátor, merész, őszinte*

✧ Etim: A → *tartózkodik* ige származéka.

tartóztat ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Marasztal valakit. *Szívesen tartóztatnálak benneteket, de már valóban elég késő van.*

2. (ritka) Foglalatosságában akadályoz, feltart valakit. *Nem szeretném önt tartóztatni.*

3. (ritka) *Tartóztatja magát*: erőt próbál venni valamely ingerén vagy indulatán. *Tartóztatnia kellett magát, hogy fel ne pofozza az illetőt.*

✧ Szin: **1.** *visszafog, visszatart* **2.** *gátol, fékez, korlátoz, késleltet, hátráltat* **3.** *türtőzteti, visszafogja magát; erőt vesz magán*

✧ Ell: **1.** *útjára bocsát, elenged, hazaenged* **2.** *enged, hagy*

✧ Etim: A → *tart* ige régi nyelvi *tartózik* ‘tartja magát, tartóztatja magát’ származékának továbbképzett alakja. A *tartózik* a → *tartozik* ige szóhasadással elkülönült párja.

tárul ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (Szélesre) nyílik. *Amint meglátott, karja ölelésre tárult.* ■ *Szezám, tárulj!*: **a)** (keleti mesék varázsigéje:) kapu, nyílj ki **b)** a dolog egyszerűen elintéződik.

2. ■ *Szeme elé tárul*: láthatóvá válik számára. *Szeme elé tárult a város panorámája.*

✧ Szin: **1.** *kinyílik, szétnyílik, nyitódik, széjjelnyílik, szétválik, széjjelválik*

✧ Ell: **1.** *zárul, csukódik*

✧ Etim: A → *tár* ige származéka.

tasak ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

Puha vagy hajlékony anyagból készült zacskó. *Pipáját visszatette a szattyánbőr tasakba.* (Jelzőként:) *Vettem két tasak szegfűmagot.*

✧ Szin: *papírzacskó, zsák, szatyor,* (bizalmas) *stanicli,* (Va bizalmas) *keszica,* (Dv bizalmas) *vrecsica*

✧ Etim: A → *táska* főnév eredeti *taska* alakjából keletkezett hangátvetéssel.

táska ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Kisebb tárgyak tárolására, szállítására való, kézben vagy vállon hordozott, zárható tartó. *Táskát ma már nemcsak bőrből és vászonból, hanem műanyagból is készítenek. A diplomaták táskája fémből van, hogy nehezebb legyen feltörni a titkos iratokért.*
2. Összehajtogatott, töltött tésztaféle. *Szeretem a lekváros táskát.*
3. A szem alatti megereszkedett, petyhüdt bőr. *A szeme alatt már táskák vannak.*
✧ Szin: **1.** *kézitáska, válltáska, retikül,* (régi, népi) *ridikül; szatyor, tarisznya, tarsoly, iszák, hátitáska, hátizsák, iskolatáska, aktatáska, irattáska, sporttáska, sportszatyor, útitáska, bőrönd, utazótáska* **3.** *zacskó*
✧ Táj: **2.** *bugyor*
✧ Etim: Germán eredetű olasz jövevényszó.
✧ Ö: kézi + táska, pásztor + táska

taszigál ◆◆ ige *~ni* (bizalmas)
Lökdös valakit. *Ne taszigáljon, hé! A kamaszok egymást taszigálták a buszon.*
✧ Szin: *ide-oda taszít, tologat,* (népi) *toszogat*
✧ Táj: *lökötöl*
✧ Etim: A nyelvjárási, ismeretlen eredetű *tosz* ‘tol, taszít, dug’ ige származéka.
taszít ◆◆◆◆◆ ige *~ani*
1. Egy mozdulattal lök, nyom valamit, valakit valahova. *Egy óvatlan pillanatban a szakadékba taszította áldozatát. A szekrényt a sarokba taszította.*
2. (választékos) Rossz helyzetbe juttat valakit. *Iszákosságával családját is nyomorba taszítja. Ezzel a sírba taszítasz!*
3. (Test egy másikat) eltávolodásra késztet. *A mágnes egynemű pólusai taszítják egymást.*
4. Elidegenítő érzést kelt. *Valami taszít a viselkedésében.*
✧ Szin: **1.** *tol, lódít* **2.** (választékos) *dönt, sodor* **4.** *undorít*
✧ Táj: **1.** *taszajt*
✧ Ell: **1.** *húz* **3.** *vonz* **4.** *vonz, megigéz, lenyűgöz*
✧ Etim: A nyelvjárási, ismeretlen eredetű *tosz* ‘tol, taszít, dug’ ige származéka.
tat ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
A hajó hátsó része. *A tatra zászlót szoktak tűzni.*
✧ Szin: *far*
✧ Etim: Ősi, uráli kori szó.

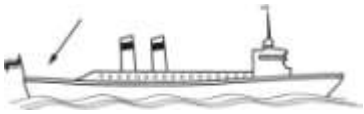

tát ◆◆◆◆ ige *~ani*
(Szájat) szélesre nyit. *Az oroszlán a száját tátja.* ■ (rosszalló) *Száját tátja*: bámészkodik. *Mit tátod itt a szád?* | (túlzó) *Tátva marad a szája* vagy *szeme-szája*: nagyon elcsodálkozik. *Ettől majd tátva marad a szája!*
✧ Szin: *kitát, eltát, kinyit*
✧ Ell: *csuk, zár*
✧ Etim: Valószínűleg hangutánzó eredetű szó. Töve azonos lehet a → *tág,* → *tár* szavak szótövével.
tatár I. ◆◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*
1. A zömmel a Volga középső folyásánál és a Krímben élő, török nyelvű néphez tartozó, vele kapcsolatos. *A volgai tatár szokásokat tanulmányozza. A tatár lovasok nagyon fürgék voltak.*

2. Az erre az emberfajtára, rasszra jellemző, hozzá tartozó. ■ *Tatár szem* vagy *szemvágás*: mongolos. *A lány tatár szemvágása mindenkit megigézett.*

✧ Szin: **1.** (régi) *mongol, kutyafejű*

✧ Etim: Mongol eredetű vándorszó.

tatár II. ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

1. Tatár ember, illetve nép. *A tatárok népszavazáson úgy döntöttek, hogy önálló köztársaságot alakítanak.*

2. (régi) Mongol és török törzsek, illetve ezek hadserege. *IV. Béla uralkodása alatt Magyarországot több hullámban dúlták végig a tatárok.*

3. (régi) A krími kánság török népe. *A XVI–XVII. században a krími tatárok a török szultán lovas segédcsapataiként harcoltak, és hírhedtté váltak kegyetlenségük miatt.*

4. ■ (tréfás) (Bosszúság kifejezésére:) *Vigye el a tatár!*: vigye el az ördög. (Türelmetlenség kifejezésére:) *Tudja a tatár!*: senki sem tudja. | *Szegény tatár*: szerencsétlen ember. ● Szólás: *Nem hajt* vagy *nem kerget a tatár*: nem kell úgy sietni.

✧ Szin: **1.** (régi) *mongol, kutyafejű*

✧ Etim: Mongol eredetű vándorszó.

tatárjárás ◆◆◆ fn

A mongol birodalom XIII. századi hódító hadjárata. *A tatárjárás Magyarország nagy részét pusztasággá tette.* ■ (tréfás) *Vége a tatárjárásnak*: elmentek végre a vendégek.

✧ Szin: *tatárdúlás, rablóhadjárat, pusztítás*

✧ Etim: Összetétel: → *tatár* + → *járás*[1].

tataroz ◆◆ ige *~ni*

(Épületet) kijavít, felújít. *A fél várost tatarozni kellene. Szépül a város, egyre több házat tataroztak.*

✧ Szin: *rendbe hoz, helyreállít, megújít, helyrehoz, újjáépít,* (idegen) *renovál, restaurál*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

tátika ◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Változatos színű, ajakos virágú, évelő kerti dísznövény. *A tátogatófélék közé tartozó tátikának a fehér, sárga, rózsaszín vagy bordó virágai mintegy 50 cm-es megnyúlt fürtvirágzatban állnak. Nyomd össze két oldalról a tátika egy virágját, s kinyíló oroszlánszáját látsz!*

✧ Szin: *oroszlánszáj,* (népi) *tátogató*

✧ Táj: *tátincs*

✧ Etim: A → *tát* ige származéka.

tátog ◆◆◆ ige *~ni*

1. Száját, csőrét nyitogatja. *Fecskefiókák tátognak a fészekben. Csak tátogott, nehezen kapott levegőt.* ● Szólás: *Tátog, mint a partra vetett hal*: szólni sem tud a meglepetéstől.

2. (bizalmas) Ásítozik. *Egész este tátogott az álmosságtól.*

3. (választékos) Tátong. *A barlang szája sötéten tátog.*

✧ Szin: **1.** *tátogat* **3.** *ásít*

✧ Táj: **1.** *hebeg, habog*

✧ Etim: A → *tát* ige származéka.

tátogat ◆◆ ige *~ni*

1. ■ *Száját tátogatja*: többször nagyra nyitja. *Az álmos oroszlán ásít, száját tátogatja.*

2. (népi) Bámészkodik. *Mit tátogatsz itt?*

3. (régi) Tátong. *Alattuk félelmetes mélység tátogatott.*

✧ Szin: **1.** *tátog* **2.** *nézelődik* **3.** (választékos) *tátog*

✧ Etim: A → *tát* ige származéka.

tátong ◆◆◆ ige *~ani*

1. Valami félelmetes mélységével ijeszt. *Lábunk előtt szakadék tátong. A halott oldalán lőtt seb tátongott.*

2. ■ *Tátong az ürességtől*: ijesztően üres. *A színház tátong az ürességtől, alig néhányan lézengenek csak a nézőtéren.*

3. (régi) Tátog. *Ijesztően tátong a farkas pofája.*

✧ Szin: **1.** *ásít* **2.** *kong*

✧ Etim: A → *tát* ige származéka.

táv ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. (Gyorsasági versenyeken:) A megteendő út. *A maratoni futás távja valamivel több, mint 42 kilométer. A kenyai és az etióp futó a legesélyesebb a tízezres távon.*

2. Szerkezeti elemek egymástól való távolsága. *Négy méter a két fal közötti táv.*

✧ Szin: **1.** *távolság, út, hosszúság, hossz* **2.** *távolság*

✧ Etim: Nyelvújítás kori elvonás a → *távol*, → *távozik* szavakból.

tavaly ◆◆◆◆◆ hsz

Az ideit megelőző évben. *Tavaly több hó esett, mint az idén. Sokat változtál tavaly óta.*

✧ Szin: *a múlt évben, az előző évben*

✧ Ell: *idén, jövőre, a jövő évben*

✧ Etim: Valószínűleg szóhasadással különült el a → *távol* határozószótól.

☝ Az erdélyi köznyelvben rendszerint névelővel használatos: *A tavaly sok hó esett.*

tavasz ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. A telet követő évszak. *Beköszöntött a tavasz, megújul a természet. A déli féltekén szeptember 23-tól december 21-ig tart a csillagászati tavasz.* | *Tavasszal*: tavasz idején.

2. Az erre jellemző enyhe, melegedő idő. *Langyos, napsugaras tavasz van.*

3. (választékos) Az ifjúság, a fiatal életkor. *„Lassanként koszorúm bimbaja elvirít, Itt hágy szép tavaszom”* (Berzsenyi D.: A közelítő tél).

4. (népi, választékos) (Életkor számításában:) Év. *Valahány tavaszt látott*: annyi éves. *A gyermek tíz tavaszt látott.*

✧ Szin: **1.** (választékos) *kikelet, rügyfakadás, ébredés* **3.** *fiatalság*

✧ Táj: **1.** *télbúcsúztató*

✧ Ell: **1.** *ősz* **3.** *öregség, öreg kor, idős kor*

✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó származéka.

tavaszod|ik ◆◆ ige *~ni*

Az időjárás kezd tavaszira fordulni. *Az idén korán tavaszodik.*

✧ Szin: *enyhül, melegszik*

✧ Etim: A → *tavasz* főnév származéka.

távbeszélő ◆◆ fn *~k, ~t, ~je* (hivatalos)

1. A hangot elektromos rezgésekké átalakítva vezetéken közvetítő berendezés. *Az újságíró távbeszélőn adja le tudósítását.*

2. Telefonkészülék. *Új utcai távbeszélőket szereltek fel.*

✧ Szin: **1.** *telefon* **2.** *telefon, rádiótelefon, mobiltelefon,* (tréfás) *távrecsegő,* (bizalmas) *maroktelefon, mobil,* (szleng) *telcsi, bunkofon, prosztofon*

✧ Etim: Német mintára keletkezett összetétel; → *táv* + *beszélő*: a → *beszél* ige származéka.

távcső ◆◆◆ fn

Lencséket és tükröket tartalmazó, rendszerint cső alakú optikai nagyítóeszköz. *A tengerésztiszt távcsővel figyelte a láthatárt. A toronyban csillagászati távcsövet is láttunk.*

✧ Szin: *látcső, messzelátó, teleszkóp,* (idegen) *refraktor,* (régi) *tubus,* (bizalmas) *gukker*

✧ Etim: Német mintára keletkezett összetétel: → *táv* + → *cső*.

távirányító ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Műszaki berendezést, például tévét, videót távvezérléssel működtető kapcsoló. *Nem találom a DVD távirányítóját.*

✧ Szin: *távkapcsoló*

✧ Etim: Összetétel; → *táv* + *irányító*: az → *irányít* ige származéka.

távirat ◆◆◆ fn

A posta által sürgősen továbbított, általában rövid közlemény. *Táviratot ad fel. Üdvözlő táviratot küldött.*

✧ Szin: (régi, választékos) *sürgöny,* (idegen; Fv, Va, Ka, Dv, Mv, Őv bizalmas) *telegram,* (szleng) *drót*

✧ Etim: Német mintára keletkezett összetétel: → *táv* + → *irat*.

távíró ◆◆ fn

1. Jelek, közlések nagy távolságra való továbbítását végző elektromos berendezés. *Fontos üzenet érkezett távírón.*

2. Távírójeleket adó vagy vevő készülék. *Javítják a távírót.*

✧ Etim: Német mintára keletkezett összetétel: → *táv* + → *író*[1].

tavirózsa ◆ fn

Nagy kerek levelű, sárga virágú vízinövény. *A tavirózsa tró-pusi rokona a lótusz. A folyó holtága tele van tavirózsával.*

✧ Szin: *vízililiom, tündérrózsa, vízitök*

✧ Táj: *tórózsa, tőkincs*

✧ Etim: Összetétel; *tavi*: a → *tó* főnév származéka + → *rózsa*.

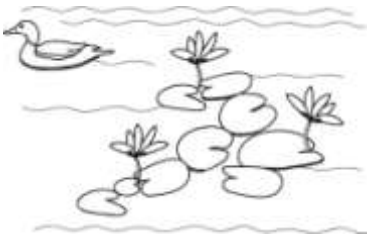

távlat ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Térbeli jelenségek áttekintését lehetővé tevő távolság. *A túlságosan közeli házak miatt a templomnak nincs jó távlata.*

2. Térbeli elhelyezkedés érzékeltetése arányok, vonalak, színek segítségével. *A reneszánsz festői érzékelték először a távlatot.*

3. (választékos) Az az időbeli távolság, amelyből valamely eszményt megítélünk. *Húsz év távlatából visszatekintve másként látom az eseményeket.*

4. (választékos) Fejlődési lehetőség. *Ragyogó távlatok nyílnak meg előtte.*

✧ Szin: **1.** *távolság, messzeség, háttér, látkép, panoráma* **2.** *mélység,* (idegen) *perspektíva* **3.** *nézőpont, szemszög* **4.** *eshetőség, esély,* (bizalmas) *sansz*

✧ Ell: **4.** *esélytelenség, kilátástalanság*

✧ Etim: A → *táv* főnév származéka.

✧ Ö: madár + távlat

távmunka ◆ fn

A munkavállaló és a munkáltató közötti, rendszerint számítógépes összeköttetéssel zajló, otthon végzett munka. *A kiadó megbízásából a szerzők távmunkában készítették el a könyvet.*

✧ Etim: Összetétel: → *táv* + → *munka*.

távol I. ◆◆◆◆◆ hsz

1. Nagy térbeli távolságban. *A hajó távol van a kikötőtől. Ott távol már látszik a város.*

2. Olyan helyzetben, állapotban, hogy a jelzett helyen, eseménynél nincs jelen. *Távol maradt a gyűlésről.* ■ *Távol tart valakit valakitől, valamitől*: nem engedi közel hozzá, illetve óvja tőle. *A kutya távol tartja a betörőket.* | *Távol áll* vagy *van valami valakitől, valamitől*: valamely tulajdonság nincs meg benne. *Tőle távol áll a hiúság. Távol áll tőle, hogy tanácsokat adjon.* | *Távolról sem*: egyáltalán nem. *Távolról sem vagyok elégedett.*

3. (Nagy minőségi, tartalmi, fokozati különbség kifejezésére:) ■ *Távol áll valamitől, valakitől*: **a)** különbözik tőle *A két autó minőségben, megbízhatóságban távol áll egymástól.* **b)** nem érdeklődik iránta. *Távol áll tőlem az operett.*

4. (ritka) (Időben) messze. *A fáraók kora távol van már tőlünk.*

✧ Szin: **1.** *messze, messzire, túl* **4.** *messze*

✧ Táj: **1.** *fennecske*

✧ Ell: **1.** *közel, itt, helyben* **3., 4.** *közel*

✧ Etim: Az önállóan nem adatolható ősi, uráli kori *tá-* határozószó megszilárdult ragos alakulata. A *tá-* maga is megszilárdult ragos alakulat, töve → *tova* szavunk tövével lehet azonos.

✧ Ö: lő + távol

távol II. ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. (választékos) Messzeség. *Valahol a távolban dörög az ég.*

2. Távolság, térköz. ■ *Tisztes távolban* vagy *távolból*: az illem megkívánta távolságban. *Tisztes távolban maradtunk egymástól. Tisztes távolból figyelte az eseményeket.*

3. Időbeli távolság. *Az idő távolából fel-felbukkan egy emlék.*

✧ Ell: **1.** *közelség*

✧ Etim: Az önállóan nem adatolható ősi, uráli kori *tá-* határozószó megszilárdult ragos alakulata. A *tá-* maga is megszilárdult ragos alakulat, töve → *tova* szavunk tövével lehet azonos.

távollátó ◆ mn *~k* vagy *~ak, ~t, ~n* vagy *~an*

1. Olyan (személy vagy szem), aki, ami csak a távolabb levő tárgyakat látja élesen. *Idősebb korára távollátó lett. Távollátó szemére szemüveget kapott.*

2. Ilyen személy látáshibáját korrigáló (szemüveg). *Nem találom a távollátó szemüvegemet.*

✧ Szin: *messzelátó*

✧ Ell: *közellátó, rövidlátó*

✧ Etim: Összetétel; → *távol* + *látó*: a → *lát* ige származéka.

távollét ◆◆◆◆ fn

Az a tény, hogy valaki a jelzett helytől távol van. *Távollétével tüntetett, nélküle zajlott le az esküvő.* ■ *Valaki távollétében*: amíg távol van, nincs jelen. *Távollétében döntöttek a sorsa felől. A bíróság a vádlottat távollétében halálra ítélte.*

✧ Szin: *hiányzás, mulasztás, elmaradás, távolmaradás,* (régi, idegen) *abszencia*

✧ Ell: *jelenlét*

✧ Etim: Összetétel: → *távol* + → *lét*.

távolod|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Térben egyre messzebb kerül valamitől. *A Halley-üstökös most távolodik a Földtől.*

2. Időben távolabbra kerül valamitől, ami már megtörtént. *Minél inkább távolodunk az eseményektől, annál jobban meg tudjuk különböztetni a lényegeset a mellékestől.*

3. Érzelmileg távolabb kerül valakitől. *Egy idő óta egyre jobban távolodnak egymástól.*

✧ Szin: **1.** *arrébb megy* **3.** *elidegenedik, elhidegül, elfordul; kiszeret valakiből; közömbössé válik valakivel szemben* vagy *valaki iránt*

✧ Ell: **1.** *közeledik, közelít valamihez, valakihez; megérkezik valahova* **3.** *összemelegedik, összerázódik valakivel*

✧ Etim: A → *távol* határozószó származéka.

távolság ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Térköz. *A két ház közti távolság 25 méter.* ■ *Valamilyen távolságra*: valamilyen messze. *A toronyból nagy távolságra ellátni. A forrás az úttól csekély távolságra van.*

2. Valamitől számított nagyobb időköz. *Mát két év távolságra vagyunk az eseménytől. Tíz év távolságából visszatekintve már másképp látok egyes dolgokat.*
3. A hangközök mértéke. *Itt csak fél hang a távolság.*
4. Különbség, eltérés. *Ebben a kérdésben a vélemények között csökkent a távolság.* ■ *Három lépés távolságot tart valakivel*: (rangkülönbségből eredő) feszesebb viszonyt. *Beosztottaival három lépés távolságot tart. Már kibékültünk, de még mindig tartja velem a három lépés távolságot.*
5. (választékos) Érzelmi eltávolodás eredménye. *Ritkán értik meg egymást, már nagy köztük a távolság.*
✧ Szin: **1.** *szakasz, hézag, táv* **2.** *távlat,* (idegen) *intervallum* **4.** *idegenkedés, távolságtartás* **5.** *hidegség, szeretetlenség*
✧ Ell: **4.** *azonosság, megegyezés, rokonság, hasonlóság* **5.** *bensőségesség, bizalom, rokonság*
✧ Etim: A → *távol* határozószó származéka.
✧ Ö: fék + távolság

távolsági ◆◆◆ mn *~ak, ~t,* –
(Viszonylag) nagy távolságon közlekedő vagy működő, illetve azzal kapcsolatos. *Naponta távolsági busszal járok. Távolsági hívást kér a központtól.*
✧ Szin: *helyközi,* (idegen) *interurbán* (telefonhívás)
✧ Ell: *helyi*
✧ Etim: A → *távolság* főnév származéka.

távolugrás ◆◆ fn –, *~t, ~a*
Atlétikai sportág vagy versenyszám, amelyben a versenyző (nekifutás után) az erre kijelölt helyről elrugaszkodva minél nagyobb távolságban igyekszik földet érni. *Fiatal korában távolugrásban világcsúcsot állított fel. A század eleji olimpiákon rendeztek helyből távolugrást is.*
✧ Etim: Összetétel; → *távol* + *ugrás*: az → *ugrik* ige származéka.

távoz|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ni* (választékos)
1. Elmegy valahonnan. *Dolgavégezetlenül, lógó orral távozott a hivatalból.*
2. Állásától megválik. *Távozik a külügyminiszter, posztját ideiglenesen egy államtitkár veszi át.*
3. (szépítő) Meghal. *A Nobel-díjas tudós a múlt héten távozott közülünk életének hetvenedik évében.* ■ (választékos) *Távozik az élők sorából.*
✧ Szin: **1.** *kimegy, elsiet,* (rosszalló) *eltakarodik, elsomfordál,* (bizalmas) *lelép,* (szleng) *megpattan, lelécel* **2.** *leköszön, lemond, visszavonul, kilép,* (bizalmas) *kifarol valahonnan* **3.** *elhalálozik, elhuny,* (szleng) *kinyiffan* • **1.** (tréfás) *A távozás hímes mezejére lép.* (bizalmas, rosszalló) *Elhordja az irháját.* (szleng) *Elhúzza a csíkot.* **2.** (szleng) *Kiszáll a buliból.* **3.** *Jobb létre szenderül.* (tréfás, szleng) *Feldobja a talpát. Feldobja a bakancsot.*
✧ Ell: **1.** *visszajön,* (választékos) *visszatér* **2.** *marad* **3.** *születik, világra jön*
✧ Etim: A → *távol*, → *tova* határozószók tövével azonos szótő származéka.

távvezeték ◆◆ fn
Nagyfeszültségű áramot nagy távolságra továbbító vezeték. *A távvezeték alatt haladva recsegett az autórádió.*
✧ Szin: *villanyvezeték*
✧ Etim: Összetétel: → *táv* + → *vezeték*.

taxi ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
A megtett útnak, illetve a várakozásnak megfelelő díjat számláló és kijelző műszerrel fölszerelt, sofőr vezette személyszállító bérautó. *Elment az utolsó villamos, fogjunk taxit. Valami baj lehet ennek a taxinak az órájával, túl gyorsan növekednek rajta a számok!*
✧ Szin: (régi) *autótaxi, bérkocsi,* (szleng) *kockás*
✧ Etim: Francia eredetű nemzetközi szó.

tbc ◆◆ fn *~-k, ~-t, ~-je*
Baktérium által okozott, elsősorban a tüdőt megtámadó súlyos fertőző betegség. *Ma már gyógyítható a tbc. A hajléktalanok között egyre gyakoribb a tbc.*
✧ Szin: *tébécé, tüdőbaj,* (hivatalos) *gümőkor,* (idegen) *tuberkulózis*
✧ Etim: A latin *tuberculosis* ‘gümőkór’ első három szótagkezdő betűjének összeolvadásából keletkezett.
☝ Kiejtése: [tébécé]. A *tbc* rövidítés már mozaikszóvá vált, ezért *tébécé* alakban is írják.

tb-kártya ◆◆◆ fn
A társadalombiztosítási ellátásra való jogosultságot igazoló kártya. *A tb-kártyán kilencjegyű azonosító szám van. Ne veszítsd el a tb-kártyádat, mert nehéz pótolni.*
✧ Szin: *társadalombiztosítási kártya, tajkártya, biztosítási kártya,* (Mv bizalmas) *zdravsztvena*
✧ Etim: Összetétel; *tb*: a → *társadalombiztosítás* összetétel tagjainak első betűiből keletkezett mozaikszó + → *kártya*.
☝ Kiejtése: [tébékártya].

te ◆◆◆◆◆ egyes szám 2. személyű személyes nm
1. A beszélő szempontjából az a személy, akihez tegezve szól. *Te a bizalmasom vagy.* (Megszólításként:) *„Laci te, Hallod-e?”* (Petőfi S.: Arany Lacinak). (Erős érzelmi töltettel:) *Na megállj, te gazember!* (Állathoz szólva:) *Manci, te!* (Meglepetés, ijedség kifejezésére:) *Te jó ég, mi ez itt?*
2. (Birtokos jelzőként:) Tulajdonában levő, hozzá tartozó. *Ez e te könyved?* ■ *A te dolgod*: én nem avatkozom bele. | *A te bajod*: **a)** semmi közöm hozzá **b)** úgy kell neked.

3. (Főnévi használatban:) *Szólíts tenek*: tegezz. ■ (régi) *Te s tu vannak*: tegeződnek.
✧ Ell: **1., 2.** *én*
✧ Etim: Ősi, uráli kori szó.
tea ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Teacserje, illetve ennek szárított, sodrott levelei és hajtásai. *Nálunk nem terem meg a tea. Szüretelik a teát Indiában. Egy doboz illatos kínai teát kaptam.*
2. Ennek forrázata mint ital. *A teát angolosan, egy kevés tejjel issza.*
3. Teaivással egybekötött összejövetel. *Délután négyre teára vagyok hivatalos.* ■ *Ötórai tea*: délutáni tánc szórakozóhelyen.
4. Gyógynövényekből készült forrázat. *Fáradtság ellen csalánból főzz teát!*
✧ Szin: **1.** *tealevél,* (népi) *teafű* **2.** (bizalmas) *csája* **3.** *uzsonna, teadélután*
✧ Etim: Holland, végső soron kínai eredetű vándorszó.
✧ Ö: gyógy + tea, herba + tea
teasütemény ◆ fn
Száraz aprósütemény. *A tea mellé teasüteményt ropogtatnak. A közeli cukrászdában mindig friss a teasütemény.*
✧ Szin: *keksz*
✧ Etim: Összetétel: → *tea* + → *sütemény*.
téblábol ◆◆ ige *~ni* (népi, rosszalló)
Tétován, céltalanul ide-oda jár. *Folyton itt téblábolsz az utamban. Ne téblábolj már itt, eredj a dolgodra!*
✧ Szin: (bizalmas) *tipeg-topog, toporog, lábatlankodik, vacakol, cselleng, lődörög, ténfereg,* (választékos) *ődöng*
✧ Táj: *céklézik, dábelez*
✧ Etim: A nyelvjárási *tébláb* ‘téblábol’ ige származéka. A *tébláb* összetétel; *téb*: a *tébolyog* (vö. → *téboly*), → *tévelyeg* igék töve + régi nyelvi *lább* ‘úszik’ (vö. → *lábad*, → *lábadozik*).
téboly ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. (választékos) Elmebaj. *Kitört rajta a téboly, ön- és közveszélyes lett.*
2. (bizalmas, túlzó) Zűrzavaros helyzet. *Tiszta téboly, ami itt van.*
✧ Szin: **1.** (választékos) *őrület, őrültség, őrjöngés, dühöngés, elmezavar* **2.** *őrület,* (bizalmas, túlzó) *diliház, bolondokháza*
✧ Ell: **1.** *épelméjűség, beszámíthatóság* **2.** *nyugalom, rend*
✧ Etim: Nyelvújítás kori elvonás a *tébolyog* igéből. A *tébolyog* a → *téved*, → *tévelyeg*, → *téves*, → *téveszt* szavak tövével azonos ősi, ugor kori szótő származéka.
technika ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen)
1. A műszaki és természettudományoknak a termelésben való alkalmazása. (tréfás) *Nem boszorkányság, technika! Elavult technikával dolgozik a gyár, így nem lehet nyereséges.*
2. Elsajátítható készség, mesterségbeli tudás. *Virtuóz technikával hegedül.*
✧ Szin: **1.** *gyártásmód, technológia, eljárás, mód, módszer,* (idegen) *szisztéma* **2.** *kézügyesség, gyakorlat, mód, módszer*
✧ Etim: Francia, végső soron görög eredetű nemzetközi szó.
✧ Ö: irányítás + technika
☝ Kiejtése [tehnika]. A *h*-t itt a nyelvünk hátával és a szájpadlásunk középső részével alkotott réssel képezzük.
technikás ◆ mn *~ak, ~at, ~an* (idegen)
1. Valamely sportág technikáját ügyesen alkalmazó (személy). *Technikás játékos, remekül bánik a labdával.*
2. (ritka) Nagyfokú készségre, gyakorlatra valló. *Ez a szonett technikás vers.*
✧ Szin: **1.** *ügyes, gyakorlott, jártas, tapasztalt, rutinos, bravúros* **2.** *bravúros, ügyes, kitűnő*
✧ Ell: **1.** *ügyetlen, gyakorlatlan, tapasztalatlan* **2.** *ügyetlen, rossz*
✧ Etim: A → *technika* főnév származéka.
☝ Kiejtése: [tehnikás]. A *h*-t itt a nyelvünk hátával és a szájpadlásunk középső részével alkotott réssel képezzük.
technikum ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a* (idegen)
Közép- vagy felsőfokú szakiskola. *Gépipari technikumot végzett. Néhány éve megszüntették a technikumokat.*
✧ Szin: *szakközépiskola, műszaki középiskola*
✧ Etim: Német jövevényszó.
☝ Kiejtése: [tehnikum]. A *h*-t itt a nyelvünk hátával és a szájpadlásunk középső részével alkotott réssel képezzük.
technikus ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* (idegen)
1. A mérnöknél alacsonyabb műszaki képzettségű szakember. *Szólj a technikusnak, hogy nem működik a mikrofon!*
2. (régi) Műegyetemi (gépész)hallgató. *A technikusok bálján ismerkedtünk össze.*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.
☝ Kiejtése: [tehnikus]. A *h*-t itt a nyelvünk hátával és a szájpadlásunk középső részével alkotott réssel képezzük.
technológia ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen)
A gyártási folyamatok összessége, illetve ennek elmélete. *A modern technológia ma már elképzelhetetlen ipari robotok nélkül.*
✧ Szin: *eljárás, módszer, gyártásmenet, gyártásismeret, technika*
✧ Etim: Görög eredetű nemzetközi szó.
☝ Kiejtése: [tehnológia]. A *h*-t itt a nyelvünk hátával és a szájpadlásunk középső részével alkotott réssel képezzük.
teendő ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
Elvégzendő feladat, munka. *Ha ügyesen osztod be az idődet, minden teendődet el tudod végezni.*

✧ Szin: *tennivaló, dolog*
✧ Táj: *munka, munkálódás*
✧ Etim: A → *tesz* ige származéka.

téged ◆ személyes nm
A *te* tárgyként használt alakja. *Téged keresünk már évek óta. „Ha már szeretlek Téged, Tedd könnyűvé énnekem Ezt a nehéz hűséget”* (József A.: Rejtelmek).
✧ Szin: (népi) *tégedet*
✧ Ell: *engem*, (népi) *engemet*
✧ Etim: A → *te* névmás ragozott alakja.

tégely ◆ fn *~ek, ~t, ~e*
1. Vegyi anyagok keverésére vagy kenőcs tartására való csészeforma kis edény. *A középkor alkimistáit titokzatos lombikok és tégelyek között képzeljük el. A gyógyszertárban a kenőcsöt tégelyben tartják.*
2. Vegyi anyagok izzítására, fémek olvasztására való tűzálló edény. *A tégelyben megolvasztott nemesfémet öntik a kisebb öntőformába.*
✧ Szin: **1.** *csésze, tálka*
✧ Etim: Olasz eredetű német jövevényszó.

tegez[1] ◆◆◆◆ ige *~ni*
„Te”-nek szólít valakit. *Mióta tegezed a tanárodat? Nem tegezi a kollégáit.* • *Pertuban van vele.*
✧ Táj: *téz, téget*
✧ Ell: *magáz, önöz*
✧ Etim: A → *te* névmás → *téged* alakjából a nyelvújítás korában elvont tövének származéka.

tegez[2] ◆ fn *~ek* vagy *tegzek, ~t, ~e* vagy *tegze*
1. (régi) Hordozható bőrtok. *Eleink nyílvesszőiket tegezben tartották.*
2. A lepkéhez hasonló szőrös vagy pikkelyes szárnyú rovarok, a tegzesek lárváinak növényi részekből, kövecskékből épített tokja. *A tegzesek a vízben élő lárváik számára tegezt építenek.*
✧ Szin: **1.** *nyíltartó, nyíltok,* (régi) *puzdra*
✧ Etim: Ősi, ugor kori szó.

tegeződ|ik ◆◆ ige *~ni*
(Két vagy több személy) tegezi egymást. *Én vagyok az idősebb, tegeződjünk!*
✧ Szin: • *Pertuban van valakivel.*
✧ Táj: *téz*
✧ Ell: *magázódik*
✧ Etim: A → *te* névmás → *téged* alakjából a nyelvújítás korában elvont tövének származéka.

tégla ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Lapos hasáb alakú, agyagból égetett építőelem. *A téglából épített fal jobban tartja a meleget. Sehol sem kapni kisméretű téglát.*
2. (Matematikában:) Egyenes hasáb, amelynek alapja olyan derékszögű négyszög, amelynek csak a szemben fekvő oldalai egyenlők. *Segíts kiszámítani a tégla felszínét!*
3. (szleng) Besúgó. *Évtizedeken át tégla volt.*
✧ Szin: **1.** *falazókő* **2.** *téglatest* **3.** *ügynök, kém,* (szleng) *furulya, pacsirta,* (idegen) *spion,* (bizalmas) *spicli, beépített ember*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

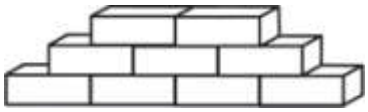

tegnap I. ◆◆◆◆◆ hsz
1. A mait megelőző napon. *Tegnap jártam nála.*
2. (ritka) Nemrég. *Tegnap még kislány, ma viszont kész nő!*
✧ Szin: **2.** *a minap, a közelmúltban*
✧ Táj: **1.** *tennap*
✧ Ell: **1.** *ma, holnap*
✧ Etim: Összetétel; *teg*: a régi nyelvi *tege* ‘tegnap, nemrég’ határozószóból alakult, mely → *tétova* szavunk előtagjának megszilárdult ragos alakulata + → *nap*.

tegnap II. ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
1. A mait megelőző nap. *Ma van a holnap tegnapja. Átaludtam a tegnapot.*
2. (ritka) A közeli múlt. *A tegnap divatját érezzük a leginkább divatjamúltnak. „A tegnapok ködlovagjai”* (Krúdy Gy.: könyvcím).

✧ Etim: Összetétel; *teg*: a régi nyelvi *tege* ‘tegnap, nemrég’ határozószóból alakult, mely → *tétova* szavunk előtagjának megszilárdult ragos alakulata + → *nap*.

tehát ◆◆◆◆◆ ksz

1. (Következtető mondat kapcsolóelemeként:) Mint a mondottakból következik, illetve következtethető. *Nincs itt a kerékpár, tehát valaki elvitte.* (Szövegösszefüggésre utalva:) *Ha tehát azt hiszed, hogy minden rendben van, tévedsz.*

2. Ez ok miatt. *Dühbe gurult, tehát kiabálni kezdett.*

3. A lényegre visszatérve. *Akkor tehát megállapodtunk?*

4. (Mondatszószerű felszólításban:) *Most már mondj igent vagy nemet! Tehát?*

✧ Szin: **1.** *eszerint, következésképpen, ennélfogva,* (idegen) *ergo* **2.** *ezért, hát, emiatt, ennélfogva, következésképpen,* (idegen) *ergo* **3.** *végül is, mindent egybevetve, ilyenformán* **4.** *vagyis, azaz, nos* • **1.** *Egy szó mint száz. Száz szónak is egy a vége.*

✧ Etim: Összetétel; *te*: a → *távol*, → *tova* szavak tövével azonos ősi, uráli kori mutató névmási tő + → *hát*[2] határozószó.

tehén ◆◆◆◆◆ fn *tehenek, tehenet, tehene*

1. A szarvasmarha nősténye. *Teheneket tart egy istállóban.* • Szólás: (tréfás) *Úgy áll rajta, mint tehénen a gatya*: nem illik rá.

2. Vadon élő növényevő emlős nősténye. *Az orvvadászok az elefántbikákat irtják, a tehenekkel nem törődnek. A szarvas nőstényét is tehénnek hívják.*

3. (durva) Nagy testű, elhízott nő. *Micsoda tehén!*

✧ Szin: **1.** *üsző* **2.** *szarvastehén, szarvasünő, nőstényszarvas* **3.** (durva) *trampli, elefánt*

✧ Táj: **1.** *riska, búbece*

✧ Etim: Vitatott eredetű. Vagy iráni jövevényszó, vagy egy ősi, uráli kori szó származéka.

teher ◆◆◆◆◆ fn *terhek, terhet, terhe*

1. Nehéz tömeg, amelyet tartani vagy vinni, mozgatni kell. *Segíts neki, nem bírja a nagy terhet. A tartógerendáknak nagy terhet kell elviselniük. A hajó terhe déligyümölcs.* ■ (rosszalló) *A föld terhe vagy*: **a)** nyűg mások nyakán **b)** lusta, haszontalan ember.

2. Gondot okozó tennivaló, anyagi vagy erkölcsi kötelezettség. *Ezzel nagy terhet vállalsz magadra. Nyomasztó lelki terhet visel.* ■ *Terhére van* vagy *esik valakinek*: **a)** nehezére esik megtenni. *Ne csináld, ha terhedre esik!* **b)** nehezen viseli el. *Terhére vannak a gyerekek.*

3. Ingatlanra terhelt adósság. *A birtokon teher van.* ■ *Terhére ír* vagy *ró valakinek valamit*: **a)** tartozásként könyveli el. *A terhére írtak százezer forintot.* **b)** az ő hibájának, bűnének minősíti. *Az összes betörést az ő terhére rótták.*

4. ■ *Valamilyen büntetés terhe mellett* vagy *alatt*: valaminek az elkövetése a jelzett büntetéssel jár. *Pénzbírság terhe alatt tilos a parkolás!* (tréfás) *Fővesztés terhe mellett kölcsönadom az esernyőmet.*

5. ■ *Teherben van*: terhes, gyermeket vár.

✧ Szin: **1.** *fuvar, raksúly, málha, poggyász, batyu* **2.** *megpróbáltatás, megterhelés, szenvedés, baj, nyomor, szomorúság,* (választékos) *kereszt,* (rosszalló) *kolonc, nyűg* **3.** *adó, hátralék, tartozás, jelzálog* **5.** *várandós, állapotos* • **5.** *Áldott állapotban van.*

✧ Táj: **1., 2.** *tereh*

✧ Ell: **2.** *könnyebbség, gondtalanság, öröm* **3.** *tehermentesség*

✧ Etim: Vitatott eredetű. Vagy német jövevényszó, vagy a nyelvjárási, ősi, finnugor kori *tér* ‘fér’ ige származéka. Eredeti hangalakja *tereh* lehetett.

✧ Ö: köz + teher

tehetetlen ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül*

1. Cselekvésre képtelen. *Támadóival szemben tehetetlen volt. Tehetetlen nyomorék, mások gondozására szorul. Mit állsz olyan tehetetlenül?*

2. Lelkileg bénító hatású. *Tehetetlen harag és keserűség öntötte el. Tehetetlen dühében a fogát csikorgatta.*

3. ■ *Tehetetlen tömeg*: az a tömeg, amellyel valamely test a mozgási állapotának megváltoztatásában részt vesz. *Eötvös Loránd mutatta ki nagy pontossággal a súlyos és tehetetlen tömeg azonos mértékét.*

4. Nemi aktusra, illetve nemzésre képtelen (férfi). *Tehetetlen férfinak orvoshoz kellene mennie.*

✧ Szin: **1.** *cselekvésképtelen, erőtlen, gyenge, magatehetetlen, gyengélkedő, elerőtlenedő, kiszolgáltatott, ügyetlen, erélytelen, önállótlan,* (bizalmas) *pipogya, tutyimutyi, teszetosza,* (népi) *nyámnyila,* (szleng) *béna, töketlen* **4.** (választékos) *impotens*

✧ Táj: **1.** *babuka, nyámándi, nyámádi, nyámnyámszájú*

✧ Ell: **1.** *életerős, cselekvőképes, rátermett, talpraesett, leleményes* **3.** *súlyos* **4.** (választékos) *potens*

✧ Etim: A → *tesz* ige származéka.

✧ Ö: maga + tehetetlen

tehetős ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en* (népi)

Jó anyagi körülmények között élő. *Nem gazdag, de tehetős ember. Tehetős népek laknak arrafelé.*

✧ Szin: *vagyonos,* (népi) *jómódú, módos,* (bizalmas) *jól szituált,* (régi) *birtokos*

✧ Táj: *bírós, jómagabíró*

✧ Ell: *szegény, nincstelen, vagyontalan*

✧ Etim: A → *tesz* ige származéka.

tehetség ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Veleszületett képesség, hajlam. *A fiúnak tehetsége van a matematikához.*

2. Tehetséges személy. *Ez az ifjú művész istenáldotta, ragyogó tehetség.*

3. (népi) Anyagi lehetőség, képesség. *Tehetségén felül költekezik.*

✧ Szin: **1.** *érzék, adottság, alkalmasság, rátermettség,* (régi, idegen) *talentum,* (választékos) *véna,* (szleng) *spiritusz* **2.** *ész, lángelme, zseni, üstökös, nagy szellem,* (választékos, idegen) *fenomén, talentum,* (bizalmas) *észkombájn, lúmen*

✧ Ell: **1.** *alkalmatlanság, érzéketlenség* **2.** (választékos, idegen) *antitalentum,* (bizalmas) *tökfilkó, fajankó, mamlasz*

✧ Etim: A → *tesz* ige származéka.

✧ Ö: ős + tehetség

tej ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Az újszülöttek táplálására az anya(állat) emlőiben képződő fehér folyadék. *A szoptatós anya saját tejével táplálja csecsemőjét. A tehén tejénél könnyebben emészthető a kecsketej, ezért ezt szívesen adják betegeknek. A frissen fejt tej egészséges ital.* ■ *Valakit tejben-vajban füröszt*: kényeztet. *Tejben-vajban fürészti az unokáit.* ● Szólás: *Alszik, mint a tej*: mélyen, nyugodtan. | *Van mit aprítania a tejbe*: jólétben él.

2. Növények tejnedve. *A vérehulló fecskefű sárga tejet ereszt.*

3. Hím halak ivari váladéka. *Sok helyen az ikrát és a tejet is belefőzik a halászlébe.*

✧ Szin: **1.** *tehéntej,* (bizalmas) *tejci,* (szleng) *tejkó, macskafröccs, macskabenzin*

✧ Táj: **1.** *macskapálinka*

✧ Etim: Iráni jövevényszó.

✧ Ö: kutya + tej, madár + tej

tejföl ◆◆◆◆ fn **tejfel**

Megaludt tejnek a tetején összegyűlő savanykás, zsíros része. *Kell még egy kanál tejföl a paprikás csirkébe! Elfelejtettem tejfölt hozni a boltból.* ■ *Nem fenékig tejfel*: nem olyan jó, tökéletes, mint amilyennek látszik. *A tizenévesek élete sem fenékig tejfel.*

✧ Táj: *téfel*

✧ Etim: Összetétel: → *tej* + → *föl*[1] főnév.

☝ A *tejföl* és a *tejfel* egyenrangú alakváltozatok, de a köznyelvben a *tejföl* sokkal gyakoribb; a *nem fenékig tejfel* szólásban viszont az *e*-s változat szerepel sokkal többször.

tejfölösszájú ◆ mn **tejfelesszájú** *~ak, ~t, ~an* (tréfás, gúnyos)

Nagyon fiatal, éretlen (férfi, fiú). *Tejfölösszájú kölyök még. Néhány tejfölösszájú gyerek érkezett a strandra.*

✧ Szin: *tapasztalatlan,* (tréfás, gúnyos) *újonc, kezdő, zöldfülű, pelyhes állú*

✧ Ell: *érett, tapasztalt, felnőtt*

✧ Etim: Összetétel; *tejfölös*: a → *tejföl* főnév származéka + *szájú*: a → *száj* főnév származéka.

☝ Az alakváltozatok egyenrangúak és nagyjából egyforma a gyakoriságuk.

tejszín ◆◆ fn

A tej felszínén összegyűlt és onnan leválasztott nagy zsírtartalmú, édeskés folyadék. *Tejszínnel issza a feketekávét. Habot ver a tejszínből.*

✧ Szin: *krém,* (népi) *tejeleje*

✧ Etim: Összetétel: → *tej* + → *szín*[1] ‘felszín’.

tejút ◆◆◆ fn

Távoli csillagokból alakult széles, fehéres sáv a csillagos égen. *Az éjszakai égbolton széles fehér sávként látható tejút a mi naprendszerünket is magában foglalja.*

✧ Szin: (idegen) *galaktika,* (régi vagy népi) *Hadak útja, Hadút, Országút, Tündérek útja, Isten útja, Égútja*

✧ Táj: *Angyalútja, Árvákútjuk, Barátútja, Égútja, Halottakútjuk*

✧ Etim: Latin, esetleg német mintára keletkezett összetétel: → *tej* + → *út*.

☝ A csillagászatban tulajdonnévként nagybetűvel írjuk: *A Tejút csillagait először Galilei különítette el távcsővel.*

teke ◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. Golyókkal és bábukkal űzött sport, illetve játék. *A tekéhez hasonló játék már az ókori Egyiptomban is létezett. A tekének egy változata a bowling, ezt kilenc helyett tíz bábuval játsszák.*

2. (Tekejátékban:) Nagy, tömör műanyag golyó, amelyet elgurítva a játékosoknak a felállított bábukat le kell dönteniük. *Még nem játszik, nem bírja el a tekét. A teke eredetileg fából készült.*

3. (régi) Tömör ágyúgolyó. *Az ostromlók tekékkel törik a bástyát.*

✧ Szin: **1.** *tekejáték,* (bizalmas) *kugli* **2.** *tekegolyó,* (bizalmas) *kugligolyó*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

✧ Ö: fél + teke

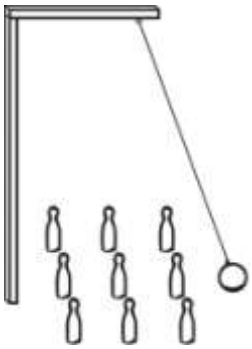

teker ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Körben valamire vagy valami köré csavar valamit. *Madzagot teker a botra. A szalámit zsírpapírba tekeri.*

2. Elforgat valamit. *A kormányt balra tekeri.*

3. (bizalmas) (Gyorsan) kerékpározik. *A fiúk lefelé tekernek a lejtőn. Délután tekertünk egyet a tóparton.*

4. (népi) Csavarva, sodorva készít valamit. *Cigarettát teker. Szalmából kötelet teker.*

5. (népi) ■ *Valami tekeri az orrát*: tüsszentésre ingerli. *A kénes szag tekeri az orrát.*

✧ Szin: **1.** *tekercsel, forgat, göngyölget, göngyölít, becsavar* **2.** *pörget, hajt,* (bizalmas) *kurbliz* **3.** *biciklizik,* (bizalmas) *kerekezik, bringázik, bicajozik* **4.** *sodor, csavar* **5.** *facsar,* (népi) *csavar*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán honfoglalás előtti török jövevényszó.

tekercs ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Henger vagy korong alakúra göngyölt (hajlékony) anyag. *A régi egyiptomiak papiruszból készült tekercsekre írtak.* (Jelzőként:) *Egy tekercs drótot kérek!*

2. Vasmagra tekert huzal. *A kísérlethez szükségünk lesz a tekercsre.*

3. Henger alakú sült tészta. *Mákos tekercset süt karácsonyra.*

4. (népi) Fejen vitt teher alá tett, kerekre göngyölt ruha vagy fonadék. *Tekerccsel könnyebb vinni a kosarat.*

✧ Szin: **1.** *orsó, guriga* **3.** *patkó,* (idegen) *rolád, roló,* (bizalmas) *bejgli, rolni*

✧ Etim: A → *teker* ige származéka.

tekered|ik ◆◆ ige *~ni*

1. Csavarodik valamire. *A kötél a nyakára tekeredett.*

2. (népi) Kanyarodik vagy kanyarog. *A gyalogút a fák között tekeredik. „Tekeredik a kígyó, rétes akar lenni. Tekeredik a rétes, kígyó akar lenni”* (gyermekjáték mondókája).

✧ Szin: **1.** *fonódik, göngyölödik, kunkorodik, gyűrűzik, csévélődik* **2.** *kígyózik, kacskaringózik,* (népi) *tekereg, tekerőzik*

✧ Táj: **1.** *csevergőzik, fecseredik* **2.** *keringőzik*

✧ Etim: A → *teker* ige származéka.

tekereg ◆◆◆ ige *~ni*

1. Csavarog. *Hol tekeregtél, te léhűtő?*

2. (Hosszú, hajlékony testű állat) kanyarogva vagy hullámvonalban, lassan halad. *Vízisikló tekereg a nádszálak között.*

✧ Szin: **1.** *kóvályog,* (választékos) *barangol, kóborol, bolyong,* (rosszalló, bizalmas) *lézeng, csatangol, kószál, lődörög, cselleng, kóricál, kujtorog* **2.** *tekergőzik, tekerődzik, kígyózik, kacskaringózik*

✧ Táj: **1.** *kavillál, megtekerődzik*

✧ Etim: A → *teker* ige származéka.

tekervényes ◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en*

1. Sok görbülettel csavarodó, kanyargós. *Sokáig csatangolt az óváros tekervényes sikátoraiban.*

2. (rosszalló) Bonyolult, szövevényes. *Körülményesen fejezi ki magát, tekervényes mondataiba nemegyszer maga is belezavarodik.*

✧ Szin: **1.** *girbegurba, kacskaringós, kígyózó,* (népi) *tekergős* **2.** (rosszalló) *körülményes, zavaros, nyakatekert, kacifántos, zagyva*
✧ Táj: **1.** *bodor, csinkirgós-csankargós*
✧ Ell: **1.** *egyenes* **2.** *világos, egyszerű, áttekinthető*
✧ Etim: A → *teker* ige *tekervény* származékának továbbképzett alakja.

teketória ◆◆ fn –, *~t, ~ja*

1. (bizalmas) Fölösleges körülményeskedés. *Minden teketória nélkül megkérte a lány kezét.*
2. (régi, választékos) Külső formaság. *Semmi parádét, teketóriát nem akarok.*

✧ Szin: **1.** *udvariaskodás, időhúzás,* (bizalmas) *vacakolás, hókuszpókusz, cécó,* (durva) *tökölődés* **2.** *szertartás,* (idegen) *ceremónia,* (bizalmas) *felhajtás*
✧ Ell: **1.** *természetesség, egyszerűség*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán latin jövevényszó.

tekint ◆◆◆◆◆ ige *~eni*

1. (választékos) Futólag, rövid ideig néz valahova, valakire, valamire. *Rájuk tekintett, aztán ment tovább.*
2. (választékos) Figyelmét valahová, valamire irányítja. *„Rám tekint, pártfogón, e század: rám gondol, szántván, a paraszt”* (József A.: Ars poetica).
3. (régi, választékos) ■ *Tekint valamit*: figyelembe vesz. *Ne vétkeit tekintsd, hanem hajlott korát!*
4. *Valaminek tekint valakit, valamit*: annak tart, fogad el. *Ellenségének tekinti a veszekedésük óta.*

✧ Szin: **1.** *pillant, pislant, rápillant, pillantást vet* **2.** *figyel, szemlél, nézeget valamit, valakit* **4.** *hisz, felfog* • **2.** *Szemügyre vesz valamit.* **3.** *Szem előtt tart valamit*
✧ Táj: **1.** *kukkant, kukkint*
✧ Etim: Ősi, ugor kori szótő származéka.

tekintély ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Megbecsültség, elismertség. *Nagy a tekintélye a diákok előtt. Elveszítette tekintélyét beosztottai szemében.*
2. Olyan személy, akinek valamiben adnak a véleményére. *Felszólalt néhány tekintély, és ezzel el is dőlt a vita.*

✧ Szin: **1.** *tisztelet, köztisztelet, megbecsülés, hír, hírnév,* (idegen) *presztízs, respektus,* (bizalmas, idegen) *renomé,* (idegen, bizalmas; Fv, Ka, Őv bizalmas) *respekt,* (Fv) *autoritás* **2.** *szaktekintély,* (idegen; Fv) *autoritás*
✧ Ell: **1.** *jelentéktelenség, megvetés, lenézés*
✧ Etim: A → *tekint* ige származéka.

tekintet ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. (Érzelmet vagy egyéniséget kifejező) nézés, pillantás. *Nyílt tekintete van. Kérdő tekintetét nem lehetett nem észrevenni.*
2. Tekintetbevétel. ■ *Tekintetbe vesz valamit*: figyelembe veszi mint tényezőt. *Vegyük tekintetbe az anyagi lehetőségeinket is!* | *Valamire való tekintettel*: valamit figyelembe véve. *Érdemeire való tekintettel kitüntették.* | *Tekintettel van valakire* vagy *valamire*: kíméletes valaki iránt. *Légy tekintettel beteg nagyapádra!* | *Valamire való tekintet nélkül* vagy *tekintet nélkül arra, hogy*: figyelmen kívül hagyva valamit. *Tekintet nélkül arra, hogy igaza volt, társai elpártoltak tőle.*
3. ■ *Valamilyen tekintetben*: vonatkozásban, szempontból. *Bizonyos tekintetben igaza van.*

✧ Szin: **1.** *szempillantás, szemvillanás, kacsintás, hunyorgás*
✧ Etim: A → *tekint* ige származéka.

tekintetes ◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en* (régi)

Bizonyos értelmiségi rétegek, tisztviselők és hatóságok címe. *A tekintetes gyógyszerész urat keresem.* (Megszólításban:) *Tekintetes Törvényszék!* (Főnévi használatban:) Tekintetes úr. *Az öreg tekintetes otthon van?*

✧ Szin: (régi) *nagyságos, nemzetes,* (bizalmas) *téns,* (főnévként:) *ténsúr, ténsasszony*
✧ Etim: A → *tekint* ige származéka.
☝ 1945 előtt a *tekintetes* cím és a *tekintetes úr* megszólítás járt azoknak a polgári és tisztviselőrétegbe tartozó személyeknek, értelmiségieknek, akiket nem illetett meg a magasabb rangúaknak járó *nagyságos* cím. Hatóságok, testületek címzésében is használatos volt a *tekintetes*, például: *tekintetes vármegye*. Vidéki szóhasználatban a nem főrangú birtokosok és az értelmiségiek általánosan *tekintetes* urak voltak. A női családtagjaik megszólítása *tekintetes asszony*, illetve *tekintetes kisasszony* volt. A *tekintetes* rövidebb alakja, a *téns* a népnyelvben, illetve bizalmas stílusban élt. *Ténsúr*-nak szólították az alacsonyabb társadalmi helyzetű személyek a mestereket, boltosokat, kisebb rangú tanult embereket, felségüket pedig *ténsasszony*-nak. Azoknak a tekintetes uraknak, akik nemesek voltak, a *nemzetes* cím is járt. Lásd még a *kegyelmes*, a *méltóságos* és a *nagyságos* szócikket!

teknő ◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. Fatörzsből kivájt vályúszerű háztartási eszköz. *A kenyértészta dagasztásához használt teknőt nyárfából faragják.*
2. A teknősbéka páncélja. *A teknős teknője csontból van.*
3. Teknőhöz hasonló, hosszú völgy. *A teknőben megült a köd.*
4. (tréfás) Csónak, hajó (vízbe merülő) teste. *Be nem ülnék abba a rozoga teknőbe, még elsüllyed!*

✧ Szin: **1.** *medence, kád, vályú, dézsa* **3.** *meder, mélyedés, völgység, katlan* **4.** *bárka*
✧ Táj: **1.** *tekenő, melence*
✧ Etim: Honfoglalás előtti török jövevényszó.

teknős I. ◆ mn *~ek, ~et, ~en*
Teknőszerűen bemélyedő. *Rozzant, teknősre ült karosszékben szundikál.*
✧ Szin: *vályúszerű, homorú*
✧ Ell: *domború*
✧ Etim: A → *teknő* főnév származéka.

teknős II. ◆◆ fn *~ök, ~t, ~e*
Hátán és hasán páncélt viselő hüllő. *Begyulladt a teknős szeme, állatorvoshoz kell vinnünk. A teknősök rendjébe mintegy 270 faj tartozik.*
✧ Szin: *teknősbéka,* (régi) *teknőc, teknönc*
✧ Etim: A → *teknő* főnév származéka.

teknősbéka ◆◆ fn
Teknős. *Galapagos szigetén óriási teknősbékák, ún. elefántteknősök élnek.*
✧ Szin: (régi) *teknőc, teknönc*
✧ Etim: Összetétel: → *teknős* + → *béka*.

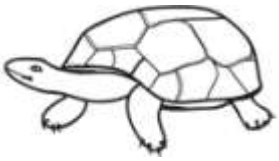

tékozol ige *~ni* (választékos)
Pazarol. *Könnyű nőcskékre tékozolja vagyonát. Ne tékozold el a pénzedet minden apróságra!*
✧ Szin: *költekezik, elveszteget,* (választékos) *fecsérel,* (bizalmas) *elver, elherdál, pocsékol,* (régi) *prédál* • *Nyakára hág a pénznek. Nagy lábon él. Nagyúri módon él. Szórja a pénzt.*
✧ Táj: *költözködik, díbol*
✧ Ell: *megtakarít, összegyűjt, félretesz, tartalékol,* (bizalmas) *spórol*
✧ Etim: A régi nyelvi *tékozik* 'elszóródik, elszéled' ige származéka. A *tékozik* a → *tétova* szó előtagjával azonos ősi, uráli kori mutató névmási tő származéka.

tél ◆◆◆◆◆ fn *telek, telet, tele*
1. Az ősz és tavasz közötti hideg évszak, illetve a rá jellemző időjárás. *Szeretem a telet. A csillagászati tél a déli féltekén június 22-től szeptember 23-ig tart. Csikorgó, kemény tél volt.* • Szólás: *Nem eszi meg a kutya a telet*: ha későn jön is, nem marad el a hideg.
2. (választékos) Öregség. *„A tél dere már megüté fejemet"* (Petőfi S.: Szeptember végén).
✧ Szin: **1.** (régi) *télvíz, télidő*
✧ Ell: **1.** *nyár,* (régi) *nyáridő*
✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.

tele I. ◆◆◆◆◆ hsz
1. Valamivel színültig töltve, illetve teljesen megrakva. *Tele van a hordó borral.* (túlzó) *Tele van a szoba léggyel.*
2. Gondolatokban, érzésekben valamivel vagy valakivel teljesen lefoglalva. *Az utóbbi időben tele van munkával. A doktor úr tele van páciensekkel.* ■ *Tele van a szíve*: alig bír uralkodni érzelmein. | (bizalmas) *Tele van a hócipője valamivel* vagy *valakivel*: elege van belőle.
✧ Szin: **1.** *teli, színig, csordultig, telis-tele, tömve* **2.** *teli, telis-tele, tömve, torkig,* (bizalmas) *dugig*
✧ Táj: **1.** *telisded-tele, dugtig*
✧ Ell: **1.** *üresen, félig*
✧ Etim: Vitatott eredetű. Vagy a → *telek* főnév, illetve a → *telik* ige tövével azonos ősi, finnugor kori *tel* 'föld, talaj' főnév megszilárdult ragos alakulata, vagy a → *telik* ige származéka.

tele II. ◆◆◆◆◆ mn
Valakikkel, valamikkel telt. *Vendégekkel tele a ház. Pénzzel tele bugyellárissal indult a vásárba.* ■ *Tele torokból* vagy *torokkal*: teljes hangerővel. *Tele torokból üvöltöttek a gyerekek.* | *Tele szájjal* vagy (durva) *pofával*: úgy, hogy közben tele van a szája valamivel. *Tele szájjal ne beszélj!* | *Tele szájjal eszik*: mohón és sokat. | *Tele szájjal szónokol*: nagy hangon, handabandázva.
✧ Szin: *teli, zsúfolt, tömött, megtömött, megrakott, megtöltött, tetézett*

✧ Ell: *üres, hiányos, laza*
✧ Etim: Vitatott eredetű. Vagy a → *telek* főnév, illetve a → *telik* ige tövével azonos ősi, finnugor kori *tel* ‘föld, talaj’ főnév megszilárdult ragos alakulata, vagy a → *telik* ige származéka.

tele III. ◆◆◆◆◆ ik

Úgy, hogy tele legyen. *Telerak, teletölt, telefüstöl. Töltsd tele a poharamat! Megint úgy tele fogják füstölni a szobát a vendégek, hogy alig lehet kiszellőztetni.*
✧ Szin: *teli*
✧ Etim: Vitatott eredetű. Vagy a → *telek* főnév, illetve a → *telik* ige tövével azonos ősi, finnugor kori *tel* ‘föld, talaj’ főnév megszilárdult ragos alakulata, vagy a → *telik* ige származéka.

telebeszél ◆ ige *~ni*

1. ■ *Telebeszéli valakinek a fejét valamivel*: sok beszéddel ráveszi valamire, elhitet vele valamit. *Ez az ügynök jól telebeszélte a fejedet az ajánlataival!*

2. (ritka) Híreszteléssel eláraszt valamit. *Telebeszéli a házat a pletykáival.*
✧ Etim: Igekötős ige: → *tele* + → *beszél*.

telefax ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a* (idegen)

1. (Informatikában:) Szöveget, képet telefonvonalon továbbító készülék. *Telefaxon küldte a megrendelést az üzletnek.*

2. (bizalmas) Telefaxkészüléken továbbított, azon érkező üzenet. *Telefaxot kaptam a szállodától, hogy van szobájuk a szabadságunk idejére.*
✧ Szin: *fax*
✧ Etim: Összetétel; *tele* ‘nagy távolságra vagy nagy távolságból való’: görög eredetű nemzetközi szó + *fax* ‘telefax’: angol jövevényszó.

telefon ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

1. A hangot elektromos rezgésekké átalakítva vezetéken közvetítő berendezés. *Alexander Graham Bell 1876-ban találta fel a telefont. Bevezették hozzájuk a telefont.*

2. Telefonkagyló. *Vegye már fel valaki a telefont!*

3. Vezeték nélküli telefon. *Nálad van a telefonod?*

4. (bizalmas) Telefonbeszélgetés. *Elintézett néhány telefont.*
✧ Szin: **1.** *telefonkészülék, telefonállomás,* (hivatalos) *távbeszélőkészülék, távbeszélő,* (tréfás) *távrecsegő,* (szleng) *telcsi* **2.** *kagyló* **3.** *mobiltelefon, rádiótelefon,* (bizalmas) *mobil, maroktelefon,* (szleng) *telcsi, bunkofon, hendi, prosztofon* **4.** *telefonálás, hívás, telefonhívás*
✧ Táj: **1.** *beszélődrót*
✧ Etim: Francia, végső soron görög eredetű nemzetközi szó.
✧ Ö: mobil + telefon

telefonál ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

Telefonon beszél, felhív valakit, illetve közöl valamit. *Órákon át telefonál. Telefonálok egy barátomnak, hogy jöjjön értünk autóval. Azonnal telefonálj orvosért! Azt telefonálta, hogy holnap érkezik.*
✧ Szin: *feltárcsáz valakit, valamit;* (bizalmas) *odaszól, csenget valakinek* vagy *valahova; felcsörög valakit, valamit;* (tréfás) *televonyít, távrecseg valakinek* vagy *valahová;* (szleng) *feldrótoz valakit*
✧ Etim: A korábbi, német eredetű *telefoníroz* ‘telefonál’ igéből keletkezett képzőcserével.

telefonkártya ◆◆◆◆ fn

Mágneses csippel működő, előre megvásárolt kártya, amellyel nyilvános telefonkészülékről lehet telefonálni. *Van nálad telefonkártya? Haza kellene szólnunk, hogy várjanak az állomáson.*
✧ Etim: Összetétel: → *telefon* + → *kártya*.

telek ◆◆◆◆◆ fn *telkek, telket, telke*

1. Beépített vagy építkezésre szánt földterület. *Nagyméretű rózsadombi telek eladó. Sokáig keresték a megfelelő telket.*

2. (régi) A földesúri tulajdonban levő földnek az a része, amely állandóan a jobbágy birtokában volt. *A jobbágyok a telkükön is és a földesúrnak is dolgoztak.*
✧ Szin: **1.** *házhely, kert, föld, földbirtok, kiskert, parcella,* (régi) *fundus,* (bizalmas) *birtok, grund* **2.** (régi) *jobbágytelek*

✧ Táj: **1.** *porta, belhely*
✧ Etim: A → *telik* ige tövével azonos eredetű ősi, finnugor kori *tel* ‘föld, talaj’ főnév származéka.
✧ Ö: jobbágy + telek

telel ◆◆ ige *~ni*

1. (Állat, növény, termés) valahol, valahogyan tölti a telet. *A medve a barlangjában telel. A mandulafa elfagyott, de a barack jól telelt. A burgonya a veremben telel.*
2. (Tárgy) a téli időt valahova beállítva tölti. *A hajók a kikötőben telelnek.*
3. (bizalmas) (Személy) téli pihenését tölti. *Hol teleltek az idén? • Kihúzza a telet.*

✧ Etim: A → *tél* főnév származéka.

telep ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Többnyire ideiglenes, sajátos rendeltetésű, kisebb település. *A misszionáriusok telepe a közelben van. A katonai telep a szomszéd falu határában van.*
2. Azonos fajú állatok vagy növények tömeges együttélésének helye. *A nyárfásban van a varjak telepe.*
3. Termelő- vagy kereskedelmi tevékenység céljára berendezett, elkülönülő hely. *A tőzeget kötélpályán szállítják el a telepről.*
4. Nagy kiterjedésű lelőhely. *A szén a föld alatt telepek formájában helyezkedik el.*
5. Összekapcsolt akkumulátorokból álló áramszolgáltató berendezés. *A házat telep látja el árammal.*
6. Telepes növények testtömege. *A sziklákon sokfelé zuzmók telepei sárgállanak.*

✧ Szin: **1.** *állomás, szállás, támaszpont, gyűjtőhely, bázis, tábor,* (idegen) *kolónia* **2.** (idegen) *kolónia* **3.** (Fv, Őv) *areál* **4.** *telér, érctelep, ércér, ér,* (régi) *véna* **5.** *áramforrás*
✧ Etim: Nyelvújítás kori elvonás a → *telepedik*, → *telepít*, → *település* igékből.
✧ Ö: lakó + telep

teleped|ik ◆◆◆◆ ige *~ni* **telepsz|ik** *telepedni*

1. Valahová leülve kényelmesen elhelyezkedik, és hosszabb ideig ott marad. *Egy fatönkre telepedett. Szitakötő telepedett a száraz gallyra. Legszívesebben a diófa alá telepszem az olvasnivalóimmal.*
2. Valahová leszáll, elborít valamit. *Köd telepedik a lapályra.*
3. (Személy) elfoglalja leendő lakóhelyét valahol. *Az üldöztetés elől Magyarországra telepedtek.*

✧ Szin: **1.** *letelepedik, települ, táborozik, leül, tanyáz,* (bizalmas) *leteszi magát* **2.** *leereszkedik; megszáll valamit* **3.** *költözik, települ*
✧ Táj: **1.** *leteperedik, levacáholódik*
✧ Ell: **1.** *fölkerekedik, talpra áll, talpra ugrik* **2.** *felszáll*
✧ Etim: A → *telepít*, → *település* igék tövével azonos, az ősi, finnugor kori *tel* ‘telik’ igéből képzett szótő továbbképzett alakja.
☝ Az *sz-* tövű *telepszik* alakváltozat csak a kijelentő mód jelen idejében. Egyes számban és többes szám 1. személyben jóval gyakoribb, mint a *d-* tövű változat, a többes szám 2. és 3. személyben ellenben a *teleped-* tő fordul elő sokkal többször. A ragozási sor tehát a ritkább alakokat zárójelbe téve így fest: *telepszem (telepedem), telepszel (telepedel), telepszik (telepedik), telepszünk (telepedünk), telepedtek (telepszetek), telepednek (telepszenek).*

telepes ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

1. Valahova telepített vagy települt (személy). *A török hódoltság után az elpusztított falvakba telepes németek érkeztek.* (Főnévi használatban:) *Az indiánok sokáig harcoltak a fehér telepesekkel.*
2. Telepről működő (szerkezet). *A sivatagban épült házba telepes légkondicionáló berendezést szereltek.*
3. Gyökérre, szárra és levélre nem tagozódó testű (növény). *A moszatok és zuzmók telepes, alsóbbrendű növények.*

✧ Szin: **1.** *letelepedő, letelepülő, kitelepülő, betelepülő,* (Fv, Ka) *kolonista,* (Va bizalmas) *kolónista*
✧ Ell: **1.** *nomád, vándorló, kalandozó*
✧ Etim: A → *telep* főnév származéka.

telepít ◆◆◆◆ ige *~eni*

1. (Emberek nagyobb csoportját) intézményesen új állandó lakóhelyre költöztetve elhelyez. *Az elhagyott házakba idegeneket telepítettek.*
2. (Növényt) oda ültet, ahol eddig nem volt. *A bozótot kivágták, s helyére gyümölcsfákat telepítettek.*
3. (Katonai eszközt, létesítményt) elhelyez. *Az utászok aknákat telepítenek a mezőn. A dombra páncéltörő üteget telepítettek.*
4. (Létesítményt) megépít. *A folyóra erőműveket telepítettek.*

✧ Szin: **1.** *letelepít, költöztet, betelepít* **2.** *palántáz, dugványoz,* (régi) *plántál* **3.** *helyez, elhelyez* **4.** *felépít*
✧ Ell: **3.** *felszed, kiás*
✧ Etim: A → *telepedik*, → *település* igék tövével azonos, az ősi, finnugor kori *tel* ‘telik’ igéből képzett szótő továbbképzett alakja.

település ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Telepítés során elfoglalja új lakóhelyét. *A Duna—Tisza közére kunok települtek.*
2. (ritka, választékos) Telepedik. *Egy kényelmes karosszékbe települ.*

✧ Szin: **1.** *költözik* **2.** *elhelyezkedik, helyet foglal*
✧ Ell: **1.** *elhagy valamit; elköltözik valahonnan*
✧ Etim: A → *telepedik*, → *telepít* igék tövével azonos, az ősi, finnugor kori *tel* ‘telik’ igéből képzett szótő továbbképzett alakja.

település ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. (ritka) Valahova való átköltözés. *Nem volt egyszerű a falura település.*
2. Olyan hely, ahol emberek csoportosan laknak és dolgoznak. *Minden településen legyen egészséges ivóvíz!*

✧ Szin: **2.** *helység, város, község, falu, tanya,* (idegen) *kolónia*
✧ Etim: A → *települ* ige származéka.

telér ◆ fn *~ek, ~t, ~e* vagy *~je*
Kőzet hasadékát kitöltő, hosszan elnyúló érctömeg. *Az ezüst- és a rézérc legtöbbször telérekben fordul elő.*
✧ Szin: *érctelep, telep, ércér, ér, érckőzet,* (régi) *véna*
✧ Etim: A *tele ér* szószerkezetből keletkezett (→ *tele*, → *ér* főnév).

televény ◆ fn *–, ~t, ~e*
1. Szerves eredetű anyag a talajban. *Az elbomlott növényi részekből keletkezik a földben a televény.*
2. Humuszban bővelkedő, gazdag termőtalaj. *A zsíros alföldi televényen sok termés várható.* | (Jelzőként:) *Televény föld*: termékeny, kövér. *Kertjének jó televény földjében gazdagon terem minden.*
3. (választékos) Valaminek az elhatalmasodását segítő körülmények összessége. *A gondozatlan szeméttelep valóságos televény a rágcsálók elszaporodásához. „A lusta magyar televény maraszt”* (Juhász Gy.: Földanyánk).
✧ Szin: **1.** *humusz* **2.** *termőföld* **3.** (választékos) *táptalaj, melegágy*
✧ Etim: A → *telik* ige származéka.

televízió ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Képnek rádióhullámokkal való átvitele. *A televízió világszerte elterjedt. A televízió adótornyát látom az ablakomból.*
2. Ily módon átvitt adást vevő készülék. *Elromlott a televíziom, szerelőt kell hívnom.*
3. Így továbbított műsor. *Láttunk a televízióban.*
4. Ilyen műsorokat szervező, készítő és szolgáltató intézmény, illetve ennek (valamelyik) épülete. *Bemegyek a televízióba. Egy kereskedelmi televíziónál dolgozik.*
✧ Szin: **2.** *televíziókészülék, tévékészülék, tévé,* (bizalmas) *kaszni,* (tréfás) *képláda,* (szleng) *kultúrdoboz* **3.** *tévé, tévéműsor, tévéadás, televízióadás* **4.** (bizalmas) *tévé*
✧ Etim: Görög eredetű nemzetközi szó.
✧ Ö: kábel + televízió
☝ Rövidítése: *tv* [tévé], amely *tévé* írásmóddal önálló szóvá vált. Egyes összetételekben már csak ez használatos a *televízió* szó helyett is: *tévéhíradó, tévébemondó, tévériporter.* A *tv* rövidítés leginkább televízióadók tulajdonnevében szerepel. Lásd még a *tévé* szócikket!

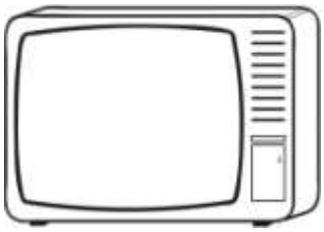

telex ◆ fn *~ek, ~et, ~e*
1. Írógépszerű adó- és vevőkészülékkel létesített összeköttetés. *A hírügynökség telex útján kapja értesüléseit. Telexen üzenj, úgy gyorsabb, mint ha írnál!*
2. Az így küldött hír, üzenet. *Sürgős telex érkezett Párizsból.*
✧ Szin: *telefontávirat*
✧ Etim: Angol eredetű nemzetközi szó.

telhetetlen ◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül*
1. Olyan, akinek semmi sem elég. *Milyen telhetetlen vagy, miért akarod még ezt a munkát is?* ■ (gúnyos) *Telhetetlen papzsák.* (Főnévi használatban:) *Ez a telhetetlen mindent megeszik, amit lát.*
2. (túlzó) Olyan, amit nem lehet megtölteni. *Telhetetlen zsebe van. Telhetetlen gyomrú ember hírében áll.*
3. Olyan (igény), amit nem lehet kielégíteni. *Telhetetlen tudásszomj hajtotta az ismeretlen felé.*
✧ Szin: **1.** *kapzsi, pénzéhes, sóvár, harácsoló, pénzsóvár; kielégíthetetlen, mohó, falánk, nagyevő,* (bizalmas) *lyukas bendőjű,* (szleng) *zabáló* **2.** *megtölthetetlen* **3.** *kielégíthetetlen, mohó*
✧ Táj: **1.** *nagybélű, beletlen, éhing, mohos, gyomoranti*
✧ Ell: **1.** *mértékletes, mértéktartó, józan, kis étkű,* (bizalmas) *kákabélű*
✧ Etim: A → *telik* ige származéka.

teli I. ◆◆◆◆◆ hsz
Tele. *A dolgozat teli van hibával. „Teli van a Duna, Tán még ki is szalad”* (Petőfi S.: Reszket a bokor, mert…).
✧ Szin: *zsúfolva, tömve*
✧ Etim: A → *tele* határozószó alakváltozata.

teli II. ◆◆◆◆◆ mn *~k* vagy *~ek, ~t, ~n*
1. Tele. *Egy teli poharat kérek!*
2. (ritka) Telt (szín). *A teli sárga ruhát vette fel.*

3. (népi) Telt (arc). *Teli képű férfi ült mellém a vonaton.*
✧ Szin: **1.** *egész, teljes* **3.** *kerek*
✧ Ell: **1.** *üres* **2.** *halvány* **3.** *sovány*
✧ Etim: A → *tele* melléknév alakváltozata.

teli III. ◆◆◆◆◆ ik
Tele. *Telirak, teliszór, telitölt. Rakd teli a csomagtartót! Teli kell szórni az udvart sóderrel.*
✧ Ell: *félig*
✧ Etim: A → *tele* igekötő alakváltozata.

teli IV. ◆◆◆◆◆ fn (főként *-be* ragos alakban)
■ *Telibe talál*: pontosan célba. *A lövés telibe talált.*
✧ Etim: A → *tele* határozószó alakváltozata.

telihold ◆◆ fn
A Hold akkor, amikor kerek egésznek látszik, illetve ennek időszaka. *A telihold fényes korongját akkor látjuk, ha a Holdnak a Föld felé forduló oldalát a Nap megvilágítja. A naptár szerint holnap telihold lesz.*
✧ Szin: *holdtölte,* (ritka) *telehold*
✧ Ell: *félhold, holdsarló, újhold*
✧ Etim: Összetétel: → *teli* melléknév + → *hold*[1].

tel|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Folyamatosan tele lesz. *Zuhog az eső, telnek az árkok és a gödrök vízzel.*
2. Hízik, gömbölyödik. *Sovány volt, de már telik az arca.* ■ *Telik a hold*: alakja egyre inkább közelít a körhöz.
3. (Idő) későbbi időpont felé tart. *Lassan telnek a napok.* ■ *Valamennyi időbe telik*: valamennyi ideig eltart, valamennyi idő szükséges hozzá. *Sok időbe telik, mire kiirtom a tarackot a földből.*
4. ■ *Öröme, kedve telik valamiben*: örömét, kedvét leli benne. *Öröme telik a kertjében.* | *Sok vesződségébe telik valami*: sokat vesződik vele.
5. *Telik valamire*: valami, különösen anyag vagy pénz elég vagy futja valamire. *A ruhaanyagból még egy szoknyára is telik. Nektek mindenre telik?*
6. ■ *Ami tőle telik*: amire képes. *Mindent megtesz, ami tőle telik.*
✧ Szin: **1.** *töltődik, megtelik* **2.** *dagad, vastagodik, testesedik, nő* **3.** *múlik, jár, siet, repül, elszáll, elröppen, halad* **5.** *jut,* (népi) *tellik*
✧ Táj: **1.** *től* **2.** *dalmahodik* **3.** *kereg-forog*
✧ Ell: **1.** *kiürül* **2.** *fogy, soványodik, vékonyodik* **3.** *megáll* **5.** *híjával van valaminek*
✧ Etim: Az ősi, finnugor kori, régi nyelvi *tel* ‘teljessé tesz, megtölt’ ige származéka.
☝ ‘Elég vagy futja valamire’ jelentésben él a *tellik* alakváltozat is, ez kissé népies hangulatú. Különösen múlt időben gyakori a *tellett* változat a *telt* mellett: *Nem tellett neki cipőre.*

télikert ◆◆ fn
Dísznövények tartására való, üvegfalú fűtött helyiség. *A lakás dísze a télikert.*
✧ Szin: *üvegház, melegház, növényház*
✧ Etim: Összetétel; *téli*: a → *tél* főnév származéka + → *kert*.

téliszalámi ◆◆ fn
Sertéshúsból készült, fűszerezett, érlelt, tartós szalámiféle. *A kirándulásra téliszalámit vigyél, mert az eláll.*
✧ Szin: (szleng) *gumibot,* (Fv) *magyar szalámi*
✧ Etim: Összetétel; *téli*: a → *tél* főnév származéka + → *szalámi*.

telít ◆◆◆ ige *~eni*
1. (Anyagot) valaminek a hozzáadásával olyanná tesz, hogy abból többet már nem képes oldani, felvenni, illetve lekötni. *Sóval telíti az oldatot.*
2. Konzerválás végett valamivel átitat. *A talpfákat kátránnyal telítik.*
3. (választékos) *Telítve van valamivel*: átjárva, áthatva megtölt valamit. *Az éjszaka telítve van titokzatos neszekkel. A szoba telítve van a párologtató illatával.*
✧ Szin: **1.** *dúsít,* (idegen) *szaturál, koncentrál,* (régi) *degeszt* **2.** (idegen) *impregnál*
✧ Táj: **2.** *átszítat*
✧ Ell: **1.** *hígít, old*
✧ Etim: A → *telik* ige származéka.

telivér ◆◆ mn *~ek, ~t, ~en*
1. A fajta jellegének teljes mértékben megfelelő, nem keresztezett (állat, különösen ló). *Telivér versenylovakat tart.* (Főnévi használatban:) *A versenyt egy angol telivér nyerte.*
2. (tréfás) Vérbeli, valódi. *Telivér komédiás alakította a szerepet.*
✧ Szin: **1.** *fajtatiszta*
✧ Etim: Angol mintára keletkezett összetétel: → *teli* melléknév + → *vér*.

teljes ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. Olyan, aminek minden része hiánytalanul megvan. *Itt a teljes Jókai-sorozat.*

2. Nem csökkentett (mennyiség, nagyság). *A teljes vételárat ki kell fizetni. Ennek szenteli teljes szabadidejét.* (ritka) *Megivott egy teljes pohár kakaót.*
3. A maga nemében a legnagyobb fokú, mértékű. *Teljes biztonsággal állítja, hogy megváltozik az adótörvény.*
4. Korlátozás, megszorítás nélküli. *Teljes megadással tűri sorsát. Teljes egyenjogúság illet meg minden állampolgárt.*
5. Telt virágú. *„Ej-haj, gyöngyvirág, teljes szegfű, szarkaláb, Bimbós majoránna”* (népdal).
6. (népi) Gömbölyded. *Szép, teljes arca volt lánykorában.*
7. (régi) *Valamivel teljes*: valamiben bővelkedő. *„Üdvöz légy, Mária, malaszttal teljes”* (katolikus ima).
✧ Szin: **1.** *egész, összes, hibátlan, kifogástalan, ép,* (idegen) *komplett* **2.** *egész* **3., 4.** *tökéletes, korlátlan, feltétlen,* (idegen) *abszolút* **5.** *dús* **6.** *gömbölyű, kerek, telt*
✧ Ell: **1.** *hiányos, csonka, nettó* **2.** *részleges* **3., 4.** *korlátozott, tökéletlen*
✧ Etim: A → *telik* ige tövével azonos ősi, finnugor kori *tel* ‘tele, telik’ igenévszó származéka.

teljesít ◆◆◆◆◆ ige *~eni*
1. Elvégez, végrehajt valamit. *Teljesíti a parancsot. A rendőr szolgálatot teljesít.*
2. Valóra vált valamit. *Nem tudja teljesíteni, amit ígért. Teljesíti a kérést.*
✧ Etim: A → *teljes* melléknév származéka.

teljesítmény ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
1. Valamely tevékenységnek (lemérhető) eredménye. *Elégedett vagyok a teljesítményével.*
2. Az egységnyi idő alatt végzett munka. *A motor teljesítménye 90 lóerő, azaz 66 kilowatt.*
✧ Szin: **2.** *hatásfok*
✧ Etim: A → *teljes* melléknév származéka.

teljesül ◆◆◆◆ ige *~ni*
Beteljesedik, megvalósul. *Teljesült az álma, eljutott Egyiptomba. Teljesültek a kívánságaid?*
✧ Szin: *bekövetkezik, valóra válik*
✧ Táj: *megigazodik*
✧ Ell: *meghiúsul, elmarad*
✧ Etim: A → *teljes* melléknév származéka.

teljhatalom ◆◆ fn
Korlátlan hatalom. *Az elnök teljhatalommal ruházta fel a tábornokot.*
✧ Szin: *teljes hatalom, abszolút hatalom,* (idegen) *plenipotencia*
✧ Etim: Összetétel; *telj*: nyelvújítás kori elvonás a → *teljes* melléknévből + → *hatalom*.

telkes ◆◆◆ mn *~ek, ~et,* – (régi)
Olyan (személy), akinek egy jobbágytelke és ehhez szükséges fogata van. *A telkes jobbágy már önállóan gazdálkodhatott.*
✧ Etim: A → *telek* főnév származéka.

telt ◆◆◆◆ mn, mn-i in *~ek, ~et, ~en*
1. Valamivel megtelt, tele levő. *Nézőkkel telt színházban jó játszani a színésznek. Borral telt pohár van az asztalon.*
2. Formásan húsos (nő, női alak vagy női testrész). *A leánynak gömbölyded, telt alakja volt. A telt idomokat kedveli. Ebben az üzletben csinos ruhákat árulnak telt nőknek.*
3. Más színnel nem kevert. *A festmény telt színei mit sem tompultak az idők folyamán.*
4. Felhangokban gazdag. *Szépen zengő, telt énekhangja van.*
✧ Szin: **1.** *teli, teletömött, tömött* **2.** *kövérkés, kerek, párnás, pufók, dundi, molett,* (bizalmas) *pufi* **4.** *csengő, erős, öblös*
✧ Táj: **2.** *bucók, begyes*
✧ Ell: **1.** *üres, kongó, tátongó* **2.** *karcsú, sovány, vékony, lapos* **3.** *halvány* **4.** *fátyolos, elhaló, fakó*
✧ Etim: A → *telik* ige származéka.

télvíz ◆◆ fn (ragtalanul)
▪ (Csak ebben a kapcsolatban:) *Télvíz idején*: (csapadékos, olvadásos) téli időben. *Télvíz idején legjobb a meleg szobában lenni.*
✧ Szin: *tél, télidő, zimankó*
✧ Ell: *nyár, kánikula, szárazság*
✧ Etim: Összetétel: → *tél* + → *víz*.

téma ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Írásmű vagy beszéd, beszélgetés tárgya. *Mi az előadás témája? A regény témája a közelmúlt történelme. Már megint a bizonyítványom a téma!*
2. Zeneműalapját alkotó dallam. *A téma a hegedűkön szólal meg. Írtam gitáron egy új témát.*
✧ Szin: **1.** *mondanivaló, tartalom, cselekmény, anyag, témakör* **2.** *motívum*
✧ Etim: Latin, végső soron görög eredetű nemzetközi szó.

temérdek ◆◆◆◆ határozatlan szn
Rendkívül sok.
✧ Etim: lásd → *tömérdek*
☝ Használatáról lásd a *tömérdek* szócikket!

temet ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. (Halottat) szertartással búcsúztat, illetve végső nyughelyére helyez. *Ma temetik az elhunytat. A pap esket, keresztel és temet.*

2. ■ *Valami maga alá temet valakit* vagy *valamit*: lezúduló tömegével elborítja. *A hegymászókat kis híján maga alá temette egy lavina.*

3. (választékos) Teste valamely részét rejti, dugja valahova. *Arcát kezébe temeti.*

4. (választékos) *Bánatát, fájdalmát valamibe temeti*: úgy akarja felejteni, hogy valamivel elfoglalja magát. *Fájdalmát munkába temette.*

✧ Szin: **1.** *elhantol, sírba tesz, kivisz a temetőbe,* (durva) *eltakarít* • **1.** *Örök nyugalomra helyez. Megadja neki a végtisztességet.*

✧ Ell: **1.** *kihantol*, (idegen) *exhumál* **2.** *feltár, megtalál*

✧ Etim: A → *töm* ige származéka.

temetés ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

A halott sírba tétele, illetve az ezzel járó szertartás. *Jövő pénteken lesz a temetés.*

✧ Szin: *elhantolás, gyászszertartás, végtisztesség, búcsúztatás, búcsúztató,* (durva) *elföldelés*

✧ Etim: A → *temet* ige származéka.

temető ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

Halottak eltemetésére kijelölt hely. *Halottak napján a temetőben gyertyát, mécsest gyújtanak a sírokon.*

✧ Szin: *sírkert, temetkezési hely, temetőhely, sírmező, temetőkert,* (régi) *cinterem*

✧ Etim: A → *temet* ige származéka, a *temető föld* 'temető' típusú szószerkezetek jelzőjének önállósulásával, főnevesülésével keletkezett.

templom ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Istentisztelet helyéül emelt (nagyobb) épület. *Katolikus templomban tartották az esküvőjüket.* • Szólás: *Szegény, mint a templom egere*: nagyon szegény.

2. (választékos) *Valaminek a temploma*: ennek szolgálatában álló díszes épület. *Ez a csodálatos képtár a művészet temploma.*

✧ Szin: **1.** (nagyobb:) *székesegyház, katedrális, bazilika, dóm,* (kisebb:) *kápolna,* (pl. baptista, izraelita:) *imaház,* (izraelita:) *zsinagóga,* (muszlim:) *mecset, dzsámi,* (buddhista:) *pagoda*, (régi, választékos) *egyház*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

tempó I. ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Valamely zenemű előadásának sebessége. *A zongorista a harmadik tételben gyorsította a tempót.*

2. (Cselekvésben, munkában, fejlődésben) ütem, iram. *Szédületes tempóban halad a munka.*

3. Ütemes úszómozdulat. *Háton jók a tempói.*

4. Az a mód, ahogyan valaki mozog, tesz-vesz. *Szokásos lassú tempójában mosogat.*

5. (rosszalló) Valamilyen életformában gyökerező viselkedésmód, szokás. *No de kérem, micsoda tempó ez? Vénlányos a tempója.*

✧ Szin: **2.** *sebesség, gyorsaság, lendület, nekibuzdulás, sietség,* (idegen) *dinamizmus*, (bizalmas) *elán* **3.** *kartempó, lábtempó* **5.** *cselekvésmód, magatartás*

✧ Etim: Olasz, végső soron latin eredetű nemzetközi szó.

tempó II. ◆◆◆ msz (bizalmas)

1. (Versenyen biztatásként:) *Tempó, fiúk!*

2. (Siettetésként:) *Tempó, gyerekek, mindjárt indul a vonat!*

✧ Szin: *hajrá*

✧ Etim: Olasz, végső soron latin eredetű nemzetközi szó.

tempós ◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Kényelmes, ráérős. *Ebéd után tempósan megtömte a pipáját, és rágyújtott. „Óh, tempós vonulás, állandóság, Biztosság, nyár, szépség és nyugalom"* (Ady E.: A Kalota partján).

2. (bizalmas) Gyors tempójú. *Tempósan kell dolgozni, mert közel van a határidő.*

✧ Szin: **1.** *kimért, lassú, körülményes,* (népi) *komótos* **2.** *élénk, gyors*

✧ Ell: **1.** *élénk, gyors* **2.** *lassú, kimért, körülményes,* (népi) *komótos*

✧ Etim: A → *tempó* főnév származéka.

☝ Az **1.** jelentés az eredeti, a **2.** újabb keletkezésű. Talán a *tempó!* mondatszó hatására fordul ellenkezőjére a szó jelentése.

tempóz|ik ◆ ige (ritka) **tempóz** *~ni*

1. Az úszás tempóit végzi, úszik. *A versenyzők a cél felé tempóznak.*

2. (ritka) Nyugodtan, kimérten cselekszik, mozog. *„Mit bánom én, hogy Goethe hogy csinálja, Hogy tempóz Arany s Petőfi hogy istenül”* (Ady E.: Hunn, új legenda).

✧ Etim: A → *tempó* főnév származéka.

ténfereg ◆◆◆ ige *~ni* (rosszalló)

Céltalanul jár-kel. *Egész nap az utcán ténfereg.*

✧ Szin: (rosszalló) *lézeng, lődörög, bóklászik, őgyeleg, ődöng, kujtorog, csatangol,* (bizalmas) *lötyög, líg-lóg, lófrál*

✧ Táj: *csötönödik, ámbolyog, kocsmorog, köcölődik*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán a → *fetreng* igétől szóhasadással elkülönült, régi nyelvi *féntereg* igéből keletkezett.

tengelice ◆ fn *~k, ~t, ~je*

Veréb nagyságú, cifra tollazatú énekesmadár. *Ne zárd kalitkába a tengelicét! A tengelice hullámosan repül.*

✧ Szin: *stiglic, tengelic*

✧ Etim: Déli vagy nyugati szláv jövevényszó.

tengely ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Forgó, lengő testek tartórúdja. *Eltörött a hinta tengelye. A járművek kerekei tengelyre vannak erősítve.* • Szólás: *Tengelyt akasztanak*: összevesznek.

2. Forgó test mozdulatlanul maradó vonala. *Az a látszólagos egyenes, mely körül a Föld a napi forgómozgását végzi, a Föld forgási tengelye.* ■ *Mágneses tengely*: a két pólust összekötő egyenes. *A Föld mágneses tengelye nem pontosan esik egybe a Föld forgási tengelyével.*

3. (Matematikában:) A koordináta-rendszer azon egyeneseinek valamelyike, amelyhez képest valamely pont helyzete meg van határozva. *Jelöljük az egyik tengelyt x-szel, a másikat y-nal!*

4. (választékos) Az a fő elem vagy vonal, amely köré a többi elem csoportosul. *A regény cselekményének tengelyét nehezen lehetett követni.*

5. Két állam szövetsége. *A Berlin–Róma tengely 1936-ban jött létre Németország és Olaszország között.*

✧ Szin: **1.** *rúd* **2.** *középvonal* **4.** *alapelem, meghatározó elem,* (választékos) *gerinc* **5.** *hatalmi csoportosulás*

✧ Ell: **4.** *epizód, mellékkörülmény*

✧ Etim: Honfoglalás előtti török jövevényszó.

tenger ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Nagy kiterjedésű, sós állóvíz. *A vitorlás kifutott a nyílt tengerre.* ■ *A magyar tenger*: a Balaton.

2. (választékos) Valaminek igen nagy tömege. *„Föltámadott a tenger, A népek tengere”* (Petőfi S.: Föltámadott a tenger).

3. (Jelzőként:) Nagyon sok. *Tenger dolgom van.*

✧ Szin: **3.** *tengernyi, végtelenül sok, rengeteg, roppant nagy, temérdek,* (bizalmas) *egy halom, egy rakás, egy csomó*

✧ Ell: **3.** *kevés, néhány*

✧ Etim: Honfoglalás előtti, csuvasos típusú török jövevényszó.

tengeralattjáró ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Olyan hajó, amely a víz alá merülve is tud haladni. *A tengeralattjáró a torpedóival megtámadta a cirkálót. A különféle motorok oxigénszükséglete miatt igazi tengeralattjáróról csak az atommeghajtás alkalmazása óta beszélhetünk.*

✧ Szin: *búvárhajó, búvárnaszád*

✧ Etim: Összetétel; → *tenger* + → *alatt* + *járó*: a → *jár* ige származéka.

tengerész ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

Tengerjáró hajó matróza vagy tisztje. *Kolumbusz, Magellán és Cook kapitány koruk legjobb tengerészei voltak.*

✧ Szin: *hajós, tengerésztiszt, tengerjáró,* (bizalmas) *tengeri medve*

✧ Etim: A → *tenger* főnév származéka.

tengeri ◆◆◆ mn *~ek, ~t,* –

1. Tengerhez tartozó vagy arra vonatkozó. *A tengeri mérföld 1852 méter. A nagy tengeri csatornák nemzetközi felügyelet alatt állnak.*

2. Tengerben vagy tengeren levő, ott keletkező. *A tengeri áramlatok meghatározzák a szárazföld éghajlatát.*

3. Tengeren történő. *Az ókorban nagy tengeri csaták voltak az Égei-tengeren.*

4. Tengerben élő. *Szereted a tengeri halat?*

5. Tengeren működő, tevékenykedő. *A hajót megtámadták a tengeri rablók.*

6. Tenger mellett vagy közelében levő. *Jót tesz neki a tengeri levegő. Nem tud betelni a tengeri kikötő látványával.*

✧ Szin: **3.** *vízi* **6.** *tengerparti*

✧ Ell: **1–3.** *szárazföldi* **4.** *édesvízi* **5–6.** *szárazföldi*

✧ Etim: A → *tenger* főnév származéka.

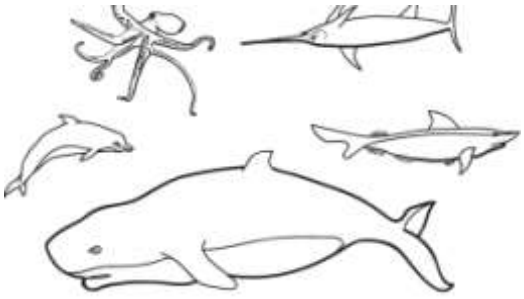

tengeribetegség ◆ fn
Főként hajó ingása által okozott, hányással járó erős rosszullét. *A hajó utasai közül többen tengeribetegséggel küszködtek. Repülőgépen is lehet tengeribetegséget kapni.*
✧ Szin: *hányinger, émelygés*
✧ Etim: Összetétel: → *tengeri* + → *betegség*.

tengerimalac ◆◆ fn
Fehér, fekete vagy barna foltos, a nyúlnál kisebb rágcsáló. *Otthon aranyhörcsögöket és tengerimalacokat tart. Kísérleti célokra is tenyésztenek tengerimalacokat.*
✧ Etim: Összetétel: → *tengeri* + → *malac*.

tengernyi ◆◆◆ határozatlan szn (túlzó)
Mérhetetlenül sok. *Tengernyi az adóssága. Tengernyi munka vár otthon.*
✧ Szin: *rengeteg, tömérdek, töméntelen,* (túlzó) *tenger sok, határtalan, megszámlálhatatlan, végtelen sok*
✧ Ell: *kevés, néhány, cseppnyi*
✧ Etim: A → *tenger* főnév származéka.

tengerszem ◆◆ fn
Magas hegységekben található mély, tiszta vizű tó. *A tengerszemek vize általában jéghideg. A Nagy-Hincó tó a Magas-Tátra legnagyobb tengerszeme.*
✧ Szin: *tavacska, hegyi tó, krátertó*
✧ Etim: Latin és esetleg német mintára keletkezett összetétel: → *tenger* + → *szem*.

tengerszint ◆ fn –, *~et*, –
(A magasságmeghatározás alapjaként:) A nyugvó tenger felszíne. *A szemközti domb magassága ötszáz méter a tengerszint felett.*
✧ Szin: *tengerszín*
✧ Etim: Összetétel: → *tenger* + → *szint*.

teng-leng ◆◆ ige *tengeni-lengeni* vagy *tengni-lengni*
1. Testi-lelki erőtlenségben vagy szűkös anyagi helyzetben éppen csak hogy él. *Csak teng-leng kevéske nyugdíjából.*
2. Tétlenül tölti az idejét (valahol). *Egész nap az utcán teng-leng. Egész nyáron a haverokkal tengett-lengett.*
✧ Szin: **1.** *tengődik,* (idegen) *vegetál* **2.** *ténfereg, ődöng, tesped, lézeng, lebzsel,* (bizalmas) *lötyög, líg-lóg* • **1.** *Tengeti az életét. Egyik napról a másikra él.*
✧ Táj: **2.** *cseng-leng, ling-lóng*
✧ Ell: **1.** *dúskál, dőzsöl* **2.** *dolgozik, munkálkodik*
✧ Etim: Összetétel; *teng*: talán hangutánzó eredetű szó + → *leng*.

tengőd|ik ◆◆◆ ige *~ni*
1. Kedvezőtlen életfeltételek között életét éppen csak hogy fenn tudja tartani. *Az özvegyasszony a nyugdíjából tengődik.*
2. (Növény) fejlődéséhez szükséges feltétel hiányában éppen hogy csak él. *Ez a szerencsétlen növény csak tengődik ebben a sötét sarokban.*
✧ Szin: **1.** *nyomorog, senyved, sínylődik, szűkölködik, nélkülöz* **2.** *sínylődik, senyved, kínlódik,* (idegen) *vegetál* • **1.** *Tengeti az életét. Egyik napról a másikra él.*
✧ Ell: **1.** *virul, jómódban él, bővelkedik, dúskál, dőzsöl* **2.** *virul*
✧ Etim: A régi nyelvi *teng* ‘szűkös viszonyok között él, tengődik’ ige származéka. A *teng* talán hangutánzó eredetű szó.

tenisz ◆◆◆◆ fn –, *~t*, *~e*
Téglalap alakú, középen hálóval két részre osztott pályán ütővel és nemezzel bevont kis gumilabdával játszott játék. *A tenisszel a legjobb játékosok ma már vagyonokat keresnek.*
✧ Etim: Angol, végső soron francia eredetű nemzetközi szó.
✧ Ö: asztali + tenisz

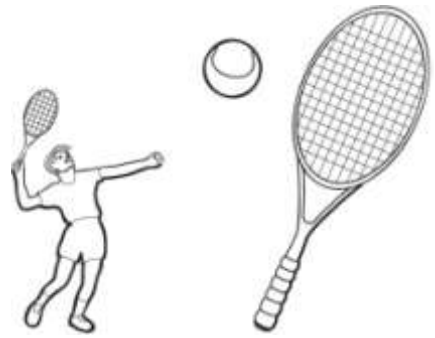

tennivaló ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Elvégzendő munka. *Sok a tennivalóm, sietek haza. Ne halogasd a tennivalóidat!*
✧ Szin: *feladat, dolog, ügy, teendő, kötelesség, megbízás, megbízatás,* (bizalmas) *meló, robot*
✧ Táj: *foglalkozás*
✧ Ell: *pihenés, lazítás, kikapcsolódás*
✧ Etim: Összetétel; *tenni*: a → *tesz* ige főnévi igenévi alakja + → *való* melléknév.
tenor ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*
1. A legmagasabb férfi énekhang. *Szép tenorja van.*
2. Ilyen hangú szólam. *Nem hallani eléggé a tenort.* (Jelzőként:) *A vegyeskar tenor szólama kicsit gyenge.*
3. Ilyen hangú énekes. *A világhírű tenor két estén lép fel nálunk.*
✧ Szin: **3.** *tenorista*
✧ Etim: Latin jövevényszó.
téns ◆ mn *~ek, ~et* vagy *~t*, – (régi, népi)
Tekintetes. *A téns vármegye igazságos ítéletére várok.*
✧ Etim: Szóösszevonással keletkezett a → *tekintetes* melléknévből, illetve főnévből.
☝ A *téns* és a *tekintetes* szó használatáról lásd még a *tekintetes* szócikket!
tény ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
Létező dolog, megtörtént esemény. *A sajnálatos tényt, hogy háza leégett, tapintatosan igyekeztek közölni vele. A tények nem igazolják állítását.* ■ *Történeti tény*: a történetírás által bizonyítottan megtörtént dolog, esemény. *Ez történeti tény, erről ne vitatkozzunk.*
✧ Szin: *valóság, igazság, tényállás, konkrétum, bizonyosság, adat, körülmény, realitás*
✧ Ell: *valótlanság, koholmány, hazugság, feltételezés*
✧ Etim: A → *tesz* ige nyelvújítás kori származéka.
tenyér ◆◆◆◆◆ fn *tenyerek, tenyeret, tenyere*
A kézfej belső oldala. *A csákány nyele feltörte a tenyerét.* ■ (bizalmas) *Tenyérbe mászó*: ellenszenvességével szinte pofozásra ingerlő (arckifejezés, viselkedés stb.). *Tenyérbe mászó arckifejezése egészen fölbosszantott.* • Szólás: *A tenyerén hord* vagy *hordoz valakit*: kényezteti, dédelgeti. | *(Úgy) ismeri, mint a tenyerét*: nagyon jól.
✧ Ell: *kézhát*
✧ Etim: Valószínűleg német jövevényszó.

tenyerel ◆ ige *~ni*
Tenyerével támaszkodik valamire. *Ne tenyerelj a frissen festett padra!*
✧ Etim: A → *tenyér* főnév származéka.
tenyeres ◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en*
1. (ritka) Nagy tenyerű (személy). *Jókora pofont lekevert neki a tenyeres asszonyság.*

2. Tenyérrel adott. *Egy jókora tenyeres pofont kapott a késésért.* ■ *Tenyeres ütés*: olyan ütés (teniszben, asztaliteniszben), amelyet az ütőnek a tenyérrel egyező irányban levő lapjával adnak le. *Legendás tenyeres ütései voltak.* (Főnévi használatban:) Tenyeres ütés. *Tenyereseinél csak fonákjai jobbak.*

3. Tenyérhez hasonló alakú. *A vadgesztenyének tenyeresen összetett levelei vannak.*

4. (régi) (Főnévi használatban:) Tenyérre mért ütés. *A tanító a nádpálcával két tenyerest adott neki fenyítésül.*

✧ Szin: **1.** *izmos, erős*
✧ Táj: **1.** *markos*
✧ Ell: **2.** *fonák*
✧ Etim: A → *tenyér* főnév származéka.

tenyeres-talpas ◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, ~an* (rosszalló)

Nagy termetű, vastag lábú, kissé esetlen mozgású személy (általában nő). *A házmesterné nagydarab, tenyeres-talpas asszonyság.*

✧ Szin: *testes, robusztus, vaskos,* (rosszalló) *drabális, tagbaszakadt, behemót,* (nőről:) *debella;* (régi) *íztagos*
✧ Ell: *kecses, légies, filigrán*
✧ Etim: Összetétel; → *tenyeres* + *talpas*: a → *talp* főnév származéka.
☝ Csak a második tagját toldalékoljuk: *tenyeres-talpasak (voltak), tenyeres-talpasnak (tartották)* stb.

tenyészet ◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Vadon tenyésző, burjánzó növényzet. *Az üres telket dús tenyészetével egészen beborította a gizgaz, a gyom.*

2. Módszeresen tenyésztett alsóbbrendű élőlények állománya. *A baktériumok tenyészete táptalajon fejlődik ki.*

3. Módszeresen tenyésztett azonos fajú állatok állománya. *A juhok, a lovak, a szarvasmarhák tenyészete szépen fejlődik.*

✧ Szin: **1.** *növényvilág, vegetáció,* (idegen) *kultiváció*
✧ Etim: A → *tenyészik* ige származéka.

tenyész|ik ◆◆◆ ige *~ni*

1. (Növény, állat) él, fejlődik és szaporodik. *A csalán árnyékos, nedves helyen tenyészik. A dámvad különösen jól tenyészik a nagy síkságok erdeiben.*

2. (választékos, rosszalló) (Szokás, állapot) széles körben elterjedt. *A hivatalokban évek óta tenyészik a korrupció.*

✧ Szin: **1.** *nő, gyarapodik, sokasodik;* (csak növény:) *terem, terjed, szétterjed, burjánzik, díszlik* **2.** *él, virul*
✧ Ell: **1.** *elszárad, kipusztul, elhervad, visszafejlődik* **2.** *elpusztul, kipusztul, befullad, kihal, eltűnik*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, talán a → *tengődik* ige tövével összefüggő szótő származéka.

tenyészt ◆◆◆ ige *~eni*

1. (Háziállatot) hasznosítás végett nagyobb számban tart és szaporít. *Évekig szarvasmarhát tenyésztett egy tanyán. Vizslákat tenyészt, több kutyája versenyt is nyert már.*

2. (ritka) (Növényt) termeszt. *Különleges tulipánokat tenyészt. Gombát tenyészt a pincéjében.*

3. (Élőlényt) gyakorlati, illetve tudományos céllal nagy számban szaporít. *Genetikai kísérletek céljára gyümölcslegyeket tenyésztünk. A laboratóriumban baktériumokat is tenyésztenek.*

✧ Szin: **1.** *nevel, nemesít, keresztez* **2.** *nemesít, kitenyészt, keresztez, sokasít, termel*
✧ Etim: A → *tenyészik* ige származéka.
☝ Növényekkel kapcsolatban ma már szinte kizárólag a *termeszt* igét használjuk. A gombát (mint sajátos növényt) azonban inkább *tenyésztjük*, mint *termesztjük*, bár mindkét ige használatos.

tényező ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. Hatóerőként működő fontos mozzanat. *A gazdasági fejlődés tényezői kedvezően alakultak.*

2. (Matematikában:) A szorzandó és a szorzó. *Húzd alá a feladatban a két tényezőt!* ■ *Közös tényező*: két vagy több egymással kapcsolatban álló matematikai kifejezésben előforduló azonos mennyiség. *Az $a^2 + ab – ac$ kifejezés közös tényezője az a.*

✧ Szin: **1.** *alkotórész, alkotóelem, összetevő, kellék,* (idegen) *faktor* **2.** *együttható, mutatószám*
✧ Etim: A→ *tény* főnév származéka.

tényked|ik ◆ ige *~ni* (hivatali)

(Személy) valamely munkaterületen működik. *Csak rövid ideje ténykedik az ügyvédi szakmában.*

✧ Szin: *tevékenykedik, ügyködik, intézkedik, közreműködik, dolgozik*
✧ Ell: *tétlenkedik, lustálkodik,* (bizalmas) *lazsál*
✧ Etim: A → *tény* főnév származéka.

tényleg ◆◆◆◆◆ hsz

Csakugyan, valóban. *Most már tényleg el kell mennem. Ez tényleg érdekes!*

✧ Szin: *valójában, igazán, ténylegesen, kétségtelenül, biztosan, tagadhatatlanul, vitathatatlanul*
✧ Ell: *talán, esetleg*
✧ Etim: A → *tény* főnév megszilárdult ragos alakulata.

tényleges ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

1. A valóságban történő, meglevő, valóságos. *Az építkezés tényleges költségei meghaladják a tervezettet.*

2. (Katonaságnál:) Aktív, hivatásos. *A katona tényleges szolgálati idejét tölti. A századparancsnok egy tényleges főhadnagy.* (Főnévi használatban:) *A tartalékosokat leszerelik, a ténylegesek maradnak.*

✧ Szin: **1.** *kézzelfogható, valódi, kétségtelen, igazi, reális, ténybeli, konkrét,* (bizalmas) *virtigli* **2.** *állományban lévő,* (idegen) *reguláris*

✧ Ell: **1.** *tervezett; hamis, állítólagos, légből kapott, kitalált* **2.** *önkéntes, tartalékos*
✧ Etim: A → *tény* főnév származéka.

teológia ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen)

1. Hittudomány. *A református teológia professzora, több egyetemen is tanít.*
2. Hittudományi főiskola. *A papnövendékek a teológiára járnak. Elvégezte a teológiát, de nem szenteltette föl magát papnak.*

✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

teológus ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* (idegen)

1. Papnövendék. *Még nem pap, csak teológus. A teológusok latinórán vannak.*
2. A hittudomány szakembere, tudósa. *A teológusok kongresszusát ősszel rendezik meg.*

✧ Szin: **1.** *kispap*, (régi) *szeminarista* **2.** *hittudós,* (régi, idegen) *legátus*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

tép ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Hevesenráncigál, marcangol, szaggat valamit. *„Hah! láncát tépi a Hunyadi két fia”* (Arany J.: V. László). *A sólyom a zsákmányát tépi.* ■ *Haját tépi*: (mérgében a saját haját ráncigálva) dúl-fúl. *A haját tépte dühében, amikor megtudta a történteket.* | *Egymást tépik*: civakodnak. *Ez az a kor, amikor egymást tépik a testvérek.*
2. (Valamit) részekre szakít vagy tömegesen leszakít. *A levelet darabokra tépte, anélkül, hogy elolvasta volna. Füvet tép a nyulaknak.*
3. (népi) (Libát, kacsát) tollától megfoszt. *Nagyanyám évente háromszor tépte a libákat, s a tollukat jó pénzért eladta.*
4. (régi) (Szálas anyagot) szálakra szétbontva fonáshoz rendez. *Kendert tépnek az asszonyok a fonóban.*
5. (ritka, választékos) Kínoz, gyötör. *„Balsors akit régen tép, Hozz rá víg esztendőt”* (Kölcsey F.: Himnusz).
6. (szleng) Rohan. *Épp az autópályán téptünk, amikor szakadni kezdett a hó.*

✧ Szin: **1.** *rángat, cibál* **2.** *szaggat, hasít* **3.** (népi) *melleszt* **5.** (ritka, választékos) *szaggat* **6.** *siet, szalad, fut,* (szleng) *spurizik, teper, söpör, pucol,* (bizalmas) *iszkol, elhúz, üget*
✧ Táj: **1.** *cincál, csibrál, csupál, gyimál* **2.** *csibrál, csupál* **5.** *gyimál*
✧ Ell: **6.** *ballag, sétál*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

tépelőd|ik ◆◆◆ ige *~ni*

(Nehéz kérdésen) töpreng, rágódik. *Minden fontos döntés előtt hosszasan tépelődik. Min tépelődsz?*

✧ Szin: *gyötrődik, eszi magát, marcangolja magát, emészti magát, kínlódik, tusakodik, vergődik, aggódik* • *Töri a fejét.*
✧ Táj: *veszkődik, burcsálódik, bucsálódik, kunktálódik*
✧ Ell: *megnyugszik, megbékél, dönt*
✧ Etim: A → *tép* ige származéka.

tepertő ◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

Töpörtyű.

✧ Etim: A → *töpörtyű* főnév alakváltozata.
☝ A *tepertő* és a *töpörtyű* szó használatáról lásd a *töpörtyű* szócikket!

tepsi ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. Sütésre való lapos fémedény. *Már betettem a tepsit a sütőbe, figyelni kell, nehogy megégjen a sütemény. Tepsiben süti a paprikás keszeget.*
2. (Jelzőként:) Annyi, amennyit ebben egyszerre sütni lehet vagy szoktak. *Három tepsi töpörtyűs pogácsát sütött a vendégeknek.*

✧ Szin: *sütőforma, sütőlap*
✧ Táj: *békeny, brótvány, tepszi*
✧ Etim: Oszmán-török, végső soron perzsa eredetű vándorszó.

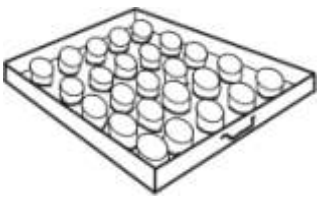

tér[1] ◆◆◆ ige *~ni*

1. Valamely más irányba kezd haladni. *Menj egyenesen tovább, a pataknál pedig térj jobbra!* (átvitt) *A református hitre tért.* ■ (választékos) *Nyugovóra tér*: pihenni, aludni megy. *Mindenki nyugovóra tért, a város elcsendesült.* | *A tárgyra tér*: a lényegről kezd beszélni. *E rövid bevezető után mindjárt a tárgyra is térnék. Térjünk a tárgyra!* • Szólás: *Jó útra tér*: megjavul, erkölcsös életet kezd élni.

2. (választékos) Megérkezik, visszatér valahová. *A hosszú út után végre hazámba térek.* ■ *Magához tér*: visszanyeri eszméletét vagy higgadtságát. *Elájult, s azóta sem tért magához.* | *Észre* vagy *észhez tér*: **a)** okosabban kezd viselkedni. *Térj észre, ne csinálj ilyen ostobaságot!* **b)** kábultság után újra tisztán kezd gondolkodni. *A balesetet követően egy kiadós alvás után észhez tért.* | (választékos) *Istenhez tér*: hívő életet kezd. *A sok kicsapongás után térj végre Istenhez, fiam!* | Istenhez vagy *Istenéhez* vagy *őseihez tér*: meghal. *Hosszú betegség és sok szenvedés után Istenhez tért. Az öreg indián törzsfő a halálos ágyán elbúcsúzott a családjától és őseihez tért.*

3. (ritka, régi) Valakihez csatlakozik, szegődik. *A háború során az ellenséghez tért.*

✧ Szin: **1.** *kerül, fordul, kitér, kanyarodik* **2.** *kerül, megkerül; visszajön,* (választékos) *megtér* **3.** *társul, csapódik*

✧ Etim: Vitatott eredetű. Vagy honfoglalás előtti török jövevényszó, vagy a nyelvjárási, ősi, finnugor kori *tér* 'fér' igétől különült el.

tér[2] ◆◆◆◆◆ fn *terek, teret* vagy *~t, tere*

1. Három irányú kiterjedés. *A mozgás időben és térben egyaránt végbemegy.*

2. Ennek valamitől kitöltött, illetve valamivel körülhatárolt része. *A gázok teljesen kitöltik a rendelkezésükre álló teret. Ha egy zárt edényből kiszivattyúzom a gázokat, akkor benne légüres tér keletkezik.*

3. Terület, térség. *A folyó és az erdő között nagy tér van.*

4. Épületekkel határolt (nagyobb) közterület. *A fiúk lementek labdázni a térre. A téren nagy tömeg gyűlt össze.*

5. Üresen maradt hely, hézag. *Hagyj nagyobb teret a leírt szavak között!*

6. Tevékenységre való lehetőség, alkalom. *Nagy tere nyílt az egyéni vállalkozásnak.* ■ *Tért* vagy *teret nyer*: érvényesül, elterjed. *A rajzfilmekben is egyre inkább tért nyer az agresszivitás.*

✧ Szin: **2.** *hely, térség,* (idegen) *zóna, aréna* **3.** *sáv, sík,* (bizalmas) *grund* **4.** (bizalmas) *grund, placc* **5.** *sorköz, rés* **6.** *hatókör, mód*

✧ Etim: Ősi, ugor kori szó.

✧ Ö: hát + tér, lég + tér, repülő + tér, tűz + tér

terasz ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Épület nyitott, erkélyszerű része. *Kimentek levegőzni az emeleti teraszra. A vendéglő teraszára ültünk le vacsorázni.*

2. Domboldalon vízszintesen kialakított földterület. *Gyakran telepítenek szőlőt teraszokon. Semiramis híres függőkertjei valószínűleg lépcsőzetes teraszok voltak.*

✧ Szin: **1.** *tornác, veranda, balkon* **2.** *lépcsőzet, plató*

✧ Etim: Provanszál, végső soron latin eredetű francia jövevényszó.

térd ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. A comb és az alsó lábszár közti ízület. *Az utóbbi időben sokat fáj a térde.* ■ *(Fél) térden áll* vagy *csúszik valaki előtt*: megalázkodik előtte. *Addig jutott, hogy már térden csúszik előtte. Térden állva könyörgök, hogy bocsáss meg!* | *Térdre kényszerít valakit*: legyőzi. *Percek alatt térdre kényszerítette vitapartnerét.* | *Térdig koptatja a lábát*: sokat jár valami után. *Térdig koptattam a lábamat ezért a cipőért.* | *Remeg a térde*: nagyon fél vagy izgul. *Remegett a térdem, amikor megpillantottam őt a mozi előtt.*

2. Nadrágon az ezt fedő rész. *Kiszakadt a nadrágod térde.*

3. Ülő ember combja. *Fiacskáját a térdén lovagoltatja.*

4. (Tréfás elutasításként:) *Keresztanyád* vagy *öreganyád térde (kalácsa)!*: szó sem lehet róla.

✧ Szin: **1.** *térdkalács, térdcsont*

✧ Etim: Honfoglalás előtti, csuvasos típusú török jövevényszó származéka.

térdel ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Térdére nehezedve áll. *Büntetésül a sarokban kell térdelnie.* | *Valakinek a lábai előtt térdel*: megalázkodik előtte. *A lábai előtt térdelt, de még így sem kapott bocsánatot.*

2. Térdre ereszkedik. *Ne térdelj a hideg kőre, mert felfázol!*

✧ Szin: **1.** *térdepel* **2.** *letérdepel, letérdel* • **1.** *Térden áll.* **2.** *Térdet hajt. Térdre borul. Térdre rogy.*

✧ Ell: **2.** *föláll, föltápászkodik, fölkel*

✧ Etim: A → *térd* főnév származéka.

térdkalács ◆◆ fn

1. A térdízületnek a sípcsont és a combcsont közötti, szív alakú csontja. *A balesetben elrepedt a térdkalácsa, be kellett gipszelni a lábát.*

2. A térd kidomborodó, elülső része. *Megütötte a térdkalácsát, egészen bekékült.*

✧ Szin: **1.** *térdcsont, térd,* (idegen) *patella* **2.** *térd*
✧ Etim: Összetétel: → *térd* + → *kalács*.

terebélyes ◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en*
1. Széles koronájú (fa). *Terebélyes fa áll a házunk előtt.*
2. Elhízott, testes (ember). *A piacon terebélyes kofák kínálják árujukat.*
3. Széles, nagy kiterjedésű (tárgy). *Egy kövér bankárhoz terebélyes íróasztal és vastag szivar illik.*
✧ Szin: **2.** *kövér, vaskos,* (régi, népi) *terebély,* (bizalmas) *dundi, pocakos, pókhasú* **3.** *testes, vaskos*
✧ Ell: **2.** *sovány, vékony, szikár* **3.** *keskeny, kicsi, apró*
✧ Etim: A régi nyelvi *terebély ~ terepély* 'nagy lombkoronájú, zömök; lombkorona, terjedelem' szó származéka. A *terebély* a → *terpeszkedik* ige tövével azonos szótőből keletkezett.

terefere ◆◆ fn *~k, ~t, ~je* (bizalmas)
Könnyed beszélgetés. *Átszaladt a szomszédasszonyhoz egy kis tereferére.*
✧ Szin: *csevegés, locsogás,* (bizalmas) *pletykázás, trécselés, traccs, traccsparti,* (választékos) *csevej*
✧ Táj: *darvogás, teletula*
✧ Etim: Valószínűleg hangutánzó eredetű összetétel, melynek tagjai önállóan nem adatolhatók (*tere*: összefügghet → *trécsel* igénkkel + *fene*).

tereget ◆◆◆ ige *~ni*
1. (Lapos tárgyat) kisimítva lerak. *Térképlapokat tereget az asztalra.*
2. (Ruhát) mosás után száradni felakaszt. *„Csak ment és teregetett némán"* (József A.: Mama). *Szépen teregesd a ruhát, nehogy meggyűrődjön!*
✧ Szin: **1.** *szétrakosgat, kiterít, szétszór, széthint* **2.** *feltereget, kitereget*
✧ Ell: **1.** *összeszed* **2.** *leszed*
✧ Etim: A → *terít*, → *terül* (vö. → *terület*) igék tövével azonos ősi, finnugor kori szótő származéka.

terel ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. (Állatok, esetleg emberek csoportját) valamilyen irányban, úton haladni kényszeríti. *A teheneket a legelőre tereli. A várakozókat egy szűk, sötét folyosóra terelték.*
2. (Figyelmet, folyamatot) valamilyen (más) útra, irányba fordít. *Igyekezett a gyanút másra terelni. Ügyesen a kedvenc témájára terelte a szót. Ez a váratlan fordulat új mederbe terelte az ügyet.*
✧ Szin: **1.** *hajt, vezet, irányít* **2.** *térít, eltérít, irányít*
✧ Táj: **1.** *hajkál, hajkurál, hajint*
✧ Etim: A → *tér* ige származéka.

terem[1] ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. (Növény) életre kel, fejlődik. *Földjén csak gaz terem. Ősszel itt sok gomba terem.*
2. (Növényen termés) fejlődik és megérik. *Ezen a fán kevés meggy terem.*
3. (Termést) érlel. *Ezek a tőkék nagyon jó minőségű szőlőt teremnek. Az almafánk évek óta nem terem.*
4. (népi, választékos) Létrejön, keletkezik, születik. *Ilyen furcsa szerzet nem terem mifelénk.* • Szólás: *Nem terem számára babér*: nem arat sikert, dicsőséget.
5. Születésénél, lényénél fogva alkalmas valamire. *Lóra termett a magyar.*
6. Hirtelen megjelenik valahol. *A pincér az asztalnál termett.*
✧ Szin: **1.** *nő, tenyészik, gyarapodik, sarjadzik, burjánzik* **3.** *ad, hoz, kifejleszt* **5.** *megfelelő* **6.** *odatoppan, becsöppen, beállít, ott terem, belép, eléáll*
✧ Ell: **1.** *elpusztul, kiszárad* **6.** *elrohan, eltávozik, elillan*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.
☝ Az igének van egy rövid, *term-* töve is, ezt kijelentő mód, jelen időben a (ritka) *termek, termünk* alakban használjuk; valamint múlt időben (*termett*); továbbá a *termő* melléknévi igenévben és a *termés, termény* főnévi származékban.

terem[2] ◆◆◆◆ fn *termek, termet, terme*
1. Épület, középület tágas helyisége. *Csend legyen, különben kiüríttetem a termet! A premierre zsúfolásig megtelt a terem.*
2. Tanterem. *Csengetéskor már a teremben kell lenni.*
✧ Szin: **1.** *csarnok, aula, szalon, előcsarnok, hall,* (régi) *szála* **2.** *osztályterem, előadóterem,* (idegen) *auditórium*

✧ Etim: Talán görög eredetű szláv jövevényszó.
✧ Ö: előadó + terem, kór + terem, mű + terem

teremt ◆◆◆◆◆ ige *~eni*

1. (Isten) a semmiből létrehoz valamit, valakit. *A Biblia szerint az embert Isten teremtette.* ■ *Az Isten is valaminek* vagy *valamire teremtette*: lénye, egyénisége szerint arra vagy annak való. *Az Isten is szakácsnak teremtette.*

2. (választékos) (Helyzetet, állapotot) előidéz, létrehoz. *Egy pillanat alatt csendet teremtett.*

3. (bizalmas) Üt, vág. *Nem könyörgött, egyszerűen csak képen teremtette a gyereket.*

✧ Szin: **1.** *alkot, megalkot* **2.** *okoz, kelt* **3.** *csap, ver*
✧ Ell: **1.** *elpusztít, megsemmisít, eltüntet* **2.** *megszüntet*
✧ Etim: A → *terem* ige származéka.

teremtés ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Az a cselekvés, hogy valamit (a semmiből) létrehoznak. *Mózes első könyvében olvashatunk a világ teremtéséről.*

2. A mindenség, a teremtett világ. *„Semmi sincs a teremtésben, A mi nékem tetszenék”* (Kisfaludy S.: Himfy). ■ (tréfás, gúnyos) *A teremtés koronája*: a férfi. *Megérkeztek végre a teremtés koronái is, kezdhetjük a vacsorát.*

3. Teremtett lény. *„Úgy tudok beszélni, Hogy egy igaz teremtés Sem érti e világon”* (Fazekas M.: Jó a bor).

4. (bizalmas) Személy, rendszerint fiatal nő. *Meg kell hagyni, csinos kis teremtés. A felesége igazán bájos teremtés.*

5. (Bosszúság, düh kifejezésére, birtokos személyjellel:) *A teremtésit ennek a nyomorult világnak! A teremtésedet, te kölyök, jössz ide azonnal!*

✧ Szin: **1.** *alkotás, létesítés, készítés, előállítás* **2.** *világmindenség,* (idegen) *univerzum* **3.** *teremtmény, ember, alak*
✧ Etim: A → *terem* ige származéka.

teremtmény ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Isten teremtette élőlény. *Mindnyájan gyarló teremtmények vagyunk.*

2. (választékos) Élőlény. *A viharban minden teremtmény oltalmat keres magának.*

3. (ritka, rosszalló) *Valakinek a teremtménye*: személy, akit azért juttatott szerephez, hogy céljaira eszközként felhasználhassa. *Nekem köszönheted az állásodat, a karrieredet, az én teremtményem vagy!*

✧ Szin: **2.** *ember, személy,* (választékos) *lény, létező* **3.** *alkotás,* (régi) *alkotmány, csinálmány,* (idegen) *kreatúra*
✧ Ell: **1.** *teremtő*
✧ Etim: A → *terem* ige származéka.

teremtő I. ◆◆◆◆◆ mn *~k* vagy *~ek, ~t, ~n* vagy *~en*

1. (Fohászban, felkiáltásban:) *Teremtő Isten! Teremtő Atyám!*

2. (választékos) Alkotó. *A teremtő ész csodákra képes.*

✧ Szin: **1.** *mennyei, felséges, magasságos, magasságbeli, gondviselő* **2.** *létesítő, előállító,* (választékos) *létrehozó, megalkotó,* (idegen) *kreatív*
✧ Etim: A → *terem* ige származéka.

teremtő II. ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. (választékos) *A Teremtő*: Isten. *Hálát adhatunk a Teremtőnek, hogy így alakult.* (Csodálkozás kifejezésére:) *Uram, teremtőm! Micsoda szerzet ez?* • Szólás: *Visszaadta lelkét Teremtőjének*: meghalt.

2. (választékos, ritka) Valaminek az alkotója, létrehozója. *Szokatlan gondolataival új eszmék teremtője lett.*

✧ Szin: **1.** *Örökkévaló, Mindenható, Alkotó, Úr,* (választékos) *Úristen, Gondviselő, Atya, Atyaisten, Atyaúristen* • **1.** *Seregek ura, Mennyei Atya*
✧ Ell: **2.** *teremtmény*
✧ Etim: A → *terem* ige származéka.
☝ Isten nevének rokon értelmű megfelelőjeként nagy kezdőbetűvel írjuk. Lásd még az *isten* szócikket!

terep ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. A földfelszín egy része a rajta levő tárgyakkal együtt. *Jól megnézte a terepet, alkalmas lesz építkezésre.*

2. Tevékenységi terület. *A riporter számára ez idegen terep.*

✧ Szin: *terület,* (Fv, Va, Dv bizalmas) *terén*
✧ Etim: A régi nyelvi *terepes* ‘kiterjedt, kövér’ melléknévből keletkezett szóelvonással. A *terepes* a → *terebélyes ~ terepélyes* melléknév összevonásával jött létre.

terepjáró ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Nehéz, egyenetlen terepre szánt jármű. *A legtöbb terepjáró négykerék-meghajtású. A városi forgalomban is egyre több terepjárót lehet látni.*

✧ Szin: (idegen) *dzsip*
✧ Etim: Összetétel; → *terep* + *járó*: a → *jár* ige származéka.

térerő ◆◆◆ fn

1. (Fizikában:) Valamely erőtérben az egységnyi anyagra ható erő. *Az elektromágneses teret az elektromos és a magáneses térerő jellemzi.*

2. (Mobiltelefon működtetésekor:) A rádióhullámoknak a telefonálás lehetőségét biztosító erőssége. *Itt nincs térerő, nem tudok telefonálni.*

✧ Szin: **1.** *térerősség* **2.** (Fv; Mv bizalmas) *szignál,* (szleng) *tréerő* (különösen, ha rossz)
✧ Etim: Összetétel: → *tér*^{2} + → *erő*.

térfél ◆◆ fn *térfelek, ~t* vagy *térfelet, térfele*

A keresztben kétfelé osztott játéktér egyik fele. *A pályát a felezővonal két térfélre osztja. Szünetben a csapatok térfelet cserélnek.*

✧ Szin: *oldal, félpálya, terület*

✧ Etim: Összetétel: → *tér* főnév + → *fél* főnév.

térfogat ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

Valamely test által elfoglalt tér nagysága. *Számítsuk ki a csonka gúla térfogatát!*

✧ Szin: *űrtartalom, köbtartalom, befogadóképesség, űrméret, kiterjedés, terjedelem, kapacitás,* (idegen) *volumen*

✧ Etim: Összetétel; → *tér* főnév + *fogat*: a → *fog* ige származéka.

terhel ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Terhet rak valamire. *Az uszályokat kaviccsal terhelik.*

2. Valakinek, valaminek a teherbírását igénybe veszi, illetve kipróbálja. *A gerendát tíz tonnával terhelik.*

3. (választékos) Testi vagy lelki teherként nyom valakit, valamit. *Kezét-lábát súlyos bilincsek terhelik. Sok gond terheli mostanában. Nem szeretnélek ezzel is terhelni.*

4. (Anyagi teher, kötelezettség) valakire, valamire hárul vagy ki van róva rá. *Az óracsere költsége a vízműveket terheli. Jelzálog terheli a házat.*

✧ Szin: **1.** *megrak, nehezít, súlyosít* **3.** *fáraszt, untat, gyötör, nyugtalanít, nyomaszt, háborgat, molesztál, alkalmatlankodik,* (régi) *vegzál,* (bizalmas) *szekál*

✧ Ell: **1.** *levesz, könnyít* **3.** *megszabadít, enyhít, megkönnyebbülést okoz*

✧ Etim: A → *teher* főnév származéka.

terhelő ◆◆◆◆ mn *~k* vagy *~ek, ~t, ~n* vagy *~en*

1. Valakinek a bűnösségét bizonyító. *A vádlott ellen terhelő adatok merültek fel.*

2. ■ *Terhelő ellenállás*: a teherbírás határáig fokozott ellenállás. *Egy kapcsolóüzemű tápegység megfelelő működéséhez szükség van terhelő ellenállásra.*

✧ Szin: **1.** *vádoló, rárovó, kirovó, nyomós, elítélő, nehezítő, súlyosbító*

✧ Ell: **1.** *felmentő, enyhítő*

✧ Etim: A → *terhel* ige származéka.

terhelt ◆◆◆◆ mn, mn-i in *~ek, ~et, ~en*

1. Valamilyen teherrel megrakott. *A szénnel terhelt szerelvény lassan kapaszkodott fel a dombra.*

2. (Öröklött) ideg- vagy elmebajra való hajlammal született. *Van a családjában terhelt személy? Az asszony hatodik gyermeke sajnos terhelt.*

3. (választékos) Valamilyen bűnnel vádolt, abban vétkes. *A szörnyű gyilkossággal terhelt lelke nem nyugodott. Ilyen váddal terhelten nem sok reménye van a felmentő ítéletre.*

4. (hivatalos) (Főnévi használatban:) Az a személy, aki ellen büntetőeljárás folyik. *A terheltet újra szembesítették a tanúval.*

✧ Szin: **1.** *feltöltött, tele,* (bizalmas) *megpakolt* **2.** *idegbajos, beszámíthatatlan, elmebeteg, búskomor, melankolikus,* (idegen) *deprimált, depressziós* **3.** *bűnös* **4.** *vádlott, gyanúsított, feljelentett, alperes, bűnös* • **2.** *Csökkent szellemi képességű.*

✧ Ell: **1.** *kiürített, üres* **2.** *normális, egészséges, beszámítható* **3.** *ártatlan* **4.** *vádló, feljelentő, felperes, sértett*

✧ Etim: A → *terhel* ige származéka.

✧ Ö: gond + terhelt

terhes I. ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

1. (ritka) Teherrel megrakott. *A terhes szekér elől a keskeny úton félrehúzódtak az üres kocsik.*

2. (választékos) Valamivel telített. *A levegő orgonaillattal terhes. Esővel terhes felhők vonulnak az égen.* (átvitt) *Korunk válságokkal terhes.*

3. Méhében magzatot viselő (nő). *Adjuk át az ülőhelyet a terhes anyának!*

4. Olyan (tennivaló, kötelezettség), amely valakinek gondot, nehézséget okoz. *Számára ez a munka nem öröm, hanem terhes kötelezettség csupán. „Nemes, de terhes, önlábunkon állni”* (Madách I.: Az ember tragédiája). *Terhes kötelesség halálhírt vinni. Számomra rendkívül terhes a társasága.*

✧ Szin: **1.** *telepakolt* **2.** *teli* **3.** (választékos) *állapotos, várandós, viselős, másállapotos* **4.** *fárasztó, nyomasztó, zavaró, vesződséges, megviselő* • **3.** (választékos) *Áldott állapotban van. Anyai örömök elé néz.* (népi) *Kettőre eszik. Kurta elöl a szoknyája.* (bizalmas) *Rómába megy. Tele van a zsák.*

✧ Táj: **3.** *hasas, vastag, hozós, felhasú*

✧ Ell: **1.** *üres, könnyű* **2.** *üres* **4.** *pihentető, felüdítő, megnyugtató*

✧ Etim: A → *teher* főnév származéka.

terhes II. ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

Terhes nő. *Ajánlatos a terheseknek rendszeresen orvosi vizsgálatra járni.*

✧ Szin: *kismama* • (választékos) *Áldott állapotban van. Anyai örömök elé néz.* (népi) *Kettőre eszik. Kurta elöl a szoknyája.* (bizalmas) *Rómába megy. Tele van a zsák.*

✧ Etim: A → *teher* főnév származéka.

teringettét ◆ isz (népi)

(Tréfás káromkodásként:) *Teringettét! Otthon felejtettük a pincekulcsot.* (Elismerés kifejezésére:) *Teringettét! De szemrevaló fehérnép!*

✧ Szin: *ejha*, (népi) *teringette, a nemjóját, láncos lobogós, az ördögbe is, a teremburáját, a teremtésit, a kutyafáját*

✧ Táj: *teregette, terengette, teröngette, teröngettét*

✧ Etim: Az *(ördög) teremtette* szitokszó elváltoztatásával keletkezett *teringette* ragozott alakja.

☝ A *teringettét* ma valamivel gyakoribb, mint az eredeti *teringette* változat. Erős érzelmi töltéssel vagy játékosan ejtve az *r* megnyúlhat: [terringettét], [terringette].

terít ◆◆◆◆◆ ige *~eni*

1. (Göngyölhető anyagot) teljes szélességében szétbontva helyez valahova. *Kendőt terít a vállára. Takarót terített az ágyra.*

2. ■ *Földre terít valakit*: földhöz vágja. *Ellenfelét egy ügyes mozdulattal földre teríti.*

3. Összefüggő rétegben szór valamire. *Salakot terít a teniszpályára. Trágyát terített a földre.*

4. ■ *Asztalt terít*: abroszt, tányérokat, evőeszközöket stb. tesz rá. *Vacsorára teríti az asztalt.* (Tárgy nélkül:) *Ma este hat személyre teríts, vendégek jönnek.*

5. Kártyalapjait fölfedve szétrakja az asztalon. *Megnyerte a partit, terített.*

6. (Árut) szétoszt az üzletek között. *Egy élelmiszer-nagykereskedésben dolgozik, reggelente tejterméket terít két kerületben.*

✧ Szin: **1.** *fektet, borít, kanyarít* **2.** *ledönt, földhöz teremt* **3.** *szétszór, széthint, széjjelhord* **4.** *tálal, felszolgál,* (régi) *felad,* (idegen) *garníroz* **6.** *eloszt*

✧ Táj: **1.** *tereget, kavarint, gabalyít*

✧ Ell: **1.** *leszed, levesz* **3.** *összeszed, összegyűjt* **4.** *leszed, elrak*

✧ Etim: A → *tereget*, → *terül* (vö. → *terület*) igék tövével azonos ősi, finnugor kori szótő származéka.

térít ◆◆◆◆ ige *~eni*

1. Valakit, valamit valamely irányba fordít. *Lovát a falu irányába térítette. A kutya az akol felé térítette a nyájat.*

2. ■ *Jobb belátásra* vagy *észre térít valakit*: meggyőzi, rábeszéli a helyes magatartásra. *Le akart ugrani a ház tetejéről, de a rendőröknek sikerült jobb belátásra téríteniük. Ez a tanulságos eset végre észre térítette.*

3. ■ *Magához* vagy *észhez térít*: ájulásából vagy kábultságából feléleszti. *A hideg víz magához térítette. Elájult, de egy-két kisebb pofon észhez térítette.*

4. ■ *Valamely vallásra* vagy *hitre térít*: a követőjévé teszi. *A pogány magyarokat keresztény hitre térítették.*

5. (hivatali) Ellenszolgáltatásként fizet valamiért valamit. *Az utazás költségét a munkahelye térítette.*

✧ Szin: **1.** *terel, irányít, juttat, állít* **5.** *megtérít, kifizet,* (bizalmas) *áll*

✧ Etim: A → *tér* ige származéka.

teríték ◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Az étkezéshez (egy személy számára) szükséges tányérok, evőeszközök stb. összessége az asztalon elhelyezve. *Az asztalról hiányzik egy teríték.*

2. Vadászaton elejtett állatok egymás mellé rakott sora. *Nagyobb vadászatok után terítéket csinálnak az elejtett vadakból.*

■ (tréfás) *Terítékre kerül* vagy *terítéken van valaki*: erősen kritizálják, bírálják. *A mai értekezleten ő került terítékre.*

✧ Etim: A → *terít* ige származéka.

terítő ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

Bútor (általában asztal vagy ágy) letakarására való textildarab. *Hol van az asztalról és az ágyról a terítő? Évek óta hímez egy terítőt.*

✧ Szin: *takaró, lepel, ágytakaró, borítás, kendő, fedőponyva, pléd, abrosz, asztalkendő, asztalterítő*

✧ Etim: A → *terít* ige származéka.

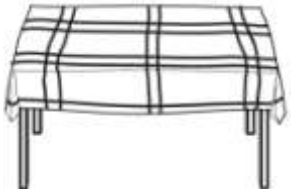

terjed ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Egyre nagyobb teret vagy helyet foglal el. *A beázás terjed a mennyezeten, egyre nagyobb lesz a folt.*

2. Előre haladva egyre tovább jut. *A hang légüres térben nem terjed. A fény nagy sebességgel terjed.*

3. Egyre többeket érint, egyre többekhez eljut. *Rohamosan terjed az influenza, már a fővárost is elérte a járvány. A hír nagyon gyorsan terjedt.*

4. *Valameddig terjed*: ott van a határa. *A birtok idáig terjed.* | *Valamire* vagy *valamennyire terjed*: valamilyen terjedelmű, nagyságú. *A szótár négy kötetre terjed.*

✧ Szin: **1.** *kiterjed, előretör, szaporodik, burjánzik, gyarapszik, növekszik* **2.** *árad, tódul, özönlik, dagad* **3.** *hódít, elhatalmasodik, erősödik, elharapózik, elharapódzik* **4.** *ér, húzódik, leér, terjeszkedik, elnyúlik, tart*

✧ Ell: **1.** *visszahúzódik, visszaszorul* **3.** *gyengül, csökken, visszaszorul*

✧ Etim: A → *tér* ige származéka.

terjedelem ◆◆◆◆ fn –, *terjedelmet, terjedelme*

1. Valamely test térbeli kiterjedése. *A hűtőszekrény nem fér be a kamrába, mert nagy a terjedelme.*

2. Írott szöveg hossza. *A dolgozat terjedelme ne legyen több húsz gépelt oldalnál!*

3. A legmélyebb és legmagasabb énekhang közötti távolság. *A világhírű operaénekes hangjának terjedelme egészen rendkívüli.*

✧ Szin: **1.** *nagyság, méret, térfogat,* (idegen) *extenzió, dimenzió, volumen* **3.** *hangterjedelem*

✧ Etim: A → *terjed* ige származéka.

terjeng ◆◆◆ ige *~eni* (rendszerint 3. személyben)

1. (Szag, gáz, füst) érezhetően terjed a levegőben. *Kávéillat terjeng a lakásban. Füst terjeng a ház felett.*

2. (régi) Szétárad. *A forralt bortól meleg kezdett terjengeni a tagjaiban.*

✧ Szin: **1.** *szálldos, szállong* **2.** *tódul, árad*

✧ Etim: A → *tér* ige nyelvújítás kori származéka.

terjeszked|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Egyre nagyobb területet foglal el. *A sivatag terjeszkedik az őserdők rovására.*

2. Fennhatóságát mind jobban kiterjeszti. *A birodalom nyugat felé terjeszkedett.*

3. Valameddig ér, terjed. *A mező a folyóig terjeszkedik.*

✧ Szin: **1.** *terjed, növekedik, szélesedik, szétágazik, nyújtózik, kiterjed, szétterül* **2.** *tért hódít, elfoglal, megszáll, leigáz, bekebelez,* (idegen) *annektál* **3.** *húzódik, elnyúlik*

✧ Ell: **1.** *összehúzódik, fogy, csökken, szűkül, visszaszorul* **2.** *visszaszorul*

✧ Etim: A → *tér* ige származéka.

terjeszt ◆◆◆◆ ige *~eni*

1 Valaminek a terjedését segíti. *A moszkitó maláriát terjeszt. Ezt a szórólapot főleg diákok terjesztik. Mindenféle rosszindulatú pletykákat terjeszt a kollégáiról.*

2. (Szagot, fényt) kibocsát magából. *A szegfűszeg kellemes illatot terjeszt a szobában.*

3. (választékos) (Kezét, szárnyát) tárva nyújtja, tartja valahová. *A madár óvón terjeszti a szárnyát a fészek fölé.*

4. (hivatali) *Valaki, valami elé terjeszt valamit*: megvitatás céljából benyújtja valahová. *A bizottság a törvényjavaslatot az Országgyűlés elé terjeszti.*

✧ Szin: **1.** *széthord, szétvisz, továbbad, megjelentet, kiad, közzétesz, publikál, szétkürtöl, elhint* **2.** *araszt* **3.** *tár* **4.** *javasol* • **1.** *Közhírré tesz valamit. Dobra ver valamit. Fűnek-fának elmond valamit.*

✧ Ell: **1.** *elhallgat, elkendőz, eltussol, eltitkol*

✧ Etim: A → *tér* ige származéka.

✧ Ö: elő + terjeszt

térkép ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

A Föld felszínének egy részét arányos kisebbítésben ábrázoló rajz. *A hegy- és vízrajzi térképet vigyétek a szertárba! Gyűjti a régi térképeket.*

✧ Szin: *atlasz, mappa, helyszínrajz, térképkönyv,* (régi) *földabrosz*

✧ Etim: Nyelvújítás kori összetétel: → *tér* főnév + → *kép*.

térképez ◆◆ ige *~ni*
(Földterületet, felszínt) térképen ábrázol. *Az expedíció tagjai az indoznéz szigetvilágot térképezik.*
✧ Etim: A → *térkép* főnév származéka.

térköz ◆ fn (hivatalos)
1. A térnek két szélső pont közötti része. *A két csillag közötti térköz milliárd kilométerekben mérhető.*
2. Távolság. *A vasúti közlekedésben pontosan meg van állapítva a térköz, amelynek meg kell lennie a közlekedő szerelvények között. A katonai felvonulásokon a katonák, illetve az alakzatok között térközt kell tartani.*
✧ Szin: **2.** *követési távolság*
✧ Etim: Összetétel: → *tér*[2] + → *köz*[1].

termálvíz ◆◆ fn
Hőforrásból származó, általában gyógyhatású víz. *Magyarország hőforrásokból feltörő termálvizeit gyógyfürdőkben hasznosítják. A termálvizek mészkőoldó tevékenysége alakította ki a magyarországi barlangok többségét.*
✧ Szin: *hévíz, gyógyforrás, melegvíz, gyógyvíz*
✧ Etim: Összetétel; *termál*: görög eredetű nemzetközi szó + → *víz*.

termék ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
1. Valamely emberi munka eredménye. *A cég ipari termékek forgalmazásával kezdett foglalkozni. A versek, regények, számítástechnikai programok mind a szellemi termékek körébe tartoznak.*
2. Természeti, különösen vegyi folyamat nyomán létrejött anyag. *A korom a tökéletlen égés terméke.*
3. Társadalmi folyamat eredménye, következménye. *A gazdasági csőd a rossz politika terméke.*
✧ Szin: **1.** *gyártmány, iparcikk, cikk, áru,* (idegen) *produktum* **2.** *termés, végtermék* **3.** *gyümölcs*
✧ Etim: A → *terem* ige származéka.
✧ Ö: vég + termék

termékeny ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. Bőven termő (föld). *A folyó mellett termékeny síkság húzódik.*
2. Bőven termő (növény), illetve (jól) szaporodó, szaporodásra képes (állat vagy ember). *A nyúl nagyon termékeny állat. A termékeny korú nőknek havonta egyszer van peteérésük. Idén jó, termékeny fajta babot ültettem.*
3. Szellemi termékeket bőven alkotó. *Jókai termékeny író volt, egyik könyvét a másik után írta.*
4. Új eszméket, gondolatokat keltő és ilyen módon eredményes (szellemi tevékenység). *A tárgyaló felek termékeny eszmecserét folytattak.*
✧ Szin: **1.** *kövér, zsíros, jól termő, gazdag* **2.** *bőtermő, jövedelmező, szapora, gyümölcshozó* **3.** *gazdag, sokoldalú, leleményes, színes, gyümölcsöző,* (idegen) *produktív* **4.** *hasznos*
✧ Ell: **1., 2.** *terméketlen, meddő* **3.** *terméketlen, fantáziátlan, színtelen,* (idegen) *improduktív* **4.** *terméketlen, meddő,* (idegen) *improduktív*
✧ Etim: A → *terem* ige származéka.

terméketlen ◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül*
1. Keveset vagy semmit sem termő (föld, növény). *A terméketlen gyümölcsfákat ki kell vágni.*
2. Szaporodásra képtelen, meddő (ember vagy állat). *Sok terméketlen házaspár végső megoldásként az örökbefogadást választja.*
3. (választékos) Eredménytelen, hiábavaló (tevékenység). *Hagyjuk abba ezt a terméketlen vitát!*
4. Kevés vagy semmi szellemi terméket nem alkotó. *A művész idős korára terméketlenné vált.*
✧ Szin: **1.** *sovány, rossz, kopár, sivár* **2.** *magtalan, nemzésképtelen, fogamzásképtelen, ivartalanított, steril* **3.** *sikertelen, elégtelen, hatástalan, haszontalan, hasztalan, felesleges, kárba veszett,* (választékos) *meddő*
✧ Táj: **2.** *paszkonca* (hím állat, férfi)
✧ Ell: **1.** *bőtermő, termő, zsíros* **2.** *termékeny, szapora* **3.** *jövedelmező,* (választékos) *termékeny, gyümölcsöző,* (idegen) *produktív* **4.** *termékeny,* (idegen) *produktív, aktív*
✧ Etim: A → *terem* ige származéka.

termel ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. (Anyagi javakat, termékeket) előállít, gyárt. *Az erőmű villamos energiát termel. Az üzem szöget termel.*
2. Termelőmunkát végez. *Újra termel az acélmű.*
3. (Növényt) termeszt. *Próbáltak itt gyapotot, gumipitypangot és narancsot is termelni, de hiába.*
4. (Szerv) életműködésével létrehoz valamit. *A hasnyálmirigy inzulint termel.*
✧ Szin: **1.** *készít, létrehoz, fejleszt,* (bizalmas) *fabrikál, kihoz* **2.** *gyárt* **4.** *kiválaszt, előállít*

✧ Etim: A → *terem* ige származéka.

termelékeny ◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

Olyan (eszköz, szervezet, tevékenység, folyamat), amely megfelelő mennyiségben, illetve sokat képes termelni. *Új berendezéseink gyorsak, termelékenyek.*

✧ Szin: *eredményes, jövedelmező, hasznot hajtó, megtérülő, gyümölcsöző,* (idegen) *produktív*

✧ Ell: *eredménytelen, haszontalan,* (idegen) *improduktív*

✧ Etim: A → *terem* ige származéka.

termény ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

Növényi termék. *A búzát, kukoricát és más terményeket zsákokban viszik a piacra.*

✧ Szin: *termés*

✧ Etim: A → *terem* ige származéka.

termés ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Növénynek magot tartalmazó része. *Nem minden virágból lesz termés.*

2. (Valaki által) betakarított vagy betakarítható, növényi eredetű mezőgazdasági javak összessége. *Idén sok eső esett, jó termés várható. Tavaly kukoricából rossz volt a termés.* ■ *Saját termés*: valaki által termesztett, illetve abból készített (termék, általában bor). *Kóstold meg ezt a bort, saját termés!*

3. Egy időszakban keletkezett (szellemi) alkotások összessége. *A könyvhét a legutóbbi idők költői és írói termését mutatja be. Az év lírai termése kimagasló volt.*

✧ Szin: **1.** *gyümölcs* **3.** (bizalmas) *produktum*

✧ Etim: A → *terem* ige származéka.

✧ Ö: tok + termés

terméskő ◆◆ fn

Bányából származó megmunkálatlan kő. *A kerítés lábazata terméskőből készült. A ház alapját terméskővel rakták ki.*

✧ Etim: Összetétel: → *termés* + → *kő*.

termesz ◆ fn *~ek, ~t, ~e*

Hangyához hasonló, meleg égövi rovar. *A termeszek valóságos várakat építenek.*

✧ Szin: *fehér hangya, építészhangya*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

természet ◆◆◆◆◆ fn *–, ~et, ~e*

1. Az anyagi világ és jelenségei. *A délibáb a természet műve. A természet törvényeit tiszteletben kell tartani. A dokumentumfilm az élő és élettelen természet együttéléséről szólt.*

2. Az embert körülvevő nem mesterséges földrajzi környezet, növény- és állatvilág. *Szereti a természetet, sokat kirándul a családjával. A vándortábor idején közelről megcsodálhatták a romlatlan természet szépségeit.*

3. Valaminek, valakinek eredeti valósága. *A kép természet után készült.*

4. ■ *Természetben fizet*: terménnyel, termékkel. *A jobbágy olykor természetben fizette meg az adósságát a földesúrnak.*

5. Valakinek, valaminek a lényét meghatározó sajátosságok összessége. *Ilyen az események természete. A képmutatás ellenkezik a természetével.*

6. Valamilyen lelki alkatú személy. *Indulatos természet, nem jó felingerelni.*

✧ Szin: **1.** (idegen) *natúra* **2.** *anyatermészet, környezet, világ, vadon, erdő, mező, erdő-mező, vidék, zöld* **5., 6.** *vérmérséklet, alkat, lelki alkat, lelkület, jellem, karakter,* (idegen) *temperamentum, habitus*

✧ Ell: **4.** *pénz*

✧ Etim: A → *terem* ige származéka.

természetbeni ◆◆◆ mn *~ek, ~t,* – (hivatalos)

Pénz helyett termékekben, tárgyakban való (ellenérték-szolgáltatás). *A természetbeni adó ma már nem szokásos. A természetbeni juttatások adókötelezettsége csökkenti a munkavállalók jövedelmét.*

✧ Szin: (hivatalos) *dologi*

✧ Etim: A → *természet* főnév származéka.

természetes ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

1. A természet rendjével megegyező, abból következő. *Az öregedés természetes folyamat.*

2. Mesterséges beavatkozástól mentes. *Természetes selyemből van a blúza. Természetes gyógymódot választott. A domboldalt beépítették, de vigyáztak arra, hogy a természetes állapot ne nagyon sérüljön.* ■ *Természetes határ*: a domborzati viszonyok alkotta határ. *Északon Magyarország hosszan húzódó természetes határa a Duna.*

3. Valakinek, valaminek az egyéniségében meglévő, abból fakadó. *Mindenkit elbűvölt a lány természetes bája.*

4. Magától értetődő. *Természetesen igazam van. Természetes, hogy segítek!*

5. ■ *Természetes szám*: a pozitív egész számok halmazának tagja. *Matematikaórán most foglalkozunk a természetes számokkal. Melyik a legkisebb természetes szám?*

6. (ritka) Házasságon kívül született (gyermek). *Egyedüli örökösének természetes fiát tette meg.*

✧ Szin: **1.** *természetszerű, megszokott,* (idegen) *naturális* **3.** *mesterkéletlen, egyszerű, romlatlan, hamisítatlan, veleszületett, eredeti, természet alkotta* **4.** *nyilvánvaló, kézenfekvő, kézzelfogható,* (idegen) *evidens* **6.** (kissé régi) *törvénytelen,* (rosszalló; főnév:) *fattyú*

✧ Ell: **1.** *mesterkélt, erőltetett* **2.** *mesterséges, ál, mű* **3.** *mesterséges, ál, mű, mesterkélt, modoros, erőltetett* **6.** *törvényes*

✧ Etim: A → *természet* főnév származéka.

természetrajz ◆◆◆ fn

1. Állat-, növény- és ásványtan együtt. *Ma már nem tanítanak az iskolában természetrajzot.*

2. Valaminek, valamiknek a természete, jellegzetes sajátosságainak összessége. *Mindig nagyon érdekelte a hüllők természetrajza.* (átvitt) *Történetéből megismerhettük egy karrier természetrajzát.*

✧ Szin: **1.** *biológia, természetleírás,* (régi) *természethistória*

✧ Etim: Összetétel: → *természet* + → *rajz*.

természetvédelem ◆◆◆◆ fn

A természeti értékek és ritkaságok intézményes védelme. *A természetvédelemről tanultunk biológiaórán. A vadaspark természetvédelem alatt álló terület.*

✧ Etim: Összetétel: → *természet* + → *védelem*.

termeszt ◆◆◆◆ ige *~eni*

(Növényt, növényfajtát, illetve -fajtákat) műveléssel ápol, szaporít. *Kertjében zöldséget, gyümölcsöt termeszt. Különleges szőlőfajtákat termeszt a külföldi piacokra.*

✧ Szin: *termel, növeszt, nevel*

✧ Etim: A → *terem* ige származéka.

☝ A gombát inkább *tenyészteni*, mint *termeszteni* szokták. Lásd még a *tenyészt* szócikket!

termet ◆◆◆◆ fn –, *~et, ~e*

Testalkat. *Daliás termetével kivált társai közül.*

✧ Szin: *alkat, növés, fizikum, testforma, testmagasság, méret*

✧ Táj: *csinálat*

✧ Etim: A → *terem* ige származéka.

termetes ◆◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en*

Nagy, széles, erős termetű (személy), illetve ilyen személyre jellemző. *A díszőrségbe a termetes katonákat válogatják. Termetes asszonyság a felesége. „Rémlik, mintha látnám termetes növését”* (Arany J.: Toldi).

✧ Szin: *megtermett, nagydarab, magas, erős, széles, tagbaszakadt, robusztus, daliás, tekintélyes, behemót,* (rosszalló) *tenyeres-talpas, drabális,* (bizalmas) *melák*

✧ Ell: *apró, cingár, nyeszlett*

✧ Etim: A → *termet* főnév származéka.

termosz ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

Hideg vagy meleg ital, étel hőfokát órákig megtartó palack. *A kávét termoszban viszem, úgy sokáig forró marad. Termoszban fagylaltot hoztunk haza a cukrászdából.*

✧ Etim: Görög eredetű szó, jelentéstapadással önállósult az angol és német kifejezések részfordításával keletkezett *termoszkészülék*, *termoszkulacs*, *termoszpalack* összetételek előtagjából.

termő I. ◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n* vagy *~en*

Termést hozó vagy termést hozni képes (növény). *Ne vágd ki a termő gyümölcsfát!*

✧ Szin: *dús, gyümölcsöző,* (idegen) *produktív*

✧ Ell: *terméketlen, meddő, parlag*

✧ Etim: A → *terem* ige származéka.

termő II. ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. Virágos növények női ivarszerve. *A váltivarú virágokban termő és porzó is van.*

2. (Kifejezésekben:) A növénynek olyan állapota, amelyben termést hoz. *Az almafa termőre fordult.*

✧ Etim: A → *terem* ige származéka.

✧ Ö: nyitva + termő, zárva + termő

terpentin ◆◆ fn –, *~t, ~je*

1. Fenyőbalzsam. *Az illatos, mézszerű, gyantás terpentint fenyőfákból csapolják.*

2. Ebből benzin vagy petróleum hozzáadásával készített oldó- és tisztítószer. *Terpentinben mossa a munkaruháját.*

✧ Etim: Latin, végső soron görög eredetű vándorszó.

terpesz ◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

Szétterpesztett lábakkal való állás, ritkán ülés. *A tornához álljunk terpeszbe! A nyújtáshoz üljünk nagy terpeszbe, és hajolgassunk felváltva a jobb és a bal lábunkhoz! Ehhez a gyakorlathoz elég egy kényelmes, vállszélességű kis terpeszt felvenni.*

✧ Szin: *terpeszállás, terpeszülés*

✧ Etim: Nyelvújítás kori elvonás a → *terpeszkedik*, *terpeszt* igékből.

terpeszked|ik ◆◆ ige *~ni* (rosszalló)

1. Kezét-lábát széjjelvetve kényelmesen ül, hever. *Egész nap a tévé előtt terpeszkedik egy fotelban.*

2. Túlságosan nagy helyet foglal el. *A zsebkendőnyi telken kétszintes villa terpeszkedett. A zsúfolt vasúti kocsiban egy kövér úr terpeszkedik, két ember helyét is elfoglalja.*

3. (gúnyos) Pöffeszkedve, kényelmes jómódban él. *Hatszobás lakásban terpeszkedik.*

✧ Szin: **1.** *elnyújtózik,* (rosszalló) *elterül, elnyúlik,* (bizalmas, rosszalló) *eltehénkedik*

✧ Ell: **1.** *meghúzza magát, szerénykedik, összehúzza magát* **3.** *meghúzza magát, tengődik*

✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható szótő származéka. A tő vagy a nyelvjárási, ősi, finnugor kori *tér* ‘fér’, vagy a → *tér* ‘más irányba kezd haladni’ igéből keletkezett.

terrárium ◆ fn *~ok, ~ot, ~a* (idegen)

1. Kisebb állatok (otthoni) tartására való üvegfalú láda. *A terrárium új lakója egy kaméleon.*

2. Ilyen állatok bemutatására emelt (állatkerti) építmény. *A terráriumban mindig párás melegnek kell lennie, hogy a trópusi hüllők, kétéltűek is jól érezzék magukat. Az állatkerti séta során a terráriumba is ellátogattunk.*

✧ Szin: **1.** *üvegtartály*

✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.

terror ◆◆◆◆ fn –, *~t, ~ja* (idegen)

Kíméletlen erőszakot alkalmazó megfélemlítés, elnyomás. *A forradalom leverése után véres terror bontakozott ki. Dühöng a terror. Láttad a fasiszta és a kommunista terrort bemutató kiállítást?* (túlzó) *Fellázadt a szülői terror ellen.*

✧ Szin: *zsarnokság, önkény, önkényuralom, rémuralom*

✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.

terrorista I. ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen)

(Több) politikai célú gyilkosságot vagy erőszakos cselekményt végrehajtó (szervezett) bűnöző. *A terroristák felrobbantottak egy rendőrőrsöt. A híradások naponta számolnak be a terroristák újabb merényleteiről.*

✧ Szin: (kissé régi) *zendülő,* (idegen) *anarchista*

✧ Etim: Francia, végső soron latin eredetű nemzetközi szó.

terrorista II. ◆◆◆◆◆ mn *~k, ~t,* – (idegen)

1. Terrorista vagy terroristák által elkövetett (cselekmény). *Indira Gandhi után fia, Radzsiv Gandhi is terrorista merénylet áldozata lett.*

2. Gátlástalanul erőszakos. *Ez a terrorista alak rettegésben tartja a családját. Terrorista módszereket alkalmaz.*

✧ Szin: *rémuralmi, erőszakos, megfélemlítő*

✧ Etim: Francia, végső soron latin eredetű nemzetközi szó.

terrorizmus ◆◆◆◆ fn –, *~t, ~a* (idegen)

Erőszakos, kíméletlen eszközökkel politikai célokért küzdő irányzat, mozgalom. *A terrorizmus ártatlan emberek fenyegetésével és megölésével zsarolja a politikusokat.*

✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.

térség ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Szabad, sík terület. *A házak közötti beépítetlen térségen gyerekek futballoznak.*

2. Valamely földrajzi hely és annak környéke. *Az atlasznak ezen az oldalán a délkelet-ázsiai térség országait találjuk. A Bakony térségében sok hadgyakorlat folyt.*

✧ Szin: **1.** *tér, hely, róna, terep* **2.** *régió, vidék, övezet, zóna, földterület,* (idegen) *territórium*

✧ Etim: A → *tér* főnév származéka.

terület ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. A Föld felszínének valamely része. *Földünk területének nagyobb részét víz borítja. Bejárta Erdély magyarlakta területeit.*

2. Valamely síkidom kerülete által határolt kiterjedés, illetve ennek mértéke. *Könnyű kiszámítani a háromszög területét.*

3. A földfelszínnek valamely hatóság, hivatal hatáskörébe tartozó, pontosan körülhatárolható része. *Ez önkormányzati terület, nem a miénk, csak béreljük. A megye területén meglepően jó az úthálózat.*

4. (Ka hivatalos) Megyei szintű közigazgatási egység. *A Csernyivci terület egyik vezető ágazata a gyümölcstermesztés.*

5. Tevékenységi kör, tér. *Járatos a művészetek területén. Ez nem az én területem, keress egy szakembert!*

✧ Szin: **1.** *térség, vidék, táj, övezet, régió, terep, tér, helyszín* **5.** *feladatkör, érdekkör, felségterület, tevékenységi kör, hatókör, mozgástér,* (idegen) *territórium, szféra*

✧ Etim: A *terül* ige származéka. A *terül* a → *tereget,* → *terít* igék tövével azonos ősi, finnugor kori szótő származéka.

✧ Ö: bel + terület, felség + terület, köz + terület, kül + terület

terv ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Jövőbeli cselekvést, annak körülményeit meghatározó elgondolás. *Az a terve, hogy nyáron külföldre utazik. A riporter a közeli terveiről faggatta a színészt.*

2. (Munka)program. *Teljesítette a tervét. A szocializmusban voltak hároméves és ötéves tervek.*

3. Elkészítendő épület, gép vagy más, bonyolult szerkezetű tárgynak a szükséges (szám)adatokat is tartalmazó mérnöki, műszaki rajza. *Elkészültek az épület tervei.*

✧ Szin: **1.** *szándék, cél, elképzelés, ötlet, kiagyalás, agyszülemény, javaslat, javallat, tervezet,* (idegen) *idea,* (régi, idegen) *propozíció,* (bizalmas) *tipp,* (Őv; Fv, Ka bizalmas) *plán* **2.** *munkaterv,* (idegen) *elaborátum,* (Őv; Fv, Ka bizalmas) *plán,* (Fv) *harmonogram* **3.** *tervrajz, vázlat,* (Őv; Fv, Ka bizalmas) *plán*

✧ Táj: **1.** *előszándék*

✧ Etim: A → *terít,* → *terjed* igék tövének nyelvújítás kori származéka.

✧ Ö: csomag + terv

tervez ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Valamely jövőbeli cselekvés körülményeit kigondolja. *Úgy tervezem, hogy a hét végére befejezem a munkát. A terroristák merényletet terveznek.*

2. Elgondol és számítások alapján megrajzol valamit, amit majd elkészítenek. *A faluházat egy híres építész tervezte. Ruháit saját maga tervezi.*

✧ Szin: **1.** *szándékozik, tervbe vesz, fejébe vesz, tervel, kieszel, kiagyal, kitalál, kisüt* **2.** *kigondol, kitalál* • **1.** *Terveket kovácsol* vagy *sző.*

✧ Ell: **2.** *megvalósít, kivitelez, elkészít*

✧ Etim: A → *terv* főnév származéka.

tervezet ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

Nagyobb műnek, munkának nagy vonásokban kidolgozott, írásba foglalt előzetes terve. *Az új adótörvény tervezetét még nem olvasta.*

✧ Szin: *elképzelés, tervvázlat, tervjavaslat, vázlat, piszkozat, séma,* (idegen) *projektum, elaborátum,* (bizalmas) *skicc*

✧ Etim: A → *terv* főnév származéka.

tesped ◆ ige *~ni*

1. Kedvetlenül, ernyedten tétlenkedik. *Egész nap otthon tesped, nem csinál semmit.*

2. (népi) (Termés) túlérve leszedetlenül marad. *A cseresznye a szárán tesped.*

✧ Szin: **1.** *henyél, lustálkodik, hever, teng-leng, lebzsel,* (bizalmas) *lébecol* • *Úgy mozog, mint egy lajhár. Nem töri fel a kapanyél a markát.*

✧ Táj: **1.** *lesped*

✧ Ell: **1.** *dolgozik, cselekszik, munkálkodik, tevékenykedik, sürög-forog*

✧ Etim: A → *tapos* ige magas hangrendű változatának származéka. Eredeti formája *tepsed* volt.

tessék I. ◆◆◆◆◆ ige (a *tetszik* ige egyes szám 3. személyű, felszólító módú alakja)

1. (Magázás helyett, udvarias felszólításban, kérésben, kínálásban, hívásban:) *Tessék vigyázni a lépcsőn! Tessék merni az ételből! Tessék helyet foglalni! Tessék parancsolni! Tessék egy pár kilót leadni!* (Erélyes felszólításban, tegezve:) *Tessék azonnal megenni a főzeléket!*

2. (Átadást kísérő szóként:) Itt van. *Tessék a pénz! Tessék a könyv!*

✧ Szin: **1.** *kérem, legyen szíves,* (népi) *tessen* **2.** *íme, parancsoljon,* (népi) *tessen,* (bizalmas) *nesze,* (idegen) *voilá*

✧ Etim: Megszilárdult ragos alakulat: a → *tetszik* ige régi nyelvi *tetik* változatának egyes szám harmadik személyű felszólító módú alakja.

☝ A *tessék* a közvetlen megszólítás, illetve a köszönés pótlására is használatos, főleg közömbös, nem bizalmas beszédhelyzetben. Választékosan udvarias, ha így kérünk felvilágosítást: *Tessék mondani, hol találom a kijáratot? Tessék mondani, kaphatok-e ebből nagyobb méretűt?* A *Tessék már mondani…* azonban sürgetést, erőszakosabb felszólítást is kifejezhet. Udvarias felszólításban, kérésben több személyhez szólva a *tetszik* ige többes szám 3. személyű felszólító alakja, a *tessenek* használatos: *Tessenek vigyázni a lépcsőn! Tessenek beljebb fáradni!* Lásd még a *tetszik* szócikket!

tessék II. ◆◆◆◆◆ msz

1. (Válaszként ajtón kopogónak:) *Tessék!*: szabad (belépni).

2. (Telefon felvételekor:) Halló! *Tessék, itt Kovács Béla.*

3. (Kínáláskor vagy valaminek átadásakor:) *Tessék, vegyél ebből a süteményből! Tessék, foglaljanak helyet! Ideadnád ezt a tollat? – Tessék!*

4. (Annak kifejezésére, hogy a beszélő valakinek rendelkezésére áll:) *Tessék, mondj el mindent!*

5. (Megszólításra adott válaszként:) Itt vagyok. *Marci! – Tessék! – Gyere ide, légy szíves!*

6. (Csodálkozás, bosszúság kifejezésére:) *No tessék! Én megmondtam előre.*

7. (Kérdésként, nem tisztán értett kijelentés megismétlését kérve:) *Tessék, mit mondtál?* (Sértődött vagy gúnyos kérdésként:) *Fafejű vagy! – Tessék?!*

✧ Szin: **1.** *igen, szabad, lehet,* (bizalmas) *bújj be* **3.** *kérem, parancsoljon,* (bizalmas) *nesze,* (népi) *ne* **5.** *jelen*

✧ Táj: **3.** *mesze, me*

✧ Etim: Megszilárdult ragos alakulat: a → *tetszik* ige régi nyelvi *tetik* változatának egyes szám harmadik személyű felszólító módú alakja.

tessék-lássék I. ◆◆ hsz

Kelletlenül, a látszat kedvéért. *Csak úgy tessék-lássék takarít.*

✧ Szin: *kedvetlenül, ímmel-ámmal, nyűglődve, vonakodva, úgy-ahogy, nagyjából hanyagul,* (régi) *nyámmogva*

✧ Táj: *tél-túl*

✧ Ell: *gondosan, lelkiismeretesen, alaposan*

✧ Etim: Összetétel; → *tessék* + *lássék*: a → *lát* ige származéka.

tessék-lássék II. mn (ragozatlanul)

Nem szívesen végzett, felületes (tevékenység). *Ez amolyan tessék-lássék munka.*

✧ Szin: *hanyag, hányaveti, figyelmetlen, gondatlan, nemtörődöm, trehány, felületes*

✧ Ell: *alapos, gondos*

✧ Etim: Összetétel; → *tessék* + *lássék*: a → *lát* ige származéka.

test ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Ember vagy állat fizikai mivolta (gyakran a fej kivételével), annak külső megjelenése. *A képzőművészek sokat tanulmányozzák az emberi test felépítését. A feje szép ennek a kutyának, de a teste formátlan, kövér. Szelleme ép, de teste erőtlen.* • Szólás: *Se teste, se lelke nem kívánja*: egész valója tiltakozik ellene. | *Lassan a testtel!*: **a)** ne olyan hevesen **b)**

várjunk csak. | *Az ige testté lőn*: emberi testben jelent meg az Isten. • Közmondás: *Ép testben ép lélek*: az egészséges életmód a lelki életre, a gondolkodásra is jó hatással van.
2. (népi) Holttest. *A testet koporsóba tették.*
3. Szilárd anyag egységes tömege. *„Minden vízbe mártott test a súlyából annyit veszt…”* (Arkhimédész törvénye régi diákrigmusba foglalva).
4. A térnek sík vagy görbe lapokkal határolt része. *A kocka és a gömb szabályos mértani testek.*
5. ■ *Testet ölt*: megjelenik. *Ez a gyerek maga a testet öltött gonoszság! „Mind testet ölt, aminek lelke van, Formába tör, ami határtalan”* (Komjáthy J.: Az álmodó). *„Te vagy a testet öltött szépség, Amerre jársz, száz vágy repül”* (Ady E.: Színházi poézis).
6. Tárgynak, eszköznek nagyobb, nehezebb része, törzse. *Megsérült a repülőgép teste, az okozta a katasztrófát.*
✧ Szin: **1.** *testalkat, alak, fizikum, termet,* (idegen) *korpusz* **2.** *tetem, hulla,* (választékos) *porhüvely,* (régi) *holttetem,* (idegen) *kadáver* **4.** *idom, téralakzat* **6.** (idegen) *truncus* • **2.** *Földi maradványai valakinek.*
✧ Ell: **1.** *lélek, szellem* **4.** *síkidom*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.
✧ Ö: égi + test, út + test
☝ A *truncus* szinonima kiejtése: [trunkusz].

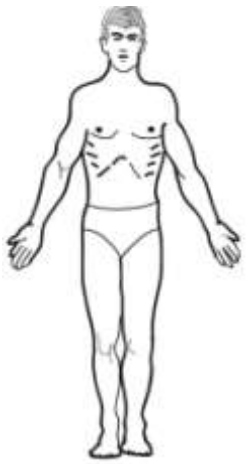

testamentum ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a* (idegen)
1. A Biblia két fő része közül az egyik. *A könyvesboltban a két testamentum külön-külön is megvásárolható.*
2. (régi) Valakinek a halála esetére vagyonáról rendelkező írásos nyilatkozat. *Testamentumát az íróasztalában találták meg.*
✧ Szin: **1.** *Ószövetség, Újszövetség, Ótestamentum, Újtestamentum* **2.** *végrendelet, végrendelkezés, végakarat*
✧ Etim: Latin jövevényszó.
testépítés ◆◆ fn –, *~t,* –
Izomfejlesztő testgyakorlatok végzése, illetve ennek sportága. *Akinek magas vérnyomása van, annak veszélyes a testépítés.*
✧ Szin: (idegen) *body building,* (Fv, Ka bizalmas) *kulturizmus*
✧ Etim: Összetétel; → *test* + *építés*: az → *épít* ige származéka.
☝ A szinonima kiejtése: [badi bilding].
testes ◆◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en*
1. Nagy testű, kövér (ember). *A testes férfi fújtatva loholt fel az emeletre.*
2. Vaskos (tárgy). *Levett a polcról egy testes lexikont.*
3. Ízekben, szárazanyagokban gazdag (bor). *A tokaji aszú jellegzetesen testes bor.*
✧ Szin: **1.** *telt, molett, termetes, megtermett, behemót,* (bizalmas) *tenyeres-talpas, nagydarab,* (idegen) *korpulens* **2.** *vastag*
✧ Ell: **1.** *vékony, sovány, cingár* **2.** *vékony* **3.** *könnyű*
✧ Etim: A → *test* főnév származéka.
testestül-lelkestül ◆ hsz
Teljesen, egész valójában, egész lényével. *Testestül-lelkestül átadta magát a zene élvezetének.*
✧ Szin: *minden ízében, ízig-vérig, tetőtől-talpig, maradéktalanul, szíve mélyéig, mindenestül,* (bizalmas) *szőröstül-bőröstül*
✧ Ell: *ímmel-ámmal, részben, alig*
✧ Etim: Megszilárdult ragos alakulat, összetétel, *testestül*: a → *test* főnév ragozott alakja + *lelkestül*: a → *lélek* főnév ragozott alakja.
testi ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~leg*

1. Az emberi testhez tartozó, arra vonatkozó, azzal kapcsolatos. *Van egy kis testi hibája, picit sántít. Régen a tanárok testi fenyítést is alkalmazhattak, megüthették a diákot.*
2. Izomerővel végzett (cselekvés), illetve ilyent végző (személy). *Nem riad vissza a testi munkától sem.*
3. Ösztönei kielégítésénél magasabb vágyakat nem érző (személy), illetve ilyenre jellemző. *Csak testi vágyat érzett a szép nő iránt, nem szerelmet.*
4. (választékos) Érzékeinkkel felfogható. *A csodált sztár testi valójában ott állt előtte az utcán.*
✧ Szin: **2.** *fizikai* **3.** *érzéki* **4.** *kézzelfogható, érzékelhető, anyagi, valóságos*
✧ Ell: **1., 2.** *szellemi, lelki* **3.** *szellemi, lelki, plátói* **4.** *szellemi, lelki*
✧ Etim: A → *test* főnév származéka.

testnevelés ◆◆ fn –, *~t, ~e*
1. A testi erőnek, ügyességnek gyakorlással való fejlesztése. *A serdülők számára különösen fontos a testnevelés.*
2. Ez mint iskolai tantárgy vagy tanóra. *Hetente háromszor van testnevelés.*
✧ Szin: **1.** *testkultúra, testgyakorlás, gimnasztika, testedzés* **2.** (bizalmas) *torna, tornaóra, tesi,* (szleng) *kíntorna, másztan*
✧ Etim: Összetétel; → *test* + *nevelés*: a → *nevel* ige származéka.

testőr ◆◆◆◆ fn *~ök, ~t, ~e*
Valakinek a testi épségére, biztonságára ügyelő, azt védelmező (fegyveres) őr. *A miniszterelnöknek személyi testőre van. A híresség gyakran testőrök kísérik a fellépéseikre. Amióta telefonon megfenyegették, testőrt fogadott a gyerekei mellé.*
✧ Szin: *őrző-védő ember, biztonsági, biztonsági ember,* (régi) *gárdista, haccséros,* (bizalmas) *gorilla,* (tréfás) *mandiner*
✧ Etim: A *testet őrző* szókapcsolat alapján keletkezett *testőrző* összetételből (→ *test* + *őrző*: az → *őriz* ige származéka) jött létre a nyelvújítás korában.

testület ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
Általában azonos foglalkozású személyeknek bizonyos közös célra szervezett csoportja. *A tanári testület értekezletet tart. Rendőrök biztosítják az utat az érkező diplomáciai testület járművei számára.*
✧ Szin: *egyesület, szervezet, társulat, kar*
✧ Etim: A → *test* főnév nyelvújítás kori származéka.
✧ Ö: tan + testület

testvér ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
1. Egyazon szülők gyermekeinek egyike. *Hárman vannak testvérek.* ■ *Testvérek között is megér valamennyit*: nagyon is, okvetlenül megéri. *Vedd meg, nem drága, ez testvérek között is megér annyit.* | *Valakinek a testvére*: szüleinek másik gyermeke. *Van testvéred? A testvérem is jön velünk kirándulni.*
2. (választékos) Valakivel egy néphez, világnézeti, politikai táborhoz, közösséghez tartozó személy. *„Testvérim vannak, számos milliók”* (Vörösmarty M.: Gondolatok a könyvtárban). (Megszólításként:) (népi, bizalmas) *Imádkozzunk, testvéreim! Igyunk, testvér!*
3. Pappá nem szentelt szerzetes. *Nem páter, vagyis atya, hanem csak fráter, vagyis testvér. A levelet János testvér vitte az apácákhoz.*
✧ Szin: **1.** *testvérke, kistestvér, édestestvér, vértestvér,* (régi) *atyafi, egyvér,* (választékos) *vér,* (szleng) *tesó* **2.** (választékos) *felebarát, embertárs,* (régi) *feletárs, rokonfél* **3.** *barát,* (idegen) *fráter*
✧ Táj: **1.** *édesegy, egyhasi, egyhasú*
✧ Etim: A korábbi *egytestvér* szóból elvonódott összetétel: → *test* + → *vér*.
✧ Ö: fél + test + vér, iker + test + vér, mostoha + test + vér, unoka + test + vér

tesz ◆◆◆◆◆ ige *tenni*
1. Cselekszik, elkövet valamit. *Okosan teszi, ha most hallgat. Mit tettél, te gazember!*
2. Valahogyan cselekszik, viselkedik. *Folyton így tesz a szájával. A csacsi így tesz: i-á, i-á!* ■ *Tesz valamiről*: gondoskodik róla, hogy megtörténjék, illetve ne történjék meg. *Teszek róla, hogy ezt megemlegesd!*
3. (Kifejezésekben:) Valamilyen cselekvést végrehajt. *Sétát tett a kertben. Újévkor fogadalmat tettem. Többször is kísérletet tett rá, de nem sikerült neki. Tegyünk egy próbát! Kérlek, ne tegyél megjegyzést semmire!* ■ *Hitet tesz valami mellett*: kinyilvánítja a belé vetett hitét. *Beszédében hitet tett a legnemesebb emberi értékek mellett.* | *Igazságot tesz valakik között*: eldönti, melyiküknek van igaza. *Tégy igazságot köztünk!*
4. Okozza, hogy valaki, valami valamivé, valamilyenné váljon. *A kudarc boldogtalanná tette. A film tette híressé. A legutóbbi ülésen elnökké tették.*
5. *Valahogyan tesz*: színlel valamit. *Úgy tesz, mintha aludna. Ne tégy úgy, mintha nem hallanád!*
6. Valahová helyez. *Az almát a tányérra tette. Oda tedd a pénzed, ahol jobban kamatozik!* ■ *Tesz a tűzre*: több darab tüzelőt rak rá. *Tegyél a tűzre, mert elalszik!*
7. Leír, felír, odaír. *Nem tett pontot a mondat végére.*
8. Valamilyen állapotba, helyzetbe juttat. *Tedd magad kényelembe!*
9. Kijelöli valaminek az idejét, (rangsorbeli) helyét, értékét. *A németórát szerda délelőttre tették.* | *Nem tudom, hova tegyem ezt az embert*: **a)** nem tudom, honnan ismerem **b)** nem tudom, mit tartsak róla.
10. Valamivel, valamennyivel egyenlő (értékű). *Mennyit tesz ez forintban?* (régi) *Mit tesz ez magyarul?* • Szólás: *Nem a ruha teszi az embert*: nem a külső, az öltözet határozza meg, ki mennyit ér. | *Nem tesz semmit*: nem számít, szóra sem érdemes.
11. ■ (Közbevetésként:) *Teszem azt*: mondjuk… *Mit csinálnál, ha teszem azt, nyernél a lottón?*
12. ■ (durva, szépítő) *Teszek rá!*: nem érdekel.

✧ Szin: **1.** *csinál, művel, véghezvisz, végrehajt* **2.** *csinál* **4.** *eredményez, előidéz* **5.** *mímel, tetteti magát* **6.** *rak, pakol, odatesz, betesz, rátesz, feltesz, ad* **7.** *kitesz* **8.** *helyez* **9.** *rak* **10.** *jelent, számít*
✧ Etim: Ősi, finnugor kori szótő származéka.
✧ Ö: félre + tesz, közzé + tesz, tönkre + tesz, túl + tesz
☝ A *tesz* ige ragozásában és képzésében többféle tövet használunk *tesz-, te-(té-), ten-, tev-*. A *tesz-* csak a kijelentő mód, jelen időben fordul elő, alanyi és tárgyas ragozásban egyaránt: *teszek–teszem, teszel–teszed* stb. Tárgyas ragozásban a többes szám 3. személyben hosszú *ssz*-t ejtünk és írunk: *tesszük.* Az egyes szám 3. személyű *teszen, tészen* alak elavult, illetve tájnyelvi. A *te-(té-)* tövet felszólító módban és múlt időben használjuk: *tegyek–tegyem, tegyél* vagy *tégy–tegyed* vagy *tedd, tegyen–tegye* stb. (A *tegyél* és a *tégy* csaknem egyenrangú változatok, de a *tégy* valamivel választékosabb. A *tegyed* ritkább, mint a *tedd*). Múlt idejű alakok: *tettem, tettél–tetted, tett–tette* stb. A befejezett melléknévi igenév: *tett (az asztalra tett táska)*. – Szintén a *te- (té-)* tő szerepel az ige ható és műveltető alakjaiban: *tehet, tetet* vagy *tétet.* A hosszú *tt*-vel írott *tettet* mást jelent: 'színlel'. Pl.: *Az asztalra teteti a vázát*, de: *Nem alszik, csak tetteti az alvást.* A *ten-* tő feltételes módban és az ige főnévi igenevében használatos: *tennék–tenném* stb., *tenni*. A *tev-* tőből képezzük a folyamatos melléknévi igenevet: *tevő*, valamint a *tevés* főnevet. Több főnévben azonban a *te-* tőalak szerepel: *teendő, tett, tét, tétel* stb.

tészta ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Lisztből egyéb anyagok hozzáadásával készült massza. *Egy nagy tálban tésztát gyúr. Sodrófával nyújtja a linzer tésztáját. Kikeverted már a palacsinta tésztáját?*
2. Az ebből (gyárban, üzemben vagy házilag) megformázott és megszárított, főzésre előkészített termék. *Milyen tésztát vegyek a marhapörkölthöz, tarhonyát vagy spagettit?*
3. Az ebből főzött, sütött étel. *Ne csak a tésztát edd ki a levesből! Az iskolai menzán gyakran adnak mákos tésztát.*
4. (népi, Er) Sütemény. *Tízféle tésztát sütöttek a lakodalomra.*
5. (szleng) Hazugság, ámítás. *Beadta neki a tésztát.*

✧ Szin: **2.** *száraztészta,* (Er) *laska* **3.** *tésztafélesség, tésztaétel,* (Er) *laska* **4.** *édesség,* (népi) *édestészta,* (bizalmas) *süti* **5.** (szleng) *hadova, hamuka, kefe*
✧ Táj: **2.** *csetele*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.

tesz-vesz ◆◆ ige *tenni-venni*

1. Kényelmesen apró tennivalókat végez. *Ma ráérek, otthon teszek-veszek.*
2. Tevékenykedik, sürög-forog. *Soha nem pihen, folyton tesz-vesz.*

✧ Szin: **1.** *dolgozgat, matat, motoszkál, bíbelődik, szöszmötöl; foglalatoskodik valamivel* **2.** *sürgölődik, tüsténkedik, munkálkodik*
✧ Táj: **1.** *bajmolkodik, bajmolódik, mókol*
✧ Ell: *tétlenkedik, pihen, lustálkodik, henyél*
✧ Etim: Összetétel: → *tesz* + → *vesz*.
☝ Mind a két tagját toldalékoljuk: *tettem-vettem, tenne-venne* stb.

tét ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~je*

1. Szerencsejátékban feltett, kockáztatott pénz. *Megduplázom a tétet!*
2. (választékos) Kockán forgó érték. *Az emberiség jövője a tét. A nagy tét, a világbajnoki győzelem lehetősége bénítóan hatott versenyzőinkre.*

✧ Szin: **1.** (régi) *tétemény, tétel* **2.** *kockázat, veszély,* (bizalmas) *rizikó, reszkír*
✧ Etim: A → *tesz* ige származéka.
✧ Ö: alá + tét, be + tét, ellen + tét, fel + tét, le + tét, mű + tét

tetanusz ◆◆ fn –, *~t, ~a* (idegen)

1. Sebfertőzésből eredő, izommerevséget okozó súlyos betegség. *A tetanusz kórokozója a Clostidium tetani nevű hosszú, vastag, sok csillóval rendelkező bacilus. Gyerekkorban mindenkinek meg kell kapnia a diftéria, szamárköhögés és tetanusz elleni kombinált védőoltást.*
2. (bizalmas) Ennek megelőzésére adott védőoltás. *Hová kaptad a tetanuszt?*

✧ Szin: **1.** *merevgörcs* **2.** *tetanuszoltás*
✧ Etim: Latin, végső soron görög eredetű nemzetközi szó.

tétel ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Az a cselekvés, hogy valamit valahova tesznek. *A pénz bankba tétele biztonságérzetet adott neki.*
2. Olyan igazságot, viszonyt, tényt kifejező állítás, amely további állítások kiindulópontja, alapja. *Püthagorasz tétele csak a derékszögű háromszögekre érvényes.*
3. Vizsgatétel. *A diák könnyű tételt húzott.*
4. Zeneműnek zárt hangulati egységet alkotó, viszonylag önálló része. *Felcsendült a szimfónia lassú tétele.*
5. (Számvetésben, könyvvitelben:) Egységes megnevezés alatt szereplő összeg. *Még ellenőrizni kell azt a kiadási tételt.*
6. Áruból az adásvételben egységként szereplő mennyiség. *Az üzlet kis tételekben rendel árut. Jobban megéri nagyobb tételben vásárolni.*
7. (régi) (Szerencsejátékban:) Tét. *Duplázza a tételt.*

✧ Szin: **1.** *rakás, tevés, helyezés* **2.** *tantétel, tan, tézis, törvény,* (idegen) *teoréma, doktrína* **3.** *vizsgakérdés, vizsgafeladat, feladat* **5.** (Fv bizalmas) *polozska*
✧ Etim: A → *tesz* ige származéka.

✧ Ö: jóvá + tétel, össze + tétel, próba + tétel

tetem ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e* (választékos)

Állati, esetleg emberi holttest, hulla. *A fertőző betegségben elpuszult állatok tetemeit elégetik. Az ütközet után az elesett harcosok tetemeit közös sírba temették.* ■ *Tetemre hív*: **a)** (régi) a gyilkossággal gyanúsítottakat egyenként a holttesthez rendeli abban a hiszemben, hogy az újra vérezni kezdő seb elárulja a tettest. *„Maga, pecséttel, „hívja tetemre” Kit szemre vesz, ölyvként, sanda gyanú: Legyen a seb vérzése tanú”* (Arany J.: Tetemre hívás). **b)** (átvitt, bizalmas) szigorúan kérdőre von. *A vállalat elnöksége tetemre hívta az igazgatót az ígért fejlesztésekre és a béremelésre vonatkozóan.*

✧ Szin: *földi maradvány,* (régi) *holttetem,* (idegen) *kadáver,* (durva) *dög*

✧ Etim: Valószínűleg egy ősi, finnugor kori szótő származéka.

tetemes ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en*

Számottevően nagy. *Az infláció emelkedésével tetemes veszteség éri a bérből és fizetésből élőket. A jégeső tetemes kárt okozott a vetésben. Szerencsejátékban tetemes összeget nyert.*

✧ Szin: *nagyarányú, jókora, szép, komoly, tekintélyes, roppant, hatalmas, óriási, meglehetős*

✧ Ell: *jelentéktelen, csekély, minimális*

✧ Etim: A → *tetem* főnév származéka.

tetéz ◆◆◆ ige *~ni*

1. (népi) Valaminek a tetejét rakja. *A szénaboglyát tetézi egy vasvillával.*

2. (Tartót, edényt) úgy megrak valamivel, hogy az túlér a peremén. *Tányérját tetézve rakta túrós csuszával.*

3. (Kellemetlenséget) fokoz, súlyosbít valamivel. *Pimaszságával csak tetézi a hibáját.*

✧ Szin: **1.** *beborít,* (népi) *beföd* **2.** *megrak, telerak, púpoz, tornyoz* **3.** *növel*

✧ Táj: **2.** *tetejez*

✧ Ell: **3.** *csökkent, enyhít*

✧ Etim: A → *tető* főnév származéka.

tétlen I. ◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül*

1. Kényszerből vagy szándékosan semmit sem tevő (személy). *Tétlen emberek álldogálnak a kapu előtt. A parkban naphosszat tétlen suhancok lődörögnek. Tétlenül kellett végignéznem, ahogy a vesztébe rohan.*

2. Ilyen személyre jellemző, tőle eredő. *Tétlen álmodozás helyett inkább cselekedj!* ■ *Tétlen les*: labdarúgásban az a szituáció, amikor egy játékos leshelyzetben van, de támadásban helyzetéből adódóan aktívan nem vehet részt. *Ez tétlen les, nem kell lefújni!*

✧ Szin: *dologtalan, dologkerülő, lusta, rest, lomha, henye, tunya, tespedt, passzív*

✧ Ell: *aktív, szorgalmas, tevékeny*

✧ Etim: A → *tesz* ige származéka.

tétlen II. ◆◆ hsz (régi, választékos)

Tétlenül. *Ezt már ő sem nézhette tovább tétlen.*

✧ Szin: *lustán,* (idegen) *passzívan*

✧ Ell: *aktívan, tevékenyen, szorgalmasan*

✧ Etim: A → *tesz* ige származéka.

tétlenked|ik ◆◆ ige *~ni*

Semmit, illetve semmi hasznosat nem csinál. *Csak tétlenkedsz itthon ahelyett, hogy valami állás után néznél!*

✧ Szin: *henyél, lustálkodik, tesped, heverészik, ténfereg,* (bizalmas) *lötyög, lazsál, malmozik,* (durva) *döglik* • *Lopja a napot. Lógatja a lábát. Lopja az időt.*

✧ Táj: *csügg-lóg, lesped*

✧ Ell: *szorgoskodik, tevékenykedik, munkálkodik*

✧ Etim: A → *tétlen* melléknév származéka.

tétova ◆◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n*

Bizonytalan vagy bizonytalankodó, ingadozó. *Tétova léptekkel indult el. Légy vele türelmes, tudod, milyen tétova ember!*

✧ Szin: *tanácstalan, habozó, ingatag, félénk,* (idegen) *hezitáló,* (bizalmas, idegen) *vacilláló*

✧ Ell: *határozott, eltökélt, magabiztos, célirányos, megingathatatlan*

✧ Etim: Összetétel; *té* ‘ide, erre’: ősi, uráli kori szó + → *tova*.

tetovál ◆◆◆ ige *~ni*

(Emberi vagy állati bőrre) tűszúrásokba dörzsölt festékkel (eltávolíthatatlan) írást vagy rajzot juttat. *A tengerész karjára horgonyt tetováltak. Számot tetováltak a kölyökkutya lábának belső felére.*

✧ Etim: A német, végső soron polinéz eredetű *tetovíroz* igéből keletkezett képzőcserével.

tétováz|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Határozatlan lelkiállapotában akarata ingadozik, nem tud dönteni. *Ne tétovázzunk tovább, döntsünk végre!*

2. (választékos) (Kéz, ujj) bizonytalan mozdulatokat tesz. *Ujja a pisztoly ravaszán tétovázott, nem tudta eldönteni, lőjön-e.*

✧ Szin: **1.** *bizonytalankodik, ingadozik, habozik, teketóriázik, inog,* (idegen) *hezitál* **2.** *bizonytalankodik*

✧ Táj: **1.** *hévizál, ideodáz*

✧ Ell: **1.** *határoz, elhatároz, dönt, eldönt*

✧ Etim: A → *tétova* melléknév származéka.

tető ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, teteje* vagy (ritka) *tetője*

1. Valaminek az a része, amely felülről lezárja, borítja. *Hol van a doboz teteje?*

2. Háztető. *Zsindelyezik a tetőt.* ■ *Tető alá kerül*: **a)** (épület) felépül. *Szeptember végére tető alá került a családi ház.* **b)** (hosszabb folyamat) eredményesen lezárul, befejeződik. *Több hónapos előkészítés után a múlt héten végre tető alá került a szerződés.* | *Tető alá hoz*: **a)** (épületet) felépít. *Tető alá hozták az új sportcsarnokot.* **b)** (hosszabb folyamatot) sikeresen lezár, befejez. *Reményeim szerint még ezen a héten sikerül tető alá hozni az üzletet.*

3. Valaminek a legfelső, legmagasabb része. *A fa tetején varjú ül. A hegy tetején kitűztük a magyar zászlót.* ■ *Tetőtől talpig*: **a)** valakinek fejétől a lábáig. *Tetőtől talpig elázott.* **b)** minden ízében, egész valójában. *Tetőtől talpig úriember.* • Szólás: (bizalmas) *Ez (már) mindennek a teteje!*: ennél felháborítóbb dolgot elképzelni sem lehet. | *Nincs semmi teteje*: semmi értelme sincs.

✧ Szin: **1.** *fedél, ernyő, borító* **2.** *tetőzet, fedél* **3.** *csúcs, orom, hegyorom, tetőpont, csúcs, csúcspont, netovábbja valaminek, plafon,* (idegen) *maximum*

✧ Táj: **2.** *eszterhéj*

✧ Ell: **3.** *völgy, láb, talp, alj, mélypont,* (idegen) *minimum*

✧ Etim: A → *tetszik* ige régi nyelvi *tetik* változatának főnevesült melléknévi igeneve.

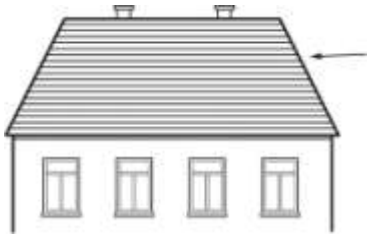

tetőz|ik ◆◆◆ ige *~ni*

1. (Folyóvíz, áradat) eléri legmagasabb pontját. *A Duna Komáromnál tetőzik.*

2. (Folyamat) eléri azt a pontot, ahol a legerőteljesebben hat, kiteljesedik. *A demográfiai hullám az 1970-es években születetteknél tetőzik. Várhatóan a jövő héten tetőzik az influenzajárvány.*

✧ Szin: **2.** *csúcson van, kulminál* • **2.** *Tetőfokára* vagy *tetőpontra hág.*

✧ Etim: A → *tető* főnév származéka.

tetszeleg ◆◆◆ ige *~ni* (rosszalló)

Saját látványában vagy helyzetében (önző módon vagy céllal) gyönyörködik, kedvét leli. *Új ruhájában a tükör előtt tetszeleg. Az önfeláldozó barát szerepében tetszeleg.*

✧ Szin: (rosszalló) *parádézik, páváskodik, díszeleg, pózol, illeg-billeg, mutogatja magát, nagyképűsködik, dülleszt, feszít,* (szleng) *flancol*

✧ Táj: *biggyeszkedik*

✧ Etim: A → *tetszik* ige származéka.

tetszetős ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

1. Kellemes hatású, tetszést keltő. *Ez a termék tetszetősebb csomagolást érdemelt volna.*

2. Olyan, ami hatásosnak, kedvezőnek tűnik (de valójában nem az). *Érvelésed tetszetős, de valahol sántít.*

✧ Szin: **1.** *mutatós, csinos, formás, elbájoló, takaros, szemrevaló,* (bizalmas) *fess, sikkes, tipp-topp,* (idegen) *dekoratív* **2.** *ügyes, meggyőző*

✧ Táj: **1.** *kelletes, idomos*

✧ Ell: **1.** *visszatetsző, taszító, csúnya*

✧ Etim: A → *tetszik* ige származéka.

tetszhalál ◆◆ fn

Az ájult személy olyan állapota, amelyben sem szívműködés, sem légzés nem tapasztalható. *Beállt a tetszhalál. Az orvostudomány fejletlensége miatt a középkorban gyakoribb volt a tetszhalál.*

✧ Szin: *álhalál,* (régi) *színhalál*

✧ Táj: *elrejtőzés*

✧ Etim: Német mintára keletkezett nyelvújítás kori összetétel: → *tetszik* ‘valaminek látszik’ + → *halál*.

tetsz|ik ◆◆◆◆◆ ige *~eni*

1. Valaki ízlésének, felfogásának megfelel, kellemes hatással van rá. *Nem tetszik a kalapod. Tetszik neki a lány.*

2. (régi, választékos) (Dolog, jelenség) bizonytalanul látható vagy azzá válik. *Egy gálya tetszik a láthatár szélén.*

3. (választékos) Valaminek vagy valamilyennek látszik. *Viselkedése kissé különösnek tetszik.*

4. ■ *Valakinek úgy tetszik (, hogy…)*: (önkényesen) elhatározza, óhajtja (, hogy…). *Úgy cselekszel, amint neked tetszik.* • Szólás: *Mi tetszik?*: **a)** mivel szolgálhatok? **b)** mit óhajt vagy óhajtasz mondani?

5. (Magázás helyett:) *Hová tetszik menni? Hogy tetszik lenni?*

✧ Szin: **1.** *kedvére van, ínyére van, elbűvöl,* (idegen) *imponál,* (bizalmas) *smakkol* **2.** *látszik, tűnik, előtűnik, föltűnik* **3.** *kinéz valahogyan,* (választékos) *tűnik*

✧ Etim: A régi nyelvi, ismeretlen eredetű *tetik* ‘tetszik’ ige *sz* hanggal bővült változata.

☝ Kiejtése: [teccik]. Ragozása felszólító módban újabban már: *tetsszem, tetsszél, tetsszen, tetsszünk, tetsszetek, tetsszenek*; vagy hagyományosan (ezek ma már választékos formák:) *tessem, tessél, tessék, tessünk, tessetek, tessenek*. Udvarias kérésben, felszólításban csak a *tessék (tessenek)* változat használatos. Erről lásd még a *tessék I.* szócikket! Kérdésekben, érdeklődést kifejező, felvilágosítást, szívességet kérő mondatokban a *tetszik* ige használata az udvariasság egyik megnyilvánulása. Általában idegenekhez, ismeretlenekhez, főleg idősebbekhez fordulhatunk így: *Le tetszik szállni? Mit tetszik parancsolni? Meg tetszene mondani,….* Ezek a formák mindenképpen udvariasabbak, alkalmasabbak a megszólító formák nélküli kérdésekre, mint az egyszerű magázó kifejezések, amelyek szeretetlennek, durvának hatnak: *Leszáll? Mondja meg….* Fiatalabbakhoz a *Kérem,…, Legyen szíves…*bevezető formulákkal fordulhatunk a tetszikelés helyett.

tetszőleges ◆◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en*

Szabadon választott. *Vegyünk egy tetszőleges pontot a körívén!*

✧ Szin: *tetszés szerinti, önkényes, szabad*

✧ Ell: *meghatározott, kötött, kötelező*

✧ Etim: A → *tetszik* ige származéka.

tett ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Befejezett, véghezvitt cselekvés. *Nagy történelmi tetteket hajtott végre.*

2. (Kifejezésekben:) Tiltott, elítélendő vagy bűnös cselekedet. *A gyilkos visszatért a tett színhelyére. A tolvajt tetten érték a szomszédok. Beismerte a tettét, még mielőtt a vizsgálatot megkezdték volna.*

3. (ritka) Elvégzendő cselekedet. *„A tett halála az okoskodás”* (Madách I.: Az ember tragédiája).

✧ Szin: **1.** *cselekedet, akció, lépés, gesztus, művelet,* (régi) *tét, tétemény* **2.** *bűntett* **3.** *lépés, akció*

✧ Ell: **1.** *tétlenség, semmittevés*

✧ Etim: A → *tesz* ige származéka.

☝ Ha *t*-vel kezdődő toldalék járul hozzá, egyszerűsítve csak két *t*-t írunk: *tettel.*

tettes ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

Bűncselekményt elkövető személy. *A rablás tetteseit még mindig nem találják. A tettes felfüggesztett börtönbüntetést kapott.*

✧ Szin: *elkövető, bűnös, vétkes,* (régi) *bűntettes,* (idegen) *delikvens*

✧ Táj: *bűnfentes*

✧ Ell: *áldozat, sértett*

✧ Etim: A → *tesz* ige származéka.

tettet ◆◆◆◆ ige *~ni*

Színlel. *Süketséget tettet, pedig jól hall.* ■ *Valaminek* vagy *valamilyennek tetteti magát*: megtévesztő szándékkal annak vagy olyannak akar látszani. *Betegnek tetteti magát, hogy ne kelljen iskolába mennie.*

✧ Szin: *szimulál, megjátszik,* (választékos) *mímel,* (idegen) *affektál*

✧ Etim: A → *tetszik* ige régi nyelvi *tetik* változatának származéka.

tettleges ◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

1. (hivatali) Veréssel, ütéssel történő. *A vádlott a sértettet tettlegesen bántalmazta.*

2. (régi) Valóságos (cselekvés). *Tettleges közreműködésére számítunk.*

✧ Szin: **2.** *tényleges*

✧ Etim: A → *tesz* ige *tettleg* megszilárdult ragos alakulatának származéka.

tetű ◆◆◆◆ fn *tetvek* vagy *~k, tetvet* vagy *~t, tetve* vagy *~je*

1. Emberen, állaton élősködő, apró, szárnyatlan rovar. *Az óvodában több gyerek hajában tetűt találtak. Az egyes állatfajokon a vérszívó tetvek más-más faja élősködik. Kizárólag az emberen él a lapostetű, a fejtetű és a ruhatetű; ezek szintén a vérszívó tetvek rendjébe tartoznak.* • Szólás: *Lassan mászik* vagy *lassú, mint a tetű.* | (népi) *Hallgat, mint a tetű a var alatt*: sunyin lapít.

2. Növények nedvét szívó szipókás rovar. *A virágzó bodzát minden nyáron ellepi a tetű.*

3. Emlősök szőrén, madarak tollán élősködő rovar. *Vannak olyan tetvek, amelyek nem vérrel, hanem toll- vagy szőrrészecskékkel, hámtörmelékkel táplálkoznak.*

4. (durva) Hitvány, aljas személy. *Áruló vagy, aljas tetű!*

✧ Szin: **2.** *növénytetű, fatetű, levéltetű, pajzstetű* **3.** *rágótetű* **4.** *gazember,* (durva) *féreg, szemét, rohadék*

✧ Táj: **1–3.** *szőkevitéz, nyű*

✧ Etim: Valószínűleg ősi, finnugor kori szó.

☝ A *tetűk, tetűt, tetűje* a mai köznyelvben már gyakoribb, mint a *tetvek, tetvet, tetve*. A hagyományos *v*- tövű alakok szerepelnek azonban származékokban: *tetves, tetvészkedik, tetvetlenít*, és ezeket használják szaknyelvekben is, pl.: *a rágótetvek rendje.*

teve ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

Nagy testű, púpos hátú, kérődző állat. *Az állatkertben van egypúpú és kétpúpú teve. A sivatagi beduinok a tevét elsősorban teherhordásra és közlekedési eszközül használják, de megisszák zsíros tejét is, ürülékével pedig tüzet raknak.*

✧ Szin: (egypúpú teve:) *dromedár* • *A sivatag hajója.*

✧ Etim: Török jövevényszó.

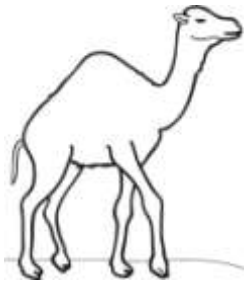

tévé ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. Televíziókészülék. *Átvittük a tévét a másik szobába. Kapcsold be a tévét!*

2. Televíziós műsor. *Ne nézd annyit a tévét, olvass inkább!*

3. (bizalmas) A televízió mint intézmény. *A közszolgálati tévénél dolgozik.*

✧ Szin: **1.** *televízió, tévékészülék,* (tréfás) *képláda, sípláda* **2.** *televízió, tévéműsor, tévéadás* **3.** *televízió*

✧ Etim: A → *televízió* főnév idegen nyelvi minták alapján rövidült változata.

✧ Ö: kábel + tévé

☝ A *televízió – tévé – tv* alakváltozatok használatáról lásd a *televízió* szócikket!

tévécsatorna ◆◆◆◆ fn

Tévéadást közvetítő, két hely között információ átvitelére alkalmas vezeték vagy közeg. *Ezt a tévécsatornát műhold segítségével nézhetjük. Katiék tévéjén száz tévécsatorna fogható.*

✧ Szin: *csatorna*

✧ Etim: Összetétel: → *tévé* + → *csatorna*.

téved ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (Irányt vesztve) szándéka ellenére valahova jut. *Azt hiszem, elvétettük az irányt, ismeretlen helyre tévedtünk. Eldugott hely ez, hétszámra nem téved erre senki.*

2. (Dolog, kéz, tekintet) véletlenül valahova kerül, illetve irányul. *A bizalmas irat illetéktelen kezekbe tévedt. Tekintete a szemközti ablakra tévedt. Keze a lány combjára tévedt.*

3. Akarata ellenére helytelenül ítél. *Elég nagyot tévedtél a számításban.* • Szólás: *Tévedni emberi dolog.*

✧ Szin: **1.** *botlik, kerül, keveredik, vetődik* **2.** *jut, kerül* **3.** *hibázik, hibát ejt, melléfog,* (bizalmas) *bakizik* • **3.** *Eltalálja szarva közt a tőgyét. Elvéti a lépést. Rossz fűre lép. Bakot lő. Túllő a célon. Tévedésbe esik.*

✧ Etim: A → *tévelyeg*, → *téveszt* igék tövével azonos ősi, ugor kori szótő származéka.

tevékeny ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en*

Cselekvésben aktív, serény. *A menedzser legyen tevékeny ember. Tevékenyen részt vesz a házimunkában.*

✧ Szin: *tetterős, buzgó, energikus, életerős, lendületes, szorgalmas,* (idegen) *agilis*

✧ Táj: *munkás*

✧ Ell: *lusta, passzív, tétlen*

✧ Etim: A → *tesz* ige származéka.

tevékenyked|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*

Munkálkodik, valamivel foglalatoskodik. *Egész hétvégén a kiskertben tevékenykedett. Nem pihen, állandóan tevékenykedik.*

✧ Szin: *ténykedik, működik, buzgólkodik, serénykedik, dolgozik, sürög-forog, tesz-vesz*

✧ Ell: *henyél, tétlenkedik, lustálkodik*

✧ Etim: A → *tevékeny* melléknév származéka.

tevékenység ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

Tartós, folyamatos, illetve rendszeres cselekvés. *A cég lázas üzleti tevékenységbe kezdett.* (hivatali) *Ügyvédi tevékenységet folytat.*

✧ Szin: *munka, munkálkodás, elfoglaltság, sürgés-forgás,* (idegen; Fv, sokszor többes számban) *aktivitás*

✧ Ell: *henyélés, pihenés, tétlenség,* (idegen) *passzivitás*

✧ Etim: A → *tevékeny* melléknév származéka.

tévelyeg ◆◆◆ ige *~ni* (választékos)

1. Cél nélkül ide-oda bolyong. *Elvesztettük az irányt, most aztán tévelyeghetünk itt a sötétben.*

2. Valamely követendő erkölcsi normától eltérve elítélendő életmódot folytat. *Csak tévelyeg, amióta belekeveredett ebbe a társaságba.*

✧ Szin: **1.** *botorkál, barangol, csatangol, kóválygó, tekereg, ténfereg, kószál, kujtorog, lődörög, ődöng,* (régi) *tévelyg, tébolyog* **2.** *sodródik* • **2.** *Tévúton jár.*

✧ Etim: A → *téved*, → *téveszt* igék tövével azonos ősi, ugor kori szótő származéka.

téves ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

A valóságostól, illetve a helyestől eltérő. *Tévesen ítéli meg a helyzetet. Téves elképzelései vannak a világról.* ■ *Téves kapcsolás*: az a szituáció, amikor nem a tárcsázott vagy tárcsázni kívánt számon csörög ki a telefon. *Halló, Kovács lakás? – Nem, itt Szabó Géza, úgy tűnik, ez téves kapcsolás.*

✧ Szin: *helytelen, hibás, hamis, rossz, pontatlan, valótlan, elhibázott, elírt,* (régi) *bal,* (idegen) *fals*
✧ Ell: *helyes, jó, helytálló*
✧ Etim: A → *téved*, → *tévelyeg*, → *téveszt* igék kikövetkeztetett *tév* tövének nyelvújítás kori származéka.

téveszt ◆◆◆◆ ige *~eni*
(Főleg szókapcsolatokban:) Eltéveszt. ■ *Célt téveszt: nem éri el a célját. A lövés célt tévesztett.* | *Pályát téveszt*: nem megfelelő foglalkozást választ. *Pályát tévesztett, neki tanárnak kellett volna mennie.* | *Szem elől téveszt valakit, valamit*: tekintete, figyelme elveszíti. *A tömegben szem elől tévesztette a csinos lányt, akit odáig követett.*
✧ Szin: *elvét, elhibáz*
✧ Ell: *eltalál*
✧ Etim: A → *téved*, → *tévelyeg* igék tövével azonos ősi, ugor kori szótő származéka.

tévhit ◆◆◆ fn
Valamivel kapcsolatban egy vagy több emberben kialakult téves meggyőződés. *A szóvivő a párt programjával kapcsolatos tévhiteket egycsapásra eloszlatta határozott kijelentéseivel.*
✧ Szin: *balhit, hiedelem, félreértés, babona,* (régi) *csalhit*
✧ Táj: *bozsena*
✧ Etim: Német mintára keletkezett nyelvújítás kori összetétel: *tév* (vö. → *téves*) + → *hit*.

tévút ◆◆◆ fn
1. (ritka) A kitűzött iránytól eltérítő, téves út. *A kocsi rossz helyen tért le az autópályáról, így tévútra került.*
2. Az igazságtól, a valóságtól, illetve az erkölcsöstől eltérő irány. *Szegény fiút a rossz társaság vezette tévútra. Tévúton jársz, nem jó helyen keresed a megoldást!*
✧ Szin: **1.** *kerülőút* **2.** *tévelygés, tévedés,* (régi) *csalút, balút*
✧ Etim: Német mintára keletkezett nyelvújítás kori összetétel: *tév* (vö. → *téves*) + → *út*.

textil ◆◆ fn *~ek, ~t, ~je*
Fonalból szőtt kelme. *Ez a tapéta papírból vagy textilből készült?* (Jelzőként:) *Otthon textil házipapucsot hordok.*
✧ Szin: *textília, textilám, kelme, szövet, anyag,* (régi) *matéria*
✧ Etim: Francia, végső soron latin eredetű szó, jelentéstapadással önállósult a német kifejezések részfordításával keletkezett *textilipar*, *textiláru* összetételek előtagjából.

tézis ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
1. (régi) Tétel, kidolgozandó feladat. *Foglalkozz az érettségi téziseiddel!*
2. Tömör megfogalmazású, (részletesen) be nem bizonyított állítás. *A filozófus közzétette téziseit.*
3. Hosszabb gondolatmenet, tanulmány rövid összefoglalása. *A doktori értekezésének téziseit megtalálod a könyvtárban vagy az interneten.*
✧ Szin: **1.** (régi) *tantétel* **2.** (régi) *tantétel,* (idegen) *doktrína, teoréma*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

thriller ◆◆ fn *~ek, ~t, ~je* (idegen)
Ijesztő, rémületet keltő, izgalmas regény vagy film. *Késő este nem merek thrillert olvasni. Egy jó thrillert láttunk a moziban, aminek csattanós vége volt.*
✧ Szin: *rémregény, rémfilm,* (idegen) *horror*
✧ Etim: Angol jövevényszó.
☝ Kiejtése: [triller].

ti ◆◆◆◆◆ többes szám 2. személyű személyes nm
1. Azok a személyek, akiket a beszélő tegezve megszólít. *Mi maradunk, ti menjetek!*
2. Te és a hozzád tartozók vagy veled lévők. *Ti mikor költöztetek új lakásba?*
3. (Birtokos jelzőként:) Hozzátok tartozó, birtokotokban, tulajdonotokban levő. *Ez a ti autótok?*
✧ Táj: *tik*
✧ Etim: Ősi, uráli kori szó.

tied ◆ birtokos nm **tiéd**
1. A birtokodban levő. *Ezt a könyvet neked adom, legyen a tiéd.*
2. Hozzád tartozó. *Az én anyukám elment, a tied itthon van?* (Főnévi használatban:) *A tieid*: családtagjaid, közeli rokonaid. *Hogy vannak a tieid?*
✧ Szin: (népi vagy bizalmas) *tiedé*
✧ Etim: A → *te* személyes névmás eredeti *ti* változatának megszilárdult ragos alakulata.
☝ A *tied* és a *tiéd* nagyjából egyenrangú alakváltozatok, de a *tied* közömbös hangulatú, a *tiéd* lehet népi vagy választékos is. Több birtokra a *tieid* forma utal: *Ezek az én ceruzáim, hol vannak a tieid?*

tietek ◆ birtokos nm **tiétek**
1. A birtokotokban levő. *A mi házunk régi, a tietek szép új.*
2. Hozzátok tartozó *Ez az aranyos gyerek a tiétek?* (Főnévi használatban:) *A tieitek*: családtagjaitok, közeli rokonaitok. *Karácsonykor ti is vendégül látjátok a tieiteket?*
✧ Szin: (népi vagy bizalmas) *tieteké*
✧ Etim: A → *ti* személyes névmás megszilárdult ragos alakulata.

☝ A *tietek* és a *tiétek* egyaránt köznyelvi változat, de az utóbbi jóval gyakoribb. Több birtokra a *tieitek* forma utal: *Ezek a libák a mieink, a tieitek amott legelnek.*

tífusz ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Cseppfertőzéssel terjedő, bacilus okozta súlyos járványos betegség, amelynek legjellemzőbb tünete a vékonybelek fekélyes gyulladása és az ennek következtében fellépő hasmenés. *A foglalkozásuk miatt fertőzésveszélynek kitett emberek, pl. a csatornamunkások védőoltást kapnak tífusz ellen.*

2. ■ *Kiütéses tífusz*: ruhatetű vagy ritkábban fejtetű által terjesztett, bacilus okozta súlyos járványos betegség, amely kiütésekkel, tudatzavarral és magas lázzal jár. *A török hódoltság idején Magyarországon nagyon elterjedt volt a kiütéses tífusz, ezért is kapta a morbus hungaricus, „magyar betegség" elnevezést.*

✧ Szin: **1.** *hastífusz,* (régi) *hagymáz*

✧ Táj: **1.** *forróbetegség, forróhideg*

✧ Etim: Latin, végső soron görög eredetű nemzetközi szó.

tigris ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Ázsiában élő, csíkos bundájú, hatalmas testű macskaféle. *Az emberevő hírében álló tigris vérszomjas ragadozó, a Föld legnagyobb termetű macskaféléje, száma azonban mára a kíméletlen vadászat miatt alig néhány ezer példányra fogyatkozott.*

2. (régi, bizalmas) Az ellenzék elszánt híve vagy országgyűlési képviselője, főként 1848 előtt. *„A jegyző felolvasta az első tigris nevét: – Beöthy Ákos! – Mély temető; csönd támadt a teremben. Hátakat borsóztató hideg szél lebbent meg a kormánypárti oldalon."* (Mikszáth K.: Parlamenti karcolatok). *„Okvetlenül pudli lesz az ellenzéki tigrisből, ha hatalom-falatot kap"* (Ady E.: Castelar igazsága).

✧ Etim: Görög, végső soron iráni eredetű latin jövevényszó.

tikkad ◆ ige *~ni*

1. (választékos) Fáradtság, szomjúság, hőség gyötri. *Adjatok egy pohár vizet, tikkadok!*

2. (ritka) (Növény) szárazságtól lankad, fonnyad. *A nagy hőségtől tikkadnak a palánták.*

✧ Szin: **1.** *gyengül, fárad,* (választékos) *pilled, lankad, bágyad, ernyed* **2.** *senyved, kókad, konyul, hervad, szárad*

✧ Táj: **2.** *guzsorog*

✧ Ell: **1.** *felfrissül, erőre kap,* (választékos) *felüdül* **2.** *erőre kap, kivirul*

✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó.

tilalom ◆◆◆◆◆ fn *tilalmak, tilalmat, tilalma*

1. Tiltó rendelkezés. *Több országban behozatali tilalom van érvényben dohányárukra és szeszes italokra. A vadászati tilalom dúvadakra nem vonatkozik. A járvány miatt kijárási tilalmat rendeltek el.*

2. (régi) Tiltott terület. *A marhák tilalomba tévedtek.*

✧ Szin: **1.** *tiltás,* (idegen) *interdiktum, inhibíció, prohibíció* **2.** *tilos*

✧ Ell: **1.** *engedélyezés*

✧ Etim: A → *tilos*, → *tilt* szavak tövével azonos, talán ősi, ugor kori szótő származéka.

tilinkó ◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Fából faragott, hangképző nyílások nélküli, hosszú síp. *A pásztorok egykori hangszerét, a tilinkót ma már inkább csak múzeumban láthatjuk.*

✧ Táj: *sipító*

✧ Etim: Román jövevényszó.

tiló ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (népi)

Kender, len tilolására, fás részeinek megtörésére szolgáló, lábakon álló eszköz. *Nagyanyám még tilóval törte meg a kendert.*

✧ Szin: (népi) *tiloló*

✧ Etim: Honfoglalás előtti, csuvasos típusú török jövevényszó.

tilol ◆ ige *~ni*

(Kender, len fás részeit) ütögetve pozdorjává töri. *A kendert, a lent áztatás és szárítás után tilolják.*

✧ Etim: A *tiló* főnév származéka. A *tiló* honfoglalás előtti, csuvasos típusú török jövevényszó.

tilos I. ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Olyan (cselekvés), amit tiltanak, ami nincs megengedve, amit nem szabad (meg)tenni. *A fűre lépni tilos! Várakozni tilos! Idegeneknek tilos a bemenet!*

2. Olyan (hely), ahol valami meg van tiltva. *A kirándulók tilos területre tévedtek.* ■ *Tilos úton jár*: meg nem engedett dolgot művel. *Százszor is megbánta, hogy tilos úton járt.*

3. (ritka) (Behozatali vagy kiviteli) tilalom alá eső (árucikk, tárgy). *Tilos árut foglaltak le a határon.*

4. ■ *Tilos jelzés*: fényjelző készüléken piros színű jelzés, amely a továbbhaladás tilalmát jelzi. *A tilos jelzés ellenére belehajtott a kereszteződésbe.*

✧ Szin: **1., 2.** *tiltott, tilalmas,* (régi) *tilalmazott* **3.** *tiltott, törvénytelen,* (idegen) *illegális*

✧ Ell: *szabad, engedélyezett, megengedett*

✧ Etim: A → *tilalom,* → *tilt* szavak tövével azonos, talán ősi, ugor kori szótő származéka.

tilos II. ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t* vagy *~at, ~a*

1. Tilos terület. *Tilosba ment a jószág. A tilosban parkoló autókat elvontatják.* ■ *Tilosba téved*: tiltott dologba (különösen szerelmi viszonyba) kezd. *Válni akar, mert megtudta, hogy a férje tilosba tévedt.*

2. (ritka) Tiltott cselekedet. *Te megint valami tilosat cselekedtél.*

3. Jelzőkészüléken (a forgalmat) tiltó jelzés. *Megbüntetett a rendőr, mert nem vettem észre a tilosat. Átmentünk a tiloson!*

✧ Szin: **2.** *tabu* **3.** *piros*

✧ Ell: **3.** *zöld*

✧ Etim: A → *tilalom,* → *tilt* szavak tövével azonos, talán ősi, ugor kori szótő származéka.

tilt ◆◆◆◆◆ ige *~ani*

Azt parancsolja vagy arra ösztönöz, hogy valamit ne tegyünk. *Tiltja a szemérem, a jó ízlés, hogy erről beszéljek. A bankjegyhamisítást a törvény tiltja. Kezelőorvosom tiltotta a dohányzást, de hiába, nem tudtam róla leszokni.*

✧ Szin: *megtilt, betilt, ellenez, gátol,* (régi) *tilalmaz*

✧ Ell: *megenged, hagy, engedélyez*

✧ Etim: A → *tilalom,* → *tilt* szavak tövével azonos, talán ősi, ugor kori szótő származéka.

tiltakoz|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

Valamit helytelennek, igazságtalannak ítélve szót emel ellene. *Tiltakozom az ilyen eljárás ellen.*

✧ Szin: *méltatlankodik, felszólal, berzenkedik; kifogásol, ellenez, visszautasít valamit;* (régi) *protestál, apellál,* (idegen) *opponál, remonstrál*

✧ Ell: *beleegyezik valamibe; jóváhagy, engedélyez valamit*

✧ Etim: A → *tilt* ige származéka.

tímár ◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

Állati bőrök kikészítésével foglalkozó iparos. *A nyersbőr cserzése a tímár munkája.*

✧ Szin: *cserzővarga,* (régi) *tobakos, csávásvarga, cseresvarga*

✧ Etim: Valószínűleg bizánci görög eredetű olasz jövevényszó.

timsó ◆ fn

1. Vérzéscsillapító hatású, a bőrt összehúzó fehéres, kristályos anyag. *A timsó vízben oldódó kettős szulfát.*

2. Az ebből készült rudacska. *Hol a timsó? Megvágtam magam borotválkozás közben.*

✧ Etim: Összetétel; *tim*: ismeretlen eredetű szó + → *só*.

tincs ◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. (választékos) Hajfürt. *A tükör előtt állva hullámos tincseit rendezgeti.*

2. (régi) Lósörény vagy más állati szőr csomója. *A gyapjú tincseit válogatta.*

✧ Szin: **1.** *hajcsomó, csiga, lokni,* (választékos) *hajtincs, fürt,* (tréfás) *huncutka,* (régi) *vukli, tekervény*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

tinó ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Fiatal herélt bikaborjú. *Tinót hizlal eladásra.* • Közmondás: (gúnyos) *Tanulj tinó, ökör lesz belőled*: addig tanulj, amíg fiatal vagy.

2. (népi) Idősebb, de igába még nem fogott borjú (a nemére való tekintet nélkül). *A tinókat megetette, a teheneket megfejte.*

✧ Szin: **1.** *ökröcske*

✧ Táj: *sőre, csühér*

✧ Etim: Honfoglalás előtti, csuvasos típusú török jövevényszó.

tinóru ◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Kevés kivétellel ehető, nagy termetű, kalapos erdei gomba. *A tinóruk között vannak mérgezők is.*

✧ Szin: *vargánya, tinórugomba, úrigomba*

✧ Etim: A *tinóru gomba* szószerkezet jelzőjének önállósulásával, jelentéstapadással keletkezett. A *tinóru* a *tinó orrú* szavak elhomályosult összetétele (→ *tinó* + *orrú*: az → *orr* főnév származéka).

tinta ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Írásra való (sötét színű) folyadék. *Régen tintába mártott lúdtollal írtak. Ma tintával töltött patront vagy tollbetétet használunk.*

✧ Táj: *tenta, ténta*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

tipeg ◆◆◆ ige *~ni*

Apró (és bizonytalan) léptekkel halad. *A kisfiú pöttöm lábacskáin anyjához tipegett. Ilyen magas sarkú cipőben csak tipegni lehet, járni nem.*

✧ Szin: *totyog, tipeg-topog*

✧ Táj: *tipereg*

✧ Etim: A → *topog* ige szóhasadással elkülönült magas hangrendű párja.

tipli ◆◆ fn *~k, ~t, ~je* (bizalmas)

1. Szög vagy csavar megtartására való, falba mélyesztett ék. *Lyukat fúrt a falba, belerakott egy tiplit, abba erősítette bele a csavart.* ■ *Hatos, nyolcas, tízes* (stb.) *tipli*: hat, nyolc, tíz (stb.) mm átmérőjű. *Ehhez a polchoz legalább tízes tipli kell, különben leszakad.*

2. Ütésből származó kisebb duzzanat. *A verekedés során kapott ütéstől tipli nőtt a fején.*

✧ Szin: **1.** *faék, faszeg,* (bizalmas) *fadugó, pecek,* (Fv bizalmas) *mozsgyenka, mozsgyinka* **2.** *dudor, púp,* (bizalmas) *pukli*

✧ Etim: Német, közelebbről ausztriai német jövevényszó.

tipográfia ◆◆ fn *–, ~t, ~ja* (idegen)

1. Nyomdászat. *A tipográfiában is jelentős változást hozott a számítógép.*

2. Valamilyen kiadványban alkalmazott nyomdai előírások összessége. *Szép a könyv tipográfiája: nem zsúfoltak az oldalak és elegáns a betűtípus.*

✧ Szin: **1.** *könyvnyomtatás* **2.** (idegen) *tipografizálás*

✧ Etim: Görög elemekből keletkezett nemzetközi szó.

tipor ◆◆◆◆ ige *~ni*

Kíméletlenül tapos valamin vagy valamit. *A lovak embereken tiportak.* (régi) *Ellenség tiporja a hon szent földjét.* ■ *Sárba* vagy *lábbal tipor valamit*: tiszteletre, megbecsülésre méltó, tiszteletben tartandó dolgot kihívó, fölényes módon semmibe vesz, durván megsért. *Sárba tiporták a becsületét. Lábbal tiporja a törvényt.*

✧ Szin: *pusztít, dúl, gázol, hág, tapod, meggyaláz*

✧ Táj: *gyurakszik*

✧ Etim: A → *tapos*, → *topog* igék tövével azonos nyelvjárási, hangutánzó eredetű *top* ~ *tap* ‘leteper, négykézláb áll, megy’ ige származéka.

tipp ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~je* (bizalmas)

1. Valaminek, különösen lóversenynek, szerencsejátéknak vagy sportmérkőzésnek várható eredményére vonatkozó föltevés, elgondolás. *Mi a tipped a holnapi meccsre, mi lesz az eredmény? A múlt heti tippjeimmel csak egy találatom lett a lottón.*

2. Ötlet. *Nincs valami jó tipped, hová menjünk vacsorázni?*

✧ Szin: **1.** (szleng) *éca, füles, drót* **2.** *javaslat, tanács*

✧ Etim: Angol jövevényszó.

☝ Ha *p*-vel kezdődő toldalék járul hozzá, egyszerűsítve csak két *p*-t írunk: *tippel.*

típus ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Valamely csoport közös jellemzőit képviselő mintakép, illetve az ezt megtestesítő egyed. *Nem szeretem azt a típust, aki mindig a társaság középpontja akar lenni. Szőke és kék szemű, germán típus játssza a film női főszerepét.*

2. Szabvány szerint készült (tömeges) gyártmány. *Ez a kocsi a legújabb típus.*

✧ Szin: **1.** *alkat, jelleg, fajta, válfaj, féleség,* (választékos, idegen) *zsáner* **2.** *minta, példakép,* (idegen) *prototípus*

✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

tiszafa ◆◆ fn

Igen hosszú életű, lapos tűlevelű örökzöld fa vagy cserje. *A tiszafa minden része mérgező, kivéve bogyószerű termésének élénkpiros húsát. Tiszafából értékes bútorokat készítenek. A tiszafák közül a közönséges tiszafa a Bükk és a Bakony bükköseiben őshonos.*

✧ Szin: *tiszafenyő*

✧ Etim: Összetétel; *tisza* ‘tiszafa’: szláv jövevényszó + → *fa*.

tiszavirág ◆◆ fn

Kérészféle rovar. *A tiszavirág kifejlett alakjában csak egy-két óráig él. Amikor nyáron nagy tömegben rajzanak a Tisza fölött a tiszavirágok, azt mondják „virágzik a folyó”.*

✧ Etim: A *Tisza virágja* kifejezésből keletkezett összetétel: *Tisza* folyónév + → *virág*.

tiszavirág-életű ◆ mn *~ek, ~t,* – (választékos)

Nagyon rövid ideig létező, élő, ható. *Szerelmük tiszavirág-életűnek bizonyult.*

✧ Etim: Összetétel; → *tiszavirág* + *életű*: az → *élet* főnév származéka.

tiszt ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e* vagy *~je*

1. Fegyveres testület magasabb rendfokozatú tagja. *A tisztek külön étkeznek.*

2. (régi) Alacsonyabb beosztású postai vagy vasúti tisztviselő. *A nagyapja műszaki tiszt volt a vasútnál.*
3. Sakkban bármelyik figura a gyalogon kívül. *Kaszparov a végjátékban tisztet áldozott.*
4. Tisztség, hivatali beosztás. *Az eset után az alelnököt felmentették tisztéből.*
✧ Szin: **1.** *katonatiszt, parancsnok,* (Fv bizalmas, csak hivatásos:) *lampaszák* **2.** *hivatalnok* **4.** *hatáskör, munkakör, feladat,* (idegen) *reszort*
✧ Ell: **1.** *közlegény, közkatona, baka* **3.** (bizalmas) *paraszt*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.

tiszta I. ◆◆◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n*

1. Olyan, amiben vagy amin nincs piszok, szennyeződés. *Vegyél tiszta zoknit! A macska tiszta állat, nem tűri meg magán a piszkot.*
2. Valamely vallás szertartásainak, előírásainak megfelelő. *Tiszta ez az étel?*
3. Idegen anyagot nem tartalmazó. *„Az én szép hajóm elsüllyedt a tízezer mérő tiszta búzával!”* (Jókai M.: Az arany ember). *Ez a nyaklánc tiszta arany?*
4. Zavaró tényezőktől mentes. *Gyönyörű, tiszta hangon énekel. Tiszta az idő, kirándulhatnánk egyet! A csatár tiszta helyzetben a kapu fölé vágta a labdát. Tiszta ügy lesz, ne izgulj. Ez már tiszta beszéd! Ehhez tiszta fej kell.*
5. (választékos) Erkölcsileg feddhetetlen. *Ez az ember igazán tiszta jellem.*
6. Fajtatiszta. *Ez a kutya tiszta magyar vizsla.*
7. Üres (főként papírlap). *Elővett egy tiszta papírlapot és írni kezdet a levelet.* ■ *Tiszta lappal*: a valakire nézve negatív, kellemetlen előzményeket figyelmen kívül hagyva. *Új munkahelyén tiszta lappal kezdhet.*
8. A levonások vagy csomagolás nélküli (összeg, súly). *Mennyi lesz ebből a tiszta jövedelem? Tiszta tömeg: 100 g.*
9. (Fokozásként:) Merő, csupa. *Tiszta hülye vagyok! Ez tiszta zagyvaság, semmi értelme. Eláztam, tiszta víz vagyok.*
10. ■ *Tiszta valaki*: teljesen olyan, mint ő. *Tiszta apja ez a gyerek!*
✧ Szin: **1.** *patyolattiszta, hótiszta, kristálytiszta, takaros, rendes, ápolt,* (bizalmas) *nett, tipp-topp* **2.** *kifogástalan, hibátlan,* (idegen) *kóser* **3.** *színtiszta, keveretlen, vegytiszta, hamisítatlan* **4.** *szabályos, rendezett, logikus, áttekinthető, érthető, világos, nyilvánvaló, kézenfekvő,* (idő:) *derült, derűs, verőfényes,* (levegő:) *üde, friss, frissítő* **5.** *erkölcsös, bűntelen, ártatlan, kifogástalan,* (választékos) *vétlen, szeplőtlen, romlatlan, makulátlan* **8.** (idegen) *nettó* **9.** *puszta, kész,* (idegen) *abszolút,* (szleng) *totál, tök*
✧ Táj: **9.** *merőadta*
✧ Ell: **1.** *piszkos, mocskos, koszos, maszatos, ápolatlan,* (bizalmas) *szutykos,* (választékos) *szurtos, tisztátalan* **2.** *tisztátalan* **3.** *kevert, elegyes, vizezett* **4.** *zagyva, zavaros, kusza,* (idő:) *borult, ködös,* (levegő:) *szmogos, elhasznált* **5.** *erkölcstelen, züllött* **6.** *keverék,* (rosszalló) *korcs* **8.** (idegen) *bruttó*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.
✧ Ö: szín + tiszta

tiszta II. ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Tiszta ruha. *Lefürdöm, tisztát veszek, és indulhatunk is!* ■ *Tisztába tesz valakit*: (csecsemőt, kisgyereket) tiszta pelenkába tesz. *Tisztába tette, majd megetette a kicsit.*
2. (Kifejezésekben:) ■ *Tisztában van valamivel*: jól ismeri, átlátja. *Tisztában vagyok a helyzettel, tudom, mit kell tenni.* | *Tisztába jön valakivel*: kiismeri. *Végre tisztába jöttem veled, most már tudom, hányadán állunk.* | *Tisztába tesz valamit*: elintézi, a végére jár. *Ideje az ügyet tisztába tenni!*
3. (ritka) Valaminek a tiszta része. *Ide írd a telefonszámot az újság tisztájára!*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.

tisztálkod|ik ◆◆ ige *~ni*

1. (Ember) testét megtisztítja, mosakodik. *Tisztálkodj gyorsan, és gyere vacsorázni!*
2. (Állat) nyelvével tisztogatja bundáját. *A macska gyakran tisztálkodik.*
✧ Szin: **1.** *mosdik, megmosdik, zuhanyozik, tusol, fürdik,* (rosszalló) *nyalakodik* **2.** *mosdik, nyalakodik*
✧ Etim: A → *tiszta* melléknév származéka.

tisztás ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

Fákkal körülvett kisebb füves térség. *Pihenjünk meg ezen a kis tisztáson!*
✧ Szin: *rét, irtás, erdővágás, nyiladék*
✧ Táj: *láz*
✧ Etim: A → *tiszta* melléknév származéka.

tisztátalan ◆◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*

1. (választékos) Romlott, erkölcstelen. *Távozz innen, tisztátalan asszony! Tisztátalan vágyai vannak.*
2. Mohamedán és zsidó vallási szempontból nem tiszta. *A zsidó vallás tisztátalannak tekinti a sertést, ezért tiltja húsának fogyasztását. Tisztátalan emberekkel nem szívesen érintkeznek.* (Főnévi használatban:) Tisztátalan személy. *Tisztátalanok ide nem léphetnek be.*
3. (ritka) Piszkos, mosatlan. *Tisztátalan edényekkel van tele a konyhája.*
✧ Szin: **1.** *bűnös, züllött* (választékos) *feslett, szemérmetlen, becstelen* **3.** *szennyes, koszos, mocskos, szurtos, szutykos, maszatos, mosdatlan*
✧ Ell: **1.** *erkölcsös, tiszta, becsületes* **2.** (idegen) *kóser* **3.** *tiszta, szennyezetlen, mosott*
✧ Etim: A → *tiszta* melléknév származéka.

tisztáz ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (Fogalmazványt) végleges formában leír. *A levelet tisztázza. Épp a dolgozatot tisztáztam, amikor kicsöngettek.*

2. Varráskor az anyag nyitott széleit levarrja, hogy ne rojtolódjék. *Kész a blúz, már csak tisztázom.*

3. (Helyzetet, ügyet) összefüggéseiben megvilágít, érthetővé tesz. *Igyekezett tisztázni a helyzetet a kollégái előtt.*

4. (Függőben levő, bonyolult ügyet, adósságot) rendez. *Adósságait már tisztázta. Ideje tisztázni ezt az ügyet!*

5. Bebizonyítja valakiről, hogy nem vétkes, nem bűnös. *Megpróbálom tisztázni őt a szülei előtt. Még időben tisztázta magát a vád alól.*

6. A gólveszélyt elhárítja. *A középhátvéd szépen tisztázott.*

✧ Szin: **1.** *átír, lemásol, átmásol* **2.** *eltisztáz, beszeg* **3.** *kiderít, felderít, megold, kibogoz, felgöngyölít, kinyomoz, feltár* **4.** *rendbe hoz, eligazít, elintéz, megold* **5.** *igazol, felment, tisztára mos,* (idegen) *rehabilitál,* (régi, idegen) *purifikál*

✧ Etim: A → *tiszta* melléknév származéka.

tisztel ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Nagyra becsül valamit, valakit. *Tisztelem a kitartását. Nagyon tisztellek azért, amit a barátodért tettél.*

2. Tekintélyét elismeri, aláveti magát neki. *Tiszteld szüleidet! Nem tiszteli a törvényt.*

3. Kímél, nem sért valakit, valamit. *Tisztelem az ön nézeteit, de nem értek velük egyet. Tisztellek, de nem szeretlek.*

4. (régi) Vendégként üdvözöl valakit. *Örülök, hogy házamban tisztelhetem.*

5. (választékos) Rangjának, állásának megfelelően szólít valakit. *Kit tisztelhetek az úrban?*

✧ Szin: **1.** *nagyra tart, csodál, bámul, elismer, méltányol,* (választékos) *megsüvegel* **2.** *istenít; felnéz, feltekint valakire; engedelmeskedik valakinek* **3.** *tiszteletben tart; tisztelettel adózik valakinek* **4.** *köszönt* • **1.** *Megemeli előtte a kalapját.*

✧ Ell: **1.** *lebecsül, megvet, lenéz* **2.** *kutyába (se) vesz*

✧ Etim: Vitatott eredetű. Vagy a → *tiszt* főnév származéka, vagy szláv jövevényszó.

tiszteleg ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (Egyenruhás személy) kezével vagy fegyverével tett előírásos mozdulattal köszön. *A katona elöljárójának sapkához emelt kézzel tiszteleg. Szakasz, vigyázz! Fegyverrel tisztelegj!*

2. (Polgári személy) tiszteletadás jeléül egyenesen áll. *Az ünnepségen a diákok tisztelegtek a Himnusz hallatán.*

3. (választékos) Tiszteletadásra megjelenik valakinél vagy valahol. *Csupán tisztelegni jöttem kedves bátyámhoz.*

✧ Szin: **1.** (régi) *szalutíroz,* (bizalmas) *szalutál,* (szleng) *lapátol* **3.** (választékos) *tiszteletét teszi; hódol valakinek*

✧ Etim: A → *tisztel* ige származéka.

tisztelendő I. ◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n* vagy *~en*

1. (ritka) (Erkölcsi) értékénél fogva tiszteletet érdemlő. *Tisztelendő őszinteséggel beszélt gondjairól.*

2. (Katolikus pap és apáca megszólításában, megnevezésében:) *Az apácákat tisztelendő nővérnek, a katolikus papokat tisztelendő úrnak szólítják.*

✧ Szin: **1.** *becsülendő*

✧ Etim: A → *tisztel* ige származéka.

☝ Megszólításként való használatáról lásd még a *pap* szócikket!

tisztelendő II. ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je* (kissé bizalmas)

Katolikus pap. *A tisztelendőt haldoklóhoz hívták.*

✧ Szin: *lelkész, lelkiatya, lelkipásztor, igehirdető, plébános,* (régi) *lelki tanító,* (idegen) *reverendus,* (rosszalló) *csuhás*

✧ Etim: A → *tisztel* ige származéka.

tisztelet ◆◆◆◆◆ fn –, *~et, ~e*

1. Valaki, valami jelentőségének, érdemének az elismerése, megbecsülése. *Illő tisztelettel viseltetik az idősebbek iránt. Műveltsége tiszteletet ébreszt.* ■ *Tiszteletben tart valamit*: nem sérti meg. *Tiszteletben tartják az emberi jogokat.* | *Tisztelet a kivételnek*: nem mindenkire vonatkozik. *Tisztelet a kivételnek, de nem tanultok rendesen.*

2. (Udvariassági kifejezésekben, levél zárásakor, aláírás előtt:) *Tisztelettel: Kovács János.* (választékos) *Megkülönböztetett tisztelettel zárom soraimat…*

3. (Idősebb férfit, magasabb rangú személyt illető köszöntésként:) *Tiszteletem, Józsi bátyám! Tiszteletem, professzor úr!* (Távollevők tiszteletteljes üdvözléseként:) *Tiszteletem a kedves szüleidnek.*

✧ Szin: **1.** *nagyrabecsülés, tiszteletadás, hódolat,* (idegen) *respektus, reverencia* **2.** *hódolat, nagyrabecsülés*

✧ Ell: **1.** *lenézés, megvetés, lebecsülés*

✧ Etim: A → *tisztel* ige származéka.

✧ Ö: isten + tisztelet

☝ A *tiszteletem* köszönést csak férfi mondhatja férfinak, és csak megszólítással együtt igazán udvarias.

tiszteletbeli ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t,* –

Megtiszteltetésként adományozott, hatáskörrel, fizetéssel nem járó (cím, rang). *A testület tiszteletbeli tagjának választotta az idős professzort. A gyűlésen megjelent a társaság tiszteletbeli elnöke is.*

✧ Szin: *címzetes, névleges,* (idegen) *honoris causa*

✧ Etim: A → *tisztelet* főnév származéka.

☝ A *honoris causa* szinonima kiejtése: [honórisz kauzá]; rövidítése: *h. c.*

tiszteletdíj ◆◆◆ fn

Szellemi munkáért, teljesítményért járó összeg. *A fordítói tiszteletdíjat postán küldték el. A szerzői tiszteletdíj nagyon kicsi összeg.*

✧ Szin: (idegen) *honorárium,* (Dv, Va; Fv, Mv bizalmas) *honorár,* (bizalmas) *gázsi*

✧ Etim: Összetétel: → *tisztelet* + → *díj*.

tiszteletes I. ◆◆◆ mn *~ek, ~t,* –

1. (Református teológus és segédlelkész címeként:) *Tiszteletes Szűcs Gáspár úrnak, Pápa.* (Református segédlelkészek és feleségük megszólításaként, megjelöléseként:) *(A) tiszteletes úr nem tart velünk? A tiszteletes asszony is ott volt.*

2. (régi, választékos) Tiszteletet keltő. *Tiszteletes gyász az övék.*

✧ Szin: **1.** *nagytiszteletű*

✧ Etim: A → *tisztelet* főnév származéka.

☝ Megszólításként való használatáról lásd még a *pap* szócikket!

tiszteletes II. ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e* (kissé bizalmas)

Református pap. *A tiszteletes felolvasta a zsoltárt.*

✧ Szin: *tiszteletes úr, lelkész, lelkipásztor, lelkiatya, igehirdető,* (régi) *lelki tanító*

✧ Etim: A → *tisztelet* főnév származéka.

☝ Megszólításként való használatáról lásd még a *pap* szócikket!

tiszteletlen ◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül*

Valaki, valami iránt a kellő vagy illő tiszteletet nem érző, illetve tanúsító (személy, viselkedés, megnyilatkozás). *Ne légy tiszteletlen az öregúrral szemben! Nem tűröm ezt a tiszteletlen beszédet!*

✧ Szin: *illetlen, szemtelen, neveletlen, pimasz, orcátlan, tapintatlan, modortalan, faragatlan,* (bizalmas) *kekk,* (régi, idegen) *impertinens,* (szleng) *tuskó, bunkó*

✧ Ell: *illedelmes, tisztelettudó, jól nevelt, tapintatos*

✧ Etim: A → *tisztel* ige származéka.

tisztes I. ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en*

1. (választékos) Tiszteletet érdemlő. *Botra támaszkodva egy tisztes aggastyán közeledik. Tisztes családapaként emlegették. Tisztes öregkort ért meg.*

2. Illő, kellő. *Tisztes távolságban tartja magát az eseményektől. Tisztes árat kapott a lakásért. Tisztes haszonnal dolgozik.*

✧ Szin: **1.** *tiszteletreméltó, tekintélyes, erényes, derék, becsületes, tisztességes* **2.** *megfelelő, nagy,* (pénzösszeg, haszon:) *busás*

✧ Etim: A → *tiszt* főnév származéka.

tisztes II. ◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

A honvéd és az őrmester közötti rendfokozatok (őrvezető, tizedes, szakaszvezető) egyike. *A tisztesek többnyire sorállományúak.*

✧ Etim: A → *tiszt* főnév származéka.

tisztesség ◆◆◆◆ fn –, *~et, ~e*

1. (választékos) Valakinek megbecsült volta. *Tisztességben őszült meg.*

2. (régi) Tiszteletet keltő helyzet, tisztség. *Nagy tisztességre jutott.*

3. Megtiszteltetés. *Ez nagy tisztesség rám nézve.* ■ *Végső tisztesség*: a temetési szertartás kellő ünnepélyessége.

4. Becsületesség. *Tisztességből megteszem.*

5. Illő magatartás. *Majd én tisztességre tanítalak!* ● Szólás: *Tisztességgel legyen mondva* vagy *tisztesség ne essék*: (mentegetőzésképpen illetlen szó vagy stílus használatakor:) bocsánat az (esetleges) illetlenségért.

✧ Szin: **1.** *tisztelet,* (idegen) *korrektség* **3.** *elismerés, jutalom; végtisztesség* **4.** *erkölcsösség, erény, erényesség, feddhetetlenség* **5.** *illendőség, illem, illemtudás, tisztességtudás,* (bizalmas) *móres*

✧ Ell: **1., 4.** *becstelenség, erkölcstelenség*

✧ Etim: A → *tiszt* főnév származéka.

✧ Ö: vég + tisztesség

tisztít ◆◆◆◆ ige *~ani*

1. Szennyező anyag eltávolításával valamit tisztává tesz. *Az ablaküveget újságpapírral tisztítja. Cipőt tisztít egy aluljáróban.*

2. (Élelmiszert) fogyasztásra alkalmatlan részeitől megfoszt. *A húsleveshez sárgarépát tisztít.*
3. (Anyag, vegyszer valamilyen szennyet) eltávolít. *A benzin jól tisztítja a zsírfoltot.*
✧ Szin: **1.** *tisztogat, megtisztít, letisztít, kitisztít, fényesít, mos, takarít,* (bizalmas) *pucol* **2.** *tisztogat,* (bizalmas) *pucol* **3.** *kivesz, kiszed*
✧ Táj: **1.** *tisztál*
✧ Ell: **1.** *bepiszkít, beszennyez,* (bizalmas) *összekoszol*
✧ Etim: A → *tiszta* melléknév származéka.

tisztító I. ◆◆◆ mn, mn-i in *~k, ~t,* –
Olyan, aki vagy ami tisztít. *Az ablakot tisztító munkás leesett a létráról. A tisztító zápor legalább egy óráig tartott.*
✧ Szin: *tisztogató, mosó,* (bizalmas) *pucoló*
✧ Ell: *piszkító, piszkoló, koszoló*
✧ Etim: A → *tisztít* ige származéka.

tisztító II. ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Az a hely, ahol valamit tisztítanak. *Beadtam a függönyöket a tisztítóba.*
2. Az a szer, eszköz, amellyel valamit tisztítanak. *A tisztító sem viszi ki ezt a pecsétet a nadrágból.*
3. (régi) Hashajtó. *Kapott a beteg tisztítót?*
✧ Szin: **1.** *vegytisztító, ruhatisztító, mosoda, mosóüzem, patyolat,* (régi) *puceráj* **2.** *mosószer, tisztítószer* **3.** *hajtószer,* (régi) *szalajtó, purgó,* (idegen) *laxans, laxativum*
✧ Táj: **3.** *fosató*
✧ Etim: A → *tisztít* ige származéka.

tisztítótűz ◆◆ fn
1. Az a hely, ahol a halott lelke bocsánatos bűneitől megtisztul. *Dante Isteni színjátékának második része a tisztítótűzben vagy purgatóriumban játszódik.*
2. A lelki erőt edző megpróbáltatás. *A háború tisztítótüzében edződött meg a jelleme.*
✧ Szin: **1.** *tisztítóhely,* (idegen) *purgatórium*
✧ Etim: Összetétel: → *tisztító* + → *tűz*.

tisztogatás ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. Az a cselekvés, hogy valamit hosszabb ideig tisztítanak. *Az evőeszközök tisztogatása most ráér, inkább mosogass el!*
2. A megbízhatatlan vagy annak tartott személyek (erőszakos) eltávolítása. *A sztálini tisztogatásoknak több százezer ember esett áldozatul. Befejeződött a tisztogatás, az utolsó ellenálló katonát is lefegyverezték.*
✧ Szin: **1.** *tisztítás, takarítás, csutakolás,* (bizalmas) *pucolás* **2.** *leépítés; megtorlás*
✧ Etim: A → *tiszta* melléknév *tisztogat* származékának továbbképzett alakja.

tisztség ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
1. (Vezető) hivatali beosztás, megbízatás, feladatkör. *A párt elnöke lemondott tisztségéről. Gondolkodás nélkül elfogadta a fölajánlott tisztséget.*
2. Ideiglenes feladatkör. *A házigazda tisztsége többek között az, hogy fogadja a vendégeket.*
✧ Szin: **1.** *tiszt, munkakör, funkció, hatáskör, pozíció, rang, poszt,* (bizalmas) *polc* **2.** *szerep, kötelesség, kötelezettség*
✧ Etim: A → *tiszt* főnév származéka.

tisztújítás ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
Valamely szervezet (új) vezetőségének megválasztása. *A közgyűlés határozott a tisztújításról. Önkormányzati tisztújítást négyévenként tartanak.*
✧ Szin: *tisztválasztás,* (régi) *székújítás*
✧ Etim: Összetétel; → *tiszt* + *újítás*: az → *újít* ige származéka.

tisztul ◆◆◆ ige *~ni*
1. Folyamatosan tisztábbá válik. *Tisztul az ég, meglátod, hamarosan kisüt a nap. Tisztul a bor, lehúzódik benne a seprő. A szemcseppektől már tisztul a beteg szeme.*
2. (népi, rosszalló) Takarodik valahonnan. *Tisztulj innen, látni sem bírlak!*
✧ Szin: **1.** *világosodik, fényesedik,* (ég) *derül,* (folyadék) *higgad* **2.** (népi, rosszalló) *tágul, kotródik,* (szleng) *pucol*
✧ Táj: **1.** (folyadék) *ülepedik*
✧ Ell: **1.** *koszolódik, piszkolódik,* (ég) *borul, sötétedik*
✧ Etim: A → *tiszta* melléknév származéka.

tisztviselő ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
Hivatalt betöltő fizetett alkalmazott. *Az öccse tisztviselő a minisztériumban.*
✧ Szin: *hivatalnok, tisztségviselő,* (rosszalló) *aktakukac, tintanyaló*
✧ Táj: (gúnyos) *bélyegnyaló*
✧ Etim: Összetétel; → *tiszt* + *viselő*: a → *visel* ige származéka.

titán[1] ◆ fn *~ok, ~t, ~ja*
1. A görög mitológiában Uranosznak, az ég istenének és Gaiának, a föld istennőjének hat fia és hat lánya közül az egyik. *Zeusz apja a legfiatalabb titán, Kronosz volt.*
2. (választékos) Szellemóriás. *Eulert nevezhetjük a matematika titánjának.* ■ (kissé rosszalló) *Ifjú titán*: (túlzottan) magabiztos, tekintélyt nem ismerő fiatalember. *Ki az az ifjú titán, aki az imént ellent mert mondani nekem?*

✧ Szin: **2.** *nagyság,* (választékos) *kiválóság, kitűnőség, zseni,* (idegen) *géniusz*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

titán[2] ◆ fn –, *~t, ~ja*
Rendkívül kemény, acélszürke fém. *A titánt és ötvözeteit gyakran használják az űrhajózásban.*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.
☝ Vegyjele: *Ti* (pont nélkül).

titeket ◆◆◆ személyes nm
A *ti* névmás tárgyként használt alakja. *Titeket nem kérdeztelek! Titeket keres az egész tábor!*
✧ Szin: *benneteket*
✧ Etim: A → *ti* személyes névmás megszilárdult ragos alakulata.

titkár ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* vagy *~ja*
1. Elfoglalt (vezető állású) embernek személyi ügyeit intéző alkalmazottja. *Az igazgató úr nagyon elfoglalt ember, ezért levelezését a titkár intézi. Beszéljen meg egy időpontot a személyi titkárommal!*
2. Intézmény, egyesület ügyeit intéző személy. *A gyűlésen megválasztották az új elnököt, alelnököket és titkárt.* (Tisztviselői címként:) *A miniszteri titkárt is leváltották.* (Diplomáciai beosztásként:) *Franciaországban volt követségi titkár.* ■ (régi) *A párt első titkára*: a kommunista párt vezetője. *Rákosi 1953 júniusától volt a párt első titkára.*
✧ Szin: (régi) *titoknok,* (régi, idegen) *szekretárius, skriba*
✧ Etim: A → *titok* főnév nyelvújítás kori származéka.
☝ Női megfelelője, a *titkárnő* csak az 1. jelentésben használatos.

titkárnő ◆◆◆◆ fn
Titkári állást betöltő női alkalmazott. *A titkárnőnek nemcsak ügyesnek kell lennie, előny, ha csinos is.*
✧ Etim: Összetétel: → *titkár* + → *nő*[2].

titkol ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
Titokban tart valamit. *Te valamit titkolsz előttem! Igyekszik titkolni az érzéseit.*
✧ Szin: *eltitkol, leplez, palástol, rejt, rejteget, takargat, álcáz, elhallgat, kendőz* • *Véka alá rejt valamit.*
✧ Ell: *elmond, felfed, kinyilvánít, bevall*
✧ Etim: A → *titok* főnév származéka.

titkolóz|ik ◆◆◆ ige **titkolódz|ik** *~ni*
Szándékát, gondolatait, érzéseit rejtegeti mások előtt. *Hiába titkolózol, előbb-utóbb úgyis mindenki megtudja az igazságot.*
✧ Szin: *alakoskodik, titokzatoskodik, sugdolódzik,* (idegen) *konspirál* • *Van valami a füle mögött.*
✧ Etim: A → *titok* főnév származéka.
☝ A *titkolódzik* változat felszólító módú alakjaiban két *d*-t írunk: *titkolóddzon* vagy (ikesen ragozva, választékosan) *titkolóddzék*. Ezek elválasztása: *tit-ko-lódz-dzon* stb.

titkos ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
1. Csak a beavatottaktól ismert. *A kastélyból titkos alagút vezet ki a kertbe. A megkötött szerződésnek volt egy titkos záradéka, melyet nem hoztak nyilvánosságra.*
2. Titokban, rejtve működő (szerkezet). *Titkos lehallgatókészüléket találtak a párt székházában.*
3. Valamilyen minőségében ismeretlenül maradó (személy). *A titkos hódoló rózsacsokrot küldött imádottjának.*
4. Név nélküli, nyilvánosságra nem kerülő. *Az elnök személyéről titkos szavazással döntenek.*
5. (régi) *Titkos tanácsos*: 1945 előtt kitüntetésként adományozott cím. *Dédapja belső titkos tanácsos volt.*
✧ Szin: **1.** *rejtett, elrejtett, leplezett, titkolt, álcázott* **2.** *rejtett, álcázott, észrevétlen* **3.** *titokzatos, álcázott, névtelen,* (idegen) *anonim* **4.** *névtelen,* (idegen) *anonim*
✧ Ell: **4.** *nyílt, nyilvános, közismert*
✧ Etim: A → *titok* főnév származéka.

titkosírás ◆ fn
Titkos jelentésű betűkből, számokból vagy jelekből álló, csak megfejtési kulccsal olvasható írás. *Titkosírással leveleztünk az órán, hogy a tanár ne értse meg, ha megtalálja. Gilicze Gábor megfejtette Gárdonyi Géza titkosírását.*
✧ Etim: Összetétel: → *titkos* + → *írás*.

titkosszolgálat ◆◆◆◆ fn
Kémszervezet. *A titkosszolgálat ügynökei beépültek a mozgalomba. Senki sem szerezhetett tudomást arról, hogy a titkosszolgálatnak dolgozik.*
✧ Etim: Összetétel: → *titkos* + → *szolgálat*.

titok ◆◆◆◆◆ fn *titkok, titkot, titka*
1. Mások elől rejtett, elhallgatott tény. *Hétpecsétes titok, erről az égvilágon senki nem tudhat! Az Unicum receptje szakmai titok.*
2. *Titokban*: úgy, hogy mások ne tudják meg. *A szerelmesek titokban találkoznak.*
3. Megmagyarázhatatlan vagy annak tűnő rejtély. *Tudósok kutatják az emberi agy titkait.*
4. Valaminek ismeretlen vagy csak kevesektől ismert magyarázata. *Mi a hosszú élet titka? Áruld el, mi a titka a szépségednek?*
✧ Szin: **2.** *rejtve* **3.** *rejtelem, homály, misztérium, talány*
✧ Etim: Valószínűleg ősi, ugor kori szótő származéka.
✧ Ö: levél + titok

titokzatos ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Rejtett oka vagy összefüggései miatt érthetetlennek látszó (cselekmény, esemény). *Emlékszik arra a titokzatos gyilkosságra, amelyet azóta sem sikerült kideríteni?*

2. Ismeretlen volta miatt titkot sejtető (személy). *Az eset után a titokzatos ismeretlen eltűnt a környékről.*

3. Titkolódzást tükröző (arckifejezés, megnyilvánulás). *Miért vágsz olyan titokzatos képet? Titokzatos mosoly ült az arcán.*

✧ Szin: **1.** *rejtélyes, talányos, kiismerhetetlen, megfejthetetlen, misztikus,* (idegen) *kabalisztikus, ezoterikus* **2.** *rejtélyes, rejtelmes, talányos, kifürkészhetetlen* **3.** *rejtélyes, rejtelmes, talányos, kifürkészhetetlen, megfejthetetlen, sejtelmes*

✧ Ell: **1.** *érthető, világos, egyértelmű* **3.** *őszinte, nyílt, egyenes*

✧ Etim: A → *titok* főnév nyelvújítás kori származéka.

titulál ◆◆◆ ige *~ni*

1. (régi) Valakit rangjának megfelelően szólít. *Tekintetes úrnak titulálták a beosztottai.*

2. (gúnyos) Valaminek nevez valakit. *Veszekedés közben ökörnek titulálta.*

✧ Szin: **1.** *nevez* **2.** *csúfol*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

tivornya ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (választékos, rosszalló)

Dorbézolás. *A részeg zsoldosok vad tivornyába kezdtek.*

✧ Szin: *mulatozás, mulatság, dáridó, ivászat,* (választékos) *vigalom,* (választékos, rosszalló) *tobzódás,* (idegen) *bacchanália,* (bizalmas) *muri, buli,* (szleng) *banzáj*

✧ Táj: *devernya*

✧ Etim: Elvonással keletkezett a *tivornyázik* igéből. A *tivornyázik* a latin eredetű *tivornya* ‘kocsma, csapszék’ főnév származéka.

tíz ◆◆◆◆◆ tőszn

1. Kilencnél eggyel több. *Tíz embert hívtam vacsorára.*

2. (bizalmas) Ennyi pénzegység. *Tízből kérek vissza.*

3. (bizalmas) Ennyi éves. *Januárban múlt tíz.*

4. (bizalmas) Ennyi óra vagy perc. *Tízre beszéltük meg a találkozót. A vonat hét tízkor érkezik.*

5. (bizalmas) A tízes számú ház vagy ajtó. *A Kossuth utca tízben lakik. Éktelen ricsaj hallatszik az első emelet tízből.*

6. (bizalmas) Tizedike. *Február tízig itthon vagyok.*

✧ Etim: Iráni jövevényszó.

☝ Toldalékos alakjaiban gyakran rövid *i*-t ejtünk: [tízet] vagy [tizet], [tízen vagy tizen], [tízes] vagy [tizes]. Írásban mindig hosszú az *í* többes számban (főnévi használatban): *tízek*, ragos alakokban: *tízet, tízen, tízszer, tízzel* stb.; valamint az *-s* képzős alakban: *tízes*. Néhány származékában rövid *i*-t írunk és ejtünk: *tizen- (tizenegy, tizenéves), tized, tizedik.*

tized I. ◆◆◆◆ törtszn

1. Az egésznek tíz egyenlő része közül egy. *A torta tizede a tiéd.*

2. Az a (matematikai) mennyiség, amit az egynek tízzel való osztáskor eredményül kapunk. *Egy tized meg egy tized az két tized. Három egész hét tized lett az átlaga.*

✧ Etim: A → *tíz* számnév származéka.

☝ Rövid *i*-vel ejtjük és írjuk.

tized II. ◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e* (régi)

A termény tizedrésze mint adó vagy munkadíj. *Régen a paraszttól tizedet is szedtek.*

✧ Szin: (régi) *dézsma*

✧ Etim: A → *tíz* számnév származéka.

☝ Rövid *i*-vel ejtjük és írjuk.

tizedel ◆◆ ige *~ni*

1. (ritka) Megtorlásul minden tizedik embert kivégeztet. *A parancsnok tizedelt a foglyok között.*

2. (Élőlények között) nagy pusztítást végez. *Farkas tizedeli a nyájat. Pestis tizedelte a lakosságot.*

✧ Szin: **2.** *gyilkol, öldököl, irt, pusztít*

✧ Etim: A → *tíz* számnév származéka.

☝ Rövid *i*-vel ejtjük és írjuk.

tizedes[1] **I.** ◆◆◆ mn *~ek, ~et,* –

1. ■ *Tizedes tört*: olyan tört, amelynek ki nem írt nevezője a tíz egyik hatványa. *A tizedes törtek szorzásánál ügyelni kell arra is, hogy az eredményben hová tesszük ki a tizedesvesszőt.*

2. Valamely anyag rendezésében az anyagot tartalom szerint tíz csoportra és további tízes alcsoportokra osztó. *A könyvek katalogizálására az egyetemes tizedes osztályozást alkalmazzák.*

✧ Szin: **2.** (idegen) *decimális*

✧ Etim: A → *tíz* számnév származéka.

☝ Rövid *i*-vel ejtjük és írjuk.

tizedes[1] **II.** ◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

Tizedes törtet jelölő számjegyek valamelyike. *A végeredményt elég két tizedesig kiszámolni.*

✧ Szin: *tizedesjegy*

✧ Etim: A → *tíz* számnév származéka.

☝ Rövid *i*-vel ejtjük és írjuk.

tizedes[2] ◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

Az őrvezető után következő legénységi rendfokozatú katona. *A tizedesek két „krumplivirágot” – fehér csontcsillagot – viselnek a hajtókájukon.*

✧ Szin: (régi) *káplár,* (szleng) *kétcsík, dekós*

✧ Etim: A → *tíz* számnév származéka.

☝ Rövid *i*-vel ejtjük és írjuk.

tizenegyes I. ◆◆◆ mn *~ek, ~t,* –

1. ■ *Tizenegyes szám*: tizenegy egységet tartalmazó szám, illetve ennek írott jele (11). *A tizenegyes számot is kihúzták a lottón.*

2. Ezzel jelölt vagy ilyen méretű. *Megáll itt a tizenegyes villamos? Adj egy tizenegyes csavart légy szíves!* (régi, bizalmas) *Dédapám a tizenegyes huszároknál szolgált.*

3. (bizalmas) Tizenegy órakor induló, érkező, kezdődő. *Befutott már a tizenegyes vonat? Azt hiszem, már nem érek be a tizenegyes előadásra.*

✧ Etim: A *tizenegy* számnév származéka. A *tizenegy* összetétel; *tizen*: a → *tíz* számnév ragozott alakja + → *egy*[1].

☝ Rövid *i*-vel ejtjük és írjuk.

tizenegyes II ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. A tizenegyes szám, illetve ennek jele (11). *Ikszeld be a tizenegyest is!*

2. (bizalmas) Ezzel a számmal jelölt személy, dolog. *Kérem a tizenegyest a pénztárhoz! Hozd ide a tizenegyest!*

3. (Labdarúgásban) 11 m-ről végzett büntetőrúgás. *A kapus kivédte a tizenegyest.*

✧ Szin: **3.** *büntető, pontrúgás*

✧ Etim: A *tizenegy* számnév származéka. A *tizenegy* összetétel; *tizen*: a → *tíz* számnév ragozott alakja + → *egy*[1].

☝ Rövid *i*-vel ejtjük és írjuk.

tizenéves I. ◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~en*

Húsz év alatti, de tíz évnél idősebb korú. *Egy tizenéves lány már nem gyerek.* (tréfás) *Eladtam a tizenéves Ladámat.* (Főnévi használatban:) *A tizenévesek zenéjétől az idősebbeknek égnek áll a hajuk.*

✧ Szin: *serdülő, kamasz, bakfis, siheder, süvölvény, ifjonc,* (idegen) *tinédzser,* (bizalmas) *tini*

✧ Etim: A *tizen-* kezdetű számnevek mintájára, az angol *teenager* ‘serdülő’ kifejezés magyarítására keletkezett összetétel; *tizen*: a → *tíz* számnév ragozott alakja + → *éves*.

☝ Rövid *i*-vel ejtjük és írjuk.

tizenhatos ◆◆ fn –, *~t, ~a*

A labdarúgó kapu előtti büntetőterületet határoló vonal. *Szabadrúgás következik a tizenhatosról.*

✧ Etim: A *tizenhat* számnév származéka. A *tizenhat* összetétel; *tizen*: a → *tíz* számnév ragozott alakja + → *hat*[2].

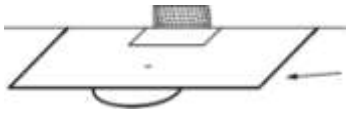

tízes I. ◆◆◆ mn *~ek, ~et,* –

1. ■ *Tízes szám*: tíz egységet tartalmazó szám, illetve ennek írott jele. *A tízes számot is behúztam a szelvényen.*

2. Ezzel jelölt, ilyen méretű. *Adj egy tízes kulcsot!*

3. ■ *Tízes évek*: évszázadnak 10-től 19-ig terjedő évei. *Még a tízes években történt ez az eset.*

4. Tíz egyedet magába foglaló. *Alakítsunk tízes csoportokat!*

5. Tíz pénzegységet érő. *Az automata tízes érmékkel működik.*

6. (bizalmas) Tíz órakor vagy valahány óra tíz perckor induló, érkező, kezdődő. *Lekéste a hat tízes autóbuszt. A tízes vonattal jövök.*

7. *Tízes számrendszer*: az a számrendszer, amelynek alapszáma tíz, s a számjegyek helyi értéke jobbról balra haladva a tízszeresére nő. *Leggyakrabban a tízes számrendszert használjuk.*

✧ Szin: **7.** (idegen) *decimális*

✧ Etim: A → *tíz* számnév származéka.

☝ Hosszú *í*-vel írjuk, de az *í* a kiejtésben megrövidülhet: [tízes] vagy [tizes].

tízes II. ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. A tíz egységet magában foglaló szám, illetve ennek jele. *Írj ide egy tízest!*

2. Ezzel a számmal jelölt személy, dolog. *Úgy látom, a tízest rúgták fel. A tök tízest húztam.*

3. (bizalmas) Tíz vagy tízezer pénzegységet érő bankjegy, vagy ennyi pénz. *Nincs kölcsön egy tízesed? Dobj be még egy tízest!*

4. Több jegyű számban hátulról a második számjegy. *Kerekítsd a tízeseket százasokra!*

✧ Etim: A → *tíz* számnév származéka.

☝ Hosszú *í*-vel írjuk, de az *í* a kiejtésben megrövidülhet: [tízes] vagy [tizes].

tízparancsolat ◆◆ fn –, *~ot, ~a*

1. A keresztény és a zsidó vallás tíz pontba foglalt alaptörvénye. *Megszegi a tízparancsolatot. El tudod mondani a tízparancsolatot?*

2. (tréfás) Valaminek a tíz pontba foglalt szabályzata. *Nagyobb kirándulóhelyek környékén ki szokták írni az erdőben való viselkedés tízparancsolatát.*

✧ Szin: **1.** (idegen) *dekalógus, dekalogosz* **2.** *szabálygyűjtemény,* (tréfás) *illemkódex*

✧ Etim: Összetétel; → *tíz* + *parancsolat*: a → *parancsol* ige származéka.

tó ◆◆◆◆◆ fn *tavak, tavat, tava*

Tengerrel összeköttetésben nem lévő nagyobb állóvíz. *A Kaszpi-tenger valójában nem is tenger, hanem óriási tó. Délután lementünk a tóra fürdeni.*

✧ Szin: *tavacska, tengerszem,* (bizalmas) *kacsaúsztató*

✧ Etim: Ősi, uráli kori szó.

toalett ◆◆ fn *~ek, ~et, ~je* (idegen)

1. (választékos) (Különösen nőknél:) Külső megjelenés, tisztálkodás, szépségápolás együtt. *Tizenegyre elkészülsz a toaletteddel, szívem?*

2. (választékos) Elegáns női ruha. *A fogadáson a hölgyek a legújabb estélyi toalettekben pompáztak.* (gúnyos) *Micsoda toalett! Úgy néz ki, mint egy papagáj!*

3. (régi) Toalettasztal. *Több órát tölt a toalett előtt.*

4. (szépítő) Illemhely. *Megmondaná kérem, hol van itt a toalett?*

✧ Szin: **1.** *szépítkezés,* (bizalmas) *smink* **2.** *öltözék, ruházat, viselet,* (bizalmas) *ancúg,* (szleng) *szerelés* **4.** *vécé,* (szépítő) *mosdó,* (választékos) *mosdóhelyiség,* (régi) *árnyékszék,* (durva) *budi, rötyi, reterát*

✧ Etim: Francia eredetű nemzetközi szó.

toboroz ◆◆◆ ige *~ni*

1. (régi) (Önkéntes katonákat) gyűjt. *A huszárezredbe újoncokat toboroznak.*

2. (Embereket) valamely célra igyekszik megnyerni. *A képviselőjelölt választókat toboroz.*

✧ Szin: **1.** *soroz,* (régi) *verbuvál, újoncoz, rekrutál* **2.** *összegyűjt, gyűjt, szed, összeszed, szervez*

✧ Etim: Az önállóan nem adatolható *tobor* származéka. A *tobor* a → *tapos*, → *tipor*, → *topog* igék tövével azonos nyelvjárási, hangutánzó eredetű *top ~ tap* ‘leteper, négykézláb áll, megy’ ige származéka.

toborzó I. ◆◆ mn, mn-i in *~k, ~t,* –

Olyan, aki, ami toboroz. *A toborzó őrmester csákót nyom az újonc fejébe. Mindenfelől toborzó zeneszó hallatszik.*

✧ Szin: *sorozó, verbuváló,* (régi) *újoncozó*

✧ Etim: A → *toboroz* ige származéka.

toborzó II. ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Toborzást végző személy. *A toborzók borral itatják a legényeket.*

2. (régi, ritka) Toborzás. *Országszerte toborzókat tartanak.*

3. Régi magyar tánc. *A katonák toborzót járnak.*

✧ Szin: **1.** *sorozó, verbuváló,* (régi) *újoncozó* **2.** *sorozás,* (régi) *újoncozás, verbuválás* **3.** *verbunkos*

✧ Etim: A → *toboroz* ige származéka.

toboz ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

Egyes növények pikkelyes termése. *Az éger körömnyi fekete tobozai télen is a fán maradnak. A gyerekek szívesen gyűjtögetik a fenyőfák megkeményedett, lehullajtott tobozait.*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

tobzód|ik ◆◆ ige *~ni* (választékos)

1. Dőzsöl, dorbézol. *„Tobzódtatok, tobzódtatok, Éppen elég volt ezer évig”* (Ady E.: A hadak útja).

2. *Tobzódik valamiben*: túlzott mértékben él vele. *Tobzódik az ételben-italban. A festmény tobzódik a színekben.*

✧ Szin: **1.** *mulatozik, korhelyeskedik, részegeskedik, züllik,* (választékos) *tivornyázik,* (régi) *dombéroz,* (bizalmas) *murizik, bulizik* **2.** (választékos) *dúskál*

✧ Táj: **1.** *devernyál, devernyázik, lumplíroz*

✧ Ell: **2.** *szűkölködik*

✧ Etim: A → *toboroz* ige tövével azonos nyelvjárási, hangutánzó eredetű *top ~ tap* ‘leteper, négykézláb áll, megy’ ige származéka.

tócsa ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Esővízből összegyűlt pocsolya. *Az éjjel esett, csupa tócsa az út. Beleléptem egy tócsába.*
2. Kiömlött folyadék. *Felborult a kávéscsésze, vigyázz, ne lépj bele a tócsába!*
✧ Szin: **1.** (régi, népi) *pocsolyék, pocséta*
✧ Táj: **1.** *tocsogó, locs, lótya, kopolya*
✧ Etim: A → *tó* főnév származéka.

tocsog ◆◆ ige *~ni*
1. Vízben vagy sásban járva csobbanásszerű hangokat hallat. *Sekély vízben, pocsolyákban tocsogni olyan jó!*
2. *Tocsog valamitől*: (étel zsírt, olajat) túlzott mértékben tartalmaz. *Ez a pörkölt tocsog a zsírtól, nem tudom megenni.*
✧ Szin: **1.** *cuppog, captat*
✧ Táj: **1.** *copákol, pocsog*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó. Töve összefügghet → *totyakos*, → *totyog* szavaink tövével.

tódít ◆◆ ige *~ani*
1. (Történetet, elbeszélést) túlozva megtold, kiszínez. *A történetet tódítva adta elő.*
2. Nagyokat mond, túloz. *Szeret tódítani, a felét se hidd el annak, amit mond!*
✧ Szin: *lódít, füllent, hazudozik, hazudik,* (bizalmas) *gurít,* (szleng) *linkel*
✧ Táj: *űz-fűz*
✧ Ell: *igazat mond*
✧ Etim: A → *told* ige származéka.

tódul ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. (Emberek tömege) tolakodva özönlik, nyomul valahova. *Mindenki az udvarra tódult.*
2. (Folyadék vagy pénz) nagy erővel és nagy tömegben zúdul, özönlik valahova. *Hirtelen minden vér az agyába tódult, elöntötte a méreg. Ha az üzlet beindul, tódul majd a pénz is.*
✧ Szin: **1.** *csődül, sereglik, tolul, árad, áramlik, hömpölyög* **2.** *szökik, szökell, dől, ömlik, tolul, árad, áramlik, hömpölyög*
✧ Etim: A → *told* ige származéka.

tóga ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Ókori római polgár vállon átvetve hordott, lepelszerű ruhája. *A szenátus tagjai díszes tógában érkeznek a Forum Romanumra.*
2. (régi) A XIX. sz. közepéig a református kollégiumok bentlakó diákjainak palástszerű, bő felsőruhája. *A debreceni református kollégium diákjai Csokonai idejében tógát viseltek.*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

tohonya ◆◆ mn *~k, ~t, ~n* (népi, rosszalló)
Nehézkesen mozgó, lomha (ember), illetve ilyen emberre jellemző. *Úgy mászol, mint a tetű, ne légy már olyan tohonya! Szegény kislány, milyen tohonya mozgása van!*
✧ Szin: (rosszalló) *lusta,* (népi, rosszalló) *tunya, rest, henye, tespedt*
✧ Táj: *tohonyás*
✧ Ell: *fürge, élénk, mozgékony*
✧ Etim: Valószínűleg a → *tunya* melléknév játszi-hangfestő továbbalakításával keletkezett.

tojás ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. Madárnak az a cselekvése, hogy tojik. *A tyúkok tojás előtt nagyon izgatottak.*
2. Madarak és bizonyos hüllők általában meszes héjú nagy petéje. *A teknősök a tengerpart homokjába rakják tojásaikat.* • Szólás: *Most kelt ki a tojásból*: nagyon fiatal, tapasztalatlan. | *(Egyszerű, mint a) Kolumbusz tojása*: bonyolultnak vagy lehetetlennek tűnő probléma, amelyről utólag kiderül, hogy igen egyszerű a megoldása.
3. Tyúktojás (mint étel). *Ebédre süss magadnak három tojást!* ■ *Húsvéti, hímes* vagy *piros tojás*: a locsolóknak adott festett (kemény)tojás. *Szépek lettek idén a piros tojások.* • Szólás: *Úgy vigyáz rá, mint a hímes tojásra*: igen óvatosan bánik vele, nagy becsben tartja.

4. (népi) Egyes rovarok petéje. *A hangyák menekítik tojásaikat.*
5. (bizalmas) Férfi, illetve hím állat heréje. *Félti a tojásait, inkább nem verekszik.*
✧ Szin: **5.** (szleng) *mogyoró, golyó,* (durva) *tök*
✧ Táj: **2.** *mony, tojomány, tikmony, segg-gyümölcs*
✧ Etim: A → *tojik* ige származéka.
✧ Ö: kakukk + tojás, záp + tojás

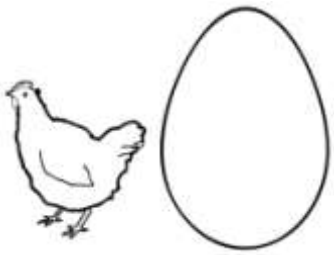

toj|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. (Tojással szaporodó állat nősténye) a kifejlődött tojást kinyomja magából. *Tojnak a tyúkok. Hármat tojt a fürjecske.*
2. (ritka) (Petét) rak. *Valami lepke a virág levelére tojta a petéit.*
3. (bizalmas) Székel. *Ne zavard, éppen tojik.* ■ *Tojik valamire*: semmibe vesz valamit.
✧ Szin: **3.** (szépítő) *nagydolgozik, könnyít magán,* (szépítő, bizalmas) *trónol,* (gyermeknyelvi) *kakil,* (bizalmas vagy gyermeknyelvi) *kakál,* (szleng) *kábelt fektet, kulál,* (durva) *szarik*
✧ Etim: Vitatott eredetű. Vagy honfoglalás előtti török jövevényszó, vagy ősi, uráli kori szó.
tojó ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Madár nősténye. *A tojó általában kevésbé díszes tollazatú, mint a hím.*
✧ Etim: A → *tojik* ige származéka.
tok[1] ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
1. Valamely tárgy számára készült védő tartó. *Hátára vette a nagybőgő tokját.*
2. A szervezet bizonyos részeit körülvevő burok. *A balesetben megsérültek az ízületi tokok is.* • Szólás: (bizalmas) *Az eszed tokja!*: ostobaságot mondasz.
3. Toktermés. *A mák száraz tokjaiból gyógyszert készítenek.*
4. Madár bőrében található képződmény, amelyből a toll kinő. *Sütés előtt a fácán tokjait feltétlenül távolítsuk el.*
5. Keret, amelybe ajtót, ablakot illesztenek. *A viharban kitört néhány ablak, de a tokok szerencsére sértetlenek maradtak.*
✧ Szin: **1.** *doboz, kapszula, skatulya,* (régi) *szelence, burok, huzat* **2.** *burok* **3.** *gubó*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.
tok[2] ◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
1. Porcos vázú tengeri hal, amely íváskor a folyókba vándorol. *A Földközi-tengerben élő toknak rokona a hazánkban is előforduló kecsege. A tok besózott ikrája a kaviár.*
2. A tok nevű hal húsa mint étel. *Előételnek rendeljünk tokot!*
✧ Szin: *tokhal*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán honfoglalás előtti török jövevényszó.
toka ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Áll alatti, lelógó zsírpárna. *Szörnyen meghízott, dupla tokát eresztett. A sertés tokájából finom szalonna készül.*
✧ Etim: Megszilárdult ragos alakulat: egy szláv eredetű, ‘háj, zsír’ jelentésű főnév birtokos személyjeles alakja.

tokaji ◆◆◆ mn *~ak* vagy *~k, ~t,* –

Tokajból való, e helyre jellemző. *Egy tokaji aszút is hoztak a vendégek. A tokaji szüretek hangulatát csak leírásból ismerem.* (Főnévi használatban:) Tokaji bor. *A tokaji a borok királya s a királyok bora. Bonts ki egy üveg tokajit!*

✧ Etim: A *Tokaj* helynév származéka.

tokány ◆ fn *~ok, ~t, ~a*

Csíkokra (ritkábban kockára) vagdalt húsból készült hagymás, fűszeres húsétel. *A borsos tokányhoz vékony szalonnacsíkokat is pirítanak, a húst pedig fehérborral eresztik föl. Az erdélyi tokány általában tejföllel készül.*

✧ Etim: Román jövevényszó.

toktermés ◆ fn

Érés után szétnyíló, száraz, sok magvú termés. *A mák gubója toktermés.*

✧ Szin: *tok*

✧ Etim: Összetétel: → *tok*[1] + → *termés*.

tol ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Állandó nyomással helyéről elmozdít valamit, esetleg valakit. *A dombon felfelé tolja a kerékpárját. Szemüvegét a homlokára tolja. A mozdony nemcsak húzni, de tolni is tudja a szerelvényt. A szumó birkózók tolják egymást a szőnyegen.* (durva) ■ *Valahova tolja a képét* vagy *a pofáját*: szemtelenül odamegy. *Nem szégyelled a szemem elé tolni a pofádat?*

2. (bizalmas) ■ *Valakire* vagy *valamire tol valamit*: áthárítja rá. *Megpróbálja rám tolni a dolgot, pedig én ott se voltam.*

3. (Eseményt) későbbi időpontra halaszt. *Toljuk a megbeszélést péntekre, akkor mindenki itt lesz!*

✧ Szin: **1.** *taszít, lök, nyom, csúsztat* **2.** *fog, ráfog,* (bizalmas) *ken* **3.** *halogat, elodáz*

✧ Táj: **1.** *hárant, tomít*

✧ Ell: **1.** *húz, vontat* **3.** *sürget, siettet*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

tolakod|ik ◆◆◆ ige *~ni* **tolaksz|ik** *tolakodni*

1. Erőszakosan, lökdösődve igyekszik előrejutni. *Mit tolakodik? Álljon a sor végére!*

2. Erőszakosan vagy szemtelenül igyekszik valahová vagy valamilyen helyzetbe, társaságba (be)kerülni. *Hívatlanul tolakodott a társaságba, senki sem látta szívesen.*

✧ Szin: **1.** *nyomakodik, furakodik, tolong, nyomul, törtet, furakszik, tülekedik* **2.** *nyomul, furakszik, furakodik, nyomakodik*

✧ Táj: **1.** *gyurakodik, tomakodik, turakodik*

✧ Etim: A → *tol* ige származéka.

tolat ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Valakit arra kér vagy kényszerít, hogy valamit toljon. *Mással tolatja a talicskáját.*

2. (Mozdony, vasúti kocsi) a szerelvény rendezése során más vágányra megy át. *Szerelvény tolat a harmadik vágányra.*

3. Hátramenetben megy. *Tolass a kapualjba a kocsival!* (bizalmas) *Tolass arrébb, nem férek el tőled!*

4. (bizalmas, rosszalló) Törtetően igyekszik érvényesülni. *Nagyon helyezkedik, tolat a munkahelyén.*

5. (szleng) Valaki után igyekszik. *Ki után tolatsz, hogy ennyi virágot veszel?*

✧ Szin: **3.** *hátrál, farol,* (régi) *farával fordul,* (idegen, bizalmas) *rükvercol, curikkol* **4.** *iparkodik, hajt,* (bizalmas, rosszalló) *pedálozik,* (szleng) *nyomul* **5.** (szleng) *nyomul; hajt valakire*

✧ Táj: **3.** *seggel, kandarlik*

✧ Etim: A → *tol* ige származéka.

told ◆◆◆ ige *~ani*

1. Valamely anyagot hozzáerősítve a terjedelmét növeli. *Legalább három centit kell toldani ehhez a kinőtt nadrághoz, hogy a gyerek újra hordani tudja.* ● Szólás: *Ha rövid a kardod, toldd meg egy lépéssel*: menj közelebb az ellenséghez!

2. Pótlólag hozzátesz valamit. *Toldok még néhány szót a levélhez. A múltkor adott pénzhez toldok még egy keveset.*

✧ Szin: **1.** *kapcsol, illeszt, függeszt* **2.** *hozzáad, hozzáfűz, kiegészít, csatol*

✧ Ell: **1.** *leválaszt, szétbont, levág*

✧ Etim: A → *tol* ige származéka.

toldalék ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Valaminek később hozzátoldott része. *A kastélynak ez a szárnya toldalék. A ruha toldaléka színében elüt az eredeti anyagtól.*

2. (régi) Írásos mű függeléke. *Hiányzik a könyv toldaléka.*

3. A szó végéhez járuló szóelem (képző, jel vagy rag). *Ha levágod a toldalékokat, megkapod a szótövet.*

✧ Szin: **1.** *toldat, toldás, járulék, pótlás, kiegészítés* **2.** *pótlás, melléklet, kiegészítés,* (idegen) *appendix, szupplementum* **3.** (idegen) *formáns, affixum, szuffixum*

✧ Etim: A → *told* ige származéka.

toll ◆◆◆◆◆ fn *~ak, ~at, ~a*

1. Madarak testén növő, üreges szárból és ebből kétoldalt egy síkban sűrűn elágazó finom szálakból álló szaruképződmény. *Kiesett egy tolla a papagájnak.* ● Szólás: *Idegen tollakkal ékeskedik*: olyasmivel büszkélkedik, ami nem az övé.

2. Ezeknek egy madáron található összessége. *A galamb a tollát tisztogatja. A kacsa, liba kitépett és fosztott tollával párnát, paplant töltenek.*

3. Tintával való írásra használt – régen lúdtollból faragott – íróeszköz. *A mai tollak nemigen hasonlítanak a lúdtollra. Az íróasztalának a fiókja tele van tollakkal.* ■ *Tollat ragad*: írni kezd. *Végre tollat ragadtam, megírom neked az ígért levelet.* | *Tollat forgat*: írói tevékenységet folytat. *Jól forgatja a tollat, ez már a harmadik sikerkönyve.*

4. Különféle tárgyak, eszközök laposan kiszélesedő része. *Eltörött a kulcs tolla.*

5. (szleng, gyakran rosszalló) Haj. *Rémes a tollam, ideje fodrászhoz mennem.*

✧ Szin: **1.** *tollpehely, pehely* **2.** *tollazat* **3.** *írótoll, golyóstoll, töltőtoll,* (régi vagy választékos) *penna* **5.** (bizalmas) *sörény,* (szleng) *séró*

✧ Etim: Ősi, uráli kori szó.

✧ Ö: daru + toll, golyós + toll, töltő + toll

☝ Ha *l*-lel kezdődő toldalék járul hozzá, egyszerűsítve csak két *l*-let írunk: *tollal*.

tollaslabda ◆◆ fn

1. Rendszerint műanyag tollakból és gumigolyóból álló, hálós ütővel könnyen repíthető játékeszköz. *A tollaslabda felrepült a fa egyik ágára.*

2. Ezzel játszott játék, sportág. *A tollaslabda a teniszhez hasonló játék, és már olimpiai sportág is.*

✧ Szin: **2.** (bizalmas) *tollas,* (Ka bizalmas) *bedminton, bedbinton, begbinton, begminton, bambinton,* (Mv; Dv bizalmas) *badminton*

✧ Etim: Összetétel; *tollas*: a → *toll* főnév származéka + → *labda*.

tollászkod|ik ◆◆ ige *~ni*

1. (Madár) tollazatát igazgatja, tisztogatja. *„Ímhol kerekedik egy fekete felhő, Abban tollászkodik egy fekete holló”* (népköltés).

2. (rosszalló) Lassan szedelőzködik, nehezen készülődik. *Ne tollászkodj már annyit, siess!*

3. (népi) Henyén tétlenkedik. *Míg a többiek dolgoznak, ő otthon tollászkodik.*

✧ Szin: **2.** (rosszalló) *cihelődik, kászálódik* **3.** *henyél, lustálkodik, haszontalankodik*

✧ Táj: **1.** *csimpeszkedik*

✧ Etim: A → *toll* főnév származéka.

tollbamondás ◆ fn

Felolvasott szöveg leíratása. *Az iskolában a helyesírást tollbamondással is gyakoroltatják. Jól sikerült a tollbamondásod?*

✧ Szin: *diktálás,* (idegen) *diktátum,* (régi, idegen) *diktandó,* (Va; Fv, Dv, Őv bizalmas) *diktát,* (Ka bizalmas) *diktánt*

✧ Etim: Összetétel; *tollba*: a → *toll* ‘íróeszköz’ főnév ragozott alakja + *mondás*: a → *mond* ige származéka.

tolmács ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Beszédet valakinek vagy valakiknek élőszóval más nyelvre fordító személy. *A tolmács élő beszédet, a fordító írott szöveget fordít egy másik nyelvre. A nemzetközi tárgyalások tolmács segítségével folynak.*

2. (választékos) Gondolatok, érzelmek kifejezője. *Tekintete hű tolmácsa volt a benne gyülemlő indulatoknak.*

3. (választékos) Szószóló. *Egy ügyvéd volt a sztrájkolók követeléseinek tolmácsa.*

✧ Szin: **1.** (A Közel-Keleten:) *dragomán* **2.** *közvetítő*

✧ Etim: Török vagy szláv jövevényszó.

tolmácsol ◆◆◆◆ fn *~ni*

1. (Beszédet) élőszóval valakinek vagy valakiknek más nyelvre fordít. *Az angol nyelvű előadást tolmácsolták. Barátom jól fordít spanyolra, de gyengén tolmácsol.*

2. (választékos) (Idegen nyelvű irodalmi művet) lefordít. *A Nobel-díjas regényt ő tolmácsolta magyarul.*

3. (választékos) (Másnak a gondolatát, érzelmét) kifejezi valaki előtt. *Szeretném tolmácsolni a társaság óhaját.*

4. (választékos) (Zeneművet) előad, bemutat. *A zenekar kitűnően tolmácsolta a Beethoven-szimfóniát.*

✧ Szin: **1., 2.** *lefordít, visszaad, magyarít* **3.** *közvetít, továbbít, továbbad, átad* **4.** *eljátszik,* (idegen) *prezentál, interpretál*

✧ Etim: A → *tolmács* főnév származéka.

tologat ◆◆◆ ige *~ni*

1. (Több dolgot egyenként vagy egy dolgot) ide-oda tol. *Az emeleten egész nap bútorokat tologattak. Tologasd egy kicsit a gyerekkocsit!*

2. Halogat valamit. *Folyton tologatják a határidőt, sose lesz így kész a munka.*

3. (rosszalló) (Ügyiratot, ügyet) elintézetlenül továbbad. *A bíróságon hónapok óta csak tologatják az aktámat.*

4. *Tologatnak*: (labdarúgásban a játékosok) az időt húzva egymásnak adogatnak. *A játékosok a saját térfelükön tologatnak.*

✧ Szin: **1.** *taszigál* **2.** *halaszt, húz-halaszt, elodáz, elnapol, kitol, elnyújt, későbbre tesz valamit; patópáloskodik* **3.** *késleltet, lassít, hátráltat*

✧ Táj: **1.** *tologál, toszogat*

✧ Ell: **2., 3.** *elintéz*

✧ Etim: A → *tol* ige származéka.

tolong ◆◆◆◆ ige *~ani*

1. (Emberek tömege) összetorlódva szorong valahol. *Ember ember hátán tolong a szűk szobában.*

2. (Sokaság) egymást taszigálva halad valahova. *Mindenki arra tolong, amerre a kijáratot sejti.*

✧ Szin: **1.** *hemzseg, nyüzsög, rajzik* **2.** *tolakodik, tülekedik, furakodik, nyomakodik, nyomul, lökdösődik*

✧ Táj: **1.** *sűrít* **2.** *gyurakodik, tomakodik, turakodik*

✧ Etim: A → *tol* ige származéka.

tolószék ◆◆ fn

Kerekeken guruló, tolható karosszék járni nem tudó betegek, rokkantak részére. *Mivel járni nem tudott, egész nap tolószékben üldögélt. A baleset után tolószékbe kényszerült.*

✧ Szin: *tolókocsi, rokkantkocsi, kerekes szék, járószék*

✧ Etim: Összetétel; *toló*: a → *tol* ige származéka + → *szék*.

tolul ◆◆◆ ige *~ni* (választékos)

1. (Embertömeg) sodródva tódul valahová. *A tömeg a koncert után a kapuhoz tolult.*

2. (Folyadék) feltartóztathatatlanul ömlik valahová. *Könny tolult a szemébe, amikor meglátott. Fejenálláskor vér tolult a fejébe.*

✧ Szin: **1.** *özönlik, zúdul, nyomul* **2.** *árad, áramlik, zúdul, dől, hömpölyög, tódul, szökik*

✧ Etim: A → *tol* ige származéka.

tolvaj ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Lopáson ért, azzal vádolt vagy amiatt elítélt személy. *Fogják meg! Tolvaj! Belökték a cellába két tolvaj mellé.* • Közmondás: *Alkalom szüli a tolvajt*: a kedvező körülmények még azt is lopásra csábíthatják, aki egyébként nem tenné.

2. (Jelzőként:) Olyan, aki vagy ami lopni szokott. *Elkaptuk a tolvaj szarkát.*

✧ Szin: **1.** *zsebmetsző,* (szleng) *zsebes, trombitás* **2.** *lopós, ragadós kezű, zsebmetsző,* (bizalmas) *enyveskezű,* (szleng) *zsebes, rajzoló, szajrés, trombitás* • *Amit a két szeme meglát, a keze ott nem hagyja. Ellopná az oltárról a terítőt is. Kilopná a tehénből a borjút. Korpája sincs, mégis lisztet árul. Pénz nélkül vesz a vásárban. Semmit a helyén nem hagy. Napnyugati kereskedő.*

✧ Táj: *hosszúkezű, hosszúkörmű, kezeragadi*

✧ Etim: Egy bizonytalan eredetű, talán ugor kori szótő származéka.

tombol ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (Személy) erős indulatában kiáltozva heves mozdulatokat tesz. *Tombol dühében, amiért nem kapta meg, amit akart.* (túlzó) *A bemutatón a közönség tombolt a lelkesedéstől.*

2. (Ló) táncolva rúgkapál. *A szilaj paripa tombol az idegességtől.*

3. (Személy) kicsapongóan mulatozik. *A koncerten tomboltak a fiatalok.*

4. (Pusztító természeti vagy társadalmi jelenség) teljes erejével érvényesül. *Szélvész tombol a tengeren. Járvány tombol a vidéken. Egész nap véres csata tombolt. Évekig tombolt az önkény.*

5. (Hangos érzelmi megnyilvánulás) a tetőfokán van. *A lakodalomban tombol a vígság.*

✧ Szin: **1.** *őrjöng, toporzékol, tör-zúz, háborog, viharzik, dühöng, dúl-fúl* **2.** *dühöng, őrjöng* **3.** (választékos) *tivornyázik* **4.** *pusztít, dúl, tetőfokára hág* **5.** *tetőfokára hág*

✧ Ell: **1.** *lecsillapodik, lehiggad, elcsitul, megnyugszik* **2.** *lecsillapodik, megnyugszik* **3.** *véget ér,* (választékos) *elül*

✧ Etim: A régi nyelvi *tomb* ‘ugrál’ ige származéka. A *tomb* hangutánzó eredetű szó, a → *tapos*, → *tipor*, → *toboroz*, → *topog*, → *toppant* igék tövével azonos nyelvjárási *top* ‘megy, lép’ ige származéka.

tombola ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Nyeremények kisorsolása a játékban résztvevőknél lévő számok alapján. *Vidám összejövetelek kedvelt játéka a tombola. Ezt a játékmackót a szilveszteri tombolán nyertem.*

✧ Szin: *sorsjáték,* (választékos) *tárgysorsjáték, nyereménytárgy-sorsolás*

✧ Etim: Olasz jövevényszó.

tompa ◆◆◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n*

1. Nem (eléggé) hegyes vagy éles (tárgy). *Tompa ez a kés, meg kell éleztetni. Tompa ceruzával nem tudok szépen rajzolni.*

2. A szokottnál halkabb és mélyebb (hang). *A pléhtányér tompán koppant a földön. Tompa moraj hallatszott nyugat felől.*

3. Homályos, halvány (fény). *A petróleumlámpa tompa fényt ad.*

4. Sötét, nem telt árnyalatú (szín). *Szereti a tompa színeket, most is egy szürkésbarna kabátot vett.*

5. Csökkent vagy kis erejű, képességű (érzés, érzékelés, érzékszerv). *A vaddisznónak tompa a látása, de szaglása kitűnő. Tompa fájdalmat érez a derekában. Tompa kábulat, zsibbadtság vett rajta erőt.*

6. Nehéz felfogású (személy vagy ész, észjárás). *Kicsit tompa agyú, mindent ötször el kell neki magyarázni. Ma valahogy olyan tompa vagyok, nem tudok koncentrálni.*

✧ Szin: **1.** *életlen, kihegyezetlen,* (régi) *buta* **2.** *rekedt, rekedtes, érdes, reszelős, fojtott, mély, fátyolos* **3.** *ködös, szűrt, átlátszatlan* **4.** *fakó, matt, sápadt, fénytelen, halovány, elmosódott, halvány, pasztell* **5.** tompult **6.** *nehézfejű, bárgyú, buta, bamba, ostoba, értetlen, zsibbadt,* (szleng) *kómás* • **1.** *Olyan, mint a bot.* **6.** (tréfás) *Agyilag zokni.*

✧ Táj: **1.** *topa* **6.** *boteszű*

✧ Ell: **1.** *éles, hegyes, szúrós* **2.** *zengő, öblös, harsány, érces* **3.** *ragyogó, erős* **4.** *harsány, élénk* **5.** *éles* **6.** *értelmes, okos, eszes, élénk*

✧ Etim: Szláv jövevényszó.

tompaszög ◆ fn

90°-nál nagyobb, 180°-nál kisebb szög. *A két egyenes tompaszöget zár be.*
✧ Ell: *hegyesszög*
✧ Etim: Összetétel: → *tompa* + → *szög*[2].

tompor ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. (választékos) Valamely állat fara. *A lovak tomporára azonosításul bélyeget sütnek.*
2. (régi vagy tréfás) A csípő és a farcsont közötti domborulat. *Elesett a jégen, jól megütötte a tomporát. Nézd azt a nőt, hogy riszálja a tomporát!*
✧ Szin: **2.** *fenék,* (választékos) *ülep, hátsó fertály, altáj,* (bizalmas) *hátsó, sejhaj, popsi, popó,* (szleng) *tunika,* (durva) *valag, segg*
✧ Táj: *fundus, seggeorcája*
✧ Etim: A régi nyelvi *tomp* ‘comb felső része’ főnév származéka. A *tomp* vitatott eredetű: vagy a nyelvjárási, hangutánzó eredetű *top* ‘láb (alsó része)’ főnév szóhasadással elkülönült párja, vagy ősi, finnugor kori szó.

tonhal ◆ fn
1. Nagy testű, kékesfekete hátú, fehér hasú, ízletes húsú tengeri hal. *A tonhal akár 4-5 méteresre is megnőhet.*
2. Ebből készült étel. *Ebédre rántott tonhalat eszünk tartármártással.*
✧ Etim: A német *Thunfisch* ‘tonhal’ részfordításával keletkezett összetétel; *ton*: francia eredetű szó + → *hal*.

tonna ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Súlymérték (1000 kg). (Jelzőként:) Ilyen súlyú. *Tíz tonna folyami kavicsot rendeltek a park felújításához.*
2. (népi, régi) Általában termények tárolására való hordószerű edény. *„…most nyakrafőre őrletik a lisztet, és tömik vele a tonnákat”* (Jókai M.: A senki szigete).
✧ Etim: Latin jövevényszó.
☝ Rövidítése: *t* (pont nélkül).

topánka ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (választékos)
Kicsiny női vagy gyermekcipő. *Egy könnyű topánkát vett az unokájának. A királyfi megtalálta Hamupipőke egyik topánkáját.*
✧ Szin: *lábbeli,* (választékos) *cipellő, cipőcske*
✧ Etim: A *topán* ‘kicsi cipő’ származéka. A *topán* bizonytalan eredetű: vagy a nyelvjárási, hangutánzó eredetű *top* ‘lép’ ige, vagy az ebből képzett *topa* ‘sánta, lúdtalpas’ származéka.

topáz ◆ fn *~ok, ~t, ~a*
Általában sárgás színű, áttetsző drágakő. *A csiszolt topázt gyűrűbe foglalják.*
✧ Etim: Latin, végső soron görög eredetű vándorszó.

topog ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. (Ember vagy állat) lábát váltakozva emelgeti és talpával a földet verdesi. *A nagy hidegben a sorban állók türelmetlenül topognak.*
2. Apró léptekkel ide-oda járkál. *Ne topogj, döntsd el, merre akarsz menni!*
✧ Szin: **1.** *toporog, tipeg-topog, dobog* **2.** *tipeg, tipeg-topog, toporog*
✧ Táj: **1.** *tapicskol, topogat*
✧ Etim: A → *tapos*, → *tipor*, → *toppant* igék tövével azonos nyelvjárási, hangutánzó eredetű *top* ~ *tap* ‘leteper, négykézláb áll, megy’ ige származéka.

toportyán ◆ fn *~ok, ~t, ~ja* (népi, régi)
Nádi vagy réti farkas. *Toldi Miklós puszta kézzel végzett a toportyánokkal.*
✧ Táj: *toportyánféreg, csikasz*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

toporzékol ◆◆◆ ige *~ni*
1. Indulatában lábával dobog. *„Én még őszinte ember voltam, ordítottam, toporzékoltam”* (József A.: Mama). *A lovak türelmetlenül toporzékolnak.*
2. (ritka) *Toporzékol valami ellen*: dühösen, de tehetetlenül tiltakozik. *Ne toporzékolj az Úr ellen, fiam!*
✧ Szin: **1.** *dühöng, mérgelődik, dúl-fúl, rúgkapál, tombol, tajtékzik*
✧ Táj: **1.** *tapsikol,* (ló) *dobrokol*
✧ Etim: A → *toboroz* ige régi nyelvi *toborzék* ‘tánc’ származékának továbbképzett alakja.

toppant ◆ ige *~ani*
Talpát hirtelen a földhöz csapja. *Dühében nagyot toppantott.*
✧ Szin: *dobbant*
✧ Táj: *dobbint*
✧ Etim: A → *tapos*, → *tipor*, → *topog* igék tövével azonos nyelvjárási, hangutánzó eredetű *top* ~ *tap* ‘leteper, négykézláb áll, megy’ ige származéka.

toprongyos ◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
Elhanyagolt külsejű (személy, ruha). *Toprongyos koldus áll a metró bejáratnál. Egy toprongyos kabátban jelent meg.*
✧ Szin: *rongyos, slampos, slendrián, ütött-kopott, vedlett, ágrólszakadt,* (bizalmas) *topis,* (szleng) *csóró*
✧ Táj: *ribancos*
✧ Ell: *elegáns, csinos, jól öltözött*
✧ Etim: Valószínűleg összetétel; *top*: önkéntelen hangkitörésből keletkezett ‘hopp’ értelmű indulatszó + → *rongyos*.

tor[1] ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. (régi, választékos) Lakoma, eszem-iszom. *A vadászat után hatalmas tort rendeztek.*

2. ■ *Halotti tor*: az elhunyt tiszteletére a temetés után rendezett lakoma. *Az özvegy a halotti torra meghívta az egész rokonságot.*

3. Disznótor. *A disznóölés utáni toron hurkát, kolbászt, toroskáposztát szoktak fogyasztani.*

✧ Szin: **1.** *evés-ivás,* (választékos) *dáridó, tivornya, lakmározás, lakomázás,* (régi) *lakodalom,* (idegen) *kollációc,* (szleng) *zaba* **2.** (választékos) *gyászlakoma*

✧ Etim: Vitatott eredetű. Vagy a → *torok* főnév tövével azonos ősi, ugor kori *tor* szóból alakult jelentéselkülönüléssel, vagy honfoglalás előtti török jövevényszó.

✧ Ö: disznó + tor

tor[2] ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

Rovarok, rákok testének középső része. *A tor az ízeltlábúak egyes fajainál a fejet és potrohot kapcsolja össze. A pókok és egyes rákok feje összeforrt a torral, közös páncél fedi, ez a fejtor.*

✧ Etim: Nyelvújítás kori elvonás a latin *thorax* ‘mell, mellkas’ főnévből, illetve görög megfelelőjéből.

torkolat ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. A folyó utolsó szakasza, ahol egy másik vízbe ömlik. *A Rajnának többágú torkolata van, tehát deltatorkolatú folyó. Hatalmas kikötő épült a folyó torkolatánál.*

2. Barlangnak, völgynek a szabadba, illetve nyílt térre vezető nyílása. *A barlang torkolatát vasajtóval zárták le. Utunk egészen a völgy torkolatáig vezet.*

3. Lőfegyver csövének nyílása. *Lövéskor a torkolatból tűz csap ki. A fejének szegezte a puska torkolatát.*

✧ Szin: **1.** *delta* **2.** *száj, bejárat, szoros,* (régi) *szád, szorulat*

✧ Ell: **1.** *forrás, eredet*

✧ Etim: A → *torok* főnév származéka.

torkoll|ik ◆◆◆ ige *~ni* vagy *~ani*

1. (Folyó) valamely nagyobb vízbe beleömlik. *A Tisza a Dunába torkollik, a Duna pedig a Fekete-tengerbe.*

2. (választékos) (Folyamat) kibontakozva, fokozódva valahová vezet. *A vita elfajult, veszekedésbe torkollott.*

✧ Szin: **1.** *folyik, belefolyik, beágazik* **2.** *eredményez, okoz valamit; valamivé alakul*

✧ Ell: **1.** *ered, fakad*

✧ Etim: A → *torok* főnév származéka.

torkos ◆◆◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, ~an*

1. Ételbe vagy ételekbe (lopva) belekóstolgató. *A torkos macska belenyalt a krémbe.*

2. Evésben, ivásban mértéktelen. *Torkos ember, nem csoda, ha folyton fáj a gyomra.*

✧ Szin: **1.** *nyalánk, nyalakodó,* (régi) *ínyeskedő,* (népi) *pákosztos* **2.** *falánk, mohó, nagyevő, telhetetlen, nagyétkű,* (bizalmas) *haspók,* (szleng) *zabálós*

✧ Táj: **1.** *pákosztor* **2.** *nagyétkű, nagybélű, nyelő-faló*

✧ Ell: **1.** *mértéktartó, fegyelmezett* **2.** *válogatós, mértéktartó, kisétkű*

✧ Etim: A → *torok* főnév származéka.

torlasz ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. (Víz, szél által létrejövő,) közlekedést akadályozó halom. *A viharos szél a hóból torlaszokat emelt.*

2. Barikád. *A moszkvaiak torlaszokkal zárták el az utat a puccsisták tankjai elől.*

✧ Szin: **1.** *akadály, hótorlasz, hóakadály,* (régi) *akadék, torlat*

✧ Etim: Elvonással keletkezett a *torlaszt* igéből. A *torlaszt* a régi nyelvi *torlik* ‘torlódik’, illetve az ebből képzett → *torlódik* ige *torl-* tövének nyelvújítás kori származéka.

torlód|ik ◆◆◆ ige *~ni*

1. (Akadályba ütközve) felgyülemlik, halmozódik. *Sávlezárás miatt torlódnak a járművek. Egyre torlódik az elvégezetlen munka az íróasztalán.* (átvitt) *A túlterhelt telefonvonalon torlódnak a hívások.*

2. (választékos) (Események, gondolatok, emlékek) sűrűn követik egymást. *Torlódnak az események, alig tudom követni őket.*

✧ Szin: **1.** *zsúfolódik, összegyűlik, összetömörül, felgyülemlik, tornyosodik, felszaporodik* **2.** *sűrűsödik*

✧ Ell: **1.** *feloszlik, szétszéled, apad, csökken, fogy* **2.** *ritkul*

✧ Etim: A *tol* ige *torol, torlik* ‘torlódik’ származékának a nyelvújítás korában továbbképzett alakja.

torma ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Gyökeréért termesztett konyhakerti növény. *A torma a nedves talajt kedveli.*

2. E növény csípős ízű gyökere mint ételízesítő. *Kérek egy pár virslit ecetes tormával!*

✧ Etim: Honfoglalás előtti török jövevényszó.

torna ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Az a sportág, amelynek gyakorlatai, gyakorlatsorai a természetes testmozgásokon alapulnak és (tornaeszközzel vagy anélkül) a test egész izomzatának erősítését szolgálja. *Tornából világbajnoki ezüstérmet szerzett.* ■ *Művészi torna*: talajon, zenére végzett tornagyakorlatokat tartalmazó női sportág. *Művészi tornát tanít egy nagy múltú sportegyesületben.*

2. Testedzés, testgyakorlás. *Jót tesz egy kis reggeli torna.*

3. (bizalmas) Testnevelés mint iskolai tantárgy. *Felmentést kaptam tornából.*

4. (régi) ■ *Lovagi torna*: bajvívás, hadijáték a középkorban. *Az egész várnép vigégnézte a látványos lovagi tornát.*

5. Sportmérkőzések sorozata. *A tornát a Ferencváros csapata nyerte.*

✧ Szin: **1.** *gimnasztika,* (régi) *tornászat* **2.** (választékos) *testgyakorlat* **3.** (bizalmas) *tesi, tesióra* **4.** *harci játék,* (régi) *párviadal* **5.** *bajnokság, verseny,* (Fv bizalmas) *turnaj*

✧ Etim: A latin *tornamentum*, *torneamentum* 'harcjáték, lovagi torna' nyelvújítás kori rövidítésével keletkezett.

✧ Ö: gyógy + torna

tornác ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Régi falusi háznak az udvar felé néző, oszlopos, nyitott része. *Egész nap a tornácon üldögél. Nagymamáék házának hosszú tornáca van.*

2. ■ *A pokol tornáca*: **a)** a megváltásra várakozó lelkek tartózkodási helye. *Dante Isteni színjátékának első része a pokol tornácán játszódik.* **b)** (választékos) megpróbáltatások, borzalmak színhelye. *A front a katonák számára a pokol tornáca.*

✧ Szin: **1.** *veranda, pitvar,* (bizalmas) *gang*

✧ Táj: **1.** *ámbitus, gádor, házelő*

✧ Etim: Vitatott eredetű. Vagy a → *terasz* főnévvel azonos eredetű vándorszó, vagy német jövevényszó.

tornádó ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen)

Főleg Észak-Amerikában előforduló forgószél. *A tornádó kavarta félelmetes portölcsér percről percre közeledett. A tornádó rendkívüli sebessége és a felszínen kifejtett igen erős szívóhatása miatt okoz nagy pusztításokat.*

✧ Szin: *ciklon, orkán, szélvihar, szélvész, fergeteg, forgóvihar, tájfun, hurrikán*

✧ Táj: *tátorján, viheder, vihornya*

✧ Etim: Angol, végső soron spanyol eredetű nemzetközi szó.

tornász ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Tornával foglalkozó, azt űző sportoló. *Magyar tornász nyerte a lólengést.*

2. Iskolai órán vagy kedvtelésből tornázó személy. *Ő volt a legjobb tornász az osztályban. Reggel ötkor az üdülő néptelen kertjében csupán egy magányos tornász hajladozott.*

✧ Etim: Vagy a → *torna* főnév származéka, vagy elvonással keletkezett a → *tornászik* igéből.

✧ Ö: lég + tornász

tornász|ik ◆◆◆ ige **tornáz|ik** *~ni*

1. Tornagyakorlatokat végez. *Minden reggel tornászik, így frissen kezdi a napot.*

2. (ritka, bizalmas) ■ *Valahová tornázza magát*: akadályokat ügyesen leküzdve eljut valahová. *A kőfal tetejére tornászta magát.* (átvitt) *Az év végére a legjobbak közé tornászta magát fizikából.*

✧ Etim: A → *torna* főnév származéka.

☝ A *tornászik* és a *tornázik* ma már egyenrangú alakváltozatok, bár a sport szaknyelvében csak a *tornázik* használatos. Korábban mindkét változat iktelen volt: *tornász, tornáz*, ezért ma is ragozhatjuk ikesen és iktelenül is: *tornászom, tornázom* vagy *tornászok, tornázok* stb., *tornásszék, tornázzék* vagy *tornásszon, tornázzon* stb.

tornyosul ◆◆◆ ige ~*ni* (választékos)

(Toronyszerűen, magasra) halmozódik, gyűlik. *Könyvek egymásra tornyosulnak az íróasztalán. A viharos tengeren hullámok, az égen sötét fellegek tornyosulnak.* (átvitt) *Leküzdhetetlen akadályok tornyosulnak előtte.*

✧ Szin: *torlódik, emelkedik, felhalmozódik, összegyűlik*

✧ Ell: *csökken, fogyatkozik, feloszlik*

✧ Etim: A → *torony* főnév származéka.

tornyoz ◆◆ ige ~*ni*

Torony alakú halomba rak valamiket. *Bőröndjeit, ládáit egymásra tornyozta.*

✧ Szin: *felhalmoz*

✧ Etim: A → *torony* főnév származéka.

torok ◆◆◆◆◆ fn *torkok, torkot, torka*

1. A szájüreg és a garat közötti rész mint a nyelés, illetve a hangadás helye, szerve. *Mutasd a torkod, mondd, hogy „á”! A fagylalttól megfájdult a torka.* ■ *Torkig van valakivel, valamivel*: elege van belőle. *Torkig vagyok veled, látni sem akarlak többé! Torkig vagyok a rendetlenségeddel!* | *Teli torokból*: olyan hangosan, ahogy csak bír. *Teli torokból kiabáltam utána, de nem hallotta meg. A gyerekek teli torokból énekeltek az óvoda kertjében.* | *A halál torka*: halálos veszedelem. *A halál torkából menekült meg, mikor társai kiszabadították a fogságból.* ● Szólás: *Jó torka van*: **a)** erős, jó hangja van **b)** (szeszes) italból sokat tud inni. | *Köszörüli a torkát*: megszólalásra készülve krákog. | *Torkára forr a szó*: hirtelen elnémul.

2. A nyak elülső fele. *Elkapta a torkát, és fojtogatni kezdte.* ■ *A torkában dobog a szíve*: nagyon izgul. ● Szólás: *Torkán van a kés*: tönkremenetel fenyegeti.

3. (Üregen, csövön stb.) szűk nyílás. *A Szeleta-barlang torkában ősembermaradványokat találtak. Az ágyúk torka veszedelmesen meredt az ellenségre.*

4. (ritka) Oldalt zárt térség (különösen utca, völgy). *A völgy torkáig autóval mentünk.*

✧ Szin: **1.** *gége* **3.** *száj,* (régi) *torkolat, szád*

✧ Táj: **1.** *giga, nyeldeklő*

✧ Etim: Ősi, ugor kori szótő származéka.

torokgyík ◆ fn (régi)

A légutak súlyos, fertőző betegsége. *A torokgyík egykor tömegesen szedte áldozatait a gyerekek között.*

✧ Szin: (idegen) *diftéria, difteritisz*

✧ Táj: *torokbaj, gusa*

✧ Etim: Összetétel: → *torok* + → *gyík*.

torony ◆◆◆◆◆ fn *tornyok, tornyot, tornya*

1. Viszonylag kis alapterületű, magas építmény. *A templomhoz csak később építettek tornyot.*

2. Valaminek csúcsban, hengeresen kiemelkedő része. *A harckocsi körbefordítható felső része a torony.*

3. Repülőtéri irányítótorony. *Megszakadt a pilóta kapcsolata a toronnyal a vihar miatt.*

4. Valamiből magasra rakott halom. *A szoba közepén jókora torony emelkedett papírdobozokból.*

✧ Szin: **1.** *templomtorony, vártorony* **2.** *kúp* **4.** *rakás, kupac*

✧ Etim: Francia eredetű német jövevényszó.

✧ Ö: elefánt + csont + torony, hifi + torony, hús + torony, ugró + torony, világító + torony, víz + torony

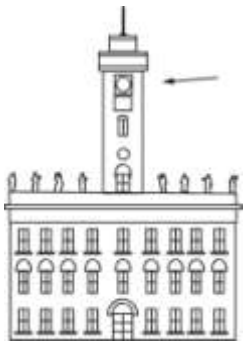

toronyház ◆◆ fn

Alapterületéhez képest nagyon magas, sokemeletes ház. *A toronyházban irodák és üzletek bérelik a huszadik emeletet.*

✧ Szin: *felhőkarcoló*

✧ Etim: Összetétel: → *torony* + → *ház*.

toronyiránt ◆ hsz

Egyenesen előrefelé haladva. *Ne térjen se jobbra, se balra, menjen toronyiránt!*

✧ Szin: *egyenest, előre*

✧ Táj: *általskeresztül*

✧ Ell: *kerülővel*
✧ Etim: Összetétel: → *torony* + → *iránt*.

toronyóra ◆◆ fn

Toronyba épített, nagyméretű falióra. *A toronyóra tízet ütött, későre jár.* • Szólás: *Nem akarsz toronyórát lánccal?*: nagyravágyó, telhetetlen, követelőző vagy.

✧ Etim: Összetétel: → *torony* + → *óra*.

torpedó ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Víz alatt önműködően haladó, az ellenséges hajók elpusztítására használt szivar alakú robbanólövedék. *A tengeralattjáró torpedóval támadt az ellenséges cirkálóra.*

✧ Etim: Angol, végső soron latin eredetű nemzetközi szó.

torreádor ◆ fn *~ok, ~t, ~a* vagy *~ja*

Bikaviadalnak a bikát leszúró, legfőbb szereplője. *Előfordul, hogy a bika végez a torreádorral. A torreádor vörös posztót lenget a bika előtt, annak mozgása ingerli támadásra az állatot.*

✧ Szin: (régi) *bikaviador*, (idegen) *matador*
✧ Etim: Spanyol eredetű nemzetközi szó.

torta ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Általában korong alakú, krémmel rétegesen töltött édes sütemény. *A menyasszony felvágta a lakodalmi tortát. Születésnapjára csokoládés tortát is kapott.*

✧ Táj: *tortáta*
✧ Etim: Latin eredetű olasz jövevényszó.

torz ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. A rendestől, a természetestől visszataszítóan eltérő (élőlény, testrész). *A sugárfertőzés miatt torz élőlények, kétfejű borjak, háromlábú csirkék jöttek a világra. A torz lábfejet műtéti úton állították helyre.*

2. Visszataszító, csúf (ábrázolás, arckifejezés). *Torz vigyor ült az arcára. Egy tehetséges, nagyhírű festő hogy készíthet ilyen torz arcképet?*

✧ Szin: **1.** *eltorzult, rendellenes, nyomorék, formátlan, idétlen,* (idegen) *groteszk, abnormális, amorf, deformált, difformis* **2.** *idétlen, eltorzult,* (idegen) *groteszk, amorf*
✧ Ell: **1.** *ép, formás, tökéletes, normális, egészséges* **2.** *szép, formás, esztétikus*
✧ Etim: Nyelvújítás kori mesterséges szóalkotás, valószínűleg a → *torzonborz* melléknévből keletkezett szóelvonással.

torzó ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Megcsonkult vagy megcsonkított szobor. *A híres milói Vénusz-szobor is torzó, mert letörtek a karjai.*

2. Emberi alakot fej vagy végtagok nélkül ábrázoló szobor. *Szívesen mintáz torzókat.*

3. Félbemaradt, befejezetlen mű, esetleg emberi élet. *Életműve fiatalon bekövetkezett tragikus halála miatt torzóban marad.*

✧ Szin: **1.** *töredék,* (idegen) *fragmentum* **3.** *töredék*
✧ Etim: Olasz eredetű nemzetközi szó.

torzonborz ◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Dús, hosszú, erős szálú és kuszált (emberi szőrzet). *Torzonborz haja évek óta nem látott fodrászt. Ápolatlan, torzonborz szakálla van.*

2. Ilyen hajú, arcszőrzetű (ember). *Olyan torzonborz vagy, mint valami hegyi rabló, vágasd le a hajad és a szakállad! A barlangból előbújt egy torzonborz remete.*

✧ Szin: **1.** *bozontos, fésületlen, borzas, boglyas, zilált, kusza, kócos* **2.** *fésületlen, borzas, kócos*
✧ Táj: *torzas-borzas*
✧ Ell: **1.** *jól fésült, rendezett, sima, ápolt* **2.** *jól fésült, ápolt*
✧ Etim: A nyelvjárási *torzas-borzas* melléknévből keletkezett játszi szóalkotással. A *torzas-borzas* összetétel; *torzas*: a → *torzsalkodik* ige tövével összefüggő hangutánzó eredetű szó + → *borzas*.

torzsa ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Néhány növény húsos szárvége, melyet a levelek szorosan körülvesznek. *A káposzta torzsája jó ízű, a salátáé viszont keserű, ehetetlen.*

2. Megvastagodott tengelyű füzérvirágzat. *Az ananásznak vagy a kukoricának a füzérvirágzatát torzsának is nevezzük.*

✧ Szin: **1.** *csutka, csutak, csuma, kocsány, magtok, magház,* (régi) *torzs*
✧ Táj: **1.** *csuga, tus*
✧ Etim: Olasz jövevényszó.

torzsalkod|ik ◆ ige *~ni* (választékos)
Civódik, perlekedik. *Kár ilyen semmiségek miatt torzsalkodni.*
✧ Szin: *civakodik, marakodik, marakszik, perel, pöröl, veszekedik,* (régi) *vetekedik, patvarkodik, perpatvarkodik, zenebonáskodik*
✧ Táj: *pántolódik, böllenkedik*
✧ Ell: *megegyezik, megbékél*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, talán hangutánzó eredetű szótő származéka.

tót ◆◆◆ mn *~ok, ~ot, ~ul* (régi)
1. Szlovák (ember). *Mikszáth szép könyvet írt a tót atyafiakról.* (Főnévi használatban:) *„…becsíptek a tótok, s olyan táncolást, dalolást vittek végbe a kút körül, hogy egész Bodok összeszaladt a csodájára”* (Mikszáth K.: A jó palócok). • Szólás: *Válogat, mint a tót a vadkörtében*: hosszasan, fanyalogva válogat valamiben.
2. Szlovák (nyelv). *„Ancsa tótul kérdezte: Moravába Lekéstem már a vonatot?”* (Juhász Gy.: Szakolcai emlék). (Főnévi használatban:) *Nagyszülei még csak a tótot beszélték.*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán ófelnémet jövevényszó.
☝ Ma a nép és a nyelv hivatalos elnevezése a *szlovák*, a köznyelvben is csak ezt használhatjuk közömbös hangulatú szóként. A régi magyar *tót* szó irodalmi, történeti munkákban fordul elő, ezenkívül szólásokban, valamint a gyakori *Tóth* családnévben.

tótágas ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* (népi)
Szétterpesztett lábbal való kézen- vagy fejenállás. ■ *Tótágast áll*: **a)** (szétterpesztett lábbal) kézen- vagy fejenáll. *Az egyik bohóc tótágast állt, a másik bukfencezett.* **b)** nagy benne a felfordulás, rendetlenség. *Tótágast áll a lakás.*
✧ Táj: *királyágas*
✧ Etim: Összetétel: → *tót* + → *ágas* főnév.

totem ◆◆ fn *~ek, ~et, ~e* vagy *~je* (idegen)
Természeti népeknél a törzs vagy nemzetség ősének hitt állat, növény vagy tárgy, illetve ennek ábrázolása. *Az indiánok körültáncolták a totemet. Az egyik magyar totem a turul.*
✧ Szin: *bálvány, bálványszobor, bálványkép, istenszobor, totemállat, totemoszlop,* (idegen) *idol, fétis*
✧ Etim: Angol, végső soron valamely észak-amerikai indián nyelvből származó nemzetközi szó.

totó ◆◆◆ fn *(~k), ~t, ~ja*
1. Sportfogadás labdarúgó-mérkőzések eredményeire, illetve az ezt lebonyolító intézmény. *Mennyit fizet a tizenhármas a totón? Évekig a totónál dolgozott.*
2. (bizalmas) Totószelvény. *Vettem tíz lottót és öt totót.*
✧ Szin: **2.** (hivatalos) *tippszelvény*
✧ Etim: Német jövevényszó.

totojáz|ik ◆ ige *~ni* (bizalmas, rosszalló)
Aprólékos bíbelődéssel húzza az időt. *Siess, ne totojázz már annyit!*
✧ Szin: (bizalmas, rosszalló) *piszmog, szöszmötöl, vacakol, lacafacázik,* (szleng) *gatyázik,* (durva) *tetvészkedik, szarakodik, tököl, tökörészik*
✧ Ell: *siet, kapkod*
✧ Etim: Hangutánzó-hangfestő eredetű szó.

totyakos ◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, ~an* (bizalmas, rosszalló)
Öregségtől vagy kövérségtől nehézkes járású (személy). *Totyakos öregúr csoszogott a folyosón.*
✧ Szin: *lomha, elaggott,* (bizalmas, rosszalló) *trottyos, trotli*
✧ Táj: *totya*
✧ Ell: *fiatalos, fürge, mozgékony*
✧ Etim: A → *totyog* ige tövével azonos, önállóan nem adatolható, hangutánzó eredetű szótő származéka.

totyog ◆◆ ige *~ni*
Apró léptekkel bizonytalanul jár. *A kisfiú egyéves, de már totyog. A pingvinek a víz felé totyognak.*
✧ Szin: *tipeg, csoszog,* (bizalmas) *tötyög, tötyörög*
✧ Táj: *tityeg-totyog*
✧ Ell: *siet, fut, szalad*
✧ Etim: A → *totyakos* melléknév tövével azonos, önállóan nem adatolható, hangutánzó eredetű szótő származéka.

tova I. ◆◆ hsz
1. (népi vagy választékos) Innen el. *„Az elefántok bőgése ez. Jer tova, ha félsz hallani”* (Jókai M.: Kelet királynéja). ■ *Se té, se tova*: semerre. *„Ballagna begyesen, de, ebanyja lova, Egyszer csak megáll s nem megy se té, se tova”* (Arany J.: Toldi estéje).
2. (régi) Nagy távolságra. *„Szolgái szétszáguldanak, Ország-szerin, tova”* (Arany J.: A walesi bárdok). *„Már a tábortól tova voltak ronda mocsárok Közt, vizenyős lápokon.”* (Vörösmarty M.: Zalán futása).
✧ Szin: **2.** *messze, messzire, távolra*
✧ Ell: **1.** *ide* **2.** *közelre*
✧ Etim: Ősi, uráli kori szó megszilárdult ragos alakulata.

tova II. ◆◆◆◆ ik (választékos)

1. El. *Tovagurul, tovalebben, tovasiet. Nézte, hogy lebben tova a kendő a szélben.*
2. Egyre messzebb vagy messzebbre. *Tovaszáguld, tovaterjed, tovatűnik. Orvosok kutatják, miként terjed tova a járvány.*
✧ Etim: Ősi, uráli kori szó megszilárdult ragos alakulata.

tovább I. ⬩⬩⬩⬩⬩ hsz
1. Távolabbi helyre vagy helyen. *A pataknál tovább már csak földúton lehet menni. Állj! Egy lépéssel se tovább!* • Szólás: *Tovább ment a kelleténél*: túlzásba esett.
2. Hosszabb ideig. *Némelyik teknősbéka tovább él, mint az ember.*
3. Előrehaladva, folytatva. *Hiába javították meg, a víz tovább folyt a csapból. Ha akarod, tovább mondom a mesét.*
✧ Szin: **1.** *messzebb, távolabbra, odébb, előbbre*
✧ Táj: **1.** *elébb, eléfelé*
✧ Etim: A → *tova* határozószó megszilárdult ragos alakulata.

tovább II. ⬩⬩⬩⬩⬩ ik
1. Messzebbre. *Továbbhalad, továbbmegy, továbbutazik. Még nem tarthatunk pihenőt, tovább kell haladnunk a következő faluig.*
2. Másnak vagy másoknak át. *Továbbad, továbbküld, továbbpasszol. Nem gondolta, hogy tovább fogják adni a pletykát.*
3. Valamit magasabb fokon folytatva. *Továbbfejleszt, továbbképez, továbbtanul. A szülei szerint tovább kellett volna tanulnia.*
✧ Szin: **1.** *odébb*
✧ Etim: A → *tova* határozószó megszilárdult ragos alakulata.

továbbá ⬩⬩⬩⬩ hsz (hivatali vagy népi)
Azonkívül. *Vett egy inget, egy pár kesztyűt, továbbá egy nyakkendőt. „Továbbá elszavaltam Egy bordalom neki; S nagyon, nagyon örültem, Hogy megnevetteti”* (Petőfi S.: Egy estém otthon). *„Indítványozom továbbá, hogy holtteste a katedrale-templom fala alá temettessék, hol Lőcse nagyjai pihenik örök álmukat”* (Mikszáth K.: A fekete város).
✧ Szin: *és, valamint, ezenfelül, sőt, amellett, ráadásul, méghozzá, mi több,* (bizalmas) *tetejében*
✧ Etim: A → *tova* határozószó megszilárdult ragos alakulata.

továbbáll ⬩⬩ ige *~ni* (tréfás)
(Titokban) távozik. *Úgy látom, ideje továbbállnunk. Még idejében továbbállt a rosszul sikerült házibuliból.*
✧ Szin: *elmegy, odábbáll, odébbáll, elillan, eltávozik, megszökik,* (tréfás) *elszelel,* (bizalmas) *meglép, elslisszol*
✧ Ell: *marad*
✧ Etim: Igekötős ige: → *tovább* + → *áll*.
☝ Elválasztása: *to-vább-áll*.

további I. ⬩⬩⬩⬩⬩ mn *~ak, ~t,* –
1. Időrendben valami után folytatólagosan következő. *A további ellenállás értelmetlen.*
2. Egyéb, többi. *Sajnos, további költségek is várhatók. A további adatokat elhagyom.*
✧ Szin: **1.** *rá következő, későbbi, újabb* **2.** *másik, újabb, későbbi, utólagos*
✧ Ell: **1.** *előző, eddigi, előbbi, korábbi, régebbi*
✧ Etim: A → *tova* határozószó származéka.

további II. ⬩⬩⬩⬩ fn *~ak, ~t,* –
A továbbiak: a további dolgok, körülmények, események. *A továbbiakat majd meglátjuk.* ▪ *Minden további nélkül*: **a)** minden magyarázat nélkül. *Minden további nélkül lekevert egy pofont.* **b)** minden következmény nélkül, nyugodtan. *Ha mégse jó a méret, minden további nélkül visszahozhatja az inget, és kicseréljük.*
✧ Szin: *következő, későbbi*
✧ Ell: *előző*
✧ Etim: A → *tova* határozószó származéka.

továbbít ⬩⬩⬩⬩ ige *~ani*
Lehetővé teszi vagy előidézi, hogy valami továbbjusson. *Kérését továbbítom az igazgató úrhoz. Az ügyfélszolgálat továbbítja a levelet az illetékes hivatalhoz. Késve továbbította a labdát.*
✧ Szin: *továbbad, átad, odaad, elküld, közvetít, kézbesít,* (árut) *szállít, fuvaroz,* (bizalmas) *passzol, átpasszol*
✧ Ell: *visszatart*
✧ Etim: A → *tova* határozószó származéka.

tő ⬩⬩⬩⬩⬩ fn *tövek, tövet, töve*
1. Növényi szár föld alatti vagy földközeli része. *Leült a fa tövébe.* (Jelzőként:) *Elültetett néhány tő rózsát a kertben. Csak egy tő rizling van a kertjében.*
2. A haj, szőrszál bőr alatti része. *Tövig lenyírták a haját. Tőből kitépett néhány hajszálat.*
3. Kiálló testrésznek a testhez csatlakozó része. *Megvakarja a füle tövét. Tőből le kellett vágni a karját.*
4. Növényi hajtásnak, ágnak a törzsből kisarjadó része. *Az ág tövében madárfészek lapult.*
5. Építménynek, képződménynek legalsó része. *A kerítés tövében ibolya nyílik. A házunk a domb tövében áll. Egér lapul a fal tövében.*
6. A szónak toldalék (rag, jel, képző) nélküli része. *Az <u>élet</u> szó töve az <u>él</u>.*
✧ Szin: **1.** *gyökér, szőlőtőke, szőlőtő,* (régi) *gyök* **5.** *alj, láb* **6.** *szótő*
✧ Táj: **1.** *tus*
✧ Ell: **5.** *tető* **6.** *toldalék*

✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.

több I. ◆◆◆◆◆ középfokú határozatlan tőszn

1. Valamihez mérten nagyobb számú, mennyiségű, tömegű, fokú. *A három kevesebb, mint négy, de a kettőnél több. Több intőm van, mint bárki másnak az osztályból. Ennél azért több tapintatot vártam volna. Többen voltak az előadáson, mint vártam.* (Főnévi használatban:) *Többet ivott a kelleténél. Többet vállaltam, mint amennyit teljesíteni tudok. Ötszázért megveszem, de többet nem fizetek érte.* • Szólás: *Ez (már) több a soknál!*: ez (már) tűrhetetlen.

2. Néhány. *Több hasonló dolog jár még az eszemben. Több barátomnak írtam ezzel kapcsolatban, de még nem válaszoltak. Többen jelezték, hogy szeretnének részt venni a szervezésben.* (Főnévi használatban:) *Többeknek nem tetszett, amit írtam.*

■ *Többek között*: más (hasonló) személyek vagy dolgok között. *Többek között ő is ott volt a rendezvényen. Többek között erről is akartam veled beszélni.*

✧ Szin: **1.** *számosabb, nagyobb* **2.** *pár*

✧ Ell: **1.** *kevesebb*

✧ Etim: Ősi, uráli kori szó megszilárdult középfokjeles alakulata.

több II. ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~je*

(Kifejezésekben:) Nagyobb érték, jelentősebb dolog. *Több se kellett neki, már szaladt is haza. Többre vitte, mint a testvérei.* • Szólás: *Többet ésszel, mint erővel.*

✧ Etim: Ősi, uráli kori szó megszilárdult középfokjeles alakulata.

több III. ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

1. Idősebb. *Nem látszik rajta, de több negyvennél.*

2. Értékesebb, nagyobb jelentőségű. *Több ő itt bárkinél.*

✧ Szin: **1.** *öregebb* **2.** *fontosabb, jelentősebb*

✧ Ell: **1.** *kevesebb, fiatalabb* **2.** *kevesebb, jelentéktelenebb*

✧ Etim: Ősi, uráli kori szó megszilárdult középfokjeles alakulata.

többé ◆◆◆◆◆ hsz

(Tagadó vagy tiltó mondatokban:) A jelzett időpontot követő időben soha. *Többé nem iszom egy kortyot sem. Takarodj, itt többé ne lássalak!*

(választékos) ■ *Nincs többé*: **a)** megszűnt. *A szülőház nincs többé, lebontották.* **b)** meghalt. *A hű barát nincs többé.*

✧ Szin: *már, ezentúl, ezután, a továbbiakban,* (bizalmas) *többet, többször*

✧ Etim: A → *több* számnév megszilárdult ragos alakulata.

többé-kevésbé ◆◆◆◆ hsz

Valamennyire, úgy-ahogy (de nem igazán nagy mértékben). *Ez a munka többé-kevésbé megfelelt neki. Többé-kevésbé tetszik neki az iskola.*

✧ Szin: *viszonylag, aránylag, nagyjából, körülbelül, majdnem, csaknem*

✧ Etim: Összetétel: → *többé* + → *kevésbé*.

többes I. ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t,* –

■ *Többes szám*: valamely szónak több személyt vagy dolgot jelölő alakja. *Többes szám első személyben beszél. A <u>ház</u> szó többes száma: <u>házak</u>.*

✧ Ell: *egyes*

✧ Etim: A → *több* számnév származéka.

többes II. ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Többes szám. *Nem szeretem, ha királyi többest használsz.*

2. (ritka) *Többesben*: több személy együtt. *Többesben hallgatják a zenét.*

✧ Ell: **2.** *egyedül, egyenként*

✧ Etim: A → *több* számnév származéka.

többi I. ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~t,* –

Az említetten kívüli, további. *A többi vendég mind hazament, csak ők maradtak.*

✧ Etim: A → *több* számnév megszilárdult ragos alakulata.

többi II. ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t,* –

1. A többi személy, dolog. *A többiek jól szerepeltek, de mi nem.*

2. (bizalmas) Visszajáró pénz. *A többit tartsa meg!*

✧ Szin: **2.** *visszajáró*

✧ Etim: A → *több* számnév megszilárdult ragos alakulata.

☝ Az *és a többi, s a többi* kifejezés rövidítése: stb. Használatáról lásd még a *satöbbi* szócikket!

többlet ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

Az előirányzottnál nagyobb mennyiség. *Az államháztartásnak az exportból jelentős többlete származott. A pénztári többlet miatt vizsgálatot kellett tartani.*

✧ Szin: *felesleg*, (bizalmas) *plusz*

✧ Ell: *hiány, csökkenés,* (bizalmas) *mínusz*

✧ Etim: A → *több* számnév származéka.

többnyire ◆◆◆◆◆ hsz

Rendszerint, jobbára. *Esténként többnyire otthon vagyok.*

✧ Szin: *legtöbbször, leginkább, általában, nagyrészt, javarészt, főként, főleg*
✧ Táj: *jobbnyira, jobbrészt, jobbrészére*
✧ Ell: *elvétve, néha, ritkán*
✧ Etim: A → *több* számnév megszilárdult ragos alakulata.

többpártrendszer ◆◆ fn
Több párt egyidejű létezésén és versengésén alapuló politikai rendszer. *Magyarországon 1989 óta ismét többpártrendszer van, négyévenként szabad országgyűlési választásokat tartanak.*
✧ Ell: *egypártrendszer*
✧ Etim: Összetétel: → *több* + → *párt* + → *rendszer*.

többség ◆◆◆◆◆ fn –, *~et, ~e*
Valamely csoportnak a többihez viszonyítva nagyobbik része. *Barátaim többsége szeret táncolni, én nem. A választásokon a hallgatag többség döntött.*
✧ Szin: *javarész, túlerő, túlsúly,* (választékos) *zöme valaminek,* (idegen) *pluralitás*
✧ Ell: *kisebbség,* (idegen) *minoritás*
✧ Etim: A → *több* számnév származéka.

tőgy ◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
1. Kérődző állat emlője. *A tehén tőgye duzzad a sok tejtől.* • Szólás: (népi, tréfás) *(Eltalálta) szarva közt a tőgyét*: nagyot hibázott, tévedett.
2. (durva) Nagy női mell. *Minek mutogatja itt a tőgyeit?*
✧ Szin: **1.** (régi) *tejedény* **2.** (választékos) *emlő, csecs,* (bizalmas) *cici, didi,* (szleng) *tejcsarnok, duda, lökhárító,* (durva) *csöcs*
✧ Táj: **2.** *mej, mejj*
✧ Etim: Valószínűleg ősi, uráli kori szó.

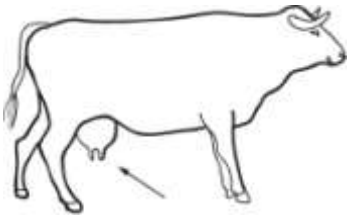

tök[1] ◆◆◆ fn *~ök, ~öt, ~e* vagy *~je*
1. Földön kúszó indájú, tölcséres sárga virágú, takarmánynak vagy zöldségfélének termesztett növény. *A tök este virágzik.*
2. Ennek nagy, hosszúkás vagy gömbölyded, keményebb héjú, puhább húsú termése mint étel: **a)** Főzőtök. *Tököt főzött vacsorára.* **b)** Sütőtök. *Sütöttem tököt, egyél egy gerezddel!*
3. (durva) Here vagy herezacskó. *Verekedés közben tökön rúgták.*
4. A magyar kártyában az egyik szín a négy közül. *Tök az adu. Kinek van tökje?* (Jelzőként:) *Tök felsőt húzott.*
✧ Szin: **1., 2.** *spárgatök, úritök, disznótök, takarmánytök* **3.** *heregolyó,* (bizalmas) *mogyoró, golyó*
✧ Táj: **1., 2.** *dinka, bécsitök*
✧ Etim: Déli szláv jövevényszó.

tök[2] ◆◆◆◆ hsz (szleng)
Tökéletesen, nagyon. *Tök jó volt a film. Tök meleg van, mindjárt megsülök. Ez tök égő volt!*
✧ Szin: (szleng) *állati, baromi*
✧ Etim: Az *olyan részeg, mint a tök* szóláshasonlat alapján keletkezett *tökrészeg* összetétel (→ *tök* + → *részeg*) előtagja.

tőke[1] ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
1. Kivágott fa földben maradt töve, illetve ennek a földből kiálló része. *Ki kellet ásni a kivágott fák tőkéit.*
2. Ehhez hasonló alakúra fűrészelt fatörzs. *A hentesnél hatalmas húsvágó tőkén darabolják a sertést. Rátette a tőkére a baltát.*

3. (régi) Ez mint kivégzőeszköz. *Az elítélt a tőkére hajtotta a fejét.*
4. Szőlőtőke. *Vége a szüretnek, üresek a tőkék.*
✧ Szin: **2.** *tönk, fatönk, rönk* **4.** *szőlőtő*
✧ Etim: A → *tő* főnév származéka.

tőke[2] ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. Felhalmozott érték, amely működése során értéktöbbletet termel. *Ez nagyon gazdag ország, hatalmas kereskedelmi tőkével rendelkezik.* (átvitt) *Ki kell használnunk a rendelkezésre álló szellemi tőkét.* ■ (kissé rosszalló) *Tőkét kovácsol (magának) valamiből*: hasznot húz belőle, hasznosítja. *Az ügyes ember az ismeretségéből is tőkét kovácsol magának.*
2. (Kamatozó) pénzösszeg. *Nincs elég tőkéje ahhoz, hogy vállalkozásba kezdjen. Elherdálta a tőkét a kamatokkal együtt.*
3. (régi, választékos) Tőkés rendszer. *„Törékeny termetét a tőke megtörte”* (József A.: Anyám).
4. (választékos) A tőkések valamely társadalmi rétege, csoportja. *A külföldi tőke bizalmatlanságát nehéz eloszlatni.*
✧ Szin: **2.** *pénzalap, pénz,* (régi) *derékpénz* **3.** (idegen) *kapitalizmus* **4.** *beruházók, befektetők*
✧ Táj: **2.** *magpénz*
✧ Ell: **3.** *kommunizmus, szocializmus*
✧ Etim: A német mintára keletkezett nyelvújítás kori *tőkepénz* összetétel (→ *tőke* + → *pénz*) előtagjának önállósulásával keletkezett jelentéstapadással.

tökéletes ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

1. Az eszménynek vagy a normának teljesen megfelelő. *Tökéletes szépsége mindenkit elbűvölt.*
2. A lehető legjobb, hibátlan, kiváló. *Tökéletes munkát végeztünk.*
3. Teljes, hiánytalan. *Csak tökéletes csöndben tud dolgozni. Nincs tökéletes boldogság.*
✧ Szin: **1.** *kifogástalan, hibátlan, ideális, páratlan, teljes, utolérhetetlen, eszményi,* (idegen) *perfekt, abszolút* **2.** *pontos, precíz, kitűnő, kimagasló, kiemelkedő, nagyszerű, remek, pompás, mesteri,* (szleng) *penge* **3.** (idegen) *abszolút, totális*
✧ Ell: **1.** *tökéletlen, kifogásolható* **2.** *gyatra, hitvány, vacak* **3.** *hiányos, részleges*
✧ Etim: A *tökél* ige származéka. A *tökél* valószínűleg a → *tesz* ige származéka.

tökély ◆◆◆◆ fn *–, ~t, ~e*

1. (választékos) Tökéletesség. *Az ügyes festő a képhamisítást művészi tökélyre fejlesztette.*
2. (régi, választékos) Valaminek tökéletes hűségű megjelenítője, kifejezője. *A gonoszság tökélye ő. A művészet tökélye ez az alkotás.*
✧ Szin: **1.** *hibátlanság, kifogástalanság,* (választékos) *teljesség,* (régi) *tökéllet*
✧ Ell: **1.** *hiányosság, tökéletlenség*
✧ Etim: Nyelvújítás kori szóalkotás a → *tökéletes* melléknév hosszú *tökéletesség* származékának helyettesítésére. Alapszava a → *tesz* ige *tökél* származéka.

tőkés ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, –*

1. A kapitalista társadalmi struktúrában a gazdasági tőkét birtokló (személy). *Az egykori kis családi vállalkozások megalapítói közül többen ma már hatalmas vagyonú tőkés vállalkozók.* (Főnévi használatban:) *„Mire a béredet kikapnád, a tőkéseké a haszon”* (József A.: A tőkések hasznáról).
2. A kapitalizmussal kapcsolatos, arra jellemző. *A tőkés viszonyok határozzák meg gazdasági életünket.*
✧ Szin: **1.** *tőkepénzes, pénztőkés, kapitalista,* (régi) *kizsákmányoló,* (idegen) *burzsoá,* (régi, idegen) *burzsuj* **2.** *kapitalista*
✧ Ell: **1.** *munkás, dolgozó* **2.** *kommunista*
✧ Etim: A → *tőke*[2] főnév származéka.

tökfilkó ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (gúnyos)
Ostoba ember. *Micsoda tökfilkó! Jól megtréfáltam ezt a tökfilkót.*
✧ Szin: (gúnyos) *tökfej, tökfejű, tökkelütött, szamár, mamlasz, fajankó,* (régi) *tökkalap, filkó,* (bizalmas) *balfácán, lüketóni, tuskó,* (durva) *ökör, marha, idióta, hülye*
✧ Táj: *botfej, bükkfakolomp*
✧ Ell: *lángész, zseni*
✧ Etim: Összetétel; → *tök* ‘buta’ + *filkó* ‘ostoba fiatalember’: szlovák jövevényszó.

tökfödő ◆ fn (bizalmas, tréfás)
Sapka vagy kalap, különösen fiúé, férfié. *Vedd le a tökfödődet! Fejébe nyomta a tökfödőjét, és sietve távozott.*
✧ Szin: *fejrevaló,* (bizalmas) *satyak,* (szleng) *dekli*

✧ Etim: Összetétel: → *tök* + *födő* (vö. → *fedő*).

tökkelütött ◆ mn *~ek, ~et, ~en* (bizalmas, gúnyos)
Nagyon buta, ostoba. *Micsoda tökkelütött egyénekkel vagyok körülvéve!* (Főnévi használatban:) *Nekem jött az a tökkelütött, és összetörte a sárvédőmet.*
✧ Szin: *tökfej, tökfilkó, hatökör, tyúkeszű, féleszű, szamár, félkegyelmű,* (bizalmas) *lüke,* (durva) *hülye, idióta*
✧ Ell: *értelmes, eszes, okos*
✧ Etim: Összetétel; *tökkel*: a → *tök* főnév ragozott alakja + *ütött*: az → *üt* ige származéka.

tökös ◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en*
1. Tökkel készített (étel). *Szereti a tökös rétest is, de a túrós a kedvence.*
2. (szleng) Keménykötésű (fiú, férfi). *Úgy látom, belevaló, tökös gyerek vagy.* (durva) (Főnévi használatban:) *Gyere ide, ha mersz, tökös!*
✧ Szin: **2.** *karakán, életrevaló, férfias,* (bizalmas) *vagány, belevaló*
✧ Ell: (bizalmas) *nyámnyila, mulya*
✧ Etim: A → *tök* főnév származéka.

tölcsér ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e* vagy *~je*
1. Fordított kúp alakú, folyadék áttöltésére való eszköz. *Tölcsérrel töltsd át a bort az üvegbe!* • Szólás: *Tölcsérrel sem lehet a fejébe tölteni a tudományt*: nehezen fog az esze.
2. Ilyen alakú, de más célú eszköz. *Megjavíttattuk a régi gramofon tölcsérét.*
3. Ilyen alakú képződmény. *Sebesen közeledett a forgószél tölcsére. A tűzhányó tölcsérét hatalmas hamufelhő vette körül.*
4. Fagylalttölcsér. *Tölcsérbe vagy pohárba kéred a fagylaltod?* (Jelzőként:) *Két tölcsér fagylaltot evett.*
✧ Táj: **1.** *léhó, töltike*
✧ Etim: A → *tölt* ige származéka.

tőle ◆ személyragos hsz
1. Valakitől, valamitől távolodva. *Nem tudsz valamit Feriről? – De, épp tőle jövök.*
2. Valakitől, valamitől mint kiindulási ponttól számítva. *Ott van a buszmegálló a mozi mellett, tíz méterre tőle.*
3. Attól, akitől, amitől valami ered, származik. *Találkoztam anyukáddal, tőle tudom a jó hírt. Még semmit sem olvastam tőle. Üzenetet kaptam tőle.*
4. (népi) Vele, általa. *A tőlem idézett verset újból meg akarták hallgatni.*
5. Részéről. *Ezt nem vártam volna tőled! Tőlem akár indulhatunk is.*
6. Miatta. *Házibuli van a szomszédban, nem tudok tőle elaludni. Nem harap a kutyus, nem kell félni tőle!*
✧ Szin: **1., 2.** *attól, onnan* **5.** *felőle* **6.** *azért, amiatt*
✧ Táj: *tölle, tüle*
✧ Ell: **1.** *hozzá, felé* **3.** *neki*
✧ Etim: A régi nyelvi *től* határozószó személyragos alakulata. A *től* a → *tő* főnév megszilárdult ragos alakulata, ebből fejlődött ki *-tól*, *-től* ragunk.
☝ Ragozása: *tőlem, tőled, tőle, tőlünk, tőletek, tőlük.*

tölgy ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
1. Karéjos levelű, magas törzsű erdei fa. *A tölgy termése a makk. A gyerekek a hatalmas tölgyek árnyékában játszanak.*
2. Ennek értékes, kemény fája. *Tölgyből készíttettük a bútorokat.* (Jelzőként:) *Tölgy ebédlőasztalt vásárolt.*
✧ Szin: *tölgyfa,* (Er, kocsánytalan tölgy:) *cserefa*
✧ Táj: **1.** *makkfa, makk*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán alán jövevényszó.

tölgyes I. ◆◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, –*
Tölgyfákkal benőtt (hely, terület). *Szép, tölgyes vidéken épült fel szanatórium.*
✧ Szin: *tölgyfás*
✧ Etim: A → *tölgy* főnév származéka.

tölgyes II. ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

Tölgyerdő. *A tölgyesben az idén sok a gomba.*
✧ Szin: *tölgyfaerdő, tölgyfás*
✧ Táj: *makkos*
✧ Etim: A → *tölgy* főnév származéka.

tölt ⬩⬩⬩⬩⬩ ige *~eni*
1. Valamit folyékony, szemes vagy légnemű anyaggal telerak. *A léggömböt gázzal töltik. Csordultig tölti a tányért levessel. A zsákokat homokkal töltik.*
2. (Edénybe, tartályba) önt vagy ereszt valamit. *Olajat tölt a tartályba. Kavicsot tölt az akvárium aljára.*
3. Ennivalóba töltelékként valamit nyom, vagy ennivalót valamilyen töltelékkel telerak. *A palacsintába túrót töltöttem. A pulykát gombás krémmel tölti.*
4. Valamit úgy készít, hogy apró darabokból álló anyagot burokba nyom. *Disznóöléskor kolbászt és hurkát töltenek.*
5. (Fegyvert) lőszer belehelyezésével lövésre előkészít. *A vadász a puskáját tölti.* ■ *Csőre tölt*: (fegyvert) a lőszert a tárból a csőbe juttatva lövésre alkalmassá tesz. *Ne hadonássz a csőre töltött pisztollyal!*
6. Villamos energiát halmoz fel benne. *Hetente töltöm a telefonomat. Ezeket a ceruzaelemeket lehet tölteni.*
7. (Időt) felhasznál valamire, vagy valamennyi ideig tartózkodik valahol. *Semmittevéssel tölti az idejét. Két hetet Sopronban töltött.*
8. Valamilyen indulatát kielégíti. *Ne akard, hogy haragomat rajtad töltsem!*
9. Haszonnövény töve köré kapával földet húz. *Krumplit tölt a kert végében.*
10. (Területet) folyamatosan feltölt valamivel. *Kaviccsal töltik az udvart.*
✧ Szin: **1.** *megtölt, teletölt, feltölt, telerak, telepakol, teletöm, telegyömöszöl* **2.** *kitölt, zúdít, ereszt* **5.** *élesít* **7.** *veszteget, fecsérel, eltölt valamivel; fordít, szán valamire;* (régi) *múlat valamivel*
✧ Ell: **1.** *ürít* **2.** *leenged, kiszivattyúz* **5.** *ürít* **6.** *merít, lemerít*
✧ Etim: A → *tel(ik)* ige származéka.

töltelék ⬩⬩⬩ fn *~ek, ~et, ~e*
1. Apróra darabolt élelmiszerek keveréke, amellyel valamely ételt megtöltenek. *A kolbász tölteléke idén nagyon jól sikerült. A töltött káposztából ne csak a tölteléket edd meg!*
2. Egyenetlen terep feltöltésére való salak, föld, törmelék. *Két teherautónyi tölteléket használtak fel a terep gödreinek feltöltésére.*
3. *Valaminek tölteléke*: megvetett személy, aki valamely rossz hírű helyen szokott tartózkodni, illetve odavaló. *Alávaló ember, börtön tölteléke. Szégyelld magad, te kocsmák tölteléke!*
✧ Szin: **1.** *vagdalék,* (bizalmas) *belevaló*
✧ Etim: A → *tölt* ige származéka.
✧ Ö: csatorna + töltelék

töltény ⬩⬩⬩ fn *~ek, ~t, ~e*
Kézi tűzfegyver lőszere. *Kitartunk az utolsó töltényig. Hat darab töltényt helyezett a tárba. A falba fúródva megtalálták a gyilkos töltényt.*
✧ Szin: *puskagolyó, golyó,* (régi) *lóding, patron, töltés* (idegen) *muníció*
✧ Etim: A → *tölt* ige nyelvújítás kori származéka.
✧ Ö: vak + töltény

töltés ⬩⬩⬩⬩⬩ fn *~ek, ~t, ~e*
1. Az a cselekvés, hogy valamit töltenek. *A tartály töltése befejeződött. Az ágyú töltése volt a feladata.*
2. (régi) A betöltött anyag, főként töltény. *Hordárok cipelték a puskába való töltést.*
3. Az elektromosság bizonyos szintje, mennyisége, fajtája. *A viharfelhők elektromos töltése sokezer volt. A protonnak pozitív töltése van.*
4. A terepből kiemelkedő földmű. *Az árvízvédelmi töltéseket meg kell erősíteni. A vasúti töltésen cserélik a talpfákat.*
✧ Szin: **2.** *lőszer, golyó, töltet,* (régi) *patron, lóding* **3.** *villamosság* **4.** *sánc, védmű, gát, védőgát, földhányás, árokpart*
✧ Ell: **1.** *ürítés*
✧ Etim: A → *tölt* ige származéka.

töltet ⬩⬩⬩ fn *~ek, ~et, ~e*
1. Tűzfegyver egyszeri elsütéséhez elegendő mennyiségű lőpor vagy robbanóanyag. *A töltet már a töltényhüvelyben van.*
2. Az a valamilyen többlet (információ), amely valakinek a megnyilvánulásaiban, megnyilatkozásában megtalálható. *Beszédének erős érzelmi töltete volt. Írásában lehetetlen nem észrevenni a politikai töltetet.*
✧ Szin: **1.** *töltés, lövedék, lőszer* **2.** *töltés*
✧ Etim: A → *tölt* ige nyelvújítás kori származéka.

töltőtoll ⬩⬩⬩ fn
Tintával feltölthető íróeszköz. *Patronos vagy pumpás töltőtollat kérsz a születésnapodra? Töltőtoll helyett ma már legtöbben golyóstollal írnak.*
✧ Szin: (Mv bizalmas) *penkalo*
✧ Táj: *tollpenna, pénna*
✧ Ell: *mártogatós toll, golyóstoll*
✧ Etim: Összetétel; *töltő*: a → *tölt* ige származéka + → *toll*.

töm ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Valamit nyomkodva betesz valahova, vagy valamit nyomkodva megtölt valamivel. *Rongyot töm a résbe. A pipáját tömi dohánnyal. Egy marék pénzt töm a zsebébe.*

2. Valamilyen teret, nyílást, üreget kitölt valamivel. *A lyukas fogat amalgámmal tömik. Régen matrac helyett szalmazsákot tömtek, és azon aludtak.*

3. Kacsának, libának áztatott kukoricát nyomkod le a nyelőcsövén, hogy gyorsabban hízzon. *Nagymama az udvaron tömi a libát.*

4. ■ (tréfás) *Tömi a fejét*: mohón eszik. *Ne tömd úgy a fejed, még a végén rosszul leszel!*

5. (bizalmas) Telezsúfol valamit valamivel. *Idézetekkel tömi dolgozatát, hogy a tanár ötöst adjon rá.*

6. (bizalmas) A kelleténél is több pénzzel lát el valakit. *Könnyű neki, az apja tömi pénzzel.*

✧ Szin: **1.** *dug, gyömöszöl, tölt, gyűr* **2.** *betöm, tölt, megtölt* **6.** (bizalmas) *pénzel*
✧ Táj: **1–3.** *belegyöm, gyöm, meggyöm, gyúr-gyömör*
✧ Ell: **1.** *kiszed*
✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.

tömb ◆◆◆◆ fn *~ök, ~öt, ~je*

1. Nagy, súlyos anyagdarab, illetve hasonló tárgyak összefüggő csoportja. *Sziklák tömbjei tornyosulnak a fejünk felett hegymászás közben. Messziről magas házak tömbjét látom, közeledünk a lakótelephez.*

2. Jegyzettömb. *Tépj egy lapot a tömbből!*

3. Háztömb. *Megkerüljük ezt a tömböt, és már ott is vagyunk.*

4. Államok, pártok szövetsége. *A keleti tömb országaiból a szocializmus éveiben sokan menekültek nyugatra.*

✧ Szin: **1.** *blokk* **2.** *írótömb, íróblokk* **4.** *blokk*
✧ Etim: A → *töm* ige nyelvújítás kori származéka.
✧ Ö: ház + tömb

tömeg ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Nagy mennyiségű összefüggő anyag. *A lavina egész tömege a hegy tövében álló falura zúdult.*

2. Fizikai test anyagbeli mennyisége. *A tömeg és a súly nem teljesen azonos fogalmak. A tömegről tanultunk ma fizikaórán.*

3. Különálló tárgyak, dolgok, állatok nagy mennyisége. *Darazsak tömege dongta körül a körtefát. Asztalok, székek tömege hevert össze-vissza a betörés után a raktárban.*

4. Összesereglett emberek sokasága. *Nagy tömeg gyűlt össze a téren a tüntetés miatt.*

5. ■ (Csak többes számban:) *Széles tömegek*: **a)** a társadalom nagy része. *Az új rendelet széles tömegeket érint.* **b)** (kissé rosszalló) átlagos emberek sokasága, összessége. *A széles tömegek a szórakoztató vígjátékokra, az akciófilmekre és show-műsorokra kíváncsiak.*

✧ Szin: **1.** *halmaz, halom, rakás, tömb* **3.** *sereg, légió* **4.** *sokadalom, sokaság, csődület, tumultus,* (Va, Dv bizalmas) *gúzsva,* (Mv bizalmas) *guzsva* **5.** *köznép,* (kissé rosszalló) *az átlag*
✧ Táj: **3.** *szerge*
✧ Ell: **3.** *egyed* **4.** *egyén*
✧ Etim: A → *töm* ige nyelvújítás kori származéka.

tömegcikk ◆ fn

Olcsó, nagy mennyiségben gyártott áru. *A bevásárlóközpontokban rendszerint tömegcikkeket lehet vásárolni.*

✧ Szin: *tucatáru, tömegáru,* (bizalmas) *bóvli*
✧ Etim: Összetétel: → *tömeg* + → *cikk.*

tömegdemonstráció ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (választékos)

Nagy tömeg részvételével, rendszerint politikai céllal rendezett megmozdulás. *Több tízezer ember vett részt a szakszervezet által szervezett tömegdemonstráción.*

✧ Szin: *tüntetés, tömegtüntetés, tömegmegmozdulás*
✧ Etim: Összetétel: → *tömeg* + *demonstráció*: latin jövevényszó.

tömeges ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

Valamiből, valakikből nagy tömeget érintő *Nem tisztázták, hogy mi okozta a tömeges halpusztulást. Egyes vidékeken tömeges jelenség a munkanélküliség.*

✧ Szin: *csoportos*
✧ Ell: *egyes, egyéni*
✧ Etim: A → *tömeg* főnév származéka.

tömegkommunikáció ◆◆ fn

A közvélemény tájékoztatása a sajtón, például az újságokon és a televízión keresztül. *A tömegkommunikáció feladata lett volna, hogy megfelelően tájékoztassa az országot a népszavazásról.*

✧ Szin: *tömegtájékoztatás*

✧ Etim: Összetétel: → *tömeg* + → *kommunikáció*.

tömegközlekedés ⬩⬩⬩⬩ fn

Nagyvárosban sok ember utaztatását megszervező intézmény, illetve annak eszközrendszere és működése. *A tömegközlekedés már nem olcsóbb, mintha a saját járműveinkkel utaznánk a városban. A mi kerületünkben a tömegközlekedés leggyakoribb eszköze az autóbusz és a villamos. Tömegközlekedéssel jár a munkahelyére télen, nyáron pedig kerékpárral.*

✧ Etim: Összetétel: → *tömeg* + → *közlekedés*.

tömegsport ⬩⬩ fn

Testedzés és közösségi szórakozás céljából tömegesen űzött sport. *A tömegsport nem versenyzőket, hanem egészséges, jókedvű embereket nevel.*

✧ Ell: *versenysport, élsport*

✧ Etim: Összetétel: → *tömeg* + → *sport*.

töméntelen ⬩⬩⬩⬩ határozatlan szn **töménytelen**

1. Igen sok. *Töméntelen kérője volt, mégse ment férjhez. Töméntelenül sokat beszél, be nem áll a szája.*

2. (Jelzőként:) Rendkívül nagy. *Töménytelen vagyonának nem sok hasznát vette.*

✧ Szin: **1.** *rengeteg, tömérdek, tengernyi, számtalan,* (régi, népi) *teméntelen* **2.** *roppant,* (régi, népi) *teméntelen*

✧ Táj: **2.** *roppantott*

✧ Ell: **1.** *kevés, néhány* **2.** *kicsi*

✧ Etim: A → *tömény* ‘sok, rengeteg’ származéka.

☝ Bár több szótár, kézikönyv csak a *töméntelen* alakváltozatot tekinti köznyelvinek, a *töménytelen* változat a mai nyelvhasználatban csaknem ugyanolyan gyakorisággal fordul elő.

tömény ⬩⬩⬩⬩ mn *~ek, ~et, ~en*

1. Telített (oldat), illetve koncentrált, idegen anyagot alig tartalmazó. *A tömény kénsav veszélyes vegyszer.*

2. Nagy alkoholtartalmú (szeszes ital). *A tömény italok ártalmasabbak, mint a bor vagy a sör.* (Főnévi használatban:) *A nagypapa kér egy kis töményet ebéd előtt.*

3. Jellegzetes és nagyfokú. *Amit a barátnőd mondott, az tömény butaság.*

✧ Szin: **1.** *hígítatlan, sűrített* **2.** *erős* **3.** *nagyfokú, rendkívüli, sűrített*

✧ Ell: **1.** *híg, felhígított*

✧ Etim: Honfoglalás előtti török jövevényszó.

tömérdek ⬩⬩⬩⬩ határozatlan szn **temérdek**

Rendívül sok. *Tömérdek pénz ütötte a markát, ötöse volt a lottón.*

✧ Szin: *töméntelen, rengeteg* • *Se szeri, se száma. Annyi, mint égen a csillag.*

✧ Táj: *milliomezer*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán a → *töm* ige származéka.

☝ A *tömérdek* és a *temérdek* egyenrangú alakváltozatok, sőt a *temérdek* gyakoribb a mai nyelvhasználatban.

tömés ⬩⬩ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Az a cselekvés, hogy valamit tömnek. *A pipa tömése nagyapám egyik kedvenc időtöltése volt. A lyukas fog tömése nem fájdalmas, ha időben elmegyünk a fogorvoshoz.*

2. Az az anyag, amelyet valahova betömnek, amellyel valamit kitöltenek. *Kiesett a tömés a fogamból. Már nem divat, miért van a blúzod vállában tömés?*

✧ Szin: **1.** *benyomkodás, bepréselés, begyömöszölés* **2.** (Fv, Ka, Őv bizalmas) *blomba*

✧ Etim: A → *töm* ige származéka.

tömít ⬩ ige *~eni*

Tárgyon rést vagy lyukat eltöm, hogy a gáz vagy folyadék ne juthasson ki belőle. *Csöpög a radiátor csapja, tömíteni kell.*

✧ Szin: *szigetel, fojt, tapaszt*

✧ Etim: A → *töm* ige származéka.

tömjén ⬩⬩⬩ fn *~ek, ~t, ~je*

Egy trópusi fafajta gyantája, amely meggyújtva illatos füstöt áraszt. *A tömjént templomi füstölőszerként használják.*

✧ Etim: Görög eredetű bolgár vagy horvát-szerb jövevényszó.

tömjénez ⬩⬩ ige *~ni*

1. (ritka) Templomi szertartás közben tömjénnel füstöl. *A ministránsok tömjénezve haladtak el a padok között.*

2. (rosszalló) Körülrajongva bálványoz, hízelegve magasztal valakit. *Mindenki őt tömjénezi, mert befolyásos ember.*

✧ Szin: **2.** *dicsér, dicsőít, hízeleg,* (durva) *nyal valakinek*

✧ Ell: **2.** *becsmérel, leszól*

✧ Etim: A → *tömjén* főnév származéka.

tömkeleg ⬩⬩⬩ fn *~ek, ~et, ~e*

1. (régi) Utak bonyolult hálózata, amelyből nehéz kijutni. *Nem leli a kiutat a tömkelegből.*

2. *Valaminek, valakiknek (a) tömkelege*: nagy mennyiség belőle. *Ruhák tömkelege lóg a szekrényeiben. Érzések tömkelege kavarog benne. Emberek tömkelege rohanta meg a pénztárat.*

3. (választékos) Emberek sokasága. *A tömkelegben alig találták meg egymást.*
✧ Szin: **1.** *útvesztő,* (idegen) *labirintus,* (régi) *tévkert, csalkert* **2.** *halom, kupac, csomó, tömeg, sokaság,* (régi) *garmada* **3.** *sokadalom, forgatag, tömeg, sokaság, tumultus*
✧ Táj: **2., 3.** *szerge valaminek, valakinek*
✧ Etim: Talán a → *töm* ige származéka.

tömlő ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
1. (régi) Rendszerint bőrből készült, folyadék tárolására használt tartály. *A boros tömlő hajdanán kecskebőrből készült. A duda tömlője szintén kecskebőr. Jeges tömlőt tettek a beteg fejére.*
2. Rendszerint gumiból, ponyvavászonból készült cső folyadékok vezetésére. *Új tömlő kell a kertbe, mert a régi kilyukadt. A tűzoltók tömlője sűrű szövésű, erős vászonból készül.*
3. Járművek kerekének gumibelsője. *Ereszt a bal hátsó tömlő, megint lapos a gumi.*
4. A virág bibéjében képződő cső, amelyen át a virágpor a magházba jut. *Biológiaórán nagyítóval vizsgáltuk a tulipánok tömlőjét.*
5. Bizonyos gombák hengeres alakú szaporítószerve. *A tömlősgombák tömlőkben hozzák létre spóráikat.*
✧ Szin: **1.** *zsák* **2.** *öntözőcső, locsolócső,* (bizalmas) *slag* **3.** *gumibelső, kerékpárgumi, kerékpárbelső,* (bizalmas) *belső*
✧ Etim: Vitatott eredetű. Vagy a → *töm* ige származéka, vagy nyugati szláv jövevényszó.

tömlöc ◆◆◆ fn *~öc, ~öt, ~e* (régi)
Börtön. *Táncsics Mihályt a vállukon vitték ki a tömlöcből a márciusi ifjak.*
✧ Szin: *fogház, fegyház,* (régi) *áristom, karcer,* (bizalmas) *hűvös, dutyi,* (szleng) *sitt*
✧ Táj: *kóter*
✧ Etim: Szláv, feltehetőleg horvát-szerb jövevényszó.

tömör ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. Üreg- és hézagmentes. *Ez a szobor tömör arany.*
2. (ritka) Sűrű állományú. *A talaj itt tömör agyag, nem laza homok.*
3. Megbonthatatlan egységet alkotó. *A gyalogság tömör sorokban támadott.*
4. A lényeget kevés szóval kifejező. *Kérem, fogalmazzon tömörebben!*
✧ Szin: **1.** *masszív, szilárd* **2.** *tömött* **3.** *sűrű, egységes* **4.** *összefogott, magvas, velős, szűkszavú, summás,* (választékos) *lakonikus*
● **2., 3.** *Sűrű, mint a berek.*
✧ Ell: **1., 2.** *üreges, laza* **4.** *bőbeszédű, terjengős, szószátyár*
✧ Etim: A → *töm* ige nyelvújítás kori származéka.

tömörül ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. (ritka) Laza anyag tömörebbé válik. *Még nem tömörül eléggé az a tészta, nem lehet nyújtani.*
2. (Több ember) sűrűn csoportosul. *A nézők a mozi bejárata előtt tömörülnek. Az ebtenyésztők szervezetbe tömörültek, hogy könnyebben képviselhessék érdekeiket.*
3. Egységes egésszé áll össze. *A beszélgetés, nevetés, zajongás erős morajjá tömörült a teremben.*
✧ Szin: **1.** *összeáll, sűrűsödik,* (ritka) *tömörödik, zömül* **2.** *gyülekezik, összesereglik, sűrűsödik* **3.** *sűrűsödik,* (több ember) *szövetkezik, egyesül, összefog*
✧ Ell: **1.** *lazul, ritkul* **2.** *ritkul* **3.** *szétoszlik, szétszéled*
✧ Etim: A → *tömör* melléknév származéka.

tömpe ◆ mn *~k, ~t, ~n*
1. Rövid, széles (testrész). *A pincsi kutyának az orra enyhén tömpe. Milyen kár, hogy ennek a szép lánynak ilyen tömpék az ujjai!*
2. (ritka) Tompa. *Tömpe ceruzával nem lehet szépen írni.*
3. (kissé régi) Zömök termetű. *Apró, tömpe ember volt a matektanárunk, csúfolták is érte.*
✧ Szin: **1.** *turcsi, nyomott, vaskos* **2.** *életlen* **3.** *tömzsi, köpcös, vaskos*
✧ Táj: **1.** (orr:) *finta, duni* **2.** *buta* **3.** *cöpkös*
✧ Ell: **2.** *hegyes, éles* **3.** *nyúlánk, sudár, magas*
✧ Etim: Szóhasadással, hangrendi átcsapással keletkezett a → *tompa* melléknévből.

tömzsi ◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n*
Alacsony, széles (ember, tárgy). *A kasszafúró széles vállú, alacsony termetű, tömzsi ember volt. A szoba sarkában egy tömzsi komód áll.*
✧ Szin: *zömök, köpcös, vaskos,* (kissé régi) *tömpe*
✧ Táj: *sűrű, bucók, döbsi, dömsi*
✧ Ell: *nyúlánk, sudár, magas*
✧ Etim: A → *töm* ige származéka.

tönk ◆◆◆ fn *~ök, ~öt, ~je*
1. Fának ledöntése után a földben maradó töve, illetve ez gyökerestül kiemelve a földből. *A kiszáradt fát kivágtuk, csak a tönkje maradt a földben. A hajó víz alatti tönkre futott. Egy kiásott tönköt találtunk a kertben.*
2. Kivágott fatörzsnek ipari feldolgozásra, vagy felületén munkavégzésre alkalmas, hengeres része. *Tűzifát hasogat a tönkön.*
3. Gomba szára. *Az őzlábgomba tönkjét nemigen eszik meg, mert szívós, rágós.*
4. Anyagi összeomlás. *A tönk szélén állok.*

✧ Szin: **1.** *fatönk,* (régi) *faderék* **2.** *tőke, rönk, tuskó* **3.** *nyél* **4.** *bukás, csőd,* (régi, idegen) *krach*
✧ Táj: **2.** tusak
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán a → *tő* főnév származéka.

tönkremegy ◆◆◆◆ ige *tönkremenni*

1. (Dolog, tárgy) hasznavehetetlenné, értéktelenné, élvezhetetlenné válik. *Tönkrement a lemezjátszóm. Siess, mert tönkremegy az étel, ha kihűl.*

2. (Személy, intézmény) anyagilag, erkölcsileg összeomlik. *Ha tovább emelik az adókat, tönkremegy a vállalkozás. Teljesen tönkrementem, már a számlákat sem tudom kifizetni.*

✧ Szin: **1.** *elromlik, megromlik, elhasználódik, elkopik,* (szleng) *lerobban* **2.** *megbukik, csődbe megy, tönkrejut, fizetésképtelenné válik,* (bizalmas) *befuccsol* • **1.** *Ebek harmincadjára kerül* vagy *jut. Felmondja a szolgálatot.* **2.** *Koldusbotra jut. Ebek harmincadjára kerül* vagy *jut.*
✧ Táj: **1.** *elveszelődik, lealjasodik*
✧ Ell: **1.** *megjavul*
✧ Etim: Összetétel; *tönkre*: a → *tönk* főnév igekötőszerű ragozott alakja + → *megy*.

tönkretesz ◆◆◆◆ ige *tönkretenni*

1. Testi, lelki vagy anyagi romlásba dönt, károsít valakit, valamit. *A sok cigarettával idő előtt tönkreteszed magad. A fagy tönkretette a vetést.*

2. (Tárgyat, dolgot) használhatatlanná tesz. *Ki tette tönkre a biciklit?*

3. (Állapotot, hangulatot) élvezhetetlenné tesz. *Tönkretetted az estémet a késéssel.*

✧ Szin: **1.** *elnyomorít, felőröl, felmorzsol, elszegényít, csődbe juttat,* (szleng) *kinyír, elpusztít* **2.** *elront, megrongál,* (választékos) *elnyű,* (bizalmas) *lestrapál, szétzülleszt, szétzilál, agyonvág* **3.** *elront,* (bizalmas) *agyonvág*
✧ Táj: **1.** *rongász*
✧ Ell: **1.** *megsegít, támogat* **2., 3.** *megjavít, helyrehoz*
✧ Etim: Összetétel; *tönkre*: a → *tönk* főnév igekötőszerű ragozott alakja + → *tesz*.

tönkrever ◆ ige *~ni*

1. Ütve, verve nagyon megrongál vagy elpusztít valamit. *Huligánok tönkreverték a telefonfülkét. A jég tönkreverte a szőlőt.*

2. Küzdelemben megverve legyőz. *Tönkreveri az ellenséget. Csapatunkat tönkreverte az angol válogatott.*

✧ Szin: **1.** *szétzúz, tönkretesz, összever,* (népi) *elver* (jég a termést) **2.** *lehengerel, lever, szétver, eltipor, megsemmisít*
✧ Táj: **2.** *elveszejt*
✧ Etim: Összetétel; *tönkre*: a → *tönk* főnév igekötőszerű ragozott alakja + → *ver*.

töpörödött ◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

1. Az öregségtől ráncos, aszott, összement (ember). *Töpörödött, ősz anyóka totyogott át a zebrán.*

2. Összezsugorodott, kiszáradt héjú (gyümölcs, különösen szőlő). *Egy fürt töpörödött szőlő maradt a tőkén.*

✧ Szin: **1.** *hajlott hátú, roskadt, roskatag* **2.** *fonynyadt, töppedt, aszalódott*
✧ Táj: **1.** *csöpörödött, mikimáki* **2.** *apadt*
✧ Ell: **1.** *simabőrű, ránctalan, sudár*
✧ Etim: A *töpörödik* ige származéka. A *töpörödik* a → *töm* igétől szóhasadással elkülönült, régi nyelvi *töpik* ‘összemegy’ igéből létrejött *töpör-* származéka (vö. → *töpörtyű*, → *töpreng*, → *törpe*).

töpörtyű ◆◆ fn **tepertő** *~k, ~t, ~je*

1. Felaprított szalonnának kiolvasztott maradványa, illetve ez megpirítva. *A vacsora túrós csusza lesz töpörtyűvel. Vettem a hentesnél fél kiló töpörtyűt.*

2. (tréfás, gúnyos) Apró termetű gyermek. *Eredj innen, te kis töpörtyű!*

✧ Szin: **1.** (népi) *pörc* **2.** (tréfás, gúnyos) *vakarcs, tökmag, babszem,* (bizalmas) *bütyök,* (durva) *porbafingó*
✧ Táj: **1.** *cserge, csörge, zsörge, pörke, tepertyű, töpörtő* **2.** *csimota, csomota*
✧ Etim: A *töpörödik*, → *töpreng*, → *törpe* szavak *töpör* tövének származéka (vö. → *töpörödött*).
☝ Ma a *töpörtyű* alakváltozat a leggyakoribb, de a *tepertő* is köznyelvi változat. A *töpörtő* és a *tepertyű* ma már rendkívül ritka, tájnyelvi változat, az utóbbi főként Erdélyben használatos.

töpped ◆ ige *~ni*

1. (Gyümölcs) összeaszik, ráncosodik. *A sublót tetején almák töppednek.*

2. (Ember) az öregségtől összetöpörödik. *A hajdani bálkirálynő ráncos anyókává töppedt.*

✧ Szin: **1.** *töpörödik, zsugorodik, fonnyad, aszalódik,* (régi) *összeaszik, gözörödik* **2.** *ráncosodik, töpörödik, zsugorodik,* (régi) *gözörödik*
✧ Ell:**1., 2.** *kisimul*
✧ Etim: A *töpörödik* ige (vö. → *töpörödött*) tövével azonos *töpik* ‘töpörödik’ ige származéka.

töpreng ◆ ige *~eni*

Hosszasan, elmélyedve gondolkodik valamin. *Azon töprengek, hogy nekivágjak-e a nyelvvizsgának.*

✧ Szin: *elmélkedik, tűnődik, mérlegel, morfondírozik,* (bizalmas) *spekulál, filózik* • *Gondolkozik, mintha rábízták volna az ország dolgát. Spekulál, mint a macska az üres padláson.*
✧ Táj: *somfondíroz*
✧ Etim: A *töpörödik*, → *töpörtyű*, → *törpe* szavak *töpör* tövének származéka (vö. → *töpörödött*).

tör ◆ ige *~ni*

1. Szilárd testet több darabra különít. *Ripityára törte a széket. Mogyorót tör a süteményhez.* ■ *Valakire töri az ajtót*: erőszakkal rányit. *A rendőrök az emberrablókra törték az ajtót.* | *Valakire tör*: megrohanja. *Rájuk törtek a haramiák.* | (régi) *Kopját tör*: kopjával vív. *A lovagok a tornán kopját törtek.*
2. Leválaszt egy részt valamiből. *Törj magadnak egy darab kenyeret!* ■ *Kukoricát tör*: a kukorica száráról leszedi az érett csöveket.
3. *Valamijét töri*: valamelyik testrésze el- vagy kitörik. *Leesett a tetőről, és nyakát törte. Lábát törte a jeges lépcsőn.*
4. Fegyverrel, eszközzel hasogat valamit. *Töri az ugart.* (régi) *A pogány ágyúval töri a bástyát.*
5. (Nyílást, utat stb.) akadályokat elhárítva létrehoz. *Utat tör a mély hóban.*
6. (Eszközzel anyagot) puhít, feldolgozhatóvá tesz. *A dédanyám még kendert tört. A bőrös töri a bőrt, hogy meg tudja munkálni.*
7. (Tárgy valamely testrészt) erősen nyom, szorít. *Töri a lábam a csizma.*
8. *Töri magát*: **a)** gyötri magát, fáradozik. *Évek óta töri magát ezzel a nehéz munkával.* **b)** valamit, valakit elérni igyekszik. *Sose törd magad egy ilyen lány után!*
9. ■ *Töri a fejét* **a)** *valamin*: erősen gondolkodik, töpreng rajta. *Azon töri a fejét, elinduljon-e.* **b)** *valamiben*: tervel, forral valamit. *Rosszban töri a fejét.*
10. (Állatot) valaminek az elviseléséhez szoktat. *Nyeregbe* vagy *nyereg alá töri a lovat.*
11. (Nyelvet) nehezen, hibásan beszél. *Töri a magyart.*
12. (népi) (Betegség) kínoz valakit. *Töri a frász, a nyavalya.*
13. Megszeg valamit. *Házasságot tört, ezért el kellett válnia. Esküt tört az orvos, amikor feljelentette a betegét. Aki sztárjkot tört, azt a munkatársai kiközösítették.*
14. (Fényt) irányától eltérít. *A prizma sajátos módon töri a fényt.*
15. (Matematikában:) *Törve*: osztva. *Három törve kettővel az másfél.*
16. Tényleges, valódi vagy gondolatbeli cél felé törekszik. *Célra tör. A delfin, ha fogy a tüdejéből a levegő, a vízfelszín fölé tör.*
■ *Valakinek életére tör*: meg akarja gyilkolni. *A főurak a király életére törtek.*

✧ Szin: **1.** *zúz, törtel, aprít, feltör* **2.** *letör, lecsíp, szeg, leszeg* **3.** *szeg* **4.** *felszánt, lerombol, rombol* **5.** *tapos* **6.** *tilol, morzsol* **7.** *dörzsöl, kidörzsöl, feltör, horzsol, felhorzsol* **8.** *vesződik, töpreng, gyötrődik, igyekszik, törekszik* **10.** *betör, fáraszt, idomít* **12.** *gyötör* **13.** *áthág*
✧ Táj: **1.** *díbol* **8.** *bucsálódik*
✧ Ell: **13.** *megtart, betart*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.
✧ Ö: ketté + tör

tőr[1] ◆◆◆◆ fn *~ök, ~t, ~e*

1. Könnyű, rövid szúrófegyver. *„Hosszú, hegyes tőr ifjú szivében”* (Arany J.: Tetemre hívás). ● Szólás: (választékos) *Tőrt döf a szívébe* vagy *forgatja a tőrt a szívében*: nagy lelki fájdalmat okoz neki.
2. (Sportban:) Vívótőr, illetve tőrvívás mint sportág. *Tőrben magyar versenyző lett a második. Tőrrel a kezükben felsorakoznak a versenyzők.*

✧ Szin: **1.** (bizalmas) *kés,* (régi) *gyilok,* (szleng) *halef,* (kissé régi, tréfás) *gyikleső* **2.** *párbajtőr*
✧ Táj: **1.** *gyíkölő*
✧ Etim: Valószínűleg ősi, finnugor kori szó.

tőr[2] ◆ fn *~ök, ~t, ~e*

Vadállatok elfogására való eszköz. ■ *Tőrt vet*: (átvitt is) csapdát állít. *Tőrt vetett a rókának. Tőrt vetettek a gyanúsítottnak.* | *Tőrbe csal*: (átvitt is) csapdába csal. *Aljasul tőrbe csalták, nem egy, hanem öt ellenfele volt.* | *Tőrbe esik*: (átvitt is) csapdába esik. *Szegény nyuszi tőrbe esett.*

✧ Szin: **1.** *csapda, hurok, kelepce*
✧ Táj: **1.** *csapta, csapdavas, csaptató*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán honfoglalás előtti török jövevényszó.

tördel ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Több darabra tör, tép valamit. *Gallyat tördel a tűzre. Vihar tördeli a jegenyéket.* ■ *Tördeli a kezét*: izgalmában vagy kétségbeesésében egyik kezével a másikat nyomkodja, szorítgatja. *A vádlott kétségbeesetten tördeli a kezét.*
2. ■ (régi) *Tördeli a szót* vagy *a szavakat*: nehezen beszél. *Csak tördelte a szót, amikor a férjéről kérdeztem.*
3. (Hasábokra szedett szöveget, ábrákat, képeket) az oldalakon elrendez. *Most tördelik az újságot a szerkesztőségben, holnap az újságosoknál lesz.*

✧ Szin: **1.** *aprít, darabol, szaggat, morzsol* **2.** (bizalmas) *nyökög, makog*
✧ Táj: **1.** *törmel, tördös, szakmatol*
✧ Etim: A → *tör* ige származéka.

töredék ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Az egésznek kis részét kitevő darab, dolog. *A földből egy szobor töredékei kerültek elő. Íme, művemből egy töredék. A hadsereg töredékei, megmaradt részei szétszóródtak. A vagyonnak csak töredékét kapta meg.* (Jelzőként:) *A töredék időt is ki kell használni.*
2. Befejezetlen mű. *A regény töredék maradt, írója meghalt az utolsó fejezet írásakor.* (Jelzőként:) *A költőnek töredék verseit is összegyűjtötték.*

✧ Szin: **1.** *maradék, hulladék, foszlány, részlet,* (régi) *aprólék, metélék* **2.** *torzó*
✧ Táj: **1.** *fityelék*
✧ Ell: *egész*
✧ Etim: A → *tör* ige származéka.

töredelmes ◆◆ mn *~ek, ~et, ~en* (választékos)
Őszinte bűnbánatból fakadó, azt tanúsító. *A gyilkos töredelmes vallomást tett. Itt már csak a töredelmes beismerés segíthet.*
✧ Szin: (választékos) *bűnbánó, vezeklő*
✧ Ell: *dacos, megátalkodott, makacs*
✧ Etim: A → *tör* ige származéka.

töredezett ◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. Lassanként málló, porladó (szilárd anyag). *A töredezett oszlop már nem tartja meg a tetőt.*
2. Nem folyamatos (beszéd). *Az előadó töredezett beszédmódja miatt a hallgatóság nem sokat értett az előadásból.*
✧ Szin: **1.** *töredékes, csorba, darabos, málladozó* **2.** *töredékes, szaggatott, akadozó*
✧ Ell: **1.** *ép, egész* **2.** *folyamatos, gördülékeny*
✧ Etim: A → *tör* ige *töredezik* származékának továbbképzett alakja.

török ◆ fn –, *~et, ~e* vagy *~je*
Szalmából, összetört gabonamagvakból és üres kalászból álló csépléskor keletkező törmelék. *A töreket a tehénnel etették meg.*
✧ Szin: (régi) *pozdorja*
✧ Táj: *aprólék, ocsú, pelyva, polyva, murva*
✧ Etim: A → *tör* ige származéka.

töreked|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Fáradozik, hogy elérjen valamit. *Hiába törekedtem, igyekezetemnek nincs semmi eredménye. Mindenki arra törekedik, hogy boldog legyen.*
2. Igyekszik valahova eljutni. *Az emberek a kijárat felé törekednek, amikor vége a filmnek.*
✧ Szin: *törekszik, iparkodik*
✧ Táj: **1.** *gyúródik, szepelkedik*
✧ Etim: A → *tör* ige származéka.

törékeny ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en*
1. Olyan (tárgy, anyag), ami könnyen törik. *Az üveg törékeny. Vigyázz, ez a váza törékeny!*
2. Gyönge, vékony (ember, testalkat). *Törékeny alkata miatt nem lehet régész. Egy törékeny kislány a barátnője.*
3. Kényes, gyönge. *Törékeny egészségi állapota miatt még nem fogad vendégeket. Törékeny lélek, nagyon érzékeny.*
✧ Szin: **1.** (idegen) *fragilis,* (régi) *töredékeny* **2.** *karcsú, kecses, légies,* (idegen) *filigrán* **3.** *erőtlen, esendő, érzékeny,* (rosszalló) *nyápic*
✧ Táj: **1.** *törős*
✧ Ell: **1.** *szilárd, rugalmas* **2.** *robusztus, kövér, testes* **3.** *életerős*
✧ Etim: A → *tör* ige származéka.

töretlen ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül*
1. Olyan, ami nincs megtörve, összetörve, illetve letörve. *Töretlen borsot tesz a levesbe. Az ablaküveg töretlen, pedig eltalálta a labda. Még töretlen a kukorica, csak két hét múlva takarítják be.*
2. Megműveletlen, illetve járatlan (föld, terület, út). *Két hold töretlen földet örökölt. Egy töretlen úton vágtunk át az erdőn.* (átvitt) *Töretlen úton halad, még senki nem foglalkozott ezzel a kérdéssel.*
3. (választékos) Olyan, akit, amit nem tett tönkre, nem akadályoz semmi. *Töretlenül halad célja felé. Születésnapja alkalmából töretlen egészséget és munkakedvet kívánok!*
✧ Szin: **1.** *ép, egész, durva, darabos* **2.** *műveletlen, szűz, érintetlen* **3.** *friss, akadálytalan,* (választékos) *lankadatlan*
✧ Ell: **1.** *megtört, feltört, összetört* **2.** *megművelt, megtört, feltört, összetört* **3.** *megtört, megviselt*
✧ Etim: A → *tör* ige származéka.

tör|ik ◆◆ ige *~ni*
1. (Szilárd tárgy) fizikai hatásra több részre esik. *A porcelántányér leesett, és darabokra tört.*
2. Törésre hajlamos. *Vigyázz, könnyen törik! Törik a hajam.*
3. (Bőr) feltörik. *Hólyagosra tört a tenyere a kaszanyéltől.*
4. (Testrész) eltörik. *Sibalesetben könnyen törik az ember lába.*
5. (népi) Hozzászokik valamilyen terheléshez. *Az üsző igába törik.*
6. (Fény) valamely közegen áthaladva irányát megváltoztatja. *A fény törik az üveglap hatására.*
7. (ritka) Meggyengül, megromlik. *A nyitott palackban tartott bor törik.* ■ *Derékba törik*: megszakad, félbemarad. *Derékba tört a hivatása a politikai változások miatt.*
✧ Szin: **1.** *szétesik, széttörik, eltörik, töredezik, zúzódik, hasad, reped, összetörik* **2.** *eltörik, töredezik, hasad, reped, összetörik* **3.** *reped* **4.** *zúzódik, hasad, reped, összetörik* **5.** *betörik, megjuhászodik, megszelídül* **7.** *megtörik, elöregszik, megroppan, megroggyan, összetörik* • **5.** *Olyan lesz, mint a kezes bárány.*
✧ Táj: **7.** *eltörekül*
✧ Etim: A → *tör* ige származéka.
✧ Ö: ketté + törik

☝ Csak a kijelentő mód egyes szám 3. személyben ikes ige, egyébként iktelenül ragozzuk: *török, törjön* stb. Pl.: *Amikor leestem a lóról, azt hittem, darabokra török.* Igekötővel: *Könnyen letörök* ‘elcsüggedek’. *Hadd törjön el a váza.*

törik-szakad ◆ hsz

Mindenáron. *Amit elhatározott, annak törik-szakad meg kell lennie.*

✧ Szin: *mindenképpen, okvetlenül* • *Ha törik, ha szakad.*
✧ Táj: *inde-unde*
✧ Ell: *semmiképpen*
✧ Etim: Összetétel: → *törik* + → *szakad*.

törköly ◆◆ fn –, *~t, ~e*

1. A szőlőfürtök kisajtolása után visszamaradó szilárd anyag. *A törkölyből illatos pálinkát főznek.*
2. Ebből főzött pálinka. *Kérek fél deci törkölyt!*

✧ Szin: **1.** *seprő, üledék* **2.** *törkölypálinka*
✧ Táj: **2.** *seprőpálinka*
✧ Etim: Vitatott eredetű. Vagy latin eredetű német jövevényszó, vagy a → *tör* ige származéka.

törleszked|ik ◆ ige *~ni*

1. Hízelegve dörgölőzik valakihez. *A macska nemcsak a gazdáihoz törleszkedik, hanem idegenekhez is.*
2. (rosszalló) Igyekszik valakinek a kegyeibe férkőzni. *Az új vezetőséghez törleszkedik, hogy felemeljék a fizetését.*

✧ Szin: **1.** *dörgölődzik* **2.** *hízeleg,* (rosszalló) *dörgölődzik,* (bizalmas) *nyalizik, gazsulál, pedálozik,* (durva) *nyal*
✧ Táj: **1.** *dörgölködik, dörgölközik* **2.** *gazsulírozik*
✧ Etim: A → *töröl* ige származéka.

törleszt ◆◆◆◆ ige *~eni*

1. (Pénzt) részletekben fizet vissza. *Mennyit kell havonta törlesztenem, ha részletre megvásárolom ezt a tévét?*
2. (bizalmas) Sérelmet megtorol. *A hátvéd felrúgta ellenfelét, így törlesztett az ellene korábban elkövetett szabálytalanságért.*

✧ Szin: **1.** *megfizet, kiegyenlít, megad, leró* **2.** *megfizet, megbosszul, visszavág, viszonoz* • **2.** *Boszszút áll.*
✧ Ell: **2.** *megbocsát*
✧ Etim: A → *töröl* ige nyelvújítás kori származéka.

törmelék ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

Összetöredezett anyag darabjainak együttes tömege. *Az építési törmeléket hónapok múlva sem szállították el.* (Jelzőként:) *A törmelék csokoládé ugyanolyan finom, mint az ép, csak olcsóbb.*

✧ Szin: *maradvány, töredék, hulladék, forgács,* (bizalmas) *sitt*
✧ Táj: *csörmelék, ramaty, cseremore*
✧ Ell: *egész*
✧ Etim: A → *tör* ige származéka.

törő ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. Eszköz, amellyel valamit törnek. *Kemény ez a dió, kérem a törőt! Már csak dísznek használjuk a mozsarat és törőjét.*
2. (Kohászatban:) Beolvasztandó vasdarabokat aprító szerkezet. *A törőben egy vasgolyó üti és ezzel darabolja a nagyobb vasdarabokat.*

✧ Szin: **1.** *zúzó, őrlő, őrlőkő*
✧ Etim: A → *tör* ige származéka.
✧ Ö: fej + törő, jég + törő, nyelv + törő, út + törő

törőd|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Ütődéstől, nyomástól valami elveszíti eredeti alakját, megsérül. *Vesszőkosárban nem törődik a gomba.*
2. Fáradozástól erejét veszíti. *Egész héten nehéz munkában törődött.*
3. Foglalkozik valakivel, gondot visel rá. *Hát velem ki törődik? Többet kellene törődnöd a családoddal.*

✧ Szin: **1.** *nyomódik, sérül, ütődik* **2.** *fárad, fáradozik* **3.** *gondoskodik valakiről; vigyáz, figyel, ügyel valakire, valamire; ellát, gondoz valakit,* (választékos, kissé régi) *gyámolít, istápol valakit* • **3.** *Szívén viseli valakinek a sorsát.*
✧ Táj: **1.** *szakul, sérhüszik* **3.** *gyámolgat, gyámol valakit*
✧ Etim: A → *tör* ige származéka.

törődött ◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

1. Ütődéstől, nyomódástól törődést szenvedett (tárgy, dolog). *A törődött gyümölcsöt rakjátok külön!*
2. Zavarossá vált (bor). *A bor törődött lesz a rázkódástól.*
3. Megtört (ember, testrész). *Az öregségtől és betegségtől törődött embert még anyagi gondok is nyomasztják. A kirándulástól törődött lábát párnán pihenteti.*

✧ Szin: **1.** *nyomódott, sérült, ütődött, összetört* **3.** *megviselt, fáradt, összetört, elgyötört*
✧ Táj: **3.** *eltörődött*
✧ Ell: **1.** *ép, töretlen, egészséges* **2.** *ép, töretlen, tiszta, áttetsző* **3.** *friss, fiatalos, üde, ép, töretlen, egészséges*
✧ Etim: A → *törődik* ige származéka.

török ◆◆◆ mn *~ök, ~öt, ~ül*

1. A zömében Törökországban élő, altaji nyelvű néphez tartozó, vele kapcsolatos. *A török emberek rokonságot tartanak velünk. A török kávét nem szeretem, mert zaccos.* (Főnévi használatban:) *Ezt a szép irhabundát egy töröktől vettem.*

2. Az oszmán-török birodalomhoz, illetve hadseregéhez tartozó. *Szulejmán török császár Szigetvár ostroma közben halt meg.* (Főnévi használatban:) *A törökök százötven éven keresztül tartotta megszállva Magyarország egy részét.* • Szólás: *Nem hajt a török*: nem kell sietni. | *Törököt fogtam, nem ereszt*: olyasmihez jutott, amitől már szabadulni szeretne.

3. Altaji eredetű, oszmán-török (nyelv). *Kamionos ismerősöm jól megtanult törökül.* (Főnévi használatban:) *Egy kicsit már értem a törököt.*

✧ Szin: **1.** *törökországi* **2.** *oszmán,* (régi) *ottomán*

✧ Etim: Török jövevényszó.

törökülés ◆◆ fn

Térdben behajlított, bokában keresztbe tett lábakkal való ülés. *Törökülésben szereti nézni a tévét a húgom.*

✧ Etim: Összetétel: → *török* + → *ülés*.

töröl ◆◆◆◆◆ ige **törül** *~ni*

1. Valamit ruhafélével, szivaccsal enyhén dörzsöl, simít, hogy a nedvességet, szennyeződést eltávolítsa róla. *Nedves szivaccsal törli a táblát. A konyhában a konyharuhával törli a kezét.*

2. Valamit valahonnan eltávolítani igyekszik. *A port törli a ronggyal. Könnyeit törli búcsúzkodás közben.*

3. (bizalmas) Megüt. *Jól képen törölted az a pimaszt! Szájon törölte a szemtelensége miatt.*

4. (Szöveget, szövegrészt) kihúz. *Ezt a mondatot töröltem a levélből.* | *Valakit töröl valahonnan*: nevét kihúzza, kihagyja valamely jegyzékből. *Törölték a névsorból.*

5. Érvénytelenít. *A szerződés záradékát törölték.*

✧ Szin: **1., 2.** *dörgöl, törölget, megtisztít, megszárít* **3.** *csap, megcsap,* (bizalmas) *dörgöl* **4.** *kiradíroz, áthúz, kihagy* **5.** *hatálytalanít* • **5.** *Hatályon kívül helyez.*

✧ Táj: *türül*

✧ Ell: **1., 2.** *bevizez, bepiszkít* **3.** *megsimogat* **4.** *megtart, meghagy* **5.** *érvényesít, jogerőre emel.*

✧ Etim: A → *tör* ige származéka.

☝ A *töröl* alakváltozat használatos túlnyomórészt a köznyelvben. A *törül* kissé népies hangulatú, és csak az **1.**, illetve a **2.** jelentésben fordul elő, itt is ritkán.

törölget ◆◆◆◆ ige **törülget** *~ni*

1. Egymás után többször megtöröl valamit, illetve (tárgy nélkül:) elmosott edényt szárazra töröl. *Ivás után a bajuszát törölgeti. A poharakat konyharuhával törölgeti. Sok férfi csak törölgetni hajlandó, mosogatni nem.*

2. ■ *Port törölget*: eltávolítja a port a bútorokról. *Szombaton porszívózik és port törölget.*

✧ Szin: **1.** *dörgöl, dörgölget, szárítgat*

✧ Ell: **1.** *bevizez, benedvesít*

✧ Etim: A → *töröl* ~ → *törül* ige származéka.

☝ A *törölget* alakváltozat a gyakoribb a köznyelvben, a *törülget* kissé népies.

törölköz|ik ◆◆ ige *~ni*

Törülközik.

✧ Etim: lásd → *törülközik*

☝ A *törülközik* és a *törölközik* használatáról lásd még a *törülköző* szócikket.

törölköző ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

Törülköző.

✧ Etim: lásd → *törülköző*

☝ A *törölköző* és a *törülköző* használatáról lásd még a *törülközik* szócikket.

tőrőlmetszett ◆ mn *~ek, ~et, ~en* (választékos)

Valamely nyelv, nép jellegzetességeit érzékletesen tükröző. *Levelében finn létére tőrőlmetszett magyarsággal fejezte ki magát.*

✧ Szin: *eredeti, hamisítatlan,* (választékos) *tősgyökeres, törzsökös*

✧ Etim: Összetétel; *tőről*: a → *tő* főnév ragozott alakja + *metszett*: a → *metsz* ige származéka.

törpe I. ◆◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n*

1. Rendellenesen alacsony, kisnövésű (ember). *A törpe férfi nehezen talált feleséget.*

2. A szokásosnál kisebb (fajta). *A törpe uszkár lakásban is jól tartható.*

3. (választékos, rosszalló) Olyan aki, ami eltörpül máshoz mérve. *„Tudásra törpe, és vakságra nagy”* (Madách I.: Az ember tragédiája). *A törpe kor nem értékelte a költő nagyságát.*

4. Elenyésző. *A törpe kisebbség szavazott csak rá.*

✧ Szin: **1., 2.** *kicsi, apró, pici, pinduri, liliputi,* (szleng) *mélynövésű* **3.** *jelentéktelen* **4.** *jelentéktelen, csekély* • **1., 2.** *Apró, mint egy mákszem. A földből is alig látszik ki. Létráról szedi a földiepret.*

✧ Ell: **1., 2.** *nagy, óriási* **3., 4.** *nagy, óriási, jelentős*

✧ Etim: A *töpörödik*, → *töpörtyű*, → *töpreng* szavak tövével azonos *töpör* ige főnevesült melléknévi igeneve (vö. → *töpörödött*).

törpe II. ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. Törpe személy, apró mesealak. *A cirkuszban törpék is fellépnek. A Hófehérke és a hét törpe a kedvenc meséje.*

2. (rosszalló) Erkölcsileg, szellemileg alacsonyabb rendű ember. *A hitvány törpék nem értek fel hozzá.*

✧ Szin: **1.** *manó,* (tréfás) *tökmag, babszem, hüvelykmatyi,* (bizalmas) *bütyök, töpörtyű,* (idegen) *gnóm*

✧ Ell: **1.** *óriás,* (idegen) *kolosszus* **2.** *óriás*

✧ Etim: A *töpörödik*, → *töpörtyű*, → *töpreng* szavak tövével azonos *töpör* ige főnevesült melléknévi igeneve (vö. → *töpörödött*).

tört I. ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

1. Széttört. *Tört oszlopok hevertek a múzeum kertjében. A köret tört burgonya.*

2. ■ *Tört arany*: összetört vagy hibás aranytárgy, amelyet beolvasztanak. *A láncot csak tört aranyként fogadta el az ékszerész, így kevesebb pénzt kaptunk érte.*

3. Megtört. *Tört szíve már nem bírt el több fájdalmat. Igazítsd ki ezt a tört egyenest!*

4. Hibás, nehézkes (nyelvhasználat). *Az idegen tört magyarsággal szólalt meg.*

✧ Szin: **1.** *törött, csorbult, csorba, eltört, morzsolt, pépes* **3.** *töredezett, meggyötört, megviselt*

✧ Táj: **1.** *cserba*

✧ Ell: **1.** *ép* **3.** *egész, egészséges* **4.** *hibátlan*

✧ Etim: A → *tör* ige származéka.

tört II. ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~je*

Két egész szám hányadosa úgy felírva, hogy az osztandó (= számláló) alá vízszintes vonallal elválasztva kerül az osztó (= nevező). *A törtekkel végzünk ma műveleteket. A törtekből írtunk dolgozatot.*

✧ Szin: *törtszám*

✧ Ell: *egész szám*

✧ Etim: A nyelvújítás kori *törtszám* összetétel (→ *tört*[1] + → *szám*) előtagjának önállósulásával, jelentéstapadással keletkezett.

történelem ◆◆◆◆◆ fn *–, történelmet, történelme*

1. Az emberiség, illetve valamely nép vagy nemzet életében történt fontos események egymásutánja. *Magyarország történelmét illik megtanulni akkor is, ha nem készülsz történésznek.*

2. Az ilyen események tényszerű, időrendbe szedett leírása. *Ezek a történelem legfényesebb lapjai.*

3. Ez mint tudomány(ág). *A történelem az események megismerésével és összefüggéseik elemzésével foglalkozik.*

4. Ez mint iskolai tantárgy, illetve óra. *Történelemből ötös leszek.* (bizalmas) *Elmaradt a történelem, előbb mehetünk haza.*

✧ Szin: **1.** (régi) *történet,* (régi, idegen) *história* **2.** *történetírás, krónika* **3.** *történettudomány* **4.** *történelemóra,* (bizalmas) *töri*

✧ Etim: A → *történik* ige nyelvújítás kori származéka.

történész ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

A történelem kutatója, tudósa, történelemtudománnyal foglalkozó szakember. *Neves történészek kutatják az 1956-os magyar forradalom eseményeit.* (Jelzőként:) *A filmsorozat történész munkatársai nyilatkoztak a korról.*

✧ Szin: *történettudós,* (régi, idegen) *historikus*

✧ Etim: A → *történik* ige nyelvújítás kori származéka.

történet ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Megtörtént vagy kitalált eseménysor elmondva vagy leírva. *A film igaz történetet mesél el. Története van a dolognak, ismerni kell hozzá az események összefüggéseit, előzményeit. A regény egy szerelem története.*

2. (régi) Történelem. *Az antik világ történetéről szól ez a könyv.*

✧ Szin: **1.** *mese, adoma, elbeszélés,* (idegen) *sztori, história* **2.** (idegen) *história*

✧ Etim: A → *történik* ige származéka.

történetesen ◆◆◆◆ hsz

1. Úgy adódott, hogy… *Történetesen arra vitt az utam, és mindent láttam.*

2. (Ha) véletlenül. *Ha történetesen arra jársz, te is nézd meg!*

✧ Szin: **1.** *éppen* **2.** *esetleg, netán*

✧ Ell: **2.** *szándékosan, direkt*

✧ Etim: A → *történik* ige *történetes* származékának megszilárdult ragos alakulata.

történeti ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~en*

1. Valós, történelmi tényeket figyelembe vevő. *A történeti hűség kedvéért legyenek korhű jelmezek. Ezek történeti tények, senki nem vitatja őket.*

2. Olyan (tudományág), amely tárgyának időbeli változásaival foglalkozik. *A történeti nyelvtan tárgyalja a névmások kialakulását is.*

✧ Szin: **1.** (régi, idegen) *historikus* **2.** (idegen) *diakrón, diakronikus*

✧ Ell: **1.** *mesebeli* **2.** (idegen) *szinkrón*

✧ Etim: A → *történet* főnév származéka.

történ|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Esemény, változás folyamatban van. *Mi történik itt?*

2. Akaratunktól függetlenül, váratlanul végbemegy. *Szerencsétlenség történt, már hívtuk a mentőket.*

3. *Valakivel, valamivel történik valami*: valamilyen állapotba, helyzetbe kerül. *Nem tudom, mi történt velem.*

4. (hivatalos) (Személytelen kifejezésekben:) A jelzett cselekvést végrehajtják. *Intézkedés történt*: intézkedtek. | *Gondoskodás történt valakiről*: gondoskodtak róla.

✧ Szin: **1.** *folyik, zajlik, játszódik* **2.** *megesik, bekövetkezik* **3.** *megesik, előadódik*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

tört et ◆◆◆ ige *~ni*

1. Akadályokon keresztültörve előrehatol. *A vaddisznó nagy zajjal tört et a kukoricásban. Udvariatlanul törtetett a pénztár felé.*

2. (rosszalló) Kíméletlen erőszakossággal nyomul előre pályáján. *Ha továbbra is így tört et, mindenki utálni fogja.*

✧ Szin: **1.** *csörtet, tipor, gázol, tapos, nyomul* **2.** (rosszalló) *helyezkedik, tolakodik,* (rosszalló, bizalmas) *gázol, tapos, nyomul, könyököl, pedálozik*
✧ Táj: **1.** *nyomakoszik*
✧ Etim: A → *tör* ige származéka.

törtető ◆◆ mn *~k, ~t, ~n* vagy *~en* (rosszalló)
Kíméletlenül érvényesülni, előrejutni igyekvő. *A törtető osztálytársaival nem barátkozik.* (Főnévi használatban:) *Ki nem állhatom a törtetőket!*
✧ Szin: (rosszalló) *akarnok,* (bizalmas) *stréber, könyöklő, rámenős, pedálozó, nyalizós,* (idegen) *karrierista*
✧ Etim: A → *törtet* ige származéka.

törül ◆◆◆ ige *~ni*
Töröl.
✧ Etim: lásd → *töröl*
☝ Használatáról lásd a *töröl* szócikket!

törülköz|ik ◆ ige **törölköz|ik** *~ni*
Szárazra törli magát. *Fürdés után hosszasan törülközik.*
✧ Szin: *szárítkozik*
✧ Táj: *kendik*
✧ Etim: A → *töröl ~* → *törül* ige származéka.
☝ Egyenrangú alakváltozatok; a *törülközik* valamivel gyakoribb, mint a *törölközik.*

törülköző ◆◆◆◆ fn **törölköző** *~k, ~t, ~je*
Törülközésre használt nedvszívó anyagú kendő. *Új, frottírból készült törülközőket vettem.*
✧ Szin: *fürdőlepedő, kéztörlő*
✧ Táj: *kendő, kendöl, kendőruha, keszkenő, klinónyik*
✧ Etim: A → *törölközik ~* → *törülközik* ige származéka.

törvény ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
1. Kötelező erejű írott jogszabály. *Parlamenti demokráciákban csak az országgyűlés alkothat törvényt.* ■ *Törvényen kívül helyez valakit, valamit*: üldöz, (be)tilt.
2. Bíróság. *Törvény elé állítanak, ha hamisan tanúskodsz.* ■ (régi) *Törvényt tesznek valakin*: bíráskodnak felette.
3. Erkölcsi szabály. *Megsérti az erkölcsi törvényt. Jézus a szeretet törvényéről beszélt.*
4. Az objektív világ jelenségeinek szabályszerűsége. *A természet törvénye, hogy a gólyák télen délre repülnek.*
5. Az ilyen tudományosan feltárt, alapvető szabályszerűségek megfogalmazása. *Newton második törvényét tanuljuk a mai órán.*
✧ Szin: **1.** *rendelet, törvénycikk, határozat, rendszabály,* (idegen) *paragrafus* **2.** *törvényszék, igazságszolgáltatás* **3.** *rendszabály, norma,* (választékos) *zsinórmérték, kánon* **4.** *törvényszerűség, szabály* **5.** *tétel, szabály*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

törvénycikk ◆◆ fn (hivatalos)
A törvények rendszerébe, a törvénytárba sorolt, évszámmal és római számmal jelölt törvény. *Keresd ki az 1992. évi XIV. törvénycikket!*
✧ Szin: (hivatalos) *törvénycikkely, cikkely*
✧ Etim: Összetétel: → *törvény* + → *cikk.*
☝ Rövidítése: *tc.*

törvényes ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en*
1. Törvényen alapuló, abból következő. *Helyreállították a törvényes rendet. Törvényes eszközöket használ. Ki a törvényes örökös?*
2. Az állami törvény rendelkezései szerint kötött (házasság). *Mikszáth kétszer kötött törvényes házasságot a feleségével. Régen csak a törvényes házasságban született gyermek lehetett örökös.*
3. Alkotmányosan választott. *Magyarországnak ismét van törvényes parlamentje.*
✧ Szin: **1.** *törvény szerinti, legális, törvényerejű, hatályos, jogos,* (idegen) *legitim* **2.** *törvény szerinti, legális,* (kissé régi) *hites* **3.** *törvény szerinti, legális, hatályos,* (idegen) *legitim*
✧ Táj: **2.** *hütes*
✧ Ell: *törvénytelen, törvénysértő, jogtalan,* (idegen) *illegális*
✧ Etim: A → *törvény* főnév származéka.

törvényhozó ◆◆◆ mn *~k, ~t,* –
1. Törvényalkotásra jogosult (testület, személy). *A törvényhozó gyűlésen megszavazták a rendeletet.* ■ *Törvényhozó hatalom*: a közhatalomnak az az ága, amelynek keretében az országgyűlés törvényeket alkot.
2. (Főnévi használatban:) A törvényhozás tagja. *A törvényhozó tájékoztatta a sajtót a törvénytervezet vitájáról.*
✧ Szin: **1.** *törvényalkotó,* (Fv; Őv bizalmas) *legiszlatív* **2.** *képviselő*
✧ Ell: **1.** *végrehajtó*
✧ Etim: Összetétel; → *törvény* + *hozó*: a → *hoz* ige származéka.

törvénykez|ik ◆ ige ~ni
1. Bíráskodik. *Ügyében a király törvénykezett.*
2. (régi) Pert folytat valaki ellen. *A két ellenséges bárói család száz évig törvénykezett egymás ellen.*

3. Törvényeket alkot. *Az országgyűlés egész héten törvénykezett.*
✧ Szin: **1.** *ítélkezik, dönt* **2.** *pereskedik*
✧ Táj: **2.** *pörlekedik*
✧ Ell: **2.** *kibékül, megbékél*
✧ Etim: A → *törvény* főnév származéka.

törvényszék ◆◆◆ fn
1. Ítélőbíróság. *A törvényszék nagyobb ügyekben elsőfokú, kisebb jelentőségűekben másodfokú bíróságként hozott ítéletet. A katonai törvényszék halálra ítélte az árulót.*
2. (régi) Alkalmilag ítélkező testület. *A kaszinó törvényszéke dönt a tag kizárásáról.*
3. (régi) Bírósági tárgyalás, ítélkezés. *Az elfogott haramia felett törvényszéket ülnek.*
✧ Szin: **1.** *bírói tanács,* (régi) *kúria* **2., 3.** *fegyelmi testület,* (régi) *ítélőszék*
✧ Etim: Összetétel: → *törvény* + → *szék*.

törvénytelen ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül*
1. A törvénnyel ellenkező, szembenálló. *A foglyok bántalmazása törvénytelen volt, ezért a tiszteket felelősségre vonták.*
2. (régi) Házasságon kívül született (gyermek). *A törvénytelennek tartott gyermeket régen megvetették. Az uraság törvénytelen fia nem örökölt semmit.*
✧ Szin: **1.** *törvénysértő, jogtalan,* (idegen) *illegitim* **2.** (hivatalos) *törvényen kívüli,* (választékos) *természetes,* (rosszalló, bizalmas) *fattyú, zabi*
✧ Ell: **1.** *törvényes,* (idegen) *legitim* **2.** *törvényes*
✧ Etim: A → *törvény* főnév származéka.

törzs ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
1. A gerinces állatok és az ember teste a fej és a végtagok nélkül. *Törzsünk tartóoszlopa a gerinc. Hajlítsd meg a törzsedet derékban!*
2. Fának gyökeréből kinövő, hengeres része. *A fa törzséből erednek az ágak.*
3. Valamely nagyobb tárgy, építmény fő része. *A Titanic törzse kettétört. A repülőgép törzsének a végében ültünk.*
4. Azonos származású, nyelvű és vallású nemzetségek közös területen élő közössége. *A hopi indiánok törzse lakik a filmben bemutatott rezervátumban.*
5. Az állat- és növénytan nagy rendszertani egysége. *A törzs osztályokból áll. Az emlősök a gerincesek törzsébe tartoznak.*
6. Egy apaállat utódai. *A törzskönyvek szerint Buksi és Bodri ugyanabba a törzsbe tartozik.*
7. A katonai vezetés legfontosabb közegeinek szerve. *A hadosztály törzsének parancsnokával szeretnék beszélni.*
8. (bizalmas) Az őrmesternél eggyel magasabb tiszthelyettesi rendfokozatú személy. *Törzs, mikor kezdődik a gyakorlat?*
9. Legfontosabb része valaminek. *A tananyag törzsét mindenki köteles tudni.*
✧ Szin: **1.** (idegen) *truncus* **2.** *szár, fatörzs* **3.** *váz, gerinc* **4.** *nemzetség, klán* **5.** (idegen) *tribus* **6.** *család* **7.** *vezérkar, törzskar* **8.** *törzsőrmester* **9.** *zöme valaminek*
✧ Etim: Valószínűleg a → *torzsa* ~ → *torzs* főnév hangrendi átcsapással keletkezett magas hangrendű párja.

törzsökös ◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. (választékos) Tősgyökeres. *Törzsökös magyar családból származik. Törzsökös nemes, II. Endrétől kapta őse a nemességet.*
2. (régi) Régóta megszokott. *A család törzsökös barátja, gyakran velük vacsorázik.*
✧ Szin: **1.** *ősi,* (választékos) *tőrőlmetszett* **2.** *állandó, régi, oszlopos*
✧ Ell: *új, újkeletű*
✧ Etim: A → *törzs* főnév *törzsök* 'törzs' származékának továbbképzett alakja.

törzsvendég ◆◆◆ fn
A helyet rendszeresen látogató vendég. *Az étterem törzsvendégei már szokásos helyükön, a törzsasztalnál ülnek.*
✧ Szin: (idegen) *habitüé*
✧ Etim: Német mintára keletkezett összetétel: → *törzs* + → *vendég*.

tősgyökeres ◆◆ mn *~ek, ~et, ~en* (választékos)
Ősi jellegét tisztán mutató, őrző, valamely nép, nyelv jellegzetességeit érzékletesen tükröző. *A szem, száj, fej tősgyökeres magyar szavak. Gyerekként tanult magyarul, ezért ma is tősgyökeres magyarsággal fejezi ki magát. A nagyapja tősgyökeres angol volt.*
✧ Szin: *eredeti, valódi, bennszülött,* (választékos) *tőrőlmetszett, törzsökös*
✧ Ell: *idegen*
✧ Etim: Összetétel; *tős*: a → *tő* főnév származéka + → *gyökeres*.

töviről-hegyire ◆ hsz
Nagyon részletesen. *Mindent elmondott töviről-hegyire.*
✧ Szin: *aprólékosan, alaposan*
✧ Ell: *érintőlegesen, alig, éppenhogy*
✧ Etim: Összetétel; *töviről*: a → *tő* főnév ragozott alakja + *hegyire*: a → *hegy*[2] főnév ragozott alakja.

tövis ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
1. Növény szárán, levelén vagy termésén levő kemény, tűhegyes képződmény. *Megszúrták a rózsa tövisei a kezemet.*
• Közmondás: *Nincsen rózsa tövis nélkül*: nem létezik zavartalan boldogság, tökéletes öröm.

2. A növény hajtásaiból alakult kemény, szúrós hegyű képződmény. *A galagonya és a kökény tövisei kiszakították a kabátomat az erdőben.*
3. (népi) Némely állat bőrén található tüske. *A sün tövisei is nagyon szúrnak.*
4. Sérelem után visszamaradó fájó érzés. *Tövis maradt a lelkében a veszekedés után.*
✧ Szin: **1.** *tüske,* (régi) *akadék* **2., 3.** (régi) *akadék* **4.** *keserűség, sértődöttség, fullánk, tüske*
✧ Táj: **1–3.** *ákics, gécsa*
✧ Etim: A régi nyelvi, ősi, finnugor kori *tövik* ‘szúr, fúr’ ige származéka. A tő azonos a → *tű* főnév és a → *tűz* ige tövével.
☝ A köznyelv nem különbözteti meg egymástól a kétféle növényi képződményt, a *tövis*-t és a *tüské*-t, ezért ezeknek a szavaknak a jelentései keverednek egymással. A biológia szaknyelvében ezzel szemben határozottan elkülönül a két jelenséget tükröző szóhasználat. A *tövis* eszerint ‘módosult hajtás’, amelyen rügy, levél, virág is lehet; *tövise* van pl. az akácnak, a kökénynek, a galagonyának, a borbolyának. A *tüske* pedig ‘az elsődleges bőrszövetből és az alatta levő szövetrétegekből kialakult szúrós képződmény’. *Tüskéi* vannak például a rózsának, a szedernek. A *tüske* a *tövis*-sel szemben mindig lepattintható a növény felületéről. Az állatok hasonló képződményei a biológia szerint szintén *tüskék*, nem tövisek. A pontos tudományos megkülönböztetés, azaz a szaknyelvi szóhasználat nem befolyásolja a köznyelvi, tájnyelvi szóhasználatot, semmiképpen sem tekinthetjük helytelennek, ha a köznyelvben pl. a *rózsa töviseiről* beszélünk. Lásd még a *tüske* szócikket!

tőzeg ◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
1. Elhalt vízinövények barnás-feketés korhadéka, illetve ebből álló talaj. *Tőzeggel fűt a nyaralóban. A tőzegből kiváló virágföld lesz.*
2. (népi) Az Alföldön tüzelésre használt, szárított, laposra taposott (marha)trágya. *Nagyapám a tanyán még fűtött a téglalap alakúra taposott tőzeggel.*
✧ Szin: **1.** (idegen) *turfa* **2.** (népi) *ganéj, ganaj*
✧ Táj: **2.** *gané, gonaj, ganélat*
✧ Etim: Török jövevényszó.

tőzsde ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
1. Piacgazdaságban az áruk és értékpapírok nagybani adásvételét lebonyolító intézmény. *A tőzsdén zuhannak az árfolyamok.*
2. Ennek épülete. *Találkozzunk fél tízkor a tőzsde előtt!*
3. Tőzsdei forgalom. *Ma élénk a tőzsde.*
✧ Szin: **1.** *börze* **2.** *börze,* (régi) *alkuház, alkuda* **3.** *börze*
✧ Etim: A → *tőzsér* főnévből a nyelvújítás korában elvont *tőzs* tő származéka.

tőzsdéz|ik ◆ ige *~ni*
Tőzsdei spekulációval foglalkozik, tőzsdei üzleteket köt. *Brókerek tőzsdéznek a tőzsdepalotában.*
✧ Szin: *börzézik*
✧ Etim: A → *tőzsde* főnév származéka.

tőzsér ◆ fn *~ek, ~t, ~e* (régi)
Marhakereskedő. *Messzi vidékekről is eljöttek régen a tőzsérek a pesti vásárba.*
✧ Szin: (régi) *kalmár, kufár, marhakupec*
✧ Táj: *marhaköpec*
✧ Etim: Német jövevényszó.

traccsol ◆ ige *~ni* (bizalmas)
Könnyedén beszélget. *A szomszédasszonyok órák hosszat traccsolnak a gangon.*
✧ Szin: (választékos) *cseveg, diskurál,* (bizalmas) *fecseg, pletykál, locsog, tereferél, trécsel,* (szleng) *dumál* • *Be nem áll a szája.* (durva) *Jár a szája, mint a kacsa segge.*
✧ Táj: *licseg-locsog, csicsog-locsog*
✧ Etim: Német, közelebbről ausztriai német jövevényszó.

trafik ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
Dohányárut és más dohányzási cikket árusító bolt. *Szaladj le a trafikba egy doboz cigarettáért!*
✧ Szin: *dohánybolt, dohányáruda*
✧ Etim: Francia, végső soron olasz eredetű német, közelebbről ausztriai német jövevényszó.

trafikos ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
Dohányárut árusító üzlettulajdonos, illetve alkalmazott. *A trafikosnál biztos kapsz buszjegyet.*
✧ Szin: *dohányárus*
✧ Etim: A → *trafik* főnév származéka.

tragacs ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a* (bizalmas)
1. Kezdetleges, targoncaszerű szállítóeszköz. *Tragaccsal vitték be a dobozokat a telepre.*
2. (rosszalló, tréfás) Ócska jármű, különösen autó. *Ülj be, elviszlek a tragacsomon! Ezt a tragacsot akarod megvenni?*
✧ Szin: **1.** *taliga* **2.** (rosszalló, tréfás) *járgány, gép, roncs,* (szleng) *verda*
✧ Táj: **1.** *furik, fulik*
✧ Etim: Valószínűleg német, közelebbről bajor-osztrák jövevényszó.

trágár ◆◆◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, ~an* vagy *~ul*
Durván szeméremsértő. *Trágár beszédével és vicceivel rossz fényt vet a szüleire. Trágár alak, durván beszél.*

✧ Szin: *ocsmány, obszcén, ízetlen,* (választékos) *szabadszájú, útszéli, parlagi, bárdolatlan, alpári,* (bizalmas) *disznó, malac* • *Nem tűr nyomdafestéket.*
✧ Táj: *ocsmonda*
✧ Ell: *ízléses, illedelmes, illendő*
✧ Etim: Német, közelebbről bajor-osztrák jövevényszó.

trágárkod|ik ◆ ige *~ni*
Durva, szeméremsértő kifejezéseket használ. *Ne trágárkodj itt nekem!*
✧ Szin: *ízetlenkedik, illetlenkedik, szemérmetlenkedik,* (bizalmas) *disznólkodik, malackodik*
✧ Táj: *disztókodik*
✧ Ell: *illedelmesen viselkedik*
✧ Etim: A → *trágár* melléknév származéka.

tragédia ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Nagy szenvedélyeket, végzetes összeütközéseket ábrázoló drámai műfaj. *Az antik tragédia a hős halálával végződik.*
2. Megrendítő esemény. *Véres családi tragédia történt a szomszédunkban, a féltékeny férj leszúrta a feleségét.*
✧ Szin: **1.** (régi) *szomorújáték* **2.** *csapás, szerencsétlenség, katasztrófa*
✧ Ell: **1.** *vígjáték, komédia*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

tragika ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Tragédiák főszerepét alakító színésznő. *Jászai Mari híres tragika volt a XX. században.*
✧ Szin: *drámai hősnő*
✧ Ell: *komika*
✧ Etim: A → *tragikus* melléknév latin előzményének főnevesült nőnemű alakja.

tragikus ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
1. (választékos) Tragédiát hordozó, tartalmazó, gyászos kimenetelű. *Az újságok is írtak a tragikus eseményről. Tragikus baleset érte a barátomat, meghalt a volán mellett.*
2. A tragédiára mint műfajra jellemző, illetve tragédiát játszó vagy író. *Antigoné tragikus hős. Tragikus stílust alkalmazott a megrázó történet írója.* (Főnévi használatban:) *Az első nagy ógörög tragikus Aiszkhülosz volt.*
✧ Szin: **1.** *végzetes, megrendítő, megrázó, rettenetes* **2.** *drámai*
✧ Ell: **1.** *vidám, könnyed, víg, komikus* **2.** *vígjátéki, komikus*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

trágya ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Alommal kevert állati ürülék, amellyel a talaj termőképességét fokozzák. *A szerves trágya nem károsítja a talajvizet.*
2. Talajjavító anyag, vegyszer. *Szervetlen, mesterséges trágya okozta a falunkban az ivóvíz nitrátosodását.*
✧ Szin: **1.** *istállótrágya,* (népi) *ganéj* **2.** *műtrágya, tápsó*
✧ Táj: **1.** *gané, gonaj, ganélat, poszmat*
✧ Ell: *komposzt*
✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

trágyáz ◆◆ ige *~ni*
1. (Termőföldet) trágyával beszór. *A kukoricaföldet istállótrágyával trágyázza. Az idén nem trágyáztunk a kertben.*
2. (régi) (Ételt) fűszerez. *Régi, XVI. századi szakácskönyvekben, kultúrtörténeti feljegyzésekben olvashatunk ilyesmit: trágyázd nádmézzel, mazsolaszőlővel!*
✧ Szin: **1.** *feljavít,* (népi) *ganajoz* **2.** *ízesít, megszór*
✧ Táj: **1.** *ganéz, poszmatol* **2.** *fűszerszámoz, befűszerszámoz*
✧ Etim: A → *trágya* főnév származéka.

trakta ◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. (bizalmas) Bőséges lakoma. *Nagy trakta volt, a vendégeket ellátták minden jóval.*
2. (régi) Államügyekről, haditervről való tanácskozás. *Győr határában traktát tartott Napóleon a főtisztekkel.*
3. (régi) Terjedelmesebb tudományos dolgozat. *„Tábori kis trakta”* (Zrínyi M.: műcím).
✧ Szin: **1.** *eszem-iszom, lakmározás,* (népi) *dínom-dánom* **2.** *tanács,* (régi) *haditanács* **3.** *tanulmány,* (régi) *traktátus*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

traktál ◆◆◆ ige *~ni* (bizalmas)
1. Bőségesen ellát valakit valamivel. *Húslevessel, töltött káposztával traktálja a vendéget.*
2. (Érdektelen vagy bosszantó beszéddel) terhel. *Ne traktálj minket az unalmas történeteiddel!*
✧ Szin: **1.** *jóltart, megetet, megvendégel* **2.** *erőltet, untat* • **1.** *Úgy megtömi, mint egy libát.*
✧ Táj: **1.** *étet* **2.** *perédikál, rédikál*
✧ Ell: **1.** *éheztet* **2.** *kímél*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

traktor ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* vagy *~ja*
Mezőgazdasági vontató. *A meredek domboldalt csak lánctalpas traktorral lehet felszántani.*
✧ Szin: *erőgép, munkagép*

✧ Etim: Francia, végső soron latin eredetű nemzetközi szó.

trampli ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (bizalmas, rosszalló)
1. Esetlen, nagy testű, lomha nő. *Micsoda trampli, nem való a táncparkettre!*
2. (Jelzőként:) Otromba. *Trampli cipőket hord.*
3. (régi, durva) Tenyeres-talpas cselédlány. *A trampli csörömpölve hozta be a teáskészletet.*
✧ Szin: **1.** (választékos) *ormótlan,* (bizalmas, rosszalló) *nagydarab, debella, tehén* **2.** (választékos) *ormótlan* • **1.** *Akkora, mint egy elefánt.*
✧ Ell: **1.** *filigrán, kecses* **2.** *kecses*
✧ Etim: Német, közelebbről bajor-osztrák jövevényszó.

trancsíroz ◆ ige *~ni* (bizalmas)
(Leölt állatot, húst) darabol. *Az életlen késsel nehezen trancsírozta a csirkét a húsvágó deszkán. A pörkölthöz apró darabokra trancsírozd a húst!*
✧ Szin: *aprít, vagdal, metél,* (választékos) *szabdal*
✧ Táj: *metel*
✧ Etim: Francia eredetű német jövevényszó.

transzformátor ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* (idegen)
Az elektromos áram feszültségét és erősségét változtató készülék. *Ne támaszd a biciklidet a transzformátor szekrényéhez!*
✧ Szin: *áramátalakító, átalakító,* (bizalmas) *trafó*
✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.

transzparens ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e* (idegen)
1. Hordozható vagy kifeszített tábla vagy textilanyag felirattal, jelmondattal. *A felvonulók színes transzparenseket vittek éljenző feliratokkal. Az új épület kapuja felett üdvözlő transzparens fogadta a vendégeket.*
2. Fényreklám. *Villódzó transzparensek reklámozzák a körúton a mobiltelefont.*
✧ Szin: (Fv, Ka, Va bizalmas) *transzparent*
✧ Etim: Latin eredetű francia jövevényszó.

tranzisztor ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* (idegen)
Áramkörökben alkalmazott félvezető kristály. *A tranzisztorok mára teljesen kiszorították az elektroncsöveket.*
✧ Etim: Angol, végső soron latin eredetű nemzetközi szó.

tranzit ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja* (idegen)
1. Átutazás, átmenő forgalom az indulási és az érkezési ország közé eső ország területén. *Külön rendeletek szabályozzák az ország területén tranzitban áthaladó áruszállító járművek forgalmát.*
2. Az adott országba szóló vízummal nem rendelkező utasok repülőtéri váróterme. *Amerikába utazva Frankfurtban két órát töltöttem a tranzitban a New York-i gépre várva.*
✧ Etim: Olasz, végső soron latin eredetű nemzetközi szó.

trapasz ◆ fn *~ok, ~t, ~a* (Fv bizalmas)
Kínos helyzet. *A legrosszabbkor nyitott be a szobába, szörnyű nagy trapasz volt.*
✧ Szin: (bizalmas) *ciki, égés*
✧ Etim: Szlovák jövevényszó.

trapéz ◆◆◆ fn *~ok* vagy *~ek, ~t, ~a* vagy *~e*
1. Olyan négyszög, amelynek csak két oldala párhuzamos. *Számoljátok ki a trapéz kerületét!*
2. Két kötélen függő, vízszintes rúdból álló nyújtó. *Az akrobaták lengő trapézon mutatják be a halálugrást.*
✧ Etim: Latin, végső soron görög eredetű nemzetközi szó.

trappista ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Francia eredetű, szigorú szerzetesrend tagja. *A trappisták hallgatási fogadalmat tesznek.* (Jelzőként:) *A trappista kolostorokban készült először a trappista rendről elnevezett sajt.*
2. Sárgás, apró lyukú, félkemény sajtfajta. *Kérek tíz deka trappistát!* (Jelzőként:) *A trappista sajt többnyire korong alakú.*
✧ Etim: Francia eredetű nemzetközi szó.
☝ Választékos kiejtése [trappista], hosszú *p*-vel, de a mindennapi beszélt nyelvben, különösen a sajtfajtáról szólva, a *p* megrövidülhet: [trapista].

trappol ◆◆ ige *~ni* (bizalmas)

1. (Ló) a lépésnél gyorsabb, a vágtánál lassabb léptekkel halad. *A ló trappolni kezdett a célhoz közeledve.*
2. (tréfás) (Ember) kitartóan sietve megy. *Egész nap trappolok, hogy mindent elintézzek.*
✧ Szin: **1.** *üget, kocog* **2.** *szalad, szaladgál, rohangál,* (tréfás) *lót-fut*
✧ Táj: **2.** *cafrangol, futosgál, lókhecel*
✧ Ell: **1.** *lépeget* **2.** *sétál, andalog*
✧ Etim: Német, közelebbről bajor-osztrák jövevényszó.

trécsel ◆ ige *~ni* (bizalmas)
Könnyedén beszélget. *Nemcsak a nők szeretnek trécselni, hanem a férfiak is.*
✧ Szin: (választékos) *cseveg, diskurál,* (bizalmas) *fecseg, pletykál, locsog, traccsol, tereferél* • *Be nem áll a szája.*
✧ Táj: *licseg-locsog, csicsog-locsog*
✧ Etim: Vitatott eredetű. Vagy hangutánzó eredetű, vagy német, közelebbről bajor-osztrák jövevényszó.

tréfa ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Nevettető szándékú viselkedés, tett, mondás. *Farsangi tréfát ígértek a bál végére.* ■ *Tréfát űz valamiből, valakiből*: nevetségessé tesz, kigúnyol. *Nem engedem, hogy tréfát űzzetek az érzéseimből! Tréfát űztek belőle a társai.* | *Megereszt egy tréfát*: tréfálkozik. | *(El)érti a tréfát*: nem veszi zokon. • Szólás: *Ennek a fele sem tréfa*: komolyan kell venni.
2. Vicc, szellemesség. *Nem értem, mi ebben a tréfa.*
3. Rövidebb, humoros színpadi jelenet. *A szalagavatón minden végzős osztály előadott egy tréfát.*
✧ Szin: **1.** *móka, vidámság, csíny, muri,* (Va bizalmas) *stósz* **2.** *hecc,* (régi) *élc,* (Va bizalmas) *stósz*
✧ Táj: **1.** *figlimont, figura*
✧ Ell: **2.** *szomorúság, tragikum, komolyság*
✧ Etim: Olasz jövevényszó.
✧ Ö: villám + tréfa

tréfál ◆◆◆◆ ige *~ni*
Tréfákat csinál, mond. *Nem akartalak megbántani, csak tréfáltam. Vele nem lehet tréfálni*: **a)** komolyan kell venni a személyét **b)** nem érti a tréfát, sértődékeny.
✧ Szin: *viccel, mókázik, tréfálkozik, heccelődik, bohóckodik, bolondozik, komédiázik, élcelődik,* (bizalmas) *poénkodik*
✧ Táj: *figurál, figlimontoz*
✧ Ell: *komolykodik*
✧ Etim: Olasz jövevényszó.

tréfálkoz|ik ◆◆◆ ige *~ni*
Tréfás megjegyzéseivel, vicceivel mulattat. *A szegénységgel, betegséggel nem illik tréfálkozni.*
✧ Szin: *viccelődik, tréfál, mókázik, bohóckodik, élcelődik, bolondozik,* (bizalmas) *heccelődik, poénkodik*
✧ Táj: *figurázik*
✧ Ell: *komolykodik*
✧ Etim: A → *tréfál* ige származéka.

tréfás ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at* vagy *~t, ~an*
1. Olyan (személy), aki szeret tréfálni. *Tréfás nagypapája volt, mindig vicceket mesélt. Tréfás kedvében van, mindenkit megnevettet.*
2. Tréfát tartalmazó. *Tréfás dalokkal vidította fel a beteg gyerekeket.*
✧ Szin: **1.** *vicces, tréfacsináló, vidám* **2.** *mulatságos, vicces, mókás,* (idegen) *poénos*
✧ Táj: **1.** *kalabók*
✧ Ell: *szomorú*
✧ Etim: A → *tréfa* főnév származéka.

treff ◆ fn *~ek, ~et, ~je*
A francia kártya stilizált fekete lóherével jelzett színe, illetve lapja. *Sok játékban a treff a leggyengébb szín.* (Jelzőként:) Ilyen színű (lap). *A treff királyt húztam.*
✧ Etim: Francia eredetű német jövevényszó.

trehány ◆ mn *~ak, ~at, ~an* vagy *~ul* (bizalmas)
Hanyag, rendetlen. *Nem szeretem a trehány munkát. Hogy nézhetsz ki ilyen trehányul?*
✧ Szin: *gondatlan, pontatlan,* (bizalmas) *lompos, slampos*
✧ Táj: *pacuha*
✧ Ell: *rendes, gondos, pedáns*
✧ Etim: Szlovák jövevényszó.

tréning ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~je* (idegen)
1. (kissé régi) Edzés. *Napi két tréninget írt elő az edző.*
2. (kissé régi, ritka) Gyakorlás. *Egy kis tréning nem fog ártani a dolgozat előtt.*
3. (Munkahelyen:) A személyiség megismerését, formálását, bizonyos feladatok megoldásának begyakorlását szolgáló tanfolyam, foglalkozás. *A tréning vezetője először a bemutatkozást gyakorolta velünk.*
4. (bizalmas) Tréningruha. *A tréninged felső részét is vedd föl! Tréningben futunk a szigeten.*
✧ Szin: **1.** *izomgyakorlat* **2.** *gyakorlatozás* **4.** *melegítő,* (kissé régi) *mackóruha, mackó*
✧ Etim: Angol eredetű nemzetközi szó.

tréningruha ◆◆ fn

Sportoláskor, szabadidős tevékenység során viselt, hosszú nadrágból és hosszú ujjú felsőrészből álló kényelmes viselet. *A tréningruhákat az egyesület biztosítja a versenyzőknek. A nyári táborba hozzatok magatokkal tréningruhát!*

✧ Szin: (bizalmas) *tréning, melegítő,* (kissé régi) *mackóruha, mackó,* (Fv bizalmas) *tyepláki, tyeplák, tyepi,* (Va, Dv, Mv bizalmas) *trénerka*

✧ Etim: Összetétel: → *tréning* + → *ruha*.

triangulum ◆ fn *~ok, ~ot, ~ja* (idegen)

Háromszögletű vékony acélrúdból és vaspálcika ütőből álló csengő hangú ütőhangszer. *A zenekarban a triangulumot megszólaltató muzsikos a dobos mellett áll.*

✧ Szin: *fémháromszög*

✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.

tribün ◆◆◆ fn *~ök, ~t, ~je* (idegen)

1. (kissé régi) Szónoki emelvény. *Régen a május elsejei felvonuláskor a tömeg elvonult a politikai szónokok tribünje előtt.*

2. Szabadtéri rendezvény nézőteréül szolgáló lépcsőzetes építmény. *A tribünről jól láttuk a célba érkező versenyzőket.*

✧ Szin: **2.** *lelátó*

✧ Etim: Francia, végső soron olasz eredetű nemzetközi szó.

tricikli ◆ fn *~k, ~t, ~je*

A kerékpárhoz hasonló, de háromkerekű, általában teherhordásra használt jármű. *Motoros triciklivel szállítja a csomagokat.*

✧ Szin: (bizalmas) *háromkerekű*

✧ Etim: Angol eredetű nemzetközi szó.

trikó ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Géppel kötött textilanyag. *Trikóból varr ruhát magának.*

2. Az ebből készült ing. *Egész nyáron trikóban jár.*

3. (régi) Fürdőruha. *Régen térdig érő, csíkos trikóban fürödtek a strandon.*

✧ Szin: **2.** *atléta, mez, póló,* (Er) *majó* **3.** (régi) *fürdőtrikó*

✧ Etim: Francia jövevényszó.

trilláz|ik ◆ ige *~ni*

1. Két szomszédos hangot énekben vagy hangszeren gyors egymásutánban váltogat. *A szoprán szépen trillázik.*

2. (választékos) (Ember vagy madár) élénken fütyörész, énekel. *Csalogány trillázott a bozótban. Vidám kislány trillázik a szomszédban.*

✧ Szin: **2.** (madár) *csicsereg, csivitel,* (régi) *hangicsál*

✧ Etim: Az olaszból elterjedt, nemzetközi *trilla* főnév származéka.

trió ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Három főből (énekesből, zenészből) álló együttes. *A trió ma nem tart próbát. Egy trió fog fellépni a bálon.*

2. Három hangszerre írt zenemű. *A legtöbb triót zongorára, hegedűre és gordonkára írták.*

3. (ritka) Három együtt szereplő személy. *A cirkuszban fellépő trió artistái nagy sikert arattak.*

✧ Szin: **1.** *tercett, hármas* **2.** *hármas* **3.** *hármas*

✧ Etim: Olasz eredetű nemzetközi szó.

tripla ◆◆ mn *~k, ~t, ~n*

Háromszoros, háromfordulatos. *Tripla adagot rendelt. Tripla szaltó és ugrás vezette be a mutatványt.* (Főnévi használatban:) *Ne duplát, hanem triplát hozzon! Négy triplát mutatott be a tornászlány.*

✧ Szin: *hármas*

✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

trófea ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Elejtett vad valamelyik kikészített része mint dísztárgy. *A vadászházban agancsok, agyarak, állatbőrök és egyéb trófeák díszítették a falakat.*

2. Győzelmi jelvény, zászló. *Az ellenség trófeáit a győzelmi felvonuláson körbehordták.*

3. Sportmérkőzés díja mint emléktárgy. *A vitrinben a bajnokcsapat trófeái sorakoznak.*

✧ Szin: **1.** *vadászzsákmány* **2.** *préda, hadizsákmány* **3.** *serleg, kupa, érem*

✧ Etim: Latin, végső soron görög eredetű nemzetközi szó.

tróger ◆◆ fn *~ek, ~t, ~e* vagy *~je*

1. (kissé régi, bizalmas) Szállítómunkás. *Két tróger gurtnival cipeli a szekrényt.*

2. (rosszalló) Durva, aljas ember. *Az a tróger már megint bántalmazta.*

✧ Szin: **1.** *teherhordó, rakodómunkás, hordár* **2.** *gazember*, (rosszalló) *faragatlan, csirkefogó,* (bizalmas) *szemét, gané*

✧ Táj: **2.** *macsik*

✧ Etim: Német, közelebbről bajor-osztrák jövevényszó.

trojka ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen)

Orosz szán vagy kocsi, melyet három, egymás mellé befogott ló húz. *Csilingelve repül a trojka a havon.*

✧ Szin: *hármas fogat*

✧ Etim: Orosz jövevényszó.

trolibusz ◆◆ fn

Olyan autóbusz, amelyet villamos felső vezetékből kapott áram hajt. *A trolibusz nem szennyezi a levegőt.*

✧ Szin: (bizalmas) *troli*, (Fv, Va, Dv bizalmas) *trolejbusz*

✧ Etim: Angol eredetű nemzetközi szó.

trombita ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Érces hangú rézfúvós hangszer. *„Trombita harsog, dob pereg”* (Petőfi S.: Csatadal). *Trombitán játszik egy katonazenekarban.*

2. Ehhez hasonló (műanyag) játékszer. *Szilveszterkor minden gyerek kapott egy trombitát.*

✧ Szin: **1.** *kürt* **2.** *duda*

✧ Etim: Olasz jövevényszó.

trón ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

1. Uralkodó díszes karosszéke. *A király is csak ünnepélyes alkalmakkor ül a trónján.*

2. Ez mint uralkodói hatalom jelképe. ■ *Trónra lép*: elkezd uralkodni. *Mária Terézia 1740-ben lépett (a) trónra.* | *Letaszít a trónról valakit*: királyi hatalmától megfosztja. | *Trónra emel valakit*: megkoronázza.

✧ Szin: **1.** *trónszék,* (régi) *trónus* **2.** *rang, uralkodás*

✧ Etim: Latin, végső soron görög eredetű német jövevényszó.

trónol ◆◆◆ ige *~ni*

1. Trónon ül. *A király udvaroncai között trónolva fogadta a követet.*

2. (bizalmas, gúnyos) Ünnepélyes méltósággal ül. *Az asztalfőn trónol.*

3. (bizalmas, tréfás) Illemhelyen hosszasan ül. *Meddig trónolsz még a vécén?*

✧ Szin: **2.** (bizalmas, gúnyos) *pöffeszkedik, feszít* **3.** *vécézik, szükségét végzi*

✧ Etim: A → *trón* főnév származéka.

trópus[1] ◆◆◆ fn *~ok, ~t, –*

Földünknek a Rák- és a Baktérítő közé eső, forró, csapadékos éghajlatú területe. *Az óriáskígyó a trópusok lakója.*

✧ Szin: *forró égöv*

✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

trópus[2] ◆ fn *~ok, ~t, ~a*

(Stilisztikában:) Két fogalom jelentésbeli összekapcsolása általában úgy, hogy az egyik fogalmat a másik nevével nevezik meg. *Művét hatásos trópusokkal ékesítette. A leggyakoribb trópusok a metafora és a metonímia.*

✧ Szin: *szókép, szóalakzat*

✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

trotli ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (bizalmas, rosszalló)

Gyámoltalan, ügyefogyott, bárgyú (idősebb) férfi. *Vén trotli, már csak a ház körül csoszog egy keveset.* (Jelzőként:) *Egy trotli alakot küldtek ide dolgozni.*

✧ Szin: (bizalmas, rosszalló) *trotyli, trotty, trotytyos*

✧ Ell: *életerős*

✧ Etim: Német, közelebbről ausztriai német jövevényszó.

trottyos ◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, ~an* (bizalmas)

1. Roggyant (öregember). *Trottyos öregember, alig tud már járni.* (Főnévi használatban:) *Becsoszogott a trottyos.*

2. Kiült fenekű, lötyögős (nadrág). *Trottyos nadrágokat hord.*

3. (tréfás) Fúvós. *Rázendített a trottyos zenekar.* (Főnévi használatban:) *Fújják már a polkát a trottyosok.*

✧ Szin: **1.** (bizalmas) *rozzant, rozoga, vén, gyámoltalan, trotli* **2.** *lógó, bő*

✧ Ell: **1.** *életerős* **2.** *szűk, feszes*

✧ Etim: A hangutánzó eredetű *trotty* ‘nehézkes öregember’ főnév származéka.

tröszt ◆◆ fn *~ök, ~öt, ~je*

Azonos termelési ágban működő vállalatokat jogilag is egyesítő szervezet. *Szénbányászati tröszt fogta össze a hegységben működő négy bányát.*

✧ Etim: Angol eredetű nemzetközi szó.

trubadúr ◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

1. Középkori, lovagi költő. *A trubadúrok a rajongó szerelemről énekeltek.*

2. (tréfás) Epekedő szerelmes. *Egy vénülő trubadúr udvarolt a postáskisasszonynak.*

✧ Szin: **1.** *dalnok, énekes, vándorénekes, kobzos, lantos* **2.** (tréfás) *bonviván*
✧ Etim: Francia, végső soron latin eredetű nemzetközi szó.

trükk ◆◆◆◆ fn *~ök, ~öt, ~je*

1. Fortély. *Mesterségének minden trükkjét jól ismeri.*
2. Bűvészkedés, mutatvány. *A bűvész újabb trükköt mutatott be: nyulat varázsolt elő cilinderéből.*
3. Cselfogás. *Ne higgy neki! Ez megint valami ravasz trükk.*

✧ Szin: **1.** *fogás, csínja-bínja valaminek* **2.** *bűvészmutatvány, attrakció* **3.** *beugratás,* (választékos) *cselvetés,* (bizalmas) *átejtés, svindli, sumák*
✧ Etim: Provanszál, végső soron latin eredetű francia jövevényszó.
☝ Ha *k*-val kezdődő toldalék járul hozzá, egyszerűsítve csak két *k*-t írunk: *trükkel.*

tuba[1] ◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. (népi) Galamb. (Állathívogatóként:) *Tuba, tuba, tubica!*
2. (régi) (Szeretett nő megszólításaként:) *Adj egy csókot, tubám!*

✧ Szin: **1.** (népi) *tubica, tubi* **2.** (régi) *gerlice, tubica*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szótő származéka. A tő vagy a nyelvjárási *tub* állathívogató szó, vagy a → *turbékol* igével függ össze.

tuba[2] ◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Öblös hangú, szélesedő csövű, többféle méretű rézfúvós hangszer. *A tuba a XIX. század közepe óta a rézfúvósok basszusa a zenekarban. Többféle hangterjedelmű tubát ismerünk.*
✧ Etim: Valószínűleg latin eredetű vándorszó.

tubák ◆ fn –, *~ot, ~ja* (népi, régi)

Szippantgatni való dohánypor. *Ma valahogy nem ízlik a tubák sem a beteg öregnek.*
✧ Szin: *dohány,* (régi) *burnót*
✧ Táj: *tüsszentő*
✧ Etim: Spanyol eredetű, végső soron valamely indián nyelvből származó vándorszó.

tubákol ◆ ige *~ni* (népi, régi)

Orrába (rendszeresen) tubákot szippant fel, hogy jólesően tüsszentsen tőle. *Ma már szinte senki sem tubákol, ezt a szokást kiszorította a jóval egészségtelenebb cigarettázás.*
✧ Szin: *burnótozik*
✧ Etim: A → *tubák* főnév származéka.

tubarózsa ◆ fn

Illatos fehér virágú, magas szárú, hagymás növény. *A tubarózsa nem rózsaféle, nevét latin elnevezéséből magyarosították.*
✧ Szin: (idegen) *Polyanthes tuberosa*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

tubus ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Összenyomható hengeres tartály. *Az utolsó csepp fogkrémet is kinyomja a tubusból.*
2. (régi) Hallócső. *Tölcsér alakú tubussal javítottak a gyenge halláson, amikor még nem volt hallókészülék.*
3. (régi) Távcső. *Tubussal nézett szét a hegyoldalról.*

✧ Szin: **3.** *látcső, messzelátó*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

tucat ◆◆◆◆ fn *(~ok), ~ot, ~ja*

1. Valamiből 12 darab, illetve ennyi darabot tartalmazó köteg, csomag. *Egy tucatot kérek a pirosból!* (Jelzőként:) *Egy tucat gyertyát vettem karácsonyra.* • Szólás: *(Ebből) tizenkettő egy tucat*: sok van belőle, nem különleges.
2. (Jelzőként:) Elég sok. *A parkolóban már állt egy tucat kocsi.*

✧ Szin: **2.** *jónéhány, csomó*
✧ Ell: **2.** *kevés*
✧ Etim: Francia eredetű német jövevényszó.

tud ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Ismerete, tapasztalata van valamiről, valakiről. *Tudok egy jó vendéglőt a közelben. Nem kell elmondanod, tudok a dologról. Tudja a helyesírást. Olyan részeg, hogy nem tud magáról, nem képes gondolkozni.* (Figyelem felkeltésére:) *Tudod mit?* ■ *Mióta az eszemet tudom*: amennyire vissza tudok emlékezni, illetve mióta öntudatom van.
2. Biztos valamiben. *Tudtam én, hogy ennek nem lesz jó vége.*
3. Valamely ismeretet a gyakorlatban képes alkalmazni. *Tudja a mesterségét. Jól tud zongorázni. Tud lengyelül, ő fog tolmácsolni.*
4. Képes valamire. *A kis gólyák már tudnak repülni. Tudja követni a magyarázatot.* (Érzelmi színezettel:) *Hogy tudsz ilyen gonosz lenni?*
5. Lehetősége van valamit tenni. *Nem tudom megadni a kölcsönt.*

✧ Szin: **1.** *átlát, ismer, fölér ésszel;* (választékos) *tudomással bír valamiről* **2.** *vél, gondol* **3.** *konyít valamihez; jártas valamiben* **4.** *bír* **5.** *módja van megtenni,* (választékos) *módjában áll megtenni*
✧ Ell: **3.** *járatlan* **4.** *képtelen*
✧ Etim: Ősi, uráli kori szó.

tudakozó ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Az ügyfeleknek útbaigazítást nyújtó iroda. *Menj a tudakozóba, ott eligazítanak!*

2. Telefonszámokról, adatokról felvilágosítást nyújtó telefonszolgálat. *Hívd fel a tudakozót, ha nem tudod a számot! Az egyéni és a közületi tudakozóban is próbáltam érdeklődni.*

✧ Szin: *információ*

✧ Etim: A → *tud* ige *tudakozik* származékának továbbképzett alakja.

tudakozód|ik ◆◆◆ ige *~ni*

Kérdezősködik. *Kiadó lakások után tudakozódik.*

✧ Szin: *tájékozódik, informálódik, vizsgálódik, puhatolózik; firtat valamit*

✧ Etim: A → *tud* ige származéka.

tudálékos ◆◆ mn *~ak, ~at, ~an* (rosszalló)

Olyan (ember), aki mindent jobban tud, szüntelenül fitogtatja tudását. *Ki nem állhatom a tudálékos embert. Tudálékos kollégája mindenbe beleszól.*

✧ Szin: (rosszalló) *fontoskodó, okoskodó,* (bizalmas) *kotnyeles* • *Azt is tudja, hogy hányat tojt a bíró tyúkja. Minden lében kanál.*

✧ Táj: *tudákos*

✧ Etim: A → *tud* ige származéka.

tudás ◆◆◆◆◆ fn –, *~t, ~a*

1. Az a tény, hogy valaki valamit tud, ismer, valamire képes. *A törvény nem tudása nem mentesít a büntetőjogi felelősség alól. Alkalmazkodni tudás nélkül nem boldogulsz.*

2. A megszerzett ismeretek összessége. *„Kétséges rang-e hát szellem, tudás?”* (Madách I.: Az ember tragédiája). *A bibliai tudás fájáról hallottunk ma előadást. Kiváló a tudása történelemből.*

3. (választékos) Tudomány. *Az emberi tudás véges.*

✧ Szin: **1.** *ismeret, tájékozottság, bölcsesség* **2.** *tanultság, szakértelem,* (szleng) *gógyi*

✧ Ell: **1., 2.** *tudatlanság, tanulatlanság, képzetlenség, járatlanság*

✧ Etim: A → *tud* ige származéka.

tudat[1] ◆ ige *~ni*

Közöl valamit. *Örömmel tudatom, hogy fiam született.*

✧ Szin: *tudomására juttat, tudomására hoz, bejelent; tájékoztat, beszámol valamiről* • *Nagy dobra ver.*

✧ Ell: *elhallgat, eltitkol*

✧ Etim: A → *tud* ige származéka.

tudat[2] ◆◆◆◆ fn –, *~ot, ~a*

1. Az emberi agynak az a képessége, működése, hogy fogalmakat alkot, gondolkozik. *A materialista gondolkodás szerint a lét határozza meg a tudatot.*

2. Megszerzett képzetek, fogalmak, élmények összessége. *A kollektív, a közösségi tudat még nem minden országban dolgozta fel teljesen a második világháború tanulságait. Emlékek után kutat a tudatában.*

3. (ritka) Öntudat. *Egy pillanatra visszanyerte tudatát a műtét után.*

4. Az a tény, lelkiállapot, hogy tudunk valamiről. *A biztonság tudatában él. Tudatában vagyok a veszélynek. Tudatára ébredt a felelősségének.*

✧ Szin: **1.** *gondolkodás, észlelés* **2.** *tudás, ismeret, tapasztalat* **3.** (választékos) *eszmélet* **4.** *tudomás*

✧ Ell: **3.** *öntudatlanság, eszméletlenség*

✧ Etim: A → *tud* ige származéka.

✧ Ö: köz + tudat

tudatlan ◆◆◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*

1. Kevés ismerettel bíró, illetve erről tanúskodó. *A tudatlan emberek elhitték a lódításait. Csak mosolygott a tudatlan beszéden.* (Főnévi használatban:) *A tudatlanok nehezebben érvényesítik a jogaikat, mint a tanultak.*

2. (ritka) Olyan, akinek nincs értesülése, tudomása valamiről. *A népi praktikákban tudatlan vagyok.* (Főnévi használatban:) *Ne add itt nekem a tudatlant!*

✧ Szin: **1.** *buta, tanulatlan, műveletlen, olvasatlan, képzetlen, iskolázatlan* **2.** *járatlan, tájékozatlan* • **1.** (durva) *Olyan buta, mint a tök. Buta, mint a föld.*

✧ Táj: **1.** *golyhó*

✧ Ell: **1.** *tanult, művelt, olvasott, képzett, iskolázott* **2.** *jártas, tájékozott, otthonos*

✧ Etim: A → *tud* ige származéka.

tudatos ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Olyan, akinek tudata van, illetve ami tudaton alapuló. *A kutya nem tudatos lény, de okos. A történtek tudatos elemzése után okosabbak leszünk.*

2. Szándékos. *Ez tudatos hazugság, félrevezetés.*

3. (ritka) Öntudatos. *Tudatos magatartást tanúsított, mert tudatában volt a saját igazának.*

✧ Szin: **1.** *értelmes, gondolkodó* **2.** *akaratlagos, megfontolt, célzatos* **3.** *önérzetes,* (rosszalló) *rátarti*

✧ Táj: **3.** *rátartós*

✧ Ell: **1.** *öntudatlan, ösztönös* **2.** *véletlen, akaratlan* **3.** *alázatos*

✧ Etim: A → *tudat* főnév származéka.

tudatosít ◆◆◆ ige *~ani*

Tudatossá tesz valamit. *Érzelmeit még nem tudatosította magában. Tudatosítani kell ennek a munkának a fontosságát.*

✧ Szin: *szembenéz valamivel*

✧ Etim: A → *tudatos* melléknév származéka.

tudniillik ◆◆◆◆◆ ksz

1. Ugyanis. *Nincs kocsija, tudniillik ellopták.*

2. Jobban mondva, pontosabban szólva. *Eladtam a kocsim, már tudniillik a Fordot.*

3. Mégpedig. *Két szerszám képe volt a zászlójukon, tudniillik a sarlóé és a kalapácsé.*

✧ Szin: **1.** *mivel, vagyis, azaz* **2.** *közelebbről* **3.** *úgymint*

✧ Etim: Valószínűleg latin mintára keletkezett összetétel; *tudni*: a → *tud* ige főnévi igenévi alakja + → *illik*.

☝ Mind a négy szótagját kiejtjük: [tudniillik]. A [tudnillik] kiejtés a hanyag beszédre jellemző. Írásbeli rövidítése: *ti.* (ponttal).

tudnivaló ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Amit érdemes, szükséges, esetleg kötelező tudni. *Első szakácskönyvem hasznos tudnivalókat tartalmaz kezdőknek. A vizsgával kapcsolatos tudnivalókat a szabályzatban olvashatják.*

✧ Szin: *ismeret, adat, tény, tanács, ötlet; szabály*

✧ Etim: Összetétel; *tudni*: a → *tud* ige főnévi igenévi alakja + → *való*.

tudomány ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. A természet, a társadalom és a gondolkodás törvényszerűségeiről szerzett ismeretek rendszere. *Az ipar is a tudomány eredményeire támaszkodik. A tudomány két fő ága a természettudomány és a társadalomtudomány.* • Szólás: (népi) *Jó útitárs a tudomány*: könnyebb tudással boldogulni az életben.

2. Tudományág, illetve annak művelése és elsajátítása. *Történeti tudományokba mélyed. A biológia tudománya a természettudományok közé tartozik.*

3. (választékos vagy bizalmas) Gyakorlati ismeretek összessége. *Avasson be minket a kosárfonás tudományába! Nem kell nagy tudomány a tapétázáshoz.*

4. (bizalmas) Egyéni tudás, ismeret. *Ezzel aztán kimerült minden tudománya.*

✧ Szin: **1.** *tan*, (idegen) *diszciplína* **2.** *tanulmány, stúdium, tan,* (idegen) *diszciplína* **3.** *jártasság, tapasztalat, szakértelem*

✧ Etim: A → *tud* ige származéka.

tudomás ◆◆◆◆ fn –, *~t, ~a*

(Főként kifejezésekben:) Tudás, értesülés valamiről. *Tudomása van a dologról. Ha tudomást szerez a rossz jegyekről, mérges lesz. A hírt örömmel vette tudomásul. A közgyűlés az elnök beszámolóját tudomásul vette és elfogadta. Vedd tudomásul, hogy mától minden másképp lesz!*

✧ Szin: *ismeret, tapasztalat, tudás*

✧ Etim: A → *tud* ige származéka.

tudós ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, ~an*

1. Tudományosan képzett. *Tudós szakértők vizsgálják a baleset okait.* (Főnévi használatban:) *Bárczi Géza a magyar nyelv történetének kiváló tudósa volt. Kitüntették az ismert tudóst.*

2. Ilyen személyre jellemző. *A szemüveg tudós külsőt kölcsönöz neki.*

3. (régi) Tudományos. *A Magyar Tudós Társaság, az Akadémia 1830-ban alakult meg.*

✧ Szin: **1.** *bölcselő, gondolkodó, kutató, szakértő, akadémikus, okos, bölcs, tanult, iskolázott,* (régi) *tudor*

✧ Ell: **1.** *tájékozatlan, buta, ostoba, tanulatlan, műveletlen, iskolázatlan* **2., 3.** *tudománytalan*

✧ Etim: A → *tud* ige származéka.

tudósít ◆◆◆◆ ige *~ani*

1. Rendszeresen, illetve részletesen értesít valakit valamiről. *Mindenről tudósíts, ami otthon történt!*

2. (Újságíró, tudósító) hírlapnak, rádiónak, televíziónak rendszeresen beszámol egy adott helyszínről. *A lap fiatal munkatársa egy éven át tudósított Londonból.*

✧ Szin: **1.** *tájékoztat, informál; elbeszél, elmond valamit* **2.** *közvetít, tájékoztat, informál*

✧ Etim: A → *tud* ige származéka.

tudvalevő ◆◆◆ mn *~k, ~t, ~en* vagy *~leg*

Olyan (dolog), amiről mindenki tud. *Tudvalevő, hogy a rendszertelen táplálkozás árt az egészségnek.*

✧ Szin: *tudvalevő, köztudomású, tudott, közismert*

✧ Etim: Összetétel; *tudva*: a → *tud* ige származéka + → *levő*.

tufa ◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Vulkáni eredetű, könnyű, lyukacsos kőzet. *Vulkáni hamuból és nem lávából keletkezett a tufa nevű laza kőzet.*

✧ Etim: Olasz, végső soron latin eredetű nemzetközi szó.

tuja ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Apró tobozú, pikkelylevelű, ciprusféle örökzöld díszcserje. *Tujákat ültettünk a kerítés mellett végig, hogy sövényt alkossanak.*

✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

tukmál ◆◆ ige *~ni* (bizalmas)

Erőltet valakire valamit. *Ne tukmáld a vendégekre a szendvicseket, már mindenki jóllakott.*

✧ Szin: *ráerőltet, ráerőszakol; erőszakoskodik valakivel valami miatt,* (bizalmas) *rátukmál*

✧ Etim: A szláv eredetű *tukma* ‘szerződés, csere’ főnév származéka.

túl[1] **I.** ◆◆◆◆ hsz

A beszélő helyzetéhez viszonyítva szemközt, de távolabb. *Ott túl az már Ausztria. Innen fogd a ládát, ne túl! Innen is, túl is.*

✧ Szin: *átellenben, szemben, odaát*

✧ Táj: *túlnan, ellenbenát*

✧ Etim: A → *távol*, → *tova* határozószók tövével azonos ősi, uráli kori szótő megszilárdult ragos alakulata.

túl[1] **II.** ◆◆◆◆ nu

1. Valaminek a másik, túlsó oldalán. *A hegyen túl van a mi falunk. „Tiszán innen, Dunán túl”* (népdal). *„Túl a réten néma méltóságban Magas erdő”* (Petőfi S.: A Tisza).

2. Valamilyen időpontot, időtartamot, eseményt meghaladva. *A hölgy túl van a negyvenen. Túl a megpróbáltatásokon végre megnyugodhatunk.*

3. Valamely mértéket meghaladva. *Mértéken túl költekezik. A kelletén túl cicomázza magát.*

✧ Szin: **2.** *után,* **3.** *felül*

✧ Etim: A → *távol*, → *tova* szavak tövével azonos ősi, uráli kori szótő megszilárdult ragos alakulata.

✧ Ö: ezen + túl

túl[1] **III.** ◆◆◆ ik

1. Valaminél tovább, távolabbra. *Túlhalad, túlmegy, túlmutat. Túl fog haladni rajta a történelem.*

2. Valakit, valamit meghaladva, hozzá viszonyítva nagyobb mértékben. *Túlél, túlragyog, túlszárnyal. Senki sem hitte, hogy túl fogja szárnyalni a nagy elődöt.*

✧ Etim: A → *távol*, → *tova* szavak tövével azonos ősi, uráli kori szótő megszilárdult ragos alakulata.

túl[2] **I** ◆◆◆◆ hsz

Túlságosan. *Ez a sütemény túl édes.*

✧ Szin: *szerfelett, nagyon, fölöttébb*

✧ Ell: *kevéssé, kicsit, alig*

✧ Etim: A → *távol*, → *tova* szavak tövével azonos ősi, uráli kori szótő megszilárdult ragos alakulata.

túl[2] **II** ◆◆◆ ik

Túlságosan, mértéken felül. *Túlbecsül, túletet, túlhangsúlyoz, túltáplál. Ne etesd túl a gyereket!*

✧ Etim: A → *távol*, → *tova* szavak tövével azonos ősi, uráli kori szótő megszilárdult ragos alakulata.

túlad ◆◆◆ ige *~ni*

1. *Túlad valamin, valakin*: eladja, férjhez adja, hogy megszabaduljon tőle. *Szeretnék túladni a kabátomon, mert szűk nekem. Szívesen túladna már a lányán, mert fél, hogy vénlány lesz.*

2. (régi) *Túlad valamin*: lemond róla. *Túlad az elhatározásán.*

✧ Szin: **1.** *továbbad,* (bizalmas) *továbbpasszol, leráz, elsóz* **2.** *felhagy valamivel*

✧ Ell: **1.** *megtart*

✧ Etim: Igekötős ige: → *túl* + → *ad.*

tulajdon[1] ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Anyagi vagy szellemi érték, amellyel valaki kizárólagosan rendelkezik, az övé. *Kinek a tulajdona ez a telek?*

2. Ennek törvényesen védett birtoklása. *A földek visszakerülnek a parasztok tulajdonába.*

3. (régi) Tulajdonság. *E férfiú sok jó tulajdonnal bír.*

✧ Szin: **1.** *birtok, vagyon,* (hivatalos) *ingóság, javak,* (régi) *jószág* **2.** (régi) *bírás* **3.** *jellem, vonás*

✧ Táj: **1.** *jóság*

✧ Etim: A régi nyelvi *tulaj* ‘egymaga’ származéka. A *tulaj* a → *tilos*, → *tolvaj* szavak tövével összefüggő ősi, ugor kori szótő származéka.

✧ Ö: magán + tulajdon

tulajdon[2] **I.** ◆◆◆◆ birtokos nm

1. Saját. *Tulajdon szememmel láttam. Tulajdon apádra emelsz kezet?*

2. Önmagából való. *A hús tulajdon levében párolódik.*

3. (népi) (Nyomósításként:) *Tulajdon magam csináltam mindent.*

✧ Szin: *önnön,* (régi) *ten*

✧ Etim: A régi nyelvi *tulaj* ‘egymaga’ származéka. A *tulaj* a → *tilos*, → *tolvaj* szavak tövével összefüggő ősi, ugor kori szótő származéka.

tulajdon[2] **II.** ◆ hsz

1. (régi) Tökéletesen ugyanaz. *Tulajdon ez az arc látszik a festményen.*

2. (népi) Teljesen. *Ez a fiú tulajdon az apja.*

✧ Szin: **2.** *egészen, szakasztott, valósággal,* (bizalmas) *kiköpött*

✧ Etim: A régi nyelvi *tulaj* ‘egymaga’ származéka. A *tulaj* a → *tilos*, → *tolvaj* szavak tövével összefüggő ősi, ugor kori szótő származéka.

tulajdonít ◆◆◆◆◆ ige *~ani*

1. Valaminek tekint valakit, valamit. *Minek tulajdonítsam a viselkedésed?*

2. Valakihez, valamihez tartozónak tekint valamit. *Nekik tulajdonítja ezeket a szavakat.* ■ *Fontosságot tulajdonít valaminek*: fontosnak tart valamit.

✧ Szin: **1.** *magyaráz*, *betud* **2.** *betud; számlájára ír valaminek*

✧ Etim: A → *tulajdon* származéka.

tulajdonjog ◆◆◆ fn –, *~ot, ~a*

1. Valamivel való kizárólagos rendelkezési jog. *Apja halála óta az övé a ház tulajdonjoga.*

2. A tulajdonviszonyokat szabályozó jogrendszer. *A tulajdonjog alapján a bíró neki fogja ítélni az örökséget.*

✧ Szin: **1.** (régi) *fennhatóság, bírás*

✧ Ell: **1.** *haszonélvezeti jog*

✧ Etim: Összetétel: → *tulajdon*[1] + → *jog*.

tulajdonképpen ◆◆◆◆◆ hsz

1. Valójában, alapjában véve. *Tulajdonképpen miről van szó?*

2. Eredetileg. *Tulajdonképpen moziba készültem, aztán mégis ide jöttem.*

✧ Szin: **1.** *tulajdonképp, voltaképpen, végül is, elvégre, végeredményben* **2.** *kezdetben, tulajdonképp*

✧ Etim: A → *tulajdon* megszilárdult ragos alakulata.

tulajdonos ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Az, akinek, aminek tulajdona van. *Ki a tulajdonosa ennek az épületnek? A cégünk a tulajdonos.*

2. Valamely cím, kitüntetés viselője. *A neves művész a Kossuth-díjnak is tulajdonosa.*

✧ Szin: **1.** *birtokos, birtokló, gazda,* (bizalmas) *tulaj,* (régi) *bírlaló,* (Er bizalmas) *patron* **2.** *birtokos, birtokló*

✧ Etim: A → *tulajdon* főnév származéka.

tulajdonság ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

Valaminek vagy valakinek lényegi, jellemző vonása, ami másoktól megkülönbözteti. *Milyen tulajdonságai vannak a levegőnek? A nagy tudást emberi tulajdonságai miatt is tisztelem. Szokj le arról a rossz tulajdonságodról, hogy rágod a körmödet!*

✧ Szin: *sajátosság, jellemző, szokás, jellegzetesség,* (választékos) *mineműség*

✧ Etim: A → *tulajdon* származéka.

túláradó ◆◆ mn (mn-i in is) *~k* vagy *~ak, ~t, ~n* vagy *~an*

1. Megáradva kifolyó (folyadék). *A gáton túláradó víz elöntötte az árteret.*

2. Visszafojthatatlanul heves (érzelem, jelenség). *A közönség túláradó lelkesedéssel ünnepelte a híres tenoristát.*

✧ Szin: **1.** *átcsapó, gáttalan, elapadhatatlan, határtalan* **2.** *nagyfokú, kitörő, túlzott, gáttalan, elapadhatatlan, határtalan*

✧ Ell: **1.** *szabályozott, mederbe terelt* **2.** *visszafogott, mérsékelt, langyos*

✧ Etim: A *túlárad* igekötős ige (→ *túl* + → *árad*) származéka.

túlerő ◆◆ fn –, *~t, túlereje*

Az egyik küzdő félnek a másikénál jóval nagyobb (számbeli) ereje. *Az ostromlók nagy túlerőben voltak: egy védőre tíz támadó is jutott. A bokszolónak jelentős túlerővel kellett megküzdenie ezen a mérkőzésen.*

✧ Szin: *többség, fölény,* (idegen) *majoritás*

✧ Ell: *kisebbség,* (idegen) *minoritás*

✧ Etim: Német mintára keletkezett összetétel; *túl* 'túlságos' + → *erő*.

túlhaladott ◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

Idejétmúlt. *Ez az elmélet már túlhaladott, csak a régi tankönyvekben szerepel.*

✧ Szin: *elavult, ósdi, elmaradott, korszerűtlen, régimódi, régi, ásatag*

✧ Ell: *divatos, korszerű,* (idegen) *modern*

✧ Etim: A *túlhalad* igekötős ige (→ *túl* + → *halad*) származéka.

túlhordás ◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Anya, anyaállat méhében a magzatnak a szokásosnál tovább való hordása. *A magzat túlhordása az anyára és a gyermekre egyaránt veszélyes.*

2. A fegyvernek az a tulajdonsága, állapota, hogy a lövedéket a célon túlra juttatja. *Az ágyú túlhordását meg kell szüntetni, különben a lövedékek továbbra is az ellenfél táborán túl csapódnak be.*

✧ Szin: **2.** *túllövés*

✧ Etim: A *túlhord* igekötős ige (→ *túl* + → *hord*) származéka.

tulipán ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

1. Nagy, színes virágú, hagymás kerti növény. *Hollandia a tulipánok és a szélmalmok országa.*

2. E növényre emlékeztető, azt utánzó díszítés. *Régi paraszti bútorokra gyakran festettek vagy faragtak tulipánt.*

✧ Szin: (népi) *tulipánt*

✧ Táj: **1.** *bóbiskavirág*

✧ Etim: Holland, végső soron perzsa eredetű vándorszó.

túljár ◆◆ ige *~ni*

■ *Túljár valakinek az eszén*: ravaszabbnak, agyafúrtabbnak bizonyul valakinél. *A mesében nyúl túljárt a róka eszén.*

✧ Szin: *megtéveszt, becsap valakit; kifog valakin*

✧ Etim: Igekötős ige: → *túl* + → *jár*.

túlkapás ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

Hatalommal, megbízatással való visszaélés. *A megszálló hadsereg túlkapásokat követett el, a katonák erőszakoskodtak a lakossággal. Felháborító rendőri túlkapás volt megverni a kihallgatott fiatalokat.*

✧ Szin: *önkényeskedés, hatalmaskodás, féktelenkedés*

✧ Etim: Összetétel; → *túl* igekötő + *kapás*: a → *kap* ige származéka.

tulok ◆◆ fn *tulkok, tulkot, tulka*

1. (népi, régi) Ökör. *A festményen két tulok húzza a szekeret.* • Szólás: *Ostoba, mint a tulok*: nagyon buta.

2. A szarvasmarhát és rokonait magába foglaló alcsalád, illetve ennek egyes fajtái. *A tulkok nagy testű, a szarvasmarhával rokon, de vadon élő állatok.*

3. (durva) Ostoba, esetlen ember. *Mit állsz olyan bambán, Isten tulka, te!*

✧ Szin: **1.** *szarvasmarha, marha, tinó* **3.** (bizalmas) *tökfilkó, tökfej,* (durva) *ökör, barom, idióta, hülye* • **3.** *Bamba, mint a birka.* (szleng) *Agyilag gyengén bútorozott.*

✧ Táj: **1.** *eker, öker, barom, tinóbarom*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán honfoglalás előtti török jövevényszó.

túlontúl ◆◆◆ hsz (választékos)

Túlságosan. *Ön túlontúl sokat akar, uram!*

✧ Szin: *túlzottan,* (választékos) *szerfelett, mérhetetlenül, mértéktelenül*

✧ Ell: *alig, éppen csak*

✧ Etim: A → *túl* határozószóból keletkezett raghalmozással.

túlóra ◆◆ fn

A kötelező napi munkaidőn felül munkával töltött idő. *Nálunk a túlórát jól megfizetik.*

✧ Szin: *túlmunka,* (régi) *különóra*

✧ Etim: Összetétel: → *túl* 'a megszokottat meghaladó' + → *óra*.

túloz ◆◆◆◆ ige *~ni*

A valóságnál nagyobbnak tüntet fel valamit. *Ön túloz, valójában nem történt semmi különös. Nem kell túlozni az eseményeket.*

✧ Szin: *nagyít, felnagyít, színez, kiszínez,* (bizalmas) *felfúj, túlliheg,* (régi) *túlkodik* • *Bolhából elefántot csinál. Kicsi lábnak nagy talpat kerít.*

✧ Ell: *kisebbít, enyhít, mérsékel*

✧ Etim: A → *túl* határozószó nyelvújítás kori származéka.

túlsó ◆◆◆◆ mn *~k, ~t,* –

A másik, a szemközti oldalon levő. *Látsz valakit a túlsó parton?*

✧ Szin: *odaáti, túloldali, átellenes*

✧ Táj: *átalsó, arrólsó, átsó*

✧ Ell: *innenső*

✧ Etim: A → *túl* határozószó származéka.

túlteng ◆◆ ige *~eni*

(Szerv vagy sajátság, tulajdonság) a kelleténél erősebb lesz. *A betegnek túlteng a gyomorsava. Nem teng túl nála az ész, elég buta. Túlteng benne az önérzet.*

✧ Szin: *túlburjánzik, túlsúlyba kerül, túltermelődik*

✧ Etim: Igekötős ige; → *túl* + *teng*: talán hangutánzó eredetű szó.

túltesz ◆◆◆◆ ige *túltenni*

1. *Túltesz valakin, valamin*: felülmúlja. *Lelkiismeretességben túltesz mindnyájunkon.*

2. *Túlteszi magát valamin*: nem veszi figyelembe. *Tedd túl magad ezen a kellemetlenségen, ne is törődj vele! Könnyen túlteszi magát bizonyos szabályokon.*
✧ Szin: **1.** *túlszárnyal,* (bizalmas) *lepipál, lefőz* **2.** *túllép valamin*
✧ Táj: **1.** *felülhalad, felülhéjaz*
✧ Ell: **1.** *lemarad* **2.** *komolyan vesz*
✧ Etim: Igekötős ige: → *túl* + → *tesz*.

túlvilág ◆◆◆◆ fn –, *~ot, ~a*
(Vallásos hit szerint) a halál utáni élet színhelye. *Hiszel a túlvilágban? A görögök Hadészt tisztelték a túlvilág királyának.*
✧ Szin: *másvilág*
✧ Ell: *e világ*
✧ Etim: Összetétel *túl*: a → *túlsó* melléknévből keletkezett rövidüléssel + → *világ*.

túlzás ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. Az, hogy valamit eltúloznak. *Nem kell komolyan venni az újságok túlzásait! Túlzás nélkül mondom.*
2. Mértéktelenség. *Ez már túlzás! Túlzásba viszed a fogyókúrát.*
✧ Szin: **1.** *nagyotmondás, hencegés, nagyítás* **2.** *végletesség, szertelenség,* (idegen) *extravagancia*
✧ Ell: **1.** *tárgyilagosság, kisebbítés* **2.** *mértékletesség, józanság*
✧ Etim: A → *túl* határozószó nyelvújítás kori származéka.

túlzott ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
Túlzásba vitt. *Zavarba ejt a túlzott dicséret. Nem táplál túlzott reményeket. A levelezőlap színei túlzottak, rikítóak.*
✧ Szin: *mértéktelen, szertelen, vérmes, felnagyított, féktelen,* (régi) *túlvitt*
✧ Ell: *visszafogott, mérsékelt, mértéktartó, józan*
✧ Etim: A → *túloz* ige származéka.

tundra ◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Gyér növényzetű, sarkvidéki terület. *A tundra talaja az év nagyobbik részében át van fagyva.*
✧ Etim: Orosz, végső soron lapp eredetű nemzetközi szó.

tunika ◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Ingszerű alsóruha. *Az ókori rómaiak a tóga alatt tunikát hordtak.* ■ (tréfás) *Tunikán billent valakit*: fenékbe rúgja.
2. Ehhez hasonló (felső)ruha későbbi korok divatjában. *A divatbemutatón tunika jellegű estélyi ruhát mutattak be.*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

tunya ◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n*
Tétlen, lusta. *Tunya ember, ezért nehezen kap állást. Tunya életmódja miatt olyan rendetlen a lakása.*
✧ Szin: *lomha, lassú, semmittevő, tohonya, renyhe, rest,* (régi) *szunyák, tonyhó* ● *Olyan lusta, mint egy lajhár. Nem töri föl a kapanyél a markát.*
✧ Táj: *léhonda, lomlány, pacuha*
✧ Ell: *tevékeny, friss, fürge, szorgos*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán horvát-szerb jövevényszó.

tupíroz ◆ ige *~ni*
1. (Női hajat) megemelve, felborzolva fésül, amitől az dúsabbnak látszik. *Ne tupírozd a hajadat, ez már nem divat!*
2. (rosszalló) Túlságosan részletezve megszépít valamit. *A hivatal tupírozza a beszámolóit.*
✧ Szin: **1.** (Va, Dv bizalmas) *tapíroz* **2.** (rosszalló) *felfúj, felnagyít*
✧ Etim: Német jövevényszó.

túr[1] ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. (Állat) az orrával, illetve (ember) valamilyen eszközzel a földet forgatja. *Vakondok túrja a veteményeskertet. Egész életében a földet túrta.*
2. Valami közé nyúlva vagy valahová benyúlva kotor. *Idegességében a haját túrja. A kacatjai közt túr. Fiacskám, ne túrd az orrod!*
✧ Szin: **1.** *ás, fölhány* **2.** *túrkál, keresgél,* (hajat) *borzol,* (orrot) *piszkál*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán ősi, finnugor kori szó.

túr[2] ◆ fn –, *~t, ~ja* (régi)
Állaton hámtól, nyeregtől, igától származó seb. *Túr keletkezett a csacsi hátán a sok tehertől.*
✧ Szin: *feltörés*
✧ Etim: Szlovén jövevényszó.

túra ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Kirándulás. *Szombatonként túrákat teszünk a Bakonyban. Autós túrán veszünk részt nyáron a barátainkkal.*
2. Versenykörút. *Labdarúgó-válogatottunk dél-amerikai túrára utazott.*
✧ Szin: **1.** *kiruccanás, utazás* **2.** *turné, vendégszereplés*
✧ Etim: Elvonással keletkezett a *túrázik* igéből, mely a német *Touren unternehmen* ‘túrát tesz’ kifejezés francia eredetű *Tour* tagjának átvételéből származik.

turbán ◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*
1. (Különösen mohamedán férfiak által viselt) kendőből csavart fejfedő. *Egyiptomban sok férit láttunk turbánnal.*

2. Az előbbihez hasonló női fejfedő. *Turbánt csinált a törülközőből.*
3. Ilyen módon fejre csavart kötés. *A sérült játékos turbánnal a fején tért vissza a pályára.*
✧ Szin: **1.** (régi) *törökkonty*
✧ Etim: Oszmán-török, végső soron perzsa eredetű vándorszó.

turbékol ◆ ige *~ni*
1. (Galamb, gerle) lágy, mély hangon szól. *Tavasszal gyakran turbékolnak a galambok az erkélyünkön.*
2. (Ember, szerelmespár) enyeleg, hízeleg. *Szerelmespárok turbékolnak a parkban. Addig turbékolt a férjének, míg el nem érte, amit akart.*
✧ Szin: **1.** *búg* **2.** *nyájaskodik*
✧ Táj: **1.** *burukkol, kurrog*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szótő származéka. A tő összefügghet → *tuba*[1] 'galamb' főnevünkkel.
turista ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. A szabad természetben kedvtelésből (rendszeresen) gyalogló személy. *Az igazi turista nem szemetel az erdőben.*
2. Kedvtelésből utazgató személy. *Szép a Balaton, amikor nincs annyi turista.*
3. (bizalmas) Hosszabb ideig elálló szalámi. *Kérek egy rúd turistát!*
✧ Szin: **1.** *természetjáró, túrázó, kiránduló* **2.** *országjáró, utazó* **3.** *turistaszalámi*
✧ Etim: Angol eredetű nemzetközi szó.
☝ Rövid *u*-val ejtjük és írjuk.
turkál ◆◆◆ ige *~ni*
1. Sokszor vagy folyamatosan túr valamit. *Mi turkálta itt a földet, vaddisznó?*
2. Túrva keresgél valahol. (rosszalló) *Ne turkálj az orrodban, édes fiam! A ruhásszekrényben turkál, mert keres valamit.*
3. *Turkál valamiben*: (ételt) piszkál. *Milyen válogatós, finnyás ez a gyerek, csak turkál az ételben.*
4. (rosszalló) Illetéktelenül beleártja magát más dolgába. *Más ügyeiben turkál.*
✧ Szin: **1.** *kotor, kapirgál,* (régi) *kavar* **2.** *kutatgat, kotor, kapirgál,* (régi) *kavar* **3.** *kotor, kapirgál,* (régi) *kavar* **4.** *vájkál,* (régi) *kavar*
✧ Táj: **1., 2.** *kurkász, butykászik, maszmitol* **3.** *maszmákol, kurkász, butykászik, maszmitol*
✧ Etim: A → *túr* ige származéka.
turmix ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a* (idegen)
1. Összezúzott gyümölcs(ök)ből és általában tejből géppel kikevert sűrű ital. *Legjobban a tejből és ananászból készült turmixot szeretem.*
2. Ilyen italt készítő konyhai gép. *Kölcsönadtam Katinak a turmixot.*
3. Vegyes tartalmú írás- vagy zenemű, műsor. *Könnyűzenei turmixot néztünk péntek este a tévében.*
✧ Szin: **1.** (idegen) *koktél* **2.** *turmixgép* **3.** *egyveleg, esztrádműsor,* (idegen) *koktél*
✧ Etim: Német jövevényszó.
túró ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Aludttejből a savó eltávolításával készített tejtermék. *Hagymás, paprikás, tejfölös túrót szoktam készíteni. A túróban sok kalcium van.*
2. (szleng, durva) Semmiség, értéktelenség. *Kaptál zsebpénzt? – Egy nagy túrót! Nagy túró volt a versenyen, nem siker.*
✧ Szin: **2.** (bizalmas) *nulla,* (szleng) *nudli*
✧ Táj: **1.** *gömölye, homolya, homolyka*
✧ Ell: **2.** *érték*
✧ Etim: Honfoglalás előtti török jövevényszó.
túros ◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, ~an* (régi)
Sebes, gennyes. *A nyereg feltörte a lovunk hátát, túros lett.* ● Szólás: (népi) *Közös lónak túros a háta*: amit sokan használnak, az általában hamar tönkremegy.
✧ Szin: *kisebesedett, sebhelyes, feltört,* (régi, népi) *eves*
✧ Táj: *evességes*
✧ Ell: *ép, egészséges*

✧ Etim: A → *túr* főnév származéka.
☝ Rövid *o*-val ejtjük és írjuk. Nem tévesztendő össze a *túrós* melléknévvel, melynek a jelentése ‘túróval ízesített, készített’, pl.: *túrós csusza, túrós rétes.*

turpisság ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
Ravasz, megtévesztő cselekedet. *Kiderül a turpisság. Megint valami turpisságon jár az esze.*
✧ Szin: *megtévesztés, huncutság, csalárdság, csalafintaság, kópéság, ámítás*
✧ Táj: *huncfutság*
✧ Ell: *őszinteség, egyenesség, nyíltság*
✧ Etim: Latin eredetű szó származéka.

turul ◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*
Sasféle madár az ősmagyar mondavilágban. *„Mért vijjog a saskeselyű? Mért szállong a turul s ölyű?”* (Arany J.: Keveháza).
✧ Szin: *turulmadár*
✧ Etim: Honfoglalás előtti török jövevényszó.

turzás ◆ fn *~ok, ~t, ~a*
A parttal párhuzamos, hosszú, gátszerű homokpad. *Tóban, tengerben a hullámverés gyakran épít turzásokat.*
✧ Szin: *félsziget, zátony,* (idegen) *lídó*
✧ Etim: A → *túr* ige *túroz*, *turz* ‘ás, túr’ származékának továbbképzett alakja.

tus[1] ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
Finom koromból készített, gyorsan száradó fekete festék. *Tussal rajzol. Az oklevélre tussal írják rá a jutalmazott személy nevét.*
✧ Szin: *tinta, tustinta*
✧ Etim: Német jövevényszó.

tus[2] ◆ fn *~ok, ~t, ~a*
Rövid, harsány zenei üdvrivalgás. *A zenekar üdvözlésképpen tust húzott.*
✧ Szin: (idegen) *tremoló*
✧ Etim: Német, közelebbről ausztriai német jövevényszó.

tus[3] ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
Zuhany. *Tussal mosd le a szobanövényeket!*
✧ Etim: Francia eredetű német jövevényszó.

tus[4] ◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. Puskának fából készült vége, melyet a vállhoz szorítanak. *A katona a tussal vágta fejbe ellenfelét.*
2. (népi) Bot vastagabbik vége. *Az öreg a bot tusát szorongatta, ahogy lassan totyogott.*
✧ Szin: **1.** *puskatus, puskaagy*
✧ Etim: Nyelvújítás kori elvonás a → *tusa*[2] ‘puskatus’ főnévből.

tus[5] ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. Találat. *A vívó szép tust vitt be ellenfelének.*
2. Két vállra fektetés. *A birkózó tussal győzött.*
✧ Szin: **1.** *pont*
✧ Etim: Francia jövevényszó.

tusa[1] ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (választékos, régi)
Viadal, harc. *„Felhőbe hanyatlott a drégeli rom, Rá visszasüt a nap, ádáz tusa napja”* (Arany J.: Szondi két apródja). *Nehéz lelki tusát vívott önmagával.*
✧ Szin: *küzdelem, párbaj, mérkőzés, összecsapás, vívás,* (választékos, régi) *párviadal*
✧ Etim: Nyelvújítás kori elvonás a → *tusakodik* igéből.
✧ Ö: öt + tusa

tusa[2] ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (népi)
Puskatus. *Vállához szorította a tusát.*
✧ Szin: *puskaagy, tus*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

tusakod|ik ◆◆◆ ige *~ni*
1. (régi) Viaskodik, harcol valakivel. *A vár védői tusakodnak az ostromlókkal.*
2. (választékos) Vívódik. *Sokat tusakodik magában.*
✧ Szin: **1.** *küzd, hadakozik, csatázik, vív* **2.** *töpreng, tépelődik, tanakodik, rágódik, emészti magát*
✧ Táj: **1.** *hadázik, hadaz*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán a → *tusa*[2] ‘puskatus’ főnév származéka.

tuskó ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Fának ledöntése után a földben maradó töve. *Korhadt tuskón terem a laskagomba.*
2. Kivágott fa törzsének feldolgozásra alkalmas, hengeres része. *A göcsörtös, ágas-bogas tuskót nehéz széthasogatni.*
3. (rosszalló) Goromba, modortalan ember. *Faragatlan tuskó, soha nem köszön vissza.*
✧ Szin: **1.** *fatönk, tönk,* (régi) *faderék* **2.** *tőke, rönk, fatönk, tönk,* (régi) *faderék* **3.** (bizalmas) *tökfej,* (durva) *bunkó, barom, idióta* • **3.** *Durva, mint a pokróc.*
✧ Táj: **1.** *bücök* **2.** *tusak, bückő, bücök* **3.** *düddő, duddó*

✧ Ell: **3.** *jómodorú, jólnevelt, illemtudó*
✧ Etim: A → *tus*[4] ‘puskatus’ főnév származéka.

tusol ◆◆◆ ige *~ni*
Zuhanyozik. *Hol lehet itt tusolni? Edzés után mindig tusolunk.*
✧ Szin: *letusol*
✧ Etim: A → *tus*[3] főnév származéka.
☝ Egy *s*-sel ejtjük és írjuk. Nem tévesztendő össze a *tussol* igével, melyet jobbára igekötővel használunk: *eltussol*, s a jelentése: ‘elleplez, (el)ködösít, (el)titkol, elken’.

túsz ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
Zsarolási szándékkal fogva tartott személy. *A géprabló túszként tartja fogva a pilótát és az utasokat. Túszokat ejtett.*
✧ Szin: *kezes, fogoly,* (régi) *zálog*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

tuszkol ◆◆◆ ige *~ni*
Nógatva valahova menni késztet valakit. *A rendőrök az elfogott tüntetőket a rabkocsiba tuszkolták. Ne tuszkoljon kérem, megyek én magamtól is!*
✧ Szin: *rángat, sürget, lökdös, taszigál*
✧ Táj: *lököd*
✧ Etim: Valószínűleg a nyelvjárási, ismeretlen eredetű *tosz* ‘tol, lök’ ige származéka.

tutaj ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. A folyón szállított, egymáshoz kapcsolt szálfák sora, illetve ilyen módon összerótt vízi jármű. *Az egymás mellé kötözött rönkfákból álló tutajt hosszú evezőkkel hajtják, vagy hajóval vontatják.*
2. Kikötésre való rögzített úszómű a part mellett. *Az egyesület csónakháza a tutajon van.*
✧ Szin: **1.** (régi) *tombác, talp*
✧ Táj: **1.** *duláb*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

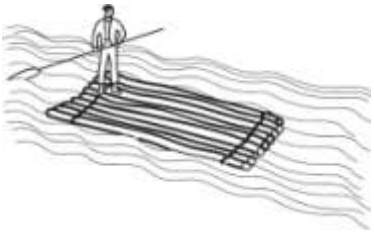

tutajoz ◆ ige *~ni*
1. Tutajon hajózik. *Huckleberry Finn a Mississippin tutajozott.*
2. Tutajjá összeróva folyón szállít valamit. *A hegyekből fenyőfát tutajoznak a kikötőbe.*
✧ Szin: **1.** *tutajozik*
✧ Etim: A → *tutaj* főnév származéka.

tuti ◆◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n* (bizalmas)
Biztos, bizonyos. *Tuti, hogy sikerülni fog a dolog! Van egy tuti tippem.* (Főnévi használatban:) *Nem kockáztatok, tutira megyek.*
• Szólás: (szleng) *Biztos, ami tuti!*: jobb az óvatosság, csak az biztos, ami már elmúlt.
✧ Szin: *holtbiztos,* (bizalmas) *fix*
✧ Ell: *bizonytalan, kétséges*
✧ Etim: Olasz eredetű német, közelebbről bécsi német jövevényszó.

tutyimutyi ◆ mn *~k, ~t, ~n*
Tehetetlen, gyámoltalan. *Tutyimutyi alak, soha semmi nem sikerül neki. Ne légy már olyan tutyimutyi!*
✧ Szin: *ügyetlen, mamlasz, pipogya, élhetetlen, kétbalkezes,* (bizalmas) *mulya,* (szleng) *béna* • *Megalszik a tej a szájában. Olyan, mint egy rakás szerencsétlenség.*
✧ Táj: *teszetosza, hulumutyu, littylotty*
✧ Ell: *élelmes, ügyes, életrevaló, talpraesett*
✧ Etim: Összetétel; *tutyi*: a → *totyog* igével, illetve a szintén hangutánzó-hangfestő eredetű, nyelvjárási *tutyi* ‘papucs, mamusz’ főnévvel függ össze + *mutyi*: a hangutánzó eredetű *motyog* igével rokon, önállóan nem használt szó.

túzok ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
Nagy testű, nehéz röptű mezei madár. *A túzok sárgásbarnás tollazatú madár.* • Közmondás: *Jobb ma egy veréb, mint holnap egy túzok*: többet ér a biztos kevés a bizonytalan soknál.
✧ Etim: Valószínűleg honfoglalás előtti, csuvasos típusú török jövevényszó.

tű ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. Vékony, hegyes fémrudacska, amellyel varrnak, szúrnak stb. *Cérnát fűz a zsákvarró tűbe.* ■ *Tűkön ül*: nyugtalanul, idegesen fészkelődve vár. | *Valamit tűvé tesz valakiért, valamiért*: valahol nagy gonddal keresi. *Tűvé tettem érte az egész iskolát.*
2. Horgolótű, kötőtű. *Szedjünk fel két szemet a tűre!*
3. Nyakkendőtű, melltű, kalaptű. *Igazgyöngygyel ékesített tűt kapott a születésnapjára.*
4. Karcolásra vagy szúrásra való hegyes eszköz. *Injekciós tűvel adták be neki az ellenanyagot.*
5. Tűhöz hasonló alkatrész. *Elkopott a lemezjátszó tűje, ki kell cserélni.*
6. Tűlevél. *A fenyő lehullott tűi vastag szőnyeget képeznek a fa alatt.*
✧ Szin: **3.** *kitűző,* (idegen) *fibula* **6.** *fenyőtű*
✧ Etim: A → *tövis* főnév és a → *tűz* ige tövével azonos régi nyelvi, ősi, finnugor kori *tövik* ‘szúr, fúr’ ige főnevesült melléknévi igeneve.
✧ Ö: biztosító + tű, irány + tű, gombos + tű

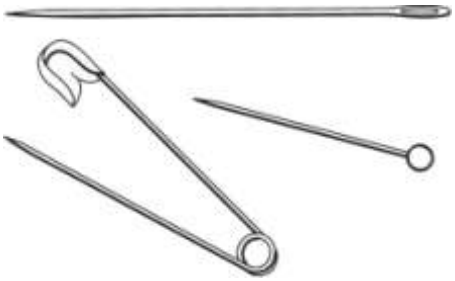

tücsök ◆◆◆◆ fn *tücskök, tücsköt, tücske*
Rövid, tömzsi testű, fekete színű mezei rovar, amely földbe fúrt lyukakban él. *Nyári estéken szívesen hallgatom a tücskök cirpelését.*
✧ Szin: (népi) *lágybogár, trücsök, prücsök*
✧ Táj: *kabóca, gambóca*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szótő származéka.
☝ A tücsköknek az első pár szárnyuk összedörzsölésével kiadott hangját a *ciripel, cirpel* hangutánzó igével érzékeltetjük.

tüdő ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, tüdeje* vagy *~je*
1. A mellkasban levő páros légzőszerv. *A tüdő apró hólyagocskákból áll.* (Kifejezésekben:) Erős (ének)hang. *Jó tüdeje van. Felőletek én kiordíthatom a tüdőmet.*
2. Sertés- vagy marhatüdőből készült étel. *Szereti a savanyú tüdőt. Az ő tüdőjét már kihozta a pincér, az enyémet még nem.*
✧ Szin: **1.** (tréfás, népi) *pájsli, fújtató* **2.** (népi) *pájsli*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.
✧ Ö: vas + tüdő
tüdőgyulladás ◆◆◆ fn
A tüdő szövetének gyulladásos megbetegedése, amely rendszerint lázzal és súlyos köhögéssel jár. *A tüdőgyulladása után még hetekig köhögött.*
✧ Etim: Összetétel: → *tüdő* + → *gyulladás*.
tükör ◆◆◆◆◆ fn *tükrök, tükröt, tükre*
1. Simára csiszolt, túloldalán foncsorozott üveglap, amely visszaveri az előtte levő tárgyak képét. *Órákig nézegeti magát a tükörben. A kastély tele van velencei tükörrel. Letört az autónkról a visszapillantó tükör.* ■ *Görbe tükör*: **a)** torz, nevetséges

képet mutató tükör. *A görbe tükörben mindenki kövérnek látszott.* **b)** szatirikus irodalmi mű. *Legújabb könyve korunk társadalmát bemutató görbe tükör.*
2. Sima, fényes felület. *A víz tükrében megpillantotta a saját arcát.*
3. Valaminek a mása, kifejezője. *Tekintete hű tükre volt heves érzelmeinek.* • Szólás: *A szem a lélek tükre.*
4. Valaminek a rövid összefoglalása, kézikönyve. *Megvan neked a német irodalom kis tükre?*
5. Könyv- vagy újságoldalnak a nyomdai szedés által elfoglalt felülete. *Milyen széles legyen a tükör?*
6. Őz farka alatti fehér folt. *A menekülő őz megvillantotta tükrét.*
✧ Szin: **2.** *felszín*
✧ Etim: Honfoglalás előtti, csuvasos típusú török jövevényszó.

tükröz ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Fényes felületével valaminek a képét tükör módjára mutatja. *A folyó tükrözi a felhőket. Erősen tükrözi a napszemüveged a fényt.*
2. (választékos) Kifejez, ábrázol valamit. *A regény híven tükrözi a kor szokásait. Szeme szomorúságot tükröz.*
3. Orvosi tükörrel belülről vizsgál valamely szervet. *A veséjét tükrözik.*
4. Tükörrel fénysugarakat vetít a falra vagy valakinek a szemébe. *A gyerekek tükröznek.*
✧ Szin: **1.** *visszaver* **2.** *bemutat, megjelenít*
✧ Etim: A → *tükör* főnév nyelvújítás kori származéka.

tükröződ|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Látszik a tükörképe. *A kút vizében tükröződik a nap.*
2. (választékos) Mutatkozik, kifejeződik. *A költő sorsának alakulása műveiben is tükröződött. Mozdulatain csüggedtség tükröződik.*
✧ Szin: **1.** *visszaverődik* **2.** *látszik*
✧ Etim: A → *tükör* főnév nyelvújítás kori származéka.

tüleked|ik ◆◆ ige *~ni*
1. Lökdösődik. *Emberek! Ne tülekedjünk! Péntek este tülekedtek a kenyérért a boltban.*
2. (rosszalló) Erőszakosan törekszik, törtet valamiért. *Két könyökkel tülekedett azért a jó állásért.*
✧ Szin: **1.** *taszigál, tolakszik, tolakodik, nyomul* **2.** (rosszalló) *nyomul, helyezkedik*
✧ Etim: Valószínűleg a → *dulakodik* ige elkülönült magas hangrendű párja.

tülköl ◆◆ ige *~ni*
1. Tülkön vagy dudával hangot ad. *Tülköl a kondás, megfújja a tülkét. Tülkölnek az autók a dugóban.*
2. (tréfás) Orrot fúj. *Ne tülkölj olyan hangosan!*
✧ Szin: **1.** *dudál* **2.** (tréfás) *trombitál*
✧ Etim: A → *tülök* főnév származéka.

tüll ◆◆ fn *~ök, ~t, ~je*
Hálószerűen szőtt vékony anyag. *Tüllből készül a kalapdísz, a függöny és az esküvői fátyol.*
✧ Szin: *fátyolszövet,* (régi, idegen) *tüllanglé*
✧ Táj: *tintok*
✧ Etim: Francia eredetű nemzetközi szó.
☝ Ha két *l*-lel kezdődő toldalék járul hozzá, egyszerűsítve csak két *l*-t írunk: *tüllel.*

tülök ◆◆ fn *tülkök, tülköt, tülke*
1. Üreges szarv. *A szarvasmarha tülkéből sok mindent készítenek, például gombot.*
2. Az ebből készített egyszerű fúvóshangszer. *Szól a kanász tülke.*
3. (kissé régi) Hajó, gépkocsi kürtje. *A távoli országútról idehallatszik egy autó tülke.*
4. Szarvból faragott ivóedény vagy tartó. *Lőporos tülök lóg a nyereg oldalán. A skanzenben ivóedényként használt tülköt is láttunk a falra akasztva.*
✧ Szin: **2.** *duda, kürt* **3.** *duda*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

tündér ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
1. Természetfölötti csodalény. *A mesék tündérei csodaszép lények.*
2. Elbűvölő, bájos, kedves, fiatal nő. *A húgod valóságos tündér!*
3. (régi) (Jelzőként:) Változékony, tünékeny. *Hamar elillan a tündér szerencse.*
✧ Szin: **1.** (régi) *tünde, lidérke* **3.** (régi) *színmutató*
✧ Táj: **1.** *delinke*
✧ Ell: **1.** *boszorkány* **3.** *állandó, örök*
✧ Etim: A → *tündöklik* ige *tünd* tövével azonos szótő származéka.

tündéri ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~en*
1. A mesék tündéreihez hasonlóan szép és kedves. *Tündéri nő, mindig elsimítja a családi ellentéteket.*
2. (bizalmas) Bájos, elbűvölő. *Tündéri ez a gyermek. Tündéri városkában nyaraltunk, a házak mind olyanok voltak, mint a mesében.*
✧ Szin: *bűbájos, mesebeli, mesés, aranyos*
✧ Ell: *csúnya, taszító, rút*

✧ Etim: A → *tündér* főnév származéka.

tündökl|ik ◆◆◆ ige *~eni* **tündököl** *~ni* (választékos)

1. Csillogva ragyog. *Derült az ég, tündöklenek a csillagok. A díszkivilágítástól tündöklik a város. Az ablakok tündöklenek a tisztaságtól.*

2. Általános feltűnést kelt. *Pompás estélyi ruhában tündökölt. Éles eszével tündököl a társaságban.*

3. Örömtől sugárzik. *Tündöklik a boldogságtól, most kérték meg a kezét.*

✧ Szin: **1.** *csillog, csillog-villog, fénylik* **2.** *kiemelkedik, kitűnik, csillog, csillog-villog* **3.** *ragyog, csillog, csillog-villog*

✧ Táj: **1.** *tündörög*

✧ Ell: **2.** *beolvad*

✧ Etim: A → *tűnik* igéből létrehozott, a → *tündér* főnév alapszavával azonos *tünd* tő származéka.

☝ Felszólító módú alakját a *tündököl-* tőváltozatból képezzük: *tündököljön* vagy (ikesen ragozva, választékosan) *tündököljék*. Ez a tőváltozat máshol is előfordulhat a ragozási sorban, pl.: *tündökölsz* vagy *tündöklesz, tündökölt* vagy *tündöklött, tündökölne* vagy *tündöklene* stb. Az egyéni ízlés dönti el, hogy melyik változatot használjuk.

tünékeny ◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en* (választékos)

1. Gyorsan szertefoszló, eltűnő. *Tünékeny pára lebegett a víz fölött.*

2. Gyorsan elmúló. *„Bűbájat szállítok reátok És a jövőnek végeig beláttok Tünékeny álom képei alatt”* (Madách I.: Az ember tragédiája).

✧ Szin: **1.** *röpke, tiszavirág-életű, mulandó,* (régi) *tünelgő,* (választékos) *tovatűnő* **2.** *röpke, tiszavirág-életű, mulandó*

✧ Ell: *állandó, maradandó, örök*

✧ Etim: A → *tűnik* ige származéka.

tünemény ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Különleges jelenség. *Az ufók legtöbbször valamilyen légköri tüneménynek bizonyulnak.*

2. (régi) Látomás. *Lázas agya tüneményeket vetít eléje.*

3. Csodálatos, természetfölötti lény. *„Földiekkel játszó Égi tünemény”* (Csokonai V. M.: A Reményhez).

4. (régi) Gyorsan múló dolog. *Az ifjúság tünemény csupán.*

5. (tréfás) Olyasmi, ami valamire emlékeztet. *A Trabant autószerű tünemény.*

✧ Szin: **1.** *délibáb, csoda* **2.** *csoda, káprázat,* (régi) *csalkép* **3.** *csodalény*

✧ Táj: **1.** *délvize, napárnyék*

✧ Ell: **2., 4.** *valóság*

✧ Etim: A → *tűnik* ige származéka.

tüneményes ◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en*

1. Csodálatos, páratlan. *Tüneményes szépség volt a színésznő. Tüneményes gyorsasággal előzte meg ellenfelét.*

2. (kissé régi) Meseszerű. *Vörösmarty Csongor és Tündéje tüneményes színmű.*

✧ Szin: **1.** *bámulatos, káprázatos, rendkívüli, elképesztő, kivételes* **2.** *fantasztikus*

✧ Ell: **1.** *átlagos, hétköznapi, mindennapi* **2.** *hétköznapi*

✧ Etim: A → *tünemény* főnév származéka.

tünet ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Külső jel. *Már észlelhetők a Föld felmelegedésének tünetei.*

2. Betegség nyilvánvaló jellemzői. *Egyre jobban kiütköznek rajta az agyérelmeszesedés tünetei.*

✧ Szin: **1.** *jelenség, velejáró,* (idegen) *szimptóma* **2.** *panasz, velejáró,* (idegen) *szimptóma*

✧ Etim: A → *tűnik* ige származéka.

tűn|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Szem elől vész. *Hová tűntetek oly hirtelen? A vitorlás a messzeségbe tűnt.*

2. (választékos) Múlik. *Napjaim egyre tűnnek.*

3. Látszik valaminek vagy valamilyennek. *Ez nem tűnik rossz megoldásnak. Úgy tűnik, hogy tetszem neki, mert felhívott.* (régi) *Olybá tűnik, hogy…*

4. ■ *Szemébe tűnik valakinek*: feltűnik neki, észreveszi. *Szemébe tűnik, hogy most jobban tanulok.*

✧ Szin: **1.** *láthatatlanná válik, elvész* **2.** *megszűnik, elmúlik* **3.** *tetszik, mutatkozik* **4.** *érzékel, tapasztal*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

✧ Ö: elő + tűnik

☝ A köznyelvben hosszú *ű*-vel ejtjük: [tűnik]. A [tünik], [tünt] stb. ejtés kissé népies, illetve tájnyelvi. – A *tűnik* úgynevezett álikes ige, egyes szám 1. személyben csak iktelen ragot kaphat: *tűnök*.

tűnőd|ik ◆◆◆◆ ige *~ni* (választékos)

1. Töpreng. *Azon tűnődöm, hogy mit is tegyek.*

2. Méláz. *Ne tűnődj olyan sokáig!*

✧ Szin: **1.** *gondolkozik, tanakodik magában, elmélkedik,* (régi) *eszmélkedik* **2.** *habozik, tétovázik, hezitál,* (bizalmas, rosszalló) *bambul*

✧ Ell: *elhatároz, dönt*

✧ Etim: A → *tűnik* ige származéka.

☝ A köznyelvben hosszú *ű*-vel ejtjük: [tűnik]. A [tünik], [tünt] stb. kiejtés kissé népies, illetve tájnyelvi.

tüntet ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Tiltakozó felvonuláson vesz részt. *A parasztok az alacsony gabonaárak miatt tüntetnek.*
2. Tiltakozása jeléül nem vesz részt valamin. *A képviselők az ülésen távollétükkel tüntetnek.*
3. (rosszalló) Igyekszik valamivel feltűnést kelteni. *Mesterkélt viselkedésével tüntet.*
4. *Valahová tüntet valamit*: elrejti. *Hová tüntetted az esernyőmet?*
✧ Szin: **1.** *felvonul,* (idegen) *demonstrál* **3.** (rosszalló) *henceg, kérkedik; fitogtat valamit* **4.** *dug, rejt, eldug, eltüntet*
✧ Etim: A → *tűnik* ige származéka.
☝ Rövid *ü*-vel ejtjük és írjuk.

tűr[1] ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Ellenszegülés nélkül hagy, elvisel valamit. *Némán tűri, hogy kihasználják. Nem tűröm ezt a hangot!*
2. Kibír. *Tűri a fájdalmat. A kaktusz jól tűri a forróságot, ezért honos a sivatagban.*
3. *Valami nem tűr valamit*: nem lehet megtenni vele. *Az ügy nem tűr haladékot, azonnal el kell intézni. Ez a kifejezés nem tűri a nyomdafestéket, nagyon trágár.*
4. Türelmesen visel valamit. *Szépen tűrte a hosszú várakozást.*
5. *Valaki nem tűr valamit*: tilt, nem engedélyez. *Nem tűröm a dohányzást!*
6. (bizalmas) Ellenszenvét leküzdve elvisel valakit. *Nem tűrjük tovább egymást, inkább elválunk. Jól tűri egymást a két albérlő.*
✧ Szin: **1.** *enged, tolerál* **2.** *áll, kiáll, bír, elvisel* **4.** *kivár*
✧ Ell: **1.** *tiltakozik valami ellen* **4.** *türelmetlenkedik* **6.** *ki nem állhat, utál*
✧ Etim: Honfoglalás előtti, csuvasos típusú török jövevényszó.

tűr[2] ◆◆ ige *~ni*
1. (ritka) Gyűr, gyűröget valamit. *Izgatottan tűri a kalap karimáját.*
2. (ritka) Feltűr valamit. *Térdig tűrte a nadrágszárát.*
3. Betűr valamit valahová. *Nadrágját a csizmaszárba tűri, hogy ne legyen sáros.*
✧ Szin: *csavar, hajt, göngyöl*
✧ Táj: **3.** *beszuszakol*
✧ Ell: **1.** *kihajt* **2.** *lehajt, kihajt* **3.** *kihajt*
✧ Etim: Honfoglalás előtti török jövevényszó.

türelem ◆◆◆◆◆ fn *–, türelmet, türelme*
1. Kellemetlenségek panasz nélküli elviselése. *Türelemmel, zúgolódás nélkül viseli a megpróbáltatásokat. Nincs türelme az aprólékos munkához. Türelem, hölgyeim! Türelemmel viseltetik mások gyarlóságai iránt.* • Közmondás: *A türelem rózsát terem*: a kitartás, türelem meghozza a várt eredményt.
2. Türelmes lelkiállapot. *Elfogyott a türelme. Ne tedd próbára a türelmemet!*
3. Más ember nézeteinek tiszteletben tartása. *Vallási, politikai türelem nélkül nem működhet igazi demokrácia.*
✧ Szin: **1., 2.** *kitartás, nyugalom, béketűrés,* (régi) *szenvedet* **3.** (idegen) *tolerancia*
✧ Ell: *türelmetlenség,* (idegen) *intolerancia*
✧ Etim: Nyelvújítás kori elvonás a → *tűr*[1] ‘elvisel’ ige *türelmes* származékából.

türkiz ◆ fn *~ek, ~t, ~e*
1. Zöldeskék színű féldrágakő. *Türkiz, jáspis, smaragd díszíti a fejéket.*
2. (Jelzőként:) Ezzel kirakott (ékszer). *Egy türkiz kaprerecet kapott az évfordulóra.*
3. (Jelzőként:) Ilyen vagy erre emlékeztető színű. *Csak bámultuk a gyönyörű türkiz eget.*
✧ Szin: **1.** (régi) *türkisz* **3.** *türkizkék, türkizzöld*
✧ Etim: Francia eredetű vándorszó.

türtőztet ◆◆◆ ige *~ni*
(Indulatot) elfojt. *Alig tudja türtőztetni haragját.* ■ *Türtőzteti magát*: indulatait elfojtja. *Uram, türtőztesse magát, ne kiabáljon!*
✧ Szin: *fékez, visszafog, csillapít,* (bizalmas) *moderál*
✧ Ell: *kirobban, kitör*
✧ Etim: A → *tűr*[1] ‘elvisel’ ige származéka.
☝ Rövid *ü*-vel ejtjük és írjuk.

tüske ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
1. Bizonyos növények szúrós, hegyes képződménye. *A szelídgesztenye termését borító tüskék fájdalmas szúrásokat ejthetnek. A kökény tüskéi valójában tövisek, tüskéje a rózsának van.*
2. (régi) Szúrós, tövises gally. *A vadállatok ellen egykor tüskéből fontak kerítést.*
3. Tövisszerű képződmény némely állat bőrén. *A sün tüskéi megvédik a ragadozóktól.*
4. (választékos) Lelki fájdalom. *A sértés után tüske maradt a szívében.*
5. Drót hegyes végződése. *A szögesdrót tüskéi felsebezték a kezét.*
✧ Szin: **1–3.** *tövis* **4.** *keserűség, seb*
✧ Táj: **1–3.** *tüsök*
✧ Etim: A → *tövis* főnév régi nyelvi *tüs* változatának származéka.
☝ A *tüske* és a *tövis* szó jelentésének keveredéséről lásd a *tövis* szócikket!

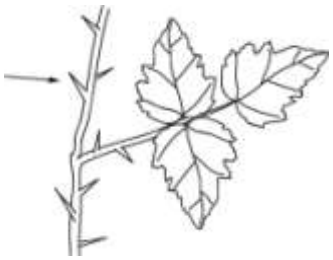

tüsténked|ik ◆ ige *~ni* (népi)
1. Sürög-forog. *A gazdasszony a konyhában tüsténkedik.*
2. (népi) Türelmetlenkedik. *Ne tüsténkedj már itt, várj a sorodra!*
✧ Szin: **1.** *tesz-vesz, siet, igyekszik, szorgoskodik, serénykedik* **2.** (bizalmas) *lábatlankodik*
✧ Táj: **1.** *sünyöl* **2.** *sündörgőzik, sündörködik*
✧ Ell: **1.** *henyél,* (bizalmas) *lazsál*
✧ Etim: A *tüstént* határozószó származéka. A *tüstént* valószínűleg a → *tő* főnév megszilárdult ragos alakulata.

tüstént ◆◆◆◆ hsz
Közvetlenül a kijelentés vagy a szóban forgó esemény után. *Tüstént indulunk, ahogy ideértek értem az autóval.*
✧ Szin: *rögtön, azonnal,* (népi, régi) *rögvest*
✧ Táj: *röktönd, rögvést*
✧ Ell: *soká, sokára*
✧ Etim: Megszilárdult ragos alakulat, alapszava talán a → *tő* főnév.

tüsző ◆ fn *~k, ~t, ~je*
1. (régi) Széles bőrövre erősített erszény. *Pénzét tüszőjében tartotta.*
2. Bőrön és nyálkahártyán levő tasak vagy zsák formájú képlet. *Begyulladtak a pajzsmirigy tüszői. Tüszők vannak a manduláján. A szőrszálak apró tüszőkből nőnek ki.*
3. Többmagvú, felhasadó növényi termés. *A szarkalábnak egy termőlevélből alakuló tüszője van.*
✧ Szin: **1.** *bőrtarisznya*
✧ Etim: Török eredetű, végső soron valamely sémi nyelvből származó vándorszó.

tüszős ◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en*
1. (régi) Derekán tüszőt hordó (személy). *Tüszős székelyt ábrázol a régi rézkarc.*
2. Tüszőképződéssel járó (betegség). *Tüszős mandulagyulladása van, ezért lázas.*
3. Többmagvú, felhasadó (termés). *A mocsári gólyahírnek tüszős termése van.*
✧ Szin: **1.** *erszényt viselő*
✧ Etim: A → *tüsző* főnév származéka.

tüsszent ◆◆◆◆ ige *~eni*
1. Orrából a levegőt (váladékkal együtt) hirtelen, nagy erővel kifújja. *Harsányan tüsszentett, amikor beleszagolt a szelencébe.*
2. (népi) *Tüsszent rá*: tüsszentésével mintegy igazolja a mondottakat. *„A furfangos diák is nagyot tüsszente rá”* (Garay J.: Az obsitos).
✧ Szin: **1.** (bizalmas vagy gyermeknyelvi) *hapcizik,* (népi) *prüsszent, tüszköl*
✧ Táj: *trüsszent, pisszent, püsszent*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó.

tűz[1] ◆◆◆◆◆ fn *tüzek, tüzet, tüze*
1. Égési folyamatnak fény és hőjelenségben való megnyilvánulása. *A kályhában vígan ég a tűz.* • Szólás: *Tűzbe teszem érte a kezem*: feltétlenül megbízom benne. • Közmondás: *A tűzzel nem jó játszani*: ostobaság kitenni magunkat a veszélynek.
2. Égő anyag, pl. gyufa. *Légy szíves, adj tüzet!*
3. Tűzvész, tűzeset. *A városban tűz volt, két ház porig égett.*
4. Tüzelés lőfegyverrel. *Fegyvert vállhoz! Tűz!* • Szólás: *Két tűz közé került*: kétfelől támadtak rá.
5. Ragyogás. *A rubin mély tüze mindenkit megbabonáz.*
6. (választékos) Lelkesedés, szenvedély. *„Szerelem tüze ég fiatal szivében”* (Petőfi S.: János vitéz).
✧ Szin: **1.** *láng* **2.** *parázs, üszög, zsarátnok* **3.** (régi) *vörös kakas* **4.** *lövöldözés, lődözés, puskatűz, ágyútűz* **5.** *fény, csillogás* **6.** (választékos) *hevesség, hevület, lángolás, hév, rajongás*
✧ Táj: **1., 3.** *gyúlás*
✧ Etim: Ősi, ugor kori szó.
✧ Ö: görög + tűz, kereszt + tűz, sor + tűz, tábor + tűz, tisztító + tűz, záró + tűz
☝ Hosszú *ű*-vel ejtjük és írjuk. Az írásban hosszú az *ű* a legtöbb határozóragos alakban: *tűzből, tűzre, tűzzel, tűzön* stb. Hosszú *ű*-t írunk a *tűzi* melléknévben is, bár ennek a kiejtésében gyakran megrövidül az *ű*: [tűzi] vagy [tüzi]. Rövid *ü*-t ejtünk és írunk a tárgyrag, a többesjel és a birtokos személyjelek előtt: *tüzet, tüzek, tüze* stb., a *tüzestül, tüzenként* határozókban, továbbá a legtöbb képzett származékban: *tüzel, tüzér, tüzes, tüzű* stb.

tűz[2] ◆◆◆ ige *~ni*

1. Tűvel odaerősít valamit. *Kitüntetést tűztek a zubbonyára.*
2. Öltésekkel díszít vagy szeg valamit. *Sárga cérnával tűzi a gallért.*
3. Szúr valamit valahova. *Szegfűt tűz a gomblyukába. Zászlót tűztek a hegy csúcsára. A lepkéket gombostűre tűzi.*
4. ■ *Műsorra tűz valamit*: programba felveszi. *Műsorra tűzték a filmet.*
5. Célként kijelöl, jutalmat kitűz. *Tűzz valami értelmes célt magad elé! Vérdíjat tűztek a betyár fejére, pénzjutalmat ígértek annak, aki kézre keríti.*
6. (Nap) égetően süt. *A teraszra tűz a nap, nincs semmi árnyék.*
7. (szleng) Rohan, siet. *Mozi után tűzünk haza.*
✧ Szin: **1.** *szegez, függeszt* **2.** *leszeg, elvarr, rávarr* **3.** *szegez, függeszt* **4.** *meghatároz, kiválaszt* **5.** *ígér* **6.** *éget, perzsel* **7.** (szleng) *tép, söpör*
✧ Ell: **1.** *levesz, leválaszt* **4.** *levesz*
✧ Etim: A → *tövis*, → *tű* főnevek tövével azonos régi nyelvi, ősi, finnugor kori *tövik* ‘szúr, fúr’ ige származéka.

tűzálló ◆◆ mn *~k* vagy *~ak*, *~t*, –
Tulajdonságait magas hőfokon is megtartó. *A tűzálló tálat beteheted a forró sütőbe is. Tűzálló ruhájuk védte a tűzoltókat.*
✧ Szin: *tűzbiztos, hőálló, éghetetlen,* (régi) *tűzhatlan*
✧ Ell: *tűzveszélyes, gyúlékony*
✧ Etim: Összetétel; → *tűz*[1] + *álló*: az → *áll* ige származéka.

tűzcsap ◆ fn
Csak tűzoltásra használt vízvezetéki csap. *Szerencsére volt az égő ház közelében egy tűzcsap.*
✧ Etim: Összetétel: → *tűz* főnév + → *csap* főnév.

tűzdel ◆◆ ige *~ni*
1. Többször, több helyre (oda)tűz. *Jelvényeket tűzdel a kalapjára.*
2. Több helyen meg- vagy összetűz, feltűnő öltésekkel díszít. *A menyasszonyi ruha alját arannyal tűzdelte.*
3. Ételt beledugdosva ízesít. *Ha száraz a fácán húsa, tűzdeld alaposan szalonnával!*
4. Szövegbe több betoldást ír. *Hivatkozásokkal, idézetekkel tűzdeli a cikkeit.*
✧ Szin: **1.** *tűzöget* **2.** *hímezget, öltöget, tűzöget* **3.** *spékel* **4.** *kiegészít, betold, élénkít, tarkít, színesít, túlzsúfol, telezsúfol*
✧ Ell: **1.** *levesz* **4.** *kihúz, töröl*
✧ Etim: A → *tűz* ige származéka.
☝ Hosszú *ű*-vel ejtjük és írjuk.

tüzel ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Égetéssel hőt fejleszt. *Elfogyott a szén, fával kell tüzelnünk.*
2. Nagy hőt áraszt. *Tüzel a nap.*
3. Nagyon forró. *Ez a gyerek beteg, tüzel a teste a láztól.*
4. Izgat valakit valamire. *Felforgatással vádolják, mert ellenállásra tüzelte az embereket.*
5. Heveskedik. *Ne tüzelj!*
6. Tűzfegyverrel lő. *Háromszor tüzelt a medvére, mire az végre felhemperedett.*
7. (Nőstény kutya) párzási inger jeleit mutatja. *Tüzel a szukánk, most pórázzal sétáltatjuk.*
✧ Szin: **1.** *fűt* **2., 3.** *ég, lángol* **4.** *lelkesít, ösztökél, lázít, bujt, hergel* **5.** *hevül, lelkesül* **6.** *lövöldöz* **7.** *ivarzik* • **3.** *Kiveri a forróság.*
✧ Táj: **1.** *fűtőzik, parazsal* **3.** *langallik*
✧ Ell: **4.** *lecsillapít, visszafog, lebeszél*
✧ Etim: A → *tűz* főnév származéka.

tüzelő ◆◆◆ fn *~k*, *~t*, *~je*
1. Fűtőanyag. *A téli tüzelőt jobb már nyáron beszerezni. Megrakja a kályhát tüzelővel.*
2. (régi) Tűzhely, kemence. *„Nyitva áll az ajtó; a tüzelő fénye Oly hivogatólag süt ki a sövényre”* (Arany J.: Családi kör).
✧ Szin: **1.** *tüzelőanyag, tűzrevaló* **2.** (régi) *tüzelőhely*
✧ Etim: A → *tűz* főnév származéka.

tüzér ◆◆◆ fn *~ek*, *~t*, *~e*
A tüzérséghez tartozó katona. *A tüzérek ágyúkat, lövegeket, rakétákat kezelnek. A seregben légvédelmi tüzér volt.* (Jelzőként:) *Jelentést tett a tüzér őrmesternek.*
✧ Szin: (régi) *pattantyús, porontó, ágyús, bombárdás*
✧ Táj: *ártiler*
✧ Etim: A → *tűz* főnév származéka.

tüzérség ◆◆◆ fn –, *~et*, *~e*
Lőfegyverek tüzével harcoló fegyvernem. *A tüzérség sorozatvetőkkel és rakétákkal támadt az ellenségre.*
✧ Etim: A → *tüzér* főnév származéka.

tüzes ◆◆◆◆ mn *~ek*, *~et*, *~en*
1. Lánggal égő vagy izzó. *A tüzes nyársról késsel húzd le a szalonnát!* ■ (népi) *Tüzes istennyila*: (főként szitkozódásban:) gyújtó villám.
2. Amiben vagy amin tűz van. *A tüzes kemencében még izzik a parázs.*
3. (választékos) Tűzhöz hasonló színű, fényű. *A naplemente tüzes felhőit csodáltuk. A tüzes rubint házassági évfordulójukra kapta. A láztól tüzes volt az arca.*

4. Szenvedélyes, heves vérmérsékletű. *A férfi csodálta a tüzes menyecskét. Tüzes lovával mindenkit megelőzött.*
5. Nagy szesztartalmú. *Tüzes borától becsíptünk egy kicsit.*
✧ Szin: **1.** *lángoló* **3.** *ragyogó, csillogó, vöröslő, szikrázó* **4.** *lelkes, forróvérű, tűzrőlpattant, temperamentumos,* (idegen) *fulmináns* **5.** *erős* • **4.** *Pezseg a vére.*
✧ Ell: **4.** *szenvtelen, egykedvű, hideg* **5.** *gyenge*
✧ Etim: A → *tűz* főnév származéka.

tüzetes ◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en* (választékos)
Alapos, gondos. *Tüzetes vizsgálat után a vádat elejtették. Tüzetesen áttanulmányozom a tervet.*
✧ Szin: *körültekintő, aprólékos, beható, pontos,* (idegen) *precíz,* (régi) *nyomos*
✧ Ell: *felületes, érintőleges*
✧ Etim: A → *tűz* ige nyelvújítás kori származéka.

tűzfegyver ◆ fn
Lőpor robbanásával működő lőfegyver. *A tűzfegyverek bevetésekor hatalmas robbanásokat lehetett hallani.*
✧ Etim: Összetétel: → *tűz*[1] + → *fegyver*.

tűzfészek ◆◆ fn
1. A tűz kiindulási helye. *A tűzoltók megközelítették a tűzfészket.*
2. (túlzó) Olyan hely, ahol sok gyúlékony anyag van felhalmozva. *Ez a könyvraktár valóságos tűzfészek.*
3. Olyan terület, ahol könnyen robbanhat ki háború. *A Balkán háborús tűzfészek.*
4. (régi) Az a kialakított hely, ahonnan lőfegyverrel tüzelnek. *Az ellenséges tűzfészket telibe találta egy akna.*
✧ Szin: **4.** *tüzelőállás* • **3.** *Olyan, mint egy puskaporos hordó.*
✧ Etim: Összetétel: → *tűz* főnév + → *fészek*.

tűzhányó ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Olyan hegy, amelynek nyílásán át magma tör a felszínre. *A tűzhányó nyílásán át a Föld belsejéből izzó, megolvadt kőzet tört fel. Kitört az Etna nevű tűzhányó. Ismét működik a tűzhányó.*
✧ Szin: *vulkán,* (régi) *tűzokádó, tűzvető*
✧ Etim: Összetétel; → *tűz* főnév + *hányó*: a → *hány* ige származéka.

tűzhely ◆◆◆◆ fn
Olyan konyhai berendezési tárgy, amelyet régen tűzzel, ma villanyárammal vagy gázzal működtetnek, és főzésre, sütésre használnak. *A tűzhelyemen felül gázfőzőlap, alul villanysütő működik.* ■ *Családi tűzhely*: otthon, családi élet. *Régóta vágyott saját családi tűzhelyre, ezért van olyan sok gyereke.*
✧ Szin: (régi) *tüzelő, tőcsik,* (bizalmas, kissé régi) *sparhert, spór*
✧ Táj: *peszli, masina, katlan*
✧ Etim: Összetétel: → *tűz*[1] + → *hely*.

tűzifa ◆◆ fn
Tüzelésre, fűtésre szánt fa. *Tűzifát hasogat a pincében.*
✧ Etim: Összetétel; *tűzi*: a → *tűz* főnév származéka + → *fa*.
☝ Hosszú *ű*-vel írjuk, kiejtése [tűzifa] vagy [tüzifa].

tűzijáték ◆◆◆ fn
1. Olyan szabadtéri látványosság, melynek során színes fénnyel robbanó rakétákat lőnek ki gyors egymásutánban. *Budapesten az ünnepi tűzijátékot hagyományosan a Gellért-hegyen rendezik.*
2. Sok fénnyel, villogással járó természeti jelenség. *Villámok valóságos tűzijátékával kezdődött a zivatar. Az augusztusi csillaghullás tűzijátékában gyönyörködtek.*
3. Hatásosan szórakoztató szellemi tevékenység. *Sziporkázóan szellemes volt, szójátékok tűzijátékával szórakoztatta a társaságot.*
4. (bizalmas) Heves támadások, izgalmas helyzetek sorozata. *A jégkorongmeccsen tűzijátékkal szórakoztattak minket a játékosok a kapu előtt.*
✧ Szin: **1.** *tűzfolyam, bengálitűz, görögtűz*
✧ Etim: Összetétel; *tűzi*: a → *tűz* főnév származéka + → *játék*.
☝ Hosszú *ű*-vel írjuk, kiejtése [tűzijáték] vagy [tüzijáték].

tűzkeresztség ◆ fn (választékos)
1. Az az alkalom, amikor a katona először vesz részt tűzharcban. *Katonáink átestek a tűzkeresztségen.*
2. Első nagy próbatétel. *Ez a szerep lesz a fiatal színész tűzkeresztsége.*
✧ Szin: *próba, tűzpróba*
✧ Etim: Összetétel: → *tűz* főnév + → *keresztség*.

tűzoltó ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
A tűz oltására szakszerűen kiképzett, azt hivatásszerűen végző személy. *Az önkéntes tűzoltók szivattyúzták ki a vizet az árvíz sújtotta ház pincéjéből. Két tűzoltó most emelte ki a villamos alól a sebesültet.* (Jelzőként:) *A tűzoltó alezredes adta ki a parancsot.*
✧ Etim: Összetétel; → *tűz* főnév + *oltó*: az → *olt* ige származéka.

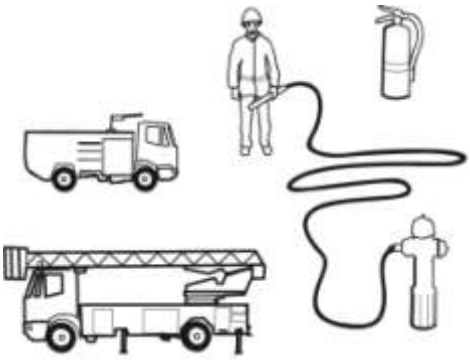

tűzrőlpattant ◆ mn *~ak, ~at, ~an*
Eleven (mozgású), szenvedélyes (nő). *A tűzrőlpattant asszonyka hazatérő férje nyakába ugrott. Egy tűzrőlpattant menyecskét vett feleségül.*
✧ Szin: *fürge, heves, tüzes,* (idegen) *temperamentumos*
✧ Táj: *hecedáré*
✧ Ell: (rosszalló) *málé, lagymatag*
✧ Etim: Összetétel; *tűzről*: a → *tűz* főnév ragozott alakja + *pattant*: a → *pattan* ige származéka.

tűztér ◆ fn
Kazán, kályha, tűzhely, kandalló belsejének az a része, ahol a tüzelőanyag ég. *A tűztérbe dobd a gyufát.*
✧ Etim: Összetétel: → *tűz*[1] + → *tér*[2].

tűzvész ◆◆◆◆ fn
Nagy pusztítással járó tűzeset. *Az 1666-os londoni tűzvészben a fél város leégett.*
✧ Szin: *tűz*
✧ Táj: *égés*
✧ Etim: Összetétel: → *tűz* főnév + → *vész* főnév.

tűzzel-vassal ◆◆ hsz
1. (választékos) Mindenféle pusztító eszközzel. *A hódítók tűzzel-vassal irtották az őslakosságot.*
2. (bizalmas) Könyörtelen fizikai, lelki erőszakkal. *A parasztságot tűzzel-vassal kényszerítették a téeszbe való belépésre.*
✧ Szin: **1.** *gyújtogatva, gyilkolva, erőszakosan, könyörtelenül,* (választékos) *öldökölve* **2.** *mindenáron, kényszerrel, erőszakoskodással, erőszakosan, könyörtelenül*
✧ Etim: Összetétel; *tűzzel*: a → *tűz* főnév ragozott alakja + *vassal*: a → *vas* főnév ragozott alakja.

tűzszünet ◆◆◆ fn
Hadműveletek átmeneti felfüggesztése. *A harcoló felek tűzszünetet kötöttek. Már két napja tart a tűzszünet.*
✧ Szin: *fegyvernyugvás*
✧ Etim: Összetétel: → *tűz* főnév + → *szünet*.

Ty

tyúk ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. Tojásáért és húsáért tenyésztett háziszárnyas. *Nagyanyám tyúkokat tart.* • Közmondás: *Vak tyúk is talál szemet*: olykor a buta és ügyetlen ember is rátalál a megoldásra.

2. Ennek nősténye. *A tyúk kotkodácsol, a kakas kukorékol.*

3. Ennek húsa mint étel. *Tyúkot főz ebédre.*

4. Néhány, a tyúkkal rokon vadmadár nősténye. *A fácán tyúkja kisebb és dísztelenebb a kakasnál.*

5. (szleng, durva) (Fiatal) nő. *Buta tyúk, csak nem akarsz barátkozni vele! Felszedett két kis tyúkot a diszkóban.*

✧ Szin: **1., 2.** (bizalmas) *pipi* **5.** *lány, asszony,* (szleng) *csaj*, (bizalmas) *pipi*

✧ Táj: **1–4.** *tik, pipe, pire, tyutyu, kota, kotácska, bada, hátrakaparincs*

✧ Ell: **2., 4.** *kakas* **5.** *férfi*

✧ Etim: Honfoglalás előtti, csuvasos típusú török jövevényszó.

✧ Ö: gyöngy + tyúk

☝ Az állatfajnak és a kifejlett nőstény állatnak a neve egyaránt *tyúk*. A hím neve *kakas*, az ivartalanított hímé *kappan*. A tojásból frissen kibújt fiatalok neve *naposcsibe, kiscsibe, kiscsirke*, gyermeknyelven *pipi*. Körülbelül hathetes korukig a nevük általában *csirke*, egyes vidékeken *csibe*. A nőstény állatot hathetes korától mintegy egyéves koráig *jércé*-nek is hívják, a fiatal hím *kiskakas, növendék kakas*. Ha a tyúk tojásokon ül, költeni akar vagy naposcsibéit terelgeti, akkor a neve *kotló* vagy *kotlós*. A tyúkokat *baromfiólban*, *tyúkólban* vagy *ketrecben*, *tyúkketrecben* tartják, a kotlóst gyakran *keltetőben* helyezik el. A tyúk kétféle jellegzetes hangját a *kárál* és a *kotkodácsol, kotkodákol* hangutánzó igékkel, a kakas rikoltását a *kukorékol* igével érzékeltetjük.

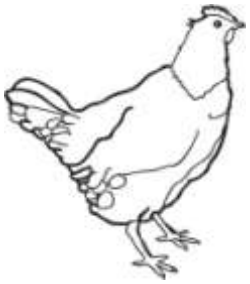

tyúkszem ◆◆ fn

Rendszerint a talpon és a lábujjakon keletkező (fájdalmas) bőrkeményedés. *A kényelmetlen, szoros cipő tyúkszemet okoz a lábujjakon.* • Szólás: *A tyúkszemére lép* vagy *hág valakinek*: érzékeny pontját érinti valakinek, kellemetlen helyzetbe hoz valakit.

✧ Szin: (régi) *fökköny*

✧ Táj: *tikszem, tikpete, tyúksegg*

✧ Etim: Latin mintára keletkezett összetétel: → *tyúk* + → *szem*.

tyűha ◆ isz

(Meglepetés kifejezésére:) Hűha! *Tyűha, de megnőttél, te gyerek! Tyűha, ezt már nevezem!*

✧ Szin: *hű, tyű*

✧ Etim: Önkéntelen hangkitörésből keletkezett indulatszó.

U, Ú

uborka ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Sárga virágú, földön kúszó hajtásain arasznyi, hosszúkás zöld termést hozó konyhakerti növény, a tök rokona. *Az uborka vízigényes növény.*

2. Ennek általában savanyúságként fogyasztott termése. *Uborkát gyalul salátának. Kovászos vagy savanyú uborkát kérsz a pörkölthöz?* • Szólás: *Olyan az orra, mint egy sós uborka*: nagy, vaskos orra van.

✧ Szin: **1.** *kígyóuborka,* (bizalmas) *ubi* **2.** *salátauborka,* (bizalmas) *ubi*

✧ Táj: *ugorka, buborka, bugyorka, iborka, ogorka, uhorka*

✧ Etim: Görög eredetű szláv jövevényszó.

uccu I. ◆◆ msz (népi)

1. (Kutya uszítására:) *Uccu neki, fogd meg, Bodri!*

2. (Gyors mozgásra ösztökélő szóként:) *Uccu, táncra, legények! Uccu, rajta, szaladjatok!*

✧ Szin: **2.** *nosza, rajta* (régi) *udri-budri*

✧ Táj: **1.** *coki, coki ne, cu el* **2.** *uzsgyi*

✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, az → *uszít* ige tövével összefüggő szótő származéka.

uccu II. ◆◆ isz (népi)

(Heves érzelem, pl. meglepetés, ijedtség, jókedv stb. kifejezésére, rendszerint népköltészetben:) *„Uccu bizony megérett a meggy, Uccu bizony rajta maradt egy!”* (népi mondóka).

✧ Szin: *ihaj, ihaj-csuhaj*

✧ Táj: *juccu, ihaha, ihajdárom-csuhajdárom*

✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, az → *uszít* ige tövével összefüggő szótő származéka.

uccse ◆ msz (népi)

(Esküdözés kifejezéseiben:) Úgy segéljen. *Isten uccse*! *Istók uccse! Engem uccse, felépítem a házat!*

✧ Szin: (régi) *ugyse*

✧ Etim: Szóösszevonással keletkezett az *úgy segéljen* kifejezésből.

udvar ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Ház telkének üres, beépítetlen része. *Jó időben az iskola udvarán töltjük a szünetet.* • Szólás: *Amilyen az udvar, olyan a gazda*: az ember belső tulajdonságait már külseje és környezete is elárulja.

2. Az uralkodó székhelye, illetve előkelő család lakhelye. *Száműzték az udvarból. Fogadták az udvarnál. Hivatalos a hercegi udvarba.* • Szólás: (bizalmas, gúnyos) *Nagy udvara van*: sok hódolója, nagy társasága van.

3. Valaminek a (körülötte elhelyezkedő, látható) közvetlen környezete. *Udvara van a holdnak. A szemölcs udvara begyulladt, vörös a bőr körülötte.*

✧ Szin: **1.** *kert, telek* **2.** *udvartartás* **3.** *környék, holdudvar, gyűrű,* (idegen) *areola*

✧ Táj: *odvar, udvor*

✧ Etim: Szláv jövevényszó.

✧ Ö: pálya + udvar

udvarias ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

Eleget tesz az illemszabályoknak. *Lajos udvarias fiatalember, főleg a nőkkel szemben, például előre engedi őket és átadja nekik ülőhelyét.*

✧ Szin: *előzékeny, illemtudó, figyelmes, készséges, lovagias, illedelmes*

✧ Táj: *illemtudos*

✧ Ell: *udvariatlan, szemtelen, figyelmetlen, illetlen, modortalan, faragatlan,* (durva) *tuskó, bunkó*

✧ Etim: Az → *udvar* főnév származéka.

udvariatlan ◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*

A társadalmi illem, az udvariasság szabályait megsértő. *Ne légy olyan udvariatlan, köszönj előre az idősebbeknek! Ez nagyon udvariatlan kérdés volt.*

✧ Szin: *modortalan, figyelmetlen, tapintatlan, lovagiatlan, faragatlan, illetlen, szemtelen,* (durva) *tuskó, bunkó*

✧ Ell: *udvarias, lovagias, előzékeny, készséges, illedelmes, illemtudó*

✧ Etim: Az → *udvar* főnév származéka.

udvarnok ◆ fn *~ok, ~ot, ~a* (régi)

1. A királyi udvarban valamilyen kisebb tisztséget betöltő személy. *Udvarnokai közül a pohárnokot kedvelte legjobban a király.*

2. Szolgalelkű, talpnyaló udvari ember. *Az udvarnok addig hízelgett a királynak, amíg megkapta a birtokot.*

3. A királyi vagy nemesi udvarház körüli birtokot megművelő, terménnyel adózó személy. *Az udvarnok beszolgáltatta a terményadót a nemesi kúriának.*

✧ Szin: **1.** (idegen) *familiáris* **2.** *udvaronc, kegyenc,* (idegen) *familiáris* **3.** (idegen) *familiáris*

✧ Etim: Szláv jövevényszó.

udvarol ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. *Udvarol valakinek*: (férfi nővel) gyakran találkozik, együtt van, hogy tetszését, szerelmét elnyerje, illetve hogy feleségül vegye. *Két évig udvarolt a lánynak, mégsem vette feleségül.*

2. Előny, haszon reményében hízeleg valakinek. *Nem hiába udvarolt a főnökének: felemelték a fizetését.*

✧ Szin: **1.** *bókol; ostromol valakit; legyeskedik valaki körül; jár valaki után;* (régi) *kurizál* **2.** *hajbókol,* (bizalmas) *dörgölődzik, nyal*

✧ Etim: Az → *udvar* főnév származéka.

udvaronc ◆ fn *~ok, ~ot, ~a* (rosszalló)

Szolgalelkű, talpnyaló udvari ember. *A királyt hízelgő, hajbókoló udvaroncok vették körül, és megtévesztették a hazugságaikkal.*

✧ Szin: (régi) *udvarnok,* (rosszalló) *kegyenc*

✧ Etim: Az → *udvar* főnév származéka.

ufó ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Azonosítatlan repülő tárgy. *A mező fölött egy ufó körvonalai látszottak, azt hitték a falubeliek, hogy földön kívüli lények űrhajója.*

✧ Szin: (tréfás, bizalmas) *repülő csészealj*

✧ Etim: Angol eredetű nemzetközi szó.

ugar ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* vagy *~ja*

1. Huzamos művelés után pihentetésül átmenetileg be nem vetett szántóföld. *Ez a parcella egy évig ugaron marad, azután borsót vetünk bele.*

2. Az ilyen föld mint az elmaradottság, tespedtség jelképe. *„Ezt a vad mezőt ismerem, Ez a magyar Ugar”* (Ady E.: A magyar Ugaron).

✧ Szin: **1.** *parlag, parlagföld, pusztaság*

✧ Táj: **1.** *pallag, igar*

✧ Etim: Déli vagy nyugati szláv jövevényszó.

ugat ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (Rendszerint kutya) erős, szaggatott, éles hangokat ad. *A farkas, a róka, sőt a fóka is ugat. Vén kutyánk ugatja a holdat.*

2. (durva) Gyűlölködve vagy fölöslegesen beszél. *Ne ugass már (annyit)!*

✧ Szin: **1.** *csahol, kaffog, vonít, acsarog* **2.** (bizalmas) *dumál,* (durva) *pofázik*

✧ Táj: *csahog, csahitál, ugatérozik*

✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó.

ugor ◆◆ mn *~ok, ~t,* – (nyelvtudományi használatban)

1. A magyarokat, a vogulokat és az osztjákokat magába foglaló nyelvcsaládhoz tartozó, vele kapcsolatos. *Az ugor alapnyelv időszámításunk előtt 1000 és 500 között létezett. Nyelvünk az uráli nyelvcsalád ugor ágához tartozik.*

2. (Főnévi használatban:) Az ugor alapnyelv. *Az ugor mássalhangzórendszerével foglalkozik.* | *Ugorok*: az ugor nyelveket beszélő népek, illetve ezek valamelyike. *A kongresszuson képviseltették magukat az ugorok.*

✧ Etim: Török eredetű nemzetközi szó.

ugrabugrál ◆ ige *~ni* (bizalmas)

Játékosan ide-oda ugrál. *Annyit ugrabugrál ez a gyerek, hogy nézni is fárasztó.*

✧ Szin: *ugrándozik, szökdécsel, ficánkol,* (régi) *bickándik*

✧ Táj: *ugráncsol, egrebugrál*

✧ Etim: Összetétel, ikerítéssel keletkezett az → *ugrál* igéből.

ugrál ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Egymás után többször ugrik, illetve ugrándozik. *Fél lábon ugrált le a lépcsőn. Ne ugrálj már annyit a lábam alatt, te gyerek!*

• Szólás: *Ugrál, mint a bakkecske*: össze-vissza nagyokat ugrik.

2. (Valamely testrész) gyorsan, rendellenesen mozog. *Az izgatottságtól ugrál, hevesen, ki-kihagyva ver a szíve.*

3. (rosszalló) Ügyetlenül, esetlenül mozog ide-oda. *Te nem is táncolsz, csak ugrálsz a parketten.*

4. (bizalmas) Erősen ingadozik. *Az utóbbi hetekben ugrál a dollár árfolyama. Ősszel gyakran ugrál a hőmérséklet, reggel és este lényegesen hidegebb van, mint napközben.*

5. (bizalmas) Túlságosan szolgálatkészen sürgölődik. *Folyton körülötte ugrál, nem hagyja pihenni.*

6. (bizalmas) Henceg, fontoskodik. *Ennyi pénzből nem ugrálhat.* (rosszalló) *Ha sokat ugrálsz, kaphatsz egyet! Mit ugrálsz?*

✧ Szin: **1.** *szökdel,* (bizalmas) *ugrabugrál, fickándozik, szökdécsel, ficánkol* **2.** (szem:) *vibrál,* (szív:) *kalapál* **5.** (bizalmas) *sündörög* **6.** *kérkedik, okvetetlenkedik*

✧ Etim: Az → *ugrik* ige származéka.

ugraszt ◆◆ ige *~ani*

1. Ugrásra kényszerít valamit. *A békákat ugrasztja, ahogy köveket dobál a vízbe.*

2. (bizalmas) Álmából hirtelen felébreszt valakit. *A seregben már hatkor ugrasztják az embert.*

3. Valaki ellen tüzel, támadásra ingerel valakit, valamit. *Egymásnak ugrasztja őket, pedig békében megvoltak egymással. Nekem ugrasztotta a kutyáját.*

✧ Szin: **1.** *ugráltat, ugrat* **2.** *kelt* **3.** *uszít; szít, lázít, bujt*

✧ Ell: **3.** *békít, csillapít, nyugtat*

✧ Etim: Az → *ugrik* ige származéka.

ugrat ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (Lovat) ugrásra késztet. *Rózsa Sándor a lovát ugratja.*

2. (Lovas a lovával) valamerre vagy valami fölött ugrik. *Feléjük ugrat a lovával. A lovas éppen árkot ugrat.*

3. Támadásra, összetűzésre ingerel valakit. *Ne ugrasd őket, mert mindjárt összeverekszenek!*

4. Valótlant próbál elhitetni valakivel, hogy megtréfálja. *Társai állandóan ugratják, mert olyan hiszékeny.*

✧ Szin: **1.** *ugraszt, szöktet, ugráltat* **2.** *ugraszt, odaugrik, átugrik, felugrik* **3.** *ugraszt, összeugraszt, egymásnak uszít* **4.** *szédít, nevetségessé tesz, bolondít, kábít,* (bizalmas) *heccel, zrikál, frocliz, húz,* (Dv bizalmas) *zafrikávázik*

✧ Ell: **3.** *kibékít, összebékít*

✧ Etim: Az → *ugrik* ige származéka.

ugrifüles ◆◆ fn *~ek, ~t, ~e* (tréfás)

1. Nyúl. *A mesében az ugrifüles legyőzte a rókát.*

2. Eleven, fiatal, tapasztalatlan személy, különösen gyermek. *Szia ugrifüles, ma milyen galibát okoztál?* (Jelzőként:) *Ne haragudj rá, hogy összetörte a poharat, ő még csak egy ugrifüles kisfiú!*

✧ Szin: **1.** (gyermeknyelvi) *nyuszi, tapsifüles* **2.** (bizalmas) *mazsola*

✧ Táj: **1.** *nyó, ugrifiles*

✧ Etim: Összetétel; *ugri*: az → *ugrik* ige melléknévi igenévi alakja + *füles*: a → *fül* főnév származéka.

ugr|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ani* vagy (ritka) *ugorni*

1. Valahonnan elrugaszkodva a levegőbe lendül. *Örömében nagyot ugrott. Fejest ugrik a medencébe. A bajnokság győztese két méter fölött ugrik. A lovak akadályt ugranak. Lóra ugrott, s elvágtatott. A kutya a postásnak ugrott, ahogy az belépett a kapun.*

• Szólás: *Ugrik, mint a bolha*: nagyot ugrik.

2. (Tárgy) hirtelen, rugalmas mozgással a levegőbe emelkedik. *Kilyukadt a gumilabda, nem ugrik.*

3. Szabályos mozgásban, gondolatmenetben valahány szakaszt, ütemet, részt kihagy. *Rossz a lemez, a lemezjátszó tűje ezen a ponton ugrik. Ugorjunk, ezt a részt hagyjuk ki!*

4. Hirtelen emelkedik. *Magasra ugrott a hőmérséklet, ahogy felkapcsolta a fűtést.*

5. (bizalmas) Valamely sürgős céllal siet valahova. *Ugorj, hozz egy kalapácsot!*

6. (régi) Gyorsan elmenekül. *Lengyel földre ugrott, nehogy fogságba essen.*

7. (bizalmas) *Ugrik valamire*: megsértődik, feldühödik valamin. *Nem kell minden tréfára ugrani!*

8. (szleng) Hirtelen odalesz, elvész. *Gyorshajtás miatt ugrik a jogsija.*

✧ Szin: **1.** *szökken, szökell, felszökik, pattan, felpattan* **2.** *pattan, felpattan* **4.** *szökik, felszalad, megnő, felszökik* **5.** (bizalmas) *szalad* **6.** *szökik, elszökik, menekül* **7.** *bosszankodik, pattan, felpattan* **8.** *megszűnik,* (szleng) *elúszik*

✧ Ell: **2.** *leesik* **4.** *csökken, esik* **8.** *megmarad*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

☝ Ikesen vagy (ma már inkább) iktelenül ragozzuk: *ugrom* vagy *ugrok* stb. Ragos és képzős alakjaiban az *ugor-* teljes vagy az *ugr-* hangzóhiányos tövet használjuk. Kijelentő mód, jelen idejű alakjai: *ugrom* vagy *ugrok, ugorsz* vagy *ugrasz* (ritkán: *ugrol*), *ugrunk, ugrotok* vagy (ritkán) *ugortok, ugranak* vagy *ugornak*. A múlt idejű alakok hangzóhiányosak: *ugrottam* stb. Feltételes módban ingadozik a használat: *ugranék* vagy *ugornék* stb. Felszólító módban csak a teljes tövet használhatjuk: *ugorjak* stb. Képzők előtt csak az *ugr-* tő fordul elő: *ugró, ugrás* stb.

ugróiskola ◆ fn

A földre rajzolt négyzetekben való ugrálásból álló gyermekjáték. *A gyerekek ugróiskolát játszanak a házunk előtt a betonon.*

✧ Táj: *sánta iskola, sántikáló iskola*

✧ Etim: Összetétel; *ugró*: az → *ugrik* ige származéka + → *iskola*.

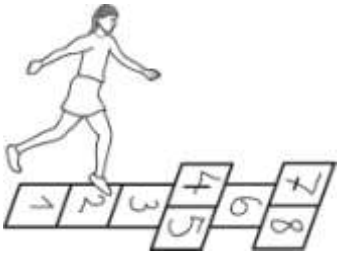

ugrótorony ◆ fn

1. Műugráshoz használatos magas állvány. *A műugrók felmásznak az ugrótoronyba, hogy onnan a vízbe ugorva bemutassák gyakorlatukat.*

2. Ejtőernyős ugrás oktatására, gyakorlására használt toronyszerű építmény. *Az ejtőernyősök az ugrótoronyból gyakorolják az ugrást.*

✧ Szin: **1.** *ugródeszka,* (idegen) *trambulin*

✧ Etim: Összetétel; *ugró*: az → *ugrik* ige származéka + → *torony*.

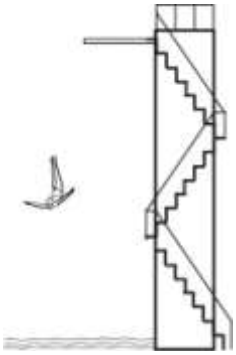

úgy I. ◆◆◆◆◆ mutató hsz

1. Valamilyen (meghatározott) módon. *Ne úgy fogd azt a kést!*

2. Valamilyen (meghatározott) állapotban, körülmények között. *Púpos szegény, már úgy született. Minden úgy történt, ahogy vártam.* ■ *Volt úgy, hogy*: megtörtént, hogy… *Volt úgy, hogy fél órát késett.* | *Úgy volt, hogy…*: az volt a terv, hogy… *Úgy volt, hogy moziba megyünk.* | *Úgy van*: igazad van. | (szépítő) *Úgy maradt*: állapotos lett.

3. (Meghatározatlan állapot, mód, körülmény jelölésére:) *Hol így, hol (meg) úgy beszél. Hímezett-hámozott, hogy így meg úgy, de ő nem vesz részt a dologban.*

4. Valamilyen minőségben, szerepben. *Úgy mondom ezt, mint barátod.*

5. Olyan nagyon. *A ló úgy megrúgta, hogy eltört két bordája.* (Erős érzelmi színezettel:) *Úgy szeretnék egy pohár vizet!* (Esküben:) *Isten engem úgy segéljen!*

6. Akkor. *Csak úgy megyek, ha te is jössz.*

7. (Fenyegetésben:) *Úgy bántsd a barátomat, hogy nagyon meg fogod keserülni!*

8. Azt, az. *Úgy érzem, hogy sikerült a vizsgám. Úgy tudom, hogy holnap lesz az értekezlet. Úgy látszik, esni fog.*

9. *Úgy sincs*: különben sincs. *Ne vedd meg, úgy sincs rá szükséged!*

✧ Szin: **1.** *oly módon, akképpen, aszerint, éppenúgy* **2.** *olyan formán* **3.** *oly módon* **5.** *annyira* **6.** *abban az esetben*

✧ Táj: *úcs, új*
✧ Ell: **1.** *így*
✧ Etim: Az → *az* ~ → *a* mutató névmás eredetibb, *o* változatának megszilárdult ragos alakulata vagy képzett alakja.
✧ Ö: csak + úgy

úgy II. ◆◆◆◆◆ hsz
1. Körülbelül. *A disznó lehet úgy két mázsa. Úgy hat óra tájban találkozzunk.*
2. (Mód- vagy állapothatározó kiemelésére:) *Szeretem, mikor úgy halkan szól a zene.*
3. (A cselekvés véletlen vagy felületes voltának kifejezésére:) *Csak úgy megbotlottam, és elestem.*
4. Különösebb cél nélkül. *Nem készültem hozzátok, csak úgy felugrottam. Csak úgy mondtam.*
5. (A cselekvés, történés erősségének kifejezésére:) *Vágtatnak a lovak, csak úgy dübörög a föld.*
✧ Szin: **1.** (bizalmas) *vagy, cirka* **2.** *nagyon* **3.** *éppen*
✧ Táj: *úcs, új*
✧ Etim: Az → *az* ~ → *a* mutató névmás eredetibb *o* változatának megszilárdult ragos alakulata vagy képzett alakja.

úgy III. ◆◆◆◆◆ msz
1. (Helyeslés kifejezésére:) *Úgy, úgy!*: teljesen igazad van.
2. (népi) (Nyomósításra:) *Hárman támadtak rá, úgy bizony!* (Ellenvetésként:) *Úgy ám, de miből fizessem ki?*
3. (néha gúnyos) *Úgy?*: valóban, igazán? *Úgy? Azt hiszed, így jó lesz?*
4. (Félreértés után a megértés jelzésére:) ■ *Vagy úgy*: már értem. *Mi ez a zaj? Vagy úgy! Bennmaradt a macska.*
5. (gúnyos) (Megütközés kifejezésére:) *Úgy!*: hát így áll a dolog. *Úgy! Tehát megint hazudtál.*
✧ Táj: **1–3.** *úcs*
✧ Etim: Az → *az* ~ → *a* mutató névmás eredetibb *o* változatának megszilárdult ragos alakulata vagy képzett alakja.

ugyan I. ◆◆◆◆◆ hsz
1. (bizalmas) Bizony. *Engem ugyan be nem csapsz!*
2. (bizalmas) (Csodálkozás, türelmetlenség kifejezésére:) Vajon. *Ugyan hová mehetett?*
3. (Bizonytalanság kifejezésére:) *Ott van a helyén, ha ugyan el nem ment azóta.*
4. (népi, régi) Alaposan, ugyancsak. *Ugyan megizzasztottál, míg utolértelek.*
✧ Szin: **4.** *derekasan,* (választékos) *felettébb*
✧ Etim: Az → *úgy* határozószó megszilárdult ragos alakulata.

ugyan II. ◆◆◆◆◆ ksz
1. Bár, noha. *Régi ugyan, de nekem jó. Nem fejezte ugyan be a munkát, de már nem sok hiányzik belőle.*
2. (bizalmas) (Az előzővel ellentétes közlés bevezetésére:) *Megverték a társai, ugyan inkább csak megfenyegették, hogy elnáspángolják.*
✧ Szin: **1.** (választékos) *ámbár,* (régi) *ámbátor* **2.** *különben, egyébként,* (választékos) *egyébiránt*
✧ Etim: Az → *úgy* határozószó megszilárdult ragos alakulata.

ugyan III. ◆◆◆◆◆ msz
1. (Tiltakozás, méltatlankodás kifejezésére:) *Ugyan már, hagyd abba ezt az ostobaságot!*
2. (Biztatás kifejezésére:) *Ugyan, ne kéresd már magad!*
3. (Szerény kérés, kérdés bevezetésére:) *Ugyan nem mondaná meg, hogy hány óra van?*
4. (népi) (Gyanakvás, helytelenítés kifejezésére:) *Ugyan bizony mit csinál itt kend?*
✧ Szin: **1.** *dehogy, csudát,* (bizalmas) *fenét, frászt* **2.** *na, no* **4.** *vajon*
✧ Etim: Az → *úgy* határozószó megszilárdult ragos alakulata.

ugyancsak I. ◆◆◆◆ hsz
Nagyon is. *Ugyancsak sietnünk kell, ha nem akarunk elkésni.*
✧ Szin: *igazán, nagymértékben, erősen, jócskán*
✧ Ell: *egyáltalán nem*
✧ Etim: Mondattani tapadással keletkezett összetétel: → *ugyan* + → *csak.*

ugyancsak II. ◆◆◆ ksz
Szintén, is. *Elvitte a ceruzát, a radírt ugyancsak.*
✧ Szin: *úgyszintén,* (idegen) *dettó*
✧ Ell: *sem*
✧ Etim: Mondattani tapadással keletkezett összetétel: → *ugyan* + → *csak.*

ugyanis ◆◆◆◆◆ ksz (választékos)
Tudniillik. *Sajnos nem ihatok, ugyanis kocsival vagyok. Tartalékos volt a csapat, kapusunk ugyanis megsérült.*
✧ Szin: *mert,* (választékos) *hiszen*
✧ Etim: Mondattani tapadással keletkezett összetétel: → *ugyan* + → *is.*

ugye I. ◆◆◆◆◆ msz
(Igenlő választ várva:) *Eljössz, ugye?* (Választ nem várva:) *Ugye, hogy nem is fájt? Csodálkozol, ugye?*
✧ Szin: (választékos) *nemde,* (régi) *nemdebár*
✧ Táj: *nemdenem, ugyi*
✧ Etim: Mondattani tapadással keletkezett elhomályosult összetétel: → *úgy* módosítószó + → *-e* kérdőszócska.

☝ Rövid *u*-val írjuk és ejtjük. Az *úgy-e, ugy-e* írásmód régies. – Az *ugye* nem tévesztendő össze az *úgy* határozószó (ritkán előforduló) *-e* kérdőszós alakjával: *Úgy kell csinálni, ahogy mondtam. Úgy-e?*

ugye II. ◆◆◆◆◆ hsz

1. (Megerősítést, igenlést várva:) *Ugye jó lesz ez?* (Választ nem várva:) *Ugye megmondtam, hogy le fogod ejteni!*

2. (Töltelékszóként:) *Az emberek, ugye, mindenfélét beszélnek.*

✧ Szin: **1.** (választékos) *nemde,* (régi) *nemdebár* **2.** *lám*

✧ Táj: *udzse, ügyi, ugyina, ugyebugye*

✧ Etim: Mondattani tapadással keletkezett elhomályosult összetétel: → *úgy* módosítószó + → *-e* kérdőszócska.

☝ Rövid *u*-val írjuk és ejtjük.

úgyhogy ◆◆◆◆◆ ksz

(Következményes mondatban:) Ennek következtében. *Kevés a pénzünk, úgyhogy nem megyünk nyaralni.*

✧ Szin: *így, ezért*

✧ Etim: Összetétel: → *úgy* + → *hogy*.

úgyis I. ◆◆◆◆◆ ksz

1. (Magyarázó mondatban:) Hiszen, különben is. *Nem érdemes sietni, úgyis csak a következő vonatot érjük el.*

2. (Ellenvetést tartalmazó mondatban:) Akkor is. *A szüleim hiába tiltják, úgyis elmegyek.*

✧ Szin: **1.** *mert* **2.** *mégis, azért is, csak azért is*

✧ Ell: **1.** *úgysem,* (népi) *úgyse* **2.** *akkor sem, mégsem*

✧ Etim: Összetétel: → *úgy* + → *is*.

úgyis II. ◆◆◆◆◆ ksz

Egyébként is. *Elmesélte, amit már úgyis tudtunk.* (Beletörődés kifejezésére:) *Most már úgyis mindegy.*

✧ Ell: *úgysem,* (népi) *úgyse*

✧ Etim: Összetétel: → *úgy* + → *is*.

úgymond ◆◆◆◆ msz

1. (választékos, gúnyos) (Idéző mondatban közbevetésként:) Így szól. *„Hadd látom, úgymond, mennyit ér A velszi tartomány”* (Arany J.: A walesi bárdok).

2. (bizalmas) Ahogy mondani szokták. *Folyik a letartóztatás, úgymond a „tisztogatás”.*

✧ Szin: **2.** *más szóval*

✧ Etim: Összetétel: → *úgy* + → *mond*.

☝ Hosszú *ú*-val írjuk és ejtjük.

úgynevezett ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, –*

1. Szakszerű megnevezéssel élve. *Egy sok vitorlájú, gyors járatú hajó, úgynevezett szkúner közlekedett a két sziget között.*

2. (gúnyos) Állítólagos. *Az úgynevezett jó fiúk valójában sokszor a legvásottabb csínytevők.*

✧ Etim: Összetétel; → *úgy* + *nevezett*: a → *nevez* ige származéka.

☝ Hosszú *ú*-val írjuk és ejtjük. Írásban így rövidítjük: *ún.* (ponttal).

úgysem I. ◆◆◆◆ ksz

Mert nem, hiszen nem. *Hiába kérleled, úgysem teszi meg.*

✧ Szin: (népi) *úgyse*

✧ Ell: *úgyis*

✧ Etim: Összetétel: → *úgy* + → *sem*.

úgysem II. ◆◆◆◆ hsz

Semmiképpen sem. *Mindenki azt hitte róla, hogy úgysem veszik fel az egyetemre.*

✧ Szin: *semmi módon sem,* (népi) *úgyse*

✧ Ell: *mindenképp, mindenképpen, úgyis*

✧ Etim: Összetétel: → *úgy* + → *sem*.

uhu ◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Nagy termetű, feltűnő tollfüleket viselő sárgásbarna bagoly. *Az uhu hajnalban és alkonyatkor vadászik, napközben sziklarésekben, fák üregében pihen. 65-70 cm-es hosszúságával az uhu a legnagyobb európai bagoly.*

✧ Táj: *fülbagoly*

✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó.

☝ Az *uhu* mély, rövid *„u-hu”* hangját a *huhog* hangutánzó igével érzékeltetjük.

új ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Rövid ideje meglevő. *Új kocsit vett, a régit eladta.* ■ *Új termés*: idei termés. *Bőséges az új termés.* (népi) (Főnévi használatban:) *Az újból majd megadom a kölcsönt.*

2. Még nem használt, nem viselt (tárgy). *Ez az öltöny még teljesen új.*

3. Olyan (személy, hivatalnok), aki nemrég van valamilyen minőségben. *Az új képviselő egyben új házas is.*

4. A régit felváltó. *Az új év új helyzet elé állít bennünket.* (Főnévi használatban:) *Minden új érdekel.*

5. További, következő. *Újabb megpróbáltatások várnak rá. Az új tárgyalás időpontját még nem tűzték ki.*

✧ Szin: **1.** (idegen) *modern,* (bizalmas) *vadonatúj* **2.** *használatlan,* (bizalmas) *vadonatúj*

✧ Táj: **1–4.** *újdonatúj*

✧ Ell: **1.** *régi, öreg* **2.** *használt, viseltes, kopott*

✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.
☝ Minden toldalékos alakjában és származékaiban is hosszú *ú*-t és rövid *j*-t írunk és ejtünk.

újabban ◆◆◆◆ hsz
Az utóbbi időben. *Talán haragszik valami miatt, ugyanis újabban nem köszön.*
✧ Szin: *mostanában, manapság, nemrégiben*
✧ Ell: *régebben, korábban*
✧ Etim: Az → *új* melléknév megszilárdult ragos alakulata.

újból ◆◆◆◆◆ hsz
Újra. *Úgy látszik, kiengesztelődött, mert újból köszön.*
✧ Szin: *ismét, ismételten, megint,* (választékos) *újfent*
✧ Táj: *úból*
✧ Etim: Az → *új* melléknév megszilárdult ragos alakulata.

újdonság ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
1. Eddig nem ismert, egészen új dolog, pl. termék, árucikk. *Milyen újdonságok vannak a számítógépek piacán? Az újdonság erejével hat.*
2. Újszerűség. *Miben áll a vers újdonsága?*
✧ Szin: **1.** *frissesség* **2.** *modernség,* (idegen) *nóvum*
✧ Ell: **1.** *régiség,* (idegen) *antikvitás*
✧ Etim: Az → *új* melléknév származéka.

újdonsült ◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
Olyan (személy), aki nemrég van mostani tisztségében, állapotában. *Az újdonsült igazgató intézkedései elárulták, hogy még nem ismeri beosztottjait. Az újdonsült férj gyakran visz virágot a feleségének.*
✧ Szin: *újsütetű, új,* (bizalmas) *vadonatúj*
✧ Ell: *régi, bennfentes*
✧ Etim: Összetétel; *újdon*: az → *új* melléknév származéka + *sült*: a → *sül* ige származéka.

újesztendő ◆◆ fn (népi vagy választékos)
Újév. *Az újesztendő napján mindig meghallgatják a szüleim a bécsi újévi koncertet.*
✧ Szin: *január 1.,* (népi) *kiskarácsony*
✧ Ell: *óév*
✧ Etim: Összetétel: → *új* + → *esztendő*.
☝ Írásmódjáról, használatáról lásd az *újév* szócikket!

újév ◆◆◆ fn
Az év első napja. *Újévkor sokan elhatározzák, hogy új életet kezdenek. Újévre malacot szoktak sütni.*
✧ Szin: *január 1.,* (népi vagy választékos) *újesztendő*
✧ Ell: *óév*
✧ Etim: Összetétel: → *új* + → *év*.
☝ Ez az összetett szó csak egy napot, nem egy egész évet jelöl, ezért a jelentéskülönbséget érzékeltetve egybeírjuk. Az egész évre vonatkozó kifejezés azonban két szóba írandó: *Az új évben többet járunk majd kirándulni. Boldog új évet kívánok!* Ugyanígy: *Boldog új esztendőt kívánok!*

újhold ◆◆◆ fn
1. A Hold változásában az a szakasz, amikor a Földről nem látható. *Újholdkor a Hold sötét oldala fordul a Föld felé.*
2. A Hold keskeny, fordított C alakú sarlója. *Az újhold kevés fényt ad.*
✧ Szin: **1.** *holdváltozás* **2.** *holdsarló, félhold*
✧ Táj: *holdúja, holdújulás, holdújság*
✧ Ell: **1.** *telihold*
✧ Etim: Összetétel: → *új* + → *hold*[1].

újít ◆◆◆◆ ige *~ani*
1. Új dolgokat talál ki. *Folyvást újítani kell. Rendszeresen újít, mindig új gyártási eljárást dolgoz ki.*
2. (ritka) Javítva változtat valamit vagy valamin. *Sokat újított a régi szabályzaton. Állandóan újítják a házirendet.*
3. (szleng) Lop valamit. *Újított egy bőrkabátot.*
✧ Szin: **1.** *feltalál* **2.** (idegen) *modernizál* **3.** (szleng) *rajzol*
✧ Etim: Az → *új* melléknév származéka.

ujj[1] ◆◆◆◆◆ fn *~ak, ~at, ~a*
1. Kéz vagy láb ízekre tagolt, kiágazásszerű, mozgatható végső nyúlványainak valamelyike. *Az ember keze, lába öt ujjban végződik. A hidegtől meggémberedtek az ujjaim.* | *A kesztyű ujjai*: az ujjakat fedő része. ■ (népi, bizalmas) *Isten ujja*: intő jel. | *Ujjat húz valakivel*: beleköt valakibe. *Nem jó ujjat húzni az erősebbekkel.* | *Az ujjai köré csavar valakit*: elbolondít. • Szólás: *(Nem) az ujjamból szoptam*: (nem) csak úgy kitaláltam. | *Mind a tíz ujját megnyalja utána*: **a)** finomat evett **b)** elégedett vele. | *Az ujjaink sem egyformák*: az emberek sokfélék.
2. (régi) Hosszmérték, kb. 2,6 cm. *Egy láb 12 ujj.*
✧ Szin: **2.** (régi) *hüvelyk*
✧ Táj: **1.** *új*

✧ Etim: Ősi, uráli kori szó.
☝ Rövid *u*-val és hosszú *j*-vel írjuk és ejtjük. Mássalhangzóval kezdődő toldalék vagy utótag előtt a kiejtésben megrövidül a *j*: *ujjra* [ujra], *ujjhegy* [ujhegy]. Ha *j*-vel kezdődő toldalék járul hozzá, egyszerűsítve csak két *j*-t írunk: *ujjal*.

ujj[2] ◆◆◆◆ fn *~ak, ~at, ~a*
Felsőruházatnak a kart fedő része. *A kabát ujját ki kellene vasalni.* • Szólás: *Ezt kirázod a kabátod ujjából*: minden erőlködés nélkül meg tudod tenni.
✧ Etim: Vitatott eredetű. Vagy ősi, uráli kori szó, vagy az → *ujj*[1] testrésznévből keletkezett hasonlóságon alapuló névátvitellel.
☝ Írásáról, kiejtéséről lásd az *ujj*[1] szócikket!

újjáéled ◆ ige *~ni* (választékos)
Új életre kel. *Tavasszal újjáéled a természet.* (átvitt) *Újjáéledt a barátságuk, pedig két éve nem találkoztak.*
✧ Szin: (választékos) *feléled, újjászületik, megélénkül, megújul*
✧ Ell: *elpusztul, meghal,* (választékos) *elmúlik*
✧ Etim: Összetétel; *újjá*: az → *új* melléknév ragozott alakja + → *éled*.

ujjas[1] ◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
1. Ujjakkal ellátott. *Ujjas kesztyűben könnyebb dolgozni, mint ujjatlanban.*
2. A kéz ujjaihoz hasonló. *Az ujjasan szeldelt levél a kéz ujjaira emlékeztet.*
✧ Szin: *ötujjú, ötujjas* (kesztyű)
✧ Ell: *ujjatlan, ujj nélküli, egyujjas* (kesztyű)
✧ Etim: Az → *ujj*[1] főnév származéka.

ujjas[2] **I.** ◆ mn *~ak, ~at, ~an*
Olyan (felsőruházat) amelynek a kart elfedő része, ujja van. *Az ujjas pólót vedd fel, ma hűvös lesz! Ujjas dolmányt viseltek régen.*
✧ Szin: *hosszú ujjú*
✧ Ell: *ujjatlan, ujj nélküli, mellény*
✧ Etim: Az → *ujj*[2] főnév származéka.

ujjas[2] **II.** ◆ fn *~ok, ~t, ~a* (népi)
Rövid kabát. *Hideg van, vedd fel az ujjasodat!*
✧ Szin: *kiskabát, zakó,* (népi) *zeke, dolmány, ködmön*
✧ Táj: *bujka, kitli*
✧ Etim: Az → *ujj*[2] főnév származéka.

újjászület|ik ◆◆◆ ige *~ni* (választékos)
1. Új életre kel. *Napjainkban sok rég feledett hagyomány születik ujjá.*
2. Teljesen felfrissül. *A fürdő után valósággal újjászületik az ember.*
✧ Szin: (választékos) *feléled, megújul, újjáéled, megújhodik*
✧ Ell: **1.** *kihal, elvész, eltűnik*
✧ Etim: Összetétel; *újjá*: az → *új* melléknév ragozott alakja + → *születik*.

ujjé ◆ isz
1. (Kitörő öröm kifejezésére:) *Ujjé, de pompás hely ez!*
2. (Kérdésre válaszolva:) *No, sikerült a dolog? – Ujjé, de mennyire!*
✧ Szin: **1.** (idegen) *evoé*
✧ Etim: Önkéntelen hangkitörésből keletkezett indulatszó.

ujjlenyomat ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
(Személy azonosításának eszközeként:) Az ujjhegy bőrének lenyomata. *A detektív az ujjlenyomat alapján bizonyította be a gyilkos bűnösségét.*
✧ Szin: *ujjnyom,* (szleng) *zongora*
✧ Etim: Összetétel; → *ujj*[1] + *lenyomat*: a *lenyom* igekötős ige (→ *le* + → *nyom*[1]) származéka.

ujjong ◆◆◆◆ ige *~ani*

Túláradó örömében féktelenül kiabál, ugrándozik. *A győzelem hírére mindenki ujjongott. Ujjongott a tömeg.* (átvitt) *Ujjongott a lelke, mert megtudta, hogy kisbabája lesz. „Veletek száguld, vív, ujjong a lelkem”* (Ady E.: Csák Máté földjén).
✧ Szin: *örvendezik, lelkendezik, vigad,* (választékos) *repes*, (régi) *ujjongat, rivalg*
✧ Táj: *ujjogat, ujjujuzik, ujukál*
✧ Ell: *búsul, szomorkodik*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó.

újkor ◆◆◆ fn

1. Az európai történelemnek Amerika felfedezésétől, 1492-től az I. világháborúig, 1914-ig terjedő időszaka. *Az újkor jellemzői a kapitalizmus, a munkásosztály kialakulása és a nagyarányú technikai fejlődés.*
2. A földtörténetben a középkort követő korszak. *Az újkorban jelentek meg az emlősök és alakultak ki a hatalmas hegyek.*
✧ Etim: Összetétel: → *új* + → *kor*.

újlatin ◆ mn

A latin nyelvből származó, abból kifejlődött (nyelv). *Az olasz, a francia, a spanyol, a portugál és a román újlatin nyelvek.*
✧ Szin: *román,* (idegen) *neolatin*
✧ Etim: Összetétel: → *új* + → *latin*.

újonc ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Első ízben bevonuló katona. *Az újoncok életét nem az őrnagyok, hanem az őrvezetők szokták megkeseríteni.*
2. Kezdő valamiben. *Ezen a téren még újonc, most tanulja a szakmáját.*
✧ Szin: **1.** *kiskatona*, (régi) *regruta*, *hadonc*, (szleng) *kopasz* **2.** *pályakezdő, tapasztalatlan,* (bizalmas) *zöldfülű, mazsola,* (szleng) *tojás*
✧ Ell: **1.** *továbbszolgáló,* (régi) *zupás* **2.** *mester*, (bizalmas) *profi*
✧ Etim: Az → *új* melléknév származéka.

újonnan ◆◆◆◆ hsz

1. A legutóbbi időben. *Beköltözött újonnan vásárolt lakásába.*
2. (bizalmas) Új állapotban. *Újonnan vette a nyaralót.*
✧ Szin: **1.** *nemrégiben, közelmúltban, mostanában* **2.** *használatlanul*
✧ Táj: *ujonnand*
✧ Ell: **1.** *régebben* **2.** *használtan*
✧ Etim: Az → *új* melléknév megszilárdult ragos alakulata.

újra I. ◆◆◆◆◆ hsz

1. A szóban forgó cselekvést, történést megismételve. *Újra esik az eső. Meggyógyult, újra járhat iskolába. Újra meg újra olvasd el, amíg kívülről nem tudod!*
2. Még egyszer, de másképpen. *Újra meg kellett írnia a dolgozatot. Számold ki újra, mennyi tapéta kell!*
✧ Szin: **1.** *ismét, ismételten, megint, újból,* (választékos) *újfent* **2.** *elölről*
✧ Táj: *megest, ismétlen, újsült, újóra*
✧ Etim: Az → *új* melléknév megszilárdult ragos alakulata.

újra II. ◆◆◆◆◆ ik

1. Ismételten, megint. *Újrakezd, újranő, újraszánt, újraválaszt. Újra kell szántani a földet. A fű hamar újra fog nőni.*
2. Ismét, de másképpen. *Újraépít, újraértékel, újragondol. Gondoljátok újra, érdemes-e belevágni az építkezésbe!*
✧ Szin: **2.** *át-*
✧ Etim: Az → *új* melléknév megszilárdult ragos alakulata.

újrahasznosít ◆ ige *~ani*

(Hulladékot) újra felhasználhatóvá tesz. *A szelektív hulladékgyűjtők lehetővé teszik, hogy a papírt, fémet, üveget és a műanyagot újrahasznosítsuk.*
✧ Szin: *újra feldolgoz*
✧ Etim: Igekötős ige; → *újra* + *hasznosít*: a → *hasznos* melléknév származéka.

újság ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a* vagy *~ja*

1. Hírlap. *Olvastad a mai újságot?*
2. Újdonság. *Még újság a cseresznye, azért ilyen drága.*
3. Hír. *Mi újság, mi hír róla? Tudod, mi a legnagyobb újság? Nincs semmi újság.*
4. (ritka) Valaminek az új volta. *A dolog újsága lepett meg, még sose láttam ilyen modern épületet.*
✧ Szin: **1.** *lap,* (hivatalos) *sajtótermék, sajtóorgánum,* (idegen) *zsurnál* **3.** (idegen) *információ* **4.** *szokatlanság, újszerűség,* (idegen) *nóvum*
✧ Táj: **1.** *híllap*
✧ Etim: Az → *új* melléknév származéka.
☝ Hosszú *ú*-val írjuk, de különösen ‘hírlap’ és ‘hír’ jelentésben rendszerint rövid *u*-val ejtjük: [ujság]. Birtokos személyjeles alakja egyes szám 3. személyben többnyire: *újságja. Szeretném elkérni az újságját.* ‘Újdonság’, illetve ‘valaminek az új volta’ jelentésben azonban: *újsága. A cseresznye az újsága miatt ilyen drága. A tanár nagyra értékelte a megoldás újságát.*

újságíró ◆◆◆◆◆ fn

Újságírással hivatásszerűen foglalkozó személy. *Tényfeltáró újságíró lett egy napilapnál.*

✧ Szin: *hírlapíró, szerkesztő, riporter,* (gúnyos) *firkász,* (régi) *zsurnaliszta,* (idegen) *publicista*

✧ Etim: Összetétel: → *újság* + → *író*[1].

☝ Az újságírók udvarias megszólítása: *szerkesztő úr, főszerkesztő úr,* illetve *szerkesztő asszony, főszerkesztő asszony.*

újságol ◆◆◆ ige *~ni*

Hírként mond valamit. *Lelkendezve újságolja a legújabb eseményeket.*

✧ Szin: *közöl, tudat, elmesél, híresztel; hírt hoz*

✧ Táj: *hírel, hírez, hírjel*

✧ Etim: Az → *új* melléknév származéka.

☝ Kiejtése: [újságol] vagy [ujságol].

újságos ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Újságárus. *Szaladj le az újságoshoz az esti lapért!* (Jelzőként:) *Az újságos bódé előtt találkozzunk!*

2. Lapkihordó. *Volt már az újságos?* (Jelzőként:) *Az újságos fiú reggel hétkor jön.*

✧ Szin: **1.** *hírlapárus, rikkancs* **2.** *újságkihordó*

✧ Táj: **2.** *hírhordó*

✧ Etim: Az → *újság* főnév származéka.

☝ Kiejtése: [újságos] vagy [ujságos].

újsütetű ◆ mn *~ek, ~t, ~en*

Újonnan keletkezett. *Előadta újsütetű elméletét. Újsütetű politikus, csak most kezdi a pályát.*

✧ Szin: *újonc, kezdő, friss, újdonsült, újfajta, újszerű*

✧ Ell: *régi, régies, régivágású, ismert, tapasztalt*

✧ Etim: Összetétel; → *új* + *sütetű*: a → *süt* ige származéka.

újszövetség ◆◆ fn –, *~et, ~e* (tulajdonnévként)

A Bibliának Jézus életével és a tanítványok cselekedeteivel foglalkozó második része. *Sylvester János fordította le először magyarra teljes terjedelmében az Újszövetséget.*

✧ Szin: *Újtestamentum*

✧ Ell: *Ószövetség, Ótestamentum*

✧ Etim: Összetétel: → *új* + → *szövetség*.

☝ Tulajdonnévként nagy kezdőbetűvel írjuk. Lásd még az ószövetség szócikket!

ukmukfukk ◆ hsz

Hirtelen, minden formaság nélkül. *Ezt nem lehet csak úgy ukmukfukk elintézni. Ahogy megjelent, úgyanúgy ukmukfukk eltűnt.*

✧ Szin: *ripsz-ropsz, egykettőre, váratlanul*

✧ Táj: *ukkunfuk*

✧ Ell: *lassan, felkészülten*

✧ Etim: Összetétel: játszi szóalkotással keletkezett a → *mukkan* igével összefüggő, hangutánzó eredetű *mukk* szóból.

☝ Régi, ma már nem használatos írásmódja: *ukk-mukk-fukk.*

ukrán ◆◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*

A zömében Ukrajnában élő, keleti szláv nyelvű néphez tartozó, vele kapcsolatos. *Az ukrán nemzet csak a közelmúltban vált függetlenné. A hopok ukrán tánc. Ukránul tanul.* (Főnévi használatban:) *Az ukránok és az oroszok könnyen megértik egymást. Beszéled az ukránt?*

✧ Szin: *kisorosz, ruszin, rutén*

✧ Etim: Szóelvonással keletkezett a régi nyelvi, orosz eredetű *Ukránia* ‘Ukrajna’ országnévből.

ulánus ◆ fn *~ok, ~t, ~a* (régi)

Dzsidával fölfegyverzett lovas katona. *Az ulánusok sok csatát döntöttek el félelmetes lovasrohamukkal.* (Jelzőként:) *Két ulánus közlegény állt a kapuban kivont karddal. Megérkezett az ulánus kapitány tizenkét emberével. Két évig az ulánus ezred főhadnagya volt.*
✧ Táj: *holánus, halányos*
✧ Etim: Lengyel, végső soron török eredetű német jövevényszó.

ulti ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. A máriás nevű kártyajáték bonyolultabb változata. *Az ulti olyan kártyajáték, amelyet általában hárman játszanak, magyar kártyával.*
2. (bizalmas) (Kártyajátékban:) Meghatározott szabályok szerinti utolsó ütés, illetve az így meghatározott ütőlap. *Megbukta az ultit. Piros ultim van.*
✧ Szin: **1.** *ultiparti,* (idegen) *ultimó* **2.** (idegen) *ultimó*
✧ Etim: A latin eredetű *ultimó* 'kártyajáték utolsó ütése' főnév rövidülésével keletkezett.
ultimátum ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
1. Diplomáciai úton továbbított, határozott időhöz kötött követelés. *A szövetségesek ultimátuma szerint Iraknak január 15-ig feltétel nélkül ki kell vonnia csapatait Kuvaitból.*
2. (tréfás) Fenyegető (utolsó) felszólítás. *Ultimátumot intézett a főnökéhez: vagy felemelik a fizetését, vagy kilép a vállalattól.*
✧ Szin: **1.** *utolsó figyelmeztetés, diplomáciai jegyzék* **2.** *utolsó figyelmeztetés*
✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.
ultrahang ◆◆ fn –, *~ot,* –
1. A hallható hangnál nagyobb frekvenciájú mechanikai rezgés. *Az ultrahang 20 kHz-nél nagyobb frekvenciájú hanghullám.*
2. (bizalmas) Ultrahanggal működő orvosi készülék, illetve az ezzel végzett vizsgálat. *Ultrahangra megyünk, hogy lássuk, hogy fejlődik a kistestvérem az anyukám méhében.*
✧ Etim: Összetétel; *ultra*: latin jövevényszó + → *hang*.
un ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
Valakit, valamit érdektelennek, egyhangúnak érez. *Szörnyen unom ezt a vacak tévéműsort. Fárasztanak a vicceid, unlak.*
✧ Szin: • *A könyökén jön ki. Torkig van vele. Elege van belőle.*
✧ Táj: *uny*
✧ Ell: *izgatja, érdekli valami, valaki*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.
☝ Rövid *u*-val írjuk és többnyire így is ejtjük. Azonban nemcsak a tájnyelvi ejtése lehet [ún], hanem a köznyelvben is gyakran ejtjük hosszan az *ú*-t, különösen akkor, ha erősebb érzelmi töltése van a szónak: [únom], [únlak].
unalmas ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, ~an*
Unalmat, érdektelenséget kiváltó. *Unalmas életet él, nem jár el sehova. Unalmasan telnek a napok. Milyen unalmas ez a könyv!*
• Szólás: (bizalmas) (Főnévi használatban:) *Bemondja az unalmast*: **a)** megunja a dolgot. *Délelőtt még érdekeltek az előadások, de délutánra bemondtam az unalmast.* **b)** nem csinálja tovább. *Bemondta az unalmast és hazament.* **c)** (szerkezet) elromlik, nem működik. *A magnó bemondta az unalmast.*
✧ Szin: *érdektelen, egyhangú, untató, álmosító, eseménytelen, lapos, színtelen, szürke,* (idegen) *monoton*
✧ Táj: *unodalmas, unyodómas*
✧ Ell: *érdekes, izgalmas, színes, változatos*
✧ Etim: Az → *un* ige származéka.
unalom ◆◆◆◆ fn –, *unalmat, unalma*
Az a rossz közérzet, amikor semmi nem köti le az ember érdeklődését. *Majd megöl az unalom, nincs mit olvasnom. A beszélgetés unalomba fulladt, abba kellett hagyni.*
✧ Szin: *érdektelenség, közöny, kedvetlenség,* (idegen) *szplín*
✧ Táj: *unodalom*
✧ Ell: *változatosság, érdekesség, izgalom*
✧ Etim: Az → *un* ige származéka.
unatkoz|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*
(Tartós) unalmat érez. *Ha unatkozol, és nincs kedved semmihez, gyere velem sétálni!*
✧ Szin: *unja magát, malmozik* • (régi) *Szarva nő.*

✧ Etim: Az → *un* ige származéka.

uncia ◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Angol súlymérték (28,35 g). *Az aranyat unciában mérik. Az uncia az angol font tizenhatodrésze.*

2. Koronként változó súlymérték. *Az unciát a XVII. századi Magyarországon is súly mérésére használták a kereskedelemben.*

3. Ilyen súlyú régi pénzegység. *Húsz tallér, tíz gulden és öt uncia volt a múzeum tárlójában.*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

undok ◆◆◆◆ mn *~ok, ~ot, ~ul*

1. Undorító, visszataszító. *Undok látvány volt az elgázolt madár teteme.*

2. Nehezen elviselhető viselkedésű. *Undok fráter, soha nem köszön vissza. Undok, kötekedő hangon szólt hozzám.*

3. Alávaló. *Undokul viselkedett, amikor beárulta a társát.*

✧ Szin: **1.** *gusztustalan, utálatos, iszonyatos, fertelmes,* (népi, választékos) *rusnya* **2.** *kiállhatatlan, ellenszenves, elviselhetetlen, utálatos,* (népi, választékos) *rusnya,* (idegen) *antipatikus* **3.** *komisz, aljas, gyalázatos,* (népi, választékos) *rusnya*

✧ Táj: *ocsmonda, rusnyák*

✧ Ell: **1.** *szép, vonzó, kívánatos, kellemes* **2.** *barátságos, kedves, megnyerő,* (idegen) *szimpatikus* **3.** *tisztességes, rendes*

✧ Etim: Az → *un* ige származéka.

undor ◆◆◆◆ fn *–, ~t, ~a*

1. Undorító dologtól kialakuló rossz testi érzés. *A sok vér láttán undort érzett. Elfog az undor, ha csak ránézek.*

2. Erkölcsileg alávaló cselekedet keltette rossz lelki érzés. *E gyáva gaztett undort kelt.*

✧ Szin: **1.** *viszolygás, utálat, csömör* **2.** *megvetés, iszonyodás, ellenszenv*

✧ Ell: *kívánás, vágy, vonzalom*

✧ Etim: Szóelvonással keletkezett az → *undorodik* igéből.

undorító ◆◆◆◆◆ mn *~k* vagy *~ak, ~t, ~n* vagy *~an*

Testi, lelki undort keltő. *Undorító alak ez az áruló. Undorító bűz volt a trágyadomb közelében.*

✧ Szin: *undok, utálatos, hitvány, gusztustalan, iszonyatos, fertelmes, taszító, iszonyú, émelyítő* • (durva) *Olyan szép, mint a segg szüretkor.*

✧ Táj: *ondok, purungya, puruttya*

✧ Ell: *vonzó, kellemes, szimpatikus*

✧ Etim: Az → *undor* főnév *undorít* származékának továbbképzett alakja.

undorod|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*

Undorodik valamitől, valakitől: utálatot, undort érez valami, valaki iránt. *Undorodom a hazugságtól. Undorodik a varangytól. Undorodom a pálpusztai sajttól, felfordul tőle a gyomrom. Undorodik az osztálytársától, mert árulkodós.*

✧ Szin: *irtózik, utálkozik, iszonyodik, émelyedik, rosszul van; megvet valamit, valakit* • *Kavarog* vagy *felfordul a gyomra.* (durva) *Majd kihányja a belét.*

✧ Táj: *csömörben van, csömörlik, csömöröl, megcsömörösödik*

✧ Ell: *vonzódik valamihez, valakihez; kíván valamit*

✧ Etim: Valószínűleg az → *un* ige származéka.

unió ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen)

1. (Politikai) szövetkezés. *A két párt választási unióra lépett.*

2. Államszövetség. *1848-ban a 12 pont egyik követelése: unió Erdéllyel.*

3. (Tulajdonnév helyettesítésére:) Európai Unió. *Az idén beléptünk az unióba.*

✧ Szin: **1.** *szövetség, egyesülés, egyesület,* (idegen) *liga, koalíció* **2.** (idegen) *föderáció, konföderáció*

✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.

☝ Rövid *u*-val írjuk, de a kiejtése ingadozik: [unió] vagy [únió].

unitárius ◆◆◆◆ mn *~ok, ~t, –*

1. A Szentháromság tanát tagadó protestáns (egyház), illetve ezzel kapcsolatos, ehhez tartozó. *Az unitárius vallás hívei az unitárius templomban gyűlnek össze. Dávid Ferenc alapította az unitárius felekezetet a XVI. században.*

2. (Főnévi használatban:) Ilyen vallású személy. *Erdélyben sok az unitárius.*

✧ Szin: *szentháromság-tagadó*

✧ Táj: *unitáros*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

unoka ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Valaki gyermekének a gyermeke. *A nagymama mindig friss süteménnyel várja az unokáit.*

2. Leszármazott, kései utód, eszmei örökös. *„Hol sírjaink domborulnak, unokáink leborulnak”* (Petőfi S.: Nemzeti dal). *„Dózsa György unokája vagyok én”* (Ady E.: Dózsa György unokája).

✧ Szin: (népi, régi) *onoka*

✧ Táj: *unuka, unokagyerek*

✧ Etim: Szláv jövevényszó.

unokabátya ◆◆ fn

A szülő testvérének általában idősebb fiúgyermeke. *Kedvenc unokabátyám az apai nagynéném fia.*

✧ Szin: (választékos) *unokafivér*

✧ Etim: Nyelvújítás kori összetétel: → *unoka* + → *bátya*.

unokafivér ◆ fn (választékos)
Férfi unokatestvér. *Két unokafivére van, egy unokabátyja és egy unokaöccse.*
✧ Szin: *unokabátya, unokaöcs*
✧ Etim: Nyelvújítás kori összetétel: → *unoka* + → *fivér*.

unokahúg ◆◆◆ fn
1. Fiatalabb női unokatestvér. *Anyukám húgának kislánya született, ő az első unokahúgom.*
2. A testvér leánya. *Az öcsém lányai az unokahúgaim, és tudják már, hogy én a nagynénjük vagyok.*
✧ Szin: **1.** *unokanővér*
✧ Etim: Nyelvújítás kori összetétel: → *unoka* + → *húg*.

unokanővér ◆◆ fn
(Idősebb) női unokatestvér. *Csak unokafivéreid vannak, vagy vannak unokanővéreid is?*
✧ Szin: (népi, régi) *unokanéne*
✧ Etim: Nyelvújítás kori összetétel: → *unoka* + → *nővér*.

unokaöcs ◆◆◆ fn
1. Fiatalabb férfi unokatestvér. *A nagynéném fia, az unokaöcsém egy évvel fiatalabb nálam.*
2. A testvér fia. *Én vagyok a keresztanyja az unokaöcsémnek, a nővérem kisfiának.*
✧ Szin: **1.** (választékos) *unokafivér*
✧ Etim: Nyelvújítás kori összetétel: → *unoka* + → *öcs*.

unokatestvér ◆◆◆◆ fn
A szülő testvérének gyermeke. *Születésnapomra eljött minden unokatestvérem, mind a két nagynéném gyerekei. A másodfokú unokatestvérem az édesapám unokatestvérének a gyereke.*
✧ Szin: *unokafivér, unokabátya, unokaöcs, unokahúg, unokanővér,* (idegen) *kuzin*, (bizalmas) *unokatesó, uncsitesó*
✧ Táj: *első unoka, kéttestvércseléd, kéttestvérgyerek*
✧ Etim: Nyelvújítás kori összetétel: → *unoka* + → *testvér*.

unos-untalan ◆◆ hsz
Kellemetlenül, terhesen gyakran. *Unos-untalan ismételgeti intelmeit, hogy hogyan viselkedjünk.*
✧ Szin: *állandóan, örökösen, szüntelen, minduntalan, szakadatlanul,* (régi) *furtonfurt*
✧ Táj: *furtonosan, furt-furt, furt*
✧ Ell: *néha, olykor, egyszer-egyszer*
✧ Etim: Az → *un* ige származéka.

unott ◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
Unalomtól kedvetlen. *Unott hangon szólt a telefonba. Unott viselkedésével elrontotta a társaság hangulatát. Unott arccal bámulja a tévét.*
✧ Szin: *fásult, egykedvű, kelletlen, közönyös, eltompult,* (bizalmas) *savanyú,* (régi) *fád,* (idegen) *apatikus*
✧ Táj: *savanyúforma*
✧ Ell: *érdeklődő, élénk*
✧ Etim: Az → *un* ige származéka.

unszol ◆◆◆ ige *~ni*
Valamilyen cselekvésre kérlel valakit. *Ne unszolj már annyit! Evésre unszol, mert sokat fogytam.*
✧ Szin: *nógat, noszogat, biztat, buzdít, rávesz, kapacitál*
✧ Táj: *noszogtat, nosztat, noszkol, noszol, unászul*
✧ Ell: *lebeszél, visszatart, elrettent*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, az → *uszít* ige tövével összefüggő szótő származéka.

untat ◆◆◆ ige *~ni*
Unalmat kelt valakiben. *Bevallom, untatott ez a regény, abbahagytam az olvasását. Nem szeretném untatni önöket.*
✧ Szin: *elkedvetlenít, lehangol, egykedvűvé tesz*
✧ Ell: *szórakoztat, felvidít,* (bizalmas) *feldob*
✧ Etim: Az → *un* ige származéka.

untig ◆◆ hsz
1. (bizalmas) Nagyon is, teljesen. *Untig elég lesz erre egy százas.*
2. (ritka) Az unalomig sokszor. *Untig beszéltek csip-csup ügyekről. Untig ezt hajtogatja.*
✧ Szin: **1.** *bőven* **2.** *hosszasan*, (ritka) *megunásig, váltig*
✧ Táj: **1.** *doszt, dosztig, dosztig-szartig*
✧ Ell: *alig, éppen*
✧ Etim: Az → *un* ige megszilárdult ragos alakulata.

úr ◆◆◆◆◆ fn *urak, urat, ura*
1. A gazdasági és politikai hatalom birtokosa, a társadalom vezető rétegéhez tartozó férfi. *Az urak palotákat építenek maguknak. Öltözékén, viselkedésén is látszik, hogy igazi úr. „Én voltam Úr, a Vers csak cifra szolga”* (Ady E.: Hunn, új legenda).
2. (Udvarias megszólításként:) *Tanár úr, mérnök úr, doktor úr, miniszter úr.* (Címzésben:) *Horváth Mihály úrnak.* (Udvarias magázásként:) *Rám vár az úr? Mit parancsol, uram?* (Udvarias említésként:) *Nem én következem, az a két úr előbb jött.*

3. Az, aki parancsol. *Ki az úr a háznál?* ■ *Ura magának*: fegyelmezi magát, tud viselkedni. *Ha iszik, nem ura magának, nem tud magának parancsolni.* | *Úrrá lesz valakin, valamin*: legyőzi. *Sikerült úrrá lennie az indulatain. Úrrá lett rajta a félelem.*
4. (régi) Munkáltató. *Az inas tíz évig szolgálta az urát.*
5. (népi) Valakinek a férje. *Ebben a házban lakik Tóthné meg az ura. Nincs itthon az uram.*
6. (Tulajdonnévszerűen:) Isten, Jézus. *Dicsérjétek az Urat! Az Úr Jézus Krisztus adjon nektek békességet.*
7. Hatalom, erő. *A pénz nagy úr. A szükség is nagy úr.*
✧ Szin: **1.** *uralkodó, parancsoló, főúr, hatalmasság, földesúr, uraság* **2.** (régi) *uraságod, úrfi,* (bizalmas) *fiatalember* **4.** *gazda, birtokos,* (régi) *földesúr, uraság* **6.** *Mindenható, Teremtő*
✧ Ell: **1., 4.** (régi) *szolga, alattvaló, cseléd* **5.** *feleség*
✧ Etim: Vitatott eredetű. Vagy honfoglalás előtti török jövevényszó, vagy ősi, finnugor kori szó.
☝ Hosszú marad az *ú* ezekben a toldalékos alakokban, illetve származékokban: *úrhoz, úrnál, úrba, úrban, úrtól, úrra, úron, úrról, úrral, úrért; (az) úrék, úri, úrias, úrhatnámság, úrféle* stb. Megrövidül azonban ezekben: *urak, urat, uram; uraként, urastul; uracska, uradalom; uras, uraskodik, ural, uralkodik, uraz* stb. – Ma általában minden férfi megszólítása és udvarias említése lehet – magázó viszonyban, hivatalos és nem hivatalos helyzetben egyaránt – az *uram, uraim; az úr, az urak.* Használható családnévvel: *Kovács úr*; hivatalos helyzetben teljes névvel: *Kovács Pál úr*; továbbá egy sor foglalkozás, rang, beosztás megnevezése mellett: *adjunktus úr, bíró úr, doktor úr, elnök úr, főnök úr, főorvos úr, főtisztelendő úr, igazgató úr, képviselő úr, miniszter úr, művész úr, osztályvezető úr, professzor úr, százados úr, szerkesztő úr, tanár úr, titkár úr, tiszteletes úr, ügyvéd úr* stb. A keresztnév + *úr* megszólítás is egészen természetes: *Lajos úr*; bár ez az utóbbi időben erősen megritkult, mert a keresztnéven való szólítás általában tegezéssel jár. Foglalkozásnevek mellett az említetteken és az ezekhez hasonlókon kívül nem használjuk az *úr* szót megszólításként. Nem él például a *fodrász úr, postás úr, villanyszerelő úr* kifejezés; helyettük az *uram*; családnév + *úr*, esetleg a *mester úr* megszólítás használatos. Fiatal – esetleg még nem is nagykorú – férfi, fiú megszólítása is *úr* az udvarias nyelvhasználatban, különösen hivatalos helyzetben, írásban. Kevésbé hivatalos helyzetben, élőszóban azonban a *fiatalember* megszólítás sem udvariatlan. Levélben, írásbeli megszólításban az *úr* szót mindig nagy kezdőbetűvel írjuk: *Tisztelt Uram! Tisztelt Elnök Úr!* Lásd még a *kegyelmes, méltóságos, mester, nagyságos, orvos, pap, tekintetes* szócikket!

uradalom ◆◆◆◆ fn *uradalmak, uradalmat, uradalma*
1. Egy központból igazgatott nagybirtok. *A hercegi uradalom központjában a hercegi család áll kastélyával.*
2. (régi) Tartomány, ország. *Milyen uradalom a franciák országa?*
✧ Szin: **1.** *földbirtok,* (idegen) *domínium, latifundium*
✧ Táj: *majorság*
✧ Etim: Az → *úr* főnév származéka.

ural ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. (választékos) Hatalmában tart valamit, központi helyet foglal el. *Uralja a helyzetet, nem történhet semmi baj. A vár uralja a vidéket.*
2. (régi) Urának tekint. *Kit uraltok, jobbágyok, ki az uratok?*
✧ Szin: **1.** *ellenőriz, uralma alatt tart; uralkodik valamin, valakin; uralmat, hatalmat gyakorol valaki, valami felett;* (idegen) *dominál*
✧ Ell: *szolgál*
✧ Etim: Az → *úr* főnév származéka.

uráli ◆◆ mn *~ak, ~t,* –
1. Az Urál hegységben, illetve a környékén levő. *Nehezen viselte az uráli éghajlatot.*
2. (Nyelvtudományi használatban:) A finnugor és a szamojéd nyelvekből álló nyelvcsaládhoz tartozó, vele kapcsolatos. *Az uráli nyelveket Ázsiában és Európában egyaránt beszélik.*
✧ Etim: Az *Urál* hegység nevének származéka.

uralkod|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. (Monarchiában) államfői hatalmat gyakorol. *Japánban császár, Spanyolországban király, Luxemburgban nagyherceg uralkodik.*
2. Akaratát érvényesíti. *Vaskézzel uralkodik tanítványai fölött. Náluk az asszony* uralkodik. ■ *Uralkodik magán*: türtőzteti magát. *Kérem, uralkodjék magán!*
3. (választékos) Mesterien bánik valamivel. *A művész tökéletesen uralkodik a hangszerén.*
4. (választékos) (Kiemelkedő tárgy) már meszszirő látszik. *Magányos faóriás uralkodik a sík vidéken.*
✧ Szin: **1.** *trónol, kormányoz, rendelkezik; ural valamit, valakit;* (idegen) *regnál* **2.** *parancsol, zsarnokoskodik; alávet valamit, valakit* **3.** *jól kezel valamit;* (választékos) *ura valaminek* **4.** (választékos) *ural valamit;* (idegen) *dominál*
✧ Ell: **1., 2.** *szolgál; aláveti magát valaminek, valakinek*
✧ Etim: Az → *úr* főnév származéka.

uralkodó I. ◆◆◆◆◆ mn *~k* vagy *~ak, ~t, ~n* vagy *~an*
1. Fejedelmi méltóságú. *Az uralkodó herceg az államfő.*
2. (választékos) Általánosan elterjedt, jellemző. *Az uralkodó hangulat jó volt az osztályban. Sokáig uralkodó nézet volt, hogy a Nap kering a Föld körül.*
✧ Szin: **1.** *vezető, főméltóságú* **2.** *általános*
✧ Etim: Az → *úr* főnév származéka.

uralkodó II. ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Monarchikus állam feje. *Megkoronázták az uralkodót.*
✧ Szin: *király, császár, fejedelem, cár, cézár, szultán,* (idegen) *régens, imperátor*
✧ Ell: *alattvaló, szolga*
✧ Etim: Az → *úr* főnév származéka.

uralkodóház ◆◆ fn
Monarchikus államban az a család, amelyből az uralkodók származnak. *Első uralkodóházunk az Árpád-ház volt. A Habsburg uralkodóház Ausztrián kívül Spanyolországban is uralkodott.*
✧ Szin: (idegen) *dinasztia*
✧ Etim: Összetétel: → *uralkodó* + → *ház*.

uralom ◆◆◆◆◆ fn *uralmak, uralmat, uralma*
1. Hatalomgyakorlás. *Magyarországon alkotmányos uralom van. A török uralom 150 évig tartott. A kis afrikai országban újból a katonák jutottak uralomra.*
2. (választékos) Valaminek döntő befolyása, szerepe. *A pénz uralma rabszolgává teszi az embereket.*
✧ Szin: **1.** *uralkodás, fennhatóság, hatalom, irányítás*
✧ Táj: *uralság*
✧ Etim: Az → *úr* főnév származéka.

urambátyám ◆ birtokos személyjeles fn (régi, népi)
(Idősebb férfi bizalmas, udvarias megszólításaként:) *Urambátyám is velünk tart?*
✧ Szin: (régi, népi) *bátyámuram*
✧ Ell: *uramöcsém, öcsémuram*
✧ Etim: Összetétel; *uram*: az → *úr* főnév birtokos személyjeles alakja + *bátyám*: a → *bátya* főnév birtokos személyjeles alakja.
✧ Ö: földes + úr, kény + úr

uramfia ◆ isz (népi)
1. (Csodálkozás kifejezésére:) *Uramfia, ki van itt!*
2. (Tanácstalanság kifejezésére:) *Uramfia! Merre menjek, mihez fogjak most?*
✧ Etim: Összetétel; *uram*: az → *úr* főnév birtokos személyjeles alakja + → *fia*.

urán ◆◆ fn –, *~t, ~ja*
1. Ezüstfehér színű, radioaktív nehéz fémes elem, uránium. *Az urán maghasadásával energia keletkezik.*
2. Az uránium nevű kémiai elem valamelyik érce. *Magyarországon is bányásznak uránt.*
✧ Etim: Latin, végső soron görög eredetű nemzetközi szó, az *Uranus* bolygó nevéből keletkezett.
☝ Vegyjele: *U* (pont nélkül).

uraság ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
1. Úri életmód. *Könnyen beleszokott az uraságba.*
2. (régi) Előkelő férfi. *Hatlovas hintón megérkeztek az uraságok. Uraságoktól levetett ruhákban jár.* (Udvarias magázásként:) *Mivel szolgálhatok uraságodnak?*
3. (régi) Földesúr. *A szegény jobbágy robotmunkával is tartozott az uraságnak.*
✧ Szin: **1.** *úri mód, jómód* **2., 3.** (régi) *földbirtokos, gazda, úr*
✧ Táj: **3.** *uruság*
✧ Ell: **1.** *szegénység* **3.** (régi) *jobbágy, zsellér, cseléd, szolga*
✧ Etim: Az → *úr* főnév származéka.

urbanizáció ◆◆ fn –, *~t, ~ja* (idegen)
1. A települések ellátása infrastruktúrával, a társadalmi-gazdasági tevékenység zavartalanságát biztosító alapvető létesítményekkel. *Az urbanizáció a mi kisvárosunkat is elérte: minden utcában csatornáztak, és megnyílt az új könyvtár is.*
2. A városi életmód, illetve az annak megfelelő magatartás. *Az urbanizáció hátránya, hogy egyre kevesebbet mozgunk.*
3. Az a folyamat, amelynek során a lakosság egyre nagyobb része él városban. *Az urbanizáció miatt a nagyváros körüli falvak hozzánőttek a városhoz.*
✧ Szin: *városiasodás*
✧ Etim: Angol eredetű nemzetközi szó.

úrhatnám ◆ mn *~ak, ~at, ~ul* (rosszalló)
Uraskodó, az urakat majmoló. *Úrhatnám viselkedése, szokásai visszatetszést keltenek. Moličre népszerű vígjátékot írt egy úrhatnám polgárról.*
✧ Szin: (rosszalló) *előkelősködő, urizáló*
✧ Táj: *uradzik*
✧ Etim: Az → *úr* főnév származéka.

úrhölgy ◆◆ fn
1. (régi) Úrinő. *Az úrhölgyek ezen a tavaszon kezdtek csipke napernyőt hordani.*
2. (választékos) (Kissé régies levélcímzésben vagy hivatalos megszólításban:) *Kovács Judit úrhölgy részére.*
✧ Etim: Összetétel: → *úr* + → *hölgy*.

úri ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~t, ~an*

1. Az előkelők, vagyonosok társadalmi rétegébe tartozó, arra jellemző. *Úri családból származik. Úri dáma. Úgy eszik késsel-villával, mint egy úri kisasszony. Ez valami úri huncutság. Itt úri dolgod lesz.*
2. (kissé régi) Férfiak számára való. *Úri divat. Úri szabó dolgozik a földszinti műhelyben, sok férfi jár hozzá.*
✧ Szin: **1.** *urasági, nemesi, arisztokratikus, elegáns,* (idegen) *nobilis, exkluzív*
✧ Táj: *úris*
✧ Ell: **1.** *pór, pórias, közönséges* **2.** *női*
✧ Etim: Az → *úr* főnév származéka.

úriember ◆◆◆◆ fn
1. Az úri társadalomhoz tartozó férfi. *Csak úriemberek járhatnak ebbe a klubba.*
2. Kifogástalanul viselkedő, jellemes, megbízható férfi. *Asszonyom, az ön fia igazi úriember, mindig megfelelően viselkedik.*
✧ Szin: **1.** *úr, uraság, nemesember,* (idegen) *gentleman* **2.** *gavallér, lovag,* (idegen) *gentleman*
✧ Ell: **1.** *szolga, cseléd* **2.** (bizalmas) *bunkó*
✧ Etim: Összetétel: → *úri* + → *ember*.
☝ A *gentleman* szinonima kiejtése: [dzsentlemen].

úrinő ◆◆ fn
1. (régi) Az úri társadalomhoz tartozó nő. *A vidéki úrinők télen beköltöztek a városba.*
2. Kifogástalan jellemű és viselkedésű nő. *Mindig is úrinő volt.*
✧ Szin: (régi) *úrhölgy*
✧ Etim: Összetétel: → *úri* + → *nő*[2].

urna ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Szavazatok gyűjtésére használatos, felül nyílással ellátott nagyobb papír- vagy fadoboz. *A kitöltött szavazócédulát be kell dobni a választási urnába.*
2. Halott hamvait tartalmazó edény. *A halotti urnát a kolumbáriumban helyezték el.*
3. Nagy, öblös váza. *Egy nagy, díszes, kőből készült urna állt a teraszon, tele virágokkal.*
4. (régi) Persely. *Aprópénzt dobott az urnába.*
✧ Szin: **1.** *szavazóláda, szavazóurna* **2.** *hamvveder* **3.** *virágtartó*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

úrnő ◆◆◆◆ fn (régi)
1. (Nemesi vagy nagypolgári) ház asszonya. *Beszélje meg az úrnővel, mit adunk vacsorára! A bejáratnál a ház úrnője fogadta a vendégeket.*
2. (Úrinőnek, különösen asszonynak szóló levél címzésében:) *Kosáry Katalin úrnőnek.*
✧ Szin: **2.** (régi) *úrasszony*
✧ Etim: Összetétel: → *úr* + → *nő*[2].

úrvacsora ◆◆ fn
(A protestáns vallásban:) Az utolsó vacsorára emlékeztető szertartás, amelyben a hívek Jézus testét és vérét jelképező kenyeret (ostyát) és bort vesznek magukhoz. *Az evangélikus vallás csak két szentséget ismer el a katolikusokkal szemben: a keresztséget és az úrvacsorát.*
✧ Szin: (idegen) *kommunió*
✧ Etim: Összetétel: → *úr* + → *vacsora*.

usánka ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (idegen, kissé régi; Ka)
Lehajtható fülvédőjű szőrmesapka. *Jó, hogy az usánkádat vetted fel, különben lefagyna a füled.*
✧ Etim: Keleti szláv jövevényszó.

uszadék ◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
Folyóvíz sodorta tárgy. *Ha árad a folyó, több az uszadék. A partra sodródott uszadék, akár gally, akár deszka, kiszárítva jó tüzelőanyag.*
✧ Szin: *hordalék,* (régi) *uszovány*
✧ Táj: *hordásföld, hordás*
✧ Etim: Az → *úszik* ige származéka.

uszály ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Ruhaneműnek, rendszerint szoknyának hosszan elnyúló hátulsó része. *A ruha uszálya a földet söpri. A királyi palást uszályát apródok viszik.* (átvitt) *Az üstökös uszálya valójában vízgőz.*

2. Motor nélküli, teherszállító vízi jármű. *Az uszályokat vontató- vagy tolóhajó mozgatja.*

3. (gúnyos) Valakit szolgalelkűen követő csoport. *A főnöke uszályába került. Ő is az igazgató uszályába tartozik.*

✧ Szin: **1.** (idegen) *slepp* **2.** (régi) *uszony* **3.** (idegen, gúnyos) *slepp*

✧ Etim: Nyelvújítás kori szóalkotás, az *úszó alj* 'női ruha hosszan elnyúló hátsó része' szókapcsolatból keletkezett összevonással. A 'vontatóhajó' jelentés az *uszály hajó* szókapcsolatból jött létre jelentéstapadással.

úsz|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (Ember vagy állat) vízben vagy víz felszínén a kéz és láb ritmikus mozgatásával vízszintesen halad. *A vidra kiválóan úszik.* • Szólás: *Úgy úszik, mint a nyeletlen fejsze (a víz alatt)*: nem, vagy rosszul tud úszni. | *Úgy úszik, mint a hal*: jól úszik.

2. (Tárgy) a víz felszínén halad. *Hajó úszik a Dunán. Egy deszka úszik a part felé.*

3. Sportként űzi az úszást. *Három éve úszik, már több versenyt megnyert.*

4. Lebegve halad a levegőben. *Ökörnyál úszik a rét fölött, ebből látszik, hogy már ősz van.*

5. (bizalmas) Vízben áll, víz borítja. *Befolyt az esővíz, úszik a pince.* ■ *Valamiben úszik*: valami elborítja. *Arca verítékben úszik. Fényárban úszik a színpad.*

6. (bizalmas) Bővelkedik valamiben. *Nyakig úszik a jólétben, boldogságban. Úszik az adósságban.*

7. (bizalmas) Elvész. *Rosszul fektettem be, úszik a pénzem.*

✧ Szin: **1.** *úszkál* **4.** *sodródik* **6.** *dúskál,* (bizalmas) *fürdik*

✧ Ell: **1.** *elsüllyed, elmerül* **6.** *szűkölködik, nélkülöz*

✧ Etim: Ősi, uráli kori szó.

uszít ◆◆◆ ige *~ani*

1. (Idomított állatot) támadásra utasít. *Uszítja a kutyáját, hogy ugorjon rá a betörőre.*

2. Valakit, valakiket ellenséges magatartásra ingerel (valakivel, valakikkel szemben). *Háborúra uszít ezzel az újságcikkel. A kisebbségek ellen uszítja a tömeget.*

✧ Szin: **1.** *felizgat, feltüzel, ingerel, heccel* **2.** *bujtogat, lázít, felizgat, feltüzel,* (bizalmas) *heccel*, (idegen) *fanatizál*

✧ Táj: *iszit, hiszít, usztít*

✧ Ell: *nyugtat, csitít, csillapít*

✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, ismeretlen eredetű szótő származéka.

úszkál ◆◆◆ ige *~ni*

1. Rendszertelenül fel-alá úszik. *Fél délután úszkál a medencében.*

2. Folyadék felszínén ide-oda sodródva lebeg. *Pincér! Egy döglött légy úszkál a levesemben.*

✧ Szin: **1.** *lubickol* **2.** *úszik*

✧ Táj: *úszdogál*

✧ Ell: *elsüllyed, elmerül*

✧ Etim: Az → *úszik* ige származéka.

uszkár ◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

Kis termetű, fürtös fekete, fehér vagy szürke szőrű kutya(fajta). *Az uszkárok szőrét középen rövidre nyírják, elöl és hátul hosszúra hagyják. Faustnak az ördög fekete uszkár alakjában jelent meg először.*

✧ Szin: *pudli*

✧ Etim: Az → *úszik* ige nyelvújítás kori származéka.

úszó ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Úszni tudó, illetve versenyszerűen úszó személy. *A válogatott úszók edzőtáborban készülnek.* (Uszodai feliratban:) *Mély víz, csak úszóknak. „A kor folyam, mely visz vagy elmerít. Úszója, nem vezére az egyén"* (Madách I.: Az ember tragédiája).

2. Uszony. *A halak úszóik segítségével haladnak a víz alatt.*

3. Horgászzsinórra szerelt, a víz színén lebegő bójácska. *Mozog az úszó, kapás van!*

4. (Hajózás nyelvében:) Bója. *A piros úszó mellett hajózóút-szűkület; hajóvonták találkozása tilos!*

✧ Etim: Az → *úszik* ige származéka.

uszoda ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Egy vagy több úszómedencéből, öltözőkből, kiszolgáló helyiségekből stb. álló (sport) létesítmény. *Bérletet váltottam az uszodába. Fedett uszoda, itt nem fázunk meg télen.*

✧ Szin: *fürdő,* (idegen) *strand, strandfürdő,* (régi) *fürdőcsarnok*

✧ Táj: *fürdőház*

✧ Etim: Az → *úszik* ige nyelvújítás kori származéka.

úszóhólyag ◆ fn

A halaknak a vízben való lebegést biztosító hólyagszerű, hártyás falú szerve. *Haltisztításkor nagyanyám mindig a macskának adja az úszóhólyagot.*

✧ Szin: *hólyag, halhólyag*

✧ Táj: *pukkantó, pukkantyú*

✧ Etim: Összetétel; *úszó*: az → *úszik* ige származéka + → *hólyag*.

uszony ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Halak, cetek mozgásszerve. *A cápa uszonyából finom levest lehet főzni.*
2. A béka talpára hasonlító, gumiból készült lábbeli. *A könnyűbúvárok lábukra uszonyt húznak, hogy gyorsabban tudjanak haladni a víz alatt.*
✧ Szin: **1.** (hivatalos) *úszószárny,* (régi, népi, ritka) *halszárny* **2.** *békatalp*
✧ Etim: Az → *úszik* ige nyelvújítás kori származéka.

út ◆◆◆◆◆ fn *utak, utat, ~ja*
1. A szárazföldi közlekedés számára kialakított, egyenletes szélességű sáv. *A megnövekedett autóforgalomnak új utakat kell építeni. „Hé, paraszt! melyik út megyen itt Budára?”* (Arany J.: Toldi). (Címzésben:) *Andrássy út 60.* ■ *Járt út*: **a)** amelyen sokan járnak **b)** olyan eljárás, amelyet sokan követnek. | *Utat nyit valaminek*: lehetőséget ad. *Az új rendelet utat nyithat a fejlődésnek.* | *Utat téveszt*: eltéved. • Szólás: *Fel is út, le is út*: menj innen(, ahova akarsz).
2. Az a vonal, pálya, amelyen valaki vagy valami halad, illetve haladni szokott. *A lövedék útja kiszámítható. Az árut vízi úton szállítják.* ■ *Az útjában áll* vagy *van*: akadályozza (valaminek a megtételében). *Nem helyes, ha a szülő a gyereke útjába áll.* • Szólás: *Félre az útból!*: ne akadályozd vagy akadályozza a továbbhaladást.
3. Utazás. *Egy napi út odáig.* ■ *Úton van*: **a)** utazik. *Már két órája úton vagyunk és alig haladtunk néhány kilométert.* **b)** (gyermek) nemsokára megszületik. *Már úton a második babájuk.* | *Útban van valami*: akadályoz a mozgásban. *Útban van ez a szekrény, nem férek el tőle.* | *Útban van valahova*: nemsokára megérkezik. *Útban vagyok hozzátok, de kicsit késni fogok.*
4. Valaminek a saját folyamata. *Minden megy a maga útján. Az élet útja kiszámíthatatlan.*
5. Valamely cselekvés, törekvés irányvonala, módja. *Gondold meg, hogy az erény vagy a bűn útját választod! Az érvényesülés útja nem lehet az, hogy másokon átgázolunk.*
6. Módszer, eljárás. *A nézeteltérést diplomáciai úton oldották meg. A vitát törvényes úton szeretné rendezni.*
7. Lehetőség valaminek az elérésére. *Új utat keres a probléma megoldására.* • Közmondás: *Legjobb az egyenes út*: legjobb tisztességesnek, becsületesnek lenni.
✧ Szin: **1.** *útvonal, utca, sugárút, műút, országút, körút, autópálya, kocsiút, gyalogút, ösvény, turistaút, kerékpárút, földút, dűlőút, főút, mellékút* **2.** *útvonal, irányvonal* **3.** *menés, járás, turistaút* **4.** *menet, lefolyás* **6.** (hivatalos) *vonal*
✧ Etim: Ősi, ugor, esetleg uráli kori szó.
✧ Ö: autó + út, sugár + út
☝ Írásban mindig hosszú az *ú* ezekben a ragos alakokban és származékokban: *útban, útnak, úton, útra, útért, útul; útja, útjuk; úti, úttalan* stb. Megrövidül viszont ezekben: *utak, utat; utam, utad, utunk, utatok; utaim, utaid; utas, utazik, utal* stb. A hosszú *ú* a kiejtésben megrövidülhet, pl. [úti] vagy [uti].

utal ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. (választékos) Hivatkozik, rámutat valamire. *Az üggyel kapcsolatban az ilyen esetekre vonatkozó törvénycikkre utalt. Az események arra utalnak, hogy…*
2. (választékos) Irányít. *Részletesebb felvilágosításért a gép használóját a mellékelt kézikönyvhöz utaljuk.*
3. *Valakire, valamire van utalva*: rászorul, tőle függ (a megélhetése). *Teljesen ránk van utalva, nélkülünk semmire se menne.*
4. (hivatalos) Továbbít, továbbküld valamit, valakit. *A pénzt a számlájára utaltuk. A súlyos beteget kórházba utalták.*
✧ Szin: **1.** *céloz* **2.** *küld* **4.** (hivatalos) *irányít*
✧ Etim: Az → *út* főnév származéka.

utál ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
Irtózik valamitől, valakitől. *Utálom a pókokat! A gyerek utálja a spenótot. Miért utálod az idegeneket?* • Szólás: *Utálja, mint a bűnt.*
✧ Szin: *gyűlöl; undorodik, idegenkedik, iszonyodik, borzad, viszolyog valamitől, valakitől;* (bizalmas) *rühell* • *Szereti, mint macska az egeret. Kiveri a hideg tőle. Borsódzik tőle a háta. Megfojtaná egy kanál vízben.*
✧ Táj: *iszonykodik, iszkódik valamitől valakitől*
✧ Ell: *szeret, imád, kedvel; vonzódik valamihez, valakihez; rajong valakiért, valamiért*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán egy ősi, ugor kori szótő származéka.

utálatos ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
1. Undorító. *Utálatos féreg volt az almában.*
2. (bizalmas) Kiállhatatlan. *Utálatos alak. Ne légy már ilyen utálatos!*
✧ Szin: **1.** *visszataszító, gusztustalan, förtelmes, undok* **2.** *kibírhatatlan, kellemetlen, elviselhetetlen,* (bizalmas) *undok,* (régi) *szenvedhetetlen,* (szleng) *gennyes*
✧ Ell: **1.** *kívánatos, gusztusos* **2.** *kedves, barátságos, vonzó, kellemes*
✧ Etim: Az → *utál* ige származéka.

utalvány ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Hivatalos irat, amelyre kifizetik a rajta feltüntetett összeget. *A pénzt postai utalványon kaptam meg.*
2. Valamely szolgáltatás igénybevételére feljogosító nyomtatvány. *Az utalványért meghatározott értékű árucikket vásárolhatunk, vagy szolgáltatást vehetünk igénybe. Vásárlási utalványt nyertem. Nem készpénzzel fizetek, hanem utalvánnyal.*
✧ Szin: **1.** *csekk, pénzesutalvány,* (bizalmas) *pénzutalvány* **2.** *jegy*, (idegen) *talon, kupon*
✧ Etim: Az → *utal* ige származéka.

után ◆◆◆◆◆ nu
1. Valamit gyalog vagy szemmel követve. *A kiscsibék a kotló után mennek. Az elgurult labda után szalad, hogy elérje. A távozó után nézett.*
2. Valamit időben követően. *Óra után találkozunk. Éjjel kettő után feküdtem le.*
3. Valaminek a helyén, annak elmúltával. *A kávéspohár után folt maradt a terítőn.*
4. Valakit, valamit nagyságban, értékrendben követve. *A katonai rangsorban a tizedes után jön a szakaszvezető.*
5. Valakihez, valamihez igazodva. *Hallás után játszik a zongorán.* (bizalmas) *Természet után fest. A kutyák leginkább szaglás után tájékozódnak. Mérték után készült cipőben jár.* | *Valaki után szabadon*: őt nem pontosan idézve. *Az improvizációnak ezt a címet adta: Mozart után szabadon.*
6. Valamit alapul véve. *Mindenki a jövedelme után fizet adót. Három gyerek után kap családi pótlékot.*
7. Valakinek a megnyerésére, valaminek a megszerzésére törekedve. *Munka után jár. A lány után jár, igyekszik meghódítani.* (Vonzatként:) *Epekedik, sóvárog valaki, valami után*: nagyon vágyik rá. *Évek óta sóvárog egy új autó után.*
✧ Szin: **1.** *irányában, felé* **3.** *nyomán* **5.** *alapján, szerint, nyomán* **6.** *alapján, szerint*
✧ Táj: *utánd*
✧ Ell: **1., 2.** *előtt*
✧ Etim: Az → *út* főnév megszilárdult ragos alakulata.

utána I. ◆◆◆◆◆ személyragos hsz
1. Az adott személy, dolog után. *Utánatok mi kerülünk sorra. Befejezem a munkát, utána szabad vagyok.*
2. Térben, időben valami után. *A beteg utána van a krízisnek.* (ritka) *Nekiiramodott, utána a többieknek.*
✧ Szin: **1.** *azután, később* **2.** *mögött*
✧ Táj: *utánno*
✧ Ell: *előtte*
✧ Etim: Az → *után* névutó személyragos alakja.
☝ Ragozása: *utánam, utánad, utána, utánunk, utánatok, utánuk.* Kiejtése: [utána] vagy [utánna].

utána II. ◆◆◆◆◆ ik
1. Térben követve. *Utánafordul, utánakiabál, utánasiet. Siess utána, még nem járhat messze!*
2. Utólag, pótlólag. *Utánapótol, utánarendel, utánatölt. Rendelj utána a képeslapokból, mert már mind elfogyott.*
3. Valakit, valamit utánozva. *Utánacsinál, utánaénekel, utánamond. Édesanyja megmutatta, a kislány pedig utána próbálta csinálni a mozdulatot.*
4. Ellenőrzésképpen megismételve. *Utánamér, utánaszámít, utánaszámol. A tanár mindig mérjen és számoljon utána, hogy lássa, jól csinálták-e a gyerekek a feladatot.*
5. Valaminek a kiderítésére, elintézésére. *Utánanéz, utánajár. Utána fog járni, hogy mikor nyújthatja be a pályázatot.*
✧ Etim: Az → *után* névutó birtokos személyjeles alakja.
☝ Kiejtése: [utána] vagy [utánna].

utánajár ◆◆ ige *~ni*
1. (régi) Nyomon követ. *Mindenütt utánajárt, nehogy szem elől tévessze.*
2. *Utánajár valaminek*: felderítve elintézi. *Majd én utánajárok a dolognak. Járj utána, hol lehet ilyen alkatrészt venni!*
✧ Szin: **1.** *utánamegy* **2.** *kijár, megszerez, kinyomoz, kipuhatol,* (bizalmas) *kiszimatol*
✧ Etim: Igekötős ige: → *utána* + → *jár*.

utánanéz ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. *Utánanéz valakinek*: tekintetével követ valakit, valamit. *A fiú utánanézett a távolodó lánynak.*
2. Ellenőriz, kiderít valamit. *Nézzetek utána, kivel áll kapcsolatban!*
3. *Utánanéz valaminek*: igyekszik valamiről pontos információkat szerezni. *A szó jelentésének utána kell nézni a szótárakban, meg kell tudni, mit jelent pontosan.*
✧ Szin: **1.** *utánapillant* **2., 3.** *tájékozódik, kinyomoz, felderít*
✧ Etim: Igekötős ige: → *utána* + → *néz*.

utánaszámol ◆ ige *~ni*
Ellenőrzésül újra megszámol valamit. *A pénz mind megvan, utánaszámoltam. Valami hiba van a számításban, utána kell számolni.*
✧ Szin: *utánanéz; újraszámol, átszámol, újraszámlál valamit*
✧ Etim: Igekötős ige: → *utána* + → *számol*.

utánoz ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Valakihez hasonlóan igyekszik viselkedni. *A gyerek mindenben az apját utánozza. Idegen szokásokat utánoz. Engem utánoztok, csibészek?*
2. Gépiesen ismétel valamit. *A papagáj nem beszél, csak utánozza az emberi hangot.*
3. Hamisít valamit. *A tokaji aszút több országban is utánozzák.*

✧ Szin: **1.** *másol,* (bizalmas) *elles, mímel, majmol,* (idegen) *reprodukál,* (szleng) *koppint* **3.** *másol,* (szleng) *koppint*
✧ Táj: *utánzi*
✧ Etim: Az → *után* névutó nyelvújítás kori származéka.

utánzat ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
Rendszerint megtévesztő szándékkal készített másolat. *A festmény nem eredeti, csak ügyes utánzat.*
✧ Szin: *hamisítvány,* (idegen) *dublett, reprodukció, imitáció, kópia*
✧ Ell: *eredeti*
✧ Etim: Az → *után* névutó nyelvújítás kori származéka.

utas ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
Az az ember, aki utazik. *A gépkocsi utasai nem kötötték be magukat. Kérem az utasokat, húzódjanak a kocsi belsejébe. A fáradt utasok itt szoktak megpihenni.*
✧ Szin: *utazó, vándor, turista*
✧ Táj: *útonjáró*
✧ Etim: Az → *út* főnév származéka.

utasít ◆◆◆◆◆ ige *~ani*
1. (hivatalos) Utasítást ad valaminek az elvégzésére. *Az igazgató utasítja alárendeltjeit a szabályzat betartására.*
2. (régi) Küld valakit valahova. *Az érdeklődőt hozzád utasítottam. Egy járókelő utasított ide minket.*
3. (választékos) Utal valamire (valaki számára). *Az olvasót a kritikai kiadáshoz utasítjuk.*
4. (Sportnyelvben:) ■ *Maga mögé utasít valakit*: megelőz, elhagy. *A versenyző mindenkit maga mögé utasított.*
✧ Szin: **1.** (hivatalos) *elrendel, kötelez, előír,* (idegen) *instruál* **2.** *irányít, útbaigazít, eligazít* **3.** *továbbküld* **4.** *lehagy,* (bizalmas) *lekröz*
✧ Táj: **2.** *utosgat*
✧ Etim: Az → *út* főnév származéka.

utasítás ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. Valaminek a végrehajtására vonatkozó rendelkezés. *A Parlament döntött a törvény végrehajtási utasításáról.*
2. Valaminek a használatára vontakozó tájékoztatás. *Figyelmesen olvasd el a használati utasítást, mielőtt bekapcsolod a mosógépet!*
3. Az a cselekvés, hogy valakinek nyomatékosan feladatot adnak, valakit valahova küldenek. *A nagykövet megkapta az utasítást, hogy azonnal induljon új állomáshelyére. Apám utasítása volt, hogy ássuk fel a kertet.*
4. Számítógépes program végrehajtásának egy lépését meghatározó egység. *A mentési utasítás után zárd csak be a dokumentumot!*
✧ Szin: **1.** *parancs* **2.** *útbaigazítás, útmutatás* **3., 4.** *parancs*
✧ Etim: Az → *utasít* ige származéka.

utász ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
Hidak, utak stb. építésére kiképzett műszaki alakulathoz tartozó katona. *Az utászok hidat vernek a folyón.* (Jelzőként:) *Az utász zászlóaljhoz osztották be.*
✧ Szin: *hidász, hídverő,* (szleng) *vakond,* (régi) *utászkatona*
✧ Etim: Az → *út* főnév származéka.

utaz|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. (Járművön) nagyobb utat tesz. *Trolibusszal utazom a munkahelyemre. A Szaharában inkább csak teveháton lehet utazni. Szatmárba utazik a rokonokhoz.*
2. (bizalmas) *Utazik valamiben*: foglalkozik valamivel. *Most miben utazol? Évek óta használtautó-kereskedésben utazik.*
3. ■ (bizalmas) *Utazik valakire*: kellemetlenkedik valakinek. *Utazik rám a matektanár.* | *Utazik valamire*: meg akarja szerezni. *Lányom, az a fiú csak a lakásodra utazik.*
✧ Szin: **1.** *közlekedik, jár,* (bizalmas) *bumlizik* **2.** *ügynökösködik* **3.** (bizalmas) *pikkel, rászáll valakire*
✧ Táj: **1.** *utadzik*
✧ Etim: Az → *út* főnév származéka.

utazó ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Az, aki valahova utazik, utas. *Az utazók menetjegyét a kalauz ellenőrzi.* (Jelzőként:) *A Balatonhoz utazó nyaralók dugig megtöltötték a vonatot.*
2. (régi) Ügynök. *Kereskedelmi utazóként dolgozik.*
3. Felfedező. *Afrikának jó néhány ismeretlen vidékét magyar utazók járták be először.*
✧ Szin: **1.** *vándor, turista* **2.** *üzletkötő,* (régi) *vigéc, ágens* **3.** *világjáró, kutató*
✧ Táj: *útonjáró*
✧ Etim: Az → *utazik* ige származéka.

utca ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Házsorok közötti (keskenyebb) útvonal. *Órákig ődöngött a belváros szűk, zegzugos utcáin.* (átvitt) *A huszárok utcát vágtak a tömegben.* ■ *Utcán át (árusít)*: nem helybeni fogyasztásra, hanem elvitelre. *Ez a gyorsbüfé csak az utcán át árusít.*
2. (Kifejezésekben:) ■ *Az utcára teszik*: **a)** lakásából kilakoltatják. *Három kicsi gyermekével az utcára tették.* **b)** munkahelyéről elbocsátják. *Húsz év munkaviszony után most az utcára tették.* | *Az utcára kerül*: **a)** elveszti az állását. *Nem mer vitatkozni a*

főnökével, fél, hogy az utcára kerül. **b)** (nő) elzüllik. *Mikor elhagyta a férje, az utcára került.* • Szólás: *Jössz te még az én utcámba!*: **a)** szükséged lehet még rám **b)** bosszút állok rajtad.
✧ Szin: **1.** *út,* (útfajták:) *sikátor, főutca, mellékutca, keresztutca*
✧ Táj: *uca, útsza, utika, útka*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.
✧ Ö: zsák + utca
☝ Kiejtése: [ucca].

útelágazás ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
Út két vagy több ágra való szétválása. *Melyik turistajelzésen induljunk el az útelágazásnál?*
✧ Szin: *elágazás, útkereszteződés,* (régi) *útvilla,* (népi) *általút*
✧ Etim: Összetétel; → *út* + *elágazás*: az *elágazik* igekötős ige (→ *el* + → *ágazik*) származéka.

úti ◆◆◆◆ mn *~k* vagy *~ak, ~t, –*
1. Utazással kapcsolatos. *Úti okmányok nélkül nem indulhatsz hosszabb útra. Egész este ausztráliai úti élményeiről mesélt.*
2. Az úton található. *Úti por lepte be a cipőjét.*
✧ Etim: Az → *út* főnév származéka.
☝ Kiejtése: [úti] vagy [uti].

útikalauz ◆◆◆ fn
1. Útikönyv. *Az útikalauzt becsomagoltad?*
2. Az az ember, aki az úton vezet, kalauzol. *Az útikalauz nélkül nem lehet felmászni a csúcsra.*
✧ Szin: **1.** *kalauz,* (idegen) *bedekker* **2.** *idegenvezető*
✧ Etim: Összetétel: → *úti* + → *kalauz*.

útikönyv ◆◆◆ fn
Olyan könyv, amely leírja valamely terület nevezetességeit, látnivalóit. *Ha idegen tájakat akarsz felkeresni, vigyél magaddal útikönyvet!*
✧ Szin: *útikalauz,* (idegen) *bedekker*
✧ Etim: Összetétel: → *úti* + → *könyv*.

útján ◆◆◆◆◆ nu
1. Valakinek, valaminek a közreműködésével, közvetítésével. *A szomszédok útján értesült az esetről. Az AIDS főleg vér útján fertőz.*
2. Valamilyen eljárással. *Árverés útján jutott a festményhez. Apróhirdetés útján találkoztak, így ismerkedtek meg.*
✧ Szin: **1.** *révén, segítségével, közbenjárásával* **2.** *által, révén, segítségével*
✧ Etim: Az → *út* főnév megszilárdult ragos alakulata.

útlevél ◆◆◆◆◆ fn
Külföldi utazásra jogosító fényképes okmány. *Az országhatár átlépésekor általában fel kell mutatni az útlevelet.*
✧ Szin: *úti okmány,* (régi) *passzus,* (Er bizalmas) *pasaport,* (Fv bizalmas) *pasz,* (Őv) *passz, rejzepassz*
✧ Etim: Összetétel: → *út* + → *levél*.

útmutatás ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
A követendő eljárás megmutatása. *A szerelő útmutatása szerint használjuk mostantól a mosogatógépet.*
✧ Szin: *tanács, útbaigazítás, útmutató, használati utasítás, utasítás, irányítás,* (idegen) *direktíva*
✧ Etim: Összetétel; → *út* + *mutatás*: a → *mutat* ige származéka.

utóbb ◆◆◆◆◆ középfokú hsz
1. Később. *Utóbb kiderült, hogy igaza volt. Előbb vagy utóbb pórul jár.*
2. (népi) Végül. *Még utóbb ő fog ránk haragudni, pedig ő sértett meg minket.*
✧ Szin: **1.** *majd, utólag, rövidesen, utólagosan,* (választékos) *kisvártatva* **2.** *utoljára*
✧ Táj: **1.** *utóbban* **2.** *utóbbszor*
✧ Ell: **1.** *előbb, korábban* **2.** *először*
✧ Etim: Az → *út* főnév *utol* megszilárdult ragos alakulatának középfokjeles alakja.

utód ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a* vagy *~ja*
1. (Közvetlen) leszármazott. *Mátyás királynak nem volt törvényes utóda.*
2. Valakit valamilyen tisztségben követő személy. *Még életében kijelölte utódját.*

3. *Utódok*: a későbbi nemzedék vagy nemzedékek. *Az utódok elherdálták az örökséget.*
✧ Szin: **1.** *gyermek, gyerek,* (választékos) *magzat, sarj, maradék, ivadék, sarjadék,* (bizalmas) *csemete, poronty* **2., 3.** *örökös*
✧ Táj: **1.** *csimota, csimatka*
✧ Ell: **2.** *elől* **3.** *elől, ős*
✧ Etim: Az *utó* 'valaminek az utolsó része, vége' főnév nyelvújítás kori származéka.

utódlás ◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. Az a tény, hogy valaki birtoklásban utódként követ valakit. *A király halála után nagy harc tört ki az utódlás körül.*
2. Az a tény, hogy valaki tisztségben utódként követ valakit. *Az igazgató utódlásáról még nem tudni semmi bizonyosat.*
✧ Szin: **1.** *trónutódlás, trónöröklés,* (idegen) *szukcesszió*
✧ Etim: Az → *utód* főnév származéka.

utóirat ◆◆ fn
A levél befejezése után hozzátoldott rövid közlemény. *Az aláírással még nincs vége a levélnek, van itt alul egy utóirat is.*
✧ Szin: *záradék,* (idegen) *postscriptum*
✧ Etim: Német mintára keletkezett nyelvújítás kori összetétel; *utó* 'valaminek az utolsó része, vége; utólagos': az → *út* főnév származéka + → *irat*.
☝ A *postscriptum* szinonima kiejtése: [posztszkriptum].

utókor ◆◆◆◆ fn
1. Későbbi kor vagy korok. *Az épületből semmi nem maradt az utókorra.*
2. Későbbi nemzedék. *Az utókor többre értékelte munkásságát, mint kortársai.*
✧ Szin: **2.** *leszármazottak, utódok*
✧ Etim: Német mintára keletkezett nyelvújítás kori összetétel; *utó* 'valaminek az utolsó része, vége': az → *út* főnév származéka + → *kor*.

utólag ◆◆◆◆ hsz
Amikor az események már lezajlottak. *Utólag könnyű okosnak lenni.*
✧ Szin: *utóbb, utólagosan, később, a történtek után,* (idegen) *post festa*
✧ Ell: *előre, előzőleg, korábban*
✧ Etim: Az *utó* 'valaminek az utolsó része, vége' főnév megszilárdult ragos alakulata.
☝ A *post festa* szinonima kiejtése: [poszt feszta].

utolér ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. (Hátul levő személy, dolog) eléri az előtte levőt. *Siessünk, mindjárt utolérnek bennünket! Hiába igyekezett, utolérte az északról érkező eső.*
2. (Jelenség, állapot) elér valakit. *Hiába szedett vitamint, mégis utolérte az influenza. A Pillangókisasszony című operában utolérte az átok a japán gésát, aki elhagyta ősei hitét.*
3. Valakivel, valamivel azonos szintre jut. *A gépkocsigyártásban Japán utolérte az Egyesült Államokat, sőt le is hagyta.*
✧ Szin: **1.** *beér, behoz, csatlakozik* **2.** *beteljesedik* **3.** *felzárkózik, befog; felnő valakihez, valamihez*
✧ Táj: *utolcsíp, utólfog, útonér, bekorcol*
✧ Ell: **1., 3.** *lemarad, leszakad*
✧ Etim: Összetétel; *utol*: az → *út* főnév megszilárdult ragos alakulata + → *ér*[1].
☝ Rövid *o*-val írjuk. Köznyelvi kiejtése: [utolér]. Az [utólér] ejtés kissé népies.

utoljára ◆◆◆◆◆ hsz
1. Utolsónak, utolsóként. *A legérdekesebbet hagytam utoljára. Mindenki itt van már, megint utoljára érkeztünk.*
2. Utolsó ízben. *Karácsony előtt beszéltem vele utoljára. Utoljára kérdezem, többször nem!*
3. Végül. *Sokáig tanakodtak, utoljára mégiscsak megmaradtak az eredeti elgondolás mellett.*
4. (ritka) Végtére. *Meglátjátok, utoljára még neki lesz igaza! Utoljára is hogy kerül maga ide?*
✧ Szin: **1.** *valaminek a végére* **2., 3.** *utolsó alkalommal,* (régi) *utolszor* **4.** *utóvégre, utolsósorban, végre,* (választékos) *elvégre, végezetül,* (idegen) *ultimo*
✧ Táj: **1–3.** *utalvára, utoljáján, utullán*
✧ Ell: **1–3.** *elsőként, először*
✧ Etim: Az *utol* 'valaminek a vége' főnév megszilárdult ragos alakulata. Az *utol* az → *út* főnév megszilárdult ragos alakulata.
☝ A köznyelvben rövid *o*-val ejtjük: [utoljára] vagy [utojjára]. Az [utójára] ejtés népies.

utolsó ◆◆◆◆◆ mn *~k, ~t,* –
1. (Térben:) Valaminek a túlsó szélén, végén levő. *A saroktól az utolsó házban lakik.*
2. (Időben:) Legkésőbbi, legvégső. *Ez az utolsó alkalom. Ő az utolsó gyermek a családban. Ezek voltak az utolsó szavai, mielőtt meghalt. A vádlott az ítélet kihirdetése előtt él az utolsó szó jogával. Ez az utolsó szavam, elhatározásom végleges.*
• Szólás: (Főnévi használatban:) (durva) *Az utolsókat rúgja*: haldoklik.
3. Olyan, ami, aki utoljára megmaradt. *Az utolsó szivart is elővette a dobozból. Az utolsó mohikán. Kiitta az utolsó cseppig.*
4. Valamiben mindenki más után következő. *Az osztályban én vagyok az utolsó matekos. „Az utolsó hajdú vagyok Hajdú vármegyében"* (népdal). • Szólás: (bizalmas) *Nem utolsó dolog*: jó. • Közmondás: (Főnévi használatban:) *Az utolsókból lesznek az elsők.*
5. Hitvány. *Ő egy utolsó gazember!* (Főnévi használatban:) *Te utolsó!*

✧ Szin: **1.** *hátulsó, sereghajtó, leghátsó, végső, legutolsó* **2.** *végső, legutolsó* **3.** *maradék, meglevő, végső, legutolsó* **4.** *legrosszabb, leggyengébb, legutolsó* **5.** *semmirekellő*
✧ Táj: *utojsó, utulјáni*
✧ Ell: **1–4.** *első* **5.** *becsületes, erkölcsös, rendes*
✧ Etim: Az *utol* ‘valaminek a vége’ főnév származéka. Az *utol* az → *út* főnév megszilárdult ragos alakulata.
☝ A köznyelvben rövid *o*-val írjuk és ejtjük. Az [utósó] ejtésmód régies vagy népies.

útonálló ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (régi)
Az a bűnöző, aki a feltartóztatott utasokat rabolja ki. *Az erdőben útonállók támadták meg, és mindenét elvették.*
✧ Szin: (régi) *haramia, rabló, zsivány, betyár, martalóc, briganti, gengszter*
✧ Táj: *útonelálló, útirossz*
✧ Etim: Összetétel; *úton*: az → *út* főnév ragozott alakja + *álló*: az → *áll* ige származéka.

utónév ◆◆◆ fn (hivatalos)
A családnevet követő, a gyermek születésekor választott tulajdonnév. *Vezetékneve Réz, utóneve Jeromos.*
✧ Szin: (hivatalos) *keresztnév, személynév*
✧ Ell: *családnév, vezetéknév*
✧ Etim: Összetétel; *utó* ‘valaminek az utolsó része, vége’: az → *út* főnév származéka + → *név*.

úton-útfélen ◆◆ hsz
Mindenütt. *Úton-útfélen terjeszti a pletykát, már az egész ház tud róla.*
✧ Szin: *mindenfelé, mindenhol, széltében-hosszában*
✧ Ell: *sehol*
✧ Etim: Összetétel; *úton*: az → *út* főnév ragozott alakja + *útfélen*: az *útfél* összetétel (→ *út* + → *fél*[2]) ragozott alakja.

utóvizsga ◆◆ fn
Egyetemen, főiskolán a vizsgaidőszak után letett (javító)vizsga. *Sajnos, az utóvizsgája sem sikerült, félévet kell ismételnie.*
✧ Szin: *pótvizsga, javítóvizsga,* (bizalmas) *úvé*
✧ Etim: Összetétel; *utó* ‘valaminek az utolsó része, vége; utólagos’: az → *út* főnév származéka + → *vizsga*.

útravaló ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Úti élelem. *Fiacskám, csomagoltam neked egy kis útravalót a kirándulásra*.
2. (ritka) Útiköltség. *Itt egy ezres útravalónak.*
3. (választékos) Emlék. *Elutazásom előtt ezt a gyűrűt adta útravalóul.*
✧ Szin: **1.** *elemózsia* **2.** (régi) *útipénz*
✧ Táj: *muníció, monenció, alamózsia, élőmózsia*
✧ Etim: Összetétel; *útra*: az → *út* főnév ragozott alakja + → *való* melléknév.

útszéli ◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~n* vagy *~en*
1. Út szélén levő, növő. *Az útszéli gyom úgy megnőtt, hogy már kaszálni kell.*
2. (választékos) Durva, közönséges. *Útszéli hangnemet használt nyilatkozatában.*
✧ Szin: **1.** *út menti,* (régi) *útféli* **2.** *ízléstelen, alpári, ocsmány, goromba, faragatlan,* (idegen) *vulgáris* • **2.** *Durva, mint a pokróc.*
✧ Ell: **2.** *udvarias, illedelmes, kulturált*
✧ Etim: Az *útszél* összetétel (→ *út* + → *szél*[2]) származéka.

úttest ◆◆◆◆ fn
Közlekedés céljából, rendszerint kőből vagy aszfaltból épített, egyenletes szélességű sáv, illetve ennek az a része, amelyen a járművek haladnak. *Az úttest mindkét oldalán volt elkülönítve bicikliút. Az úttesten lehetőleg a zebrán menj át!*
✧ Szin: *út, kocsiút,* (hivatalos) *útpálya*
✧ Ell: *járda, gyalogút*
✧ Etim: Összetétel: → *út* + → *test*.

úttörő I. ◆◆◆◆ mn *~k, ~t,* –
Újszerűségével példát mutató, a későbbi fejlődést elősegítő. *Úttörő kezdeményezése nagy sikert aratott.*
✧ Szin: *újszerű, kezdeményező, előkészítő*
✧ Etim: Német mintára keletkezett nyelvújítás kori összetétel; → *út* + *törő*: a → *tör* ige származéka.

úttörő II. ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
1. (választékos) *Valaminek az úttörője*: előfutára, illetve élenjáró kutatója. *Franz Mesmer, német származású, de Párizsban praktizáló orvos volt a hipnózis egyik úttörője a XVIII. század végén.*
2. (kissé régi) A szovjet mintára 1946-ban alapított úttörőmozgalom 10-14 éves tagja. *A piros nyakkendős úttörők Csillebércen táboroztak.*
✧ Szin: **1.** (választékos) *előharcos* **2.** (idegen) *pionír*
✧ Etim: Német mintára keletkezett nyelvújítás kori összetétel; → *út* + *törő*: a → *tőr* ige származéka.

útvesztő ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
1. Bonyolult, föld alatti úthálózat. *A görög monda szerint Thészeusz Ariadné fonalának segítségével jutott ki Minótaurosz útvesztőjéből.*
2. (választékos) Áttekinthetetlenül bonyolult szövevény. *A bürokrácia útvesztőjében elvesztek a kérvények.*
✧ Szin: **1.** *labirintus* **2.** *bonyodalom*
✧ Etim: Összetétel; → *út* + *vesztő*: a → *veszt* ige származéka.

uzsgyi ◆ msz

1. (Futásra, menekülésre való felszólítás:) *Uzsgyi, szedd a lábad!*

2. (Elbeszélésben a futás érzékeltetésére:) *Uzsgyi, szaladt is nyomban hazafelé.*

✧ Szin: **1.** *futás, rajta, nosza,* (népi) *uccu* **2.** *rajta, nosza,* (népi) *uccu*

✧ Táj: *uzsárdé, uzsdré, uzsgyé*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán cigány jövevényszó.

☝ Régebbi írásmódja: *usgyi.*

uzsonna ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Ebéd és vacsora közti kisebb étkezés. *Uzsonnára vagyok hivatalos, teázni fogunk a barátnőimmel.*

2. Rendszerint délutáni étkezésül vagy iskolai tízóraiként készített ennivaló. *Meghagyta az uzsonnáját, én ettem meg vacsorára.*

✧ Szin: (bizalmas) *uzsi,* (Mv bizalmas) *málica,* (Őv) *jauze* ● **1.** *Öt órai tea.*

✧ Táj: **1.** *ozsonna, ozonnya, harmadebéd* **2.** *ozsonna, ozonnya*

✧ Etim: Szláv jövevényszó.

uzsora ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Aránytalanul, jogtalanul nagy anyagi ellenszolgáltatás, különösen kamat követelése. *Ekkora kamatot kérni, ez már nem kölcsönzés, hanem uzsora!*

2. Ily módon szerzett jogtalan haszon. *Uzsorából szedte meg magát.*

✧ Szin: **1.** *haszonvétel* **2.** *uzsorakamat*

✧ Táj: *uzsura*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

uzsorás ◆ fn *~ok, ~t, ~a*

Uzsorakölcsönöket adó, ebből élő vagy ebből meggazdagodó személy. *Vén uzsorás a főhőse Moličre Fösvény című darabjának.*

✧ Szin: (régi) *pénzkupec,* (szleng) *cápa*

✧ Táj: *uzserák, uzsora, uzsár*

✧ Etim: Az → *uzsora* főnév származéka.

Ü, Ű

ücsörög ◆◆ ige *~ni* (bizalmas)
(Tétlenül) üldögél. *A szalonnasütés után még órákig ücsörögtünk a hamvadó parázs mellett.*
✧ Táj: *ütyörög, ülcsikél*
✧ Etim: Az → *ül* ige származéka.

üde ◆◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n* (választékos)
1. Fiatalságot, egészséget tükröző (testrész). *Üde, pirospozsgás gyermekarcot ábrázolt a festmény. Üde bőrén még nem jelentek meg ráncok.*
2. Nedvdús, zöldellő (növény). *Az üde növényzet kellemesen párás levegőt biztosított a szobában.*
3. Kedves, derűs. *Alakítása üde színfoltja volt az előadásnak. Üde mosoly ült az arcán.*
4. Frissítő hatású. *Az üde forrásvíz és az üde hegyi levegő felpezsdíti a turistákat.*
✧ Szin: **1.** *fiatal, egészséges, tiszta,* (választékos) *hamvas, friss* **2.** *friss* **4.** *kellemes, friss*
✧ Táj: *firis*
✧ Ell: **1.** *fonnyadt* **2.** *fonnyadt, hervadt, tikkadt, kókadt* **3.** *fáradt,* (választékos) *megtört* **4.** (választékos) *poshadt, állott*
✧ Etim: Nyelvújítás kori szóalkotás eredménye, a *ferde* : *ferdül*, *ferdít* típusú szócsaládok alapján hozták létre.

üdít ◆◆ ige *~eni*
Üdévé, élénkké tesz valakit. *A friss szellő üdíti a forróságtól ellankadt embert.*
✧ Szin: *frissít, hűsít, élénkít, felpezsdít*
✧ Táj: *frissel*
✧ Ell: *lankaszt, hervaszt, tikkaszt*
✧ Etim: Az → *üdül* ige tövével azonos, az → *üdvözít* ige tövével is összefüggő, önállóan nem adatolható, ismeretlen eredetű szótő származéka.

üdítő I. ◆◆◆ mn *~k* vagy *~ek, ~t, ~n* vagy *~en*
1. Testileg, lelkileg élénkítő hatású. *Minden felfrissült az üdítő esőtől. A hideg tea üdítő ital.*
2. Szellemileg pihentető, szórakoztató. *Ez a könyv üdítő olvasmány, jó kedvem lett tőle. Üdítő volt végre egy vígjátékot megnézni a sok akciófilm után.*
✧ Szin: **1.** *élénkítő, hűsítő, frissítő, felpezsdítő* **2.** *könnyed, felvidító,* (idegen) *stimuláló*
✧ Táj: **1.** *firissitő*
✧ Ell: **2.** *fárasztó, kimerítő, elkedvetlenítő, lehangoló*
✧ Etim: Az → *üdít* ige származéka.

üdítő II. ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
Alkoholmentes, gyakran gyümölcsből készült szénsavas vagy szénsavmentes (hideg) ital. *Milyen üdítőt kértek? Kedvenc üdítőm a baracklé.*
✧ Szin: *üdítőital, szörp, frissítő, gyümölcslé,* (szleng) *lónyál,* (Fv bizalmas) *málna,* (Ka; Mv bizalmas) *szok,* (Va, Dv bizalmas) *szokk,* (Dv bizalmas) *szók,* (Er) *szukk,* (Va bizalmas) *vitaszokk*
✧ Ell: *szeszesital*
✧ Etim: Az → *üdít* ige származéka.

üdül ◆◆◆ ige *~ni*
1. Hosszabb időt (legalább egy hetet) lakóhelyétől távol pihenéssel, szórakozással tölt. *Hová mentek üdülni? Nyáron a Balatonnál, télen a Mátrában üdülünk.*
2. (régi) Hosszabb betegség után lábadozik. *Betegsége után a hegyekbe küldték üdülni.*
✧ Szin: **1.** *pihen, nyaral, kikapcsolódik,* (Fv, Va, Ka) *rekreáción van* **2.** *gyógyul, felépül*
✧ Etim: Az → *üdít* ige tövével azonos, az → *üdvözít* ige tövével is összefüggő, önállóan nem adatolható, ismeretlen eredetű szótő származéka.

üdülő ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
1. Üdülés céljára létesített intézmény. *A szakszervezeti üdülőből szálloda lett. A Tudományos Akadémiának Balatonon és a Mátrában is van üdülője, ahol a dolgozók beutalóval minden évben két hetet kedvező áron üdülhetnek.*
2. Az ebben üdülő személy. *Mikor érkeznek az üdülők? Az üdülők az ügyeletes portástól kapták meg a szobakulcsokat.*
✧ Szin: **1.** *üdülőépület* **2.** *üdülővendég, nyaraló, nyaralóvendég*
✧ Ell: **2.** *dolgozó*

✧ Etim: Az → *üdül* ige származéka.

üdv ◆◆◆◆◆ fn *~ök, ~öt, ~e* (választékos)

1. Üdvösség. *Imádkozik a halott lelki üdvéért.*

2. Jólét, boldogulás. *Emelem poharam mindnyájunk üdvére.*

3. (régi) Üdvözlet. *Üdv neked, Caesar!* (tréfás) *Üdv az uraknak, csók a hölgyeknek!*

✧ Szin: **1.** *üdvözülés,* (választékos) *megdicsőülés* **2.** (választékos) *java valakinek* **3.** *köszöntés,* (népi) *adjonisten*, (idegen) *ave*

✧ Táj: *idv*

✧ Ell: **1.** (választékos) *kárhozat*

✧ Etim: Nyelvújítás kori elvonás az → *üdvözít*, → *üdvözöl*, → *üdvözül* igékből.

☝ Választékos köszönésként ma már elavult. Az *üdv neked* vagy a rövid *üdv!* elköszönő forma közvetlen, bizalmas hangulatú, barátok között használható. Lásd még az *üdvözlet* és az *üdvözöl* szócikket! – Az *ave* szinonima kiejtése: [áve].

üdvhadsereg ◆ fn

Katonás szervezettségű, vallási alapokon működő jótékonysági intézmény. *Az üdvhadsereg katonái ma már hazánkban is működtetnek hajléktalan szállásokat és ingyenkonyhákat.*

✧ Etim: Összetétel: → *üdv* + → *hadsereg*.

üdvös ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

(választékos) Hasznos, ajánlatos. *Üdvös dolog betartani ezeket a jogszabályokat.* (gúnyos) *Üdvös lenne, ha elmosogatnál.*

✧ Szin: *célravezető, kívánatos, előnyös,* (választékos) *áldásos*

✧ Ell: *káros, hiábavaló*

✧ Etim: Vagy nyelvújítás kori elvonás az → *üdvösség* főnévből, vagy az → *üdv* főnév származéka.

üdvöske ◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. Dédelgetett kedvenc. *A család üdvöskéje Zsófi, a legkisebb lány.*

2. Valamely közösség tehetséges, fiatal (női) tagja. *A társulat üdvöskéje ez az ifjú színésznő. A csapat üdvöskéje a világbajnoki címre is esélyes.*

✧ Szin: **1.** (idegen) *libling*

✧ Etim: Az → *üdvös* melléknév származéka.

üdvösség ◆◆◆◆ fn *–, ~et, ~e*

1. Túlvilági boldogság. *A katolikus egyház tanítása szerint az igaz ember elnyeri az üdvösséget.* • Szólás: (gúnyos) *Ez nem elég az üdvösséghez*: kevés vagy nem (elég) jó.

2. (választékos) Nagyfokú boldogság. *Az a nő volt az üdvössége, elvesztése végtelen bánatot okozott neki.*

✧ Szin: **1.** *üdv, üdvözülés,* (választékos) *megdicsőülés* **2.** (választékos) *beteljesedés*

✧ Táj: *idvesség*

✧ Ell: **1.** *kárhozat* **2.** *bánat, szomorúság, keserűség*

✧ Etim: A régi nyelvi *üdvöz* ‘üdvözölt; üdvözlet’ névszó származéka. Az *üdvöz* egy önállóan nem adatolható, ismeretlen eredetű, az → *üdít*, → *üdül* igék tövével összefüggő szótő származéka.

üdvözít ◆◆ ige *~eni* (választékos)

1. Az üdvösségbe juttat. *A kereszténység tanítása szerint a hit üdvözít.*

2. Boldoggá tesz. *A pénz nem üdvözít.*

✧ Szin: **1.** *megvált, üdvösséget szerez* **2.** *boldogít*

✧ Ell: **1.** (választékos) *kárhozatra juttat* **2.** *szerencsétlenné, boldogtalanná tesz*

✧ Etim: A régi nyelvi *üdvöz* ‘üdvözölt; üdvözlet’ névszó származéka. Az *üdvöz* egy önállóan nem adatolható, ismeretlen eredetű, az → *üdít*, → *üdül* igék tövével összefüggő szótő származéka.

üdvözítő I. ◆◆◆ mn (mn-i in is) *~ek, ~t, ~en* (választékos)

Ami üdvözít, illetve nagyon boldoggá tesz. *Az üdvözítő anyaszentegyház a kebelébe fogadta. A házasulandók kimondták az üdvözítő igent.*

✧ Szin: *boldogító*

✧ Ell: *szerencsétlenné tevő,* (választékos) *kárhozatra juttató*

✧ Etim: Az → *üdvözít* ige származéka.

üdvözítő II. ◆◆◆ fn *–, ~t, ~je*

(Vallásos szóhasználatban, tulajdonnévszerűen:) Jézus Krisztus. *Az Üdvözítőhöz imádkozik.*

✧ Szin: *Megváltó, Úr, Isten fia, Isten báránya, Messiás*

✧ Etim: Az → *üdvözít* ige származéka.

üdvözlet ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

Üdvözlő szavakból álló üzenet. *Üdvözletet hoztam egy ismerőstől.* (Levél végén:) *Szívélyes üdvözlettel.* ■ *Angyali üdvözlet*: (a Bibliában:) Gábor arkangyal látogatása Szűz Máriánál. *Sok reneszánsz festő megfestette az angyali üdvözletet, többek közt Leonardo da Vinci is.*

✧ Szin: *üdv, jókívánság, köszöntés*

✧ Etim: Az → *üdvözöl* ige származéka.

☝ Levél végén, az ún. levélzáradékban a legegyszerűbb és legáltalánosabb forma az *üdvözlettel*. Hangsúlyozottabban udvarias és valamivel barátságosabb a *szíves üdvözlettel* vagy a *szívélyes üdvözlettel* (a két jelző között ízlés szerint választhatunk). Mindezek használhatók hivatalos jellegű levélben is, rangosabb személy(ek)nek, hatóságnak írott levélben, kérvényben

azonban még udvariasabb a *tisztelettel* elköszönő forma. Az *üdvözletem* szóbeli köszönésforma kissé modoros, ritka, gyakran a tegező és magázó formák közötti választás elkerülésére használják. Megszólítással valamivel udvariasabb: *Üdvözletem, Géza bácsi.* Távollevők üdvözlésére általánosan használatos az *üdvözletem*, s a megfelelő jelzővel lehet kedves, szeretetteljes vagy tiszteletteljes: *baráti* vagy *meleg* vagy *szíves* vagy *tisztelő üdvözletem az otthoniaknak* vagy *a kedves feleségének* stb. Lásd még az *üdv* és az *üdvözöl* szócikket!

üdvözöl ◆◆◆◆◆ ige *~ni* (kissé választékos)

1. Köszönt valakit vagy köszöntését üzeni, küldi. *Kézcsókkal üdvözölte a hölgyeket. A sógorom üdvözli házasságkötése alkalmával. Üdvözlöm az egész családot.* (Levél végén:) *Szeretettel üdvözöl Piri néni.*

2. Egyetértéssel fogad valamit. *A német kormány üdvözölte a javaslatot, amit hazánk miniszterelnöke tett a tárgyaláson.*

✧ Szin: **1.** *köszön valakinek;* (kissé választékos) *tiszteltet,* (régi) *tisztelkedik* **2.** *helyesel; egyetért valamivel*

✧ Ell: **2.** *elutasít*

✧ Etim: A régi nyelvi *üdvöz* ‘üdvözölt; üdvözlet’ névszó származéka. Az *üdvöz* egy önállóan nem adatolható, ismeretlen eredetű, az → *üdít*, → *üdül* igék tövével összefüggő szótő származéka.

☝ Távol levők köszöntésére az *üdvözöl* igen sokoldalúan használható: tegező és magázó viszonyban, szóban és írásban egyaránt udvarias, és a helyzethez illő kiegészítésekkel kedvesebb vagy tiszteletteljesebb is lehet: *Üdvözlöm a többieket is. Tisztelettel üdvözlöm Professzor urat. A régi szeretettel üdvözlöm a családodat* stb. Szóbeli köszönésként az *üdvözlöm* eléggé ritka, kissé távolságtartó, de nem rideg, nem hivatalos. Csak magázó viszonyban használatos. Megszólítással valamivel udvariasabb: *Üdvözlöm, asszonyom! Üdvözlöm, Kovács úr!* Lásd még az *üdv* és az *üdvözlet* szócikket!

üdvözül ◆◆◆ ige *~ni*

1. Elnyeri az üdvösséget. *Jézus mondja: aki hisz, üdvözül.*

2. (régi) Rendkívüli boldogságot érez. *Annyira szereti, hogy már egy pillantásától is üdvözül.*

✧ Szin: **2.** (régi) *idvezül* • **1.** *Megváltást nyer. Mennybe jut.* **2.** *Boldog, mintha az angyalát látná.*

✧ Táj: *idvezil*

✧ Ell: **1.** *elkárhozik, kárhozatra jut* **2.** *boldogtalan* vagy *szerencsétlen lesz*

✧ Etim: A régi nyelvi *üdvöz* ‘üdvözölt; üdvözlet’ névszó származéka. Az *üdvöz* egy önállóan nem adatolható, ismeretlen eredetű, az → *üdít*, → *üdül* igék tövével összefüggő szótő származéka.

üget ◆◆◆ ige *~ni*

1. (Rendszerint ló) átlós lábait egyszerre emelve gyorsan, de nem vágtatva halad. *Az egyik ló üget, a másik csak poroszkál.*

2. (bizalmas) (Személy) kitartóan siet. *Ügess, fiam, az újságért!*

✧ Szin: **1.** *kocog,* (bizalmas) *trappol* **2.** *szalad, fut,* (bizalmas) *tép, trappol* • **2.** *Szedi a lábát.*

✧ Táj: **2.** *gesztet*

✧ Ell: **1.** *vágtat, poroszkál* **2.** *sétál, baktat, bandukol*

✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, ismeretlen eredetű szótő származéka.

ügető ◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. Ügetésre idomított ló. *Van két hátaslovam és egy ügetőm.*

2. (bizalmas) Ügetőverseny, illetve -pálya. *Gyakran jár az ügetőre.*

✧ Szin: **1.** (régi) *trapper* **2.** *ügetőpálya, lóverseny, lóversenypálya,* (bizalmas) *lovi*

✧ Etim: Az → *üget* ige származéka.

ügy ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. (Intézkedést kívánó) helyzet, dolog. *Személyes ügyben kereslek. Ne avatkozz mások ügyeibe! Zavaros ügyei vannak.*

2. Eldöntendő jogi kérdés. *Milyen ügyet tárgyal ma a bíróság? Peres ügy lett a vitából.*

3. Hivatalos tennivaló. *Ki vezeti a cégnél az ügyeket? Folyó ügyeket intézek.* • Szólás: (bizalmas, tréfás) *Folyó ügyeit intézi*: vizel.

4. (Nemes) cél. *Igaz ügyért harcol.*

5. ■ *A keze ügyében,* illetve *ügyébe*: ott, illetve oda ahol könnyen eléri. *Mindig a keze ügyében tartja az ollót. Rakd a kezem ügyébe a csavarhúzót!*

6. ■ *Ügyet sem vet valamire* vagy *valakire*: nem figyel rá. *Ügyet sem vetett az őt ért vádakra. Ügyet se vess erre a bugrisra!*

✧ Szin: **1.** *eset, tényállás,* (idegen) *kázus* **2.** *eljárás, jogvita, eset, helyzet, tényállás,* (idegen) *kázus* **3.** *intéznivaló, feladat, kérdés, probléma, ügylet*

✧ Táj: **1–3.** *igy*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán ősi, finnugor kori szó.

✧ Ö: bel + ügy, köz + ügy, kül + ügy, magán + ügy, pénz + ügy

ügyefogyott ◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Gyámoltalan (személy). *Ne légy már olyan ügyefogyott, bátran jelentkezz a pályázatra! Ügyefogyott mentegetőzésével csak rontott helyzetén.* (Főnévi használatban:) *Az ügyefogyottat segítsd, ne a nagyszájút!*

2. Nem egészen normális. *A falu bolondja egy ügyefogyott, sánta bácsi volt.*

✧ Szin: **1.** *szerencsétlen, tehetetlen, ügyetlen,* (népi) *nyámnyila,* (bizalmas) *mafla, lüke, slemil* **2.** *félkegyelmű, ütődött, féleszű, gyengeelméjű, együgyű*

✧ Táj: **1.** *sükebóka, nyámándi, nyámádi, nyámnyámszájú, bugyuta, buszma, ecebece* **2.** *eszevesze, gyüge, gigya, güggő, gyügyüge, gyüre*

✧ Ell: **1.** *talpraesett, rámenős határozott, leleményes* **2.** *okos, bölcs, leleményes*

✧ Etim: Összetétel; *ügye*: az → *ügy* főnév birtokos személyjeles alakja + *fogyott*: a → *fogy* ige származéka.

ügyel ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (választékos) Vigyáz valakire, valamire. *Ügyelj a gyerekekre, míg vissza nem jövök!* (népi) *Ügyeld a poggyászt!*

2. (választékos) Figyel valamire. *Arra ügyelj, amit mondanak!*

3. (bizalmas) Rendszerint kórházban, iskolában ügyeletet tart. *Ki ügyel ma a sebészeten?*

✧ Szin: **1.** *őrködik; óv, felügyel, őriz valakit, valamit* **2.** *odafigyel, hallgat; meghallgat valamit, valakit* **3.** (idegen) *inspekciózik* ● **1.** *Nyitva tartja a szemét.* **2.** *Kinyitja a fülét. Hegyezi a fülét. Szem előtt tart valamit.*

✧ Táj: **1.** *ápol* **2.** *halldokol, hóggat*

✧ Ell: **1.** *elhanyagol, őrizetlenül hagy*

✧ Etim: Az → *ügy* főnév nyelvújítás kori származéka.

ügyelet ◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Készenléti szolgálat. *A nagyobb gyógyszertárakban állandó éjszakai ügyelet van. Hívd azonnal az ügyeletet!*

2. (régi) Felügyelet. *Szigorú ügyelet alatt áll.*

3. (régi) Gondoskodás. *Megfelelő ügyeletben részesül.*

✧ Szin: **1.** *ügyeletes,* (idegen) *inspekció,* (Fv) *készültség,* (Fv bizalmas) *pohotovoszty* **2.** *ellenőrzés,* (ritka) *felvigyázás* **3.** *figyelem*

✧ Etim: Az → *ügy* főnév nyelvújítás kori származéka.

ügyeletes ◆◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, –*

1. Ügyeletet tartó, ügyeletben lévő (személy). *Az ügyeletes orvos vizsgált meg éjjel.* (Főnévi használatban:) *Az ügyeletest keresem.*

2. (bizalmas, rosszalló) Éppen soron levő. *Az ügyeletes zseni játszotta a főszerepet. Most ő az ügyeletes kedvenc az osztályban.*

✧ Szin: **1.** *szolgálatos, napos, hetes,* (idegen) *inspekciós* **2.** (bizalmas) *soros*

✧ Ell: **2.** *előző, következő*

✧ Etim: Az → *ügy* főnév nyelvújítás kori származéka.

ügyelő ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

(Előadóhelyen:) Az előadás technikai menetét irányító alkalmazott. *A színházi ügyelő felel az előadás zavartalan lebonyolításáért.*

✧ Etim: Az → *ügyel* ige származéka.

ügyes ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

1. Olyan, aki gyorsan és jól végzi a feladatát. *Ügyes fiú, már edzés előtt megcsinálja a leckéjét. Nahát, milyen ügyes kezed van! Ezt egy ügyes szerelő öt perc alatt megcsinálja.* (rosszalló is) *Ügyes fickó, mindig kimagyarázza magát.*

2. Fürge, jó mozgású. *A vidra ügyesen mozog a vízben. A fiam ügyes kosárlabdázó.*

3. Ötletességre való. *Ügyes szerkezet a mosogatógép.* (rosszalló is) *Ez aztán ügyes munka volt!*

✧ Szin: **1.** *hozzáértő, élelmes, gyakorlott, rutinos, rátermett, serény,* (idegen) *agilis* **2.** *gyors, mozgékony, serény,* (idegen) *agilis* **3.** *célszerű, praktikus* ● **1.** *Mindig a talpára esik. Aranyat ér a keze. A jég hátán is megél.* **2.** *Fürge, mint a gyík* vagy *csík.*

✧ Ell: **1.** *ügyetlen, kétbalkezes, gyakorlatlan, élhetetlen, bizalmas, mafla* **2.** *lassú, lomha* **3.** *ésszerűtlen*

✧ Etim: Az → *ügy* főnév származéka.

ügyes-bajos ◆ mn *~ak, ~at, –*

1. Hivatali utánajárást igénylő (mindennapi feladat). *Ügyes-bajos dolgait, például a postáját az unokája segített elintézni.*

2. (népi, régi) Ilyen ügy(ek)ben járó (személy). *A városházán sok ügyes-bajos ember fordul meg.*

✧ Szin: **1.** *elintéznivaló*

✧ Etim: Összetétel; *ügyes*: az → *ügy* főnév származéka + *bajos*: a → *baj* főnév származéka.

ügyesked|ik ◆◆ ige *~ni*

1. Ügyesen végzi a dolgát. *Te is ügyeskedj, a te hímzésed is szép lesz, ha igyekszel. A kislány az anyja körül ügyeskedik a konyhában.*

2. (rosszalló) Törtetve, mások kárán, helyezkedve jut előre, jut haszonhoz. *Addig ügyeskedett, míg előléptették. Addig ügyeskedik, míg bele nem bukik.*

✧ Szin: **1.** *sürgölődik* **2.** *mesterkedik, taktikázik,* (rosszalló) *helyezkedik*

✧ Táj: **1.** *sürmöl, sürmölődik*

✧ Etim: Az → *ügy* főnév származéka.

ügyességi ◆ mn *~ek, ~t, –*

Olyan dolog, amelyhez ügyesség kell. *Most ügyességi feladatok következnek.* ■ *Ügyességi szám*: az atlétika ugró- és dobószámai közül valamelyik. *Az ötödikesek ügyességi számot mutattak be, kislabdadobást.*

✧ Szin: *ügyességet megkövetelő*

✧ Etim: Az → *ügyes* melléknév származéka.

ügyész ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. (Büntetőeljárásban:) A vád képviselője. *Az ügyész kérte a tárgyalás elnapolását.*

2. Államhatalmi vagy politikai szervnek jogi ügyeket intéző (vezető) képviselője. *A párt ügyésze adta be a kérvényt.*

✧ Szin: **1.** *vádló, közvádló,* (régi, idegen; Fv, Őv bizalmas) *prokurátor,* (Ka) *prokuror* **2.** *jogtanácsos*

✧ Etim: Az → *ügy* főnév nyelvújítás kori származéka.

ügyészség ◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. A törvényesség érvényesülése fölött őrködő (helyi) igazságszolgáltatási szerv, illetve ennek hivatala, épülete. *Ezzel a problémával az ügyészségre kell menned.*
2. Ügyészi tisztség. *Megpályázta az ügyészséget.*
✧ Szin: (idegen, régi) *prokuratúra, fiskus*
✧ Etim: Az → *ügyész* főnév származéka.

ügyetlen ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül*
1. Esetlen, suta. *Ügyetlen táncos, olyan, mint egy mackó.*
2. Félresikerült, illetve sikertelen. *Ezt az ügyetlen megoldást tudtam csak kitalálni. Ügyetlen vállalkozó, csődbe ment a cége.*
✧ Szin: **1.** *gyámoltalan, sete-suta, kétbalkezes, teszetosza, mafla,* (bizalmas) *balfácán, béna,* (Er bizalmas) *mutuj*, (szleng) *töketlen,* (durva, szleng) *balfasz* **2.** *szerencsétlen, elhibázott, rossz, célszerűtlen* • *Egy rakás szerencsétlenség. Sír a kezében a dolog* vagy *a munka. Még a fingba is belebotlik.*
✧ Táj: **1.** *tébláb*
✧ Ell: **1.** *ügyes, hozzáértő* **2.** *élelmes, jól sikerült, sikeres*
✧ Etim: Az → *ügy* főnév származéka.

ügyetlenked|ik ◆◆ ige *~ni*
Ügyetlenül cselekszik, viselkedik. *Mit ügyetlenkedsz itt, te szerencsétlen! Sokat ügyetlenkedik tornaórán.*
✧ Szin: *gyámoltalankodik, mafláskodik, szerencsétlenkedik, csetlik-botlik,* (szleng) *töketlenkedik, bénázik* • *Egy rakás szerencsétlenség. Sír a kezében a dolog* vagy *a munka. Még a fingba is belebotlik.*
✧ Táj: *maflálkodik*
✧ Ell: *ügyeskedik*
✧ Etim: Az → *ügyetlen* melléknév származéka.

ügyfél ◆◆◆◆◆ fn
1. (hivatalos) Az, aki a hivatal szolgáltatásait igénybe veszi. *Az ügyfelek türelmetlenül várakoznak az iroda előtt. Cégünk levélben értesíti ügyfeleit a megbeszélés időpontjáról.*
2. (Jogi nyelvben:) A felperes és az alperes. *A tárgyaláson ügyvédeikkel megjelentek az ügyfelek.*
✧ Szin: **1.** *megrendelő, partner,* (bizalmas) *kuncsaft,* (idegen) *kliens,* (Fv, Ka, Őv bizalmas) *klient*
✧ Etim: Összetétel: → *ügy* + → *fél*[2].

üggyel-bajjal ◆◆ hsz
Sok erőfeszítés árán. *Nagy üggyel-bajjal sikerült végre kimásznia a veremből.*
✧ Szin: *nehezen, nehézkesen, alighogy, erőlködve*
✧ Táj: *innal-kínnal*
✧ Ell: *könnyen, könnyedén, egykettőre, simán*
✧ Etim: Összetétel; *üggyel*: az → *ügy* főnév ragozott alakja + *bajjal*: a → *baj* főnév ragozott alakja.

ügyköd|ik ◆ ige *~ni* (bizalmas)
Valamely (hivatali) munkát buzgólkodva, fontoskodva végez. *Ezen a pályázaton ügyködik már két hete.* | (tréfás) *Hol ügyködsz mostanában?*: hol dolgozol, mivel foglalkozol?
✧ Szin: *buzgólkodik, sürgölődik, ténykedik, fáradozik*
✧ Ell: *lustálkodik, tétlenkedik*
✧ Etim: Az → *ügy* főnév származéka.

ügylet ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
1. Kereskedelmi, illetve pénzügyi művelet. *Cégünk több száz milliós ügyletet bonyolít le egy dél-koreai vállalattal. A tőzsdei ügyleteit brókerrel intézteti.*
2. Jogviszonnyal kapcsolatos cselekmény. *Ezt a határidős ügyletet gyakorlott jogászra kell bízni. Az ügylettel a vállalati jogtanácsost bízták meg.*
✧ Szin: **1.** *üzlet,* (idegen) *operáció, tranzakció* **2.** *ügy*
✧ Etim: Az → *ügy* főnév nyelvújítás kori származéka.

ügynök ◆◆◆◆ fn *~ök, ~öt, ~e*
1. Üzletszerző, üzletkötő. *Egy ügynök megpróbált rám sózni egy csomó értéktelen festményt.*
2. Titkosszolgálat megbízásából tevékenykedő személy. *A titkos ügynök fedőneve: Skorpió.*
3. (kissé régi) A környezetében élők megfigyelésére beszervezett, róluk rendszeres jelentéstételre vállalkozó személy. *Nem minden volt szocialista országban teszik közzé az egykori ügynökök névsorát. Több politikusról kiderült, hogy ügynök volt az előző rendszerben.*
✧ Szin: **1.** *kereskedelmi utazó,* (Er bizalmas) *ádzsent,* (Fv, Ka bizalmas) *agent*, (régi) *vigéc, ágens, alkusz* **2.** *kém, hírszerző,* (bizalmas) *spion*, (Er bizalmas) *ádzsent,* (Fv, Ka bizalmas) *agent* **3.** *besúgó,* (bizalmas) *tégla,* (Er bizalmas) ádzsent, (Fv, Ka bizalmas) *agent*
✧ Etim: Az → *ügy* főnév nyelvújítás kori származéka.

ügynökség ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
1. Ügynöki munka. *Nem való már neki az ügynökség, nem bírja az örökös utazást.*
2. Ügynöki tevékenységgel foglalkozó szervezet. *Egy biztosítási ügynökségen kapott állást.*
3. (rosszalló) Kémszervezet. *A titkos ügynökséget bízták meg az ügy felderítésével. Leleplezték az ügynökséget.*
✧ Szin: **1.** *ügynökösködés* **2.** *iroda, képviselet, kirendeltség,* (idegen) *agentúra*

✧ Etim: Az → *ügynök* főnév származéka.

ügyvéd ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~je*

Jogi képviselettel hivatásszerűen foglalkozó jogvégzett személy. *A vádlott védelmét hivatalból kirendelt ügyvéd látja el.* ■ *Az ördög ügyvédje*: **a)** szentté avatási eljárás során hivatalból kifogásokat támasztó egyházjogász **b)** valakinek az álláspontját cáfolni igyekvő, mindenben hibát kereső személy.

✧ Szin: *jogász, jogtanácsos,* (régi) *jogtudor,* (régi, idegen) *fiskális, prókátor,* (régi, idegen; Fv, Va, Ka, Dv bizalmas) *advokát*

✧ Etim: Nyelvújítás kori összetétel; → *ügy* + *véd*: elvonással keletkezett a → *védelem*, → *védelmez* szavakból.

ük ◆◆ fn *~ök, ~öt, ~e*

1. Nagyszülő nagyanyja, nagyapja. *Egyik üke osztrák volt.*

2. (régi, választékos) Távoli ős. *Apai ükeim mind katonatisztek voltak.*

✧ Szin: **1.** *ükanya, ükapa, ükszülő* **2.** *elől, felmenő*

✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.

ükunoka ◆◆ fn

Unoka unokája. *Az emléktáblát a neves ember ükunokája leplezte le.*

✧ Szin: *leszármazott*

✧ Etim: Összetétel: → *ük* + → *unoka*.

ül[1] ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (Ember, esetleg állat) testének valamivel alátámasztott alsó részére nehezedve nyugalmi helyzetben van. *Merev háttal ül a széken. A vonaton menetiránnyal szemben szeretek ülni. A macska az ablakpárkányon ül.* ■ *Modellt ül*: képzőművész előtt ül, hogy az festményt vagy szobrot készítsen róla. *Modellt ült egy neves festőművésznek.* • Szólás: *Úgy ül, mint majom a köszörűkövön*: esetlenül, nevetségesen ül.

2. A rajta való üléssel koptat. *Fényesre ülte a nadrágját.*

3. (rosszalló is) Hosszabb ideig tartózkodik valahol. *Egész nap otthon ül.* (átvitt) *Már egy hete a nyakunkon ül, nem akar elmenni.* (Rendszeres tartózkodásra vonatkozóan:) (Fv) *A tanár úr nem itt ül, hanem a másik szobában.*

4. (bizalmas) Börtönben van. *Betörésért három évet ült.*

5. (Kifejezésekben:) ■ *Trónon ül*: uralkodik. *Nyakig ül az adósságban*: teljesen eladósodott. | (bizalmas) *Ül a pénzén*: kuporgatja a pénzét, fösvény. | *Ül a könyvön*: hosszasan magánál tart egy könyvet, amelyet sokáig olvas.

6. (régi) Bíráskodik valaki felett, illetve megszállva tart valamit. *Széket* vagy *törvényt ülnek felette. Ellenség üli a várat.*

7. Ülve elhelyezkedik valahol. *Asztalhoz ül. Bársonyszékbe ül a pápa az audiencia alatt. Lóra ült és elvágtatott. Mindannyian villamosra ültünk.*

8. Nem mozog. *A tégla szilárdan ül a falban.*

9. Célba talál. *Ez a találat ül, telibe találtad a céltáblát!*

10. (Fv) Helyes, rendben levő. *Nem ül az eredmény, pedig már többször is átszámoltam.*

11. (választékos) *Valami ül valahol*: ellepi, borítja. *Felhő ül a hegy csúcsán.* (átvitt) *Szomorúság ül a tekintetében. Könny ül a szemében. Gond ül (a) homlokán.*

✧ Szin: **1.** *üldögél, ücsörög, kiül,* (bizalmas is) *trónol,* (bizalmas) *csücsül, fenekel* **3.** *időzik, elül, elüldögél* **4.** *raboskodik,* (bizalmas) *rács mögött van, lakat alatt van, sitten van* **7.** *száll, felszáll, letelepszik* **10.** (bizalmas) *stimmel* **11.** *rátelepszik valahova; beborít, belep, elborít valamit*

✧ Táj: **1.** *kucorog, kuporog, gunnyaszt, gubbaszt*

✧ Ell: **1.** *áll, ácsorog* **4.** *szabadlábon van*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

ül[2] ◆◆◆◆ ige *~ni*

Ünnepel valamit, illetve (ünnepet) megtart. *Tort ül a család. Győzelmet ült a török sereg Buda elfoglalásakor.*

✧ Szin: *ünnepet ül, megünnepel, megrendez*

✧ Etim: A régi nyelvi, török eredetű *igy* 'szent' szó származéka. Az *igy* → *egyház* és → *ünnep* szavaink előtagjaként maradt fenn.

üldögél ◆◆◆◆ ige *~ni*

Huzamos ideig ül valahol. *Órákig tudok üldögélni a patakparton.*

✧ Szin: *ücsörög, elül,* (rosszalló) *gubbaszt*

✧ Táj: *ülöget*

✧ Ell: *álldogál, ácsorog*

✧ Etim: Az → *ül*[1] ige származéka.

üldöz ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. A nyomában van valakinek, valaminek. *Az ellenséget üldözik. Engem üldöz a balszerencse.* (választékos) *Szerelmével üldözi szegény asszonyt.*

2. Szigorúan tilt és büntet valamit. *A törvény üldözi a pénzhamisítást.*

✧ Szin: **1.** *kerget, kísér, zaklat, követ, űz, hajszol,* (bizalmas) *hajkurász* • **1.** (népi) *Meleg nyomát űzi.*

✧ Táj: **1.** *abajgat*

✧ Ell: **1.** *menekül, fut valaki, valami elől*

✧ Etim: Vagy az → *öl*[1], vagy az → *ül*[1] ige származéka.

üledék ◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

Folyadékból kivált és leülepedett réteg. *A seprő a bor üledéke, a zacc a feketekávéé. Többféle kőzet is üledékből keletkezett.*

✧ Szin: *lerakódás, maradék, alj,* (idegen) *szedimentum*
✧ Táj: *zákány*
✧ Etim: Az → *ül*[1] ige nyelvújítás kori származéka.

ülep ◆◆ fn *~ek, ~et, ~e* (kissé régi)
1. Valakinek a fara. *Verekedés közben valaki jól ülepen rúgta.*
2. Nadrágnak az alfelet takaró része. *Figyelj csak! Kiszakadt a nadrágod ülepe.*
✧ Szin: *fenék,* (bizalmas) *popó, popsi, koffer,* (szépítő) *hátsó, hátsó fél,* (tréfás) *alfél, hátsó fertály, sejhaj,* (durva) *segg, valag*
✧ Táj: *fundus, ület*
✧ Etim: Az → *ül*[1] ige származéka.
☝ A szinonimák használatáról lásd még a *far* szócikket!

ülepedik[1] ◆◆ ige *~ni*
1. (Folyadékban vagy gázban lebegő szemcsés anyag) folyamatosan leszáll, lerakódik. *A felkavart vízben a homok lassan ülepedett. A lovak elvágtattak, a por már ülepedik.*
2. (Fal) megsüllyed. *A frissen rakott fal ülepedik.*
✧ Szin: **1.** *ülepszik, alászáll* **2.** *ülepszik, megereszkedik, süpped*
✧ Ell: **1.** *felkavarodik*
✧ Etim: Az → *ül*[1] ige származéka.

ülepedik[2] ◆◆ ige *~ni* (népi, ritka)
Leül valahova. *Ülepedjék ide, öregapám, erre a fatönkre!*
✧ Szin: *telepszik, letelepedik, megtelepszik*
✧ Ell: *felkerekedik, elindul, feláll*
✧ Etim: Az → *ül*[1] ige származéka.

ülepít ◆ ige *~eni*
Szilárd alkotórészeit kiválasztja. *A szennyvizet tisztítás előtt ülepítik.*
✧ Szin: *szétválaszt, tisztít,* (idegen) *szedimentál*
✧ Ell: *felkavar*
✧ Etim: Az → *ül*[1] ige származéka.

ülés ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
1. Ülő helyzet, illetve ennek valamilyen módja. *Nehezemre esik az ülés, mert egész nap lovagoltam. Kényelmetlen az ülés ezen a sámlin.*
2. A festő előtt modellként tartózkodás. *Három ülésben készült el az arcképe.*
3. Ülőhely. *Ma már az autókban a hátsó ülésen is van biztonsági öv.*
4. Hivatalos tanácskozás. *Az ülés napirendjén három kérdés szerepelt. Az országgyűlés ma zárt ülést tart.*
✧ Szin: **1.** *ücsörgés, üldögélés,* (bizalmas) *csücsülés* **3.** *ülőalkalmatosság, ülőke* **4.** *értekezlet, gyűlés, konferencia, kongresszus*
✧ Táj: **1.** *kucorgás, kuporgás*
✧ Ell: **1.** *állás, ácsorgás* **3.** *állóhely*
✧ Etim: Az → *ül*[1] ige származéka.
✧ Ö: török + ülés

ülésezik ◆◆◆ ige *~ni*
1. Tanácskozást tart. *A parlament ülésezik ma délután.*
2. (Személy) üléseken vesz részt. *Te folyton ülésezel, alig vagy itthon.*
✧ Szin: **1.** *ülést tart, gyűlésezik, értekezik, tanácskozik, tárgyal*
✧ Etim: Az → *ülés* ‘hivatalos tanácskozás’ főnév származéka.

ülésszak ◆◆ fn
1. (hivatalos) Az az időszak, amikor valamely testület ülésezik. *A parlament a következő ülésszakon napirendre tűzi a törvényjavaslatot.*
2. Előadásokat tartalmazó üléssorozat. *Intézetünkben tudományos ülésszak kezdődik.*
✧ Szin: **1.** (idegen) *szesszió* **2.** (idegen) *konferencia, kongresszus*
✧ Etim: Összetétel: → *ülés* ‘hivatalos tanácskozás’ + → *szak*[1].

üllő ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
1. Vaskos acéltömb, melyen az izzó vasat kalapálják. *A kovácsműhelyben cseng a csónak formájú üllő.*
2. A középfül egyik hallócsontja. *A hallócsontocskák: a kalapács, az üllő és a kengyel.*
✧ Szin: **2.** *üllőcsont*
✧ Etim: Az → *ül*[1] ige folyamatos melléknévi igenevének főnevesülésével keletkezett.

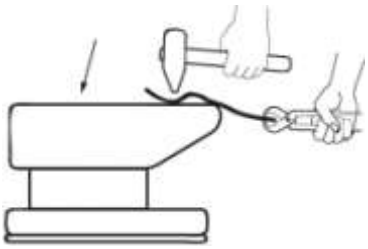

ülnök ◆◆ fn *~ök, ~öt, ~e* (régi)
1. A bíróság munkájában részt vevő, de nem jogi képzettségű személy. *A két ülnök az egész tárgyalás alatt egy szót sem szólt.*
2. Gyámhatóság tagja. *Árvaszéki ülnök intézte régen az árvák és gondnokság alá helyezettek ügyeit.*
✧ Szin: **1.** *esküdt,* (idegen) *asszesszor* **2.** (hivatalos) *gyámügyi előadó*
✧ Etim: Az → *ül*[1] ige nyelvújítás kori származéka.

ülő I. ◆◆◆ mn *~k, ~t, –*
Huzamos üléssel járó. *Az ülő életmód veszélyei közé tartoznak a gerincbetegségek. Ülő munkát végzek.*
✧ Ell: *álló, fekvő*
✧ Etim: Az → *ül*[1] ige származéka.

ülő II. ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
1. Aki valahol ül. *Az ülők izgatottan nyújtogatták a nyakukat, de az állók jól láttak.*
2. (népi) Létraszerű éjszakai pihenőhely baromfi számára. *A tyúkok felszálltak az ülőre.*
✧ Szin: **2.** *tyúkétra,* (népi) *ülés*
✧ Etim: Az → *ül*[1] ige származéka.

ülőke ◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
1. Ülőalkalmatosság fedőlapja. *A vécékagyló ülőkéjét kicseréltük az új lakásba költözéskor.*
2. Kis, támlátlan ülőalkalmatosság. *Szék helyett ez az ülőke is megteszi.*
3. (tréfás) Ülep. *Ne vihláncoljatok már, üljetek le kicsit az ülőkétekre!*
✧ Szin: **1.** *ülés, ülőhely, ülődeszka,* (vécékagylón) *vécédeszka* **2.** *sámli, hokedli, puff, zsámoly* **3.** (bizalmas) *fenék, popsi, popó*
✧ Táj: **2.** *sámi, sámedli, zsámelli*
✧ Etim: Az → *ül*[1] ige nyelvújítás kori származéka.

ültet ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Valahová ülésre késztet valakit. *Asztalhoz ülteti a vendéget. A vádlottak padjára ültetik, mert bűncselekménnyel vádolják.*
■ *Trónra ültet valakit*: hatalommal felruházza. *Trónra ültették a legidősebb herceget apja halála után.*
2. (Növény magját vagy hajtását) szaporítás céljából a földbe dugja. *Virágot ültet. Diófát ültet a kert végébe.*
3. (népi) Kotlót helyez a kikeltendő tojásokra. *Tyúkot ültet a nagymamám, nemsokára lesznek kiscsibék.*
✧ Szin: **1.** *leültet* **2.** *palántáz, elvet,* (régi) *plántál, veteményez, telepít, dugványoz* **3.** *keltet* • **1.** *Helylyel kínál.*
✧ Táj: **2.** *palántál, plántol, dugicál* **3.** *keltet*
✧ Etim: Az → *ül*[1] ige származéka.

ültetvény ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
1. Nagyobb területen termesztett mezőgazdasági növények állománya. *Az ültetvény jövőre fordul termőre. Arról az ültetvényről rekordtermést szüreteltünk.*
2. Egyfajta haszonnövény (gyapot, cukornád stb.) termesztésére létesített nagybirtok. *A trópusi ültetvényeket még a XIX. században is rabszolgamunkával művelték.*
3. (ritka) Kiültetett fiatal növény. *Jól fejlődnek az ültetvények, nemsokára elérik végleges magasságukat.*
✧ Szin: **1.** (idegen) *plantázs* **2.** *farm*
✧ Etim: Az → *ül*[1] ige nyelvújítás kori származéka.

ültő mn ◆ *–, –, –*
(Kifejezésekben:) ■ *(Egy) ültő helyében*: úgy, hogy közben nem mozdul el. *Egy ültő helyében megevett egy libát. Ültő helyében elaludt a metrón a kimerültségtől.*
✧ Szin: *egy helyben ülve*
✧ Ell: *álltó (helyében)*
✧ Etim: Az → *ül*[1] ige származéka.

ünnep ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
1. Valamely (történelmi) esemény, személy emlékezetének szentelt nap. *Március 15-e és október 23-a nemzeti ünnepeink. A karácsony és a húsvét egyházi ünnepek. Ma kedd van, de ünnep, nem kell iskolába menni.* | *Ünnepek*: több napig tartó (egyházi) ünnep napjai. *Az ünnepekre hazautazom a szüleimhez. A bolt az ünnepek alatt zárva tart.*
2. Szűkebb (családi vagy munkahelyi) közösség valamely tagjának jeles napja. *Holnap ünnep lesz nálunk, Gergely-napot tartunk.*
✧ Szin: **1.** *munkaszüneti nap, ünnepnap, szabadnap* **2.** *névnap, születésnap, évforduló, alkalom*

✧ Ell: **1.** *hétköznap, munkanap*
✧ Etim: Elhomályosult összetétel; *igy* ‘szent’: régi nyelvi, török eredetű szó + → *nap*.

ünnepel ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (Ünnepet) megtart. *Feleségem születésnapját ünnepeljük.* (Tárgy nélkül:) *Ti hol ünnepeltek karácsony este? Ma nem dolgozunk, ünnepelünk.*

2. Valakit köszönt. *A híres énekest a tömeg üdvrivalgással, tapssal ünnepli.*

✧ Szin: **1.** (idegen) *jubilál* **2.** *dicsőít, éljenez, istenít, magasztal,* (rosszalló) *tömjénez,* (idegen) *sztárol*
✧ Etim: Az → *ünnep* főnév származéka.

ünnepély ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

Nagyobb szabású ünnepség. *Az iskolai ünnepélyen az énekkar is szerepelt.*

✧ Szin: *ünnep, megemlékezés,* (választékos) *ceremónia*
✧ Etim: Az → *ünnep* főnév származéka.

ünnepélyes ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

1. Az ünnepi alkalomhoz méltó. *Az államfőt ünnepélyes külsőségek között fogadták a repülőtéren. A menet ünnepélyes lassúsággal közeledik. Ünnepélyes csendben kísérték a híres ember koporsóját.*

2. Ünnepi formaságokkal történő. *Az orvostanhallgatók ünnepélyes esküt tettek.*

✧ Szin: **1.** *ünnepi, méltóságteljes, magasztos, emelkedett, fennkölt*
✧ Ell: **1.** *hétköznapi, mindennapi*
✧ Etim: Az → *ünnepély* főnév származéka.

ünneplő ◆◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n* vagy *~en*

1. Ünnepen részt vevő. *Tisztelt ünneplő közönség!* (Főnévi használatban:) *Megkérem az ünneplőket, foglaljanak helyet.*

2. Ünnepen viselt. *Hol az ünneplő öltönyöm?* (Főnévi használatban:) *A falusiak ünneplőt öltenek, a városiak gálába vágják magukat.*

✧ Szin: **1.** (idegen) *jubiláló* **2.** *ünnepi, gála, dísz,* (régi) *kimenő,* (szleng) *harci dísz*
✧ Táj: **2.** *vasárnaplós, kapkodó*
✧ Ell: **2.** *hétköznapi*
✧ Etim: Az → *ünnep* főnév származéka.

ünnepség ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

Ünnep alkalmából tartott rendezvény. *Az ünnepségen a vállalat igazgatója is megjelent. Vasárnap, a nagyapa születésnapján családi ünnepség lesz nálunk.*

✧ Szin: *ünnepély, parádé, gála,* (választékos) *ceremónia*
✧ Táj: *devernyáció*
✧ Etim: Az → *ünnep* főnév származéka.

ünő ◆ fn *~k, ~t, ~je*

A szarvas fiatal nősténye. *Az ünő kecsesen lépkedett az erdei tisztáson.*

✧ Szin: *szarvastehén, szarvasünő, szarvassuta,* (régi) *gím, szarvasgím*
✧ Etim: Honfoglalás előtti török jövevényszó.

űr ◆◆◆◆ fn –, *~t, ~je*

1. (régi, választékos) Tágas mélység, távolság, illetve hiány. *Nagy űr támadt közöttük, mivel évekig nem látták egymást. Édesapánk halálával pótolhatatlan űrt hagyott maga után.*

2. Világűr. *Az űrhajónak már három napja nyoma veszett az űrben.*

✧ Szin: **1.** *szakadék* **2.** *világmindenség,* (idegen) *kozmosz*
✧ Etim: Szóelvonással keletkezett az → *üreg* főnévből.

űrállomás ◆◆◆◆ fn

Föld körüli pályán keringő nagyméretű műhold tudományos feladatok elvégzésére és űrhajók közlekedésének lebonyolítására. *Az űrállomás távközlési feladatok ellátására is alkalmas. Az űrhajósok az űrállomásról továbbították a kőzetmintákat, amelyeket a Holdon találtak.*

✧ Etim: Összetétel: → *űr* + → *állomás*.

üreg ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Üres tér valamely szilárd anyagban. *A vízmosás mély üreget vájt a talajba. Az üregi nyúl, a hörcsög, az ürge föld alatti üregeket készít magának.*

2. Emberi, állati testben levő (zárt) mélyedés. *A szem, a has, a gyomor üregе ma már modern orvosi eszközökkel vizsgálható.*

✧ Szin: **1.** *akna, barlang, odú, gödör, mélyedés, medence, vájat,* (régi) *kaverna, vápa,* (idegen) *grotta,* (népi) *padmaly*
✧ Táj: **1.** *pandal, padúr*
✧ Ell: **1.** *kiemelkedés*
✧ Etim: Az → *üres*, → *ürít*, → *ürül* szavak tövével azonos ismeretlen eredetű szótő származéka.

üres ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

1. Olyan, amiben, illetve amin nincs semmi, senki vagy hiányzik az, ami, aki benne, illetve rajta szokott lenni. *Üres a poharam, tölts légy szíves bort! Gyertek fel nyugodtan, üres a lakás. Az új házban még csak az üres falak állnak.* | *Üres a zsebe*: nincs pénze. ■ *Üres kézzel*: anélkül, hogy hozna valamit. *Nem jöttem üres kézzel, ezt az ajándékot hoztam az ünnepeltnek.*

2. Valamely anyag nélküli (étel, ital). *Reggelire pirítóst eszik üres kávéval. Egy szelet üres kenyeret rágcsál.*

3. Szabad (idő). *Üres óráiban az éremgyűjteményével pepecsel.*

4. Valamilyen, főként lelki, szellemi tartalom nélküli. *Mióta elhagytál, üres az életem. Ez csak üres fenyegetés, nem kell tőle megijedni. Üres fecsegés, amit az az üresfejű lány mondott.*

✧ Szin: **1.** *kongó, néptelen, lakatlan, elhagyatott, puszta, csupasz* **2.** *puszta, csupasz* **3.** *kitöltetlen, kihasználatlan* **4.** *tartalmatlan, örömtelen, értelmetlen, puszta, csupasz, kietlen, sivár*

✧ Ell: **1.** *tele, teli, tömött* **3.** *elfoglalt, betöltött, kitöltött* **4.** *tartalmas, értelmes*

✧ Etim: Az → *üreg*, → *ürít*, → *ürül* szavak tövével azonos ismeretlen eredetű szótő származéka.

✧ Ö: lég + üres

üresedés ◆◆ fn *~ek, ~t, ~e* (hivatalos)

Megüresedett állás. *A hivatalban üresedés volt, de már betöltötték.*

✧ Szin: *megürülés*

✧ Ell: *betöltés, elfoglalás*

✧ Etim: Az → *üres* melléknév *üresedik* származékának továbbképzett alakja.

üresjárat ◆◆ fn

1. Járműnek, gépnek terhelés vagy hasznos munka végzése nélküli járatása. *Ez a motor üresjáratban is sokat fogyaszt.*

2. Hasznos, tényleges cselekvés nélkül töltött idő. *A hivatali munkában sok az üresjárat, amikor nem haladunk a feladatok végzésével.*

✧ Szin: **2.** *felesleges* vagy *terméketlen* vagy *kihasználatlan idő*

✧ Etim: Összetétel: → *üres* + → *járat*[2].

ürge ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. Föld alatti üregekben élő, szürkés bundájú mókusféle kártékony rágcsáló. *A szomszéd kertben fogtak egy ürgét. „A vizet mért hozta ki? Ürgét akar önteni”* (Petőfi S.: Arany Lacinak). • Szólás: *Olyan, mint az ázott ürge*: csapzott, csuromvizes.

2. (bizalmas) Ember, férfi. *Ismered azt az ürgét?*

✧ Szin: **2.** (bizalmas) *hapsi, krapek, mókus, tag, pasas, pasi, pacák, muki,* (szleng) *arc, ipse, fazon*

✧ Táj: **2.** *embercse*

✧ Etim: Valószínűleg honfoglalás előtti török jövevényszó.

űrhajó ◆◆◆◆ fn

A világűrben való közlekedésre szolgáló szerkezet. *A közeljövőben űrhajók indulhatnak a Naprendszer távolabbi bolygóira is.*

✧ Szin: *űrrepülő, rakéta, űrrakéta, kozmikus rakéta*

✧ Etim: Német mintára keletkezett összetétel: → *űr* + → *hajó*.

ürít ◆◆◆ ige *~eni*

1. Valamit üressé tesz. *A kukát hétfőn reggel ürítik.* (választékos) *Ürítsük e poharat az ünnepelt egészségére!*

2. Valamit eltávolít valahonnan valahova. *A szemetet a gödörbe ürítette a zsákból.*

3. (választékos) Vizeletét, ürülékét eltávolítja a szervezetéből. *Ne hagyd, hogy a kutya a járdára ürítsen!*

✧ Szin: **1.** *kiönt, kitisztít, kiiszik, kieszik* **2.** *kiönt, kitisztít, kivesz, kiemel* **3.** *vizel, székel,* (választékos) *szükségét végzi,* (bizalmas) *pisil, kakil*, (durva) *pisál, hugyozik, brunyál; kakál, szarik*

✧ Táj: **3.** *könnyít, húgyik, húgyol, pisiz, pisszen, piskál*

✧ Ell: **1., 2.** *tölt, megtölt, telít*

✧ Etim: Az → *üreg*, → *üres*, → *ürül* szavak tövével azonos ismeretlen eredetű szótő származéka.

űrlap ◆◆◆ fn

Kérdéseket tartalmazó, kitöltendő nyomtatvány. *A jelentkezőknek űrlapokat kell kitölteniük.*

✧ Szin: *kérdőív, formanyomtatvány,* (Őv; Er, Fv, Va, Dv, Mv bizalmas) *formulár,* (postai pénzbefizetési:) (Mv) *polozsnica*, (idegen) *blanketta*, (szleng) *lepedő*

✧ Etim: Összetétel: → *űr* + → *lap*.

űrméret ◆ fn

Valamely lőfegyver csövének belső átmérője, illetve az ehhez tartozó lövedék átmérője. *A pisztoly csövének űrmérete 9 mm. Ez géppuskalövedék, melynek űrmérete 14,5 mm.*

✧ Szin: *térfogat,* (idegen) *kaliber*

✧ Etim: Német mintára keletkezett összetétel: → *űr* + → *méret*.

űrmérték ◆◆ fn

Folyadék vagy szemes anyag térfogatának mértékegysége. *A régi űrmértékeket kiszorította a liter.*

✧ Szin: *űrtartalom, köbmérték*

✧ Etim: Német mintára keletkezett összetétel: → *űr* + → *mérték*.

ürmös ◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

Ürömmel (is) fűszerezett (rendszerint szeszesital). *Az ürmös pálinka jó meghűlés ellen.* (Főnévi használatban:) *Egy pohár ürmös étkezés előtt kiváló étvágygerjesztő.*

✧ Szin: *ürmösbor,* (idegen) *vermut*

✧ Etim: Jelentéstapadással vonódott el az *ürmös bor* jelzős szerkezetből (*ürmös*: az → *üröm* főnév származéka + → *bor*).

üröm ◆◆◆ fn *ürmök, ürmöt, ürme* vagy *~e*

1. Fészkes virágzatú, ezüstös molyhos levelű, illatos gyógynövény. *A fehér üröm latin neve: Artemisia absinthium.*

2. E növény keserű kivonata. *Az ürmöt étvágygerjesztőnek és gyomorerősítőnek használják.*

3. (választékos) (Kifejezésekben:) Keserűség. ■ *Üröm az örömben* vagy *üröm vegyül az örömbe*: bánat, csalódottság (ér valakit) az örömteli esemény közben. *Üröm az örömben, hogy bár eljöttetek, a kisfiút nem hoztátok magatokkal. Örömébe üröm is vegyült, amikor megtudta, hogy a nagy eseményre párja nem tudja elkísérni.*

✧ Szin: **3.** (régi) *ürömpohár*

✧ Táj: **1.** *istenfa*

✧ Ell: **3.** *öröm, vidámság, boldogság*

✧ Etim: Valószínűleg honfoglalás előtti török jövevényszó.

űrtartalom ◆ fn

Valamely (üreges) dolog például edényféle belső térfogata, befogadóképessége. *A hordó űrtartalma két hektoliter.*

✧ Szin: *űrmérték, köbtartalom,* (idegen) *kapacitás*

✧ Etim: Német mintára keletkezett összetétel: → *űr* + → *tartalom*.

ürü ◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

Herélt kos. *Pecsenyének legjobb az ürü combja.* ● Szólás: (népi) *Az ürüt is megfeji*: kihasznál minden alkalmat.

✧ Szin: *juh*

✧ Táj: *berbécs, berbécsjuh*

✧ Etim: Honfoglalás előtti török jövevényszó.

ürügy ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Színlelt ok. *Különféle ürügyekkel egyre halogatta a találkozást. A lakásba gázóra-leolvasás ürügyén jutott be.*

2. (választékos) Alkalom. *A költészet napja ürügyén az olvasói ízlés változásáról is szólt.*

✧ Szin: **1.** *álok, kifogás,* (idegen) *alibi* **2.** (választékos) *ok, indok,* (idegen) *apropó*

✧ Táj: *örv*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű. Vagy az → *örv* ‘alkalom, ürügy’ főnév régi nyelvi *ör*, *ürü* változatának származéka, vagy szószaporító összetétel, melynek utótagja az → *ügy* főnév.

ürül ◆◆ ige *~ni*

1. Egyre üresebbé válik. *Ürül a pénztárcám. Ürül a terem, lassan mindenki hazaindul.*

2. (ritka, szépítő) Emésztőszervei, bélcsatornája üressé válik. *A beteg nehezen ürül, hashajtót kell szednie.*

✧ Szin: **1.** *üresedik, kiürül, fogyatkozik*

✧ Ell: **1.** *telik, töltődik*

✧ Etim: Az → *üreg*, → *üres*, → *ürít* szavak tövével azonos ismeretlen eredetű szótő származéka.

ürülék ◆◆ fn *~ek, ~et, ~e* (választékos)

Széklet. *Az ürülék a végbélen át távozik.*

✧ Szin: (választékos) *bélsár,* (szépítő) *piszok, nagydolog*, (bizalmas) *kaki*, (durva vagy gyermeknyelvi) *kaka*, (durva) *szar, fos*, (idegen) *fécesz, fekália,* (szleng) *boja, drekk*

✧ Táj: *ganéj, tisztulat, plötty*

✧ Etim: Az → *ürül* ige származéka.

üst ◆◆◆◆ fn *~ök, ~öt, ~je*

1. Domború fenekű (nagyobb) fémedény. *Szilvalekvár fő az üstben.*

2. Ipari berendezések nagyobb fémedénye, tartálya. *Az üstben folyékony, izzó állapotban látható a vas.*

✧ Szin: **1.** *kondér, bográcsfőzőüst* **2.** *kazán, katlan*

✧ Táj: **1.** *katla, kotlár, kotli*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

üstök ◆◆ fn *~ök, ~öt, ~e*

1. (régi, bizalmas) A homlok feletti hosszú haj. *Szedd rendbe az üstöködet!* ■ *Üstökön kapják egymást*: összeverekednek. ● Szólás: *Üstökön ragadja a szerencsét*: kihasználja a lehetőséget.

2. Homlokra boruló szőrzet. *A ló sörényébe és üstökébe színes szalagot fontak a lovasjátékon.*

3. (ritka) Az üstökös csóvája. *A hulló csillag üstökét csak egy pillanatra láttuk.*

4. (népi) Nád-, illetve zsúptetőnek az oromra lenyúló része. *Darazsak fészkeltek az üstök alá.*

✧ Szin: **1.** (bizalmas) *bozont,* (bizalmas) *csimbók* **3.** *fénycsóva*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

üstökös I. ◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

1. Olyan, akinek, aminek üstöke van. *Az istállóból kikandikált a ló üstökös feje.* (népi) *Az üstökös háztetőt nádból kötött csomó ékesíti.*

2. (Az állattanban:) Fején hosszú szőr- vagy tolldíszt viselő (állat). *Zoológusként az üstökös gémek viselkedését tanulmányozza.*

✧ Szin: **1.** *bozontos, csimbókos*

✧ Etim: Az → *üstök* főnév származéka.

üstökös II. ◆◆◆◆ fn *~ök, ~t, ~e*

1. Szilárd magból, gázburokból és csóvából álló égitest, amely a Nap körül, elnyújtott ellipszis alakú pályán kering. *A Halley angol csillagászról elnevezett üstökös 76 évenként kerül a Föld közelébe.*

2. (választékos) Ragyogó, de rövid pályát befutó művész. *Petőfi üstökösként tűnt fel a magyar költészetben.*

✧ Szin: **1.** *hulló csillag,* (régi) *kométa*

✧ Etim: Az → *üstök* főnév származéka.

üszkös[1] ◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

1. Parázsló. *A tűz kialudt, de a parázsban üszkös fadarabok rejtőznek.*

2. Elszenesedett. *A tűzvész után csak üszkös romok maradtak.*

3. Elhalt szövetű. *A sérült testét üszkös sebek borítják.*

✧ Szin: **1.** *hamvadó* **2.** *kormos, megégett* **3.** *üszkösödő*

✧ Táj: **1.** *hammadó* **2.** *hamvakodott*

✧ Etim: Az → *üszög* főnév származéka.

üszkös[2] ◆ mn *~ek, ~et, ~en*

Üszögtől megtámadott (növény). *Az üszkös kukorica szárán öklömnyi fekete daganatok keletkeznek.*

✧ Szin: *üszögös*

✧ Etim: Az → *üszög* főnév származéka.

üsző ◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

Még nem borjazott, fiatal tehén. *Az istállóban van két jól tejelő tehén és két remek üsző, jövőre azoknak is lehet borjuk.*

✧ Szin: (régi, népi) *ünő*

✧ Etim: Egy ősi, ugor kori szótő származéka.

üszög ◆ fn *~ök, ~öt, ~e*

1. Gomba okozta növénybetegség. *Egészen elfeketedett a búza az üszögtől.*

2. (régi) Üszkös testrész, szövet. *Megfagyott a lábujja, és az üszög miatt le kellett vágni.*

3. (régi) Hamvadó parázs. *A tűz helyén csak üszök maradt.*

✧ Szin: **1.** *ragya, rozsda,* (ritka) *üszök* **2.** *üszkösödés, szövetelhalás,* (idegen) *gangréna,* (ritka) *üszög* **3.** *izzó hamu,* (ritka) *üszök*

✧ Táj: **3.** *hamv*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

üszök ◆ fn *üszkök, üszköt, üszke*

1. (ritka) Hamvadó parázs, illetve annak egy darabja. *Az üszökből végül hamu lesz.*

2. (választékos) Tűzvészben elpusztult tárgyak, építmények parázsló, romos maradványa. *A felperzselt város üszkei fogadták Napóleont.*

3. Szövetelhalás. *Elfertőzött sebeken üszök alakulhat ki.*

✧ Szin: **3.** *üszkösödés, üszög,* (idegen) *gangréna*

✧ Etim: Az → *üszög* főnév szóvégi *g* hangjának zöngétlenedésével keletkezett.

üt ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Lendületesen többször rásújt valamire, valakire. *Öklével üti az ajtót. A kutyáját korbáccsal üti.*

2. ■ *Lovaggá üt valakit*: karddal megérintve a lovagi rend tagjává avat. *Érdemei elismeréseként a király lovaggá ütötte a kiváló katonát.*

3. Valamely testrészével vigyázatlanul beleütközik valamibe. *A gyerek az asztal sarkába ütötte a fejét.*

4. Ütővel valahová juttat valamit. *A hálóba üti a labdát.*

5. Belever valamit valamibe. *Karót üt a földbe, amikor kötözi a paradicsomot.*

6. Megszólaltat valamit. *Az üstdobot, cintányért üti.*

7. (Óra) valamely időpontot hangosan jelez. *Éjfélt üt az óra.* • Szólás: (Fenyegetésként:) *Ütött az utolsó órája*: hamarosan meghal.

8. Belecsap valami valamibe, illetve hirtelen ér valami valamit, valakit. *Villám ütött a toronyba.* ■ *Üsse kő*: nem bánom! | *Szél ütötte*: agyvérzés érte. | (bizalmas) *Mi ütött beléd?*: miért viselkedsz így, mi lelt hirtelen?

9. ■ *Valami üti a tenyerét* vagy *a markát*: (nagyobb) pénzösszeget kap. *Nagy pénz üti a markát a nyertesnek. A nyomravezetőnek nagy jutalom üti a tenyerét.*

10. *Valakin üt*: rátámad. *Rajtuk ütött az ellenség.*

11. (Nyílást) vágással létrehoz. *A téli horgászathoz léket ütnek a jégen.*

12. Présel valamit valamiből. *Tökmagból sűrű, zöldes olajat ütnek.*

13. ■ *Tojást üt valamibe*: héját feltörve beleereszti a tojást valamibe. *Üss az erőlevesbe egy tojást!*

14. (Kifejezésekben:) Létesít, rendez valamit. ■ *Zajt üt*: kelt. *Nagy zajt ütöttek a vonyító kutyák.* | *Tábort üt*: létesít, felállít. *Ezen a helyen ütött tábort a császári sereg.* | (régi) *Pártot üt valaki ellen*: fellázad. *Bánk bán és a főurak pártot ütöttek Gertrudis ellen.*

15. (Sakkban:) Valamely bábujával egy másik bábu helyére lép, és ezzel azt kizárja a játékból. *A gyaloggal ütöm a bástyát.* (Kártyában:) Értékesebb lap lévén viszi az alacsonyabb értékűt. *A király üti az alsót.*

16. Valamely szín nem illik egy másik színhez. *A szoknyám színe üti a blúzomét. A rózsaszín és a kék ütik egymást.*

17. *Valakire üt*: (származása révén) hasonlít rá. *A fiú az apjára ütött.*

✧ Szin: **1.** *ver, vág, sújt, csap,* (bizalmas) *páhol, püföl,* (szleng) *zamekol; bepancsol valakinek* **3.** *nekimegy, belever* **8.** *belevág* **10.** *megtámad* **11.** *vág*

✧ Táj: **1.** *husángol, rittyent, kupál, kókányol*

✧ Ell: **1.** *simogat, cirógat* **5.** *kihúz* **16.** *illik, megy valamihez* **17.** *elüt, különbözik*

✧ Etim: Valószínűleg ősi, finnugor kori szó.

✧ Ö: agyon + üt, rajta + üt

üteg ◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

Tüzérségi alapegység a hadseregben. *Ez az üteg négy páncéltörő ágyúval rendelkezik.*

✧ Szin: *ágyúüteg,* (régi) *battéria*

✧ Etim: Az → *üt* ige nyelvújítás kori származéka.

ütem ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. A ritmus alapegysége, amely két nyomatékos mozzanat közé esik. *A keringő üteme ľ-es. A szívverés üteme egyre gyorsult.*

2. Valamely folyamat, tevékenység szakasza. *Az atomerőmű-építés második üteme is befejeződött.*

3. Sebesség. *Ha ebben az ütemben dolgozol, hamar kimerülsz.*

4. (Sportban:) A kellő idő. *A védő jó ütemben csúszott be, és szabályosan szerelt.*

✧ Szin: **1.** *taktus* **2.** *menet,* (idegen) *etap* **3.** *iram, lendület, tempó*

✧ Etim: Az → *üt* ige nyelvújítás kori származéka.

ütközet ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

Kisebb csata. *A háború első ütközetei még nem követeltek súlyos áldozatokat.*

✧ Szin: *összecsapás, tusa, tűzpárbaj, harc, viadal*

✧ Etim: Az → *üt* ige származéka.

ütköz|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Nekimegy valaminek. *Az autó fának ütközött. A sötétben tapogatózva egy asztalba ütközött.*

2. *Valamibe ütközik*: valami akadályozza, korlátozza. *A terv végrehajtása nehézségbe ütközik.* (hivatalos) *Az ön eljárása törvénybe ütközik.*

3. (Több esemény) egy időben van. *Az angol- és a németóra ütközik.*

4. (bizalmas) Szembeszáll valakivel. *Elvei védelmében mindenkivel ütközik.*

5. (népi) (Szőrzet) serked. *Ennek a legénynek már ütközik a szakálla.*

✧ Szin: **1.** *nekiütközik, verődik, koccan* **3.** *egybeesik* **4.** (bizalmas) *összecsap* **5.** (népi) *serken, pelyhedzik*

✧ Táj: **1.** *kocódik* **5.** *szökik, serkedezik*

✧ Etim: Az → *üt* ige származéka.

ütköző I. ◆◆ mn (mn-i in is) *~k, ~t, ~en*

Az ütközést felfogó. *Az ütköző felületek nagy igénybevételt is elviselnek.*

✧ Szin: *koccanó*

✧ Etim: Az → *üt* ige származéka.

ütköző II. ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. Lökéshárító. *A vasúti kocsik gomba alakú ütközői rugós szerkezetük révén tompítják az ütközések erejét.*

2. Szerkezet forgását, mozgását egy bizonyos ponton megállító alkatrész. *A telefontárcsát csak az ütközőig lehet forgatni. A zár ütközője az a szerkezet, amelybe a zár nyelve illeszkedik.*

✧ Szin: **1.** *lökhárító,* (idegen) *puffer*

✧ Etim: Az → *üt* ige származéka.

ütleg ◆◆ fn *~ek, ~et, ~e* (választékos)

Ütés. *Lúdas Matyi súlyos ütlegeket mért Döbrögire.*

✧ Szin: *verés, csapás,* (választékos) *sújtás,* (régi) *kutyaporció*

✧ Táj: *lazsnak*

✧ Etim: Az → *üt* ige egyes szám első személyű *ütlek* alakjának nyelvújítás kori származéka.

ütő I. ◆◆◆ mn-i in

Aki, ami üt. *A labdát ütő játékos magasra ugrott.*

✧ Szin: *csapó, vető, verő, sújtó*

✧ Ell: *kapó, elkapó*

✧ Etim: Az → *üt* ige származéka.

✧ Ö: hátul + ütő

ütő II. ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. Az az eszköz, amellyel ütnek. *A teniszezők, a jégkorongozók ütője labda, illetve korong ütésére alkalmas sporteszköz.* ■ *A mozsár ütője*: mozsártörő.

2. Harang, csengő, óra ütéssel hangot adó alkatrésze. *Kiszakadt a harang ütője.*

3. (bizalmas) Szív. • Szólás: (népi) *Megáll benne az ütő*: elképed.

4. (bizalmas) Ütőhangszer. *Az ütők elnyomják a vonósokat.*

✧ Szin: **1.** *sulyok, bunkó* **2.** *nyelv*

✧ Etim: Az → *üt* ige származéka.

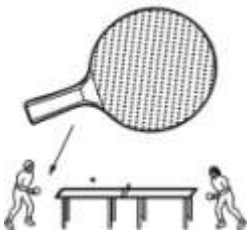

ütőd|ik ◆◆◆ ige *~ni*

Nekiütközik valaminek, beleütközik valamibe. *Az elrúgott labda a ház falának ütődött, és irányt változtatva továbbgurult.*

✧ Szin: *verődik, csapódik, koccan*

✧ Táj: *kocódik*

✧ Etim: Az → *üt* ige származéka.

ütődött ◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

1. Olyan (tárgy, testrész), amely ütődést szenvedett. *Az ütődött kortéket ne tedd az épek közé! Ütődött térdét borogatja.*

2. (bizalmas, túlzó) Bolond, fogyatékos. *Te teljesen ütődött vagy, hogy hagyhattad a buszon a táskádat!?*

✧ Szin: **1.** *törődött, sérült* **2.** (bizalmas, túlzó) *féleszű, hibbant, hülye, lüke, dilis, dilinyós,* (választékos) *gyengeelméjű* • **2.** *Kőbölcsőben ringatták. Fejre ejtették gyerekkorában.*

✧ Táj: **1.** *potyolódott* **2.** *gyüge, gigya, güggő, gyüre*

✧ Ell: **1.** *ép, egészséges,* (gyümölcs:) *hullott* **2.** *normális, épeszű*

✧ Etim: Az → *ütődik* ige származéka.

ütőér ◆◆ fn

A vért a szívből a test részeibe szállító ér. *Az ütőerek a szív ritmikus működése ellenére folyamatos véráramlást képesek létrehozni, mert faluk rugalmas.*

✧ Szin: *verőér,* (idegen) *artéria, aorta,* (régi) *ütér*

✧ Táj: *élőér, élőín*

✧ Ell: *véna, visszér*

✧ Etim: Összetétel: → *ütő*[1] + → *ér*[2].

ütőhangszer ◆◆ fn

Elsősorban ütéssel (vagy rázással, dörzsöléssel stb.) megszólaltatható, szimfonikus és más zenekarban is használt hangszer. *A dob és a cintányér mellett sok különleges ütőhangszert ismerünk, mint például a marimbát, a szélgépet vagy a csőharangot.*

✧ Szin: *zörejszerszám,* (csak többes számban:) *ütők*

✧ Etim: Összetétel: → *ütő* + → *hangszer*.

ütött-kopott ◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

A használatban tönkrement (tárgy). *A padláson hever egy ütött-kopott bőrönd, még a zárja is elromlott.*

✧ Szin: *ócska, viseltes, toprongyos, rozoga, viharvert*

✧ Táj: *rezega, rizige-rozoga, rogyoga*

✧ Ell: *új, újdonatúj, vadonatúj*

✧ Etim: Összetétel; *ütött*: az → *üt* ige származéka + *kopott*: a → *kopik* ige származéka.

üt-vág ◆◆ ige *ütni-vágni*

Dühödten ütlegel valamit, valakit. *A jeges úton üti-vágja a kocsis a lovakat, hogy indulásra bírja őket.* • Szólás: (gúnyos vagy tréfás) *Üsd-vágd, nem apád!*: nyugodtan üsd, ne kíméld.

✧ Szin: *üt-ver*, (bizalmas) *tángál, náspángol, csépel, ruház* • *Agyba-főbe ver. Ellátja a baját. Feltörli a padlót valakivel. Bottal hegedül valakinek a hátán.*

✧ Táj: *agyal, lazsnakol, puhít*

✧ Etim: Összetétel: → *üt* + → *vág*.

üveg ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Törékeny, kemény, átlátszó anyag, illetve ennek egy darabja. *Az üveget kvarchomok, mészkő és szóda olvadékából állítják elő. Egy üveg megvágta az ujjam.* (Jelzőként:) *A csokrot egy üveg virágvázába tette.* • Szólás: (tréfás, bizalmas) *Nem vagy üvegből*: állj odébb, mert nem látok tőled.

2. Táblaüveg. *A szél becsapta az ablakot, s menten kitört az üveg.*

3. Ilyen anyagból készült tartály, edény. *Orvosságos üveget mindig kimosva vigyél vissza a patikába!*

4. Akkora mennyiség valamiből, amennyi egy ilyen edénybe fér. *Hozz két üveggel abból a jóféle vörösből! Megittunk két üveg kólát.*

5. Üvegből készült (háztartási) tárgy, üvegnemű. *Tartsd a sajtot üveg alatt, mert kiszárad!* (bizalmas) *Romlik a szemem, erősebb üveg kellene.*

✧ Szin: **1.** *üvegdarab, üvegcserép, üvegszilánk* **2.** *üvegtábla* **3., 4.** *palack,* (régi, bizalmas) *flaskó, butykos* **5.** *üvegbúra,* (szemüvegben:) *lencse, szemüveglencse*

✧ Táj: **3., 4.** *ineg, öveg, butélia, butella*

✧ Etim: Alán jövevényszó.

✧ Ö: szem + üveg, tábla + üveg

üvegcse ◆ fn *~k, ~t, ~je* (választékos)

Kis üveg. *Az üvegcsében orvosság volt.* (Jelzőként:) *Vett egy üvegcse rózsaolajat.*

✧ Szin: *üvegecske,* (idegen) *fiola, ampulla*

✧ Etim: Az → *üveg* főnév származéka.

üveges I. ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

1. Üveggel ellátott. *Az üveges szekrényben tartja az edényeket. Az üveges folyosón sok a fény, ezért ott tartjuk a virágokat.*

2. Palackban tárolt (folyadék). *Elfogyott a csapolt sör, csak üveges van.*

3. Merev, kifejezéstelen (szem, tekintet). *Üveges szemmel nézi a filmet, majdnem elalszik.*

✧ Szin: **1.** *üvegezett, üvegajtós* **2.** *palackozott* **3.** *élettelen, üres,* (bizalmas) *bamba*

✧ Etim: Az → *üveg* főnév származéka.

üveges II. ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

Táblaüveggel javítási munkákat végző iparos. *Betört a konyhaablak, ki kell hívni az üvegest.* • Szólás: (tréfás) *Nem volt üveges az apád*: nem látok tőled.

✧ Szin: *üvegező*

✧ Etim: Az → *üveg* főnév származéka.

üvegház ◆◆◆ fn

1. Melegház. *A mi éghajlatunk alatt a trópusi növények csak üvegházban élnek meg.*

2. (választékos) Mesterségesen elzárt, védett környezet. *Nem tarthatod élete végéig üvegházban a gyereket!*

✧ Szin: **1.** *növényház, télikert,* (idegen) *orangerie* **2.** *üvegbura*

✧ Etim: Összetétel: → *üveg* + → *ház*.

☝ Az *orangerie* szinonima kiejtése: [oranzseri].

üvegházhatás ◆◆ fn

A Föld légkörébe jutó szén-dioxidnak az a hatása, hogy lassú felmelegedést okoz. *Az üvegházhatást okozó gázok csökkentéséről 170 ország képviselői tanácskoztak 1997-ben Kiotóban.*

✧ Etim: Összetétel: → *üvegház* + → *hatás*.

üvölt ◆◆◆◆◆ ige *~eni*

1. (Állat) erős, elnyújtott, mély hangot hallat. *Oroszlán üvölt a szavannán.*

2. (Ember) erős, tagolatlan hangon ordít. *A sebesült üvölt fájdalmában.*

3. (bizalmas) Hangosan beszél, kiabál. *Miért üvöltesz? Nem vagyok süket!* • Szólás: *Üvölt, mint a sakál* vagy *mint a fába szorult féreg*: fülsértő hangon kiabál.

4. (Természeti jelenség) erősen zúg. *„Reng és üvölt a tenger, Hánykódnak a hajók”* (Petőfi S.: Föltámadott a tenger).

✧ Szin: **1.** *ordít, bömböl, vonít, bőg,* (régi) *bődít* **2.** *kiabál, bömböl,* (bizalmas) *óbégat* **3.** *kiáltozik,* (bizalmas) *ordít, bömböl* **4.** *tombol, süvölt*

✧ Táj: **1.** *orjít* **2.** *abajog* **4.** *tutul*

✧ Ell: **1–3.** *suttog* **4.** *susog*

✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó.

űz ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Futva kerget valakit, valamit. *Kopók űzik a szarvast, hogy elfogják. „Vadat űzni feljövének Hős fiai szép Enéhnek”* (Arany J.: Rege a csodaszarvasról). ■ *Ördögöt űz*: babonás szertartással igyekszik eltávolítani.

2. (régi) Gyorsabb haladásra késztet valakit, valamit. *Űzi a lovát. Űzi a szolgát, hogy siessen a levéllel.* (választékos) *Az árvíz egy kis dombra űzte az állatokat.*

3. (Kifejezésekben:) Rendszeresen végez valamit, foglalkozik valamivel. *Azok a gyerekek egészségesebbek, akik valamilyen sportot űznek. Régóta űzi az ipart.* (gúnyos) *Űzd csak kisded játékaidat!* ■ *Csúfot űz valakiből*: nevetségessé tesz. *Ez a szemtelen kislány mindannyiukból csúfot űzött.*

✧ Szin: **1.** *üldöz, hajt, hajszol, siettet, kerget* **2.** *hajt, hajszol, siettet, kerget* **3.** *művel, folytat, gyakorol*

✧ Táj: **1.** *rezzent*

✧ Ell: **1.** *menekül*

✧ Etim: Valószínűleg ősi, ugor kori szó.

✧ Ö: szám + űz

üzeked|ik ◆ ige *~ni*

(Állat) párzási készséget mutat. *Nem lehet igába fogni a tehenet, mert üzekedik.*

✧ Táj: *folyat*

✧ Etim: Az → *űz* ige származéka.

üzelmek ◆◆ fn (csak többes számban) *üzelmeket, üzelmei* (rosszalló)

Törvényellenes, másoknak kárt okozó tevékenység. *Gyanús üzelmekkel szerezte a vagyonát.*

✧ Etim: Az → *űz* ige nyelvújítás kori *üzelem* ‘üldözés; üzlet; olyan dolog, amellyel tartósan foglalkoznak’ származékának többes számú alakja.

üzem ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Főleg termelő tevékenységet folytató vállalat. *Az ipari üzem egy része magánkézben van.*

2. Ennek önálló munkát végző részlege. *A gyár meleghengerlő üzeme teljesítette a tervét.*

3. Gép működése. *Takarékos üzemre állították a gépsort.* ■ *Üzembe helyez valamit*: üzemeltetni kezd. *Üzembe helyezték az új gépet.*

4. Igénybevétel, munka. *A hétvégén is teljes üzemmel dolgoznak az erőműben.*

✧ Szin: **1.** *gyár* **2.** *üzemegység* **4.** (idegen) *kapacitás*

✧ Etim: Az → *űz* ige német mintára keletkezett nyelvújítás kori származéka.

üzemanyag ◆◆◆◆ fn

Valaminek a működéséhez energiát szolgáltató anyag. *A gőzmozdony üzemanyaga a kőszén, a dízelmotoré a gázolaj, a legtöbb autóé pedig a benzin.*

✧ Szin: *energiahordozó*

✧ Etim: Összetétel: → *üzem* + → *anyag*.

üzemel ◆◆◆◆◆ ige *~ni* (hivatalos)

Működik. *Üzemelnek a szivattyúk. A könyvtár sajnos nem üzemel, átalakítás miatt zárva van.*

✧ Szin: *dolgozik,* (intézmény) *nyitva van* vagy *tart;* (idegen) *funkcionál, szuperál*

✧ Ell: *áll, szünetel, vesztegel,* (intézmény) *zárva van* vagy *tart*

✧ Etim: Az → *üzem* főnév származéka.

üzemzavar ◆◆ fn

Gép, üzem, műszer működésének kényszerű szünetelése. *Műszaki hiba okozta a lift üzemzavarát. A szélvihar három település áramszolgáltatásában is üzemzavart idézett elő.*

✧ Szin: *hiba, meghibásodás, géphiba,* (idegen) *defekt*

✧ Etim: Összetétel: → *üzem* + → *zavar*[1].

üzen ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (Hírt) valaminek vagy valakinek a közvetítésével tudtul ad. *Üzentek, hogy azonnal menj haza! „Kossuth Lajos azt üzente, elfogyott a regimentje”* (népdal).

2. ■ *Hadat üzen valakinek, valaminek*: bejelenti, hogy háborút indít ellene. *A király hadat üzent a szomszédos ország uralkodójának. Anglia hadat üzent Franciaországnak.* (átvitt) *A miniszter hadat üzent a környezetszennyezésnek.*

✧ Szin: **1.** *értesít, üzenetet küld, tudat, jelez, közöl,* (népi) *izen*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán egy önállóan nem adatolható, ismeretlen eredetű szótő származéka.

☝ Határozója a köznyelvben *-val, -vel* ragos vagy *által* névutós főnév: *A fiával* vagy *a fia által üzent*. A *-tól, -től* ragos határozó kissé régies vagy népi használatú: *A fiától üzent.*

üzenet ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

Valamilyen közvetett módon továbbított hír, közlés. *Üzenetet hoztam egyik ismerősödtől. Üzenetem érkezett a telefonomra.*

✧ Szin: *értesítés, közlemény, híradás,* (mobiltelefonnál:) *SMS;* (régi) *tudósítvány,* (népi) *izenet*

✧ Etim: Az → *üzen* ige származéka.

üzér ◆◆ fn *~ek, ~t, ~e* (rosszalló)

Tiltott áruval, engedély nélkül kereskedő, illetve a vevőt megkárosító személy. *Tele van a város üzérekkel. A tisztességes kereskedők hitelét rontja az ilyen üzér.*

✧ Szin: *nyerészkedő,* (bizalmas) *feketéző, seftelő,* (régi) *kufár,* (idegen) *spekuláns*

✧ Etim: Az → *űz* ‘valamilyen tevékenységet folytat’ ige nyelvújítás kori származéka.

üzérked|ik ◆◆ ige *~ni*

Nagy haszonnal, üzér módjára üzletel valamivel. *Súlyos büntetésre számíthat, aki kábítószerekkel üzérkedik.*

✧ Szin: *nyerészkedik,* (bizalmas) *feketézik, seftel,* (régi) *kufárkodik,* (idegen) *spekulál*

✧ Táj: nyerekedik

✧ Etim: Az → *üzér* főnév származéka.

üzlet ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Kisebb kereskedelmi vállalkozás. *Jól megy az üzlet, nyereséges évet zártunk.*

2. Ennek helyisége. *Üzletet nyitott a Váci utcában.*

3. Kereskedelmi adásvételi megállapodás. *Ügynökségünk nem köt, csak közvetít üzleteket.*

4. (bizalmas) Anyagi haszon. *Mi ebben az üzlet?*

✧ Szin: **1.** *adás-vétel,* (idegen, rosszalló) *seft, biznisz* **2.** *bolt, üzlethelyiség, butik, bazár,* (régi) *áruda, magazin* **3.** *ügylet,* (bizalmas) *buli,* (bizalmas, idegen) *biznisz,* (idegen) *tranzakció*

✧ Táj: **2.** *bód*

✧ Etim: Az → *űz* ‘valamilyen tevékenységet folytat’ ige nyelvújítás kori származéka.

✧ Ö: hentes + üzlet, szak + üzlet

üzletel ◆◆◆◆ ige *~ni* (bizalmas, rosszalló)

Nem hivatásszerűen s nem egészen tiszta módon kereskedik valamivel. *Használt autókkal üzletel.*

✧ Szin: (bizalmas) *feketézik, seftel,* (régi) *kalmárkodik, kufárkodik*

✧ Etim: Az → *üzlet* főnév származéka.

üzletember ◆◆◆◆◆ fn

Üzletek kötésével foglalkozó vállalkozó. *Angol üzletemberek tanulmányozzák a magyar kereskedelmet.*

✧ Szin: (régi) *kalmár,* (idegen) *businessman*

✧ Etim: Összetétel: → *üzlet* + → *ember*.

☝ A *businessman* kiejtése: [bizniszmen].

V

---

vacak ◆◆◆◆ fn *~ok* vagy *vackok, ~ot* vagy *vackot, ~ja* (bizalmas)

Értéktelen, silány holmi. *Vidd innen ezeket a vacakokat, nem jók ezek már semmire!* (Jelzői használatban:) *Nem ír ez a vacak toll.*

✧ Szin: *szemét, limlom, selejt,* (népi) *ringy-rongy*

✧ Etim: Szóhasadással különült el a nyelvjárási, német vagy lengyel eredetű *vacok* ‘rongyos ruha; rendetlen fekhely’ főnévből.

vacakol ◆◆◆ ige *~ni* (bizalmas)

1. Céltalanul, hosszan, lassan csinál valamit. *Siess, ne vacakolj annyit!*

2. *Vacakol valakivel*: piszkál, molesztál valakit. *Ne vacakolj velem!*

3. Rendellenesen viselkedik. *Vacakol a szíve, el kell mennie orvoshoz.*

✧ Szin: **1.** *bíbelődik, pepecsel valamivel,* (bizalmas) *piszmog,* (szleng) *gatyázik,* (durva) *szarakodik, tököl* **2.** *bosszant valakit, kötekedik valakivel* **3.** *rendetlenkedik, rosszalkodik*
✧ Táj: **1.** *vackolódik, piszmatol, paszmatol*
✧ Ell: **1.** *igyekszik, siet*
✧ Etim: A → *vacak* főnév származéka.

vackor ◆ fn *~ok, ~ot, ~a* vagy *~ja*
Vadalma-, vadkörtefa, illetve annak savanyú gyümölcse. *„A Nagyerdőbe is gyalog ment ki a fiúkkal vackort szedni”* (Móricz Zs.: Légy jó mindhalálig). • Szólás: *Mintha vackorba harapott volna*: torz, kedvetlen az arckifejezése. • Közmondás: *Aki sokat válogat, vackorra talál*: aki nagyon válogatós, annak végül nem jut semmi jó.
✧ Szin: *vadalma, vadkörte*
✧ Táj: *vadóka, kocafa, kocakörte*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

vacog ◆◆◆◆ ige *~ni*
Hidegtől, láztól, félelemtől reszket. *Ne vacogjatok itt a fagyban, gyertek be!* ■ *Vacog a foga*: félelmében összeverődik a fogsora.
✧ Szin: *didereg, reszket,* (bizalmas) *cidrizik* • *Jég van a hóna alatt.*
✧ Táj: *düdörög, cebeg, heceg*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó.

vacok ◆◆ fn *vackok, vackot, vacka*
1. (népi) Emlősállat alvóhelye. *Ilyen ítéletidőben minden állat a vackára húzódik.*
2. (rosszalló) Nyomorúságos fekvőhely. *A koldus a vackán kuporog.*
3. (tréfás, rosszalló) Silány lakás. *Hazament a vackára.*
4. (Gyümölcs) kocsányának megvastagodott csúcsa. *Befőzéskor távolítsd el a gyümölcs vackát is!*
✧ Szin: **1.** *üreg, fészek, odú* **3.** *odú*
✧ Táj: **1.** *odor*
✧ Etim: Német vagy lengyel jövevényszó.

vacsora ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Esti étkezés. *Reggeli, ebéd és vacsora lesz a táborban.* ■ *Az utolsó vacsora*: Jézus utolsó étkezése tanítványaival az elfogatása előtti estén. • Közmondás: (népi, régi) *Rossz ebéd az, aminek nincs vacsorája*: ahol vendégként ebédelt valaki, ott vacsorázzon is.
2. Vacsorára készített étel. *Jól esik a meleg vacsora. Mi lesz ma a vacsora?*
3. Étkezéssel egybekötött összejövetel. *Holnap este vacsorára vagyunk hivatalosak.*
✧ Szin: **1.** (régi) *estebéd, esteli,* (idegen) *szupé* **3.** (választékos) *bankett*
✧ Ell: **1., 2.** *reggeli*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.
✧ Ö: úr + vacsora

vad ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~ul,* illetve *~on*
1. Természeti környezetben élő. *Megfigyeli a vadon élő állatok életét. Sok vad növényfajtát megnemesített az ember.* (Főnévi használatban:) *Az erdőből kimerészkedő vadak nagy kárt tettek a kukoricában. Ha szeretitek a vadat, akkor vadhúst főzök ebédre.*
2. (régi) Civilizálatlan. *Dél-Amerika őserdőiben vad törzsek élnek.* (Főnévi használatban:) *A vadak között élt évekig misszionáriusként.*
3. Emberre veszedelmes; fékezhetetlen. *A komondor akkor jó házőrző, ha vad. Nem értem, miért ilyen vad ez a gyerek.*
4. Emberhez nem szokott, az emberektől elhúzódó. *Vad fiú volt kiskorában, senkinek nem köszönt.*
5. Féktelen (időjárás, hangulat, indulat). *Micsoda vad idő, szakad az eső, tombol a szél. Tör-zúz vad haragjában.*
6. Zord, kietlen. *Félelmetes, vad vidék ez, csak sziklákat látni mindenhol.*
7. (bizalmas) Meghökkentő. *Néha vad dolgokat művel.* (Főnévi használatban:) *Ne mondj ilyen vadakat!*
✧ Szin: **1.** *természetben élő* **2.** (választékos) *primitív, barbár* **3.** *brutális, veszélyes, vérengző; szilaj* **4.** *vadóc, bizalmatlan* **4.** *zabolátlan* **5.** *fékevesztett, goromba, irtózatos* **6.** *ijesztő, zordon, lakatlan* **7.** *hajmeresztő, képtelen, elképesztő*
✧ Táj: **3.** *bedák*
✧ Ell: **1.** *nemesített, háziasított,* (idegen) *domesztikált* **2.** *civilizált, művelt* **3.** *higgadt, nyugodt, kezes* **4–6.** *szelíd, barátságos* **7.** *mindennapi,* (idegen) *normális*
✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.
✧ Ö: dám + vad, dú + vad, fene + vad

vád ◆◆◆◆◆ fn *~ak, ~at, ~ja*
1. Az az állítás, hogy valaki tiltott, törvényellenes dolgot művelt. *Igazságtalan vádakkal illették.*
2. (hivatalos) Bűncselekmény ténye vagy gyanúja mint bírósági eljárás jogi alapja. *Felmentették a vád alól, és szabadlábra helyezték.*
3. Az ezen alapuló bírósági eljárás. *A gyanúsítottat letartóztatták és vád alá helyezték.*
4. (hivatalos) Vádirat. *Megértette a vádat?*
5. Vádhatóság. *Beidézték a vád tanúit.*

✧ Szin: **1.** *panasz, panasztétel, gyanúsítás* **5.** *ügyészség, ügyész*
✧ Ell: **1.** *védekezés* **3.** *felmentés, védelem* **5.** *védelem; ügyvéd*
✧ Etim: Szóelvonással keletkezett a → *vádol* igéből.

vadállat ◆◆◆◆ fn

1. Vadon élő állat. *A dél-amerikai őserdők vadállatairól szóló filmben bemutatták az anakondát, a kolibrit, valamint többfajta majmot és papagájt.*
2. Vadon élő ragadozó. *Egy birkát széttéptek a vadállatok.*
3. (túlzó) Kegyetlen ember. *Elválok tőled, te vadállat!*

✧ Szin: **1.** *vad* **2.** *vad,* (választékos) *fenevad,* (kissé régi) *dúvad* **3.** (túlzó) *szörnyeteg, bestia*
✧ Táj: *beksia*
✧ Ell: **1.** *háziállat*
✧ Etim: Összetétel: → *vad* + → *állat*.

vadas ◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. (ritka) Olyan (terület), ahol sok vad él. *Zalában, Somogyban még vannak vadas erdők.*
2. Vadpecsenyére, vadhúsra jellemző. *Szereti a vadas ízeket.*
3. (Főnévi használatban:) A vadhús módjára elkészített étel. *Ebédre vadas lesz zsemlegombóccal.*
4. (szleng, kissé régi) *Vadasan*: vadházasságban. *Nem házasodtak össze, vadasan élnek.*

✧ Szin: **1.** *vadban gazdag*
✧ Etim: A → *vad* főnév származéka.

vádaskod|ik ◆◆ ige *~ni*

Rágalmaz valakit. *Folyton vádaskodik a szomszédja ellen.*

✧ Szin: *áskálódik; vádol,* (bizalmas) *mószerol valakit*
✧ Etim: A → *vád* főnév származéka.

vadász ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Aki vadászni szokott. *„A vadász ül hosszú méla lesben”* (Vörösmarty M.: Szép Ilonka). (Jelzőként:) *Sógorom vadász ember, van puskája, és rendszeresen megy vadászni.* • Szólás: (népi) *Eb a vadász kutya nélkül*: az igazi vadásznak kutyája is van.
2. Vadőr. *Az erdőgazdaság vadászai gondozzák a vadállományt.*
3. Különlegesen kiképzett gyalogsági alakulathoz tartozó katonák. *A tiroli vadászok lőgyakorlatot tartanak.*
4. (bizalmas) Vadászrepülő. *Felszálltak a vadászok, kezdődhet a légiparádé.*

✧ Szin: **1., 2.** (bizalmas) *puskás,* (régi) *jáger, hajhász, nimród* **3.** *lövész* **4.** *vadászrepülőgép,* (bizalmas) *vadászgép*
✧ Etim: A → *vad* főnév származéka.
✧ Ö: fej + vadász, koca + vadász

vadászat ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Vadállatok elejtése mint foglalkozás, illetve mint sport. *A hivatásos vadász a vadászatból él. Vannak, akiknek nemes szenvedélyük a vadászat.*
2. (rosszalló) Igyekezet valaminek a megszerzésére, felkutatására. *A dolgozatjavítás nem egyszerűen hibára való vadászat.*

✧ Szin: **1.** *vadászás, hajtás* **2.** (rosszalló) *hajkurászás, hajsza*
✧ Etim: A → *vad* főnév származéka.

vadász|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Vadat űz, hogy elejtse vagy elfogja. *Vadkacsára vadászik. Némelyik állatra nem lőfegyverrel, hanem csapdával vadásznak.*
2. Igyekszik elfogni valakit. *A rendőrség szökött fegyencekre vadászik.*
3. Igyekszik táplálékul megszerezni valamit. *A gólya békára, a béka legyekre vadászik.*
4. (rosszalló) Mindenáron meg akar szerezni valamit, valakit. *Férjre vadászik.*

✧ Szin: **1.** *űz, üldöz, hajszol, kerget, hajt, agarászik, nyulászik, vadkacsázik* **2.** *űz, üldöz, hajszol, kerget,* (kissé régi, választékos) *vadász* **3.** *cserkészik,* (kissé régi, választékos) *vadász* **4.** (bizalmas) *hajt valakire*
✧ Etim: A → *vad* főnév származéka.

vadászrepülő ◆◆◆ fn

1. Vadászrepülőgép. *Felszálltak a vadászrepülők a katonai repülőtérről.*
2. Vadászrepülőgép pilótája. *Vadászrepülőként szolgált a háborúban.*

✧ Szin: **1.** *bombázó,* (bizalmas) *vadászgép* **2.** (idegen) *aviatikus*
✧ Etim: Összetétel: → *vadász* + → *repülő*.

vadászrepülőgép ◆◆ fn

Gyors, mozgékony, légelhárításra és bombázók védelmére szolgáló harci repülőgép. *Három vadászrepülőgép támadta meg az ellenséges bombázóköteléket.*

✧ Szin: *bombázó, vadászrepülő,* (bizalmas) *vadászgép, vadász*
✧ Etim: Összetétel: → *vadász* + → *repülőgép*.

vaddisznó ◆◆◆ fn

1. Zömök, sötétszürke vagy barnás, hosszú sörtés bundájú, egy-másfél méter hosszú, 50-350 kg súlyú, páros ujjú patás emlős. *A sűrű, vizes erdőket kedvelő, kondában élő vaddisznó a házi sertés őse.*
2. (durva) Bárdolatlan, goromba ember. *Asszonyom, az ön férje egy vaddisznó!*

✧ Szin: **1.** *vadkan,* (régi) *feketevad, sörtevad* **2.** (durva) *vadállat, dúvad*

✧ Ell: **1.** *sertés, házi disznó*
✧ Etim: Összetétel: → *vad* + → *disznó*.

vadember ◆◆◆ fn

1. (régi) Ősember. *A vadember mamutra vadászott.*

2. (régi) Primitív viszonyok között élő, civilizálatlan ember. *Ma már nem nevezzük vadembereknek az eldugott vidékek természetes körülmények között élő őslakóit.*

3. (ritka) Közösségbe beilleszkedni nem tudó személy. *Összeférhetetlen vadember, folyton kötekszik a környezetével.*

✧ Ell: **1.** (idegen) *homo sapiens*
✧ Etim: Összetétel: → *vad* + → *ember*.

vadgalamb ◆◆◆ fn

1. Kékesszürke, viszonylag kis fejű, erős testalkatú, 32-40 cm hosszú, búgó, turbékoló hangú erdei madár. *A vadgalambok közül a mediterrán országokban élő szirti galamb a házi galamb őse.*

2. (népi) Gerle. *A vadgalambnak is nevezett szürkésbarna balkáni gerle ismertetőjegye a fekete gallér.*

✧ Szin: **1.** (népi) *gerle, gerlice* **2.** *balkáni gerle, vadgerle,* (népi) *gerlice*
✧ Táj: **1.** *cukrú*
✧ Etim: Összetétel: → *vad* + → *galamb*.

vadgesztenye ◆◆ fn

1. Terebélyes lombozatú, ujjasan összetett levelű díszfa. *A vadgesztenye május elején tele van pompás, gyertyaszerűen felálló, fürtös fehér virágokkal.*

2. Vadgesztenyefa termése. *A simán fénylő, sötétbarna vadgesztenye nem ehető.*

✧ Szin: **1.** *vadgesztenyefa*
✧ Táj: **1.** *bokrétafa, geszkenye, kesztenefa*
✧ Ell: **2.** *szelídgesztenye,* (népi) *jóféle gesztenye*
✧ Etim: Összetétel: → *vad* + → *gesztenye*.

vadházasság ◆◆ fn (kissé régi)

Törvényes házasságkötés nélküli életközösség. *Vadházasságban élnek, de a gyerekek az apjuk nevét viselik.*

✧ Szin: *együttélés,* (hivatalos) *élettársi közösség* • (népi) *Szőrén él valakivel.*
✧ Táj: *bagolyhit, bagóhit*
✧ Ell: *házasság*
✧ Etim: Német mintára keletkezett összetétel: → *vad* + → *házasság*.

vadkacsa ◆◆◆ fn

A házikacsához hasonló, de kisebb és színesebb tollazatú vízimadár. *A nádas fölött alacsonyan húznak a vadkacsák. A vadkacsák közül Magyarországon rendszeresen költ a tőkés réce, a kendermagos réce, a barátréce, a böjti réce és a cigányréce.*

✧ Szin: *vadréce, kacsa*
✧ Táj: *ruca*
✧ Etim: Összetétel: → *vad* + → *kacsa*.
☝ Használatáról lásd még a *kacsa* szócikket!

vadkan ◆◆◆ fn

Hím vaddisznó. *Zrínyi Miklóst egy sebzett vadkan ölte meg.*

✧ Szin: (régi) *feketevad, sörtevad*
✧ Etim: Összetétel: → *vad* + → *kan*.

vádló I. ◆◆◆ mn, mn-i in *~ak, ~t, ~n* vagy *~an*

Vádat, szemrehányást kifejező. *Vádló tekintettel nézett volt barátjára, aki elárulta.*

✧ Szin: *szemrehányó*
✧ Etim: A → *vádol* ige származéka.

vádló II. ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Vádat emelő, illetve a vádat a bíróság előtt képviselő személy. *A vádló tízévi fegyházbüntetést kért.*

✧ Szin: *ügyész,* (hivatalos) *felperes,* (régi) *aktor*
✧ Ell: *védő, ügyvéd,* (hivatalos) *alperes*

✧ Etim: A → *vádol* ige származéka.

vádlott ◆◆◆◆◆ fn *~ak, ~at, ~ja*

Az a személy, akit bíróság előtt bűncselekménnyel vádolnak. *Az elsőrendű vádlott és ügyvédje enyhítésért fellebbezett.*

✧ Szin: *gyanúsított,* (hivatalos) *alperes*

✧ Ell: (hivatalos) *felperes*

✧ Etim: A → *vádol* ige származéka.

vadmacska ◆◆◆ fn

1. Csíkos, tömött bundájú, erdőben élő macskaféle ragadozó. *A vadmacska nagyon hasonlít egy jól megtermett kandúrra.*

2. E macskaféle kikészített szőrméje. (Jelzőként:) *Vadmacska bundát viselt a film gazdag főhőse.*

✧ Etim: Összetétel: → *vad* + → *macska*.

vadnyugati ◆ (kissé régi)

1. Észak-Amerika egykor civilizálatlan, nyugati vidékein élő. *A vadnyugati telepesek kíméletlenül irtották az indiánokat.*

2. E vidék régi vagy elképzelt életéről szóló, erre jellemző. *A vadnyugati filmek eltúlzott romantikával ecsetelik a cowboyok valójában nagyon nehéz életét.*

✧ Szin: **2.** (idegen) *western*

✧ Etim: A *vadnyugat* összetétel (→ *vad* + → *nyugat*) származéka.

vadnyúl ◆ fn

Vadon élő nyúl. *A vadnyulak közül Magyarországon is elterjedt a mezei nyúl s a nála kisebb üregi nyúl, a házinyúl őse.*

✧ Ell: *házinyúl*

✧ Etim: Összetétel: → *vad* + → *nyúl*[2].

vadóc ◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Kalászos virágzatú pázsitfűféle. *A vadóc egyes fajait termesztik, pázsitnak, gyepnek vetik, más fajai szántóföldi gyomnövények.*

2. Emberektől, társaságtól idegenkedő, rendszerint fiatal személy. *Gyere már ide, te kis vadóc, ne bújj el mindig a vendégek elől!*

✧ Szin: **1.** *angol perje, szédítő vadóc, konkolyperje, lenfojtó vadóc, lenvadóc* **2.** *rakoncátlan, barátságtalan, vad, magának való*

✧ Ell: **2.** *szófogadó, szelíd*

✧ Etim: A → *vad* főnév származéka.

vádol ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Azt állítja valakiről, hogy becstelen, vagy tiltott, törvénytelen tettet követett el. *Hazaárulással vádolják. Engem vádolnak mindenért.*

2. Vádat emel valaki ellen a bíróság előtt. *Az ügyész hűtlen kezeléssel vádolja a pénztárost.*

✧ Szin: **1.** *gyanúsít, rágalmaz, okol, bepanaszol*

✧ Ell: *véd, védelmez*

✧ Etim: Szláv jövevényszó.

vadon ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* vagy *~ja* (választékos)

1. Sűrű, nem művelt erdő. *„Jobb nekünk a Vértes vadonában”* (Vörösmarty M.: Szép Ilonka). *Afrika rejtett vadonjaiban még él a gorilla és az okapi.*

2. Kietlen, elhagyatott vidék. *Zord vadon, mindenhol csupasz sziklák.* (Jelzőként:) *A mesék vadon erdeit tündérek és manók lakják.*

✧ Szin: **1.** *őserdő,* (választékos) *rengeteg,* (idegen) *dzsungel* **2.** *pusztaság*

✧ Etim: A → *vad* melléknév származéka.

vadonatúj ◆◆◆◆ mn

Teljesen új. *Feltűnést keltett, hogy az idős történelemtanár vadonatúj sportkocsin érkezett az estélyre.*

✧ Szin: *újdonatúj, legújabb,* (szleng) *vadiúj*

✧ Ell: *régi, ősrégi, ósdi*

✧ Etim: Összetétel; *vadonat*: a → *vad* ragozott alakja + → *új*.

vadorzó ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Olyan személy, aki engedély nélkül, illetve tilos helyen vadászik. *A vadőröknek sikerült elfogniuk a vadorzót.*

✧ Szin: *orvvadász, orvlövész,* (bizalmas) *rapsic, rabsic*

✧ Táj: *rabsicár, rapsice, raspic*

✧ Ell: *vadőr*

✧ Etim: Összetétel; → *vad* + *orzó*: az → *oroz* ige származéka.

vadregényes ◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en* (választékos)

1. Képzeletindítóan változatos, komor szépségű. *„Mit nekem te zordon Kárpátoknak Fenyvesekkel vadregényes tája!”* (Petőfi S.: Az Alföld)

2. (ritka) Romantikus. *Vadregényes kalandok elevenednek meg a Gyűrűk ura című filmben.*

✧ Szin: **2.** (ritka) *meseszerű, regénybe illő,* (idegen) *szentimentális*

✧ Ell: **2.** *józan, valóságos, prózai, valósághű,* (idegen) *racionális*

✧ Etim: Német mintára keletkezett összetétel; → *vad* + *regényes*: a → *regény* főnév származéka.

vág ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (Szilárd anyagot) éles eszközzel több részre választ. *Itt a kés, vágd négy részre az almát! Egy szál rózsát vágott a bokorról. Éles a bicskám, jól vág.* ■ *Jól vág a nyelve*: éles nyelve van. | *Vág az esze*: éles eszű. • Szólás: *Vágja, mint a répát*: nagy erővel tesz valamit.
2. Éles eszközzel rést, nyílást hoz létre valamin. *A jéghegy léket vágott a hajó testén. Utat vágtak a bozótban az expedíciónak.* ■ *Az elevenjébe vág*: (átvitt is) különösen fájó pontját érinti.
3. (Fogyasztásra való háziállatot) éles eszközzel öl. *Télen disznót vágunk.*
4. Fájó nyomást okoz. *A bilincs vágja a csuklóját. Vág a blúzom ujja.*
5. Hirtelen lök, dönt, dob valakit, valamit valahova. *A földhöz vágta ellenfelét.* ■ *A fejéhez vág valamit*: szemrehányást tesz neki valamiért. | *Zsebre vág*: **a)** valamit hirtelen zsebébe dug **b)** (átvitt) (nyereséget, pénzt) sajátjaként felhasznál **c)** (átvitt) (sértést) szó nélkül eltűr **d)** (tréfás) túlszárnyal valakit. | *Valamibe vágja magát*: **a)** hirtelen elhelyezkedik valahol. *Taxiba vágja magát.* **b)** (bizalmas) (ünnepi öltözetet) felvesz. *Vágd magad ünneplőbe!*
6. Erősen üt, csap, csapódik. *Arcába vág az eső.* ■ *Fejbe vág*: fejen üt. *Fejbe vágták egy üveggel.* • Szólás: *Vág valakit, mint a répát*: nagyon veri.
7. Hirtelen elhatározással elindul valahova. *Rövid tétovázás után a hegynek vágott.* ■ *Elébe vág*: megelőzi. *Ne engedjétek elmenekülni, vágjatok elébe!*
8. ■ *Szavába, beszédébe vág valakinek*: félbeszakít valakit. *Ne vágj a szavamba!*
9. Valahova illik, tartozik. *Az ő jogkörébe vág az eset.*
10. (bizalmas) Valamilyen arckifejezést ölt. *Folyton pofákat vág.*
11. (bizalmas) Kívülről tud valamit. *Vágja a növények latin nevét.* • Szólás: *Vágja, mint a répát*: (leckét) gyorsan és hibátlanul elmond.
✧ Szin: **1.** *metsz, vagdal, vagdos, hasít, metél, nyes, nyír* **2.** *rést üt, szúr, kilyukaszt* **4.** *váj* **5.** *ledönt* **6.** *kólint,* (bizalmas) *odasóz, rásóz* **8.** *belebeszél* **9.** *passzol,* (szleng, bizalmas) *klappol; érint valamit* **10.** (bizalmas) *grimaszol* **11.** (bizalmas) *fúj*
✧ Táj: **6.** *husángol, hupál, kókányol*
✧ Etim: Ősi, ugor, esetleg finnugor kori szó.
✧ Ö: neki + vág

vagány ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* (bizalmas)
1. Kisebb törvénysértéseket is elkövető, munkakerülő férfi. *Kültelki vagányok között nőtt fel.*
2. Vakmerő, rámenős fiatal férfi. *Igazi vagány, minden buliban benne van.* (Jelzőként:) Ilyen személyre jellemző, közéjük tartozó. *Vagány fickó, nem fél semmitől.*
✧ Szin: **1.** *csavargó, huligán,* (Va, Ka bizalmas) *frajer,* (régi) *jassz* **2.** *belevaló, leleményes, merész,* (Fv, Va, Ka bizalmas) *frajer,* (szleng) *tökös*
✧ Ell: **2.** *félénk, bizonytalan,* (bizalmas) *tutyimutyi, mulya*
✧ Etim: Francia jövevényszó.

vágány ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. Sínpár. *A kettes vágányra gyorsvonat érkezik, a vágány mellett tessék vigyázni!*
2. (választékos) Irány. *Az ügy helyes vágányra terelődött.*
✧ Szin: **1.** *sínpálya, sín, pálya* **2.** (átvitt) *út, meder*
✧ Etim: A → *vág* ige származéka.

vagdal ◆◆◆ ige *~ni*
1. (Kis) darabokra vág valamit, illetve darabokat, részeket vág le valamiből. *Vagdald apróra a hagymát a pörkölthöz! Az elszáradt gallyakat vagdalja a meggyfáról.*
2. (Állatot, embert) tömegesen levág. *Nagy lakoma lesz: sütnek, főznek, csirkéket vagdalnak. Vagdalja az ellenséget.*
3. Csapkod valamit. *Poharakat vagdal a falhoz mérgében.* ■ *Fejéhez vagdal valamit*: durván mond, illetve felhántorgat valamit. *Gorombaságokat vagdal a fejéhez. Újra és újra a fejéhez vagdalta az esetet.*
✧ Szin: **1.** *aprít, darabol, metél, szabdal, vagdos,* (bizalmas) *nyiszál* **2.** *vagdos, öl, kaszabol, mészárol* **3.** *vagdos, sérteget*
✧ Táj: **1.** *eldiribel, szecskáz, irdal*
✧ Etim: A → *vág* ige származéka.

vagdalkoz|ik ◆◆ ige *~ni*
1. Összevissza csapkod, illetve közelharcban így vesz részt. *Ne vagdalkozz azzal az ollóval! A végvári katonák keményen vagdalkoztak a törökkel.*
2. Indulatosan, sértően érvel. *Ha vitára kerül a sor, jobbra-balra vagdalkozik.*
✧ Szin: **1.** *hadonászik, kaszál, vív, harcol* **2.** *vádaskodik; sérteget, ócsárol valakit*
✧ Táj: *csatarászik*
✧ Etim: A → *vág* ige származéka.

vagdos ◆◆◆ ige *~ni*
1. Vagdal valamit. *Dühében apró darabokra vagdosta ollóval a kiszabott anyagot.*
2. Egymás után hajít valamit. *A vígjátékban a feleség poharakat vagdosott a férje fejéhez.*
✧ Szin: **1.** *kaszabol, metél, aprít, nyirbál, nyiszál* **2.** *dobál, hajigál; hozzávág valakihez,* (bizalmas) *odasóz valakinek*
✧ Táj: **1.** *nyiszbál, nyiszil, nyiszárol* **2.** *som, sum, odasom*
✧ Etim: A → *vág* ige származéka.

vágó I. ◆◆◆ mn-i in *~k, ~t, ~n*

1. Vágásra való. *Add ide a jobban vágó kést!*
2. Valahova tartozó. *Szakmájába vágó kérdés.*
✧ Szin: **1.** *metsző, éles, vagdosó* **2.** *illő, passzoló*
✧ Ell: **1.** *életlen, tompa*
✧ Etim: A → *vág* ige származéka.
✧ Ö: lényegbe + vágó, mellbe + vágó

vágó II. ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. (régi) Mészáros. *„A vágók pedig, hisz' mit tehettek másat? Biztatták keményen a döglött kutyákat"* (Arany J.: Toldi).
2. Film vágását végző személy. *A filmet a rendező irányításával a vágó állítja össze egységes egésszé.*
✧ Szin: **1.** *böllér,* (régi) *vágólegény,* (idegen) *sakter* **2.** (idegen) *cutter*
✧ Táj: **1.** *kaszab, keszap, minszáros, mészár*
✧ Etim: A → *vág* ige származéka.
☝ A *cutter* szinonima kiejtése: [kátö(r)].

vágód|ik ◆◆◆ ige *~ni*
1. Csapódik valamihez. *A bogár nagyot koppanva az ablaküveghez vágódott.*
2. *Hanyatt* vagy *hasra vágódik*: hirtelen a hátára vagy a hasára esik. *A légnyomástól hanyatt vágódott. A repülő kövek elől hasra vágódott.*
3. Mélyed valamibe. *A bilincs szoros volt, a húsába vágódott.*
✧ Szin: **1.** *ütődik* **2.** *elvágódik, hanyattesik, orrabukik,* (bizalmas) *eltaknyol* **4.** *belemélyed, belevésődik, belenyomódik, belehatol*
✧ Táj: **1.** *kocódik*
✧ Etim: A → *vág* ige származéka.

vágóhíd ◆◆◆ fn
1. Vágóállatok levágását végző üzem. *Marhákat hajtanak a vágóhídra.*
2. Nagy véráldozattal járó értelmetlen öldöklés. *Katonák tömegét küldték vágóhídra a második világháborúban.*
✧ Szin: **1.** *mészárszék, vágószék* **2.** *háború, tömegmészárlás*
✧ Etim: Német mintára keletkezett összetétel: → *vágó* + → *híd*.

vagon ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*
1. Vasúti kocsi. *Teherszállító és személyszállító vagonokból állt a szerelvény.*
2. (Jelzőként:) Annyi, amennyi egy vagonba belefér. *Egy vagon cukorrépa érkezett az állomásra.*
3. (Jelzőként:) (túlzó) Nagyon sok. *Idehozott nekem egy vagon könyvet.*
✧ Szin: **1.** *tehervagon, személyvagon, kocsi* **2.** *vagonnyi* **3.** *tengernyi, csomó, rengeteg*
✧ Ell: **3.** *kevés, néhány*
✧ Etim: Angol eredetű német jövevényszó.

vágta ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. A ló leggyorsabb futásmódja, illetve ilyen lovaglás. *Ennek a ménnek erős a vágtája. A huszárok vágtában közeledtek az ellenséges állások felé.*
2. Rövidtávfutás. *Vágtában szeretne döntőbe jutni.*
✧ Szin: **1.** *galopp, vágtatás, ügetés, futás* **2.** *vágtaszám,* (idegen) *sprint*
✧ Táj: **1.** *kalub, kalug, kalup*
✧ Etim: Szóelvonással keletkezett a → *vágtat* igéből.

vágtat ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. (Ló vagy lovas) vágtában halad. *„Edvárd király, angol király Vágtat fakó lován"* (Arany J.: A walesi bárdok).
2. Sebesen halad. *Vonatunk vágtat az éjszakában.*
3. (bizalmas, túlzó) Rohan, siet. *Most nem érek rá, vágtatok az iskolába.*
✧ Szin: **1.** *vágtázik, galoppozik, nyargal,* (régi) *rúgtat* **2.** *robog* **3.** *szalad, fut,* (szleng) *tép* • **3.** *Nyaka közé kapja a lábát.*
✧ Táj: **1.** *galoppol, galoppírozik, kalapéroz* **3.** *galuppéroz, kalapérozik*
✧ Ell: *sétál, poroszkál, cammog, baktat*
✧ Etim: A → *vág* ige származéka.

vágtáz|ik ◆◆ ige *~ni*
1. (Ló, lovas) vágtat. *Előbb poroszkál, majd vágtázik a lován minden délután.*
2. (Ember) teljes erejéből fut. *A futó a célegyenesben vágtázni kezdett.*
3. Rövidtávfutóként sportol, versenyez. *Egyesületben vágtázik.*
✧ Szin: **1.** *galoppozik, nyargal* **2.** *vágtat, nyargal, rohan, szalad,* (szleng) *tép* • **2.** *Nyaka közé kapja a lábát.*
✧ Táj: **1.** *galoppírozik, kalapéroz, nyargalódik*
✧ Ell: **1., 2.** *poroszkál, baktat, sétál, cammog*
✧ Etim: A → *vágta* főnév származéka.

vagy I. ◆◆◆◆◆ ksz
1. (Két vagy több dolog közötti választás kifejezésére:) *Pénzt vagy életet! Bort vagy sört iszol, vagy mást kérsz?* ■ *Vagy, vagy!*: dönteni kell.
2. (A kijelentés bizonytalan voltának kifejezésére:) *A harmadik vagy negyedik emeleten lakik. A könyvért vagy miért jött.*
3. (Helyesbítésként:) De mégsem, (hanem)… *A titkárnő, vagy inkább gépírónő fogadott. Ez halott, vagy nem, hiszen mozog.*

4. Más néven. *Az ichthyológusok vagy halbiológusok kongresszusára megy.*
5. (Megerősítést várva:) *Jó ez a zene, vagy nem?*
6. (Hirtelen megértés vagy felismerés kifejezésére:) *Vagy úgy?*: már értem!
7. (Megengedő mellékmondatban:) Akár…, akár … *Hétköznap vagy vasárnap, neki mindegy.* ■ *Ide vagy oda*: nincs jelentősége. *Száz forint ide vagy oda, nem számít.*
✧ Szin: **1., 2.** *avagy* **3., 4.** *avagy, vagyis, másként, más szóval, illetve, pontosabban* **6.** (bizalmas) *aha, ja*
✧ Etim: Szófajváltással keletkezett a régi nyelvi, egyes szám harmadik személyű *vagy* igéből, vö. → *vagyon*[1].

vagy II. ◆◆◆◆◆ hsz (népi, bizalmas)
Körülbelül. *A vendégek voltak vagy nyolcvanan. Már vagy egy órája várok.*
✧ Szin: *hozzávetőleg, megközelítőleg, legkevesebb, legalább,* (bizalmas) *kábé, cirka*
✧ Etim: Szófajváltással keletkezett a régi nyelvi, egyes szám harmadik személyű *vagy* igéből, vö. → *vagyon*[1].

vágy ◆◆◆◆◆ fn *~ak, ~at, ~a*
1. Valaminek a kívánása. *Szívét heves vágy töltötte el a szabadság után.*
2. Érzéki kívánság. *A kacér asszonyság mohó vágyakat ébresztett minden férfiban, aki csak a közelébe került.*
3. A vágyódás, kívánság tárgya. *Legfőbb vágya az volt, hogy felvegyék az egyetemre. Minden vágya egy jó fényképezőgép.*
✧ Szin: **1.** *vágyakozás, óhaj, vágyálom, áhítozás* **2.** *vágyakozás* **3.** *óhaj, vágyálom*
✧ Ell: **1.** *egykedvűség, közöny, érzéketlenség, elégedettség* **2.** *kielégítettség*
✧ Etim: Nyelvújítás kori elvonás a → *vágyik* ige *vágyás*, *vágyódás* származékaiból.
✧ Ö: becs + vágy, ét + vágy, hon + vágy

vágyakoz|ik ◆◆◆ ige *~ni*
Tartósan vágyik valamire, valakire. *Évek óta vágyakozom egy görögországi utazásra. Mikes Kelemen Törökországban is Zágon után vágyakozott.*
✧ Szin: *sóvárog, vágyódik;* (választékos) *epekedik, kívánkozik valahova* ● (bizalmas) *Eszi a fene utána. Majd meghal érte. Két hétig juhászkutya lenne érte.*
✧ Táj: *ácsing, ácsingózik, apajtozik, esekedik, leledzik*
✧ Etim: A → *vágyik* ige származéka.

vágy|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Kíván valamit. *Egy kis nyugalomra vágyom.* ● Szólás: *Úgy vágyik rá, mint egy falat kenyérre.*
2. ■ (ritka) *Nagyra vágyik*: nagy céljai vannak. *Túlságosan nagyra vágysz.*
✧ Szin: **1.** *vágyakozik, sóvárog, vágyódik,* (régi, választékos) *vágy* ● **1.** *Csorog a nyála valami után. Úgy kell neki, mint egy falat kenyér.* **2.** *Nagyra tör.*
✧ Táj: *vásik, veszkődik*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

vagyis ◆◆◆◆◆ ksz
1. (Az előzményhez hozzátoldott magyarázat bevezetésére:) Azaz. *Húsz órakor, vagyis este nyolckor indul a vonat. Nagy pipájú, kevés dohányú ember volt, vagyis többre tartotta magát, mint amennyit ért.*
2. (Helyesbítésben:) Jobban mondva. *Isten éltesse a Sándorokat, vagyis a Józsefeket!*
✧ Szin: **1.** *tehát, mármint, szóval, egyszóval* **2.** *illetve, illetőleg,* (régi, idegen) *vulgó*
✧ Etim: Összetétel: → *vagy* kötőszó + → *is* határozószó.

vágyód|ik ◆◆◆ ige *~ni*
Vágyakozik. *Főnöki állásra vágyódik. Vágyódik a nagymamája után, mert hetek óta nem látta.*
✧ Szin: *kíván valamit, sóvárog valami után, vágyik valamire,* (választékos) *epekedik, szomjazik* ● (bizalmas) *Fáj rá a foga. Eszi a fene érte* vagy *utána.*
✧ Táj: *ácsingózik, gebedezik*
✧ Ell: *közönyös, elégedett*
✧ Etim: A → *vágyik* ige származéka.

vagyon[1] ◆◆ ige (népi, régi)
Van. *„Cickom, cickom, vagyon-e szép lányod? Vagyon, vagyon, de mi haszna vagyon?”* (népdal).
✧ Szin: (bizalmas) *vagyogat*
✧ Etim: A → *van* ige régi nyelvi egyes szám harmadik személyű alakja.

vagyon[2] ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. Valakinek a tulajdonában levő anyagi javak összessége. *Hatalmával visszaélve óriási ingó és ingatlan vagyont harácsolt össze.*
2. (ritka) Szellemi érték. *A tudás az igazi vagyon.*
✧ Szin: **1.** *kincs, gazdagság, javak,* (népi) *jószág,* (régi) *marha* **2.** *kincs*
✧ Táj: **1.** *kéncs*
✧ Ell: **1.** *szegénység, nincstelenség*
✧ Etim: Szófajváltással keletkezett a → *vagyon*[1] igéből.

vaj[1] ◆◆◆◆◆ fn *~ak, ~at, ~a*
Tejfölből vagy tejszínből készülő, halványsárga, tömör, vágható, kenhető zsiradék. *Vajat ken a kenyérre. Szívesebben főz vajjal, mint zsírral.* ● Szólás: *Vaj van a fején*: elmarasztalható valamiben, bár még nem bizonyították rá. | *Tejben, vajban*

fürészt valakit: kényezteti. • Közmondás: *Akinek vaj van a fején, ne menjen a napra*: aki bűnös, hibás, ne kérkedjék tisztességével a nyilvánosság előtt.
✧ Szin: (Mv bizalmas) *namaz*
✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.

vaj[2] ◆ hsz (régi) **vajh**
Vajon. *„Vajh ki ő, és merre van hazája?”* (Vörösmarty M.: Szép Ilonka)
✧ Szin: (régi) *vajontén*
✧ Táj: *ugyan*
✧ Etim: Önkéntelen hangkitörésből keletkezett indulatszó.
☝ A *vajh* változatban kiejtjük a *h*-t.

váj ◆◆◆ ige *~ni*
1. (Üreget, mélyedést) fokozatosan létrehoz. *A csepegő víz a kőbe is képes gödröt vájni. A cigányok nyárfából teknőt vájnak.*
2. (Hegyes dolgot) valamibe mélyeszt. *A ragadozó a zsákmányállat húsába vájja karmait.*
3. (ritka) Túr, piszkál valamit. *Kisfiam, ne vájd az orrod!*
✧ Szin: **1.** *ás, fúr, kotor, kapar, mélyít* **2.** *vág* **3.** (orrpiszkálásra:) (tréfás) *bányász(ik)*
✧ Ell: **1.** *betemet*
✧ Etim: Vitatott eredetű. Vagy a → *vásik* ige szóhasadással elkülönült párja, vagy török jövevényszó.

vajákos ◆ mn *~ak, ~t,* – (népi, régi vagy választékos)
1. Kuruzslással, jóslással foglalkozó (személy). *A vajákos asszony megjósolta, hogy a húgom egy év múlva férjhez megy.* (Főnévi használatban:) *Féltek a vajákosoktól, hogy megrontják a gyerekeket és a háziállatokat.*
2. Kuruzsláshoz használt. *Azt állította az öregasszony, hogy ez a vajákos szer megfiatalít.*
✧ Szin: **1.** *varázsló,* (népi, régi) *javas, javasasszony*
✧ Táj: **1.** *igézős,* (főnév:) *bájos, néző, nézőasszony, nézőember*
✧ Etim: A *vajákol* ‘(varázsszókat) kiáltoz’ ige alapján keletkezett a → *vaj*[2] indulatszóból.

vájár ◆ fn *~ok, ~t, ~a* vagy *~ja*
Szakképzett bányász, aki a szenet, ércet stb. fejti. *A bányában a vájár munkája a legnehezebb és a legveszélyesebb.*
✧ Szin: *bányamunkás, aknász,* (régi) *ércásó*
✧ Etim: A → *váj* ige származéka.

vájat[1] ◆ ige *~ni*
Elrendeli, hogy vájjanak valamit. *Az útépítő vállalat alagutat vájat a hegybe.*
✧ Szin: *furat, vágat, ásat*
✧ Etim: A → *váj* ige származéka.

vájat[2] **fn** ◆ *~ok, ~ot, ~a*
1. Mélyedés. *A szikla vájatain kapaszkodott felfelé.*
2. (Munkadarabon, alkatrészen) bemélyedés, amelybe egy másik elem beleilleszkedik. *Ebben a vájatban csúszik ide-oda az alkatrész.*
3. (Bányászatban:) Vízszintesen vájt folyosó. *A tárna új vájatában könnyebb haladni.*
✧ Szin: **1.** *odú, üreg, barázda,* (régi) *vápa* **2.** *bevágás, barázda, rovátka,* (hivatalos) *horony* **3.** *akna*
✧ Etim: A → *váj* ige származéka.

vajda ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. (régi) Dél- és Kelet-Európában egyes viszonylag független tartományok fejedelme, katonai vezetője. *Hunyadi János a kormányzósága előtt erdélyi vajda volt.*
2. Lengyelországi elöljáró, tisztviselő, illetve (ma) közigazgatási egység vezetője. *A lengyel állam létrejötte után a vajda országos méltóság lett, a királyt is helyettesíthette.*
3. A cigányok nagyobb csoportjának vezetője. *A megyei oláh cigányok vajdája is részt vett a kisebbségi önkormányzat ülésén.*
✧ Szin: **1.** *vezér, hadvezér,* (idegen) *vajvoda, goszpodár* **3.** *cigányvajda*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.

vajdaság ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
1. A vajda tisztsége, méltósága. *A vajdaság először katonai tisztség volt, csak később lett politikai tisztséggé.*
2. A vajda kormányzása alatt álló terület. *Havasalföld és Moldva is vajdaság volt.*
3. Nagyobb közigazgatási terület Lengyelországban. *A XIV. században a korábbi lengyel hercegségek helyén vajdaságok alakultak ki, ahol a vajda a helyi nemesség érdekeit képviselte.*
4. (Tulajdonnévként:) Szerbia északi, részben magyar ajkúak lakta vidéke. *A Vajdaságban laknak az unokatestvéreim.*
✧ Szin: **1.** *fejedelemség, vezérség, hadvezérség, kormányzóság* **2.** *kormányzóság, fejedelemség*
✧ Etim: A → *vajda* főnév származéka.
☝ Vajdaság tájegység neve előtt ingadozik a névelőhasználat. Használhatjuk névelő nélkül, mint például Erdély nevét: *A nyáron Vajdaságba vagy Erdélybe utazunk.* Ha azonban névelővel használjuk, mint a legtöbb tájegység nevét, akkor sem követünk el hibát: *A nyáron a Vajdaságba vagy a Felvidékre utazunk.*

vájkál ◆◆ ige *~ni*
1. Hosszasan turkál valamiben. *Könyökig vájkál a moslékos vödörben.* | *Könyökig vájkál valamiben*: **a)** mélyen belenyúl **b)** (gúnyos) dúskál benne. *Könyökig vájkál a pénzben.*

2. (bizalmas, rosszalló) Turkál, piszkál valamit. *Állandóan a lyukas fogát vájkálja.*
3. (rosszalló) Illetéktelenül és tapintatlanul foglalkozik valamivel. *Mások magánéletében vájkál.*
✧ Szin: **2.** (bizalmas, rosszalló) *piszkálgat* **3.** *kutakodik* • **3.** *Mindenbe beleüti az orrát.*
✧ Táj: **1.** *pitiszkál* **3.** *pisztergál, pisztergél*
✧ Etim: A → *váj* ige származéka.

vajmi ◆◆◆◆ hsz (választékos)
(Negatív jelentésű jelző előtt:) Nagyon, ugyancsak. *Vajmi kevés reménye van arra, hogy éppen ő kapja meg ezt a jól fizető munkát.*
✧ Szin: (választékos) *szerfölött*
✧ Etim: Összetétel: → *vaj*[2] + → *mi*[2].

vajon ◆◆◆◆◆ kérdő hsz
1. (Eldöntendő kérdésben:) *Vajon tudja-e más a jó hírt?*
2. (Kiegészítő kérdésben, nyomatékosításra) *Vajon ki mondta el neki?*
✧ Szin: *kérdés, hogy…, ugyan,* (régi) *vaj, vajh*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, feltehetőleg szófajváltással keletkezett a → *van* ige egyes szám harmadik személyű, felszólító módú alakjából.
☝ A *vajh* szinonimában kiejtjük a *h*-t.

vajszívű ◆ mn *~ek, ~t, ~en*
Könnyen ellágyuló. *A vajszívű apa mindent megbocsát szeretett leányának.*
✧ Szin: *gyöngéd, engedékeny, lágyszívű, jószívű, jólelkű* • *Kenyérre lehet kenni.*
✧ Táj: *jóravaló, jólelkűtevő*
✧ Ell: *hajlíthatatlan, kőszívű, kemény*
✧ Etim: Összetétel; → *vaj*[1] + *szívű*: a → *szív*[2] főnév származéka.

vajúd|ik ◆◆ ige *~ni*
1. Szülési fájdalmai vannak. *Az asszony vajúdik, el kell indulni a kórházba.*
2. Küszködve, kínlódva próbál megoldani valamit. *Régóta vajúdik ezzel a feladattal.* (tréfás, gúnyos) *Mit vajúdsz annyit azzal a süteménnyel!*
3. Nehezen valósul meg, alakul ki. *A terv még vajúdik.*
✧ Szin: **1.** *szül* **2.** *küszködik, erőlködik,* (bizalmas) *kiizzad* **3.** *akadozik, döcög*
✧ Ell: **3.** *gyorsan elkészül*
✧ Etim: A régi nyelvi, valószínűleg hangutánzó eredetű *vajik* ‘kínlódik valamivel’ ige származéka.

vak ◆◆◆◆◆ mn *~ok, ~ot, ~on*
1. Nagyon gyengén vagy egyáltalán nem látó. *Fél szemére vak a ló. Szemüveg nélkül szinte vak.* (Főnévi használatban:) *A vakok fehér bottal járnak.* • Szólás: *Vak vezet világtalant*: az akar mást irányítani, aki maga is vezetésre szorul. | *Vakok között félszemű a király*: a hozzá nem értők előtt már annak is tekintélye van, aki csak egy kicsit konyít a dologhoz.
2. Olyan, aki úgy végez valamit, hogy közben nem néz oda. *Vakon gépel.*
3. (választékos) Sötét, homályos. *Vak börtönében ül a rab. Vak ez a lámpa, alig világít. A tükör már vak, nagyon régi.*
4. Valaminek a felismerésére képtelen. *Ne légy már vak, vedd észre, hogy kihasználnak!*
5. Gondolkodás, kételkedés nélküli. *Vak engedelmességgel teljesíti a parancsokat. A parancsnokban vakon hisz. Vakon rontott a túlerőben lévő ellenségre.*
6. (választékos) Olyan (folyamat, esemény), amit nem irányít tudatos beavatkozás. *A vak véletlenre bízta magát.*
7. Folytatás nélküli. *A föld alatti járat vakon végződött.*
✧ Szin: **1.** *világtalan* **3.** *fénytelen* **5.** *hiszékeny, esztelen, buta*
✧ Táj: **5.** *hiszes*
✧ Ell: **1.** *látó* **5.** *megfontolt, okos*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.
✧ Ö: szín + vak

vakablak ◆◆ fn
Fal ablak formájú mélyedése. *A vakablakban mindenféle limlom van.* • Szólás: *Világos, mint a vakablak*: **a)** (gúnyos) zavaros, érthetetlen **b)** (tréfás) magától értetődő.
✧ Szin: (régi) *álablak*
✧ Táj: *blindfeld*
✧ Etim: Összetétel: → *vak* + → *ablak.*

vakáció ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Hosszabb iskolai szünet. *A nyári vakációt a Balatonon töltjük.*
2. Szünet valamely tevékenységben, szolgáltatásban. *Két hét vakációra ment a parlament, szünetel az országgyűlés munkája.*
✧ Szin: **1.** *szünidő, szabadság, pihenés, nyaralás* **2.** *zárva tartás, munkaszünet, szüneteltetés*
✧ Ell: *iskolaidő, munkaidő*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

vakar ◆ ige *~ni*

1. (Bőrfelületet) viszketés enyhítésére körömmel kapar. *Ne vakard a szúnyogcsípéseket! Tanácstalanul vakarja a feje búbját.* • Szólás: *Ott is vakarja, ahol nem viszket*: **a)** alaposan elverték **b)** olyan sérelmet panaszol, ami meg sem esett vele.
2. Kapargatva tisztít valamit. *A lovakat csutakolja, vakarja.*
3. Kikaparással igyekszik eltávolítani valamit. *Pengével vakarja az írást.*
✧ Szin: **1.** *karmol, vakargat, kaparász* **2.** *kapar, dörgöl, dörzsöl, vakargat* **3.** *kapar, vakargat*
✧ Táj: **1.** *bizserél, csiszál* **2.** *csikar, csiszál* **3.** *csiszál*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, ismeretlen eredetű szótő származéka.

vakarcs ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a* (népi, bizalmas)
1. Sült tésztamaradék. *A kenyerekkel együtt a sütőteknő oldaláról levakart tésztát, a vakarcsot is megsütötték.* • Szólás: *A vakarcs akar túltenni a kenyéren*: tapasztalatlan kioktatja a tapasztaltat.
2. Vézna, satnya késői gyermek. *Te vakarcs, mindjárt elfúj a szél! Idős szülei sok gyermeke közül ő az utolsó, a vakarcs.*
✧ Szin: **1.** *maradék,* (népi, bizalmas) *vakarék* **2.** (népi, bizalmas) *vakarék*
✧ Táj: **1.** *kotradék, kaparcék* **2.** *fikarc*
✧ Etim: A → *vakar* ige származéka.

vakarék ◆ fn *~ok, ~ot, ~a* (népi, bizalmas)
1. Dagasztóedényből kikotort maradék tészta. *Mit süssek a vakarékból?*
2. Utolsónak született gyermek. *Ez a kis vakarék van már csak velünk, a nagyok elköltöztek.*
✧ Szin: (népi, bizalmas) *vakarcs*
✧ Etim: A → *vakar* ige származéka.

vakaródz|ik ◆ ige **vakaróz|ik** *~ni*
Vakarja magát. *A bárányhimlő miatt vakaródzik. Sok bolhája van annak a szegény kutyának, azért vakarózik.*
✧ Szin: (népi) *kaparódzik*
✧ Táj: *rühelődzik, nyihelődzik, kotródik*
✧ Etim: A → *vakar* ige származéka.
☝ A két alakváltozat egyenrangú a köznyelvben. A *vakaródzik* elválasztása: *va-ka-ró-dzik*. Felszólító módú alakjaiban két *d*-t írunk: *vakaróddzon* vagy (ikesen ragozva, választékosan) *vakaróddzék*. Ezek elválasztása: *va-ka-ródz-dzon* stb.

vakbél ◆◆ fn
1. Vastagbél vakon végződő része. *A vakbélbe torkollik a vékonybél, és hozzá csatlakozik a féregnyúlvány is.*
2. (nem hivatalos) A vakbélhez csatlakozó rövid, csökevényes függelék. *Kivették a vakbelét.*
✧ Szin: **2.** (hivatalos) *féregnyúlvány,* (idegen) *appendix*
✧ Etim: Összetétel: → *vak* + → *bél*.

vakbuzgó ◆◆ mn (rosszalló)
Valamely eszméhez, valláshoz elfogultan ragaszkodó, más nézetekkel szemben türelmetlen. *A vakbuzgó reformátusok pápistának csúfolják a katolikusokat. Vakbuzgó felfogása miatt a más véleményét meg sem hallgatja.*
✧ Szin: *rajongó, megszállott,* (rosszalló) *vakhitű, elvakult,* (idegen) *fanatikus, bigott* • *A szenteket is kiimádkozná az égből.*
✧ Ell: *józan, mértéktartó*
✧ Etim: Összetétel: → *vak* + → *buzgó*.

vakít ◆◆◆ ige *~ani*
1. Bántóan zavarja, akadályozza a látást. *Vakít a fényszóró, szinte semmit sem látok. Délben a vízparton vakít a napsütés.*
2. (választékos) Bámulatba ejt. *Szépsége szinte vakít a bálteremben.*
✧ Szin: **1.** *káprázt* **2.** *elkáprázt, elvarázsol,* (választékos) *megigéz*
✧ Etim: A → *vak* melléknév származéka.

vakkant ◆◆ ige *~ani*
1. (Kutya) rövid ugató hangot hallat. *A kutya vakkantott egyet.*
2. (népi, tréfás) Hirtelen, röviden megszólal. *No, te is vakkants már valamit!*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó.

vaklárma ◆ fn
Alaptalannak bizonyuló, izgalmat kiváltó hír. *Vaklárma volt az egész.*
✧ Etim: Összetétel: → *vak* + → *lárma*.

vakmerő ◆◆◆◆ mn *~k* vagy *~ek, ~t, ~n* vagy *~en*
1. Merész. *Vakmerő pilóta volt, mit sem törődött a veszéllyel.*
2. (választékos) Arcátlan. *Azért beszél velem ilyen vakmerően, mert nincs itthon a férjem, hogy megvédjen.*
3. (választékos) Eltúlzott. *Vakmerő remény, hogy újra lássam, mivel külföldre utazott.*
✧ Szin: **1.** *meggondolatlan,* (bizalmas) *vagány* **2.** *szemtelen, pimasz,* (idegen) *impertinens* **3.** *hiú, hiábavaló*
✧ Ell: **1.** *óvatos, megfontolt* **2.** *jól nevelt, illedelmes, udvarias* **3.** *józan,* (idegen) *reális*
✧ Etim: Összetétel; → *vak* + *merő*: a → *mer*[1] ige származéka.

vakol ◆◆ ige *~ni*
(Falat) habarccsal bevon. *Kész a fal, lehet vakolni.*
✧ Szin: *tapaszt, malteroz,* (bizalmas) *bepucol*
✧ Táj: *majteroz, malterez, bemalteroz*
✧ Etim: Valószínűleg német jövevényszó.

vakolat ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
1. Megszilárdult habarcs. *Öreg az épület, a falakról hullik a vakolat.*
2. (szleng) (Erős) arcfestés, kendőzés. *Nem lép ki a lakásból úgy, hogy fel ne rakná arcára a vakolatot.*
✧ Szin: **1.** *habarcs, tapasz, malter* **2.** (idegen) *smink, sminkelés*
✧ Táj: **1.** *babarc, majter, malta*
✧ Etim: A → *vakol* ige származéka.

vakond ◆◆ fn (kissé régi, választékos) **vakondok** *~ok, ~ot, ~ja*
Föld alatt élő, sötét, bársonyos bundájú kis rovarevő emlős. *A kertészek nem szeretik a vakondot, mert kitúrja a palántákat.*
✧ Szin: (régi) *vakandok*
✧ Táj: *hegymester, vakondék, vakkondok, vakongyík, vakongyík, vakantó, vakon, vakonda*
✧ Etim: A → *vakondok* a → *vak* melléknév származéka, a → *vakond* téves elvonás a → *vakondok* alakból.
☝ A *vakond* változat mára szinte egyeduralkodóvá vált a köznyelvben, az eredetibb *vakondok* forma ezért ma már kissé réginek, választékosnak hat.

vaksötét ◆◆ mn
Teljesen sötét. *A foglyot belökték egy vaksötét cellába.* (Főnévi használatban:) *Gyújts lámpát, itt vaksötét van!*
✧ Szin: *koromsötét, szuroksötét, éjsötét,* (bizalmas) *töksötét* • *Fekete, mint az éjfél. Olyan sötét van, hogy az orrunkig se látunk.*
✧ Ell: *világos*
✧ Etim: Összetétel: → *vak* + → *sötét*.

vaktában ◆◆◆ hsz
1. Semmit sem látva. *Vaktában tapogatózunk a sötétben.*
2. Találomra. *Vaktában levett egy könyvet a polcról.*
3. Megfontolás nélkül. *Ne vágj bele vaktában ilyen kétes vállalkozásba!*
✧ Szin: **1.** *vakon, vaksin* **2.** *véletlenül* **3.** *látatlanban,* (bizalmas) *kapásból*
✧ Táj: **2.** *gondolomformán, gondolomszerint*
✧ Ell: **1.** *világosban, jól láthatóan* **2.** *szándékosan* **3.** *megfontolva, megfontoltan*
✧ Etim: A → *vak* melléknév megszilárdult ragos alakulata.

vaktöltény ◆ fn
Riasztásra, díszlövésre való, lövés után szétfoszló, sebesülést nem okozó lövedék. *Nem kell megijedni, csak vaktölténnyel lőnek!*
✧ Ell: *éleslőszer, élestöltény*
✧ Etim: Német mintára keletkezett összetétel: → *vak* + → *töltény*.

vaku ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Fényképezéshez pillanatnyi erős fényt adó lámpa. *Kevés itt a fény, vakuval kell fényképezni.*
✧ Szin: *villanófény, villanófénylámpa, villanólámpa,* (Fv bizalmas) *bleszk*
✧ Etim: Latin eredetű német jövevényszó.

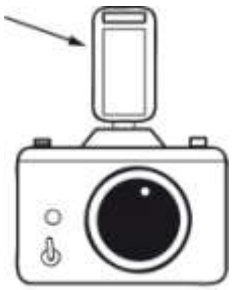

vakvarjú ◆ fn (népi)
A gémfélékhez tartozó vízimadár. *A vakvarjú egyáltalán nem vak, nevét „kvak-kvak”-szerű hangjáról kapta.*
✧ Szin: *bakcsó*
✧ Etim: Összetétel; *vak*: a → *vakkant* ige tövével azonos hangutánzó eredetű szó + → *varjú*.

váladék ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
Emberi, állati szervezetből kiszivárgó folyadék. *Az orr nyálkahártyájának váladékából vesznek mintát a baktériumtenyésztéshez.*
✧ Etim: A → *válik* ige származéka.

valaha ◆◆◆◆◆ hsz (választékos)
A. Határozatlan
1. Valamikor nagyon régen. *Errefelé valaha mamutok éltek.*
2. Valamikor a jövőben. *Elrepült a madárka, visszajön-e valaha?*
B. Általános

1. Akármikor a múltban. *Ettél már ilyet valaha? Butább, mint valaha.*
2. Bármikor a jövőben. *Ha valaha erre jársz, nézz be hozzám!*
✧ Szin: **A. 1.** *hajdan, hajdanán, egykor* **2.** *egyszer még, majd,* (választékos) *valahára* **B. 1.** *bármikor* **2.** *akármikor*
✧ Táj: **A. 1.** *hajdan, hajdant, hajdanában*
✧ Ell: *soha, semmikor, sohasem*
✧ Etim: Összetétel: *vala* 'létező, való' (vö. → *való*) + → *ha*.

valahára ◆◆◆ hsz
1. Végre. *No, megérkeztünk valahára!*
2. (választékos) Valamikor a jövőben. *„Szülőföldem szép határa, Meglátlak-e valahára?"* (Kisfaludy K: Szülőföldem szép határa…)
✧ Szin: **1.** *elvégre, csakhogy* **2.** *majd, egyszer még,* (választékos) *valaha*
✧ Ell: **2.** *soha, semmikor, sohasem*
✧ Etim: A → *valaha* határozószó megszilárdult ragos alakulata.

valahol ◆◆◆◆◆ hsz
1. Valamely helyen. *Valahol avart égetnek, erre száll a füstje. Voltál valahol nyaralni? Valahol a házban kell lennie.*
2. (bizalmas) (Bizonytalanság kifejezésére:) Egy kissé. *Valahol meg lehet érteni őt is.*
✧ Ell: **1.** *sehol*
✧ Etim: Összetétel: *vala* 'létező, való' (vö. → *való*) + → *hol*.

valahonnan ◆◆◆◆ hsz
1. Valamely irányból vagy helyről. *Valahonnan virágillatot hoz a szél.*
2. Föltehetőleg, illetve körülbelül a megnevezett helyről. *Valahonnan a város felől petárdák durrogása hallik.*
✧ Szin: *valahonnét*
✧ Ell: *sehonnan, sehonnét*
✧ Etim: Összetétel: *vala* 'létező, való' (vö. → *való*) + → *honnan*.

valahova ◆◆◆◆ hsz
1. Valamely helyre. *Valahova elutazott, már napok óta nem láttam.*
2. Föltehetőleg, illetve körülbelül a megnevezett helyre. *Valahova a tengerpartra mennek nyaralni.*
✧ Ell: **1.** *sehova*
✧ Etim: Összetétel: *vala* 'létező, való' (vö. → *való*) + → *hova*.

valaki ◆◆◆◆◆ határozatlan nm
1. Ismeretlen vagy meg nem határozott személy. *Valaki közeledik a sötétben. Segítsen már valaki a néninek!* | *Van valakije*: **a)** társa, udvarlója. *Van valakije, nem látni egyedül kóborolni az utcán.* **b)** jó ismerőse. *Van valakije a közlekedésrendészetben, az majd kihúzza a bajból.*
2. (Általános alanyként:) Az ember. *Így legyen valaki őszinte, ez a jutalom érte.*
3. (ritka) Akárki. *Nem szeretném, ha valaki is megtudná!*
4. (bizalmas) (Főnévi használatban:) *Az a valaki van itt, aki telefonon keresett. Azt hiszed, a pénzed miatt vagy valaki?*
✧ Szin: **3.** *bárki, akárki* **4.** *személy, egyén, illető, alak*
✧ Táj: *olyaski, valakicsoda*
✧ Ell: *senki*
✧ Etim: Összetétel: *vala* 'létező, való' (vö. → *való*) + → *ki*[1].

valamely ◆◆◆◆◆ határozatlan nm
1. (választékos) Az említett egyedek közül bármelyik. *Ha valamely tárgyat elengedünk, az gyorsulva ér földet.*
2. (régi) Egy, közelebbről meg nem határozott az említett egyedek közül. *Valamely könyvében olvastam gyermekkoráról.*
✧ Szin: **1.** *valamelyik* **2.** *valamelyik, egyik*
✧ Ell: *semelyik*
✧ Etim: Összetétel: *vala* 'létező, való' (vö. → *való*) + *mely* (vö. → *melyik*).

valamelyest ◆◆◆◆ hsz (választékos)
1. Csekély mértékben. *Valamelyest emelkedtek az árak.*
2. (ritka) Rövid ideig. *Pihent valamelyest, aztán dolgozott tovább.*
✧ Szin: **1.** *némileg, némiképp* **2.** *egy kicsit,* (választékos) *egy kissé*
✧ Táj: **2.** *kisség*
✧ Etim: A → *valamely* névmás megszilárdult ragos alakulata.

valamelyik ◆◆◆◆◆ határozatlan nm
1. Egy, közelebbről meg nem határozott az említett egyedek, tárgyak közül. *Majd megkérdezem valamelyik barátomat. Szép karkötőid vannak, add nekem valamelyiket!*
2. (Személyjellel:) Az említett személyek közül valaki. *Valamelyikünk kimegy elé az állomásra.*
✧ Szin: **1.** *egyik* **2.** *egyik, bármelyik, akármelyik*
✧ Ell: **1.** *semelyik* **2.** *semelyik, senki*
✧ Etim: Összetétel: *vala* 'létező, való' (vö. → *való*) + → *melyik*.

valamennyi ◆◆◆◆◆ nm
A. Határozatlan

Nagyon kevés. *Valamennyi pénzt adj neki!* | *Valamennyien*: néhányan. *Valamennyien azért ott leszünk a találkozón.*
B. Általános
Minden, mindegyik. *Valamennyi dalát kívülről tudja.* (Személyjellel:) *Valamennyitekre vonatkozik a kérés.* | *Valamennyien*: mindannyian. *Valamennyien megérkeztek.*
✧ Szin: **A.** *néhány* **B.** *összes; mindenki*
✧ Ell: **A.** *minden; mindenki, mindannyi* **B.** *néhány; néhányan; sehány, semennyi*
✧ Etim: Összetétel: *vala* 'létező, való' (vö. → *való*) + → *mennyi*.

valami ◆◆◆◆◆ határozatlan nm
1. Ismeretlen, meg nem határozott dolog, esemény. *Te valamit rejtegetsz. Egyél valamit! Fáj valamid? Az a valami egyszerre csak eltűnt. „Hunniában valami készül"* (Ady E.: A Hadak Útja). ■ *Van köztük valami*: **a)** szerelmi viszony **b)** harag, ellentét.
2. Egy csekély dolog. *Valami nekem is jutott.* ■ *Mond valamit*: elgondolkodtató, amit mond. | *Valami van a dologban*: van benne valamennyi igazság.
3. Jelentékeny dolog. *Ez már valami!* (gúnyos) *Ez is valami? Kár ezzel olyan nagyra lenni!* ■ *Viszi valamire* vagy *lesz belőle valami*: sokat elér az életben.
4. Meg nem határozható jellegű, bizonytalan. *Volt valami kabátlopási ügye. Valami állat neszez a padláson. Úgy viselkedik, mint valami gróf.* (rosszalló) *Valami ismeretlen színész tart előadóestet a kultúrházban. Valami István vagy ki keresett.*
5. (bizalmas) (Határozóként:) Körülbelül. *Eljött valami húsz ember a gyűlésre.*
6. (bizalmas) (Határozóként:) Nagyon. *Valami borzalmas volt az előadás. Nem valami szép a menyasszony.*
✧ Szin: **1.** *valamiféle, egy-más,* (régi) *egymi* **2.** *valamennyi* **4.** *valamilyen* **5.** *mintegy,* (bizalmas) *kábé, cirka* **6.** *rendkívül*
✧ Táj: *valamicsoda*
✧ Ell: *semmi*
✧ Etim: Összetétel: *vala* 'létező, való' (vö. → *való*) + → *mi*[2].

valamiképpen ◆◆◆◆ hsz
1. Valamilyen módon. *Majd megoldjuk a dolgot valamiképpen.*
2. Nagy nehezen. *Végre valamiképpen csak elvégeztük a munkát.*
3. (ritka) (Tiltásban:) Véletlenül. *Vigyázz! Valamiképpen meg ne érintsd a vezetéket!*
✧ Szin: **1.** *valahogy, valahogyan, valamiképp* **2.** *végül is* **3.** *tévedésből*
✧ Ell: *sehogy, sehogyan, semmiképpen*
✧ Etim: A → *valami* névmás megszilárdult ragos alakulata.

valamikor ◆◆◆◆◆ hsz
1. Ismeretlen vagy meghatározatlan időben. *Valamikor már jártam ott.*
2. Régen. *Valamikor nem ilyenek voltak a fiatalok!*
3. Valószínűleg, illetve körülbelül az említett időben. *Valamikor vasárnap jönnek hozzánk.*
✧ Szin: **2.** *hajdanán, egykor*
✧ Ell: **1.** *semmikor, soha, sohasem*
✧ Etim: Összetétel: *vala* 'létező, való' (vö. → *való*) + → *mikor*.

valamint I. ◆◆ vonatkozó hsz (kötőszóként) (régi)
Mint. *Úgy bánik vele, valamint az atyjafiával.*
✧ Szin: *ahogy*
✧ Etim: Összetétel: *vala* 'létező, való' (vö. → *való*) + → *mint*.

valamint II. ◆◆◆◆◆ ksz
És még. *A nagyapa születésnapjára eljöttek a rokonok és ismerősök családostul, valamint a régi munkahelyéről a kollégái.*
✧ Szin: *és, is, továbbá, úgyszintén*
✧ Etim: Összetétel: *vala* 'létező, való' (vö. → *való*) + → *mint*.
☝ Akkor használjuk, ha a mondatban több mellérendelő szerkezet is van. Ilyenkor szorosabban összetartozó tagok közé *és* kötőszót teszünk, a jobban elkülönülő mondatrészt pedig a *valamint* kötőszóval fűzzük hozzá a többihez. Eléje mindig vesszőt teszünk.

valamirevaló ◆◆◆ mn
Megfelelő. *Nincs egy valamirevaló télikabátom.* (tréfás) *Van itt egy valamirevaló férfi, aki elbír egy íróasztalt?*
✧ Szin: *alkalmas, rendes, épkézláb, használható* • *Megüti a mértéket.*
✧ Táj: *valamicsodás*
✧ Ell: *haszontalan, alkalmatlan*
✧ Etim: Összetétel; *valamire*: a → *valami* névmás ragozott alakja + → *való*.

válasz ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
Kérdésre, megnyilatkozásra adott, főként szóbeli, írásbeli megnyilvánulás. *A kérdésre egyenes választ kérek. Legutóbbi levelemre nem kaptam választ. Szemtelenségére pofon volt a válasz.*
✧ Szin: *felelet, visszavágás, viszonzás,* (idegen) *riposzt, replika, reakció, reflexió*
✧ Táj: *választ, válaszat*
✧ Ell: *kérdés*
✧ Etim: A → *válik* ige származéka.
✧ Ö: hölgy + válasz

válaszol ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

(Kérdésre, megnyilatkozásra) szóban, írásban vagy cselekedetben választ ad. *A kérdésre nem válaszolt. Két héttel később válaszolt a levelemre. A politikus a sajtóban válaszolt a vádakra. Nem válaszolt a hívásomra, pedig egész este a telefon mellett vártam, hogy visszahív. A köszönésre fejbiccentéssel válaszolt.*

✧ Szin: *felel,* (idegen) *reagál, reflektál* • *Mindenre tud kádenciát.*
✧ Ell: *kérdez,* (régi) *kérd*
✧ Etim: A → *válasz* főnév származéka.

választ ◆◆◆◆◆ ige *~ani*

1. (Több dolog, személy közül) egy mellett dönt. *„Ne válasszunk magunknak csillagot?”* (Petőfi S.: A négyökrös szekér).

2. Szavazással dönt valamely tisztség betöltéséről. *Most lett nagykorú, először választ. Kerületében őt választották képviselőnek.*

3. Feloszt valamit egy vagy több részre. *Válasszuk két részre a területet!*

✧ Szin: **1.** *kiválaszt* **2.** *szavaz,* (idegen) *voksol* **3.** *oszt, szétoszt, elkülönít, elhatárol, különválaszt, elrekeszt* • **1.** *Leteszi a voksát valami mellett.*
✧ Táj: *válajszt*
✧ Ell: **1.** *bizonytalankodik, habozik, tétovázik,* (idegen, választékos) *hezitál*
✧ Etim: A → *válik* ige származéka.

választás ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Az a tény, hogy valaki választ. *Nehéz a választás.* ■ *Nincs más választása*: nincs más lehetősége. *Nincs más választásom, mint bemenni vizsgázni.*

2. Az a cselekvés, hogy valakit valamivé választanak. *Megtörtént a jelölt elnökké választása.*

3. Vezető testület tagjairól szavazással való döntés. *Országgyűlési választások lesznek a jövő héten.*

✧ Szin: **1.** *döntés, elhatározás* **2.** (idegen) *voksolás* **3.** *szavazás,* (idegen) *voksolás*
✧ Táj: *választat*
✧ Ell: **1.** *bizonytalanság, kétség, habozás, tétovázás,* (idegen) *hezitálás*
✧ Etim: A → *választ* ige származéka.
✧ Ö: pálya + választás

választék ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Sokféle áruból álló készlet, amelyből választani lehet. *A mi üzletünkben mindig nagy a választék, most is nyolcféle sajt van.*

2. Kétfelé fésült haj közti választóvonal. *Mindig megkérdezi a fodrászom, hogy melyik oldalon lesz a választék.*

✧ Szin: **1.** *kínálat, árukínálat, árukészlet,* (idegen) *kollekció,* (idegen; Fv) *szortiment* **2.** *elválasztás*
✧ Etim: A → *választ* ige származéka.

választékos ◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

Kifinomult érzékre, ízlésre valló. *Választékos öltözködést kíván meg a munkaköre, ő fogadja a magas rangú vendégeket.*

✧ Szin: *igényes, elegáns, ízléses,* (idegen) *exkluzív*
✧ Ell: *közönséges, durva, útszéli, ízléstelen*
✧ Etim: A → *választ* ige származéka.

választmány ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

Valamely testület tagjaiból választott, döntési joggal felruházott bizottság. *A kérdésben a szervezet választmánya hoz döntést.*

✧ Szin: *vezetőség, tanács,* (idegen) *grémium*
✧ Etim: A → *választ* ige származéka.

választójog ◆◆◆ fn

Az állampolgár azon joga, hogy szabadon részt vehet az állami képviseleti szervek választásában, illetve ezek tagjának megválasztható. *Magyarországon minden nagykorú, elmebetegségben nem szenvedő állampolgár rendelkezik választójoggal.*

✧ Etim: Összetétel; *választó*: a → *választ* ige származéka + → *jog*.

választóvíz ◆ fn

Tömény salétromsav. *Az ékszerészek választóvízzel ellenőrzik az arany valódiságát, mert az nem oldja az aranyat.*

✧ Szin: (régi) *királyvíz, légsav*
✧ Etim: Összetétel; *választó*: a → *választ* ige származéka + → *víz*.

válaszút ◆◆◆ fn

1. (ritka) Útkereszteződés. *Éjfélkor találkozunk a válaszútnál.*

2. (választékos) Sorsforduló. *A mozgalom választúthoz érkezett. Józsi választút előtt áll, döntenie kell, hogy melyik egyetemet válassza.*

✧ Szin: **1.** *keresztút, útelágazás,* (régi) *általút* **2.** *döntéshelyzet* • **2.** *Vagy bor vagy víz!*
✧ Etim: Összetétel: → *válasz* + → *út*.

válfaj ◆◆◆◆ fn

1. Egymástól sokban különböző, de egy fajhoz tartozó csoport. *Ennek a gombának legalább három válfaja ismeretes.*

2. Változat. *A passzivitás az ellenállás egyik válfaja.*

✧ Szin: **1.** *fajta, alfaj,* (idegen) *variáns* **2.** *típus,* (idegen) *variáns*
✧ Etim: Összetétel; *vál*: nyelvújítás kori elvonás a → *válik* igéből + → *faj*.
☝ Egy *l*-lel írjuk és ejtjük.

vál|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Átalakul valamivé. *Minden arannyá válik a kezében. Forraláskor a víz gőzzé válik.*

2. Megvalósul, valamilyenné válik. *Az álom valósággá válik, elutazunk Egyiptomba. A helyzet tűrhetetlenné vált, nem lehet elviselni állandó veszekedésüket. Szokásává vált, hogy későn jár haza.*

3. Valamely új tulajdonságot vesz föl vagy más tulajdonságúnak kezd látszani. *Érthetővé vált, miért viselkedett így.* ■ *Kékre-zöldre* vagy *holtra válik*: a dühtől vagy ijedtségtől arcszíne megváltozik.

4. *Valami válik valakiből*: valamivé fejlődik. *Nagyszerű tanár vált belőle, nemhiába tanult sokat.*

5. (Kifejezésekben:) ■ *Dicséretére válik valami*: dicséretet érdemel érte. | *Becsületére válik valami*: növeli megbecsültségét. | (Jókívánságban:) *Váljék egészségére!* vagy *Egészségére váljék!*

6. Egészből több darab lesz. *A váza leesett és három darabra vált. Az út háromfelé vált a kanyar után.*

7. Házasságát felbontja. *Hallottad, hogy Zsuzsáék válnak?*

✧ Szin: **1.** *alakul, változik, lesz, fejlődik, formálódik* **2.** *beteljesedik, megvalósul, változik* **6.** *szétválik, szétesik, törik; szétágazik, elkülönül* **7.** *különválik, válófélben van,* (bizalmas) *szétmegy*

✧ Táj: **1–5.** *válad, vályik* **6., 7.** *váladoz*

✧ Ell: **1–3.** *állandósul, változatlan marad* **6.** *egyesül* **7.** *házasodik, házasságot köt, megesküszik*

✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.

☝ A *válik* úgynevezett álikes ige, egyes szám 1. személyben csak iktelen ragot kaphat: *válok*.

vall ◆◆◆◆◆ ige *~ani*

1. Meggyőződéssel hisz, hangoztat valamit. *Konzervatív elveket vall.*

2. Vallomásában állít valamit. *Azt vallotta, látott egy magas fiatalembert. Ártatlannak vallja magát. A tanú a vádlott ellen vallott.*

3. (Kifejezésekben:) ■ *Szerelmet vall valakinek*: bevallja, hogy szereti. | *Színt vall*: határozottan állást foglal.

4. *Valakire, valamire vall valami*: jellemző rá. *Ez a cselekedet rád vall.* | *Ellene vall valaminek*: nem egyeztethető össze vele, ellentmondásban van vele. *A körülmények ellene vallanak.*

5. (Kifejezésekben:) ■ *Kárt vall*: károsul. | *Kudarcot vall*: nem sikerül neki valami. | *Szégyent vall*: szégyenben marad.

✧ Szin: **1.** *állít, mond* **2.** *tanúsít, tanúskodik, vallomást tesz,* (szleng) *énekel, köp* **3.** *beismer, felfed, feltár, kinyilvánít* **4.** *illik valakire, árulkodik valakiről* **5.** *elszenved, elvisel* • **1.** *Kiáll valami mellett.*

✧ Ell: **1.** *megtagad, elutasít, elvet* **2.** *elhallgat, eltitkol, tagad, cáfol* **3.** *tagad, cáfol*

✧ Etim: Szóhasadással keletkezett a → *vádol* ige *vadl* tőváltozatából.

váll ◆◆◆◆◆ fn *~ak, ~at, ~a*

1. A nyak két oldalán a kar tövéig terjedő testrész. *A váll kapcsolja a karokat a mellkashoz. „Szörnyű vendégoldal reng araszos vállán”* (Arany J.: Toldi). (Vezényszóként:) *Fegyvert vállhoz!* ■ *Két vállra fektet valakit*: **a)** birkózó ellenfelének két vállát földre nyomva győz **b)** teljes diadalt arat felette.

2. Vállcsont illetve -ízület. *Nem mindegy: eltört-e vagy csupán kificamodott a válla.*

3. *Valami nyomja a vállát*: teherként nehezedik rá. *Az ő gondjuk is az én vállamat nyomja. Kilencven év nyomja a vállát.*

4. Ruhaneműnek az a része, amely a vállat fedi. *Régi ruhájának szűk a válla.*

✧ Szin: **3.** *nyomaszt valakit*

✧ Táj: **1–3.** *vál* **4.** *vállazat, vál*

✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.

☝ Ha *l*-lel kezdődő toldalék járul hozzá, egyszerűsítve csak két *l*-t írunk: *vállal támaszkodott a falnak.* Az *l*-lel kezdődő összetételi utótagot kötőjellel kapcsoljuk hozzá: *váll-lap*.

vállal ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (Valamely tevékenység, rendszerint munka elvégzését) elfogadja. *Képkeretezést vállalok. Fordítást vállal két nyelven. Vállalja a megbízatást, kész annak eleget tenni.*

2. (Kötelezettséget) magára vesz. *Kölcsönt kérek a banktól, vállalnád a kezességet? A termékért egy év szavatosságot vállalunk.* ■ *Vállalja a sorsát*: tiltakozás nélkül viseli.

3. Valakit magáénak elismer, illetve magához vesz. *Vállalja a gyereket, aláírta az apasági nyilatkozatot.* ■ *Gyermeket vállal*: kész megszülni és felnevelni egy vagy több gyermeket.

✧ Szin: **1.** *elvállal* **2.** *elkötelezi magát, aláír valamit* **3.** *elvállal, elfogad; befogad* • **3.** *Magára veszi a gondját.* (bizalmas) *Nyakába vesz valakit.*

✧ Táj: *nyakára vesz, elvádol*
✧ Ell: **1.** *elutasít* **2.** *elutasít* **3.** *eldob, megtagad, elutasít*
✧ Etim: A → *váll* főnév származéka.

vállalat ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
1. Gazdasági tevékenységet folytató, jogilag önálló szervezet. *A vállalat elbocsátja száz dolgozóját.*
2. (régi) Vállalkozás. *Széchenyi egyik legnagyszerűbb vállalata a Lánchíd megépítése volt.*
✧ Szin: **1.** *üzem, cég, társaság* **2.** *kezdeményezés, indítvány*
✧ Etim: A → *vállal* ige nyelvújítás kori származéka.
✧ Ö: leány + vállalat

vállalkozás ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. Az a cselekvés, hogy valaki vállalkozik valamire. *Vállalkozását a kezességre nagyon megköszöntük.*
2. A vállalt feladat, munka. *Ezen a sziklás, meredek hegyoldalon lesiklani nem veszélytelen vállalkozás.*
3. Üzleti tevékenység, illetve kisebb vállalat. *A vállalkozások korát éljük. Van egy kis szállítási vállalkozásunk.*
✧ Szin: **1.** *vállalás,* (régi) *vállalat* **2.** *próbálkozás, kísérlet* **3.** *cégalapítás, üzlet, cég, társaság*
✧ Etim: A → *vállalkozik* ige származéka.

vállalkoz|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Valamilyen feladatot, munkát elvállal. *Tudod te egyáltalán, mire vállalkoztál?*
2. Vállalkozásba kezd, illetve ilyen tevékenységet folytat. *Most sok ember vállalkozik, mert alkalmazottként nehéz munkát találni.*
✧ Szin: **1.** *belekezd valamibe, fog valamihez, nekivág valaminek,* (bizalmas) *belevág valamibe, magára vállal valamit* **2.** *üzletbe kezd, üzletet nyit, céget alapít*
✧ Táj: **1.** *vállulkozik*
✧ Etim: A → *vállal* ige származéka.

vállalkozó I. ◆◆◆◆◆ mn (mn-i in is) *~ak, ~t, ~an*
1. Olyan (személy), aki valamire vállalkozik. *A külföldi munkára vállalkozó mérnöknek jó fizetést ígértek.*
2. A vállalkozáshoz szükséges. *Nagy a vállalkozó kedv, amikor kedvező hiteleket lehet felvenni. Sajnos, nincs bennem semmi vállalkozó szellem.*
✧ Szin: **1.** *jelentkező, próbálkozó, pályázó*
✧ Táj: **1.** *válalkozó*
✧ Ell: **1.** *lusta, kényelmes*
✧ Etim: A → *vállalkozik* ige származéka.

vállalkozó II. ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Olyan személy, aki vállalkozik valamire. *Kérek egy önként vállalkozót!*
2. Vállalkozást szervező, abban üzletszerűen részt vevő (jogi) személy. *Korunk hőse a vállalkozó, sok regény és film szól róla. Vállalkozónak mondja magát, de nem tudom, mi a foglalkozása, taxis, fordító vagy bármi más.*
✧ Szin: **1.** *jelentkező, jelölt, pályázó,* (választékos) *aspiráns* **2.** *üzletember, menedzser*
✧ Etim: A → *vállal* ige nyelvújítás kori származéka.

vallás ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. Természetfeletti lénybe vagy lényekbe vetett hiten alapuló gondolatrendszer. *A keresztény vallás alapja az Isten létezésében való hit.*
2. Az ilyen hittel kapcsolatos megnyilvánulások, szertartások, tanítások egységes rendszere, illetve az ehhez való tartozás. *A buddhista vallás türelmet és a sorsba való beletörődést hirdeti. Édesapám vallása: római katolikus.*
3. (régi) Meggyőződés képviselete. *Régimódi elvek vallása jellemezte, este 10 órára mindig haza kellett érnünk.*
✧ Szin: **1.** *hitvallás,* (idegen) *religio, konfesszió* **2.** *felekezet, vallási közösség* **3.** *tanúságtétel*
✧ Táj: *vallomás*
✧ Ell: **1.** *istentagadás,* (idegen) *ateizmus* **3.** *elhallgatás, leplezés*
✧ Etim: A → *vall* ige származéka.

vállas ◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
1. Széles, erős vállú. *Az evezősök vállas emberek.*
2. Vállrésszel rendelkező. *Vállas inget visel télen. Vállas köténybe bújt.*
✧ Szin: **1.** *széles vállú, sportos, tagbaszakadt,* (bizalmas) *deltás*
✧ Táj: **1.** *vállaközös, erőske*
✧ Etim: A → *váll* főnév származéka.

vallásos ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
1. A vallás előírásai szerint élő. *Odaadóan vallásos, de nem bigott, szenteskedő.*
2. A vallás tanításain alapuló. *A gyerek vallásos nevelést kap. Vallásos érzület töltötte el, ahogy belépett a templomba.*
✧ Szin: **1.** *hívő,* (választékos) *hitbuzgó, istenfélő,* (idegen) *religiózus* **2.** *vallási,* (választékos) *rituális*
✧ Ell: *istentagadó,* (idegen) *ateista*
✧ Etim: A → *vall* ige származéka.

vallásszabadság ◆◆◆ fn

Az a jogi helyzet, amelyben mindenki szabadon gyakorolhat bármely vallást. *Az ellenreformáció idején az evangélikusok és a reformátusok számára nem volt vallásszabadság.*
✧ Ell: *vallásüldözés*
✧ Etim: Összetétel: → *vallás* + → *szabadság*.

vallat ◆◆◆ ige *~ni*
1. Igyekszik rávenni valakit, hogy valljon. *Válogatott kínzásokkal vallatták.*
2. (bizalmas) Faggat valakit. *Ne vallass már folyton!*
3. (térfás) Alaposan megvizsgál valamit. *A pénztárcám vallatom, van-e benne pénz.*
✧ Szin: **1.** *vallomásra bír, kihallgat* **2.** *kérdezget, firtat, puhatol* **3.** *vizsgálgat, kutat, átkutat*
✧ Táj: **2.** *kontat, fogtat, sallat*
✧ Etim: A → *vall* ige származéka.

vállfa ◆◆ fn
Felsőruha tárolására szolgáló, a váll hajlatát utánzó, fából, műanyagból vagy drótból készült eszköz. *A tisztítóban vállfával adták ki a kabátomat. Tedd vállfára az inget, és akaszd a szekrénybe!*
✧ Szin: *akasztó, fogas*
✧ Táj: *hónaljfa*
✧ Etim: Összetétel: → *váll* + → *fa*.

vallomás ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. Az a cselekvés, hogy valaki vall. *Most következik a vallomás.* | *Vallomást tesz*: vall, illetve beismeri tettét.
2. Olyan megnyilatkozás, amelyben valaki feltárja érzelmeit, gondolatait. *Ez a levél egy kész szerelmi vallomás. Írói vallomásokat olvasok a szülőföldemről.*
3. Ilyen tartalmú írásmű. *Rousseau Vallomásai kedvenc olvasmányai közé tartozik.*
✧ Szin: **1.** *beismerés, tanúságtétel, nyilatkozás, bejelentés* **2.** *elárulás, számadás, gyónás*
✧ Ell: **1., 2.** *elhallgatás, tagadás*
✧ Etim: A → *vall* ige származéka.

való I. ◆◆◆◆◆ mn (mn-i in is) *~k, ~t, ~an*
1. Valóságos. *A való élet más, mint amit elképzeltél.*
2. (választékos, régi) Igaz. *Való híreket hoz.* ■ *Való igaz*: bizonyos, hogy így van. *Való igaz, hogy ez megesett.*
3. Valahonnan származó, valahonnan kikerült. *Honnan való vagy? Ez a bor a nagyapám pincéjéből való. A kastély a XVII. századból való.* ■ *Valakitől, valamiből való*: valakitől vagy valamely családból származó. *A nagyobb fiú a felesége első férjétől való. Az első házasságból való lányát az édesanyja neveli.*
4. Valamire alkalmas, valamilyen szempontból kívánatos. *Gyermekeknek való történelemkönyvet ír. A film nem való gyenge idegzetűeknek.*
5. Illő. *Nem való így beszélni az öregekkel. Nem való hozzád ez az öltözködés.*
6. *Valaminek, valamire való*: alkalmas, valamihez illeszkedő. *Ez az alma lének való csak! Szeretni való ember vagy. Kezdőknek való nyelvkönyvet vett. Feleségnek való lányt keres. Két jobb lábra való cipőt vett. Ez a kulcs nem ebbe a zárba való.*
7. *Valamire való*: valamely mennyiséget kitevő. *Egy szekérre való tűzifát hoztak.*
8. (Jelzői szerepű határozók kapcsolóelemeként:) *A velük való beszélgetés mindig érdekes. A külföldre való utazást ellenezte.*
✧ Szin: **1.** *valódi, valós, létező* **2.** *eredeti, hiteles* **4., 5.** *szóló, ajánlatos, illő, megfelelő*
✧ Ell: **1.** *képzelt* **2.** *valótlan, színlelt, kitalált* **4., 5.** *illetlen, alkalmatlan*
✧ Etim: A → *van* ige *val-* tőváltozatának származéka.
✧ Ö: alatt + való, alá + való, borra + való, csapni + való, enni + való, feljebb + való, fülbe + való, harapni + való, helyén + való, hiába + való, hozzá + való, jóra + való, keresni + való, kivetni + való, nyakra + való, sütni + való, szemre + való, talp + alá + való, tenni + való, tudni + való, útra + való, valamire + való

való II. ◆◆◆ fn –, *~t, ~ja*
1. (választékos) Valóság. *„Egymást szedtük rá azzal, hogy tudtuk: Most a valónál mind elámulunk”* (Madách I.: Az ember tragédiája).
2. Valakinek, valaminek mivolta, lényege. *Teljes valójában megjelent.* ■ *Kivetkőzik a valójából*: indulatában vagy fájdalmában tőle szokatlanul viselkedik.
3. (választékos) Igazság. *A színtiszta valót állítom.*
✧ Szin: **1.** *realitás*
✧ Ell: **1.** *képzelet* **3.** *hazugság*
✧ Etim: A → *van* ige *val-* tőváltozatának származéka.

valóban ◆◆◆◆◆ hsz
1. A valóságnak megfelelően. *Valóban így történt. „Felség! valóban koronád Legszebb gyémántja Velsz”* (Arany J.: A walesi bárdok).
2. (Nyomósításra:) Csakugyan. *Most már valóban el kell mennünk.*
✧ Szin: **2.** *igazán, tényleg, bizonyosan, komolyan*
✧ Ell: **2.** *látszólag, esetleg*
✧ Etim: A → *való* melléknév megszilárdult ragos alakulata.

valódi ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~t, ~an*

1. Olyan, ami az, aminek mondják. *Valódi ékszert hord. Ez valódi tokaji bor. Gyásza nem színlelt, hanem valódi érzés.* (Főnévi használatban:) *„…az igazat mondd, ne csak a valódit”* (József A.: Thomas Mann üdvözlése).
2. Olyan, amilyennek lennie kell. *Ő valódi tanár volt.*
3. ■ (Matematikában:) *Valódi tört*: olyan, amelynek értéke 0 és 1 között van. | (Fizikában:) *Valódi kép*: optikai lencsével alkotott, képernyőn felfogható kép.
✧ Szin: **1.** *valóságos, eredeti, hiteles,* (idegen) *autentikus* **2.** *igazi*
✧ Táj: **1.** *igazándi*
✧ Ell: **1.** *hamis, ál-*
✧ Etim: A → *való* melléknév származéka.

válogat ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Több hasonló közül kiválaszt valamit, valamiket, illetve a neki tetszőket. *Almát válogat.* (Tárgy nélkül:) *Válogat az ételben, nem eszik meg akármit.* • Szólás: *Válogat, mint tót a vadkörtében* vagy *mint jóllakott medve a vackorban*: kelletlenül válogat valamiben.
2. Versenyre a sportolókat kiválasztja. *A kapitány jól válogatott, a csapat megnyerte a bajnokságot.*
3. *Valakije, valamije válogatja*: attól függ, melyikről van szó. *Milyenek a cipők? – Hát, cipője válogatja.*
✧ Szin: **1.** *szemelget,* (bizalmas) *mazsolázik,* (választékos) *szelektál* **2.** *kiválaszt, beválogat valakit* • **1.** *Fitymálja, mint Csengeri a puliszkát. Orrát fintorgatja valamire.*
✧ Táj: **1.** *szemel, szemecsel*
✧ Etim: A → *válik* ige származéka.

válogatós ◆◆◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, ~an* (rosszalló is)
Olyan (személy), aki valamiben válogatni szokott. *Nagyon válogatós ez a gyerek, a legfinomabb ételekben is csak turkál. Munkatársak dolgában válogatós vagyok.*
✧ Szin: *igényes, finnyás, nagyigényű, kényes*
✧ Táj: *pincos, bélebűzhödt*
✧ Ell: *igénytelen*
✧ Etim: A → *válogat* ige származéka.

válogatott ◆◆◆◆◆ mn (mn-i in is) *~ak, ~at, ~an*
1. A sok közül kiválasztott legértékesebb. *Ez válogatott gesztenye, nincs közte férges. Válogatott társaság gyűlt össze, a legkiválóbb emberek jöttek el. Tóth Árpád válogatott verseiből olvasott fel.*
2. (Sportban:) Valamely versenyre kiválasztott. *A válogatott keretbe a legjobb játékosok kerülnek.* (Főnévi használatban:) *A nemzeti válogatott napi két edzéssel készül a nagy mérkőzésre.*
3. (rosszalló) A legrosszabból kiválasztott. *Válogatott csirkefogók ezek mind. Válogatott szitkok özönét zúdította rá.*
4. Ritka (jó). *Válogatott élvezetekben lesz része, ha a Gundel étteremben ebédel.*
✧ Szin: **1.** *legjobb, elsőrendű, jeles, kitűnő, elsőrangú,* (idegen) *exkluzív* **4.** *különleges* • **1., 4.** *Párját ritkítja. Hattyú a ludak között.*
✧ Ell: **1., 4.** *mindennapos, lapos, banális, legrosszabb, selejtes*
✧ Etim: A → *válogat* ige származéka.

valójában ◆◆◆◆ hsz
Tulajdonképpen. *Valójában mi történt? Először mindent megígér, de valójában esze ágában sincs teljesíteni.*
✧ Szin: *igazában, voltaképpen, ténylegesen*
✧ Ell: *látszólag*
✧ Etim: A → *való* melléknév megszilárdult ragos alakulata.

valós ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
1. (A matematikában használt kifejezésekben:) Racionális vagy irracionális (szám). *Most a valós számokról van szó.*
2. A valóságot tükröző. *Csapatunk teljesítményét nézve az eredmény valós.*
✧ Szin: **2.** (választékos) *reális*
✧ Ell: **2.** (idegen) *irracionális*
✧ Etim: A → *való* melléknév származéka.

valóság ◆◆◆◆◆ fn –, *~ot, ~a*
1. Érzékelhetően létező dolgok összessége. *Ez a kézzelfogható valóság. Álom és valóság keveredik a gondolataiban. Ezek szép elképzelések, a valóság azonban más.* ■ *Nem fedi a valóságot*: nem igaz.
2. Valakinek testi vagy lelki mivolta. *Itt áll teljes valóságában a régen látott rokon, alig ismertük meg.*
3. Igazság. *Amit a tanú elmondott, az távol áll a valóságtól.*
✧ Szin: **1.** *való helyzet,* (választékos) *realitás* **2.** *valója valakinek*
✧ Ell: **1.** *kitaláció,* (választékos) *fikció* **2.** *képzelet* **3.** *hamisság, hazugság*
✧ Etim: A → *való* melléknév származéka.

valóságos ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, ~an*
1. Tényleges. *A valóságos költség meghaladja a tervezettet. A tervekben több valóságos hibát fedezett fel.*
2. Igazi. *Az álértékek helyett valóságos értékeket kell keresnünk.*
3. (túlzó) Olyan, ami csaknem az, aminek mondjuk; majdnem. *Autóbaleset érte, valóságos csoda, hogy életben maradt.*
✧ Szin: **1.** *létező* **2.** *valódi, hamisítatlan* **3.** (bizalmas) *kész*

✧ Ell: **1.** *kitalált, képzelt* **2.** *valótlan, hamis*
✧ Etim: A → *való* melléknév származéka.

valószerű ◆◆ mn *~ek, ~t, ~en* (választékos)
Valóságosnak tűnő. *Története egészen valószerűen hangzott. A realista irodalom valószerű jellemeket vonultatott fel.*
✧ Szin: *élethű, életszerű, hihető,* (idegen) *reális*
✧ Ell: *valótlan, hihetetlen, valószínűtlen,* (idegen) *irreális*
✧ Etim: Összetétel; → *való* + *szerű*: képzőszerű utótag, a → *szer* főnév származéka.

valószínű ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~leg*
Várható, de nem bizonyos. *Valószínű, hogy holnap eső lesz. Valószínű, hogy ő is ott volt, mivel ott maradt a táskája. Ha sietsz, valószínűleg eléred a vonatot.* ■ *Több mint valószínű*: szinte bizonyos. *Több mint valószínű, hogy neked van igazad.*
✧ Szin: *feltehető, valószerű, elhihető, lehetséges*
✧ Ell: *valószínűtlen, valószerűtlen, hihetetlen*
✧ Etim: Német mintára keletkezett nyelvújítás kori összetétel; → *való* + *színű*: a → *szín*[1] ‘megjelenési forma, külső’ főnév származéka.

valótlan ◆◆◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*
Olyan, ami nem felel meg a valóságnak. *Valótlan dolgokat terjeszt. Valótlan vád alapján fogták perbe.* (Főnévi használatban:) *Ne állíts róla valótlant!*
✧ Szin: *hazug, koholt, igaztalan, kiagyalt, kitalált, színlelt*
✧ Ell: *valós, valódi, igaz*
✧ Etim: A → *való* főnév származéka.

válság ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
1. Súlyos helyzet, sorsdöntő fordulat. *A beteg túl van a válságon. Válságba került a házassága.*
2. Gazdasági, politikai csőd. *A harmincas évek világgazdasági válsága többek között az ipari termelés visszaesésében és hatalmas arányú munkanélküliségben nyilvánult meg.*
✧ Szin: **1.** *zavar, nehézség, bonyodalom,* (idegen) *krízis* **2.** (idegen) *krízis*
✧ Ell: **1.** *nyugalom, biztonság* **2.** *fellendülés, virágzás*
✧ Etim: A → *válik* ige nyelvújítás kori származéka.

válságos ◆◆◆◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, ~an*
Sorsdöntő, súlyos. *Most válságos napok következnek. A beteg válságos állapotba került, nem biztos, hogy megéri a reggelt.*
✧ Szin: *veszélyes, életveszélyes, fenyegető,* (idegen) *kritikus*
✧ Ell: *biztonságos, reményteli*
✧ Etim: A → *válság* főnév származéka.

vált[1] ◆◆◆◆◆ ige *~ani*
1. Valami helyett újat, mást vesz használatba. *Hazament ruhát váltani. Útközben kétszer is váltottak lovat.* ■ *Bőrét* vagy *tollát váltja*: vedlik. *A kígyó bőrt váltott. A madár éppen a tollazatát váltja.*
2. (Külső formát, sajátságot) hirtelen megváltoztat. *A mesefigura többször is alakot váltott. Stílust váltott, elkezdett kedvesen beszélni.* ■ *Lépést vált*: járás közben felcseréli bal és jobb lába váltogatásának rendjét. | (bizalmas) *Váltanod kellene*: meg kellene változtatni körülményeidet, viselkedésedet.
3. (Pénzt) kisebb címletekre, illetve más pénznemre cserél. *Nincs apróm, tudnál váltani? Dollárt váltott forintra.* ■ *Valóra vált valamit*: megvalósítja. *Terveit valóra váltja.*
4. (Jegyet) vásárol, vesz. *A múzeumba belépőjegyet kell váltani.*
5. (Két személy) kölcsönösen ad egymásnak tárgyat, vagy végez cselekvést. *Jegyet, gyűrűt váltanak*: eljegyzik egymást. | *Csókot váltanak*: csókolóznak. | *Szót váltanak*: **a)** röviden beszélgetnek **b)** összeszólalkoznak. | *Levelet váltanak*: leveleznek.
6. Egyik a másik után következik, annak helyére lép. *Az évszakok egymást váltják. Az őrök óránként váltják egymást. A bányában három műszak váltja egymást.*
7. (bizalmas) Más sebességre kapcsol a sebességváltóval. *Lefulladt a kocsi, mert a vezető rosszul váltott.*
✧ Szin: **1.** *frissít, cserél, átvált, helyettesít* **3.** *felvált; bevált* **4.** *szerez* **5.** *kicserél, cserél* **6.** *felvált, követ*
✧ Táj: **1.** *vátt*
✧ Ell: **1.** *megtart, megőriz*
✧ Etim: A → *válik* ige származéka.

vált[2] ◆◆ mn (mn-i in is) *~ak, ~at, ~an*
Olyan, aki, ami valamilyenné változott. *A békává vált királyfit csak egy csók oldhatja fel az átok alól.*
✧ Szin: *lett, alakult*
✧ Etim: A → *válik* ige származéka.

váltakoz|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. (Dolog, esemény) bizonyos rendben következik egymás után. *A mezőn kukorica-, napraforgó- és búzatáblák váltakoznak rendben egymás után. A Föld forgása következtében nappalok és éjszakák váltakoznak.*
2. Ingadozik. *A sivatagi hőmérséklet helyenként –5 és +40° C között váltakozik.*
✧ Szin: **1.** *cserélődik* **2.** *mozog*
✧ Ell: **2.** (választékos) *stabilizálódik*
✧ Etim: A → *vált* ige származéka.

váltás ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Az a tény, hogy valamit, valakit váltanak. *A menetjegy váltását ne hagyd az utolsó pillanatra! „Türelmetlen ver a szívünk strázsát, mint az őr, ha tudja már váltását”* (Babits M.: Ősz és tavasz között).

2. (Jelzőként is:) *Egy váltás(ra való) fehérnemű* vagy *ágynemű*: amennyi ebből egyszerre szükséges. *Fehérneműből öt, ágyneműből két váltást csomagolt. Egy váltás ágyneműt kell kimosnia.*

3. A következő műszakban dolgozók csoportja. *Megjött a váltás. A délutános váltás valamelyest elmaradt a délelőttitől.*

✧ Szin: **1.** *csere, felváltás* **2.** *rend* **3.** *műszak,* (idegen) *turnus*
✧ Táj: **1.** *váltó* (fehérnemű)
✧ Etim: A → *vált* ige származéka.
✧ Ö: pénz + váltás

váltó I. ◆◆◆ mn (mn-i in is) *~k, ~t, ~an*

Olyan, aki, ami vált valakit, valamit. *Az egymást váltó őrök kiáltása hangzott. Jegyet váltó utasok álltak sorban.*

✧ Szin: *cserélő, felváltó, helyettesítő*
✧ Etim: A → *vált* ige származéka.

váltó II. ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Fizetési kötelezvény. *Fedezetlen váltót állított ki, ezért később perbe fogták.*

2. Vasúti vágányba beépített átirányító berendezés. *A vasúti váltó olyan szerkezet, amellyel a szerelvényeket másik vágányra lehet átirányítani.*

3. Gépen, berendezésen valamely változtatás végrehajtására alkalmas alkatrész. *Beragadt az írógép váltója. A kocsimban automata váltó van.*

4. (Sportban:) Olyan csapat, illetve verseny, amelyben a sportolók egymást váltva versenyeznek. *A magyar váltó jó idővel került a döntőbe. Megnyertük a 4x100-as váltót.*

5. (ritka) Ugyanazon a munkahelyen, gépen másik műszakban dolgozó személy. *Megint késett a váltóm.*

✧ Szin: **1.** *értékpapír, utalvány,* (idegen) *bon* **3.** *sorváltó; sebességváltó,* (bizalmas) *sebváltó* **4.** *váltócsapat; váltóverseny* **5.** *váltótárs*
✧ Táj: **1.** *váté*
✧ Ell: **1.** *készpénz*
✧ Etim: A → *vált* ige származéka.

váltóláz ◆◆ fn

Malária. *Afrika és Ázsia mocsaras vidékein ma is gyakori a váltóláz.*

✧ Szin: (régi) *mocsárláz*
✧ Táj: *gyújtóhideg, gyújtóvány*
✧ Etim: Összetétel: → *váltó* melléknév + → *láz*.

váltópénz ◆◆ fn

A használatban levő pénzegység tört, rendszerint század része. *A dollár váltópénze a cent, a forinté pedig a fillér volt.*

✧ Szin: *aprópénz,* (bizalmas) *apró, fillér*
✧ Etim: Összetétel: → *váltó* melléknév + → *pénz*.

változat ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. A hasonlóktól csak részleteiben eltérő forma. *A tenger vize a zöld és a kék legkülönbözőbb változatait mutatja.*

2. Az eredetitől csak kissé eltérő alkotás. *Ennek a balladának több változata ismeretes.*

3. Fajon belül megkülönböztetett egység. *A juhar változatait mutatta be az ismeretterjesztő film.*

4. Zenei témának kissé átalakított formája. *A Változatok egy Haydn-témára című Brahms mű egy Haydn divertimentót dolgoz fel.*

✧ Szin: **1.** *árnyalat,* (idegen) *verzió* **2.** (idegen) *variáns* **4.** (idegen) *variáció*
✧ Ell: **2., 4.** *eredeti*
✧ Etim: A → *vált* ige származéka.

változatos ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at ~an*

Különböző, változó elemekből álló. *Változatos stílusa van ennek a regénynek. Változatos életmódot él, sokat utazik.*

✧ Szin: *fordulatos, mozgalmas, színes, sokszínű, tarka, eseménydús* • *Tarka, mint a bárányfelhő.*
✧ Ell: *egyhangú, unalmas, szürke,* (választékos, idegen) *monoton*
✧ Etim: A → *vált* ige származéka.

változékony ◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Gyakran változó. *Az áprilisi időjárás változékony.*

2. Ingatag, megbízhatatlan. *Nincs benne állhatatosság, változékony jellemű ember.*

✧ Szin: **1.** *szeszélyes, szélsőséges, kiszámíthatatlan* **2.** *kiszámíthatatlan,* (bizalmas) *csélcsap, raplis* • **2.** *Olyan, mint a jó idő malma.*
✧ Ell: *állandó, kiszámítható* **2.** *megbízható, határozott*
✧ Etim: A → *vált* ige származéka.

változ|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Más lesz, mint volt. *A helyzet folyton változik. Nahát, te semmit sem változtál! Serdül a fiú, változik a hangja.*

2. Átalakul valamivé vagy valamilyenné. *A hernyó lepkévé változik. Szelesre változott az idő.*

3. Térben, időben más változatban jelenik meg. *Koronként változnak a szokások.*
✧ Szin: **1.** *alakul, átalakul, módosul* **2.** *fordul, mássá lesz* **3.** *különbözik, eltér* • **1.** *Más szelek fújnak. Fordul, mint az árnyék.*
✧ Táj: **1., 2.** *vártodzik*
✧ Ell: **1.** *állandósul,* (idegen) *stabilizálódik* **2.** *megmarad,* (idegen) *stabilizálódik* **3.** (idegen) *stabilizálódik*
✧ Etim: A → *vált* ige származéka.

váltságdíj ◆◆◆ fn

1. Fogságban levő személy szabadon engedéséért fizetett pénzösszeg. *Az emberrablók foglyaik szabadon bocsátásáért hárommillió eurós váltságdíjat követelnek.*
2. (régi) Büntetés elengedéséért fizetett pénzösszeg. *Váltságdíj fejében elengedték büntetését, nem zárták kalodába.*
✧ Szin: *váltság*

valuta ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Valamely ország törvényes fizetőeszköze. *Erősödött a svájci valuta, a frank.*
2. Külföldi pénznem. *Valutában kapja a fizetését.*
✧ Etim: Olasz, végső soron latin eredetű nemzetközi szó.

valutáz|ik ◆ ige *~ni* (bizalmas, rosszalló)

Valutával üzérkedik. *Az euró bevezetése után már senki nem fog valutázni.*
✧ Szin: (szleng) *csencsel*
✧ Etim: A → *valuta* főnév származéka.

vályog ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. Törekkel kevert agyagos sár. *Olcsó vályogból is lehet házat építeni.* ■ *Vályogot vet*: vályogtéglát készít.
2. Olyan talaj, amelyet homok, iszap és agyag egyenlő arányban alkot. *A föld errefelé vályog.*
✧ Szin: **1.** *téglaagyag, tapasztóagyag* **2.** *vályogtalaj*
✧ Táj: **1.** *vállag, mór*
✧ Etim: Szlovák vagy ukrán jövevényszó.

vályú ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Hosszában kivájt fatörzs, illetve ehhez hasonló deszka- vagy betonalkalmatosság. *A malacok feldöntötték a moslékos vályút. A tehenek itatásához vizet mer a vályúba.* | (tréfás) *Gyerekek, vályúhoz!*: kész az ebéd.
✧ Szin: *itató, etető*
✧ Táj: *csorgó*
✧ Etim: Valószínűleg honfoglalás előtti, csuvasos típusú török jövevényszó.

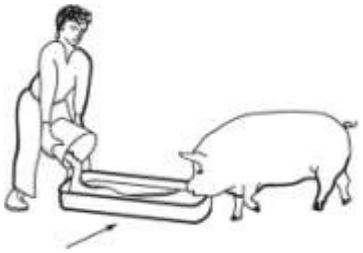

vám ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. Valamely árunak valamely határon való átviteléért fizetett díj. *Régen a városok határán is vámot fizettettek a kereskedőkkel.*
• Közmondás: *Amit megnyer a vámon, elveszíti a réven*: ugyanott tart, haszna és kára azonos.
2. Vámvizsgálat helye. *A kocsit átkutatták a vámnál.*
3. Valaminek a használatáért pénzben vagy természetben fizetett járandóság. *A búza őrléséért vámot vettek a lisztből.*
✧ Szin: **1.** *vámilleték, vámtarifa* **2.** *vámház, vámhivatal* **3.** *rész*
✧ Etim: Valószínűleg iráni jövevényszó.

vámos ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

Vámvizsgálatot végző hivatalos személy. *A vámosok felforgatták a csomagjait.*
✧ Szin: *vámőr, vámtiszt, vámhivatalnok,* (régi) *finánc*
✧ Etim: A → *vám* főnév származéka.

vámpír ◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

1. Egy Dél-Amerikában honos, a hártyásorrú denevérek családjába tartozó emlősállat. *A vámpírok gyümölccsel és rovarokkal táplálkoznak.*
2. Mások vérét szívó személy vagy szellem. *A babonás hit szerint a vámpír olyan halott, aki kikel a sírjából, hogy áldozatainak vérét szívja. Drakula a vámpírok fejedelme.*
3. (bizalmas, rosszalló) Zsarnoki természetű nő. *Szegény fiú egy veszedelmes vámpír karmai közé került.*
✧ Szin: **2.** *vérszopó, vérszívó, lidérc* **3.** *démon,* (bizalmas, rosszalló) *bestia, hárpia,* (idegen) *vamp*
✧ Táj: **2.** *lúdvérc*

✧ Etim: Német, végső soron horvát-szerb eredetű nemzetközi szó.

van ◆◆◆◆◆ ige *lenni*

1. Létezik. *Gondolkodom, tehát vagyok. Vannak még hibák.* ■ *Volt, nincs*: eltűnt. | (Mesei formulaként:) *Hol volt, hol nem volt.*

2. Valahol tartózkodik, található. *Hol voltál? A fényképen rajta van az egész család.*

3. Valami(nek léte) észlelhető. *Hideg van itt. Lassan éjfél van. Mi baj van?*

4. Rendelkezésre áll valami, ami valamely cselekvéshez szükséges. *Van mit ennie, van hol aludnia, többet nem is kíván.* ■ *Nem volt mit tenni* vagy *mit volt mit tenni*: nem volt más lehetőség.

5. (Időszak) tart, (időpont) a jelzett időre értendő. *Már július van, a nyár közepe. Éppen három óra van.*

6. (Esemény, történés) tart, illetve a jelzett időre esik. *Ma van az osztályozó értekezlet. Májusban van a születésnapja.* ■ *Mi van vele?*: mi történik vele, mi újság van vele kapcsolatban?

7. Valamilyen állapotban, körülmények között található. *Nagyon jól van. Hajnal óta ébren van. Rosszul van a sok cseresznyétől.* (Határozói igenévvel:) *Az üzlet nyitva van. Fel van készülve a vizsgára.* ■ *Soron van*: ő következik. | *Fenn van*: nem alszik, nem fekszik. | *Útban van*: már elindult. | *Úgy van*: helyes. | (népi, bizalmas) *Ha valakinek vagyok* vagy *volnék*: az ő helyében.

8. Valamilyen kapcsolatban van valakivel, illetve valamilyen magatartást tanúsít valaki iránt. ■ *Jóban van valakivel*: jó viszonyban. | *Bizalommal van valaki iránt*: bízik benne. | *Kárára* vagy *segítségére van valakinek*: kárt okoz, illetve segít neki. | *Hatással* vagy *befolyással van valakire*: hat rá, befolyásolja. | *Valamely álláspontón, nézeten, véleményen van*: az az álláspontja, nézete, véleménye.

9. *Valamiből van*: ebből készült. *A bútorok igazi fából vannak, nem préselt anyagból.*

10. *Valakinek, valaminek van valakije, valamije*: hozzá tartozik, illetve tulajdona, rendelkezik vele. *Két fia van. Szép háza van a Balaton partján. Van kedve naponta a barátaival találkozni. Jó ötletei vannak.* ■ (rosszalló) *Van képe, szíve valamit tenni*: képes rá. *Van szíve kidobni azt a szegény kutyát. Még van képe idejönni, azok után, amit tett.*

11. Megvan valamennyi, valamekkora. *Van ez a fa százéves is. Van ő két méter is. Van ez olyan jó, mint a másik.*

12. (A *van* alak kivételével az ige többi alakja az igei-névszói állítmány igei részeként.) *Ez egy kutya volt. Jó lenne abbahagyni. Ez volna az.* (Bemutatkozásban:) *Kovács Ödön vagyok.*

✧ Szin: **1.** (népi, régi) *vagyon,* (idegen) *egzisztál*

✧ Táj: **1.** *létez*

✧ Ell: **1–11.** *nincs*

✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.

✧ Ö: hátra + van

☝ Kijelentő mód, jelen időben a *van* ragozása: *vagyok, vagy, van, vagyunk, vagytok, vannak*. Bár az általánosan használt főnévi igeneve a *lenni*, egy kifejezésben a *vanni* is előfordul: főképp a bizalmas, népies stílusban használatos a *vanni van* ‘van ugyan, de…’. Pl.: *Van mobilod? Vanni van, de nem használható, lemerült.* Jelen időben 3. személyben nem állhat a *van, vannak* mellett *nem, sem* tagadó szó. Helyette a *nincs, nincsenek, sincs, sincsenek* igealakok járatosak: *Nincs jobb nála. Ők sincsenek még itt.* Múlt idejű alakja: *volt* (*voltam, voltál* stb.). Jövő idejű alakja: *lesz* (*leszek, leszel* stb.). Felszólító módú alakjaiban a *lesz* felszólító formáit használjuk: *legyek, légy* vagy *legyél, legyen, legyünk, legyetek, legyenek.* Feltételes módú alakja: *volna* vagy *lenne* (*volnék, volnál* stb., illetve *lennék, lennél* stb.). A jóhangzás és az egyéni ízlés is befolyásolja, hogy melyiket válasszuk, bár a hagyomány szerint a *volna* a jelenre, a *lenne* a jövőre vonatkozik: *Ha nem volnék beteg, ott lennék holnap az előadáson.* Múlt idejű feltételes módú alakjai: *lett volna* (*lettem volna, lettél volna* stb.). Melléknévi igenevei: *való* vagy *levő; volt; leendő.*

vandál ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

1. A népvándorlás korában élő keleti germán néptörzshöz tartozó személy. *A vandálok Rómát is feldúlták.* (Jelzői használatban:) *A vandál törzsfő tárgyalt a rómaiakkal.*

2. Kíméletlenül, öncélúan romboló ember. *Utcai vandálok szétverték a telefonfülkét.* (Jelzői használatban:) *Vandál pusztítás végzett a várossal az ostrom után.*

✧ Szin: **2.** *vad, garázda, vadember, barbár, durva* • **2.** *Garázda, mint a részeg dragonyos. Füstös bottal jár.*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

vándor ◆◆◆◆ mn *~ok, ~t,* –

1. Vándorló (személy). *Vándor mesterlegény kér szállást éjszakára.* (Főnévi használatban:) *Az országúton egy vándor ballagott.*

2. (választékos) Messziről jövő, messzire eljutó. *Ködös őszi estéken vándor vadludak gágogását hallani. Elnézte a vándor felhőket.*

3. Egyik vidékről a másikra terjedő. *A vándor népmese keletkezési helyét nem ismerjük; itt is, ott is felbukkan.*

✧ Szin: **1.** *utazó, kóbor, kószáló, barangoló* (főnév:) *vándorlegény, utas,* (idegen) *peregrinus,* (választékos) *zarándok* **2.** *vonuló* • *Ott lakik, ahol a nyúl.*

✧ Táj: *járódó*

✧ Etim: Elvonással keletkezett a → *vándorol* igéből.

vándorol ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Hosszú ideig gyalogol. *Hegyen-völgyön vándorol heteken át.*

2. (régi) Idegen mestereknél dolgozva tanul. *Tímárlegényként két évig vándorolt külföldön.*

3. Áttelepül, költözik valahova. *1956-ban Ausztráliába vándorolt. A fecske vándorol, a cinege viszont itthon marad télen is.*

4. Kóborol. *Nem találja a helyét, szüntelenül vándorol a világban.*

5. Helyét változtatja. *A kövek is vándorolnak: a jégkorszakban a mozgó jég a sziklákat is messzire hurcolta eredeti helyükről.*
6. (rosszalló) Egyik helyről a másikra, kézről kézre jut. *A kérvény hetek óta vándorol.* ■ (régi) *Vándorol a boroskancsó*: körbeadva mindenki iszik belőle.
✧ Szin: **1.** *bolyong, barangol,* (választékos) *zarándokol* **3.** *kivándorol,* (idegen) *disszidál, emigrál, migrál* **4.** *csavarog, csatangol, kalandozik*
✧ Táj: **1.** *vándol, vándorog*
✧ Ell: **1., 2., 4.** *hazamegy, hazatér, letelepszik, megpihen* **5.** *megáll*
✧ Etim: Német jövevényszó.

vanília ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Trópusi fűszernövény illatos toktermése mint édességek fűszere. *Vaníliától illatozó süteményt tett az asztalra.*
2. Ezzel ízesített édesség, különösen fagylalt. *Két gombóc vaníliát kérek!*
3. Illatos kék virágú kerti cserje. *A vanília egykor a királyi udvaroknak is féltett kincse volt.*
✧ Szin: **3.** *kertivanília, vaníliavirág,* (népi) *csokoládévirág*
✧ Táj: **1., 3.** *vanélia*
✧ Etim: Spanyol eredetű vándorszó.

vánkos ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* (népi)
Párna. *Megigazítja a vánkost a beteg feje alatt.*
✧ Szin: *fejpárna,* (régi) *fejalj*
✧ Táj: *vámkos, vánkocska, kapric, kapric-vánkos*
✧ Etim: Német jövevényszó.

vánszorog ◆◆◆ ige *~ni*
Vonszolja magát. *Alig tud járni, csak vánszorog, mert magas láza van.*
✧ Szin: *vonszolódik*
✧ Táj: *kecmerkedik, váncog, váncsorog*
✧ Etim: Az önállóan nem adatolható *vánszor* tő származéka. A *vánszor* a → *ványadt*, → *ványol* szavak tövével azonos, esetleg ősi, finnugor kori szótő származéka.

ványadt ◆ mn *~ak, ~at, ~an* (rosszalló)
Fejlődésben elmaradt (élőlény). *A ványadt emberke ezt a fát nem tudja kivágni. Ványadt arca volt a sok éhezéstől. Ványadt szobanövényeim vannak, mert nem kapnak elég fényt.*
✧ Szin: *csenevész, fejletlen, satnya, fonnyadt, hervadt, kókadt* • *Gyönge, mint a harmat. Még a szél is elfújja.*
✧ Táj: *gányadt, setnye, satnyú*
✧ Ell: *erős, életerős, fejlett*
✧ Etim: A *ványad* ige származéka. A *ványad* a → *vánszorog*, → *ványol* igék tövével azonos, esetleg ősi, finnugor kori szótő származéka.

ványol ◆ ige *~ni*
1. (Textiliparban:) (Gyapjúszövetet) tömörít. *Posztót ványol.*
2. (Bőriparban:) (Bőrt) puhít, hajlékonnyá tesz. *Ványolják a bőrt, hogy könnyen kezelhető legyen.*
✧ Szin: **1.** *kallóz, nemezel* **2.** *gyúr*
✧ Táj: **1.** *kallol*
✧ Etim: A → *vánszorog*, → *ványadt* szavak tövével azonos, esetleg ősi, finnugor kori szótő származéka.

var ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* vagy *~ja*
A hegedő seben képződő barnás, kemény réteg. *Ne vakard le a vart.*
✧ Szin: *pörk, heg*
✧ Táj: *varancs*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán a → *varr* igével rokon, annak igenévszói előzményének névszói folytatása.

vár[1] ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Valakinek, valaminek az érkezésére, valaminek a megtörténésére számít. *Levelet vár a szüleitől.* ■ *Gyermeket vár*: várandós, terhes. | *Vár valakire*: hűséges hozzá, míg vissza nem tér. | *Csodára vár*: csodában reménykedik. • Szólás: *Várja, mint zsidók a Messiást*: nagyon várja.
2. Állva, illetve tétlenül tölti az időt, amíg valami, amire számít, be nem következik. *Várja a villamost. Az érkező vonatra vár. Már türelmetlenül várja a vendégeket.*
3. Egy helyben, állva marad. *Az autóbusz negyedórát vár az állomáson. Vár egy kicsit, mielőtt átkelne az úttesten.*
4. Remél, óhajt valamit. *Várja, hogy bocsánatot kérj. Semmi jót nem várok ettől a találkozástól.*
5. Valaminek a részese lesz. *Nagy meglepetés várja, ha hazaérkezik. Nagy öröm vár rá.*
6. Valamit el kell végezni. *Vár rám a munka, dolgoznom kell.*
7. Elhalasztja valaminek az elvégzését, elintézését. *Várjunk még a dologgal! Várj, amíg a többiek is megérkeznek.*
8. (Kifejezésekben, figyelemfelkeltésként:) *Várj csak!*: állj meg, figyelj ide. | (Fenyegetésként:) *Na várj csak, majd adok én neked!*
✧ Szin: **1.** *várakozik; reménykedik valamiben* **2.** *várakozik valamire,* (régi) *strázsál,* (szleng) *szobrozik* **3.** *álldogál, vesztegel,* (szleng) *dekkol* **4.** *kíván valamit, reménykedik valamiben,* (bizalmas, népi) *ácsingózik valami után* **5.** *részesül valamiben* **7.** *elodáz valamit* • **1., 2.** *Ott áll jegyben-gyűrűben.*

✧ Táj: **1.** *várakszik, várkozik*
✧ Ell: **2., 3.** *elmegy, továbbáll*
✧ Etim: Ősi, ugor kori szó.

vár[2] ◆◆◆ fn *~ak, ~at, ~a*

1. Bástyákkal, falakkal, árokkal körülvett, katonai védekezésre alkalmas erődítmény, illetve megerősített település. *Ellenség ostromolja a várat. A vár lakói el voltak látva élelemmel. A Budai Vár a királyi várpalota és a XIV. században kiépült polgárváros együttese.*

2. Megerősített kastély. *A visegrádi vár királyi lakóhely volt.*

3. (Játékban:) Az a terület, ahol a játékos védve van. *A fogócskában a körtefa a vár.*

4. (választékos) Védelmező, támasz. *„Erős vár a mi Istenünk”* (Luther Márton: énekcím).

✧ Szin: **1.** *erőd, fellegvár,* (idegen) *citadella* **2.** *palota, várkastély* **3.** *ház* **4.** (választékos) *oltalom, menedék*
✧ Etim: Iráni jövevényszó.
✧ Ö: felleg + vár, kártya + vár, lég + vár, ments + vár, vég + vár

várakoz|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

Hosszabb ideig vár. *Türelmesen várakozik a kapu előtt, de a házfelügyelő nem nyitja ki neki, mert nem hallotta meg a csengőt.*

✧ Szin: *ácsorog, álldogál*
✧ Táj: *kustorog*
✧ Ell: *elmegy, távozik, továbbáll*
✧ Etim: A → *vár* ige származéka.

várandós ◆◆ mn *~ak, ~t, ~an* (választékos)

Méhében magzatot viselő (nő). *A várandós anyát kímélni kell. Várandós nők ültek a nőgyógyász várójában.*

✧ Szin: *terhes, állapotos,* (népi) *viselős* • *Gyermeket vár. Áldott állapotban van. Anyai örömök elé néz.*
✧ Táj: *várós, boldogállapotos, hasas*
✧ Etim: A → *vár* ige származéka.

varangy ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Szemölcsös, mirigyes bőrű békák családja, illetve ennek valamelyik fajának egyede. *A pocsolyában egy jókora varangy terpeszkedett.*

2. (rosszalló) Ellenszenves, utálatos személy. *Undok varangy! Fúj, micsoda varangy!*

✧ Szin: **1.** *varangyos béka, varasbéka* **2.** *csúfság, rondaság*
✧ Táj: **1.** *göröngyösbéka, göröngyibéka, banyabéka*
✧ Etim: A → *var* főnév régi nyelvi *varacs* ‘varangy’ származékából alakult.

váratlan ◆◆◆◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*

Olyan, amit, akit senki sem várt. *Váratlan látogató érkezett. Ez aztán a váratlan találkozás!*

✧ Szin: *nem várt, véletlen, meglepő, meglepetésszerű* • *Álmában sem gondolta volna. Se szó, se beszéd.*
✧ Ell: *várt, remélt, kiszámítható*
✧ Etim: A → *vár* ige származéka.

varázs ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. (régi) Varázserő, varázslat. *A boszorkány varázsa békává változtatta a királyfit.* ■ *Megtört a varázs*: elmúlt a varázslat, illetve ennek hatása.

2. (választékos) Csáberő. *Asszonyi varázsával pillanatok alatt meghódította a férfit.*

✧ Szin: **1.** *báj, igézet, bűverő, bűbáj* **2.** *vonzerő, vonzóerő, báj,* (választékos) *bűverő*
✧ Etim: Szóelvonással keletkezett a → *varázsol* igéből.

varázsige ◆◆ fn

Csodatevő hatásúnak hitt szó, kifejezés, mondóka. *A mesében Aladdin elmondta a „Szezám, tárulj!” varázsigét, és a szikla megnyílt. Ha édesanyját szólítja, az olyan, mint egy varázsige, minden problémája megoldódik.*

✧ Szin: *bűvszó*
✧ Etim: Összetétel: → *varázs* + → *ige*.

varázsital ◆ fn

Csodatevő hatásúnak hitt készítmény. *A mese hőse a varázsitaltól láthatatlanná változott.*

✧ Szin: *bájital, varázsszer*
✧ Táj: *igézetvíz*
✧ Ell: *méreg*
✧ Etim: Összetétel: → *varázs* + → *ital*.

varázslat ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. (választékos) Varázslás. *A sámán ért a varázslathoz.*
2. Ennek eredménye, hatása. *Varázslat ez vagy álom? Varázslat alatt áll, nem tud megszólalni a mese hőse.*

✧ Szin: **1.** *boszorkányság,* (választékos) *bűvölés, igézés* **2.** *igézet, bűvölet,* (régi) *bűbáj*
✧ Táj: *kuruzsmolás, kuruzsmálás, kuruzsolás*
✧ Etim: A → *varázsol* ige származéka.

varázsló ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Képzeletbeli vagy valóságos személy, aki a babona szerint varázsolni tud. *Varázsló is volt a filmben, hosszú süveggel.*
2. Természetfeletti képességekkel rendelkezőnek hitt pap. *A sámán vagy táltos volt a magyar ősvallás varázslója.*
3. (választékos) Bűvész. *A varázsló eleven fehér nyulat húzott elő cilinderéből.*

✧ Szin: **1.** *mágus, boszorkánymester* **3.** (választékos) *szemfényvesztő, mágus*
✧ Táj: **1.** *varázs*
✧ Etim: A → *varázsol* ige származéka.

varázsol ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Látszólag a semmiből létrehoz, nyomtalanul eltüntet, illetve átalakít valamit, valakit. *A bűvész oroszlánt varázsolt az üres ketrecbe. A gonosz tündér kisegérré varázsolta a lányt.*
2. Csodálatra méltó ügyességgel létrehoz valamit. *Rózsalugast varázsolt a ház elé.*

✧ Szin: *igéz, bűvöl, bájol, átváltoztat,* (régi) *boszorkányoz* **2.** *csodát művel*
✧ Táj: *brazsál, vrácsál, vrázsol, bűbájoz*
✧ Etim: Déli szláv vagy szlovák jövevényszó.

varga ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (régi, népi)

Egyszerűbb lábbelik készítését, javítását végző iparos. *Elvitte a csizmáját a vargához, mert felfeslett a varrásnál.* • Szólás: *Megrázta, mint Krisztus a vargát*: erősen megrázta.

✧ Szin: *cipész,* (régi, népi) *foltozóvarga, csiszlik,* (bizalmas) *suszter*
✧ Táj: *verga, vorga, csiszlicsuszli*
✧ Etim: A → *varr* ige származéka.

vargabetű ◆◆ fn

1. (népi) Kerülő út. *Hazafelé vargabetűt csinált, betért a komájához.*
2. Kitérő valamely folyamat, elbeszélés rendes menetében. *Hagyd a vargabetűket, térj a lényegre!*

✧ Szin: (népi) *vargakanyar*
✧ Etim: Összetétel: → *varga* + → *betű*.

vargánya ◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Barna kalapú, ízletes gomba. *A tinórufélék rendjébe tartozó vargányák közül a legfinomabb az úgynevezett ízletes vargánya. Az avarban mindenütt vargányák virítottak, több kosárral szedtünk belőlük.*

✧ Szin: *tinóru,* (népi) *medvegomba, úrigomba*
✧ Táj: *peszegomba, pecegomba, szepegomba, hiriba, hilib*
✧ Etim: Valószínűleg horvát-szerb jövevényszó.

varjú ◆◆◆◆◆ fn *varjak, varjat, varja* vagy *varjúk*

Fekete tollú, erős csőrű, a galambnál nagyobb madár. *Vetési varjút láttunk a szántóföldön. A dolmányos varjú mellén hamuszürke a toll. A varjak fekete tömegben kavarogva, károgva lepik el az útszéli nyárfákat.* • Szólás: *A varjú sem károg utána*: senki sem sajnálja, hiányolja.

✧ Táj: *csara, vari, varjung, varnyú, varkantyú, krampácsmadár, kánya*
✧ Etim: Ősi, uráli kori szó.
✧ Ö: vak + varjú

várkastély ◆◆◆ fn

Megerősített, katonailag védhető kastély. *A gyönyörű reneszánsz várkastélyt a török időkben vették körül erős falakkal.*

✧ Szin: *várpalota, vár, palota,* (régi) *váracs*

✧ Ell: *vityilló, kunyhó*
✧ Etim: Összetétel: → *vár*[2] + → *kastély*.

varkocs ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
Hajfonat. *A kalandozó, pogány magyarok kétoldalt varkocsba fonták a hajukat.*
✧ Szin: *copf, fonadék*
✧ Táj: *cica, cicka, foncsik, brekacs, frekocs, vrikocs, vrukocs*
✧ Etim: Szlovák jövevényszó.

vármegye ◆◆ fn
1. (régi) Saját önkormányzattal rendelkező nagyobb közigazgatási egység. *A nemesi vármegyék 1945 előtt sokáig ellenálltak a központosító törekvéseknek. A vármegye valóságos vezetője az alispán volt.* • Szólás: *Hét vármegyében nincs párja*: ritka, különleges.
2. (régi) A vármegyét vezető testület. *A nemes és tekintetes vármegye határozott így.*
✧ Szin: *megye*, (idegen) *comitatus*
✧ Etim: Összetétel: → *vár*[2] + → *megye*.
☝ A *comitatus* szinonima kiejtése: [komitátusz].

váró ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Szoba, terem, ahol valamilyen célból várakozni lehet. *Tele van az orvosi váró betegekkel. Ne gyújts rá a pályaudvari váróban, mert tilos!*
✧ Szin: *váróterem, várócsarnok, előszoba, előtér, fogadószoba*
✧ Etim: A → *vár* ige származéka.

várományos ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. Az a személy, akinek a legjobb esélyei vannak valamely tisztség betöltésére. *Ő a miniszterelnöki szék várományosa.* | *A trón várományosa*: a trónörökös.
2. Törvényes örökös. *A családi birtok várományosa a legnagyobb fiú.*
✧ Szin: **1.** *jelölt,* (idegen) *aspiráns, kandidátus* **2.** *utód*
✧ Etim: A → *vár* ige nyelvújítás kori származéka.

város ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. A községnél nagyobb lélekszámú és területű, közművekkel ellátott, általában sűrűn lakott, sajátos jogállású település, amely a környező vidék gazdasági, kulturális stb. központja. *A város utcáin embertömeg hullámzik.*
2. A város mint közigazgatási egység. *A város polgármestere adta át az oklevelet.*
3. A város lakossága. *Az egész város tud az ügyről.*
✧ Táj: **1.** *váras, várus, városhely*
✧ Ell: *falu, tanya, vidék*
✧ Etim: A → *vár* főnév származéka.
✧ Ö: bel + város, császár + város, fő + város, kert + város, kül + város, mező + város, ó + város, rom + város

városháza ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, –*
1. A várost vezető testületeknek, hivataloknak otthont adó középület. *A városházán működik a polgármesteri hivatal.*
2. (kissé régi) A várost vezető hivatalos testület. *A városháza dönt a parkolóház felépítésének ügyében.*
✧ Szin: **1.** *városház,* (régi) *tanácsháza* **2.** *önkormányzat*
✧ Etim: Összetétel; → *város* + *háza*: a → *ház* főnév birtokos személyjeles alakja.

városi ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~t, –*
1. A városhoz tartozó, rá vonatkozó. *A városi önkormányzat értékesíti a telkeket.*
2. A városban élő, rá jellemző, a városban található. *A városi színház új épületet kapott. Tanyán élő nagyszüleim nehezen fogadják el a városi erkölcsöket.* | (Főnévi használatban:) Városi lakos. *A városiak gyakran nélkülözik a természet szépségeit.*
✧ Szin: **2.** (idegen) *urbánus, városias*
✧ Ell: *falusi, tanyasi, vidéki*
✧ Etim: A → *város* főnév származéka.

városrész ◆◆◆◆ fn

Városnak valamilyen szempontból (lakosság összetétele, közlekedés, kulturális létesítmények stb.) egységes területe. *A mi városrészünkben van a legtöbb színház Budapesten. Az új városrész lakótelepekből és lakóparkokból áll.*

✧ Szin: *negyed, városnegyed, lakónegyed, kerület*

✧ Táj: *hóstát*

✧ Etim: Összetétel: → *város* + → *rész*.

varr ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Egy anyagdarabhoz egy másikat erősít hozzá tűvel, cérnával vagy anyagra így felerősít valamit. *Géppel varr. Gombot varr az új ruhájára.*

2. Varrással készít, javít valamit. *Új nadrágot varr. A szakadt inget varrja. Függönyt, bútorhuzatot is varr megrendelésre.*

3. (népi) Hímez valamit valahova. *Most virágokat varr a terítőre.*

4. (rosszalló) *Valakire* vagy *valaki nyakába varrja magát*: **a)** ráerőszakolja magát **b)** elvéteti magát feleségül. *Vigyázz! Ez a nő még rád varrja magát.*

✧ Szin: **1.** *összetűz, öltöget* **2.** *foltoz, stoppol, felvarr, rávarr, összetűz* **3.** *kézimunkázik, kivarr* **4.** *ráakaszkodik valakire*

✧ Táj: **1., 2.** *varrocskál, varrogatózik*

✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.

varrat[1] ◆ ige *~ni*

Megbíz valakit, hogy varrjon neki valamit. *A legjobb szabónál varrat öltönyt magának.*

✧ Szin: *csináltat*

✧ Etim: A → *varr* ige származéka.

varrat[2] ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a* vagy *~ja*

1. Sebészeti öltés. *Szépen gyógyul a seb, ki lehet szedni a varratokat. A varratok helye idővel elhalványul.*

2. A hegesztett felületek közt a kötést alkotó réteg. *A tartály hegesztési varratait okvetlenül ellenőrizni kell.*

3. A koponya csontjainak fogazott széleikkel való összeilleszkedése. *A koponya varratai tisztán láthatók.*

✧ Szin: **1.** *varrás, forradás, heg,* (idegen) *sutura* **2.** *csatlakozás, összeillesztés*

✧ Etim: A → *varr* ige származéka.

varroda ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Ruha, fehérnemű varrásával foglalkozó kisebb üzem. *A környék lányai, asszonyai a varrodában dolgoznak.*

✧ Szin: *varróműhely*

✧ Etim: A → *varr* ige származéka.

varsa ◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Vesszőfonatú, tölcsérszerű népi halászeszköz. *A varsa széles száján könnyen bejut a hal, de a belülről szűk nyíláson keresztül nem tud távozni belőle.*

✧ Szin: *halcsapda*

✧ Táj: *rácsa, vejsze, versely, harsa, vörse*

✧ Etim: Szláv jövevényszó.

várta ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (régi)

1. Őrhely, őrség. ■ *Áll a vártán*: **a)** őrködik. *A várkapunál két darabont állt a vártán.* **b)** kitart. *Rendíthetetlenül áll a vártán, egyedül ő nem tagadta meg ősei hitét.*

2. Őr. *Ott a várta a bejáratnál, nem enged be senkit.*

✧ Szin: **1.** *megfigyelőhely, poszt* **2.** (régi) *strázsa, ajtónálló, silbak*

✧ Táj: *várda*

✧ Etim: Német jövevényszó.

vas ◆◆◆◆◆ fn *~ak, ~at, ~a*

1. Szürke, magas hőfokon olvadó nehézfém. *A vas könnyen rozsdásodik.* • Szólás: *Vasból vannak az idegei*: nem idegesíti fel semmi, erős idegzetű. | *Olyan, mint a vas*: **a)** ellenálló szervezetű **b)** szilárd jellemű.

2. Ez az anyag mint megmunkálandó nyersanyag, illetve mint a kovácsmesterség tárgya. *Izzítja a vasat.* ■ *Üti a vasat*: igyekszik kihasználni a lehetőségeket. • Szólás: *Addig üsd a vasat, míg meleg!*: addig használd ki a lehetőséget, amíg lehet. | *Két vasat tart a tűzben*: kétfelől is biztosítja a sikert.

3. Ebből készült tárgy. **a)** *Az eke vasa*: az ekének a földet vízszintesen hasító, vasból való része. **b)** Bilincs. *„A török udvarban talpig vasban vagyok”* (népdal). **c)** Kard, fegyverzet. *„De a basa még él mennykő nagy hasával, S Kukorica Jancsit célozza vasával”* (Petőfi S.: János vitéz). **d)** Patkó, illetve lábbeli orrára, sarkára való vaslemez. *Vasat tetetett a bakancs sarkára.* **e)** Nagyon kicsi értékű pénzérme. ■ (bizalmas) *Nincs egy vasa se*: semmi pénze sincs.

4. Vasérc. *Az Urálban vasat is bányásznak.*

5. Vastartalmú gyógyszer. *Vérszegénysége miatt vasat kell szednie.*

✧ Szin: **1.** *vasrúd,* (idegen) *ferrum* **3. b)** *rablánc,* (régi) *béklyó* **c)** *páncél* **d)** *vasalás, orrvas, sarokvas* **e)** *peták, garas, krajcár* **4.** (régi) *vaskő, termésvas* **5.** *vastabletta*

✧ Táj: **3. b)** *békó*

✧ Etim: Ősi, uráli kori szó.

✧ Ö: kurta + vas, lámpa + vas

☝ A fém vegyjele: *Fe* (pont nélkül).

vasal ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Meleg vasalóval végigsimít, kisimít, vasal valamit. *Inget vasal a férjének. Ráncokat vasal a szoknyába.*

2. Vaslemezzel vagy -pánttal felszerel valamit. *Vasalni kell a szánkót, mert elkopott a talpa.*

3. (népi) Vasalással ellát valamit. *A kovács a lovamat vasalja, szegezi rá a patkót. Gumicsizmát nem lehet vasalni, talpára orr- és sarokvasat verni.*

4. (régi) Bilinccsel valamihez, valakihez rögzít valakit. *Az elfogott gonosztevőt a szekéroldalhoz vasalták.*

✧ Szin: **1.** *egyenget, simít* **2.** *megerősít* **3.** *patkol* **4.** *bilincsel*
✧ Táj: **1.** *simít, nyomtat*
✧ Ell: **1.** *összegyűr, ráncol* **4.** *elenged*
✧ Etim: A → *vas* főnév származéka.

vasaló ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Sima talpú, fogantyús vaseszköz, melyet régen izzó faszénnel, ma árammal felmelegítve a gyűrött ruhanemű kisimítására használnak. *Nagyanyámnak szenes vasalója volt, én gőzölős vasalót használok. A mai vasaló már villanyárammal működik, és több fokozat állítható be rajta.*

✧ Táj: *biglajz*
✧ Etim: A → *vas* főnév származéka.

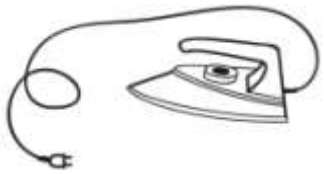

vásár ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Meghatározott időben és helyen, rendszerint nagyobb, részben fedett területen tartott adás-vétel, illetve annak helye. *Az országos vásárra vitte a lovait. A kirakodóvásáron mézeskalács szívet kaptam. A budapesti tavaszi vásáron néztük ki a hűtőgépünket.* • Szólás: *Vásárra viszi a bőrét*: (fölöslegesen) nagy kockázatnak teszi ki magát. *A bankrabló 1 millió forintért vitte vásárra a bőrét.*

2. Üzletkötés. *Jó vásárt csinált: a használt autóját számították az új kocsi árába.* • Közmondás: *Kettőn áll a vásár*: közös ügy elintézéséhez mindkét fél egyetértésére szükség van.

3. Egyes árucikkek kedvezményes áron való időszakos árusítása. *A téli vásáron féláron vettem meleg nadrágot.*

✧ Szin: **1.** *piac, hetivásár, árumintavásár, bazár* **2.** *adásvétel, üzlet* **3.** *árleszállítás, kiárusítás,* (idegen) *akció*
✧ Etim: Iráni jövevényszó.

vásárcsarnok ◆◆◆ fn

Nagyobb településen piaci cikkek árusítására szolgáló nagy, tágas épület. *Húst és zöldséget hozz a vásárcsarnokból!*

✧ Szin: *csarnok, piac*
✧ Etim: Összetétel: → *vásár* + → *csarnok.*

vásárfia ◆ fn –, *~t,* – (népi)

A vásárból hozott ajándék, meglepetés. *Minden gyerekének vitt haza vásárfiát: mézeskalácsot, bábut, körtemuzsikát.*

✧ Szin: *csecsebecse,* (népi) *búcsúfia*
✧ Etim: Összetétel: → *vásár* + → *fia.*

vásári ◆◆◆ mn *~ak, ~t, ~an*

1. Vásárra jellemző, ott található, azzal kapcsolatos. *A vásári forgatagban alig tudott eligazodni. A vásári árus kiabálva kínálja a mézeskalácsot.*

2. Olcsó, silány, közönséges. *Vásári portékát ne adj ajándékba! Vásári ízlésre vall ez a ruha.*

✧ Szin: **1.** *vásárbeli* **2.** *értéktelen, bazári,* (bizalmas) *bóvli,* (szleng) *gagyi*
✧ Ell: **2.** *értékes, elsőrendű, ízléses*
✧ Etim: A → *vásár* főnév származéka.

vásárló ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Olyan személy, aki vásárol. *Az eladó dolga a vásárlók udvarias kiszolgálása.*

✧ Szin: *vevő, fogyasztó,* (bizalmas) *kuncsaft*
✧ Táj: *kuncsakt, kursaft*
✧ Ell: *eladó, árus*
✧ Etim: A → *vásárol* ige származéka.

vasárnap ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. A hét utolsó, rendszerint munkaszüneti napja. *Május első vasárnapja az anyák napja.*

2. A keresztények heti ünnepnapja. *Vasárnap az istentisztelet napja.* ■ *Vasárnapja van*: örömnapja van.

3. Pihenőnap. *Szegény embernek vasárnapja sincsen, állandóan dolgoznia kell.*

4. (Határozószóként:) A szombatot követő napon. *Vasárnap elutazunk.*

✧ Szin: **1., 2.** (régi) *úrnapja*
✧ Ell: *hétköznap*
✧ Etim: Összetétel: → *vásár* + → *nap*.
✧ Ö: arany + vasárnap, ezüst + vasárnap, virág + vasárnap

vásárol ◆◆◆◆◆ ige *~ni* (kissé választékos)
Pénzért tulajdonául megszerez valamit. *Hol vásároltad ezt a szép paradicsomot? Mindig a piacon vásárolok. Hűtőszekrényt vásárol hitelbe.*
✧ Szin: *vesz, beszerez; hozzájut valamihez* • *Szert tesz valamire.*
✧ Táj: *vásál, vásárl*
✧ Ell: *elad, árul, kínál*
✧ Etim: A → *vásár* főnév származéka.

vasas I. ◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
1. Sok vasat tartalmazó. *Az ivóvíz itt erősen vasas.*
2. Vaspántokkal megerősített. *Nehéz, vasas ládákban szállították az ingóságokat.*
3. (régi) Osztrák vagy német vértes (katona). *Vasas németek tűntek fel a hegytetőn.*
4. (bizalmas) A vasipari munkások szakszervezetéhez tartozó, annak tulajdonában lévő. *A vasas sportpályán lesz a meccs.*
✧ Szin: **1.** *vastartalmú* **2.** *vasalt* **3.** *páncélos*
✧ Ell: **1.** *vashiányos*
✧ Etim: A → *vas* főnév származéka.

vasas II. ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. (bizalmas) Vasipari munkás. *A vasasok szakszervezete jól szervezett.*
2. (régi) Vasból készült vértet viselő lovas katona. *A vasasok támadása elsöpörte a falut.*
✧ Szin: **1.** *vasmunkás, fémmunkás* **2.** *páncélos,* (régi) *vértes*
✧ Etim: A → *vas* főnév származéka.

vasfüggöny ◆◆◆ fn
1. A színpadot a nézőtértől elválasztó, leereszthető, ajtóval is felszerelt bádoglemez. *A vasfüggöny megakadályozza az esetleges tűz tovaterjedését.*
2. A második világháború után a szocialista és a nyugati országokat mesterségesen elszigetelő jelképes politikai fal, illetve szögesdrótból készült, szigorúan ellenőrzött tényleges válaszfal. *A vasfüggöny lebontásában Magyarország történelmi szerepet játszott.*
✧ Etim: Német mintára keletkezett nyelvújítás kori összetétel: → *vas* + → *függöny*.

vasgyúró ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (túlzó, tréfás)
Zömök, erős alkatú gyerek. *Még csak hároméves, de micsoda kis vasgyúró.*
✧ Szin: *erős, acélos,* (túlzó, tréfás) *izompacsirta,* (bizalmas) *stramm, muszklimiska*
✧ Ell: *gyenge, csenevész,* (bizalmas) *nyápic*
✧ Etim: Összetétel; → *vas* + *gyúró*: a → *gyúr* ige származéka.

vás|ik ◆◆ ige *~ni*
1. Állandó súrlódás miatt elvékonyodik. *Vásik a kés a sok használattól. A gyerekek cipőtalpa gyorsan vásik, különösen, ha bőrből van.*
2. (Fog) fizikai hatástól érzékennyé válik. *Az éretlen gyümölcstől vásik a foga.* • Szólás: *Vásik a foga valamire*: nagyon vágyik rá.
✧ Szin:**1.** *kopik, elhasználódik, mállik* **2.** *kopik, elhasználódik, elvásik*
✧ Etim: Valószínűleg ősi, finnugor kori szó.

vaskalapos ◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
1. (régi) Kemény, merev háromszögletű kalapot viselő. *Ráismert a vaskalapos református teológusra.*
2. Maradi, begyepesedett gondolkodású. *A vaskalapos tanfelügyelőnek semmi sem tetszett, ami formabontó.* (Főnévi használatban:) *A földrajzot egy vén vaskalapos tanította.*
✧ Szin: **2.** *régimódi, ósdi, szemellenzős, korlátolt, megcsontosodott,* (bizalmas) *fafejű,* (durva) *fatökű*
✧ Ell: **2.** *haladó, modern, széles látókörű*
✧ Etim: Összetétel; → *vas* + *kalapos*: a → *kalap* főnév származéka.

vaskor ◆ fn
1. Az emberiség őstörténetének a bronzkort követő korszaka. *A vaskorra a vaseszközök használata a jellemző.*
2. A görög-római mitológia szerint az emberiség életének addig utolsó korszaka, amely háborúkat és erkölcstelenséget hoz a földre. *Az ókori ember a boldog aranykor és ezüstkor után vaskornak nevezte saját korát.*
3. (régi) Hanyatló korszak. *Sokan úgy vélik, hogy irodalmunk vaskorát éli.*
✧ Szin: **1.** *vaskorszak* **2.** *hanyatlás, romlás* **3.** *hanyatlás, romlás*
✧ Etim: Összetétel: → *vas* + → *kor*.

vaskos ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
1. Formátlanul vastag. *Szép lány, kár, hogy a lába ilyen vaskos.*
2. Durva, trágár. *Vaskos gorombaságot vágtak egymás fejéhez. Vaskos vicceket mesélt.*
3. (rosszalló) Igen nagy. *Ez bizony vaskos hiba volt.*

✧ Szin: **1.** *zömök, tömzsi, tenyeres-talpas* **2.** *otromba, útszéli, közönséges, nyers, alpári* **3.** (rosszalló) *súlyos, óriási*
✧ Ell: **1.** *keskeny, vékony, sovány, szikár, vézna* **2.** *tapintatos, illedelmes* **3.** *kicsi, jelentéktelen, apró*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán a → *vas* főnév származéka.

vasmacska ◆ fn (népi, bizalmas)
Vízi járművek rögzítésére szolgáló, horgas ágakban végződő vasrúd. *A matróz leereszti a vasmacskát, és kiköti a hajót. A kútba esett vödröt vasmacskával szokták kiemelni.*
✧ Szin: *horgony, fenékhorgony,* (idegen) *anker,* (régi) *macskatekerő*
✧ Etim: Összetétel: → *vas* + → *macska*.

vasorrú ◆◆ mn *~ak, ~t, –*
■ *Vasorrú bába*: **a)** mesebeli gonosz boszorkány. *A vasorrú bába fává változtatta a királylányt.* **b)** (gúnyos) nagyon csúnya, rossz természetű öregasszony. *A vasorrú bába állandóan ijesztgeti az alatta lakó gyerekeket.*
✧ Szin: **b)** *sárkány, satrafa, hárpia, szipirtyó, banya*
✧ Táj: **a)** *boszor*
✧ Etim: Összetétel; → *vas* + *orrú*: az → *orr* főnév származéka.

vásott ◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
1. Kopott, viseltes. *Vásott kabátot és ócska cipőt hordott.*
2. Nagyon csintalan. *Valami vásott suhanc kicsúzlizta az ablakot.*
✧ Szin: **1.** *elnyűtt, vacak* **2.** *komisz, pajkos, haszontalan, rakoncátlan, szófogadatlan, neveletlen*
✧ Ell: **1.** *új, használatlan* **2.** *szófogadó, jól nevelt*
✧ Etim: A → *vásik* ige származéka.

vastag ◆◆◆◆◆ mn *~ok* vagy *~ak, ~ot* vagy *~at, ~on* vagy *~ul*
1. Nagy átmérőjű. *Vastag csöveket fektetnek le az utcán. Vastag könyvet olvas. Vastag a bokája.* • Szólás: *Vastag a bőr a képén*: arcátlan, szemérmetlen.
2. Mély, öblös. *Ennek a férfinak vastag a hangja.*
3. Széles vonalú. *Vastagon meghúzta a körvonalakat.* ■ *Vastagon fog a ceruzája*: drágán számít valamit.
4. (szleng) Gazdag. *Az a pasas nagyon vastag, Mercedesszel jár.*
✧ Szin: **1.** *széles, széles keresztmetszetű, kövér, vaskos, testes, zömök* **2.** (bizalmas) *dörmögő, brummogó* **4.** (bizalmas) *pénzes*
✧ Ell: **1.** *vékony, sovány, vézna, cingár* **2.** *magas, cincogó* **4.** *szegény, nincstelen,* (szleng) *csóró*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán a → *vas* főnév származéka.

vastaps ◆◆ fn
1. (kissé elavult) A vasfüggöny leeresztése után is folytatódó taps. *Az előadást a közönség vastapssal jutalmazta.*
2. Szűnni nem akaró, ütemes taps. *A lelkes tömeg vastapssal ünnepelte a szónokot.*
✧ Szin: *tapsvihar, tapsorkán*
✧ Etim: Összetétel: → *vas* + → *taps*.

vastüdő ◆ fn
Mesterséges lélegeztetést végző készülék. *A beteg légzése megbénult, vastüdőre kapcsolták.*
✧ Szin: *lélegeztetőgép, lélegeztetőkészülék*
✧ Etim: Összetétel: → *vas* + → *tüdő*.

vasút ◆◆◆◆◆ fn
1. Vágánnyal ellátott pálya, útvonal, amelyen vonatok közlekednek. *Magyarországon először 1846-ban épült vasút, Pest és Vác között.*
2. Mozdonnyal vontatott vasúti kocsik sora. *Szeretek vasúton utazni.*
3. (bizalmas) Vasútállomás. *Kimegyek a vasúthoz a vendégek elé.*
4. A vasúti szállítással foglalkozó vállalat. *A vasút a mozdonyvezetőket jobban megfizeti, mint a kalauzokat.*
✧ Szin: **1.** *vasútvonal,* (régi) *vaspálya* **2.** *vonat,* (régi) *acélparipa, gőzszekér* **3.** *állomás, pályaudvar* **4.** *vasúttársaság, MÁV*
✧ Etim: Német mintára keletkezett nyelvújítás kori összetétel: → *vas* + → *út*.

vasutas ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
Vasúti alkalmazott. *Az igazi vasutas pontos, lelkiismeretes ember.*
✧ Szin: (bizalmas) *bakter*
✧ Etim: A → *vasút* főnév származéka.

vászon ◆◆◆◆ fn *vásznak, vásznat, vászna*
1. Vékony pamutszövet. *A vásznat főleg len- és kenderfonálból szövik. Házi vászonból készült az abrosz.* (Jelzőként:) *Vászon asztalterítőn nyújtják a rétestésztát.* • Szólás: *Ő sem jobb a Deákné vásznánál*: nem jobb a többieknél.
2. Vászonra festett kép. *Az impresszionisták vásznai nagyon értékesek.*
3. Vetített képek felfogására alkalmas, általában vászonból való függőleges felület. *A vásznon feltűnt a filmsztár arca.*
✧ Szin: **1.** *kanavász, háziszőttes,* (régi) *gyolcs* **2.** *festmény,* (régi) *piktúra* **3.** *vetítővászon*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, végső soron talán iráni jövevényszó.

vatta ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Finom gyapotszálakból álló puha, fehér anyag. *Fülébe vattát dug, hogy ne hallja a zajt. Sebkötözésre csak steril vatta használható.*
2. (ritka, bizalmas) Ingyenjegyes közönség. *A színészek nem szeretik a vattát.*

✧ Szin: **1.** *kötözőgyapot* **2.** (ritka, bizalmas) *potyázó*
✧ Etim: Holland vagy francia eredetű német jövevényszó.

váz ◆◆◆◆ fn *~ak, ~at, ~a*

1. A test összetartását, megtámasztását szolgáló szervek rendszere. *A bogarak váza kitinhéjból, az emberé csontból áll.*
2. Szerkezet tartóelemeinek összefüggő rendszere. *A repülőgép váza már készen van.*
3. Fő eseménysor. *A regényíró először a cselekmény vázát készítette el.*

✧ Szin: **1.** *páncél, csontváz* **2.** *bordázat* **3.** *vázlat, vezérfonal, gondolatmenet*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

váza ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Vágott virágnak való edény. *A rózsákat egy hosszú vázába helyezte.*

✧ Szin: *virágtartó, virágváza*
✧ Etim: Francia, végső soron latin eredetű nemzetközi szó.

vázlat ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Valaminek csak a lényeges vonásait mutató tervezet, rajz. *A festő több vázlatot is készített művéhez. Ez a tervezett épület hevenyészett vázlata.*
2. Írás- vagy zenemű gondolatmenete, tartalmi kivonata. *A második felvonás vázlatát olvasd el a füzetből!*

✧ Szin: **1.** *előtanulmány, tervrajz,* (bizalmas) *skicc* **2.** (idegen) *szinopszis*
✧ Etim: A → *váz* főnév nyelvújítás kori származéka.

vázlatos ◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

Csak a legfőbb elemeket, vonásokat tartalmazó. *Csak nagy vonalakban, vázlatosan mondd el, miről van szó! Vázlatos rajzot készített.*

✧ Szin: *kivonatos, elnagyolt, hevenyészett, kidolgozatlan*
✧ Ell: *részletes, kidolgozott*
✧ Etim: A → *váz* főnév nyelvújítás kori származéka.

vázol ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Vázlatosan lerajzol valamit, valakit. *Egy lovat vázolt a szalvétára.*
2. Előad nagy vonalakban valamit. *Kérem, vázolja az esetet!*

✧ Szin: **1.** *felvázol,* (bizalmas) *skiccel* **2.** *ismertet, körvonalaz*
✧ Ell: *kidolgoz, részletez*
✧ Etim: A → *váz* főnév nyelvújítás kori származéka.

vécé ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

(Vízöblítéses) illemhely. *Húzd le magad után a vécét!*

✧ Szin: (szépítő) *mellékhelyiség, mosdó,* (idegen) *toalett,* (régi) *árnyékszék,* (régi, bizalmas) *klozet,* (szleng) *budi, rötyi,* (durva) *reterát*
✧ Táj: *véce*

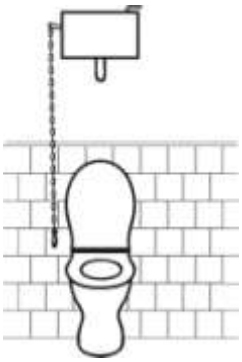

✧ Etim: Az angol *water-closet* ‘vízöblítéses illemhely’ kezdőbetűinek magyaros kiejtésével keletkezett.
☝ Angol eredetű írásbeli rövidítése: *WC* (pont nélkül). A *vécé* mozaikszótól eltérően ehhez kötőjellel kapcsoljuk a toldalékokat: *vécén*, de: *WC-n*.

véd ◆◆◆◆◆ ige *~eni*

1. Igyekszik elhárítani a valakit, valamit fenyegető veszélyt, károsodást. *Hősiesen védi a hazát. Ez a magas kőfal a széltől véd. Testével védi gyermekét a golyók elől.* • Szólás: *Úgy védi, mint egy anyatigris.*
2. Valakinek az érdekeit képviseli a törvény előtt. *Ki védi az alperest?*
3. Vitapartnerével szemben igyekszik bizonyítani valamit. *Védi az igazát az osztályfőnökkel szemben.*
4. (Sportban:) Hárít valamit. *A kapus védte a tizenegyest. Jó kapus, jól véd.*

✧ Szin: **1.** *óv, fedez, őriz, kímél, oltalmaz, védelmez* **2.** *pártol, pártfogol, igazol, biztosít* **3.** *kiáll valami mellett* **4.** *kivéd, elhárít* • **1.** *Még a széltől is óvja. Szárnyai alá veszi.*
✧ Táj: **1.** *őrzöget, őröjz, gyámol, ápolgat*
✧ Ell: **1.** *bánt, veszélyeztet, pusztít* **2.** *vádol, támad, gyanúsít*
✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.
✧ Ö: hát + véd, hon + véd, mell + véd, ügy + véd

védekez|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Védi magát a támadás ellen. *Elszántan védekezik.* (Sportban:) *A csapat a második félidőben csak védekezik.*
2. Óvja magát valamitől. *Védekezz a fertőzés ellen!*
3. Igyekszik cáfolni az ellene irányuló vádat. *A vádlott azzal védekezik, hogy önvédelemből cselekedett.*

✧ Szin: **1.** *ellenáll; hárít, elhárít, visszaver, kivéd; mentegetőzik,* (bizalmas) *mosakodik* **2.** *vigyáz magára* **3.** *tiltakozik, magyarázkodik*
✧ Táj: **2.** *óvakszik*
✧ Ell: **1.** *támad, bánt, veszélyeztet* **3.** *vádol, támad*
✧ Etim: A → *véd* ige nyelvújítás kori származéka.

vedel ◆◆ ige *~ni* (durva)

Nagy mennyiségben, mohón iszik valamit. *Valósággal vedeli a bort. Egész nap vedel, estére már teljesen részeg.*

✧ Szin: *italozik,* (bizalmas) *nyakal, beszív,* (szleng) *szlopál, piál* • *Felönt a garatra. Iszik, mint a kefekötő.*
✧ Táj: *lőtyöl*
✧ Etim: A → *víz* főnév *vid-* tőváltozatának származéka.

védelem ◆◆◆◆◆ fn *védelmek, védelme, védelme*

1. Valakinek, valaminek megvédelmezése. *A haza védelme kötelességünk.*
2. Valakit, valamit védő hatalom. *A törvény védelemben részesíti a kisebbségek jogait.*
3. A vádlott jogi képviselete, képviselője. *A védelemé a szó.*
4. Védőhatás. *Az eső elől a sűrű lombok védelmébe húzódtak.* ■ *Védelmébe vesz valakit*: védi.
5. (Sportban:) **a)** (Csapatjátékban) a saját kaput védelmező csapatrész. *A védelem időnként bizonytalankodott.* **b)** Védekező lépéskombináció a sakkban. *Királyindiai védelemmel nyert.*

✧ Szin: **1.** (választékos) *oltalom, megóvás* **2.** *pártolás, pártfogás, közbenjárás, mentség* **3.** *védő, védőügyvéd* **4.** *biztonság,* (idegen) *égisz* **5.** *védősor,* (idegen) *defenzíva*
✧ Ell: **1.** *bántás, ártalom, támadás,* (idegen) *offenzíva* **3.** *vád; ügyész* **5.** *támadás,* (idegen) *offenzíva*
✧ Etim: A → *véd* ige származéka.
✧ Ö: környezet + védelem, lég + védelem, növény + védelem, természet + védelem, zaj + védelem

védelmez ◆◆◆◆ ige *~ni* (kissé választékos)

Minden módon véd valamit, valakit. *A kotlós is védelmezi kiscsibéit. Védelmezni kell a várost az állandó támadások ellen.*

✧ Szin: *őriz, óv, gyámolít,* (választékos) *oltalmaz* • *Szárnyai alá vesz.*
✧ Táj: *gyámol, ápolgat*
✧ Ell: *támad, vádol, bánt, bántalmaz*
✧ Etim: A → *véd* ige származéka.

védenc ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

(választékos) Az a személy, akit valaki hivatalosan, nyíltan védelmez, támogat, pártfogol. *Ő az igazgató védence. Az ügyvéd kérte védence felmentését a vádak alól.*

✧ Szin: (választékos) *pártfogolt,* (régi) *kegyenc,* (idegen) *kliens*

✧ Etim: A → *véd* ige nyelvújítás kori származéka.

veder ◆◆◆ fn *vedrek, vedret, vedre*

Vödör.

✧ Etim: lásd → *vödör*

☝ A *veder* és a *vödör* szó használatáról lásd a *vödör* szócikket!

vedl|ik ◆◆◆◆ ige *~eni*

1. Bőre felső rétegét, szőrét, tollát időszakosan leveti. *A kígyó időnként vedlik. Vedlenek a tyúkok. Most nem szép a róka bundája, mert ilyenkor vedlik. A macskánk már két hete vedlik.*

2. (ritka, tréfás) (Bőr) hámlik. *Vedlik a bőröm, mert kegyetlenül leégtem a napon.*

3. (ritka) Hullik a vakolat valamiről. *Ócska, régi ház ez, mindenütt vedlik.*

✧ Szin: **1.** *kopik, szőrét hullatja,* (régi) *kopaszodik* **2.** *kopik* **3.** *mállik*

✧ Táj: **1.** *vellik, küklik, lemelled*

✧ Ell: **1.** *szőrösödik, tollasodik*

✧ Etim: A → *vet* ige származéka.

☝ Felszólító módú alakjai nem használatosak. Ha szükség lenne rájuk, rokon értelmű szavakkal, körülírással helyettesíthetjük őket.

védnök ◆◆ fn *~ök, ~öt, ~e*

1. Erkölcsi és anyagi támogató. *Egyletünknek egy tekintélyes üzletember a védnöke. Felkérték, legyen az ünnepély védnöke.*

2. Olyan állam, amely fennhatósága alá von magánál gyöngébbeket. *A fiatal demokráciák nem akarnak védnököt maguk fölé.*

3. (régi) Védőszent. *A város védnöke Szent Márk.*

✧ Szin: **1.** *pártfogó, támogató, gyám, jótevő,* (idegen) *mecénás, protektor,* (idegen, régi) *patrónus* **2.** *pártfogó, gyám,* (idegen) *protektor, patrónus* **3.** (idegen) *patrónus*

✧ Etim: A → *véd* ige nyelvújítás kori származéka.

védnökség ◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Védnöki pártfogás. *Az ő védnöksége emeli az intézmény tekintélyét.*

2. Védnöki tisztség. *Elvállalta a rendezvény védnökségét.*

3. Erősebb hatalomnak egy gyengébb feletti fennhatósága. *A hitleri Németország a megszállt Csehszlovákia egy részéből védnökséget csinált.*

✧ Szin: **1.** (idegen) *patronálás* **2.** (idegen) *patronátus* **3.** (idegen) *protektorátus*

✧ Etim: A → *védnök* főnév származéka.

védő ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. Várat védő katona. *A vár védői megadták magukat.*

2. Vádlottat képviselő ügyvéd. *A védő enyhítésért fellebbezett.*

3. (Labdajátékban:) Hátul elhelyezkedő, a támadásokat elhárítani igyekvő játékos. *Ez a gól a védők hibájából született.*

✧ Szin: **1.** *védelmező* **2.** *védőügyvéd, védelem* **3.** *védőjátékos, hátvéd,* (idegen) *bekk*

✧ Táj: **1.** *gyámoló*

✧ Ell: **1.** *támadó, ostromló* **2.** *vádló, ügyész* **3.** *csatár,* (idegen) *center*

✧ Etim: A → *véd* ige származéka.

védőnő ◆◆ fn

Az anya- és gyermekvédelemben, a tüdőbeteg-gondozásban tevékenykedő egészségügyi dolgozó. *A védőnő felkeresi azokat a családokat, amelyekben gyermek született, hogy tanácsaival segítse az újszülött szakszerű gondozását.*

✧ Szin: *asszisztensnő, ápolónő,* (régi) *védasszony*

✧ Táj: *ápolóné*

✧ Etim: Összetétel; *védő*: a → *véd* ige származéka + → *nő*[2].

védőoltás ◆◆◆ fn

Fertőző betegség ellen védettséget nyújtó oltás. *Az influenza elleni védőoltást elsősorban kisgyerekeknek és öregeknek ajánlják.*

✧ Szin: (idegen) *vakcina*

✧ Etim: Összetétel; → *védő* + *oltás*: az → *olt*[2] ige származéka.

védőszárny ◆◆ fn (választékos)

Oltalmazó pártfogás. *A gyermek a nagyanyja védőszárnyai alá menekült a szülői harag elől.*

✧ Szin: *oltalom, védelem, menedék,* (idegen) *égisz*

✧ Etim: Összetétel; *védő*: a → *véd* ige származéka + → *szárny*.

vég[1] ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Az a hely, ahol egy térbeli dolognak nincs tovább folytatása. *Itt az út vége. A falu végén lakik, ahol már nincsen több ház. A bot végét markolja.*

2. (régi) (Csak többes számban:) *A végek*: az országnak a török birodalommal, illetve a hódoltsággal határos, várak által védett széle. *„Vitézek, mi lehet ez széles föld felett szebb dolog az végeknél?”* (Balassi B.: A végek dicsérete)

3. Időpont, amelyen túl valami nem folytatódik, illetve az ehhez közeli szakasz. *Vége van az évnek. Az ősz végén elutazom. Ne áruld el krimi végét!* ■ *Rossz vége lesz valaminek*: rosszul végződik. ● Szólás: *Minden jó, ha a vége jó.* | *A végén csattan az ostor*: a végén derül ki, hogyan alakul a dolog.
4. Halál. *Milyen véget kívánsz magadnak?* ■ *Vége lesz valakinek*: meghal. *Vége lett szegénynek, jövő héten temetik.*
5. (régi) *Mi végre* vagy *mi végből?* milyen céllal, miért? *Mi végre írta ezt a cikket?*
✧ Szin: **1.** *szél, végződés, határ, perem* **2.** *határvidék, határőrvidék* **3.** *befejezés* **4.** *pusztulás, elmúlás, megsemmisülés,* (idegen) *exitus*
✧ Táj: **3.** *utója* **4.** *helál*
✧ Ell: **1.** *kezdet, kiindulás* **3.** *kezdés* **4.** *születés*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán ősi, finnugor kori szó.

vég[2] ◆ fn *~ek, ~et, ~je*
Felgöngyölt, szövött textil 20-40 m-es darabja mint egység. *Mennyibe kerül a vászon vége?* (Jelzőként:) *Két vég angol gyapjúszövetet rendelt az üzlet számára.*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán ősi, finnugor kori szó.

végbemegy ◆◆◆ ige *végbemenni*
Lezajlik, megtörténik. *A gyűlés végbement. A folyamat végbement, nem lehet már segíteni a betegen.*
✧ Szin: *lejátszódik, megesik, beteljesedik,* (választékos) *lepereg*
✧ Táj: *kitelik*
✧ Ell: *meghiúsul, elmarad*
✧ Etim: Igekötős ige; *végbe*: a → *vég*[1] főnév ragozott alakja + → *megy*.

végeérhetetlen ◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül* (túlzó)
Fárasztóan hosszú. *Elegünk van a végeérhetetlen értekezletekből, az ember nem tudja kivárni a végüket!*
✧ Szin: *hosszadalmas, elnyúló,* (túlzó) *végtelen, végeláthatatlan*
✧ Ell: *rövid, véges*
✧ Etim: Összetétel; *vége*: a → *vég*[1] főnév birtokos személyjeles alakja + *érhetetlen*: az → *ér* ige származéka.

végeláthatatlan ◆◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*
1. Olyan hosszú, hogy nem látszik a vége. *Végeláthatatlan sor kígyózik az üzlet előtt.*
2. (túlzó) Időben elhúzódó. *Végeláthatatlan szónoklatokat tart.*
✧ Szin: **1.** *beláthatatlan* **2.** *hosszadalmas, elnyúló,* (túlzó) *végeérhetetlen, végtelen*
✧ Ell: *rövid, véges*
✧ Etim: Összetétel; *vége*: a → *vég*[1] főnév birtokos személyjeles alakja + *láthatatlan*: az → *lát* ige származéka.

végérvényes ◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
Visszavonhatatlan. *Elhatározásom végérvényes, meg nem változtatom soha. Végérvényesen elintéztük az ügyet, többet nem vitázunk rajta.*
✧ Szin: *végleges, megmásíthatatlan*
✧ Ell: *átmeneti, ideiglenes*
✧ Etim: Összetétel: → *vég*[1] + *érvényes*: az → *érvény* főnév származéka.

véges ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
Aminek határa van. *Életünk véges itt a földön. Türelmem véges.*
✧ Szin: *fogytán van, mulandó, körülhatárolt, korlátozott*
✧ Ell: *végtelen, örök, folytonos,* (túlzó) *végeláthatatlan, végeérhetetlen*
✧ Etim: A → *vég*[1] főnév származéka.

vegetáriánus ◆◆ mn *~ak, ~at* vagy *~t, ~an* (idegen)
Húst nem fogyasztó (ember), illetve az ilyen emberekre jellemző, nekik készült. *Vegetáriánus életmódot élnek. A vegetáriánus étteremben rántott gombát vacsoráztam.* (Főnévi használatban:) *A vegetáriánus csak növényi táplálékot, esetleg tejet és tojást fogyaszt.*
✧ Szin: *növényevő*
✧ Ell: *húsevő*
✧ Etim: Angol, végső soron latin eredetű nemzetközi szó.

végett ◆◆◆◆◆ nu
1. Valamilyen céllal. *Továbbtanulás végett költözött a városba. A félreértések elkerülése végett az elejéről kezdem a történetet.* ■ *A miheztartás végett*: valamihez való igazodás érdekében. *A miheztartás végett jó, ha szerénynek látszol.*
2. (népi) Valakivel kapcsolatos cél érdekében. *A lány végett jár erre napjában tízszer is.*
✧ Szin: **1.** *céljából* **2.** *miatt*
✧ Etim: A → *vég*[1] főnév megszilárdult ragos alakulata.

végez ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Befejez valamit. *Beszédét e szavakkal végezte. Idén végez az egyetemen.* ■ *Akasztófán végzi*: büntetésül felakasztják.
2. Valamit valamilyen eredménnyel csinál. *Lássuk, mit végeztél?*
3. (Sportban:) Valamilyen helyezést ér el. *A csapat a második helyen végzett.*
4. Végrehajt, folyamatosan tesz valamit. *Kísérleteket végez a laboratóriumban. Tanulmányait külföldön végzi.*
5. Döntést hoz. *Mit végzett a bíróság?*

6. ■ *Végez valakivel*: **a)** befejezi vele a tárgyalást **b)** befejezi vele a kapcsolatot **c)** megöli. *A gyilkos késsel végzett áldozatával.*
✧ Szin: **1.** *végére ér, lezár, bevégez, berekeszt* **2.** *elvégez, elintéz* **3.** *eredményt ér el, teljesít* **4.** *folytat, gyakorol, kifejt* **5.** *határoz, elhatároz, elrendel* **6. a), b)** *szakít* **c)** (szleng) *kinyiffant, kinyír*
✧ Ell: **1.** *elkezd, belefog, belevág* **2., 4.** *felhagy, abbahagy* **5.** *tépelődik, habozik, tétovázik, vacillál,* (idegen) *hezitál*
✧ Etim: A → *vég*[1] főnév származéka.

végezetül ◆◆◆◆ hsz (választékos)
Végül. *Végezetül felolvasnám egyik versemet.*
✧ Szin: *befejezésül, utoljára*
✧ Ell: *elsőként, bevezetésül*
✧ Etim: A → *vég*[1] főnév megszilárdult ragos alakulata.

véghezvisz ◆◆◆ ige *véghezvinni*
1. (Szándékot, elhatározást) megvalósít. *Mindenképpen véghezviszem tervemet. „Véghezvittem immár, nagyhírű munkámat”* (Zrínyi M.: Szigeti veszedelem).
2. (Cselekvést, különösen nagy cselekedetet) végrehajt. *A tábornok kitüntette azokat a katonákat, akik valami jeles tettet vittek véghez. Kész csoda, amit véghezvittél ebben a kertben, amióta elvadult állapotban megvetted.*
3. Elkövet valamit. *A gyilkos, miután véghezvitte tettét, elmenekült a helyszínről.*
✧ Szin: **1.** *végigvisz, valóra vált, keresztülvisz, kivitelez, végigcsinál* **2.** *megtesz, elvégez, csinál, megcsinál* **3.** *elintéz, megtesz*
✧ Ell: *abbahagy, félbeszakít, meggondol*
✧ Etim: Igekötős ige; *véghez*: a → *vég*[1] főnév ragozott alakja + → *visz*.

végig I. ◆◆◆◆◆ hsz
1. Egész hosszában, mindenütt. *A kerítést végig lebontották. A szőlőhegyen végig szüretelnek.*
2. Valamely cselekvés, történés befejezéséig. *Végig ott voltam, amíg szét nem széledt a társaság. Végig dolgozott, egészen haláláig. Végig kiigazította a kéziratot.*
✧ Szin: **1.** *elejétől végig* **2.** *mindvégig* • **1.** *Alfától ómegáig.*
✧ Táj: *hegyéről farkára, füléről farkára*
✧ Etim: A → *vég*[1] főnév megszilárdult ragos alakulata.

végig II. ◆◆◆◆◆ ik
1. Térben valaminek egyik végétől a másik végéig. *Végigszalad, végignéz, végigpróbál, végigfolyik. Nem néztük végig a filmet. A Tisza régen kanyarogva folyt végig az Alföldön.*
2. Időben valaminek a kezdetétől a végéig. *Végigcsinál, végighallgat, végigszenved. A kislány vidáman csinálta végig édesanyjával az egész nagytakarítást. Akkor hallgatom végig a lemezt, ha lesz elég időm.*
✧ Etim: A → *vég*[1] főnév megszilárdult ragos alakulata.

végigmér ◆◆◆ ige *~ni*
1. Hosszában megmér valamit, vagy sorban mindegyiket megméri. *Végigméri a telket teljes hosszában. Végigmértem minden ajtót, ablakot.*
2. (választékos) Ellenszenvét alig titkolva alaposan szemügyre vesz valakit. *Ellenségem végigmért tetőtől talpig.*
3. (ritka) Végig vág valakin. *Pálcájával jól végigmért rajta.*
✧ Szin: **1.** *lemér, kimér* **2.** (választékos) *végigmustrál, méreget* **3.** *végighúz*
✧ Táj: **3.** *sujint, megsuhant, megsújt, megsuvaszt*
✧ Etim: Igekötős ige: → *végig* + → *mér*.

végítélet ◆◆ fn
1. (régi) Pert lezáró ítélet. *A bíró kimondta a végítéletet.*
2. Egyes vallások tanítása szerint a földi világ megsemmisülésekor Istennek az emberek fölötti ítélkezése. *Közel már a végítélet napja! – mondta a filmben a pap.*
✧ Szin: **2.** *világvége, utolsó ítélet, harag napja,* (idegen) *apokalipszis*
✧ Etim: Összetétel: → *vég*[1] + → *ítélet*.

végleg ◆◆◆◆◆ hsz
1. Végérvényesen, teljesen. *Végleg szakítottak. Az idegei végleg felmondták a szolgálatot.*
2. Állandó érvényűen. *Végleg bekerült a csapdába.*
3. Teljes egészében. *Ezt már végleg butaságnak tartom. Végleg nincs kedvem a dologhoz.*
✧ Szin: **1., 2.** *végképp, végképpen, visszavonhatatlanul* **3.** *végképp, végképpen* • **1., 2.** *Egyszer s mindenkorra.*
✧ Ell: *átmenetileg, időlegesen, feltételesen*
✧ Etim: A → *vég*[1] főnév megszilárdult ragos alakulata.

végleges ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. Végérvényes. *Kedd estére végleges választ kérek. A beteg állapota végleges, nem fog változni.*
2. Állandó érvényű. *Mondd csak, végleges az állásod a cégnél?*
✧ Szin: **1.** *visszavonhatatlan, megmásíthatatlan, tartós,* (idegen) *stabil* **2.** *tartós,* (idegen) *stabil*
✧ Ell: *ideiglenes, átmeneti, időszakos, bizonytalan*
✧ Etim: A → *vég*[1] főnév származéka.

véglegesít ◆◆ ige *~eni*
1. Állandóvá tesz valamit. *Véglegesítették a korai munkakezdést.*

2. Véglegesen alkalmaz valakit. *Megígérték, hogy fél év múlva véglegesítenek.*
✧ Szin: **1.** *állandósít, megerősít,* (idegen) *stabilizál* **2.** *kinevez*
✧ Ell: **2.** *elbocsát, felment*
✧ Etim: A → *végleges* melléknév származéka.

véglet ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
Szélsőség. *Egyik végletből a másikba esik.* ■ *A végletekig elmegy*: a lehetőségek határáig. | *A végletekig*: túlzottan. *A végletekig udvarias.*
✧ Szin: *túlzás,* (idegen) *extremitás*
✧ Ell: *középút*
✧ Etim: A → *vég*[1] főnév alakulata.

végletes ◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en* (választékos)
Szélsőséges. *Az a baj, hogy folyton végletes intézkedéseket hoz.*
✧ Szin: *túlzó,* (idegen) *extrém*
✧ Ell: *mértéktartó, józan*
✧ Etim: A → *véglet* főnév származéka.

végre ◆◆◆◆◆ hsz
1. Végül. *Hosszas huzavona után elintéződött végre az ügy. Csakhogy végre megérkeztetek, már nem is vártunk benneteket.* (régi) *A gesztenyét bevagdossuk, rostélyra tesszük, s végre megsütjük.*
2. Elvégre. *Meg kell tenned, végre is megígérted.*
3. (ritka) *Végre még*: még az lesz a vége, hogy… *Meglátjátok, végre még megérjük, hogy ő kerekedik felül.*
✧ Szin: **1.** *legvégül, utoljára* **2.** *hiszen,* (régi) *utóvégre, végtére* **3.** *legvégül, végén*
✧ Ell: **3.** *kezdetben*
✧ Etim: A → *vég*[1] főnév megszilárdult ragos alakulata.

végrehajt ◆◆◆◆◆ ige *~ani*
1. Megtesz, elvégez valamit. *Végrehajtották a gazdasági reformokat. Sok gaztettet hajtott végre.*
2. (Szándékot, parancsot) valóra vált. *Mindig pontosan végrehajtja a feladatot. A törvényerejű rendeletet minden intézmény köteles végrehajtani.*
3. (ritka) Hatóság foglalással és árveréssel tartozásának kiegyenlítésére kényszerít valakit. *Az adóst végrehajtották és elárverezték ingóságait.*
✧ Szin: **1.** *megcsinál,* (régi) *megcselekedik* **2.** *teljesít,* (idegen) *perfektuál*
✧ Táj: **1.** *végez*
✧ Ell: **1.** *elmulaszt*
✧ Etim: Igekötős ige; *végre*: a → *vég*[1] főnév ragozott alakja + → *hajt*[3].

végrehajtó I. ◆◆ mn (mn-i in is) *~k, ~t,* –
Olyan (személy, szervezet), amely valamit végrehajt. ■ *Végrehajtó hatalom*: az államhatalom azon ága, amely a törvényhozás törvényeit, rendeleteit végrehajtja. *A demokráciában a hatalmi ágak egyike a végrehajtó hatalom, a bíróság.*
✧ Szin: *kivitelező, teljesítő*
✧ Ell: *törvényhozó*
✧ Etim: A → *végrehajt* ige származéka.

végrehajtó II. ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Pénzügyi végrehajtást foganatosító hivatalos személy. *Jön a végrehajtó és lefoglalja az adós ingóságait. Az árverező végrehajtó sorba vette a bútoraikat.*
2. Aki valamit végrehajt. *A parancs végrehajtója volt, nem értelmi szerzője.*
✧ Szin: **1.** *adóbehajtó, foglaló,* (idegen) *egzekútor*
✧ Táj: **1.** *dúló, dulló*
✧ Etim: A → *végrehajt* ige származéka.

végrendelet ◆◆◆◆ fn
Valaki halála esetére a vagyonáról rendelkező írásos nyilatkozat. *Végrendeletében mindenét unokaöccsére hagyta.* (átvitt) *Ezt a verset tekintik a nagy költő szellemi végrendeletének.*
✧ Szin: *végakarat, végrendelkezés,* (idegen) *testamentum*
✧ Etim: Összetétel: → *vég*[1] + → *rendelet*.

végső ◆◆◆◆◆ mn *~k, ~t,* – (választékos)
1. Utolsó. *Ez a végső lehetőségünk. A végső nyugalom várja, a halál.*
2. Véggel fenyegető. *A végső pusztulás réme jelent meg előtte.*
3. Utolsónak bekövetkező (mozzanat, dolog). *E baleset nélkül elért volna az emberi kor végső határáig, ameddig egy ember egyáltalán élhet. A végső győzelemig harcoltak.*
4. Utolsó lehetőséget jelentő. *Csak a legvégső esetben operáljuk a beteget, amikor más lehetőség már nincs a gyógyítására.*
5. (Főnévi használatban, csak többes számban:) Az utolsó pillanat, utolsóként bekövetkező dolog. *Kitartunk a végsőkig.*
✧ Szin: **1.** *legutolsó, maradék* **3.** *teljes* **4.** *szükséges*
✧ Ell: **1., 4.** *első, kezdő*
✧ Etim: A → *vég*[1] főnév származéka.

végtag ◆◆◆◆ fn

Ember, állat helyváltoztatásra, illetve fogásra használt szerve. *A madarak mellső végtagjai szárnnyá módosultak. A reumás ember a végtagjaiban hasogató fájdalmat érez.*

✧ Szin: (idegen, orvosi) *extremitás*

✧ Etim: Összetétel: → *vég*[1] + → *tag*.

végtelen I. ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül*

1. Határtalan, véget nem érő. *A végtelen messzeségbe bámul. Az idő és a tér végtelen.* (Matematikában:) *A nem szakaszos végtelen tizedes tört nem alakítható át közönséges törtté.*

2. Önmagába visszakapcsolódó. *A páternoszter olyan lift, amely végtelen láncszerkezeten jár.*

3. (túlzó) Hatalmas kiterjedésű, nagyfokú. *A végtelen óceán olyan, mint egy végtelen síkság. Végtelen hálát érzek ön iránt.*

✧ Szin: **1.** *vég nélküli, végeláthatatlan* **3.** *óriási*

✧ Táj: *végéremehetetlen*

✧ Ell: **1.** *véges, korlátolt* **3.** *kicsi, apró, rövid*

✧ Etim: A → *vég*[1] főnév származéka.

végtelen II. ◆◆◆◆◆ hsz

1. Szinte megmérhetetlenül. *Az atomok tovább oszthatók végtelen kicsiny részecskékre.*

2. (túlzó) Túlságosan. *Barátom végtelen önérzetes ember.*

✧ Szin: **2.** (túlzó) *roppantul, végtelenül, rendkívül*

✧ Ell: *alig*

✧ Etim: A → *vég*[1] főnév származéka.

végtelen III. ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~je*

1. Mindennél nagyobb mennyiség vagy távolság. *A párhuzamosok a végtelenben találkoznak.*

2. (túlzó) Rendkívül nagy kiterjedés, szerfelett hosszú idő. *„Börtönéből szabadult sas lelkem, Ha a rónák végtelenjét látom”* (Petőfi S.: Az Alföld). *Végtelenbe nyúlt a várakozás.*

✧ Szin: **1.** *végtelenség, határtalanság* **2.** *világmindenség*

✧ Ell: **1.** *apróság, parányiság, semmi* **2.** *apróság, parányiság*

✧ Etim: A → *vég*[1] főnév származéka.

végtére ◆◆◆◆ hsz

1. (régi, választékos) Utoljára, végül. *Hosszú utazás után végtére elérték a fogadót. Lassan múlt az idő, végtére mégiscsak elütötte a delet. Először Zsófi, azután Eszter, végtére Anna került sorra.*

2. (választékos) *Végtére is*: elvégre. *Ő rendelkezik vele, végtére is az övé.*

✧ Szin: **1.** *a végére, utolsóként,* (régi, választékos) *végezetül* **2.** *hiszen, végül is,* (választékos) *utóvégre*

✧ Etim: A → *vég*[1] főnév megszilárdult ragos alakulata.

végtermék ◆◆ fn

1. További megmunkálást nem igénylő termék. *Az alváz, a sok műszer és szerkezet összeszerelése után a gyártás végterméke az autó.*

2. (Vegyészetben:) Vegyi átalakulás után maradó, tovább már nem változó anyag. *Ha hidrogént belső égésű motorban levegővel vagy oxigénnel elégetünk, az égés végterméke víz lesz.*

✧ Szin: **1.** *késztermék* **2.** *eredmény*

✧ Ell: **1.** *alapanyag, résztermék*

✧ Etim: Összetétel: → *vég* + → *termék*.

végtisztesség ◆◆ fn

Temetési szertartás. *Megadták neki a végtisztességet.*

✧ Szin: *temetés, gyászszertartás*

✧ Etim: Összetétel: → *vég*[1] + → *tisztesség*.

végül ◆◆◆◆◆ hsz

1. Hosszas cselekvés, folyamat végén. *Sokáig nézegette a képeket, végül választott egyet. Vásárolt egy öltönyt, utána két inget, végül még egy kalapot is.*

2. (bizalmas) *Végül még*: még az lesz a vége, hogy … *Ne hintázz! Végül még hanyatt esel azzal a székkel!*

3. *Végül is*: elvégre. *Jönnie kell, végül is nem hiányozhat a saját esküvőjéről!*

✧ Szin: **1.** *a végén, utoljára, utolsónak, befejezésül* **3.** *utóvégre, végtére is*

✧ Táj: **3.** *időhára*

✧ Ell: **1.** *kezdetben, eleinte*

✧ Etim: A → *vég*[1] főnév megszilárdult ragos alakulata.

végvár ◆◆◆ fn (régi)

A megszállt terület szélén épült vár. *A török időkben az ország határát végvárak védték a török támadásai ellen.*

✧ Szin: *határvár,* (választékos) *véghely*

✧ Etim: Összetétel: → *vég*[1] + → *vár*[2].

végzés ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Az a tény, hogy valamit végeznek. *A kutatómunkában fontos bizonyos kísérletek végzése.*

2. Hivatalos döntés. *Postán kapta meg a bírósági végzést.*

3. (régi) *Isteni végzés*: Isten akarata. *Nyugodj meg az isteni végzésben, fogadd el, hogy meghalt a testvéred.*
✧ Szin: **1.** *elvégzés* **2.** *határozat, rendelkezés* **3.** (választékos) *végzet, sors,* (idegen) *fátum*
✧ Etim: A → *végez* ige, végső soron a → *vég*[1] főnév származéka.

végzet ◆◆◆◆◆ fn –, *~et, ~e* (választékos)
1. Ellenállhatatlan felsőbb erő, akarat. *Beteljesedett rajta a végzet, elhagyta a szerelme. Senki sem kerülheti el a végzetét.*
2. Sorsszerű bűnhődés. *A gonosztevőt utoléri a végzete.*
3. Valakinek a romlását okozó személy. *Júlia, te vagy a végzetem! A nagybátyám számára ő volt a végzet asszonya, aki tönkretette az életét.*
✧ Szin: **1.** *sors,* (régi) *végzés,* (idegen) *fátum* **2.** *büntetés,* (idegen) *nemezis*
✧ Etim: A → *vég*[1] főnév származéka.

végzetes ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. Súlyos, tragikus következményű. *Végzetes tévedés történt. A fék helyett a gázra lépett, s ez végzetes hiba volt.*
2. (választékos, kissé régi) Sorsdöntő. *Eljött a végzetes pillanat.*
✧ Szin: **1.** *sorsszerű, halálos, szerencsétlen, jóvátehetetlen,* (idegen) *katasztrofális, fatális* **2.** *döntő*
✧ Etim: A → *vég*[1] főnév származéka.

végzettség ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
Eredményesen befejezett iskolai tanulmányok hivatalosan igazolt eredménye. *Iskolai végzettsége: gimnáziumi érettségi. Egyetemi végzettség, illetve az ezt tanúsító végbizonyítvány nélkül nem kaphatja meg az állást.*
✧ Szin: *képzettség, iskolázottság, képesítés*
✧ Ell: *képzetlenség, iskolázatlanság*
✧ Etim: A → *végez* ige származéka.

végződ|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. A térben valamilyen vége van. *Az út szakadékban végződött.*
2. (Esemény) valahogyan véget ér. *Az utazás szerencsétlenséggel végződött.*
3. *Végződik valamivel*: (megnyilatkozásnak) valami van a végén. *A cikk egy idézettel végződik.*
✧ Szin: **2.** *befejeződik, lezajlik* **3.** *záródik, zárul, lezárul*
✧ Ell: *indul, kezdődik, folytatódik*
✧ Etim: A → *végez* ige származéka.

végzős ◆◆◆◆ mn *~ök, ~t, ~e*
Felsőbb iskola utolsó évét végző (diák). *A végzős hallgatók már az államvizsgára készülnek.* (Főnévi használatban:) *Az én időmben az elsőéves előre köszönt a végzősnek.*
✧ Szin: *szigorló,* (főnév:) (idegen) *abszolvens,* (Fv ritka, Őv bizalmas) *abszolvent*
✧ Ell: *elsőéves, kezdő,* (főnév:) (tréfás) *gólya*
✧ Etim: A → *végez* ige származéka.

vegyes ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. Különféle elemekből, egyénekből álló. *Erdély vegyes lakosságú terület, különböző nemzetiségek lakják. A vegyes erdőt különféle fafajták alkotják. A liba vegyes hangrendű szó. A vegyes házasságokban különböző állampolgárságú, illetve vallású a két fél.* (Matematikában:) *A vegyes törtben vagy vegyes számban egész szám és valódi tört van.* (Sportban:) *A vegyes váltóban a táv vagy a sportág fajtája változik.*
2. Ellentétes elemekből, egyénekből álló. *Az esemény vegyes érzéseket keltett benne. Ma már többnyire csak vegyes osztályok léteznek: lányok és fiúk együtt járnak.* (Sportban:) *A vegyes párost egy férfi és egy női versenyző alkotja.*
3. (rosszalló) Mindenféle, nem válogatott emberekből álló. *A társaság elég vegyes, még az alvilágból is érkeztek vendégek.*
✧ Szin: **1.** *kevert, elegyes, többféle,* (idegen) *heterogén* **2.** *kétértékű,* (idegen) *ambivalens* **3.** (roszszalló) *gyülevész, szedett-vedett, kétes*
✧ Táj: **1.** *egyveleges, elegy-belegy, bakavegyes, keveres*
✧ Ell: **1.** *egységes,* (idegen) *homogén* **2.** *azonos, egynemű* **3.** *tiszta, válogatott, elegáns, előkelő*
✧ Etim: A nyelvújítás korában keletkezett az *elegyes* (vö. → *elegyedik,* → *elegyít*) melléknév *v*-vel bővült változatából az igekötőnek érzett *el-* szótag elhagyásával.

vegyész ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
1. Kémikus, illetve vegyészettel foglalkozó mérnök. *Nem hivatalosan a vegyipari technikust is hívják vegyésznek.*
2. (bizalmas) Kémiát tanuló egyetemi hallgató. *A másodéves vegyészek laboratóriumi gyakorlaton vannak.*
✧ Szin: **2.** *vegyészhallgató*
✧ Etim: A → *vegyít,* → *vegyül* igékből szóelvonással keletkezett, önállóan nem használatos → *vegy* származéka.

vegyészet ◆ fn –, *~et, ~e*
Vegyi eljárásokkal foglalkozó tudomány, illetve ennek gyakorlati alkalmazása. *A vegyészet kutatói, a vegyészek az anyag belső szerkezetével kapcsolatos változásokat vizsgálják. A vegyészet egyik legfontosabb ága a gyógyszergyártás.*
✧ Szin: *vegytan, kémia,* (régi) *elemtan*
✧ Etim: A → *vegyész* főnév származéka.

vegyi ◆◆◆◆ mn *~ek, ~t,* –
1. Az anyag belső szerkezetével kapcsolatos. *A műanyag hulladék égetésekor vegyi folyamatok indulnak el.*

2. A kémiai eljárásokkal foglalkozó tudománnyal kapcsolatos, illetve azon alapuló. *A vegyi anyagokra sokan allergiásak.* ■ *Vegyi fegyver*: vegyi anyagok pusztító erején alapuló (pl. mérgező) fegyver. *A mérges gázokat kibocsátó vegyi fegyver az egész falu lakosságát elpusztította.*

✧ Szin: **2.** *vegyészeti, vegytani*

✧ Etim: A → *vegyes*, → *vegyít*, → *vegyül* szavakból elvont *vegy* főnév származéka.

vegyít ◆◆◆ ige *~eni*

1. (választékos) Elegyít, kever valamit valamivel. *Borba vizet vegyít. Idegen szavakat vegyít a beszédébe.*

2. Többféle anyagot vegyileg egyesít. *Vizet vegyít a kísérletben klórral.*

✧ Szin: **1.** *kavar* **2.** *ötvöz*

✧ Táj: **1.** *kotyfol, kötyfötöl, zatyifál, zapatyol*

✧ Etim: Az → *elegyít* ige *v*-vel bővült változatából keletkezett az igekötőnek érzett *el*- szótag elhagyásával.

vegyszer ◆◆◆◆ fn

Különféle célokra használt, kémiai úton előállított anyag. *A salétromsav veszélyes vegyszer. „Nem kelti föl se könny, se szó, se vegyszer”* (Kosztolányi D.: Halotti beszéd).

✧ Szin: (bizalmas) *szer*, (idegen) *kemikália*

✧ Etim: Nyelvújítás kori összetétel; *vegy*: szóelvonással keletkezett a → *vegyít*, → *vegyül* igékből + → *szer*.

vegyül ◆◆◆ ige *~ni*

1. (választékos) Keveredik valamibe, valakik közé valami, valaki. *Hajába már ősz szálak vegyülnek. Álruhában a járókelők közé vegyült, mintha hozzájuk tartozna. Örömébe üröm is vegyült.*

2. Vegyületet alkot valamivel. *Az oxigén könnyen vegyül bizonyos elemekkel.*

✧ Szin: **1.** (választékos) *elegyedik valamibe, elvegyül valamiben*

✧ Ell: **1.** *elválik valamitől*

✧ Etim: A nyelvújítás korában keletkezett az *elegyül* ige (vö. → *elegyedik*, → *elegyít*) *v*-vel bővült változatából az igekötőnek érzett *el*- szótag elhagyásával.

vegyület ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Több elem atomjait tartalmazó egynemű anyag, amelynek alkotóelemei elveszítették eredeti tulajdonságaikat. *A kénhidrogén kifejezetten büdös vegyület.*

2. (régi) Keverék, elegy. *Irigység és harag vegyülete volt az, amit érzett.*

✧ Szin: **2.** (bizalmas) *kotyvalék,* (idegen) *mixtúra*

✧ Etim: A → *vegyül* ige származéka.

véka ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. (régi) Űrmérték: kb. 25-30 l. (Jelzőként:) *Tíz véka árpát mért ki.*

2. (népi) Ilyen űrtartalmú fa- vagy szalmaedény. *Hozd a vékát, megmérjük a búzát!*

3. (népi) Kétfülű nagy kosár. *Vékát köt és eladja a piacon.* ● Szólás: *Véka alá rejt valamit*: eltitkolja.

✧ Táj: **3.** *fülkas, fülkosár, kas, kaska, garaboly*

✧ Etim: Szláv jövevényszó.

vékony ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Kicsiny átmérőjű vagy vastagságú. *Vékony sugárban folyt a víz. A vékony deszka könnyen törik.*

2. Sovány, keskeny (testrész). *Vékony alakja van. Vékony a dereka és a bokája is. Vékony arca mutatta, hogy beteg volt.* ● Szólás: *Vékony, mint a cérnaszál,* vagy *a piszkafa*, vagy *a seprűnyél*: nagyon vékony.

3. (népi) Híg. *Vékony tejföllel habarta be a főzeléket. A homoki borok vékonyak. Az ebéd vékony volt, éhesek maradtunk.*

4. Magas (hang). *A csecsemő vékony hangocskája kihallatszott a gyerekszobából.*

✧ Szin: **1.** *lapos, keskeny* **2.** *karcsú,* (idegen) *filigrán* **3.** *gyenge, sovány* **4.** *gyenge* ● **2.** *Olyan, mint az árnyék. Olyan, mint a kopogó fa. A szél is átfúj rajta.*

✧ Táj: **2.** *hígóc*

✧ Ell: **1.** *vastag, széles* **2.** *széles, kövér* **3.** *sűrű, testes, bőséges* **4.** *erős, mély, öblös*

✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó származéka.

vékonydongájú ◆ mn *~ak, ~t, ~an* (bizalmas)

Sovány. *Olyan vékonydongájú gyerek, hogy minden ruha lötyög rajta.*

✧ Szin: (bizalmas) *vékonycsontú, vézna, nyápic, gebe,* (szleng) *gizda* ● *A szél is átfúj rajta. Olyan, mint az árnyék. Olyan, mint a kopogó fa.*

✧ Táj: *hígóc, cérnafosó*

✧ Ell: *erős, vaskos, kövér, izmos*

✧ Etim: Összetétel; → *vékony* + *dongájú*: a → *donga* főnév származéka.

vékonypénzű ◆ mn *~ek, ~t, ~en* (népi, bizalmas)

1. Kevés pénzű, szegény. *Vékonypénzű ember nem megy külföldre nyaralni.*

2. Nagyon sovány, ösztövér, vézna. *„Más a vékonypénzű nyulat szalonnázza, Hogy csöpögjön zsírtól ösztövér csontváza”* (Arany J.: Toldi).

✧ Szin: **1.** *kispénzű,* (népi, bizalmas) *lapos zsebű* **2.** (népi, bizalmas) *vékonydongájú, cingár*

✧ Ell: **1.** *gazdag, jómódú, tehetős* **2.** *kövér, izmos, vaskos*

✧ Etim: Összetétel: → *vékony* + *pénzű*: a → *pénz* főnév származéka.

☝ A második jelentés az eredeti, a választékos nyelvben csak ez használatos. Az első jelentés újabban alakult ki.

vél ◆◆◆◆◆ ige *~ni* (választékos)

1. Valószínűnek tart, valaminek hisz valamit, valakit. *Úgy vélem, hogy elérjük a vonatot. Orvosnak véltem a táskája miatt.*

2. Hisz, képzel valamit. *Egy pillanatra látni vélte őt a tömegben.*

3. Gondol valamit. *Nem tudom, mire véljem a viselkedését.*

✧ Szin: **1.** *gondol, tekint, ítél,* (régi) *alít* **2.** *sejt, gyanít,* (régi) *alít*

✧ Táj: **1., 2.** *arányoz, erányoz*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán ősi, finnugor kori szó.

vele ◆◆◆ személyragos hsz

1. Valakivel, valamivel, mint társsal vagy eszközzel. *Baráti társaságban ismerkedtem meg vele. Minden bajomban velem volt. Előveszi a kalapácsot, hogy kalapáljon vele.*

2. Valakinek a közvetítésével. *Velem üzeni, hogy csókoltat.*

3. Iránta. *Nagyon szemtelen vagy vele.*

4. (Búcsúzó köszönésekben:) *Isten* vagy *ég vele!*

✧ Szin: **1–3.** (népi, régi) *véle*

✧ Etim: Az önállóan nem adatolható, ősmagyar *ßel* '-val/-vel' megszilárdult ragos alakulata. A *ßel* maga is megszilárdult ragos alakulat, egy ősi, finnugor, esetleg uráli kori szótő származéka.

☝ Ragozása: *velem, veled, vele, velünk, veletek, velük.*

véleked|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ni* (választékos)

1. Véleményt alakít ki valamiről, valakiről. *Ön hogyan vélekedik a történtekről? Ez csuka lehetett – vélekedett a horgász.*

2. Valószínűnek tart valamit. *Úgy vélekedik, hogy holnap esni fog.*

✧ Szin: **1.** *magyaráz, mond,* (választékos) *vél, vélekszik* **2.** *gondol, hisz, feltételez, sejt,* (választékos) *vél, vélekszik*

✧ Táj: *arányoz*

✧ Etim: A → *vél* ige származéka.

vélemény ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Felfogás, ítélet. *Határozott véleménye van a dologról. Megvan rólad a véleményem.*

2. Tanács. *Gyakran kikérik a véleményét, hiszen bölcs öregember.*

✧ Szin: **1.** *nézet* **2.** *ötlet, javaslat, indítvány*

✧ Etim: A → *vél* ige nyelvújítás kori származéka.

✧ Ö: ellen + vélemény, köz + vélemény

véleményez ◆◆◆ ige *~ni* (hivatalos)

(Írásban) véleményt mond valamiről. *A műszaki osztály véleményezte a tervet.*

✧ Szin: *minősít, lektorál, bírál, megítél*

✧ Etim: A → *vél* ige nyelvújítás kori származéka.

véletlen I. ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül*

1. Nem várt. *Véletlen találkozás volt.* (Főnévi használatban:) *A véletlenen múlt, hogy nem lett nagyobb baj. A véletlenek játéka volt.*

2. Akaratlan. *Véletlen figyelmetlenség volt, hogy a lábára léptem.*

✧ Szin: **1.** *váratlan, előre nem látott,* (választékos) *alkalom szülte* **2.** *szándék nélküli*

✧ Ell: **1.** *várt, kiszámítható* **2.** *szándékos*

✧ Etim: A → *vél* ige származéka.

véletlen II. ◆◆◆◆◆ hsz

Akaratlanul, véletlenül. *Véletlen eltaposott egy katicabogarat. Véletlen elcsúszott a jeges lépcsőn.*

✧ Szin: *váratlanul, tévedésből*

✧ Etim: A → *vél* ige származéka.

velő ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je* vagy *veleje*

1. Csontvelő, agyvelő, illetve ez, mint étel. (túlzó) *Fejlövés érte, kiloccsant a veleje. Megfagy az ember csontjaiban a velő, olyan hideg van. Velő pirítóssal és vese velővel volt az étlapon.* • Szólás: *(A csontja) velejéig gonosz, romlott.*

2. (választékos) (Az emberi értelem, életerő jelképeként:) *Mit ér a fej, ha nincs benne velő? „Másra kell ideg s velő"* (Tóth Á.: Jó éjszakát!).

3. Lényeg. *Csak a velejét mondd!*

✧ Szin: **3.** *a magva valaminek*

✧ Táj: **1.** *verő*

✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.

✧ Ö: agy + velő, gerinc + velő

velős ◆◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en*

1. Olyan, amiben vagy amin velő van. *A kutya él-hal a velős csontért. Velős palacsinta volt ebédre. Azt mondják, a velős pirítós nem egészséges étel, de nagyon finom.*

2. Lényegre tapintó. *Velős mondásokat gyűjt irodalomórára.*

✧ Szin: **2.** *szabatos, csattanós, találó,* (idegen) *szentenciózus*

✧ Etim: A → *velő* főnév származéka.

velőtrázó ◆ mn ~*k* vagy ~*ak*, ~*t*, ~*n* vagy ~*an*
Váratlanul erős és rémítő. *Velőtrázó sikoly hallatszott a szobából.*
✧ Szin: *éles, átható, ijesztő, fülsiketítő*
✧ Ell: *csöndes, halk, gyenge*
✧ Etim: Összetétel; *velőt*: a → *velő* főnév ragozott alakja + *rázó*: a → *ráz* ige származéka.

vemhes ◆◆ mn ~*ek*, ~*t* vagy ~*et*, ~*en*
1. (népi) A méhében magzatot hordozó (emlősállat). *A vemhes kancát kíméli a gazdája.*
2. (választékos) Olyan (helyzet, állapot), amelyből valami megszületni készül. *Viharokkal vemhes fellegek közeledtek felénk. Reményekkel vemhes esztendőket élünk.* • Szólás: *Ha akarom vemhes, ha akarom, nem vemhes*: így is, úgy is dönthetek, ahogy érdekeim kívánják.
✧ Szin: **1.** (népi) *hasas*, (hivatalos) *megtermékenyült* **2.** *terhes*
✧ Táj: *ellős*
✧ Etim: Az ismeretlen eredetű, régi nyelvi *vehem* '(szamár)csikó; őzgida, szarvasborjú; magzat' főnév származéka.

vén ◆◆◆◆◆ mn ~*ek*, ~*t*, ~*en*
1. (néha rosszalló) Igen idős. *Vén koldus kuporog a járdán.* (Főnévi használatban:) *A falu vénei a patriarchális közösség tapasztalt, bölcs vezetői voltak. A vének tanácsa döntött a törzs sorsáról.*
2. Olyan (személy), aki valamilyen állapotban hosszú időt töltött. *A vén diákok most búcsúznak az iskolától.*
3. Szokatlanul idős korú tárgy, állat, növény. *A vén kutyánk már alig lát. A vén diófát ki kellene vágni.*
4. Ősidők óta fennálló természeti jelenség. *Elnézte a vén Duna hullámait.*
5. (Becsmérlő kifejezés fokozó jelzőjeként:) *Az egy vén gazember.*
✧ Szin: **1.** *öreg, agg, koros, éltes, hajlott korú,* (bizalmas) *trotli* **2.** *öreg* **3.** *öreg, kivénhedt, kiöregedett, régi* **4.** *ősi*
✧ Táj: **1.** *szotty, ereg* **2.** *ereg* **3.** *öregrendű, ereg*
✧ Ell: **1–3.** *fiatal, ifjú*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán ősi, finnugor kori szó.
✧ Ö: kora + vén

véna ◆◆◆ fn ~*k*, ~*t*, ~*ja*
1. A vért a szívbe visszaszállító ér. *Vénába kapja az injekciót.*
2. (választékos) Tehetség. *Írói vénáját író nagyapjától örökölte.*
✧ Szin: **1.** *gyűjtőér, vivőér, visszér* **2.** *készség, hajlam*
✧ Ell: **1.** *artéria, ütőér, verőér*
✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.

vendég ◆◆◆◆◆ fn ~*ek*, ~*et*, ~*e*
1. Látogató. *Este vendégeink lesznek, főzz nekik valami finomat!* | *Valakinek a vendége valamire*: meghívja, és fizeti a fogyasztását. *A vendégem vagy egy sörre.* (Jelzőként:) *„Egymásra néz a sok vitéz, A vendég velsz urak"* (Arany J.: A walesi bárdok).
2. Vendéglátóipari üzemben, kulturális intézményben az, aki a szolgáltatást igénybe veszi. *Szállodánkban reggelit is kapnak a vendégek. A sarokasztalnál borjúpörköltet rendelt a vendég. Milyen frizurát óhajt a kedves vendég? A kiállításnak több ezer vendége volt.*
3. Valamely társulatnál alkalmilag fellépő művész. *Bánk bán szerepében X. Y. mint vendég lépett fel.*
4. Rövid ideig valahol tartózkodó. *Ritka vendég mifelénk a csonttollú madár.*
✧ Szin: **1.** *idegen, jövevény, utas* **2.** *ügyfél, vevő, fogyasztó,* (bizalmas) *kuncsaft* **3.** *vendégszereplő*
✧ Ell: **1., 2.** *házigazda, helybeli, vendéglátó*
✧ Etim: Latin eredetű olasz jövevényszó.
✧ Ö: törzs + vendég

vendégjáték ◆◆ fn
Más színházban, más sportlétesítményben való alkalmi fellépés. *A vidéki társulat vendégjátéka nagy közönségsikert aratott. Csapatunk vendégjátékra utazott.*
✧ Szin: *idegenben való szereplés, vendégszereplés,* (idegen) *turné*
✧ Etim: Összetétel: → *vendég* + → *játék*.

vendéglátás ◆◆◆ fn –, ~*t*, ~*a*
Vendégekről való gondoskodás. *A szállodában kitűnő a vendéglátás, első osztályú az étterem is.*
✧ Szin: *megvendégelés, jóltartás, szíveslátás, kiszolgálás,* (kissé régi) *jóltartás*
✧ Etim: Összetétel; → *vendég* + *látás*: a → *lát* ige származéka.

vendéglő ◆◆◆◆◆ fn ~*k*, ~*t*, ~*je*
Olyan vendéglátóhely, ahol az asztaloknál helyet foglaló vendégeknek meleg ételt és italt szolgálnak fel. *Vasárnap vendéglőben ebédeltünk.*
✧ Szin: *étterem, étkezde, csárda,* (Fv, Ka bizalmas) *resti*, (szleng) *lordok háza, kajálda,* (Fv bizalmas) *restauráció,* (Mv bizalmas) *resztauráció*
✧ Etim: A → *vendég* főnév származéka.

vendéglős ◆◆ fn ~*ök*, ~*t*, ~*e*
A vendéglő tulajdonosa, bérlője, vezetője. *A vendéglős olykor maga is letelepedett vendégei közé egy pohár italra.*

✧ Szin: *fogadós, kocsmáros, étteremtulajdonos, gazda,* (bizalmas) *vendéglátós,* (szleng) *tulaj*
✧ Etim: A → *vendég* főnév származéka.

vendégoldal ◆ fn (népi)
Szekér oldalára erősített hosszú rúd, amellyel a szekér szélessége növekszik. *Olyan sok szénát gyűjtöttünk, hogy vendégoldalt kellett felkötnünk, hogy el tudjuk szállítani. „Szörnyű vendégoldal reng araszos vállán”* (Arany J.: Toldi).
✧ Etim: Összetétel: → *vendég* + → *oldal*.

vendégség ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
Vendégek összejövetele. *Este nagy vendégség lesz nálunk. Holnap én megyek vendégségbe a barátnőmékhez.*
✧ Szin: *mulatság, zsúr, eszem-iszom, parti, bankett, fogadás*
✧ Táj: *jóltartás*
✧ Etim: A → *vendég* főnév származéka.

vénség ◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
1. (rosszalló) Öregség. *Alig tud járni a vénségtől.*
2. (gúnyos) Öreg ember vagy asszony. *Töpörödött vénség totyogott az úton előttünk.*
✧ Szin: **1.** *öregkor, vénkor,* (választékos) *aggkor, élemedettség* **2.** *aggastyán, vénember,* (bizalmas) *tata, nyanya, trotli,* (választékos) *matuzsálem*
✧ Táj: **2.** *dudu*
✧ Ell: **1.** *fiatalság, ifjúság, fiatalkor* **2.** *ifjú, fiatalember*
✧ Etim: A → *vén* melléknév származéka.

ventilátor ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
Villanymotoros szellőztetőgép. *A ventilátor lapátjai halk surrogással szelik a levegőt.*
✧ Szin: *szellőztető, légszivattyú, légkavaró*
✧ Etim: Angol, végső soron latin eredetű nemzetközi szó.
☝ 1984 óta egy *l*-lel írjuk. Kiejtése: [ventilátor] vagy – kevésbé választékosan – [ventillátor].

vény ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e* (hivatalos)
Orvosi recept. *Ezt a gyógyszert csak vényre adhatom ki.*
✧ Táj: *recepis, recit, reszeft, recipe, recepice*
✧ Etim: A → *vesz* ige *ve-* tövének nyelvújítás kori származéka.

venyige ◆ fn *~k, ~t, ~je*
1. Szőlővessző. *Szüret után csupaszak a venyigék.*
2. (népi) Rőzse. *Venyigét gyűjt az erdőben.*
✧ Szin: **1.** *vessző* **2.** *gally*
✧ Táj: **1.** *csömölye* **2.** *csörebora, csörmelék*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.

vepsze ◆ mn *~k, ~t, ~ül*
Oroszországban, az Onyega-tó partján élő, finnugor nyelvet beszélő népcsoporthoz tartozó, vele kapcsolatos. *A vepsze nyelv a finnugor nyelvcsalád finnségi ágához tartozik a finnel, a karjalaival, az észttel, a vóttal és a lívvel együtt.*
✧ Etim: Finnugor eredetű nemzetközi szó.

ver ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Többször erősen üt valamit. *Valaki veri a kaput. Az érett dió rázástól is lepotyog, nem kell póznával verni. Csizmáját a lépcsőfokhoz veri, hogy a sarat lerázza.*
2. Ütésekkel büntet, fegyelmez valakit. *Helytelen verni a gyereket.* | *Valakibe, illetve a fejébe ver valamit*: veréssel megtanítja rá. *Majd én beléd verem az illemtudást. Sikerült a fejébe verni a szorzótáblát.*
3. Ütőhangszeren játszik. *Verik a dobot, a cimbalmot. Játssz finomabban, ne verd úgy a zongorát!*
4. Ütéseivel időpontot jelez. *A toronyóra most veri a nyolcat. Verik a harangot, dél van.*
5. (Sportban:) Legyőz, felülmúl valakit. *Simán verték az ellenfelet.* (bizalmas) *Gombfociban mindenkit ver.*

6. Több ütéssel erősen rögzít valamit. *Karót ver a földbe, amikor kötözi a paradicsomot.* ■ *Vasra ver*: megbilincsel. *A fegyenceket vasra verték.* | *Lelket ver valakibe*: magához téríti. *Reggel alig lehet bele lelket verni.*
7. (Természeti jelenség) kárt okozva csapdos. *Zápor veri az ablakot. Jég veri a vetést. Verik a hullámok a partot.*
8. (túlzó) (Magas, hosszú személy, tárgy) ér valameddig. *Feje a gerendát veri. A haja a vállát veri.*
9. (Szív, ér) dobog. *Hevesen ver a szíve, amikor meglátja a szeretett lányt.*
10. Ütésekkel vagy ehhez hasonló mozdulatokkal készít valamit. *Értékes pénzt ver. A táborhelyre érve sátrat vertek. Habot vert tejszínből.*
11. (Kifejezésekben:) *Gyökeret ver*: **a)** (növény) gyökeret ereszt **b)** (személy) új helyén hosszú időre jól beilleszkedik **c)** meghonosodik. *Két éve érkeztek Erdélyből, mostanra sikerült gyökeret verniük.*
12. *Adósságba, költségbe veri magát*: sok adósságot csinál, illetve sokat költ. *Miért vered magad költségekbe?*
✧ Szin: **1.** *üt, üt-ver* **2.** *ütlegel, korbácsol, vesszőz* (bizalmas) *paskol, fenekel, dönget, nadrágol, csépel, ruház* **3.** *félrever, kongat* **5.** (bizalmas) *lepipál* **6.** *kalapál, belever, ráver* **7.** *verdes* **9.** *lüktet,* (bizalmas) *kalapál,* (idegen) *pulzál* • **1., 2.** *Úgy dicséri, majd lemegy a körméről a bőr. Kutyahájjal kenegeti.*
✧ Táj: **1., 2.** *adjusztál, agyal, lazsnakol, nyüstöl, husángol, csapint, vér, hupál, kókányol*
✧ Ell: **1., 2.** *simogat* **5.** *veszít, alulmarad* **9.** *kihagy, megszakad*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

vér ◆◆◆◆◆ fn –, ~*t*, ~*e*

1. Ember és állat ereiben keringő, a sejtek táplálását szolgáló piros színű folyadék. *A vér tápanyagokat és oxigént szállít a test sejtjeinek.* ■ *Arcába szökik a vér*: elpirul. | *A fejébe tódul a vér*: elfogja az indulat. | *Vérben forog a szeme*: gyilkos dühvel néz. | *Vér tapad a kezéhez*: gyilkosságban vett részt. | *Vérbe fojt valamit*: kegyetlenül leveri. *A felkelést vérbe fojtották.*
2. Életerő, tetterő. *Nincs benne vér.* ■ *Tüzes a vére*: heves vérmérsékletű, lelkialkatú. | *A hazudozás vérévé vált*: természetévé vált. | *Vérig sért*: a legbensőbb érzésében sért. • Szólás: *Vérré válik benne, mint barátban a lencse*: nagyon jól esik neki valamilyen étel vagy ital.
3. Közös származás. *Nem vér szerinti rokonok, nem közösek az őseik. Magyar véreim, védjük meg a várat!* • Közmondás: *A vér nem válik vízzé*: **a)** az ember nem tagadhatja meg származását **b)** az ember alaptermészete szerint cselekszik válságos helyzetben.

✧ Szin: **2.** *élet, mozgékonyság,* (idegen) *aktivitás* **3.** *testvér, honfitárs*
✧ Táj: **3.** *atyafi*
✧ Ell: **2.** (átvitt is) *vérszegénység, gyöngeség* **3.** *idegen*
✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.
✧ Ö: csiga + vér, fél + vér, fi + vér, hideg + vér, hús + vér, nő + vér, teli + vér, test + vér

veranda ◆◆◆◆ fn ~*k*, ~*t*, ~*ja*

1. Ház vagy villa kiugró, nyitott (olykor üvegezett) helyisége. *Meleg nyári estéken a verandán vacsorázunk.*
2. (népi) Fedett tornác. *A verandát cserepes muskátlik díszítik.*

✧ Szin: **1.** *előtér, terasz,* (népi) *tornác,* (idegen) *szaletli*
✧ Táj: **2.** *ámbitus, folyosó*
✧ Etim: Angol, végső soron talán portugál eredetű nemzetközi szó.

vérátömlesztés ◆ fn –, ~*t*, ~*e*

Gyógyítás céljából idegen vér juttatása a beteg érrendszerébe. *Vérátömlesztéssel próbáltak segíteni az AIDS-es újszülöttön.*

✧ Szin: (hivatalos, idegen) *transzfúzió*
✧ Etim: Összetétel; → *vér* + *átömlesztés*: az *átömleszt* igekötős ige (→ *át* + *ömleszt*: az → *ömlik* ige származéka) származéka.

vérbaj ◆◆ fn

Súlyos, fertőző nemi betegség. *A vérbaj ma már a gyógyítható nemi betegségek közé tartozik.*

✧ Szin: (régi) *bujakór, rosseb,* (idegen) *szifilisz, luesz*
✧ Táj: *franc, fránca, francu, rossz seb, rosszbetegség*
✧ Etim: Összetétel: → *vér* + → *baj*.

vérbeli ◆◆◆ mn ~*ek*, ~*t*, –

1. Olyan (nemes), akinek az elődei is azok voltak. *Vérbeli főnemes, nem most kapta a nemességet.*
2. A szakmájához, hivatásához kiválóan értő. *Vérbeli matematikus, a számok birodalmában érzi csak jól magát.*

✧ Szin: **1.** *született* **2.** *igazi, valódi,* (bizalmas) *belevaló*

✧ Etim: A → *vér* főnév származéka.

verbunkos ◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Páros ütemű régi magyar tánc. *Verbunkost jár. A verbunkos a XVIII. században alakult ki a toborzó táncból.*

2. Ennek zenéje. *A zenekar tüzes verbunkost játszik.*

✧ Etim: A német eredetű *verbunk* ‘toborzás; egyfajta tánc’ főnév származéka.

verbuvál ◆◆ ige *~ni*

1. (régi) Önkéntes jelentkezőkből (katonákat, csapatot) gyűjt. *Kossuth az országban sok helyen tartott beszédeket, így verbuvált katonákat a hadseregbe.*

2. (bizalmas) Embereket valamely célra igyekszik összegyűjteni, szervezni. *A nagyüzem új alkalmazottakat verbuvál most épülő gyáregységébe.*

✧ Szin: **1.** *toboroz, soroz, mozgósít,* (régi) *újoncoz, rekrutál* **2.** *gyűjt,* (bizalmas) *toboroz*

✧ Ell: **1.** *leszerel* **2.** *elküld, elbocsát*

✧ Etim: Német eredetű szláv jövevényszó.

vércse ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

Galamb nagyságú, világos színű, sólyomféle ragadozó madár. *Vércsék vijjogtak a fejük felett. A vércse hirtelen csap le áldozatára.*

✧ Szin: (régi) *tilinkómadár*

✧ Etim: A → *vér* főnév származéka.

verdes ◆◆◆ ige *~ni*

1. Sűrűn ver, csapkod valamit. *A diófa ágait póznával verdesi. Szél verdesi a nyitva hagyott ablakot.*

2. Mozgás közben neki-nekiütődik valaminek. *Járás közben a kard hüvelye a combját verdesi.*

3. (túlzó) Olyan magas, hogy szinte elér valamit. *A fák teteje az egeket verdesi.* (átvitt) *A sok jaj, siránkozás az egeket verdesi.*

4. Csapkod. *A madárfióka ügyetlenül verdes szárnyaival.*

✧ Szin: **1.** *ütöget*

✧ Etim: A → *ver* főnév származéka.

vérdíj ◆◆ fn (régi)

1. Az üldözött személyt elfogónak vagy a nyomára vezetőnek kifizetendő jutalom. *A bandita fejére vérdíjat tűztek ki.*

2. Erőszak, hatalmaskodás miatt a hozzátartozóknak vagy büntetésként valamely hatóságnak fizetett bírság, díj. *A gyilkos a megölt ember hozzátartozóinak engesztelésül vérdíjat tartozott fizetni, hogy a bosszút elkerülje.*

✧ Szin: **1.** *fejváltság,* (idegen) *homágium* **2.** *vérbírság, vérváltság*

✧ Etim: Összetétel: → *vér* + → *díj*.

veréb ◆◆◆◆ fn *verebek, verebet, verebe*

1. Szürkésbarna tollú, apró termetű madár. *A verebek a porban fürödnek. Hányat lép a veréb egy esztendőben?* (– Egyet sem, mert ugrál; találós kérdés.) • Szólás: *Azt csiripelik a verebek*: úgy hírlik. | *A verebek is csiripelik*: mindenki tud és beszél róla. • Közmondás: *Jobb ma egy veréb, mint holnap egy túzok*: az a biztos, amit a jelenben elérünk, érjük be a biztossal.

2. Jelentéktelen (külsejű) személy. *A barátnőd szürke kis veréb.*

✧ Táj: **1.** *csuli, csulesz, csuri, csulimadár, csirip*

✧ Etim: Szláv jövevényszó.

véreb ◆◆ fn

1. Idomított vadászkutya. *A vérebet megsebzett vad követésére vagy emberek felkutatására tanítják be.*

2. Erős, harapós kutya. *Kertjében vérebeket tart a betörők ellen.*

3. (választékos) A hatalom szolgálatában kegyetlenkedő személy. *A zsarnok vérebei minden ellenállást azonnal megtorolnak.*

✧ Szin: **1.** *kopó* **2.** *harci kutya* **3.** (választékos) *kopó*

✧ Etim: Összetétel: → *vér* + → *eb*.

véredény ◆◆ fn

Vért szállító ér. *Véredényei elmeszesedtek, érszűkülete van.*

✧ Szin: *ütőér, verőér, visszér, gyűjtőér,* (idegen) *artéria, véna, aorta*

✧ Etim: Összetétel: → *vér* + → *edény*.

vereget ◆◆◆ ige *~ni*

Gyors egymásutánban finoman ütöget valamit, valakit. *Az alvót ébresztgeti, arcát veregeti.* ■ *Vállon vereget valakit*: elismerés vagy lekicsinylés jeléül a vállát ütögeti.

✧ Szin: *paskol*

✧ Táj: *kopol*

✧ Etim: A → *ver* ige származéka.

verejték ◆◆◆◆ fn **veríték** –, *~et, ~e*

1. A verejtékmirigyek váladéka. *Homlokán csorgott a verejték az erőlködéstől.*

2. *Arcának verejtéke*: nehéz, fáradságos munka. *Arcának verejtékével keresi kenyerét.*

✧ Szin: **1.** *izzadság, víz, nedvesség*

✧ Táj: **1.** *loncs*

✧ Etim: A → *ver* ige többszörösen képzett származéka.

☝ A *verejték* és a *veríték* nagyjából egyenrangú alakváltozatok, a *veríték* egy kicsivel választékosabb.

verejtékes ◆◆◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en*

1. Izzadt. *Megtörli verejtékes homlokát.*

2. Fáradságos. *Vagyonát verejtékes munkával szerezte.*

✧ Szin: **1.** *verítékes, izzadságos, nyirkos, vizes* **2.** *verítékes, izzadságos, fáradtságos, keserves, emberpróbáló,* (bizalmas) *strapás*

✧ Táj: **1.** *loncsos*

✧ Ell: **2.** *könnyű, egyszerű*

✧ Etim: A → *verejték* főnév származéka.

vereked|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ni* **vereksz|ik** *verekedni*

1. Ketten vagy többen kölcsönösen ütik-verik egymást. *Ezt a kocsmát jobb elkerülni, itt folyton verekednek. Pistike szeret verekedni a szomszéd kisfiúkkal.*

2. Harcol valakivel. *A hajdúk derekasan verekedtek az ellenséggel.*

3. (régi) Párbajozik. *Hajnalban verekednek a temető mellett.*

✧ Szin: **1.** *ölre megy, öklöz, birkózik, küzd,* (szleng) *bunyózik* **3.** *küzd, mérkőzik, vív* • **1.** (bizalmas) *Hajba kap.*

✧ Táj: **2.** *öledzkedik, ölekedik*

✧ Ell: **1.** *kibékül* **2.** *békét köt* **3.** *kibékül*

✧ Etim: A → *ver* ige származéka.

☝ A *verekedik* és a *verekszik* egyenrangú alakváltozatok, de a kijelentő mód jelen idejének ragozási sorában nem egyforma gyakorisággal használatosak: *verekszem* (ritkán: *verekedem*), *verekszel* (ritkán: *verekedsz;* a *verekedel* elavult forma), *verekszik* (ritkábban: *verekedik*), *verekszünk* vagy *verekedünk, verekedtek* (a *verekszetek* elavult forma), *verekednek* (ritkábban: *verekszenek*). Feltételes, felszólító módban és múlt időben csak a *d*-s tőváltozat használatos: *verekedne, verekedjen* vagy (ikesen ragozva, választékosan) *verekedjék, verekedett.*

verem ◆◆◆◆ fn *vermek, vermet, verme*

1. Földbe ásott nagyobb gödör. *Télen veremben tartják falun a répát, homokkal letakarva.*

2. Sír(gödör). *„Senki sem kerülheti el ezt a vermet”* (Halotti beszéd).

3. Kelepcéül ásott, álcázott gödör. ■ *Verembe esik*: **a)** (vad) beleesik a számára ásott gödörbe. **b)** olyan helyzetbe kerül, amelyből nemigen szabadulhat. • Közmondás: *Aki másnak vermet ás, maga esik bele*: aki mással rosszat tesz, maga is pórul jár előbb-utóbb.

4. Állat föld alatti tanyája. *Vermében fogta el a rókát.*

✧ Szin: **1., 2.** *üreg, mélyedés* **3.** *csapda, kelepce* **4.** *üreg, mélyedés, odú, gödör*

✧ Táj: **3.** *kelepec*

✧ Etim: Valószínűleg alán jövevényszó.

vérengzés ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

Tömeges gyilkolás, öldöklés. *A film szörnyű képsorokban mutatta be a háborús vérengzést.*

✧ Szin: *mészárlás, kegyetlenkedés, vérfürdő*

✧ Táj: *öldözés, öldöklődés*

✧ Etim: A → *vér* főnév származéka.

veres ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

Vörös.

✧ Etim: A → *vér* főnév származéka.

☝ A *veres* és a *vörös* használatáról lásd a *vörös I.* és a *vörös II.* szócikket!

véres ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

1. Vérrel kevert. *Véres veríték borította be a harcos testét.*

2. Vérrel szennyezett. *„Szabadság! itten hordozák Véres zászlóidat”* (Vörösmarty M.: Szózat).

3. Véreres. *Véres a szeme a kialvatlanságtól.*

4. Vérrel készült. *Véres hurka lesz vacsorára.*

5. Vérző. *A szerencsétlenül járt motoros véres fejjel fekszik az árokban.*

6. Sok áldozatot követelő, öldökléssel járó. *Véres győzelem volt, sok halottal. Véres bosszút állt, megölte ellensége családját.*

7. (túlzó) Kegyetlen, súlyos. *A helyzet véresen komoly. Ez a véres valóság.*

✧ Szin: **2.** *vérfoltos, véráztatta* **3.** *piros, gyulladt, égő* **5.** *sebes, sebesült, sérült* **6.** *kegyetlen, kíméletlen, ádáz, szörnyű* **7.** (túlzó) *halálos, rémes*

✧ Ell: **1., 2.** *vértelen* **5.** *sértetlen, vértelen* **6.** *békés, kíméletes, vértelen*

✧ Etim: A → *vér* főnév származéka.

vereség ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Csatavesztés. *A waterlooi vereség megpecsételte Napóleon sorsát.*

2. Kudarc. *A választásokon elszenvedett vereség következtében visszavonult a politikai élettől.*

3. (Sportban:) Mérkőzés elveszítése. *Az ír válogatott elleni vereség azzal a következménnyel járt, hogy csapatunk nem jutott ki a világbajnokságra.*

✧ Szin: **1.** *vesztés,* (választékos) *legyőzetés* **2.** *sikertelenség, balsiker, bukás, vesztés,* (bizalmas) *felsülés,* (választékos) *fiaskó* **3.** *vesztés,* (szleng) *ruha, zakó, gyufa* • (bizalmas) *Kihúzza a gyufát.*

✧ Ell: **1–3.** *győzelem, diadal* **2.** *siker* **3.** *nyerés*

✧ Etim: A → *ver* ige származéka.

véresszájú ◆ mn *~ak, ~t, ~an*
Aljas indulatokat keltő, gyűlölködő. *Véresszájú szónoklat hangzott el a cigányok ellen.*
✧ Szin: *uszító, lázító, izgató*
✧ Etim: Összetétel; → *véres* + *szájú*: a → *száj* főnév származéka.

veret[1] ◆ ige *~ni*
1. Megparancsolja, elrendeli, hogy valamit, valakit verjenek. *Láncra vereti a foglyot. Huszonötöt veret a földesúr a jobbágyra. Új pénzérmét veret. Patkót veret a lovára.*
2. (bizalmas) Ágyúz valamit. *A tüzérség már egy órája vereti az ellenséges állásokat.*
✧ Szin: **1.** *megüttet, megveret, megcsapat, megláncoltat* **2.** *lő*
✧ Etim: A → *ver* ige származéka.

veret[2] ◆ fn *~ek, ~et, ~e*
1. Érmére vert dombormű. *Ennek a körmöci aranynak egészen lekopott a verete.*
2. Tárgyak, különösen ládák, bútorok díszítő vagy erősítő fémlemeze. *Az íróasztal díszes veretei szállítás közben megsérültek.*
3. (választékos) Sajátos jellemvonások összessége. *Egyéni verete van a stílusodnak.*
✧ Szin: **2.** *vasalás, vasalat* **3.** *jelleg, sajátosság,* (idegen) *patina*
✧ Etim: A → *ver* ige származéka.

veretes ◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. Verettel ellátott. *Veretes ládában volt a kelengyéje. A veretes bútorokat még a dédszüleitől örökölte.*
2. (választékos) Ünnepélyesnek ható, de kicsit nehézkes és ódivatú. *A tiszteletes veretes nyelven szólt a gyülekezethez.*
✧ Szin: **1.** *vasalt* **2.** *régies,* (választékos) *patinás*
✧ Ell: **2.** *modern, újszerű*
✧ Etim: A → *veret*[2] főnév származéka.

veretlen I. ◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül*
1. (ritka) Olyan, akit eddig még nem vertek meg. *Most az kap ki, aki még veretlen. Csapatunk veretlenül került a középdöntőbe.* (Főnévi használatban:) *A veretlenek versenye következik.*
2. (ritka) Olyan fém, amelyből még nem vertek pénzt. *A pénzverdébe veretlen ezüstöt szállítottak.*
✧ Szin: **1.** *legyőzetlen*
✧ Ell: **1.** *vesztes, vereséges, legyőzött*
✧ Etim: A → *ver* ige származéka.

veretlen II. ◆◆ hsz (népi, választékos)
Veretlenül. *„Verje meg az Isten, veretlen ne hagyja”* (népdal).
✧ Szin: *verés nélkül*
✧ Ell: *veretve, megverve*
✧ Etim: A → *ver* ige származéka.

vérfagyasztó ◆◆ mn *~k* vagy *~ak, ~t, ~n* vagy *~an*
Rémületet keltő, borzasztó. *Az oroszlán vérfagyasztó ordításától szinte halálra rémültünk.*
✧ Szin: *szörnyű, félelmes, rémítő, iszonyatos*
✧ Ell: *kellemes, vidám*
✧ Etim: Összetétel; → *vér* + *fagyasztó*: a → *fagyaszt* ige származéka.

vérfertőzés ◆◆ fn
1. Közeli vérrokonnal való nemi viszony. *A vérfertőzést a törvény is bünteti.*
2. Gennykeltő kórokozó elszaporodása a beteg állat vérében. *Az állat vérfertőzést kapott, mert nem sikerült időben kitisztítani és bekötözni a sebét.*
✧ Szin: **1.** *vérbűn,* (idegen) *incestus*
✧ Etim: Összetétel: → *vér* + → *fertőzés*.

vérfürdő ◆◆ fn (választékos)
Tömeges gyilkolás. *Az elfoglalt területeken a szabadcsapatok vérfürdőt rendeztek.*
✧ Szin: *mészárlás, vérontás, vérengzés*
✧ Etim: Német mintára keletkezett nyelvújítás kori összetétel: → *vér* + → *fürdő*.

vergőd|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Csapkodva szabadulni akar. *A hálóba esett madár tehetetlenül vergődik.* • Szólás: *Vergődik, mint a partra vetett hal*: szenvedve, kínlódva menekülni igyekszik a bajból.
2. Vánszorog. *A sebesült nagy nehezen hazáig vergődött.*
3. Nehezen, alig él még. *Csak vergődik kevés nyugdíjából.*
4. (bizalmas) Kesereg, tépelődik. *Ne vergődj már annyit!*
✧ Szin: **1.** *hánykódik, küszködik, hánykolódik, kapálódzik, vonaglik, rángatózik, tusakodik, kínlódik* **2.** *vonszolódik* (bizalmas) *kecmereg* **3.** *szűkölködik, kínlódik, nyomorog* **4.** *vívódik, gyötrődik,* (bizalmas) *tipródik*
✧ Táj: **1.** *csapdoskódik, csapdosódik, csapdalódzik* **2.** *keszmereg, kecmerkedik* **3.** *kecmereg*
✧ Etim: A → *ver* ige származéka.

vérhas ◆◆ fn
Gyakori véres székeléssel járó fertőző betegség. *A vérhas különösen nyáron fordul elő. A háborúban sokan kaptak vérhast.*

✧ Szin: (idegen) *dizentéria*
✧ Etim: Összetétel: → *vér* + → *has*.

veríték ◆◆◆ fn –, *~et, ~e*
Verejték.
✧ Etim: A → *ver* ige többszörösen képzett származéka.
☝ Használatáról lásd a *verejték* szócikket!

verkli ◆ fn *~k, ~t, ~je*
1. Forgatható karral működtetett zenegép. *Régebben a két keréken gördülő, szekrény formájú verklit betolták a bérházak udvarára, s onnan zenéltek a lakóknak alamizsnáért.*
2. (bizalmas, rosszalló) Unalomig ismert szöveg. *Ne kezdd megint a verklit!*
3. (bizalmas, rosszalló) Gépies, egyhangú, lélekölő munka. *Unom már ezt a verklit.*
✧ Szin: **1.** (régi) *kintorna, sípláda, csimpolya* **3.** *gépiesség,* (választékos) *taposómalom*
✧ Táj: **1.** *máriaorgona*
✧ Etim: Német jövevényszó.

vérmérséklet ◆◆◆ fn
Az egyén érzelmi, akarati életét meghatározó lelki vonások összessége. *Az ember vérmérséklete a hagyományos osztályozás szerint melankolikus (búskomor), flegmatikus (közönyös), kolerikus (lobbanékony) vagy szangvinikus (heves, de hamar lecsillapodó) lehet. Heves vérmérséklete miatt nehezen talál barátokat.*
✧ Szin: *lelkialkat,* (idegen) *temperamentum*
✧ Etim: Összetétel: → *vér* + → *mérséklet*.

vérmes ◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. Erőtől duzzadó, szenvedélyes. *A sarki hentes magas, erős, vérmes ember volt.*
2. Indulatos, heves. *Olyan vérmes ember, hogy egyszer még megüti a guta.*
3. Túlzott. *Ne táplálj vérmes reményeket!*
✧ Szin: **1.** *életerős* **2.** *szenvedélyes, lobbanékony,* (idegen) *vehemens, szangvinikus* **3.** *végletes, túlságos, indokolatlan*
✧ Ell: **1.** *hidegvérű, higgadt* **2.** *nyugodt, kiegyensúlyozott* **3.** *visszafogott, mérsékelt*
✧ Etim: A → *vér* főnév származéka.

verő ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
1. Hangszer ütője. *A cimbalmos boszorkányos ügyességgel futtatja végig a húrokon a verőket.*
2. (választékos, régi, népi) Verőfény. *„Jöttem a Gangesz partjairól, Hol álmodoztam déli verőn”* (Ady E.: A Tisza-parton).
✧ Szin: **1.** *ütő, bot* **2.** *ragyogás, napfény, napsütés*
✧ Ell: **2.** *árnyék, sötét, sötétség*
✧ Etim: A → *ver* ige származéka.

verőér ◆◆ fn
A vért a szívből a test részeibe szállító ér. *A verőér sérülései rendkívül veszélyesek.*
✧ Szin: *ütőér,* (idegen) *artéria*
✧ Táj: *előér, előín*
✧ Ell: *véna, gyűjtőér*
✧ Etim: Összetétel; *verő*: a → *ver* ige származéka + → *ér*[2].

verőfény ◆◆◆ fn (választékos)
Ragyogó napsütés. *Tavaszi verőfény melengeti a földet.*
✧ Szin: *ragyogás, napfény,* (régi, népi) *verő*
✧ Ell: *árnyék, sötét, sötétség*
✧ Etim: Összetétel: → *verő* + → *fény*.

vérpad ◆◆◆ fn (régi)
Emelvény, amelyen a nyilvános kivégzést végrehajtják. *A történelmi filmben már ácsolják a vérpadot, majd közeledik a hóhér. „Szeretve mind a vérpadig”* (Jókai M.: regénycím). ■ *Vérpadra küld*: halálra ítél. | *Vérpadon végzi (életét)*: kivégzik.
✧ Szin: (régi) *vesztőhely*

✧ Etim: Német mintára keletkezett nyelvújítás kori összetétel: → *vér* + → *pad*.

vérrokon ◆◆ fn

Vér szerinti rokon. *A nővérem férje nem vérrokonom.*

✧ Szin: (régi) *vér,* (népi) *atyafi*

✧ Táj: (gúnyos) *egyvacki*

✧ Etim: Német mintára keletkezett nyelvújítás kori összetétel: → *vér* + → *rokon*.

vers ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Kötött, szabályos formájú, ritmusos nyelvi kifejezésmód, illetve ilyen formában írott költői mű. *A költő versbe szedi érzéseit, gondolatait. Kosztolányi Dezső összes verseit kapta ajándékba.*

2. (régi, népi) Verssor vagy versszak, illetve a vers, népdal szövege. *Tudom a nótáját, de elfelejtettem a versét.*

3. Bibliai fejezetnek számozott szövegrészlete. *Máté evangéliumából a 3. rész első versét olvassa fel.*

4. (népi) Rövidebb összefüggő cselekvés(sor). *Alszik egy verset.*

✧ Szin: **1.** (választékos) *költemény,* (régi vagy gúnyos) *versezet,* (idegen, régi) *poéma* **2., 3.** *szakasz,* (idegen) *strófa*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

✧ Ö: bök + vers

versel ◆◆◆ ige *~ni*

(Verstanilag szabályos) verset ír. *Könnyedén versel.* | (rosszalló) (Nem művészi értékű) verseket ír. *Azt hiszi magáról, hogy költő, pedig csak versel.*

✧ Szin: *költ, verset farag*

✧ Etim: A → *vers* főnév származéka.

verselés ◆◆◆◆ fn *–, ~t, ~e*

1. Versírás. *Nem megy neki a verselés.*

2. Versforma. *A „Huszt” verselése időmértékes.*

✧ Szin: **1.** *költés* **2.** *forma*

✧ Etim: A → *versel* ige származéka.

verseng ◆◆◆◆ ige *~eni* (választékos)

Versenyez valamiért. *Hárman is versengnek a lány kegyeiért.*

✧ Szin: (választékos) *vetélkedik, vetekszik,* (köznyelvi is) *küzd, mérkőzik*

✧ Etim: A → *vers* ‘sor, ismétlődő szakasz’ főnév régi nyelvi, nyelvjárási *versen* ‘-szor, -szer, -ször’ származékának továbbképzett alakja.

verseny ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Olyan küzdelem, vetélkedés, melyben a résztvevők felül akarják múlni egymást. *Alulmaradt a versenyben. Felveszi a versenyt bárkivel.*

2. Gazdasági harc. *Öldöklő a piaci verseny, a termelők kíméletlenül harcolnak egymással a megrendelésért.*

3. Versenymű. *A kétzongorás versenyt kedvezően fogadta a kritika.*

4. (Tárgyesetben, szókapcsolatokban:) *Versenyt fut, iszik*: versengve, vetélkedve fut, illetve iszik. | *Versenyt fut az idővel*: gyorsan, határidőre kell valamit elvégeznie.

✧ Szin: **1.** *versengés, versenyzés,* (régi) *viadal, tusa* **2.** *versengés, küzdelem*

✧ Etim: Elvonással keletkezett a → *verseng, versenkedik* igékből.

✧ Ö: hang + verseny, hegedű + verseny, ló + verseny, zongora + verseny

versenyez ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Verseng. *Balesete óta nem versenyez. Öten versenyeznek az állásért. Lepényevésben versenyeznek.*

2. Felér valakivel, valamivel. *Előzékenységben nem versenyez vele senki.*

✧ Szin: **1.** *mérkőzik, küzd, harcol* **2.** (választékos, idegen) *konkurál, rivalizál*

✧ Etim: A → *verseny* főnév származéka.

versenyműv ◆ fn

Rendszerint háromtételes nagyzenekari zenemű. *A versenyműv a szólóhangszer (pl. a hegedű, a zongora és a gordonka) és a zenekar zenei párbeszéde, versengése.*

✧ Szin: *verseny,* (idegen) *koncert, koncertdarab*

✧ Etim: Összetétel: → *verseny* + → *mű*.

versenyszféra ◆◆◆ fn *–, ~t, ~ja*

A társadalomnak és a gazdaságnak az a része, amelyet a piaci verseny követelményei határoznak meg. *A versenyszféra minden évben nagy bált rendez a vállalkozók számára. A versenyszférában magasabbak a fizetések, mint az állami munkahelyeken.*

✧ Etim: Összetétel: → *verseny* + → *szféra*.

vérszegény ◆◆◆ mn

1. Olyan (személy), akinek a vérében kevés a vörösvértest. *A vérszegény gyerekekkel régebben vasbort, vastartalmú gyógyszert itattak.*

2. (választékos) Tartalmilag szegényes, gyenge. *Ez bizony vérszegény kis munka.*

✧ Szin: **1.** *sápadt, vértelen, erőtlen,* (idegen) *anémiás,* (bizalmas) *sápkóros* **2.** (választékos) *lapos, tartalmatlan*

✧ Ell: **1.** *egészséges, erős, pirospozsgás* **2.** *tartalmas, jó, kitűnő*

✧ Etim: Német mintára keletkezett nyelvújítás kori összetétel: → *vér* + → *szegény*.

vérszerződés ◆◆ fn

Régebbi történelmi korokban alkalmazott szövetségkötés, melynek során a szerződő felek vérüket jelképesen közös edénybe folyatták. *Anonymus leírása szerint a honfoglaló magyar törzsek vérszerződéssel pecsételték meg szövetségüket.*

✧ Etim: Összetétel: → *vér* + → *szerződés*.

vért ◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~je*

1. A felsőtestet védő páncél. *A középkori lovas harcos pajzsot és vértet viselt a csatában.*

2. Hadihajó oldalának acéllemez borítása. *A tengeralattjáró torpedója rést ütött a hajó vértjén.*

✧ Szin: **1.** *sodronying,* (régi) *vasderék, mellvas* **2.** *páncél*

✧ Etim: Valószínűleg alán jövevényszó.

vértanú ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Olyan személy, aki valamely hitért, eszméért, elvért életét áldozza. *A korai kereszténység vértanúi a hitükért vállalták a halált. Az aradi vértanúk, a szabadságharc kivégzett tábornokai forradalmi eszméikért és hazájukért áldozták életüket.*

✧ Szin: *mártír, hitvalló, hős*

✧ Etim: Német mintára keletkezett nyelvújítás kori összetétel: → *vér* + → *tanú*.

vértelen ◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül*

1. Vérontás nélküli. *A rendszerváltozás vértelen volt.*

2. Rendkívül sápadt, erőtlen. *Megijedt a nagybeteg vértelen arcától.*

3. (ritka, rosszalló) Tartalmilag szegényes, gyenge. *Írt néhány vértelen elbeszélést a lapba.*

✧ Szin: **1.** *békés* **2.** *gyenge, vérszegény, színtelen* **3.** *lapos, tartalmatlan,* (választékos) *vérszegény*

✧ Ell: **1.** *véres* **2.** *egészséges, erős, pirospozsgás* **3.** *tartalmas, jó, kitűnő*

✧ Etim: A → *vér* főnév származéka.

vértes ◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~en* (régi)

1. Vértet viselő. *Vértes katonák készültek a harcra.* (Főnévi használatban:) *Vértesek támadtak az erdőből.*

2. A nehézlovassághoz tartozó. *Az egyik ősapám vértes főhadnagy volt az osztrák hadseregben.* (Főnévi használatban:) *A gyalogságot megrohamozták a vértesek.*

✧ Szin: **1.** *páncélos,* (régi) *vasas*

✧ Etim: A → *vért* főnév származéka.

vérzékeny ◆ mn *~ek, ~t, ~en*

1. Olyan személy, akinek öröklött betegsége miatt csak igen lassan alvad meg a vére. *A családban többen is vérzékenyek.*

2. Vérzésre hajlamos. *Akinek vérzékeny az orra, hordjon magánál vattát vagy legalább zsebkendőt!*

✧ Etim: A → *vér* főnév származéka.

vérz|ik ◆◆◆ ige *vérezni*

1. Vér folyik valakiből, valamiből. *A sebesült vérzik, kérek kötszert! Az elgázolt kutya erősen vérzett. Hogy ne vérezzen a seb, bekötözzük.* ■ *Több sebből vérzik*: **a)** több sebe van, s az mind vérzik **b)** többféle baj, gond is van vele. *Ez a dolgozat több sebből vérzik.*

2. Vérét ontja valamiért. *Idegen érdekekért vérzik.*

3. ■ *Vérzik érte a szívem*: nagyon sajnálom, bánkódom miatta.

✧ Szin: **1.** *vért veszít* **2.** *feláldozza magát* **3.** *gyötrődik, kínlódik*

✧ Etim: A → *vér* főnév származéka.

☝ *Vérezik* alakváltozata mára elavult, illetve igen ritka. A *vérez-* tő használatos a főnévi igenévben; kijelentő mód jelen időben többes szám 2. és 3. személyben. Tehát a ma gyakoribb formák: *vérzek, vérzel, vérzik, vérzünk;* de *véreztek, véreznek.* Feltételes módban is többnyire a *véreznék, véreznél* stb. használatos, felszólító módban pedig kizárólag a teljes tő él: *vérezzek, vérezz* vagy *vérezzél* stb. A múlt időben a *vérz-* tövet használjuk: *vérzett*; folyamatos melléknévi igenévi alakja: *vérző.*

vés ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Szilárd anyagba kemény eszközzel mélyedést váj. *A fűtéscsöveknek helyet kell vésni a betonba. Feliratot vés a sírkőre.* ■ (választékos) *Barázdákat vés a homlokára*: ráncossá, gondterheltté teszi. *A sok gond barázdákat vésett homlokára.* | *Vésd (jól) az eszedbe!*: emlékezz rá, jegyezd meg. *Vésd az eszedbe, amíg csak élsz!*

2. ■ *Kőbe vés valamit, valakit*: szobrot készít róla. *Arcát a szobrász kőbe véste.*

3. (Foggyökeret) véséssel eltávolít. *Vési a beteg fogát.*
✧ Szin: **1.** *metsz, ró, karcol,* (idegen) *gravíroz* **2.** *farag* **3.** *váj*
✧ Táj: **1.** *kavárcol, korcal, rováz*
✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.

vese ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. Magasabb rendű élőlények páros vizeletkiválasztó szerve, illetve e szerv tájéka hátul a derék körül. *A vesék a szervezet sóháztartását is szabályozzák. A veséjét rugdosták a börtönben.*
2. Ételnek elkészített állati vese. *Ebédre vese lesz velővel.*
3. (Kifejezésekben:) Érzelmek, gondolatok legmélye. ■ *A veséjébe lát*: átlát rajta, ismeri a titkos gondolatait is.
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán ősi, ugor kori szó.
✧ Ö: mű + vese

véset[1] ◆ ige *~ni*

Megbíz valakit, hogy véssen valamit valahova. *Dátumot és nevet véset a jegygyűrűkbe.*
✧ Szin: (idegen) *gravíroztat*
✧ Etim: A → *vés* ige származéka.

véset[2] ◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

Bevésett rajzolat. *A pecsétnyomó vésete a sok használattól egészen lekopott.*
✧ Szin: *rovat, horony*
✧ Etim: A → *vés* ige származéka.

vésnök ◆ fn *~ök, ~öt, ~e*

Fémtárgyakba való véséssel foglalkozó iparos. *A győztes nevét vésnökkel íratták rá a kupára.*
✧ Szin: (idegen) *cizellőr, gravírozó*
✧ Etim: A → *vés* ige származéka.

véső ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

Nyeles acélszerszám, amellyel vésnek. *A szobrász vésőjét és más szerszámait kiállították a múzeumban.*
✧ Szin: *kézivágó*
✧ Táj: *dálta*
✧ Etim: A → *vés* ige melléknévi igenevének főnevesülésével keletkezett.

vesz[1] ◆◆◆◆◆ ige *venni*

1. Használat céljából valamit megfog. *Tollat vesz a kezébe, hogy írjon vele.* | *Karjára vesz valamit, valakit*: felemelve átöleli. *Karjára veszi a gyermeket.* ■ *Szájára vesz valamit*: kimondja. *Nem veszem a számra a nevét.* ● Szólás: *Szájára vette a falu*: pletykálnak róla.
2. Szed az ételből. *Végy még magadnak a salátából!* ■ *Magához* vagy *magába vesz*: ételből, italból fogyaszt. *Magához veszi az ételt a hosszú éhezés után.* (tréfás) *Magához vett egy literrel.* | (Keresztény vallásban az utolsó vacsorára emlékező szertartásban:) *Magához veszi az Úr testét*: a szent ostyát lenyelve áldozik. | *Úrvacsorát vesz*: megszentelt ostyát vagy kenyeret és bort lenyelve áldozik. | *Lélegzetet vesz*: lélegzik. *Vegyünk mély lélegzetet.*
3. Ruhaneműt magára ölt. *Veszek egy inget, s már megyek is.*
4. *Magára* vagy *a vállára vesz valamit*: vállalja. *Nagy felelősséget vett magára.*
5. *Részt vesz valamiben*: közreműködik, osztozik, jelen van. *Részt vesz a közös munkában. Részt vesz barátja örömében. Részt vett a temetésen.*
6. Valamiképpen értelmez, tekint. *Ne vedd készpénznek, amit mond!* | *Magára vesz valamit*: magára érti. *Magára vette a célzást.* | *Valamibe vesz valakit*: valamely mértékben becsüli. *Semmibe sem veszik a munkahelyén. Ezt a kisfiút már emberszámba veszik.* ■ *Kutyába se vesz valakit*: nem becsüli. *Kutyába se veszi a társait.*
7. (Kifejezésekben:) Elvesz, eltávolít, megszüntet. ■ *Fejét veszi valakinek*: lefejezi. *A gyilkosnak fejét vették.* | *Elejét veszi valaminek*: megakadályozza. | *Vért vesz*: vizsgálat céljából vagy rászoruló beteg számára vért levesz valaki szervezetéből. *A véradóktól egyszerre csak néhány deci vért vesznek.*
8. Igényel, kér és kap valamit valamiért. *Régen az áruból vámot vettek. Kamatot vesz a kölcsönadott összegért.* ■ *Elégtételt vesz valakin*: **a)** kárpótlást, adósságot behajt **b)** (régi, választékos) párbajjal, bocsánatkéréssel stb. sértést kiegyenlít.
9. Szerez, kölcsönöz valamit. *Honnan vetted ezt a jó bicskát?* ■ *Példát vesz valakiről*: példának tekinti. | *Hasznát veszi valaminek*: hasznosítja. | *Veszi a bátorságot*: mer, bátorkodik. *Honnan veszed a bátorságot, hogy így beszélsz?* | *Erőt vesz magán*: megerőlteti magát. *Végy erőt magadon!*
10. Vásárol valamit. *Vettem egy esernyőt, a régi elromlott.* ● Szólás: *Veszik, mint a cukrot*: nagy keletje van.

11. (Kifejezésekben:) Valamilyen címen tulajdonává tesz, használni kezd valamit. ■ *Bérbe vesz*: bérel. | *Magához vesz*: gondoskodik róla. | *Feleségül vesz*: házastársául fogad.

12. *Valamilyen órákat vesz*: iskolán kívül oktatásban részesül. *Zongoraórákat vesz egy idős hölgytől.*

13. (Kifejezésekben:) Valamire kiszemel valamit. *Fejébe vesz valamit*: eltökél. *Amit ő a fejébe vesz, arról nem lehet lebeszélni.* | *Fontolóra vesz valamit*: megfontol. *Vegye fontolóra, amit mondtam!* | *Célba vesz valamit*: megcéloz. *A vadász célba vette a szarvast.*

14. *Valamire vesz*: rögzít. *A beszélgetést videóra veszik.*

15. Cselekvés eredményeként létrehoz valamit. *Mértéket vesz*: megmér valakit. *A szabó mértéket vesz az öltönyhöz.*

16. Meghall, megtud, megkap. (kissé régi) *A sürgönyt hétfőn vette kézhez. Vetted az üzenetet?* ■ *Tudomásul vesz valamit*: megtudja, elfogadja. *Vegye tudomásul a helyzetet!*

17. ■ *Valahova veszi az útját*: arra indul. *Felénk vette útját a mezőn át.*

18. A megnevezett változás megkezdődik. ■ *Valamilyen fordulatot* vagy *irányt vesz valami*: jó vagy rossz irányban folytatódik. *A dolog jó fordulatot vett. Jó irányt vett az ügyünk a bíróságon.* | *Kezdetét veszi valami*: elkezdődik.

✧ Szin: **1.** *fog, megragad, emel, átnyalából* **2.** *eszik, iszik* **3.** *felvesz, felhúz* **10.** *beszerez*

✧ Táj: **3.** *rágombol*

✧ Ell: **1.** *eldob, elhajít, elenged* **3.** *levesz, lehúz* **10.** *elad* **16.** *küld*

✧ Etim: Valószínűleg a → *visz* ige szóhasadással elkülönült párja.

✧ Ö: elő + vesz, észre + vesz, körül + vesz, tesz- + vesz

☝ A *vesz* ige ragozásában és képzésében többféle tövet használunk: *vesz-, ve- (vé-), ven-, vev-*. A *vesz* csak a kijelentő mód, jelen időben fordul elő, alanyi és tárgyas ragozásban egyaránt: *veszek – veszem, veszel – veszed* stb. Tárgyas ragozásban a többes szám 1. személyben hosszú *ssz*-t ejtünk és írunk: *vesszük*. Az egyes szám 3. személyű *veszen* alak elavult, illetve tájnyelvi. A *ve- (vé-)* tövet felszólító módban és a múlt időben használjuk: *vegyek – vegyem, vegyél* vagy *végy – vegyed* vagy *vedd, vegyen – vegye* stb. (A *vegyél*-nél valamivel választékosabb a *végy*. A *vegyed* ritkább, mint a *vedd*.) Múlt idejű alakok: *vettem, vettél – vetted, vett – vette* stb. A befejezett melléknévi igenév: *vett* (*a piacon vett alma*). – Szintén a *ve- (vé-)* tő szerepel az ige ható és műveltető alakjaiban: *vehet, vetet* vagy *vétet*; valamint a határozói igenévben (*véve*) és a *vétel* főnévi származékban. A *ven-* tő feltételes módban és az ige főnévi igenevében használatos: *vennék – venném* stb.; *venni*. A *vev-* tőből képezzük a folyamatos melléknévi igenevet: *vevő*, valamint a *vevés* főnevet. Lásd még a *vesz*[2] szócikket!

vesz[2] ⬥⬥⬥⬥ ige **vesz|ik** *~ni* **vész** *veszni*

1. Elpusztul. *Vesszen minden áruló! A folyóba veszett. Éhen veszünk, ha így megy.*

2. Egyre fogy, elvész. *„Mondd meg nekik, hogy pusztulunk, veszünk, Mint oldott kéve, széthull nemzetünk…”* (Tompa M.: A gólyához). *Megtakarított pénze mind ott veszett a rossz üzleten.* • Szólás: *Több is veszett Mohácsnál*: nagyobb kár is ért már.

3. Látszólag eltűnik. *A hegycsúcs ködbe vész.*

✧ Szin: **1.** *hal, meghal* **2.** *csökken, eltűnik, megszűnik* **3.** *elhomályosul; beleolvad valamibe*

✧ Táj: **1.** *posztul, pusztulódik* **2.** *elfogyadozik*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó. Eredetileg igenévszó lehetett ‘pusztulás; elpusztul’ jelentéssel (vö. → *vész*).

☝ A *vész* és a *veszik* alakváltozat csak kijelentő módban, jelen időben, egyes szám 3. személyben használatos. Itt azonban mindkettő gyakoribb a köznyelvben is, mint a *vesz*. A *vész* számít a legválasztékosabb alaknak. Területi különbségek is vannak az alakváltozatok között, a *vész* eredetileg kelet-magyarországi, a *veszik* dunántúli forma. Igekötős származékokban is megvan mind a három változat: *elvesz – elvész – elveszik, összevesz – összevész – összeveszik.* A *vesz* igének ebben a jelentésben csak *sz*-es töve van: *veszek, vesszek, vesznék, vesztem, veszhetek* stb. Műveltető értelmű alakjai: a ‘pusztulni, veszni hagy vagy elpusztít’ jelentésű, népi, régies alakjai: *(el)veszít* vagy *veszejt*.

vész fn ⬥⬥⬥⬥ *~ek, ~t, ~e*

1. (régi, választékos) Vihar, égiháború. *A vész fákat döntött ki.*

2. (ritka) Pusztító természeti erő. *Kitört a vulkán, a vész miatt hét települést kilakoltattak.*

3. (választékos) Nagy veszedelem, csapás. *A mohácsi vész történelmünk egyik legszomorúbb eseménye. „A vész kitört”* (Vörösmarty M.: Előszó).

4. Háziállatok járványos betegsége. *Összes juha elhullott a vészben.*

✧ Szin: **1.** *szélvész, orkán, tornádó* **2.,3.** *szerencsétlenség,* (bizalmas) *istenverése,* (idegen) *katasztrófa* **4.** *kór, járvány, ragály*

✧ Táj: **1.** *istenítéletidő* **4.** *járványbetegség*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó. Eredetileg igenévszó lehetett ‘pusztulás; elpusztul’ jelentéssel (vö. → *vesz*[2]).

✧ Ö: szél + vész, tűz + vész

veszedelem ⬥⬥⬥⬥⬥ fn *veszedelmek, veszedelmet, veszedelme*

1. Pusztulással fenyegető helyzet. *Aztán jött a veszedelem, amelyet még mindig nem hevertek ki. Meggondolatlansága halálos veszedelembe sodorta.* • Szólás: *Megy* vagy *vágtat* vagy *rohan, mint a veszedelem*: nagyon gyorsan megy, vágtat, rohan.

2. (választékos) Csapás, vész. *A mohácsi, a szigeti veszedelem történelmünk fontos pillanatai.*

✧ Szin: **1.** *vész, veszély* **2.** *romlás,* (idegen) *kataklizma, katasztrófa,* (régi) *égedelem*

✧ Etim: A → *vesz*[2] ‘elpusztul’ ige származéka.

veszeked|ik ⬥⬥⬥⬥⬥ ige *~ni* **veszeksz|ik** *veszekedni*

1. (Kölcsönösen) korhol, szid valakit. *Állandóan veszekszik valakivel. Miért veszekedtek folyton? Kutyák veszekednek így a csonton.*

2. (népi) Erősen kívánkozik valaki után. *Veszekedik a lány után.*

✧ Szin: **1.** *torzsalkodik, perlekedik, civódik, marakodik* **2.** *kíván valakit, epekedik valaki után,* (bizalmas) *bomlik*
✧ Táj: **1.** *adjaz, perlekeszik, perelkedik, perelődik, csatarászik* **2.** *belebomlik*
✧ Ell: **1.** *kibékül, megbékél*
✧ Etim: A → *vesz*[2] ‘elpusztul’ ige származéka.
☝ A *veszekedik* és a *veszekszik* egyenrangú alakváltozatok. A kijelentő mód jelen időben mindkettőnek használatosak a ragozott alakjai, de nem egyformán gyakoriak: *veszekszem* (ritkán: *veszekedem*), *veszekszel* (ritkán: *veszekedsz*, nagyon ritkán: *veszekedel*), *veszekszik* (ritkábban: *veszekedik*), *veszekszünk* vagy *veszekedünk, veszekedtek* (nagyon ritkán: *veszekszetek*), *veszekednek* (ritkábban: *veszekszenek*). Feltételes, felszólító módban és múlt időben csak a *d*-s tőváltozat használatos: *veszekedne, veszekedjen* vagy (ikesen ragozva) *veszekedjék, veszekedett.*

veszély ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
1. Veszedelem. *Menekülj! Veszélyben forog az életed. A beteg túl van a veszélyen.*
2. Kockázat. *Önnáll a bukás veszélye is.*
✧ Szin: **1.** *vész,* (idegen) *krízis* **2.** (bizalmas) *rizikó*
✧ Ell: *biztonság*
✧ Etim: A → *vesz*[2] ‘elpusztul’ ige származéka.

veszélyeztet ◆◆◆◆ ige *~ni*
Veszélynek tesz ki valamit, valakit. *Az ittas vezető mások életét is veszélyezteti. Az esztelen fegyverkezés veszélyezteti a békét.*
✧ Szin: *kockáztat, fenyeget, veszélybe sodor,* (régi) *megkártyáz* • *Kockára tesz.*
✧ Etim: A → *vesz*[2] ‘elpusztul’ ige származéka.

veszendő ◆◆◆◆ mn *~k* vagy *~t, ~n* vagy *~en*
(választékos) Pusztulásra kárhoztatott. *Veszendő lelkek vagyunk mindannyian. Az ifjúság veszendő.* ■ (Főnévi használatban:) *Veszendőbe megy*: elvész, elkallódik.
✧ Szin: *gyarló, gyenge, mulandó,* (régi) *hullatag*
✧ Ell: *maradandó, örök*
✧ Etim: A → *vesz*[2] ‘elpusztul’ ige származéka.

vészes ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. (választékos) Olyan, aki, ami bajt okozhat. *A fagy miatt vészes helyzet alakult ki a gyümölcsösökben. Vészes vérszegénység, hajhullás lett a vegyi kezelés eredménye.*
2. Veszedelem bekövetkezésére mutató. *Vészes tekintettel nézett a tolvajra a rendőr.*
✧ Szin: **1.** *súlyos, veszélyes, veszedelmes* **2.** *fenyegető, vészjósló*
✧ Etim: A → *vész* főnév származéka.

veszett ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. (ritka) Ami elveszett. *A további kutatás kárba veszett fáradság lenne. Veszett ügy, már hiába harcolnánk.* • Szólás: *Veszett fejsze nyele!*: ne keresd, úgyse lesz meg.
2. Veszettségben szenvedő. *A veszett róka feltűnően szelíd.* (túlzó) *Megindult, mint egy veszett vadkan.*
3. (bizalmas, túlzó) Szörnyű, átkozott. *Veszett idő van: tombol a szél, szakad az eső.*
4. Igen nagy mértékű. *Nem bírom ezt a veszett tempót.*
5. (népi) *Veszett híre van annak az embernek*: **a)** becsületét vesztette **b)** közveszélyes.
6. (népi, bizalmas) (Szitkozódásban, nyomósítószóként:) *A veszett mindenit! Tudja a veszett fene!*
7. (népi vagy bizalmas) ■ *Egy veszett garasa sincs*: nincs semmi pénze.
8. (bizalmas) (Határozóként:) Nagyon. *Veszett keserű ez az orvosság.*
✧ Szin: **1.** *hiábavaló, vesztett, kilátástalan* **2.** *felbőszült, haragos, ádáz* **3.** (bizalmas, túlzó) *nagymértékű, borzasztó* **5.** *bukott, megbélyegzett* **6.** *szörnyen, átkozottul*
✧ Etim: A → *vesz*[2] ‘elpusztul’ ige származéka.
✧ Táj: **2.** *bomlott*
✧ Ö: esze + veszett

vesz|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
Elpusztul, elvész, eltűnik.
✧ Etim: lásd → *vesz*[2]
☝ A *vesz, vész, veszik* ige használatáról lásd a *vesz*[2] szócikket.

veszít ◆◆◆◆◆ ige *~eni*
1. Valakinek valamije elvész, elpusztul. *Sok vért veszített a műtét alatt. Ezen az üzleten nem veszítesz. Veszít a versenyben. Folyton veszít a kártyán.* ■ *Szeme világát veszítette*: megvakult. | *Eszét veszti*: (szinte) megbolondul.
2. Valakinek kára származik valamiből. *A tétovázással csak időt veszítünk. A cserével csak veszítesz.*
3. *Veszít valamiből*: kisebb értékű lesz. *A műkincsek nem veszítenek az értékükből. A hal a horgon veszít az erejéből.*
4. Szem elől téveszt valakit, valamit. *Szem elől veszítette a menekülőket.* ■ *Utat veszít*: eltéved.
✧ Szin: **1–3.** *hátrányt szenved, alulmarad* • **1., 4.** *Bottal ütheti a nyomát.*
✧ Táj: *veszesít*
✧ Ell: **1.** *nyer* **1., 4.** *megtalál*
✧ Etim: A → *vesz*[2] ‘elpusztul’ ige származéka.

vészmadár ◆ fn

1. (ritka) Olyan madár, amely a néphit szerint előre jelzi a veszélyt. *A babonás hit szerint a kuvik vészmadár, mert hangjával előre jelzi a bekövetkező halálesetet. A vészmadár vijjogása vihar közeledtét jelenti.*
2. (bizalmas) Olyan ember, aki mindig veszélyt érez. *Vészmadár vagy, mindenben bajt sejtesz.*
✧ Szin: **1.** (ritka) *viharmadár, halálmadár*
✧ Táj: **1.** *csuvik, kujikmadár, tyivikbagoly*
✧ Etim: Összetétel: → *vész* + → *madár*.

vesződ|ik ◆◆◆ ige *~ni*
1. Bíbelődik valamivel. *Már egy órája vesződik a varrógép javításával. Nem vesződöm tovább ezzel a buta kölyökkel.*
2. (ritka, régi) Gyötrődik. *„Így vesződék Miklós nyers, haragos búban”* (Arany J.: Toldi).
3. Sok kellemetlenséget okoz valami valakinek. *Sokat vesződik a rossz lábával.*
✧ Szin: **1.** *bajlódik, küszködik, foglalkozik, próbálkozik* **2.** *kínlódik, bajlódik, küszködik* **3.** *szenved valamitől*
✧ Táj: **1.** *bajmolódik, veszkődik, gyilkolódik*
✧ Etim: A → *vesz*[2] ‘elpusztul’ ige származéka.

vesződség ◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
Aprólékos, fáradságos tevékenység. *Sok vesződséggel jár ez a munka, már nagyon belefáradtam.*
✧ Szin: *fáradság, küzdelem, bajlódás*
✧ Táj: *bajoskodás, bajmolódás*
✧ Ell: *szórakozás*
✧ Etim: A → *vesződik* ige származéka.

vesződséges ◆ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en*
Vesződséggel járó. *A foltozás vesződséges munka.*
✧ Szin: *fáradságos, aprólékos, bajos, kínos, terhes,* (szleng) *macerás*
✧ Ell: *könnyű, egyszerű, sima, szórakoztató*
✧ Etim: A → *vesződség* főnév származéka.

vessző ◆◆◆◆ fn *~k, ~t ~je* vagy *vesszeje*
1. Hosszú, vékony hajtás, illetve ennek valamely célra használt darabja. *A fűzfa vesszőiből kosarat fonnak. A szőlő vesszejét felkötözi. Régen a levágott vesszőt a gyerekek elnáspángolására is használták.*
2. (régi) Ütlegelés. *Nem menekülsz a vessző elől!*
3. Nyílvessző. *A vadász vesszeje eltalálta a madarat.*
4. Vonás alakú írásjel. *A tagmondatok közé vesszőt teszünk. Hiányzik az é-ről a vessző.*
✧ Szin: **1.** *venyige, ág, gally, bot, virgács, pálca* **2.** *verés* **3.** *nyíl* **4.** (csak betűn:) *ékezet,* (régi) *vonás,* (idegen) *komma, virgula*
✧ Táj: **1.** *suharc*
✧ Etim: Valószínűleg egy ősi, finnugor kori szó származéka.
✧ Ö: arany + vessző, fűz + fa + vessző, hím + vessző, pala + vessző, pontos + vessző
☝ Birtokos személyjeles alakjai közül a *vesszeje* ma már régies, a *vesszője* a köznyelvi. Átvitt értelemben és összetételekben is csak a *vesszője* használatos: *hímvesszője, pontosvesszője.*

vesszőfutás ◆◆ fn
1. (régi) Katonai büntetés. *A vesszőfutásra ítélt katonának ruhátlanul kellett végigfutnia katonatársainak kettős sorfala között, miközben azok vesszővel verték.*
2. (választékos) Kínos, megalázó helyzetek sora. *A vezetői állásban töltött idő valóságos vesszőfutás volt számára.*
✧ Szin: **2.** *megaláztatás, megszégyenítés*
✧ Etim: Német mintára keletkezett nyelvújítás kori összetétel; → *vessző* + *futás*: a → *fut* ige származéka.

vesszőparipa ◆◆ fn
1. (ritka, régi) Lábak közé vett bot, amellyel kisfiú játékból lovagol. *Jancsi vesszőparipával szaladgál, lovacskázik.*
2. (általában rosszalló) Makacsul emlegetett gondolat. *Az a vesszőparipája, hogy a magyar helyesírásból törölni kell az ly-t.*
✧ Szin: **1.** (ritka, régi) *pálcaló* **2.** *rögeszme, hóbort,* (idegen) *mánia,* (bizalmas) *dili*
✧ Etim: Német mintára keletkezett nyelvújítás kori összetétel; → *vessző* + → *paripa*.

veszt ◆◆◆◆◆ ige *~eni*
1. Veszít valamit. *Csatát vesztettünk Muhinál a tatárokkal szemben. A politikus pert vesztett az újságíróval szemben.*
2. (régi) Kivégez valakit. *Veszteni viszik.*
✧ Szin: **1.** *kikap, vereséget szenved, alulmarad* **2.** *megöl, elpusztít,* (népi) *veszejt*
✧ Ell: **1.** *győz, nyer, diadalmaskodik*
✧ Etim: A → *vesz*[2] ‘elpusztul’ ige származéka.
✧ Ö: rajta + veszt

veszte ◆◆ birtokos személyjeles fn –, *~t*, –
1. (választékos) Valakinek, valaminek pusztulása, halála. *Nem kívánom a vesztét.* (régi) *Buda veszte után az ország három részre szakadt.* | *Vesztére tör valakinek, valaminek*: megsemmisítéssel fenyegeti.
2. Valakinek erkölcsi, anyagi romlása. *Ez lett a veszte.* ■ *Vesztébe rohan*: meggondolatlanul cselekszik olyasmit, ami pusztulását okozhatja. *Szándékosan rohan a vesztébe.*
3. *Vesztére*: balszerencséjére. *Vesztére rálépett a kígyó farkára, s az megmarta.* | (tréfás) *A vesztét érzi*: féktelenül viselkedik.
✧ Szin: **1.** *eleste,* (választékos) *vége,* (régi) *vég* **2.** *tönkremenés, tönkrejutás, összeomlás* **3.** (idegen) *pech*

✧ Etim: A → *vesz*[2] ‘elpusztul’ ige *veszt* származékának birtokos személyjeles alakja.
☝ Ragozása: *vesztem, veszted, veszte, vesztünk, vesztetek, vesztük.*

veszteg ◆◆ hsz

1. (népi vagy választékos) Nyugodtan, egy helyben. *Ne izegj-mozogj, maradj veszteg a helyeden! Te csak maradj veszteg, ne avatkozz bele a mi dolgunkba!*

2. (régi) Tétlenül. *Hadaink veszteg állnak a Dunánál.*

✧ Szin: **1.** *mozdulatlanul, nyugton* **2.** *tétlen, tunyán*
✧ Táj: **1.** *nyugtosan*
✧ Ell: **1.** *mozgékonyan, nyugtalanul* **2.** *frissen, tevékenyen*
✧ Etim: A → *vesz*[2] ‘elpusztul’ ige *veszt* származékának megszilárdult ragos alakulata.

vesztegel ◆◆◆ ige ~*ni* (választékos)

1. Várakozni kényszerül. *A vonat a nyílt pályán vesztegel.*

2. Nem halad előre. *A várva várt reformok egy helyben vesztegelnek.*

✧ Szin: **1.** *áll, álldogál, rostokol, időzik* **2.** *késik, várat magára,* (idegen) *stagnál* • **2.** *Nem éred meg hajasan, kopaszon is bajosan.*
✧ Táj: **1.** *dangubál*
✧ Ell: **1.** *halad, megy*
✧ Etim: A → *veszteg* határozószó származéka.
☝ Az erdélyi magyar nyelvhasználatban ‘(gépkocsi) parkol’ jelentésben is használatos.

veszteget ◆◆◆◆ ige ~*ni*

1. Haszontalanul használ fel valamit. *Ne vesztegessük ilyesmire a drága időt!*

2. Értéken alul árul valamit. *Féláron vesztegeti a nyakán maradt portékát.*

3. Lefizet valakit. *Ha vesztegetni próbálod a rendőrt, akkor megbüntetnek.*

✧ Szin: **1.** *pazarol, tékozol* **2.** *kótyavetyél, elherdál* **3.** *megveszteget,* (szleng) *megken,* (idegen) *korrumpál*
✧ Táj: **2.** *bitangol*
✧ Etim: A → *veszt* ige származéka.

vesztegzár ◆◆ fn

Járvány elterjesztésének megakadályozására elrendelt közlekedési tilalom, illetve ennek helye. ■ *Vesztegzár alá helyez*: elrendeli a vesztegzárat. *A járványveszély miatt vesztegzár alá helyezték a területet.*

✧ Szin: (idegen) *karantén*
✧ Etim: Összetétel: → *veszteg* + → *zár*[2].

vesztes ◆◆◆◆ mn ~*ek,* ~*t* vagy ~*et,* ~*en*

1. Olyan, aki, ami ellenfelével szemben alulmarad. *A vesztes csapat nem kap pontot.*

2. (Főnévi használatban:) Az, aki veszít. *A fogadás vesztese egy üveg pezsgőt fizet a nyertesnek.*

✧ Szin: **1.** *legyőzött, bukott*
✧ Ell: *győztes, nyertes*
✧ Etim: A → *veszt* ige származéka.

veszteség ◆◆◆◆◆ fn ~*ek,* ~*et,* ~*e*

1. Anyagi kár. *Eddig csak vesztesége volt az üzleten. Az évet veszteséggel zártuk.*

2. Számbeli, mennyiségbeli fogyatkozás. *Csökkenteni kell a szállítási veszteséget.* | *Nagyok a veszteségeink*: sok a halott és a sebesült.

3. Fájdalmas hiány. *Halálával súlyos veszteség érte a tudományt.*

✧ Szin: **1.** *ráfizetés,* (idegen) *deficit* **2.** *kár* **3.** *fájdalom, kár*
✧ Ell: **1.** *nyereség, haszon,* (idegen) *profit* **2.** *növekedés* **3.** *öröm*
✧ Etim: A → *veszt* ige származéka.

vesztőhely ◆◆◆ fn

(régi, választékos) Kivégzés helye, rendszerint emelvény. *Az elítéltet a vesztőhelyre vitték, ahol állt már az akasztófa.*

✧ Szin: (régi, választékos) *vérpad*
✧ Táj: *fővevőhely, fejvevőszék*
✧ Etim: Összetétel; *vesztő*: a → *veszt* ige származéka + → *hely*.

vet ◆◆◆◆◆ ige ~*ni*

1. Széles mozdulattal eldob valamit. *Szép sportágban versenyez, diszkoszt vet.* ■ *Horgonyt vet*: lehorgonyoz. | *Kártyát vet*: kiterített lapokból jósol. | *Kockát vet valamire*: kockadobással kisorsol valamit.

2. (választékos) Könnyed vagy hanyag mozdulattal odahajít valamit. *Egy gallyat vetett a tűzre.*

3. *Valahova veti magát*: valamilyen helyzetbe lendül. *Térdre vetette magát a király előtt. Bánatában a vízbe vetette magát.* | *Valakire, valamire veti magát*: megtámadja. *A tigris zsákmányára veti magát, és megöli.*

4. Növényi magot termesztés céljából a földbe juttat. *Vetik a búzát a földeken.* • Közmondás: *Ki mint vet, úgy arat*: mindenki annyi eredményt ér el, amennyi energiát fektet a feladat elvégzésébe.

5. (Kifejezésekben:) Testrészét lendülettel valaminek támasztja. *Hátukat egymásnak vetve ülnek.* ■ *Tekintetét rám veti*: hirtelen felém pillant. | *Szemet vet valakire*: felfigyelt rá, s igyekszik meghódítani.

6. (választékos) Valahova juttat. ■ *Tömlöcbe vet*: bebörtönöz. *A bűnöst tömlöcbe vetették.* | *Latra vet*: megfontol, mérlegel. *Minden lehetőséget latra vetett.*
7. (Kifejezésekben:) Formál, létrehoz valamit. ■ *Gondolatait papírra veti*: leírja. | *Bukfencet vet*: fején átfordul. | *Keresztet vet*: kézmozdulataival (a fejét, mellét érintve) keresztet ír le. *Ha templomba lép, keresztet vet.*
8. (Kifejezésekben:) Valamit készít. ■ *Ágyat vet*: az ágyat lefekvéshez előkészíti. | *Kelepcét, tőrt vet*: **a)** csapdát állít valakinek, valaminek. *Kelepcét állítottak a vadászok az erdőben.* **b)** alattomosan nehéz helyzetbe, veszélybe sodor valakit. *Tőrt vetett munkatársának, aki ezért hibázott, és elbocsátották.*
9. (Kifejezésekben:) Valamely mozdulatot végrehajt. ■ *Bukfencet* vagy *cigánykereket vet*: bukfencezik, illetve cigánykerekezik. | *Gáncsot vet valakinek*: alattomosan akadályozza.
10. (Kifejezésekben:)Ráncot, hullámot alkot. *Szikrát vet*: szikrázik. *A tűzkő dörzsölésre szikrát vet.* | *Hullámot vet*: hullámzik. *A viharos tenger nagy hullámokat vet.* | *Ráncot vet*: ráncolódik. *Ráncot vet a szoknyája.*
11. Fényt, árnyékot idéz elő. *A terebélyes fa árnyékot vet a házra.*
12. (Szót) hanyagul kimond. *Vetett neki néhány jó szót.* ■ *Szemére vet valamit*: rosszallóan megmondja neki. *A szememre vetette, hogy feléje sem nézek.*
13. Kiszab valamit. *Adót vetnek az alkoholra és a kávéra.*
14. (Kifejezésekben:) ■ *Bizalmát* vagy *reményét veti valakibe*: bízik, illetve reménykedik benne. *Beléd vetettem minden bizalmam.* | *Számot vet valamivel*: megfontolja. *Vess számot a körülményekkel!* | *Ügyet sem vet valakire, valamire*: nem figyel rá. *Ügyet sem vet a környezetére.*
15. (népi) *Magára vet*: belátja, hogy ő tehet valamiről. *Magadra vess, ha nem válik be a számításod!*
✧ Szin: **1.** *dob, lök, hány, hajít, taszít* **2.** (választékos) *repít* **4.** *szór, hint, ültet* **11.** *beárnyékol, megvilágít* **13.** *kiró, kivet; elrendel valamit* **15.** *okolja magát* • **12.** *Szemére hány valamit.*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán ősi, finnugor kori szó.

vét ◆◆◆◆ ige *~eni*
(választékos) (Súlyos) bűnt követ el, árt valakinek. *Súlyosan vétett a törvény ellen. A légynek sem vétett soha. Nagyot vétettem ellened.* ■ (bizalmas) *Hibát vét*: hibázik. *Lehetőleg ne véts hibát a nevem leírásakor!*
✧ Szin: *vétkezik, elront*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.
✧ Ö: hús + vét

vétek ◆◆◆◆ fn *vétkek, vétket, vétke*
1. Isteni vagy emberi törvény, szabály megsértése. *Isten megbocsátja vétkeidet. Súlyos vétek volt, hogy gorombán beszélt a nagyszüleivel.*
2. (túlzó) Helytelen cselekedet. *Vétek lenne egy morzsát is meghagyni ebből a túrós csuszából.*
✧ Szin: **1.** *bűn, bűntett, vétség, törvénysértés,* (idegen) *deliktum* **2.** *hiba, mulasztás, botlás*
✧ Etim: A → *vét* ige származéka.

veteked|ik ◆◆◆ ige*~ni* **veteksz|ik** *vetekedni*
1. (régi, választékos) Vetélkedik. *„ …ne szánjam Ninivét, …melynek tornyai vetekedve kelnek?”* (Babits M.: Jónás könyve)
2. *Vetekedik valakivel, valamivel*: ér annyit, mint valaki, valami más. *Okosságban vetekednek egymással.* (gúnyos) *Ez a vinkó savanyúságban vetekedik az ecettel.*
3. (régi, ritka) Vitatkozik valakivel. *Ne vetekedjetek folyton!*
✧ Szin: **1.** *versenyez, verseng,* (idegen) *konkurál* **2.** *fölér valamivel, valakivel, megközelít valamit, valakit* **3.** *perlekedik, civakodik*
✧ Táj: **3.** *csatarászik, perelődik*
✧ Etim: A → *vetélkedik* ige alakváltozata.
☝ A *vetekedik* és a *vetekszik* egyenrangú, egyforma jelentésű alakváltozatok. A kijelentő mód jelen időben a ragozott alakjaik keverednek: *vetekszem, vetekszel* vagy (ritkán) *vetekedsz* (a *vetekedel* elavult forma), *vetekszik* vagy (kissé ritkábban) *vetekedik, vetekszünk* vagy *vetekedünk, vetekedtek* (a *vetekszetek* ma nagyon ritka), *vetekednek* vagy *vetekszenek* (nagyjából egyforma gyakorisággal). Csak a *d*-s tőváltozat használatos felszólító módban és múlt időben, ez a gyakoribb a feltételes módban is: *vetekedjen* vagy (ikesen ragozva, választékosan) *vetekedjék, vetekedett, vetekedne.*

vétel ◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
1. Valaminek átvétele, meghallása. *A küldemény vétele megrendítette, mert gyásztávirat volt. A hír vétele után sietve telefonált nekem.*
2. Vásárlás. *A számítógép jó vételnek bizonyult.*
3. Rádió- vagy televízióadás fogása. *Hegytetőn általában jó a vétel.*
4. Az a tény, hogy valamit valamibe vagy valami alá (fel)vesznek. *Első feladat: az adatok nyilvántartásba vétele. A szűzföldek művelés alá vétele sok nehézséggel jár.*
✧ Szin: **1.** *kézhezvétel* **2.** *beszerzés* **3.** *műsorvétel* **4.** *vevés*
✧ Ell: **1.** *átadás* **2.** *eladás* **3.** *adás, műsorszórás*
✧ Etim: A → *vesz*[1] ige származéka.
✧ Ö: adás + vétel, elő + vétel, észre + vétel

vetélés ◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
Magzat idő előtti világra hozatala. *Megindult a vetélés. A művi vetélés, az abortusz veszélyezteti az anya és a későbbi magzat életét is.*

✧ Szin: (hivatalos) *magzatvesztés*
✧ Táj: *letét*
✧ Ell: *szülés*
✧ Etim: A → *vet* ige származéka.

vetélked|ik ◆◆◆ ige *~ni*

1. (választékos) Igyekszik megelőzni mást, másokat. *Az elsőségért vetélkedik a többiekkel.*

2. (ritka) Szinte ér annyit, mint más vagy a másik. *Háza palotákkal vetélkedik.*

✧ Szin: **1.** *versenyez,* (választékos) *verseng,* (idegen) *rivalizál* **2.** (választékos) *vetekedik*
✧ Etim: A → *vet* ige *vetél* származékának továbbképzett alakja.

vetélkedő ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. Nyilvánosság előtt rendezett szellemi, műveltségi verseny. *A tévé vetélkedőjén bejutott a döntőbe.*

2. E verseny résztvevője. *A vetélkedőknek játékos feladatokat kell megoldaniuk.*

✧ Szin: **1.** *mérkőzés, erőpróba,* (idegen) *kvíz* **2.** *versenyző, játékos*
✧ Etim: A → *vetélkedik* ige származéka.

vetélytárs ◆◆◆◆ fn

Ugyanazért a célért küzdő személyek közül egy. *Ugyanabba a lányba szerelmesek, tehát vetélytársak. Üzleti vetélytársak, mindketten pályáznak az építkezésre. Nagy tudásával győzte le vetélytársát.*

✧ Szin: *versenytárs, ellenlábas,* (idegen) *rivális, konkurens*
✧ Táj: *ellentárs*
✧ Etim: Összetétel; *vetély*: nyelvújítás kori elvonás a → *vetélkedik* igéből + → *társ*.

vetemed|ik ◆◆◆ ige *~ni*

1. (Száradása folyamán) meghajlik. *Vetemedik az ablak fakerete, már alig lehet becsukni.*

2. (rosszalló) *Valamire vetemedik*: elszánja magát valamire. *A betörő gyilkosságra vetemedett. Arra vetemedtem, hogy kölcsönt kérjek tőle.*

✧ Szin: **1.** *elgörbül, elferdül*
✧ Etim: A → *vet* ige régi nyelvi *vetemik* ‘eltér, elfajzik, elhajlik’ származékának továbbképzett alakja.

vetemény ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

Konyhakerti növény. *Virágot is, veteményt is ültet a kiskertbe.*

✧ Szin: *zöldség*
✧ Etim: A → *vet* ige származéka.

veterán ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja* (választékos)

1. Kiszolgált, háborút járt katona. *Vietnami veteránok emlékeztek a filmben a szörnyűségekre. Harcedzett veteránokat szívesen vesz fel az idegenlégió.*

2. Régi harcosa valamilyen ügynek, megbecsült mester. *A szakszervezeti mozgalom veteránja. A hegedűkészítés veteránja készítette a hangszert.*

3. (Jelzőként:) Régi, öreg. *A veterán bányász szívesen dolgozgat a kertjében. A veterán autók parádéján több ötvenévesnél is idősebb gépkocsit láthattunk.*

✧ Szin: **1.** (régi) *obsitos, hadastyán* **3.** (választékos) *vén, kiérdemesült, nyugdíjas; muzeális*
✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.

vetít ◆◆◆◆ ige *~eni*

1. (Képet) falon vagy vásznon felnagyítva megjelenít. *Diafilmet vetít. Mit vetítenek ma este a moziban?*

2. (Geometriában:) A vetületét ábrázolja valaminek. *Vetítsük a téglatestet erre a síkra!*

3. (választékos) *Valaki elé vetít*: szóban, írásban megjelenít. *Az elbeszélés hitelesen vetíti elénk a paraszti életet.*

✧ Szin: **1.** *perget, játszik,* (idegen) *projiciál, bemutat* **2.** *tükröz* **3.** *bemutat*
✧ Etim: A → *vet* ige származéka.

vetítő ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. Vetítőgép. *Kiégett a vetítő lámpája.*

2. Vetítőterem. *Menjünk be vetítőbe!*

✧ Szin: **1.** *filmvetítőgép,* (régi) *mozigép,* (idegen) *kinematográf*
✧ Etim: A → *vetít* ige származéka.
✧ Ö: dia + vetítő, írás + vetítő

vétkes ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

1. Bűnös. *Az esküdtszék vétkesnek találta.* (Főnévi használatban:) *„…mert vétkesek közt cinkos, aki néma”* (Babits M.: Jónás könyve).

2. Véteknek tartható. *Vétkes könnyelműség nyitva hagyni a bejárati ajtót.*

✧ Szin: **1.** *bűnöző,* (bizalmas) *ludas* **2.** *bűnös*
✧ Táj: **1.** *bűnfentes*
✧ Ell: **1.** *bűntelen, ártatlan*
✧ Etim: A → *vét* ige származéka.

vétkez|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Vétket követ el. *Ha káromkodsz, vétkezel.*

2. (választékos) Házasságon kívül szerelmi viszonyt létesít. *Kivel vétkeztél, bűnös asszony?*
✧ Szin: **1.** *bűnözik, bűnbe esik* **2.** *félrelép, elcsábul, megtéved* • **1.** *Bűnbe esik.*
✧ Táj: **1.** *bűnhözik* **2.** *félrejár*
✧ Etim: A → *vét* ige származéka.

vetkőz|ik ◆◆◆ ige *~ni*
1. Ruháit egyenként leveti magáról. *Meztelenre vetkőzik.*
2. (választékos) (Fa) lombját hullatja. *Ősszel vetkőznek a fák.*
✧ Szin: (régi, népi) *vetkezik,* (régi) *fosztozik,* (Ka bizalmas) *leöltözik*
✧ Táj: **1.** *vetkőződik, költözik*
✧ Ell: **1.** *öltözik* **2.** *kizöldül, kihajt, öltözik*
✧ Etim: A → *vet* ige származéka.

vetkőztet ◆◆◆ ige *~ni*
1. Ruháit egyenként leszedi valakiről. *A magatehetetlen beteget vetkőzteti.*
2. Erőszakkal megfoszt valakit ruháitól. *A megszálló katonák gátlástalanul raboltak, vetkőztettek.*
✧ Szin: *lecsupaszít, lemeztelenít*
✧ Ell: *felöltöztet*
✧ Etim: A → *vetkőzik* ige származéka.

vétlen ◆◆ mn *~ek, ~t, ~ül*
1. (ritka) Ártatlan. *Én vétlennek érzem magam ebben az ügyben.*
2. (hivatalos) Önhibáján kívül elkövetett. *Vádat emelnek ellene vétlen késedelem miatt.*
✧ Szin: **1.** (ritka) *feddhetetlen* **2.** *szándéktalan, akaratlan*
✧ Ell: **1.** *vétkes, bűnös, hibás* **2.** *szándékos, tudatos*
✧ Etim: A → *vét* ige származéka.

vétójog ◆◆◆ fn
Az a jog, amelynél fogva valaki egy határozat érvényét a többség akaratával szemben megakadályozhatja. *Az ENSZ Biztonsági Tanácsa öt állandó tagjának vétójoga van. Az elnök nem élt vétójogával, így sikerült az ügyben határozatot hozni.*
✧ Etim: Összetétel; *vétó*: angol, végső soron latin eredetű nemzetközi szó + → *jog*.

vetőd|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Valaki, valami külső erőnek kiszolgáltatva, véletlenül jut valahova. *A mentőcsónak végre partra vetődött. Bolyongásai közben egy sikátorba vetődött. Tekintete a lányra vetődött.*
2. (Sportban:) Elrugaszkodva ráveti magát valamire. *A kapus a labdára vetődött, így az nem ért a kapuba.*
✧ Szin: **1.** *odatéved, sodródik, keveredik*
✧ Táj: *származik*
✧ Etim: A → *vet* ige származéka.

vétség ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
1. (választékos) Vétek, hiba. *Minden vétség miatt megverték a szülei. Az irodalomban a tragikus vétség a hős bukását okozó tévedés vagy bűn.*
2. (hivatalos) Kisebb súlyú bűncselekmény. *Közlekedési vétséget követett el, amikor a buszsávban közlekedett.*
✧ Szin: **1.** *botlás, ballépés, tévedés, mulasztás* **2.** (hivatalos) *kihágás*
✧ Ell: **1.** *vétlenség, ártatlanság, erény* **2.** *vétlenség, ártatlanság*
✧ Etim: A → *vét* ige származéka.

vetület ◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
1. (Geometriában:) Valamely alakzatnak egy felületen geometriai eszközökkel létrehozott képe. *A négyzetes hasáb vetületét kell megszerkesztenem.*
2. Jelentős esemény hatása. *A gazdaságpolitikai intézkedések társadalmi vetülete már érezhető.*
✧ Szin: **1.** *tükröződés,* (idegen) *projekció* **2.** *kimenetel, következmény*
✧ Etim: A → *vet* ige nyelvújítás kori származéka.

vevő ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
1. Vásárló. *Szerezz vevőt a lakásra! Üzletüknek állandó vevője vagyok.*
2. Rádió- vagy távírójelzések vételére alkalmas készülék. *Régen nagyapám detektoros vevőt fabrikált magának.*
✧ Szin: **1.** *ügyfél, fogyasztó,* (bizalmas) *kuncsaft* **2.** *vevőkészülék*
✧ Táj: **1.** *kuncsakt, kursaft*
✧ Ell: **1.** *eladó, árus* **2.** *adó, adókészülék*
✧ Etim: A → *vesz*[1] ige származéka.
✧ Ö: adó- + vevő, részt + vevő

vezekel ◆◆◆ ige *~ni*
1. (A katolikus vallásban:) Bűne bocsánatáért áldozatot, szenvedést vállal. *A szentek gyakran sanyargatták testüket, hogy bűneikért vezekeljenek.*
2. Bűntudatot érez, bűnhődik valami miatt. *Vezekel a múltjáért, ifjúkori vétkeiért.*
✧ Szin: **1.** (idegen) *penitenciázik* **2.** *megbán valamit* • *Hamut hint a fejére. Magába száll.*

✧ Etim: A régi nyelvi *veszékel* ‘jajgat, sirat’ ige z-vel írott változatának téves olvasata alapján keletkezett. A *veszékel* a → *vesz*[2] ‘elpusztul’ ige *veszék* ‘kín, gyötrelem’ származékának továbbképzett alakja.

vezényel ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Parancsaival irányít valakit. *A hadnagy egy századot vezényel. A tisztek vezényelnek, a katonák engedelmeskednek.*

2. Rendel valakit valahova. *A bakákat konyhaszolgálatra vezényelték. Veszprémből Szegedre vezényeltek.*

3. (tréfás) Katonásan irányít valamit. *A befőzést nagymama vezényli.*

4. Karmesterként irányítja a zenekart. *Ma este a Zeneakadémián Vásáry Tamás vezényel.*

✧ Szin: **1.** *vezet,* (idegen) *kommandíroz; parancsol valakinek* **2.** *kormányoz, parancsol,* (idegen) *kommandíroz* **3.** (bizalmas) *diktál, dirigál* **4.** (bizalmas) *dirigál*

✧ Etim: A → *vezér*, → *vezet* szavakból a nyelvújítás korában elvont *vez-* tő származéka.

vezényszó ◆◆◆ fn

1. Rövid, mindig azonos szövegű szóbeli parancs. *Pattogó vezényszavak hallatszanak az újoncok sorakozóján.*

2. Közös munka, cselekvés ritmusát megadó parancsszó. *Hó-rukk vezényszóra emelik, tolják a szállítók a páncélszekrényt.*

3. (rosszalló) Felszólítás. *Vezényszóra nem tudok nevetni.*

✧ Etim: Összetétel; *vezény* ‘vezénylés’: elvonással keletkezett a → *vezényel* igéből + → *szó*.

vezér ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. Főparancsnok, vezető. *Görgey volt a hadsereg vezére. A vezér volt a honfoglaló magyar törzsek feje.*

2. Tekintélyes vezető. *A parlamenti ellenzék vezérei ismét támadták a kormányt.*

3. (bizalmas) Vezérigazgató. *A vezér házon kívül van.*

4. Csoportja élén haladó állat. *A vadludak közül az a vezér, amelyik a csapat élén repül.*

5. Cselekedeteinek irányítója. *A becsület és igazság voltak vezérei.*

6. (Sakkban:) Királynő. *Világos c4-re ütött a vezérrel.*

✧ Szin: **1.** *törzsfő* **3.** *főnök,* (bizalmas) *főmufti, góré, fejes, diri*

✧ Ell: **1.** *altiszt, közlegény* **3.** *beosztott, alkalmazott*

✧ Etim: A → *vezet* ige tövével azonos ősi, finnugor kori szótő származéka.

vezércikk ◆◆◆ fn

Az újság címoldalán (rendszerint baloldalt) közölt, általában időszerű kérdéseket tárgyaló, komoly hangvételű cikk. *A vezércikk nemcsak a szerző állásfoglalását fejezi ki, hanem a lapét is.*

✧ Etim: Német vagy angol mintára keletkezett nyelvújítás kori összetétel: → *vezér* + → *cikk*.

vezérel ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (régi, választékos) Irányít valamit, valakit. *A hadakat a főparancsnok vezérli.*

2. (választékos) A helyes útra vezet valamit, valamit. *„Az én vezérem bensőmből vezérel”* (József A.: Levegőt!)

3. (régi) Oltalmazva irányít valamit, valakit. *Isten vezéreljen utadon!*

4. Szabályoz valamit. *Elektromos rendszer vezérli az üzemanyag-befecskendezést.*

✧ Szin: **1–2.** *vezet, kormányoz* **3.** *vezet, kormányoz, kísér* **4.** *működtet*

✧ Etim: A → *vezér* főnév származéka.

vezérlet ◆◆ fn *~ek, ~et, ~e* (választékos)

1. Vezéri jogkör. *A vezérletet a rangidős tábornokra ruházták.*

2. Vezetés, parancsnokság. *Napóleon lovassága Murat vezérlete alatt állt.*

✧ Szin: *vezérség*

✧ Etim: A → *vezér* főnév származéka.

vezet ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Valakit, valamit haladásában irányít. *A kisfiút kézen fogva vezeti. A vonuló vadludakat egy öreg gúnár vezeti, a többiek őt követve repülnek.*

2. Járművet irányít. *Ha iszol, ne vezess, add át másnak a gépkocsi kormánykerekét!*

3. Valaminek a pályáját irányítja. *A csatár ügyesen vezeti a labdát. A fűtéscsöveket a falban vezetik.*

4. (Áramló anyagot) továbbít. *Ez a cső vezeti a gázt az egész házba. A porcelán nem vezeti az elektromosságot.*

5. (Jel, nyom) irányt mutat. *A nyomok a kertbe vezetnek. Az ösvény az erdőbe vezet.*

6. (Cselekvés, esemény) valamilyen következményt von maga után. *Lám, mire vezet az engedékenység!*

7. (Gondolat, érzés) tevékenységében irányít valakit. *Mindig a becsület vezette tetteit. Ez messze vezetne a témától.*

8. Ellenőrizve és irányítva valaminek az élén áll. *Ki vezeti a munkálatokat? Új igazgató vezeti az intézetet.*

9. (Iratot, írásművet) folyamatosan jegyez. *Rendszeresen naplót vezet. A jegyzőkönyvet a tárgyaláson a titkárnő vezette.*

10. Versenyben nyerésre áll. *Az első félidő 20. percében a hazai csapat vezet.* ■ *Valamilyen arányban vezet*: pillanatnyilag ezzel az eredménnyel áll nyerésre. *Az ellenfél 3:2-re vezet.*

✧ Szin: **1.** *kísér, kormányoz,* (idegen) *navigál* **2.** *kormányoz* **3.** *továbbít* **5.** *folytatódik* **6.** *eredményez* **8.** *igazgat,* (bizalmas) *dirigál* **9.** *jegyzetel* **10.** *előnyben van, élen jár*

✧ Ell: **9.** *lemarad, vesztésre áll*

✧ Etim: A → *vezér* főnév tövével azonos ősi, finnugor kori szótő származéka.

✧ Ö: félre + vezet

vezeték ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Elektromos kábel. *Megsérült a vezeték szigetelése.*

2. Csővezeték. *Eltört a vezeték, ömlik belőle az olaj.*
3. A szervezet valamely váladékát szállító cső. *Az epeváladékot egy vezeték, az epevezeték szállítja.*
✧ Szin: **1.** *drót, huzal* **2.** *csatorna* **3.** (idegen) *ductus*
✧ Etim: A → *vezet* ige származéka.
✧ Ö: táv + vezeték, víz + vezeték

vezetéknév ◆◆◆ fn
Családnév. *A magyarban a vezetéknév megelőzi a keresztnevet.*
✧ Ell: *utónév, keresztnév*
✧ Etim: Összetétel; *vezeték*: a → *vezet* ige származéka + → *név*.
vezető I. ◆◆◆◆◆ mn *~k, ~t,* –
1. Vezetésre alkalmas, azzal kapcsolatos. *Vezető beosztásban van, másokat irányít a munkában.*
2. Folyadék, gáz, energia vezetésére használt. *A réz jó vezető anyag, jól vezeti a hőt és az áramot.*
3. (Sportban:) Versenyen vezetést jelentő. *A csapat 2:2-nél megszerezte a vezető gólt, így az állás 3:2-re módosult.*
✧ Szin: **1.** *irányító,* (idegen) *dominál*ó
✧ Etim: A → *vezet* ige származéka.
vezető II. ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
1. Vezető, irányító személy. *Az ország vezetői felelősek a közállapotokért. Vezetővel nézték meg a múzeumot.*
2. (bizalmas) Gépkocsivezető. *A vezető gázt adott, és elrobogott az autóval.*
3. Folyadék, gáz, energia vezetésére használt anyag. *A porcelán és a gumi nem vezetők.*
✧ Szin: **1.** *elöljáró, fölöttes, főnök, vezér,* (bizalmas) *góré, fejes; idegenvezető, tárlatvezető* **2.** (bizalmas) *sofőr* • **1.** *A helyzet ura. A kezében van a gyeplő.*
✧ Táj: **1.** *fejes*
✧ Ell: *beosztott, vezetett*
✧ Etim: A → *vezet* ige származéka.
✧ Ö: őr + vezető
vezetőség ◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
(Intézmény) vezetőinek testülete. *Megválasztották az intézet vezetőségét.*
✧ Szin: *elöljáróság, igazgatóság, elnökség, parancsnokság,* (idegen) *direkció*
✧ Etim: A → *vezet* ige származéka.
vézna ◆◆◆◆ mn *~k, ~t, ~n*
Vékony csontú, nagyon sovány. *Kiskorában vézna gyerek volt.*
✧ Szin: *girhes, csenevész, cingár,* (bizalmas) *nyápic,* (választékos) *vékonydongájú, vékonypénzű* • *Zörög a csontja. Csak hálni jár belé a lélek.*
✧ Táj: *girbics, gernya, gévás*
✧ Ell: *erős, testes, telt, kövér*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.
viadal ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. (választékos) Fegyveres harc, lovagi torna. *Vad viadal kezdődött.* (régi) *A viadalon maga a király is részt vett.*
2. (Sportban:) Verseny. *Nagyszabású atlétikai viadalt rendeztek a kontinens legjobbjainak részvételével.*
✧ Szin: **1.** *csata, küzdelem, párbaj, összecsapás,* (választékos) *párviadal, tusa* **2.** *mérkőzés,* (bizalmas) *meccs*
✧ Etim: A → *vív* ige származéka.
viaskod|ik ◆◆◆◆ ige *~ni* (választékos)
1. Csatázik valamivel, valakivel. *A mieink az ellenséggel viaskodnak már órák óta.*
2. Küszködik valamivel, valakivel. *Sokat viaskodom a problémával. Nem a körülményekkel, önmagával viaskodik. A halállal viaskodik három hónapja.*
✧ Szin: **1.** *párbajozik, birkózik, hadakozik, küzd, vív,* (választékos) *tusakodik* **2.** *bajlódik, vívódik*
✧ Táj: *kesál*
✧ Etim: A → *vív* ige származéka.
viasz ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

Melegen jól formázható, zsíros tapintású, jól égő szerves anyag. *Régen viasszal eresztették be a padlót, hogy védjék és ápolják. A gyertyát régen nem paraffinból, hanem viaszból öntötték.*

✧ Szin: *méhviasz,* (népi) *viaszk*

✧ Etim: Horvát-szerb vagy szlovén jövevényszó.

✧ Ö: spanyol + viasz

vibrál ◆◆◆ ige *~ni*

Rezeg, remeg. *A motor alapjáratban erősen vibrál. Vibrál a szeme. Hangjában aggodalom vibrált. Olyan ideges vagy, szinte vibrálsz.*

✧ Szin: *reszket,* (régi) *rebeg,* (idegen) *oszcillál*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

vicc ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Csattanóval végződő rövid, humoros történet. *Vicceket mesél. Hagyd már abba ezeket a szakállas vicceket!*

2. Tréfa, tréfálkozás. *Mindenből viccet csinál. Ez rossz vicc volt!*

3. Váratlan fordulat. *Figyelj, most jön a vicc!*

4. Fortély, mesterség. ■ *Nem nagy vicc*: nem nehéz megtenni.

5. (bizalmas) Lényeg. *Az egészben az a vicc, hogy …*

✧ Szin: **1.** (idegen) *anekdota,* (régi) *élc* **2.** *móka,* (bizalmas) *kabaré, mókázás, ugratás,* (választékos) *évődés, szellemeskedés,* (bizalmas) *hecc* **3.** *érdekesség, meglepetés,* (idegen) *poén,* (bizalmas) *pláne* **4.** (idegen) *kunszt*

✧ Táj: **2.** *mókálás*

✧ Etim: Német jövevényszó.

☝ Ha *c*-vel kezdődő toldalék járul hozzá, egyszerűsítve csak két *c*-t írunk: *Egy viccel fejezte be előadását.*

vicsorít ◆◆ ige *~ani*

Száját tátva, fogait mutatva harapni készül. *A dühös kutya vicsorít. A házőrző eb a postásra vicsorította félelmetes fogsorát.*

✧ Szin: *vicsorog, vicsorgat*

✧ Táj: *acsarít*

✧ Etim: Az önállóan nem adatolható *vicsor-* tő származéka. A *vicsor-* hangutánzó eredetű, a → *vigyorog* ige tövének szóhasadással elkülönült párja.

vicsorog ◆◆◆ ige *~ni*

Fogait fenyegetően mutatja. *A kutya őrjöngve, vicsorogva ugatott a kerítés mögül.*

✧ Szin: *vicsorít, vicsorgat*

✧ Táj: *acsar, acsargat, acsarog*

✧ Etim: Az önállóan nem adatolható *vicsor-* tő származéka. A *vicsor-* hangutánzó eredetű, a → *vigyorog* ige tövének szóhasadással elkülönült párja.

vidám ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Jókedvű, derűs. *Vidám fickónak ismerem. Vidám jelenetet láttam az utcán.*

2. Élénk, eleven. *A tűz vidám pattogására ébredt.*

3. (bizalmas) Nyugodt, aggodalom nélküli. *Ezekkel a gumikkal vidáman autózhatsz télen is.*

✧ Szin: **1.** *tréfás, kedélyes, mulatságos,* (választékos) *víg, víg kedélyű,* (bizalmas) *jópofa* **2.** *derűs* **3.** *gond nélküli* • **1.** *Nyulat lehet vele fogatni*.

✧ Ell: **1.** *szomorú, rosszkedvű, savanyú* **2.** *lassú, elhaló* **3.** *nyugtalan, aggódó*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

vidék ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. (Valamilyen szempontból) összefüggő terület. *Deák Ferenc szülőföldje a dimbes-dombos zalai vidék.*

2. Környék. *Sárospatak és vidéke szép kirándulóhely. Innen a vidékről jár be dolgozni Egerbe.*

3. Nem a főváros. *Vidéken kapott munkát.*

4. A vidék lakossága. *A vidék esélyegyenlőséget követel a fővárossal szemben.*

✧ Szin: **1.** *táj, országrész,* (idegen) *régió* **2.** *környezet* **3.** (bizalmas) *világvége,* (durva) *mucsa*

✧ Ell: **3., 4.** *főváros, nagyváros*

✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

✧ Ö: fel + vidék, sark + vidék

vidéki ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~en*

1. Vidéken levő, élő. *Egy vidéki városban született. A vidéki ember nehezen igazodik el Budapesten.* (Főnévi használatban:) *A vidékit könnyű felismerni a nagyvárosban.*

2. Vidékre jellemző, ott szokásos. *Szeretem a vidéki csöndet, hangulatokat.* (gúnyos) *Vidéki eleganciával öltözködik.*

3. Vidékről jövő. *A hétvégén vidéki rokonokat várok.*

4. Valaminek a környékéről való. *Csopak vidéki olaszrizlinget kaptunk.*

✧ Szin: **1–3.** (idegen, sokszor rosszalló) *provinciális,* (gúnyos) *mucsai* **4.** *környéki*

✧ Ell: **1–3.** *városi, fővárosi*

✧ Etim: A → *vidék* főnév származéka.

vidékies ◆◆ mn *~ek, ~et, ~en* (gyakran rosszalló)

Vidékre, vidéki emberre jellemző. *A város szélén vidékies házak állnak. Beszéde vidékies.*

✧ Szin: (idegen) *provinciális*
✧ Ell: *nagyvilági, városias*
✧ Etim: A → *vidék* főnév származéka.

videó ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Eseményeket mozgóképként mágnesszalagon rögzítő, illetve lejátszó berendezés. *Elromlott a videónk, széttépi a szalagot. Videóval készült felvételeink vannak az esküvőről.*

2. Videoberendezéssel vagy videokamerával készült vagy azon lejátszható felvétel. *Esténként videókat vagy DVD-ket nézünk a tévéműsor helyett. Videón láttam a kedvenc filmemet.*

✧ Szin: **1.** *képmagnó,* (idegen) *VHS*
✧ Etim: Angol, végső soron latin eredetű nemzetközi szó.
☝ A *videóval* kapcsolatos összetételekben a *video-* előtag rövid *o*-val írandó. Például: *videokazetta, videofilm, videoklip.*

videokamera ◆◆◆ fn

Eseményeket mozgóképként mágnesszalagra rögzítő berendezés. *Videokamerával örökítettük meg kisfiunk első lépéseit.*

✧ Szin: *videó, felvevőgép*
✧ Etim: Összetétel: *video* (ld. → *videó*) + → *kamera*.
☝ Rövid *o*-val írjuk; erről lásd még a *videó* szócikket!

vidít ◆◆ ige *~ani* (választékos)

Jókedvre hangol valakit. *Szívet-lelket vidít a kellemes időjárás.*

✧ Szin: *földerít, vidámít, élénkít,* (bizalmas) *feldob*
✧ Ell: *búsít, szomorít, keserít*
✧ Etim: A → *vidám*, → *vidul* szavak tövével azonos, a → *víg* melléknévvel összefüggő ismeretlen eredetű szótő származéka.

vidra ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Vízparton élő, jól úszó ragadozó. *A vidrát prémjéért vadászták.*

2. Ennek prémje. *Vidrából csináltassuk a bundát, drágám, vagy inkább nercből?*

✧ Szin: **1.** (régi) *vízikutya, vadkutya* **2.** *vidraprém*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.

vidul ◆ ige *~ni* (választékos)

1. Jókedve kerekedik. *Vidul a szívem, ha ilyen szép lányt látok.*

2. Kivirul. *Tavasszal vidul a rét.*

✧ Szin: **1.** *derül, nevet, mulat, vigad, mókázik* **2.** *kizöldül, felfrissül, megújul*
✧ Táj: **1.** *danomoz* **2.** *megfrissül*
✧ Ell: **1.** *szomorkodik, elkomorul, elborul*
✧ Etim: A → *vidám*, → *vidít* szavak tövével azonos, a → *víg* melléknévvel összefüggő ismeretlen eredetű szótő származéka.

víg ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an* (választékos)

Jókedvű, vidám. *Víg társaság nevetgélt a trolin.*

✧ Szin: *jó kedélyű, derűs, boldog, mókás, bolondos*, (régi) *dévaj, joviális*
✧ Ell: *bús, szomorú, lehangolt*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó, összefügghet a → *vidám*, → *vidít*, → *vidul* szavakkal.

vigad ◆◆◆ ige *~ni* (választékos)

Ének, tánc, ivás kíséretében (zajosan) mulat. *Az esküvő után a rokonság sokáig fog még vigadni az étteremben.* • Szólás: *Sírva vigad a magyar*: mulatás közben túlzottan elérzékenyül.

✧ Szin: *ujjong, dáridózik,* (választékos) *örvend*
✧ Táj: *dánomoz, dorbélyoz, mulatíroz*
✧ Ell: *búsul, szomorkodik*
✧ Etim: A → *víg* melléknév származéka.

vigalom ◆◆ fn *vigalmak, vigalmat, vigalma*

1. (régi) Vígság, örvendezés. *Nagy vigalom támadt a jó hírre.*

2. Mulatság, vigasság. *Nagy vigalom van a vendéglőben, zajosan szórakozik a társaság.*

✧ Szin: **1.** *vidámság, jókedv, derű, élénkség* **2.** *rendezvény,* (bizalmas) *muri, hejehuja*, (szleng) *buli*
✧ Táj: **2.** *ceremuri*
✧ Ell: **1.** *bú, szomorúság*
✧ Etim: A → *víg* melléknév származéka.

viganó ◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. (régi) A XVIII. század végén, a XIX. század elején viselt, empire stílusú, egybeszabott női ruha. *A film hősnője a szoknyáját és blúzát egyetlen selyem viganóra cserélte a következő jelenetben.*

2. (népi) Női kabátka. *Városi útjáról viganót és harisnyát hozott a feleségének.*

✧ Szin: **2.** *szvetter, kardigán*

✧ Etim: A bécsi Maria Medina *Vigano* táncosnő nevének köznevesülésével keletkezett.

vigasság ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. (régi, választékos) Vidámság, öröm. *Nem csupa vigasság az élet, néha rossz a kedvünk.*

2. Vigalom, mulatság. *Nagy vigasságot tartottak aranylakodalmuk alkalmából.*

✧ Szin: **1.** *jókedv, derű, élénkség* **2.** *rendezvény,* (bizalmas) *muri, hejehuja,* (szleng) *buli*

✧ Táj:**2.** *ceremuri*

✧ Ell: **1.** *szomorúság, bánat*

✧ Etim: A → *víg* melléknév származéka.

vigasz ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* (választékos)

Bánat enyhítése, enyhítője. *Súlyos betegségében unokája az egyetlen vigasza. Kollégái vigasza nélkül még nehezebben viselte volna a gyászt.* ■ *Vigaszt nyújt valakinek*: megvigasztalja. *Nyújts vigaszt a szenvedőnek!*

✧ Szin: *vigasztalás, vigasztaló*

✧ Etim: Nyelvújítás kori elvonás a régi nyelvi *vigaszt* ‘meggyógyít, vidít’ (vö. → *vigasztal*), *vigaszik* ‘meggyógyul’ igékből.

vigasztal ◆◆◆◆ ige *~ni*

Igyekszik jobb kedvre deríteni valakit. *Nagy bánatában felesége vigasztalja.*

✧ Szin: *megnyugtat, csillapít, bíztat; enyhít valamit* • *Balzsamot önt a sebre. Felszárítja valakinek a könnyeit.* (népi) *Lelket ver valakibe.*

✧ Ell: *szomorít, búsít*

✧ Etim: A → *víg* melléknév régi nyelvi *vigaszt* ‘meggyógyít, vidít’ származékának továbbképzett alakja.

☝ Rövid *i*-vel írjuk és ejtjük.

vigasztalan ◆◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul* (választékos)

1. Olyan, akit nem lehet megvigasztalni. *A vigasztalan özvegy néhány napja veszítette el a férjét.*

2. Sivár, lehangoló. *Vigasztalan pusztaság lett a kertje, mert nem locsolta a növényeket. Helyzete csaknem vigasztalan, minden pénzét elvesztette.*

✧ Szin: **1.** *vigasztalhatatlan, kétségbeesett, csüggedt* **2.** *reménytelen, kiábrándító*

✧ Ell: **1.** *bizakodó, reménykedő*

✧ Etim: A → *vigasz* főnév származéka.

vigéc ◆ fn *~ek, ~et, ~e* (bizalmas, gúnyos)

Ügynök. *Becsöngetett egy vigéc azzal, hogy vegyek tőle hajnövesztőt.*

✧ Szin: *üzletszerző,* (régi) *utazó*

✧ Etim: A német *wie geht’s?* ‘hogy van?, mi újság?’ szókapcsolatból keletkezett.

vígjáték ◆◆◆◆ fn

Mulatságos helyzetekben és jellemekben bővelkedő színdarab. *A harsány humorú vígjátékot komédiának is nevezik. Moličre vígjátékain még ma is jót mulatunk.*

✧ Szin: *komédia, bohózat,* (idegen) *burleszk*

✧ Ell: *dráma, tragédia,* (régi) *szomorújáték*

✧ Etim: Összetétel: → *víg* + → *játék*.

vígság ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. (választékos) Vidám hangulat. *Nagy vígság volt a szobában, lufifújó versenyt rendeztek.*

2. (régi) Mulatság, vigasság. *„És csak alig hallom a vígság lármáit, Agg diófám alatt tüzemet gerjesztem”* (Berzsenyi D.: Levéltöredék barátnémhoz).

✧ Szin: **1.** *vidámság, jókedv, élénkség* **2.** *vigalom, rendezvény,* (bizalmas) *muri, hejehuja,* (szleng) *buli*

✧ Táj: **2.** *ceremuri*

✧ Ell: **1.** *szomorúság, bánat*

✧ Etim: A → *víg* melléknév származéka.

vigyáz ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Óvatosan viselkedik, éberen figyel valamire. *Vigyáz az új ruhájára. Vigyázz magadra, hogy bajod ne essék!* • Szólás: *Úgy vigyáz rá, mint a szeme fényére* vagy *a hímes tojásra*: nagyon gondosan vigyáz rá.

2. (régi, ritka) Őrködik, virraszt. *„Őrzők: vigyázzatok a strázsán”* (Ady E.: Intés az őrzőkhöz).

3. (bizalmas) (Felszólításban:) *Vigyázz innen!*: útban vagy, állj félre.

4. (népi) *Vigyáz valamit*: figyel valamire. *Csak a kezét vigyázzátok!*

✧ Szin: **1.** *kímél, óv, félt* **2.** (régi) *strázsál,* (idegen) *vigilál* **4.** *ügyel valamire*

✧ Táj: **2.** *őröz, őrzöget*

✧ Ell: **1.** *elhanyagol* **2.** *elalszik*

✧ Etim: Ősi, finnugor kori szótő származéka.

vigyázat ◆◆◆◆ fn *–, ~ot, ~a*

1. Gondosság, óvatosság. *Nagy vigyázattal rakosgatta a kosárba a tojásokat.*
2. (Figyelmeztetésül:) *Vigyázat!*: tessék vigyázni. *Vigyázat, frissen mázolva!*
✧ Szin: **1.** *ügyelet, felügyelet, figyelem, éberség* **2.** *figyelem*
✧ Táj: **1.** *óvajkodik, avakodik*
✧ Ell: **1.** *nemtörődömség, hanyagság*
✧ Etim: A → *vigyáz* ige származéka.

vigyázatlan ◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*
1. Oda nem figyelő (személy). *A vigyázatlan embert itt könnyen érheti baleset.*
2. Figyelmetlen (cselekvés). *Elég egy vigyázatlan mozdulat, és már zuhansz is lefelé a szakadékba!*
✧ Szin: **1.** *hanyag, gondatlan, figyelmetlen* **2.** *óvatlan*
✧ Ell: *óvatos, figyelmes, megfontolt*
✧ Etim: A → *vigyáz* ige származéka.

vigyázz I. ◆◆◆◆ msz
(Vigyázzállásra vonatkozó vezényszóként:) Állj vagy álljatok vigyázzállásba. *Szakasz, vigyázz!*
✧ Ell: *pihenj*
✧ Etim: A → *vigyáz* ige felszólító módú alakja.

vigyázz II. ◆◆ fn –, *~t*, –
1. Vigyázzállásra való felszólítás mint vezényszó. *Tizedes, vezényeljen vigyázzt a szakaszának!*
2. Vigyázzállás. *Katona! Vigyázzban nincs mocorgás!*
✧ Szin: (régi) *hapták*
✧ Ell: *pihenőállás*
✧ Etim: A → *vigyáz* ige felszólító módú alakjából főnevesült.

vigyor ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* (rosszalló)
Vigyorgó arckifejezés. *A haramia arcán torz vigyor jelent meg.*
✧ Szin: *mosoly*
✧ Táj: *bazsalygás*
✧ Etim: Elvonással keletkezett a → *vigyorog* igéből.

vigyorog ◆◆◆◆ ige *~ni*
Fogait mutogatva, bántóan, (hangtalanul) nevet. *Kárörvendően vigyorog, amiért elcsúsztunk a jégen.* • Szólás: *Vigyorog, mint a fakutya*: ostobán, ok nélkül nevet.
✧ Szin: (régi) *vigyorg*, (népi, kissé régi) *somolyog*, (bizalmas) *röhögcsél* • *Fülig ér a szája.* (népi) *Somolyog, mint a tótrózsa.*
✧ Táj: *bazsalyog, vicsít*
✧ Etim: Az önállóan nem adatolható *vigyor-* tő származéka. A *vigyor* hangutánzó eredetű, a → *vicsorít*, → *vicsorog* igék tövének szóhasadással elkülönült párja.
☝ A hangzóhiányos *vigyorg-* tő ma már csak ezekben az alakokban fordul elő: *vigyorgok, vigyorgunk; vigyorgott; vigyorgó;* valamint a *vigyorgás* főnévi származékban.

viháncol ◆◆ ige *~ni*
1. (kissé rosszalló) Nevetgélve hancúrozik. *Ez a kislány folyton viháncol.*
2. (ritka) (Ló) örömében nyihog. *Mutass neki abrakos tarisznyát, meglátod, viháncolni fog a lovad.*
✧ Szin: **1.** (kissé rosszalló) *féktelenkedik, rajcsúrozik*
✧ Etim: A → *vihog* ige tövével azonos hangutánzó eredetű szótő származéka.

vihar ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*
1. Rövid ideig tartó, csapadékkal és nagy széllel járó időjárási jelenség. *Vihar szaggatja a fák ágait.* ▪ *Kitör a vihar*: erős szél támad, villámlik és mennydörög, esik.
2. (választékos) Az egyén vagy a társadalom életében bekövetkező válságos időszak. *A háború viharai nem kímélték az országot. A kamasz lelkét gyakran dúlják fel érzelmi viharok.*
✧ Szin: **1.** *zivatar, ítéletidő, égiháború* **2.** *válság, veszekedés, feldúltság*
✧ Táj: **1.** *béder, viheder*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.
✧ Ö: szél + vihar

viharos ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
1. Olyan (időszak, terület, időjárási jelenség), amikor vihar van. *Egy viharos délelőttön ledőlt a kémény. A viharos szélben nehezen haladtunk előre. Viharos környéken nyaraltunk, minden nap volt szél és eső.*
2. (választékos) Eseménydús, szerelmi ügyekben is bővelkedő (élet). *A szépasszonynak viharos múltja van.*
3. (választékos) Indulatos, szenvedélyes. *A családban nem voltak ritkák a viharos jelentek.*
✧ Szin: **1.** *szeles; tomboló, háborgó, orkánszerű* (szél) **2.** *viszontagságos, kalandos* **3.** *szilaj, heves,* (idegen) *frenetikus*
✧ Táj: **1.** *zegernyés*
✧ Ell: **1.** *csendes, nyugodt* **2.** *eseménytelen, csendes, nyugodt* **3.** *csendes, nyugodt*
✧ Etim: A → *vihar* főnév származéka.

viharvert ◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. Sok vihart kiállt. *A kalózhajó egy viharvert háromárbocos volt, már alig volt ép pontja.*

2. (bizalmas) Ócska, kopott, esetleg szakadt. *Kié ez a viharvert kabát? A viharvert könyveimet elvittem könyvkötőhöz.*
✧ Szin: **1.** *viharedzett, megviselt* **2.** *rozzant, megrongált, elhasznált*
✧ Ell: *új, jó állapotú*
✧ Etim: Összetétel; → *vihar* + *vert*: a → *ver* ige származéka.

vihog ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Idétlenül nevetgél. *Csak tudnám, min vihognak éles, bántó hangon ezek a fruskák!*
2. (Ló) nyihog. *Örömében vihog a ló, mert kockacukrot kapott.*
✧ Szin: **1.** *vihorászik, kuncog* **2.** *felnyerít*
✧ Táj: **1.** *hinnyog, vinnyog* **2.** *innyog-vinnyog*
✧ Etim: A → *viháncol* ige tövével azonos hangutánzó eredetű szótő származéka.

vijjog ◆◆ ige *~ni*
(Ragadozó madár) éles, visító hangot hallat. *„Mért vijjog a saskeselyű? Mért szállong a turul s ölyű”* (Arany J.: Keveháza).
✧ Szin: *visong, visít, sivít*
✧ Táj: *sivót, sivékol, sivint*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó.

víkend ◆◆ fn *~ek, ~et, ~je* (bizalmas)
1. Hétvégi üdülés. *A Velencei-tóra utazunk víkendre.*
2. Hétvége. *A víkendet családi körben tölti.*
✧ Szin: **1.** *kikapcsolódás, felfrissülés, pihenés*
✧ Ell: **1.** *munka* **2.** *hétköznap*
✧ Etim: Angol jövevényszó.
☝ Hosszú *í*-vel és rövid *k*-val írjuk és ejtjük.

víkendez|ik ◆◆ ige *~ni* (bizalmas)
A hétvégét üdüléssel tölti. *Pénteken indulunk a balatoni nyaralóba, ott víkendezünk.*
✧ Szin: *üdül, szórakozik, kikapcsolódik, pihen*
✧ Ell: *dolgozik*
✧ Etim: A → *víkend* főnév származéka.
☝ Hosszú *í*-vel és rövid *k*-val írjuk és ejtjük.

viking ◆◆ mn *~ek, ~et, ~ül*
A hódító normannokra vonatkozó, velük kapcsolatos. *A viking hajók a X–XI. században jártak az északi tengerek vidékén. A viking hódítások több mint kétszáz évig tartottak.* (Főnévi használatban:) *A vikingek gyors hajóikon kalandozva végigsarcolták egész Európát. Egy bátor viking, Leif Eriksson, állítólag még Amerikába is eljutott.*
✧ Szin: *varég, normann*
✧ Etim: Északi ógermán eredetű nemzetközi szó.

világ ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
1. A mindenség, a létező valóság teljessége. *A világ térben és időben végtelen.* ■ *Amióta világ a világ*: emberemlékezet óta. | *A világért sem*: semmiképpen sem.
2. A Föld a rajta levő természeti és társadalmi alakulatokkal együtt. *Szétnézett a világ négy tája felé.* ■ *A világ közepe*: a legfontosabb személy. *Ne gondold, hogy te vagy a világ közepe.* | *A világ vége*: nagyon távoli hely. *A világ végén lakik.* | *Világgá megy*: ismeretlen helyre távozik. *Elment világgá a mesebeli legkisebb fiú.* | *A világon semmi*: egyáltalán semmi. *Nincs a világon semmi okod a panaszra.*
3. A környező, az érzékelhető valóság. *Elsötétült előtte a világ, és összeesett.* ■ *Forog vele a világ*: szédül.
4. Az emberiség, a társadalom. *Mit szól majd a világ, ha megtudja? Ilyen a mai világ!* ■ *Éli világát*: szabadon élvezi az élet örömeit.
5. (választékos) Hasonló dolgok köre. *A művészetek világában otthon van. Az ásványok világa tárul fel a kiállításon.*
6. (választékos) Művek, eszmék, gondolatok, érzelmek rendszere, illetve a rá ható (szellemi) környezet. *Madách és világa a kutatási területem. Az erdő az ő világa, ott érzi otthon magát.* ■ *Egy világ omlott össze benne*: kiábrándult, csalódott.
7. Lét, élet. ■ *Világra jön*: megszületik. | *Világra hoz*: megszül.
8. A földi dolgok összessége (az örökkévalóval szemben). ■ *Lemond a világról*: csak az örökkévaló dolgokkal foglalkozik. *A világtól távoli kolostorba vonult.*
9. (népi, régi) Világosság. *A hold elég világot ad. Gyújts világot!* (választékos) *A tudomány világától oszlik a babona.* ■ *Valakinek a szeme világa*: **a)** látása. *Elveszítette a szeme világát.* **b)** a számára legfontosabb. *A fia a szeme világa, az élete értelme.*
✧ Szin: **1.** *világmindenség, világegyetem,* (idegen) *kozmosz, univerzum* **3., 4.** *környezet, nyilvánosság* **9.** *fény, világítás*
✧ Ell: **9.** *sötét, sötétség*
✧ Etim: Ősi, finnugor kori szótő származéka.
✧ Ö: al + világ, ánti + világ, hold + világ, kül + világ, más + világ, túl + világ

világegyetem ◆◆◆◆ fn
Az égitestek és az őket magába foglaló tér. *A világegyetem magában foglalja az égitestek összességét és a köztük levő végtelen teret.*
✧ Szin: *világmindenség, világ, mindenség,* (idegen) *kozmosz, univerzum*

✧ Etim: Összetétel: → *világ* + → *egyetem*.

világháború ◆◆◆◆◆ fn

Az emberiség nagy részét érintő háború. *Az I. és a II. világháború sok millió ember életét követelte.*

✧ Szin: *világégés*

✧ Ell: *helyi háború, világbéke*

✧ Etim: Összetétel: → *világ* + → *háború*.

világháló ◆◆◆◆◆ fn

Internet. *A világhálón kerestem adatokat az íróról. Neked is van oldalad a világhálón?*

✧ Szin: (bizalmas, idegen) *net, web*

✧ Etim: Összetétel: → *világ* + → *háló*[1].

világi ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~t, ~an*

1. Földi, nem egyházi. *„Mindig így volt e világi élet, Egyszer fázott, máskor lánggal égett”* (Vörösmarty M.: A vén cigány). *Világi ember lett, kilépett a szerzetesrendből.* | (Főnévi használatban:) Világi személy. *Világiak nem léphetik át ennek a kolostornak a küszöbét.*

2. (választékos) A mindennapi élettel kapcsolatos. *Megveti a világi örömöket.*

3. (szleng) Nagyon jó. *Világi ez az új cucc rajtad!* (Fokozó értelmű határozóként): *Világi jó volt a buli.*

✧ Szin: **1.** *evilági,* (idegen) *laikus, profán* **2.** *napi, hétköznapi* **3.** *nagyszerű, kitűnő, kiváló, ragyogó,* (szleng) *oltári, baba, nyerő, király, vagány*

✧ Ell: **1.** *mennyei, túlvilági; egyházi, papi, vallási, vallásos*

✧ Etim: A → *világ* főnév származéka.

✧ Ö: nagy + világi

világít ◆◆◆◆◆ ige *~ani*

1. Fényt ad. *Nem világít a lámpa, ki kell cserélni az izzót. Éjszaka van, csak a házfalak világítanak.*

2. Világosságot teremt valamivel. *Ha áramszünet van, gyertyával világítunk.*

3. Sötétben fényforrással rövid ideig megvilágít valamit. *Világíts erre a lámpával, az orromig sem látok a sötétben!*

✧ Szin: **1.** *ég, fénylik* **2.** *világosít* **3.** *rávilágít valamire, odavilágít valahova*

✧ Etim: A → *világ* főnév származéka.

világítótorony ◆◆ fn

Hajókat, repülőgépeket a tájékozódásban segítő, fényszóróval ellátott torony. *A kikötő bejáratát két oldalon világítótorony jelezte. A világítótorony erős, felvillanó fényét még viharban is látják a halászok. A magas hegycsúcson világítótorony figyelmezteti a sportrepülőket.*

✧ Szin: (idegen) *fárosz*

✧ Etim: Összetétel; *világító*: a → *világít* ige származéka + → *torony*.

világlátott ◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

Olyan, aki sokat látott a világban. *Sokat tapasztalt, világlátott ember, a fél világot beutazta.*

✧ Szin: *világjáró,* (idegen) *verzátus* • (népi) *Bejárta Ungot-Berket* vagy *Tolnát-Baranyát.*

✧ Táj: *jártas-keltes*

✧ Etim: Összetétel; → *világ* + *látott*: a → *lát* ige származéka.

világnagyság ◆ fn

Az egész világon ismert és tisztelt, illetve kedvelt ember. *A világnagyságokat szinte mindennap láthatjuk a tévé képernyőjén vagy az újságok hasábjain. Elhunyt a zene világnagysága, Yehudi Menuhin hegedűművész.*

✧ Szin: *világhíresség,* (idegen) *sztár, szupersztár, világsztár*

✧ Etim: Összetétel; → *világ* + *nagyság*: a → *nagy* melléknév származéka.

világnézet ◆◆◆◆ fn

A világról, a társadalomról alkotott, egységes rendszerbe foglalt felfogás. *A legtöbb embernek csak felnőtt korára alakul ki a világnézete.*

✧ Szin: *világkép, világszemlélet, életfelfogás, életfilozófia,* (idegen) *ideológia*

✧ Etim: Összetétel: → *világ* + → *nézet*.

világnyelv ◆◆◆ fn

A világ nagy részén, a nemzetközi érintkezésben használt nyelv. *A XVII. században a latin volt a világnyelv. Napjainkban az angol a legelterjedtebb világnyelv. A spanyol is világnyelv, egész Dél-Amerikában beszélik. Az eszperantó mesterséges világnyelv.*

✧ Ell: *nemzeti nyelv*

✧ Etim: Összetétel: → *világ* + → *nyelv*.

világos I. ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Olyan, ami sok fényt kap. *A déli fekvésű lakás világos. Még éjfélkor is világos volt az ablaka, égett bent a villany.*

2. Fehérhez közel álló színű. *Szereti a világos ruhákat. Egy korsó világos sört ivott.* (Sakkban:) *A világos bástya üti a sötét huszárt.*

3. Könnyen érthető. *Beszélj végre világosan! Ez világos magyarázat.* • Szólás: *Világos, mint a nap*: nyilvánvaló, teljesen érthető. | *Világos, mint a vakablak*: **a)** nem érthető **b)** (tréfás) érthető.

4. Az összefüggéseket jól megértő, illetve tiszta tudatú. *Világos észjárása van. Világos óráiban a jövőt tervezgeti.*

5. Magas, csengő (hang). *Világos színezetű hangja volt a szopránnak.*
✧ Szin: **1.** *kivilágított, napfényes, fényárban úszó* **2.** *pasztell, halvány, fehéres* **3.** *egyértelmű* **4.** (idegen) *logikus*
✧ Ell: **1.** *sötét* **2.** *sötét, fekete* **3.** *érthetetlen, zavaros* **4.** (idegen) *logikátlan* **5.** *mély, rekedtes*
✧ Etim: A → *világ* főnév származéka.

világos II. ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. Világosság. *Nyáron sokáig világos van.* ■ *Világossal*: amikor világos van. *Még világossal megérkezett.*
2. (bizalmas) Világos sör. *Volt négy korsó világos.*
3. (Sakkban:) A világos figurák, illetve a velük játszó személy. *Világos indul, és a negyedik lépésben mattot ad.*
✧ Szin: **1.** *napvilág* **3.** *fehér*
✧ Ell: **1.** *sötétség* **2.** *barna (sör)* **3.** *sötét*
✧ Etim: A → *világ* főnév származéka.

világosító ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
(Filmgyárban, színházban, színpadi rendezvényeken) a világítóberendezéseket kezelő szakember. *Világosítóként kezeli a különféle lámpákat, reflektorokat.*
✧ Etim: A → *világ* főnév *világosít* származékának továbbképzett alakja.

világosod|ik ◆◆◆ ige *~ni*
1. Világos(abb) színű lesz. *A sok napozástól világosodik a gyerek haja. Világosodik az ég, ahogy elvonul a vihar.*
2. Hajnalodik. *Nyár elején hajnali háromkor már világosodik.*
3. (Elme-, tudatállapot) kitisztul. *„Világosodik lassacskán az elmém”* (József A.: Kései sirató).
✧ Szin: **1.** *fehéredik, szőkül; derül, tisztul* **2.** *pirkad, dereng,* (népi, választékos) *pitymallik* **3.** *tisztul, józanodik*
✧ Ell: **1.** *sötétedik* **2.** *alkonyodik, esteledik, sötétedik* **3.** *elborul*
✧ Etim: A → *világ* főnév származéka.

világosság ◆◆◆◆ fn –, *~ot, ~a*
1. A látást lehetővé tevő fény. *A fehér éjszakák idején szinte nappali a világosság.*
2. A túlvilági élet boldogsága. *Az örök világosság fényeskedjék neki.*
3. Érthető volta valaminek. *Alapvető feltétel a stílus világossága. A helyzet világossága meggyőzte.*
4. Összefüggések felismerésének képessége. ■ *Világosság gyúlik valaki agyában*: megérti az összefüggéseket.
✧ Szin: **1.** *fényesség* **3.** *érthetőség, áttekinthetőség, egyértelműség* **4.** *értelem, felismerés*
✧ Táj: **1.** *világ*
✧ Ell: **1.** *sötétség* **3.** *érthetetlenség, áttekinthetetlenség* **4.** *értetlenség*
✧ Etim: A → *világ* főnév származéka.

világpolgár ◆◆ fn
Nemcsak a szülőföld, hanem az egész emberiség hagyományaihoz kötődő személy. *A világpolgár nem kötődik különösebben egy nemzethez sem, az egész világot hazájának tekinti.*
✧ Szin: (idegen) *kozmopolita*
✧ Ell: (idegen) *nacionalista*
✧ Etim: Összetétel: → *világ* + → *polgár*.

világraszóló ◆◆◆ mn *~k* vagy *~ak, ~t, ~an* (túlzó)
Rendkívül nagy jelentőségű. *Világraszóló eredmény volt szereplésünk a világbajnokságon.*
✧ Szin: *világméretű, nevezetes, jelentős,* (bizalmas) *szenzációs*
✧ Ell: *jelentéktelen*
✧ Etim: Összetétel; *világra*: a → *világ* főnév ragozott alakja + *szóló*: a → *szól* ige származéka.

világtalan ◆◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul* (választékos, szépítő)
1. Nem látó. *Világtalan koldus ült a templom lépcsőjén.* (Főnévi használatban:) *Belekarolt a világtalanba, és átkísérte a kocsiút túlsó oldalára.* ● Szólás: *Vak vezet világtalant*: olyan ember irányít, aki maga is irányításra szorulna.
2. (választékos) Sötét. *Ül a rab világtalan börtönében.*
✧ Szin: **1.** *vak, csökkent látású* **2.** *fekete, koromsötét,* (választékos) *éjsötét* ● **2.** *Olyan sötét, mint az éjszaka.*
✧ Táj: **2.** *setétes, szuroksötét, farkassötét*
✧ Ell: **1.** *látó* **2.** *világos, fényes, derűs*
✧ Etim: A → *világ* főnév származéka.

világűr ◆◆◆ fn
Az égitesteket magába foglaló tér. *A rakéta elhagyta a Föld vonzáskörét, és kijutott a világűrbe.*
✧ Szin: *űr,* (régi, választékos) *éter,* (idegen) *kozmosz, univerzum*
✧ Etim: Összetétel: → *világ* + → *űr*.

villa[1] ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Rendszerint három- vagy négyágú evőeszköz. *Villával tésztát vagy süteményt szoktak enni.*

2. Három-, négy- vagy ötágú, hosszú nyelű mezőgazdasági eszköz. *A szalmakazlat villával rakják magasra.* (Jelzőként:) *Egy villa szénát ad a lovaknak.* • Szólás: *Úgy áll rajtad ez a ruha, mintha villával hányták volna rád*: rendetlenül áll.
3. U vagy V alakú eszköz, alkatrész. *A tengelykapcsoló villája eltörött.*
4. Kétágú agancs. *Az őzbak villáját kiállították a Mezőgazdasági Múzeumban.*
✧ Szin: **1.** (régi) *gábli* **2.** *vasvilla, favilla* **4.** *szarv,* (régi) *címer*
✧ Táj: **1.,2.** *vella*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.

villa[2] ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Elegáns, kertes lakóház. *Kevés ember lakhat villában.*
2. Nyaraló. *A Balaton-parti villát egy távoli rokonomtól örököltem.*
✧ Szin: **1.** *kúria, rezidencia* **2.** *víkendház,* (bizalmas) *bungaló, vityilló*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

villám ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
1. Nagy erejű elektromos kisülés. *Ellentétes töltésű felhők vagy a felhők és a talaj között erős robaj és fényjelenség kíséretében villám jön létre. Villám csapott a magányos fába. Becsapott a villám a házba.*
2. (választékos) Felvillanó fény. *Fegyverek villámát látta a bokrokon túl. A vaku villámától megijedt a kisbaba.* ■ *Villámokat szór a szeme*: haragos.
✧ Szin: **1.** *villámcsapás, mennykő,* (népi, bizalmas) *ménkű* **2.** *villogás, villanás*
✧ Táj: **1.** *istenharagja, istentüze*
✧ Etim: A → *világ* főnév és a → *villan*, → *villódzik*, → *villog* igék tövével azonos ősi, finnugor kori szótő származéka.

villámhárító ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Csúcsban végződő fémhuzal. *Magas építmények csúcsára villámhárítót szerelnek, hogy a beléje csapó villámot felfogja, és a földbe vezesse.*
2. Az a személy, aki magára vállalja a bajokat, levezeti a feszültséget. *A családi viszályokban szelíd természete miatt ő a villámhárító.*
✧ Szin: **1.** (régi) *villámfogó* • **2.** *A béke apostola.*
✧ Táj: **1.** *mennykőfogó*
✧ Etim: Összetétel; → *villám* + *hárító*: a → *hárít* ige származéka.

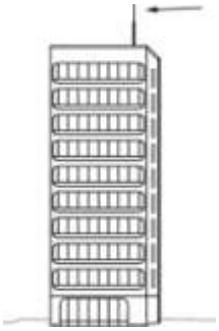

villáml|ik ◆◆◆◆ ige *~ani*
1. Villám cikázik az égbolton. *A távolban villámlik. Ne menj a fa alá, amikor villámlik!*
2. (választékos) Meg-megvillan. *Kezükben villámlik a sok fényes fegyver.* ■ *Villámlik a szeme*: haragos.
✧ Szin: **2.** *villog, szikrázik*
✧ Táj: **1.** *pillámlik, pisolyog*
✧ Etim: Vagy a → *villám* főnév, vagy a régi nyelvi *villamik* 'virrad, villámlik, fénylik' ige származéka. A *villamik* a → *világ*, → *villám* főnevek és a → *villan*, → *villódzik*, → *villog* igék tövével azonos ősi, finnugor kori szótő származéka.
☝ Felszólító módú alakjaiban – ha egyáltalán használatosak – a *villámol-* tőváltozat szerepelhet: *villámoljon* vagy (ikesen ragozva, választékosan) *villámoljék*.

villamos ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
Villamossággal kapcsolatos. *A villamos energia jelentős részét az atomerőmű termeli.* | (Főnévi használatban:) Városi villamosvasút. *Felénk nem jár villamos. A pesti villamosok sárgák. A sarkon villamosra szállunk.*

✧ Szin: *elektromos,* (főnévként:) *villamoskocsi,* (régi) *villanyos,* (szleng) *tuja, sárga hidegvágó*
✧ Táj: (főnévként:) *villanyos*
✧ Etim: A → *villám* főnévből a nyelvújítás korában elvont *vill-* tő *villam* ‘villany’ származékának továbbképzett alakja.

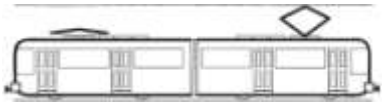

villamosság ◆◆ fn –, *~ot, ~a*
1. Elektromosság. *Gerjesztéssel, dörzsöléssel vagy vegyi úton villamosságot hozhatunk létre különböző anyagokban.*
2. (választékos) Nyugtalanság, feszült várakozás. *Valami villamosság van a levegőben, mindenki izgatott.*
✧ Szin: **1.** *elektronáramlás,* (régi, idegen) *elektricitás* **2.** *feszültség*
✧ Etim: A → *villamos* melléknév származéka.

villamosszék ◆ fn
A nagyfeszültségű árammal végrehajtott kivégzésnek szék formájú eszköze, amelyre az elítéltet rákötözik. *Az Egyesült Államok néhány államában máig használatos a villamosszék.*
✧ Etim: Összetétel: → *villamos* + → *szék*.

villámtréfa ◆ fn
Rövid, vidám, csattanós jelenet. *A szilveszteri műsorban sok villámtréfa követte egymást.*
Szin:. *kabarétréfa, kabaréjelenet*
✧ Etim: Összetétel: → *villám* + → *tréfa*.

villámzár ◆ fn
Két szalagra szerelt, összekapcsolható fémlemezkékből álló, egy mozdulattal nyitható és csukható zár. *Szétnyílt a ruhádon a villámzár.*
✧ Szin: *cipzár, húzózár,* (bizalmas) *cip,* (Fv bizalmas) *zipsz*
✧ Etim: Összetétel: → *villamos* + → *zár*[2].

villan ◆◆◆◆ ige *~ni* (csak 3. személyben)
1. Hirtelen feltűnik. *Egy pillanatra villant a lámpa fénye.*
2. (Szem, tekintet) vetődik valahova. *Rám villant a szeme.*
3. Hirtelen visszatükrözi a fényt. *Villan a kasza éle.*
4. (választékos) ■ *Fejébe, agyába, eszébe villan valami*: hirtelen eszébe jut. *Eszébe villant, hogy még nem csinálta meg a leckét.*
✧ Szin: **1.** *megvillan* **3.** *csillan, szikrázik, csillog, megvillan*
✧ Táj: **1.** *illan-villan*
✧ Etim: A → *világ,* → *villám* főnevek és a → *villódzik,* → *villog* igék tövével azonos ősi, finnugor kori szótő nyelvújítás kori származéka.

villany ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. Villamos áram. *Bevezették a villanyt az új lakásba. Megint drágább lett a villany.*
2. (hivatalos) Villamos vezeték. *Ki szerelte nálatok a villanyt?*
3. Villanyvilágítás. *A pincében sajnos nincs villany, gyertyával világítanak.*
4. Elektromos lámpa (fénye). *Sötét van, gyújts villanyt!*
✧ Szin: **1.** *elektromosság, áram, villanyáram,* (régi) *bérzéc* **2.** (hivatalos) *villamos vezetés* **4.** *lámpa*
✧ Táj: **4.** *lámpi*
✧ Etim: A → *villám* főnévből a nyelvújítás korában elvont *vill-* tő származéka.

villanyáram ◆◆ fn
Villamos áram. *Háztartásunkban minden villanyárammal működik: a fűtés, a bojler, a tévé, a mosógép és a számítógép.*
✧ Szin: *villany, elektromosság,* (régi) *bérzéc*
✧ Etim: Összetétel: → *villany* + → *áram*.

villanykörte ◆◆◆ fn (bizalmas)
Izzószálas elektromos fényforrás. *Egy hatvanas villanykörte kell az olvasólámpámba. Ellenőrizd a villanykörtéket a boltban, mielőtt megveszed!*
✧ Szin: *izzó, izzólámpa, égő, villanyégő,* (bizalmas) *körte,* (Mv bizalmas) *zsarnica*
✧ Etim: Összetétel: → *villany* + → *körte*.

villanyrendőr ◆ fn (bizalmas)
Közlekedési lámpa. *A villanyrendőrnél forduljon jobbra!*
✧ Szin: *jelzőlámpa*
✧ Etim: Összetétel: → *villany* + → *rendőr*.

villásdugó ◆◆ fn
Kétágú csatlakozó. *Húzd ki a villásdugót a konnektorból!*
✧ Szin: (bizalmas) *stekker, dugó*
✧ Etim: Összetétel; *villás*: a → *villa*[1] főnév származéka + → *dugó*.

villódz|ik ◆◆ ige **villóz|ik** *~ni* (választékos)
Hol itt, hol ott villan fel. *A tűzijáték fénye villózik. A patak vize villódzik a verőfényben.*
✧ Szin: *villog*, (választékos) *felragyog, sziporkázik, megcsillan*
✧ Ell: *el-elsötétül*
✧ Etim: A → *világ*, → *villám* főnevek és a → *villan*, → *villog* igék tövével azonos ősi, finnugor kori szótő nyelvújítás kori származéka.
☝ A *villódzik* alakváltozat elválasztása: *vil-ló-dzik*. Felszólító módú alakjaiban két *d*-t írunk: *villóddzon* vagy (ikesen ragozva, választékosan) *villóddzék*. Ezek elválasztása: *vil-lódz-dzon* stb.

villog ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Sűrűn fel-felvillan. *A rossz fénycső villog.*
2. (Szem) szikrázik. *Villog a szeme a dühtől.*
3. Meg-megcsillan. *Messziről villog a katonák fegyvere.*
4. (ritka) Villámlik. *Távol az ég alján villog.*
✧ Szin: **1., 3.** (választékos) *villódzik, villózik*
✧ Etim: A → *világ*, → *villám* főnevek és a → *villan*, → *villódzik* igék tövével azonos ősi, finnugor kori szótő nyelvújítás kori származéka.

villongás ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* (választékos)
1. Viszálykodás. *Véget kell vetni a párton belüli villongásoknak.*
2. Fegyveres csatározás. *A villongások kiterjedtek az egész országra.*
✧ Szin: **1.** *viszály, civakodás, ellenségeskedés* **2.** *lázadozás, rendzavarás, perpatvar,* (választékos) *tusakodás*
✧ Ell: *békesség, nyugalom, béke*
✧ Etim: A *villong* ige származéka. A *villong* vitatott eredetű: vagy a → *villog* ige szóhasadással elkülönült párja, vagy hangutánzó eredetű szó.

vincellér ◆ fn *~ek, ~t, ~e* vagy *~je*
A szőlőműveléshez értő mezőgazdasági szakember. *A szőlőben folyó munkát a vincellér irányítja. Nyugdíjba ment a vincellér, elszaporodtak a seregélyek.*
✧ Szin: *szőlőműves*
✧ Táj: *budár, pudár*
✧ Etim: Latin eredetű német jövevényszó.

vinkó ◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Gyenge, rossz minőségű bor. *Nem is bor ez, csak vinkó. Savanyú, házi vinkót ittunk.*
✧ Szin: *lőre,* (szleng) *lötty, pancs*
✧ Táj: *csiger*
✧ Etim: Szlovák jövevényszó.

vinnyog ◆◆◆ ige *~ni*
1. (Állat) panaszosan, éles, meg-megszakadó hangon nyöszörög. *A megvert kutya fájdalmasan vinnyog.*
2. (népi) Sír. *Ne vinnyogj itt nekem! Órák óta vinnyog ez a gyerek.*
✧ Szin: **1.** *nyüszít, szűköl* **2.** *siránkozik, pityereg*
✧ Táj: **2.** *jajvékol, ájvékol*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó.

viola[1] ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Fehér, rózsaszín vagy lila virágú, nagyon illatos kerti növény. *Falusi kertek kedvelt virága a viola.*
2. (népi) Ibolya vagy más apró kék virágú növény. *Tele van az erdő violával.*
3. (népi) (Kedveskedő megszólításban:) *Tubarózsám, violám!*

✧ Szin: **2.** (népi) *gyöngevirág, kékicske, kék viola* **3.** *virágom, kedvesem*
✧ Táj: **2.** *fánicska, papszakáll, szaszuka*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

viola[2] ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (régi)

1. Vonós hangszer. *Többféle régi vonós hangszert is neveztek violának. A viola da gamba XVI–XVII. századi olasz hangszer volt.*
2. Mélyhegedű. *A műben a viola szólama a legnehezebb.*

✧ Szin: **2.** *brácsa,* (régi) *nagyhegedű, öreghegedű*
✧ Etim: Olasz eredetű nemzetközi szó.

vipera ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. *Viperák*: rövid, zömök testű mérges kígyók családja. *A viperák közül az egyik legismertebb a testén keresztszerű mintát viselő keresztes vipera.*
2. (túlzó) Gonosz, áskálódó nő. *A szomszédasszony valóságos vipera. Kerüld el azt a viperát!*

✧ Szin: **1.** (régi) *kecskekígyó* **2.** (túlzó) *hárpia, áspiskígyó, boszorkány*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

virág ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. A legmagasabb fejlettségű növények szaporító szerve. *A virág átalakult leveles hajtás. A virágból termés fejlődik.*
2. A növénynek feltűnő színű, alakú, rendszerint illatos ilyen része. *Szépen nyílnak a virágai. Adj friss vizet a vágott virágoknak!* • Közmondás: *Aki a virágot szereti, rossz ember nem lehet.*
3. Virágos (általában lágy szárú) dísznövény. *Virágot ültet az erkélyre. Ha elutazol, ki öntözi a virágokat?*
4. Virágot jelképező vagy ábrázoló dísz. *A terítőre virágot hímez. Virágok is lesznek a hímes tojáson?*
5. (választékos) Valakinek, valaminek a legértékesebb része, legerőteljesebb állapota. *A költő szerelmi lírájának legszebb virágaiból olvastak fel a rádióban. Élete virágjában halt meg.*
6. (Szeretett nő megszólításaként:) *„Tavaszi szél vizet áraszt, virágom, virágom”* (népdal).

✧ Szin: **2.** *virágszál* **3.** *szobanövény* **4.** *virágminta* **5.** (választékos) *dísze, színe-java* **6.** *violám, kedvesem*
✧ Táj: **2., 3.** *badár*
✧ Etim: Szóhasadással különült el a → *világ* főnévből.
✧ Ö: búza + virág, gyöngy + virág, harang + virág, hó + virág, jég + virág, kel + virág, mák + virág, nebáncs + virág, szó + virág, tisza + virág

virágének ◆◆ fn

(Régi magyar költészetben:) Szerelmi dal. *A virágénekekben a szerelmest virág képében szólítják meg.*

✧ Etim: Összetétel: → *virág* + → *ének*.

virágkor ◆◆◆ fn (választékos)

Valakinek, valaminek az életében, fejlődésében a leggazdagabb korszak. *Az athéni demokrácia virágkorában alkotott Pheidiász, a híres szobrász.*

✧ Szin: (választékos) *aranykor, fénykor, virágzás*
✧ Ell: *hanyatlás*
✧ Etim: Összetétel: → *virág* + → *kor*.

virágnyelv ◆◆ fn

1. Szerelmi közlésnek valamely virággal vagy annak nevével való kifejezése. *Szerelmének virágnyelven üzent, különféle virágokból kötött csokrot küldött.*
2. Célzások, jelképek általi kifejezésmód. *Beszéljünk nyíltan, hagyjuk a virágnyelvet!*

✧ Etim: Német mintára keletkezett nyelvújítás kori összetétel: → *virág* + → *nyelv*.

virágpor ◆◆◆ fn

A virágok porzóiban nagy tömegben termelődő hím ivarsejt. *A virágport a rovarok vagy a szél viszi rá a termőre.*

✧ Szin: *hímpor,* (idegen) *pollen*
✧ Etim: Összetétel: → *virág* + → *por*.

virágvasárnap ◆◆ fn

A keresztény húsvét előtti vasárnap. *A nagyhét első napja a virágvasárnap, amikor Jézus jeruzsálemi bevonulását ünneplik.* (Határozószó-szerűen:) *Virágvasárnap részt vett a körmeneten.*

✧ Etim: Szláv mintára keletkezett összetétel: → *virág* + → *vasárnap*.

virágzat ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

Közös tengelyen ülő virágok összessége. *Ernyős, fészkes, bugás virágzatot különböztetünk meg.*

✧ Etim: A → *virág* főnév származéka.

virágz|ik ◆◆◆◆◆ ige *virágozni* vagy *~ani*

1. Kinyitja virágát. *Már másodszor virágzik idén az akác.*

2. A fellendülés korát éli. *Virágzik a kereskedelem a piacokon.*

3. Foltokban kiütközik valami, ellep valamit. *A nedves pincében virágzik a penész.* | *Virágzik a Tisza*: rövid ideig élő rovar, a tiszavirág tömegesen ellepi a Tisza folyó felszínét.

✧ Szin: **1.** *kinyílik, kivirul, virágba borul* **2.** *virul, fellendül,* (idegen) *prosperál* **3.** *kiüt, gyöngyözik; beborít valamit*

✧ Ell: **1.** *elhervad* **2.** *hanyatlik*

✧ Etim: A → *virág* főnév származéka.

☝ A *virágoz-* tőváltozat a kijelentő mód, jelen időben ma már ritka (*virágzanak* vagy *virágoznak*). Felszólító módban azonban csak ez használatos: *virágozzon* (vagy ikesen ragozva: *virágozzék*) stb. Feltételes módban ingadozik a használat: *virágoznék* vagy *virágzanék* stb. A múlt időben 3. személyben a *virágzott, virágzottak* a gyakoribb forma, a többi személyben itt is ingadozás mutatkozik. Ható és műveltető alakjai: *virágozhat, virágoztat.* Melléknévi igenévi, melléknévi és főnévi származékai: *virágzó, virágzás.*

virgács ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Egyik végén öszszefogott vesszőnyaláb. *A rossz gyereket virgáccsal fenyítették. A Mikulás aranyozott virgácsa csupán tréfás jelkép.*

2. (népi, régi) Verés. *Haszontalan kölyök! Virgácsot érdemelnél!*

3. (szleng) Női láb. *Klassz virgácsai vannak ennek a csajnak.*

✧ Szin: **1.** *vessző* **2.** (népi, régi) *elnáspángolás* **3.** (szleng) *futómű, alváz*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

virgonc ◆◆ mn *~ak, ~at, ~an* vagy *~ul*

Eleven mozgású. *A naptól felhevült köveken virgonc gyíkok futkosnak. Virgonc kisfiú mászik át a kerítésen.*

✧ Szin: *fürge, mozgékony, élénk, energikus*

✧ Táj: *cservenka*

✧ Ell: *lomha, tunya, lusta*

✧ Etim: A *villong* ige (vö. → *villongás*) *virrog ~ virog* alakváltozatából keletkezett játszi szóképzéssel.

virít ◆◆◆◆ ige *~ani*

1. Éppen virágzik. *Most virít az orgona.*

2. Terület sokféle virággal van borítva. *Szépen virít a nyári rét.*

3. Élénk színével kitűnik. *A búzatábla zöldjében pipacsok virítanak.*

✧ Szin: **1.** *virul, nyílik* **2.** *díszlik* **3.** *kivillan, kirí*

✧ Ell: **1.** *hervad*

✧ Etim: A → *virul* ige *vir-* tövének nyelvújítás kori származéka.

virrad ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Napfelkelte előtt lassan világosodik az ég alja. *Oszlik a sötét, már virrad.* ■ (választékos) *Valami virrad valakire*: valamilyen időszak kezdődik számára. *Szép napok virradnak rá.*

2. Felébred. *Egy szalmakazalban virradtam.* ■ *Valamire virrad*: **a)** ébredéskor valami következik számára. *Hóesésre virradtunk.* **b)** valami történik vele. *Nem tudja, mire virrad.*

✧ Szin: **1.** *hajnalodik, dereng, pirkad,* (választékos) *hajnallik, pitymallik,* (régi) *villámodik* **2.** *kel, ébred*

✧ Táj: **1.** *pitymorodik, vidul*

✧ Ell: **1.** *alkonyodik, szürkül, esteledik* **2.** *lefekszik, elalszik*

✧ Etim: A → *virág* főnév, illetve a → *virít*, → *virraszt*, → *virul* igék *vir-* tövének származéka.

virradat ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Az a napszak, amikor virrad. *Virradatkor kelt, hogy lássa, hogyan lesz az éjszakából nappal.*

2. (választékos) Jobb korszak kezdete. *Közeleg a virradat, egy szebb kor hajnala.*

✧ Szin: **1.** *pirkadat, hajnal,* (népi, választékos) *pitymallat,* (választékos) *hajnalhasadás,* (régi) *korány, napkelet*

✧ Táj: **1.** *pitymalaty*

✧ Ell: *alkonyat, naplemente, szürkület*

✧ Etim: A → *virrad* ige származéka.

virraszt ◆◆◆◆ ige *~ani*

1. Ébren töltik az éjszakát. *Őrszemek virrasztanak a kapu két oldalán.*

2. (népi vagy választékos) Halott mellett szertartásszerűen imádkozva, énekelve, ébren tölti az éjszakát. *Halottat virrasztanak a szomszédban, áthallatszik a siratóének.*

✧ Szin: **1.** *éjszakázik,* (régi) *vigyáz*

✧ Táj: **1.** *bertáfol* **2.** *siratozik*

✧ Etim: A → *virág* főnév, illetve a → *virít*, → *virrad*, → *virul* igék *vir-* tövének származéka.

virsli ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

Darált marha-, sertés- vagy baromfihúsból készült, vékony bélbe töltött, főzve fogyasztott, kolbászforma húsáru. *Hogyan kéred a virslit, mustárral vagy tormával?*

✧ Szin: (Fv bizalmas) *párki,* (Ka bizalmas) *szoszisziki,* (Mv, Dv bizalmas) *hrenovka,* (Őv bizalmas) *frankfurter*

✧ Etim: Német jövevényszó.

virtuális ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an* (idegen)

1. Látszólagos, elképzelt, nem valóságos. *A gyerekek egész virtuális mesevilágot tudnak létrehozni játék közben.*

2. Számítógéppel létrehozott. *A film virtuális valósága megtévesztően hasonlít a valódi élethez, pedig minden kockája számítógéppel készült.*

3. (Tudományban:) Lehetőségként létező. *Virtuálisan a párhuzamosok találkoznak a végtelenben.*

✧ Szin: **1.** *képzeletbeli* **2.** *számítógépes, gépi, művi* **3.** *lappangó, lehetséges*

✧ Ell: *valódi, valóságos, valós*

✧ Etim: Latin eredetű nemzetközi szó.

virtus ◆◆◆◆ fn –, *~t, ~a*

1. (népi, kissé rosszalló) Feltűnésvágy. *Virtusból megevett húsz palacsintát.*

2. (bizalmas) Merészség, ügyesség. *Nem a túlerő, hanem a virtus győzött.*

3. (választékos, régi) Erény. *Katonai virtusból párbajozott a hölgy tisztességéért.*

✧ Szin: **2.** *bátorság* **3.** *érdem, tisztesség, vitézség*

✧ Ell: **1.** *óvatosság* **2.** *gyávaság*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

virtuskod|ik ◆ ige *~ni* (bizalmas)

Erejét, ügyességét fitogtatja. *Szeret virtuskodni, mint a legtöbb kamaszfiú a társai előtt.*

✧ Szin: *hősködik,* (bizalmas) *legénykedik,* (választékos) *hetvenkedik* • (szleng) *Adja a bankot.*

✧ Etim: A → *virtus* főnév származéka.

virul ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (Növény, illetve ezzel borított nagyobb terület) tele van virággal. *Virul a mandula. Virul a határ piros, kék, sárga virágok borítanak mindent.*

2. Kedvező helyen jól fejlődik. *Az erdőszélen szépen virul a csalán.*

3. Szépsége teljében van. *Hogy virul ez a lány!*

4. Jól működik. *A vállalat virul, megint nyereséggel zártuk az évet.*

✧ Szin: **1.** *virít, zöldell, pompázik* **2.** *burjánzik* **4.** (idegen) *prosperál*

✧ Ell: **1.** *hervad* **2.** *pusztul* **3.** *csúnyul* **4.** *hanyatlik*

✧ Etim: A → *virág* főnév, illetve a → *virít*, → *virrad*, → *virraszt* igék *vir-* tövének származéka.

vírus ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. A legkisebb s ezért a legnehezebben felderíthető kórokozó. *Az AIDS vírusa ellen egyelőre nincs orvosság.*

2. Számítógépes program, amely képes más programokat leállítani, adattárakat megsemmisíteni. *A vírus tönkretette az egész rendszert.*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

visel ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (Öltözéket, díszt) magán hord. *Az idős úr sötét öltönyt és puhakalapot viselt. A középkori lovagok nehéz páncélzatot viseltek. Ruháján szép ékkövet viselt.*

2. (választékos) (Magzatot) méhében hord. *Magzatát három hónapja viseli.*

3. (Terhet, kockázatot) vállal. *Ki viseli ezért a felelősséget? Megadással viseli a sorscsapásokat.* ■ *Gondját viseli valakinek* vagy *gondot visel valakire*: ellátja a szükséges dolgokkal, illetve vigyáz rá. *Viseld gondját a gyereknek!* | *Szívén visel valamit*: a magáénak tekinti. *Szívén viseli a barátai problémáit, és mindenkin segít, ha tud.*

4. (Címet, rangot, nevet) megszerez és használ. *Életében sok címet, rangot viselt. Anyja nevét viseli. Fontos hivatalt visel.*

5. Háborúban áll valakivel. *Hadat viselnek ellenünk.*
6. (Jel) szembetűnően rajta van valamin. *Az épület magán viseli a korszak jellegzetességeit.*
7. *Valahogyan viseli magát*: így viselkedik. *Hogyan viseli magát a gyerek? Jól viselte magát a nagymamánál.*
✧ Szin: **3.** *tűr, elszenved, kibír* **6.** *hord* • **1.** *Jár valamiben.*
✧ Etim: A → *visz* ige *vi-* tőváltozatának származéka.
✧ Ö: kép + visel

viselet ⬥⬥⬥⬥ fn *~ek, ~et, ~e*
1. Az a tény, hogy valamit ruhaként viselnek. *A nadrág viselete nők körében is általánossá vált.*
2. Az öltözködés hagyományos módja. *A régi paraszti viselet tájanként különbözik.*
✧ Szin: **1.** *hordás* **2.** *népviselet*
✧ Etim: A → *visel* ige származéka.
✧ Ö: maga + viselet

viselked|ik ⬥⬥⬥⬥⬥ ige *~ni*
1. Valamilyen magatartást tanúsít. *Illetlenül, kihívóan viselkedik. Bátran viselkedett, megvédte a testvérét.*
2. Valaminek a hatására változást mutat. *Alacsony hőmérsékleten másképp viselkednek a fémek: például jobban vezetik az elektromosságot.*
✧ Szin: **1.** *viseli magát* **2.** (idegen) *reagál*
✧ Etim: A → *visel* ige nyelvújítás kori származéka.

viselős ⬥⬥ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en*
1. (népi, bizalmas) Terhes. *Viselős nő szállt fel, átadjuk a helyünket.*
2. (választékos) *Valamivel viselős*: magában rejt valamit. *Gondokkal, de reményekkel is viselős ez a kor.*
✧ Szin: **1.** *állapotos, másállapotban levő,* (választékos) *várandós* **2.** *telt, terhelt* • **1.** *Gyermeket vár. Anyai örömök elé néz. Várja a gólyát. Áldott állapotban van.*
✧ Táj: **1.** *hasas, boldogállapotos*
✧ Etim: A → *visel* ige származéka.

viseltes ⬥⬥ mn *~ek, ~t* vagy *~et, ~en*
Elnyűtt, kopott. *Olyan viseltes ez a zakó, vehetnél helyette egy újat!*
✧ Szin: *kopottas, elhasznált, viharvert,* (bizalmas) *lestrapált*
✧ Táj: *keshedt*
✧ Ell: *új, vadonatúj*
✧ Etim: A → *visel* ige származéka.

viseltet|ik ⬥⬥ ige *~ni* (választékos)
Valamilyen érzelmet tanúsít másokkal szemben. *Nagy türelemmel viseltetik embertársai iránt.*
✧ Szin: *érez,* (választékos) *valamit táplál valaki iránt*
✧ Etim: A → *visel* ige származéka.

visít ⬥⬥⬥⬥ ige *~ani*
Kellemetlenül éles, magas hangot hallat. *Éhesek a malacok, azért visítanak.* • Szólás: *Úgy visít, mintha nyúznák.*
✧ Szin: *sivít, sipít, visong*
✧ Táj: *nyévog*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó, töve azonos a → *visong* ige tövével.

viskó ⬥⬥⬥ fn *~k, ~t, ~ja* (rosszalló)
Nyomorúságos, alacsony lakóház. *A szegény, öreg néni a falu végén egy viskóban lakott.*
✧ Szin: *kunyhó, vityilló,* (népi) *kalyiba,* (bizalmas) *kulipintyó*
✧ Táj: *huruba, kuszlik*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán szlovák vagy ukrán jövevényszó.

visong ⬥⬥ ige *~ani*
Rövid, visító hangokat hallat. *A gyerek az ajándékot meglátva visongani kezdett örömében.*
✧ Szin: *sikongat*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó, töve azonos a → *visít* ige tövével.

visz ⬥⬥⬥⬥⬥ ige *vinni*
1. Valamit tartva távolodva halad. *A hátán viszi a zsákot. Poroszlók! Vigyétek erőszakkal a tömlöcbe!*
2. Magával ragad, eltávolít valamit, valakit. *Az áramlat viszi a hajót. Viszik a tűzifát az erdőből. Vidd innen azt a kutyát!* ▪ (bizalmas) *Vigyen el az ördög!*: takarodj.
3. (Kártyajátékban nagyobb értékű lap kisebb értékű lapot) üt. *A kilences viszi a nyolcast.*
4. Valahova juttat valakit. *Katonának viszik a háborúba.*
5. (Hozzájárulásként) juttat valamit valahova. *Segítséget visz a rászorulóknak.*
6. (Hírt) tudomására hoz valakinek. *Hírt visz a győzelemről.*
7. Valamilyen állapotba juttat valakit, valamit. *Mesterségét tökélyre vitte. Ne vidd túlzásba!* ▪ *Viszi valamire*: elér valamit. *Egész életében nem vitte semmire. Még sokra viheti.*
8. Valamire késztet, ösztönöz valakit. *A nyomor vitte a bűnbe.*
9. (Ügyet) valaki elé terjeszt. *Bíróságra vitte a dolgot.*

10. *Színpadra* vagy *színre visz valamit*: színpadra alkalmazza, illetve bemutatja. *Színpadra vitték Katona eddig ismeretlen drámáját.* | *Filmre visz valamit*: filmet készít belőle. *Filmre vitték Kosztolányi Esti Kornélját.*

11. (Út, nyílás) vezet valahova. *Melyik út visz a temetőbe?*

12. (bizalmas) *Viszi a hangot, a szót*: a beszélgetést irányítja. *Mindig ő viszi a hangot a társaságban.*

13. (kissé régi) (Üzletet, ügykört, háztartást) irányít. *Férje halála után az özvegy viszi a boltot. Régebben nagy házat, francia konyhát vittek.*

14. (népi) (Tagadó alakban:) *Nem viszi már sokáig*: nemsokára meghal.

✧ Szin: **1.** *hord, cipel, hurcol* **2.** *sodor, szállít* **5.** *ad* **6.** *továbbít* **8.** *rábír, kényszerít* **11.** *nyílik, halad* **13.** *kormányoz, igazgat*

✧ Ell: **1., 2.** *hoz*

✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.

✧ Ö: keresztül + visz, véghez + visz

☝ A *visz* ige ragozásában és képzésében többféle tövet használunk: *visz-, vi- (ví-), vin-, viv-*. A *visz* csak a kijelentő mód, jelen időben fordul elő, alanyi és tárgyas ragozásban egyaránt: *viszek – viszem, viszel – viszed* stb. Tárgyas ragozásban a többes szám 1. személyben hosszú *ssz*-t ejtünk és írunk: *visszük*. Az egyes szám 3. személyű *viszen* alak elavult, illetve tájnyelvi. A *vi- (ví-)* tövet felszólító módban és a múlt időben használjuk: *vigyek – vigyem, vigyél* vagy (régiesen, választékosan) *vígy – vigyed* vagy *vidd, vigyen – vigye* stb. Múlt idejű alakok: *vittem, vittél – vitted, vitt – vitte* stb. A befejezett melléknévi igenév: *vitt (a piacra vitt tojás).* – Szintén a *vi- (ví-)* tő szerepel az ige ható és műveltető alakjaiban, valamint a határozói igenévben: *vihet, vitet, víve;* továbbá a *vitel* főnévi származékban. A *vin-* tő feltételes módban és a főnévi igenévben használatos: *vinnék – vinném* stb.; *vinni*. A *viv-* tőből képezzük a folyamatos melléknévi igenevet: *vivő*, valamint a *vivés* főnevet.

viszály ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* (választékos)

1. Ellenségeskedés, vita. *Az örökség miatt viszály támadt a testvérek között.*

2. (régi) Viszontagság, baj. *„És annyi balszerencse közt, Oly sok viszály után…”* (Vörösmarty M.: Szózat).

✧ Szin: **1.** *háborúskodás, torzsalkodás* **2.** *szerencsétlenség, megpróbáltatás*

✧ Táj: **1.** *átavita* **2.** *aj-baj, ügy-baj*

✧ Etim: Nyelvújítás kori elvonás a → *viszálykodik* igéből.

viszálykod|ik ◆ ige *~ni* (választékos)

Ellenségeskedik. *A két nép évszázadok óta viszálykodik, örökösen gyilkolják egymást.*

✧ Szin: *háborúskodik,* (választékos) *torzsalkodik, hadakozik*

✧ Táj: *berzenkedik*

✧ Ell: *kibékül,* (választékos) *megbékül, megbékél*

✧ Etim: A → *vissza* határozószóból képzett, régi nyelvi *visszál* ‘ellenkezőjére fordít, megváltoztat’ ige származéka.

viszket ◆◆◆ ige *~ni*

1. *Viszket (valamije)*: teste valamelyik részén viszketést érez. *Hol viszket? Az orrom viszket. Talán a szúnyogcsípés viszket, az okozza a viszketést.*

2. (Kifejezésekben:) ■ *Viszket a talpa*: táncolni szeretne. | *Viszket a tenyere*: nagyon szeretne megpofozni valakit. | (bizalmas) *Viszket a feneke*: nyugtalan, szemtelen. ● Szólás: *Viszket a bal tenyerem, pénzhez jutok.*

✧ Szin: **1.** *bizsereg*, (régi) *csiklandik*

✧ Táj: *bizserékel, bizserél*

✧ Etim: A → *viszolyog* ige tövével esetleg összefüggő, talán hangutánzó-hangfestő eredetű szótő származéka.

viszketegség ◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

1. Kóros viszketés. *Bőrbetegsége viszketegséget okoz.*

2. Nyugtalanító vágy, ösztön. ■ *Feltűnési viszketegségben szenved*: betegesen szeret feltűnni.

✧ Etim: A → *viszket* ige *viszketeg* származékának továbbképzett alakja.

viszolyog ◆◆◆ ige *~ni* (választékos)

Erősen vonakodik, irtózik valamitől. *Viszolyog a piszkos házi munkától. Viszolyog a békáktól.*

✧ Szin: *idegenkedik, undorodik, ódzkodik,* (bizalmas) *fázik*

✧ Ell: *vonzódik, ragaszkodik valamihez*

✧ Etim: A → *viszket* ige tövével esetleg összefüggő, talán hangutánzó-hangfestő eredetű szótő származéka.

viszonosság ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. (választékos) Kölcsönösség. *Nincs meg közöttük a viszonosság, egyikük mindig több áldozatot hoz.*

2. (hivatalos) Két ország polgáraira vonatkozó jogok kölcsönös biztosítása. *A két szomszédos ország között viszonosság van.*

✧ Szin: (idegen) *reciprocitás*

✧ Etim: A régi nyelvi *viszon* ‘vissza; ismét’ határozószó származéka. A *viszon* a → *vissza* határozószó ismeretlen eredetű *visz- ~ vissz-* tövének megszilárdult ragos alakulata.

viszonoz ◆◆◆◆ ige *~ni*

Cselekvésre hasonló cselekvéssel válaszol. *A törődést hálával viszonozza. Szeretném a szívességét viszonozni valamivel.*

✧ Szin: *kiegyenlít, meghálál,* (választékos, idegen) *honorál,* (régi, idegen) *revanzsál*

✧ Táj: *visszaszolgál*

✧ Etim: A régi nyelvi *viszon* ‘vissza; ismét’ határozószó nyelvújítás kori származéka. A *viszon* a → *vissza* határozószó ismeretlen eredetű *visz- ~ vissz-* tövének megszilárdult ragos alakulata.

viszont I. ◆◆◆◆◆ hsz

1. Hasonlóképpen. *Jó étvágyat! Viszont!*
2. (ritka) Kölcsönösen. *Az egyik üt, a másik viszont.*
✧ Szin: **1.** *viszonzásul,* (régi) *viszontag*
✧ Etim: A régi nyelvi *viszon* ‘vissza; ismét’ határozószó megszilárdult ragos alakulata. A *viszon* a → *vissza* határozószó ismeretlen eredetű *visz- ~ vissz-* tövének megszilárdult ragos alakulata.

viszont II. ◆◆◆◆ ik
1. Valamit viszonozva. *Viszontszeret. Boldogtalan, mert nem szeretik viszont.*
2. Újból, ismét. *Viszontlát. Húsz év múlva látták viszont egymást.*
✧ Etim: A régi nyelvi *viszon* ‘vissza; ismét’ határozószó megszilárdult ragos alakulata. A *viszon* a → *vissza* határozószó ismeretlen eredetű *visz- ~ vissz-* tövének megszilárdult ragos alakulata.

viszont III. ◆◆◆◆ ksz
Ellenben. *Én megyek, te viszont maradsz.*
✧ Szin: *pedig, ellenkezőleg, ezzel szemben*
✧ Ell: *és, valamint*
✧ Etim: A régi nyelvi *viszon* ‘vissza; ismét’ határozószó megszilárdult ragos alakulata. A *viszon* a → *vissza* határozószó ismeretlen eredetű *visz- ~ vissz-* tövének megszilárdult ragos alakulata.

viszontagság ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a* (választékos)
Megpróbáltatás, kalandos élmény. *Sok viszontagságon ment keresztül. Elmesélte az utazás viszontagságait.*
✧ Szin: *nehézség, kellemetlenség,* (választékos) *kellemetlenség, hányódás, hányattatás*
✧ Ell: *gondtalanság, nyugalom*
✧ Etim: A → *viszont* határozószó régi nyelvi *viszontag* ‘hasonlóképpen, kölcsönösen’ származékának továbbképzett alakja.

viszontlátás ◆◆◆ fn
Az a tény, hogy valakit viszontlátnak. *Örült a viszontlátásnak.* (Elköszönésként:) *Viszontlátásra! A viszontlátásra!*
✧ Szin: (bizalmas, köszönés) *viszlát*
✧ Etim: Német mintára keletkezett összetétel: → *viszont* + → *látás*.
☝ A *viszontlátásra!* a nem tegező viszonyban levők általános elköszönő formulája. Névelővel választékosabb, megszólítással még udvariasabb: *a viszontlátásra! a viszontlátásra, tanár úr!* A bizalmas jellegű rövidített formák baráti körben használhatók, idegenekkel, különösen idősebbekkel szemben udvariatlanok: *viszontlátás, viszlátás, viszlát.*

viszony ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. Személyek közti valamilyen kapcsolat. *Közvetlen, baráti viszonyban vannak. Nincsenek köszönő viszonyban.*
2. Házasságon kívüli nemi kapcsolat. *Viszonya van azzal a fiatal lánnyal.*
3. (hivatalos) Közösségek közti, valamint a közösség és az egyén közti kapcsolat. *Diplomáciai viszonyban áll a két ország. A kormány és az állampolgárok viszonya nem felhőtlen.*
4. *Viszonyok*: körülmények. *Az éghajlati viszonyok kedvezőek. Rossz anyagi viszonyok között él.*
5. (választékos) Jelenségek, fogalmak egymásra vonatkozása. *Bonyolult kérdés a tudás és az érvényesülés viszonya.* (Nyelvtanban:) *Az alany és az állítmány viszonya az újabb felfogások szerint alárendelő.*
✧ Szin: **1.** *érintkezés, ismeretség,* (idegen) *nexus* **2.** *kaland,* (idegen) *flört, liezon* **4.** *helyzet, adottság* **5.** *viszonylat, vonatkozás,* (idegen) *reláció*
✧ Etim: Nyelvújítás kori elvonás a szintén nyelvújítási, régi nyelvi *viszonyol* ‘viszonoz’ és *viszonyos* ‘kölcsönös; visszhangzó; viszonylagos szavakból, melyek a régi nyelvi *viszon* ‘vissza; ismét’ származékai (vö. → *viszont*).
✧ Ö: munka + viszony

viszonyít ◆◆◆◆ ige *~ani* (választékos)
Összehasonlít valamit valamivel. *A dolgot nincs mihez viszonyítani. A körülményekhez viszonyítva jól van.*
✧ Szin: *szembeállít valamivel*
✧ Etim: A → *viszony* főnév származéka.

viszonylag ◆◆◆◆ hsz
Aránylag. *A beteg viszonylag jól érzi magát, különösen a tegnapi rosszulléthez képest.*
✧ Szin: *többé-kevésbé,* (idegen) *relatíve*
✧ Etim: A → *viszony* főnév megszilárdult ragos alakulata.

viszonylat ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
1. Összefüggés. *Nemzetközi viszonylatban is jelentősek az eredmények.*
2. (hivatalos) Valamely útvonalon közlekedő járat. *Az autóbusz-közlekedésben néhány viszonylatot törölni kell.*
✧ Szin: **1.** *viszony, vonatkozás,* (idegen) *reláció*
✧ Etim: A → *viszony* főnév származéka.

viszonyl|ik ◆◆ ige *~ani*
1. Valamilyen viszonyban van. *Hogyan viszonylanak egymáshoz az árak és a bérek?*
2. (Matematikában:) Aránylik. *Úgy viszonylik a 7 az 1-hez, mint a 21 a 3-hoz.*
3. (bizalmas) Viszonyul. *A megkérdezettek többsége rosszul viszonylik a kérdőívhez.*
✧ Szin: **3.** *hozzááll*
✧ Etim: A → *viszony* főnév származéka.

viszonyul ◆◆◆ ige *~ni*

1. Valamilyen magatartást tanúsít valakivel, valamivel szemben. *Rosszul viszonyul az új helyzethez.*
2. Valamilyen viszonyban van. *Hogy viszonyulnak egymáshoz az adók és a szolgáltatások?*
✧ Szin: **1.** *hozzááll* **2.** *viszonylik*
✧ Etim: A → *viszony* főnév származéka.

vissza I. ◆◆◆◆◆ hsz
1. Oda, ahol azelőtt volt. *Elindult vissza a helyére. Ne arra, vissza, az ellenkező irányba!* (Kézbesíthetetlen küldemény postai megjegyzéseként:) *Vissza a feladónak.*
2. Egy korábbi időszakba. *Nem mehetünk vissza a középkorba.*
3. (bizalmas) ■ *Vissza van*: **a)** el van maradva. *Nagyon vissza van a munkában.* **b)** hátravan. *Vissza van még a neheze.*
✧ Szin: **1., 2.** *hátrafelé, visszafelé,* (Őv bizalmas) *curükk*
✧ Ell: **1., 2.** *előre*
✧ Etim: A → *viszont* határozószó tövével azonos, ismeretlen eredetű szótő megszilárdult ragos alakulata.

vissza II. ◆◆◆◆◆ ik
1. Előző(leg elhagyott) helyre. *Visszamegy, visszatér, visszarak. A játékot a helyére rakta vissza.*
2. Maga mögött hagyott személynek. *Visszaint, visszakiált, visszaszól. Nem szóltam vissza neki, hogy siessen.*
3. Az ellenkező irányba. *Visszahat, visszafordít, visszarántott. Az öngyilkost a szakadék széléről rántotta vissza.*
4. Valamit megakadályozva. *Visszafog, visszafojt, visszaver. Az ostromlókat néhány óra alatt verték vissza.*
5. Korábbi dologra, időre. *Visszaemlékszik, visszagondol, visszamereng. A gyerekkorára szívesen gondol vissza.*
6. Valamit újból előidézve. *Visszaállít, visszaperel, visszaszerez. A kölcsönadott könyvet vissza kell szereznem.*
7. Valamit ellenőrzésül megismételve. *Visszakeres, visszakövetkeztet, visszahallgat. A kazettáról hallgattuk vissza a felvételt.*
8. Valamit viszonozva. *Visszainteget, visszahív, visszaköszön. Most már vissza sem köszön az undok szomszéd.*
9. (Meglepetés kifejezésére:) • Szólás: *Odavagyok meg vissza.*
✧ Ell: *oda*
✧ Etim: A → *viszont* határozószó tövével azonos, ismeretlen eredetű szótő megszilárdult ragos alakulata.
✧ Ö: össze + vissza

visszabeszél ◆ ige ~*ni*
Felesel. *Ez a szemtelen gyerek már megint visszabeszél.*
✧ Szin: *visszavág,* (durva) *visszapofázik*
✧ Táj: *visszafelel*
✧ Etim: Igekötős ige: → *vissza* + → *beszél*.

visszacsinál ◆◆ ige ~*ni* (bizalmas)
Semmissé tesz valamit. *A szerződést megkötöttük, azt már nem lehet visszacsinálni.*
✧ Szin: *megsemmisít, érvénytelenít;* (rosszalló, bizalmas) *visszatáncol*
✧ Ell: *érvényesít, érvényre juttat*
✧ Etim: Igekötős ige: → *vissza* + → *csinál*.

visszaél ◆◆◆◆ ige ~*ni*
1. (rosszalló) *Visszaél valamivel*: **a)** más kárára kihasználja. *Nem akarok visszaélni a helyzettel.* **b)** helytelenül használ. *Visszaél a tehetségével.*
2. (választékos, ritka) Képzeletben újra átél valamit. *„Mily pantheizmus játszik egyre vélem, hogy századok emlékét visszaélem?”* (Kosztolányi D.: Szeptemberi áhítat)
✧ Szin: **1.** (rosszalló) *kiszipolyoz valakit* **2.** *felidéz, újraél*
✧ Etim: Igekötős ige: → *vissza* + → *él*[1].

visszaes|ik ◆◆◆◆ ige ~*ni*
1. Előbbi helyére esik. *A bogár felfelé kapaszkodott a befőttesüveg falán, de minduntalan visszaesett az üveg aljára. A feldobott kő visszaesik a földre.*
2. Állapota ismét rosszabbra fordul. *Úgy látszott, hogy már felgyógyult, de visszaesett. Nem segít rajta az elvonókúra, mindig visszaesik.*
3. Jelentékenyen csökken. *Amióta megdrágultak a tejtermékek, a sajtfogyasztás visszaesett.*
✧ Szin: **1.** *visszahullik, visszapottyan* **2.** *rosszabbodik, súlyosbodik* **3.** *megcsappan, megfogyatkozik*
✧ Ell: **1.** *felemelkedik* **2.** *javul, gyógyul* **3.** *növekszik, emelkedik*
✧ Etim: Igekötős ige: → *vissza* + → *esik*.

visszafizet ◆◆◆◆ ige ~*ni*
1. (Kölcsön) kapott pénzt visszaad. *Visszafizettük a tartozásunkat a banknak.*
2. Valamiből megtérül a belefektetett pénz, energia stb. *A föld visszafizette a vetőmagot, idén szép termésünk volt.*
3. Jó vagy rossz cselekedetet hasonlóval viszonoz. *Visszafizette a segítségemet a szomszédasszony: most ő vigyázott az én gyerekeimre.*
✧ Szin: **1.** *megad, megfizet, törleszt, kiegyenlít, megtérít, leró* **2.** *megszolgál, megtérít* **3.** *megszolgál, meghálál*
✧ Ell: **1.** *tartozik, adós marad* **2., 3.** *adós marad*
✧ Etim: Igekötős ige: → *vissza* + → *fizet*.

visszakoz|ik ◆◆ ige ~*ni*
1. (Katonaságnál:) Vezényszóra végzett mozdulat után előbbi helyzetébe visszatér. *Feküdj! Föl! Visszakozz!*

2. Meggondolja magát, nem folytatja, amit elkezdett. *Vállalta a munkát, de az utolsó pillanatban visszakozott.*
✧ Szin: **2.** *meghátrál,* (bizalmas) *visszatáncol,* (idegen) *retirál*
✧ Táj: **2.** *humikol*
✧ Etim: A → *vissza* határozószó származéka.

visszalép ⬥⬥⬥⬥ ige *~ni*
1. Hátrafelé lép. *Óvatosan visszalépett az ablakpárkányról.*
2. Előbbi pozíciójába, helyére áll. *A katona visszalépett a sorba. Két év múlva visszalépett a horgászszövetségbe.*
3. (választékos) Lemond valamiről, amit előzőleg vállalt. *Az egyik jelölt visszalépett a polgármester-választáson.*
✧ Szin: **1.** *visszahúzódik, hátrál* **2.** *újra belép* **3.** (hivatalos) *eláll valamitől*
✧ Etim: Igekötős ige: → *vissza* + → *lép*[1].

visszamarad ⬥⬥ ige *~ni*
1. (bizalmas) Távozó személyek után ott marad. *Mindenki elment, csak mi maradtunk vissza.*
2. (bizalmas) Haladó személyektől lemarad. *Visszamaradt, mert nem tudta tartani a lépést a többiekkel.*
3. (Fejlődésben, haladásban) elmarad. *Ez a fa visszamaradt a fejlődésben. Visszamarad a tanulásban a sok betegség miatt.*
4. (bizalmas) Kifizetetlen marad, illetve megmarad. *Az adósságból visszamaradt még néhány ezer forint. A kiárusítás után is visszamarad néhány eladhatatlan holmi.*
5. Valaminek a következményeként megmarad. *Ez a remegés a betegségéből maradt vissza. Visszamaradt benne a méltatlan bánásmód miatti keserűség.*
✧ Szin: **1., 2.** *hátramarad* **3.** *elsatnyul* • **4.** *A nyakán marad.*
✧ Táj: **3.** *csökik*
✧ Etim: Igekötős ige: → *vissza* + → *marad*.

visszamenőleg ⬥⬥⬥ hsz
Visszafelé számítva. *A fizetésemelést januárig visszamenőleg kapják meg a dolgozók.*
✧ Szin: *pótlólag, utólag*
✧ Ell: *előre*
✧ Etim: A *visszamegy* igekötős ige (→ *vissza* + → *megy*) *visszamenő* származékának megszilárdult ragos alakulata.

visszamond ⬥⬥⬥ ige *~ani*
1. (ritka) Megismétel valamit. *A papagáj visszamondja, amit mondtál.*
2. (rosszalló) (Bizalmas közlést) elárul annak, akire vonatkozik. *Mondok valamit a barátnődről, de vissza ne mondd neki!*
3. (bizalmas) Lemond valamit. *Visszamondta a megbeszélést.*
✧ Szin: **1.** *utánoz* **2.** (rosszalló) *visszapletykál* **3.** *visszavon, eláll valamitől*
✧ Ell: **3.** *kitart valami mellett*
✧ Etim: Igekötős ige: → *vissza* + → *mond*.

visszás ⬥⬥⬥ mn *~ak, ~at, ~an*
Szokatlan, fonák. *Visszás helyzet, nem utasíthatja vissza a főnöke kérését.*
✧ Szin: *rendellenes, feszélyező,* (bizalmas) *zsenánt*
✧ Etim: A → *vissza* határozószó származéka.

visszasír ⬥⬥ ige *~ni*
Visszakíván valakit, valamit. *Még visszasírnál, amikor már nem leszek. Visszasírja a múltat.*
✧ Etim: Igekötős ige: → *vissza* + → *sír*[1].

visszaszív ⬥⬥ ige *~ni*
1. (ritka) Újra beszív valamit. *Kifújta, majd visszaszívta a rágógumit.*
2. (bizalmas, rosszalló) (Kimondott dolgot) érvénytelenít. *Legszívesebben visszaszívná, amit mondott.*
✧ Szin: **2.** *visszavon, hatálytalanít;* (bizalmas) *visszatáncol,* (idegen) *retirál*
✧ Etim: Igekötős ige: → *vissza* + → *szív*[1].

visszatáncol ⬥⬥ ige *~ni*
1. (ritka) Táncolva visszatér. *A párok visszatáncolnak a helyükre.*
2. (bizalmas) Visszakozik, meggondolja magát. *Megígérted, most már nem táncolhatsz vissza.*
✧ Szin: **2.** *visszalép, meghátrál; visszavon valamit,* (bizalmas) *visszaszív* • **2.** *Visszavonja a szavát.*
✧ Ell: **2.** *tartja magát valamihez*
✧ Etim: Igekötős ige: → *vissza* + → *táncol*.

visszatart ⬥⬥⬥⬥ ige *~ani*
1. Nem enged valamit továbbmozdulni, valakit továbblépni. *Tartsd vissza az eldőlni készülő létrát! Ha menni akarsz, nem tartalak vissza.*
2. Megakadályoz valakit tettében. *A halálbüntetés veszélye nem tartja vissza a gyilkost, hogy újra öljön.*
3. Elhárít valamit. *Kardjával visszatartotta a csapást.*
4. Visszafojt valamit. *A tüsszentést nehéz visszatartani.*
5. Nem ad ki valamit. *Fizetése egy részét visszatartják tartozása miatt.*
✧ Szin: **1.** *visszahúz, feltartóztat* **2.** *meghiúsít valamit* **3.** *felfog, gátol* **4.** *elnyom,* (bizalmas) *lenyel* **5.** *lefog, letilt*
✧ Táj: **1.** *tartogat*
✧ Ell: **1.** *elenged* **2.** *elősegít* **4.** *kienged* **5.** *kiad, kifizet*

✧ Etim: Igekötős ige: → *vissza* + → *tart*.

visszataszító ◆◆◆ mn ~*k* vagy ~*ak*, ~*t*, ~*n* vagy ~*an* (választékos)
1. Ellenszenves, undorító. *A visszataszító külső sokszor jó szívet takar.*
2. Gyűlöletes, felháborító. *Visszataszító gaztettet követett el.*
✧ Szin: **1.** *gusztustalan, rusnya, ronda, förtelmes* **2.** *szörnyű, gyalázatos* • **1.** *Megfekszi valakinek a gyomrát. Nem lehet kibírni még a szagát sem. Tenyérbe mászó.*
✧ Táj: **1.** *csoroj*
✧ Ell: **1.** *vonzó, kellemes*
✧ Etim: A *visszataszít* igekötős ige (→ *vissza* + → *taszít*) származéka.

visszatetsző ◆◆ mn ~*k* vagy ~*ek*, ~*t*, ~*n* vagy ~*en* (választékos)
Ellenkezést, idegenkedést keltő. *Van néhány visszatetsző szokása.*
✧ Szin: *ellenszenves, kellemetlen, taszító,* (idegen) *antipatikus* • *A hideg lel valakit valakitől, valamitől.* (bizalmas) *Olyan, mint a meggymag: kiköpni való.*
✧ Ell: *kellemes, vonzó,* (idegen) *szimpatikus*
✧ Etim: Összetétel; → *vissza* igekötő + *tetsző*: a → *tetszik* ige származéka.

visszautasít ◆◆◆◆ ige ~*ani*
1. Elutasít valakit. *Hiába kértem, kereken visszautasított.*
2. Nem fogad el valamit. *Visszautasította az ajánlatot. Visszautasították a kérelmét.*
3. Tiltakozik valami ellen. *A leghatározottabban visszautasítom a vádat.*
✧ Szin: **1.** *kikosaraz,* (bizalmas) *leráz,* (idegen) *rekuzál* **2.** *elhárít* **3.** *kikéri magának*
✧ Ell: **2.** *teljesít; együttműködik valakivel*
✧ Etim: Igekötős ige: → *vissza* + → *utasít*.

visszavág ◆◆◆ ige ~*ni*
1. Támadást viszonoz. *A vívó védett és visszavágott.* (átvitt) *A szemrehányásra sértéssel vágott vissza.*
2. (Sportban:) Elszenvedett vereség után legyőzi ellenfelét. *A csapat visszavágott.*
3. (Hajtást) visszametsz. *Egyes szőlőfajtákat erősen vissza kell vágni, hogy jól teremjenek.*
4. (bizalmas) Durván visszadob valamit előbbi helyére. *A papucsot visszavágta a szekrénybe.*
5. (bizalmas) Elutasít valamit. *Visszavágták a beadványt.*
✧ Szin: **1.** *visszaüt;* (idegen) *riposztoz* **3.** *visszanyes, lecsonkol* **4.** *visszahajít* **5.** *visszautasít*
✧ Táj: **3.** *tetejez*
✧ Ell: **5.** *elfogad*
✧ Etim: Igekötős ige: → *vissza* + → *vág*.

visszavet ◆◆ ige ~*ni*
1. (választékos) Újra bedob valamit valahova. *A horgot visszavetette a vízbe.*
2. (Támadást) visszaver . *A gyalogság rohamát visszavetettük.*
3. Hátráltat valakit. *Az elszenvedett kudarc visszavetette a fejlődésben.*
4. (Kérdésre) gyorsan válaszol valamit. *Mi köze hozzá? – vetette vissza.*
5. (ritka) Hazavet valakit. *Korán elment, s csak az esti harangszó vetette vissza.*
✧ Szin: **1.** *visszadob, visszahajít* **2.** *megállít, feltartóztat, megfutamít* **3.** *visszafog, gátol*
✧ Etim: Igekötős ige: → *vissza* + → *vet*.

visszavonul ◆◆◆◆ ige ~*ni*
1. Meghátrál valami előtt. *A sereg a túlerő elől kénytelen visszavonulni.*
2. (választékos) Csöndes, nyugodt helyre megy. *Ha egyedül akar lenni, visszavonul a dolgozószobájába, ahol senki sem zavarja.*
3. Nyilvános szereplésből a magánéletbe vonul. *A politikus lemondott, visszavonult a közélettől.*
✧ Szin: **1.** *hátrál, visszakozik,* (idegen) *retirál* **2.** (választékos) *félrevonul* **3.** *félreáll, leköszön, nyugdíjba megy,* (bizalmas) *begubózik*
✧ Ell: **1.** *támad, előrenyomul*
✧ Etim: Igekötős ige: → *vissza* + → *vonul*.

visszér ◆◆◆ fn
1. Gyűjtőér, véna. *Az injekciót a visszérbe adják.*
2. (bizalmas) Visszeres csomó, visszértágulat. *Megoperáltatta a visszereit.*
✧ Szin: **1.** *vivőér* **2.** *visszérgyulladás*
✧ Ell: **1.** *verőér,* (idegen) *artéria*
✧ Etim: Nyelvújítás kori összetétel; *vissz*: a → *vissza* határozószó és igekötő megrövidült alakja + → *ér*[2].

visszfény ◆◆◆ fn (választékos)
Visszavert fény. *A hold visszfénye tükröződik a tó vizén.* (átvitt) *Egy emlék visszfénye suhant át az arcán.*
✧ Szin: *tükröződés, visszaverődés*
✧ Etim: Német mintára keletkezett nyelvújítás kori összetétel; *vissz*: a → *vissza* határozószó és igekötő megrövidült alakja + → *fény*.

visszhang ◆◆◆◆ fn

1. Az a jelenség, hogy a hang valamely távoli felületről visszaverődve többször is hallható. *Próbáljuk ki a visszhangot! A tihanyi visszhang híres volt.*
2. Másokban keltett hatás. *A kezdeményezés nem talált visszhangra.*
✧ Szin: **1.** (régi) *echó,* (idegen) *rezonancia* **2.** *eredmény, reagálás, visszajelzés*
✧ Etim: Német mintára keletkezett nyelvújítás kori összetétel; *vissz*: a → *vissza* határozószó és igekötő megrövidült alakja + → *hang*.

vita ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. A szembenálló felek érveinek és ellenérveinek szóbeli vagy írásos ütköztetése valamely kérdés tisztázása céljából. *Szenvedélyes vita folyt az ügyről. Az előadások után vita lesz, hozzászólások következnek.*
2. (szépítő) Veszekedés. *A szomszédba is áthallatszik a családi vita.*
✧ Szin: **1.** *vitatkozás,* (idegen) *polémia, disputa,* (idegen; Fv, Va, Őv; Ka választékos, Dv bizalmas) *diszkusszió* **2.** *szóváltás, összezördülés, marakodás, torzsalkodás*
✧ Táj: **2.** *kocódás*
✧ Ell: **2.** *egyetértés, összhang, békesség*
✧ Etim: Elvonással keletkezett a → *vitat* igéből.

vitamin ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

Az életműködéshez szükséges sokféle hatóanyag, illetve ezek közül az egyik. *A friss gyümölcsben több a vitamin, mint abban, amit sokáig tároltak. A B-vitamint tablettában szedi.*
✧ Etim: Latin és angol eredetű nemzetközi szó.

vitás ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

Olyan, amiről lehetne vitatkozni, ami kétségbe vonható. *Ez vitás kérdés, még nem tudtuk eldönteni. Vitás következtetést vont le.*
✧ Szin: *kétes, megkérdőjelezhető, problémás, tisztázatlan*
✧ Ell: *egyértelmű, kétségtelen, biztos*
✧ Etim: A → *vita* főnév származéka.

vitat ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Vitát folytat valamiről. *A parlament a törvénytervezetet vitatja.*
2. Kétségbe von valamit. *Nem vitatom az állításodat.*
✧ Szin: **1.** *vitatkozik* **2.** *megkérdőjelez*
✧ Ell: **1.** *egyetért valamivel* **2.** *elfogad, elhisz*
✧ Etim: A → *vív* ige *ví* tőváltozatának származéka.

vitatkoz|ik ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

Vitát folytat valamiről. *Már megint a fociról vitatkoztok? Velem te ne vitatkozz!*
✧ Szin: (idegen) *polemizál, disputál; vitat valamit*
✧ Táj: *kosútozik*
✧ Ell: *egyetért*
✧ Etim: A → *vitat* ige származéka.

vitéz I. ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en* vagy *~ül*

1. (választékos) Bátor és lovagias. *Vitéz katona volt.* | *Vitézül helytáll*: hősiesen.
2. (régi) (Katonák megszólításaként:) *Egészségükre, vitéz urak!*
3. (A vitézi rend tagjainak címeként:) *Vitéz nagybányai Horthy Miklós.*
✧ Szin: **1.** *merész, derék*
✧ Ell: **1.** *gyáva, félénk, bátortalan*
✧ Etim: Déli szláv jövevényszó.

vitéz II. ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

1. (gúnyos is) Bátor ember, hős. *Ez ám a vitéz!*
2. (régi) Katona. *„Ó végbelieknek, ifjú vitézeknek dicséretes serege!”* (Balassi B.: A végek dicsérete). *Keresztes vitézek haladtak Jeruzsálem felé.*
3. A vitézi rend tagja. *A vitézeknek előkelő helyet jelöltek ki a koronázáskor.*
✧ Szin: **1.** (gúnyos is) *lovag, bajnok* **2.** *harcos,* (régi) *dalia, levente, lovag, bajnok*
✧ Etim: Déli szláv jövevényszó.

vitézked|ik ◆◆ ige *~ni*

1. (régi) Katonáskodik, harcol. *A császár zsoldjában vitézkedik. „Holott sebesedik, öl, fog, vitézkedik, homlokán vér lecsordul”* (Balassi B.: A végek dicsérete).
2. (bizalmas, gúnyos) Hősködik. *Ne vitézkedj itt nekem!*
3. (bizalmas, tréfás) Jeleskedik. *Nem nagyon vitézkedett a vizsgán.*
✧ Szin: **1.** *hadakozik, küzd* **2.** *hetykélkedik,* (bizalmas, gúnyos) *legénykedik, virtuskodik,* (választékos) *hetvenkedik* **3.** *helytáll* • **3.** *Kitesz magáért.*
✧ Etim: A → *vitéz* főnév származéka.

vitézkötés ◆ fn (régi)

(Magyaros férfiruhán) zsinórozással készült díszítés. *Nagyapám díszmagyarján már rongyos a vitézkötés. A patinás iskola egyenruháját elöl vitézkötés díszíti.*

✧ Szin: *zsinórdísz,* (régi) *paszomány, paszománt*
✧ Etim: Összetétel: → *vitéz* + → *kötés*.

vitorla ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Kötelekkel az árbochoz erősített, a szél felfogására való erős vászon. *A vihar szétszaggatta a hajó vitorláit.*
2. Szélmalom forgó lapátja. *A szélmalom vitorlái messziről látszottak az Alföldön.*
3. (Növénytanban:) Pillangós virágon a legfelső szirom. *A babvirág vitorláját megnéztük nagyító alatt.*

✧ Etim: Déli szláv jövevényszó.
✧ Ö: orr + vitorla

vitorlás ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Vitorlával felszerelt hajó. *A brigg, a szkúner vagy a karavell is vitorlás.* (Jelzőként:) *Vitorlás hajóval túráztunk.*
2. (bizalmas) Vitorlázást űző sportoló. *A vitorlások az Európa-bajnokságra készülnek.*

✧ Szin: **1.** (régi) *szélhajó* **2.** *vitorlázó*
✧ Etim: A → *vitorla* főnév származéka.

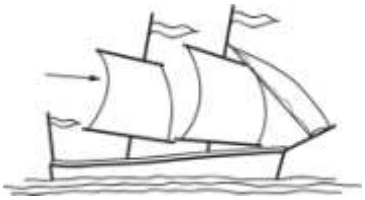

vitorláz|ik ◆◆ ige *~ni*

1. (ritka) Vitorlái segítségével halad. *A jacht jó széllel vitorlázott nyugatnak.*
2. Vitorlás hajón, csónakon utazik. *Jobban szeretek vitorlázni, mint evezni.*
3. Vitorlázó repülőgépen repül. *Fiatal korában ejtőernyőzött és vitorlázott.*
4. (ritka) Mozdulatlan szárnyakkal repül. *Az albatroszok órákon át vitorláznak a tenger felett. A messzeségben bárányfelhők vitorláznak.*

✧ Szin: **4.** *lebeg, libeg, úszik*
✧ Etim: A → *vitorla* főnév származéka.

vitrin ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~je*

1. Üvegszekrény. *Féltett porcelánjait vitrinben tartja.*
2. Tárló. *A kiállítási tárgyakat vitrinekben helyezték el.*
3. Kirakatszerű utcai üvegszekrény. *Betörték az üzlet vitrinjeit.*

✧ Szin: **3.** *kirakat,* (régi) *boltablak*
✧ Táj: **3.** *ózlag, ószlág*
✧ Etim: Francia eredetű nemzetközi szó.

vitriolos ◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, ~an*

1. (kissé régi) Tömény kénsavat tartalmazó. *Hozzávágott egy vitriolos üveget.*
2. (választékos) Maróan gúnyos. *Vitriolos újságcikk jelent meg a gyönge regényről.*

✧ Szin: **2.** (választékos) *szatirikus*
✧ Etim: A német, végső soron latin eredetű *vitriol* főnév származéka.

vityilló ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Szegényes kis ház. *Valami nyomorúságos vityillóban lakik a falu végén.*

✧ Szin: *viskó, kunyhó, kalyiba, bódé,* (bizalmas) *kulipintyó*
✧ Táj: *gunyhó*

✧ Ell: *palota, kastély, villa*
✧ Etim: A → *viskó* főnév játszi továbbképzésével keletkezett.

vív ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Fegyveresen küzd, harcol, párviadalra kiáll. *A kis csapat élethalálharcot vív. A lovaggal senki sem mer vívni. A szabadságért készek vagyunk vívni.*

2. (régi) Ostromol. *A sereg a várat vívja.*

3. A vívást sportként űzi. *Egyesületben vív.*

✧ Szin: **1.** *viaskodik, csatázik,* (régi) *ví,* (régi, idegen) *duellál*
✧ Etim: Vitatott eredetű. Vagy ősi, finnugor kori szó, vagy a → *vijjog* igével esetleg összefüggő hangutánzó eredetű szó.
☝ Az ige régi *ví-* töve a mai köznyelvben már csak a határozói igenévi alakokban fordul elő: *víva, vívván.* A régebbi szépirodalomban még sűrűn találkozhatunk vele, például: *„Hogy vítt ezerekkel! hogy vítt egyedűl”* (Arany J.: Szondi két apródja).

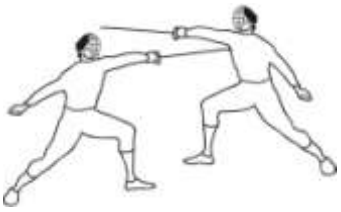

vívás ◆◆◆ fn *(~ok), ~t, ~a*

1. Az a cselekvés, hogy valaki vív. *Megkezdődött a bajnokok vívása.*

2. Az a sportág, illetve verseny, amelyben az ellenfelek vívókarddal, illetve párbajtőrrel igyekeznek egymást – a szabályok által előírt módon – eltalálni. *A vívás az idegek sportja. Vívásban első helyezett lett.*

✧ Szin: **1.** *csatázás, viaskodás*
✧ Etim: A → *vív* ige származéka.
✧ Ö: ököl + vívás

vívmány ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* (választékos)

(Nagy munkával, erőfeszítéssel elért) eredmény. *Lelkesedik a technika vívmányaiért. A haladás vívmányai ma már nélkülözhetetlennek tűnnek.*

✧ Etim: A → *vív* ige nyelvújítás kori származéka.

vívó ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Az a személy, aki vív, illetve párbajozik. *A vívók felálltak egymással szemben. Vívóink sok aranyat nyertek az olimpiákon.*

✧ Etim: A → *vív* ige származéka.

vívód|ik ◆◆ ige *~ni* (választékos)

1. Hosszasan küzd, viaskodik valamivel. *A nagybeteg a halállal vívódik.*

2. Kétségekkel küszködik. *Sokat vívódtam, míg erre az elhatározásra jutottam.*

✧ Szin: **1.** *kínlódik,* (választékos) *tusakodik* **2.** *kételkedik, bizonytalankodik,* (választékos) *tépelődik, tusakodik*
✧ Ell: **2.** *biztos magában*
✧ Etim: A → *vív* ige származéka.

víz ◆◆◆◆◆ fn *vizek, vizet, vize*

1. Tiszta állapotban színtelen, szagtalan, semleges vegyhatású folyadék. *A Föld nagyobb részét borító víz a szerves élet nélkülözhetetlen közege.*

2. E folyadék nagy tömege. *Az óceán vize sós. Vizeink élővilága gazdag.* ■ *Víz ellenében*: az árral szemben. | (bizalmas) *Kinn van a vízből*: **a)** sikerült kikeverednie a bajból **b)** nem segített rajta a dolog. • Szólás: *Él, mint hal a vízben*: nagyon jól él. | *Sok víz lefolyik még addig a Dunán*: sokára lesz valami. • Közmondás: *Lassú víz partot mos*: szívós, kitartó munkával elérhetjük a célunkat.

3. Ivásra, tisztálkodásra használt folyadék. *Kenyéren és vízen él. A vízből ugrott ki, hogy ajtót nyisson. Szakadt az eső, csurom víz lettem.* ■ *Öntsünk tiszta vizet a pohárba*: **a)** beszéljünk őszintén **b)** teremtsünk egyértelmű helyzetet. • Közmondás: *Szegény ember vízzel főz*: ha az embernek kevés van valamiből, azzal kell beérnie.

4. Izzadság. *Kiverte a víz a félelemtől.*

✧ Szin: **2.** *ár, folyó, tó, tenger* **3.** *ivóvíz, fürdővíz, esővíz* **4.** *veríték*
✧ Etim: Ősi, uráli kori szó.
✧ Ö: álló + víz, ár + víz, ásvány + víz, bor + víz, bór + víz, édes + víz, gyógy + víz, hé + víz, ivó + víz, kereszt + víz, özön + víz, savanyú + víz, szik + víz, szóda + víz, tél + víz, termál + víz, választó + víz
☝ A víz kémiai képlete: H_2O (pont nélkül). – A *víz* legtöbb ragos alakjában hosszú marad az *í*: *vízben, vízen, vízzé* stb., de megrövidül ezekben: *vizet, vizestül,* továbbá többes számban: *vizek*, a birtokos személyjeles alakokban: *vizem, vized, vize* stb. Képzett származékaiban is rövid az *i*, ha a *z* után magánhangzó áll: *vizel, vizelet, vizez, vizenyő, vizes, vizű.*

viza ◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Nagy testű hal, amely a csontos és a porcos halak közti átmenetet képező vérteshalak osztályába tartozik, illetve ennek húsa mint étel. *Régente óriás vizákat fogtak ki a Dunából, amelyek ívni jöttek fel a Fekete-tengerből. Még soha nem ettem vizát.*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű, valószínűleg valamely délkelet-európai nyelvből származó vándorszó.

vizel ◆◆◆ ige *~ni* (választékos)

Vizeletét kiüríti. *Betegsége miatt nem képes vizelni. Petike megint a nadrágjába vizelt, mert rosszat álmodott.*

✧ Szin: (bizalmas) *pisil, pössent, kisdolgozik,* (szleng, durva) *brunyál, pisál, hugyozik* • (szleng) *Kiengedi a fáradt gőzt. Kiengedi a fáradt olajat.*

✧ Táj: *pössent, kukorál*

✧ Etim: A → *víz* főnév származéka.

vizelde ◆◆ fn *~k, ~t, ~je* (választékos)

Férfiak által vizelésre használt illemhely. *Meglehetősen elhanyagolt a vizelde.*

✧ Szin: *vécé,* (bizalmas) *pisilde,* (idegen) *piszoár*

✧ Etim: A → *vizel* ige származéka.

vizelet ◆◆◆ fn *(~ek), ~et, ~e*

A szervezetből időközönként kiürülő sárgás színű folyadék. *A vizelettel sok mérgező anyag távozik testünkből.*

✧ Szin: *húgy,* (bizalmas) *pisi, pipi,* (szleng) *pisa*

✧ Etim: A → *víz* főnév származéka.

vizenyő ◆ fn *~k, ~t, ~je*

(A test valamely részében) kórosan felgyűlt folyadék. *A kapott rúgástól vizenyő keletkezett a térdében.*

✧ Szin: (idegen) *ödéma*

✧ Etim: A → *víz* főnév származéka.

vízesés ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

Magasról egyenesen lezúduló víztömeg. *A folyón több helyen vízesés akadályozta a hajóközlekedést. A bevásárlóközpontot mesterséges vízesés díszíti.*

✧ Szin: *zuhatag, zuhogó,* (régi) *katarakta*

✧ Táj: *zúgó, sellő*

✧ Etim: Összetétel; → *víz* + *esés*: az → *esik* ige származéka.

vizez ◆ ige *~ni*

1. Vízzel hígít valamit. *A kocsmáros vizezi a bort.*

2. (ritka) Vízzel meghint valamit. *Vasalás előtt vizezi a lepedőket.*

✧ Szin: **1.** *felönt,* (bizalmas) *pancsol* **2.** *nedvesít, átitat,* (bizalmas) *spriccel*

✧ Etim: A → *víz* főnév származéka.

vízfejű ◆ mn *~ek, ~t, ~en*

1. Rendellenesen nagy koponyájú. *A vízfejű csecsemő, akinek agyában túl sok savós folyadék szaporodott fel, rendszerint hamar meghal.*

2. (gúnyos) Hülye, ostoba. *Vízfejű alak.* (Főnévi használatban:) *Mit akar itt ez a vízfejű?*

3. (gúnyos) Aránytalanul felduzzasztott létszámú. *A vállalat nehezen viseli a vízfejű adminisztráció terheit.*

✧ Szin: **2.** (bizalmas) *hólyag, tökfej, idióta*

✧ Etim: Összetétel; → *víz* + *fejű*: a → *fej*[2] főnév származéka.

vízfesték ◆◆ fn

Korong vagy tégla alakra préselt, vízben oldható festék. *A vízfestékkel készült festményeket akvarelleknek nevezzük.*

✧ Szin: (idegen) *akvarell*

✧ Ell: *olajfesték, tempera*

✧ Etim: Összetétel: → *víz* + → *festék*.

vízhatlan mn ◆◆ *~ok, ~t, ~ul*

Vizet át nem eresztő. *A kormányos vízhatlan köpenyben áll a hajóhídon.*

✧ Szin: *vízálló, vízlepergető,* (idegen) *impregnált*

✧ Ell: *vízáteresztő*

✧ Etim: A → *víz* főnév származéka.

vízibolha ◆ fn

Apró édesvízi rák. *A vízibolhát nagy mennyiségben fogyasztják a halak.*

✧ Etim: Összetétel; *vízi*: a → *víz* főnév származéka + → *bolha*.

☝ Kiejtése: [vízibolha] vagy [vizibolha].

vízilabda ◆◆◆ fn

1. Vízisport, amelyben a játékosok úszva igyekeznek egymás kapujába dobni a labdát. *A vízilabda a kedvenc sportom.*

2. Ilyen verseny. *Vízilabdában a magyar csapat mindig esélyes.*

✧ Szin: **1.** *vízipóló, póló* **2.** *vízipólómérkőzés*

✧ Etim: Összetétel; *vízi*: a → *víz* főnév származéka + → *labda*.

☝ Kiejtése: [vízilabda] vagy [vizilabda].

víziló ◆◆ fn
Afrika vizeiben élő, nagy testű emlősállat. *A csupasz bőrű, nagy szemfogú, 2,5 tonnát is elérő súlyú nílusi víziló páros ujjú patás állat.*
✧ Szin: (idegen) *hipopotamus*
✧ Etim: Összetétel; *vízi*: a → *víz* főnév származéka + → *ló*.
☝ Kiejtése: [víziló] vagy [viziló].

vízimalom ◆◆ fn
Vízikerékkel hajtott malom. *A patak gyors folyású vize egy vízimalmot hajtott.*
✧ Etim: Összetétel; *vízi*: a → *víz* főnév származéka + → *malom*.

vízisikló ◆ fn
Vizek mellett élő, hazánkban gyakori hüllő. *A vízisikló kis halakkal táplálkozó, 70-80 cm-es, karcsú, ártalmatlan kígyó.*
✧ Szin: (bizalmas) *sikló*
✧ Táj: *csúszó*
✧ Etim: Összetétel; *vízi*: a → *víz* főnév származéka + → *sikló*.
☝ Kiejtése: [vízisikló] vagy [vizisikló].

vízjel ◆ fn
A finomabb papírok gyári jelzése. *A vízjel fény felé tartva világosabb ábraként látható.*
✧ Szin: *vízjegy*
✧ Etim: Összetétel: → *víz* + → *jel*.

vízkereszt ◆◆ fn
Keresztény ünnep, amellyel először Jézus születését, majd megkeresztelését, végül a háromkirályokat ünnepelték. *A katolikus, a görögkeleti és az evangélikus egyházban január 6-a vízkereszt ünnepe.*
✧ Szin: *háromkirályok,* (idegen) *epifánia*
✧ Etim: Déli szláv mintára keletkezett összetétel: → *víz* + → *kereszt*.

vízkő ◆ fn
A vízben oldott anyagok kicsapódása és lerakódása következtében létrejött szilárd réteg. *A forróvíztárolóból időnként el kell távolítani a vízkövet.*
✧ Etim: Összetétel: → *víz* + → *kő*.

vízkőoldó ◆◆ fn –, *~t, ~ja*
Olyan vegyszer, amely oldja a vízkövet. *A vízforralót is tisztítsd meg a vízkőoldóval! Kevesebb vízkőoldóra van szükség, ha vízlágyítót használsz.*
✧ Etim: Összetétel; → *vízkő* + *oldó*: az → *old* ige származéka.

vízköpő ◆ fn *~k, ~t, ~je*
Az épület homlokfalából kinyúló vízelvezető csatorna. *Középkori templomok vízköpői gyakran formáznak különféle szörnyalakokat.*
✧ Szin: *kifolyó*
✧ Etim: Összetétel; → *víz* + *köpő*: a → *köp* ige származéka.

vízlépcső ◆◆◆ fn
Vízi energia termelésére folyóvízen mesterségesen létrehozott szintkülönbség, illetve az ezt biztosító létesítmények. *A vízlépcső egyesek szerint több környezeti kárt okoz, mint amennyi hasznot hajt azzal, hogy villamos energiát termel.*
✧ Etim: Összetétel: → *víz* + → *lépcső*.

vízmosás ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
Víz által kimosott árok, mélyedés. *A vízmosásban eső után nem lehet járni. A nagy hóban nem vettük észre a vízmosást, és beleestünk a szánkóval.*
✧ Szin: (régi) *vízomlás*
✧ Táj: *horhos, mélyút*
✧ Etim: Összetétel; → *víz* + *mosás*: a → *mos* ige származéka.

vízmű ◆◆◆ mn
Vizet szolgáltató berendezés. *Karbantartás miatt leállították a vízművet.* | (Csak többes számban:) *A vízművek*: a vízszolgáltató vállalat.
✧ Etim: Összetétel: → *víz* + → *mű*.

víznyelő ◆ fn *~k, ~t, ~je*
1. A csatornának az esővizet befogadó nyílása. *Eldugult a víznyelő.*
2. Tölcsérszerű nyílás. *A karsztok víznyelőin át a felszíni vizek a hegység belsejébe szivárognak.*
✧ Szin: **2.** *vízlevezető,* (idegen) *ponor*

✧ Ell: **1.** *vízlevezető, vízelvezető*
✧ Etim: Összetétel; → *víz* + *nyelő*: a → *nyel* ige származéka.

vízöntő I. ◆ mn *~k, ~t,* –
Olyan (eszköz), amelyből vizet lehet önteni. *A vízöntő kannából meglocsolhatod a növényeket.*
✧ Szin: *locsoló,* (régi, idegen) *akvamanile*
✧ Etim: Összetétel; → *víz* + *öntő*: az → *önt* ige származéka.

vízöntő II. ◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
1. (ritka) Vízöntő edény. *A vízöntőbe bekészítette a teavizet.*
2. (Tulajdonnévként:) Az állatöv egyik csillagképe, amelyben a Hold január 21. és február 19. között tartózkodik, illetve ennek a jele. *A Vízöntő jegy szülötteit a horoszkóp szerint nagy szerencse éri a héten.* ■ (bizalmas) *Vízöntő vagyok*: ebben a jegyben születtem.
✧ Etim: Összetétel; → *víz* + *öntő*: az → *önt* ige származéka.

vízözön ◆◆◆ fn
1. A Bibliában leírt, a bűnös világot elpusztító hatalmas árvíz. *A Noé bárkájában levők túlélték a vízözönt.*
2. Nagy víztömeg. *Átszakadt a gát, s a vízözön elsodorta a falut.*
✧ Szin: **1.** *özönvíz* **2.** *árvíz, vízár*
✧ Etim: Összetétel: → *víz* + → *özön*.

vízrajz ◆ fn
(Természetes) vizek földrajzi leírása. *Magyarország vízrajza az ország természetes és mesterséges vizeit egyaránt leírja.*
✧ Etim: Összetétel: → *víz* + → *rajz*.

vízszintes ◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. A nyugalomban levő víz felszínével párhuzamos. *Emeld a karod vízszintes helyzetbe!*
2. (Főnévi használatban:) Vízszintes vonal. *A két vízszintes párhuzamos egymással. Húzzunk egy vízszintest!*
✧ Szin: **1.** (idegen) *horizontális*
✧ Ell: **1.** *függőleges,* (idegen) *vertikális* **2.** *függőleges*
✧ Etim: A *vízszint* ‘vízszintesen’ határozószó származéka. A *vízszint* a *víz szint* ‘a víz felszínén’ szókapcsolatból alakult (→ *víz* + *szint*: a → *szín*[1] főnév megszilárdult ragos alakulata).

víztorony ◆◆ fn
Víztárolásra használt toronyszerű építmény. *A községben víztorony biztosítja a vízhálózat kellő nyomását.*
✧ Etim: Összetétel: → *víz* + → *torony*.

vízum ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
Útlevélbe bejegyzett beutazási engedély. *A meglátogatni kívánt ország követségén vagy konzulátusán kell kérni a vízumot.*
✧ Etim: Latin eredetű német jövevényszó.

vízválasztó ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Két vagy több vízgyűjtő terület választóvonala. *A magas hegységek rendszerint vízválasztók. A Keleti-Kárpátokban levő Nagy-Hagymás hegység is vízválasztó: az itt eredő Maros északra folyik, az Olt pedig délre, a Csíki-medence vízfolyásait összegyűjtve.*
✧ Etim: Összetétel; → *víz* + *választó*: a → *választ* ige származéka.

vízvezeték ◆◆◆ fn
Vízellátást biztosító csővezeték, csőrendszer. *A régi rómaiak vízvezetékei még ma is láthatók, például Aquincumban. A vízvezetékből származó vezetékes víz Magyarországon egészséges, nyugodtan lehet ivásra használni.*
✧ Etim: Összetétel: → *víz* + → *vezeték*.

vízvonal ◆ fn
A hajótest és a vízfelszín érintkezési vonala, illetve a megengedett legnagyobb terheléskor a hajótest vízbe merülését jelző festett vonal. *A hajót a torpedó a vízvonal alatt érte.*
✧ Etim: Összetétel: → *víz* + → *vonal*.

vizsga ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Alkalmasságot, tudást elbíráló hivatalos eljárás. *A felvételizőnek szóbeli és írásbeli vizsgát kell tennie.*

2. (választékos) Próba. *Sikerrel kiállta az emberség vizsgáját.*
3. (régi) Vizsgálat. *Az ország állapotát vizsga alá kell venni.*
✧ Szin: **1.** (idegen) *egzámen* **3.** *vizsgálódás, vizsgálat*
✧ Etim: Nyelvújítás kori elvonás a → *vizsgál* igéből.
✧ Ö: nyelv + vizsga, utó + vizsga

vizsgál ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Alaposan megnéz valamit. *A földön mászó apró élőlényeket vizsgálja már fél órája.*
2. Alaposan tanulmányoz valamit. *A meteoritokat laboratóriumban vizsgálják, hogy megállapítsák, milyen anyagokból vannak.*
3. Ellenőriz valamit. *Az ellenőrzés során az üzleti könyveket is vizsgálják.*
4. *Vizsgál valakit*: információkat igyekszik szerezni az egészségi állapotáról. *Az orvos vizsgálja a beteget.*
✧ Szin: **1.** *figyel, fürkész, kutat*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, ismeretlen eredetű, a → *vizsla* főnévvel esetleg összefüggő szótő származéka.
✧ Ö: felül + vizsgál

vizsgáló ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Az a helyiség, ahol a kórházi betegeket vizsgálják. *A doktor urat kérik a vizsgálóba.*
✧ Etim: A → *vizsgál* ige származéka.

vizsgálód|ik ◆◆◆ ige *~ni*
1. (választékos) Tudományos kutatásokat végez. *A neves tudós az agyi folyamatok területén vizsgálódik.*
2. Kutat, nézelődik. *Hosszasan vizsgálódott a könyvespolcokon.*
✧ Szin: **1.** *kísérletez,* (választékos) *búvárkodik* **2.** *keresgél*
✧ Etim: A → *vizsgál* ige származéka.

vizsgáz|ik ◆◆◆ ige *~ni*
1. Vizsgát tesz. *Év végén öt tárgyból fogok vizsgázni.*
2. (kissé választékos) Próbát tesz. *Helytállásból vizsgázik. Nem csalódtam benne, jól vizsgázott segítőkészségből a túlélőtáborban.*
✧ Szin: **1.** *szigorlatozik,* (idegen) *kollokvál,* (Fv) *vizsgán van*
✧ Etim: A → *vizsga* főnév származéka.

vizsla I. ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Karcsú testalkatú, jó szimatú vadászkutya. *A vizsla jól felismerhető lógó füléről, hosszú lábáról és általában rövidre vágott farkáról. A játékos természetű, rövid sárgásbarna szőrű magyar vizslát nemcsak vadászok, hanem városi emberek is szívesen tartják.*
✧ Etim: Vitatott eredetű. Vagy szláv jövevényszó, vagy egy önállóan nem adatolható, ismeretlen eredetű, a → *vizsgál* ige tövével azonos szótő származéka.

vizsla II. ◆◆ mn *~k, ~t, ~n*
(ritka) Fürkésző, kutató. *Vizsla tekintetet vetett rám.*
✧ Szin: *figyelő, kíváncsi*
✧ Etim: Vitatott eredetű. Vagy szláv jövevényszó, vagy egy önállóan nem adatolható, ismeretlen eredetű, a → *vizsgál* ige tövével azonos szótő származéka.

vodka ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Főleg gabonából, ritkán burgonyából vagy gyümölcsből párolt színtelen pálinka. *A vodkát főként a szláv és az északi népek készítik és kedvelik.*
✧ Etim: Nyugati szláv jövevényszó.

vogul ◆ mn *~ok, ~t, ~ul*
1. Az Ob alsó folyása mentén élő kis finnugor néphez tartozó, vele kapcsolatos. *A vogul népköltészet jellegzetes darabjai a medveénekek.* (Főnévi használatban:) *A vogulok magukat manysiknak nevezik.*
2. E nép által beszélt (nyelv). *Ismerek egy magyar nyelvészt, aki folyékonyan beszél vogulul.* (Főnévi használatban:) *A vogul közeli rokona a magyarnak.*
✧ Szin: *manysi*
✧ Etim: Orosz eredetű nemzetközi szó.

volán ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*
Kormánykerék. *Amikor először ültem a volán mögé, bevallom, reszketett a lábam.*
✧ Szin: *kormány*
✧ Etim: Francia jövevényszó.

volt ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
Az elektromos feszültség mértékegysége. *Az akkumulátor feszültsége 12 volt.*
✧ Etim: A Volta olasz fizikus nevéből alkotott nemzetközi szó.
☝ Rövidítése: *V* (pont nélkül).

volta ◆◆◆◆ birtokos személyjeles fn
Az a tény, hogy valami, valaki olyan, illetve az, amilyennek, aminek a jelző minősíti. *A hír igaz volta erősen valószínű. A ló csődör voltához kétség nem férhet.*

✧ Etim: A → *van* ige *vol-* tőváltozatából képzett *volt* birtokos személyjeles alakja.
☝ A *volta* egyes szám 3. személyű alak. A többi személyre utaló formák: *voltom, voltod; voltunk, voltotok, voltuk.*

voltaképpen ◆◆◆◆◆ hsz (választékos)
1. A dolog lényegét tekintve. *Miről van szó voltaképpen?*
2. Igazság szerint. *Voltaképpen, ha jobban meggondoljuk, neki van igaza.*
3. Eredetileg. *Voltaképpen nem is pulóvert akartam venni, hanem cipőt.*
✧ Szin: **1.** *valójában, tulajdonképpen,* (választékos) *voltaképp* **2.** *tulajdonképpen*
✧ Etim: A → *volta* személyragos főnév megszilárdult ragos alakulata.

von ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. (választékos) Húz, rándít valamit valahova. *Partra vonja a csónakot.* ■ *Vállat von*: közönye jeléül megrándítja a vállát. *Vállat von, ha más bajáról hall.*
2. (választékos) Beburkol valamit valamibe. *„[az éj] az eget, a földet bakacsinba vonta”* (Arany J.: Toldi).
3. (Kötelet) kifeszít. *Kötelet vontak a két fa közé. Kordont vontak a tüntetők köré.*
4. (választékos) (Hosszúkás építményt) folyamatosan létesít. *A várfal köré mély árkot vontak.*
5. Irányít. *Magára vonja a figyelmet*: magára irányítja. | *Magára vonja valakinek a haragját*: maga ellen fordít valakit. *Viselkedésével magára vonta társai rosszindulatát, haragját.*
6. *Maga után von valamit*: szükségszerű következménye. *Elképzelhetitek, mit von ez maga után!*
7. (választékos) (Hatalmát) kiterjeszti valamire. *Fennhatósága alá vonta a területet.*
8. (Kifejezésekben:) Elvont művelet eredményeként megállapít valamit. ■ *Párhuzamot von*: összehasonlít. *Vonjunk párhuzamot a két eset között!* | *Gyököt von*: a hatványból és a kitevőből kiszámítja az alapot. *Ha gyököt vonunk egy számból, a hatványozás fordított műveletét végezzük.*
9. (Kifejezésekben:) *Kétségbe von valamit*: kételkedik benne. | *Felelősségre von valakit*: számadásra késztet, elszámoltat. *A sikkasztó pénztárost felelősségre vonták, és fegyelmivel elbocsátották.*
✧ Szin: **1.** *vontat* **2.** *betakar* **3.** *húz, kihúz* **4.** *húz*
✧ Ell: **1.** *tol* **2.** *kitakar*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

vonagl|ik ◆◆◆ ige *~ani* (választékos)
Görcsösen rángatózik. *Kínjában vonaglik.* ■ *Utolsókat vagy végsőket vonaglik*: halálán van, rövidesen elpusztul. *Végsőket vonaglik szegény pára.*
✧ Szin: *vergődik, fetreng, ráng*
✧ Etim: A → *von* ige származéka.
☝ Felszólító módú alakjaiban – ha egyáltalán használatosak – a *vonagol-* tőváltozat szerepelhet: *vonagoljon* vagy (ikesen ragozva, választékosan) *vonagolják.*

vonakod|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*
Húzódozik valamitől. *Vonakodik minden szellemi erőfeszítéstől. Vonakodva mosogat és takarít.*
✧ Szin: *kényszeredetten,* (népi) *kénytelenkedik*
✧ Ell: *lelkesedik*
✧ Etim: A → *von* ige származéka.

vonal ◆◆◆◆◆ fn *~ak, ~at, ~a*
1. Pontok sorából álló egykiterjedésű térbeli alakzat. *A tanár szaggatott vonallal húzta alá a dolgozatban a stilisztikai hibákat. A vonal lehet egyenes és görbe.*
2. Egymáshoz közel álló tárgyak, személyek sora. *A dombtetőről jól látszik az országúti fasor kanyarodó vonala. A tornatanár egyenes vonalba állította a gyerekeket.*
3. Íróeszköz nyoma valamely felületen. *Az egyenletesen mozgatott ceruza hegye vonalat húz a papírra.*
4. A kéz, a tenyér bőrbarázdái közül egy. *A tenyér vonalaiból jósolni szoktak.*
5. Körvonal. *Az épület vonalai már látszanak a távolban. A ködből egy templom vonalai bontakoznak ki.* | *Valakinek a vonalai*: alakja. *Vigyáznod kellene a vonalaidra, szívem!* ■ *Nagy vonalakban*: vázlatosan, legfontosabb mozzanataiban. *Csak nagy vonalakban mondta el az útitervet, a részleteket majd a vonaton megbeszéljük.*
6. Útvonal. *A Budapest–Nagykanizsa vonalon közlekedő gyorsvonat is több mint három óra alatt teszi meg az utat.*
7. Telefonhívási lehetőség, összeköttetés. *Nem tudok telefonálni, mert nincs vonal. Megszakadt a vonal. Kérem, tartsa a vonalat!*
8. Olyan katonai alakzat, amely szélesebb, mint amilyen mély. *A katonák oszlopban egymás mögött, vonalban egymás mellett sorakoznak fel. Az első vonalban harcolt.*
9. (hivatalos) Szakterület. *Azelőtt kulturális vonalon dolgozott.*
✧ Szin: **3.** (népi) *vonás* **5.** (idegen) *sziluett* **7.** (Fv bizalmas) *linka* **9.** *terület*
✧ Etim: A → *von* ige nyelvújítás kori származéka.
✧ Ö: kör + vonal, szín + vonal, víz + vonal

vonalas ◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
1. Vonallal, vonalakkal ellátott. *Vegyél egy kockás és egy vonalas füzetet!*
2. Vonalakból álló. *Vonalas rajzokat készít.*

3. (gúnyos, kissé régi) (Pártállományban) a hivatalos politikai irányvonalat fenntartás nélkül követő. *Vonalas ember volt mindig.*

✧ Szin: **1.** *csíkos, megvonalazott*

✧ Ell: **3.** *ellenzéki*

✧ Etim: A → *vonal* főnév származéka.

vonalaz ◆ ige *~ni*

Egyenes vonalakat húz valamire. *A papírlapot vonalazza.*

✧ Etim: A → *vonal* főnév származéka.

vonalbíró ◆ fn

Némely labdajátékban a pálya szélét figyelő személy. *A teniszben a vonalbíró mondja meg, hogy a labda a vonalon belül vagy kívül ért-e földet.*

✧ Etim: Összetétel: → *vonal* + → *bíró*.

vonalkód ◆◆◆◆ fn

Árucikkek azonosítására szolgáló, változó szélességű csíkokból álló, nyomtatott jelzés. *A könyvborítón látható vonalkód az ISBN-szám, a könyvek nemzetközi azonosítószáma alapján készül. A pénztáros géppel olvassa le a vonalkódot az áruról, így tudja meg az árát.*

✧ Etim: Összetétel; → *vonal* + *kód*: francia, végső soron latin eredetű nemzetközi szó.

vonalzó ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

(Egyenes) vonal húzását segítő eszköz. *A szerkesztéshez használj körzőt és vonalzót!*

✧ Szin: (régi) *lénia*

✧ Etim: A → *vonal* főnév származéka.

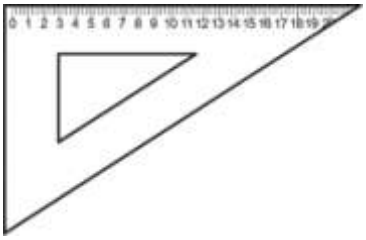

vonás ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. (választékos) Az a cselekvés, művelet, hogy valamit, valakit vonnak valahova. *A romantikus filmben a hős kínpadra vonását szerelmének is végig kellett néznie. A kérdőre vonást már nem szereti.*

2. Írott, rajzolt vonal. *Húzz ide egy vonást!* (ritka) *Hiányzik az á-ról a vonás. Néhány vonással elkészült az arckép. A király tolla egyetlen vonásával megszüntette a rendeletet.* ■ *Keze vonása*: jellegzetes írása. *Megismerem a keze vonását.*

3. Az arc jellegét meghatározó vagy az ember hangulatát, jellemét elárulló részlet. *Finom vonásai édesanyjára emlékeztetnek. Dúlt vonásai elárulták, hogy nagyon kétségbe van esve.*

4. Jellemző sajátság, jellemvonás. *Rokon vonásokat látok a két eset között. Szép vonás benne az önzetlenség.*

5. (választékos) Művészi eszköz. *Erőteljes vonásokkal jellemzi hősét az író.*

✧ Szin: **1.** *húzás* **2.** *ékezet,* (idegen) *strigula* **3.** *arcvonás* **4.** *jellemző*

✧ Etim: A → *von* ige származéka.

✧ Ö: fel + vonás

vonat[1] ◆ ige *~ni*

1. (régi, választékos) Megparancsolja, hogy valakit vonjanak kínpadra. *A király kínpadra vonatta az árulót.*

2. (Kifejezésekben:) *Felelősségre* vagy *kérdőre vonat valakit*: intézkedik, hogy valakit vonjanak felelősségre vagy kérdőre. *Ha vétkes, felelősségre kell vonatni.*

✧ Szin: **1.** *húzat*

✧ Etim: A → *von* ige származéka.

vonat[2] ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a* vagy *~ja*

Mozdonnyal vontatott, összekapcsolt vasúti kocsik sora, illetve vasúti járat. *Vigyázz, ha jön a vonat! Késik a negyed nyolcas vonat.*

✧ Szin: (régi, népi) *masina*

✧ Táj: *vasparipa, bársonycsikó*

✧ Etim: A → *von* ige nyelvújítás kori származéka.

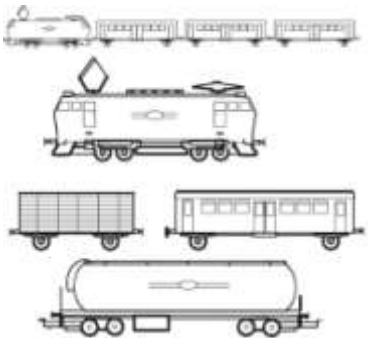

vonatkoz|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (választékos) *Vonatkozik valakire, valamire*: kapcsolatban van valakivel, valamivel. *A panasz rád vonatkozik. A könyvnek az első két fejezete nem az én témámra vonatkozik.*

2. Érvényes, kiterjed valakire. *A rendelet minden középiskolára vonatkozik.*

✧ Etim: A → *von* ige származéka.

vonatkoztat ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (választékos) Kapcsolatba hoz valamit valamivel. *Nem tudom, mire vonatkoztassam, amit mondtál.*

2. Érvényesít valamit valamire vonatkozóan. *Az ismert törvényszerűséget erre az esetre nem lehet vonatkoztatni.*

✧ Szin: **1.** *összefüggésbe hoz, összekapcsol,* (választékos) *társít* **2.** *alkalmaz, ért*

✧ Etim: A → *vonatkozik* ige származéka.

vonatoz|ik ◆ ige *~ni*

1. Vonaton utazik. *Szeretek vonatozni, mert nézelődhetek útközben.*

2. (Gyerek) úgy játszik, mintha vonaton utazna, illetve vonatot irányítana. *A gyerekek sorba állított székekkel vonatoznak. Hozd a játékmozdonyt, vonatozzunk!*

✧ Szin: **2.** *kisvasutazik, kisvonatozik*

✧ Etim: A → *vonat* főnév származéka.

vonít ◆◆ ige *~ani*

1. (Farkas, kutya) vékony, panaszosnak ható hangot hallat. *A kutya feltartott fejjel hosszan vonít.*

2. (választékos) (Természeti jelenség) éles hangot ad. *Szél vonít a kéménylyukban.*

✧ Szin: **1.** *nyüszít, szűköl, ordít, üvölt,* (népi) *vonyít, nyí* **2.** *süvít, dudál*

✧ Táj: **1.** *jajgat* **2.** *tutul*

✧ Etim: A → *von* ige származéka.

vonó ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Fapálcából és rajta kifeszített lószőrből való eszköz mint a vonós hangszerek tartozéka. *Némelyik húros hangszer megszólaltatásához vonó is kell. „Húzd, ki tudja, meddig húzhatod, Mikor lesz a nyűtt vonóbul bot”* (Vörösmarty M.: A vén cigány).

✧ Szin: *húzó,* (régi) *nyirettyű*

✧ Etim: A → *von* ige származéka.

✧ Ö: fel + vonó

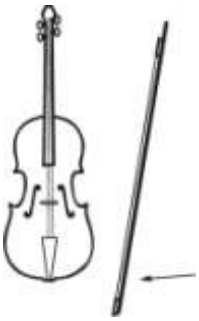

vonogat ◆◆◆ ige *~ni*

(Kifejezésekben:) ■ *Vállát,* illetve *száját vonogatja*: érdektelensége, nemtetszése jeléül vállát többször felvonja, illetve száját el-elhúzza. *Ha kérdeznek tőle valamit, csak a vállát vonogatja, és grimaszol.*

✧ Szin: *rángat, húzogat*
✧ Etim: A → *von* ige származéka.

vonós ◆◆ mn *~ok* vagy *~ak, ~t* vagy *~at, –*
Vonóval megszólaltatható. *A brácsa vonós hangszer.* | *Vonós kamarazenekar*: vonós hangszerekből álló kis zenekar. (Főnévi használatban:) *A vonósok egy pillanatra elvétették a ritmust.*
✧ Etim: A → *von* ige származéka.

vonszol ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Erőlködve húz maga után valamit. *A hámba fogott sovány gebe hatalmas rönköt vonszol. A villamos alá zuhant férfit a kocsi magával vonszolta.*
2. Erővel magával hurcol valakit. *A bankrabló magával vonszolta a túszul ejtett pénztárosnőt.* ■ *Alig vonszolja magát*: igen nehezen jár, vánszorog.
3. (választékos) (Lelki, szellemi terhet) cipel. *Máig vonszolja a szörnyű háborús emléket.*
✧ Szin: **1.** *húz-von, húzgál, cibál; sodor* **2.** *visz*
✧ Táj: **1.** *húzdal, húzog*
✧ Etim: A → *von* ige régi nyelvi *vonsz* ‘von, húz’ származékának továbbképzett alakja.

vontat ◆◆◆ ige *~ni*
Maga után húz valamit, ami önmagától nem jár. *A teherautó pótkocsit vontat, azért halad olyan lassan.*
✧ Szin: *húzat*
✧ Ell: *tol*
✧ Etim: A → *von* ige származéka.

vontató I. ◆◆ mn (mn-i in is) *~k, ~t, –*
Olyan, ami vontat. *Uszályokat vontató gőzös haladt el nagy hullámokat verve az evezősök mellett. Vontató sodronykötelet erősítettek a vontatásra váró autóra.*
✧ Szin: *húzó*
✧ Ell: *toló*
✧ Etim: A → *vontat* ige származéka.

vontató II. ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. (régi) Hajót a partról a folyón fölfelé vontató személy. *A dunai vontatók munkája rendkívül megerőltető volt.*
2. Vontatásra használt jármű. *A mezőgazdasági vontatók sarat hordtak az úttestre.*
✧ Szin: **1.** (régi) *hajóvontató*
✧ Etim: A → *vontat* ige származéka.

vontatott ◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an* (választékos)
1. Nehézkes, akadozó. *A társalgás vontatottan indult. A beteg lassan magához tért az altatásból, és vontatott hangon beszélni kezdett.*
2. Kelletlen. *Vontatottan látott munkához.*
✧ Szin: **1.** *elnyújtott, lelassult, lagymatag* **2.** *húzódozó, kedvetlen*
✧ Ell: **1.** *pergő, gyors, fordulatos* **2.** *szíves, lelkes*
✧ Etim: A → *vontat* ige származéka.

vonul ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Csapatostul, tömegben halad. *A költöző madarak ősszel délre vonulnak.* ■ *Valaki ellen vonul*: megtámadja. *Napóleon Moszkva ellen vonult seregével.*
2. (választékos) A közösségtől vagy a köznapi élettől távol megy. *Falura vonult pihenni.* ■ *Magába vonul*: elvonulva gondolataiba merül. | *Kolostorba vonul*: belép a szerzetesrendbe. | *Nyugalomba vonul*: nyugdíjba megy. | *Hadba vonul*: háborúba megy.
3. (ritka) (Térbeli alakulat) húzódik. *Mély árok vonul az út mentén.*
✧ Szin: **1.** *menetel, masíroz, halad, költözik, vándorol* **3.** *fekszik, elterül, elhelyezkedik*
✧ Etim: A → *von* ige nyelvújítás kori származéka.

vonulat ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
1. Hosszan elnyúló hegylánc. *A repülőből jól látni az Alpok vonulatát.*
2. Folyamat, irányzat. *Az életszemlélet új vonulata a fogyasztást állítja a középpontba.*
✧ Szin: **1.** *hegygerinc* **2.** *irány,* (idegen) *tendencia*
✧ Etim: A → *vonul* ige származéka.

vonz ◆◆◆◆◆ ige *~ani*
1. (Egyik test másik) testet magához húz. *A mágnes vonzza a vasat.*
2. (választékos) Érzelmi közeledésre késztet. *Nem vonzanak a túlságosan kifestett nők. A kíváncsiság vonzott ide, mert furcsa hangot hallottam.*
3. Szó, kifejezés meghatározott nyelvtani alakot kíván maga után. *Milyen határozót vonz ez az ige?*
✧ Szin: **1.** *magához ránt,* (régi) *delejez* **2.** *tetszik valakinek,* (választékos) *csábít, megigéz, hatalmába kerít; indít valamire*
✧ Ell: **1., 2.** *taszít*
✧ Etim: A → *von* ige régi nyelvi *vonsz* ‘von, húz’ származékának szóhasadással elkülönült párja.

vonzalom ◆◆◆◆ fn *vonzalmak, vonzalmat, vonzalma* (választékos)

Rendszerint ellenkező nemű személyek között kialakuló közeledni vágyás. *Vonzalma viszonzásra talált. Szíve vonzalma minden gondolatát leköti.* ■ *Vonzalmat érez, táplál valaki, valami iránt*: vonzza, érdekli valaki vagy valami.
✧ Szin: *szerelem, szeretet, rokonszenv, hajlandóság,* (idegen) *szimpátia*
✧ Ell: *idegenkedés, ellenszenv,* (idegen) *antipátia*
✧ Etim: A → *vonz* ige származéka.

vonzat ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
1. Egy-egy szóhoz, kifejezéshez tartozó meghatározott nyelvtani eset és alak. *Az igék vonzatait az igével együtt meg kell tanulni.*
2. *Valaminek a vonzata*: következménye. *A telek öröklésének anyagi vonzatai lesznek, mert építkezni kell rajta.*
✧ Szin: **2.** *hatás*
✧ Etim: A → *vonz* ige származéka.

vonzó ◆◆◆◆◆ mn *~k* vagy *~ak, ~t, ~n* vagy *~an* (választékos)
1. Megnyerő, rokonszenves. *Vonzó személyisége mindenki számára kedveltté teszi.*
2. Kívánatos, szép. *Vonzó nő volt a reklámban, hiányos öltözetben.*
3. Követésre indító. *Vonzó példa állt előttük, az apjuk is sikeres volt ebben a szakmában.*
✧ Szin: **1.** (választékos) *ellenállhatatlan,* (idegen) *szimpatikus* **2.** *bájos, jóképű,* (választékos) *ellenállhatatlan,* (idegen) *attraktív* **3.** *követendő*
✧ Ell: **1.** *taszító, ellenszenves,* (idegen) *antipatikus*
✧ Etim: A → *vonz* ige származéka.

votják ◆ mn *~ok, ~ot, ~ul*
1. Oroszországban a Káma és a Vjatka folyók vidékén élő, finnugor nyelvű néphez tartozó, vele kapcsolatos. *Egy votják halász ősi népdalt énekelt a néprajzkutatónak. A votják népzene a kutatási területe.* (Főnévi használatban:) *A votjákok legközelebbi nyelvrokonai a zürjének. Megismerkedtem egy votjákkal.*
2. E nép által beszélt nyelv. *Szeretne megtanulni votjákul.* (Főnévi használatban:) *A votják rokon nyelve a mienknek, szerkezete hasonlít a magyaréra.*
✧ Szin: *udmurt*
✧ Etim: Orosz eredetű nemzetközi szó.

vő ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, veje* vagy *~je*
Valaki lányának a férje. *Mari néni összeismertetett a vejével. Te vagy a világ legrendesebb vője!*
✧ Ell: *meny*
✧ Etim: Ősi, uráli kori szó.
☝ Birtokos személyjeles alakjai hagyományosan és választékosan: *vőm, vőd, veje, vőnk, vőtök, vejük*. Újabban széles körben használatosak a *vejem, vejed; vejünk, vejetek* formák is.

vöcsök ◆ fn *vöcskök, vöcsköt, vöcske* vagy *~je*
A vadkacsához hasonlító, de hosszabb nyakú, 48 cm hosszú, fehér hasú vízimadár. *A búbos vöcsök könnyen felismerhető jellegzetes fekete bóbitájáról.* ● Szólás: (bizalmas) *(Megy ez,) mint a vöcsök*: pompás, pompásan (megy).
✧ Szin: (régi) *bódorka, bujár*
✧ Etim: Valószínűleg egy ősi, finnugor kori szótő származéka.

vödör ◆◆◆◆ fn *vödrök, vödröt, vödre* **veder** *vedrek, vedret, vedre*
1. Víz, folyadék kiemelésére és tárolására való, lehajtható fülű, henger alakú, nagyobb edény. *Beesett a kútba a vödör.* (Jelzőként:) *Két vödör moslékot vitt ki a disznóknak.*
2. (kissé régi) Régi űrmérték. *A vödör 11,318 l volt.*
✧ Táj: *rocska*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.
☝ A *vödör* és a *veder* elvileg egyenrangú alakváltozatok, de a mai köznyelvben a *vödör* sokkal gyakoribb.

vőfély ◆◆ fn *~ek, ~t, ~e* (népi)
A lakodalomba invitáló és annak menetét irányító férfi. *A vőfély vidám rigmusaival, tréfáival mulattatja a násznépet.*
✧ Etim: Összetétel; → *vő* + *fély*: a → *fél*[2] ‘társ’ főnév alakváltozata.

vőlegény ◆◆◆◆ fn

Olyan férfi, akinek eljegyzett menyasszonya van. *Barátom két hete vőlegény, nemsokára megházasodik.*
✧ Táj: *kiskirály*
✧ Etim: Összetétel; *vő*: a → *vesz*[1] ‘vásárol’ ige folyamatos melléknévi igenévi *vevő* alakjából keletkezett + → *legény*.
völgy ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
1. Magaslatok közötti, alacsonyabban fekvő terület. *A két hegy között széles völgy húzódik.*
2. (Folyóvíz) alacsonyabban fekvő környéke. *„A csermely violás völgye nem illatoz”* (Berzsenyi D.: A közelítő tél).
3. (választékos) *A siralom völgye*: a földi élet. *A megboldogult itthagyta a siralom völgyét.*
✧ Szin: **1.** *völgység, mélyedés, szakadék, szoros, szurdok,* (idegen) *kanyon*
✧ Táj: *lejt*
✧ Etim: Ősi, uráli kori szó.
✧ Ö: hullám + völgy
völgyhíd ◆ fn
Völgy felett épült híd. *A veszprémi völgyhídról szép kilátás nyílik a várra.*
✧ Szin: *felüljáró,* (idegen) *viadukt*
✧ Etim: Összetétel: → *völgy* + → *híd*.

vörheny ◆ fn –, *~t, ~e*
Lázzal, bíborvörös kiütésekkel járó, fertőző gyermekbetegség. *Kitört rajta a vörheny, nagyon fáj a torka.*
✧ Szin: (idegen) *skarlát, skarlatina,* (régi) *vereshimlő*
✧ Táj: *karlát, sallang, sarlach, sarlachbetegség*
✧ Etim: Nyelvújítás kori elvonás a → *vér* főnév régi nyelvi *vörhenyő*, *vörhenyeges* ‘pirosas, vöröses’ származékaiból.
vörös I. ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. Sötét árnyalatú piros színű. *Az alvadó vér vörös színű. Vörös orra arról árulkodik, hogy nem veti meg az italt. Az írek között sok a vörös hajú ember.* ● Szólás: *Vörös, mint a főtt rák.*
2. Ilyen színű (tárgy mint a forradalom, a munkásmozgalom, illetve a kommunizmus jelképe). *A vörös zászló a forradalmak lobogója. Leverték a vörös csillagokat, a kommunista rendszer jelképeit.*
3. Vörös öltözetű. ■ (régi) *Vörös barát*: templomos szerzetes. *Valaha itt állt a vörös barátok kolostora.*
✧ Szin: **1.** *veres, borszínű, vérszínű, bíborszínű* ● **1.** *Olyan, mint a cseppentett vér.*
✧ Etim: A → *véres* melléknév szóhasadással elkülönült párja.
☝ A *vörös*-nek a *veres* alakváltozata a köznyelvben ma már ritka, de egyes vidékeken ez a főváltozat. A *veres* gyakrabban fordul elő az 1., konkrét jelentésben: *veres színű, veres arc, haj* stb.; a 2. jelentésben inkább a *vörös* használatos: *vörös zászló* stb.
vörös II. ◆◆◆◆◆ fn *~ek* vagy *~ök, ~et* vagy *~t, ~e*
1. Sötét árnyalatú piros szín, illetve ilyen színű tárgy, festék. *A vörös állítólag vadítja a bikát. Keverj egy kis vöröset a barnához! Az estélyen talpig vörösben jelent meg.*
2. (bizalmas) Kommunista. *A vörösök 1917 után áldáz harcot vívtak a hatalomért Oroszországban a fehérekkel.* ■ *A vörösök*: a vöröskatonák.
3. (bizalmas) Vörösbor. *Kérek fél liter vöröset a pecsenyéhez!*
✧ Szin: **1.** *veres, borszín, vérszín, bíborszín, bíbor* **2.** *komcsi*
✧ Etim: A → *véres* melléknév szóhasadással elkülönült párja.
☝ A *vörösek* többes számú alak az 1., konkrét jelentésben használatos. Például: *A festő szívesen használ sárgákat és vöröseket.* Csak a *vörösök* forma használatos ‘vöröskatonák’, illetve ‘kommunisták’ jelentésben. A *vörös* és a *veres* alakváltozat használatáról lásd még a *vörös I.* szócikket!
vörösbegy ◆ fn *~ek, ~et, ~e*
A verébnél kisebb, tarka tollú énekesmadár. *A felnőtt vörösbegy homloka, fejének oldala és melle élénk narancsvörös.*
✧ Táj: *aranybegy, pirosbegy*
✧ Etim: Összetétel: → *vörös* melléknév + → *begy*.
vörösbor ◆◆◆ fn
Sötétvörös színű bor. *A vörös húsú, levű szőlőből vörösbort készítenek. Vörösborral finom a marhasült.*
✧ Szin: (bizalmas) *vörös,* (Mv) *pirosbor*
✧ Táj: *veresbor*
✧ Etim: Összetétel: → *vörös* melléknév + → *bor*.
vöröshagyma ◆◆◆ fn

1. A liliomfélék családjába tartozó, hagymájáért termesztett konyhakerti növény. *Az egyik legrégebben termesztett zöldségféle a vöröshagyma.*
2. Ennek hagymája, mint ízesítőszer. *A pörkölt elképzelhetetlen vöröshagyma nélkül.*
✧ Szin: (régi) *zsidószalonna*
✧ Táj: *vereshagyma*
✧ Etim: Összetétel: → *vörös* melléknév + → *hagyma*.

vöröskereszt ◆◆◆ fn
Fehér alapon egyenlő szárú, vörös színű kereszt mint az egészségügyi intézmények, szervezetek nemzetközi jelvénye. *A Nemzetközi Vöröskereszt szervezete ruhát és élelmiszert juttatott el az árvízkárosultaknak.*
✧ Etim: Összetétel: → *vörös* melléknév + → *kereszt*.

vörösl|ik ◆◆ ige *~eni* (választékos)
Vörös színben mutatkozik. *Napnyugtakor vöröslik az ég alja. A havas ágakon csipkebogyó vöröslik.*
✧ Szin: *piroslik,* (választékos) *lángol,* (régi) *pirul*
✧ Táj: *pirosallik, vereslik*
✧ Etim: A → *vörös* melléknév származéka.

vörösöd|ik ◆◆ ige *~ni*
1. Egyre vörösebbé válik valami. *Vörösödik a nyárson forgatott pecsenye.*
2. Arca vörössé válik; pirul. *Fülig vörösödött zavarában, amikor meglátta a fiút, aki tetszik neki.*
✧ Szin: **1.** *pirosodik, pirul* **2.** *elvörösödik* • **2.** *Vörös lesz, mint a rák.*
✧ Táj: *veresedik*
✧ Ell: **2.** *fehéredik, fakul, sápad*
✧ Etim: A → *vörös* melléknév származéka.

vörösréz ◆◆ fn
Vöröses színű, könnyen nyújtható fém. *A vörösréz jól vezeti az elektromosságot.* (Jelzőként:) *A villanyszerelő vörösréz huzalt használt.*
✧ Szin: *réz*
✧ Táj: *feketeréz, sárigréz*
✧ Etim: Összetétel: → *vörös* melléknév + → *réz*.
☝ Vegyjele: *Cu* (pont nélkül).

vulkán ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*
Olyan hegy, amelynek kráterén, nyílásán át láva tör a felszínre. *A szicíliai Etna ma is működő vulkán.*
✧ Szin: *tűzhányó*
✧ Etim: Spanyol, végső soron latin eredetű nemzetközi szó.

vurstli ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (bizalmas)
Vidámpark jellegű szórakozóhely. *A vurstliból a mutatványosok mellől nem hiányozhat a körhinta és a lacikonyha sem.*
✧ Szin: *vidámpark,* (régi) *angolpark*
✧ Etim: Német jövevényszó.

W

walkman ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e* vagy *~je* (idegen)
Kisméretű, hordozható, elemes, fejhallgatós magnó. *Walkmant hallgat, nem veszi észre, ha kiáltunk neki.*
✧ Szin: *sétálómagnó*
✧ Etim: Angol jövevényszó.
☝ Kiejtése: [vókmen].

watt ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
Az elektromos teljesítmény mértékegysége. *Egy kilowatt ezer watt.* (Jelzőként:) *1000 watt teljesítményű az erősítő.*
✧ Etim: J. Watt angol mérnök nevéből keletkezett nemzetközi szó.
☝ Rövidítése: *W* (pont nélkül).

web ◆◆◆◆ fn (idegen)
Internet. *Keresd meg a weben a moziműsort! Van saját oldalad a weben?*
✧ Szin: (hivatalos) *világháló,* (bizalmas) *net*
✧ Etim: Angol jövevényszó.

western ◆◆ fn *~ek, ~t, ~je* (idegen)
Észak-Amerika egykor civilizálatlan, nyugati vidékei betelepítésének történetéről vagy elképzelt életéről szóló kalandos, izgalmas játékfilm. *A westernek általában hamis képet festenek az indiánok életéről. Az olasz westerneket jobban szeretem, mint az amerikaiakat.*
✧ Szin: *westernfilm, vadnyugati film*
✧ Etim: Angol jövevényszó.
☝ Kiejtése: [vesztern].

whisky ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je* (idegen)
Angol, skót vagy ír gabonapálinka. *Skót whiskyt isznak jéggel vagy szódával.*
✧ Etim: Angol, végső soron kelta eredetű nemzetközi szó.
☝ Kiejtése: [viszki].

winchester ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e* (idegen)
(Informatikában:) Számítógép nagy mennyiségű adatának tárolására alkalmas merev mágneslemez. *Nagy teljesítményű winchestert igényelnek a legújabb számítógépes játékok. Le kell cserélni a winchesteremet egy korszerűbb típusra.*
✧ Szin: *merevlemez-meghajtó,* (Fv, Ka bizalmas) *diszk*
✧ Etim: Angol jövevényszó.
☝ Kiejtése: [vincseszter].

X

x I. ◆◆◆◆ fn *x-ek, x-et, x-e* **iksz** *~ek, ~et, ~e*

1. A *ksz* vagy a *gsz* hangkapcsolat betűjele, a teljes magyar ábécé negyvenedik betűje. *Az x a magyarban csak idegen szavakban fordul elő.* (Jelzőként:) *X alakú*: e betűhöz hasonló.

2. (bizalmas) (Megnevezni nem kívánt személy vagy hely neve helyett:) *Ha X mond valamit, nem kell elhinni. Az eset X-ben játszódik.*

✧ Szin: **2.** *valaki, valahol*

✧ Etim: –

☝ A betű kiejtése: [iksz].

x II. ◆◆◆◆ szn **iksz**

A. Melléknévi

1. Ismeretlen vagy meghatározatlan számú. *Az autó egy óra alatt x métert tesz meg.*

2. (bizalmas) Sok, számtalan. *Már x alkalommal mondtam. X-szer*: nagyon sokszor. *X-szer elismételtem már, megérthetnéd.*

B. Főnévi

1. (Matematikában, algebrában:) Ismeretlen vagy meghatározatlan szám. *Az egyenlet egyik ismeretlenje X.* (Jelzőként:) *X-tengely*: a koordináta-rendszer vízszintes tengelye.

2. (Római számként) *X*: 10. *A X a római számokban a 10-et jelöli.*

3. (bizalmas) (Életkor jelölésében) Tíz év. *Már a hét X-en is túl van.* ■ *Benne van a valahányadik X-ben*: elkezdődött élete következő évtizede. *Benne van a hatodik X-ben, hiszen már elmúlt ötvenéves.*

✧ Szin: **A. 1.** *valahány*

✧ Etim: –

x-edik ◆ sorszn

1. (Matematikai kifejezésekben, ismeretlen szám jelölésére:) Valahányadik. *Az n plusz x-edik szám*: valahányadik a sorban. *Az 5 x-edik hatványa*: ismeretlen kitevőjű hatványa. (Főnévi használatban:) *5 az x-ediken*: az ennyiedik hatványon.

2. (bizalmas) Nagyon sokadik. *Már x-edik esetben szólok emiatt.*

✧ Szin: *n-edik*

✧ Etim: Az *x* számnév származéka.

☝ Az *5 az x-ediken* szokásos írásmódja: 5^x. Az *x-edik* szót *ikszedik* formában is írjuk.

xerox ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a* (idegen)

1. Fénymásoló berendezés. *Új xeroxot kapott az iskola, ezzel gyorsan, nagy mennyiséget lehet másolni. Xeroxszal sokszorosította a tanár a feladatokat.*

2. Fénymásoló géppel készült másolat. *Rosszul olvasható a xerox, másold le még egyszer!*

3. (bizalmas) Az a helyiség, ahol a fénymásoló berendezés van. *Leszaladt a tanáriból a xeroxba a dolgozatok másolatáért.*

✧ Szin: **1.** *fénymásoló, xeroxgép* **2.** *xeroxmásolat* **3.** *fénymásoló*

✧ Etim: Az angol *Xerox* márkanév köznevesülésével keletkezett.

xilofon ◆ fn *~ok, ~t, ~ja* (idegen)

Hangolt falemezkékből álló, trapéz alakú keretre szerelt ütőhangszer. *A xilofonon kalapács alakú, hosszú, vékony nyelű ütővel játszanak.*

✧ Szin: *facimbalom*

✧ Etim: Francia, végső soron görög eredetű nemzetközi szó.

x-láb ◆ fn

1. (Tárgyak elemeként:) X betűhöz hasonló alakú láb. *A kerti asztalt x-lába miatt sokan körül tudjuk ülni.*

2. Térdtől lefelé szétálló emberi láb. *Egy nőnél az x-láb nem előny. X-lába miatt csak nadrágban jár.*

✧ Szin: **1.** *kecskeláb* **2.** *csámpás láb*

✧ Táj: **2.** *juhtérdű* (láb), *csimpilimpi* (láb)

✧ Ell: **2.** *ó-láb*

✧ Etim: Összetétel: *x* + → *láb*.

Y

y I. ◆◆◆◆ fn *y-ok, y-t, y-ja*

1. Bizonyos idegen szavakban és régi magyar családnevekben az i hangot jelölő betű. *A magyar nyelvben az y kétjegyű mássalhangzók második betűjegyeként is használatos.*

2. (Jelzőként:) Az Y betűhöz hasonló. *Y alakú útelágazáshoz értünk.*

3. (bizalmas) Y alakú gépkocsimozgás. *Csak y-nal tudott beállni a garázsba.*

4. (bizalmas) Megnevezni nem tudott vagy nem kívánt személy, helység. *Y-tól Z-ig vándorolt a kölcsönadott kazetta. Y-ból indult a kirándulás. X. Y.-tól hallottam, hogy kerestél.*

✧ Szin: **3.** *Y forduló*

✧ Etim: –

☝ Kiejtése és ritkán használatos teljes alakja: *ipszilon*.

y II. ◆◆◆◆ szn

1. (Matematikában:) Az x mellett második ismeretlen vagy meghatározatlan szám, mennyiség. *x + y = 4. (x + y) -2 / 5. A kétismeretlenes egyenlet egyik ismeretlenje az x, a másik az y.*

2. (Matematikában:) A koordinátarendszer függőleges tengelye. (Jelzőként:) *Az y tengelyen a mennyiséget jelölte.*

✧ Etim: –

☝ Kiejtése: [ipszilon].

Z

zab ◆◆◆◆ fn –, *~ot, ~ja*
1. Laza bugás virágzatú gabonaféle. *Leginkább állati takarmánynak vetik a zabot.*
2. E növény kicsépelt szemtermése. *A zabot száradás után a magtárba szállították.* • Szólás: (tréfás) *Elment Kukutyinba zabot hegyezni*: nem tudom vagy nem akarom megmondani, hova ment.
✧ Etim: Déli szláv jövevényszó.

zabál ◆◆◆ ige *~ni*
1. (durva) (Állat) eszik, fal. *Sokat zabálnak a disznók.*
2. (durva, rosszalló) (Ember) mohón és sokat eszik. *Két pofára zabálja a süteményt.*
3. (durva, rosszalló) Mohón és sokat fogyaszt valamiből. *Zabálja a krimiket és a szappanoperákat a tévében.*
✧ Szin: **2.** *fal, habzsol,* (szleng) *kajál, burkol,* (választékos) *lakmározik; táplálkozik valamivel* **3.** *fal, habzsol* • (durva) *Két pofára eszik.* (szleng) *Tömi a majmot.*
✧ Ell: **2.** *koplal,* (választékos) *böjtöl*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.

zabigyerek ◆ fn (népi, gúnyos)
Házasságon kívül született gyermek. *Ennek nincs apja, zabigyerek.*
✧ Szin: (bizalmas) *kakukkfióka, vízhozta gyerek, szerelemgyerek,* (kissé hivatalos) *törvénytelen gyermek,* (régi, rosszalló) *fattyú*
✧ Táj: *kocagyerek*
✧ Etim: Összetétel; *zabi*: a → *zab* főnév származéka + → *gyerek.*

zabla ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. A kantárhoz kapcsolt s két végén karikával ellátott csuklós vaspálca. *Kiveszi a ló szájából a zablát.*
2. (ritka) Fegyelem, korlátozás. *Akaratos, fékezhetetlen ember, nem tűri a zablát.*
✧ Szin: **1.** (népi) *zabola* **2.** *fék, gát, kötöttség,* (népi) *zabola*
✧ Táj: *pállós, zabli, zabudla, zubla*
✧ Etim: Szlovén jövevényszó.

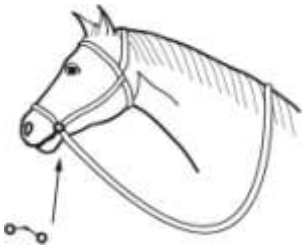

zabolátlan ◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul* (választékos)
Fékezhetetlen, nehezen kezelhető. *Zabolátlan gyerek, az apja se bír vele.*
✧ Szin: *vad, szófogadatlan, fegyelmezetlen,* (választékos) *szilaj, fékevesztett, rakoncátlan*
✧ Ell: *szelíd, fegyelmezett, engedelmes, kezes*
✧ Etim: A → *zabla* főnév származéka.
☝ Csak ebben az átvitt értelemben használatos a köznyelvben a *zabolátlan* szó; az a ló, amelyen nincs zabla, *zablátlan.*

zabos ◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
1. Olyan (tárgy), amiben zab van. *Hol van a zabos zsák?*
2. (bizalmas) Dühös, mérges. *Zabos vagyok rá, mert rendszeresen elkésik a munkából.*
✧ Szin: **2.** *haragos, bosszús* • **2.** *Kijött a sodrából.* (bizalmas) *Harapós kedvében van.*
✧ Ell: **2.** *nyugodt, békés*
✧ Etim: A → *zab* főnév származéka.

zacc ◆ fn –, *~ot, ~a* (bizalmas)
Feketekávé üledéke. *A zacc leülepszik a pohár aljára. Csupa zacc ez a kávé, ne is kavard meg!*

✧ Szin: *alj, kávéalj*
✧ Etim: Német jövevényszó.

zacskó ⬩⬩⬩⬩⬩ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Papírból vagy nejlonból készült tasak, tartó. *A rabok zacskót ragasztanak. A műanyag zacskó káros a környezetre, mert használat után nehéz megsemmisíteni.* (Jelzőként:) *Egy zacskó lisztet vett.*
2. (bizalmas) Herezacskó. *A kisbaba zacskóját babaolajjal tisztította le.*

✧ Szin: **1.** *tasak, reklámszatyor,* (bizalmas) *zacsi,* (bizalmas, kissé régi) *stanicli, zacsek,* (Er bizalmas) *punga,* (Mv bizalmas) *vrecska*
✧ Táj: *acskó, csacskó, gyacskó, gyakcsó, zsecska*
✧ Etim: A → *zsák* főnév származéka.

zafír ⬩⬩ fn *~ok, ~t, ~ja*

1. Átlátszó, kék vagy fehér ásvány. *A zafírból igen értékes drágakövet csiszolnak.*
2. (Jelzőként:) (választékos) Ragyogó kék. *„Még hull a nyári fények zafír, rubin, agát Esője”* (Tóth Á.: Őszi szántás).

✧ Etim: Héber eredetű vándorszó.

zagyva ⬩⬩⬩ mn *~k, ~t, ~n* (rosszalló)

1. Zavaros, összevissza kevert (folyadék). *Te megiszod ezt a zagyva kotyvalékot?*
2. (régi, választékos) Gyülevész, nem válogatott (embercsoport). *Zagyva sereg támadta meg a várat. Zagyva horda gyülekezett a ház előtt köpködve és ordítva.*
3. Összefüggéstelen, zavaros (beszéd). *Nem értek egy kukkot sem ebből a zagyva fecsegésből.*

✧ Szin: **1.** *üledékes, felkavart, seprős, iszapos, sáros* **2.** *szedett-vedett, jöttment, kétes, semmirekellő* **3.** *érthetetlen, összevissza, kusza, ködös* • **3.** *Se füle, se farka.*
✧ Táj: **1.** *zákányos*
✧ Ell: **1.** *tiszta, letisztult, leülepedett, áttetsző* **2.** *válogatott* **3.** *rendezett, átgondolt,* (idegen) *logikus*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

záhorák ⬩ fn *~ok, ~ot, ~ja* (Fv bizalmas)

A történeti Pozsony és Nyitra megye Kis-Kárpátokon túli területén élő, onnan származó, hegyen túli ember. *A záhorákok se mind tökkelütöttek, ahogy sokan gondolják róluk.* (Jelzőként:) *Kifogástalanul tudott németül és magyarul, szlovákul azonban erős záhorák tájszólásban beszélt.*

✧ Etim: Szlovák jövevényszó.

zaj ⬩⬩⬩⬩⬩ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Sokféle, erős hang, zörej. *Csukd be az ablakot, ha idegesít a zaj! A motor csendesen jár, alig kelt zajt. A rádióadás az erős zaj miatt rosszul fogható.*
2. (rosszalló) Indokolatlanul nagy hírverés. *Az újságok nagy zajt csaptak az eset körül.*
3. (választékos) Nyüzsgés, sürgés-forgás. *Visszavonultan él, távol a világ zajától.*

✧ Szin: **1.** *lárma, hangzavar, ricsaj, zsivaj,* (népi) *zsinat* **2.** *botrány,* (bizalmas) *hűhó, felhajtás, hajcihő, ramazúri* **3.** *forgalom, tülekedés*
✧ Táj: **1.** *neszelődés, neszezés*
✧ Ell: **1., 2.** *csend* **3.** *nyugalom*
✧ Etim: Ősi, finnugor kori szó.

zajl|ik ⬩⬩⬩⬩ ige *~ani*

1. (Élővizet borító jég) megolvadva megtörik, elmozdul. *Zajlik a folyó, a jégtáblák egymásra tolódva úsznak rajta. Zajlik a jég a Balatonon, már nem lehet korcsolyázni.*
2. (választékos) Folyóvíz zúgó hanggal áramlik. *Zajlik a víz a zsilipeken.*
3. (választékos) Forrong, háborog. *Keblében nagy indulatok zajlanak.*
4. (választékos) Nagyobb embercsoport hullámozva, zajongva vonul. *Az utcán zajlik a tömeg.*
5. Viharos gyorsasággal megy végbe. *Zajlanak körülöttünk az események.*

✧ Szin: **2.** *ömlik, zúdul* **3.** (választékos) *dúl* **4.** *lázong, forrong*
✧ Ell: **1.** *beáll* **2., 5.** *csordogál*
✧ Etim: A ‘jégzajlás’ jelentésű *zaj* főnév származéka. A *zaj* vitatott eredetű, vagy a ‘lárma, zörej’ jelentésű → *zaj* főnévből különült el, vagy ősi, finnugor kori szó.
☝ Felszólító módú alakjait – ha ritkán szükség van rájuk – a *zajol-* tőből képezzük: *zajoljon* vagy (ikesen ragozva) *zajoljék.*

zajong ⬩⬩⬩ ige *~ani*

1. Lármázik, zsivajog. *Miért zajong a VI/b, talán nincs bent a tanár? A vetésben vadludak zajonganak.*
2. (régi, választékos) Zúgolódik, lázong. *A nép elkezdett zajongani az igazságtalanságok ellen.*

✧ Szin: **1.** *hangoskodik, ricsajozik,* (régi) *rivalg,* (népi) *zsinatol* **2.** *elégedetlenkedik, forrong, háborog*
✧ Táj: **1.** *csirimpol*
✧ Ell: **1.** *hallgat, csöndben van*
✧ Etim: A → *zaj* főnév származéka.

zajvédelem ⬩ fn

Az a tevékenység, amely az erős zajok okozta zajártalom csökkentésére törekszik. *Budapesten tanácskoztak a zajvédelem és rezgésvédelem nemzetközi szakértői.*

✧ Szin: *zajmentesítés, zajtalanítás*
✧ Ell: *zajártalom*
✧ Etim: Összetétel: → *zaj* + → *védelem*.

zakatol ◆◆◆ ige *~ni*
1. Ütemesen kattog. *Zakatol a vonat. Egész nap zakatol a varrógépével.*
2. Vadul ver. *Az erős kávétól zakatol a szívem.*
✧ Szin: **1.** *csörög, zörög, dübörög* **2.** *dobog, lüktet,* (idegen) *pulzál*
✧ Etim: A → *zaklat* ige tövével azonos és a → *zokog* igével is összefüggő hangutánzó eredetű szótő származéka.

zaklat ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. (rosszalló) Háborgat, alkalmatlankodva zavar valakit. *Nem tudok dolgozni, folyton zaklat valaki.*
2. (bizalmas) (Férfi nőt) molesztál. *Ne zaklasson, kérem, már férjnél vagyok!*
3. (választékos) Nem hagy nyugodni, állandóan gyötör valakit. *Egy rossz érzés zaklat már hetek óta.*
✧ Szin: **1.** *alkalmatlankodik valakinek;* (rosszalló) *piszkál, macerál, szekíroz valakit;* (bizalmas) *rászáll valakire* **2.** (bizalmas) *leszólít,* (választékos) *ostromol; kikezd valakivel* **3.** *kínoz, bánt*
✧ Ell: *békén hagy*
✧ Etim: A → *zakatol* ige tövével azonos szótő származéka.

zakó ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Öltöny felső része vagy kiskabát. *Meleg van, vesd le a zakódat. Egysoros vagy kétsoros zakó most a divat?*
2. (szleng) Verés, vereség. *Zakót kapott a szemtelensége miatt. Nagy zakót kaptak a legutóbbi mérkőzésen.*
✧ Szin: **2.** *ütlegelés,* (szleng) *ruha, maflás*
✧ Etim: Angol eredetű német jövevényszó.

zálog ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
1. Kölcsön biztosítékául szolgáló vagyontárgy. *A hitelező az adóstól zálogot kérhet.*
2. Elzálogosítással létrejött jogi viszony. *Zálogban van az ősi birtok.*
3. Zálogosdiban a hibázó játékos által adott tárgy. *Zálogot adsz, ha nem tudsz válaszolni.*
4. (választékos) Ígéret, biztosíték, jelkép. *A gyermek a jövő záloga. Fogadd e gyűrűt szerelmem zálogául!*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.

zálogház ◆◆ fn
Zálog ellenében pénzt kölcsönző intézmény. *Minden értékét a zálogházba hordja. Ki kell váltanunk az aranyórát a zálogházból.*
✧ Szin: (bizalmas) *zaci*
✧ Etim: Összetétel: → *zálog* + → *ház*.

zálogosdi ◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Olyan társasjáték, amelyben a hibázó játékosoknak – a végén kiváltandó – zálogot kell adniuk. *Játsszunk zálogosdit! A zálogosdiban három zálogot kellett adnom.*
✧ Etim: A → *zálog* főnév származéka.

zamatos ◆◆ mn *~ak, ~t* vagy *~at, ~an*
1. Olyan (gyümölcs, ital), amelynek kellemes íze és illata van. *Az igazi zamatos borok a vulkáni talajon teremnek.*
2. Olyan (stílus, beszédmód), amelynek sajátos jellege van. *Zamatos székelységgel beszélt erdélyi vendégünk.*
✧ Szin: **1.** *ínycsiklandó, fűszeres,* (idegen) *bukés, aromás* **2.** *jellegzetes, ízes*
✧ Táj: **1.** *izmatos*
✧ Ell: **1.** *íztelen, rosszízű, seízű*
✧ Etim: A *zamat* főnév származéka. A *zamat* elvonással keletkezhetett a → *szív* ige *szimatol* származékának *szamatol* alakváltozatából.

zápfog ◆◆ fn

Hátsó őrlőfog. *Lyukas az egyik zápfoga.*
✧ Szin: *rágófog*
✧ Táj: *állfog*
✧ Etim: Összetétel; *záp*: ismeretlen eredetű szó + → *fog*[2].

zápor ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
1. Hirtelen támadó sűrű eső. *Gyors zápor volt, hamar elállt. A nyári zápor felfrissíti a levegőt.*
2. (választékos) Valaminek sűrű hullása. *Puskagolyók zápora fogadta az erődítmény támadóit. „Hulló könnye záporán át alig látja Jézuskáját”* (József A.: Betlehemi királyok).
✧ Szin: **1.** *futó eső,* (bizalmas) *zuhé* **2.** (választékos) *özön*
✧ Táj: *zuháré*
✧ Etim: A → *szapora* melléknévvel azonos eredetű szó, a szláv mintára keletkezett *zápor eső* szószerkezet jelzőjének önállósulásával, jelentéstapadással jött létre.

záporoz|ik ◆◆ ige *~ni*
1. (ritka) Záporeső esik. *Alaposan rákezdett az eső, csak úgy záporozik.*
2. (választékos) Sűrűn hullik. *A csatában záporoznak rá az ütések, a golyók.*
3. (választékos) (Valamilyen benyomás) sűrűn ér valakit. *Záporozik rá az elismerés.*
✧ Szin: **1.** *zuhog, ömlik, zúdul* **2., 3.** (választékos) *zúdul* • **1.** *Úgy esik, mintha dézsából öntenék.*
✧ Ell: **1.** *szemerkél, szitál, csepereg*
✧ Etim: A → *zápor* főnév származéka.

záptojás ◆◆ fn
Megromlott, feltörve büdös tojás. *A szónokot záptojással dobálta meg a hallgatóság.*
✧ Szin: (régi) *csaltojás*
✧ Táj: *polozsna, záptikmony*
✧ Etim: Összetétel; *záp*: ismeretlen eredetű szó + → *tojás*.

zár[1] ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. (Valamilyen szerkezettel) csukott állapotban rögzít valamit. *Ajánlatos a kaput éjszakára zárni. Ez a kulcs nem zárja az ajtót.*
2. Működését beszünteti. *Az uszoda hatkor zár. Július végén zár a könyvtár.*
3. Valakit, valamit elzár, bezár. *A madarat kalitkába zárják, hogy ki ne repülhessen. Két évre börtönbe zárták.* ■ *Karjába* vagy *karjaiba zár valakit*: szorosan átöleli. *Karjába zárja kedvesét.* | *Magába zár valamit*: **a)** titokként megőrzi. *Érzéseit magába zárja.* **b)** (sír) befogad és fogva tart. *A sír magába zárja a halott testét.* | *Szívébe zár valakit, valamit*: **a)** nagyon megszereti. *A leányt a szívébe zárta.* **b)** megszívleli. *Zárd szívedbe e szavakat!*
4. Befejez valamit. *Zárom soraimat, üdvözöllek. Jó évet zártunk, nyereséges volt a vállalat.*
5. (Pontosan) illeszkedve csukódik. *Mióta szigeteltettünk, jól zárnak az ablakok.*
✧ Szin: **1.** *bezár, becsuk, betesz, reteszel* **2.** *bezár,* (népi) *csuk, becsuk* **3.** *bezár* **4.** *bevégez* **5.** *záródik*
✧ Ell: **1.** *nyit, tár* **2.** *nyit* **3.** *kienged, szabadon enged* **4.** *elkezd, megkezd*
✧ Etim: A → *zár* főnév → *zárol* származékának *zárl* alakváltozatából alakult.
✧ Ö: cip + zár

zár[2] ◆◆◆◆ fn *~ak, ~at, ~a* vagy *~ja*
1. Olyan szerkezet, amely csukott állapotában megakadályozza az ajtónak kulcs nélküli kinyitását. *Szerelj az ajtóra biztonsági zárat!*
2. Műszaki eszköz, fegyver zárszerkezete. *A fényképezőgép zárja az objektívon keresztül érkező fényt meghatározott ideig a fényérzékeny filmre engedi. Kioldotta a tűzfegyver zárját.*
3. Zárlat, illetve akadály. *Feloldották az egészségügyi zárat. Az országhatáron műszaki zárat telepítettek.* ■ *Zár alá vesz*: nem engedélyezi, hogy valaki valamivel szabadon rendelkezzen. *Minden ingóságát zár alá vették.*
4. (A hangtanban használt kifejezésként:) *A b hang kiejtésekor két ajkunk között zár képződik, majd felpattan.*
✧ Szin: **1.** *lakat, retesz,* (népi, bizalmas) *rigli* **2.** *závár, závárzat* **3.** *ostromzár,* (idegen) *karantén, blokád*
✧ Etim: A szláv eredetű *závár* ‘zár’ főnévből alakult.
✧ Ö: cip + zár, húzó + zár, veszteg + zár, villám + zár

záradék ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a* (hivatalos)
Szerződés, hivatalos irat külön megállapodást tartalmazó befejező szakasza. *A Molotov–Ribbentrop-paktumnak titkos záradéka is volt. Gépeld a levél végére a szokásos záradékot!*
✧ Szin: *befejezés,* (idegen) *klauzula*
✧ Etim: A → *zár* ige származéka.

zarándok ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
Vallási kegyhelyet meglátogató személy. *Az igazi zarándok gyalog keresi fel a távoli szent helyeket.*
✧ Szin: *búcsújáró*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.

zarándokol ◆◆◆ ige *~ni*
1. Zarándokként vallásos kegyhelyet felkeres. *A hithű muzulmán legalább egyszer életében Mekkába zarándokol.*
2. (választékos) Nagyon tisztelt helyet felkeres. *Tisztelete jeléül Goethe sírjához zarándokol.* • **1.** *Búcsút jár.*
✧ Etim: A → *zarándok* főnév származéka.

zárda ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Női kolostor. *Szent Margit zárdában nevelkedett.*

2. A kolostorhoz tartozó bentlakásos leányiskola. *A zárdában főleg apácák tanítottak.*

✧ Szin: **1.** *rendház*

✧ Etim: A → *zár* ige nyelvújítás kori származéka.

zargat ◆ ige *~ni*

1. (népi) Kerget valamit, valakit. *Ez a kutya folyton a macskákat zargatja.*

2. (bizalmas) Zaklat, sürget valakit. *A sikeres embert rokonai támogatásért zargatják.*

✧ Szin: **1.** *hajszol, űz, üldöz* **2.** *üldöz; alkalmatlankodik valakinek,* (bizalmas) *szekíroz, szekál,* (szleng) *buzerál, bizgerál*

✧ Ell: *békén hagy*

✧ Etim: A → *zavar* és a → *kerget* ige vegyülésével keletkezett.

zárka ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Rabok fogva tartására szolgáló helyiség. *Az elítéltet zárkába kísérték.*

✧ Szin: *cella, börtöncella, fogda, tömlöc,* (régi) *áristom, karcer,* (bizalmas) *kaszni, dutyi*

✧ Etim: A → *zár* főnév származéka.

✧ Ö: sötét + zárka

zárkóz|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Valahova behúzódva magára zárja az ajtót. *Házába zárkózik, nem fogad vendégeket.*

2. *Magába zárkózik*: gondolatait nem osztja meg másokkal. *Magába zárkózik, soha nem beszélget velem.*

3. Folyamatosan felzárkózik, sorba rendeződik. *A katonák éppen zárkóznak, hogy aztán áthaladjanak az úton.*

✧ Szin: **1.** *bezárkózik* **2.** *bezárkózik, begubózik*

✧ Ell: **2.** *kitárulkozik, megnyílik*

✧ Etim: A → *zár* ige származéka.

zárkózott ◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

Hallgatag, tartózkodó. *Zárkózott természet, nem osztja meg velünk a gondjait.*

✧ Szin: *magának való, visszahúzódó, emberkerülő,* (bizalmas) *mufurc,* (idegen, hivatalos) *aszociális,* (idegen, választékos) *mizantróp*

✧ Ell: *barátságos, nyílt, közvetlen*

✧ Etim: A → *zár* ige származéka.

zárlat ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. (Jogi nyelvben:) Valamivel, általában vagyonnal való rendelkezés hivatalos felfüggesztése. *Bírói zárlat van érvényben az ingatlanra.*

2. (hivatalos) Hatóságilag, gazdaságilag egy adott területnek a többitől való elszigetelése. *A járvány miatt zárlatot rendeltek el. Napóleon szárazföldi zárlatot hirdetett Anglia ellen.*

3. (hivatalos) Valamely tevékenység hivatalos felfüggesztése. *A testületben tagfelvételi zárlat van. Sok intézményben felvételi zárlat van.*

4. Zenedarabnak záró, a tétel befejezése előtti része. *Bizonyos zeneművek tételeit zárlat fejezi be.*

5. Rövidzárlat. *Ha ellentétes töltésű elektromos vezetékek érintkeznek, zárlat keletkezik.*

✧ Szin: **2.** *karantén, blokád* **3.** (idegen) *stop* **4.** *záradék,* (idegen) *kadencia*

✧ Etim: A → *zárol* ige származéka.

✧ Ö: rövid + zárlat

záród|ik ◆◆ ige *~ni*

1. Zárttá lesz, csukódik. *A seb lassan záródik. Az ablak nehezen záródik. A fürdőszobaajtó nem kulccsal, hanem retesszel záródik.*

2. Végződik. *A történet hepienddel záródik.*

✧ Szin: **1.** *becsukódik, bezáródik, bezárul* **2.** *befejeződik*

✧ Ell: **1.** *kinyílik, kitárul* **2.** *kezdődik, elkezdődik, megindul*

✧ Etim: A → *zár* ige származéka.

zárójel ◆◆◆ fn

A szövegnek kevésbé fontos vagy közbevetett részeit elkülönítő jel. *Van kerek, szögletes, csúcsos és kapcsos zárójel.* ■ *Zárójelbe tesz valamit*: **a)** zárójelet ír elé, illetve mögé **b)** figyelmen kívül hagy. | *Zárójelben mond valamit*: mellékesen, közbevetőleg mondja.

✧ Szin: (régi) *zárjel,* (idegen) *parentézis*

✧ Etim: Összetétel; *záró*: a → *zár* ige származéka + → *jel*.

☝ A különféle zárójelfajták formája a következő: kerek vagy gömbölyű zárójel: ( ), szögletes zárójel: [ ], csúcsos zárójel: < >, kapcsos zárójel: { }.

zárókő ◆ fn

1. (Építészetben:) A boltozatban a legfelső, középső kő. *A boltozatba a díszes zárókövet helyezik el utoljára.*

2. (ritka, választékos) Művésznek utolsó, legjelentősebb darabja. *Ez a kép a festői életmű zárköve.*

✧ Szin: **1.** *gyámkő* **2.** (ritka, választékos) *hattyúdal*

✧ Etim: Összetétel; *záró*: a → *zár* ige származéka + → *kő*.

zárol ◆◆ ige *~ni* (hivatalos)

1. Zár alá vesz valamit. *Adósságai miatt bankbetétjét zárolták.*

2. (Árucikket) a szabad kereskedelmi forgalomból hatóságilag kivon. *Bizonyos termékeket zároltak, nem lehet kapni őket.*

✧ Szin: **1.** (hivatalos) *lefoglal, befagyaszt* **2.** *visszatart*

✧ Ell: *zárlatot felold*

✧ Etim: A → *zár* főnév származéka.

záróra ◆◆ fn

Szórakozóhelyek, üzletek, intézmények hivatalosan megszabott bezárási időpontja. *Záróra! Tessék fizetni!*

✧ Szin: *zárás*

✧ Ell: *nyitás*

✧ Etim: Összetétel: → *zár* ige + → *óra*.

záros ◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. (kissé régi) Zárral ellátott. *Pénzét záros ládikában tartja.*

2. ■ (hivatalos) *Záros határidő*: pontosan megszabott. *A minisztérium felkérte a kisebbségi szervezeteket, hogy záros határidőn belül nyújtsák be javaslataikat a törvénytervezethez.*

✧ Szin: **1.** *csukható, zárható* **2.** *kijelölt, körülhatárolt*

✧ Etim: A → *zár* főnév származéka.

zárótűz ◆ fn

(Katonaságnál használt kifejezésként:) *Saját csapatok elé az ellenség támadásának feltartóztatására leadott heves tüzelés. A támadás összeomlott a gépfegyverek zárótüzében.*

✧ Etim: Összetétel; *záró*: a → *zár* ige származéka + → *tűz*[1].

záróvonal ◆◆ fn

1. A forgalmi sávok közé felfestett folyamatos fehér vonal. *Ön szabálytalanul közlekedett: átlépte a záróvonalat.*

2. (régi) A hadműveleti terület és a hátország közötti határ. *Egy folyó a záróvonal.*

✧ Etim: Összetétel; *záró*: a → *zár* ige származéka + → *vonal*.

zárszó ◆◆◆ fn

1. (kissé régi, választékos) Rövid záróbeszéd. *Vége az ülésnek, már csak az elnök zárszava van hátra.*

2. (ritka) Utószó. *A regény zárszava mindössze másfél oldal terjedelmű.*

✧ Szin: **1.** *zárószó, végszó* **2.** *utóhang, zárószó, végszó,* (idegen) *epilógus, peroráció*

✧ Etim: Összetétel: → *zár* + → *szó*.

zárthelyi ◆◆ mn *~k, ~t –,*

Olyan (dolgozat), amelyet az iskolában tanári felügyelet alatt, megadott időn belül kell elkészíteni. *A zárthelyi dolgozat írása alatt nem lehetett elhagyni a helyiséget.* (Főnévi használatban:) *Zárthelyit írnak fizikából.*

✧ Szin: (bizalmas) *zéhá*

✧ Ell: *házi* (dolgozat, fogalmazás stb.)

✧ Etim: Összetétel; *zárt*: a → *zár* ige származéka + *helyi*: a → *hely* főnév származéka.

zártkörű ◆◆◆ mn *~ek, ~t, ~en*

1. Kívülállókat, idegeneket be nem fogadó. *A klub zártkörű, csak a tagok látogathatják.*

2. Csak meghívóval látogatható. *A teremben zártkörű rendezvény van.*

✧ Szin: **1.** *zárt* **2.** (idegen) *exkluzív*

✧ Etim: Összetétel; *zárt*: a → *zár* ige származéka + *körű*: a → *kör* főnév származéka.

zárul ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Zárttá válik. *A kapu nagy csattanással zárult mögötte.*

2. Befejeződik. *Jól zárult az év, sikerült a nyelvvizsgám.*

✧ Szin: **1.** *csukódik, becsukódik* **2.** *végződik*

✧ Etim: A → *zár* ige származéka.

zárvány ◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Ásványba bezáródott idegen anyag. *A borostyánban gyakran vannak zárványok, pl. növénydarabok vagy rovarok.*

2. Körülzárt, nem fémes anyagrészecske. *Rideggé teszi a nyersvasat az öntéskor benne maradt zárvány.*

3. Növényi sejtben levő, különálló élettelen részecske. *Egyes növényfajok sejtmagjában szabadon, zárványként is előfordulnak fehérjekristályok. A gyanta vagy az olajcsepp tulajdonképpen zárvány a növényi sejtben.*

✧ Szin: *beágyazódás*

✧ Etim: A → *zár* ige származéka.

zárvatermő ◆ fn *~k, ~t, –*

(Növénytanban:) *Zárvatermők*: a virágos növényeknek az a törzse, amelyhez tartozó növényeknek a magva zárt magházban fejlődik. *A zárvatermők törzsének két fő osztálya van: a kétszikűek és az egyszikűek.*

✧ Ell: *nyitvatermő*

✧ Etim: Összetétel; *zárva*: a → *zár* ige származéka + → *termő*.

zászló ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* vagy *zászlaja*

1. Színes, jelképes ábrázolással díszített, rendszerint rúdra erősített, szabályos alakú szövet mint valamely közösség jelvénye vagy jelzésre használt eszköz. *A nemzetiszínű zászló a koronás címerrel a Magyar Köztársaság felségjelvénye. A várbeliek megadásuk jeléül fehér zászlót tűztek ki.*

2. (választékos) Valamely eszme, mozgalom jelképe. *A forradalmárok fölesküdtek a zászlóra. „Szabadság! Itten hordozák véres zászlóidat”* (Vörösmarty M.: Szózat).

3. A madártoll gerincéből kétoldalt kiágazó, egybefüggő lapot alkotó szálak tömege. *A kislány a gerletoll szürke zászlóját simogatta.*

4. (népi) Kukorica címere. *Már kint van a kukorica zászlaja.*

✧ Szin: **1., 2.** *lobogó* **3.** *vitorla*
✧ Táj: **4.** *bokréta*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.

zászlóalj ◆◆◆ fn

Meghatározott létszámú katonai alakulat. *Egy zászlóaljba 2-4 század tartozik.* (Jelzőként:) *Két zászlóalj gépesített lövészt vetettek be.*

✧ Szin: (régi) *vitézsereg,* (idegen) *bataillon*
✧ Etim: Összetétel: → *zászló* + → *alj*.

zászlós I. ◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Zászlóval felszerelt, ékesített. *A harcosok zászlós kopjáikkal nyomultak előre.*

2. Bozontos, felálló. *Zászlós farkú mókusok ugrándoztak az ágon.*

✧ Szin: **1.** *lobogós, fellobogózott* **2.** *lobogó*
✧ Etim: A → *zászló* főnév származéka.

zászlós II. ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. A hadnagy alatti, általában tisztjelölti rendfokozat. *Egy rendfokozattal léptették elő: főtörzsőrmesterből zászlós lett.*

2. (ritka, régi) Zászlótartó személy, általában katona. *Zászlósok álltak a Parlament előtt, amikor a küldöttség megérkezett.*

✧ Szin: **2.** (ritka) *zászlóvivő*
✧ Etim: A → *zászló* főnév származéka.

zátony ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

Vízmedernek a vízszintet megközelítő vagy meghaladó kiemelkedése. *A folyónak ezen a szakaszán zátonyok veszélyeztetik a hajózást.* ■ *Zátonyra fut*: **a)** (hajó) megfeneklik **b)** (elképzelés) meghiúsul. *A terv zátonyra futott, mégsem utazhatunk el.*

✧ Szin: *turzás, homokpad*
✧ Táj: *porond*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.

zavar[1] ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. (ritka) Felkavar, zavarossá tesz valamit. *A motorcsónak zavarja a vizet.*

2. Akadályoz valakit, valamit. *Ne zavard a munkájában! Akit nem érdekel, menjen ki, ne zavarja fecsegésével az előadást! A Szabad Európa és az Amerika Hangja rádióállomások adásait régebben zavarták.*

3. Alkalmatlankodik. *Szólj, ha zavarok!*

4. (népi, bizalmas) Kerget, hajszol valakit, valamit. *Ez a kutya folyton a tyúkokat zavarja.*

✧ Szin: **2.** *háborgat, piszkál,* (bizalmas) *szekíroz, nyüstöl* **4.** *űz, üldöz*
✧ Ell: **1.** *leülepít* **2–4.** *békén hagy*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, ismeretlen eredetű szótő származéka.

zavar[2] ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Működési rendellenesség, akadályozó tényező. *Zavarok támadtak a beteg vérkeringésében. Áramszolgáltatási zavar keletkezett az erős szél következtében. Zavar támadt a nézőtéren. Légköri zavarok nehezítik a televíziós vételt.*

2. Zavart, elbizonytalanodott lelkiállapot. *Zavarában azt sem tudta, fiú-e vagy lány.* ■ *Zavarba jön*: nem tudja, hogyan viselkedjen.

3. Logikai hiba, értelmetlenség. *Az okfejtésedben itt valami zavar van.*
✧ Szin: **1.** *fennakadás, bonyodalom; zavargás; üzemzavar;* (választékos) *komplikáció* **2.** *tanácstalanság, szorultság* **3.** (bizalmas) *bökkenő, bibi*
✧ Táj: **1.** *komédia*
✧ Ell: **1.** *működőképesség, használhatóság; rend* **2.** *határozottság, talpraesettség*
✧ Etim: Egy önállóan nem adatolható, ismeretlen eredetű szótő származéka.
✧ Ö: kép + zavar, pénz + zavar, üzem + zavar

zavargás ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
Elégedetlenség hangos kifejezése. *Az ázsiai ország keleti részén zavargások vannak, az emberek fegyveresen zúdulnak az utcákra.*
✧ Szin: *lázongás, lázadás, zendülés, forrongás, rendzavarás*
✧ Ell: *nyugalom, béke, rend*
✧ Etim: A → *zavar* ige származéka.

zavarodott ◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
1. (választékos) Zavarban levő. *Zavarodottan álldogált a sarokban.*
2. (szépítő) Elmebetegségben szenvedő. *Szegény ember nem normális, zavarodott.*
✧ Szin: **1.** *feszélyezett, megilletődött, tanácstalan, tétova, megszeppent, riadt* **2.** *háborodott, bolond, őrült, eszelős,* (bizalmas) *ütődött* • **1.** *Azt sem tudja, hogy fiú-e vagy lány.*
✧ Ell: **1.** *határozott, tudatos, biztos; oldott, fesztelen, laza* **2.** *józan, épeszű*
✧ Etim: A → *zavar* ige *zavarodik* származékának továbbképzett alakja.

zavaros ◆◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
1. A benne lebegő anyagoktól átlátszatlan. *Áradáskor zavaros a folyó vize. A részeg zavaros, bizonytalanságot kifejező tekintettel bámult a rendőrre.* (Főnévi használatban:) *Ne idd meg a bor zavarosát!* • Szólás: *A zavarosban halászik*: visszaél a bizonytalan, tisztázatlan helyzettel, igyekszik azt a maga javára kihasználni.
2. Összefüggéstelen, érthetetlen. *Az előadott történet eléggé zavaros.* | (bizalmas) *Zavaros pasas*: hebehurgya, következetlen gondolkodású.
✧ Szin: **1.** *üledékes, iszapos, sáros, szennyes* **2.** *bonyolult, tisztázatlan, áttekinthetetlen, zűrös, zagyva,* (idegen) *konfúz,* (régi, idegen) *konfúzus*
✧ Táj: **1.** *zákányos*
✧ Ell: **1.** *tiszta, átlátszó* **2.** *áttekinthető, logikus, rendezett*
✧ Etim: A → *zavar* főnév származéka.

zavart ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
1. Zavaros, összefüggéstelen. *Nem értettük zavart beszédét.*
2. Zavarban lévő. *Zavartan mosolyog, nem tudja, hogy hogyan viselkedjen ebben a társaságban.*
3. Nem egészen épelméjű (személy). *A földrengés sokkja óta zavart.*
✧ Szin: **1.** (idegen) *konfúz,* (idegen, régi) *konfúzus* **2.** *tétova, feszélyezett, megilletődött* **3.** *zavarodott, tébolyult, bolond, féleszű,* (bizalmas) *ütődött*
✧ Ell: **1.** *világos, összefüggő,* (idegen) *logikus* **2.** *oldott, laza, fesztelen, zavartalan* **3.** *épeszű, normális, józan*
✧ Etim: A → *zavar* ige származéka.

zavartalan ◆◆◆◆ mn *~ok, ~t, ~ul*
Olyan, amit semmi sem zavar. *A zavartalan csöndet hirtelen valami csörömpölés töri meg. Az iskola felújítása alatt a tanítás zavartalanul folyik.*
✧ Szin: *háborítatlan, zökkenőmentes, békés, idilli*
✧ Ell: *akadályozott, megzavart*
✧ Etim: A → *zavar* főnév származéka.

zebra ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. Az afrikai szavannákon élő, fekete-fehér csíkos emlősállat. *A lófélékhez tartozó zebra testfelépítése igen hasonlít a szamárra.*
2. Párhuzamos fehér sávokkal jelölt gyalogátkelőhely. *Elgázoltak egy gyalogost a zebrán.*
✧ Szin: **1.** (régi) *tigrisló* **2.** *átkelőhely, átjáró*
✧ Etim: Portugál eredetű nemzetközi szó.

zebu ◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Kelet-Afrikában és Indiában honos, jellegzetesen púpos hátú emlősállat. *A zebu a szarvasmarha rokona.*
✧ Etim: Francia, végső soron tibeti eredetű nemzetközi szó.

zegzugos ◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
Girbegurba, kanyargós. *Szeretek idegen városok zegzugos sikátoraiban bolyongani.*
✧ Szin: *kígyózó, kacskaringós, cikcakkos*
✧ Ell: *egyenes, szabályos*
✧ Etim: A *zegzug* összetétel (*szeg* ‘szöglet’ (vö. → *szög*[2]) + → *zug*) származéka.

zeke ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je* (népi)
Durva szövetből készült kabátféle, illetve férfiak rövid, zsinóros posztókabátja. *A vásáron szép zekéket is lehetett venni.*
✧ Szin: *kiskabát, bekecs, zubbony*
✧ Táj: *bujka, szokmány, ujjas*
✧ Etim: Latin eredetű német jövevényszó.

zeller ◆◆ ige *~ek, ~t, ~e* vagy *~je*
1. Ernyős virágzatú, kellemes illatú haszonnövény. *A zellert gumós gyökeréért és széles, szárnyalt leveléért termesztik.*
2. A zeller növény gyökere vagy levele. *Tégy zellert is a húslevesbe!*
✧ Szin: **2.** *zellergyökér, zellerzöld*
✧ Táj: **1.** *celer, celler, zellér, zöllér* **2.** *celer, celler, zelér, zöllér, gyökérke*
✧ Etim: Francia, végső soron olasz eredetű német jövevényszó.

zendül ◆◆ ige *~ni*
1. (választékos) Zengeni kezd. *Zendül az ég, vihar lesz. „Harang csendül, Ének zendül, Messze zsong a hálaének”* (Ady E.: Karácsony I.).
2. (ritka) Lázadozik, felkelést kezd. *A rossz ellátás miatt zendül a katonaság. „Az egész szomszédság mind ellened zendül”* (Arany J.: Lóra…!)
✧ Szin: **1.** *megszólal, felharsan* **2.** *háborog, zúgolódik, forrong, zajong, lázong,* (régi) *pártoskodik*
✧ Ell: **1.** *elhallgat, elnémul* **2.** *megnyugszik, lecsendesedik, megbékél*
✧ Etim: A → *zeng* ige tövével azonos hangutánzó eredetű szótő származéka.

zendülés ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
1. (ritka, választékos) Felharsanó hang. *Trombiták zendülése ébresztette fel álmából.*
2. Kisebb felkelés, lázadás. *A zendülést gyorsan leverték.*
✧ Szin: **1.** (ritka, választékos) *felcsendülés* **2.** *háborgás, forrongás, zúgolódás, lázongás,* (régi) *pártütés*
✧ Ell: **1.** *elhallgatás, elnémulás* **2.** *nyugalom, béke, rend*
✧ Etim: A → *zendül* ige származéka.

zene ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
1. Az a művészet, amely a ritmus, a dallam és a harmónia által a hangokból hoz létre műalkotást. *Behatóan foglalkozik a zene elméletével.*
2. Az így létrehozott mű. *A komponista zenét szerez.*
3. Zeneművek hangzása. *Halkan szól a romantikus zene.*
4. Hangszeren való játék. *Öt éve tanul zenét. Az étteremben délelőtt nincs zene.*
5. (választékos) Dallamos, ritmusos hangzás. *A hullámok és a szél zenéjét hallgattuk a tengerparton. Szeretem az olasz nyelv zenéjét. Este szól a tücsök zenéje.*
✧ Szin: **2.** *zeneműű, zeneszám, zenedarab, darab,* (idegen) *opus, kompozíció* **3.** *muzsika, zeneszó, dallam,* (idegen) *melódia* **4.** *zenélés* **5.** (választékos) *muzsika,* (idegen) *melódia*
✧ Etim: A → *zenebona* összetétel előtagjának nyelvújítás kori önállósulásával keletkezett.

✧ Ö: cigány + zene, kamara + zene, könnyű + zene, macska + zene, nép + zene, pop + zene, rock + zene

zenebona ◆◆◆ fn –, ~t, ~ja (bizalmas)

1. Lárma, zajongás. *Gyerekek, mi ez a zenebona az osztályban?*

2. Veszekedés, összetűzés. *Nagy zenebona támadt a két szomszéd között.*

✧ Szin: **1.** *zsivaj, ricsaj, hangzavar* **2.** *perpatvar, civakodás,* (bizalmas) *rumli*

✧ Ell: **1.** *csönd* **2.** *nyugalom, békesség*

✧ Etim: Összetétel; *zene*: a → *zendül*, → *zeng* igék tövével rokon + *bona*: a → *bong* ige tövével rokon szó.

zenekar ◆◆◆◆◆ fn ~ok, ~t, ~a

Zeneművet közösen előadó együttes. *Hangol már a zenekar. A Magyar Rádió Szimfonikus Zenekara játszik.*

✧ Szin: (idegen) *orkeszter,* (bizalmas vagy népi) *banda*

✧ Etim: Összetétel: → *zene* + → *kar*[2].

zenél ◆◆◆◆ ige ~ni

1. Hangszeren játszik. *Ki zenél közületek? Esténként zenélünk a barátaimmal.*

2. (választékos) Dallamosnak ható hangot ad. *Zenélnek a békák a tóban. Zenél az üllőn a kalapács.*

✧ Szin: **1.** *muzsikál,* (régi) *hangicsál*

✧ Etim: A → *zene* főnév származéka.

zenész ◆◆◆◆ fn ~ek, ~t, ~e

Zenével hivatásszerűen foglalkozó személy, elsősorban zenekar tagja. *A szülei zenészek, ő is az akar lenni. Hangolnak a zenészek.* ■ (bizalmas, tréfás) *Szintén zenész?*: ugyanolyan vagy hasonló helyzetű, foglalkozású stb. ember (mint a beszélő)?

✧ Szin: **1.** *zeneművész, muzsikus*

✧ Táj: **1.** *hangász*

✧ Etim: A → *zene* főnév származéka.

zeneszám ◆◆ fn

1. Zenei műsorszám valamely előadás részeként. *Az anyák napi műsorban a szavalatok között zongorán előadott és a kórus által énekelt zeneszámok hangzottak el.*

2. Zenedarab. *A koncerten a zeneszámok közül nekem a Bartók-szonáta tetszett a legjobban.*

✧ Szin: **2.** *zeneműd, darab, szerzemény,* (idegen, választékos) *opus, kompozíció*

✧ Ell: **1.** *prózai mű, prózai szám*

✧ Etim: Összetétel: → *zene* + → *szám*.

☝ Az *opus* szinonima kiejtése: [opusz].

zeng ◆◆◆◆◆ ige ~eni

1. (választékos) Tisztán, erőteljesen, telten szól. *A templom orgonája zeng.*

2. (régi) Énekel, dalol. *Madarak zengnek a fákon.*

3. (választékos) (Költő) költeményt szerez. *A poéta kedveséről zeng.* ■ *Dicshimnuszt* vagy *ódát zeng valakiről, valamiről*: **a)** (régi) dicsőítő éneket ír róla **b)** (tréfás, sokszor rosszalló) túlzott dicsérettel szól róla.

4. *Zeng bele* vagy *zeng valamitől*: (hely) tele van a hangjával. *Békák kórusától zeng a nádas. Vidámak a gyerekek, zeng bele az erdő.*

5. (választékos) *Zeng az ég*: mennydörög. *Égiháború van, zeng az ég.*

✧ Szin: **1.** *hangzik* **2.** (régi) *zengedez* **3.** (választékos) *énekel, dalol* **4.** *visszhangzik* **5.** *dörög, morajlik*

✧ Etim: A → *zendül* ige tövével azonos hangutánzó eredetű szótő származéka.

zenit ◆◆ fn –, ~et, ~je

1. Az éggömb legmagasabb pontja. *Dél van, a nap zeniten áll.*

2. (választékos) Tetőpont. *A művész túljutott pályája zenitjén.*

✧ Szin: **1.** *delelő* **2.** *csúcspont, tetőfok*

✧ Ell: **2.** *mélypont*

✧ Etim: Olasz, végső soron arab eredetű nemzetközi szó.

zerge ◆◆ fn ~k, ~t, ~je

Magas hegyek sziklái közt élő, a kecskéhez hasonlító emlősállat. *A zerge gyorsan és ügyesen ugrál egyik sziklárói a másikra.*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán török jövevényszó.

zéró ◆◆ fn ~k, ~t, ~ja **zérus** ~ok, ~t, ~a (választékos, kissé régi)

1. Nulla. *Egy mínusz egy, az egyenlő zérus.*

2. E szám jele: 0. *Eggyel több zérust írtál a szám végére.*

3. A nullát jelző vonal. *A hőmérő higanyszála zéruson áll.*

4. (ritka) Semmi. *Lelkesedése zéró.* (Főnévi használatban:) (ritka, bizalmas) *Ez egy semmi ember, egy nulla, egy zérus.*

✧ Szin: **4.** (főnév:) *senki, nulla,* (idegen) *nímand*

✧ Ell: **1.** *valamennyi, sok* **4.** *valaki, valami*

✧ Etim: A → *zéró* olasz, végső soron arab eredetű nemzetközi szó, ennek alapján keletkezett a → *zérus*.

☝ A *zérus* és a *zéró* egyenrangú alakváltozatok, de ma már inkább a *nulla* szó használatos helyettük a köznyelvben, sőt a szaknyelvekben is.

zigóta ◆ fn ~k, ~t, ~ja

(Biológiában:) Megtermékenyített petesejt. *A zigóta a petesejt és a hímivarsejt összeolvadásából létrejött sejt, amelyből egy új egyed fejlődik ki.*
✧ Etim: Görög szóból keletkezett nemzetközi szó.

zihál ◆◆◆ ige *~ni*
Hangosan liheg. *A hosszútávfutó kimerülten, levegő után kapkodva, zihálva ért célba.*
✧ Szin: *fújtat, hörög, fulladozik*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó.

zilált ◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*
1. Kuszált, elhanyagolt. *Zilált a haja, ma még nem fésülködött. Zilált külsővel nem jelenhetsz meg a munkahelyeden.*
2. (rosszalló) Zavaros. *Zilált vagyoni viszonyok közé kerültek sok adósságuk miatt.*
3. Zaklatott. *Zilált idegállapota miatt nyugtatót szed.*
✧ Szin: **1.** *rendetlen, torzonborz, lompos* **2.** *kusza, rendezetlen, áttekinthetetlen* **3.** *nyugtalan, szétszórt*
✧ Ell: **1.** *jól fésült, ápolt, gondozott* **2.** *rendezett, áttekinthető* **3.** *nyugodt, kiegyensúlyozott*
✧ Etim: A *zilál* ige származéka. A *zilál* a valószínűleg ősi, finnugor kori *szil* ‘vág, hasít’ ige származéka.

zimankó ◆◆ fn –, *~t, ~ja* (választékos)
Förgeteges, hideg téli idő. *Karácsonykor igazi zimankó volt.*
✧ Szin: (bizalmas) *cidri*
✧ Etim: Ukrán jövevényszó.

zivatar ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* vagy *~ja*
1. Esővel járó vihar. *Tombol a zivatar: villámlik, mennydörög, szakad az eső, és viharos szél fúj.*
2. (választékos) Viharos időszak. *A forradalom zivatara magával sodorta a fiatal költőt.*
✧ Szin: **1.** *égiháború, förgeteg, ítéletidő*
✧ Etim: Vitatott eredetű. Vagy horvát-szerb jövevényszó, vagy egy önállóan nem adatolható, → *zihál* vagy a → *zuhan* ige tövével összefüggő, hangutánzó eredetű szótő származéka.

zizeg ◆◆◆ ige *~ni*
Egyik tárgy a másikhoz érve könnyű súrlódó hangot hallat, illetve ilyen hangot előidéz valamivel. *Zizegnek a papírlapok. Fiam, mivel zizegsz ott a pad alatt?*
✧ Szin: *zörög, csörög, ropog, susog*
✧ Etim: A → *zizzen* ige tövével azonos hangutánzó eredetű szótő származéka.

zizzen ◆◆ ige *~ni*
Hirtelen rövid, zizegő hangot ad. *A szellőtől levél zizzent a fán.*
✧ Etim: A → *zizeg* ige tövével azonos hangutánzó eredetű szótő származéka.

zokni ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Bokán felül, de térden alul érő harisnya. *Hideg van, húzz vastag zoknit!* ■ (szleng) *Agyilag zokni*: buta, ostoba személy. *Agyilag zokni vagyok, már semmi nem jut eszembe az álmosságtól.*
✧ Szin: *bokazokni, térdharisnya, térdzokni,* (kissé régi) *harisnya, rövidharisnya, bokafix,* (régi) *fuszekli*, (szleng) *lábváza*
✧ Etim: Latin eredetű német jövevényszó.

zokog ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Meg-megrázkódva, eltorzult arccal, keservesen sír. *Vigasztalhatatlanul, görcsösen zokog az édesapja halála miatt.*
2. (választékos) Mély fájdalmat kifejező hangon szól. *Zokog a gordonka és a fagott. Gerle zokog a lombok között.*
✧ Szin: **1.** *jajveszékel, bőg, bömböl,* (régi) *rí* **2.** *sír* • **1.** (gúnyos) *Krokodilkönnyeket hullat.*
✧ Ell: **1.** *nevet, hahotázik*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó. Töve összefügg a → *zakatol*, → *zökken* igék tövével.

zokon ◆◆◆ hsz (választékos)
(Csak kifejezésekben:) *Zokon esik valakinek valami*: rosszul esik. *Nagyon zokon esett neki a visszautasítás.* | *Zokon vesz valamit*: rossz néven veszi, megsértődik miatta. *Zokon vette, hogy nem hívtad meg.*
✧ Etim: A → *zokog* igéből elvont *zok* (vö. → *zokszó*) megszilárdult ragos alakulata.

zokszó ◆◆◆ fn *~k, ~t, zokszava* (választékos)
Panasz, szemrehányás. *Egy zokszó el nem hagyta ajkát. Zokszó nélkül tűrte a kezelést.*
✧ Szin: (kissé régi, gúnyos) *sirám*
✧ Etim: Összetétel; *zok*: elvonással keletkezett a → *zokog* igéből + → *szó*.

zománc ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
1. Tárgyakra ráégetett, üvegszerűen sima bevonat. *Az edényről lepattogzott a zománc.*
2. A fogkoronát védő külső réteg. *Megsérült a fog zománca.*
✧ Szin: **1.** *máz,* (idegen) *glazúr, email*
✧ Etim: Német, végső soron ófrank eredetű vándorszó.
☝ Az *email* szinonima kiejtése: [emájl].

zóna ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
1. (hivatalos) Övezet, réteg. *A mediterrán zóna határai tőlünk délre húzódnak. A légkör is zónákra oszlik. A nyugat-európai zóna ideje szerint indul.*

2. (hivatalos) Díjövezet. *A londoni közlekedés zónákra van felosztva. A telefondíjszabás szerint a helyi zónán kívül háromféle belföldi zóna létezik.*

3. (bizalmas, kissé régi) A szokásosnál kisebb adag. *Marhapörköltből csak zónát kérek!*

✧ Szin: **1.** *égöv, öv, időzóna, sáv* **2.** *szakasz, terület, körzet* **3.** *zónaadag, fél adag, kisadag, gyerekadag*

✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

zongora ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Háromlábú, vízszintes hangszekrényű, billentyűs és kalapácsos húros hangszer. *Fel kell hangolni a zongorát.*

2. (bizalmas) Zongorán való játszás. *Régen abbahagyta már a zongorát.*

✧ Szin: **1.** (idegen) *pianoforte, klavír, pianínó* **2.** *zongorázás*

✧ Táj: *barbora*

✧ Etim: A → *zeng* ige nyelvújítás kori származéka.

zongoraverseny ◆◆ fn

Zongoraszólóra és zenekarra írt zenemű. *Grieg zongoraversenyét Szvjatoszlav Richter játssza a régi lemezen.*

✧ Szin: (idegen) *klavírkoncert*

✧ Etim: Összetétel: → *zongora* + → *verseny*.

zongoráz|ik ◆◆◆◆ ige (régi, ritka) **zongoráz** *~ni*

1. Zongorán játszik (valamit). *Hároméves kora óta zongorázik. Mit zongorázol a legszívesebben? Valahol a közelben Chopint zongoráznak.*

2. (bizalmas) Zongorázáshoz hasonlóan billenti az ujjait. *Igen gyorsan és ügyesen zongorázik a kapcsolótáblán. Ne zongorázz az asztallapon!*

3. (bizalmas) ■ *Zongorázik valakinek az idegein*: nagyon idegesít valakit.

✧ Szin: **1.** (régi, idegen) *klavíroz,* (bizalmas) *klimpíroz(ik)* **2.** (bizalmas) *billentyűzik, dobol*

✧ Táj: **1.** *kalimpál*

✧ Etim: A → *zongora* főnév származéka.

zongorista ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Hivatásos zongorajátékos. *A félszemű zongorista esténként a bárban játszik.*

✧ Szin: (idegen) *pianista*

✧ Etim: A → *zongora* főnév származéka.

zord ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an* vagy *~ul* (választékos)

1. Kérlelhetetlenül szigorú és komor. *A zord atya nem egyezett bele a házasságba.*

2. Sivár, mostoha, nagyon kellemetlen. *Zord táj és zord éghajlat fogadta a turistákat a hegytetőn.*

✧ Szin: **1.** *mogorva, morózus, könyörtelen, morc, komor,* (választékos) *zordon* **2.** *kietlen, nyomasztó, puszta, vad* (táj)

✧ Táj: **2.** *kutyagombolyító*

✧ Ell: **1.** *barátságos, kedves, nyájas* **2.** *kellemes, barátságos, vonzó*

✧ Etim: Nyelvújítás kori elvonás az ismeretlen eredetű *zordon* melléknévből.

zökken ◆◆ ige *~ni*

1. Akadályba ütközve ugrik egyet. *A kocsi kereke nagyot zökkent.*

2. (ritka) Hirtelen eltér szabályos menetétől. *A vers itt-ott zökken.*

3. *A régi* vagy *a megszokott*, illetve *más kerékvágásba zökken*: hirtelen a régi, illetve másféle állapotba jut. *Minden más kerékvágásba zökkent, amióta elköltöztünk.*

✧ Szin: **1.** *rázódik, zöttyen* **2.** (ritka) *döccen*

✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó.

zökkenő ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. (Úton) kiemelkedés és bemélyedés. *Félek, eltörik a tengely ezeken a zökkenőkön.*

2. Fennakadás, zavar. *Volt a munkában egy kis zökkenő.*

✧ Szin: **1.** *gödör, kátyú, hepehupa* **2.** *nehézség, akadály,* (idegen) *probléma*

✧ Etim: A → *zökken* ige származéka.

zöld I. ◆◆◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*

1. A szivárvány színei közül sárga és a kék közötti színű. *A kék és sárga összekeverésével zöld színt kapunk. A zöld mezőben piros, kék, sárga virágok virítanak.* ■ *Zöld tea*: erjesztés nélküli, gyorsan hervasztott tea. | *Zöld hályog*: súlyos szembetegség: a

szem belső nyomásának megnövekedése. | *Zöld lámpa*: (közlekedésben) szabad jelzés. | *Zöld út*: akadálytalan haladás. | *A zöld szemű szörnyeteg*: a féltékenység.
2. A magyar kártyában stilizált zöld levéllel jelölt (lap). *Zöld királyt húzott.*
3. (túlzó) Beteges arcszínű. *Mitől vagy ilyen zöld?*
4. Még éretlen. *A zöld gyümölcstől megfájdul a hasad!*
✧ Szin: **3.** *sápadt, vértelen, halvány*
✧ Ell: **3.** *piros, pirospozsgás*
✧ Etim: Vitatott eredetű. Vagy iráni jövevényszó, vagy a → *szőke* melléknév alapjául is szolgáló régi nyelvi *sző* ‘sárga’ melléknév származéka.
✧ Ö: örök + zöld

zöld II. ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~je*
1. A zöld szín, ilyen színű festék, tárgy. *Jól áll neki a zöld. Az erdő zöldje megnyugtató. Keverj hozzá egy kevés zöldet! Zöld van, taposs a gázra!*
2. Zöld növényi hajtás. *Kér a rózsához zöldet? A petrezselyem zöldjét összevágva teszi a levesbe.*
3. (bizalmas) Zöld növényekkel borított szabad természet. *Vasárnap kimegyünk a zöldbe.*
4. Zöld szín a magyar kártyában. *Zöld az adu.*
5. *Zöldek*: egyesületbe tömörült természetvédők. *A zöldek tüntettek a gyár bezárásáért.*
6. (bizalmas) Ostobaság, értelmetlenség. *Már megint zöldeket beszélsz!*
✧ Szin: **3.** *erdő, mező, liget* **5.** *környezetbarát, környezetvédő* **6.** *sületlenség,* (bizalmas) *zöldség*
✧ Etim: Vitatott eredetű. Vagy iráni jövevényszó, vagy a → *szőke* melléknév alapjául is szolgáló régi nyelvi *sző* ‘sárga’ melléknév származéka.

zöldár ◆ fn
A folyók tavaszi vagy nyár eleji áradása. *Olvad a hó a hegyekben, jön a zöldár.*
✧ Etim: Összetétel: → *zöld* + → *ár*[2].

zöldborsó ◆◆◆ fn
1. Borsó frissen szedett, még zöld hüvelyes termése. *Segít a mamájának zöldborsót fejteni.*
2. Ebből készült étel. *Zsenge zöldborsót ad köretként a hús mellé.*
✧ Táj: *bossó, bab*
✧ Etim: Összetétel: → *zöld* + → *borsó*.

zöldell ◆◆ ige *~ni*
Zöld színben pompázik. *Eső után szépen zöldell a határ.*
✧ Szin: *virul, lombosodik*
✧ Ell: *szárad, hervad, tikkad*
✧ Etim: A → *zöld* melléknév származéka.

zöldfülű ◆◆ mn *~ek, ~t, ~en* (tréfás)
Éretlen, tapasztalatlan. *Egy zöldfülű suhanc akarja feleségül venni.* (Főnévi használatban:) *Mit kezdek ilyen zöldfülűekkel?*
✧ Szin: *járatlan, gyakorlatlan, kezdő, újonc,* (tréfás) *tejfölösszájú*
✧ Ell: *érett, tapasztalt, gyakorlott*
✧ Etim: Összetétel; → *zöld* + *fülű*: a → *fül* főnév származéka.

zöldike ◆ fn *~k, ~t, ~je*
1. Sárgászöld színű, hosszú szárnyú, veréb nagyságú madár. *A zöldike a pintyfélék közé tartozik.*
2. Zöldes virágú, hegyi réteken élő egyszikű növény. *Zöldikék virítottak körülöttünk.*
3. Csíkos levelű, apró fehér virágú liliomféle szobanövény. *Öntözd meg a zöldikét is!*
✧ Etim: A → *zöld* melléknév származéka.

zöldség ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e* vagy *~je*
1. Ehető, többnyire zöld levelű növény, zöldségféle. *Kertjében zöldséget, főleg káposztát és uborkát termel.*
2. Levesbe való zöldségfélék együttese. *Vettem zöldséget: fehérrépát, sárgarépát, meg zellert, karalábét és hagymát is.*
3. (gúnyos) Zagyvaság. *A telefonban összehordott mindenféle zöldséget.*
✧ Szin: **1.** *vetemény* **2.** *leveszöldség* **3.** *sületlenség, ostobaság, szamárság,* (bizalmas) *hülyeség,* (szleng) *rizsa, sóder, kamu*
✧ Etim: A → *zöld* melléknév származéka.
☝ Kiejtése: [zölcség].

zöldséges ◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. Sok zöldséggel készített. *A húslevest jó zöldségesen szeretem.*
2. Olyan tárgy, amelyben zöldséget tartanak. *Két zöldséges láda volt a csomagtartón tele almával.*
3. Zöldséget áruló. *Zöldséges kofák kínálták árujukat a piacon.* (Főnévi használatban:) *A zöldségesnél szép paprikát kapni.*
✧ Szin: **3.** *zöldségárus,* (Er, főnév) *aprozár*
✧ Etim: A → *zöldség* főnév származéka.
☝ Kiejtése: [zölcséges].

zöldszám ◆◆ fn
Ingyenesen hívható telefonszám. *A gázóra állását zöldszámon jelentheted be a gázműveknek.*
✧ Szin: *ingyenes szám*

✧ Ell: *fizetős szám*
✧ Etim: Összetétel: → *zöld* + → *szám*.

zöldül ◆◆ ige *~ni*
1. Zöldre színeződik. *A felvágott már zöldül, gyorsan ki kell dobni. Figyeld csak, már zöldül a dühtől az arca!*
2. Friss zöld hajtásokat ereszt. *Zöldül a vetés a határban.*
✧ Szin: **2.** *kihajt, zöldell, virul, rügyezik,* (választékos) *sarjad, zsendül*
✧ Ell: **2.** *hervad, tikkad, fonnyad, szárad*
✧ Etim: A → *zöld* melléknév származéka.

zöm ◆◆◆◆ fn –, *~öt, ~e* (kissé választékos)
Nagyobb része valaminek. *Az értelmiség zöme beszél idegen nyelveket. A közönség zömmel a hazai csapatot buzdította.*
✧ Szin: *többség,* (választékos) *derékhad; főleg, főként, jórészt, nagyrészt, jobbára, többnyire*
✧ Ell: *kisebbség*
✧ Etim: Nyelvújítás kori elvonás a → *zömök* melléknévből.
☝ Személyekre a *zöm* birtokos személyjeles alakjaival utalunk, ügyelve a számbeli egyeztetésre: *a résztvevők zömükben fiatalok*, de: *a résztvevők zöme fiatal.*

zömök ◆◆◆◆ mn *~ek* vagy *~ök, ~et* vagy *~öt, ~en*
1. Alacsony termetű, de izmos. *Zömök fiú, gyors futása közben mindenkit elsodor.*
2. (választékos) A hosszúságához képest eléggé vastag. *A vipera zömök kígyó.*
✧ Szin: **1.** *keménykötésű, tömzsi, mokány*
✧ Táj: *renkesz, zsufa, zsömekes*
✧ Ell: **1.** *magas, nyurga, vékony*
✧ Etim: Szóhasadással különült el az azonos jelentésű nyelvjárási, szláv eredetű *zomok* melléknévből.

zörej ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*
1. Tárgyak összeütközése, súrlódása keltette hang. *Mi ez a zörej a konyhában?*
2. Szabálytalan rezgések okozta vagy rendellenes hang. *A telefonvonalban csak zörej van. Gyanús zörejeket hallok a tüdődből.*
✧ Szin: **1.** *nesz, zaj, zörgés* **2.** *zaj, zörgés*
✧ Ell: *csönd*
✧ Etim: A → *zörget*, → *zörög*, → *zörren* igék tövével azonos hangutánzó eredetű szótő származéka.

zörget ◆◆◆ ige *~ni*
1. Zörgő hangot keltve mozgat, ráz valamit. *A házmester a kulcsait zörgeti.*
2. (Személytelenség kifejezésére:) Valaki kopogtatva bebocsáttatást kér. *Nyiss ajtót, zörgetnek!*
✧ Szin: **1.** *csörget* **2.** *kocogtat, dörömböl, kopog, zörög*
✧ Táj: **2.** *zörömböl*
✧ Etim: A → *zörög*, → *zörren* igék tövével azonos hangutánzó eredetű szótő származéka.

zörög ◆◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Egyenetlenül kopogó, érdes hangot ad. *Ha megrázod, valami zörög benne. Ne zörögjön azzal a zacskóval! Zörög az őszi avar.* • Szólás: (tréfás, túlzó) *Zörögnek a csontjai*: nagyon sovány.
2. Zörget, kopog. *Valaki zörög az ablakon.*
✧ Szin: **1.** *csörög, csörömpöl, kattog, zakatol* **2.** *kopogtat, kocogtat*
✧ Táj: **2.** *zörömböl*
✧ Etim: A → *zörget*, → *zörren* igék tövével azonos hangutánzó eredetű szótő származéka.
☝ Az igének van egy rövidebb, *zörg-* töve is, ezt kijelentő mód jelen időben a *zörgök* és a *zörgünk* formában használjuk; múlt időben a *zörgött* alakban; valamint a *zörgő* melléknévi igenévben és a *zörgés* főnévi származékban.

zörren ◆◆ ige *~ni*
Rövid, zörgő hangot ad. *Ha mozdul a rab, zörren a bilincs.*
✧ Szin: *csörög, csörren, csörömpöl*
✧ Etim: A → *zörget*, → *zörög* igék tövével azonos hangutánzó eredetű szótő származéka.

zötyög ◆◆ ige *~ni*
1. Rázkódva, zörögve halad. *A hepehupás úton teherautó zötyög.*
2. Így haladó járműben rázkódva utazik. *Az autó platóján zötyögtek a mezőgazdasági munkára igyekvők.*
✧ Szin: **1.** *zörög, döcög, zötykölődik* **2.** *zötykölődik*
✧ Táj: *zökög*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó.

zubbony ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*
Nagy zsebes, rövid, vászon munkakabát, illetve egyenruha felső része. *A munkások kék zubbonyt hordanak. A katona zubbonyán viseli rangjelzéseit.*
✧ Szin: *katonakabát,* (idegen) *dzseki*
✧ Etim: Olasz, végső soron arab eredetű vándorszó.
✧ Ö: kényszer + zubbony

zubog ◆◆ ige *~ni*
Zúgó hangon kavarogva hevesen forr. *A katlanban zubog a víz, nem kell tovább tüzelni.*

✧ Szin: *buzog, bugyog, bugyborékol*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó, talán a → *buzog* ige hangátvetéses párja.

zúdít ◆◆◆ ige *~ani*

1. Hirtelen nagy erővel bocsát valamit valakire, valamire. *Egy vödör vizet zúdítottak a nyakába. Az ágyúk gyilkos tüzet zúdítottak az ellenség állásaira.*

2. Valamivel eláraszt valakit, valamit. *Válogatott szitkokat zúdított rá.*

3. (ritka) Rászabadít valakit valamire. *A kiárusítás híre az üzletre zúdította a vevőket.*

✧ Szin: **1.** *ráönt, borít; ont, okád, lövell* **2.** *elborít, elönt* **3.** *ráküld*
✧ Etim: A → *zúdul*, → *zúg* igék tövével azonos, hangutánzó eredetű szótő származéka.

zúdul ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Hatalmas áradatként, nagy robaj kíséretében tódul valahova. *Lavina zúdult a falura, mindent beborított a hó. Tömeg zúdult az utcákra.*

2. (Kellemetlenség) nagy erővel, nagy számban ér valakit. *Sok megpróbáltatás zúdult a nyakába. Kérdések özöne zúdult rá.*

✧ Szin: **1.** *árad, ömlik, hömpölyög, dől* **2.** *szakad, rászakad, ráhárul* • **2.** *Csőstül jön.*
✧ Ell: **1.** *szivárog, csöpög*
✧ Etim: A → *zúdít*, → *zúg* igék tövével azonos, hangutánzó eredetű szótő származéka.

zug ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Rejtett szöglet, sarok. *Minden zugot átkutatott.*

2. Sötét, levegőtlen, apró helyiség. *Ez nem szoba, csak egy zug.*

3. Félreeső hely. *Az ország legtávolabbi zugába is eljutott.*

4. (bizalmas) *Zugban*: titokban, tiltott módon. *Zugban pálinkát árul.*

✧ Szin: **1.** *beugró, bemélyedés* **2.** *kuckó* **3.** *sarok, szél* **4.** *rejtve*
✧ Táj: **1.** *sut, zugoly*
✧ Etim: Ősi, ugor kori szó.

zúg ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Hosszan, tompán zeng, búg. *Zúgnak a harangok a toronyban. Odakinn félelmetesen zúg a vihar. A nagy szélben zúg az erdő. Zúg a taps, amíg a művészek meghajolnak.*

2. Elégedetlenkedve hangoskodik. *„Miért zúg a tömeg? Kivánja eskümet?”* (Arany J.: V. László).

3. ■ *Zúg a feje*: kábultságot érez. | *Zúg a füle*: zúgó hangot hall, noha csönd van.

✧ Szin: **1.** (a szél:) *dudál,* (a szél, a taps:) *süvít* **2.** *zúgolódik, morajlik, háborog*
✧ Etim: A → *zuhog* ige szóhasadással elkülönült párja, hangutánzó eredetű töve azonos a → *zúdít*, → *zúdul* igék tövével.

zúgó ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Kisebb vízesés. *A zúgóknál sok a pisztráng.*

2. (népi) Vízgyűjtő csatorna. *A vízimalom zúgóján felhúzták a zsilipet.*

3. A felesleges vizet elvezető csatorna vagy csővezeték. *Az alagútból a zúgó segítségével vezetik el az odakerült vizet.*

✧ Szin: **1.** *zuhatag, zuhogó,* (választékos) *sellő,* (idegen) *katarakta*
✧ Táj: **1.** *sellő, moréj*
✧ Etim: A → *zúg* ige származéka.

zúgolód|ik ◆◆◆ ige *~ni*

Elégedetlenkedik, háborog. *Az emberek zúgolódnak az újabb adók miatt. Sorsod ellen hiába zúgolódsz, gyermekem!*

✧ Szin: *békétlenkedik, lázadozik,* (rosszalló) *hőbörög*
✧ Táj: *záporkodik*
✧ Ell: *megbékél, lecsillapul, megnyugszik*
✧ Etim: A → *zúg* ige származéka.

zuhan ◆◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Hirtelen, nagy sebességgel esik. *A repülőgép nem zuhan, csak az erős szél miatt imbolyog. A páncélos lovag a ló hátáról a földre zuhant.*

2. Hirtelen nagymértékben csökken. *Volt már olyan is, hogy zuhantak az árak. A tőzsdén zuhannak a részvények.*

3. (választékos) Erkölcsileg süllyed. *A szememben mélyre zuhantál.*

✧ Szin: **1.** *hullik* **2.** *esik* **3.** *züllik*
✧ Ell: **1.** *emelkedik* **2.** *emelkedik; erősödik, növekedik* **3.** *emelkedik, nő, növekszik*
✧ Etim: A → *zuhog* ige tövével azonos hangutánzó eredetű szótő származéka.

zuhany ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

Vizet permetező, fürdésre szolgáló berendezés. *A fürdőszobában felszerelték a zuhanyt.* • Szólás: (bizalmas) *Hideg zuhanyként éri*: kellemetlen, kijózanító hatású fordulatként hat rá.

✧ Szin: *tus*
✧ Etim: A → *zuhan*, →*zu-hog* igék tövének nyelvújítás kori származéka.

zuhanyozó ◆◆◆ fn **zuhanyzó** *~k, ~t, ~ja*

1. Hosszú gégecsővel ellátott csaptelep, amellyel a vizet permetezni lehet. *Megvette a fürdőkádat és a zuhanyozót, aminek a csöve átér a mosdóba.*

2. Olyan mosdó vagy különálló fülke, amelyben zuhannyal fürödni lehet. *A folyosó végén van a zuhanyozó. Zuhanyozót és bidét csináltatunk a fürdőkád helyett.*

✧ Szin: **2.** *zuhanyfülke*

✧ Etim: A → *zuhany* főnév származéka.

☝ Egyenrangú alakváltozatok, de a *zuhanyzó* sokkal gyakoribb, mint a *zuhanyozó*.

zuhatag ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*

1. Vízesés. *A Niagara a világ leghíresebb zuhataga.*

2. (választékos) Áradat, özön. *Szemrehányások zuhatagát öntötte rá.*

✧ Szin: **1.** *zúgó, zuhogó,* (választékos) *sellő,* (idegen) *katarakta,* (régi) *babota*

✧ Táj: **1.** *sellő, moréj*

✧ Etim: A → *zuhan*, → *zuhog* igék tövének nyelvújítás kori származéka.

zuhog ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Sűrű cseppekben, suhogó hanggal esik. *Itt a zápor, már zuhog is.* • Szólás: *Zuhog, mintha dézsából öntenék*: nagyon esik az eső.

2. Nagy tömegben és zúgó hang kíséretében ömlik. *A víz zuhogva árad át a zsilipen.*

✧ Szin: **1.** *szakad, záporozik, záporoz, dől*

✧ Ell: **1.** *csepereg, szemerkél, csöpög*

✧ Etim: A → *zúg* ige szóhasadással elkülönült párja, hangutánzó eredetű töve azonos a → *zuhan* ige tövével.

zúz ◆◆◆◆ ige *~ni*

1. Nagy erővel összetör valamit. *Ízzé-porrá zúzta az óriás a gonosz boszorkányt. Ha megvadul, tör és zúz.*

2. (Testrészen) zúzódást, sebet okoz. *Véresre zúzta a térdét.* ■ *Véresre* vagy *halálra* vagy *holtra zúzza magát*: zúzódásokat, illetve halálos zúzódásokat szenved. *A motoros véresre zúzta magát az éles köveken.*

✧ Szin: **1.** *tör, porlaszt,* (idegen) *granulál*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán hangutánzó szó.

zúza ◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Madaraknak a táplálék összezúzására való izmos gyomra. *A madarak zúzája vastag izomzatával és kemény belső falával tovább aprítja a darabos táplálékot.* • Szólás: *Hamis* vagy *gonosz a zúzája*: alattomos, gonosz ember. | (Elragadtatás kifejezésére:) *Eszem a zúzáját!* : jaj, de édes, de aranyos.

2. Ez mint étel. *A zúza húslevesbe való, esetleg pörköltnek.*

✧ Szin: **1.** *zúzógyomor*

✧ Etim: A nyelvjárási, azonos jelentésű *zúz* főnév megszilárdult birtokos személyjeles alakulata. A *zúz* annak a bizonytalan eredetű igenévszónak a főnévi folytatója, melynek igei tagja a → *zúz* ige.

☝ Hosszú *ú*-val írjuk és ejtjük, de különösen a birtokos személyjeles alakokban megrövidülhet az *ú* kiejtése: [zuzája].

zúzalék ◆ fn *~ok, ~ot, ~a* vagy *~ja*

Kisebb darabokra tört, zúzott kő. *A zúzalékot útépítésre használják.*

✧ Szin: *kőtörmelék, kavics, murva*

✧ Etim: A → *zúz* ige származéka.

zúzda ◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Papírzúzó üzem. *A forgalomból kivont könyvek zúzdába kerülnek. Az ötvenes években könyvét betiltották, sőt zúzdába küldték.*

✧ Etim: A → *zúz* ige nyelvújítás kori származéka.

zúzmara ◆◆ fn *–, ~t, ~ja*

Kristályos jég alakjában kicsapódó vízpára. *Csodálatos látvány a talpig zúzmarában álló magányos tölgyfa.*

✧ Szin: *dér,* (régi) *hóharmat*

✧ Táj: *szirony*
✧ Etim: Elvonással keletkezett a régi nyelvi, nyelvjárási *zúzmaráz* ‘zúzmara’ főnévből. A *zúzmaráz* szószaporító összetétel; *zúz* ‘zúzmara’: ismeretlen eredetű szó + *maráz* ‘zúzmara’: szláv eredetű régi nyelvi szó.
☝ Kiejtése: [zúzmara] vagy [zuzmara].

zuzmó ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Fatörzsön, sziklán kéregszerűen megtelepedett, sárgás vagy zöldes növényi telep. *A rénszarvas a hó alól is előkaparja a zuzmót.*
✧ Etim: A régi nyelvi, nyelvjárási, ismeretlen eredetű *zúz* ‘zúzmara’ főnévből keletkezett a nyelvújítás idején.

zúzód|ik ◆ ige *~ni*
1. Erős hatástól apró darabokra törik. *A váza szállítás közben szinte porrá zúzódott.*
2. *Halálra zúzódik*: halálos sérüléseket szenved. *A tetőfedő lezuhant, és halálra zúzódott.*
✧ Szin: **1.** *széttörik, porrá törik* **2.** *szétroncsolódik, sérül* • **1.** *Ripityára törik.*
✧ Etim: A → *zúz* ige származéka.

züll|ik ◆◆ ige *~eni*
1. Erkölcsileg fokozatosan mélyre jut. *Hová züllöttél, szerencsétlen! Csavargóvá züllik, ha így folytatja.*
2. (bizalmas) Lumpol, mulat. *Másnapos vagyok, egész éjjel züllöttem.*
✧ Szin: **1.** *süllyed, csúszik* **2.** *korhelykedik, dőzsöl, tivornyázik, leissza magát* • **1.** *Rossz útra tér. Megindult a lejtőn.*
✧ Ell: **1.** *javul*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.

züllött ◆◆◆ mn *~ek, ~et, ~en*
1. Erkölcsileg romlott, lealjasodott. *Fiatal korában züllött életet élt.*
2. Akin, amin meglátszik a romlottság. *Züllött külsejű csavargók álltak vele szemben.*
3. A teljes felbomlás jeleit mutató. *A kollégiumban züllött állapotok uralkodnak.*
✧ Szin: **1.** *erkölcstelen, becstelen, romlott, feslett,* (idegen) *immorális* **2.** *kiélt, részeges* **3.** *rendetlen, botrányos*
✧ Ell: **1.** *erkölcsös, tisztességes* **2.** *józan életű* **3.** *rendezett*
✧ Etim: A → *züllik* ige származéka.

zümmög ◆◆◆ ige *~ni*
1. Rovar szárnyával repülés közben egyenletesen zúgó hangot hallat. *A virágzó akácfa körül méhek zümmögnek.*
2. Csukott szájjal dúdol valamit. *A kórus halkan zümmögi az ismert motívumot.*
✧ Szin: **1.** *dong, zsong, döng, zúg,* (bizalmas) *döngicsél* **2.** *dudorászik*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó.

zűr ◆◆◆ fn *~ök, ~t, ~je* (bizalmas)
1. A rend felbomlása. *Nagy a zűr, mert költözünk.*
2. Nagy hangzavarral járó veszekedés. *Nagy zűr volt tegnap a lépcsőházban, két szomszéd összeverekedett.*
✧ Szin: **1.** *zűrzavar, felfordulás, rendetlenség,* (bizalmas) *rumli* **2.** *botrány, zűrzavar,* (bizalmas) *patália, ribillió, grimbusz*
✧ Ell: **1.** *rend* **2.** *nyugalom, béke*
✧ Etim: A *zűrzavar* főnév előtagjának nyelvújítás kori önállósulásával keletkezett. A *zűrzavar* eredetileg igei értelmű összetétel volt; *zűr ~ zúr* ‘zavar, kavar’: bizonytalan eredetű, talán hangutánzó, régi nyelvi szó + → *zavar* ige.

zürjén ◆ mn *~ek, ~t, ~ül*
1. Az Uraltól nyugatra, a Vicsegda folyó környékén élő finnugor néphez tartozó, vele kapcsolatos. *A zürjén népszokásokkal foglalkozik.* (Főnévi használatban:) *A zürjének egy része ma is halászó-vadászó életmódot folytat.*
2. E nép által beszélt (nyelv). *Még az egyetemen tanultam valamit zürjénül, de már nem sokra emlékszem belőle.* (Főnévi használatban:) *Azt hiszem, meg tudnám különböztetni a zürjént a cseremisztől.*
✧ Szin: *komi*
✧ Etim: Orosz, végső soron vogul és osztják eredetű nemzetközi szó.

zűrös ◆◆ mn *~ek, ~et, ~en* (bizalmas)
1. Sok bajjal, bonyodalommal járó. *Mostanában, amióta elváltak a szüleink, zűrös a helyzet nálunk.*
2. Zavaros, összevissza. *A vállalatnál zűrös állapotok uralkodnak.*
✧ Szin: **1.** *kellemetlen, bonyodalmas* **2.** *zűrzavaros, kusza, kaotikus*
✧ Ell: *áttekinthető, letisztult, rendezett*
✧ Etim: A → *zűr* főnév származéka.

Zs

zsabó ◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Női ruha, ing mellrészén levő fodros dísz. *A zsabó ünnepélyes viselet. Ma nem divat a zsabó a blúzon.*

✧ Szin: *mellfodor, ingfodor*

✧ Etim: Francia eredetű nemzetközi szó.

zsák ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. Jutából, erős kendervászonból stb. szőtt, hosszúkás, egyik végén nyitott, elsősorban szemes anyagok tárolására szolgáló tartó. *Beköti a zsák száját, hogy ki ne ömöljön belőle a gabona.* (Jelzőként:) *Egy zsák bab termett az idén.* • Szólás: *Megtalálja a zsák a foltját* vagy *Minden zsák megtalálja a foltját*: **a)** mindenki magához illő társat választ **b)** minden mihaszna csibész a hozzá hasonlókkal cimborál. | *Sándor, József, Benedek zsákban hozzák a meleget*: a népi megfigyelés szerint március 18. körül már enyhe, tavaszias az idő.

2. Durva anyagú ruha. *Régen a gyászoló vagy vezeklő zsákba öltözött.*

3. Nagy halászháló kiöblösödő része. *A zsák tele volt keszeggel.*

4. Lefelé tartó kisebb légáramlás. *A repülőgép hirtelen zsákba került.*

✧ Szin: **1.** *zacskó* **2.** *daróc* **4.** *légzsák*

✧ Táj: **1.** *cuhár*

✧ Etim: Latin, végső soron sémi eredetű német jövevényszó.

✧ Ö: háló + zsák, lég + zsák, méreg + zsák, pap + zsák, szél + zsák

zsákbamacska ◆◆ fn

1. Egyforma külsejű csomagok egyike, amelyről nem tudni, hogy mi van benne. *Újabban a kirakodóvásárokon megint árulnak zsákbamacskát.* • Szólás: *Nem veszek zsákbamacskát*: **a)** nem vásárolok látatlanban **b)** nem vállalkozom bizonytalan kimenetelű dologra. | *Zsákbamacskát árul*: titkolja céljait.

2. Olyan áru, amelyet katalógusból vagy csak becsomagolt állapotban lehet vásárolni. *Ne vedd meg próba nélkül a fehérneműt, az zsákbamacska!*

✧ Szin: **1.** *meglepetés*

✧ Etim: Összetétel; *zsákba*: a → *zsák* főnév ragozott alakja + → *macska*.

zsakett ◆ fn *~ek* vagy *~ok, ~et* vagy *~ot, ~je* vagy *~ja*

Elöl lekerekített, hátul hosszú szárnyú, fekete kabát. *Ma már csak ritka, ünnepélyes alkalmakkor hordanak a férfiak zsakettet.*

✧ Etim: Francia eredetű nemzetközi szó.

☝ Ha *t*-vel kezdődő toldalék járul hozzá, egyszerűsítve csak két *t*-t írunk: *zsakettel.*

zsákmány ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Rablott holmi. *A haramiák megosztoztak a zsákmányon.*

2. Elejtett, leterített vad. *A vadászok zsákmányukat sorba egymás mellé helyezték. A tigris megragadta zsákmányát, és a bozótba vonszolta.*

✧ Szin: **1.** *hadizsákmány, szerzemény, préda, konc, martalék,* (régi) *ragadmány,* (szleng) *szajré* **2.** *áldozat, préda*

✧ Etim: Német jövevényszó.

zsákmányol ◆◆◆ ige *~ni*

Zsákmányként megszerez valamit. *A felkelők fegyvert zsákmányoltak. A zsoldosok szabadon zsákmányoltak a környéken.*

✧ Szin: *rabol, harácsol, fosztogat,* (régi) *prédál, ragadoz*

✧ Etim: A → *zsákmány* főnév származéka.

zsákol ◆ ige *~ni*

1. Tele zsákokban hord valamit. *Egész nap a magtárban zsákol. Kávét zsákolt a kikötőben.*

2. Zsákokba tölt valamit. *A malomban lisztet zsákol.*

3. (ritka, népi) Megver valakit. *A kocsma előtt hárman zsákolnak egy fiatalembert.*

✧ Szin: **3.** (ritka, népi) *agyabugyál*

✧ Táj: **3.** *lazsnakol*

✧ Etim: A → *zsák* főnév származéka.

zsákutca ◆◆◆ fn

1. Egyik végén lezárt vagy beépített utca. *Ne hajts be a zsákutcába, onnan úgysem tudunk tovább menni!*

2. Olyan helyzet, amelyből nehéz vagy lehetetlen kivezető utat találni. *A tárgyalások zsákutcába jutottak, mert egyik fél sem engedett.*

✧ Szin: **1.** (régi) *kutyaszorító,* (Va) *cug, szuk* **2.** *holtpont, vakvágány,* (bizalmas) *kutyaszorító*

✧ Táj: **1.** *vakutca, térjmegutca*

✧ Etim: Összetétel: → *zsák* + → *utca*.

zsalu ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

1. Ajtó, ablak külső részére szerelt, általában nyitható elsötétítő szerkezet. *Kevés a fény, tárd ki a zsalukat!*

2. Olyan deszka, amelyet betonszerkezet előállításakor az öntőforma készítésére használnak. *Egymásra, illesztik a zsalukat, s már öntik is bele a betont.*

✧ Szin: **1.** (népi) *zsalugáter,* (kissé régi, idegen) *spaletta* **2.** *zsaluzódeszka*

✧ Etim: Francia eredetű német jövevényszó.

zsaluz ◆ ige *~ni*

Deszkából, ritkán fémlemezekből öntőformát készít a beöntendő betonnak. *A betonozás előtt zsaluznak.*

✧ Szin: *belécez, bedeszkáz*

✧ Etim: A → *zsalu* főnév származéka.

zsálya ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Molyhos, lándzsás levelű, ajakos virágú gyógynövény. *Mezei és orvosi zsálya képeit nézegettük a növényhatározóban. A zsályát fűszernek is használta a nagymamám.*

✧ Szin: *kakastaréjfű,* (idegen) *szalvia*

✧ Táj: *rézsuka*

✧ Etim: Latin jövevényszó.

zsámoly ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a* (választékos)

1. Alacsony, támlátlan ülőalkalmatosság. *A kisfiú szívesen ül a zsámolyon.*

2. Lépcsőként vagy térdeplő gyanánt használt alacsony emelvény. ■ (régi) *A trón zsámolyához borul*: **a)** leborul az uralkodó előtt **b)** kegyelemért könyörög.

✧ Szin: **1.** *kisszék,* (régi) *lábszék, láballó,* (bizalmas) *sámli*

✧ Táj: *sámedli, zsámentli*

✧ Etim: Latin eredetű német jövevényszó. Ugyanezen német szó átvétele *sámli* főnevünk.

zsandár ◆ fn *~ok, ~t, ~ja* (régi)

Az igazságszolgáltatás végrehajtó alkalmazottja. *A lovas zsandárok rajtaütöttek a betyárokon.*

✧ Szin: *pandúr, csendőr,* (régi) *fogdmeg,* (idegen) *perzekutor*

✧ Táj: *sandár, zsondár*

✧ Etim: Francia eredetű német jövevényszó.

zsanér ◆ fn *~ok, ~t, ~ja* (bizalmas)

Ajtóra, ládára való, két összekapcsolt részből álló, a nyitást, csukást lehetővé tevő pánt. *Az ablak zsanérja csupa rozsda.*

✧ Szin: *csuklópánt, sarokvas,* (régi) *zsanír*
✧ Etim: Francia eredetű német jövevényszó.

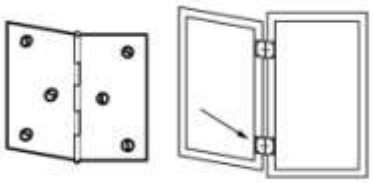

zsáner ◆ fn *~ek, ~t, ~e* (bizalmas)
1. Jelleg, stílus. *A kép zsánere az impresszionistákra emlékeztet.*
2. Valakinek a kedvenc nő- vagy férfitípusa. *A karcsú barna a zsánerem.*
✧ Szin: **1.** *típus, alkat* **2.** *eset*
✧ Etim: Francia eredetű nemzetközi szó.
zsarátnok ◆ fn *~ok, ~ot, ~a* (régi, választékos)
Hamvadó parázs. *Az elégett fatörzs már csak zsarátnok.*
✧ Szin: (régi, választékos) *zsarát*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.
zsargon ◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*
Csak egy társadalmi rétegre, csoportra jellemző nyelvhasználat. *A szakmai zsargonok sok szakkifejezést használnak. A hivatali zsargon kedveli az agyonbonyolított kifejezéseket.*
✧ Szin: *csoportnyelv, rétegnyelv*
✧ Ell: *köznyelv*
✧ Etim: Francia eredetű nemzetközi szó.
zsarnok ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a*
1. Egyeduralmát könyörtelen erőszakkal érvényesítő uralkodó, politikus. *A népharag elsöpörte a zsarnokot.* (Jelzőként:) *A zsarnok uralkodót elérte végzete.*
2. A beosztottaival hatalmaskodó munkahelyi vezető. *Zsarnok a munkahelyén.*
✧ Szin: **1.** *kényúr, önkényúr,* (idegen) *despota, diktátor,* (régi, idegen) *tirannus*
✧ Etim: A → *zsarol* ige *zsar-* tövének nyelvújítás kori származéka.
zsarol ◆◆◆◆ ige *~ni*
1. Valaki fenyegetéssel pénzt, értéket, előnyt próbál megszerezni valakitől. *A politikust zsarolja, sok pénzt követel tőle a hallgatásért cserében. Azzal zsarolja, hogy mindent elmond.*
2. Követelőzéssel akar elérni valamit. *Zsarolja a szüleit, hogy engedjék későig kimaradni. Ne zsarolj már folyton!*
✧ Szin: **1.** *kényszerít, revolverez,* (választékos) *szipolyoz,* (régi) *sarcol* **2.** *követelőzik, erőszakoskodik, kicsikar valamit valakitől,* (bizalmas) *pumpol*
✧ Etim: Ismeretlen eredetű szó.
zsaru ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (szleng)
Rendőr. *A zsaruról és a betörőről szólt az akciófilm.* ■ (tréfás) *Emeletes zsaru*: lovas rendőr.
✧ Szin: *nyomozó,* (szleng) *hekus, zsernyák, kopó, fakabát,* (bizalmas) *közeg,* (idegen) *detektív,* (régi) *fogdmeg, csendőr*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán a → *zsandár* főnévből keletkezett játszi szóalakítással.
zseb ◆◆◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*
1. Kisebb tárgyak hordására szolgáló, zacskóhoz hasonló rész a ruhán. *Kilyukadt a kabátom belső zsebe.* ■ *Zsebre vág* vagy *tesz valamit*: ellopja. *Valaki zsebre vágta a tollamat.* | *Zsebre vág valakit*: könnyedén legyőzi. *Pingpongban zsebre vághat!* | *Nem tesz zsebre valamit*: tűri zokszó nélkül. | *Mélyen nyúl a zsebébe*: sokat fizet. | *Üres a zsebe*: nincs pénze. | *Valakinek a zsebére megy*: ő fizet valamiért. | *Zsebből fizet*: azonnal és készpénzben.
2. Valamely tárgyhoz erősített tartó. *A táskám zsebében tartom a kulcsot.*
✧ Etim: Oszmán-török jövevényszó.

zsebes I. ◆ mn *~ek, ~et, ~en*
Olyan (tárgy, ruha), amelyen zseb van. *Zsebes szoknyát vettem. A zsebes táskát szeretem.*
✧ Ell: *zseb nélküli*
✧ Etim: A → *zseb* főnév származéka.

zsebes II. ◆ fn *~ek, ~t, ~e* (szleng)
Zsebtolvaj. *Kifosztották a zsebesek a 6-os villamoson.*
✧ Szin: *zsebmetsző, tolvaj,* (régi) *zsebvágó,* (Ka) *zsulik*
✧ Etim: A → *zseb* főnév származéka.

zsebkendő ◆◆◆◆◆ fn
Orr, arc, szem stb. törlésére használt, általában zsebben hordott kis textildarab. *Köhögéskor, tüsszentéskor használj zsebkendőt! Ma már legtöbben csak papír zsebkendőt használnak.*
✧ Szin: (régi) *keszkenő,* (bizalmas) *zsepi,* (Mv bizalmas) *robcsek*
✧ Táj: *kendő, zsebbevaló*
✧ Etim: Összetétel: → *zseb* + → *kendő*.

zsebpénz ◆◆◆ fn *–, ~t, ~e*
Alkalmi kiadásokra fordítható kisebb összeg. *Mennyi zsebpénzt kapsz havonta?*
✧ Szin: *költőpénz,* (régi) *apanázs, tűpénz*
✧ Etim: Összetétel: → *zseb* + → *pénz*.

zselé ◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
1. Konyhai célokra használt áttetsző, kocsonyás anyag. **a)** gyümölcsből főzött kocsonyaszerű készítmény. *A zselé főleg bogyós gyümölcsökből készül.* **b)** cukorból ízesítő anyagokkal készített kocsonyás édesség. *A szaloncukor zseléből van, csokival bevonva.* **c)** vízszínű, íztelen kocsonyás anyag. *A töltött tojásokat bekentem zselével.*
2. Gyógyászati, lakáshigiéniai, illetve kozmetikai célokra használt áttetsző, kissé kocsonyás anyag. *Vegyél zselét a fájós lábadra! Fertőtlenítő zselét öntött a vécékagylóba. Frissítő zselével kente be az arcát, hogy ma különösen szép legyen. Egy kis zselét kent a hajára, hogy ne szálljon annyira, és tartósabb legyen a frizurája.*
✧ Szin: **1. a)** *gyümölcszselé, gyümölcskocsonya* **c)** (idegen) *aszpik* **2.** (idegen) *gél*
✧ Etim: Francia eredetű nemzetközi szó.

zsellér ◆◆ fn *~ek, ~t, ~e* vagy *~je*
1. (régi) Az a jobbágy, akinek egynyolcad teleknél kisebb földje vagy semmije sem volt. *A tanyán a zsellérek egy közös házban laktak.*
2. Föld nélküli mezőgazdasági bérmunkás. *„Koldus, rossz álmú zsellér ébred”* (Ady E.: A grófi szérün).
✧ Szin: **1.** (régi) *napszámos* **2.** *nincstelen, napszámos*
✧ Etim: Német jövevényszó.

zsémbel ◆ ige *~ni* (népi vagy választékos)
Zsörtölődik. *Ne zsémbelj már, asszony! A szomszéddal zsémbel megint.*
✧ Szin: *pöröl valakivel; szid valakit; panaszkodik, siránkozik, dohog,* (népi) *zsémbelődik, zsémbeskedik*
✧ Táj: *kárpál*
✧ Etim: A régi nyelvi, német eredetű *zsémb* ‘szidalom, zsörtölődés’ főnév származéka.

zsémbes ◆◆ mn *~ek, ~et, ~en* (népi)
Folyton veszekedő. *A felesége zsémbes fehérnép.*
✧ Szin: *dohogó, zsörtölődő, elégedetlenkedő, házsártos*
✧ Ell: *békés, elégedett, jámbor*
✧ Etim: A régi nyelvi, német eredetű *zsémb* ‘szidalom, zsörtölődés’ főnév származéka.

zsemle ◆◆◆◆ fn **zsömle** *~k, ~t, ~je*
Búzalisztből sütött, 5-6 dkg súlyú, kerek, domború péksütemény. *Friss, ropogós a zsemle.*
✧ Szin: *császárzsömle, buci, puffancs,* (kissé régi) *zsemlye,* (Őv bizalmas) *zemel,* (Őv népi, bizalmas) *szemli*
✧ Etim: Latin, végső soron sémi eredetű német jövevényszó.

☝ A *zsemle* alakváltozat ma sokkal gyakoribb, mint a *zsömle*, bár mindkettő köznyelvi változat.

zsemlemorzsa ◆◆ fn –, ~*t*, ~*ja*

Száraz zsemléből apróra tört vagy darált főzési segédanyag. *A rántott húst előbb lisztbe, aztán tojásba, végül zsemlemorzsába mártjuk.*

✧ Szin: *morzsa,* (bizalmas) *prézli*

✧ Etim: Összetétel: → *zsemle* + → *morzsa*.

zsendice ◆ fn –, ~*t*, ~*je* (Er)

Oltott juhtej felforralt túrós savója. *A pásztorok zsendicét is készítenek, nemcsak sajtot és ordát.*

✧ Szin: (Fv) *zsincsica*

✧ Etim: Román és szlovák eredetű vándorszó.

zsenge ◆◆◆◆ mn ~*k*, ~*t*, ~*n*

1. Fejlődésben levő, fiatal (növény, növényi hajtás, termés). *Zsenge még a muskátli, nem hoz virágot. A cserebogár a fák zsenge leveleit és hajtásait rágja meg legelőször. Zsenge zöldhagymával szeretem a zsíros kenyeret.*

2. (választékos) Fiatal, fejlődésben levő (ember), illetve korai (életkor). *Zsenge ifjú, még nem várhatjuk, hogy érezze a dolog súlyát. Zsenge gyermekkora óta ismerem.*

3. (választékos) Fiatalkori (alkotás). *Egy kis füzetbe írta zsenge költeményeit.* (Főnévi használatban:) *Gyűjteményes kötetébe nem vette fel zsengéit.*

✧ Szin: **1.** *idei, korai, gyenge,* (idegen) *primőr* **2.** (választékos) *ifjú* **3.** *ifjúkori, éretlen, kezdetleges*

✧ Ell: **1.** *fás, kemény, öreg* **2.** *felnőtt* **3.** *felnőttkori, érett,* (főnév:) *remekmű*

✧ Etim: A régi nyelvi, talán hangutánzó-hangfestő eredetű *zseng* ‘kihajt, sarjad’ ige származéka.

zseni ◆◆◆◆ fn ~*k*, ~*t*, ~*je*

1. Nagy tudású, kiemelkedő képességű személy. *A zseni és az őrült között néha elmosódik a határ.*

2. Kiemelkedő tehetség. *Mozart zsenije már gyermekkorában megnyilvánult.*

✧ Szin: **1.** *lángész, lángelme,* (idegen, régi) *géniusz; csodagyerek* **2.** *zsenialitás*

✧ Ell: **1.** *tökfej, buta, félnótás* **2.** *tehetségtelenség*

✧ Etim: Francia, végső soron latin eredetű német jövevényszó.

zseton ◆◆ fn ~*ok*, ~*t*, ~*ja*

1. Papírból vagy műanyagból készült, általában korong alakú játékpénz. *Maradék pénzén zsetont vett, és gyorsan el is játszotta mindet.*

2. (szleng) Pénz. *Már megint nincs zsetonom.*

✧ Szin: **1.** (ritka) *tantusz* **2.** (szleng) *guba, dohány*

✧ Etim: Francia eredetű nemzetközi szó.

zsibbad ◆◆ ige ~*ni*

1. (Testrész) átmeneti érzéketlenséggel, tompa bizsergéssel járó állapotban van. *A kényelmetlen üléstől zsibbad a lábam. Az ínyébe kapott injekciótól már zsibbad az álla is.*

2. (választékos) Tehetetlenné, bénává válik. *Zsibbad a lélek, ha nem kap elég szeretetet. Zsibbad az agyam a sok munkától.*

✧ Szin: **1.** *bizsereg, zsibog* **2.** (választékos) *lankad, bénul*

✧ Etim: Hangfestő eredetű szó, töve összefügghet a → *zsibong* ige tövével.

zsibong ◆◆◆ ige ~*ni* vagy ~*ani*

1. (Emberi vagy állati sokaság) tompán zúg, zajong. *A bazárban zsibong a nép. Zsibong a nádas a vadludaktól.*

2. (választékos) Kavarog. *Nagy érzések zsibonganak a lelkében.*

✧ Szin: **1.** *lármázik, zsibog, hangoskodik, zsivajog* **2.** *torlódik,* (választékos) *rajzik*

✧ Táj: **1.** *zsinatol*

✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó, töve összefügghet a → *zsibbad* ige és a → *zsivaj* főnév tövével.

zsibongó I. ◆◆ mn, mn-i in ~*k* vagy ~*ak*, ~*t*, ~*n* vagy ~*an*

Tompán zúgó, zajongó. *Zsibongó gyereksereg szállt fel a buszra.*

✧ Szin: *zajongó, zsongó, lármázó*

✧ Ell: *csöndes*

✧ Etim: A → *zsibong* ige származéka.

zsibongó II. ◆◆ fn ~*k*, ~*t*, ~*ja* (bizalmas)

Az iskolában vagy más intézményben gyermekek számára elkülönített terület, ahol szabadon mozoghatnak és hangoskodhatnak. *Óra után találkozunk a zsibongóban.*

✧ Szin: (bizalmas) *dühöngő*

✧ Etim: A → *zsibong* ige származéka.

zsibvásár ◆◆ fn

1. Használt áruk piaca. *A zsibvásáron néha értékes holmikat is lehet venni, méghozzá olcsón.*

2. (rosszalló) Összevissza hányt holmik rendetlen halmaza. *Tüntesd el ezt a zsibvásárt az íróasztalodról!*

3. (rosszalló) Zűrzavaros lárma. *Micsoda zsibvásár ez itt?*

✧ Szin: **1.** *ócskapiac, bolhapiac,* (bizalmas) *zsibi* **2.** *rendetlenség, felfordulás,* (bizalmas) *rumli, kupi* **3.** *hangzavar, ricsaj,* (bizalmas) *rajcsúrozás*

✧ Táj: **1.** *zsibongó, kukucska*

✧ Etim: Összetétel; *zsib* ‘tolvaj’: régi nyelvi, ismeretlen eredetű szó + → *vásár*.

zsidó I. ◆◆◆◆◆ mn *~k, ~t, ~ul*

1. Az ókori Palesztinából kiindulva az egész világon szétszóródott, sémi eredetű, eredetileg héber nyelvű néphez tartozó, vele kapcsolatos. *A zsidó konyha nagyon változatos.*

2. (régi) Héber, illetve jiddis nyelv. *Zsidóul beszélnek egymással.*

3. Az izraelita vallásra, felekezetre vonatkozó. *A zsidó hitközség tagjai az imaházba igyekeznek. A zsidó lelkészt rabbinak hívják.*

✧ Etim: Latin eredetű szláv jövevényszó.

zsidó II. ◆◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* vagy (régi) *zsidaja*

1. Zsidó ember. *A világ különböző pontjain élő zsidók egy része 1948 után Izrael államba költözött.*

2. (régi) Zsidó kereskedő. *Vettem a zsidónál egy télikabátot.*

3. (bizalmas, kissé régi) Színével fölfelé fordult kártyalap. *Zsidó van a pakliban.*

✧ Szin: **2.** (régi) *boltos, kalmár*

✧ Etim: Latin eredetű szláv jövevényszó.

zsidóz|ik ◆◆ ige *~ni* (rosszalló)

Gyűlölettel vagy lenézéssel beszél a zsidó vallású vagy származású emberekről. *Ne zsidózz!*

✧ Etim: A → *zsidó* névszó származéka.

zsiger ◆◆◆ fn *~ek, ~t, ~e*

Belső szervek valamelyike. *Az elejtett vad zsigereit gyorsan eltávolítják.* ■ (bizalmas) *Zsigerből tesz valamit*: legbelülről fakadóan, ösztönösen cselekszik.

✧ Szin: *belsőség,* (régi) *belrész*

✧ Etim: Perzsa eredetű oszmán-török jövevényszó.

zsilip ◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e* vagy *~je*

Mederelzáró, duzzasztó vagy vízleeresztő szerkezet. *A tároló vízszintjét zsilip szabályozza.* • Szólás: *Leengedi a zsilipeket*: meggátol valamit. | *Felhúzza a zsilipeket*: szabad folyást enged valaminek.

✧ Szin: *vízrekesztő, vízfogó,* (régi) *tócsap*

✧ Etim: Déli szláv jövevényszó.

zsinagóga ◆◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

Zsidó imaház. *A zsinagógában az asszonyok külön ültek a férfiaktól.*

✧ Szin: *zsidótemplom*

✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

zsinat ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a* vagy *~ja*

1. A katolikus egyház vezető papi méltóságainak fontos egyházi ügyekben döntő gyűlése. *1870-ben tartották az első vatikáni zsinatot.*

2. Lelkészekből és világiakból álló törvényhozó testület, illetve ennek rendszeresen megtartott gyűlése. *A protestánsoknál is van zsinat. A legutóbbi zsinaton tárgyalták a hitoktatás kérdését.*

3. (népi) Lárma, zsibongás. *Mi ez a zsinat az udvaron, kiengedted a libákat?*

✧ Szin: **1.** (idegen) *szinódus* **3.** *zaj, ribillió, zajongás, ricsaj*

✧ Ell: **3.** *csend*

✧ Etim: Görög eredetű latin jövevényszó.

zsinatol ◆ ige *~ni*

1. (régi) Zsinatot, egyházi gyűlést tart. *A főpapok zsinatolnak.*

2. (népi) Zajong. *Az udvaron zsinatolnak a ludak.*

✧ Szin: **1.** *gyűlésezik, ülésezik* **2.** *zsibong, zúg, zsivajog, lármázik*

✧ Ell: **2.** *elnémul, csöndesedik*

✧ Etim: A → *zsinat* főnév származéka.

zsincsica ◆ fn *~k, ~t, ~ja* (Fv)

Oltott juhtej felforralt túrós savója. *A zsincsica tulajdonképpen savó, és orda is van benne. Ehhez a hagyományos szlovák ételhez zsincsicát illik inni.*

✧ Szin: (Er) *zsendice*

✧ Etim: Szlovák jövevényszó.

zsindely ◆ fn *~ek, ~t, ~e*

Tetőfedésre pikkelyszerű elrendezésben használt, hosszúkás, hasított és faragott fenyő-, tölgy- vagy bükklemez. *Fában gazdag vidékeken a tetőt zsindellyel fedik.* • Szólás: (népi, tréfás) *Zsindely van a háztetőn!*: vigyázz, olyan személy is hallja, amit mondasz, akinek nem volna szabad.

✧ Szin: *fazsindely, facserép,* (régi) *szelemény*

✧ Táj: *sindü, sündő, zendel, zsénde, zsendel, zsindő, zsindöl*

✧ Etim: Latin eredetű német jövevényszó.

zsineg ◆◆◆ fn *~ek, ~et, ~e*

Spárga, madzag. *A sonkát zsinegre akasztva tedd a füstre! A kisfiú zsebében mindig van csúzli és zsineg.*

✧ Szin: *zsinór*

✧ Táj: *zsinyeg, zsüneg*
✧ Etim: A német eredetű *sing* ‘mérőléc, hosszúságmérő eszköz’ főnév szóhasadással elkülönült párja.

zsinór ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

1. Vastagabb, finom zsineg. *A csengőt a zsinórnál fogva lehet megszólaltatni. Ne felejtsd el megkötni a cipőd zsinórját! Zsinór díszíti a mentéjét.*

2. Tekejátékban a középső bábu(ka)t leütő dobás. *Megint zsinórt dobott.*

3. (bizalmas) *Zsinórban*: egymás után, egyhuzamban. *Három játszmát nyertem zsinórban.*

✧ Szin: **1.** *paszomány, spárga, szalag, madzag, pertli,* (régi) *sinór*
✧ Etim: Német jövevényszó.

zsír ◆◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*

1. Vízben nem oldódó, szobahőmérsékleten szilárd, de kenhető anyag, amelyet állati zsírszövetből vagy bizonyos növényekből nyernek. *A zsírban ételeket sütnek, de szappant is főznek belőle.* • Szólás: *A saját zsírjába fúl*: túlságosan jómódú, de nem tud mit kezdeni vele.

2. Kenőanyag. *Zsírral keni a kerékagyat, hogy ne nyikorogjon.*

3. (Kártyajátékban:) Ász vagy tízes. *Zsírt bele!*

✧ Szin: **1.** *faggyú, háj* **2.** *kenőcs, kence*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.

zsiradék ◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~a* vagy *~ja*

Főleg zsírt tartalmazó anyag. *A marhafaggyú és a vaj is zsiradék.*

✧ Szin: *zsír*
✧ Etim: A → *zsír* főnév származéka.

zsiráf ◆◆◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

Aránytalanul hosszú nyakú, sárga-barna foltos kérődző emlős. *A zsiráfok Afrika szavannáin élnek.*

✧ Szin: (régi) *tevepárduc*
✧ Etim: Olasz, végső soron arab eredetű nemzetközi szó.

zsíros ◆◆◆◆ mn *~ak, ~at, ~an*

1. Sok zsírt tartalmazó. *Szereti a zsíros húsokat.*

2. Zsírral kent. *Evett egy szelet zsíros kenyeret.*

3. Zsírral átitatott. *Hiába mossa naponta, mindig zsíros a haja.*

4. Tápanyagokban gazdag. *A búza a zsíros földet szereti.*

5. (bizalmas) Jól jövedelmező. *Zsíros állása van a vezető mellett.*

✧ Szin: **1.** *kövér* **4.** *dús, termékeny, kövér* **5.** *pénzes*
✧ Ell: **1.** *száraz, sovány* **4.** *meddő, terméketlen, sovány*

✧ Etim: A → *zsír* főnév származéka.

zsíroz ◆ ige *~ni*

1. Zsírral beken valamit. *A tepsit sütés előtt zsírozni kell. Zsírozni kell a tengelyt, hogy jól forogjon.*

2. Zsiradékkal átitat valamit. *A cserzett bőröket zsírozzák.*

3. (Magyar kártyával játszott kártyajátékban:) A partner ütésébe értéket jelentő lapot, ászt vagy tízest tesz. *Zsírozz, ha tudsz!*

4. Zsírozás nevű kártyajátékot játszik. *Nem ultizunk, zsírozunk.*

✧ Szin: **1.** *ken, olajoz*

✧ Etim: A → *zsír* főnév származéka.

zsivaj ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

Lárma, hangzavar. *A madárházban pokoli zsivaj fogadott.*

✧ Szin: *zsibongás, zaj, zajongás, ricsaj, ribillió,* (népi) *zsinat*

✧ Ell: *csönd*

✧ Etim: A → *zsibong* ige tövével összefüggő hangutánzó eredetű szótő származéka.

zsivajog ◆ ige *~ni*

Lármázik, össze-vissza kiabál. *Az óvoda udvarán gyereksereg zsivajog.*

✧ Szin: *visong, zsibong, zúg, zajong, ricsajozik, hangoskodik,* (népi) *zsinatol*

✧ Ell: *csöndben van*

✧ Etim: A → *zsivaj* főnév származéka.

zsivány ◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. (régi) Erdei, pusztai útonálló, gonosztevő. *Kocsijukat zsiványok támadták meg, és elvették minden értéküket.*

2. Ravasz, álnok, gonosz ember. *Vén zsivány, mindenkit becsap. Akasztófára való zsivány!* (Jelzőként:) *A zsivány gazember átvert minket.*

3. Kópé. *Hová rejtetted a papucsomat, te kis zsivány?* (Jelzőként:) *Zsivány kölyök! Megint eltűnt itthonról!*

✧ Szin: **1.** (régi) *rabló, betyár, haramia* **2.** *csirkefogó, csaló* **3.** *csibész,* (bizalmas) *himpellér, imposztor, gézengúz*

✧ Táj: **1.** *balkörmű*

✧ Etim: Bizonytalan eredetű, talán oszmán-török jövevényszó.

zsiványkod|ik ◆ ige *~ni*

1. (régi) Rabol, fosztogat. *Savanyú Jóska és Vak Illés a Dunántúlon zsiványkodott.*

2. (tréfás) Csintalankodik, pajkoskodik. *Ez a gyerek folyton zsiványkodik.*

✧ Szin: **1.** (régi) *betyárkodik* **2.** *huncutkodik, csibészkedik,* (bizalmas) *betyárkodik*

✧ Etim: A → *zsivány* főnév származéka.

zsizsik ◆ fn *~ek, ~et, ~je*

Apró, fekete rovar, illetve annak lárvája. *A zsizsik nagy kárt tesz a babban és a borsóban, ha belerakja petéit.*

✧ Táj: *zsizsink*

✧ Etim: Horvát-szerb vagy szlovén jövevényszó.

zsoké ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja*

(Lóversenyen szereplő) hivatásos lovas. *A zsokék alacsony, vékony csontú emberek, hogy könnyebben elbírja őket a ló.*

✧ Szin: *versenylovas*

✧ Etim: Angol jövevényszó.

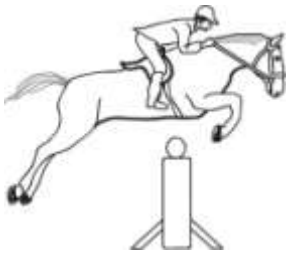

zsold ◆◆◆ fn –, *~ot, ~ja*

1. Hivatásos katonának szolgálata fejében járó illetmény. *Kifizették a katonák zsoldját.*

2. Közlegény (havi) illetménye. *Ma zsoldot osztanak a tüzéreknél.*

3. (rosszalló) ■ *Valakinek a zsoldjában áll*: anyagi előnyökért alantas szolgálatot vállal. *Kinek a zsoldjában állsz, te gazember?*

✧ Szin: **1.** (régi, idegen) *lénung, lózung*

✧ Etim: Latin eredetű vándorszó.

zsoldos ◆◆◆◆ mn *~ok, ~t,–*

1. Fizetségért szolgáló (katona). *Olyan országokban, ahol nincs általános hadkötelezettség, zsoldos hadsereget tartanak fenn.* (Főnévi használatban:) *A zsoldosok felégették a várost.*

2. (rosszalló) Zsoldért idegen seregben katonáskodó. *Erdélyt többször pusztították végig zsoldos martalócok.* (Főnévi használatban:) *A diktátor zsoldosai sanyargatták a népet.*
✧ Szin: **1.** *fizetett, hópénzes* **2.** (rosszalló) (főnév:) *csatlós*
✧ Etim: A → *zsold* főnév származéka.

zsolozsma ◆ fn *~k, ~t, ~ja*

A szerzetesek számára kötelező, karban mondott napi ima. *A kolostorban felhangzott a zsolozsma.*
✧ Etim: Szláv jövevényszó.

zsoltár ◆◆◆◆ fn *~ok, ~t, ~a*

1. Az Ótestamentum egyik könyvét alkotó vallásos énekek egyike. *Istent dicsőítő költemények Dávid király zsoltárai.*
2. Ezen alapuló református egyházi ének. *Az istentiszteleten a hívek zsoltárokat énekelnek orgonakísérettel.*
✧ Szin: *himnusz,* (idegen) *psalmus*
✧ Etim: Latin, végső soron görög eredetű német jövevényszó.
☝ A *psalmus* szinonima kiejtése: [pszalmusz].

zsombék ◆◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*

1. A lápból kiemelkedő kéveszerű, tömör növényi fonadék. *Ha nem akarsz elsüllyedni, lépj a zsombékra!*
2. (népi) Fűvel borított vakondtúrás. *A legelő csupa zsombék.*
✧ Szin: **1.** (régi) *zsombó*
✧ Etim: Bizonytalan eredetű szó. A régi nyelvi, talán német eredetű *zsomb* ‘vizenyős terület, zsombék’ főnév származéka lehet.

zsong ◆◆◆ ige *~ani*

1. (Rovar) halkan, lágyan zümmög. *Méhek zsonganak.*
2. Ilyen hang hallatszik. *Zsong a rét, tele van méhekkel. Zsong a tavaszi erdő.*
3. (választékos) (Hang, érzés) valaki tudatában föl-fölsejlik. *Most is fülemben zsong az a dallam.*
✧ Szin: **1.** *dong, döngicsél* **3.** *cseng, zeng*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó, töve összefügghet a → *zsenge* melléknév tövével.

zsonglőr ◆ fn *~ök, ~t, ~e* vagy *~je*

1. Ügyességi mutatványokat végző artista. *A cirkuszi zsonglőr egyszerre tíz tányért pörgetett a levegőben. Feleségem egy zsonglőr ügyességével szolgálta ki a vendégeket.*
2. (választékos) Valamivel rendkívül ügyesen bánó ember. *A szavak zsonglőre, mindig élmény őt hallgatni.*
✧ Szin: **2.** *mester*
✧ Etim: Francia eredetű nemzetközi szó.

zsöllye ◆◆ fn *~k, ~t, ~je*

1. Drágább földszinti ülőhely. *Zsöllyéből jobb nézni az előadást, mint a kakasülőről.*
2. (régi) Kényelmes, párnázott karosszék. *Zsöllyében üldögélve kötögetett.*
✧ Szin: **2.** *fotel*
✧ Ell: **1.** *páholy*
✧ Etim: Latin jövevényszó.

zsörtölőd|ik ◆◆ ige *~ni*

(Apróságok miatt) elégedetlenkedik. *Egész nap zsörtölődik, semmi se jó neki.*
✧ Szin: *dohog, zsémbel, zúgolódik, mérgeskedik, morog,* (népi) *prézsmitál* • *Morog, mint a medve. Morog, mint a bolhás kutya.*
✧ Táj: *kárpál*
✧ Etim: Hangutánzó eredetű szó.

zsúfol ◆◆◆ ige *~ni*

(Sok dolgot) szűk helyre gyömöszöl. *A sok holmit mind a szekrénybe zsúfolta.*
✧ Szin: *begyömöszöl, töm, présel; telerak, teletöm valamit*

✧ Táj: **1.** *szuszakol*
✧ Etim: A → *zsúp* főnév *zsúf* alakváltozatának származéka.

zsugori ◆◆ mn *~k* vagy *~ak, ~t, ~n* vagy *~an*
Fösvény, fukar. *Zsugori vénember, még magától is sajnálja a pénzt.* (Főnévi használatban:) *Nem ad egy fillért sem a vén zsugorija.*
✧ Szin: *szűkmarkú,* (bizalmas) *skót, smucig,* (durva) *szarrágó*
✧ Táj: *kupori, faszari, faszarági, faszargó*
✧ Etim: A → *zsugorodik* ige ősi, ugor kori tövéből alakult játszi szóképzéssel.

zsugorod|ik ◆◆◆◆ ige *~ni*
Töpped, összemegy. *Aszalás közben a gyümölcs zsugorodik. A múmia egyre zsugorodik az évezredek alatt. Vagyona egyre zsugorodik.*
✧ Szin: *fonnyad, kisebbedik, töpörödik, aszik*
✧ Ell: *nő, gyarapodik*
✧ Etim: Ősi, ugor kori szótő származéka.

zsulik ◆ fn *~ok, ~ot, ~ja* (Ka)
Tolvaj, zsebtolvaj. *A kijevi metró tele van zsulikokkal.*
✧ Szin: *zsebmetsző,* (szleng) *szajrés, trombitás*
✧ Etim: Keleti szláv jövevényszó.

zsúp ◆ fn *~ok, ~ot, ~ja*
Kézzel csépelt, csomóba kötött rozsszalma. *Régen a falusi házakat zsúppal fedték.*
✧ Szin: *fedélszalma*
✧ Táj: *zsupp, baba, zsopa, zsupa, zsuppa*
✧ Etim: Német jövevényszó.

zsúr ◆◆ fn *~ok, ~t, ~ja*
Délutáni társas összejövetel. *A születésnapi zsúron tíz sonkás szendvicset faltam be.*
✧ Szin: *teadélután, uzsonna, vendégség*
✧ Etim: Francia eredetű német jövevényszó.

zsurló ◆ fn *~k, ~t, ~ja*
Ízekre tagolódó, érdes tapintású spórás gyógy-, illetve gyomnövény. *A mezei zsurlóval régen edényeket súroltak.*
✧ Szin: (népi) *bábaguzsaly, tálmosófű*
✧ Táj: *békarokka, sikár*
✧ Etim: A *surlófű* összetétel (*surló*: a → *súrol* ige folyamatos melléknévi igeneve + → *fű*) előtagjának önállósulásával keletkezett jelentéstapadással.

zsurnaliszta ◆◆ fn *~k, ~t, ~ja* (választékos, ritka)
Újságíró. *A fogadásra zsurnalisztákat hívtak meg, hogy tájékoztassák a közvéleményt az eseményről.*
✧ Szin: *hírlapíró*
✧ Etim: Francia eredetű nemzetközi szó.

zsűri ◆◆◆◆ fn *~k, ~t, ~je*
Bírálóbizottság. *A szépségverseny zsűrije csupa ismert emberből áll. A korcsolyaverseny zsűrijében több régi, híres korcsolyázót ismertünk fel.*
✧ Szin: *versenybíróság*
✧ Etim: Angol, végső soron francia eredetű nemzetközi szó.
☝ 1984 óta kiejtés szerint, hosszú *ű*-vel kell írni.

FOGALOMKÖRI CSOPORTOK
Témakörök a szótár címszavai alapján

TARTALOM

Élővilág
Ember / 1809
- Népek, nemzetek, népcsoportok
- Emberek bőrszín szerint
- Emberek nemek szerint
- Emberek életkor szerint
- Rokonságnevek
- Emberi testrész
- Emberek csoportja
- Emberi tulajdonság

Állat / 1811
- Emlős
- Madár
- Hüllő
- Kétéltű
- Hal
- Ízeltlábú
- Rovar
- Bogár
- Pókféle
- Puhatestű
- Féreg
- Egysejtű
- Lárva
- Állatok csoportja
- Állati testrész
- Állat élőhelye
- Állat tevékenysége
- Állat hangadása
- Állat kicsinye
- Állatok nemük szerint
- Állatok tenyésztés szerint
- Állatok összefoglaló neve

Növény / 1812
- Fa
- Cserje
- Virág
- Fűszernövény
- Zöldségnövény
- Gabona
- Mérgező növény
- Gomba
- Vízinövény
- Gyomnövény
- Takarmánynövény
- Gazdasági haszonnövény
- Kúszónövény
- Gyógynövény
- Egyéb
- Növény része
- Növényfajta
- Növények csoportja
- Növénytermesztés

Az ember környezete, társadalom
Lakóhely / 1813
- Település
- Városrész
- Épület
- Középület
- Kereskedelmi egység

- Nevelési intézmény
- Szórakozóhely
- Vendéglátóhely
- Egészségügyi létesítmény
- Vallási célú épület
- Temető
- Büntetés-végrehajtási intézet
- Helyiség épületen belül
- Épület részei
- Építőanyag
- Közlekedés
- Jármű
- Jármű része

Lakberendezés / 1814
- Bútor
- Fürdőszobai berendezés
- Konyhai berendezés
- Háztartási gép
- Fűtés
- Világítóeszköz
- Lakástextília
- Ágynemű
- Háztartási eszköz, tárgy
- Mérőeszköz
- Szerszám
- Tároló, tartály, tartó, tok

Öltözködés / 1815
- Külső, megjelenés
- Textília, kelme
- Ruha
- Ruha része
- Lábbeli
- Ékszer

Táplálkozás / 1815
- Íz
- Iszik
- Ital
- Eszik
- Élelmiszer
- Konyhakész élelmiszer
- Fűszer, ételízesítő
- Élelmiszer alapanyag
- Gyümölcs
- Zöldség
- Hentesáru, húskészítmény
- Hal, halkészítmény
- Pékáru
- Tejtermék
- Készített élelmiszer
- Édesség
- Élelmiszer az állaga szerint
- Ételt készít
- Étkezés
- Fogás

Tevékenység, mozgás / 1817
- Valahol van, valahol az időt tölti
- Halad, helyét változtatja
- Mozog, nő, alakját változtatja
- Mozgat, helyét változtatja valaminek

Oktatás, nevelés, tudomány / 1818
- Iskola
- Tantárgy

- Matematika
- Mértan
- Mértékegység
- Fizika
- Kémia
- Földrajz
- Történelem
- Nyelvtan, grammatika
- Írás
- Informatika, telekommunikáció

Emberi kommunikáció / 1820
- Gondolatközlés, beszéd
- Gondolatát, érzelmeit közli, eszmét cserél
- Köszönés
- Emberi hangadás

Egészségügy / 1821
- Orvostudomány
- Gyógyszer
- Betegség

Közélet / 1821
- Politika
- Politikus

Honvédelem / 1821
- Katonaság
- Fegyver

Gazdasági élet / 1822
- Közgazdaság
- Pénz

Munka / 1822
- Munkahely
- Beosztás
- Munkaidő
- Foglalkozás

Szabadidős tevékenység, szórakozás / 1823
- Társas összejövetel, ünnep
- Játék
- Sport

Kultúra / 1824
- Sajtó
- Könyvkiadás

Művészet / 1824
- Stílusirányzat, stíluskorszak
- Képzőművészet
- Szín
- Színek telítettsége
- Minta
- Fotózás
- Filmművészet
- Színművészet
- Zene
- Tánc
- Irodalom

Hit / 1825
- Vallás
- Egyházi alkalom
- Egyházi személy
- Szerzetes
- Egyházi ünnep
- Vallások
- Csoda, varázslat, mágia, boszorkányság

Tájékozódás időben és térben

Idő, időpont / 1826
- Mikor?
- Mikori?
- Milyen hosszú?
- Időszak

Hely, irány / 1826
- Hol?
- Honnan?
- Hová?
- Merre?
- Melyik?

Mennyiség / 1826
- Mennyi, hány, ... ?

Méret / 1826
- Mekkora?

Élővilág

Ember

Népek, nemzetek, népcsoportok

✧ amerikai, angol, arab, ausztrál, avar, azték, bajor, balti, barbár, baszk, beduin, belga, belorusz, berber, besenyő, bolgár, brazil, brit, búr, burgundi, burkus, cigány, csángó, cseh, cseremisz, dán, eszkimó, észt, etióp, etruszk, finn, finnugor, flamand, francia, frank, gall, germán, gót, görög, grúz, hellén, helvét, hindu, holland, horvát, hottentotta, hun, indián, indonéz, inka, inkeri, japán, jász, jugoszláv, kanadai, karjalai, kelta, kínai, kun, lapp, latin, lengyel, lett, litván, lív, magyar, makedón, maláj, manysi, matyó, mesztic, mohikán, mongol, mór, mordvin, német, norvég, obi-ugor, oláh, olasz, orosz, oszmán, osztják, osztrák, örmény, palóc, pápua, permi, perzsa, porosz, portugál, rác, roma, román, skandináv, skót, spanyol, sumér, sváb, svájci, svéd, szamojéd, szász, székely, szerb, szittya, szkíta, szláv, szlovák, szlovén, szovjet, tatár, tót, török, ugor, ukrán, vepsze, viking, vogul, votják, zürjén, zsidó

Emberek bőrszín szerint

✧ indián, kínai, kreol, néger, rézbőrű, szerecsen

Emberek nemek szerint

✧ agglegény, bácsi, hapsi, ipse, pacák, pali, pasas | asszony, banya, csaj, dáma, lány, fehércseléd, fehérnép, hajadon, hölgy, kisasszony, némber, szűz

Emberek életkor szerint

✧ agg, aggastyán, anyó, anyóka, apó, apóka, apróság, baba, bakfis, csecsemő, csecsszopó, csitri, csoroszlya, felnőtt, fiatal, fiatalasszony, fiatalember, fiatalkorú, fiú, fruska, gyerek, hátulgombolós, huszonéves, idős, ifjonc, ifjú, kamasz, kiskorú, kölyök, lányka, leányzó, legény, lurkó, matróna, matuzsálem, néni, öreg, papa, pulya, siheder, srác, suhanc, tizenéves, vén, vénség

Rokonságnevek

✧ ángy, anya, anyós, anyu, apa, após, apu, ara, atya, atyafiság, bátya, bátyámuram, család, dédszülő, dédunoka, édesanya, édesapa, elsőszülött, feleség, felmenő, féltestvér, férj, férjes, férjezett, fia, fiú, fivér, gyám, gyermek, házaspár, házastárs, hitves, hozzátartozó, húg, iker, ikertestvér, ipa, ivadék, jegyes, jövendőbeli, keresztanya, keresztapa, keresztfiú, keresztkoma, keresztlány, keresztszülő, kérő, koma, mama, mátka, meny, menyasszony, menyecske, mostoha, mostohagyermek, mostohatestvér, nagyanya, nagyapa, nagybátya, nagymama, nagynéni, nagypapa, nagyszülő, napa, nász, násznagy, neje, néne, nővér, öcs, öreganya, öregapa, ős, özvegy, papa, rokon, sógor, sógornő, szüle, szülő, testvér, unoka, unokabátya, unokafivér, unokahúg, unokanővér, unokaöcs, unokatestvér, utód, ük, ükunoka, vérrokon, vő, vőlegény | árva, egyke, fattyú, félárva, zabigyerek

Emberi testrész

✧ ádámcsutka, agy, ágyék, agyvelő, ajak, állkapocs, arc, bajusz, bél, bicepsz, boka, borda, bögyörő, bütyök, cici, cimpa, comb, csecs, csigolya, csípő, csont, csontváz, csöcs, csukló, darázsderék, derék, dobhártya, emlő, epe, far, fej, fenék, fog, frizura, frufru, fül, fülcimpa, fülkagyló, garat, gége, gerinc, gerincvelő, gyomor, haj, halánték, has, hát, hátgerinc, here, hímvessző, hólyag, homlok, hónalj, hörgő, húgycső, húgyhólyag, hüvely, hüvelykujj, ín, íny, izom, ízület, kacsó, kar, kebel, keresztcsont, kéz, kézfej, kobak, koponya, köldök, könyök, köröm, körömágy, kötőhártya, kötőszövet, kulcscsont, láb, lágyék, lapocka, légcső, lép, máj, méh, mell, mellkas, mirigy, muszkli, nyak, nyakszirt, nyálkahártya, nyelőcső, nyelv, nyombél, nyúltagy, oldalborda, orca, orr, ököl, öl, pajzsmirigy, petefészek, petesejt, pocak, pofa, porc, pupilla, rekeszizom, sípcsont, száj, szakáll, szaruhártya, szem, szembogár, szemfog, szemöldök, szív, szivárványhártya, szőr, talp, tarkó, tenyér, térd, térdkalács, torok, törzs, tüdő, tyúkszem, ülep, üstök, ütőér, vakbél, váll, végtag, velő, véna, vér, verőér, vese, zápfog | copf, konty, pajesz, tincs

Emberek csoportja

✧ alakulat, állam, banda, brancs, brigád, bűnszövetkezet, céh, csapat, csoport, csőcselék, csürhe, dalárda, dandár, deputáció, diéta, duma, együttes, ellenzék, elöljáróság, énekkar, értelmiség, évfolyam, expedíció, ezred, galeri, gárda, gittegylet, hallgatóság, hárem, horda, kaláka, kar, karaván, kaszt, királyság, kisebbség, klub, kommandó, kórus, középosztály, köznép, közönség, közösség, küldöttség, különítmény, leányvállalat, legénység, légió, maffia, magyarság, milícia, munkaközösség, náció, nemzedék, nemzetség, nép, osztag, osztály, őslakosság, plénum, polgárság, rendőrség, részvénytársaság, rezesbanda, stáb, szakkör, szakszervezet, század, személyzet, szenátus, szerkesztőség, szerzetesrend, szövetkezet, tábor, tanács, tantestület, társaság, társulat, testület, trió, uralkodóház, üdvhadsereg, ügyészség, ügynökség, üteg, választmány, vállalat, vezetőség, zászlóalj, zenekar, zsűri

Emberi tulajdonság

✧ Külső: csúnya, alacsony, behemót, borzas, bozontos, cingár, colos, csámpás, csinos, csúf, dagi, dalia, daliás, darabos, debella, délceg, deli, duci, dundi, erős, férfias, fésületlen, fitos, gnóm, gyenge, hórihorgas, hústorony, izmos, jóképű, jóvágású, kancsal, karcsú, kecses, kisportolt, kócos, kopasz, köpcös, kövér, langaléta, melák, mokány, molett, nyakigláb, nyalka, nyúlánk, nyurga, otromba, peckes, pisze, pufók, rusnya, slampos, sovány, sportos, sudár, suta, szemrevaló, szexi, szikár, szöghajú, tagbaszakadt, takaros, tenyeres-talpas, termetes, tohonya, toprongyos, torzonborz, totyakos, tömzsi, töpörödött, törpe, trampli, trotli, trottyos, vállas, vasgyúró, vékonydongájú, vézna, vonzó, zilált, zömök

✧ Belső, pozitív: alapos, állhatatos, aranykezű, aranylábú, aranyos, bájos, barátságos, bátor, bornemissza, bőkezű, bölcs, buzgó, civilizált, derék, dolgos, elővigyázatos, előzékeny, engedelmes, értelmes, ezermester, fáradhatatlan, feddhetetlen, figyelmes, fürge, gáláns, gavallér, gondos, gyengéd, gyöngéd, hálás, higgadt, hozzáértő, hős, igazságos, igyekvő, illedelmes, intelligens,

iskolázott, jámbor, jártas, jellemes, jóhiszemű, jólelkű, jópofa, jóravaló, jószívű, józan, karakán, kedves, készséges, kiegyensúlyozott, körültekintő, következetes, kulturált, lángelme, lángész, leleményes, lelkes, lovagias, megbízható, melegszívű, mértékletes, művelt, nagylelkű, normális, okos, óvatos, önálló, önfeláldozó, őszinte, pedáns, rátermett, rendes, sportszerű, szavahihető, szemérmes, szerény, szeretetreméltó, szívélyes, szókimondó, szorgalmas, szorgos, tájékozott, találékony, talpraesett, tántoríthatatlan, tanulékony, tanult, tapasztalt, tartózkodó, udvarias, ügyes, vidám, zseni

✧ Belső, negatív: agyalágyult, akaratos, alantas, alamuszi, alattomos, alávaló, aljas, állhatatlan, álnok, alpári, arcátlan, bárdolatlan, bárgyú, bogaras, bolond, bőgőmasina, bugris, bugyuta, bumfordi, bunkó, buta, cinikus, csalárd, csaló, csapodár, csélcsap, cselszövő, csibész, csintalan, csirkefogó, disznó, dölyfös, dőre, együgyű, elbizakodott, ellenszenves, engedetlen, enyveskezű, érzéketlen, eszelős, eszeveszett, fafejű, falánk, faragatlan, fegyelmezetlen, fékevesztett, féktelen, feledékeny, felelőtlen, féleszű, felfuvalkodott, félkegyelmű, félművelt, félnótás, félőrült, felületes, fennhéjázó, feslett, ficsúr, finnyás, fölényes, fösvény, fukar, fúria, galád, garázda, gazember, gazfickó, gerinctelen, gondatlan, gonosz, goromba, gőgös, gyagyás, gyáva, hájfejű, hálátlan, hanyag, hányaveti, haragos, haramia, hárpia, harsány, hatökör, hátramozdító, hazudós, hazug, házsártos, hebehurgya, hetyke, hibbant, hígeszű, hiú, hivalkodó, hóbortos, hóhányó, hűbelebalázs, hülye, idétlen, idióta, igazságtalan, ingerlékeny, irigy, iszákos, izgága, jómadár, jöttment, kaján, kalandor, kapzsi, kárörvendő, kéjenc, kelekótya, kenyérpusztító, képmutató, kerékkötő, kétbalkezes, kétkulacsos, kétszínű, kevély, kiállhatatlan, kicsinyes, kikapós, kíméletlen, komisz, kontár, konzumidióta, korhely, korlátolt, kotnyeles, kótyagos, könnyelmű, könnyűvérű, könyörtelen, körmönfont, körülményes, középszerű, közönséges, közveszélyes, ledér, léha, léhűtő, lélektelen, lelketlen, lobbanékony, lusta, lüke, makacs, mákvirág, marha, martalóc, megátalkodott, meggondolatlan, méregzsák, mértéktelen, mézesmázos, mogorva, mohó, műveletlen, nagyszájú, naplopó, neveletlen, nyafka, nyegle, oktalan, ostoba, önhitt, öntelt, önző, pancser, parázna, pénzsóvár, pernahajder, pimasz, piperkőc, pipogya, pityókos, pofátlan, pökhendi, rakoncátlan, rendetlen, rest, részeg, részrehajló, részvétlen, ripacs, robbanékony, rosszcsont, rosszmájú, semmirekellő, semmittevő, senkiházi, smucig, szájhős, szeleburdi, szélhámos, széllelbélelt, széltoló, szemellenzős, szemérmetlen, szemforgató, szemtelen, szertelen, szeszélyes, szívtelen, szófogadatlan, szószátyár, szószegő, szőrszálhasogató, szűkkeblű, szűkmarkú, talpnyaló, tanulatlan, tehetetlen, telhetetlen, tétova, tolvaj, torkos, tökfilkó, tökkelütött, törtető, trehány, tudálékos, tudatlan, tunya, tutyimutyi, udvariatlan, undok, úrhatnám, utálatos, ügyefogyott, ügyetlen, ütődött, vakmerő, válogatós, vandál, véresszájú, vigyázatlan, vízfejű, zabolátlan, zavarodott, züllött, zsarnok, zsémbes, zsivány, zsugori

✧ Belső, egyéb:agyafúrt, áhítatos, ájtatos, alázatos, álmatag, álomszuszék, amatőr, anyás, apás, ártatlan, aszkéta, autodidakta, avatatlan, bágyadt, balga, balkezes, bamba, behízelgő, bennfentes, bicsérdista, bohém, bohó, bohókás, boldogtalan, borúlátó, bőbeszédű, bővérű, buja, bús, bűbájos, büszke, csábos, csacska, csalafinta, csalfa, csapzott, csendes, cserfes, csodabogár, csökönyös, csöndes, dévaj, dilettáns, diplomatikus, dörzsölt, durcás, ebadta, édesszájú, egykedvű, egyszálbélű, elégedett, élelmes, élénk, eleven, elfogódott, elfogult, enervált, engedékeny, engedelmes, epés, érzékeny, esendő, fagyosszent, fanatikus, fázós, félénk, félszeg, féltékeny, feltörekvő, fesztelen, földhözragadt, földönfutó, gondtalan, gondterhelt, gyámoltalan, gyanútlan, gyerekes, gyermekes, hajlíthatatlan, hajthatatlan, halk, hallgatag, hétalvó, hidegvérű, huncut, ijedős, ínyenc, jobbkezes, jókedvű, jómódú, kába, kábult, kacér, kacifántos, katonaviselt, kedélyes, kedveszegett, kedvetlen, kelletlen, keményfejű, keménykötésű, kenetteljes, kényes, kérlelhetetlen, kezes, kimért, kishitű, kíváncsi, komor, konok, konzervatív, kópé, könyvmoly, közlékeny, közömbös, közönyös, közvetlen, kujon, kuka, különc, lágyszívű, lomha, mafla, magabiztos, magányos, magatehetetlen, makkegészséges, makrancos, mamlasz, maradi, marcona, mártír, méla, merész, mérges, morc, mord, mulya, műkedvelő, nagystílű, nagyvilági, nagyvonalú, naiv, nebáncsvirág, néma, nyájas, nyakas, nyámnyila, nyeszlett, nyiszlett, nyugtalan, nyűgös, oktondi, optimista, önfejű, önfeledt, pajkos, pajzán, paprikajancsi, pesszimista, pösze, puhány, puritán, rámenős, rátarti, ravasz, rendíthetetlen, réveteg, rosszkedvű, szánalmas, szemfüles, szende, szenilis, szenvtelen, szigorú, szomorú, szórakozott, szótlan, szűkszavú, talajtalan, tejfölösszájú, tűzrőlpattant, vagány, vajszívű, vaskalapos, vékonypénzű, vészmadár, vigasztalan, vigéc, világlátott, virgonc, zárkózott, zöldfülű

Állat

Emlős

✧ angóra, antilop, bálna, barom, birka, bivaly, borz, bölény, bőregér, cet, cickány, coboly, csimpánz, csincsilla, dámvad, delfin, denevér, disznó, egér, elefánt, ezüstróka, farkas, fóka, gazella, gepárd, gorilla, göböly, görény, güzü, házinyúl, hermelin, hiéna, hiúz, hód, hörcsög, jaguár, jak, jávorszarvas, jegesmedve, juh, kacsacsőrű emlős, kecske, kenguru, kutya, lajhár, láma, leopárd, ló, macska, majom, mamut, marha, medve, menyét, mókus, mormota, muflon, nerc, nutria, nyest, nyúl, nyuszt, orangután, oroszlán, orrszarvú, őz, párduc, patkány, pávián, pézsma, pocok, pók, póni, puma, racka, rénszarvas, róka, rozmár, sakál, sertés, sün, szamár, szarvas, szarvasmarha, tapír, tehén, tengerimalac, teve, tigris, toportyán, tulok, ürge, vaddisznó, vadkan, vadmacska, vadnyúl, vakond, vámpír, vidra, víziló, zebra, zebu, zerge, zsiráf

✧ Kutyafajta: agár, bernáthegyi, bokszer, buldog, dog, komondor, kopó, kuvasz, pincsi, puli, spániel, tacskó, uszkár, véreb, vizsla | házőrző, öleb

Madár

✧ albatrosz, aranymálinkó, bagoly, barázdabillegető, bíbic, bölömbika, cinege, cinke, csalogány, csóka, daru, fácán, fecske, feketerigó, flamingó, fülemüle, fülesbagoly, fürj, galamb, gém, gerle, gólya, gödény, gyöngytyúk, harkály, hattyú, héja, holló, kacsa, kakadu, kakukk, kanári, kánya, kárókatona, karvaly, keselyű, kivi, kócsag, kuvik, liba, lúd, málinkó, marabu, ölyv, őrgébics, pacsirta, papagáj, páva, pelikán, pingvin, pinty, pulyka, réce, rigó, sárgarigó, sas, seregély, sirály, sólyom, strucc, szajkó, szárcsa, szarka, tengelice, túzok, tyúk, uhu, vadgalamb, vadkacsa, vakvarjú, varjú, vércse, veréb, vöcsök, vörösbegy

Hüllő
✧ aligátor, boa, dinoszaurusz, gyík, kígyó, kobra, krokodil, sikló, teknős, teknősbéka, vipera, vízisikló
Kétéltű
✧ béka, gőte, levelibéka, szalamandra, varangy
Hal
✧ amur, angolna, aranyhal, balin, busa, cápa, csík, csuka, fogas, harcsa, hering, kecsege, keszeg, lazac, márna, pisztráng, ponty, süllő, tonhal, viza
Ízeltlábú
✧ rák, skorpió, százlábú, vízibolha
Rovar
✧ bodobács, bolha, bögöly, cecelégy, darázs, dongó, fülbemászó, hangya, kabóca, kérész, légy, lepke, méh, pillangó, poloska, sáska, skorpió, szöcske, szúnyog, termesz, tetű, tiszavirág, tücsök
Bogár
✧ cincér, cserebogár, csibor, csótány, futrinka, katica, svábbogár, szú, zsizsik
Pókféle
✧ atka, keresztespók, kullancs, pók
Puhatestű
✧ csiga, hidra, kagyló, medúza
Féreg
✧ giliszta, pióca
Egysejtű
✧ amőba, bacilus, baktérium, papucsállatka
Lárva
✧ ebihal, hernyó, kukac, pajor
Állatok csoportja
✧ alom, boly, csorda, csürhe, falka, gulya, konda, ménes, nyáj
Állati testrész
✧ begy, bendő, bóbita, bőr, csáp, csőr, csüd, darutoll, elefántcsont, faggyú, fark, fullánk, karom, kopoltyú, láb, mancs, ormány, pata, pihe, pikkely, potroh, sörény, sörte, szárny, szarv, szügy, toka, toll, tülök, úszóhólyag, uszony, zúza | bélszín, dagadó, karaj, sonka, tarja
Állat élőhelye
✧ akol, akvárium, állatkert, darázsfészek, fészek, galambdúc, istálló, kalitka, kaptár, karám, kas, ketrec, méhes, méhkas, odú, ól, terrárium, vacok
Állat tevékenysége
✧ csíp, ellik, fészkel, fiadzik, harap, kérődzik, kikel, kotlik, költ, kölykezik, legel, öklel, rajzik, repdes, repül, röpül, szökdécsel, tojik, üget, vedlik
Állat hangadása
✧ béget, bődül, bőg, bömböl, brekeg, brummog, cincog, ciripel, csahol, csipog, csiripel, dorombol, dörmög, gágog, hápog, huhog, károg, kelepel, kotkodácsol, kukorékol, makog, mekeg, nyávog, nyerít, nyihog, nyivákol, nyüszít, rikácsol, rikolt, röfög, sziszeg, szűköl, trillázik, turbékol, ugat, vakkant, vijjog, vinnyog, vonít, zümmög
Állat kicsinye
✧ bárány, bari, boci, bocs, borjú, cica, csacsi, csibe, csirke, csikó, fióka, gida, gödölye, ivadék, jérce, kakukkfióka, kölyök, mackó, malac, növendék, suta, süldő, tinó, üsző
Állatok nemük szerint
✧ bak, bika, csődör, emse, hím, gácsér, gím, gúnár, kakas, kan, kanca, kandúr, kappan, koca, kos, kotlós, méhkirálynő, mén, nőstény, ökör, paripa, szuka, tehén, tojó, ünő, ürü
Állatok tenyésztés szerint
✧ fajtiszta, félvér, korcs, telivér
Állatok összefoglaló neve
✧ aprójószág, baromfi, emlős, erszényes, főemlős, gerinces, gerinctelen, háziállat, hidegvérű, kétéltű, növényevő, melegvérű, mindenevő, ragadozó, rágcsáló, szárnyas, vadállat

Növény

Fa
✧ akác, babér, birs, bodza, bükk, cédrus, ciprus, cirbolyafenyő, cser, cserfa, fenyő, fűz, gesztenye, gyertyán, hárs, jegenye, juhar, juta, kőris, lucfenyő, mahagóni, nyár, nyárfa, nyír, nyírfa, pálma, parafa, platán, szilfa, tiszafa, tölgy, vadgesztenye
✧ Gyümölcsfa: alma, barack, citrom, cseresznye, datolya, dió, füge, gránátalma, grépfrút, kajszibarack, kókusz, körte, mandarin, mandula, mangó, meggy, narancs, naspolya, őszibarack, ringló, sárgabarack, sárgadinnye, szilva
Cserje

✧ boróka, bukszus, egres, galagonya, gyapot, hanga, kakaó, kávé, kökény, málna, magyal, mogyoró, rekettye, ribizli, pisztácia, som

Virág

✧ aranyeső, árvácska, árvalányhaj, barka, bazsarózsa, begónia, boglárka, bojtorján, búzavirág, ciklámen, dália, gólyahír, gyopár, gyöngyvirág, hajnalka, harangvirág, hortenzia, hóvirág, ibolya, írisz, jácint, jázmin, kankalin, kikerics, kökörcsin, kövirózsa, krizantém, leander, levendula, liliom, lótusz, mályva, margaréta, mirtusz, muskátli, napraforgó, nárcisz, nebáncsvirág, nefelejcs, orchidea, orgona, őszirózsa, petúnia, pipacs, pünkösdirózsa, rezeda, rózsa, százszorszép, szegfű, tátika, tavirózsa, tubarózsa, tulipán, viola

Fűszernövény

✧ ánizs, bazsalikom, bors, csombor, gyömbér, kakukkfű, majoránna, rozmaring, sáfrány, zsálya

Zöldségnövény

✧ bab, borsó, bujtarépa, burgonya, cékla, cukkini, csicseriborsó, csicsóka, fehérrépa, fokhagyma, hagyma, hajdina, káposzta, karalábé, karfiol, kel, kelvirág, krumpli, kukorica, lencse, padlizsán, paradicsom, paraj, paszuly, petrezselyem, póréhagyma, retek, saláta, sárgaborsó, sárgarépa, sóska, spárga, spenót, sütőtök, szója, torma, tök, uborka, vöröshagyma, zeller, zöldborsó

Gabona

✧ árpa, búza, köles, rizs, rozs, zab

Mérgező növény

✧ beléndek, bürök, kikerics, kökörcsin, nadragulya

Gomba

✧ bolondgomba, csiperke, galóca, sampinyon, tinóru, vargánya

Vízinövény

✧ alga, bambusz, békalencse, békanyál, gyékény, hínár, káka, moszat, nád, sás

Gyomnövény

✧ aranka, bogáncs, bojtorján, csalán, gyermekláncfű, katángkóró, konkoly, kutyatej, lapu, maszlag, muhar, ökörfarkkóró, ördögszekér, papsajt, perje, pásztortáska, pitypang, zsurló

Takarmánynövény

✧ bükköny, lóhere, lucerna

Gazdasági haszonnövény

✧ cirok, cukorrépa, dohány, indigó, kender, komló, len, mák, napraforgó, répa, repce, ricinus

Kúszónövény

✧ borostyán, dinnye, hajnalka, kivi, pletyka, tök, uborka

Gyógynövény

✧ cickafark, csalán, levendula, kamilla, rutafa, üröm, zsálya

Egyéb

✧ fű, kaktusz, moha, páfrány, perje, zuzmó

Növény része

✧ ág, bibe, bimbó, bogyó, buga, csíra, csuhé, csutka, fürt, fűzfavessző, gally, gerezd, gubó, gumó, gyökér, hajtás, háncs, hímpor, inda, kacs, kalász, kéreg, levél, lomb, mag, magház, makk, olajág, pollen, porzó, rost, rügy, sarj, sarjadék, spóra, szár, szirom, termés, toboz, torzsa, tő, tőke, tönk, törzs, tövis, tüske, venyige, vessző, virág, virágpor, virágzat

Növényfajta

✧ csemete, csonthéjas, cserje, déligyümölcs, dísznövény, dudva, facsemete, fűszernövény, gabona, gaz, gizgaz, gyom, gyógynövény, magvaváló, nyitvatermő, örökzöld, palánta, vadóc, zárvatermő, zöldség

Növények csoportja

✧ berek, bozót, csalit, erdő, füzes, gyep, gyertyános, gyümölcsös, liget, lugas, őserdő, pázsit, tölgyes, ültetvény, pagony

Növénytermesztés

✧ csűr, farm, háztáji, irtás, kaszáló, kert, konyhakert, major, melegház, mező, parlag, parcella, szántó, szántóföld, ugar, üvegház, vetemény

Az ember környezete, társadalom

Lakóhely

Település

✧ falu, főváros, község, mezőváros, székváros, tanya, város

Városrész

✧ centrum, kertváros, külterület, külváros, óváros, peremkerület

Épület

✧ barakk, bérház, bódé, bungaló, citadella, felhőkarcoló, fellegvár, fogadó, garzon, hajlék, ház, házikó, kaliba, kastély, kollégium, kunyhó, kúria, lak, lakás, lakóház, magánlakás, menedékház, motel, öröklakás, pagoda, palota, panzió, putri, rezidencia, sorház, szálló, szálloda, társasház, toronyház, üdülő, vár, várkastély, villa, viskó, vityilló

Középület

✧ bíróság, hivatal, konzulátus, könyvtár, levéltár, megyeháza, minisztérium, nagykövetség, országház, parlament, posta, városháza

Kereskedelmi egység

✧ antikvárium, áruda, bazár, bevásárlóközpont, bodega, bolt, butik, csarnok, hentesüzlet, látványpékség, mészárszék, önkiszolgáló, pavilon, pékség, piac, pláza, szaküzlet, szupermarket, trafik, üzlet, vásárcsarnok

Nevelési intézmény

✧ bölcsőde, egyetem, főiskola, gimnázium, gyakorlóiskola, iskola, magániskola, műegyetem, napközi, óvoda, szakközépiskola, technikum

Szórakozóhely

✧ aréna, biliárdszalon, bordély, cirkusz, diszkó, filmszínház, galéria, kaszinó, könyvtár, lovarda, mozi, mulató, múzeum, nyilvánosház, panoptikum, planetárium, strand, uszoda, ügető, vurstli

Vendéglátóhely

✧ bár, bisztró, büfé, cukrászda, csapszék, csárda, csehó, eszpresszó, étkezde, étterem, halászcsárda, ivó, kávéház, kávézó, kerthelyiség, kocsma, lacikonyha, menza, presszó, söntés, söröző, talponálló, vendéglő

Egészségügyi létesítmény

✧ bolondokháza, gyógyszertár, ispotály, klinika, kórház, laboratórium, patika, rendelő, szanatórium

Vallási célú épület

✧ apátság, dóm, kolostor, monostor, plébánia, székesegyház, templom, zsinagóga

Temető

✧ cinterem, fejfa, kopjafa, kripta, sír, sírbolt, ravatalozó

Büntetés-végrehajtási intézet

✧ börtön, dutyi, fegyház, fogda, fogház, javítóintézet, tömlöc

Helyiség épületen belül

✧ aula, balkon, benyíló, cella, ebédlő, előszoba, erkély, étkező, folyosó, fürdő, fürdőszoba, garázs, gardrób, gyerekszoba, gyermekszoba, hálószoba, illemhely, kamra, keresztfolyosó, konyha, kórterem, lodzsa, mellékhelyiség, pitvar, sekrestye, szalon, szoba, tálaló, tárgyaló, társalgó, télikert, terasz, terem, toalett, vécé, veranda, vizelde, zárka, zuhanyozó, zsibongó

Épület részei

✧ alagsor, alap, alapkő, ámbitus, árkád, barbakán, bejárat, benyíló, bolthajtás, boltív, boltozat, burkolat, csatorna, csigalépcső, csúcsív, emelvény, eresz, fal, fedél, felvonó, födém, földszint, fülke, gádor, gerenda, házszám, helyiség, homlokzat, kapu, kémény, kerengő, kijárat, kirakat, kiskapu, könyöklő, kövezet, kupola, küszöb, lábazat, lakrész, lefolyó, lépcső, lépcsőház, lift, lőrés, manzárd, mellékhajó, mellvéd, mennyezet, mestergerenda, nyílás, nyílászáró, oratórium, oszlop, padka, padlás, padló, palló, párkány, parkett, parketta, pillér, pince, plafon, porta, pult, talapzat, tető, vakablak, vakolat, vízvezeték, zárókő, zsindely, zsúp

Építőanyag

✧ beton, bitumen, cement, csempe, cserép, deszka, enyv, festék, furnér, gipsz, gitt, habarcs, homok, horgany, kátrány, kavics, linóleum, malter, márvány, mész, mészkő, murva, pala, pévécé, söder, táblaüveg, tégla, vályog

Közlekedés

✧ alagút, állomás, autópálya, autópályadíj, autópálya-matrica, autóút, baleset, benzin, benzinkút, bukósisak, defekt, dízel, dokk, drótkötélpálya, dugó, egérút, elsősegély, féktávolság, fizetőzóna, főtér, főutca, függőhíd, gyalog, gyalogos, híd, hídfő, járda, jelzőlámpa, jogosítvány, kanyar, kátyú, karambol, kereszteződés, keresztút, keresztutca, kikötő, körönd, körút, körforgalom, kötélpálya, közterület, KRESZ, lánchíd, légifolyosó, légikikötő, megálló, menetjegy, menetrend, menettérti, móló, műút, mozgólépcső, ösvény, pályaudvar, parkoló, parkolóautomata, peron, rakpart, rámpa, repülőtér, rév, sánc, sétány, sikátor, sín, sorompó, stég, sugárút, szabadjegy, tankol, tömegközlekedés, út, utca, úttest, útelágazás, útlevél, útvesztő, üzemanyag, vágány, villanyrendőr, vízum, völgyhíd, záróvonal, zebra, zsákutca

Jármű

✧ Szárazföldi: autó, autóbusz, bicikli, bricska, bringa, buldózer, busz, cséza, dzsip, fiáker, fogaskerekű, fogat, földalatti, gépkocsi, gokart, hálókocsi, helyiérdekű, hintó, hótoló, járgány, jármű, kamion, kéregvasút, kerékpár, kocsi, konflis, kordé, lakókocsi, lánctalpas, libegő, mélyvasút, mentő, mentőautó, metró, motorkerékpár, mozdony, omnibusz, postakocsi, roller, sikló, szán, szekér, targonca, taxi, terepjáró, tragacs, traktor, tricikli, trojka, trolibusz, vagon, vasút, villamos, vonat, vontató

✧ Vízi: bárka, cirkáló, csónak, dereglye, dzsunka, gálya, gondola, hajó, hidroplán, jégtörő, kajak, kenu, komp, ladik, lélekvesztő, naszád, tengeralattjáró, torpedó, tutaj, uszály, vitorlás

✧ Légi: helikopter, hidroplán, hőlégballon, léggömb, léghajó, rakéta, repülő, repülőgép, űrhajó, vadászrepülő, vadászrepülőgép

Jármű része

✧ abroncs, akkumulátor, árboc, botkormány, fedélzet, fék, fényszóró, gázpedál, gumi, kerék, kerékagy, kuplung, küllő, légzsák, lőcs, lökhárító, macskaszem, motor, orrvitorla, pedál, rendszám, sárhányó, stoplámpa, tat, tengely, tömlő, ütköző, váltó, vitorla, volán

Lakberendezés

Bútor

✧ asztal, fogas, járóka, spanyolfal

✧ Szekrény: almárium, komód, pohárszék, vitrin
✧ Fekvőhely: ágy, bölcső, dikó, dívány, fekhely, heverő, kanapé, kerevet, kiságy, nyugágy, pamlag, priccs, rekamié, sezlon
✧ Ülőbútor: fotel, hintaszék, hokedli, lóca, pad, szék, ülőke, zsámoly

Fürdőszobai berendezés

✧ ágytál, bidé, csap, éjjeli, éjjeliedény, fregoli, kád, mosdó, mosdókagyló, mosdótál, zuhany
✧ Higiéniai eszköz: áztatószer, borotva, dezodor, fésű, illatszer, kefe, kékítő, keményítő, kölni, öblítőszer, mosópor, mosószer, pamacs, penge, sampon, szappan, szivacs, vízkőoldó
✧ Takarítóeszköz: lapát, partvis, porrongy, seprű, söprű

Konyhai berendezés

✧ grillsütő, hűtő, hűtőgép, hűtőszekrény, mosogató, mikró, mosogatógép, rezsó, sütő, szamovár, tűzhely
✧ Konyhai eszköz: csajka, csésze, csészealj, daráló, fazék, gyúródeszka, kanál, kés, lábas, pohár, szita, szűrő, tál, tányér, tölcsér, villa

Háztartási gép

✧ bojler, centrifuga, légkondicionáló, mosógép, porszívó, vasaló, ventilátor

Fűtés

✧ kályha, kandalló, kazán, radiátor
✧ Tüzelő, fűtőeszköz, energiahordozó: brikett, fa, gáz, kőszén, olaj, szén, tűzifa, villany

Világítóeszköz

✧ csillár, fáklya, gyertya, hangulatlámpa, kandeláber, lámpa, lampion, mécs, mécses, villanykörte, villany

Lakástextília

✧ függöny, terítő, abrosz, kárpit, szőnyeg

Ágynemű

✧ ciha, dunyha, huzat, lepedő, paplan, párna, vánkos

Háztartási eszköz, tárgy

✧ bot, bugylibicska, cellux, celofán, cövek, cucli, cumi, csapágy, csavar, csengettyű, csengő, csiriz, csiszolópapír, csörlő, drót, dugó, ék, elem, fejhallgató, fogantyú, fogaskerék, fonográf, fülhallgató, gemkapocs, golyó, gombostű, gukker, gyeplő, gyufa, gyújtó, gyújtós, gyurma, gyűszű, hágcsó, háló, heveder, hinta, horog, hótoló, huzal, iránytű, jászol, kábel, kallantyú, kampó, kapcsoló, kapocs, kilincs, korlát, kötél, kulcs, lakat, lánc, látcső, léc, legyező, létra, lobogó, madzag, mágnes, magnetofon, matrica, mikrofon, mikroszkóp, műszer, nyárs, nyél, nyomtató, pálca, patron, pecek, pecsét, pipa, ponyva, póráz, pózna, pöcök, prés, pumpa, rádió, ragasztó, redőny, retesz, riasztó, rostély, rúd, rugó, sámfa, smirgli, sodrony, spárga, szájkosár, szeg, szelep, szivattyú, szkenner, szög, szögesdrót, tárcsa, távcső, tipli, tű, vaku, vetítő, vezeték, villámhárító, villásdugó, walkman, xerox, zár, zászló, zsalu, zsanér, zsineg, zsinór | kantár, kengyel, korbács, lasszó, lószerszám, nyereg, ostor, sarkantyú, zabla
✧ Régi: guzsaly, hajítófa, iga, irón, járom, kalamáris, kanóc, kolonc, kötőfék, kútágas, lajtorja, masina, motolla, mozsár, okuláré, orsó, palatábla, palavessző, pányva, pápaszem, penna, rokka, rosta, szövőszék, tiló, varsa, vendégoldal

Mérőeszköz

✧ barométer, centiméter, colstok, homokóra, hőmérő, kvarcóra, mérleg, metronóm, napóra, óra, toronyóra

Szerszám

✧ ár, ásó, balta, borona, csákány, csáklya, csavarhúzó, csipesz, ecset, eke, eszterga, fejsze, fogó, franciakulcs, fúró, futószalag, fűrész, gereblye, gyalu, harapófogó, kalapács, kapa, kasza, kéziszerszám, köszörű, lapát, lombfűrész, olló, pöröly, ráspoly, reszelő, sarló, satu, szekerce, tagló, talicska, taliga, üllő, véső

Tároló, tartály, tartó, tok

✧ album, amfora, ballon, bogrács, bokály, bödön, bögre, bőrönd, bugyelláris, buksza, butélia, butykos, cekker, ciszterna, cseber, csésze, csobolyó, csöbör, csupor, csutora, csűr, demizson, dézsa, doboz, edény, erszény, fazék, findzsa, fiók, gyufásdoboz, gyufaskatulya, hordó, iszák, kád, kanna, kehely, kézitáska, kondér, korsó, kosár, köcsög, kuka, kulacs, kupa, kupica, lábas, láda, lajt, lavór, levélszekrény, levéltárca, lombik, lopó, magtár, medence, mentőláda, pakk, palack, pénztárca, persely, pohár, polc, postafiók, puttony, raktár, rekesz, ruhatár, sajtár, serleg, serpenyő, skatulya, szakajtó, szatyor, szelence, szemétláda, szifon, szuszék, tárca, tarisznya, tárló, tároló, tarsoly, tartály, tasak, táska, tégely, tegez, teknő, tepsi, termosz, tok, tömlő, tubus, urna, üst, üvegcse, vályú, váza, veder, véka, verem, vödör, zacskó, zsák, zseb

Öltözködés

Külső, megjelenés

✧ ágrólszakadt, elegáns, toprongyos

Textília, kelme

✧ atlasz, bakacsin, bársony, batiszt, brokát, cserge, damaszt, daróc, filc, flanel, frottír, géz, gyapjú, gyolcs, halina, karton, kelme, klott, kordbársony, krepp, lóden, muszlin, műszál, nejlon, nemez, pamut, plüss, posztó, puplin, rongy, selyem, szatén, szövet, textil, tüll, vászon

Ruha

✧ anorák, atilla, bekecs, bikini, blúz, bokszernadrág, bugyi, bugyogó, bunda, cilinder, csákó, csőnadrág, csuha, csuklya, dolmány, dzseki, egyenruha, fátyol, fehérnemű, fejfedő, fejkötő, felöltő, ferencjóska, föveg, frakk, fűző, garbó, gatya, guba, gúnya, hálóing, harisnya, ing, irha, kabát, kacagány, kaftán, kalap, kámzsa, kapca, kapucni, kardigán, kendő, keszkenő, kesztyű,

kezeslábas, kimonó, kombiné, kosztüm, ködmön, köntös, köpeny, köpönyeg, kötény, krinolin, kucsma, lajbi, lebernyeg, lóden, malaclopó, maskara, matrózblúz, mellény, mente, mez, muff, mundér, nadrág, nyakkendő, nyakravaló, otthonka, öltözék, öltözet, öv, palást, pantalló, pelerin, pendely, pizsama, póló, pongyola, pruszlik, pulóver, rékli, rokolya, ruházat, sál, sapka, sort, stóla, suba, sustyáki, süveg, szmoking, szoknya, szűr, szvetter, talár, tanga, tóga, tökfödő, tréning, tréningruha, trikó, tunika, turbán, ujjas, usánka, viganó, zakó, zeke, zokni, zubbony, zsakett

Ruha része

✧ bélés, bojt, csat, cipzár, csipke, fodor, gallér, gomb, hajtóka, masni, pánt, pántlika, rojt, slicc, sujtás, villámzár, vitézkötés

Lábbeli

✧ bakancs, bocskor, cipellő, cipő, csizma, hótaposó, kalucsni, mamusz, papucs, saru, szandál, topánka

Ékszer

✧ bizsu, bross, diadém, drágakő, ékkő, fülbevaló, gyöngy, gyűrű, igazgyöngy, jegygyűrű, karkötő, medál, medália, nyaklánc

Táplálkozás

Íz

✧ avas, borízű, borsos, csípős, édes, édeskés, fanyar, finom, ízes, ízetlen, kesernyés, keserű, puncs, rosszízű, savanykás, savanyú, sós, sótlan, zamatos

Iszik

✧ feketézik, felhörpint, felhajt, hörpint, iddogál, kortyol, lefetyel, nyakal, poharazik, szop, szürcsöl, vedel

Ital

✧ alkohol, aperitif, ásványvíz, aszú, bambusz, bólé, bor, borvíz, csevice, csokoládé, dupla, dzsúsz, erősítő, fehérbor, feketekávé, feles, fröccs, gin, házmester, itóka, ivóvíz, kadarka, kakaó, kávé, kékfrankos, kéknyelű, kofola, koktél, kóla, konyak, kvasz, likőr, limonádé, lőre, lötty, málna, murci, must, nektár, neszkávé, pálinka, pezsgő, puncs, rum, snapsz, sör, rövid, sturm, savanyúvíz, szesz, szikvíz, szíverősítő, szóda, szódavíz, szörp, tea, tej, tokaji, tömény, törköly, turmix, üdítő, ürmös, vinkó, vodka, vörösbor, whisky

Eszik

✧ csemegézik, csipeget, csócsál, elfogyaszt, elkölt, étkezik, felfal, fogyaszt, habzsol, kajál, kinyal, kóstol, lakmározik, majszol, nyámmog, nyel, rág, rágcsál, táplálkozik, zabál

Élelmiszer

✧ eledel, élelem, elemózsia, eleség, ennivaló, étek, étel, harapnivaló, kaja, kóstoló, koszt, kotyvalék, moslék, táplálék

Konyhakész élelmiszer

✧ konzerv, mélyhűtött, mirelit

Fűszer, ételízesítő

✧ ánizs, babér, babérlevél, bazsalikom, bors, borsikafű, fahéj, fokhagyma, gyömbér, kakukkfű, kapor, ketchup, konyhasó, kömény, majoránna, mustár, paprika, pirospaprika, rozmaring, sáfrány, só, szegfűszeg, tárkony, torma, vanília

Élelmiszer alapanyag

✧ cukor, dara, ecet, élesztő, étolaj, fűszer, gabonapehely, gríz, korpa, kovász, köles, liszt, margarin, méz, morzsa, rizs, só, sütőpor, tojás, zsemlemorzsa, zsír, zsiradék

Gyümölcs

✧ alma, datolya, barack, birs, cukordinnye, cseresznye, déligyümölcs, dinnye, dió, egres, eper, földieper, füge, gesztenye, görögdinnye, grépfrút, citrom, jonatán, kajszibarack, kivi, kókusz, körte, málna, mandarin, mandula, mangó, mazsola, meggy, mogyoró, őszibarack, pisztácia, ribizli, ringló, sárgabarack, sárgadinnye, szamóca, szilva, szőlő

Zöldség

✧ borsó, burgonya, cékla, cikória, cukkini, csicsóka, fehérrépa, gomba, hagyma, káposzta, karalábé, karfiol, kel, kelvirág, krumpli, kukorica, lencse, padlizsán, paradicsom, paraj, paszuly, petrezselyem, póréhagyma, retek, saláta, sárgaborsó, sárgarépa, snidling, sóska, spárga, spenót, szója, tök, uborka, vöröshagyma, zeller, zöldborsó

Hentesáru, húskészítmény

✧ bélszín, bőrke, csabai, császárhús, csülök, dagadó, debreceni, disznósajt, felvágott, gyulai, hátszín, hurka, hús, karaj, kolbász, krinolin, miccs, orda, párizsi, sonka, spekacski, szalámi, szalonna, tarja, téliszalámi, tepertő, tokány, töpörtyű, virsli, zúza

Hal, halkészítmény

✧ halászlé, kaviár, szardínia

Pékáru

✧ buci, cipó, kalács, kenyér, kétszersült, kifli, péksütemény, perec, zsemle

Tejtermék

✧ brindza, gomolya, író, joghurt, kefir, kenő, körözött, liptói, margarin, sajt, savó, tej, tejföl, tejszín, túró, vaj, zsendice

Készített élelmiszer

✧ dzsem, borscs, csalamádé, csusza, fasírozott, főzelék, franciasaláta, galuska, gombóc, gulyás, gulyásleves, halászlé, hamburger, hidegtál, húspogácsa, knédli, kocsonya, kompót, lángos, laska, lebbencs, lecsó, lekvár, lepény, majonéz, makaróni, málé, mártás, metélt, natúrszelet, nudli, omlett, palacsinta, pecsenye, placki, pogácsa, puliszka, rántotta, savanyúság, scsí, sólet, spagetti, szardínia, szendvics, szoljánka, szósz, tarhonya, tartár, tészta, töltelék, pirítós

Édesség

✧ bejgli, bonbon, briós, bukta, búrkifli, cukorka, csemege, csokoládé, csöröge, derelye, drazsé, fagylalt, fánk, gesztenyepüré, guba, jégkrém, karamell, karamella, kalács, keksz, krémes, kuglóf, madártej, marcipán, medvecukor, mézeskalács, minyon, nápolyi, nyalánkság, nyalóka, ostyepka, parány, parfé, piskóta, puding, rétes, sütemény, szaloncukor, teasütemény, torta

Élelmiszer az állaga szerint

✧ kása, krém, öntet, őrlemény, pép, püré, zselé

Ételt készít

✧ abál, forral, forráz, főz, füstöl, gőzöl, habar, eltesz, kifőz, kotyvaszt, pácol, párol, pirít, pörköl, ránt, savanyít, süt, tartósít

Étkezés

✧ ebéd, estebéd, löncs, reggeli, tízórai, uzsonna, vacsora

Fogás

✧ borkorcsolya, desszert, egytálétel, feltét, főzelék, köret, leves

Tevékenység, mozgás

Valahol van, valahol az időt tölti

✧ ácsorog, áll, állomásozik, bujkál, csövez, csücsül, delel, döglik, ejtőzik, elvan, fagyoskodik, fetreng, guggol, hever, horgonyoz, hűsöl, időzik, kucorog, kuporodik, lakik, lebzsel, leledzik, lustálkodik, napozik, nyaral, parkol, pihen, rejtőzik, rostokol, sátoroz, silbakol, strázsál, tanyázik, tartózkodik, telel, tengődik, térdel, tesped, tétlenkedik, tevékenykedik, trónol, ücsörög, üdül, ül, üldögél, vár, várakozik, vesztegel, víkendezik, virraszt

Halad, helyét változtatja

✧ andalog, araszol, átjut, átkel, átlép, átmegy, átvág, baktat, ballag, barangol, beáll, behajózik, behatol, bejár, belovagol, betoppan, beugrik, bevonul, bóklászik, bolyong, botorkál, bukdácsol, bukfencezik, bukik, bumlizik, cammog, caplat, cikázik, cirkál, csámborog, császkál, csatangol, csavarog, cselleng, cserkészik, csoszog, csörtet, csúszik, elbitangol, elcsámborog, elfut, elhúzódik, elinal, eliramodik, eljön, elkalandozik, elkerül, elkísér, elkóborol, elkotródik, elmarad, elmegy, eloldalog, előáll, előtűnik, előz, elrepül, elröppen, elsiet, elszalad, elszéled, elvegyül, esik, farol, felcihelődik, felfut, feljön, feljut, felkapaszkodik, felkeres, fellép, felmegy, félreáll, félrelép, felröppen, fordul, furakodik, furikázik, fut, gördül, görög, gurul, gyalogol, gyülekezik, hajkurász, hajózik, hajszol, halad, hazakísér, hazatér, helyezkedik, hull, hulldogál, hurcolkodik, illan, inal, indít, indul, iramodik, iszkol, jár, járkál, jár-kel, jön, kacsázik, kalandozik, kalauzol, kanyarog, kerekezik, keresgél, kerget, kergetődzik, kering, kerül, kerülget, kibújik, kibukik, kifordul, kiindul, kijár, kijön, kijut, kikerül, kikeveredik, kilép, kimegy, kipattan, kiruccan, kísér, kisiklik, kivándorol, kocog, kódorog, kószál, kotródik, kóválygog, költözik, költözködik, követ, közeledik, közeleg, közelít, kujtorog, kullog, kúszik, kutyagol, lábal, látogat, lavíroz, lebben, leereszkedik, lehagy, lehull, lejár, lelép, lép, leszáll, lézeng, libben, lódul, lófrál, lohol, lopakodik, lopódzik, lót-fut, lovagol, lődörög, mászik, megfutamodik, megkerül, megvetemedik, megy, mendegél, menekül, nyargal, nyomul, ólálkodik, oldalog, oson, otthagy, ődöng, őgyeleg, összetart, pattan, pattog, pendlizik, potyog, rááll, ráhajt, rájár, rámegy, rászáll, rebben, robog, rohan, röppen, sántikál, sétál, settenkedik, siklik, slisszol, sodródik, somfordál, sompolyog, suhan, surran, süllyed, sündörög, süpped, sürgölődik, sürög-forog, száguld, szalad, száll, szállingózik, szárnyal, szétmegy, szökell, talpal, támolyog, tántorog, tapos, távolodik, távozik, tekereg, tempózik, ténfereg, teng-leng, tipeg, tódul, tolat, tolong, totyog, továbbáll, trappol, tutajoz, tülekedik, úszik, úszkál, utazik, vágtázik, vándorol, vánszorog, visszaesik, visszalép, visszavonul, vonszol, vonul, zarándokol, zuhan

✧ Folyadék, folyó, víz: apad, árad, áramlik, csurog, ered, fakad, folyik, hömpölyög, ömlik, özönlik, tolul, zúdul

Mozog, nő, alakját, helyzetét változtatja

✧ ágazik, bicsaklik, billeg, billen, bólint, bólogat, bomlik, burjánzik, buzog, cigánykerekezik, csapkod, csapódik, cseppen, csöpög, csöpörög, csöppen, döccen, döcög, dől, dűl, dülöngél, elesik, elhasal, elönt, elreped, eltér, elvágódik, emelkedik, felbillen, felborul, ficánkol, fickándozik, forgolódik, forog, görbül, hajladozik, hajlik, hajlong, hajol, hancúrozik, hányódik, hempereg, himbálódzik, hintázik, hullámzik, imbolyog, inog, izeg-mozog, kapálódzik, kavarog, kel, kettétörik, keveredik, kibicsaklik, kibomlik, kiborul, kígyózik, kikel, kileng, kiterjed, leborul, lebukik, lecsapódik, lekonyul, lendül, leng, letelepedik, libeg, lövell, matat, megdől, megered, megereszkedik, merül, moccan, mocorog, mozdul, összecsuklik, összemegy, perdül, pereg, pörög, rándul, rángatózik, rázkódik, remeg, reng, reped, reszket, rezdül, rezeg, rogy, rugdalódzik, rúgkapál, rugózik, sarjad, szakad, tágul, terjed, terjeng, terjeszkedik, terpeszkedik, torkollik, törik, ugrabugrál, ugrál, ugrik, ülepedik, ütközik, vergődik, vonaglik, zsugorodik

Mozgat, helyét változtatja valaminek

✧ átcsap, átejt, beállít, beereszt, behajt, bekvártélyoz, besuszterol, bocsát, bont, borít, borogat, buktat, cibál, csatol, csavar, csíptet, csóvál, csődít, csuk, csúsztat, dob, dönt, dug, dugdos, ejt, elcsavar, eldönt, elejt, elenged, elgáncsol, elhelyez, elhord, elhurcol, elhúz, elküld, ellök, elnyom, elnyújt, elold, eloldoz, előhív, előszed, elővesz, elrak, elraktároz, elrejt, elszór, elterel, eltesz, elvon, emel, emelint, ereszt, fakaszt, felállít, felemel, felforgat, felfuttat, felfüggeszt, felgöngyölít, felhajt, felhalmoz, felhoz, felhúz, fellök, felnyit, felráz, felrúg, felszed, feltesz, felvesz, felvisz, felvon, fordít, gombolyít, görget, gurít, gyűr, hajigál, hajít, hajlít, hajt, hajtogat, hasít, hazaad, helyez, hengerít, himbál, hint, hord, hordoz, hoz, hurcol, húz, huzigál, illeszt, ingat, járat, keresztülvisz, kettétör, kever, kézbesít, kibont, kienged, kifog, kihord, kihúz, kilakoltat, kilő, kiönt, kipenderít, kiragad, kirak, kiránt, kitaszít, kiterít, kitessékel, kitesz, kitoloncol, kiutasít, kivesz, kondít, küld, lecsapol, lekap, leráz, leterít, letesz, letol, lever, levesz, levet, levon, lóbál, lök, márt, megdönt, megereszt, menekít, mer, mozdít, mozgat, mozgósít, nyom, önt, összetrombitál, passzol, postáz, pöcköl, rak, ráken, rakodik, rámol, ráncigál, rángat, ráterel, rávezet, rávisz, ráz, repeszt, repít,

ringat, röpít, spriccel, süllyeszt, szalaszt, szállít, száműz, szed, széthúz, szétszór, szór, támogat, taszigál, taszít, teker, terel, tol, tologat, tornyoz, továbbít, tölt, töm, tuszkol, ugraszt, üldöz, ültet, ürít, űz, vezet, visz, von, vonogat, vontat, zúdít

Oktatás, nevelés, tudomány

Iskola

✧ akadémia, alsós, bizonyítvány, deák, dékán, diák, diploma, doktor, elégséges, elégtelen, ellenőrző, elsős, elsőéves, érettségi, évfolyam, felsőoktatás, felsős, felvételi, felvételizik, füzet, gimnazista, gyakornok, gyémántdiploma, hallgató, harmadikos, hármas, intő, írásbeli, írásvetítő, irka, iskolás, iskolatárs, itatós, jegy, jeles, kettes, kitűnő, közepes, középiskola, kréta, külalak, lecke, magánóra, magántanár, magántanuló, magol, megbukik, nyelvvizsga, oklevél, óraadó, órarend, óravázlat, osztály, osztályfőnök, osztályoz, osztályzat, ötös, palatábla, palavessző, pedagógus, példás, piszkozat, professzor, spirálfüzet, rovó, röpdolgozat, számonkérés, szóbeli, szünet, szünidő, tábla, tagozat, tanár, tanársegéd, tanév, tanítás, tanítvány, tanonc, tantárgy, tanterv, tantestület, tanuló, vakáció, vizsgázik

Tantárgy

✧ anatómia, biológia, botanika, fizika, gyógypedagógia, gyógytorna, gyorsírás, hittan, irodalom, kémia, lélektan, logika, magatartás, magaviselet, matematika, mértan, néprajz, növénytan, nyelvtan, örökléstan, régészet, számtan, szociológia, szorgalom, természetrajz, testnevelés, torna, történelem, vegyészet

Matematika

✧ abakusz, algebra, átlag, billió, egyenlet, egyenlő, egyszeregy, eredmény, ezer, felsőfokú, függvény, grafikon, gyök, halmaz, harmad, harmadfél, harmadfokú, harminc, harmincad, három, háromnegyed, hat, hatvan, hatvány, hét, hetedik, hétszáz, hetven, hetvenhét, húsz, huszonöt, index, képlet, kétszerkettő, ketted, kettő, kilenc, kilenced, kilencven, kivon, kivonás, középérték, középfokú, logaritmus, másfél, másodfokú, matematika, milliárd, millió, mínusz, művelet, negatív, négy, negyed, negyven, nulla, nyolc, nyolcvan, összead, összeadás, öt, ötöd, ötödik, ötven, páratlan, páros, plusz, pozitív, prímszám, reláció, sorozat, statisztika, szám, számjegy, számtan, száz, százalék, szoroz, szorzás, tétel, tíz, tized, tizedes, tízes, tört, zárójel, zéró

Mértan

✧ átló, derékszög, egyenes, ellipszis, félgömb, felület, fok, gömb, görbe, gúla, háromszög, háromszögű, hasáb, hegyesszög, henger, idom, kerület, kocka, kör, körív, körvonal, körző, középpont, kúp, merőleges, mértan, négyszög, négyzet, parabola, pont, sík, síkidom, sokszög, súlypont, szabályos, szakasz, szög, térfogat, tompaszög, trapéz, űrméret, űrmérték, űrtartalom, vetület, vonal, vonalzó

Mértékegység

✧ achtel, akó, ár, arasz, atmoszféra, cent, centiméter, csipet, csomó, deci, deciliter, deka, dekagramm, gramm, hektár, hektoliter, hold, hüvelyk, icce, ív, kalória, karát, katasztrális, kilogramm, kilométer, köbcentiméter, köbméter, köböl, láb, lat, liter, matring, mázsa, mérce, mérföld, messzely, méter, mikró, négyszögöl, négyzetcentiméter, négyzetkilométer, négyzetméter, nyaláb, öl, pikoló, pint, rőf, tonna, ujj, uncia, vagon, vég, watt

Fizika

✧ atom, elektron, fajsúly, fény, fénytan, fókusz, folyadék, frekvencia, gáz, generátor, gőz, gőzgép, halmazállapot, hangsebesség, hologram, hullámhossz, ibolyántúli, kristály, közlekedőedény, lebomlik, légnemű, légnyomás, lejtő, levegő, lézer, lóerő, mechanika, neutron, nyomaték, örökmozgó, prizma, proton, súlytalanság, tömeg, transzformátor, tranzisztor, ultrahang, villanyáram, visszhang

Kémia

✧ atom, biokémia, enzim, fémes, gáz, karát, kémcső, képlet, lánc, láncreakció, méreg, nemfémes, nyomelem, reakció, rendszám, szerves, szervetlen, színesfém, zárvány | felszabadul, kicsap, lebomlik, lebont, reagál, vegyül

✧ Elem: arzén, bór, bróm, cián, cink, fluor, foszfor, hidrogén, jód, kalcium, kén, klór, nátrium, neon, nitrogén, oxigén, ózon, rádium, szén, szilícium, urán

✧ Vegyület: alkohol, bázis, bórsav, fehérje, kámfor, kaucsuk, kénsav, kinin, kvarc, mész, nikotin, rézgálic, sav, só, sósav, szén-dioxid

✧ Fém: alumínium, acél, arany, bronz, ezüst, higany, horgany, kobalt, króm, nikkel, ólom, ón, platina, réz, sárgaréz, titán, vas, vörösréz

✧ Drágakő: gyémánt, smaragd, topáz, zafír

✧ Kőzet: agyag, bazalt, gránit, kő, lignit, tufa

✧ Ásvány: azbeszt, dolomit, kovakő, kősó, kvarc

✧Vegyszer: áztatószer, csáva, kékítő, lúgkő, öblítőszer, pác, vízkőoldó

Földrajz

✧ alföld, árvíz, aszály, atlasz, atmoszféra, bolygó, bucka, búvópatak, buzgár, ciklon, csapadék, cseppkő, csermely, csillag, csillagkép, csillagrendszer, csillagzat, csúcs, dagály, dagonya, délibáb, delta, domb, domborzat, dűlő, dűne, dzsungel, ég, égbolt, égitest, égöv, égtáj, egyenlítő, emelkedő, ér, esthajnalcsillag, észak, félsziget, felszín, félteke, felvidék, fennsík, folyam, folyó, folyóvíz, forrás, föld, földgömb, földnyelv, földrengés, földrész, galaktika, galaxis, gázló, gejzír, gleccser, glóbusz, hajnalcsillag, határ, hátszél, hegy, hegység, hegyszoros, hévíz, hold, horizont, hullócsillag, humusz, ingovány, iszap, kaptató, kelet, klíma, kontinens, kontinentális, kráter, külföld, külszín, lagúna, lánchegység, lanka, láp, lapály, látóhatár, láva, lavina, lég, légkör, levegő, lösz, magaslat, meder, mediterrán, megye, meteor, mocsár, nap, napéjegyenlőség, napfogyatkozás, napforduló, napkelte, növényzet, nyugat, oázis, óceán, orom, ország, öböl, örvény, part, patak, pólus, préri, puszta, régió,

röghegység, sark, sarkkör, sarkvidék, sík, síkság, sivatag, szakadék, szárazföld, sziget, szikla, szirt, sztyepp, szurdok, tajga, tartomány, tejút, telihold, tenger, tengerszem, tengerszint, térkép, termálvíz, tó, torkolat, trópus, tundra, tűzhányó, újhold, űr, üstökös, üvegházhatás, világegyetem, világűr, víz, vízesés, vízlépcső, vízmosás, vízrajz, vízválasztó, völgy, vulkán, zátony, zenit, zöldár, zúgó, zsilip

✧ Időjárás, hőmérséklet: beborul, bóra, borongós, dörög, éghajlat, esik, eső, fagy, felhő, felleg, forgószél, forró, förgeteg, fuvallat, havas, havazás, havazik, hideg, hidegedik, hidegfront, hő, hőmérséklet, hőség, hurrikán, hűs, hűvös, ítéletidő, jég, jégeső, kánikula, kiderül, köd, langymeleg, langyos, meleg, melegfront, mennydörgés, mennykő, meteorológia, orkán, rekkenő, sirokkó, szél, szeles, szellő, szélvész, szélvihar, szemerkél, szivárvány, tájfun, tornádó, vihar, viharos, villám, villámlik, zápor, zimankó, zivatar, zúzmara

Történelem

✧ államosít, csúcsértekezlet, demokrácia, diplomácia, egypártrendszer, fajelmélet, fasizmus, globalizáció, gyarmatosít, háború, hódol, hódoltság, imperializmus, jakobinus, jogar, kapitalista, kapitalizmus, kitelepít, kizsákmányol, kommunizmus, közigazgatás, köznemes, külpolitika, leigáz, monarchia, muzsik, nemzetőr, népfelkelés, patrícius, plebejus, polgárháború, szocializmus, tanácsköztársaság, többpártrendszer, túlkapás, uralkodó, vasfüggöny, zendül

✧ Kor, korszak: aranykor, bronzkor, felvilágosodás, fénykor, humanizmus, jégkorszak, jelenkor, kiegyezés, kőkorszak, középkor, népvándorlás, ókeresztény, ókor, őskor, reformkor, reneszánsz, román, újkor, vaskor, virágkor

✧ Történelmi cím, megszólítás: aga, alattvaló, alispán, arisztokrata, bán, báró, basa, bég, bojár, cár, cézár, címzetes, császár, dervis, despota, diktátor, elvtárs, fáraó, fejedelem, fenség, földesúr, főnemes, gróf, grófnő, helytartó, herceg, hercegnő, hercegprímás, kádi, kalifa, kamarás, kán, kegyelmes, kényúr, király, királyfi, királykisasszony, királyné, királynő, kiskirály, kisnemes, kispolgár, kormányzó, kulák, kuruc, labanc, láma, levente, lord, lovag, mágnás, maharadzsa, mandarin, márki, marsall, méltóságos, nábob, nádor, nagyságos, nemes, nyárspolgár, országnagy, őfelsége, őfensége, őkegyelme, őméltósága, őnagysága, pasa, sah, sámán, sejk, szultán, tekintetes, téns, tőkés, urambátyám, uraság, úrhölgy, vitéz

Nyelvtan, grammatika

✧ alany, alapfok, alapfokú, cirill, ékezet, felsőfok, főnév, gondolatjel, hangsúly, hanglejtés, hangsúlyoz, helyesírás, idézőjel, ige, jelző, képző, kérdés, kérdőjel, kérdőszó, keresztnév, kettőspont, kiejtés, kötőhangzó, kötőjel, kötőszó, középfok, köznév, köznyelv, közszó, leánynév, macskaköröm, magánhangzó, magyartalan, mássalhangzó, melléknév, mondat, nagybetű, név, névelő, névmás, névszó, névutó, nyelvcsalád, nyelvemlék, nyelvjárás, nyelvújítás, nyelvtan, nyelvtörő, pontosvessző, rag, ragoz, rendhagyó, segédige, számnév, szó, szófejtés, szókincs, szólás, szótag, tájszólás, tárgyas, tárgyatlan, toldalék, tollbamondás, utónév, vezetéknév, vonzat

✧ Nyelvcsalád: balti, finnugor, neolatin, obi-ugor, permi, szláv, újlatin

✧ Nyelvréteg: argó, bükkfanyelv, konyhanyelv, köznyelv, zsargon

Írás

✧ ábécé, ákombákom, betű, ceruza, cetli, golyóstoll, hegyező, írástudó, irat, irka, iromány, itatós, ív, jegyzet, kutyanyelv, lajstrom, magánlevél, papír, papiros, papirusz, pergamen, piszkozat, tartalom, tinta, titkosírás, toll, töltőtoll, tus

Informatika, telekommunikáció

✧ adat, adatbank, csipkártya, csúcstechnika, digitális, DVD, egérpad, elektromágneses, elektromosság, elektronika, elektronikus, e-mail, feltöltőkártya, flopi, fotocella, hangszóró, hardver, hifi, hifitorony, híradástechnika, hitelkártya, hívószám, honlap, információ, internet, irányítástechnika, kábeltelevízió, kazetta, képcső, képernyő, képmagnó, kód, kurzor, laptop, mágneskártya, MMS, mobil, mobilkártya, mobiltelefon, monitor, műhold, notebook, palmtop, parabolaantenna, program, programoz, rádiótelefon, számítógép, számológép, szoftver, szövegszerkesztő, távbeszélő, távirányító, távíró, telefax, telefon, telefonkártya, televízió, telex, térerő, tévé, tévécsatorna, videó, videokamera, világháló, web, zöldszám

Emberi kommunikáció

Gondolatközlés, beszéd

✧ becsületszó, beszéd, bók, csevej, dajkamese, felszólamlás, gólyamese, halandzsa, hazugság, ígéret, intelem, interjú, javaslat, jelszó, keresztkérdés, kifejezés, kifogás, körkérdés, köszöntő, mesebeszéd, párbeszéd, pletyka, regölés, riport, szemrehányás, szidalom, szitok, szóbeszéd, találós kérdés, terefere, tömegkommunikáció, útmutatás, válasz, vélemény, vezényszó, vicc, zárszó, zokszó

Gondolatát, érzelmeit közli, eszmét cserél

✧ agyondicsér, árulkodik, bebeszél, becsmérel, bejelent, békít, beleegyezik, belesül, beszámol, beszél, beszélget, bírál, bizonyít, biztat, bókol, buzdít, cáfol, cukkol, csacsog, cseveg, csicsereg, csitít, csivitel, csúfol, dadog, dicsekedik, dicsér, diktál, dohog, dorgál, dúl-fúl, duzzog, ecsetel, egyetért, egyezkedik, elbeszél, elbírál, elbúcsúzik, élcelődik, elégedetlenkedik, elhadar, elhallgat, elharap, elhíresztel, elítél, elkiabál, elköszön, ellenkezik, ellentmond, elmagyaráz, elmarasztal, elmond, előad, elrebeg, elszól, eltanácsol, elvitat, emleget, említ, értékel, értekezik, értesít, esküdözik, fecseg, félbeszakít, felbiztat, felel, felesel, felhánytorgat, felkiált, felköszönt, felmond, félrebeszél, félremagyaráz, felsorol, felszólal, felszólít, felzúdul, firtat, fitymál, fogadkozik, fogalmaz, füllent, gúnyol, gyaláz, hadar, halandzsázik, hallóz, handabandázik, hangoztat, hantáz, hánytorgat, hazabeszél, hazudik, heccelődik, helyesel, henceg, hetvenkedik, hímez-hámoz, hisztizik, hozzászól, hőzöng, igenel, ígér, ígérget, ígérkezik, ismétel, javasol, jósol, kardoskodik, kecsegtet, kér, kérdez, kérdezősködik, kéreget, kérkedik, kérlel, kertel, kesereg, kételkedik, kiabál, kiált, kibeszél, kiejt, kifakad, kifejez, kifejt, kifogásol, kihallgat, kihangosít, kijelent, kikér, kikiált, kikotyog, kikürtöl, kimagyaráz, kinyilvánít, kipellengérez, kipuhatol, kitalál, kiveséz, kohol, konferál, kontráz, korhol,

kotyog, köntörfalaz, könyörög, körülír, köszön, köszönt, kötekedik, kötözködik, közöl, kritizál, kunyerál, latolgat, lebeszél, lehengerel, lehord, lehurrog, lejárat, leköszön, lelkizik, lemond, leszól, letegez, letol, letorkol, locsog, magyaráz, magyarázkodik, magyarít, marháskodik, megbánt, megbélyegez, megbeszél, megbocsát, megemleget, megemlékezik, megénekel, meghazudtol, megint, megkörnyékez, megköszön, megkövet, megmagyaráz, megmond, megnevez, megokol, megszégyenít, megszól, megtéveszt, megtréfál, megvilágít, meggyőz, mellébeszél, méltat, menteget, mesél, mond, mukkan, nagyzol, nehezményez, noszogat, nyafog, nyaggat, nyavalyog, nyelvel, ócsárol, okoskodik, oktat, ordít, ömleng, összebeszél, összeesküszik, összefoglal, összehív, összevesz, ösztökél, ötöl-hatol, paktál, panaszkodik, panaszol, papol, parancsol, példálózik, perlekedik, pocskondiáz, puhatol, pusmog, rábeszél, rácáfol, raccsol, ráförmed, rágalmaz, ráhagy, rákérdez, ráköszön, ráparancsol, rápirít, ráripakodik, rászól, rebeg, rebesget, rendreutasít, rimánkodik, riogat, rosszall, rögtönöz, sajnálkozik, sarkall, skandál, sopánkodik, súg, sugall, súg-búg, sugdolózik, summáz, suttog, sürgönyöz, szabadkozik, szájaskodik, szánakozik, szapul, szaval, szekál, szemléltet, szepeg, szid, szidalmaz, szitkozódik, szól, szólít, szólongat, szónokol, szorgalmaz, szörnyülködik, tagad, taglal, tagol, találgat, tanácsol, tanakodik, tanúskodik, társalog, tátog, tátogat, tegez, tegeződik, telebeszél, telefonál, tisztáz, titkolózik, tolmácsol, tömjénez, traccsol, trécsel, tréfál, tréfálkozik, tudatosít, tudósít, túloz, ujjong, újságol, unszol, untat, uszít, üdvözöl, üvölt, üzen, vádol, válaszol, vázol, vél, vélekedik, veszekedik, vigasztal, viszálykodik, visszabeszél, visszamond, visszasír, vitat, vitatkozik, zaklat, zargat, zavar, zúgolódik, zsémbel, zsinatol, zsivajog, zsörtölődik

Köszönés

✧ adjonisten, alászolgája, csaó, éljen, fogadjisten, szervusz, szia, viszontlátásra

Emberi hangadás

✧ dünnyög, felnevet, felsír, felszisszen, fújtat, gajdol, gőgicsél, gügyög, kurjongat, lármázik, abajgat, hangoskodik, hebeg, heherész, hortyog, hörög, hümmög, hüppög, jajgat, jajong, jajveszékel, kacag, kinevet, kurjant, megmukkan, mordul, mormog, mormol, morog, nevet, nyekken, nyög, nyögdécsel, nyöszörög, óbégat, piheg, pityereg, prüszköl, rajcsúroz, rázendít, rikkant, rikolt, röhög, sápítozik, sikít, sikolt, sikong, sír, siránkozik, sivalkodik, sivít, tüsszent, viháncol, vihog, visít, visong, zajong, zokog, zsibong

Egészségügy

Orvostudomány

✧ ájul, akupunktúra, alvad, ápol, begyullad, bemosakodik, beteg, betegség, betokosodik, boncol, bórvíz, császármetszés, diéta, egypetéjű, éleszt, élet, életjel, élettelen, eleven, elhízik, elmérgesedik, elsápad, elvérzik, elvetél, elvonókúra, émelyeg, émelyít, emészt, emésztés, étrend, étvágy, fáj, fájdalom, fájdít, fájlal, fájós, fecskendő, felfázik, felgyógyul, felír, felülvizsgál, fizikum, fogamzás, fogan, fogzik, fogyasztás, fogyatékos, fogyókúra, füvezik, genetika, genny, géz, guta, gyengélkedik, gyógyít, gyógykezelés, gyógyul, hajlam, halálos, haldoklik, hallás, hány, hidegvizes, himlőhelyes, hízik, hizlal, hordágy, hormon, hörghurut, húgy, ideg, idegrendszer, idegzet, idült, immunitás, inger, injekció, istápol, izzad, izzadság, járvány, kificamodik, kilábal, kórokozó, köhécsel, köhint, köp, köpet, köpölyöz, kötszer, közellátó, kromoszóma, lappang, látlelet, lebeny, lebetegedik, lelet, lepedék, leszázalékol, lohad, mákony, mankó, megfogamzik, megtermékenyít, mutáció, műhiba, műtét, műtő, nyilallik, oltóanyag, operál, orvosol, öblöget, ömleny, ösztön, pólya, pórus, puffad, pulzus, püffed, ragtapasz, ragyás, recept, regeneráció, rendel, roham, rokkant, röntgen, sajog, sánta, sántít, seb, sebesült, sejt, sejtmag, selypít, sérülés, siket, sokk, sorvad, steril, sugárkezelés, szédül, szövődmény, szül, születik, tenyészet, termékeny, terméketlen, tolószék, tömés, tüszős, ügyelet, üszkös, vajúdik, váladék, varrat, vastüdő, vatta, vény, vérátömlesztés, véredény, verejték, veríték, vérzik, vizelet, vizenyő, vizsgáló

Gyógyszer

✧ antibiotikum, aszpirin, balzsam, gyógytea, gyógyvíz, hashajtó, hintőpor, ír, kenőcs, kinin, orvosság, pasztilla, penicillin, pirula, serkentőszer, szérum, szirup, tabletta, tetanusz, védőoltás, vitamin

Betegség

✧ agyvérzés, AIDS, alkoholizmus, allergia, aranyér, asztma, bandzsa, bárányhimlő, béna, bibircsók, bicebóca, biceg, cukorbaj, cukorbeteg, daganat, fehérvérűség, fekély, fertőzés, ficam, gutaütés, gyermekbetegség, gyomorrontás, gyulladás, hályog, hányinger, hasmenés, hideglelés, hidegrázás, himlő, holdkóros, infarktus, influenza, izomláz, kanyaró, kelés, kergekór, kiütés, kór, köszvény, láz, lázas, lepra, lúdtalp, malária, másnapos, megfázik, meghűl, mumpsz, nagyothall, nátha, néma, nyavalya, nyomorék, nyúlszáj, orbánc, övsömör, pestis, ragály, reuma, rövidlátó, rubeola, sánta, sápadt, sárgaláz, sárgaság, sérv, siket, skarlát, sugárfertőzés, süket, süketnéma, szamárköhögés, szemölcs, szénanátha, szipákol, tályog, távollátó, tbc, tengeribetegség, terhelt, tífusz, torokgyík, tüdőgyulladás, váltóláz, vérbaj, vérhas, vérszegény, vérzékeny, viszketegség, visszér, vörheny

Közélet

Politika

✧ alapítvány, ellenvélemény, előterjeszt, engedély, érdekképviselet, jogbiztonság, jogegyenlőség, képvisel, konfliktus, konzulátus, közérdekű, közhasznú, közvélemény, leszavaz, lobbi, mandátum, szakszervezet, tájékoztat, tanácskozik, tanácsos, tárgyalás, társadalom, társadalombiztosítás, természetvédelem, terror, terrorizmus, tiltakozik, tiszteletbeli, tisztújítás,

titkosszolgálat, törvény, törvénycikk, törvényes, törvénykezik, törvényszék, törvénytelen, tüntet, ultimátum, unió, urbanizáció, ülésezik, választás, választmány, választójog, védnökség, végrehajt

Politikus

✧ honatya, képviselő, kormányzó, követ, miniszter, polgármester

Honvédelem

Katonaság

✧ bázis, béke, békejobb, bekvártélyoz, berukkol, bevonul, bezupál, blokád, bombabiztos, bombáz, bunker, céloz, céltábla, csata, elfoglal, elhódít, ellenállás, ellenség, ellenszegül, előre, elsül, elsüt, eltalál, erőd, erőszak, ezred, fedez, fedezék, fegyverkezés, fegyverszünet, felderít, feldúl, felesküszik, felfegyverez, felkelés, fellázad, felségterület, felszabadít, felszabadul, füstgáz, generális, gyakorlatozik, gyalogság, gyilokjáró, győz, győzedelmes, győzelem, győzelmes, győztes, háború, háborúskodik, háborúzik, had, hadakozik, hadi, hadjárat, hadnagy, hadsereg, hajdú, harc, harcegység, harcol, harcos, hátország, hidegháború, honvéd, hősi, hősies, huszár, idegenlégió, káplár, kaszabol, kaszárnya, katonás, katonásdi, katonáskodik, katonaviselt, kiskatona, kommandó, közlegény, kuruc, különítmény, küzd, küzdelem, laktanya, lefegyverez, lefejez, lefokoz, légiriadó, légitámadás, légvédelem, lemészárol, lepaktál, lőrés, lőtávol, lövölde, megsemmisít, megszáll, megtámad, merénylet, mészárol, obsit, odavesz, ostrom, ostromol, osztag, óvóhely, öl, öldököl, öldös, őrjárat, őrködik, őrmester, őrnagy, őrs, őrség, őrszem, őrvezető, parádé, parádézik, partizán, patron, polgárháború, portya, ráfog, rajtaüt, rang, ranglétra, regruta, regula, rendfokozat, rendjel, riadó, roham, rohamoz, rohamsisak, seregszemle, sisak, sorakozik, sorkatona, soroz, sortűz, strázsál, század, szemle, tartalékos, tábor, tábornagy, tábornok, támaszpont, tiszt, tiszteleg, tizedes, toboroz, tűz, tüzel, tüzér, tüzérség, tűzkeresztség, tűzszünet, újonc, üteg, ütközet, vár, vezényel, vezényszó, világháború, vitéz, vitézkedik, zárótűz, zászlóalj, zsákmányol

Fegyver

✧ alabárd, bárd, bokszer, bomba, bombázó, bumeráng, buzogány, csúzli, dárda, dorong, flinta, fokos, furkósbot, fütykös, géppisztoly, gerely, gránát, gyíkleső, gyilok, gyutacs, hajítófa, harckocsi, hatlövetű, husáng, íj, karabély, kard, kézigránát, kopja, lánctalpas, lándzsa, légpuska, levélbomba, lőfegyver, mordály, mozsár, nyíl, pajzs, pallos, páncél, parittya, petárda, pisztoly, pokolgép, puska, rakéta, repesz, revolver, romboló, szablya, szekerce, szigony, szurony, tank, tarack, torpedó, töltény, tőr, tűzfegyver, vadászrepülő, vadászrepülőgép, vért

Gazdasági élet

Közgazdaság

✧ adó, adomány, adós, adósság, adózik, alku, alkudozik, alkuszik, ár, aranyfedezet, árenda, árfolyam, árverés, átalány, átruház, baksis, bánatpénz, bank, bankkártya, bankó, befektet, beosztás, bér, bérel, bérlemény, bérlet, betét, bevásárol, bevétel, biankó, bírság, bizonylat, biztosítás, borravaló, bruttó, cech, címlet, csekk, csendestárs, csúszópénz, deviza, dézsma, díj, drága, elad, érem, érme, ezres, fabatka, fedezet, felár, félárú, fizet, fizetés, fizetség, foglaló, garas, gyed, gyermektartás, gyes, hadisarc, hagyaték, hálapénz, haszon, hátralék, hiány, hitel, hozam, hozomány, illeték, illetmény, infláció, ingyen, járadék, járandóság, járulék, jövedelem, juss, jutalék, kamat, kamatoztat, kápé, kárpótlás, kárpótol, kassza, kedvezmény, kereset, készpénz, kiadás, kifizet, kifizetődik, kincstár, kölcsön, kölcsönöz, költ, költekezik, költőpénz, költség, költséges, költségvetés, könyöradomány, könyvvitel, könyvvizsgálat, kötelezvény, kötvény, közgazdaság, lakbér, lefizet, lepénzel, letét, megkárosít, megtakarít, megveszteget, munkabér, nettó, névérték, nyeremény, nyugdíj, nyugta, olcsó, órabér, óvadék, önköltség, örökség, összeg, ösztöndíj, pályadíj, pénz, pénzel, pénznem, pénztár, pénztárca, pénzügy, pénzváltás, pénzzavar, pénzszűke, pótlék, prémium, profit, ráfizet, részvény, rezsi, sáp, sarc, segély, segélyez, sikerdíj, sikkaszt, számadás, számla, számvitel, szerződés, takarékoskodik, talon, táppénz, tarifa, tartásdíj, tiszteletdíj, tized, tőke, tőzsde, utalvány, uzsora, váltó, váltópénz, váltságdíj, valuta, vám, vérdíj, visszafizet, zsebpénz, zseton, zsold

Pénz

✧ Pénz: apró, aprópénz, bankjegy, cent, dénár, dinár, dollár, dukát, érme, euró, ezüst, fabatka, félpénz, fillér, font, forint, frank, garas, hatos, hrivnya, húszfilléres, kopejka, korona, krajcár, máriás, márka, pengő, peták, rubel, tallér

Munka

Munkahely

✧ gyár, intézet, iroda, műhely, üzem

Beosztás

✧ alkalmazott, bedolgozó, dolgozó, főnök, gyáros, igazgató, közalkalmazott, munkáltató, munkás, munkavállaló, segédmunkás, szabadúszó, szakmunkás, vállalkozó, vezető

Munkaidő

✧ munkanap, szabadidő, szabadnap, szabadság, szünnap

Foglalkozás

✧ ács, agronómus, akrobata, artista, árus, asztalos, bába, bábos, bádogos, bakter, balerina, bankár, bányász, bébiszitter, becsüs, bejárónő, belgyógyász, bemondó, bíró, biztos, bohóc, boltos, borbély, botanikus, bölcsész, böllér, börtönőr, bróker, búvár, bűvész, cipész, cukrász, csapos, csikós, csillagász, csordás, csősz, dada, dajka, darus, detektív, diplomata, dobos, éjjeliőr, eladó,

ellenőr, előadó, énekes, építész, erdész, esztergályos, esztéta, farmer, fazekas, fegyőr, fejvadász, felügyelő, fényképész, festő, firkász, fizetőpincér, fizikus, fodrász, fogász, fordító, forgalmista, fotós, főpincér, főúr, futár, fűszeres, gazda, gépész, gondnok, gondozó, gulyás, gyepmester, gyógyszerész, gyúró, hajós, hajtó, halász, határőr, házfelügyelő, háziasszony, házmester, háztartásbeli, házvezetőnő, hekus, hentes, hivatalnok, hóhér, hordár, horgász, humorista, idomár, iparművész, iparos, írnok, író, jegyző, jogász, jósnő, juhász, kalauz, kanász, kántor, kapitány, kapus, kárpitos, katona, kefekötő, kéjnő, kékfestő, keményseprő, kémikus, kereskedő, kertész, kézbesítő, kézműves, kisiparos, kocsis, kocsmáros, kofa, kohász, komika, komikus, kondás, konzul, kormánybiztos, kormányos, kovács, kozmetikus, költő, kőműves, közgazdász, közjegyző, kritikus, kukta, kuli, küldönc, laboráns, lakatos, látszerész, légikisasszony, légtornász, lektor, lírikus, lovász, lövész, manöken, masszőr, matróz, méhész, menedzser, mérnök, mezőgazda, modell, molnár, muzsikus, műfordító, műtős, művész, napszámos, nevelő, nyelvész, nyomdász, órás, orvos, ószeres, óvónő, öltöztetőnő, őr, örömlány, őstermelő, ötvös, pallér, pályaőr, paraszt, pásztor, patikus, pedagógus, pedellus, pék, pénztáros, pilóta, pincér, poéta, portás, postás, primadonna, pszichiáter, pszichológus, rádiós, raktáros, rektor, rendező, rendőr, révész, riporter, sebész, segéd, seriff, sintér, sofőr, solymász, sportoló, statiszta, súgó, suszter, szabó, szakács, százados, szemész, szerelő, szerkesztő, szerző, színész, színésznő, szobalány, szobrász, szolgáló, szóvivő, szűcs, szülésznő, takács, tanácsos, tanár, táncos, táncosnő, tanító, technikus, tengerész, testőr, tisztviselő, titkár, titkárnő, tolmács, tornász, torreádor, történész, trafikos, tróger, tűzoltó, újságíró, újságos, utász, ügyelő, ügyész, ügynök, ügyvéd, ülnök, üveges, üzletember, vadász, vájár, vámos, varga, vasutas, védőnő, végrehajtó, vegyész, vendéglős, vésnök, világosító, zenész, zongorista, zöldséges, zsaru, zsoké, zsonglőr, zsurnaliszta

✧ Régi foglalkozások, régi mesterségnevek: ajtónálló, alkusz, apród, bakó, bárd, béres, bodnár, bognár, bojtár, brigadéros, cenzor, csapláros, csárdás, cseléd, csendőr, csiszár, csizmadia, dalnok, darabont, dragonyos, drótostót, étekfogó, felcser, fogdmeg, foglár, füvész, garabonciás, gladiátor, hajcsár, házitanító, hírnök, igric, íjász, inas, intéző, ispán, jeges, kádár, kalmár, kalóz, kancellár, kapás, kasznár, kengyelfutó, kikiáltó, komorna, komornyik, kubikos, kufár, kulcsár, kupec, lakáj, látnok, lélekbúvár, madarász, markotányosnő, mesterdalnok, muskétás, nótárius, óbester, pákász, pallér, pedellus, pandúr, pintér, pohárnok, porkoláb, poroszló, pribék, prókátor, regös, rikkancs, summás, szatócs, tímár, tőzsér, trubadúr, udvarnok, vincellér, zsandár, zsellér

Szabadidős tevékenység, szórakozás

Társas összejövetel, ünnep

✧ ankét, aranylakodalom, aranyvasárnap, bál, bankett, bemutató, buli, busójárás, dáridó, disznótor, esemény, esküvő, estély, ezüstlakodalom, fáklyásmenet, farsang, fogadás, gála, gólyabál, gyémántlakodalom, háztűznéző, ivászat, karnevál, keresztelő, kézfogó, kirándulás, lagzi, lakásszentelő, lakodalom, lakoma, leánykérés, légyott, majális, menyegző, mulatság, névnap, parádé, parti, randevú, rendezvény, szilveszter, születésnap, szüret, tábortűz, találka, találkozó, tivornya, tor, trakta, túra, újév, ünnep, ünnepély, ünnepség, vadászat, vásár, viadal, vigalom, vigasság, vígság, zsibvásár, zsúr

Játék

✧ bábu, barkochba, biliárd, bridzs, búgócsiga, bújócska, ciróka-maróka, csörgő, csúszda, dákó, dáma, dodzsem, dominó, fejtörő, feladvány, fogócska, gólyaláb, gombfoci, gördeszka, görkorcsolya, gyerekjáték, hinta, hóember, ipiapacs, játékprogram, jojó, kártya, korcsolya, kugli, labda, léggömb, lottó, lóverseny, luftballon, lutri, maci, mackó, malom, malmozik, máriás, marionett, marokkó, mászóka, méta, óriáskerék, ördöglakat, rejtvény, roller, römi, rulett, sakk, sorsjáték, szánkó, szembekötősdi, szerencsejáték, szörf, talány, tarokk, társasjáték, tombola, totó, treff, ugróiskola, ulti, vetélkedő, zálogosdi

Sport

✧ atléta, bemelegít, bob, büntetőrúgás, csörte, diszkosz, döntetlen, döntő, egyenlít, élsport, evez, evező, fekvőtámasz, félidő, focizik, futó, gól, hátvédjátékos, játszma, jóga, konditerem, korcsolyázik, kosarazik, lovagol, meccs, mérkőzés, mérkőzik, mez, mezőny, nyújtó, olimpia, olimpiász, olimpikon, ólomsúly, páros, rajt, rekord, ring, ródli, sakkozik, síel, síléc, sportág, stadion, szaltó, szélső, szorító, szöglet, taccs, térfél, testépítés, tizenegyes, tizenhatos, tornászik, tömegsport, tribün, tőr, tus, ugrótorony, úszik, úszó, uszoda, ütő, válogatott, vereség, veretlen, vitorlázik, vonalbíró

✧ Sportág: atlétika, boksz, bridzs, cselgáncs, dzsúdó, fitnesz, foci, futás, futball, gátfutás, gerely, golf, gyeplabda, gyorsúszás, hármasugrás, hátúszás, hoki, jégkorong, jégtánc, kajak, kenu, kerékpár, kézilabda, korcsolya, kosárlabda, labdarúgás, magasugrás, maratoni futás, mellúszás, műkorcsolya, műugrás, ökölvívás, öttusa, pillangóúszás, pingpong, rögbi, röplabda, sakk, sí, súlyemelés, szörf, távolugrás, teke, tenisz, testépítés, tollaslabda, torna, úszás, vívás, vízilabda

Kultúra

Sajtó

✧ apróhirdetés, bulvár, bulvárlap, bulvársajtó, cenzúra, évkönyv, fejezet, folyóirat, hetilap, hirdetés, hírlap, kalendárium, katalógus, képeslap, képregény, képriport, közlemény, közlöny, krónika, lapzárta, melléklet, nekrológ, újság, vezércikk

Könyvkiadás

✧ cenzúra, dedikál, enciklopédia, fejezet, fércmű, függelék, füzet, hátlap, írás, írástudó, ív, jegyzet, kézikönyv, kézirat, kéziszótár, kiadó, kiadvány, könyv, könyvnyomtatás, könyvtár, kötet, kutyanyelv, lábjegyzet, lap, lapoz, lektorál, lexikon, margó, melléklet, nyomda, piszkozat, szótár, tanulmány, tartalom, tipográfia, utóirat, vízjel

Művészet

Stílusirányzat, stíluskorszak

✧ barokk, biedermeier, expresszionizmus, gótika, gótikus, impresszionizmus, klasszicizmus, klasszikus, konstruktivizmus, kubizmus, posztmodern, realizmus, reneszánsz, rokokó, román, romantika, szürrealizmus

Képzőművészet

✧ akt, akvarell, aranyfüst, aranymetszés, csendélet, fest, festészet, festmény, festő, freskó, gobelin, ikon, képtár, képzőművészet, kézjegy, kiállítás, látkép, madártávlat, mellkép, mellszobor, metszet, miniatúra, motívum, mozaik, műterem, perspektíva, rajz, rajzol, rézkarc, rézmetszet, szobor, szobrászat, tájkép, tárlat, vázlat, vízfesték

Szín

✧ azúrkék, barna, bíbor, bordó, ciklámen, cinóber, csau, deres, drapp, ében, fakó, fehér, fekete, hirtelenszőke, hóka, hupikék, karmazsin, kék, kese, kreol, lila, narancssárga, ősz, pej, pirosrózsaszín, rőt, sárga, seszínű, skarlát, sokszínű, színehagyott, színes, színpompás, színtelen, szolárbarna, szőke, szürke, tarka, tarkabarka, türkiz, veres, viola, vörös, zöld

Színek telítettsége

✧ átlátszó, fényes, halvány, homályos, matt, rikító, sötét, világos

Minta

✧ babos, cirmos, kendermagos, mintás, pepita

Fotózás

✧ dagerrotípia, fénykép, fényképezőgép, fotó

Filmművészet

✧ akciófilm, film, filmez, filmfelvevő, hangosfilm, házimozi, horrorfilm, kamera, kultuszfilm, megfilmesít, mozi, némafilm, pornófilm, rajzfilm, szinkronizál, western

Színművészet

✧ amfiteátrum, bemutató, évad, idény, kabaré, kamaraszínház, ősbemutató, páholy, pantomim, pódium, premier, porond, súgólyuk, szerepel, szereplő, szezon, színész, színfal, színház, taps, társulat, vastaps, vendégjáték, villámtréfa, zsöllye

Zene

✧ bariton, basszus, cigányzene, dal, dalárda, dallam, dalol, dó, dúdol, dúr, dzsessz, együttes, ének, énekel, felhang, fúga, futam, fúvós, gregorián, hangfal, hanglemez, hangol, hangsor, hangszerel, hangverseny, hegedül, hegedűverseny, himnusz, intermezzo, jódlizik, kamarazene, kánon, kántál, koncert, kórus, kotta, könnyűzene, kuplé, lemezjátszó, megzenésít, melódia, musical, muzsika, népdal, népzene, nóta, oktáv, opera, operett, oratórium, platinalemez, popzene, refrén, rezesbanda, ritmus, rockzene, sláger, szerenád, szimfónia, szólam, szolmizáció, szóló, szoprán, talpalávaló, tenor, ütem, verbunkos, versenyű, zene, zenekar, zenél, zeneszám, zongoraverseny, zongorázik

✧ Hangszer: balalajka, bendzsó, bőgő, brácsa, cimbalom, cintányér, citera, cselló, csembaló, dob, doromb, duda, fafúvós, fagott, furulya, fuvola, gitár, gong, gordonka, harang, hárfa, harmonika, harmónium, háromszög, harsona, hegedű, kereplő, klarinét, kürt, lant, mandolin, nagybőgő, oboa, okarína, orgona, pánsíp, pianínó, pikula, pikoló, rézfúvós, síp, tambura, tárogató, tilinkó, triangulum, trombita, tuba, ütőhangszer, verkli, viola, vonós, xilofon, zongora

Tánc

✧ balett, boleró, csárdás, csűrdöngölő, galopp, kánkán, keringő, mazurka, palotás, polka, tangó, toborzó, verbunkos

Irodalom

✧ ballada, betűrím, betűvetés, bibliográfia, biográfia, bonyodalom, bordal, bökvers, csattanó, cselekmény, detektívregény, dráma, elbeszélés, élclap, elégia, epika, eposz, esszé, fantasztikus, felvonás, folyóirat, fűzfapoéta, hasonlat, hattyúdal, humoreszk, idézet, ihlet, irodalom, jelkép, jelmondat, képzavar, kétértelmű, kiolvas, komédia, költemény, költészet, körmondat, közhely, közmondás, krimi, kritika, legenda, líra, mese, mitológia, mítosz, monda, mondóka, monográfia, mottó, múzsa, műfaj, műköltészet, népköltészet, népmese, novella, óda, próza, rege, regény, rím, románc, sci-fi, stílus, strófa, szájhagyomány, szakirodalom, szállóige, szatíra, szemelvény, szépirodalom, színdarab, színmű, szókép, szólás, szonett, szóvirág, szöveg, téma, tragédia, trópus, trubadúr, választékos, vers, versel, verselés, vígjáték, virágének

Hit

Vallás

✧ advent, áld, áldás, áldoz, alleluja, ámen, angyal, arkangyal, átok, betlehem, biblia, bigott, bocsánatos, böjt, bűn, celebrál, cella, csoda, csuha, dervis, dogma, dogmatikus, éden, égbekiáltó, egyház, eklézsia, ellenreformáció, eredendő, ereklye, eretnek, esket, eskü, esküszik, evangélium, felekezet, feloldoz, felszentel, feltámad, feszület, fogadalom, fohász, fohászkodik, glória, golgota, gondviselés, gyehenna, gyónik, gyóntat, halleluja, hamvazkodik, háromkirályok, hiszekegy, hozsanna, húshagyókedd, huszita, igazhitű, ima, imád, imádkozik, imádság, inkvizíció, irgalom, isten, istenség, kálvária, kámzsa, kárhozat, káromkodik, káromol, katekizmus, kegyhely, kegytárgy, kerengő, kereszt, keresztel, keresztény, keresztfa, keresztha lál, keresztlevél, keresztség, keresztvíz, kiátkoz, kiközösít, kinyilatkoztat, korán, láma, látomás, lélek, madonna, másvilág, meditáció, megáld, megáldozik, megfeszít, mennyország, messiás, miatyánk, ministrál, misszió, nagyböjt, oltáriszentség, olvasó, ortodox, ostya, ószövetség, ökumenikus, örökmécses, özönvíz, paradicsom, passió, pokol, prédikáció, prédikál, purgatórium, reformáció, rózsafüzér, sátán, sekrestye, stóla, sugallat, szent, szentély, szentírás, szentség, szeplőtelen, szertartás, szerzetesrend, szószék, teológia, teremtmény, teremtő, testamentum, tisztítótűz, tízparancsolat, túlvilág, újszövetség, üdvösség, üdvözítő, üdvözül, vakbuzgó, vallásos, vallásszabadság, végítélet, vezekel, vízözön, zsolozsma, zsoltár

Egyházi alkalom

✧ áhítat, balázsolás, bérmálás, böjt, búcsú, istentisztelet, konfirmáció, körmenet, litánia, mise, úrvacsora

Egyházi személy

✧ apáca, apát, apostol, bíboros, egyházfi, érsek, esperes, evangélista, fráter, hívő, kanonok, káplán, kispap, lelkész, lelkipásztor, ministráns, misszionárius, pápa, páter, pátriárka, perjel, plébános, pópa, prédikátor, prímás, próféta, püspök, rabbi, remete, szentatya, teológus, testvér, tisztelendő, tiszteletes, vértanú, zarándok

Szerzetesrend

✧ cisztercita, ferences, irgalmas, jezsuita, kapucinus, karmelita, pálos, piarista, trappista

Egyházi ünnep

✧ aprószentek, gyertyaszentelő, gyümölcsoltó, hamvazószerda, húsvét, karácsony, mindenszentek, nagyböjt, nagyhét, nagypéntek, nagyszombat, pünkösd, szenteste, virágvasárnap, vízkereszt

Vallások

✧ baptista, buddhizmus, evangélikus, görögkeleti, iszlám, izraelita, kálvinista, katolikus, keresztény, lutheránus, mohamedán, muszlim, ortodox, pápista, protestáns, református, unitárius, zsidó

Csoda, varázslat, mágia, boszorkányság

✧ abrakadabra, alkímia, ambrózia, amulett, babona, bájital, bálvány, démon, dzsinn, eldorádó, földöntúli, griffmadár, hókuszpókusz, horoszkóp, kentaur, kísértet, kobold, krampusz, lidérc, lidércfény, lidércnyomás, mágia, mágus, manna, manó, megbabonáz, megigéz, mitológia, mumus, nimfa, óriás, ördög, rém, sárkány, sellő, sóbálvány, szellem, szirén, szörny, szörnyeteg, tabu, talizmán, táltos, totem, törpe, tündér, ufó, vajákos, vámpír, varázsige, varázsital, varázslat, varázsló, vasorrú

Tájékozódás időben és térben

Idő, időpont

Mikor?

✧ akármikor, akkor, alatt, amíg, amikor, amint, át, azelőtt, aznap, azonnal, aztán, azután, bármikor, csakhamar, eddig, egykor, egyszer, ekkor, eleinte, előbb, először, előtt, előtte, elvétve, éppen, ezentúl, ezúttal, felé, folyton, gyakorta, gyakran, hajdan, hajdanán, hajdankor, hamar, hamarjában, hamarosan, harmadnap, hébe-hóba, hellyel-közzel, idáig, ideig-óráig, idejekorán, idén, idestova, idővel, ilyenkor, imént, ízibe, jelenleg, jókor, jövőre, késő, később, között, kisvártatva, korán, körül, közben, közel, legott, legutóbb, majd, majdan, már, meddig, megint, mialatt, midőn, mielőbb, mielőtt, míg, mihamarabb, mikor, miközben, mindig, mindjárt, mióta, miután, most, mostanában, múltkor, múlva, napközben, néha, néhanapján, nyomban, odább, odáig, olyankor, olykor, örökké, régen, réges-rég, régóta, rögtön, rögvest, rövidesen, semmikor, soha, sohase, sohasem, sokáig, sokára, szakadatlan, szüntelen, tavaly, tüstént, újabban, újonnan, unos-untalan, után, utána, utóbb, utólag, valahára, valamikor, végleg, végül, végig

Mikori?

✧ első, heti, hétvégi, idei, kései, korábbi, korai, leendő, napi, ritka, röpke, utolsó

Milyen hosszú?

✧ hosszú, kérészéletű, nonstop, örök, örökös, röpke, rövid, tiszavirág-életű

Időszak

✧ emberöltő, kor, korszak, periódus, pillanat | év, szökőév, ezred, század | múlt, jelen, jövendő, jövő | ma, holnap, holnapután, tegnap, tegnapelőtt, másnap | holdtölte, napforduló, telihold, újhold | hétköznap, hétvége, víkend

✧ Évszak: nyár, nyárutó, ősz, tavasz, tél, télvíz

✧ Hónap: április, augusztus, december, február, január, június, július, május, március, november, október, szeptember

✧ Hét: csütörtök, hétfő, kedd, péntek, szerda, szombat, vasárnap

✧ Napszak: alkonyat, dél, délelőtt, délután, éj, éjfél, éjjel, éjszaka, est, este, hajnal, napnyugta, nappal, reggel, szürkület, virradat

✧ Óra: perc, másodperc

Hely, irány

Hol?

✧ ahol, akárhol, alatt, alatta, azontúl, belül, benn, benne, bent, elöl, előtt, előtte, felett, felette, felül, fenn, fent, fölötte, fönn, fönt, hátul, ideát, idebenn, idehaza, ihol, imitt-amott, itt, itthon, itt-ott, kint, kívül, körös-körül, közel, között, közötte, közt, közte, lent, mellett, mellette, messze, mindenhol, mögött, mögötte, ott, rajta, sehol, széltében-hosszában, szemben, szemközt, távol, túl, úton-útfélen, valahol

Honnan?

✧ ahonnan, belőle, elől, előle, hazulról, honnét, innen, innét, közül, közüle, mellől, mellőle, merről, mettől, mindenünnen, mögül, mögüle, onnan, róla, sehonnan, semerről, tőle, valahonnan

Hová?

✧ ahova, alá, alája, bele, beljebb, el, elé, elébe, eléje, elő, előre, erre, fel, feléje, felfelé, feljebb, félre, fentebb, föl, fölé, föléje, hátra, hátrább, haza, hová, hozzá, idáig, ide, idébb, ide-oda, jobbra-balra, keresztbe, ki, köré, köréje, közé, közéje, le, mellé, melléje, merre, mögé, mögéje, neki, oda, odább, odáig, odébb, össze, rá, reá, semeddig, semerre, szembe, szerte, szerteszét, szét, tova, tovább, utána, valahova, vissza

Merre?

✧ keresztül-kasul, ki-be, át, fel-alá, végig

Melyik?

✧ belső, első, elülső, félreeső, felső, hátsó, hátulsó, innenső, középső, külső, szélső, utolsó, x-edik

Mennyiség

Mennyi, hány, ... ?

✧ annyi, egész, egyes, egy, egypár, egyszer, elenyésző, ennyi, fél, fertály, garmada, apraja-nagyja, harmad, harmadik, harmadízben, harmadjára, harmadmagával, harmadszor, hetvenhetedik, huszad, kettecskén, ketted, kettős, második, másodízben, másodjára, másodmagával, mind, minden, mindenki, minimum, összes, sehány, semennyi, semmi, sok, sokadik, sokszoros, számos, számtalan, temérdek, tengernyi, több, többlet, többség, töméntelen, tömérdek, valamennyi, végtelen

Méret

Mekkora?

✧ akkora, anyányi, apró, bő, bőséges, csekély, csepp, csöpp, dupla, dús, édeskevés, fikarcnyi, icipici, incifinci, irdatlan, jókora, jottányi, keskeny, kicsi, kicsiny, körömfeketényi, magas, maroknyi, maxi, maximális, mély, miniatűr, minimális, mütyür, nagy, óriási, pici, piciny, roppant, rövid, semekkora, számottevő, szűkös, terebélyes, tetemes, több, tömeges, végeérhetetlen, végeláthatatlan, véges